מסכת

עבודה זרה

מן

תלמוד בבלי

עם כל המפרשים כאשר נדפס מקדם ועם
הוספות חדשות כמבואר בשער השני.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם
שנת
והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרבך ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך
לפ"ק

ТАЛМУДЪ ВАВИЛОНСКІЙ
Томъ XX. Отдѣлъ I.
Съ Варшавскаго изданія 1875 г.
съ прибавленіями.
1883.

Дозволено цензурою 24 Ноября и 22 Декабря 1882 и 20 Іюля 1883 г. Вильна.

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ домъ №№ 327 и 328.
1883.

מסכת

עבודה זרה

מן

תלמוד בבלי

עם פירוש רש"י, תוספות, ותוספות ישנים, ופסקי תוספות, רבינו אשר, קצור פסקי הרא"ש לבנו רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל, והגהות אשר"י מהג"מ ישראל מקרעמז ז"ל, ופירוש המשניות להרמב"ם ז"ל. פירוש רבינו שמשון משאנץ ז"ל ופירוש רבינו אשר ז"ל למשניות סדר זרעים וטהרות. מבוא התלמוד לרבינו שמואל הנגיד הלוי ז"ל, ועליו נלוה קצור כללי התלמוד מלוקט מספרי הכללים ע"י הג"מ יהודה אריה ליב ז"ל דיין בפפד"מ. מסורת הש"ס, עין משפט (מראה מקומות הדינים בפוסקים הראשונים), ונר מצוה (סמני מנין הדינים שנסמנו בעין משפט). ותורה אור, כל אלה סידר וחיבר הג"מ יהושע בועז ז"ל בעה"מ שלטי הגבורים להרי"ף. חלופי גרסאות. הגהות לש"ס. והוספות במסורת הש"ס ועין משפט להג"מ יוסף שמואל ז"ל אבד"ק פפד"מ (כמש"נ בש"ס אמ"ד ופפד"מ בשנות תע"ד—תפ"א), והגהות ותוספות מראה מקומות להג"מ ישעיה (פיק) ברלין ז"ל אבד"ק ברעסלויא, ומוקפים בחצאי רבוע.

ועליהם נוספו

א) ספר חכמת שלמה (מהרש"ל) להג"מ שלמה לוריא ז"ל.

ב) חדושי הלכות
ג) חדושי אגדות
(מהרש"א) להג"מ שמואל אליעזר הלוי אידלש ז"ל אבד"ק אוסטרא.

ד) מאיר עיני חכמים (מהר"ם לובלין) להג"מ מאיר מלובלין ז"ל.

ה) חדושי הלכות מהר"ם שיף להג"מ מאיר שיף ז"ל אבד"ק פולדא. ועליו באור והגהות מהג"מ מרדכי מארדוש ז"ל אבד"ק פאריצק.

ו) מעדני יום טוב (בתחלה נקרא מעדני מלך)
ז) דברי חמודות (בתחלה נקרא לחם חמודות)
על הרא"ש למסכת ברכות והלכות קטנות וחולין ובכורות ונדה
ח) פלפולא חריפתא על הרא"ש סדר נזיקין.
להג"מ יום טוב ליפמאן הלוי העליר ז"ל (בעה"מ תוספות יו"ט).

ט) תפארת שמואל על הרא"ש, להג"מ אהרן שמואל קאיידנוור ז"ל (מהרש"ק).

י) קרבן נתנאל על הרא"ש לסדר מועד ונשים, להג"מ נתנאל וויל ז"ל אבד"ק קארלסרוא.

יא) חסד אברהם פי' על שמונה פרקים להרמב"ם ז"ל, מהג"מ אברהם הלוי הורוויץ ז"ל (אביו של בעל השל"ה).

יב) מסורות חדשות (הגהות בעל הלבוש) להג"מ מרדכי יפה ז"ל אבד"ק פוזנא. עם תקונים והגהות מהג"מ מרדכי זאב הלוי איטינגא ז"ל וגיסו הג"מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז"ל אבד"ק לבוב (בעלי מפרשי הים).

יג) הגהות הב"ח להג"מ יואל סירקיש ז"ל אבד"ק קראקא (בעהמ"ס בית חדש).

יד) הגהות הגר"א להג"מ אליהו ז"ל הגאון מווילנא (הוגהו ונתקנו ע"פ כ"י מגליון הש"ס שלמד בו וזכינו למסכתות רבות ממנו).

טו) מראה יחזקאל הגהות להג"מ יחזקאל הלוי לנדא ז"ל אבד"ק פראג (בעהמ"ס נודע ביהודה כו').

טז) מעשה ר"ב הגהות להג"מ בצלאל רנשבורג ז"ל (בעהמ"ס הורה גבר).

יז) גליון הש"ס להג"מ עקיבא איגר ז"ל אב"ד דק"ק פוזנן.

יח) גליון מהרש"א הגהות לבנו הג"מ שלמה איגר ז"ל אבד"ק פוזנן.

יט) הגהות הג"מ שאול קאצנעלנבוגן ז"ל מווילנא.

כ) הגהות הג"מ אלעזר לנדא ז"ל אבד"ק בראדי (בעהמ"ס יד המלך).

כא) חדושי והגהות הרש"ש להג"מ שמואל שטראשון ז"ל מווילנא. עם הוספות מכ"יק. וההשמטות שנשמטו ממקומן הושבו למקומותיהן ומוקפות בחצאי רבוע.

(ועוד נוספו בו מעלות ותוספות רבות על כל ספרי הש"ס בלעדו כמש"נ בש"ס תוצאת דפוסנו משנת תקצ"ה, ותוצאה השניה משנת תרי"ט).

☞ וראה זה חדש הוא אשר הוספנו בו על כל אלה ☜

יותר ממאה הוספות חדשות נכבדות

כוללות פירושים חדושים והגהות מרבנן גאוני קדמאי ובתראי רובם היו גנוזים עד כה בכתבי יד בגנזי הספרים אשר להממשלות או ליחידים זה בכה וזה בכה, ועין הדפוס לא שזפתם עוד. ונקובים בשמותיהם מעבר לדף הזה:

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

ואלה ההוספות החדשות שהוספנו בהש"ס הזה :

יש מהן שנוספו על כל מסכתות הש"ס ויש שלא באו רק על איזה מסכתות :

אלה מהם נדפסו בפנים הש"ס או על גליון הדף :

א) מסכת כלה רבתי — השלמה — מרובה בפרקים ובנוסחאות ישרות יתר על הנדפסת בכל ספרי הש"ס. (נמלאה בכ"י רבינו אברהם בר נתן הירחי ז"ל בעל המנהיג, עם הגהות רבות ושרשי מקומות, ויצאה לאור פ"א ע"י בעהמ"ס בית נתן).

ב) מסכתות קטנות נוספות : מסכתות ספר תורה, תפילין, מזוזה, וציצית, (נמלאו בכ"י ונדפסו בספר"מ בשנת תרי"ח).

ג) חלופי גרסאות בש"ס ע"פ נוסחאות ישנות.

ד) נוסחאות ישנות ונוסחת הבבלי במסכת שקלים.

ה) נוסחת הירושלמי במסכת הוריות.

ו) נוסחאות כתבי יד במסכת סופרים.

ז) נוסחא חדתא למס' גרים מספר מראית העין להחיד"א ז"ל עם פירושו עליה מספרו ההוא ;

ח) פירוש רב האי גאון ז"ל, למשניות סדר טהרות.

ט) — רב נסים (גאון) בר יעקב ז"ל (תלמיד רב האי גאון ומרבותיו של הרי"ף), למסכת ברכות, שבת, ועירובין (ונקרא בשם מפתח מנעולי התלמוד).

י) [כ"י] — רבינו חננאל בר חושיאל ז"ל (ג"כ מרבותיו של הרי"ף), לחצי הש"ס.

יא) [כ"י] — רבינו גרשום בר יהודה מאור הגולה ז"ל (רכיב דרכי' הכ"י) למס' תענית ובבא בתרא ולכל סדר קדשים מלבד זבחים.

יב) — רש"י למסכת אבות, ע"פ נוסחאות שונות.

יג) — הרשב"ם העקרי למס' ב"ב דף פ"ז, פ"ח, פ"ט, ק"ל, קל"א. שלא נדפס רק בדפוס פיזרו בשנת רע"א ובכל שאר הדפוסים נדפס בטעות פי' אחר בשמו כמ"ש בהערה לפי' הרשב"ם בדף פ"ט סוף ע"א.

יד) פי' רבינו זרחיהו הלוי ז"ל (הרז"ה בעל המאור) למס' קנים.

טו) — רבינו אברהם בר דוד ז"ל (הראב"ד בעל ההשגות) למסכת קנים ותמיד.

טז) [כ"י] תוספות ר"י הזקן ז"ל, למס' קדושין (כך ייחסום לו רוממי הספרים, אבל נראה כי טעו בזה, כי בכמה מקומות מובא בהן ספר התרומה ומחברו הלא היה תלמידו של ר"י הזקן).

יז) פי' רבינו שמשון משאנץ (משאנזא) ז"ל, למס' עדיות לתשלום מסכת בכורים, ולפרק אנדרוגינוס. ועליו נלוה גם פי' הרמ"ע מפאנו ז"ל.

יח) (כ"י) תוספות הר"ש משאנץ הנ"ל, למס' סוטה.

יט) (כ"י) תוספות ישנים למסכת יבמות.

כ) (כ"י) פי' ריב"ן השלם למס' נזיר. הפירוש שנדפס בש"ס למס' נזיר וייחסוהו לרש"י, הוא באמת לרבינו יהודה בר נתן ז"ל (כדמוכח מתוך הכ"י שמצאנוהו) אולם הנדפס משובש מאד, גם חסר ממנו הרבה, ועתה נמצא פירושו השלם בכ"י קדמון ומדויק וההספות והשנוים שמצאנו בו נדפסו בצד הפירוש הנ"ל הנדפס בשם רש"י ונקראו בשם נוסחת הריב"ן.

כא) [כ"י] פי' רבינו יצחק בר מלכי צדק סימפונטי ז"ל, למשניות סדר זרעים ;

כב) [כ"י] פי' רבינו יהודה בר בנימין הרופא ז"ל ממשפחת הענוים (רבו של בעל שבלי הלקט), למס' שקלים.

כג) [כ"י] פי' רבינו מאיר (מהר"ם) מרוטנבורג ז"ל, למס' נגעים ואהלות.

כד) קבץ פירושי מהר"ם מרוטנבורג לסדר טהרות, שהביאם התוי"ט, מלבד למס' נגעים ואהלות שהדפסנוהו ע"פ כ"י הנ"ל.

כה) פי' רבינו יונה החסיד מגירונדא ז"ל, למס' אבות.

כו) [כ"י] תוספות רי"ד מאת רבינו ישעיה די טראני (ר' ישעיה הראשון ז"ל) למס' כתובות ולמס' גיטין.

כז) [כ"י] תוס' חד מקמאי למס' יבמות, והוא ניהו נכדו של רבינו משלם ז"ל ; ונראה מספר כתוב בכתב ונמ"י כהחיד"א ז"ל כזה"ל: „חדושי יבמות לחד מקמאי ז"ל, מזכיר להרב אביו לשבת, הוא היה בזמן הראב"ד, ובא מעשה לפניהם. החיד"א ס"ט" עכ"ל.

כח) [כ"י] פי' הרא"ש ז"ל למסכת נזיר, שהיה בכ"י ישן בעקר הספרים של הרחיד"א ז"ל (והחיד"א ז"ל חתום עליו בעצם כ"י קדשו).

כט) תוס' הרא"ש ז"ל למס' הוריות (ע"פ הנדפס בפעם הא' בפרא"ג).

ל) פירוש הרא"ש למסכת קנים תמיד ומדות ;

לא) [כ"י] תוספי הרא"ש ז"ל למסכת נדה.

לב) [כ"י] שיטה מקובצת לרבינו בצלאל אשכנזי ז"ל, קבוצת הגהות וחדושי הראשונים ז"ל לכל סדר קדשים (וחסר רק למס' חולין) ובהרבה מקומות מביא פי' רש"י האמתי שמצא בכ"י תחת המפרש האחר שנדפס על שם רש"י בכל ספרי הש"ס. (נעתקו מכ"י מגליון הש"ס שלו שנמצא בירושלים תוב"ב. והחיד"א ז"ל בשם"ג ח"ב מזכירו לשבח כזה"ל: הגהות נפלאות אמתיות מתוך גפ"ת כ"י שהיו לו, ולא זכינו עדיין שיצאו לאור הדפוס עכ"ל. ולמס' חולין נעתק בעצם כי"ק של תלמידו הג"ם שלמה בר ישועה עדני זצ"ל (בעה"מ פי' מלאכת שלמה על משניות שנודע בכ"י).

לג) חכמת שלמה (מהרש"ל) לפרק חלק, אשר נשמט מכל ספרי הש"ס, ולא נדפס רק בס' ח"ש תוצאה א' בשנת ושלו"ה.

לד) [כ"י] חדושי מהרש"ל על הרא"ש למס' שבת עירובין וגיטין.

לה) פירש"י והג"י וכו' שעל הרא"ש, הוגהו ונוספו בם הרבה ע"פ הנדפס בפראג בשנת שפ"ח על ידי בעל התוי"ט.

לו) [כ"י] הגהות הב"ח להל"ק מהרא"ש.

לז) הגהות מס' תמת ישרים, על אדר"נ ועל מסכתות קטנות ;

לח) הגהות מס' ברכת הזבח ומס' צאן קדשים לסדר קדשים.

לט) תפארת שמואל, השגות על מהרש"א להג"ם אהרן שמואל קאיידנוור ז"ל (מהרש"ק) (בעהמ"ס ברכת הזבח) (מלבד הגהותיו על גפ"ת שבאו בסוף המסכתות) ;

מ) [כ"י] פסקי תוספות למס' מעילה שלא נדפסו עד כה בכל ספרי הש"ס ואנחנו מצאנום בפסקי תוס' כ"י ישן על קלף.

מא) [כ"י] נוסחאות ישנות בפסקי תוס' שנמצאו בכ"י ישן נושן על קלף.

מב) פי' קרבן העדה למס' שקלים, להג"ם דוד ז"ל אבד"ק דעסויא.

מג) פי' הג"ם חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל (מספרו כסא רחמים) לאדר"נ ולמסכתות קטנות.

מד) [כ"י] הוספות להגהות הגר"א ז"ל. וביותר בסדר זרעים ומסכת שקלים, מעצם כי"ק.

מה) הגהות הגר"א למשניות סדר טהרות (מלבד באורו שנזכר לקמן שנדפס בסוף).

מו) מים טהורים הגהות למסכת כלים להג"ם יהודה ליב הלוי עדיל ז"ל מ"מ מסלאנים (בעהמ"ס אפיקי יהודה).

מז) הגהות ותקונים בפי' הרא"ש למס' קנים מס' יעיר קנו.

מח) ספר תקלין חדתין על מס' שקלים מתלמוד ירושלמי, מהג"ם ישראל בהר"ש ז"ל מ"מ דשקלאב (תלמידו של הגר"א), עם הגהות הגר"א ז"ל למסכת ההיא.

מט) [כ"י] נמוקי הגרי"ב הגהות על מהרש"א להג"ם יהודה בכרך ז"ל אבד"ק סייני (מלבד חדושיו על גפ"ת שבאו בסוף המסכתות).

נ) ספר בנין יהושע על אבות דרבי נתן, מאת הרב יהושע פאלק ב"ר יצחק אייזיק מליסא ז"ל.

נא) ספר נחלת יעקב למסכתות קטנות, מאת הרב יעקב (יאקב) ב"ר ברוך נוימבורג ז"ל.

נב) עין משפט, מסורת הש"ס, גליון הש"ס וציון ירושלים כלם למס' שקלים, מאת בעלי מפרשי הים ז"ל.

נג) הגהות על פי' הרמב"ם והר"ש לסדר זרעים מהג"ם שמואל פריינד ז"ל מדייני פראג (בעהמ"ס זרע קודש). ונדפסו על הגליון בצדם מבלי הזכרת שם מחברן.

נד) [כ"י] לב חכמים למסכת שמחות ;

ואלה ילוו על הש"ס בסוף המסכת :

נה) [כ"י] פירוש קדמון למס' מעילה, הובא בשיטה מקובצת כ"י בשם „פירוש לא נודע למי".

נו) אור זרוע הקצר על מסכת יבמות, להג"ם חיים מנוואשטט בן הריא"ז ז"ל בעהמ"ס אור זרוע (ונדפס פ"א על גליון פסקי הרא"ש בש"ס דפוס וויניציאה).

נז) ספר מהדורא בתרא למהרש"א, עם חדושי הלכות ואגדות מחתנו הג"ם משה בר' יצחק בר בונם ז"ל אבד"ק לובלין.

נח) חכמת מנוח, חדושים מהג"ם מנוח הענדיל ז"ל (כדורו של מהרש"ל).

נט) מים חיים, חדושים מהג"ם יחזקיה די סילוא ז"ל (בעהמ"ס פרי חדש).

ס) כללי התלמוד, להג"ם חיים בנבנשתי ז"ל (מספרו כנה"ג ושיורי כנה"ג).

סא) [כ"י] הגהות ישנות למס' נדה שנכתבו בכ"י ספרדי ישן על גליון המסכת דפוס וויניציאה שנת רפ"ז.

סב) [כ"י] חדושי הג"ם משה ב"ר אברהם ז"ל אבד"ק הוראדנא (בעהמ"ס תפלה למשה).

סג) הגהות הג"ם נתן בורגיל ז"ל, לסדר קדשים ומס' הוריות (מספרו חק נתן).

סד) [כ"י] באור הגר"א ז"ל למס' ערכין ונקרא יד אליהו.

סה) [כ"י] הגהות חדשות מהגר"א ז"ל למס' תמורה, מלבד אלה שנדפסו על הדף מכ"י.

סו) [כ"י] באור הגר"א למשניות סדר טהרות (מלבד אהלות) אשר קבל ממנו תלמידו הג"ם בונם ז"ל משקלאב ונעתק ע"י הרד"ל ז"ל, וחלק גדול ממנו כלו חדש, שלא נמצא בא"ר.

סז) ספר אורח מישור למס' נזיר, מהג"ם יוחנן ב"ר מאיר ז"ל מקרעמניץ.

סח) הגהות הג"ם יחיאל היילפרין ז"ל אבד"ק מינסק (בעהמ"ס סדר הדורות).

סט) [כ"י] חדושים והגהות מהג"ם יעקב עמדין (היעב"ץ) ז"ל (מעצם כי"ק מגליון הש"ס שלו).

ע) [כ"י] חדושים מהג"ם גדליה ליפשיץ ז"ל, על איזה מסכתות מכי"ק, ומספרו רגל ישרה לאדר"נ ומס"ק.

עא) חדושים מבנו הג"ם ישראל ליפשיץ ז"ל בעהמ"ס תפארת ישראל על משניות.

עב) [כ"י] חדושים מהג"ם צבי הירש ברלין ז"ל (נכד לבעל חכם צבי ז"ל).

עג) חדושים מהג"ם משה סופר ז"ל אבד"ק פרעסבורג (בעה"מ שו"ת חתם סופר וכו').

עד) שדה צופים על הרא"ש להג"ם בצלאל רנשבורג ז"ל (בעהמ"ס הורה גבר).

עה) חדושים מהג"ם זאב וואלף הלוי מבאסקוויץ ז"ל (בעהמ"ס סדר משנה).

עו) חדושים מהג"ם ברוך פרענקיל תאומים ז"ל (בעה"מ ספר ברוך טעם וכו').

עז) [כ"י] חדושים מהג"ם יעקב צבי יאליש ז"ל מדינוב (בעהמ"ס מלא הרועים וכו').

עח) [כ"י] הגהות למס' שבועות מהג"ם ליב ברלין ומהג"ם נח חיים צבי ז"ל (בעהמ"ס מעין החכמה).

עט) (כ"י) מצפה איתן להג"ם אברהם ז"ל ממינסק (בעהמ"ס משכיל לאיתן וכו'). (עם תוספת מרובה מכי"ק על הנדפס בש"ס דפוס זיטאמיר).

פ) [כ"י] חדושים מהג"ם שלמה איגר ז"ל, למסכתות שלא נדפסו עוד עליהן (מלבד הנ"ל מפל"ד).

פא) חדושים מהג"ם צבי הירש חיות ז"ל אבד"ק זאלקווא (בעה"מ שו"ת מהר"ץ וכו').

פב) [כ"י] קרני ראם להג"ם אהרן משה טויבש ז"ל אבד"ק יאסי (בעה"מ שו"ת תועפות ראם). כולל הערות על מהרש"א וחדושי גפ"ת (טסף עתה מכי"ק על הרבה מסכתות שנדפסו בלעדו).

פג) [כ"י] הגהות בנו הג"ם שמואל שמעלקא טויבש ז"ל אבד"ק יאסי.

פד) ארץ צבי הגהות על הגהות אשר"י מהג"ם יהודה צבי ז"ל (בעה"מ שו"ת מנחת יהודה).

פה) [כ"י] שער הלקוטות הגהות מהג"ם ישכר ז"ל (בעהמ"ס פתחי שערים).

פו) [כ"י] חדושי הרד"ל מהג"ם דוד לוריא ז"ל מביחאוו ישן (בעל ההגהות על המדרש רבה ופדר"א וכו').

פז) [כ"י] הוספות לחדושי והגהות הרש"ש, וחדושים מבנו הג"ם מתתיהו שטראשון ז"ל מווילנא.

פח) [כ"י] חדושים מהג"ם יוסף חנינא ליפא מייזליש ז"ל (בעה"מ שו"ת תפלת יוסף).

פט) [כ"י] הגהות למסכת נזיר מהג"ם אשר הכהן ז"ל אבד"ק שערשב (בעהמ"ס ברכת ראש).

צ) [כ"י] חדושים מהג"ם שמחה ז"ל אבד"ק רעטוי (נכד של הג"מ צבי הריף ז"ל).

צא) [כ"י] מלאכת יום טוב מהג"ם יום טוב ליפמאן ז"ל אבד"ק קאפולי (בעהמ"ס קדושת יום טוב וכו').

צב) [כ"י] בן אריה מהג"ם זאב בן אריה ז"ל אבד"ק מעלז.

צג) חדושים מהג"ם אליהו גוטמאכר ז"ל אבד"ק גרידץ (בעהמ"ס לפנת פענח).

צד) [כ"י] חדושים מהג"ם יצחק אייזיק חבר ז"ל אבד"ק טיקטין (בעה"מ שו"ת בנין עולם).

צה) [כ"י] חדושים מהג"ם נחמיה בירך הלוי ז"ל מדובראוונא (בעה"מ שו"ת דברי נחמיה).

צו) [כ"י] מראה כהן להג"ם בצלאל הכהן ז"ל מד"א פ"ק ווילנא (בעהמ"ס ראשית בכורים).

צז) [כ"י] חדושים מהג"ם אלעזר משה הלוי הורוויץ שליט"א אבד"ק פינסק.

צח) [כ"י] פורת יוסף להג"ם יוסף שליט"א מד"א פ"ק ווילנא.

צט) הגהות אמרות טהורות על פי' הר"ם והר"ש והרא"ש לכל סדר טהרות להג"ם שמואל פריינד ז"ל הנ"ל.

ק) [כ"י] חשק שלמה להג"ם שלמה הכהן שליט"א מד"א פ"ק ווילנא.

קא) [כ"י] יפה עינים להג"ם אריה ליב יעלין שליט"א אבד"ק בילסק (בעהמ"ס קול אריה וכו'). כולל מ"מ לתלמוד ירושלמי, למדרשים, ילקוט, ספרא, ספרי ומכילתא ופדר"א ופסק"ר, עם הערות וחדושים בחלופי גרסאות ושנוים שבין תלמוד בבלי לירושלמי. (ובהם הגהות ומ"מ בירושלמי למס' ברכות ושבת להג"ם ליב ברלין ז"ל ויזכרם בשם הגרל"ב) ;

קב) [כ"י] המתרגם כולל באור מלות הלועזיות שברש"י, תוספות והרא"ש, ובפי' המשניות להרמב"ם והר"ש.

קג) פסקי תוספות, ומסורת הש"ס, ועין משפט, ותורה אור, שכל אלה נשתבשו מאד בכל ספרי הש"ס, הוגהו ונתקנו בש"ס הזה ע"י גדולי התורה ;

נם הוספנו בו : א) הגהות מספר שיח יצחק על תוספות ישנים למסכת יומא. ובכ"מ שנדפס בהן מלפנים „ע' שיח יצחק" הדפסנו את תוכן דבריו מפורשים במקומם. ב) מראה מקומות בפירש"י ורמב"ם למסכת אבות ; ג) ציוני הפרקים של התוספתא בר"ם ובר"ש ; ד) שנוי נוסחאות בהקדמת הרמב"ם מכ"י ערבי ; ה) ציוני המסכתות בתוספות.

ועל כל אלה נוספה בו הגהה כפולה ומכופלת מדויקת ומזוקקת שבעתים

ע"פ נוסחאות ישנות וספרים מדויקים היותר קדמונים, וע"פ הגהות גדולי המפרשים. גם נגלה אור חדש לעינינו, הוא ניהו ש"ס של הג"ם יעקב עמדין ז"ל אשר סדרו והכינו להדפיסו בחייו וישב.בו שנים רבות להגיהו ולנקותו מכל שבוש ושגיאה, והעיר עליו הערות יקרות ויעטרהו בהגהות וחדושים רבים בציונים ומ"מ, הכל בעצם כתב ידו הקדושה מראש הש"ס עד סופו. חמדה גנוזה הזאת מצאנוה באמשטרדם, ומרגליות הטובות שבה, שבצנו בעטרת הש"ס לכבוד ולתפארת, והגהתו המדויקת היתה להמגיהים לעינים.

לפני

אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם להשאילן ולשאול מהן להלוותן וללוות מהן לפורען ולפרוע מהן רבי יהודה אומר נפרעין מהן מפני שמיצר הוא לו אמרו לו אע"פ שמיצר הוא עכשיו שמח הוא לאחר זמן: **גמ'** רב ושמואל חד תני אידיהן וחד תני עידיהן מאן דתני אידיהן לא משתבש ומאן דתני עידיהן
לא משתבש מאן דתני אידיהן לא משתבש דכתיב °כי קרוב יום אידם ומאן דברים לב
דתני עידיהן לא משתבש דכתיב °יתנו עידיהם ויצדקו ומאן דתני אידיהן מאי ישעיה מג
טעמא לא תני עידיהן אמר לך תברא עדיף ומאן דתני עידיהן מאי טעמא
לא תני אידיהן אמר לך מאן קא גרים להו תברא עדות שהעידו בעצמן הלכך
עדות עדיפא והאי יתנו עידיהם ויצדקו בעובדי כוכבים כתיב הא בישראל
כתיב *דאמר ריב"ל כל מצות שישראל עושין בעולם הזה באות ומעידות [לקמן ה: ע"ש]
להם לעוה"ב שנאמר יתנו עידיהם ויצדקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו אמת אלו
עובדי כוכבים אלא אמר רב הונא בריה דרב יהושע מאן דאמר עידיהן מהכא
°יוצרי פסל כולם תוהו וחמודיהם בל יועילו ועידיהם המה דרש ר' חנינא בר ישעיה מד
פפא ואיתימא ר' שמלאי לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא ס"ת [ומניחו]
בחיקו ואומר *למי שעסק בה יבא ויטול שכרו מיד מתקבצין ובאין עובדי [נ"א כל פי']
כוכבים בערבוביא שנאמר °כל הגוים נקבצו יחדו [וגו'] אמר להם הקדוש שם מג
ברוך הוא אל תכנסו לפני בערבוביא אלא תכנס כל אומה ואומה
וסופריה

רש"י

לפני אידיהן של עובדי כוכבים ג' ימים אסור לשאת ולתת עמהן. וכולהו משום דאזיל ומודה לעבודת כוכבים ביום אידו: שאלה במידי דהדר בעין כגון בהמה וכלים דכתיב (שמות כב) כי ישאל איש מעם רעהו וגו' מלוה במידי דלא הדר בעין כגון מעות דכתיב (שם) אם כסף תלוה את עמי דמלוה להוצאה ניתנה ומשלם לו מעות אחרים: שמח הוא לאחר זמן. למחר: **גמ'** יום אידם. היינו עבודת כוכבים כדכתיב בההיא פרשה יקומו ויעזרכם: יתנו עידיהם ויצדקו. השתא סלקא דעתיה דבעובדי כוכבים כתיב ואתמוהי מתמה יתנו עובדי כוכבים עידיהם יבואו עבודות כוכבים שעבדו ויעידו עליהם ויצדיקום: עדות שהעידו בעצמם. ביום הדין שעבדו לעבודת כוכבים בעולם הזה: ישמעו. עובדי כוכבים את העדות שאלות מעידות ויאמרו אמת דין הוא שראוין ישראל להצטדק: ועידיהם המה. עבודת כוכבים תבוא ותעיד על עובדיה לחייבם: בערבוביא. כולן מעורבבין ולא אומה ואומה בפני עצמה:

תורה אור

תוספות

°**לפני** אידיהן. בתר דתני סנהדרין דאיירי בעובד כוכבים ומזלות תנא נמי להא מסכת דע"ז בסדר ישועות ומיהו מכות ושבועות דשייכי בסנהדרין להכי תני להו בתר סנהדרין ואחרי כן חוזר לסדרו ושונה מס' ע"ז והוריות: **לפני** אידיהן ג' ימים. זימנין דתני מנינא בסוף כי הכא וכן (קדושין ב.) האשה נקנית בג' דרכים (בכורים פ"ב מ"ו) ואתרוג שוה לאילן בג' דרכים וזמנין דתני מנינא ברישא (נזיר סה:) בשבעה דרכים בודקין את הזב (יומא ב.) שבעת ימים קודם יוה"כ (גיטין פ.) בג' דרכים שוו גיטי נשים וכו'*: **אסור** לשאת ולתת עמהם. פ"ה משום דאזיל ביום אידו ומודה לעבודת כוכבים מתוך לשונו משמע °שר"ל אף ממקח וממכר וקשה על מה סמכו העולם לשאת ולתת ביום איד העבודת כוכבים עמהם נהי דרוב אידיהם מן הקדישים הם מ"מ בכל שבוע יום אחד יש להם דלדברי ישמעאל (לקמן ו.) לעולם אסור ואין לומר דהיינו טעמא משום (חולין יג:) דעובדי כוכבים שבח"ל לאו עובדי עבודת כוכבים אלא מנהג אבותיהם בידם דהא אמר שמואל בגמ' (לקמן ז:) בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד משמע הא יום אידם מיהא אסור לכך נראה דשרי משום איבה כדאמר בגמ' (שם דף ו:) גבי ר' יהודה נשיאה דשדר ליה ההוא מינא דינרא קסריינא ביום אידו אמר היכי איעביד לא אישקליה הויא ליה איבה מיהו אין משם ראיה גמורה דשמא לאו משום איבה ליסתרי אלא היה נוטל עצה כיצד יעשה שלא יהיה לו איבה ועוד אי טעמא משום איבה תינח להלוותם ולהשאילם ולפרעם כשהעובד כוכבים תובע חובו אבל לשאת ולתת עמהם דהיינו מקח וממכר מאי איבה איכא וכי לא יוכל ישראל לומר איני צריך עתה למכור ולקנות וכן לשאול ללוות ולפרוע מה ידע העובד כוכבים שמניח משום אידו לכך נראה דטעם ההיתר משום דעכו"ם שבינינו קים לן בגווייהו דלא פלחו לעבודת כוכבים ומהאי טעמא שרי לקמן בפ"ב (דף סה.) רב יהודה דשדר ליה קורבנא לאבידרנא ביום אידו אמר קים לי בגויה דלא פלח לעבודת כוכבים וכן רבא (שם) דשדר ליה קורבנא לבר שישך ביום אידו אמר קים לי בגויה דלא פלח לעבודת כוכבים א"כ יש לסמוך אההיא דתניא בירושלמי על מתני' דאסור לשאת ולתת תני בד"א בעובד כוכבים שאינו מכירו אבל בעובד כוכבים שמכירו מותר מפני שהוא כמחניף ותניא הנכנס לעיר ומצאן שמחים שמח עמהם שאינו אלא כמחניף להם ור"ת היה מפרש אסור לשאת ולתת עמהם דוקא במידי דתקרובת ולא איירי כלל בלקנות דודאי שרי בין לליסנא דאזיל ומודה בין לליסנא דלפני עור לא תתן דלא אסרו אלא למכור דוקא מידי דתקרובת ולשאת ולתת הכי פי' לשאת מהן המעות ולתת להם מידי דתקרובת חליפי המעות ומביא ראיה מדאיבעיא (לקמן דף ו.) בגמרא טעמא דלשאת ולתת עמהם אי משום הרווחה פירוש משום שמרויח ומשתכר ואזיל ומודה לעבודת כוכבים או דלמא משום ולפני עור לא תתן מכשול וקאמר נפקא מינה דאית ליה בהמה לדידיה ואי מידי דלאו תקרובת אסור אמאי לא קאמר נפקא מינה למידי דלאו תקרובת דמשום הרווחה איכא אלא ודאי מידי דלאו תקרובת שרי דלא שייכא אזיל ומודה במקח וממכר כיון שנותן המעות תחת החפץ והוא לוקח וגם אינו בטוח כ"כ שירויח בסחורה ובעיא דגמרא הכי מפרש טעמא דלאסור לשאת ולתת עמהם במידי דתקרובת משום הרווחה שיהיה לו בהמות רבות בריוח אפי' אית ליה לדידיה נמי אסור שמתוך שיהיה לו הרבה בהמות יקריב מן המובחר או משום לפני עור ונפקא מינה דכי אית ליה בהמה לדידיה שרי ולפי פר"ת אין לתמוה על מנהג העולם שאפילו אם היו מחזיקין אותם כעובדי עבודת כוכבים שהרי אינם עושים שום תקרובת אלא במעות ובזה לא שייך הרווחה והרבה מעות מצויים להם לאותו דבר ומיהו נכון הוא להחמיר כשבא העובד כוכבים ואומר הלויני מעות לשקרי שקורין אופרי"ר אבל ר' אלחנן אמר כי גם באותם אופרי"ר אין שום איסור כי מה שהם נותנים אותם לגלחים ולכומרים אינו ממש לשם עבודת כוכבים אלא לצורך הגלחים: **להלוותם**. פר"ת דוקא בחנם אבל ברבית שרי משום דמצער טובא כדאמרינן בקדושין (דף כ.) ליזבין איניש ברתיה ולא לוזיף ברבית: **ולפרוע** מהן. בגמרא (לקמן דף ו:) פסקינן כרבי יהושע בן קרחה דמלוה על פה נפרעין מהם מפני שהוא כמציל מידם ויכול להיות דאפי' מלוה בשטר נמי נפרעין מהם כדאמר בירושלמי אפי' מלוה בשטר אובדת היא שלא כל שעה אדם זוכה ליפרע מחובו ולכך נראה לר"י דאותה מלוה שבשטרינו או אפי' אותם שיש לנו מהם חותמות שמותר ליפרע מהם ואפי' הוא אזיל ומודה שלעולם הוא חשיב כמציל מידם והא דאמר רבי יהושע בן קרחה מלוה בשטר אין נפרעין היינו כשידוע תקיפה עליהם ואפי' הכי מלוה על פה נפרעין שלא יכפור פעם אחרת והיכא דאיכא משכון אומר בירושלמי דאין מלוה אובדת במשכון מיהו בכל ענין חשיב כמציל מידם שכמה פעמים אובדת אפי' במשכון: **מ"ט** לא תני עידיהן. פרק מפלין (נדה דף נה:) איכא חד תני מפילין וחד תני משחילין וכן בהגוזל בתרא (ב"ק דף קטז:) חד תני מציקין וחד תני מסיקין ולא דייק כי האי גוונא ושמא לא שייך לדקדק משום דאידי ואידי חד משמעות לשון הוו להו אבל קשיא מההיא דפרק החליל (סוכה דף נ: ושם ד"ה וחד) שואבה חשובה וכן בפ"ב דיבמות (דף יז. ושם) ראשונה ושניה דלא חד משמעות ניהו ולא דייק הכי וי"ל הכא היינו טעמא דדייק הכי משום דמסתבר ליה טפי לשון עדות לפי שהוא עדות לשברם וקשיא לי על תירוץ זה דמאי מקשה הוא ומאן דתנא עידיהן מ"ט לא תני אידיהן הא כבר פירשנו דהמקשה נמי היה יודע אותו טעם דלשון עדות עדיף ול"ל דהכי הקשה מאן דתני אידיהן אמאי לא תני עידיהן דהא עידיהן ממש כתיב בהדיא בקרא אבל אידיהן ממש לא כתיב בקרא אלא אידם ומשני תברא עדיף פי' לשון שבר ופריך א"כ מ"ט דמאן דתני עידיהן הא ודאי דתברא עדיף:

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ט מהלכות עבודת כוכבים הלכה א סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמח סעיף א:

[ועי' תוס' קדושין ב. ד"ה האשה]

רבינו חננאל

דרש רבי שמלאי לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחה ואומר כל מי שעוסק בתורה יבא ויטול שכרו מתקבצין ובאין כל האומות בערבוביא דכתיב כל הגוים נקבצו יחדו

גליון הש"ס

תוס' ד"ה לפני. בספר שם הגדולים להרב ר' יוסף אזולאי באות ת סתב בשם רבינו בצלאל באיטס מקובלת חולין כי התוס' על מס' ע"ז שבידנו הם תוס' רבינו פרץ: ד"ה אסור וכו' שר"ל אף ממקח וממכר. עיין לקמן דף יב ע"ב תוספות ד"ה עיר:

מסורת הש"ס

וסופריה שנאמר ויאספו לאומים ואין לאום אלא מלכות שנאמר ולאום מלאום יאמץ ומי איכא ערבוביא קמי הקב"ה אלא כי היכי דלא ליערבבו אינהו [בהדי הדדי] דלישמעו מאי דאמר להו [מיד] נכנסה לפניו מלכות רומי תחלה מ"ט משום דחשיבא ומנלן דחשיבא דכתי' ותאכל כל ארעא ותדושינה ותדוקינה *אמר רבי יוחנן זו רומי חייבת שטבעה יצא בכל העולם ומנא לן דמאן דחשיב עייל ברישא כדרב חסדא *דאמר רב חסדא מלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין שנאמר לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל [וגו'] וטעמא מאי איבעית אימא לאו אורח ארעא למיתב מלכא מאבראי ואיבעית אימא מקמי דליפוש חרון אף אמר להם הקב"ה במאי עסקתם אומרים לפניו רבש"ע הרבה שווקים תקנינו הרבה מרחצאות עשינו הרבה כסף וזהב הרבינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה אמר להם הקב"ה שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם תקנתם *שווקים להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמכם כסף וזהב שלי הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות כלום יש בכם מגיד זאת [שנאמר *מי בכם יגיד זאת] ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה מיד יצאו בפחי נפש יצאת מלכות רומי ונכנסה מלכות פרס אחריה מ"ט דהא חשיבא בתרה ומנלן דכתיב וארו חיוא אחרי תנינא דמיא לדוב *ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלין ושותין כדוב ומסורבלין [בשר] כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב אמר להם הקב"ה במאי עסקתם אומרים לפניו רבש"ע הרבה גשרים גשרנו הרבה כרכים כבשנו הרבה מלחמות עשינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה אמר להם הקב"ה כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם *תקנתם גשרים ליטול מהם מכס כרכים לעשות בהם אנגריא מלחמות אני עשיתי שנאמר ה' איש מלחמה כלום יש בכם מגיד זאת שנאמר מי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה מיד יצאו מלפניו בפחי נפש וכי מאחר דחזית מלכות פרס למלכות רומי דלא מהניא ולא מידי מאי טעמא עיילא אמרי אינהו סתרי בית המקדש ואנן בנינן וכן לכל אומה ואומה וכי מאחר דחזו לקמאי דלא מהני ולא מידי מ"ט עיילי סברי הנך אישתעבדו בהו בישראל ואנן לא שעבדנו בישראל מאי שנא הני דחשיבי ומאי שנא הני דלא חשיבי להו משום דהנך משכי במלכותייהו עד דאתי משיחא אומרים לפניו רבש"ע כלום נתת לנו ולא קיבלנוה ומי מצי למימר הכי והכתי' ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וכתיב אלוה מתימן יבוא וגו' מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן א"ר יוחנן מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל וקבלוה אלא הכי אמרי כלום קיבלנוה ולא קיימנוה ועל דא תברתהון אמאי לא קבלתוה אלא כך אומרים לפניו רבש"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה כמו שעשית לישראל דכתיב ויתיצבו בתחתית ההר ואמר רב דימי בר חמא *מלמד שכפה הקב"ה הר כגיגית על ישראל ואמר להם אם אתם מקבלין את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם מיד אומר להם הקב"ה הראשונות ישמיעונו שנא' וראשונות ישמיעונו שבע מצות שקיבלתם היכן קיימתם ומנלן דלא קיימום *דתני רב יוסף עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים מאי ראה ראה ז' מצות שקבלו עליהן בני נח ולא קיימום כיון שלא קיימום עמד והתירן להן איתגורי איתגור א"כ מצינו *חוטא נשכר אמר מר בריה דרבינא לומר

רש"י

וסופריה · וחכמיה: לאום. מלכות כשהיא לבדה: ולאום מלאום · מתרגמינא ומלכו ממלכו ועוד יאמץ לא שייך אלא במלכות וס"ת מסיפיה דקרא נפקא לן לקמן מי (*בכם) יגיד זאת: ומי איכא ערבוביא קמיה · והלא כולם נסקרין בסקירה אחת שנאמר היוצר יחד תורה אור לבם כדאמר בר"ה (דף יח.): ומשני דלא ליערבבו אינהו · לדידיה לא מהניא ערבוביא אבל לדידהו מהניא ערבוביא דמבלבלי ומסתתמי טענותיהם: טבעה · שמעה: נכנס תחלה · לפני הקב"ה לדין: משפט עבדו · שלמה המלך: דליפוש חרון אף · של הקב"ה מפני פשעי לבור שמא חס ושלום יפרע מן המלך כל סורחנו מפני החרון: שווקים ומרחצאות וכסף וזהב הוא עסקן של רומיים גשרים וכרכים ומלחמות הוא עסקן של פרסיים: שיתעסקו ישראל בתורה · שיהא להם פנאי שמוצאין להשתכר בשוק ומוצאין מזונותיהן וצרכיהן בלי טורח ומתעדנין במרחצאות: וארו · והנה: אחרי · אחרת: מסורבלין · שמינים כמו (שבת דף קלז:) קטן המסורבל בבשר ולשון מלבוש הוא כמו כפיתו בסרבליהון (דניאל ג): דוב אין לו מנוחה אלא הולך ובא כל שעה: אנגריא · עבודת המלך המוטלת על יושבי כרכים לעשות מלחמות [וללאת בצבא] וליטול בהמתן בעבודתו: ואנן בנינן · בית שני בנה כורש: אינהו · פרסיים משתעבדין בישראל בגלות בבל וטיטוס הגלם לרומי ועדיין כולם משועבדים [להם]: פארן · ארץ ישמעאל דכתיב (בראשית כא) בהגר (ותשב) במדבר פארן: כלום קבלנוה ולא קיימנוה. כלומר משום דלא קבלנוה לא קיימנוה: ועל דא תברתהון. פירכא היא כלומר נמצא תשובה זו קטיגור להם ואמאי לא קבלוה: כגיגית · קופא בלע"ז ומטילין בה שכר: ראה ויתר גוים · נראה בעיניו ויפר להתירן:

תוספות

רומי חייבת. משום דכתיב בהו (מלאכי א) וקראו להם גבול רשעה. רשע תרגום חייבא ונמצא במעשה מרכבה כי במעשה דרבי חנינא בן תרדיון נגזר על רומי חורבן גדול: **אמר** להן הקב"ה במה עסקתם. פירוש שואל להם במה זכו בכל דור ודור:

שווקים להושיב בהם זונות· ה"ה דה"מ למימר לעשות בהם סחורה לכל דבר אלא מגנה אותם בדבר גנאי כל מה שיכול כלומר אפי' לצורך זונות עשיתם שווקים: **וארו** חיוא אחרי תנינא דמיא לדוב. וא"ת אדרבה מלכות בבל עדיפא שנמשלה לארי דכתיב (ירמיה ד) עלה אריה מסבכו והארי מלך בחיות* וי"ל דאע"ג דארי מלך מ"מ דוב הוא *עז יותר ובעל תחבולות כדאמר בפרק קמא דברכות (דף *יג.) גבי צרות האחרונות משכחות הראשונות הניח מעשה ארי וספר מעשה דוב ורבי יצחק מפרש דבבל לא נמשלה לארי אלא בשעה שהיתה מושלת בכל העולם ועתה היא ממלכה שפלה אבל פרס גם עתה היא חשובה אחר רומי ותעמוד בחשיבותה עד סמוך לביאת המשיח כמו שמפרש בסמוך: **הרבה** גשרים גשרנו. אף על גב דרומי נמי תקנו גשרים כדאמר בפרק במה מדליקין (שבת דף לג:) מ"מ אינם חשובים כ"כ בתקון גשרים כמו פרס: **ואנן** בנינן · הא דלא קאמרי שבנו בית המקדש כששאל מהן במה עסקתם דלפי זה לא עשו אלא אותו הדור והקב"ה שואל במה זכו בכל דור ודור: **מאי** שנא הני דלא קא חשיב · פי' בבל ויון שהם (א) ארבע מלכיות שנשתעבדו בישראל וחשובים היו אבל מכל שבעים אומות לא בעי: **משכא** מלכותייהו עד דאתי משיח · והא דאמרינן עתידה פרס שתפול ביד רומי היינו סמוך לביאת המשיח כדאמרינן (סנהדרין*) דף לח:) עתידה מלכות רומי שתפשוט על כל העולם תשעה חדשים: **מאי** בעי בשעיר ומאי בעי בפארן · ופארן ארץ ישמעאלים כדכתיב גבי הגר (בראשית כא) במדבר פארן וסמיך אסיפיה דקרא וקדוש מהר פארן סלה ולא גרסינן מאי בעי בתימן דתימן משעיר הוא דכתיב (עובדיה א) וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מיהו קשיא לגירסת רש"י אמאי מייתי קרא דחבקוק למדרש הכי בקרא דאיתא בזאת הברכה נמי הוזכר פארן וי"ל דאיכא למידרשיה כדדריש ליה בפרק שור שנגח ארבעה וחמשה (ב"ק דף לח. ושם) מפארן הופיע ממונם לישראל והוא הר סיני כדאמר פ' ר"ע (שבת דף פט. ושם) ה' שמות יש לו סיני פארן ורבי אלחנן אומר דגרים שפיר מאי בעי בשעיר ומאי בעי בתימן והאי תימן לאו שם אומה הוא אלא שם רוח דרום כמו עורי צפון ובואי תימן כדדרשינן בספרי פרשת וזאת הברכה מד' רוחות נגלה הקדוש ברוך הוא לישראל שנאמר אלוה מתימן יבא ולכך ניחא שהוצרך להביא פסוק דחבקוק: כהנים

*) [ושם איתא נוסחא אחרת אבל ביומא י. איתא כך כמו שהעתיקו תוס' דהכא]

רבינו חננאל

ויאספו לאומים ואומר להם מי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנא' וזאת התורה ונכנסת החשובה מכל האומות והיא מלכות רומי שנאמר ותיכול כל ארעא ותדושינה ותדוקינה' וא"ר יוחנן זו מלכות רומי שטבעה יוצא בכל העולם: ומאן דחשיב עאיל ברישא כדרב חסדא דאמר מלך וצבור מלך נכנס תחלה שנאמר לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו אמר הקב"ה יש בכם מגיד זאת מיד יצאו בפחי נפש (אומרים לפניו רבש"ע) [וכו'] נכנסת אחריה מלכות פרס דהיא חשובה בתרה שנאמר וארו חיוא אחרי וגו' ותני רב יוסף אלו פרסיים וכו' ויוצאין גם הם בפחי נפש אומרים לפניו רבש"ע כלום קבלנוה ולא קיימנוה ועל דא תברתהון דאמר רבי יוחנן מאי דכתיב ויאמר ה' מסיני בא וגו' מלמד שהחזירה הקב"ה לתורה על כל האומות ולא קיבלוה אומרים לפניו רבש"ע [כלום] כפית עלינו הר כגיגית כישראל ואמרת אם אינכם מקבלים את התורה שם תהא קבורתכם שנא' ויתיצבו בתחתית ההר ולא קיבלנוה אומר להם ראשונות ישמיעונו שבע מצות שקבלתם היכן קיימתם אותם

[ע"ש דליתא כך אלא בנוסחא אחרת]

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מאי שנא וכו' שהם מד' מלכיות:

לומר שאף על פי שמקיימין אותן אין מקבלין עליהם שכר ולא *והתניא היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול תלמוד לומר °אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם הא למדת שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול אלא לומר לך שאין מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה *דאמר ר' חנינא "גדול המצווה ועושה יותר משאינו מצווה ועושה [אלא כך] אומרים [העובדי כוכבים] לפני [הקב"ה] רבש"ע ישראל שקיבלוה היכן קיימוה אמר להם הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו את התורה [כולה] אומרים לפניו רבש"ע כלום יש אב שמעיד על בנו דכתיב °בני בכורי ישראל אמר להם הקב"ה שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה כולה אומרים לפניו רבש"ע שמים וארץ נוגעין בעדותן שנאמ' °אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (*דאר"ש) בן לקיש *מאי דכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלין את תורתי מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו (*והיינו דאמר חזקיה) מאי דכתיב °משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה *אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה אמר להם הקב"ה מכם יבאו ויעידו בהן בישראל שקיימו את התורה כולה יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד עבודת כוכבים יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל תבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על העבירה יבא נבוכד נצר ויעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליפז התימני *(ואליהו בן ברכאל הבוזי) ויעידו בהם בישראל שקיימו את כל התורה כולה שנאמר °יתנו עידיהם ויצדקו אמרו לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה אמר להן הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת אלא אף על פי כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה ומי מצית אמרת הכי והא *אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב °אשר אנכי מצוך *היום היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכר אלא שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואמאי קרי ליה מצוה קלה משום דלית ביה חסרון כיס מיד כל אחד [ואחד] נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא שנאמר °ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו מקדיר והא אמרת אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו משום דישראל נמי זימני

דמשכא

רש"י

לומר שאם מקיימין כו'· הסרה זו לא טובתם היא אלא שאין מצווין לקיימן ואם יקיימו לא יקבלו שכר: אם לא בריתי יומם ולילה· אם לא בריתי שכתבתי שתהא נהגת יומם ולילה והיינו תורה דכתיב (יהושע א) והגית בו יומם ולילה וכתיב (דברים כט) אלה דברי הברית: ה' דהששי יתירה וכתבה בסוף מעשה בראשית לדרשה זו והכי משמע ויהי ערב ויהי בקר יום הששי של ששה בסיון שעתידין ישראל לקבל התורה: השמעת דין· מתן תורה: בתחלה יראה· שמא לא יקבלו ישראל התורה ותחזור הארץ לתוהו ובוהו: ולבסוף· כשקבלוה בנעשה ונשמע שקטה: נמרוד· השליך את אברהם אבינו באור כשדים על שלא קיבל עליו לעבוד עבודת כוכבים שנאסרה לבני נח ואברהם בן נח הוא שלא היה בשעת מתן תורה ועל שם כך נקרא אמרפל בכילד מעברין (עירובין נג.) שאמר הפיל אברהם בכבשן האש: שלא נחשד על הגזל· דכתיב מה מצאת מכל כלי ביתך אפי' סכין אפילו המנק אפילו מחט והחתן הדר בבית חמיו עשרים שנה כשיוצא אינו נוטל עמו כלי קטן ובני נח נצטוו על הגזל ויעקב קיים: ביוסף שלא נחשד על העבירה· אשת איש נאסרה לבני נח דכתיב ודבק באשתו ולא באשת חבירו (סנהדרין דף נח.) ויוסף קיים: ואליהו בן ברכאל· לא גרסינן דישראל הוה כדמפרשינן בבבא בתרא בהשותפין (דף טו): בערב שבת· בעולם הזה: היום לעשותם· בעולם הזה: ולא למחר· דאינו יכול לעשותם לעולם הבא: בטרוניא· בעלילה: בראש גגו· רוב תשמישן על הגגות שאין גגותיהן משופעין: מקדיר· [לשון עוקב כלומר] מנקבת בכח חום גדול כמו מקדרין בהרים דעירובין (דף נח.) ענין נקב וחתך: בתקופת תמוז· שנוהגת ומושכת עד שלשה חדשים עד יום תקופת תשרי הויא תקופת תמוז: ננתקה את מוסרותימו· על ה' ועל משיחו קאמר לעיל כדכתיב למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק כלומר ננתקה מצות סוכה שהטילו עלינו:

תוספות

כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא האדם· משמע הכא דעובדי כוכבים נמי קרוין אדם ותימה דהא אמר בעלמא (ב"מ דף קיד:) דאין קברי עובדי כוכבים מטמאין באהל משום דכתיב אדם כי ימות באהל אתם קרוים אדם דכתיב (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרוים אדם ולא עובדי כוכבים קרויין אדם ואור"ת דיש לחלק בין אדם להאדם ולא קשיא מהא דכתיב גבי חירם (יחזקאל כח) ואתה (בן) אדם ולא אל ביד מחללך דאינו אומר כן לקרותו אדם בלשון חשיבות אלא לגנותו בלשון בזיון ושפלות והא דכתיב בקום עלינו אדם רוצה לומר אדם ולא מלך ומדרים גבי המן (מגילה יא.) א"נ ר"ל בקום עלינו אדום והא דכתיב מה יעשה לי אדם ר"ל אדם שהוא בזוי וא"ת הא אמר בפרק השולח (גיטין דף מז.) יש קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל לחפור בה שיחין ומערות שנאמר והארץ נתן לבני אדם ואומר ר"ת דעובדי כוכבים נמי מיקרי בני אדם שרוצה לומר בני אדם הראשון ובפרק שור שנגח ארבעה וחמשה (ב"ק דף לח.) הארכתי*: שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה· פי' בשבע מצות שלהם דאינו בשאר מצות אמרינן בסנהדרין פרק ד' מיתות (דף נט.) עובד אלילים העוסק בתורה חייב מיתה: הרי הוא ככהן גדול· להכי נקט כהן גדול משום דכתיב יקרה היא מפנינים ודרשינן (הוריות דף יג.) מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים גבי ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ אבל עובד כוכבים העוסק בתורה הוא ככהן גדול: גדול המצווה ועושה· פי' מפני שהוא דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו: נוגעים בעדותן הן· וא"ת והרי ראיה גדולה שקיימו שהרי שמים וארץ קיימים הם וי"ל דאין חוששין בזו הראיה דאין אב מעיד על בנו ועוד י"ל שהם קיימים ממה שקבלו כדאמר אם ישראל מקבלים: יום הששי· תימה למ"ד* בשבעה בחדש נתנו עשרת הדברות מאי יום הששי וי"ל דיומא קמא לא אמר להו מידי משום חולשא דאורחא א"כ היתה ראויה ליתן בששי אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו*: שלא השתחוו לצלם· אומר ר"ת דצלם דנבוכדנצר לאו עבודת כוכבים הוא אלא אנדרטי עשוי לכבוד המלך ובהכי ניחא דנקט גבי אברהם שלא עבד עבודת כוכבים ובחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם וניחא נמי הא דאמרינן בפרק אלו נערות (כתובות דף לג:) אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא ואילו היה עבודת כוכבים ממש חס ושלום כי מדאגת שום יסורין שבעולם לא היו משתחוים לצלם כר' חנינא בן תרדיון (לקמן יח.) ששמו ספוגין על לבו ליסרו ור"ע (ברכות סא:) שסרקו בשרו במסרקות פיות והיינו הא דפריך פרק מקום שנהגו (פסחים דף נג:) מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש פירוש היה להם להשתחוות לצלם כיון שלא היה עבודת כוכבים ממש ועוד ראיה מפ"ק דמגילה (דף יב.) מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה מפני שהשתחוו לצלם וכו' הם לא עשו אלא לפנים ואם היתה עבודת כוכבים היה להם למסור עצמן על קידוש השם ולישנא דקרא נמי משמע הכי דכתיב לאלהיך לית אנן פלחין ולצלמך לית אנן סגדין משמע דתרי מילי הוו*: יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליפז התימני· אורחא דתלמודא דבהרבה מקומות לא קפיד למנות כסדר °וכן הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו (כתובות דף יא.): היום לעשותם ולא למחר לעשותם· °תימה אנשי יריחו שהיו כורכין את שמע ולא היו מפסיקין בהיום על לבבך (פסחים נו.) ולפיכך הקפידו עליהם חכמים דמשמע היום על לבבך ולא למחר על לבבך ומה יש לחוש בזה כיון שכך הוא אמת כדמשמע הכא ויש לומר דהתם איכא למיטעי היום ממש וכן למחר ממש אבל היום לעשותם בקרא דבתשלום שכר כתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו ותשלום שכר הצדיקים הוא לעולם הבא:

ומניחין

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"א מהל' ת"ת הל' יג סמג עשין יב טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף ו:

[וע"ע תוס' יבמות סא. ד"ה ואין ותוס' סנהדרין נט. ד"ה אלא ותוס' נדה עו: ד"ה ואין נ"ב ותוס' ב"ק לח. ד"ה אלא ותוס' ב"ב נח. ד"ה מציין ותוס' מו"ק כו. ד"ה או]

[שבת פו:]

[כדאיתא בשבת פו.]

[נ"ל היום לעשותם היום וכו']

רבינו חננאל

ומנלן דלא קיימום דכתיב עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים וגו' ותני רב יוסף ראה שלא קיימו שבע מצות: תניא היה רבי מאיר אומר מנין שאפי' עובד כוכבים ועוסק בתורה הרי הוא כישראל שנא' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא אדם וכו' עד יבאו מכם ויעידו בישראל שקיימו את התורה יבא נמרוד ויעיד על אברהם שלא נחשד על עבודת כוכבים · לבן יעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל אשת פוטיפר תעיד ביוסף שלא נחשד על העבירה. דריוש יעיד בדניאל שלא נחשד על התפלה · נבוכדנצר יעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם . אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי יעידו בישראל שקיימו את התורה שנאמר יתנו עידיהם ויצדקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו אמת אלו עובדי כוכבים. אומרים רבש"ע תנה לנו את התורה עכשיו

מסורת הש"ס

ויקרא יח · שמות ד · ירמיה לג · בראשית א · תהלים עו · ישעיה מג · דברים ז · תהלים ב

ב"ק לח. סנהדרין נט.

ב"ק לח. [פז.] קדושין לא.

[נ"ל ואר"ש] *[לקמן ה. שבת פח. ע"ש]

[גי' ע"י ואמר חזקיה]

[שבת פח.]

[עי' תוספות ב"ב טו: ד"ה אליהו ובפירוש רשב"ם דשם]

[לקמן ד: עירובין כב.]

[ועי' תוספות כתובות לג: סד"ה אלמלי ותוס' פסחים נג: ד"ה מה]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה יבא וכו' וכן הגיורת. וכן בפסחים דף סט ע"ב במתני' וזמן שבא בשבת: ד"ה היום וכו' תימה אנשי יריחו . עי' פסחים נו ע"א:

עין משפט
נר מצוה

ג א מיי' פ"ו מהל' סוכה הלכה ב סמג עשין מג טוש"ע א"ח סימן תרמ סעיף ד:
ד ב טוש"ע א"ח סימן תרלט סעי' ז בהג"ה:
ה ג מיי' פי"ג מהלכות איסורי ביאה הל' טו:
ו ד מיי' פ"ג מהל' ת"ת הל' יג סמג עשין יב:

מסורת הש"ס

סוכה כו. · יבמות כד: · [לקמן ד:] · שבת קו: · תהלים קד · ישעיה כב · תהלים קלז · ישעיה מב · שם כח · תהלים סח · שם מב · חגיגה יב · איוב ל · [חגיגה שם] · שם · [פסחים ג: ב"מ פה:] · חבקוק א · משלי כב · [נדרים ח: וש"נ]

תורה אור

דמשכא להו תקופת תמוז עד חגא והוי להו צערא *והאמר רבא [א]מצטער פטור מן הסוכה נהי דפטור בעוטי [ב]מי מבעטי מיד הקב"ה יושב ומשחק עליהן שנאמר °יושב בשמים ישחק וגו' א"ר יצחק אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום בלבד איכא דמתני להא דרבי יצחק אהא דתניא רבי יוסי אומר לעתיד לבא באין עובדי כוכבים ומתגיירין ומי מקבלינן מינייהו והתניא *[ג]אין מקבלין גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים ומניחין תפילין בראשיהן תפילין בזרועותיהם ציצית בבגדיהם מזוזה בפתחיהם כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג אומר להן על מה באתם אומרים לו על ה' ועל משיחו שנאמר °למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק [וגו'] וכל אחד מנתק מצותו והולך שנאמר °ננתקה את מוסרותימו [וגו'] והקב"ה יושב ומשחק שנאמר יושב בשמים ישחק [וגו'] א"ר יצחק אין לו להקב"ה שחוק אלא אותו היום בלבד איני והא אמר רב יהודה אמר רב שתים עשרה שעות הוי היום *°שלש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כולו כיון שרואה שנתחייב עולם כלייה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים שלישיות *יושב וזן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים רביעיות יושב ומשחק עם לויתן שנאמר °לויתן זה יצרת לשחק בו אמר רב נחמן בר יצחק עם בריותיו משחק ועל בריותיו אינו משחק אלא אותו היום בלבד א"ל רב אחא לרב נחמן בר יצחק מיום שחרב בית המקדש אין שחוק להקב"ה ומנלן דליכא שחוק אילימא מדכתיב °ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה וגו' דלמא ההוא יומא ותו לא אלא דכתיב °אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי דלמא שכחה הוא דליכא אבל שחוק מיהא איכא אלא מהא °החשיתי מעולם אחריש אתאפק וגו' ברביעיות מאי עביד יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה שנאמר °את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים למי יורה דעה ולמי יבין שמועה לגמולי מחלב ולעתיקי משדים ומעיקרא מאן הוה מיגמר להו איבעית אימא מיטטרון ואיבעית אימא הא והא עביד ובליליא מאי עביד איבעית אימא מעין יממא ואיבעית אימא רוכב על כרוב קל שלו ושט בשמונה עשר אלף עולמות שנאמר °רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן ואיבעית אימא יושב ושומע שירה מפי חיות שנאמר °יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי *אמר רבי לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין לו גחלי רתמים שנאמר °הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם *אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי מה טעם יומם יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירו עמי איכא דאמרי *אמר ר"ל [ד]כל העוסק בתורה *בעולם הזה הדומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעולם הבא הדומה ליום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו [וגו'] אמר רב יהודה אמר שמואל מאי דכתיב °ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו למה נמשלו בני אדם כדגי הים לומר לך מה דגים שבים כיון שעולין ליבשה מיד מתים אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצות מיד מתים דבר אחר מה דגים שבים כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים כך בני אדם כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים איבעית אימא בעולם הזה ואיבעית אימא לעולם הבא איבעית אימא בעולם הזה כדר' חנינא *דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנאמר °צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ואיבעית אימא לעולם הבא כדרשב"ל דאמר רבי שמעון בן לקיש *אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקדוש ברוך הוא מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר רשעים נידונין בה וצדיקים מתרפאין בה רשעים נידונין

בה

רש"י

דמשכא תקופת תמוז · א] ואין תקופת תשרי נופלת עד לאחר החג: יושב בשמים ישחק · גבי ננתקה את מוסרותימו כתיב: אלא שנעשו גרים גרורים · מאליהן מתגיירין ואנן לא מקבלינן דמשום גדולתן דישראל קא עבדי דכתיב (ישעיה נד) מי גר אתך בעניותיך עליך יפול בעשירותיך: [יושב ודן · כרבי יוסי דאמר במסכת ר"ה אדם נידון בכל יום דכתיב דבר יום ביומו]: יושב וזן · קוצב להם מהיכן תזדמן להם פרנסתן: קרני ראמים · חיה גדולה: ביצי כנים · מינא הוא דמתקרי ביצי כנים וקין הן והוא אינב"א בלשון ארמית ובלע"ז לינטרי"ש: על בריותיו · על עבירות שעושין בריותיו אינו משחק אלא אותו היום: גמולי מחלב · שמתו כשהן קטנים: עתיקי · כמו (איוב ט) המעתיק הרים לשון סילוק: אלא שאינן · ב' אלפים חסירין מריבותים: יומם יצוה · דן וזן ומלמד תורה: ובלילה שירו עמי · ובלילה נוהג שירו (למעלה) עמי למטה שאף דוד לא היה מנמנם אלא כשינת הסוס וכל הלילה מתעסק בשירות ותושבחות ובתורה כדאמרינן בריש מס' ברכות (דף ג:): (א) חוט של חסד · נותן חינו בעיני הבריות: הפוסק מדברי תורה · מי שעוסק בתורה ופוסק על דברי שיחה בטלה: מלוח · דברים לחלוחים ועיקר ל"א הנכתב בלוחות: הכל בידי שמים · מחושות ומכאובות הבאים לאדם כולם על ידי גזירת שמים: חוץ מצנים פחים · צינה פחים חולי הבא ע"י חום כמו (שיר ב) עד שיפוח היום:

תוספות

ומניחין תפילין בראשיהן וציצית בבגדיהן וכו' עד ננתקה את מוסרותימו · בירושלמי בפרק אין מעמידין דריש ננתקה את מוסרותימו זו מצות תפילין ונשליכה ממנו עבותימו זו מצות ציצית: **אין** שחוק לפני הקב"ה · והא דאמרינן בסוף הזהב (ב"מ דף נט:) אחייך ואמר נצחוני בני אינו אלא בדיחותא בעלמא: **שניות** יושב ודן · יש אומרים כי לכך תקנו בקדושת מוסף לומר ממקומו הוא יפן כי שהם מוסף בשניות בא ואז הוא יושב ודן ואנו מתפללין שיפנה מכסא דין לשבת בכסא רחמים ואין נראה דלמאי דמסקינן בסמוך (לקמן ד:) ראשונה יושב ודן לא יתכן אלא ודאי מטבע של תפלה כך הוא: **אם** אשכחך ירושלם תשכח ימיני · פשטיה דקרא כך אם אשכחך ירושלים שנשיר שיר ה' על אדמת נכר תשכח ימיני מלנגן בכנור תדבק לשוני לחכי אם אגלה לשורר בפה אם לא אזכרכי: **הקוטפים** מלוח עלי שיח · פשטיה דקרא מיירי בעניים האוכלין העשבים שנקראו מלוחים כמו אבותינו אכלו מלוחים אף אנו נאכל מלוחים בפרק האומר בקדושין (דף סו.) עלי שיח כלומר אצל האילנות ולא בבית: **הכל** בידי שמים חוץ מצנים פחים · פי' כל המאורעות הבאות על האדם מידי יום יום בידי שמים ואין אדם יכול להרחיק נפשו מהן חוץ מצנים פחים קור וחום פחים כמו (תהלים יא) ימטר על רשעים פחים ולשון תלמוד יפח בלוטך ניפק לקיבליה פרק שני דסנהדרין (דף יח:): **שומר** נפשו ירחק מהם · והא דאמרינן בפרק המקבל (ב"מ דף קז: ושם) והסיר ה' ממך כל חולי זו צנה אלמא בידי שמים היא י"ל דהכי קאמר שיתן לך מלבושים שתוכל להציל מן הצנה והא דאמרינן בויקרא רבה *אנטונינוס הוה קא אזיל באורחא א"ל לרבי צלי עלי א"ל יהא רעוא דתישתזיב מן צנתא א"ל דא צלותא בתמיה(ב) ימר דאתכסי וצנתא אזלא אמר ליה יהא רעוא דתישתזיב מן שרבא אמר ליה דא ודאי צלותא דכתיב ואין נסתר מחמתו ור' היה מתפלל שיכסה העת בעננים להיות לו צל אלמא לא היה ביד אנטונינוס להציל מן החמה ויש לומר דהיינו ודאי לאדם שהולך אנה ואנה כאנטונינוס לא היה בידו להסתר מן החמה אבל ביושב בביתו יבנה לו בית הקיץ וחדר קרה והא דאמרינן* הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים התם מיירי במה שנגזר עליו בשעת יצירה כגון* גבור או חלש עני או עשיר חכם או טפש אבל צדיק ורשע לא כי שני דרכים נתונים לפניו הטוב והרע:

[ברכות לג:] [נדה טז:]

רבינו חננאל

עכשיו ונקיטנה אומר להם שוטים מי שטרח בערב שבת וכו': א"ר יהודה אמר רב י"ב שעות הוי היום · שלש ראשונות הקב"ה מתעסק בתורה · שניות יושב ודן כל העולם כיון שרואה שנתחייב כל העולם כלייה עומד מכסא דין ויושב (בכסא) [על כסא] רחמים · שלישית יושב וזן כל העולם מקרני ראמים ועד ביצי כנים. (נמחק כמו חצי שורה) ואסיקנא מיום שחרב בהמ"ק אין שמחה לפני כסא הכבוד שנא' ויקרא ה' אלהים צבאות וגו' וכתיב החשיתי מעולם אחריש אתאפק וגו' אלא רביעיות מאי עביד מלמד תינוקות של בית רבן שנאמר את מי יורה דעה למי יורה דעה לגמולי מחלב וכו' · איבעית אימא שומע שירה מן החיות שנא' יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי: א"ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנאמר הקוטפים מלוח עלי שיח שורש רתמים לחמם פי' הקוטפים ד"ת שניתנו בלוחות ומתעסקין עלי שיחות שורש רתמים לחמם: אמר ריש לקיש אין גיהנם לעולם הבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ומקדירה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חוט נ"ב אחר ד"ה מלוח: (ב) תוס' ד"ה שומר וכו' בתמיה יהיב חד כסו וצנתא אזלא:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה דמשכא כו'. נ"ב עי' גיטין דף לא ע"ב תוס' ד"ה בקידוש וכו' ודו"ק:

גליון הש"ס

גמ' ג' ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה · עיין ילקוט פרשה כי תשא דף קח ע"ב בפסוק וישב העם:

ב"מ קז: ב"ב קמד: כתובות ל: ע"ש

בה דכתיב [כי] הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף לא שורש בעולם הזה ולא ענף לעולם הבא צדיקים מתרפאין בה דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וגו' ולא עוד אלא שמתעדנין בה שנאמר ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק דבר אחר מה דגים שבים כל הגדול מחבירו בולע את חבירו אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות כל הגדול מחבירו בולע את חבירו והיינו דתנן *רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו רב חיננא בר פפא רמי כתיב שדי לא מצאנוהו שגיא כח וכתיב גדול אדונינו ורב כח וכתיב ימינך ה' נאדרי בכח לא קשיא כאן בשעת הדין כאן בשעת מלחמה רבי חמא בר' חנינא רמי כתיב חימה אין לי וכתיב נוקם ה' ובעל חימה לא קשיא *כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים רב חיננא בר פפא אמר חימה אין לי שכבר נשבעתי מי יתנני שלא נשבעתי אהיה שמיר ושית וגו' והיינו דאמר רבי אלכסנדרי מאי דכתיב והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוים אבקש ממי אמר הקב"ה אבקש בניגני שלהם אם יש להם זכות אפדם ואם לאו אשמידם והיינו דאמר רבא מאי דכתיב אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע אמר להן הקב"ה לישראל כשאני דן את ישראל אין אני דן אותם כעובדי כוכבים דכתיב עוה עוה עוה אשימנה וגו' *אלא אני נפרע מהן כפיד של תרנגולת דבר אחר אפילו אין ישראל עושין מצוה לפני כי אם מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול [שנאמר אם בפידו] להן שוע [דבר אחר] בשכר שמשוועין לפני אני מושיע אותם והיינו דאמר ר' אבא מאי דכתיב ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים אני אמרתי אפדם בממונם בעוה"ז כדי שיזכו לעולם הבא והמה דברו עלי כזבים והיינו דאמר רב פפי משמיה דרבא מאי דכתיב ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע אמר הקב"ה אני אמרתי איסרם ביסורין בעולם הזה כדי שיחזקו זרועותם לעוה"ב ואלי יחשבו רע משתבח להו ר' אבהו למיני ברב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מיכסא דתליסר שנין יומא חד אשכחוהו אמרו ליה כתיב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם מאן דאית ליה *סוסיא ברתחמיה מסיק ליה אישתיק ולא אמר להו ולא מידי רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה אתא רבי אבהו אשכחינהו אמר להו אמאי מצעריתו ליה אמרו ליה ולאו אמרת לן דאדם גדול הוא [ולא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא] אמר להו אימר דאמרי לכו בתנאי בקראי מי אמרי לכו אמרו ליה מ"ש אתון דידעיתון אמר להו אנן דשכיחינן גביכון רמינן אנפשין ומעיינן אינהו לא מעייני אמרו ליה לימא לן את אמר להו אמשול לכם משל למה"ד לאדם שנושה משני בנ"א אחד אוהבו ואחד שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת א"ר אבא בר כהנא מאי דכתיב חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע *חולין הוא מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע ולא והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע בצדיק שאינו גמור אבל בצדיק גמור לא והכתיב וממקדשי תחלו *ותני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו התם נמי כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו הוו להו כצדיקים שאינן גמורים רב פפא רמי כתיב אל זועם בכל יום וכתיב לפני זעמו מי יעמוד לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור *ת"ר אל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכמה רגע [א]אחת מחמש ריבוא ושלשת אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמנה בשעה זו היא רגע ואין כל בריה יכולה לכוין אותה רגע חוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה ויודע

רש"י

היום הבא· השמש הבאה דבכמה דוכתין קרינן לשמשא יומא: ויליהטם ופשתם · סיפא דוזרחה לכם הוא ופשתם לשון שומן וריבוי ועובי כמו (תרגום בראשית א) פושו וסגו וכמו (איוב לה) ולא ידע בפש מאד: לא מצאנוהו שיהא שגיא כח בעת הדין · אם ישגיא כחו יתחייבו כולם כלייה: ר' חמא בר חנינא אמר תרווייהו בישראל · וה"ק אע"פ שבעלמא כי חימה אני חימה אין לי כבר נשבעתי מקלוף עליך: מי יתנני · סיפא דהאי קרא הוא: שמיר ושית · לשון ארץ גזירה וחורבן ודוגמתו (איכה ג) השאת והשבר: והיינו דרבי אלכסנדרי · אדלעיל קאי דאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו: בניגני שלהן · בספר זכרון מעשיהם: ואם לאו אשמידם · ובדין אפקוד עליהם ולא בחמלה כי אם בדקדוק כדאמרינן לעיל מקדיר עליהם חמה מנרתקה אולי יבעטו: והיינו נמי דאמר רבא · שהקב"ה דן עובדי כוכבים בדקדוק: עוה עוה עוה אשימנה · עיווי עיותה ולעוה אשימנה וכן תרגם יונתן חוביהון חבו בחוביהון אתפרע מינהון: כפיד · ניקור ביקדור"א בלע"ז שמנקרין מעט מעט וכן נפרע מהן מעט מעט בהסתר פנים בוזיה לאכול לפדותם מעונותיהן כדי שיזכו לעוה"ב: להם שוע · אגינתוס נותן להם פדיון כמו (שמות יד) ויושע ופרק וכמו (ב"ק דף פ.) ישוע הבן פדיון: והיינו דא"ר אבא · אפדם לישראל בממונם והיינו כפיד של תרנגולין פורעין מעט מעט ונוגסין בנלדקה: ידעתי · אהבתי כמו (תהלים א) יודע ה' דרך צדיקים וכמו (שמות לג) ואדעך בשם: מאן דאית ליה סוסיא · זעם: ברחמיה מסיק ליה · מעלהו על אוהבו והגס זועפים (בראשית מ) מתרגמינן נסיסין לשון אחר סוסיא סום שעסקו רע את אוהבו מעלין עליו כדי שימות: נפרע ממנו מעט מעט · כן ישראל נפרע מהן הקב"ה את כל עונותיהן בעוה"ז כדי שיזכו ליום הדין ועובדי כוכבים אינו נפרע מהן כלל כדי לטרדן מן העוה"ב ופקידה משמע מעט מעט כאדם שפוקד את חבירו לפרקים: ממקדשי תחלו · גבי *(ארבעה) משחיתים שבאו להשחית את ירושלים כתיב ביחזקאל: זועם בכל יום · ואפילו הכי קיימין וכתיב מי יעמוד: ביחיד · מי יעמוד: בצבור · אף על גב דבכל יום זועם מתקיימין:

תוספות

חימה אין לי שכבר נשבעתי · ואין להקשות מפרק ד' נדרים (נדרים לב.) דמוכח דמשה הרגו לחימה דאיכא לשנויי תרי חימה הוו כדמשני נמי התם*: **והיינו** דר' אלכסנדרי · פ"ה דקאי אההיא דקאמרינן לעיל דאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו ולא נהירא פירושו דהא איפסיק ליה טובא ונראה לר"ת דקאי אהא דסליק כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים וקאמרינן דבעל חימה קאי אעובדי כוכבים והיינו דרבי אלכסנדרי דקאמר ביום ההוא אבקש שאם לא ימצא להם זכות ישמידם והיינו נמי דרבא דאמר שיש חילוק בין ישראל לעובדי כוכבים: **בניגני** שלהם · פירוש במעשה שלהם מה נורא מעשיך (תהלים סו) מתרגמינן מה דחילין אינון מניגניא דילך: **שהיה** בידם למחות · והא דאמרי' בסוף חזקת הבתים (ב"ב דף ס:) מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין היינו בדבר שידוע שלא יקבלו אם ימחו*:

רבינו חננאל

ורשעים נדונין בה שנאמר כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וגו' לא שורש בעולם הזה ולא ענף לעולם הבא וצדיקים מתרפאין בה דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה וגו' ולא עוד אלא שמתעדנין בה שנאמר ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק: ותעשת אדם כדגי הים · מה דגים שבים כל הגדול מחבירו בולע את חברו אף בני אדם הגדול בולע את הקטן והיינו דתנן ר' חנניה סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראת איש את [רעהו] חיים בלעו: הא דכתיב שדי לא מצאנוהו שגיא כח בעת הדין ימינך ה' נאדרי בכח בשעת מלחמה בעובדי כוכבים. הא דכתיב חמה אין לי בישראל והא דכתיב אל קנא ונוקם ה' נוקם ה' ובעל חמה בעובדי כוכבים: והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוים אבקש בגנוני שלהם פי' בפינקס שמפרשין בו מעשיהן אם יש להם בו זכות אניחם ואם לאו אשמידם: ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע אני אמרתי איסרם בעוה"ז כדי שיתחזקו זרועותיהן לעתיד לבא ואלי יחשבו רע כלומר מתרעמין עלי ביסורין: כתיב חלילה לך מעשות (זאת) כדבר הזה להמית צדיק עם רשע בצדיק גמור והכרתי ממך צדיק ורשע בצדיק שאינו גמור · והדכתיב וממקדשי תחלו ותני רב יוסף ממקודשי אלו בני אדם שקיימו התורה כולה אפ"ה כיון שהיה להם למחות ולא מיחו הוו להו כצדיקים שאינם גמורים: ת"ר ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע ורגע הוא חלק מה' ריבוא וששת אלפים ותתפ"ח בשעה וזהו רגע ואין כל בריה יכולה לכוין

הגהות כהר"ב רנשבורג א] אחת מחמש ריבוא ושלשת אלפים ושמונה · נ"ב בברכות דף ז ע"א איתא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה:

[עי' תוס' שבת נה. ד"ה קנס] [ועי' תוספות שבת נה. ד"ה ואע"ג] [עי' תוס' שבת נה. ד"ה קנס] [בשאלתות פי' תצא איתא סוסיא בישא ברחמי וכו'] [ברכות לב.] שבת נה. ברכות ז. ע"ש

°ויודע דעת עליון *אפשר דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון מי הוה ידע מאי דעת בהמתו לא הוה ידע בעידנא דחזו ליה דהוה רכיב אחמריה אמרו ליה מאי טעמא לא רכבתא אסוסיא אמר להו ברטיבא שדאי ליה מיד ותאמר האתון הלא אנכי אתונך אמר לה לטעינא בעלמא אמרה ליה אשר רכבת עלי אמר לה אקראי בעלמא אמרה ליה מעודך ועד היום הזה ולא עוד אלא שאני עושה לך רכיבות ביום ואישות בלילה כתיב הכא ההסכן הסכנתי וכתיב התם ותהי לו סוכנת אלא מאי ויודע דעת עליון שהיה יודע לכוין אותה שעה שהקב"ה כועס בה והיינו דקאמר להו נביא °עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות ה' א"ר אלעזר אמר להן הקב"ה לישראל עמי ראו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי עליכם כל אותן הימים שאם כעסתי עליכם לא נשתייר מעובדי כוכבים משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק °מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה' וכמה זעמו רגע וכמה רגע אמר אמימר ואיתימא רבינא רגע כמימריה ומנלן דרגע הוה ריתחיה דכתיב °כי רגע באפו חיים ברצונו ואיבעית אימא מהכא °חבי כמעט רגע עד יעבור זעם אימת רתח אמר אביי בתלת שעי קמייתא כי חיורא כרבלתא דתרנגולא כל שעתא ושעתא מחוור חיורא כל שעתא אית ביה סורייקי סומקי ההיא שעתא לית ביה סורייקי סומקי רבי יהושע בן לוי הוה מצער ליה ההוא מינא [בקראי יומא חד] נקט תרנגולא [ואוקמיה בין כרעיה דערסא] ועיין ביה סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה כי מטא ההיא שעתא נימנם אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למיעבד הכי [ורחמיו על כל מעשיו כתיב] וכתיב °גם ענוש לצדיק לא טוב תנא משמיה דר"מ בשעה שהמלכים מניחין כתריהן בראשיהן ומשתחוין לחמה מיד כועס [הקב"ה] אמר רב יוסף *לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד דלמא כיון דמפקיד דינא דלמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי אי הכי דצבור נמי דצבור נפישא זכותיה אי הכי דיחיד דצפרא נמי לא כיון דאיכא צבורא דקא מצלו לא קא מדחי והא אמרת *שלש ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה איפוך ואיבעית אימא לעולם לא תיפוך תורה דכתיב בה אמת דכתיב °אמת קנה ואל תמכור אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין דין דלא כתיב ביה אמת הקב"ה עושה לפנים משורת הדין: יום מעיד טרף בעגל סימן: גופא *אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב °אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא למחר לעשותם ולא היום ליטול שכרן אמר רבי יהושע בן לוי *כל מצות שישראל עושין בעולם הזה באות ומעידות אותם לעולם הבא שנאמר °יתנו עידיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת יתנו עידיהם ויצדקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו אמת אלו עובדי כוכבים ואמר רבי יהושע בן לוי כל מצות שישראל עושין בעולם הזה באות וטורפות אותם לעובדי כוכבים לעולם הבא על פניהם שנאמר °ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים נגד העמים לא נאמר אלא לעיני העמים מלמד שבאות וטורפות לעובדי כוכבים על פניהם לעוה"ב וא"ר יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמר °מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים וגו' והיינו דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי לא דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראוין לאותו מעשה לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב °ולבי חלל בקרבי ולא ישראל ראוין לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים אלא למה עשו

לומר

רש"י

ברטיבא · באתו: שדאי ליה · השלכתיו לרעות: סוכנת · לשון מחממת: מן השטים ועד הגלגל · עד באכם אל הגלגל שהפלתי לפניכם שונאיכם: כי רגע באפו · אלמא דרגע הוי אפו: סורייקי · טוקיים לשון לע"ז כמו חוטין חוטין ולשון ישמעאל קורין לחוט סוריאק: לאו אורח ארעא · לכוין שעת זעמו: בתלת שעי קמייתא · בשעת חרון: דצפרא נמי · בתפלת יוצר: לצורא מצלו · שחרית בכל מקומות. (א)תפלת מוספין הואיל וזמנה כל היום והיא שיחת שחרית ולהריס יש שמתפללין אותה בבקר ויש מאחרין: והא אמרת. ראשונות יושב ועוסק בתורה שניות דן והכא אמרת בקמייתא דן: אמת קנה · הוצאות על תלמוד תורה: ואל תמכור · בחנם ללמוד אחרים: דין לא כתיב ביה אמת · והא דכתיב (תהלים יט) משפטי ה' אמת במשפטים הכתובים בתורה וליום לישראל קא משתעי דלעיל מיניה כתיב פקודי ה' ישרים: מוספי כל השנה הן שבת וסיפורי מעשה אבל מוסף ראש השנה מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות שופרות מיפקד דינא טפי ואל יפרוש אדם עצמו מן הצבור: ולא למחר לעשותם · דאין מצות לעתיד: לא עשו ישראל את העגל · כלומר גבורים ושליטים ביצרם היו ולא הי' ראוי להתגבר יצרם עליהן אלא גזירת מלך היתה לשלוט בם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו לא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה: מי יתן והיה לבבם זה וגו' · בסיני נאמר אלמא גבורים ואמיצי לבב ביראתם היו: [לאותו מעשה · דבת שבע]: לבי חלל · יצר הרע חלל בקרבי ואין לו כח לשלוט בקרבי:

תוספות

ויודע דעת עליון · משמע מעצמו ולא בנבואה ולהכי פריך דעת בהמתו לא הוה ידע: רגע כמימרא · וא"ת מה היה יכול לומר בשעה מועטת כזאת ויש לומר היה אומר כלם והקב"ה הפכו ואמר מלך כדכתיב (במדבר כג) ותרועת מלך בו ורבי אליהו היה מפרש שאין צריך רק להתחיל קללתו באותו רגע תדע שהיה רוצה להאריך בקללתו כדאיתא בחלק (סנהדרין דף קה:) מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו: ה"ג ומנלן דרגע הוי ריתחיה שנאמר כי רגע באפו ול"ג ומנלן דרגע כמימריה דהא לא כן היכי מפיק מהאי קרא דרגע כמימריה: בתלת שעי קמייתא · פי' בשלישית כדאמרינן בסמוך בשעה שהחמה זורחת מלכי מזרח ומערב מניחים את כתריהן ודרכן של מלכים לעמוד בג' שעות כדאמרינן פ"ק דברכות (דף ט:): שמע מינה לאו אורח ארעא · לספרים דגרסי' ההוא עובד כוכבים ניחא דעובדי כוכבים לא מעלין ולא מורידין (לקמן כו.) והוא שבקש לקללו להזיקו בקללתו נתכוין ולא להרגו ולא דמי להורדה לבור ואפילו לספרים דגרסי ההוא מינא אע"פ שהכופרים מורידין לבור כמי ניחא דודאי ביקש להרוג בקללתו ומ"מ קאמר בתר הכי ש"מ לאו אורח ארעא כי לא היה לו לדחוק בידי שמים ולהעניש מי שאינם רוצים להעניש אע"פ שבזמן הבית הי' מותר להרגו בידים*: כיון דאיכא צבורא דמצלי לא מדחי · פי' ר"ת הא דמשמע הכא דמהני אפי' כשהצבור מתפללין במקום אחר היינו דוקא דלא מדחי אבל אינה נשמעת אלא במקום שהצבור מתפללין כדאמרינן בפ"ק דברכות (דף ו.) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור:

[ועי' תוס' ר"ה ט: ד"ה כמה תוס' ודו"ק] וצריכא

סנהדרין קה: ברכות ז.

במדבר כג
מיכה ו
במדבר כג
תהלים ל
ישעיה כו
משלי יז
[לעיל ג:]
משלי כג
דברים ז
[לעיל ג. ע"ש]
ישעיה מג
דברים ד
שם ה
תהלים קט

עין משפט נר מצוה

ז א טוש"ע א"ח סימן תקצא סעיף ח:

רבינו חננאל

לכוין אותה שעה אלא בלעם שנאמר בו ויודע דעת עליון. ומתמהינן השתא דעת בהמתו לא ידע וכו' תנא אותו היום שנתכוין בלעם לקלל את ישראל לא זעם הקב"ה שנאמר מה אקב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה': א)וזעם הוא רגע שנא' כי רגע באפו וכתיב חבי כמעט רגע ואימת זועם בתלת שעי קמייתא כד חוורא כרבלתיה דתרנגולא ולא פיישי בה שורייקי סומקי וקאי בחדא כרעא וכו': אמר רב יוסף לא ליצלי איניש בריש שתא צלותא דמוסף בתלת שעי קמייתא וכו': ירושלמי ב) א"ר יוסי בר בון רב סבר בראש השנה נברא העולם· דתני בתקיעתא דבי רבי זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון וכו': א"ר יהושע בן לוי כל מצות שישראל עושין בעולם הזה מעידות להן לעולם הבא שנאמר יתנו עדיהן ויצדקו וגו'. א"ר יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה כי לא היו הם אלא צדיקים כדכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי לא ישראל היו ראוין למעשה העגל ולא דוד היה ראוי למעשה דבת שבע שנאמר ולבי חלל בקרבי. ומפני מה עשו

א) נראה דצ"ל וכמה הוא זועם רגע וכו'. ב) בר"ה פ"ק ה"ג ושם איתא דתני בתקיעתא דבי רב וכצ"ל גם כאן:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לצורא וכו' בכל מקומות אבל תפלת מוספין וכו' והיא שחרית כצ"ל ותיבת שיחה נמחק:

ערובין כב. [לעיל ג.]

לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד ואם חטאו צבור אומרים *(לו כלך) אצל צבור וצריכא דאי אשמועינן יחיד משום דלא מפרסם חטאיה אבל צבור דמפרסם חטאיהו אימא לא ואי אשמועינן צבור משום דנפישי(א) רחמייהו אבל יחיד דלא אלימא זכותיה אימא לא צריכא והיינו *דרבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן (ב) מאי דכתיב °נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה *וא"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא שנאמר °והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך וכל העובר עבירה אחת מלפפתו ומוליכתו ליום הדין שנאמר °ילפתו ארחות דרכם וגו' ר"א אומר קשורה בו ככלב שנאמר °ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה *לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה בעוה"ב אמר ר"ל בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא הן לא חטאו אנו לא באנו לעולם שנאמר °אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון וגו' למימרא דאי לא חטאו לא הוו מולדו והכתיב °ואתם פרו ורבו עד סיני בסיני נמי כתיב °לך אמור להם שובו לכם לאהליכם לשמחת עונה והכתיב °למען ייטב להם ולבניהם וגו' לאותן העומדים על הר סיני והאמר ר"ל *מאי דכתיב °זה ספר תולדות אדם וגו' וכי ספר היה לו לאדם הראשון מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו כיון שהגיע לדורו של ר"ע שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר °ולי מה יקרו רעיך אל [וגו'] וא"ר *יוסי *אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף שנאמר °[כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף] כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי לא תימא אנו לא באנו לעולם אלא כמי שלא באנו לעולם למימרא דאי לא חטאו לא הוו מייתי והכתיב פרשת יבמות ופרשת נחלות על תנאי ומי כתיבי קראי על תנאי אין דהכי *אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב °ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה מוטב ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו מיתיבי °מי יתן והיה לבבם זה *להם לבטל מהם מלאך המות א"א שכבר נגזרה גזרה הא לא קיבלו ישראל את התורה אלא *כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהן שנאמר °למען ייטב להם ולבניהם *עד עולם הוא דאמר כי האי תנא דתניא רבי יוסי אומר לא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהן שנאמר °אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון ורבי יוסי נמי הכתיב למען ייטב להם ולבניהם עד עולם טובה הוא דהויא הא מיתה איכא(ג) (*רבי יוסי) אמר לך כיון דליכא מיתה אין לך טובה גדולה מזו ות"ק נמי הכתיב אכן כאדם תמותון מאי מיתה עניות *דאמר מר ארבעה חשובים כמתים אלו הן עני סומא ומצורע ומי שאין לו בנים עני דכתיב °כי מתו כל האנשים ומאן נינהו דתן ואבירם ומי מתו מיהוי הוו אלא שירדו מנכסיהם סומא דכתיב °במחשכים הושיבני כמתי עולם מצורע דכתיב °אל נא תהי כמת ומי שאין לו בנים דכתיב °הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי תנו רבנן °אם בחקתי תלכו אין אם אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר °לו עמי שומע לי [וגו'] כמעט אויביהם אכניע ואומר °לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו' ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו' תנו רבנן °מי יתן והיה לבבם זה להם אמר להן משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל מי יתן והיה לבבם זה להם היה להם לומר תן אתה כפויי טובה דכתיב °ונפשנו קצה בלחם

רש"י

לומר לך · גזירת מלך היתה ליתן פתחון פה לשבים: דמפרסם חטאיהן · ואיכא חילול אימא לא ליתקבלו: מלפפתו · מעטפתו לשון מלבוש כמו מלפפין את התינוק בשבת (שבת דף קכט):לאבותינו· עושי העגל: לא באנו לעולם· שהיו כמלאכים ולא הולידו בנים: לאותם· בנים שהיו כבר בעמידתם בסיני: לשמחת תורה אור עונה · שעד עתה נאסר להן אל תגשו אל אשה: עד שיכלו וכו' · אוצר יש ושמו גוף ומבראשית נוצרו כל הנשמות העתידות להולד ונתנם לשם: כי לא לעולם אריב · לאחר זמן הגאולה ולא לנצח אקצוף מלגאול כי רוח אשר לפני נשמות שבגוף יעטוף הוא המאחר כמו העטופים ללבן (בראשית ל) ונשמות שאני עשיתי : כמי שלא באנו לעולם · לפי שהן חיים לעולם וכל זמן שהן קיימין אין אנו חשובין כלום: הא לא קבלו ישראל את התורה · הוי שומע מכאן שלא קבלוה לקבל שכר היום בעולם הזה אלא שלא תהא אומה ולשון שולטת בהן וזו היא טובה הכתובה כאן למען ייטב להם : הוא דאמר · ר"ל: עניות · שמשחטאו שלטו בהן שונאיהם המכלים את ממונם כל היום בוהיה לאכול: דתן ואבירם · דאמר מר (נדרים דף סד:) כל מקום שנאמר נצים נצבים אינן אלא דתן ואבירם והכא(ד)במבקשי נפשו כתי' נצים היינו אותן עברים שהלשינו עליו: וכן הוא אומר לו עמי שומע לי · שהקב"ה מתחנן לפניהם שישמרו את התורה לו עמי היינו תחינה כמו הן לו יהי כדברך (בראשית ל): כפויי טובה · אינן מכירין להחזיק טובה לבעלים בלחם

תוספות

וצריכא · פי' לכתוב חטאם °וקבלת תשובתם: שאלמלא לא חטאו לא באנו לעולם · ואע"ג דאמרינן פ"ק דערובין (דף יג: ושם) נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא היינו בתחלת לידתו שאין ידוע מה יהא בסופו אבל כשהוא צדיק אשריו ואשרי הדור שהוא בתוכו ועוד דלמסקנא דכמי שלא באנו לעולם אתי שפיר : אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף · וא"ת מ"מ יכלו ע"י עובדי כוכבים שיהו מולידים ואומר הר"ר אלחנן דנשמות של ישראל ושל עובדי כוכבים אינן בגוף א' והא דאמר (שבת ל:) עתידה אשה שתלד בכל יום לימות המשיח שמא י"ל גוף חדש ונשמות חדשות יהיו : כי רוח מלפני יעטוף · משיח נקרא רוח כדכתיב (איכה ד) רוח אפינו משיח ה' וה"פ דקרא המשיח מלפני יאחר כמו העטופים ללבן על ידי נשמות אשר עשיתי : אלא שירדו מנכסיהם · דליכא למימר סומים היו דהא כתיב בעדת קרח (במדבר טז) העיני האנשים ההם תנקר ומצורעים נמי לא הוו דהא בעדה בתוך המחנה היו יושבין וכ"ת דבמתן תורה נתרפאו דהא אותן שנתרפאו כבר חזרו למומן במעשה העגל* ושלא היו להם בנים ליכא למימר דבשביל כך לא היו פחות קרובים למלכות להלשינו כבתחלה וי"מ דמשמע ליה שירדו מנכסיהם דמחמת כן אין להן כח עוד להזיק אבל כל הכך היו יכולין להזיקו ע"י ממונם ופשטיה דקרא מיירי בפרעה (ה) וימת מלך מצרים : כפויי טובה · לכך קראם כפויי טובה שלא רצו לומר אתה תן לפי שלא היו רוצים להחזיק לו טובה בכך:(שייך לע"ב) עד ארבעין שנין לא קאי איניש·פירש"י שלא משה לא נזכר וא"ת אמאי כעס משה על ישראל הלא נס הוא לא נזכר וי"ל שלפי שהוא לא היה צריך לתפלה זו לא נתן לב עד מ' שנה דקים אדעתיה דרביה אבל ישראל שהיו צריכין לתפלה זו היה להם להתבונן מאותה שעה שהרי כבר חטאו בעגל ובמרגלים ור"י פי' שמשה לא הקפיד עליהם על דבר זה עד מ' שנה כי היה סבור דלסוף מ' שנה יעמדו על דעת קונם ויאמרו אתה תן ולא היה בדעתו שהיו מניחים לומר אותו משום כפיית טובה אבל כשעברו ארבעים שנה שראה שהיה להם לדעת הבין עליהם שהיו מניחין בשביל כפיית טובה ואז הוכיחם :

רבינו חננאל

שאם חטא צבור אומר הנה בימי משה חטא צבור ואם הוא יחיד אומר הנה יחיד חטא וחזר בתשובה והיינו דכתיב נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על גבר שהקים עולה של תשובה; העושה מצוה מקדימתו לעולם הבא שנאמר והלך לפניך צדקך וכל העובר עברה מלפפתו בעולם הבא שנאמר ילפתו ארחות דרכם וגו': אמר ריש לקיש בואו ונחזיק טובה לאבותינו שחטאו ונקנסה מיתה בעולם שאילולי כן לא באנו אנו לעולם שנאמר אני אמרתי אלהים אתם אבל חבלתם עצמכם אכן כאדם תמותון וגו' . ומקשינן וכי אילו לא היו חוטאין לא הוו מולדי והכתיב ואתם פרו ורבו ופרקינן שלא היו מוזהרין בפו"ר [אלא] עד יום מתן תורה בלבד. איני והכתיב למען ייטב להם ולבניהם לעולם · ועוד כתיב זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה כל דור ודור כיון שהגיע בדורו של ר' עקיבא שמח בתורתו ונעצב במיתתו. ועוד אמר ר' אמי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר ונשמות אני עשיתי · ופרקי' לא תימא לא באנו לעולם אלא אימא כמי שלא באנו לעולם . למימרא דאי לא חטאו לא הוו מייתי והכתיב פרשת יבמין ופרשת נחלות איש כי ימות.על תנאי פי' אם יחטאו ימותו.וכי כתיב קרא על תנאי אין דכתיב ויהי ערב ויהי בקר מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו' ומותבינן מי יתן והיה לבבם זה להם לבטל מלאך המות אי אפשר שכבר נגזרה מיתה הא לא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם שנא' למען ייטב להם ולבניהם . ופרקי' ריש לקיש דאמר כר' יוסי דתני לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהן שנא' אני אמרתי אלהים אתם וגו' והכתיב למען ייטב להם ולבניהם א) ופרקי' הא להיטיב להם אבל מיתה ימותו אמר לך ר' יוסי טובה שהבטיחם היא הטובה שלא ימותו שאין לך טובה גדולה מזו : ואקשי' לתנא קמא דר' יוסי והכתיב אכן כאדם תמותון מכלל שאילו לא חטאו לא היו מתים . ופריק מאי מיתה זו דאמר קרא עניות שאילו לא חטאו היו עשירים כיון שחטאו נתקללו בעניות שהיא כמיתה דאמר מר ד' חשובין כמת עני שנאמר כי מתו כל האנשים ומאן נינהו דתן ואבירם והרי לא מתו אלא שירדו מנכסיהן וקרי להו מתים · מצורע שנאמר אל נא תהי כמת מכלל שהמצורע חשוב מת · סומא דכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם · מי שאין .. בנים דכתיב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי . ת"ר אם בחקתי תלכו אין אם אלא לשון תחנונים שנאמר לו עמי שומע לי וגו' כמעט אויביהם אכניע וגו' · וכתיב לו הקשבת למצותי וגו' ויהי כחול זרעך וגו' : ב) היה לכם לומר לפני הקב"ה כיון שאמר מי יתן תאמרו אתה רבון כל העולם תן לנו לב ליראה את שמך ואף רבינו משה לא רמז להם זה הדבר אלא לאחר מ' שנה שנאמר ואולך

א) נ"ל ופרכינן דמשמע דקבלו רק למען להיטיב להם . ב) נראה דהסר כאן וכצ"ל ת"ר. מי יתן וכו' אמר להם משה ישראל היה לכם לומר וכו'.

מסורת הש"ס

[ת"י לאו לכן] · [מ"ק טז:] · סוטה ג: · עם יומא לה. · סנהדרין לח: · בראשית ה · תהלים קלט · ב"ב אמי · ישעיה נז · [לעיל ג. שבת פח. ע"ש] בראשית א · דברים ה [צ"ל להם וגו'] · [עירובין כב. ע"ש] לפניו נקרא לעולם · תהלים פב · [בנוין יעקב ליתא] · נדרים סד: · שמות ד · איכה ג · במדבר יב · בראשית ל · ויקרא כו · תהלים פא · ישעיה מח · דברים ה · במדבר כא

הגהות הב"ח (א) גמ' משום דנפישי זכותייהו אבל יחיד : (ב) שם א"ר יוחנן דאמר ר"ש בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב נאם : (ג) שם הא מיהא איכא אמר לך ר' יוסי כיון דליכא : (ד) רש"י ד"ה דתן וכו' והכא מבקשי כל"ל ואות ב' נמחק : (ה) תוספות ד"ה אלא וכו' מיירי בפרעה כדכתיב וימת :

גליון הש"ס תוס' ד"ה וצריכא . וקבלת תשובתם . עי' תשובת שער אפרים סי' ג' :

בלחם הקלוקל בני כפויי טובה דכתיב °האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל אף משה רבינו לא רמזה להן לישראל אלא לאחר ארבעים שנה שנאמר °ואולך אתכם *במדבר ארבעים שנה וכתיב °ולא נתן ה' לכם לב וגו' אמר *רבה ש"מ *לא קאי איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין *א"ר יוחנן משום רבי בנאה מאי דכתיב °אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור אשריהם ישראל בזמן שעוסקין בתורה ובגמילות חסדים יצרם מסור בידם ואין הם מסורים ביד יצרם שנאמר אשריכם זורעי על כל מים ואין זריעה אלא צדקה שנאמר °זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד *ואין מים אלא תורה שנאמר °הוי כל צמא לכו למים משלחי רגל השור והחמור תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי: ג' ימים אסור לשאת ולתת עמהם וכו': ומי בעינן כולי האי והתנן *[א]בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה מכרתי לשחוט בתה מכרתי לשחוט ואלו הן עיו"ט האחרון של חג עיו"ט הראשון של פסח וערב עצרת וערב ר"ה וכדברי ר' יוסי הגלילי אף ערב יוה"כ בגליל התם דלאכילה סגיא בחד יומא הכא דלהקרבה בעינן תלתא יומי ולהקרבה סגי בתלתא יומי *(והתנן) *[ב]שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום רשב"ג אומר שתי שבתות אנן דשכיחי מומין דפסלי [ג]אפילו בדוקין שבעין בעינן תלתין יומין אינהו דמחוסר אבר אית להו בתלתא יומי סגי *דא"ר אלעזר מנין למחוסר אבר דאסור לבני נח דכתיב °ומכל החי מכל בשר שנים מכל וגו' אמרה תורה הבא בהמה שחיין ראשי אברים שלה האי מיבעי ליה למעוטי טריפה דלא טריפה מלחיות זרע נפקא הניחא למאן דאמר *טריפה [ד]אינה יולדת

אלא

בלחם הקלוקל · קל הוא המן ומפני שהיה נבלע בכל אבריהם ואינן יוצאין לחוץ קראוהו קלוקל ורגנו על כך והיא היתה להם טובה גדולה שלא היו צריכין לטרוח ולצאת שלש פרסאות לפנות דתניא *(ברכות דף ס) כשהן נפנין אין נפנין לא לצידיהן ולא לפניהן אלא לאחריהן ומחנה ישראל ג' פרסאות היה: אשר נתתה עמדי · לשון גנאי הוא שתולה הקלקלה במתנתו של מקום והוא עשאה לו לעזר: לא רמזה · לתוכחה זו אלא לאחר מ' שנה במשנה תורה בערבות מואב אמר להם ולא נתן לכם לב לדעת שהיו יודעים לשאול מה היה מבקש מכם [אלמא] אף משה רבינו לא נזכר לתת על לבו דבר זה עד מ' שנה: לא קאי איניש אדעתיה דרביה · לדעת סוף דעתו ותבונתו עד מ' שנה שהרי משה לא רמזה לישראל עד מ' שנה: משלחי רגל · משלחים ומשליכין רגלי יצר הרע הבא על האדם מעליהם יצר הרע קרוי אורח כדכתיב ויבא הלך לאיש העשיר (שמואל ב יב): ומי בעינן כולי האי · דחיישינן דזבין לה עובד כוכבים להאי בהמה לצורך יום אידו ג' ימים קודם לכן: בהני ד' פרקים · מחזקינן ליה לאינש דכל מאן דזבין בהמה שחיט לה ביומיה ומשום הכי קאמר אמה מכרתי לשחוט ואל תשחט אתה את הבת שאמכור משום אותו ואת בנו דביום אחד מחייב האחרון ואלו ימים א"א בלא בשר וקונין הכל: ערב יו"ט האחרון של חג · מפני שהוא יום השלמת קרבנות החג דתנן מי שלא חג וכו': וי"ד דניסן · משום פסחים: ערב עצרת · משום שלמי חגיגה ועולת ראיה: וכן לר"ה · יום טוב הוא ואוכלין בשר: (*ויוה"כ) · נמי משום כל האוכל ושותה בט' בו וכו': בגליל · היו רגילין להרבות שמחה יותר קתני(א) ערב יום טוב אלמא לא זבין איניש מקמי סעודה אלא חד יומא ואילו מכרה אתמול לא היה מזהיר לו היום דהא אין אדם קונה ג' ימים קודם לכן לצרכי סעודת יום ג': להקרבה · לעבודת כוכבים עובד כוכבים מחזר אחריה ג' ימים: בדוקין · טילא בלע"ז: דאסור לבני נח · להקריב לגבוה ודומיא דקרבנות שנהגו אבותיהם לשמים הן נוהגין לעבודת כוכבים שלהן: ומכל החי · על שם שהיה עתיד נח להקריב מהן דכתי' ויקח מכל הבהמה הטהורה וגו' (בראשית ח):

תמים

יצרם מסור בידם · דריש ליה ממשלחי רגל דיצה"ר נקרא אורח כדכתיב ויבא הלך לאיש העשיר: ומי בעינן כולי האי · פירש רש"י וכי אדם רגיל כ"כ להעלות על לבו שמחתו וחגו דאסרת ג' ימים קודם לפי שהוא יום איד של עבודת כוכבים ונזכר שם עבודת כוכבים תדיר בפיו ואזיל ומודי והתנן בד' פרקים וכו' ומסיק התם דלאכילה שאינו טרוד לפני החג אלא על עסקי אכילה סגי בחד יומא הכא דלהקרבה צריך לחזר אחר עסקי הקרבה בעי תלתא יומי והלכך אסור לשאת ולתת בכל עניני מקח וממכר משום דשם עבודת כוכבים שגור בפיו ואזיל ומודי: ערב יו"ט האחרון של חג · הא דלא נקט (*יום) הראשון של חג לפי שהם טרודים במצות לולב וסוכה ואין להם פנאי להרבות בסעודות וי"מ דהנך ארבעה פרקים טעמא רבה אית בהו יו"ט האחרון של חג לפי שהוא (ב) זמן בפ"ע וחלוק מלפניו תקנו להרבות בסעודה אע"ג בשביעי של פסח וגם הקרבנות שבשמיני היו בשביל ישראל וכל החג היו מקריבין נגד העובדי כוכבים* וערב פסח לפי שהוא יום גאולה ויציאה לחירות ועצרת כדאמרינן בפרק אלו דברים (פסחים דף סח:) הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם ור"ה מפני שהוא תחלת השנה מרבים בסעודה לעשות סימן יפה וכמה עניני' עושים בו לסימן יפה כדאמר במסכת הוריות (דף יב.) וכריתות (דף ה:): ולדברי ר' יוסי אף עיוה"כ בגליל · תימה בפ"ק דכתובות (ה. ושם ד"ה אלא) דפריך תלמודא יוה"כ שחל להיות בשני בשבת ידחה גזרה שמא ישחוט בן עוף ואמאי שביק כל הני פרקים דד"ה ופריך לדברי רבי יוסי הגלילי וי"ל דשפיר פריך אליבא דרבנן דעיקר פירכיה מבן עוף דוקא דבהמה איכא טירחא יתירה להפילה ומוכר ובפרקים אלו אינם רגילין רק בבהמות וביוה"כ רגילים בעופות ודגים ודברים קלים כדאמרינן בב"ר (פ' יא) עובדא בההוא חייטא דזבן חד נונא(ג) תריסר דינרין: והתנן שואלין בהלכות הפסח · ואע"פ שגם עתה שאין קרבן שואלין בהלכות הפסח קודם ל' יום מ"מ עיקר התקנה על הקרבן נתקנה כדאמר טעמא בפ"ק דפסחים (דף ו:) שהרי נביא עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני: מנין למחוסר אבר וכו' · פירוש להקריב לגבוה בבמה שלהן דאינו בבית המקדש אפי' בדוקין שבעין נמי אסור דכתיב ומיד בן נכר לא תקריבו ומייתי ליה ומכל החי דהזהיר הקב"ה לנח להביא מחוסר אבר בתיבה מפני שעתיד להביא מהם קרבן וא"ת הא לקמן בסמוך (דף ו.) אמר דהזהירו נמי מלהביא אל התיבה זקן וסרים ולא נאסרו לבני נח ועוד קשיא דקרא גבי בהמה טמאה כתיב שהם שנים שנים דכתיב ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא וגו' והנהו לאו בני קרבן נינהו אף לבני נח כדמשמע פרק בתרא דזבחים (דף קטז.) וי"ל דאין לאסור אלו (ד) זקן וסרים לקרבן במה שמעטם מהבאת התיבה כיון דאיכא טעמא אחרינא דאיכא למימר דהא דמעטן הכתוב היינו לפי שאינם ראוין לקיום העולם אבל מחוסר אבר אי לאו לאסרן לקרבן למה נמעטו מלהביאם לתיבה הרי הם ראוין לקיום העולם ולבהמה טמאה ע"כ נמי לא מצי קאי דכיון דשלמים נמי לא חזו להקרבה: מנין למחוסר אבר שאסור לבני נח · יש לדקדק מלשון אסור שהוא איסור גמור ובן נח מוזהר בדבר ותימה מ"ט לא חשיב ליה בהדי ז' מצות שנצטוו ויתחייבו עליו מיתה ואין לומר משום דאזהרתיה לא כתיבא בהדיא הא מכלל הן אתה שומע לאו כדדרשינן* מכל עץ הגן אכל תאכל ולא גזל ודבק באשתו ולא באשת חברו אלא י"ל דהאי קום עשה הוא דמאיש איש מרבינן* שהעובדי כוכבים נודרים נדרים ונדבות כישראל ואם נדר מחוסר אבר °אמרינן ליה קום והבא קרבן שלם וקום ועשה לא קחשיב והא דאמרינן פ"ק דקדושין (דף כד:) דמרבינן מן העוף ולא כל העוף למעוטי יבשה גפה נקטע רגלה ל"ל פשיטא דמי איכא מידי דלישראל שרי ולעובד כוכבים אסור וי"ל דס"ד כיון שאר מומין הפוסלין בבהמה הותרו בעוף כדאמרינן* תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעוף ובבהמה אין חילוק בין במומין בין במחוסר אבר בעוף נמי נימא כיון שהותרו המומין מחוסר אבר נמי נשתרי קמ"ל מן העוף ועוד י"ל דאי לא כתיב מן העוף לאסור מחוסר אבר לישראל הוה אמינא דבני נח משתרו והכתוב בא לאסור לישראל אע"ג דכתיב גבי בני נח כדאמר בפ' ארבע מיתות (סנהדרין דף נט.) כל מצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח נשנית בסיני לזה ולזה נאמרה [וע"ע תוס' זבחים סח: ד"ה ושניהם]:

אלא

עין משפט נר מצוה

ח א מיי' פי"ב מהל' שחיטה הל' יד סמג לאוין קמע טוש"ע י"ד סימן טז סעיף ו:

ט ב טוש"ע א"ח סימן תכט סעיף א:

י ג מיי' פ"ז מהל' ביאת מקדש הלכה ה ופ"ב מהל' איסורי מזבח הל' א:

[כצ"ל איתא רבא]

[צ"ל עיו"ט]

יא ד מיי' פי"א מהל' שחיטה הל' א סמג לאוין קלב טוש"ע י"ד סימן טז סעיף יח וסימן פו סעיף ט:

[סוכה נה:]

[צ"ל והתניא]

מסורת הש"ס

[עירובין נה:] · [צ"ל ארבעים שנה במדבר] · [עי' תוספות סוטה כב: ד"ה ועד כמה] · ב"ק יז. ע"ש · [ב"ק יז. פב.] · חולין פג. · מגילה כט: פסחים ו. סנהדרין יב: [ר"ה כ. כתובות ז. תוספתא מגילה פ"ב] · לקמן נא. זבחים קטז. כל הענין · [חולין נז:] · [סנהדרין נו:] · [נזיר סב.] · [קדושין כד:]

רבינו חננאל

ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר וגו' ולא נתן ה' לכם לב לדעת וגו': א"ר יוחנן ש"מ לא קאי איניש אדעתא דרביה עד ארבעין שנין: פיס' שלשה ימים לפני אידיהן אסור לשאת ולתת עמהן כו' ומקשי' ומי בעינן לאיתרחוקי מינייהו כולי האי משום דחיישינן דלמא האי דזבני לעבודת כוכבים שלהן זבני והתנן בשחיטת חולין פרק אותו ואת בנו: בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו וכו' הנה יום אחד דיי לנו להכנת המועד. ופרקי' גבי יום טוב שלנו דלאכילת שלמים לעצמו הוא דקא זבין סגי לית בחד יומא הכא דלהקרבה לעבודת כוכבים בעי ליה מכין מקמיה תלתא יומין. אי הכי ספי בעי דהא תנן שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום וכו' וקיימא לן דמוכירין להו לישראל כדי שיזמינו קרבנותיהן למועד. ופרקי' אנו דבעינן בהמה מנוקה מכל מום להקרבה ואפילו מדוקין שבעין בעינן ל' יום להפנה אינהו דלא חיישי משום מום אלא למחוסר אבר סגי שלשה ימים דתנן

הגהות הב"ח (א) רש"י ד"ה בגליל וכו' קתני מילא ערב יו"ט: (ב) תום' ד"ה ערב וכו' לפי שהוא יו"ט בפני עצמו וחלוק: (ג) ד"ה וכדברי וכו' נונא בתריסר: (ד) ד"ה מנין וכו' וי"ל דאין לאסור אלו (זקן וסרים) תא"מ ונ"ב הנ"ה סיא:

גליון הש"ס תוס' ד"ה מנין וכו' אמרינן לו קום והבא קרבן שלם. יש לעיין למה אומרים לו הבא שלם וכי מתוייב הוא ככך להביא קרבן שלם אף בנדר ואמר הרי עלי מכל מקום אין בן נח מצווה על לאו דלא יחל וע' מולא שפתיך אלא דגרולה להקריב מחוסר אבר אומרים לו שלא יקרב אבל להביא אחרת מנין לנו:

תורה אור

אלא למ"ד טריפה יולדת מאי איכא למימר אמר קרא אתך בדומין לך ודלמא נח גופיה טריפה הוה תמים כתיב ביה ודלמא תמים בדרכיו היה צדיק כתיב ביה דלמא תמים בדרכיו צדיק במעשיו הוה לא ס"ד דנח גופיה טריפה הואי דאי ס"ד דנח טריפה הוה א"ל רחמנא כוותך עייל שלמין לא תעייל והשתא דנפקא ליה מאתך לחיות זרע ל"ל אי מאתך הוה אמינא לצוותא בעלמא ואפילו זקן ואפילו סריס כתב רחמנא זרע איבעיא להו שלשה ימים הן ואידיהן או דלמא הן בלא אידיהן ת"ש *ר' ישמעאל אומר שלשה לפניהם ושלשה לאחריהן אסור אי ס"ד הן ואידיהן רבי ישמעאל יום אידיהן חשיב להו מעיקרא וחשיב להו לבסוף איידי דתנא שלשה לפניהם תנא נמי שלשה לאחריהם ת"ש *דאמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל יום א' לדברי רבי ישמעאל לעולם אסור ואי ס"ד הן ואידיהן האיכא ארבעה וחמשה דשרי אליבא דרבי ישמעאל לא קמבעיא לי דהן בלא אידיהן כי קא מבעיא לי אליבא דרבנן מאי אמר רבינא ת"ש *ואלו הן אידיהן של עובדי כוכבים קלנדא סטרנורא וקרטסים ואמר רב חנין בר רבא קלנדא ח' ימים אחר תקופה סטרנורא שמונה ימים לפני תקופה (תהלים קלט) וסימנך °אחור וקדם צרתני ואי סלקא דעתך הן ואידיהן עשרה הוו תנא כוליה קלנדא [א]חד יומא הוא חשיב ליה אמר רב אשי ת"ש לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים ואי ס"ד הן ואידיהן ליתני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים וכי תימא האי דקתני לפני אידיהן למעוטי לאחר אידיהן ליתני אידם של עובדי כוכבים ג' ימים לפניהם אלא ש"מ [ב]הן בלא אידיהן ש"מ איבעיא להו משום (ויקרא יט) [ג]הרווחה או דלמא משום °ולפני עור לא תתן מכשול למאי נפקא מינה °דאית ליה בהמה לדידיה אי אמרת משום הרווחה הא קא מרווח ליה אי אמרת משום *עור לא תתן מכשול הא אית ליה לדידיה וכי אית ליה לא עבר משום עור לא תתן מכשול והתניא *אמר רבי נתן מנין

רש"י

תמים בדרכיו · עניו ושפל רוח : צדיק במעשיו · בלא חמס : לצוותא בעלמא · לעמוד עמו י"ב חדשים בתיבה ומיהו טריפה לא תעייל שלא תמות ובטל הצוותא אבל זקן וסריס שפיר דמי קמשמע לן : הן ואידיהן · שלשה ולא הוו להו אלא שני ימים קודם : או דלמא הן · שלשה לבד האיד : תנא נמי שלשה לאחריהן · אע"ג דליתנהו אלא שנים דהא חשבינן לאיד בהדי קמאי קרי להו לבתראי נמי ג' וקא חשיב לאיד בהדייהו : יום א' לדברי רבי ישמעאל לעולם אסור · לעשות עמהן משא ומתן ג' ימים לפני יום א' וג' ימים לאחריו הרי כל השבת כולה: ארבעה וחמשה · רביעי בשבת וחמישי בשבת : ח' ימים · לפני תקופת טבת הוי אידיהן כל שמונה : וסימנך · דלא תימא קלנדא לפני התקופה וסטרנלייא לאחר התקופה : אחור וקדם צרתני · אחור כתיב ברישא ומתניתין נמי האיד דלאחר התקופה תנא ברישא : ואי ס"ד · יום איד קא חשיב במתניתין עם ימים שלפניו : עשרה ימים הוו · להו ואמאי קתני שלשה עשרה בעי למתני מאחר דקי"ל דשמונה ימים מוסף ימי האיד : ליתני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים · אסור לשאת ולתת עמהם דמשמע הכי כשמגיעין ימי אידיהן אסור שלשה ימים משאם ומתנם ולמה לי למיתני לפני דמשמע לפני האיד שלשה : וכי תימא להכי תנא לפני · למעוטי לאחר דאי הוה תני סתמא לא הוה ידעינן הנך שני ימים לבד האיד מתי אי לפני אי לאחר ולהכי תנא לפני למעוטי לאחר : ליתני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים לפניהם אסורין · דליסתמע דתנא דידן באידיהן איירי אלא מדלא אדכר במתני' לאסור כלל ש"מ כל הנך ג' דקתני במתני' אלפני קאי והידיהן ממילא משתמע דכ"ש דאסור והן בלא אידיהן קתני : משום הרווחה · דרווח ואזיל ומודה לעבודת כוכבים ועבר ישראל משום לא ישמע על פיך (שמות כג) : ולפני עור · דמזבין ליה בהמה ומקריבה לעבודת כוכבים ובני נח נצטוו עליה דהיא אחת משבע מצות בד' מיתות בסנהדרין (דף נו·) וגבי דאמרן עמד והתירן מיהו אל יעברו על ידיך שהרי עתידין הן ליתן את הדין על שאין מקיימין אותן ואע"פ שאין לקן שכר בקיומ' (*ואהכי) קא עבר ישראל משום ולפני עור לא תתן מכשול (בחילול שבת משום ממצוא חפצך ודבר דבר) : דאית ליה בהמה · לעובד כוכבים להקריב ואי לא מזבין ליה ישראל אפ"ה פלח ליה בדידיה :

לא

תוספות

אלא למ"ד טריפה יולדת מאי איכא למימר · פירוש ולדידיה אצטריך מכל החי למעט טריפה וא"ת טריפה נמי היכי מימעט' מהאי קרא הא מאן דאית ליה טריפה יולדת כל שכן דאית ליה נמי טריפה חיה דאפילו למאן דאמר טריפה אינה יולדת אמר *דיכול להיות דאית ליה דחיה וא"כ היכי ממעטת מקרא דמכל החי הרי ראויה היא לחיות וי"ל דנפרש לקרא הכי מכל החי שיהא כולו בריא וזריז ולא חולה וטריפה אע"ג דהוא חי מ"מ אינה בריאה אלא חולה כל ימיה ומתמעטה והולכת וממעט שפיר מהאי קרא דמכל החי טפי ממחוסר אבר שכולו בריא וחי חוץ מאבר אחד וכן פירש רש"י לקמן פרק רבי ישמעאל (דף נא.) : אתך בדומין לך ומ"מ ליכא למעט מהכא מחוסר אבר ובעל מום כיון שלא היה צריך אלא לקיום העולם ומיהו קשיא דהא קיימינן אליבא דמ"ד טריפה יולדת וא"כ טריפה היכי ממעטינן ושמא י"ל דמכל החי איצטריך למעט מחוסר אבר דאי לא כתיב אלא אתך הוה מוקמינן ליה למחוסר אבר ולא לטריפה דמסתבר טפי למעוטי מחוסר אבר דמאיס מטריפה דלא מאיסה שאין כאן חסרון וגם יש הרבה טריפות שאינן ניכר הר"י והא דאמר לעיל (דף ה:) האי מיבעי ליה למעוטי טריפה אם כן משמע דמסתבר טפי למעוטי טריפה היינו ממיעוט דכל החי דמשמע בריא ולא טריפה אבל מחוסר אבר כגון אוזן וכיוצא בו בריא גמור הוא בשאר הגוף כדפרישית לעיל : ודלמא נח גופיה טריפה הוה · ואע"ג שחי לאחר מכאן שנים רבות מ"מ באותה שעה לא היה יודע אם היה טריפה או שלם שיפיח מלהביא טריפה מטעם דומין לך ולא נהירא תירוץ זה דע"כ לא הזהירו אלא מטרפות הגלוי וניכר דבטרפות שבסתר לא היה יכול להבחין אלא י"ל דהשתא קאי כמ"ד חיה* דקסבר טריפה חיה תדע דהא קיימין אליבא דמ"ד טריפה יולדת ולדידיה טריפה נמי חיה(א) : תמים כתיב ביה · וא"ת גבי קרבן (מנחות דף ה:) למה אנו מצריכין מן הבקר להוציא טריפה תיפוק לי' מתמים וי"ל דהתם סברא הוא למדרש תמים ולא בעל מום דמגונה לגבוה יותר מטרפות תדע דבעל מום מגונה הוא ביותר דכתיב גבי בעלי מומין לגבוה הקריבהו נא לפחתך הירצך והיינו טעמא דניכר אבל טרפות יש שאינו ניכר ועוד דקרא גופיה בהדיא מעטיה תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו משמע הא אית ביה מום לא מיקרי תמים :

והשתא דנפקא לן מאתך כו' · וא"ת למ"ד טריפה אינה יולדת ונפקא לן טריפה מלחיות זרע וא"כ אתך ל"ל ואין לדחות דאורחיה דקרא הוא דהא גבי משה דרשינן (סנהדרין דף לו:) אתך בדומין לך וי"ל דדרשינן ה"נ אתך שיהו טפלין לך כדדרשינן (ב"מ דף סב·) וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך ובבראשית רבה דריש והיה לך ולהם לאכלה הם טפלים לך ואי אתה טפל להם : ואי ס"ד הן ואידיהן עשרה יומי הוו · פי' אא"ב דבשלשה ימים דקא חשיב תנא דמתני' אין ימי האיד בחשבונם אלא לפעמים שיום האיד אחד או שנים או כגון אלו ניחא דהשתא נקט דלעולם לפני האיד אסור לשאת ולתת עמהן שלשה ימים אא"א דלעולם עם האיד מחשבים השלשה ימים היכי קתני בתר הכי אלו הן אידיהן קלנדא דמשמע שאז אסור לשאת ולתת עמהן שלשה ימים וליתא דעשרה הוו וצ"ל שיש הפסק בין קלנדא לסטרנורי' לכל הפחות ב' ימים מדקאמר עשרה יומי הוו א"כ יש שני ימים לפני קלנדא שאין בו איד וסברא נמי הוא דאמרינן לקמן שח' ימים של קלנדא הם כנגד ח' ימים טובים שעשה אדם הראשון ומסתמא לא עשאם מיד אחר התקופה שהרי לא היה יכול להבין מיד אריכות הימים : אלא ש"מ הן בלא אידיהן ש"מ · תימה לי אמאי לא קאמר מתני' נמי דיקא דהן בלא אידיהן מדקתני תנא לפני אידיהן ג' ימים דאי ס"ד הן ואידיהן ליתני לפני אידיהן שני ימים וכי תימא דהכי הוה מיבעי ליה אי הוה איד בכלל פשיטא דלא מדלא הוה תני לפני אידיהן יום אחד קל להבין וצ"ע : הן בלא אידיהן ש"מ · והא דאיצטריך שמואל לאשמועינן לדברי ר' ישמעאל לעולם אסור דלא תימא כיון דאין לו היתר לעולם שבקינן ליה רווחא להתירו בשום פעם אי נמי ה"א דסבר רבי ישמעאל בהא כרבנן דלא אסרי לאחריו אי נמי אשמעינן דחשיב יום איד (א) פי' יום א' לאסור כשאר יום אידם : או דלמא משום ולפני עור לא תתן מכשול·(ב) יש מקשין מכאן לפ"ה דמתני' דפי' דלאת ולשאת היינו מקח וממכר תינח מכר אבל מקח מאי לפני עור איכא ושמא י"ל שממציא לו מעות לקנות צרכי עבודת כוכבים :

א) [ועי' תוס' זבחים קטז: ד"ה ודלמא]

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה ג סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמח סעיף ג ·

יג ב מיי' שם הל' א ד טוש"ע שם סעיף א :

[ע' היטב תוס' חולין קמ: ד"ה טריפות]

רבינו חננאל

[שלשה ימים] דתנן הן ואידיהן · כלומר מכלל ג' ימים הללו יום אידיהם · (אלא) או דלמא הן בלא אידיהן · ת"ש ר' ישמעאל אומר ג' לפניהם וג' לאחריהם אסור · ואי ס"ד יום אידיהן עצמו מכלל הג' הוא' ר' ישמעאל חשיב ליה בכלל השלשה שלפני אידיהן ועוד הדר חשיב ליה מכלל הג' שלאחר אידיהן תרתי זימני חשיב ליה' ופרקי' איידי דתנא ג' לפניהם תנא נמי ג' לאחריהן · ואע"פ שאינם ג' ימים לאחריהן אלא שני ימים בלבד · איני והאמר משמיה דשמואל יום א' לדברי ר' ישמעאל דאית ליה שלשה ימים לפניהן וג' לאחריהן לעולם אסור לישא וליתן עמהן' ואם תאמר ר' ישמעאל הן ואידיהן ג' סבירא ליה והא איכא רביעי וחמישי שמותר. פי' יום ראשון של שבוע לעולם יום אידן הוא וכשתחשוב לו ג' ימים הן ואידיהן אתה מתחיל מיום ששי ו' ז' ויום ראשון הרי ג' ואחריהן ב' וג' כי יום אידם חשוב מכלל הג' נשאר לו רביעי וחמישי שמותר לולשאת ולתת עמהן' ולמה אמר לעולם אסור · ופרקינן אליבא דר' ישמעאל ודאי הן בלא אידיהן · לרבנן מאי . ופשיט רבינא מהא דתנן אלו אידיהן של עובדי כוכבים קלנדם וסטרנליא' ואמר רב חנן בר אבא קלנדם (ג') [ח'] ימים אחר התקופה · וסטרנליא ח' ימים קודם התקופה פי' ואלו ח' ימים כולם אידם הוא' ואי ס"ד הן ואידיהן ג' בשלמא היכא דיום אידם יום אחד הוא משכחת לה שני ימים לפני אידם · ואידם הרי שלשה. אלא קלנדם שאידם ח' ימים וב' ימים לפניהם · י' ימים אסור לשאת ולתת עמהם · אמאי קא פסק ותני ג' אלא. ודאי ג' ימים דתנן הן בלא אידיהן ודחי' לא לעולם הן ואידיהן' ותנא דידן קלנדס כוליה חד יומא חשיב ליה · ואתא רב אשי ופשטה דג' ימים הן בלא אידיהן ואפי' לרבנן · איבעיא להו איסורא דלמיהב ומישקל בהדיה משום דלא תרויח ליה ואע"ג דאית ליה בהמת לדידיה כיון דמוספת ליה ומרווחת ליה אסור · או דלמא משום ולפני עור לא תתן מכשול

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה הן בלא וכו' יום איד (פי' יום א' לאסור כשאר יום אידם) תא"מ ונ"ב הגה"ה היא : (ב) ד"ה או דלמא וכו'. יש מקשים כ"ב ועי"ל כדף יב במה שפרש"י ותוס' במשנה דחנויות מעטרות:

מסורת הש"ס

[לקמן ז:]

שם

[לקמן ח.]

[צ"ל לפני עור]

[פסחים כב:]

[צ"ל ואהכי] נראה שאלו התיבות שייכי לדף ז' עמוד א' סוף דבור שמתחיל סנהדרה

גליון הש"ס

גמ' דאית ליה בהמה לדידיה· עיין לקמן דף יד ע"ב תוס' ד"ה מקום :

עין משפט נר מצוה

יד א ב ג מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה א סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמח סעיף ב :

טו ד מיי' שם טוש"ע שם ס"א :

טז ה ו מיי' שם הל' ב ועי' כ"מ טוש"ע שם ס"ה :

יז ז מיי' פ"ז מהל' יו"ט הלכה כ סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סי' תקמו סעיף ה :

יח ח מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה א סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמח סעיף א :

תורה אור

מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט) והא הכא דכי לא יהבינן ליה שקלי איהו וקעבר משום לפני עור לא תתן מכשול הב"ע *דקאי בתרי עברי נהרא דיקא נמי דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן ש"מ איבעיא להו נשא ונתן מאי ר' יוחנן אמר נשא ונתן אסור ר"ל אמר נשא ונתן מותר איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש אידיהן של עובדי כוכבים נשא ונתן אסורין מאי לאו לפני אידיהן לא אידיהן דוקא א"ד איתיביה ר"ש בן לקיש לרבי יוחנן אידיהן של עובדי כוכבים נשא ונתן אסור אידיהן אין לפני אידיהן לא תנא אידי ואידי אידיהן קרי ליה תניא כוותיה דר"ל *כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהם לא אסרו אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים לא ואפילו בדבר המתקיים נשא ונתן מותר תני רב זביד בדבי רבי אושעיא דבר שאין מתקיים מוכרין להם אבל אין לוקחין מהם ההוא מינאה דשדר ליה דינרא קיסרנאה לרבי יהודה נשיאה ביום אידו הוה יתיב ריש לקיש קמיה אמר היכי אעביד אשקליה אזיל ומודה לא אשקליה הויא ליה איבה א"ל ריש לקיש טול וזרוק אותו לבור בפניו אמר כל שכן דהויא ליה איבה כלאחר יד הוא דקאמינא: להשאילן ולשאול מהן כו': בשלמא להשאילן דקא מרווח להו אבל לשאול מהן מעוטי קא ממעט להו אמר אביי גזרה *לשאול מהן אטו להשאילן רבא אמר כולה משום דאזיל ומודה הוא: להלוותם וללוות מהן: בשלמא להלוותם משום דקא מרווח להו אלא ללוות מהן אמאי אמר אביי גזרה ללוות מהן אטו להלוותם רבא אמר כולה משום דאזיל ומודה הוא: לפורען ולפרוע מהן כו': בשלמא לפורען משום דקא מרווח להו אלא לפרוע מהן מעוטי ממעט להו אמר אביי גזירה לפרוע מהן אטו לפורען רבא אמר כולה משום דאזיל ומודה הוא וצריכי דאי תנא לשאת ולתת עמהן משום דקא מרווח להו ואזיל ומודה אבל לשאול מהן דמעוטי קא ממעט להו שפיר דמי ואי תנא לשאול מהן משום דחשיבא ליה מילתא ואזיל ומודה אבל ללוות מהן צערא בעלמא אית ליה אמר תוב לא הדרי זוזי ואי תנא ללוות מהן משום דקאמר בעל כרחיה מיפרענא והשתא מיהא אזיל ומודה אבל ליפרע מהן דתו לא הדרי זוזי אימא צערא אית ליה ולא אזיל ומודה צריכא: רבי יהודה אומר נפרעין מהן כו': ולית ליה לרבי יהודה אף על פי שמיצר עכשיו שמח הוא לאחר זמן *והתניא רבי יהודה אומר אשה לא תסוד במועד מפני שניוול הוא לה ומודה ר' יהודה בסיד שיכולה לקפלו במועד שטופלתו במועד אע"פ שמצירה עכשיו שמחה היא לאחר זמן אר"נ בר יצחק הנח להלכות מועד דכולהו מיצר עכשיו (א) שמחה לאחר זמן רבינא אמר עובד כוכבים לענין פרעון לעולם מיצר מתניתין דלא כר' יהושע בן קרחה דתניא *ריב"ק אומר מלוה בשטר אין נפרעין מהן מלוה על פה נפרעין מהן מפני שהוא כמציל מידם יתיב רב יוסף אחוריה דר' אבא ויתיב רבי אבא קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר הלכתא כרבי יהושע בן קרחה והלכתא כר' יהודה הלכתא כרבי יהושע הא דאמרן כר' יהודה (א)דתניא (ב)הנותן צמר לצבע לצבוע לו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום

ר"מ

א) נ"ל דתנן ב) ב"ק לה: ק: קב: ב"מ עח: קיז:

רש"י

לא יושיט אדם כוס יין לנזיר · שמא יבא לשתותו : ואבר מן החי לבני נח · לפי שנאסר להן דכתיב אך בשר וגו' (בראשית ט) : דקיימא בתרי עברי נהרא · עובד כוכבים מצד זה וישראל מצד זה דאי לא יהיב ליה לא מצי שקיל : נשא ונתן . לפני אידיהן עמהן מהו בהנאה : אסור . ליהנות מאותה סחורה : כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן . לפני אידיהן : לא אסרו אלא בדבר המתקיים . עד יום אידיהן דחזי ליה קמיה ביום אידו ואזיל ומודה : אבל דבר שאינו מתקיים . כגון ירק וכיוצא בו מותר : בדבי רבי אושעיא . במתניתא דבי רבי אושעיא דאיהו סידרה למתניתא וכן ר' חייא: אבל לא לוקחין מהן . דמרווח ליה שמתוך שאינו מתקיים מתאוה הוא למכרו : קסרינאה . דינר מלכות חדשה שפסל קיסר את הראשונה וגזר על זו : כלאחר יד. שלא יבין שמדעת השלכתו וכיון שרואה שאבד ממך לא ישמח : כולה משום דמודה הוא . שהעובד כוכבים ישמח כשישראל צריך לו : וצריכי . למתני במתני' לכולהו : משום דקא מרווח להו גרסינן : דחשיבא ליה מילתא . דצריך ישראל לשאול את כליו וידע דהדר ליה את כליו בעין : לא תסוד . לא תתן סיד על פניה במועד : מפני שניוול הוא לה . בעודו על פניה ואף על פי כשנוטלתו מאדימה ומלהיל פניה כיון דהשתא זו אינה אלא עד לאחר המועד וניוול בתוך המועד אסור : לקפלו . לנוטלו מעל פניה : בתוך המועד . כגון שבאה לסוד בתחלת המועד ולבסוף יום או יומים תטלנו ונהנית הימנו בתוך המועד : דכולהו מיצר עכשיו. כל מה שהתירו לעשות במועד מיצר הוא באותה שעה כגון שחיטה ותיקון סעודה והתירו לו משום שמחה דלאחר זמן שבתוך המועד : מלוה בשטר אין נפרעין מהן . לפני אידיהן מפני ששמח הוא לאחר זמן ביום אידו דכיון דנקט (ב)שטרא ישראל עילויה כל שעתא מסתפי מיניה :

טעון

תוספות

מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר · נראה דה"ה בכל שאר איסורין אלא להכי נקט כוס יין לנזיר משום דמסתמא למישתי קא בעי ליה כיון דכ"ע חמרא שתו ושמא שכח נזירתו אבל ישראל שאמר הושיט לי נבלה או חזיר או שום איסור אין לחושדו מלהושיט לו אבל אם ידוע לו שרוצה לאכלו אסור להושיט לו ואפי' הוא שלו מדקאמר אי לא יהיב ליה שקיל ליה איהו ולפי זה אסור להושיט למומרים לעבודת כוכבים דבר איסור אע"פ שהוא שלהם כי הדבר ידוע שיאכלוהו והוא נאסר להם דכישראל גמור חשבינן ליה ומיירי בדקאי במקום שלא יוכל ליקח אם לא יושיט לו זה וכדמסיק דקאי בתרי עברי נהרא : תניא כוותיה דרשב"ל · נראה לר"י דהלכה כרבי יוחנן אע"ג דתניא כוותיה דרשב"ל ומייתי ראיה מההיא דהחולץ (יבמות לו·) דקא חשיב הני דהלכה כרשב"ל לגבי ר' יוחנן ולא חשיב הא ואין לומר דהא דלא חשיב הא דהכא הייתו משום דתניא כוותיה ולא איצטריך למחשבה דהא חשיב התם חליצת מעוברת אע"ג דתניא התם נמי כוותיה ועוד דלקמן (דף ז:) מסיק נשא ונתן איכא בינייהו וקא מפרש דחכמים דמתני' אית להו נשא ונתן אסור כר' יוחנן ומתניתין עדיפא מברייתא* : לא אסרו אלא בדבר המתקיים · פירוש מכר דוקא דאילו לקנות ודאי אסור בדבר שאינו מתקיים יותר מדבר המתקיים אלא ודאי לא איירי הך ברייתא אלא במכר ואפ"ה קרי ליה בסיפא נשא ונתן כפר"ה* ולפי' הקונטרס קשה : אבל לא לוקחין מהם · לפר"ת דלא אסור שום קניה נ"ל לוקחין קבלת דורון וה"ה נמי בדבר המתקיים שאין מקבלין הימנו דורון ואין לדקדק הא דבר המתקיים לוקחין דהא דינר קיסריינא דבר המתקיים הוא : אמר אביי גזרה לפרוע מהן אטו לפורען · תימה למה ליה לאביי למימר משום גזרה לימא טעמא משום דשמח הוא כדאמר במתני' אע"פ שהוא מיצר עכשיו שמח הוא לאחר זמן וי"ל דמשום האי טעמא דשמח לאחר זמן ליכא *(למיגזר) כיון שאינו שמח ביום אידו ומיהו אי לאו דאיכא שום שמחה לא הוה שייך נמי למיגזר דהא דגזרינן בכולהו היינו משום דאיכא שום שמחה כדפרים בסמוך בצריכותא והשתא ניחא דאצטריכו כולהו לאביי נמי כמו לרבא: אלא ללוות מהן מעוטי קא ממעט להו · מכאן ראיה לפר"ת דמיירי בלא רבית דמאי קאמר מעוטי קא ממעט להו אם מלוה ברבית כדי להרויח:

רבי

[וע"ע תוס' יבמות לו· ד"ה הלכתא]

[לעיל ב: ד"ה אסור]

[וצ"ל למיסר]

רבינו חננאל

ואוקימנא כגון שהנהר מפסיק ביניהם ואינו יכול לכפותו וליטול ממנו בעל כרחו היא דעובר. ודייקי' מדקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן ש"מ כי הנהר מפסיק ביניהן ש"מ : איבעיא להו נשא ונתן מהו · ר' יוחנן אמר אסור ור"ל אמר מותר ותניא כר"ל · ותניא כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן לא אמרו אלא בדבר המתקיים כגון בהמה וכיוצא בה · אבל דבר שאין מתקיים מותר · ואפי' דבר המתקיים אם נשא ונתן מותר : תני רב זביד בדבי ר' אושעיא דבר שאין מתקיים מוכרין להן · אבל אין לוקחין מהן . וקיימא לן כריש לקיש דתניא כוותיה : ההוא מינא דשדר דינרא קסרינאה לר' יהודה נשיאה ביום אידו אמר היכי איעביד אשקליה [אזיל ומודה לא אשקליה] הויא ליה איבה יאמר גרוע אני אצלו לפיכך החזיר מנחתי · אמר לו ריש לקיש נטלהו וזורקהו לפניו כלאחר יד בבור כדי שילך ויאמר (לו) לא נהנה כלום נפל לו בבור: פיס' מלהשאילן ומלשאיל מהם. ואוקמה אביי לשאול שרי אלא גזירת גזרו לשאול אטו להשאיל · אתי למימר לישראל כשם שהשאלתיך אני כך ושאילני אתה · רבא אמר משום דמודה ואוסר ועבודת כוכבים סייעני וזכיתי להיות לי רכוש להשאיל לישראל כדי שיהא צריך ליהנות ממני · וכן דרך כל היכא דתני משום דמודה זה פירושו · וכן אוקים רבא למתני' דקתני אסור להלוותן וללוות מהן משום דמודה לעבודת כוכבים שלו · וכן לפורען ולהיפרע מהן · אמר רבא משום דמודה · וסוגיין כרבא . ואמר וצריכי · דאי תנא לשאת ולתת עמהן אסור הייתי אומר משום דקני ליה לגמרי אבל לשאול מהן דממעט להו הוה אמינא שפיר דמי · ואי תנא לשאול כיון דהשיב ליה מילתא אזיל מודה לעבודת כוכבים דיליה אבל ללוות מהן דצערא הוא ליה דאמר תוב לא הדרי לי זוזי הוה אמינא שפיר דמי ואי תנא לשאול כיון דהשיב ליה מילתא אזיל ומודה ללוות מהן משום דאמר זוזאי שקילנא מיניה בעל כורחיה אזיל מודה דזכה להלוות לישראל אבל להיפרע מהן דתוב לא הדרי ליה זוזי הוה אמינא צערא ודאי אית ליה ושרי צריכא : פיסקא ר' יהודה אומר נפרעין מהן מפני שהוא מיצר · אמרו לו אף על פי שמיצר עכשיו שמח הוא לאחר [זמן] . וכי לית ליה לר' יהודה האי סברא דאמרו ליה רבנן · והתניא ר' יהודה אומר אשה לא תסוד מפני שניוול הוא לה כו' עד ומודה ר' יהודה בסיד שיכולה לקפלו במועד שאע"פ שמצירה היא עכשיו שמחה לאחר זמן · ופריק רב נחמן בר יצחק הנח להלכות מועד דכולהו מיצר עכשיו ושמח לאחר זמן · רבינא אמר עובד כוכבים לענין פרעון לעולם מיצר · מתני' דלא כר' יהושע בן קרחה . (ועוד אמר הל' כר' יהודה) דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר מלוה בשטר אין נפרעין מהן · מלוה על פה נפרעין מהן מפני שהוא כמציל מידם · אמר רב הונא הלכה כרבי יהושע בן קרחה ועוד אמר הל' כרבי יהודה דסבר כל המשנה ידו על התחתונה דתנן [הנותן צמר כו']

ר'

מסורת הש"ס

[ב"ק קיח.]

[תוספ' פ"א]

[נדרים מג.]

מ"ק ח: ט:

תוספתא פ"א ב"ק קב· [ע"ש כל הענין]

הגהות הב"ח

(א) גמ' להלכות מועד דכולהו מיצר עכשיו ושמח לאחר זמן ניניהו רבינא : (ב) רש"י ד"ה מלוה וכו' דנקיט ישראל בשטרא עילויה :

גליון הש"ס

גמ' מנין שלא יושיט. עי' תוס' פסחים כב ע"ב ד"ה ואבר :

ר"מ אומר נותן לו דמי צמרו רבי יהודה אומר *אם השבח יתר על היציאה נותן לו את היציאה ואם היציאה יתירה על השבח נותן לו את השבח *אהדרינהו רב יוסף לאפיה בשלמא הלכה כרבי יהושע בן קרחה איצטריך ס"ד אמינא *יחיד ורבים הלכה כרבים קא משמע לן הלכה כיחיד אלא הלכה כרבי יהודה למה לי פשיטא *דמחלוקת ואחר כך סתם הלכתא כסתם מחלוקת בבבא קמא וסתם בבבא מציעא *דתנן [א]כל המשנה ידו על התחתונה [ב]וכל החוזר בו ידו על התחתונה ורב הונא משום דאין סדר למשנה דאיכא למימר סתם תנא ברישא ואחר כך מחלוקת אי הכי כל מחלוקת ואחר כך סתם לימא אין סדר למשנה ורב הונא כי לא אמרינן אין סדר בהדא מסכת' בתרי מסכתי אמרינן ורב יוסף כולה נזיקין חדא מסכת' היא ואי בעית אימא משום דקתני לה גבי הלכתא פסיקתא כל המשנה ידו על התחתונה וכל החוזר בו ידו על התחתונה ת"ר *לא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב רבי יהושע בן קרחה אומר [ג]אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכתא כרבי יהושע בן קרחה ת"ר *הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר ר' יהושע בן קרחה אומר [ד]בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל א"ר יוסף הלכתא כרבי יהושע בן קרחה *ת"ר וכולן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמית דברי ר"מ ר"י אומר חזרו בהן במטמוניות אין מקבלין אותן בפרהסיא מקבלין אותן א"ד עשו דבריהם במטמוניות מקבלין אותן בפרהסיא

רש"י

נותן לו הצבע דמי צמרו · נותן לו צבע זה דמי צמר לבן כבתחלה אם ירצה דסבירא ליה לר"מ כל המשנה מדעת בעליו נקרא גזלן וקנאו בשינוי וכדמפרש בבבא קמא בהגוזל עצים ונוטל הצמר לעצמו אע"פ שהוא מעולה עכשיו בדמים: ר' יהודה אומר · א"כ נמצא זה משתכר בשינויו אלא ידו על התחתונה: ואם השבח שהשביח הצמר יתר על היציאה · שהוציא הצבע נותן לו בעל הצמר את היציאה סמנים ועצים ושכר פעולה כשכיר יום ולא שכר שלם כמו שהתנה עמו ואם היציאה יתירה על השבח כו': הלכה כר' יהושע (א) · דשרי במלוה על פה: מחלוקת · דרבי מאיר ורבי יהודה בהגוזל בב"ק · ואחר כך סתם לן תנא בבבא מציעא כר' יהודה וכל מחלוקת שנחלקו תנאים ואח"כ סתם לנו במשנתנו כאחד מהן הלכה כמותו דכיון דסתמיה אחר המחלוקת ש"מ דקמו רבנן בטעמייהו ומסתברא טעמא דהאיך: אין סדר למשנה · סידרא דמתניתין לאו דוקא ושמא משנה אחרונה היא נשנית ראשונה בבית המדרש: כל מחלוקת ואחר כך סתם נמי כו' · אלמה קיימא לן כל מחלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם ביבמות בפ' החולץ (דף מב:): כי לא אמרינן אין סדר · אלא שמכינן אסידרא ה"מ בחד מסכתא: נזיקין כולהו · תלתא בבי: ואיבעית אימא · להכי אהדרינהו רב יוסף לאפיה דאי נמי אין סדר למשנה לא איצטריך לומר הלכה כרבי יהודה דודאי הלכתא כי האי סתמא דכל המשנה לא הוה צייכא למיתנייה התם בהשוכר דהא לא איירי בההוא פירקא בשינוי אלא בחזרה ומדתניא התם ש"מ הלכתא קא פסיק ואזיל: הנראה · עתה נראה לשון הבאת נבואה (בראשית לז) לא יאמר לו בשבת הנראה אם תעמוד עמי לערב לעשות במלאכתי לערב: וכולן שחזרו · אגזלנין ועמי הארץ קאי: אין מקבלין אותן · להחזיקן בתורת חברות לסמוך עליהן: עשו דבריהן · בסתר עבירות שעברו עד הנה בפרהסיא

תוספות

רבי מאיר אומר נותן לו דמי צמרו · תימה קשיא דר"מ אדר"מ דהכא אמר רבי מאיר נותן לו דמי צמרו אלמא שינוי קני ובהגוזל [קמא] (ב"ק צה.ע"ש) תנן אמר ר"מ הגוזל פרה מעוברת וילדה רחל טעונה וגזזה משלם אותה ואת גיזותיה ואת וולדותיה אלמא קסבר שינוי לא קני וי"ל דשאני התם דקנסא הוא דקא קניס רבי מאיר כדפירש התם משום דעבד איסורא וכן בההיא דהנזקין (גיטין נג:) דהמטמא והמדמע ומנסך קניס ר"מ שוגג אטו מזיד דמזיקו בידים אבל הכא לא שייך לקנסו דלטובתו של בעלים נתכוין וכסבור הוא לזה לעשות כן וא"ת אכתי קשיא דר' יהודה אדרבי יהודה התם א"ר יהודה גזילה חוזרת בעיניה אלמא שינוי קני והכא קתני ידו על התחתונה אלנוא שינוי לא קני ואומר ר"ת דהתם נתכוין הוא לקנות אבל הכא שוגג היה ולא נתכוין לקנות:

פשיטא דמחלוקת ואחר כך סתם · תימה למה לן למיפסק משום סתם בלאו הכי פסקינן פרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מו:) ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה ואי משום דאיכא אמוראי התם דפליגי ולית להו הך כללא לגבי הלכה כסתם משנה נמי פליגי אמוראי ואפילו במחלוקת ואחר כך סתם נמי איכא מאן דפליג לקמן בסוף פרקין (דף כא·) גבי שכירות בתים דפליגי ר"מ ור' יוסי ופסיק רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי אע"ג דבתר הכי סתם כר"מ לכך נראה לפרש דלאו מכח סתם בעי למיפסק דליהוי הלכה כסתם אלא הכי פריך מחלוקת ואח"כ סתם הוא ואפילו למאן דלית ליה הלכה כסתם מ"מ חשיב כרבים לגבי יחיד: ה"ג משום דקתני לה כי הלכתא פסיקתא · כלומר דקתני כל המשנה הוא לשון הלכה פסוקה ולא גרסינן גבי כמו שפירש הקונטרס דהא איכא מאן דאמר התם *דאין הלכה כההיא דכל החוזר בו כו'(א): הנראה שתעמוד עמי לערב · פי' ר"י הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב: הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר · וא"ת וכי לא ישאל לכל החכמים וידונו זה עם זה אולי ישיבוהו מדבריו וי"ל דאינו אסור אלא *לשואל אם לא יודיע לו כבר שאלתי לפלוני ואסר לי אבל אם אומר לו כבר שאלתי פלוני חכם מותר אבל ודאי החכם יזהר שלא יתיר כדאמרי' בפרק כל היד (נדה דף כ:ושם ד"ה אגמריה) חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר אא"כ יוכל להחזירו כגון שטעה בדבר משנה או אפילו בשיקול הדעת וסוגיא כאידך דהכא אמרינן בפ"ק דסנהדרין (דף ו·) דמה שעשה עשוי וישלם מביתו אם נשא ונתן ביד ודוקא אסר אין חבירו רשאי להתיר אבל אם התיר חבירו רשאי לאסור והא דאמרי' בירושלמי בפ' ר"א דמילה ר' סימון שרא ורבי אמי אסר איקפד רבי סימון ולא כן תני הנשאל לחכם והתיר לא ישאל לחכם שמא יאסור אלמא משמע דהתיר אין חברו רשאי לאסור ה"פ התם אמאי איקפד רבי סימון ולא כן תני כלומר והלא אינו שטי בשום מקום הנשאל לחכם כו' דלא אסרו חכמים אלא להתיר אחר אוסר ומסיק אמר רב יודן להפך היה שאל לר' אמי אסר לר' סימון ושרא ואיקפד רבי אמי כהדא דתני נשאל לחכם ואסר לא ישאל לחכם אחר שמא יתיר והא דאמרינן פרק אלו טרפות (חולין ד' מט·) גבי מחטא דאשתכח בסימפונא רבה דכבדא הונא מר בריה דרב אידי טריף רב אדא בר מניומי מכשר התם שניהם היו בבית המדרש כשנשאלה השאלה ג): בשל תורה הלך אחר המחמיר · רש"י היה פוסק בכל איכא דאמרי שבתלמוד בשל תורה הלך אחר האחרון וריב"א פי' דכל איכא דאמרי לגבי לשון ראשון כטפל לעיקר והלכה כלישנא קמא ור"ת פירש בדאורייתא לחומרא בדרבנן לקולא כרבי יהושע בן קרחה דהכא ורבינו שמשון היה מפרש דבכל מקום שיש להתברר כחד מינייהו מסיעת התלמוד בתריה אזלינן: וכולן שחזרו בהן · פ"ה אגזלנים ועמי הארץ קאי וקשיא וכי עם הארץ לא יוכל לעשות עוד תשובה ועוד דלשון עולמית משמע שכבר קבלו אותם פעם אחרת ועוד קשה דבבכורות בפ' עד כמה (דף ל:) תניא עם הארץ שקיבל עליו דברי חברות ונחשד לדבר אחד נחשד לכל התורה כולה דברי ר"מ משמע הא לא נחשד מקבלין לכך נראה לפרש אעמי הארץ החשודין על המעשרות ושביעית וכבר קבלו עליהן דברי חבירות ועתה חזרו לסורן ונחלקו אם יקבלום עוד ובמסכת דמאי (פ"ב משנה ג) מיתניא בהדי הדיא ועם הארץ שקבל עליו דברי חברות והכי פירושו וכולן שקבלו עליהן דברי חברות וחזרו לסורן אין מקבלין אותן עולמית דברי ר"מ וחכ"א חזרו בהן במטמוניות פי' שחזרו לסורן בסתר ובפרהסיא שנהגו דברי חברות אין מקבלין אותן לפי שהם גונבים דעת הבריות אבל אם חזרו לסורן בפרהסיא שאינם גונבים דעת הבריות אז מקבלין אותן דודאי אם יעשו תשובה יקיימוה איכא דאמרי עשו דבריהם במטמוניות פירוש אם שכבר עשו בדברי חברות אף במטמוניות מקבלין אותן כי מאחר שנהאמנו כ"כ בתשובה שאף בצנעא החזיקו בה אין להדיחן אם חזרו ונכשלו אבל אם שכבר לא עשו דברי חברות אלא בפרהסיא אין מקבלין אותן כי שמא בסתר היו עושין עבירות והיו מטעין הבריות ·

א) [וע"ע תוס' ב"ק קב: ד"ה גבי ותוס' ב"מ עז: ד"ה רב ותוס' מנחות סו: ד"ה זכר] ב) [וע"ע תוס' חולין מד: סד"ה סיכי]

רבינו חננאל

ר' יהודה אומר אם השבח יתר על ההוצאה נותן לו ההוצאה כו' ואע"ג דתנן סתמא בבבא מציעא כל המשנה ידו על התחתונה' סבר דלמא אין סדר למשנה ותנא כל המשנה תנא ברישא וחזר ושנאה במחלוקת ר' מאיר ור' יהודה כמו שמפורש בבבא קמא בהגוזל וקיימא לן סתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם לפיכך הוצרך לומר בפירוש הל' כר' יהודה · ורב יוסף אמר לא צריך · כי אמרינן אין סדר למשנה בתרי מסכתי אבל בחדא מסכתא על הסדר היא שנויה' המוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר ותלתא בבי חדא מסכתא היא וכבר פירשנוה בהגוזל בעיקר מקומו: ת"ר לא יאמר אדם לחבירו בשבת הנראה שתעמוד עמי לערב · ר' יהושע בן קרחה אומר [אומר] הנראה שתעמוד עמי לערב · אמר רבה בר בר חנה א"ר יהושע בן לוי הלכה כר' יהושע בן קרחה: ת"ר הנשאל לחכם וטימא לו לא ישאל לחכם אחר ויטהר לו וכן שאל לחכם ואסר לו לא ישאל לחכם אחר ויתיר · היו שנים אחד אוסר ואחד מתיר · אחד מטהר ואחד מטמא · אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו' ואם היו שניהם שוין הלך אחר המחמיר' ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל' אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע בן קרחה · ת"ר כל הפושעים שחזרו אין מקבלים אותם עולמית' דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר חזרו במטמוניות פי' בסתר אין מקבלין אותם · חזרו בפרהסיא מקבלין אותם · איכא דאמרי ר' יהודה אומר עשו עבירות בסתר כלומר פשיעתם בסתר היתה מקבלין אותם

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פ"י מהל' שכירות הל' ד סמג עשין פט טוש"ע ח"מ סי' שו סעיף ג:

כ ב מיי' שם הל' ד וסמג שם טוש"ע שם וסי' שלג סעיף ה בהג"ה:

כא ג מיי' שם פ"ט הלכה ד ופ"ח מהל' מכירה הל' ג ד סמג שם וכי' פב טוש"ע ח"מ סי' שלג סעיף ד וסי' קנ סעיף י וסעיף יא:

כב ד מיי' פכ"ד מהל' שבת הלכה ד סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שז סעיף ז:

כג ה מיי' פ"א מהל' ממרים הל' ה סמג עשין קיא ולאוין קיז:

מסורת הש"ס

[סוכה יא.] [ברכות ט. וש"נ] [יבמות מב:] ב"מ עו. שבת קי: חולין מד: נדה כ: ע"ש [ברכות סג:] יו"ט ספ"ב ויו"ס פ"א בכורות ל. [תוספ' דמאי פ"ב] [לשאול יעב"ץ]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הלכה כרבי יהושע בן קרחה דשרי:

עין משפט
נר מצוה

כד א מיי׳ פ״ו מהל׳ מטמאי משכב ומושב הלכה ח ופ״ג מהל׳ תשובה הלכה יד :

כה ב מיי׳ פ״ט מהל׳ עבודת כוכבים הלכה א סמג לאוין מה טוש״ע י״ד סי׳ קמח סעיף ד :

כו ג מיי׳ פ״כ מהל׳ שבת הלכה ד ·

כז ד מיי׳ פ״ו מהל׳ תפלה הלכה ג סמג עשין יט טוש״ע א״ח סי׳ קיט סעיף א :

לדברי רבי ישמעאל יום עבודת כוכבים לעולם אסור כנ״ל

[שם בגמרא וכן בתוס׳ שם אי׳ שנאמר תפלה לעני כי יעטוף]

בפרהסיא אין מקבלין אותן ר״ש ור׳ יהושע בן קרחה אומרים *בין כך ובין כך מקבלין שנאמר °שובו בנים שובבים א״ר יצחק איש כפר עכו א״ר יוחנן הלכתא כאותו הזוג : **מתני׳** *רבי ישמעאל אומר שלשה לפניהם ושלשה לאחריהם אסור וחכ״א לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר **גמ׳** *אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל *יום א׳ לדברי ר׳ ישמעאל לעולם אסור : וחכ״א לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר כו׳ : חכמים היינו ת״ק הן בלא אידיהן איכא בינייהו תנא קמא סבר הן בלא אידיהן ורבנן בתראי סברי הן ואידיהן איבעית אימא *נשא ונתן איכא בינייהו תנא קמא סבר נשא ונתן מותר ורבנן בתראי סברי נשא ונתן אסור ואיבעית אימא דשמואל איכא בינייהו *דאמר שמואל ^בגולה אין אסור אלא יום אידם תנא קמא אית ליה דשמואל רבנן בתראי לית להו דשמואל איבעית אימא דנחום המדי איכא בינייהו דתניא *נחום המדי אומר אינו אסור אלא יום אחד לפני אידיהן תנא קמא לית ליה דנחום המדי ורבנן בתראי אית להו דנחום המדי : גופא נחום המדי אומר אינו אסור אלא יום אחד לפני אידיהן אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר והאיכא רבנן בתראי דקיימי כוותיה *מאן חכמים נחום המדי הוא תניא אידך נחום המדי אומר מוכרין להן סוס זכר (א) וזקן במלחמה אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר והאיכא בן בתירא דקאי כוותיה *דתנן ^בן בתירא מתיר בסוס בן בתירא לא מפליג בין זכרים לנקבות איהו מדקא מפליג בין זכרים לנקבות כרבנן סבירא ליה ולרבנן נשתקע הדבר ולא נאמר תניא נחום המדי אומר השבת מתעשר זרע וירק וזירין אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר והאיכא ר״א דקאי כוותיה דתנן *ר׳ אליעזר אומר השבת מתעשרת זרע וירק וזירין התם בדגנוניתא אמר ליה רב אחא בר מניומי לאביי גברא רבה אתא מאתרין כל מילתא דאמר אמרי ליה נשתקע הדבר ולא נאמר אמר איכא חדא דעבדינן כוותיה דתניא נחום המדי אומר ^ישאל אדם צרכיו בשומע תפלה אמר (א) בר מינה דההיא *דתליא באשלי רברבי דתניא ר׳ אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל שנאמר °תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ ישפוך שיחו וגו׳ אין שיחה אלא תפלה שנאמר °ויצא יצחק לשוח בשדה ר׳ יהושע אומר יתפלל ואח״כ ישאל צרכיו שנאמר °אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד ור״א נמי הכתיב אשפוך לפניו שיחי הכי קאמר אשפוך לפניו שיחי בזמן שצרתי לפניו אגיד ור׳ יהושע נמי הכתיב תפלה לעני כי יעטוף הכי קאמר אימתי תפלה לעני בזמן שלפני ה׳ ישפוך שיחו מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי במאי קמיפלגי ^ג) כדדריש ר׳ שמלאי [דדריש ר׳ שמלאי] לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח״כ יתפלל מנלן ממשה רבינו דכתיב °ה׳ אלהים אתה החלות להראות את עבדך וגו׳ וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה ^ג דבי

תורה אור: ירמיה ג · תהלים קב · בראשית כד · תהלים קמב · דברים ג

א) [גי׳ ריעב״ץ אמר ליה] ג) [ברכות לב.]

רש״י: בפרהסיא · הואיל ופקרו כל כך שוב אין נותנין לבן לשוב בתשובה שלימה : שובבים · משמע מזידים ופרהסיא (ב) לשון מרד וגאוה כמו וילך שובב בדרך לבו (ישעיה נז) : לעולם אסור · שלשה לפניו ושלשה לאחריו והוא עצמו כלומר כל שבעת ימי השבת : ת״ק סבר הן בלא אידיהן · כדדייקינן לעיל דקתני לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים ש״מ שלשה לפניהם לבד האיד קאמר: ורבנן בתראי · דלא יהבו סימנא איכא למימר הואיל ולא אשכחן מידי ביניהן איכא למימר בהא אתו לאפלוגי דהן ואידיהן ג׳ קאמר : רבנן בתראי סברי נשא ונתן אסור. סתמא קאמרינן ולא קתני אסור לשאת ולתת כתנא קמא דמשמע לכתחלה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי: בגולה · אין העובדי כוכבים אדוקין כל כך בעבודת כוכבים כדאמרינן (לקמן*) עובדי כוכבים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים נינהו כו׳ ועוד דמסתפינן מינייהו : רבנן בתראי לית להו דשמואל · דכיון דלא מסיים בהדיא במאי פליגי איכא למימר לטפויי אתו (ג) דשמעינן לתנא קמא דקאמר לפני אידיהן אסור לשאת ולתת עמהם וסתמא דמילתא כשאין יד עובדי כוכבים תקיפה על ישראל קא אמר ואתו איהו למימר לפני אידיהן לעולם אסורין ואיפכא ליכא לשנויי דתתרין שפיר דסתם תנא בתרא לטפויי אתא* : רבנן בתראי אית להו כנחום· דלא יהבי חושבנא אלא אסור סתמא קאמרי: נשתקע הדבר· לא יצא דבר זה מפי אדם לעולם ל״א לא יצא דבר זה לחוץ: מוכרין להן סוס זכר זקן · בתוך המלחמה שאינו אלא לקלקל ומלתא דלא שכיחא הוא ולא אתי למילף מינה למכור בהמה אחריתי דהא דאמרי רבנן אין מוכרין להן בהמה גסה לא אסרו אלא משום שאלה או שכירות כדאמר בפירקין דלקמן (ד׳ טו·) והכא במלתא דלא שכיחא לא גזור רבנן : בן בתירא מתיר בסוס · לפי שמלאכתו לרכוב אדם עליו ואין במלאכה זו חיוב חטאת שהחי נושא את עצמו דתנן במשילין פירות (ביצה לו:) אלו הן משום שבות לא רוכבין על גבי בהמה : לא קא מפליג בין זכר לנקבה · בין זקן לבחור איהו מדקמפליג ואוסר בבחור : כרבנן סבירא ליה · דאסרי משום תורת כלי זיין דקטיל בסיחופיה כדלקמן : ולרבנן נשתקע הדבר · שיהא מותר בזקן דכולן אסורין : השבת · ירק של תבלין שקורין אני״ר ובלשון רומי אניט״ו : מתעשר זרע וירק וזירין · בין שלקטו כשהוא ירק בין שלקטו כשהוא זירין דולדיל״א בלע״ז ובין שהניחו עד שלמחו גרעיני זרעו בתוכו והוקשו וחבטן צריך לעשר את הזרע מדרבנן דאורחיה למיכליה זרע וירק וזירין הלכך כולהו הוו להו גמר פירי : בדגנוניתא · הגדל בגנה דראוי לאכול זרע וירק וזירין אבל הגדל בשדות אינו נאכל ירק אלא זרע כעין חרדל : מאתרין · ממקומנו ממדי : בשומע תפלה · מאריך בה ושואל צרכיו : באשלי רברבי · חבלים עבים וחזקים ויש אומרים באילנות גדולות כמו ויטע אשל (בראשית כא) כלומר הא לאו כוותיה אתון עבדין פלוגתא דרבנן כמי היא כדקתני לקמן וחכ״א כו׳ : ואח״כ יתפלל · י״ח : כי יעטוף · עטיפת נפשו ודאגת לבו יתפלל תחלה והדר לפני ה׳ ישפוך שיחו שמונה עשרה : עטיפה · לשון כאב ופריחת לב מתוך צרה כמו בהתעטפם כחלל (איכה ב) : לשוח בשדה · תפלת המנחה תקן בפרק תפלת השחר (ברכות כו:) : בזמן שצרתי לפניו אגיד · כבר קודם לכן : לא כמר דייקי כו׳ · דהא איכא לשנויי הכי והכי : יסדר אדם שבחו של הקב״ה · שלש ברכות ראשונות אבות גבורות וקדושת השם שאין בכן תפלה אלא שבח ואח״כ בשאר ברכות יש דברי תחנה ותפלה : רבי

תוספות: **סוס** זכר זקן במלחמה · פי׳ ר׳ אלחנן דלהכי נקט זכר במלחמה כדאמרינן בירושלמי גבי בן בתירא מתיר בסוס לא אמרו אלא בסוס זכר שהורג את אדונו במלחמה וזקן נמי נקט דשמא ימות במלחמה ויהרג בעליו עמו ומילי מילי קתני ור״א מביה״ס היה מפרש דזקן נקט לרבותא דאע״פ שעושה בו מלאכה שיש בה חיוב חטאת כדאמר לקמן (דף טז·) מפני שכשמזקין מטחינו בריחים אפילו הכי מותר וזכר במלחמה נמי נקט לרבותא ואע״פ שיש לאסור כדאמר לקמן (דף טז·) מפני ב׳ דברים אחת משום תורת כלי זיין ואחת משום תורת בהמה גסה ואפי׳ הכי מותר :
ואין שיחה אלא תפלה דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה · תימה דבפרק תפלת השחר (ברכות דף כו:) אמרינן יצחק קבע תפלת מנחה דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפלה דכתיב *אשפוך לפניו שיחי וי״ל דתרוייהו אצטריך דתרוייהו מלמדים זה את זה דאי מקרא דיצחק הוה אמינא שיצא בשדה לדבר עם שום אדם ולא לתפלה תלמוד לומר אשפוך לפניו שיחי אלמא לשון תפלה הוא ואי מאשפוך לפניו שיחי הוה אמינא דלשון תפלה הוא אבל אינו תפלה קבוע ת״ל קרא דיצחק דכתיב ביה לפנות ערב ולפנות משמע שכן היה דרכו בכל ערב והיינו תפלת מנחה* : אס

[עירובין סג. וש״נ]

[לעיל וװ]
[שם]
[נ״ל בחולין יג:]
[לקמן יח:]
[לקמן יא:]
[תוספ׳ פ״א]
[ב״ב נג:]
[עירובין סג. וש״נ]
לקמן יד: טז. שבת לד. בכורות ב. פסחים נג.
מעשרות פ״ד מ״ה
[ביצה כז. וש״נ]

הגהות הב״ח
(א) גמ׳ סוס זכר זקן כצ״ל ואות ו׳ נמחק : (ב) רש״י ד״ה שובבים וכו׳ ופרהסיא שובב לשון מרד : (ג) ד״ה רבנן בתראי וכו׳ אתו דשמעו לת״ק :

רבינו חננאל
בפרהסיא אין מקבלין אותם · ר׳ שמעון ור׳ יהושע בן קרחה אומרים בין בסטמוניות בין בפרהסיא מקבלין אותם שנאמר שובו בנים שובבים· א״ר יצחק איש כפר (עמוש) [עכו] א״ר יוחנן הלכה כאותו הזוג:(פיסקא)[מתני׳] ר׳ ישמעאל אומר ג׳ לפניהם וג׳ לאחריהם אסורין· אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל יום א׳ לדברי רבי ישמעאל לעולם אסור זה כבר פירשנוהו למעלה· ירושלי׳ אמרו חברייא טעמא דרבי ישמעאל משום בריה דמועדא · א״ר יודן קריא מסייע לחבריא דכתיב וביום עשרים וארבעה לחדש נאספו בני ישראל בצום ובכי ואדמה עליהם ולמה לא עשו בעשרים ושלשה משום בריה דמועדא כלומר יום אסרו חג מן המועד הוא חשוב · לפיכך לא קבעו בו צום. ואם תאמר יום כ״ג שבת היתה לית את יכיל דאת מחשב ומשכח צומא רבא בחד בשבתא וכו׳ וחכ״א לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר. ומקשי׳ חכמים היינו תנא קמא דפתח לפני אידיהן של עובדי כוכבים אסור לשאת ולתת עמהן ופסקינן איכא ביניהו א) אידיהן · תנא קמא סבר הן בלא אידיהן ורבנן סברי הן ואידיהן·מדתני לאחר אידיהן מותר מיד·איבעי תימא נשא ונתן איכא בינייהו כו׳ איבעי תימא חכמים כנחום המדי דתני לפני אידיהן אינו אסור אלא יום אחד בלבד דהא סתמא תני לפני אידיהן א מאן חכמים נחום המדי·תניא נחום המדי אומר מוכרין להן סוס זכר זקן במלחמה · אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר · כלומר לא נאמר דבר זה מפי אחד מן החכמים כלל ואלא הא איכא בן בתירא וכו׳ לרבנן נשתקע ולא נאמר·תניא אידך נחום המדי אומר[השבת] מתעשר(החרדל)זרע וירק.אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר הא אפי׳ר׳ אליעזר דתני השבת מתעשר זרע וירק וזירין לא אמר אלא בדגינוניתא·וכל ה דנחום המדי דהאום בר מהא דתליא באשלי רברבי · דתניא נחום [המדי] אומר שואל אדם צרכיו בשומע תפלה ותניא ישאל אדם צרכיו ואח״כ יתפלל שנא׳ תפלה לעני כי יעטוף ולאחר כך ולפני שיחו · ור׳ יהושע אומר יתפלל ואחר כך ישאל צרכיו שנא׳ אשפוך לפניו שיחי׳ ואח״כ צרתי לפניו אגיד׳ ותרויהו סבירא להו דאין שיחה אלא תפלה׳ושקלינן וטרינן ואסקי׳ מכדי קראי לא דייקי ל כר׳ יהושע במאי פליגי ואמרי׳ בדר׳ שמלאי פליגי דדריש לעולם יסדר אדם שבחו של הקב״ה ואח״כ יתפלל׳ מנא לן ממשה דכתיב ה׳ אלקים אתה החלות להראות את עבדך׳וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את ה

א) נלאורה נראה דצ״ל הן בלא אידיהן .

רבי יהושע סבר ילפינן ממשה ור"א סבר לא ילפינן ממשה שאני משה דרב גובריה וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפלה *(אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה שואל אדם צרכיו בשומע תפלה) אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר *א"ר חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים אמר ר' יהושע בן לוי אע"פ *שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יוה"כ אומר: **מתני'** *ואלו אידיהן של עובדי כוכבים קלנדא וסטרנורא וקרטסים ויום גנוסיא של מלכיהם ויום הלידה ויום המיתה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כל מיתה שיש בה שריפה יש בה עבודת כוכבים ושאין בה שריפה אין בה עבודת כוכבים אבל יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא מבית האסורין (א) *ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש בלבד: **גמ'** אמר רב חנן בר רבא קלנדא ח' ימים אחר תקופה סטרנורא ח' ימים לפני תקופה וסימנך אחור וקדם צרתני וגו' *ת"ר לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים עמד וישב ח' ימים בתענית [ובתפלה] כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא הלך ועשה שמונה ימים טובים לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים הוא קבעם לשם שמים והם קבעום לשם עבודת כוכבים בשלמא למ"ד *בתשרי נברא העולם יומי זוטי חזא יומי אריכי לא חזא אלא למ"ד *בניסן נברא העולם הא חזא ליה יומי זוטי ויומי אריכי [דהוי] זוטי כולי האי לא חזא ת"ר יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי ויחזור עולם לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים היה יושב [בתענית] ובוכה כל הלילה וחוה בוכה כנגדו כיון שעלה עמוד השחר אמר מנהגו של עולם הוא עמד והקריב *שור שקרניו קודמין לפרסותיו שנאמר *ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס (ג) *ואמר רב יהודה אמר שמואל שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה [לו] במצחו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס מקרן תרתי משמע אמר רב נחמן בר יצחק מקרן כתיב (*אמר) רב מתנה רומי שעשתה קלנדא וכל העיירות הסמוכות לה משתעבדות לה אותן עיירות אסורות או מותרות רבי יהושע בן לוי אמר *קלנדא אסורה לכל היא רבי יוחנן אמר 'אין אסורה אלא לעובדיה בלבד *תנא כוותיה דר' יוחנן אע"פ שאמרו רומי עשתה קלנדא וכל עיירות הסמוכות לה משתעבדות לה היא עצמה אינה אסורה אלא לעובדיה בלבד [א] סטרנליא וקרטסים ויום גנוסיא של מלכיהם ויום שהומלך בו מלך לפניו אסור אחריו מותר *ועובד כוכבים שעשה (בו) משתה לבנו אין אסור אלא אותו היום ואותו האיש בלבד אמר רב אשי אף אנן נמי תנינא דקתני יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורין (ג) אין אסור אלא אותו היום בלבד ואותו האיש בשלמא אותו היום לאפוקי לפניו ולאחריו אלא אותו האיש לאפוקי מאי לאו לאפוקי משעבדיו ש"מ תניא *רבי ישמעאל אומר ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן 'כיצד עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו אע"פ שאוכלין משלהן ושותין משלהן ושמש שלהן עומד לפניהם מעלה עליהם הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר *וקרא לך ואכלת מזבחו ואימא עד דאכיל אמר רבא אם כן נימא קרא ואכלת מזבחו מאי וקרא לך משעת קריאה הלכך כל

רש"י

ר' יהושע סבר ילפינן ממשה · להסדיר שבח תחלה הלכך יפלל י"ח תחלה דאיכא שבח בתחלתן: דרב גובריה · גדולת מעשיו וחכמתו רבה ונאה לו לשבח ולהעדיף בשבחו של מלך מלכי המלכים אבל אינש בעלמא מיחזי כיוהרא: מעין כל ברכה וברכה · אם היה משנת תלמודו מאריך בחונן הדעת אם בעל תשובה הוא מאריך בהרוצה בתשובה וכן כולן: **מתני'** ואלו אידיהן · דאסורין ג' ימים לפניהן: קלנדא וסטרנורא · כולהו מפרש בגמרא: ויום הלידה · של מלך עושין כל בני מלכותו יום איד משנה לשנה ומקריבין זבחים: שריפה · ששרפו עליו כלי תשמישו כדרך המלכים: יש בה עבודת כוכבים · כלומר אותו היום עובדין עבודת כוכבים והוא להן יום איד וכן משנה לשנה כל ימי(ד)בנו ובכל הנך דחשבינן הכא חשיבי ליה ואסור ג' ימים לפניהן: אבל יום תגלחת זקנו כו' · שאין זמן קבוע לרבים אלא כל אחד ואחד כשמגלח עושה יום איד: בלוריתו · כשמספר פעמים הרבה מניח בלורית מאחריו ומגלחה משנה לשנה ויום שמגלחה עושה יום איד: ויום שעלה מן הים · מקריב זבחים לעבודת כוכבים על דבר שניצל ובכל הנך אינו אסור אלא אותו היום ולא לפניו ולא לאחריו דלא חשיבי כולי האי: **גמ'** אחר התקופה · היא תקופת טבת והיו עושין ח' ימים רצופין איד כדלקמן: וסימנך · שלא תחליף לומר קלנדא קרי אותן דלפני התקופה: אחור וקדם צרתני · אחור כתיב ברישא(ה)מתני' כמי הנך דלאחר התקופה תנא ברישא: יום שמתמעט והולך · מתשרי ועד טבת: הא חזא ליה · יומי אריכי ביום תקופת תמוז והיה לו לידע שמנהגו של עולם הוא: שקרנותיו קודמות לפרסותיו · דאמר מר* כל מעשה בראשית בקומתן נבראו שור עם קרניו מגודלין וכיון שילא ראשו תחלה נמלאו קרנותיו קודמות לפרסותיו: [ותיטב לה' משור פר · אמר דוד ותיטב לה' תפלתי משור שביום שהיה שור דהיינו אותו יום שנולד כדכתיב שור או כשב וגו' הרי עשוי ונגמר כפר שהוא בן ג' שאפילו מקרניו לא חסר]: רומי שעשתה קלנדא · תקנו אותו יום להקריב זבחים וכל עיירות הסמוכות לה לרומי יודעין אנו שהן משתעבדות לה לרומי ליתן המס ולהביא להן כל צרכיהן אבל אותן עיירות אין עושין קלנדא מי הוי אסור לשאת ולתת עמהם דנימא הואיל ומשועבדות לרומי יש לומר מה שהן קונין עכשיו יביאו לרומי להקריבן בני רומי: או מותרות · הואיל ואין מקריבין הן ואין יום איד זה שלהן: לעובדיה · בני רומי: היא עצמה · כלומר כל עצמה של איסור אינה אלא לעובדיה: וסטרנליא וקרטסים · סיפא דברייתא וכולהו מפרש לקמן: עובד כוכבים · ביום משתה בנו פלח לעבודת כוכבים על שהגיע לכך: אף אנן נמי תנינא · כרבי יוחנן דעיירות המשועבדות מותרות: אלא אותו האיש למעוטי מאי · פשיטא דמי שלא גילח היום ושאר עובדי כוכבים שלא עלו בו ביום מן הים מותרין: אלא לאו למעוטי אנשים משועבדים · לאותו האיש דמותרין דלא אמרינן מאן דזבני ממנו ליה למפלח: בטהרה · כלומר בלא כוונה ואין שמים על לב: וקרא לך · *משמע שאתה קרוי לו מעלה אני עליך כאילו הוא מזבחו:

[ברב אלפס ליתא לכל זה ובהלכות פ' ויקהל סי' מו אי' אר"י א"ש הלכה כדברי חכמים] [ברכות לא: ע"ש היטב] [שם ע"ש] [לעיל ו.] [לקמן יא.] [עי' באדר"נ פ"א] תהלים קלט [ר"ה יא:] [שם יא.] [חולין ס.] [חולין ס. ע"ש] שבת כח: חולין ס: [נ"ל בעי וכ"א ברי"ף ובהרא"ש] [נ"ל תניא] [לקמן יא.] [בתוספ' פרקא ובאבות דר' נתן פכ"ו איתא ר' שמעון בן אלעזר וכ"א ברב אלפס ובהרא"ש] [בס"י משמה] תהלים סט שמות לד

תוספות

אם בא לומר אחר תפלתו אף כסדר יוה"כ אומר · משמע אבל באמצע תפלתו לא ומה שנהגו עתה בתעניות ב' וה' שנוהגין להאריך בפסוקי' דרחמי ובסליחות בברכת סלח לנו איכא למימר דציבור שאני מידי דהוה אהא דאמרינן (ברכות ד' לד') אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות והא קמן שנהגו קרובץ בג' ראשונות אלא לאו שמע מינה דלבור שאני*: ה"ג ר"ת א] **מקרן** כתיב. *) כי אין נראה לו דמקרן נראה קרן אחת יותר ממקרין:

*) עי' מהר"ם על דברי התוס'.

עין משפט נר מצוה

כח א ב ג מיי' פ"ו מהל' תפלה הל' ג סמג עשין יט טוש"ע א"ח ס' קיט סעיף א:

כט ד ה מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה ה ועיין בהשגות סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמח סעיף ז: [ועי' תוס' ברכות לד ד"ה אל ישאל]

ל ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ח:

לא ז מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע י"ד סי' קנב סעיף א:

רבינו חננאל

ר' יהושע סבר ילפינן ממשה' ור' אליעזר סבר לא ילפינן ממשה · דמשה רב גובריה · וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה · אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפלה · ואסיקנא הלכה שואל אדם צרכיו בשומע תפלה · ואם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה שרי · וכן אם יש לו חולה בתוך ביתו מזכירו בברכת החולים · ואם צריך לפרנסה מזכיר בברכת השנים · ואם בא לומר אחר תפלתו כסדר וידוי יום הכפורים אומר: **מתני'** אלו אידיהן שלעובדי כוכבים קלנדס: **גמ'** אמר רב [חנן] בר רבא קלנדס ח' ימים אחר תקופת טבת · סטרנליא ח' ימים קודם תקופת טבת· וסימניך אחור וקדם צרתני· פי' צרתני מלשון מאור· כדכתיב (ישעיה ה) צר ואור חשך בעריפיה: ת"ר לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך · א) שעדיין לא ראה יום קצר כולי האי· ואליבא דמאן דאמר בתשרי נברא העולם · אמר אוי לי בשביל שסרחתי עולם מחשיך והולך· וזו היא [מיתה] שנקנסת עלי [מן השמים] התחיל להתענות נתענה ח' ימים . בסוף ח' ימים נפלה תקופת טבת · התחיל היום להאריך עשה ח' ימים ימי שמחה אחר התקופה כנגד ח' ימים תענית שעשה לפני התקופה · לשנה אחרת . ראה שדרך העולם הוא להיות זמן ידוע ימים ארוכים וזמן ידוע ימים קצרים · ועשה ח' ימים [תענית] וח' ימים ימי שמחה הוא קבען לשמים והם קבעום לעבודת כוכבים עכשיו (נמחקו בכ"י כמו ב' תיבות) אומר בתקופת טבת (נמחק כמו תיבה אחת) וכיון שנולד חזר השמש ונתארך היום : פי' קלנדס · בלשון יון טוב יום כלומר קלון דיאס · ת"ר יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה החמה אמר [אוי לי] בשביל שסרחתי עולם מחשיך וחוזר לתוהו ובהו · וכיון שעלה עמוד השחר אמר מנהג העולם כך · עמד והקריב שור שקרניו קודמות לפרסותיו · כלומר דרך ארץ נולד קטן ומפריס וכשמתגדל צומחין קרניו · זה יצא מן הארץ גדול וצמח מראשו ויצאו קרנותיו קודם לרגליו · ורב אמר קרן אחד היה לו במצחו · ר' יהושע בן לוי אמר קלנדס לכל אסורת · ר' יוחנן אומר אינה אסורה אלא לעובדיה בלבד · תניא כותיה דרבי יוחנן אף על פי שאמרו רומי שעשתה קלנדס וכל עיירות המשתעבדות לה · קלנדס אינה אסורה אלא לעובדיה בלבד · וסטרנליא · פי' בירושלמי שנאה טמונה · אמר רב אשי מתניתא נמי דיקא כר' יוחנן דאמר משתעבדות לה לא דתנן יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורין אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש·בשלמא אותו היום איצטריך למעוטי לפניו ולאחריו אלא אותו האיש למאי איצטריך· לאו למעוטי משעבדיו ש"מ·תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר [ישראל] שבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן·כיצד עובד כוכבים שעשה משתה בנישואין לבנו וזימן כל היהודים שבעירו אע"פ שאוכלין ושותין משלהן

א) נראה דצ"ל יום שמתמעט והולך ואליבא דמ"ד בניסן נברא העולם מ"מ עדיין לא ראה יום קצר כולי האי.

הגהות הב"ח

(א) במשנה מבית האסורין (ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה משנה : (ב) גמ' מקרין מפריס ברישא מקרין והדר מפריס אמר כנ"ל ואות ו' נמחק: (ג) שם מבית האסורין ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו אין אסור אלא. נ"ב כן הוא בס"א : (ד) רש"י ד"ה יש בה וכו' כל ימי (בנו) תא"מ ונ"ב ס"א בכיתו : (ה) ד"ה אחור וכו' ומתניתין נמי האיד דלאחר התקופה :

הגהות הגר"א

[א] גמ' אלא לעובדיה בלבד סטרנליא. נמחק ב' נקודות הפסק (שבדפוסי קודם מלת סטרנליא) :

גליון הש"ס

גמ' אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה · עי' תענית יד ע"ב ברש"י ד"ה בשומע תפלה וצ"ע : שם קלנדא אסורה · פירש"י שמביאים לרומי להקריבן בני רומי · ק"ל הא הוי לפני דלפני דשרי כדלקמן דף יד ע"א [ועי' בהגר"א יו"ד סי' קלט ס"ק לב]:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה מֶקֶרֶן כתיב. כי אין נראה לו דְמַקְרֶן נראה קרן אחת יותר ממקרין· נ"ב ור"ל כי היכי דמקרין יש לפרש על שם דבר ר"ל בעל קרנים ה"נ יש לפרש מַקְרֶן או מֶקֶרֶן נ"ל ודו"ק :

תורה אור

[א]כל תלתין יומין בין א"ל מחמת הלולא ובין לא א"ל מחמת הלולא אסור מכאן ואילך אי א"ל מחמת הלולא אסור ואי לא אמר ליה מחמת הלולא שרי וכי א"ל מחמת הלולא עד אימת אמר רב פפא [ב]עד תריסר ירחי שתא ומעיקרא מאימת אסור *אמר רב פפא משמיה דרבא [ג]מבי רמו שערי באסינתי ולבתר תריסר ירחי שתא שרי והא רב יצחק בריה דרב משרשיא איקלע לבי ההוא עובד כוכבים לבתר תריסר ירחי שתא ושמעיה דאודי ופירש ולא אכל שאני רב יצחק בריה דרב משרשיא *[ד]דאדם חשוב הוא : וקרטסים וכו' : מאי קרטסים אמר רב יהודה אמר שמואל יום שתפסה בו רומי מלכות והתניא קרטסים ויום שתפסה בו רומי מלכות אמר רב יוסף שתי תפיסות תפסה רומי אחת בימי קלפטרא מלכתא ואחת שתפסה בימי יונים דכי אתא רב דימי אמר תלתין ותרין קרבי עבדו רומאי בהדי יונאי ולא יכלו להו עד דשתפינהו לישראל בהדייהו והכי אתנו בהדייהו אי מינן מלכי מנייכו הפרכי אי מנייכו מלכי מינן הפרכי ושלחו להו רומאי ליונאי עד האידנא עבידנא בקרבא השתא נעביד בדינא מרגלית ואבן טובה איזו מהן יעשה בסיס לחבירו שלחו להו מרגלית לאבן טובה אבן טובה (*ואינך) איזו מהן יעשה בסיס לחבירו אבן טובה לאינך אינך וספר תורה איזו מהן יעשה בסיס לחבירו אינך לספר תורה שלחו להו [א"כ] אנן ספר תורה גבן וישראל בהדן כפו להו עשרין ושית שנין קמו להו בהימנותייהו בהדי ישראל מכאן ואילך אישתעבדו בהו מעיקרא מאי דרוש ולבסוף מאי דרוש מעיקרא דרוש °נסעה ונלכה ואלכה לנגדך ולבסוף דרוש °יעבר נא אדני לפני עבדו עשרין ושית שנין דקמו בהימנותייהו בהדי ישראל מנא לן *דאמר רב כהנא כשחלה רבי ישמעאל בר יוסי שלחו ליה רבי אמור לנו שנים וג' דברים שאמרת לנו משום אביך אמר להו מאה ושמנים שנה קודם שנחרב הבית פשטה מלכות הרשעה על ישראל פ' שנה עד לא חרב הבית גזרו טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית *מ' שנה עד לא חרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות למאי הלכתא א"ר יצחק בר אבדימי לומר שלא דנו דיני קנסות סלקא דעתך *והאמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ורבי יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל נשתכחו לגרסינהו אלא בטלו דיני קנסות מישראל שגזרה מלכות הרשעה גזרה כל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחום שסומכין בו יעקר מה עשה רבי יהודה בן בבא הלך וישב בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות בין ב' תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ור"ש ורבי אלעזר בן שמוע ורב אויא מוסיף אף רבי נחמיה כיון שהכירו בהם אויבים אמר להם בני רוצו אמרו לו רבי ואתה מה תהא עליך אמר להם הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכין אמרו לא זזו משם עד שנעצו לגופו ג' מאות *)לולניאות של ברזל ועשאוהו לגופו ככברה אמר רב נחמן בר יצחק לא תימא דיני קנסות אלא [ה]שלא דנו דיני נפשות מ"ט כיון דחזו דנפישי להו רוצחין ולא יכלי למידן אמרו מוטב נגלי ממקום למקום כי היכי דלא ליחייבו דכתיב °ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא *מלמד שהמקום גורם : מאה ושמנים ותו לא והתני רבי יוסי ברבי

מלכות

*)[בסנהדרין איתא לונביאות ופירש רש"י חניתות ובתרוייהו גירסת הערוך לונכיות וכתב המוסף שקורין לרומח לונכי בלשון יוני וכן ראיתי בכל"ס דף רנו: דג"ל לונביות בכ"ף ולא לונביות בבי"ת ע"ש]

רש"י

כל תלתין יומין · דבתר הלולא : בין אמר · עובד כוכבים זה לישראל מחמת הלולא אני עושה סעודה זו : ובין לא אמר לו · מסתמא להלולא מכוין ואסור דכל ימי הלולא מקריב לעבודת כוכבים : ומעיקרא · קודם שיכנים את אשתו מאימת חיישינן להלולא אם הזמין אנשים לסעוד אצלו : מבי רמו שערי באסינתי · לעשות שכר ליום המשתה : אסינתי · עריבות ששורין בהן שעורין לעשות שכר ל"א נותנין עפר בעריבות וזורעין שם שעורין קודם ימי החופה ומביאין לפני החתן והכלה כשהן צומחים ואומרים להם פרו ורבו כשעורין הללו שממהרין לצאת מכל התבואה : דאדם חשוב הוא · ושמח ממנו העובד כוכבים מאד : יום שתפסה בו רומי מלכות · שנלחמו עם יונים ונצחום ומלכו בכל העולם : בימי קלפטרא מלכתא · של אלכסנדריא כדאמר בהמפלת במסכת נדה (דף ל:) ונלחמו רומיים עמה ונצחוה ותפסו הם המלוכה : עד דשתפינהו · רומאי לישראל בהדייהו : והכי אתנו · רומאי לישראל אי מינן מלכי כו': מרגלית· אינה חשובה כאבן טוב: בסיס. כן (א)תרגום כנו בסיסיה למושב חברתה להושיבה עליה : אינך · הוא נופך קרבונקל"א : כפו להו · רומאי ליונאי : עשרין ושית שנין קמו · רומאי בהימנותייהו לישראל: מעיקרא · כי קמו רומאי בהימנותייהו : מאי דרוש · רומיים : ואלכה לנגדך · יעקב ועשו שוין בגדולה : לפני עבדו · דרך השר להלך לפנים: פשטה · שלטה: מלכות· רומי : בחנות · מקום בהר הבית וחנות שמו : דיני קנסות · אונס ומפתה ושלשים של עבד שנתנה תורה קצבה אחת ליקר ולזולל ומאחר שלא ישבו בלשכת הגזית לא דנו ובטלו דיני קנסות דכתיב בתשלומי כפל שהוא קנס אשר ירשיעון אלהים דהיינו מומחין וסמוכין בשם רבי כדאמרינן בסנהדרין ומי שאינו סמוך אינו דן דיני קנסות : תחום · אלפים אמה סביבות העיר : וסמך שם כו' · והני רבנן בתר חורבן הבית הוו טובא : לולניאות · חניתות : כי היכי דלא ליחייבו · רוצחים קטלא דאין דנין דיני נפשות אפילו בסנהדרין קטנה שבכל עיר אלא בזמן שהיתה סנהדרין גדולה בישיבתה ובמקום המיוחד לה והוא לשכת הגזית : המקום גורם · לחייב הנדון ואם אינם שם לא ידונו והאי קרא בדיני נפשות קאי כי יפלא ממך דבר בפרשת שופטים ושוטרים בזקן ממרא :

מלכות

תוספות

מבי רמו שערי באסינתי · פירש רש"י לשון ראשון להטיל שכר וקשה דבכל התלמוד לא מצינו שהיו עושין שכר משעורין אלא מתמרים או מכשות לכך נראה לשון שני שפירש רש"י וכ' הלשונות האלו פי' רש"י אף בכתובות פ"ק (דף ח·) :

קרטסים · אומר הר"ר שמעיה בלשון יון הוא תפוס תפיסת שתים קרט לשון תפיסה וסים לשון שתים ופי' דר"ל תפיסה שניה וניחא הא דקא אמרינן לקמן קרטסים ויום שתפסו רומי מלכות וה"פ קרטסים תפיסה שניה ויום שתפסה מלכות בראשונה :

ה"ג נשתכחו לגרסינהו · ול"ג ליכתבינהו שהרי אין כותבין הלכות : אלא שלא דינו דיני נפשות · ואם תאמר והא אמרינן בפרק אלו נערות (כתובות דף ל· וש"נ) משחרב בית המקדש אע"פ שבטלו ד' מיתות דין ד' מיתות לא נתבטלו מי שנתחייב סקילה כו' ואמאי נקט משחרב בהמ"ק והא אפי' מ' שנה בפני הבית לא דנו דיני נפשות וי"ל דמ"מ כשהיו רואין צורך שעה היו חוזרין אל הלשכה ודנין שם ומורי ה"ר מנחם אמר לנו בשם רבי יהונתן דמשחרב בית המקדש קאי אהא דקאמר דין ד' מיתות לא בטלו וה"ק אע"פ שבטלו ארבע מיתות לגמרי לא בטלו דינם וכ"ש באותם מ' שנה קודם חורבן שנהגו דין ד' מיתות : מלמד שהמקום גורם · וא"ת והא ירושלים נמי איקרי מקום לגבי אכילת קדשים ומעשר שני וכתיב במקום אשר יבחר ה' וי"ל דלגבי דיני נפשות לא איקרי מקום אלא לשכת הגזית שהיתה חציה בקדש וחציה בחול והיינו טעמא משום דבעי' סנהדרין סמוך לשכינה והכי נמי אמרינן (לקמן דף נב·) כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשרה אצל מזבח דכתיב שופטים ושוטרים וסמיך ליה לא תטע לך אשרה אצל מזבח ה' ולפיכך גלו וישבו בחנות אע"פ שחנות עצמו היה בהר הבית מ"מ לא היה סמוך לשכינה כלשכת הגזית וא"ת מנלן קפידא במקום שאר חייבי מיתות שלא בזקן ממרא דקרא לא כתיב אלא בזקן ממרא ויש לומר דדרשינן כל זמן שסנהדרין גדולה במקומה כדין אצל מזבח אז שופטים תתן לך בכל שעריך לשפוט דיני נפשות נסתלקו הם בטלו כל דיני נפשות [וע"ע תוס' שבת טו. ד"ה אלא ותוס' סנהדרין יד: ד"ה מלמד] : וגמירי

עין משפט נר מצוה

לב א ב ג ד מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה טו סמג עשין יט טוש"ע י"ד סי' קנב סעיף א :

לג ה ו מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה יג סמג עשין קכ :

רבינו חננאל

משלהן · מעלה הכתוב עליהם כאילו אכלו זבחי מתים שנ' וקרא לך ואכלת מזבחו. ודאיק קרא משעת קריאה נתחייב: בהילולא דעובד כוכבים כל ל' יום בין אדכר ליה הילולא בין לא אדכר ליה הילולא אסור · לאחר ל' אמר מחמת הילולא אסור לא אדכר הילולא שרי · וכי מדכר הילולא עד אימת אסור אמר [רב פפא] משמיה דרבא עד י"ב ירחי שתא ומקשי' ובתר י"ב ירחי שתא שרי והא דרב יצחק בריה דרב משרשיא דזמניה ההוא עובד כוכבים בתר י"ב ירחי שתא ושמעיה דאודי ולא אכל פי' אמר עבודת כוכבים דידיה סייעיה למיתא האי בביתי · ופרקי' שאני ר' יצחק בריה דרב משרשיא דאדם חשוב הוה אבל כולי עלמא בתר י"ב ירחי שתא שרי · ובהילולא מעיקרא כמה · אמר רב פפא מכי רמו שערי באסינתי אסור · וקראטים פי' בלשון יון תפיסה ואסיק' שתי תפיסות הוו אחת בימי קליפטרא מלכתא ואחת בימי יונים · דתלתין ותרתין קרבי עבדו רומאי בהדי יונאי ולא יכלו להו עד דשתפינהו רומאי לישראל בהדייהו ואתנו בהדייהו · אי מינן מלכי מינייכו איפרכי אי מינייכו מלכי מינן איפרכי וכו' כ"ו [שנין] קמו בהימנותיהו בהדי ישראל מיכן ואילך אישתעבידו בהו ומנא לן דכ"ו [שנין] קמו בהימנותיהו דא"ר ישמעאל משם ר' יוסי אביו ק"פ שנה עד שלא נחרב הבית פשטה מלכות [הרשעה של רומי] על ישראל כלומר ק"פ שנה בימי הבית נשתעבדו בהן · פ' שנה עד שלא חרב הבית גזרו טומאה על כלי זכוכית וגם על ארץ העמים : מ' שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות לומר שלא דנו דיני נפשות · דכיון רחזו דזילא להו שפיכות דמים ונפישי להו רצחנין · אמרי ניקום נגלי מן המקום דכתיב וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם · אבל דיני קנסות דנו דאמר רב יהודה אמר רב זכור אותו [האיש] לטוב ור' יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא שסמך ה' זקנים ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ורבי אלעזר בן שמוע ור' אויא מוסיף אף ר' נחמיה · בטלו דיני קנסות משום שגזרה מלכות [הרשעה] גזירה כל הסומך יהרג והנסמך יהרג · ועיר שסומכין בה תיחרב · ותחום שסומכין בו יעקר · וכיון שהכירו בהן אויבים הן ברחו ור' יהודה בן בבא נעצו בו ש' לונכיות של ברזל ועשו כל גופו ככברה · ומקשי' וכי כך אמר ר' יוסי כי מלכות הרשעה ק"פ שנה בפני הבית פשטה על ישראל בלבד והתניא ר' יוסי [ברבי] אומר מלכות

מסורת הש"ס

כתובות ח·

[ברכות יט. וש"נ]

שבת טו.

[סנהדרין מח.]

שם יג: יד.

דברים יז

[סנהדרין יד: ע"ש פה. ע"ש]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בסיס כן למושב חברתה להושיבה עליה תרגום כנו בסיסיה הס"ד:

[גי' הערוך אנך והוא שוהם בלשון מקרא]

נסעה: בראשית לג

יעבר: שם

ועשית: דברים יז

מלכות פרס בפני הבית שלשים וארבע שנה מלכות יון בפני הבית מאה ושמונים שנה מלכות חשמונאי בפני הבית מאה ושלש מלכות בית הורדוס מאה ושלש מכאן ואילך צא וחשוב כמה שנים אחר חורבן הבית אלמא מאתן ושית הוו ואת אמרת מאה ושמונים הוו אלא עשרין ושית שנין קמו בהימנותייהו בהדי ישראל ולא אישתעבדו בהו ואמטו להכי לא קא חשיב להו כשפשטה מלכות הרשעה על ישראל אמר רב פפא אי טעי האי תנא ולא ידע פרטי כמה הוה לישייליה לספרא כמה כתיב וניטפי עלייהו עשרין שנין ומשכח ליה להומריה וסימניך °זה לי עשרים שנה (אנכי) בביתך אי טעי ספרא נשייליה לתנא כמה חשיב ונבצר מינייהו עשרין שנין ומשכח ליה לחומריה וסימניך *ספרא בצירא תנא תוספאה *) תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי העולם שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח בעונותינו שרבו יצאו מהן מה שיצאו מהן שני אלפים תורה מאימת אי נימא ממתן תורה עד השתא ליכא כולי האי דכי מעיינת בהו תרי אלפי (א) פרטי דהאי אלפא הוא דהואי אלא °מואת הנפש אשר עשו בחרן וגמירי דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתי הוה כמה בצרן מדתני תנא ארבע מאה וארבעים ותמניא שנין הויין כי מעיינת ביה מהנפש אשר עשו בחרן עד מתן תורה ארבע מאה וארבעים ותמניא שנין הויין אמר רב פפא אי טעי תנא ולא ידע פרטיה כמה הוי לישייליה לספרא כמה כתיב וניטפי עלייהו ארבעין ותמני ומשכח ליה לחומריה וסימניך ארבעים

*) סנהדרין נז׳

רש"י

מלכות פרס בפני הבית · בזמן הבית בעודו בנוי לאחר שבנאו כורש נמשכה מלכותו שלשים וארבע שנים ובטלה ותפשוה בני יון ומלכו מאה ושמונים הרי מאתים וי"ד ובני חשמונאי נטלו מלכות מיונים ומלכו ק"ג והורדוס אחריהם ק"ג הרי ד' מאות וכ' שנה שהיה בית שני בישובו : מכאן ואילך · ממלכות הורדוס ואילך חרב הבית ובטלה מלכותן : צא וחשוב · והבא למנות סדר חכמים ותייהם או שני שטר חוב או שום מעשה המאורע ימנה לחורבן מעכשיו כך וכך שנים לחורבן הבית אלמא מאתן ושית קודם חורבן הבית פשטה דהא אמרן לעיל דרומיים וישראל נטלו יחד המלכות מיונים וקתני הכא דישראל מלכו קודם חורבן מאתן ושית : אמטו להכי לא חשיב להו · ר' ישמעאל לעיל בהדי הנך דפשטה על ישראל דהא בהנהו לא שלטה עליהן דשותפי הוו : אמר רב פפא אי טעי האי תנא · דתנייה להך מתני' דלא וחשוב אחר חורבן : ולא ידע · במנין שנים שאחר חורבן הבית כמה שנים טעה בשנה שהוא עומד בה לא ידע אי שנת כ' היא על המאות או שנת כ"א או שתים : פרטי כמה הוו · אין אדם טועה במאות אלא טועה בשנה או בשתים דהיינו פרטי לא דמאות ואלפים הוו כללי : נשייליה לספרא כמה · לסופר הכותב גטין ושטרות שהוא מונה למלכות יון כדאמר לקמן (דף י.) בגולה אין מונין אלא למלכות יון ואין מונין לתחלת מלכותן שהיו שש שנים מקוטעות שלא מלכו אלא בעילם ומשם שנים ואילך פשטה מלכותן ומשם והלאה מונין להן כדאמר לקמן נישייליה האי תנא לספרא כמה פרט השנים יש לו על הכלל שלו : ונטפי עלייהו · תנא עשרין שנין אם יש לו לסופר פרט ט"ו על כללו למנין יונים יש לו לתנא ל"ה פרט על כללו למנין שני חורבן : לחומריה · קשר כלומר סכום חשבונו ימצא כהוגן שהרי מנין הסופר מתחיל ש"פ שנים קודם החורבן כדתניא לעיל דיון נטלו מלכות לסוף ל"ד לבנין הבית הוסף עליהם שש שנים שאין מונין להן הרי תחלת מניינם לסוף מ' לבנייני דהיינו ש"פ קודם חורבן נמצא כשהתחיל תנא למנות לחורבן ומנה כבר כ' שנה נשלם כלל הסופר להיות ד' מאות וכשהיה לסופר אחת פרט הי' ליה לתנא כ' ואחת כשהיה לסופר עשר שנים פרט היה לו לתנא ל' כשהגיע הסופר לת"ק ואחת יש לו לתנא קכ"א דהוי פרטי כ"א וה"ה דמצי למיתני נבצר מנייהו תמנן ואידי ואידי חד חושבנא ודרך קצרה נקט למלתיה : ואי טעי ספרא · בפרטא דידיה נשייליה לתנא כמה פרטא דיליה ונבצר מינייהו עשרין וטעמא כדפרישית ואם יהיו לו לתנא מאתים ול' יהיו לו לסופר שש מאות ועשר ואם יש לתנא מאתים ועשר יהיו לו לסופר חמש מאות ותשעים וה"ה דמצי למיתני ניטפי עלייהו תמנן אלא משום דרך קצרה נקט ועוד דבעי לאוקומי בצירותא אספרא ותוספתא אתנא משום סימנא דספרא בצירא ותנא תוספאה : וסימנך · שלא (ב) תתחלף הי מבצר והי מטפי : ספרא בצירא · מדקדק בתיבות וכותבן במסורה בחסרון אותיות : תנא תוספאה · תני תוספתא : ששת אלפים שנים · נגזר על העולם להתקיים כמנין ימי השבוע וביום השביעי שבת ובשבעת אלפים נוח לעולם : שני אלפים · ראשונים נגזר עליו להיות תוהו בלא תורה : ושני אלפים תורה · בלא ימות המשיח : ושני אלפים ימות המשיח · ובעונותינו שרבו יצאו · משני אלפים אחרונים מה שיצאו ומשיח לא בא : אי נימא ממתן תורה ועד עכשיו · עד גמר ארבעת אלפים לבריאת עולם כדקאמרת ליכא ב' אלפים : דכי מעיינת בהו · בשני קמאי דתוהו קודם מתן תורה תרי אלפים ופרטי מאלף ג' תמ"ח שנים משכחת בהו : הכי גרסינן דכי מעיינת בהו בשני דקודם מתן תורה כו' · ולא גרסינן ועוד דכי מעיינת כו' ופירושם כדפרישית לא וחשוב שנות דור ודור שחי כל אחד קודם שנולד בנו דשנים שאחרי כן אתה נותן לבן והמלא מאדם עד שנולד נח תתרנ"ו שנים ונח חי תק"ב שנים קודם שנולד שם דכתיב (בראשית ה) ויהי נח בן חמש מאות שנה וגו' כשנולד בנו הראשון היה בן ת"ק שנים (ג) ויפת הוא הגדול מהם שנה ושם גדול מכם שנה הרי תק"ב שנים לנח כשנולד שם כדכתיב (שם יא) *[שם] בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול ואם שם לת"ק שנים דנח אתייליד כי מטו שנתים אחר המבול הוה ליה בר ק"ב דהא כתיב (שם ז) ונח בן שש מאות שנה והמבול היה חשוב תק"ב דנח ומאה דשם עד ארפכשד והוסף על כ"ו של פרט הרי תרכ"ח וארפכשד הוליד את שלח בל"ה הרי תרל"ג ומשלח עד עבר ל' הרי תשכ"ג ומעבר עד פלג ל"ד הרי תשכ"ז ומפלג עד רעו ל' הרי תשפ"ז ומרעו לשרוג ל"ב הרי תתי"ט ומשרוג לנחור ל' הרי תתמ"ט ומנחור לתרח כ"ט הרי תתע"ח ומתרח לאברהם ע' הרי תתקמ"ח על אלף ומאברהם עד יצחק ק' הרי אלפים ומ"ח ומיצחק עד מתן תורה ת' שנים כיצד ס' עד שנולד יעקב וברדתו למצרים כתיב ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"ל משנולד יצחק וישראל היו במצרים רד"ו הרי ד' מאות ומ"ח שנים על אלפים לבריאת עולם נמצא ממתן תורה עד ד' אלפים לבריאתו של עולם אלף וחמש מאות וחמשים ושתים: אלא מן ואת הנפש וגו'· ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא : וגמירי דההיא שעתא הוה אברהם בר נ"ב · הוסיפם על אלף ותתקמ"ח שהיו בידך כשנולד אברהם הרי אלפים תוהו : דכמה בצירן · לך השתא דתורה דתני תנא : תמ"ח שנים · היו בצירן לך : כי מעיינת מואת הנפש אשר עשו עד מתן תורה · הכי הוו הוסף אותן על מנין מתן תורה ונמצא אלפים מכוונין מואת הנפש אשר עשו וגו' עד גמר ד' אלפים לבריאת עולם והוא קע"ב שנים לאחר חורבן כיצד הרי מנית עד יציאת מצרים תמ"ח על עודף אלפים וכתיב (מ"א ו) ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל עד ויבן שלמה את הבית הרי תתקכ"ח על אלפים כשנבנה הבית וימי בית ראשון ד' מאות ועשר הרי שלשה אלפים ושל"ח שנים וגלות בבל ע' שנים הרי ת"ח וימי בית שני ת"ך הרי התכ"ח נמצא קע"ב חסרין מד' אלפים והכי תני בסדר עולם : אי טעי תנא · דתני ובעונותינו שרבו יצאו ורוצה למנות כמה יצאו מימות המשיח וטועה בשנה או בשתים או יותר דלא ידע פרטי על כלל המאות כמה הוו דאין אדם טועה במאות לפיכך לא הוצרך רב פפא לתת סימן בטעותא דכללי : לישייליה לספרא · המונה למלכות יון כמה פרטי הוא כותב על כללא דידיה : ונטפיה · תנא בפרטא דידיה על פרטא דספרא : מ"ח שנה · שהרי מנין התנא מתחיל לאחר קע"ב שנים לחורבן הבית שבלמו שני אלפים תורה ומנין הסופר מתחיל ש"פ שנים קודם חורבן הבית הרי מנין הסופר קודם לתנא תקנ"ב שנים וכשמונה שנה נשלמו כללו של סופר לשש מאות והתחיל פרטו מכאן ואילך כשהיה לו שנה פרט היו לו לתנא מ"ט כשהיו י' שנים פרט היו לו לתנא נ"ח וה"ה דמצי למימר ונבציר מינייהו כ' ושנים שנה שהי' לו לסופר קודם שהתחיל תנא למנות אלא משום דהוה סימנא מ"ח עיר ועוד דבעי לאוקומי בצירותא אספרא משום סימנא דספרא בצירא תנא תוספאה: תנא תוספאה · קורא מקרא שלם בתוספת אותיות · ליסנא אחרינא קרי תוספאה וזה נראה עיקר דלענין קריאה דקרא לא שייך תנא כלל אלא קרא : ארבעים

תוספות

וגמירי דאברהם אביט בההיא שעתא בר חמשין ותרתי שנין הוה. ואע"ג דכתיב (בראשית יב) ואברם בן חמש [שנים] ושבעים שנה בצאתו מחרן שתי יציאות הוו שהרי בברית בין הבתרים היה בן שבעים ואז היה בא"י ושוב חזר לחרן ועשה שם חמש שנים כדאיתא בסדר עולם ובפ"ק דשבת (דף י' ד"ה ושם) האר' כתי היטב: האי

רבינו חננאל

מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה מלכות יון בפני הבית ק"פ שנה מלכותבית חשמונאי ק"ג שנה מלכות הורדוס ק"ג מיכן ואילך צא וחשוב לחרבן · הנה ממלכות בית חשמונאי מלכות רומי היא אלמא מאתן ושית הוי ופרקי' ר' יוסי כ"ו דקמו להו בהימנותיהו לא חשיב להו דלא חשיב אלא שנין דאישתעבידו להו והני כ"ו לא אישתעבידו להו. אמר רב פפא אי טעי תנא ולא ידע כמה פרטי' והוא התנא דתני להא מתניתא דר' יוסי ואמר מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה מלכות יון בפני הבית ק"פ שנה מלכות בית חשמונאים ק"ג מלכות הורדוס ק"ג שנה לדברי ר' יוסי אתה מוצא בעת שחרב הבית היה למלכות יון שפ"ו שנים אלא שאין אנו עכשיו מחשבין להן כן לפי ששש שנים מלכו בעילם ואח"כ פשטה מלכותם בכל העולם כדבעינן למימר לקמן הלכך הנך שית שנין דלא פשטה מלכותם בכל העולם לא חשבינן להו וכי בצרת להו משני מלכותם הוו להו בעת שחרב הבית ש"פ שנים שכל ימי הבית ת"כ הוו דל מינייהו ל"ד לפרס ושית שמלכו יון בעילם הא מ' אישתיירו להו ש"פ שנה הלכך כד מוספת על שנות החרבן ש"פ שני משכחת להו (א) לשני מלכות יונאי : חרבן הבית תתקע"א זה הוא התנא שמחשב תתקע"א להרבן וספרא מחשב למלכות יון שהוא קודם החרבן ש"פ שנה. ובזמן שיש להרבן תתקע"א שנה הוא למלכות יון אלף (ג) שנה והוא חשבון השטרות שהתחילו למנות משנת שלשת אלפים וד' מאות [וארבעים ושמונה] לבריאת עולם והסימן ג' תמ"ח לפי שאחר אלפים ותמ"ח שנה לבריאת עולם יצאו בני ישראל ממצרים וניתנה להם התורה והסימן ב' תמ"ח ואחר ת"פ שנה לצאתם ממצרים בנה שלמה בית ראשון ועמד ת"י שנה ואחר ע' שנה לחרבן הבית נבנה בית שני ומלכו בו פרסיים ל"ד שנים ומלכו יון שש שנים בעילם ואחר כך פשטה מלכותם בכל העולם נמצא עתה מעת שנברא העולם עד שפשטה מלכות יון בכל העולם ג' תמ"ח ולפיכך כשאתה משליך משנות העולם ג' תמ"ח הנשאר בידך משני העולם הוא מנין שני מלכות יון כמו שנתינו זו שהיא שנת ד' אלפים (ג) ותתי"ג לעולם כשתסיר מהם ג' תמ"ח נשארו בידך אלף ושל"ה למלכות יון ואם יטעה התנא בפרטן שהן ע"א ישאל לסופר כמה פרטין · יאמר לו נ"א מוסיף כ' הרי ע"א ואלו הן פרטי התנא וסימנו זה לי עשרים שנה בביתך · כלומר עשרים שנה למצוא חשבון חרבן הבית וכן אם טעה הסופר בפרטיו שואל לתנא כמה פרטיו ופוחת כ' ומוצא פרטיו וסימן תנא תוספאה ספרא חסריה : תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תהו ·

פי' שני אלפים שנה משנברא העולם עד שבא אברהם אבינו והכניס בני אדם תחת כנפי השכינה כדכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן וגמירי דאברהם אבינו בההיא עידנא בר נ"ב שנין הוה . מ"ח עם נ"ב הרי מאה לא"א כשהוליד את יצחק ועל יצחק נאמר כי גר יהיה זרעך וגו' נירות ועבדות ת' שנה עד שיצאו ממצרים הרי תמ"ח שנים מההיא שעתא ופרמן מ"ח עד שהוליד את יצחק ס' עד שהוליד יצחק את יעקב מאה ול' עד שירד יעקב למצרים מאתים ועשר שנים עד שיצאו ממצרים מנין רד"ו ובשנת אלף תקנ"ב למתן תורה שלמו שני אלפים תורה ואח"כ שני אלפים ימות המשיח ובעונותינו שרבו ויצאו מימות המשיח תת"ג שנה עכשיו אם טעה זה התנא פי' שאמר ובעונותינו שרבו יצאו מהם כך וכך והוא שמחשב לבריאת עולם ובפרטי שואל לסופר פירוש שמחשב למלכות יון כמה פרטי בידו ואמר לו נ"א מוסיף עליהן מ"ח הרי

[פי' מנהג ... מקרא ... בחיסור ... בלא ... בלא ... ההגה ... לכתוב ... מלא ... חיסור ע' ... עיין ערך ... ספר כ']

הגהות הב"ח

(א) גמ' תרי אלפי ופרטי : (ב) רש"י ד"ה וסימנך שלא תחליף סי : (ג) ד"ה בכי דכי וכו' יפת הוא הגדול. נ"ב עיין בפ' בן סורר ומורה בדף ס"ט :

(א) נ"ל לשני מלכות יונאי כמו שנתינו זו שהוא לחורבן הבית תתקע"ה וכו' שמחשב תתקע"ה כו' לחורבן תתקע"ה כו'. ב) נ"ל אלף שכ"ה שנה כנ"ל ועי' בנ"ד ובסה"ד דרבינו נתמנה לנשיאות בשנת ד' אלפים ותק"י אפשר שזה כתב ז' שנים מקודם. ג) נ"ל ותת"ג כו' אלף ושנ"ה כו' שהן ע"ה כו' יאמר לו נ"ה כו' הרי ע"ה כו'.

עין משפט
נר מצוה

לד א עי' בהשגות פ"י מהל' שמיטין הלכה ה' ובכ"מ שם :

°ארבעים ושמונה עיר ואי טעי ספרא נשייליה לתנא כמה קתני וניבצר מינייהו ארבעים ושמונה ומשכח ליה לחומריה וסימניך ספרא בצירא תנא תוספאה אמר רב הונא בריה דרב יהושע *האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד ניטפי חד שתא ונחשוב כללי ביובלי ופרטי בשבועי ונשקל ממאה תרי ונשדי אפרטי ונחשובינהו לפרטי בשבועי וידע כמה שני בשבוע וסימניך °כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ אמר רבי חנינא אחר ארבע מאות לחורבן הבית אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד לא תקח במתניתא תנא אחר ארבעת אלפים ומאתים ושלשים ואחת שנה לבריאת עולם אם יאמר לך אדם קח לך שדה שוה אלף דינרים בדינר אחד אל תקח מאי בינייהו איכא בינייהו תלת שנין דמתניתא טפיא תלת שני ההוא שטרא דהוה כתיב ביה

תורה אור במדבר לה / בראשית מה

ארבעים ושמונה עיר · בערי הלוים כתיב : האי מאן דלא ידע בכמה שני בשבוע · קאי למנין סדר שמיטות שהיו ישראל מונין והולכין בפני הבית דקי"ל שביעית בזמן הזה נהגא ואפי' (*לר"מ) דאמר בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים מודה הוא דמדרבנן נהגא כפ' השולח גט (גיטין דף לו·) ובמשקין בית השלחין (מו"ק דף ב:) : נטפי חדא שתא· על שנין דמחורבן ועד שנה שהוא עומד בה מהאי טעמא דתניא (תענית דף כט·) מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב כשחרב הבית בראשונה מוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ותשעה באב היה וכן בשניה אלמא שתא דחורבן אתחלתא דשמטה למהדר הוות ומאן דמני לשני חורבן לא מני להאי שתא בהדי שני דחורבן אלא בהדי שני דקם ביתא הואיל ונפק ליה רובא בט' באב הלכך מאן דבעי למימני שמטה לוספה לשנת חורבן על מנין שני דבתר חורבן : ונחשב כללי · המאות ביובלי שתי יובלות למאה לקצר מנייתו : ונשקול מכל מאה תרתי וניסדי אפרטי·כר' יהודה דאמר (ר"ה דף ט·) שנת חמשים עולה לכאן ולכאן היא שנת יובל והיא שנת תחלת השמטה הבאה ונמנית לראש יובל הבא דאי כרבנן הא אמרי שנת חמשים היא שנת יובל היא שנת חמשים ובחמשים ואחת מתחיל מנין יובל הבא נמצאת שנה מתוספת על סדר השמטה לכל יובל ולרבי יהודה משהתחילו למנות השמיטין לא זז הסדר משבע שנים לז' שנים: וסימן. דלא תעביד כרבנן אלא כר' יהודה למשקל תרתי שני מכל מאה כי זה שנתים ובמסכת ערכין (דף יב:) פרכינן לר' יהודה חורבן בית שני במוצאי שביעית מי משכחת ליה מכדי בית שני כמה קם ארבע מאות ועשרים פש ליה תמני שני לארבע מאה דיובלי שדינהו אעשרים הרי עשרים ושמונה אשתכח דבשנת השמטה חרב ומשנינן* הנך שית שנין עד דסליק עזרא ומקדיש לא מני שמיטין הלכך דל מנייהו שית שני קמייתא אשתכח דבעשרין ותרתי ליובל חרב והיא מוצאי שביעית : אל תקח · שהיא קץ הגאולה ותקבץ להר הקודש לנחלת אבותיך ולמה תפסיד הדינר : דמתניתא טפיא תלת שנין · לחשבון הברייתא מושך הגלות שלש שנים יותר דאמרינן לעיל אחר קע"ב שנים לאחר חורבן נשלמו ארבע אלפים הוסיף עליהם רל"א דקתני בברייתא הרי הקץ לאחר ת"ג לחורבן ורבי חנינא ת' קאמר כשאמר רבי חנינא למילתיה עדיין לא עברו ת' לחורבן :

שית

האי מאן דלא ידע בכמה שני בשבוע קאי נטפי חדא שתא כו'. מתוך פירוש רש"י משמע שרוצה לפרש דמוצאי שביעית היה כשחרב הבית בשניה כלומר שנה שמתחלת שמטה לחזור והבית חרב בשנת ת"ך לבנייתו ולפי שכבר יצא רוב השנה אין התנא המונה שני החורבן מונה אותה אלא מתחיל משנה של אחריה שהיא שניה של שמיטה לפיכך יש להוסיף שנה אחת על מנין שנות התנא ועוד פירש דבערכין (דף יב:) פריך לר' יהודה ביתא כמה קם ת"ך פש להו תמני שני לארבע מאה משום יובלי שדינהו אעשרים הוו להו כ"ח אשתכח דבשנת שמטה חרב ומסיק הנך שית שנין עד דסליק עזרא ומקדיש דלא מני שמיטות לא קא חשיב אשתכח דבעשרים שנין ותרתין ליובל חרב והיא מוצאי שביעית ונראה דאגב חורפיה לא דק הוא(א) מה שפירש דבשנת ת"ך חרב הבית אין זה כי אם תכ"א כדמוכח הסוגיא בהדיא בערכין (שם) ועוד קשיא מה שפירש דבערכין פריך לר' יהודה ליתא דלא פריך אלא לרבנן ואילו לר' יהודה ניחא והכי איתא התם בפ' שני דערכין מוצאי שביעית בשניה מי משכחת לה מכדי ביתא כמה קם ת"ך פירוש מלבד שנת החורבן ארבע מאה תמניא יובלי פירוש כדרבנן ועשרים שנין אשתכח בשנת שמטה חרב פי' בשנת עשרים ואחת ואית ספרים דגרסי בשית בשבוע חרב וקאי אשנת ת"ך דאיירי ביה ומשני הא מני רבי יהודה היא דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן פש תמניא מתמניא יובלי וכ' שנין הרי עשרים ושמנה ובשנת תכ"א חרב הבית אשתכח דבמוצאי שביעית חרב (ב) ולאותו תירוץ דעזרא דשית שנין ספ"ה שנויא אחרינא הוא דמסיק רב אשי לייתב אף לרבנן דשית שנין עד דסליק עזרא לא קא חשיב אם כן הוו להו תמני יובלי וארבע עשרה שנה ושנת ארבע מאות ועשרים ואחת שאחריה חרב הבית אשתכח דבמוצאי שביעית חרב אלמא מוכח בהדיא דבשנת ארבע מאות ועשרים ואחת חרב הבית לכך נראה שחזר בו רש"י ממה שפירש כאן בפירושיו מלבד בערכין כמו שפירשתי וגם רשב"ם אומר דודאי בשנת תכ"א חרב הבית והאי דקאמר נטפי חדא שתא הייתו לפי שאין התנא מונה שנת כ"א עם שנות חורבן אלא בהדי דקם ביתא ולפי זה מתישבת הסוגיא בערכין כמו שפירש אכן קשיא שמונה שנת תכ"א משנות בנין ובכל דוכתא לא מנינן אלא ת"כ והכי נמי אמר לעיל מלכות פרס ל"ד מלכות יון ק"פ מלכות בית חשמונאי ק"ג מלכות בית הורדוס ק"ג והם שלמו לשנת ת"כ אבל שנת תכ"א היא משני החורבן ועוד קשיא כי לפי זה יהיה שקר מה שנהוג בפי העולם לומר קע"ב אחר החורבן נשלמו ארבעת אלפים ולא היה להם לומר אלא קע"א למנין התנא שמונה תכ"א בבנין ועוד דכל סוגי' ההלכה לעיל ניטפי ארבעין ותמני הכל לפי אותו דרך שבתחלת המנין לא נמנה כי אם ת"ך וכן בסמוך דקאמר מתני' טפיא שלש שנים ואם קם תכ"א לא טפיא אלא שתי שנים ועוד הקשה ר"ת בין לפירוש זה בין לפירוש ראשון דקאמר וסימניך כי זה שנתים דקאי אנשקול מכל מאה תרתי ונותן סימן לעשות כרבי יהודה ולא כרבנן ואין זה כשאר סימני ההלכה דקיימי אנטפי ואניבצר ולא היה לו להניח סימן כי אם אנטפי חדא שתא וה"מ לאתויי נקי יהיה לביתו שנה אחת (דברים כד) לכך נראה לר"ת כגי' ר"ח האי מאן דלא ידע בכמה שני בשבוע ניבצר תרתין שנין או ניטפי חמש שנין ונחשוב כללי ביובלי ופרטי בשבועי וסימניך כי זה שנתים הרעב בקרב הארץ ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר ולא קאי כלל אשנים דאחר חורבן אלא אמנין מלכות יונים שהתחלת מלכותם לפשוט בעולם בשנת מ"א לבנין הבית שהרי מלכות פרס ל"ד בפני הבית ויונים מלכו שש שנים שלא פשטה מלכותם דלא חשיב הרי ארבעים ובשנת מ"א התחילו למנות למלכותם ואם כן שנה שלישית למלכותם היא שנת ארבעים ושלש לבנין בית והיית שנה ראשונה של שמטה לרבי יהודה דבתחלת הבנין התחילו למנות השמיטין ולה"ק דהבא לידע שנות השמטה יפחות ממניינם שתי שנים ומתחיל שמטה למנות או תוסיף חמש שנים על מנייניהם ויהיה הדבר מכוון והשתא ניחא שכל הפסוק הוא סימן לתוספת ולפחת ופסק רבינו ברוך בספר התרומה דהלכה כרבי יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן ואע"ג *דבערכין (דף יב) ובפ"ק דראש השנה (דף ט· ושם) קאמר לאפוקי מדרבי יהודה מ"מ כך הלכה דכה"ג א)אשכחנא פ"ק דכתובות (דף י) דקאמר לאפוקי מדרשב"ג דאמר כתובה דאורייתא אע"ג דהלכה דכתובה דאורייתא ובפ"ק דכתובות הארכתי ובתוספות רבינו יהודה נמי משמע דהלכה כרבי יהודה שמחשב בהם שנת שמטה שבזמן הזה מ"ט שנה לכל יובל וכך פירש לפרש"י בשמעתין שבשנת ת"ך התחילה שמטה לחזור וקע"ב לאחר חורבן נשלמו ד' אלפים והוסיף עליהם שנת ת"ך והרי קע"ג ואלף חמישי כולו וט"ו של ששי הרי אלף וקפ"ח הולא האלף וק"ל ביובלי ונשקול מכל מאה תרתי הרי כ"ג שנים שעלה יתרון היובלות שיהא על ל"ח שנה שנשארו מן האלף וק"כ ועולה ס"א הג"ו הם ז' ז' נשארו ה' שנים הרי לפי זה שנת י"א לאלף ששי התחלת שמטה לחזור ולפי' רשב"ם שפירש דבשנת תכ"א חרב הבית והיא היתה תחלת שמטה לא התחילה שמטה לחזור עד שנת י"ב לפרט וכן לפר"ת ולא וחשוב ג' מאות ופ' שנה בפני הבית התחילה מלכות יונים וקע"ב לאחר חורבן נשלמו ארבעת אלפים הרי תקג"ב פחות מהם ב' שנים כדקאמר בציר תרי שני והיו תק"נ וכל אלף חמישי וט"ו שנים מן הששי הרי ט"ו מאות וששים וחמש שנים הי"ד מאות הולכים בז' ז' נשארו קס"ה הק"מ הולכים בז' ז' ונשארו כ"ה והם ד' שנים אחר שביעיות הרי בשנת שתים עשרה לאלף ששי התחילה שמטה : לאחר ארבעת אלפים ורל"א· הייתו דאמר בחלק (סנהדרין דף לז:) אמר ליה אליהו לרב יהודה לא פחות עלמא מפ"ה יובלות וביובל אחרון בן דוד בא א"ל בתחילתו או בסופו אמר ליה איני יודע וארבע אלפים ומאתים הם פ"ד יובלות וקאמר הכא כשיעבור רוב יובל אחרון יבא והתם מסיק רב אשי עד הכא לא תספי ליה מכאן ואילך סכי ליה :

ספרא

א) [נ"ל בפ' בתרא (דף קי:)]

רבינו חננאל

הרי צ"ט ואלו הן פרטיו וסימן מ"ח עירי וכן אם טעה הסופר בפרטותיו ישאל לתנא כמה פרטותיו יאמר לו צ"ט יפחות מהן מ"ח נשארו נ"א ואלו הן פרטותיו וסימן תנא תוספאה ספרא חסירה:וסוגיין דשמעתין הוא כי שניהם לא התנא ולא הסופר אינן טועין לא באלפים ולא במאות אלא בפרטים בלבד : אמר רב הונא בריה דרב יהושע מאן דלא ידע כמה שני בשבוע לישאליה להאי תנא דסדר עולם דתני בתוספתא בסוף מסכת שחיטת קדשים ובתלמוד ארץ ישראל במגילה סוף פ"א משנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים אלפים ותמ"ח שנים · ומאהל מועד שבמדבר ארבעים שנה חסר אחת ושבגלגל י"ד שנה בשילה ש"ע שנה חסר אחת בנוב וגבעון נ"ב שנה בבית העולמים ת"י שנת לבית ראשון ות"כ שנה לבית האחרון ויש אומרים דהאי תנא הוא דסדר עולם דתני במס' קדושין בסוף פ"א (דף מ ע"ב) בשנת ס"א ליציאת מצרים עשו שמיטה ובשנת ק"ג עשו יובל ותני בהדיא בתלמוד ערכין (דף יב ע"ב) י"ז יובלות מנו ישראל משנכנסו לארץ עד שיצאו הרי תת"נ וז' שכיבשו וז' שחלקו ומ' במדבר ואלפיים ותמ"ח נמצא משנברא העולם עד שחרב הבית בראשונה נגלו ישראל שלשת אלפים ושנ"ב שנה ויש מי שאומר כי שבע שכיבשו וז' שחלקו בכלל תת"נ שנה הן דקיי"ל ג' של"ת חרב הבית ולא משכחת לה אלא אם תחשוב ז' שכיבשו וז' שחלקו מכלל תת"נ שנה שהן י"ז יובלות יפלים משני הבריאה והשנים הנותרו' עד שנה שהוא עומד בה יטול שנתים מכל מאה והשנים שאינן עולות למאה יוסיף עליהן מה שבידו מן השנתים של כל מאה ויוציא בשבועות והנותרות שלא שלמו לשבוע הן שני השבוע של שמיטה וזה שאומר לישאליה לתנא דסדר עולם וליפוק כללי ביובלי ופרטי בשבועי וידע כמה בשבוע א) ויש עוד חשבון אחר קרובי לישיילוה לספרא כמה שנין קא חשיב וליבציר מינייהו תרתי שנין או יוסיף חמש שנין עליייהו' וליפקינן בשבועי וידע בכמה שני בשבוע קאי וסימן כי זה שנתים הרעב כבר יצאו סימן לפחיתה ועוד חמש שנים לתוסיף : אמר ר' חנינא אחר ת' שנה לחרבן הבית השני כו' דע שחרב הבית השני בשנת ד' אלפים ליצירה (נ"ע חסר) קע"ב שתבוא שנת ת' שנה לחרבן הבית היא שנת ד' אלפים ורכ"ה לבריאת עולם וע הברייתא דתני ד' אלפים ורל"א לבריאת עולם הנה שלש שנים בין רכ"ח לרל"א ופשוטה תהוא

א) עי' בתוס' כאן ד"ה האי שהביאו ג"כ לגי' רבינו .

[נ"א לגיבי]

[שם יג.]

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה האי וכו' לא דק הוא דמה : (ב) בא"ד דבמוצאי שביעית חרב ולאותו תירוץ :

[לא נמצא שם ועי' בערכין לג' ואולי על זה כוונו תוס' וכן פרש"י בסוגיא דהכא סימן ז]

שית שנין יתירתא סבור רבנן קמיה דרב' למימר האי שטר מאוחר הוא ניעכביה עד דמטיא זמניה ולא טריף אמר רב נחמן האי ספרא דוקנא כתביה והנך שית שנין דמלכו בעילם דאנן לא חשבינן להו הוא קחשיב *ליה ובזמניה כתביה דתניא ר' יוסי אומר שש שנים מלכו בעילם ואח"כ פשטה מלכותן בכל העולם כולו: מתקיף לה רב אחא בר יעקב ממאי דלמלכות יונים מנינן דלמא ליציאת מצרים מנינן ושבקיה לאלפא קמא ונקטיה אלפא בתרא והאי מאוחר הוא אמר רב נחמן בגולה אין מונין אלא למלכי יונים בלבד הוא סבר דחויי קא מדחי ליה נפק דק ואשכח דתניא בגולה אין מונין אלא למלכי יונים בלבד אמר רבינא מתניתין נמי דיקא דתנן *באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים ואמרינן למלכים למאי הלכתא אמר רב חסדא לשטרות ותנן באחד בתשרי ר"ה לשנים ולשמיטין *ואמרינן לשנים למאי הלכתא ואמר *רב חסדא לשטרות קשיא שטרות אהדדי ומשנינן כאן למלכי ישראל כאן למלכי עובדי כוכבים למלכי עובדי כוכבים מתשרי מנינן למלכי ישראל מניסן מנינן ואנן השתא מתשרי מנינן ואי ס"ד ליציאת מצרים מנינן מניסן בעינן למימני אלא לאו ש"מ למלכי יונים מנינן ש"מ: ויום גינוסיא של מלכיהם וכו': מאי ויום גינוסיא של מלכיהם אמר רב יהודה °יום שמעמידין בו עובדי כוכבים את מלכם והתניא יום גינוסיא ויום שמעמידין בו את מלכם לא קשיא הא דידיה הא דבריה °ומי מוקמי מלכא בר מלכא והתני רב יוסף °הנה קטן נתתיך בגוים שאין מושיבין מלך בן מלך °בזוי אתה מאד שאין להן לא כתב ולא לשון אלא מאי יום גינוסיא יום הלידה והתניא יום גינוסיא ויום הלידה לא קשיא הא דידיה הא דבריה והתניא יום גינוסיא שלו יום גינוסיא של בנו ויום הלידה שלו ויום הלידה של בנו אלא מאי יום גינוסיא יום שמעמידין בו מלכם ולא קשיא הא דידיה הא דבריה ואי קשיא לך דלא מוקמי מלכא בר מלכא ע"י שאלה מוקמי כגון אסוירוס בר אנטונינוס דמלך א"ל אנטונינוס לרבי בעינא דימלוך אסוירוס ברי תחותי ותתעביד טבריא קלניא ואי אימא להו חדא עבדי תרי לא עבדי אייתי גברא ארכביה אחבריה ויהב ליה יונה לעילאי [בידיה] וא"ל לתתאה אימא לעילא דלמפרח מן ידיה יונה אמר שמע מינה הכי קאמר לי את בעי מינייהו דאסוירוס ברי ימלוך תחותי ואימא ליה לאסוירוס דתעביד טבריא קלניא א"ל מצערין לי חשובי [רומאי] מעייל ליה לגינא כל יומא עקר ליה פוגלא ממשרא קמיה אמר ש"מ הכי קאמר לי את קטול חד חד מינייהו ולא תתגרה בהו בכולהו

ולימא

רש"י

שית שנין יתירתא · שבא לפני ב"ד בשנה שנכתב בו ומלא בו שש שנים יותר ממניינם כגון שהיו עומדים בשנת חמש מאות למלכות יון ובו היה כתוב בשנת חמש מאות ושש שנים לוה פלוני מפלוני וסתם היה כתוב ולא היה כתוב בו שום מלכות: מאוחר הוא · מלוה עשה עמו טובה ומחל לו שעבוד קרקעות של שש שנים וכל מי שיקנה קרקעו בתוך שש שנים אינו מפסיד שהרי זמן מכירה קודם לזמן טריפת השטר: ועד דמטי זמניה לא טריף · אינו יכול לטרוף לקוחות אלא אותן שיקחו ממנו משש ואילך: ספרא דוקנא כתביה · מדקדק בחשבונות הוא ואינו הולך אחריש שאין אנו מתחילין למנות לתחלת מלכות יון אלא לאחר שש שנים שמלכו בעילם והוא מונה לתחלת מלכותן ושיעבודו מיום כתיבתו הוא ומהיום והלאה יטרוף ואין כאן מחילה לפי שחמש מאות שלנו הן חמש מאות ושש לתחלתן: ממאי · דהאי דמנינן לשטרי לש"פ שנים קודם חורבן דעתין למלכי יון דתימא דהנך שית שני יתירתא היינו האי דאתחיל למימני מתחלת מלכותן דניחא לך למימר הכי ולא ניחא לך למימר מאוחר הוא לפי שאין דרך למחול שעבודו שמא ימכור זה כל נכסיו בתוך זמן האיחור ויפסיד את חובו: דלמא · בין אנן בין הא ספרא האי דמנינן לש"פ שנים קודם חורבן לאו דעתין אמלכות יון אלא ליציאת מצרים מנינן: ושבקיה לאלפא קמא · דמיציאת מצרים · ומתחלינן למימני מתחילת אלפא בתרא והיא שנה ראשונה ליון שפשטה מלכותן בכל העולם דמיציאת מצרים ועד חורבן אלף וש"פ שנים ת"פ שנים עד בנין בית ראשון ות"י דבנייתו הרי תת"ל ושבעים דגלות בבל ות"כ דבית שני הרי אלף וש"פ שנים ומלכות יון נמי פשטה בכל העולם ג' מאות ושמונים שנים קודם חורבן שהוא תחלת אלף *שנים וכיון דדעתין איציאת מצרים ליכא למתלי הנך שית שנין אלא במחילת השעבוד ושטר מאוחר הוא: אין מונין אלא למלכי יונים · וכיון דלמלכות יון מנינן ואיכא למיתלי להנך שית שנין בספרא דוקנא תלינן ביה ולא תלינן ליה במחילת השעבוד שאין כל אדם עושה כן: דיקא · דלמלכות יון מנינן: לשטרות · דכל אימת דקאי מלכא מכי מטי סילהי אדר סלקא ליה שתא ובניסן ריש שתא תנינא למיכתב בשטרי: ואנן השתא מתשרי מנינן · כל תשרי מחדשים שתא אלמא ודאי מגייגא דידן למלכי האומות הואי ואין לך מלכות באומות מתחלת שלש מאות ושמונים שנה קודם(א) אלא מלכות יון דאי סלקא דעתך דהאי דמנינן לשלש מאות ושמונים שנה קודם חורבן דדעתין איציאת מצרים מניסן בעו למימני ולחדושי שתא דקיי"ל בשמעתא קמייתא במסכת ראש השנה דליציאת מצרים מניסן מנינן: הא דידיה הא דבריה · כשמעמידין בן מלך בחיי אביו להחזיקו במלוכה שמח האב ועושה אותו יום איד: ומי מוקמי · רומיים מלכא בר מלכא כל הני יומי אידיהן דמתני' דרומיים ניכהו כדתניא לעיל יום שתפסה בו רומי מלכות והניא רומי עשתה קנגדא: כתב ולשון של רומיים מאומה אחרת באה להן אחרים תקנו להן כל ספריהם: ע"י שאלה · נוטלין רשות מן השרים ומבקש האב מהן להעמיד בנו תחתיו: כגון אסוירוס בן אנטונינוס · דמלך על ידי שאלת אביו: קלניא · בת חורין שלא תתן מס לעולם משום דאית בה רבנן ואנטונינוס עצמו היה משמש בפני רבי כדלקמן ומשום הכי היה אוהב לרבנן: אייתי רבי גברא ארכביה וכו' · כלומר הרכב את בנך עליהן *ועליך ותהא טבריא מסורה בידו: ולימא ליה · לבנך דליפרחה ליונה מן ידיה כלומר דליעבד טבריא קלניא להוציאה מתחת עולו:

תוספות

ספרא דוקנא כתביה · מכאן יש להכשיר שטר שדלג בו הסופר לבריאת עולם ואפילו דלג האלפים והמאות רק שכתב בכך ובכך לפרט שהרי בימיהם היו כותבין למלכות יונים והסופר דלגו דאי הוה כתיב בשטר בהדיא למלכות יונים מאי הוה קאמר דלמא ליציאת מצרים וכו' ואפ"ה לא אמריק למניינא אחרינא כתביה ועד דמטי זמניה לא טריף כיון שבגולה אין מונין אלא למלכות יון אף כאן אם דלג לבריאת עולם כיון שאין אנו מונין עתה כי אם לבריאת עולם אין לחוש וגם אם דלג נמי האלפים אין לחוש מדקאמר בסמוך שבקיה לאלפא קמא ונקטיה לאלפא בתרא ויש ספרים שגורסין שבקיה לכללא ונקטיה לפרטא ור"ת עשה מעשה שכתב שטר בכך וכך לפרט ודלג האלפים וגם בריאת עולם:

שאין להם לא כתב ולא לשון · פירש הקונטרס שנלקט לשונם מלשון אומות ותימה דהא בני ישמעאל ובני קטורה ועמון ומואב שעמדו אחר דור הפלגה מאין בא להם לשונם אם לא מאומה אחרת לכך פירש ר"י כתב לשון חשוב שהמלכים משתמשין בו כעין חכמת יונית והיינו דאמרינן במגילה (דף ט: ושם) והכרתי לבבל שם ושאר שם זה לשון ומאי קאמר דהא בלשון ארמי הם מספרים ועודם משתמשין בו אלא בודאי לשון מלכות קאמר ועוי"ל כדאמר בבראשית רבה דבדור הפלגה עלה הים והציף הרבה משפחות מע' אומות וכולן עמדו מישמעאל ובני קטורה ואיכא למימר דכל הנך ירשו לשון אומה ואומה שאבדה אבל רומיים למדו לשונם מאומה אחרת:

והתניא יום גנוסיא ויום הלידה · מהשתא בעי לאתויי ברייתא דמייתי בסמוך כולה אלא השתא מייתי מינה בקוצר ואותו שהיה מתרץ הא דידיה הא דבריה לא *היה יודע הברייתא כמו שהיא בסמוך אלא מתרץ על מה שהביא המקשה עוד יש לומר דודאי ברייתא אחרת היא וממשנתינו לא היה יכול להקשות דמתניתין משמע דמיירי בשני בני אדם שמארכת כ"כ בלשונה יום גנוסיא של מלכים ויום הלידה אבל ברייתא דקתני בה יום גנוסיא ויום הלידה משמע דלא מיירי אלא באדם אחד:

סדר

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הל' ◦ טוש"ע י"ד סימן קמח סעיף ו:

רבינו חננאל

ההוא שטרא דהוה כתיב ביה שית שנין יתירא וכו' פי' יצא שטר לפני רב נחמן שעדיין לא הגיע לחשבון הסופר למלכות יון (א) שהיה לו שנכתב ד' שנים או ה' ואמר רב נחמן כי זה הסופר שכתב שטר זה דייקנא הוא שמלכות יון משנת ג' אלפים ותמ"ג לבריאת עולם ומוסיף [שית] שנים שמלכו בעילם ואנו מניחין אלו ו' שנים ומחשבין משנת ג' תמ"ט והשטר כשר הוא: אמר רב נחמן בגולה אין מונין אלא למלכי יון בלבד ותניא [כוותיה] דרב נחמן. אמר רבינא מתני' נמי דייקא דקתני באחד בניסן ראש השנה למלכים ותנינן נמי באחד בתשרי ראש השנה למלכים ואסיק' אלא לאו ש"מ למלכות יון ש"מ: פיס' [יום] גינוסיא של מלכיהם פי' גנוסיא בלשון יון יום הלידה ב) ואוקימ' אלא מאי יום גנוסיא יום שמעמידין בו את מלכם ואף על פי דלא מוקמי מלך בן מלך מיהו על ידי שאלה מוקמי כגון אנטונינוס דשאלינהו למנויי אסוירוס בריה דמלכא וקיבלו מיניה. קלוניא שלא תתן מס

א) נראה דצ"ל שהי' לו לכתוב פחות שש שנים ממה שכתב. ב) עיין בערוך ערך גנס.

[מקום ציון בתוספות פסחים נו. ד"ה אלא לאו]

מסורת הש"ס

לעיל י' יעב"ץ

ר"ה ב.

שם ח.

[שם איתא רב פפא]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואנן וכו' קודם חורבן אלא מלכות יון:

[כדפרש"י שני]

גליון הש"ס

גמרא ומי מוקמי מלכא בר מלכא· עיין סמג לאוין אות קמו:

רשב"ץ מחק ח"ו

לו א מיי' פ"ד מהלכות תמידין ומוספין הלכה יד:
[ערוך כרת א']

ולימא ליה מימר [בהדיא] אמר שמעי *(בי) חשובי רומי ומצערו ליה ולימא ליה בלחש משום דכתיב °כי עוף השמים יוליך את הקול הוה ליה ההוא ברתא דשמה גירא קעבדה איסורא שדר ליה גרגירא שדר ליה כוסברתא שדר ליה כרתי שלח ליה חסא כל יומא הוה שדר ליה דהבא פריכא במטראתא וחיטי אפומייהו אמר להו אמטיו חיטי לרבי אמר [ליה רבי] לא צריכנא אית לי טובא אמר ליהוו למאן דבתרך דיהבי לבתראי דאתו בתרך ודאתי מינייהו ניפוק עלייהו ה"ל ההיא נקרתא דהוה עיילא מביתיה לבית רבי כל יומא הוה מייתי תרי עבדי חד קטליה אבבא דבי רבי וחד קטליה אבבא דביתיה א"ל בעידנא דאתינא לא נשכח גבר קמך יומא חד אשכחיה לר' חנינא בר חמא דהוה יתיב אמר לא אמינא לך בעידנא דאתינא לא נשכח גבר קמך א"ל *לית דין בר איניש א"ל *(אימא) ליה להחוא עבדא דגני אבבא דקאים וליתי אזל ר' חנינא בר חמא אשכחיה דהוה קטיל אמר היכי אעביד אי איזיל ואימא ליה דקטיל *אין משיבין על הקלקלה אשבקיה ואיזיל קא מזלזלינן במלכותא בעא רחמי עליה ואחייה ושדריה אמר ידענא זוטי דאית בכו מחיה מתים מיהו בעידנא דאתינא לא נשכח איניש קמך כל יומא הוה משמש לרבי מאכיל ליה משקי ליה כי הוה בעי רבי למיסק לפוריא הוה גחין קמי פוריא א"ל סק עילואי לפורייך אמר לאו אורח ארעא לזלזולי במלכותא כולי האי אמר מי ישימני מצע תחתיך לעולם הבא א"ל אתינא לעלמא דאתי א"ל אין א"ל והכתיב °לא יהיה שריד לבית עשו בעושה מעשה עשו תניא נמי הכי לא יהיה שריד לבית עשו יכול לכל ת"ל לבית עשו בעושה מעשה עשו א"ל והכתיב °שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה א"ל מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה תניא נמי הכי מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה מלכיה ולא כל מלכיה פרט לאנטונינוס בן אסוירוס כל נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעה בר שלום קטיעה בר שלום מאי (*הוי) דההוא קיסרא דהוה סני ליהודאי אמר להו לחשיבי דמלכותא מי שעלה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער אמרו לו יקטענה ויחיה אמר להו קטיעה בר שלום חדא דלא יכלת להו לכולהו דכתיב °כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם *מאי קאמר אלימא דבדרתהון בד' רוחות האי כארבע רוחות לארבע רוחות מבעי ליה אלא כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל ועוד קרו לך מלכותא קטיעה א"ל (א) מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי (*מלכא) שדו ליה לקמוניא חלילא כד הוה נקטין ליה ואזלין אמרה ליה ההיא מטרוניתא ווי ליה *לאילפא דאזלא בלא מכסא נפל על רישא דעורלתיה קטעה אמר יהבית מכסי חלפית ועברית כי קא שדו ליה אמר כל נכסאי לר"ע וחביריו יצא ר"ע ודרש °והיה לאהרן ולבניו *מחצה לאהרן ומחצה לבניו יצתה בת קול ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי העוה"ב (ג) בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים אנטונינוס שמשיה לרבי אדרכן שמשיה לרב כי שכיב אנטונינוס א"ר נתפרדה חבילה כי שכיב אדרכן אמר רב נתפרדה

(קהלת י) (עובדיה א) (יחזקאל לב) (זכריה ב) (שמות כט)

א) [סנהדרין לט.] ב) [לקמן יז. יח.]

רש"י

ולימא ליה · בפרהסיא : דלמא · מגערי ליה לרבי : עבדה איסורא · זנתה : שדר ליה · אנטונינוס לרבי עשב ששמו גרגירא רוק"א בלע"ז והבין רבי מה לי ולעשב הזה ודאי סימנא הוא דשלח לי גרגירא נגרר' וימשך לב גירא עם הטלפים (א)יודע היה ללמוד אנטונינוס : שדר ליה · רבי כוסברתא בלע"ז אלוינדר"א כלומר שחוט הבת כוס ברתא שתי מלות : הדר שדר ליה · אנטונינוס כרתי בלע"ז פורי"ש כלומר אם כן יכרת זרעי : הדר שדר ליה חסא · לייטוג"א בלע"ז כלומר חוס עלה : מטראתא · דיאסקאות של עור כמין שקים גדולים : [וחיטי אפומייהו · שאם יפתחו השקים רואים החטים ולא יביט] : ודאתו מינייהו ניפוק עלייהו · היוצאין מבניך יוציאו הוצאות למלכי רומי העומדין אחרי על סמך הממון הלז : נקרתא · מערה לשון נקרת הצור (שמות לג) : לביתיה דרבי · ללמוד תורה : משמש ליה · משמש לפניו בסעודה : שמה אדום · בגיהנם משתעי קרא : מי שיש לו נימא ברגלו · בשר מת ומצערו : ויחיה · ויבריא : כל דזכי מלכא · נוצח את המלך בדברים בושת הוא למלך ומשפט האיש להשליכו : לקמוניא חלילא · בית מלא עפר : מטרוניתא · רומית : אילפא · ספינה : בלא מיכסא · כלומר אוי לך הואיל ועליהן אתה נהרג שלא מלתה את עצמך ותטול חלק עמהם : והיתה לאהרן ולבניו · בלחם הפנים כתיב וכהן נוטל מחצה כדאמרינן בסדר יומא (דף יז:) ונוטל חלה אחת משתי חלות של עצרת וארבע או חמש ממעשה לחם הפנים והתם מפרש לה דפלגא היא והכי נמי השוה אותי נגד כולן שהזכיר שמי לבד : אדרכן · שר שבעובדי כוכבים היה : נתפרדה

תוספות

שדר ליה כוסברתא · לפ"ה קשה מה עלה בדעתו של רבי מתחלה לומר שישחטנה ועוד קשה שלבסוף חזר בו רבי מעצמו לכך נראה כפירוש ר"ח והערוך* שדר ליה גרגירא כלומר נאפה גירא הנואף והנואפת תרגום ירושלמי גיירא וגיירתא שדר ליה כוסברתא כסה על קלונה והוכיחנה בסתר ואנטונינוס לא הבין מה ששלח לו והיה סבור שאמר שחוט הבת ושדר ליה כרתי כלומר וכי תתן לי עצה שיכרת זרעי שדר ליה חסא כלומר לא שלחתי לך אלא שתחוס עליה כלומר וכסה אותה אמרתי לך* : חד קטיל אבבא דבי רבי · וא"ת והלא שפיכות דמים הוא משבע מצות ואפילו לישראל אסור דהא תניא (לקמן כו.) העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא היו מעלין ולא מורידין וי"ל שהיה ירא פן יודיעו הדבר אל השרים והיו גורמין להרגו ואמרינן* אם בא להרגך השכם להרגו עי"ל שהיה בורר המינים והמסורות דאע"ג דאין מינים באומות לענין קבלת קרבן מידם לענין הורדה איכא כדפריך בפ"ק דחולין (דף יג:) השתא דישראל היו מורידין דעובדי כוכבים מיבעיא : אמר ליה א"כ לימא ליה להאי דקאי אבבא וכו' · ר' אלחנן פירש דל"ג אם כן דאי א"ל(ג) היה לו לרבי חנינא להבין שהיה מת דאם היה ישן מה גבורה יש להקיץ אדם משנתו . אמרינן במדרש חלב מטמא חלב מטהר כשנולד רבי גזרו שלא למול ואביו ואמו מלוהו שלא קיסר והביאו לרבי ואמו לפניו והחליפתו אמו באנטונינוס והניקתו עד שהביאתו לפני קיסר ומצאוהו ערל ופטרום לשלום ואמר אותו הגמון אני ראיתי שמלו את זה אלא הקב"ה עושה להם נסים בכל עת ובטלו הגזרה ואמרי' נמי בירושלמי שלבסוף למד אנטונינוס תורה ונתגייר ומל עצמו : ה"ג כל נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעה וכו' · ולא גרס שריה ולא כל שריה דקרא כתיב מלכיה וכל נשיאיה ואור"י דנשיא הוא הישים שמפורש בספר יוסיפון שנשבעו רומיים שלא להמליך עליהם עוד מלך בשביל אחד שלקח אשה אחת בחזקה אלא שהיו ממנים ישיש אחד ולו שלש מאות יועצים ולסוף כמה שנים מלך עליהם אחד בחזקה שמתה אמו בלדתה ונבקעת בטנה ומלאוהו חי ומלך עליהם ונקרא קיסר בלשון רומי והוא לשון כרות בעברית ועל שמו נקראו כל המלכים שלאחריו קיסר : ווי לה לאילפא דאזלא בלא מכסא . וא"ת והא אמרינן פרט לאנטונינוס אע"ג דאזל בלא מכסא ויש לומר שגם הוא נימול דגרסינן בירושלמי דמגילה (פ"א) א"ל אנטונינוס לרבי את מאכילני מן לויתן לעתיד לבא א"ל אין א"ל מן אימר פסחא לית את מאכילני ומן לויתן את מאכילני א"ל מה אעביד לך דהא כתיב וכל ערל לא יאכל בו כיון דשמע כן אזל וגזר גרמיה הלא אמרה איגייר אנטונינוס:

[ועי' בערוך שכתב עוד פירוש אחר וזהו כפירוש רש"י]
[ברכות נח. סנ: סנהדרין עב.]

רבינו חננאל

פי' גרגירה זינתה גירה מלשון הנואף דמתרגמי' גיירא . שדר ליה כוסברתא כלומר הרוג ברתך כוס ברתא שדר ליה כרתי כלומר אם יחרגנה יכרת זרעו שדר ליה חסא כלומר אם כן חוס עליה ושבקה : פי' נקירתא היתה מערה חפורה תחת הקרקע מבית אנטונינוס עד ביתו של רבינו הקדוש שהיה אנטונינוס בא דרך המערה בכל יום בסתר אצל רבי והיה הורג העבדים שהיו באין עמו כדי שלא יגלו הדבר לבני אדם ובעת שמצא ר' חנינא יושב לפני רבי אמר לו למה יושב לפניך ואני הזהרתיך שלא ימצא כאן אדם בעת בואי אליך אמר לו לית דין ילוד אשה כלומר מלאך הוא אמר לו אם כן יצא ישלח לנו הישן בחוץ והוא העבד ההרוג כלומר אם הוא מלאך יחיה אותו ונפק ואשכחיה דהוה קטיל בעא רחמי עליה ואחיה וכו'· תניא לא יהיה שריד לבית עשו בעושה מעשה עשו ותניא שמה אדום מלכיה ולא כל מלכיה [כל נשיאיה ולא כל שריה מלכיה ולא כל מלכיה] פרט לאנטונינוס וכל נשיאיה פרט לקטיעה בר שלום דהוא אינייר דההוא קיסר דהוה סאני ליהודאי ואמר לחשיבי דמלכותא מי שעלתה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער אמרו לו יקטענה ויחיה אמר לו קטיעה בר שלום חדא דלא מצית יכלת לכולהו דכתיב כי כארבע רוחות השמים וגו' כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל ואי קטלת להני דשכיבי גבך קארו לך מלכותא קטיעא אמר ליה [מימר] שפיר קאמרת מיהו כל מאן דזכי למלכא שדו ליה [לקמוניא] חלילא פי' לכבשן האש. פי' אילפא ספינה כי קא שאדו ליה לקמוניא אמר כל נכסיי לרבי עקיבא ולחביריו יצא ר"ע ודרש והיתה לאהרן ולבניו לאהרן מחצה ולבניו מחצה כך זה לרבי עקיבא מחצה ולחביריו מחצה יצתה ב"ק ואמרה קטיעה בר שלום מזומן לחיי העולם הבא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים קטיעה קנה עולמו בשעה אחת · אנטונינוס שמשיה לרבי כי מת אנטונינוס אמר רבי נתפרדה חבילה . אדרכן שמשיה לרב כד מית אמר רב נתפרדה

[נע"י ליתא] [שבת קיב: עירובין כד.] [מגילה טז.] [נ"י היא] [תענית ג ע"ב] [נ"י למלכא] [בדברים רבה פס"ח מתרגם ירושלמי באילפיא] יומא יז: סנהדרין כח. ב"ב קמג.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שדר ליה וכו' הטלפים (יודע היה ללמוד אנטונינוס) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה : (ג) תוס' ד"ה אמר וכו' דאי א"ל הכי היה לו לר' חנינא :

נתפרדה חבילה אונקלוס בר קלונימוס איגייר שדר קיסר גונדא דרומאי אבתריה משכינהו בקראי איגיור הדר שדר גונדא דרומאי [אחרינא] אבתריה אמר להו לא תימרו ליה ולא מידי כי הוו שקלו ואזלו אמר להו אימא לכו מילתא בעלמא ניפיורא נקט נורא קמי פיפיורא פיפיורא לדוכסא דוכסא להגמונא הגמונא לקומא קומא מי נקט נורא מקמי אינשי אמרי ליה לא אמר להו הקב"ה נקט נורא קמי ישראל דכתיב °וה' הולך לפניהם יומם וגו' איגיור [כולהו] הדר שדר גונדא אחרינא אבתריה אמר להו לא תשתעו מידי בהדיה כי נקטי ליה ואזלי חזא מזוזתא [דמנחא אפתחא] אותיב ידיה עלה *ואמר להו מאי האי אמרו ליה אימא לן את אמר להו מנהגו של עולם *מלך בשר ודם יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ ואילו הקב"ה עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ שנאמר °ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם איגיור תו לא שדר בתריה °ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך *אמר רב יהודה אמר רב *אל תקרי גוים אלא גיים זה אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים דאמר מר *צנון מתתך אוכל חזרת מהפך מאכל קישות מרחיב מעיים והא תנא *דבי רבי ישמעאל למה נקרא שמן קישואין מפני שקשין לגופו של אדם כחרבות לא קשיא הא ברברבי הא בזוטרי: יום הלידה ויום המיתה: מכלל דר"מ סבר לא שנא מיתה שיש בה שריפה ולא שנא מיתה שאין בה שריפה פלחי בה לעבודת כוכבים אלמא שריפה לאו חוקה היא מכלל דרבנן סברי שריפה חוקה היא והא תניא *שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי ואי חוקה היא אנן היכי שרפינן והכתיב °ובחוקותיהם לא תלכו אלא דכ"ע שריפה לאו חוקה היא אלא חשיבותא היא והכא בהא קמיפלגי ר"מ סבר לא שנא מיתה שיש בה שריפה ולא שנא מיתה שאין בה שריפה פלחי בה לעבודת כוכבים ורבנן סברי מיתה שיש בה שריפה חשיבא להו ופלחי בה ושאין בה שריפה לא חשיבא ולא פלחי בה גופא *שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי שנאמר °בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים וגו' *וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים ומה הם שורפין על המלכים מיטתן וכלי תשמישן ומעשה שמת ר"ג הזקן ושרף עליו אונקלוס הגר שבעים מנה צורי והאמרת מה הן שורפין עליהם מיטתן וכלי תשמישן אימא בשבעים מנה צורי ומידי אחרינא לא והתניא *עוקרין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי אמר רב פפא סוס שרכב עליו ובהמה טהורה לא והתניא *עיקור שיש בה טריפה אסור ושאין בה טריפה מותר *ואיזהו עיקור שאין בה טריפה המנשר

שמות יג | תהלים קכא | בראשית כה | מנחות לג: | ברכות נז: ע"ש | לקמן כט. | [תוספתא שבת פ"ח] סנהדרין נב: | ויקרא יח | ירמיה לד | [תוספתא שבת פ"ח ותוספתא סנהדרין פ"ד] | [תוספתא שבת שם] | [שם] | [לקמן יג.]

נתפרדה חבילה · אהבתינו שנקשרה נפש בנפש: גונדא · גדוד: ניפיורא נקיט נורא לאפיפיורא · נוטל ומוליך האבוקה לפני אפיפיור טולן מיני שררה הן זה למעלה מזה: קומא · מלך: שני גיים · כתיב וקרינן גוים: אנטונינוס ורבי · זה בא מעשו וזה בא מיעקב: חזרת · לייטוג"א בלע"ז: צנון · רפנ"א בלע"ז · חיתוך והיפוך מועילין למאכל: פלחי בה · עושין אותו יום איד קבע כל ימי בנו העומד תחתיו: אלמא· מדלא תלי ר"מ טעמא בשריפה אלמא לאו חק העובדי כוכבים הוא לשם עבודת כוכבים: ורבנן· דתלו טעמייהו בה קסברי חוקה היא להם: ולא מדרכי האמורי · אינה מדרכי האמורי לחוש ללא תעשה כמעשיהם (שמות כג): חשיבותא הוא · מי ששורפין עליו מראין שמיתתו חשובה להם חשיבא להם המיתה ששרפו עלה ופלחי לעבודת כוכבים: בשלום תמות · בצדקיהו כתיב: שבעים מנה צורי · משמע הכסף שרף צורי משקל של צור והוא כ"ה סלעים והסלע ד' דינרים והדינר הוא משקל זהוב קוסטנטינ"ה: בשבעים מנה · כלי תשמיש היו שוין שבעים מנה: ומידי אחרינא לא · מפסדינן אלא כלי תשמישו: עוקרין · בהמה הגידין לבד שעל פרסותיה עוקר וחותך אפוגרימ"ט בלע"ז: בסוס שרכב עליו · דהוא כלי תשמיש: עיקור שיש בה טריפה · שהבהמה נטרפת בו אסור לעשותו ואף על פי שאין סופו ליהנות ממנה אסור לגרום לבהמה טריפות בידים: מנשר

הגהות הב"ח
(א) תוס' ד"ה ואי וכו' רבי יהודה דהתם דלא: (ב) בא"ד בדאורייתא דלאו חק:

תורה אור

צנון וחזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים · והא דאמרינן בפרק כילד מעברין (עירובין דף נו.) נראה לנון נראה סם חיים והא תניא נראה סם המות לא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים י"ל דמיירי הכא בעת שהוא סם חיים ועוד יש ספרים דגרסי התם כאן בעלין כאן באמהות שהאמהות הם לעולם חיים והכא נמי איירי באמהות ואע"ג דאמרינן* שרבי לא נהנה מן העולם אפילו באצבע קטנה מ"מ אוכלי שולחנו היו רבים: שלא פסקו משלחנם לעולם · אין זה רבותא אלא שהיו מרבים סעודת שולחנם שהיו צריכין לחתך ולהפך מאכל ולהרחיב בני מעיים: ואי חוקה היא היכי שרפינן · תימה מאי קפריך דלמא לעולם חוקה היא וכיון דכתיבא באורייתא לא גמרינן מינייהו דהכי אמרינן בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף נב:) גבי מצות הנהרגין דרבנן אמרי בסייף כדרך שהמלכות עושה ור' יהודה סבר בקופיץ ותניא אמר להם ר' יהודה לחכמים יודע אני שמיתה מנוולת היא זו אבל מה אעשה שהרי אמרה תורה ובחוקותיהם לא תלכו אמרו לו כיון דכתיב הריגה באורייתא אנן לא גמרינן מינייהו דאי לא תימא הכי הא דתניא שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי אנן היכי שרפינן אלא כיון דכתיבא באורייתא לאו אנן מינייהו קא גמרינן ה"נ וכו' וא"כ מאי פריך ומיהו הא לא קשיא דאיכא למימר דרבנן דמתניתין היינו ר' יהודה דהתם (א) לא חיים לכתיבה דאורייתא אבן קשיא דהכא מסקינן דלכ"ע שריפה לאו חוקה היא והתם משמע דחוקה היא לכ"ע והוה אסירא אי לאו טעמא דכיון דכתיב וכו' לכך פירש ר"י דתרי גווני חוקה הוו אחד שעושין לשם חוק לעבודת כוכבים ואחד שעושין לשם דעת הבל ושטות שלהם והכא במתניתין מיירי באותו חק שעושים לשם עבודת כוכבים וה"פ ר"מ סבר שריפה לאו חוקה היא לעבודת כוכבים להכי פריך ואי חוקה לעבודת כוכבים אנן היכי שרפינן והא כתיב ובחוקותיהם לא תלכו ואע"ג דכתיבא באורייתא יש לאסור כיון שלהם הוא חק לעבודת כוכבים דומיא דמצבה כשהיו מקריבין עליה אבות היתה אהובה לפניו משעשאוה האמוריים חק לעבודת כוכבים שנאה והזהיר עליה דכתיב (דברים טז) לא תקים לך מצבה ומסיק אלא דכ"ע לאו חוק היא לשם עבודת כוכבים ומ"מ הוא חק הבל ושטות ובפ' ד' מיתות (סנהדרין דף נב:) משמעי חק הוא משום חשיבות לפי מסקנא דהכא ולהכי אפילו רבי יהודה מודי דלא גמרינן מינייהו אי כתיבא בדאורייתא(ב) ולאו חק לעבודת כוכבים הוא אבל ודאי אי לא הוה כתיבא בדאורייתא לא היה לנו להתנהג אף במנהגן של שטות וסייף אינו כתיב בקרא אלא לשון הריגה כתיב ויש לקיימו בקופיץ ואפילו בעיר הנדחת נמי דכתיב (דברים יג) לפי חרב איכא למימר דקופיץ הוא בכלל חרב ורבנן סברי דאיכא טעמא התם דקופיץ מיתה מנוולת לא עבדינן כדאמרינן התם: עוקרין על המלכים · וא"ת ואמאי לא פריך והאיכא צער בעלי חיים כדפריך לקמן (דף יג.) גבי נוטל ונותן בשוק של עבודת כוכבים דבשלמא משום בל תשחית ליכא דכיון דלכבודו של מלך עושין כן אין כאן השחתה אלא הוי כמו תכריכין של מאה מנה אלא צער בעלי חיים איך הותר וי"ל דשאני כבוד המלך שהוא כבוד לכל ישראל ואתי כבוד רבים ודחי צער בעלי חיים*: עיקור שיש בה טריפה · פ"ה דאסור לגרום טריפות לבהמה טהורה בידים ותימה וכי קדשים הם שיהא אסור לגרום להם טריפות ואי משום בל תשחית הוא אם כן היכי מוכח מהכא דמיירי בבהמה טהורה אפילו בבהמה טמאה נמי שייך איסור בל תשחית ועוד קשיא דבתוספתא משמע דאסור ומותר אאכילה קאי לכך נראה לפרש אסור באכילה והכי תניא בהדיא בתוספתא דשבת (פ"ח) עוקרין על המלכים ולא מדרכי האמורי עיקור שיש בה טריפה אסור באכילה ומותר בהנאה עיקור שאין בה טריפה מותר באכילה וא"ת מאי קמ"ל ברישא פשיטא דאסור באכילה וי"ל דמותר בהנאה אצטריכא ליה שלא לאסור בהנאה מפני כבוד המלך וגם בסיפא אצטריכא לאשמעינן אף היתר אכילה שלא יאסר מפני כבוד המלך:

תגלחת

עין משפט נר מצוה

לז א מיי' פ"ד מהלכות דעות הלכה ט:

לח ב ג מיי' פי"ד מהל' אבל הלכה טו ופ"ב מהל' מלכים הלכה א טור ש"ע י"ד סי' שמח סעיף א [וברב אלפס עוד במועד קטן דף רלב]:

[כתובות קד.]

ג"א אחיך א"ל אמאי קא מחייך

[עמ"ש בס"ד על גליון ברכות נז: דמלום להסכיר]

רבינו חננאל

נתפרדה חבילתי · אונקלוס בר קלוניקום איגייר שדר קיסר גונדא דרומאי בתריה משכינהו בקראי גיירינהו הדר שדר אחריני ואמר להו לא תימרו ולא מידי אמר להו אימא לכו מילתא בעלמא ניפרא נקים נורא לאפיפירא שהוא פחות ממנו האבוקה לפניו וכן אפיפירא לדוכסא דוכסא להגמונא הגמונא לקומא קומא הוא המלך מי נקים אבוקה קמי חד אמרו ליה לא אמר להו והא בישראל כתיב וה' הולך לפניהם יומם וגו' יש אומה בעולם כמותם איגיור הדר שדר וכו' ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך שני גאים בדור אחד זה אנטונינוס ורבי שלא פסק משולחנם לא חזרת ולא קישות קישואים קטנים ולא צנון: מתני' יום הלידה ויום המיתה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כל מיתה שאין בה שרפה וכו' ש"מ דשרפה חוקת עבודת כוכבים היא אי הכי הא דתניא שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי אנן היכי שרפי' ובחקותיהם לא תלכו ודחי' לא דכולי עלמא שרפה לאו חוקת עבודת כוכבים היא חשיבותא היא ובהא פליגי ר' מאיר סבר לא שנא מיתה שיש בה שרפה ולא שנא מיתה שאין בה שרפה חשיבא להו ופלחי בה לעבודת כוכבי' ורבנן סברי מיתה שיש בה שרפה כלומר מיתת אדם חשוב שיש בה שרפה פלחי לה לעבודת כוכבים מיתת שאר בני אדם שאין בה שרפה לא חשיבא להו ולא פלחי בה לעבודת כוכבים: גופא שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי שנאמר בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו' · וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים ומה שורפין עליהם מיטתן וכל כלי תשמישן ומעשה ומת רבן גמליאל ושרף עליו אונקלוס בשבעים מנה צוריי ותניא עוקרין על המלכים ואוקימ' בסוס שהיה רוכב עליו וקשי' ובהמה טהורה אין עוקרין עליו והתניא עיקור שיש בה טרפה

עין משפט נר מצוה

לט א ב מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הל' ... סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמט סעיף א:

המנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה תרגמא רב פפא בעגלה המושכת בקרון: יום תגלחת זקנו: איבעיא להו היכי קתני יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו או דלמא יום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו ת"ש דתני' תרוייהו יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו יום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו אמר רב יהודה אמר שמואל עוד אחרת יש [להם] ברומי אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על אדם חיגר ומלבישין אותו בגדי אדם הראשון ומניחין לו בראשו קרקיפלו של רבי ישמעאל ותלו ליה [בצואריה] מתקל [ר'] זוזא דפיזא ומחפין את השווקים באינך ומכריזין לפניו סך קירי פלסתר אחוה דמרנא זייפנא דחמי חמי ודלא חמי לא חמי מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזייפנא בזייפנותיה ומסיימין בה הכי ווי לדין כד יקום דין אמר רב אשי הכשילן פיהם לרשעים אי אמרו זייפנא אחוה דמרנא כדקאמרי השתא דאמרי דמרנא זייפנא מרנא גופיה זייפנא הוא ותנא דידן מ"ט לא קחשיב לה להאי דאיתא בכל שתא ושתא קחשיב דליתא בכל שתא ושתא לא קחשיב הני דרומאי ודפרסאי מאי מוטרדי וטוריסקי מוהרנקי ומוהרין הני דפרסאי ודרומאי דבבלאי מאי מוהרנקי ואקניתי' בחנוני ועשר באדר אמר רב חנן בר רב חסדא אמר רב ואמרי לה א"ר חנן בר רבא אמר רב חמשה בתי עבודת כוכבים קבועין הן אלו הן בית בל בבבל בית נבו בכורסי תרעתא שבמפג צריפא שבאשקלון נשרא שבערביא כי אתא רב דימי *הוסיפו עליהן יריד שבעין בכי נדבכה שבעכו איכא דאמרי נתברא שבעכו רב דימי מנהרדעא מתני איפכא יריד שבעכו נדבכה שבעין בכי א"ל רב חנן בר רב חסדא לרב חסדא מאי קבועין הן א"ל הכי אמר אבוה דאימך קבועין הן לעולם תדירא כולה שתא פלחי להו *אמר שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד ויום אידם נמי מי אסיר והא רב יהודה שרא ליה לרב *ברונא לזבוני חמרא ולרב גידל לזבוני חיטין בחגתא דטייעי שאני חגתא דטייעי דלא קביעא:

מתני' [א]עיר שיש בה עבודת כוכבים חוצה לה מותר היה חוצה לה עבודת כוכבים תוכה (א)לה מותר מהו לילך לשם [ב]בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ואם היה יכול להלך בה למקום אחר מותר: **גמ'** ה"ד חוצה לה אמר רשב"ל משום ר' חנינא כגון עטלוזא של עזה וא"ד בעא מיניה רשב"ל מר"ח עטלוזא של עזה מהו א"ל לא הלכת לצור מימיך וראית ישראל ועובד כוכבים ששפתו

רש"י

תגלחת זקנו והעברת בלוריתו · נראה דלהכי קתני תגלחת זקנו גבי העברת בלוריתו והנחתו לפי שבשתיהן היו רגילין לגלח: **מתקל** זוזא פיזא · וא"ת והא אמרינן בפ' הנזקין (גיטין דף נח.) תרין איסתרי פיזא נחית לעלמא חד ברומי וחד בכל העולם כולו ואסתירא אמרו בפרק בית כור (ב"ב דף קה. ע"ש) מאי אסתירא פלגא דזוזא וא"כ איך יש מתקל זוזא ברומי ונראה לי דתרין אסתרי לאו דוקא אלא ר"ל(ה) מועטת כדאמרינן בהאיש מקדש (קדושין דף מט:) עשרה קבין: **סך** קירי פלסתר · פ"ה שקורין יעקב קירי ולא נהירא שיקראו ליעקב אדון לכך פירש ר"ת זה יצחק שקורין קירי ולפי שהיה (*זקינו) היו נוהגין בו כבוד כלומר הברכות שנתן ליעקב פלסתר הם ואף על גב שגם הוא אמר והיה כאשר תריד (בראשית כז) מכל מקום אינו נוטל עכשיו הברכות:

עטלוזא של עזה · פ"ה שוק של עזה והוא חוץ לעיר ומוכרין בו בשר לשון *נשחטין באיטליז ומיבעי ליה מי שרי לשאת ולתת עם בני עטלוזא ביום איד של בני עובדי כוכבים שבעיר או לא מי שריא מתני' בקרוב כ"כ או לא ורשב"ם פירש עטלוזא הוא שם עבודת כוכבים שמחוץ לעזה ועובדין אותה בני המגרש שמחוץ לעזה יום א' בשנה ומיבעיא (ו) אם מותר לשאת ולתת עם בני עזה ביום איד שחולה לה וקשיא להר"ר אלחנן על הפירושים דאם העובד כוכבים אינו חשוב כמו הכומר לא ניחוש לדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים בין שיהיה העובד כוכבים משוק העבודת כוכבים ובין שאינו משוק העבודת כוכבים לכך פר"י דמיירי הכא בשוק שעושין לשם עבודת כוכבים ולא יום איד הוא לזה יש לחוש לדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים בתוכה ולפי זה א"ל לחלק מה שחלק רש"י בין העובד כוכבים שחולה לה בין מבני העיר כי אפילו הוא מבני העיר לא חיישינן לדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים חולה לה דלמא

[נ"ל זקינם]

[בכורות נה.]

מנשר · משיר וחותך פרסות שני רגליה: מן הארכובה ולמטה · אבל מן הארכובה ולמעלה טריפה אלמא מדאסור לטרפה בבהמה טהורה עסקינן וטהורה מאי כלי תשמיש איכא: בעגלה המושכת בקרון · שיושב בו המלך דהייט כלי תשמישו: יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו · יום שמגלח זקנו וכן בו ביום הנחת בלוריתו יום שמגלח זקנו שער(ב) ומניח בלורית אפודלין מאחורי העורף לשם עבודת כוכבים: והעברת בלוריתו · לסוף שנה שמגלח אותה בלורית לבדה: דתניא תרוייהו יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו יום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו · ותרתי מתני' נינהו ולאו גבי הדדי תניא להו: עוד אחרת · עוד איד אחרת יש להם לרומיים שאינה שנויה במשנה: אדם שלם · כנגד עשו: אדם חיגר · כנגד יעקב צולע על ירכו כלומר עדיין עשו שולט על יעקב: של אדם הראשון · והן בגדי חמודות שהיו לעשו: קרקיפלו של ר' ישמעאל · כהן גדול ומהרוגי מלכות היה ומתוך יפיו נכנס בלב בת קיסר והפשיט עור פניו ונתנה באפרסמון שתהא מקויימת ולא ישתנה ועדיין מונח בגינזי רומי: דפיזא · פז והוא אבן יקרה עד מאד ואינו מצוי בעולם: סך קירי פלסתר · חשבון הקלין כזב [הוא] נבואת יעקב שקרא לבניו לאחרית [הימים] שסופן ליגאל כזב הוא: סך · חשבון: קירי · קלין: אחוה דמרנא זייפנא · אחיו של אדונינו עשו זייפן הוא יעקב שרימה לעשו וחשב ליטול ברכה להיות גביר לאחיו: דחמי חמי · הרואה בשמחה זו עכשיו רואהו ומי שאינו רואה עכשיו לא יראה עוד דעד ע' שנה אינה נעשית: מאי אהני לרמאה · ליעקב שרימה את עשו ולקח את ברכתו: ווי לדין · לעשו: כד יקום דין · כשיקום יעקב: ה"ג ותנא דידן מ"ט לא קחשיב הא הני דאיתנהו בכל שתא קחשיב הא דליתא כל שתא לא קחשיב: הני דרומאי · הני ימי אידיהן דמתני' אין אסורין אלא לבני רומי: מוטרדי וטורייסקי מוהרנקי ומוהרין · שמות ימי אידיהן קבועות שיש להן בכל שנה: ועשר באדר · בעשרה באדר: קבועין · ולקמן מפרש קבועין כל השנה שכל ימות השנה עושין עובדיהם יום איד ומקריבין זבחים ואסורים במשא ובמתן לעולם: תורעתא · שם עבודת כוכבים: ומפג · שם העיר: יריד שבעין בכי נדבכה שבעכו · ואית דאמרי נתברה שבעכו · ה"ג ואית דאמרי איפכא הני תרי לישני: ה"ג ותדיר כולה שתא: בגולה · אין אנו יכולים להעמיד(ג) עצמנו מליסא וליתן עמהם שביניהם אנו יושבין ופרנסתנו מהן ועוד משום יראה: בחגתא דטייעי · יום לשנה מתקבלין כל סוחרי העיר לאכול ולשתות ולחוג לשם עבודת כוכבים פלונית וכאן קורין קופנדרי"א: דלא קביעא · אין חוששין לה כל כך אם אין עושין לה בכל שנה: **מתני'** עיר שיש בה עבודת כוכבים · שיום איד יש לבני העיר היום לעבודת כוכבים שבעיר: חוצה לה מותר · לשאת ולתת עם היושבין חוץ לעיר שאין נמשכין אחר אותה עבודת כוכבים שכן מנהג זה עובד את שלו וזה עובד את שלו ויום איד של אלו אינו ביום איד של אלו: היה חוצה לה עבודת כוכבים · כלו'(ד) עבודת כוכבים שהיום עובדין ליראה שלהם: תוכה מותר · שאין בני העיר עובדין לאותה יראה: מהו לילך לשם · לאותה העיר ביום עבודת כוכבים שלהם לספר עם אחד מבני העיר: בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום · שאין דרך יוצאה מאותה העיר לילך לעיר אחרת ודרך הכבושה מכאן לאותה העיר מיוחדת לאותה העיר לבדה אסור לילך שם מפני חשד שנראה כמהלך לעובדה: ואם · דרך מסלול זה הולך גם לעיר אחרת: מותר · דהרואה אומר למקום אחר הולך: **גמ'** והיכי דמי חולה לה · כמה יהא רחוק אותו שוק שחולה לה מן העיר ויהא מותר לשאת ולתת עם יושביו: עטלוזא של עזה · עטלוזא שוק של בהמה כמו איטליז דתנן (בכורות דף נג.) שוחטין באיטליז ומוכרין באיטליז: עזה · עיר של פלשתים והיה בה עבודת כוכבים והיה חולה לה ישוב סמוך לעיר מאד: עטלוזא של עזה · דסמוכה לעיר מאד מהו מי שרי מתני' כה"ג או לא: צור · עיר שישראל ועובדי כוכבים דרין בה: ספיתת

רבינו חננאל

טריפה אסור עיקור שאין בה טרפה מותר. ואיזהו עיקור שאין בה טרפה המנשר פרסותיה מן הארכובה (ולמעלה) [ולמטה] תרגמה רב פפא בעגלה המושכת בקרון והוא יושב עליו שהיא כמו הסוס שהוא רוכב עליו: יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו כולהו אסור אמר רב יהודה אמר שמואל עוד אחרת יש להם והיא יום אחד לע' שנה כלו' תשלום ימי חיי האדם כדכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה והן ע' שנה גלות הראשונה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על אדם חיגר פי' מפני שהיה יעקב צולע על ירכו עושין אותו כמו חיגר כלומר עשו שהוא שלם כבש יעקב שהוא חיגר ורוכב על צוארו ומלבישין האדם השלם בגדי של אדם הראשון ומניחין בראשו קרקפלו של ר' ישמעאל שפשטו אותו עם עור פניו הנעימים מעל ראשו ותלו ליה מתקל ארבע זוזי פיזי ומחפין השווקים באינך פי' אבנים טובות ומכריזין ואומרים סך קירי פלסתר פלסתר בלשון יון זיוף ופי' קירי אדון ופי' סך אחי הנה אחוה דמרא זייפי כלו' זה החיגר הוא יעקב אחי אדונינו עשו הזייף שאמר אנכי עשו בכורך ולא היה הוא עשו וכו': פיהם הכשילם באומרם דמריה זייפנא שמשמע הדברים דמרי הוא הזייפנא כו' ודברים פשוטין הן ואומרים מה הועיל יעקב שלקח הברכות במרמה הנה הברכות נתקיימו בנו ומסיימין ווי לדין כד יקום דין פי' אוי לעשו כשיקום יעקב וכו' פשוטה היא: הני מילי כלומר אלו ששנינו במשנתינו כגון קלנדס וספרנלא וכיוצא בהן הני ימי אידיהן של רומאי. ימי אידיהן של פרסיים איזו הן ופשים מוסְרֵדי וּמֵהַרְקָנֵי תִּירְיַסְקֵי (מהרו) [מוהרין] אלו ימי אידיהן של פרסיים ימי אידיהן דארמאי: בבלא איזו הן. פי' עובדי כוכבים שבשדות ופשים מהרקי ואקניתא בַּנֵּינֵי ועִיסָרֵי באדר אמר [רב חנן בר רב חסדא] משום דרב ה' בתי עבודת כוכבים קבועין הן לעולם תמיד כל השנה פלחי להן ואלו הן בית בל בבבל בית נבו בבורסיף תרעתא שבמפוג צריפא שבאשקלון נשרא שבערביא. כי אתא רב דימי הוסיפו עליהן נדבכה שבעכו נתברא שבעין בכי ואיכא דתני להו איפכא: אמר שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד וקיימא לן כוותיה ומקשי' וכי יום אידם אסור והא רב יהודה שרא לרב ברונא לזבוני חמרא ולרב גידל שרא ליה לזבוני חיטי בחגתא דטייעי הנה ביום אידם עצמו התיר להם לישא וליתן עמהן למכור ולקנות ופרקי' שאני חגתא דטייעי דלא קביעא: מתני' עיר שיש בה עבודת כוכבים חוצה לה מותר היתה עבודת כוכבים חוצה לה תוכה מותר: [גמ'] ופשים ריש לקיש היכי דמי חוצה לה כגון עטלוזה (ע"ז) והיא חוצה מן העיר הנקראת עזה והיא מערי פלשתים. איכא דאמרי בעא מיניה ריש לקיש מר' יוחנן עטלוזה

מסורת הש"ס

[נ"ל אמר הוסיפו]

[לעיל ז:]

[ברי"ף ברונא וברא"ש נחמן]

הגהות הב"ח

(א) במשנה תוכה מותר כצ"ל ותיבת לה נמחק: (ב) רש"י ד"ה יום תגלחת כו' שער זקנו ומניח: (ג) ד"ה בגולה וכו' להעמיד את עצמנו: (ד) ד"ה היה חולה וכו' כלו' שהיום כצ"ל ותיבות עבודת כוכבים נמחק: (ה) תוס' ד"ה מתקל וכו' אלא ר"ל דבר מועט כדאמרינן: (ו) ד"ה עטלוזא וכו' ומיבעיא ליה אם:

ששפתו שתי קדירות על גבי כירה אחת ולא חשו להם חכמים מאי לא חשו להם חכמים אמר אביי משום בשר נבילה לא אמרינן דלמא מהדר אפיה ישראל לאחוריה ושדי עובד כוכבים נבילה בקדירה דכוותה ה"נ לא חשו להם חכמים משום דמי עבודת כוכבים רבא אמר מאי לא חשו להם חכמים משום בישולי עובדי כוכבים דכוותה ה"נ לא חשו להם חכמים משום יום אידם רבה בר עולא אמר לא חשו להם חכמים משום צינורא דכוותה ה"נ לא חשו להם חכמים משום לפני אידיהן: מהו לילך לשם וכו': ת"ר עיר שיש בה עבודת כוכבים אסור ליכנס לתוכה ולא מתוכה לעיר אחרת דברי רבי מאיר וחכ"א כל זמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור אין הדרך מיוחדת לאותו מקום מותר ישב לו קוץ בפני עבודת כוכבים לא ישחה ויטלנה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה מותר נתפזרו לו מעותיו בפני עבודת כוכבים לא ישחה ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה מותר מעיין המושך לפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה מותר פרצופות המקלחין מים לכרכין לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים כיוצא בו לא יניח פיו על סילון וישתה מפני הסכנה מאי אינו נראה אילימא דלא מתחזי והאמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור אלא אימא אם אינו נראה כמשתחוה לעבודת כוכבים מותר וצריכא דאי תנא קוץ משום דאפשר למיזל קמיה ומשקליה אבל מעות דלא אפשר אימא לא ואי תנא מעות דממונא אבל קוץ דצערא אימא לא ואי תנא הני תרתי משום דליכא סכנה אבל מעיין דאיכא סכנה דאי לא שתי מיית אימא לא צריכא

פרצופות

רש"י

שפיתת קדירה · כשמניחין אותה אצל האור על גבי כירה קרי שפיתה לשון שפות הסיר (יחזקאל כד): ולא חשו חכמים · אע"פ שסמוך איסור אצל היתר אחד הכא נמי אע"פ שבני העיר האסורין סמוכין לבני חוצה לה שאין להם עבודת כוכבים היום לא חשו: מאי לא חשו · איכא למימר בשתי קדירות דלילף הכא דכוותה: משום בשר נבילה · ואע"ג דאיכא למיחש לאיסור דאורייתא לא חשו לאחזוקי איסור בקדירות מן הספיקא: הכא נמי · לא מחזקינן דמי עבודת כוכבים בידי עובדי כוכבים שבחוצה לה דנימא אסור למכור להם בהמה(א) שדמים הללו שהוא מקבל מהן מחמת בהמה זו דמי עבודת כוכבים הן שהבהמה היום לצורך בני תוכה היא ונקרבים היום לעבודת כוכבים והוא איסור דאורייתא מלא ידבק בידך מאומה וגו' (דברים יג) וכ"ש היכא דידעינן דמשל חוצה לה הן דלספק איסורא דרבנן לא חיישינן דנימא דלמא האי גברא שייך בתר בני תוכה והוי היום יום אידו ועבר האי גברא אדרבנן דאסרי לישראל לשאת ולתת עמם ביום איד: רבא אמר · האי לא חשו לאו לבשר נבילה קאמר דנילף מינה דכוותה דלא ניחוש לדמי עבודת כוכבים דהא לא דמי דהתם לית הנאה לעובד כוכבים דנישדי נבילה לקדירה(ג) דמיסתפי דאי חזי ליה ישראל תבע ליה בדינא אבל הכא מתכוין עובד כוכבים לעשות רצון חבירו אלא ה"ק לא חשו להם חכמים משום בישולי עובדי כוכבים דלמא סמיך ישראל(ג) לעובד כוכבים לבשליה וקאכיל בשולי עובדי כוכבים דרבנן: וה"נ · היכא דפשיטא דדמים הללו מתוך תיבתו לקחם וליכא למיחש לאיסורא דאורייתא לא חשו חכמים לספק איסורא דרבנן: משום יום אידם · למיחש דלמא האי עובד כוכבים שייך בתר בני תוכה ושקיל וטרי האי ישראל בהדיה ביום אידו: רבה בר עולא אמר · ביום אידם של בני עזה לא שרא ר"ח לשאת ולתת עם בני עסלוזא ולא דמי לשתי קדירות דהתם ליכא למיחש משום בישולי עובדי כוכבים מכי אתי ישראל חדא זימנא בגחלים אבל הכא איכא למיחש דלמא האי עובד כוכבים שייך בתר בני תוכה הואיל וסמוכה לה ומתני' דקתני דחוצה לה מותר לאו בסמוכה כולי האי קאמר ור"ח לפני אידיהן הוא דשרי וה"ק לא חשו להם חכמים לשמא נתזה ניצורא מתוך קדירת עובד כוכבים לתוך קדירת ישראל הואיל ואיסור קל הוא חדא דלא שכיח ועוד דאי נמי שכיח בטיל ברובא ה"נ לא חשו לאיסור חוצה לה של בני עזה ואע"פ שסמוכה לה ממש: כל היכא דתני שיש בה עבודת כוכבים משמע שהיום עובדין ליראה שלהם: אסור ליכנס לתוכה · משום חשד דאמרי איהו נמי אזיל למפלח: ישב לו קוץ · נתחב לו קוץ ברגלו: ואם אינו נראה · מפרש לקמן: פרצופות המקלחין מים · פרצופות אדם חלולין ונכנס סילון מים לאחוריהם לתוכן ויוצאין דרך פיהם: בכרכים · דרך יושבי כרכים להתנהג בגדולה להכי נקט כרכים: ע"ג סילון · צינור מחובר בקרקע: מפני סכנה · שלא יבלע עלוקה שנשו"א בלע"ז: אילימא דלא מיתחזי · שאין אדם רואהו: כל מקום שאסרו חכמים · דבר המותר ואסרוהו מפני מראית העין שהרואהו חושדו בדבר עבירה: אפילו בחדרי חדרים אסור · במקום שאין אדם רואה אסרוהו: ואם אינו נראה כמשתחוה · שפונה אחריו או צידו נגד עבודת כוכבים: למיזל קמיה · עד שיעבור מכנגד עבודת כוכבים: אבל מעיין דאיכא סכנה · דאי לא שתי מיית בצמא:

פרלופות

תוספות

דלמא מהדר ישראל אפיה · וא"ת מאי שנא מבואר לאסורים דפלגא דשריא ביולא ונכנס וי"ל דהא דפריק בפלגא יולא ונכנס היינו היכא דנתפס כגנב אם מצאו ישראל ותבע ליה לדינא אבל הכא יכול לתחוב הקף של נבלה בקדירה ויאמר לבגים אם תבשילך נתבשל שלא יקדים לו נמי הכא מיירי בתבשיל שבשלו הלא מרתח מיניה ולרבא איכא למימר דשרי יולא ונכנס אפי' באלסגלוי ומשום הכי לא מייתי ראיה מבשר נבלה לדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים דהתם עובד כוכבים מרתת דלמא חזי ליה ותבע ליה בדינא: ושרי עובד כוכבים נבילה בקדיר' · פירש ר"י שדי בשר כחושה שלו ושקיל בשר שמינה כדי להרויח אבל בחנם כדי להכשיל את ישראל לא חיישינן אפילו הולך למרחוק וראיה מדלקמן בפרק שני (דף לה:) גבי השתא ארבא דמוריסא דלא חיישי לתערובת חמרא כיון דקיסתא דמוריסא בזוזא פי' בזוזא וקיסתא דחמרא בארבעה נמי פירוש בארבע זוזי ומהאי טעמא שבקין בכל יום קדירות שלנו לשפחותינו עובדות כוכבים ולא חיישינן דלמא השליך איסור בתוכו: דכוותה ה"נ לא חשו חכמים לדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים · פירש הקונטרס דנימא דמים הללו שהוא לוקח מהן בשר זו של בני תוכה הן וכבר היו נקרבים לעבודת כוכבים ואסורין מדאורייתא דכתיב לא ידבק בידך מאומה משמע דלאביי נמי אם הוה ידעינן בודאי שהם של עבודת כוכבים אסורין ושאני הכא משום דלא חשו ולרבא אפי' למיחש חיישינן ואסור וקשיא דלקמן בפ"ב (דף סד. ושם ד"ה מסתברא) קאמר הדר יהבי וקמיבעיא להו דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים אסורין או מותרין ומסיק רב נחמן דמותרין ומייתי ראיה ממתניתין עובד כוכבים שהיה נושה בו ישראל מנה ומכר עבודת כוכבים והביא לו המעות מותרים ושמא משום הך קשיא פ"ה דמי עבודת כוכבים שנקרבים היו לעבודת כוכבים ולא דמי להההיא דפ"ב דר"ל חליפי עבודת כוכבים וחליפי עבודת כוכבים אינם אסורים אלא כשהחליפם ישראל אבל כשהחליפם עובד כוכבים מותרין מיהו קשיא דאפי' הוו נקרבין לעבודת כוכבים אינם אסורין דבעינן עבודה שנעשית כעין פנים כדאמרינן לקמן פרק רבי ישמעאל (דף נא.) זרק מקל לפניה חייב משום דדרכה בכך והמקל אינו נאסר דבעינן תקרובת כעין פנים וליכא ויש פירושים אחרים שהגי' רש"י דאביי לא ס"ל הך מתני' דלקמן פרק בתרא (דף סד.) ודוחק הוא לומר דאביי ורבא ורבה בר עולא לא שמיע להו ועוד קשיא מפ"ב אההיא דפרק אין מעמידין (לקמן דף לג.) גבי והולכין לתרפות ת"ר ישראל ההולך ליריד של עובדי כוכבים וכו' עובד כוכבים שהולך ליריד בין בהליכה בין בחזרה מעותיו מותרין דאמרינן חימור חמרא זבין גלימא זבין משמע הא עבודת כוכבים זבין אסור אלמא חליפי עבודת כוכבים אסורין פי' ר"ת דההיא דפ"ב (לקמן סד.) דשרי חליפי עבודת כוכבים היינו בעובד כוכבים שפורע חובו מדמי עבודת כוכבים שמכר דהאי דאמר דעבודת כוכבים תופסת דמיה היינו מוהיית חרם כמוהו והיינו דוקא כשהחליפה ישראל אבל כשהחליפה עובד כוכבים לא שייך אבל הכא ובפרק אין מעמידין (לקמן דף לג.) מיירי שהעובד כוכבים מקלה הדמים לצורך עבודת כוכבים אחרת ולכך אסורין הדמים וא"ת דאביי קאמר הכא דלא חשו לבני חוצה לה משום דמי עבודת כוכבים הא לבני תוכה אסור משום דמי עבודת כוכבים ומ"ש מדלקמן פרק אין מעמידין (שם) דפסקינן באימר חמרא זבין גלימא זבין וה"נ נאמר הכי ויהא מותר אף לידועים שהם בני תוכה ואומר ר"י דהכא מיירי ביריד שהוא קבוע לקנות תשמישי עבודת כוכבים וצרכיה הלכך לבני תוכה אסור דאיכא למיחש לדמי דעבודת כוכבים אבל התם מיירי ביריד שאינו קבוע לכך ולפיכך יש לתלות באימר גלימא זבין ורבא פליג ואמר אי הוה לן למיחש לדמי עבודת כוכבים שהיה היריד עשוי לכך חיישינן ואפילו בחוצה לה אבל רבא סבר דאין היריד עשוי לכך ומשום יום אידם איבעיא ליה: כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין וכו' · פי' רב נסים גאון דאין הלכה כרב מדתנן פרק שני דחולין (דף מא. וע"ש בתוס') ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה המינים ועוד תנן בשבת (דף קמו:) שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם אלמא לא אטרו בחצר אע"ג דבשוק אסור מפני מראית העין כך קבלתי בשבת מפי מורי החסיד ובתוספות רבינו יהודה מצאתי נראה לר"י דהלכתא כרב כדפרישית בשבת פ' במה אשה (דף סה. ושם ד"ה אמר): והאמר רב יהודה אמר רב וכו' · ואף על גב דפליגי ביה תנאי בפרק במה אשה (שבת דף סד:) מ"מ לא בעי לתרץ דפליגא הך ברייתא על רב יהודה:

פרלופות

רבינו חננאל

עמלותה של עזה מה הוא כלו' עזה מותרת או אסורה אמר ליה לא הלכת לצור מימיך וראית ישראל ועובד כוכבים ששפתו שתי קדירות ע"ג כירה אחת ואמרו חכמים כי קדירת ישראל מותרת ולא חשו לה כלומ' מאי לא חשו לה משום בשר נבילה ולא אמרי' דלמא אהדר אפיה ישראל ושדא ליה עובד כוכבים בשר נבילה בקדירה דכוותה הכא נמי לא חשו לה חכמים בדמים הנמצאים ביד בני עזה משום דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים ולא אמרי' דלמא בן עסלוזא יהבינהו ליה ולמה דימה לו הדבר לצור שכך היו דירתם ישראל ועובד כוכבים והיו מבשלין יחדו רבא אמר לא חשו להן חכמים משום בישולי עובדי כוכבים דכוותה הכא לא חשו להן משום יום אידם כלומר כשם שכל אחד ואחד מבשל קדירתו כך כל אחד מקום שיש בו עבודת כוכבים הוא יום אידו: רבה בר עולא אמר לא חשו להם חכמים משום צינורא פי' שמא ניתזה צינורא מפי העובד כוכבים ונפלה בקדירה של ישראל דכוותה הכא נמי לא חשו להן חכמים משום לפני אידיהן הואיל ואין העבודת כוכבים עצמה בתוך עזה אבל ביום אידם עצמו אסורה אפילו עזה: פיס' מהו לילך לשם פי' שלא לשם משא ומתן אלא (לע"ז) [לעבור] מתוכו למקום אחר בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור' אבל אם מן הדרך ההוא הוא הולך גם למקום אחר מותר כו' · ת"ר ישב לו קוץ בפני עבודת כוכבים לא ישחה ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה כמשתחוה מותר וכן אם נתפזרו לו מעות בפני עבודת כוכבים לא ישוח ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה כמשתחוה מותר. מעיין המושך מים בפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה כמשתחוה מותר. וכן פרצופות המקלחין מים בכרכין לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים · וצריכי דאי תנא קוץ וכו' ושאר

עין משפט נר מצוה

מ א ב מיי' פ"ג מהל' עבודת כוכבים הלכה ז סמג לאוין ט טוש"ע יו"ד סימן קנ סעיף ג:

מא ג מיי' שם הלכה ח טור ש"ע שם ס"ג:

מב ד מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה ו סמג לאוין קמ טוש"ע יו"ד סימן קיג סעיף ה וטוש"ע א"ח סימן קמג סעיף ט:

מג ה מיי' פי"ג מהל' שבת הלכה כ סמג לאוין סה טור וש"ע א"ח סימן שא סעיף מה:

מד ו מיי' פי"ג מהלכות עבודת כוכבים הל' ו סמג לאוין יט טור וש"ע יו"ד סי' קנ ס"ג:

מה ז מיי' שם הלכה ח סמג שם:

מסורת הש"ס

[תוספתא פ"ז]

שבת סד: קמו: ביצה ט.

ג"ל אתא

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הכא נמי וכו' להם בהמה מפני שדמים וכו' היום לעבודת כוכבי' ואסורין מדאורייתא כצ"ל ותיבת והוא נמחק: (ב) ד"ה רבא וכו' דמיסתפי: (ג) בא"ד ישראל על העובד כוכבים:

גליון הש"ס

גמ' אילימא דלא מתחזי: עיין ירושלמי פ"ק דכלאים על משנה ג:

לפי גי' רש"א ז"ל ר"א וז"ל דהלכתא כרב מדפריך הכא והא ר"י א"ר

עין משפט
נר מצוה

מו א ב מיי' פי"א מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה ו סמג עשין עט טוש"ע ח"מ סימן תכז סעיף ט :

מז ג מיי' פ"ב מהלכות שבת הלכה ו וסמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן שכח סעיף ו :

מח ד מיי' פי"א מהל' רוצח הלכה ו טור וש"ע ח"מ סימן תכז סעיף ט וטוש"ע י"ד סי' קטז סעיף ה בהג"ה :

מט ה מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הל' יב סמג לאוין מו טוש"ע י"ד סימן קמט סעיף ג:

פרצופות ל"ל משום דקבעי למיתני כיוצא בו לא יניח פיו על גבי הסילון וישתה מפני הסכנה מאי סכנה עלוקה ת"ר לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן האגמים לא בפיו ולא בידו אחת ואם שתה דמו בראשו מפני הסכנה מאי סכנה סכנת עלוקה מסייע ליה לרבי חנינא דאמר רבי חנינא הבולע נימא של מים מותר להחם לו חמין בשבת ומעשה באחד שבלע נימא של מים והתיר רבי נחמיה להחם לו חמין בשבת אדהכי והכי אמר רב הונא בריה דרב יהושע ליגמע חלא אמר רב אידי בר אבין האי מאן דבלע זיבורא מחייא לא חיי מיהו לשקייה רביעתא דחלא שמגז אפשר דחיי פורתא עד דמפקיד אביתיה ת"ר לא ישתה אדם מים בלילה ואם שתה דמו בראשו מפני הסכנה מאי סכנה סכנת שברירי ואם צחי מאי תקנתיה אי איכא אחרינא בהדיה ליתרייה ולימא ליה צחינא מיא ואי לא נקרקש בנכתמא אחצבא ונימא איהו לנפשיה פלניא בר פלניתא אמרה לך אימך אזדהר משברירי ברירי רירי ירי רי בכסי חיורי: **מתני'** עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות מעוטרות ושאינן מעוטרות זה היה מעשה בבית שאן ואמרו חכמים המעוטרות אסורות ושאינן מעוטרות מותרות: **גמ'** אמר רשב"ל לא שנו אלא מעוטרות בוורד והדס דקא מתהני מריחא אבל מעוטרות בפירות מותרות מאי טעמא דאמר קרא לא ידבק בידך מאומה מן החרם נהנה הוא דאסור אבל

תורה אור
דברים יג

רש"י פרצופות ל"ל · הא תנא מעיין דאיכא סכנת נמא וקא אסר: משום דבעי למיתני כיוצא בו לא יניח פיו על גבי סילון · דגבי מעיין תנא שחייה ולא תנא הנחת פה הלכך לא שייך למיתני כיוצא בו גביה אבל בפרצופות תנא הנחת פה ושייך למיתני גבייהו כיוצא בו דאסור נמי הנחת פה דאינו לשתות ולשתות בידו ליכא סכנתא דבדיק להו בידיה: בידו אחת · ממהר וזורק בפיו ואינו בודק אבל בשתי ידיו יכול לעכבו בידו ויעיין: נימא · היא עלוקה: להחם לו · מים חמים לשתות בשבת דסכנת נפשות היא כדקתני בברייתא דמו בראשו: אדהכי והכי · בתוך זמן שמחממין לו המים ישקוהו חומץ שלא ימהר למות: זיבורא · צירעה: חלא שמגז · חומץ חזק אייגר"א בלע"ז: שברירי · שד הממונה על מכת סנוורים לא גרס הכא לא מן הנהרות ומן האגמים דה"ה נמי מן הכלים: ליתרייה · יקיצנו משנתו ולימא ליה צחינא מיא: נקרקש בנכתמא · יקשקש בכיסוי החצבא על החצב דלידמי כגברא בהדיה: איזדהר משברירי שברירי ברירי רירי ירי רי בכסי חיורי · לחש הוא ומתמעט והולך משם השד כאשר הוא שומע מיעוט תיבות אות אחר אות עד רי וכן הוא הלחש להבריחו משם · סנוורים תרגומו שברירי (בראשית יט): **מתני'** עיר שיש בה עבודת כוכבים · ודרך העובדי כוכבים להיות להם יום שוק ויריד ביום אידם: והיו בה חנויות מעוטרות · וסימן הוא להם שאותן חנויות של עבודת כוכבים הסליטול מהם מכס: מעוטרות אסורות · מפרש בגמ': שאין מעוטרות מותרות · דבאותן שאין מעוטרות לא שקלי מינייהו מכסא לעבודת כוכבים ולא מטיא לעבודת כוכבים הנאה מינייהו ואי משום דנושא ונותן ביום אידם ה"מ לזבוני להו דלמא מזבן ליה בהמה ואזיל ומקריב לה לעבודת כוכבים אי נמי דרך לוקח להיות שמח ואזיל ומודי אבל למזבן מינייהו דבר המתקיים שרי דסתם מוכר עצב הוא: **גמ'** בוורד והדס · של תקרובת עבודת כוכבים והוא סימן להם שחנויות הללו של עבודת כוכבים הן: דקא מתהני מריחא · וורד והדס דרך לשטחן לפני עבודת כוכבים ואסורין משום תקרובת עבודת כוכבים: אבל בפירות · מותרין ליקח מהן ואף על גב דמטיא הנאה לעבודת כוכבים בהנך זביני לית לן בה כדמפרש (א)במהנה מותר: מהנה

תוספות **פרצופות** נ"ל · דאע"ג דמנסק לעבודת כוכבים אינו חמור כמשתחוה מ"מ כיון דאיכא נמי איסורא דאורייתא במנסק שמעינן לה מהא דלעיל דאסור: **הבולע** נימא מותר להחם לו חמין · ואע"ג דבבכורות פ' (ב) אלו מומין (דף מד:) משמע שגם אחר ששתה העלוקה הוא יכול לחיות הרבה מ"מ מחללין עליו את השבת כיון שיש בה סכנה מידי דהוה אמכה שעל גב היד וגב הרגל (לקמן דף כח.) דחשבינן כמכה של חלל לחלל את השבת אף על גב שפעמים מתרפא מאליו · בערוך גרס ערקא (ג)פי' תולעת קטנה ומלויה במי' וכשנופלת על הבשר נתלית בו ומוצצת הדם וכל זמן שמוצצת היא נתמלאת מן הליחה שמוצצת ומתנפחת עד שיהא כמו חבית קטנה וכשאדם בולע בתוך המים מוצצת ליחה שבמעיו ומתגדלת במעיו (ד)ונמצא כריסו צבה וס"א עלקא כרום זלות (תהלים יב) מתרגמינן כעלקא דמוצצת דמהון דבני אינשי(ה): **לא** ישתה אדם · פרש"י דל"ג מן הנהרות ולא מן האגמים דה"ה מן הכלים ופי' כן לספרים דגרסי אחרי כן נקרקש אנכתמא ור"י פירש דבערבי פסחים (פסחים קיב.) גרסינן בהך דשברירי מן הנהרות ומן האגמים בלילה ול"ג נקרקש אנכתמא ולא גרסינן נמי אי איכא איניש אחרינא בהדיה לימא ליה פלניא וכו' אבל יש שם ברייתא אחרת לעיל מהך דגרים בלילי רביעית ובלילי שבתות וגרים נקרקש אנכתמא: **עיר** שיש בה עבודת כוכבים · פ"ה רגילות הוא להיות להן שוק ויריד ביום אידם ושאינם מעוטרות היינו טעמא דמותרות משום דלא מטיא מינייהו הנאה לעבודת כוכבים ואי משום נושא ונותן ביום אידם ה"מ לזבוני אי משום תקרובת אי משום דדרך לוקח להיות שמח ואזיל ומודי אבל למזבן מינייהו שרי דסתם מוכר עצב הוא הכא משמע שחזר בו רש"י ממה שהיה מפרש לעיל (דף ב.) דלשאת ולתת היינו מקח וממכר ומיהו קשיא אי ביום אידו מיירי שיהיה השוק ביום איד היאך לוקחין מהם הא אמרינן לעיל (דף ו:) דאין לוקחין מהם דבר שאינו מתקיים ואילו בגמרא דהכא (דף יג:) אמרינן דרב ירמיה זבן חד פיתא ועלה דההוא עובדא אמרינן בירושלמי א"ל חד לחבריה ואת לא נקחת גלוסקין מימיך לכך פירש רבינו מאיר דהכא מיירי ביריד שעשוי להניח בו מכס ושלא ביום אידם מיירי ולכך בשאינם מעוטרות אין כאן איסור: **אלא** בוורד והדס דקמתהני מריחא · הקשה ר"ת מ"ש מבת תיהא דאמרינן לקמן פ"ב (דף סו:) דשרי משום דריחא לאו מילתא היא ותירץ דשאני וורד והדס דעיקרייהו לריחא קיימי והוי כמו קטורת דאף לאחר שנעשית מצותו נהי שאין מועלין בו איסורא מיהא איכא ואפילו לא הוי עיקרייהו לריחא שמא יש לאסור דהא דאמרינן (פסחים דף כד:) כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן מכל מקום איסורא מיהא איכא ושמא בעבודת כוכבים אפילו ללקות נמי לקי מידי דהוה אכלאי הכרם דלוקין עליהם אף שלא כדרך הנאתן משום דלא כתיבא בהו אכילה ובעבודת כוכבים נמי לא כתיב בה אכילה באורייתא אלא בדברי קבלה (תהלים קו) ויאכלו מזבחי מתים ואע"ג דכתיב (דברים לב) אשר חלב זבחימו יאכלו מכל מקום לא הוזכר אכילה אלא איסור רק בדברי קבלה דאיתקש זבח למת ויאכלו מזבחי מתים כדאיתא פרק אין מעמידין (לקמן דף כט:) ואפילו אם תמצא לומר דמלקות ליכא איסורא מיהא איכא אבל בת תיהא אע"ג דביין נסך מיירי דבעין איסור עבודת כוכבים החמירו בו התם ליכא הנאה כי אדרבה חוזק היין נכנס בחוטמו ומזיקו וטעם האוסר לאו משום הנאת הריח אלא משום דחשיב ליה כשתייה שהריח נכנס בגופו והוא חזק ביותר ואפילו את"ל דשתיה גסה מותרת באיסור הנאה הכא כיון דאם היה שותה היין עצמו לא היתה לו שתייה גסה יש לאסור הריח הדומה לממש אע"פ שאינו נהנה [וע' תוס' לקמן סו: ד"ה אביי]: **אבל** מעוטרות בפירות מותרות · ולרבי יוחנן שאינן מעוטרות מיהא מותרות וא"ת לקמן פרק אין מעמידין (דף נג.) דתני ישראל ההולך ליריד דמעות הנמצאים בידו בחזרה אסורין דאימר עבודת כוכבים זבין ומסיק דאי גלימא זבין הכא הוה מזבין ליה כלומר ולא היה הולך שם באיסור משמע שאינו יכול לילך לשם כי אם באיסור ואמאי הוה לן (*למיתני) בההיא דחנויות שאינן מעוטרות לדבר איסור ויש לומר דהתם מיירי בשכל חנויות העיר מעוטרות לדבר איסור לרשב"ל בוורד והדס ולרבי יוחנן מיהא בפירות אי נמי הך ברייתא דלקמן מיירי ביריד שלוקחין מכס מכל מי שאינו רוצה להניח עטרה ואתיא כרבי נתן דבסמוך דאסר בין נהנה בין מהנה ואם תאמר לקמן בברייתא (דף יג.) אמאי לא תלי דזבן מבעה"ב שאינו קבוע דשרי לכולי עלמא למזבן מיניה כל דבר אף פיתא וסנדל כדמשמע לקמן בשמעתין ויש לומר דהתם בברייתא מיירי בישראל תגר דלעולם שקלי מיכסא או מן הלוקח או מן המוכר:
אבל

מסורת הש"ס
[ברא"ש סבי חנינא]
[גיטין ע.]
פסחים קיב. ע"ש
[צ"ל למיתני]

רבינו חננאל
היא. כיוצא בו לא יניח פיו על גבי הסילון המושך מן הנהר או מן הבורות וישתה מפני סכנת ערקא א) פי' שלא יבלע עלוקה של מים שהיא סכנה דאמר ר' חנינא הבולע נימא של מים מותר לחמם לו חמין בשבת ומעשה באחד שבלע נימא של מים התיר לו ר' נחמיה לחמם לו חמין בשבת ואדהכי והכי כלומר עד שיחמם לו חמין יגמע חלא שמועיל לו · אמר רב אידי בר אבין מאן דבלע זיבורא לא חיי מיהו נישקיוה רביעתא דחלא שמגז · פי' חזק אפשר דחיי עד דמפקיד על ביתו : ת"ר לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן האגמים בלילה ואם שתה דמו בראשו מפני הסכנה מאי סכנה שברירי : מתני' עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות מעוטרות כו' מעשה היה בבית שאן ואמרו חכמים המעוטרות אסורות ושאין מעוטרות

א) עי' בערוך ערך ערקא א'.

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה אבל וכו' דמהנה מותר: (ב) תוס' ד"ה הבולע וכו' פרק מומין אלו משמע: (ג) בא"ד ערקא ופי' תולעת ארוכה ומלויה במים וכו' ומוצצת את הדם וכו' עד שתהא כמו חבית: (ד) בא"ד ונמצא כריסו צבה·נ"ב מדמקשינן עלה בפרק מומין אלו בגמרא כריסו צבה ופיסוק לי משום סכנת עלקא אהא קיימא דתניא מעשה באחד שביקש להשתין מים ולא השתין ונמצאת כריסו צבה ומקשינן עלה מפני מה אמרו בזה שכריסו צבה מפני שלא השתין שמא ערקא בלע ונתפח בטנו ופרקינן שהיה שתן של אותו האיש שותת והבולע ערקא כל התלאות שבמעיו מוצצת הערקא מכאן ידעינן שמפני שביקש להשתין ולא השתין נמצאת כריסו צבה: (ה) בא"ד דבני אינשי עכ"ל הס"ד:

גליון הש"ס תוס' ד"ה אלא וכו' ושמא בעבודת כוכבים אפילו ללקות. עיין לקמן דף מג ע"ב תוס' ד"ה אמרו לו ודף מה ע"ב תוס' ד"ה לא: באה"ד לא כתיב בה אכילה באורייתא. לא זכיתי להבין דהשתא אם היא האיסור נכתב בתורה ולשון אכילה לא נזכר רק בדברי קבלה אבל באמת הא בדאורייתא לא כתיב האיסור כלל רק בקרא דדברי קבלה ויאכלו זבחי מתים ובהסוף קרא הא כתיב אכילה א"כ לא איסור רק בלשון אכילה וצ"ע · גם קשה אמאי לא אמר בפשיטות כיון דאיתקש לזבחי מתים לגמרי איתקש ובמת אף שלא כדרכו אסור דבמת לא כתיב אכילה ואי דלא איתקש רק למה דנזכר בפסוק הא לגבי זה גם דרך הנאתו לא הוי דאורייתא דהא בקרא לא נזכר ספיקא רק לענין אכילה ועיין תוס' ב"ק דף עא ע"ב :

גמרא

אבל מהנה שרי ורבי יוחנן אמר אפילו מעוטרות בפירות נמי אסור ק"ו נהנה אסור מהנה לא כ"ש מיתיבי רבי נתן אומר יום שעבודת כוכבים מנחת בו את המכס מכריזין ואומרים כל מי שנוטל עטרה ויניח בראשו ובראש חמורו לכבוד עבודת כוכבים יניח לו את המכס ואם לאו אל יניח לו את המכס יהודי שנמצא שם מה יעשה יניח נמצא נהנה לא יניח נמצא מהנה מכאן אמרו הנושא ונותן בשוק של עבודת כוכבים בהמה תיעקר פירות כסות וכלים ירקבו מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח *ואיזהו עיקור המנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה קתני מיהת יניח נמצא נהנה לא יניח נמצא מהנה אמר רב משרשיא בריה דרב אידי קסבר רשב"ל פליגי רבנן עליה דרבי נתן ואנא דאמרי כרבנן דפליגי עליה ור' יוחנן סבר לא פליגי ולא פליגי והא תניא *הולכין ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהם בהמה עבדים ושפחות בתים ושדות וכרמים וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל מידם ואם היה כהן *מטמא בחוצה לארץ לדון ולערער עמהם וכשם שמטמא בחוצה לארץ כך מטמא בבית הקברות בבית הקברות סלקא דעתך טומאה דאורייתא היא אלא בית הפרס דרבנן ומטמא ללמוד תורה ולישא אשה א"ר יהודה אימתי בזמן שאין מוצא ללמוד אבל בזמן שמוצא ללמוד אינו מטמא רבי יוסי אומר אפילו בזמן שמוצא ללמוד יטמא לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל א"ר יוסי מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו לצידן ללמוד תורה ואמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי אלמא פליגי אמר לך רבי יוחנן לעולם לא פליגי ולא קשיא כאן בלוקח מן התגר דשקלי מיכסא מיניה כאן בלוקח מבעל הבית דלא שקלי מיכסא מיניה אמר מר בהמה תיעקר והא איכא צער בעלי חיים אמר אביי אמר רחמנא את סוסיהם תעקר אמר מר ואיזהו עיקור מנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה ורמינהי *אין מקדישין ואין מחרימין ואין מעריכין בזה"ז ואם הקדיש והחרים והעריך בהמה תיעקר פירות כסות וכלים ירקבו

רש"י

מהנה לא כ"ש · והא מהנה הוא שהחנוונין שבתוכן סוחרי מעות של כומרים הן *אי נמי הוא יהיב ליה לבעל (א) המעות מסחורתו שעושה שם ומטיא להו הנאה אבל שאינן מעוטרות לאו דכומרים הן: נהנה · מן הריח של עשבים או של בשמים: מהנה · נותן מכס: מן הארכובה ולמטה · אבל עיקור תורה אור שתטרף בו אסור לעשות כן בידים בבהמה ואע"פ שהיא אסורה בהנאה: וכותב · שטרות: ומעלה בערכאות שלהן · מקום גדוליהן ושופטיהן ומעלה שטרותיו לפניהם לחתום ואף על פי שכבוד ותפארת היא להם ואיכא למימר דאזיל ומודה: שהוא כמציל מידם · שמתוך כך יהיו לו עדים ומסייעין (ב) להציל מן העוררין: בית הפרס · שדה שנחרש בה קבר וחשו חכמים עד מאה אמות דלדלה מחרישה את כתיתי העצמות ושמא יעבור על עצם כשעורה ויסיטנו: לצידן · לחוצה לארץ וארץ העמים מטמא מדרבנן כבית הפרס: ואמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי · ומדאיירי (ג)ר' יוחנן ש"מ שמיעא ליה לר' יוחנן הך מתני' ולוקחין מהן בהמה פליגא אדרבי נתן: דשקלי מיניה מיכסא · מן הלוקח וכמנא מהנה: ואת סוסיהם תעקר · ביהושע כתיב אלמא מותר לרדותן בכך: ואין מחרימין · קסבר סתם חרמים לבדק הבית דפלוגתא היא [בערכין](דף כח:) וכיון דהשתא ליכא בית המקדש אתי בהו לידי תקלה דמתהני מהקדש ומעילה: נועל

תוספות

אבל מהנה שרי · וא"ת לקמן פרק כל הצלמים (דף מז:) גבי מי שהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו ופריך והא קא שביק רווחא לעבודת כוכבים *ומאי פירכא הא אמרינן הכא דמהנה מותר וי"ל דהתם איכא הנאה יתירא ונראה כנותן מקום לעבודת כוכבים ור"ת פירש דודאי כל מהנה אסור לבד מהכא מפני שיש באותה הנאה בזיון לעבודת כוכבים שפורע המכס לפי שאינו מחשיב העבודת כוכבים כל כך שישים העטרה בראשו*:

ק"ו נהנה אסור מהנה לא כ"ש · כתב רבינו ברוך דאותו יריד שהכומרים של עבודת כוכבים לוקחים בו מכס מן המכר מיד אם אותו מכס הוא לבנין עבודת כוכבים והעובד כוכבים מפרש קח בסכום כך וכך ועוד פשוט לבנין עבודת כוכבים אסור דמהנה אסור כר' יוחנן ואף אם לא הזכיר לו לבנין עבודת כוכבים אלא אחר שפירש לו הסכום אמר לו ועוד פשוט נראה דאסור כי מה שלא הזכיר לבנין עבודת כוכבים מפני ישראל הוא מניח ומ"מ אם לא היה מפני הבנין היה נותן לו בסכום הראשון ונמצא הפשוט יוצא מכיס הישראל לבנין עבודת כוכבים והר"ר משה מקולי כתב בספרו כי אם אמר סתמא ועוד פשוט יכול להיות דמותר דשמא יתננו לעניי עובדי כוכבים:

יניח נמצא נהנה · פ"ה יניח העטרה בראשו ונמצא נהנה מן הריח ואע"פ שמניחין לו את המכס ויהנה אינו נקרא נהנה מעבודת כוכבים כיון שהמעות שלו:

מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח · לכאורה משמע דהני מעות אינם אסורים אלא מטעם קנס דומיא דפירות ושאר דברים אבל אינם אסורים מטעם חשש דמי עבודת כוכבים ותימה דלקמן (דף נג.) גבי ישראל ההולך ליריד משמע דמעות הנמצאות בידו אינם אסורין מטעם קנסא דמשא ומתן אלא מטעם דאמרי' עבודת כוכבים זבין כך הקשה הר"ר אלחנן ותירץ ר"י דהתם ה"ק (ד)בחזרה אסור אפי' לישא וליתן עמו משום חשש דמי עבודת כוכבים כיון דהלך ודאי דמי עבודת כוכבים בידו דאי גלימא זבין הכא הוה מזבין ליה אבל הכא לא מיירי (ה) אלא בנמצא שם וקנס דקנסינן ליה משום דנשא ונתן ביום איד עבודת כוכבים ולהכי אין לאסור המעות אלא לדידיה דעבד איסורא ואפילו לרבי יוחנן דאמר נשא ונתן אסור מיהו לישא וליתן עמו שרי ולא חיישינן שמא ישא ויתן באותן המעות דכולי האי לא קנסו:

מנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה · פירש הקונטרס דעיקור של טרפה אסור ולא נהירא כדפרישית לעיל (דף יא. ד"ה עיקור) גבי עוקרין על המלכים אלא ה"ק דיו בכך ויכול להיות שמותרת בהנאה ואע"ג דמעות ופירות וכל אינך אסורין בהנאה מ"מ גבי בהמה יכול להיות דסגי בקנסא דעיקור:

ללמוד תורה ולישא אשה · פירוש ודעתו לחזור לא"י דאילו אין דעתו לחזור אמר בכתובות פ"ב (דף קיא.) אחיו של זה נשא (אשה) [עובדת כוכבים] ומת ברוך המקום שהרגו וזה ירד אחריו לחוצה לארץ ודוקא בהנך מצות שהן חשובות ללמוד תורה שגדול תלמוד תורה שמביא לידי מעשה ואשה נמי דכתיב (ישעיה מה) לא תהו בראה אבל לשאר מצות לא והכי משמע פ"ד דמגילה (דף כז.) אבל א]בשאלתות דרב אחאי* מפורש הך דקילי וכ"ש לשאר מצות שהם חשובות:

אמר אביי אמר קרא את סוסיהם תעקר · הקשה הר"ר אלחנן (וא"ת) למ"ד (שבת קכח:) צער בעלי חיים דאורייתא מאי ראיה מייתי מיהושע דלמא שאני התם דעל פי הדבור הוה אבל הכא בקנס דרבנן אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה וי"ל דודאי יש כח בידם לעקור היכא דנראה טעם קצת לעקור כדמוכח פרק האשה רבה (יבמות דף פט:) גבי משיאין האשה על פי עד אחד [ועי' תוס' ב"מ לב: ד"ה מדברי ותוס' לעיל יא. ד"ה עוקרין]:

אין מקדישין בזמן הזה · וטעמא משום דלא ליתי לידי תקלה ומהאי טעמא בטלו מעשר בהמה בזמן הזה כדאיתא פ"ב דבכורות (דף נג. ושם) והקשה ר"ת מהא דאמרינן פרק במה *(אשה) (שבת דף נד: ושם) תריסר אלפי עיגלי הוה מעשר ר"א בן עזריה מעדרו כל שתא ור"א לאחר חורבן הוה כשבא לכלל מצות דהא בן י"ח שנה בלבד היה כשמינוהו נשיא ומינוהו תחת ר"ג ולכל הפחות ר"ג היה נשיא שתי שנים קודם לר"א מדקאמר אשתקד בר"ה לעריה ורבן יוחנן בן זכאי שהיה נשיא קודם ר"ג משכה נשיאותו עד לאחר חורבן כדתנן (ר"ה דף כט:) משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי א"כ לא היה יכול ר"א להיות בר מצוה עד לאחר חורבן וצריך לומר כי אפוטרופוס היה לו שהיה מעשר עבורו אי נמי לא נתבטלו מיד עד לאחר חורבן כמה שנים [עי' תוס' שבת נד: ד"ה הוה]:

אין מחרימין · פירש הקונטרס דסתם חרמין לבדק הבית ויפה כוון דלמ"ד סתם חרמין לכהנים ליכא למיחש לתקלה שיכול ליתנו לכהנים מיד כדאמרינן בערכין (דף כט.) אמר עולא אי הואי התם הואי יהיבנא כולהו לכהנים:

ואם הקדיש והחרים והעריך בהמה תיעקר · תימה דאמרינן בערכין סוף פרק המקדיש שדהו (דף כט. ושם) ההוא גברא דאחרימינהו לנכסיה אתא לקמיה דרב יהודה אמר ליה שקול ד' זוזי ושדי בנהרא ולשתרו לך אלמא אית להו תקנה ופירש ר"ת דשאני התם דמקרקעי היא שהן קיימות לעולם ואין יכולין לכלותם הלכך לא עבוד בהו רבנן תקנה אתי לידי תקלה לעולם ויכול להיות שאף למטלטלין עלתה התקנה לפי שהוקדשו ביחד עם הקרקעות [ועיין תוספות יומא דף סו. ד"ה פירות ותוספות ערכין דף כט. ד"ה שקול ותוספות בכורות דף נג. ד"ה ואין]:

ירקבו

עין משפט נר מצוה

נ א ב ג ד מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה יב יג יד טו סמג לאוין מה טור וש"ע י"ד סימן קמט סעיף ג [וכרב אלפס הלכות עומאה דף סה.]:

נא ה ו ז ח מיי' פ"ג מהל' אבל הלכה יד סמג לאוין רלג טוש"ע י"ד סימן שעב סעיף א [וכרב אלפס שם]: [ועי' תוס' שבת פב: ד"ה אסור לבנותו]

נב ט מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הל' יד סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קמט סעיף ג:

נג י מיי' פ"ח מהלכות ערכין הלכה ח סמג עשין קלב:

רבינו חננאל

מותרות: [גמ'] ורבי יוחנן אמר מעוטרות בוורד ובהדס אסורות קל וחומר אם הן מעוטרות בפירות' דזה הנהנה מן הריח אסור המהנה לעבודת כוכבים שקונה מן הפירות לא כל שכן שאסורי' מיתיבי רבי נתן אומר יום שעבודת כוכבים מנחת בו המכס מכריזין ואומרים כל מי שיטול עטרה ויניחה בראשו ובראש חמורו יניחו לו המכס יהודי הנמצא שם מה יעשה יניח נמצא נהנה המכס לא יניח אלא יתן המכס נמצא מהנה לעבודת כוכבים מיכן אמרו הנושא והנותן ביריד של עבודת כוכבים אם קנה בהמה תיעקר פירות כסות וכלים ירקבו מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח איזהו הוא עיקור מנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה קתני מיהת יניח נמצא מהנה· קשיא לריש לקיש דאמר מעוטרות בוורד ובהדס בלבד הוא דאסורין שנהנה מהן אבל מעוטרות בפירות אע"ג שמהנה מותר ופריק רב שישא בריה דרב אידי קסבר ריש לקיש פליגי רבנן עליה דרבי נתן והוא דאמר כרבנן· ומקשי' מכלל דר' יוחנן סבר רבנן לא פליגי על ר' נתן והתניא הולכין ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהן בהמה עבדים ושפחות בתים שדות וכרמים וכותב ומעלה בערכאותיהן מפני שהוא כמציל מידם ואם היה כהן מטמא בחוצה לארץ לדון ולערער עמהן ומטמא נמי בבית הפרס דרבנן ומטמא ללמוד תורה ולישא אשה א"ר יהודה אימתי בזמן שאינו מוצא ללמוד תורה בארץ ישראל בטהרה אבל בזמן שמוצא לא יטמא רבי יוסי אומר אף בזמן שמוצא ללמוד תורה בארץ יצא ויטמא לפי שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד ומעשה ביוסף הכהן שיצא אחר רבו לצידן· ואמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי· קתני מיהת הולכין ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהן בהמה וכו' אלמא פליגי ופריק רבי יוחנן לעולם לא פליגי והא דרבי נתן בלוקח מן התגר דשקלי מיניה מכסא והא דקתני מ"ט איזהו עיקור מנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מהנה וכו' יהיב ליה לבעל ההנות המעות: (ב) ד"ה שהוא כמציל וכו' ומסייעין אותו להצילו מן העוררין: (ג) ד"ה וא"ר יוחנן וכו' ומדאיירי בה ר' יוחנן: (ד) תוס' ד"ה מעות וכו' בחזרה אסור אפילו לישאי נ"ב פי' ואצ"ל דהמעות עצמן אסורים משום קנס: (ה) בא"ד אלא בנמצא שם· נ"ב פי' שלא הלך לשם אלא שנמצא לשם אף קודם היריד כגון שדר שם:

א) נראה דחסר כאן וצ"ל והא דקתני דלוקחין מהן בהמה בלוקח מבעה"ב דלא שקלי מיניה מכסא דליתא מהני לעבודת כוכבים.

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוד"ה ללמוד תורה כו' אבל בשאלתות דר' אחא. נ"ב יעו"ש פ' אמור דף לב ע"א בד"ה ברם וכו' ובשאילתא שלום אות קיא דף נא ע"א ודו"ק היטב:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אבל וכו' ומאי פירכא· לא ידעתי מאי קושיא הא ר"ל הוא דאמר הכי דמהנה מותר אבל ר"י אמר מהנה לכ"ש והכי קי"ל א"כ מאי דוחקא לומר דפירכת הש"ס הוא לפי ההלכה:

ירקבו מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח ואיזהו עיקור נועל דלת בפניה והיא מתה מאיליה אמר אביי שאני התם משום בזיון קדשים ונשחטיה מישחט אתו בהו לידי תקלה ולישויה גיסטרא אמר אביי אמר קרא ונתצתם את מזבחותם [וגו'] לא תעשון כן לה' אלהיכם רבא אמר מפני שנראה כמטיל מום בקדשים נראה מום מעליא הוא ה"מ בזמן שבית המקדש קיים דחזי להקרבה השתא דלא חזי להקרבה לית לן בה וליהוי כמטיל מום בבעל מום דאע"ג דלא חזי להקרבה אסור בעל מום נהי דלא חזי לגופיה לדמי חזי לאפוקי הבא דלא לדמי חזי ולא לגופיה חזי אשכחיה רבי יונה לרבי עילאי דקאי אפיתחא דצור א"ל קתני בהמה תיעקר עבד מאי עבד ישראל לא קא מיבעיא לי כי קא מיבעיא לי עבד עובד כוכבים מאי א"ל מאי קא מיבעיא לך תניא העובדי כוכבים והרועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין א"ל ר' ירמיה לר' זירא קתני לוקחין מהן בהמה עבדים ושפחות עבד ישראל או דלמא אפי' עבד עובד כוכבים א"ל מסתברא עבד ישראל דאי עבד עובד כוכבים למאי מיבעי ליה כי אתא רבין אמר רבי שמעון בן לקיש אפילו עבד עובד כוכבים מפני שמכניסו תחת כנפי השכינה אמר רב אשי אטו בהמה מאי מכנים תחת כנפי השכינה איכא אלא משום מעוטייהו וה"נ דממעטי שרי: רבי יעקב זבן סנדלא ר' ירמיה זבן פיתא אמר ליה חד לחבריה יתמא עבד רבך הכי אמר ליה אידך יתמא עבד רבך הכי ותרוייהו מבעה"ב זבון וכל חד וחד סבר חבראי מתגר זבן דאמר רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא לא שנו אלא בלוקח מן התגר דשקלי מיכסא מיניה אבל בלוקח מבעה"ב דלא שקלי מיניה מיכסא מותר א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא אילמלא היה ר' יוחנן הא זימנא באתרא דקא שקלי מיכסא אפי' מבעה"ב הוה אסר אלא אינהו היכי זבון מבעה"ב שאינו קבוע זבון: **מתני'** אלו דברים אסורים למכור לעובד כוכבים אצטרובלין ובנות שוח ופטוטרות ולבונה ותרנגול הלבן רבי יהודה אומר מותר למכור לו תרנגול לבן בין התרנגולין ובזמן שהוא בפני עצמו קוטע את אצבעו ומוכרו לו לפי שאין מקריבים חסר לעבודת כוכבים ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור ר"מ אומר אף דקל טב והצב *(ונקלב) אסור למכור לעובדי כוכבים: **גמ'** מאי

תורה אור: ונתצתם את מזבחותם. דברים יב

תוספות

ירקבו · פי' ויניחם במקום שלא יהא נקל לבא לידי תקלה ושם ירקבו: **יוליכם** לים המלח · משום דשדי להו בעיניהו דבלא שחיקה צריך ים המלח ה"ה בשאר נהרות ע"י שחיקה כדמשמע פרק כל שעה (פסחים דף כח. ושם ד"ה עבודת כוכבים) וכעובדא שהבאתי גבי רב יהודה ואע"פ שלא הוצריך התלמוד להזכיר שחיקה אפ"ה ודאי צריך: **נועל** דלת בפניה · אין לתמוה על בכור בזמן הזה אמאי לא הצריכו לנעול דלת שלא יבא לידי תקלה ולא נצטרך להמתין עד שיפול בו מום דהאי דמצרכינן הכא משום קנסא הוא שהקדיש על חנם ועוד אי נפל ביה מומא הכא לא שרי אלא על ידי פדיון אבל בכור שהוא קדוש מאליו ולא על ידו (ג)בהא הקדושה אין לקנסו אלא ימתין עד שיפול בו מום ויאכל במומו בלא שום פדיה ואף על פי שהוא יכול להטיל בו מום קודם שילא לאויר העולם ויפקיעו מקדושת בכור למזבח רק שיתנו לכהן ולא תארע בו עוד תקלה אם לא עשה אין לקנסו בכך ולהצריכו נעילת דלת: **ונשחטיה** מישחט · פ"ה ודאי משום שחוטי חוץ אקדשי בדק הבית לא מיחייב כדתני' פרק [שני שעירים] (יומא דף סג:) שומע אני כו' משמע דלא איירי הכא אלא בקדשי בדק הבית וקשיא דא"כ כי משני רבא מפני שנראה כמטיל מום בקדשי בדק הבית מאי מטיל מום איכא הא כי כתיב (ויקרא כב) כל מום לא יהיה בו בקדשי מזבח כתיב ועוד מדקמסיק הני מילי בזמן שביהמ"ק קיים דחזי להקרבה אלמא בקדשי מזבח איירי לכך פירש ר"י דבקדשי מזבח איירי ובזמן הזה אין חייב שוחט חוץ מאחר שאינו ראוי לביאת פתח אהל מועד מידי דהוה אשלמים ששחטן בחוץ קודם פתיחת דלתות ההיכל דפטור למ"ד פרק שני שעירים (סם.) מחוסר פתיחה כמחוסר מעשה דמי ועוד י"ל דלעולם בקדשי בדק הבית מיירי ורבא בא לפרש הטעם בקדשי מזבח וגזירה קדשי בדק הבית אטו קדשי מזבח כדאשכחן גבי גיזה ועבודה בפרק ראשית הגז (חולין דף קלה.) דגזרינן קדשי בדק הבית אטו קדשי מזבח והאי כי פריך ונשחטינהו מישחט אקדשי בדק הבית פריך והוה מצי לשנויי גזרה משום קדשי מזבח והתם אסור משום שחוטי חוץ אלא שפיר קא משני*): **עבד** עובד כוכבים · טעמא דמכניסו תחת כנפי שכינה דחייב בכל המצות שהנשים חייבות דגמרינן לה לה מאשה (גיטין דף מג:): **והרועין** בהמה דקה · שלכן אבל של אחרים לא דאין אדם חוטא ולא לו כדאמר בפרק קמא דב"מ (דף ה:) גבי ההוא רעיא: **הבא** נמי משום מיעוטן. ואידך דמפרש מפני שמכניסו סבר דלא שייך בעבד מיעוטייהו דאדרבה הוי ממעט ישראל שאוכל משלו: **רבי** ירמיה זבן פיתא · וא"ת והלא פת עובדי כוכבים אסורה וי"ל דמיירי במקום שאין פלטר ישראל כדאמרינן לקמן פרק שני (דף לה:) ועוד י"ל דמיירי הכא לצורך עבדו עובד כוכבים או לצורך בהמתו אבן בירושלמי גבי האי עובדא שנייה היא משום חיי נפש משמע דלצרכו קנאו והכי גרסינן בירושלמי ואתא לא לקחת גלוסקא מימיך אמר ליה שנייה היא משום חיי נפש ואם תאמר והלא פת דבר שאין מתקיים הוא ואמרינן לעיל (דף ו:) דבר שאין מתקיים אין לוקחין מהם וי"ל דפת דבר חשוב הוא וקפץ עליה זבינא והוה כדבר המתקיים:

*)[וע"ע תוספות זבחים נט. ד"ה עד שלא נכנס וכו' ותוס' יומא סג. ד"ה שלמים]

רש"י

טעל דלת · ואין לה מה תאכל ותמות: התם משום בזיון קדשים · דאי אמרת תיעקר אינה מתה מהרה נראה בזיונה לזמן מרובה: ונשחטיה מישחט · דאי משום שחוטי חוץ אבדק הבית לא מיחייב וכדתנית [בשני שעירים] (יומא דף סג:) שומע אני אפילו קדשי בדק הבית שנקראו קרבן וכו': לידי תקלה · לאכלה: גיסטרא · יחתכנה לשנים הא ליכא בזיון קדשים דמתה מהר ותקלה ליכא דלא אכלי מינה: ה"מ · הוא דהוי מטיל מום גמור ואסור משום כל מום לא יהיה בו: בזמן שבית המקדש קיים · דקרינא ביה תמים יהיה לרצון (ויקרא כב) להקריב אבל השתא נראה בעל מום הוא ולא אסור מדאורייתא: וניהוי כמטיל מום בבעל מום · לרבא פריך דאמר נראה כמטיל מום כלומר מדרבנן הוא דאסור אמאי לא עבר מדאורייתא' משום דלא חזי להקרבה הרי מטיל מום בבעל מום דמעיקרא לא חזי להקרבה ופליגי ביה תנאי בבכורות (דף לג:) גבי בכור שאחזו דם ואיכא למ"ד אסור להקיז אפילו הוא מת משום לא יהיה בו מום וה"ל למיתני מפני שמטיל מום בבעל מום ואמאי תנא נראה: לדמי חזי · לחללו באחר ומקריב חלופיו וקרינא בו תמים יהיה לרצון משום חלופיו: לאפוקי השתא · כשאין בית המקדש קיים דשום בהמה לא חזיא לא לגופה ולא לדמי הלכך נראה בעלמא הוא ולא מיתסר מדאורייתא אלא מדרבנן: עבד מאי · לקח שם עבד מאי לרבי נתן מה יעשה לו יעקרנו או לא: ה"ג העובדי כוכבים והרועים בהמה דקה · הן ישראל והן גזלנים הרי הן כעובדי כוכבים: ואין מעלין · אותן מן הבור אם נפלו לתוכה אלא יניחם וימותו: ואין מורידין · אותן לבור להמית אותן בידים אלמא עבד עובד כוכבים אסור להמיתו בידים: קתני · לרבנן דפליגי עליה דר' נתן לוקחין מהן עבדים ושפחות: למאי מיבעי ליה · כלומר מאי מצוה יש כאן דנסרי ליה: משום מעוטינהו · שממעט העובדי כוכבים ומדלדלן שלוקח בהמתם שמשתמשין בהן: זבן סנדלא · ביריד של עבודת כוכבים לקח סנדל מן העובד כוכבים: יתמא · בלא דעת: עבד רבך הכי · לעשות סחורה בשוק של עבודת כוכבים דשקלי מיניה מכסא ומהנה: אילמלא היה רבי יוחנן באתרא · דשקלי מכסא מבעלי בתים הוה אסר ליקח אפילו מבעל הבית והשתא(א)דר' ירמיה קים לן דשקלי מבעלי בתים: שאינו קבועי · ולא מסיק מוכסי אדעתייהו למיגבי מינייהו דלא תגר ולאו בעה"ב קבוע: **מתני'** אצטרובלין ובנות שוח · מפרש בגמרא: אסור למכור לעובד כוכבים. דלצורך עבודת כוכבים קבעי לה: מוכר לו תרנגול לבן בין התרנגולים · לקח עובד כוכבים מישראל תרנגולים הרבה מותר למכור ביניהם תרנגול לבן דכיון דשקיל מיניה אחריני לאו לעבודת כוכבים קא בעי להו: סתמן ופירושן · מפרש בגמרא: דקל טב חלב ונקלב · מפרש בגמ': **גמ'** תורניתא

תורניתא

רבינו חננאל

ולמסה. אינו דעיקור בנישור הוא ורמינהו אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם הקדיש והעריך או החרים בהמה תיעקר ואיזהו עיקור נועל דלת בפניה והיא מתה מאליה · פירות כסות וכלים ירקבו מעות וכל מתכות יוליכם לים המלח · ופריק אביי לעולם העיקור בנישור הוא אבל קדשים שאני מפני מה אינו מנשר פרסותיה משום בזיון קדשים אלא נועל דלת בפניה' ואמרי' נשחטיה ונקבריה ודחי' חיישינן דלמא אכיל ליה ואתי לידי תקלה. ונשוייה גיסטרא פי' גיסטרא חותכה לשנים חציה נופלת לכאן וחציה נופלת לכאן כלומר שיחתכנה לשנים ונעשית נבילה ואינו בא לידי תקלה. ודחי אביי אסור לעשות כן בקדשים דכתיב ונתצתם את מזבחותם וניתוץ זה הריסה שמשליך אבניו אילך ואילך וכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם כלומר כל דבר שהוא לה' לא תעשה בו כעין הריסה. רבא אמר מפני מה אינו מנשר בקדשים מפני שהוא כמטיל מום בקדש.בעל מום דאע"ג דלא חזי להקרבה לדמי מיהא חזי לאפוקי האי דאקדיש דלא חזי לגופיה ולא לדמיה.אמר ליה ר' יונה לר' אילעא קתני בהמה תעקר עבד עובד כוכבים מאי אמר ליה מאי קמיבעיא לך והתניא העובדי כוכבים והרועי בהמה דקה לא מעלין אותם מן הבור ולא מורידין בכלל שאפילו עבד עובד כוכבים אם קנאו בירידי אינו חייב לאבדו בידים: הא דתניא לוקחין מהן בהמה עבדים ושפחות אסקה רב אשי משום מעוטינהו הוא דשרי ולא שנא עבד עובד כוכבים ולא שנא עבד ישראל. א)ביום אידו ר' ירמיה זבן פיתא ואמרי לה ביתא ותרוייהו מבעל הבית זבני ולא שקלי מינייהו מיכסא וכל חד אמר חבראי מתגר זבן לפיכך אמר ליה כל חד לחבריה יתמא עבד רבך הכי שקנה מתגר כאשר קנית אתה: אמר ר' אבא בריה דר' חייא אילמלא היה ר' יוחנן האידנא דשקלי מיכסא אפילו מבעלי בתים הוה אסיר. אי הכי ר' יעקב ור' ירמיה היכי זבני ופרקי' מבעל הבית שאינו קבוע זבון דלא שקלי מינייהו מידי: מתני' אלו דברים אסורין למכור לעובד כוכבים איצטרובולין כו' פי' פירי דארזא. בנות שוח מין תאנים לבנים בפטמורותיהן בעוקציהן מפני שמקריבין אותו דורון לעבודת כוכבים

א) נראה דצ"ל ר' ירמיה זבין פיתא ביום אידו ואמרי לה ביתא ור' יעקב זבן סנדלא ותרוייהו מבעל הבית זבני.

עין משפט נר מצוה

נד א מיי' פ"ח מהלכות ערכין הלכה ח סמג עשין קלג:

נה ב מיי' פ"א מהלכות איסורי מזבח הלכה ז סמג לאוין שטו:

נו ג מיי' פ"ח מהל' ערכין הלכה ט ופ"ט מהלכות עבודת כוכבים הלכה יד סמג עשין קלג ולאוין מה טור ש"ע י"ד סימן קמח סעיף ג:

נז ד מיי' פ"י מהל' רוצח הלכה יא ופ"י מהלכות עבודת כוכבים הלכה א סמג לאוין קסג טור ש"ע י"ד סי' קנח סעיף א וטוש"ע ח"מ סימן תכה סעיף ה:

נח ה מיי' פ"ט מהלכות עבודת כוכבים הלכה יד:

נט ו ז ח מיי' פ"ט מהלכות עבודת כוכבים הלכה ו ז סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קנא סעיף א:

מסורת הש"ס

לקמן סו. סנהדרין מ. [תוס' דב"מ פ"ב]

[חולין קיא:]

[נ"א ונקלב עד איתא לקמן יד: איזם עמים אכן במשנית שבמשניות ובן כפי' הרמב"ם ליתא ונקליבם]

הגהות הב"ח (א) רש"י ד"ה אילמלא היה וכו' אפילו מבעל הבית והשתא דשקלי מבעלי בתים קשיא לן דר' ירמיה הס"ד: (ב) תוס' ד"ה נועל וכו' בהא הקדושה אין לקנסו. נ"ב משמע שאם רצה לנעול לפניו הרשות בידו ואין כאן משום בזיון קדשים אבל הרא"ש בשם הר"מ שהתמיר בדבר ע"ש ועיין עוד במ"ש הרא"ש סוף בכורות וכן הוא דעת ר"י ורבינו אלחנן שחולקים על הר"א ממיץ כמ"ש הסמ"ג והמרדכי ע"ש:

גליון הש"ס גמ' הני מילי בזמן שבית המקדש קיים. עיין טורי אבן מגילה דף י' ע"א ד"ה מ"ט הדר ביה: שם לדמי חזי. עיין לשונות הרמב"ם בכבור מתני' ובכור הא אין לו פדיון ואין תמורתו קריבה וא"כ לא חזי לדמי וצע"ג: תוס' ד"ה נועל וכו' אין לקנסו. עיין בכורות דף כח ע"א תוספות ד"ה

מאי איצטרובלין תורניתא ורמינהו הוסיפו עליהן אלכסין ואיצטרובלין מוכססין ובנות שוח ואי סלקא דעתך איצטרובלין תורניתא תורניתא מי איתא בשביעית (*והתנן) **וזה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שביעית וכל שאין לו עיקר אין לו שביעית אלא אמר רב ספרא פירי דארזא וכן כי אתא רבין א"ר אלעזר פירי דארזא : בנות שוח : *אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן תאיני חוורתא : ופטוטרות : אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בפטוטרותיהן שנו : לבונה : אמר רבי יצחק אמר ר"ש בן לקיש לבונה זכה תנא *ומכולן מוכרין להן חבילה וכמה חבילה פירש ר' יהודה בן בתירא אין חבילה פחותה משלשה מנין וליחוש דלמא אזיל ומזבין לאחריני ומקטרי *אמר אביי אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן : ותרנגול לבן : א"ר יונה א"ר זירא אמר רב זביד ואיכא דמתני אמר ר' יונה אמר ר' זירא תרנגול למי מותר למכור לו תרנגול לבן תרנגול לבן למי אסור למכור לו תרנגול לבן תנן רבי יהודה אומר מוכר הוא לו תרנגול לבן בין התרנגולין היכי דמי אילימא דקאמר תרנגול לבן למי תרנגול לבן למי אפילו בין התרנגולין נמי לא אלא לאו דקא אמר תרנגול למי תרנגול למי ואפילו הכי לרבי יהודה בין התרנגולין אין בפני עצמו לא ולת"ק אפילו בין התרנגולין נמי לא אמר רב נחמן בר יצחק הכא במאי עסקינן כגון דאמר זה וזה תניא נמי הכי *אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאמר תרנגול זה לבן אבל אם אמר זה וזה מותר ואפילו אמר תרנגול זה עובד כוכבים שעשה משתה לבנו או שהיה לו חולה בתוך ביתו מותר (*והתניא) *עובד כוכבים שעשה משתה לבנו אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש בלבד אותו היום ואותו האיש מיהא אסור אמר רב יצחק בר רב משרשיא בטוויג תנן ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור מאי סתמן ומאי פירושן אילימא סתמא דקאמר חיטי חוורתא פירושו דקאמר לעבודת כוכבים לא

תורניתא · מין ארז והיא שטה כדאמר בר"ה (דף כג·) : הוסיפו עליהן · לענין שביעית : כל שאין לו עיקר · להתקיים בארץ בימות הגשמים כגון קישואין ודילועין וכיוצא בהן : אין לו שביעית · ומותר לעשות מהן סחורה ואינו מצוה להפקירן : פירי דארזא · גלנ"ש : בפטוטרותיהן שנו· פטוטרות דמתני' לאו מין הוא באפי נפשיה אלא ה"ק אין מוכרין להן כל אלו איצטרובלין ובנות שוח בעוקציהן לפי שתולין אותן בפני עבודת כוכבים ודרכן לעובדן בכך : לבונה זכה · מין לבונה היא : שלשה מנין · משקל שלשת מנין דהא ודאי לסחורה קא מכוין : אלפני מפקדינן · על לפני עור לא תתן מכשול אנו מצווין שלא ליתן מכשול בדבר האסור לו וכל הני דאסרינן לזבוני להו משום לפני עור לא תתן מכשול (א) דבן נח מוזהר על עבודת כוכבים : אלפני דלפני · כגון הכא דהאי ודאי לאו לעבודת כוכבים קבעי ומשום דלא ליזדבן איהו לאחריני (ב) ומקטרי לא מפקדינן למיסר : מותר למכור לו · לעובד כוכבים תרנגול לבן כיון דלא אידכר לבן לאו לעבודת כוכבים קבעי : אילימא דאמר תרנגול לבן למי · וא"ל ישראל לא מזבנינא לך אלא בהדי אחרינא : אפילו בין התרנגולין נמי לא · דהא גלי דעתיה דלעבודת כוכבים קבעי ליה וניחא ליה דליזבון שאר התרנגולין בשביל הלבן : הכ"ע דאמר זה וזה · מתני' דלר' יהודה בפני עצמו לא ולת"ק לגמרי אסור כגון דמעיקרא אדכר לבן ושחור ואדוס הלכך לבן לרבי יהודה בפני עצמו אסור כיון דמעיקרא אדכר והשתא שקיל לבן ואזיל ליה מעיקרא נמי איכוין ללבן והאי דאדכר שחור איערומי אערים דידע הוא דאי שאיל לבן לחודיה לא זבין ליה ישראל ובין התרנגולין מותר דמיגו דשחור לאו לעבודת כוכבים לבן נמי לאו לעבודת כוכבים ורבנן אפילו בין תרנגולין נמי אסור הואיל דקתבע לבן ומיהו תרנגול סתמא בין לר' יהודה בין לרבנן מותר למכור לו תרנגול לבן כרבי זירא : תניא נמי הכי · כדתרלא רב נחמן דבאומר זה וזה פליגי : אימתי · תרנגול לבן אסור למכור : בזמן שאמר תרנגול זה לבן · מכור לי והאי זה לאו דוקא : אבל אמר זה וזה · אינו מותר למכור לו אלא שניהם יחד אלמא רבי יהודה בדאמר זה וזה קאי ומשום הכי בפני עצמו לא הואיל ואמר לבן ומדרבי יהודה נשמע לרבנן : ואפילו אמר תרנגול זה לבן · אם היה עובד כוכבים שעושה משתה לבנו או שיש לו חולה בתוך ביתו : מותר · דלסעודתו קבעי ליה משום כוי ולחולה נמי קבעי ליה משום רפואה : אינו אסור · לשאת ולתת עמו אלא אותו היום משום דמקריב הוא היום לעבודת כוכבים ואזיל השתא ומודה : בטוויג · האי משתה דקתני מותר למכור לו תרנגול לבן לאו במשתה חופת בנו דהא ודאי לתקרובת עבודת כוכבים קבעי ליה אלא במשתה של מריעות שעושין הנערים זה עם זה וקורין קמפרוייס"א דלא חשיב כולי האי שיקריבו לעבודת כוכבים : לאו

תורניתא (ג) · פ"ה מין ארז כדאמרי' בר"ה (כג· ושם) בעשרה מיני ארזים שטה תורניתא וקשיא דבסמוך פריך מההיא וכל שאין לו עיקר ופ"ה שאין לו עיקר מתקיים בארץ בימות הגשמים ואי תורניתא ארז הוא הא יש לו עיקר מתקיים ועוד קשיא לפירושו הרי תבואה דאין לה עיקר בימות הגשמים ויש לה שביעית ועוד קשיא אי תורניתא אילן הוא תורניתא הוא דלא מזבנינן הא שאר אילנות מזבנינן והא תנן (לקמן יט:) אין מוכרין להם במחובר לקרקע דהכי דייק לקמן גבי דקלא לכך פר"ת דתרי גווני תורניתא ניניהו והיא דהכא הוא מין אדמה כעין כבריתא פי' גפרית שאין לה עיקר שורש בקרקע לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אבל תבואה יש לה עיקר בימות החמה ומשום הכי פריך עלה מההיא דשביעית וכה"ג פריך בשבת פרק ר"ע (דף נ·) גבי כבריתא וגם רש"י פירש שם כן שתורניתא דהכא כעין כבריתא : בנות שוח · לכאורה משמע דפירי גרוע הוא מדהוסיפו עליהם אבל מעיקרא לא הוו נהגו בהו שביעית וכן משמע בריש מס' דמאי (פ"א) דלא נחשדו עליהם עמי הארץ דתנן הקלין שבדמאי השיתין והרימין ועוזרדין ובנות שוח וקשיא דבפ"ק דשבועות (דף יב: ושם ד"ה כבנות) אמר גבי מותרות קיץ למזבח כבנות *שבע לאדם שאוכלין אותם בקנוח סעודה אלמא חשובות נינהו ובנות שבע הם בנות שוח כדאיתא בבראשית רבה (פט"ו) תאנים שאכל אדם הראשון איכא דקרו להו בנות שוח לפי שגרמו שוח לאדם ואיכא דקרו להו בנות שבע שגרמו שבע אבילות לאדם ובפרק ד' נדרים (נדרים דף כז.) נמי גבי הנודר מן הכלכלה והיו בה בנות *שבע ואמר אילו הייתי יודע שבנות שבע בתוכה הייתי אומר תאנים שחורות ולבנות אסורות ובנות שבע מותרות מכל הכי משמע דבנות שבע חשובים י"ל דודאי בנות שוח פרי חשוב הוא ומה שלא נחשדו עמי הארץ עליהם היינו מפני שיש מהם הרבה והוא מין פרי הגדל ביערים כמו עוזרדין דחשיב בהדייהו גבי קלים שבדמאי לפי שמצוי להם מן ההפקר לא נחשדו שלא לעשר הגדל סביב גנותיהם וסביב פרדסותיהן ולא מפני שהוא גרוע ולגבי שביעית מעיקרא סבור כיון שאין נגמרים בשנה שנחנטים בה כדאמרינן (ר"ה דף טו:) בנות שוח שביעית שלהן שניה לפי שעושות לשלש שנים הוי סברי דלא שייך למיזל בהו לא בתר חנטה ולא בתר לקיטה ולבסוף הלכו בו אחר חנטה ונוהג דין שביעית שלו בשנה שניה של שמטה אכן קשיא דהכא קא מפרש תלמודא בנות שוח תאני חיורתא וכן בפרק כילד מברכין (ברכות דף מ:) ובפ' ארבעה נדרים שהבאתי משמע דאינם לא תאנים שחורות ולא תאנים לבנות וי"ל דג' מיני תאנים הם שחורות ולבנות הם סתם תאנים ובנות שוח ומאותם בנות שוח יש מהם רעות ויש מהם טובות ורעות מיירי הכא ובמסכת דמאי ולכך קורא אותם בנות שוח שתולה הקלקלה במקולקל אע"פ שמהם לא אכל אדם כי אם מן הטובות והם אותם בנות שבע דמיירי בהו בשבועות ובנדרים כי מסתמא אדם הראשון מן הטובות אכל ור"ת היה מפרש דגרס הכא גבי שביעית מוכססין בנות שוח ולא גרס ובנות שוח והוא מין בנות שוח ולא בנות שוח ממש ואותו פרי הוא גרוע ומביא ראיה מפ"ק דבכורות (דף ח· ושם) דאמרינן התם הארי והדוב והנמר והברדלס עיבורן ג' שנים וכנגדן באילן בנות שוח נחש ז' שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר וי"א מוכססין בנות שוח ופירש"י שם שהוא מין בנות שוח ולא בנות שוח ממש : פירי דארזא · פ"ה גלונין והוא מאכל חזירים ורשב"ם בשם רש"י פירש פירות אילן שקורין פין ויש בו גרעינין ואינו ראוי לאכילה וניחא כי גם במס' ר"ה (דף כג· ושם) פירש"י תורניתא פין ושם מדבר בגוף הארז וכאן בפירות והאי דקאמר בב"ב (דף פ: ושם ד"ה מה) ארז אינו עושה פירות ודאי אותו שסמו ארז אינו עושה פירות וזה שמו שטה :

כגון דאמר זה וזה · פרש"י שאמר תרנגול לבן ושחור למי ור"י אומר דמיירי כגון שיש ביד הישראל הרבה תרנגולים לבנים ושחורים וקאמר זה וזה והכי משמע בסמוך דקא אמר אימתי בזמן שאמר תרנגול זה לבן משמע דקמיה קאי ורש"י פירש דזה לאו דוקא :

עין משפט נר מצוה

ס א (מיי' פ"ט מהל' עכו"ם ויובל הל' יג):

סא ב טוש"ע י"ד סי' קנא סעיף א :

[שבת ל. נדה סב.]

[בספרים שלפנינו שם א תא כבנות שוח וכן גיינו שם בתוס' אבל גי' הערוך שם בשבועות כבנות שבע]

רבינו חננאל

כוכבים' לבונה פירוש לבונה זכה אסור למכור לעובדי כוכבים מפני שמקטירין אותה לעבודת כוכבים : תנא מכולן מוכרין להן חבילה פי' לסחורה וכמה היא חבילה פירש ר' יהודה בן בתירא אין חבילה פחותה משלשת מנין · ומקשי' דילמא אזיל האי תגרא דזבן שלשת מנין ומזבין לאחריני ומקטרי ופרקי' כי מפקדינן משום ולפני עור לא תתן מכשול דלא למיזבן להנהו דמקטרי אבל לפני דלפני לא מפקדינן : ותרנגול לבן · אוקימנא בזמן שאומר העובד כוכבים מי מוכר לי תרנגול לבן אבל אם אמר לבנים או שחורים בכלל ואפי' א) אמר תרנגול לבן זה מוכרין לו. תניא נמי הכי אמר ר' יהודה בזמן שאמר לו תרנגול לבן אבל אמר זה וזה מותר ואפי' אמר תרנגול לבן זה · ואם יש לו חולה בתוך ביתו מותר. ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו מותר · ומי שרי והתניא עובד כוכבים שעשה משתה לבנו אותו היום ואותו האיש אסור ופריק ר' נחמן בריה דרב משרשיא בטוויג · ומקשי' ממתני' דתנן ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור

א) פי' רבינו הוא כפירוש ר"י בתוס' ד"ה כגון ומיהו זה לר"י אבל לת"ק אסור וצ"ע :

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלפני מפקדינן וכו' מכשול הוא דבן נח : (ב) ד"ה אלפני וכו' דמקטרי לא : (ג) תום' ד"ה תורניתא· נ"ב עיין במ"ש התוס' במסכת נדה דף סב ע"א בד"ה כל שאין לו עיקר:

מסורת הש"ס

[צ"ל והתניא]

[ברכות מ:]

[תוספת' פ"א]

[לקמן כא·]

[תוספתא פ"א ע"ש]

[צ"ל והתנן] [לעיל ח·]

לא סתמן צריכא למימר דמזבנינן ולא פירושן צריכא למימר דלא מזבנינן אלא סתמן דקאמר חיטי פירושן דקאמר חוורתא מכלל דתרנגול אפי' סתמן נמי לא אמרי לעולם סתמן דקאמר חיטי חוורתא פירושן דקאמר לעבודת כוכבים ופירושן אצטריכא ליה סד"א האי גברא לאו לעבודת כוכבים קא בעי אלא מיבק הוא דאביק בעבודת כוכבים וסבר כי היכי דההוא גברא אביק ביה כ"ע נמי אביקו אימא הכי כי היכי דליתבו לי קמ"ל בעי רב אשי תרנגול לבן קטוע למי מהו למכור לו תרנגול לבן שלם מי אמרינן מדקאמר קטוע לאו לעבודת כוכבים קבעי או דלמא איערומי קא מערים את"ל האי איערומי הוא דקא מערים תרנגול לבן למי תרנגול לבן למי ויהבו ליה שחור ושקל ויהבו ליה אדום ושקל מהו למכור לו לבן מי אמרינן כיון דיהבו שחור ושקל אדום ושקל לאו לעבודת כוכבים קא בעי או דלמא איערומי קא מערים תיקו: ר"מ אומר אף דקל וכו': א"ל רב חסדא לאבימי גמירי דעבודת כוכבים דאברהם אבינו ד' מאה פירקי הויין ואנן חמשה תנן ולא ידעינן מאי קאמרינן ומאי קשיא דקתני ר"מ אומר אף דקל טב חצב ונקלם אסור למכור לעובדי כוכבים דקל טב הוא דלא מזבנינן הא דקל ביש מזבנינן והתנן אין מוכרין להם במחובר לקרקע א"ל מאי דקל טב פירות דקל טב וכן אמר רב הונא פירות דקל טב חצב קשבא נקלם כי אתא רב דימי א"ר חמא בר יוסף קורייטי א"ל אביי לרב דימי תנן נקלם ולא ידעינן מהו ואת אמרת קורייטי ולא ידעינן מאי אהנית לן א"ל אהנאי לכו דכי אזלת התם אמרת להו נקלם ולא ידעי אמרת להו קורייטי וידעי וקא מחוו לך: **מתני'** מקום שנהגו למכור בהמה דקה לעובדי כוכבים מוכרין מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין*) ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה עגלים וסייחים שלמין ושבורין ר' יהודה מתיר בשבורה ובן בתירא מתיר בסוס: **גמ'** למימרא דאיסורא ליכא מנהגא הוא דאיכא היכא דנהיג איסור נהוג היכא דנהיג היתר נהוג ורמינהי אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים מפני שחשודין על הרביעה אמר רב מקום שהתירו למכור התירו לייחד מקום שאסרו לייחד אסרו למכור

*) [גיר' רי"ף ואל ישנה אדם מפני המחלוקת]

ור"א

רש"י

לאו סתמא צריכא למימר דמזבנינן · דלא תנינן אלא תרנגול לבן אבל חיטי חוורתי מותר: אפי' סתמן נמי לא · וקשיא לרבי זירא דאמר תרנגול למי מותר למכור לו תרנגול לבן: סד"א האי גברא לאו לעבודת כוכבים קבעי · דהא אין דרך חיטין להקריב לעבודת כוכבים: אלא מיבק אביק ביה: קשור ואילו קונין מידו שום חפץ לצורך עבודת כוכבים היה נותנה בזול מתוך שהוא אדוק לעבודת כוכבים וסבור כי היכי דאדיקנא בה ויהיבנא כל מידי דאית לי בזול לצורך עבודת כוכבים כ"ע נמי אדוקין בה סבר אימא לעבודת כוכבים קבעינא ויהבו לי בזול ומיהו אין לבו לעבודת כוכבים וליפשרי קמ"ל: קטוע · רגל: איערומי אערים · דידע הוא שאין קטוע מצוי וימכרו לו שלם אלא להוציא מלבם שלא יבינו שלצורך עבודת כוכבים הוא תובע קטוע: ויהבו ליה שחור ושקיל · כלומר כשמוכרין לו שחור לבדו שקיל ליה ואליבא דר' יהודה מיבעיא ליה הכי ולא לרבנן דרבנן אפי' בין התרנגולים אסרי: דקל טב ודקל ביש · שני מיני דקלים הם: אין מוכרין להן במחובר לקרקע · כדמפ' לקמן (דף כ·) משום דכתיב לא תחנם לא תתן להם חניי' בקרקע: קשבא · מין תמרים כמו (מגילה ז:) מלא טסקא דקשבי ואית דאמר היינו הלובה שבו תיחם יהושע את הארץ (ב"ב דף נו·) ועשב נאה הוא: קורייטי · מין פירות וי"א עפרורית קרטי לבונה ואינו נראה דא"כ אמאי לא ידעי: דכי אזלת להתם · לא"י: **מתני'** מקום שנהגו למכור בהמה דקה · כגון מקום שלא נחשדו על הרביעה והכי מפרש לה בגמרא · ואל ישנה אדם מפני המחלוק' לא גרס לה הכא אלא בפסחים (דף נ:) גרס לה: ובכל מקום אין מוכרין להן בהמה גסה · מפני שמיוחדת למלאכה ועושה בהמתו מלאכה בשבת: עגלים וסייחים שלמים ושבורים · ואפילו שבורים שאינן ראוין למלאכה גזרו בהו רבנן דלמא אתי לאחלופי ואתי למזבן להו גדולים ושלמים הראוין למלאכה ואיכא למיחש להו לשאלה ולשכירות ולנסיוני כדמפרש טעמא בגמ': מתיר בשבורה · מפרש טעמא בגמ': מתיר בסוס · שאין מלאכתו אלא לרכיבה ורכיבה שבות היא ולאו מלאכה משום דחי נושא את עצמו לא איכפת לן אי אתי להשאילו ולהשכירו: **גמ'** מפני שחשודין על הרביעה · ואיכא משום לפני עור לא תתן מכשול דבני נח נצטוו על הרביעה דכתיב (בראשית ב) והיו לבשר אחד יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד (סנהדרין דף נח·): אמר רב במקום שהתירו למכור כו' · כלומר יחוד נמי במנהגא תליא מילתא ומקום שנהגו למכור דקתני מתני' כגון במקום שאין חשודין על הרביעה לפיכך התירו לייחד: ומקום שאסרו לייחד · כדקתני אין מעמידין מיירי במקום שחשודין על הרביעה שמנהגם בכך ולפיכך אסורין למכור והכל הולך אחר המנהג ולא קשיא הא דלא קאמר נמי כי האי לישנא מקום שאסרו למכור אסור לייחד כי היכי דקאמר מקום שהתירו למכור התירו לייחד משום דהתירו למכור דקתני קא מהדר אמתני' דקתני מקום שנהגו למכור מוכרין דתנא דידן לא איירי אלא במכירה ומקום שאסרו לייחד (א) דקמהדר אהסיא דאין מעמידין דמיירי באיסור יחוד:

ור"א

תוספות

ויהבו ליה שחור ושקל · נראה דהך בעיא היא אפילו לרבנן דאסרי בין התרנגולים דאיכא למימר דעד כאן לא אסרי אלא בשיש שם לבנים ושחורים ואמר זה וזה ואז יש לחוש דדעתיה אלבן וקונה שחור מפני לבן שעמו אבל הכא כי יהבי ליה שחור ושקיל ליה ואזיל אינו יודע שיתנו לו לבן: **חצב** קשבא · פ"ה והוא מין תמרים והכי נמי משמע בפ"ק דמגילה (דף ז:) דקאמר התם מלי טסקא דקשבי וטסקא הוא סל שמשימין בו תמרים כדאמרינן בריש הזורק (גיטין דף עח·) טסקא דאכלה ביה תמרים וקשבא נמי משמע בפרק הכונס (ב"ק דף נח: ושם ד"ה קשבא) שהוא דקל גבי ההוא דקן קשבא מחבריה אמר ריש גלותא לדידי חזי לי ותלת תאלתא בקינא הוו קיימי ותאלי הם דקלים בחורים כדמשמע בפרק המוכר את הבית (ב"ב דף סט:) וקשיא אמאי נקט דקל טב כיון דדקלי כולהו אסירי לכך נראה לפרש דתרי מיני קשבא ניניהו האחד נושא תמרים ומיניה מיירי בכל הני שהבאתי אבל האי דהכא הוא מין עשב שבו תיחם יהושע לישראל את הארץ וכן משמע בפרק ח"ה (שם דף נו·) שמעמידין אותו על המצרים דאמרינן אין שם לא מיצר ולא חצב מאי ובערוך (ערך חצב ה') פירש כל חצבא דהכא שהוא יערת הדבש קנה שגדל בו צוקר"א ובמסקנא דהך שמעתא כתב ר' ברוך בר' כיון דשאר דברים פירושן אסור א"כ אסור לעולם למכור לכומר עובד כוכבים לבונה דהוי כמו פירושן דדבר ברור הוא דלתקרובת בעי ליה ועובר משום לפני עור וגם אסור למכור שעוה לשום עובד כוכבים ביום איד ההוא אבל ודאי בשאר ימים מותר וכן אותם כלי עבודת כוכבים שישראל קונה לאחר שפגמו העובד כוכבים ובטלו מ"מ אסור למכרו לעובד כוכבים כמו שהוא עד שיהא ניתך כולו דבשביל פגימה אחת אינו מניח לתת בו יין לקלם לעבודת כוכבים והכי נמי ספרי' פסולים הראוים לתיפלה בבית עבודת כוכבים אסור למכור להם לכומרים דעובר משום לפני עור ואף לעובד כוכבים שאינו כומר אסור דבודאי יתננו או ימכרנו לכומר: **מקום** שנהגו שלא למכור אין מוכרין · פירוש משום חשש רביעה. ועבר אלפני עור וגו' ומדלא מפליג הכא בין אית ליה בהמה ובין לית ליה בהמה אלמא משמע דאפילו אית ליה לעובד כוכבים בהמה אחרינתא אסור וקשה להר"ר אלחנן מ"ש מדלעיל (דף ו·) גבי תקרובת דאי אית ליה לדידיה בהמה שרי ללישנא דלפני עור והכא קיימינן לאותו לישנא כדפרי' ותירץ ר' יהודה דשאני רביעה שהוא מתאוה לכל בהמה ובהמה וא"ת במקום שנהגו שלא למכור נמי ניחא לשחיטה זבנה כדקאמרינן בגמ' גבי רב הונא דזבין פרה לעובד כוכבים משום דאימר לשחיטה זבנה ויש לומר דסתם בהמה דקה לגדל היא עומדת כעז לחלבה ורחל לגיזתה: **שלמין** ושבורין · פירוש דגזרינן שבורין אטו שלימין ותימה מ"ש מפרה' דתלינן באימר לשחיטה זבנה ובשבורין ודאי לשחיטה זבנה וי"ל דשבורין כי חזו להו עלמא בבית העובד כוכבים סברי דשלמין נמכרו ובבית העובד כוכבים נשתברו וכי זבין להו לשחיטה זבין אבל פרה אפילו לאחר ימים רבים כי חזו לה עלמא בביתיה דעובד כוכבים אמר לשחיטה זבנה לפי שאינה ראויה למלאכה כל כך אבל אין לפרש דאינה ראויה למלאכה כלל דהא אמרינן בגמ' (לקמן טו·) ישראל שמכר פרה מכאן משמע דפרה בת מלאכה היא וכן (שם:) לא *ישכור לו פרה החורשת בשביעית אלמא בת מלאכה היא רשב"א*: **ובן** בתירא מתיר בסוס · פ"ה משום דלרכיבה בעי ליה כיון שאין מלאכתו אלא ברכיבה ואין ברכיבה חיוב חטאת אלא שבות ולא דק דודאי במיוחד לרכיבת אדם אמר בפ' המצניע (שבת דף צד·) דאפילו רבנן מודו דליכא חיוב חטאת משום דחי נושא את עצמו ולא פליגי אלא בסוס המיוחד לעופות וא"ת מנ"ל התם דטעמייהו דרבנן דאסרי הכא היינו משום דס"ל דאין חי כזה דעופות נושא את עצמו דלמא טעמייהו כרבי *דגזר משום תורת כלי זיין וי"ל דמדכייל ליה עם שאר בהמה גסה דטעמייהו ממה שיש איסור בשעת מכר משום שאלה שכירות ונסיוני אלמא ש"מ בסוס נמי היינו טעמייהו: **אמר** רב במקום שאסרו לייחד אסרו למכור כו' · פירוש דטעמא דשרו רבנן במקום שנהגו למכור היינו משום דלא חשידי על הרביעה וה"ה לייחד אלמא תלי רב טעמא דמכר בחשד דרביעה וקשה לר"י אמאי לא פריך ליה ממתני' דלקמן (דף טו:) בשמעתין מקום שנהגו למכור בהמה דקה לכותים מוכרין ובמקום שנהגו שלא למכור אסור והתם ליכא חשד דרביעה כדפריך לקמן דאין כותים חשודים על הרביעה וצריך עיון ולמאי דהדר ביה רב ניחא:

ושמעה

עין משפט נר מצוה

סב א ב מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה ז סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קנא סעיף ב:

סג ג מיי' פ"כ מהל' שבת הלכה ג ה סמג לאוין סה טוש"ע י"ד סי' קנא סעיף ד:

סד ד מיי' שם הל' ד:

רבינו חננאל

מאי לאו סתמן דקאמר מאן מזבן חיטי ופירושן בדאמר מאן מזבן חיטי חיורתא מכלל דתרנגול אפילו בסתמא אסור: ופרק' לא לעולם סתמן דקאמר חיטי חיורתא פירושן דקאמר חיטי לעבודת כוכבים ופירושן איצטריך ליה סד"א האי גברא לאו לעבודת כוכבים בעי להו להנהו חיטי אלא מיבק הוא דאביק בעבודת כוכבים כלומר אוהבה הרבה ודבוק באהבת עבודת כוכבים וסבר כי היכי דאביק בה הוא הכי אביקו בה אחריני וכיון דשמעי לעבודת כוכבים בעינא לא יהבו לי קמ"ל: בעי רב אשי אם אומר העובד כוכבים תרנגול לבן קטוע למי מהו למכור לו תרנגול לבן שלם וכו' ועלתה בתיקו: ר"מ אומר אף דקל טב חצב ונקלם אסור למכור לעובד כוכבים א"ל רב חסדא לאבימי גמירי דעבודת כוכבים שהיה שנה אותה אברהם ת' פירקי הות ואנן ה' פירקי תנן ולא ידעי' מאי דקתני ר' מאיר דקל טב אסור לזבוני לעובדי כוכבים הא דקל ביש מזבנינן והתנן אין מוכרין להן במחובר לקרקע ואמר ליה אבימי מאי דקל טב לאו דקל טב דוקא אלא פירות דקל טב משום דאמרינן דלמא לעבודת כוכבים בעי להו אבל נופיה דדקל אפי' דקל ביש אסור למכור לעובד כוכבים חצב קשבא נקלם קורייטי ולא בריר לן לא זה ולא זה: מתני' מקום שנהגו למכור בהמה דקה לעובדי כוכבים מוכרין כו': [גמ'] למימרא דבמנהגא תליא מילתא היכא דנהיג להו לזבוני להו שרי והיכא דלא נהוג אסור ורמינהי אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים מפני שחשודין על הבהמה פי' רובעין הבהמה ואיך נבנינן להו ועברינן על ולפני עור לא תתן מכשול:

מסורת הש"ס

נ"ל דיהבו ליה שחור ושקל רש"א

[כלומר מספקי' עבודת כוכבים]

[לקמן יט:]

[נדרים פ.]

[פסחים נג. כל המשנה וז]

[לקמן טו:]

שבת נד: בכורות ב. [לקמן טו: עוי' שבת נג. תוספ' פ"ב]

[לקמן כב:]

[צ"ל ימכור]

[ועי' תוס' לקמן טו. ד"ה לימא]

[לקמן טו.]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומקום שאסרו וכו' שאסרו לייחד קתני קמהדר אהסיפ':

ור"א אומר אף במקום שאסרו לייחד מותר למכור מאי טעמא עובד כוכבים חס על בהמתו שלא תעקר ואף *רב הדר ביה דאמר רב תחליפא א"ר שילא בר אבימי משמיה דרב *עובד כוכבים חס על בהמתו שלא תעקר : ובכל מקום אין מוכרין בהמה גסה כו' : מ"ט נהי דלרביעה לא חיישינן מעביד ביה מלאכה חיישינן וניעביד כיון דזבנה קנייה °גזירה משום שאלה ומשום שכירות שאלה קנייה ואגרא קנייה אלא אמר רמי בריה דר' ייבא גזירה משום נסיוני דזמנין דזבנה להניהליה סמוך לשקיע' החמה דמעלי שבתא וא"ל תא נסייה ניהליה ושמעה ליה לקליה ואזלא מחמתיה וניחא ליה דתיזל והוה ליה מחמר אחר בהמתו בשבת *והמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת מתקיף לה רב שישא בריה דרב אידי ושכירות מי קניא והתנן *אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכנים לתוכו עבודת כוכבים ואי ס"ד שכירות קניא האי כי קא מעייל לביתי' קא מעייל שאני עבודת כוכבים דחמירא דכתיב °ולא תביא תועבה אל ביתך (דברים) מתקיף לה רב יצחק ברי' דרב משרשיא ושכירות מי קניא והא תנן *°ישראל ששכר פרה מכהן יאכילנה כרשיני תרומה וכהן ששכר פרה מישראל אע"פ שמזונותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה ואי ס"ד שכירות קניא אמאי לא יאכילנה פרה דידיה היא אלא ש"מ שכירות לא קניא והשתא דאמרת שכירו' לא קניא גזירה משום שכירות וגזירה משום שאלה וגזירה משום נסיוני רב אדא °שרא לזבוני חמרא אידא דספסירא אי משום נסיוני הא לא ידעה לקליה דאזלא מחמתיה ואי משום שאלה ושכירות כיון דלא דידיה היא לא מושיל ולא מוגר ועוד משום דלא ניגלי ביה מומא רב הונא זבין ההיא פרה לעובד כוכבים אמר ליה רב חסדא מ"ט עבד מר הכי אמר ליה אימור לשחיטה זבנה

ומנא

ור"א אומר אף במקום שאסרו לייחד · כדקתני בההוא דאין מעמידין התירו למכור. דיחוד בכל מקום אסור משום מכשול דרביעה ולא במנהגא תליא מילתא אבל במכירה ליכא למיחש לרביעה דעובד כוכבים חס על בהמתו מלרבעה מאחר שקנאה כדי שלא תעקר שנעשית עקורה ברביע' הלכך במנהגא תליא מילתא היכא דאחמור עלייהו דלא מזבני אחמור והיכא דלא אחמור שרי ולגבי העמדת בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים שהבהמה של ישראל היא אין העובד כוכבים חס עליה מלרבעה וקא עבר אלפני עור לא תתן מכשול והכי אסור : **ואף רב הדר ביה** · וקסבר כר"א: **נהי דלרביעה לא חיישינן** · דעובד כוכבים חס על בהמתו שלא תעקר: **כיון דזבנה קנייה** · ואינה של ישראל ומשום לפני עור לא תתן מכשול לא קעבר דבני נח לא נצטוו על השביתה אבל גבי רביעה ליכא למימר הכי משום דהתם קעבר אלפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט) לפי שבני נח נצטוו על הרביעה אבל על השבת לא נצטוו בני נח ומה שאסור לישראל לומר לעובד כוכבים עשה לי כך זהו משום ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיה נח) דבור אסור : **גזרה משום שאלה** · אי שרינן לזבוני בהמה גסה ולא חיישינן למאי דעבדה מלאכה בשבת אתי הוא לאושולי בהמתו לעובד כוכבים ועביד בה מלאכה בשבת וקא עבר בלאו דכתיב (דברים ה) לא תעשה כל מלאכה וגו' וכל בהמתך דהשתא בהמת ישראל היא ומצווה הוא על שביתתה: **שאלה קניי'** · לימי שאלת' דכיון דחייב באונסין הרי היא שלו : **נסיוני** · מנסה לה אי אזלא שפיר כשהיא טעונה : **ואזלא מחמתי'** · מחמת קולו שהיא מכרת והולכת : **מחמר** · לא שייך למימר אלא בבהמה הטעונה משאוי ופעמים שנותן עליה משא לנסותה אם הולכת יפה וה"ל מחמר בשבת ואיכא למ"ד בפרק בתרא במסכת שבת (דף קנד·) דחייב חטאת והתם פלוגתא: **אף במקום** · הכי קתני במתני' אין משכירין להן בתים בא"י אבל בחו"ל משכירין ואף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו שידור בו העובד כוכבים אלא לבית התבן לבית האוצרות מפני שמכניסים לתוכה עבודת כוכבים : **ואי שכירות קנייא** · מאי איכפת ליה לישראל אם טייל לה עובד כוכבים עבודת כוכבים בדידיה קא מעייל : **יאכילנה כרשיני תרומה** · אע"פ שמזונותיה עליו אינו גזלן אם האכילה תרומת כהן לפי שתרומה ממון שאין לה תובעים היא שהרי נותנה לכל כהן שירצה ואם רצה היה יכול ליתנה לכהן זה שהשכיר לו פרתו ואותו כהן מסתמא ניחא ליה ומחיל אם האכילה הרבה כרשיני תרומה דמה לו להקפיד והלא אינה מיוחדת לו *לפיכך מתוך שיודע שנותן לבהמתו מאותן כרשינין הרבה בעין יפה יותר מאילו היו שלו ניחא ליה ואינו גזלן אי נמי שנפלו לו מבית אבי אמו כהן: **לא יאכילנה כרשיני תרומה** · לפי שאינה שלו ואינו יכול להאכילה תרומה אלא לבהמתו קנוית כספו: **אידא דספסירא** · ע"י סרסור ישראל והמוכר נמי ישראל : **ועוד דלא מגלי מומא** · כיון דהוא למכרה לקחה אינו רוצה שיודע בה מום שבה הלכך לא מושיל ולא מוגיר: **אימור לשחיטה זבנה** · ותלינן לקולא ומתניתין בבהמה טמאה אפילו בסתמא א"נ בטהורה ומפרש ליה עובד כוכבים דלקיומיה קאי :

ומנא

ושמעה לקליה ואזלא מחמתיה· וא"ת ל"ל טעמא דמחמר תיפוק ליה משום שביתת בהמתו לחוד ואור"י דמשום שביתת בהמתו לחוד לא הוי אסרינן מכירה דלית ביה איסור כי אם לפי שעה משום נסיוני ודוקא שאלה או שכירות אסרינן משום שביתת בהמתו משום דעושה כל השבת אבל משום נסיוני דאין בו איסור אלא לפי שעה לא אסרי' אי לאו טעמא דמחמר °דחמיר טפי: **ישראל** ששכר פרה מכהן יאכילנה כרשיני תרומה· נראה לר"י דמיירי באין מזונותיה על ישראל אלא על כהן מדלא קתני אע"פ שמזונותיה עליו כדקתני בסיפא ועוד דאם היו על ישראל אדדייק מסיפא דשכירות לא קניא לידוק מרישא וניחא נמי שיכול להאכילה כרשיני תרומה כיון שמזונותיה על הכהן ואין כאן חשש: **והשתא** דאמרת שכירות לא קניא· הכא מסקינן דשכירות לא קניא וקשה דבפרק הזהב (ב"מ דף נו: ושם ד"ה והאי) מסיק דשכירות יש לה אונאה מדכתיב וכי תמכרו ממכר לעמיתך ולא כתיב וכי תמכרו ממכר לעולם אלמא ממכר קרינן ליה וי"ל דמאי דממכר קרינא ליה לפי שעה היינו דוקא לגבי אונאה דכתיב ממכר מיותר מיהו בשאר מקומות אמרינן דשכירות הוא דלא קניא : **שרא** ליה למיזבן אידא דספסירא· תימה אמאי לא אסרינן משום דכשיראוה בבית העובד כוכבים יסברו שהבעלים עצמן מכרוה לו ואתי למישרי בבעלים מידי דהוה אסבורה לרבנן כדפרישי' במתני' וי"ל דספסירא קלא אית ליה והר"ר שמעי' פירש דהוה גזרה לגזרה גזרה ספסיר' אטו בעל הבית ובעה"ב גופיה אינו אסור אלא גזרה משום שאלה שכירות ונסיוני: **אימור** לשחיטה זבנה· פ"ה ומתני' דקתני אין מוכרין מיירי או בבהמה טמאה ואפי' בסתמא או אפי' בטהורה ובמפרש ליה עובד כוכבים דלקיומיה קא בעי ליה ורשב"ם פירש בשם רש"י דהכא דוקא פרה שאין רגילין לעשות בה מלאכה אבל שוורים שרובן למלאכה אין מוכרין ועגלים וסייחין נהי דהשתא לאו בני מלאכה נינהו מ"מ לכשיגדלו יהיו בני מלאכה וקשיא לר"ת על פירוש זה דאדרבה בכל התלמוד משמע דפרות יותר הן בנות חרישה כדאמרי' בסמוך דפרה החורשת בשביעית ובפ"ק דפסחים (דף יד·) שתי פרות היו חורשות בהר המשחה וכן (ב"מ פ.) השוכר פרה לחרוש בהר (א) השואל פרה כי השוורים היו נוגחים כדאמרי' (ב"ק מו.) שור שנגח ואע"ג דאמרי' שוורים רובא לרדיא זבני בפ' המוכר פירות (ב"ב צב:) מ"מ אינם ראוים למלאכה כמו פרות לכך נראה לר"ת דבין פרות בין שוורים אמר דלשחיטה זבנינהו ומתני' דקתני בהמה גסה היינו בהמה טמאה כפ"ה ועגלים נקט דוקא דלמלאכה קבעי להו דאילו לשחיטה לא היה טורח לקנותם ולגדלם וסייחים נמי לרבותא נקט דאע"ג דהשתא לא חזו למלאכה אסור למכרם וקשה על פירוש ר"ת דלקמן (דף טז·) כי בעי שור של פטם מהו משמע הא שאר שוורים אסירי ואור"י דלעולם שאר שוורים מותרים אבל התלמוד מסופק כי אולי יש להחמיר בשור פטם משום דכי משהי ליה עביד מלאכה על חד תרין וא"כ ראוי הוא למלאכה יותר משוורים אחרים ור"ת פירש שור פטם לאו מפוטם עדיין הוא אלא עומד להתפטם ולכך הוא שואל כי שמא יש לאסור בו יותר משאר שוורים דאדמשהי ליה לפטמו מימליך ועביד ביה מלאכה וא"ת נהי דלשחיטה זבנה מ"מ ניחוש שמא ירביענה קודם שישחטנה כי ההוא עובדא דאין מעמידין (לקמן דף כב:) בעובד כוכבים שלקח אווזא מן השוק רבעה חנקה ואכלה וי"ל דמילתא דלא שכיחא היא ולא גזור ביה רבנן והשתא חזינן דלכ"ע בין לרשב"ם בין לר"ת אסור למכור לעובדי כוכבים עגלים וסייחין וכל בהמה טמאה וע"כ יש לתמוה במה היו סומכין למכור עגלים וסייחין לעובדי כוכבים וגם מסוסים נמי יש לתמוה דבשלמא אותן שאין מיוחדים אלא לרכיבה ניחא דהא פסיק ר' יוחנן (לקמן טז:) כבן בתירא המתיר בסוס לפי שעושה בו מלאכה שאין בה איסור דאורייתא ומטעם האוכף אין לאסור דהאוכף בטל לגבי האדם הרוכב עליו אבל מאותם סוסים שהם מיוחדים למשוך בקרון וגם לפעמים שהעובד כוכבים מפרש שקונהו בשביל מלאכת חרישה ומשיכת קרון קשיא וי"ל דלפי מסקנת התלמוד דשרי למזבן אידא דספסירא ומפרש טעמא משום דלא ידעה ליה לקליה ניחא דגם בהמות שלנו אינן מכירות בקולנו וליכא למיחש לנסיוני גם אין רגילות להשאילם ולהשכירם מיהו מאותם שרגילים לשכור לעובדי כוכבים קשיא וי"ל דודאי הא דאסור למכור בהמה טמאה היינו דוקא בימיהם שהיו הרבה יהודים ביחד ואם היה לו לאדם בהמה שאינו צריך לה היה מוכרה לחבירו ולא היה מפסידה אבל עתה מה יעשה שלא ימצא למכור יפסידנה ולכך נהגו הגאונים שבגולה היתר בדבר וכה"ג איכא לקמן דפריך אפי' חיטי ושערי נמי לא נזדבן ומשני א"א ה"נ [א] אבל כיון דא"א שרי ופסק רבינו ברוך דלפי זה אין להתיר אלא כשקונה הסוס לצורך עצמו ונמלך עליו למכרו דאם לא ימכרנו יפסיד אבל לוקח סוסים למכרם כדי להרויח אסור דלא יקחם ולא יפסיד בהם :

מי

סה א מיי' פ"כ מהל' שבת הל' ג :
סו ב מיי' פ"ע מהל' תרומות הל' ז טוי"ד סי' שלא :
סז ג מיי' פ"כ מהל' שבת הלכה ג סמג לאוין סה טוש"ע י"ד סי' קנא סעיף ד :

רבינו חננאל

ופרקי' כיון דזבנה לא רבעה דאמרי משמיה דרב עובד כוכבים חס על בהמתו [שלא] תיעקר ואינו רובעה : פיס' ובכ"מ אין מוכרין להם בהמה גסה' מאי טעמא נהי דלרביעה לא חיישי' עביד בה מלאכה בשבת והתורה אמרה למען ינוח שורך וגו' ואמרינן מכדי לא אזהר רחמנא הנחה אלא בבהמתו של ישראל אבל עובד כוכבים כיון דזבנה קנייה בהמת עובד כוכבים היא ליעביד בה מאי דבעי ודחי' גורי' מכירה אטו שכירות ואטו שאלה דבהמת ישראל היא · ומקשי' שכירות ושאלה נמי כל ימי שכירותה וכל ימי שאילתה כמכורה היא וקנאה עובד כוכבים אלא גזירה משום נסיוני פי' מכרה לו על מנת שינסה אותה ואם לא תישר בעיניו יחזירנה לו חיישי' דלמא אתי במעלי שבתא סמוך לשקיעת החמה וא"ל עובד כוכבים לישראל תא נסייה ושמעה לקליה ואזלה מחמתיה ונמצא כמחמר בשבת ואסור · ומקשי' ושכירות מי קניא והתנן אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכנים עבודת כוכבים לתוכה ואי ס"ד שכירות קנייה עובד כוכבים כי קא מעייל בביתיה קא מעייל · ותוב תנן כהן ששכר פרה מישראל אע"פ שחייב במזונותיה לא יאכילנה כרשיני תרומה ואי ס"ד קנייה אמאי לא יאכילנה כרשיני תרומה פרה דידיה היא ונדחה הא סברא דשכירות קנייה ואמרינן השתא דאמרת שכירות לא קנייה גזירה מכירה אטו שאלה אטו שכירות אטו נסיוני: רב אחאי שרא לזבוני חמרא אגב ספסירא' אמר מאי איכא למיחש אי משום נסיוני הא לא ידעה ליה לקליה דאזלא מחמתיה אי משום שאלה ושכירו' ספסירא כיון דלפי א)שעתיה הוא מזבין לא מושיל ולא מוגר ועוד משום דלא נגלו מומי דבהמה : ירושל' עבר ומכר קונסין אותו כשם שקונסין להלכה כך קונסין למנהג · חד בר נש זבן גמלא · אתא עובדא קמי ריש לקיש וקנסיה ב)בדי פלא בגין דיחזור גמלא · אמר ר' בון לסרסור קנס והוון צווחין לבריה ברא דמסרסר לארמאי : רב הונא זבן פרה לעובד כוכבים א"ל רב חסדא מאי [טעמא] עבד מר הכי אמר ליה אימור לשחיטה קנאה

א) כ"ה גי' הרי"ף והרא"ש וז"ל ע"ש .
ב) בירושלמי בפסחים פ"ד סגי' דקנסיה בכיסלא וכן נ"ל גם כאן .

[ע' תוס' לקמן כב: ד"ה ורמינהו] [לקמן כב:]
[שבת קנג: מפי' רש"י דהכא נראה דל"ג ליה רש"א]
לקמן כא. [פסחים ו.]
תרומות פי"א מ"ט [יבמות סו:]

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אימור וכו' לחרוש בהר בפרק השואל :

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ושמעה וכו' דחמיר טפי · עיין תשובת הריב"ש סי' כד :

לפיכך מתוך שיודע שנותן כצ"ל רש"א

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה אימור לשחיטה וכו' ומשני אי אפשר ה"נ אבל· מלת אבל נמחק :

ומנא תימרא דאמרינן כי האי גוונא דתנן *בש"א לא ימכור אדם פרה החורשת בשביעית וב"ה *מתירין מפני שיכול לשוחטה אמר *רבה מי דמי התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית הכא [ג]אדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת א"ל אביי וכל היכא דאדם מצווה אסור והרי שדה דאדם מצווה על שביתת שדהו בשביעית *ותנן *בש"א לא ימכור אדם שדה ניר בשביעית וב"ה [ו]מתירין מפני שיכול להובירה מתקיף לה רב אשי וכל היכא דאין אדם מצווה שרי והרי כלים דאין אדם מצווה על שביתת כלים בשביעית ותנן *[ד]אלו הן כלים שאין אדם רשאי למוכרן בשביעית המחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר אלא אמר רב אשי כל היכא דאיכא למיתלא תלינן ואע"ג דמצווה וכל היכא דליכא למיתלי לא תלינן אע"ג דאינו מצווה רבה זבין ההוא חמרא לישראל החשיד למכור לעובד כוכבים א"ל אביי מ"ט עבד מר הכי א"ל אנא לישראל זביני א"ל והא אזיל ומזבין ליה לעובד כוכבים לעובד כוכבים קא מזבין לישראל לא קא מזבין איתיביה מקום שנהגו למכור בהמה דקה לכותים מוכרין שלא למכור אין מוכרין מ"ט אילימא משום דחשידי ארביעה ומי חשידי והתניא *[ה]אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים זכרים אצל זכרים ונקבות אצל נקבות ואין צ"ל נקבות אצל זכרים וזכרים אצל נקבות *ואין מוסרין בהמה לרועה שלהן ואין (א) מייחדין עמהם [ו] ואין מוסרין להם תינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות אבל מעמידין בהמה בפונדקאות של כותים זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים ואין צ"ל זכרים אצל זכרים ונקבות אצל נקבות ומוסרין בהמה לרועה שלהן ומייחדין עמהם ומוסרין להם תינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות אלמא לא חשידי ועוד תניא *[ז]אין מוכרין להם לא זיין ולא כלי זיין ואין משחיזין להן את הזיין ואין מוכרין להן לא סדן ולא קולרין ולא כבלים ולא שלשלאות של ברזל אחד עובד כוכבים ואחד כותי מ"ט אי נימא דחשידי אשפיכות דמים ומי חשידי האמרת ומייחדין עמהן אלא משום דאתי לזבונה לעובד כוכבים וכי תימא כותי לא עביד תשובה ישראל עביד תשובה והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [ח]כדרך שאמרו אסור למכור לעובד כוכבים *כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים *רהיט בתריה תלתא פרסי וא"ד פרסא בחלא ולא אדרכיה א"ר דימי בר אבא כדרך שאסור למכור לעובד כוכבים [ט]אסור למכור ללסטים ישראל ה"ד אי דחשיד דקטיל פשיטא היינו עובד כוכבים ואי דלא קטיל אמאי לא לעולם דלא קטיל והב"ע במשמוטא דזימנין דעביד לאצולי נפשיה תנו רבנן אין מוכרין להן תריסין וי"א מוכרין להן תריסין מ"ט אילימא משום דמגנו עלייהו אי הכי אפילו חיטי ושערי נמי לא אמר *רב אי

ומנא תימרא · דהיכא דאיכא *למיתלי במכירה דלפני עור תלינן לקולא דתנן כו': לא ימכור לו פרה החורשת בשביעית · ישראל החשוד על השביעית לא ימכור לו חבירו פרה המלומדת לחרוש משום לפני עור וגו': אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית· הלכך ליכא למיגזר משום שאלה ושכירות ונסיוני ולאי משום לפני עור לא תתן מכשול תלינן בשחיטה אבל גבי עובד כוכבים לענין שבת אדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת ואיכא למיגזר משום כל הני: אדם מצווה על שביתת שדהו · שנת שבתון יהיה לארץ: לא ימכור· לו לישראל החשוד על השביעית: שדה ניר · חרושה דסתמא לזריעה קיימא ועבר אלפני עור: להובירה לעשותה שדה בור שלא יזרענה: המחרישה וכל כליה · דסתמייהו לעבודת קרקע (ב) והשתא לאו משום שמא דלקמיה הכא קא זבין להו שהרי כל שעה הן מצויין: המזרה · פל"א שבו זורה את הגורן לרוח להעביר הקש וכשאין גורן עודר בה את הקרקע: והדקר· מרא פיסור"א: דאיכא למיתלי · כגון בהמה ושדה ניר דשדה אדם קופץ לקנותו משום דאינו מצוי לו כל שעה לקנות ימשום שמא (ג) דלקמן קא זבין ליה: דליכא למיתלי· כגון כלים הללו: חמרא· ליכא למיתלי בשחיטה: לישראל לא מזבן ליה · בתמיה הלכך תלינן בישראל: בהמות · זכרים אצל עובדי כוכבים זכרים דרבעי להו: נקבות· אצל עובדות כוכבים נקבות כדמפרש בפ' שני (לקמן דף כב:) דעובדי כוכבים מצוין אצל נשי חבריהן וזימנין דלא משכח לה ורבע לבהמה דישראל: ואצ"ל זכרים אצל נקבות · לפי שעובדת כוכבים נרבעת לזכר: ואין מוסרין בהמה לרועה עובד כוכבים· משום רביעה: ואין מתייחדין עמהם· שחשוד על שפיכות דמים: ואין מוסרין להם תינוק· דמשכי ליה למינות ועוד משום משכב זכור והן מוזהרין עליו דכתיב (בראשית ב) ודבק באשתו ולא בזכור: אלמא לא חשידי · כותים ארביעה ואפי' הכי קתני בברייתא קמייתא דבהמה דקה תליא במנהגא הא בהמה גסה אסור לזבוני להו אלמא משום דהדר מזבין ליה לעובד כוכבים חיישינן: אין מוכרין להן· לעובדי כוכבים: לא זיין · סייף ורומח: כלי זיין· בית יד לרומח ונדן לסייף: סדן· לשום בו רגלי אים ובלשון אשכנז שטו"ק בלע"ז ציפ"ש: כבלים· בוי"ש בלע"ז: שלשלאות· פרויי"ש וכל הנך משום דלא ליזקו בהו ישראל: מ"ט· אכותי קאי: אי נימא משום· דכותים אשפיכות דמים חשידי: והא אמרת· לעיל מתייחדין עמהם אלמא לא חשידי: לא עביד תשובה · לחזור בו ולחוש לדברי חכמים שאסרוהו למכור לעובד כוכבים: עביד תשובה · ולייח ולא מזבין ליה לעובד כוכבים: רהיט· רבה: בתריה · דההוא ישראל למיהדר ולמיזבן חמרא מיניה: בחלא · בין החולות מקום קשה להילוך: ולא אדרכיה · לא השיגו ודומה לו בפלגש בגבעה (שופטים כ) כתרו את בנימין הרדיפוהו מנוחה הדריכוהו *בעריכס מקום מנוחתם השיגום השבטים לבני בנימין: ה"ג לעולם דלא קטיל ובמשמוטא דעביד לאצולי נפשיה · לסטים השומט ממון מיד בעליו ונמלט והולך וכשרודפין אחריו נלחם ומציל עצמו ומאבד זה את ממונו: אי.

מי דמי התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית· פירש הקונט' הלכך ליכא למיגזר משום שכירות ושאלה ונסיוני ולאי משום לפני עור לא תתן מכשול תלינן בשחיטה אבל גבי עובד כוכבים לענין שבת אדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת ואיכא למיגזר משום הני עד כאן לשון הקונטרס וקשיא דא"כ מאי קפריך והרי שדה והא לא שייך בה שאלה ונסיוני תדע דהא לא אסרינן מכירת שדה לעובד כוכבים מהאי טעמא כי היכא דאסרי' בהמה גסה לכך נראה לפרש התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשביעית פירוש לפי שאין האיסור תלוי בגוף הבהמה אלא בגוף הקרקע ואפילו השאיל פרתו לעובד כוכבים לחרוש בה בשביעית אין שום איסור שביעית על הבהמה דאין כאן גנאי ויש להתיר למכור לישראל חשוד מטעם תלייה דאימר לשחיטה זבנה אבל גבי שבת שהאיסור תלוי בגוף הבהמה ואיכא איסור לבעלים אם יחרוש בו העובד כוכבים לפיכך אין להתיר למכרה מטעם תלייה דשחיטה ופריך והרי שדה דאדם מצווה על שביתת שדהו וכשהוא ביד ישראל אחר יש בו איסור דאורייתא אם זרע בו הישראל ותלינן להיתרא: והרי כלים כו' · תימה ודקארי לה מאי קארי לה וכי לא היה יודע דשאני כלים משום שלא היה במה לתלות וכל מה שהתרנו אינו אלא מטעם תליית שחיטה והובירה ושמא י"ל דהוה ס"ד דמקשה דהכא נמי יש לך לתלות שלצורך שנה אחרת הוא קונה ואפי' הכי אסור:

והמזרה · פ"ה שהוא רחת שהופכין בה התבואה וקורין אותה פל"א וקשיא דהא כתיב (ישעיה ל) ברחת ובמזרה אלמא תרי מילי נינהו לכך פר"י דהוא כלי א' של מחרישה:

והדקר · פ"ה הוא מרא שקורין פשוי"ר וקשיא לר"י דהא אמרינן (ביצה דף ז:) והוא שיש לו דקר נעוץ ואין דרך [*מרא] להניחו נעוץ בקרקע לכך נראה לו שהוא כלי המחרישה שקורין קולטר"א ודרכו להיות נעוץ בקרקע:

רבה זבין חמרא לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים · ומפרש טעמיה דאיכא למיתלי דלישראל מזבין ליה וקשיא דהא רבה גופיה דחי לעיל טעמא דרב הונא דתליית שחיטה דפריך מי דמי וי"ל דלבתר דשמע מיניה קבלה איהו עוד י"ל דלא דמי דלעיל ליכא למיתלי כל כך בשחיטה דרובא לרדיא זבני ולספרים דגרסי לעיל רבא והכא רבה ניחא: לעובד כוכבים מזבין ליה לישראל לא מזבין כו' · ובמסקנא מסקינן דאסור למזבן לישראל חשוד וא"ת מאי שנא מלפני דלפני דלעיל (דף יד·) וי"ל דהתם מיירי בעובד כוכבים שאינו מוזהר על לפני עור לפיכך אין אנו חוששין אם העובד כוכבים ימכור לחבירו אבל הכא דמיירי בישראל החשוד אנו מוזהרין שלא יבא שום ישראל לידי תקלה על ידינו הר"ר אלחנן ועוד דחד לפני הוא שלא יחטא ישראל בשאלה ושכירות ונסיוני: רהיט בתריה · אע"ג דלעיל תלינן אימור דלשחיטה זבנה הכא לא תלינן דלישראל מזבן לה שכך ימכור לזה כמו לזה: לפרשאי

עין משפט
נר מצוה

סח א מיי' פ"ח מהל' שמיטה ויובל הל' ו:

סט ב מיי' פ"כ מהל' שבת הלכה ג סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שט סעיף א:

ע ג מיי' פ"ח מהל' שמיטה ויובל הל' ו:

עא ד מיי' שם הל' ב:

עב ה מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הלכה ה סמג לאוין קנו טור אה"ע סי' כד:

[עב ה ש"ע אה"ע סי' כב סעיף ד]:

עג ו ז ח מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה ח ופי"ב מהל' רוצח הלכ' יב יג יד סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קנא סעיף ה:

רבינו חננאל

דתנן בית שמאי אומר'לא ימכור לו פרה החורשת בשביעית ובית הלל מתירין מפני שיכול לומר לשחיטה מכרתיה' אמר רבה מי דמי התם אין אדם מצווה על שביתת בהמתו בשנה שביעית · הכא אדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת · אמר ליה אביי וכל היכא דמצווה אסור והתנן בית שמאי אומר' לא ימכור אדם שדהו נירה בשביעית ובית הלל מתירין מפני שיכול להובירה · מתקיף לה רב אשי וכל היכא דאין אדם מצווה שרי והרי כלים דאין אדם מצווה על שביתת כלים בשביעית ותנן אלו הן כלים שאין האומן רשאי למוכרם בשביעית המחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר אלא אמר רב אשי כל היכא דאיכא למיתלא תלינן ואע"ג דמצווה היכא דליכא למיתלא לא תלינן ואע"ג דאינו מצווה: רבא זבין חמרא לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים אמר ליה אביי מאי טעמא עבד מר הכי אמר ליה אנא לישראל זבני אמר ליה והא חשוד הוא ואזיל זבין לעובד כוכבים · אמר ליה וכי לעובד כוכבים מזבין לעולם ואינו מזבן לישראל· איתיביה אביי מקום שנהגו למכור בהמה דקה לכותים מוכרין מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין מאי טעמא אין מוכרין לכותים לאו משום דחשידי למכור לעובד כוכבים וכי תימא משום דחשידי ארביעה והתניא אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים וכו' אבל מעמידין בהמה בפונדקאות של כותים זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים ואין צריך לומר זכרים אצל זכרים ונקבות אצל נקבות ומוסרין בהמה לרועה שלהן ומתייחדין עמהן ושתלוין עמהן ומוסרין להם תינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות' אלמא כותים לא חשידי ארביעה אלא מאי טעמא מקום שנהגו שלא למכור לכותים בהמה דקה אין מוכרין להן דחיישינן דלמא מזבני אינהו לעובדי כוכבים · ועוד תניא אין מוכרין להם כלי זיין ואין משחיזין להן זיין ואין מוכרין להן סכין ולא קולרין ולא כבלין ולא שלשלאות של ברזל אחד עובד כוכבים ואחד כותי וכי תימא ישראל אפשר דעביד תשובה כותי לא עביד תשובה והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה כדרך שאסור למכור לעובד כוכבים כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים רהט רבא בתריה דההוא ישראל החשוד תלתא פרסי בחלא כדי לאהדורי ההוא חמרא דזבין ליה ולא אדרכיה. וכן אסור למכור ללסטים ישראל זיין וכלי זיין ואע"ג דלא חשיד למיקטל אלא משמטא בעלמא דזימנין דעביד לאצולי נפשיה מקטלא · ת"ר אין מוכרין להן תריסין ויש"

מסורת הש"ס

למיתלי בלפני עור כצ"ל רש"ל

שביעית פ"ה מ"ח

ס"א רבא

[נ"ל ותניא]

תוספתא פ"ג דשביעית ע"ש

שביעית פ"ה מ"ו

[תוספ' פ"ג]

לקמן כב:

[תוספ' פ"ג]

[ע' תוס' לקמן כב. ד"ה תיפוק]

[כתובות ס:]

נ"ל אצל בעריהם שהם גבוהי' כמש שם הדריקוהו הדריכוהו השיגוהו כו' וכן פירש"י בשופטים

[ברא"ש איתא רב פפא]

הגהות הב"ח (א) גמ' ואין מתייחדין עמהם: (ב) רש"י ד"ה המחרישה וכו' לעבודת קרקע והכא לאו משום שמא דלקמיה קא זבין להו השתא שהרי כל שעה: (ג) ד"ה דאיכא וכו' שמא דלקמיה קא זבין ליה:

*אי אפשר ה"נ איכא דאמרי תריסין היינו טעמא דלא דכי שלים זינייהו קטלי בגוייהו ויש אומרים מוכרים להם תריסין דכי שלים זינייהו מערק ערקי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הלכה כיש אומרים אמר רב אדא בר אהבה [א]אין מוכרין להן עששיות של ברזל מ"ט משום *דחלשי מינייהו כלי זיין אי הכי אפילו מרי וחציני נמי אמר רב זביד בפרזלא הינדואה והאידנא דקא מזבנינן (א) א"ר *אשי לפרסאי [ב]דמגנו עילוון: עגלים וסייחים: תניא *רבי יהודה מתיר בשבורה מפני שאינה יכולה להתרפאות ולחיות אמרו לו והלא מרביעין עליה ויולדת וכיון דמרביעין עליה ויולדת אתו לשהויה אמר להן לכשתלד אלמא לא מקבלת זכר: בן בתירא מתיר בסוס: *תניא בן בתירא מתיר בסוס מפני שהוא עושה בו מלאכה שאין חייבין עליה חטאת ורבי אוסר מפני ב' דברים אחד משום תורת כלי זיין ואחד משום תורת בהמה גסה בשלמא תורת כלי זיין איכא דקטיל בסחופיה אלא תורת בהמה גסה מאי היא אמר רבי יוחנן לכשיזקין מטחינו ברחיים בשבת א"ר יוחנן *הלכה כבן בתירא איבעיא להו שור של פטם מהו תיבעי לרבי יהודה תיבעי לרבנן תיבעי לרבי יהודה עד כאן לא קא שרי רבי יהודה אלא בשבורה דלא אתי לכלל מלאכה אבל האי דכי משהי ליה אתי לכלל מלאכה [ג]אסור או דלמא אפילו לרבנן לא קא אסרי התם אלא דסתמיה לאו לשחיטה קאי אבל האי דסתמיה לשחיטה קאי אפילו רבנן שרו ת"ש דאמר רב יהודה אמר שמואל של בית רבי היו מקריבין שור של פטם ביום אידם חסר ד' ריבבן שאין מקריבין אותו היום אלא למחר חסר ד' ריבבן שאין מקריבין אותו חי אלא שחוט חסר ד' ריבבן שאין מקריבין אותו כל עיקר מ"ט לאו משום דלמא אתי לשהויי וליטעמיך שאין מקריבין אותו היום אלא למחר מאי טעמא אלא רבי מיעקר מילתא בעי וסבר יעקר ואתי פורתא פורתא וכי משהי ליה בריא ועביד מלאכה אמר רב אשי אמר לי זבידא בר תורא משהינן ליה ועביד על חד תרין:

מתני' [ד]אין מוכרין להם דובין ואריות וכל דבר שיש בו נזק לרבים אין בונין עמהם בסילקי גרדום איצטדייא ובימה אבל בונין עמהם *בימוסיאות ובית מרחצאות [ה]הגיע (א) לכיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים אסור לבנות:

גמ' אמר רב חנין בר רב חסדא ואמרי לה אמר רב חנן בר רבא אמר רב [ו]חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס אבל לא למכירה ואני אומר אף למכירה מקום שנהגו למכור מוכרין שלא למכור אין מוכרין תנן אין מוכרין להן דובין ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים טעמא דאית ביה נזק לרבים הא לית ביה נזק לרבים שרי אמר רבה בר עולא בארי שבור ואליבא

א) [תוס' השייך לכאן הוא לקמן יט:]

רש"י

אי אפשר · בלא אונס: דכי שלים זינייהו · כשכלים כלי זיינן במלחמה קטלי בתריסין: עששיות · חתיכות עבות שקורין מש"ש: דחלשי מינייהו · מחלישין אותן בקורנס עד שנעשו דקות ועושין מהן כלי זיין: אפילו מרי · פושו"ר: וחציני · דולדורי"א לא נזבין להו דחלישי מינייהו כלי זיין: בפרזלא הינדואה · של ארץ הודו שאין עושין אותה אלא לכלי זיין: דמגני עילוון · נלחמים לשמור העיר ואת יושביה: שאינה יכולה להתרפאות · ומסתמא לשחיטה זבנה ולא משהי ליה ולא חזי ליה ישראל בי עובד כוכבים דתיפוק חורבה מיניה לזבוני שלימה: והלא מרביעין עליה · ומשהו לה ומאן דחזי לה בי עובד כוכבים יליף מינה לזבוני שלימה · לכשתלד: אאסרוהו דלא תלד לעולם: דקטיל בסיחופיה · מלמדהו להרוג בידו את הנופלים במלחמה · סיחופיה מכת יד בהמה וחיה קרי סיחופא שמכה כלפי מטה כמו סחופי כסא (שבת דף סו:) אדנגטי"ר בלע"ז: תורת בהמה גסה מאי היא · כלומר איסור טעם מכירת בהמה גסה מאי היא הא לא עביד מלאכה דחייב חטאת דנגזור משום נסיוני: מטחינו ברחיים · ואב מלאכה היא: שור של פטם · שפיטמו ושמן מאד ואינו ראוי למלאכה: מהו · למכרו לעובד כוכבים: אבל האי דאתי לכלל מלאכה אסור · דמשהו ליה וחזו ליה לאחר זמן בידיה ואע"ג דהשתא ליכא למיחש לנסיוני מיהו נפקא מינה חורבה למכור שאר שוורים לעובד כוכבים: לאו לשחיטה קיימא · דכחושה ומשהו לה לגדל וולדות: מקריבין · מס ודורון למלך: שור של פטם · ועבודת בזיון היתה: חיסר ד' ריבבן · הוציא ד' ריבואות ממון לבטל שלא יקריבוהו ביום אידם: אלא למחר · ולמיעקר פורתא מיכוין: וכי משהו ליה בריא ועביד מלאכה · אתקפתא היא כלומר ואי משהו ליה בריא תו למעבד מלאכה דקא בעית למיסריה: בריא · מתחזק: זבידא · פטם היה: בר תורא · שור שפטמוהו משהי ליה עד דכחיש: ועביד על חד תרין · בשוורים אחרים: **מתני'** בסילקי לשון טירה גבוהה היא כדאמר בסדר יומא (דף כה·) לשכת הגזית כמין בסילקי גדולה היתה ושם דנין בני אדם ומפילין אותו ומת: גרדום · בנין אחד הוא לדון נפשות כמו שנים שעלו לגרדום בר"ה (דף יח.): איצטדייא · מקום שעושין שם (ב) איצטדנית שור כמו שור האיצטדין (ב"ק לט·) מנגח והורג אנשים ושחוק הוא להם: בימה · נמי כעין מגדל קצר הוא וגבוה כדאמר במס' סוטה (דף מא·) בימה של עץ עושים לו בעזרה ואנו קורין אותו אלמבר"א והיו עושין אותו לדחוף משם איש להמיתו ובכל אלה יש נזק לרבים וכדי שלא יתפש ישראל שם אסור לבנות עמהם: בימוסיאות · גרסינן בנין שאינו לצורך עבודת כוכבים (ג) ומפרש לקמן בפרק רבי ישמעאל (דף נג:) וקורין לו אלט"ר דקתני בימוסיאות של עובדי כוכבים מותרין ומאי בימוס בימה של אבן אחת ומקריב זבחים דהוי תשמיש דתשמיש לעבודת כוכבים: ומרחצאות · בקרקע הן עשוין עמוקין מאד והמים נופלין מתחת והאנשים רוחצים מלמעלה ע"ג הנסרים: כיפה · אריוולד"י דרך עובדי כוכבים להעמיד דמות אפרודיטא בבית המרחץ שלהן: **גמ'** כבהמה דקה לפירכוס · כדאמר גבי בהמה מסוכנת בשחיטת חולין (דף לז·) בהמה דקה שפשטה ידה אחר שחיטתה ולא החזירה אסורה דבהמה מסוכנת היא ואינה מותרת עד שתפרכס ואם לא פרכסה הויא כמתה קודם שחיטה ופישוט יד לדקה אינה אלא הוצאת נפש אבל גסה בין פשטה ולא כפפה בין כפפה ולא פשטה פירכוס היא וכשרה הכי מפרש התם וחיה גסה נמי דרכה לפשוט יד בהוצאת נפש הלכך שחט חיה גסה מסוכנת ולא פרכסה אלא פשטה ידה ולא החזירה אסורה: אבל לא למכירה · למיתלי במנהגא אלא כבהמה גסה היא ובכל מקום אין מוכרין: הא · ארי דלית ביה ניזקא כגון ארי תרבות שרי אלמא חיה גסה מוכרין להן וקשיא לרב וסייעתא לרב חנן: בארי שבור · הא דקתני מתני' דארי תרבות שרי בארי שבור: ואליבא

תוספות

לפרסאי דמגנו עלן · ונראה דאכן נמי שרינן השתא למכור לעובדי כוכבים כלי זיין מהאי טעמא: מרביעין עליה ויולדת · ובזכר נמי יכול להרביעו על כמה נקבות: אלמא לא מקבלת זכר · לאו משום דסבר טריפה אינה יולדת דבפרק אלו טריפות (חולין דף נח.) בעי למימר לר' יהודה דיולדת אלא דלא מקבלת זכר וכדמשמע לישנא מדלא קאמר אלמא דלא ילדה: אלא תורת בהמה גסה מאי היא · קשה לימא דלית ליה חי נושא את עצמו בעופות כרבנן וי"ל מדאסר רבי משום תורת כלי זיין משמע דאפילו המיוחד לרכיבת אדם דמודו כ"ע דחי נושא את עצמו וא"כ תורת בהמה גסה מאי היא וג' מחלוקות בדבר: אבל האי דאי משהי ליה אתי לכלל מלאכה · תימה ל"ל האי טעמא תיפוק ליה משום דאי משהי ליה לפיטום אתי למימר כחוש מכרו לו כי היכי דגזרי רבנן בשבורה דלא ליתי למימר שלימה מכרה לו וי"ל דודאי בשבורה יש לגזור דכיון דרבנן אית להו מרביעין עליה זכר א"כ משהה לו זמן מרובה אבל בזמן מועט דפיטום לית לן למיגזר אי לאו טעמא דחזי למלאכה: אבל האי דלשחיטה קאי · לאו דוקא נקט האי דהא בסתם שוורים גופייהו אמרינן איסור לשחיטה זבינהו אלא להכי נקט הכי דאתא לאפוקי בהמה גסה דמתני' דמיירי בבהמה טמאה נקט הכי אבל בבהמה טהורה תלינן בשחיטה ואע"ג דסתם שוורים נמי לרדיא זביני:
ארי

עין משפט נר מצוה

עד א מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה ח ופי"ב מהל' רוצח הלכ' יב סמג לאוין מה טור ש"ע י"ד סי' קנא סעי' ה:

עה ב מיי' שם הלכה ט ופי"ב מהל' רוצח הלכה יג טור ש"ע שם סעיף ו:

[ועי' תוס' חולין נז: ד"ה ודלמא ותוס' בכורות כ: ד"ה דלא]:

עו ג מיי' פ"כ מהל' שבת הלכה ד:

עז ד מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכה ח ופי"ב מהל' רוצח הל' יב סמ"ג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קנא סעיף ה:
[ברא"ש איתא רב פפא]

עח ה מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הל' יא סמג שם טור ש"ע י"ד סי' קמג סעיף ב:

עט ו מיי' פ"ד מהל' מאכלות אסורות הלכה יד סמג לאוין קלב טור ש"ע י"ד סי' יז סעיף א:

רבינו חננאל

ויש אומרים מוכרין להן תריסין · אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הלכתא כיש אומרים מאי טעמא דכי שלים זינייהו מיערקעי (הא דאמרו אין מוכרין להן תריסין ויש אומר ים מוכרין להן תריסין אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הלכתא כיש אומרים) · מ"ט עשתות של ברזל אוקימנא בפרזלא הינדואה · והאידנא דמזבנינן לפרסאי משום דאגנו עילוואן · וכל מקום אין מוכרין להן בהמה גסה עגלים וסייחין שלמין ושבורין · בן בתירא מתיר בסוס · תניא בן בתירא מתיר מפני שעושה בו מלאכה שאין חייבין עליה חטאת · פי' רוכב עליו בלבד אבל אינו חורש עמו ולא מלאכה אחרת כיוצא בה ואע"ג דר' יהודה אוסר למכור סוס לעובד כוכבים מפני שני דברים אחד שהורג בסיחופיה פי' בידיו ושיניו [ועוד] כשמזקין מטחינו בריחים: ירושלמי כשמזקין כודנו בריחים הא אמר ר' יוחנן הלכה כבן בתירא ור' יהודה מתיר בשבורה שאינה יכולה להתרפאות ולחיות' הא דאמר רב יהודה אמר שמואל של בית ר' היו מקריבין שור של פטם ביום אידם פי' זה שאמר מקריבין מנחה היו נותנין לבית קיסר מלשון תרגום מנחה תקרובתא אבל לא להקרבה לעבודת כוכבים ח"ו · ואעפ"כ חסר ד' רבוון כלומר נתן שוחד כדי שלא יהיו מקריבין ומדרינן אותו ביום אידם עצמו אלא למחר ועוד השחיד שלא להדרינו להן חי אלא שחוט ואפסיק ביקש רבי לבטל הדבר ועשת מעט מעט' בשנה אחת ביטל מלשלחו להן ביום אידם אלא למחר ובשנה אחרת ביטל מלשלחו חי אלא שחוט ובשנה אחרת ביטלו לגמרי: אמר רב אשי אמר לי זבידא בר תורא דמפטמינן ליה ומשהינן ועביד מלאכה כתרי תורי: מתני' אין מוכרין להן דובין ואריות ולא כל דבר שיש בו ניזקא לרבים' אמר רב חנן בר רבא אמר רב חיה גסה הרי היא אסורה לפירכוס כבהמה דקה אבל לא למכירה לעובד כוכבים ואני אומר אף למכירה מקום שנהגו למכור מוכרין מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין להן' [גמ'] ומקשי' אין מוכרין להן דובין ואריות מפני שיש בהן נזק לרבים כלומר מזיקין לרבים' הא חיה גסה שאינה מזקת שרי ופריק רבא בר עולא מתני' דדייקת מינה הא חיה שאינה מזקת לרבים שרי בארי שבור ואליבא

מסורת הש"ס

[פי' כמו אם והרבה אי משמשים בלשון אם]

[ע' רש"י חולין יח: ד"ה מחליש וכו' גרס הכא דחשלי]

[בכורות כ: תוספתא פ"ב]

שבת נד· [תוספתא פ"ב]

[עי' תוי"ט פ"ד מ"ג דפסחים ד"ה בן בתירא דהרמב"ם והר"ב לא גרסו להא]

[גיר' הערוך בערך דמוס ג' דימוסיאות ועי' תוס' לקמן עמוד ב' ד"ה בימוסיאות וכן גרס הרב מברטנורא וע"ש בתוי"ט]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רב אשי נ"ב גירסת הר"ן ועי"ש אין דאמר רב אשי כו': (ב) רש"י ד"ה איצטדייא וכו' איצטדינוה כמו שור האיצטדין שור שהוא מנגח והורג אנשים מרחוק ושחוק: (ג) ד"ה בימוסיאות וכו' שאינו לצורך עבודת כוכבים וקורין לו אלט"ר ומפרש לקמן בפ' ר' ישמעאל הכא דקתני בימוסיאות של עובדי כוכבים מותרין מאי מזבח ומאי בימוס בימה של אבן אחת מזבח של אבנים הרבה ומקריב עליה ובמיסדסוף:

ואליבא *דרבי יהודה ׳רב אשי אמר סתם ארי שבור הוא אצל מלאכה מיתיבי *כשם שאין מוכרין להן בהמה גסה כך *אין מוכרין להן חיה גסה ואפילו במקום שמוכרין להן בהמה דקה חיה גסה אין מוכרין להן תיובתא דרב חנן בר רבא תיובתא רבינא רמי מתניתין אברייתא ומשני תנן אין מוכרין להן דובין ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים טעמא דאית ביה נזק הא לית ביה נזק מוכרין ורמינהי כשם שאין מוכרין בהמה גסה כך אין מוכרין חיה גסה ואפילו במקום שמוכרין בהמה דקה חיה גסה אין מוכרין ומשני באריה שבור ואליבא דר׳ יהודה רב אשי אמר סתם ארי שבור הוא אצל מלאכה מתקיף לה רב נחמן מאן לימא לן דארי חיה גסה היא דלמא חיה דקה היא רב אשי דייק מתניתין ומותיב תיובתא תנן אין מוכרין להן דובים ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים טעמא דאית ביה נזק הא לית ביה נזק מוכרין וטעמא ארי דסתם ארי שבור הוא אצל מלאכה אבל מידי אחרינא דעביד מלאכה לא תיובתא דרב חנן בר רבא תיובתא וחיה גסה מיהת מאי מלאכה עבדא אמר אביי אמר לי מר יהודה דבי מר יוחני טחני ריחים בערודי א״ר זירא כי הוינן בי רב יהודה אמר לן גמירו מינאי הא מילתא דמגברא רבה שמיע לי ולא ידענא אי מרב אי משמואל חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס כי אתאי לקורקוניא אשכחתיה לרב חייא בר אשי ויתיב וקאמר משמיה דשמואל חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס אמינא ש״מ משמיה דשמואל איתמר כי אתאי לסורא אשכחתיה לרבה בר ירמיה דיתיב וקא״ל משמיה דרב חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס אמינא ש״מ איתמר משמיה דרב ואיתמר משמיה דשמואל כי סליקת להתם אשכחתיה לרב אסי דיתיב וקאמר אמר רב חמא בר גוריא משמיה דרב חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס אמרי ליה ולא סבר לה מר דמאן מרא דשמעתתא רבה בר ירמיה א״ל *פתיא אוכמא מינאי ומינך תסתיים שמעתא איתמר נמי א״ר זירא אמר רב אסי אמר רבה בר ירמיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס: אין בונין כו׳: אמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן ג׳ בסילקאות הן של מלכי עובדי כוכבים ושל מרחצאות ושל אוצרות אמר רבא ב׳ להיתר ואחד לאיסור וסימן °לאסור מלכיהם בזיקים ואיכא דאמרי אמר רבא כולם להיתר והתנן אין בונין עמהן בסילקי גרדום איצטדייא ובימה אימא של גרדום ושל איצטדייא ושל בימה ת״ר *כשנתפס ר״א למינות העלהו לגרדום לידון אמר לו אותו הגמון זקן שכמותך יעסוק בדברים *בטלים הללו אמר לו נאמן עלי הדיין כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים אמר לו הואיל *והאמנתי עליך *דימוס פטור אתה כשבא לביתו נכנסו תלמידיו אצלו לנחמו ולא קיבל עליו תנחומין אמר לו ר״ע רבי תרשיני לומר דבר אחד ממה שלימדתני אמר לו אמור אמר לו רבי שמא מינות בא לידך והנאך

[עייך לפ״ש מתמצה]

[ערך דמוס ג]

תהלים קמט

[מגילה טו:]

ולאביה דר׳ יהודה · דשרי דכוותיה בבהמה גסה אבל לרבנן אסור ולרבי יהודה נמי ארי שלם אסור וחיה גסה כבהמה גסה כרב: רב אשי אמר · אפילו תימא בארי שלם ומתני׳ ר׳ יהודה היא דשרי בשבורה וכל אריות שבורין הן אצל מלאכה דארי לאו בר מלאכה הוא אבל רבנן דאסרי בשבורה אסרי נמי בארי ור׳ יהודה נמי בשאר חיה גסה כגון ערוד דתני בהו ריחיא כדלקמן מודה דאין מוכרין: ה״ג ואפילו במקום שמוכרין להם בהמה דקה חיה גסה אין מוכרין · וש״מ חיה גסה אינה כבהמה דקה למכירה: תיובתא דרב חנן בר רבא · דאמר ואני אומר אף למכירה: רבינא רמי מתני׳ אברייתא כו׳ · חיה גסה אין מוכרין והרי תרנגול קתני מתניתין דמוכרין ואע״ג דחיה גסה הוא: ה״ג מתקיף לה רב נחמן מאן לימא לן · דהאי ארי חיה גסה הוא דלמא חיה דקה הוא: ורב אשי דייק ממתני׳ כו׳ · ומותיב תיובתא ולא גרסינן ומותיב מברייתא והכי פירושו אגן אותבינן לעיל לרב מדוקיא דמתניתין דנקט דבר שיש בו נזק הא ארי תרנגול שרי וקס״ד דהוא הדין לשאר חיה גסה ורב אשי שנייה אליבא דרב ארי שאני דשבור הוא אצל מלאכה ומהך דוקיא דנקט במתני׳ ארי הא שאר חיה דבת מלאכה היא כדלקמן אע״ג דליכא ניזקא אסור דייק רב אשי ומותיב בתיובתא לרב חנן בר רבא דפליג עליה דרב וגרסינן במסקנא תיובתא דרב חנן בר רבא: דבי מר יוחני טחני ריחיא בערודי · חמור הבר: רב יהודה · תלמידו דרב ותלמידו דשמואל: להתם · לארץ ישראל: לא סבר לה מר · דהא שמעתא רבה בר ירמיה אמרה משמיה דרב אנא אשכחתיה בסוריא דיתיב וקאמר לה משמיה דרב אלמא איהו קיבלה מיניה ואת אמרת רב חמא בר גוריא קיבלה מרב: פתיא אוכמא · כלי שחור כמו (לקמן דף נג:) הני פתוותא דבי מיכסי אוכמא שנשחר ע״י מלאכה כלומר גם אתה רגיל ותדיר בתורה כמו (ברכות דף כח·) מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה חכמה מפוארה בכלי מכוער (תענית דף ז·) דרכן של תלמידי חכמים שמלטערין על לימוד תורה ואינם מכבסים בגדיהם: מינאי ומינך · מינאי דאמינא לך משמיה דרב חמא ומינך דשמעת ליה מדרבה בר ירמיה: תסתיים שמעתא · תיאמר שמועה בשם אומרה דהכי הוה דרב חמא בר גוריא קיבלה מרב ורבה קיבלה מרב חמא: ושל אוצרות · לסגולת המלך בונין בנין חזק: להיתר · בונין עמהן: ואחד · הוא של איסור שאין בונין עמהן: לאסור מלכיהם · של מלכים אסור שדנין שם נפשות: והתנן אין בונין עמהן בסילקי · אלמא איכא בסילקי דאסירי: בסילקי של גרדום · אבל בסילקי סתמא שהיא לדירת מלכים מותרת: למינות · מינין תפסוהו לטפו לעבודת כוכבים: עליו [הוא] אומר · כלומר הדין עמך דדברים בטלין הן: והוא לא אמר כן · אלא נאמן עלי הדיין האמת שבאמת דנני ליתן לי צרה שפשעתי לקוני: האמנתי · במה שדנתני עליך: דימוס פטור אתה · דימוס היא היתה שם ירא[ו]תו ונשבע בה: והנאך

[לעיל יד:] [תוספתא פ״ב]

[ברכות כ׳ פסחים פח׳ מגילה יד:]

[תוספתא׳ חולין פ״ב] [ליתא בתוספ׳]

[עי׳ ערוך ערך דמוס ב׳ ונמוסף הערוך שבלשון יוני שהמוספס שנשבע שפרקליט לפטור הוא הייב מיתה נקרא דימוס]

ארי שבור הוא אצל מלאכה · פי״ה דאתיא כר׳ יהודה דשרי בשבורה אבל רבנן דאסרי בשבורה אסרי נמי באריי ור״י אומר דאפילו כרבנן נמי אתיא דעד כאן לא אסרי רבנן אלא משום דאתי למימר שלימה מכרה לו אבל בארי לא שייך האי טעמא דלעולם שבור הוא אצל מלאכה:

מתקיף לה רב נחמן כו׳ · פר״י דאסוגיא דלעיל נמי קאי ויש ספרים שהוא כתוב נמי לעיל ובתגס נמחק: רב אשי דייק ממתניתין · אומר ר״י דדייק נמי מן המשנה דארי חיה גסה הוא דדוקא ארי שהוא שבור אצל מלאכה דאי ס״ד דחיה דקה הוא וחיה דקה נמי אסורה א״כ ה״ל למימר סתם כל חיה שיש בה נזק לרבים אין מוכרין:

בימוסיאות · פ״ה בימה של אבן אחת שמקריבין עליה זבחים לעבודת כוכבים וקורין להם אנט״ר וכו׳ ולהכי שרו דלא הוו אלא תשמיש לתשמישי עבודת כוכבים וקשיא דלא משתמע דקרי לבימוס משמש למשמשיה אלא משמש לעבודת כוכבים עצמה קרי בימוס כדתנן לקמן פרק כל הצלמים (דף מז:) אבן שחצבה תחילה לבימוס ופ״ה לשם מקום מושב עבודת כוכבים עצמה ועובדי הבימוס כעובדי עבודת כוכבים עצמה ואמר נמי (לקמן נג:) בימוסיאות של מלכי עובדי כוכבים אסורין מפני שמעמידין עליהם עבודת כוכבים בשעה שהמלכים עוברין אלמא ממש תשמיש עבודת כוכבים עצמה הוא ועוד דנהי נמי שהוא משמש למשמשי עבודת כוכבים אמאי מותר לבנות עמהן וכי הוא סברא להתיר לבנות עמהן מקום שיקטירו עליו במחתה לעבודת כוכבים לכך נראה לר״י כגירסת הערוך* שפירש דימוסיאות בדל״ת והוא לשון מרחצאות כדאמרי׳ בשבת פרק חבית (דף קמז:) אסור לישב בקרקעיתה של דימוסיאות מפני שמעמלת ומרפאה וכן אמר (שם) מיא דדמוסית וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטים ואמרי׳ נמי במדרש למחר אני פותח להם מרחצאות ודימוסיאות ובפירוש רשב״ם כתב דימוסיאות ופירש שהוא בנין שלא לצרך עבודת כוכבים:

דימוס פטור אתה · פי׳ ברחמי עבודת כוכבים שלו נשבע כי דימוס לשון רחמים הוא כדאמרי׳ בירושלמי דשביעית (פ״ט) במעשה דר״ש בן יוחי אחר דנפק מן מערתא חמא חד גד עופות שמע בת קלא כד הוה אמרה דימוס הוה פשנה פי׳ היה העוף נמלט מן הפח וכד הוה אמרה ספיקולא הוה מתצדא פי׳ הוה מתלכדא בפח קולא הוא תרגום של פח אלמא משמע דדימוס הוא לשון רחמים ושמעת מן הדא אפי׳ ציפורא קלילא מבלעדי שמיא לא מתצדא כל שכן בר אינש:

ויעקב

עין משפט נר מצוה

א מיי׳ פ״ב מהל׳ שבת הל׳ ט:

רבינו חננאל

ואליבא דרבי יהודה דתנינן במתני׳ רבי יהודה מתיר בשבורה׳ מר בר רב אשי אמר סתם ארי שבור הוא אצל מלאכה כלומר מאי טעמא פרקת שבור דלאו בר מיעבד מלאכה הוא אפי׳ שלם הרי אינו עשוי למלאכה לא לחרוש ולא לטחון א)ודחינן תוב ומאן לימא דארי חיה גסה הוא דלמא חיה דקה הוא ומשום דאית ביה ניזקא אסיר הא לית ביה ניזקא שרי איני והתניא כשם שאין מוכרין להם בהמה גסה כך אין מוכרין להן חיה גסה · ואפי׳ במקום שמוכרין להן בהמה דקה חיה ב)דקה אין מוכרין להן׳ ועלתה בתיובתא׳ רבינא רמי מתני׳ אברייתא ומשני בארי שבור ואליבא דר׳ יהודה דמתיר בשבורה רב אשי דייק מתני׳ ומותיב תיובתא ופשוטות הן וחיה גסה מיהת מאי מלאכה עבדת ופשטנא דטחני בהו בערודי בבית הריחים : פיס׳ אין בונין עמהם בסילקי וגרדון פי׳ גרדון בלשון יון בית המשפט אמר רבה בר בר חנה אמר ר׳ יוחנן שלש בסילקאות הן של מרחצאות ושל אוצרות מותר לישראל לבנות בהן של מלכי עובדי כוכבים אסור וסימן לאסור מלכיהם בזיקים כלומר של מלכים אסור רבה אמר הללו כולן מותר ולא תימא במתני׳ אין בונין עמהן בסילקי וגרדון ג) פי׳ אמרו עליו שמודה ד)בשתי רשויות ודברים כיוצא בהן : אמר לו אותו הגמון זקן שכמותך יתעסק בדברים בטלין הללו אמר לו נאמן [עלי] הדיין כסבור אותו הגמון עליו הוא אומר כלומר האמינו על עצמו והוא לא נתכוין אלא כנגד אלהינו שבשמים אמר לו הואיל וכך שהאמנתני עליך דימוס פטור אתה פי׳ בשבועה

א) לפני רבינו פי׳ הגי׳ גם כאן ומאן לימא לן וכן כתבו התוס׳ בד״ה מתקיף דיש ספרים שהוא כתוב נמי לעיל . ב) כ״ה הגי׳ בתוספתא פ״ב דאפי׳ חיה דקה אין מוכרין וגי׳ רש״י ז״ל דגרים חיה גסה וצ״ק דא״כ הייט ריפה . ג) נראה דפס׳ הו״ל אלא בסילקי של גרדום וכו׳ : כשנתפס ר״א למינות פי׳ וכו׳.ד) אולי צ״ל אמרו לו שיודה בשתי רשויות ונ״ע.

והאמנתני. יעב״ץ

והנאך ועליו נתפסת אמר לו עקיבא הזכרתני פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של ציפורי ומצאתי אחד ויעקב איש כפר סכניא שמו אמר לי כתוב בתורתכם °לא תביא אתנן זונה [וגו'] מהו לעשות הימנו בהכ"ס לכ"ג ולא אמרתי לו כלום אמר לי כך לימדני °[כי] מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו ממקום הטנופת באו למקום הטנופת ילכו והנאני הדבר על ידי זה נתפסתי למינות ועברתי על מה שכתוב בתורה °הרחק מעליה דרכך זו מינות ואל תקרב אל פתח ביתה זו הרשות ואיכא דאמרי הרחק מעליה דרכך זו מינות והרשות ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה וכמה אמר רב חסדא *ארבע אמות ורבנן [האי] מאתנן זונה מאי דרשי ביה כדרב חסדא דאמר רב חסדא כל זונה שנשכרת לבסוף היא שוכרת שנאמר °ובתתך אתנן ואתנן לא נתן לך [ותהי להפך] ופליגא דרבי פדת דא"ר פדת *לא אסרה תורה אלא קריבה של גלוי עריות בלבד שנא' °איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה *עולא כי הוה אתי מבי רב הוה מנשק להו לאחתיה אבי ידייהו ואמרי לה אבי חדייהו ופליגא דידיה אדידיה דאמר עולא קריבה בעלמא אסור משום *לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב °לעלוקה שתי בנות הב הב מאי הב הב אמר מר עוקבא [קול] שתי בנות שצועקות מגיהנם ואומרות בעוה"ז הבא הבא ומאן נינהו מינות והרשות איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא קול גיהנם צועקת ואומרת הביאו לי שתי בנות שצועקות ואומרות בעולם הזה הבא הבא °כל באיה לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים וכי מאחר שלא שבו היכן ישיגו ה"ק ואם ישובו °לא ישיגו אורחות חיים למימרא דכל הפורש ממינות מיית והא ההיא דאתאי לקמיה דרב חסדא ואמרה ליה קלה שבקלות עשתה בנה הקטן מבנה הגדול ואמר לה רב חסדא טרחו לה בזוודתא ולא מתה מדקאמרה קלה שבקלות עשתה מכלל דמינות [נמי] הויא בה ההוא דלא הדרא בה שפיר ומש"ה לא מתה איכא דאמרי ממינות אין מעבירה לא והא ההיא דאתאי קמיה דרב חסדא וא"ל [ר"ח זוידו לה זוודתא] ומתה מדקאמרה קלה שבקלות מכלל דמינות נמי הויא בה ומעבירה לא והתניא אמרו עליו על ר"א בן דורדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות בשעת הרגל דבר הפיחה אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה הלך וישב בין שני הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו שנאמר °כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים אמרו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו שנאמר °כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו שנאמר °וחפרה הלבנה ובושה החמה אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי רחמים אמרו לו עד שאנו מבקשים עליך נבקש על עצמנו שנאמר °ונמקו כל צבא השמים אמר אין הדבר תלוי אלא בי הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה בת קול ואמרה ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא [והא הכא בעבירה הוה ומית] התם נמי כיון דאביק בה טובא כמינות דמיא *בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת ואמר רבי לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן אלא שקורין אותן רבי ר' חנינא ור' יונתן הוו קאזלי באורחא מטו להנהו תרי שבילי חד פצי אפיתחא דעבודת כוכבים וחד פצי אפיתחא דבי זונות אמר ליה חד לחבריה ניזיל אפיתחא דעבודת כוכבים דנכיס

רש"י

והנאך · ישר [הדבר] בעיניך: לכהן גדול · שפירש מביתו לפני יום הכפורים ללשכת פרהדרין ושם היו מתקנים לו כל צרכיו: והרשות · שולטנות שנותנין עיניהן בבעלי ממון להרגן וליטול ממונן: ורבנן · דלית להו האי דבר מינות דיעקב: לבסוף · היא נבזית בעיני כל ושוכרתן והכי משמע מאתנן זונה קבלה - קבלה מאתנן הזונה ובאתנן זונה ישוב להיכתן: ופליגא דרבי פדת · הני ארבע אמות דרב חסדא: אבי ידייהו · בזרועותיהן: אבי חדייהו · חזה דרך בני אדם כשיוצאין מבית הכנסת מיד הוא נושק לאביו ולאמו ולגדול ממנו בארכובה או בפס ידיו [משום כבוד]: שצועקות מגיהנם · על רוב ייסורי גיהנם: מינות · צועקת הבא תקרובת לעבודת כוכבים: רשות · צועקת הבא ממון ודורונות וארנונא ומס למלך: לא ישובון · כל המשתמדים לעבודת כוכבים אחר שנדבקו במינות אינם שבין ואם שבין ממהרין למות מתוך צרה וכפיית יצרם וזו גזירת מלך עליהם למות: קלה שבקלות · עבירה קלה שבידה זו היא שעשתה בנה קטן מבנה *[גדול בנה] הגדול בא עליה והולידה ממנו בנה הקטן ובאה לקבל דין ולשוב בתשובה: בזוודתא · תכריכין לידה לדרך (בראשית מב) מתרגמינן זוודין לאורחא ותכריכין הן לידה לדרך מתים: ה"ג מדקאמרה קלה שבקלות · ולא מתה אתקפתא היא ואיכא דמותבי הכי אמינות אין מעבירה לא והא ההיא דאתיא כו' ומתה ומשנינן מדקאמרה קלה שבקלות מכלל דמינות נמי הוה בה ומשום הכי מתה: הרגל דבר · תשמיש. הרגל התחלה כמו (אבות פ"ג מי"ג) מרגילין את האדם לערוה ממשיכין [והיינו התחלה]: הפיחה · רוח: פצי אפיתחא דעבודת כוכבים · פתוח לפתח עבודת כוכבים כמו (תהלים כב) פצו עלי פיהם: דנכיס

תוספות

ויעקב איש כפר סכניא שמו · נ"ל דאין זה יעקב מינאה דפרק אין מעמידין (לקמן דף כח·) דרמא סמא לרבי אבהו דודאי אותו יעקב לא האריך ימים כ"כ אלא נראה דההוא שבא לרפאות את בן דמא (לקמן כז:) אבל יעקב מינאה דרבי אבהו יכול להיות שהוא אותו דפרק כיסוי הדם (חולין דף פד·) גבי רבא*: מהו לעשות בית הכסא לכ"ג · נראה דלאו מדאורייתא קא בעי דפשיטא דשרי דהא אפילו ריקועים דבית קדשי הקדשים הוה שרי אי לאו ריבויא דקרא בפרק כל הצלמים (לקמן דף מו:) אבל מידי דהר הבית פשיטא דשרי דהא אפי' פרה אימעיטא פרק כל הצלמים מקרא דבית ה' פרט לפרה שאינה באה לבית: הרחק מעליה דרכך זו מינות · והא דאמרי' בפרק כל כתבי (שבת דף קטז·) דכמה אמוראי הוו אזלי לבי אבידן זהו להתווכח עמם ולא היה מקום מינות ממש אלא מקום ויכוח ומתקבלים שם חכמי עובדי כוכבים ונושאין ונותנים בדינים ומאן דלא הוה אזיל היינו מיראה שלא יהרגוס וכן משמע דאמר *) רב נחמן אנא מינייהו ומסתפינא מינייהו ודלא כפ"ה שפירש בסמוך שהוא מקום עבודת כוכבים: ופליגא דרבי פדת · וא"ת ומאי פליגא דלמא לעולם אמרו רב חסדא ור' פדת שמן התורה אינו אסור אלא קריבה של גלוי עריות אבל מגזירת חכמים צריך להרחיק ד' אמות וה"נ קשיא פ"ק דשבת (דף יג·) על ההיא דאמר ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא קרב מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא בבגדה אסור אף נדה כן ועלה קאמר ופליגא דר' פדת דא"ר פדת לא אסרה תורה אלא קריבה של גלוי עריות בלבד ומאי קאמר וכי בא ר' פדת לומר דאשתו נדה הוא בבגדו והיא בבגדה שרי והלא שנינו במשנה (שם דף יא·) לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה לכך נראה לר"י דה"ק הכא והתם דמה שאנו דורשים מלשון קריבה הכא ארבע אמות והתם הוא בבגדו כו' פליגא דר' פדת דלר' פדת אין לשון קריבה בין בדברי תורה בין בדברי קבלה אלא גלוי עריות ממש ואפילו אסמכתא לעשות הרחקה ד' אמות אין ללמוד ממנה: ופליגא דידיה אדידיה · ומה שהיה מיקל לעצמו היינו משום דדמיין עליה כי כשורא כדאמרי' בריש פ"ב דכתובות (דף יז·): לעלוקה · לפי הפשט היינו גיהנם וכן יסד הפייט בזולת של חנוכה יקדו בהבהבי עלק ור"ת הקשה דבפ"ב דעירובין (דף יט· ושם ד"ה והאיכא) דחשיב שמות גיהנם לא קחשיב האי לכך נראה לו (א) דשם חכם הוא כמו (משלי ל) לאיתיאל (ושם לא) למואל אבל אין לומר שהוא משמות שלמה כמו אגור וקהלת דבמדרש של ג' דברים קחשיב איתיאל בשמות שלמה ולא קחשיב האי בהדייהו: עד שאנו מבקשים עליך רחמים. לא השיבו לו כך אלא היה אומר בלבו שכך יוכלו להשיב א"נ שר של הרים היה משיב כן**):

ניזיל

*) [שם בשבת קטז. איתא מר בר יוסף].
**) [עי' תוס' חולין ז. ד"ה אמר].

עין משפט נר מצוה

פא א טוש"ע י"ד סי' קנ סעיף א:

פב ב מיי' פ"ב מהל' עבודת כוכבים הל' ה:

[ועי' תוספות מגילה כג· ד"ה אמר יעקב וכו']

רבינו חננאל

ואסיק' מפני שאמר לפניו יעקב איש כפר סכניא (נמחקין כמו ד' תיבות) אתנן זונה ומחיר כלב אסורין לקרבן אבל לעשות מהן בית הכסא לכהן גדול שריי ממקום טנופת באו ולמקום טנופת חזרו כדכתיב מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו והודה לו על דבר זה בשביל שנתיישר בעיניו ונהנה ממנו ונתפש על זה ואמר עברתי על מה שכתוב הרחק מעליה דרכך זו המינות והרשות ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה וכמה צריך לתתרחק מפתח זונה ד' אמות: ר' פדת הוה אמר לא אסרה תורה אלא גילוי עריות בלבד שנא' איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה: עולא הוה מנשק לאחותיה אבי ידיהו · ופליגא דידיה אדידיה דהא הוא דאמר אפי' שום קריבה בעולם אסור משום לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב: לעלוקה שתי בנות זו המינות והרשות כל באיה לא ישובון כל באי במינות לא ישובון ואם ישובו לא ישיגו אורחות חיים: למימרא דכל דהדר ממינות מיית ואסיק' הני מילי ממינות אבל עוברי עבירה כגון ההיא דאתאי קמיה דרב חסדא ואמרה ליה בנה קטן מבנה גדול כלומר בא עליה בנה הגדול ונתעברה ממנו וילדה בנה קטן וכיוצא בה עוברי עבירה אם ישובו שיחיו: למימרא דהחוזר מן העבירות יחיה והרי אלעזר בן דורדיא שלא הניח זונה בעולם כו' בשעת הרגל דבר שמע הוו אומרין אלעזר אינו מתקבל בתשובה כו' והיה נושא ונותן בדעתו אם אתחנן לשמים שיבקשו עלי רחמים הם צריכין שיבקשו אחרים רחמים עליהם שכתוב כך וכך וכן כולם עד אין הדבר תלוי אלא בתשובה מיד חזר בתשובה והניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה בת קול ואמרה ר' אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת כגון זה ולא דיו שנמחלו עונותיו אלא שקראוהו רבי מן השמים · והא אלעזר זה בעבירה הוה דביק וכיון דהדר ביה מית' ופרקי' התם כיון דהוה אדיק בעבירה טובא כי מינות דמי: ר' חנינא ור' יונתן הוו אזלי לאורחא מטו לפרשת דרכים חדא פצי לבית עבודת כוכבים וחדא לבי זונות אמרו ניזיל

הגהות הב"ח (א) תוס' ד"ה לעלוקה וכו' דשם חכם הוא· נ"ב והא דמוקי ליה הכא בגיהנם היינו משום דכתיב בתריה אלו"ג ועו"צר כמש תוספות ר"פ עושין פסין דף יט בד"ה והאיכא תפתה:

דנכים יצריה א"ל אידך ניזיל אפיתחא דבי זונות ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא כי מטו התם חזינהו [לזונות] איתכנעו מקמייהו א"ל מנא לך הא א"ל °מזימה תשמור עלך תבונה תנצרכה א"ל רבנן לרבא מאי מזימה אילימא תורה דכתיב בה זימה ומתרגמינן עצת חטאין וכתיב °הפליא עצה הגדיל תושיה אי הכי זימה מבעי ליה ה"ק (א) מדבר זימה תשמור עליך תורה תנצרכה ת"ר כשנתפסו רבי אלעזר בן פרטא ורבי חנינא בן תרדיון א"ל ר' אלעזר בן פרטא לרבי חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על דבר אחד אוי לי שנתפסתי על חמשה דברים א"ל רבי חנינא אשריך שנתפסת על חמשה דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול שאת עסקת בתורה ובגמילות חסדים ואני לא עסקתי אלא בתורה [בלבד] וכדרב הונא דאמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר °וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת [וגו'] מאי ללא אלהי אמת שכל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה ובגמילות חסדים לא עסק והתניא *רבי אליעזר בן יעקב אומר *לא יתן אדם מעותיו לארנקי של צדקה אלא א"כ ממונה עליו תלמיד חכם כר' חנינא בן תרדיון *הימנוה הוא דהוה מהימן מיעבד לא עבד והתניא *אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקהוחלקתים לעניים מיעבד עבד *כדבעי ליה לא עבד אתיוהו לרבי אלעזר בן פרטא אמרו מ"ט תנית ומ"ט גנבת אמר להו אי סייפא לא ספרא ואי ספרא לא סייפא ומדהא ליתא הא נמי ליתא ומ"ט קרו לך רבי רבן של תרסיים אני אייתו ליה תרי קיבורי אמרו ליה הי דשתיא והי דערבא איתרחיש ליה ניסא אתיא זיבוריתא אותיבא על דשתיא ואתאי זיבורא ויתיב על דערבא אמר להו האי דשתיא והאי דערבא א"ל ומ"ט לא אתית לבי אבידן אמר להו זקן הייתי ומתיירא אני שמא תרמסוני ברגליכם [אמרו] ועד האידנא כמה סבי איתרמוס אתרחיש ניסא ההוא יומא אירמס חד סבא ומ"ט קא שבקת עבדך לחירות אמר להו לא היו דברים מעולם קם חד [מינייהו] לאסהודי ביה אתא אליהו אידמי ליה כחד מחשובי דמלכותא א"ל מדאתרחיש ליה ניסא בכולהו בהא נמי אתרחיש ליה ניסא וההוא גברא בישותיה הוא דקא אחוי ולא אשגח ביה קם למימר להו הוה כתיבא איגרתא דהוה כתיב מחשיבי המלכות לשדורי לבי קיסר ושדרוה על ידיה דההוא גברא אתא אליהו פתקיה ארבע מאה פרסי אזל ולא אתא אתיוהו לרבי חנינא בן תרדיון אמרו ליה אמאי קא עסקת באורייתא אמר להו כאשר צוני ה' אלהי מיד גזרו עליו לשריפה ועל אשתו להריגה ועל בתו לישב בקובה של זונות עליו לשריפה שהיה הוגה

דנכים יצריה · נשחט יצרא אנשי כנסת הגדולה בקשו רחמים ונמסר בידם והרגוהו כדאמרי' בד' מיתות בסנהדרין (דף סד·) כלומר ניזיל בההוא שבילא ולא ניזיל אפיתחא דבי זונות שלא ישלוט בנו יצר הרע: איכנעו זונות מקמייהו · נכנסו מפניהם לקובתן: מנא לך הא · דסמכת אנפשך למיתי הכא ולא מיספפית מיצר הרע: זימה ומתרגמי' עצת חטאין· עצת הוא תרגום של זימה (ב) היא וחטאין הוא תוספת התרגום מפרש שעצה זו רעה היא של חטא אלמא דזימה היינו לשון עצה ותורה נקראת עצה דכתיב (ישעיה כח) הפליא עצה הגדיל תושיה ומשמע תורה תשמור עליך: מזימה · (ג) מן הזנות: תשמור עליך תורה· דסיפיה דקרא תבונה תנצרכה מזימה תשמור עליך מכל דבר רע והרהור חטא ואנו הולכין הלוך ודבר בדברי תורה: על ה' דברים · חמש עלילות הן שואלין עלי: כמי שאין לו אלוה· להגן עליו: ה"ג מאי ללא (ד): ר' חנינא בן תרדיון גבאי של צדקה הוה: מעות של פורים· שגביתי מבני העיר לחלק לעניים לסעודת פורים ותנן (ב"מ דף עח:) אין העני רשאי ליקח מהן רצועה לסנדלו: נתחלפו לי במעות של צדקה· וסבור הייתי שהן של צדקה וחלקתים לעניים שלא לסעודת פורים ואני פרעתי משלי [את] של פורים ל"א מעות שלי לסעודת פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וסבור הייתי שהן של צדקה וחלקתים לעניים ולא חזרתי ליפרע מארנקי של צדקה: גנבת · גנב ולסטים היית: מדהא ליתא · כשם שאין השני' בי דהא אין שתיהן באדם אחד כך אין חבירת' בי והאומר לכם עלי שקרן נמצא בדבריו: מ"ט קרו לך רבי· הרי עלילה שלישית: טרסיים · גרדיים: קיבורי · פקעיות לימשיל"ש: הי דשתיא הי דערבא · איזה של שתי ואיזה של ערב: אתא זיבורא · זכר אותיבא על דערבא: ואתאי זיבורתא · נקבה אותיבא על דשתיא והבין שהוא נס הנעשה (ה) שהשתי מקבל ערב כנקבה המקבלת זכר: לבי אבידן · בית שאוכלין ושותין לכבוד עבודת כוכבים ומזבלים זיבול לעבודת כוכבים ומפקחין על עסקיה לידע מה היא צריכה ומתנדבין: עבדך לחירות · והן גזרו על כך לפי שהוא דת יהודית: אידמי ליה · לההוא גברא: בישותיה הוא דקא אחוי . רשעך תראה ותודיע שרשע אתה והוא יכלל ע"י נס: הוה כתיבא ההוא (יומא) איגרתא · דבעו חשובי רומי לשדורי לקיסר על עסקיהן שדרוה ההוא שעתא בידיה דההוא גברא: פתקיה · אליהו וזרקו ד' מאה פרסי למען לא ישוב [עוד לביתו] כמו (ר"ה דף כה·) שקל קלא פתק ביה: עליו לשריפה · למה נענש כך לפי שהיה הוגה את השם באותיותיו דורשו בארבעים ושתים אותיות ועושה בו מה שהוא חפץ: להתלמד

הוגה

ניזיל אפיתחא דבי זונות · מכאן יש ללמוד שדרך להרחיק מפתח עבודת כוכבים כל מה שיכול משום דכתיב אל תקרב אל פתח ביתה ומוקמי' לעיל בעבודת כוכבים שהרי היה רוצה ללכת יותר אפיתחא דבי זונות: כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה · מוכח מדכתיב ללא אלהי אמת והדר כתיב ללא תורה משמע דברישא קאמר אע"פ שיש בו תורה הוא כמי שאין לו אלהים: ובגמילות חסדים לא עסק · תימה מאי פריך מצדקה הלא ב' דברים הם כדאמרינן בסוכה (דף מט:) צדקה לעניים גמילו' חסדים בין לעניים בין לעשירים וי"ל דמ"מ משמע ליה דמי שרגיל בזאת עוסק הוא גם בזאת: אלא א"כ ממונה עליה כו' · ומסתמא גם משלו היה נותן הרבה: מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה · פירש רש"י לשון אחר מעות של סעודת פורים וקשיא כי לא מצינו בכל התלמוד שמזכיר מעות של סעודת פורים וגם (ו) שפירש רש"י מעות של פורים שהפריש הוא לסעודת פורים שלו וחלקם ולא חזר ליפרע מארנקי של צדקה והזכירו לטובה על כך וקשה כי זה חסר מן הספר ושם המלוה שהוא ממה שלא חזר לגבות מארנקי של צדקה היה לו לומר וגם ללשון ראשון שפירש מגבת פורים וחלקתי לעניים לצדקה ואני פרעתי משלי של פורים קשה דעיקר מלוה חסר מן הספר לכך נראה לר"י לפרש הארנקי הוה ממעות של פורים והיה סבור שהוא של צדקה ונזכר שהם של מגבת פורים ואפילו הכי לא חזר בעצמו וחלקם לעניים אע"פ שידע שלא היה בארנקי של צדקה כלום מפני שלא היה רוצה לביישם מאחר שקבלם וזימנם להם ולפי זה עיקר המלוה היא בשעת חלוקה אע"פ שנזכר לא רצה לביישם וודאי מסברא חזר ופרעם משלו לכיס של פורים ולשון נתחלפו כמו (ב"ב דף יז·) אויב באויב נתחלף לו פירוש שסבר לקחת אויב ולקח אויב וכך היה סבור שהם של צדקה ונזכר שהם של מעות פורים: רבן של תרסיים אני · פ"ה גרדיים וכן מוכח כל הסוגיא אבל בסוכה פרק החליל (דף נא:) מונה תרסיים בפני עצמן וגרדיים בפני עצמן ונ"ל שג' מיני תרסיים הם דגרדיים נקראין תרסיים כדמוכח הכא וגם צורפי נחשת נקראים תרסיים כדמוכח בפ' אלו טריפות (חולין דף נז:) דהעלה עליה מטלית של תרסיים והוא עור שמשימין לפניהם שלא יקלקלו בגדיהם והוא חם מאד והם אותם דפרק החליל (שם דף נא:) שמונה כל האומניות בפני עצמן וגם במגילה פרק בני העיר (דף כו·) מעשה בבית הכנסת של תרסיים כי צורפי נחשת אין בני אדם יכולין לסבלם כדמשמע פ' המדיר (כתובות דף עז·) דקא חשיב ליה בהדי הני דכופין אותן להוציא ועוד יש אומה אחת שכולם נקראו טרסיים כדאמרינן מגילה (דף יג:) בגתן ותרש שני טרסיים היו ומספרים בלשון טורסי: אתיא זיבורתא · פי' בקונטרס זיבורא זכר זיבורתא נקבה ול"נ שאין ניכר כ"כ במין קטן כזה בין זכר לנקבה וי"מ שהן שני מינין כמו (חולין דף סב:) תרנגול ותרנגולתא דאגמא :

עין משפט
נר מצוה

פג א מיי' פ"ז מהל' מתנות עניים הלכה ח סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רמט סעיף ז :

רבינו חננאל

בהאי דמיפצלא בבי זונות וניכפיה ליצרין ונקבל אגרא שנא' מזמה תשמור עליך מדבר זמה התורה תשמור עליך אבל עבודת כוכבים נכים יצריה: ת"ר כשנתפש ר' אלעזר בן פרטא ור' חנניה בן תרדיון למינות אמר ר' אלעזר בן פרטא לר' חנניה אשריך שנתפשת על דבר אחד אוי לי שנתפשתי על ה' דברים השיבו אתה נתפשת על ה' דברים ואתה ניצול שאתה נתעסקת בתורה ובגמילות חסדים ואני נתעסקתי בתורה בלבד וכדרב דאמר כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה (א) מאי ללא תורה כל העוסק בתורה בלבד ואינו מתעסק במצות וגם להוציא הדין לאמיתו וההוראה כתקנה כאילו גם תורה אין לו: ומקשי' ורבי חנניה בן תרדיון לא נתעסק בג"ח והתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר לעולם אל יתן אדם מעותיו בקופה אלא אם כן ממונה עליה כר' חנניה בן תרדיון ופרקינן אין ודאי הימוני הוה מהימן ואע"ג דהוה עביד חסדים כדתניא מעות של פורים נתחלפו לו במעות של צדקה וחילקם לעניים ונתן אחרים למעות פורים כמו שהיה ראוי לאדם עשיר כמותו לעשות לא עשה· אתיוהו לרבי אלעזר בן פרטא אמרו לו מאי טעמא תנית וגנבת · כלומר חכם שונה וגנב· אמר להו דרך בני ישראל או סופר או בעל סייף שניהם באיש אחד אין נמצאין וכיון שאני בעל סייף (גם) איני חכם שונה אמרו לו והלא קוראין אותך רבי אמר להן גדול שבאורגים אני ולפיכך קורין אותי רבי של אורגים הביאו לפניו שתי פקעיות של מטוה אמרו לו איזו של שתי ואיזו של ערב נעשה לו נס ופרחה וישבה לה זיבורית נקבה על פקעת דערבא וזיבורא על של שתי אמר הא דשתיא הא דערבא: בי אבידן' פי' לשכה בבית עבודת כוכבים שלהן ומתקבצין שם כל בעלי חכמה ודנין בדברי חכמה עוד אמרו לו למה שיחררת עבדך ברתן של ישראל' פי' פתקוהו כד' מאה פרסי שדרוהו פרוונקא במקום רחוק ת' פרסי' אתיוהו לר' חנניה בן תרדיון אמרו ליה אמאי עסקת באורייתא אמר להו כאשר צוני ה' אלהי גזרו עליו שריפה

(א) גי' רבינו ס"י מאי ללא תורה ואפשר שכן פי' ג"כ גי' רש"י וכמו שהגיה ב"ח ואמנם מדברי התוס' נראה דגרסי כגי' דילן ודו"ק.

תורה אור
משלי ב
ישעיה כח
דה"ב טו

מסורת הש"ס
[ב"ב ט]
[גי' יעב"ץ הימוני]
[לקמן יח·]
[כתובות סז·]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ה"ק מזמה מדבר זימה: (ב) רש"י ד"ה זימה וכו' של זימה תפסק היא וחטאין הוא תוספת שהתרגום כצ"ל ותיבת היא נמחק: (ג) ד"ה מזימה מדבר זימה מן הזנות: (ד) ד"ה מאי ללא תורה כצ"ל: (ה) ד"ה ואתאי וכו' נעשה לו שהשתי: (ו) תוס' ד"ה מעות וכו' וגם מה שפי' רש"י:

תורה אור

הוגה את השם באותיותיו והיכי עביד הכי *והתנן אלו שאין להם חלק לעולם הבא *האומר אין תורה מן השמים ואין תחיית המתים מן התורה אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו להתלמד עבד *כדתניא °לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות אלא מאי טעמא אענש משום הוגה את השם בפרהסיא [דהוי] ועל אשתו להריגה דלא מיחה ביה מכאן אמרו *כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה נענש עליו ועל בתו לישב בקובה של זונות דאמר ר' יוחנן פעם אחת היתה בתו מהלכת לפני גדולי רומי אמרו כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו מיד דקדקה בפסיעותיה והיינו דאמר ר' שמעון בן לקיש מאי דכתיב °עון עקבי יסבני עונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה מסובין לו ליום הדין בשעה שיצאו שלשתן צדקו עליהם את הדין הוא אמר °הצור תמים פעלו [וגו'] ואשתו אמרה °אל אמונה ואין עול בתו אמרה °גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי וגו' אמר רבי [כמה] גדולים צדיקים הללו שנזדמנו להן שלש מקראות של צדוק הדין בשעת צדוק הדין תנו רבנן כשחלה רבי יוסי בן קיסמא הלך רבי חנינא בן תרדיון לבקרו אמר לו חנינא אחי (*אחי) אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה [ומקהיל קהלות ברבים] וספר (א) מונח לך בחיקך אמר לו מן השמים ירחמו אמר לו אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת ספר תורה באש אמר לו רבי *מה אני לחיי העולם הבא אמר לו כלום מעשה בא לידך *אמר לו* מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים אמר לו אם כן מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפטר רבי יוסי בן קיסמא והלכו כל גדולי רומי לקברו והספידוהו הספד גדול ובחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו הביאוהו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה אמרה לו בתו אבא אראך בכך אמר לה אילמלי אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שמבקש עלבונה של ס"ת הוא יבקש עלבוני אמרו לו תלמידיו רבי מה אתה רואה אמר להן *גליון נשרפין ואותיות פורחות אף אתה פתח פיך ותכנס [בך] האש אמר להן מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו אמר לו קלצטונירי רבי אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך אתה מביאני לחיי העולם הבא אמר לו הן השבע לי נשבע לו מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו יצאה נשמתו במהרה אף הוא קפץ ונפל לתוך האור יצאה בת קול ואמרה רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי *מזומנין הן לחיי העולם הבא *בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים ברוריא דביתהו דר' מאיר ברתיה דר' חנינא בן תרדיון הואי אמרה לו זילא בי מלתא דיתבא אחתאי בקובה של זונות שקל תרקבא דדינרי ואזל אמר אי לא איתעביד בה איסורא מיתעביד ניסא אי עבדה איסורא לא איתעביד לה ניסא אזל נקט נפשיה כחד פרשא אמר לה השמיעני לי אמרה ליה *דשתנא אנא אמר לה מתרחנא *מרתח אמרה לו נפישין טובא (ואיכא טובא הכא) דשפירן מינאי אמר ש"מ לא עבדה איסורא כל דאתי אמרה ליה הכי אזל לגבי שומר דידה א"ל הבה *ניהלה אמר ליה מיסתפינא ממלכותא אמר ליה שקול תרקבא דדינרא פלגא פלח ופלגא להוי לך א"ל וכי שלמי מאי איעביד א"ל אימא אלהא דמאיר ענני ומתצלת א"ל ומי

(דברים יח) (תהלים מט) (דברים לב) (שם) (ירמיה לב)

רש"י

להתלמד עבד כדתניא כו'. ומיהו הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה (יבמות דף קכא:) ואפילו להתלמד יש לחוש לכבוד הרב וקרא דלא תלמד לעשות במילי אחריניתא תוקמה כמו נטיעת קישואין דסנהדרין (דף סח.) ודמות צורת לבנה דר"ג (ר"ה דף כד.): בקובה. אהל זונות כדכתיב (במדבר כה) אל הקובה: דקדקה. לפסוע פסיעות נאות וכתיב (תהלים מה) כל כבודה בת מלך פנימה: שאדם דש בעקביו. דקדוק פסיעות כי הכא נ"א שאדם דורסן ברגליו שאין חשובין בעיניו כלום: על כל דרכי. אפילו דקדוק פסיעות: שאתה יושב ועוסק בתורה. והם גזרו על כך: דבר של טעם. שהחריבה את ביתו והרגה את חסידיו ועדיין קיימת: כלום מעשה בא לידך. ואשמע איך היית נוהג: מעות של פורים. שהכנתים לסעודת פורים נתחלפו לי וחלקתים לעניים וסבור הייתי שארנקי של צדקה היא ולא נפרעתי מארנקי של צדקה: מחלקך יהא חלקי. הואיל והיית וותרן בממונך: הרלך בכך. כלומר זו היא שכרה של תורה: קלצטונירי. ממונה עליו: תרקבא. תרי וקב חצי סאה דינרי זהובים: נקט נפשיה כחד פרשא. התקין עצמו לבושו כאחד מן הפרשים: דשתנא אנא. דרך נשים לי: מתרחנא מרתח. כלומר אמתין לך עד שיפסוק ליך ודוגמתו בב"ק בפרק מרובה (דף פ:) מאן תרח נתרח שמואל: פלגא פלח. את השלטון בכל עת שיעליל עליך פייסהו בממון: וכי שלמי. כשיכלו הדינרין ממאי פלחנא:

תוספות

הוגה השם. פי"ה שדורשו במ"ב אותיות ועושה בו מה שאר חפץ ורוב העולם מפרשים שהיה קורא כפי' אותיות של שם המיוחד *באותיות של שאר התיבות וזה אין לעשות כדאמר בפסחים ס"פ אלו עוברין (דף נ.) לא כשאני נכתב אני נקרא אני נכתב בי"ה ונקרא בא"ד ונראה לר"י שאין להזכיר אף אותיות י"ה כמו שרגילין העולם שהרי י"ה הוא שם המיוחד ועוד נראה להר"ר אלחנן כי גם אין להזכיר א"ד מאדני דהא א"ד מאדני י"ה מהשם אין נמחקין ש"ד משדי צ"ב מצבאות נמחקין וכן הגירסא (שבועות לה: ושם לה.) בפירוש ר"ח משמע שא"ד מאדני הוא שם כמו י"ה מה' ומיהו נראה לר"י להתיר דכיון דלא נמצא בכתוב דמה שהוא נמצא כתוב בספרים יש לומר שהסופרים כתבוהו כן ולא נתכוונו להזכיר את השם (ועי' תוס' סוכה דף ה. ד"ה יו"ד):

להתלמד עבד. פ"ה ומיהו הקב"ה מדקדק כו' ונראה שלא היה כתוב בספרו אלא מאי טעמא איענש הוגה בפרהסיא היה ולכך הוצרך להת טעם אחר:

מה אתה רואה. שהיה נראה בעיניהם שהיה לו לראות שום דבר תימה או מלאכים או דבר אחר א"כ בשביל שהיו שומעין קול האותיות הפורחות ולא היו יודעין מהו: ואל יחבל עצמו. אור"ת דהיכא שיראים פן יעבירום עובדי כוכבים לעבירה כגון ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם אז הוא מצוה לחבל בעצמו כי ההיא דגיטין (דף נז:) גבי ילדים שנשבו לקלון שהטילו עצמם לים (וע"ע תוס' גיטין דף נז: ד"ה קפצו): ובי שלמי מאי איעביד. י"מ שהיה נותן להשלטון מס מן הזונות למספר גולגלותם ולכך היה שואל כי שלמי מה אעשה כי איך אתן מס הטולה למספרם וכן יש לפרש בריש פירקא (לעיל דף ב:) שווקים להושיב בהם זונות וליטול מס מהם אבל רש"י פירש שכל שעה שיעלילו עליו שישחדם בממון זה:

עין משפט נר מצוה

פר א מיי' פ"ג מהלכות תשובה הלכה ח:

נ"ל באותיות [וכ"ה מהריעב"ץ]

רבינו חננאל

בעונש שהיה הוגה את השם באותיותיו בפרהסיא. שכל ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב ואע"ג דהוא להתלמד עבד וכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות הוה ליה להגות בצינעה. וגזרו על אשתו' הריגה נענשה משום דלא מחיא ביה שכל מי שיש בידו למחות ואינו ממחה נתפש. ונענשה בתו לישב בקובה דא"ר יוחנן פעם אחת עברה בין גדולי רומי ואמרו כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו מיד דיקדקה בפסיעותיה. והיינו דכתיב עון עקבי יסובני עון שאדם דש בעקיביו סובבין אותו ליום הדין. בשעת הוצאתן פתחו [כל] א' ואמ' הוא אמר הצור תמים פעלו וגו' אשתו אמרה אל אמונה ואין עול בתו אמרה גדול העצה ורב העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי (איש) [בני] האדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: כרכוהו בס"ת שהיה קורא בו והקיפוהו חבילי זמורות והציתו בהן את האור כו': ברוריה דביתהו דר' מאיר ברתיה דר' חנניא בן תרדיון הואי אמ' ליה לבעלה זילא בי מילתא דיתבה אחתי בקובה של זונות שקל תרקבא דדינרי ואזיל. פי' דישתנא נידה: נפישו טובא כלומר הדם שותת ויורד עליה הרבה ואינה יכולה ליטהר כו' ע'

הגהות הב"ח

(א) גמ' וספר תורה מונח לך בחיקך:

מסורת הש"ס

סנהדרין.. | לקמן מג: שבת עה. ר"ה כד: סנהדרין סח. | שבת נה: ע"ש | [כע"י ליתא] | [לעיל יז:] | [כע"י איתא גיליון] | [עי' תוס' כתובות קג: ד"ה מזומן] | [לקמן כד: שבת קי:] פ"א ל"ג | [כע"י איתא א"ל ר' חנינא] | [כע"י א"ל רבי] | [לעיל י: ח.] | [ג"ל מתרח וכע"י ליתא ועי' בערוך ערך תרח] | [גרסי' ג"ל וכ"ה יעב"ץ]

ומי יימר דהכי איכא [א"ל השתא חזית] הוו הנהו כלבי דהוו קא אכלי אינשי שקל קלא שדא בהו הוו קאתו למיכליה אמר °אלהא דמאיר ענני שבקוה ויהבה ליה לסוף אשתמע מילתא בי מלכא אתיוה אסקוה לזקיפה אמר אלהא דמאיר ענני אחתוה אמרו ליה מאי האי אמר להו הכי הוה מעשה אתו חקקו לדמותיה דר' מאיר אפיתחא דרומי אמרי כל דחזי לפרצופא הדין לייתיה יומא חדא חזיוהי רהט אבתריה רהט מקמייהו על לבי זונות איכא דאמרי בשולי עובדי כוכבים חזא טמש בהא ומתק בהא איכא דאמרי אתא אליהו אדמי להו כזונה כרכתיה אמרי חס ושלום אי ר' מאיר הוה לא הוה עביד הכי קם ערק אתא לבבל איכא דאמרי מהאי מעשה ואיכא דאמרי ממעשה דברוריא: תנו רבנן *ההולך לאיצטדינין ולכרקום וראה שם את הנחשים ואת החברין בוקיון ומוקיון ומוליון ולוליון בלורין סלגורין הרי זה מושב לצים ועליהם הכתוב אומר °אשרי האיש אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת ה' חפצו הא למדת שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה ורמינהי *[הולכין] לאיצטדינין מותר מפני שצווח ומציל ולכרקום מותר מפני ישוב מדינה ובלבד שלא יתחשב עמהם ואם נתחשב עמהם אסור קשיא איצטדינין אאיצטדינין קשיא כרקום אכרקום בשלמא כרקום אכרקום ל"ק כאן במתחשב עמהן כאן בשאין מתחשב עמהן אלא איצטדינין אאיצטדינין קשיא תנאי היא [דתניא] אין הולכין לאיצטדינין מפני (א) מושב לצים ור' נתן מתיר מפני שני דברים אחד מפני שצווח ומציל ואחד מפני שמעיד עדות אשה להשיאה תנו רבנן אין הולכין לטרטיאות ולקרקסיאות מפני שמזבלין שם זיבול לעבודת כוכבים דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מקום שמזבלין אסור מפני חשד עבודת כוכבים ומקום שאין מזבלין שם אסור מפני מושב לצים מאי בינייהו אמר ר' חנינא מסורא *נשא ונתן איכא בינייהו דרש ר' שמעון בן פזי מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב וכי מאחר שלא הלך היכן עמד ומאחר שלא עמד היכן ישב ומאחר שלא ישב היכן לץ [אלא] לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומר °אם חכמת חכמת לך (*ואם לצת) לבדך תשא א"ר (*אליעזר) כל המתלוצץ יסורין באין עליו שנאמר °ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם אמר להו רבא לרבנן במטותא *בעינא מינייכו דלא תתלוצצו דלא ליתו עלייכו יסורין אמר רב קטינא כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין שנאמר °משך ידו את לוצצים אמר רבי שמעון בן לקיש כל המתלוצץ נופל בגיהנם שנאמר °זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר °יום עברה היום ההוא אמר ר' אושעיא *כל המתייהר נופל בגיהנם שנאמר זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה היום ההוא אמר רבי *חנילאי בר חנילאי כל המתלוצץ גורם כלייה לעולם שנאמר ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם [כי] כלה ונחרצה שמעתי אמר רבי (*אליעזר) קשה היא שתחילת' יסורין וסופו כלייה דרש ר' שמעון בן פזי *אשרי האיש אשר לא הלך (ב) לטרטיאות ולקרקסיאות של עובדי כוכבים ובדרך חטאים לא עמד זה שלא עמד בקנגיון ובמושב לצים לא ישב שלא ישב בתחבולות שמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לטרטיאות ולקרקסיאות ולא עמדתי בקנגיון *אלך ואתגרה בשינה ת"ל ובתורתו יהגה יומם ולילה אמר רב שמואל *בר נחמני א"ר יונתן אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה אברהם

רש"י

מי יימר. שאמת אתך שאגלג בתפלה זו: שקל קלא. פיסת רגבים: אייתוה. לשומר: אסקוה לזקיפה. לתליה. זקיפה פורק"א שגולבין בה: מאי האי. דלא מלינא למיזקפיה: אתא לבי זונות. כדי שיאמרו לא הוא דאיהו לא הוה עייל: טמש בהא ומתק בהא. טבל אחת מאצבעותיו ומלך את חבירתה: כרכתיה. חיבקתו כאילו היה רגיל אצלה: איכא דאמרי. משום האי מעשה ערק: ואיכא דאמרי משום מעשה דברוריא. שפעם אחת ליגלגה על שאמרו חכמים (קדושין דף פ:) נשים דעתן קלות הן עלייהו ואמר לה חייך סופך להודות לדבריהם וצוה לאחד מתלמידיו לנסותה לדבר עבירה והפציר בה ימים רבים עד שנתרצית וכשנודע לה חנקה עצמה וערק רבי מאיר מחמת כסופא: לאיצטדינין. מקום שמנגחין את השור: ולכרקום. מצור ועושין שם שחוק וליצנות: את הנחשים. מנחשים ומכשפים: ואת החברים. לוחשי לחשים: בוקיון מוקיון לוליון סלגריון. כולן מיני ליצנים הן: הא למדת. מדסמיך ליה כי אם בתורת וגו' מכלל דאזיל להכי לאו בתורת ה' חפצו: שצווח ומציל. אם רואה שיגיחו שם יהודי צועק ומתחנן להם ומצילו: מפני ישוב מדינה. ישראל הדרים באותה העיר שזה מבקש בני (ג) [ישוב] הכרקום להצילם: שלא יתחשב עמהם. לחזק עובדי כוכבים ולעשות עמהם מצור: שמעיד עדות אשה. אם רואה חבירו ישראל נהרג שם מעיד באשתו ומשיאה: שמזבלים שם. מסדרין צרכי עבודת כוכבים להתנדב לה. מזבלין לשון יזבלני אישי (בראשית ל) ענין חנייה של ציבור ואסיפה אמייש"ר בלע"ז: מפני חשד. עבודת כוכבים שלא יחשדוהו [בחזקת זיבול לעבודת כוכבים]: מאי בינייהו. לר"מ נמי כולהו אסירי דהא לר' מאיר כולהו בחזקת זיבול לעבודת כוכבים נינהו: נשא ונתן. לר"מ נשא ונתן (לעבודת כוכבים) אסור דהא מפני שמזבלין לעבודת כוכבים סתמא קאמר וסבר דודאי מזבלין לעבודת כוכבים שם ואיכא למיחש לדמי עבודת כוכבים בידו וקונין מישראל זה לצורך עבודת כוכבים ורבנן [דמפרשי] משום חשד ליצנות ולמידי אחריני לא חיישי נשא ונתן מותר דלא חיישינן לדמי עבודת כוכבים: אם הלך סופו לעמוד. הלך משמע בהעברה בעלמא סופו לעמוד ולהתעכב ביניהם מעט וה"ק אשרי שלא הלך ומתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב הא אם הלך סופו לעמוד כו': אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי: מוסריכם. יסוריכם: משך. הקב"ה: ידו. הפותח ידו לזון את הכל מושכה מן הלוצצין: יום עברה היום ההוא. ביום הדין משתעי קרא שנידונין עובדי כוכבים לגיהנם: לטרטיאות. פלטין וכל דבריהן שהן אספין לשחוק וללצון: קינגון. לידת חיה על ידי כלבים וכל מעשיהם לשם שחוק ושמחה דוגמתו בשחיטת חולין (דף ס:) וכי משה קניגי הוה: *למד לא גרסינן הכא: אברהם

תוספות

שלא יתחשב עמהם. פרש"י לחזק לצור על העיר והר"ר אלחנן פירש להיות ממספר אנשי הגבאה של עובדי כוכבים:

שמזבלין שם. פ"ה לשון יזבלני אישי ורבינו תם פירש מזבלין מזבחים ולשון גנאי נקט וכן משמע בירושלמי פרק הרואה ראה מקום שמזבלין שם לעבודת כוכבים אומר זובח לאלהים יחרם:

מאי בינייהו. תימה טובא איכא בינייהו דר"מ דוקא אמר מפני שמזבלין הא אין מזבלין שם שרי ורבנן אסרי אף במקום שאין מזבלין ונראה לפרש דהכי פריך במקום שמזבלין מאי בינייהו דהא ודאי אף במקום שמזבלין פליג מדהזכירו חכמים בדבריהם מקום שמזבלין דאי ל"פ במקום שמזבלין לא היה להם להזכיר אלא מה שהוסיפו על ר"מ ולומר אף במקום שאין מזבלין אסור ועוד יש לפרש מאי בינייהו בין מקום שמזבלין למקום שאין מזבלין לרבנן דאסרי בתרווייהו ומסיק נשא ונתן איכא בינייהו: אשרי

רבינו חננאל

קם ר' מאיר ערק לבבל איכ' דאמרי מהאי מעשה איכא דאמרי ממעשה דברוריה: ת"ר ההולך לאצטדין ולכרקום וראה הנחש והחברים בוקיון מוקיון מוליון לוליון סגולרין וסגולריון ה"ז מושב לצים איני והתניא הולכין לאצטדינין מפני שאם יפול ישראל בידם ובאין להורגו צווח ומצילו ולכרקום משום יישוב מדינה ובלבד שלא יתחשב עמהן כו' ואסיקנא כתנאי דתניא אין הולכין לאצטדינין מפני שהן שופכי דמים ר' נתן מתיר מפני שני דברים אחד שצווח ומציל וא' שאם יהרגוהו יעיד שמת להשיא את אשתו: ת"ר אין הולכין לתיאטריות ולקרקסאות מקום שמזבלין אסור משום לצים*) רב חכמ' וסוגיין המתלוצץ יסורין באין עליו שנאמר ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם ומזונותיו מתמעטין ונופל בגיהנם וכן המתייהר וגורם כלייה לעולם: אשרי האיש וגו'. מכאן אמרו אם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ועליו הכתוב אומר אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא: פי' בקניגיון בלשון יון מקום הצייד: יכול כיון שלא הלך בכל אלו יגרה בשינה. ת"ל כי אם בתורת ה' חפצו: אשרי האיש. זה

*) נראה דצ"ל מקום שמזבלין אסור משום חשד עבודת כוכבים ומקום שאין מזבלין אסור משום מושב לצים.

הגהות הב"ח

(א) גמ' דתניא אין הולכין לאיצטדינין (מפני שהן מושב לצים) תא"מ ונ"ב ס"א מפני שהן שופכי דמים: (ב) שם אשר לא הלך זה שלא הלך לטרטיאות וכו' לא ישב זה שלא: (ג) רש"י ד"ה מפני וכו' בני יושבי הכרכים:

[נ"ל ולצת]

[בע"י ליתא וכן בברכות לה. וביומא עב: ליתא מלת בעינא ועי' סנהדרין לז.]

גליון הש"ס

גמ' אלהא דמאיר ענני. עי' מ"ש הרמ"ע במאמר חיקור דין סוף ח"א:

[גי' ע"י אר"ש בר נחמן א"ר יוחנן מאי דכתיב]

[תוספתא פ"ב] [תוספתא שם] [לעיל ז:] רס"פ מ"ח [נ"ל אלעזר] [ב"ב י: עח: פ"ש] ס"א תנחום [נ"ל אלעזר] [נ"ל מאי דכתיב אשרי וכו' כצ"ל כב"י] [לקמן יט: ע"ש] [בדפו"י הגי' למדת ונ"ל כאן למדת]

תהלים א · משלי ט · ישעיה כח · הושע ז · משלי כא · צפני' א

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

פה א מיי' פ"י מהלכות תשובה הלכה א:

אברהם אבינו שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה שרשעים היו שנאמר °הבה נבנה לנו עיר ובדרך חטאים לא עמד שלא עמד בעמידת סדום שחטאים היו שנאמר °ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד ובמושב לצים לא ישב שלא ישב במושב אנשי פלשתים מפני שלצנים היו שנאמר °ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו °אשרי איש ירא [את] ה' אשרי איש ולא אשרי אשה א"ר עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש ר' יהושע בן לוי אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש במצותיו חפץ מאד אר"א במצותיו ולא בשכר מצותיו והיינו *דתנן הוא היה אומר °אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס כי אם בתורת ה' חפצו *א"ר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ שנאמר °כי אם בתורת ה' חפצו לוי ור"ש ברבי יתבי קמיה דרבי וקא פסקי סידרא סליק ספרא לוי אמר לייתו [לן] משלי ר"ש ברבי אמר לייתו [לן] תילים כפייה ללוי ואייתו תילים כי מטו הכא כי אם בתורת ה' חפצו פריש רבי ואמר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ אמר לוי רבי נתת *לנו רשות לעמוד אמר ר' אבדימי בר חמא כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו אמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה במקום שלבו חפץ שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו ואמר רבא בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה *ואמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה שנאמר בתורת ה' והדר ובתורתו יהגה ואמר רבא לעולם ליגרים איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר שנאמר °גרסה נפשי לתאבה גרסה כתיב ולא כתיב טחנה *רבא רמי כתיב °על גפי וכתיב °על כסא °בתחלה על גפי ולבסוף על כסא כתיב °בראש מרומים וכתיב עלי דרך בתחלה בראש מרומים ולבסוף עלי דרך עולא רמי כתיב °שתה מים מבורך וכתיב ונוזלים מתוך בארך בתחלה שתה מבורך ולבסוף ונוזלים מתוך בארך *אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא מאי דכתיב °הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט ואם קובץ על יד ירבה אמר רבא ידעי רבנן להא מילתא ועברי עלה אמר רב נחמן בר יצחק אנא עבידתה וקיים בידי *אמר רב שיזבי משמיה דר"א בן עזריה מאי דכתיב °לא יחרוך רמיה צידו לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי ורב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך *כי אתא רב דימי אמר משל לאדם שצד צפרין אם משבר בכנפיה של ראשונה כולם מתקיימות בידו ואם לאו אין מתקיימות בידו °והיה כעץ שתול על פלגי מים אמרי דבי ר' ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם אמר להו רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מלתא ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם שבקוהו ואזול קמיה *דרבא אמר להו הני מילי סברא אבל גמרא מרב אחד עדיף כי היכי

דלא

רש"י

אברהם אבינו. בימי דור הפלגה היה בסוף ימי פלג כפלגה הארץ כדתניא בסדר עולם א"ר יוסי נביא גדול היה עבר שקרא לבנו פלג וא"ת בתחילת ימיו כו' ופלג ראה את אברהם כמה שנים דהא לקמ"ח דפלג נולד אברהם וחיה פלג אחר כך כמה שנים: במושב אנשי פלשתים. כשגר ביניהם דכתיב ויגר אברהם בארץ פלשתים: כשהוא איש. כשהוא בחור בכחו כלומר ממהר להכיר בוראו קודם ימי הזקנה: כאיש. גבור: ולא בשכר מצותיו. שעובד את יוצרו מאהבת שמו ומאהבת מצות פיו ולא לשם קיבול שכר: על מנת שלא לקבל פרס. יהי לבך עמו לומר אפילו אין סופי לקבל שכר אוהב אני את בוראי וחפץ במצותיו: ממקום שלבו חפץ. לא ישנה לו רבו אלא מסכת שהוא מבקש הימנו שאם ישנה לו מסכת אחרת אין מתקיימת לפי שלבו על תאותו: חפצו. בתאותו שאדם חפץ מדלא כתיב חפץ: פסקי סידרא. פרשיות של מקרא: סליק סיפרא. סיימו את אחד מן הספרים: תילים. ספר תהלים: עושה לו חפציו. הכי קאמר קרא כי אם בתורת ה' עושה חפצו: נקראת על שמו. של [אותו] תלמיד שטרח בה כדכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם: ילמד אדם. מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו: ואח"כ יהגה. יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרץ ובראשונה לא יעשה כן שמא יבטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ לעצמו דבר הקשה וה"נ אמרינן בברכות (ברכות דף סג:) הסכת הם ואח"כ כתת ומייתינן להא דרבא התם: דלא ידע מאי קאמר. שאין רבו יודע לפרש לו כלום: גרסה. לשון גרש וכרמל (ויקרא ב) שלא היה טוחן הדק אלא כריסים של גרוסות המחלקין חיטה לשנים או לארבע [לצורך] מאכל: גרסה נפשי לתאבה. מרוב תאותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אע"פ שאיני טוחנה הדק ליכנס בעומקה: כתיב על גפי. בתורה משתעי. שלחה נערותיה תקרא תלמידים העוסקין בה על גפי משמע כעל כנפים מושב שאינו קבוע: וכתיב. קרא אחרינא על כסא. מקום כבוד קבוע כמו רק הכסא אגדל ממך (בראשית מא) ל"א בתחילה על גפי יחידי בלא תלמידים כמו אם בגפו יבא: בראש מרומים. מסתלק במחבואות: ולבסוף עלי דרך. מורה הוראה לעין כל: בורך. מים מכונסין וסופן כלים: בארך. מים חיים ואין פוסקין: חבילות. (א)דברים הרבה [יחד אינו יכול לחזור עליו פעמים רבות ומשכח: על יד. מעט]: יחרוך. נוטריקון יחיה ויאריך: צייד הרמאי. שמרמה אנשים להראות כמה אני חכם להעמיד גירסות הרבה והוא משכח ומקצר ימיו דכתיב (דברים ל) כי הוא חייך ואורך ימיך: ורב ששת אמר צייד הרמאי הוא יחרוך. בלשון (שבת דף כ:) איחרוכי איחריך כלומר יש לו עופות לחרוך ולאכול כל מי שלומד וגורס מעט מעט ומחזר עליו פעמים הרבה עד שסגור בפיו ואח"כ חוזר ולומד תלמודו מתקיים וקרא אתמוהי מתמה וכי לא יחרוך מי שלידו רמייה: כנפיה. שלא תברח: שתול. נעקר מכאן וחוזר ונשתל במקום אחר: נטוע. מעיקרו ולא זז משם לעולם כלומר כעץ שתול יעשה תלמיד [את] עצמו לילך וללמוד מכל האדם ולא כעץ נטוע להשתקע לפני רב אחד: סברא. ללמוד חריפות וחידוד הלב לאחר שלמד ושגורה בפיו גירסת התלמוד:

דלא

תוספות

אשרי איש ולא אשרי אשה. אבל לעיל גבי אשרי האיש לא דייק הכי דאיש משמע למעוטי אשה והאיש משמע למעוטי איש אחר: על מנת לקבל פרס. פי' בתוהא אם לא תבא שאילתו כמו שעושין עובדי כוכבים אבל אם אינו תוהא דמי להא דאמרינן בפ"ק דב"ב (דף י:) ובפ"ק דפסחים (דף ח.) ובר"ה (דף ד.) דתניא סלע זה לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה צדיק גמור*: אמר רבא אמר רב סחורה. משמע שרב סחורה רבו מובהק היה שהרי בכמה מקומות מצינו שאמר הרבה דברים משמו והא דאמר סוף אלו מציאות (ב"מ דף לג.) אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה אחת ומפרש רבא כגון רב סחורה דאסברא לי זוהמא ליסטרון התם אית דגרסי רבה ואית דגרסי רבא וה"פ אפילו לא קבלתי ממנו אלא דבר זה שאין בו כ"כ דבר חידוש אני חייב לקרוע עליו*: אנא עבידתה. בדל"ת פירוש עשיתיה ומה שלא אמר קיימתיה שאין לשון קיום שייך אלא בדבר מצוה כי ההיא דסוף במה מדליקין (שבת דף לד.) גבי עשרתם ערבתם הדליקו את הנר וקא אמר דצריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה וקאמר אנא לא שמעתא וקיימתיה מסברא ויש גורסים עבריתה ברי"ש ולא נהירא דא"כ בא לסתור ולהתפאר שעבר על דברי חכמים:

ישלם

[ועי' תוס' פסחים ח: ד"ה שיזכה ותוס' ר"ה ד. ד"ה בשביל]

[וע"ע תוס' יבמות קו. ד"ה רבא ותוס' סנהדרין מט: ד"ה אמר]

רבינו חננאל

אברהם אבינו שלא הלך בעצת אנשי הפלגה שרשעים היו ובדרך חטאים אלו אנשי סדום שלא עמד עמהם ולא ישב במושב פלשתים כי הוא מושב לצים. אשרי האיש ירא את ה' אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש כלומר בתוקפו ומתגבר ומשבר את יצרו כאיש. במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו מיכן שנו אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס וכו'. כי אם בתורת ה' חפצו אין אדם קורא אלא מה שלבו חפץ: כל העוסק בתורה הקב"ה עושה חפצו שנאמר בתורת ה' חפצו. אמר רבא בתחלה נקראת על שמו של הקב"ה שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו [ולבסוף נקראת על שמו שנאמר] ובתורתו יהגה: לעולם ילמד אדם והדר יהגה שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו והדר ובתורתו יהגה. ואמר רבא ליגרום איניש אע"ג דשוכח שנאמר גרסה נפשי לתאבה. שתה מים מבורך בתחלה מבור ואחרי כן נוזלים מבאר שנובעת מים חיים. הון מהבל ימעט אם עושה אדם תורתו חבילות חבילו' מתמעטת כלומר שוכח ואם קובץ על יד על יד ירבה. והיינו דכתיב לא יחרוך רמיה צידו וגו' פי' אם אינו משבר כנפי העוף שכבר אינה יכולה לפרוח אם מתעסק לצוד אחרת זו פורחת כך השמועה אם אינו שונה אותה הרבה עד שיתיישב בלבו אלא מתחיל אחרת משכח הראשונה. והיה כעץ שתול שמשלח (א)שרשים וענפים ולא נעוץ ועומד בלבד פלגי מים כלומר שתול על נהרות הרבה מיכן אמרו כל הלומד מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם:

(א) נראה מדברי רבינו שהיה גורס כעץ שתול ולא נעוץ ועומד ומפלגי מים מפיק לדרשא דהלומד מרב אחד וכו'.

אבות פ"א מ"ג

י"א תניא

[קדושין לב:]

[ברכות סג:]

[סנהדרין לח. ע"ש]

[עירובין נד:]

שם

שם

[נ"ל דרבה]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חבילות הגורס הרבה יחד אינו יכול לחזור עליו פעמים רבות ומשכח: [נ"ל לי]

גליון הש"ס

גמ' בתחלה על גפי. עיין סנהדרין סוף לח ע"א תוס' ד"ה בתחלה:

דלא ליפלוג לישני על פלגי מים א"ר תנחום בר חנילאי *לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד מי ידע איניש כמה חיי כי קאמרינן [א]ביומי °אשר פריו יתן בעתו אמר רבא אם פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול ואם לאו על הלומד ועל המלמד עליהם הכתוב אומר לא כן הרשעים כי אם וגו' *אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב מאי דכתיב °כי רבים חללים הפילה [ב]זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה [ג]זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה ועד כמה *עד מ' שנין והא *רבא אורי התם בשוין ועלהו לא יבול *אמר רב אחא בר אדא אמר רב ואמרי לה אמר רב אחא בר אבא אמר רב המנונא אמר רב *שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה *תלמוד שנאמר °ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח א"ר יהושע בן לוי דבר זה *כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה [א] נכסיו מצליחין לו כתוב בתורה דכתיב °ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון שנוי בנביאים דכתיב °לא ימוש ספר התורה [הזה] מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל משולש בכתובים דכתיב °כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח מכריז רבי אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כנוף ואתו כולי עלמא לגביה אמרי ליה הב לן חיי אמר להו °מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' *(סור מרע ועשה טוב וגו') שמא יאמר אדם נצרתי לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה [אלך] *ואתגרה בשינה ת"ל סור מרע ועשה טוב *אין טוב אלא תורה שנאמר °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו: הגיע לכיפה מקום שמעמידין בה עבודת כוכבים: א"ר אלעזר אמר רבי יוחנן [ד]אם בנה שכרו מותר פשיטא *משמשי עבודת כוכבים הן ומשמשי עבודת כוכבים בין לרבי ישמעאל בין לרבי עקיבא [ה]אינן אסורין עד שיעבדו אמר רבי ירמיה [ו]לא נצרכה אלא לעבודת כוכבים עצמה הניחא למ"ד [ז]עבודת כוכבים של ישראל אסורה מיד ושל עובד כוכבים עד שתעבד שפיר אלא למ"ד של עובד כוכבים אסורה מיד מאי איכא למימר אלא אמר רבה בר עולא לא נצרכה אלא במכוש אחרון עבודת כוכבים מאן קא גרים לה גמר מלאכה ואימת הויא גמר מלאכה במכוש אחרון מכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה אלמא קסבר *[ח]ישנה לשבירות מתחלה ועד סוף: **מתני'** [ב] ואין עושין תכשיטין לעבודת כוכבים קטלאות ונזמים וטבעות רבי אליעזר אומר (א) בשכר מותר *אין מוכרין להם במחובר לקרקע אבל מוכר הוא משיקצץ ר' יהודה אומר °מוכר הוא על מנת לקוץ: **גמ'** מנהני מילי אמר רבי יוסי בר חנינא דאמר

דלא ליפלוג לישני. שלא יתחלקו הלשונות דהאי גריס שמעתא בהאי לישנא והאי גריס לה בלישנא אחרינא וחדא מילתא היא ומיהו תלמיד דגריס מתרוייהו (לישני) משתבש בגירסיה משום דמבלבל לישני: ביומי. ב' ימים מקרא וב' ימים משנה וכו' וכן כל שבוע ושבוע: אם פריו יתן בעתו. שיקבע עתים לתורה: רשעים. תרי משמע לומד ומלמדו ל"א פריו יתן בעתו שלומד ועושה פרי כלומר מקיים מה שכתוב בתורה וזה עיקר: על הלומד ועל המלמד. שאסור ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון: הפילה. לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו: ועצומים. המתעצמים והמחרישים ומתאפקים מלהורות הורגין את דורן ועצומים לשון ועוצם עיניו (ישעיה לג): ועד כמה. הוי ראוי להוראה: עד ארבעין שנין. משנולד: והא רבא אורי. וכל ימיו לא היו אלא ארבעים שנה בפ"ק דראש השנה (דף יח.): התם בשוין. בשאין בעירו גדול ממנו: שיחת חולין. של חכמים צריכה תלמוד כדי להתלמד לדבר בלשונם שהוא בלשון נקיה ועושר ומרפא: ועלהו. הוי דבר קל שבאילן וכתיב לא יבול כלומר לא ילך לאיבוד: פשיטא. דשכרו מותר דהא כיפה זו לאו עבודת כוכבים היא אלא תשמיש לעבודת כוכבים: בין לר' ישמעאל ובין לר"ע. דפליגי בעבודת כוכבים עצמה מאימתי נאסרת בתשמיש מודו דאין אסורין: עד שיעבדו. עד שישתמשו בהן לעבודת כוכבים בפרק רבי ישמעאל (לקמן דף נא:) בברייתא בגמרא: אלא נצרכה. הא דר"א: אלא לעבודת כוכבים עצמה. שאם עשה ישראל לעובד כוכבים עבודת כוכבים בשכר שכרו מותר: הניחא למאן דאמר כו'. פלוגתא דרבי ישמעאל ור"ע היא: של ישראל. שעשה ישראל לצרכו למוכרה לעובד כוכבים: ושל עובד כוכבים משתעבד. וזו עדיין לאו נעבדה מש"ה שכרו מותר שזו לצורך עובד כוכבים נעשית: מאן קא גריס לה. להקראות עבודת כוכבים: במכוש האחרון. מכת קורנס האחרון: לית ביה שוה פרוטה. הלכך שרי דשכירות שאר מכושות לא מיתסר דהוא לאו שכר עבודת כוכבים הוא וקסבר ר"א ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף אומן המקבל עליו לעשות בשכר לא אמרינן בגמר המלאכה הוא קונה כל השכירות אלא כל פורתא ופורתא דעבד קמא קמא קני אגרא דפלוגתא היא בקדושין (דף מח.) (ב) עשה לי צירין נזמים וטבעות ואקדש כו':

ישלש אדם שנותיו וכו' אלא ליומי. פ"ה ב' ימים מקרא ב' ימים משנה וב' ימים תלמוד ולשון ליומי דחק לפרש כן מיהו אכתי איכא לאקשויי מי ידע כמה חיי לכך נראה ליומי בכל יום ולכך תקנו פסוקי התמיד ומשנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל ונראה לר"ת דאנו שעוסקין בתלמוד בבלי דייני כי הוא בלול במקרא במשנה ובתלמוד כדאמרינן בסנהדרין (דף כד.) בבל בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד:

אם פריו יתן בעתו. נראה לפרש לה"ר אלחנן הוראה כדבסמוך ובקונטרס פירש לענין קביעות עתים לתורה:

*הגיע לכיפה כו'. ואית ספרים דגרסי אין עושין תכשיטין לעבודת כוכבים קטלאות נזמים וטבעות ר"א אומר מותר אכן נראה דלא גרס דלא מסתברא שיתיר שום תנא לעשות לכתחלה תכשיטי עבודת כוכבים ואין לומר דשרי ר"א משום איבה כדשריא בפ"ב (לקמן דף כו.) ליילד את העובדת כוכבים דלא דמי דהתם ודאי איכא איבה דליכא לאשתמוטי אבל הכא איכא לאשתמוטי למימר דאסר לן למעבד שום תכשיטי עבודת כוכבים וליכא למימר נמי דאתא לאשמועינן דבדיעבד שכרן מותר דא"כ היינו רבי אלעזר האמורא דגמרא דאמר אם בנה שכרו מותר ונראה שלא היה כתוב בספר רבינו שלמה מדלא פירש מאי קטלאות:

מכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה. וא"ת מ"מ הלא הוא אסור ליהנות מדמי עבודת כוכבים אפילו בפחות משוה פרוטה וא"כ נמצא איסור מעורב בשכרו וי"ל כיון דבשביל מכוש זה האחרון לא היה העובד כוכבים נותן ממנו משכירותו פחות א"כ אין לו עליו שכר עבודת כוכבים כלל ואע"פ שעובד כוכבים מקפיד על פחות משוה פרוטה בגזל *מ"מ הכא ליכא קפידא כולי האי:

אלמא קסבר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף. והפי נמי (ג) פרק האיש מקדש (קדושין דף מח.) גבי ההיא דעשה לי צירין נזמין וטבעות ואקדש אני לך אינה מקודשת ומפרש טעמא דכיון דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף א"כ כל פרוטה ופרוטה הויא לה מלוה והוי ליה *מקודש במלוה דאינה מקודשת וקשה מ"ש מההיא דפרק איזהו נשך (ב"מ דף סה. ושם ד"ה שכירות) גבי מרבין על השכר דרבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף ואמר רבא דקו בה רבנן בהא מלתא ואוקמוה אקרא וי"ל דודאי כל זמן שאין הפועל חוזר אין לו שכרו עד לבסוף ואין לבעה"ב עליו משום כל תלין וגם מותר להרבות על שכר דליכא כאן אגר נטר אבל אם פועל בא לחזור מודו בהא דיוכל לחזור ויטול שכרו לפי מה שעשה שבשעה שחוזר או קרוי סוף ולא נפקא לן (ד) כלל התם פלוגתא דישנה בשכירות מתחלה ועד סוף כדמוכח התם מקראי דלא שייך אגר נטר כדאמרי' וגם איסור בל תלין ולא שייך פלוגתא (ה) ישנה לשכירות אלא הכא וגבי קדושין כדפרישית [ועי' תוס' ב"ק דף לט. ד"ה ולי' בעית אימא ותוס' קדושין דף מח. ד"ה דכ"ע]:

[כדאיתא בסנהדרין מז.]

[צ"ל מקדש]

רבינו חננאל

[לעולם] ישלש אדם כל יום ויום שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. אשר פריו יתן בעתו אמר רבא אם פריו יתן בעתו כלומר בעת שהגיע להוראה ועלהו לא יבול אלא מתקיים ואם לאו עליו הכתוב אומר על המלמד שלא הגיע ללמד ועל הלמד ממנו לא כן הרשעים כי אם כמוץ וגו' והיינו דאמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. ומתי הגעתו בהוראה א"ר זירא מבן מ' שנה ולמעלה א)כלומר ישב ראש ישיבה ומת בן מ' שנה כברפירשנוהו ביבמות ובראש השנה ופרקי' בימי רבה בר נחמני לא הוה עדיף מיניה אלא חכמי דורו כולן שוין הן לו לפיכך הורה. ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה וליכא עדיף מיניה ואינו מורה: מנין שאפי' שיחת חכמים צריכה תלמוד שנאמר ועלהו לא יבול ומצאנו שנקראו האילנות שיחים שנאמר וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ: כתיב בתורה ובנביאים ובכתובים כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין בתורה שנאמר ושמרתם את דברי הברית הזאת למען תשכילו וגו' בנביאים לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וגו' כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל [בכתובים] דכתיב וכל אשר יעשה יצליח מי האיש החפץ חיים וגו' סור מרע ועשה טוב והתעסק בתורה שנקרא לקח טוב: (מתני') [פיסקא] הגיע לכיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים: א"ר אלעזר אם בנה שכרו מותר. פשיטא. הכיפה משמשי עבודת כוכבים הוא ומשמשי עבודת כוכבים בין לר' ישמעאל בין לר"ע אינן אסורין אלא עד שיעבדו דהא ר' ישמעאל ור"ע לא נחלקו אלא בעבודת כוכבים אבל במשמשי עבודת כוכבים דברי הכל עד שיעבדו חלוקת ר' ישמעאל ור"ע בפ' ר' ישמעאל אומר שלש אבנים (דף נא ע"ב) ופריק ר' ירמיה לא נצרכה להא דר"א אלא בשבירות עבודת כוכבים עצמה והחי' ליה דניהא לר"ע איצטריך אלא לר' ישמעאל דאמר עבודת כוכבים דעובד כוכבים אינה אסורה אלא משתיעבד ב)פשיטא ופרקי' לא נצרכה אלא למכוש אחרון כלומר אימת נקראת עבודת כוכבים במכוש אחרון בשעת גמר מלאכה ההוא מכוש אחרון לית ביה ש"פ אלמא קסבר ר"א ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף וכל שכירות קודם שתהיה עבודת כוכבים מותרת: ראינו לגאון זצ"ל שאמר מותר לישראל להשכיר לעובד כוכבים בין פונדק בין חנות ובין חצר ובין ספינה והעובד כוכבים מפליג בה בשבת הני כולהו שריאן ואפי' בא"י דכבר פסיקא הלכתא כר' יוסי וכ"ש בשאר ארצות וליכא למיחש אלא במרחץ בלבד ולא בכל מרחץ אלא במרחץ הקרואה על שם ישראל ומפני מראית העין אסור ולא משום שביתת דלית שביתת כלים אלא לבית שמאי ואינה הלכה ואם יש לישראל דירה ובתוכה מרחץ שאין רוחצין בה אלא שוכני הדירה בלבד מותר להשכירה לעובד כוכבים: מתני' אין מוכרין להן במחובר לקרקע:

א) נ"ל ופרכינן והא רבה הורי כלומר כו'. ב) דברי רבינו כמו שבה"ג לגמרי היינו שנרצה תירוץ אחד הקושיא הוא לר"י דמאי קמ"ל פשיטא מאי מתרץ דלא נצרכה אלא למכוש אחרון ואולי דט"ס נפל בדברי רבינו.

עין משפט נר מצוה

פו א מיי' פ"א מהל' ת"ת הל' יא סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף ד:

פז ב מיי' שם פ"ה הל' ד סמג שם טוש"ע י"ד סי' רמב סעיף יג [וברב אלפס עוד בסנהדרין פ"ס דף רנח.]:

פח ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף יד [וברב אלפס שם]:

פט ד מיי' פ"ט מהל' ע"ז הל' יא סמג לאוין מח טוש"ע י"ד סי' קמג סעיף ג:

צ ה מיי' שם פ"ז הל' ד סמג עשין טו טוש"ע י"ד סי' קלט סעיף א:

[עיין למשנה דלעיל טו.]

צא ו מיי' שם הל' ס ופ"ט שם הל' יא סמג שם טוש"ע י"ד סי' קמג סעיף ג:

ס"א א"ר זירא

סוכה כא: ע"ש

[בסוכה ובילקוט איתא מנין שאפי']

[מגילה לא.]

צב ז מיי' שם פ"ז הל' ד סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלט סעיף א:

צג ח מיי' פ"ה מהל' אישות הל' כ סמג עשין כח טוש"ע אה"ע סי' כח סעיף טו:

צד ט מיי' פ"י מהל' ע"ז הל' ד סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קנא סעיף ז:

מסורת הש"ס

[קדושין ל.]

סוטה כב. ע"ש

[בסוטה שם איתא רבה ועי' בפרש"י]

[בסוטה איתא לימוד ועי' בפרש"י דסוטה והכסף]

[לעיל יח:]

[ברכות ס: נח מנחות צט: אבות פ"ו מ"ג]

[לקמן נא: חולין מ:]

[קדושין מח. ב"ק לט.]

[לעיל יח:]

הגהות הב"ח

(א) במשנה ר"א אומר שכרו מותר: (ב) רש"י ד"ה לית וכו' בקידושין גבי עשה לי: (ג) תוס' ד"ה אלמא וכו' וכ"ל אמרי' פ"ב: (ד) בא"ד ולא נפקא לן מינה כלל התם: (ה) בא"ד ישנה לשכירות אלא הכא וגבי קידושין:

הגהות הגר"א [א] גמ' נכסיו. נמחק וג"כ דרכיו: [ב] במשנה ואין עושין תכשיטין לעבודת כוכבים קטלאות נזמים וטבעות ר"א בשכר מותר. כל זה נמחק (ועי' תוס' ד"ה הגיע):

דאמר קרא °לא תחנם *לא תתן להם חנייה בקרקע האי לא תחנם מיבעי ליה דהכי קאמר רחמנא לא תתן להם חן א"כ לימא קרא לא תחונם מאי לא תחנם שמע מינה תרתי ואכתי מיבעי ליה דהכי אמר רחמנא ב*לא תתן להם מתנת של חנם אם כן לימא קרא לא תחינם מאי לא תחנם שמע מינה כולהו תניא נמי הכי לא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע דבר אחר לא תחנם לא תתן להם חן דבר אחר לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם ומתנת חנם גופה תנאי היא *דתניא °לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי אין לי אלא לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה לגר במכירה מנין תלמוד לומר תתננה או מכור לעובד כוכבים בנתינה מנין תלמוד לומר תתננה ואכלה או מכור לנכרי נמצא אתה אומר אחד גר ואחד עובד כוכבים בין בנתינה בין במכירה דברי ר' מאיר רבי יהודה אומר *ג דברים ככתבן לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה שפיר קאמר ר"מ ור' יהודה אמר לך אי סלקא דעתך כדקאמר ר"מ לכתוב רחמנא תתננה ואכלה ומכור או למה לי שמע מינה לדברים ככתבן הוא דאתא ור"מ ההוא לאקדומי נתינה דגר למכירה דעובד כוכבים ור' יהודה כיון דגר אתה מצווה להחיותו ובנעני אי אתה מצווה להחיותו להקדים לא צריך קרא: ד"א לא תחנם לא תתן להם חן: מסייע ליה לרב דאמר רב* ד אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובדת כוכבים זו מיתיבי מעשה ברשב"ג שהיה על גבי מעלה בהר הבית וראה עובדת כוכבים אחת נאה ביותר אמר °מה רבו מעשיך ה' ואף ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס הרשע רק שחק ובכה רק שהיתה באה מטיפה סרוחה שחק דעתידה דמגיירא ונסיב לה בכה דהאי שופרא בלי עפרא ורב ה אודויי הוא דקא מודה דאמר מר *הרואה ו בריות טובות אומר ברוך שככה *ברא בעולמו ולאסתכולי מי שרי מיתיבי °ונשמרת מכל דבר רע שלא ז יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה באשת איש ואפי' מכוערת

ולא

רש"י

לא תתן להם חן. שלא יאמר כמה עובד כוכבים זה נאה: ה"ג אם כן לכתוב לא תחוגם. בקריאתו מלא דמשמע לשון חנינה והוא חן: מאי לא תחנם. חסר קרי ביה לא תחנם לשון חניית קרקע: תניא נמי. דכולהו ילפי מהאי קרא לא תתן להם חנייה מדלא כתיב תחונם קרי ביה תחנם לא תתן להם חן קרי ביה לא תחונם לשון חנינה והיינו חן מתנת חנם קרי ביה לא תחינם לשון חנם: לגר אשר בשעריך. גר תושב שקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח ונבילה מותרת לו ואתה מצווה להחיותו דכתיב בגר ותושב (ויקרא כה) וחי עמך: ת"ל או מכור. וקאי אגר דלעיל מיניה לגר תתננה ואכלה או מכור: לעובד כוכבים בנתינה מנין ת"ל תתננה או מכור לנכרי. ודרוש לתרוייהו לנכרי דאי לדברים ככתבן אתא לעובד כוכבים אסור לתתנה הכי איבעי ליה למכתב תתננה ואכלה לגר אשר בשעריך או מכור לנכרי דלא מצי לאוקומי קרייה דנתינה אנכרי: ולעובד כוכבים במכירה. אבל בחנם אסור ליתן לו שום מתנה: ופרכינן ור' יהודה הא ודאי שפיר קאמר ר"מ · דבין מכירה בין נתינה איכא למישדינהו אעובד כוכבים ואגר: או. חלוק הוא: להקדים נתינה דגר. אם יש גר בשעריך לא ימכרנה לעובד כוכבים ולהכי אתא או למשמע הכי לגר אשר בשעריך תתננה והוא עיקר מצוה או אם אין גר מוכרה לעובד כוכבים:

ולא

תוספות

דאמר קרא לא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע. דריש נמי מהאי קרא בסמוך שלא ליתן להם חן ושלא ליתן להם מתנת חנם וסתמא דמלתא מיירי בכולהו עובדי כוכבים וכן משמע בסוגיין בסמוך וקשה דהאי לא תחנם בשבע אומות דוקא כתיב דכתיב (דברים ז) ונשל גוים רבים מפניך החתי וגו' וכתיב לא תכרות להם ברית ולא תחנם ולא תתחתן בם ובפרק הערל (יבמות דף עו.) מוקמינן ליה בשבע אומות דבגירותן לית להו חתנות וכתיב עוד בתריה בתך לא תתן לבנו ואמרינן בספ"ק דיבמות (דף יז.) ובסוף האומר בקידושין (דף סח: ושם) דלרבנן דלא דרשי כי יסיר לרבות כל המסירין לא ילפינן מהאי קרא שאר אומות למימר דלא תפסי בהו קדושין דהא האי קרא בז' אומות כתיב וכן לא תחיה כל נשמה וי"ל דודאי בכל הנך קראי איכא טעמא רבה דלא מצינן לאוקמינן אלא בז' אומות (א) ולא תחיה כל נשמה ליכא לאוקמי בשאר אומות דבהדיא כתיב בהו והיו לך למס ועבדוך וכן כי יסיר לרבנן דלא דרשי טעמא דקרא סברא הוא לאוקמי בשבע אומות דמסירי טפי וכן לא תתחתן ליכא לאוקמי אלא בשבע אומות °שהרי כל שאר אומות מותרין לבא בקהל בגירותן חוץ מאותם שאסר הכתוב מצרי עמוני ומואבי אבל מתנת חנם ונתינת חן וחנייה אין שום טעם לחלק בין שאר עובדי כוכבים לז' עממים מיהו קשיא דכריתת ברית שכתוב אצל לא תחנם אי בשאר אומות איירי הכתיב (מלכים א ה) גבי שלמה וחירם מלך צור ויכרתו ברית שניהם ועוד דמשמע כל שאר אומות לא הוזהרו על כריתת ברית דהא בגבעונים כתיב (יהושע ט) בקרבי אתה יושב ואיך אכרות לך ברית משמע הא בשאר אומות מותר וי"ל דלא תכרות ברית נמי לא קאי אלא בשבע אומות וטעמא רבה איכא ועניינא דקרא נמי מוכח דכתיב ונשל גוים רבים ועצומים ממך מפניך החרם תחרימם לא תכרות להם ברית ואיכא למימר דכיון דבשעת כיבוש קיימי בלא תחיה שלא בשעת כיבוש קיימי באיסור כריתות ברית אי נמי משום דאדוקי בעבודת כוכבים טפי אבל שאר אומות לא*: אחד גר ואחד עובד כוכבים בין במכירה בין בנתינה. הכא משמע דלכ"ע איכא למדרש תתננה ומכור אדלעיל מיניה ולדבתריה ואפילו רבי יהודה לא פליג אלא משום או וה"נ דרשינן פרק איזהו נשך (ב"מ דף סא.) את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך דשדינן בנשך ובמרבית אכסף לקמיה ואאכלך דלבתריה וקשה מ"ש מהאי דפרק קמא דקדושין (דף לב:) גבי מפני שיבה תקום והדרת פני זקן דלא שדינן תקום והדרת אשיבה ואזקן ויש לומר דהתם לא שייך והדרת גבי מפני ולא שייך נמי תקום גבי פני וקל להבין ואין להקשות מאותן מקראות שאין להם הכרע (יומא דף נב:) והסימן מהם (ב) מ"ם שו"א פירוש מחר משוקדים שאת ארור וקם ואמאי לא אמרינן דקיימי אתרוייהו דהתם לא שייך פירושו בזה כמו בזה שאם עונה שאת אאם תיטיב יהיה שאת לשון נשיאות עון ואם עונה אאם לא תיטיב יהיה שאת לשון פורענות כמו נשא אשא להם וכן ארור אפם כי עז אם אפם מוסב לארור איננו מקלל אלא אפם ואם אפם מוסב על כי עז נמצא מקללם וכן וקם אי קאי אהעם נראה שיזנו אחרי אלהי נכר ואי קאי אהנך שכב וגו' רמז להחיית המתים ול"ע ממשוקדים וממחר ואין לשם שום חלוק משמעות *ובירושלמי מוסיף פסוק ששי שאין לו הכרע בני יעקב באו מן השדה כשמעם או כשמעם ויתעצבו ולשם יש חילוק משמעות דאי כשמעם קאי אבאו משמע שבאו בלא עת ואי כשמעם קאי אויתעצבו א"כ באו בעתם ולאחר שבאו כשמעם אז ויתעצבו: רבי יהודה אומר דברים ככתבן. תימה לר' יהודה למה לי לא תחנם לאסור מתנת חנם ותיפוק לי' מהכא וי"ל דלא תחנם אצטריך ליתן בו לאו והאי דהכא נמי איצטריך לעשה אי נמי איכא למימר דהאי דהכא איצטריך לגלות על נתינה דגר שהיא מתנה ממש ולא נתינה בדמים והקשה ריב"ם דהכא אסר מתנת חנם לעובד כוכבים לר' יהודה ובפרק כל שעה (פסחים דף כב. ושם ד"ה ור') מוקמינן ההיא דשולח אדם ירך לעובד כוכבים כר' יהודה ותירץ רבי דבתוספתא* תניא גבי מילתיה דר' יהודה דהכא בעובד כוכבים המכירו מותר מפני שהוא כמוכרו לו והא דאמרי' בפרק הדר (עירובין דף סד:) דא"ל להההוא עובד כוכבים טול גלוסקין מאילעא ואע"פ שלא היה מכירו כדמשמע התם שאני התם שהיה מתלוה עמו בדרך וא"ת למאן דאסר וכי לית ליה ההיא *דמפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום וי"ל דדרכי שלום אין זו מתנת חנם וא"ת ולמאן דשרי וכי לית ליה ההיא *דהעובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין וי"ל דקרא מיירי שאינו מחיה באותה מתנה כי אף אם לא יתן לו כלום לא ימות: ור' מאיר ההוא איצטריך דלקדום נתינה דגר למכירה דעובד כוכבים. וא"ת וכי אם יש לו לאדם חפץ למכור יתננו לגר קודם שימכרנו לעובד כוכבים והלא אפי' לישראל אינו מצוה על כך וי"ל דדוקא נבילה שאינו שוה אלא דבר מועט לישראל שלא היו עובדי כוכבים מצויים ביניהם ולגר היא שוה הרבה כשאר בשר: להקדים לא צריך קרא · וא"ת כיון דמסברא יש לנו להקדים נתינה דגר למכירה דעובד כוכבים למה נכתבה נתינה דגר כלל מכ"ש ממכירה דעובד כוכבים ידעינן ליה וי"ל דאי לא כתיב נתינה דגר הוה אמינא דאסור ליתן לו נבילות כדי שיתן לב להתגייר לגמרי: הרואה בריות טובות אומר כו' · בירושלמי אומר אפי' גמל נאה סוס נאה חמור נאה אומר ברוך שככה לו בעולמו:

שלא

עין משפט נר מצוה

צה א מיי' פ"י מהל' עכו"ם הלכה ד:

צו ב מיי' שם ופרק ג מהל' זכיה ומתנה הלכה יא סמג עשין עד טור שו"ע יו"ד סי' קנא סעיף יא:

צז ג מיי' פ"י מהלכות עכו"ם הל"ד ופ"ג מהל' זכייה ומתנה הלי"א:

צח ד ה מיי' פ"י מהל' עכו"ם הל"ד טור שו"ע יו"ד סימן קנא סעיף יד:

צט ו מיי' פ"י מהל' ברכות הלי"ג סמג עשין כז טור שו"ע או"ח סימן רכה סעיף י:

ק ז מיי' פכ"א מהלכות איסורי ביאה הל"ב סמג לאוין קכז טור שו"ע אה"ע סימן כא סעיף א:

רבינו חננאל

[גמ'] מנא לן שנאמר לא תחנם ש"מ לא תתן להם חנייה בקרקע וש"מ לא תתן להם חן. אסור לישראל לומר עובד כוכבים זה נאה הוא או עובדת כוכבים אבל נזדמן לו בקרן זוית שלא במתכוין וראה ורוצה לאודויי ולומר ברוך שככה לו בעולמו כדרך שאומר על האילנות שפיר דמי. אבל לתת לעובד כוכבים מתנה בחנם תנאי היא ור' מאיר מתיר ור' יהודה אוסר דתניא לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך וגו' אחד הגר ואחד העובד כוכבי' בין במכירה בין בנתינה. ר"י אומר דברים ככתבן לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה כדכתיב או מכור לנכרי: ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו בפנויה באשת

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דאמר וכו' בז' אומות דלא תחיה: (ב) שם ד"ה אחד וכו' והסימן מהם מ"מ שא"ו פירוש:

[וע"ע תוס' יבמות כג. ד"ה ההוא בשבעה ותוס' מגילה דף יד: ד"ה דאגיירה ותוס' סוטה לב: ד"ה לרבות]

[וע"ע בתוס' יומא נב: ד"ה ופסע ודף נג: ד"ה שאת ובחולין קיד: ד"ה או וב"מ סא. ד"ה קרי ובפסחים כא: ד"ה לכתוב]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה דאמר וכו' שהרי כל שאר האומות מותרים. עי' טורי אבן מגילה דף יד: ד"ה דאגיירה:

מסורת הש"ס

[לקמן סד.]

פסחים כא: ב"ק מא. חולין קיד:

[פסחים שם כב: מכר לקמן סד.]

[ערכין יז. ע"ש]

תהלים קד

ברכות נח:

[ושם אי' ברוך שככה לו בעולמו וכ"א בטור שו"ע או"ח סימן רכ"ה ובירושל' שהביאו תוספ' דהכא ד"ה הרואה]

[פרק ג]

[גיטין סא.]

[לקמן כו.]

עין משפט נר מצוה

קא א מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה הל"כ לא סמג לאוין קכז טור שו"ע אה"ע סימן כג סעיף ג :

קב ב ג מיי' שם הלכה כא סמג שם טור שו"ע אה"ע סימן כא סעיף א :

קג ד ה מיי' שם הלכה כ סמג שם טור שו"ע אה"ע סי' כג סעיף ג :

קד ו מיי' פרק טז מהל' טומאת אוכלין הלי"ב:

קה ז מיי' פ"י מהלכות שבת הלכה ד :

תורה אור

ולא בבגדי צבע [של] אשה *ולא בחמור ולא בחמורה ולא בחזיר ולא בחזירה ולא בעופות בזמן שנזקקין זה לזה ואפילו מלא עינים כמלאך המות אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו כיון שחולה רואה אותו מזדעזע ופותח פיו וזורקה לתוך פיו ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות קרן זוית הואי: ולא בבגדי צבע [של] אשה: א"ר יהודה אמר שמואל אפילו שטוחין על גבי כותל א"ר פפא ובמכיר בעליהן אמר רבא דיקא נמי דקתני ולא בבגדי צבע *אשה ולא קתני ולא בבגדי צבעונין שמע מינה אמר רב חסדא הני מילי בעתיקי אבל בחדתי לית לן בה דאי לא תימא הכי אנן מנא לאשפורי היכי יהבינן הא קא מסתכל ולטעמיך הא *דאמר רב יהודה מין במינו מותר להכניס כמכחול בשפופרת הא קא מסתכל אלא בעבידתיה טריד ה"נ בעבידתיה טריד אמר מר ממנה מת נימא פליגא דאבוה דשמואל דאמר אבוה דשמואל אמר לי מלאך המות אי לא דחיישנא ליקרא דברייתא הוה פרענא בית השחיטה כבהמה דלמא ההיא טיפה מחתכה להו לסימנין ממנה מסריח מסייע ליה לרבי חנינא בר כהנא דא"ר חנינא בר כהנא אמרי בי רב הרוצה שלא יסריח מתו יהפכנו על פניו: *ת"ר ונשמרת מכל (דברים כג) דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה מכאן *א"ר פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי זריזות זריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי פרישות פרישות מביאה לידי טהרה [א] טהרה מביאה לידי *(חסידות חסידות) מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי *(קדושה קדושה) מביאה לידי רוח הקודש רוח הקודש מביאה לידי תחיית המתים וחסידות גדולה מכולן שנאמר אז דברת בחזון לחסידיך (תהלים פט) ופליגא דרבי יהושע בן לוי דא"ר יהושע בן לוי ענוה גדולה מכולן שנאמר רוח ה' אלהים עלי יען משח (ישעיה סא) ה' אותי לבשר ענוים חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת *שענוה גדולה מכולן: אין מוכרין להן וכו': ת"ר *מוכרין להן אילן על מנת לקוץ וקוצץ דברי ר' יהודה רבי מאיר אומר אין מוכרין להן אלא קצוצה שחת על מנת לגזוז וגוזז דברי רבי יהודה ר"מ אומר אין מוכרין להן אלא גזוזה קמה על מנת לקצור וקוצר דברי רבי יהודה ר' מאיר אומר אין מוכרין אלא קצורה וצריכא דאי אשמעינן אילן בהא קאמר רבי מאיר כיון דלא פסיד משהי ליה אבל האי דכי משהי לה פסיד אימא מודי ליה לר' יהודה ואי אשמעינן בהני תרתי משום דלא ידיע שבחייהו אבל שחת דידיע שבחייהו אימא מודי ליה לר' מאיר ואי אשמעינן בהא בהא קאמר ר' מאיר אבל בהנך אימא מודי ליה לרבי יהודה צריכא איבעיא להו בהמה על מנת לשחוט מהו התם טעמא מאי שרי ר' יהודה דלאו ברשותיה קיימי ולא מצי משהי להו אבל בהמה כיון דברשותיה דעובד כוכבים קיימא משהי לה או דלמא לא שנא ת"ש דתניא בהמה ע"מ לשחוט ושוחט דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר אין מוכרין לו אלא שחוטה:

מתני' אין משכירין להם בתים בארץ ישראל ואין צריך לומר שדות ובסוריא משכירין

תוספות

שלא יהרהר אדם ביום. האי קרא דרשה גמורה היא ולא אסמכתא כדמוכח פרק נערה שנתפתתה (כתובות דף מו.) והקשה ה"ר אלחנן א"כ מאי רבותיה דיחזקאל דאמרינן פרק שני דחולין (דף לז:) ונפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה ואור"י דמכל מקום רבותא היא ממה שהיה מציל עצמו מהרהור מה שאין כן בשאר אדם דאינו ניצול מהם בכל יום כדאמרי' בבבא בתרא פרק גט פשוט (דף קסד:) שלשה דברים שאין אדם ניצול מהם בכל יום וקא חשיב הרהור: **ענוה** מביאה לידי יראת חטא. בירושלמי דשקלים גרים איפכא יראת חטא מביאה לידי ענוה וקא סבר כרבי יהושע בן לוי דבסמוך דאמר ענוה גדולה מכולם והקשה ר' יהודה מפרי"ש דאמרינן במדרש *שלשה דברים שקולים זה כזה יראת חטא חכמה ענוה וי"ל דה"ק דלא סגיא להא בלא הא יראה בלא חכמה וחכמה בלא יראה ושתיהם בלא ענוה וענוה בלא שתיהם*: **חסידים** לא נאמר אלא ענוים. וא"ת הא כתיב נמי אז דברת בחזון לחסידיך ולא כתיב לענויך וי"ל התם חסידים כתיב וכ"ש ענוים אבל לענין בשורת הגאולה פשיטא תולה אותם בחשובי' וגדולים יותר: **ואי** אשמעינן הני תרתי דלא ידיע שבחייהו. והקשה הר"ר אלחנן לישמעינן שחת דידיע שבחא וקמה דפסדא וכ"ש אילן וכ"ל דלא זו אף זו קתני: **בהמה** ע"מ לשחוט מהו. תימה מאי בעי ומאי פליגי ר"מ ורבי יהודה בסמוך הא אפי' בסתם אמרינן לעיל* איסור לשחיטה זבנה ולפי' רשב"ם דלא מיירי לעיל אלא בפרה דוקא ניחא וי"ל לפ"ה דהכא מיירי בעגלים וסייחים שאסור למכור להם:

הא

רש"י

ולא בבגדי צבע [של] אשה. שזוכר את האשה כמו שהיא מלובשת בהן שמייפין אותה ומהרהר אחריה: קרן זוית הואי. כשפונה לימין או לשמאל ליכנס ממבוי למבוי ופוגעין זה את זה בקרן זוית דאינו רואה אותה מרחוק בא"ה כנגדו שיעלים עיניו: בעליהן. האשה הרגילה ללובשן: צבע אשה. משמע שמכירה: בגדי צבעונין. (א) אינן של נשים ומדקתני בגדי צבע אשה משמע שמכירה: בעתיקי. שלבשתן וכבר ראה אותה מלובשת בהן וכשחוזר ורואה אותן נזכר ביפיה ודוקא בגדי צבעונין לפי שהאשה נאה בהן ולא שכיחי אבל שאר בגדים דשכיחי ואינן נוי לא מסיק אדעתיה להרהר: בחדתי. שלא לבשתן מעולם: לאשפורי. כובס המתקן בגדים חדשים: מין במינו. בהרבעת בהמה: מותר לאדם להכניס בידים אבר הזכר: כמכחול בשפופרת. מכחול הוא קיסם שמכניסין בשפופרת קנה שהמכחול בתוכה והקיסם קרוי מכחול על שם שכוחלין בו: הא קא מסתכל. ותניא לעיל לא בחמור ולא בחמורה: בעבידתיה טריד. לבו על מלאכתו ושוכח בהרהור: הוה פרענא בית שחיטה. לראות מבחוץ כבהמה אלמא מחתך ממש הוא: ונשמרת מכל דבר רע. וסמיך ליה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה וקא מזהר ליה להשמר שלא יבא לידי כך: תורה. על ידי שעוסק בה ועוד שרואה ומבין אזהרות שבה ונשמר: זריזות. [זריז] ונשמר קודם לכן שלא תבא עבירה לידו כי הכא דאינו מהרהר לבא לידי טומאה: זהירות. כשהעבירה בא לידו זהיר להשמר שלא יכשל והכי אמרינן בכל הבשר בשחיטת חולין (חולין דף קז:) מאי לאו דזהיר ולא נגע לא דזריז קדים ומשי ידיה מעיקרא: נקיות. נקי בלא חטא: פרישות. אף מדבר המותר פורש להחמיר על עצמו: טהור. לא מלוכלך ועדיף מנקי: לידי רוח הקודש. להשרות עליו שכינה: אז דברת בחזון לחסידיך. ולא נאמר ליראיך ולענויך: שחת. תבואת חיטין ושעורין קודם שתמלא בזירין ובלע"ז פירינ"א: משהי ליה. עובד כוכבים במחובר ונמצא שנתן לו ישוב וחנייה בקרקע: לא ידיע שבחייהו. לא מינכר שבח באילנות מכאן ואילך דקמה פסדא ואילן נהי נמי דלא פסיד מיהו לא מינכר דלשבח: אבל שחת. דנראה לעינים דכמה דמשהי ליה משבחת: בהא קאמר ר"מ. בשחת משום דידיע שבחיה: דלאו ברשותיה קיימי. שחת ואילן וקמה בקרקע ישראל נינהו ולא מצי לשהוייהו דישראל מעכב עליה: אבל בהמה. מכי זבן לה עובד כוכבים ברשותיה קיימא: על מנת לשחוט. מתנה עמו בפירוש: **מתני'** אין משכירין בתים. לעובד כוכבים בא"י גזירה משום מכירה דאיסור דאורייתא היא שנותן להם חנייה בקרקע: ואין צריך לומר שדות. דאיכא תרתי לאיסורא כדמפרש בגמרא: סוריא. ארם צובה וסמוכה לארץ ישראל וכיבשה דוד וחיברה לקדושת ארץ ישראל שלא על פי הדבור ובלא שהיו ריבוא וקרי ליה *כיבוש יחיד:

משכירין

רבינו חננאל

איש ואפילו מבוערת ולא בבגדי אשה צבועים ולא בחיה ובבהמה ובעוף ולא בחזירים ולא בחמורין בשעה שנזקקין זה לזה ואפי' מלא עינים כמלאך המות שמלאך המות מלא עינים הוא ובשעת פטירת האדם עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו וכיון שרואה החולה מזדעזע ופותח פיו וזורקה לתוך פיו ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות: בגדי אשה צבעונין. אפילו שטוחין או מונחין על הכותל והוא שמכיר האשה והני מילי בישנים אבל בחדשים לא ובחדשים מיהא יהבינן להו לאומנים דאמרי' טריד בעבידתיה וכדרב יהודה דאמר מין במינו מותר להכניס כמכחול בשפופרת. ההיא טיפה דזריק לה מלאך המות בפי החולה מהתבה להו לסימנין וממנה מסריח והרוצה שלא להסריח מתו יהפכנו על פניו: ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה מיכן א"ר פנחס בן יאיר זהירות מביאה לידי זריזות וזריזות לידי נקיות ונקיות לידי פרישות כו'. ענוה גדולה שכולם שנ' יען משח ה' אותי לבשר ענוים וגו' לבשר חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולם: פיס' ר' יהודה אומר מוכר על מנת לקוץ וקוצץ וכן קמה על מנת לקצור וקוצר. ושחת על מנת לגזוז וגוזז ר"מ אומר אינו מוכר לו אלא אילן קצוץ וקמה קצורה ושחת גזוזה וצריכא כו' וכן בהמה על מנת לשחוט ושוחט דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר אינו מוכר לו אלא שחוטה: מתני' אין משכירין להם בתים בארץ ישראל ואין

צריך

מסורת הש"ס

[נ"ל שלאשה] [כ"מ לא.] כתובות מו. שקלים ו. ע"ש [במסכת שבמשניות סוף סוטה איתא בנוסחא אחרת ע"ש בפי"ט] [ערכין טז:] [תוספתא פ"ב] כיבוש יחיד כיבוש רבים [ל"ס]

[מס' דרך ארץ פ"ו] [וע"ע תוספות יבמות קג: ד"ה המטולייס] [דף טז.] [נ"ל קדושה קדושה]

[נ"ל חסידות חסידות כך היא הנוסחא אמתית במשנה דבסוף סוטה שבמשניות וכן גרס רב אלפס דהכא וע"ש וכן הגי' בע"י ע"ש והשתא אתי שפיר דסיים וחסידות גדולה מכולן וכו'. ועי' ירושלמי שקלים פרק ג דף ו. דמפרש לכל הנהו מקרא וע"ע ילקוט ישעיה סימן א רמז שסג]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בגדי צבעונין אינן אלא של:

הגהות הגר"א

[א] גמ' טהרה מביאה לידי חסידות. נ"ב ע"ש ועי' בחלופי גרסאות (וכמ"ש הרש"א) :

תורה אור

משכירין להם בתים אבל לא שדות ובחו"ל מוכרין להם בתים ומשכירין שדות דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר *בארץ ישראל משכירין להם בתים אבל לא שדות ובסוריא מוכרין בתים ומשכירין שדות ובחוץ לארץ מוכרין אלו ואלו *אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שהוא מכנים לתוכו עבודת כוכבים שנאמר °לא תביא תועבה אל ביתך ובכל מקום לא ישכיר לו את המרחץ מפני שהוא נקרא על שמו: **גמ'** מאי אין צריך לומר שדות אילימא משום דאית בה תרתי חדא חניית קרקע והדא דקא מפקע לה ממעשר אי הכי בתים נמי איכא תרתי חדא חניית קרקע והדא דקא מפקע לה ממזוזה אמר רב משרשיא *מזוזה חובת הדר הוא: בסוריא משכירין בתים כו': מאי שנא מכירה דלא משום מכירה דארץ ישראל אי הכי משכירות נמי נגזור *היא גופה גזרה ואנן ניקום וניגזור גזרה לגזרה והא שכירות שדה דבסוריא דגזרה לגזרה היא וקא גזרינן התם לאו גזרה הוא *קסבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש שדה דאית ביה תרתי גזרו ביה רבנן בתים דלית בהו תרתי לא גזרו בהו רבנן: בחוץ לארץ וכו': שדה דאית ביה תרתי גזרו בהו רבנן בתים דלית בהו תרתי לא גזרו בהו רבנן: רבי יוסי אומר בארץ ישראל משכירין להם בתים וכו': מ"ט שדות דאית בהו תרתי גזרו בהו רבנן בתים דלית בהו תרתי לא גזרו בהו רבנן: ובסוריא מוכרין וכו': מ"ט קסבר כיבוש יחיד לא שמיה כיבוש ושדה דאית בה תרתי גזרו בה רבנן בתים דלית בהו תרתי לא גזרו בהו רבנן: ובחו"ל מוכרין וכו': מאי טעמא כיון דמרחק לא גזרינן אמר רב יהודה °אמר שמואל *הלכה כרבי יוסי אמר רב יוסף ובלבד שלא יעשנה שכונה וכמה שכונה תנא אין שכונה פחותה משלשה בני אדם ולחוש דלמא אזיל האי ישראל ומזבין לחד עובד כוכבים ואזיל היאך ומזבין לה לתרי *אמר אביי אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן: אף במקום שאמרו להשכיר: מכלל דאיכא דוכתא דלא מוגרי וסתמא

רש"י

משכירין להם בתים. ולא גזרינן אטו מכירה דאי נמי אתי לידי מכירה לא עבר אדאורייתא דכי כתיב לא תתן להם חן וחנייה בא"י כתיב דחשיבא חנייתה ומיהו מכירה לכתחילה לא דגזרינן משום מכירה דארץ ישראל: אבל לא שדות. דאיכא תרתי לאיסורא: וחוצה לארץ. דמרחק וליכא למיגזר מכירה דהתם אטו מכירה דא"י: מוכרין בתים ומשכירין שדות. אבל מכירה דשדות לא כיון דאיכא תרתי גזרינן: טעמא דרבי יוסי מפרש בגמ': אף במקום שאמרו להשכיר. בתים לא לבית דירה אמרו אלא לאשתמושי בהו בליבי ותיבנא: מפני שנקראת על שמו. והרואה שמחממין בשבת אומר שהבלנים שלוחין של ישראל הן: **גמ'** חובת הדר הוא. ולא חובת הבית הלכך ליכא אפקעתא דכתיב ביתך דרך ביאתך אלמא למי שנכנס ויוצא לתוכה אזהר רחמנא: היא גופא גזירה. שכירות אטו מכירה: והא שכירות שדות דסוריא דגזירה לגזירה היא. דקס"ד משום שכירות דא"י איתסר: שמיה כיבוש. ובמכירה דסוריא איכא איסורא בין בתים בין שדות הלכך שכירות *שדות דסוריא לאו גזירה היא משום שכירות דא"י אלא משום מכירות שדות דלאו גזירה היא אלא איסורא דאורייתא ומיהו לא אחמור בה רבנן למיגזר שכירות דבתים אטו מכירה: אבל שדות דאיכא תרתי גזרו. שכירות אטו מכירה: ובחו"ל כו' שדות דאית בהו תרתי גזרו בהו רבנן. דמשכירין ולא מוכרין משום מכירה דא"י: רבי יוסי אומר בא"י משכירין להם בתים. ולא גזרינן אטו מכירה: אבל שדות דאיכא במכירתן תרתי לאיסור' גזרינן שכירות אטו מכירה: ה"ג קסבר כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש. הלכך ליכא איסורא במכירת בתים: שדות דאית בהו תרתי גזרו בהו רבנן. מכירתן בסוריא אטו מכירה דא"י: וניחוש דלמא אזיל האי ישראל. דשרית ליה לזבוני לחד עובד כוכבים ומזבין להאי יחיד: ואזיל. האי עובד כוכבים ומזבין לה לתרתי פלגי לתרי ומעכב השלישית לעצמו ואיכא שכונה: מיפקדינן. גרסינן: אלפני דלפני כו'. כלומר לכולי האי לא חיישינן: וסתמא

תוספות

הא אמר רב משרשיא מזוזה חובת הדר היא. פירוש וא"כ אין לגזור בהו שכירות אטו מכירה דמכירה לא מפקע לה ממזוזה אבל בשדות במכירה מפקע להו ממעשר ויש מפרשים דאתיא אפי' למ"ד אין קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע מיד מעשר בסוף השולח (גיטין דף מז. ושם ד"ה אמר) דמ"מ חשובה הפקעה מה שהיא עתה ביד עובד כוכבים והוא זורעה שאינו מפריש ממנה מעשר נמצא שאין מקיימין בזה השדה מצוה התלויה בה אבל בית אין כאן הפקעה מפני שאין הבית עצמו חייב כיון שאין ישראל דר בתוכו ולא נהירא דא"כ מאי קאמר בסמוך לרבי יוסי שדה דאית ביה תרתי גזרו רבנן שכירות אטו מכירה הלא בשכירות גופא (א) *איכא תרתי דבשכירות גופיה איכא הפקעה ממעשר שלא יעשר העובד כוכבים מאותה תבואה ועוד קשיא דלשון הפקעה משמע שמפקיע החיוב לגמרי מן הקרקע וכאן אין הפקעה גמורה כיון דאין קנין שהרי גם עתה שהוא ביד העובד כוכבים אם יזרע בה ישראל תתחייב לעשר לכך נראה לפרש דאתיא *כמ"ד יש קנין וכשמוכרה לעובד כוכבים הוא מפקיעה ממש ממעשר שאפילו יזרע ישראל לא יתחייב במעשר אבל בית ודאי אינו מפקיע מן המזוזה דאפי' לא ימכרנו לעובד כוכבים אלא שלא ידור בו ישראל אין כאן חיוב מזוזה מן התורה ואפילו אם שכרה ישראל אחר ודר בתוכה דהכי קיימא לן דהא אמרינן פרק התכלת (מנחות דף מד. ושם ד"ה שנית) השוכר בית בחו"ל כל ל' יום פטורה מן המזוזה מכאן ואילך חייבת בא"י חייבת מיד מכל מקום אין חיוב זה מן התורה דמדאורייתא פטורה לעולם כדכתיב ביתך ולא של אחרים ואף על גב דדרשינן ביתך ביאתך להניחה בימין דרך ביאה מ"מ תרי ביתך כתיבי אבל רבנן הוא דחייבוהו לאחר ל' יום מפני שהיא נראית כשלו מידי דהוה אטלית שאולה דכל ל' יום פטורה מן הציצית וה"ה לעולם מן התורה משום דכתיב כסותך ולא של אחרים ורבנן הוא דגזרו לאחר ל' יום מפני שנראית כשלו:

קסבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש. הקשה הר"ר אלחנן דבפ"ק דגיטין (דף ח. ושם) היכא דקתני בג' דברים שוותה סוריא לארץ ישראל ובשלשה דברים לחו"ל אמאי לא חשיב הא מילתא דהכא דבמכירת בתים ושכירות שדות (שוות לא"י ובשכירות בתים) שוות לחוצה לארץ דהא אפילו בחדא פליג התם דקאמר עפרה טמא כחו"ל והרוצה ליכנס לה בטהרה יכנס כא"י ואומר ר"י דתני ושייר ואע"ג דנקיט תנא למנינא (ב) מ"מ איכא למימר תנא ושייר כדאשכחנא בהרבה מקומות*: **כיבוש** יחיד. פ"ה שלא היה שם אורים ותומים ושישים רבוא ויותר נראה כמו שפירש הר"ר יצחק מהרפוט דכל מה שכבש יחיד כגון יאיר בן מנשה אינו א"י אבל קשיא דאי מא"י הוא אין זה קרוי כיבוש יחיד ואם מחו"ל הוא אפי' היו שם ששים רבוא קרוי כיבוש יחיד לכך נראה כל שאין לו רשות לכבש נקרא חו"ל דכל זמן שלא כבש כל א"י לא היה לו רשות לכבוש חוצה לארץ והכי איתא בספרי פרשת עקב כשכבש דוד ארם נהרים וארם צובה אמר לו הקב"ה סמוך לפלטין שלך לא כבשת ואתה הולך ומכבש חוצה לארץ שנאמר ואת היבוסי יושב ירושלים וגו'*: **אלפני** דלפני לא מפקדינן. האי סימנא בעלמא הוא כלומר לכולי האי לא חיישינן א"נ כיון דאיסור שכונה שלא יבא היזק לישראל קרי ליה מכשול לפני עור:

אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו וכו'. יש לפקפק על מה היו סומכים בני אדם למכור ולהשכיר בתים לעובדי כוכבים ואף לבית דירה ויש רוצים להביא ראי' להתיר מדתניא בתוספתא (פ"ב) כאן וכאן לא ישכיר אדם ביתו לעובד כוכבים מפני שידוע שמכניס לתוכה עבודת כוכבים אפ"ה משכירין להם ארוות ואוצרות ופונדקאות אע"פ שידוע שמכניס לתוכו עבודת כוכבים משמע הטעם משום שמחלק בין מקום שמכניס עבודת כוכבים בקביעות בין שאינו מכניס ובהנך שאומר אינו מכניס עבודת כוכבים בקביעות שרי ולפי זה בעת שהעובדי כוכבים שבינינו אינם מכניסין לבתיהם עבודת כוכבים בקביעות אלא כשיש שם מת או שנוטה למות וגם אותה שעה אינן עובדין אותם מותר אכן משם אין ראיה גמורה כי יש לתלות טעם היתר דארוות ואוצרות דשמא לא אסרה התורה אלא בבית העשויה לדירה דכתיב לא תביא תועבה אל ביתך ולהם אפילו דרך ערא' אסור אבל אותם בתים שאינם עשוים לדירה לא אסרה תורה ונהכי שרי ארוות ואוצרות ורבינו חיים כהן היה מביא ראיה להתיר מדגרסינן בירושלמי אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו הא במקום שנהגו למכור מוכר אף לבית דירה ומשכיר אף לבית דירה והיה נראה לו הטעם דבחוץ לארץ לא מיקרי ביתך אלא בארץ וקשו בה טובא חדא כי אין נראה לר"י שיגרע ישראל בחוץ לארץ מעובד כוכבים דאפילו למ"ד אין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל בחוצה לארץ מיהא יש לו קנין ועוד קשה לרבי יהודה דגבי מזוזה דכתיב ביתך הכי נמי תימא דמי שיש לו בית בחוצה לארץ

עין משפט נר מצוה

קו א מיי' פ"י מהלכות עבודת כוכבים ה"ג סמג לאוין מה טוש"ע יו"ד סימן קנא סעיף ח:

קז ב מיי' שם הלכה ד טור שו"ע שם סעיף י:

קח ג מיי' פרק ה' מהל' מזוזה הלי"א סמג עשין כג טור שו"ע יו"ד סימן רלא סעיף יב:

קט ד מיי' פ"א מהל' תרומות הל"ב וע"ש:

קי ה ו ז מיי' פ"י מהל' עבודת כוכבים הל"ג סמג לאוין מה טור שו"ע יו"ד סי' קנא סעיף ט:

איכא איסורא דבשכירות כצ"ל [נ"ס]

[עי' תוספות ב"ב סא. ד"ה הסולם כו' אדמת]

[עי' תוס' יבמות מב: ד"ה סתם וכו' מה שהניחו בקושיא]

רבינו חננאל

צריך לומר שדות: [גמ'] גזרי' שכירות אטו מכירה ואמרי' מאי עילויה דשדות מן הבתים אילימא משום דאית בשדות תרתי איסורי חדא דיהבת להו חנייה בקרקע והדא דקא מפקעת להו מן המעשר בתים נמי הא איכא [חנייה] בקרקע ופקיעת מזוזה ופרקי' מזוזה חובת הדר הוא. בסוריא משכירין בתים לעובדי כוכבים אבל לא שדות אוקימנא קסבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש אע"ג דדוד הוא דכבשינהו ארץ ישראל היא שדות ראית בהו [תרי] איסורי כראמרן גזרי' שכירות אטו מכירה בתים דלית בהו אלא משום חנייה בקרקע בלבד לא גזרו שכירות אטו מכירה. בחוצה לארץ מוכרין בתים כו' ר' יוסי אומר אף בארץ ישראל משכירין להם בתים ובסורי' מוכרין להם בתים ומשכירין שדות ובחוצה לארץ מוכרין אלו ואלו לר' יוסי שדות בא"י דאית בהו תרתי גזור רבנן שכירות אטו מכירה בתים לא גזרו בהו בשכירות בסוריא קסבר ר' יוסי כיבוש דיחיד לאו שמיה כיבוש ואינו א"י מכירת בתים דליכא אלא חדא ושכירות שדות אע"ג דאיכא תרתי לא גזור רבנן ולא גזור אלא מכירת שדות בסורי' בלבד: ובחו"ל מוכרין להן אלו ואלו אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי ובלבד שלא יעשה שכונה. תנא אין שכונה פחותה מג' בני אדם וניחוש דלמא האי דזבנת ליה אזיל ומזבין לאחרים והוו להו שכונה ופרקי' לפני עור לא תתן מכשול מפקדינן לפני דלפני לא מפקדינן: [פיסקא] אף במקום שאמרו להשכיר

הגהות הב"ח

(א) תוספות ד"ה הא אמר וכו' הלא בשכירות גופא אע"ג דליכא תרתי דבשכירו' ליכא משום חניית קרקע מ"מ איכא הפקע' ממעשר: (ב) שם ד"ה קסבר וכו' מ"מ איכא למימר. נ"ב וכ"כ תוס' בקידושין דף טז ע"ב ד"ה והא וכ"ע במס' מכות דכ"א ע"ב:

גליון הש"ס

גמ' א"ש הלכה כר' יוסי. עי' לעיל דף ז' ע"א תוס' ד"ה פשיטא:

[לעיל טו. פסחים ו.]

פסחים ד. ב"מ קא:

[ביצה ג. וש"נ]

[גיטין ח:]

[לעיל יד.]

רפ"א מ"ז

[ע' תוס' מנחו' יח: ד"ה מנין]

[וע"ע תוספות גיטין ח. ד"ה כיבוש]

עין משפט נר מצוה

קיא א ב ג מיי' פ"ו מהל' שבת הלכה טו סמג לאוין סה טור שו"ע או"ח סימן רמג סעיף א [וברב אלפס עוד בשבת פע"ז דף נא.]:

וסתמא כרבי מאיר דאי ר' יוסי בבל דוכתא מוגרי: ובבל מקום לא ישכור וכו': תניא *רבן שמעון בן גמליאל אומר *לא ישכור אדם מרחצו לעובד כוכבים מפני שנקרא על שמו ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות ובימים טובים אבל לכותי מאי שרי כותי אימר עביד ביה מלאכה בחולו של מועד אנן נמי עבדינן אבל שדהו לעובד כוכבים מאי [ב]שרי מאי טעמא אריסא אריסותיה קעביד מרחץ נמי אמרי אריסא אריסותיה קעביד [ג]אריסא דמרחץ לא עבדי אנשי תניא *ר"ש בן אלעזר אומר לא ישכיר אדם שדהו לכותי מפני שנקראת על שמו וכותי זה עושה בו מלאכה בחוש"מ אבל עובד כוכבים מאי שרי דאמרי אריסא אריסותיה עביד א"ה כותי נמי אמרי אריסא אריסותיה עביד אריסותא

רש"י

וסתמא כר"מ. דאמר בא"י אין משכירין: כותי. לא עביד מלאכה בשבת אבל בחולו של מועד עביד דלמדרש סופרים לא חיישי: בחולו של מועד. לדידן נמי שרי להחס מרחצאות: אבל שדהו לעובד כוכבים שרי. להשכיר היכא דליכא למיחש לחניית קרקע כגון בח"ל ואע"פ שנקראת על שמו לא חשדי ליה דליהוי עובד כוכבים שלוחו אלא אמרי אריסא הוא וקיבלה עליו למחצה לשליש ולרביע ועליו מוטל לעשות: אריסותא

תוספות

לארץ יפטר מן המזוזה הא אמר בפ' התכלת (מנחות דף מד. ושם) השוכר בית בחו"ל כל ל' יום פטורה מן המזוזה מכאן ואילך חייבת והטעם כדפרישית לעיל שסוברים העולם שהיא שלו משמע דאם היא שלו חייבת מיד ועוד קשי' לר"י על הירושלמי מאותה תוספתא שהבאתי לעיל דקתני רישא (אין) משכירין להם בתים ולא שדות וכרמים ואין נותנין להם (א) ערבות וקבלות אחד הכותים ואחד העובדי כוכבים בד"א בא"י ובסוריא מוכרין בתים ומשכירין שדות ובחו"ל מוכרין אלו ואלו כאן וכאן לא ישכיר ביתו לעובד כוכבים מפני שידוע שמכנים לתוכו עבודת כוכבים אלמא אף במקום שמותר למכור אסור להשכיר מיהו נראה לר"י דהירושלמי שהביא רבינו חיים ראיה גמורה היא ומן התוספתא לא קשיא מידי דכאן וכאן קאי אא"י וסוריא ואף ת"ק דמתני' נמי סבר הכי דאסור בתרוייהו מכירת בתים אבל בחו"ל שהתירו למכור מותר להשכיר כדאי' בירושל' ולאו מטעמיה דרבינו חיים אלא הטעם מפרש הר"ר אלחנן מפני כשאמרה תורה לא תביא תועבה אל ביתך היכא למימר לא אסור אלא בבית הישראל עצמו שהוא דר בתוכו בעודו דר בו ואפי' בא"י כמו במזוזה שאינו חייב בה אלא בביתו בעודו דר בו אבל השוכר בית אף בא"י פטור מן המזוזה מן התורה ורבנן הוא דגזרו שלא להשכיר לעובד כוכבים מפני שמכנים לתוכו עבודת כוכבים והשתא דדוקא בתים העשויים לדירה אבל אינם עשויים לדירה לא גזרו ולכך התירו להשכיר אורוות ואוצרות וכיון דשכירות בית דירה אינו אסור אלא מדרבנן אף בארץ אם כן בחוצה לארץ הקלו: **מאי** טעמא אריסא אריסותיה קא עביד. הקשה רבינו יהודה מההיא דתנן בפ"ק דשבת (דף יח. ושם) אמר רשב"ג נוהגין היו של בית אבא שהיו נותנין כלים לכובס עובד כוכבים ג' ימים קודם השבת ופליג אב"ה דאמרי התם שמותר עם השמש אלמא לית ליה לרשב"ג קבלנא קבלנותיה עביד ותירץ לא שסובר שהלכה כן אלא מחמיר בעצמו היה וכן פרש"י לשם אכן שוב הקשה רבינו יהודה דא"כ בפרק שני דביצה (דף כא:) דקחשיב ג' דברים שהיו מחמירין בבית ר"ג כב"ש אמאי לא קא חשיב נמי הא שהרי ר"ג דיבנה הוא (אבי) אביו של (ב) רשב"ג ואומר דבביצה לא איירי אלא במידי די"ט אבל במילי דשבת איכא טובא ולפ"ז ניחא מה שהקשה ר' אלחנן דאמאי לא קי"ל כרשב"ג בההיא דפ"ק דשבת דהא אמרינן (ב"ב דף קעד.) כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו אלא לאחרים ודאי לא היה מחמיר אלא לעצמו: **אריסא** אריסותיה קא עביד. פסק ר"ת הלכה כרשב"ג דאמר אריסא אריסותיה קא עביד ומתוך כך התיר לישראל שנתן ביתו לעשותו בקבלנות לבנות בו אפילו בשבת וק"ו נמי הוא דהשתא אריסות שדה שחלק הישראל משביח במלאכה שרי קבלנות שאין בו שבח לישראל כלל במה שממהר נכרי לעשות קבלנותו לא כ"ש דנימא קבלנא קבלנותיה קעביד ועוד הביא ר"ת ראיה מההיא דפ"ק דשבת (דף יז: ושם ד"ה אין נותנין) דשרי ב"ה ליתן כלים לכובס ועורות לעבדן עם השמש ואפי' מידי דפרהסיא שרו התם דהא ההיא ברייתא דאית ליה בגמרא התם (דף יח.) דאסור ליתן חטין לתוך הריחים של מים אלא כדי שיטחנו מבעוד יום מוקי לה תלמודא כב"ש אבל לב"ה שרו ואע"פ שמשמעת קול ועוד תניא התם (דף יט.) גבי ספינה פוסק עמו ע"מ לשבות רשב"ג אומר אינו צריך שהעובד כוכבים לא יניח לעשות קבלנותו בשביל הישראל ולפי זה צריך עיון בההיא דפ' מי שהפך (מו"ק דף יב. ושם ד"ה אמר) דאמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר אכן ר"ת מוקי לה לכולה קך שמעתא בא"בל ומפרש לה הכי אמר שמואל מקבלי קבולת באבל בתוך התחום אסור כו' אמר רב פפא אפילו חוץ לתחום נמי לא אמרן דשרי אלא היכא דליכא מתא דמקרבא להתם אבל איכא מתא דמקרבא להתם אסור פירוש לפי שירגלו בני העיר *מלאכתן כשילכו לשם אמר רב ששת וכי ליכא מתא דמקרבא נמי לא אמרן דשרי אלא בשבתות וימים טובים דלא שכיחי אינשי דאזלי מדוכתא לדוכתא פירוש אז מותר חוץ לתחום ע"י קבלנות עובד כוכבים אבל בחוש"מ דשכיחי אינשי דאזלי מדוכתא לדוכתא אסור וכ"ש בחול גמור אלא חול המועד לרבותא נקט דאע"ג דלא שכיחי דאזלי כולי האי אסור ולפי זה כל מה שאוסר לשם היינו באבל דוקא דבאבל החמירו יותר כדמוכח התם ברים פירקא אמר רב ששת בריה דרב אידי זאת אומרת דברים המותרים בחולו של מועד אסורין בימי אבלו ותניא כוותיה והוא עובדא דמר זוטרא דבנו ליה אפדנא בימי אבלו חוץ לתחום בשבתות ובימים טובים הוה ומטעם שהתרנו. עד כאן שיטת ר"ת: ור' יצחק פירש דקבלנות דבית אסור והיה דוחה כל ראיות ר"ת דמההיא דעורות לעבדן אינה ראיה דכיון דההוא תלוש ומלאכה ביד אחרים מותר דאפילו באבילות בכה"ג שרי כמו שמפורש דתניא התם (דף יא.) היתה מלאכתו ביד אחרים בביתו לא יעשה בבית אחר יעשה וריחים נמי אינה ראיה לכאן דהתם (ג) שם החטים לתוך הריחים הם נטחנים מאליהן ולא דמי לעובד כוכבים העושה מלאכה בידים ודומה כמי שישראל מצוה לו לעשות בשבת וגם לא דמי להך דשכירות שדה דמתניתין דלעולם הוא רגילות לקבל שדה באריסות למחצה לשליש ולרביע אבל בבנין בית רגילות לשכור מידי יום יום והרואה אינו אומר קבלנותיה עביד אלא שכירי יום נינהו ועוד דבירושלמי דפ"ק דשבת משמע דקיבולת דבית אסור בין באבל בין בשבת והכי איתא התם אומנים עובדי כוכבים שהיו עושים עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר אמר ר"ש בן אלעזר בד"א בקיבולת אבל בשכיר יום אסור בד"א בתלוש אבל במחובר אסור בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר ומהו בין כך ובין כך א"ר אילא בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקיבולת ר"ש בן בסנא בשם ר' אחא אמר בשבת ובאבל ובעבודת כוכבים הלכה כר"ש בן אלעזר אלמא פסיק הלכה כר"ש בן אלעזר דאמר בעירו במחובר דאסור אף בקיבולת והוא הדין בתוך התחום ולא מבעיא הבנין עצמו דאסור אלא אף לפסול האבנים ולתקן הקורות ואפילו רחוק מן החומה ואפילו בביתו של עובד כוכבים אסור כיון דלצורך מחובר הוא דהא במחובר כה"ג פליגי ופסיק הלכה כר"ש בן אלעזר דאילו לעשות הבנין עצמו אפילו רבנן מודו דאסור דברשות ישראל הוא ולא שרו אף תלוש אלא בביתו של עובד כוכבים כגון כלים לכובס שמתקנס ביד עובד כוכבים ואע"פ שהלכה כר"ש בן אלעזר בקיבולת מ"מ באריסות שדה אין הלכה כמותו אלא כרשב"ג דהא סתם לן תנא דמתני' כוותיה והטעם מפרש דאריסא אריסותיה קא עביד ור"ת אע"פ שהקל בקיבולת החמיר על עצמו וכשבנה ביתו לא הניח עובדי כוכבים לבנות בשבת אף על פי שהיו עושים בקבלנות והר"ם היה נותן טעם דלהכי מותר באריסות שדה דכיון שאינו נוטל מעות בשכרו אלא נוטל בגוף הקרקע דמי לשותף אבל בקבלנות דבית שנוטל מעות בשכרו לא הוי כשותף ואסור ולה"ק הכא דמרחץ אסור דאריסותא למרחץ לא עבדי אינשי דכיון שנוטל מעות בשכרו ולא שייך ליטול זה בגוף המרחץ אסור ולפ"ז יש להתיר להשכיר ריחים לעובד כוכבים היכא שנוטל בקמח לפי חלקו ואינו נוטל מעות דהוי כמו שותפין ומסקנא דשמעתא שמעינן מהכא דקבולת דתלוש אינו מותר אלא בתוך ביתו של עובד כוכבים אבל במחובר אינו מותר אלא חוץ לתחום אבל תוך לתחום אסור: **אבל** לעובד כוכבים מאי שרי. תימה מאי קא דייק דלמא נקט כותי וכ"ש לעובד כוכבים וי"ל דמשמע ליה מדשבק עובד כוכבים דמיירי ביה רשב"ג ומתני' ונקט כותי דוקא קתני עי"ל דס"ל דסבר דבעובד כוכבים שרי מדאיירי בכותי דאי בעובד כוכבים אסור לישמעינן עובד כוכבים דלית ביה אלא חדא דנקראת על שמו וכ"ש כותי דאית ביה תרתי דאית ביה נמי לפני עור כדאמרינן בסמוך עוד פירש הר"ר אלחנן דדייק ממתני' דשריא שדהו לעובד כוכבים וליכא מאן דפליג ומהאי טעמא ניחא נמי דקאמר לעיל גבי מילתיה דרבן שמעון בן גמליאל אבל שדהו לעובד כוכבים שרי דלאו אמילתיה דייק דהא דנקט מרחץ במילתיה איכא למימר דדוקא מרחץ אבל שדהו אפילו לכותי אסור משום שעושה בו מלאכה בחול המועד

אי

רבינו חננאל

לא לבית דירה אמרו מפני שמכנים לתוכה עבודת כוכבים וכתיב לא תביא תועבה אל תוך ביתך מכלל דאיכא דוכתא דאין משכירין להם בתים: וסתמא כר' מאיר דאי ר' יוסי האמר אף בא"י עצמה משכירין להן בתים: בכ"מ לא ישכיר (עצמו) [לו] לא מרחץ מפני שנקראת על שמו ועובד כוכבים עושה בה מלאכה בשבתות וימים טובים ושדהו לעובד כוכבים אמאי שרי דאמרי אינהו דחזו ליה דעביד מלאכה בשדה של ישראל אימר אריסותא קעביד ופורני וריחיים נמי אמרי אריסותא קא עביד. נימא במרחץ נמי הכי אמרי מרחץ לאריסותא לא עבדי:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה (בע"א) אף במקום וכו' דקתני רישא אין משכירין להם בתים שדות וכרמים ואין נותני' להם אריסיות וקבלות א' סכותי וא' העובד כוכבים כד"א בא"י ובסוריא משכירין בתים אבל לא שדות ובחו"ל מוכרין בתים ומשכירין שדות דברי ר"מ ר' יוסי אומר אף בא"י משכירין בתים ובסוריא מוכרין בתים ומשכירין שדות ובחו"ל מוכרין אלו ואלו וכו' מפני שכשאמרו: (ב) ד"ה מאי טעמא וכו' ר"ג דיבנה הוא אבי אביו של ר"ג: (ג) ד"ה אריסא וכו' אינה ראיה לכאן דהתם כיון ששם המעים:

מסורת הש"ס

מסכת"א מוקף זה ועי' לקמן ספרים

[תוספתא פ"ב ע"ז]

[תוספתא שם ע"ז]

מסכת"א מ"ז

צ"ל מלאכתן רש"ל

עין משפט נר מצוה

קיב א מיי' פ"ו מהל' שבת הל' יז סמג עשין סה טוש"ע א"ח סי' רמה סעיף א:

קיג ב מיי' פ"י מהל' מאכלות אסורות הלכה יד ועיין בהשגות ובכ"מ טוש"ע י"ד סי' רלד סעיף יג:

קיד ג מיי' פ"ו מהל' שבת הלכה יז סמג עשין סה טוש"ע א"ח סי' רמה סעיף ב:

א ד מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' ה סמג לאוין קכו טוש"ע י"ד סי' קנג סעיף א:

ב ה מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע שם סעיף ד טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף ג:

[צ"ל בחגיגה (דף יח.)]

ג ו מיי' פי"ב מהל' רוצח הל' ז סמג עשין מט טוש"ע י"ד סי' קנג סעיף ב:

תורה אור

אריסותא לר"ש בן אלעזר לית ליה אלא עובד כוכבים מ"ט מותר דאמרינן ליה וציית כותי נמי אמרינן ליה וציית כותי לא ציית דאמר אנא גמירנא טפי מינך א"ה מאי איריא מפני שנקראת על שמו תיפוק ליה משום (ויקרא יט) °לפני עור לא תתן מכשול חדא ועוד קאמר חדא משום לפני עור ועוד מפני שנקראת על שמו הנהו מוריקאי דעובד כוכבים נקיט בשבתא וישראל בחד בשבתא אתו לקמיה דרבא שרא להו איתיביה רבינא לרבא [א]ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול חלקך בשבת ואני בחול ואם התנו מתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור °איכסיף לסוף איגלאי מלתא דהתנו מעיקרא הוו רב גביהה מבי כתיל אמר הנהו שתילי דערלה הוה עובד כוכבים אכיל שני דערלה וישראל שני דהתירא אתו לקמיה דרבא [ב]שרא להו והא אותביה רבינא לרבא לסועי סייעיה והא אכסיף *°לא היו דברים מעולם איבעיא להו סתמא מאי ת"ש אם התנו מתחילה מותר [ג]הא סתמא אסור אימא סיפא אם באו לחשבון אסור הא סתמא מותר *אלא מהא ליכא למשמע מינה:

הדרן עלך לפני אידיהן

*אין [ד]מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים מפני שחשודין על הרביעה [ה]ולא תתייחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות [ו]ולא יתייחד אדם עמהן מפני *שחשודין על שפיכות דמים: גמ' ורמינהי

רש"י

אריסותא לר"ש בן אלעזר לית ליה. והאי דנקט כותי דמשמע הא עובד כוכבים שרי לאו טעמא משום אריסותא אלא משום דאמרינן ליה לא תעשה בה מלאכה בשבת וציית: אי הכי. דכותי יעשה בה מלאכה בחולו של מועד: מאי איריא. דקתני גבי כותי מפני שנקראת על שמו: תיפוק ליה. דבלא חשד נמי איכא משום לפני עור וכותי גר הוא ומצווה על המצות כישראל ולא דמי לעובד כוכבים העושה מלאכה בשבת שהעובדי כוכבים לא הוזהרו עליה. מוריקאי. זורעי גנות כרכום: נקיט בשבתא. לחרוש לזרוע ולקצור: שקיבלו. שדה באריסותן מבעה"ב ומשקיבלוה הוטלה על שניהם לעסוק בה ביחד: לא יאמר ישראל. טול אתה חלקך בשבת לפי שנעשה שלוחו על חצי היום המוטל עליו: ואם התנו מתחילה. קודם שהוטלה עליו: מותר. דהא לא קיבל עליה ישראל עבודה דשבת ואין העובד כוכבים שלוחו: ואם באו לחשבון. לאו אהתנו מתחלה קאי אלא מילתא באנפי נפשה היא כלומר אם קיבלו סתם ועשו סתם ועייל העובד כוכבים בשבת וישראל בחול ולא צווהו ישראל ובאו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני אטול כנגדן ימי החול: אסור. דשכר שבת הוא נוטל דגלי דעתו דעובד כוכבים שלוחו היה: רב גביהה מבי כתיל אמר. לאו הכי הוה עובדא: אלא שתילי דערלה הוה. ישראל ועובד כוכבים קיבלו שדה בשותפות (א) ונוטעה ויטלו האני בין שניהם ונתעסק עובד כוכבים כל צרכו שני ערלה ואכלן וישראל קבל ג' שנים אחרות כנגדן ואכלן: שרא להו. דהיתר גמור הוה דהא אע"ג דקיבלוה יחד לכתחילה ואמר לו ישראל היה אתה עובד בג' שנים הללו ואני ג' אחריהם אין כאן איסור שליחות דהא ישראל נמי שרי לעובדה ואי משום אכילה שישראל אוכל כנגדן ומנא נהנה מפירות ערלה שמכרן אין זה נהנה שזה עובד הוא אוכל: והא אותביה רבינא. וא"כ מאי תיובתא גבי שבת איסור שליחות במלאכה מה שאין כן בערלה: לסיועי סייעיה. מדקתני התנו לכתחילה מותר אלמא כי ליכא איסור שליחות דמלאכה שרי ואע"ג דמטיא הנאה לישראל וה"ה לערלה: סתמא מאי. שקיבלו סתם ועשו סתם עובד כוכבים בשבת וישראל בחד בשבת ולא אמר ישראל מעולם טול אתה את השבת ואני בחול מהו לחלוק סתם בשוה ולא יזכיר ישראל את השבת: אם באו לחשבון. הזכיר לו ישראל של שבת באותה חלוקה וגלי דעתיה דשלוחיה הוא: הא סתמא. דאף בשעת חלוקה סתם מותר:

הדרן עלך לפני אידיהן

אין מעמידין בהמה בפונדקאות. שעושין להתאכסן (ב) עוברי דרכים שם ומעלים שכר לבעלים: שחשודין על הרביעה. ובני נח נאסרו בה דכתיב (בראשית ב) והיו לבשר אחד יצאו בהמה חיה ועוף ויש כאן לפני עור לא תתן מכשול: גמ' רובע

תוספות

אי הכי תיפוק ליה משום לפני עור. הקשה הר"י אמאי קאמר א"ה דאמלתי' דר"ש בן אלעזר גופיה היה יכול להקשות תיפוק ליה משום לפני עור ופי' הר"ר אלחנן בשלמא אי אמרת דכותי נקט לרבותא וה"ה עובד כוכבים ניחא דנקט טעמא דנקראת על שמו דשייך בתרוייהו אלא אי אמרת דנקט כותי דוקא א"כ תיפוק ליה משום לפני עור:

תיפוק ליה משום לפני עור. אליבא דרשב"א פריך דאית ליה כותים גרי אמת הן בפ"ק דחולין (דף ו.) גבי ההיא דר"ש דשדריה לר"מ למזבן חמרא מבי כותאי ומכאן יש להביא ראיה למה שפירש ר"ת דשייך למימר לפני עור אף במידי דלית ביה איסורא אלא דרבנן דהא מלאכה דח"ה אינה אסורה אלא מדרבנן כדפירש ר"ת (*במו"ק (דף ב)) וראיה נמי מדלעיל (דף טו:) דאסור למכור לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים אע"ג דליכא איסורא אלא דרבנן אבל הר"ר אלחנן הקשה לפר"ת שפירש דמלאכה דח"ה אינה אסורה מן התורה מדאמר בפ' מי שהפך (מ"ק דף יח:) פתח באבל וסיים בחול המועד לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא ימי אבלו דאסור דרבנן אלא אפילו ח"ה דאסור דאורייתא כו' ומפר"ת דקרי ליה דאורייתא לפי שיש לה אסמכתא מן התורה בפ"ק דחגיגה (דף יח.) לאפוקי אבל שאין לו אסמכתא אלא מדברי קבלה דכתיב והפכתי חגיכם לאבל א"כ ח"ה יש לו עיקר מן התורה דאיכא למיגזר אטו י"ט *):

חדא משום לפני עור. נראה דמהאי טעמא נמי(ג) להיות אסור כשקבל שדה בשותפות:

לא יאמר לו ישראל לעובד כוכבים כו'. מעשה כך היה בימי רבינו תם שנגבה ישראל אחד בחובו תנור אחד מעובד כוכבים והיה לו לאופה המסיק התנור חלקו בתנור והיה לו ליהודי ליטול כך וכך ימים בחלקו ולאופה כמו כן כך וכך ולא התנו מתחלה זה לזה טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול והיה ר"י ר"ל דמותר דלא דמי לשדה דהכא דגבי שדה חלק הישראל משביח אף בחול במה שהעובד כוכבים טורח בו בשבת אבל בתנור אינו משביח כלל במה שהעובד כוכבים עושה בו בשבת וזה בחול ואף בלא התנו מתחלה ולא הודה ר"ת לזה ונראה לו דאין לחלק בין תנור לשדה דאע"פ שאינו משביח במלאכה בשבת מ"מ הוי כאילו מעמיד פועל בידים ונראה להר"ר אלחנן דבתנור אפי' התנו מתחלה לא יועיל כיון שכל התנור של ישראל הוא וה"ל כמשכיר תנורו בשבת ואומר לעובד כוכבים טול שכר תנורי בשבת כשתסיקנו לי בחול ולא דמי לישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה בשותפות שיש לעובד כוכבים חלק בגוף הקרקע וגם ר"י חזר בו והביא ראיה לדברי ר"ת דאין חילוק בין תנור לשדה דהא מרחץ כתנור דמי ובתוספתא דמסכת דמאי [פ"ו] תניא ישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה ומרחץ בשותפות לא יאמר לו ישראל לעובד כוכבים כו' קצרו של דבר בין כרם בין שדה בין מרחץ או תנור אם לקחו ישראל ועובד כוכבים בשותפות אסור לומר טול אתה חלקך כו' אלא אם כן התנו מתחלה קודם שלקחוהו שאין לישראל בשבת שום חלק וגם ר"ת באותו מעשה דתנור לוה לקבל החוב מן העובד כוכבים ולחזור ולהלוות ולהתנות מתחלה מיהו היכא שלקחו הישראל במשכון נראה שא"צ להתנות כלום כיון שהוא ברשות העובד כוכבים ושכר התנור הוא לישראל מרבית שהעובד כוכבים נותן לו ואין הישראל קונה חלק בתנור דדוקא נקט לקחו. העתק מלשון רבינו יהודה: ת"ש אם התנו מתחלה מותר הא סתמא אסור. וא"ת לידוק מרישא וי"ל דאיכא למימר דה"ה סתמא אלא משום דבעי למיתני סיפא ואם התנו מתחלה מותר אף על פי שהתנה לו כך בפירוש: ואם באו לחשבון אסור הא סתמא שרי. וא"ת לימא דה"ק אם באו לחשבון אסור אפי' התנו מתחלה וי"ל דס"ל דודאי אם התנו מתחילה מותר בכל ענין:

הדרן עלך לפני אידיהן

אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים. ותניא בגמ' אין מוסרין בהמה לרועה שלהם ויש ליתן טעם על מה אנו סומכין לייחד בהמותינו עמהם ואף אנו מוסרין בהמותינו לרועה שלהם ואין לומר כדאמר רב לעיל בפ"ק (דף יד:) מקום שהתירו למכור התירו ליחד דהא לא קם האי מילתא דאף רב הדר ביה אלא אומר ר"ת דסמכינן אהא דמשני ר' פדת בגמ' (דף כג.) דמוקי מתני' כר"א דחייש לרביעה ובריית' דלוקחין מהן בהמה לקרבן דלא חיישי לרביעה כרבנן ואנן קיימין כרבנן ואע"ג דרבינא שהיה סוף הוראה פליג עליה ושני שנויא אחרינא מ"מ נראין דברי ר' פדת עיקר חדא מדהקדים דברי רבינא לדבריו דהא רבי פדת קודם לרבינא ימים רבים שהיה בנו של ר"א כדאמרינן בפ"ק דברכות (דף יא:) וכן אורי לי' ר"א לר' פדת בריה וגם היה חברו של ר' זירא כדאמר בפ"ק דנדה (דף ח.) א"ר זירא לר' פדת חזי דמיקך ומאבוך קשריתו קטפא לעלמא ואותו ר"א אביו הי' תלמידו של ר' יוחנן ועוד דבשל סופרים קי"ל הלך אחר המיקל ואע"ג דסתם מתני' דאין מעמידין מתוקמא כר"א מ"מ לית הלכתא כוותיה כיון שיש מחלוקת במסכת פרה (פ"ב מ"א) ובתרי מסכתי לכ"ע אין סדר:

*) [וע"ע תוס' חגיגה יח. ד"ה חולו]

ורמינהי

רבינו חננאל

הנהו מוריקאי דעובד כוכבים מלקט ונקים בשבתא וישראל נקים בחד בשבתא אתו לקמיה דרבא שרא להו ואותביה רבינא ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול חלקך אתה בשבת ואני חלקי בחול ואם התנו מעיקרא על מנת שיום השבת לעובד כוכבים ויום אחד בשבת לישראל שרי ואם באו לחשבון פי' שיאמר אחד לחבירו לקחת אתה בשבת כך וכך כספים ואני לא לקחתי בחול אלא פחות מרוקלי א) וכן אם אמר העובד כוכבים לישראל בעניין הזה אסור ואינו מותר אלא אם התנו מעיקרא מה שיזדמן בשבת הרי הוא לעובד כוכבים בין רב בין מעט וכן בחול לישראל. איכסיף רבא לסוף איגלאי מילתא דהתנו מעיקרא הוו ושפיר שרא להו רבא. רב גביהה מבי כתיל אמר שתלאי דערלה הוו עובד כוכבים אכל שני ערלה וישראל אכל שני דהיתירא כו'. איבעיא להו אם התנו מעיקרא מותר סתמא מאי ולא איפשיטא ועבדי' בית לחומרא דאיסורא דאורייתא היא ב) ירושל' הא במקום שנהגו למכור מוכרין להן אפי' בית דירה ומשכירין להן אפילו בית דירה ר' בון בשם רבנן דתמן זאת אומרת שדה הנתונה על אם הדרך אסור להשכירה לעובד כוכבים מפני שנקראת על שמו ועובד כוכבים עושה בה מלאכה בשבתות וי"ט: בתוספתא שאלו לר' יהושע מהו שילמד אדם את בנו חכמת יוונית אמר להן צאו וראו איזו שעה אינה לא מן היום ולא מן הלילה שהיום והלילה חייב בתלמוד תורה שנא' והגית בו יומם ולילה. תוספתא לא יטייל ישראל עם שיירא בתרפות אפי' לצאת אפי' מקרים ואפי' מתיירא מפני ליסטים מפני רוח רעה חיה רעה שנא' לא תלכו אחרי אלהים אחרים ר' אלעזר (בר) [בנו ש"ר] יוסי הגלילי אומר אם ראית רשע יוצא לדרך התרחק ממנו ג' ימים כי מלאכי חבלה יוצאין עמו שנא' הפקד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו וכן אם ראית צדיק יוצא לדרך צא עמו כי מלאכי שלום עמו שנא' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך הדרן עלך לפני אידיהן: אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים מפני שהן חשודין על הרביעה. איני והתנן לוקחין

א) אולי צ"ל מלא לי וכ"ה הלשון בתשובת הגאונים בשם רב שרירא גאון והובא בב"י או"ח סי' רמ"ה ע"ש וכן פי' הרא"ש ז"ל והובא בר"ן כאן דקאי אסתם ודלא כפרש"י. ב) עי' בהא"ש כאן דפסק לאיסורא משום דהוי ספקא דרבנן וע"ע בר"ן ודברי רבינו צ"ע.

מסורת הש"ס

[עירובין מ. וש"נ]

[ברכות כה. וש"נ ועיין נדרים עב.]

[לעיל יד:]

[עירובין סג.]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלא וכו' בשותפות לנוטעה ויטלו: (ב) ד"ה אין וכו' להתאכסן שם עוברי דרכים ומעלין: (ג) תום' ד"ה חדא וכו' נמי יכול להיות אסור:

גליון הש"ס

גמ' איכסיף. גיטין טו ע"ב ב"מ לג ע"א שם לא היו דברים מעולם. עירובין מ ע"א ועיין תוספות יבמות לה ע"ב ד"ה דכ"ע. נדה כד ע"א תוס' ד"ה אר"פ. כ"ב קנד ע"ב תד"ה כרס. בכורות ד ע"ב תד"ה אלא:

עין משפט
נר מצוה

ד א מיי' פ"ג מהלכות איסורי מזבח הל' טו:
ה ב מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הלכ' ו סמג לאוין קנו טור אה"ע סי' כד:
ו ג מיי' שם הלכה טז סמג שם טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף יח:
ז ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף יז:
ח ה ו ז מיי' שם הל' ה ו ז סמג שם טור אה"ע סי' כד:

רבינו חננאל

לוקחין מן העובדי כוכבים בהמה לקרבן ואין חוששין לא משום רובע ולא משום נרבע כו'. ופרקי' משמיה דרב עובד כוכבים חס על בהמתו נקיבות שלא תיעקר זכרים שלא יוכחשו. ואם תאמר דדלמא רועה רבעם רועה נמי כיון דידעי חד לחבריה וכשרואין שהכחישה הבהמה מרגישין כי רבעה ומתיירא מפני הפסד שכרו ואינו רובעם. אמר רבה היינו דאמרי אינשי מכתבא גללא בזע. פי' (א) מכתבא גלל בזע כלומר שעם ברזל הינדוי נוקב ובוקע הצור שהוא אבן גלל. כך רגלא בחבריה ידע פי' רגלא ארם הממונה על המכס ומחזר על הנכנסין ויוצאין ומרגיש בגונבי המכס. כדגרסי' בפסחים ב) והוא דרגש בהו רגלא. ומקשי' אי הכי הא דתני רב יוסף ארמלתא לא תרבי כלבא ולא תישרי בר בי רב באושפיזא בשלמא בר בי רב צניע לה אלא כלבא נימא כיון דמגרי בה קמי אינשי מירתתא ולא מירבעא ליה. ופרקינן כיון דכל מה דהיא שדיא ליה אומצא מסריך בת. אמרה אמאי עבד הכי משום אומצא דשדינא ליה. ומפני מה אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים ולא זכרים אצל כו'. מפני שהעובדי כוכבים מצויין בזנות אצל נשי חבריהן פעמים שבא ואינו מוצאה ורובע הבהמה. איבעי תימא אפי' מוצאה בהמת ישראל חביבא ליה. דאמר (מר) [ר'] יוחנן כשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא. ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. עובדי כוכבים [שלא עמדו על הר סיני] לא פסקה זוהמתן. וכן עופות. דא"ר יוחנן ראיתי עובד כוכבים שלקח אווז מן השוק רבעה חנקה צלאה ואכלה. וערבי אחד קנה ירך מן השוק חקק בה כדי רביעה רבעה צלאה ואכלה

א) וכן הוא בערוך ערך גלל ב' בשם רבינו. ב) דף פו ע"ב ולפנינו שם הגי' דיילא אך רבינו נראה דגרים שם רגלא ואכן רבינו שם נראה דגרים כגי' דידן וכ"ה בערוך ערך דייל ול"ע.

[כל זה הוא לכדיא בשבת קמו. וא"כ מלת ונראה שכתבו תוספות צריכה פנים עיין בחדושי הלכות ומהר"ם]

ורמינהי* לוקחין מהן בהמה לקרבן ואין חוששין לא משום רובע ולא משום נרבע ולא משום מוקצה ולא משום נעבד בשלמא מוקצה ונעבד אם איתא דאקצייה ואם איתא דפלחיה לא הוה מזבין ליה אלא רובע ונרבע לחוש *אמר רב תחליפא אמר רב שילא בר אבינא משמיה דרב עובד כוכבים חס על בהמתו שלא תעקר התינח נקבות זכרים מאי איכא למימר אמר רב כהנא הואיל ומכחישין בבשר אלא הא דתניא לוקחין בהמה מרועה שלהן ליחוש דלמא רבעה לה רועה שלהן מתיירא משום הפסד שכר אלא הא דתניא *אין מוסרין בהמה לרועה שלהן לימא רועה שלהן מתיירא משום הפסד שכרו אינהו דידעי בהדדי מרתתי אנן דלא ידעינן בהו לא מרתתי אמר רבה היינו דאמרי אינשי מכתבא גללא בזע רגלא בחבריה ידע אי הכי זכרים מנקבות לא ניזבון דחיישינן דלמא מרבעא ליה עילוה כיון דמיגרי בה מרתתא אלא *הא דתני רב יוסף ארמלתא לא תרבי כלבא ולא תשרי בר בי רב באושפיזא בשלמא בר בי רב צניע לה אלא כלבא כיון דמיגרה בה מרתתא כיון דכי שדיא ליה אומצא ומסריך אבתרה מימר אמרי אינשי האי דמסריך אבתרה משום אומצא דקא מסריך נקבות אצל נקבות מאי טעמא לא מייחדינן אמר מר עוקבא בר חמא מפני שהעובדי כוכבים מצויין אצל נשי חבריהן ופעמים שאינו מוצאה ומוצא את הבהמה ורובעה ואיבעית אימא אפילו מוצאה נמי רובעה *דאמר מר חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן *דא"ר יוחנן בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא אי הכי ישראל נמי ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן איבעיא להו עופות מאי תא שמע דאמר רב יהודה אמר שמואל משום רבי חנינא אני ראיתי עובד כוכבים שלקח אווז מן השוק רבעה חנקה צלאה ואכלה וא"ר ירמיה מדיפתי אני ראיתי ערבי אחד שלקח ירך מן השוק וחקק בה כדי רביעה רבעה צלאה ואכלה רבינא

ורמינהי לוקחים מהם בהמה לקרבן. תימה אדמותיב מברייתא אמתני' לירמי מתני' אהדדי אין מעמידין ורמינהי מקום שנהגו למכור מוכרין אלמא לא חיישינן לרביעה ולשני נמי כדמשני הכא ועוד קשה אמאי לא שני הכא סיפיה קמא דרב דלעיל (דף יד:) מקום שהתירו למכור כו' וי"ל דהאי רומיא דמתני' כבר מרמה לה בפ"ק (שם) ושניה שפיר ואע"ג דהכא נמי נחית לשנויי שנויא קמא דרב מקום שהתירו ליקח מהם להקריב דלא שני הכא דתידוק דהכא הא במקום שאסרו למכור אסור ליקח אלמא איכא דוכתא דחשידי ותקשי א"כ כל הנך קראי דמותבי מינייהו רבנן לר"א לקמן בשמעתין דמשמע בהו שמותר ליקח מן העובדי כוכבים בהמה לקרבן ונצטרך להעמידם במקום שנהגו למכור מפני שאינם חשודים על הרביעה ואין זה יכול להיות דהא מייתי קראי דמצרים וכנען ופלשתים דקי"ל שהן חשודים על הרביעה וגם כל צאן קדר שהם ערביים הם חשודים על הרביעה כדמשמע בסמוך ערבי אחד לקח ירך מן השוק כו' ועוד תקשי אטו ניקום ונימא להו לקראי (א)כי כתביהו במקום שנהגו למכור כתביהו ונראה דמהאי טעמא הדר ביה רב לעיל מהאי שנויא דמקום שנהגו למכור כו' לפי שלא היה יכול להעמידו כאן ועוי"ל דידע שפיר שינויא דעובד כוכבים חס על בהמתו ומ"מ פריך מהכא דלוקחין דס"ד דאיכא למיחש לרביעה כיון שבא למכרה ומשני דלעולם חייס שפעמים אינו יכול למכרה או נמלך וניחא נמי לרבינא ולרבי פדת דבסמוך וא"ת כיון דמוקמינן היתר קרבן בכל מקום אף במקום שנהגו שלא למכור תיקשי לן מכל מקום כיון דמה שאין אנו *מעמידין משום חשש רביעה הוא בקרבן איך התירו וי"ל דמקום שנהגו שלא למכור מנהגא הוא דאיכא הא איסורא ליכא ולענין קרבן אפילו מנהגא ליכא שאם היו נוהגין לימנע מליקח מהם בהמה לקרבן אין לדבר סוף דא"ת שלא יתערבו בהמות של מקום שנהגו שלא למכור עם בהמות שנהגו למכור ע"י משא ומתן וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ומבהמות הנולדים מביתו של ישראל אין דיי ליקח לקרבן משום דספיקי מומי דפסלי אפי' בדוקין שבעין:

מוקצה. פירוש שיחדו לתקרובת עבודת כוכבים ומסרו לכומרים והאכילוהו כרשיני עבודת כוכבים אבל יחוד גרידא אינו כלום דאין הקדש לעבודת כוכבים (לקמן מז:) כדמשמע (בפ"ב *דתרומה) [צ"ע דתמורה בפ"ו (דף כט.)]:

אי איתא דאקצייה לא הוה מזבין ליה. לרווחא דמילתא נקטיה כלומר אפילו במקום דספיקי דמקצו ופלחו אין לחוש מדמזבין ליה דבלאו האי טעמא בסתמא לא חיישינן לדלמא מקצו ופלחו אסרינן למכור אלא משום חשש רביעה ולא משום חשש המוקצה ונעבד:

רגלא בחבריה ידע. בקונטרס גרים רגלא ברי"ש לשון רגיל כמו לא רגל על לשונו (תהלים טו) ור"ת גרס כפירוש הערוך *דגלא בדל"ת לשון שקרן שכן מתרגם (משלי טז) במשפט לא ימעל פיו לא ידגל פומיה וה"ק שקרן בחברו מכיר וכן ההוא דפ' במה אשה (שבת סג.) שני תלמידי חכמים המדגילין זה לזה בהלכה הקב"ה אוהבן שנאמר ודגלו עלי אהבה ומפר"ת המכחישין זה לזה ואינם עומדים על העיקר אפי' הכי הקב"ה אוהבן ולהכי קאמר והוא דידעי צורתא דשמעתא וליכא להו רבה (ב) למגמר מינייהו ובמדרש נמי משמע ודגלו לשון מעילתו דקאמר מנין לקורא בתורה שקרא לאהרן הרן שיוצא פי' שאע"פ שלא יקרא האלף שנאמר ודגלו עלי אהבה אבל רש"י פירש מדגילין לשון דגל שמקהילים קהלות ברבים וקשיא דאם כן מה ראיה צריך פשיטא שנאהבים לפני המקום:

דאמר מר חביבה עליהם בהמתם של ישראל. לא נודע לר"י מהיכן נפקא עיקר דבר זה:

עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני. ונראה *דגרים נמי דפסקה זוהמתן היינו משום דאף על גב דאינהו לא הוו מזלייהו הוו*:

רובע ונרבע ומוקצה ונעבד פסול לקרבן דתניא בב"ק (דף מ:) מן הבהמה ולא כל הבהמה להוציא את הרובע והנרבע מן הבקר להוציא את הנעבד מן הצאן להוציא את המוקצה: מוקצה. שהקצהו ויחדהו לתקרובת עבודת כוכבים: נעבד. שעשאו עבודת כוכבים והשתחוה לו: בשלמא מוקצה ונעבד. אף ע"ג דודאי חשידי לא קשיא לן דאם איתא דפלחיה כו': אלא רובע. אי חשידי ליחוש: שלא תיעקר. נעשית עקרה הילכך לא רבע לה אבל אדידן לא חייס כשעומדת בפונדקי: זכרים מאי איכא למימר. ניחוש דלמא רבעה עובד כוכבים דהכא ליכא עיקור וזכר נמי מיפסיל בנרבע דהא קרא דנרבע דמן הבהמה בעולה כתיב ועולה זכר הוא וקאמר להוציא את הרובע ואת הנרבע: וליחוש דלמא רבעה רועה. דהא לאו דידיה היא ולא חס עליה: אינהו דידעי בהדדי. חד בחבריה דאורחיה למירבעה: מירתת. רועה מיניה דאי מיעקרא מרגיש עובד כוכבים וקא תבע ליה מיניה א"כ כל שעתא אתי חזי לה: מכתבא גללא בזע רגלא בחבריה ידע. מכתב שקורין גרפי"א ושל ברזל הוא קורע ורושם את הגלל שיש כלומר השיש שהוא קשה ירא מן המכתב לפי שהוא מכיר בו וכן רכיל ובליעל מכיר בחבירו וירא מפניו רגלא [רכיל] כמו (תהלים טו) לא רגל על לשונו וכן וירגל בעבדך (שמואל ב יט): זכרים מנקבות לא נזבון. לקרבן הואיל וחשידי דלמא ארבעתיה עלה דליכא הכא עיקור ולא כחש בשר: כיון דמיסריך. זכר בתרה ורודפה כל שעה אם תיזקק לו מירתתא שיבינו בני אדם בדבר אבל בדידן אי מוקמינן לה גבה לא מירתתא דלפום שעתא הוא דקאי גבה: לא תרבי כלבא. שמא תתאוה ותרביענו עליה: לא תשרי בר בי רב באושפיזא. דאגב דצניע לא מירתתא שיוציא קול אם תבעל לו: צניע לה. ואיכא למיחש כדפרישית: אלא כלבא. הא אמרת כיון דמוגרי בה ורודפה מירתתא האשה: אמרי. לא דמי כלבא לשאר בהמה: דכיון דכי שדיא ליה אומצא מיסריך. כל שעתא בתרה לא מירתתא דסברה אי מיסריך בתראי מימר אמרי אינשי אומצא הוא דשדיא ליה: אומצא. מעט בשר: נקבות אצל נקבות מ"ט לא מייחדינן. דקתני בברייתא בפ"ק (דף טו:) דאפילו נקבות אצל נקבות לא מייחדינן: ישראל שעמדו על הר סיני. ונתקנו מכל מום כדכתיב (שיר ד) כולך יפה רעיתי ומום אין בך:

רבינא

מסורת הש"ס

[תוספתא פ"ב]
[לעיל טו.]
[לעיל טו. תוספתא פ"ג]
ב"מ עא.
כ"ס כדפרש"י
גיטין לח.
שבת קמו. יבמות קג:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ורמינהי וכו' כי כתביהו במקום שנהגו למכור כתביהו:
(ב) ד"ה רגלא וכו' וליכא להו רבה כמתא למגמר מינייהו ובמדרש:

[ערך דגל אמנם בערוך גלל ב' גרים כפס רבינו חננאל ורגלא בר"ש ועי' מס' פסחים פ"ע]

דגרסי' נמי גרים נמי כנ"ל. מהר"ם

גמרא

רבינא אמר לא קשיא הא לכתחלה הא דיעבד ומנא תימרא דשאני בין לכתחלה בין לדיעבד דתנן לא תתייחד אשה עמהם מפני שחשודין על העריות ורמינהו *האשה שנחבשה בידי עובדי כוכבים ע"י ממון מותרת לבעלה ע"י נפשות אסורה לבעלה אלא לאו ש"מ שאני לן בין לכתחלה לדיעבד ממאי דלמא לעולם אימא לך אפילו דיעבד נמי לא והכא היינו טעמא דמתיירא משום הפסד ממונו תדע דקתני סיפא ע"י נפשות אסורה לבעלה *ותו לא מידי רבי פדת אמר לא קשיא הא רבי אליעזר הא רבנן *דתנן גבי פרת חטאת ר' אליעזר אומר אינה נקחת מן העובדי כוכבים וחכמים מתירין מאי לאו בהא קמיפלגי דר"א סבר חיישינן לרביעה ורבנן סברי לא חיישינן לרביעה ממאי דלמא דכ"ע לא חיישינן לרביעה והכא היינו טעמא דרבי אליעזר כדרב יהודה אמר רב *דאמר רב יהודה אמר רב הניח עליהן עודה של שקין פסלה ובעגלה עד שתמשוך בה מר סבר חיישינן ומר סבר לא חיישינן לא ס"ד משום ניחא פורתא לא מפסיד טובא ה"נ לימא משום הנאה פורתא לא מפסיד טובא התם יצרו תוקפו ודלמא דכולי עלמא לא חיישינן לרביעה והכא היינו טעמא דר"א כדתני שילא דתני שילא מ"ט דר' אליעזר (במדבר יט) °דבר אל בני ישראל ויקחו אליך בני ישראל יקחו ואין העובדי כוכבים יקחו לא סלקא דעתך דקתני סיפא *וכן היה רבי אליעזר פוסל בכל הקרבנות כולן ואי סלקא דעתך כדתני שילא בשלמא פרה כתיב בה קיחה אלא כולהו קרבנות קיחה כתיב בהו ודלמא עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא

רש"י

רבינא. מהדר לתרוצי מתני' וברייתא דלעיל לעולם חשידי ומתני' לכתחילה קתני דאין מעמידין משום דלמא רבע לה וברייתא דקתני אין חושדין משום רובע משום נרבע דיעבד דמשום לשעבר קבעית למיסרה דלמא כבר רבעה ולכבר (א) ארבעה לא חיישינן: ומנא תימרא. דלמידי דחשידי ביה שני לן בין לכתחילה בין לדיעבד דלכתחילה לא מייחדינן ליה בהדייהו והיכא דאיתיחד לא מיתסר ולא אמרינן נבעלה לו: ע"י ממון. שהיתה חייבת ממון מותרת לבעלה: הפסד ממון. דסבר אי בעילנא לה תו לא פרע לי בעלה מידי: תדע. דמשום הפסד ממון הוא דשרי לה דקתני על ידי נפשות שנתחייבה הריגה אסורה לבעלה אלמא היכא דלא מירתת להפסד ממונו אפקורי מפקר לה וחיישינן שמא נבעלה לאחד מהן ברצון ואית דמוקמי לה באשת כהן דמיתסרא באונס וראשון עיקר דבכתובות (דף כו:) מוכח דבאשת ישראל קאי: ותו לא מידי. (ב) אין להקשות על דבר זה דודאי טעמא ע"י ממון מותר משום דחייש עובד כוכבים להפסד ממונו: פרת חטאת. פרה אדומה: ה"ג ממאי דלמא כולי עלמא לא חיישי לרביעה וטעמא דר"א כו': עודה של שקין. שקין הרבה ריקנין קשורין ביחד: פסלה. דכתיב אשר לא עלה עליה בהעלאה בעלמא: ובעגלה. עגלה ערופה אינה נפסלת בהעלאת עול: עד שתמשוך בו. דכתיב בעגלה (דברים כא) אשר לא משכה בעול (*לישנא אחרינא עודה עץ שטווין בו שקין): (ג) לא ס"ד. דטעמא דר"א משום עודה: דמשום הנאה פורתא. להקל מעליו משוי מעט: לא מפסיד טובא. דמים יקרים של פרה אדומה אלא ודאי טעמא משום רביעה הוא: יקחו. ימכרו קרי ביה ויקיחו: אלא

תוספות

רבינא אמר הא לכתחילה הא דיעבד. לכאורה משמע דרבינא דהכא ורבי פדת דבסמוך לית להו ההוא שנויא דלעיל דאדם חס על בהמתו כו' מלמהדרי אשנויא אחרינא ותימה א"כ מה יתרצו משני המשניות ההיא דאין מעמידין וההיא דמקום שנהגו למכור מוכרין דלעיל בפ"ק (דף יד:) ואין לומר שיתרצו כשנויא קמא דרב דלעיל במקום שהתירו למכור התירו ליחד דלא נחשדו ארביעה כיון דלא קם דאף רב הדר ביה משום טעמא דפרשי' וי"ל דודאי בין רבינא בין רבי פדת אית להו שנויא דעובד כוכבים חס על בהמתו לענין שלא יאסור למכור להם בשום מקום ואף במקום שנהגו שלא למכור נמי ליכא איסורא אלא מנהגא כדפרישית מיהו מיסתבר להו דלענין קרבן יש לנו להחמיר ולאסור אף במקום שמוכרין ולא לסמוך על אותו טעם דעובד כוכבים חס על בהמתו אי לאו טעמא דדיעבד לרבינא ולר' פדת דמוקי לה כרבנן דלא חיישינן לרביעה כלל וא"ת ור' יוחנן דמשני לקמן (דף כד:) גבול יש לה פחותה מבת שלש נעקרת בת שלש אינה נעקרת מה יתרץ מההיא דמקום שנהגו למכור מוכרין משמע כל בהמות אפילו יתרות על שלש ועוד דפחות מבת שלש נמי היה לו לאסור שמא תשהה אצלו עד שתהיה בת ג' וירבענה וי"ל דכן פירוש דבריו פחותה מבת ג' ודאי נעקרת ובת ג' רוב הפעמים אינה נעקרת אבל אינו ודאי כ"כ הילכך במקום שנהגו מוכרין אפילו בת שלש דעובד כוכבים חס לפי שאינו יודע בודאי ודואג שלא תעקר ולענין קרבן מוקי ההוא דלוקחין בפחותה מבת ג' ולא מיבעיא במקום שמוכרין דשרי ליקח אלא אף במקום שנהגו שלא למכור לוקחין לקרבן דכיון דודאי נעקרת חיים עלה ולא רבעה ומה שנהגו שלא למכור משום חשש דרביעה לאחר שלש כדפרשינן אבל בת שלש אין לוקחין דאינה נעקרת כ"כ בודאי ואיכא למיחש דלמא רבעה:

על ידי ממון מותרת לבעלה. פ"ה דמיירי באשת ישראל וקשיא דא"כ היכי מוכח דשריא בדיעבד משום דאמרינן דודאי לא נבעלה דלמא לעולם אימא לך דנבעלה ומיהו להכי שריא משום דאשת ישראל שנבעלה באונס מותרת ואין לאוסרה °משום דשמא נתרצית לו דודאי כיון דאינה נתפסת אנפשות לא מפחדה ולא מתרצית ליה לכך נראה לפרש דודאי מיירי באשת כהן דאף באונס אסורה והכא מותרת דאמרינן ודאי לא נבעלה וכן משמע בפרק שני דכתובות (דף כו: ושם) דפשיטא ליה לתלמודא דמתניתין מיירי באשת כהן דמייתי עלה בגמרא התם ההוא מעשה באשה אחת שהורהנה באשקלון ורחקוה בני משפחתה ואי באשת ישראל הוה ההוא עובדא מאי קאמר ורחקוה בני משפחתה לא הוה להו לרחק אלא לבעלה ועוד מתוך המשנה יש להוכיח דמיירי באשת כהן דקתני על ידי ממון מותרת לבעלה טעמא דע"י ממון דמרתת אהפסד ממונו הא שלא על ידי ממון אסורה ואף על פי שאין לתלות (ד) נתרצית כיון שאינו ע"י נפשות ואי באשת ישראל אמאי אסורה אלא ודאי באשת כהן והא דנקט מותרת לבעלה ולא נקט מותרת לכהונה משום סיפא נקט דע"י נפשות אסורה לבעלה והתם אף באשת ישראל אסורה לבעלה דאיכא למימר משום פחד נפשות נתרצית לו וא"ת מאי ס"ד דרבינא דבעי לאוכוחי היתר דיעבד מהכא הא ודאי דמשום הפסד ממונו הוא וי"ל דסבר רבינא דכיון דנחבשה שהיא מסורה בידו היה לו לאסור באשת כהן ולמיחש מיהא לבעילת אונס ואע"ג דאיכא הפסד ממון ומדשרינן הכא דיעבד ה"ה אף היכא דליכא הפסד ממון ותלמודא דחי דלית ליה הך סברא אלא אית ליה הפסד ממונו שאני: תדע דקתני סיפא ע"י נפשות אסורה לבעלה. תימה מאי קאמר תדע דלמא שאני ע"י נפשות דאיכא למימר מחמת פחד נתרצית לו ותבעתו אבל שלא ע"י נפשות מותרת ואף היכא דליכא הפסד ממון וי"ל דודאי שלא ע"י ממון אסורה דאי ס"ד מותרת אמאי נקט רישא הפסד ממון ליתני שלא ע"י נפשות מותרת אלא ודאי הפסד ממון דוקא נקט וסיפא דקתני ע"י נפשות ה"ה שלא ע"י נפשות אסורה לכהן דבה איירי אלא בא להשמיענו דאף לישראל אסורה דאיכא למימר מחמת פחד נתרצית לו: ותו לא מידי. פי' דודאי הפסד ממון שאני אבל יחוד בעלמא אימא דאסור אף בדיעבד תימה אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו אשת כהן יושבת תחת בעלה דא"א שלא תתיחד עם שום עובד כוכבים שעה אחת וכיון דליכא הפסד ממון חיישינן וי"ל דאין זה אלא דחוי בעלמא כלומר מהכא לא תוכיח ומכל מקום דברי רבינא אמת הן ועי"ל דאפילו לפי המסקנא אין לאסור יחוד מועט דדוקא נחבשה שאני לפי שהיא מסורה בידו כעין בהמה דהכא דבידו לרבעה אבל היכא שאינה תחת ידו של עובד כוכבים כלל ויכולה לצעוק ויהיה לה מושיע ודאי העובד כוכבים מרתת ואין לאוסרה על אותו יחוד וכן עיקר ובירושלמי דחי דאין דמיון אשה לבהמה שאני אשה שדרכה לצווח ואפילו חרשת דרכה לרמוז: התם ילדו תקפו. תימה לעיל דאמר רב עובד כוכבים חס על בהמתו ורבי פדת נמי אית ליה ההוא שנויא כדפרי' נימא ילדו תקפו מכ"ש דפרה דדמיה יקרים וי"ל שאני הכא כיון דדמיה יקרים עומדת למכור לישראל וכיון שהוא ודאי מוכר הפרה וסבור הוא להעלים ואינו חושש כיון שילדו תקפו:

ש"מ

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פי"ח מהל' איסורי ביאה הל' ל סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' ז סעיף יא:

י ב ג ד מיי' פ"א מהל' פרה אדומה הלכה ז סמג לאוין שמו:

רבינו חננאל

ופריק רבינא לא קשיא מתני' לכתחלה אין מעמידין הא דאי עבר והעמיד לוקחין ואין חוששין דלמא רבעת מדתנן לא תתיחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות. ותנינן האשה שנחבשה על ידי ממון מותרת לבעלה מאי לאו לכתחלה לא תתיחד ואם נתיחדה דיעבד אין חוששין לה. ודחינן לה שאני הכא דמתיירא לבוא עליה משום הפסד ממונו. תדע שהוא כך דקתני סיפא נחבשה על ידי נפשות אסורה לבעלה כיון דאין לו ממון עליה ודאי בא עליה. ר' פדת משני מתני' ר' אליעזר היא דאסר והא דתני לוקחין רבנן דשרו. דתנן בפרה בפ' שני גבי פרת חטאת ר' אליעזר אומר אינה ניקחת מן העובדי כוכבים וחכמים מכשירין. ודחינן ודילמא ר' אליעזר ורבנן לאו משום דחיישי לרביעה אלא דכ"ע לא חיישי לרביעה דיעבד כרבינא ואין חשודין בפרה אלא משום מלאכה כדרב דאמר הניח עליה בפרה אדומה עודה של שקאין פסולה. פי' עודה חבק מצוייר א) של עדיים שאוגדין אותה בבהמה ודומה לעול שפוסל את הפרה. ר' אליעזר חייש ורבנן לא חיישי (ובעגלה) [ובפרה] כתיב אשר לא עלה עליה עול משעה שהעלה עליה פסלה. ובעגלה כתיב אשר משכה בעול. ואמרינן בפרה מאי מעמידהו דרבנן דלא חיישי משום עודה של שקאין. דמשום ניחא פורתא לא מפסיד טובא. דאמר דלמא מרגשי ישראל ולא זבני לה הכא נמי בשאר בהמות נימא משום הנאת רביעה לא מפסיד טובא ואפילו לכתחלה ליכשרו. ודחינן גבי רביעה יצרו תקפו. והדרינן לטעמא אחריתי ודלמא כולי עלמא לא חיישי לרביעה כלל. ב) ור' אליעזר בר שילא דתני מאי טעמא דר' אליעזר דכתיב דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה מישראל יקחו ולא מן העובדי כוכבים. ודחינן לא ס"ד דתנינן וכן היה ר' אליעזר פוסל בכל הקרבנות. וכי כל קרבנות מי כתיבא בהו קיחה. ודלמא לא פליגי רבנן על ר' אליעזר

א) עי' בערוך ערך עד התשיעי מש"כ בשם הגאונים ז"ל בפירוש עודה ע"ש. ב) נראה דל"ל וטעמא דר"א כדתני שילא דתני שילא מ"ט דר"א וכו'.

מסורת הש"ס

כתובות כו:

[סוכה לו: וש"נ]

פרה פ"ב מ"א

סוטה מו.

[כל זה שייך לעיל בד"ה עודה]

[פרה פ"ב מ"א ע"ש]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה רבינא וכו' ולכבר רבעה לא חיישינן: (ב) ד"ה ותו לא מידי אין להקשות. נ"ב כהאי לישנא הוא בדף סד לקמן ובכוריות ספ"ב וביבמות דף לט ע"א: (ג) ד"ה לא ס"ד וד"ה דמשום וד"ה לא הד"א: (ד) תוס' ד"ה על ידי וכו' שאין לתלות בנתרצית:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה על וכו' משום דשמא נתרצית לו. עי' לקמן דף סה ע"ב תוס' ד"ה איכא:

יא א ב ג מיי' פרק א מהל' פרה אדומה הלכה ז סמג לאוין שטו ועשין רלב:

אלא בפרה הדמיה יקרין אבל בשאר קרבנות מודו ליה ואלא הא דתניא לוקחין מהן בהמה לקרבן מני לא ר' אליעזר ולא רבנן ועוד תניא בהדיא *מאי אותיבו ליה חברוהי לר' אליעזר °כל צאן קדר יקבצו לך יעלו(א)(*לרצון על) מזבחי ע"כ לא פליגי אלא בחששא אבל היכא דודאי רבעה פסלה ש"מ דפרה קדשי מזבח היא דאי *קדשי בדק הבית מי מיפסלא בה רביעה *שאני פרה דחטאת קרייה רחמנא אלא מעתה תיפסל ביוצא דופן וכי תימא ה"נ אלמה תניא *הקדישה ביוצא דופן פסולה ור"ש מכשיר וכי תימא ר"ש לטעמיה דאמר יוצא דופן ולד מעליא הוא והא"ר יוחנן *מודה היה ר"ש לענין קדשים שאינו קדוש אלא שאני פרה הואיל ומום פוסל בה דבר ערוה וע"ז נמי פוסל בה דכתיב °כי משחתם בהם מום בם *ותנא דבי ר' ישמעאל כל מקום שנא' השחתה אינו אלא דבר ערוה וע"ז דבר ערוה דכתיב °כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ וע"ז דכתיב °פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל והא פרה נמי הואיל ומום פוסל בה דבר ערוה ועבודת כוכבים פסלי בה גופא תני שילא מ"ט דרבי אליעזר דכתיב °דבר אל בני ישראל ויקחו בני ישראל יקחו ואין העובדי כוכבים יקחו אלא מעתה °דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה ה"נ דבני ישראל יקחו ואין העובדי כוכבים יקחו וכי תימא ה"נ והאמר רב יהודה אמר שמואל *שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו פעם אחת בקשו ממנו אבנים לאפוד בששים

תורה אור: ישעיה ס | ויקרא כב | בראשית ו | דברים ד | במדבר יט | שמות כה

רש"י

אלא בפרה אדומה. דדמיה יקרים דחייש עובד כוכבים להפסד מרובה וכייף ליצריה: אבל בשאר קרבנות מודו. והא דתניא לעיל לוקחין מהן בהמה אמאן תרמייה לא רבי אליעזר ולא רבנן: כל צאן קדר. קדר ישמעאל וכתיב יעלו (*לרצון על) מזבחי אלמא בשאר קרבנות נמי שרי ושפיר איתרבן רומיין דלעיל: עד כאן לא פליגי כו'. מלתא באפי נפשיה קאמר ואזיל: אלא בחששא. היכא דלא חזינן דרבעה פליגי דמר חייש ומר לא חייש: קדשי מזבח היא. דין קדושת מזבח יש לה ליפסל ברביעה ולענין פדייה דלא נפקא לחול בלא מום ואף ע"ג דלאו למזבח קרבה: דאי ס"ד. לא אלימא קדושתיה (ב) מקדושת בדק הבית ועל כל דבר חל קדושת בדק הבית אפי' על אבנים: אמאי. פסלה בה רביעה: שאני פרה דחטאת קרייה רחמנא. לעולם גבי פדייה והעמדה והערכה דין קדשי בדק הבית עליה ומיהו לענין פסולין *) סגיא מילתא לאתויי בפסול דחטאת קרייה רחמנא למי נדה חטאת היא: תפסל ביוצא דופן. דפסול הוא לשאר קרבנות דתניא (בכורות דף נז.) שור או כשב פרט לכלאים או עז פרט לנדמה כי יולד פרט ליוצא דופן והאי קרא בקרבנות כתיב: הקדיש ביוצא דופן. הקדיש לפרה אדומה יוצא דופן פסולה כו': ולד מעליא הוא. במסכת נדה (דף מ.) יוצא דופן אין יושבין עליו ימי טומאה וימי טהרה ואין חייבין עליו קרבן לידה ר"ש אומר הרי הוא כילוד ויש לו טומאת שבעה לזכר ושבועיים לנקבה וכן ימי טוהר וקרבן: מודה ר"ש. לענין קדשים דבהמה שילאה דרך דופן פסולה לקרבן דגבי טומאה וטהרה דאמו הוא דקאמר (ג) ליה ר"ש מריבוי הכתוב אם נקבה תלד הוסיף (ד) לידה אחרת לרבות יוצא דופן אבל בקדשים מודי והא דר' יוחנן במסכת נדה: ה"ג אלא שאני פרה הואיל ומום פוסל בה דבר ערוה ועבודת כוכבים פוסל בה דכתיב כי משחתם בהם מום (ה) ותנא דבי ר' ישמעאל כל מקום כו' עד פן תשחיתון כל שהמום פוסל בו כו'. לא תימא דטעמא דמיפסלא ברביעה משום דחטאת קרייה רחמנא אלא היינו טעמא דאע"ג דקדשי בדק הבית הואיל ומום פוסל בה כדכתיב אשר אין בו מום: דבר ערוה. נרבע: ועבודת כוכבים. כגון מוקצה ונעבד פסולין בה דאיתקש השחתה למום: כי השחית כל בשר את דרכו. תשמיש דור המבול בעבירה קלקלו דכתיב ויראו בני האלהים וגו': וכי תימא ה"נ. דאסור לקנות זהב ואבנים טובות למלאכת המשכן מן העובדי כוכבים: עד היכן כיבוד אב ואם. כמה אדם מצווה להזהר בכיבוד אב ואם: מה עשה עובד כוכבים. וכ"ש ישראל שמצווה על כך:

*) בדפו"י הגירסא סגיא וכ"ה ברש"ש

בששים

תוספות

ש"מ דפרה קדשי מזבח היא. תימה להריב"ס מנליה דקדשי מזבח היא וטעמא משום רביעה דלמא לעולם הויא קדשי בדק הבית וטעמא משום עול דתנן (פרה פ"ב מ"ד) עלה עליה זכר פסולה ויש לומר דרביעת אדם שהיא בקומה זקופה לא שייך בה עול כמו בבהמה ועוד מדקתני עלה וכן היה ר' אליעזר פוסל בכל הקרבנות אלמא לאו טעמא משום עול*: אלא מעתה תפסול ביוצא דופן. לפום ריהטא משמע דקאי אהא דשני שאני פרה דחטאת קרייה רחמנא וה"פ אא"ב טעם פסול רביעה משום דקדשי מזבח היא איכא למימר דפליג ר"ש ואמר קדשי בדק הבית היא הילכך לא מיפסלא לא ברביעה ולא ביוצא דופן אלא כיון דאמרת טעמא דרביעה משום דחטאת קרייה רחמנא תפסל ביוצא דופן דמסתמא לא פליג אהך דרשא אלמה תניא כו' עד דקאמר אלא שאני פרה הואיל ומום פוסל בה ולפי גירסא זו משמע דהשתא הדר ביה מטעמא דחטאת קרייה רחמנא אלא לעולם קדשי בדק הבית (ו) לר"ש ורביעה הוא דפסלה כיון דמום פוסל בה אבל ביוצא דופן לא מיפסלא ורבנן דפסלי ביוצא דופן משום דסברי דקדשי מזבח היא וקשה דספ"ק דשבועות (דף יא:) על הך ברייתא דפרה משני [שאני] פרה דקדשי בדק הבית היא ודוחק הוא דטוקי לה כר"ש ועוד דסוגיא דתלמודא פ"ק דזבחים (דף יד:) ופ' *(המזבח מקדש) (דף פח:) ובפ"ק דמנחות (דף ו: ושם) ובפ"ג דבכורות (דף כה.) וביומא פרק טרף בקלפי (דף מב.) ובתמורה פרק (*המזבח) משמע דפרה קדשי בדק הבית (ז) ואין סברא להעמיד כל הני כר"ש ולא כרבנן וע"ק דבפ"ק דחולין (דף יא.) מוכח תלמודא דטרפות פוסל בפרה משום דחטאת קרי רחמנא לכך נראה לפרש אלא מעתה תיפסל ביוצא דופן ולאו אשנוייא דחטאת קרייה רחמנא קאי אלא למאי דאסיקנא דמיפסלא ברביעה או משום דקדשי מזבח או משום דחטאת קרייה רחמנא ואם כן תפסל ביוצא דופן דאין לומר דפליג ר' שמעון על רבותיו ר"א ורבנן ולומר שיכשיר ברביעה אלמה תניא כו' ול"ג אלא ובספרים לא היה כתוב אלא ובקונט' הגיה וכתב ה"ג אלא שאני פרה וכו' (ח) לעולם קדשי בדק הבית היא לכ"ע וטעמא דמיפסלא ברביעה לר"ש הואיל ומום פוסל בה ורבנן טעמייהו משום דחטאת קרייה רחמנא וניחא דכל שיטת התלמוד אתיא נמי לרבנן ומסקנא דפ"ק דחולין נמי כרבנן אתיא וי"ס שכתוב בהן אחר ומודה ר"ש לענין קדשים ואלא מאי קדשי מזבח סוף סוף תפסל ביוצא דופן האי מאי אי אמרת בשלמא קדשי מזבח היא היינו דפליגי ר"ש ורבנן אלא אי אמרת קדשי בדק הבית היא מי מפסלא ברביעה לעולם אימא לך קדשי בדק הבית היא ולענין רביעה אפי' ר"ש מודי דפסלה דכתיב כי משחתם בהם וגו' והאי גירסא משמע כפי' ראשון שפירשתי:

בקשו ממנו אבנים לאפוד. האי דמא בן נתינה על כרחנו בבית שני היה מדקאמר לשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה בעדרו דהא קיימא לן *דבימי בית ראשון לא נשרפה שום פרה כי נסתפקו באותה שעשה משה כל ימי בית ראשון ועד עזרא שעשה השניה וכיון דהיה אפוד בבית שני אם כן שמיר נמי היה בו דהכי משמע בפרק מי שאחזו (גיטין סח. ושם ד"ה איכא) דאפוד צריך שמיר דקאמר התם איכא שמיר דאייתי משה לאבני אפוד ואפי' לר' נחמיה דאמר לא בעי שמיר לאבני המקדש בפרק עגלה ערופה (סוטה מח: ושם) אלא היה מתקן מבחוץ ומכניס מבפנים מכל מקום באבני אפוד מודי דבעי שמיר משום דכתיב במלאתם (ט) כותב עליהם בדיו ומראה להם שמיר והן נבקעות מאיליהן כתאנה זו שנבקעת בחמה ואינה חסרה כלום ואין להקשות מההיא דפרק בתרא דסוטה* דתנן משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב בהמ"ק בטל השמיר דמשמע משחרב בהמ"ק היינו בית ראשון מדקתני בתריה פולמוס אספסייטוס של טיטוס שהיו קודם חורבן בית שני אלמא לא הוה השמיר בבית שני הא ליתא דודאי ההוא משחרב ב"ה בטל השמיר בבית שני מיירי דאי בבית ראשון ליערבינהו וליתנינהו משחרב בהמ"ק בטלו אורים ותומים ושמיר דהא בגמ' בברייתא אורים ותומים משחרב בית ראשון תני ליה ואורים ותומים לא היו בבית שני שהם מחמשה דברים שחסר בית שני ויש תימה כיון דהוה שמיר בבית שני א"כ לקמן פרק רבי ישמעאל (דף נב:) גבי אבני מזבח שקצום מלכי יון דפריך היכי ניעביד ניתברינהו אבנים שלמות אמר רחמנא ניחתכינהו פירוש בברזל שלא להיות בהם פגימה לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא ומאי קושיא ליעבדינהו על ידי שמיר וי"ל דעל ידי שמיר אינו נעשה חלק כי אם מבקע כתאנה שלא תהא חסרה כלום אבל אין עושה אותן שלימות שלא תחגור בהן צפורן ופגימה בחגירת צפורן פסלה במזבח כדאיתא בפרק קמא דחולין (דף יח. ושם*):

ולאבני

רבינו חננאל

אלא בפרה בלבד הואיל ודמיה יקרין. אבל בשאר קרבנות מודו ליה שאין לוקחין מן העובדי כוכבים. אי הכי הא דתניא לוקחין מן העובדי כוכבים בהמה לקרבן מני לא רבנן ולא ר' אליעזר. ועוד הא תניא בהדיא דרבנן מכשירי דתניא מאי אותבי חבריא לר' אליעזר כתיב כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך וגו'. ש"מ דבהמת עובד כוכבים כשירה לקרבן. עד כאן לא פליגי ר"א ורבנן בפרה אלא בחששא. אבל אם נרבעה ודאי פסולה. ש"מ דפרה קדשי מזבח היא. דאי קדשי בדק הבית היא [מי] מפסלא בה רביעה. ופרקינן שאני פרה דחטאת קרייה רחמנא אלא מעתה תפסל ביוצא דופן. אלמא תניא הקדישה ליוצא דופן פסולה. ור' שמעון מכשיר. וכי תימא ר' שמעון לטעמיה דאמר יוצא דופן ולד מעליא הוא. והאמר ר' יוחנן מודה ר' שמעון כו' ואסיקנא א) אלא לרבנן פרה קדשי מזבח היא. ולר' שמעון פרה קדשי בדק הבית היא. ולענין רביעה אפי' ר' שמעון מודה דפסלה בה דכתיב כי משחתם בהם מום בם כל שהמום פוסל בה דבר ערוה וע"ז פוסלין בה כו'. גופא תני שילא מ"ט דר' אליעזר דכתיב ויקחו אליך פרה מישראל יקחו ולא מעובדי כוכבים. אלא ב) משום ויקחו לי תרומה וכתיב וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחושת. הכי נמי דמישראל ולא מעובדי כוכבים. והא שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם ואמר צאו וראו מה עשה עובד כוכבים באשקלון ודמא בן נתינה שמו כו' ובקשו לקנות ממנו אבנים לאפוד

א) עי' בתוס' כאן ד"ה אלא מעתה. ב) נראה דצ"ל אלא מעתה גבי תרומת המשכן דכתיב שם ויקחו לי תרומה וכתיב וכו'.

הגהות הב"ח

(א) גמ' יעלו לרצון על מזבחי. נ"ב אף על פי דבקרא לא כתוב כך דהכא כתיב יעלו על רצון אלא שהתלמוד מביא הפסוק כמשמעו וכה"ג כתבו תוס' בעירובין: (ב) רש"י ד"ה דאי ס"ד לא אלימא קדושתיה טפי מקדושת: (ג) ד"ה מודה ר"ש וכו' דקאמר ר' שמעון: (ד) בא"ד הוסיף לך הכתוב לידה אחרת: (ה) ד"ה ה"ג אלא וכו' מום בם ותנא וכו' מום דחטאת וכו' בדק הבית היא הואיל וכו' אין בו מום: (ו) תוס' ד"ה אלא וכו' בדק הבית הוא לר"ש: (ז) בא"ד בדק הבית היא ואין סברא: (ח) בא"ד שאני פרה וכו' וכבי פירושו לעולם קדשי בדק הבית וכו' מזבח הוא סוף סוף: (ט) ד"ה בקשו וכו' דכתיב במלואתם וסיס כותב:

מסורת הש"ס: [נ"ל על רצון] | [לקמן כד. ע"ש] | [נ"ל על רצין] | [יומא מב. וש"נ] | [תוספ' דפרה פ"א] | [נדה מ. חולין לח:] | סנהדרין נז. בכורות נז. תמורה כח: חולין כג. | קדושין לא. | [פרה פ"ג מ"ה] | [דף מח.] | [וע"ע תוספות סוכה מט. ד"ה שכל ותוספות

גיטין סח. ד"ה איכא ותוספות זבחים כד: ד"ה אבנים ותוס' חולין יח. ד"ה וכמה]

תורה אור

בששים רבוא שכר רב כהנא מתני בשמונים רבוא והיו מפתחות מונחות תחת מראשותיו של אביו ולא צערו אבני שהם הפסיק הענין והא ואבני מלואים כתיב דהדר ערביה ועוד קתני סיפא *לשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכם שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנין לי עכשיו איני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל אבא התם על ידי תגרי ישראל זבון ורבי אליעזר לא חייש לרביעה והתניא *אמרו לו לר' אליעזר מעשה ולקחוה מן העובד כוכבים ודמא שמו ואמרי לה רמץ שמו אמר להן רבי אליעזר *משם ראיה ישראל היו משמרין אותה משעה שנולדה רבי אליעזר תרתי אית ליה (א) קיחה וחייש נמי לרביעה אמר מר ישראל היו משמרין אותה משעה שנולדה וניחוש דלמא רבעי לאמא כי הוה מעברה *דאמר רבא *ולד הנוגחת אסורה היא וולדה נגחו וולד הנרבעת אסורה היא וולדה נרבעו אימא ישראל היו משמרין אותה משעה שנוצרה וניחוש דלמא רבעוה לאמא מעיקרא *דתנן [י]כל הפסולין לגבי מזבח ולדותיהן מותרין ותני עלה ר' אליעזר אוסר הניחא לרבא דאמר רבא אמר רב נחמן *מחלוקת כשנרבעו כשהן מוקדשין אבל כשהן חולין דברי הכל מותרין אלא לרב הונא בר חיננא אמר רב נחמן מחלוקת כשנרבעו כשהן חולין [י]אבל כשהן מוקדשין דברי הכל אסורין מאי איכא למימר אימא ישראל היו משמרין אותה לאמא משעה שנוצרה וניחוש דילמא רבעוה לאמא דאמא כולי האי לא חיישינן אמר מר ישראל היו משמרין אותה משעה שנוצרה מנא ידעינן אמר רב כהנא כוס אדום מעבירין לפניה בשעה שעולה עליה זכר א"ה אמאי דמיה יקרין הואיל ושתי שערות פוסלות בה ומאי שנא דידהו אמר רב כהנא במוחזקת יתיב ר' אמי ורבי יצחק נפחא אקלעא דר' יצחק נפחא פתח חד מינייהו ואמר וכן היה ר"א פוסל בכל הקרבנות כולן פתח אידך מינייהו ואמר *מאי אותיבו ליה חברוהי לר"א °כל צאן קדר יקבצו לך וגו' אמר להן ר"א כולם גרים גרורים הם לעתיד לבא אמר רב יוסף מאי קרא °כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וגו' אמר ליה אביי ודלמא מעבודת כוכבים הוא דהדור בהו אמר ליה רב יוסף לעבדו שכם אחד כתיב רב פפא מתני הכי ורב זביד מתני הכי ותרוייהו אמרי וכן היה רבי אליעזר פוסל בכל הקרבנות ותרוייהו אמרי ומאי אותיבו ליה חברוהי לרבי אליעזר כל צאן קדר יקבצו לך וגו' אמר רבי אליעזר כולם גרים גרורים הם לעתיד לבא ומאי קראה כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' מתקיף לה רב יוסף ודלמא מעבודת כוכבים הוא דהדרי בהו א"ל אביי לעבדו שכם אחד כתיב מיתיבי °ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות קודם מתן תורה שאני ת"ש °ויקח יתרו חתן משה עולה וזבחים לאלהים יתרו נמי קודם מתן תורה הוה *הניחא למ"ד יתרו קודם מתן תורה הוה אלא למ"ד

יתרו

רש"י

בששים ריבוא שכר. ששים ריבוא דינר היו רוצין ליתן לו ריוח: לא ציערו. להקיצו משנתו: אבני שהם הפסיק הענין. מדלא כתיב ואבני שהם כדכתיב בכולהו וכסף ונחשת ותכלת וארגמן ועורות הפסיק הענין ולא קאי אויקחו: והא ואבני מלואים כתיב דהדר ערבינהו. למילתא קמייתא וליתסרו: ועוד. הא קתני עלה דהשיא דר"א: לשנה הבאה נולדה כו'. אלמא לית ליה קיחה לר"א: תגרי ישראל. סרסור ישראל לקחה מאלו מן העובד כוכבים לעצמו וחזר ומכרה לצבור: ור"א לא חייש לרביעה. בשילא פרקין דתני טעמא דר"א משום קיחה: ודמא שמו. זהו הנזכר למעלה: אית ליה. קיחה ובעינן תגרי וחייש לרביעה ובעינן שימור: ולד נוגחת. פרה שנגחה ישראל כשהיא מעוברת ומת ולדה פסול לקרבן: דהיא וולדה נגחוהו. ונוגח שנגח בעד אחד או ע"פ הבעלים שהודו מעצמן ואין עדים בדבר אינו נסקל ואמרינן בתורת כהנים מן הצאן להוציא את המוקצה ומן הצאן וי"ו יתירה להוציא את הנוגח: משעה שנוצרה. במעי אמה לקמן מפרש מנא ידעי דהאי ולד אדום הוא: ולדותיהן מותרין. אותן שנתעברו בהן אחרי כן: מחלוקת. דר"א ורבנן כשנרבעו כשהן מוקדשין ובמסכת תמורה מפרש טעמא דר"א משום דבזיא מילתא: שתי שערות פוסלות בה. שחורות או לבנות: ומ"ש דידהו. דאזלי ישראל ועבדי לנכרי נעבד הא מלתא בבהמת ישראל: במוחזקת. מין משפחות פרות היו לו לדמא בן נתינה מוחזקות ליולד ולדות אדומין בהעברת כוס: אקילעא. פורק"א לפני הטרקלין: וכן היה ר"א כו'. משום דחייש לרביעה: גרורים. מעצמן נגררין להתגייר אע"פ שאין מקבלין אותן: מעבודת כוכבים הדרי בהו. כדכתיב לקרוא כולם בשם ה' אבל מרביעה לא הדרי: ותרוייהו אמרי. ר' אמי ורבי יצחק נפחא בין דרב פפא לרב זביד איכא טובא דרב פפא מתני פתח חד פתח אידך ומתני מאי קראה ברב יוסף ואתקפתא דדלמא מעבודת כוכבים הוא דהדרו מתני לה באביי: שכם אחד. משמע אין חילוק בעובדיו ישראל והאומות תהא עבודתן שוה בכל מצותיו: גם אתה תתן. תיקשי לר"א: הניחא למ"ד. פלוגתא דבני רבי חייא ורבי יהושע בן לוי בפ' בתרא דשחיטת קדשים (קטז.): דמי

תוספות

ואבני מלואים כתיב דהדר ערביה. לפ"ה משמע דזה הפסוק בויקחו לי תרומה ומתחלה היה דוחה אבני שהם הפסיק הענין והדר מקשה והא ואבני מלואים כתיב דהדר ערביה שגם אבני שהם נקרא בהם ויקחו ותימה דאטו בתר דכתיב אבני שהם להפסיק הענין לא יכתוב שום וי"ו בפסוקים ועוד קשה אי חשבי עירוב מקראות בכי האי גוונא א"כ פ"ק דשבועות (דף י.) דתנן ר"מ אומר כל השעירים כפרתן שוה ומפיק ליה בגמרא מדכתיב ושעיר ופריך עצרת ויוה"כ דלא כתיב בהו ושעיר מאי איכא למימר ומאי פריך הא כיון דבסוכות דבתריה כתיב ושעיר נמי הדר ערביה לכך נראה דהאי מעשה דדמא בן נתינא לאו באבני שהם הוה אלא באבני החשן ואע"ג דאמר בגמרא בקשו ממנו אבנים לאפוד י"ל כיון שחשן מחובר לאפוד קרי אפוד וכן משמע בירושלמי דפאה דמייתי האי עובדא דדמא בן נתינא גבי פעם אחת אבדה ישפה מבנימן והכי פריך הכא והא כתיב אבני מלואים (ב) והדר ערביה ובאבני מלואים מיהא דכתיב וי"ו לדרוש בהו ויקחו וניחא נמי ההיא דפרק קמא דשבועות (דף י.) דכיון דכתיב ושעיר בסוכות נימא דבההוא *מרביה קרא ור"ח גרס והא ואבני הדר ערביה וקאי אההוא דפרשת ויקהל דכתיב קחו מאתכם תרומה וכתיב ואבני שהם ואבני מלואים הכל בווי"ן בלא שום הפסק:

ור"א לא חייש לרביעה והא תניא אמרו לו וכו'. הוה מצי לאקשויי מההיא דוכן היה ר"א פוסל בכל הקרבנות אלמא חייש לרביעה אלא ניחא ליה לאתויי מההיא מעשה דקיימי' עלה:

וניחוש דלמא רבעה לאמה. הא דלא פריך דלמא עלה עול על אמה והיא ואמה נשאו עול דא"כ לא אשכחן פרה שלא עלה עול על אמה דתנן (פרה פ"ב מ"ד) עלה עליה זכר פסולה: ותני עלה ר"א אוסר וכו'. לאו דוקא אכל הפסולין קאי דהא אתנן פסול לגבי המזבח ואמרינן במרובה (ב"ק סו. וסה) דבין לב"ש ובין לב"ה ולדות של אתנן מותרים ואין לומר דר"א פליג עלייהו: ישראל היו משמרין לאמה משעה שנוצרה. תימה לאב נמי אמאי אינם צריכים לשמור דאליבא דר"א קיימינן דאית ליה* זה וזה גורם אסור וי"ל כיון דטעמא דאמך נמי אינו אלא משום דבזיא מילתא כדאמרינן בסוף תמורה (דף ל:) ומהאי טעמא אמרי' דנרבעו כשהן חולין מותרין דכיון דאשתנו לא בזיא מילתא הכי נמי בנרבע האב לא מינכרא ולא בזיא מילתא:

עין משפט
נר מצוה

יב א ב ג מיי' פ"ג מהל' איסורי מזבח הלכה יב יג סמג סוף לאוין שטו:

רבינו חננאל

והנה בענין האפוד כתיב בהו ויקחו לי תרומה והיאך בקשו לקנותם מעובד כוכבים. ופרקינן כיון דלא כתיב ואבני שהם. דאמרי' וא"ו מוסיף על ענין ראשון אלא אבני שהם הפסיק הענין שכתוב בהו ויקחו. ומקשינן א) והא בויקהל משה כתיב קחו מאתכם תרומה. וכתיב התם ואבני שהם ואבני מלואים. ועוד הנה קנו ממנו פרה אדומה. ומקשינן ב) היאך א"ר אליעזר שקנה פרה אדומה מעובד כוכבים. ופרקינן (זו) דמא בן נתינה זו הפרה לא נולדה לו מפרה שלו אלא מתגר ישראל זבנה וישראל היו משמרין את אמה משעה שנוצרה. ור' אליעזר לטעמיה דחייש לרביעה דפרה ולרביעה דאימה. דסבר ולד נרבעת אסורה. ואי אמרת ניחוש לאמה דאמה. כולי האי לא חיישינן. ומנא ידעי דמשמרי לה. אמר רב כהנא כוס אדום מעבירין לפניה בשעה שעולה עליה זכר. אי הכי אמאי דמיה יקרין הואיל ושתי שערות שחורות פסולות בה. ומאי שנא בדידהו אנן נמי נעביד. אמר רבינא במוחזקת. וכן היה ר' אליעזר פוסל בכל הקרבנות כולן. אמרו לו והא כתיב כל צאן קדר יקבצו לך וגו'. אמר להן כולן גרים הם לעתיד לבוא. אמר רב יוסף מהאי קרא לקרא כולן בשם ה' ולעבדו שכם אחד

א) עי' בתוס' כאן ד"ה ואבני. שהביאו גירסת רבינו בזה. ב) נראה דצ"ל הא אמר ר"א דאסור לקנות פרה אדומה כו'.

[לקמן מס. ובפסחים כו: כז.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' תרתי אית ליה אית ליה קיחה: (ב) תוס' ד"ה ואבני וכו' דהדר ערביה דבאבני:

מסורת הש"ס

[קדושין לא. ע"ש]

[תוספ' דפרה פ"א]

[שבת כט: וש"נ]

סנהדרין פ. תמורה ל:

תמורה שם [לקמן מו:]

[תמורה ל: ע"ש ועי' תוס' מנחות נח: ד"ה ואיכא דאמרי]

[לעיל כג: ע"ש]

ישעיה ס

צפניה ג

שמות י

שם יח [זבחים קטז.]

יתרו לאחר מתן תורה הוה מאי איכא למימר אלא יתרו מישראל זבן ת"ש °ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר (המשנים והכרים ועל כל הצאן) למען זבוח לה' אלהיך מאי מיטב דמי מיטב ומ"ש מיטב כי היכי דליקפץ עליהן זבינא ת"ש °ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדוני המלך (את) הטוב בעיניו (ואת) [ראה] הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים אמר רב נחמן ארונה גר תושב היה *מאי מוריגים אמר עולא מטה של טורביל מאי מטה של טורביל עיזא דקורקסא דדיישן אמר רב יוסף מאי קרא °הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדוק וגבעות כמוץ תשים מיתיבי °ואת הפרות העלו עולה לה' הוראת שעה היתה °ה"נ מסתברא דאי לא תימא הכי עולה נקבה מי איכא ומאי קושיא דלמא בבמת יחיד וכדרב אדא בר אהבה דאמר רב אדא בר אהבה מנין לעולה נקבה שהיא כשרה בבמת יחיד שנאמר °ויקח שמואל טלה חלב אחד *ויעלהו עולה ויעלהו זכר משמע אמר רב נחמן בר יצחק ויעלה כתיב ר' יוחנן אמר *°גבול יש לה פחותה מבת ג' שנים נעקרת בת ג' שנים אינה נעקרת איתיביה כל הני תיובתא שני להו פחותה מבת ג' שנים ת"ש ואת הפרות העלו עולה לה' בפחותה מבת שלש שנים מתקיף לה רב הונא בריה דרב נתן א"כ היינו ואת בניהם כלו בבית פחותה מבת ג' שנים (ופחותה מבת ג' שנים) מי קא ילדה (*והתניא) *פרה וחמור מבת ג' ודאי לכהן מכאן ואילך ספק אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא: °וישרנה הפרות בדרך על דרך בית שמש וגו' מאי וישרנה א"ר יוחנן משום ר"מ שאמרו שירה (א) ורב זוטרא בר טוביה אמר רב שישרו פניהם כנגד ארון ואמרו שירה ומאי שירה אמרו א"ר יוחנן משום ר"מ °אז ישיר משה ובני (ב) ישראל ור' יוחנן דידיה אמר °ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו [וגו'] ור"ש בן לקיש אמר מזמורא יתמא °מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו ר' אלעזר אמר °ה' מלך ירגזו עמים ר' שמואל בר נחמני אמר °ה' מלך גאות לבש ר' יצחק נפחא אמר רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים רב אשי מתני לה להא דר' יצחק (ג) אהא °ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ישראל מאי אמרו אמר ר' יצחק רוני רוני השיטה [וכו'] אמר רב כמאן קרו פרסאי לספרא דביר מהכא °ושם דביר לפנים קרית ספר *(רב אשי) אמר כמאן קרו פרסאי לנידה דשתנא מהכא °כי דרך נשים לי וידום

דמי מיטב. למוכרן ולקנות בדמיהן בהמות מישראל להקריב: זבינא. מכר: ארונה. יבוסי היה בספר שמואל: ראה הבקר לעולה. אלמא הקריב דוד בהמת עובד כוכבים לקרבן: גר תושב. שקיבל שבע מצות בני נח והרי רביעה בכלל: טורביל עיזא דקורקסא. דף גדול ועב מאד ורחב וטרוף בפגימות הרבה לרוחבו עמוקות תכופות זו אצל זו ודשין בו תבואה שמעבירין עליו הבהמות והפגימות נכנסו בדיים והתבואה נחבטת: למורג חרוץ. טרוף בפגימות והן פיפיות: תדוש הרים. אלמא לדישה עבדי ליה: ואת הפרות. באנשי בית שמש משתעי קרא בפרות שהביאו הארון מארץ פלשתים: הוראת שעה. מפני נס שנעשה על ידיהן שהביאו הארון מעצמן ואין איש מנהיגם ואת בניהם כלו בבית ולא געו אחרי בניהם אלא הוליכוהו ואמרו שירה כדלקמן: דלמא בבמת יחיד. שרי דהתם בבמת יחיד הואי דבמה גדולה בנוב היתה באותה שעה כשנלקח הארון וחרב משכן שילה ובאו להן לנוב: טלה חלב. רחל ומניקה את בנה: רבי יוחנן אמר. האי דקתני לעיל לוקחין מהם לקרבן לאו מלתא פסיקתא היא לכל בהמות: אלא גבול יש לה פחותה מבת ג' שנים נעקרת. בהרבעת איש ונקחת מן העובד כוכבים דחיים עלה: אבל בת שלש. שוב אינה נעקרת וחיישינן לרביעה: כל הני תיובתא. דהני קראי דשרו בהמות עובד כוכבים להקרבה: פרה וחמור כו'. בבכורות (יט:) תנן הלוקח בהמה מן הנכרי ואינו יודע אם כבר בכרה אם לאו עז בת שנתה ודאי לכהן מכאן ואילך ספק פרה וחמור בת שלש ודאי לכהן ולד ראשון שתלד ביד ישראל אם זכר הוא ודאי לכהן אם אינה יתירה בעת לידתה על בת שלש דודאי לא ילדה בבית נכרי: מכאן ואילך. אם יתירה על בת שלש היתה כשילדה בבית ישראל הוי ולדה זה ספק בכור (ד) ואיכא למימר כבר בכרה בבית עובד כוכבים ואיכא למימר לא בכרה זה בבית העובד כוכבים וזה בכור שלה וירעה בכור זה עד שיסתאב שהרי אינו ראוי לקרבן שמא אין זה בכור ולאחר שיש בו מום יאכלנו בעליו ולא יתננו לכהן שבכור בעל מום מותר לזרים ואין בו אלא משום גזילת מתנות כהונה אפי' הוא ודאי וזהו ספק הוא הכהן מוציא מחבירו ועליו הראיה שלא ילדה בבית העובד כוכבים וגבי ספק פטר חמור מפריש עליו טלה להתירו בהנאה דכתיב תפדה בשה והטלה יעכב (ה) בעצמו דאפילו ודאי פטר אין קדושה חלה על טלה הניתן אלא משום גזילת כהן יש וכיון שהוא ספק אפילו גזל ליכא דראיה על הכהן: כלו בבית. לשון בית הכלא (מלכים א כב) לישנא אחרינא לשון מניעה כמו לא יכלה ממך (בראשית כג) מנעום מלילך אחריהם: וישרנה. אז ישיר כי גאה גאה לשלוח יד בפלשתים ובדגון אלהיהם: יתמא. שלא הוזכר שם אמרו: ירגזו. על שהכה במכת טחורים: השיטה. ארון עצי שטים: התנופפי. התרוממי: המחושקת. קשורה כמו וחשוקיהם כסף (שמות כז): בריקמי זהב. מצופה זהב טהור מבית ומחוץ: המהוללה בדביר ארמון. שס"ת של משה בתוכו והארון מהולל ומפואר במה שבתוכו: בעדי עדיים. ואין לך עדי גדול מזה: דביר. הוא ספר בלשון פרסי: וישראל מאי אמרו. בנסוע הארון בעת המסעות שבמדבר שהיה משה אומר קומה ה' (במדבר י) ומה ישראל עונין אחריו: דשתנא. נוטריקון ד' דרך ש' נשים: וידום

יתרו לאחר מתן תורה הוה. וא"ת א"כ צפורה אשת משה לא באה אלא לאחר מתן תורה ותיקשי על הא דאמרינן בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף סב.) ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה על ידו וקחשיב פירש מן האשה ומאי קאמר הא לא היתה צפורה עמו וי"ל שהקב"ה* נתן לב לפרוש מן האשה ולמ"ד קודם מתן תורה בא קשיא מה שאמר משה אל יתרו והודעתי את חוקי האלהים ואת תורותיו דהא עדיין לא ניתנה תורה ועוד קשיא מה שפי' רש"י בפרשת יתרו שלא היה לו למשה שהות לשפוט ישראל עד מחרת יום הכפורים ונראה דכל אותה פרשה ראשונה דיתרו נאמרה קודם מתן תורה אבל סוף הפרשה ודאי לא נאמרה עד לאחר מתן תורה אלא אגב שמספר ביאת חותנו מספר כל ענייני עד שחזר לארצו ואפילו למ"ד לאחר מתן תורה בא ק"ק למה נכתבה פרשה זו לכאן וי"ל דלפי שספר בביאת עמלק שהרע לישראל ראשונה מספר נמי מעשה יתרו שהטיב לישראל ראשונה מעלה חשובה שנתן להם: רבי יוחנן אמר גבול יש לה פחות מבת ג' נעקרת. וליכא למיחש לרביעה וקאי לשנויי רומיא דמתני' דאין מעמידין והיא דלוקחין מהם בהמה לקרבן ואליבא דרבנן קאמר דאילו ר"א אפי' בבת שתים חיים לרביעה דהא פרה בת שתים וחיים לרביעה ותו דקתני וכן היה ר"א פוסל בכל הקרבנות דמשמע אפילו בני שנה וא"ת לרבי יוחנן היכי שרי ליקח לקרבן פחותה מבת שלש שנים ניחוש דלמא רבעוה לאמה כשהיא מעוברת והיא וולדה נרבעו וי"ל דר' יוחנן לטעמיה דאמר בפ' הערל (יבמות עח. ושם) עובר לאו ירך אמו הוא: פרה וחמור בת שלש שנים ודאי לכהן. פי' דקודם שלש ודאי לא ילדה ויש לתמוה דהא מעשה בכל יום דפרה בת שתי שנים יולדת וי"ל דודאי עתה נשתנה העת מכמו שהיה בדורות הראשונים כמו בציצוניתא דורדא דאמרי' פרק אלו טרפות (חולין דף מז. ושם) כל חיויא ברייתא הכי אית להו אלמא גוייתא לית להו ועתה היא בכל הבהמות שלנו*: מזמורא יתמא. פ"ה שלא הוזכר שם האומר וקשה דהא כמה מזמורים יש כיוצא בו מזמור לתודה (תהלים ק) מזמור שיר ליום השבת (שם צב) שלא הוזכר שם האומרן ונראה לפרש שקרא לו יתמא משום שלא הוזכר על מה נאמר כמו מזמור לתודה שמפרש שנעשה לאמרו על התודה וכן מזמור שיר ליום השבת ואע"פ שיש יושב בסתר עליון (שם צא) אשרי האיש (שם א) ה' מלך גאות לבש (שם צג) שלא הוזכר על מה נעשו מ"מ אין כתוב בהן מזמור: למשה

[ועי' תוס' בכורות יט: ד"ה פרה ותוס' חולין מז. ד"ה כל]

הסכים על ידו על שנתן כנ"ל

רבינו חננאל

והא כתיב ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדוני המלך הטוב בעיניו ראה הבקר לעולה וגו'. אמר רב יוסף ארונה גר תושב היה. מאי מוריגים. אמר עולא מטה של טורביל. פי' היא עיזא דיקורקסא דדישא דושתא כדכתיב הנה שמתיך למורג חרוץ חדש וגו'. ת"ש ואת הפרות העלו עולה לה' וגו'. התם הוראת שעה היתה. ואסיקנא נקבה כשרה לעולה בבמת יחיד שנא' ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלהו עולה וגו'. והא ויעלהו זכר משמע. ויעלה כתיב חסר וא"ו. ר' יוחנן אמר גבול יש לה פחותה מבת ג' שנים אם רובעה נעקרת. ועובד כוכבים חס על בהמתו שלא תיעקר ואינו רובעה. אבל בת ג' שנים אינה נעקרת. וחייש לרביעה. איתיביה כל הני תיובתא ושני ליה התם בפחותה מבת ג' שנים ת"ש ואת הפרות העלו עולה לה' בפחותות מבנות ג' שנים. ומי מצית אמרת הכי והכתיב ואת בניהם כלו בבית: ירושלמי א) והכתיב ויאמר שאול מעמלקי הביאום וגו'. אין למידין משאול דמר ריש לקיש שאול גרופית של שקמה היה. כלומר לא היה גרופית של זית. ואי פחותה מבת שלש שנים מי ילדה. והתנן פרה וחמור בת ג' ודאי לכהן כלומר ודאי עדיין לא בכרה. אלא מחוורתא כדשנין מעיקרא הוראת שעה היתה: וישרנה הפרות בדרך. מאי וישרנה אמר רב שעקמו פניהם כלפי הארון ואמרו שירה. ואל תתמה שהרי אתון של בלעם דברה עמו. ר' יוחנן אמר משום ר' מאיר אמרו שירת משה אז ישיר משה וגו'. ור' יוחנן דידיה אמר ואמרתם ביום ההיא הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמי' עלילותיו. ריש לקיש אמר מזמורא יתמא ומאי ניהו מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה. ואמאי קרו ליה מזמורא יתמא משום דלא כתיב ביה מזמור לתודה ולא מזמור שיר ולא כתיב ביה נמי מזמור לדוד. ר' אלעזר אמר ה' מלך ירגזו עמים. ר' שמואל בר נחמני אמר ה' מלך גאות לבש. ר' יצחק נפחא אמר רומי רומי שיטה פי' הארון שהוא עצי שטים התנופפי ברוב הדרך המחושקה ברקמי זהב המהוללה בדביר וארמון. כי הארון היה נתון בדביר שבארמון. רב אשי מתני להא דר' יצחק נפחא אהא. ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' וגו'. וישראל מאי אמור. אמר ר' יצחק נפחא רומי רומי שיטה כו': אמר רבא כמאן קרו פרסאי לבית הספר דביר מהכא ושם דביר לפנים קרית ספר: וקרו נמי לנדה דושתנא. כדכתיב דרך נשים לי וידום

א) מסיכת ירושלמי עד גרופית של זית נראה דמקומו לקמן אצל וישרנה הפרות

מסורת הש"ס

זבחים קטז: ע"ש מנחות כב. ע"ש

[ויעלה כתיב ויעלהו קרי.]

[עי' תוס' לעיל כג. ד"ה רביעא]

[נ"ל והתנן] [בכורות יט:]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ורב זוטרא נ"ב ס"א וכן אמר רב זוטרא כו' שעקמו פניהם כו': (ב) שם משה ובני ישראל. נ"ב ס"א נאמר כאן סלך וגעו ונאמר להלן כי גאה גאה: (ג) שם להא דר' יצחק נפחא אהא וכו' ר' יצחק נפחא רוני: (ד) רש"י ד"ה מכאן וכו' דאיכא למימר וכו' לא בכרה בבית כצ"ל ותיב' זה נמחק: (ה) בא"ד והטלה יעכב לעצמו:

[נ"ל אמר רב אשי וכ"א בע"י ובילקוט פי' ויצא איתא אמר רב ספרא כמאן וכו']

גליון הש"ס גמ' ה"נ מסתברא. עי' טורי אבן ר"ה דף י ע"א ד"ה עגל: שם גבול יש לה. עי' לקמן דף מו ע"ב תוס' ד"ה כשנרבעו:

וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר מאי ספר הישר א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים שנא' תמות נפשי מות ישרים והיכא רמיזא וזרעו יהיה מלא הגוים [אימתי יהיה מלא הגוים] בשעה שעמדה לו חמה ליהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים וכמה א"ר יהושע בן לוי עשרים וארבעה [שעי] אזיל שית וקם שית אזיל שית וקם שית כולה מלתא כיום תמים ר' אלעזר אמר שלשים ושית אזיל שית וקם תריסר אזיל שית וקם תריסר עמידתו כיום תמים רבי שמואל בר נחמני אמר ארבעים ושמונה אזיל שית וקם תריסר אזיל שית וקם עשרים וארבעה [שנאמר] ולא אץ לבוא כיום תמים מכלל דמעיקרא לאו כיום תמים [הוה] א"ד בתוספתא פליגי ר' יהושע בן לוי אמר עשרים וארבעה אזיל שית וקם תריסר אזיל שית וקם תריסר עמידתו כיום תמים ר"א אמר שלשים ושש אזיל שית וקם תריסר אזיל שית וקם עשרים וארבעה ולא אץ לבוא כיום תמים (א) ר' שמואל בר נחמני אמר ארבעים ושמונה אזיל שית וקם עשרים וארבעה אזיל שית וקם כ"ד מקיש עמידתו לביאתו מה ביאתו כיום תמים אף עמידתו כיום תמים *תנא כשם שעמדה לו חמה ליהושע כך עמדה לו חמה למשה ולנקדימון בן גוריון יהושע קראי נקדימון בן גוריון גמרא למשה מנלן *אתיא אחל אחל כתיב הכא אחל תת פחדך וכתיב התם ביהושע א) אחל גדלך ורבי יוחנן אמר אתיא תת תת כתיב הכא אחל תת פחדך וכתיב ביהושע ביום תת ה' את האמורי ר' שמואל בר נחמני אמר מגופיה דקרא שמעת ליה אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך אימתי רגזו וחלו מפניך בשעה שעמדה לו חמה למשה מיתיבי ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו איבעית אימא שעות הוא דלא הוו נפיש כולי האי ואיבעית אימא אבני ברד לא הוו דכתיב ויהי בנוסם מפני בני ישראל הם במורד בית חורון וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים עד עזקה וימותו כתיב ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר מאי ספר הישר א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים דכתיב בהו תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו והיכא רמיזא ב) יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך ואיזו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף הוי אומר זו קשת ר"א אומר זה ספר משנה תורה ואמאי קרו ליה ספר הישר דכתיב (ב) ועשית הישר והטוב בעיני ה' והיכא רמיזא ג) ידיו רב לו ואיזו היא מלחמה שצריכה שתי ידים הוי אומר זו קשת ר' שמואל בר נחמני אמר זה ספר שופטים ואמאי קרו ליה ספר הישר דכתיב בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה והיכא רמיזא למען דעת דורות בני ישראל ללמדם מלחמה ואיזו היא מלחמה שצריכה לימוד הוי אומר זו קשת ומנלן דביהודה כתיב דכתיב מי יעלה לנו (בתחלה) אל הכנעני *להלחם בו ויאמר ה' יהודה יעלה וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול מאי והעליה ר' יוחנן אומר שוק ואליה מאי והעליה דמסמכא שוק לאליה ורבי אלעזר אומר שוק וחזה מאי והעליה דמחית לה לחזה עילויה דשוק כי בעי אנופי ומנפי ליה ורבי שמואל בר נחמני אמר שוק ושופי מאי והעליה שופי עילויה דשוק קאי: לא תתייחד אשה עמהם: במאי עסקינן אילימא בחד דכוותה גבי ישראל מי שרי *והתנן א) לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים אלא

א) יהושע ג. ב) בראשית מט. ג) שם לג.

וידום השמש. ביהושע כתיב כשנלחם עם חמשת המלכים הגרים על הגבעונים והכא נקט לה משום דפליגי לעיל ר"ח ורבי שמואל בר נחמני במדרש פסוקא דוישרנה ופליגי נמי במדרש דויעמד השמש: וידום. שתק מלומר שירה שבכל עת לכתו אינו שותק ובעמידתו שותק ויהושע אומר שירה בשבילה דכתיב אז ידבר יהושע לה' ביום תת ה' וגו': עד יקום גוי. ינקום ישראל מאויביו: הלא היא כתובה על ספר הישר. שעתיד ליעשות לי נס: ספר אברהם כו'. היינו ספר בראשית שמעשה אבות כתובים בו: מות ישרים. בלעם מבקש על עצמו שימות מיתה של גויעה כמותן: והיכא רמיזא. בבראשית שעתיד יהושע לבא לנס זה יהושע משבט אפרים בא כדכתיב (במדבר יג) למטה אפרים הושע בן נון [וכתיב באפרים וזרעו יהיה] מלא הגוים. כל הארצות נתמלאו מיראתו ומאימתו זרעו של אפרים יהיה מלא הגוים אדם נולד כאן מלחמה ואין בני אספמייא יודעין בה אבל בשעה שעמדה לו חמה ליהושע נראה לכל העולם ויראו מפניו: ספר משנה תורה. וספר שופטים ל"ג הכא ואגב ריהטא דגירסא דלקמן ניקבעה (ג) היא ושבשתא היא דהא לא רמיזא ביה: ויעמד השמש. יש במשמעה שתי עכבות אחת בחצי השמים והיינו בחצי היום ואחת סמוך לשקיעתו: דכתיב ולא אץ לבוא. אלא שהה כיום תמים דהיינו עשרים וארבע שעות דיום אינו תמים ושלם אלא עם לילו: עשרים וארבעה. היה אותו יום מעלות השחר עד יציאת הכוכבים ויום תמים אכולה מילתא קאי אהלוך ואעמידה: אזיל שית. עד חצי השמים: וקם שית. דכתיב ויעמד השמש: ואזיל שית. עד ערב וקם שית כדכתיב ולא אץ לבוא: כולה מילתא. הילוכו ועמידתו כיום תמים עשרים וארבע של יום ולילה דשאר ימים: ל' ושית. דיום תמים דקרא אעמידה לחוד קאי: ארבעים ושמונה. דיום תמים דקרא אשהיה דשקיעה קאי וקמייתא דלא כתיב ביה כיום תמים שתם עמידה שנים עשר שעות כעמידה שדרכו לעמוד ולשתוק בלילה: איכא דאמרי. הנך שיעורי דהנך רבנן בתוספתא שניתוסף על היום קאמרי להו: רבי יהושע בן לוי אמר עשרים וארבע הואי. התוספתא ויום תמים אעמידה קאי: ור"א אמר ל"ו הוי. תוספתא ויום תמים דקרא אעמידה דלא אץ לבוא קאי וקמייתא סתמא י"ב שעות כתורת לילה: ור' שמואל בר נחמני סבר. דכיום תמים אעמידה דולא אץ לבוא קאי ומיהו מקיש עמידתו דהאי השמים לביאתו דלא אץ לבוא: נקדימון בן גוריון גמרא. שהלווהו הגמון (*אחד) עשר מעינות כו' במסכת תענית בפ' סדר תעניות אלו (דף יט:): למשה. במלחמת סיחון: לא היה כיום ההוא. במעשה דיהושע כתיב: אבני ברד. דלא היו במשה: ויאמר ללמד בני יהודה קשת. בקינה שקונן דוד על שאול כתיב: הלא היא כתובה. דבני יהודה היו מושכי קשת: יד כנגד עורף. המושך בקשת נותן ידיו כנגד עיניו דהיינו מול העורף הטרי"ל בלע"ז: דכתיב במשנה תורה. ועשית הישר והטוב: איזהו היא מלחמה שצריכה לימוד כו': ומנלן. דקרא ביהודה כתיב: דכתיב. ברישא דסיפרא מי יעלה בתחלה אל הכנעני להלחם בו ויאמר השם יהודה יעלה אלמא סתם מלחמה דסיפרא איהודה קיימי: וירם הטבח את השוק ואת העליה. משום פלוגתא דהני אמוראי גופייהו נקט לה: והעליה. מה שעליה. דמסמכא שוק לאליה. השוק סמוך לאליה שהאליה מלמעלה ונסמכה על השוק ושוק הוא עלם של צומת הגיד הממולע בין קולית לארכובה ואיברים התחתונים סומכין את העליונים: דמחית. מניח חזה על השוק גבי חזה ושוק של שלמים בשעת תנופה והיא סעודתא אע"פ דזבח הוה כדכתיב (שמואל א ט) כי הוא יברך (את) הזבח לא הוה חזה ושוק דידהו לכהן דבמה קטנה הוה וקיימא לן בפרק בתרא דזבחים (דף קיט:) חזה ושוק בבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה: שופי. כף הירך הסובב עלם הקולית וקורין פולפ"א: לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים. שהנשים דעתן קלות ושתיהן תתרצינה לעבירה: אלא

למשה ליהושע ולנקדימון. הא דלא קחשיב נמי יעקב כי שם לא היו רק תשלומין כדאמרי' (חולין דף צא:) שמש ששקעה בעבורו זרחה בעבורו ומהאי טעמא נמי לא חשיב חזקיה שלא היו רק תשלומין ליום שנתקלקל בימי אחז והר"ר אלחנן אומר דהואי מעשה דחזקיה לא היה אלא אות בעלמא שהרי לא עמד השמש כלל במקום אחד אלא שהלך לאחוריו דבבראשית רבה איכא נמי למ"ד ויזקן ה' לקין אות מלמד (ד) שהעמיד לו גלגל חמה: לא

רבינו חננאל

וידום השמש וירח עמד וגו' מאי על ספר הישר זה ספר בראשית שהוא ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים כדכתיב תמות נפשי מות ישרים. והיכא רמיזא עמידת השמש וזרעו יהיה מלא הגוים אימתי יהיה כח זרע אפרים ידוע אצל מלא הגוים בשעה שהעמיד חמה ליהושע. כמה עמד. ר' יהושע בן לוי אמר כיום תמים. כ"ד שעה. כיצד אזל שית וקם שית כללו של דבר כיום תמים כו'. פי' כתיב ויעמד השמש בחצי השמים. וכתיב ולא אץ לבוא כיום תמים. כלל עמידתו כיום תמים שהוא כ"ד שעות. כיצד עלה שש כמנהגו עד שהגיע לחצי השמים ועמד שם שש שעות וירד ו' שעות כמנהגו עד שהגיע למערב ולא אץ לבוא כיום תמים ועמד שם ו' שעות אחרות. הרי כ"ד שעות כיום תמים. ר"א אומר כ"ד שעות זולתי י"ב שעות שבכל יום הכל ל"ו שעות. כיצד עלה מן המזרח שש שעות עד שהגיע בחצי השמים ועמד שם י"ב שעות וירד למערב שש שעות וכשהגיע למערב לא אץ לבוא אלא עמד שם י"ב שעות. נמצאת עמידתו בשני מקומות כ"ד שעות כיום תמים. ר' שמואל בר נחמני אמר עלה כמנהגו ו' ויעמד השמש בחצי השמים י"ב וירד ו' ועמד במערב כ"ד שעות שנאמר ולא אץ לבוא אלא עמד כיום תמים כ"ד שעות נמצאת עמידתו בשני מקומות ל"ו שעות. וי"ב כמנהגו הכל מ"ח שעות. איכא דמתני לה אתוספתא גם היא כדרך הזאת. תנא כשם שעמדה לו חמה ליהושע כך עמדה לו למשה ולנקדימון בן גוריון כו'. איני והכתיב ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמע ה' בקול איש וגו'. ופרקי' איבעי תימא עמידה הואי מיהו שעות נפישן כולי האי לא הוה. ואיבעי תימא אבני ברד הוא דלא הוו כדכתיב וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים וגו': ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה היא כתובה על ספר הישר. מאי על ספר הישר. א"ר יוחנן זה ספר בראשית כו'. כדאמרן. והיכא רמיזא ידך בערף אויביך. איזו היא מלחמה שהיא צריכה יד כנגד העורף הוי אומר זה קשת ר' אלעזר אמר זו ספר משנה תורה כו'. וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול. מאי והעליה ר' יוחנן אמר שוק ואליה. ר' אלעזר אמר שוק וחזה. ר' שמואל בר נחמני אמר שוק ושופי ומאי והעלית דשופי עילוי שוק קאי: לא תתיחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות

יג א מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' ח סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף ה:

תענית כ.

פ"א א"ר אלעזר

הגהות הב"ח

(א) גמ' כיום תמים מכלל דמעיקרא לאו כיום תמים ר' שמואל בר נחמני: (ב) שם דכתיב ביה ועשית הישר וכו' דכתיב ביה בימים: (ג) רש"י ד"ה ספר וכו' ניקבעה הכא ושבשתא: (ד) תוס' ד"ה למשה וכו' מלמד שהזריח לו גלגל חמה:

[בתחלה]

[צ"ל שתים]

קידושין פ:

עין משפט
נר מצוה

יד א ב מיי' פכ"ב מהל' איסורי ביאה הל' ח ועי' מ"מ סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' כב סעי' ה בהג"ה :
טו ג מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע שם סעי' ג טוש"ע י"ד סי' קנג סעיף ד :
טז ד ה ו מיי' פי"ב מהל' רוצח הל' ז ח סמג עשין עט טוש"ע י"ד סי' קנג סעיף ג :

תורה אור

אלא בתלתא דכוותה גבי ישראל בפרוצים מי שרי *והתנן *אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים *ואמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא בכשרים אבל בפרוצים אפילו עשרה נמי לא מעשה היה והוציאוה עשרה במטה לא צריכא באשתו עמו עובד כוכבים אין אשתו משמרתו אבל ישראל אשתו משמרתו ותיפוק ליה משום שפיכות דמים א"ר ירמיה באשה חשובה עסקינן דמירתתי מינה *רב אידי אמר אשה כלי זיינה עליה מאי בינייהו איכא בינייהו אשה חשובה בין אנשים ושאינה חשובה בין הנשים תניא כוותיה דרב אידי בר אבין האשה אע"פ שהשלום עמה לא תתייחד עמהן מפני שחשודין על העריות: לא יתייחד אדם עמהן: ת"ר *ישראל שנזדמן לו עובד כוכבים בדרך טופלו לימינו ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר בסייף טופלו לימינו במקל טופלו לשמאלו היו עולין במעלה או יורדין בירידה לא יהא ישראל למטה ועובד כוכבים למעלה אלא ישראל למעלה ועובד כוכבים למטה ואל ישוח לפניו שמא ירוץ את גולגלתו ישאלו להיכן הולך ירחיב לו את הדרך כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע [דכתיב] °עד אשר אבא אל אדוני שעירה וכתיב °ויעקב נסע סכותה מעשה בתלמידי ר"ע שהיו הולכים לכזיב פגעו בהן ליסטים אמרו להן לאן אתם הולכים אמרו להן לעכו כיון שהגיעו לכזיב פירשו אמרו להן [תלמידי] מי אתם אמרו להן תלמידי ר"ע אמרו להן אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם רב מנשה הוה אזיל לבי

בראשית לג
שם

אלא בתלתא. להכי נקט תלתא דבישראל בתלתא שרו בין בעיר בין בדרך אבל תרי בעיר אין בדרך לא שמא יצטרך אחד מהן לנקביו ונמצא אחד מהן יתייחד עם הערוה בפ' עשרה יוחסין (קדושין דף פא.): בפרוצין מי שרי. ועובדי כוכבים למה ליה לתנא לאשמועינן הא אפי' ישראל דכוותייהו אסירי: והוליאוה עשרה פריצים. לאשת איש זונה: במטה. חוץ לעיר לעבירה כעין קוברי מת שלא יבינו: באשתו. של עובד כוכבים עמו: עובד כוכבים אין אשתו משמרתו. דלא קפדה דאיהו בקרי ואיתתיה בבוליני*: אבל ישראל אשתו משמרתו. שרי כדתנן בעשרה יוחסין בזמן שאשתו עמו ישן עמהן בפונדקי מפני שאשתו משמרתו: ותיפוק ליה. בלאו עבירה נמי לא תתייחד משום שפיכות דמים: באשה חשובה. בין האנשים ובין הנשים אשה יפה וקרובה למלכות דמיסתפו מינה ולא קטלי לה אבל משום עריות איכא דיפה היא ואצטריך לאשמועי' דלא תתייחד חיישינן שמא תתפתה אבל אשה שאינה חשובה בין האנשים וחשובה בין הנשים משום רליתה נמי איכא דבא עליה ואחר כך הורגה דלא ס"ל אשה כלי זיינה עליה וחשובה בין האנשים ולא בין הנשים מותרת להתייחד (א) ומשום עריות ליכא דאינה יפה: אשה כלי זיינה עליה. אע"ג דאינה חשובה לא בין האנשים ולא בין הנשים אין הורג אותה אלא בא עליה וכיון שבא עליה אינו הורגה ואפילו אינה קרובה למלכות נמי אי לא אשמועינן דחיישינן לעריות לא הוה מסתברא דמיתסרא משום שפיכות דמים: מאי בינייהו. בין לר' ירמי' דמוקי לה באשה חשובה הא לאו חשובה חיישי' לשפיכו' דמים בין לרב אידי דאמר כלי זיינה עליה וליכא משום שפיכות דמים מ"מ משום ערוה איכא בה ולא מתייחדת: איכא בינייהו. אשה חשובה בין האנשים קרובה למלכות ואינה חשובה בין הנשים אינה יפה לרבי ירמיה דמוקי לה באשה חשובה דמשמע חשובה בין האנשים ובין הנשים דקרובה למלכות היא ולא קטלי לה אבל משום עריות איכא למיחש דיפה היא הכא חשובה בין האנשים ולא בין הנשים שריא לייחודי דמשום שפיכות דמים ליכא דהא קרובה למלכות ומשום עריות נמי ליכא דהא מכוערת היא לרב אידי אסירא לייחודי דכולהו חיישינן לערוה דהא סתמא קאמר אשה כלי זיינה עליה ולא קאמר הכא באשה יפה עסקינן דכלי זיינה עליה: אע"פ שהשלום עמה. דודאי לא יהרגוה דהא כלי זיינה עליה לא תתייחד עמהן כו' והיינו כרב אידי בר אבין השלום עמה משמע היא נושאת את שלומה ואינה צריכה שלום מלכות: טופלו לימינו. מחברו לעובד כוכבים לימינו של ישראל שאם ירצה העובד כוכבים להורגו ישלח ישראל יד ימינו ויאחז בו: בסייף. דאם היה העובד כוכבים חגור סייף טופלו ישראל לימינו כדי שיהא יד שמאל של עובד כוכבים שהסייף חגור בו לגד ימינו של ישראל ומזומנת לימין ישראל לאחוז בה: במקל. אם ביד עובד כוכבים מקל: טופלו ישראל לשמאלו. (ב) שתהא יד ימין העובד כוכבים שהמקל בה סמוכה לישראל ואם ירים יד ימינו תאחוז שמאלו של ישראל במקל הסמוך לה דאי טופלו לימינו יהא המקל רחוק מידו של ישראל: במעלה. בהר או בסלע: לא יהא ישראל למטה אלא למעלה. בעלייה ילך ישראל לפני העובד כוכבים דהיינו למעלה אלא שטופלו לימינו דלא הוי אחריו ממש ובירידה יוליך העובד כוכבים לפניו: ואל ישוח לפניו. אפי' במישור אל ישחה ישראל לפני העובד כוכבים ליטול כלום: שמא ירוץ את גולגלתו. ירוצץ: ירחיב לו את הדרך. אם היה צריך לו לילך עד פרסה יאמר לו ב' פרסאות אני צריך לילך אולי ימתין העובד כוכבים מלהכותו עד פרסה שניה וזה יפרוש ממנו קודם לכן: נסע סכותה. ולא הלך עד שעיר: לעכו. רחוק מכזיב:

לא צריכא באשתו עמו. לכאורה מוקי לה כר"ש דאמר בפ' עשרה יוחסין (קדושין דף פ:) בזמן שאשתו עמו ישן עמהן בפונדקי שאשתו משמרתו וא"ת אמאי לא מוקי לה בשיש עמה תינוקת דבכי האי גוונא בישראל שרי ליחודי דאמר רבא התם בגמ' מתייחד אדם עם אשה ותינוקת שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה וי"ל דלשון לא תתייחד משמע שאין שם שום ישראלית אלא היא : איכא בינייהו אשה חשובה בין האנשים ושאינה חשובה בין הנשים. פ"ה חשובה למלכות ואינה יפה לרבי ירמיה דמוקי לה בקרובה למלכות הא לאו הכי לא אמרי' אשה כלי זיינה עליה אלמא איכא אשה דקטלי לה ולא יהיב עובד כוכבים עלה דעתיה לביאה כגון מכוערת והכא שהיא חשובה למלכות ואינה יפה שריא ליחודי דליכא למיחש לשפיכות דמים כיון שהיא קרובה למלכות ולביאה נמי ליכא למיחש כיון שאינה יפה ולרב אידי אסורה ליחודי דכולהו כלי זיינן עליהן וחיישינן לערוה דהא רב אידי סתמא אמר למילתיה ולא קאמר הכא באשה יפה דכלי זיינה עליה ע"כ פ"ה. וקשיא חדא דלישנא דחשובה לא משמע יפה ועוד דכי אינה יפה נמי מאי הוי הא אמרינן בריש פירקין (לעיל דף כב:) חביבה עליהם בהמתן של ישראל יותר מנשותיהן ק"ו לנשותיהן של ישראל ושמא י"ל דמ"מ דבאשה לא טרחי להכשה כיון דאינה יפה מיהו קשה דלר' ירמיה לא מישתמיט תנא או אמורא בשום מקום לחלק בשבויה בין יפה לאינה יפה להתירה לכהונה ועוד קשה דלפ"ה משמע דאשה חשובה בין האנשים ושאינה חשובה בין הנשים חדא מילתא וא"כ היה לו לומר חשובה בין האנשים ואינה חשובה בין הנשים מדקאמר ושאינה חשובה כו' אלמא תרי מילי נינהו לכך נראה לפרש דודאי תרי מילי נינהו דהא דקאמר אשה כלי זיינה עליה לאו משום דדעתייהו לביאה ומשום הכי לא קטלי לה אלא טעמא מפני שאינה בעלת מלחמות ומריבות כאיש מרחמים עליה וה"פ איכא בינייהו אשה חשובה בין האנשים קרובה למלכות אם מותרת להתייחד עם האנשים עובדי כוכבים דלר' ירמיה אסורה להתייחד כדקאמר טעמא באשה חשובה (ג) ואז לא נפיק לן מידי משום שפיכות דמים אי לאו משום טעמא דעריות לרב אידי שריא דאמר טעמא דליכא למיחש לשפיכות דמים דאשה כלי זיינה ומרחמי עלה אבל לעריות איכא למיחש כשהיא חשובה דמירתתי מינה אף לעריות לא חיישינן ושאינה חשובה בין הנשים נמי אם היא מותרת להתייחד בין הנשים עובדות כוכבים איכא בינייהו דלרבי ירמיה כיון דאינה חשובה קטלי לה דלית ליה טעמא דמרחמי ולרב אידי שריא דכלי זיינה עליה כלומר דמרחמי עלה ואי משום עריות כדאמרי' בריש פירקין שהעובדי כוכבים מצויין אצל נשי חבריהן בת דעת היא וכשתראה שיבא העובד כוכבים תצא מיד ובירושל' גרס אשה אינה בכלל שפיכות דמים א"ר ירמיה תפתר בבריאה ורבי בון אמר אפילו בתשה יכולה אשה להטמין ולומר עובדת כוכבים אני ואין האיש יכול להטמין עצמו ולומר עובד כוכבים אני ונראה לפרש אף כאן כפירוש הירושלמי באשה חשובה בריאה ובעלת כח אבל לעריות איכא למיחש דחיישי' דלמא מפתה לה ורב אידי אמר אשה כלי זיינה עליה מפני שיכולה להטמין עצמה ולא קטלי לה ושרי אי לאו משום עריות ובעי מאי בינייהו בין למר בין למר משום שפיכות דמים ליכא משום עריות איכא ומסיק איכא בינייהו אשה חשובה בין האנשים בריאה ובעלת כח דלר' ירמיה אסירי דאיכא למיחש שמא תתפתה ורב אידי לא חייש אלא דלמא מאנסי לה ואי בריאה שריא דכיון שהיא בעלת כח אין לחוש לא לאונס ולא לשפיכות דמים א"כ ושאינה חשובה בין הנשים איכא בינייהו דלרב אידי שריא להתייחד דיכולה להטמין עצמה הילכך לשפיכת דמים ליכא למיחש ולעריות נמי כיון שהיא בין הנשים ולרבי ירמיה משום שפיכות דמים דדוקא בבריאה לא חשו וא"ת בפרק האשה שהלכה (יבמות קיד:) דבעי החזיקה היא מלחמה בעולם(ד) מהו ואמרה מת בעלה אי מהימנא או לאו ובעי למיפשט דנאמנת מההיא דנפלו עלינו עובדי כוכבים נפלו עלינו ליסטין נאמנת דהחזיקה מלחמה הוא ודחי התם כדרב אידי דאמר אשה כלי זיינה עליה ולא אמר' בדדמי אלא ודאי המתינה עד שתראהו מת והשתא לר' ירמיה דלית ליה כלי זיינה תפשוט דנאמנת י"ל דנהי דלית ליה האי טעמא לענין התירא להתייחד מ"מ סומכת על זה שיכולה להטמין עצמה להמתין עד שתראה שימות ולא תעיד בדדמי :

רבינו חננאל

אוקימנא אפילו אשתו עמו ולא אמרינן אשתו של עובד כוכבים משמרתו. ואע"פ שהיא חשובה ולא חייש' לשפיכות דמים כיון שחשודין הן על העריות לא תתיחד עמו. והני מילי עובד כוכבים אבל ישראל אשתו משמרתו ובישראל אם(הוא) הם כשרים מתיחדת עם שני אנשים ואם הם פרוצים אפילו עשרה לא תתיחד עמהן. מעשה היה והוציאוה עשרה פרוצין במטה. תניא האשה אע"פ שהשלום עמה לא תתיחד עם כותים מפני שחשודין על העריות: לא יתיחד אדם עמהן מפני שחשודין על שפיכות דמים: ת"ר ישראל שנטפל לו כותי בדרך טופלו לימינו ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר בסייף טופלו לימינו במקל טופלו לשמאלו היו עולין במעלה או יורדין בירידה לא יניח הכותי למעלה והישראל למטה אלא ישראל למעלה והכותי למטה.ואל ישיח לפניו שמא ירצץ גלגלתו. שאלו להיכן אתה הולך ירחיב לו הדרך כמה שעשה יעקב לעשו עד אשר אבא אל ארוני שעירה. והלך הוא למקום אחר. מעשה בתלמידי ר"ע כו'. רב מנשיא הוה אזיל

מסורת הש"ס

קדושין פ:
[עם סוטה ז.]
[מגילה יב.]
[יבמות קטו.]
חולין לג. תוספתא פ"ג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה באשה וכו' מותרת להתייחד משום:
(ב) ד"ה טופלו ישראל לשמאלו כדי שתהא:
(ג) תוס' ד"ה איכא וכו' באשה חשובה עסקינן ולא לא:
(ד) בא"ד החזיקה היא מלחמה בעולם ואמרה מת בעלי מהו מי מהימנא וכו' עלינו ליסטין הוא מת ואני נצלתי נאמנת דהחזיקה היא מלחמה ודאי הכא וכו' לר' ירמי' דלית ליה אשה כלי זיינה עליה הפסוק דנאמנת וכו' לענין להתירה:

גירדנא

לבי תורתא פגעו ביה גנבי אמרו ליה לאן קאזלת אמר להן לפומבדיתא כי מטא לבי תורתא פריש אמרו ליה תלמידא דיהודה רמאה את אמר להו ידעיתו ליה יהא רעוא דליהוו הנהו אינשי בשמתיה אזלו עבדו גניבתא עשרין ותרתין שנין ולא אצלחו כיון דחזו אתו כולהו תבעו(א) שמתייהו והוה בהו חד גירדנא דלא אתא לשרויה שמתיה אכליה אריא היינו דאמרי אינשי גירדנא דלא טייזן שתא בציר משני תא חזי מה בין גנבי בבל ולסטין דארץ ישראל: **מתני׳** [א]בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים מפני שמילדת בן לעבודת כוכבים [ב]אבל עובדת כוכבים מילדת בת ישראל [ג]בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים [ד]אבל עובדת כוכבי׳ מניקה בנה של ישראל ברשותה: **גמ׳** ת"ר *בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים מפני שמילדת בן לעבודת כוכבים ועובדת כוכבים לא תיילד את בת ישראל מפני שחשודין על שפיכות דמים דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [ה]עובדת כוכבים מילדת את בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינה לבינה ור"מ אומר אפי׳ אחרות עומדות על גבה נמי לא דזימנין דמנחא ליה ידא אפותא וקטלא ליה ולא מתחזי כי ההיא איתתא דאמרה לחברתה מולדא יהודייתא בת מולדא יהודייתא אמרה לה *נפישין בישתא דההיא איתתא דקא משפילנא מינייהו דמא כי אופיא דנהרא ורבנן א"ל לא היא במילתא בעלמא הוא דאוקימתה: בת ישראל לא תניק: ת"ר בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים מפני שמגדלת בן לעבודת כוכבים ועובדת כוכבים לא תניק את בנה של בת ישראל מפני שחשודה על שפיכות דמים דברי ר"מ וחכ"א [ו]עובדת כוכבים מניקה את בנה של בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינו לבינה ורבי מאיר אומר אפילו אחרות עומדות על גבה נמי לא דזימנין דשייפא ליה סמא לדד מאבראי וקטלא ליה וצריכא דאי אשמעינן מילדת בההיא קאמרי רבנן דשרי דלא אפשר משום דאחרות רואות אותה אבל מניקה דאפשר דשייפא ליה סם לדד מאבראי וקטלא ליה אימא מודי ליה לרבי מאיר ואי אשמעינן מניקה בההיא קאמר רבי מאיר דאסור משום דשייפא ליה סם לדד מאבראי וקטלא ליה אבל מילדת דלא אפשר היכא דאחרות עומדות על גבה אימא מודי להו לרבנן צריכא ורמינהו יהודית מילדת עובדת כוכבים בשכר אבל לא בחנם אמר רב יוסף [ז]בשכר שרי משום איבה סבר רב יוסף למימר אולודי עובדת כוכבים בשבתא בשכר שרי משום איבה א"ל אביי [ח]יכלה למימר לה דידן דמינטרי שבתא מחללינן עלייהו דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללינן סבר רב יוסף למימר אנוקי בשכר שרי משום איבה אמר ליה אביי [ט]יכלה למימר אי פנויה היא בעינא לאינסובי אי אשת איש היא לא קא מזדהמנא באפי גברא סבר רב יוסף למימר הא דתניא העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אסוקי בשכר שרי משום איבה אמר ליה אביי [י]יכול לומר לו קאי ברי אאיגרא אי נמי נקיטא לי זימנא לבי דואר *תני רבי אבהו קמיה דר׳ יוחנן [כ]העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא

רש"י

לבי תורתא. מקום: תלמידא דיהודה רמאה את. תלמידו של רב יהודה הוה וקרו ליה רמאה כלומר ממנו למדת לרמותינו *ליסטין ישראל היו: ידעיתו ליה. שהוא רמאי: בשמתיה. לפי שהיה אדם גדול ושמתיה חיילא לייטינהו בשמתיה: [גרדנא. אורג]: גרדן דלא טייזן. עניו שהם גרדן אין לו בושת פנים: גנבי דבבל. שפגעו ברב מנשי נתפקרו לחרף אדם גדול: ולסטין דארץ ישראל. שפגעו בתלמידי ר"ע ספרו בשבחו ואע"פ שהם לסטין פרולין מגנבים להודיעך שבחה של א"י: **מתני׳** מניקה בנה של ישראל ברשותה. דישראלית אבל לא תמסרנו להוליכו בביתה שלא תהרגנו: **גמ׳** עובדת כוכבים לא תיילד את בת ישראל. ואפילו אחרות ישראליות עומדות על גבה: אפותא. על מלאו של תינוק מקום שמוחו של תינוק רופס: ולא מתחזי. לא מינכרא שהרגתו: נפישן בישתא דההיא איתתא. כך וכך רעות יבואו עליך כמנין שהשפלתי מהן והרגתי בהן: כי אופיא דנהרא. אשקומא: ורבנן. (ב) קסברי בזמן שאחרות עומדות על גבה שרי אמרי לך במילתא בעלמא הוא דאוקימתה: דשייפא סמא. סם המות שפה בדדיה: ולא מיתחזי מאבראי לא גרם הכא עד לקמיה: ואחרות רואות. דאי מנחא ידא אפותא חזי ליה דאגב דחשידי יהבי ישראליות עינייהו עלה ומירתתא אבל מניקה דאפשר דשייפא סמא לדד מאבראי קודם שתכנס לבית ישראל אימא מודו ליה לר"מ: בשכר שרי משום איבה. ומתני׳ בחנם קמיירי דמצי לאישתמוטי ולמימר צריכה אני לשכר מזונותיי: אולודי עובדת כוכבים בשבתא שרי. בשכר כבחול משום איבה דהא אינהו חזו דמיילדין לנשי דידן בשבת כבחול: אסוקי בשכר שרי כו׳: קאי ברי אאיגרא. ואם לא אורידנו ימות ונוח לי להפסיד שכרי ולהצילו: נקיטא לי זימנא לבי דואר. השלטון קבע לי זמן ליום וועד ואם לא אלך ילא שכרי בהפסדי:

תוספות

גירדנא דלא טייזן. פ"ה עניו כי שהם גירדן עז פנים הוא ובערוך גרים גירדנא דלטייה (ג) קללה כלומר דלייט מזליה שתא בגרא מסניה כלומר בתר עניא אזל עניותא: **עובדת** כוכבים מניקה בנה של ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינו לבינה. פירוש ואפילו ברשות הישראלית דפלוגתא דהנקה דומיא דמילדת ומילדת סתמא ברשות ישראל היא ואפ"ה אינו שרי אלא באחרות עומדות על גבה ומיהו בישראל יוצא ונכנס שרי דעומד על גביו קרינא ביה כדמוכח פרק רבי ישמעאל (לקמן דף נח.) ואם כן צריך ליזהר שלא להניח ישראלית ההולכת חוץ לעיר את בנה יחידי בבית ביד מינקת עובדת כוכבים אם אין ישראלית בעיר יוצאות ונכנסות תמיד שם ואפ"ה מזמן שכיבה ואילך אסור להניחו יחיד ועל תינוק ותינוקת שמשהין בבית העובד כוכבים יחידים לרפאותן הורה ר"י דאסור מכמה ענינים שהם חשודים על שפיכות דמים ואפילו הם גדולים קלא ימשיכו׳ למינות ירושלמי עובדת כוכבים מניקה בנה של ישראל דכתיב (ישעיה מט) והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך תני יונק התינוק והולך מן העובדת כוכבים ומבהמה טמאה ומביאין לו חלב מ"מ ואין חוששין לא משום שקץ ולא משום טומאה: **ורמינהו** יהודית מילדת עובדת כוכבים וכו׳. והמקשה לא עלה בדעתו להעמיד המשנה בחנם משום דתלי טעמא מפני שמילדת בן לעבודת כוכבים ורב יוסף אסיק דאפילו הכי בשכר שרי משום איבה: **סבר** רב יוסף למימר אולודי בשבת בשכר שרי. תימה לרב יוסף דס"ד דשרי ולאביי נמי דמשני דליכא איבה משמע הא היכא איבה שרי היכי שרינן משום איבה מילתא דאית ביה איסורא דאורייתא דאמרינן בפרק שמונה שרצים (שבת דף קז:) הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב משום עוקר דבר מגידולו דהוא תולדה דגוזז וי"ל דהכא ביושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת א"נ כיון דכלו לו חדשיו פסקו גידוליו: **והרועים** בהמה דקה. פירוש בשלהן דאי בשל אחרים הא אמרינן בפ"ק דב"מ (דף ה:) אין אדם חוטא ולא לו וא"ת מאי האי דאחמור רבנן ברועים שאינם פסולים אלא מדרבנן וגם הם כשרים לעדות אשה כדאיתא בספ"ק דר"ה (דף כב.) ואילו בגזלנין שהם פסולין מן התורה לכל עדות שבתורה לא אחמור כולי האי וכן מומר אוכל נבילות לתיאבון דלכ"ע אמרי׳ הכא דאיתרבי (ד) בין השבת גופו והשבת ממונו דחייב להעלות ואסור להוריד ואור"י דהיא הטתנת משום דלא פסילי אלא דרבנן עשו חכמים חיזוק כדי שיחזרו לב לשוב וב"ד היו מכין ועונשין שלא מה"ת: **לא** מעלין. ואפי׳ לר"מ דאמר(ה) בפ"ק (דף כ.) לעובד כוכבים בנתינה: ולא

עין משפט נר מצוה

יז א מיי׳ פ"ט מהלכות עבודת כוכבים הלכה טז סמג לאוין מה וסה טור וש"ע י"ד סימן קנד סעיף ב:
יח ב מיי׳ שם טוש"ע שם סעיף א:
יט ג מיי׳ שם טוש"ע שם סעיף ב:
כ ד ה ו מיי׳ שם טוש"ע שם סעיף א:
כא ז ח ט מיי׳ שם טוש"ע שם סעיף ב:
כב י כ מיי׳ פ"י מהל׳ עבודת כוכבים הל׳ א ופ"ד מהלכות רוצח הלכה יא סמג לאוין קנג טוש"ע י"ד סימן קנח סעיף א וטוש"ע ח"מ סימן תכה סעיף ה:

רבינו חננאל

לבי תורתא פגעו ביה גנבי אמרו ליה להיכן קא אזלת הרחיב להן את הדרך ואמר להן לפומבדיתא אמרו הם ברעתם במקום פלוני נקח מה שעמו כי מטא לבי תורתא פריש ועאל למדינתא אמרו ליה תלמיד יהודאה רמאה אנת אמר להו ידעיתו ליה ורמאה קריתו ליה ליהוו הנך אינשי בשמתיה עבוד גנובתא ולא אצלחו אתו כולהו תבעו ושרא להו חד מינייהו לא אתא אכליה אריא: אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי גירדנא דליים מוליה שתא בצירא ליה מן שניה: תא חזי לספייא דא"י אמרו לתלמידי ר׳ עקיבא אשרי ר׳ עקיבא ותלמידיו ולסטייא דבבל אמרו תלמיד יהודאה רמאה אנת: פיס׳ בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים. אסיקנא בת ישראל לא תיילד בנה של עובדת כוכבים מפני שמגדלת בן לעבודת כוכבים עובדת כוכבים מיילדת בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינה לבינה ואע"ג דאמרה ההיא חייתא עובדת כוכבים נפישא בישתא דההיא איתתא דקא משפלנא מינייהו כי אופי בנהרא פי׳ כיון שגינו אותה חברותיה ואמרו לה מיילדת של יהודים השיבה להם המילדת יבואו עליה רעות רבות אם אינה הורגת מהו כמו חריות שעל הנהר כלומר איני מילדת אותם אלא מתכונת להורגן לא חיישינן לה שלא אמרה אלו הדברים באמת אלא לדחות הגנות שגינו אותה: בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים. אסיקנא בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים מפני שמגדלת בן לעבודת כוכבים ועובדת כוכבים מניקה בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה כדכתיב והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך והא דתניא יהודית מילדת עובדת כוכבים בשכר אבל לא בחנם אוקמא רב יוסף למימר אולודי עובדת כוכבים (בשבת) משום איבה התירו לה בשכר: סבר רב יוסף למימר אולודי עובדת כוכבים בשבת [בשכר] וכן אנוקי בנה של עובדת כוכבים: וכן הא דתניא

מסורת הש"ס

[זהו התחלת הדיבור וש"ך לעיל כה: שגעו כגן לסטין]
[תוספתא פ"ג]
[עי׳ ערוך ערך אפי א׳ אי׳ קצת בנוסחא אחרת ופירוש יפה]
[סנהדרין נז. ע"ש לעיל יג: תוספתא ב"מ פ"ב]

הגהות הב"ח

(א) גמ׳ תבעו דלישרו שמתייהו: (ב) רש"י ד"ה ורבנן דקסברי: (ג) תוס׳ ד"ה גירדנא וכו׳ דלטייא כלומר כנ"ל ותיבת קללה נמחק: (ד) ד"ה והרועים וכו׳ דאיתרבי ביה השבת גופו: (ה) ד"ה לא וכו׳ בפ"ק. נ"ב בדף כ ועיין במ"ש התוספות לעיל בד"ה ר׳ יהודה:

גליון הש"ס

גמרא העובדי כוכבים והרועים. עיין לעיל דף ד ע"ב תוספות ד"ה ש"מ ודף י ע"ב תוספות ד"ה חד:

ולא מורידין ׳אבל המינין והמסורות והמומרים היו מורידין ולא מעלין א"ל אני שונה °לכל אבידת אחיך ׳לרבות את המומר ואת אמרת היו מורידין ׳סמי מכאן מומר ולישני ליה כאן במומר אוכל נבילות לתיאבון כאן במומר אוכל נבילות להכעיס קסבר ׳אוכל נבילות להכעיס מין הוא איתמר מומר *פליגי (א)רב אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר ׳להכעיס מין הוי וחד אמר אפילו להכעיס נמי מומר אלא איזהו מין זה העובד אלילי כוכבים מיתיבי אכל פרעוש אחד או יתוש אחד הרי זה מומר והא הכא דלהכעיס הוא וקתני מומר התם בעי למיטעם טעמא דאיסורא אמר מר היו מורידין אבל לא מעלין השתא אחותי מחתינן אסוקי מיבעי אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת לא נצרכא שאם היתה מעלה בבור מגררה דנקיט ליה עילא ואמר לא תיחות חיותא עלויה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו לא נצרכא שאם היתה אבן על פי (ב)הבאר מכסה אמר לעבורי חיותא עילויה רבינא אמר ׳שאם היה סולם מסלקו אמר בעינא לאחותי ברי מאיגרא ת"ר *׳ישראל מל את העובד כוכבים לשום גר לאפוקי לשום מורנא דלא ׳ועובד כוכבים לא ימול ישראל מפני שחשודין על שפיכות דמים דברי רבי מאיר וחכמים אומרים עובד כוכבים מל את ישראל בזמן שאחרים עומדין על גבו אבל בינו לבינו לא ורבי מאיר אומר אפילו אחרים עומדים על גבו נמי לא דזימנין דמצלי ליה סכינא ומשוי ליה כרות שפכה וסבר ר"מ עובד כוכבים לא ורמינהו *עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה רופא כותי ורופא עובד כוכבים ימול עובד כוכבים ואל ימול כותי דברי ר"מ רבי יהודה אומר ימול כותי ואל ימול עובד כוכבים איפוך ר"מ אומר ימול כותי ולא עובד כוכבים ר' יהודה אומר עובד כוכבים ולא כותי וסבר ר' יהודה עובד כוכבים שפיר דמי והתניא ר' יהודה אומר מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה שנא' °ואתה את בריתי תשמור אלא לעולם לא תיפוך והכא במאי עסקינן ברופא

רש"י

מינין · כומרין לעבודת כוכבים בין עובדי כוכבים בין ישראלים : מסורות · מלשינים לשקר המוסרין ממון חבריהם ביד עובדי כוכבים אנסין : לתיאבון · כשאין להם בשר אבל אינו מופקר להיות איסור והיתר לפניו להניח היתר ולאכול איסור ואם עושין כן זה להכעיס : מין הוא · והא תנא ליה רישא מינין בכמה דברים מליט חילוק בין מין למומר כגון *ספר תורה שכתבו מין ישרף ודהלא : פרעוש ויתוש · אין אדם אוכלן לתיאבון : לטעום טעמא דאיסורא · לא להכעיס אלא מתאוה לטעום טעמו לפי שאין ישראל טועמו מעולם : שאם היתה מעלה בבור · עשויה בקרקע ויכול לעלות (ג)מגררה והאי לא מעלין דקאמר אין מניחין לעלות קאמר : דנקיט ליה עילא ואמר · כלומר אית ליה לאשתמוטי מאיבה ולמימר ליה : דלא תיחות חיותא דידיה עליה · דרך מעלה זו ותמות בבור : בעינא לאעבורי חיותא עליה · צריך אני להעביר עדר שלי למרעה ודרכי על שפת בור זה וירא אני שלא יפלו : לאפוקי לשום מורנא · תולעת שיש לו בערלתו דלא דאסור לרפאותו בחנם דהא אמרן לא מעלין ולא מורידין : דמגלי · מטה הסכין כדמתרגמינן מטה משפט מגלי דין : כרות שפכה · מי שנכרת לו מן הגיד מן העטרה ולמעלה לצד הגוף ושוב אינו מוליד : רופא · שיודע למול : ימול עובד כוכבים · שאין מילתו לשם עבודת כוכבים שהרי אין דרכם למול את בניהם : ואל ימול כותי · שמל לשם דמות יונה שמצאו בראש הר גריזים ועובדין לה עבודה כדאמר בהכל שוחטין (חולין דף ו.) ומלין את בניהם לשם יונה זו : כותי · ולא עובד כוכבים מפני שחשוד על שפיכות דמים : רופא

תוספות

ולא מורידין · וא"ת הא אמרינן במסכת סופרים [פט"ו] כשר שבכנענים הרוג וי"ל דבירושלמי דקדושין מפרש דהיינו בשעת מלחמה ומביא ראיה מויקח שש מאות רכב בחור ומהיכן היו מהירא את דבר ה' ואע"פ שהם כנענים עובדי כוכבים ומזלות הם ועוברין על שבע מצות מכל מקום אין מורידין דרבינהו בקרא להתירא °דכתי' והיה לקלמס ועבדוך (דברים כ) : אני שונה לכל אבידת אחיך לרבות המומר · תימה מאי פריך דלמא לעולם אימא לך דמורידין ואפילו הכי משיבין לו אבידתו דהא במסור אמרינן* אף על פי שממונו אסור לאבד ביד משום דדלמא נפיק מיניה ברא מעליא דכתיב יכין רשע וצדיק ילבש ואפ"ה היו מורידין וי"ל דשאני הכא דמההוא קרא דמרבינן השבת אבידתו ילפינן השבת גופו בישראל והשבותו לרבות אבידת גופו *וכמו דאתרבי ישראל איתרבי(ד) לכולהו בין לממונו בין לגופו ואפילו להעלותו צריך ולפדותו כדמשמע פרק השולח (גיטין דף מז.) דבעי רבי אמי למיפרקיה אם היה מומר לתיאבון אלא לפי שהיה מומר להכעיס קאמר לא שבקינן לי למפרקיך וגם להלוותו ברבית אסור כדמשמע בפרק איזהו נשך (ב"מ דף סב.) אהדר ליה דניחי בהדך ומומר לתיאבון אתה מצווה להחיותו ומיהו מומרים של זמניהם להכעיס הן דשבקי התירא ואכלי איסורא ומטמעי בין העובדי כוכבים וכל להכעיס אי אתה מצווה להחיותו כדמשמע מההיא דגיטין (דף מז.) דלא מחייב למפרקיה ומותר ליקח מהם רבית ואע"פ שאסור ליתן להם רבית משום לא תשיך ומשום לפני עור והוי ליה למימר כל היכא דקרינא ביה לא תשיך קרי ביה לא תשוך מ"מ כיון דאין אתה מצווה להחיותו אינך מצווה להלוותו בלא רבית דלא קרינא ביה וחי אחיך עמך ואמרינן (ה)בירושלמי דמכילתין כותאי דקסרי מותר להלוותן ברבית והא דאמרינן *)טובדיה לוה מיהורם בן אחאב ברבית כדי לפרנס הנביאים אף על גב דיהורם ישראל מומר הוה ואסור ליתן לו רבית שאני התם לפיקוח נפש הוה ומצוה אבל מסור מיגרע גרע מיניה ובכל מקום שונה מסור אצל מין ולא איתרבי אצל אבדה ושמא מאן דאית ליה* אית ליה נמי דמשיבין אבידתו ומטעמא דיכין רשע וצדיק ילבש : סמי מכאן מומר · נראה דדוקא לגבי הורדה לבור מסמי ר' יוחנן מומר מלמתנייה בהדי מינים אבל לדברים אחרים מליט בכמה מקומות שונה מינים ומומרים יחד בפ"ק דר"ה השנה (דף יז.) המינים והמומרים והמסורות יורדין לגיהנם ובפרק השולח (גיטין דף מה:) ס"ת שכתבו מין ומומר ומסור וכו' : וחד אמר להכעיס נמי מומר · תימה מדתני בפ"ב דהוריות (דף יא.) אכל חלב הרי זה מומר ואיזהו מומר אוכל נבלות וטרפות שקצים ורמשים ובעי תלמודא מאי קאמר ומסיק ה"ק אכל חלב לתיאבון הרי זה מומר להכעיס הרי זה מין ואיזהו מומר שסתמו מין פי' דמחלב לא ידעינן דשמא אכלו לתיאבון משום שהוא טוב לאכול ומש"ה קאמר זה האוכל נבילות וטרפות פי' נבלה שמתה מחמת חולי וטרפה שנשברה מפרקתה שמתה והולכת ואינה ראויה לאכילה ואם כן לא אכל אלא להכעיס אבל לא איירי *בשנשחטה בסכין דלא הוי קרוי מין בסתמא דשמא אכלה לתיאבון שהיא טובה לאכול ובשלמא לרבי יוחנן ניחא דקאמר דמומר אוכל נבלות להכעיס מין הוא אלא למ"ד מומר מאי איכא למימר (ו)הרי זה אוכל נבלות שקצים ורמשים י"ל דמאן דאית ליה הכא דהוי מומר מפ' לברייתא הכי אכל חלב הרי זה מומר סתמו לתיאבון שטוב הוא לאכול ומכריזין על אבידתו ואיזהו מומר שסתמו להכעיס ואין מורידין ואין מכריזין על אבידתו וגם היו מורידין אותו לבור אוכל נבלות וטרפות דמאיסי דומיא דשקצים ורמשים : איזהו מין זה העובד אלילי כוכבים · הכא משמע דישראל מומר לעבודת כוכבים נקרא מין ותניא בפ"ק דחולין (דף יג.) שחיטת מין לעבודת כוכבים פתו פת כותי וכו' וקשה דבפ"ק דחולין (שם:) אמרינן אין מינין בעובדי כוכבים ובעי למאי הלכתא לשחיטה ויין נסך השתא שחיטת מין דישראל אסורה דעובדי כוכבים מיבעיא ומאי קושיא הא אשכחנא ישראל עובד עבודת כוכבים חמור מעובד כוכבים דאילו ישראל מומר לעבודת כוכבים הרי זה מין ולכ"ע משמע הכא דמורידין ועובדי כוכבים אע"פ שכולם עובדי עבודת כוכבים אין מורידין ואף לענין שחיטה כיון דהוי מין תניא התם שחיטת מין לעבודת כוכבים ואילו עובד כוכבים לא אשכחנא דאמר סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים אלא ר' אליעזר י"ל דהא דאמר שחיטת מין לעבודת כוכבים היינו בכומר לעבודת כוכבים שהוא אדוק ביותר אבל ישראל העובד עבודת כוכבים אין שחיטתו כשחיטת מין וראיה מדאמר בפ"ב דחולין (דף לט.) השוחט לזרוק דמה לעבודת כוכבים רבי יוחנן אמר אסורה ורשב"ל אמר מותרת ופ"ה לשם דמותרת אף באכילה ואע"פ שהשוחט חייב מיתה כדאמר פרק ארבע מיתות (סנהדרין דף סא.) עד כאן לא אמר רשב"ל אלא בהמה אבל גברא בר קטלא הוא מידי דהוה אמשתחוה לבר דהר מותר ועובדו בסייף אלמא אף בעובד עבודת כוכבים אין שחיטתו נאסרת בכתם : התם בעי למיטעם טעמא דאיסורא · תימה מאי שנא אוכל פרעוש או יתוש מאוכל שקצים ורמשים דהוא מין אף בסתמא בברייתא דהוריות (דף יא.) שהבאתי לעיל י"ל דהכא מיירי במפרש בהדיא דלכך הוא עושה א"נ התם קתני אוכל שקצים ורמשים דמשמע הרבה בזה אחר זה דמקמייתא טעם טעמא אבל הכא קתני פרעוש אחד או יתוש אחד : דלא תיחות חיותא עילויה · משמע דאמר הכי לאשתמוטי כי היכי דלא תהוי איבה ותימה מאי איבה שייכא הכא הא (אין) מורידין ואפילו לכתחלה י"ל דמורידין היינו כשידינו תקיפה בזה"ב אבל לא מעלין אף (ז) אין ידינו תקיפה היכא דאית ליה לאשתמוטי ומעיקרא הכי פריך השתא אחותי מחתינן כשידינו תקיפה אסוקי השתא מיבעיא כיון שיוכל לאשתמוטי ולילך לו :

לאפוקי לשם מורנא דלא · כפ"ה דאסור לרפאות בחנם אבל בשכר שרי משום איבה וראיה (ח) בפרק מי שאחזו (גיטין דף ע.) דרב שימי בר אשי עבדא ליה להאי עובד כוכבים לדבר אחר ואיתסי אלמא שרי לרפאות עובד כוכבים אלא ודאי בשכר הוה ועוד י"ל דהתם נמי בחנם הוה ולהתחכם ברפואות יכול להיות מותר וכן משמע מפני שלא היה בקי ברפואות עשה כן : ברופא

*) [שמו"ר פל"א ובתנחומא פ' משפטים]

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פ"י מהלכות עבודת כוכבים הל' א ופ"ד מהלכות רוצח הל' י סמג לאוין קנג טוש"ע יו"ד סי' קנח סעיף ב' וטוש"ע חו"מ סי' תכה ס"ה:

כד ב מיי' פי"א מהל' גזילה ואבידה הלכה ב סמג עשין עד טוש"ע ח"מ סי' רסו סעיף ב :

כה ג מיי' פ"ד מהלכות רוצח הלכה יב (ופ"ט מהלכות עבודת כוכבים) סמג לאוין קסג טוש"ע ח"מ סימן תכה סעיף ה וטוש"ע י"ד סימן קנח סעיף א :

כו ד ה מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה י ופי"א מהלכות אבידה הלכה ב סמג שם וסי' עד טוש"ע ח"מ סימן תכה סעיף ה וסימן רסו סעיף ב :

[כדאיתא ב"ק פא: ובסנהדרין עג.]

כז ו מיי' פ"ד מהלכות רוצח הלכה י סמג שם טוש"ע ח"מ סימן תכה סעיף ה וטור ש"ע י"ד סימן קנח סעיף ב :

כח ז מיי' פ"ב מהלכות מילה הלכה א סמג עשין כח טור וש"ע י"ד סימן רסד סעיף א :

רבינו חננאל

דתניא העובדי כוכבים והרועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אלו כולן בשכר שרי · ודחאם אביי ואמר המילדת יכולה לומר לעובדת כוכבים דידן דמנטרי שבתא מחללינן עלייהו שבתא דידכון דלא מנטרי שבתא לא מחללינן עלייהו שבתא' באנוקי אי פנויה היא יכולה למימר בעינא לאינסובי ולא מגלינא נפשאי ואי אשת איש היא יכולה למימר לא מזדהמנא באפי בעלי · העובדי כוכבים והרועים נמי יכיל למימר ברי קאי אאיגרא ומסתפינא דלמא נפיל ואנא רהיטנא לאחותיה אי נמי נקיטא לי זימנא לבי דוור כלומר קבע לי זמן השופט שאם לא אבוא יתחוך עלי הדין ואני רץ לומר לו הנה באתי : תני רבי אבהו קמי דר' יוחנן המינין והמסורות והמומרין והאפיקורסין היו מורידין אבל לא מעלין אמר ליה אני שונה לכל אבידת אחיך לרבות את המומר כי אחיך הוא ואת תנית מורידין סמי מכאן מומר ש"מ דאפיקורוס רע מן המומר הוא : איתמר (מ"ש) מומר לאכול נבילה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר להכעיס מין הוא וחד אמר אפילו להכעיס מומר אלא איזהו מין זה העובד אלילי כוכבים · מיתיבי אכל פרעוש אחד או יתוש אחד הרי זה מומר והא הכא להכעיס הוא וכו' ופשוטה היא : אמר מר היו מורידין ולא מעלין ומקשינן אחותי מחתינן להו אסוקי אצטריך ליה למימר דלא מסקינן · ופרקינן לא נצרכא אלא אם היתה מעלה בבור ויכול לעלות מגררה ואומר לו שלא ירד עליך חיה רעה אני מגררה או מטיל אבן גדולה על פי הבור ואומר לו להעביר בהמותיי אני צריך ומתיירא שמא יפלו בבור כלומר והיו באין בעלילות אבל לא היו הורגין אותם בידים : ת"ר ישראל מל את העובד כוכבים לשום גירות אבל לרפאותו משום מורנא אסור פי' מורנא תולעים כדגרסי' בגמ' דטריפות [דף מט] מורנא פליגי בה רב אחא ורבינא : ועובד כוכבים לא ימול את ישראל מפני שחשודין על שפיכות דמים ואפי' אחרים [עומדים] על גביו דמצלי ליה לסכיניה ומשוי ליה כרות שפכה דברי ר"מ והכ"א בינו לבינו לא ימול אבל מל הוא בזמן שאחרים [עומדים] על גביו ולא חיישינן דלמא מצלי ליה לסכינא ומשוי ליה לינוקא כרות שפכה ומקשי' ע"ב

מסורת הש"ס

[גיטין מה:]

הוריות יא.

הגהות הב"ח

(א) גמ' פליגי ביה רב אחא : (ב) שם אבן על פי הבור מכסה אמר בעינא לאעבורי חיותא רבינא אמר לא נצרכא שאם היה סולם : (ג) רש"י ד"ה שאם וכו' לעלות בה מגררה : (ד) תוד"ה אני וכו' וכמו דאתרבי ישראל אתרבי נמי מומר לכולהו : (ה) בא"ד ואמרינן נמי בירושלמי : (ו) ד"ה וחד וכו' ומאי איכא למימר בהא דקתני ואיזהו מומר אוכל נבילות וטרפות שקצים ורמשים : (ז) ד"ה דלא וכו' אלא אם אין ידינו : (ח) ד"ה לאפוקי וכו' וראיה מפרק מי שאחזו וכו' עבד ליה :

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ולא וכו' דכתי' וכו' ולא תשנאו. ופי' עיין לקמן דף סד ע"ב תוס' ד"ה איזהו וכבר כתבתי בכתובות מסכת ...

ברופא מומחה דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן אם היה מומחה לרבים מותר וסבר רבי יהודה כותי שפיר דמי והתניא *ישראל מל את הכותי וכותי לא ימול ישראל מפני שמל לשם הר גרזים דברי רבי יהודה אמר לו רבי יוסי וכי היכן מצינו מילה מן התורה לשמה אלא מל והולך עד שתצא נשמתו אלא לעולם איפוך כדאפכינן מעיקרא ודקא קשיא דרבי יהודה אדר' יהודה ההיא דרבי יהודה הנשיא היא דתניא רבי יהודה הנשיא אומר מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה ת"ל ואתה את בריתי תשמור אמר רב חסדא מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב לה' המול ורבי יוסי המול ימול ואידך הכתיב לה' המול ההוא בפסח כתיב ואידך נמי הכתיב המול ימול *דברה תורה כלשון בני אדם איתמר *מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה דרו בר פפא משמיה דרב אמר ואתה את בריתי תשמור *ורבי יוחנן אמר המול ימול מאי בינייהו ערבי מהול וגבנוני מהול איכא בינייהו מאן דאמר המול ימול איכא ומ"ד את בריתי תשמור [א]ליכא ולמאן דאמר המול ימול איכא והתנן *[ב]קונם שאני נהנה מן הערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי עובדי כוכבים אלמא אף על גב דמהילי כמאן דלא מהילי דמו אלא איכא בינייהו ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ולא מלוהו למ"ד ואתה את בריתי תשמור [ג]איכא למאן דאמר המול ימול ליכא ולמ"ד המול ימול ליכא והתנן *[ד]קונם שאני נהנה ממולים אסור בערלי ישראל ומותר במולי עובדי כוכבים אלמא אע"ג דלא מהילי כמאן דמהילי דמו אלא איכא בינייהו אשה למ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המול ימול [ה]איכא דאשה כמאן דמהילא דמיא ומי איכא למאן דאמר אשה לא והכתיב °ותקח צפורה צר קרי ביה *) ותקח והכתיב ותכרות קרי ביה ותכרת דאמרה לאיניש אחרינא ועבד ואיבעית אימא אתיא איהי ואתחלה ואתא משה ואגמרה:

מתני' [ו]מתרפאין מהן ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות ואין מסתפרין מהן בכל מקום דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [ז]ברה"ר מותר אבל *לא בינו לבינו:

גמ' מאי ריפוי ממון ומאי ריפוי נפשות אילימא *ריפוי ממון בשכר ריפוי נפשות בחנם ליתני מתרפאין מהן בשכר אבל לא בחנם [ח]אלא ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה ריפוי נפשות דבר שיש בו סכנה והאמר רב יהודה אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו אלא ריפוי ממון בהמתו ריפוי נפשות גופיה והיינו דאמר רב יהודה אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו אמר רב חסדא אמר מר עוקבא [ט]אבל אם אמר לו סם פלוני יפה לו סם פלוני רע לו מותר סבר

*) וַתִּקַּח כו' ביה וַתִּכְרֹת. יעב"ץ

רש"י

רופא מומחה · לא מרע נפשיה לשוייה כרות שפכה: אלא לעולם איפוך כדאפכינן מעיקרא · דלרבי יהודה כותי אסור ועובד כוכבים מותר דעובד כוכבים אין דרכו למול בניו לשם עבודת כוכבים ולשפיכת דמים לא חייש הואיל ואחרים על גביו: ודקשיא לך דרבי יהודה אדרבי יהודה · דפסיל מילת עובד כוכבים מגזירת הכתוב ההיא ר' יהודה הנשיא היא: מ"ט דרבי יהודה · בר פלוגתא דרבי יוסי דפסיל כותי: לה' המול · ועשה פסח לה' המול וגו' ודריש ביה מילה לשמה הלכך כותי פסול דמל שלא לשמה אבל עובד כוכבים לא מהיל אלא אדעתא דישראל שאומר לו מהול והיינו לשמה: המול ימול · רבויא הוא: בפסח כתיב · לה' דקרא אפסח קאי שתהא עשייתו לשמה: ואתה את בריתי תשמור · ורעך אחריך ולא עובד כוכבים: המול ימול · קרי ביה המל ימול מי שהוא מהול ימול אחרים: גבנוני · אומה מהולה: קונם שאני נהנה לערלים · מה שאני נהנה מן הערלים אסור עלי בקונם וקונם הוא לשון הקדש: שמתו אחיו מחמת מילה · ולא מהלוהו לזה שלא ימות: ותקח · ע"י שליח: ותכרת · אמרה לאחר וכרת: **מתני'** מתרפאין מהן · מקבלין מהן רפואה: ממון ונפשות · בגמרא מפרש: ואין מסתפרין מהן בכל מקום · אפילו בשבילי רה"ר שעוברין שם תדיר שמא יחתוך צוארו בתער: **גמ'** רפוי נפשות בחנם · כלומר מעצמו ומנפשו הוא עושה כמו אם יש את נפשכם (בראשית כג) בדעתכם: בשכר · לא קטיל דחייש להפסדא דאגריה: ריפוי ממון · מכה שאין בה סכנה שיכול העובד כוכבים לקלקלו שתכאב לו יותר ויוליא ממון לרפאות: ריבדא דכוסילתא · כלי אומן המקיז בכתפים ריבדא מכת הכלי ובלעז פיינדר"א כלומר אי כבדא לי ריבדא דכוסילתא שהקיז לי אומן ישראל לא אמינא לעובד כוכבים לאסוייה להעביר הכאב דאסור למסור גופו ביד עובד כוכבים: ריפוי נפשות גופו · ואפי' אין סכנה בדבר:

תוספות

ברופא מומחה · ואפילו אינו מומחה למילה לא מרע נפשיה בכל דבר שיתעסק בו: וכי היכן מצינו מילה לשמה · הכא משמע דלרבי יהודה אע"ג דבעי מילה לשמה מכשר לה בעובד כוכבים ותימה מ"ש מגט דבעינן לשמה ופסלינן כתיבת עובד כוכבים בגט פ' [המביא] (גיטין דף כג. ושם ד"ה עובד כוכבים) משום דעובד כוכבים אדעתא דנפשיה קעביד וי"ל דלא דמי דלעולם עובד כוכבים סתמא קא עביד גבי מילה דסתמא לשמה קאי כל זמן שאינו עושה לשם הר גרזים אם כן בעובד כוכבים דסתמא קעביד כשרה אבל גט אשה סתמא לאו לשמה דסתם אשה לאו לגירושין עומדת הלכך גט בעובד כוכבים פסול והלכך צריך שיפרש כותב הגט בתחלת הכתיבה אני כותב לשם פלונית והוא הדין בס"ת צריך שיאמר בפירוש בתחלת הכתיבה אני כותב לשם תורת ישראל והאזכרות לשם קדושה דסתמא לאו לשמו קאי וכן משמע פרק הניזקין (גיטין דף נד:) אזכרות שלו לא כתבתי לשמן משמע לא פירשתי לשמן דאי סתמא כשר עד שיפרש שלא לשמן היה לו לומר כתבתים שלא לשמן וכן משמע נמי בפרק השולח (שם דף מה:) גבי רשב"ג שהתיר בצידן ליקח ספרים מעובד כוכבים ומקשה ורשב"ג עיבוד לשמן בעי כתיבה לשמן לא בעי ומדפסיל כתיבה בעובד כוכבים ש"מ דסתמא לאו לשמן דאי סתמא לשמן ליתכשר כמו במילה וא"ת כיון דסתמא לאו לשמן א"כ פרק השולח (שם דף מה:) גבי ס"ת תפילין ומזוזות שכתבן מין מסור עובד כוכבים ועבד אשה וקטן וכותי וישראל מומר פסולים שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה למה לי קרא תיפוק ליה דעובד כוכבים סתמא עביד וסתמא פסול וי"ל דתני עובד כוכבים אגב אשה וקטן דה"נ תנא מין דבלאו קרא פסול משום דסתמא לעבודת כוכבים: **דברה** תורה כלשון בני אדם · אומר ר"י דמאן דלית ליה הכא דברה תורה כלשון בני אדם יכול להיות שאינו חולק על השב תשיב ועל הוכח תוכיח וכיוצא בהן דדרשינן להו (ב"מ דף לא.) דלא אשכחנא תנא דפליג ורא"ה דר"ש אמר פרק מציאת האשה (כתובות דף סז:) על העבט תעביטנו דברה תורה כלשון בני אדם ור' שמעון גופיה דריש בפ"ק דר"ה (דף ח.) עשר תעשר וצריך עיון בדבר דמאיזה טעם אומר התלמוד פעמים כך ופעמים כך[א]: ה"ג **קונם** שאני נהנה · ולא גרס ביו"ד דא"כ הוי דברים שאין בהם ממש ואין חל כדאמרינן בנדרים (דף טו.) גבי שאני ישן: **אלמא** אע"ג [ג] (דלא מהילי כמאן דמהילי) דמוי תימה מאי קפריך מנדרים למ"ד המול ימול דלמא שאני נדרים דהלך בהן אחר לשון בני אדם והתם נמי דקפשיט מקרא קרא ל"ל הא אמר בנדרים הלך אחר לשון בני אדם וי"ל דהתם מפיק ליה מקרא כי לא נתברר לנו לשון בני אדם אם לא מן הפסוק וכיוצא בזה איכא בפ"ק דפסחים (דף ג.) והא קמ"ל דאור כוכבים אור הוא ונפקא מינה לנודר *אי נמי שפיר פריך קראי אהדדי דהתם נפיק מקרא דכל העובדי כוכבים ערלים ואין מילתם חשובה לקרותה מילה וקשה למאן דסבר למימר דהוי ערבי וגבנוני בכלל מהולים: **איכא** בינייהו אשה · תימה אמאי לא אמר איכא בינייהו מומר לערלות דלמ"ד ואתה את בריתי[א] ליכא שאינו בכלל לשמור כדאמרינן פרק השולח (גיטין דף מה.) דישראל מומר לאו בר קשירה כאותה שהבאתי לעיל מפני שאינו חפץ לקשור ה"נ נימא שאינו בר מילה כיון שאינו חפץ לימול ולמ"ד המול ימול איכא דאמרי לעיל אע"ג דלא מהילי כמאן דמהילי דמו ואור"י דמומר לערלות מיהו בר שמירת ברית הוא אלא שאינו חפץ אבל מיהו בר שמירת ברית הוא אם יחפוץ ובגיטין גבי קשירה הכי קאמר כל שאינו בקשירה כלומר שאינו מקיים מצות וקשרתם אינו בכלל וכתבתם וזה מבטל מצות קשירה מעליו: **אשה** לאו בת מילה היא · יש לפסוק כרב ואין אשה כשרה למול דקי"ל כרב לגבי רבי יוחנן דאף על גב דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן בהא הלכה כרב דברייתא דרבי יהודה הנשיא קיימא כוותיה אבל בה"ג פסק דאשה כשרה למול ולרב דאמר אינה כשירה למול צריך לפרש בפרק קמא דקדושין (דף כט.) דמצריך אותו ולא אותה למדרש שאינה חייבת למול בנה היינו לבקש למהלו:

א) ועמ"ש תוספות סוטה כד. ד"ה ור' יונתן ב) [וע"ע תוספות יבמות עא. ד"ה שאני ע"ש היטב ובנדרים הר"ן יד: במשנה ד"ה קונם שאני ישן וע"ע תוספות כתובות נט. ד"ה קונם] ג) [נ"ל דמהילי כמאן דלא מהילי]

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פ"ב מהל' מילה הלכה א סמג עשין כח טוש"ע י"ד סימן רסד סעיף א:

ל ב מיי' פ"ט מהלכות נדרים הלכה כב סמג לאוין רמב טוש"ע י"ד סימן ריז סעיף מא:

לא ג מיי' פ"ב מהל' מילה הלכה א סמג עשין כח טוש"ע י"ד סימן רסד סעיף א:

לב ד מיי' פ"ט מהלכות נדרים הלכה כב סמג עשין כח טור ש"ע י"ד סימן ריז סעיף מב:

לג ה מיי' פ"ב מהלכות מילה הלכה א סמג עשין כח טוש"ע י"ד סי' רסד סעיף א [וברב אלפס שבת סוף פרק יט דף סא: בזה"ל לר' יוחנן דאמר המול ימול כיון דישראל הוא אפי' ערלים כמהולים דמו אתתא נמי בכלל ישראל היא ומהלא]:

לד ו מיי' פי"ב מהלכות רוצח הלכה ט סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קנה סעיף א:

לה ז מיי' שם הלכה יא וסמג שם טוש"ע י"ד סימן קנו סעיף א:

לו ח ט מיי' שם הל' ט י סמג שם טור וש"ע י"ד סי' קנה סע"א:

רבינו חננאל

עובד כוכבים כלל כלל לא ימול והתניא עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה[רופא] עובד כוכבים ורופא כותי ימול עובד כוכבים ואל ימול כותי דברי ר"מ ופרקי' כי קא שרי ר"מ ברופא עובד כוכבים מומחה דלא מרע נפשיה דחייש דלמא מסקי עליה שם רע ואומרים דקטיל לאינשי וכן כי אתא רב דימי אמר עובד כוכבים אם היה רופא מומחה לרבים מותר והא דתניא ישראל מל כותי אבל כותי לא ימול ישראל מפני שמל לשום הר גרזים דברי רבי יהודה אוקימנא בר' יהודה הנשיא דסבר מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה שנאמר ואתה את בריתי תשמור א)אתה ולא כותי וכ"ש עובד כוכבים ועוד כתיב ועשה פסח לה' הוא שכשר למול אבל עובד כוכבים לא ורבי יוסי חולק עליו ואומר וכי היכן מצאנו בתורה מילה לשמה אלא כותי כיון שהוא מהול מל והולך עד שתצא נפשו ואמרינן מאי טעמא דר' יוסי דכתיב המול ימול יליד ביתך וגו' המול ימול מכל מקום ואפילו כותי: איתמר מנין למילה בעובד כוכבים שהיא פסולה משום רב אמרי ואתה את בריתי תשמור ר' יוחנן אמר מהכא המול ימול יליד ביתך פי' המהול ימול לאפוקי עובד כוכבים דלאו מהול הוא: ואמרינן מכדי רב ור' יוחנן תרוייהו פסלי בעובד כוכבים מאי בינייהו ואמרינן ערבי מהול וגבנוני פי' גבנוני מבני אברהם הם ומהולים ושוכנים בהרי גבנונים לפיכך נקראים גבנונים לרב אפילו אלו שהן מהולים פסולין דלאו ברית הן ור' יוחנן אמר כיון שמהולין הן שרי. ומקשינן וכי מולי עובדי כוכבים מהולין נקראין והתנן האומר קונם שאיני נהנה לערלים מותר בערלי ישראל ואסור במולי עובדי כוכבים הנה עובדי כוכבים אפילו הן מולין ערלין הם חשובים אלא איכא בינייהו יהודי ערל כגון שמתו אחיו מחמת מילה כלומר משפחה ידועה כיון שמלין אותן מתים מכח דם המילה לרב מותר כגון זה למול אחרים ור' יוחנן אמר כיון שאינו מהול אסור איני והתנן קונם שאיני נהנה למולים אסור בערלי ישראל וכו' הנה ערלי ישראל מולין הן חשובין והיאך אוסר ר' יוחנן. אלא אשה איכא בינייהו רב אסר אשה למול דלאו בת ברית היא ור' יוחנן שרי דאשה כרמהילא דמיא. ומקשינן לרב איני והכתיב ותקח צפורה צר ודחי קרי ליה ותקח כלומר עשתה אחרים שיקחו וכן פי' ותכרת. איבעי תימא צפורה אתחלה ומשה רבינו גמר המילה: **מתני'** מתרפאין מהן ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות. אוקימנא ריפוי ממון כגון בהמתו של ישראל שהוא ממונו וריפוי נפשות ריפוי בגופו וכדרב דאמר אפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מן העובדי כוכבים. ואע"פ שאין

א) נראה מזה דרבינו לא גריס אלא לעולם איפוך אלא הך כרייתא דאוסר לכותי למול לישראל ר"י הנשיא היא ומפיק לה מקרא דאפי' כותי אסור למול וצ"ע.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה איכא וכו' את בריתי תשמור ליכא:

נ"ל א"כ. מהרש"א ומהר"ם

מסורת הש"ס (בשוליים): [תוספתא פ"ג] · [קדושין יז: וש"נ] [יבמות מב.] · [נ"ל ור' יוחנן אמר המול וכו'] · נדרים לא: [יבמות עא.] · נדרים שם יבמות שם · שמות ד · [עי' תוספות לקמן כט. ד"ה אבל לא] *[דוגמתו בנדרים מח:]

סבר שולי משאיל לו כי היכי דמשאיל לו משאיל לאיניש אחרינא ואתא ההוא גברא לאורועי נפשיה אמר *רבא א"ר יוחנן ואמרי לה אמר רב חסדא אמר ר' יוחנן ^א ספק חי ספק מת אין מתרפאין מהן ודאי מת מתרפאין מהן(א) מת האיכא חיי שעה לחיי שעה לא חיישינן ומנא תימרא דלחיי שעה לא חיישינן דכתיב °אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם והאיכא חיי שעה אלא לאו לחיי שעה לא חיישינן מיתיבי לא ישא ויתן אדם עם המינין ואין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה *מעשה בבן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל וא"ל ר' ישמעאל אחי הנח לו וארפא ממנו ואני אביא מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור את הדבר עד *שיצתה נשמתו ומת קרא עליו ר' ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חביריך שהיו אומרים °ופורץ גדר ישכנו נחש ^ב שאני מינות דמשכא דאתי למימשך בתרייהו אמר מר לא עברת על דברי חביריך שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש איהו נמי חויא טרקיה *חויא דרבנן דלית ליה אסותא כלל ומאי ה"ל למימר °וחי בהם *ולא שימות בהם ור' ישמעאל ^ג הני מילי בצינעא אבל בפרהסיא לא דתניא *היה רבי ישמעאל אומר מנין שאם אומרים לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג שיעבוד ואל יהרג ת"ל וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפילו בפרהסיא ת"ל °ולא תחללו את שם קדשי אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ^ד כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן ואיכא דאמרי אמר רבה בר בר חנה אמר ר"י כל

מכה

רש"י

סבר · העובד כוכבים: שולי קא משייל · האי ישראל מדלא בעי לאיתסי מגלאי לא סמיך עלי ושולי קא משייל לנסותי אם אומר לו אמת: ספק חי ספק מת · חולי שאם לא ירפאנו רופא ספק יחיה ספק ימות אין מתרפאין מהן דעובד כוכבים ודאי קטיל ליה ומוטב שיניח אולי יחיה: ודאי מת מתרפאין · היכא דידעינן שאם לא ירפאנו ימות ואין כאן ישראל לרפאותו מתרפאין מהן דעובד כוכבים מאי עביד ליה הא בלאו הכי מיית ושמא ירפאנו העובד כוכבים: חיי שעה · שהעובד כוכבים ממהר להמיתו ושמא יום או יומים יחיה: אם אמרנו נבוא העיר · בארבעה אנשים מצורעים כתיב אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה ואם ימיתנו ומתנו: [והאיכא חיי שעה· ומיתה מיד]: לא חיישינן · הואיל וסופו למות כאן: יעקב איש כפר סכניא · כדאמרן בפרק קמא (דף יז.): מקרא מן התורה · לקמיה מפרש ליה: עד שיצתה נשמתו · במותר: ויצתה נשמתך בטהרה · במותר: ופורץ גדר · עובר על דברי חכמים ישכנו נחש כדלקמן: איהו נמי חויא טרקיה · והיה יכול להתרפאות ולהנצל ולחיות ע"י זה ולחויא דרבנן נמי לא ניחוש שאילו נשכו היה יכול להתרפאות ולחיות: חויא דרבנן לית ליה אסותא כלל · שאם נשכו נחש בשביל שעבר על דברי חכמים לא תעלה לו רפואה וימות אם היה מתרפא מנשיכה זו סופו למות על ידי נשיכת חביריו שעובר על דברי חכמים חייב מיתה: מאי הוה ליה· למימר מאי מקרא היה רוצה להביא: בפרהסיא· יש חילול השם שיולא [לחוץ] ולמידין ממנו לחלל בקדושת השם: כל מכה שמחללין עליה את השבת· דהיינו מכת סכנה אבל שאין בה סכנה מתרפאים ולית ליה דרב יהודה דאפילו ריבדא דכוסילתא לא מסי(ב):

תוספות

לחיי שעה לא חיישינן · והא דאמרינן ביומא (דף פה.) מפקחין עליו את הגל בשבת לחוש לחיי שעה אלמא חיישינן דאיכא למימר דהכא והתם עבדינן לטובתו דהתם אם לא תחוש ימות והכא אם תחוש ולא יתרפא מן העובד כוכבים ודאי ימות וכאן שבקינן הודאי למיעבד הספק: לא ישא ויתן עם המינים · פי' להאריך עמהם בדברים פן ימשכוהו: שאני מינות דמשכא · לכאורה משמע דאפי' מרופא מומחה שמתרפאין מהן מ"מ מן המינין אסור להתרפאות שום חולי וא"ת דהא לקמן (דף כח.) בשמעתין ר' אבהו קיבל סמא מן יעקב מינאה וי"ל דאף במינים לא אסרו אלא ברפואה שמזכיר בה שם עבודת כוכבים ואומר שהעבודת כוכבים מועלת לכך ובהא ודאי אתי לאמשוכי ואסור כי ההיא דירושלמי דהכא מעשה בר"א בן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא שמו לרפאותו בשם רבו ולא הניחו רבי ישמעאל וכן אם אמר הרופא אפילו איני מין קח ממים של עבודת כוכבים פלונית או מעלים שלפני עבודת כוכבים אסור כדאמרינן פרק כל שעה (פסחים דף כה.) בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה ואור"י דמיירי כגון שאומר לו שאותם מים או אותם עלים מועילין ולא אחרים כגון ע"י שד שמטעהו כי לפעמים יש כח ביד שדים להטעות כדי לטרדם כדאיתא לקמן פרק ר' ישמעאל (דף נה.) דההוא בית עבודת כוכבים דכי הוה מיכוף עלמא ולא אתי מיטרא מיתחזי בחילמא ואמר שחטו לי גברא ושחטו ליה ואתי מיטרא אבל בשאינו תולה תועלת בהם יותר מאחרים אלא שאומר לו הבא לי מים או עלים מותר להביא אף מעבודת כוכבים והכי איתא בירושלמי בפרק שמונה שרצים בכל מתרפאין חוץ מעבודת כוכבים עד שאמר לו הב לי עלין מעבודת כוכבים אבל אמר לו הב לי עלין סתם מביא נועלין של עבודת כוכבים והא דאמרינן בירושלמי ר' יונה הוה נמרמורין ואייתי ליה מן זכרות דהווי ולא שתה אייתין לר' אבא ושתה א"ר מנא אילו הוה ידע ר' אבא מן הן הוין לא הוה שתי אמר רב הונא מתניתין נמי אמרה כן אין מתרפאין בגלוי עריות התם נמי מיירי שאומר אותו דבר יועיל ולא אחר: חויא דרבנן דלית ליה אסותא · (ג)פ"ה שכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה וא"ת איהו נמי לא הוי אסותא וי"ל דמעיקרא פריך הכי איהו נמי חויא טרקיה ולמה לא הניחו ר' ישמעאל להתרפאות שהרי אם ישכנו פעם אחרת יתרפא גם ממנה ומסיק חויא דרבנן דלית ליה אסותא אותו ישכנו ולא יתרפא עוד ומוטב שימות בנשיכת נחש זה זכאי בלא פריצת גדר ואל ימות חייב בפריצת גדר*: יכול אפילו בפרהסיא ת"ל ולא תחללו את שם קדשי · ומיהו רבנן פליגי עליה דר' ישמעאל בפרק בן סורר (סנהדרין דף עד.) ואמרי דבפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור ובצנעא יש חילוק בין עבודת כוכבים לשאר מצות דבשאר מצות יעבור ובעבודת כוכבים יהרג ולר' ישמעאל אין שום חילוק דבצנעא בכולן יעבור ואל יהרג ובפרהסיא בכולן יהרג ואל יעבור ומעשה דבן דמא פרהסיא הוה ולפיכך לא הניחו רבי ישמעאל ולפי זה נוכל לומר דהא דעבד ליה יעקב מינאה לר' אבהו לקמן בשמעתין (דף כח.) בצנעא הוה ובשאלתות דרב אחאי (פרשת וארא) פוסק כרבנן דר' ישמעאל וכן מוכח סוגיא דתלמודא פ"ב דכתובות (דף יט.) דאמר רבא מי איכא מידי דאילו אתו עדים לקמן לאמלוכי אמרינן להו חתומו שקר ואל תהרגו *דאמרינן אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים והיינו כרבנן דאי כר' ישמעאל אי בצנעא אפי' עבודת כוכבים נמי ואי בפרהסיא אפי' שאר עבירות נמי לא אבל קשיא דרבא גופיה אמר לקמן פרק ר' ישמעאל (דף נד.) הכל היו בכלל לא תעבדם כשפרט לך הכתוב וחי בהם יצא אונס והדר כתיב לא תחללו ואפי' באונס כאן בצנעא כאן בפרהסיא משמע אתאן לר' ישמעאל ול"ע* ואם רצה להחמיר על עצמו אפי' בשאר מצות רשאי כמו ר' אבא בר זימרא דירושלמי שהיה אנס עובד כוכבים א"ל אכול נבלה ואי לא קטילנא לך א"ל אי בעית למיקטלי קטול ומחמיר היה דמסתמא בצנעא הוה: כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן · ופ"ה ופליג אדרב יהודה דאמר לעיל אפי' ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו וקשה דלעיל כי פריך מרב יהודה למאי דמפרש ריפוי ממון אין בו סכנה ומסיק ממון בהמתו נפשות גופו והיינו דרב יהודה ה"ל לאתויי על מתני' מילתא דר' יוחנן דמפליג בין שיש בו סכנה לאין בו סכנה וה"ל למפרך ולרב יהודה מאי איכא למימר אלא לאו שמע מינה דליכא מאן דפליג עליה דרב יהודה לכך נראה לר"ת דודאי לא פליגי ור' יוחנן איירי בחולה ויש בו סכנה כגון מכה שמחללין עליה את השבת אין להתרפאות מהן כי לא מרעי נפשייהו בה כי אם ימות דמצי לאשתמוטי ולומר מסוכן היה וכי אין בו סכנה מותר להתרפאות ואף כשאינו מומחה דודאי לא ימיתנו דלא מצי לאשתמוטי ואי קטלי מרעי נפשייהו אבל בבריא כגון ריבדא דכוסילתא מיהא אסור שהעובד כוכבים מזיקו ואינו חושש כי לא מרע נפשיה אם ימיתנו שיאמרו העולם בודאי במזיד הזיקו מפני שהיה סונאו וא"ת לעיל כי פריך מרב יהודה אמאי לא אוקי לה מתני' בחולה דאיכא לפלוגי בין אין בו סכנה ליש בו סכנה וכדקס"ד מעיקרא ממון אין בו סכנה נפשות יש בו סכנה ור' יהודה בבריא הוא דאיירי וי"ל דמשמע ליה דמתניתין מיירי בכל ענין בין בבריא בין בחולה ואי מוקמת ליה כדמעיקרא ריפוי ממון דשרי לא יהא אלא בחולה ואין בו סכנה אבל השתא דממון בהמתו ונפשות גופו איירי בכל ענין בין בבריא בין בחולה שיש בו סכנה אי נמי ניחא ליה לפרש מתניתין דהכא כההיא דנדרים (דף לח:) המודר הנאה מחבירו מרפאהו ריפוי נפשות אבל לא ריפוי ממון ומפרש התם (דף מא:) ממון בהמתו ונפשות גופו והתם ליכא לשנויי ממון אין בו סכנה נפשות יש בו סכנה משום דס"ל דכל דבר של גוף חייב לרפאותו וכל מה שאמרנו שאסור בבריא וחולה שיש בו סכנה היינו ברופא שאינו מומחה אבל במומחה מותר כדאמר ר' יוחנן לעיל אם היה מומחה לרבים מותר ועל זה אנו סומכין להקיז דם מן העובדי כוכבים דלגבי הקזה כל המקיזים מומחים הם:

מכה

עין משפט נר מצוה

לז א ב מיי' פי"ב מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה ט סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קנה סעיף א:

לח ג מיי' פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ב סמג עשין ה טוש"ע י"ד סימן קנז סעיף א:

לט ד מיי' פי"ב מהל' רוצח הלכה ט סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קנה סעיף א:

רבינו חננאל

שאין מתרפאין מהן אם שואלין אותו ואמר לו סם א)רע לך מותר דאמר כי היכי דשאיל לדידי שאל נמי לרופא אחר ולא אתי לאורועי נפשיה: אמר רבב"ח אמר רבי יוחנן חולה ספק הי ספק מת אין מתרפאין מהן · ודאי מת מתרפאין· לחיי שעה לא חיישינן· איני והתניא לא ישא ויתן אדם עם המינין ב) ואין מתרפאין מהן ואפילו לחיי שעה ומעשה בבן דמא בן אחות רבי ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר (סמא)[סכניא] לרפאותו ולא הניחו רבי ישמעאל דסבר אע"ג דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם הני מילי בצנעא אבל בפרהסיא לא דתניא היה רבי ישמעאל אומר מנין שאם אומרים לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג שיהרג ואל יעבור ת"ל וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפי' בפרהסיא ת"ל ולא תחללו את שם קדשי ופרקינן הא דתניא אין מתרפאין מהן אפילו לחיי שעה מן המינין כגון יעקב איש כפר(סמא)[סכניא] שהיה מין. ומאי טעמא דמינות משכא ומשום הכי אסור לשאת ולתת עמהן · אמר רבי יוחנן כל

א) נראה דצ"ל סם זה יפה לך וסם זה רע לך. ב) פי' כופרין.

הגהות הב"ח

(א) גמרא ודאי מת מתרפאין מהן ודאי מת מתרפאין מהן האיכא חיי שעה: (ב) רש"י ד"ה כל מכה וכו' לא מתסינן מינייהו הס"ד: (ג) תוס' ד"ה חויא וכו' פ"ה שכל העובר · נ"ב צריך לומר שלא היה לפניו פרש"י שלנו ועיין פי' דבור זה בשו"ת דברי ריבות סימן רי"ג בטוב טעם:

[ועי' תוספות לקמן נד. ד"ה הא בצנעא ותוספות כתובות יט. ד"ה דאמר]

מסורת הש"ס

[נ"ל רבה]

[תוספ' דחולין פ"ב]

שיצתהנשמתו במותר כצ"ל ר"מ

[שבת קי.]

לקמן נד. יומא פה: סנהדרין עד.

*[סנהדרין עד.]

[ועי' תוס' שבת קי. ד"ה חויא]

דאמר מר כצ"ל ר"מ

גליון הש"ס

תוס' ד"ה חויא וכו' וא"ת איהו נמי. עיין תשובת רשד"ם חיו"ד סימן רכט:

תורה אור

אם אמרנו נבוא העיר מ"ב ז

ופורץ גדר ישכנו נחש קהלת י

וחי בהם ויקרא יח

ולא תחללו את שם קדשי שם כב

מסורת הש"ס

מכה של חלל אין מתרפאין מהן מאי בינייהו איכא בינייהו גב היד וגב הרגל *דאמר רב אדא בר מתנה אמר רב [א]גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל ומחללין עליהן את השבת אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב כל מכה שצריכה אומד מחללין עליה את השבת (א)אמר רב שמן בר אבא אמר ר' יוחנן [ב]והאי אישתא צמירתא כמכה של חלל דמי ומחללין עליה את השבת מהיכן מכה של חלל פירש רבי אמי [ג]מן השפה ולפנים בעי רבי *אליעזר ככי ושיני מאי כיון דאקושי נינהו כמכה דבראי דמו או דלמא כיון דגואי קיימי [ד]כמכה של חלל דמו אמר אביי ת"ש *[ה]החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ חושש הוא דלא הא כאיב ליה טובא שפיר דמי דלמא תנא היכא דכאיב ליה טובא חושש נמי קרי ליה ת"ש רבי יוחנן *חש בצפדינא אזל לגבה דההיא מטרוניתא עבדה חמשא ומעלי שבתא א"ל למחר מאי אמרה ליה לא צריכת אי צריכנא מאי אמרה אשתבע לי דלא מגלית אישתבע לה לאלהא ישראל לא מגלינא גלייה ליה למחר נפק דרשה בפירקא והא אישתבע לה לאלהא דישראל לא מגלינא אבל לעמיה ישראל מגלינא והאיכא חילול השם דגלי לה מעיקרא אלמא כמכה של חלל דמיא אמר רב נחמן בר יצחק שאני צפדינא הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים *מאי סימניה רמי מידי בי ככי ומייתי דמא מבי דרי ממאי הוי מקרירי קרירי דחיטי ומחמימי חמימי דשערי ומשיורי כסא דהרסנא מאי עבדא ליה א"ר אחא בריה דרבא מי שאור ושמן זית ומלח *ומר בר רב אשי אמר משחא דאווזא בגדפא דאווזא אמר אביי אנא עבדי כולהו ולא איתסאי עד דאמר לי ההוא טייעא אייתי קשייתא דזיתא דלא מלו תילתא וקלנהו אמרא חדתא ודביק *ביה דדרי עבדי הכי ואיתסאי ורבי יוחנן היכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן *אדם חשוב שאני והא רבי אבהו דאדם חשוב הוה °ורמא ליה יעקב מינאה סמא אשקיה ואי לא רבי אמי ורבי אסי דלחכוהו לשקיה פסקיה לשקיה דרבי יוחנן [ו]רופא מומחה הוה דרבי אבהו נמי רופא מומחה הוה שאני רבי אבהו דמוקמי ביה מיני בנפשייהו °תמות נפשי עם פלשתים אמר שמואל [ז]האי פרעתא סכנתא היא ומחללין עליה את השבת מאי אסותא למיפסק דמא תחלי בחלא (ב)לאסוקי גרדא דיבלא וגירדא דאסנא או ניקרא מקילקלתא אמר רב ספרא האי עינבתא פרוונקא דמלאכא דמותא היא מאי אסותא טיגנא בדובשא או כרפסא בטלייא אדהכי והכי ליתי עינבתא בת מינא וניגנדר עילוי חורותי לחורותי ואוכמתי לאוכמתי אמר רבא האי סימטא פרוונקא דאשתא היא מאי אסותא למחייה שיתין איתקוטלי וליקרעיה שתי וערב והני מילי דלא חיור רישיה אבל חיור רישיה לית לן בה רבי יעקב חש בפיקעא

רש"י

של חלל · בחלל גופו : מאי בינייהו · היא היא דהא קי"ל בפ"ב דיומא (דף פד.) דכל מכה של חלל מחללין עליה את השבת : (ג)גב היד · מחללין שבת אע"פ שאינה של חלל אבל ללישנא קמא אין מתרפאין ללישנא בתרא מתרפאין דהואיל ומתחזיא אי חזי דמקלקל בה לחיך ליה לסמא ומעבירו : שצריכה אומד · שמסוכנת כ"כ שצריך לאמדו אם יחיה ואם ימות : מכה של חלל אינה צריכה אומד לא גרסינן לה : אישתא צמירתא · חולי חמה בלע"ז מלווי"ד צמירתא לשון שריפה וחמימות ודוגמתו בהכונס צאן לדיר (ב"ק דף ס.) דצמרא למורי : מן השפה · שפתיים : ככי · זינגיב"ש : דאקושי · קשין הן : לא יגמע בשבת · דכל רפואה אסרו חכמים לעשותה בשבת היכא דליכא סכנה משום שחיקת סממנין במסכת שבת (דף עג:) : צפדינא · חולי השינים ובלע"ז מיסג"א : מטרוניתא · עובדת כוכבים היתה : עבדה · ליה רפואה חמשא בשבתא ומעלי בשבתא : בשבתא · מאי איעביד דלא מצינא למייתי גבך מפני תלמידי בני כלה : דרשה בפירקא · לימד הרפואה לכל : חילול השם · דאיכא סברה אישתבע ועבר אשבועתיה : דגלי לה מעיקרא · משעה שגילתה לו אמר לה דעי שלא נשבעתי ולא אמרתי באלהא דישראל אלא לאלהא דישראל : אלמא · מדבעי לאסויי בשבתא כמכה של חלל דמיא ולקמיה פריך כיון דהכי הוא היכי מיתסי מעובד כוכבים והאמר רבי יוחנן כל מכה שמחללין עליה [את השבת] אין מתרפאין מהן והכא לא גרס לה עד לקמן : ה"ג אלמא כמכה של חלל דמיא אמר רב נחמן בר יצחק שאני צפדינא הואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים : מאי סימניה · למידע דהוא צפדינא : רמי מידי בי ככי ואתי דמא מבי דרי · כשנותן כלום לתוך פיו יוצא מבין שיניו דם : דרי · הן שורות השינים : מקרירי קרירי דחיטי · מאכל של חיטין ואכלו כשהוא צונן מאד בימי חורף : כסא דהרסנא · דג שטיגנהו בשומן היוצא ממנו עם הקמח : מאי עבדא ליה · מטרונא לרבי יוחנן : משחא דאווזא בגדפא דאווזא · שמן אווזא המהוי באור וסכתן ע"י אחד מכנפי האווז על שיניו מבחוץ : טייעא · ישמעאל : קשייתא דזיתי · גרעינין של זיתים : דלא מלו תילתא · שלא הביאו שליש : וקלנהו אמרא חדתא · ליבן באור מרא חדשה פוסיי"ר בלע"ז ושרפן עליו : ודביק בי דרי · בשורות שינים מבפנים : אדם חשוב הוה · ומיסתפי ממלכותא למיקטליה : לחכוהו לשקיה · להעביר הסם שהוא חזק רבי אבהו הוה קרוב למלכות כדאמרינן בסנהדרין (דף יד.) ובכתובות (דף יז.) דנפקי אמהתא דבי קיסר ומשרו ליה ומגער למיני בקראי : שאני · ההוא מטרוניתא דר' יוחנן : דרופא מומחה הוה · דאמרינן לעיל (דף כז.) אם היה מומחה לרבים מותר דלא מרע אנפשיה : פרעתא · פצע מכת חרב : למיפסק דמא · של פרעתא אם יוצא יותר מדאי : תחלי בחלא · ישקוהו שחלים בחומץ תחלי קרישו"ן בלע"ז : לאסוקי · להעלות בשר שתחיה המכה : גרדא דיבלא · עשב ששמו יבלא כי ההוא דסוטה (דף י.) קמי רפוקא גרידי דיבלי : גירדא · שגורד שרשיה ונותן אותה גירדא עם גירדת עץ הסנה ועושה תחבושת : דאסנא · סנה : (ד)ניקרא מקילקלתא · תולעים שהתרנגולים מנקרין באשפה מאשפות ירים אביון מתרגמינן מקלקלתא מרים אבוכא (תהלים קיג) : עינבתא · אבעבוע הדומה לענבה מלנ"ט בלע"ז : פרוונקא דמלאכא דמיתותא הוא · כלומר מסוכן הוא להמית : טיגנא בדובשא · עשב הנקרא רוד"א בלע"ז ושותקים אותו עם הדבש : כרפסא · אפי"א בלע"ז : בטלייא · יין חזק מאד ומין יין הוא כדאמרינן לקמן (דף ל.) טילא חריפתא דמגרי זיקי : אדהכי · בעוד שהוא מחזר אחר סממנין אלו : עינבתא בת מינא · עינבתא מענבי הגפן בת מינא דוגמתה אם גדולה גדולה ואם קטנה קטנה : וניגנדר עליה · יגלגל עליה : חורותי לחורותי · לאבעבוע לבן ענבה לבנה : סימטא · קלו"ג בלע"ז נפח העומד באדם : פרוונקא דאישתא הוא · ע"י חולי ששמו חמה הוא בא וסימן הוא לה : שיתין איתקוטלי · מכת אצבע גרדה מדביקה בגודלו ושומטה ומכה בצפרנה : ואי חיור רישיה · נתבשל להוציא הליחה היא רפואתו : בפיקעא

תוספות

מכה של חלל · פ"ה שכנגד חלל הגוף ובירושלמי מפרש כל שהוא מן החלל ולפנים : מכה שע"ג היד · פי' היינו חולי שעלה שם מאליו או שלא ע"י מכת חרב אבל מכת חרב אמרינן בכל מקום דמחללין עליה את השבת כדאמר שמואל בסמוך האי פרעתא מחללין עליה שבת דסכנה היא ומפרשים פרעתא מכת חרב :

איכא בינייהו גב היד · ה"ה דהוה מצי למימר איכא בינייהו פרעתא ומכה שהיא צריכה אומד :

ככי · פ"ה מקום מושב השינים זינגיב"ש וקשה דקאמר בסמוך כיון דאקושי ועוד דבפרק אלו טרפות (חולין דף נט:) גבי אריא כתור ככי ושיני ואין דרך להיות הזינגיב"ש עשרות וכן בהחובל (ב"ק דף לב:) שיתין תיכלי מטו לככא דקל חבריה שמע ובסוף המפקיד (ב"מ דף מב:) גבי ההוא תורא דלא ה"ל ככי ושיני למיכל לכך נראה לפרש ככי הם שינים גדולות מישאלי"ש בלע"ז ושיני הם האחרות* :

תחלי בחלא · ישקוהו שחלים בחומץ קרשו"ן וי"מ לשום על המכה :

בטילייא · פ"ה חזק כדאמרינן לקמן (דף ל.) טילא חריפא דמגרי זיקי ומיהו מליטו טילא יין חלש דאמר פרק מי שאחזו (גיטין דף ע.) גריעא דכולהו טילא חיורא :

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פ"ב מהלכות שבת הלכה ה סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן שכח סעיף ו :

מא ב מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ז [רב אלפס עוד בשבת פרק יד דף מג. וע"ש וגם ברב אלפס דהכא] :

מב ג ד מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סע"ג :

מג ה מיי' שם פכ"א הלכה כד סמג שם טוש"ע שם סעיף לב :

מד ו (מיי' פי"ב מהל' רוצח) סמג עשין מט טוש"ע י"ד סימן קנה סעיף א :

מה ז (מיי' פ"ב מהל' שבת הלכה ה) סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן שכח סעיף ז :

[וע"ע תוס' חולין נט: ד"ה נתור]

רבינו חננאל

מכה של חלל אין מתרפאין מהן וכל מכה של חלל מחללין עליה את השבת · אמר רב גב היד וגב הרגל כמכה של חלל הן ומחללין עליהן את השבת · וא"ר יוחנן מכה של חלל אינה צריכה אומד ואישתא צמירתא נמי כמכה של חלל דמי : מהיכן מכה של חלל מן השפה ולפנים וצפדינא נמי שהיא כאב שינים הואיל ומתחלת בפה וגומרת בבני מעיים כמכה של חלל דמי · פי' ככי שיני דרי בשר שעל גבי השינים : ר' יוחנן חש בצפדינא אזיל גבי עובדת כוכבים לאיתסויי מינה · והיכי עביד הכי והא איהו דאמר כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן והאי צפדינא מחללין עלית השבת · ופרקינן רבי יוחנן אדם חשוב הוה ומתייראין לעשות לו כלום רע . איני והא ר' אבהו דאדם חשוב הוה ורמא ליה יעקב מינאה סם בשוקיו ואילו לא מיהרו ר' אמי ורבי אסי וליחכו הסם מעל שוקי הוה פסקיה לשוקיה · ומשנינן אע"ג דרופא מומחה [הוי] ולא מרע נפשיה . משנאה גדולה דשנאי ליה לר' אבהו הני מינאי מפקרי נפשייהו ואמרי תמות נפשי עם פלשתים : ירושלמי מהו מכחול מינהון רבנן אמרי מאן דבעי מסתמי ליסתמי' · לוי אמר מאן דבעי לימות ימות רב לא עבד עינא א) כחללא והא אנן חמיין לון טעמין הדא קלוריתא נימר כד היא טבא טעם לה כד לית היא טבא קיימא לה וסמיא אהן אופיון סכנה הדא תירייקי ר' סימן אמר אסורה רבי יוחנן אמר מותרת כל שהוא מן השפה ולפנים מרפאין אותו בשבת · ר' חנינא בש"ר מעלין עצם של ראש בשבת וכן מעלין כנות אזנים בשבת ר' אבהו בש"ר יוחנן (אתי)[אהן] סומקא סכנה א"ר אבין ב)לוקטין לו עוקין בשבת רב אמר חמרא לבר מן עינא שרי לגו מן עינא אסיר שמואל אמר אהן רוק תפל אסור לעין בשבת מינה את יליף לחזויתא וכן עורדענא סכנה הדא גומרתא סכנה ונותנין עליה ג) רומץ בשבת ר' יהושע בן לוי הוה ליה קרוס ואורון ליה ר' חנינא ור' יונתן משחוק תחלופין ומיתן גו חמרא עתיקא ומישתי דלא ליסתכן ר' יעקב בש"ר יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים עבודת כוכבים כגון דאמר ליה הבא עלין של עבודת כוכבים וכן כל כיוצא בהן אמר רב הונא זאת אומרת שאין מתרפאין בגילוי עריות דתני חותרה שבת מכללה פי' להתרפות בדבר סכנה ובמכה של חלל כדאמרן נערה המאורסה לא הותרה מכללה ואפילו להתרפות כהדא חד בר נש רחם איתתא ואיסתכן שאלון לר' אלעזר דתיעבר קומוי או ישמע קולה ולא ימות ואמר לון ימות ולא כן איכא דאמרי אשת איש הות איכא דאמרי פנויה הות אבל נתן עיניו בה והיא כאשת איש א"ר חנינא זאת אומרת שאין מתרפאין בשפיכות דמים דתנן באהלות פ"ז האשה המקשה לילד מחתכין הולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים מפני שחייה קודמין לחייו. יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש ודחי רב חסדא שניא היא תמן דלא נודע מי הורג את מי: האי פרעתא סכנה ומחללין עליה את השבת פי' פצע כדמתר' פצע פידעא · פי' גרדא דיבלא גרידום שגורדת מעשב שנקרא הצב בלשון רבנן . ניקרא מקוקולתא התיכה של רעי מן האשפה. פי' עינבתא מורסא שצומחת בבשר בני אדם כמו ענבה והיא שחורה סכנה. סימטא פרונקא דאשתא היא פי' ניפחא אדמומית שלוחה של חמות היא כלומר חמות גדולה באה אחריה. פי' סקוטלי המכה שמכה בעת שאוחז אצבעו בגודלו ומכה המכה ההיא

א) גי' רבינו בירושלמי נראה שהוא כגי' הרמב"ן בספר תורת האדם בשער הסכנה ופי' דרב סבר דלא הוי כמכה של חלל ועי' בנדה דף נה ע"ב. ב) לפנינו בירושלמי הגירסא לוקטין לו עוקץ עקרב בשבת וע"ש פי' בפ"מ. ג) אולי צ"ל מתנין עליה רמץ ובירושלמי לפנינו איתא ונותנין עליה אמץ בפסח ואכן גי' רבינו נראה עיקר ודו"ק.

הגהות הב"ח

(א) גמ' (אמר רב שמן בר אבא וכו' את השבת) תא"מ ונ"ב ס"א א"ר שמן בר אבא א"ר יוחנן מכה של חלל אינה צריכה אומד והאי אישתא צמירתא נמי כמכה של חלל דמיא כך גורס האלפסי בפרק שמונה שרצים ועיין פירושו בדברי הר"ן בשם הרמב"ן : (ב) שם לאסוקי גרדא דיבלא · נ"ב עיין בערוך : (ג) רש"י ד"ה מאי בינייהו וכו' את השבת הס"ד ואח"כ מ"ה גב הרגל וגב היד מחללין עליהן את שבת אע"פ : (ד) ד"ה ניקרא מקילקלתא. נ"ב וכן הוא בב"ק דף כה :

גליון הש"ס

גמ' ורמא ליה יעקב מינאה. עיין מגילה דף כג ע"א תוספות ד"ה אמר ועע"ק :

עין משפט
נר מצוה

כו א ב מיי' פ"ב מהלכות שבת הלכה ופכ"א הלכה לא סמג עשין סס טוש"ע א"ח סימן שכח סעיף מג [וברב אלפס שבת פי"ד דף מג. ושם כל הענין]:

כז ג מיי' שם פ"ב הל' ד טוש"ע שם סע"ע:

[בחגיגה ה. כתבו זה בשם ר"ת]

[עי' פירוש רש"י שלפנינו בחגיגה שם כתב מש"ה נ ק ט זיבורא ועקרבא דאמרינן במסכת ע"ז חמימי לעקרבא וכו' והיינו כפי' ר"י דהכא]

מסורת הש"ס

[נ"א פי]

תולענא. יעב"ץ

[קדושין לא: וש"נ]

ולודהר. יעב"ץ

ולימלייה

ביצה כב.

בפיקעא אורי ליה רבי אמי ואמרי לה רבי אסי אורי ליה ליתי שב ביני אהלא *תולנא וצייר ליה בחללא דבי צוארא וליבריך עילויה נירא ברקא וטמיש ליה בנטפא חוורא וליקליה ובדר ליה עילויה ארהבי והבי ליתי קשיתא דאסנא לינח פיקעא להדי פיקעא וה"מ פיקעא עילאה פיקעא תתאה מאי לייתי תרבא דצפירתא דלא אפתח וליפשר ולישדי ביה ואי לא לייתי תלת טרפא קרא דמייבשי בטולא וליקלי וליבדר עילויה ואי לא (א)לייתי משקדי חלזוני ואי לא מייתי משח קירא ולינקוט בשחקי דכיתנא בקייטא ודעמר גופנא בסיתווא רבי אבהו חש באודניה אורי ליה ר' יוחנן ואמרי (ב)ליה בי מדרשא מאי אורי ליה כי הא דאמר אביי *אמרה לי אם לא איברי כולייתא אלא לאודנא ואמר רבא אמר לי מניומי אסיא כולהו שקיינו קשו לאודנא לבר ממיא דכולייתא לייתי כולייתא דברחא קרחא וליקרעיה שתי וערב ולינח אמללא דנורא והנהו מיא דנפקי מיניה לישדינהו באודניה לא קרירי ולא חמימי אלא פשורי ואי לא לייתי (ג)תרבא דחיפושתא גמלניתא וליפשר ולישדי ביה ואי לא למלייה לאודניה מישחא וליעבד שב פתילתא דאספסתא וליתי שופתא דתומא וליתוב ברקא בחד רישא וליתלי בהו נורא ואידך רישא מותבא באודנא וליתוב אודניה להדא נורא ויזדהר מזיקא ונישקול חדא ונגח חדא לישנא אחרינא ואי לא לייתי שב פתילתא ביקרא ושייף ליה מישחא דאספסתא ונייתי חד רישא בנורא וחד רישא באודניה ונשקול חדא ונגח חדא ויזדהר מזיקא ואי לא (ד)לייתי אודרא דנדא דלא משקף ונגח בה ולתלייה לאודניה להדי נורא *ומיזדהר מזיקא ואי לא לייתי גובתא דקניא עתיקא בר מאה שנין *ולימלחיה מילחא גללניתא ולקלי ולידבק וסימנך רטיבא ליבשתא ויבשתא לרטיבא אמר רבה בר זוטרא אמר רבי חנינא *מעלין אזנים בשבת תני רב שמואל בר יהודה ביד [א]אבל לא בסם איכא דאמרי בסם אבל לא ביד מ"ט מזריף זריף אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת סבור מיניה הני מילי הוא דשחקי סמנין מאתמול אבל משחק בשבת ואתויי דרך רשות הרבים לא א"ל ההוא מרבנן ורבי יעקב שמיה לדידי מיפרשא מיני' דרב יהודה אפילו מישחק בשבת ואתויי דרך רשות הרבים מותר רב יהודה שרא למיכחל עינא בשבת אמר להו רב שמואל בר יהודה מאן ציית ליהודה מחיל שבי לסוף חש בעיניה שלח ליה שרי או אסיר שלח ליה *לכ"ע שרי לדידך אסיר וכי מדידי הוא דמר שמואל היא (ה)ההיא אמתא דהואי בי מר שמואל דקדחא לה עינא בשבתא צווחא וליכא דאשגח בה פקעא עינא למחר נפק מר שמואל ודרש עין שמרדה [ג]מותר לכוחלה בשבת מאי טעמא דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו כגון מאי *אמר רב יהודה כגון רירא דיצא דמא דימעתא וקידחא ותחלת אוכלא לאפוקי סוף אוכלא ופצוחי עינא דלא אמר רב יהודה זיבורא ודהרזיה סילוא וסמטא ודכאיב ליה עינא ואתי עילויה אישתא כולהו בי בני סכנתא חמה לחמה (ו)וסילקא *לצינא וחילופא סכנתא חמימי לעקרבא וקרירי לזיבורא וחילופא סכנתא חמימי לסילוא וקרירי
לחספניתא

שורייני דעינא בליבא תלו · פ"ה מאור העין (ח)תלוי בטרפשי דליבא ולי נראה באובנתא דלבא תלו כלומר ראיית העין תלוי בהבנת הלב שורייני בשי"ן כמו (במדבר כד) אשורנו ולא קרוב א"נ סורייני בסמ"ך מלשון סייר נכסיה (חולין קה.) באובנתא (ט)כבי"ת לשון הבנה כדאמרינן במרכבה (מגילה כד:) באובנתא דליבא הוי חזי:

חמימי לעקרבא וקרירי לזיבורא וחילופא סכנתא · מכאן פי' *ר"י הא דאמרינן בפ"ק דחגיגה (דף ה.) ומצאוהו רעות רבות וצרות כגון זיבורא ועקרבא ששניהם צרות זו לזו שא"א לעשות לו לא חמימי ולא קרירי ולא *כפ"ה שפירש שעושות לו הרבה צרות ולפירושו קשה מה היה ט להזכיר אלו יותר מהאחרות:
סני

בפיקעא · *פי' טבעת של בית רעי ובלע"ז פיג"א: אורי ליה · רפואה: שב ביני אהלא תולאנא · לשון שבע גרעינין הדומים כתולעת הגמלאים באהל שמכבסין בו כדתנן התם (שבת דף נ.) הבורית והאהל תולאנא לשון תולעת שני: בחללא דבי צוארא · התיכות בגד שטולין מבית הצואר של חלוק כשעושין לה פה: נירא ברקא · צמ"ר של שיער בהמה: וטמיש · וטובל: אדהכי והכי · בעוד שהוא מחזר אחר סמנים הללו: קשייתא דאסנא · גרעין של פרי הסנה בטנים הגדילים בסנה ומלאין גרעינין: פיקעא להדי פיקעא · סדק של גרעינין נגד סדק שבבשרו: פיקעא עילאה · הנראה מבחוץ למעלה ויכול לדבק שם אותו אפר: פיקעא תתאה · בפי הנקב מלמטה: תרבא דצפירתא דלא אפתח · חלב שעירה שלא ילדה: וליפשר · ימחהו באור וימשחהו בו כדמתרגמינן נמס פשר: טרפא דקרא דמייבשי בטולא · עלי דלועין שנתייבשו בצל: משקדי חלזוני · נימי"ן בלע"ז מין חלזון: משח קירא · שמן זית ושעוה טרופין יחד: ולינקוט בשחקי דכיתנא בקייטא · יתכסה בשחקים של פשתן בקיץ שלא יתחמם יותר מדאי: ודעמר גופנא. בגדים של צמר גפן שהן חמים: שקייני · משקין: ברחא · שם צאן: ברחא קרחא · עז שאינה מסורבל בצמר כרחל: אמללא · גחלים לוחשות: חיפושתא. אשקרבו"ט ובלשון כנען קרוקי"ס: גמלניתא · גסה והוא הגטו"ן: פתילה דאספסתא · עלה ארוך של שחת ירק של חטין: שופתא(ז) דתומא · בית יד של שום וכן עלין היבשים שהן נאחזין בהן שופתא לשון אחיזה כדאמרינן בגיטין (דף נג.) שופתא דקופינא דמרא רפיא: ברקא · כמו נירא ברקא שער של לייל"א: וניתלי בהו נורא · יבעיר בהן האור: ונזהר מזיקא · לא יתן אזנו לרוח: ונשקול חדא ונינח חדא · כשיטול זו מן האזן יתן את זו עד שיכלו כולן: אודרא דנדא · מוכין הנצבעים בצבע שקורין פויילי"ד: דלא משקף · אינו חבוט *בשמן לנפצו משקף לשון עלה נדף (ויקרא כו) טרפא דשקיף נחבט: גובתא דקניא בר מאה שנין · שפופרת של קנה ישן שנתלש הרי מאה שנה: מלחא גללניתא · מלח של אבן הדומה לשיש בלע"ז שליימ"א: רטיבא ליבשתא ויבשתא לרטיבא · כל הרפואות הללו אינן שוות לכל חולי האזן אלא אותן הרפואות שיש בהן דבר לח כגון מיא דכוליתא ומשח קירא וכיוצא בהן מעלין לאוזן יבשה שיש לו חולי ואינה מוציאה לחה ורפואות של יבש כגון גובתא דקניא ומילחא גללניתא לאודנא רטיבא המוציאה לחה: מעלין אזנים · גידי אזנים פעמים שיורדין למטה ומתפרקין הלחיים וצריך להעלותן ויש סכנה בדבר: אבל לא בסם · הואיל ואפשר ביד: מיזרף זריף · *עושה חבורה ויש חילול שבת יותר אבל קשירת סם אין שם חילול דאורייתא: שמרדה · שרוצה לצאת כאדם המורד ויוצא: אבל מישחק ואיתויי דרך רשות הרבים לא · דלאו סכנת נפשות אלא סכנת עוורון: אפילו מישחק ואיתויי כו' · כדאמרינן לקמן שורייני דעינא בליבא תלו מאור העין מעורין ואחוזין בטרפשי הלב: ה"ג מאן דציית ליה ליהודה מחיל שבי · השומע דבריו ומקבלם יחלל שבת: לדידך אסיר · שאתה אסרת וערערת על דברי: וכי מדידי הוא · מדעתי הייתי אומר דבר זה שמחית על ידי: דמר שמואל היא · ממנו קיבלתיה: דקדחא · אשלפי"ר לשון כקדוח אש (ישעיה סד) המימות: ה"ג מותר לכוחלה בשבת מ"ט שורייני דעינא באובנתא דליבא תלו: כגון מאי · על איזה חולי העין מחללין שבת: רירא · טופפת עינו רירא בלע"ז קלייר"א: דיצא · אישפונג"ט לשון נעילה ותחיבה: קדחא · חמימות: תחלת אוכלא · בתחלת החולי: סוף אוכלא · שכבר נתרפא ועדיין קודחת מעט: ופצוחי עינא · שבא לכוחלה כדי להאיר מראית עינו: זיבורא ודהרזי' סילוא וסימטא וכאב עינא ודאתי עלה אישתא כולהו בי בני סכנתא · מי שיש עליו אחת מאלה שנשכתו צרעה או שנתחב קוץ בבשרו דהרזיה לשון מחרוזות של דגים (ב"מ כא.) סילוא קוץ או שיש עליו סימטא קלו"ג ונכנס במרחץ באחת מכל אלה סכנתא היא: חמה לחמה · א] כגון יפה לחולי חמה: וסילקא · תרדין: לזיקא · לאחפת צוננת: וחילופא סכנתא · לפי שהצונן מוסיף עליו קור והתרדין מחממין: חמימי לסילוא · צריך לשרות המכה בחמין והא דאמרינן לעיל סילוא בי בני סכנתא היכא דרחיץ כל גופו בי בני שמחמם כל גופו:
חוספניתא

רבינו חננאל

ההיא נקראת סקופלי. פי' פרונקא שליח להודיע להוזר וכבר פרשנוהו בכמה מקומות. פי' חש בפיקעא מלשון בקיעה והיא פיקא כלו' מקום שנבקע בתחתוניות של אדם · לכודה פי' רוח שאוחזת האשה אחרי לידתה נקרא כודא. אברתא ברוש. קשייתא דאסנא פי' גרעינים של סנה · צפירתא דלא אפתח צפורת שלא נפתחה רחמה כלומר עדיין לא ילדה: ר' אבהו חש באודניה אורי ליה ר' יוחנן מיא דכולייתא דברחא נקרעיה שתי וערב לינחיה אמללא דנורא והנהו מיא דצילי מינה לא קירירי קרירי ולא חמימי חמימי אלא פשורי דלאאיברי כוליתא אלא לאודנא: א"ר חנינא מעלין אזנים בשבת · תני רב ושמואל ביד אבל לא בסם. איכא דאמרי בסם דיד מורף זריף כלומר נגיעת היד קשה היא ושורפת: אמר [רב זוטרא בר טוביא] משמיה דרב עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת · ואסיקנא אפילו מישחק סממנין בשבת ואייתויי דרך רשות הרבים שרי: רב יהודה שרא למיכחל עינא בשבתא וכו' · דרש מר שמואל עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת דסכנה היא דהא ההיא אמתא בי מר שמואל דקריחא לה עינא צווחה בשבת ולא אשגח בה חד ופקעא עינא והני מילי בתחלת אוכלא כגון דירא דיצא דמא ודמעתא וקידחא פי' סורדת ריר וכואבת כאילו נועצין דבר בעינא ואתי דמא ודמעתא ומעלה חמות כדכתיב כי אש קדחה באפי וגו' והוא בתחלת אוכלא מחללין עליה השבת אבל בסוף אוכלא ופצוחי עינא לא: אמר רב יהודה מי שהכתו זיבורא וכן מי שהכהו קוץ וכן מי שיש לו כאב עין וכן מי שהקיז דם לכל אלו הדברים להכנס בבית מרחץ סכנה היא · חמא לחמא פי' וסילקא לזיקא · מי שעקצו עקרב ראוי להאכילו דברים חמים ומי שהכתו זיבורא ראוי להאכילו דברים קרים וחילופא סכנה

הגהות הב"ח (א) גמ' לייתי משקדי חלזוני נ"ב בערוך ערך משקר גורס משקרי וע"ש פירושו: (ב) שם ואמרי לה בי מדרשא: (ג) שם תרבא דחיפושתא · נ"ב תולעת הטהורה ועיין בערוך: (ד) שם לייתי אודרא דנדאי נ"ב ס"א דגדא ועיין בערוך: (ה) שם דהכיא אמתא: (ו) שם וסילקא לצינתי נ"ב ס"א לזיקא וכן בערוך ופי' תרדין לרוח שבא בבריתו של אדם עכ"ל: (ז) רש"י ד"ה שופתא דתומא בית יד של שום וכן עלין · נ"ב אבל בפרק חולין משמע שהיא אמצעי של שום וכן פרש"י פ"ש דף קמ: (ח) תוספות ד"ה שורייני וכו' מאור העין מעורין והאוזן בטרפשי הלב באובנתא כצ"ל: (ט) בא"ד סייר נכסיה נ"ב ובמסכת נדה דף כ ע"ב איתא בתווני דלבא יתבי ותוונא הוא תרגום על חדר ר"ל חדר הלב והוא נכון:

הגהות מהר"ב רנשבורג א] רש"י ד"ה חמה לחמה. נ"ב עי' בערוך ערך חם וממנו לקח רש"י פירושו ומשמע שם דגרים חמא בהא"ף בסוף

להספניתא וחילופא סכנתא חלא לסיבורי (א)ומוניני לתעניתא וחילופא סכנתא תחלי וסיבורא סכנתא אישתא וסיבורא סכנתא כאיב עינא וסבורי סכנתא שני לדג דם שני לדם דג שלישי לו סכנתא ת"ר *המקיז דם לא יאכל חגב"ש לא חלב ולא גבינה ולא בצלים ולא שחלים אם אכל אמר אביי נייתי רביעתא דחלא ורביעתא דחמרא ונערבבינהו בהדי הדדי ונישתי וכי מפנה לא מפנה אלא למזרחה של עיר משום דקשה ריחא א"ר יהושע בן לוי מעלין אונקלי בשבת מאי אונקלי אמר רבי אבא *איסתומכא דליבא מאי אסותא מייתי כמונא כרוייא ונינייא ואגדנא וציתרי *ואבדתא לליבא בחמרא וסימנך °ויין ישמח לבב אנוש לרוחא במיא וסימנך °ורוח אלהים מרחפת על פני המים לכודא בשיכרא וסימנך °וכדה על שכמה רב אחא בריה דרבא שחיק להו לכולהו בהדי הדדי ושקיל ליה מלא חמש אצבעתיה ושתי ליה רב אשי שחיק כל חד וחד לחודיה ושקיל מלא אצבעיה רבתי ומלא אצבעיה זוטרתי אמר רב פפא אנא עבדי לכל הני ולא איתסאי עד דאמר לי ההוא טייעא אייתי כוזא חדתא ומלייה מיא ורמי ביה תרוודא דדובשא דתלי לה בי כוכבי ולמחר אישתי עבדי הכי ואיתסאי *תנו רבנן ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתן רפואה ואלו הן כרוב ותרדין ומי סיסין יבישה וקיבת והרת ויותרת הכבד ויש אומרים אף דגים קטנים ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומרבין כל גופו של אדם עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה (ב) אלו הן *האוכל בשר שור *שומן בשר צלי בשר ציפרים וביצה צלויה ושחלים ותגלחת ומרחץ וגבינה וכבד וי"א אף אגוזים וי"א אף קשואין *תנא דבי רבי ישמעאל למה נקרא שמן קשואין מפני שהן קשין לכל גופו של אדם כחרבות: ואין מסתפרין מהן בכל מקום: ת"ר *[ג]ישראל המסתפר מעובד כוכבים רואה במראה ועובד כוכבים המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו אמר מר ישראל המסתפר מעובד כוכבים רואה במראה היכי דמי אי ברשות הרבים ל"ל מראה ואי ברשות היחיד כי רואה מאי הוי לעולם ברה"י וכיון דאיכא מראה מתחזי כאדם חשוב רב חנא בר ביזנא הוה מסתפר מעובד כוכבים בשבילי דנהרדעא א"ל חנא חנא יאי קועיך לזוגא אמר תיתי לי דעברי אדר"מ ואדרבנן לא עבר אימר דאמור רבנן ברה"ר ברה"י מי אמור והוא סבר שבילי דנהרדעא כיון דשכיחי רבים כרה"ר דמו: [ד]ועובד כוכבים המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו: וכמה אמר רב מלכיה אמר רב אדא בר אהבה [ה]שלשה אצבעות לכל רוח ורוח *אמר רב חנינא בריה דרב איקא שפוד שפחות וגומות רב מלכיו בלורית אפר מקלה וגבינה רב מלכיה אמר רב פפא מתני' ומתניתא רב מלכיה שמעתתא רב מלכיו וסימנא מתניתא מלכתא מאי בינייהו איכא בינייהו שפחות:

מתני' יין

רש"י

הוספניתא · סדקין שבפני האדם: מוניני · דגים קטנים: (ג) סיבורי · הקזת דם מכתפיים: שני לדם דג · אם הקיז דם היום אוכל דגים למחר: שני לדג דם · אכל ביום שלפני הקזה דגים: חגב"ש · חלב גבינה בצלים שחלים: וכי מפנה · מאן דאכל הני בתר הקזה וכא ליפטר חוץ לעיר לא יפנה(ד) למזרחה של עיר: משום דקשי ריח·דברים הללו והרוח מביאתן לעיר: הכי גרסינן לא יפנה אלא למזרחה של עיר שרוח מזרחית אינה חזקה כדתנן בלא יחפור (ב"ב דף כה.) אין עושין בורסקי אלא למזרחה של עיר ובמסכת ברכות (דף מ.) הישן למזרח גורעו דמו בראשו שרוח מערבית מביאה עליו ומסוכן הוא: איסתומכא דליבא · דופני בשר שתחת הלב והוא טרפשא לישנא אחרינא תנוך שכנגד הלב שקורין ניבלא ופעמים שנכפף לגד פנים ומעכב את הנשימה וזהו עיקר: כמונא כרוייא · (ה)כעין כף אגרוף: ונינייא · מינט"א: אגדנא · עשב מר הוא והוא מרובי"א לבן לענה מתרגמינן גידין: ציתרי · סדריא"ה: אבדתא · איזוב: לליבא בחמרא· א] לאיסתומכא דליבא ישתה אלו ביין: לרוחא · לשחפת שמחמת רוח ישתה אלו במים: לכודא · חולי אשה יולדת ומלטטנת על המשבר: שכמה · דומה תיבה זו לשכרא בשתי אותיות: מלא חמש אצבעתיה · מלא ידו: מלא אצבע רבה ומלא אצבע זוטרתי · שיכול לאחוז בזרת ואגודל יחד: כוזא · כלי קטן: תרוודא · מלא כף: בי כוכבי · תחת הכוכבים בחצר *של בית: ומי סיסין · פוליו"ל יבש שורה במים ושותה: והרת · רחמה של בהמה: ויותרת הכבד · טרפשא דכבדא שקורין איבר"ש: במראה · מירדויי"ר לראות אם מסתפר יפה באומנות וסבר העובד כוכבים כיון דקפיד אהכי חשוב הוא ומתיירא להורגו: לבלוריתו · שהוא מגדל לעבודת כוכבים שומט את ידו מקודם לכן שלשה אצבעות לכל רוח כדלקמן כדי שלא יהא מתקנה: בשבילי דנהרדעא· חוץ לעיר: לזוגא · לחתוך: קועיך · נוארך: שבילי דנהרדעא · שהם עוברים ושבים תדיר: שפוד · באין נדין במסכת ביצה: שפחות · בכתובות באע"פ: גומות · בנדה בבא סימן הני תלת שמעתא דרב מלכיו אמרינהו משמיה דרב אדא בר אהבה: בלורית · דהכא: אפר מקלה · דמכות פרק בתרא לא יתן אדם אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע אפר מקלה אפר הכירה שקלוי ושרוף מאד ושחור ונראה ככתובת קעקע: וגבינה · הכא בפירקא (דף לה:) אמר רב מלכיה אמר רב אדא בר אהבה מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר: מתניתין ומתניתא · הנך דאיתמר אפירושא דמתני' ובריית' רב מלכיה והנך דאיתמר שמעתתא באפי נפשייהו ולא אפירושא דמתנית' רב מלכיו: מתני' מלכתא · היא דמותבינן מינה להמורא ורב (ו) מלכיה שמו דומה לנקבה: מאי בינייהו · בין רב פפא לרב חנינא: איכא בינייהו שפחות · דאוקי רב חנינא כרב מלכיו ורב פפא כרב מלכיה ומעייל אפר מקלה כרב מלכיו דהנך תלת שפוד ואפר מקלה וגומות שמעתא נינהו ולא אמתני' קיימא אבל שפחות א"ר מלכיה הלכה כר"א דאמר במשנתינו אפי' הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר(ז). בלורית דהכא אפירושא דמתניתא קאי דקתני לעיל שומט את ידו ואתי איהו לפרושי שיעורה וכן גבינה דקתני מתני' אלו דברים האסורים כו' אמרינן מפני מה אסרו גבינות העובדי כוכבי' ופי' רב מלכיה*והא דנקיט תלמודא איכא בינייהו שפחות ולא נקט שפחות ואפר מקלה אמילתיה דרב מלכיה דאתנח ביה רב פפא סימן נקט:

תוספות

שני לדג דם · והא דאמרינן בנדרים (דף נד:) אין מקיזין לא על העופות ולא על הדגים היינו לאלתר:

*אבל לא ביתו לביתו · פי' במקום שאין רגילין בני אדם כ"כ כי ההיא דרב חנא בשבילי דנהרדעא אבל ביחוד ממש לא איצטריך דתיפוק ליה אף בלא מסתפר אסור להתיחד עמהם משום שפיכות דמים וכן יש לפרש לעיל (דף כו.) גבי מניקה:

המסתפר מעובד כוכבים רואה במראה. תניא בתוספתא פ"ג ובירושלמי דפירקין ישראל המסתפר מעובד כוכבים רואה במראה מן הכותי אין רואה במראה פי' לפי שאינם חשודים על שפיכות דמים (ח)התירו של בית ר"ג שיהו רואין במראה פי' אף מן הכותי מפני שהיו זקוקין למלכות משמע שאסור לאיש לראות במראה ונראה כי הטעם משום לא ילבש גבר שמלת אשה דמתרגם לא יתקן גבר בתיקוני איתתא והא (*דתנן בפ' שואל (שבת דף קמט.) אין רואין במראה בשבת ומפרש בגמרא במראה של מתכת מפני שאדם עשוי להסיר בה נימין המדולדלות ומשמע דוקא בשבת הא בחול שרי התם באשה איירי ואדם לאו דוקא דאיש אסור בכל ענין וכן משמע בירושלמי דמפרש טעמא דאין רואין במראה דפעמים שהאשה רואה נימא אחת לבנה ותולשה ובאה לידי חיוב חטאת ומסיים בה והאיש אף בחול אסור שאינו דרך כבוד ג' דברים התירו לבית רבי שיהו רואין במראה ושיהו מספרים קומי ושילמדו לבניהם חכמת יון שהם זקוקין למלכות ואין לדחות דהא דקאמרי אף בחול אסור קאי אהסרת נימין ללקט לבנות מתוך שחורות דה"נ אמרינן פרק המצניע (שם דף צד:) המלקט לבנות מתוך שחורות אפי' אחת בשבת חייב ודבר זה אף בחול אסור משום לא ילבש דהא מדקא מייתי עלה התירו לבית רבי לראות במראה משמע דהא דאסור בחול לראות במראה הוא ומיהו אינו אסור כ"א להתנאות דעבר משום לא ילבש גבר אבל להסתפר ולגלח ולראות במראה שלא יחבל בעצמו או משום מיחוש עינים ודאי מותר ובוחן לבות הוא יודע והלכה למעשה דאסור להסתפר מעובד כוכבים אלא אם כן רואה (ט)ואפילו ברשות הרבים מדקא אמר רב חנא תיתי לי דעברי אדרבי מאיר ודוקא בתער דשכיח ביה היזיקא בקל אבל במספרים לא שכיח בהו היזיקא שרי אם יש עמו אחר:

רבינו חננאל

מי שהקיז דם חסא בחומצמועיל לו ומי דגים קטנים ליושב בתענית דמחזקין הגוף וחילופא סכנה מי שהקיז דם ויאכל שחליים סכנה · וכן מי שיש בו אישתא צמירתא פי' אש של עצמות והקיז דם סכנה וכן מי שיש בו כאב עין והקיז דם סכנה כשהקיז דם יאכל ביום השני דג וכן מי שאכל היום דג יקיז דם למחו ריבדא דכוסילתא ריבדא הן השרוטות ששורט הגרע בצוארו של אדם ומוציץ הדם בכוסילתא שם אותו הכלי שמוצץ שמו כוסילתא: ת"ר המקיז דם לא יאכל חלב ולא גבינה ולא ביצים ולא שחלים ואם אכל אמר אביי נייתי רביעתא דחמרא כו' · א"ר יהושע בן לוי מעלין אונקלי בשבת מאי אונקלי א"ר אבהו אסטומכא דליבא פי' אסטומכא בלשון ערבי אלמעדה: ת"ר ששה דברים מרפאין את החולה מחליו ורפואתן רפואה · ואלו הן כרוב ותרדין ומי סיסין יבש וקיבה והרת ויותרת הכבד וי"א אף דגים קטנים שמפרין ומרבין זרע ומברין כל גופו של אדם: ת"ר עשרה דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה האוכל בשר שור בשר שמן בשר צלי צפורים ביצה צלויה שחלים תגלחת מרחץ וכבד וגבינה וי"א אף אגוזים וקשואין: מתני' ואין מסתפרין מן העובד כוכבים בכל מקום דברי ר"מ וחכ"א ברה"ר מותר ת"ר ישראל המסתפר מן העובד כוכבים ברה"י רואה במראה ואינו חושש מ"מ כיון דרואה במראה כמדומה העובד כוכבים שהוא אדם חשוב ומתיירא ליגע בו · פי' א) קועך ועובד כוכבים המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו. פי' בלוריתו מקום בראש שמגלחין אותו הכומרים לעבודת כוכבים. וכמה מקום שומט את ידו. אמר רב מלכיה אמר רב אדא בר אהבה ג' אצבעות לכל רוח ורוח וקי"ל דהא שמעתתא דרב מלכיה היא דגרסי' שפוד שפחות וגומות בכתובות גומות בנדה בלורית רב מלכיו בלורית אפר מקלה וגבינה רב מלכיה רב פפא אמר מתני' ומתניתא רב מלכיה כו' וכבר פירשנוהו בכתובות ובכמה מקומות לפיכך לא הארכנו בכאן פי' שפוד ביום טוב שפחות בכתובות גומות בנדה בלורית

א) נראה דל"ל פי' קועך גרון וכן הוא בערוך ערך קע.

עין משפט נר מצוה

מח א מיי' פ"ד מהל' דעות הלכה טו:

זה הדבור שייך במתני'

מט ב מיי' פי"ב מהל' רוצח הלכה יא סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קנו סעיף א ובהג"ה סעיף ב:

נ ג ד מיי' פי"א מהל' עבודת כוכבים הלכה ב סמג לאוין נ טוש"ע י"ד סי' קנו סעיף ג:

[נ"ל דתניא]

מסורת הש"ס

[נדרים נד: ע"ש היטב]

[בערוך ובר"ב אלפס איתא איסטומכא]

[בערוך איתא ואברתא עיין שבת קכח.]

תהלים קד

בראשית א

שם כד

[בדפוס' שלא בבית]

[ברכות מד: מ:]

[כלומר חלב זכור או שומן של עופות ודגים ומלת שומן הוא ענין בפ"ע ולכך שפיר קא חשיב עשרה דברים וכו']

[תוספ' פ"ג]

[לעיל יח:]

ביצה כח: כתובות סא: מכות כא. נדה נב.

א' נמי פא כצ"ל ל"ס

הגהות הב"ח (א) גמ' ומוניני לתעניתא · נ"ב וכן בסנהדרין סוף דף מ"ט: (ב) שם ואלו הן האוכל בשר שור בשר שמן בשר צלי וכו' וכבד · נ"ב בפרק הרואה בדף נז לא קא חשיב כבד ומכנים במקומו חלב וע"ש: (ג) רש"י ד"ה סיבורי נ"ל קודם ד"ה מוניני: (ד) ד"ה וכי מפנה וכו' לא יפנה אלא למזרחה: (ה) ד"ה כמונא כרוייא כמון כף אגרוף נ"ב נראה דרש"י ז"ל מפרש כרוייא מלשון דגורין שהוא תרגומו של תמרים תמרים והרגום ירושלמי כרוון כרוון אבל הערוך גורס כרויא וכמונא נראה לפי גירסא זו שכרויא הוא מין עשב: (ו) ד"ה מתניתין מלכתא וכו' ורב מלכיה שמו: (ז) ד"ה איכא בינייהו וכו' בצמר וכן בלורית: (ח) תוספות ד"ה המסתפר וכו' על שפיכות דמים ולא קיימא של בית ר"ג: (ט) בא"ד אא"כ רואה במראה ואפילו:

הגהות מהרב רנשבורג א] רש"י ד"ה לליבא בחמרא. לאיסטומכא דליבא כצ"ל:

מתני' אלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה *היין *והחומץ של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין *וחרס הדרייני ועורות לבובין רשב"ג אומר *בזמן שהקרע שלו עגול אסור משוך מותר *בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר והיוצא אסור מפני שהוא *כזבחי מתים דברי ר"ע *ההולכין לתרפות אסור לשאת ולתת עמהן והבאין מותרין: נודות העובדי כוכבים וקנקניהן ויין של ישראל כנוס בהן אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים *אין איסורן איסור הנאה: החרצנים והזגין של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי ר"מ וחכ"א *לחין אסורין יבישין מותרין *המורייס וגבינת בית אונייקי של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי ר' מאיר וחכ"א *אין איסורן איסור הנאה אמר ר' יהודה שאל ר' ישמעאל את רבי יהושע כשהיו מהלכין בדרך אמר לו (א)מפני מה אסרו גבינות עובדי כוכבים אמר לו *מפני שמעמידין אותה בקיבה של נבילה אמר לו והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה (ב)אמרו כהן שדעתו יפה שורפה חיה ולא הודו לו אבל אמרו אין נהנין ולא מועלין אמר לו *מפני שמעמידין אות' בקיבת עגלי עבודת כוכבים אמר לו אם כן למה לא אסרוה בהנאה *השיאו לדבר אחר *אמר לו ישמעאל (ג)היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין או כי טובים דודיך אמר לו כי טובים דודיך אמר לו אין הדבר כן *שהרי חבירו מלמד עליו לריח שמניך טובים:

גמ' יין מנלן אמר רבה בר אבוה אמר קרא *אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם מה זבח אסור בהנאה אף יין נמי אסור בהנאה (ד)זבח גופיה מנלן דכתיב *ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אסור בהנאה *אף *זבח נמי אסור בהנאה ומת גופיה מנלן אתיא שם שם מעגלה ערופה כתיב הכא *ותמת שם מרים וכתיב התם *וערפו שם את העגלה בנחל מה להלן *אסור בהנאה אף כאן נמי *אסור בהנאה והתם מנלן *אמרי דבי רבי ינאי כפרה כתיב בה כקדשים: והחומץ של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין: פשיטא משום דאחמיץ פקע ליה איסוריה אמר רב אשי הא אתא לאשמועינן *חומץ שלנו ביד עובד כוכבים אין צריך חותם בתוך חותם אי משום אינסוכי לא מנסכי ואי משום איחלופי כיון דאיכא חותם לא טרח ומזייף אמר רבי אילעא שנינו יין מבושל של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין אסור פשיטא משום דאיבשיל פקע ליה איסורא אמר רב אשי הא אתא לאשמועינן *יין מבושל שלנו ביד עובדי כוכבים אין צריך חותם בתוך חותם אי משום אינסוכי לא מנסכי ואי משום איחלופי

תורה אור: דברים לב, תהלים קו, במדבר כ, דברים כא

רש"י

מתני' שהיה מתחילתו יין · ביד העובד כוכבים לאפוקי היכא דזבין עובד כוכבים חומץ מישראל דלא מיתסר בהנאה דטעמא דאסור בהנאה משום דדלמא נסכיה הוא וחומץ לא מנסך: וחרס הדרייני · בגמרא מפרש ששוריהו במים ויוצא יין הנבלע בו: ועורות לבובין · שקורעין כנגד הלב דרכן לעשות כן לעבודת כוכבים ומוציאין את הלב דרך הנקב ומיתסר משום זבחי מתים: משוך מותר · שאין עושין כן לעבודת כוכבים: והיוצא אסור · בהנאה דעושין תקרובת: לתרפות · לטעות עבודת כוכבים למרחוק: אסור לשאת ולתת · דאזיל ומודה לעבודת כוכבים ועוד דזבני מידי דאצטריך לעבודת כוכבים לתקרובת: נודות עובדי כוכבים · של עור: וקנקניהם · חרס: כנוס בהן · הכניס בהן יין לקיום: חרצנים וזגין · פסולת של ענבים וגרעינין שבתוכן: לחים · כל שנים עשר חדש: אסורין · אף בהנאה: המורייס · (ה)שמן של דגים: ואיסורן איסור הנאה · שמא עירב בו יין: וגבינות בית אונייקי · שם הכפר אבל שאר גבינות מותרין בהנאה ובגמרא מפרש לה (דף לה:): מפני מה אסרו · לרבנן קבעי לה דאסרו לה באכילה ולא בהנאה: והלא קיבת עולה חמורה · שהעולה אסורה בהנאה ומועלין בה: שדעתו יפה · שאינו קץ ומואס בה: שורפה · הומי"ר בלע"ז גומעה: ולא הודו לו · *לאומרים כן (ו) להתירה לכתחלה: אבל אמרו לא נהנין ולא מועלין · וכל היכא דתנן הכי שרי מדאורייתא אבל רבנן (ז)דגזרו בה והכי משמע לא נהנין מדרבנן ואם נהנה אין בה מעילה אלמא מדלית בה מעילה ש"מ האי חלב הכנוס בקיבת העולה כפירשא בעלמא הוא: בקיבת עגלי עבודת כוכבים · שנעשו לה תקרובת וגבי עבודת כוכבים אפי' פרש אסור דניחא ליה בנפחיה שירחא: השיאו לדבר אחר · לא רצה לגלות דבר הברור כדמפרש בגמרא טעמא: כי טובים דודיך · לשון זכר: או דודיך · לשון נקבה והכי קאמרה כנסת ישראל ישקני הקב"ה מנשיקות פיהו כי כך אמר לי טובים דודיך מיין: חבירו מלמד עליו · שהוא לשון זכר וכנסת ישראל היא דקאמרה לפני שכינה לריח שמניך טובים וגו' עלמות אהבוך לא שייך למימר לנקבה: גמ' אף יין אסור · שנתנסך לעבודת כוכבים: כפרה כתיב בה · כפר לעמך ישראל (דברים כא) הלכך אסור בהנאה כקדשים: ה"ג אמר רב אשי הא אתא לאשמועינן חומץ שלנו · חומץ של ישראל שהפקידו אצל עובד כוכבים אינו צריך אלא חותם אחד דהואיל ואשמועינן מתני' דלא מנסכי חומץ: משום איחלופי · לגורנו להחליפו ברע ממנו: לא טרח ומזייף · לסתור חותמו של ישראל ולעשות חותם אחר מזויף: יין מבושל · משמע שהיה מתחלתו יין ביד עובד כוכבים ובשלו אסור בהנאה משום תחילתו: הא אתא לאשמועינן · טעמא דהעובד כוכבים בשלו הא בשלו ישראל בהיתר תו לא מיתסר בהנאה וקמשמע לן דלא מנסכי עובדי כוכבים מבושל שלנו שהופקד לעובד כוכבים א"ל כו': איחלופי

תוספות

יין מנלן · תימה מאי קא בעי מגלן הא מתניתין מיירי בסתם יינם וגזרה דרבנן היא שגזרו על יינם משום בנותיהן וי"ל דודאי עיקר גזרה דסתם יינם (לקמן לו:) משום בנותיהן הוא מיהו לא היו אוסרים אותו בהנאה מטעם זה מידי דהוה אפיתן ושמנם אלא עבדו רבנן כיין נסך גמור שנתנסך לפני עבודת כוכבים שאסור מן התורה משום דדמי ליה ועל יין נסך שואל התלמוד מגלן וא"ת ויין שנתנסך למה לי קרא מי נפיק מכלל שאר זבח וי"ל דאין הכי נמי דזביחה ונסוך שני ענייניס הם ומרבה להו לקמן לאסור בפרק ר' ישמעאל (דף נא.) מזבח כל כעין זביחה ומניסוך זריקה המשתברת כגון שבר מקל לפניה: ישתו יין נסיכם · למאן דדריש להאי קרא בעובדי כוכבים ניחא ולמאן דדריש ליה *בגיטין (דף נו:) גבי טיטוס שאמר מקרא זה על ישראל וכן בספרי ר' יהודה ורבי נחמיה חד דורשו כלפי העובדי כוכבים וחד דורשו כלפי ישראל צריך לפרש שהיו העובדי כוכבים מגנין ישראל על עבודת המזבח כנגד מה שעושין לעבודת כוכבים שלהם ויאכלו וישתו קאי אמזבח שאוכל מנחות ושותה נסכים: אתיא שם שם מעגלה ערופה · תימה אדיליף תקרובת עבודת כוכבים ממת ומת מעגלה ערופה ניליף מת גופיה שם שם מעבודת כוכבים עצמה כדאמרינן פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז: ושם) גבי האורג בגד למת דרבא יליף דלא מיתסר בהזמנה שם שם מעבודת כוכבים דכתיב בעבודת כוכבים אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם וי"ל דהתם משמשין ממשמשין ממש (ח)דקרא דאבד תאבדון בכלים כשנשתמשו בהן לעבודת כוכבי' הכתוב מדבר · [כדאיתא לקמן דף נא:]:

כפרה כתיב בה כקדשים · תימה בפ"ק דכריתות (דף ו.) דרשינן וערפו שם שם תהא קבורתה וי"ל דאיצטריך תרוייהו דאי משום דכתי' כפרה (ט)אמרי' לאחר עריפתה מותרת דאין לך דבר שנעשית מצותו ומועלין בו ואם מוערפו שם ה"א אינה אסורה עד לאחר מיתה לכך אצטריך כפרה כתיב כקדשים דמיתסר אף מחיים וגם איצטריך לדמותה לקדשים לומר שאינה אלא ביום *ושיהא טרפות פוסל בה כדאמרינן בפ"ק דחולין (דף יא.): אמר רב אשי הא אתא לאשמועינן חומץ כו' · ה"ה דהוה מצי למימר דאשמועינן דוקא של איסור שנתנסך בעודו יין אבל של ישראל מותר דלאו בר ניסוך הוא אלא חדא נקט דאשמועינן מינה תרתי: אי משום אנסוכי חומץ לאו בר ניסוך הוא · מכאן היה נראה להתיר חומץ שלנו במגע עובד כוכבים וגם רבינו משולם התירו ור"ת הקפיד עליו ואמר כי אין אנו בקיאין בטיב חומץ כי מעשים בכל יום בדעות חלוקות יש קורין אותו חומץ ויש קורין אותו יין ובהמוכר (*את הספינה) (ב"ב דף צו.) נמי פליגי בריחיה חלא וטעמיה חמרא וגם על הבוסר שהתיר רבינו משולם במגע עובד כוכבים משום דמה שיוצא ממנו נקרא מים כדאמר פרק כל הגט (גיטין דף נא.) משעת כניסת מים לבוסר וכן בפרק ד' דמסכת שביעית (מ"ח) הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו בשדה הקפיד רבינו תם משום דאין אנו בקיאין מתי קרוי בוסר ועוד כתב שנה אחת לא נתבשלו הייטת וכי בשביל שייטותיהם אינם מבושלות כל צרכיהן הכי נמי נאמר שלא ינהג אותה השנה דין יין נסך: ין מבושל הלכך יין מבושל שלנו שהופקד לעובד כוכבים א"ל כו': איחלופי אלונתית

עין משפט נר מצוה

נא א מיי' פי"א מהלכות מאכלות אסורות הל' א סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן קכג סעיף א:

נב ב מיי' שם הלכה יג סמג שם טוש"ע שם סעיף ו:

נג ג טוש"ע שם סעיף יג:

נד ד מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הל' ג סמג עשין טו טוש"ע י"ד סימן קלט סעיף א:

נה ה מיי' פ"ט שם הלכה יז סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קמח סעיף יא:

נו ו מיי' פי"א מהלכות מאכלות אסורות הל' טו סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן קלו סעיף א:

[כונת תוס' אהא דאיתא בגיטין נו: על קרא ואמר אי אלהימו צור חסיו בו זה טיטוס שחרף וגידף וכו' וא"כ עלי' קאי כל הפסוקי' הסמוכים וסייט קרא אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם אמרו ג"כ העובדי כוכבים על ישראל וכמ"ש ג"כ רש"י בפ' האזינו לב פל"ו השני' לדעת רבי נחמיה ע"ש וזה פשוט וברור בכוונת תוס' ועיין מ"ש המהרש"א דלא מצאתי שם בגיטין ע"כ ולפמ"ש בס"ד ניחא שפיר]

נז ז מיי' שם הלכה יד סמג שם טוש"ע י"ד סימן קכג סעיף יד:

נח ח ט מיי' פ"ג מהל' מאכלות אסורות הל' יג סמג לאוין קלב טוש"ע י"ד סימן קטו סעיף ב:

נט י מיי' פ"ז מהלכות עבודת כוכבים הל' טו סמג עשין טז טוש"ע י"ד סימן קלט סעיף א:

ס כ מיי' פ"י מהלכות רוצח הלכה ו סמג עשין עח:

[עי' תוס' לקמן לד:]

סא ל מיי' פי"ד מהל' אבל הלכה כא סמג עשין דרבנן ב טוש"ע י"ד סימן שמט סעיף א:

סב מ נ מיי' פי"ג מהלכות מאכלות אסורות הלכה י סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן קיח סעיף א וסימן קל סעיף ג:

[כדאיתא במגילה כח:]

רבינו חננאל

בלורית וגבינה בזו המסכתא אפר מקלה במכות: מתני' ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה היין והחומץ של עובדי כוכבים וכו' · יין מנא לן דכתיב אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם איתקש יין לזבח ואיתקש הזבח למת שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אסור בהנאה אף יין של עובדי כוכבים אסור בהנאה ומת שאסור בהנאה מנא לן כתיב שם במיתת מרים ותמת שם מרים וכתיב בעגלה ערופה שם שנאמר וערפו שם את העגלה ובעגלה כתיב כפרה שנאמר כפר לעמך ישראל כקדשים ומה קדשים אסורין בהנאה אף מת אסור בהנאה · והחומץ של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין וכן יין מבושל של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין אסורין בהנאה פשיטא משום דאחמיץ או משום שנתבשל פקעא ליה איסוריה ומשני רב אשי הא אתא לאשמעינן דלאו כיין נינהו בכל מילי אלא אסורין בהנאה כיין בלבד אבל אי אנחינהו

מסורת הש"ס

[עי' פרש"י לקמן לג: ד"ה בשר]

*[הא דלא אמר זבחי ואמר כזבחי עי' תוס' לקמן לג: ד"ה והיוצא]

*[עי' תוספות לקמן לג: ד"ה עובד כוכבים ועוד שם ד"ה סולך]

[לקמן לה:]

רש"א לא אמרו

[עי' תוספות לקמן לה: ד"ה מפני]

[עי' תוספות לקמן לה: ד"ה השיאו ודע דגרס' הערוך ערך שא א' השיעו ופי' ששיעו כלומר שעתיקו]

[עד דאתא דוד גמרא גמרי לה ואתא דוד ואסמכיה אקרא עי' תוס' לקמן נב. ד"ה תנהו]

קדושין נז.

[מגילה כח. זבחים עג: חולין יא.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' מפני מה אסרו · נ"ב עיין פרש"י ע"ז סוף דף לד: (ב) שם ואמרו כהן וכו' ולא מועלין חזר אמר לו מפני שמעמידין אותה: (ג) שם ישמעאל אחי היאך אתה: (ד) שם וזבח גופיה: (ה) רש"י ד"ה המורייס שומן של: (ו) ד"ה ולא הודו וכו' להתירה: (ז) ד"ה אבל וכו' רבנן הוא דגזרו: (ח) תוספות ד"ה אתיא וכו' ממש גמר דקרא וכו' בכלים שנשתמשו כצ"ל ואות ח נמחק: (ט) ד"ה כפרה וכו' כפרה הוא אמרינן וכו' כתיב בה כקדשים:

גליון הש"ס

גמרא א"ל ישמעאל · עיין כר"ס פ"י משנה א דפרה ועיין בתשובת הריב"ש סימן רס"ד:

איחלופי כיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף ת"ר יין מבושל ואלונתית של עובדי כוכבים אסורין *אלונתית כברייתא מותרת ואיזו היא אלונתית (*כדתנן) גבי שבת *[ב]עושין אנומלין ואין עושין אלונתית ואיזו היא אנומלין ואיזו היא אלונתית [ג]אנומלין יין ודבש ופלפלין [ד]אלונתית יין ישן ומים צלולין ואפרסמון דעבדי לבי *מסותא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו יין מזוג אין בו משום גילוי יין מבושל אין בו משום ניסוך איבעיא להו יין מבושל יש בו משום גילוי או אין בו משום גילוי ת"ש העיד רבי יעקב בר אידי על יין מבושל שאין בו משום גילוי רבי ינאי בר ישמעאל חלש על לגביה ר' ישמעאל בן זירוד ורבנן לשיולי ביה יתבי וקא מבעיא להו יין מבושל יש בו משום גילוי או אין בו משום גילוי אמר להו ר' ישמעאל בן זירוד הכי אמר רשב"ל משום גברא רבה ומנו ר' חייא יין מבושל אין בו משום גילוי אמרו ליה נסמוך מחוי להו ר' ינאי בר ישמעאל *עלי ועל צוארי שמואל ואבלט הוו יתבי אייתו לקמייהו חמרא מבשלא משכיה לידיה א"ל שמואל הרי אמרו יין מבושל אין בו משום יין נסך אמתיה דרבי חייא איגלויי לה ההוא חמרא מבשלא אתיא לקמיה דר' חייא אמר לה הרי אמרו יין מבושל אין בו משום גילוי שמעיה דרב אדא בר אהבה איגלי ליה חמרא מזיגא א"ל הרי אמרו יין מזוג אין בו משום גילוי אמר רב פפא לא אמרן אלא דמזיג טובא אבל מזיג ולא מזיג שתי ומזיג ולא מזיג מי שתי והא רבה בר רב הונא הוה קאזיל בארבא והוה נקיט חמרא בהדיה וחזייה להההוא חוויא דצרי ואתי א"ל לשמעיה סמי עיניה דדין שקיל קלי מיא שדא ביה וסר לאחוריה אחייא מסר נפשיה אמזיגא לא מסר נפשיה ואמזיגא לא מסר נפשיה והא רבי ינאי הוה בי עכבורי ואמרי ליה בר הדיא הוה בי עכבורי הוו יתבי והוו קא שתו חמרא מזיגא פש להו חמרא בכובא וצרונהי בפרונקא וחזיא להההוא חוויא דשקיל מיא ורמא בכובא עד דמלא בכובא וסליק חמרא עילויה פרונקא ושתי אמרי דמזיג איהו שתי דמזיגי אחריני לא שתי אמר רב אשי ואיתימא רב משרשיא פירוקא לסכנתא אמר רבא הלכתא [ה]יין מזוג יש בו משום גילוי [ו]ויש בו משום יין נסך יין מבושל [ז]אין בו משום יין נסך [ח]ואין בו משום גילוי שמעיה דרב חלקיה בר טובי איגליא(א) ההוא קיסתא דמיא והוה ניים גבה אתא לגביה דרב חלקיה בר טובי א"ל הרי אמרו אימת ישן עליהן והני מילי ביממא אבל בליליא לא [ט]ולא היא לא שנא ביממא ול"ש בליליא אימת ישן עליהן לא אמרינן רב לא שתי מבי ארמאה אמר לא זהירי בגילוי מבי ארמלתא שתי אמר סירכא דגברא נקיטא שמואל לא שתי מיא מבי ארמלתא אמר לית לה אימתא דגברא ולא מיכסיא מיא אבל מבי ארמאה שתי נהי דאגילויא לא קפדי אמנקרותא מיהא קפדי א"ד רב לא שתי מיא מבי ארמאה אבל מבי ארמלתא שתי שמואל לא שתי מיא לא מבי ארמאה ולא מבי ארמלתא: אריב"ל שלש יינות הן ואין בהן משום גילוי ואלו הן [י]חד מר מתוק חד טילא חריפא דמצרי זיקי מר ירנקא מתוק חוליא רב חמא מתני לעילויא חד חמר ופלפלין מר *אפסינתין מתוק מי בארג אר"ש בן לקיש קרינא אין בו משום גילוי מאי קרינא א"ר אבהו חמרא חליא דאתי מעסיא אמר רבא ובמקומו יש בו משום גילוי מ"ט חמר מדינה הוא אמר רבא [כ]האי חמרא דאקרים עד תלתא יומי יש בו משום גילוי [ל]ומשום יין נסך מכאן

רש"י

איחלופי · לשתות : אלונתית · פושו"ן : אסורי · שהרי תחלתו יין : אלונתית כברייתא · שלא היה יין מתחלה ביד עובד כוכבים אלא לקחה עשויה מיד ישראל : מותרת · בהגאה דתו לא מנסך ליה : עושין אנומלין · בשבת שהוא לשתות : ואין עושין אלונתית · שהוא לרפואה להצטנן כשיוצאין מבית המרחץ כדמפרש : ומים צלולין · שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומים להיות צלולין ושופין העליונים בנחת במסננת : מזוג · שני חלקי מים ואחד יין : אין בו משום גילוי · שאין נחש שותה הימנו : אבלט · עובד כוכבים היה : משכיה · אבלט : לידיה · שלא יגע בו ויאסרנו : הרי אמרו וכו' · ושמעינן מהכא דאף בשתיה מותר : מזיג ולא מזיג · שאין בו מים הרבה שותה הנחש : דצרי ואתי · מבקע במים ובא כמו (פסחים דף מ.) (*צריא דחיטי) ביקוע כמו דמצרי (ג)זיקי לקמן : סמי עיניה דדין · הראה לו לנחש דבר שיקוץ ביין זה וישוב : קלי מיא · מעט מים : מסר נפשו · למות ובא ושותה לעין כל : לא מסר נפשיה · ומיהו כי לא חזו ליה שתי : בי עכבורי · מקום : בכובא · בלע"ז קובא : בפרונקא · כיסוי של בגד קשרו על פיהן : פירוקא לסכנתא · לדבר שיש בו סכנה אתה בא לתרץ ולסתור ראיות שאנו מביאין ואנן נסמוך אהני שינויי דליתו אלא ודאי ל"ש הכי ול"ש הכי אסור : קיסתא · שם מדת יין שבעיר : אימת · אדם הישן על הנחש ולא מסר נפשיה משום מיא ואיהו הוה ניים אגבייהו : מבי ארמלתא · ישראל שתי ואע"ג דלא בקיאי בהלכות גילוי : סירכא · ומנהגא דגברא נקיטא ואתיא : אמנקרותא · נקיון : קפדי · ומכסין המים שלא תפול בהן פסולת : טילא חריפא · מין יין חזק ואין טעמו טוב ומתוק אלא כחומץ ומתוך חזקו אין נחש שותהו : דמצרי זיקי · מבקע נודות מחזקו : מר ירנקא · רע ומר : חוליא מתוק · מחמת השמש בתוך הענבים ושוב אינו הגון : רב חמא מתני להו · להנך ג' יינות שינוי שלהן לשבח : חד חריף · מחמת פלפלין וסממנים הנתונין בו : אפסינתין · אוליסנ"א בלע"ז : מי בארג · משקה משובח בארג לשון פרס משובח כמו סוסיא בארג בחלק* וכולן אין נחש שותה מהן : קרינא · חליא מתוק : ובמקומו · במדינתו : חמר מדינה הוא · והנחשים רגילין בו : דאקרים · החמיץ ולא חומץ הגון : מכאן

תוספות

אלונתית כברייתא מותרת · פרש"י שלא היה תחלתו יין ביד עובד כוכבים אלא לקחה עשויה ביד ישראל ומותרת בהגאה דתו לא מנסך לה ומכאן ראיה להתיר תבשיל שנתערב בו יין קודם שבשלוהו אי נגע ביה עובד כוכבים דכיון שנתערב תו לא מנסך ליה עובד כוכבים והקשה ר"ת דלשון כברייתא לא משמע כן ועוד בפ"ק דחולין (דף ו.) משמע שהוא קרוי אלונתית קודם שנתנו לתוכו יין דתניא הלוקח יין לתת לתוך אלונתית ולא קאמר לעשות אלונתית לכך פירש ר"ת דאלונתית דרך הוא לעשות מתחלה בלא יין ומכניסין אותה לקיוס וכשמסתפקין ממנה מעט מעט מערבין בה היין שאם יכניסו לקיוס אותה עם היין מתקלקלת וה"פ אלונתית של עובדי כוכבים שמשכוה מן החבית כדי לשתות ולא ראה ישראל בשעה שמשכוה אסורה כי שמא נתן בה יין כברייתא פי' כמו שהיא נעשית מתחלה בלא יין וראהו מושך מן החבית מותרת דודאי לא עירב בו יין ומ"מ יש ראיה להתיר מדתנא בתוספתא אלונתית של עובדי כוכבים אסורה מפני שתחלתו יין כלומר שתחלתו יין של עובד כוכבים משמע הא אם תחלתו יין של ישראל מותרת במגע עובד כוכבים שנתערב בה משקין אחרים ואומר ריצב"א דדוקא תבשיל לפי שאין היין ניכר בעין כלל אבל כשמשימין אותו בשומין או בחרדל שמא יש לחוש למגע עובד כוכבים לפי שהוא בעין יותר וכן הלכה למעשה : יין מבושל אין בו משום יין נסך · כן הלכה ומותר במגע עובד כוכבים מדשתו ליה שמואל ואבלט : האי חמרא דאקרים עד תלתא יומי · ולא גרס תלתין יומין דהכי נמי מלינו בו חילוק בשלשה ימים ראשונים בפרק המוכר פירות (ב"ב דף צו.) דקאמר כל שלשה ימים ודאי מכאן ואילך ספק : השלים

עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הל' י טוש"ע י"ד סימן קכג סעיף ד :

סד ב ג ד מיי' פכ"ב מהלכות שבת הלכה יא סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן שכא סעיף יז :

שבת קמ.

סה ה מיי' פי"א מהל' רוצח הלכה ז סמג עשין עט טור י"ד סימן קטז :

סו ו מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הל' ט סמג לאוין קמח טור ש"ע י"ד סימן קכג סעיף ח בהג"ה :

סז ז מיי' פי"א מהל' רוצח הלכה ח סמג עשין עט טור י"ד סימן קטז :

סח ח מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הל' ט סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן קכג סעיף ג :

סט ט מיי' פי"א מהל' רוצח הלכה יא סמג עשין עט טור י"ד סימן קטז :

ע י מיי' שם הלכה י סמג שם (טור שם) :

עא כ מיי' שם הל' ז :

עב ל מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הלכה ט סמג לאוין קמח טור ש"ע י"ד סימן קכג סעיף ו :

רבינו חננאל

אנחינהו בי עובדי כוכבים לא צריכי חותם בתוך חותם וכו' : ת"ר א) יין אלונתית כברייתא מותרת כלומר מי שאין בה יין רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו יין מזוג אין בו משום גילוי ויין מבושל אין בו משום יין נסך : איבעיא להו יין מבושל יש בו משום גילוי או לאו ופשטה ב) ר"ש בן זירוד משום דריש לקיש דאמר משום דר' חנינא יין מבושל אין בו משום גילוי אמרו ליה נסמוך עליך ואמר להו ר' ינאי בר ישמעאל סמוכו עלי ועל צוארי כל מקרה שיגיע בדבר זה' אמר רב פפא לא אמרן יין מזוג אין בו משום גילוי אלא בדמזיג טובא אבל מזיג ולא מזיג ג) לא מסר נפשיה . איני והא ר' ינאי בעכברא' מקום הוה שתי חמרא ופש ליה חמרא בכובא וצריה בפראנקא וחזייה לחיויא דשתא מיא בפומיה ורמא בכובא עד דמלאי כובא וסליק חמרא עילוי פראנקא ושתי' פי' שתה מן היין ונשאר מן היין בכובא. כובא כלי היא כגון אשישה וכיוצא בה והביא פראנקא שהוא סמרטוט וצררו בראש הכובא והיה הנחש שואב מים ומביאו בתוך פיו ומריקו בתוך הכובא עד שנתמלאת הכובא וצף היין מעל הסמרטוט ושתה' ושנינן דמזיג איהו כלומר מה שמוזג הנחש בעצמו הוא ששותה אבל מה שמוזגין בני אדם אינו שותה ממנו · פי' פרונקא שליח ופי' פרנקא סמרטוט. ודחי רב אשי ואמר פירוקי לסכנתא: אמר רבא הלכתא יין מזוג יש בו משום גלוי ויש בו משום יין נסך ויין מבושל אין בו משום גלוי ויין נסך פי' אם נגע בו עובד כוכבים אין אומרים כי ניסכו : שמואל ואבלט הוו יתבי אייתו לקמייהו חמרא מבשלא משך אבלט לידיה אמר ליה שמואל לאבלט הרי אמרו יין מבושל אין בו משום יין נסך ש"מ דאבלט עובד כוכבים הוה : קיסתא דמיא יש בו משום גלוי לא שנא ביום ולא שנא בלילה ולא אמרינן אימת ישן עליהם ד) איכא דאמרי רב לא הוה שתי לא מבי ארמאה ולא מבי ארמלתא שמואל מבי ארמאה לא הוה שתי אמר לא זהירי אגילוי מבי ארמלתא (לא) הוה שתי אמר סירכא דגברא נקיטא : א"ר יהושע בן לוי שלשה יינות אין בהן משום גלוי החד והמר והמתוק חד טולא חריפא דמבקע הנודות מר ירנקא מתוק חוליא רב חמא מתני לעילויא חד חמר פלפלין כו' : ירושלמי רבי סימון מפרש חד קונדיטון שיש בו דבש ופלפלין מר אפסינתינון · פי' לענה בלשון יון אפסינתין כלומר מר כלענה מתוק חמר מבושל ובלשון פרסי באדגי : קרינא . יין מתוק בעסיא אין בו משום גלוי אבל במקומו כלומר בעסיא יש בו משום גלוי דחמר מדינה הוא . אמר רבא יין שהחמיץ עד שלשה ימים יש בו משום גילוי ויש בו משום יין נסך מכאן

א) נראה דצ"ל יין מבושל ואלונתית של עובדי כוכבים אסורין אלונתית כברייתא וכו' . ב) נראה דצ"ל ופשטה מהא דר"ש בן זירוד אמר משום דריש לקיש וכו' . ג) צ"ל אבל מזיג ולא מזיג שתי אך לא מסר נפשיה . ד) נראה נוסח דרבינו הי' לו גי' אחרת בכאן ולא כגי' דידן וצ"ע .

מסורת הש"ס

[תוספ' פ"ה]

[צ"ל כדתניא]

[צ"ל מסותא למיקר]

[צ"ל חיטי דלית בהו ציריי]

[פסחים מ:]

[סנהדרין לח. ע"ש וכרש"י וצ"ע]

[פי' לענה ערוך]

הגהות הב"ח

(א) גמ' איגליא ליה ההוא קיסתא : (ב) רש"י ד"ה דצרי ואתי וכו' דמצרי זיקי. נ"ב וכן הוא ביבמות סוף פ"ק דף יז :

מכאן ואילך אין בו משום גילוי ואין בו משום יין נסך ונהרדעי אמרי אפי' לבתר תלתא *יומי חיישינן משום גילוי מ"ט זימנין מיקרי שתי ת"ר* אויין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו בג' ימים השחלים אין בהם משום גילוי ובני גולה נהגו בהן איסור ולא אמרן אלא דלית בהו חלא אבל אית בהו חלא מיגרי בהו כותח הבבלי אין בו משום גילוי ובני גולה נהגו בו איסור אמר רב מנשי אי אית ביה נקורי חיישינן אמר רב חייא בר אשי *אמר שמואל *גמי טיף טיף אין בו משום גילוי אמר רב אשי דוהוא דעביד *טיף להדי טיף אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל הפי תאנה אין בו משום גילוי כמאן כי האי תנא דתניא רבי אליעזר אומר ואוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש משום שנאמר °שומר פתאים ה' אמר רב ספרא משום ר' יהושע דרומא זשלשה מיני ארס הן של בחור שוקע של בינוני מפעפע ושל זקן צף למימרא דכמה דקשיש כחוש חיליה והתניא *שלשה כל זמן שמזקינין גבורה מתוספת בהן אלו הן דג נחש וחזיר כח אוסופי הוא דקא מוסיף זיהריה קליש של בחור שוקע למאי הלכתא דתניא חחבית *שנתגלה אע"פ ששתו ממנה תשעה ולא מתו לא ישתה ממנה עשירי מעשה היה ששתו ממנו תשעה ולא מתו ושתה עשירי ומת אמר ר' ירמיה זהו שוקע וכן אבטיח שנתגלתה אע"פ שאכלו ממנה ט' בני אדם ולא מתו לא יאכל ממנה עשירי מעשה היה ואכלו ממנה תשעה ולא מתו ואכל עשירי ומת א"ר זהו שוקע *ת"ר טמים שנתגלו הרי זה לא ישפכם ברשות הרבים ולא ירביץ בהן את הבית ולא יגבל בהן את הטיט ולא ישקה מהן לא בהמתו ולא בהמת חבירו ולא ירחץ בהן פניו ידיו ורגליו אחרים אומרים מקום שיש סירטא אסור אין סירטא מותר אחרים היינו תנא קמא איכא בינייהו גב היד וגב הרגל ורומני דאפי אמר מר לא ישקה מהן לא בהמתו ולא בהמת חבירו והתניא אבל משקהו לבהמת עצמו כי תניא ההיא ילשונרא אי הכי דחבריהנמי דחבריה כחיש דידיה נמי כחיש הדר בריא דחבריה נמי הדר בריא זימנין דבעי לזבונא ומפסיד ליה מיניה א"ר אסי א"ר יוחנן משום ר' יהודה בן בתירא שלשה יינות הן יין נסך כאסור בהנאה לומטמא טומאה חמורה בכזית סתם

תורה אור: תהלים קטז

רש"י

מכאן ואילך · נתקלקל הרבה ואין בו משום גילוי : יין תוסס · יין חדש מגיתו עד שהוא מחמיץ להיות יין קרי ליה תוסס : השחלים · קרסי"ן טרוף בכלי ושחוק ויין או מים נתונין בו : חלא · חומץ : מיגרי בהו · החומץ מתגרה ונלחם בחכן של נחשים ואין שותין בו ממנו : כותח הבבלי · חזק הוא כחומץ כדמפרש באלו עוברין (פסחים דף מב.) דיהבו ביה עיפושי פת ונסיובי דחלבא מסנ"א בלע"ז : ניקורי · כמין מקום נשיכת הנחש : טיף טיף · כלי שתחת חבית שמקבל יין הנוטף : טיף להדי טיף · שמטפטף תדיר והטיפים רודפות זו את זו ותכופות והנחש שומע ובורח : פי תאנה · כשתולשין אותה נעשה לה פה קלר במקום עוקצה : שוקע · לפי שחזק הוא וכבד ושוקע בתוך המשקה לקרקעיתו של כלי : מפעפע · בינתיים : זיהריה · ארס שלו : לא ישתה עשירי · שהארס שוקע למטה וישתהו וימות : אבטיח · מלפפון מלון בלע"ז וגסה היא וכשפותחין אותה לאכול קצת ועומדת מגולה אוכל נחש ממנה והיא רכה והארס שוקע בה הלכך שמעינן מרב ספרא טובא ראשון לא ישתה שמא נחש זקן שתה שם וצף הארס למעלה אמצעיים שמא נחש בינוני היה ומפעפע שתו תשעה לא ישתה עשירי שמא בחור היה : לא ישפכם · שמא יעבור אדם יחף ויעמוד הארס בין קשרי אצבעותיו וכיון שנכנס מעט ונוקב בבשר שוב אין לו רפואה : ולא ירבץ · להשכיב את האפר ואבק שלא יעלה : סירטא · סדק שהארס מתעכב שם ואינו נופל מהר ונוקב הבשר : היינו ת"ק · דהא פנים יד ורגל יש שם פתחים וסדקים כמו בין אצבע לאצבע ובתוך הכף יש סדקים והאוזן והשפתים : רומני דאפי · פומיל"א של פנים אשר אצל העין ואין שם סדק ולאחרים שרי : בשונרא · דלא מזיק ליה ארס דשונרא אכיל ליה לחויא כדאמרינן בערבי פסחים (פסחים דף קיב:) : יין נסך · שנתנסך לעבודת כוכבים : טומאה חמורה · משא ואהל כמת איתקש תקרובת עבודת כוכבים למת : סתם

תוספות

השחלים אין בהם משום גילוי · פ"ה קרסי"ן בלע"ז טרוף בכלי ושחוק ויין או מים נתונים בו וקשיא דבסוף נדרים (דף נט:) (א) דמשמע דיש בהם משום גילוי גבי ההוא טלא הוו תחלי א"ל לא תיכול מינייהו דטעמינהו חויא ואין לפרש שחלים דהכא היינו מאכל של גריסין כי ההיא דפ"ב (לקמן מ.) דקאמר וכן היו בלפורי עושין טחנים חומץ לתוך הגריסין וקורין אותו שחלים דהתם אינו קרוי שחלים עד לאחר נתינת החומץ והכא מיירי קודם נתינת החומץ כדאמרינן (ב)ולא אמרן אלא דלית בהו חלא וי"ל דהכא ובנדרים חדהוא ודאי לפעמים במקרה טועמם נחש כי ההוא עובדא דהתם ולכך נהגו בהן בני גולה איסור* :

פי תאנה אין בו משום גילוי · והא דאמרינן בפ"ק דחולין (דף ט.) (ג)ראה לפור מנקר בתאנה חוששין שמא במקום נקב נקר ואסור שאני התם דאיכא ריעותא דניקורא :

לא בהמתו ולא בהמת חבירו · אין לדקדק השתא בהמתו אמרת* בהמת חבירו מיבעיא דזו ואצ"ל זו קתני ודרך התנא לשנות יחד :

ומטמא טומאה חמורה בכזית · ואפי' ב"ה דבעו רביעית פרק המוליא יין (שבת דף עז. ושם) גבי נבלות דקא אמר אף כשטמאו ב"ה לא טמאו אלא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית הכא מודו דסגי בכזית דהואיל ונאסר מטעם תקרובת מטמא בכזית כמו זבח :

ומטמא טומאת משקין ברביעי' · פירוש לטמא אוכלין ומשקין כתורת משקין טמאין שנטמאו בשרץ שאינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין ומשקין ושיעור (ד)קבול טומאה ברביעית לוג ככל טומאת משקין ועכ"ל הקו' משמע מתוך לשון שאין לסתם יינם טומאה אא"כ קבל טומאה ממקום אחר וקשה דמה חידוש הוא זה לשנות כאן טומאה מן השרץ וכי גרע משאר משקין ומיהא איכא לשנויי א]דאשמועינן דמשום חומרייהו לא מקבלי טומאה בפחות מרביעית ועוד קשיא דמשמע דבשאר משקין בעינן רביעית לקבל טומאה ואדרבה בשאר משקין לא בעינן רביעית כדאמרינן בפ"ק דפסחים (יז:) משקה בית מטבחיא דקלא אמרו אלא ברביעית דחזו להטביל מחטין וליטרות אבל בפחות מרביעית טמאים ואפילו לטמא אחרי' לא בעו רביעית כדמשמע נמי התם (דף יד. ושם) גבי לא נמנעו מלשרוף את הבשר כו' דמוקי לה באיכא משקין בהדי בשר דמטמא בשר מחמת משקין ומסתמא באותן מים הגשארים על הבשר לאחר הדחה אין בהם רביעית וכן משמע בברכות פרק אלו דברים (דף נג.) דקאמר שמא יחזרו מים שאחורי הכוס ויטמאו את הידים והתם לא הוו רביעית ואף לטמא כלים שמשקה מטמא כלים דרבנן לא בעי רביעית כדתנן בפ"ג דטהרות (משנה ג) גוש של זיתים פי' והוא טמא שנפל לתנור והוסק כבילה מכוון טהור פי' התנור טהור(ה) מפילתה טיפה ראשונה נתמעט האוכל מכבילה ואין הטיפה יכולה עוד לקבל טומאה מן הגוש דאין אוכל מטמא בפחות מכבילה ומן הגוש לא קבל התנור טומאה דאין הגוש מטמא כלי ומחמת הטיפה שנטמאת עם הגוש אין לטמאותו ואפי' למ"ד בפרק כל שעה (פסחים לג:) משקין מבלע בליעי וכשנטמא הגוש נטמא הטיפה דטומאה להיכן הלכה מ"מ כיון שקיבלתה בעודה אוכל שהיתה בלועה בגוש לא חמירא כמשקה לטמא התנור יותר מכבילה טמא פי' התנור טמא דטיפה ראשונה שילתה קבלה טומאה מן הגוש שיש בו כבילה וחזרה וטמאה את התנור אלמא לא בעינן רביעית ונראה לפרש דהך טומאה דסתם יינם גזרו(ו) ואף בלא מגע שרץ ולא החמירו לגזור טומאה בפחות מרביעית כי הני משקין דפרק דם הנדה (נדה דף נה:) דמעת עיניו ודם מגפתו והלב שבאשה(ז) מטמאין טומאת משקין ברביעית מדרבנן כדאיתא פרק כיסוי הדם (חולין דף פז:) וקראי דמייתי פרק דם הנדה אסמכתא נינהו וא"ת למה הוצרכו לגזור טומאה על סתם יינם תיפוק ליה משום מגע עובד כוכבי' שגזרו עליהם שיהו כזבים לכל דבריהם וי"ל דאיצטריך למיסר (ח)פחות מבן תשע דליתא הך גזירה כדאמרינן לקמן בפירקין (דף מ. ע"ש) וא"ת הך רביעית דסתם יינם ורביעית דמשקה זב דפרק דם הנדה אמאי לא חשיב להו בנזיר פרק ג' מינים (דף לח.) גבי עשר רביעית הן וליכא למימר דלהכי לא חשיב ליה משום דליתנהו אלא דרבנן דקא חשיב נמי פסול גויה דרבנן וי"ל דכל עניני טומאת משקין ברביעית הם בכלל פסול גויה :

המפקיד

עין משפט נר מצוה

עג א ב ג ד מיי' פי"א מהלכות רולח הלכה ח סמג עשין עט טור י"ד סימן קטז :

עד ה ו מיי' שם פי"ב הלכה ג סמג שם טור י"ד שם :

רס"א יומי אין בו משום יין נסך משום גילוי חיישינן

עה ז ח מיי' שם פי"א הלכה יד סמג שם טור י"ד שם :

עו ט י מיי' שם הלכה טו סמג שם טור שם:

[ועי' תוספות שבת קי. ד"ה וליתי]

[פסחים לט:]

עז כ מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הל' א סמג לאוין קמח טור י"ע י"ד סי' קכג סעי' א:

עח ל מיי' פי"ו מהל' אבות הטומאה ה"ח :

רבינו חננאל

מכאן ואילך הומץ טיפתקא הוא אין בו לא משום גילוי ולא משום יין נסך ונהרדעי אמרי אפילו מיכן ואילך משום יין נסך אין בו משום גילוי יש בו דמיקרי ושתי: ת"ר יין תוסס פי' חדש אין בו משום גילוי · וכמה תסיסתו ג' ימים. שחלים דלית בהו חלא אין בהן משום גילוי ובני גולה נהגו בהן איסור ואי אית בהן חלא מיגרי בהו. וכן כותח הבבלי אין בו משום גילוי ובני גולה נהגו בו איסור ואי אית ביה ניקורי חיישינן. מטפטף דעביד טיף טיף להדי טיף טיף אין בו משום גילוי. פי תאנה לחה שיש בה להלוחית אין בו משום גילוי דתניא ר' אליעזר אומר אוכל אדם ענבים ותאנים בלילה ואינו חושש שנאמר שומר פתאים ה': אמר רב ספרא ג' מיני ארס הן של נחש בחור שוקע ואם נתגלתה חבית אף על פי ששתו ממנה ט' ולא מתו לא ישתה עשירי מעשה היה ולא מת אלא האחרון וכן באבטיח שנתגלה אכלו ממנה עשרה ולא מת אלא האחרון א"ר ירמיה והו ארס שוקע של נחש בינוני מפעפע של זקן צף ואע"ג דבכל זמן שמזקינין מוסיפין כח זיהריה מיקליש קליש : ת"ר מים שנתגלו הרי זה לא ישפכם לרה"ר ולא ירבץ מהן הבית ולא יגבל בהן טיט ולא ישקה מהן בהמה ולא ירחץ מהן פניו ידיו ורגליו אחרים אומרים מקום שיש בו סירטא א)ביניהן גב היד וגב הרגל ורומני דאפא: א"ר יוחנן משום רבי יהודה בן בתירא שלשה יינות הן יין שראהו כי ניסך ממנו אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה

א) נראה דחסר כאן וצ"ל מקום שיש בו סירטא אסור אין סירטא מותר ואיכא ביניהן גב היד וכו' .

מסורת הש"ס

סנהדרין ע. [תענית ל. תוספ' תרומות פ"ז]

[גר' רי"ף מיטפטף]

נ"ל טיף טיף רש"א

שבת קט:

[שנתגלתה · יעב"ץ]

ב"ק קטו: [תוספ' תרומות פ"ז]

הגהות הב"ח (א) תוס' ד"ה השחלים וכו' דבסוף נדרים משמע כצ"ל ואות ד' נמחק : (ב) בא"ד ולא אמרן אלא . נ"ב עיין בפרק שמונה שרלים דף קי מ"ש התוס' בד"ה וליתי: (ג) ד"ה פי וכו' ראה לפור נראה דהסיה דראה לפור דוקא בניקור שהליתה שבה מכוסה אבל פי תאנה כליתה שבה מגולה במקום עוקלה הלכך אין בו משום גלוי : (ד) ד"ה ומטמא וכו' ושיעור לקבל טומאה ברביעית: (ה) בא"ד עכור דמפילתה : (ו) בא"ד גזרו אף כצ"ל ואות ו' נמחק : (ז) בא"ד והלב שבאשה דמטמאין : (ח) בא"ד למיסר בעובד כוכבים פחות מבן תשע :

הגהות מהר"ב רנשבורג א] תוס' ד"ה ומטמא טומאת משקין ברביעית וכו' דאשמעינן דמשום חומרייהו וכו' . נ"ב עיין פי' הר"ש במכשירין פ"ו משנה ז' מ' :

סתם יינם "אסור בהנאה "ומטמא טומאת משקין ברביעית "המפקיד יינו אצל עובד כוכבים אסור בשתיה ומותר בהנאה והתנן *"המפקיד פירותיו אצל עובד כוכבים הרי הן כפירותיו של עובד כוכבים לשביעית ולמעשר "כגון שייחד לו קרן זוית אי הכי בשתיה נמי לישתרי דהא רבי יוחנן אקלע לפרוד אמר כלום יש משנת בר קפרא תנא ליה ר' תנחום דמן פרוד המפקיד יינו אצל עובד כוכבים מותר בשתיה קרי עליה °מקום שיפול העץ שם יהו שם יהו ס"ד אלא שם יהו פירותיו א"ר זירא לא קשיא הא ר"א הא רבנן דתניא אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצירו של עובד כוכבים ומלאוהו יין ומפתח או חותם ביד ישראל *ר"א מתיר וחכמים אוסרין א"ר חייא בריה דרבי חייא בר נחמני א"ר חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי ואמרי לה א"ר חסדא אמר לי אבא בר חמא הכי אמר זעירי "הלכה כר"א אמר רבי אלעזר הכל משתמר בחותם אחד חוץ מן היין שאין משתמר בחותם אחד ור' יוחנן אמר אפי' יין משתמר בחותם אחד ולא פליגי הא כר"א הא כרבנן איכא דאמרי א"ר אלעזר הכל משתמר בחותם בתוך חותם חוץ מן היין שאין משתמר בחותם בתוך חותם ורבי יוחנן אמר "אפילו יין משתמר בחותם בתוך חותם ותרוייהו כרבנן מר סבר כי פליגי רבנן עליה דר"א בחותם אחד אבל בחותם בתוך חותם שרו ומר סבר אפילו חותם בתוך חותם אסרי היכי דמי חותם בתוך חותם אמר רבא "אגנא דפומא דחביתא שריקא וחתימא הוי חותם בתוך חותם ואי לא לא(א) °דיקולא ומיהדק הוי חותם בתוך חותם לא מיהדק לא הוי חותם בתוך חותם "נוד בדיסקיא חתימת פיו למטה הוי חותם בתוך חותם פיו למעלה לא הוי חותם בתוך חותם וכי כייף פומיה לגיו וצייר וחתים הוי חותם בתוך חותם ת"ר בראשונה היו אומרים יין של עין כושי אסור מפני בירת סריקא ושל ברקתא אסור מפני כפר פרשאי ושל זגדור אסור מפני כפר שלים חזרו לומר חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות מעיקרא מאי סבור ולבסוף מאי סבור מעיקרא סבור אין כותי מקפיד על מגע עובד כוכבים לא שנא פתוחות ולא שנא סתומות ולבסוף סבור כי לא קפיד אפתוחות אסתומות מקפיד קפיד וסתומות מותרות ורמינהי

רש"י

סתם יינם אסור בהנאה · משום גזירת יין נסך: ומטמא טומאת משקין · מטמא טומאת אוכלין ומשקין כתורת משקין טומאת שרץ שאינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין ומשקין ושיעורן לקבל טומאה ברביעית הלוג ככל טומאת משקין: והתנן המפקיד פירותיו אצל העובד כוכבים הרי הן כפירותיו למעשרות ולשביעית דחיישי לחלופי וה"נ דלמא חלפיה והאי חמרא דעובד כוכבים הוא: שייחד לו קרן זוית · ומסר לו מפתח או עשה חותם: פרוד · מקום של בר קפרא הוא ונפטר בר קפרא: שיפול העץ · שמכן שם תלמידי חכמים: שם יהו ס"ד · שהוא עצמו ימלא שם והא שכיב ליה: אלא שם [יהו פירותיו] · ימלאו פירות העץ שנשרו ממנו אף כאן הצריך לדברי חכמים ישאל את בני העיר שמועין ולמדין ממנו ומלמדים אותן לאחרים: מפתח או חותם ר"א מתיר · אף בשתיה: וחכמים אוסרין · לעשות כן ואי עבד שרי בהנאה כדאמרינן לעיל: ותרוייהו כרבנן · דאי כר"א בחותם אחד נמי שרי: אגנא אפומא דחביתא · כפה מזרק ע"פ החבית: שריקא · טח בטיט ודיבק סביבות פי המזרק לדופני החבית: דיקולא · כפה סל ע"פ חבית והחבית מגופה דהיינו ב' חותמות מגופת החבית שדבוקה בחבית ונתייבשה וסל כפוי עליה: ומיהדק נכנס בדוחק פי הסל לבלוע את החבית הוי חותם בתוך חותם(ב) ולא טרח לזיופי כולי האי: לא מיהדק · (ג) נוח ליטלו הוי כמאן דליתיה: נוד · של עור מלא יין וקשור ומונח בתוך דיסקיא של עור: פיו · של נוד: למטה · בתוך דיסקיא: הוי חותם בתוך חותם · דטרח(ד) להפוך ולהתיר קשר הדיסקיא וקשר הנוד ולחזור ולקשרה כולי האי לא טרח: ואי כייף פומיה · של נוד לגיו ולייר וחותם כעין שקושרין נודות שלנו של שמן שלאחר שקושרים אותו מכניסין פי הנוד כשהוא קשור בתוכו ועוד קושרים אותה פעם אחרת אפי' אין דיסקיא הוי חותם בתוך חותם: עין כושי · מקום כותים: בירת סריקא · עובדי כוכבים הן וסמוכין לעין כוש: ברקתא · עיר של כותים: כפר פרשאי · עובדי כוכבים: וזגדור · כותים: חבית

תוספות

המפקיד יינו אצל עובד כוכבים אסור בשתיה ומותר בהנאה · ובסמוך משמע שהפקידו בחותם אחד ותימה מאי קסבר ר' יהודה בן בתירא אי לא חייש לזיוף כר"א אפילו בשתיה לשתרי ואי חייש לזיוף כרבנן אפי' בהנאה ליתסר שמא נגע בו העובד כוכבים ונסכו וי"ל דרבי יהודה בן בתירא לטעמיה דאמר לקמן בפרק ר' ישמעאל (דף נט:) יין של ישראל שנגע בו עובד כוכבים מותר בהנאה חדא דאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים ועוד שאומר לו לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי ולע"ג דחיישי לזיוף דנגע ביה ושתה מיניה [א]לא החמיר כ"כ לחוש לאחלופי בשלו שיאסר גם בהנאה כיון שכל עיקר יינם אינו אסור אלא מדרבנן:

דאמר רב הלכה כר"א שמתיר יין בחותם אחד · ולקמן פ"ב (דף סט: ושם) נמי אמרינן הלכתא קיימא לן כר"א דלא חייש לזיופא ויש להקשות דרב אדרב דהא אמר רב לקמן (דף לט.) חבי"ת בחותם אחד אסור סימן חלב בשר יין תכלת ועוד קשה דרב אשי אמר לעיל (דף כט:) גבי חומץ ויין מבושל א"ל חותם בתוך חותם משמע הא יין גמור צריך חותם בתוך חותם וכן רבא דשקיל וטרי לקמן בסמוך היכי דמי חותם בתוך חותם משמע דס"ל דלא סגי בחותם אחד וכולה סוגיא דשמעתא מיירי בחותם בתוך חותם והיה מתרץ ר"ת דההוא דרב דלקמן מיירי בישראל חשוד וגרע מעובד כוכבים מפני שהוא בטוח שיאמינוהו ולא מירתת כ"כ וכן ההיא דרב אשי דלעיל (דף כט:) כ"מ לענין ישראל חשוד וכן רבא מפרש חותם בתוך חותם אליבא דרבנן ואפי' אליבא דהלכתא איכא נפקותא כגון ישראל חשוד וההיא *)דרבה בר רב הונא(ה) חתך לה לבישרא אתלתא קרנתא כשמשלחה ביד עובד כוכבים ולהכי סגי בחותם אחד וקשה קצת פר"ת דנכונה היא להעמיד כל אלו ההלכות בישראל חשוד ואנן בעובדי כוכבים קיימינן ורב אשי לעיל הזכיר חומץ ביד עובד כוכבים אין צריך חותם בתוך חותם ומשמע הא יין ביד עובד כוכבים צריך ועוד דבירושלמי משמע דההיא בעובד כוכבים איירי וגם רש"י וה"ג פירשוהו בעובד כוכבים לכך נראה לפרש דהכא והתם בעובד כוכבים איירי ויש לחלק בין שולח לחבירו ואינו חוזר ורואה חותמו להכירו דאז צריך חותם בתוך חותם דלא מרתת שסבור האחר לא יכיר החותם אבל היכא שמניחו ביד העובד כוכבים ועתיד לראות חותמו(ו) להכיר די בחותם אחד תדע שכן הוא שהרי ר"א הזכיר בדבריו המפקיד יינו אצל עובד כוכבים ובסתמא אדם דעתו לחזור שם להכיר חותמו וסתמו אבל רב אשי דלעיל הזכיר בדבריו חומץ שלנו ביד עובד כוכבים משמע ששולחו ביד עובד כוכבים ורבא נמי אשכחן לקמן דקאמר נוד בדיסקיא ופיו למטה והיינו גופיה אמר בפ' בתרא (ז) (לקמן עד:) כי הוה משדר גולפי להרפניא סחיף להו אפומייהו וחתים להו אבירלייהו ומלתיה דרב לקמן (דף לט.) מיירי בשולח ביד עובד כוכבים כפרש"י וה"ג:

ולא פליגי הא ר"א והא רבנן · פירוש לא פליגי אליבא דחד תנא אלא מר סבר כר"א ומר סבר כרבנן א"נ לא פליגי וכולהו כר"א קיימי דפסק רב כוותיה אלא מר מפרש מילתיה דר"א ומר מפרש מילתייהו דרבנן וא"ת ורבי אלעזר היכי קאי כר"א הא ר"א גופיה קאמר בפ"ק דנדה (דף ח.) דאין הלכה כר"א בכולהו סידרי °אלא בארבע וי"ל דשאני הכא דקאי ר"מ כוותיה לקמן פרק ר' ישמעאל (דף סא.) בברייתא דאמר הלוקח בית וכו' וכה"ג משני תלמודא התם בפ"ק דנדה (שם:):

ותרוייהו כרבנן · וא"ת אימור דרבי יוחנן סבר כר"א ומפתח וחותם דקתני בברייתא ר"ל תרוייהו דהשתא הוי חותם בתוך חותם וי"ל דתלמודא משמע ליה דמפתח וחותם דקתני בברייתא לא משום דבעינן תרוייהו מדלא קאמר שתי מפתחות או ב' חותמות אלא מפתח או חותם קאמר וגם יש גורסים מפתח או חותם:

סתומות מותרות · ואף על פי שאין לך סתומות שלא יהו פתוחות מתחלה מכל מקום כיון שדעתו לסתמן להתקיים למכור לישראל מנטר קא נטר להו שפיר ואינו חפץ שיחשדוהו ישראל כלל:

*) [ב"מ כג ע"ב ושם בתוס' ד"ה אתלתא].

עין משפט נר מצוה

עט א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הלכה ג סמג לאוין קמח טור ש"ע י"ד סימן קכג סעיף א:

פ ב מיי' פ"ו מהלכות אבות הטומאה הל' ח:

פא ג מיי' פי"ג מהל' מ"א הלכה ט סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן קל סעיף ב:

פב ד מיי' פי"א מהל' מעשר הלכה טו:

פג ה מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הל' ט סמג לאוין קמח טור ש"ע י"ד סי' קל סעי' ב:

פד ו ז מיי' שם הלכה א ח טור ש"ע שם סעיף א:

פה ח ט י מיי' שם הלכה ח טור ש"ע שם סעיף ד:

מסורת הש"ס

[דמאי פ"ג מ"ד כתובות יא:]

[שבת קנג.]

קהלת יא

רבינו חננאל

בכוזית כמת וכעבודת כוכבים. סתם יינו אסור בהנאה ומטמא טומאת משקין ברביעית הפקידו ליינו ישראל אצל עובד כוכבים אסור בשתיה ומותר בהנאה. איני והתנן בדמאי פ"ג המפקיד פירותיו אצל הכותי ואצל עם הארץ הרי הן בחוקתן למעשר ולשביעית אצל העובד כוכבים כפירותיו הנה המפקיד אצל העובד כוכבים נעשו אותם הפירות כפירותיו וביינו אמרינן אסור א) בהנאה ומטמא טומאת משקין ברביעית ופריק ר' ירמיה הא דאמר ר' יוחנן משום ר' יהודה בן בתירא כגון שייחד לו העובד כוכבים קרן זוית והוא שמותר בהנאה ומקשינן עליה אי הכי בשתיה נמי לישתרי דהא כדתנא ליה רבי תנחום משנת בר קפרא המפקיד יינו אצל עובד כוכבים מותר בשתיה קרי עליה ר' יוחנן מקום שיפול העץ שם יהו פירותיו ב) ופירק ר' זירא פירוק אחר ואמר מתני' דדמאי כרבנן דאסרי ור' יוחנן דאמר כרבי ג) אליעזר דתניא אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצרו של עובד כוכבים ומלאהו יין ומפתח וחותם ביד ישראל רבי אליעזר מתיר בשתיה ולא חייש לזיופא ואסיקנא משמיה דרב חסדא אמר זעירי הלכתא כר' אליעזר א"ר אלעזר הכל משתמר חותם בתוך חותם ביד העובד כוכבים חוץ מן היין שאינו משתמר. אלא בשומר ור' יוחנן אמר אפי' יין משתמר חותם בתוך חותם ביד עובד כוכבים ותרוייהו רבי יוחנן ור' אלעזר בחכמי' דאסרי ר' יוחנן סבר כי פליגי רבנן עליה דר' אליעזר בחותם אחד אבל חותם בתוך חותם אפילו רבנן שרו. היכי דמי חותם בתוך חותם אגנא שריקא אחביתא וחתימא הרי זה חותם בתוך חותם ואי לא הוי כי האי גוונא לא הוי חותם בתוך חותם. דיקולא אפומא דחביתא חתימא אי מהדק הוי חותם בתוך חותם ואי לא מהדק לא. נוד צרור בדסקיא צרירא וחתימא אם פי הנוד בתוך הדיסקיא והדיסקיא למעלה צרורה וחתומה הוי חותם בתוך חותם' ואי לא הוי פי הנוד למטה בדסקיא לא הוי חותם בתוך חותם והלכתא כר' יוחנן וקיימא לן דכל כסוי שעל פי החבית אי מיהדק ואין אדם יכול להסירו מבלי שבירת החותם הרי זה חותם בתוך חותם: עין כושי מדור של כותים ובירת סריקא קרוב להן מדור עובדי כוכבים וכן ברקתא וכפר פרשה וכן (גנדיר) [זגדור] וכפר שחלים אסרו מדורת של כותים מפני מדור של עובדי כוכבים שהולכין ובאין אצלן: קסברי רבנן אין כותי מקפיד על מגע עובד כוכבים וכל יין שלהן מגע עובד כוכבים הוא חזרו לומר חביות פתוחות של כותים אסורות סתומות מותרות לבסוף סברי כי לא קפדי אפתוחות אבל

א) כ"ל וא"כ במפקיד יינו אצל עובד כוכבים ג"כ יהי' אסור בהנאה דהא אמרינן דודאי שהליפו ביינו. ב) מלשון רבינו ז"ל משמע דגרס בגמ' אלא א"ר זירא ונייד מתי' קמא לגמרי: ג) הדבר צ"ע דא"כ הדרא הקושיא לדוכתה דאפילו בשתי' נמי לשתרי דהא ר"א מתיר אפי' בשתיה.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואי לא לא הוי חותם בתוך חותם דיקולא ומיהדק וכו' נוד בדיסקיא וחתמו פיו: (ב) רש"י ד"ה ומיהדק וכו' ולא טרח: (ג) ד"ה לא מיהדק דנוח: (ד) ד"ה הוי וכו' דטורח הוא להפוך: (ה) תוספות ד"ה דאמר רב וכו' וההיא דרבה בר רב הונא ורב דחתך לה לבישרא אתלתא קרנתא מיירי כשמשלחה. נ"ב פרק גיד הנשה בדף צה: (ו) בא"ד לראות חותמו ולהכירו די: (ז) בא"ד בפ' בתרא. נ"ב בסוף דף עד ומשמע מדברי התוס' שס"ל דהסיפא דסחיף כו' לא הוי אלא חותם אחד דלא כפרש"י שם וכן נראה מדברי התוס' שם ע"ש:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה המפקיד · לא החמיר כ"כ כו' · נ"ב עיין לעיל כ"ט ב' דמשום אחלופי לא חיישינן בחותם אחד (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' קי"ח ס"ק ה' וסי' ק"ל ס"ק ח'):

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ולא וכו' אלא בארבע · עיין נדה דף מח ע"א תוספות ד"ה אמר:

השולח חבית של יין ביד כותי ושל ציר ושל מוריים ביד עובד כוכבים *אם מכיר חותמו וסתמו מותר אם לאו אסור אמר רבי זירא לא קשיא כאן בעיר כאן בדרך מתקיף לה רבי ירמיה מידי הנך דעיר לא בדרך אתו אלא אמר רבי ירמיה [*] בין הגיתות שנינו כיון דכולי עלמא אפכי מירתת אמר השתא אי חזי לי מפסדו לי אתמר מפני מה אסרו שכר של עובדי כוכבים רמי בר חמא אמר רבי יצחק ^ב משום חתנות רב נחמן אמר משום גילוי אגילוי דמאי אילימא גילוי דנזייתא אנן נמי מגלינן ואלא דחביתא אנן נמי מגלינן לא צריכא באתרא דמצלו מיא אלא מעתה ישן תשתרי דא"ר *ישן מותר אין מניחו לייש̇ן החמיץ מותר אין מניחו להחמיץ גזירה ישן אטו חדש רב פפא ^ג מפיקין ליה לאבבא דחנותא ושתי רב אחאי ^ד מייתו ליה לביתיה ושתי ותרוייהו משום חתנות (א)רב אחאי עביד הרחקה יתירתא רב שמואל בר ביסנא איקלע למרגואן אייתו ליה חמרא ולא אשתי אייתו ליה שיכרא ולא אשתי בשלמא חמרא משום שימצא שיכרא משום מאי משום שימצא דשימצא אמר רב האי שיכרא דארמאה שרי וחייא ברי לא נישתי מיניה מה נפשך אי שרי לכולי עלמא שרי אי אסיר לכולי עלמא אסיר אלא רב סבר משום גילויא ואזיל מרורא דכשותא וקלי ליה זיהריה ודלקי מלקי ליה טפי וחייא ברי הואיל ולקי לא נישתי מיניה אמר שמואל כל השרצים יש להן ארס של נחש ממית של שרצים אינו ממית אמר ליה שמואל לחייא בר רב *בר אריא תא ואימא לך מילתא מעלייתא דהוה אמר רב אבוך הכי אמר אבוך הני ארמאי זוקאני דהוו שתו גילויא ולא מתו *איידי דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו אמר רב יוסף האי

רש"י

חבית של יין ביד כותי וכ"ש ביד עובד כוכבים צריך הכרת חותם ואע"פ דכותי אינו מנסך מיהו לא קפיד אמגע עובד כוכבים: ושל ציר ומוריים ביד עובד כוכבים · צריך הכרת חותם ציר אע"ג דלאו אורחא למירמי ביה חמרא דדמי היין יקרים משל ציר מיהו חיישינן דלמא מחליף ליה בציר של דגים טמאים ומוריים חיישי' איידי דדמי מוריים יקרים מדמי יין דלמא שקיל מוריים ומטייל חמרא ומערב בי' אבל כותי לא חשיד לאחלופי· ציר מזיעה וזיבות של דגים כשכובשין אותן במכבש כדאמרינן במועד קטן (דף יא.) ונעשה חזק כחומץ ומטבל בו · מוריים מערבין בו קרבי דגים כדאמרינן לקמן בפרקין (דף לד:) דנפיש שומניה: מכיר חותמו וסתמו · שלא זייף סתימתו: בעיר · קפיד כותי דסבר השתא נגע עובד כוכבים בייני ולא זבני מייני: לא בדרך אתו · וליחוש שמא נגע בהן בבואם בדרך: בין הגיתות שנו · הך דקתני סתומות מותרות: דכ"ע אפכי· מלויין בדרכים: משום חתנות · שלא ירגיל לעשות משתאות אצל עובד כוכבים ויתן עיניו בבתו: דנזייתא · בטוד שהשכר בגיגית שהיא נעשית: אנן נמי מגלינן · דקיי"ל דשיכרא לא שתי חיויא מיניה: באתרא דמצלו מיא · במקום שרגילין להשהות המים בכלי עד שיהו צלולים ומים יש בהן משום גילוי: ישן מותר · כל דבר גילוי ששהו אותו עד שנתיישן מותר דאין מניחו ארס של נחש לייש̇ן אם היה בתוכו: החמיץ מותר · יין מגתו חדש שנתגלה עד שלא החמיץ והחמיץ מותר בידוע שלא שתה בו נחש דאילו שתה בו נחש לא היה מניחו להחמיץ: למרגואן · ישראל חשודין היו ולא היו מקפידין על יינם של עובדי כוכבים: משום שימצא · חשד יין נסך: שימצא דשימצא · גזרה שיכרא אטו חמרא: משום גילויא · ומיהו לכו"ע שרי שאינן חולין והאי זיהרא לא מלקי להו: משום דאזיל מרורא דכשותא · טעם מרירות של כשות וקלי ליה לזיהרא ואין בו כח להלקות אדם בריא: ודלקי מלקי ליה · אדם שהוא חולה קודם לכן ושותהו מזיקו ומכביד עליו: מלקי · מזיק: זוקאני · נפוחים: דורדיא

תוספות

השולח חבית של יין ביד כותי וציר ומוריים ביד עובד כוכבים · מדקדק ר"ת דמשמע מדפלגינהו בתרי בבות ש"מ דוקא קתני יין ביד כותי אבל ביד עובד כוכבים לא סגי בחותם אחד ואתיא כרבנן וא"כ ציר ומוריים סגי בחותם אחד אף לרבנן ותימה א"כ תקשי לאיכא דאמרי דלעיל דא"ר אלעזר הכל משתמר בחותם בתוך חותם דמשמע כל מילי בעינן חותם בתוך חותם וי"ל דהכל לא קאי אלא אשאר מילי דחבי"ת אבל חמפ"ג חילתית מוריים פת וגבינה אמרי' לקמן דסגי בחותם אחד ורש"י פי' יין ביד כותי וכ"ש ביד עובד כוכבים צריך הכרת חותם ובהכרת חותם מיהא שרי כר"א משמע דאף לר"א צריך הכרת חותם בשולח בדרך מעיר לעיר ואף לדברי ר"ת שמעמיד הברייתא כרבנן מדרבנן נשמע לר"א דאו אמרו רבנן בציר ומוריים דסגי בחותם א' דבעי הכרת חותם לר"א נמי ביין דסגי בחותם א' לרי' הכרת חותם וא"כ יש ליזהר בשולח יין לחבירו ואינו הולך שם להכיר חותמו שצריך חותם בתוך חותם או אם שולח כתב להודיע איך חותמו ויודיע לעובד כוכבים שכך שלא לו מועיל בחותם א' דעובד כוכבים כיון דידע מירתת ולא מזייף ור"ת פי' דלר"א דלא חייש לזיופא לא בעינן הכרת חותם ואפי' אינו הולך להכיר חותמו וגם אינו שולח באיזה ענין הוא חותם מותר ומייתי ראיה מדקאמר תלמודא לקמן פ"ב (דף סט:) והשתא דקיימא לן כר"א דלא חייש לזיופא אמאי לא מותבינן חמרא ביד עובדי כוכבים כו' ובדיעבד יש לסמוך על פסק ר"ת וענין חתימת החבית פירש רבינו ברוך וזה לשונו נכון הדבר לסתום פי חבית בנעורת או בדבר אחר ולתת עור על הסתימה קבוע במסמרות ולכתוב אותיות חליין על העור וחליין על דופני קרשי החבית שאסיגביה העובד כוכבים העור לא יוכל לכוין לישבו כבתחלה ולתת חשוק אחד שקורין צירקל"א סביב השולים במקו' שמחוברי' דופני החבית ולקבוע שם במסמרות מפני הנעורת התחובה שם סביב שלא יוציאם העובד כוכבים להוציא היין דרך שם ולתחבו אחרי כן אל מקומו הראשון וכל הברזות לחתוך ולקבוע עליהם עור במסמרות או לקבוע נסרים לכסות כל השולים והברזות עכ"ל וישלח לחבירו כתב כדפרישית · כתב ר' יצחק בר יהודה לר"ש בתשובה כי בימיהם היו החביות של חרס וכאשר היתה פי החבית סתומה אז היה די כר"א אבל חביות שלנו אף לאחר סיתום פי החביות והברזות יכול העובד כוכבים לנעוץ סכין בין הנסרים ולהוציא יין ולפי תשובתו יש לאסור אפי' חתמו בענין שפי' ויש מחמירים ומכסים כל דופני החבית בחשוקים וגם השולים בנסרים ואז אין לחוש כלל ויש מקילין לשלוח בחותם אחד אף בלא הכרת חותם ולא הודעת כתב ומיישבים הברייתא דאם היה מכיר חותמו לא שילך להכירו אלא אם הלך ומצא והכיר חותמו מותר גמור כי ודאי לא זייפו אבל אם (ב)לא הכיר כשהלך שם החותם כמו שעשאו יש לחוש שמא זייפו העובד כוכבים אבל אם לא הלך אחרי אשר חתמו והישראל מלאו חתום מותר והמחמיר תבא עליו ברכה וכתב הר"ר משה מקוצי בספרו כי אחרי שיש מקילין ויש מחמירין אין לנו ראיה ברורה לאסור ודין חביות ריקניות נפרש בסוף ע"ז (לקמן דף עד: ד"ה רבא) כשנגיע שם אי"ה: מפני מה אסרו שכר כו' · איסור שכר לא מצינו לא במשנה ולא בברייתא ושמא בימי האמוראים אסרוהו: רב נחמן אמר משום גילוי · וא"ת למ"ד משום גילוי מ"ט לא תני ליה במתניתין עם גבינות דטעמייהו נמי משום גילוי וי"ל דרב נחמן לית ליה לקמן (דף לה: ע"ש) בגבינות טעמא דגילוי אלא טעמא מפני שמעמידין בערלה וא"ת למ"ד משום גילוי בגבינות אי סבר הכא טעמא דגילוי וי"ל כיון דהכא ליכא למיחש היכא דלא מצלו מיא וה"נ דמשוו ביה כשותא לא פסיקא ליה: באתרא דמצלו מיא · וא"ת למ"ד לעיל (דף ל.) אמנקרויתא קפדי מאי איכא למימר וי"ל דבשכר לא קפדי כ"כ מפני שסופו להוציא כל גריעות שבו כשיהיה עשוי ותוסס כל צרכו ואם שוקע ישאר עם השמרים שאינם לשתיה: ותרוייהו משום חתנות רב אחא עביד הרחקה יתירתא · ומ"מ שניהן לא היו שותין בבית העובד כוכבים וא"כ צריך ליזהר שלא לשתות שכר בבית העובד כוכבים דהא רב פפא ורב אחא שהיו בתראי לא היו שותין ומיהו המתאכסן בבית העובד כוכבים יכול להיות שמותר לשלוח בעיר לקנות שכר מן העובדי כוכבים דהוי כמו בביתו של ישראל ואף אם העובד כוכבים אכסנאי שלו נותן לו משלו *(ושותה) משום איבה דלא אסרו משום חתנות אלא לקבוע שתיה בחנות או ברגילות לשתות בבית העובדי כוכבים אבל אקראי בעלמא שרי ובכלל דין שכר בין שכר של תמרים בין של תבואה ואין לאסור של תבואה משום בשולי עובדי כוכבים כמו (ג) סלקא ודייסא דאע"ג דלא חזי לגוס כשהוא חי דס"ל כאידך לישנא דרב דאמר* כל שאינו עולה על שלחן מלכים אין בו משום בשולי עובדי כוכבים ואשכחנא ר' יוחנן סבר לקמן פרק רבי ישמעאל (דף נט.) כוותיה ובפרק החולץ (יבמות דף מו.) ועוד יש טעם אחר להתיר השכר דאין בו משום בישולי עובדי כוכבים דכי היכי דהתבואה בטלה לגבי המים לענין ברכת שהכל נהיה בדברו ה"נ היא בטלה לענין איסור בישול: דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו · תימה דאמר פרק רבי עקיבא (שבת דף פו:) גבי שכבת זרע של ישראל במעי עובדת כוכבים ישראל דדייגי במצות חביל גופייהו טפי מעובדי כוכבים וי"ל דלענין להגלל מארס אין מועיל אבל דדייגי במצות כמו אבל דאכילת שקצים ורמשים שיש להם בתוך הגוף ומבטל ארס של נחש: האי

עין משפט נר מצוה

פו א טור ש"ע י"ד סי' קל סעיף ח :
[א טור ש"ע י"ד סי' קכט סעיף ד] :
פז ב ג ד מיי' פי"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה י סמג עשין קמח טוש"ע י"ד סימן קיד סעיף א :

רבינו חננאל

אבל אסתומות קפדי · ומקשינן וסתומות מותרות והתנן השולח חמת של יין ביד כותי ושל ציר ושל מוריים ביד עובד כוכבים אם מכיר ישראל חותמו וסתמו מותר ואם לאו אסור מ"ש אסרינן להאי חמת דהוא ביד הכותי לאו משום דחיישינן דלמא נגע ביה עובד כוכבים ואע"ג דסתומה היא דהוא לא קפיד ואי אמרת דקפדי אסתומות אמאי אסורה' ופריק ר' זירא כי קפדי במגע עובד כוכבים בסתומות בעיר דהא חזו ליה · אבל בדרך לא חיישי · ומקשינן והרי יין דהוא א) השתא בעיר ושנינן בחיצונה סתומות עכשיו מותרות ואע"ג שבא בדרך' בין הגיתות שנו כיון דכולי עלמא אולי ואתו מרתת למישרי הסתומות אמר השתא ב) מדרכו לי העוברים והשבים: איתמר מפני מה אסרו שכר של עובדי כוכבים ר' יצחק אמר משום חתנות רב נחמן אמר משום גילויא גילויא דמאי אילימא גילויא דנזייתא פי' הכדות הגדולות שמגלין אותם שנים ושלשה ימים בשעה שדורכין אותם כדי שיצאו הרוחות שבהן אנן נמי מגלינן להו אלא גילויא דחביות אחרי שמסננין אותן מן השמרים אנן נמי מגלינן להו דלא ליפקעי הביות משום דתוסס ומוקמינן להו באתרא דמצלו מיא פי' נותנין בהם מים כדי שיצלו ואין בהן תסיסה ג' ימים' ומקשינן אלא מעתה ישן נשתרי דאי הוו יתבי בהו מיא לא הוה מתיישן וכדרבי חנינא דאמר ישן מותר ושנינן גזרינן ישן אטו חדש · רב פפא מפקין ליה לבבא דחנותא ושתי ולא שתי בהדייהו משום חתנות רב אחא מייתו ליה לביתיה ושתי עביד הרחקה יתירה משום שמצא דשמצא אמר רב האי שיכרא דארמאי שרי מיהו חיישינן משום גילויא ואזיל מרורא דכשותא וקלי ליה לזיהריה ודלקי מלקי ליה וחייא ברי הואיל והוא חולה לא ישתה ממנו : אמר שמואל כל השרצים יש בהם ארס של נחש ממית של שרצים מלקה פי' ארמאי זוקאני עובדי כוכבים שהן נפוחים כמו בעלי הרוקן· אמר רב יוסף

א) נראה דצ"ל והרי יין דהוא השתא בעיר ושנינן בברייתא קמייתא דסתומות מותרות ואע"ג שבא מתחלה בדרך . ב) נראה דצ"ל השתא מחזו חזו לי העוברים ושבים.

הגהות הב"ח

(א) גמ' משום חתנות מיהו רב אחאי:(ב) תוס' ד"ה השולח וכו' אבל אם כשהלך לשם לא הכיר בחותם כמו שעשאו : (ג) ד"ה ותרוייהו וכו' כמו תורמוסא דשלקו עובדי כוכבים ודייסא דאע"ג דלא חזי לגוס כשהוא חי אין בו משום בשולי עובדי כוכבים דס"ל כאידך לישנא דרב :

מסורת הש"ס

[לקמן לט. פ"ש]
[ברכות יב. ע"ש בגליון]
שבת סו: נדה לה:
[נ"י ושותה]
[לקמן לח.]

"האי חלא דשיכרא דארמאה אסור דמערבי ביה דורדיא דיין נסך אמר רב אשי [ב]ומאוצר שרי כיון דמערבי ביה מסרא סרי: וחרס הדרייני: מאי הדרייני אמר רב יהודה אמר שמואל חרס של הדריינוס קיסר כי אתא רב דימי אמר [ג]קרקע בתולה היתה שלא עבדה אדם מעולם עבדה ונטעה ורמי ליה לחמרא בגולפי חורי ומייצי להו לחמרייהו ומתברו להו בחספי ודרו בהדיהו וכל היכא דמטו תרו להו ושתו א"ר יהושע בן לוי וראשון שלנו כשלישי שלהן איבעיא להו מהו לסמוך בהן כרעי המטה רוצה בקיומו ע"י ד"א שרי או אסור ת"ש דר"א ורבי יוחנן חד [ד]אסר וחד שרי *(והלכתא כמאן דאסר) מיתיבי *הרדורין והרוקבאות של עובדי כוכבים יין של ישראל כנוס בהן אסור בשתיה ומותר בהנאה העיד שמעון בן גודא לפני בנו של ר"ג על ר"ג ששתה ממנו בעכו ולא הודו לו נודות של עובדי כוכבים רשב"ג אומר משום רבי יהושע בן קפוסאי אסור לעשות מהן שטיחין לחמור והא הכא דרוצה בקיומו ע"י דבר אחר וקתני דאסור *וליטעמיך קנקנים של עובדי כוכבים ליתסרו למיזבן מאי שנא נודות ומ"ש קנקנים (א) אמר רבא גזירה שמא יבקע נודו ויטלנו ויתפרנו על גבי נודו ולמ"ד רוצה בקיומו על ידי ד"א אסור מ"ש קנקנים דשרו אמר לך התם ליתיה לאיסוריה בעיניה הכא איתיה לאיסוריה בעיניה: ולא הודו לו: ורמינהי יין הבא ברוקבאות של עובדי כוכבים אסור בשתיה ומותר בהנאה העיד שמעון בן גודע לפני בנו של ר"ג על ר"ג ששתה ממנו בעכו והודו לו מאי לא הודו לו דקאמר התם כל סייעתו אבל בנו מודי ליה איבעית אימא גודא לחוד וגודע לחוד: ועורות לבובין: תנו רבנן *איזהו עור לבוב כל שקרוע כנגד הלב *וקדור כמין ארובה יש עליו קורט דם אסור

אין

רש"י

דורדיא · שמרים: ומאוצר · אם הביאו מן האוצר מכלי העשוי לקיום: מסרא סרי · מסריח כשמשהין אותו: של אדריינוס קיסר · כשיוצא בגייסות מוליכן עמו: בתולה שלא נעבדה · והיה כל כחה קיים והוליאתו ביין זה ונעשה חזק: גולפי · כלי חרס: חיורי · חדשים דמייצי: ודרו בהדייהו · נושאין עמהן: תרו להו · שורין אותן במים: ראשון שלנו · יין משובח שלנו: אינו אלא כשלישי שלהן · כשהוא שרוי ג' פעמים במים היו המים השלישיים משובחין כיין שלנו: ע"י ד"א · ישראל רוצה בקיומו של יין נסך ולא בשבילו אלא בשביל החרס ולסמיכה: הדרדורים · לגינין קטנים: רוקבאות · תרגומה של חמת* רוקבא והן של עור: בן גודא: שטיחין · דשטיל"ש והא הכא גבי שטיחין(ב) דאינו רוצה בקיומו של יין וקתני אסור: ויטלנו · לשטיח מעל החמור: ויתפרנו בנודו · ויתן ייגו של עובד כוכבים טעם ביינו של ישראל: גודע לחוד וגודא לחוד · לזה לא הודה ולזה הודה אחרי כן: שקרע שלו כנגד הלב · שכן דרך עובד כוכבים להוציא דרך אותו קרע הלב של שור מחיים: וקדור · קדור כנקב עגול: יש עליו קורט דם · גלדי בלע"ז קרושט"א: אסור · בידוע שמחיים נקרע:

[בראשית כח] [מדברי סרא"ש בסימן יז מוכח דלא גרים לגי' תיבות הללו] [דברי תוס' ברא"ה דל"ג ליה] [פסחים פ"ט] [גי' הערוך וקדוד]

תוספות

האי חלא דשיכרא דארמאי אסור כו' · הלכך צריך ליזהר בשכר דבש שקורין מי"ט לבדוק אם מטילין בו שמרי יין להעמיד מהר כי יש מקומות שעושין כן ואז ודאי הוא אסור: **ומאוצר** שרי דמסרא קא סרי · הלכך נראה דמותר לקנות כל מיני משקה מן העובדי כוכבים כגון יין תפוחים ומי תותים ובלבד שירא[ה]ו הישראל מושך מן החבית ואפילו דמיהן יקרים יותר מן היין דודאי לא עירבו יין בתוך החבית דמסרא קא סרי אבל אם לא ראהו מושך מן החבית אז הדבר מתחלק במשקה היקר מן היין יאסור שמא עירב בו יין להשתכר ולהרויח אבל אם היין יקר אין לחוש שמא עירב בו יין להכשיל כדאמרינן לקמן (דף לד:) קיסתא דמורייסא בלומא קיסתא דחמרא בארבעה לומי והא דתניא בתוספתא יין תפוחים מן האוצר מותר היה נמכר בשוק אסור מפני שמזייף פירוש מערבין בו יין היינו דוקא במקום שהוא בזול ואין לאסור מטעם שמשימין המשקה בחבית שהיה בו יין נסך דהא אמרינן לקמן דשרי למרמי ביה *(חמרא) ושיכרא: **והא** הכא דרוצה בקיומו ע"י ד"א וקתני דאסורי · תימה אדמותיב מברייתא לותיב ממתניתין דתנן נודות העובדי כוכבים וקנקניהם ויין של ישראל כנוס בהם אסורים ואיסורן איסור הנאה דברי ר"מ והא הכא דרוצה בקיומו על ידי ד"א הוא ולא משום יין הנבלע בהם כלל וקאמר ר"מ דאסורים בהנאה הקנקנים אף למכרן לעובדי כוכבים והכא ליכא לשנויי שמא יבקע וילך ויתפרנו כו' דסתם קנקנים הם של חרס ואינם ראוים לתפור ואין לומר דס"ל כרבנן דמתירים דע"כ לא שרו אלא בקנקנים משום דלא חזו ליין הכנוס בהם אבל חרס הדרייני דחזי לשרותו במים אפי' רבנן אסרי וי"ל דאסורים ואיסורן איסור הנאה לא קאי אקנקנים אלא איין הכנוס בהם ואסורין דנקט קאי איינות דנודות וקנקנים תדע מדמקשה לקמן (דף לג:) גבי כבשים דאמר רבי יוחנן אפילו ידוע שנתן(ג) בהם עובד כוכבים לתוכו יין או חומץ מותר ופריך מ"ש ממורייס לרבי מאיר דאסור בהנאה ומשני התם ידיע ממשן הכא לא ידיע ממשן ואי בקנקנים אסר רבי מאיר ליפרוך מ"ש מקנקנים דלא ידיע ממשן ואסר רבי מאיר בהנאה אלא ודאי קנקנים לר"מ נמי שרי בהנאה והא דקאמר אסורים לשון רבים דמשמע הנודות והקנקנים לא קאי אלא איין שבתוך הנוד ובתוך הקנקן אבל מברייתא פריך שפיר לפי סברתו שהיה סובר כמו שאוסר רשב"ג לעשות שטיחין שיאסרם גם בשאר הנאות ומסיק גזרה שמא יבקע נודו ויתפרנו ע"ג נודו ויתן יין הנבלע בעור טעם ביינו ואית ספרים דגרסי בתר הך שנויא ולמ"ד רוצה בקיומו ע"י דבר אחר לאסור מ"ש מקנקנים דשרי דהא רוצה בקיומו ע"י ד"א הוא ומסיק התם ליכא לאיסורא בעיניה הכא איתיה לאיסורא בעיניה ולפי גירסא זו משמע דמאן דאסר לא אסר רוצה בקיומו ע"י ד"א אלא בחרס הדרייני משום דאיתיה לאיסורא בעיניה עוד יש לפרש דלעולם דר"מ אסר קנקנים בהנאה למכרן לעובדי כוכבים ולא תקשי לקמן להאיך דכבשין די"ל לחלק דבקנקנים היינו טעמא דאסור שדרך של יין הנבלע בתוך הקנקנים להיות נפלט והוי כמו בעין אבל יין לתוך הכבשים אינו בעין תדע דלא מקשה גבי כבשים מ"ש מיין של ישראל הכנוס בקנקנים דאסור בהנאה לר"מ מפני יין הקנקן הנבלע בו אלא ודאי להכי אסור דכיון שגוף היין נפלט בשל ישראל הוי כמו בעין וידיע ממשו אבל יין מתבטל בין הכבשין ולא ידיע ממשו ובשמעתין ה"נ לא מצי מותיב ממתני' דנהי דרוצה בקיומו שרי היינו כגון לסמוך כרעי המטה או לעשות שטיחין אבל למכור לעובדי כוכבים לכנוס בהן יין שרוצה העובד כוכבים בקיומו לצורך היין לעולם אסור דאין זה רוצה בקיומו ע"י ד"א ומתני' נמי דאסר קנקנים לר"מ בהנאה היינו דוקא למכור לעובדי כוכבים דודאי ישימו בו יין אבל להשתמש להלניע שם חפצו או לסמוך כרעי המטה לעולם אימא לך דשרי ומותיב מברייתא דאסר בהדיא לעשות שטיחין לחמור ולפי זה אין לגרוס ולמאן דאסר מ"ש קנקנים דשרי דאין ענין קנקנים לרוצה בקיומו דהא מאן דשרי שרי אפילו למכור לתת לתוכו יין דמותר בהנאה וא"כ היה לו להקשות אפי' למאן דשרי ברוצה בקיומו ע"י ד"א מ"מ אסור להשתמש ביין א"כ מ"ש קנקנים ומיהו יש ליישב הגירסא וה"פ (ד)אפילו למאן דאסר כל כך בחרס הדרייני אפילו לסמוך כרעי המטה כ"ש שהיה(ה) לאסור קנקנים בהנאה לגמרי ומ"ש קנקנים דשרו רבנן אף להכניס בו יין של ישראל להיות מותר בהנאה ומסיק התם ליתיה לאיסורא בעיניה ולכך מותר בהנאה אבל חרס הדרייני איתיה לאיסורא בעיניה לפי פירוש זה משמע דמאן דאסר אסר כל רוצה בקיומו לכל שום תשמיש ופסקינן הלכתא כמאן דאסר הלכך יש פוסקים דצריך ליזהר שלא לעשות שום תשמיש בכלים הבלועים חמץ בפסח משום דהוי רוצה בקיומו ע"י ד"א אבל אינו נראה לר"ת מדקאמר התם ליתיה לאיסורא בעיניה וכו' משמע היכא דליכא איסורא בעיניה לא מיתסר בהנאה ומכאן פסק ר"ת דקדירות הבלועות מבשר בחלב ע"י שנתבשל בהם שמותר להסיק בתוכן דבר יבש כגון תבואה וכן קדירות האסורות משום חמץ בפסח מותר לתת לתוכן דבר יבש אבל דבר לח לא: **אבל** בנו מודי ליה · לכאורה משמע דההוא רשב"ג דקאמר לעיל אסור לעשות שטיחין משום ר' יהושע בן קפוסאי קאמר וליה לא ס"ל אי נמי ר"ג דהכא הוא זקנו של רבי ובנו הוא רבי חנינא בן גמליאל אחי רשב"ג אביו של רבינו הקדוש וכן משמע בפ"ק דנדה (דף ח: ושם ד"ה והא) דרבי חנינא בן גמליאל היה דודו של רבי מש"ה קאמר התם דר"א קשים מיניה טובא והא דאמרינן ספ"ב דסוטה (דף מט:) שרשב"ג היה קורא על עצמו עיני עוללה לנפשי וגו' אלף ילדים היו לבית אבא ולא נשתייר מהם אלא אני כאן ובן אחי אבא בעשיה משמע שלא היה לו שום אח זה היה רשב"ג הזקן אביו של ר"ג דיבנה שהוא זקנו של רבי:

עין משפט נר מצוה

פח א ב מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות הל' כה סמג (עשין מה) [נ"ל לאוין קמח] טוש"ע י"ד סימן קיד סעיף ד:

פט ג (מיי' שם סמג שם) טור ש"ע י"ד סימן קכג סעיף יג:

צ ד (מיי' שם) סמג שם (*טור ש"ע י"ד סימן קלז סעיף א): *[ליתא בטור ש"ע גם בסימן קכג סעיף יג שכתבו חרסים שבלעו יין וכו' לא הזכירו כלל מדין לסמוך בהן כרעי המטה וצ"ע השמטה זו]

[תוספתא פ"ב] מהר"מ מ"ז

רבינו חננאל

חלא דשיכרא דארמאי אסיר דמערבי ביה דורדיא דיין נסך אמר רב אשי מאוצר שרי דאם איתא דעריב בהו מיסרא הוי סרי: ירוש' חדא איתתא הות רחמה למעבד מצוותא ובעלה הוה סני למעבד מצוותא אתא מסכן ויהבת קומוי ואכל ארגישת בבעלה אטמרתיה בעיליתי' תבת קומוי בעלה ואכל ודמך ליה אתא חויא אכל מההוא תבשילא איתער בעלה בעא למיכל מההוא תבשילא דטעמיה חיויא שרי ההוא דבעיליתיה צווח ליה לא תיכול ואינו אסור משום ייחוד דכתיב כי נאפו ודם בידיהם מיגו דלא חשיד בדם לא חשיד בניאוף: וחרש הדריינו. הדריינוס קיסר נטע גפנים בקרקע בתולה שלא נעבדה מעולם עבדה ונטעה ורמא לההוא חמרא בגולפי חיורי דמייצי לחמרא כמו ספוג ותבר להו בחספי ודרי להו בהדייהו וכל היכא דמטי תרו ליה מהנהו חרשי ושתי אותו היין היוצא מאותן החרסין והוא חזקי השלישי שלהן פי' ששרה אותן במים פעם ופעמים ושתה ועוד בפעם השלישית יינו חזק מן היינות שלנו · מהו לסמוך באותם החרסים שכבר שרו במים אותן ולא נשאר א) בהן כלל יין כרעי המטה רוצה בקיומו של יין של עובדי כוכבים על ידי דבר אחר הוא והוא החרש שרי אותו החרש עכשיו או אסיר רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אסר וחד שרי: מיתיבי הדרדורין פי' חביות של עץ והרקבאות תרגום של חמת מים רקבא דמיא של עובדי כוכבים ויין ישראל כנוס באלו הדרדורין והרקבאות אסור בשתיה ומותר בהנאה. העיד שמעון בן גורא לפני בנו של רבן גמליאל על רבן גמליאל ששתה ממנו בעכו ולא הודו לו נודות של עובדי כוכבים אסור לעשות מהן שטיחין לחמור והא נודות הללו דרוצה בקיומן על ידי דבר אחר ועכשיו נקרעו וקתני דאסורין. ופריק רבא גזירה שמא יבקע הנוד מלא יין של עובד כוכבים ויטלנו זה הקרוע ויתפרנו על גבי נודו שנמצא משמש לאיסור אבל אלו ההרסין שכבר שראם כל צרכן ולא יצלחו למלאכתם כלל שרו. איני דרבן גמליאל שתה ולרבן גמליאל לא הודו לו והתנן בנו של רבן גמליאל הוא ב) ששתה ולא הודו לו ופרקינן לעולם רבן גמליאל שתה והאי לא הודו לו כל סיעתו כלומר הסיעה הנועדים אצלו הם חלקו עליו אבל בנו מודה לו ושתה הוא כמו אביו. איבעי תימא גודא תני כי ר"ג הוא ששתה וגודע תנא אחר חלק עליו ואמר (לו לאביו) [דלא אביו היה] אלא בנו של ר"ג הוא ששתה: ועורות לבובין. ת"ר איזהו עור לבוב כל שקרוע כנגד הלב וקדור כמין

א) לכאורה דברי רבינו אלו צריך ביאור כיון דמיירי שכבר שראום במים ולא נשאר בהם יין לא שייך איסור רוצה בקיומו וצ"ע. ב) נראה דגי' אחרת הי' לו לרבינו ז"ל בברייתא הסניה דשמעון בן גודע העיד דבנו של ר"ג הוא דשתה.

הגהות הב"ח (א) גמ' ומ"ש קנקנים אלא אמר רבא: (ב) רש"י ד"ה שטיחין וכו' שטיחין דרוצה בקיומו של יין ע"י ד"א וקתני דאסור כצ"ל ותיבת דאינו נמחק: (ג) תוס' ד"ה והא וכו' אפילו ידוע שנתן עובד כוכבים לתוכן יין כצ"ל ותיבת בהם נמחק: (ד) בא"ד וה"פ למאן דאסר כצ"ל ותיבת אפילו נמחק: (ה) בא"ד כ"ש שהיה לו לאסור:

אין עליו קורט דם מותר אמר רב הונא לא שנו אלא שלא מלחו אבל מלחו אסור אימא מלחו *העברתו: רשב"ג אומר בזמן שהקרע שלו עגול אסור משוך מותר: אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג א"ל אביי *הלכה מכלל דפליגי א"ל מאי נפקא לך מינה א"ל *גמרא גמור וזמורתא תהא: בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר: מאן תנא אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן דלא כרבי *אלעזר דאי כרבי אלעזר האמר **סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים: והיוצא אסור מפני שהוא כזבחי מתים: מ"ט אי אפשר דליכא תקרובת עבודת כוכבים מני רבי יהודה בן בתירא היא דתניא *רבי יהודה בן בתירא אומר מנין לתקרובת עבודת כוכבים שמטמא באהל שנאמר °ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים [תהלים קו] מה מת מטמא באהל אף תקרובת עבודת כוכבים מטמאה באהל: ההולכין לתרפות אסורין לשאת ולתת עמהם: אמר שמואל עובד כוכבים ההולך לתרפות בהליכה אסור דאזיל ומודי קמי עבודת כוכבים בחזרה מותר מאי דהוה הוה ישראל ההולך לתרפות בהליכה מותר דלמא הדר ביה ולא אזיל בחזרה אסור כיון דאביק

רש"י

אין עליו קורט דם · אחר הפשטו אירע בו כך ולא לעבודת כוכבים: מכלל דפליגי · מיבעיא קבעי לה מיניה מי פליגי רבנן עליה אי לא: ומאי נפקא לך מינה · בין לא חלוקין בין חלוקין הלכה כמותו: א"ל גמרא גמור וזמורתא תהא · בתמיה אביי תלמידו של רב יוסף וקא"ל תורה אור אתה מלמדנו לומר הלכה כמותו ותהא כזמר בעלמא דאי אין חולקין הלכה למה לי: *בשר הנכנס לעבודת כוכבים · שהעובד כוכבים רוצה להכניסו מותר בהנאה אם נזהר ישראל ליטלו עם כניסתו קודם שיקריבו אותו: *לתרפות · לבקש טעותן למקום אחר: מאן תנא · דבשר העובד כוכבים מותר בהנאה: ר"א · בשחיטת חולין בהשוחט (דף לח:): סתם מחשבת וכו' · וכי שחטה עבדה לעבודת כוכבים בשחיטתו ונאסרה דשחיטתה היא תקרובתה: מה מת מטמא באהל כו' · ומינה מה מת אסור בהנאה כדגמרינן בסנהדרין (דף מז:) ותמת שם מרים שם שם מעגלה ערופה אף תקרובת עבודת כוכבים אסורה בהנאה: ה"ג אמר שמואל עובד כוכבים ההולך לתרפות בהליכה אסור דאזיל ומודי בחזרה מותר מאי דהוה הוה ישראל ההולך לתרפות בהליכה מותר דלמא הדר ביה ולא אזיל בחזרה אסור כיון דאביק בה הדר אזיל והתניא וכו':

אביק

תוספות

הלכה כרשב"ג · °להני אמוראי לית להו כללא דכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו מדאיצטריך למיפסק כוותיה: *עובד כוכבים ההולך לתרפות · תנינא במתניתין והפסיק באמצע *הדברים(א) בהנאה משום דדמי לבשר הנכנס: **דלא** כר' אלעזר · תימה לעיל (דף כט:) גבי עורות לבובין דמשמע הא שאין לבובין(ב) אין נשחטין לעבודת כוכבים וכן לקמן גבי גביעות אפי' אינם מבית אונייקי הם אסורים לר"א דכולהו בסתמא נשחטין לעבודת כוכבים וא"כ תנא בית אונייקי דלא כר"א וי"ל דר"א נמי שרי שאר עורות ושאר גביעות דלא אמרינן סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים אלא דרך שחיטה אבל דרך חניקה ונחירה לא והכא גבי בשר הנכנס דייק שפיר שאין דרכן להכניס בשר לעבודת כוכבים אלא מבהמה שחוטה: **והיוצא** אסור א"א דליכא תקרוב' עבודת כוכבים ור' יהודה בן בתירא היא · הכא משמע דרבנן לא מקשו תקרובת עבודת כוכבים למת וכן משמע בפ"ק דחולין (דף יג: ושם ד"ה תקרובת) דקאמר ויש לך אחרת שמטמאה במשא ואינה מטמאה באהל ודלא כרבי יהודה בן בתירא והקשה ר"ת דלעיל (כט:) כי מבעיא ליה יי"נ מנלן קאמר וזבח גופיה מנלן ומקיש למתים ולא קאמר *כמי ר"י בן בתירא אלמא ליכא מאן דפליג ועוד קשה דכי דייק הכא בשר הנכנס מותר דלא כר"א ומאי קאמר דלמא לעולם אימא לך דאתיא כר"א וכרבנן דרבי יהודה ס"ל דלית להו הך היקשא ואין סברא לחות דסמיך אסיפא דאתיא כרבי יהודה בן בתירא דכל זה היה לו לפרש ומפר"ת דתקרובת שהוא כעין פנים כגון זביחה קטור ונסוך מודו רבנן דילפינן ממת וניחא לעיל גבי יין נסך אבל תקרובת שאינה כעין פנים פליגי ולפיכך אוקי הך דהכא בשר היוצא כרבי יהודה דבתחילה של בשר שאינו זבוח לפני עבודת כוכבים איירי אלא שמביאה דורון וניחא דקתני מפני שהוא כזבחי מתים ולא קתני זבחי דמשמע זבח ממש ור"י פי' דלענין איסור אכילה והנאה דמשתעי קרא לא פליגי דכל תקרובת עבודת כוכבים אסור בהנאה מדאתקיש למת כי פליגי לענין טומאה דר' יהודה מקיש למת אף לענין טומאה וכן משמע (*דבכל דוכתא שביק) ר' יהודה בן בתירא איסור וקנקיט טומאה והכא דייק שפיר כיון דתנא בשר היוצא אסור למה לי למהדר ומתני מפני שהוא כזבחי מתים אלא לומר לך אסור ומטמא ,וטעמא כדפרי' דלא אפשר דליכא תקרובת ומני ר' יהודה בן בתירא ותשובות על פר"ת יש להאריך הרבה בפ"ק דחולין (דף יג: ושם): **ההולך** לתרפות · פי' הר"ר שמעיה מקום טעופות כמו בית התורפה* ובירושלמי פי' לשון תרפים: *)**ישראל** ההולך ליריד של עובדי כוכבים.°פי' בפ"ק (לעיל דף יב:): **כך** היא גירסת הספרים וגירסת רש"י ת"ר נודות העובדי כוכבים גרודים חדשים מותרים ישנים ומזופפין אסורין · וכן נמי איתא לקמן (דף לג.) גבי קנקנים קנקנים של עובדי כוכבים גרודים חדשים מותרים ישנים ומזופפין אסורים ופרש"י וז"ל גרודים שלא נזפתו מעולם והם חדשים מותרים דכניסת יין זמן מועט לא בלע עור ודוקא נודות אבל כלי חרס בלע ולאלתר ישנים ומזופפין כלומר ישנים או מזופפין אסורים ישנים איידי דכנוס בו יין נסך זמן מרובה בלע עור ומזופפין אפי' בחדא זימנא בלע זפת ליין עכ"ל משמע מתוך פירושו שמחלק בין חדשים דנודות לחדשים דקנקנים דחדשים דנודות קרי אף כשנתן בהם יין כבר אך לא זמן מרובה וחדשים דקנקנים לא קרי אלא כשלא נתן בהם יין כלל ופי' הטעם משום דחרס בלע לאלתר ואפי' בפעם ראשונה וכן פי' בסמוך ה"מ נודות הייני זיקי שהם של עור אבל קנקנים של חרס (ג) בלעי טובא ונראה כי כשהתיר בנודות חדשים התיר אע"פ שכבר נתן בהן יין אלמא סבירא דלא מכניסן לקיום דאילו במכניסן אפי' בפעם אחת גזרו אף באינס זפותין וכן משמע בפ"ב (לקמן עד:) הגת והמחץ והמשפך של עובדי כוכבים *(ר"מ) מתיר בנגוב וחכמים אוסרים ומודה (*ר"מ) בקנקנים שהם אסורים אף בנגוב ומה בין זה לזה אלו הקנקנים מכניסן לקיום אלו גת ומחץ ומשפך אין מכניסן לקיום והתם איירי באינם זפותין מדקתני סיפא דברייתא דגת ואם היו מזופפין אסורים משמע דרישא באינם זפותין איירי וקאמר התם רבא כי הוה משדר גולפי פי' חביות ריקניות והם של חרס סחיף להו אפומייהו וחתים להו אבירלייהו מ"ט כל דבר שמכניסו לקיום לפי שעה גזרו בהן רבנן ולשון לפי שעה משמע אפילו בפעם אחת הלכך קנקנים שמכניסן לקיום אין להתיר בחדשים כ"א בלא נתן יין כלל ולפי שיטתו שאוסר בנודות שאין מכניסן לקיום ישנים אף בלא זפת ואע"ג דלא בלעי כולי האי אם כן כלי העובדי כוכבים אף של כסף ושל עץ אינם מותרים אם לא בהגעלה ועירוי וגם יוסט"ש וקנא"ש של עץ אף שלנו כיון שהם זפותין יאסרו אם נתן בהם יין שעה אחת או אפילו נגע בהם ויין טופח עליהם כך הלעה של שיטת הקונט' והרבה תמיהות יש חדא דלשון שני הברייתות של קנקנים ושל נודות שוין ואין פי' שוה דבנודות מיקרו חדשים אף בשכבר נתן בהם יין ובקנקנים מפרש חדשים שלא נתן בהם יין כלל וע"ק שנתן דבריו לשיעורין ולא פירש לגבי נודות בכמה פעמים מיקרו ישנים וע"ק דלשון גרודים משמע שהיה בהן כבר זפת וגרדן ועוד תימה דמעשים בכל יום דכלי העובדי כוכבים של כסף שנהגו העולם לשכשכן במים להתירן בלא הגעלה ועירוי וע"ק דגם מתוך שמעתין משמע דדבר שאין מכניסן לקיום אם אינס זפותין אפי' ישנים משכשכן במים ודי בכך דהנהו כובי דפומבדיתא דאגנו בי פרזק רופילא ורמא בהו חמרא וקאמר כל דבר שאין מכניסן לקיום משכשכן במים ומותרים ואין סברא לומר שלא הגיע בו העובד כוכבים יין אלא פעם אחת ועוד קשיא מה שפי' אבל קנקנים שהם של חרס בלעי טובא דלא היה לו לתלות טעמו בזה אלא במה שמכניסן לקיום וכשתלה טעם דבריו בבליעה משמע דחרס אף אם אין מכניסן לקיום אסור ולקמן בפ"ב גבי ההיא דגולפי משמע דמותר מדקאמר כל דבר שמכניסו לקיום גזרו רבנן לפי שעה אטו זמן מרובה משמע הא דבר שאין מכניסו לקיום לא גזרו אף לזמן מרובה ועוד תימה דהא מעשים בכל יום בכלי חרס שלנו שאין מכניסין לקיום שנתן בהם ישראל יין הרבה וכשנוגע בהם עובד כוכבים אין עושין בו רק שכשוך לבד ופי' הר"ר אליהו בן הר"ר יהודה לייש"ב גירסת הספרים דודאי נודות וקנקנים שניהם מכניסן לקיום וה"פ נודות העובדי כוכבים חדשים שלא נתן בהם יין כלל דמאחר שהם גרודים שלא זפתן מעולם אי רמא בהו עובד כוכבים חמרא מידע ידיע אבל זפותים או שנזפתו וגשר זפתן אף חדשים אסורים כי שמא בשעת זפיתה או אחר זפיתה נתן בהם העובד כוכבים יין ולא ידיע ישנים פי' שנתן בהם יין אפי' חדא זימנא אסורים דכל דבר שמכניסו לקיום אסור לפי שעה וכן בקנקנים ועתה אין שום חילוק בין נודות לקנקנים והא דלא עריב ותני להו משום דסוף הברייתות מתחלק זה מזה דגבי נודות קתני עובד כוכבים רבנן ועבדן וגבי קנקנים תני עובד כוכבים טוחן לתוכן יין כו' ובסמוך ה"פ ה"מ נודות אע"ג דמכניסן לקיום סגי להו בעירוי משום דלא בלעי אבל קנקנים של חרס בלעי טפי ולפי זה יש להתיר הקנא"ש והיוסט"ש אע"פ שהם זפותין דכיון שאין מכניסן לקיום והשתא ניחא כל מה שהקשינו לפרש"י רק לשון גרודים אכן רבינו תם הקשה לו מן ההלכות גדולות שפירשו הני מילי נודות שאין מכניסן לקיום אבל קנקנים שמכניסן לקיום לא ולפי זה אין להתיר הקנא"ש זפותות אף על פי שאין מכניסן לקיום דומיא דנודות לכך נראה לרבינו תם דגרס במתניתין כדגרסינן בתוספתא (פ"ה) דמחלקת בין נודות לקנקנים וזה היא הלעה ופי' נודות העובדי כוכבים גרודים מותרין חדשים וזפותים אסורים פירוש גרודים שאין בהן זפת מותרין ואפי' ישנים דכיון שאין מכניסן לקיום משכשכן במים ומותרים ואפי' היה בהם זפת אלא שנקלף

שנקלף

עין משפט נר מצוה

צא א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הלכה ד:

[עייך לעיל כט: במשנה]

הדברים האסורין בהנאה כצ"ל ר"מ

צב ב מיי' פ"ו מהלכות אבות הטומאה הל"א:

העבירו. יעב"ץ

צג ג מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הל' יח סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קמח סעיף יא:

[בכל מקומות איתא רבי אליעזר]

רבינו חננאל

כמין ארובה יש עליו קורט [דם אסור אין עליו קורט] דם מותר ותני מילי בשלא מלחו אבל מלחו א)המלח הוא שיעביר הדם · רשב"ג אומר בזמן שהקרע שלו עגול אסור משוך (כשר) [מותר] כיצד הוא עושה קורע כנגד לבה עד שהיא בחיים נמלל ונעגל לאחר שחיטה תקרע נמשך והלכתא כרשב"ג ואע"ג דלית מאן דפליג עליה: בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר · אוקימנא דלא כרבי אליעזר דאמר בשחיטת חולין סתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים: והבשר היוצא מעבודת כוכבים אסור שהוא כזבחי מתים אי אפשר דליכא תקרובת ומתני' רבי יהודה בן בתירא דתני מנין לתקרובת עבודת כוכבים שמטמא באהל שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל אף תקרובת עבודת כוכבים מטמא באהל: ירושלמי והיוצא אסור כשהכניסו לפנים מן הקנקלין אבל לא הכניסו לפנים מן הקנקלין אף היוצא מותר בד"א בעבודת כוכבים שיש לה קנקלין אבל אם אין לה קנקלין כל בית עבודת כוכבים נידון משום קנקלין פי' קנקלין חדרים וחדרי חדרים: ההולכין לתרפות אסור לשאת ולתת עמהן והבאין מותרין: ירושלמי ההולכין בתרפות בהליכה מותר ר' יוחנן אמר ב) מוליכין עבודת כוכבים גדולה אצל עבודת כוכבים קטנה אית תנא תני תרפות מלשון תרפים ואית תנא תני ג) הרפות מלשון תרבות אנשים חטאים ומלשון תריבם כלומר ממשילין מריבה: אמר שמואל עובד כוכבים ההולך לתרפות בהליכה אסור בחזירה מותר ·

א) נראה דצ"ל אבל מלחו אסור דחיישינן דהמלח הוא שהעביר הדם. ב) לפנינו בירושלמי הגי' ר"ח בש"ר יוחנן תורינם מוליכין עבודת כוכבים גדולה וכו'. ג) נראה דצ"ל תורינס וכ"מ בירושלמי שם וע"ש נמפרש.

גליון הש"ס

תוספות ד"ה הלכה. להני אמוראי · עי' תשובת הרשב"א סימן מ: ד"ה ישראל. פי' בפ"ק בדף יב ע"ב ד"ה אבל בדף יג ע"א ד"ה מעות:

מסורת הש"ס

[עייך במשנה דלעיל כט:]

[כבר פרש"י לעיל במשנה] *[שבת קו: וש"נ]

*שם קו: קיג. ביצה כד. [עירובין ס.]

[חולין יג. לח: קטז: גיטין מה:]

חולין יג: [לקמן מח:]

[נ"ל דשביק]

[וכ"ה בערוך ערך תרף ב'] *) [עייך לדף לג.]

[נ"ל רבי]

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה עובד כוכבים וכו' באמצע הדברים כדברי' שאיסורן איסור הנאה משום: (ב) ד"ה דלא וכו' הא שאין לבובין אינן אסורין בהנאה דלא כר"א דלר"א אפילו שאינן לבובין נמי נשחטין לעבודת כוכבי': (ג) ד"ה כך היא וכו' של חרס הן ובלעי וכו' סבירא ליה דלא מכניסן:

ואביק בה מהדר הדר אזיל והתניא ישראל ההולך לתרפות בין בהליכה בין בחזרה אסור אמר רב אשי כי תניא ההיא [א]בישראל מומר דודאי אזיל ת"ר [ב]עובד כוכבים ההולך ליריד בין בהליכה בין בחזרה מותר [ג]ישראל ההולך ליריד בהליכה מותר *בחזרה אסור מאי שנא ישראל דבחזרה אסור דאמרי עבודת כוכבים זבין דמי עבודת כוכבים איכא בהדיה עובד כוכבים נמי נימא עבודת כוכבים זבין דמי עבודת כוכבים איכא בהדיה אלא *עובד כוכבים אמרינן גלימא זבין חמרא זבין ישראל נמי נימא אימור גלימא זבין חמרא זבין אי איתא דה"ל הכא הוה מזבין ליה: והבאין מותרין: ארשב"ל [ד]לא שנו אלא שאין קשורין זה בזה אבל קשורין זה בזה אסורין אימא דעתו לחזור: נודות העובדי כוכבים וקנקניהם: ת"ר *[ה]נודות העובדי כוכבים גרודים חדשים מותרין ישנים ומזופפין אסורין עובד כוכבים ריבבן ועיבדן ונתן לתוכן יין וישראל עומד על גביו אינו חושש וכי מאחר דעובד כוכבים נותן לתוכן יין כי ישראל עומד [על] גביו מאי הוי אמר רב פפא ה"ק עובד כוכבים ריבבן ועיבדן וישראל נותן לתוכן יין וישראל אחר עומד על גביו ואינו חושש ומאחר דישראל נותן לתוכן יין ישראל אחר עומד על גביו למה לי דלמא אגב טירדיה מנסך ולאו אדעתיה רב זביד אמר לעולם כדקאמרת מעיקרא והכא בעידנא דקא שדי ליה נעשה כזורק מים לטיט אמר רב פפי ש"מ מדרב זביד האי עובד כוכבים דשדא [ו]חמרא לבי מילחי דישראל שרי מתקיף לה [ז]רב אשי מי דמי התם קאזיל לאיבוד הכא לא קאזיל לאיבוד בר עדי טייעא אנס הנהו זיקי מרב יצחק בר יוסף רמא בהו חמרא ואהדרינהו ניהליה אתא שאיל בי מדרשא א"ל רבי ירמיה כך הורה רבי אמי [ח]הלכה למעשה ממלאן מים שלשה ימים ומערן ואמר רבא [ט]צריך לערן מעת לעת סבור מינה הני מילי דידן אבל דידהו לא כי אתא רבין א"ר שמעון בן לקיש [י]אחד שלנו ואחד שלהם סבר רב אחא בריה דרבא(א) קמיה דרב אשי למימר הני מילי נודות אבל קנקנים לא אמר ליה רב אשי [כ]לא שנא נודות ולא שנא קנקנים ת"ר *קנקנים של עובדי כוכבים חדשים גרודים מותרין ישנים ומזופפין אסורין עובד כוכבים נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן מים [ל]עובד כוכבים נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן ציר ומורייס ואינו חושש איבעיא להו לכתחלה

[עי' תוספות לעיל יב: ד"ה אבל ועיין תוספות לעיל יב. ד"ה מעוט]
[עי' תוספות לעיל יב. ד"ה דטועה]
[תוספתא פ"ח]
[תוספתא פ"ח]
[לענין אמותר לסכנים כנ"ל רש"ל]

רש"י

אביק · לשון עניבה היא בכל התלמוד: יריד · שוק של עבודת כוכבים מיהו עובד כוכבים כי אזיל לסחורה הוא דאזיל: עבודת כוכבים זבין · מכר צלמים בשוק: אם איתא דהוה ליה · להאי ישראל גלימא או חמרא: הכא · לדידן הוה מזבין ליה: קשורין · שחוזרין חבורה חבורה יחד ולא בד בבד: נודות · של עור קנקנים של חרס כל המשנה פירשתי למעלה: גרודים · גרס בדל"ת כמו (איוב ב) להתגרד בו שאין בהן זפת והן חדשין מותרין דבכניסת יין זמן מועט לא בלע עור ונודות דוקא אבל כלי חרס בלע לאלתר: ישנים ומזופפין · כלומר או ישנים או מזופפין אסורין ישנים איידי דכנים בהן יין נסך זמן מרובה בלע עור ומזופפין אפילו בחדא זימנא בלע זפת ליין: עובד כוכבים ריבבן · ברי"ש כמו רבב כלומר התיך הזפת לתוכן: ונתן לתוכן יין · כן דרכם בעוד שהזפת חם נותנין יין ליטול טעם מרירתו של זפת: אגב טירדיה · דישראל זה שעסוק בנתינת יין לתקן הנוד: מנסך · ליה עובד כוכבים: ולאו אדעתיה · דישראל להבין: כזורק מים לטיט · שאותו יין הולך לאבוד בזפת ובטל טעמו כמים הניתנין בטיט שכלין מאליהן כשמתייבש הטיט הרי הן כאילו לא היו אף יין זה כלה בליחלוחית הזפת וכשמתייבש הזפת כלה מאליו ושוב אינו פולט: לבי מלחי · בכלי מלח מלח שהיין נבלע וכלה במלח: הכא לא אזיל לאיבוד · שנתן טעם במלח לעולם ואינו מתייבש: מעת לעת · בכל ג' ימים מערן מעת לעת ונותן אחרים: הני מילי דידן · כגון הני זיקי דרב יצחק שנבלע בהן יין כשר תחלה ולא בלעי מיין נסך כ"כ אבל דידהו שנבלע בהן יין נסך מתחלתן לא סגי בהכי: נודות · (ב)הני זיקין של עור הן: אבל קנקנים · של חרס הן ובלעי טובא לא סגי להו בהכי: גרודים · שלא נזפפו מעולם קרי גרודים: ישנים ומזופפים · או ישנים או מזופפין: עובד כוכבים נותן כו' · כלומר נתן לתוכן עובד כוכבים יין ישראל נותן לתוכן שלשה ימים מים ומערן מעת לעת כדאמרינן ומותרין: עובד כוכבים נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן ציר או מורייס · מיד אע"פ שלא מילאהו מים לפי שהציר ומורייס שורפין את היין הנבלע ומכלין אותו:

תוספות

שנקלף דיין בשכשוך סגי כדמוכח בפ' אחרון (לקמן דף עה:) דפריך מההוא דאע"פ שנקלף הזפת אסורה להיא דגת ומחן שאינס זפותין ויין שאם בשעת זפיתה אינו אלא כזורק מים לטיט חדשים זפותים אסורים פי' חדשים שדומה שלא היה בהם יין מעולם אפ"ה אסורים שמאחר שהם זפותים דלמא רמא בהו עובד כוכבים חמרא ולא ידיע והזפת מבליע ואע"פ שאין מכניסן לקיום צריכין עירוי מפני שהזפת מבליע אף בפעם אחת ומסיים בה עובד כוכבים ריבבן ועבדן כו' ובברייתא אחרת תניא קנקנים של עובדי כוכבים חדשים מותרין ישנים ומזופפין אסורין פי' חדשים מותרין (ג)פי' דודאי עובד כוכבים לא נתן בהם יין מעולם כי מאחר שאינם זפותין אילו נתן בהם יין מינכר ישנים זפותין (ד)נמי אסורין ואפילו נראין חדשים כי שמא נתן בהן העובד כוכבים יין ואינו ניכר ישנים אפי' לא נתן בו אלא פעם אחת אסורין מפני שמכניסו לקיום ולפי שיטת ר"ת יש לאסור קנא"ש ויסטא"ש שלנו הזפופות במגע עובד כוכבים וצריך להגעיל אותם או לעשות בהם עירוי ואע"פ שאין מכניסן לקיום כדין נודות זפותות וכן אם קנה אותם חדשים זפותים מן העובד כוכבים הכל כדין נודות וקשה ממנהג העולם שנהגו בכ"מ לקנות חדשים מן העובדי כוכבים ואין עושין בהן לא עירוי ולא הגעלה ור"י היה מפרש ליישב המנהג דדוקא בימיהם שהיו רגילים להטיל בהם יין בשעת זפיתה יש לאסור דנהי דיין בשעת זפיתה אינו אלא כזורק מים לטיט כדפרישית גבי נודות יש לחוש שמא אחרי כן הטיל שם יין ולא ידיע אבל עתה שאינן רגילין להטיל בהם יין בשעת זפיתה אם נתן בהם יין אחר זפיתה היה ניכר ומ"מ שלנו שנגע העובד כוכבים במשקה טופח לא מינו היתר ור"ת עצמו חזר בו בסוף והתחיל להתיר אף שלנו במגע עובד כוכבים בשכשוך בעלמא והראה טעם משום דאיכא תרתי לטיבותא (ה)דהא שהן של עץ ולא נבלע בהם היין כ"כ ע"י זפת ולא דמי לנודות שהן של עור ורך הוא לבלוע יותר ע"י זפיתה ועוד כי אינם טרודות כ"כ ביין ולא דמי לכלי הגת ומחן ומספק דלקמן שהיין נבלע בהם ע"י זפיתה לפי שהן טרודות ביין וכתב ר' ברוך כי אעפ"כ לא היה עושה מעשה לכתחלה להתירן בשכשוך אבל בדיעבד אם נתנו בהם יין אחר מגע העובד כוכבים לא היה אוסר: בסיומא בברייתא דקנקנים תניא בתוספתא ושכנס בהם עובד כוכבים מים ישראל מותר להכנים לתוכם יין ושכנס בה עובד כוכבים יין ישראל ממלא אות' מים ג' ימים מעת לעת וכונס לתוכה יין ואינו חושש ושכנס בה עובד כוכבים יין וישראל ציר ומורייס מותר להכנים לתוכה יין ועלה בעי תלמודא לכתחלה או דיעבד פי' מה שאומר וישראל ציר או מורייס רוצה לומר דלכתחלה יתננו שם כמו שכר או דוקא דיעבד ומיהו אף בדיעבד יתן יין אחריו דציר שורף וניחא דפשיטא ליה לתלמודא בסמוך ציר שורף אור לא כ"ש אבל לגירסת הספרים דגרסי עובד כוכבים נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן ציר או מורייס קשה מאי קבעי פשיטא דלכתחלה קאמר דהא קתני בהדיא נותן ועוד קשה מנא ליה לתלמודא דציר שורף *ליין שמותר ליכנס בו יין אחריו: **עובד** כוכבים ריבבן · ובתוספתא גרים ריבדן ונראה דריבבן וריבדן הכל אחד וה"ג במסכת שבת פרק אלו קשרים (דף קיב.) כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה ואמרי לה רבד: **האי** עובד כוכבים דשדא חמרא לבי מילחי · פ"ה בכלי מלח מלח וקשה דמה ענין זה לגבי זורק מים לטיט הרי טעמו ניכר במלח ומאי סלקא דעתיה דרב פפי לכך פר"ת לבי מילחי מקום עשיית המלח וקאמר רב (זביד) [פפי] דאע"פ שהעובד כוכבים משליך שם יין המלח מותר מפני שהאור שורפו וכלה שם כזורק מים לטיט כי גם טעם היין אינו ניכר בו ורב אשי פריך דמ"מ לא אזיל לאבוד כמו נודות דזוהמת העור מבטלת היין ואומר ר"ת כי האי אתקפתא דרב אשי איכה אלא דחויא בעלמא כלומר דמדרב זביד לא תשמע (ו)אלא מכל מקום הלכה כרב פפי ומתוך כך התירו המלח אף על פי שרגילים שמשימים עליו דם בשעת רתיחה ללבנו: בעא

עין משפט נר מצוה

צד א מיי' פ"ע מהל' עבודת כוכבים הל' יח סמג לאוין מה טור ש"ע י"ד סי' קמח סי"א:
צה ב ג מיי' שם סמג שם טוש"ע י"ד סימן קמט סעיף ס:
צו ד מיי' שם הלכה יז וסמג שם טוש"ע י"ד סי' קמח סעיף יא:
צז ה מיי' פי"א מהלכות מאכלות אסורות הל' יז סמג לאוין קמח טור ש"ע י"ד סימן קלה סעיף א וע"ש ויש כאן גרסאות מתחלפות:
צח ו ז ח ט מיי' שם הלכה טו סמג שם טור ש"ע שם סעיף א וסעיף ד:
צט י מיי' שם הל' טז וסמג שם טוש"ע י"ד סימן קלו סעיף ד:

רבינו חננאל

א)ישראל ההולך לתרפות בין בהליכה בין בחזירה אסור: ת"ר עובד כוכבים ההולך ליריד ב) בהליכה מותר דלמא הדר ביה בחזירה אסור ומקשינן אמאי בחזירה אסור דאמרינן דלמא עבודת כוכבים זבין ומעותיו דמי עבודת כוכבים נינהו עובד כוכבים נמי נימא הכי · ופרקינן עובד כוכבים דלא אפשר ליה דלא למיזל ליריד אגב אורחיה שקל גלימא ותרנגא דאית ליה בידיה ומזבין ומעות שבידו דמי סחורה נינהו · אבל ישראל אילו הוה ליה סחורה הכא הוה מזבן ליה · אלא לא אזיל ליריד אלא למזבן עבודת כוכבים דלא משכח לזבונא הכא: ירושלמי א"ר מנא צריכין אנן למיחש מה דברייתא חששין אסיר למיתן פריטי גו פומא פיתתא תותי בי שיחיא תבשילא תותי ערסא ממצע סכינא גו אתרוגא או גו פונלא: א"ר יוסי בר אבין כל זיעת האדם סם המות חוץ מזיעת הפנים בשבת בסוף פ' כל כתבי הקדש (דף קכא) א"ר אבא בר כהנא רבי חנינא התיר לבית רבי לשתות יין הבא בקרונות של עובדי כוכבים בחותם אחד ולא ידענא אי משום דסבר לה כר' אליעזר דמתיר בחותם אחר אי משום אימתא דבי נשיאה: פיסקא נודות העובדי כוכבים וקנקניהם ויין ישראל כנוס בהן אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי ר"מ וחכ"א אין איסורן איסור הנאה: ת"ר נודות העובדי כוכבים גרודים חדשים מותרין מזופפין אסורין עובד כוכבים ריבבן ועיברן נותן לתוכן יין כו' · אוקימנא ביין שנותן בנוד למתקו דקא אזיל לאיבוד שנעשה כנותן מים לטיט ופירש בירושלמי אין עובד כוכבים עשוי לנסך ע"ג דבר מיאוס · אבל עובד כוכבים דשדי יין בי מילחי דישראל אסיר · סוגיא דשמעתא הנודות והקנקנים לא שנא דידן ונתנו בהם עובדי כוכבים יין ולא שנא דידהו הורה ר' אמי הלכה למעשה ממלאן ג' ימים ומערן · ואמר רבא צריך לערן כל מעת לעת: ת"ר קנקנים של עובדי כוכבים חדשים מותרין ישנים ומזופפין אסורין עובד כוכבים נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן מים עובד כוכבים נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן ציר או מורייס ואינו חוששי ואסיקנא

א) נראה דחסר כאן וצ"ל ישראל ההולך לתרפות בהליכה מותר ובחזירה אסור וביש־ראל מומר בין בהליכה ובין בחזרה אסור. ב) נראה דצ"ל בהליכה אסור ובחזרה מותר [וכ"ה בגי' ברי"ף ז"ל] ישראל ההולך ליריד בהליכה מותר דלמא הדר ביה וכו'.

הגהות הב"ח

(א) גמ' בריה דרבא למימר קמיה דרב אשי הני מילי: (ב) רש"י ד"ה נודות הייני זיקי ושל עור הס"ד: (ג) תוס' ד"ה (בדף הקודם) כך כו' פי' חדשים מותרין דודאי כצ"ל ותיבת פי' נמחק: (ד) בא"ד ישנים זפותין פי' זפותין נמי אסורין ואפי': (ה) בא"ד תרתי לטיבותא דהא שהן של עץ: (ו) ד"ה האי וכו' לא תשמע אבל מ"מ הלכה:

עין משפט נר מצוה

ק א מיי' פי"א מהלכות מ"א הלכה טז סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן קלו סעיף ד :

[ועי' לקמן לה: רש"י במשנה ד"ה דבי ובית דינו וכו' ותוס' לקמן לו. בתוך ד"ה אסר וכו' במתני' כתב רשב"ם בשם רש"י וכו']

קא ב ג ד מיי' שם הל' טו סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלה סעיף יד :

קב ה מיי' שם הלכה טז וסמג שם טור ש"ע י"ד סימן קלז סעיף ד :

קג ו ז (מיי') סמג שם טוש"ע י"ד סימן קלה סעיף ה :

קד ח ט י מיי' שם הל' יז וסמג שם טוש"ע י"ד שם סעיף א :

קה כ מיי' שם הלכה יח טוש"ע שם ס"ד :

קו ל מיי' שם הלכה יט טוש"ע שם סעיף ו :

קז מ מיי' פ"ה מהלכות חמץ ומצה הלכה כה סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן תנא סעיף כג :

לכתחלה או דיעבד ת"ש דתני רב זביד בר אושעיא הלוקח קנקנים מן העובדי כוכבים חדשים נותן לתוכן יין [א]ישנים נותן לתוכן ציר ומוריים לכתחלה בעא מיניה ר' יהודה נשיאה מרבי אמי החזירן לכבשן האש ונתלבנו מהו א"ל ציר שורף אור לא כ"ש אתמר נמי א"ר יוחנן ואמרי לה אמר ר' אסי א"ר יוחנן [ב]קנקנים של עובדי כוכבים שהחזירן לכבשן האש כיון שנשרה זיפתן מהן מותרין אמר רב אשי [ג]לא תימא עד דנתרן אלא אפי' רפאי מירפא אע"ג דלא נתר קינסא פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי [ד]והלכתא כמאן דאסר איבעיא להו מהו ליתן לתוכו שכר רב נחמן ורב יהודה אסרי ורבא [ה]שרי רבינא שרא ליה לרב חייא בריה דרב יצחק למירמא ביה שכרא אזל רמא ביה חמרא ואפילו הכי לא חש לה למילתא אמר אקראי בעלמא הוא רב יצחק בר ביסנא הוה ליה הנהו מאני דפקוסנא מלינהו מיא אנחינהו בשימשא פקעו א"ל רבי אבא אסרתינהו עלך איסורא דלעולם אימור דאמור רבנן ממלינהו מיא אנוחי בשימשא מי אמור א"ר יוסנא א"ר אמי [ו]כלי נתר אין לו טהרה עולמית מאי כלי נתר א"ר יוסי בר אבין [ז]כלי מחפורת של צריף דבי פרזק רופילא אנס הני כובי מפומבדיתא רמא בהו חמרא אהדרינהו ניהלייהו אתו שיילוהו לרב יהודה אמר [ח]דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכן במים והן מותרין אמר רב עוירא [ט]הני חצבי שחימי דארמאי כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ומותרין אמר רב פפי [י]הני *פתוותא דבי מיכסי כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ומותרין כסי רב אסי אסר ורב אשי שרי אי שתי בהו עובד כוכבים פעם ראשון כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי בפעם שני איכא דאמרי פעם ראשון ושני כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי בפעם ג' [כ]והלכתא פעם ראשון ושני אסור ג' מותר *א"ר זביד [ל]האי מאני דקוניא חיורא ואוכמא שרי ירוקא אסור משום דמיצריף ואי אית בהו קרטופני כולהו אסירי *דרש מרימר קוניא בין אוכמא בין חיורא בין ירוקא שרי מאי שנא מחמץ בפסח דבעו מיניה ממרימר הני מאני דקוניא מהו לאשתמושי בהו בפיסחא ירוקא לא תיבעי לך דמצרפי ובלעי ואסירי כי תיבעי לך חורי ואוכמי מאי כי אית בהו קרטופני לא תיבעי לך דודאי בלעי ואסירי כי תיבעי לך דשיעי מאי [מ]אמר להו

רש"י

לכתחלה או דיעבד · אציר ומוריים קאי כל קנקנים מחרס נינהו : קינסא · הכניס קיסמין דולקין לתוך הקנקן עד שנשרה זפתו : והלכתא כמאן דאסר · ולא דמי להחזירן בכבשן דהתם כיון שהסיק מבחוץ עד שנשרה זפתן כבר נתלבן החרס אבל הכא כיון שהכניס האור מיד זפתו נושר ומהכא שמעינן דהני חביות או קנקנים לפי שמכניסן לקיום לא סגי בהכשר בפנים בין לשרפן בין לתת לתוכן מים חמין מדאסיר בקינסא דהיינו באור עצמו כ"ש במה שהוחם ממנו אבל אם אפשר לשרפן מבחוץ שרי לפיכך צריך לערן מעת לעת או להשהותם עד שנים עשר חדש : לא חש למילתא · למגזר שכרא אטו חמרא דשכרא מבטל ליה לטעמיה דחמרא : דפקוסנא · של לפיצי בקר ונתן בהן יין נסך : איסורא דלעולם · כלומר איבדתם על חנם : אין להם טהרה · מיין נסך הנבלע בהן משום דבליעי טובא : מחפורת של צריף · קרקע שחופרין משם צריף ובלע"ז אלום ובלשון אשכנז בייס"א : פרזק · שם האיש : רופילא · שני למלך : שחימי · מקרקע שחמתית רוס"א בלע"ז : פתוותא · כלי חרס : דבי מיכסי · מקום(א) קרקעיתו קשה : כסי · כוסות של חרס ואין מכניסן לקיום אלא שותין בהם : אי שתי בהו עובד כוכבים פעם ראשון · דכולי עלמא אסור דאיידי דרכיכי בלעי ואסירי עד שימלאם מים שלשה ימים וכדאמרן : קוניא · כלי חרס מצופה באבר וקורין פולמי"ר : ירוקא אסור · (ב)דמשום דמצריף שיש בו קרקע מחפורת של צריף ובלעי טפי : קרטופני · בקעים וסדקים : דמצרפי ובלעי · שיש בהן צריף ובלעי טפי : דמדייתי

תוספות

בעא מיניה ר' יהודה נשיאה מר' אמי · נראה דהיינו ר' יהודה נשיאה דשרא מישחא כי אותו בן בנו של רבינו הקדוש היה ואקברייתא הוא נזכר (ג)ותני עלה ורבותינו התירוה ליגשא ובתוספתא (פ"ס) נמי גרס רבי יהודה התיר את השמן אלא אחריו היה ושמא בן בנו של ר' יהודה לגזר על השמן הוה* והוא ר' יהודה הנשיא דמועד קטן (דף יב:) דקאמר התם דאישתי מיא דאחים קפילא ארמאה ושמע רב (*אסי) ואיקפיד : קינסא · פ"ה ולא דמי להחזירן בכבשן דהתם כיון שהוסקו מבחוץ עד שנשרה זפתן כבר נתלבן החרס אבל הכא כיון שמכניס האור מבפנים מיד זפתן נושר וכן הדין בחביות שלנו ומשמע לפירושו כי אם היה מסיקו מבפנים עד שאם היה זפת מבחוץ והיה נושר כי די בכך ואין נראה לרבינו אלחנן כי יש לחוש דלמא חס עליה דלמא פקעה דאף בשל חרס אמר פרק כל שעה (פסחים דף ל:) דלא נימלי לקדירות גומרי דחיים עלייהו דלמא פקעי כ"ש בחביות דחיים שלא ישרפו וכתב הרב ר' משה מקוצי דאע"ג דפסקינן הלכתא כמאן דאסר מ"מ לכפות החבית על האש אם האש גדול כל כך וחזק מבפנים שידו סולדת מבחוץ מותר וחשוב כמו הגעלה ועניין הגעלה התיר ר"ת להגעיל חבית לטהר מיין נסך אם פתח אחד משוליה וזורק רותחין לתוכה ומהפך המים על שוליה אילך ואילך דאע"ג דבשאר איסורין לא סלקא הגעלה בהכי דאפילו עירוי מכלי ראשון ליכא הכא מ"מ איכא למימר ביין נסך דתשמישו בצונן שרי ומביא ראיה מדקא"ר יוסי לקמן בפ"ב (עה.) חולטן במי זיתים ובשאר איסורין לא מהניא חליטת מי זיתים ור"י אומר כי מלוה מן המובחר להגעיל כל נסר לבד ולזרוק עליה מאותו כלי עצמו שהוא רותח על האור ודי בכך אע"פ שפסקה הרתיחה כשמעבירה מן האור ויש משימין קערה בתוך מחבת על האש עד שהרתיחות עולות תוך הקערה ומאותה קערה מגעילין ובזה מסופק ר"י אם זה מועיל ככלי ראשון אם לאו ותלה הדבר להחמיר ואסר בהן להגעיל דחשיב ככלי שני ולענין מליגת תרנגולת נמי אסר דחשיב ליה ככלי ראשון : והלכתא כמאן דאסר · בכל התורה כולה אמר רבינא לקולא ורב אחא לחומרא והלכתא כרבינא לקולא כדאמרינן פרק (כל הבשר) [גיד הנשה] (חולין דף נג:) °ולכך הולך לפסוק כאן כמאן דאסר : שרא למירמי ביה שיכרא · אומר ר"י דה"ה מים וכל שאר משקין לבד מיין : כלי נתר · אומר ר"י דהרי גווני נתר (ד)שעושין ממנו כלים וזה אינו אותו דפ"ק דשבת (דף טו.) דקאמר כלי נתר וכלי חרס טומאתן שוה ויש °עוד נתר שלישי שאין עושין ממנו כלים אלא מכבסין בו את הכלים והוא ששנינו (נדה דף סא:) אלא שבעה סמנין המעבירים את הכתם נתר כו' : כסי · פרש"י כוסות של חרס ואין מכניסן לקיום אלא שותין בהן ואי שתי בהו עובד כוכבים פעם ראשון ושני אסור דאיידי דרכיכי בלעי ואסירי עד שימלאם מים ג' ימים כדאמר לעיל ולפי זה נהגו העולם ליתן מים בכלי חרס חדש ולהשהות בו זמן גדול קודם שישתמשו בהם יין לפי שאם יגע בהם עובד כוכבים אח"כ לא יצטרך עירוי אבל קשה לר"ת מהא דאמר לקמן בפ"ב (דף עד:) מודה (ה)רבי בקנקנים שהן אסורין לפי שמכניסן לקיום הא לאו טעמא דמכניסן לקיום כמו בכלי חרס סגי בניגוב בעלמא כמו בגת ומחץ ומשפך והדחה בשאר כלים מועיל כמו ניגוב בגת כי גם ניגוב אינו להפליט רק להסיר הזוהמא שנדבק מבחוץ ואין סברא לומר כי בקנקנים נשתמש עובד כוכבים מים בתחלת תשמישו לכך פר"ת דמיירי הכא בכסי בין חדשים בין ישנים ושתה בהם עובד כוכבים יין כמה פעמים וה"פ הלכתא פעם ראשון ושני כלומר שתי הדחות במים אינם (ו) רולים להכשירו שלישי מותר פי' דאז ודאי בהדחה שלישית נפלט הכל וכיוצא בדבר מצינו פרק התערובות (זבחים דף עט:) גבי חרכן של זב וזבה פעם ראשון ושני טמא שלישי טהור פירוש הוא כלי שהטילו בו הזב והזבה מימי רגלים וקאמר דמים ראשונים ושניים טמאים שמעורב בהם מי רגלים של זב אבל מים שלישיים טהורים וגם במדרש אסתר גבי ישנו עם אחד שא"ל המן לאחשורוש אם זבוב נופל לכוסו של אחד מהם זורקו ושותהו ואילו אדוני המלך נוגע בהם חובטו בקרקע ולא עוד אלא שמדיח כוסו שלש פעמים ודוקא בכוסות של חרס אבל של עץ או של מתכת וזכוכית אין צריך להדיח רק פעם אחת מיהו בהרבה מקומות בתלמוד מצינו כוסות סתם שהם של מתכות וזכוכית וכן להדיח שלש פעמים בכל הכלים : קוניא · פ"ה כלי חרס מצופה באבר פולמי"ן בלע"ז וקשה לר"ת *(דאמר בזבחים פרק קדשי קדשים) גבי מזבח מני סיד וקוניא ולא קאמר אבר שהוא לשון התלמוד כדאמר *פתילה של אבר וע"ק מי גרע חיפוי אבר מאם היה כולו ממנו וע"ק דקאמר ירוקי אסירי משום דבלעי דמצריף ובשלטו איכא ירוקי ולא מצריף לכך פר"ת קוניא היינו כלי זכוכית שלא נתבשל של צרכו והוא מן החול כמו כלי חרס כדאמרינן פ"ק דשבת (דף טו:) הואיל ותחילת ברייתו מן החול שויוהו רבנן ככלי חרס כדאמרינן ואע"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע הכא כיון דאין בו אלא חיפוי על החרס בלע וכן פירש הערוך : שאינו

רבינו חננאל

ואסיקנא דציר או מוריים שורפין : איבעיא להו כולהו לכתחלה ופשטינן אפי' לכתחלה והני מילי שאינן מזופפין אבל מזופפין אסורין וא"ר יוחנן אם החזירן לכבשן כיון שנשר זפתן מותרין ואמר רב אשי לא תימא עד דנתרא זפתן כולו אלא אפילו רפאי מרפא דיו : קינסא פי' עץ ומפורש בפרק במה מדליקין ובפרק כל הבשר עכשיו אם הדליק עץ והשיר זפתן בעץ כגון אור דולק אסור · איבעיא להו מהו לתת לתוכן שכר רב נחמן ורב יהודה אסרי רבא ורבינא שרו וקיימא לן כרבא ורבינא: ירושל' אמר א)רבא כשהלך ר' עקיבא לזופרין שאלון ליה קנקנים של עובדי כוכבים במה הן טהרתן אמר להן מזו למדתי עליהם מה אם בשעה שאינן זפופות איתמר עליהם מותר בשעה שהן זפופות אלא שנתקלפו זפתן לא כל שכן וכשבאתי אצל חכמים אמרו לי על ידי זפת הן בולעות : פי' מאני דפקוסנא יש מי שאומר כלי עץ ארז והן תאשור ויש מי שאומר כלים מדובקים בפקסנא ובלשון ערב אלך:כלי נתר שנשתמשו בהן עובדי כוכבים יין אין להם טהרה עולמית והן כלי מחפורת של צריף יש מי שאומר כלים הנעשים מן אלשב אבל כובי דארמאי וחצבי שחמי דארמאי ופתוותא דבי מכסי פי' פתוותא כלי חרש שהם טפיחים ב)דברים שאין מוכנסין לקיום הן כלומר אין דרך בני אדם למלותן הכלים האלו ולהניחם באוצר עד זמן אלא לפי שעה נותנין בהן ושותין אבל אין מניחין בהן לשומרן עד זמן וכיון שהדבר כך משכשכן במים ומותרין · והלכתא כסי דאישתי בהו עובד כוכבים ועודן חדשים פעם ראשונה אם שתה בהן ישראל בראשונה ועובד כוכבים בשניה אסורין אבל שתה בהן פעם ראשונה ושניה ובשלישית שתה בהן עובד כוכבים שוטפן במים ומותרין : אסיקנא דהני מאני דקוניא בין חיורי בין אוכמי בין ירוקי לענין חמץ בפסח כולהו אסירי ואע"ג דשיעי ולית בהו קרטופני דבין

א) בירושלמי איתא ר' בא. ב) אולי צ"ל וכל הנך דברים הם כלים שאין מכניסן לקיום הן.

מסורת הש"ס

חני כלי פתוותא כצ"ל ר"מ

כתובות קז:

פסחים ל:

[נ"ל בזבחים פרק איזהו מקומן נד.] *[סנהדרין נב.]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דבי וכו' מקום שקרקעיתו: (ב) ד"ה ירוקא אסור משום כצ"ל ואות ד נמחק: (ג) תוס' ד"ה בעא וכו' ותני עלה וכו' בפ' מי שאחזו דשוו: (ד) ד"ה כלי וכו' דהרי גווני נתר יש נתר שעושין ממנו: (ה) ד"ה כסי וכו' מודה ר"מ בקנקנים וכו' לאו טעמא דמכניסן לקיום כלי חרס מני סגי: (ו) בא"ד אינם מועילין להכשירן שלישית:

גליון הש"ס תוס' ד"ה והלכתא כו' ולכך הולך כו'. וכן לקמן דף עה ע"ב: תוס' ד"ה כלי וכו' ויש עוד נתר שלישי. עיין תשובת הריב"ש סימן ל"ס :

להו אנא חזינא להו דמדייתי וכיון דמדייתי ודאי בלעי ואסירי מ"ט התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי *דופנו לעולם מ"ש מיין נסך דדרש להו מרימר כולהו מאני דקוניא שרי וכ"ת חמץ דאורייתא יין נסך דרבנן והא כל *דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון זה תשמישו בחמין וזה תשמישו בצונן ר"ע *איקלע לגינזק בעו מיניה מתענין לשעות או אין מתענין לשעות לא הוה בידיה קנקנים של עובדי כוכבים אסורין או מותרין לא הוה בידיה *במה שימש משה כל שבעת ימי המלואים לא הוה בידיה אתא שאל בי מדרשא אמרי [א]הלכתא מתענין לשעות ואם השלים מתפלל תפלת תענית [ב]והלכתא קנקנים של עובדי כוכבים לאחר י"ב חדש מותרין במה שימש משה שבעת ימי המלואים בחלוק לבן רב כהנא מתני בחלוק לבן שאין בו אימרא :

החרצנים והזגים של עובדי כוכבים וכו' : ת"ר החרצנים והזגים של עובדי כוכבים לחין אסורין יבשים מותרים הי נינהו לחין והי נינהו יבשין אמר רב יהודה אמר שמואל [ג]לחין כל י"ב חדש יבשים לאחר י"ב חדש אתמר אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן [ד]כשהן אסורין אסורין אפילו בהנאה כשהן מותרין מותרין אפילו באכילה א"ר זביד [ה]האי דורדיא דחמרא דארמאי בתר תריסר ירחי שתא שרי (א) אמר רב חביבא בריה דרבא [ו]הני גולפי בתר תריסר ירחי שתא שרי אמר רב חביבא *הני אבטא

רש"י

דמדייתי · מזיעין דפניהם מבחוץ מחמת בליעתן : התורה העידה · דכתיב ישבר דאין לו טהרה אלא שבירה : זה תשמישו בחמין · לענין חמץ נשתמשו כל ימות השנה חמין ובלעי טפי : לשעות · כגון שקיבל עליו תענית משש שעות ולמעלה ומיהו לא טעם כלום מתחלה כל היום אבל לא לשם תענית נתכוין בראשונה : לאחר שנים עשר חדש מותרין · מיד בלי תיקון ואם רצה להשתמש קודם לכן ממלאן במים כדאמרן : משה · לא נשתמש בבגדי כהונה דכתיב ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך והוא היה זר אצלן ועל פי הדבור שימש ולא הוזכרו בגדים : אימרא · שפה יש אומר שלא יחשדוהו ששם בה מתרומת המשכן ולאו מילתא שהרי כבר נגמרה המלאכה ובשעת עבודה מהיכן שקיל : דורדיא · שמרים :
אבטא

תוספות

שאינו יוצא מידי דופנו לעולם · תימה נהדריניהו לכבשונות כדאמר פ' דם חטאת בזבחים (דף לו. ושם ד"ה אלא) גבי כלי חרס של מקדש ומשני לפי שאין עושין כבשונות בירושלים הא לאו הכי ע"י החזרה בכבשן יוצא ואור"ת דאין זה נחשב יוצא (ב) דאדרבה כלי אחר חשבינן ופנים חדשות באו לכאן וא"ת כיון דחשיב כלי אחר א"כ תנור וכירים יותץ דאמר רחמנא למה ליהדריניהו בכבשונות ואומר ר' שמשון משאנ"ץ דודאי גבי קדרות של חרס דאין דרכן בהיסק כי מחזיר להו בכבשן שייך למימר אלו אחרים הם אבל תנור וכירים שאיסורן בא ע"י היסק אין יוצא בהחזרת אותן לכבשן (ג) ולא נקרא כלי אחר :

ר"ע איקלע לגינזק · פרש"י בפרק קמא דתענית (דף יא:) דגרס מר עוקבא דחס ושלום שר"ע לא היה מסתפק ועוד כי היה לו לתלמוד להביאה בלשון ברייתא מיהו הא לא קשיא דהרבה מקומות מצינו שמזכיר מעשה בר"ע וכיוצא בו :

מתענין לשעות · פ"ה כגון שקבל עליו תענית משש שעות ולמעלה אבל לא טעם כלום בו' שעות הראשונות אך לא לשם תענית נתכוין וכן משמע בפ"ק דתענית (דף יא:) על הך דמייתי התם דקאמר הא דאמרת מתענין לשעות הוא שלא טעם כלום כל אותו היום ופריך הא תענית מעליותא היא ומסיק לא צריכא דאימלך אימלוכי וצ"ל דמיירי כמי שקבל עליו מאתמול שאם לא יאכל למחר עד חצי היום יהיה בתענית עד שתחשך דאי לא קבליה כלל הא אמר שמואל בפ"ק דתענית (דף יב·) כל תענית שלא קבל עליו מבעוד יום לא שמיה תענית ואי יתיב דמי למפוחא דמלי זיקא ואין לפרש דשמואל אמר למילתיה לענין תפלת תענית אבל לענין תענית אפי' (ד) אכל מ"מ עלתה לו תענית דהא בהא תליא כדמסיק הכא הלכה מתענין לשעות והמתענה מתפלל תפלת תענית א"כ איכא למימר דמיירי נמי בדלא קבלה מאתמול כדמשמע לשון אימלך אימלוכי והא דבעי שמואל קבלה היינו לכתחלה ואי יתיב דמי למפוחא הייטו שאינו מקבל עליו שכר תענית אלא נקרא חוטא על שציער עצמו ומ"מ נדרו נדר ובירושלמי דנדרים פ' קונס מפרש מתענין לשעות שאם אכל עד חצי היום יכול הוא לגמור בדעתו להתענות עד הלילה ועלתה לו תענית דקאמר התם ממילתיה דר' יוחנן אמר מתענין לשעות דא"ר יוחנן הריני בתענית עד דנחסל פירקי עד שתשלם פרשתי ממילתיה דר' יונה אמרה מתענין לשעות דר' יונה הלך לנור ושמע דדמך *בריה דרבי יוסי הגלילי אע"ג דאכל גובנא ושתה מיא אסקיה בצום כל ההוא יומא משמע דחשיב מתענין לשעות אע"פ שאכל אחרי כן או קודם והא דפריך בפ"ק דתענית (שם) והא דקאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית מדרבי יוחנן דאמר אהא בתענית עד שאבא לביתי ולא קמשני היינו משום דמתענין לשעות דבלאו הכי משני שפיר דלאישתמוטי מבי נשיאה עבד ומה שאנו נוהגין להתענות עד צאת הכוכבים אע"ג דאמרי' בפ"ק דתענית כל תענית שלא שקעה עליו חמה איתו תענית משמע דבשקיעת חמה סגי * והוא ה' מילין קודם צאת הכוכבים לא מחתינן נפשין לספיקא ועוד דשמא לשון שקעה ר"ל שקעה לגמרי ומיהו המתענה בערב שבת אע"ג דפסקינן בעירובין (דף מא:) הלכה מתענה ומשלים א"צ לדקדק להמתין עד צאת הכוכבים מעשה בא לפני ר"ת באחד שעשה הרבה תעניות ולא קבלם מאתמול ור"ת כי לא הפסיד תעניותיו כי מאחר שהיה בדעתו להתענות היינו גמר בלבו והוי בכלל נדיב לב דאמר* דגמר בלבו אע"פ שלא הוציא בשפתיו והא דבעו שמואל ור' יוחנן קבלה היינו לכתחלה ועוד היה אור"ת כי אף לא גמר בלבו עד הלילה יכול להתענות ולהתפלל תפלת תענית ויצא ידי נדרו כאילו קבל מאתמול אך לא היה בידו ראייה ברורה על זה ומיהו מלוה מן המובחר לקבל מבעוד יום בתפלת המנחה ור"י היה רגיל כשהיה מתענה באחד בשבת לקבל תעניתו בשבת באלהי נצור :

במה שמש משה כל שבעת ימי המלואים · פ"ה דמשה לא נשתמש בבגדי כהונה דכתיב לאהרן אחיך והוא היה זר אצלן וקשה למ"ד פרק טבול יום בזבחים (דף קא:) משה רבינו ע"ה כ"ג היה ונשתמש בכהונה גדולה מ' שנה ולפי זה היה צריך לשאול במה שמש כל מ' שנה ולא יוכל להשיב על זה בחלוק לבן שאין בו אימרא דלשון בכהונה גדולה משמע בח' בגדים ככ"ג וי"ל דשבעת ימי המלואים דוקא איבעיא (ה) שעדיין לא נתקדשו בגדי כהונה כדכתיב והזית על אהרן ועל בגדיו וגו' וה"ר יעקב מאורלינ"ש פירש דאפי' נתקדשו מ"מ כל ז' ימי המלואים שהיה משה מעמיד המשכן ומפרקו היה נחשב כמו במה ואין בגדי כהונה בבמה כדאמר בפ"ב דזבחים (דף קיג:) ואין להקשות הלא אין חטאת קרב בבמה וחטאת מלואים קרבה שם דמצינן למימר הוראת שעה היתה כמו שאיפשר דלא מצינו חטאת יחיד נשרפת אלא זו :

שאין בו אימרא · כמו על הגם ועל האימרא דפ' האורג (שבת דף קה·) והוא מן הבגד ופעמים שאינו מן הבגד כמו אימראות של ארגמן דנגעים ולפיכך לא היה בו אימרא לפי שבזה היה ניכר יותר חדש דבעינן שלא נשתמש בו הדיוט ולפיכך עשאוהו משונה מאשר חלוקים והר"ר משה פירש שלא יאמרו א"כ כשישמש אהרן שנמצא מום במשה ולכך עשאו בלא אימרא שידעו הכל שלא היה דבר המתקיים מה שהיה משמש וי"מ אימרא כמו עמרא לפי שבגדי כהונה היו כלאים קאמר שזה לא היה כלאים :

החרצנים והזגין · בנזיר פרק ג' מינים (דף לד:) פליגי תנאי איזה נקרא חרצן ואיזה נקרא זג אם הקליפה או הגרעינין והתרגום מוכיח כר' יוסי* דאמר זג הוא הקליפה דמתרגמינן מחרצנין ועד זג מפורצנין ועד עיצורין והקליפה החיצונה הנכסית היא הראויה לענור והניח ר' יוסי סימן לדבר במשנה זוג ועינבל כי הזוג הוא מבחוץ והעינבל מקשקש בתוכו וכן פעמון מתרגמינן זגא שהפעמון הוא החיצון שהעינבל בתוכו וכן שם התלמוד קורא הפנימי חרצן עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן (חולין דף פב:) והגרעינין הוא הזרע :

דורדיא דארמאי · פי' שמרים של עובדי כוכבים הר"ר אפרים היה אומר כי מסברא שמרים שנתייבשו בתנור מועיל להם כמו המתנה י"ב חדש ומתוך כך התיר פת של עובדי כוכבים שנתמן בשמרי יין שנתייבשו בתנור ור"ת הקפיד עליו ואמר כי מה שמתיר התלמוד דורדיא לאחר י"ב חדש היינו לאחר שנתמדו במים כמו שרגילים העולם לעשות כדמוכח פרק המוכר פירות (ב"ב צו:) דקתני אחד שמרי יין כו' ומפרש רמא תלתא ואתא ד' כו' וכן פ' אלו עוברין (פסחים דף מב:) גבי תמד קאמר הא ברווקא הא בפורצני תמד שעושין משמרים קורא רווקא כי על שם השק שמשימין בו השמרים לתמדן נקרא כן כדאמרי' רווקי דארמאי וקודם שנתמדו השמרים נקראים בל' התלמוד שמרי' כי ההיא דפ' המפקיד (ב"מ דף מ:) דקאמר (*הא) גולפי ושמריא ואחר שנתמדו נקראו דורדיא והנהו מיירי הכא להתירן לאחר י"ב חדשים דאיכא תרתי לטיבותא שכבר נתבטל טעמם במים וגם עבר עליהם י"ב חדש וכן פורצני נמי דשרי לאחר י"ב חדש הם החרצנים לאחר שנתמדו אבל שמרים שלא נתמדו אין שום דבר מועיל להתירן והעיסה שנתחמצה בהם קודם תמודם לעולם אסורה או בתוך י"ב חדש אף לאחר תמודם אסורים ואפי' בהלך לא בטיל כיון דלטעמא עביד כדאמרינן *(פסחים דף מד) הנח לשאור ותבלין דלטעמא עבידי ולא בטלי ואין להתיר וכתב ר"ת והמורה יורה כבן סורר ומורה ועלי יערה רוח הבורא ובתוספתא תניא שמרים שיבשו אסורים בהנאה :
אבטא

מסורת הש"ס

[פסחים ל: וש"נ]

תענית יא: ע"ש

[עי' תוס' חגיגה ו: ד"ה מאי כ"מ ותוס' סנהדרין טו: ד"ה שור סיני]

עין משפט נר מצוה

קח א מיי' פ"א מהל' תעניות הלכה יג סמג עשין ג טור ש"ע א"ח סימן תקסב סעי' י :

קט ב מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הלכה טו סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלה סעי' טו :

[נפסחים ל: איתא דופני וכן גרש"י ותוס' דפסחים וכן העתיקו תוס' בזבחים לו: ד"ה אלא]

קי ג ד ה מיי' שם הלכה יד סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלג סעיף יד :

קיא ו מיי' שם הלכה טו סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלה סעיף טז :

רבינו חננאל

דכיון דמדייתי בלעי · והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם · ומקשינן מאי שנא מיין נסך דדריש מרימר קוניא בין אוכמי בין חיורי בין ירוקי שרו · וכי תימא חמץ בפסח דאורייתא יין נסך מדרבנן והא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא [תקון] אלא יין נסך תשמישו בצונן וסגי ליה בשכשוך : ר' עקיבא שאל כו' ואסיקנא הלכתא מתענין לשעות · כבר פירשנו במסכת תענית : וקנקנים של עובדי כוכבים לאחר י"ב חודש מותרין בקנקנים מזופתין שנשרה זיפתן · ואחרי כן נשתמש בהן עובד כוכבים ביין דפי' בתלמוד א"י א) אמרו חכמים על ידי זפת הן בולעות · ושאינן מזופתין ממלאן מים · ומערן שלשה ימים כו' : ושימש משה רבינו בז' ימי המלואים בחלוק שאין עליו אימרא · פי' אימרא אל עלם : ירושלמי הורה ר' ירמיה באלין פתרייא רברבייא ממלאן מים ומערן מעת לעת ג' ימים ושרו · בתורת קנקנים של חרש שאינן מזופפות : ארמאי איתבר זיקיה וקיבליה ישראל לחמריה דידיה ואמרו רבנן ממלאהו (יין) מים ומערה מעת לעת ג' ימים ומותר · ר' ייסא אזל לצור חמא יתהון זפתין עובדי כוכבים זיקין ועירין וישראל זבנין להון ואסר להון · וכן ר' יצחק ור' מני אסרין : החרצנים והזגין של עובדי כוכבים אסורין [ואיסורן] איסור הנאה דברי ר' מאיר · וחכ"א לחים אסורין יבשים מותרין · ומפרש לחין בתוך י"ב חדש · יבשין לאחר י"ב חדש · אמר ר' יוחנן כשהן אסורין בתוך י"ב חודש אפי' בהנאה אסורין · לאחר י"ב חדש אפי' באכילה מותרין · א"ר זביד דורדי' דעובדי כוכבים בתר י"ב ירחי שתא שרי · וכן

א) בירושלמי לפנינו כאן בהלכה ד' איתא דר"ע היה רוצה ללמוד כן בק"ו דמה אם אינן זפותות מותרין בשנתקלפה זיפתן לא כ"ש אבל כשבא אצל חביריו אמרו דע"י זפת הן בולעות וצ"ע .

[לא נמצא שם רק בחולין ו· איתא שאני שאור ותבלין דלטעמא עבידי וכן בביצה לח: ע"ש]

הגהות הב"ח (א) גמ' (אמר רב חביבא בריה דרבא הני גולפי וכו' שרי) תא"מ וכ"ב בתוס' בד"ה אבטא משמע דל"ג להך מימרא והרא"ש לא הביאה משמע נמי דלא גרס' לה : (ב) תוס' ד"ה שאינו יוצא וכו' ואור"ת דאין זה נחשב יוצא מידי דופנו דכלי אחר חשבינן כצ"ל ותיבת דאדרבה נמחק : (ג) בא"ד ולא נקרא כלי אחר נ"ב פי' אפי' לענין איסור לא חשיב כלי אחר וכל שכן לענין טומאה וכ"כ התוס' בפ' כל שעה סוף דף ל אבל בפרק דם חטאת משמע דס"ל דוקא היסק פנימי אין מועיל לתנור אבל אם היה מסיקו בפנים ובחוץ כעין תחלת עשייתו כשהיוצר עושהו נותנו בכבשן אפשר שזה היה מועיל וע"ש בד"ה אלא קדירות בדף לו : (ד) ד"ה מתענין וכו' אבל לענין תענית אפי' לא קבל מ"מ עלתה לו : (ה) ד"ה במה וכו' איבעיא להו שעדיין :

עין משפט נר מצוה

קיב א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הל' טו סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלה סעיף טז:

קיג ב מיי' שם הלכה יד סמג לאוין שם טוש"ע י"ד סי' קנג סעיף יד:

קיד ג מיי' שם הל' טו וסמג שם טוש"ע י"ד סי' קלה סעיף טז:

קטו ד מיי' שם פי"ז הלכה כו סמג שם טוש"ע י"ד סי' קיד סעי' יא:

ולא היה ניכר כצ"ל [ל"ס] ועי' מהר"ם

קטז ה ו מיי' פ"ב מהל' שחיטה הלכה טו סמג עשין סג טוש"ע י"ד סי' ד סעיף א:

קיז ז מיי' פ"ה מהל' איסורי ביאה הלכה ב סמג עשין מח (טוש"ע אה"ע סי' כח סעיף כב):

אבטא דטייעי - חמת מטור עב וקורין אותו בוטין: דטייעי - הולכי דרכים נושאין אותו מלא יין למרחוק והוי כמכניסו לקיום ומשום הכי בעי שהייה י"ב חדש: פורצני - פסולת של ענבים: מוריים אומן - של עובד כוכבים אומן מותר מוריים לא עבדי מדגים טמאים ומשום חמרא קאסרינן ליה ואומן לא רמי ביה חמרא כדמפרש ואזיל. איידי דנפיש שומניה פעם ראשון ושני מקלקל להו חמרא: חילק - מין דגים טהורים וסולתנית שמן כדמפרש לקמן בפרקין ובקטנותו אין לו סנפיר וקשקשת ועתיד לגדל לאחר זמן ואמרינן לקמן (דף לט.) חילק של עובדי כוכבים אסור אותו מין דגים קטנים ונמכר הרבה ביחד ומפני מה אסורה מפני שעירבונה עולה עמה דגים טמאים דומין לה ועולין עמה והאי חילק אומן כיון דאומן הוא ובקי בדבר מבדילן הימנה משום דלא חשיב טעמא ומקלקלי ליה לסולתנית ומרע ליה לכולי ארביה: פעם ראשון ושני - שכן דרכן נותנים מים ומלח על שומן הדגים ומוללות שומנו וכשכלות חוזר ונותן אחרים: נמילא דעכו-פור"ט בלע"ז מקום שהספינות עולות בו ביבשה: קיסטא - שם המדה: בלומא - בזול במדינתו של עובד כוכבים זה היין נמכר ביוקר והמוריים בזול אבל כאן היין בזול והמוריים ביוקר וחיישינן לערובי: איידי דצור אתא - דרך שפת הים הסמוכה לצור אתא האי ארבא: דשוי חמרא - כלומר שהיין בזול שוי לשון זול כדאמרינן בעלמא (ב"מ דף נב.) עשיק לגבך ושוי לכריסך: עקולי ופשורי איכא - מים שהולכין עקלתון ופשורי מי שלגין נפשרים על שפת המים ואין מושכי הספינה יכולין לבא באותו הדרך: מפני מה אסרו גבינת בית אונייקי - לר"מ דאסר ליה בהנאה: שרוב עגלים כו' - מעמידין את החלב בקיבתן: ר"מ חייש למיעוט - בפ"ב דיבמות (דף קיט.) קטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין קטן שמא ימצא סריס קטנה שמא תמצא איילונית: אי אמרת רוב - עגלים נשחטין לעבודת כוכבים איכא למיסר גבינה משום חששא דמיעוט קיבות האסורות בהנאה דרוב עגלים הוה מיעוט לגבי שאר בהמה שמעמידין בהן בקיבותיהן: השוחט את הבהמה לזרוק דמה לעבודת כוכבים - שלא שחט הבהמה לשם עבודת כוכבים שיהא עובדה בשחיטה אלא חשב בשחיטה ע"מ לזרוק: ר' יוחנן אמר אסורה - קסבר מחשבין מעבודה לעבודה דילפינן חוץ מפנים לריש לקיש לא ילפינן דפנים הוא דאמר רחמנא השוחט ע"מ לזרוק את הדם פיגול ואע"ג דלא זרק דהוי מחשב מעבודה לעבודה מעבודה זו על חבירתה אבל לענין עבודת כוכבים לא: תרמינך שעתך - ירום מזלך: באומר בגמר זביחה הוא עובדה - שחשב על השחיטה עצמה לעבודת כוכבים ואמר בלבו בזביחה זו עובדה לעבודת כוכבים ובהא מודינא דמיתסר דזביחה הויא עבודה חשובה כזריקה *ולהכי נקט גמר זביחה דקסבר ר"ל לקיש (ב"ק עב. חולין כט:) אינה לשחיטה אלא לבסוף: *מפני מה אסרו גבינת עובדי כוכבים - באכילה ולרבנן קבעי לה דהא משום חלב של בהמה טמאה ליכא למיחש דקי"ל חלב טמא אינו עומד כלומר אינה נקפת: אחדבוי. שם חכם: שור הנסקל - אסור בהנאה הוא: ניחא ליה בנפחיה - שיהא נראה שמן לכך חייל שם איסור עבודת כוכבים על הפרש: לא ניחא ליה בנפחיה. הלכך לא חשיב פירשא למיחל עליו איסור: מאומה - ואפי' פרש:

אבטא דטייעי - כך גורס בערוך בכ"ף - ופי' שמביאין קמח ועשבים ובשמים ושורין אותו בחלב ומזלפין יין עליו ור"ת גרס אבטא לשון אבטיח פי' דלעת חלולה ומשימין בה יין *ואינו נראה כי לא מצינו שום כלי שלא יהא ניתר בעירוי ועוד כי אבטיח ודלעת אינו אחד:

מוריים אומן - והא דפליגי ר"מ ורבנן במתניתין במוריים לענין איסור הנאה היינו משל בעלי בתים א"נ מיירי אחר פעם ראשון ושני דקליש שומניה ורמו ביה חמרא והוא השלישי וניכר וההוא מוריים דלקמן דאתא בארבא של אומן הוי *והיה ניכר (ג) לפי שהיה בפעם ראשון ושני: **אי** אמרת רוב איכא מיעוט - *תימה כי איכא רובא כמי אמאי לא חשבינן ליה מיעוטא דמעוטא כיון דאיכא רובא וחזקה להיתר רובא בהמות שאינן נשחטות לעבודת כוכבים ואותם עגלים עצמם נעמידם בחזקת היתר שהיו הקיבות בחזקת היתר שאינם לעבודת כוכבים קודם שחיטה (ד) וכי האי גוונא אמרי' בפ"ב דיבמות (דף קיט:) גבי היתה לה חמות אינה חוששת דחשבינן ליה מיעוטא דמיעוטא דאיכא רוב לשוק וחזקה לשוק וי"ל דשאני הכא דלאחר שחיטה איתרע ליה חזקה דהנך קיבות העומדות לפנינו לאחר שחיטה בספק עבודת כוכבים קיימי התם נמי זימנין דחיישינן כגון בילדה מליאה משום דאיכא ריעותא שילדה מעוברת ואפי' לר' יהושע דלא חייש התם אסר הכא דהתם אין שום ודאות של איסור אפי' כשילדה מליאה דאפשר הפילה אבל כאן כיון שמיעוט הקיבות אסורות יש כאן חשש מיעוט של איסור:

וכי נשחטין לעבודת כוכבים מאי הוי הא לא את הוא דשרית - תימה מאי ראיה היא זו והלא לא הזכיר רשב"ל כאן נשחטין לזרוק אלא נשחטין סתם דמשמע שהוא עובד בזביחה י"ל דכל עיקר שחיטתן אינן אלא לצורך דם וחלב ולא הוצרך לפרש וה"נ אמר בחולין פ"ב (דף לט:) גבי הנהו טייעי דאתו לנקוניא יהיב דכרי כו' אמרו דמא ותרבא לדידן ומשום הכי מסיק בגמר זביחה ולא קאמר בזביחה עצמה:

רשב"ל אמר מותרת - פ"ה אף באכילה ואע"ג דמומר לעבודת כוכבים הוא מ"מ בפ"ק דחולין (דף ה.) מוכחינן דג' (ה) דיני מומר הן יש ששחיטתו מותרת אף באכילה ויש בהנאה לבד ויש אסורה אף בהנאה*:

א) **מפני** שמעמידין בקיבת עגלי עבודת כוכבים - נראה דר' יהושע לא היה מתכוין כי אם לדחותו דהא ר' יהושע לא חייש למיעוט בפ"ב דיבמו' (דף קיט.) שהבאתי לעיל וכן בפרק ג' דבכורות (דף כ:) ועוד דאפילו ר"מ דחייש למיעוטא לא אסר לעיל (דף כט:) אלא גבינת בית אונייקי אבל שאר מקומות חשיב מיעוט דמיעוטא: ב) **השיאו**. לשון משיאו ג) עלה ואית דגרסי השיאו ד) ומפרש הטעו לשון השיאני ה):

ו) **שחבירו** מוכיח עליו לריח שמניך כו' - סמיך אסיפיה דקרא על כן עלמות אהבוך: **בשרו** אסור - בפרק שור שנגח קמא (ב"ק דף מא.) דריש מבשרו אע"ג דעבדיה כעין בשר ושחטיה (ו) וי"ל דתרתי שמעינן מיניה:

אמר רבא תרווייהו תננהי - נראה דהאי הוי פירושו בניחותא מדלא קמשני עליה רב קרא וסברא קמ"ל ואיכא הרבה תרווייהו תננהי בתלמוד הולך שפיר אפילו בתמיהה י) : *יש ספרים שרומזים המשנה השיאו לדבר אחר ופריך וליהדר ליה משום דליתיה לאיסורא בעיניה דהא מוריים לרבנן לא אסרו בהנאה משום דליתיה לאיסורא בעיניה ומשני הכא כיון דאוקומי קא מוקים כמאן דאיתיה לאיסורא בעיניה דמי ור"ח הזכיר גירסא זו בפירושו:

תורה אור

*אבטא דטייעי בתר תריסר ירחי שתא שרי אמר רב אחא בריה דרב איקא [ב]הני פורצני דארמאי בתר תריסר ירחי שתא שרי אמר רב אחא בריה דרבא [ג]הני גולפי שחימי ואוכמי בתר תריסר ירחי שתא שרי: והמוריים: ת"ר מוריים אומן מותר ר' יהודה בן גמליאל אומר משום ר' חנינא ב"ג אף חילק אומן מותר תני אבימי בריה דר' אבהו מוריים אומן מותר הוא תני לה והוא א"ל פעם ראשון ושני מותר שלישי אסור מ"ט פעם ראשון ושני דנפיש שומנייהו לא צריך למירמי בהו חמרא מכאן ואילך רמו בהו חמרא ההוא ארבא דמורייסא דאתי לנמילא דעכו אותיב רבי אבא דמן עכו נטורי בהדה א"ל (א) רבא עד האידנא מאן נטרה א"ל עד האידנא [ד](*למאן) ניחוש לה אי משום דמערבי ביה חמרא **קיסתא דמוריים בלומא קיסתא דחמרא בר' לומי א"ל ר' ירמיה לר' זירא דלמא איידי דצור אתו דשוי חמרא א"ל התם עיקולי ופשורי איכא: וגבינת בית אונייקי: ארשב"ל מפני מה אסרו גבינת-אונייקי מפני שרוב עגלים של אותה עיר נשחטין לעבודת כוכבים *מאי איריא רוב עגלים אפילו מיעוט נמי דהא *ר"מ חייש למיעוטא אי אמרת רוב איכא מיעוט אלא אי אמרת מיעוט כיון דאיכא רוב עגלים דאין נשחטין לעבודת כוכבים ואיכא נמי שאר בהמות דאין נשחטין לעבודת כוכבים ה"ל *מיעוטא דמיעוטא (ב) ומיעוטא דמיעוטא לא חייש ר"מ א"ל ר"ש בר אליקים לר"ש בן לקיש כי נשחטין לעבודת כוכבים מאי הוי והא את הוא דשרי דאתמר *השוחט את הבהמה לזרוקדמה לעבודת כוכבים להקטיר חלבה לעבודת כוכבים רבי יוחנן אמר [ה]אסורה קסבר [ו]מחשבין מעבודה לעבודה וילפינן חוץ מפנים ורשב"ל אמר מותרת א"ל תרמינך שעתך *באומר בגמר זביחה הוא עובדה: א"ר יהודה שאל ר' ישמעאל: *אמר רב אחדבוי אמר רב [ז]המקדש בפרש שור הנסקל מקודשת בפרש עגלי עבודת כוכבים אינה מקודשת *איבעית אימא סברא ואב"א קרא איבעית אימא סברא גבי עגלי עבודת כוכבים ניחא ליה בנפחיה אבל גבי שור הנסקל לא ניחא ליה בנפחיה איבעית אימא קרא *) כתיב הכא °לא ידבק בידך מאומה וכתיב התם °סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו בשרו אסור הא פרשו מותרת אמר רבא תרווייהו תננהי מדקא"ל מפני שמעמידין בקיבת נבילה וקא מהדר ליה והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה מכלל

*) [תמורה ל: ונע"ג]

[דברים יג] [שמות כא]

רבינו חננאל

א) אבטא דטייעא. פי' אל מצל בלשון ערבי בתר י"ב ירחי שתא שרי. פירשו בירושלמי החרצנים והזגים ששנינו כי לחים אסורין בהנאה בשמילא אותן מן הבור דהא אין נעשה יין עד שירד לבור: והמוריים: ת"ר המוריים אומן מותר' פי' ציר של דגים כובשין הדגים הקטנים במלח ב) על החביות הגדולות נקרא מוריים. הציר היוצא מהן פעם ראשונה ושניה מותר כיון דשמינא אין צריך למירמא ביה חמרא. שלישי קליש שומניהו דדגים ויהיב בהו חמרא' הלכתא משלישי ואילך אסור. פי' קיסטא דמוריים בלומא. כוז מוריים ג) במערה כוז יין בר' מעות. פי' לומא מעה בו' ד) ומפורש בברכות. ה) פי' עקמומית הנהר: גבינת בית איניקי אסורה' איניקי שם מקום. ומפורש בתחלת סדר יומא (דף י ע"א) תובל זו בית איניקי. משך זו מוסיא. ותירס זו פרס: אמר ריש לקיש מפני מה אסרו גבינת בית איניקי מפני שרוב עגלי אותה העיר נשחטין לעבודת כוכבים' דאי אמרת מיעוט הוו להו מיעוט עגלים לעבודת כוכבים ורובן שלא לעבודת כוכבים' ואיכא נמי שאר בהמות דאין נשחטין לעבודת כוכבים והוו להו העגלים הנשחטין לעבודת כוכבי' מיעוטא דמיעוטא ולמיעוטא דמיעוטא לא חייש ר' מאיר' ומקשינן עלה דר"ש בן לקיש וכי נשחטין לעבודת כוכבים מי אסיר והא את הוא דאמרת השוחט בהמה ו) לעבודת כוכבים אותה בהמה מותרת. תורמינך שעתך. פי' תשא אותך שעתך ורום. שמועה זו באומר בגמר זביחה הוא עובדה ז) ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף: מתני' א"ר יהודה שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו בדרך וכו' מפני מה אסרו גבינת עובדי כוכבים. אמר רב המקדש בפרש שור הנסקל מקודשת. מ"ם דלא ניחא ליה בנפחיה ועוד כתיב ולא יאכל את בשרו. בשרו אסור פרשו מותר. המקדש בפרש עגלי עבודת כוכבים אינה מקודשת סברא וקרא [סברא] דניחא ליה בנפחיה דמיחזי שמן. קרא דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. אמר רבא תרווייהו תנינהו הכא והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה שהנבילה בלאו והעולה ח) במיתה. ואמרו כהן שדעתו יפה שורף קיבת העולה

א) עי' מ"ש בערוך השלם ערך אבטא. ב) אולי צ"ל בתוך חביות גדולות. ג) נראה דצ"ל כוז מוריים בלומא ובמערה כוז יין בכו' לומי וכו'. ד) אולי דכוון למ"ש בברכות דף נג ע"ב כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא וכו' ואולי דרבינו גרים שם לומא של טבריא ובערוך ערך לם ובערך מלוזמא פי' על שניכס דהוא שם מטבע. ה) חסר כאן וצ"ל א"נ התם עיקולי ופשורי איכא פי' עקמומית הנהר כצ"ל. ו) מדברי רבינו אלו נראה דגרים בדברי ר"ל סתם השוחט בהמה לעבודת כוכבים ומיושב בזה תמיהת התוס' וצ"ע. ז) אולי צ"ל ואינה לשחיטה אלא לבסוף. ח) מ"כ רבינו דעולה במיתה היינו לדעת רבי בסנהדרין פג דהמזיד במעילה במיתה ע"ש.

מסורת הש"ס

[נ"ל למאי]

[גירי' בערוך קיסטא]

[עי' תוס' חולין פו: ד"ה יאמרו] [לקמן מ: גיטין כ: יבמות קח: קידו' כתובות יט: מכ: חולין ו: יא: פו: נדה נא: מח:]

[יבמות קיט:]

סנהדרין ס: חולין לט: זבחים י:

[כתובות נד: וש"נ]

הגהות הב"ח

(א) גמ' א"ל רבא עד האידנא מאן נטר: (ב) שם ולמיעוטא דמיעוטא לא: (ג) תוס' ד"ה מוריים וכו' והיה ניכר כצ"ל ותיבת לפי נמחק: (ד) בא"ד וכו' אי וכו' כהאי גוונא: (ה) בא"ד וכו' דג' מיני מומרים: (ו) ד"ה בשרו וכו' דתרתי שמעינן מיניה:

[כל דיבור זה שייך לעיל כט: במשנה ועמ"ש רש"י שם ד"ה מפני מה וכו' ומצוה לתקן]

א) [שייך לעיל במשנה כט:] ב) [ג"ז שייך שם] ג) [בפי"ן שמאלית. יעב"ץ] ד) [בפי"ן ימנית. הנ"ל] ה) [תרגום של נתן השיאני תיווא אטעיני] ו) [ג"ז שייך לעיל במשנה כט:] ז) [ועי' תוס' עירובין ס: ד"ה אין]

גליון הש"ס גמ' קיסתא דמוריים. עי' לעיל דף יב ע"א תוד"ה ושדי: **רש"י** ד"ה באומר וכו' ולהכי נקט גמר זביחה. עיין ב"ק דף עא ע"ב תוס' ד"ה כיון ששחט: **תוס'** ד"ה אבטא וכו' ואינו נראה. עיין תשו' רשד"ם חיו"ד סי' ר"ל: **תוס'** ד"ה אי וכו' תימה כי איכא רובא כו'. עיין מרדכי סוף חולין:

תורה אור

מכלל דאיסורי הנאה שרו פרשייהו ומדקא"ל מפני שמעמידין אותה בקיבת עגלי עבודת כוכבים וקא מהדר ליה א"כ למה לא אסרוה בהנאה מכלל דעבודת כוכבים אסור פרשייהו ולהדר ליה משום דליתיה לאיסורא בעיניה דהא מרייס לרבנן דלא אסרוהו בהנאה מ"ט לאו משום דליתיה לאיסורא בעיניה אמרי הכא כיון דאוקמיה קא מוקים חשיב ליה כמאן דאיתיה לאיסוריה בעיניה : השיאו לדבר אחר וכו' : מאי °כי טובים דודיך מיין כי אתא רב דימי אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה מ"ש האי קרא דשיליה אר"ש בן פזי ואיתימא ר"ש בר אמי מרישיה דקרא קא"ל °ישקני מנשיקות פיהו אמר ליה ישמעאל אחי חשוק שפתותיך זו בזו ואל תבהל להשיב מ"ט אמר עולא ואיתימא רב שמואל בר אבא גזרה חדשה היא ואין מפקפקין בה מאי גזירתא אר"ש בן פזי אמר ריב"ל משום ניקור ולימא ליה משום ניקור כדעולא דאמר עולא כי גזרי גזירתא במערבא לא מגלו טעמא עד תריסר ירחי שתא דלמא איכא איניש דלא ס"ל ואתי לזלזולי בה מגרף בה ר' ירמיה אלא מעתה יבשה תשתרי ישן תשתרי דא"ר חנינא יבש מותר אין מניחו ליבש *ישן מותר (א) אין מניחו לישן א"ר *חנינא לפי שא"א לה בלא צחצוחי חלב ושמואל אמר מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה הא קיבה גופא שריא ומי אמר שמואל הכי והתנן *קיבת העובד כוכבים ושל נבילה הרי זו אסורה והוינן בה אטו דעובד כוכבים לאו נבלה היא *ואמר שמואל חדא קתני *קיבת שחיטת עובד כוכבים נבלה אסורה ל"ק כאן

שיר א | שם | [חולין קטז:]

רש"י

מכלל דאיסורי הנאה · כי עולה וה"ה לשור הנסקל שרי פרשייהו : דברי דודיך · דברי סופרים : מיינה · עיקר תורה שבכתב : חשוק שפתותיך · כדמתרגמינן וחשוקיהם וכבושיהן : ואל תבהל להשיב · ואל תדקדק להקשות לו : גזרה חדשה · מקרוב גזרו על הגבינה : ואין מפקפקין בה · ואין מפרשין טעמה כדמפרש ואזיל · מפקפקין לשון חטיטה בדבר סתום לפשפשו ובלע"ז פוריי"ר כמו (סוכה דף טו·) מפקפק ונוטל אחת מבינתיים : לא מגלו טעמא · למה גזרו עליו : דלמא איכא · דלית ליה ההוא טעמא ולא בדיל מיניה ומזלזל בה אבל השתא דלא מגלו טעמא דמלתא בדלי מיניה כ"ע דסברי קמו רבנן במלתא דאתי מיניה תורבא ואנן הוא דלא בקיאינן בטעמא : יבש מותר · כל גילוי שיבש מותר דארס של נחש אילו היה שם לא היה מניחו ליבש : ישן מותר וכו' · יין ושכר שנתגלו כשהם חדשים והמתין להם עד שנתיישנו מותר דאי היה בו ארס של נחש לא היה מניחו לייסן : לפי שא"א לגבינה בלא לחלוחי חלב · בין גומא של גבינה נשאר מן החלב וחלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אסור דלמא עריב ביה חלב טמא (ב) וחלב טמא אינו עומד ואם עירב טמא בטהור הטמא נשאר עם נסיובי דחלבא הטהור שקורין מיסג"א וחלב טמא אסור מן התורה ובבכורות (דף ו:) ילפינן לה ויש לחוש שבגומות נשאר ממנו : בעור קיבת נבלה · ועור לאו פירשא הוא ואסור : ומי אמר שמואל · דעור קיבת נבלה (ג) דאסורה אבל קיבה עצמה דנבלה דהיינו חלב הקרוש הכנוס במעי הטלה שריא אלמא פירשא בעלמא הוא : כאן

[לעיל לא: ע"ש] | [עי' תוס' ד"ה לפי שא"א מוכח דגרסינן ה"ר' ירמיה ולקמן לט: בתוס' ד"ה יש"ת מח"ג] | [שם:]

תוספות

מאי שנא האי קרא דשיליה · ומסיק מרישא דקרא ירושלמי אם להפליגו נתכוין הוה לו להפליגו בדברים אחרים בה' מקראות שבתורה שהסימן שבהם ממ"ש א"ו מחר משוקדים שאת ארור וקם א"ר אילא דברים שמשיקין עליהם את הפה שנאמר ישקני מנשיקות פיהו ר"ש בר חגי בשם ר' שמואל בר נחמני כבשים ללבושך וגו' כבשים כתיב הא כיצד בשעה שתלמידיך קטנים כבוש לפניהם ד"ת הגדילו ונעשו כעתודים גלה להם רזי תורה וקתני התם דר' ישמעאל קטן היה באותה שעה ומסייע להדא דתני ר"ש בן יוחי ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם מה (ד) הסימה הזאת אינה נגלית לכל בריה ובריה כך אין לך רשות לשקע עצמך על ד"ת אלא בפני אדם כשר ונראה כי זהו טעם תלמוד שלנו דקאמר בסמוך כי גזרי גזירתא במערבא כו' אלא שאינו מפרשו כאן היטב ואומר מורי הר"ר אלחנן שזהו מה שיסד הקליר בפרשת פרה אדומה אין להרהר על מה נחקקה שכולם נתנו בנשיקה לשון משיקין עליהם את הפה :

משום ניקור · תימה לקמן דמסקינן טעמא דחלב דבעינן ישראל רואהו דחיישינן לעירוב חלב טמא תיפוק ליה משום גילוי וי"ל דאין ה"נ אלא טעמא פסיקא ליה נקט הכא בשאין ישראל רואהו דמערב אבל טעמא דגילוי זמנין דלא שייך כגון שמלא העובד כוכבים יולא ממקום שחולב שם דכיון שכל שעה תופסו בידו ליכא למיחש לניקורא וא"ת מפני מה אסרו משום גילוי יותר ממים ודבש למאן דאית ליה באלו טריפות (חולין דף מט:) דשייך בהו גילוי וי"ל דבכל המשקים אע"ג דלא קפדי אגלויא משום נקורא אמנקיותא מיהא קפדי אבל גבי חלב מתוך שרוב פעמים אינו נאכל בעין וגם מסננין אותו אמנקיותא נמי לא קפדי ומסננת אינו מועיל כלום לארס כדאמר בהגוזל בתרא (ב"ק דף קטו:)

ישן תשתרי · תימה ליסני גזרה ישן אטו חדש כדמשני לעיל (דף לא:) גבי שכר וי"ל דהתם איכא למיגזר דלא מינכר כולי האי בין ישן לחדש כמו גבי גבינה : לפי שא"א בלא לחלוחי חלב · פ"ה בין גומות של גבינה נשאר מן החלב ודלמא עריב ביה חלב טמא וקשה דא"כ ה"ל לר' ירמיה למימר אלא כיון דהדר ביה משנויא קמא ועוד דאטו מי חיישינן דעובד כוכבים שוטה הוא שעירב בו חלב טמא אע"פ שהוא יודע שאינו עומד לכן פר"ת דקאי אמאי דהוה פריך יבשה תשתרי (ה) ומשני דאפי' כשהוא נראה ישן לעולם נשאר הארס בתוך לחלוחית הגבינה ביני אטפי ור"י הביא ראיה מן הירושלמי לדברי ר"ת דקאמר חלב העובד כוכבים למה אסור משום גלוי ויעמיד א"ר שמואל בר רב יצחק מפני ארס הנתון בין הנקבים ופי' ויעמיד ויבשנה ומשני מפני ארס הנתון כו' וקושיא שניה קיימא אגבינה כלומר גבינה שיעשו (ו) מיהא תישתרי דארס הוא אינו מניחו ליבש ומסיק מפני ארס הנתון בין הנקבים כמו שמתרץ בתלמודנו אבל אין לפרש כפירוש הר"ר אלחנן דקאי *אחלב והכי פריך למה אסרוהו משום גלוי יעמידנו ואם יש בו ארס לא יעמוד דהכי מקשה התלמוד גבי חלב טמא בסמוך דליתיה דהא לא מצינו בשום מקום שיניח חלב (ז) להקפות בשביל ארס הנתון בו : מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה · וא"ת מאי איריא נבלה אפי' שחוטה נמי אסורה משום בשר בחלב וי"ל דדוקא נקט נבלה דאז איכא בה איסורא דאורייתא אבל בשחוטה משום בשר בחלב ליכא איסורא דאורייתא דנותן בלוקן הוא ואע"ג דאוקומי קא מוקים אינו אסור אלא מדרבנן : ומי אמר שמואל הכי · ה"ה דהוה מצי למפרך בפשיטות ממתני' דחולין (דף קטז:) אלא משמואל אשמואל ניחא (ח) למפרך : חדא קתני קיבת שחיטת עובד כוכבים נבלה היא · תימה לפי מה שפיר"ת סוף כל הבשר (חולין דף קטז: ושם) שיש חילוק בחלב הקיבה שאותו שהוא קרוש לא נאסר מעולם אף קודם חזרה דפירשא בעלמא הוא שאינו ראוי אלא להעמידה אבל חלב הצלול שאינו ראוי להעמידה כלל מתחלה היו מחשבין חלב גמור וחזרו בהם מתוך קושיא דקיבת העולה דשורפה היה אע"פ שא"א שלא יתערב מחלב הצלול עם הקרוש ולפירוש זה קשיא אמאי לא משני הכא כולה קודם חזרה והכא דקתני גבי העמדה מיירי בקרוש ולהכי דייקי' הא קיבה גופא שריא והתם דלא מיירי בהעמדה מיירי בצלול וי"ל דנהי דאין צלול מעמיד דמ"מ אין העובדי כוכבים בוררין אותו כ"כ שלא ישאר מן הצלול ומדקאמר שמואל בעור קיבת נבלה משמע הא קיבה גופא שריא ואע"פ שנשאר שם מן הצלול כדפי' שאין העובדי כוכבים טורחים לבררו ואור"ת כי עכשיו לא מצינו טעם פשוט לאיסור בגבינת העובד כוכבים דהא טעם האיסור הוא משום ניקור כריב"ל דקי"ל הלכה כריב"ל אף לגבי ר' יוחנן וכ"ש לגבי שמואל דהא (עירובין מז:) שמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכן פסק ר"ח וכן בסדר תנאים ואמוראים פסק הלכה כריב"ל בכ"מ וגם דברי רב אדא בר אהבה אינם כלום כיון שאינו אותו רב אדא בר אהבה שהיה תלמידו של רבא שהיה בתראה שהרי הוזכרו דבריו קודם דברי רב חסדא ורב *נחמן (ט) בר יצחק שהיו קדמונים יותר מרבא וגם דברי רב חסדא ורב נחמן בר יצחק עמדו בקושיא וליכא למיחש נמי משום עירוב חלב טמא כדפרי' לעיל *)(גבי) שלא *)(עמד) כפרש"י שהרי אין העובדי כוכבים שוטים לערב בו חלב טמא מאחר שאינו עומד אלא ודאי אין הטעם אלא משום נקור ואנו שאין נחשים מצוין בינינו אין לחוש משום גלוי ואין לומר דדבר שבמנין הוא וצריך מנין אחר להתירו כי ודאי הוא כשאסרו תחלה לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצוין כמו שאפרש לקמן גבי יין נסך (דף נז: ד"ה לאפוקי) וגם בהרבה מקומות יש שאוכלים אותם מפני שמעמידין אותם בפרחים וגם גאוני נרבונא התירו אותם בנקומן מטעם שמעמידין אותם בפרחים מיהו במקומנו שמעמידין בקיבה אומר הרב ר"י בן הר"ר חיים שיש טעם קצת לאסור מפני שמולחין הקיבה בעורה ואיכא איסור דבשר בחלב דמליח הרי הוא כרותח ואני ראיתי מקומות שהן מעמידים בנבלת דבר אחר מליח :

מפני

*) מהרש"א מ"ז

אחלב עובד כוכבים כצ"ל רש"א | [עי' היטב תוס' ב"ב מו: ד"ה שלא]

עין משפט נר מצוה

קיח א מיי' פ"ד מהל' שחיטה הלכה יא סמג עשין סג טוש"ע י"ד סי' ב סעיף א :

רבינו חננאל

חיה ולא הודו לו · אלא אמרו לא נהנין ולא מועלין והא עולה איסורי הנאה הן · אלמא איסורי הנאה פרשן מותר והדר תני ליה מפני שמעמידין אותה בקיבת עגלי עבודת כוכבים · ואמר ליה א"כ למה לא אסרוה בהנאה · אלמא איסורי הנאה פרשן שרי · ועגלי עבודת כוכבים פרשן אסור · א) ולמה לא אסרוה בהנאה משום דליתא לאיסורא בעיניה לא אסרוה בהנאה · הכא נמי בגבינה נמי · ליתא לאיסורא בעיניה · אמר ליה שאני הכא הכיון דאיסורא הוא דקא מוקים לה חשיב וכמאן דאיתיה בעיניה דמי אמאי לא אסרוה בהנאה : השיאו לדבר אחר וכו' · ירושלמי מפני מה לא גילה לו אם להפליגו נתכוין היה לו להשיאו באלו שאין להן הכרע כגון שאת ארור מחר משוקדים וקם כו' · א"ר יוחנן מפני שבקרוב אסרוה (וישמע) [ור' ישמעאל] תלמיד קטן [היה] באותה שעה · ואין מגלין להן רזי תורה עד שיגדלו · וכר' שמעון בן יוחאי · דתניא ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם · מה השימה פי' המציאה אינה נגלית לכל בריה כך אין לך רשות לשקע את עצמך בדברי תורה · אלא לפני תלמידים הגונים כשרים · ודאתן עלה קרא מאי פירושיה כו' : ירושלמי דודים דברי סופרים · יין דברי תורה · טובים דודיך מיין · חביבין דברי סופרים מדברי תורה · תדע שהרי ר' טרפון אילו לא קרא קרית שמע לא היה עובר אלא בעשה · ומפני שעבר על דברי חכמים נתחייב מיתה · על שם ופורץ גדר ישכנו נחש · ותנן נמי האומר אין תפלין לעבור על ד"ת פטור · [חמשה] טוטפת להוסיף על דברי סופרים חייב · א"ל (ר') ישמעאל חשוק שפתותיך ואל תהא נבהל להשיב · ומאי טעמא א"ר יוחנן גזירה חדשה היתה משום ניקור · וכד גזרי גזירה במערבא לא מגלו טעמא עד תריסר ירחי שתא · עד דתפשוט בכל ישראל · דחיישי דלמא איכא מאן דלא סבירא ליה ואתי לזלזולי בה · מגרף בה רבי אבהו אלא מעתה יבשה שאין בה חשש ניקור תשתרי · ופריק ר' ירמיה לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי חלב · וכיון דאיכא לחלוחית זיהרא האי . ושמואל אמר לא אסרוה אלא מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה מכלל שהקיבה גופא שריא דפרשא בעלמא היא · איני דשמואל שרי בקיבה גופא והתנן קיבת העובד כוכבים ושל נבילה הרי זו אסורה' והוינן בה ושחיטת עובד כוכבים לאו נבילה היא' ואמר שמואל חדא קתני והכי קתני קיבת שחיטת עובד כוכבים נבילה והרי זו אסורה' ופרקינן לא קשיא כאן

א) נראה דנ"ל והא דלא אהדר ליה דמשו"ה לא אסרוה בהנאה כמו במוריים לרבנן משום דליתא וכו' אמר לך שאני הכא וכו' וכמאן דאיתא בעיניה דמי ומשו"ה פריך דאמאי לא אסרוה בהנאה כנ"ל ·

הגהות הב"ח

(א) גמ' אין מניחו ליבן (אלא א"ר ירמיה) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה וכן היתה גירסת התוספות : (ב) רש"י ד"ה לפי שא"א וכו' דלמא עריב ביה חלב טמא ואע"ג דחלב טמא אינו עומד מכל מקום אם עירב טמא בטהור וכו' נסיובי דחלבא של הטהור : (ג) ד"ה ומי וכו' נבלה הוא דאסורה : (ד) תוס' ד"ה מאי שנא וכו' מה הסימה הזאת אינה : (ה) ד"ה לפי וכו' יבשה תשתרי ישן תשתרי ומשני דאפילו כשהוא נראה יבש וישן לעולם נשאר : (ו) בא"ד וקושיא שניה קיימא אגבינה כלומר גבינה שיעשו ממנה מיהא תישתרי דארס אינו כנ"ל ותיבת הוא נמחק וכ"ב כלומר קושיא הא' היא הא דקאמר חלב העובד כוכב יש למה אסור וקושיא השניה היא הא דקאמר ויעמיד וקיימא אגבינה כו' אבל לפי' הר"ת קושיא השניה קאי נמי אחלב והכי פריך ויעמיד פירוש ינסה מקצתו ואם הוא עומד הוא נסיון להכשיר כל החלב : (ז) בא"ד שיניח חלב מלהקפות : (ח) ד"ה ומי וכו' ניחא ליה למפרך : (ט) ד"ה חדא וכו' ורב נחמן שהיו קדמונים יותר מרבא וגם דברי רב חסדא ורב נחמן עמדו בקושיא וליכא למיחש נמי משום עירוב חלב טמא ואע"ג דחלב טמא אינו עומד וכפירוש רש"י שהרי אין העובדי כוכבים שוטים לערב בו חלב טמא מאחר שאינו עומד פדפריסית לעיל אלא ודאי כנ"ל ותיבות בר יצחק נמחק ב' פעמים :

עין משפט נר מצוה

[סג: כד"ה אין עודרין]

קיט א ב מיי' פט"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה כו סמג לאוין קמו :

קכ ג מיי' שם פ"ג הלכה יג סמג לאוין קלב טוש"ע י"ד סי' קטו סעיף א :

קכא ד מיי' שם פי"ז הלכה ט סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קיב סעיף א :

קכב ה מיי' שם הלכה כב וסמג שם טוש"ע שם סי' קיד סעי' ז:

קכג ו מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סי' קיג סעיף א :

קכד ז מיי' שם פ"ג הל' כג סמג שם טור וש"ע שם סי' קיד סעי' י:

קכה ח מיי' פי"ז שם הלכה יב סמג לאוין שם טור וש"ע י"ד סי' קיב סעיף ג :

כאן קודם חזרה כאן לאחר חזרה *ומשנה לא זזה ממקומה רב מלכיא משמיה דרב אדא בר אהבה אמר מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר רב חסדא אמר מפני שמעמידין אותה בחומץ רב נחמן (א) בר יצחק אמר מפני שמעמידין אותה °בשרף הערלה כמאן כי האי תנא (*דתניא) ר"א אומר *א המעמיד בשרף הערלה אסור מפני שהוא פירי אפי' תימא ר' יהושע עד כאן לא פליג ר' יהושע עליה דר"א אלא בקטפא דגווזא אבל בקטפא דפירא מודי והיינו דתנן *א"ר יהושע שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין ובשרף העיקרין מותר ב בשרף הפגין אסור מפני שהוא פירי בין לרב חסדא בין לרב נחמן (ב) בר יצחק תתסר בהנאה קשיא דרש רב נחמן בריה דרב חסדא מאי דכתיב °לריח שמניך טובים למה ת"ח דומה לצלוחית של פלייטין מגולה ריחה נודף מכוסה אין ריחה נודף ולא עוד אלא דברים שמכוסין ממנו מתגלין לו שנאמר °עלמות אהבוך קרי ביה עלומות ולא עוד אלא שמלאך המות אוהבו שנא' עלמות אהבוך קרי ביה על מות ולא עוד אלא שנוחל שני עולמות אחד העוה"ז ואחד העוה"ב שנא' עלמות קרי ביה עולמות: **מתני'** ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה ג חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו ד והפת והשמן שלהן *רבי ובית דינו ה התירו השמן ו והשלקות וכבשין שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ ז וטרית טרופה וציר שאין בה דגה כלבית שוטטת בו והחילק וקורט של חלתית ומלח שלקונדית הרי אלו אסורין ואין איסורן איסור הנאה: **גמ'** חלב למאי ניחוש לה אי משום איחלופי טהור חיור טמא ירוק ואי משום איערובי ניקום דאמר מר חלב טהור עומד חלב טמא אינו עומד אי דקא בעי לגבינה ה"נ הכא במאי עסקינן דקא בעי ליה לכמכא ונשקול מיניה קלי וניקום כיון דבטהור נמי איכא נסיובי דלא קיימי ליכא למיקם עלה דמילתא ואב"א אפי' תימא דקבעי לה לגבינה איכא דקאי ביני אטפי: והפת: א"ר כהנא א"ר יוחנן פת לא הותרה בב"ד מכלל דאיכא מאן דשרי אין דכי אתא רב דימי אמר פעם אחת יצא רבי לשדה והביא עובד כוכבים לפניו פת פורני מאפה סאה אמר רבי כמה נאה פת זו מה ראו חכמים לאוסרה מה ראו חכמים משום חתנות אלא מה ראו חכמים לאוסרה בשדה כסבורין העם התיר רבי הפת ולא היא רבי לא התיר את הפת רב יוסף ואיתימא רב שמואל בר יהודה אמר לא כך היה מעשה אלא אמרו פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה פת דחוק לתלמידים אמר רבי אין כאן פלטר כסבורין העם לומר פלטר עובד כוכבים והוא לא אמר אלא פלטר ישראל א"ר חלבו אפילו למ"ד פלטר עובד כוכבים ח לא אמרן אלא דליכא פלטר ישראל אבל במקום דאיכא פלטר ישראל לא ורבי יוחנן אמר אפי' למ"ד פלטר עובד כוכבים ה"מ בשדה אבל בעיר לא משום חתנות איבו הוה מנכית ואכיל פת אבי מצרי אמר להו רבא ואיתימא רב נחמן בר יצחק לא תשתעו (ג) *(בהדיה דאיבו) דקאכיל לחמא דארמאי: והשמן שלהן: שמן רב אמר דניאל גזר עליו ושמואל אמר זליפתן

כאן קודם חזרה. אותה משנה דשחיטת חולין דקיבת עובד כוכבים נבלה ואסורה נשנית קודם שחזר בו ר' יהושע מדבריו שאמר לו לר' ישמעאל מפני שמעמידין אותה בקיבת נבילה וסבר לאו פירכא היא: וכאן לאחר חזרה· הך דשני שמואל מפני שמעמידין אותה בעור אבל קיבה עצמה שריא לאחר חזרה שחזר בו ר' יהושע מפני תשובתו של ר' ישמעאל: ומשנה הנשנית בשחיטת חולין (דף קטז·) קודם חזרה: לא זזה ממקומה· לא עקרוה לגמרי דהואיל ונשנית נשנית אבל אין הלכה כמותה שהרי חזר בו: שמעמידין אותה בחומץ· שהחומץ מעמיד חלב ולקמן פריך לה א"כ ליתסר בהנאה: בקטפא דגווזא· בשרף היוצא מן העץ: אבל בקטפא דפירי· בשרף הפירי עצמו: מגולה ריחה נודף· והיינו דכתיב שמן תורק שמך כשמגלין אותה ומריקין שמנה כלומר כשאתה מלמד תורה לתלמידים אז יצא לך שם: מתגלין לו· מתעלמן בלא טורח כשהוא מלמדן: **מתני'** ר' ובית דינו התירו את השמן· לא גרסי' דהא לאו איהו שרייה אלא ר' יהודה נשיאה בר בריה שרייה כדאמר בגמ' מסתמיך ואזיל רבי יהודה נשיאה ור' יהודה נשיאה דגמ' היינו רבי יהודה הנשיא בנו של ר"ג בר' שהיה בימי האמוראים וה"נ אמרינן בגמרא ר' יהודה הנשיא בנו של ר"ג הורה כו' ואילו רבי בנו של רשב"ג היה כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (ב"מ פה:): והשלקות· כל דבר שבישלו עובד כוכבים ואפילו בכלי טהור וכולהו משום חתנות: וכבשין· לכבוש דגים וירק וראש ורגלים של בהמה בחומץ: וטרית· מין דגים קטנים מלוחים: טרופה· שנטרפו ונשתברו הדגים ואין ניכרין הלכך חיישי לטמאים: וציר שאין בה דגה כלבית שוטטת בו· שדרך כלבית ליגדל מאליה בציר של דגים טהורים ואם יש ציר דג טמא עמו לא תגדל כלבית בו והיא עצמה טמאה: והחילק· מין דגים קטנים טהורים והיא סולתנית ואין לה סנפיר וקשקשת ועתיד לגדל לאחר זמן סנפיר וקשקשת וקיימא לן דמותרת ואמר בגמרא מפני מה אסרוה מפני שעירבובה עולה עמה דגים טמאים הדומים לה הלכך לא שנא טרופה ול"ש אינה טרופה איכא למיחש לאחד מאלף ביניהם דדמו ליה ולא מינכרי אבל טרית אין שקץ דומה לה הלכך כי איכא טרופה שריא: חלתית· מין פירי הוא שקורין לזר"א בלע"ז ומחתכין את קרטיו בסכין ואסור משום שמנונית דסכינא: ומלח שלקונדית· מפרש בגמ' (לקמן לט:): **גמ'** ניקוס· יעמידנו ע"י קיבה לגבינה: לכמכא· מאכל: קלי· מעט: נסיובי· מיסג"א: ליכא למיקם עלה דמלתא· שמא נתערב בו חלב טמא וכשהעמידו עומד טהור שבו והטמא נשאר עם הנסיובי הלכך אין זה נסיון להכשיר הראשונים לאכול אבל לגבינה סלקא דעתא השתא דמותר: ואי בעית אימא· אפילו לגבינה נמי אסור: דאיכא· נסיובי דקיימי בגבינה: ביני אטפי· בתוך הגומות שבגבינה וחיישינן שמא מן החלב טמא שלא עומד נשאר עם הנסיובי בגומות: פורני· הוא תנור שהוא גדול ופיו מן הצד וכל תנור שבמשנה קטן הוא ומקום שפיתת ב' קדירות ופיו למעלה: לאוסרה בשדה· דליכא למיחש לאימשוכי דאקראי בעלמא הוא: מנכית· נושך: אבי מצרי· בשדות אצל המצרים: זליפתן· פליטתן שפולטין ומזיעין שמנונית איסור שבלעו:
לודאי

מפני שמעמידין בשרף ערלה· וערלה של עובדי כוכבים אסורה כמו שנפרש בפ"ה* בעה"י (עיין בתוס' קידושין דף לט: ד"ה כל מלוה): דברים המכוסים ממנו מתגלין לו· פי' שבני אדם מגלין לו רזיהן לפי שנהנין ממנו עלה ותושיה כמו שמפרש במס' אבות (פ"ו מ"א): לגבינה איכא דקאי ביני אטפי· פירוש ליקח חלב מן העובד כוכבים לעשות גבינה אבל לעיל גבי ליקח גבינה של עובד כוכבים ליכא למיחש לחלב טמא כיון שעושה אותו לצרכו ליכא למיחש דלמא עירב בו חלב טמא כיון שאינו עומד: מכלל דאיכא למאן דשרי· מדקאמר פת לא הותרה בב"ד מכלל דאי בעי הוה שרי ליה אלמא לא פשט איסורו ומכאן סמכו עתה לאכול פת של עובדי כוכבים כיון שלא פשט איסורו בכל ישראל ויש לסמוך על דברי רשב"ג ור"א בר צדוק דאמרי אין גוזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בו ועוד ראיה דאמר לקמן (דף לז·) בימינו תתיר אף את הפתולא הניח (ד)להתיר אלא משום דהוו קרו ליה ב"ד שריא ואחריו בא בית דין אחר שהתירוהו ועוד דאמרי בירושלמי דפרקין ובפ"ק דשבת פת עמדו עליו והתירוהו ומי שנזהר מפת של עובדי כוכבים מותר לאכול עם מי שאינו נזהר בקערה אחת אע"פ שטעם פת עובד כוכבים מתערב בפת ישראל דאין להחמיר לאסור ע"י תערובת כדאמר בפ"ק דחולין (דף ו·) דלא גזרו על תערובת דמאי וכה"ג (ה) במגא דעובדי כוכבים שרי דליתיה לפת בעיניה דלא גזרו אלא היכא דאיתא בעיניה: זליפתן· פ"ה פליטתן ונראה שאותה פליטה באה מכח השמן שהריקו מכלי האיסור כדאמרינן לקמן (דף עה·) *או (ו) מולגן במי זיתים ולשון זילוף ק"ק שלא מצינו זילוף רק לשון שפיכה כמו תעשה זילוף (פסחים דף כ:) :
בעלמא

[לפי מ"ש רש"י שם ד"ה סכי גרסי' בתוספתא וכו' צ"ל או מולגן במי זיתים]

מסורת הש"ס

[יבמות נ: לב· קדושין כה· שבועות ד. חולין לג: קטז:]

[צ"ל דתנן]

[ערלה פ"א מ"ז נדה ח:]

ערלה פ"א מ"ז [נדה ח:]

[עי' תוס' לקמן לו: בתוך ד"ה אסר וכו' במתניתין כתב רשב"ם בשם רש"י וכו' ותוס' לעיל לג: ד"ה כעא]

גליון הש"ס

(א) גמ' בשרף הערלה· עיין בריטב"א קדושין דף לח ד"ה דתנן :

מהרב"א גרס מיניה דאיבו

רבינו חננאל

כאן קודם חזרה וכאן לאחר חזרה · פי' הא דתנן קיבת עובד כוכבים ושל נבילה ואוקמא שמואל קיבת עובד כוכבים נבילה ואסורה קודם שחזר בו ר' יהושע היתה הקיבה עצמה אסורה · א)וטעם אותה המשנה תירץ אחר שהשיבו ר' ישמעאל והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה ומותרת · וחזר בו ר' יהושע והודה כי קיבת נבילה מותרת ואמר מפני שמעמידין אותה בקיבת עגלי עבודת כוכבים אחר שחזר בו כמו שמפורש במשנה זו אמר שמואל לטעמיה דהא מתני' מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבילה · אבל הקיבה עצמה של נבילה מותרת · ומפני מה שנו אותה המשנה ואינה שנויה כהוגן · מפורש בפ' כל הבשר א"ר יוחנן לא קשיא כאן קודם חזרה וכאן לאחר חזרה ומשנה לא זזה ממקומה · רב מלכיא אמר רב אדא בר אבא מפני שמחליק פניה בשומן של חזיר · רב חסדא אמר מפני שמעמידין אותה בחומץ · רב נחמן בר יצחק אמר מפני שמעמידין אותה בשרף ערלה · כדתנן המעמיד בשרף ערלה ר' אליעזר אומר אסור · אפילו תימא ר' יהושע ע"כ לא פליג ר' יהושע עליה דר' אליעזר אלא בקטפא דגווזא פי' קטף של עץ · אבל בקטפא דפירא מודה ליה · דתנן א"ר יהושע שמעתי בפירוש המעמיד בשרף (הערלה) [העלין] בשרף העיקרין מותר · בשרף הפגין אסור מפני שהוא פירי · ולרב חסדא ולרב נחמן בר יצחק תיתסר בהנאה · דהא החומץ של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין איסורי הנאה הוא · וכן הערלה איסורי הנאה היא תיתסר גבינה זו אפי' בהנאה קשיא : מתני' ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה · חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו · אוקימנא איסוריה דחלב שחלבו עובד כוכבים חיישינן דלמא מערב ביה חלב בהמה טמאה ואסיקנא השתא דאתית להכי גבינה נמי משום חלב בהמה טמאה · ואי אמרת חלב בהמה טמאה לא קא חיישינן דלמא הני דמתחזי בגבינה כדתקוני לה כמין נקב ההוא דקאי ביני ביני בגבינה כמין טיפין הוא החלב הטמא לפיכך אסורה : ירושלמי אמר ר' ירמיה חלב עובד כוכבים למה הוא אסור מפני תערובת חלב בהמה טמאה · ר' יהושע בן לוי אמר משום גלוי . ויעמיד · אמר ר' שמואל מפני ארס הנתון בין הנקבים ותני כן שלשה ארסין הן · אחד צף ואחד שוקע ואחד דומה לשבכה · ישראל יושב בצד העדר ועובד כוכבים חולב ומביא לו ואינו חושש משום תערובת בהמה טמאה . פת של עובדי כוכבים אסורה · א"ר יוחנן אפי' למ"ד רבי התיר את הפת של פלטר · הני מילי בשדה במקום שאין פת ישראל מצויה · אבל בעיר לא : איבו מנכית ואכיל פת עובדי כוכבים אבי מצרא דמתא · אמר להו רבא ואמרי לה אמר רב נחמן לא תשתעי ליה (לאיבו) [בהדי' דאיבו] דאכיל נהמא דארמאי · שמן · אמר רב דניאל גזר עליו שנאמר אשר לא יתגאל בפת בג המלך וגו'.
ושמואל

א) נראה דצ"ל וטעם אותה משנה שלנו שתירץ שמואל אחר שהשיבו וכו'.

הגהות הב"ח (א) גמ' רב נחמן אמר מפני שמעמידין· נ"ב רב נחמן גרסי' ולא גרסינן רב נחמן בר יצחק והכי משמע כדברי התוספות לעיל דף לא ע"ב בד"ה רב נחמן אמר משום גילויא : (ב) שם בין לרב נחמן תתסר כצ"ל ותיבות בר יצחק נמחק : (ג) שם בהדיה דאיבו· נ"ב ס"א לא תשתעו מיניה דאיבו פי' לא תאמרו דבר שמועה משמו· אלפסי והר"ן והרא"ש : (ד) תוס' ד"ה מכלל וכו' ולא הניח מלהתיר : (ה) בא"ד וכה"ג בפת דעובד כוכבים נמי שרי כיון דליתיה לפת בעיניה : (ו) ד"ה זליפתן וכו' לקמן או הולטן במי זיתים :

זליפתן של כלים טמאים אוסרתן אטו כולי עלמא אוכלי טהרות נינהו אלא זליפתן של כלים אסורין אוסרתן א"ל שמואל לרב בשלמא לדידי דאמינא זליפתן של כלים אסורין אוסרתן היינו דכי אתא רב יצחק בר שמואל בר מרתא ואמר דריש רבי שמלאי בנציבין *שמן ר' יהודה ובית דינו נמנו עליו והתירוהו קסבר *[א]נותן טעם לפגם מותר אלא לדידך דאמרת דניאל גזר עליו דניאל גזר ואתא רבי יהודה הנשיא ומבטל ליה והתנן *[ב]אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין א"ל שמלאי לודאה קא אמרת שאני לודאי דמזלזלו א"ל *אשלח ליה איכסיף אמר רב אם הם לא דרשו אנן לא דרשינן והכתיב דניאל א °וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו בשתי משתאות הכתוב מדבר אחד משתה יין ואחד משתה שמן רב סבר על לבו שם ולכל ישראל הורה ושמואל סבר על לבו שם ולכל ישראל לא הורה ושמן דניאל גזר *והאמר באלי *אבימי נותאה משמיה דרב [ג] פיתן ושמנן יינן ובנותיהן כולן משמנה עשר דבר הן וכי תימא אתא דניאל גזר ולא קיבל ואתו תלמידי דהלל ושמאי וגזור וקיבל א"כ מאי אסהדותיה דרב אלא דניאל גזר עליו בעיר ואתו אינהו וגזור אפילו בשדה ור' יהודה הנשיא היכי מצי למישרא תקנתא דתלמידי שמאי והלל והתנן אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול הימנו בחכמה ובמנין ועוד הא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל יכול לבטל בית דין דברי בית דין חבירו חוץ משמונה עשר דבר שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו אמר רב משרשיא מה טעם הואיל ופשט *איסורו ברוב ישראל שמן לא פשט איסורו ברוב ישראל דאמר רבי שמואל בר אבא אמר רבי יוחנן ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אלעזר בר צדוק שהיו אומרים *אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה דאמר רב אדא בר אהבה מאי קרא במארה

רש"י

לודאי · מזלזלי במידי דרבנן: אם הם לא דרשו · אם ר' יהודה הנשיא לא דרש את המקרא להבין שדניאל גזר עליו וסבר דבי דינא אחרינא גזר עליו משום זליפת כלים ושרייה: אנן לא דרשינן · בתמיה: שמונה עשר דבר · ב"ש וב"ה יחד נמנו וגזרו עליהם בפ"ק דשבת (דף יג:) ולקמן פריך בנותיהן דאורייתא היא: מאי אסהדותיה דרב · דאמר דדניאל גזר עליו כיון דדריה לא קביל מיניה לאו גזרה היא: בעיר · משום חתנות: בכל יכול לבטל בית דין גזירת ב"ד חבירו · שגזר על דבר המותר ובלבד שיהא גדול ממנו: רבותינו · רבי יהודה הנשיא: לא פשט · עדיין לא החזיקו רובם באותה הגזירה לנהוג בו איסור:

תוספות

בשלמא (א) למ"ד זליפתן של כלים אסורים כו' · קסבר נותן טעם לפגם מותר לפום ריהטא משמע שאותם שאסרו קודם ר' יהודה כגון *תלמידי שמאי והלל סוברין נותן טעם לפגם אסור ואתא ר' יהודה נשיאה וסבר מותר ושמואל סבר כוותיה שהיה מחזיק דברי רבי שמלאי ולקמן נמי פ"ה (דף סז·) גבי חומץ אשר שם לתוך הגריסין פסיק שמואל הכי הלכתא נותן טעם לפגם מותר ולקמן בפירקין (דף נח:) גבי מישחא שליקא (ב) סתם התלמוד אי משום גיעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם הוא ודקדק ר"י היאך באו לחלוק על רבותינו שמאי והלל בדין נותן טעם לפגם להתירו נהי דשמן יכול להיות שמותר מטעם שלא פשט ואין רוב הצבור יכולין לעמוד בשאר דברים היאך הותר ועוד קשיא אי ס"ל לתנא דמתני' דנותן טעם לפגם אסור תקשי °הא דאמר לקמן (דף לט:) גבי דבש למאי ניחוש אי משום גיעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם הוא ומה בכך הא תנא דמתני' מיסר קא אסר לכך נראה לר"י דשמואל נמי ס"ל דכי גזור ב"ש וב"ה על השמן משום חתנות גזור ומיהו משום דלא שייך בה חתנות כ"כ כמו ביין הוצרך להם סעד בזליפתן של כלים אסורין אע"ג דאינהו סבירא להו בעלמא נותן טעם לפגם מותר וכן סובר שמואל שמכח שני הטעמים גזרו אע"פ שאין די בכל אחד לבדו והיינו דקא"ל שמואל לרב בשלמא לדידי דאמינא דגזירת שמן לא היתה קדמונית מימי דניאל אלא שמאי והלל גזור מטעמי דפרישית ניחא דיכול להיות שהתיר ר' יהודה הנשיא כמו שמפרש התלמוד בסמוך דלא פשט איסורו וגם הטעמים לא נראו לו כי אין טעם חתנות טוב כל כך ועוד דנותן טעם לפגם מותר אלא לדידך דאמרת דניאל גזר עליו היאך היה יכול רבי יהודה הנשיא לבטלה דכיון שכתובה היא בתורה פשיטא הוא דפשט איסורו בכל ישראל ועוד כי שמאי והלל שהיו אחריו יותר משלש מאות שנה שבאו והוסיפו עליו לגזור אף בשדה כמו שמפרש בסמוך א"כ משמע דגזירתו פשטה מיהא בעיר: אשר לא יתגאל בפת בג· פרשב"ם דהאי פת לאו פת ממש הוא דליפתמע מהכא דדניאל גזר על הפת אלא לפתן הוא והוראת המלך הוא ריפוס"א בלע"ז וכן ממקרא מוכיח דכתיב (דניאל א) ויהי המלצר נושא את פת בגם ונותן להם זרעונים ואין לומר שהיה נוטל פתן והיו אוכלים זרעונים בלא פת: במתני' כתב רשב"ם בשם רש"י דלא גרס רבי דר' יהודה הנשיא בר בריה ובית דינו התירוהו וחכמי דורו קבעו דבר זה במשנה שסדר רבי וזקנו כי הוא היה בנו של ר"ג הנזכר במס' אבות (פ"ב מ"ב) ר"ג בנו של ר' יהודה הנשיא אומר יפה ת"ת כו' ואותו רבי יהודה הנשיא הנזכר כאן הוא ר' יהודה נשיאה *) שהיה בימי האמוראים אלא בלשון משנה ובריית' קורא אותו הנשיא ובלשון אמורא קורא אותו נשיאה ור' יהודה הביא ירושלמי רבי ובית דינו התירו את השמן בשלשה מקומות רבי יהודה הנשיא ורבותינו התירו בגיטין ובשמן ובסנדל ונראה לו שיש שם טעות סופר דקפריך וליקרו ליה ב"ד שריא שכל ב"ד המתיר ג' דברים נקרא ב"ד שריא ודחי א"ר יודן בר' ישמעאל בית דינו חלוק עליו בגיטין פירוש ואין זה מתיר ג' דברים ואם הוא היה רבינו הקדוש א"כ היה לו למנות עוד אחרת שהתיר כדאמר בפרק קמא דחולין (דף ו:) דהתיר רבי בית שאן דבירושלמי דדמאי נמי איתא לכך נראה לו דגרס התם ר' יהודה הנשיא והוא ר' יהודה נשיאה עוד כתוב שם בירושלמי רב יצחק בר שמואל בר מרתא נחת לנציבין אשכח לר' שמלאי הדרומי יתיב ודריש רבי ובית דינו התירו את השמן שמואל קבל עליו ואכל רב לא אכל א"ל שמואל לרב אכול או אנא כתיב עלך זקן ממרא א"ל עד דאנא תמן אנא ידע מאן ערער עליה שמלאי הדרומי א"ל אפשר מה דאמר בשם גרמיה לא בשם רבי ובית דינו אטרח עליה ואכל: ושמן דניאל גזר עליו · וא"כ ה"מ למפרך אין אלא משום דאשמן קאי נקטיה: ורבי יהודה הנשיא היכי אלים למשרי תקנתא דשמאי והלל · פרשב"ם דפריך בין לרב בין לשמואל דשמואל נמי מודי דמי"ח דבר הם: והתנן אין ב"ד יכול כו' · תימה בפרק השולח (גיטין לו: ושם ד"ה אלא) גבי פרוזבול דאמר שמואל האי פרוזבול עולבנא דדייני הוא אי איישר חיילי אבטליניה ומסיק אי איישר חיילי יותר מהלל והיכי דמי אי פשטה תקנת פרוזבול אפילו היה גדול אין יכול לבטלו ואם לא פשטה א"כ למה לי איישר חיילי הרי ר' יהודה נשיאה התיר שמן אע"פ שהיה קטן מאותו טעם דלא פשט איסורו וי"ל דהכא נמי מטעם דלא פשט גרידא לא התיר אם לא היה ג"כ טעם דאין רוב הצבור יכולין לעמוד אבל פרוזבול נהי דלא פשט מ"מ רוב הצבור יכולין לעמוד בו מ"מ קשה דדבר תימה הוא היאך לא פשט מאחר שהוא ריוח המלוים לכך נראה דודאי פרוזבול פשט ודקשיא לך אפי' גדול היאך יכול לבטל ודאי בי"ח דבר דוקא אמר בהם יבא אליהו ויאמר אין שומעין וכמו שמפורש בירושלמי הטעם מפני שעמדה להם בנפשותיהם כך דקדק הרב רבי אלחנן מתוך גירסת הספרים שמלא בספרים ישנים דקאמר האמר רב משרשיא מה טעם כו' משמע שמשם מתחיל התירוץ וה"פ דשמעתין ור' יהודה נשיאה היכי אלים למישרי כו' והתנן אין בית דין כו' ועוד אפילו הוא גדול אינו יכול לבטל בי"ח דבר ולא הוצרך לפרש הטעם כי פשוט הוא ומשני האמר רב משרשיא מה טעם לפי שפשט ולפיכך ב"ד גדול נמי אינו יכול לבטל ושמן לא פשט לכך אפי' עמדו בנפשותיהם קטן יכול לבטל וסמכו על דברי רבן שמעון בן גמליאל דאין גוזרין כו' ולפיכך הותר אף בב"ד קטן אבל ודאי שאר דברים אף כי פשטו יכול ב"ד גדול לבטל ולפיכך גבי פרוזבול אמר שמואל דאי איישר חיילי מהלל אבטליניה ואע"פ שפשט והילך הירושלמי דפרק קמא דשבת א"ר בון אמר רב יהודה בשם שמואל ל"ש אלא חוץ לי"ח דבר אבל בי"ח דבר אפילו גדול אינו מבטל מפני שעמדה להם בנפשותיהם פירוש ממה שנעלו חרב בבית המדרש:
אי

*) [עי' תוס' לעיל לג: ד"ה בנא]

עין משפט נר מצוה

קכו א מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה כח סמג לאוין קלח טוש"ע י"ד סי' קג סעיף א:

קכז ב מיי' פ"ב מהל' ממרים הלכה ב סמג עשין קיא:

[קכז ג רב אלפס קדושין פ"ד דף רמג.]:

רבינו חננאל

ושמואל אמר זליפתן של כלים אסורין · כגון קדירה בת יומא וכיוצא בה אסרתן · אמר ליה שמואל לרב בשלמא לדידי כו' משום דנותן טעם לפגם מותר משום הכי שרייה רבי · אלא לדידך דאמרת דניאל גזר עליו היכי יכול רבי לבטוליה · והא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין · אמר ליה אשלח ליה לרבי אשאל אשאליה איכסיף רב אמר [אם] הם לא דרשו אנן לא דרשינן · כתיב וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו בשתי משתאות הכתוב מדבר · יין ושמן רב סבר שם על לבו והורה לכל ישראל · ושמואל סבר שם על לבו לעצמו לאחרים לא הורה: ירושלמי אמר ליה שמואל אכול משחא דארמאי ואי לא כתיבנא עליך זקן ממרא: ומקשינן וסבר רב שמן דניאל גזר עליה והא משמיה דרב אמרו פתן שמנן ויינן מי"ח דבר הן · ופרקינן דניאל גזר שיהא אסור בעיר · תלמידי שמאי והלל גזרו ביה איסור אפילו בשדה · ומקשינן אי הכי רבי היכי מצי מבטיל גזירה זו · והאמר ר' יוחנן בכל יכול בית דין לבטל דברי בית דין חבירו אם הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין חוץ מי"ח דבר שאפי' יבוא אליהו ובית דינו אין שומעין להם.ופרקי' להו אמר רב שמעיה מה טעם הואיל פשט איסורן ברוב ישראל שמן לא פשט איסורו ברוב ישראל וכרבי יוחנן ישבו ובדקו על השמן ומצאו שלא פשט איסורו ברוב ישראל · וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אלעזר בר' צדוק שהיו אומרים אין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם רוב ישראל יכולין לעמוד בה · כדכתיב

מסורת הש"ס

וכן בכל העמוד היכא דכתוב שמאי והלל צריך לגרוס תלמידי שמאי והלל · רש"א

[לקמן לח:]

[שם לעי' לס: סה: סו: סח: עה:]

[עדיות פ"א מ"ה] מ"ק ג: מגילה ב. גיטין לו:

[ב"ב קיא.]

שבת יז: ע"ש *[נ"ל אמר אבימי]

איסורם. יעב"ץ

ב"קעט: ב"ב ס: הוריות ג:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה בשלמא לדידי דאמרי זליפתן של וכו' גבי חומץ לתוך הגריסין כצ"ל ותיבות אשר שם נמחק: (ב) בא"ד מישחא שליקא קאמר סתם התלמוד וכו' שלא פשט איסורו ואין רוב וכו' לעמוד בו בשאר:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה בשלמא וכו' הא דאמר לקמן· [ועי'] דף לח ע"ב (ועיי"ש) בתוס' ד"ה אי:

°במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו אי איכא גוי כולו אין אי לא לא גופא *אמר באלי אמר אבימי נותאה משמיה דרב פיתן ושמנן יינן ובנותיהן כולן משמונה עשר דבר הן בנותיהן מאי היא אמר רב נחמן בר יצחק גזרו על בנותיהן נידות מעריסותן וגניבא משמיה דרב אמר כולן משום עבודת כוכבים גזרו בהן דכי אתא *רב אחא בר אדא א"ר יצחק גזרו על פיתן משום שמנן מאי אולמיה דשמן מפת אלא על פיתן ושמנן משום יינן *ועל יינן משום בנותיהן ועל בנותיהן משום דבר אחר ועל דבר אחר משום ד"א בנותיהן דאורייתא היא דכתיב °לא תתחתן בם דאורייתא ז' אומות אבל שאר עובדי כוכבים לא ואתו אינהו וגזור אפילו דשאר עובדי כוכבים ולר"ש בן יוחי דאמר °כי יסיר את בנך מאחרי *לרבות כל המסירות מאי איכא למימר אלא דאורייתא אישות דרך חתנות ואתו אינהו גזור אפילו דרך זנות זנות נמי בבית דינו של שם גזרו דכתיב °ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף אלא דאורייתא עובד כוכבים הבא על בת ישראל דמשכה בתריה אבל ישראל הבא על העובדת כוכבים לא ואתו אינהו גזור אפי' ישראל הבא על העובדת כוכבים ישראל הבא על העובדת כוכבים הלכה למשה מסיני היא *דאמר מר הבועל ארמית קנאין פוגעין בו *(א"ל) דאורייתא בפרהסיא וכמעשה שהיה ואתו אינהו גזור אפילו בצינעא בצינעא נמי בית דינו של חשמונאי גזרו [דכי אתא רב דימי אמר ב"ד של חשמונאי גזרו] ישראל הבא על העובדת כוכבים חייב משום נשג"א *כי אתא רבין אמר משום נשג"ז כי גזרו בית דינו של חשמונאי ביאה אבל ייחוד לא ואתו אינהו גזור אפי' ייחוד ייחוד נמי בית דינו של דוד גזרו *דאמר רב יהודה באותה שעה גזרו על ייחוד אמרי התם ייחוד דבת ישראל אבל ייחוד דעובדת כוכבים לא ואתו אינהו גזרו אפי' אייחוד דעובדת כוכבים ייחוד דבת ישראל דאורייתא היא *דאמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק רמז לייחוד מן התורה מנין שנאמר °כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא בן מתייחד עם אמו ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה ייחוד דאורייתא דאשת איש ואתא דוד וגזר אפי' אייחוד דפנויה ואתו תלמידי בית שמאי ובית הלל גזור אפי' אייחוד דעובדת כוכבים מאי על ד"א משום ד"א אמר רב נחמן בר יצחק *גזרו על תינוק עובד כוכבים שיטמא בזיבה שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור דא"ר זירא צער גדול היה לי אצל ר' אסי ור' אסי אצל ר' יוחנן ור' יוחנן אצל ר' ינאי ור' ינאי אצל רבי נתן בן עמרם ור"נ בן עמרם אצל רבי תינוק עובד כוכבים מאימתי מטמא בזיבה ואמר לי בן יומו וכשבאתי אצל ר' חייא אמר לי בן ט' שנים ויום אחד וכשבאתי והרצתי דברי לפני רבי אמר לי הנח דברי ואחוז דברי רבי חייא דאמר תינוק עובד כוכבים אימתי מטמא בזיבה בן תשע שנים ויום אחד הואיל.

רש"י

במארה אתם נארים · אתם מקבלין עליכם גזירה בארור ובקללה ונאסר עליכם ואח"כ אותי אתם קובעים גוזלים שאתם נהגים שוב מן הארורים: מעריסתן · מקטנותן שהן שוכבות בעריסה שקורין ברי"ץ: משום יינן · שהיין בוער בו ומביאו לידי בנותיהן: ובנותיהן אסורין משום דבר אחר · עבודה אלילים: ועל דבר אחר שלא הוזכר כאן גזרו משום דבר אחר · ולא משום עבודה אלילים לקמן מפרש לה: קנאים · בני אדם המקנאין קנאתו של מקום לנקום נקמותיו: פוגעין בו · בשעת בעילה לפי שאינו במיתת ב"ד וכמעשה שהיה דזמרי וכזבי: נשג"א · גזרו עליהן משום נדה דרבנן ואע"ג דעובדת כוכבים אין דמה מטמאה מן התורה שהרי היא כבהמה חכמים גזרו עליה ומשום שפחה משום עובדת כוכבים כאילו מתחתן בה דרך אישות ומשום אשת איש דבעולת בעל יש להן לבני נח דכתיב והיא בעולת בעל וישראל הרגיל בכך הואיל ובא עליה בגדתה אתי למיבעל נמי נדה ישראלית ואתי למינסב שפחה ועבד משום לא יהיה קדש ואתי למנסבה לעובדת כוכבי' ועבר אלא תתחתן ואתי למיבעל אשת איש ישראל: משום נשג"ז · נדה שפחה עובדת כוכבים זונה שאם כהן הוא יש כהן משום לאו דזונה ולא לאו ממש אלא גזירה משום זונה ישראלית שנבעלה לאסור לה: דאורייתא · דמייחדא בהדיה כו' לא גרסי' וה"ג כי גזור רבנן בית חשמונאי ביאה אבל ייחוד לא כו' ואתו איהו תלמידי שמאי והלל: באותה שעה · מעשה אמנון ותמר והא דרב יהודה בסנהדרין בפ' כ"ג: שיטמא בזיבה · אפי' לא ראה גזרו עליו להיות כזב: צער גדול היה לי כו' · כלומר טורח גדול היה לי אגלו בשאילה זו ששאלתיה ממנו כמה פעמים ולא היה בידו: הואיל

תוספות

אי איכא גוי כולו אין אי לא לא · פי' איכא חלה כשאר גזירות ויכולה להתבטל אף בב"ד קטן מיהו חלה היא לענין שצריכה שום היתר שהרי שמן נהגו בו איסור עד שבא רבי יהודה והתירו:

גזרו על בנותיהן שיהו נדות מעריסותן · וגם על בנות כותים גזרו ושתי גזירות הוו ותרוייהו צריכי כמו שפי' בפ"ק דשבת (א) (טז:):

דכתיב לא תתחתן בם · אסיפא דקרא סמיך דכתיב ובתו לא תקח לבנך דאילו לאו דלא תתחתן מיירי בגיורת כדאמרינן בהערל (יבמות עו·) וכי האי גוונא פי' הר"ר אלחנן בפרק הערל (שם עט·) גבי בני שאול שהוקעו דפריך והכתיב לא יומתו אבות על בנים וע"כ °אסיפא דקרא סמיך דכתיב איש בחטאו יומתו אבל רישיה דקרא מוקמי ליה (בסנהדרין דף כז:) בעדות אב על הבן [וע"ע תוס' כתובות כט· סד"ה אלו]:

כי יסיר לרבות כל המסירין · ע"כ הך דרשא לא קיימא אלא אבתו לא תקח לבנך דסליק מיניה דאילו שאר עובדי כוכבים בגירותן שרו ולר"ש דאסר פי' רשב"ם הך דר"ש ליתא בכולהו תנאי אלא משום דשמעינן ליה לר"ש דדריש טעמא דקרא אם כן כי יסיר קרא יתירא הוא דכי נמי לא כתיב דרשינן האי טעמא מנפשיה [ועי' תוס' קידושין סח: ד"ה הניחא וכו']:

משום נשג"ז · פירוש כהן הבא עליה חייב משום זונה ומפ' בפ' הנשרפין (סנהדרין דף פב·) ואידך דאמר משום נשג"א קסבר נשייהו לא מפקרי בזנות ומשום הכי לא מחייב משום זונה והקשה הרב רבי משה מפונטוייז"ש דאמר הכא בבית דין של חשמונאי גזרו בעובדת כוכבים משום זונה ותנן בפרק הבא (ג) ביבמות (דף סא:) וחכ"א אין זונה אלא גיורת או משוחררת ושנבעלה בעילת זנות וזו היא זונה האמורה בתורה ומפרש טעמא לפי שבאין עליה בנכריותה אלמא בעובד' כוכבים שייך זנות ויש לדחות דהתם בגיורת שאני משום דהשתא היא בת קיחה וקיימא באיסור חללה וזונה לא יקח (ג) אבל בעובדת כוכבים דלית בה קיחה ליה בה משום זונה לא יקח ולא משום חילול זרעו שאינו מתייחס אחריהן אכן קשה דאמרינן פרק כל האסורין (תמורה דף כט: ושם ד"ה ורבא) אמר אביי כהן הבא על העובדת כוכבים (אפי' א"ח) אינו לוקה ורבא אמר לוקה אלמא מדאורייתא הוא מלקי עלה משום זונה ואפילו בעובדת כוכבים ואמר בפרק עשרה יוחסין (קידושין דף עח·) דפליגי רבי אלעזר בר יעקב ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון בגיורת לכהן ואפילו ר' שמעון לא שרי אלא בנתגיירה פחותה מבת ג' שנזרעו בתוליה בישראל אבל בעובדת כוכבים ודאי שייך זונה וי"ל דהיא דרבא דתמורה וכן ההיא דפ' י' יוחסין וההיא דיבמות דמשמע דבעובדת כוכבים שייך זונה (ד) הייני ודאי ליאסר לכהן ואף הכהן לוקה עליה כבעולה ודאי ואביי דפליג ואמר אינו לוקה היינו משום דקסבר דהא דמתסרא עובדת כוכבים זונה לכהן מדאורייתא לאו משום זונה דכתיב בקרא מתסרא אלא מגזרת הכתוב דכתיב בתולה מעמיו ולא גיורת ולאו הבא מכלל עשה עשה ולהכי לא לקי והך גזירה דב"ד של חשמונאי הוי בסתם עובדת כוכבים שאין ידוע לנו שנבעלה דמספיקא לא לקי ואפי' לרבא ומיהו לרבין גזרו חכמים לחייבו משום זונה ולרב דימי נשייהו לא מפקרי הלכך משום זונה לא גזרו ומפ' נמי התם בפ' הנשרפין מ"ד נשג"ז לא אמר נשג"א דאישות ליה להו וק' דהא מרבינן בפ"ק דקידושין (דף כא:) גבי יפת תואר אשת לרבות א"א אלמא איכא בהו אישות וי"ל דודאי עשה מיהא איכא ולכך הוצרך לרבות אשת איש והא דדרשינן בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף נב:) אשר ינאף את אשת רעהו פרט לאשת אחרים פי' עובד כוכבים אלמא לא שייך בהו אישות כלל היינו לענין חיוב מיתה והא דאמרינן (בריש) [בירושלמי בפ'] אין עומדין י' באו על הזונה ראשון קנאה ואחרים חייבים עליה משום אשת איש הדא אמר בעילה קונה בבני נח היינו דוקא גבי בני נח אבל בישראל אינו חייב בעשה אלא בעולת בעל ואשתו גמורה:

צער גדול היה לי לפני רבי אסי כו' · מדאמרינן ופלוני אצל פלוני אצל פלוני משמע שכולם היו בדור אחד וכולם בימי רבי: לאלתר

עין משפט נר מצוה

קכח א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הלכה ג סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכג סעיף א:

קכט ב ג ד מיי' פי"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה א ב סמג לאוין קיב טור ש"ע אה"ע סי' טז סעיף א:

קל ה ו מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעי' ב:

קלא ז מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעי' א:

קלב ח ט י מיי' שם פכ"ב הלכה א סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף א [וכרב אלפס קדושין פ"ד ד' רמג.]:

קלג כ מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעי' ב:

קלד ל מיי' שם פ"ד הלכה ד ופ"א מהלכות טומאת מת הלכה י"ד ופ"ב מהל' משכב ומושב הלכה י:

קלה מ מיי' פ"ב מהל' משכב ומושב הל' י:

רבינו חננאל

במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו · אי איכא הגוי כולו וקא עבר עליה האי גברא אותי אתם קובעים ואי לא לא · גופא אמר באלי (נותאה) [אמר אבימי נותאה] משמיה דרב פתן ושמנן ויינן ובנותיהן כולן מי"ח דבר הן · בנותיהן אמר רב נחמן בר יצחק גזרו על בנותיהן שיהו נדות מעריסותיהן · גניבא משמיה דרב אמר כולהו משום עבודת כוכבים גזור בהו רבנן · גזרו על פתן ושמנן משום יינן · וגזרו על יינן משום ייחוד בנותיהן · אבל חתנות בבנותיהן מדאורייתא הוא דכתיב לא תתחתן בם ואע"ג דהאי קרא מז' אומות הוא. א) דכתיב כי יסיר את בנך מאחרי מרבינן כל המסירות ואפי' דשאר אומות מןהתורה' ודרך זנות בית דינו של שם גזרו שנאמר הוציאוה ותשרף' ישראל הבא על העובדת כוכבים הלכה למשה מסיני הוא דתנן הבועל ארמית קנאין פוגעין בו והנ"מ בפרהסיא וכמעשה זמרי. אבל הבא על העובדת כוכבים בצנעא בית דין של חשמונאי גזרו. הבא על העובדת כוכבים חייב משום ב) נש"א פי' נדה שפחה אשת אישי' נשג"ז נדה שפחה עובדת כוכבים זונה · גזרו תלמידי שמאי והלל אפילו ייחוד דעובדת כוכבים פנויה. אבל ייחוד דבת ישראל אם היא אשת איש מן התורה הוא · שנאמר כי יסיתך אחיך בן אמך בן מתייחד עם אמו ואין אחר מתייחד עם שאר כל העריות שבתורה · ייחוד דבת ישראל פנויה בית דינו של דוד גזרו בה · דאמר רבא באותה שעה שבא אמנון על תמר אחותו גזרו על ייחוד דפנויה בת ישראל · וגזרו על ייחוד בנותיהן משום דבר אחר · ג) דאמרינן דבית דינו של חשמונאי גזרו שלא תהיה עובדת כוכבים מיוחדת לו בזנות אתו אינהו גזרו אפילו אקראי בעלמא : ועל דבר אחר משום דבר אחר מאי היא · אמר רב נחמן בר יצחק גזרו על תינוק עובד כוכבים שיהא מטמא בזיבה שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור · אסיקנא עובד כוכבים מבן ט' שנים ויום אחד מטמא בזיבה · הואיל

א) נראה דצ"ל כיון דכתיב כי יסיר וכו'. ב) לכאורה צ"ל נשג"א נדה שפחה עובדת כוכבים זונה ורבין אמר דחייב משום נשג"ז. ג) נראה מזה דרבינו הי' גורס בכאן גי' אחרת ואפשר מזו היא הגי' שכתב רש"י דמייחדא בהדיה לא גרסינן.

הגהות הב"ח (א) תוס' ד"ה גזרו וכו' בפ"ק דשבת ל"ב בדף ט"ז ע"ב בתוס' ד"ה אף בנות כותים: (ב) ד"ה משום וכו' בפרק הבא על יבמתו ותכ"א: (ג) בא"ד וזונה לא יקח ולא יחלל זרעו אבל בעובדת כוכבים דלית בה וכו' מתיחס אחריו אכן: (ד) בא"ד וההיא דיבמות דמשמע דבעובדת כוכבים שייך זונה ליאסר לכהן ואף הכהן לוקה עליה היינו דוקא בבעולה ודאי:

גליון הש"ס תוס' ד"ה דכתיב וכו' אסיפא דקרא · עיין קידושין דף סח ע"ב תוס' ד"ה אמר קרא:

מסורת הש"ס: שבת יז: ע"ש · [שם] · [קידושין סח:] · סנהדרין פב· [נ"ל אלא] · שם · שם כא. ע"ש · שבת: קידושין פ: ע"ש · דברים יג · שבת יז

תורה אור: מלאכי ג · דברים ז · שם · בראשית לח

הואיל וראוי לביאה מטמא נמי בזיבה אמר רבינא *הלכך האתינוקת עובדת כוכבים בת ג' שנים ויום אחד הואיל וראויה לביאה מטמאה נמי בזיבה פשיטא מהו דתימא האי ידע לארגולי והא לא ידעה לארגולי קמ"ל מיסתמיך ואזיל ר' יהודה נשיאה אכתפיה דרבי שמלאי שמעיה א"ל שמלאי לא היית אמש בבית המדרש כשהתרנו את השמן אמר לו בימינו תתיר אף את הפת אמר לו א"כ ‎ᵇקרו לן בית דינא שריא דתנן *העיד רבי יוסי בן יועזר איש צרידה על אייל קמצא דכן ‎ᵍועל משקה בית מטבחיא דכן ועל דיקרב למיתא מסאב וקרו ליה יוסף שריא אמר ליה התם שרא תלת ומר שרא חדא ואי שרי מר חדא אחריתי אכתי תרתין הוא דהויין א"ל אנא שראי אחריתי מאי היא דתנן *ᵈזה גיטך אם לא באתי מכאן עד שנים עשר חודש ומת בתוך שנים עשר חודש אינו גט ותני עלה ורבותינו התירוה לינשא ואמרינן מאן רבותינו אמר רב יהודה אמר שמואל בית דינא דשרו משחא *סברי לה כר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו *וא"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא ר' יהודה הנשיא הורה ולא הודו לו *כל שעתו ואמרי לה *כל סייעתו א"ל רבי (*אליעזר) להההוא סבא כי שריתוה לאלתר שריתוה דלא אתי או דלמא לאחר שנים עשר חודש דהא איקיים ליה תנאיה ותיבעי לך אמתני' דתנן *ᵉהרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי מכאן עד שנים עשר חודש ומת בתוך שנים עשר חודש הוי גט דהא איקיים ליה תנאי ותיבעי לך לאלתר הוי גיטא דהא לא אתא או דלמא לאחר י"ב חודש דהא איקיים ליה תנאיה אין ה"נ אלא משום *דהוית בההוא מניינא אמר אביי ‎ᵛהכל מודים לכשתצא חמה מנרתיקה לכי נפקא קאמר לה וכי מיית בליליא גט לאחר מיתה הוא ‎ᶻעל מנת שתצא חמה מנרתיקה מעכשיו קאמר לה וכי מיית בליליא הא ודאי תנאה הוי וגט מחיים הוא כדרב הונא *דאמר רב הונא ‎ʰכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי לא נחלקו אלא ‎ᵗבאם תצא ר' יהודה הנשיא סבר לה כר יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו והוה ליה כמהיום אם מתי כמעכשיו אם מתי ורבנן לית להו דר' יוסי והוה ליה כזה גיטך אם מתי גרידא גופא העיד יוסי בן יועזר איש צרידה על אייל קמצא דכן ועל משקה בי מטבחיא דכן ועל דיקרב למיתא מסאב וקרו ליה יוסף שריא מאי אייל קמצא רב פפא אמר שושיבא ורב חייא בר אמי משמיה דעולא אמר סוסביל רב פפא אמר שושיבא וקמיפלגי בראשו ארוך מר סבר ראשו ארוך אסור ומר סבר ראשו ארוך מותר רב חייא בר אמי משמיה דעולא אמר סוסביל

לאלתר שריתוה דהא לא אתי · וא"ת פשיטא דלאלתר היא מותרת דמיד שמת הרי התנאי כמקוים דלא ישוב עוד לביתו וי"ל דמ"מ מיבעי ליה אי גזרינן מת אטו לא מת : **ורבנן** לית להו דרבי יוסי · פירוש בני דורו שהיו חלוקין עליו ומ"מ ליכא למפשט דאין הלכה כר' יוסי דכי לית להו הכא היינו בעל פה אבל בשטר מודו ליה :

בראשו

הואיל וראוי לביאה כו' · דטעמא דגזירת זיבה משום ביאה הוא כדאמרן שלא יהא תינוק של ישראל רגיל אצלו במשכב זכור הלכך לא גזרו עליה עד דחזי לביאה : פשיטא · כיון דתינוק משעה שראוי ה"ה לתינוקת : מהו דתימא · האי תינוק כשראוי לביאה הוא ערום לארגולי להמשיך ישראל אצלו : אבל תינוקת בת ג' אע"ג דבת ביאה היא אין בה ערמומית דלא ידעה לארגולי עד שתהא בת תשעה לא נגזר עליה קמ"ל : אייל קמצא · מין חגב הוא : דכן · שהוא טהור ומותר באכילה : ועל משקה בית מטבחיא · הדם והמים שהן בבית המטבחיים שבעזרה : דכן · לא גזרו עליהם טומאת משקין ופלוגתא היא לקמן רב אמר דכן ממש דסבר אין משקין מקבלין טומאה אלא מדרבנן ובהני לא גזור ושמואל אמר דכן מלטמא טומאת אחרים אבל טומאת עצמן יש בהן קסבר שמואל יש למשקין טומאה מן התורה להיטמא ולא מצו רבנן לדכינהו : ועל דיקרב למיתא מסאב · הנוגע במת טמא ולקמן פריך הא דאורייתא היא ועוד הא חומרא היא ויוסף אסרא מיבעי ליה : שרא תלת · דהא לקמן מפרש דהאי על דיקרב למיתא מסאב קולא היא : אינו גט · דהא לא אמר שיהא גט אלא עד י"ב חודש והוא כבר מת ואין יכול לגרש וזקוקה ליבם אם אין לו בן אבל אי אמר מעכשיו יהא גט אם לא באתי עד י"ב חודש ומת בתוך כך הרי זה גט ואינה זקוקה ליבם : כר' יוסי · בב"ב בפרק יש נוחלין (דף קלו·) הכותב כל נכסיו לבנו לאחר מותו צריך שיכתוב מהיום ולאחר מיתה דלהוי משמע גופא מהיום שלא אהא רשאי למכרם ופירא לאחר מיתה ואם לא כתב מהיום אלא לאחר מיתה לא אמר כלום ויירשו אחיו עמו או אם היה עליו בע"ח מאוחר לאחר מתנה זו בע"ח גובה את חובו רבי יוסי אמר אינו צריך דלהכי כתיב זמן בשטר לומר מעכשיו תהא מתנה מגופה של קרקע ופירות לאחר מיתה דאי לא בעי למיתב ליה אלא לאחר מיתה למה כתב זמן בשטר וה"נ זמנו של גט מוכיח דה"ק ליה מעכשיו יהא גט אם לא באתי ותנאה בעלמא הוא וכי לא אתא איקיים תנאה : רבי יהודה הנשיא · בן בנו של רבי היה הורה שהיא מותרת לינשא : כל שעתו · כל ימיו נחלקו עליו : לאלתר שריתוה · כששמעו בו שמת : ה"ג לאלתר שריתוה דודאי לא אתי עוד : אין ה"נ · דאיכא למיבעי אמתניתין : אלא · להכי בעינן בעיין לה אקמייתא משום דהוית בההוא מניינא לאימת שרייה ומדרבי יהודה נשמע למתני' להיכא דאמר לה מעכשיו : הכל מודים · ואפילו רבי יוסי היכא דאמר לה בהאי לישנא הרי זה גיטך לכשתצא חמה מנרתיקה : לכי נפקא לה קאמר לה · דליהוי גיטא ומקמי הכי לא ליהוי גיטא ואי מיית בליליא לאו גיטא הוא ואע"ג דא"ר יוסי זמנו של שטר מוכיח עליו וכמאן דכתיב ביה מהיום דמי ה"ל כמהיום ולאחר מיתה ותנן מהיום ולאחר מיתה גט ואינו גט דמספקא הא לאחר מיתה אי תנאה הוי והכי משמע מהיום יהא גט אם אמות אי חזרה הוה דהדר ביה ממאי דאמר מהיום ולא דמי למתנה שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה דהתם הכי קאמר גופא מהיום קני ופירא לאחר מיתה אבל גט ליכא למימר הכי וכי האי גוונא מפרש לה בב"ב נוחלין (ב"ב קלו·) : ע"מ שתצא חמה מנרתיקה · ודכוותה הכא על מנת שלא אבוא כל שנים עשר חודש : מעכשיו קאמר · דליהוי גיטא ע"מ שתתקיים תנאי זה וכי מקיים תנאי זה ונפקא חמה איגלאי מילתא למפרע דבשעת מסירה הוי גט ואע"ג דמיית בליליא ה"ל גט מחיים ודכוותיה מת בתוך י"ב חודש הרי נתקיים התנאי שלא בא וה"ל גט למפרע : דאמר רב הונא כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי · ע"מ ודאי תנאה משמע וה"ק מעכשיו יהא גט ע"מ שיתקיים תנאי זה וכל אימת דמתקיים תנאה ה"ל גט למפרע : לא נחלקו אלא באם תנא · ומת בליליא דכוותיה התם באם לא באתי דאמרינן התם בפ' מי שאחזו קורדיקוס (גיטין דף עב· עז·) אם שתי לשונות משמע משמע מעכשיו ומשמע לכשיתקיים אמר מהיום גלי דעתיה דמעכשיו לא אמר מהיום הוי משמע לכשיתקיים הלכך ר' יהודה הנשיא סבר לה כרבי יוסי דאמר דאף על גב דלא כתב מהיום זמנו של שטר מוכיח עליו כמאן דכתב מהיום דמי וה"ל כמהיום אם מתי דאמרינן במסכת גיטין (דף עב:) תנאה הוא וכי מיית הוי גיטא למפרע מחיים ורבנן לית להו דרבי יוסי וה"ל כאם מתי גרידא דאמרינן התם דלשון אם כי לא אמר מהיום משמע לכשאמות קאמר וה"ל כשלא אבוא ולכשלא אבוא וה"ל גט לאחר מיתה : שושיבא · מין חגב וראשו ארוך : וקמיפלגי · יוסי בן יועזר ורבנן בראשו ארוך דסימני חגבים טהורים נפקא לן מארבה סלעם חרגול חגב ופליגי תנאי בהלו טריפות (חולין דף סו·) בראשו ארוך איכא דדאין ליה בכלל ופרט דאין בכלל אלא מה שבפרט הני מיני שרי אבל מין אחריגא לא וכל מינא דהכי אין ראשו ארוך ואיכא דדאין בכלל ופרט וכלל ומרבי כל כעין הפרט לא ראי ארבה כראי סלעם וכו' הצד השוה שבהן שיש להן ד' רגלים ד' כנפים ויש להן קרסולין וכנפיו חופין את רובו אף אני אביא כל שיש לו ד' סימנים הללו :

סוסביל

מסורת הש"ס

עדיות פ"ח מ"ד פסחים טז. [נדרים יט.]

גיטין עו: [כתובות ב:]

[גיטין עב: וש"נ]

[פי' בני מדרשו] *[נ"ל אלעזר]

גיטין עו: כתובות ב:

[גיטין שם ע"ש]

[גיטין עד. עה: עז.] קידושין ח. [ס: וכל סג' מקומות בגיטין אי' אר"ה אמר רבי]

עין משפט נר מצוה

קלו א מיי' פ"ב מהל' מטמא משכב הל' י :

קלז ב מיי' פ"ב מהל' ממרים הלכה ח :

קלח ג מיי' פ"י מהל' טומאת אוכלין הלכה טז :

קלט ד מיי' פ"ט מהל' גירושין הלכה ב סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' קמד סעי' ג :

קמ ה מיי' שם הלכ' יא טוש"ע שם סעי' ג:

קמא ו ז מיי' שם הלכ' טו טוש"ע שם סעי' ד :

קמב ח מיי' פ"ו מהל' איסות הלכה יז סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' לח סעי' ג :

קמג ט מיי' פ"ט מהל גירושין הלכה טו סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' קמד סעי' ד :

[גיטין עו: ע"ש]

[פי' כל החכמים בנמצאו באותה שעה· ערוך ערך סע ג']

רבינו חננאל

הואיל וראויה לביאת ואע"ג דלא ידעה לארגולי : **אמר** ליה רבי לשמלאי לא היית עמנו אמש בבית המדרש כשהתרנו את השמן של עובדי כוכבים· אמר לו בימינו תתיר[אף]את הפת· אמר לו רבי אם כן קרו לן בי דינא שריא· דהא התרנו את השמן· וגם זו ששנינו הנותן גט לאשה ואמר לה הרי זה גיטך אם לא באתי מיכן ועד י"ב חודש· ומת בתוך י"ב חודש אינו גט ואנו התרנוה· סברינן לה כר' יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו כי מחיים נתנו ואין זה גט לאחר מיתה· כבר פירשנו זו השמועה במסכת גיטין במקומה לפיכך לא הארכנו בה בכאן· הנה התרנו שני דברים· ואם נתיר הפת של עובדי כוכבים הרי שלשה דברים. וכל בית דין שמתיר שלשה דברים נקרא בית דין שריא· כמו יוסף בן יועזר· דתנן העיד יוסף בן יועזר איש צרידה על אייל קמצייא דכן ועל משקי בית מטבחיא דכן ודיקרב למיתא יסתאב· הא ספק טומאה ברה"ר טהור· וקרו ליה יוסף שריא· מאי אייל קמצייא דכן רב פפא אמר שושיבא וקמיפליגי בראשו ארוך· ת"ק סבר ראשו ארוך אסור· ויוסי בן יועזר סבר שרי· [רב חייא בר אמי] משמיה דעולא אמר בראשו ארוך כולי עלמא לא פליגי דשרי כי פליגי בסוסביל

עין משפט נר מצוה

קמד א מיי' פ"י מהל' טומאת אוכלין הלכה טז :

קמה ב ג מיי' פ"ז מהל' אבות הטומאה הלכה א :

קמו ד מיי' פ"א מהל' טומאת מת הל' א:

קמז ה מיי' שם פ"ס הלכה ב סמג עשין רלא וע"ש בכ"מ :

קמח ו מיי' פט"ו מהל' אבות הטומאה הלכה ח : [ו מיי' שם הלכ' ט] :

קמט ז מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה ט סמג לאוין קמב טוש"ע י"ד סי' קיג סעי' א :

קנ ח מיי' שם הלכה טו טוש"ע שם סעי' ב :

גמרא

סוסביל בראשו ארוך כ"ע לא פליגי דאסור והכא בכנפיו חופין את רובו על ידי הדחק קמיפלגי מר סבר רובא כל דהו בעינן ומר סבר רובא דמנכר בעינן : ועל משקה בי מטבחיא דכן : מאי דכן *רב אמר [א]דכן ממש ושמואל אמר דכן מלטמא אחרים אבל טומאת עצמן יש בהן רב אמר דכן ממש קסבר טומאת משקין דרבנן וכי גזור רבנן טומאה במשקין דעלמא אבל במשקה בי מטבחיא לא גזרו רבנן ושמואל אמר דכן מלטמא אחרים אבל טומאת עצמן יש בהן קסבר [ב]טומאת משקין דאורייתא [ג]לטמא אחרים דרבנן וכי גזרו רבנן במשקין דעלמא במשקין בי מטבחיא לא גזרו : ועל דיקרב למיתא מסאב וקרו ליה יוסף שריא : יוסף אסרא מיבעי ליה ועוד [ד]דאורייתא היא דכתיב °וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת וגו' דאורייתא דיקרב טמא דיקרב בדיקרב טהור ואתו אינהו וגזור אפילו דיקרב בדיקרב ואתא איהו ואוקמה אדאורייתא דיקרב בדיקרב נמי דאורייתא הוא דכתיב °וכל אשר יגע בו הטמא יטמא אמרוה רבנן קמיה דרבא משמיה דמר זוטרא בריה דרב נחמן דאמר משמיה דרב נחמן *[ה]דאורייתא דיקרב בדיקרב בחיבורין טומאת שבעה שלא בחיבורין טומאת ערב ואתו אינהו וגזור אפילו שלא בחיבורין טומאת שבעה ואתא איהו ואוקמה אדאורייתא דאורייתא מאי היא דכתיב °הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים וכתיב וכל אשר יגע בו הטמא יטמא וכתיב והנפש הנוגעת תטמא עד הערב הא כיצד כאן בחיבורין כאן שלא בחיבורין אמר להו רבא *לאו אמינא לכו לא תתלו ביה בוקי סריקי ברב נחמן הכי אמר רב נחמן [ו]ספק טומאה ברשות הרבים התיר להן *והא הלכתא מסוטה גמרינן לה מה סוטה רשות היחיד אף טומאה רשות היחיד הא א"ר יוחנן הלכה ואין מורין כן ואתא איהו ואורי ליה אורויי תניא נמי הכי ר' יהודה אומר קורות נעץ להם ואמר עד כאן רשות הרבים עד כאן רשות היחיד כי אתו לקמיה דרבי ינאי אמר להו °הא מיא בשיקעתא [י] דבנהרא זילו טבולו: [ז]והשלקות : מנהני מילי א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אמר קרא °אוכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי כמים מה מים שלא נשתנו אף אוכל שלא נשתנה אלא מעתה חטין ועשאן קליות ה"נ דאסורין וכי תימא ה"נ והתניא [ח]חיטין ועשאן קליות מותרין אלא כמים *מה מים שלא נשתנו מברייתן אף אוכל שלא נשתנה מברייתו אלא מעתה חיטין וטחנן ה"נ דאסורין וכי תימא ה"נ והתניא חיטין ועשאן קליות הקמחים והסלתות שלהן מותרין אלא כמים מה מים שלא נשתנו מברייתן ע"י האור אף אוכל שלא נשתנה מברייתו ע"י האור מידי אור כתיב

אלא

תורה אור

[במדבר יט] וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב

[שם] וכל אשר יגע בו הטמא יטמא

[שם] הנוגע במת לכל נפש אדם

[דברים ב] אוכל בכסף תשבירני

רש"י

סוסביל · אין ראשו ארוך אבל אין כנפיו חופין את רובו לראות לעינים אלא במגמוס ע"י מדידה : ה"ג בכנפיו חופין את רובו ע"י הדחק קמיפלגי · ולא גרסינן וקרסולין דהני קרסוליים לא חפו מידי שהן ב' רגלים ארוכין מן הארכובה ובהן הוא מדלג והיינו כרעים ממעל לרגליו לנתר וגו' : רובא דמינכרי · רוב הנראה לעינים : טומאת משקין דרבנן · ובמסכת פסחים (דף טז·) פרכינן והכתיב וכל משקה אשר ישתה וגו' ומשני מאי יטמא הכשר : לטמא אחרים · אבל טומאת עצמן מדאורייתא רמיא עלייהו אם נטמא : ואתו איכהו גזור על דיקרב בדיקרב ואתא איהו · יוסף ואסהיד על דיקרב למיתא מסאב דהא דאורייתא היא אבל דיקרב בדיקרב לא גזרינן עליה והייט יוסף שריא : ואתא איהו ואוקמיה אדאורייתא · והכי קאמר על דיקרב למיתא מסאב טומאת שבעה אבל דיקרב בדיקרב (א) לא מסאב אלא טומאת ערב : וכל אשר יגע בו הטמא יטמא · אותו שנגע במת קרי טמא וקאמר כל מי שיגע בו אותו טמא יטמא : בחיבורין · בשעה שהיה זה נוגע במת בא חבירו ונגע בו : שלא בחיבורין · לאחר שפירש מן המת בא חבירו ונגע בו : כל אשר יגע בו הטמא יטמא · משמע שבעת ימים כשהם טומאת מת : בוקי סריקי · כדים ריקים כלומר דברים שאינן טעם : ספק טומאה ברה"ר התיר להם · שאינם נוהגין בה איסור וה"ק ועל דיקרב ודאי למיתא מסאב אבל מספק לא : הא הלכתא גמירי לה מסוטה · דטהור דכל איסור ספק טומאה מהתם נפקא דאפיק לה קרא בלשון טומאה ונסתרה והיא נטמאה מגיד לך הכתוב שבעל הספק אסור מכאן אתה דן לשרץ לטמא מספק : ומה סוטה רה"י · שהרי אין סתירה ברה"ר אף טומאת ספק בשרץ איכה אלא ברה"י במסכת סוטה (דף כח:) : הלכה · דבספק טומאה ברה"ר טהור : ואין מורין · ברבים כן דלא ליזלזלו בה טפי : קורות נעץ להן · לסימנין בין רה"ר ובין שדות של בקעה שהן רה"י לטומאה שבעל השדה מקפיד בדריסת הרגל ועוד דאמרינן בהשותפין (ב"ב יב·) ד' אמות הסמוכות לרה"ר כגון מקום פטי הסמוך לרה"ר והוא ארוך הרבה לד' אמות הראשות רה"ר לטומאה ובאותן מקומות נעץ להן קורות : כי אתו לקמיה דרבי ינאי · מי שאירע בו ספק טומאה ברה"ר : מנהני מילי · דבישולי עובדי כוכבים אסירי : קליות · יבשו בתנור:

מדרבנן

תוספות

בראשו ארוך כולי עלמא לא פליגי דאסור · קשה דאמרינן באלו טריפות (חולין דף סו·) תנא דבי ר' ישמעאל ראשו ארוך מותר ומתני' נמי דהתם משמע דראשו ארוך מותר מדלא קחשיב ליה בהדי סימני טהרה אין ראשו ארוך ובסוף פרק ר"ע (שבת דף צ:) אמר נמי דשוסיבא מותר דהא חזייה רב לרב כהנא דהוה מיעבר שוסיבא אפומיה א"ל רב שקליה דלמא קאכיל ליה חי ועבר משום בל תשקצו משמע דדוקא חי אסור אבל מת שרי לכן נראה לר"ת דגרסינן הכא ראשו ארוך דכ"ע לא פליגי דמותר וגירסא זו נמצאת בפר"ח [בחולין סה· ד"ה אלו כתבו וכן מלא בס' יסן] : **דיקרב** בדיקרב בחיבורין · פי' כגון ראובן שנגע במת ובא שמעון ונגע בו בעודו נוגע במת וטומאה בחיבורין ודאי הוה דאורייתא והא דאמר רבא לא תתלו ביה בוקי סריקי ברב נחמן לאו משום דאית ליה טומאה בחיבורין לאו דאורייתא אלא משום דקסבר דיוסף בן יועזר לא איירי בהכי וכן משמע בנזיר פרק שלשה מינין (מב: ושם ד"ה בחבורי): **הא** הלכתא מסוטה גמרינן לה · לאו דוקא מסוטה גמרינן דספק טומאה ברה"ר היכא דאיכא חזקת טהרה לא הוצרכנו ללמוד מסוטה אלא אמרינן העמד דבר על חזקתו ולא גמרינן מסוטה אלא לומר דברה"י ספיקו טמא דבסוטה נמי הוי ספק טומאה ברה"י :

והשלקות מנהני מילי · אומר ר"ת דמדבעי תלמודא בשלקות וקסבר מדאורייתא היא שמא גזירה קדמונית היא ולא נגזרה עם הפת ושלקות היא עניני תבשיל כדמשמע בהך שמעתא ומתחלה גזרו עליה מטעם חתנות ועל הפת לא גזרו משום דלא שייך ביה חתנות כ"כ עד שבאו שמאי והלל וגזרו בי"ח דברים גם על הפת ואע"ג דבמתניתין תני פת מקמי שלקות מ"מ שלקות גזירה קדמונית יותר היתה וכשהתירו את הפת לא התירו שלקות מהאי טעמא דפת ושלקות תרי מילי נינהו ואור"ת נמי דצריך לערב עירובי תבשילין בפת ושלקות ומביא ראיה מדאמרינן בפ"ב דביצה (דף טו:) ר"א אומר אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל שנאמר את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו וכן פי' בה"ג אבל ר"י אומר דבעירובי תבשילין סגי בחד או בפת או בתבשיל ולית הלכתא כההיא דר"א דשמותי הוא וגם הולך בשיטת חנניה אליבא דב"ש דבעי פת ותבשיל וחמין טמונין וב"ה מתירין ובירושלמי דבילה פליג ר' יהושע בהדיא עליה דר' אליעזר והכי איתא התם את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו ר' אליעזר אומר אופין על האפוי ומבשלין על המבושל רבי יהושע אומר אופין ומבשלין על המבושל ואמרינן בשל סופרים הלך אחר המיקל ורבי יהושע מיקל הוא ועוד דבתלמוד שלנו חנניה אליבא דבית הלל לא מצרכו אלא חד ומיהו העולם נהגו לערב בפת ובתבשיל הואיל ויצא דבר מפי ה"ג ור"ת [וע"ע תוס' ביצה יז: ד"ה אמר רבא] :

רבינו חננאל

והוא אייל קמצייא · ת"ק סבר בעינן קרסולים וכנפיו (א) חופין רובו אע"ג דלא מינכר אלא בכל דהו שריי ועל משקי בית מטבחיא דכן · חלקו רב ושמואל · רב סבר דכן ממש קסבר אין טומאה למשקין מן התורה כלל · ורבנן הוא דגזרו בהו טומאה· וכי גזור במשקין דעלמא אבל במשקי בית מטבחיא לא גזור כלל · ושמואל סבר דכן מלטמא אחרים אבל הן עצמן מיטמאין כו' · כבר פירשנוהו בפסחים : ועל דיקרב למיתא מסאב אתינן לאוקמה התיר הנוגע בנוגע מת כיצד מן התורה הנוגע במת (בנוגע) הוא טמא בלבד והנוגע בנוגע מן התורה טהור הוא וגזרו רבנן עליה טומאה בא הוא וטיהרו והעמידו בשל תורה · ודחינן לה ואמרינן נוגע בנוגע נמי טמא הוא מן התורה שנאמר וכל אשר יגע בו הטמא יטמא ומוקמינן לה הכי מן התורה טומאה בחיבורין שבעה ימים·פי' כגון אדם ידו ב) אחת נוגעת במת ועודנה במת נגע דברים אחרים הכל טמאין טומאת שבעה שנאמר הנוגע במת לכל נפש אדם יטמא שבעת ימים· אבל הנוגע במת ונתפרד ממנו הטמא יטמא והנפש הנוגעת תטמא עד הערב·כיצד יתקיימו מקראות הללו · ופרקינן בחיבורין טומאת שבעה· שלא בחיבורין טומאת ערב · ובא רב נחמן ודחה הכל ואמר ספק טומאה ברשות הרבים התיר להן ואף על גב דהלכתא גמירי לה מסוטה מה סוטה ספק טומאה ברה"י היא וכתיב ונסתרה והיא נטמאה מכלל דספק טומאת ברה"ר טהורה מן התורה · א"ר יוחנן גמירי לה הכי אבל אין מורין אותה [ואתא] יוסי בן יועזר ואורי להו ספק טומאה ברה"ר טהור : תניא כוותיה דרב נחמן קורות נעץ להם עד כאן רשות היחיד וספיקו טהור · כי אתו לקמיה דר' ינאי הוה מחמיר ואמר להו זילו טבולו בנהר : והשלקות של עובדי כוכבים רבנן גזרו בהו איסור · והאי קרא אוכל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי אסמכתא בעלמא · אבל החמין והקליות שלהן והקמחין והסלתות שלהן כולן מותרין כו'

א) נראה דצ"ל ת"ק סבר בעינן קרסולים וכנפיו חופין את רובו ברובא דמנכר ויוסף בן יועזר סבר אע"ג דלא מנכר אלא בכל דהו שרי. ב) נראה דצ"ל כגון אדם ידו אחת נוגעת במת ועודנה נוגעת בו נגע בידו השנית בדברים אחרים הכל טמאין טומאת שבעה אבל הנוגע במת ונתפרד ממנו וחזר ונגע בדברים אחרים אין טמאין אלא טומאת ערב שנאמר הנוגע במת וגו' יטמא שבעת ימים וכל אשר יגע בו הטמא יטמא כתיב והנפש הנוגעת וכו' .

מסורת הש"ס

[פסחים טז·]

[עי' תוס' ב"מ קה: ד"ה על אדסותוס' שבת יז· ד"ה שמע]

[ב"ב ז. וש"נ]

חולין ס. (סוטה כח)

[סוטה טו:]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואתא וכו' דיקרב בדיקרב שלא בחבורין לא מסאב אלא:

גליון הש"ס

גמ' הא מיא בשיקעתא· עיין טהרות רפ"ה ובהר"ש שם :

אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא אמר *רב שמואל בר רב יצחק אמר רב כל הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי עובדי כוכבים בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו הכי אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב כל שאינו נאכל על שולחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי עובדי כוכבים מאי בינייהו איכא בינייהו דגים קטנים וארדי ודייסא *אמר רב אסי אמר רב דגים קטנים מלוחים אין בהן משום בישולי עובדי כוכבים אמר רב יוסף אם צלאן עובד כוכבים סומך ישראל עליהם משום עירובי תבשילין ואי עבדינהו עובד כוכבים כסא דהרסנא אסור פשיטא מהו דתימא הרסנא עיקר קמ"ל קימחא עיקר אמר רב ברונא אמר רב עובד כוכבים שהצית את האור באגם כל החגבים שבאגם אסורין ה"ד אילימא דלא ידע הי טהור והי טמא מאי איריא עובד כוכבים אפילו ישראל נמי אלא משום בישולי עובדי כוכבים כי האי גוונא מי אסיר והאמר רב חנן בר אמי א"ר פרת א"ר יוחנן האי עובד כוכבים דחריך רישא שרי למיכל מיניה אפילו מריש אוניה אלמא לעבורי שער קמיכוין ה"נ לגלויי אגמא קא מיכוין לעולם דלא ידע הי טהור והי טמא *ומעשה שהיה בעובד כוכבים היה גופא אמר *(רבה בר בר חנה) א"ר יוחנן האי עובד כוכבים דחריך רישא שרי למיכל מיניה אפילו מריש אוניה אמר רבינא הלכך האי עובד כוכבים דשדא סיכתא לאתונא וקבר בה ישראל קרא מעיקרא שפיר דמי פשיטא מהו דתימא לבשולי מנא קא מיכוין קמ"ל לשרורי מנא קא מיכוין אמר רב יהודה אמר שמואל הניח ישראל בשר על גבי גחלים ובא עובד כוכבים והפך בו מותר *היכי דמי אילימא דאי לא הפך ביה הוה בשיל פשיטא אלא לאו דאי לא הפך לא הוה בשיל אמאי מותר בישולי של עובדי כוכבים נינהו לא צריכא דאי לא הפך הוה בשיל בתרתי שעי והשתא קא בשיל בחדא שעתא מהו דתימא קרובי בישולא מילתא היא קמ"ל *והאמר ר' אסי א"ר יוחנן כל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישולי עובדי כוכבים הא אינו כמאכל בן דרוסאי יש בו משום בשולי עובדי כוכבים התם כגון דאותביה בסילתא ושקליה עובד כוכבים ואותביה בתנורא תניא נמי הכי מניח ישראל בשר על גבי גחלים ובא עובד כוכבים ומהפך בו עד שיבא ישראל מבית הכנסת או מבית המדרש ואינו חושש שופתת אשה קדירה על גבי כירה ובאת עובדת כוכבים ומגיסה

רש"י

מדרבנן · שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא: דגים קטנים וארדי ודייסי · אין נאכלין חיין ואין עולין על שולחן מלכים ללישנא קמא יש בהן משום בישולי עובדי כוכבים ללישנא בתרא שרו: ארדי · בולי"ן: מלוחין · נאכלין כמות שהן מחמת מלחן: כסא דהרסנא · טיגון במוריים שומן דגים עם קמח: הרסנא עיקר · ואותו מוריים נאכל כמות שהוא חי ושרי: קמ"ל קימחא עיקר · ויש בו משום בישולי עובדי כוכבים שהקמח אינו נאכל חי: כל החגבים שבאגם · שנחרכו ונתבשלו מחמת האור חגב אינו טעון שחיטה: אפי' מריש אוניה · שהאוזן רכה ונצלית בחריכתה אפי' הכי שרי הואיל ועובד כוכבים לא לבשל נתכוין: דשדא סיכתא · קוביי"א בלע"ז ליבשה בתנור: וקבר בה ישראל קרא מעיקרא · והטמין ישראל בתנור דלעת חיה קודם שהוסק התנור והעובד כוכבים הסיקו ונתבשלה הדלעת: שפיר דמי · הואיל והעובד כוכבים לא לבשל נתכוין: פשיטא · היינו דר' יוחנן: מהו דתימא · האי עובד כוכבים לבשולה להאי סיכתא איכוון והא לשם בישול הסיקו: קמ"ל · דאין בישול בכלים: אלא לשרורי מאניה איכוין · להקשות את היתד ואין דעתו לבישול: לשרורי · לשון שריר וקים חזק: בן דרוסאי · לסטים היה ואוכל כל דבר המבושל קצת: בסילתא · בשל אבל הכא דמנחא אגומרי בלאו היסק דעובד כוכבים הוה מבשל לה לזמן מרובה: שפיתת קדירה · קרי כשנותנין אותה על האור: מגיסה

תוספות

אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא · פרש"י דרבנן גזור משום דחיים שמא יאכילנו דברים טמאים ויותר היה נראה לפרש הטעם משום חתנות וכן פ"ה במתני' אומר הר"ר אברהם ב"ר דוד דודאי שלקות אסרו חכמים כשהעובד כוכבים מבשלם בביתו אבל כשהוא מבשל בביתו של ישראל אין לחוש לא לחתנות ולא לשמא יאכילנו דברים טמאים ולא הודה לו ר"ת דודאי כיון שהעובד כוכבים מבשל לא חלקו כלל חכמים בין רשות הישראל לרשות העובד כוכבים כי לעולם יש לחוש שמא לא יזהר גם בביתו של ישראל כמו בביתו של עובד כוכבים:

איכא בינייהו דגים קטנים וארדי ודייסא · פי' שאינם נאכלים חיים ואין עולין על שולחן מלכים ואור"ת דמנקט הכי ולא נקט דבש וגבינה שעולין על שולחן מלכים ונאכלים חיים ש"מ דבעי למנקט דברים שנעשה בהם לשון אחרון מוסף על הראשון ולהקל עליו דאפילו אינו נאכל חי כיון שאינו עולה לית ביה משום בישולי עובדי כוכבים ולכן פסק ר"ת דהלכתא כהני תרי לישני ואי איכא חד מינייהו או נאכל חי או אינו עולה אין בו משום בישולי עובדי כוכבים דבשל סופרים הלך אחר המיקל וראיה מדאמרינן לקמן בשמעתין (ע"ב) גבי משחא שליקא וכן גבי דבש בסתם התלמוד (לקמן לט:) אי משום בישולי עובדי כוכבים נאכל כמות שהוא חי הוא פירוש ולא שייך ביה בישולי עובדי כוכבים אע"ג דעולה על שולחן מלכים הוי וגם ר' יוחנן עבד לקמן (דף נט. ע"ש) עובדא להיתר גבי תורמוסא דשלקי עובדי כוכבים ואכלו ישראל דאסר רשב"ל וא"ל רבי יוחנן אדמקטורך עלך זיל הדר דכל שאינו עולה על שולחן מלכים אין בו משום בישולי עובדי כוכבים ואע"ג דתורמוס אינו נאכל כמו שהוא חי*:

דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בישולי עובדי כוכבים · פי' אם בישלן עובד כוכבים אחרי שמלחן ישראל שרו כיון שקודם בישולם היו נאכלים מחמת מלחם אמר רב יוסף ואם צלאן סומך עליהם משום עירובי תבשילין ולא גרם עובד כוכבים עד ואי עבדינהו עובד כוכבים כסא דהרסנא כפר"ח והשתא ניחא דלא תקשי לקמן דר' יוחנן דאסר דג מליח וביצה צלויה דהתם מיירי במלחו עובד כוכבים והכא מיירי במלחו ישראל ודגים קטנים מלוחים נאכלין כמו שהם חיים אומר רבי יהודה דמדקאמר מלוחים דמשמע שאין מלוחים אסירי א"כ צ"ל דמיירי בגדולים קצת שעולים לפעמים על שולחן מלכים דאי לא תימא הכי תקשי לן להא דאמר איכא בינייהו דגים קטנים פי' דלמ"ד נאכל כמו שהוא חי יש בו משום בישולי עובדי כוכבים ולמ"ד אינו עולה דגים קטנים אין בו משום בישולי עובדי כוכבים והלכתא כתרוייהו לקולא וא"כ אמאי נקט מלוחים אפילו אין מלוחים נמי:

קא משמע לן קימחא עיקר · מכאן היה *ר"ת מתיר קנוי"ש ואובליא"ש של עובדי כוכבים לאותם שאין נזהרים מפת של עובדי כוכבים דלמאי ניחוש אי משום דם ביצים רוב ביצים שלנו אין בהם דם ואי משום ביצי עוף טמא הרי אינם מצויים בינינו ואי משום בישולי עובדי כוכבים קימחא עיקר והוי כמו פת [וע"ע תוס' חולין סד · ד"ה סימנין ותוס' ביצה טז: ד"ה קמ"ל]:

לעולם דלא ידיע הי טמא והי טהור · משמע הא אי הוה ידיע הי טהור הוה שרי ומכאן ראיה להתיר חגבים בלא שחיטה ועוד ראיה דעופות לא הוזכרו שחיטה* אלא מפני שהוטלו בין בהמה לדגים והלכך לפטרן בולא כלום א"א שכבר הוקשו לבהמה משמע הא לאו הכי פטירי משום דהוקשו לדגים וכל שכן חגבים שהוזכרו אחר דגים כדתנא בתוספתא וכל נפש חיה הרומשת במים אלו דגים ולכל הנפש השורצת על הארץ אלו חגבים ועוד תניא בתוספתא *אוכל אדם חגבים בין חיין בין מתין ואינו חושש וא"ת והיכי שרו הא איכא בל תשקצו דאמרינן ס"פ ר' עקיבא (שבת דף צ:) רב חזייה לרב כהנא דקא מעבר שושיבא אפומיה א"ל שקליה דלא לימרו קא אכל ליה וקא עבר משום בל תשקצו וי"ל דהא דשרי בתוספתא חיין היינו היכא שחתך ממנו אבר אחד ורחצו היטב דליכא בל תשקצו בלאותו אבר [עי' תוס' חולין סו· ד"ה במאי ותוס' שבת צ: ד"ה דלא]:

קא משמע לן לשרורי מנא קא מיכוין · ואע"ג דאמרינן בפ' כלל גדול (שבת דף עד: וסם ע"ש) האי מאן דשדי סיכתא לאתונא חייב משום מבשל היינו לענין שבת דאע"ג דלשרורי מנא קא מיכוין מ"מ הוא מבשל קצת וגם לאותו בישול גרוע הוא מתכוין וגבי שבת החמירו להחשיבו אבל לענין בישולי עובדי כוכבים לא חשיב ואינו (*חייב) עד שיתכוין לבישול גמור :

ואתא

מסורת הש"ס

שבת נא. מ"ק יב: יבמות מו: לקמן נט.

[ביצה טז.]

[עירובין סה: וש"נ]

[צ"ל רב חנן בר אמי א"ר פרת]

שבועות יז:

שבת כ.

[בחולין סד: ד"ה סימנין איתא לפיכך וצ"ל בגאת ר"ת]

[בחולין כז:]

[תרומות פ"ט]

[צ"ל אבור]

עין משפט נר מצוה

קנא א ב מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה יד טו סמג לאוין קמב טוש"ע י"ד סי' קיג סעיף א:

קנב ג מיי' שם הלכה טו טוש"ע שם סעיף יב:

קנג ד טוש"ע שם סעיף ב:

קנד ה ו מיי' שם הל' יט טוש"ע שם סעיף ה:

קנה ז מיי' שם הלכה טז טוש"ע שם סעיף ו:

קנו ח טוש"ע שם סעי' ח:

רבינו חננאל

כר' שמואל בר יצחק דאמר משום רב כל הנאכל כמות שהוא בחי אין בו משום בשולי עובדי כוכבים · בסורא מתנו הכי' בפומבדיתא מתנו לה הא דרב כל שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול בו את הפת אין בו משום בשולי עובדי כוכבים · איכא בינייהו דגים קטנים וארדי ודייסא דהני כגון דגים קטנים' וארדי א)אינן נאכלין בחי ונאכלין בפת · ודייסא נאכלת בחי ואינה נאכלת בפת כו' · כותח של עובדי כוכבים מותר ולא חיישינן לפת שיש בו · שאין פת עובדי כוכבים אסורה באכילה אי לא משום חתנות · אבל לכותח שרי דתני ר' חייא לחם האפוי לכותח העשויה כל מודים פטורה מן החלה · אמר רב אסי אמר רב דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בשולי עובדי כוכבים · אמר רב יוסף אם צלאן עובד כוכבים סומך עליהן משום ערובי תבשילין · ואי עבדינהו עובד כוכבים כסא דהרסנא קמחא עיקרולא הרסנא ולפיכך אסירי · אמר רב ברונא אמר רב עובד כוכבים שהצית אור באגם כל חגבים שנצלו מחמת האור ולא ידעי אי טמא ואי טהור כולן אסורין ולא מיבעיא עובד כוכבים אלא אפילו ישראל שהצית האור באגם אסור · ומעשה שהיה בעובד כוכבים אחד היה · אבל משום בשולי עובדי כוכבים בהאי גוונא לא אסירי דהא א"ר יוחנן עובד כוכבים (שהרדיך) [דחריך] רישא שרי למיכל ישראל מינה אפילו מריש אוניה · אלמא לעבורי שער קא מיכוין ולא לבשולי . הכא נמי לגלויי אגם קא מיכוין' דייק רבינא מהא דא"ר יוחנן עובד כוכבים (שהרדיך) [שחרך] רישא פי' שהבהב ראש כבש להעביר שערת שרי למיכל מריש אוניה שמתבשל לפי שעה עובד כוכבים דשדא סיכתא לאתונא וקבר בה ישראל קרא ונתבשלה שרי · פי' מי שנתן יתידות של עץ לייבשם לנעצן בספינות כמו מסמרים · ואמרינן פשיטא מהו דתימא לבשולי אותן היתידות קא מיכוין · וכיון שכוונתו לשום בישול בעלמא האי קרא שנתבשלה בכבשן אסורה · קמ"ל לשרורי · פי' להוקם קא מיכוין ולא לבישול · סוגיין דשמעתא עובד כוכבים שלקח בשר מישראל ונתנו ע"ג האור אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור אע"פ שנמהו ביד ישראל אבל אם לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר · ותניא מניח ישראל בשר ע"ג גחלים ובא עובד כוכבים ומהפך בו עד שיבוא מביהכ"נ או מביהמ"ד ואינו חושש · והני מילי דליכא חשש דלמא חליף ליה :

וכן

א) אולי דל"ל נאכלין, כחי [ומפרש דמיירי במלוחים] ונאכלין בפת ודייסא אינה נאכלת כחי וכו' וצ"ע בזה .

ואתא ישראל וחתי חתוי בגחלים · מכולה שמעתין משמע דבעינן שיהא הישראל מקרב הבישול קצת ומה שנהגו להשליך קיסם לתנור סומכין על מה *שיש בדברים שבין בני בבל לבני ארץ ישראל דקאמר בני בבל משליכין קיסם לתנור ובני מערב אומרים קיסם זה מה מעלה ומה מוריד ואנו נמשכין אחר בני בבל ותלמודם : **תנו** רבנן הקפריסין וביצה צלויה · אין להקשות מהך ברייתא לחזקיה ובר קפרא דשרו דתנאי נינהו וקשישי מר' יהודה הנשיא הנזכר בזאת הברייתא: **אי** משום גיעולי עובדי כוכבים נטל"פ מותר · משמע דהכי הלכתא וגם רבי יהודה הנשיא התיר השמן ואפילו ב"ש וב"ה שגזרו עליו הכי סבירי להו כדפירשתי לעיל מיהו מדבש דאמרינן לקמן (דף לט:) נותן טעם לפגם מותר אין ראיה דשאני התם דפוגם אפילו בעין אבל שמן כשהוא בעין ה"ל לשבח ואפ"ה לפגם מותר וגם מרבא דאמר בפרק בתרא (לקמן סח:) הלכתא נותן טעם לפגם מותר אין ראיה דהתם פוגם מעיקרו אפילו בעין דומיא דעכבר בשיכרא דאיירי התם וקי"ל נמי דסתם כלי עובדי כוכבים אינן בני יומן מדשרינן מישחא שליקא ושמן וחילתית נמי שרי אי לאו דחורפיה מחליא ליה וכן פוסקים רש"י ור"ת והר"י דסתם כליהם אינן בני יומן והיינו טעמא לפי שהוא ספק ספיקא ספק נשתמשו בו היום או אתמול ואפי' נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו דבר שהוא פוגם בעין או דבר שאין נותן טעם [וע"ע תוס' חולין ח: ד"ה שהוהם] : התם

ומגיסה עד שתבא מבית המרחץ או מבית הכנסת ואינה חוששת איבעיא להו הניח עובד כוכבים והפך ישראל מהו אמר רב נחמן בר יצחק ק"ו גמרו ביד עובד כוכבים מותר גמרו ביד ישראל לא כ"ש איתמר נמי אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ואמרי לה אמר רב אחא בר בר חנה א"ר יוחנן "בין שהניח עובד כוכבים והפך ישראל בין שהניח ישראל והפך עובד כוכבים מותר ואינו אסור עד שתהא תחלתו וגמרו ביד עובד כוכבים אמר רבינא *"הלכתא האי ריפתא דשגר עובד כוכבים ואפה ישראל א"נ שגר ישראל ואפה עובד כוכבים א"נ שגר עובד כוכבים ואפה עובד כוכבים ואתא ישראל וחתה בה חתויי שפיר דמי דג מליח חזקיה "שרי ור' יוחנן אסר ביצה צלויה בר קפרא שרי ור' יוחנן "אסר כי אתא רב דימי אמר אחד דג מליח ואחד ביצה צלויה חזקיה ובר קפרא שרו ורבי יוחנן אסר ר' חייא פרוואה איקלע לבי ריש גלותא אמרו ליה ביצה צלויה מאי אמר להו חזקיה ובר קפרא שרו ור' יוחנן אסר ואין דבריו של אחד במקום שנים אמר להו רב זביד לא תציתו ליה הכי אמר אביי הלכתא כוותיה דרבי יוחנן אשקיוהו *נגוטא דחלא ונח נפשיה ת"ר *הקפריסין [תוספ' פ"ד] והקפלוטות והמטליא והחמין והקליות שלהן מותרין ביצה צלויה אסורה *שמן רבי יהודה הנשיא ובית דינו נמנו עליו והתירוהו תניא היא המטליא היא פשליא היא שיעתא מאי שיעתא ארבב"ח אמר רבי יוחנן הא ארבעין שנין דנפיק האי עובדא ממצרים ורבה בר בר חנה דידיה אמר הא שתין שנין דנפיק האי עובדא ממצרים ולא פליגי מר בשניה ומר בשניה (א) מייתו ביזרא דכרפסא וביזרא דכיתנא וביזרא דשבלילתא ותרו להו בהדי הדדי בפשורי ושבקו ליה עד דמקבל ומייתי חצבי חדתי ומלו להו מיא ותרו בהו גרגישתא ומדבקין ביה ועיילין לבי בני אדנפקו מלבלבי ואכלי מינייהו וקיירי מבינתא דרישייהו עד טופרא דכרעייהו *אמר רב אשי אמר לי רבי חנינא מילין ואמרי לה במילין ת"ר הכוספן של עובדי כוכבים שהוחמו חמין ביורה גדולה אסור ביורה קטנה מותר ואיזו היא יורה קטנה א"ר ינאי כל שאין צפור דרור יכול ליכנס בתוכה ודלמא *אדמויי אדמוה ועיילוה אלא כל שאין ראש צפור דרור יכול ליכנס בתוכה והתניא "אחת יורה גדולה ואחת יורה קטנה מותר לא קשיא הא כמ"ד נותן טעם לפגם אסור הא כמ"ד *) נותן טעם לפגם מותר אמר רב ששת האי מישחא שליקא דארמאי אסור אמר רב ספרא "למאי ניחוש לה אי משום איערובי מיסרא סרי אי משום בישולי עובדי כוכבים נאכל הוא כמו שהוא חי אי משום גיעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם הוא ומותר בעו מיניה מרבי אסי הני אהיני שליקי דארמאי מאי חוליי לא תיבעי לך דודאי שרו מרירי לא תיבעי לך דודאי אסירי כי תיבעי לך מציעאי מאי אמר להו מאי תיבעי לכו דרבי "אסר ומנו לוי שתיתאה רב שרי אבוה דשמואל ולוי אסרי בחיטי ושערי כ"ע לא פליגי דשרי בטלפחי דחלא כ"ע ל"פ דאסיר כי פליגי בטלפחי דמיא מר סבר גזרינן הא אטו הא ומר סבר לא גזרינן ואיכא דאמרי בטלפחי דמיא כ"ע לא פליגי דאסיר כי פליגי בחיטי ושערי מר סבר גזרינן הא אטו הא ומר סבר לא גזרינן אמר רב תרי מיני שתיתאה שדר ברזילי הגלעדי לדוד דכתיב °משכב וספות וכלי [ש"ב יז] יוצר חטים ושעורים וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי והשתא הוא דקא מפקי צני צני לשוקי דנהרדעא ולית דחייש להא דאבוה דשמואל ולוי : וכבשין שדרכן לתת בתוכן יין : *אמר חזקיה לא שנו אלא [לקמן לט:] שדרכן "אבל בידוע אסור אפילו בהנאה ומ"ש *ממוריים דשרו רבנן בהנאה התם לעבורי זוהמא הכא [לעיל כט:] למתוקי טעמא ורבי יוחנן אמר אפילו בידוע נמי מותר ומאי שנא ממוריים לר"מ דאסיר בהנאה התם

*) [לעיל לו: לקמן לט.: סה: סו: סח: עה:]

מגיסה · מהפכת בכף : דשגר עובד כוכבים · הסיק בתנור : חתייה · גחלת מחממת ומוליאה חום הגחלים : דג מליח · שמלחו העובד כוכבים וכמליחתו הוא נאכל בלא בישול : חזקיה שרי · דלאו הוא בישול : ור' יוחנן אסר · דזהו בישולו : ביצה צלויה · שצלאה עובד כוכבים : בר קפרא שרי · הואיל ובליע אוכל דידיה ולא נגע עובד כוכבים באוכלא : אשקיה · אשקיוהו לרב זביד : נגוטא דחלא · הנך דבי ריש גלותא דלא הוו מעלו משום דאחמיר עלייהו : הקפריסין · שומר לפרי הן (ב) ממין צלף ודרך נאכלן חיין ויש ששולקין אותן ואם בישלן עובד כוכבים מותרין : והקפלוטות · כרתי נאכלין כמות שהן חיין : והמטליא · לקמן מפרש : והחמין · מים חמין דהא אין משתנין מברייתם ע"י האור : וקליות · נמי לא נשתנו : שיעתא ביזרא דכרפסא · זרע של כרפס : שבלילתא · פנגריי"א והוא תלתן : ותרו להו · שורין אותן במים: דמקבל · שצומחין : גרגישתא · ארזיל"א : ומדבקין · הנך ביזרא : מבינתא דרישייהו · שיער ראשן וקמ"ל ברייתא דאי נמי תרו להו בחמימי שרי : מילין · דברי כזב הן דלא מלבלבי בחדא שעתא : במילין · על ידי דברי לחש של כשפים הן עושין : הכוספן · פסולת של תמרים שעשו מהן שכר וחולטין אותן : כל שאין צפור דרור כו' · שפיה קצר דבהא ודאי לא איבשל דבר טמא דניחוש לגיעולי עובדי כוכבים: ודלמא אדמויי אדמוה · נתחוה לאברים והכניסוה ונתבשלה בו ועכשיו פלט הטעם בחמין הללו: אלא כל שאין ראש צפור דרור כו' · ואין לך חתיכת איסור קטנה מזו : נותן טעם לפגם · פלוגתא היא בפ' בתרא (לקמן סו:) וכל ניעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם שהרי נתבשל האיסור אתמול וכבר הופג טעמו ונפסל בלינה חוץ מקדירה בת יומא דנותן טעם לשבח הוא ואסור : איערובי · שמא נתערב בו יין: סרי · מסריח : אהיני · תמרים : חוליי לא תיבעי לך · מתוקים ודאי שרו דאי משום בישולי עובדי כוכבים הרי נאכלין חיין : מרירין · אינן נאכלין וביזולן ממתקן : מליעאי · נאכלין חיין ע"י הדחק : שתיתאה · תבשיל העשוי מקמח של קליות שייבשן בתנור ויש שטוחנין אותו מקמח עדשים ולפי שהן מתוקין יותר מדאי נותן שם חומץ : בחיטי או שערי · אין דרך לתת שם חומץ : טלופחי · עדשים : ואית דאמרי בטלופחי (ג) ומיהו כ"ע לא פליגי דאסור · דמיחלף בטלופחי וחלא : וספות · כלים להשתמש כמו שומרי הסף (אסתר ב) : תרי זימני כתיב קלי בקרא והיינו תרי מיני שתיתא : ומאי שנא ממוריים · דרובא דעלמא שדו ביה חמרא והוי בידוע : התם חמרא לעבורי זוהמא · דדגים והוי כמאן דאזיל לאיבוד : התם

[עי' נרא"ם סי' נ"ג]

קנז א מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות הל' טז סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קיג סעיף ו :
קנח ב מיי' שם הלכה יג סמג שם טוש"ע י"ד סי' קיג סעיף ט :
קנט ג מיי' שם הלכה יז סמג שם טוש"ע י"ד סי' קיג סעיף יג :
קס ד מיי' שם הלכה יד טוש"ע שם סעיף יד :
קסא ה מיי' שם הל' כד:
קסב ו מיי' שם הלכה כב סמג שם טוש"ע י"ד סי' קג סעי' ד וסי' קיד סעיף ז :
קסג ז מיי' שם הל' כ סמג שם טור ש"ע י"ד סי' קיג סעיף טו :
קסד ח מיי' שם הלכה כד סמג שם טוש"ע י"ד סי' קיד סעיף ו :

רבינו חננאל

וכן אשהשאין שם חששא שמא תחליף שופתת קדירה ע"נ כירה ועובדת כוכבים מגיסה בה עד שתצא מן המרחץ · או עד שתבא מן השוק: איבעיא להו הניח עובד כוכבים והפך בו ישראל מהו · ופשיטנא א"ר יוחנן בין שהניח עובד כוכבים והפך בו ישראל ובין שהניח ישראל והפך עובד כוכבים מותר · ואינו אסור אלא עד שתהא התחלתו וגמרו ביד עובד כוכבים' ובלבד שלא תהא ביד עובד כוכבים בישול כמאכל בן דרוסאי : פת א"ר אחי שלש מלאכות יש בה · איזו אחת מהן (ביד) [שהייתת ע"י] ישראל שרי · הלכך שגר עובד כוכבים ואפה ישראל · או שגר ישראל ואפת עובד כוכבים · או שגר עובדי כוכבים ואפה עובד כוכבים וישראל (הדי הא הדויי) [חתי ביה חתויי] · פי' חתה בגחלים שפיר דמי : דג מליח וביצה צלויה ביד עובד כוכבים חזקיה ובר קפרא שרו ור' יוחנן אסר ואסיקנא אמר רב זביד לא תציתו ליה הכי אמר אביי הלכתא כר' יוחנן פי' נגוטא דחלא · כוס של חומץ : ת"ר הקפריסין והקפליטאות והמטליא והחמין והקליות של עובדי כוכבים מותרין · ביצה צלויה אסורה · שמן ר' יהודה הנשיא ובית דינו נמנו עליו והתירוהו · תנא היא מטליא היא פשליא היא שעיתא · פי' ביזרא דשבלילתא' זרע תלתן' פי' וקיירי מבינתא דרישיהו עד טופרי דכרעייהו · ומצמנין משערת ראשם עד צפרני רגליהם : ואמר רב אשי אמר לי הונא מילין · פי' אלו הדברים מילי בעלמא אינון כלומר אינן ממש · ואמרי לה במילין כלומר אינן נעשין אלא בדברי כשפים · פי' כוספה גפת של שומשמין א) שכשמוציאין אותו אין מוציאין אותו אלא במים חמין · וכן כיוצא בהן מחמין להן חמין שיצא השמן כולו והגפת שלהן נקרא כוספן · פי' הדימי הדמיה נתחו נתחים כדכתיב הדמין יתעבד: הא דתניא אחת יורה גדולה ואחת יורה קטנה · כמאן דאמר נותן טעם לפגם מותר : משחא שליקא שמן מבושל : פי' מסרא סרי מבאיש · ואסיקנא שמן מבושל למאי ניחוש ליה אי משום בשולי עובדי כוכבים נאכל כמות שהוא חי · אי משום געולי עובדי כוכבים דבשלי' בכלי העובד כוכבים נותן טעם לפגם הוא ומותר · הני אהיני שליקי פי' בוסר והן פני תמרים שלוקין של עובדי כוכבים · הפגין המתוקין ודאי שרו · מרירי ודאי אסירי דבישול הוא · כי תיבעי לך לא מתיקי ולא מרירי מאי · ופשיט רב אסי לוי אסר להו : שתיתא פי' ב) רב שרי ואבוה דשמואל ולוי אסרו בשתיתא דטלפחי בין במיא בין בחלא דברי הכל אסירא · כי פליגי בשתיתא דחיטי ודשערי · רב סבר לא גזרינן שתיתא דחיטי ודשערי אטו דטלפחי פי' של עדשים · ואבוה דשמואל ולוי סברי גזרינן דחיטי ושערי אטו דטלפחי : אמר רב תרי מיני שתיתא שדר ברזילי לדוד קלי של חטים ושעורים ואחרת קלי של פול ועדשים · שנאמר משכב וספות וכלי יוצר חטים ושעורים קמח וקלי ופול ועדשים וקלי · בנהרדעא מפקי צני" צני שתיתא דארמאי ולית דחש להא דאבוה דשמואל ולוי : פיסקא וכבשים שדרכן לתת בהן יין וחומץ · אוקמה חזקיה בשדרכן לתת ואינו ידוע בודאי שנתן בהן · אבל בידוע שנתן בהן יין או חומץ אסורין אפי' בהנאה · ור' יוחנן אמר אפי' בידוע

א) אולי צ"ל שממצין אותו אין ממצין אותו וכו'. ב) נראה דחסר כאן ובערוך ערך שתיתא איתא דלוקחין תבואה שלא הביאה שליש ומייבשין אותה בתנור ועושין מאכל מן הקמח עכ"ל ואולי דכן צ"ל גם כאן בדברי רבינו

[בשאלתות ס"פ קמ"א נראה דגרס הלכך]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומר בשניה היכי עבדו מייתו ביזר': (ב) רש"י ד"ה הקפריסין שומר לפרי הן מאילן צלף כצ"ל: (ג) ד"ה ואית וכו' דמיא כ"ע לא וכו' דמלא :

[פי' טס של חומץ · ערוך ערך נגט] [לעיל ט:]

[חולין קלט: ע"ש]

[גי' הערוך ערך הדם הדומו הדמי ויבכשו נשסע הגדי תרגום והדמים כמה דמהדמין גדיא ע"כ ודע דו"ל כרש"י בדניאל ב' פ"ב הדמין תתעבדון לאברים תתחתכו והרבה יש בגמרא סדומי הדומס' ע"כ ודע עוד דגם בעירובין לי' איתא הדומי וכו' בכ"א וכ"א ג"כ בגיטין סו: וכ"א בשאלתות סי' קלז]

התם ידיע ממשו הכא לא ידיע ממשן : וטרית טרופה וציר שאין בה דגה וכו' : מאי חילק אמר רב נחמן בר אבא אמר רב זו סולתנית ומפני מה אסורה מפני שערבונה עולה עמה : *תנו רבנן אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן כגון הסולתנית והעפיץ הרי זה מותר יש לו עכשיו ועתיד להשיר בשעה שעולה מן הים כגון אקונס ואפונס כטספטיים ואכספטיים ואוטנס מותר אכריז רבי אבהו בקיסרי קירבי דגים ועוברן ניקחין מכל אדם חזקתן אינן באים אלא מפלוסא ואספמיא כי *הא דאמר אביי האי צחנתא דבב נהרא שריא מ"ט אילימא משום דרדיפי מיא והאי דג טמא כיון דלית ליה חוט השדרה בדוכתא דרדיפי מיא לא מצי קאי והא קא חזינן דקאי אלא משום דמליחי מיא והאי דג טמא כיון דלית ליה קלפי בדוכתא דמליחי מיא לא מצי קאי והא קחזינן דקאי אלא משום דלא מרבה טינא דג טמא אמר רבינא האידנא דקא שפכי ביה נהר גוזא ונהר גמדא אסירי אמר אביי האי חמרא דימא שרי תורא דימא אסיר וסימניך טמא טהור טהור טמא אמר רב אשי שפר נונא שרי קדש נונא אסיר וסימניך °קדש לה' איכא דאמרי קבר נונא אסור וסימניך קברי עובדי כוכבים *רבי עקיבא איקלע לגינזק אייתו לקמיה ההוא נונא דהוה דמי לחיפושא חפייה בדיקולא חזא ביה קלפי ושרייה רב אשי איקלע לטמדוריא אייתו לקמיה ההוא נונא דהוה דמי לצלופחא נקטיה להדי יומא חזא דהוה ביה צימחי ושרייה רב אשי איקלע לההוא אתרא אייתו לקמיה (א) נונא דהוי דמי לשפרנונא חפייה במשיכלי חורי חזא ביה קלפי ושרייה רבה בר בר חנה איקלע לאקרא דאגמא קריבו ליה צחנתא שמעיה לההוא גברא דהוה קרי ליה באטי אמר מדקא קרי ליה באטי ש"מ דבר טמא אית ביה לא אכל מיניה לצפרא עיין בה אשכח ביה דבר טמא קרי אנפשיה °לא יאונה לצדיק כל און : והקורט של חילתית : מ"ט משום דמפסקי ליה בסכינא אע"ג דאמר מר *נותן טעם לפגם מותר אגב חורפיה דחילתיתא מחליא ליה שמנוניתא והוה ליה כנותן טעם לשבח ואסור עבדיה דר' לוי הוה קא מזבין חילתיתא כי נח נפשיה דר' לוי אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה מהו למיזבן מיניה אמר להו עבדו של חבר הרי הוא כחבר רב הונא בר מניומי זבן תכילתא מאנשי דביתיה דרב עמרם חסידא אתא לקמיה דרב יוסף לא הוה בידיה פגע ביה חנן חייטא א"ל יוסף עניא מנא ליה בדידי הוה עובדא דזביני תכילתא מאנשי דביתיה דרבנאה אחוה דר' חייא בר אבא ואתאי לקמיה דרב מתנא לא הוה בידיה אתאי לקמיה דרב יהודה מהגרוניא אמר לי נפלת ליד הכי אמר שמואל *אשת חבר הרי היא כחבר (א) (תנינא להא) דת"ר אשת חבר הרי היא כחבר עבדו של חבר הרי הוא כחבר *חבר שמת אשתו ובניו ובני ביתו הרי הן בחזקתן עד שיחשדו וכן חצר שמוכרין בה תכלת הרי (ב) (הן בחזקתן) עד שתיפסל *ת"ר אשת עם הארץ שנשאת לחבר וכן בתו של עם הארץ שנשאת לחבר וכן עבדו של עם הארץ שנמכר לחבר כולן צריכין לקבל דברי חברות אבל אשת חבר שנשאת לעם הארץ וכן בתו של חבר שנשאת לעם הארץ וכן עבדו של חבר שנמכר לעם הארץ אינן צריכין לקבל דברי חברות לכתחלה דברי ר"מ ר' יהודה אומר אף הן צריכין לקבל דברי חברות לכתחלה *וכן היה ר"ש בן אלעזר אומר מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין על ידו נשאת למוכס והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו אמר רב חבי"ת בחותם אחד אסור חמפ"ג מותר בחותם אחד חלב בשר יין תכלת אסורין

א) [ברי"ף והרא"ש ליתא ע"ש] ב) [נ"ל היא בחזקתה וכ"ה בבכורות]

רש"י

התם ידיע ממשו · שהרי מטבילין בו והרוטב נאכל והיין נאכל עמו: הכא לא ידיע ממשן · שאין אוכלין הרוטב אלא הירק ולא הכניסו הירק לתוכו אלא להתקיים: הרי זה מותר · גרסינן: קירבי דגים · שומן: עוברן · הן ביצים של דגים: מפלוסא ואספמיא · ואין דגים טמאים מצויין שם: לחנתא · חילק: דבב נהרא · דבב של הנהר : דרדיפי · בכח מקלחין דבדב"ש בלע"ז: דלא מרבה טינא דג טמא · קרקעית של אותו הנהר אין מגדל דגים טמאים : חמרא דימא ותורא דימא · דקי"ל במסכת חולין (דף קכז·) כל שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה : טמא · ביבשה טהור בים : קדש לה' · שהם קדש אסור: קדש נונא · שם דגים שבים : חיפושא · דג טמא : חפייה בדיקולא · כיסהו בסל ופירכס בתוכו ונשרו קליפין ונראו בדפניהם קשקשים דקים : לצלופחא · דג ושמו אנגילי"א: להדי יומא · נגד השמש : צימחי · קשקשים דקים : משיכלי חורי · מתוך שהן לבנות נראין בהן קשקשים שהן שחורין : שמעיה לההוא · דהוה קרי לההוא מינא : באטי · והוא שם דג טמא : מחליא ליה · ממתקו : מאינשי ביתיה · אשתו ודרך הרמאים למכור קלא אילן בשם תכלת : נפלת ליד · נפלת לידי כלומר עכשיו אתה צריך לי : צריכין לקבל דברי חברות · מתחלה קודם שיהו נאמנין *לכל דברי חברות שיאכלו בטהרה ושיעשרו פירות וכיוצא בהן : מוכס · כשמא גזלן : קשרי מוכס · חותמות לנותני המכס כדי שלא יתבעום חביריו ומשרתיו פעם אחרת : חבי"ת · סימן הוא חלב בשר יין תכלת:

תוספות

התם ידיע ממשו · וא"ת תקשי ליה קנקנים דלא ידיע ממשן ואסר ר"מ וי"ל דהתם כיון דנפלט היין מן הקנקנים בשל ישראל הוה כמו בעין וידיע ממשן אבל יין לתוך הכבשים לא ידיע ממשן שמתבטל היין בכבשים ולמאי דפרישית לעיל דלא אסר רבי מאיר קנקנים ניחא: אין לו עכשיו ועתיד ליגדל לאחר זמן · אומר ר"י דדרים אין לו עיין לו כלומר עיין עליו אם יש לו עכשיו או עתיד ליגדל לאחר זמן והכי דרשינן ביבמות (דף כב:) וכן אין לו עיין לו : וסימניך טמא טהור טהור טמא · לכאורה לא קא יהיב האי סימנא אלא להני תרי מיני אחמרא ואתורא אבל אשאר מינין לא דהא בפ"ב דקידושין (דף מא·) אמר רבא מלח שיבוטא והוא עז של ים כדאמר בפ' הפרה (ב"ק דף נה·) הנהיג בעיזא ושבוטא מאי: ה"ג רש"י שפר נונא שרי קדש נונא אסור וסימניך קדש לה' ואיכא דאמרי קבר נונא אסור וסימניך קברי עובדי כוכבים · ור"ח גרס איפכא שפר נונא אסור קדש נונא שרי וסימניך (ירמיה ב) קדש ישראל לה' כלומר השם הסירו לעמו ואיכא דאמרי קבר נונא שרי וסימניך קברי עובדי כוכבים אינם מטמאין באהל כלומר אינו טמא וכן משמע בסמוך דמייתי ההיא עובדא דאייתי ההוא נונא דדמי לספר נונא בתר עובדי דההוא דדמי לחיפושא ולצלופחא דדגים טמאים הם משמע דספר נונא נמי דג טמא הוא : אגב חורפיה דחילתיתא ה"ל כנותן טעם לשבח · וא"ת דלסגי ליה בקליפה כדאמר (חולין דף ח:) גבי שחטה בסכין טריפה וי"ל דחורפיה דחילתיתא בלע טפי ולא סגי בקליפה וי"מ כמו כן דבצל וקפלוט שנחתך בסכין של עובדי כוכבים דלא סגי ליה בקליפה דאגב חורפיה בלע טפי ושמעתי בשם הר"ם דחילתיתא דוקא דחריף טפי ולא בצל וקפלוט : אמר רב חבי"ת בחותם אחד אסור · פרש"י לפי שדמיהן יקרים והר"ר אפרים בר דוד היה אומר הטעם משום דאיתיה לאיסורא בעיניה אבל חמפ"ג אינו אלא תערובת אבל אין לומר הטעם משום יוקר שהרי מורייס דמיה יקרים מיין ואין נראה לר' יהודה דהא ודאי דאיכא הרבה מקומות שהיין יוקר יותר כדאמר לעיל (דף לד:) קיסתא דמורייס בלומא קיסתא דחמרא בד' לומי לכך נראה לו יותר טעם רש"י דפי' משום יוקר וכן משמע בסמוך דקאמר מ"ש גבינה דלא טרח ומזייף כו' וכן גבי פת דלאי איכא גביה כי האילא טרח ומזייף:

פת

עין משפט נר מצוה

קסה א ב מיי' פ"א מהל' מאכלות אסורות הלכה כד סמג עשין סב טור ש"ע י"ד סי' פג סעיף א :

קסו ג טוש"ע שם סעי' ב:

קסז ד מיי' פ"ט שם הלכה כד סמג שם טוש"ע י"ד סי' לו סעיף א ב וסי' קג סעי' ו:

קסח ה ו מיי' פ"י מהל' מעשר הלכ' ב ופ"י מהל' מטמא משכב ומושב הלכה ס סמג עשין קלה :

קסט ז מיי' פ"י מהל' מטמא משכב ומושב הלכ' ס סמג שם :

קע ח מיי' פ"ב מהל' ציצית הלכה ו :

קעא ט י מיי' פ"י מהל' מטמא משכב ומושב הל' ו ופ"י מהל' מעשר הל' ג סמג שם :

קעב כ ל מיי' פ"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה י סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קיח סעיף א :

קעג מ מיי' פ"ב מהל' ציצית הלכה ו סמג עשין כו :

מסורת הש"ס

חולין סו׳ פ״ס

סוכה יח:

[בכורי' לקבל]

[עי' תוס' נזיר לד: ד"ה ר"ע איקלע לגינזק ותוס' סוכה ... ר"ה ... תענית יח: ד"ה מר עוקבא]

משלי יב

[לעיל לו: נח: וש"נ]

[שבועות לג:]

[בכורות ל:]

בכורות שם ע"ש [תוספ' דמאי פ"ב ע"ש]

[בכורות שם ע"ש היטב]

הגהות הב"ח

(א) גמ' לקמיה ההוא נונא דהוה דמי לשפרנונא:

רבינו חננאל

בידוע מותר · וקיימא לן כחזקיה דהוא רבו של ר' יוחנן : והחילק פי' מין דגים קטנים שמו חילק · ואמר רב היא סולתנית והיא דג טהור ומפני מה אסורה מפני שערבונה עולה עמה · פי' דגים טמאים מעורבים בה ועולין עמה : ירושלמי אמר ר' יוחנן היא חילק היא טרית טרופה : ת"ר דגים שאין להן עכשיו קשקשין ועתידין לגדל לאחר זמן כגון הסולתנית והעפיץ · או דגים שיש להן עכשיו ועתידין להשירן בשעה שעולין מן הים כגון אקונס ואפונס וכספתיאוס ואסיפתיאוס ואטונס · אלו כולם שמות של מיני דגים בלשון יון הן וכולן מותרין הן · הואיל וקשקשין נמצאין בהן בין בתחלה בין בסוף · מכריז ר' אבהו בקסרי קרבי דגים ועוברן נקחין מכל אדם · חזקתן אינן באין אלא מפילוסא ואספמיא · שמות של מקומות · כי הא דאמר אביי צחנתא דבב נהרא שריא · ואסיקנא מאי טעמא טינא דבנהרא לא מרבי דג טמא · והאידנא דשפכי בה נהר (נתן) [גוזן] ונהר גומדא אסירא · דאמרינן הני מנהר (נתן) [גוזא] ונהר גומדא אתו · מיכן שרא ר' אבהו דסבר מינא דפילוס ואספמיא נמי לא מרבי דג טמא משום הכי קרבי דגים ועובריהן של אותו מקום כולן מותרין · אמר אביי חמרא דימא שרי תורא דימא אסיר וסימנך טמא דארעא שרי בימא · דשרי בארעא אסיר בימא · אמר רב אשי שפר נונא שרי קדש נונא אסיר · אלו הם שמות דגים ידועים · וסימן קדש לה' · כלומר מי ששמו קדש (וחולין) אסורי איכא דאמרי קבר נונא אסיר · וסימן קברי עובדי כוכבים טמאין · ר' עקיבא חפיה לההוא דג דהוה דמי לחיפושא בדיקולא · פי' חיככו לאותו הדג בכפיפה חדשה ומצא בו קשקשין וטהרו · וכן רב אשי העביר גבו של אותו דג שהיה דומה לשפרנונא על א) כיור של חרש וראה בו קשקשין וטהרו · ור' אמי החזיק אותו דג שהיה דומה לצלופחא בשמשא דיומא וחזא ביה צמחי ושרייה · נתברר כי אלו חיפושא ושפרנונא וצלופחא כולם דגים טהורים הן · רבה בר רב הונא קריבו ליה באקרא דאגמא צהניתא · שמע גברא דקרי באטי באטי אמר מאי דקמה · פי' נתנחש ואמר אין שם באטי · מה זה שלפנינו כלומר אין זה אלא דבר מכשול יש כאן · לא אכל מההיא צהניתא · לצפרא עיין בה ומצא בה דג טמא וקרי אנפשי' לא יאונה לצדיק כל און · וקורט של חלתית אסור משום שמפסקי ליה בסכין של עובדי כוכבים · ואע"פ שאמר מר כל נותן טעם לפגם מותר · אגב דחורפי' דחלתית ממתקו כח השמנונית של עובד כוכבים והוה ליה כנותן טעם לשבח ואסיר · עבדיה דר' לוי הוה מזבן חלתית בשוק . בתר דנח נפשיה דלוי שאלו ב) ואמר להו ר' יוחנן עבד חבר הרי הוא כחבר. רב הונא בר (משיטי) [מניומי] זבן תכלת לציצית מאשת רב עמרם חסידא ובעא לה למילתא ופשט ליה חנן חייטא אנא זבני תכלת מאשתו של רבנאי ובאתי לפני רב יהודה ואמר לי מתגרניא נפלת לידי · כלומר בעל תיגרא (בעל מתחתה היה) נפלת לידי ואמר לי הכי אמר שמואל אשת חבר היא כחבר · עבדו של חבר כחבר · חבר שמת אשתו ובניו ובני ביתו הרי הן בחזקתן כו' עד שהפסל: ת"ר אשת עם הארץ שנשאת לחבר וכן בת עם הארץ שנשאת לחבר וכן עבד עם הארץ שנמכר לחבר כולן צריכין לקבל דברי חברות · אבל אשת חבר שנשאת לעם הארץ וכן בת הבר שנשאת לעם הארץ וכן עבד של חבר שנמכר לעם הארץ · אין צריכין לקבל דברי ר' מאיר · ר' יהודה אומר צריכין לקבל לכתחלה · וכן היה ר' שמעון (אומר) בן אלעזר אומר משום ר' מאיר מעשה באשה שנשאת לחכם והיתה קושרת לו תפילין בזרועו ומת ונשאת למוכס והיתה קושרת לו קשרי מכס על ידו · אמר רב חלב . ומפקינן חלב ומעיילינן חתיכת דג שאין בה סימן ·

אבל

א) אולי צ"ל על כד של חרש כצ"ל . ב) נראה דצ"ל שאלו לקמיה דר' יוחנן ואמר להם דעבד חבר וכו'.

קעד א ב מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה י סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קיח סעיף א :

קעה ג ד ה מיי' פי"א שם הלכה כה כו טוש"ע י"ד סי' קיט סעיף א וסעיף ג :

קעו ו מיי' פ"ג שם הל' יז סמג שם טוש"ע י"ד סי' קטו סעיף א :

קעז ז מיי' פי"ז שם הלכה כג סמג שם טוש"ע י"ד סי' קיד סעיף ז :

קעח ח ט מיי' שם הלכה כד טוש"ע שם סעיף ט :

קעט י כ ל מיי' שם פ"ג הלכה כב כג סמג שם טוש"ע שם :

קפ מ נ מיי' פי"ז שם הל' כד סמג שם טוש"ע שם סעיף ח :

קפא ס מיי' שם פ"ג הלכ' יז סמג שם טוש"ע י"ד סי' קטו סעיף א :

קפב ע מיי' שם פי"ז הלכה כג סמג שם טוש"ע י"ד סי' קיד סעיף ז :

קפג פ מיי' פי"א מהל' טומאת אוכלין הלכה א סמג עשין רמו :

קפד צ מיי' פ"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה כג סמג לאוין קמח טור י"ד סי' קיד :

קפה ק מיי' שם הלכ' כב סמג שם טור ש"ע י"ד סי' פג סעי' ו:

אסורין בחותם אחד *חילתית מורייס פת גבינה מותרין בחותם אחד(א) פת למאי ניחוש לה אי משום איחלופי קרירא בחמימא מידע ידיע דחיטי בדשערי נמי מידע ידיע אי כי הדדי כיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף ורב מ"ש גבינה דלא טרח ומזייף חלב נמי לא טרח ומזייף אמר רב כהנא אפיק חלב ועייל חתיכת דג שאין בה סימן היינו בשר תרי גווני בשר ושמואל אומר בי"ת אסור בחותם אחד מח"ג מותר, בחותם אחד בשר יין תכלת אסורין בחותם אחד מורייס חילתית גבינה מותרין בחותם אחד לשמואל חתיכת דג שאין בה סימן היינו בשר תרי גווני בשר לא אמרינן ת"ר *אין לוקחין ימ"ח מח"ג בסוריא לא יין ולא מורייס ולא חלב ולא מלח סלקונדרית ולא חילתית ולא גבינה אלא מן המומחה וכולן אם נתארח אצל בעל הבית מותר מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דא"ר יהושע בן לוי שגר לו בעל הבית לביתו מותר מ"ט בעל הבית *לא שביק היתירא ואכל איסורא וכי משגר ליה ממאי דאכיל משדר ליה : ומלח סלקונדרית : מאי מלח סלקונדרית אמר רב יהודה אמר שמואל מלח שכל סלקונדרי רומי אוכלין אותה תנו רבנן *מלח סלקונדרית שחורה אסורה לבנה מותרת דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר לבנה אסורה שחורה מותרת רבי יהודה בן גמליאל משום רבי חנינא בן גמליאל אומר זו וזו אסורה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לדברי האומר לבנה אסורה קירבי דגים לבנים טמאים מעורבין בה לדברי האומר שחורה אסורה קירבי דגים שחורים טמאים מעורבין בה לדברי האומר זו וזו אסורה זה וזה מעורבין בה אמר רבי אבהו משום רבי חנינא בן גמליאל זקן אחד היה בשכונתנו שהיה מחליק פניה בשומן חזיר : הרי אלו אסורים : למעוטי מאי *לחזקיה למעוטי בידוע לרבי יוחנן למעוטי מורייס וגבינת בית אונייקי וסתמא כר"מ : **מתני'** ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו והדבש והדבדבניות אע"פ שמנטפין אין בהן משום הכשר משקה וכבשין שאין דרכן לתת לתוכן יין וחומץ וטרית שאינה טרופה וציר שיש בה דגה ועלה של חילתית וזיתי גלוסקאות המגולגלין ר' יוסי אומר השלחין אסורין החגבים הבאים מן הסלולה אסורין מן *ההפתק מותרין וכן לתרומה : **גמ'** תנינא להא דת"ר *יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב לו ומביא לו ואינו חושש היכי דמי אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא ואי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי לעולם דאיכא דבר טמא וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה מהו דתימא כיון דיתיב לא חזי ליה ניחוש דלמא מייתי ומערב ביה קמ"ל כיון דכי קאי חזי ליה אירתותי מירתת ולא מיערב ביה : והדבש : דבש למאי ניחוש לה אי משום איערובי מיסרא סרי אי משום בישולי עובדי כוכבים נאכל כמו שהוא חי אי משום גיעולי עובדי כוכבים *נותן טעם לפגם הוא ומותר : והדבדבניות אף על פי שמנטפות אין בהן משום הכשר משקה : ורמינהי *הבוצר לגת שמאי אומר הוכשר הלל אומר לא הוכשר ואודי ליה הלל לשמאי התם קא בעי ליה למשקה הכא לא קא בעי ליה למשקה : וטרית שאינה טרופה: *תנו רבנן איזו היא טרית שאינה טרופה כל שראש ושדרה ניכר ואיזו ציר שיש בה דגה כל שכילבית אחת או שתי כילביות שוטטות

[תוספתא פ"ה]

רש"י

אסורין בחותם אחד · לסגר ביד עובד כוכבים דכיון דבשר ותכלת דמיהן יקרים טרח ומזייף להחליפם ועל היין לנסכו ואחלב פרידלקמן: חילתית·להחליף זה בזה פורתא הוא דמהני ולא טרח ומזייף: פת למאי ניחוש לה . כלל לא גרסינן [*הכא אלא במלתיה דשמואל גרסינן] לה (והכי) [והכא] גרסינן מאי שנא גבינה כו' : חתיכות דג · דמיהן יקרים ומזייף : שמואל כו' · שמואל לא פליג אדרב אלא קסבר לא צריך לאתנוחי סימנא למיתני אחתיכת דג לאיסור ועל הפת להתיר כדמפרש ואזיל : ושמואל · אמר לך חתיכת דג היינו בשר וכיון דבשר אשמועינן הרי דגים בכלל : ופת למאי ניחוש לה · דניתב לה סימנא להתיר ולניתני חמפ"ג : אי משום איחלופי כו'· מאי איכא למיחש: (ב) כי הדדי· שמא יש עמו הדומה לו . פשיטא לן כיון דאיכא חותם לא טרח ומזייף במידי דלית ליה רווחא : ה"ג ושמואל חתיכת דג היינו בשר ותרי גווני בשר לא אמרינן פת למאי ניחוש לה כו' : אין לוקחין ימ"ח מח"ג כו'· שהטונים שבסוריא חשידי דלא קפדי אלפני עור לא תתן מכשול ומזבני לישראל דברים שלקחו מן העובד כוכבים מיהו איהו גופייהו לא אכלי איסורא הלכך אם נתארח אצלו מותר לאכול עמו : שיגר לו · במתנה : סלקונדרי רומי · נחתומין שברומי : אוכלין אותה · ואסור משום שמערבין בה קירבי דגים טמאים וחתיכות גדולות עושין ממנה : זקן אחד· עובד כוכבים היה: למעוטי בידוע · גבי כבשין שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ ואם בידוע שנתן יין שם אסורין אפילו בהנאה: למעוטי מורייס · דאסור אפי' בהנאה והך סתמ' ר"מ היא: **מתני'** והדבדבניות· אשכולות של ענבים : שאינה טרופה · שניכרין חתיכות דגים : עלה של חילתית· דהא לא מפסקו לה בסכינא : וזיתי גלוסקאות המגולגלין · זיתים הכנוסין בכלי עגול ומתחממין ונעקרין מאיליהן כעין גלוסקא. מגולגלין כמו מגולגלת שנתחממו ונרפו מחמת שמכן ובלע"ז מול"ש ובגמ' (דף מ:) פריך פשיטא למאי ניחוש לה : שלחין אסורין · אזיתים קמהדר ובגמרא (דף מ:) מפרש לה : מן הסלולה · הנמכרין בסל לפני החנוני אסורין בגמרא מפרש מפני שמזלף עליהן יין : מן ההפתק · מקום כינוסן של חגבים מלוחין : מותרין · דאין מזלף עליהן עד שנוטע לפניו למכור : וכן לתרומה · מפרש בגמ' : **גמ'** יושב ישראל · ואפילו אין רואהו : איערובי · שמא עירב בו יין : הבוצר לגת · לדרכן בגת ולעשות מהן יין : הוכשר · לענין טומאה במשקה הנזלף הואיל ולכך הן עומדין ניחא ליה במאי דנפיק מינייהו . ודבדבניות עומדין הן לאכילה: כל שראש ושדרה (ג) ניכרין · של כל דג ודג שהדגים ניכרין בראשן בין טמא לטהור שהטמאים ראשיהן חדים ואין להן חוט השדרה : כילבית · גדילה מאיליה בציר (ד) דגים טהורים ואם יש שם ציר דגים טמא אין כילבית גדילה בו : שוטטות

כ"ה בדפוס פיזרו
[תוספ' פ"ה]
[גיטין נו: תמורה כו: חולין ד.]
[תוספ' פ"ה]
[לעיל לה:]
[לעיל לו: וש"נ]
שבת טו. חולין לו:
[תוספ' פ"ה]

תוספות

פת למאי ניחוש לה כו' · בקונטרס לא גרס האי עד מילתיה דשמואל ונראה טעמא משום דלמה יקשה זה על פת יותר מן האחרים מיהו אין בשביל כך להגיה הספרים : **ימ"ח** מח"ג אינס ניקחים אלא מן המומחה · ואע"ג דקא חשיב חלב הולרך לחשוב גבינה לפי שאין טעם איסורן שוה שחלב אסור משום עירוב חלב טמא אבל טעם גבינה הוא משום גילוי כדפרי' לעיל (דף לה.) מיהו לרבי ירמיה דמפרש לעיל (שם) טעם גבינה משום לחלוחי חלב טמא לפרש"י קשה לרבי יהודה למה הולרך לשנות כאן גבינה ובתוספתא קא חשיב בזאת הברייתא במקום חלב התיכת דג שאין בה סימן : **תנינא** להא דת"ל· תימה דהא תני במתני' וישראל רואהו משמע הא לא חזי ליה כל שעתא אסור וי"ל דרואהו לאו דוקא אלא ר"ל יכול לראותו : **אי** דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא · דכיון דיושב בצד עדרו וליכא למיחש לגילוי כיון שכל שעה הוא תופסו בידו א"כ ליכא למיחש למידי מיהו היכא דיש לחוש לגילוי אסור כדפרישית לעיל (ה) דמסכנת לא מהני מידי היכא דטרקי' כדאמרי' בהגוזל בתרא (ב"ק דף קטו:): **התם** קא בעי ליה למשקה · וא"ת ודקארי לה מאי קארי פשיטא דבוצר לגת תנן וי"ל דס"ד דמקשה דה"ה בוצר לאכילה והא דנקט לגת לרבותא (דב"ה) [דהלל] דאפילו הכי לא הוכשר : כאן

רבינו חננאל

אבל חלב מותר בחותם אחד · בשר יין תכלת סימן חבי"ת אסורים בחותם אחד חלתית מורייס פת גבינה סימן חמפ"ג מותרים בחותם אחד · ושמואל אמר בשר יין תכלת אסורים בחותם אחד · אבל מורייס חלתית גבינה מותרים בחותם אחד · וקי"ל כרב : ת"ר אין לוקחין בסוריא יין ולא מורייס ולא חתיכה שאין בה סימן ולא מלח סלקונדית בין שחורה בין לבנה ולא גבינה אלא מן המומחה סימן ימ"ח מח"ג וכולן אם נתארח אצל בעה"ב מותר דלא שביק בעה"ב היתרא ואכיל איסורא וכר' יהושע בן לוי דאמר שגר לו בעה"ב בביתו מותר דבעה"ב ממאי דאכיל משדר ליה ולא שביק היתרא ואכיל איסורא· מלח סלקונדית אסיקנא לדברי האוסר שחורה ולבנה · סבר קרבי דגים שחורים וקרבי דגים לבנים טמאים מעורבין בה · ואמר ר' אבהו משום דר' חנניה בן גמליאל זקן היה בשכונתנו והיה מחליק פניה בשומן חזיר · עוד שנינו בסיפא דמתני' הרי אלו אסורין ואין איסורן איסור הנאה · למעוטי מאי · לחזקיה למעוטי בידוע · כלומר אם נודע דודאי נתן בכבשין יין או חומץ אסורין אפי' בהנאה · לר' יוחנן למעוטי מורייס וגבינת בית אונייקי וסתמא כר' מאיר : משנה בשביעית פרק כלל גדול אמרו בשביעית קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין יש להן שביעית ולדמיהן שביעית · הצבע צובע לעצמו לא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות שביעית · ולא בבכורות ולא בתרומות ולא בנבילות ולא בטריפות ולא בשקצים ולא ברמשים כו' · עד ציידי חיה עופות ודגים שנתמנו להן מינין טמאין מותר למוכרם · ר' יהודה אומר אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר · ובלבד שלא תהא אומנתו לכך · וחכמים אוסרין · ואמר בגמרא דיליה א) כתיב טמאים מה ת"ל וטמאים יהיו לכם אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה · כל דבר שאיסורו דבר תורה אסור לסחור בו · איסורו מדברי חכמים מותר לסחור בו · והרי חמור וגמל למלאכה הן גדילין . ר' הושעיא נסיב ויהיב בחלתיתא · ר' הונא נסיב ויהיב במורייס : **מתני'** ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו כו' · תנינא להא דת"ר ישראל יושב בצד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב ומביא לו ואינו חושש. ואוקימנא אע"ג דאית ליה בהמה טמאה בעדרו. וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא קא חזי ליהי מהו דתימא כיון דהוא יתיב ניחוש דלמא מערב ביה חלב בהמה טמאה · קמ"ל כיון דכי קאי חזי ליה מירתת ולא מערב · והדבש מותר דליכא חשש אי משום איערובי אי מערב ביה מבאיש · אי משום בשולי עובדי כוכבים נאכל כמות שהוא חי אי משום געולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם מותר · ומדחזינן ברוב התלמוד דמוקים להו בנאכל כמות שהוא בחי אין בו משום בישולי עובדי כוכבים · ש"מ דהא לישנא דוקא · מיהו כיון דחזינן באידך פירקין דמפרש ואמר ר' יוחנן כאידך לישנא סבירא ליה כל שאינו עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת · הלכך בעינן בתרי לישני · והדבדבניות · פי' (הסר איזה תיבות) אע"פ שהן מנטפות אין בהן משום הכשר · ג) והלל אומר לא הוכשר. והודה לו הלל לשמאי · הנה הנימוק מכשיר · ושנינן התם למשקה בעי להו דהא לגת בוצר · הכא לא בעי להו למשקה. וטרית שאינה טרופה וציר שיש בה דגה מותרין : **ת"ר** איזו היא טרית שאינה טרופה כל שראשה ושדרה ניכר שהוא מדג טמא · איזהו ציר שיש בה דגה · בפתומות כילבית אחת · בפתוחות עד שיהו שתי כילביות · פי' כילבית דג קטן טהור ואם מצא בגרב שתי כילביות שוטטות בו הא

א) הוא בירושלמי פ"ז דשביעית הלכה א' . ב) נראה דחסר כאן וצ"ל איני והא תנינן הבוצר לגת שמאי אומר הוכשר והלל אומר וכו' .

הגהות הב"ח (א) גמ' פת גבינה מותרין בחותם אחד מאי שנא גבינה דלא טרח ומזייף וכו' ותרי גווני בשר לא אמרינן פת למאי ניחוש לה אי משום וכו' לא טרח ומזייף ת"ר אין לוקחין ימ"ח : (ב) רש"י ד"ה אי כי הדדי : (ג) ד"ה כל שראש ושדרה של כל דג ודג ניכרין שהדגים : (ד) ד"ה כילבית וכו' ציר דג טמא : (ה) תוס' ד"ה אי דליכא וכו' כדפרישית לעיל · נ"ב בדף לה בד"ה משום ניקור :

רש"י

שוטטות · לשון *שטין על המים: חביות פתוחות · לא סגי בחדא דאיכא למימר מעלמא נפל ביה: ובדגים כל שיש בהן סנפיר וקשקשת · משנה היא באלו טרפות (חולין דף נט.) אלמא אין סימן לדגים בדבר אחר וקשיא לתרוייהו: אבל בגופן · לאכול גופן של דגים של טרית: מריש הוה מטבילנא בציר · בחד סימן או בראש או בשדרה דהוה ס"ד דכי פליגי רב הונא ורב נחמן בגופן פליגי אבל בצירן אפילו רב הונא מודה: בצירן נמי לא (ב) טבילנא · דסבירא לי כרב הונא: כשחתיכות שוות · כשמחברין אותן יחד מתחברות וניכרות ונראות שהיו כולן מדג אחד: ומי איכא דשרי כה"ג באתרא דשכיחי קלפי · די"ל שמא דגים טהורין וטמאין יש וקשקשים מן הטהורין באו: ואנא לא מיסר אסרינא · לאכול גופן משום קליפי דמישתכחי בארבא ורב אשי קאמר לה: דקאמר לי רב פפא · דשרנהו רב הונא: עריבה · ספינה קטנה: כולן מותרות · דכי היכי דהואי בהך הואי נמי בכולהו ואזלו לעלמא: מתלתא קראי · מג' חכמים גדולים שהם כדיי לסמוך עליהם כעל המקרא: דמן בירי · מקום: עוברן · ביצים שלהן: משריץ · דג עצמו במעי אמו: זה משריץ מבחוץ · דג טהור לאחר שהוטלה ביצתו משרצת (ג) ועומדת מאליה בחול אבל דג טמא משריץ מבפנים במעי האם לאחר שנגמרין ביציו במעיו: סימני ביצים · של עוף טהור: *שכודרת · מבוכה שרחבה בראשה אחד והולכת ומקצרת ונמשכת: ועגולגלת · עגולה מצידיה ומגלגלת דאין צידיה רחבים: ראשה אחד כד · רחב פלטר"א בלע"ז כלומר עשוי ככד שרחב מתחתיו בית מושבו: חלבון · אלבוס"ל: חלמון · מויז"ל: ביצת השרץ · צב והלטאה מטילי ביצים הן צב הוא כוכוריי"ל בלע"ז הדומה לצפרדע ונפקא מיניה דאם ריקמה וניקבה מטמאה במגע בשחיטת חולין (דף קכו:): והתניא

גמרא

שוטטות בו השתא כילבית אחת אמרת שרי שתי כילביות מבעיא לא קשיא כאן בפתוחות כאן בסתומות איתמר רב הונא אמר עד שתהא ראש ושדרה ניכר רב נחמן אמר או ראש או שדרה מתיב רב עוקבא בר חמא *ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת אמר אביי כי תניא ההיא בארא' ופלמודא דדמו רישייהו לטמאים אמר רב יהודה משמיה דעולא מחלוקת לטבל בצירן אבל בגופן דברי הכל אסור עד שיהא ראש ושדרה ניכר אמר ר' זירא מריש הוה מטבילנא בצירן כיון דשמענא להא דאמר רב יהודה משמיה דעולא מחלוקת לטבל בצירן אבל בגופן דברי הכל אסור עד שיהא ראש ושדרה ניכר בצירן נמי לא מטבילנא אמר רב פפא הלכתא עד שיהא ראש ושדרה ניכר של כל אחת ואחת מיתיבי *התיכות שיש בהן סימן בין בכולן בין במקצתן ואפילו באחד ממאה שבהן כולן מותרות ומעשה בעובד כוכבים אחד שהביא גרב של חתיכות ונמצא סימן באחת מהן והתיר רשב"ג את הגרב כולו תרגמה רב פפא כשחתיכות שוות א"ה מאי למימרא מהו דתימא ניחוש דלמא אתרמי קמ"ל ההוא ארבא דצחנתא דאתי לסיכרא נפק רב הונא בר חיננא וחזא ביה קלפי ושרייה א"ל רבא ומי איכא דשרי כה"ג באתרא דשכיחי קלפי *נפק שיפורי דרבא ואסר שיפורי דרב הונא בר חיננא ושרי א"ר ירמיה מדפתי לדידי אמר לי רב פפי כי שרא רב הונא בר חיננא בצירן אבל בגופן לא אמר רב אשי לדידי אמר לי רב פפא כי שרא רב הונא בר חיננא אפי' בגופן ואנא לא מיסר אסרינא דקאמר לי רב פפא ולא מישרא שרינא דהא אמר (לי) רב יהודה משמיה דעולא מחלוקת לטבל בצירן אבל בגופן דברי הכל עד שיהא ראש ושדרה ניכר של כל אחד ואחד יתיב רב חיננא בר אידי קמיה דרב אדא בר אהבה ויתיב וקאמר עובד כוכבים שהביא עריבה מלאה חביות ונמצאת כילבית באחת מהן פתוחות כולן מותרות סתומות היא מותרת וכולן אסורות א"ל מנא לך הא (א) מתלתא קראי שמיע לי מרב ושמואל ורבי יוחנן אמר רב *ברונא אמר רב קירבי דגים ועוברן אין נקחין אלא מן המומחה רמי ליה עולא לרבי דוסתאי דמן בירי מדקאמר רב קירבי דגים ועוברן אין נקחין אלא מן המומחה מכלל דדג טמא אית ליה עובר ורמינהי *דג טמא משריץ דג טהור מטיל ביצים סמי מכאן עוברן א"ל רבי זירא לא תיסמי תרוייהו מטילי ביצים נינהו אלא זה משריץ מבחוץ וזה משריץ מבפנים למה לי מומחה לבדוק בסימנין דתניא *כסימני ביצים כך סימני דגים סלקא דעתך סימני דגים סנפיר וקשקשת כתיב בהו אלא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים ואלו הן סימני ביצים כל שכודרת ועגולגלת ראשה אחד כד וראשה אחד חד טהורה ב' ראשיה חדין וב' ראשיה כדין טמאה *חלמון מבחוץ *וחלבון מבפנים טמאה חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים טהור הלבון והחלמון מעורבין זה בזה זו היא ביצת השרץ אמר רבא כשנימוחו ולרבי דוסתאי דמן בירי דאמר סמי מכאן עוברן והתניא

תוספות

כאן בפתוחות כאן בסתומות · פ"ה דבפתוחות לא סגי בחדא דאיכא למימר מעלמא נפל ביה והקשה הר"ר אפרים (*מדתני) בסמוך עובד כוכבים שהביא עריבה מלאה חביות ונמצאת כילבית באחת מהן פתוחות כולן מותרות אלמא בפתוחות תלינן לקולא דאמר כי היכי דהואי בהך הוה באחריני אלא לעלמא אזלו וע"ק אי חיישינן דמעלמא נפל בה שתים נמי ניחוש דלמא העובד כוכבים הניחם שם לכך היה מפרש הר"ר אפרים להפך בפתוחות סגיא בחדא דאיכא למימר אחריתי אזלא לעלמא וליכא למיחש שמא העובד כוכבים הניח שם דאדרבה לקולא תלינן אבל בסתומות צריך שתים מיהו יש ליישב פ"ה דשאני התם שנמצאו שתים כילביות באחת מן החביות אבל הכא אין נמצא כאן שום חבית להכשר כהלכתו ולכך יש לפסול בפתוחות: ובדגים כל שיש לו סנפיר וכו' · פ"ה משמע שאין הכשר בדגים בדבר אחר וקשיא לתרוייהו ותימה דא"כ כי משני באותם דדמו רישייהו לטמאים פירוש ולאותם הולכך סנפיר וקשקשת ומה תירץ אליבא דמ"ד או ראשו או שדרו ולבדוק בשדרה דכל דג טמא אין לו חוט השדרה לכך נראה דמשדרה לא פריך מידי והא דלא חשיב ליה תנא בהדי סנפיר וקשקשת היינו משום דסימני גוואי לא קא חשיב: מחלוקת בצירן אבל בגופן לא · וא"ת והא צירן נמי איסור דאורייתא *כדאמרינן (חולין דף קיב:) הטמאים לרבות צירן ורוטבן וי"ל דודאי דאורייתא צירן אסור מיהו צירן בטיל ברוב וגופן לא בטיל דבריה לא בטילה: וחזא ביה קלפי ושרייה · ומיירי כגון שלא היה שם אלא מין אחד ומאן דאסר היינו משום דשכיחי בה קלפי מעיקרא: נמצאת כילבית · פירוש הכשר כילבית היינו שתים בפתוחות לפרש"י דלעיל ולפי' הר"ר אפרים שתים בסתומות: אמר רבא כשנימוחו · תימה אמאי לא משני קסבר סימני עוברי דגים לאו דאורייתא ולכך אין לבדוק בסימנים דה"נ משני פרק אלו טרפות (חולין דף סד. ושם) גבי סימני ביצים דלאו מדאורייתא ניהו דקא פריך ולבדוק בסימנים ומשני סימני ביצים לאו מדאורייתא ואור"ת דס"מ מהכא סימני עוברי דגים דאורייתא ולכך יש להתיר הבורבוטש אע"ג דאין אנו מוצאין בהם קשקשים דהא יש בהם סימנים ועוברים מיהו יש לדחות לעולם אימא לך סימנים לאו דאורייתא והא דלא שני הכא משום דאכתי תיקשי דאין נקחין אלא מן המומחה משמע דאין שום צד היתר ליקח שלא מן המומחה ואין זה דאם לא נימוחו שהסימנים ניכרים ואומר של דג פלוני טהור דהשתא איכא תרתי לטיבותא וכה"ג נקחים אף שלא מן המומחה כדאמרי' התם (דף סג:) גבי ביצים דלוקחין מהן כשאומר של עוף פלוני טהור לכך הוצרך לתרץ כשנימוחו כך דקדק ר"י וא"ת דאכתי לאו מילתא פסיקתא היא דהא אם אמר אני מלחתים נאמן אף שלא מן המומחה ויש לומר דדבר זה לא שכיח ברוב מוכרים שיהיו בשעת מליחה ורבינו יהודה הקשה על פר"ת דאי סימני *דגים דאורייתא אם כן תלי תניא בדלא תניא דקאמר כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים ועוד הקשה מן הירושלמי דפירקין נתן בר רבא אמר קמיה שמואל ידע אנא מפרשא בין עוברי דגים טהורים לעוברי דגים טמאים טמאים עוברי דגים עגולים טהורים ארוכים *אמי ליה הדא סלפותא א"ל כזה מהו פירוש הראה לו עובר של דג טהור וא"ל טמא א"ל לא בית לי דאמרת על טהור טמא אלא סופך לומר על טמא טהור משמע דיש עוברי דג טמא דומין לשל טהור כמו בביצים דאיכא דטורבא דדמיא ליונה אלמא סימנים לאו דאורייתא ואין לסמוך על סימני עוברי דגים מיהו אין לאסור הבורבוטש כי אמת הוא שיש לו במים ומשירן בשעה שעולה מן המים: ה"ג

רבינו חננאל

הא דתנן בדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת אוקימנא מיני דגים ששמן בארא' ופלמירא שראשם דומה לראש דגים טמאין אבל שאר דגים לכולי האי לא חיישינן: אמר רב פפא טרית שאינה פרופה הלכתא עד שיהא ראש ושדרה של כל אחד ואחד ניכר ואם לאו אפילו לטבול בצירן אסור · ומותבינן עליה חתיכת דג שיש בה סימן בין בכולה בין במקצתה אפילו אחד במאה כולן מותרות · ומעשה בעובד כוכבים שהביא גרב מלא חתיכות בצירן ונמצא סימן באחד מהן והתיר רשב"ג את הגרב כולו ומשני רב פפא בשחתיכות שוות פי' כשניתן חתיכה על חברתה מתראה דג שלם ומקשינן אי הכי מאי למימרא ופרקינן מהו דתימא ניחוש דלמא אתרמויי אתרמי ליה קמ"ל דלא חיישינן: ההוא ארבא דצחניתא דאתאי לסיכרא חזי קילפי שהן קשקשין רב הונא בר חיננא שרא ליה אמר רבא מי איכא דשרי כי הא מלתא באתרא דשכיחי קילפי נפקי שיפורי דרבא ואסיר שיפורי דרב הונא בר חיננא ושארי' ואסיקנא אמר רב אשי אנא לא אסרנא ולא שרינא בין בגופן בין בצירן וקיימא לן כרב אשי דהוא בתראה: יתיב רב אדא בר אהבת וקאמר עובד כוכבים שהביא עריבה מלאה חביות ונמצאת כילבית באחת מהן פתוחות כולן מותרות כמאן דמערבן דמו וכולן כחדא חשיבי סתומות היא מותרת וכולן אסורות אמר ליה מנא לך הא אמר ליה מרב ושמואל ור' יוחנן · אמר רב ברונא אמר רב קרבי דגים ועוברן אינן נלקחין אלא מן המומחה ומקשינן למימרא דג טמא משריץ דג טהור מטיל ביצים ופרקינן תרוייהו מטילי ביצים נינהו מיהו טמא משריץ מבפנים דג טהור מטיל ביצים ומשריץ מבחוץ ולמה לי מומחה נבדוק בסימנין דתניא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים ובסימני ביצים תנינן כל שכודרת ועגולגלת ראשה אחד חד וראשה אחד כד כלומר רחבה

עין משפט נר מצוה

[נ"ל מדאמר]

קפו א מיי' פ"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה כג ועיין כמ"מ סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן פג סעיף ו:

קפז ב מיי' שם סמג שם טוי"ד סי' קיד:

קפח ג מיי' שם פ"א הלכה כד סמג שם טוש"ע י"ד סימן פג סעיף א:

קפט ד מיי' שם פ"ג הלכה כג סמג שם טוי"ד סימן קיד:

קצ ה ו מיי' שם הלכה כד סמג שם טוש"ע י"ד סימן פג סעיף ד:

קצא ז מיי' שם הלכה כג טור ש"ע שם סעיף ו:

קצב ח מיי' שם הלכה כ טוש"ע שם סעיף ז:

קצג ט מיי' שם טוש"ע שם סעיף ח:

קצד י מיי' שם הלכה יח סמג שם טוש"ע י"ד סימן פו סעיף א וסימן פג סעיף ח:

מסורת הש"ס

[נדה לו:]

חולין נט.

[תוספ' פ"ס]

[נ"ל שכודרת כבה"ג עי' תוס' חולין סד ע"א ד"ה שכודרת]

[גיר' רא"ש כהנא]

[בכורות ז:]

חולין סג: ע"ש

[חלמון וחלבון גר' בערוך בה' תמת כס']

[נ"ל עוברי דגים]

הגהות הב"ח (א) גמרא מנא לך הא א"ל מתלתא: (ב) רש"י ד"ה בצירן נמי לא מטבילנא: (ג) ד"ה זה משריץ וכו' משרצת ונולדת מאליה (בחול) תא"מ ונ"ב יש מגיהין כחום:

גליון הש"ס תוס' ד"ה מחלוקת וכו' כדאמרינן הטמאים · עיין בתוס' חולין שם וצ"ע ועיין בכורות דף ו ע"ב תוס' ד"ה לאסור [ועי' פ"מ יו"ד סימן פ"ג]:

והתניא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים לאו תרוצי (א) מתרצת לה כך סימני קירבי דגים והיכי משכחת בסימני קירבי דגים שיהא כד וחד משכחת לה בשילפוחא אם אין שם מומחה מאי אמר רב יהודה *כיון דאמר אני מלחתים מותרין רב נחמן אמר עד שיאמר אלו דגים ואלו קירביהן אורי ליה רב יהודה לאדא דיילא כיון דאמר אני מלחתים מותרין: ועלה ישל חילתית: פשיטא לא נצרכה אלא לקרטין שבו מהו דתימא ניחוש דלמא מייתי ומערב ביה קמ"ל דהא אישתרוקי היא דאישתרוק ואתא בהדה: וזיתי גלוסקאות המגולגלין: פשיטא לא נצרכא אע"ג דרפי טובא מהו דתימא חמרא רמא בהו קמ"ל הני מחמת מישחא הוא דרפו: ורבי יוסי אומר שלחין אסורין: היכי דמי שלחין א"ר יוסי בר חנינא כל שאוחזו בידו וגרעינתו נשמטת: החגבין הבאין כו': ת"ר *החגבין והקפריסין והקפלוטות הבאין מן האוצר ומן ההפתק ומן הספינה מותרין הנמכרין *בקטלוזא לפני חנוני אסורין מפני שמזלף יין עליהן וכן *יין תפוחים של עובדי כוכבים *הבאין מן האוצר ומן ההפתק ומן הסלולה מותרין הנמכר בקטלוזא אסור מפני שמערבין בו יין ת"ר פעם א' חש רבי במעיו אמר כלום יש אדם שיודע יין תפוחים של עובדי כוכבים אסור או מותר אמר לפניו ר' ישמעאל ב"ר יוסי פעם אחת חש אבא במעיו והביאו לו יין תפוחים של עובדי כוכבים של ע' שנה ושתה ונתרפא אמר לו כל כך היה בידך ואתה מצערני בדקו ומצאו עובד כוכבים אחד שהיה לו שלש מאות גרבי יין של תפוחים של ע' שנה ושתה ונתרפא אמר ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים: וכן לתרומה: מאי וכן לתרומה אמר רב ששת וכן לכהן החשוד למכור תרומה לשם חולין לפניו הוא דאסור אבל הבא מן האוצר ומן ההפתק ומן הסלולה מותר אירתותי מירתת סבר שמעי ביה רבנן ומפסדו לי' מינאי:

הדרן עלך אין מעמידין

כל הצלמים אסורין מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור רבן שמעון בן גמליאל אומר אף כל שיש בידו כל דבר: **גמ'** אי דנעבדין פעם אחת בשנה מאי טעמא דרבנן א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן במקומו של ר"מ היו עובדין אותה פעם אחת בשנה ור"מ *דחייש למיעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום ורבנן דלא חיישי למיעוטא לא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו [א] אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ובעומדין על פתח מדינה שנינו

אמר

רש"י

והתניא כסימני ביצים וכו' · אלמא יש לדגים עוברין: והיכא משכחת לה בסימני קירבי דגים כד וחד · (ב) ובבני מעיים עשוין כזה ענין: בשילפוחא · משיא"ה של דג שמליאה רוח: אין שם מומחה מאי · כסימנוהו העוברין קבעי לה: אני מלחתים · הדגים וראיתי שדגים טהורין הן ומהן הוצאתי קרביים הללו: אלו דגים · שיראה לו הדגים עצמן אבל באני מלחתים לא מהימן דשמא לא בקי בהן: דיילא · שמש רגיל להיות שכיר לעושה סעודה לתקן תבשילין: לקרטין שבו · הדבוקין בעלין או שנשברו בכלי דלמא אייתי קרטין אחריני דאיפסיק בסכינא ועריב בהני: אישתרוקי אישתריקו · ומן העלין לכלי עצמן אישתרוקי בשמטו: דרפי טובא · מגולגלין ביותר ובלע"ז מול"ש וגרעינתם נשמטת (ג) דכיון דרפי כולי האי אמרא רמא בהו: שלחין · שמשתלחין גרעינין מעצמו: קפריסין · קפלוטות מבושלין וכבושין במכבש ומתקיימין ואין בהן משום בשולי עובדי כוכבים דנאכלים חיין ולא משום גיעול דטעם הגיעול פוגמו ולא משביחו: מן ההפתק · מקום כינוס שהן צבורין שם זה על זה ובלע"ז פיל"ח: קטלוזא · שוק: תרומה · אין דמיה יקרים שאינה ראויה אלא לכהנים: ומפסדו מינאי · יפקירו את כל האוצר:

הדרן עלך אין מעמידין

כל הצלמים אסורין · בהנאה: כדור · פילוט"א ובגמרא מפרש דהני ודאי נעבדין דמשום חשיבותא אשקלוה להנך חפצי בידייהו: **גמ'** מ"ט דרבנן · מדלא קתני וחכמים אומרים אינו נעבד אלא מי שיש בידו וכו' מכלל דסבירא להו דנעבדים: אנדרטי · כשהמלך מת עושין צורתו בפתח השער לזכרון והתם קאסר רבי מאיר דאגב חשיבותא פלחי ליה: בעומדין על פתח המדינה שנינו · בהנהו קאסר רבי מאיר דחשיבי להו:

מי

תוספות

ה"ג **אוצר** הפתק ספינה וזו אף זו קתני שאוצר מתקיים יותר מהפתק והפתק יותר מספינה: הדרן עלך אין מעמידין

כל הצלמים · רשב"ג אומר אף כל שיש בידו כל דבר · בגמ' מפרש טעמא דר"מ משום דחייש למיעוטא וגזר שאר מקומות אטו אותו מקום ורבנן דלא חיישי למיעוטא לא גזרי ומשמע מהכא דרשב"ג נמי לא חייש למיעוטא ופליג אדר"מ ותימה דא"כ קשיא דרשב"ג ארשב"ג וקשיא הלכתא אהלכתא דרשב"ג דהכא לא חייש למעוטא ובפרק אם לא הביא (שבת דף קלה: ושם) תנן רשב"ג אומר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל הא לא שהה כגון (שנטרף) או שאכלו ארי הוי נפל אע"ג דרוב נשים אינן מפילות אלמא חייש למיעוט נפלין ותנן נמי פ"ג דבכורות (דף כג:) רשב"ג אומר הלוקח בהמה מניקה מן העובד כוכבים פטורה מן הבכורה דלא מרחמא אלא אם כן ילדה משמע אבל מטעם חולבת לא דחלב אינו פוטר דחיישינן למיעוט חולבות אע"פ שאינן יולדות והלכתא קיימא לן כרבנן דלא חיישי למיעוט דאמרינן פ"ק דחולין (דף יא:) ור"מ דחייש למיעוטא היכי אכל בישרא ומדלא קאמר היכי אכלינן משמע דקי"ל דלא חיישינן למיעוטא ואילו בבכורות ובנפל פסקינן כרשב"ג דחייש למיעוטא וי"ל דודאי רשב"ג לא חייש למיעוטא כדמשמע הכא והיא דנפל שאני דהוא מיעוט המצוי דנפלים שכיחי טובא ודאי יש לחוש כדאמרינן (יבמות דף קכא.) גבי ראוהו טפל למים שאין להם סוף או ראוהו גוסס דאשתו אסורה אע"פ שרוב גוססין למיתה וחיישינן למיעוטא מפני שהוא מיעוט המצוי והיא דבכורות מיירי שראינוה חולבת קודם לידה דודאי הוחזקה מן המיעוט אבל ודאי בשאר בהמות חלב פוטר וכן הלכה: **אי** דנעבדין פעם אחת בשנה מאי טעמייהו דרבנן · וא"ת דלמא בהא פליגי מר סבר דנעבדין ומר סבר אין נעבדין וי"ל דמשמע ליה דאפילו רבנן אית להו דנעבדין מדלא קתני וחכ"א אין נעבדין אלא מי שיש בידו וכו' וכן פ"ה: **ר"מ** גזר שאר מקומות אטו אותו מקום · וא"ת בפירקין דלעיל (דף לד:) גבי גבינת בית אונייקי לא גזר נמי ר"מ שאר מקומות ויש לומר דשאני התם דבאותו מקום נמי לא היו נשחטין לעבודת כוכבים כי אם המיעוט ולא הוה גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום הוי מיעוטא דמיעוטא אבל כאן במקומו של ר"מ היו כולם עובדין כל הצלמים וה"נ גזר ר"מ על הכותים מפני דמות יונה שמצאו בהר גרזים והיו כל בני המקום עובדין לה (חולין ו.): **אנדרטי** של מלכים · פ"ה צורת שלטון המת עושין לזכרון ור"ת פי' צורת שלטון החי עושין לכבודו וראיה לדבר מאנדרטי של נבוכד נצר* ועוד דאמר במדרש אדרייטוס קיסר הלך את ר' יהושע לטייל במדינה הראהו צורת צלמים שהיו עושין לכבודו: **ובאנדרטי** של מלכים שנינו · פ"ה ובההוא קאסר רבי מאיר דאגב חשיבותייהו פלחי להו ומפרש נמי בעומדין על פתח מדינה דחשיבי טפי משמע אבל בשאר צלמים לא אסר רבי מאיר וקשה דהא תנן (לקמן דף מא.) מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין ולשון מצא משמע בשוק או בשדה ואפילו למאי דמוקי לה שמואל לקמן בעומדים על בסיסן ופ"ה על בימות שלכן שם עובדין אותם לא נהירא דלשון מצא לא משמע כן אלא שיש להם בית מושב רחב ויכולין לעמוד לבדן (ד) וניכרים שלא נשתברו מצלם שלם ועוד קשה דהכא משמע דסתם אנדרטי של מלכים פלחי להו טפי ואדרבה בפרק כלל גדול (שבת דף עב:) משמע שאין סתמן לעבוד דקאמר אי דחזא אנדרטי וסגיד ליה אי דקבליה עליה וכו' לכך פי' רבינו תם דהכא קאי אהיתרא דרבנן וה"ק הא דשרו רבנן במתני' היינו דוקא באנדרטי של מלכים ובעומדין על פתח מדינה דבהנהו שרו רבנן דודאי לנוי עביד להו ורבי אלחנן מיישב פ"ה דודאי קאי ארבי מאיר ובשאר צלמים לא אסר והיא דלקמן דתבנית יד ותבנית רגל מיירי בשל כפרים והנהו ודאי אסורים אפילו לרבנן דודאי למיפלחינהו עבדי להו ובכך ניחא דכי דייק (ה) לה במילתיה *דרבי יוחנן הא צלמים עצמן אסורין וסתמא כרבי מאיר לא מצי למימר דסתמא כרבי מאיר מסיפא דתבנית יד ורגל דההיא אתיא אפילו כרבנן כדפרישית והא דמשמע בפרק כלל גדול (שם דף עב:) דאנדרטי אין סתמן נעבד לא איירי בשל מלכים אלא בשל שולטנות והכא מיירי בשל מלכים

רבינו חננאל

רחבה טהורה' שני ראשיה חדין שני ראשיה כדין טמאה · יפריק רבא היכא אמרו אין לוקחין אלא מן המומחה בשנימוחו ואינן ניכרין להיבדק' אין שם מומחה מאי' רב הונא אמר עד שיאמר אני מלחתים וכן אורי ליה רב יהודה לאדא דילא: ירושלמי נתן בר בא אמר קומי שמואל ידע אנא למפרש בין עוברי דגים טמאים בין עוברי דגים טהורין עוברי דגים טמאים עגולים עוברי דגים טהורין ארוכין אחוי ליה הדא סלפיתא מין דג שמו בלשון יון אל סלפה · אמר ליה כזה מהו · אמר ליה טמא אמר ליה לא ביש לי דאמרת על טהור טמא אלא סופך דאמרת על טמא טהור אין לוקחין מעי דגים וקרבי דגים אלא על פי מומחה ואם אמר אני מלחתים נאמן ומפרש בעוברי דגים טמאין ביציאתן נגמרית: ועלה של חלתית · ואמרינן פשיטא חלתית הוא דאסור משום דחתיך ליה בסכין ובלע ליה מן השמנונית של סכין · אבל העלין פשיטא דמותרין ופריק רבא לא נצרכא אלא לגרעין שבה מהו דתימא ניחוש דלמא מערב בהו מן החלתית עצמו קמ"ל אגב דשריק ליה מינתר נתר ולא מידביק: וזיתי גלוסקא המגולגלין פי' זיתים רכים ולחינורפוין מהו דתימא חמרא רמא בהו ואסירי קמ"ל מחמת שמנן הוא דרפו' ר' יוסי אומר השלוחין אסורין היכי דמי שלוחין כל שאוחזו בידו וגרעינתה נשמטת דכולי האי לא רפיא אלא אי יהיב בהו חמרא: ירושלמי הן סבכות הן פרעות הן רפפות הן רעלות הן אספגיות הן ספיות הן כוסות הן גומות היא מקום תחת הכוסית היא מקום הנחת החיכות הן זיתי גלוסקא הן זיתי מגולגלין · והשלוחין אסירין ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר מין הוא וחן נותנין בהן חומץ שיהו חולצין את גרעיניהן: והחגבין מן הסלילה אסורין שמולפין בהן יין מן האפותין מותרין (וכן בתרומה): ת"ר החגבין והקפריסין והקפלוטאות פי' הצלף וראשי חלפתות וכיוצא בהן הכבושין הבאים מן האוצר ומן האפותין ומן הספינה מותרין והנמכרין בסלילה לפני החנוני אסורין מפני שמולף עליהן וכן יין תפוחים הבאים מן האוצר וכו': פעם אחת חש רבי במעיו והביאו לו יין תפוחים של עובד כוכבים של שבעים שנה ושתה ונתרפא ואמר ברוך שמסר עולמו לשומרים: וכן בתרומה: פירשה רב ששת הכי וכן כה החשוד למכור תרומה לשם חולין מה שלפניו בחנות הוא דאסור דחיישינן דלמא מערב בהו תרומה אבל הבא מן האוצר ומן האפותין ומן הספינה מותרין מאי טעמא אירתותי מירתת סבר דלמא שמעי רבנן ומפסדי ליה לכוליה: הדרן עלך אין מעמידין: כל הצלמין אסורין מפני שנעבדין פעם אחת בשנה דברי ר"מ וחכ"א אינו אסור אלא מי שיש בידו מקל כו' · אוקמה רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן במקומו של ר"מ היו עובדין אותו פעם אחת בשנה · ורבי מאיר לטעמיה דחייש למיעוטא וכו' ופשוטה היא ובא רב יהודה ואמר באנדרטי של מלכים שנינו כלומר צורת אדם · ואמר רבי יוחנן בעומדין על פתח מדינה

עין משפט נר מצוה

קצה א מיי' פ"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה כ סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן פג סעיף ח:

קצו ב מיי' פי"ז שם הלכה כד סמג שם טוש"ע י"ד סימן קיד סעיף ח:

קצז ג מיי' שם הלכה יא טוש"ע שם סעיף ג:

א ד ה מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הל' ו סמג לאוין כב טוש"ע י"ד סי' קמא סעיף א:

[נ"ל שנטרף]

מסורת הש"ס

[תוספתא פ"ב]

[נ"ל בסלולא כך איתא בתוספתא וכן משמע בהרא"ש פ"ב דגרים סלים אבל בכרי"ף אי' בסלולה ופי' הר"ן סלים]

[לעיל לד: וש"נ]

[שכתבו תוס' בשם ר"ת לעיל ג. ד"ה שלא השחתוו]

צ"ל דר"ל רש"א

הגהות הב"ח

(א) גמ' לאו תרוצי קא מתרצית לה תריץ הכי כך סימני קירבי דגים: (ב) רש"י ד"ה והיכא וכו' כד וחד וכי בבני מעים וכו' הענין: (ג) ד"ה דרפי וכו' נשמטת הס"ד ואח"כ מ"ה מהו דתימא דכיון דרפי: (ד) תוס' ד"ה ובאנדרטי וכו' לעמוד לבדן ונראים שלא נשתברו מצלם שלם: (ה) בא"ד ובכך ניחא דכי דייק לקמן מתיובתא דר' יוחנן הא וכו' אפילו כרבנן כדפרישית · נ"ב [פי' דסיפא בשל כפרים] איירי וא"ה רישא דתני שברי צלמים מותרין דלא אצטריך דאפילו שברי עבודת כוכבים מותרין אלא לדיוקא הא צלמים עצמן אסורין לא אצטריך הך דיוקא אלא [לאורויי דסתמא] כר"מ דאי בשל כפרים מסיפא שמעי' לה דאפילו [תבנית יד ורגל] אסורין כ"ש צלמים שלמים אלא הך דיוקא לא אתא אלא [לאורויי דסתמא כר"מ] ובאנדרטי של מלכים ומה שקשה שיא גופא טעמא מאי [והשאר חסר]:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אמר רבב"ח · נ"ב גירסת הרמב"ם רבב"ח אמר ר' יוחנן בעומדין כו' ופליג על שמואל · אבל הרי"ף והרא"ש ושאר פוסקים מפרשים דלא פליגי · וכולם מפרשים דברי שניהם אף לרבנן דלא כרמב"ם (עמ"ש רבינו ביו"ד סי' קמ"א ס"ק ב'):

גליון הש"ס גמרא ור"מ דחייש למיעוטא · עיין מרדכי סוף חולין:

עין משפט
נר מצוה

ב א ב מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הלכה ו סמג לאוין כב טוש"ע י"ד סי' קמא סעיף א:

ג ג ד ה מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעי' ב

מסורת הש"ס

גדיל שם אומן כלילי עטרה מסר"ס

[תוספתא פ"ו]

אמר רבה מחלוקת בשל כפרים אבל בשל כרכים ד"ה מותרין מ"ט לנוי עבדי להו ודכפרים מי איכא למ"ד לנוי קעבדי להו דכפרים ודאי למיפלחינהו עבדי להו אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רבה מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים ד"ה אסורים: וחכ"א אינן אסורין וכו': מקל שרודה את עצמו תחת כל העולם כולו כמקל: צפור שתופש את עצמו תחת כל העולם כולו כצפור: כדור שתופש את עצמו תחת כל העולם כולו ככדור תנא *הוסיפו עליהן סייף עטרה וטבעת סייף מעיקרא סבור לסטים בעלמא ולבסוף סבור שהורג את עצמו תחת כל העולם כולו עטרה מעיקרא סבור גדיל כלילי בעלמא ולבסוף סבור בעטרה למלך טבעת מעיקרא סבור אישתיימא בעלמא ולבסוף סבור שחותם את עצמו תחת כל העולם כולו למיתה: רבן שמעון בן גמליאל כו': תנא אפילו צרור אפי' קיסם

בעי רב אשי תפש בידו צואה מהו מי אמרינן כ"ע זילו באפיה כי צואה א"ד הוא מיהו דזיל באפי כ"ע כצואה תיקו: **מתני'** המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרין מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שביוצא בהן נעבד: **גמ'** אמר שמואל אפי' שברי עבודת כוכבים והאנן תנן שברי צלמים ה"ה דאפי' שברי עבודת כוכבים והא דקתני שברי צלמים משום דקבעי למיתנא סיפא מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שביוצא בהן נעבד תנן מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שביוצא בו נעבד אמאי והא

רש"י

מי איכא למ"ד וכו' · מי שרו רבנן הא ודאי דכפרים למפלחינהו עבדי להו דבני כפר לא עבדי לנוי: תחת כל העולם כולו · לשון גנאי נקיט כלומר שרודה על כל: (*גדיל כלילי. אומן שם לי עטרה): אישתיימא · שליח הטשא חותם המשלחו:

מתני' הרי אלו מותרין · טעמא מפרש בגמ' דכי הוו שלימים ספק (א)לא עבדום ואת"ל עבדום אימור בטלים לכך שיברום הוי ספק ספיקא ולקולא: שכיוצא בהן נעבד · תבנית יד לבדה הן עובדין: **גמ'** אמר שמואל אפילו שברי עבודת כוכבים · לא תימא שברי צלמים דוקא משום דשמא לא עבדום מעולם אפי' כשהיו שלימין (ב)דאפי' שברי עבודת כוכבים שראינום שעבדום כשהיתה שלימה מותרין דכיון דנשברה שוב אין עובדין אותה: משום דקבעי למיתני סיפא כו' · דאי תנא עבודת כוכבים הוה אמינא דוקא (ג)עבודת כוכבים דמצא תבנית יד או תבנית רגל דאסורה אבל צלמים אפי' תבנית יד שרי להכי תנא ברישא צלמים למימר דאע"ג דשמא לא עבדום אפ"ה לשבר חשוב כגון תבנית יד חיישינן וכשעומדין על בסיסן כדמוקים ליה לקמן:

על

תוספות

ובהכי ניחא דנקט הכא באנדרטי של מלכים ולא קאמר באנדרטי סתם וכן משמע בירושלמי דשל מלכים נעבדין יותר דקאמר התם אם דבר ברי שהוא של מלכים ד"ה אסור אם דבר ברי שהוא של שולטנות ד"ה מותר אלא אנן קיימין בסתם ר"מ סבר סתמן של מלכים וחכ"א סתמן של שולטנות ולפר"ת קשה קצת דכי קאמר לקמן סתמא כר"מ ה"מ למימר סתמא אפילו כרבנן שהרי לא התירו אלא אנדרטי:

אמר רבה מחלוקת בשל כפרים וכו' · לפום ריהטא משמע דמוקי פלוגתייהו דר"מ ורבנן בגזרת שאר מקומות אטו אותו מקום והכי פירושו מחלוקת בשל כפרים שהן נעבדין במקומו דגזרינן בכל הכפרים אטו אותו מקום דאף על גב דשאר מקומות לא פלחי להו אלא לנוי עבדי להו אסירי ורבנן לא גזרי שאר מקומות דכפרים אבל בשל כרכים דברי הכל מותרים בכל הכרכים דבכולהו לא עבדי להו אלא לנוי בעלמא ולא גזרינן כרכים אטו כפרים אבל ק"ק הלשון דפריך ושל כפרים מי איכא למ"ד דלנוי עבדי להו ומאי פריך הא ודאי דבין לר"מ בין לרבנן כפרים של שאר מקומות עבדי להו לנוי ולא אסר בהו ר"מ אלא משום דגזר אטו של שאר מקומות ועוד קשה הא דקאמר אבל של כרכים ד"ה לנוי עבדי להו משמע התם מודו תרוייהו דלנוי עבדי להו הא בשל כפרים פליגי אי עבדי לנוי אי למפלחינהו וליתיה דכולהו מודו דבמקומו של ר"מ עבדי להו למפלחינהו והכי ה"ל למימר מחלוקת בשל כפרים ר"מ גזר שאר מקומות אטו אותו מקום ורבנן סברי לא גזרינן אבל בשל כרכים ודאי לנוי עבדי להו פירוש ומותרין בכל מקום ובכרכים אפילו במקומו של ר"מ דלנוי עבדי להו לכך נראה מחלוקת בשל כפרים דר"מ אסר להו בכל מקום דלמפלחינהו עבדי להו (ד)ורבנן שרו בכל מקום דסברי לנוי עבדי להו אבל בשל כרכים ד"ה לנוי בעלמא עבדי להו ומותר ופריך ושל כפרים מי איכא למ"ד לנוי עבדי להו כלומר היאך תעלה על דעתך להעמיד מחלוקתם בשל כפרים ויחלקו רבנן על רבי מאיר לומר דבכפרים לנוי עבדי להו הא ודאי למפלחינהו עבדי להו אלא אי אתמר הכי אתמר מחלוקת בשל כרכים דהנהו עבידי לנוי אלא ר"מ אסר בכל הכרכים (ה)דגזר רובא דשאר מקומות שאין נעבדין כלל אטו מקומות דנעבדין אף בכרכים פעם אחת בשנה ורבנן לא גזרי רובא אטו מיעוטא אבל בשל כפרים ד"ה אסורין דכולהו כפרים למפלחינהו עבוד: **ככדור** · שהעולם עגול כדאיתא בירושלמי שאלכסנדרוס מוקדון עלה למעלה עד שראה כל העולם ככדור ואת הים כקערה פי' ים אוקינוס שמקיף את כל העולם: **אמר** שמואל ואפילו שברי עבודת כוכבים מותרין · נראה לר"י כי שמואל שסובר שברי עבודת כוכבים מותרין °אית ליה נמי עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת כרשב"ל ורשב"ל דקאמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת אית ליה נמי דמלא שברי עבודת כוכבים מותרין ותרוייהו חד טעמא אית להו וכן משמע בסמוך דרבי יוחנן מותיב לרשב"ל ממתני' דהמוצא שברי צלמים הרי אלו מותרין משמע הא שברי עבודת כוכבים אסורין ומוכח מיניה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ורשב"ל אית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים משום דסבר עבודת כוכבים שנשתברה(ו) מותרת וה"פ דמילתיה דשמואל ואפי' שברי עבודת כוכבים כלומר לאו דוקא שברי צלמים שרי משום ספק ספיקא דאימור לא עבדום ואת"ל עבדום אימר בטלום אלא אף שברי עבודת כוכבים דודאי עבדוה מותרין דכיון דלא ידעי בודאי שנשתברה מאליה מותרת א"כ סתם שברים מותרין דרוב שבירותיה הוו ביטול דטפי שכיח שבירת עובד כוכבים או נשתברה מאליה משמיברה ישראל דודאי אמרי אילו שיברה ישראל לא היה מניחה שם אלא היה מבערה לגמרי מן העולם ופריך ליה תלמודא והאנן שברי צלמים תנן דמשמע דוקא(ז) צלמים דאיכא ספק ספיקא אבל לא שברי עבודת כוכבים דאי ס"ד שברי עבודת כוכבים נמי מותרין היה לו לשנות שברי עבודת כוכבים דהוו חידוש טפי אלא ודאי מדשבקינהו לשברי עבודת כוכבים ונקט שברי צלמים דוקא קתני ושברי עבודת כוכבים אסורים משום דודאי עבדוה ומי יימר דבטלוה ומסיק ה"ה דאף שברי עבודת כוכבים מותרין ואין לחלק בשברים והא דקתני שברי צלמים משום דקבעי למיתני סיפא מצא תבנית יד או רגל של צלמים אסורין והיטב יש לידע שברים של צלמים מדלא נקטי מידי בידייהו ואסורין לר"מ משום שאינם שברים גמורים כדמוקי לה שמואל בעומדין על בסיסן ואם נקט שברי עבודת כוכבים ברישא הוה אמינא דוקא תבנית יד ורגל דעבודת כוכבים אסורין מפני שכשהיתה שלימה היתה נעבדת תדיר והרבה הן שהיו משתחוים ליד או לרגל בפני עצמן כשהיו מחוברים הלכך גם כשנפרד לא נתבטל מאחר שהוא(ח) דבר שלם שעומד לגם על בסיסן אבל צלמים שאינן נעבדין אפי' לר"מ אלא פעם אחת בשנה ואיכא למימר שהיד והרגל שלא היו נעבדין לבדם אף במחובר כלל אם כן כשנפרדו נתבטלו לגמרי ומשום הכי נקט שברי צלמים וא"ת מ"מ היה לו להשמיענו היתר שברי עבודת כוכבים דכח דהיתירא עדיף וי"ל דכאן ודאי כח דאיסורא דתבנית יד ורגל דצלמים עדיף כי טעם גדול היה לנו להתיר כדפרשינן דמחזיקינן להו למבוטלין הואיל ואף בחיבורן לא היו נעבדין מעולם וכמה שלא (ט)שנאה כלל במשנתנו היתר שברי עבודת כוכבים לא הפסדנו כלום כי יש ללמדו ממשנתנו שאין לחלק כמו שפירש הטעם בדברי שמואל: **ה"ה** דאפי' שברי עבודת כוכבים וכו' · הא דלא משני הכא כמו שתירץ בסמוך על תיובתא דרבי יוחנן דמשני רשב"ל משום דאתי למידק הא צלמים עצמן אסורין וסתמא כר"מ דאותו תירוץ לא שייך כאן על מה שהקשינו לשמואל דשמואל אמתניתין קאי ומוקי לה כר"מ ואומר דלר"מ אע"ג דחידוש הוא דשברים מותר לאו חידוש הוא כ"כ בשברי צלמים(י) אלא ודאי דאף בשברי עבודת כוכבים עצמה מותרים דאיכא נמי כמה ספיקות כדפרישית ומקשינן ליה כיון דאף שברי עבודת כוכבים מותרים אמאי שבקינהו ונקט שברי צלמים דודאי אין לו להניח חידוש היתר שברים דאיירינן בהן להשמיענו חידוש איסור צלמים דלא איירינן מינייהו ומשום הכי קא משני דטוב לו להניח חידוש היתר עבודת כוכבים להשמיענו חידוש איסור בצלמים גופייהו בתבנית יד ורגל כדפרישית דדמיא לשברים אבל בתר הכי מוקי לה כרבנן א"כ שברי צלמים לגופייהו לא אצטריך כלל כאשר אפרש לקמן:

והא

(ז) בא"ד דמשמע דוקא שברי צלמים: (ח) בא"ד מאחר שהוא נראה דבר שלם שעומד על בסיסו כצ"ל ותיבת גלם נמחק: (ט) בא"ד וכמה שלא שנה כלל: (י) ד"ה ה"ה דאפילו וכו' כ"כ בשברי צלמים דאף שברי עבודת כוכבים עצמה מותרין כצ"ל ותיבות אלא ודאי נמחק:

רבינו חננאל

ואמר רבא מחלוקת ר' מאיר וחכמים באנדרטי העשוי בפתח מדינה דכרכים דרבנן סברי לנוי עברי ליה אבל בשל כפרים דברי הכל אסורין דלמיפלחינהו עברי להו וחכ"א אינו אסור אלא מי שיש בידו מקל או צפור או כדור מקל כלו' הוא רודה העולם כולו במקל · צפור שתופש העולם כולו בידו כתפישת צפור · כדור נמי שהעולם כולו בידו כמו כדור בידי אדם: תנא שהוסיפו עליהן מי שבידו סייף ועטרה וטבעת ותנא דידן סבר סייף כמו לסטים בעלמא ולבסוף ראו שאין כוונת עושיהם אלא שהורג העולם כולו בסייף שלו והעטרה היא עטרת מלכות' טבעת מעיקרא סבור אישתימא פירוש אישתימא אפוטרופא הממונה על האוצרות וחותם נקרא אישתימא ובסוף ראו כי כוונתם כי חותם על כל אדם מי למות מי לחיים תנא אפילו צרור אפי' קיסם: בעי רב אשי תופש בידו צואה מאי ועלתה בתיקו: המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרין אמר שמואל ואפילו שברי עבודת כוכבים מותרין' מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שביוצא

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אמר שמואל וכו' אית ליה נמי. עיין לקמן דף מט ע"ב תוס' ד"ה לא:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הרי וכו' דכי הוו שלימים ספק עבדום ספק לא עבדום: (ב) ד"ה אמר וכו' כשהיו שלימין אלא אפילו שברי וכו' כשהיתה שלימה שבריה מותרין: (ג) ד"ה משום וכו' דוקא בעבודת כוכבים הוא דמלא תבנית וכו' אסורין וכו' אפ"ה בשבר חשוב: (ד) תוס' ד"ה אמר רבה וכו' ורבנן שרו בכל מקום דסברי · נ"ב ולפי זה ה"מ למיפרך ס"ל למיתני וחכמים אומרים אינן נעבדין כו' אלמא [והשאר חסר]: (ה) בא"ד דגזר רובא דשאר מקומות · נ"ב ויש להקשות היאך מוכח דבגזור פליגי דלמא לא פליגי אלא [דלר"מ בשל] כרכים למפלחינהו עבדי להו בכל מקום ולרבנן כולהו לנוי עבדי להו וי"ל דא"כ קשה איפכא מי איכא למ"ד כולהו למפלחינהו עבדי להו ודאי נמי לנוי עבדי להו אבל כי אוקימנא דבגזור פליגי אתי שפיר דלכ"ע לנוי עבדי להו אלא דבמקומו של ר"מ נעבדין פעם אחת בשנה [והשאר חסר]: (ו) ד"ה אמר שמואל וכו' שנשתברה מאליה מותרת וה"פ: דאפילו וכו' כ"כ בשברי

תורה אור

והא שברים נינהו *תרגמה שמואל *בעומדין על בסיסן *אתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה רבי יוחנן אמר [ג]אסורה רשב"ל אמר מותרת רבי יוחנן אמר אסורה דהא לא בטלה °רשב"ל אמר מותרת מסתמא בטולי מבטיל לה מימר אמר איהי נפשה לא אצלה להההוא גברא מצלה ליה *איתיביה ר' יוחנן לרשב"ל °וראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות וגו' וכתיב °על כן לא ידרכו כהני דגון וגו' אמר לו *משם ראיה התם שמניחין את הדגון ועובדין את המפתן דאמרי הכי שבקיה איסריה לדגון ואתא איתיב ליה על המפתן איתיביה המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרין הא שברי עבודת כוכבים אסורין לא תימא שברי עבודת כוכבים אסורין אלא אימא הא צלמים עצמן אסורין וסתמא כר' מאיר ורבי יוחנן מדר"מ נשמע להו לרבנן לאו אמר ר' מאיר צלמים אסורין שברי צלמים מותרין לרבנן עבודת כוכבים נמי היא אסורה ושבריה מותרין הכי השתא התם אימר עבדום אימר לא עבדום ואת"ל עבדום אימר בטלום עבודת כוכבים ודאי עבדוה מי יימר דבטלה הוי ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי *ואין ספק מוציא מידי ודאי *והתניא [ד]חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות אפילו הן בני יומן הרי הן בחזקת מתוקנין והא הכא דוודאי טבילי ספק עשרינהו ספק לא עשרינהו וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי התם ודאי וודאי הוא דוודאי עשרינהו כדרבי חנינא חוזאה דאמר רבי חנינא חוזאה חזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו ואבע"א (מעיקרא לא טבילי) ספק וספק הוא [אפשר דעבד] *כדר' אושעיא דאמר [ה]מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר ואין ספק מוציא מידי ודאי והתניא *אמר ר' יהודה מעשה בשפחתו של

רש"י

על בסיסן · על כנן מקום המתוקן (א)לה כיון דאותביניהו התם ודאי פלחי להו : לא ידרכו כהני דגון על מפתן דגון · אלמא חשיבי להו שברים : משם ראיה · בתמיה : התם · לאו עבודת כוכבים שבורה קחשיבי לה דאינהו סבור כיון שראו אברים חשובין שלו על מפתן : שבקיה איסריה לדגון · גבורת ושררת הצלם עזבתו והלכה וישבה על המפתן(ב)איסריה שר שלו כמו איסריה דעניותא *(בשחיטת חולין בפרק כל הבשר (דף קה)) : וסתמא כר"מ · ואע"ג דאסר בצלמים מודה בשבריהן: ומקשי' ולרבי יוחנן *דקאמר הכא מודה ר"מ דשברי צלמים מותרין מדר"מ נשמע לרבנן דרבנן נמי שרו בשברי עבודת כוכבים דהא צלמים לרבי מאיר כעבודת כוכבים לרבנן נינהו ומדר"מ נשמע לרבנן דכי היכי דקאמר שברי צלמים מותרין ה"נ ודאי ס"ל לרבנן צלמים שיש בידן מקל או צפור דשבריהן מותרין וה"מ למימר מדרבנן נשמע לרבנן דהא אסרי צלמים שיש בידן מקל או צפור ומ"מ שבריהן מותרין והאי דלא קאמר הכי משום דלא חזינא בהדיא במתניתין דקא שרי שברי אותן צלמים שהן אסורין : לאו אמר ר"מ וכו' · לשון קושיא : הוי ספק וודאי · ספק להיתר וודאי אסור : אין ספק מוציא מידי ודאי · שהוחזק תחלה לאיסור : והא הכא דודאי טבילי · כיון שאנו רואין שנגמרה מלאכתן ודאי בחזקת טבל היו מיד : התם ודאי וודאי הוא · כי היכי דפשיטא לך שהיו טבל ה"נ פשיטא לך שעישרן החבר מיד שמוחזק בכך : ואב"א ספק וספק הוא · כי היכי דמספקא לן אם עישרן אם לאו נמי מספקא לן אם היו מעולם טבל אם לאו דאע"ג דנגמרה מלאכתן השתא ונתמרחו בכרי איכא למימר לא באו לכלל טבל מעולם : דעבד להו כרבי אושעיא · דהכניסה במוץ שלה ולא ראה פני הבית ואע"ג דטבל שלא ראה פני הבית מיתסר באכילת קבע והכא מחזקינן להו בחזקת מתוקנין ושרינן להו באכילת קבע אין כאן ספק מוציא מידי ודאי דאכילת קבע בדאורייתא לא אשכחינן ומדרבנן הוא דמיתסר והימנוה רבנן לחזקת חבר לתקנתא דידהו אבל אי הוה חזינן ליה דמרחינהו קודם שראו פני הבית ובאו לכלל טבל לא נפקי מו מידי ודאי עד דמעשרינהו קמן : ומכניסה · לאוצרו במוץ שלה ולא ימרחנה בכרי בגורן שבשדה דמירוח הוא גמר מלאכה והכנסתו לבית הוא קובעתו למעשר לאסור בו אכילת עראי כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פח.) וכיון דהכניסה קודם גמר מלאכה לא קבעה ליה לכך וכי מהדר להו וממרח להו בתוך הבית לא מקבעי דפני הבית הוא דקבעי ולא תוך הבית כדיליף התם מואכלו בשעריך ואפילו מירחו בשדה והכניסו דרך גגות וקרפיפות אמרינן בברכות (דף לה:) דלא מקבעי : כדי שתהא בהמתו אוכלת · להכי נקט בהמתו דבהמתו קחשיב ליה אכילת עראי וליכא אפילו איסורא דרבנן כדתנן במסכת פאה (פ"א מ"ו) מאכיל לבהמה לחיה ולעופות עד שימרח בכרי אלמא מאכל בהמה עראי קרי ליה דאילו גבי אדם אף על גב דלא נמרחו אסור לאכול קבע אלא עראי וגבי לא ראה פני הבית נמי בהמתו שריא אבל איהו אסור מדרבנן לאכול קבע אלא עראי אבל אי ראה פני הבית אפילו מאכל בהמה חייב במעשר דהא דתנן (דמאי פ"א מ"ג) הלוקח לזרע ולבהמה פטור בדמאי תנינן לה : מליק

תוספות

והא שברים נינהו · וא"ת בלא מלתיה דשמואל נמי תקשי רישא לסיפא רישא שברי צלמים מותרין וסיפא תבנית יד ורגל אסורין ויש לומר דאי לאו מלתיה דשמואל הוה אמינא שברי עבודת כוכבים אסורין וסיפא משמע שפיר בשברי עבודת כוכבים :

בעומדין על בסיסן · פ"ה על בימוס שלהן ולשון מלא קשיא דמשמע בשוק או בשדה לכך נראה לר"ת לפרש שיש להם בית מושב רחב שיושבין עליו לבדם ואינם נראים כשברים אלא נראה שכך הן מתחלה נעשים: **איתיביה** המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרין הא שברי עבודת כוכבים אסורין · נראה לפרש דהכי פריך הך משנה סתמא שנויה ור"מ לא הוזכר בה וא"כ טפל להעמיד אף כרבנן ובסתם צלמים שאין בידם כלום שנחלקו ר"מ ורבנן מיירי הכא והכי דייק בשלמא לר"מ דאסר צלמים עצמם הוצרך לשנות היתר בשברים אלא לרבנן השתא צלמים עצמם שרו שברים מבעיא אלא ש"מ למידק אתא הא שברים של עבודת כוכבים אסורין והשתא ליכא לשנויי כדשני לעיל ה"ה אפי' שברי עבודת כוכבים מותרין ומשום דקא בעי למיתני מלא תבנית יד וכו' דהך פירוקא לא שייך אלא אליבא דר"מ דאסר סתם צלמים אבל לרבנן עדיין הקושיא בדוכתה אמאי תני שברי צלמים אם לא לדקדק הא שברי עבודת כוכבים אסורין ומשני לא תוקמה כרבנן ותידוק הא שברי עבודת כוכבים אסורין אלא תוקמה כר"מ ותידוק הא צלמים עצמם אסורין אבל שברי עבודת כוכבים לעולם מותרין ומאחר שבא להשמיענו סתמא כר"מ אין להקשות מה שהקשינו לעיל לשמואל ליתני שברי עבודת כוכבים וכ"ש שברי צלמים דאי תנא שברי עבודת כוכבים לא הייתי יכולין לדקדק הא צלמים עצמם אסורין אלא הא עבודת כוכבים עצמה אסורה ובהא כו"ע מודו ואין להקשות מאחר דמוקי לה כר"מ לימא משום דבעי למתני סיפא כדשני לעיל כי נראה קצת דוחק(ג)בהיות כי בא לאשמועי' חידוש בשברים ומניח שברי עבודת כוכבים *)משום סיפא אבל השתא קאמר דלא בא לאשמועינן בשברים כלל ולא בא אלא לדיוק אבל אליבא דשמואל משמע דבא להודיע דשברים מותר כדפרישית לעיל :

מדרבי מאיר נשמע לרבנן · לפר"ת דפירש לרבנן דאסרי כל צלמים אף (ד)אין בידם כלום חוץ מאנדרטי עומד על פתח מדינה נראה דה"מ למפרך מרבנן גופייהו דלעולם בצלמים האסורים יש להחמיר בשבריהם כשברי עבודת כוכבים עצמה ולרבנן שבריהם מותרין דדבר ידוע הוא שאינם מחמירין יותר מר"מ וא"כ לימא מרבנן גופייהו נשמע דשברי עבודת כוכבים מותרין דהא צלמים אסורין שבריהם מותרין ה"נ עבודת כוכבים אסורה שבריה מותרין ובקונטרס נמי דקדק דה"מ למיפרך מרבנן גופייהו ומצלמים שיש בידם מקל או צפור ושבריהם מותרין אלא משום דלא חזינן בהדיא במתני' דשרו שברי צלמים שהן אסורין : **ואין** ספק מוציא מידי ודאי · בתמיה פי' ואין ספק היתר הרגיל מוציא מידי ודאי דאי בשאינו רגיל אפילו ספק איסור אינו מוציא מידי ודאי היתר כדמוכח בפ"ק דחולין (דף י.) גבי עור ספק פוגם וכו' : **חזקה** על חבר וכו' · בירושלמי קאמר תפתר בשמת בתוך הייסוב פירוש בייסוב הדעת : **ומכניסה** במוץ שלה · פי' שלא תראה (ה)בדגן פני הבית כדי שלא תתחייב במעשר דאמרינן (ב"מ דף פח.) אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית פירוש לאחר שנעשה דגן ואם הכניסה במוץ שלה אז יוכל לאכול עראי וכדתניא בתוספתא ובפרק קמא דבילה (דף יג.) מייתי לה הכנים שבלין לאכול מהם עיסה אוכל מהם עראי ופטור ואכילת בהמתו דנקט הכא משום דכל אכילת בהמה אפילו קבע שלה חשוב הוא עראי וכדאמרינן (פאה פ"א מ"ו) מאכיל לבהמה לחיה ולעופות עד שיתמרח בכרי אבל אם ראה פני הבית (ו)בדגן או אף במרוח בכרי או בשדה ואין דעתו להביאו לבית נקבע הוא למעשר ולא יוכל לאכול עראי ואף לא להאכיל בהמתו דהגאה של כלוי אסורה בטבל והתם תלינן בשמת הכניסה במוץ ואף על גב דמדרבנן אסור לאכול קבע אתי ספק מעשר ומוציא מידי ודאי דרבנן :

*) בס' ל"ם הגיה דצ"ל אלא משום סיפא

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ז מהלכות עבודת כוכבים הלכה ז ועיין בכ"מ סמג לאוין כב טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ג :

ה ב מיי' שם פ"ח הלכה יא סמג שם טוש"ע י"ד סימן קמו סעיף יא :

ו ג מיי' פי"ב מהלכות מעשר הלכה ג סמג עשין קלה :

ז ד מיי' שם פ"ג הל' ו סמג עשין קלא טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף פד :

רבינו חננאל

בתן נעבד ותוא שעומדין על כנם ואינם שבורין : איתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה רבי יוחנן אמר אסורה דלא ביטלה אדם ריש לקיש אמר מותרת כיון שנשתברה אמר בדעתיה איתי לא יכלה לשיזבי נפשה לאחריני משזבה ובפתמא מבטיל לה · ומותיב ר' יוחנן לריש לקיש והא ראש דגון ושתי כפות ידיו כרותות דנשתברה מאליה היא א) וביטלום ופריק ריש לקיש הא קא שבקו לדגון דאמרי שבקיה איסריה לדגון ואזיל ויתיב ליה אמפתן · ואתינן לפרושי דעתייהו דרבנן מכלל ד"ר מאיר' דרבנן סבירא ליה עבודת כוכבים אסורה שבריה מותרין קשיא לר' יוחנן. ומשני ר' יוחנן הכי השתא בשלמא צלמים ספק עבדום ספק לא עבדום ואם תמצא לומר עבדום אימור ביטלום אבל עבודת כוכבים דוודאי עבודה מי יימר דביטלוה הוי עבודתן וודאי וביטלום ספק ואין ספק מוציא מידי וודאי · ומקשינן ואין ספק מוציא מידי וודאי והתניא חבר שמת והניח מגורה מלשון נהרסו ממגורות והניח מגורה מלאה פרות וכו' ודברים פשוטין הן ובכמה מקומות פירשנו זה הענין וגם בפסחים ·

א) אולי צ"ל ולא ביטלום ופריק ריש לקיש הא קאי שבקי לדגון דאמרי דשבקיה וכו' כצ"ל ומפרש רבינו דמשם ראיה להיפך דמותרת ודלא כפירש"י ודו"ק ·

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה על בסיסן וכו' המתוקן להן דכיון : (ב) ד"ה שבקיה וכו' איסריה שר . נ"ב וכן פי' רש"י בסוריות דף יג ריש ע"ב : (ג) תוספות ד"ה איתיביה וכו' קצת דוחק לומר כי בא וכו' דבא להודיע דשברים מותר · נ"ב ועל כרחך צריך לשנויי התם דתני שברי צלמים משום סיפא כו' אע"ג דדוחק הוא כיון דלא אפשר לשנויי בגוונא אחרינא אבל הכא איכא לשנויי דלא אשמועינן בשברים כלל ועי' : (ד) ד"ה מדרבי מאיר וכו' אף אם אין בידם: (ה) ד"ה ומכניסה וכו' בדיגון פני הבית : (ו) באו"ד פני הבית בדיגון או אף וכו' והתם תלינן · נ"ב פי' התם נתבר שמת :

מסורת הש"ס

[לקמן מג.]

מעילה יד.

[נ"ל נערי פסחים קיא:]

ולרש"י דמותיב מודה דלר"מ כצ"ל · רש"א

[עי' תוס' לקמן מט: ד"ה לא דכ"ע]

[שבת כט: וש"נ]

פסחים ה: ט. (חולין י) נדה טו:

[ברכות לה. וש"נ]

[פסחים ט. נדה טו: תוספ' דאהלות פט"ו]

גליון הש"ס

גמ' רשב"ל אמר מותרת · עי' פסחים דף כו ע"ב תוס' ד"ה תנן :

של מציק אחד ברימון שהטילה נפל לבור ובא כהן והציץ(א) לידע אם זכר אם נקבה ובא מעשה לפני חכמים וטיהרוהו מפני שחולדה וברדלס מצוין שם והא הכא דודאי הטילה נפל ספק גררוהו ספק לא גררוהו וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי לא תימא הטילה נפל לבור אלא אימא *הטילה כמין נפל לבור והא לידע אם זכר אם נקבה הוא קתני ה"ק לידע אם רוח הפילה אם נפל הטילה ואת"ל נפל הטילה לידע אם זכר אם נקבה ואיבעית אימא כיון שחולדה וברדלס מצוין שם ודאי גררוהו איתיביה מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שביוצא בהן נעבד אמאי הא שברים נינהו הא *תרגמה שמואל בעומדין על בסיסן איתיביה *עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חברו וישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים אמאי תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה °אמר אביי שפחסה וכי פחסה מאי הוי והא תנן *פחסה אע"פ שלא חסרה בטלה הני מילי דפחסה עובד כוכבים אבל פחסה ישראל לא בטלה ורבא אמר לעולם כי פחסה ישראל נמי בטלה אלא גזרה *דלמא מגבה לה והדר מבטיל לה והוי עבודת כוכבים ביד ישראל וכל עבודת כוכבים ביד ישראל אינה בטלה לעולם איתיביה *עכו"ם שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהן דרכים וטרטיאות מותרות וישראל שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהן דרכים וטרטיאות אסורות אמאי תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה הכא נמי כדרבא איתיביה *עובד כוכבים ששיפה עבודת כוכבים לצרכו היא ושיפוייה מותרין לצרכה היא אסורה ושיפוייה מותרין °וישראל ששיפה עבודת כוכבים בין לצרכו בין לצרכה היא ושיפוייה אסורין אמאי תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה הכא נמי כדרבא איתיביה *רבי יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף היא נעשה זבל וכתיב °לא ידבק בידך מאומה מן החרם אמאי תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה הכא נמי כדרבא איתיביה רבי יוסי בן יסיאן אומר מצא צורת דרקון וראשו חתוך ספק עובד כוכבים חתכו ספק ישראל חתכו מותר ודאי ישראל חתכו אסור אמאי תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה הכא נמי כדרבא איתיביה *רבי יוסי אומר אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנבייה נושרת עליהן אמאי תיהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה שאני התם דעיקר עבודת כוכבים קיימת

והא

מציק · גברא אלמא וישראל הוה : והציץ בו · על שפת הבור לידע אם זכר : כהן · חכם ומורה הוראה הוה ונתכוין להורות לה ישיבת ימי הטומאה וימי טהרה : ברדלס · בלשון ארמי אפא : מצוין שם · וכבר אכלוהו או גררוהו לחור שלהן ולא איהל כהן זה על המת : כמין נפל · וספק ספיקא היא דשמא לא נפל היה אלא שפיר מלא רוח : לידע אם רוח הפילה · ולא תשב עליו ימי טומאה וטהרה אם נפל הפילה : ואם תמצי לומר וכו' · ואם יראה שהוא נפל עדיין יצין אם זכר אם נקבה : ודאי גררוהו · שחזקתן בכך והא ודאי הוא : שלו ושל חבירו · בין שניהן עובדין לירא' אחת בין שזה עובד לפעור וזה למרקולים והא דעבודת כוכבים מותרת ע"י ביטול נפקא לקמן (נב.) מנין לעובד כוכבים שפוסל עבודת כוכבים וכו' : שפחסה · הכה עליה ישראל בפטיש עד שנתמעכה צורתה אבל לא חיסרה כלום הלכך לא בטיל : והתנן · גבי עובד כוכבים פחסה אע"ג וכו' : הני מילי פחסה עובד כוכבים · דגלי דעתיה (ב) ומבזי ומבטל לה : אבל פחסה ישראל לא · דלא דמי לעבודת כוכבים שנשתברה מאליה דהתם אמר איהי נפשה לא מצלה וכו' אבל הכא קסבר עובד כוכבים לא קפדא עבודת כוכבים אפחיסה : ורבא אמר לעולם כי פחסה ישראל נמי · הוי ביטול מעליא : אלא · רבנן גזור דכל ביטול ישראל לאו ביטול גזירה דלמא מגבה לה וקני לה בהגבהה °דכל דבר הפקר כגון מציאה נקנית בהגבהה : אין לה בטלה עולמית · וטעונה גניזה כדילפינן בפרק [ר"י] (לקמן נב.) מוסס בסתר : מרקולים · יש עכו"ם שעובדין לגל של אבנים וקורין לה מרקולים וכל הבא זורק לה אבן והיא עבודתה : מותרת · שהרי ביטלו העובד כוכבים שסתר לגל : כדרבא · דלמא מגבה לה לכולה מרקולים ברישא והדר מבטל ליה וסותרו : לצרכו · שצריך לשפאין להסיק בשפאיה : היא ושפאיה מותרין · דהא בטלה עובד כוכבים (ג) ששיפה *[לצרכו] : לצרכה · ליפותה : ושפאיה מותרין · דמיזרק זריק להו ולא פלח להו : ישראל ששיפה עבודת כוכבים · של עובד כוכבים דאי של ישראל אפי' שיפה נמי עובד כוכבים היא ושפאיה אסורין דעבודת כוכבים דישראל לאו בת בטולי היא : תיהוי · הך דשיפה ישראל לצרכו כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה : שוחק וזורה לרוח · המוצא עבודת כוכבים של מתכת : אמרו לו אף היא נעשית זבל · כלומר הוא מתכוין לאבדה שלא יהנה ישראל ממנה וגם עתה יהנה ישראל ממנה שהרי השחקים נעשים זבל ונאמר לא ידבק בידך מאומה : צורת דרקון · סתמא לעבודת כוכבים כדתנן במתניתין (דף מב:) : ספק עובד כוכבים חתכו · והוי ביטול : ספק ישראל חתכו · ולא הוי ביטול : מותר · דתלינן בעובד כוכבים דהא ספק ספיקא הוא (ד) ושמא לא נעבד מעולם : אף לא ירקות · מתני' קתני זורעין תחתיה של אשירה ירקות בימות הגשמים שהצל קשה להן וכן לכל אילן קשה להן ואין נהנה ממנה אבל לא בימות החמה שהצל יפה להן ונמצא נהנה מאשירה · כל אשירה אילן הוא : רבי יוסי אומר אף לא ירקות בימות הגשמים · לפי שהנבייה נושרת על הירקות והוה לזבל ונמצא בעל הירק נהנה מן האשירה · נבייה הן העלין הנושרין מן האילן בימות הגשמים : דעיקר עבודת כוכבים קיימת · האילן לא בטל הלכך נבייה הנושרת ממנה אסורה :

דרך

של מציק אחד · פ"ה אנס ובתוספתא גרס מוסק פירוש מוסק זיתים : ובא כהן והציץ בו · אותו כהן שוטה היה דאפילו לקרובים אינו מטמא לנפלים דבעינן דומיא דאביו ואמו (כדאיתא בת"כ ועיין תוס' פסחים ונדה) : לידע אם זכר וכו' · ושפחה מטמאה בלידה* וכן משמע בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת דף קלה:) לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה זהו יליד בית נמול לשמונה וכללא דמלתא כל שאין אמו טמאה לידה אינו נמול לשמונה רישא דברייתא בור שמטילין בו נפלים טהור פירוש שרגילין להטיל בו נפלים ועלה מייתי מעשה בשפחתו של מציק : מפני שחולדה וברדלס מצוין שם וגררוהו לחורן · איבעית אימא הבור רה"ר וכגון שאינו עמוק עשרה ואפ"ה אין זה ספק טומאה ברה"ר אם לא גררוהו דמיירי בבור קצר שהיה ראשו ממלא פי הבור ואיבעית אימא דודאי בבור רה"י שהוא עמוק י' ואין לתמוה אפי' ודאי גררוהו ניחוש שמא גררוהו תחת רגליו וטומאה רצוצה בוקעת ועולה *דשאם חור שרצים *) יש בהן פותח טפח אי נמי י"ל דמיירי דבור קיימא ברשות היחיד ורגלי כהן ברה"ר : שהטילה כמין נפל · ול"ל שנבדק הבור קודם שהטילתו לתוכו כיון שרגילין להטיל בו נפלים : עובד כוכבים ששיפה וכו' · פי' וקשיא לרשב"ל וצריך לומר מדלא משני שאני התם דעיקר עבודת כוכבים קיים ש"מ דרשב"ל שרי אפילו בעיקר עבודת כוכבים קיים בשלא כדרך גדילתה וכן משמע בסמוך דאיהו גופיה מותיב לרבי יוחנן (לקמן ע"ב) מההיא דיתיז בקנה ואע"פ שעיקר עבודת כוכבים קיים : הכא נמי כדרבא · ל"ע בכל הני ודקארי לה מאי קארי לה פשיטא דלישני בהו כדרבא [ועי' היטב תוספות שבת מג. ד"ה כופה עליה ועוד שם קכג: ד"ה איתיביה אביי] : ספק עובד כוכבים חתכו ספק ישראל חתכו מותר · פי' הקונטרס דתלינן בעובד כוכבים דהא ספק ספיקא הוא (ה) ושמא לא נעבדו מעולם ויפה כוון דאי ס"ד דחשבינן להו ודאי נעבדין אם כן תקשי לרבי יוחנן גופיה אמאי מותר נהי נמי דליכא למיחש לנתכה מאליה דלא שכיחא חתוכה מאליה כמו שבורה מאליה ואם כן אין רוב חתיכות לאיסור כי היכי דאיכא בעבודת כוכבים רוב שבירות לאיסור אלא הכא פלגא ופלגא חשיב חתיכות עובד כוכבים להיתר וחתיכות ישראל לאיסור אפ"ה אין להתיר בכך דהא רבי יוחנן אית ליה דאפילו ספק היתר הרגיל אינו מוציא מידי ודאי איסור כ"ש הכא שאין רגילות כל כך בחתיכות דעובד כוכבים ואין כאן ספק היתר הרגיל ויש כאן ודאי איסור וא"ת בספק נעבד נמי תקשי סיפא ישראל ודאי חתכו אסור ומאי שנא משברי צלמים דמודי רבי יוחנן דמותרין (ו) מטעם ספק ספיקא ויש לומר דיש להתיר יותר בשברי צלמים לפי שיש לתלות שבירתם בעובד כוכבים יותר מבישראל שאם היה ישראל שוברה היה מבערה מן העולם וגם אם נשתברה מאליה שכיח טפי דעובד כוכבים מבטל לה כשמוצאה דמימר אמר איהי לא מצלה נפשה והשתא איכא תרי טעמא להיתירא אבל כשחתכו ישראל ליכא אלא חד טעמא להיתירא שיש לומר שמא כשימצאנה העובד כוכבים חתוכה יבטלנה ובהך טעמא לחודה אין להתיר לרבי יוחנן אף בספק נעבד :

והא

עין משפט נר מצוה

ח א מיי' פ"ט מהלכות טומאת מת הלכה יא:

ט ב מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הלכה ט סמג לאוין כב טוש"ע י"ד סימן קמו סעיף א: [ועי' תוס' יבמות עד: ד"ה ושפחה]

י ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

יא ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף א:

יב ה מיי' שם הלכה י טוש"ע שם סעיף ז:

יג ו מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעיף ב:

יד ז מיי' שם הלכה יב סמג שם:

טו ח מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף ו:

טז ט מיי' שם טוש"ע שם סעיף א:

יז י מיי' שם הלכה ו סמג שם טוש"ע י"ד שם סעיף יד:

כל זה מעין קושיא סוף והתירוץ חסר בתוספות וכנ"ל ויש לומר דגררוהו ואכלוהו קאמר א"נ י"ל כו' רש"א וע"ש:

*) ברש"א סגי' אין

רבינו חננאל

(סוגיא) ישראל שפחסה לעבודת כוכבים של עובד כוכבים כלומר רצף צורתה ואינה ניכרת כלל אלא כאילו טס בעלמא היא לא בימלה מ"ט גזרינן דלמא מגבה ליה ישראל וכיון דמגבה ליה קנאה וכי הדר מבטיל לה הוי לה עבודת כוכבים של ישראל ועבודת כוכבים ביד ישראל אין לה בטילה עולמית · תוב אקשי מן אבני מרקולים שהביא ישראל וחיפה בהן טרטראות כו' ומן ישראל ששיפה עבודת כוכבים ושנינן בכולהו גזרינן דלמא מגבה להו וקני להו בהגבהה והם עדיין בחזקתן וכיון דקנאם אע"ג דבתר הכי נשברו לא בטלי כדרבא דאמר עבודת כוכבים של ישראל לא בטלה לעולם · ומותבינן תוב אף לא ירקות פי' אין זורעין תחת האשירה ירקות בימות הגשמים מפני שהנביה פי' עלי האשרה נובלות על הירקות והוה להן לזבל ונמצאו הירקות גדילות מן העבודת כוכבים · ואמאי תיהוי זה הזבל שנפל מן האילן כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה · ופרקינן שאני התם דאשרה היא עיקרו של אילן קיימת·

הגהות הב"ח

(א) גמ' והציץ בו לידע: (ב) רש"י ד"ה הני מילי וכו' דמבזי: (ג) ד"ה היא וכו' עובד כוכבים כיון ששיפה: (ד) ד"ה מותר וכו' דשמא: (ה) תוס' ד"ה ספק וכו' דשמא לא: (ו) בא"ד מטעם ספק ספיקא· נ"ב פי' וה"נ איכא ספק ע"י העובד כוכבים חתוכה וספק אי נעבד:

[לעיל מא:]

לקמן נב:

[לקמן נג.]

[עי' תוספות לקמן סד: ד"ה משתברא]

לקמן נ. [תוספתא פ"ו ע"ש]

[לקמן מט: תוספתא פ"ו]

כ"ה בדפו"י

[לקמן מג: מח: פסחים כח.]

דברים יג

[לקמן מח:]

גליון הש"ס

גמ' אמר אביי שפחסה. עיין לקמן דף מד ע"א תוס' ד"ה כאן : רש"י ד"ה אלא וכו' דכל דבר הפקר. עי' מג"א סי' תקפ"ו סק"ט :

והא שיפויין דעיקר עבודת כוכבים קיימת וקתני לצרכה היא אסורה ושיפוייה מותרין *רב הונא בריה דרב יהושע אמר לפי שאין עבודת כוכבים בטלה דרך גדילתה איתיביה ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן *קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין בראשה של אשרה יתיז בקנה קס"ד כגון ששברה ממנו עצים וקינתה בהן וקתני יתיז בקנה הב"ע כגון דאייתי עצים מעלמא וקינתה בהן דיקא נמי דקתני גבי הקדש לא נהנין ולא מועלין אי אמרת בשלמא דאייתי עצים מעלמא היינו דקתני גבי הקדש לא נהנין ולא מועלין לא נהנין מדרבנן °ולא מועלין מדאורייתא דהא לא קדישי אלא אי אמרת ששברה עצים ממנו וקינתה בהן אמאי לא מועלין הא קדישי מידי איריא הכא בגידולין הבאין לאחר מכאן עסקינן וקא סבר אין מעילה בגידולין ורבי אבהו א"ר יוחנן מאי יתיז יתיז באפרוחין א"ל רבי יעקב לרבי ירמיה בר תחליפא אסברה לך באפרוחין כאן וכאן מותרין בביצים כאן וכאן אסורין אמר רב אשי ואפרוחין שצריכין לאמן כביצים דמו:

מתני' המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח רבן שמעון בן גמליאל אומר שעל המכובדין אסורין שעל המבוזין מותרין:

גמ' למימרא דלהני הוא דפלחי להו למידי אחרינא לא ורמינהי *השוחט לשום (א) ימים לשום נהרות לשום מדבר לשום חמה לשום לבנה לשום כוכבים ומזלות לשום מיכאל שר הגדול לשום שילשול קטן הרי אלו זבחי מתים אמר אביי מיפלח לכל דמשכחי פלחי מיצר ומפלחי הני תלתא דחשיבי ציירי להו ופלחי להו למידי אחרינא לנוי בעלמא עבדי להו מנקיט רב ששת חומרי מתנייתא ותני כל המזלות מותרין חוץ ממזל חמה ולבנה וכל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם וכל הצורות מותרות חוץ מצורת דרקון אמר מר כל המזלות מותרין חוץ ממזל חמה ולבנה (ב) הכא במאי עסקינן אילימא בעושה אי בעושה כל המזלות מי שרי והכתיב °לא תעשון אתי *לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום אלא פשיטא במוצא וכדתנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח אי במוצא אימא מציעתא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם אי במוצא פרצוף אדם מי אסור והתנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח צורת דרקון אין פרצוף אדם לא אלא פשיטא בעושה וכדרב הונא בריה דרב יהושע אי בעושה אימא סיפא כל הצורות מותרות חוץ מצורת דרקון ואי בעושה צורת דרקון מי אסיר והכתיב °לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב (ג) הני

דרך גדילתה · זה דרכה כל השנה להסיר עלין שלה ולגדל אחרים אבל שפאן עובד כוכבים דעתו לבטלן ולהשליכן: לא נהנין · דאסור מדרבנן: ולא מועלין · אם נהנה לא מעל מדאורייתא שיתחייב קרבן מעילה לקמן מפרש טעמא: יתיז בקנה · ישליך עלי (ד) הקנה במקל מן האילן *וישרפנה ויהנה מהם ולא יעלה על האשירה ויטלם דאם כן נמצא משתמש באשירה במקום סולם וזו היא הנאה *ממנו מן האשירה: וקתני יתיז בקנה · וישרוף עלי (ה) הקנה אלמא עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת: לא נהנין · מדרבנן דלמא אתו לאיתהנויי מעלי האילן דהקדש גופיה ובאשירה לא גזור משום דבדילי מינה: מידי איריא · כלומר מהא לא תסייעיה לר' יוחנן לעולם בשקינתה בעלי הקדש גופו ומשום הכי לא מועלין: דבגידולין הבאין · באילן אחר שהוקדש עסקי' והוא לא הקדיש אלא אילן וקסבר האי תנא אין מעילה בגידולין ומדרבנן הוא דאסירי וגבי אשירה נמי בשקינתה בעלי אשירה עצמן וקתני יתיז כרים לקים: ורבי אבהו א"ר יוחנן · מהדר לתרוצי לתיובתיה בשינויא אחרינא לעולם לא תוקמה בשינויא דחיקא דאייתי עלים מעלמא ואפילו הכי לא תילף מיניה היתר שברי עבודת כוכבים דהא דקתני יתיז בקנה אאפרוחין קאי לא אעלים ואיצטריך לאשמועינן דלא גזרינן התזת קנה שמא יעלה דרך האילן וריסא בעלים וקסבר אין מעילה בגידולין וגלי אהקדש דאסור מדרבנן וכ"ש לאשירה דמדאורייתא נמי אסירא תוספת יותר מעיקרה כדתנן במתני' גידעו ופיסלו לעבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף והשאר מותר והא דלא ערבינהו משום דלא מצי למיתני ליה ולא מועלין באשירה דהא לא שייכא בה דין מעילה וסיפא באפרוחין וגלי באשירה וה"ה להקדש וקסבר אין מעילה בגידולין: אסברה לך · מתני' אליבא דר' יוחנן: כאן וכאן · בין בהקדש בין באשירה מותרין דאין צריכין לאילן: בביצים כאן וכאן אסורי· שצריכין לאילן וגזור בה רבנן כעל אילן עצמו: **מתני'** צורת חמה · מזל חמה וכן לבנה ורבנן היא דאמרי (לעיל דף מ:) כל שאר צלמים מותרין ובגמ' מפרש מאי שנא הני: שעל המכובדים · שעל כלים מכובדים שתשמישן לכבוד ובגמ' מפרש לה: **גמ'** לשם הרים · לשר הממונה על ההרים: שילשול · תולעת אלמא אורחייהו למיפלחינהו ומסתמא נמי נגזור דלמא פלחינהו: אמר אביי מיפלח לכל דמשכחי פלחי (ו) ומספיקא לא גזור רבנן עלייהו דאם כן אין לך המותר: ציירי להו ופלחי להו · הלכך ציירי להו מיצר ומיפלח לצייר צורה כדי לעבדה להני תלת דחשיבי להו וכו': *דרקון · דומה לנחש: מנקיט חומרי · מלקט משניות החמורות לתרצן ואומרן בבית המדרש כדי שיתנו לבן לפרקן: מותרים · לקמן (דף מג:) מפרש מאי מותרין: ודגים לא קרי פרצוף אלא צורה: אילימא בעושה · והאי מותרין דקאמר מותר לציירן: אתי · בדמות העומדין אצלי: במוצא · ומותרין בהנאה קאמר: אלא פשיטא בעושה · דכל פרצופין כגון דחיה ובהמה מותר לציירן ואף על גב דשור ואריה ונשר פמשין של מעלה הן לא דמו דהתם ארבעתן יחד לגוף אחד והכא חד פרצוף והו לא חוץ מפרצוף אדם דאפילו לחודיה אסור: וכדרב הונא בריה דרב יהושע · דאמר לקמן בשמעתין* קרי ביה לא תעשון אותי כדמותי: [דף מג:] הני

והא שיפויין דעיקר עבודת כוכבים קיימת וכו' · תימה מאי קא פריך דלמא שאני התם דשיפה עובד כוכבים ולהכי שרי אף בעיקר עבודת כוכבים קיימת אבל הכא דשיפה ישראל או נשתברה מאליה אימא לך דאסורין היכא (דאיכא) [דעיקר] עבודת כוכבים קיימת וי"ל דהכי פריך והא שיפויין דעיקר עבודת כוכבים קיימת וקתני בשיפה עובד כוכבים דמותרין ואפי' שיפה ישראל נמי הוי שרי אי לאו גזרה דרבא כדמשני רשב"ל גופיה לעיל: **וקתני** יתיז בקנה · אלמא עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת והקדש היינו טעמא דאין מועלין מן התורה כדמוקי לה בסמוך בגידולין הבאין לאחר מכאן וקסבר אין מעילה בגידולין ופירש הקונטרס ולא יעלה על האשירה ויטלנו דא"כ נמצא משתמש באשירה ונראה דדוקא נקט יתיז בקנה שאפילו יכול ליטלו בידו בלא עליה על האשירה אסור כדי שלא יאמרו עכשיו הוא שובכן מן האשירה: **ורבי** אבהו אמר מאי יתיז לאפרוחים · פ"ה דמוקי לה בשברה ממנו עלים ויפה פירש לפי שיטת הספר שבכאן דקאי לשנויי דלא תילף מיניה היתר עבודת כוכבים מיהו במעילה פרק ולד חטאת (דף יז.) גרס בדר' אבהו לעולם דאייתי עלים מעלמא וקינתה בהם ומאי יתיז באפרוחים וכל הקן מותר גם העלים ובא להשמיענו שאם בא ליטול אפרוחים לא יטלם בידו שלא יעלה או יסמוך על האילן ויהנה ממנו ואיכא למימר דלא קשיא מידי לפ"ה דהכא דאתי כלישנא אחרינא דהתם: **בביצים** כאן וכאן אסורי· פירוש משום דצריכין לאילן וגזור בהו רבנן כעל האילן עצמו כפ"ה א"כ י"ל דגזור בהו רבנן דחיישינן שמא יעלה על האילן דחיים עלייהו פן יפלו: **המוצא** כלים ועליהם צורת דרקון · ה"ה דאפילו צורת דרקון לבדה אסורה אלא נקט על הכלים לרבותא דאפילו הכי פלחו להו: **יוליכם** לים המלח · פ"ה ורבנן היא דאמרי (לעיל דף מ:) כל שאר צלמים מותרים ולפי פירושו לא דק דהא אוקי רבי מאיר דאסר דוקא באנדרטי אבל שאר צלמים מותרים אם כן אפילו כרבי מאיר אתיא וכן פי' רשב"ם ולפי' ר"ת דאוקי אנדרטי אסריותא דרבנן אבל שאר צלמים כולי עלמא אסירי נ"ל דשאר צלמים שהן אסורים בשאינם על הכלים אבל בכלים כולהו לנוי עבדי להו לבד מהנך ולהכי פריך בסמוך פרצוף אדם מי אסור כלומר על הכלים מי אסור דלחודייהו הא אסרינן צלמים במתני' לכ"ע: **חומרי** דמתנייתא · פירש רשב"ס כללי דברייתא דהוי כמין חומר שקושר וכולל דברים הרבה בכלל אחד (ז) וניחא טפי מפרש"י:

יח א מיי' פ"ח מהלכות מעילה הלכה ב סמג עשין רי:
יט ב ג מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הל' יב סמג לאוין כב טוש"ע י"ד סימן קמב סעיף ח:
כ ד ה מיי' שם הלכה יב ופ"ח מהלכות מעילה הלכה ז ופ"ג הל"מ סמג שם ועשין רי טוש"ע י"ד שם:
כא ו מיי' פ"ח מהלכות עבודת כוכבים הל' ח סמג עשין כב טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ג:
כב ז מיי' פ"ב מהלכות שחיטה הלכה יד סמג עשין סג טוש"ע י"ד סימן ד סעיף ו:
כג ח מיי' פ"ג מהל' עבודת כוכבים הל' יא ועיין בהשגות ובכסף משנה סמג לאוין כב טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ד:
כד ט מיי' שם פ"ז הלכה ח סמג שם טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ג:
כה י מיי' שם פ"ג הל' יא סמג שם טוש"ע שם סעיף ד:

רבינו חננאל

והא שפאי עבודת כוכבים דעיקר העבודת כוכבים קיימת דקתני לצרכה פי' כדי לנויתה היא אסורה ושפאיה מותרין. ופריק (רבינא) [רב הונא] בריה דרב יהושע למה הזבל הזה אסור שכך גדילות ואילן להיות העלה שלו נובל בימות הגשמים ויוצאין חדשים תחתיהן ואין עבודת כוכבים בטילה דרך גדילתה. תו מותיב ריש לקיש לר' יוחנן קן שבראש האשירה יתיז בקנה קס"ד כגון ששיבר העוף עצים מן האשירה וקנתה בהן וקתני יתיז בקנה הקן כולו אלמא כיון שנשברה הותרה · ופרקינן כגון דאתיא עצים מעלמא וקננה בהן ור' יוחנן אמר מאי יתיז בקנה יתיז באפרוחין אבל לא הקן שהקן אסור הוא ופירשה ר' יעקב האפרוחין בין באילן של הקדש בין באשירה מותרין ביצים כאן וכאן אסורין אמר רב אשי ואפרוחין שצריכין לאמן כביצים דמו: מתני' המוצא כלים ועליהם צורת חמה או צורת לבנה או צורת דרקון יוליכם (להר) [לים] המלח. ומקשינן וכי אינן עובדין אלא לאלו בלבד והתניא השוחט לשום הרים לשום גבעות כו' ופריק רב יוסף ודאי עובדין לכל דבר אלא לצור צורה ולעובדה הני תלתא חשיבי להו וציירי ופלחי להו מידי אחרינא לא פרחי וציירי: מינקט רב ששת חומרי מתנייתא ותני כל המזלות מותרין חוץ מן מזל לבנה וחמה כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם כל הצורות מותרות חוץ מצורת דרקון' והוו בה רבנן רישא וסיפא אי אפשר לאוקמה בעושה דתניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות

ויקרא. ינב"ן
[נדפו"י אמר רב הונא בר' דרב יהושע לפי]
[מעילה יג: יד. כל הסוגיא ע"ש ונ"ש]
חולין מ. [תוספתא שם פ"ב]
ר"ה כד.
שמות כ
[שייך לעיל נמ:]
שם

הגהות הב"ח (א) גמרא ורמינהי השוחט לשום הרים לשום גבעות לשום ימים לשום נהרות לשום מדברות וכו' שילשול קטן הבים הרי אלו: (ב) שם חמה ולבנה במאי עסקינן כצ"ל ותיבת הכא נמחק: (ג) שם ואלהי זהב לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום הני אין: (ד) רש"י ד"ה יתיז וכו' עלי הקן במקל: (ה) ד"ה וקתני וכו' עלי הקן אלמא: (ו) ד"ה אמר אביי וכו' פלחי מיהו מספיקא וכו' אין לך דבר המותר הס"ד ואח"כ מ"ה מיצר ומיפלה לצייר וכו' דחשיבי להו וכו' הס"ד ואחר כך מ"ה ציירי להו ופלחו להו הלכך מספיקא גזור רבנן עלייהו הס"ד ואחר כך מ"ה מנקיט ואח"כ ד"ה מותרין לקמן מפרש מאי מותרין הס"ד ואח"כ מ"ה חוץ מצורת דרקון דומה לנחש ודגים לא קרי: (ז) תוס' ד"ה חומרי וכו' וניחא טפי מפרש"י · נ"ב וכר"פ חולין ריש דף קל"ח פי' רש"י גופיה חומרי מתנייתא חומר קשר ע"ש:

גליון הש"ס גמ' ולא מועלין מדאורייתא עי' מעילה דף ג ע"א ושם דף יא ע"ב תוס' ד"ה תורים ונ"ש:

רש"י

הני אין · שמשין שבמרום· אבל צורת דרקון אינה במרום שריוה: מניקה · אשה מניקה בן: סר אפיס· (ב)שסר ונעשה שר: והפיס את כל העולם · בשני רעבון והפיס כמו והפיס לעתו אלמא פרצוף אדם לרבי יהודה אסור: והוא דנקט גריוא וקא כייל· (ג)אסור על שם יוסף אבל פרצוף אדם גרידא שרי בהגלה: תורה אור

ציצין · תרגום של סנפיר לשון אחר כמו שערות: פרקיו · חליותיו: הלכה כר"ש · שאם אין לו ציצין מותר: בריבי · כלומר אדם גדול וכן קורין לו בכינוי: מצא טבעת · ולא הגביהה עד שבטלה העובד כוכבים: סטרו · הכהו על הלחי: זוטו של ים · לשון ים החוזר לאחוריו עשר וחמש עשרה פרסאות ושוטף כל מה שמוצא בדרך חזרתו וכן עושה בכל יום: שלולית · כשהנהר גדל ויוצא על גדותיו ופושט: מתייאשין מהן · וכיון דאייאש עובד כוכבים בטלה מדעתיה דלא למפלחה ותו לא צריך לבטולה: מאיסורא מי מייאש· עדיין העובד כוכבים שאיבדה קורא לה עבודת כוכבים דמימר אמר וכו': דמות צורות לבנות. גרסינן: כזה ראיתם · כדי לבדקן אם יהיו דבריהם מכוונים: לא תעשון כדמות שמשי · הכא לא גרסינן במרום: שאפשר לעשות כמותן · ממש כגון שמשין של מטה חצר ואולם והיכל ומנורה אבל שמשין של מעלה שאי אפשר לעשות כמותן ממש אלא ציור דוגמתן מותר: בית תבנית היכל · בארכו ורחבו ורומו ושיעור מדת פתחיו אבל אם נשתנה במקצת מותר: אבל עושה מנורה של חמש · כרות ושל ששה ושל שמונה שאינן דומין לשל מקדש ושל שבעה לא יעשה שהיא כשל מקדש ואפילו של שאר מיני מתכות שאף היא אע"פ שאינה של זהב כשרה במקדש כדילפי' בהקומץ רבה (מנחות דף כח:) מכלל ופרט וכלל אבל של עץ שרי דאינה כשרה במקדש דהפרט מפורש מתכת: רבי יוסי בר יהודה אמר אף של עץ לא יעשה · שאף היא כשרה במקדש: ומלכות בית חשמונאי · עשאוה במקדש של עץ לאחר שטימאו יונים את ההיכל ונטלו כל כליו וגברה יד בית חשמונאי ונאמר דרבי יוסי בר יהודה דריש ליה בריבויי ומעוטי ועשית מנורת ריבה זהב טהור מיעט מקשה תיעשה המנורה חזר וריבה ריבה כל מילי ומיעט חרס: בבעץ · בדיל: המשמשין לפני במרום· אלמא שמשין עליונים קאסר: ארבעה

גמרא

הני אין צורת דרקון לא אלא פשיטא במוצא וכדתנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה רישא וסיפא במוצא ומציעתא בעושה אמר אביי אין רישא וסיפא במוצא ומציעתא בעושה רבא אמר כולה במוצא ומציעתא רבי יהודה היא דתניא *רבי יהודה מוסיף אף דמות מניקה וסר אפים מניקה על שם חוה שמניקה כל העולם כולו סר אפים על שם יוסף שסר ומפים את כל העולם כולו והוא דנקיט גריוא וקא כייל והיא דנקטא בן וקא מניקה: תנו רבנן *איזהו צורת דרקון פירש רשב"א *כל שיש לו ציצין בין פרקיו מחוי רבי אסי [ב]בין פרקי צואר אמר ר' חמא ברבי חנינא הלכה כר"ש בן אלעזר אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' אלעזר הקפר בריבי בדרך ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון ומצא עובד כוכבים קטן ולא אמר לו כלום מצא עובד כוכבים גדול ואמר לו בטלה ולא בטלה סטרו ובטלה ש"מ תלת ש"מ [ג]עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו וש"מ [ד]יודע בטיב של עבודת כוכבים ומשמשיה מבטל ושאינו יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה אינו מבטל וש"מ [ה]עובד כוכבים מבטל בעל כרחו מגדף בה רבי חנינא ולית ליה לרבי אלעזר הקפר בריבי הא *דתנן *[ו]המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הגיים ומן הנהר ומזוטו של ים ומשלוליתו של נהר [ז]והמוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצוין שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשין מהן אמר אביי נהי דמינה מייאש מאיסורא מי מייאש מימר אמר אי עובד כוכבים משכח לה מפלח פלח לה אי ישראל משכח לה אידי דדמיה יקרין מזבין לה לעובד כוכבים ופלח לה: תנן התם *דמות צורות לבנות היה לו לר"ג בעלייתו בטבלא בכותל שבהן מראה את ההדיוטות ואומר להן כזה ראיתם או כזה ראיתם ומי שרי והכתיב °לא תעשון אתי שמות כ לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן כדתניא *[ח]לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם חצר תבנית עזרה שולחן תבנית שולחן מנורה תבנית מנורה אבל הוא עושה של ה' ושל ו' ושל ח' ושל ז' לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות רבי יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו בית חשמונאי אמרו לו *משם ראיה שפודין של ברזל היו (א)וחופין בבעץ העשירו עשאום של כסף חזרו והעשירו עשאום של זהב ושמשין שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי והתניא *לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום אמר אביי לא

תוספות

רשב"ם גריס סר אפס · כלומר אמרו לו עיין ותדקדק כי אפס תבואה וכן נמצא הרבה סר *[לשון סר] סכינא (חולין יח.) סייר נכסי (בס דף קה.): הלכה כר"ש בן אלעזר · פי' רשב"ם ואפילו אי מסכתא תנא דפליג: ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו · תימה אמאי לא נקט נמי ש"מ ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאי משום דמשנה היא לקמן פרק רבי ישמעאל (דף נב:) הא דעובד כוכבים מבטל נמי מתני' היא ויש לומר משום דפשיטא ליה לא איצטריך לאשמועינן דהא לקמן גבי מתני' נמי פריך פשיטא והולרך להעמידה שיש לו בה שותפות ואפ"ה אין כאן רבותא אלא מן הדיוק ישראל הוא דאינו מבטל אבל עובד כוכבים מבטל אקטל גב דאית ליה(ד) שותפות וקמשמע לן דישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח אבל ישראל אחר שאין לו בה שותפות כלל פשיטא לן דאינו מבטל ולכך, פשיטא כאן דלא היה לו שותפות: ולית ליה(*המציל) כו'. וא"ת תקשה ליה אמתני' דקתני מתני' מצא תבנית יד וכו' הרי אלו אסורין ורמינהי המציל כו' וי"ל דמתני' איכא לשנויי דמצא במקום שאין רבים מצויין אבל הכא בעובדא (ה) דבריבי קתני שהיה מהלך בדרך:

אידי דדמיה יקרים מזבין לה לעובד כוכבים. והא דאמרי' לקמן (דף נג.) מכרה או משכנה (לצורך) [לצורף] ישראל מותרת משום דבטלה וקא מפרש(ו)דה"ה כשאינו צורף נמי מדפריך עלה מההיא דהלוקח גרוטאות ולא קאמר דאידי דדמיה יקרים מזבין לה לעובד כוכבים וי"ל דשאני הכא דאיכא תרי ספיקי לאיסורא שמא עובד כוכבים ימצאנה ויעבדנה ואף אם ימצאנה ישראל שמא איידי דדמיה כו' אבל התם ליכא אלא חדא ספיקא דהא קיימא היא ביד ישראל ולהכי ודאי מבטל לה:

אכסדרה תבנית אולם · שהאולם היה פרוץ במלואו לרוח מזרחית וה"נ אמרינן בלא יחפור (ב"ב דף כה:) עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת ומ"מ קרי ליה פתח האולם בהרבה מקומות בתלמוד כמו פתח המשכן שהיה פרוץ במלואו לרוח מזרחית וקרי ליה פתח בפסוק:

לא תעשון אתי(ז)·תימה כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור אמאי אצטריך לאסור דמות שמשים שבמרום וי"ל דודאי ליכא למעלה שום מלאך ושרף ואופן וכרוב כדמות אדם ממש דה"נ אמרינן בפ"ק דחגיגה (דף טו.) דליכא עורף וא"ת כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור אמאי איצטריך לאסור דמות ארבעה פנים בהדדי תיפוק ליה דאיכא דמות אדם וי"ל לחייב אף כשמלא פרצוף אדם והשלים לד' פנים אי נמי לעבור בשני לאוין ויש לדקדק מדלא קאמר אלא ש"מ דדרשא דלא תעשון אתי (ח) אתיא אליבא דכולי עלמא ואפילו אליבא דרבא דאוקי מתני' דלעיל כולה במוצא ולדידיה לא תידוק מיניה דעשיית אדם מותרת דודאי אסורה היא וכן משמע לקמן דקאמר טבעת שחותמה שוקע אסור לחתום בה ומסתמא היינו בפרצוף אדם דאין רגילין לחתום בצורת כוכבים ומזלות וכן הלכה דפרצוף אדם אסור לחתום ואסור לעשות ומיהו אותם צורות אדם שצובעים בסדינים בצבעים וכן ברקמה מותרין כיון שאין להם פרצוף שלם אלא חצי פרצוף*:

לא

רבינו חננאל

שמשיי ומציעתא אי אפשר לאוקמה במוצא דקתני כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם וכבר שנינו כי המוצא צורת חמה ולבנה ודרקון הוא דאסור הא המוצא צורת אדם מותר ופריקי תרי פירוקי. חד רישא וסיפא במוצא ומציעתא בעושה וכדרב הונא כדבעינן למימר לקמן ובא רבא ואוקמינהו כולהי במוצא ורבי יהודה היא ומציעתא דאסר פרצוף אדם רבי יהודה לטעמיה דתניא רבי יהודה מוסיף אף דמות מיניקה וסרפס ומפרשינן מניקה שעושין אותה כמין אשה מחזקת בן ומניקתו והיא זו כמו חוה שהיתה אם כל חי סרפס כלומר מושל ומכלכל כל העולם צורת איש כיוסף שהיה שר מפים והוא דנקיט גריוא בידיה. דרקון לשון יון הוא: ת"ר איזו היא צורת דרקון פי' ר' שמעון בן אלעזר כל שיש לו ציצין בין פרקיו בין פרקי צוארו א"ר חמא בר חנינא הלכתא כר' שמעון בן אלעזר· א"ר יהושע בן לוי פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' אלעזר הקפר ברבי ומצא טבעת בדרך ועליה צורת דרקון ולא הגביהה עבר עובד כוכבים קטן ולא אמר כלום עבר עובד כוכבים גדול אמר לו בטלה ולא קבל ממנו סטרו וביטלה ש"מ תלת ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים בעל כרחו וש"מ והני מילי גדול שיודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה הוא שמבטל· מגדף בה רבי חנינא לית ליה לרבי אלעזר הקפר ברבי הא דתנן המוצא בסרטיא ובפלטיא. ובכל מקום שהרבים מצוין שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשין מהן · אמר אביי נהי דמינה מייאש מאיסוריה מי מייאש וכו': תנן התם בראש השנה דמות צורות לבנות היו לרבן גמליאל בעלייתו כו' פי' לבנות צורת לבנה גדולה ופחותה ממנו · ומקשינן ומי שרי והכתיב לא תעשון אתי לא תעשון בדמות שמשין שמשמשין לפני · ופריק אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותם כדתניא לא יעשה אדם בית דמות היכל כו' אמה ארכו וכו' אמה רחבו אכסדרה תבנית אולם כו' אבל שמשין כגון חמה ולבנה וכיוצא בהן שא"א לו לאדם לעשות כמותן לא אסרה תורה ומקשינן איני והתניא לא תעשון אתי לא

עין משפט נר מצוה

כו א ב טוש"ע י"ד סי' קמא סעיף ג:
*[כ"ה בדפו"י]

כז ג ד ה מיי' פ"ח מהלכות עבודת כוכבים הלכה ט סמג עשין כב טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף ה:

כח ו מיי' פ"ו מהלכות גזלה ואבידה הל' ג סמג עשין עד טוש"ע ח"מ סימן רכט סעיף ז:

כט ז מיי' שם פי"א הלכה ז סמג שם טוש"ע ח"מ שם סעיף ג:

ל ח מיי' פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה י טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ח:

[נ"ל לר"א הקפר הא דתנן המציל]

מסורת הש"ס

[תוספתא פ"ו]

[תוספתא שם ע"ש נ"ע]

[נ"ל דתניא]

ב"מ כא.

ר"ה כד.

שם כד. [מנחות כח:]

[שבת כג: וב"ג]

[ר"ה שם:]

[וע"ע אריכות תוספות בזה ג ומא נד. בד"ה כרובים]

הגהות הב"ח (א) גמרא ומחופין בבעץ: (ב) רש"י ד"ה סר אפים סר שנעשה שר: (ג) ד"ה והוא וכו' וקא כייל על שם כצ"ל ותיבת אסור נמחק: (ד) תוס' ד"ה ש"מ וכו' דאית ליה בה שותפות וכו' פשיטא ליה כאן דלא היה לו בה שותפות: (ה) ד"ה ולית וכו' בעובדא דר"א הקפר בריבי קתני: (ו) ד"ה איידי וכו' וקא מפרש ר"י דה"ה: (ז) ד"ה לא תעשון אתי וכו' תימה כיון וכו' דליכא בהו עורף: (ח) בא"ד דדרשא דלא תעשון אתי לא תעשון אותי אתיא אליבא וכו' כולה במוצא דלדידיה נמי לא תידוק

עין משפט נר מצוה

לא א טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ד:

לב ב מיי' פ"ג מהלכות עבודת כוכבים הל' יא סמג עשין כב טוש"ע י"ד סימן קמא סעיף ו:

מסורת הש"ס

תורה אור

לא אסרה תורה אלא בדמות ד' פנים בהדי הדדי אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה תשתרי אלמה תניא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם אמר *רב (א)יהודה בריה דרב יהושע מפרקיה דרבי יהושע שמיע לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי אבל שאר שמשין שרי ושאר שמשין מי שרי והתניא *°לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון ושבמדור התחתון מי שרי והתניא אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת כי תניא ההיא לעובדם אי לעובדם אפילו שילשול קטן נמי אין הכי נמי ומסיפיה דקרא נפקא דתניא אשר בארץ לרבות ימים ונהרות הרים וגבעות מתחת לרבות שילשול קטן ועשייה גרידתא מי שרי והתניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות שאני ר"ג דאחרים עשו לו והא רב יהודה דאחרים עשו לו וא"ל שמואל לרב יהודה *שיננא סמי עיניה דדין התם בחותמו בולט ומשום חשדא דתניא טבעת שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה ומי חיישינן לחשדא והא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא דאוקמי ביה אנדרטא והוו עיילי ביה אבוה דשמואל ולוי ומצלו בגויה ולא חיישי לחשדא רבים שאני והא רבן גמליאל דיחיד הוה כיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה ואיבעית אימא [י] דפרקים הואי ואיבעית אימא להתלמד שאני דתניא °*לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות: רשב"ג אומר וכו': איזו הן מכובדין ואיזו הן מבוזין אמר רב מכובדין למעלה מן המים מבוזין למטה מן המים ושמואל אמר אלו ואלו מבוזין הן אלא אלו הן מכובדין שעל השירין ועל הנזמים ועל הטבעות תניא כוותיה דשמואל *°מכובדין שעל השירין ועל הנזמים ועל הטבעות מבוזין שעל היורות ועל הקומקמסין ועל מחמי חמים ושעל הסדינין ועל המטפחות: **מתני'** *°רבי יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף הוא נעשה זבל (ג)שנאמר °לא ידבק בידך מאומה מן החרם: **גמ'** תניא *אמר להם רבי יוסי **והלא כבר נאמר °ואת חטאתכם

אשר

רש"י

ארבעה פנים · פני שור ואדם ואריה ונשר לחיה אחת דוגמת חיות הקדש דכתיב אתי השרויות אללי: שבמדור העליון · כדכתיב אתי אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם: דאחרים עשו לו. עובדי כוכבים: והא (ג)דרב יהודה דאחרים עשו לו · צורה בטבעת שהיה מניח: סמי עיניה דדין. (ד)פחות צורתו: חשדא · שלא יאמרו לה הוא עובד: חותמה · צורתה: ומותר לחתום בה · (ה)כשהוא חותם שוקע החותם בשעוה ואינו נראה מבחוץ: חותמה שוקע אסור לחתום (ו) דכשהוא חותם הוי חותמה בולט ולקמן פריך ה"נ ניחוש לחשדא: דשף ויתיב שם מקום שהיה במדינת נהרדעא ויש אומר יכניה וגלותו נטלו עמהן מאבני ירושלים ומעפרה ובנאוהו שם והיינו דשף ויתיב בנהרדעא ניסוף כאן ונתיישב כאן והיינו דכתיב כי רצו עבדיך את אבניה וכו': אנדרטא · צלם: והא ר"ג יחיד הוה · וניחוש לחשדא: דפרקים · של חוליות ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת עדים וכל יומא לא חזו לה וליכא חשדא: למעלה מן המים. על אוגני הכלי: למטה מן המים · בשולים ובדפנות: מבוזין(ז) · שמשתמשין בהן במאכל ובמשתה ואין מכובדין אלא העשויין לתכשיט: שירין · צמידין: קומקמוסין · סירות קטנות של מתכת: **מתני'** וזורה לרוח · שלא יכשל בה ישראל ליהנות ממנה: אף הוא · אם יזרנה לרוח גם עתה יש הנאה ממנה: **גמ'** הרי

תוספות

לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון · אור"י דכל אלו פירושים של אביי אמת הן דמלא קאמר בכל אחד ואחד אלא אמר אביי ש"מ שלא היה חוזר בו אלא מתחלה היה דורש מן המקרא לאסור שמשין של מטה כגון היכל ואולם ואחר כך לאסור שמשין שבמדור העליון כגון שרפים ואופנים ובשמים התחתונים חמה ולבנה כוכבים ומזלות שהם קבועים ברקיע שני*: שאני ר"ג דאחרים עשו לו · הקשה הר"ר אלחנן דלכאורה משמע שלוה ר"ג לעובד כוכבים לעשות והא אמירה לעובד כוכבים שבות ואפילו בדבר שאינו של שבת כדאמרינן בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף צ.) גבי חסום פי פרתי ודוש בה וי"ל דמלוה שאני ויש שהיו רוצים להחמיר שלא להחתים לעובד כוכבים חותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב אא"כ היה העובד כוכבים מביא לו מעצמו וכן שלא לחגור אותם רצועות שיש בהם צורת אדם בולטת אמנם יש סמך להתיר מתוך הלכות גדולות שמעמיד אותה דרב יהודה בצורת דרקון ושם שייך חשדא טפי מבאחריני כדתנן מצא כלים ועליהם צורת דרקון כו' יוליכם לים המלח ואנדרטי דקא חייש לחשדא היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו בידים ורגלים: והא רב יהודה דאחרים עשו לו · פירוש ואפ"ה הזהיר בו שמואל שלא להשהותו אם לא יסמא עינו שלא יחשדוהו שעשאו ועבר על לא תעשו ומשני שאני רב יהודה שחותמו בולט היה ולא היה משום חשד עשייה אלא משום חשד עבודת כוכבים: והא ר"ג יחיד הוה · וא"ת אמאי לא משני דצורת לבנה לא היתה בולטת ולכך עשאה ר"ג ואור"י ור"ת וריב"א כי בחמה ולבנה ומזלות אין חילוק בין בולטין לשוקעין וכן ברקיע שוקעין הם ולא מפליג בהכי אלא גבי פרצופין וכיוצא בהן: שעל הסדינין ועל המטפחות · ר"ח גר' מטבעות(ח) דסדינין ומטפחות חד הוא והלכך מותרין מטבעות שיש בהם צורת עבודת כוכבים: שוחק וזורה לרוח או מטיל לים. בפסחים פרק כל שעה (דף כח.) מייתי האי מתני' גבי חמץ דתנן (*מפזר) וזורה לרוח או מטיל לים (ט) ומבעיא לן בתרוייהו שוחק ומטיל לים או מטיל לים בעיניה ואמר רבה חמץ דלשאר מימות בעי פירור עבודת כוכבים דלים המלח לא בעי שחיקה פי' דלגבי חמץ לא מסכתנא בכוס דוכתא ים המלח אבל בעבודת כוכבים אסכתנא בכמה דוכתי דקאמר יוליך הנאה לים המלח הלכך אף הכא נמי דקתני לים סתמא ים המלח הוא ורב יוסף אמר אדרבה איפכא הוא חמץ (י) דמאיס לא בעי פירור עבודת כוכבים דלא מימאסא בעינן שחיקה ומסתמא רב יוסף קאמר דבעי שחיקה בעבודת כוכבים אף בים המלח דאיירי ביה רבה ולפי זה תימה לרבנן אליבא דרב יוסף היאך יבערו עבודת כוכבים בשלמא לרבה יעשה שחיקה בשאר מימות דלים המלח אפילו בעיניה אלא לרב יוסף היכי ליעבוד (כ) *דע"כ לרבנן אף שחיקה בשאר מימות אינו מועיל מדאיצטריכו רבנן בגמרא (לקמן דף מד.) לטעמיה דלא נתכוין משה אלא לבדקן כסוטות מכלל דלא מהניא שחיקה בשאר מימות כמו שנפרש שם ואם כן מה יעשה וכי כל שעה ילך לים המלח וי"ל דישחוק ויזרה במקום שאינו מגדל צמחים*: אמרו לו אף הוא נעשה זבל · פי' רשב"ם וקא סברי זה וזה גורם אסור ורבי יוסי לא חייש דסבר זה וזה גורם מותר ומכל מקום אסור לזבל שדה לכתחלה אף לרבי יוסי בזבל של עבודת כוכבים כיון שהוא מתכוין ליהנות ואין להקשות דרבנן אדרבנן דהכא חיישו רבנן לזבל ואילו גבי חמץ בפרק כל שעה (פסחים דף כח.) אמרי רבנן (*מפזר) וזורה לרוח דיש לחלק גבי חמץ כתיב לא יאכל והלכך אינו אסור אלא כדרך הנאה גמורה °אבל בעבודת כוכבים כתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם ואפילו כל דהו אי נמי רבנן דהתם היינו רבי יוסי דהכא: אמר להם ר' יוסי לחכמים והלא כבר נאמר ואת חטאתכם · פי' רשב"ם דפריך מואכות אותו טחון עד אשר דק דמשמע כל דבר הנשחק עומד ליזרות לרוח וגם רש"י פירש וזה לשונו ואת חטאתכם אשר עשיתם וכו' מואכות אותו טחון קא מותיב אבל מואשרוף לאו תיובתא היא דכל כמה דלא שחיק ליה מחבר בהדדי ואינו נעשה זבל משמע דרבי יוסי היה אומר להם שצריך לזרות לרוח וקשה לר"י וכי היה רבי יוסי טועה בזה שלא היה זורקו למים והא בההוא פסוק עצמו דואכות אותו כתיב ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר דהיינו מים היורדים ועוד (ל) מאי אהדרו ליה לא נתכוין אלא לבדקן כסוטות לפי סברתנו אין אנו צריכים לאותה בדיקה כלום אלא משום דכתיב ויזר על פני המים לבד ורבי יוסי הקשה מדבעי כתישה שמע מיניה דזורה לרוח לכן נראה לפרש דרבי יוסי אסיפא דואשליך את עפרו אל הנחל סמיך אלמא לא זרקו לים אלא לנהר ונהר אינו אלא כמו זורה לרוח שכן דרך נהרות שמתגרשים מימיהם רפש וטיט על גדותיהם ושם עושה זבל ואפ"ה לא חש משה רבינו לכלום אמרו לו הרי הוא אומר ויזר ויסק לא נתכוין אלא לבדקן כסוטות והשקה אותם הזהב כלום אבל ודאי אין שחיקה מועלת בשאר מימות:

*[צ"ל מפרר]

נחל

רבינו חננאל

לא תעשון בדמות שמשי שמשמשין לפני במרום ודחינן לא אסרה תורה אלא דמות ארבעה פנים בהדי הדדי אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה לישתרי אלמה תניא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם אמר רב הונא בריה דרב יהושע מפרקיה (א)לא שמיע ליה לא תעשון אתי לא תעשון אותי אבל לשמשין שרי והתניא לא תעשון בדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון אופנים כו' עד שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו איני והא רב יהודה דאחרים עשו לו טבעת בצורה כדי להיות חותם בה ואמר ליה שמואל שיננא סמי עיניה דדין כלומר העבר צורתו · ופרקינן גבי רב יהודה כגון דחותמו בולט הוה · כלומר צורה יוצא למעלה וחיישינן לחשדא דתניא טבעת שחותמה בולט אסור להניחה באצבעו ומותר לחתום בה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה ומי חיישינן לחשדא כו' ואוקימנא להתלמד שאני ורבן גמליאל להתלמד הוה שנאמר לא תלמד לעשות כתועבות אבל אתה למד להבין ולהורות · רשב"ג אומר הצורות החקוקות על הכלים המכובדין אותן הכלים אסורין ועל המבוזין מותרין תניא מכובדין שעל השירין ועל הנזמין ועל הטבעות מבוזין שעל היורות ועל הקומקמוסין ועל מחמי חמין ועל ספלים ועל הסדינין ועל המטבעות שמעינן מינה כי כל הצורות החקוקות במטבעות מבוזין הן ושרו: מתני' ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף הוא נעשה זבל חיישינן דלמא מזבלו ביה ונמצא נהנין מן העבודת כוכבים אלא יוליכם לים המלח · תניא אמר להן רבי יוסי והכתיב בעגל וישרוף אותו באש ונידוש

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רב הונא בריה דרב יהושע מפרקיה: (ב) שם נעשה זבל ונאמר לא: (ג) רש"י ד"ה והא רב יהודה: (ד) ד"ה סמי וכו' פחות צורתו: (ה) ד"ה ומותר וכו' דכשהוא: (ו) ד"ה חותמה וכו' לחתום בה דכשהוא: (ז) ד"ה מבוזין הן שמשתמשין: (ח) תוס' ד"ה שעל הסדינין וכו' מטבעות נ"ב וכדף נב ד"ה דיני כתבו סתום אדם אסור במטבעות ואפשר דהתם קאמרי דאסור לעשותם וע"ש: (ט) ד"ה שוחק וכו' קמיבעיא לן בתרוייהו מפרר ושוחק ומטיל וכו' לא אסכתנא בכוס: (י) בא"ד חמץ דממאסא לא בעי פירור ו' דקאמר דבעי שחיקה בעבודת כוכבים וכו' רבה קאמר ולפי זה: (כ) בא"ד היכי ליעביד ועוד דע"כ לרבנן וכו' בגמרא לטעמא דלא: (ל) ד"ה אמר וכו' ועוד מאי אהדרו וכו' כסוטות דלפי סברתם אין אנו צריכים וכו' במים לבד דהא רבי יוסי לא קשיא אלא מדבעי כתישה ש"מ וכו' נהרות שמתגרשים מימיהם:

(א) אולי צ"ל מפרקי' דאביי שמיע לי. ועי' בהגהות מהרי"ב כאן.

גליון הש"ס מתני' רבי יוסי אומר. עיין תשובת רשד"ם חיו"ד סימן קמ"ח: תוס' ד"ה אמרו וכו' אבל בעבודת כוכבים כתיב. עיין לעיל דף יב ע"ב תוספות ד"ה אלא ולקמן דף מח ע"ב תוספות ד"ה לא

תורה אור

אשר עשיתם את העגל לקחתי ואשרוף אותו באש ואכות אותו טחון היטב עד אשר דק לעפר ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר אמר*) לו *משם ראיה הרי הוא אומר °ויזר על פני המים וישק את בני ישראל לא נתכוין אלא לבודקן כסוטות אמר להם רבי יוסי והלא כבר נאמר °וגם (את) מעכה (*אמו) הסירה מגבירה אשר עשתה (*מפלצתה) וגו' וידק וישרף בנחל קדרון *אמר לו משם ראיה נחל קדרון אינו מגדל צמחין ולא *והתניא **אלו ואלו מתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון ונמכרין לגננין לזבל ומועלין בהן מקומות מקומות יש בו יש מקום מגדל צמחין ויש מקום שאין מגדל צמחין מאי מפלצתה אמר רב יהודה דהוה מפליא ליצנותא כדתני רב יוסף כמין זכרות עשתה לה והיתה נבעלת לו בכל יום אמר להן רבי יוסי והלא כבר נאמר °וכתת נחש נחשת אשר עשה משה אמרו לו משם ראיה הרי הוא אומר °ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף *לך משלך ^ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו והתם בדין הוא דכתותי לא הוה צריך אלא כיון דחזא דקא טעו ישראל בתריה עמד וכיתתו אמר להם והלא כבר נאמר °ויעזבו שם את עצביהם וישאם דוד ואנשיו ומאי משמע דהאי *וישאם דוד לישנא *דזרויי הוא כדמתרגם רב יוסף °תזרם ורוח תשאם ומתרגמינן *תזרינון ורוח תטלטלינון אמרו לו משם ראיה הרי הוא אומר וישרפו באש ומדלא כתיב וישרפם וישאם ש"מ וישאם ממש מכל מקום קשו קראי אהדדי כדרב הונא דרב הונא רמי כתיב °ויאמר דוד וישרפו באש °וכתיב וישאם לא קשיא כאן קודם שבא איתי הגיתי כאן לאחר שבא איתי הגיתי דכתיב °ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב ומי שרי איסורי הנאה נינהו אמר *רב נחמן איתי הגיתי בא וביטלה (א)משקלה ככר זהב היכי מצי מנח לה אמר רב יהודה אמר רב ראויה לנוח על ראש דוד רבי יוסי ברבי חנינא אמר אבן שואבת היתה בה דהות דרא לה רבי אלעזר אמר אבן יקרה היתה בה ששוה ככר זהב: °זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי מאי קאמר הכי קאמר בשכר שפקודיך נצרתי זאת היתה לי לעדות מאי עדותה א"ר יהושע בן לוי שהיה מניחה במקום תפילין *והולמתו והא (ב)בעי אנוחי תפילין*) א"ר שמואל בר רב יצחק ^מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין °ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות נזר זו כלילא עדות *א"ר יהודה אמר רב עדות הוא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו וכל שאינו ראוי למלכות אין הולמתו °ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך *אמר רב יהודה אמר רב (ג)שמתנשא להולמו ולא הולמתו °ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותייהו תנא *כולם נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים היו:

מתני'

*) [עירובין לה:]

הרי הוא אומר ויזר על פני המים · דליכא למימש לזבל והאי דלא השליכו ליס שלם לא נתכוין אלא לבדקן כסוטות שהמים בודקין אותם שחטאו והורגים אותם כדאמרי' התם (יומא סו:) (ד)זיבח וקיטר בסייף גיפף ונישק באסכרה שמח בלבו בהדרוקן: הסירה מגבירה · השפילה ממלכות: מפלצת · לקמן מפרש: וידק וישרף בנחל קדרון · ולא חייש לזבל מוידק קא מותיב: *ואת חטאתכם וגו' · מואכות אותו טחון קא מותיב אבל מואשרוף לאו תיובתא היא דכל כמה דלא שחיק ליה מחובר בהדדי ואינו נעשה זבל: אלו ואלו · דמים החיצונים ודמים הפנימיים ששיריהן נשפכין על יסוד מזבח החיצון והן יורדין מן היסוד לרצפה: ומתערבין באמה · סילון של מים שהיה בעזרה: ומועלין בהם · לאו קרבן מעילה קאמר דאין מעילה בדם קדשים כדאמרינן בפרק הוציאו לו אלא אסור ליהנות מהן אלא בדמים: לגננים · לזבל גנותיהן: מקומות מקומות יש בו · ויש מגדל ויש שאינו מגדל: מפליא ליצנותא · ליצנות מופלא כדתני רב יוסף: וכתת נחש הנחושת · כי (ה)בימים ההמה בית ישראל מקטרין לו אלמא עבודת כוכבים הוה וכתיב וכתת: ואין אדם אוסר · אותן שהקטירו לו לא היו יכולין לאסרו שאין בהן כח להקדישו לעבודת כוכבים: דכתותי נמי לא צריך · דמותר ליהנות ממנו: עמד וכיתתו · לפרסומי מילתא: דזרויי · לשון זורה לרוח: כדמתרגם · תזרם תזרינון ורוח תשאם ורוחא תטלטלינון אלמא וישאם לשון זירוי וטלטול: אמרו לו הרי הוא אומר · בדברי הימים ויאמר דוד וישרפו ומדלא כתב בחד קרא וישרפם וישאם ש"מ לאו תרוייהו כדקאמרת ששרפם ואח"כ זורה לרוח: אלא וישאם ממש · נטלם עמו ונהנה מהם ומתחלה אמר לעבדיו לשרפן כדמפרש ואזיל מוישרפו לא מצי לאותביניהו לרבנן דכל זמן שאין נדוקין ע"י כתישה אינו נעשה זבל: קשו קראי אהדדי · וישרפו משמע אסור בהנאה וישאם משמע נהנה מהם: קודם שבא איתי · וביטלה אמר דוד לשרפם (ו): ובא איתי וביטלה · והדר וישאם דוד איתי הגתי עובד כוכבים היה: עטרת מלכם · בבני עמון קאי ועבודת כוכבים שלהם מלכם שמה על שם מלוכה כדכתיב (מ"א יא) ולמולך שקוץ בני עמון והאי עטרת מלכם בעבודת כוכבים קאמר: היכי מצי מנח לה · והלא ככר שקים מנה הוה ומאד היא כבידה וקרא כתיב ותהי על ראש דוד: א"ר י' · האי ותהי על ראש דוד לאו דמנח לה אלא הכי קאמר חשובה (ז)וראויה לדוד שעשוי למדת ראשו והולמתו כדלקמן: אבן שואבת · דרך אותה האבן להגביה המתכת ולתלותה באויר: דהות דריא לה · שהיתה נושאת לעטרה ומגביהתה: ששוה ככר זהב · והיינו משקלה ככר זהב שקולה היא כככר זהב: זאת היתה לי · עדות עטרה זו מעידה עלי שאני הגון למלכות: הולמתו · (ח)ויושבת בראשו יפה ומכוונת למדת ראשו: מקום תפילין · חריץ שבראשו למעלה מן הפדחת מקום שמוחו של תינוק רופס: מקום יש (ט) בראשו דראוי להניח שם ב' תפילין · שרחב החריץ מקום כדי שני קלועות והיא היתה נוחה בתוך רחבו: ויוציאו את בן המלך · ביואש כתיב בבן אמציה שהחביאה אותו אחותו כשהרגה עתליה את כל זרע המלוכה וכשגדל הוציאוהו ונתנו עליו הנזר לעדות שהוא מזרע המלוכה: אמר רב יהודה שביקש להולמו · ואף על גב דאמר רב יהודה לעיל ראויה היתה לנוח אבל אנוחי לא מנח לה מיהו חדא שעתא בדקי ליה בגויה אם הגון הוא למלכות: רבותייהו · דהנך חמשים איש: דכתיב ויעש לו · דמשמע שהיו משונים: נטולי טחול · הטחול מכביד: וחקוקי כפות הרגלים · נטל הבשר מן העקב ולא היו מרגישים בקוצים ובברקנים:

נחל קדרון אינו מגדל צמחים · משמע אבל בשאר מקומות שחיקת כלי מתכות מגדל צמחים וקשה דבפרק כסוי הדם (חולין דף פח: ושם ד"ה שחיקת) קאמר אין מכסין בשחיקת כלי מתכות לפי שאינו מגדל צמחים וי"ל דלאודויה ודאי אינו מצמיח אבל כשהוא מזבל בקרקע המגדל צמחים הוא גורם ומסייע להצמיח אי נמי כשנשרף כמו עגל מגדל צמחים והתם איירי בלא שריפה: מקומות יש בו · היה יכול לתרץ שהגננים היו ממקום אחר: מפליא ליצנות · פ"ה ליצנות מופלא ובב"ר סוף פרשת תולדות *יצחק מה את מפליא בי כלומר למה אתה מלעיג עלי וכן פי' בערוך (ערך פלא): והלא כבר נאמר וכתת וכו' · ומסתמא לא השליכו ליס המלח דכיון שבא לספר המעשה אם השליכו ליס היה לו לומר כמו שמפרש והולך ביעור (י) הנחל קדרון ואע"ג שאינו מפרש זורה לרוח זה א"ל כי אחר שהיה נשחק ממילא היה *נזרק וא"ת לרבנן בסמוך דמייתי מוישרפו באש מאי קושיא היא לרבי יוסי כיון שלא הזכיר להשליכו ליס וי"ל דהתם לא בא לספר במעשה ביעור עבודת כוכבים אלא בא לומר שעזבו עצביהם: כאן קודם שבא איתי הגיתי · תימה למה לא נקח עובד כוכבים לבטל בע"כ כרבי אלעזר הקפר ועוד לאביי דמשני לעיל* כשפחתה אבל בשבורה אפילו ישראל מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים למה לא שברוה וי"ל דיש חילוק בין עבודת כוכבים של עץ לשל מתכת וכן יש פירושים בירושלמי כאן בשל עץ כאן בשל מתכת: אבן שואבת (כ)היה בה · וכשהיה יושב על כסא מלכותו מניחה והאבן שואבת *שקועה למעלה ולא היתה האבן שואבת חקוקה בנזר: שהיה מניחה במקום תפילין והולמתו · פירוש וזה נס גדול (ל)שהם אין הראש עגול והיא היתה עגולה ממש ואף על פי כן היתה מכוונתו ומיושבת בראשו:

רבינו חננאל

וניחוש דלמא נהנין באפרו אמרו לו הא כתי' ויזר על פני המים וישק את בני ישראל לא נתכוין משה אלא להשקותן כסוטות' והא כתיב ויכרות אסא את מפלצתה וישרוף בנחל קדרון והלא הוה שם לזבל' אמרו לו נחל קדרון יש בו מקומות שאין מגדל צמחים' ובמקום שאין מגדל צמחים שרפה' מפלצתה דהות מפליא ליצנותא' כמין זכרות עשתה לו והיתה נבעלת לו תמידי' ומקשינן עליה והכתיב וכתת נחש הנחושת אשר עשה משה כי עד הימים ההם היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושתן אמרו לו והלא נחש זה של משה היה שנאמר עשה לך שרף עשה לך משלך ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו ובדין הוא דכיתות נמי לא צריך דלא הוה עבודת כוכבים אלא כיון דחזא חזקיה דטעו ישראל בתריה עמד וכתתו. אמר להן ר' יוסי והכתיב ויעזבו שם את עצביהן וישאם דוד ואנשיו הנה שחקום ופיזרום כדכתיב תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם' ופרקינן לא. ישאם אינו לשון פיזור אלא לשון נשיאה ממש מדכתיב קרא אחרינא ויאמר דוד וישרפו באש ולא קשיא כאן קודם שבא אתי הגתי נשרפה [כאן] אחר שבא אתי הגתי וביטלה נשאוה וכדכתיב ויקח עטרת מלכם מעל ראשו משקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על ראש דוד' והא איסורי הנאה היא אמר רב נחמן בר יצחק אתי הגתי בא וביטלה' משקלה ככר זהב היכי מצי מנח להי' אבן שואבת היתה לה דהות דרי לה: ר' אלעזר אמר אבן יקרה היתה בה ושוה ככר זהב: והא בעי אנוחי תפילין' אמר שמואל בר יצחק מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין. ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות' נזר כלילא עדות אמר רב עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו' ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב שמתנשא להולמו ולא הולמתו' וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותיה. תני כולן נטולי טחול וקצוצי וחקוקי כפות הרגלים [היו]:

מתני'

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פ"ב מהלכות מעילה הלכה יא:

מא ב מיי' פ"ח מהלכות עבודת כוכבים הל' א [וס"א מהלכות שחיטה הלכה כח] טוש"ע י"ד סימן ד סעיף ג:

מב ג טוש"ע א"ח סימן לא סעיף ב:

[שבת כט:] [נ"ל תולדות נח פ' לח'] [נ"ל אמרו לו . יעב"ץ] פסחים כב. יומא נח: נ"ל נזרק . יעב"ץ [דף מב. ושם איתא כשפחתה] [גי' הערוך בערך דר ד' דרורי] [גי' הערוך שם תדרינון] ס"א קבועה

מסורת הש"ס

[דיבור זה שייך לעיל קודם ד"ה הרי הוא] [נ"ל אמרו לו] [נ"ל אם אסא המלך] [נ"ל לאשרה *מפלצת] [נ"ל והתנן] [יומא נג:] [ר"ס כב: ע"ש נ"ע] קדושין עו: [בערוך ערך הלם ג' גרים הולמתו וע"ש בערך הלם גר' הולמתו] (סנהדרין כא) [סנהדרין כא:] [שם ע"ש]

הגהות הב"ח (א) גמ' ומשקלה ככר זהב וגו' היכי וכו' ראויה היתה לנוח על: (ב) שם והא קא בעי אנוחי: (ג) שם אמר רב שביקש להולמו ולא הולמתו: (ד) רש"י ד"ה הרי הוא אומר וכו' כדאמרינן פליגי בה רב ולוי חד אמר זיבח וקיטר וכו' בהדרוקן וחד אמר עדים והתראה בסייף עדים בלא התראה במיתה לא עדים ולא התראה בהדרוקן הס"ד: (ה) ד"ה וכתת וכו' כי עד הימים ההמה היו בני ישראל: (ו) ד"ה קודם וכו' לשרפם לאחר שבא איתי ובטלה הדר וישאם כצ"ל והד"א: (ז) ד"ה א"ר י' וכו' חשובה היתה וראויה: (ח) ד"ה הולמתו יושבת: (ט) ד"ה מקום יש בראש שראוי וכו' שרחב החריץ מקום קליעות והיא היתה נוחה: (י) תוס' ד"ה והלא וכו' והולך ביעור העגל בנחל קדרון וכו' מזרק לרוח וא"ת לרבנן וכו' שלא הזכיר שהשליכו ליס ממילא היה נזרק לרוח וי"ל דהתם וכו' מעשה ביעור: (כ) ד"ה אבן שואבת היתה לה במקום שהיה יושב על כסא מלכותו היתה אבן שואבת קבועה למעלה ושואבת העטרה ולא היתה האבן: (ל) ד"ה שהיה וכו' נס גדול לפי שהם:

גליון הש"ס גמ' וכתיב וישאם. עי' ר"ס כב ע"ב:

מתני' שאל פרוקלוס בן פלוספוס את ר"ג בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר(א) ליה כתוב בתורתכם °לא ידבק בידך[דברים יג] מאומה מן החרם מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר לו אין משיבין במרחץ וכשיצא אמר לו °אני לא באתי בגבולה היא באה בגבולי אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא אומר נעשה אפרודיטי נוי למרחץ : דבר אחר אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לעבודת כוכבים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה זו עומדת על פי הביב וכל העם משתינין לפניה לא נאמר אלא אלהיהם *את שנוהג בו משום אלוה אסור את שאינו נוהג בו משום אלוה מותר : גמ' והיכי עביד הכי והאמר *רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בבכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא וכי תימא בלשון חול אמר ליה והאמר אביי ידברים של חול מותר לאומרן בלשון קדש דברים של קדש אסור לאומרן בלשון חול תנא כשיצא אמר לו אין משיבין במרחץ א"ר חמא בר יוסף(ב) *ברבי א"ר אושעיא *תשובה גנובה השיבו ר"ג [עי' תוס'] לאותו הגמון ואני אומר אינה גנובה מה גנובתיה דקאמר לו זו עומדת על פי הביב וכל אדם משתין בפניה וכי משתין בפניה מאי הוי והאמר רבא פעור יוכיח שמפערין לפניו בכל יום ואינו בטל ואני אומר אינה גנובה דזו עבודתה בכך וזו אין עבודתה בכך (ג)אמר אביי גנובתה מהכא דקאמר ליה אני לא באתי בגבולה והיא באה בגבולי וכי בא בגבולה מאי הוי והתנן *עבודת כוכבים שיש לה מרחץ או גינה נהנין מהן שלא בטובה ואין נהנין מהן בטובה ואני אומר אינה גנובה שלא בטובת רבן גמליאל כבטובת אחרים דמי רב שימי בר חייא אמר גנובתה מהכא דקאמר לו זו עומדת על הביב וכל אדם משתינין בפניה וכי משתינין בפניה מאי הוי והתנן *רק בפניה השתין בפניה גוררה וזרק בה את הצואה הרי זו אינה בטילה ואני אומר אינה גנובה התם לפי שעתא הוא רתח עלה והדר מפייס לה הכא כל שעתא ושעתא בזלזולה קיימא רבה בר עולא אמר גנובתה מהכא דקאמר ליה אין אומרין נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ וכי (ד)אמר נעשה מרחץ לאפרודיטי נוי מאי הוי והתניא *ה האומר בית זה לעבודת כוכבים כוס זה לעבודת כוכבים לא אמר כלום שאין הקדש לעבודת כוכבים ואני אומר אינה גנובה נהי דאיתסורי לא מיתסרא נוי מיהא איכא :

מתני'

מתני' פרוקלוס · מין עובד כוכבים היה : אפרודיטי · שם עבודת כוכבים והמרחץ עומד בחצרה : אין משיבין · דברי תורה במרחץ לפי שאדם עומד ערום : היא באה בגבולי · שהמרחץ קודם לה והמרחץ נעשה לכל הבא (ס)למרחץ ולא כל הימנה שתהא גוזלת את

תורה אור

הרבים : ועוד תשובה אחרת אין אנו אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי דמרחץ לאו דבר נוי הוא אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ כמלא שהיא משמשתו והיא טפלה והוא עיקר : ביב · חריץ העשוי בקרקע להוליא שופכין לרה"ר : לא נאמר · בתורה לאיסור אלא אלהיהם דכתיב אבד תאבדון וגו' : גמ' והיכי עביד הכי · דאהדר ליה במרחץ והלא אין משיבין במרחץ(ו) ואסור לאמרו בלשון חול בבית המרחץ שאע"פ שאינה בלשון הקדש לא נפקי מקדושתייהו : גנובה · כלומר דחהו בקש : ואני אומר · ר' חמא קאמר לה ופליגא אדר' הושעיא רביה : וכי בא בגבולה · כלומר ואפילו קדמה עבודת כוכבים למרחץ מאי איכפת לן : שלא בטובה · שלא יחזיק טובה לכומרים ובהנאה לא מיתסר כדאמרינן לקמן אין הקדש לעבודת כוכבים עד שיקריב לפניו בתקרובת : כבטובת אחרים · שהיה חשוב וטובה היא להם כשהוא נהנה מהן הלכך אי לאו מרחץ קודם הוה אסור כל הני : ואני אומר אינה גנובה. *) מילתא דרבי חמא בר יוסף קא מפרשי : גוררה · בטיט ובלואה לא בטלה לקמן (דף נג.) נפקא לן מוהיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו : שאין הקדש לעבודת כוכבים · באמירה עד שיקריבנה לפניה בתקרובת : נוי מיהא איכא · אי הוה רחילה נוי לעבודת כוכבים אסור לייפות עבודת כוכבים אף על גב דאיתסורי לא מיתסר מרחץ בהנאה :

*) שייך לעיל ע"י כס' ל"ס מתני'

תנא כשילא א"ל אין משיבין במרחץ · פי' רשב"ם כשילא א"ל לפי שאין משיבין במרחץ לא הייתי יכול להשיבך עד עכשיו שילאתי ובהכי ניחא דלא תקשי מתני' וי"ס דגרסי בברייתא וכשילא א"ל אין משיבין וכו' משמע דכשילא לא השיבו אלא אין משיבין וקשה להר"ר אלחנן דבמתני' קתני וכשילא השיבו ואור"י דג' בתים יש במרחץ כמו שמפרש בפ"ק דשבת (דף י.) פנימי אין שם שאילת שלום אמלעי יש בו שאילת שלום ואין שם דברי תורה חילון מותר אף בד"ת והוא שאלו בבית הפנימי ושם לא השיבו כלום וכשילא מבית הפנימי לאמלעי השיבו אין משיבין במרחץ ומשום דרכי שלום השיבו כך מפני איבת אותו הגמון דהוי כמו שאילת שלום וכשילא לבית החילון השיבו תשובות ממשנתנו שאף דברי תורה מותרים שם : תשובה גנובה · פ"ה דחהו בקש מיהו אין לפרש כן לדברי אביי ולרבה בר עולא שאומרים שאפילו לא היה כדברי ר"ג לא היה אסור לכן נראה לפרש גנובה כלומר (ז)עלובה ומכוסה ממנו ותגנוב את לבבי מתרגמינן וכסית מיני (בראשית לא) : והאמר רבא פעור יוכיח · לכאורה משמע דרבא אמר למילתיה בדוכתא אחריתי ולא נתפרש היכא : נהנין ממנה שלא בטובה · פירש רש"י כאן שאין(ח) להחזיק טובה לכומרים בכך בטובה שלריך להחזיק טובה אבל לקמן פרק רבי ישמעאל (דף נא:) פ"ה בטובה בשכר וכן פר"ח ולא נהירא לר"ת דלשון בטובה לא משמע הכי ואדרבה בשכר ושלא בשכר מיבעי ליה ועוד דאי בשכר אסור ומטעם שמרויח לעבודת כוכבים תקשי מהכא למ"ד לעיל בפ"ק (דף יג.) מהנה מותר ועוד דאמרינן לקמן פרק רבי ישמעאל (דף נא:) (ט)דאיכא לאחרים חלק בהדה אפילו בטובת הכומרים שריא ואי מיירי בשכר כי איכא לאחרים חלק בהדה נמי מאי הוי הא מרויח לעבודת כוכבים לכן נראה לר"ת כמו שפי' רש"י כאן ועוד נראה לר"ת דמה שאנו אופין עתה בתנור של כומרים וטוחנין בריחים של מים שלהם ודאי ליכא למיחש דלא מיבעיא בשכר דשרי דאין אנו מחזיקין להם טובה אלא אפילו שלא בשכר נמי מותר כיון שאין התנור והריחים בבית העבודת כוכבים עלמו כמו הכא מרחץ של אפרודיטי ולא דמי ליריד של עובדי כוכבים דאסרנא לעיל פ"ק (דף יג.) אליבא דרבי יוחנן דאמר נהנה אסור מהנה לא כ"ש דהתם עושין מן המכס לרכי עבודת כוכבים אבל הכא אין עושין אלא הנאת הכומרים והכי נמי אמרינן בסוף סורר ומורה (סנהדרין דף עד:) אבן קאווקי ואמונקי היכי יהבינן אלא הנאת עלמן שאני וגרס לקמן פרק רבי ישמעאל בירושלמי חלילין של עבודת כוכבים אסור לספוד בהן ואם היו מעלין שכר למדינה אע"ג שהן עושין לצורך עבודת כוכבים מותר לספוד בהן חנויות של עבודת כוכבים אסור לשכור מהם ואם היו מעלין שכר למדינה אע"ג שהן (י)לצורך עבודת כוכבים מותר גנאין של עבודת כוכבים אסור ליתן להם אם היו מעלין שכר למדינה אע"ג שהיא לצורך עבודת כוכבים מותר : וכי (כ)נעשה מרחץ נוי לעבודת כוכבים מאי הוי · וקשה דהא לקמן (דף נא:) אמרינן דנוי ותכשיטי עבודת כוכבים אסורין ועוד כי משני נוי מיהא איכא פירש רש"י ואם היה רחילה נוי לעבודת כוכבים אע"ג דלא מיתסר מרחץ בהנאה מיהא אסור לנו ליפותה ואינו נראה לר"י שהרי לא היה מקשה אותו הגמון אלא מפני שהיה נהנה מן העבודת כוכבים אפילו אינו נוי אלא הכי פריך כי נמי עשאו לנוי ונתנו לעבודת כוכבים מאי הוי והתנן וכו' דודאי נוי ותכשיט לעבודת כוכבים לא הוי האי מרחץ ליאסר כדין נוי עבודת כוכבים ותכשיטיה אלא כדין בית הוא ומסיק נהי דאיתסורי לא מיתסר המרחץ מן התורה דהוי כאומר בית זה לעבודת כוכבים מכל מקום מדרבנן מיהא יש לו לאסור ליהנות משום איסור נוי ולכך אם היה מרחץ נעשה לשם אפרודיטי לא היה ר"ג נהנה ממנה :

אלהיהם

עין משפט
נר מצוה

מג א מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הל' יח סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קמב סעיף יד :
מד ב ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכה ד סמג עשין יח טור וש"ע א"ח סימן פה סעיף ב :
מה ד מיי' פ"ז מהלכות עבודת כוכבים הל' יח סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קמב סעיף יד :
מו ה מיי' שם הלכה טו סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן קלט סעיף ו :

רבינו חננאל

מתני' שאל פרקלוס בן פלוסלוס את רבן גמליאל בעכו במרחץ של אפרודיטי אמר לו כתוב בתורה ולא ידבק בידך מאומה מן החרם מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי פי' שם אותה עבודת כוכבים אפרודיטי אמר לו אין משיבין במרחץ כשיצא אמר לו אני לא באתי בגבולה וכו' עד שאת נוהג בה כבוד משום אלוה היא שאסרה התורה אבל זו שעל הביב והכל מבזין בה ומשתינין בפניה לא · ומקשינן והיכי שרי לרבן גמליאל למימר ליה במרחץ אין משיבין במרחץ והאמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מן בית המרחץ ובית הכסא · וכי תימא בלשון חול אמר ליה · והאמר אביי דברים של חול מותר לאומרן במרחץ בלשה"ק ודברים של קודש אסור לאומרן אפילו בלשון חול · תנא כשיצא א"ל אין משיבין במרחץ · אמר ר' חמא ר' הושעיא אומר תשובה גנובה השיבו רבן גמליאל לאותו הגמון ואני אומר אינה גנובה' מאי גנובה דאמר ליה זו עומדת על הביב והכל משתינין בפניה · וכי משתינין מאי הוי והרי פעור שמפערין עצמן בפניו ואינו בטל מפני שמפערין עצמן לפניו' וא"ר חמא בר חנינא ואני אומר אינה גנובה (מאי גנובת דאמר ליה זו עומדת על הביב) · פעור עבודתה בפעירות אפרודיטי אין א)עבודת כוכבים בהשתנה וכיון שהשתין במלה . שלא בטובה כלומר בחנם אינו מהנה לעבודת כוכבים'ואני אומר אינה גנובה(כשאינו)[דכי]בא הוא בגבולה אסור כי רחיצת רבן גמליאל בחנם שלא בטובה כי טובת אחרים דמי למה כי כיון שרואין ר"ג רוחץ שם אחרים רבים באים ורוחצין ומהנין לעבודת כוכבים אלא מפני שבאת היא בגבולו לפיכךהוא מותר'ואסיק' וכי נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי מאי הוי והתניא האומר בית זה לעבודת כוכבים לא אמר כלום וכן האומר

א) נ"ל אפרודיטי אין עבודתה בהשתנה.

מסורת
הש"ס

ברכות כד: שבת מ: קנ. קדושין לג. זבחים קב:

[מלת ברבי או בריבי על האמורא לא נמלא עד הנה והר"ן הפי איתא אמר רבי חמא בר' יוסי א"ר הושעיא תשובה וכו' ועמ"ש בסנהדרין יז: על הגליון]

לקמן נא:

לקמן נג.

[תוספתא פ"ו תוספתא ערכין פ"ד]

הגהות
הב"ח

(א) במשנה אמר לו כתוב בתורתכם ולא ידבק וכו' וזו עומדת : (ב) גמ' אמר רבי חמא בר יוסף אמר רבי אושעיא בריבי תשובה גנובה: (ג) שם אין עבודתה בכך אביי אמר

גנוכתה : (ד) שם וכי אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי מאי הוי : (ה) רש"י ד"ה היא באה וכו' לכל הבא לרחוץ ולא כל הימנה : (ו) ד"ה והיכי וכו' במרחץ דברי קודש הן ואסור לאמרן בלשון : (ז) תוס' ד"ה תשובה וכו' כלומר עלומה ומכוסה : (ח) ד"ה נהנין וכו' שאין צריך להחזיק טובה : (ט) בא"ד לקמן פרק ר' ישמעאל דאיכא דאיכא לאחרים : (י) בא"ד אע"ג שהן עושין לצורך עבודת כוכבים מותר גנאין של עבודת כוכבים : (כ) ד"ה וכי אומרים נעשה :

גליון הש"ס מתני' אני לא באתי בגבולה. עיין בטורי אבן חגיגה דף יג ע"ב ד"ה אין מוסרין :

מתני' הנכרים העובדים את ההרים ואת הגבעות הן מותרין ומה שעליהן אסורין שנאמר °לא תחמוד כסף וזהב עליהם ר' יוסי הגלילי אומר °אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אלהיהם על הגבעות ולא הגבעות אלהיהם ומפני מה אשירה אסורה מפני שיש בה תפיסת ידי אדם וכל שיש בה תפיסת ידי אדם אסור אר"ע אני אובין ואדון לפניך כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן דע שיש שם עבודת כוכבים: גמ' ורבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא אמר רמי בר חמא אמר ריש לקיש צפוי הר כהר איכא בינייהו תנא קמא סבר צפוי הר אינו כהר ומיתסר ור' יוסי הגלילי סבר צפוי הר הרי הוא כהר רב ששת אמר דכולי עלמא צפוי הר אינו כהר והכא

רש"י

מתני' הן מותרין · ההרים עלמן מותרין לחלוב אבנים מהן ולזריעה דמחובר לא מתסר כדנפקא לן (לקמן) מאלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם כדדריש ר' יוסי הגלילי: ומה שעליהן · כגון אם ליפום זהב וכסף אסור שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך ואע"ג דאינהו לאו עבודת כוכבים מקרו ולא מתסרי גזירת הכתוב היא [א](שהרים וגבעות שהן קרקע עולם אין בהן כח לאסרן אבל (א)עבודת כוכבים מיהא הוי) דתלוש שעליהם כתלוש של שאר עבודת כוכבים שנאמר לא תחמוד עליהם על כל שהן נעבדין משמע ועל כרחנו אנו לריכין לפרש דלאו עבודת כוכבים מיקרו דאמרינן בהשוחט (חולין דף מ.) הא דאמר להר והא דאמר לגדא דהר שהשוחט לשם הר לא מיקרי זבחי מתים והא דתניא לקמן ועובדיהם בסייף משום האי טעמא הוא דאע"ג דלאו עבודת כוכבים נינהו לענין איתסורי עובדיהם מיהא לשם עבודת כוכבים עבדי להו ולעבודת כוכבים מיכווני (ב)חייב דהוא דומיא דמחובר *(בפרק בתרא (דף נד)): ר' יוסי הגלילי אומר. הרי המקרא מלמדו שהמחובר אינו נאסר שנא' אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים וגו' ומה תאבדו את אלהיהם על ההרים משמע צלמים ופסיליהם שעל ההרים קרויים אלהיהם ולא ההרים קרויים אלהיהם ומאחר שהוא כן ומפני מה אשירה אסורה ולא דרשינן נמי תחת כל עץ רענן אלהיהם ולא עץ רענן אלהיהם והלא אילן מחובר הוא ולמה אסרו הכתוב דכתיב ואשריהם תגדעון: מפני שיש בהן תפיסת ידי אדם · (ג)שאדם נטעו: אר"ע אני אובין [ואדון] לפניך · אפרש ואדון לפניך (ד)שאין לנו לדרוש מיעוטא מתחת עץ רענן שלא נאמר אלא למסור להם סימני מקום שרגילין אמוריים לעבוד שם עבודת כוכבים כדי שיחפשו ישראל שם ויבערום ומיעוטא דהרים וגבעות מיהא מינה ממעטינן ממשמעותיה דקרא שלא נוה לאבד את ההרים אבל כל עץ רענן נוה לנו לאבד במקום אחר ואשריהם תשרפון באש והכא לא נקיט ליה אלא משום סימנא: גמ' ורבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא · בין למר בין למר הרים וגבעות שרו: תנא קמא סבר ליפוי הר אינו כהר ומיתסר · דכתיב לא תחמוד כסף עליהם כל שעליהם: ורבי יוסי סבר ליפוי הר · בטל לגבי הר וכיון דהר לאו עבודת כוכבים ליפוי נמי לא מיתסר ועליהם דקרא אפסילי אלהיהם תלושין קאי: רב ששת אמר דכולי עלמא ליפוי הר אינו כהר · ואסור ור' יוסי לטפויי אתנא קמא קאתי למיתסר: אילן

תוספות

אלהיהם על ההרים · פרש"י בפי' אחרים וזה לשונו הן מותרין ההרים עלמם מותרים לזריעה ולחלוב אבנים מהם דמחובר לא מיתסר כדדריש ליה ר' יוסי הגלילי מאלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם ומה שעליהם כגון אם ליפום בכסף וזהב אסורין שנאמר לא תחמוד כסף וזהב וגו' ואף על גב דאינהו לאו עבודת כוכבים מיקרו ולא מתסרו גזירת הכתוב היא שיהא תלוש שעליהם כתלוש של שאר עבודת כוכבים דכתיב לא תחמוד כסף וזהב עליהם על כל מה שהם עובדים משמע וע"כ לריכין אנו לפרש דלא מקרו עבודת כוכבים דאמרי' בהשוחט (חולין מ. ושם ד"ה הא) הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר שהשוחט לשם ההר לא מיקרי זבחי מתים והא דתניא לקמן ועובדיהם בסייף משום האי טעמא הוא דאע"ג דלאו עבודת כוכבים נינהו לענין אתסורי עובדיהם מיהא עבודת כוכבים קרו להו ולעבודת כוכבים מיכווני (ה)דהוו דומיא דמחובר בפ"ב עכ"ל והקשה ר"ת לפירוש זה דכיון דלא מקרי עבודת כוכבים ותקרובתן מותרת א"כ אמאי יענשו עובדיהם סייף הא אין זה עובד אלהים אחרים לכן נראה לר"ת דודאי עבודת כוכבים מיקרו ותקרובתן אסורה ולכך עובדיהם בסייף והא דדרשינן ולא ההרים אלהיהם קאי אאבד תאבדון כלומר שאין לריך לעקור ההרים והא דאמרינן בהשוחט דכיון דאמר להר אינו קרוי זבחי מתים ואינו אסור היינו כששוחט רחוק מן ההר שאז אין מתכוין לשם עבודת כוכבים וקרוב לפירוש זה מלאתי בפי' אחרים דרש"י וז"ל ומה שעליהם כגון אם ליפום זהב וכסף אסור שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך ואע"ג דאינהו לא מיתסרי גזירת הכתוב הוא שההרים וגבעות שקרקע עולם אין בהם כח לאוסרם אבל עבודת כוכבים הוו ותלוש (ו)שלהם כתלוש של שאר עבודת כוכבים ותדע לך דעבודת כוכבים מיקרו דהא תניא לקמן ועובדיהם בסייף ואם לאו עבודת כוכבים נינהו עובדיהם אמאי נהרגין ובתמורה (דף כח:) מוקי לה להאי לא תחמוד אבעלי חיים דהוו דומיא דמחובר עכ"ל ולפי זה קשה לר"י מדאמרינן לקמן בפירקין (דף מו:) א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרבא או חילוף ומה נעבד שאסור בתלוש להדיוט מותר במחובר לגבוה שנאמר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם לא שנא הדיוט ולא שנא לגבוה ואי ס"ד דעבודת כוכבים מיקרו היכי דייק דשרי לגבוה אי משום דאין נאסר להדיוט הרי בעלי חיים דאינן נאסרים להדיוט ואפ"ה אסירי לגבוה ועוד קשה מה שפי' ר"ת (ז)דהר אינו קרוי זבחי מתים היכא ששוחט להר כיון שהוא רחוק מן ההר קצת דאפי' כי הוו רחוק קצת מן ההר מאי הוי הא קאמר בפירוש דלשם הר קא שחיט וא"כ מתכוין הוא לעבודת כוכבים לכן נראה לר"י כלשון ראשון של רש"י דודאי לאו עבודת כוכבים מיקרי כדמשמע בהשוחט (חולין דף מ.) ותקרובתן מותרת ולא דמי לפעור דכתיב ביה ויאכלו זבחי מתים דההוא תלוש הוה והשתא נמי ניחא הא דאמרינן לקמן דשרו לגבוה כיון שאין שם עבודת כוכבים עליהם כלל והוי כאילו לא נעבדו: אמר ר"ע אני אובין ואדון לפניך · לכאורה משמע הכא דר' יוסי הגלילי היה זקן מר"ע וגם בפרק בתרא דגיטין (דף פג.) ברים מזכיר ליה קודם ר"א בן עזריה ור"ע ותימה דאמרינן בסוף איזהו מקומן (זבחים דף נז.) גבי ר"ט ור"ע והיה שם תלמיד אחד שבא (ח)לפני חכמים תחילה ור' יוסי הגלילי שמו ואמרינן נמי בעירובין (דף נג:) שאמרה לו ברוריא דביתהו דר"מ שהיה מתלמידי בתראי של ר"ע גלילי (גלילי) שוטה ונראה דתלמיד חבר היה לו ר' יוסי הגלילי לר"ע ורך ממנו בשנים היה ואע"ג שמזכירו בפרק בתרא דגיטין מקמי ר"ע לא קשיא דכמו כן מזכיר בהגדת הפסח ר"ע קודם ר"ט שהיה רבו כדמשמע בפ"ט דכתובות (דף פד:) [ועי' היטיב תוס' כתובות קה. ד"ה דהשיב ותוס' סוטה ד. ד"ה בן עזאי]: כל מקום שאתה מולא הר גבוה כו' · בירושלמי פריך מבית הבחירה ומסיק ע"פ נביא נבנה שם: תנא קמא סבר ליפוי הר אינו כהר ומיתסר · וא"ת מ"ש דליפוי הר אסור יותר מתקרובתו דשרי כדפרישית לעיל וי"ל דמיירי הכא בליפוי הנעבד אגב ההר ולכך אסור לת"ק ור' יוסי הגלילי סבר דחשיבא ליה למחובר כהר עלמו ושרי ואם תאמר אמאי מייתי ת"ק קרא דלא תחמוד לאסור ליפוי הא לא מיירי קרא אלא בנוי עבודת כוכבים וי"ל דהכי קא מייתי דכי היכי דנוי עבודת כוכבים אסירי מטעם תלוש ואע"ג דאיכא בהו חדא לטיבותא דאינו נעבד הכי נמי מתסרי ליפוי הר הנעבדים אע"ג דאיכא חדא לטיבותא שהם נעבדים מחוברים אי נמי י"ל דקרא אסמכתא בעלמא וא"ת מאי שנא דליפוי הר אסור ותקרובתו שריא ואילו נעבד דבעלי חיים הוי איפכא כדמשמע ריש פרק כל האסורים בתמורה (דף כח:) (ט)כדאמרינן התם מתקיף לה רב חיננא טעמא דרבייה קרא לליפוי דבעלי חיים ממן הבקר להוציא הנעבד הא לא רבייה קרא ליפוי מותר לגבוה והכתיב ואבדתם משמע מדלא מייתי קרא אלא לגבוה הא להדיוט מותר ואע"ג דתקרובת בעלי חיים אסור כדמשמע בפ"ב דחולין (דף מ.) ואומר ר"י דליפוי דתמורה מיירי דאינו נעבד ואינו עשוי אלא לנוי בעלמא א"כ איכא למימר דההוא דתמורה אתיא כר' יוסי הגלילי דשרי ליפוי הר ואפי' נעבד ונראה לר"י דלרמי בר חמא כולהו תנאי דמתניתין אית להו אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור (י)ר' יוסי הגלילי כדאמרינן לקמן (עמוד ב) ות"ק מחמיר טפי ואוסר אפי' ליפוי של הר ולר"ע נמי אסור דאי שרי א"כ ר"ע היכי דריש דעץ רענן אתא לסימנא לימא דאתא למימר ולא עץ רענן אלהיהם כגון אילן שנטעו ולבסוף עבדו אלא ודאי אסור: ורבי יוסי הגלילי סבר ליפוי הר מותר · ואם תאמר הא אמרינן בכולי תלמודא *תנא בתרא לטפויי אתי וי"ל דשאני הכא דקרא דקאייתי תנא קמא דלא תחמוד משתמע שפיר לאסור ליפוי הר:

והכא

מסורת הש"ס

רפ"א מ"ז

דברים ז

שם יב

נ"א אינו

[בבבא בתרא נג:]

תורה אור

עין משפט נר מצוה

מז א ב מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הל' א ג סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן קמה סעיף א:

מח ג מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ב:

רבינו חננאל

כוס זה לעבודת כוכבים לא אמר כלום שאין הקדש לעבודת כוכבים ואני אומר אינה גנובה נהי דלא אתסר נוי מיהא איכא: מתני' הנכרים העובדים את ההרים ואת הגבעות הן מותרין ומה שעליהן אסורין שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך מה שעליהם אסור · ר' יוסי הגלילי אומר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם כו' ואמרינן ר' יוסי הגלילי היינו תנא קמא · ואמר

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומה שעליהן וכו' אין בהן כח לאסרן אבל תלוש שעליהם כתלוש כצ"ל ותיבות עבוד' כוכבים מיהא הוי נמחק: (ב) בא"ד עובדיהם מיהא לשם עבודת כוכבים עבדי להו ולעבודת כוכבים מיכווני ובתמורה מוקי לה להאי לא תחמוד אבעלי חיים דהוה דומיא דמחובר: (ג) ד"ה מפני וכו' כשאדם נטעו: (ד) ד"ה אר"ע וכו' לפניך אחר שאין לנו לדרוש וכו' וגבעות מיהא ממעטינן כצ"ל ותיבת מינה נמחק: (ה) תוס' ד"ה אלהיהם וכו' עבודת כוכבים קרו להו ולעבודת כוכבים מיכווני ובתמורה מוקי לה להאי לא תחמוד אבעלי חיים דהוו דומיא דמחובר עכ"ל והקשה ר"ת כצ"ל ותיבת בפ"ב נמחק: (ו) בא"ד ותלוש שעליהם כתלוש של שאר עבודת כוכבים: (ז) בא"ד מה שפי' ר"ת דהא דאינו קרוי זבחי מתים היכא שבוחט להר כגון שהוא רחוק: (ח) ד"ה אמר וכו' תלמיד אחד שבא לבית המדרש לפני חכמי': (ט) ד"ה תנא קמא וכו' בתמורה דאמרינן כצ"ל ואות כ' נמחק: (י) בא"ד שנטעו ולבסוף עבדו אסור כדאמרינן לקמן לר' יוסי בר' יהודה ות"ק מחמיר טפי כצ"ל ותיבות רבי יוסי הגלילי נמחק:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה ומה שעליהם · שהרים וגבעות שהן קרקע עולם אין בהם כח לאסרן אבל עבודת כוכבים מיהא הוי · כל זה נמחק וכ"ב זהו לפי' אחרים ועי' תוס' (עמ"ש רבינו ביו"ד סי' קמה ס"ק ה)

עין משפט
נר מצוה

מט א מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הל' ג סמג לאוין קמח טור ש"ע י"ד סימן קמה סעיף א:
נ ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף ו:
נא ג ד טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף טו:

רבינו חננאל

רב ששת אילן שנטעו ולבסוף עבדו איכא בינייהו תנא קמא אמר אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר ר' יוסי הגלילי אומר אסור·ודייק מדקתני ר' יוסי הגלילי אומר מפני מה האשרה אסורה מפני שיש בה תפיסת יד בני אדם· וכל שיש בה תפיסת יד בני אדם לאתויי אילן שנטעו ולבסוף עבדו· ואף ר' יוסי בר' יהודה סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור·דתני' ר' יוסי בר' יהודה אומר מתוך שנאמר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם שומע אני תחת כל עץ רענן אלהיהם ולא עץ רענן אלהיהם ת"ל ואשריהם תשרפון באש א"כ תחת כל עץ רענן למה לי ההוא לכדרבי עקיבא דאמר אני אהיה אובין לפניך כ"מ שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן דע שיש שם עבודת כוכבים· ורבנן דפליגי על ר' יוסי האי ואשריהם תשרפון באש מאי עבדי ליה· מבעי ליה לאילן שנטעו מתחלה לכך· ורבי יוסי נמי מבעי ליה להכי· ואמרינן אין הכי נמי אלא אילן שנטעו ולבסוף עבדו מנא ליה נפקא ליה מאשריהם תגדעון· ואיזהו שגידועו אסור ועיקרו מותר הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו· ומקשינן והא ר' יוסי האי קרא קתני ונסיב ליה תלמודא ואשריהם תשרפון באש ואת מפקת ליה מואשריהם תגדעון· ופרקינן אילו לא נאמר ואשריהן תשרפון באש הייתי אומר ואשריהן תגדעון כו'· ורבנן האי ואשריהם תגדעון מאי דרשי ביה מיבעי להו לכדתניא גידוע לעבודת כוכבים קודם לכבוש ארץ ישראל וכבוש הארץ קודם לביעור עבודת כוכבים דתני רב יוסף ונתצתם את מזבחותם נתוץ והנח ורדוף ואחר כך חזור שרוף· סוגיא דשמעתא העוקר עבודת כוכבים צריך לשרש אחריה ולאבד שמה מן המקום ההוא לגמרי

והכא באילן שנטעו ולבסוף עבדו קמיפלגי ת"ק סבר ^אאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר ורבי יוסי הגלילי סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור ממאי מדקתני סיפא מפני מה אשירה אסורה מפני שיש בה תפיסת ידי אדם וכל שיש בו תפיסת ידי אדם אסור וכל שיש בו תפיסת אדם לאתויי מאי לאו לאתויי אילן שנטעו ולבסוף עבדו *ואף רבי יוסי בר' יהודה סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור דתניא רבי יוסי בר' יהודה אומר מתוך שנאמר אלהיהם על ההרים *ולא ההרים אלהיהם על הגבעות ולא גבעות אלהיהם שומע אני תחת כל עץ רענן אלהיהם ולא (א)רענן אלהיהם ת"ל °ואשריהם (דברים יב) תשרפון באש אלא תחת כל עץ רענן ל"ל ההוא לכדר"ע הוא דאתא דאר"ע אני אובין ואדון לפניך כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן דע שיש שם עבודת כוכבים ורבנן האי ואשריהם תשרפון באש מאי עבדי ליה מיבעי ליה ^בלאילן שנטעו מתחילה לכך ור' יוסי בר' יהודה נמי מיבעי ליה להכי ה"נ אלא אילן שנטעו ולבסוף עבדו מנא ליה נפקא ליה °מואשריהם (שם ז) תגדעון *איזהו עץ שגידועו אסור ועיקרו מותר הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו והא ואשריהם תשרפון באש קא נסיב לה תלמודא אילו לא נאמר קאמר אילולא נאמר תשרפון באש הייתי אומר (ב)אשריהם תגדעון באילן שנטעו מתחילה לכך השתא דכתיב ואשריהם תשרפון באש אייתר ליה ואשריהם תגדעון לאילן שנטעו ולבסוף עבדו ורבנן האי ואשריהם תגדעון מאי עבדי ליה לכדר' יהושע בן לוי דא"ר יהושע בן לוי גידועי עבודת כוכבים קודמין לכיבוש ארץ ישראל כיבוש ארץ ישראל קודם לביעור עבודת כוכבים דתני רב יוסף °ונתצתם את מזבחותם (שם יב) והנח ושברתם את מצבותם והנח והנח ס"ד שריפה בעי אמר רב הונא (ג)רדוף ואח"כ שרוף ור' יוסי בר' יהודה האי סברא מנא ליה נפקא ליה °מאבד תאבדון אבד (שם) ואח"כ תאבדון ורבנן הא מיבעי ליה לעוקר עבודת כוכבים ^גשצריך לשרש אחריה ורבי יוסי בר' יהודה לשרש אחריה מנא ליה נפקא ליה °מואבדתם את שמם מן המקום ההוא (שם) ורבנן *ההוא ^דלכנות לה שם דתניא ר"א אומר מנין לעוקר עבודת כוכבים שצריך לשרש אחריה ת"ל ואבדתם את שמם

אמר

רש"י

אילן שנטעו · שלא לשם אשרה ולבסוף עבדו דשמעיה לת"ק דאמר הרים וגבעות שרו ה"ה כל כיוצא בהן שמחוברין ולא היתה תחילתו לעבודת כוכבים ואיזו היא אשירה אסורה שנטעו מתחילה לכך דתפיסת יד אדם אינו כלום אא"כ היא לשם עבודת כוכבים אבל נטעו גרעין שלא לשם אשירה אין זו תפיסת ידי אדם הואיל והיא שעתא לאו דעתיה לעבודת כוכבים היה וממעטי ליה מתחת כל עץ רענן ולא עץ עצמו ואתא ר' יוסי הגלילי למימר אילן שנטעו גרעין אפי' שלא לשם אשירה ולבסוף עבדו אסור דלא דמי להר שהרי יש בה תפיסת ידי אדם בנטיעה הילכך תוספתו אסור אבל עיקרו קודם שהשתחוה לו מודה דשרי כדלקמן (דף מח.): ממאי · שמעינן דר' יוסי אסר אילן שנטעו ולבסוף עבדו(ד): הא דמיהדר ותני כל שיש בו תפיסת יד וכו' לאתויי מאי: תלמוד לומר ואשריהם תשרפון · ולקמן (דף מח·) מפרש ממאי דבנטעו ולבסוף עבדו קאי: ר' יוסי בר' יהודה סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור · מדקאמר דלא דרשינן ולא עץ רענן אלהיהם דאי קסבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו שרי לדרוש תחת כל עץ רענן ולמישרייה והכי איבעי ליה למיתני מתוך שנאמר ולא עץ רענן אלהיהם שומע אני כל האשרות מותרות ת"ל ואשריהם תשרפון וגו': לכדר"ע · דכיון דלא מצינן למידרשיה דהא כתיב ואשריהם תשרפון מוקמינן ליה לסימנא אבל קמאי למיעוטא דרשינן: גידועו · מה שהחליף אחרי כן דקאמר תגדעון מכלל דעיקרו עוזב בקרקע ויהנה ממנה: והא ואשריהם תשרפון באש (ה)נסיב · רבי יוסי בר' יהודה תלמודא למלתיה ולמיסר אילן שנטעו ולבסוף עבדו: בלשון אילו לא נאמר קא נסיב לה למלתיה למיסר אילן שנטעו ולבסוף עבדו: וה"ק אילו לא נאמר ואשריהם תשרפון באש · לאילן שנטעו מתחלה הייתי אומר ואשריהם תגדעון למיסריה הוא דאתי אבל אילן שנטעו ולבסוף עבדו שרי תלמוד לומר ואשריהם תשרפון באש לאילן שנטעו מתחלה לכך ואייתר ליה ואשריהם תגדעון לאילן שנטעו ולבסוף עבדו: ורבנן · דאמרי כל האילן מותר: האי ואשריהם תגדעון · שעיקרו (ו)מונח בארץ במאי אוקמי ליה אי באילן שנטעו מתחלה לכך כולה אסור: מיבעי ליה לכדר' יהושע וכו' · גידוע זה לא להתיר עיקרו אלא שיגדעו מיד בכניסתם ולאחר כיבוש יחפשו אחריהם לשרשם ולבערם: גידועי עבודת כוכבים קודמין לכיבוש א"י · בכניסתן נצטוו לגדעם מיד ולאחר כיבוש ישרשו אחריהם: והנח · מדלא כתב ישרוף: שריפה בעי · דהא אתי לידי תקלה ועוד כתיב אחרינא פסילי אלהיהם תשרפון:

הנח · עד שתרדוף ותכלה את העובדי כוכבים ואח"כ שרוף: האי סברא מנליה · מדרב יוסף לא נפקא דהוא גופיה אתגדעון ואתשרפון קא סמיך דאי מונתצתם הוה אמינא הנח דוקא דגזירת הכתוב היא שאין צריך לבער מדלא כתב בהו שריפה אבל (ז)באשרה כיון דחזינן בה שני ביטולין אמרינן נמי התם דונתצתם קודם לכיבוש כתיב ולאחר כיבוש בעי שריפה: ואח"כ תאבדון · אלמא יש שהות הפסק בינתיים:

בית

תוספות

והכא באילן שנטעו ולבסוף עבדו קא מיפלגי · רש"י תפס שיטתו בכולה שמעתין דקרי נטעו ולבסוף עבדו היכא שנטעו גרעין אבל בנטעו אילן לכ"ע אסור והכא קמיפלגי בנטעו גרעין דת"ק סבר דכיון שנטעו גרעין שלא לשם אשרה אין זו תפיסת ידי אדם ור' יוסי הגלילי סבר נטעו גרעין נמי אסור דלא דמי להר שלא היה בו תפיסה כלל אבל הכא היה בו תפיסה בשעת נטיעה וכמה תשובות יש חדא דכי קאמר בסמוך לרבנן ואשריהם תשרפון באש מבעיא ליה לאילן שנטעו מתחלה לכך אמאי לא קאמר לאילן שנטעו אילן ולא גרעין ועוד קשה דאמרינן גבי הנכרים העובדים הזרעים ואת הירקות דאמר לך מני ר' יוסי בר' יהודה ופריך ולוקמה באילן שנטעו מתחלה לכך ורבנן ואמאי לא פריך לוקמיה בנטעו אילן ודברי הכל ועוד קשה דאמר רב לקמן בפרקין המשתחוה לבית אסרו לומר דאפי' בתלוש ולבסוף חברו אסור והשתא מאי איריא דנקט בית אפילו אילן נמי שהוא מחובר גמור אסור היכא דהוי דומיא לבית כגון שנטעו אילן דהוי תלוש ולבסוף חברו ולשמעינן אילן וכ"ש בית לכן נראה לפרש דודאי כשנטעו גרעין לכ"ע שרי דאין זה תפיסת יד אדם והכא בנטעו אילן קמיפלגי דלרבנן אינו אסור משום תפיסת יד כיון שלא נטעו מתחלה לכך דהשרשת הקרקע מבטלת התפיסה והשתא ניחא דנקט רב לקמן המשתחוה לבית דאילו אילן כי האי גוונא כיון שהוא מושרש בקרקע חשיב מחובר גמור וא"ת היכי מצי אמר ר"ע דקרא אתא לסימנא בעלמא אמאי לא דריש לקרא דכל עץ רענן ולא עץ רענן אלהיהם לאילן כשנטעו גרעין דלכ"ע שרי אי נמי אף לפי' רש"י לאילן שעלה מאליו דדברי הכל מותר כדפי' הוא לקמן בשמעתין גבי הלך השוה וי"ל דלהני לא צריך קרא דודאי שרו דלא נפקי מכלל הרים כיון שלא היה בהם תפיסת ידי אדם מעולם ואף על גב דכתיב גבעות ולא אמרינן דלא נפקי מכלל הרים לא קשיא דאורחא דקרא הוא למיכתב הרים וגבעות בהדי הדדי:

ורבי יוסי הגלילי סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור · תימה מאי קאמר ר' יוסי הגלילי במתניתין מפני מה אשרה אסורה משמע שר"ל דמן הדין היה לנו להתירה והיאך (ח)הא לדידיה אמרינן בסמוך דכתב תרי קראי לאסור אילן אפילו נטעו ולבסוף עבדו וי"ל דהא דבעי מפני מה אשרה אסורה לאו משום דהדעת נוטה להתיר אלא ה"ק מפני מה אשרה אסורה יותר מהרים וגבעות ואי לאו דאיכא טעמא באשרה הוה אמינא גלי קרא דאילנות אסירי וה"ה הרים וגבעות והוה אמינא דלא דרשי' ההרים אלהיהם:

הנח ורדוף ואח"כ שרוף · מדרב יוסף לא נפקא (ט)דהא אתגדעון ואתשרפון סמיך דאי מונתצתם הוה אמינא הנח דוקא דגזירת הכתוב היא שאין צריך לבערו מדלא כתיב בהו שריפה אבל כיון דבאשרה חזינא שתי בעירות אמרינן נמי התם דונתצתם קודם כיבוש כתיב ולאחר כיבוש בעי שריפה לשון רש"י:

אמר

מסורת הש"ס: [לקמן מו. מח.] · סנהדרין מו: · [לקמן מח.] · [תמורה כח:]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולא עץ רענן: (ב) שם הייתי אומר ואשריהם: (ג) שם אמר רב הונא הנח ורדוף ואח"כ שרוף: (ד) רש"י ד"ה ממאי שמעינן וכו' ולבסוף עבדו מדקא מיסדר ותני וכל שיש כנ"ל והד"א ואחר דיבור זה צ"ל ד"ה ואף ר' יוסי בר' יהודה סבר אילן שנטעו וכו' ואח"כ ד"ה ת"ל ואח"כ ד"ה לכדר"ע: (ה) ד"ה והא ואשריהם תשרפון באש קא נסיב תלמודא למלתיה דרבי יוסי בר' יהודה למיסר אילן וכו' עבדו כס"ד ואח"כ מ"ה אילו לא נאמר בלשון אילו: (ו) ד"ה האי וכו' שעיקרו יהא מונח: (ז) ד"ה האי סברא וכו' אבל כיון דחזינן בה באשרה שני ביטולין: (ח) תוס' ד"ה ור' יוסי וכו' והיאך נתירה הא לדידיה: (ט) ד"ה הנח וכו' לא נפקא דהוא גופיה אתגדעון וכו' קודם לכיבוש כתיב:

אמר לו ר"ע והלא כבר נאמר °אבד תאבדון אם כן מה ת"ל ואבדתם את שמם מן המקום ההוא *לכנות לה שם יכול לשבח לשבח ס"ד אלא יכול לא לשבח ולא לגנאי ת"ל °שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא הא כיצד *היו קורין אותה בית גליא קורין אותה בית כריא עין כל עין קוץ תני תנא קמיה דרב ששת *העכו"ם העובדים את ההרים ואת הגבעות הן מותרין [א]ועובדיהן בסייף ואת הזרעים ואת הירקות הן אסורין ועובדיהן בסייף א"ל דאמר לך מני *רבי יוסי בר יהודה היא דאמר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור ולוקמה (א) באילן שנטעו מתחלה לכך ורבנן לא ס"ד דקתני דומיא דהר מה הר שלא נטעו מתחלה לכך אף האי נמי שלא נטעו מתחלה לכך איתמר *אבני הר שנדלדלו בני רבי חייא ורבי יוחנן חד אמר אסורות וחד אמר [ב]מותרות מ"ט דמ"ד מותרות כהר מה הר שאין בו תפיסת ידי אדם ומותר אף הני שאין בהן תפיסת ידי אדם ומותרין מה להר שכן מחובר בהמה תוכיח מה לבהמה שכן בעלת חיים הר יוכיח וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן שאין בהן תפיסת ידי אדם ומותר אף [ג]כל שאין בהן תפיסת ידי אדם ומותר מה להצד השוה שבהן שכן לא נשתנו מברייתן אלא אתיא מבהמה בעלת מום ומהר ואי נמי מבהמה תמה ומאילן יבש ומאן דאסר להכי כתיב שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו דאע"ג דאתיא מדינא להיתרא לא תתיא תסתיים דבני ר' חייא דשרו דבעי חזקיה זקף ביצה להשתחוות לה מהו קא סלקא דעתך להשתחוות לה והשתחוה לה וקא מיבעיא ליה האי זקיפתה אי הוי מעשה אי לא הוי מעשה אבל לא זקף לא מיתסרא ש"מ בני ר' חייא דשרו לא לעולם אימא לך בני רבי חייא דאסרי (ב) דהשתחוה לה אע"ג דלא זקפה אסורה והכא במאי עסקינן כגון שזקף ביצה להשתחוות לה ולא השתחוה לה ולמאן אי *למאן דאמר עבודת כוכבים של ישראל אסורה מיד אסורה אי למאן דאמר עד שתיעבד הא לא פלחה לא צריכא כגון שזקף ביצה להשתחוות לה ולא השתחוה לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה (ג) כי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל *ישראל [ד]שזקף לבינה להשתחוות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסורה וקא מיבעיא ליה לבינה הוא דמינכרא זקיפתה אבל ביצה לא או דלמא [ה]לא שנא תיקו: בעי רמי בר חמא המשתחוה להר אבניו מהו למזבח

יש

רש"י

בית גליא · (ד) לשון גובה גלי: בית כריא · לשון חפירה ושפלות: ועובדיהן בסייף · דבני נח נלטוו על עבודת כוכבים בסנהדרין (דף נו·) ואמרינן התם כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא סייף: ולוקמה בזרעים שזרען מתחלה לכך: ורבנן · דאסורין ואפילו לרבנן: שנדלדלו · נעקרו מאליהן והשתחוה עכו"ם להם: בהמה תוכיח · שאינה מחובר ואינה נאסרת בהשתחויה דמדאסר רחמנא נעבד לגבוה דכתיב מן הבקר ולא כל הבקר להוציא הנעבד בפרק שור שנגח (ב"ק דף מ:) מכלל דלהדיוט שרי דאי להדיוט אסור למה לי קרא לגבוה הא ממשקה ישראל כתיב מן המותר לישראל: מבהמה בעלת מום · דאינה נאסרת כמי אם השתחוה לה: ומהר · דכי פרכת מה לבהמה שכן בעלת חיים הלכך חשיבא ולא מיתסרא הר יוכית מה להר שכן מחובר בהמה תוכיח וחזר הדין כו' הצד השוה שבהן שאין (ה) תפיסת יד אדם וזהו טעם עצמו להתיר שאין יכולין לתלות טעם היתרן בטעם אחר דאי אמרת היתרן משום מחובר הרי בהמה ואי משום חיים הרי הר ע"כ טעם היתרן משום דאין בהן תפיסת יד אדם שבדבר זה הושוו שניהן אף אני אביא כל השוין להן בדבר זה שיהו מותרין והשתא ליכא למיפרך שכן לא נשתנו מברייתן דהא בהמה נשתנית במום: ומאילן יבש · דנשתנה מברייתו ואפי' הכי לא מיתסר לרבנן דפליגי עליה דר' יוסי ברבי יהודה הצד השוה שבהן שאין בהם תפיסת יד אדם לשם עבודת כוכבים דתפיסה דנטיעה דמעיקרא לא הויא תפיסה לרבנן דלאו אילן (ו) הוא ההוא שעתא שנטעו גרעין ור' יוסי בר' יהודה דחשיב ליה תפיסה ואסר ליה משכחת לה באילן שעלה מאליו דאפילו לר' יוסי לא מיתסר כל זמן שלא עשה מעשה בגופו: להכי כתיב שקץ תשקצנו · בעבודת כוכבים לאתויי הנך דאע"ג דאתא מדינא להצד השוה להיתרא כדאמרן לא תייתינהו להיתרא וממשמעותא דקרא נפקא דמשמע כל דרשות שאתה דורש בעבודת כוכבים לא תדרש אלא לשקץ ולאסור ואין לך להתיר בו אלא מה שהתיר לך הכתוב בפירוש: בני רבי חייא · יהודה וחזקיה שמן*: הוי מעשה · (ז) דהכתי איכא תפיסת יד אדם אלמא בני ר' חייא תפיסת יד בעו: לעולם אימא לך בני ר' חייא · הוא דאמרי דלא בעינן תפיסת יד בדבר תלוש (ח) ולא בבעלי חיים בין בעובד כוכבים בין בישראל ונאסרת מיד בהשתחואה: והכא · כגון שזקפה ולא השתחוה לה: עבודת כוכבים של ישראל · שהקים ישראל לעבדה פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע בפ' ר' ישמעאל (לקמן נא:): ולמאן · אליבא דמאן קבעי חזקיה למילתיה כיון דאיהו לא (ט) תפיסת ידי אדם בעי וזה לשם עבודת כוכבים העמידה בין הוי מעשה בין לא הוי מעשה הרי קרא עבודת כוכבים ולמ"ד עבודת כוכבים של ישראל אסורה מיד הא נמי אסורה מיד ולמ"ד עד שיעבדוה הא לא פלחה ופשיטא דשריא: לא צריכא כו' · לעולם אליבא דמ"ד עד שתיעבד קבעי ליה: וכגון · דהשתחוה לה עובד כוכבים אחר זקיפתו של ישראל ולא אמרינן הא לאו דעובד כוכבים הוא ואין יכול לאסור בהשתחואה דבר שאינו שלו וכדרב יהודה אמר שמואל כו' והאי מעשה דבעינן משום גילוי דעתא דאי לאו דגלי ישראל דעתיה לא הוה מיתסרא בהשתחואה דעובד כוכבים: (י) אסורה · אפילו למ"ד עד שתיעבד ולא אמרינן הא לאו דעובד כוכבים הוא ואין יכול לאסור בהשתחואה דבר שאינו שלו דכיון דאוקמה ישראל גלי אדעתיה דניחא ליה בעבודת כוכבים וכי פלח לה עובד כוכבים שליחותיה קא עביד: לבינה · בידי אדם נעשית ונאסרת לד"ה והך זקיפה דנקט משום גלויי דעתא הוה דאי לא זקפתו ישראל לשם עבודת כוכבים לא מיתסרא דכיון דשל ישראל הוא אינה נאסרת בהשתחוואתו של עובד כוכבים שהרי אינה שלו והאי טעמא מפרשינן במלתיה דשמואל לקמן בפרק ר' ישמעאל (דף נג:) וה"נ לענין גלויי דעתא קבעי לה חזקיה ולא משום מעשה דבדבר תלוש ולאו בעלי חיים לא בעינא מעשה בגופו ונאסר מיד בהשתחואה לבני ר' חייא וקמיבעיא ליה לחזקיה (כ) דוקא לבינה דמינכרא זקיפתה שרחבה יותר על עביה וכשהיא זקופה נראית גבוה ואיכא גלויי דעתא אבל בילה לא כו': נעבד · דבעלי חיים אסור לגבוה ואע"ג דשרי להדיוט וקמיבעיא ליה מי חייל שם נעבד על המחובר לאסרו לגבוה או לא:

ואם

תוספות

אמר לו ר"ע והלא כבר נאמר אבד תאבדון · תימה הא איצטריך לר"ע למדרש אבד ואחר כך תאבדון כר' יוסי כר' יהודה דקס בשיטת דר' יוסי הגלילי דלכאורה משמע דר"ע ס"ל במתני' כר' יוסי הגלילי דא"ל אני (נ) אדון לפניך ומתוך פ"ה דמתני' כמי משתמע הכי וי"ל דודאי ר"ע דמתני' אליבא דר' יוסי הגלילי קאמר וליה לא ס"ל אכן ק"ל קצת דלעיל קאמר דלר' יוסי בר' יהודה מיבעי קרא גם כן לכדר"ע אלמא כוותיה דריש להו לקרא וי"ל דה"ק ליה לכדרבי עקיבא אליבא ר' יוסי הגלילי:

בהמה תוכיח · פירוש דאפילו בהמה (מ) עצמה אינה נאסרת להדיוט אם לא עשה בה מעשה והא דאמרינן לקמן בפ' ר' ישמעאל (דף נד·) המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה ה"ה לשל עצמו והא דקאמר חבירו לגלויי דאף בשל חבירו אסרה בעשיית מעשה אי נמי קמ"ל דאף לגבוה לא אסרה כיון שאינה שלו:

מבהמה תמה ומאילן יבש · כאן פרש"י מה שכתבתי לעיל דהוי נטעו ולבסוף עבדו היכא דנטעו גרעין וזה לשונו ומאילן יבש דנשתנה מברייתו ואפ"ה לא מתסר לרבנן דפליגי עליה דר' יוסי ברבי יהודה הצד השוה שבהן שאין בהם תפיסת יד אדם לשם עבודת כוכבים דתפיסה דנטיעה דמעיקרא לא הויא תפיסה לרבנן דלאו אילן הוה היא שעתא דנטעו גרעין ור' יוסי ברבי יהודה דחשיב ליה תפיסה ואסר לא משכחת לה אלא באילן שעלה מאליו דאפילו לר' יוסי בר' יהודה לא מתסר כל זמן שלא עשה מעשה בגופו עכ"ל וא"ת בעלה מאליו נמי מ"מ אילן שלפני זה שילא זה מגרעינו היה בו תפיסת ידי אדם וי"ל דהב"ע באילן שעלה מאליו מששת ימי בראשית כגון יער ומיהו פירושו אי אפשר כדפרישי' לעיל:

יש

רבינו חננאל

שנאמר שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא · הא כיצד אם היו קורין אותה בית גליא קורין אותה בית כריא · עין כל עין קוץ: תני תנא קמיה דרב ששת העכו"ם העובדין את ההרים ואת הגבעות הן מותרין ועובדיהן בסייף · עובדי הירקות והזרעין הן אסורין ועובדיהן בסייף: מני ר' יוסי בר' יהודה היא · מדקתני זרעים א)והרי זרעים דומיא דהר מה הר שלא נעשה מתחלה לכך אף זרעים שלא נעשו מתחלה לכך והן אסורין: אתמר אבני הר שנדלדלו ולא נתפרקו לגמרי אלא הן תלויות כמו אבר מדולדל ונעבדו אותן האבנים · ר' חייא ור' יוחנן חד אמר מותרין הן כהר · מה הר אין בו תפיסת ידי אדם · כלומר אין בו מעשה בן אדם ומותר · אף אבנים הללו כך · ומקשינן מה להר שכן מחובר כולו תאמר באבני ההר שנדלדלו שאינן מחוברות בהמה תוכיח שאינה מחוברת בקרקע ומותרת לחולין: ודחינן מה לבהמה אינה נאסרת אם נעבדה בהנאה שכן בעלת חיים · תאמר באבנים שנדלדלו שאינן בנות חיים. הר יוכיח מה להר כו' · [מה להצד] השוה שבהן שכן לא נשתנו מברייתן · תיתי מבהמה בעלת מום ומהר אי נמי מאילן יבש ומבהמה תמימה שהרי נשתנו' הבהמה נעשית בעלת מום והאילן יבש · ואע"פ שנשתנו ועברם לא נאסרו · כך אבני הר שנדלדלו לא נאסרו' ומאן דאסר סבר אע"ג דמדינא שרו לא תשתרייה דכתיב ותעב תתעבנו כי חרם הוא · ב)ודייקי חזקיה בר' חייא זקף ביצה להשתחוות לה והשתחוה לה וקא איבעיא ליה האי זקיפתא אי הוה תפיסת ידי אדם אי לא ש"מ בני ר' חייא הוא דאסרי ומיבעיא ליה כגון שזקף ביצה להשתחוות לה ולא השתחוה לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה וכדרב דאמר ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה · וקא מיבעיא ליה לבינה הוא דמינכרא זקיפתה אבל ביצה לא או דלמא לא שנא תיקו: בעי רמי בר חמא המשתחוה להר (מותר) אבנים הנחצבות בו מותרות לבנות מהן מזבח אי לא

א) נראה דצ"ל מדקתני זרעים והרים אלמא הוא דאסרי ומיבעי ליה וכו'. ב) נראה דצ"ל ודייקי דיהודה וחזקיה בני ר' חייא הוא דשרו מדבעי חזקיה זקף בילה וכו' ש"מ בני חייא הוא דשרו וסדר דחי דלעולם אימא לך דבני ר' חייא הוא דאסרי ומיבעי ליה וכו'.

עין משפט נר מצוה

נב א מיי' פ"ח מהל' מלכים הלכה ג:
נג ב ג מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הלכה ג סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמה סעי' ח:
נד ד מיי' שם הלכה ב סמג שם טור ש"ע י"ד סי' קמה סעי' ח:
נה ה מיי' שם סמג שם:

מסורת הש"ס

דברים יב | שם | תמורה כח: | [תוספ' פ"ו] | [תוספ' שם] | [לעיל מה: לקמן מח.] | [לקמן מח.] | [לקמן נא:] | [כדאיתא ביבמות סה: וכתו' כו. מ']

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולוקמה בזרעים שזרען מתחלה לכך ורבנן: (ב) שם בני ר' חייא דאסרי והשתחוה: (ג) שם וכי הא דאמר: (ד) רש"י ד"ה בית גליא גלי לשון גובה הס"ד: (ה) ד"ה ומסר דכי וכו' שאין בהן תפיסת יד אדם וזהו טעמו להיתרא וכו' ואי משום בעלת חיים: (ו) ד"ה ומאילן וכו' דלאו אילן הוי ההוא שעתא כשנטעו גרעין וכו' תפיסה ואסר לא משכחת לה אלא באילן שעלה מאליו דאפי' לרבי יוסי בר יהודה לא מיתסר: (ז) ד"ה הוי מעשה דהכתי איכא: (ח) ד"ה לעולם וכו' בדבר תלוש דלאו בבעלי חיים: (ט) ד"ה ולמאן וכו' דאיהו לא בעי תפיסת ידי אדם וזה לשם: (י) ד"ה אסורה אפילו זה מיותר: (כ) ד"ה לבינה וכו' וקמיבעיא ליה לחזקיה אי נימא דוקא לבינה: (ל) תוס' ד"ה אמר וכו' דא"ל אני אובין והדון לפניך וכו' מיבעי ליה קרא וכו' אליבא דרבי יוסי הגלילי: (מ) ד"ה בהמה וכו' בהמה של עצמו אינה נאסרת:

עין משפט
נר מצוה

נו א מיי' פ"ד מהל' איסורי מזבח הל' ט:
נז ב מיי' שם הלכה ז:
נח ג מיי' שם הלכ' יח:
נט ד מיי' פ"ו מהלכות קרבן פסח הלכה ו:
ס ה מיי' פ"ג מהלכות איסורי מזבח הלכה יד:
סא ו מיי' שם הל' יב:

תורה אור

יש נעבד במחובר אצל גבוה או אין נעבד במחובר אצל גבוה את"ל יש נעבד במחובר אצל גבוה מכשירי קרבן כקרבן דמו או לא אמר רבא ק"ו ומה אתנן שמותר בתלוש להדיוט "אסור במחובר לגבוה דכתיב °לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב לא שנא תלוש ולא שנא במחובר נעבד שאסור בתלוש להדיוט אינו דין "שאסור במחובר לגבוה א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרבא או חילוף ומה נעבד שאסור בתלוש אצל הדיוט מותר במחובר לגבוה שנא' °אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם לא שנא להדיוט ולא שנא לגבוה אתנן שמותר בתלוש להדיוט אינו דין שמותר במחובר לגבוה ואי משום בית ה' אלהיך מיבעי ליה לכדתניא *בית ה' אלהיך פרט לפרה שאינה באה לבית דברי ר"א וחכ"א "לרבות את הריקועים א"ל אנא קאמינא לחומרא ואת אמרת לקולא *קולא וחומרא לחומרא פרכינן א"ל רב פפא לרבא וכל היכא דאיכא קולא וחומרא לקולא לא פרכינן והא הזאה דפסח דפליגי ר' אליעזר ור"ע דר' אליעזר סבר לחומרא וקא מחייב ליה לגברא ור"ע לקולא ופטר וקא פריך ר"ע לקולא דתנן *השיב ר"ע או חילוף ומה הזאה שהיא משום שבות אינה דוחה השבת שחיטה שהיא דאורייתא לא כ"ש התם ר' אליעזר גמריה ואייקר ליה תלמודא ואתא ר"ע לאדכוריה והיינו *דא"ל רבי אל תכפירני בשעת הדין כך מקובל אני ממך הזאה שבות "ואינה דוחה את השבת בעי רמי בר חמא המשתחוה לקמת חטים (א) מהו למנחות "יש שינוי בנעבד או אין שינוי בנעבד אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן ת"ש *כל "האסורין לגבי מזבח ולדותיהן מותרים ותני עלה רבי אליעזר אוסר *ולאו אתמר עלה אמר *רב נחמן אמר רבה בר אבוה מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו אבל

(דברים כג) (שם יב)

יש נעבד במחובר אצל גבוה או אין נעבד במחובר · כ"ל דהמדקדק בלשון בעיא זו דאמר דרמי בר חמא דקמיבעיא ליה סבר דאיכא לחלק בין בעלי חיים בין מחובר ולכך היה מסופק אם יש נעבד במחובר והא דבעי במכשיריו אם תמצי לומר קאמר דאי פשטינן דשרי כ"ש מכשיריו אבל אי פשטינן דאסור מכשיריו מאי: **ואי** משום בית ה' · ובעית למימר דבית (ג) הוי מחובר וקאסר ודרשת ליה הכי לא תביא אתנן של בית שאם נתן לה בית באתננה אסור להקדישו לצורך בנין בית המקדש לשון רש"י והוא שינה לשונו ממה שפירש למעלה גבי מילתיה דרבא שכן פירש לעיל אסור במחובר לגבוה ואפי' למכשירי קרבן דכתיב בית דמשמע אפילו לבנין הבית ונראה דיפה דקדק לפי שיטת התלמוד וק"ל מיהו מה שפירש הכא דאתנן דבית קרי מחובר קשיא דהא לקמן בשמעתין חשיב רב יהודה בית תלוש משום דהוי תלוש ולבסוף חברו לכן נראה לפרש ואי משום בית דתדרוש שנתן לה עלים ואבנים לבנות בית ויהיה אסור להקדישן וסתם עלים ואבנים שבונין מהם רגילים להיות מחוברים במקומן אי נמי יש לייסב פרש"י דכתב רחמנא בית ולא חלק בין בית של בנין לבית חצוב במערה שלא היה שם תלוש מעולם: **יש** שינוי בנעבד כו'·תימה (ד) במחובר מהיכא יליף לאיסור מאתנן דיו לבא מן הדין להיות כנדון דבאתנן פשיטא דיש שינוי כדדרשינן במרובה (ב"ק דף סה:) הם ולא שינוייהם וי"ל דמדאורייתא ודאי פשיטא ליה דיש שינוי בנעבד כמו באתנן אלא מדרבנן הוא דקא מיבעי ליה (ה) משום דעבודת כוכבים יש לאסור אע"ג שנשתנה: **כל** האסורין לגבי מזבח ולדותיהן מותרין · משמע הכא דשינוי אינו מועיל כלום לגבי אם וגבי שינוי קונה (ב"ק דף סג:) למאן דאית ליה שינוי קונה (ו) תנן גזל *רחל וילדה גזילה חוזרת בעיניה ואינו משלם אלא דמי הפרה אלמא מהני שינוי לגבי אם ויש לחלק לגבי תקנת השבים דוקא מהני ולא לגבי מזבח: **כשנרבעו** ולבסוף עיברו · וגבול יש לה כדאמרינן לעיל פרק אין מעמידין (דף כד:): הכא

אבל גבוה אכתי מיבעיא ליה הכי ואם תמצי לומר יש נעבד · האי נעבד דלאו לקרבן גופיה קא בעי לה אלא לבנין מזבח דמכשירי קרבן מי אמרינן כקרבן דמי ונעבד אסור בהן או לא: ואפי' למכשירי קרבן דכתיב בית ה' דמשמע אפילו לבנין הבית וכתיב אתנן סתמא לא שנא תלוש כו': או חילוף · כיון דלא משכחת קרא בהדיא דאסר אתנן במחובר לגבוה אלא משום דקרא סתמא כתיב אסרת ליה במחובר והדר ילפת נעבד מיניה לאיסורא אימא איפכא דהא קרא סתמא שרי נעבד במחובר: דכתיב [אלהיהם על ההרים] ולא ההרים אלהיהם · אימא אפי' לגבוה שריא והדר נילף אתנן מיניה למשרייה במחובר: ואי משום בית ה' · ובעית למימר דבית הוי מחובר וקאסר ודרשת ליה הכי לא תביא אתנן של בית שאם נתן לה בית באתננה אסור להקדישו לצורך בנין הבית: ההוא מיבעי ליה כו' · פרה אדומה שאינה באה לבית ששחיטתה בהר הזיתים דכתיב והוציא אותה אל מחוץ למחנה: רקועים · טסי זהב שטושין ליפוי לכותל היכל לבית קדשי הקדשים כדאמרינן בשקלים בפרק התרומה דכיון דטוי הוא מיתסר: פרכינן · דיינינן וכל דין ק"ו קרי ליה פירכא משום דבלשון תימה אתי: הזאה דפסח · טמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת בערב הפסח: דר"א · דן ק"ו לחומרא דקתני א"ר אליעזר ועליה אני דן ומה שחיטה שהיא · משום מלאכה דוחה את השבת זו שמשום שבות אינו דין שתדחה ויזה עליו ויתחייב בפסח ור"ע פריך לקולא ופטר מפסח דקתני אמר לו ר"ע או חילוף מה הזאה דמשום שבות אינה דוחה שבת שחיטה דמשום מלאכה היא אינו דין שלא תדחה אלמא ק"ו לקולא פריך: דתנן השיב ר"ע כו' · משום אתקפתיה דרישא דמילתא נקט ואייתי לה הכא ומיהו אתקפתיה דרב פפא מאו חילוף דר"ע קאתי ולסיועי לרב הונא בהאו חילוף דידיה: התם · ההוא או חילוף דר"ע לא סלקא אדעתא דר"ע למדייניה ולמימר לא תדחייה שחיטה את השבת אלא משום דר"ע היה מקובל ובא מר"א עצמו שהיה רבו שהזאה אינה דוחה שבת: ואייקר ליה תלמודא · דר"א נשתכח הימנו הלכה ובעי למידן מק"ו הזאה משחיטה דדחייא ואתי ר"ע לאדכוריה גמריה ואמרה למילתא בלשון או חילוף ודאין ק"ו שחיטה מהזאה דלא תדחה אע"פ שאי אפשר דהא ודאי שחיטה דחייא דכתיב במועדו ואפילו בשבת אלא כי היכי דניתיב לר"א לליביה למימר כיון דקא יליף האי שחיטה מהזאה דלא תדחה ודאי פשיטא ליה בהזאה דלא דחייא ומיהו לא איסתייעא מילתיה ולא אידכר אלא הכי אהדר ליה עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה בין הערבים במועדו ואפי' בשבת אמר לו ר"ע הבא לי מועד לאלו להזאה ולהבאתו מחוץ לתחום כמועד לשחיטה ונימא ליה מימר כך מקובלני ממך הזאה אינה דוחה לאו אורח ארעא דכסיפא ליה מילתא לומר ששכח תלמודו: והיינו דקאמר ליה אל תכפירני בשעת הדין · כשאמר לו ר"ע הבא לי מועד לאלו כמועד לשחיטה כעס ר"א ואמר לו עקיבא בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתך ואמר לו ר"ע אל תכפירני בשעת דין זה שאתו חלוקין ודנין זה כנגד זה אל תכחד דבריך ראשונים וזכור מה שלמדתני הזאה שבות כו' אלמא מיניה גמר ליה: המשתחוה לקמת חטים מה הן למנחות · להדיוט מישרא שרי דאין מחובר נאסר להדיוט וכי קמיבעיא ליה לגבוה אם תמצי לומר יש נעבד במחובר אצל גבוה הכא מאי כיון דהדר טחין להו יש שינוי בנעבד דלא מיתסר לגבוה אלא בעיניה אבל היכא דאישתני שפיר דמי: או אין שינוי בנעבד · ואסיר דלא מהני ליה שינוי אית דגרס המשתחוה לחטין קמחן מהו למנחות וא"א לומר כן דכיון דתלוש נינהו נאסרו בהנאה להדיוט אפילו למאן דבעי תפיסת ידי אדם בתלוש דהא איכא תפיסה טובא קצירה ועימור ודישה וכ"ש לגבוה דאסור וכיון דנעשה עבודת כוכבים תו מאי מהני להו שינוי לא מיבעיא עבודת כוכבים דכתיב והיית חרם כמוהו כל שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו אלא אפילו כל איסורי הנאה כן (ב) וכל הנעשה מהן נאסר דהא הנאה היא: כל האסורין · כגון מוקצה ונעבד: ור"א אוסר · וקס"ד השתא דבבהמה מעוברת שרבעה או השתחוה לה עסקינן וביש שינוי בנעבד קמיפלגי דת"ק סבר יש שינוי בנעבד הלכך ולדותיהן מותרין דמעיקרא עובר והשתא בהמה ור"א סבר אין שינוי בנעבד אלמא פלוגתא היא: ה"ג ולאו מי אתמר עלה אמר רבה אמר רב נחמן מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו וכדמפרש בתמורה בפ' כל האסורין דת"ק סבר זה וזה גורם מותר ורבי אליעזר סבר זה וזה גורם אסור: אבל

רבינו חננאל

יש נעבד אסור במחובר אי לא · מכשירי קרבן כגון [אבני] המזבח כקרבן הן · וכשם שהנעבד פסול לקרבן כך פסול למכשירי קרבן אי לא · א"ל רבא ק"ו ומה אתנן זונה שמותר בתלוש להדיוט · אסור לגבוה אפי' במחובר שנאמר לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' וגו' סתם אתנן כתיב לא שנא תלוש ולא שנא מחובר אסירי · נעבד שאסור בתלוש · פי' כיון שיש בו תפיסת ידי אדם אסירי אפילו להדיוט' אינו דין שיהא אסור במחובר לגבוה: ופשט ליה שאסורין · א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרבא ואימא חילוף ומה נעבד שמותר במחובר לגבוה דכתיב אלהיהם על ההרים הרמים ולא ההרים אלהיהם סתם כתיב · לא שנא לגבוה ולא שנא להדיוט · ותרווייהו שרו אסור בתלוש להדיוט · אתנן שאסור בתלוש כו'· ופשט ליה להיתרא ולא אשכח רבא תשובה למידחה ואמר ליה אנא מחמיר בשל תורה ואנת מיקל קולא וחומרא פרכינן לקולא מקמי חומרא: א"ל רב פפא לרבא איני והא הזאה דפסח דר' אליעזרמחמיר ומחייב ליה בפסח ור' עקיבא מיקל דקא פטר ליה מלעשות פסח' והוא של תורה · ופריך רבי עקיבא הדין שרן רבי אליעזר לחומרא · דתנן השיב ר' עקיבא הזאה תוכיח שהיא מצוה כו'· ודחינן התם לא אתא ר' עקיבא לדחות הדין של ר' אליעזר· אלא ר' אליעזר שכח גמריה דהוה גמיר דהזאה אע"פ שהיא מצוה והיא משום שבות אינה דוחה את השבת · ואתא ר' עקיבא לאדכוריהגמריה והיינו דקאמר ליה כך אני מקובל ממך הזאה שבותואינה דוחה שבת: בעא רמי בר חמא המשתחוה לחטים קמחא מהו למנחות יש שנוי בנעבד כמו שיש שנוי באתנן דאמרינן הן ולא שנוייהן אי לאו· ת"ש כל האסורין לגבי מזבח ולדותיהן מותרין ותני עלה ר' אליעזר אוסר · ואמר רב נחמן מחלוקת ר' אליעזר ותנא דמתני' בנרבעו ולבסוף עיברו ·

הגהות הב"ח

(א) גמ' מה הן למנחות: (ב) רש"י ד"ה או אין וכו' דכל הנעשה: (ג) תוס' ד"ה ואי וכו' דבית דהוי מחובר קאסר וכו' בית ה' דמשמע וכו' בית ה' דתדרוש וכו' בית ה' ולא חלק: (ד) ד"ה יש וכו' תימה מהיכא יליף נעבד במחובר לאיסור מאתנן: (ה) בא"ד דקא מיבעי ליה דמשום חומרא דעבודת כוכבים יש לאסור: (ו) ד"ה כל האסורין וכו' שינוי קונה תניא פ' הגוזל דף צ"ה גזל רחל וגזזה וילדה גזילה חוזרת בעיניה ואינו משלם אלא דמי רחל אלמא מהנ'

מסורת הש"ס

[תוספ' דפרה פ"א תמורה ל:]
[יבמות ת. קדושין סח.]
פסחים סו.
[שם סט.]
[תמורה ל:]
[שם]
[עיין רש"י ובתמורה אי אמר רבא מחלוקת]

אבל עיברו ולבסוף נרבעו ד"ה אסורין והה"נ כעיברו ולבסוף נרבעו דמי איכא דאמרי (א) מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו אבל עיברו ולבסוף נרבעו ד"ה אסור והני נמי כי עיברו ולבסוף נרבעו דמי הכי השתא התם מעיקרא בהמה והשתא בהמה דשא הוא (ב)ראחיזא באנפה הכא מעיקרא חיטי והשתא קמחא בעי ר"ל המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה באילן שנטעו מתחלה לכך לא תיבעי לך דאפילו להדיוט נמי אסור כי תיבעי לך באילן שנטעו ולבסוף עבדו ואליבא דרבי יוסי בר יהודה לא תיבעי לך דאפי' להדיוט נמי אסור כי תיבעי לך אליבא דרבנן לענין מצוה מאי מי מאיס כלפי גבוה או לא כי אתא רב דימי אמר באשירה שביטלה קמבעיא ליה יש דחוי אצל מצות או אין דחוי אצל מצות תפשוט ליה מדתנן *כיסהו ונתגלה פטור מלכסות כיסהו הרוח חייב לכסות ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא שנו אלא שחזר ונתגלה אבל לא חזר ונתגלה פטור מלכסות והוינן בה כי חזר ונתגלה מאי הוי הואיל ואידחי אידחי וא"ר פפא זאת אומרת אין דיחוי אצל מצות דרב פפא גופיה איבעיא ליה מפשט פשיטא ליה א] לרב פפא דאין דיחוי אצל מצות לא שנא לקולא ולא שנא לחומרא או דלמא ספוקי מספקא ליה ולחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן תיקו בעי רב פפא המשתחוה לבהמה צמרה מהו לתכלת תכלת דמאי אי תכלת לכהנים היינו בעיא דרמי בר חמא ואי תכלת לציצית היינו בעיא דר"ל אין ה"נ דלא הוה למיבעי ליה והאי דקא בעי ליה הא משום דאיכא מילי אחרנייתא צמרה מהו לתכלת קרניה מהו לחצוצרות שוקיה מהו לחלילין בני מעיה מהו לפארות אליבא דמ"ד *עיקר שירה בכלי לא תיבעי לך דודאי אסיר כי תיבעי לך אליבא דמ"ד עיקר שירה בפה בסומי קלא בעלמא הוא ומייתינן או דלמא אפילו הכי אסיר תיקו בעי רבה המשתחוה למעין מימיו מהו לנסכים מאי קא מיבעיא ליה אילימא (ג)לבבואה קא סגיד או דלמא למיא קא סגיד ותיבעי ליה ספל להדיוט לעולם למיא קא סגיד והכי קמבעיא ליה למיא דקמיה קא סגיד וקמאי קמאי אזדו או דלמא לדברונא דמיא קא סגיד ומי מיתסרי והא *א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק מים של רבים אין נאסרין לא צריכא דקא נבעי מארעא:

מתני' *מי שהיה *ביתו סמוך לעבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו כיצד יעשה כונס בתוך שלו ארבע אמות ובונה שלו ושל עבודת כוכבים נידון

רש"י הבא מעיקרא חטים... אבל עיברו ולבסוף נרבעו ד"ה אסורין · דהיא וולדה נרבעו וגבי נעבד נמי היא וולדה נעבדו ואסורים ואע"ג דחזר ונשתנה אין שינוי בנעבד להוציאו מאיסורו: ואיכא דאמרי · רב זוטרא גופיה לאיסורא הוה פשט וה"ק ואתמר עלה אמר רבה אמר רב נחמן כו': וה"נ כעיברו ולבסוף נרבעו נינהו · ואסירי לד"ה דאין שינוי בנעבד: ומהדר ליה תלמודא הכי השתא: התם · לא אישתני דמעיקרא כמעי אמו היה קרוי בהמה והשתא קרוי בהמה: דשא הוא דאחיזא באפה · דלתי הרחם היו סגורין בפניו: לולבו מהו למצוה · את"ל יש נעבד במחובר אבל גבוה הכא לענין מצות לולב מאי: אשירה · שנאסרה אף להדיוט וביטלה כדאמרינן במתני'* נוטל מה שהחליף וקמיבעיא ליה אם ראויה שוב למצוה אם לאו: יש דחוי אצל מצות · מי הוי שייכא תורת דחוי במצות דנימא הואיל ונדחה בעודו אשירה ידחה עולמית: או אין דחוי · ומשתריא: אלא שחזר ונתגלה · לאחר שכיסהו הרוח: ה"ג והוינן בה כי חזר ונתגלה מאי הוי · הא אידחי ליה כשכיסהו הרוח כיון דכל זמן דלא נתגלה פטור מלכסות אידחי ליה מכיסוי: ל"ש לקולא · כגון גבי אשירה שבטלה למיהדר לאיתכשורי לולבו למצוה: ל"ש לחומרא · כגון גבי כיסוי דמחייבינן למיהדר ולכסויי: או דלמא ספוקי מספקא ליה · אי יש דחוי אי אין דחוי: ולחומרא אמרינן · אין דחוי הלכך גבי כיסוי חייב לכסות אבל לקולא כגון הכא לא אמרינן אין דחוי למישרא תיקו: תכלת דכהנים · דבגדי כהונה לצורך עבודה וקמיבעיא לן מכשירי קרבן כקרבן דמו או לא ואת"ל כקרבן דמו היכא דנשתנה כשלובעין אותו יש שינוי בנעבד להתירו לגבוה או לא: היינו בעיא דרמי בר חמא · דהנך תרתי בעיי בעא רמי בר חמא לעיל בשמעתין: אי תכלת דציצית · וקמבעיא הואיל (ה) דבר מצוה הוא מי מאיס נעבד כלגבוה או לא: היינו דר"ל · דבעי בלולב: לחצוצרות · לשיר של קרבן דקיימא לן בהחליל דשיר מעכב את הקרבן: חלילין · לשי"לם בלע"ז: לפארות · נימין של כינור קורד"ש בלע"ז: עיקר שירה בכלי · פלוגתא היא בפ' החליל (סוכה דף נ:): אפילו הכי אסור · (ו) מאיסי ואפילו את"ל לענין דקל דמותר לולבו הכא כיון דלורך קרבן מאיס טפי: מעין · איתו נאסר להדיוט דמחובר הוא: אי לבבואה · דידיה פרצוף שלו: ותיבעי לך בספל ולהדיוט · מדאיבעיא ליה במחובר ולגבוה מכלל דפשיטא ליה דבתלוש כה"ג אסירי להדיוט והא בתלוש נמי איכא למיבעיא: למיא דקמיה · למים שהוא רואה עכשיו לפניו השתחוה והרי הלכו להם: וקמאי קמאי · כלומר מעין המקלח כל זמן שהמים באים ראשון ראשון והולכין להם והבאים אחריהן מותרים: א"נ לדברונא דנהר · לקילוח של נהר והילוכו השתחוה והרי כל הנהר נעבד ואי יש נעבד במחובר אסירי: **מתני'** מי שהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים · שהיה אחד מכותלי עבודת כוכבים והבית עצמו נעבד: אסור לבנותו · שבונה כותל לעבודת כוכבים: כונס לתוך קרקעו · ד' אמות: היה שלו ושל עבודת כוכבים · שמקום עובי הכותל חציו שלו: נידון

תוספות **הבא** מעיקרא חטים והשתא סולת · תימה הכא משמע דיותר יש להתיר חטים ועשאן סולת יותר מוולד ובמרובה (ב"ק דף סו: ושם ד"ה הם) משמע איפכא דב"ש מוקמי גם לרבות שינוייהם ומתירין ולדותיהם וי"ל דהתם גבי אתנן טעמא דב"ש משום דלא ניחא ליה בנפחיה ולא עשה הולד אתנן אבל עבודת כוכבים ניחא ליה בנפחיה והכי אמר רבא פ' כל האסורין (תמורה דף ל: ושם ד"ה דניחא) ולד מוקצה ונעבד אסור דניחא ליה בנפחיה: **ואליבא** דרבי יוסי בר יהודה לא תיבעי לך · הוה מצי למיבעי באילן העומד מאליו ואליבא דכ"ע או בשנטעו גרעין לפי מה שפירש אלא ניחא ליה למיבעי אליבא דרבנן אי נמי באילנות דשכיחי א"נ באילן שנטעו ולבסוף עבדו נמי הוה מצי למיבעי אליבא דר' יוסי בר יהודה בעיקר אילן אם נאסר מה שהיה שם קודם שעבדו כדאמרינן לעיל איזהו דבר (ז) שפירותיו אסורים ועיקרו מותר הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו: **מי** מאיס או לא · ר"ל אית ליה שפיר דרבא (סוכה לא:) דלולב של עבודת כוכבים לא יטול ואם נטל יצא דהתם מיירי קודם ביטול ובדיעבד יצא דמצות לא ליהנות נתנו אבל הכא מיירי אחר ביטול ובעי מי מאיס לכתחלה או לא: **אשירה** שבטלה קא מיבעיא ליה יש דחוי או אין דחוי (ח) כדאמרינן (בסוכה דף לג·) גבי נקטם ראשו (*דלולב) ועלתה בו תמרה מערב יום טוב כשר ובעלתה בו תמרה ביו"ט מבעיא ליה התם ופשיט כי הכא מכסהו הרוח וכו' ומסיק תיקו תימה תפשוט דאין דחוי מההיא דהתם (דף לג:) היו *(ענפיו) מרובין מעליו פסול ואין ממעטין ביו"ט ואם מיעטן כשר ומוקי לה (שם לג:) ואפי' אשחור מעיו"ט דהשתא הוי דחוי מעיקרו כי הכא וכי היכי דעלתה בו תמרה ביו"ט ואפ"ה אם מיעטן כשר אלמא אין דחוי וי"ל דתמרה אין בידו להעלות תמרה וכן ביטול אשירה אין בידו דע"י עובד כוכבים צריך לבטלה ולא דמי להדס דבידו למעט *): **היינו** בעיא דרשב"ל · נקט רשב"ל משום דלמצוה היא כמו בלילית דהא בכלל בעיא דרמי בר חמא היא שהרי נשתנה ע"י טוויה: **קרניה** מהו לחצוצרות · תימה דהא תניא פרק הקומץ רבה (מנחות דף כח·) חצוצרות היתה באה מן העשת של כסף עשאה של שאר מיני מתכות פסולה וכל שכן של קרן דבשלמא ההיא דקינים (פ"ג מ"ו) דתנן כשהוא מת קולו ז' [שתי] קרניו [שתי] חצוצרות [כו'] י"ל שהוא שופר של (*קדוש) השנה כדאיתא פ' במה מדליקין (שבת דף לו·) חצוצרות שיפורא אבל הכא במכשירי קרבן קא מיירי דכתיב ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם וי"ל דההיא דמנחות מיירי בחצוצרות שתוקעין הכהנים והכא בחצוצרות של לוים שהם משוררים על הקרבן וכמה כלי שיר היו שם כנורות ונבלים ומצלתים תדע דקאמר בסמוך עיקר שירה בפה (ט) ושיר לא מעכבא ואיך זה יכול להיות והכתיב ותקעתם בחצוצרות אלא ש"מ כדפי' דתקיעה דקרא לכהנים ורבי' יהודה מפרש דההיא דמנחות בשל משה דוקא קאמר וראיה דבתוספתא מצינו היו מהלגרין וחצוצרות של זהב בידיהם [ועי' תוס' זבחים סח. ד"ה כשהוא]: **לא** צריכא דקנבעי מארעא · ר"ל ואינם יוצאים חוץ לשדיהם דאילו היו יוצאים חוץ לשדיהם הא תנן (ב"ק דף פא·) מעין שילא בתחלה בני העיר מסתפקין ממנו ואם כן הוו מים של רבים ואינם נאסרים: אבניו

*) [וע"ע תוס' סוכה לג. סוף ד"ה באשרה ותוס' שם לג. ד"ה נקטם]

עין משפט נר מצוה

סב א מיי' פ"ג מהל' איסורי מזבח הל' יג:
סג ב מיי' שם הל' יד:
סד ג מיי' פ"ח מהל' לולב הלכה א טוש"ע א"ח סי' תרמט סעי' א:
סה ד ה מיי' פי"ד מהל' שחיטה הלכה ז סמג עשין סד טוש"ע י"ד סי' כח סעיף יא:
סו ו מיי' פ"א מהל' ציצית הלכה יא סמג עשין כו טוש"ע א"ח סי' יא סעי' ח:
סז ז מיי' פ"ג מהל' כלי מקדש הל' ג סמג עשין קסט:
סח ח ט מיי' פ"ד מהל' איסורי מזבח הל' ז:
סט י מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הלכ' ה סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמג סעי' א:

רבינו חננאל

אבל עיברו והוקדשו ולבסוף נרבעו אסור' · והני חיטי כי עיברו ולבסוף נרבעו דמו דהא הוקדשו החטים ואחרי כן טחנן · ודחינן הכי השתא בהמה לאו שתנית היא היא בעצמה שהיתה במעי אמה כשנרבעה · הכא השתחויה לחטים ונשתנו ונעשו קמח ולא אפשיטא בהריא: בעי ריש לקיש המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה ומבעיא ליה באילן שנטעו ולבסוף עבדו ואליבא דרבנן דשרו להדיוט · מאי מצוה כי לגבוה דמי ופסול אי לא · כי אתא רב דימי אמר אשרת שבטלה קא מיבעי ליה והכי קא מיבעי ליה אין דחוי אצל מצות וכיון שבטלה כשר הוא אי לא ואמרינן ותפשוט ליה מדתנן כיסהו ונתגלה פטור מלכסות · כיסתו הרוח חייב לכסות ואמר רבי יוחנן לא שנו אלא שחזר ונתגלה כו': ואסקא רב פפא זאת אומרת אין דיחוי אצל מצות וחייב לכסות · ואמרינן דרב פפא גופה קא מיבעיא ליה הא איכא למימר דמשום דעבדינן לחומרא מצרכינן ליה לכסויי או דלמא הא דרב פפא לא שנא לקולא ולא שנא לחומרא אין דיחוי אצל מצות סבירא ליה או דלמא מספקא ליה ולחומרא אמרינן לקולא לא אמרי' ועלתה בתיקו: בעי רב פפא המשתחוה לבהמה צמרה מהו לתכלת' אמרינן תכלת דמאי אי תכלת של בגדי כהנים מוקדשין נינהו היינו בעיא דרמי בר חמא · אי תכלת דציצית דמצוה [היא] היינו בעיא דריש לקיש · ותרוייהו לא אפשטן. ואמר' ודאי הכי הוא מיהו אית לה למיבעי תרתי תלת מילי עלה קרניה של בהמה זו מהו לחצוצרות שוקיה מהו לחלילין בני מעיה מהו לכינורות · אליבא דמאן דאמר עיקר שירה בכלי ושירה מעכבת את הקרבן כו' ועלתה בתיקו: וחלוקת מי שאומר עיקר שירה בכלי ומי שאומר עיקר שירה בפה וכלים לבסומי קלא עבידי [היא] בערכין סוף פרק שני: בעי רב המשתחוה למעיין מימיו מהו לנסכין · מאי קא מיבעיא ליה אילימא אי למיא קא סגיד ואסירי או לבבואה דידיה סגיד ומיא שרי · אי הכי הכי תבעי ליה מים בספל אם הם אסורים להדיוט שיש לאדם בהם תפיסת יד · ואמרינן לעולם פשיטא ליה דלמיא קא סגיד והכי קא מיבעיא ליה למיא דקמיה קא סגיד וקמאי קמאי הא אזלי להו או דלמא לדברותא דנהרא' לעיקר הנהר קא סגיד' וכולהו מיא דנהרא אסירי. ומתמהינן ומי מתסרי מי נהר · והאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק מים של רבים אינן נאסרין ופשטינן ודאי מים של רבים אינן נאסרים כי קא מיבעיא ליה מים הנובעים מארצו ולא אפשיטא: מתני' מי שהיה כותלו סמוך לבית עבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו · כיצד יעשה כונס לתוך

הגהות הב"ח (א) גמ' איכא דאמרי ואתמר עלה א"ר בר אבוה מחלוקת כשנרבעו: (ב) שם דשא הוא דאחידא באנפה: נ"ב וכהגוזל קמא דף לה משמע דהוי שינוי וצ"ל דהיינו אגב גיזה: (ג) שם אילימא אי לבבואה: (ד) שם במשנה מי שהיה כותלו סמוך וכו' כונס לתוך שלו: (ה) רש"י ד"ה אי תכלת וכו' הואיל דדבר מצוה וכו' נעבד כלפי גבוה: (ו) ד"ה אפי' הכי אסור דמאיסי: (ז) תוס' ד"ה ואליבא וכו' איזהו דבר שגידולו אסור ועיקרו מותר: (ח) ד"ה אשרה וכו' אין דחוי והכי נמי אמרינן גבי נקטם ראשו דהדס ועלתה וכו' ותימה וכו' ומוקי לה דאפי': (ט) ד"ה קרניה וכו' ושירה בכלי לא מעכבא ואיך:

הגהות מהר"ב רנשבורג א] גמ' איבעיא ליה מפשט פשיטא ליה לרב פפא · מלות לרב פפא נמחק · וכ"ב בסוכה דף לג ע"א אינו · וכ"כ מהרש"א שם שפירש מפשט פשיטא ליה לתנא וכו' עכ"ל משמע אבל גר"ס עצמו ודאי פשיטא וכן מורה לשון ואת אומרת וכו' וכ"כ הכסף"מ שם אלא שלא נסתייע מהרש"א ועי' ט"ז א"ח סי' תרמ"ו ופר"ח בי"ד סי' כ"ח סעיף י"א ודו"ק:

עין משפט
נר מצוה

ע א מיי' פ"ו מהל' אבות הטומאה הל' ב:

[וע"ע תוס' שבת פב: ד"ה אבניו]

עא ב מיי' פ"ה מהל' דעות הלכה ו טוש"ע א"ח סי' ג סעי' יב:

עב ג מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הל' ה סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף א:

עג ד ה ו ז ח מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע י"ד סי' קמה סעי' ג:

עד ט י מיי' שם טוש"ע שם סעי' ד:

עה כ מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעי' ה:

עו ל מיי' שם הל' ד טוש"ע שם סעי' ד:

[במשנה שבמשניות ובפי' הרב ובתוי"ט ע"ש אי' וכיירה וכן איתא בערוך ערך כייר]

תורה אור

נידון מחצה על מחצה אבניו עציו ועפרו *מטמאין כשרץ שנאמר °שקץ תשקצנו ר"ע (דברים ז) אומר כנדה שנאמר °תזרם כמו דוה צא (ישעיה ל) תאמר לו *מה נדה מטמאה במשא אף עבודת כוכבים מטמאה במשא: **גמ'** *והא קא מרווח לעבודת כוכבים א"ר חנינא מסורא דעבד ליה בית הכסא והא בעי צניעותא דעבד ליה בית הכסא דלילה והא אמר מר *איזהו צנוע הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום ואע"ג דאוקימנא בבדרך מיהו צניעותא בעי למעבד דעבד ליה לתינוקות א"נ דגדיר ליה בהיזמי והינגי: **מתני'** שלשה בתים הן בית שבנאו מתחלה לעבודת כוכבים הרי זה אסור סיידו *וכיידו לעבודת כוכבים וחידש נוטל מה שחידש הכניס לתוכה עבודת כוכבים והוציאה הרי זה מותר: **גמ'** *אמר רב המשתחוה לבית אסרו אלמא קסבר תלוש ולבסוף חברו כתלוש דמי והאנן בנאו תנן בנאו אע"פ שלא השתחוה לו השתחוה אע"פ שלא בנאו א"ה (א)הני שלשה ארבעה הוו כיון דלענין ביטול (ב) בנה והשתחוה חד קא חשיב ליה: **מתני'** שלש אבנים הן °אבן שחצבה מתחלה לבימוס הרי זו אסורה סיידה וכיידה לשם עבודת כוכבים °נוטל מה שסייד וכייד ומותרת העמיד עליה עבודת כוכבים וסילקה הרי זו מותרת: **גמ'** א"ר אמי והוא שסייד וכייד בגופה של אבן והא דומיא דבית תנן ובית לאו בגופיה הוא ומיתסר בית נמי איכא ביני אורבי מי לא עסקינן דשייע והדר שייעיה אלא כי אתמר דרבי אמי לענין ביטול אתמר ואע"ג דסייד וכייד בגופה של אבן כי נטל מה שחידש שפיר דמי דמהו דתימא כיון שסייד וכייד בגופה של אבן כאבן שחצבה מתחלה לעבודת כוכבים דמיא ותיתסר כולה קמ"ל:
מתני'

נידון מחצה על מחצה · אותו חלק של עבודת כוכבים אינו עולה לו בכניסת ד' אמות אבל חלקו עולה לו שאם היה עביו שתי אמות מונה האמה שלו וכונס עוד ג' אמות לתוך שלו: אבניו ועציו ועפרו · של אותו כותל מטמאין כשרץ אפילו חלקו לפי שאין ברירה: שרץ אין מטמא במשא: שקץ · לשון שרץ: נדה מטמאה במשא · דכתיב וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב עליו אלמא טמאיה לכלי אשר(ג) נשא אותה ואע"פ שלא נגעה שאפילו היו עשרה כלים זה על זה כולן בכלל אשר תשב עליו הן: תזרם כמו דוה · בעבודת כוכבים מישתעי: **גמ'** דעביד ליה בהכ"ס · שנפנה שם: והא בעי צניעותא · והאנן תנן דאסור לבנות כותל להפסיק בינו ובין עבודת כוכבים לפי שבונהו לעבודת כוכבים: במקום שנפנה ביום · שצריך צניעות ואע"ג דשנינו בפ' הרואה (ברכות סב·) לא סימא במקום שיהא צריך להתרחק בלילה כביום אלא אימא כדרך שנפנה ביום שיהא נפרע מיושב וכשיעור שנתנו חכמים טפח וטפחיים מ"מ ש"מ דבעינן נמי בלילה צניעות והכא ליכא צניעות דחזו ליה בני עבודת כוכבים: היזמי והינגי · קוצים וברקנים: **מתני'** שלשה בתים הן · לענין ביטול עבודת כוכבים: בית · שתחלת בניינו לעבודת כוכבים והיו עובדין את הבית עצמו: הרי זה אסור · דכל הבית הוי עבודת כוכבים ואם העובד כוכבים בנאו אסור עד שיבטלנו שיתוץ ממנו קצת ואם של ישראל הוא אסור עולמית אבניו עציו ועפרו: סיידו וכיידו לעבודת כוכבים · שהיה בית בנוי לדירת אדם והקצהו לעבודת כוכבים וטחו בסיד ועשה בו ציורין לעבודת כוכבים: נוטל מה שחידש · אם בא ישראל לבטלו נוטל מה שחידש ומותר הבית ואע"פ שלא ביטלו עובד כוכבים או אפילו היתה של ישראל מומר שאין עבודת כוכבים שלו בטילה הכא בטיל שאין נאסר אלא חידוש והואת חידוש שבטל אסור בהנאה לעולם ובגמרא מוקי לה כגון שלא נעבד הבית מעולם אבל אם השתחוה לה עובד כוכבים אחרי כן נאסר כל הבית ובעי עובד כוכבים לבטלו ואם השתחוה לה ישראל אסורה עולמית: הכניס לתוכו עבודת כוכבים · ואת הבית עצמו לא נתכוין לעבוד ולא הקצהו לתשמיש עבודת כוכבים אלא לפי שעה הכניס לתוכו עבודת כוכבים: **גמ'** תלוש ולבסוף חברו · אבני בית תלושין ובנאן וחברן בקרקע: אע"פ שלא השתחוה · וקסבר תנא דידן עבודת כוכבים אסורה מיד ואע"פ שלא נעבדה: לענין ביטול בנה והשתחוה חד חשיב ליה · דבין בנה בין השתחוה כולו אסור אם של עובד כוכבים היא צריך עובד כוכבים לבטלו ואם של ישראל היא אין לה בטילה עולמית: **מתני'** שלש אבנים הן · לענין ביטול עבודת כוכבים: אבן שחצבה · מן ההר: מתחלה לבימוס · מקום מושב עבודת כוכבים שמושיב הצלם עליה ועובדין את הבימוס כעבודת כוכבים עצמו: הרי זו אסורה. ואפי' לא העמיד עליה ואם עובד כוכבים חצבה צריך עובד כוכבים לבטלה ולחסר ממנה מעט עד שתפגום ואם ישראל חצבה לעבוד עליה עבודת כוכבים אסורה עולמית: סיידה וכיידה לעבודת כוכבים · והיא היתה חצובה ועומדת: נוטל · ישראל מה שחידש העובד כוכבים וזורה לרוח והאבן מותרת שלא נעשה עבודת כוכבים אלא החידוש: העמיד עליה עבודת כוכבים · לפי שעה ולא הקצה את האבן לבימוס וסילקה הרי זו מותרת ואין צריכה ביטול: **גמ'** והוא שסייד וכייד בגופה של אבן · שחקק בה צורה בברזל אבל סייד וכייד עליה ע"י טיח מותרת בלא ביטול הואיל ולא עבדה עובד כוכבים: והא בית · סיוד וכיור שלה אינה נעשה ע"י חקיקה אלא טיח על הכותל: ביני אורבי · בין לבינה ללבינה מכניסו והוה ליה בגופה: מי לא עסקינן · כלומר מתניתין סייד וכייד סתמא קתני ומי לא משתמע נמי דאי הוה בית שיש מתחלה קודם איסור והדר האי ושייעיה לשם עבודת כוכבים וקתני נוטל דלא סגי בלא נטילת חידוש: לענין ביטול אתמר · ולא לענין תחלת איסור למימרא דלא ניתסר אלא אם כן סייד בגופיה אלא ודאי בלא גופיה נמי אסירא ור' אמי אביטול קאי וה"ק אפי' סייד בגופיה סגי לה בהא ביטולא דמתני' ולא בעי ביטול דעובד כוכבים: ותיתסר כולה · ותיבעי עובד כוכבים לבטלה או אם היתה של ישראל תאסר עולמית קמ"ל דלא חייל שם עבודת כוכבים אלא אחידוש:
מתני'

אבניו ועציו ועפרו מטמאין כשרץ · ואפי' למ"ד (לעיל מח:) אין עובדין לשברים הב"ע כגון שהיתה עבודת כוכבים של ישראל או של עובד כוכבים והשתחוה לה ישראל ובירושלמי מוקי כגון שהשתחוה לכל אבן ואבן וכן פ"ה*: **בית** שבנאו מתחלה לעבודת כוכבים · פרש"י שתחלת בניינו לעבודת כוכבים והיו עובדין את הבית עצמו וכן בסמוך גבי אבן שחצבה מתחלה לבימוס (ד) מקום מושב של עבודת כוכבים ועובדים את הבימוס כעבודת כוכבים עצמה ויפה כוון בזה דודאי צ"ל שהבית והאבן נעשו ליעבד דאי להיות משמשי עבודת כוכבים הא אמרינן (לעיל יט:) משמשי עבודת כוכבים אינן אסורים עד שיעבדו ואילו בגמרא קאמר גבי בית בנה אע"פ שלא השתחוה וגבי אבן נמי מדקתני חצבה מתחלה משמע דלא עבד (ה) בה כבר דאי עבד בה ל"ל חציבה מתחלה לכך °הא גבי תפילין (ברכות דף כג:) אמרינן זר ביה ולא אזמניה וכן זו נמי לא ליבעי חציבה מתחלה אי עבד בה מיהו מתוך לשונו משמע שהבית והאבן נעשו להניח עבודת כוכבים ואגב עבודת כוכבים עובדים הבית והאבן וק"ק דגבי אשירה בסמוך אין לפרש כן שיהא נטוע לשום תחתיו עבודת כוכבים ואגב עבודת כוכבים עובדין [את] האילן דהא אמרינן בגמרא (ו) רישא ד"ה ואילו ר"ש אומר הואיל ולגזרה הם עובדין נתיר להם את האילן ולא קאמר דאגב עבודת כוכבים עובדין את האילן לכן נראה לפרש בכל שלשתן שבנה וחצב ונטע להיות עבודת כוכבים עצמה והא דנקט גבי אבן לבימוס אע"ג דסתם בימוס רגילות הוא להיות משמש עבודת כוכבים כמו בימוס של מלכים מ"מ נקט בימוס שלא היתה חשובה בעיניהם לעבדה אלא אותם שדומה לבימוס לפי שבימה טותנין עליה עבודת כוכבים: **אבן** שחצבה מתחלה · ה"ה דהוה מצי למנקט זקפה להשתחוות לה כדא"ר יהודה (לעיל דף מו·) גבי לבנה וכ"ל דלא דמי דהא דא"ר יהודה דזקיפתה אוסרתה היינו בהשתחוה לה עובד כוכבים דאמר שליחותיה דישראל עביד כיון דגלי דעתיה דלעבודת כוכבים נתכוין אבל הכא בחציבה לבד נאסרה משום דהוי מעשה חשוב וה"נ אמר בגמרא בנה אע"פ שלא השתחוה וה"נ נימא חצבה אע"פ שלא השתחוה °ומיהו לפי מה שפ"ה בגמרא דמתני' אתיא כמ"ד אסורה מיד ודאי הוי רבותא טפי בזקפה אע"ג דלא חצבה דמתסר אליביה כדמשמע לעיל אלא נקט חצבה כמו בבית בנאו ובאילן נטעו כו': *) **גדעו** ופסלו לעבודת כוכבים · פ"ה לעבוד בגידולין שיגדלו מעתה ושאינו עושה עבודת כוכבים רק החידוש ויפה כוון שאם נתכוין העובד כוכבים לעקרו לעשותו לעבודת כוכבים ודאי הכל אסור אע"פ שאילן מחובר כיון שעשה מעשה בגוף האילן °דומיא דעפר דחפר בה בורות שיחין ומערות שנאסר גם שאר הקרקע לפי שעשה בה מעשה: **ה"ג** העמיד תחתיו עבודת כוכבים (ז) ובטלה הרי זו מותרת · ואע"ג דכי לא בטלה נמי לא הוי משמשין דהא אליבא דרבנן קא מוקמינא לה בגמ' דאמרינן אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר והכא מסתמא לא נטע מתחלה לכך מדלא מפרש עלה שנטעו מתחלה לכך מ"מ כל זמן שלא בטלה איסורא איכא שבשעה שעבודת כוכבים נראית תחתיה נראה כאילו נטועה מתחילה לכך: **והאנן** בנה תנן · הוה מצי למימר וליטעמיך בימוס דתלוש הוא נמי תנא חצבה אלא חצבה וה"ה השתחוה וה"נ בנה וה"ה השתחוה: **אי** הכי ג' ארבעה הוו · גבי בימוס נמי איכא למיפרך הכי דהא השתחוה לבימוס אסור ובחד שינויא מתרצי: **והוא** א] שסייד וכייד בגופה של אבן · °אור"י כי (ח) לאו דוקא נוטל מה שחידש ותו לא דא"כ אפילו לא סייד בגופה של אבן נמי נוטל מה שחידש אלא נוקב כל האבן מעבר לעבר כנגד החידוש ונוטל:
גדעו

*) זה הדבור וגם דבור שאח"ז שייך לדף מח.

רבינו חננאל

לתוך שלו ובונה: ומקשינן והא קא שביק רווחא לעבודת כוכבים ופרקינן דעביד ליה לאותו מקום שהניחו מופנה בית הכסא שלא להרויח לעבודת כוכבים: והא בעי צניעותא · ופרקינן דעביד ליה בית הכסא דתינוקות דלית להו צניעותא · אבל גדול אע"ג דהא דתניא איזהו צנוע זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום ואוקימנא כדרך שנפנה ביום בצניעות מכוסה כך נפנה בלילה בצניעות א) אם היה הכותל שלו ושל עבודת כוכבים ידין מחצה למחצה אבניו עציו ועפרו מטמאין כשרץ ר' עקיבא אומר מטמא אפילו במשא כנדה כו': מתני' שלשה בתים הן בית שבנאו מתחלה לעבודת כוכבים הרי זה אסור כולו לעולמי' אבל אם בנאו לשום בית דירה ואח"כ סיידו וכיירו לשם עבודת כוכבים נוטל הסיוד והכיור שחידש לשם עבודת כוכבים והבית מותר. לא סייד ולא כייר ולא חידש אלא הכנים עבודת כוכבים לתוכו והוציאה הבית מותר · ובא רב והוסיף אפילו לא בנה זה הבית לשום עבודת כוכבים אלא השתחוה לבית אסרו · והא דתנן במתני' שלשה בתים ולא תני ד' משום דלענין ביטול בנה והשתחוה חד הוא ולא מבטל אלא בנתיצה ולפיכך חשיב להו בחד: שלש אבנים הן אבן שחצבה מתחלה לבימוס פי' בימוס במה · והיא מצבה של אבן אחת הרי זו אסורה לעולם סיידה וכיירה בגופה של אבן והחידוש נוטל מה שחידש והאבן מותרת · העמיד עליה עבודת כוכבים וסלקה הרי זו מותרת:

א) נ"א דאסר איזה תיבות וצ"ע מ"מ לכאורה מיכה בעי: אם היה הכותל וכו'.

הגהות מהר"י לנדא

א] תוס' ד"ה והוא שסייד וכו' · נ"ב עי' בתשובת רמ"א סי' קיד סיום על דברי תוס' אלו:

מסורת הש"ס

[שבת פב.]

[עי' תוס' לעיל יג. ד"ה אבן]

ברכות סב.

[מעילה כ. חולין טו.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אי הכי שלשה כצ"ל ותיבת הני נמחק: (ב) שם דלענין ביטול תאן נגה: (ג) רש"י ד"ה נדה וכו' לכלי אשר נשא· נ"ב עיין בשבת דף פב ע"ב כתב רש"י וז"ל נדה מטמאה במשא אדם הנושאה דאיתקש לזב והדוה בנדתה והזב את זובו וגו' וזב מטמא במשא דכתיב וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב והנושא אותם וגו' אף הזב במשמע אותם עכ"ל רש"י וצ"ע: (ד) תוס' ד"ה בית וכו' מתחילה לבימוס פירש רש"י מקום מושב: (ה) בא"ד דלא עבד בה כבר דאי עבד לה למה: (ו) בא"ד דהא אמרינן בגמ' שתים דברי הכל כצ"ל ותיבת רישא נמחק: (ז) ד"ה ה"ג העמיד תחתיו עבודת כוכבים ונטלה הרי זו מותרת ואע"ג דכי לא נטלה נמי וכו' כל זמן שלא נטלה אי': (ח) ד"ה והוא וכו' ר"י כי לאו דוקא:

גליון הש"ס

מתני' נוטל מה שסייד. בסדר המשנה במשניות סגירסא וחידש נוטל מה שחידש: תוס' ד"ה בית וכו' הא גבי תפילין · לא ידעתי למאי צריכים לראיה זו הא להדיא מפורש הכא השתחוה אע"פ שלא בנאה אסור. הרי דהשתחואה לחוד אוסר וצ"ע: ד"ה אבן וכו' ומיהו לפי מה שפ"ה. נראה כאילו היה אפשר לנטות מדברי רש"י ולומר דמתני' ס"ל דעד שתעבד ומ"מ מעשה חשוב דבנין אוסר מיד אבל זקיפה לא · אבל תמוה לי הא לעיל דף יט ע"ב איתא הניחא למ"ד וכו' ושל עובד כוכבים עד שתעבד · הרי דהכא מיירי בבנה כיפה ואפ"ה למ"ד מתעבד לא נאסר ע"י הבנין לחוד וא"כ א"א לנטות מדברי רש"י: ד"ה גדעו וכו' דומיא דעפר דחפר · לקמן דף נה ע"ב: ד"ה והוא שסייד וכו' אור"י · עיין תשו' הרמ"א סי' קי"ג:

תורה אור

מתני' שלש אשרות הן אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים הרי זו אסורה גידעו ופיסלו לשם עבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף העמיד תחתיה עבודת כוכבים ונטלה הרי זו מותרת: גמ' אמרי דבי ר' ינאי והוא שהבריך והרכיב בגופו של אילן והאנן גידעו ופיסלו תנן אלא כי איתמר דרבי ינאי לענין ביטול איתמר דאף על גב דהבריך והרכיב בגופו של אילן כי נטל מה שהחליף שפיר דמי דמהו דתימא כיון דהבריך והרכיב בגופו של אילן כאילן שנטעו מתחלה דמי וליתסר כולה קמ"ל אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתיה אסורה מתיב רבי אלעזר גידעו ופיסלו לעבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף גידעו ופיסלו אין לא גידעו ופיסלו לא אמר לך שמואל הא מני רבנן היא ושמואל דאמר כרבי יוסי בר יהודה דאמר *אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור מתקיף לה רב אשי ממאי דרבי יוסי בר יהודה ורבנן בתוספת פליגי דלמא תוספת לדברי הכל אסור ובעיקרו פליגי דרבי יוסי בר יהודה סבר עיקרו נמי אסור דכתיב °ואשריהם תשרפון באש ורבנן סברי עיקר אילן שרי דכתיב °ואשריהם תגדעון *) איזהו אילן שגידועו אסור ועיקרו שרי הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו וכי תימא הא דלא מתרצינן הכי איפוך רבנן לדרבי יוסי בר יהודה ודרבי יוסי בר יהודה לרבנן אם כן גידעו ופיסלו מאן קתני לה לא רבנן ולא רבי יוסי בר יהודה אי רבנן בלא גידעו ופיסלו נמי תוספת אסורה אי רבי יוסי בר יהודה עיקר אילן נמי אסור אי בעית אימא רבנן ואי בעית אימא רבי יוסי בר יהודה אי בעית אימא רבי יוסי בר יהודה כי קאמר רבי יוסי בר יהודה בלא גידעו ופיסלו עיקר אילן אסור בסתמא אבל גידעו ופיסלו גלי אדעתיה דבתוספת ניחא ליה בעיקר אילן לא ניחא ליה איבעית אימא רבנן גידעו ופיסלו איצטריכא ליה ס"ד אמינא כיון דעבד ליה מעשה בגופיה עיקר אילן נמי ליתסר קמשמע לן: מתני' איזו אשרה כל שיש תחתיה עבודת כוכבים ר"ש אומר כל שעובדין אותה ומעשה בצידן באילן שהיו עובדין אותו ומצאו תחתיו גל אמר להן ר"ש בדקו את הגל הזה ובדקוהו ומצאו בו צורה אמר להן הואיל ולצורה הן עובדין נתיר (א) להן את האילן: גמ' איזהו אשרה והא אנן שלש אשרות תנן ה"ק שתים (ב) לדברי הכל ואחת מחלוקת דר"ש ורבנן איזו היא אשרה שנחלקו בה ר"ש וחכמים כל שיש תחתיה עבודת כוכבים ר"ש אומר כל שעובדים אותה**) איזו היא אשרה סתם אמר רב כל שכומרים יושבין תחתיה ואין טועמין מפירותיה ושמואל אמר אפילו אמרי הני תמרי לבי נצרפי אסור דרמי בי שיכרא ושתי ליה ביום אידם אמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא הלכתא כשמואל:

מתני'

*) [לעיל מה:] **) [תוספ' פ"ז] עירובין עט:

דברים יב | שם ז

רש"י

מתני' הרי זו אסורה · עד שיבטלנה העובד כוכבים: גידעו · עובד כוכבים או ישראל לעבודת כוכבים לצורך עבודת כוכבים לעבוד הגידולין שיגדלו בו מעתה והוא כבר היה נטוע כשבא ישראל ליהנות ממנו: נוטל מה שהחליף · ושורפו כדין אשרה ועיקרו מותר בהנאה: גמ' והוא שהבריך · (ג) בגופו מאותה הברכה והרכבה היו חליפותיו דה"ל הנך גידולין הנטועין מתחלה לכך דאי לאו הכי אפילו חידוש לא מיתסר: גידעו תנן · משום מעשה פורתא שינוי בעלמא להיכירא מיתסר: לענין ביטולא איתמר · ולא לענין תחלת איסור לומר שאם לא הבריך בגופו לא יהא צריך ביטול אלא אביטול קאי דכי מבטל ליה ישראל סגי בהכי אע"ג דנעשה מעשה בגופו של אילן: אמר לך שמואל · תלמודא מהדר הכי מני שמואל לתרולי: הא מני רבנן היא · דפליגי עליה דרבי יוסי בר יהודה ואמרי אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר הלכך גידעו ופיסלו הויא כנטוע מתחלה לכך דמשום גידוע מחליף טפי ומיתסרא אבל לא גידעו לא: מתקיף לה רב אשי · מאי דוחקיך לאוקמא לדשמואל אליבא דתנאי: ממאי דרבנן ור' יוסי בתוספת פליגי · דלרבנן שריא ודשמואל תנאי היא: דלמא תוספתו דברי הכל אסור · בהשתחואה ודשמואל דברי הכל היא: ובעיקר אילן פליגי · דרבי יוסי סבר עיקר אילן אסור אפי' היכא דלא נטעו מתחלה לכך: דכתיב ואשריהם תשרפון · אשריהם תרי משמע חד לנטוע מתחלה לכך וחד לנטוע ולבסוף עבדו: ורבנן סברי · אילן שלא ניטע לכך שרי דכתיב ואשריהם תגדעון משמע יש אשרה שאין עיקרה אסורה אלא גידועה והעיקר תשאר בארץ לצורך ואי משום ואשריהם תשרפון דמשמע כל האילן בנטוע מתחלה לכך קאמר והאי לשון רבים דקרא אכל אשרות שבארצכם הנטועות מתחלה לכך קאי: וכי תימא · הא לא תרלינן בשמעתא דלעיל הכי דהא אוקימנא דרבי יוסי יליף טעמא לאילן שנטעו ולבסוף עבדו מואשריהם תגדעון אלמא מודה הוא דעיקרו מותר ובתוספת פליגי: איפוך · תרולא דרבנן לרבי יוסי ודרבי יוסי לרבנן דהא לא בהדיא שמעינן ליה לרבי יוסי דיליף טעמא מואשריהם תגדעון דהא רבי יוסי ואשריהם תשרפון בהא נסב ליה תלמודא למילתיה ואנן הוא דקשיא לן האי מיבעיא ליה לשנטעו מתחלה לכך ואוקימנא לטעמיה מואשריהם תגדעון הלכך אפיך תרולא דרבי יוסי דתרלת ואימא רבי יוסי מואשריהם תשרפון בהא דמשמע לשון רבים נפקא ליה תרווייהו ורבנן ילפי היתירא מואשריהם תגדעון ור' יוסי ההוא מיבעיא ליה לגידועי עבודת כוכבים קודמין לכיבוש ארץ ישראל ורבנן נפקא להו מאבד תאבדון וכן כולה תרלתא: אם כן · דתוספתו דברי הכל אסור: גידעו · דמתני' דמשמע דכי לא גידעו שרי מאן קתני לה: ה"ג אי רבנן ל"ל גידעו ופיסלו בלא גידעו ופיסלו נמי הא אמרינן תוספתו אסור: אי רבי יוסי עיקר אילן נמי אסור · ומתני' תני מה שהחליף ותו לא הלכך על כרחך דשמואל תנאי: איבעית אימא רבנן כו' · ולעולם דשמואל דברי הכל: ואיבעית אימא רבי יוסי · ודקשיא לך האמר עיקר אילן אסור ומתניתין קתני מה שהחליף ותו לא לא קשיא כי קאמר ר' יוסי עיקר אילן אסור בסתמא כו': עיקרו נמי ליתסר · הואיל ונעשה מעשה בגופו קמ"ל: מתני' איזו היא אשרה כו' · בגמרא פריך והא אנן ג' אשרות תנן: כל שעובדין אותה · את האילן עצמו אבל אם עובדין את עבודת כוכבים שתחתיו האילן מותר: גמ' והא אנן ג' הן תנן · ל"ל למיהדר ומיבעי איזו היא ועוד התם תני תלת והכא תני חדא: שתים דברי הכל · שהרי אילן עצמו עבודת כוכבים: איזוהי אשרה סתם · לאו אתירוצא דמתני' קאי אלא מילתא באפי נפשה קאמר תלמודא דפליגי בה אמוראי איזו היא אשרה סתם אילן שלא הוברר לנו שהיא אשרה באיזה סימן ניכר אם היא אשרה אם לאו: ואין טועמין מפירותיה · ודאי פלחי לה: בי נצרפי · שם עבודת כוכבים שלהם:

מתני'

תוספות

גדעו ופסלו אין לא גדעו ופסלו לא · תימה הא דלא משני גדעו ופסלו אע"פ שלא השתחוה השתחוה אע"פ שלא גדעו כדמשני לעיל (דף מז:) גבי בית °ואין לפרש משום דשמואל לית ליה הך סטייא משום דקא פליג עליה דרב ואמר דבית הוי כמחובר ולעיל נמי ליכא למימר לשמואל בנה אע"פ שלא השתחוה כו' דבפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז:) מסיק לשמואל הכא במאי עסקינן בקבר בנין וחשיב ליה תלוש והתם מדמי קבר לעבודת כוכבים וי"ל היינו טעמא דלא משני ליה (ד) הכי דלעיל דודאי יש חילוק בין אילן לבית דאילן שהוא מושרש בקרקע בטלה תפיסתו כדפרישית לעיל הלכך גידוע ופיסול בלא השתחואה ודאי לא היה מועיל כלום אפילו למ"ד עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד היינו בדבר תלוש דכתיב פסילי אלהיהם כיון שפסלו נעשה לו אלוה אבל זה שהוא מחובר ואין דעתו שיהיה עבודת כוכבים רק מה שיחליף אין לאסרו בלא השתחואה °והכי נמי מצינו דחשבינן ליה (ה) לתלוש גבי הא דאמר (חולין דף טז:) בשביל שיודח הכותל הרי זה בכי יותן ואילן דבר הנשרש בקרקע חשבינן למחובר דאי לא תימא הכי לא מצינו שום זרע בלא הכשר ונראה דלא דמי דהתם הפירות מיהא תלושין ואע"ג דהכותל מחובר מתכשרי אבל פירות שבאילן הכל מחובר וקל להבין והא דלא משני ליה גדעו ופסלו אילטריכא ליה כדמשני במסקנא דשינויא דחיקא הוא וניחא ליה (ו) לאוקמי מתניתין כרבנן ושמואל כר' יוסי בר יהודה:

לא

עין משפט נר מצוה

עז א ב ג ד מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הלכה ג ד סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמה סעיף ו:

עח ה מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סעי' ה:

עט ו מיי' שם סמג שם טוש"ע שם סעי' ו:

פ ז מיי' שם וסמג שם טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף יב:

רבינו חננאל

מתני' שלש אשרות הן · אילן שנטעו מתחלה לשום עבודת כוכבים הרי זו אסורה · גידעו ופיסלו כמין כיסוח וגידור לשום עבודת כוכבים והחליף אמירין ונצרים נוטלן מה שהחליף האמירים והנצרים ושאר האילן מותר · העמיד תחתיה עבודת כוכבים ונטלה האילן · מותר: אמרי דבי ר' ינאי ואפילו הבריך והרכיב בגופו של אילן · כי נוטל מה שהחליף · שפיר דמי ושאר האילן מותר: אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתו אסורה · ומקשינן עליה והאנן גידעו ופיסלו (א) לא · ופריק שמואל מתני' רבנן היא ואנא דאמרי כר' יוסי בר' יהודה דאמר בכי האי גוונא אילן מותר וגידועו אסור · ומתקיף עליה רב יוסף ממאי דכי פליגי רבנן ורבי יוסי ב"ר יהודה בהאי פליגי דלמא בהאי פליגי בעיקר אילן (ב) דרבנן סברי עיקר אילן אסור דכתיב ואשריהן תשרפון באש' וכשהאש שורפת מכלה את הכל · ור' יוסי סבר עיקר אילן מותר דכתיב ואשריהם תגדעון · גידועו אסור אבל העיקר מותר · אבל התוספת דברי הכל אסור · וכי תימא הא לא אמרי הכי דהא לא אמרי רבנן ואשריהם תשרפון באש אלא באילן שנטעו מתחלה לכך אבל נטעו ולבסוף עבדו לאי אפיך דרבנן לר' יוסי בר' יהודה ודר' יוסי בר' יהודה לרבנן · ומקשינן אי הכי מתני' דקתני גידעו ופסלו מאן קתני ליה אי ר' יוסי בר' יהודה הא אמר עיקר אילן שרי הא תוספתו אסיר · אי רבנן למה לי גדעו ופיסלו · אפילו בלא גידוע ופיסול האילן עצמו אסור וכל שכן תוספתו אסירא · דהא אמרת בתוספתו כולי עלמא לא פליגי דאסירא · ופרקינן אי בעית תימא מתני' רבנן היא · וכי אמרו עיקר אילן בסתמא אבל גידעו ופיסלו גלי דעתיה דבתוספת שיוסיף להוא ניחא ליה לעובדו בשאר אילן לא ניחא ליה הלכך העיקר שרי ותוספת אסיר: איבעית תימא מתני' ר' יוסי בר' יהודה וגידעו ופסלו אצטריכא ליה מהו דתימא כיון דגדעו ופסלו כאילו מתחלה נטעו לכך ועיקרו נמי ליתסר · קמ"ל דאינו אסור אלא מה שהחליף: מתני' איזוהי אשרה כל שתחתיה עבודת כוכבים ר' שמעון אומר כל שעובדין אותה · מעשה בצידן באילן שהיו עובדין אותו כו' · ומקשינן והא שלש אשרות תנן · ופרקינן הכי קאמר שלש אשרות הן · שתים דברי הכל ואחת מחלוקת ר"ש ורבנן ואיזו היא מחלוקת ר"ש וחכמים כל שתחתיה עבודת כוכבים וכו' איזהו אשרה סתם · אמר רב כל שכומרין שומרין אותה ואין טועמין מפירותיה ושמואל אמר כגון דאמ' הני תמרי נהוויין לשיכרא דבי ניצרפי ושתי ליה ביום אידם · אמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא הלכתא כשמואל:

לא

מסורת הש"ס

[לעיל מה:מו.]

הגהות הב"ח

(א) במשנה נתיר (להן) תא"מ ונ"ב ס"א להם: (ב) גמ' ה"ק שתים דברי הכל נ"ל ואות ל' נמחק: (ג) רש"י ד"ה והוא שהבריך והרכיב בגופו ומאותה וכו' גידולין נטועין וכו' אפילו החידוש: (ד) תוס' ד"ה גדעו וכו' דלא משני ליה הכא כדלעיל: (ה) בא"ד מצינו דחשבינן ליה לבית כתלוש גבי: (ו) בא"ד דשינויא דחיקא הוא וניחא ליה טפי לאוקמי · נ"ב פירוש דהשתא דסבירא לן דעיקר לדברי הכל שרי לא [מצי למימר דאילטריך] גדעו ופסלו לאורויי דהעיקר [אפילו בגדעו ופסלו] נמי שרי דהא פשיטא דהא ליכא למ"ד דליתסר עיקר אבל לבתר דקאמר דלמא תוספת לד"ה אסור [ובעיקר פליגי] השתא ודאי ניחא ליה לשנויי דגדעו ופסלו אילטריך לאורויי דאפי' גדעו ופסלו נמי עיקר שרי ודלא כרי"י בר יהודה:

א) נ"ל והאנן גדעו ופסלו תנן גדעו ופסלו אין לא גדעו ופסלו לא ופריק כו'. ב) מדברי רבינו ז"ל אלו נראה להדיא דהי' לו גי' אחרת בכאן דלפום אתקפתא דרב אשי מפכינן פלוגתא דריב"י ורבנן וזהו דאמרינן איפוך רבנן ודלא כפרש"י ודו"ק.

גליון הש"ס תוס' ד"ה גדעו וכו' ואין לפרש משום דשמואל לית ליה. תמוה לי הא מ"מ מוכח לומר כן גבי אבן שחצבה דמיירי אע"פ שלא השתחוה דבהשתחוה למ"ל דחצבה מתחלה לבימוס הא בהשתחואה נאסר כיון דהוא תלוש וכמ"ש תוס' לעיל במתניתין ד"ה והאבן וצ"ע: בא"ד וה"נ מצינו · לא ידעתי למאי צריך לראיה זו הא חזינן להדיא בסוגיין דמשתחוה לבית אסרו דכתלוש דמי ובמשתחוה לאילן לא נאסר לרבנן וכן לריב"י לא נאסר העיקר · הרי דאילן הוי מחובר יותר מבית וצ"ע:

מתני' לא ישב בצילה ואם ישב טהור ולא יעבור תחתיה ואם עבר טמא היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור: גמ' לא ישב בצילה פשיטא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא נצרכא אלא לצל צילה מכלל דבצל קומתה אם ישב טמא לא דאפי' לצל קומתה נמי אם ישב טהור והא קמ"ל דאפילו לצל צילה לא ישב איכא דמתני לה אסיפא ואם ישב טהור פשיטא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא נצרכא אלא לצל קומתה מכלל דלצל צילה אפילו לכתחלה ישב [א] לא הא קמ"ל דאפילו לצל קומתה אם ישב טהור: ולא יעבור תחתיה ואם עבר טמא: מ"ט אי אפשר דליכא תקרובת עבודת כוכבים מני רבי יהודה בן בתירא היא דתניא *רבי יהודה בן בתירא אומר מנין לתקרובת עבודת כוכבים שמטמאה באהל שנאמר °ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל אף תקרובת עבודת כוכבים מטמא באהל: היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור: איבעיא להו עבר או עובר רבי יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה אמר עובר ורבי יוחנן אמר אם עבר ולא פליגי הא דאיכא דירכא אחרינא הא דליכא דירכא אחרינא א"ל רב ששת לשמעיה כי מטית להתם ארהיטני [ג]היכי דמי אי דליכא דירכא אחרינא ל"ל ארהיטני מישרא שרי ואי דאיכא דירכא אחרינא כי אמר ארהיטני מי שרי לעולם דליכא דירכא אחרינא *ואדם חשוב שאני:

מתני' זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה והחזרין לא בימות החמ' ולא בימות הגשמים *ר' יוסי אומר אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנביה נושרת עליהן והוה להן לזבל: גמ' למימרא דרבי יוסי סבר זה וזה גורם אסור ורבנן אמרי זה וזה גורם מותר הא איפכא שמעינן להו דתנן *רבי יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף היא נעשה זבל ונאמר °לא ידבק בידך מאומה מן החרם קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דר' יוסי אדרבי יוסי בשלמא דרבי יוסי אדרבי יוסי לא קשיא התם דקאזיל לאיבוד מתיר הכא דלא קאזיל לאיבוד אסור אלא דרבנן אדרבנן קשיא איפוך ואיבעית אימא לא תיפוך דר' יוסי כדשנין דרבנן כדאמר רב מרי בריה דרב כהנא *מה שמשביח בעור פוגם בבשר הכא נמי מה שמשביח בנביה פוגם בצל וסבר רבי יוסי זה וזה גורם אסור *(והתניא) *רבי יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי ואמר רב יהודה אמר רב מודה רבי יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר ותניא נמי הכי מודה רבי יוסי שאם

תורה אור

מתני' לא ישב בצילה · האי צל לאו תחת נוף האילן הוא דאם כן לא (א) מתני ליה ואם ישב טהור דהא קתני סיפא לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא אלא מן האילן והלאה הלכך לאו אהל הוא שכשהחמה במזרח או במערב יש לכל אדם צל ארוך וכשהחמה עומדת באמצע הרקיע אין לכל דבר צל אלא תחתיו: תחתיה · (ב) טוף האילן שהאהיל עליו האילן: ואם עבר טמא · כדמפרש בגמרא: היתה גוזלת את הרבים · [ג]שהיה נופה נוטה לרשות הרבים: ועבר תחתיה טהור · דהך °טומאה דרבנן היא וקרא דמייתינן בגמרא אסמכתא בעלמא היא והכי נמי אמרי' בפ' ר' ישמעאל (לקמן נב:) דהך טומאה דרבנן היא והיכא דגוזלת את הרבים לא גזור רבנן: גמ' פשיטא · דלא ישב בצילה דהא קא מיתהני מעבודת כוכבים: לצל צילה · [ד]שחרית וערבית (ג) שצל ארוך לכל דבר מאד וכל זמן שלא עברה מדת אורך הצל את מדת גובה קומת האילן הצל עב וחשוך מכאן ואילך הצל דק וקלוש והיא צל צלו ואצטריך לאשמועינן דאפילו בצל צילה לא ישב: מכלל דבצל קומתה אם ישב טמא · בתמיהה והלא אינו מן האילן היא ולא תחת טפו: לא בצל קומתה נמי אם ישב טהור · ובלבד שלא ישב ממש תחתיה ומשום רישא נקט צל צילה דקתני לא ישב לכתחלה ואשמעינן דאפילו בצל צילה לא ישב אבל סיפא ישב טהור אפילו אצל קומתה קאי: מכלל דבצל צילה לכתחלה ישב · בתמיהה כיון דאוקמת מתני' אצל קומתה ורישא נמי דקתני לא ישב בצל קומתה מכלל דבצל צילה לכתחלה ישב והא קא מיתהני: אם ישב טהור · ובלבד שלא יהא תחתיה דהא קתני לקמן דאי עבר טמא וכ"ש ישב: א"א דליכא תקרובת עבודת כוכבים · וגמלא האילן מאהיל על התקרובת ועליו: עבר · דאי עבר דיעבד או עובר לכתחלה: כי מטית התם · רב ששת סגי נהורא הוה וזה משמשו והיתה בעירו אשרה גוזלת את הרבים א"ל כי מטית התם: ארהיטני · משכני במרוצה: מתני' זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים · שהאילן גם הוא קשה להן שמעכב החמה מלבא: אבל לא בימות החמה · שהצל יפה להן: וחזרין · לטוג"א בלע"ז: לא בימות החמה ולא בימות הגשמים · שהצל יפה לחזרת לעולם: שהנביה · עליו נושרין בימות הגשמים מן האילן: גמ' זה וזה · נבייה דאיסור וקרקע עולם דהיתר גורמין לירקות שיגדלו: שוחק וזורה לרוח · ולא חיים לזבל: התם קאזיל לאיבוד · לאבדה הוא מתכוין וכבר בטלה עבודת כוכבים ולא גרעא מעבודת כוכבים שנשתברה מאליה הלכך ליכא זה וזה גורם שהרי אין כאן איסור כל כך דאפילו רבנן לא אסרי אלא משום גזירה דלמא מגבה ליה כו' כדאוקימנא בריש פירקין (דף מב:): הכא לא אזיל לאיבוד · שהרי דרכה בכך ואין עבודת כוכבים בטלה דרך גדילתה הלכך איסור הנאה הוא זה וזה גורם אסור: איפוך · כולה מתני' ולא תשני דרבי יוסי אדרבי יוסי כדשנית: כדשנין · מעיקרא ולעולם זה וזה גורם אסור ס"ל: דרבנן · אדרבנן לא קשיא איכהו נמי זה וזה גורם אסור סבירא להו כדאמרינן אף היא נעשית זבל והכא היינו טעמא דשרו דליכא גורם איסור כלל דמה שמשביח אילן את הירקות בעליו פוגם בצל: ודרב מרי (ד) [בתמורה] (דף כד:) גבי אין מרגילין בפסולי מוקדשים להפשיט דרך סרגליס כעין מפוח של נפחים בעלי מומין שנפדו ושחטן לגרכו ואע"פ שהעור נמכר ביוקר אסור להרגיל לפי שבזיון קדשים הוא שמקלקל הבשר קשיא לן התם אמאי הא פסידא דהקדש הוא דאי הוה שרית ליה להרגיל ולמכור העור ביוקר הוה טפי פריק להו מעיקרא ושני רב מרי ליכא פסידא דמה שמשביח בדמי העור פוגם בדמי הבשר: ערלה · לא נאסר אלא הפירי הלכך אגוז איסור הנאה דקא מתהני מיניה שחוזר ונעשה אילן: יחור · נוף: שאם נטע · האגוז של ערלה מותר אלמא כי גדל האילן וטוען פירות הוו להו הנך פירות בגרמא דאגוז דאיסור וקרקע דהיתר וקתני מותר:

והבריך

לא ישב בצילה · ולא דמי לצלו של היכל (פסחים דף כו·) דהתם היכל לתוכו עשוי אבל אשרה עשויה לצל א"נ °חומרא דעבודת כוכבים שאני*: אי דאיכא דירכא אחרינא · פי' קצר כזה דאי בעינן למימר אפי' ארוך יותר אם כן אין לדבר סוף: ורבנן סברי זה וזה גורם מותר · פי' רבינו שמואל ומ"מ אסרי רבנן ירקות בימות החמה דלא דמי דהכא עם זבל נבייה המהנה לגדל ולהחליף זבל הקרקע נמי שהוא של היתר מהני לגדל ולהחליף (ה) אבל לגורם דצל חיישינן שכולו אסור שאותה הנאה שהצל עושה להגין מן החמה אין הקרקע עושה וליכא נמי צל אחר דהיתר גורם עמו להגין מן החמה נמצאת כל הנאת הצל לאיסור ודמי שפיר לפרה שנתפטמה בכרשיני היתר ושל עבודת כוכבים ביחד שכינס הוטילו לפטם הפרה ונקרא זה וזה גורם: התם דקאזיל לאיבוד · פי' בקונטרס דלאבדה מתכוין וכבר בטלה והוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה וקשה בה טובא דלמ"ד (לעיל מא:) עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה תקשי' ואפילו למאן דשרי נמי הא אין מבטל ישראל עבודת כוכבים של עובד כוכבים ועוד דבשל ישראל נמי איירי ר' יוסי מדמייתי ראיה (לעיל דף מד·) מעגל וממפלגת שהיא של ישראל ועבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה עולמית לכן נראה לפרש דקאזיל לאיבוד דלא שכיח שיבא לזיבול בזריי' לרוח שאינו נופל כ"כ ביחד ומ"מ אפילו לכי האי גוונא חיישי רבנן: נוטעין יחור של ערלה · וקמ"ל דלא גזרינן יחור אטו אגוז דבייחור לא שייך ביה ערלה: ואין נוטעין אגוז של ערלה · נ"ל דבאיסור נטיעת אגוז לכתחלה נמי לא פליגי רבנן דאי פליגי ושרו אם כן לדידהו אמאי ערלה בשריפה ינטעו אותם ויהיה היוצא מהם זה וזה גורם ודוחק לומר דאיירי התם באין רוצין ליטע אלא ודאי בדיעבד פליגי ובא ר' יוסי לאשמעינן שאם נטעוהו אף בדיעבד כל הגדל ממנו אסור וכדמפרש טעמא מפני שהוא פרי דמשמע שבא להשמיענו היכא דנטע אגוז של ערלה דאפילו דיעבד אסורים הפירות והא דנקט אין נוטעין איידי דתני רישא נוטעין תנא סיפא אין נוטעין:

שאם

[ועי' תוס' פסחים כו· ד"ה שאני וכו']

פא א מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הל' יא סמג לאוין מט טוש"ע י"ד סי' קמב סעי' ט:

פב ב ג מיי' שם ועיין בכ"מ טוש"ע שם סעיף י:

פג ד ה מיי' שם טוש"ע שם סעי' ט:

פד ו ז מיי' פ"י מהל' מעשר שני ונטע רבעי הלכה כ טוש"ע י"ד סי' רצד סעי' יב:

רבינו חננאל

[מתני'] לא ישב בצל האשרה ואם ישב טהור. ואוקימנא בצל קומתה · וכ"ש בצל צילה שהוא טהור. לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא. מ"ט אי אפשר שאין שם תקרובת ונמצא מאהיל בתקרובת עבודת כוכבים שנקראת זבחי מתים וכבר פרשנוה למעלה שמטמא כמת: היתה אשרה זו גוזלת את הרבים · פירוש היתה נוטה ברשות הרבים בפחות מכדי קומת האדם או בפחות מגמל ורוכבו · והיתה מסתרכת בבגדי בני אדם ומושכת אותם שנמצאת כאילו גוזלת · אם עבר תחתיה טהור שאין בראשי האמירין שיעור להאהיל · ואוקימנא אי ליכא דירכא אחריתי עובר בתחלה ואפילו הכי אם הוא אדם חשוב יהלך בריצה · ואם איכא דירכא אחריתי לא יעבור ואם עבר טהור: ירושלמי הרי הקבר אסור בהנאה וצילו מותר לאכול בו: ירושלמי זאת אומרת שאין טומאת המתים מחוורת, דלא כן א) אילו קבר שגוזל את הרבים ועבר תחתיו טהור: [מתני'] זורעין תחת האשרה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה שמתגדלין בצל האשרה בימות החמה שהצל טוב להן ואסור' והחזרין פי' חסא לא בימות החמה ולא בימות הגשמים שלעולם הצל יפה להן · רבי יוסי אומר אף לא כל ירקות בימות הגשמים מפני שהנמיה נושרת פי' עלי האשרה נופלות על גבי הירקות הזורעין תחתיה והוה להן לזבל ומגדלת אותן: ומקשינן למימרא דרבי יוסי זה וזה גורם אסור סבירא ליה פי' הקרקע והנמיה שניהן גורמין גידול הירקות ורבנן דפליגי עליה דר' יוסי ושרו בירקות בימות הגשמים ולא חיישי ליה לנמיה · סברי זה וזה גורם מותר · והא איפכא שמענא להו דתנן ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים. ב) אבל הכא דהוה זבל על גבי הירקות ולא אזל לאיבוד משום הכי קא אסר ר' יוסי · דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא דלא קא שרו רבנן הכא אלא משום דיותר פוגם הצל בירקות ממה שמרויח בהן הזבל של נמיה כמו שאמר בבכורות פרק כל פסולי המוקדשים בהמרגיל בבכור דמה שמשביח בעור פוגם בבשר· ואכתי סבר ר' יוסי זה וזה גורם אסור · והתני' ר' יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה פי' כי עץ בעלמא הוא · ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי · ואין מרכיבין בכפניות של ערלה · ואמר רב יהודה אמר

א) פי' בתמיהה וכן פי' בפ"מ וכן מוכח בסנהדרין דף מז ע"ב דכ"ז דלא פינהו טמא. ב) חסר כאן וצ"ל ומשנינן התם דקאזיל לאיבוד מתיר אבל הכא.

מסורת הש"ס: חולין נב: לעיל נב: · [נכרות יט. [וש"נ] · [לעיל מב.] · לעיל מב: · [בכורות לג: תמורה כד.] · [נ"ל והתנן] *ערלה פ"א מ"ט

הגהות הב"ח (א) רש"י ד"ה לא ישב וכו' דא"כ לא הוה מתני ואם ישב: (ב) ד"ה תחתיה תחת נוף האילן: (ג) ד"ה לצל וכו' הצל ארוך: (ד) ד"ה ודרב מרי בבכורות גבי בעלי מומין שנפדו ושחטן לגרכו אין מרגילין וכו' של נפחים ואע"פ שהעור נמכר וכו' וקשיא לן: (ה) תוס' ד"ה ורבנן וכו' מהני לגדל ולהחליף ודמי שפיר לפרה שנתפטמה וכו' זה וזה גורם אבל לגורם דצל חיישינן וכו' כל הנאה דצל לאיסור בס"ד:

הגהות הגר"א [א] גמ' לא הא קמ"ל דאפילו לצל קומתה אם ישב טהור. נ"ב וכ"כ הטור אבל הרמב"ם לא גרס לה וכן הוא בירושלמי וריי"ף ורא"ש וש"ע השמיטו כל זה (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' קמ"ב ס"ק י"ח): [ב] שם ה"ד אי דליכא דירכא כו'. נ"ב הרמב"ם ל"ג אבל הרא"ש וש"ס כתבוה (ע"ש ס"ק כ'): [ג] רש"י ד"ה היתה גוזלת. שהיה נופה כו'. נ"ב אבל הראב"ד מפרש שקדם לו הדרך (ע"ש): [ד] שם ד"ה לצל צלה שחרית כו'. נ"ב וכן פי' אחר מפרשים בירושלמי והרמב"ם פי' בענין אחר (ע"ש ס"ק י"ח ועי' ר"ן):

גליון הש"ס רש"י ד"ה ועבר וכו' טומאה דרבנן היא. עיין חולין יג ע"ב תוס' ד"ה תקרובת: **תוס'** ד"ה לא ישב וכו' חומרא דעבודת כוכבים שאני. עיין לעיל דף יב ע"ב תוס' ד"ה אלא ודף מג ע"ב תוס' ד"ה אמרו:

שאם נטע והבריך והרכיב מותר וכי תימא שני ליה לר' יוסי בין שאר איסורין לעבודת כוכבים ומי שני ליה והתניא שדה שנזדבלה בזבל עבודת כוכבים וכן פרה שנתפטמה בכרשיני עבודת כוכבים תני חדא *שדה תזרע פרה תשחט ותניא אידך שדה תבור ופרה תרזה מאי לאו הא ר' יוסי והא רבנן לא הא ר"א והא רבנן הי ר"א ורבנן אילימא ר"א ורבנן דשאור דתנן *שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך העיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחימצו ר"א אומר אחר האחרון אני בא וחכ"א [ב]בין שנפל איסור לכתחלה ובין שנפל איסור לבסוף אינו אסור עד שיהא בו כדי לחמץ ואמר אביי לא שנו אלא שקדם וסילק את האיסור אבל לא קדם וסילק את האיסור אסור וממאי דטעמא דר"א כדאביי דלמא טעמא דר"א משום דאחר אחרון אני בא אי גמיר באיסורא (א) אסורה ואי גמיר בהיתירא מותרין בין סלקיה ובין לא סלקיה אלא ר"א ורבנן דעצים דתנן *נטל הימנה עצים אסורה בהנאה הסיק בה את התנור חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת אסורה בהנאה נתערבה *באחרים כולן אסורות בהנאה ר"א אומר יוליך הנאה לים המלח אמרו לו אין פדיון לעבודת כוכבים רבנן דפליגי עליה דר"א מאן נינהו אילימא רבנן דעצים אחמורי מחמרי אלא רבנן דשאור אימר דשמעת להו לרבנן דמקילי בשאור בעבודת כוכבים מי מקילי אלא לעולם הא רבי יוסי והא רבנן ר' יוסי לדבריהם דרבנן (ב)אמר להו לדידי [ג]זה וזה גורם מותר לדידכו דאמריתו זה וזה גורם אסור אודו לי (ג) מיהת אף ירקות בימות הגשמים ורבנן כדאמר רב מרי בריה דרב כהנא אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי: ההוא גינתא דאיזדבל בזבלא דעבודת כוכבים שלח רב עמרם קמיה דרב יוסף א"ל הכי אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי:

מתני'

והבריך והרכיב · (ד) אם הבריך או הרכיב יחור של ערלה באילן זקן מותרים פירותיהן מיד אע"פ שלא מלאו להן שני ערלה דזה וזה גורם מותר וה"נ אמרינן בעלמא* ילדה שסיבכה בזקנה בטלה לשון אחר אם נטע האגוז של ערלה שהוא איסור הנאה ולכשיגדל ונעשה נטיעה הבריכה והרכיבה באילן דהיתר מותר לאותן פירות שטוען אחר זמן באילן כמי ע"י האילן של היתר וקשיא לי בלא הבריך ובלא הרכיב נמי איכא זה וזה גורם אגוז דאיסור וקרקע דהיתר: שני ליה לר' יוסי בין עבודת כוכבים לשאר איסורין · דאע"ג דבשאר איסורין זה וזה גורם מותר ס"ל הכא אסור: בכרשיני עבודת כוכבים · של תקרובת עבודת כוכבים או שעבדום: תבור · עד שתכלה ממנה כל שבח הזבל ותהא בורה ולא יזרענה: תרזה · תכחש: מאי לאו הא · דקתני שדה תזרע ר' יוסי היא דשמעינן ליה דאמר גבי ערלה זה וזה גורם מותר ה"נ תזרע והזרעים גדלים ע"י זבל דאיסור וקרקע דהיתר (ה) דלא שאני ליה בין עבודת כוכבים לשאר איסורין וקשיא אמתני' ופרה תשחט ותאכל שאף היא היתה גדילה קודם לכן ע"י שאר אכילות: והא · דקתני שדה תבור רבנן היא דאמרי אף היא נעשית זבל כו' והא דשרי מתני' זורעין תחתיה ירקות הא שנינן ליה מה שמשבית בנבייה פוגם בגל: הא ר"א והא רבנן · אבל לר' יוסי בעבודת כוכבים זה וזה גורם אסור ס"ל כדקתני מתני' ואי משום שוחק וזורה הא שנינן ליה לעיל ואי משום ערלה שני ליה בין עבודת כוכבים לשאר איסורין: שאור של חולין · ושאור אחר של תרומה: שנפלו לתוך עיסה · של חולין: כדי לחמץ · עיסה זו: אחר אחרון אני בא · אותו שנפל אחרון אם של חולין נפל אחרון ביטל את הראשון ומותר לזרים ואם של תרומה נפל אחרון אסור לזרים: ואמר אביי ל"ש · דלר"א אם אחרון חולין שמותר אלא שקדם וסילק את האיסור קודם נפילתו של זה שכשנפל זה ליכא למימר היתר מצטרף לאיסור להיות שיעור ליאסר ואע"פ שכבר נתן כח איסור בעיסה ולא היתה מחומצת ע"י אחר *(ואם) לא בשביל ראשון ואפ"ה כיון דלא הוה בו מעולם שיעור חימוץ ליכא למימר זה וזה גורם וביטל שני את הראשון: אבל אם לא קדם וסילק את האיסור אסור · שאע"פ שנפל היתר לבסוף אסור דזה וזה גורם אסור ולרבנן זה וזה גורם מותר: משום דאחר אחרון אני בא · דקסבר גמרו באיסור אסור גמרו בהיתר מותר אבל היכא דנפלו בבת אחת לעולם קאמר לך זה וזה גורם מותר ס"ל: נטל הימנה · עצים מן האשרה מתני' היא: חדש יותץ · שהרי נעשה והוחזק מאיסורי הנאה: ישן · שכבר הוחזק ואין היסקו לחזקו אלא לאפות: יוצן · שלא יאפו בהיסק זה ונמצא שלא נהנה: אפה את הפת · בין בחדש שלננו וחזר והסיקו בעצי היתר בין בישן בהיסק של עצי איסור הוה ליה בתרוייהו זה וזה גורם שהפת שנאפית בו בחדש בהיסק שני באה ע"י גורם דאיסור שנתחזק בהן התנור מראשיתו וגורם היתר דהאי היסק וקתני הפת אסורה לר"א עד שיוליך הני דמי עצים דאיסור לים המלח אלמא זה וזה גורם אסור: אלא רבנן דשאור · פליגי עלויה ואמרי זה וזה גורם מותר דקתני אפי' נפל איסור בסוף (ו) וכ"ש נפלו בבת אחת מותר עד שיהא באיסור לבדו כדי לחמץ: אלא לעולם · הא דקתני שדה תזרע ר' יוסי (ז) דשמעינן ליה גבי ערלה דאמר מותר וגבי עבודת כוכבים דקאמר שוחק וזורה לרוח ולא שני בין עבודת כוכבים לשאר איסורין וטעמא לאו כדשנינן משום דאזיל לאיבוד הוא ודקשיא לך ר' יוסי דמתני' דנבייה לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידכו דקאמריתו זה וזה גורם אסור דקאמרי אבל לא בימות החמה מפני שהצל יפה להן אודו לי נמי בימות הגשמים דאיכא נמי גורם דנבייה ורבנן אמרי ליכא גורם דאיסור דמה שהשביחו בנבייה פגמו בצל: בזבל עבודת כוכבים · שבא מדם פרים ועגלים הנשחטים לעבודת כוכבים דתקרובת עבודת כוכבים הן ואסורין בהנאה אבל אמר זבל זה לעבודת כוכבים אינו נאסר כדתניא (לעיל מד:) אין הקדש לעבודת כוכבים: הלכה כר' יוסי · דזה וזה גורם מותר:

שאם נטע והבריך · פי' בקונט' בלשון אחרון נטע האגוז ואחר כך כשנעשה נטיעה הבריך והרכיב באילן של היתר (ח) ואותו לשון עיקר ומה שהקשה בקונט' אפי' לא הבריך והרכיב נמי לא דק דאין נקרא זה וזה גורם אלא כששניהם מענין אחד כמו הברכת איסור באילן היתר ששניהם אילן וכמו זבל נבייה וקרקע דלעיל אבל אגוז וקרקע שני ענינים הם ומה שפירש בלשון ראשון הבריך יחור של ערלה באילן והוי כמו ילדה הסככה בזקנה דבטלה אין הנדון דומה לראיה דהתם אפילו למ"ד זה וזה גורם אסור מותר כיון שבטלה בזקנה וכן משמע לשון בטלה:

*שאם נטע·וא"ת מ"ש גידולי אגוז של ערלה מגידולי (ט) טבל ומעשר שני שהן חולין ואפי' גידולי תרומה אלא שגזרו עליהן *בי"ת דבר וי"ל דערלה שאסורה בהנאה יש לאסור הגידולין שגם זה הנאה היא אבל באיסור אכילה אין לאסור הגידולין שאינו אוכל האיסור עצמו:

שדה תזרע · וכגון שאין הזבל בעין והוה ליה זה וזה גורם ומותר כדפרישית לעיל גבי נבייה: (י) הא רבנן · והא דשרו לעיל נטע והבריך והרכיב לאו משום דאית להו זה וזה גורם מותר אלא משום דמה שגדל מן האגוז עצמו יהא מותר ואסרי רבנן בעבודת כוכבים לעיל דאף היא נעשה זבל וה"ה לשאר איסורין: עד שיהא באיסור כדי לחמץ · פירוש ואז אסור אפי' יש בהיתר נמי כדי לחמץ וא"ת היכי מייתי מדרבנן זה וזה גורם מותר דלמא שני להו בין עבודת כוכבים לשאר איסורין י"ל דהכי מייתי (כ) מדר"א נשמע לרבנן דכי היכי דאסר אף בשאר איסורין ואינו מחלק רבנן נמי דשרו לא יחלקו:

דלמא טעמא דר"א כו' · פי' ולעולם זה וזה גורם מותר: אלא ר"א ורבנן דעצים · משום דקאמר הא ר"א והא רבנן מהדר אפלוגתייהו דלפ"ז הדיחוי הברייתות מתורצות הא ר' יוסי ורבנן דידיה דסברי זה וזה גורם אסור והא ר"א ורבנן: יוליך הנאה לים המלח · פי' בקונטרס דמי עצי איסור משמע ולכך תהא הפת מותרת וקשה דא"כ אפי' בלא נתערבה נמי יש להתיר בהולכת הנאת העצים לכך נראה לפרש הנאת הפת וניחא דלא פליג ר"א ברישא (ל) חדש יותץ להתיר להוליך הנאת עצים שהוסק בהן לים המלח:

נתערבה באחרות · לא גרס ר"ת ואחרות באחרות וכן במסכת חבילי תלתן דכלאי הכרם דמייתי בפ"ק דביצה (דף ג:) לא גרים ליה ומביא ראיה מדאסר שמואל פ' התערובת (זבחים עד·) ספק ספיקא ודחיק התם לאשכוחי תנא דסבר כוותיה וצריך להביא מדרבי יהודה דברייתא דרמוני באדן דאסר בספק ספיקא והולרך לדחוק סבר לה כוותיה בחדא ופליג עלה בחדא דשמואל דוקא בעבודת כוכבים אוסר דקאמר התם הנח לעבודת כוכבים שספיקה אסורה עד סוף העולם ואי גרסינן ליה הכא לייתו הך משנה דבעבודת כוכבים קיימא וכן אי גרסינן ליה נמי בחבילי תלתן היה לו להביא המשנה דר"מ ונימא סבר כוותיה בחדא ור"י בר ברוך אומר דשפיר גרסינן ליה הכא והתם ודלמא ליכא אלא חדא ספיקא דה"פ ואחרים באחרים כל אותן אחרים נתערבו באחרים או אפילו רובן דאיכא למימר איסורא ברובא* איתיה דה"נ אמר תלמודא התם גבי טבעת של עבודת כוכבים נפלה לתוך מאה טבעות כולן אסורות פירשו שתים למקום אחד והארבעים במקום אחד הארבעים מותרים דאמרינן איסורא ברובא איתיה* : ארג

פה א ב גמיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הלכ' י"ד ופט"ז מהל' מאכלות אסורות הל' יג סמג לאוין מס טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף יא:

זהו דיבור אחד עם הך דלמעלה · רש"א

רבינו חננאל

אמר רב מודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב שמותר · ותניא בהדיא דר' יוסי מודה בהא יוהנה הכפניות של ערלה והאילן שניהן גורמין לזה הפרי ומודה ר' יוסי שמותר מכלל דר' יוסי זה וזה גורם מותר סבירא ליה וכי תימא לר' יוסי שני ליה איסורא דעבודת כוכבים משאר איסורי' והתניא שדה שנזדבלה בזבל של עבודת כוכבים · וכן פרה שנתפטמה בכרשיני תרומה תני חדא שדה תיזרע ופרה תשחט · ותניא אידך שדה תבור ופרה תרזה' מאי א) האי קתני שדה תזרע רבנן · והא דקתני תבור רבי יוסי (אומר) [היא] אפ"ה ב) אם נזרעה שרי [אלמא] דהוא סבר זה וזה גורם מותר' ולא שני ליה בין איסורא דעבודת כוכבי' לאיסורא דתרומה · ודחינן לא לעולם לר' יוסי שני ליה בין איסורא דעבודת כוכבים לשאר איסורי · והני מתנייתא ר' אליעזר ורבנן נינהו דתנן שאור של חולין ושל תרומה שנפלו בתוך העיסה ואין באחד מהן שיעור כדי לחמץ את העיסה ונצטרפו וחימצו רבי אליעזר אומר אחר אחרון אני בא · פי' אם השאור של תרומה נפל אחרון נאסרת העיסה · ואם של חולין נפל אחרון מותר וחכמים אומרים לעולם אין העיסה אסורה אלא אם היה בשאור של תרומה שיעור כדי לחמץ לבדו' ואמר אביי לא שנו אלא שקדם וסילק את האיסור לשם אומר ר' אליעזר אם נפל שאור של חולין אחרון מותר אבל לא סילקו אסורי' אלמא סבר זה וזה גורם אסור · ואעפ"כ אם קדם וסילק את השאור של תרומה שרי ר' אליעזר · ודחי' וממאי דטעמא דרבי אליעזר כדאביי וכו' · אלא מהא דתנן

א) נ"ל מאי לאו הא דקתני שדה תזרע וכו'. ב) פי' רבינו בזה הוא דלא כפרש"י ותוס' אלא דגם ברייתא השניה סברה דזה וזה גורם מותר ולא פליגי רק בלכתחלה וצ"ע.

[ועי' תוס' ביצה ג: ותוס' יבמות פא· ד"ה נתערבו ותוס' סנהדרין פי· ד"ה ואחרים ותוס' זבחים עד: ד"ה ואב"א]

[סוטה מג:]

פסחים כו: ערלה פ"ב מי"א לקמן עג: תמורה יב·

פסחים כו. [לקמן ע"ב]

בחורות. יעב"ץ

[נ"ל אם]

הגהות הב"ח

(א) גמ' גמיר באיסורא אסור ואי גמיר בהיתרא מותר בין סלקיה: (ב) שם לדבריהם דרבנן קאמר: (ג) שם אודו לי מיהת בימות הגשמים: (ד) רש"י ד"ה והבריך והרכיב או הבריך: (ה) ד"ה מאי לאו וכו' וקרקע דהיתר ופרה תשחט ותאכל וכו'

שאר אכילות דלא שאני ליה בין עבודת כוכבים לשאר איסורין וקשיא אמתני' הס"ד: (ו) ד"ה אלא רבנן וכו' בסוף מותר וכ"ש נפלו בבת אחת עד שיהא: (ז) ד"ה אלא לעולם וכו' ר' יוסי היא דשמעי' וכו' ולא שני ליה בין עבודת כוכבים: (ח) תוס' ד"ה שאם נטע וכו' ואותו לשון וכו' באילן זקן והוי כמו ילדה שסככה בזקנה דבטלה אין הנדון דומה לראיה דהתם אפי' למ"ד זה וזה גורם אסור מותר דכיון שסככה בזקנה בטלה וכן משמע לשון בטלה: (ט) ד"ה שאם וכו' טבל ומעשר שני·נ"ב עיין בפ' כל שעה דף לד: (י) ד"ה והא רבנן וכו' נטע או הבריך או הרכיב לאו וכו' עצמו הוא מותר: (כ) ד"ה עד שיהא וכו' מדר' אליעזר נשמע לרבנן· נ"ב ולכתר הכי דקאמר אלא רבנן דשאור שפיר פריך אלא רבנן דשאור דלמא שני להו בין עבודת כוכבים לשאר איסורין משום דבעי למימר דר"א דשאור ס"ל [אחר האחרון אני] בא אפי' לא קדם וסלקיה [דבשאר איסורין] זה וזה גורם מותר אפי' לר"א : (ל) ד"ה יוליך וכו' ברישא אחדש :

עין משפט נר מצוה

פו א ב ג מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הלכ' יג סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמב סעי' ד:
פז ד ה מיי' שם הל' יד טוש"ע שם סעי' ג:
פח ו מיי' פט"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה כט סמג לאוין קלד קמח טוש"ע י"ד סי' קלד סעיף ג:
פט ז ח מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הלכה יב סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף ו:
צ ט י מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעיף יא:
א כ מיי' פ"ז שם הלכ' יז סמג שם (עי"ד סי' קלט):
[וע"ע תוס' יבמות פח: ד"ה כולן ותוס' לקמן סס: ד"ה טעמא]

מתני' *נטל ממנה עצים אסורין בהנאה הסיק בהן את התנור אם חדש יותץ ואם ישן יוצן אפה בו את הפת אסורה בהנאה נתערבה באחרות כולן אסורות בהנאה ר"א אומר יוליך הנאה לים המלח אמרו לו אין פדיון לעבודת כוכבים: נטל הימנה כרכור אסור בהנאה ארג בו את הבגד אסור בהנאה נתערב באחרים ואחרים באחרים כולן אסורין בהנאה ר"א אומר יוליך הנאה לים המלח אמרו לו אין פדיון לעבודת כוכבים: גמ' וצריכא דאי אשמעינן קמייתא בהא קאמר ר' אליעזר משום דבעידנא דקא גמרה פת קלי לה איסורא אבל כרכור דאיתיה לאיסורא בעיניה אימא מודי לרבנן ואי אשמעינן כרכור בהא קאמרי רבנן אבל פת אימא מודו ליה לר"א צריכא א"ר חייא בריה דרבה בר נחמני אמר רב חסדא אמר זעירי הלכה כר"א איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר לי אבא בר רב חסדא הכי אמר זעירי הלכה כר"א אמר רב אדא בר אהבה לא שנו אלא פת אבל חבית לא ורב חסדא אמר אפילו חבית מותרת ההוא גברא דאיתערב ליה חביתא דיין נסך בחמריה אתא לקמיה דרב חסדא אמר *שקול ארבע זוזי ושדי בנהרא ונשתרי לך: מתני' כיצד מבטלה קירסם וזירד נטל ממנה מקל או שרביט אפי' עלה ה"ז בטלה שיפה לצרכה אסורה שלא לצרכה מותרת: גמ' אותן שפאין מה תהא עליהן פליגי בה רב הונא *(ור' חייא) בר רב חד אמר אסורין וחד אמר מותרין תניא כמ"ד מותרין דתניא *עובד כוכבים ששיפה עבודת כוכבים לצרכו היא ושפאיה מותרין לצרכה היא אסורה ושפאיה מותרין וישראל ששיפה עבודת כוכבים בין לצרכה בין לצרכו היא ושפאיה אסורין איתמר עבודת כוכבים שנשתברה (א)רב אמר צריך לבטל כל קיסם וקיסם ושמואל אמר עבודת כוכבים אינה בטלה אלא דרך גדילתה אדרבה דרך גדילתה מי מבטלא אלא ה"ק אין עבודת כוכבים צריכה לבטל אלא דרך גדילתה לימא בהא קמיפלגי *דמ"ס עובדין לשברין ומ"ס אין עובדין לשברין לא דכ"ע עובדין לשברין והכא [א] בשברי שברים קמיפלגי מ"ס שברי שברים אסורין ומ"ס שברי שברים מותרין ואיבע"א דכ"ע שברי שברים מותרין והכא בעבודת כוכבי' של חליות ובהדיוט שיכול להחזירה קמיפלגי מ"ס כיון דהדיוט יכול להחזירה לא בטלה ומ"ס אין עבודת כוכבים בטלה אלא דרך גדילתה דהיינו אורחיה הא לאו גדילתה היא ואין צריכה לבטל:

הדרן עלך כל הצלמים

רבי ישמעאל אומר שלש אבנים זו בצד זו בצד מרקולים אסורות ושתים מותרות וחכ"א שנראות עמו אסורות ושאין נראות עמו מותרות: גמ' בשלמא רבנן קסברי עובדין לשברים נראות עמו דאיכא למימר מיניה נפל אסורות שאין נראות עמו מותרות אלא ר' ישמעאל מאי קסבר אי עובדין לשברין אפילו תרתי נמי ליתסר אי אין עובדין לשברים אפי' תלת נמי לא אמר רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן בידוע שנשרו ממנו דברי הכל אסורות ואפילו למ"ד אין עובדין לשברים ה"מ עבודת כוכבים דלאו היינו אורחיה אבל הכא דמעיקרא תבורי מיתברי היינו אורחיה כי פליגי בסתמא

במקורבות

רש"י

מתני' כרכור · דויל"ז בלע"ז: גמ' בהא קאמר ר"א · דיש פריון: ל"ש · דיש פדיון: אלא פת · משום דלא מנכרא ביה איסור ממש: אבל חבית · של יין נסך שנתערבה בחביות של היתר כולן אסורות בהנאה ואין לה תקנה בהולכת הנאה ליס המלח להתיר ולהמכר כל חבית לבדה או להשקות מהן לחמרים עובדי כוכבים משום דאיתיה לאיסור בעיניה אבל מוכרן כולן חוץ מדמי יין נסך שבהן דהשתא לא מתהני מהבית דאיסורא: ונשתרי לך · בהנאה למכרן לבד לבד או לעשות מהן כביסה או להשקות מהן לעובדי כוכבים ולא דמיא הך מילתא לפלוגתא דרשב"ג ורבנן דפליגי בפ' בתרא (לקמן עד·) ביין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה רשב"ג אומר מוכר כולו לעובדי כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו דהתם תרוייהו סבירא להו כרבנן דהכא דאין פדיון ליין נסך ומיהו כי מזבין ליה חוץ מדמי יין נסך שבו לא מיתהני מיין נסך מידי *משום דליתיה לאיסורא בעיניה: מתני' כיצד מבטלה · לאשירה: קירסם · קיסמין יבשין שבאילן נטל לצרכו לשרוף: זרד · זרודין לחין שבה: לצרכה · לייפותה: גמ' אותן שפאים · ששיפה לצרכה ולא בטלה: מה תהא עליהן · שפאין מי בטילי או לאו: ישראל ששיפה כו' אסור · שאין ישראל מבטל עבודת כוכבים: רב אמר · אע"פ שנשתברה מאליה צריכה ביטול (ב) וכל קיסם וקיסם נעשית עבודת כוכבים בפני עצמה הלכך לא סגי לחד בביטולא דחבריה: אין עבודת כוכבים צריכה לבטל אלא כשהיא דרך גדילתה · אבל זו שנשתברה בטלה מעצמה דמימר אמר איהי נפשה לא מצלה להוא גברא מצלה ליה: לא דכ"ע עובדין לשברים · שנשתברו מאליהן והא דאמר שמואל בריש פירקין (דף מא·) אפי שברי עבודת כוכבים מותרין בהנאה למוצאן התם הוא דלא חזינן לה דנשתברה מאיליה דאמרינן עובד כוכבים שברן ואזלינן בתר רובא דהא עבודת כוכבים דנשתברה מאיליה לא שכיחא: והכא · דקאמר רב כל קיסם וקיסם לשון שברי שברים (ג) כגון דנשתברו שברים לשברים ובשברי שברים הוא דפליג שמואל עילויה: ה"ג ואיבעית אימא דכ"ע אין עובדין לשברי שברים והכא בעבודת כוכבים שהיתה של חוליות דקין והרי הן כשברי שברים ונפלה ונתפרקו חוליותיה עסקינן: והדיוט יכול להחזירה · שאין צריכה אומן: אין עבודת כוכבים · שנשתברה צריכה לבטל: אלא דרך גדילתה · כשהיא קיימא כגון נבייה דמתני' דשברי שברים הן שטפל עלה אחר עלה *א"כ הטלה עצמו משתבר לכמה שברים ואפ"ה אסור משום דדרך גדילתה היא דהיינו אורחה כל שתא אבל הכא לאו היינו אורחיה ליפול ולהתפרק הלכך בטלה:

הדרן עלך כל הצלמים

רבי ישמעאל: זו בצד זו · וכ"ש אחת ע"ג שתים דזהו עיקר מרקולים ותחלתו: בצד מרקולים · מרקולים גדול שכבר עבדוהו וזרקו עליו אבנים הרבה: שתים מותרות · ובגמרא מפרש טעמא: שנראות עמו · דנראה שנפלו משם אסורות בין ג' בין שתים: ושאין נראין עמו · אין סמוכות לו מותרות ואפי' ג': גמ' עובדין לשברים · כל האבנים הנזרקות שם נתוספו על המרקולים ונעשה (ד) גדול עבודת כוכבים וכשהן נשברות הוו שברי עבודת כוכבים והשתא לא חשיב להו תקרובת אלא עבודת כוכבים בפני עצמה: מעיקרא תבורי מיתברי · שאינן מחוברות ודרכן ליפול:

במקורבות

תוספות

ארג בו את הבגד אסור בהנאה · בירושלמי דפירקין פריך מ"ש מיין נסך דאמרי' ימכר חוץ מדמי יין נסך שבו דה"נ ימכר חוץ מדמי איסור שבו והכי איתא התם א"ר חגי כד נחתית מן אילפא אשכחי' ר' יעקב בר אחא יתיב מקשי נטל הימנה כרכר אסור בהנייה ארג בו את הבגד אסור בהנייה ותנינן ימכר כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו א"ר יעקב בר אחא תני קשיתא תני קיימתא מאי כדון תמן אין דרך בני אדם ליקח מן העובד כוכבים ברס הכא דרך בני אדם ליקח בגד מן העובד כוכבים פירוש ולפיכך אסור למכרו לעובד כוכבים דחיישינן שמא ימכרנו לישראל התם אין דרך ליקח מן העובד כוכבים יין וכן י"ל באפה בו את הפת דרך ליקח פת מן העובד כוכבים*:

שקול ארבע זוזי כו' · ולמוכרן כל אחד בפני עצמו אמר לו כן כדפירש רש"י:

לא דכ"ע עובדין לשברים · פי' בקונטרס והא דאמר שמואל בריש פירקין (דף מא·) אפי' שברי עבודת כוכבים מותרין בהנאה למואלן התם לא חזינן דנשתברה מאיליה דאמרינן עובד כוכבים שברן והכא מיירי בראינו שנשתברה ולא שברה העובד כוכבים וקשה דא"כ מאי מקשה לעיל (דף מא:) לרשב"ל מראש דגון שאני התם שלא שברה עובד כוכבים דהא רשב"ל ושמואל קמו בחד שיטה בשברי עבודת כוכבים לכן נראה לפרש דהכא מיירי שדרכה לנשר קיסמין וענפים תדיר ואין מניחין (ה) לעובדה בכך ולכך יש לאסור הקיסמין הנופלים ממנה *עוד י"ל דהתם מיירי בשברים שמלאן לבדן בלא עיקר עבודת כוכבים אבל הכא מיירי שכל השברים ביחד וכבי האי גוונא אמר עובדין לשברים ומ"מ לפי זה קשיא מאי פריך לעיל מראש דגון דהא הוו התם כל השברים יחד אבל התם לא היה דרכה לישבר וא"כ אפי' עיקר עבודת כוכבים קיים מותר דמימר אמר איהי לא אצלה נפשה:

הדרן עלך כל הצלמים

רבי ישמעאל: אפילו תרתי נמי ליתסרו · ה"ה דהוה מצי למימר אפי' חדא נמי ליתסר אלא משום דבמתני' נקט שתים מותרות נקט נמי הכא שתים:

במקורבות

רבינו חננאל

נטל הימנה מן האשרה עצים אסורה בהנאה · הסיק בה את התנור אם חדש יותץ אם ישן יוצן · אפה בו את הפת אסורה בהנאה נתערבה באחרות כו' · ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח · אמרו לו אין פדיון לעבודת כוכבים · השתא רבנן דפליגי עליה דר' אליעזר בשדה שנזדבלה בזבל של עבודת כוכבים וכן פרה שנתפטמה בכרשיני תרומה מאן נינהו אי רבנן דעצים הא מחמרי טובא דאינון אסרי בהנאה הפת כולה · ור' אליעזר לא אסר בה אלא כדי שבר אפיה בלבד · אלא מאי אית לך למימר רבנן דפליגי עליה בשאור אימור דשמעת להו דמקילין (ומותרין) [ומתירין] העיסה עד שיהיה כדי לחמץ בשאור של תרומה באיסורא דעבודת כוכבים מי שמעת להו · אלא לעולם הא דתניא שדה שנזדבלה בזבל של עבודת כוכבים כו' ר' יוסי ורבנן היא ולעולם ר' יוסי זה וזה גורם מותר אית ליה · ולא שנא עבודת כוכבים משאר איסורי · והכא במשנתנו ר' יוסי לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי זה וזה גורם מותר · לדידכו דאית לכו זה וזה גורם אסורי אמאי שריתו ירקות בימות הגשמים · והלא הנמיה של עבודת כוכבים נושרת עליהן והוה להן לזבל · ונמצא הקרקע והנמיה גורמין ויהיו אסורין · ורבנן סברי הצל בימות הגשמים פוגם יותר ממה שמשבחת הנמיה כרב מרי דאמר בהמרגיל בבכורות בפרק כל פסולי המוקדשין מה שהשביח בעור שמוכרו לנוד ומוסיף בדמים פוגם בבשר: אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי · ואסיקנא ההיא גינתא דאזדבלה בזבל של עבודת כוכבים ושלחה רב עמרם קמיה דרב יוסף ושלח ליה הרי אמרו הלכה כרבי יוסי: מתני' נטל את האשרה קיסם ועשה בו כרכור אסור בהנאה כו' ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח' וצריכא דאי אתמר בפת ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח והשאר מותר הוה אמינא משום דבעידנא דקא גמרה לה פת איקלי ליה לאיסור · אבל כרכור דאיתיה בעיניה אימא מודי להו לרבנן ואי אתמר פלוגתייהו בכרכור כו' ואסיקנא הלכה כר' אליעזר ולא תימא בפת לבדה א"ר אליעזר יוליך הנאה לים המלח אלא אפילו נתערבה חבית של יין של עובד כוכבים כדרב חסדא דאמר ליה לההוא גברא דאתערבא ליה חבית של יין דסתם יינו של עובד כוכבים בחביות יין שלו · ואמר לו רב חסדא זיל שקול ד' זוזי דמי חבית יין ושדי בנהרא ושאר חביות מותרות לך כולן בהנאה: פיסקא כיצד מבטלה קירסם וזירד נטל ממנה מקל או שרביט · ואפילו עלה הרי זו בטלה · שפאה לצרכה אסורה שלא לצרכה מותרת: גמ' ואותם שפאים תניא כמאן דאמר מותרין דתניא עובד כוכבים ששיפה עבודת כוכבים לצרכו כדי שיהנה משפאיה היא ושפאיה מותרין · לצרכה היא אסורה ושפאיה מותרין · וישראל ששיפה עבודת כוכבים בין לצרכו בין לצרכה היא ושפאיה אסורין · אתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אמר רב צריך לבטל כל קיסם וקיסם · ושמואל אמר [אין] עבודת כוכבים צריכה להבטל אלא כל זמן שהיא דרך גדילתה לימא בהא פליגי דרב סבר עובדין לשברים לפיכך צריך לבטל כל קיסם שבה ושמואל סבר כיון שנשתברה הותרה ודחינן לה דכולי עלמא לא פליגי דעובדין לשברים והכא בשברי שברים פליגי רב אוסר ושמואל אמר מותר איבעית תימא כולי עלמא לא פליגי דאין עובדין לשברים ובעבודת כוכבים של חוליות וההדיוט יכול להחזירה פליגי · רב סבר כיון דהדיוט יכול להחזירה לא בטלה ושמואל סבר אין עבודת כוכבים צריכה ליבטל אלא דרך גדילתה · כגון נידוע וכיסות דהיינו אורחיה אבל הא שבירה כיון דלאו דרך גדילתה היא לאו היינו אורחיה ומותרת: הדרן עלך כל הצלמים אסורין

רבי ישמעאל אומר שלש אבנים זו בצד זו [בצד] מרקולים אסורות ושתים מותרות וחכמים אומרים את שנראה עמו אסור את שאינו נראה עמו מותר · אוקמה ר' יוחנן בידוע שנשרו אבנים הללו מן המרקולים דבר

מסורת הש"ס

[פסחים כו.] [ג"ל והיא] לעיל מב. [תוס' פ"ו]

הגהות הב"ח

(א) גמ' איתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה כו' אמר: (ב) רש"י ד"ה רב וכו' דכל קיסם: (ג) ד"ה והכא וכו' שברים קאמר כגון: (ד) ד"ה עובדין וכו' ונעשה עבודת כוכבים גדול וכשהן: (ה) תוס' ד"ה לא וכו' ואין מניחין מלעובדה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' והכא בשברי שברים. נ"ב והרמב"ם גורס בשברי שברים ...

גליון הש"ס

גמ' שקול ארבע זוזי. עיין יומא דף נט ע"ב תוס' ד"ה ונגנו:

במקורבות נמי דאיכא למימר מיניה נפל ד"ה אסורות כי פליגי במרוחקות והא בצד מרקולים קתני מאי בצד בצד ארבע אמות דידיה רבי ישמעאל סבר עושין מרקולים קטן בצד מרקולים גדול שלש דדמיין למרקולים אסורות שתים מותרות רבנן סברי אין עושין מרקולים קטן בצד מרקולים גדול לא שנא שלש ולא שנא שתים נראות עמו אסורות שאין נראות עמו מותרות: אמר מר בידוע שנשרו ממנו דברי הכל אסורות ורמינהי אבנים שנשרו מן המרקולים נראות עמו אסורות שאין נראות עמו מותרות ור' ישמעאל אומר שלש אסורות שתים מותרות אמר רבא לא תימא שנשרו אלא אימא שנמצאו וסבר ר' ישמעאל שתים מותרות והתניא ר' ישמעאל אומר שתים בתפיסה לו אסורות שלש אפילו מרוחקות אסורות אמר רבא לא קשיא כאן בתפיסה אחת כאן בשתי תפיסות וה"ד דאיכא גובהה ביני וביני ומרקולים כה"ג מי הוי והא תניא *אלו הן אבני בית קולים אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן אמר רבא כי תניא ההיא בעיקר מרקולים בי ינאי מלכא חרוב אתו עובדי כוכבים אוקימו ביה מרקולים אתו עובדי כוכבים אחריני דלא פלחי למרקולים שקלינהו וחיפו בהן דרכים וסטרטאות איכא רבנן דפרשי ואיכא רבנן דלא פרשי א"ר יוחנן בנן של קדושים מהלך עליהן ואנן נפרוש מהן *מאן ניהו בנן של קדושים רבי מנחם ברבי סימאי ואמאי קרו ליה בנן של קדושים דאפי' בצורתא דזוזא לא מיסתכל מ"ט דמאן דפריש סבר לה כי הא דאמר *רב גידל א"ר חייא בר יוסף א"ר מנין לתקרובת עבודת כוכבים שאין לה בטילה עולמית שנאמר °ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אין לו בטילה לעולם אף תקרובת עבודת כוכבים *אין לה בטילה לעולם ומאן דלא פריש אמר בעינא כעין פנים וליכא אמר רב יוסף בר אבא איקלע רבה בר ירמיה לאתרין ואתא ואייתי מתניתא בידיה *עובד כוכבים שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהן דרכים וטרטיאות מותרות

מותרות

רש"י

במקורבות · (א) כגון באמה וחצי אמה: מרוחקות · (ב) בארבע אמות דודאי לאו מיניה נפול: עושין מרקולים קטן · כלומר דרכן לעשות כן: נראות עמו · מקורבות מאד: שאין נראות עמו מותרות· דלאו מיניה נפול: אבנים שנשרו · היינו בידוע: נראות עמו · אלמא הוה עבודת כוכבים: שאין נראות עמו · הוו להו שברים: תני שנמצאו· נראות עמו אסורות שממנו נפול ושברים דמרקולים ולאו אסורין כדאמרן: שאין נראות עמו מותרות · דלאו מיניה נפול: וסבר רבי ישמעאל שתים· בתוך ארבע אמותיו מותרות: והתניא ר' ישמעאל אומר שתים בתפיסה לו · ושתם תפיסה ד' אמות וקתני אסורות: בתפיסה אחת· הא דקתני אסורות בתפיסה אחת שאין הפסק בינם למרקולים ואסורה בין לר' ישמעאל בין לרבנן דכל תוך ד' אמות נראות עמו קרי ליה ובשלש מרוחקות הוא דפליגי והא דאוקימנא לעיל פלוגתייהו בתוך ד' אמות ולר' ישמעאל שתים מותרות ולרבנן ג' נמי מותרות בשתי תפיסות כדמפרש: דאיכא גובהה· תל מפסיק בינם למרקולים דהוו להו כמרוחקות דליכא למימר מיניה נפלו הלכך לר' ישמעאל שתים מותרות אבל ג' אסורות דעושין מרקולים קטן בצד מרקולים גדול: כה"ג · זו בצד זו: עיקר מרקולים · תחילתו אבל קטן הנעשה בצד הגדול עובדין לו כל דהו: ה"ג אמאי קרי ליה בנן של קדושים דלא איסתכל בצורתא דזוזא: מנין לתקרובת כו' · והני תקרובת נינהו דהזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו הלכך לאו עבודת כוכבים עצמה היא דתיסגי להו בביטול: כעין פנים · (ג) זבחים שבמקדש הוא דהוי תקרובת כדכתיב (שמות כב) זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו אלמא דומה כלפני' קרי זבח עבוד' כוכבים ואבנים אין עובדין להם בפנים:

מותרות

תוספות

במקורבות אסורות · פירש בקונטרס מקורבות מאד כגון באמה או בחצי אמה דמיניה נפול מרוחקות כלומר בתוך ד' אמות מותרות דלאו מיניה נפול ובסמוך פירש בתפיסה אחת שאין הפסק בינם למרקולים ואסורים לכולי עלמא דכל תוך ד' אמות נראות עמו קרי (ד) להם ופלוגתייהו דלעיל בתוך ארבע אמות בשתי תפיסות דאיכא גובהה דהוו להו כמרוחקות דליכא למימר מיניה נפול וקשה בה טובא חדא דאין זו שיטת התלמוד שנשתנה הסברא כך שמתחלה הייתו סוברים היכא דליכא גובהה קורא אותם בתוך ד' אמות מרוחקות וליכא למימר מיניה נפול ולבסוף נאמר כי ליכא גובהה ודאי מיניה נפול ואפילו בתוך ד' ועוד אי בליכא גובהה טעמא דשתים אסורות משום דמיניה נפול מאי איריא שתים אסורות אפילו אחד נמי והל"ל ר' ישמעאל אומר בתפיסה אחת אפילו א' אסורה שלש אפילו מרוחקות (ה) ועוד כיון דכל תוך ד' אמות נראות קרי להו ואסורות אף לרבנן למה הזכיר רבי ישמעאל בתפיסה לו אסורות יותר מרבנן היה לו לומר לשון נראות כמו רבנן דהא אפי' רבנן מודו דנראות עמו דהייתו בתפיסה לו אסורות (ו) ועוד דמשמע אף לפי המסקנא דבמקורבות לא פליגי דאפילו איכא גובהה אסורות והכי נמי אמרינן לעיל במקורבות לא פליגי ולא הדר ביה תלמודא ודבר תימה הוא דכיון שהן מקורבות כל כך א"כ (ז) הגבוהין בקרוב למרקולים ממש היה ועובדין אותן האבנים כשנופלות אם כן הוה לן למימר שאם הגובהה קרוב למרקולים אפילו מרוחקות אסורות כאילו לא היה גובהה שכיון שעברו הגובהה מה מזיק להן הגובהה מכאן ואילך מיהו הא לא קשיא כולי האי דאיכא למימר דה"ק במקורבות תוך ארבע וליכא גובהה לכ"ע לא פליגי אי נמי כי איכא גובהה ואבני המרקולים אינם גבוהים יותר כי אם מעט (ח) כשהם טפלות אינם יכולות להתרחק לכן נראה לפרש דלעולם כך היא הסברא דבתוך ד' אמות נמי יש שאינן נראות כדקרי לעיל מרוחקות תוך ד' אמות וה"פ כאן בתפיסה אחת דליכא גובהה ותוך ד' אמות אע"ג שאינן נראות קאמר רבי ישמעאל דאפילו שתים אסורות דה"ל מרקולים קטן הם כיון שהם בתוך ד' אמות ודוקא שתים אבל אחת מותרת דבאין נראות מיירי ואחת מרקולים לא עבדי והא דקאמר לעיל לר' ישמעאל ב' מותרין מיירי בב' תפיסות כגון דאיכא גובהה וכיון דאיכא גובהה אין לאסור ב' דלא שכיחי לעשות מרקולים קטן בצד גדול היכא דאיכא גובהה בינתים אבל שלש אסורות אפילו איכא גובהה דכיון שהן זו בצד זו מוכחא מילתא דמרקולים עבדינהו ורבנן סברי ל"ש תפיסה אחת ל"ש שתי תפיסות ל"ש שנים ל"ש שלש נראות אסורות אינן נראות מותרות דאין עושין מרקולים קטן בצד מרקולים גדול ולעיל ס"ד (ט) כן במקורבות הרבה שנראות עמו כ"ע לא פליגי דאסורות ואפילו אחת כי פליגי במרוחקות פירוש שאינן נראות קס"ד במרוחקות הרבה קאמר יותר מארבע אמות ופריך והא בצד מרקולים קתני ומסיק בצד ד' אמות קמיפלגי דר' ישמעאל סבר משום דמוכחא מילתא דהוא מרקולים דעושין קטן בצד גדול אע"ג דאין נראות עמו (י) אבל שתים לא כיון דאיכא גובהה כדמסיק אבל שלש אע"ג דאיכא גובהה עושין דוקא תוך ד' אמות כדתני בצד מרקולים והא דתני בברייתא שלש אפי' מרוחקות כיון דאין נראות עמו בשביל הגובהה מרוחקות קרי להו: **וסבר** ר' ישמעאל שתים מותרות · פי' בתוך ארבע אמות ונראה לי דה"ה דהוה מצי לאקשויי וסבר ר' ישמעאל ג' חוץ לד' מותרות ולפי המסקנא ניחא ודוק: **אבני** בית קולים · הקשה ר"ת היאך מזכירין שמה כיון שאינה כתובה בתורה דבפרק ד' מיתות (סנהדרין דף סג:) משמע דעבר אושם אלהים אחרים לא תזכירו ואור"ת דקילוס לשון שבח שמה וחכמים כנו אותה קולים לשון לעג וקלס (תהלים מד פסוק יד) וזהו מרקולים חילוף קילוס לשון מר דשחוטה פרק גיד הנשה (חולין דף לד·) מר דכנתא (בכורות ד' ג.)*: **ה"ג** בנן של קדושים מהלך עליהם · לשון יחיד וכן בסמוך אפילו בצורתא דזוזא לא מסתכל דארבי מנחם גופיה קאי ולא על אביו ואמו כדאיתא פ"ב דמועד קטן (דף כה:) כד נח נפשיה דר' מנחם בר' סימאי איסתנו כל צלמנייא משום דלא איסתכל בצורתא דזוזא וא"ת מה חסידות איכא בזה הא אמרינן פרק שואל (שבת דף קמט·) דיוקנא עצמה אסורה להסתכל אפי' בחול כדכתיב אל תפנו אל האלילים ושמא בצורתא דזוזא שרגיל לראות בה תדיר לא שייכא בה הפנאה ואפ"ה לא מסתכל*: **בעינן** כעין פנים וליכא · פירש רבי שמואל בשם רבי שלמה וזה לשונו (כ) מן זביחה דפנים וה"ה לכל שאר תקרובת דמזבח כגון קיטור וניסוך וכל הטעונים לגבי מזבח מיקרו תקרובת עבודת כוכבים לענין שאין יכולין ליבטל והם כל מיני מאכל וכדתנן נמי במתני' *ייטות שמנים וסלתות הלכך הני אבנים לא הוו תקרובת מיהו אתסורי הוא דמתסרי משום דנעשים עבודת כוכבים עצמה כדלקמן בשמעתין (דף נא·) ובעבודת כוכבים מהני ביטול והא בטלו דחפו בהן דרכים ושמעינן מהכא דהני נרות של שעוה שמביאין דורון לעבודת כוכבים ומדליקין בפניהם ומשכיבן הכומר מכרם או נתנם לישראל מותר בהנאה ממה נפשך אי תקרובת עבודת כוכבים הוי אפי' ביטול

[ב"מ כה:]

פסחים קד.

[לקמן נב:]

תהלים קו

לעיל מב. [תוספ' פ"ז ע"ש]

[וע"ע תוס' סנהדרין סד. ד"ה מרקולים ותוס' ב"מ כה: ד"ה כאבני]

[וע"ע תוס' שבת קמט. ד"ה ודיוקני]

[לקמן נא:]

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הלכ' ט סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קלט סעיף ג:

רבינו חננאל

הכל אסורות · ואפילו למאן דאמר אין עובדין לשברין הני מילי בעבודת כוכבים דלאו אורחיה לשברין אבל למרקולים דמעיקרא אבנים אבנים היא היינו אורחיה כי פליגי רבי ישמעאל וחכמי' בסתמא· מקורבות נמי בתוך ד' אמות דאיכא למימר מיניה נפל אסורות. כי פליגי במרוחקות ר' ישמעאל סבר עושין למרקולים קטן בצד מרקולים גדול שלש דדמיין למרקולים אסורו' שתים דלא דמיין למרקולים מותרות ורבנן סברי אין עושין מרקולים קטן בצד מרקולים גדול· ולא שנא שלש ולא שנא שתים נראות עמו אסורות שאין נראות עמו מותרות· הא דתניא אבנים שנשרו מן המרקולים א) תרצה רבא הכי· לא תימא שנשרו אלא אימא שנמצאו· והא דתניא ר' ישמעאל אומר שתים בתפיסה אחת אסורות כו'· אוקמה רבא שתים בתפיסה אחת כגון דליכא גובהה ביני ביני אסורות· חיישינן דלמא מן המרקולים נשרו· אבל בשתים בשתי תפיסות כגון דאיכא גובהה ביני ביני מותרות· שלש אפילו מרוחקות אסורות: והא דתניא אלו הן אבני בית קולים אחת מיכן ואחת מיכן ואחת על גביהן· אוקמה רבא ההיא בעיקר מרקולים: בי ינאי מלכא חרוב ואזלו עובדי כוכבים ואוקמו ביה מרקולים· ואתו אחרים דלא פלחו למרקולים ושקלו לאבנים וחיפו בהן דרכים וסרטיות· איכא רבנן דהוו פרשי מהנהו דרכים וסטרטיות א"ר יוחנן בנן של קדושים והם ר' מנחם בר' סימאי מהלך בהן ואנן נפרוש מהן: ירושלמי ב) נחום איש קדש קדשים עבר קומי אדורי צלמא ואנת לא עבר עבור קומוי וסמי עינייהו· ומאן דפריש סבר כיון דתקרובת עבודת כוכבים הוקשה למת· מה מת אין לו טהרה עולמית· אף תקרובת עבודת כוכבים אין לה היתר עולמית· ומאן דלא פריש סבר אם היא תקרובת דעבודת כוכבים כעין תקרובת פנים· פי' כגון קרבן בהמה וכיוצא בה הוי תקרובת ואם לאו לא הוי תקרובת· אמר רב יוסף בר אבא רבה בר ירמיה אייתי מתניתא בידיה עובד כוכבים שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהן דרכים

א) נראה דחסר וצ"ל אם אין נראות עמו מותרות. ב) הוא בירושלמי לעיל בפ"ג הל"א ושם איתא בזה"ל דר' יעקב בר אידי הוה מסתמיך בריב"ל מטין לאדורי צלמא א"ל נחום איש קדש קדשים וכו'.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה במקורבות מאד כגון באמה: (ב) ד"ה מרוחקות כלומר בתוך ארבע אמות: (ג) ד"ה כעין פנים כעין זבחים: (ד) תוספות ד"ה במקורבות וכו' קרי ליה ופלוגתייהו וכו' שנשתנה הסברא כל כך: (ה) בא"ד אפי' מרוחקות אסורות ועוד כיון: (ו) בא"ד ועוד דמשמע אף לפי המסקנא נ"ב ותימה דהך קושיא גם לפירושם קשיא וצריך לתרץ הא דמתרצי התוס' בסמוך [ומה מקום לקושיא זו] להקשות אפרש"י: (ז) בא"ד א"כ הגובה בקרוב למרקולים ממש היא וכבר נעבדו אותן האבנים כשנופלות א"כ וכו' כאילו לא היה גובה שכיון שנעבדו האבנים מה מזיק להן וכו' דס"ק במקורבות תוך ד', נ"ב פי' דלמסקנא הויא מקורבות ומרוחקות דלעיל אידי ואידי תוך ד' [ובדליכא] גובה מקורבות קרי ליה [וד"ה אסורות] והיכא דאיכא גובה מרוחקות קרי ליה ופליגי: (ח) בא"ד כי אם מעט דכשהם: (ט) בא"ד ולעיל ס"ד הכי במקורבות: (י) בא"ד אע"ג דאין נראות עמו אסורות אבל: (כ) ד"ה בעינן וכו' וז"ל כעין זביחה

עין משפט
נר מצוה

ג א מיי' פ"ח מהל' יו"ט הלכה י סמג לאוין עט טוש"ע א"ח סי' תקלו סעיף יב :

ד ב מיי' שם ופ"א מהל' שמיטין הלכה ט סמג שם ועשין קמח טוש"ע שם סעיף יא :

ה ג מיי' פ"ח מהל' יו"ט הלכה י סמג לאוין עט טוש"ע א"ח סי' תקלז סעיף יב :

ו ד מיי' פ"א מהל' שמיטין הל' ט :

ז ה מיי' שם פ"א הלכה ס :

ח ו מיי' שם הל' ז :

ט ז מיי' שם פ"ג הלכ' ט:

י ח מיי' שם פ"א הל' ס :

יא ט מיי' פ"ג מהל' עבודת כוכבים הל' ד:

מותרות ישראל שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהן דרכים וסרטיאות אסורות ולית *נגר ולא בר נגר דיפרקינה אמר רב ששת אנא לא נגר אנא ולא בר נגר אנא ופריקנא ליה מאי קושיא ליה דרב גידל בעינא כעין פנים וליכא אמר רב יוסף בר אבא איקלע רבה בר ירמיה לאתרין ואתא ואייתי מתניתא בידיה מתליעין ומזהמין בשביעית [א]ואין מתליעין ומזהמין במועד כאן וכאן [ב]אין מגזמין [ג]וסכין שמן לגזום בין במועד בין בשביעית ולית נגר ולא בר נגר דיפרקינה אמר רבינא אנא לא נגר אנא ולא בר נגר אנא ומפרקינא לה מאי קא קשיא ליה אילימא מועד אשביעית קא קשיא ליה מאי שנא שביעית דשרי ומ"ש מועד דאסור מי דמי שביעית מלאכה אסר רחמנא טירחא שרי מועד אפי' טירחא נמי אסור ואלא זיהום אגיזום קא קשיא ליה מ"ש זיהום דשרי ומ"ש גיזום דאסור מי דמי זיהום אוקומי אילנא ושרי גיזום אברויי אילנא ואסור ואלא זיהום אזיהום קא קשיא ליה דקתני מתליעין ומזהמין בשביעית ורמינהי *[ד]מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ר"ה עד ר"ה אין [ה]בשביעית לא ודלמא כדרב עוקבא בר חמא *דאמר רב עוקבא בר חמא תרי קשקושי הוו [ו]חד לאברויי אילנא ואסור וחד לסתומי פילי ושרי ה"נ תרי זיהומי הוי חד לאוקומי אילני ושרי וחד לאברויי אילני ואסור ואלא סיכה אסיכה קא קשיא ליה דקתני סכין שמן לגזום בין במועד ובין בשביעית ורמינהי *[ז]סכין את הפגין ומנקבין ומפטמין אותן עד ר"ה עד ר"ה אין [ח]בשביעית לא מי דמי הכא אוקומי אילנא ושרי התם פטומי פירא ואסור א"ל רב סמא בריה דרב אשי לרבינא *בר ירמיה סיכה דמועד אזיהום דמועד קא קשיא ליה מכדי האי אוקומי והאי אוקומי מאי שנא האי דשרי ומאי שנא האי דאסור היינו דקא"ל לית נגר ולא בר נגר דיפרקינה אמר רב יהודה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב זרק מקל בפניה פטור א"ל אביי לרבא מאי שנא שבר דהוה ליה כעין זביחה זרק נמי הוה ליה כעין זריקה אמר ליה בעינא זריקה משתברת וליכא איתיביה [ט]ספת לה צואה או שנסך לפניה עביט של מימי רגלים חייב

מותרות · דבטלינהו עובד כוכבים : נגר בן נגר · חכם בן חכם : דיפרקינה · שיוכל לתרצה ולקמן מפרש מאי קא קשיא ליה : דרב גידל · דלאין ביטול לתקרובת והכא קתני מותרות : מתליעין · נוטלין תולעת שבאילן : ומזהמין · כשיש מכה באילן ונשרה קלת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות ולא דמי האי לאין מזבלין דמועד קטן (דף ג·) דהתם זבול דקרקע והויא עבודה שבשדה ושבכרם : כאן וכאן · שביעית ומועד אין מגזמין קוטע את הענף כדי שיוליא נופות הרבה סביבות הגיזום : אבל סכין שמן לגיזום · כדי שלא ימות האילן אם נגזם קודם לכן מלאכה שהיא עבודת קרקע אסר רחמנא והני לאו מלאכת קרקע נינהו דאוקומי אילנא בעלמא הוא שלא ימות ואין משביחו לאילן אלא מעמידו בכמות שהוא : אלא זיהום · דשביעית אגיזום דשביעית קשיא ליה דקתני כאן וכאן אין מגזמין : אוקומי · שלא יתקלקל מכמות שהוא אבל אינו משביחו : אברויי · מחזיקו ומשביחו: ועושין להם בתים · גדר אמה גובה סביבותיו וממלאין אותו עפר : עד ראש השנה · של ערב שביעית אע"פ שעבודת האילן אסור שלשים יום לפני ראש השנה הכא שרי שלא ימותו הנטיעות דהנך שלשים יום מדרבנן הן והכא לא גזור : דרב עוקבא · במסכת סוכה בפ' לולב וערבה : קישקושי · חפירה תחת הזיתים : סתומי פילי · אם נתגלו שרשי האילן שרי דאוקומי הוא : את הפגין · פגי תאינה סכין אותן בשמן כשהן חונטין כדי שיהו שמינות : מפטמין אותן · ממלאין את הנקבין שמן פגין הוא פירי עצמו כשגדל מעט : האי אוקומי והאי אוקומי · זיהום נמי אוקומי הוא מדשרי ליה בשביעית כדשנין לעיל מאי שנא סיכה דשרי דקתני סכין שמן לגיזום כו' : עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל · שמקשקשין לפניה במקל: שבר מקל בפניה חייב . כדאמרינן בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף ס:) דכל עבודות שבפנים שעבד בהן עבודת כוכבים בין דרכה בכך בין שאין דרכה בכך חייב דכתיב זובח לאלהים וגו' אלא מידי דחזי לשם אסור לכל עבודת כוכבים ודבר שאינו כעין פנים דרכה בכך חייב דנפקא לן מאיכה יעבדו הגוים האלה וגו' אין דרכה בכך פטור וזו אם לא היו עובדין אותה במקל לא מחייב בשבר מקל דלא שייכא בפנים ואם היו עובדין אותה בזריקת מקל לא מצי למידק זרק מקל בפניה פטור ואם בשבירת מקל פלחי לה פשיטא דחייב ואפי' לא דמי לפנים אלא כגון שהיו עובדין אותה בקשקוש מקל או בענין אחר הלכך שבר מקל בפניה חייב ואע"פ שאין עבודתה בכך דכיון דדמי שבירה לזביחת בהמה של פנים שסובר מפרקתה הרי זבח לפניה דבר שרגילה בו אבל זרק פטור הואיל ואין עבודתה בכך והא לא דמיא לעבודת פנים כדמפרש לקמן : זריקה המשתברת · כגון זריקת דם (א) של פנים שאינה מחוברת אלא משתבר ונופל טיפים טיפים : ספת לה צואה · האכילה צואה :

ביטול לא צריך ומותר בלא ביטול דלא דמי לתקרובת מזבח ובתקרובת שאינו כעין פנים לא בעי ביטול ואי טי של עבודת כוכבים היו ולנוי מדליקים אותן ושייך להו ביטול כעבודת כוכבים עצמה מכל מקום מכיון שכבר הכומר אין לך ביטול גדול מזה דשוב אינו רוצה להדליקן לפני עבודת כוכבים אלא ליהנות הוא מהן ולצורכו נוטלן ותיכות של שעוה שעושין נמי לעבודת כוכבים מותרות דאפילו נוי ליכא ותקרובת כעין פנים ליכא ואין הקדש לעבודת כוכבים ולא צריכי ביטול וככרות שמביאין דורון מותרין שהרי אין מביאין לעבודת כוכבים כי אם לשמשים ולכומרים ותקרובת עבודת כוכבים לא הוו שאין דרכן להאכיל לעבודת כוכבים ככרות ראשונים כך נראה לר"י והנך מלבושי כומרים נוי שלהם הוא ולא של עבודת כוכבים ומותרין בלא ביטול וכן כלי שקורין קליל"א אין משמשין בו לעבודת כוכבים אבל אותן כלי מחתה שמקטרין בו אסור משום משמשי עבודת כוכבים וצריך ביטול משום שמקטרין בו לעבודת כוכבים ומכירתו לאו היינו ביטולו דקיימא לן כרבנן דפליגי אדרבי במתני' (דף נג·) במכרה או כשמשכנה ואמרי לא ביטל והוא הדין למשמשי עבודת כוכבים שאינן בטלים בכך וכן כל כלי נוי של עבודת כוכבים כך פסק רבינו שמואל בשם רבינו שלמה משמע מתוך פירושו שהתיר הככרות לפי שאין עושין אותן תקרובת הא אם היו מביאין אותם לשם עבודת כוכבים היו אסורין דכעין פנים הוא שהוא ראוי להקריב לפנים דדמיא למנחת מאפה תנור ואע"ג דליכא זריקה המשתברת וכן משמע מתוך פרש"י ומה שפירש כעין פנים (ב) זהו כעין זבחים שבמקדש דהוו תקרובת כדכתיב (שמות כב) זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו אלמא דאפילו זריקה שאינה משתברת כיון דהוי דומיא דלפנים קרי זבח עבודת כוכבים ואבנים אין עובדין בהם בפנים ואין נראה לר"י דהא בכולה שמעתין משמע דאפילו בכעין פנים בעינן זריקה המשתברת וכן משמע בסמוך ואפי' בעבודת כוכבים שדרכה לעובדה במקל לכן נראה לפרש כעין פנים כעין זביחה וזריקה דבר המשתבר : **ואין** מתליעין ומזהמין במועד · ומיירי כגון שאינו אבד בהמתנה עד לאחר המועד דאל"כ שרי כיון דאוקומי אילנא הוא מדשרי ליה בשביעית דהא דבר האבד מותר במועד אי נמי אפי' הוא אבד ממש איכא למימר דאסור במועד משום טירחא יתירא כדאמרי' בפ"ק דמועד קטן (דף ד·) דאסור להשקות זרעים במי קילון משום טירחא יתירא אע"פ שמותר להשקות במי גשמים משום דבר האבד : **ומשקין** אותן עד ראש השנה · פירש הקונט' אע"פ שעבודת האילן אסורה שלשים יום לפני ראש השנה הכא שרי שלא ימותו הנטיעות דהנך ל' יום דרבנן והכא לא גזור וקשה כמאן אי כר"ע דאמר תוספת שביעית דאורייתא מבחריש ובקציר תשבות ואי כר' ישמעאל הלכה למשה מסיני היא אלא יש לפרש בשביעית בזמן הזה דרבנן ורבי היא כדאמר אביי בפ"ק דמועד קטן (דף ג:) ולרבא השקאה תולדה היא ואבות אסר רחמנא תולדות לא ע"ל דדוקא מלאכות של חרישה וזריעה הוו דאורייתא אבל שאר מלאכות אינן אלא מדרבנן : **שבר** מקל לפניה חייב · וה"ה שבר אבנים לפני מרקולים שדרכו בזריקה : **ספת** לה צואה · פי' בקונט' האכילה צואה לשון מי ספו לך מאליה בריש פסחים (דף ג:) ולשון ספת קשה שהיה לומר ספה ועוד דבלשון משנה לא מצינו אכילה בלשון ספייה לכך נראה לפרש ליכלכה בצואה לשון טיבול כמו לא יספות במלח ויאכל דפרק הפועלים (ב"מ דף פט:) :

רבינו חננאל

וסטרטיות מותרות · ישראל שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהן דרכים וסטרטיות אסורות · ולית נגר בר נגר דיפרקינה · פי' למה עובד כוכבים שחיפה באבני מרקולים הדרכים מותרות · והלא קשיא עלה הא דאמר תקרובת עבודת כוכבים אין לה בטילה עולמית ואין חרש בר חרש כלומר אין חכם בן חכם יכול לפרק זו הקושיא : אמר רב ששת אנא לא חכם ולא בן חכם · והנני מפרקה' האי תנא דמתיר סבר בעינן תקרובת בהמה כעין תקרובת פנים בקדש · אבל תקרובת אבנים לאו תקרובת היא · וכן עוד אייתי דא מתניתא מתליעין ומזהמין בשביעית ואין מתליעין ומזהמין במועד א) ובין בשביעית ולית נגר בר נגר דיפרקינה · פי' מתליעין עוקרין התולעין מן האילן בחרמש או בקרדום · מזהמין משקין את האילנות מים וזבל · ומגזמין קוצצין בדי האילן וסכין מקום הקציצה שמן כדי שלא יכהו הקור וימות האילן · אמר רבינא אנא לא נגר ולא בר נגר ומפרקינא לה מאי קשיא ליה אילימא אמאי קאמר שרי בשביעית ואסור במועד · שביעית דמלאכה אסר רחמנא הני לאו מלאכה נינהו · מועד דאפילו טרחא נמי אסור · הני נמי טרחא נינהו : ואי זיהום אגיזום קשיא ליה אמאי זיהום בשביעית שרי · וגיזום אסור · זיהום אוקומי אילנא שהוא זיבול להאכיל והמא את האילן שלא ימות שרי גיזום שהוא חיתוך הזמורות להחליף אחרים תחתיהן להברות האילן ולהפריתו הוא ואסור · אלא האקשיא ליה ועלה אמר לית נגר ובר נגר דיפרקינה · איני דזיהום בשביעית שרי · והא תנינן מזהמין הנטיעות וכורכין אותם' וקוטמין אותם . פי' מפני הצנה שלא ימותו שעדיין נטיעות קטנות הן' ועושין להם בתים · פי' חופרין להן נקעין בעקריהן שיתקבצו בהן המים ומשקין אותם עד ראש השנה · עד ר"ה אין בשביעית לא · ופרקינן כד[רב] עוקבא בר חמא במסכת סוכה תרי קישקושי הוי' פי' קישקוש כדכתיב לקושש קש חד לאברויי אילנות כגון קשקוש ב) יבישין בדין ועלין ופסולת וחד לסתומי פילי' לסתום הסדקין שבאילן' הכא נמי ת[רי] הוו חד לאברויי אילני שעושין בו הרבה ואסיר · וחד לאוקומי אילני ושרי : פי' סיכה סכין שמן לגיזום שלא יכהו הברד · וסיכה לפגין כדי שיתבשלו בשמש ויוכשרו מהרה לאכילה · וסיכת הפגין ד[פטומי] פירא · לפיכך אסור בשביעית וסיכת שמן לגיזום לאוקומי · ואסיק' מכדי זיהום דתני בשביעית שרי ובמועד אסור לאוקומי הוא · וסיכת שמן לאוקומי הוא · וכיון דתרווייהו לאוקומי נינהו אמ[אי] במועד שרי וזיהום אסור · קשיא : פי' שבר מקל בפניה · השבירה היא מעשה עבודה כגון התיכה אבל זריקה אינה מעין עבודה · ספת לה צואה או ניסך לה עבים של מימי רגלים אוקימנא

מסורת
הש"ס

[במלכים ב כד פסוק יד מתרגם של חרש ומסגר תרגם נגר ערוך]

שביעית פ"ב מ"ד

סוכה מד: מ"ק ג.

שביעית פ"ב מ"ס ע"ש

רבה בר ירמיה כצ"ל

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה זריקה וכו' דם שאינה מחוברת : (ב) תוד"ה כעין (בעמוד א) כעין פנים כעין זבחים שבמקדש הוא דהוי כצ"ל ותיבת זהו נמחק :

א) חסר כאן וצ"ל אבל אין מגזמין בין במועד ובין בשביעית לית נגר וכו'. ב) אולי צ"ל כגון קישקוש של בדין יבשים ועלין וכו'.

חייב בשלמא עביט של מימי רגלים איכא זריקה משתברת אלא צואה מאי זריקה משתברת איכא בצואה לחה לימא כתנאי שחט לה חגב ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרים מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר אמרינן כעין זביחה ומר סבר לא אמרינן כעין זביחה אלא כעין פנים לא דכ"ע לא אמרינן כעין זביחה אלא כעין פנים בעינן ושאני חגב הואיל וצוארו דומה לצואר בהמה אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב ונאסרת זרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת א"ל רבא לר"נ מאי שנא שבר דהויא ליה כעין זביחה זרק נמי הויא ליה כעין זריקה א"ל בעינן זריקה משתברת וליכא אלא מעתה אבני בית מרקולים במה יאסרו א"ל אף לדידי קשיא לי ושאלתיה לרבה בר אבוה ורבה בר אבוה לחייא בר רב וחייא בר רב לרב וא"ל נעשה כמגדל עבודת כוכבים הניחא *למ"ד עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד אלא למ"ד עד שתעבד תישתרי דהא לא פלחה א"ל כל אחת ואחת נעשית עבודת כוכבים ותקרובת לחברתה א"ה בתרייתא מיהא תשתרי אמר ליה אי ידעת לה זיל שקלה רב אשי אמר כל אחת ואחת נעשית תקרובת לעצמה ותקרובת לחברתה תנן מצא בראשו כסות ומעות או כלים הרי אלו מותרין פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח אסור בשלמא יינות שמנים וסלתות איכא כעין פנים ואיכא כעין זריקה משתברת אלא פרכילי ענבים ועטרות של שבלים לא כעין פנים איכא ולא כעין זריקה משתברת איכא אמר רבא אמר עולא כגון שבצרן מתחלה לכך א"ר אבהו א"ר יוחנן מנין לזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים שהוא פטור שנאמר °זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו לא אסרה תורה אלא כעין פנים הוי בה רבא במאי אילימא בדוקין שבעין השתא לבני נח חזיא לגבוה בבמה דידהו לעבודת כוכבים מיבעיא אלא במחוסר אבר וכדרבי אלעזר *דאמר ר' אלעזר מנין למחוסר אבר שהוא אסור לבני נח שנאמר °ומכל החי מכל בשר שנים מכל אמרה תורה הבא בהמה שחיין ראשי אברין שלה האי ומכל החי מיבעי ליה למעוטי טריפה *°מלהחיות זרע נפקא הניחא למ"ד טריפה אינה יולדת אלא למ"ד טריפה יולדת מאי איכא למימר אמר קרא אתך אתך בדומין לך ודלמא נח גופיה טריפה הוה תמים כתיב ביה דלמא תמים בדרכיו צדיק כתיב ביה דלמא תמים בדרכיו וצדיק במעשיו לא מצית אמרת דנח גופיה טריפה הוה דאי ס"ד נח טריפה הוה א"ל רחמנא דכוותך עייל שלמין לא תעייל השתא דנפקא מאתך *להחיות זרע למה לי אי מאתך ה"א לצוותא בעלמא ואפי' זקן ואפי' סרים קמ"ל *להחיות זרע: א"ר אלעזר *מנין לשוחט בהמה למרקולים שהוא חייב שנאמר °ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אם אינו ענין לכדרכה דכתיב °איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם תנהו ענין לשלא כדרכה והא להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה לכדתניא

עד

שמות כב

בראשית ו

שם

ויקרא יז

דברים יב

חייב · אפילו אין עבודתה בכך : לימא · מילתיה דרב כתנאי : שחט לה חגב · לכל עבודת כוכבים שבעולם בין דרכה בין אין דרכה בכך : מר סבר · רבי יהודה סבר אמרינן כעין זביחה ואע"פ דלאו זביחה ממש היא דהא אין שחיטת חגבים נוהגת והויא כשבירת מקל *דחייב הואיל ואיכא למימר כעין זביחה וה"ה שבירת מקל דהויא שבירה ויתוך מדלא אשמעינן אווז ותרנגול דשייכא ביה שחיטה ממש : ורבנן סברי לא אמרינן בשבירה כעין זביחה : לא דכ"ע לא אמרינן כעין זביחה · ובמקל אפילו רבי יהודה פטר וליתא לדרב דכעין פנים בעינן מידי דדמי לזביחה כגון חיה ועוף ובהמה אפי' אין ראויין לקרבן : ושאני חגב הואיל וצוארו דומה לבהמה · דיש לה צואר כבהמה ולהכי מחייב רבי יהודה דכעין שחיטת פנים הוא : שבר מקל לפניה חייב ונאסרת · המקל בין שעבודתה בשבירה בין שאין עבודתה בשבירה הויא עבודה להתחייב והויא תקרובת ליאסר כדאמרן דכעין זביחה היא : זרק מקל בפניה חייב · וכגון שעבודתה בזריקת מקל מאיכה יעבדו : ואינה נאסרת · המקל דלא הוי תקרובת אלא מידי דכעין פנים : אלא מעתה · דבעינן כעין פנים אבנים הנזרקות למרקולים במה יאסרו : כמגדל עבודת כוכבים · התוספת על המרקולים קטן ליעשות מרקולים גדול ואיסורו משום עבודת כוכבים עצמה ולא משום תקרובת אבל מקל לא איתעביד עבודת כוכבים דעיקרה של עבודת כוכבים לאו מקל *ניהו : הא לא פלחה · דהא כולה גידול עבודת כוכבים ניהו: ותקרובת לחבירתה · לענין שתהא חבירתה נעבדה ממנה ונאסרה ממנה חבירתה משום עבודת כוכבים וניתרת בביטול אבל תקרובת למהוי זבחי מתים שאין בטלין עולמית לא הוו דכעין פנים בעינן ומקל לא אתעביד עבודת כוכבים ושרי לגמרי: בתרייתא תשתרי· שהרי עבודת כוכבים נעשית אבל לא נעבדה עדיין : אי ידעת לה· אם אתה מכירה לאחרונה זיל שקלה כלומר שאין לה היכר לפיכך כולה אסורה : תקרובת לעצמה · שהרי אין לה עבודה אחרת אלא זריקה ובזריקתה נעשית עבודת כוכבים ונעבדת ואפילו אחרונה נאסרת משום עבודת כוכבים עצמה: הרי אלו מותרין · בגמרא מפרש טעמא לקמן (עמוד ב) : שבצרן מתחלה · לצורך עבודת כוכבים ובבצירתן עבדה לעבודת כוכבים דהוי כשבר מקל לפניה דדמי לזביחה : בלתי לה' · משמע שראוי לשם הכתוב מדבר : דוקין · טיל"א : לבני נח · כל זמן שלא ניתנה תורה אף ישראל נקראו בני נח : חזיא לגבוה בבמה דידהו · דילפינן לקמן דמחוסר אבר נאסר להן ולא מום אחר : אלא במחוסר אבר · דלא אשכחן דליתחזי לגבוה : הבא בהמה שחיין ראשי אברים שלה· שגלוי וידוע לפניו שעתיד להקריב נח כדכתיב ויקח מכל הבהמה הטהורה וגו' : מלהחיות זרע נפקא · דבר שטופה פירות וטריפה שניקב קרום של מוח או שחתכו רגליה שוב אינה יולדת : אלא למ"ד טריפה יולדת איצטריך מכל החי למעוטה דלא נפקא מלהחיות זרע : בדומין לך · ולא טרפה הלכך מכל החי למחוסר אבר אתא : ודלמא נח גופיה טריפה הוה · ואע"ג דהי כמה שנים דלמא טריפה היה ס"ל הלכך לא נפקא מאתך למעוטי טריפה ואתא מכל החי למעוטה ולא ממשמעותא דהחי דהא טריפה חיה אלא מריבויא ומפרשים להאי החי לשון בריאות וטריפה הוא דאימעיט אבל מחוסר אבר לא : להחיות זרע למה לי · הא אימעוט טריפה : אי מאתך · טריפה הוא דממעיט אבל זקן וסריס מחמת חולי דלאו אמינא לצוותא בעלמא אמר רחמנא לעייליהו וטריפה לא ניעול שתמות בתיבה אבל לעשות פירות לא איכפת ואפילו זקן וסריס ליעול קמשמע לן : למרקולים · אף על פי שאין עבודתו בזביחה : לכדרכה · לעבודת כוכבים שעבודתה בזביחה דהא נפקא לן מאיכה יעבדו :

תורה אור

חייב. פ"ה ואפי' אין עבודתה בכך ונ"ל דמ"מ היתה רגילה בלוא דהא רב יהודה לא מיחייב (אלא) בשבירת מקל ואע"ג דדמי לזביחה רק באותה שרגילה במקל וכן ההיא דחגב נ"ל שעובדין אותה בחגב בענין אחר שלא בשחיטה דאי אינה רגילה בו מה בעי לדמוייה להך דרב יהודה לימא כתנאי ועוד כי משני דכ"ע לא אמרינן כעין זביחה אלא כעין פנים וטעמא דמחייב הואיל וצוארו דומה לבהמה ואי אינה רגילה בו כלל ובאת לחייב מטעם שמקריב אותו כעין פנים גמור והוי כמו שוחט בהמה לעבודת כוכבים שחייב לכל עבודת כוכבים שבעולם מטעם שהיא עבודת פניםכדפירש לעיל בקונט' וכי יועיל צוארו דומה לבהמה להחשיב כעין פנים יותר משוחט בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים דאמרינן לקמן דפטור אלא ודאי מיירי בעבודת כוכבים שרגילין לעבוד בחגב ודמי לדרכה בכך טפי מבהמה בעלת מום לעבודת כוכבים שאין דרכה בבהמה כלל ובהכי ניחא דלא קאמר דכ"ע אמרינן כעין זביחה כרב ומחייב בשבירת מקל באותה שעובדין אותה במקל והכא דפליגי בחגב פליגי באין עובדין אותה בכך דלא עדיף צוארו דומה לבהמה מבעלת מום כדפרישית:

מנין למחוסר אבר. פירשתי בפ"ק (לעיל דף ו:) וכל הסוגיא :

אפילו

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ג מהל' עבודת כוכבים הלכ' ד סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קלט סעיף ד :

יג ב ג ד מיי' שם הלכ' ג ד טוש"ע שם סעיף ג :

יד ה ו מיי' שם הלכה ד סמג שם :

מסר"מ מ"ז

טו ז מיי' שם הל' ג :

רבינו חננאל

אוקימנא בצואה לחה שמתחתכת והיא כעין חתיכת אבר אבר: שחט חגב לעבודת כוכבים ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרים · אוקימנא כולי עלמא כעין פנים בעינן ושאני חגב הואיל וצוארו דומה לצואר בהמה וכאילו בהמה שחט לעבודת כוכבים. ורבנן. לאו בהמה היא : אמר רב עבודת כוכבים שעבודתה במקל שיבר מקל בפניה חייב ונאסרת דשבירתה כעין זביחה היא · זרק מקל בפניה חייב שהרי דרך עבודתה במקל · ואינה נאסרת אותה המקל · דבעינן זריקה משתברת · כגון זריקת דם וליכא : ומקשינן אי הכי אבני מרקולים אמאי אסורות הלא עבודתו בזריקת אבן היא והאבן אינה משתברת בעת זריקתה כזריקת דם · ופרקינן אבני מרקולים אינן נאסרות אלא מפני שעושה אותן עבודת כוכבים ובכל יום מוסיף ומגדלה·ומקשינן הניחא לר"ע דאמר עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורת מיד · אלא לר' ישמעאל דאמר עד שתעבד אכתי לא פלחה ואמאי אסורות· ופרקינן כל אחת ואחת נעשית עבודת כוכבים ותקרובת לחברתה . בתרייתא תשתרי דעדיין לא נעבדה· ופריק רב אשי כל אחת ואחת נעשית תקרובת לעצמ' ותקרובת לחברתה · הנה גם היא כאלו נעבדה . ומקשינן עליה דרב מהא דתנן פרכילי ענבים ועטרות של שבלים אסורות משום תקרובת עבודת כוכבים והא הני לא כעין פנים איכא · דהא אין נקרבין בעזרה בתורת קרבן כיוצא באלו· וגם אינה כזריקה משתברת במאי נאסרין · ופרקינן כגון שבצרן וקצרן מתחלה לכך שנאסרו בשעת חתיכה שהיא כעין זביחה : א"ר יוחנן מנין לזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים שפטור שנאמר זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו כל הראוי לשם חייב בו לעבודת כוכבים ואוקימנא האי בעלת מום מחוסרת אבר היא אבל בעלת מום בדוקין שבעין חייב · דהא חזיא לגבוה לבני נח בבמה דידהו · שנאמר ומכל החי מכל בשר וגו' אמרה תורה הבא בשר שחיין ראשי אברין שבה · ומצאנו שהעלה מהן נח קרבן וכר"א דאמר מנין למחוסר אבר

שאסור לבני נח שנאמר ומכל החי מכל בשר וגו' אמרה תורה הבא בהמה שחיין ראשי אבריה · ומקשינן האי להכי הוא דאתא כו' ופשוטה היא כו' א"ר אלעזר מנין השוחט בהמה למרקולים שחייב ת"ל ולא

מסורת הש"ס

[בדפו"י חייב]

חיא . יעב"ץ

לעיל מו. [לקמן ע"ב]

זבחים קטו: לעיל ה:

[נ"ל מלחיות]

[נ"ל לחיות]

[נ"ל לחיות] סנהדרין סא. זבחים קו.

עד כאן הוא מדבר בקדשים שהקדישן בשעת איסור הבמות והקריבן בשעת איסור הבמות שהרי עונשן אמור שנאמר °ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו' עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל °פן תעלה עולותיך וכדר' אבין א"ר *אילא *דאמר ר' אבין א"ר אילא כל מקום שנאמר השמר ופן ואל אינו אלא בלא תעשה מכאן ואילך הוא מדבר בקדשים שהקדישן בשעת היתר הבמות והקריבן בשעת איסור הבמות שנאמר °למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם אשר הם זובחים שהתרתי לך כבר על פני השדה מלמד שכל הזובח בבמה בשעת איסור הבמות מעלה עליו הכתוב כאילו הוא זובח על פני השדה והביאום לה' זו מצות עשה ומצות לא תעשה מנין ת"ל °ולא יזבחו עוד את זבחיהם יכול יהא ענוש כרת ת"ל °חקת עולם תהיה זאת להם ולא אחרת להם אמר רבא קרי ביה ולא יזבחו וקרי ביה ולא עוד: **מתני'** מצא בראשו מעות כסות או כלים הרי אלו מותרין פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות ושמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב ע"ג המזבח אסור: **גמ'** מנהני מילי א"ר חייא בר יוסף א"ר אושעיא כתוב אחד אומר °ותראו את שקוציהם ואת גלוליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם וכתוב אחד אומר °לא תחמוד כסף וזהב עליהם הא כיצד עמהם דומיא דעליהם מה עליהם דבר של נוי אסור שאינו של נוי מותר אף עמהם דבר של נוי אסור ושאינו של נוי מותר ואימא עליהם דומיא דעמהם מה עמהם כל מה שעמהם אף עליהם כל (א) שעליהם א"כ לא יאמר עליהם מעות דבר של נוי הוא אמרי דבי ר' ינאי בכים קשור ותלוי לו בצוארו כסות דבר של נוי הוא אמרי דבי ר' ינאי בכסות מקופלת ומונחת לו על ראשו כלי דבר של נוי הוא אמר רב פפא דסחיפא ליה משכילתא ארישיה אמר רב אסי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקלקלין אפי' מים ומלח אסור חוץ לקלקלין דבר של נוי אסור שאינו של נוי מותר א"ר יוסי בר חנינא *נקטינן אין קלקלין לא לפעור ולא למרקולים למאי אילימא דאפי' פנים כחוץ דמי ושרי השתא פעורי מפערין קמיה מים ומלח לא מקרבין ליה אלא אפי' חוץ כבפנים דמי ואסור: **מתני'** *עבודת כוכבים שהיה לה גינה או מרחץ נהנין מהן שלא בטובה ואין נהנין מהן בטובה היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בין בטובה (ובין*) שלא בטובה עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל אין אסורה עד שתיעבד: **גמ'** אמר אביי בטובה בטובת כומרין שלא בטובה בטובת כומרין לאפוקי טובת עובדיה דשרי איכא דמתני לה אסיפא היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בטובה ושלא בטובה אמר אביי בטובה בטובת אחרים שלא בטובה שלא בטובת כומרין מאן דמתני אסיפא כ"ש ארישא ומאן דמתני ארישא אבל אסיפא כיון דאיכא אחרים בהדה אפי' בטובת כומרין נמי שפיר דמי: עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד: מתני' מני ר"ע היא דתניא °אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים בכלים שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים הכתוב מדבר יכול עשאום ולא גמרום ולא הביאום ולא נשתמשו בהן יכול יהו אסורים ת"ל אשר עבדו שם הגוים *שאין אסורין עד שיעבדו מכאן אמרו עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה עד שתיעבד ושל ישראל אסורה מיד דברי ר' ישמעאל *ר"ע אומר חילוף הדברים עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל עד שתיעבד אמר מר בכלים שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים הכתוב מדבר הא מקומות כתיב אם אינו ענין למקומות דלא מיתסרי דכתיב °אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם

תנהו

רש"י

עד כאן · האי ולא יזבחו בפרשת שחוטי חוץ כתיב ועד פסוק זה הענין מדבר בקדשים שהקדישם בשעת איסור הבמות לאחר שהוקם המשכן והקריבן בשעת איסור הבמות: שהרי עונשן אמור · שגילה לך הענין את עונשן שהן בכרת: מכאן ואילך · האי ולא יזבחו עוד: בשעת היתר · קודם שהוקם המשכן והזהיר הכתוב שאע"פ שהיו מוקדשין לשם הקרבת במה לא יקריבום עוד בבמה לגבוה שנאמר את זבחיהם זבחים העומדים קודם לכן שהתרתי בבמה לגבוה בשעת איסור הבמות כזובח על פני השדה לעבודת כוכבים: זו מצות עשה · כאלו שהוקדשו קודם הקמת המשכן והקריבן אחרי כן בבמה שעובר בעשה: יכול יהא ענוש כרת · כאילו הקדישן בשעת איסור והקריבן דענוש בהן כרת לעיל: זאת להם · עשה ולא תעשה: ואין אחרת להם · כרת אלמא לאזהרת שוחטי חוץ קדשים שהוקדשו בשעת היתר הבמות אתא ולאזהרת מרקולים מנלן: קרי ביה ולא יזבחו וקרי ביה ולא עוד·(ב)והאי עוד לא איצטריך שדי אזהרה אתרוייהו ותחשביה תרי לאוי: **מתני'** מצא בראשו · של מרקולים מעות כסות וכלים מותרין שאינן של נוי כדמפרש בגמרא: **גמ'** עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם · משמע שהיו מקריבין עץ ואבן וכסף וזהב וקרי ליה קרא שקוצים אלמא כל מה דמקריבין קמיה מיתסר: וכתוב אחד אומר לא תחמוד כסף וזהב עליהם · אבל עץ ואבן לא כתיב: הא כיצד עמהן דומיא דעליהן· מה עליהן דבר של נוי אסור דהא כסף וזהב הוא אף עמהן דכתיב עץ ואבן אם של נוי הוא אסור ואם לאו מותר ולקמן פריך הא מעות דבר של נוי הוא: כל (ג) שעמהם · דהא כתיב נמי עץ ואבן וסתם עץ ואבן לאו דנוי נינהו: א"כ לא יאמר עליהם · כוליה קרא לא איצטריך דהשתא מה שעמהן דאינו עליו ממש אשמועינן קרא דשקוצים נינהו ואסירי שעליהן מיבעיא לך לשון אחר כל שעמהן לאסר ריבויא הוא: מעות דבר של נוי הוא · ואמאי קתני מתני' דמותר: מקופלת · מכופלת פלייד"א בלע"ז: דסחיפא לה משכילתא ארישיה · כפויה לו גביע ארישיה ואיכא עשויה כמין כובע אלא כלי ארוך ובלשון כנען אקדון ונותנין בו מים כדאמרינן (שבת דף עז:) משיכלא משי כולה שמכבסין בו בגדים ורוחצין בו ידיהן: קלקלין · מחילה היא פרוסה לפני עבודת כוכבים וקלקלין הוא כינוי של קלעים: אפי' מים ומלח · דלא לנוי הוא כיון דלפנים נינהו הוה תקרובת: חוץ לקלקלין · לאו משום תקרובת איתיה: הלכך של נוי אסור· דנפקא מלאסר עמהן: שאינו של נוי מותר · ואפי' הוא לפנים דהא חוץ לקלקלין לא מנחי תקרובת: אין קלקלין · אין תורת קלקלין לא לפעור ולא למרקולים: למאי הלכתא· אין לו קלקלין: אי נימא · דלא מיתסר דבר שאין של נוי לפנים מקלקלין דידיה כשאר עבודת כוכבים: השתא פעורי מפערין קמיה · מתריזין לפניו: אפי' חוץ כפנים דמי · ומיתסר שהרי כל עבודתו דרך בזיון וקלקלין הוי לניטות ולכבוד הלכך לא שייכי ביה ולא מפסקי: **מתני'** נהנין ממנה שלא בטובה · שלא יעלו שכר לכומרים דאין הקדש לעבודת כוכבים כדאמרן בפ' כל הצלמים (לעיל דף מד:): **גמ'** עובדיה · עובדי כוכבים העובדין אותה לא איכפת לן אי יהבינן להו (ד) שכר טובת הנאה פורתא: כ"ש ארישא· דכיון דכולה דעבודת כוכבים אסור לתת שכר: בכלים שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים הכתוב מדבר · ולקמן פריך הא מקומות כתיב: מכאן אמרו עבודת כוכבים של עובד כוכבים · ולקמן פריך הא בכלים אוקימתה עבודת כוכבים מנלן דעד שתיעבד: חילוף הדברים · ולקמן מפרש טעמא: את אלהיהם · את אלהיהם בההיא קרא כתיב:

מקים

תוספות

אפילו מים ומלח אסור · פירוש ואפילו שאין עבודתה בכך דאי עבודתה בכך אפי' בכלי (ה) נוהה נמי והטעם שלפנים מן הקלקלין מקריבין כל דבר אע"פ שאינו נוי וטעם האיסור מטעם תקרובת חוץ לקלקלין דבר של נוי אסור מטעם תקרובת שאינו של נוי מותר כי אין מקריבין שם אלא דבר של נוי ודלא כפ"ה שפירש דחוץ לקלקלין אין שם תקרובת ודבר של נוי אסור משום (ו)ולא תחמוד כסף וזהב א"כ גבי פעור קאמר חוץ כפנים דמיתסר ואמאי כיון שאין מביאין חוץ לקלקלין דבר של תקרובת ומים ומלח אינו לנוי:

ויקרא יז · דברים יב · ויקרא יז · שם · שם · דברים כט · שם ז · שם יב · שם

רבינו חננאל

ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים וגו' עד כאן הוא מדבר בקדשים שהקדישן בשעת איסור הבמות והקריבן בשעת איסור הבמות בחוץ (שנאמר) שהרי כתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו וכתיב ונכרתה · עונש שמענו · אזהרה מנין שנאמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום · וקיי"ל דכ"מ שנא' בו [השמר פן ואל] אינו אלא בלא תעשה · מיכן והילך הכתוב מדבר בקדשים שהקדישן בשעת היתר הבמות והקריבן בחוץ בשעת איסור הבמות שנאמר למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם שהיו מותרין להן · על פני השדה · מלמד שכל הזובח בבמה כאילו זובח לשדה · והביאום לה' ו' מצות עשה · מצות לא תעשה מנין ת"ל ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים ואין שעירים אלא שדים כדכתיב ושעירים ירקדו שם · אשר הם זונים אחריהם לרבות שאר עבודת כוכבים · חקת עולם · לבית עולמים · תהיה בזמן הזה · זאת להם ואין חייבין עליהן כרת · לדורותם שנוהג הדבר לדורות: ופריק רבא קרי ביה ולא יזבחו אזהרה כמו שאמרנו · וקרי ביה ולא עוד לרבות אפילו שלא כדרכן: מתני' מצא בראשו מעות כסות או כלים הרי אלו מותרין. מנא לן דכתיב בהאי קרא ותראו את שקוציהם [וגו'] כסף וזהב אשר עמהם וכתיב לא תחמוד כסף וזהב עליהם.(וכתיב ולקחת לך) · הא כיצד עליהם דומיא דעמהם(א)· מה עמהם של נוי הוא דאסור · אף עליהם דבר של נוי הוא דאסורי ודחינן אדרבה עמהם דומיא דעליהם מה עליהם כל מה שעליהם אף עמהם כל מה שעמהם ופרקינן אם כן לא יאמר עמהם למה נאמר עמהם · לומר דבר שהוא עשה לנוי הוא שאסור · ואוקימנא למתני' דקתני מעות. בכים קשור ותלוי לה בצוארה של עבודת כוכבים. כסות בטלית מקופלת ומונחת לה על ראשה · כלים כגון ספל ומשיכלה וכיוצא בהן שבראשה · שאלו כולן אינם עושים לנוי · ואסיקנא כל דבר שהוא עם עבודת כוכבים לפנים מן הקלקלין · פירוש החדר שהיא נתונה בו אפילו מים ומלח אסורין הן . חוץ מן הקלקלין דבר שהוא לנוי עבודת כוכבים אסור בהנאה · ושאינו לנוי עבודת כוכבים מותר : אמר ר' יוסי בר' חנינא נקטינן אין קלקלין לא לפעור ולא למרקולים אלא אפילו הוצה לו כלפנים דמי והכל אסור · פרכילי ענבים ועטרות של שבולים · פי' קריבין לביכורים ייגות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח אסור : עבודת כוכבים שיש לה מרחץ או גינה נהנין מהן שלא בטובה · ואוקמה אביי שלא בטובת כומרים · היה לעבודת כוכבים גינה ושל אחרים נהנין מהן בטובת הכומרים ושלא בטובת הכומרים · פירוש בטובת הכומרים שהיתה לכומרים טובה בהנאה : **פיסקא** עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד · ושל ישראל עד שתעבד · מתניתין מני ר' עקיבא היא · דתניא אבד ת:.בדון את כל המקומות אשר עבדו שם מיכן אמרו עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה אלא עד שתעבד שנאמר אשר עבדו שם · ושל ישראל מיד · דברי ר' ישמעאל מדכתיב ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל · משעת עשיה נאסרה עלי כתיב

א) מדברי רבינו נראה דגרס לסיף מגו' דידן ואולי דט"ס נפל בכאן וצ"ע

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פי"ח מהל' מעשה קרבנות הלכ' ג סמג עשין קפט :

יז ב מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הל' טז סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קלט סעיף ז :

יח ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג :

יט ד ה ו ז מיי' שם טוש"ע שם סעיף ז :

[נ"ל אילעא]

כ ח ט מיי' שם הלכ' טו טז טוש"ע שם סעיף ה :

כא י מיי' שם הלכ' יז סמג שם טוש"ע י"ד סי' קמג סעיף ג :

כב כ מיי' שם הלכ' ד סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלט סעיף א :

כג ל מיי' שם הלכ' יז סמג שם טוש"ע י"ד סי' קמג סעיף ג :

מסורת הש"ס

מכות יג: זבחים קו. מנחות לו: לט: עירובין צו: סוטה ה. שבועות ד' לו.

[עי' פירוש ברש"י דעירובין פ' ד"ס והא"ר נחמן] לעיל מד:

רש"א מ"ז וז"ל ושלא בטובה

[לעיל יט:]

[שם חולין ח:]

הגהות הב"ח

(א) גמ' כל מה שעליהם א"כ :
(ב) רש"י ד"ה קרי ביה וכו' דהאי עוד :
(ג) ד"ה כל מה שעמהם :
(ד) ד"ה עובדיה וכו' יהבינן להו שכר טובת:
(ה) תוס' ד"ה אפילו וכו' אפילו בכלי מלא נוהה :
(ו) בא"ד משום לא תחמוד כסף וזהב דא"כ קשה גבי פעור דקאמר חוץ :

תורה אור

תנהו ענין לכלים מכאן אמרו עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה אלא עד שתעבד ושל ישראל מיד והא בכלים דברים יב אוקימנא לה אמר קרא °אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם מקיש אלהיהם לכלים מה כלים עד שיעבדו אף אלהיהם נמי עד שיעבדו ור"ע דלא מקיש אמר לך *את הפסיק הענין ורבי ישמעאל אשכחן עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאין אסורה עד שתעבד דישראל דאסורה מיד מנא ליה סברא הוא מדעובד כוכבים עד שתעבד דישראל אסורה מיד אימא דישראל כלל וכלל לא השתא גניזה בעיא איתסורי לא מיתסרא ואימא כדעובד כוכבים אמר קרא שם ט °ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל משעת עשייה קם ליה בחטא אימא ה"מ למיקם גברא בחטא איתסורי לא מיתסרא שם כז אמר קרא °ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה משעת עשייה קם ליה בארור אימא ה"מ למיקם גברא בארור איתסורי לא מיתסרא תועבת ה' כתיב ור"ע דבר המביא לידי תועבה ור"ע עבודת כוכבים שם ז של עובד כוכבים דאסורה מיד מנא ליה אמר עולא אמר קרא °פסילי אלהיהם תשרפון באש משפסלו נעשה אלוה ואידך ההוא מיבעי ליה לכדתני רב יוסף דתני רב יוסף *מנין לעובד כוכבים שפוסל אלוהו שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש ואידך נפקא ליה מדשמואל דשמואל רמי כתיב שם °לא תחמוד כסף וזהב עליהם וכתיב ולקחת לך הא כיצד פסלו לאלוה לא תחמוד פסלו מאלוה ולקחת לך ור"ע אשכחן עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאסורה שם כז מיד דישראל עד שתעבד מנלן אמר רב יהודה אמר קרא °ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר ואידך ההוא מיבעיא ליה לכדרבי יצחק דא"ר יצחק מנין לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה שנאמר ושם בסתר ואידך נפקא ליה מדרב חסדא אמר רב דאמר רב חסדא אמר רב מנין שם טז לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה שנאמר °לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח מה מזבח טעון גניזה אף אשרה טעונה גניזה ואידך ההוא מיבעי ליה לכדר"ל *דאמר ר"ל *כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע שם אשרה בישראל שנאמר °שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ אמר רב אשי *ובמקום תלמידי חכמים כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר אצל מזבח בעי רב המנונא ריתך כלי לעבודת כוכבים מהו עבודת כוכבים דמאן אילימא עבודת כוכבים דעובד כוכבים בין לר' ישמעאל ובין לר"ע משמשי עבודת כוכבים הן *ומשמשי עבודת כוכבים אין אסורין עד שיעבדו ואלא עבודת כוכבים דישראל אליבא דמאן אילימא אליבא דר"ע השתא היא גופה לא מיתסר' עד שתעבד משמשיה מיבעיא ואלא אליבא דרבי ישמעאל דאמר אסורה מיד מאי משמשין ממשמשין גמרינן מה התם עד שיעבדו אף הכא עד שיעבדו או דלמא מינה גמר מה היא אסורה מיד אף משמשיה אסורין מיד מאי איריא דקא מיבעיא ליה ריתך כלי תיבעי ליה עשה רב המנונא משום טומאה ישנה קמיבעיא ליה דתנן *כלי מתכות פשוטיהן ומקבליהן טמאין *נשתברו טהרו חזר ועשאן כלים (א)*יחזרו לטומאה ישנה והכי קמיבעיא ליה כי הדרא טומאה ה"מ לטומאה דאורייתא אבל טומאה דרבנן לא או דלמא ל"ש ותיבעי ליה שאר טומאות דרבנן חדא מגו חדא קמיבעיא ליה טומאה דרבנן מי הדרא או לא הדרא *את"ל לא הדרא טומאה דעבודת כוכבים משום חומרא דעבודת כוכבים מי שויוה רבנן כטומאה דאורייתא או לא *תיקו בעי מיניה ר' יוחנן מר' ינאי תקרובת עבודת כוכבים של אוכלים מהו מי מהניא להו ביטול לטהרינהו מטומאה או לא ותיבעי ליה כלים כלים לא קמיבעיא ליה כיון דאית להו טהרה במקוה °טומאה נמי בטלה כי קמיבעיא ליה אוכלין ותיבעי ליה עבודת כוכבי' גופה עבודת כוכבים גופה *לא מיבעיא ליה כיון

רש"י

מקיש אלהות למקומות · דאוקמינן בכלים : מה כלים עד שיעבדו · דכתיב אשר עבדו שם : השתא גניזה בעיא · דילפינן לקמן מושם בסתר : ואימא כדעובד כוכבים · עד שתעבד : ור"ע · דאמר בשל ישראל עד שתעבד האי תועבת ה' לאו דמיתסר משעת עשייתה אלא ה"ק ארור משעת עשייה דעשייה מביאתו לידי תועבה שעובדה : שפוסל אלוהו · שיכול לבטלו : כתיב לא תחמוד וכתיב ולקחת לך · ותרווייהו בחד קרא ורישא דקרא פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמוד וגו' : ה"ק פיסלו לאלוה · שיפה לעבודת כוכבים לא תחמוד : פסלו מאלוה · שבטלו מלשון פסולת ולקחת לך דפסילי דרישא דקרא תרי גווני משמע ודרשינן ליה לאיסור ולהיתר דקרא : דברים שבסתר · עבודות שבסתר הוא עובדה שלא ישמעו ב"ד ויסקלוהו : שטעונה גניזה · דכשהיא שלימה (ב) גנוזה בקרקע : מה מזבח טעון גניזה דהא אסור בהנאה : אצל מזבח · תלמידי חכמים דאשירה אוקמינן בדיין שאינו הגון הלכך מזבח נמי בגברי : ריתך כלי · כלי שנשבר והקיש עליו בקורנס עד שריקעו ונתפשט ונתמלא פגימתו : בין לר' ישמעאל כו' · משמשי עבודת כוכבים של עובד כוכבים אין אסורין עד שיעבדו כדאמרן לעיל (דף נא·) הבימוס ולא נשתמשו בהן יכול יהו אסורין ת"ל אשר עבדו ור"ע בעבודת כוכבים עצמה פליג אבל בכלים לא פליג : משמשין · דישראל ממשמשי עבודת כוכבים דעובד כוכבים גמר ולא מיתסר עד שישתמשו בהן לעבודת כוכבים : עשה · עשאו (*כולו) לעבודה (ג) מתחילה : חזרו לטומאתן ישנה · ולריכה טבילה וביאות השמש (דף טז:) מפרש טעמא גזרה שמא יאמרו טבילה בת יומא עולה וקא מיבעיא (ד) כלי שנשתמשו בו לעבודת כוכבים ואמרי' במסכת שבת בפ' א"ר עקיבא (דף פג·) משמשיה טמאין שברן כדי לטהרן וחזר וריתכן לעבודת כוכבים ועדיין לא נשתמשו בו מי הדר לטומאה קמייתא או לאו : מי אמרינן ה"מ · דחוזרין לטומאתן ישנה דאורייתא : אבל טומאת · עבודת כוכבים דרבנן היא(ה) וקראי אסמכתא בעלמא : שאר טומאות דרבנן · כגון *כלי דמטמאו במשקין דמדאורייתא לא מטמאו משקין כלי ורבנן גזור משום משקה זב וזבה כגון רוקו ומימי רגליו דאב הטומאה נינהו ומטמאי כלי : חדא מגו חדא · כלומר בשאר טומאות נמי מיבעיא ליה והאי דנקט עבודת כוכבים שאילה אחרת [היא] הנשאלת מתוך פשטה של תשובה את"ל בשאר טומאות דרבנן לא הדרי הכא מאי : תקרובת עבודת כוכבים של אוכלין מהו · מי סלקא טומאה מינייהו ע"י ביטול או לא : ותיבעי לך כלים · שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים אי סלקא טומאה מינייהו כי היכא דסלקא איסורא : כיון דאית להו טהרה · כשאר טומאות במקוה הכא דמקוה דידיה היינו ביטול כיון דאיסורא בטיל מינייהו טומאה ודאי נמי סלקא : כי קמיבעיא לן אוכלין · דלית להו טהרה כשאר טומאות במקוה : ותיבעי ליה עבודת כוכבים של אוכלין כגון השתחוה לפת ותיבעי לך אי סלקא טומאה בביטול או לא : מאי

תוספות

תנהו ענין לכלים · ולא דמי לתקרובת הר שהתרנו לעיל בפ' כל הצלמים (דף מה. ד"ה אלהיהם) דשאני התם דכתיב (תהלים קו) ויאכלו זבחי מתים ומיניה נפקא לן תקרובת עבודת כוכבים וקרא כי כתיב בפעור כתיב שהוא תלוש ונאסר ולהכי תקרובתו אסורה אבל גבי עבודת כוכבים של מחובר לא מצינו איסור בתקרובתו אלא גבי כלים כדמסיק הכא(ו) ואע"ג דדברי קבלה הן עד דאתא דוד גמרא גמירי לה ואתא דוד ואסמכיה אקרא : ורבי עקיבא דלא מקיש כו' · האי *(ואת) לא הוצרך אלא לאפוקי מדרשא דר' ישמעאל דאילו ר"ע טעמא מפסילי אלהיהם : מה מזבח טעון גניזה · כמו כלי שרת דאמרינן שגונזה אף אשרה טעונה גניזה פירוש ביעור בלא הנאה כמו עגל שסחקוהו וזרוהו ומיהו מעגל ליכא למילף (ז) בין לר' יוסי בין לרבנן דלר' יוסי שמא בשביל כבודן של ישראל שאירעה להם תקלה וקלון על ידו עשה כן ולרבנן בקש לבודקן כסוטות : תבעי ליה שאר טומאות דרבנן · פירוש בכלים שנטמאו במשקין כמו שפ"ה ובכלים שעיקר טומאתן דאורייתא דאילו בכלי זכוכית תנן ובפ"ק דשבת (דף טז·) מייתי לה דאין חוזרין לטומאה ישנה והיינו משום דעיקר טומאתן אף בשרץ ובמת מגבס אינס אלא מדרבנן : כיון

עין משפט נר מצוה

כד א ב מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הל' ח סמג לאוין קלא :

כה ג מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הלכה ד סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קלט סעיף א :

כו ד מיי' פ"א מהל' כלים הלכה ט סמג עשין כמו :

כז ה מיי' שם פ"ו הלכ' א ופ"א הלכ' א סמג שם :

כח ו מיי' שם פ"ב הלכה א :

כט ז מיי' שם הלכה י :

ל ח מיי' שם הל' ט :

לא ט מיי' פ"ו מהל' שאר אבות הטומאה הלכה ז :

רבינו חננאל

כתיב ואשרוף אותו באש · ר' עקיבא אומר חילוף הדברים של עובד כוכבים אסור מיד שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש משעת עשיה שנפסל נאסר ועליו אמרה תורה תשרפון באש : שמואל רמי כתיב פסילי אלהיהם תשרפון באש וכתיב ולקחת לך · הא כיצד פסלו לאלוה תשרפון באש · פסלו מאלוה ולקחת לך · עבודת כוכבים של ישראל אינה אסורה אלא עד שתעבד' דברי ר' עקיבא שנאמר ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכ' וגו' ושם בסת' עד שיעשה לה דברים שבסתר' והיא עבודתה' ומנין שטעונה גניזה שנא' ולא תטע לך אשרה [כל עץ] אצל מזבח ה' וגו' מה מזבח טעון גניזה אף אשרה טעונה גניזה' ור' ישמעאל האי קרא מיבעי ליה לכדריש לקיש דאמר כל המעמיד דיין לישראל שאינו הגון כאילו נטע אשרה שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ וגו' · וסמיך ליה לעיל מן הענין שופטים ושוטרים תתן לך וגו' · אמר רב אשי ובמקום תלמידי חכמים כאילו נטע אצל המזבח שנאמר אצל מזבח ה' אלהיך אשר תעשה לך : בעי רב המנונא ריתך כלי לעבודת כוכבים' פירוש רצף כלי בכור לשם עבודת כוכבים מהו · ואמרינן מאי קמבעיא ליה כלים משמשי עבודת כוכבים נינהו · והיא לשם עבודת כוכבים דעובד כוכבים קאמר · בין לר' ישמעאל בין לר' עקיבא אין אסורין אלא משיעבד' דהא לא חלקו אלא בעבודת כוכבים עצמה · ואסיקנא לשם עבודת כוכבים דישראל ואליבא דר' ישמעאל דאמר עבודת כוכבים דישראל אסורה מיד מאי משמשי עבודת כוכבים כי עבודת כוכבים עצמה דמו · מה היא אסורה מיד אף משמשיה אסורין מיד אי לא · ואמרינן אמאי בעי ריתך דהוה כבר כלי · ליבעי מעשה בתחלה' ופרקינן אין הכי נמי · כלומר עשה הוה ליה למיבעא מיהו רב המנונא לא בעא ריתך אלא משום טומאה ישנה · דתנן כלי מתכות פשוטיהן ומקבליהן טמאים נשברו טהרו · חזר ועשה מהן כלים חזרו לטומאתן הישנה · ומיבעיא ליה הכי הני מילי שחוזרין לטומאה ישנה בטומאה דאורייתא אבל טומאה דרבנן לא הדרא · ותיבעי ליה שאר טומאות דרבנן ואמרינן חדא מגו חדא קמיבעיא ליה טומאה דרבנן הדרא אי לא הדרא · אם תמצא לומר לא הדרא טומאת עבודת כוכבים כיון דחמירא אוקמוה רבנן אדאורייתא · או דלמא לא שנא · תיקו : בעא מניה ר' יוחנן מר' ינאי תקרובת עבודת כוכבים של אוכלים מהו · פי' אם יחזור ויבטלם בטלה טומאתן אי לא · ותיבעי ליה כלים · כלים לא מיבעיא ליה כיון דאית להו טהרה במקוה כי מבטיל להו בשבורה טומאה נמי בטילה · כי קא מיבעיא אוכלין · ותיבעי ליה עבודת כוכבים גופה עבודת כוכבים

מסורת הש"ס

[מגילה ב: ב"ק סה:]

[בתוספתא דמכילתין פ"ו איתא בזה"ל כל עבודת כוכבי' שבטלוהו עובדי כוכבים יכול יהא אסור ת"ל פסילי אלהיהם תשרפון באש את שנוהג בו משום אלוה אסור ואת שאינו נוהג בו משום אלוה מותר]

סנהדרין ז:

כלים דנטמאו. יעב"ץ

כ"ס נדפו"י

כלים פי"א מ"א שבת טז.

כדפו"י נמי לא

הגהות הב"ח

(א) גמ' חזר ועשאן כלים חזרו לטומאה וכו' כי הדרא טומאה. נ"ב הכא ליכא למימר כיון דאית [להו טהרה במקוה] טומאה נמי בטלה דבכלי של ישראל קא מיבעיא ליה ולא בשל עובד כוכבים אי נמי בכלי של [עובד כוכבים ובעבודת כוכבים] של ישראל קאמר דלית ליה ביטול: (ב) רש"י ד"ה שטעונה וכו' שלימה גונזה בקרקע: (ג) ד"ה עשה עשאו כולו לעבודת כוכבים מתחילתו: (ד) ד"ה חזרו וכו' וקא מיבעיא ליה כלי: (ה) ד"ה אבל וכו' וקראי נ"ב לעיל בדף מז ע"ב: (ו) תוס' ד"ה תנהו וכו' ואע"ג דדברי קבלה נ"ב פי' האי קרא דויאכלו זבחי מתים: (ז) ד"ה מה וכו' בין לר' יוסי. נ"ב לעיל ברים דף מד :

עין משפט
נר מצוה

לב א ב מיי' פ"ו מהל' אבות הטומאה הל' ז:

לג ג ד מיי' פ"ט מהל' ביאת מקדש הלכה יד סמג לאוין שט

לד ה מיי' פ"א מהל' בית הבחירה הלכ' יד סמג לאוין רל:

לה ו מיי' שם הלכ' טו:

לו ז מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הל' ט סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף ה.

[וע"ע תוספת חולין מא: ד"ה ת"ש שנים וכו']

לז ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף א:

לח ט מיי' שם טוש"ע שם סעיף יג:

כיון דאיסורה בטיל "טומאה נמי בטלה כי קא מיבעיא ליה תקרובת לעבודת כוכבים של אוכלין מאי כיון דאיסוריה לא בטיל *כדרב גידל טומאה נמי לא בטלה או דלמא איסור דאורייתא לא בטיל "טומאה דרבנן בטיל "תיקו בעא מיניה ר' יוסי בן שאול מרבי כלים ששימשו בהן בבית חוניו מהו שישתמשו בהן בבית המקדש וקא מיבעיא ליה אליבא דמ"ד בית חוניו לאו בית עבודת כוכבים היא דתנן *"כהנים ששימשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש שבירושלים ואינו צריך לומר לדבר אחר כהנים הוא דקנסינהו רבנן משום *דבני דעה נינהו אבל כלים לא או דלמא לא שנא א"ל "אסורים הן *ומקרא היה בידינו ושכחנוהו איתיביה °כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאטבלינהו הקדשנו דאקדישנהו א"ל ברוך אתה לשמים (א)שהחזרת לי אבדתי *הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם לימא מסייע ליה *מזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון ואמר רב ששת "ששקצו לעבודת כוכבים *אמר רב פפא התם קרא *אשכח ודרש דכתיב °ובאו בה פריצים וחללוה אמרי היכי נעביד *ניתברינהו °"אבנים שלמות אמר רחמנא נגסרינהו °לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא ואמאי ליתברינהו ולישקלינהו לנפשייהו מי לא *אמר רב אושעיא בקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם משום כספא ודהבא של ירושלים והוינן בה ירושלים הויא רובא דעלמא אלא אמר אביי בקשו לגנוז דינרא הדרייאנא טוריינא שיפא מפני טבעה של ירושלים עד שמצאו לה מקרא מן התורה שהוא מותר ובאו בה פריצים *וחללוה התם לא אשתמשו בהו לגבוה הכא כיון דאשתמש בהו לגבוה לאו אורח ארעא לאשתמושי בהו הדיוטא: **מתני'** *"עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו "וישראל אין מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים "המבטל עבודת כוכבים מבטל משמשיה ביטל משמשיה משמשין מותרין והיא אסורה: **גמ'** מתני ליה ר' לר"ש *ברבי עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו א"ל רבי שנית לנו בילדותך עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל ישראל דישראל מי קא מבטלה והא °ושם בסתר כתיב א"ר הילל בריה דרבי וולס לא נצרכה שיש לו בה שותפות בילדותו מאי קסבר ובזקנותו מאי קסבר *בילדותו סבר ישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח כיון דעובד כוכבים מבטל דנפשיה דישראל נמי מבטלה ובזקנותו סבר ישראל אדעתא דנפשיה פלח כי מבטל עובד כוכבים דנפשיה דישראל לא בטיל איכא דמתני לה אסיפא ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים פשיטא א"ר הילל בריה דרבי

מאי כיון דאיסורא לא בטיל · מדרב גידל בריש פירקין (דף נ.) (ג) בשאר טומאה דלית ליה טהרה במקום דנימא כי היכי דשאר טומאות סלקי הא נמי קלה למיסק מינייהו: טומאה נמי לא בטלה · כיון דליכא למימר הכי: בית חוניו · מפרש בשמעתין בתרייתא דמנחות חוניו בנו של שמעון הצדיק שברח למצרים מפני אחיו ובנה שם מזבח ופליגי התם איכא למ"ד לשם עבודת כוכבים ואיכא למ"ד לש"ש וקמיבעיא ליה לר' יוסי בן שאול אליבא דמ"ד לאו בית עבודת כוכבים היא דאליבא דמ"ד דעבודת כוכבים היא לא קמיבעיא ליה דהשתא להדיוט אסורין כדאמר לעיל בכלים שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים הכתוב מדבר לגבוה מיבעיא: ואין צ"ל לדבר אחר · כהנים ששימשו לעבודת כוכבים אין צ"ל שלא ישמשו עוד למקדש כדכתיב ביחזקאל (מד) יען אשר ישרתו אותם לפני גלוליהם וגו' וכתיב בתריה לא יגשו אלי לכהן לי ומדקאמר אין צ"ל לדבר אחר מכלל דבית חוניו לאו דבר אחר הוא ואפ"ה קתני דכהנים אסירי וקמיבעיא ליה לר' יוסי כלים מאי: כהנים דבני דעה נינהו · וידעי שנאסרו הבמות אף לשם גבוה והלכו ועבדו בבמה הוא דקנסו רבנן: אבל כלים לא · קנסי או דלמא לא שנא: מקרא היה בידינו · בהנך דעבודת כוכבים דהיכא דמדאורייתא הוה בהו טעמא להתירא קנסוהו רבנן אע"ג דלאו בני דעה נינהו ה"נ אע"ג דלאו בית עבודת כוכבים ולא מיתסרי מדאורייתא קנסוהו רבנן בכלים ככהנים: כל הכלים · כהנים שבימי חזקיהו היו מגידין לו כל הכלים של בית המקדש אשר הזניח אחז במלכותו במעלו לעבודת כוכבים: הכנו והקדשנו מאי לאו הכנו דאטבלינ'· מטומאת עבודת כוכבים: והקדשנום דאקדישנהו. א] שחזרו ומשחום בשמן המשחה אלמא כיון דמדאורייתא לא מתסרי דהא הקדש נינהו ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו איכהו נמי לא גזרו עלייהו הואיל ולאו בני דעה נינהו: שהחזרת לי אבדתי. זהו המקרא ששכחתי: שהקדשנו אחרים תחתיהן · אבל הנך קנסוהו רבנן וגנזום: מזרחית לפונית · שימוש ארבע לשכות שהיו במקצעות העזרה קא חשיב במס' מדות (פ"א מ"ו): ואמר רב ששת ששיקצו' לעבודת כוכבים · אלמא אע"ג דלהדיוט לא מיתסרי דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו גזור בהו רבנן לגבי גבוה ואע"ג דלאו בני דעה נינהו ובבית חוניו נמי אע"ג דלאו בית עבודת כוכבים ולא מיתסרי כלים דידיה מדאורייתא גזור בהו רבנן: התם קרא אשכח ודרש · דמדאורייתא אסירי אפי' להדיוט: דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה. מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקירא והוו להו דידהו וכשנשתמשו בהן לעבודת כוכבים נאסרו: אמרי · הנך דבית חשמונאי כשנלחום היכי נעביד: ניתברינהו · על יד עובד כוכבים כדי לבטלן: אבנים שלמות · שאין בהם פגימות ואפילו בפגימות סכין שתחגור בה לפורן פוסלת בהן כדאמרינן בהכל שוחטין (חולין יח·): נגסרינהו · לאחר שבירתן להשוות פגימתן לא תניף עליהם ברזל כתיב ועמדו וגנזום: ונתברינהו · כדי לבטלן מעבודת כוכבים: ונשקלינהו לנפשייהו · שהרי חולין הן וכדקאמרת ובאו בה פריצים וחללוה: משום כספה וזהבה של ירושלים · שרובה הקדש: טריינא הדרייאנא שיפא · מטבעות של ירושלים טיריינא הדרייאנא על שם מלכי רומי נעשו הצורות ושמם טוריינוס אדרייינוס: שיפא · ישן ביותר שנישוף מחמת יושנו ואין הצורה ניכרת: **מתני'** ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים דעובד כוכבים פוסל אלוהו ילפינן ולא ישראל וכל שכן דישראל אינו מבטל עבודת כוכבים דישראל דאין לה בטילה עולמית דהא ושם בסתר כתיב: **גמ'** שנית לנו בילדותך שלו ושל ישראל · ועכשיו אתה שונה לנו ושל חבירו אבל של ישראל לא ומקשי תלמודא דישראל מי בטלה והא ושם בסתר כתיב: שיש לו לעובד כוכבים בה שותפות · ובזקנותו חזר בו דאף על גב שיש לו שותפות אינו יכול לבטל חלקו של ישראל: ואיכא דמתני לה · לר' הילל בריה דר' וולס: אסיפא · דמתניתין: א"ר

ביון דאיסורה בטיל · וגבי כלים לעיל (עמוד א) דלא קאמר הכי דמיירי בכלים של תקרובת עבודת כוכבים שאין להם בטול ודלא כפ"ה שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים: **ברוך** אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי· שהקדשנו אחרים תחתיהם· ואע"ג דמדאורייתא לא מיתסרי דהא הקדש נינהו ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואם כן להדיוט שרי מ"מ קנסו לאסור לגבוה והא דמייתי מהאי קרא לקמן (דף נג:) למלתיה דעולא דכיון שחטא בה סימן אחד אסרה דמייתי אף להדיוט כדמוכח בחולין פ"ב (דף מ:) הכי מייתי (ג) מדאסר לגבוה במעשה זוטא שלא נשתנה הכלי א"כ במעשה רבה יש לאסור אף להדיוט* : **משום** כספה וזהבה של ירושלים· שהיה המטבע של כסף ושל זהב: **דינרי** הדרייאנא טירייאנא שיפא · פירש בקונטרס על שם מלכי רומי נעשו הצורות ושמם אדרייינוס טורייינוס שייפא שנישוף ואין צורתה ניכרת מחמת יושנה וקשה לר"ת דהא אמרינן בהגוזל קמא (ב"ק צז:) איזה מטבע של ירושלים דוד ושלמה מלך אחד וירושלים עיר הקדש מלך אחר ובערוך פי' כפ"ה ונראה לי לתרץ קושיא דר"ת דודאי אדרייינוס וטורייינו' כשמשלו על ישראל פסלו צורת מטבע הראשונה וחתמו בה שמם ולאחר החורבן הרבה בקשו לגנוז ונראה לר"ת לפרש הדרייאנא עגול לשון הדורא דכנתא (חולין דף קיג·) טורייאנא גדול כתריטא כדאמרינן המלוה את חבירו על המטבע אפי' כנפה כתריטא שייפא שנישוף ואין האותיות ניכרות בו שהיו דוד ושלמה שמם כתוב במטבע (ד) ולא צורתם כדאמרי' לעיל (דף מג·) דצורת אדם אסורה ומתוך שנישוף לא היו יכולין להכיר* :
*[ועי' היטיב תוס' בכורות נ. ד"ה דינרא]
אבל

רבינו חננאל
כוכבים לא קא מיבעיא ליה דכיון דכי מבטיל לה בשלחומותרת בהנאה מדאיסורה בטלה · טומאתה נמי בטילה כיקמיבעיא ליה תקרובת עבודת כוכבים של אוכלין דאיתקש למת כדאמרן כדרב גידל דאמר רב גידל מנין לעבודת כוכבים שאינה בטילה עולמית · שנאמר ויצמדו לבעל פעור·מאי כיון דאיסורא לא בטיל טומאתה נמי לא בטיל · או דלמא איסורה דאורייתא לא בטלה אבל טומאת דרבנן בטלה · או לא שנא ועלתה בתיקו: בעא מניה רב יוסף בן שאול מרבי כלים שנשתמשו בהן בבית חוניו מהו שישתמשו בהם במקדש בירושלים' ומיבעי ליה אליבא דר' יהודה דאמר בית חוניו לאו בית עבודת כוכבים היא ור' מאיר חולק עליו ואומר בית חוניו עבודת כוכבים היא · ומפורשת חלוקתם בסוף מסכת מנחות · דתנן התם הכהנים ששימשו בבית חוניו לא ישתמשו במקדש בירושלים · ואין צריך לומר לדבר אחר · פי' ואין צ"ל לדבר אחר הכהנים ששימשו בעבודת כוכבים שודאי נפסלו נמצאת סתם משנתנו זו כר' יהודה דאמר בית חוניו לאו בית עבודת כוכבים היא · מאי כהנים הואדקנסינהו רבנן משום דבני דעת נינהו אבל כלים לא קנסו · או דלמא לא שנא·ופשט ליה אסורים הן שנאמר ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו פי' שגנזום · והקדשנו אחרים תחתיהן והנם לפני מזבח ה' · לימא מסייעא ליה מזרחית צפונית ששם גנזו בית חשמונאי אבני מזבח ששקצום מלכי יון · ואמר רב ששת ששקצום לעבודת כוכבים.ודחי' הכי שאני אתם · דאמר רב פפא קרא אשכחו ודרשו ובאו בה פריצים וחללוה · ולא מסייעא ליה · ואמרינן ואמאי גנזום לבטלינהו לאיסורייהו וליהדרו וליקדשינהו · ורחינן משום דלא אפשר היכי ליעביד ליתברינהו אבנים שלמות אמר רחמנא גינסרינהו במשור . ולא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא . ליתברינהו ולישקלינהו לנפשיהו כמו המטבע דאמר אביי בקשו לגנוז דינרא הדרינא שיפא מפני טיבעא של ירושלים . עד שמצאו מקרא שמותר שנאמר ובאו בה פריצים וחללוה . ופרקינן התם במטבע לא אישתמש גבוה ביה · אבל הכא באבני מזבח פיון דמעיקרא אישתמש בהו מזבח דהוא גבוה לאו אורח ארעא לאישתמושי בהו הדיוט: פיסקא עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חברו · עובד כוכבים כו': גמ' אמר ליה ר' שמעון ברבי לרבי שנית לנו בילדותך · עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חברו ושל ישראל · אם יש לו בה שותפות · בילדותיה מאי סבר ובזקנותיה מאי סבר · בילדותיה סבר ישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח כו' · איכא דמתני לה אסיפא · ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים · פשיטא · אמר רבי הלל ב"ר

מסורת הש"ס
[לעיל נ.]
מנחות קט.
[לקמן נד.]
[זבחים נט:]
[לקמן נד:]
[מדות פ"א מ"ו יומא סח.]
[לקמן נד.]
[עי' תוס' זבחים נד: ד"ה אבנים ותוס' גיטין סח· ד"ה איכא ותוס' לעיל כג: ד"ה בקשו ותוס' חולין יח· ד"ה וכמה]
[בנדרים שם איתא וחללוה כיון שפרצום נעשו חול]
[צ"ל בריה וכ"א בב"מ מה.]
[ב"מ מה.]

הגהות הב"ח (א) גמ' שהחזרת לי אבדתי . נ"ב [וקשה נהי דמשום] דאיכא לפרש הכנו שגנזו ליכא לאקשויי דלמא הכנו דאטבלינהו וכו' מ"מ מקרא מסיכא תיתי לאסרינהו אי לא גלי לן דגזרו עלייהו : (ב) רש"י ד"ה מאי כיון דאיסורא לא בטיל מדרב גידל בריש פירקין טומאה אמאי לא בטלה וכיון דלית לסו טהרה במקום כשאר טומאות ליכא למימר הכא כי היכי דשאר טומאות סלקי הא נמי קלה למיסק מינייהו סס"ד ואח"כ מ"ה בית חוניו כצ"ל : (ג) תוס' ד"ה ברוך וכו' מדאסר לגבוה . נ"ב עיין בדף נ"ד דאף להדיוט אסרם יחזקיהו : (ד) ד"ה דינרי וכו' ולא צורתם . נ"ב ע"ל דף מ"ג בתוס' ד"ה שאל הסדינים:

גליון הש"ס גמ' טומאה דרבנן . עיין לעיל דף מח ע"ב ברש"י ד"ה ועבר . ובחולין דף יג ע"ב בתוס' ד"ה הקרובת : גמ' אשכח ודרש . עיין נדרים דף סב ע"א:

הגהות מהר"ב רנשבורג א] רש"י ד"ה והקדשנום דאקדישנהו שחזרו ומשחום . נ"ב עיין מנחות נו ע"ב ובתוס' שם בד"ה ושמעי' וכו' ר' יאשי' סבר וכו' וא"ת הסיא סוגיא וכו' ודו"ק היטב .

תורה אור

דרבי וולס לא נצרכה(א) שיש לו בה שותפות וקמ״ל ישראל הוא דלא מבטל דעובד כוכבים אבל עובד כוכבים דנפשיה מבטל איכא דמתני לה אברייתא *ר״ש בן מנסיא אומר אעבודת כוכבים של ישראל אין לה בטילה עולמית מאי עולמית א״ר הילל בריה דר׳ וולס לא נצרכה אלא בשיש לו לעובד כוכבים בה שותפות וקמ״ל דישראל אדעתא דנפשיה פלח : **מתני׳** כיצד מבטלה גקטע ראש אזנה ראש חוטמה ראש אצבעה *פוסה אע״פ שלא חסרה ביטלה (ג) *רק בפניה השתין בפניה גררה זרק בה את הצואה הרי זו אינה בטילה מכרה או משכנה רבי אומר ביטל וחכ״א לא ביטל : **גמ׳** כ לא חיסרה במאי ביטלה א״ר זירא השפחה בפניה רקק בפניה והשתין בפניה מנה״מ אמר חזקיה דאמר קרא °והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה וכתיב בתריה ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה וגו׳ דאע״ג דקלל מלכו ואלהיו ופנה למעלה אל ארץ יביט : מכרה או משכנה רבי אומר ביטל [וכו׳] : זעירי א״ר יוחנן ור׳ ירמיה בר אבא אמר רב ח״א מחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל וחד אמר יבצורף ישראל מחלוקת איבעיא להו בצורף ישראל מחלוקת אבל צורף עובד כוכבים דברי הכל לא ביטל או דלמא בין בזה ובין בזה מחלוקת ת״ש דא״ר נראין דבריי כשמכרה לחבלה ודברי חביריי שמכרה לעובדה מאי לחבלה ומאי לעובדה אילימא לחבלה לחבלה ממש לעובדה לעובדה ממש מ״ט דמ״ד ביטל ומ״ט דמ״ד לא ביטל אלא לאו לחבלה למי שעתיד לחבלה ומנו צורף ישראל לעובדה למי שעתיד לעובדה ומנו צורף עובד כוכבים וש״מ בין (ג) בזה ובין בזה מחלוקת לא ה״ק א״ר נראין דבריי לחביריי כשמכרה לחבלה ומנו צורף ישראל שאף חביריי לא נחלקו עלי אלא כשמכרה לעובדה אבל לחבלה מודו לי מיתיבי *הלוקח גרוטאות מן העובדי כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר אם משנתן מעות משך יוליך לים המלח אי אמרת בשלמא בצורף ישראל מחלוקת הא מני רבנן היא אלא אי אמרת בצורף עובד כוכבים מחלוקת אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל הא מני שאני התם דאדעתא דגרוטאות זבין אדעתא דעבודת כוכבים לא זבין תנו רבנן *לוה עליה או ישנפלה עליה מפולת או שגנבוה ליסטין או שהניחוה הבעלים והלכו למדינת הים

אם

ישעיה ח

רש״י

א״ר הילל לא נצרכה · אלא שיש לו · לישראל שותפות בה (ד) והא גופה לא אצטריך לאשמועינן דהא נמי פשיטא שאינו יכול לבטל חלקו של עובד כוכבים שאפילו שלו אין יכול לבטל אלא למידק מינה ישראל הוא דלא מבטל חלק העובד כוכבים אבל עובד כוכבים יכול לבטל חלק עצמו ולא אמרינן כי היכי דחלקו של ישראל לא בטיל חלק של עובד כוכבים נמי לא בטיל : שיש לו לעובד כוכבים בה שותפות · אפילו ביטל עובד כוכבים חלקו ההוא דישראל לא בטיל : וקמ״ל ישראל אדעתא דנפשיה פלח · ולא תלי בדעת עובד כוכבים : **מתני׳** פחסה · מיעכה בקורנס : גררה · בטיט סחוב והשלך : אינה בטילה · דלפום שעתא רתח עלה והדר פלח לה כל הני ביטולי בעובד כוכבים קמיירי : **גמ׳** שפחסה בפניה · וקלקל צורתה : מנהני מילי · דהדר פלח לה : וקלל במלכו · מקלל את עבודת כוכבים שלו ומבזה אותה : ופנה למעלה · לבו למעלה לשמים : ואל ארץ יביט · חוזר ועובד עבודת כוכבים שלו : זעירי משמיה דרבי יוחנן ור׳ ירמיה בר אבא משמיה דרב · פליגי בטעמא דמתני׳ : סתם לוקחי מתכת צורפים הן · [illegible] בצורף עובד כוכבים · שמכרה עובד כוכבים לצורף חבירו התם קאמרי רבנן לא בטלה דסבר המוכר כיון דלוקח זה עובד כוכבים הוא פלח לה ולא תבר לה : אבל מכרה עובד כוכבים לצורף ישראל · מסתמא היא בטלה מדעתיה דמידע ידע דהאי תבר לה : נראין דבריי שמכרה לחבלה · דביטל : ודברי חביריי · דלא ביטל כשמוכרה לעובדה ומדקתני נראין דברי בהא אבל דברי חביריי אין נראין בה מכלל (ה) דחבריו נמי בלחבלה פליגי ומדקאמר נראין דברי חביריי בלעובדה אבל דבריי אין נראין בה מכלל דאיהו נמי עלה פליג וה״ק אני שמעתי בשתיהן ביטל והן שמעו בשתיהן לא ביטל ונראית שמועתי משמועת חביריי בלחבלה ושמועת חביריי משמועתי בלעובדה : אילימא לחבלה ממש · (ו) שנתנה ע״מ לחבלה : מ״ט דמ״ד ביטל · בלעובדה הא בהדיא אמר ליה לשם עבודת כוכבים אלמא לא אפקיה מוכר מכלל עבודת כוכבים : ומ״ט דמ״ד לא ביטל · בלחבלה הא ודאי בטלה מדעתיה : ומנו צורף ישראל · והאי סתמא זבין ליה ודקאמרי רבנן דלא ביטל מימר אמר (ז) האי צורף ישראל הדר מזבין לה לעובד כוכבים ופלח לה ור׳ סבר כיון דצורף ישראל הוא מידע ידע האי עובד כוכבים דסתמא חבולי מחביל לה ומתיכה בכור : לא · לעולם בצורף ישראל אפילו לרבנן ביטל והאי דקאמר ר׳ נראין דבריי כשמכרה לחבלה לאו דפליגי רבנן עליה דנימא נראין דברי לשומעי מחלוקתינו מדברי חביריי אלא ר׳ לפרושי פלוגתייהו אתא ולאשמועינן דבצורף עובד כוכבים הוא דפליגי וה״ק נראין דברי לחביריי ומודים הם לי כשמכרה למי שעתיד לחבלה שדברי חביריי כשמכרה לעובדה הן ולישנא דמלתא דיקא הכי מדלא קתני ונראין דברי חביריי אלא ודברי חביריי מכלל דנראין דרישא לחביריו קאמר דנראין הלכך אי הוה תני סיפא ונראין הוה משמע ונראין דברי חביריי לי בלעובדה וא״כ במאי פליגי : גרוטאות · שברי כספים : אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר · לעובד כוכבים ויבטלנה ואחר כך אם ירצה יקחנה ממנו ואע״ג דמשך לא אמרינן עבודת כוכבים של ישראל היא (ח) ואינה בטילה דהא משיכה בטעות הואי דלא ידע שיש בהן עבודת כוכבים : אם משנתן מעות משך · יוליך הנאה לים המלח ואין רשאי להחזירה לעובד כוכבים וליטול מעותיו ואע״ג דמשיכה בטעות הואי כיון דיהב דמי כי הדר שקליניהו מיחזי כמאן דמזבן אלמא אע״ג דזבין עובד כוכבים לישראל קתני אסורה דלא בטלה : אי אמרת בשלמא כו׳ אלא אי אמרת לצורף ישראל דברי הכל בטלה הא · מתניתין דישראל הוי לוקח וקתני יוליך לים המלח מני : שאני התם · דהאי עובד כוכבים אדעתא דעבודת כוכבים לא זבין לא ידע שיש שם עבודת כוכבים אבל היכא דזבין עבודת כוכבים לבדה לצורף ישראל דברי הכל ביטלה מדעתו : לוה עליה · עובד כוכבים אפילו מצורף ישראל : או שנפלה עליה מפולת · ואינו חש לפנותה : או שגנבוה ליסטים · ואינו מחזר אחריה

כמלחמת

[תוספ׳ פ״ו]
[לעיל מג.]
[לעיל מד:]
[לקמן עא: בכורות יג:]
[תוספ׳ פ״ו ע״ש]

תוספות

אבל בצורף ישראל · °לאו דווקא צורף דאפי׳ שאינו צורף נמי דכל ישראל לגבי עבודת כוכבים כצורפין מדמותיב מהלוקח גרוטאות ואי כשאינו צורף אסור מאי קפריך דלמא בשאינו צורף איירי אלא איידי דנקט צורף עובד כוכבים נקט נמי צורף ישראל :

או דלמא בין בזו ובין בזו מחלוקת · פירוש וה״ק אף בצורף ישראל הריב״ן גרים תיקו והדר גרים מיתיבי א״ר נראין כו׳ ומותיב למ״ד מחלוקת בצורף עובד כוכבים אלמא בין בזו ובין בזו מחלוקת אבל ליכא למימר דלמיפשט בעיין אתי וקא מוכח דבתרוייהו פליגי כדמשמע מתוך פ״ה דא״כ כי קמשני לדחות (ט) שאין דוקא ולא פליגי אלא בחדא כלומר לצורף עובד כוכבים א״כ תקשי למ״ד בצורף ישראל פליגי והוה ליה למימר תינח למ״ד בצורף עובד כוכבים מחלוקת אלא למ״ד בצורף ישראל דוקא מחלוקת היכי לישני דאין לומר דלישני נראין דברי לי במכרה לחבלה ודברי חביריי במכרה לעובדה דהכי הוה ליה לשנויי ועוד דאין זה מטין מקומות אחרים בהמוכר הספינה (ב״ב דף עט·) גבי הקדש וכן בפרק קמא דחולין (דף יב·) גבי אספה שבשוק ומיהו יש ליישב הגירסא כמו שהיה בספרים וכפ״ה ובא לפשוט הבעיא וקאמר הכי ת״ש א״ר נראין כו׳ אלמא בצורף ישראל נמי פליגי ואיפשיטא בעיין דבין בזו ובין בזו פליגי ותקשי למ״ד בצורף עובד כוכבים דוקא פליגי דלא אתיא ברייתא (י) כפשטיה ודחי כלומר אפי׳ למ״ד דבצורף עובד כוכבים דוקא פליגי יש לפרש הברייתא כן ומיהו הפשיטות לא נדחית דלמ״ד בצורף ישראל פליגי והא אף בצורף ישראל קאמר [illegible] עיקר דודאי הפשיטות לא נדחית [illegible] הריב״ן נמי יש להקשות אמאי קאמר תיקו הא (כ) כמ״ד בצורף ישראל מחלוק׳ אי אפשר ליישב הברייתא אם לא שאמר בין בזו ובין בזו מחלוקת ולא קשיא דקאמר תיקו ופשיט בתר הכי דהכי אשכחן בפרק בתרא (דף סח·) גבי בעיא דפוגם מעיקרא מחלוקת דקיימא בתיקו ובתר הכי פשיט ליה :

אם

עין משפט נר מצוה

לט א ב מיי׳ פ״ח מהל׳ עבודת כוכבים הל׳ ט סמג לאוין מה טוש״ע י״ד סי׳ קמו סעיף א :

מ ג מיי׳ שם הלכ׳ י טור ש״ע שם סעיף ז :

מא ד מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ח :

מב ה מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ז :

מג ו מיי׳ שם טוש״ע שם סעי׳ ח וע״ש :

מד ז מיי׳ שם פ״ז הלכ׳ ה סמג שם טוש״ע שם סעיף ג :

מה ח מיי׳ שם פ״ח הלכה י סמג שם טוש״ע שם סעיף ט ·

רבינו חננאל

ב״ר לא נצרכה כגון שיש לו בה שותפות כו׳ · איכא דמתני לה אברייתא · ר׳ שמעון בן מנסיא אומר עבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה עולמית · ואפילו יש לעובד כוכבים בה שותפות וקמ״ל ישראל מדעתא דנפשיה פלח לה לעבודת כוכבים · וכי מבטיל לה עובד כוכבים לא מבטיל אלא חולקא דנפשיה · אבל חולקיה דישראל לא מצי מבטיל ליה · ירושלמי ועבודת כוכבים שעבדת ישראל אין לה בטילה עולמית : מתני׳ כיצד מבטלה · קטע ראש אזנה קטע ראש חוטמה ראש אצבעה · פחסת כגון שהעביר צורת פניה ונראית כעין טס אע״פ אבל רקקה בטילה · בפניה או זרק בה צואה לא בטלה · מאי טעמא דבשעת כעסו עבד לה הכי כי הדר ומשתככת חמתו והדר ועביד לה כדכתיב והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה וכתיב בתריה אל ארץ יביט והנה צרה וחשכה מעוף צוקה ואפילה מנודח: פיסקא מכרה או משכנה ר׳ אומר ביטל וחכ״א לא ביטל · איבעיא להו כשמכרה לצורף ישראל מחלוקת ר׳ וחכמים · אבל אם מכרה לצורף עובד כוכבים דברי הכל לא ביטל · או דלמא בין בזה ובין בזה מחלוקת · ת״ש דאמר ר׳ נראין דברי לרבנן כשמכרה לחבלה · ומאן ניהו צורף ישראל שאף חכמים לא נחלקו עלי אלא כשמכרה לצורף עובד כוכבים דאיכא למימר לעובדה [מכרה] · אבל לחבלה מודו לי׳ מיתיבי הלוקח גרוטאות מן העובדי כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים אם עד שלא נתן מעות משך הרי זה יחזיר · משנתן מעות משך יוליך לים המלח׳ אי אמרת בשלמא בצורף ישראל אם מכרה לו פליגי · ורבנן אמרי לא ביטלה · הא מני רבנן היא ומשום הכי כיון שקנאה יוליך לים המלח שעדיין לא ביטלה · וכיון שקנאה ישראל אין לה בטילה עולמית · אלא אי אמרת מכרה לצורף ישראל דברי הכל ביטלה אמאי יוליך לים המלח׳ הא כבר ביטלה. ופרקינן כי אמרינן בצורף ישראל ד״ה ביטל א) בפירוש עבודת כוכבים · אבל הכא אדעתא דגרוטאות זבין אבל אדעתא דעבודת כוכבים לא זבין · פי׳ גרוטאות שיברי כלי מתכות : ת״ר לוה עליה או שנפל עליה מפולת או גנבוה לסטין או הניחוה בעלים והלכו להם למדינת הים · אם

א) אולי צ״ל אם מכרה בפירוש אדעתא דעבודת כוכבים וכו׳ .

הגהות הב״ח (א) גמ׳ לא נצרכה אלא שיש לו : (ב) שם כמשנה רקק בפניה : (ג) גמ׳ בין בזו ובין בזו מחלוקת : (ד) רש״י ד״ה א״ר הילל וכו׳ והיא גופיה נמי לא איצטריך לאשמועינן : (ה) ד״ה ודברי וכו׳ מכלל דחבריו נמי : (ו) ד״ה אילימא לחבלה ממש שמכרה ע״מ לחבלה: (ז) ד״ה ומנו צורף וכו׳ מימר אמר איידי דדמיה יקרין האי צורף : (ח) ד״ה אם עד שלא וכו׳ ואינה בטילה דהא. נ״ב ע״ל בס׳ בתרא דף עא : (ט) תוס׳ ד״ה או דלמא וכו׳ לדחות דלאו דוקא ולא וכו׳ כלומר בצרף : (י) בא״ד דלא אתיא ברייתא כדפשטינן ודחי : (כ) בא״ד הא למ״ד בצורף וכו׳ אם לא שנאמר בין :

גליון הש״ס תוס׳ ד״ה אבל. לאו דווקא צורף. עי׳ לעיל מג ע״א תוד״ה איידי :

מו א (מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין מה טור ש"ע י"ד סי' קמו סעי' ט) :

מז ב מיי' שם פ"ח הלכ' יא טוש"ע שם סעי' י:

מח ג ד ה מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף יב :

אם עתידין לחזור כמלחמת יהושע אינה בטילה (א) וצריכא דאי תנא לוה עליה מדלא זבנה לא בטלה אבל נפלה עליה מפולת מדלא קא מפני לה אימא בטולי בטלה צריכא ואי תנא נפלה עליה מפולת משום דסבר הא מנחת כל אימת דבעינא לה שקילנא לה אבל גנבוה לסטים מדלא קא מהדר אבתרה בטולי בטלה צריכא ואי תנא גנבוה לסטין משום דסבר אי עבד כוכבים שקיל לה מפלח פלח לה אי ישראל שקלה איידי דדמיה יקרין מזבין לה לעובד כוכבים ופלח לה אבל הניחוה הבעלים והלכו למדינת הים מדלא שקלו בהדייהו בטולי בטלוה צריכא אם עתידין לחזור מלחמת יהושע אינה בטילה מידי מלחמת יהושע מיהדר הדור ה"ק אם עתידין לחזור הרי הוא כמלחמר יהושע ואין לה בטילה ולמה לי למיתלייה במלחמת יהושע מלתא אגב אורחא קמ"ל כי הא *דאמר רב יהודה אמר רב ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה מנלן דאסרה א"ר אלעזר כתחילה של א"י דאמר רחמנא °ואשריהם תשרפון באש *מכדי ירושה היא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואי משום הנך דמעיקרא בביטולא בעלמא סגי להו אלא מדפלחו ישראל לעגל גלו אדעתייהו דניחא להו בעבודת כוכבים וכי אתו עובדי כוכבים שליחותא דידהו עבדי ה"נ ישראל שזקף לבינה גליא דעתיה דניחא ליה בעבודת כוכבים וכי אתא עובד כוכבים ופלח לה שליחותא דידיה קעביד ודלמא בעגל הוא דניחא להו במידי אחרינא לא אמר קרא °אלה אלהיך ישראל *מלמד שאיוו לאלוהות הרבה אימא כל דבהדי עגל ניתסרו מכאן ואילך נישתרי מאן מוכח: מתני' עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת בשעת מלחמה אסורה בימוסיאות של מלכים הרי אלו מותרות מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברים: גמ' אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב בית נמרוד הרי היא כעבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום ומותר אע"ג דכי בדרינהו רחמנא כשעת מלחמה דמי אי (ב) בעיא למיהדר הדור מדלא הדור בטולי בטלה: בימוסיאות של מלכים הרי אלו מותרות: וכי מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברין מותרין אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ה"ק מפני שמעמידין אותן בשעה שהמלכים עוברין ומלכים מניחין דרך זו והולכין בדרך אחרת כי אתא עולא יתיב אבימסא פגימא א"ל רב יהודה לעולא והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו בימוס שנפגם אסור ואפי' למ"ד *אין עובדים לשברים ה"מ עבודת כוכבים דזילא ביה מלתא למפלח לשברים אבל האי לא איכפת ליה א"ל *מאן יהיב לן מעפרא דרב ושמואל ומלאינן עייניןהא רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו בימוס שנפגם מותר ואפי' למ"ד *עובדין לשברים ה"מ עבודת כוכבים דכיון דפלחה זילא ביה מילת' לבטולה אבל הני שקלי להאי ומייתו בימוס אחרינא תניא כוותיה דר' יוחנן ור"ל *בימוס שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור עד שינתקרובו ה"ד בימוס ה"ד מזבח א"ר יעקב בר אידי אמר ר' יוחנן בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה

אמר

כמלחמת יהושע · לקמיה פריך הא לא הדור אמוריים שילאו להלחם עם יהושע : ה"ק אם עתידין לחזור · הרי היא אסורה כאותה עבודת כוכבים של אמוריים שילאו למלחמה ודימו לחזור לפיכך נאסרו עבודת כוכבים שלהם בהנאה דכתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם שהרי לא ביטלום מדעתם ביליאתם: למה ליה למיתלינהו במלחמת יהושע · ליתני אינה בטילה: מלתא אגב אורחיה קמ"ל · לפי דרכו שהיה לריך ללמדינו שלא בטל נתן סימן לדבריו ללמדנו מתוך הסימן מילתא אחריתי לסיוע לרב יהודה דאמר ישראל שזקף לבינה כו' דילפינן איסור דעבודת כוכבים מאותן שבימי יהושע לכל דבריה : להשתחוות לה · ולא השתחוה לה ובא (ג) העובד כוכבים והשתחוה לה אסורה אע"פ שאינה שלו : ומנלן דאסרה · אע"פ שאינה שלו : א"ר אלעזר וכו' · אלמא ממלחמת יהושע יליף : ואשריהם תשרפון · אלמא אילנות נמי אסירי ומכדי הארץ וכל המחובר לה ירושה לישראל היא מאבותיהם שהרי לאברהם נאמר כי לך אתננה וגוים שבאו אחרי כן לא יכלו לאסרן בהשתחואה : ואי · משום אשירות דמעיקרא היו קודם שניתנו לאבר[ה]ם ולא ידעינן הי נינהו : מכדי[...] עבודת כוכבים של עובד [כו]כבים בביטול סגי לה · וקיימא ל[ן] (ד) (לקמן דף סד) עובד כוכ[בי]ם מבטל עבודת כוכבים [ש]על כרחו ליכפינהו לעובדי כוכבים וליבטלינהו : שליחותייהו עבדי · הלכך הויא עבודת כוכבים של ישראל ואינה בטילה עולמית : במידי אחרינא לא · ניחא להו ולא אסרי אשירות דהא לאו שליחותייהו הוה : כל דבהדי עגל · אותן אשירות שהיו באותו הזמן יאסרו דשליחותייהו הוה אבל הנעבדות מכאן ואילך שחזרו בתשובה לאו שליחותייהו הוה : מאן מוכח · מי יודע איזו היתה באותה שעה ואיזהו נעבדה אחרי כן : מתני' שהניחו עובדיה · דאין דעתם לחזור : בשעת שלום מותרת · הואיל ויצאו לדעת ולא נטלוה עמהם ביטלוה: בימוסיאות של מלכים · אבני גזית המתוקנין בדרך מהלך המלך וכשהמלך עובר מושיבין שם עבודת כוכבים והוא משתחוה לה : מפני שמעמידין אותה · כלומר מפני שצריך להעמידה בשעה שהמלכים עוברים שאין מוכנות למושב עבודת כוכבים כל שעה אלא לאותה שעה ולקמן פריך ומשום הכי מותרין בתמיה : גמ' בית נמרוד · מגדל שבנו דור הפלגה לעבודת כוכבים ונמרוד היה מלך עליהם : דכי בדרינהו רחמנא · שנאמר ויפץ ה' אותם : ומהלכין בדרך אחרת · ואין חוששין להן הלכך לאו משמשי עבודת כוכבים חשיבי : לא איכפת ליה · לעובד כוכבים אי נשבר דהכתי חזי למושב עבודת כוכבים : שקלי האי · בימוס מאחר שנפגם ושדו ליה לבראי ומייתי אחרינא : מזבח · שמקריבין עליו זבח לעבודת כוכבים : היכי דמי בימוס וכו' · מנא ידוע לן הי הוה בימוס למושב והי הוה מזבח שמקריבין עליו דכפרוס מישה :

מאי

אם עתידין לחזור כמלחמת יהושע אינה בטלה עולמית · הא דנקט עולמית משום מסקנא דאגב אורחיה קמ"ל כדרב יהודה משום דהויא עבודת כוכבים של ישראל כדמסיק דאלו עבודת כוכבים של עובד כוכבים יש לה ביטול דהא ודאי עובד כוכבים שהניח עבודת כוכבים אע"פ שדעתו היה לחזור ולא בטלה יכולה להתבטל ע"י עובד כוכבים אחר ומה שפירש רש"י נמי בסמוך הרי היא כמלחמת יהושע שדימו העובדי כוכבים לחזור לא פירש כן אלא ליישב הלשון של הרי היא כמלחמת יהושע כי אותה (ה) אינו תלוי שדימו לחזור במה שלא נתבטלה לעולם אלא מפני שעבדום לדעת ישראל כדמסיק אלא בכך דומה כלומר דעתם לחזור כמו שהיו האמוריים דעתם לחזור ולהכי פריך למה לי למתלא במלחמת יהושע כיון שטעם מלחמת יהושע אינוי תלוי בדעתם לחזור אלא משום שעבדום לדעת ישראל ומסיק כדרב יהודה והא ודאי קאי עולמית כדפרישית לעיל: דאי תנא לוה הוה אמינא מדלא זבנה לא בטלה · משמע דאתיא כר' דאי לרבנן אפי' זבנה לא בטלה ועוד מדתלי טעמא בעתידין לחזור דאי לרבנן אפי' אינן עתידין לחזור לא עדיף ממכרה ומכאן יש להוכיח דהא דאמר לעיל משכנה דביטל לר' היינו (ו) כיון שנשתקעה דאי לא נשתקעה מודה ר' דלא בטיל כיון דדעתו לחזור: ובא עובד כוכבים והשתחוה · פי' לאותה לבינה עצמה שזקף הישראל אבל בא העובד כוכבים וזקף אחרת והשתחוה לה אינה נאסרת דדלמא לא ניחא ליה לישראל אלא באותה שזקף ודלא כפי' רבינו שמואל: והולכים דרך אחרת · והכומרים [...] עמהם עבודת [כוכב]ים אלא לצורך המלכים וכשרואין שאין המלכים חוששין (ז) בהם גם הם מבטלים אותם :

אמר

רבינו חננאל

אם עתידין לחזור הרי היא כמלחמת יהושע ואינה בטילה · למה לי למיתנא כמלחמת יהושע · מילתא אגב אורחיה(נקט)קמ"ל כדרב דאמר ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה · מנא לן כבתחילה של ארץ ישראל דאמר רחמנא ואשריהם תשרפון באש · מכדי ארץ ישראל ירושה היא להן מאבותיהן · ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו · ואי משום אלהותיהן שהיו להן קודם שיתן אותה להם הקב"ה ירושה בביטול בעלמא סגי להו · אלא מאי טעמא נאסרו כולהי מעוותיהו.מדפלחי ישראל לעגל גלו דעתיהו דניחא להו בעבודת כוכבים · וכל עבודת כוכבים דעבדו שליחותיהו דישראל קא עבדי · ולפיכך אסרינהו רחמנא · הכא נמי ישראל שזקף לבינה גלי דעתיה דניחא ליה בעבודת כוכבים· ועובד כוכבים בא והשתחוה לה שליחותיה דישראל [...]בעגל בלחוד ניחא להו לישראל במידי אחרינא לא ניחא להו · לא ס"ד דכתיב אלה אלהיך ישראל · מלמד שאיוו לאלוהות הרבה · אי הכי כל עבודת כוכבים דבהדי עגל ליתסרו שאר עבודת כוכבים לא ליתסרו · ופרקינן מאן מוכח כלומר מי מודיע איזהו מוקדם · ואיזהו מאחרי כן : ירושלמי השתחויה אינה מותרת אלא על אבני בית המקדש רבי יונה רבע על סיטריה · ר' אחא רבע על סיטריה' ר' אבהו רבע כי אורחיה א"ר יוחנן לר' חייא בר אבא בבלאי א) ג' מילין סלקין מן גביכון מפשיטותא דתעניתא וערבתא דיומא שביעאה והדין מקצתא ואתיא כי הא דאמר לא התירו השתחויה אלא לתענית צבור בלבד ובלבד על הצד · וכל מי שאינו כשר כיהושע שאם יפול על פניו יאמר לו הקב"ה קום לך · אל יפול · ובלבד יחיד על הצבור: מתני' עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת · פי' כגון שהניחוה ובשלוה בשעת מלחמה אסורה בית נמרוד כעבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום ומותר. ואע"ג דכתיב ויפץ ה' אתם משם. וכשעת מלחמה דמיא הנחתם. כיון דאי הוו בעו למהדר הוו הדרי כיון דלא הדרי כבטולי בטלוה: מתני' נימוסאות של עובדי כוכבים הרי אלו מותרות מפני שמעמידין אותן בשעה שהמלכים עוברין · ואוקימנה ופעמים שמניחין המלכים אותו הדרך והולכין בדרך אחר · פי' בנימוסאות הללו כגון כן שמעמידין עליו עבודת כוכבים · והוא מפורש כל במה לזה ב) במוס. והוא אבן אחת והיא המצבה. ר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו בימוס שנפגם מותר · ואפילו למאן דאמר עובדין לשברין הני מילי בעבודת כוכבים דכיון דפלחה זילא ביה מילתא לביטולה · אבל הכא ג) בימוס שקליה להאי ומיפלה לאחרינא · תניא כוותיהו בימוס שנפגם מותר · מזבח שנפגם אסור עד שינתץ רובו · א"ר יוחנן בימוס אבן אחת · מזבח אבנים הרבה · כדכתיב

א) לפנינו הגירסא בירושלמי כאן [וכ"ה בפ"ד דסוכה ה"א] תרין מילין סלקין מן גביכון מפשיטותא דתעניתא וערובתא דיומא שביעיא ורבנן דקסרין אמרין אף הדא מקותא ואתיא כי הא דאמר וכו'. ב) נראה דצ"ל והוא מפורש בפ"ק דף עו דכל במה המיוחד לעמוד עליה עבודת כוכבים נקרא בימוס. ג) אולי צ"ל אבל הכא שקלי להאי בימוס ומייתי בימוס אחרינא.

הגהות הב"ח (א) גמ' אינה בטילה עולמית וצריכא. נ"ב כך היא גירסת התוס': (ב) שם אי בעו למיהדר : (ג) רש"י ד"ה להשתחוות לה וכו' ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה אע"פ : (ד) ד"ה מכדי וכו' וקיימא לן לעיל עובד כוכבים. נ"ב דף מג ע"א : (ה) תוס' ד"ה אם וכו' כמלחמת יהושע כי אותה שלא נתבטלה לעולם אינו תלויה במה שדימו לחזור אלא מפני שעבדום כצ"ל : (ו) ד"ה דאי וכו' היינו כגון שנשתקעה: (ז) ד"ה והולכים וכו' חוששין להם :

דברים יב
שמות לב
לעיל מו.
[עי' תוס' ר"ה יג. ד"ה ולא קציר וכו']
סנהדרין סג. ע"ש
[לעיל מח.]
[ב"ב קפא: חולין סה:]
[לעיל מח.]
[תוספ' פ"ו]

אמר חזקיה מאי קרא °בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים אי איכא כאבני גיר מנופצות לא יקומון אשרים וחמנים (א) אי לאו יקומו תנא נעבד שלו אסור ושל חבירו מותר ורמינהי *איזהו נעבד *כל שעובדים אותו בין בשוגג ובין במזיד בין באונס *ובין ברצון האי אונס היכי דמי לאו כגון דאנס בהמת חבירו והשתחוה לה אמר רמי בר חמא לא כגון שאנסוהו עובדי כוכבים והשתחוה לבהמתו דידיה מתקיף לה רבי זירא *אונס רחמנא פטריה דכתיב °ולנערה לא תעשה דבר אלא אמר רבא הכל היו בכלל לא תעבדם וכשפרט לך הכתוב °וחי בהם *ולא שימות בהם יצא אונס והדר כתב רחמנא ולא תחללו את שם קדשי דאפילו באונס הא כיצד [ה]הא בצנעא והא בפרהסיא אמרו ליה רבנן לרבא תניא דמסייעא לך בימוסיאות של עובדי כוכבים בשעת הגזרה אף על פי שהגזרה בטלה אותן בימוסיאות לא בטלו אמר להו אי משום הא לא תסייען אימר ישראל מומר הוה ופלח לה ברצון רב אשי אמר לא תימא אימר אלא ודאי ישראל מומר הוה ופלח לה ברצון חזקיה אמר כגון שניסך לעבודת כוכבים יין (ב)על קרניה מתקיף לה רב אדא בר אהבה האי נעבד הוא האי בימוס בעלמא הוא (ג)ושרייה אלא אמר רב אדא בר אהבה כגון שניסך לה יין בין קרניה דעבד בה מעשה וכי הא דאתא עולא *אמר רבי יוחנן אף על פי שאמרו [ו]המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה אמר להו רב נחמן פוקו ואמרו ליה לעולא כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך בבבל *דאמר רב הונא [ז]היתה בהמת חבירו רבוצה בפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה מנא לן דאסרה אילימא מכהנים ודלמא שאני כהנים *דבני דעה נינהו ואלא מאבני מזבח ודלמא *כדר"פ ואלא

רש"י

מאי קרא · דמזבח הוי אבנים הרבה ואיסורו עד שינתץ רובו : גיר · כפור גרוסל"א : לא יקומו · שוב לא יקריבו עליו : ואי לאו · דלא ניתצו יקומו : נעבד · בבעלי חיים הנאסר לגבוה(ד) : אם שלו · היה כשהשתחוה לו אסור אם לאו אינו נאסר לגבוה : מזיד ורצון חדא הוה אלא תנא רצון אצל אונס : הכל היו · תורה אור בין אונס בין רצון : בפרהסיא · לא תחללו והאי דקתני אונס אסור בפרהסיא : שעת גזרה פרהסיא הוא ואונס הוא : ודאי ישראל מומר · דא"א בכל העובדין שלא יהא בהן אחד מומר אחרי שרואה את ישראל ידם מטה נוטה לבו לעבודת כוכבים : חזקיה אמר · לעולם אונס דקתני שאנס בהמת חבירו ואפילו הכי לא תרמינהו אהדדי דהא דתני אסור כגון שניסך לעבודת כוכבים בין קרניה של בהמת חברו דעביד מעשה והא ודאי מיתסרא כדיליף לקמן(ע"ב): והאי נעבד הוא · בהמיה נעבד לא קרי אלא שעשה את הבהמה עצמה עבודת כוכבים : והאי בימוס בעלמא · שויה ובעלי חיים לא מיתסרי משום משמשי עבודת כוכבים : כגון שניסך לה · שעשה עבודת כוכבים ועשה בה מעשה אבל בהשתחואה או עבודה אחרת דלאו בגופה לא מיתסר דבר שאינו שלו:סימן אחד·לעבודת כוכבים: אי נימא מכהנים·שאנסום מלכי ישראל לעשות כומרים לעבודת כוכבים וכתיב ולא יגשו אלי (עוד) לכהן לי(יחזקאל מד): דבני דעה נינהו · וקנסא הוא : מאבני מזבח · שגעום מלכי בית חשמונאי משום דשיקצום מלכי יון לעבודת כוכבים ואע"ג דהקדש הוו ולא יכול העובד כוכבים לאסרן אפ"ה כיון דעבוד מעשה אסרינהו רבנן : דלמא כר"פ · דאמר קרא אסכהו ודרוש שיצאו לחולין וקנאום העובדי כוכבים ויכלו לאסרן : ואלא

תוספות

אמר חזקיה מאי קרא · נ"ל דחזקיה אברייתא קאי ולא על דברי רבי יוחנן שהרי חזקיה רבו של רבי יוחנן ומיהו פרק ד' אחים ביבמות (דף כח:) עושה אביי תירוץ על מה שהקשה התלמוד על רב אשי אלא ודאי גם אביי ידע דברי רב אשי והוצרך לו לתרץ והתלמוד סידר כן לפי שהוא מתיישב יותר היטב אחר הסוגיא :

כגון שאנסוהו עובדי כוכבים והשתחוה לבהמה דידיה · פי' אנסוהו שאמרו להרגו אם לא ישתחוה מאליו אבל אין לפרש שכפפו קומתו בעל כרחו דא"כ הוא לא היה עושה כלום אלא הם עשו מעשה בגופו ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו:

מתקיף לה רבי זירא אונס רחמנא פטריה · תימה מאי קפריך נהי דפטור ממיתה בדיעבד מכל מקום לכתחלה הוא חייב למסור עצמו למיתה ואם כן למה לא יאסר מטעם נעבד דהא פרהסיא דבסמוך לרבא קרי ליה נעבד מטעם דחייב למסור עצמו ואע"ג דבדיעבד פטור דכל אונס פטור ואין לומר דלרבי זירא אונס רחמנא פטריה מכל וכל ואפי' לכתחלה אין למסור עצמו על כך דא"כ מאי ראיה מייתי מולנערה לא תעשה אדרבה מיניה ילפינן (ה)דחייב למסור עצמו בשלהי בן סורר ומורה (סנהד' דף עד.) *אפילו במאורסה קלה דקאמר הרי זה בא ללמד ונמצא למד מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור ואדרבה קרא דוחי בהם הוה ליה לאיתויי דמיניה תמלא להוציא אונס כדאמר רבא ועוד קשיא מאי קא מסייעי ליה לרבא בסמוך מבימוסיאות בשעת הגזרה דאסורות אפילו ר' זירא נמי יודע בזה כיון דבשעת הגזרה הוא חייבין למסור עצמן כדאמרינן בשלהי בן סורר ומורה דאפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור ונראה לרבינו יצחק לפרש דבין ר' זירא ורבא לא פליגי בהא דלכתחלה חייב למסור עצמו ורבי זירא הכי פריך אונס רחמנא פטריה דיעבד דכתיב ולנערה לא תעשה דבר אע"ג שיש לו למסור עצמו אין לאסור בהשתחואתו ורבא מסיק דהואיל ובפרהסיא חייב למסור עצמו עבודת כוכבים קרינא ביה ואעפ"כ בדיעבד פטור והשתא מסייע שפיר לרבא מבימוסיאות דמשום דחייב למסור עצמו אסר להו וא"ת מאי קא מייתי למפטר אונס מולנערה התם בדין הוא דפטורה משום דקרקע עולם היא וי"ל דלא הוזכר קרקע עולם לענין פטור המיתה ואין טעם לפטרה ממיתה אלא משום אונס תדע שהרי אם היתה נבעלת ברצון היתה חייבת ואע"ג שהיא קרקע עולם וקרקע עולם לגבי מסירת עצמה למיתה הוזכר דמזה הטעם אינה חייבת למסור עצמה אם לא שיאמרו לה או תהרג או תביא עליך הערוה אבל אם אמרו לה או תניחי שיבעלוך או תהרג אין לה למסור עצמה דמרוצח ילפינן וגם אין (ו)לו הטעם למסור עצמו אלא שלא יהרוג בידים אבל היכא דלא עביד מעשה כגון שמשליכין אותו על התינוק ומתמעך ודאי אין למסור עצמו :

הא בצנעא הא בפרהסיא · לכאורה משמע דרבא ס"ל דאונס דבצנעא אין לו למסור עצמו ומתוך כך היה נראה לפסוק כרבי ישמעאל דשרי נמי עבודת כוכבים בצנעא וקשיא דהם ושלום שנפסוק(ז) עבודת כוכבים יעבור ואל יהרג ועוד בשאלתות דרב אחאי פרשת וארא (סימן מב) פוסק כר' יוחנן דאמר בשילהי בן סורר ומורה (סנהדרין דף עד. ע"ש) משום ר"ש בן יהוצדק כל מצות שבתורה יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים יכול אפילו בפרהסיא ת"ל ולא תחללו את שם קדשי לכך נראה דרבא נמי אית ליה דרבי יוחנן והא דקא משני לתרוצי הברייתא אפילו אליבא דר' ישמעאל הוא דאתא וכן משמע נמי בפ"ב דכתובות (דף יט.) דרבא אית ליה דרבי יוחנן דא"ל רבא אילו אתו לקמן לאימלוכי אמרי' להו זילו חתומו וכו' דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים והתם נמי בצנעא מיירי דאין דרך שיאנס אותם בפני י'* ומורי דודי הרב ר' משה מקוצי בספר המצות שחבר(ח) כתב בסוף פרק בן סורר ומורה וז"ל רבא דפ' ר' ישמעאל לא פליג עליה דר' יוחנן אלא ה"פ אמר רבא הכל היו בכלל לא תעבדם בין לאזהרה בין למיתה כשהוא אומר וחי בהם יצא אונס דבצנעא מכל וכל בין מאזהרה בין ממיתה אבל הא מודי רבא דהיכא עשה דבכל נפשך שיש למסור עצמו אפילו בכל אונסא כדאמר ר"א בברייתא כשהוא אומר לא תחללו אהדריה בכלליה והיינו אונס דפרהסיא בין לאזהרה בין למיתה והואיל ורבא שהוא בתרא לא פליג עליה דרבי יוחנן שריר וקיים פסק השאלתות שיש לאדם למסור עצמו למיתה ואפילו באונס ובצנעא עכ"ל :

היתה בהמת חברו רבוצה לפני עבודת כוכבים · פירש בקונטרס (ט)לא מיבעיא הרבילה דהגביהה וקנאה ונעשית שלו ולא נהירא דמדפריך התם (חולין דף מא.) ממגנסך למ"ד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו מאי קא פריך מדאגבהיה לנסך קנייה והויא שלו אלא ודאי אין הגבהתו מועלת רק להתחייב באונסין לכך נראה לפרש דרבולה נקט לרבותא אע"פ שלא הרבילה ולא עשה בה מעשה גדול אסרה במעשה זוטא וסימן א' נמי לאו דוקא דה"ה כל דהו שהרי סימן אחד בבהמה אינו גמר דבר ומייתי כבר תרגמה אע"ג דרב הונא מיירי לאסרה להדיוט ונעבד שלו אסור מיירי בלאסרה לגבוה דכי היכי דמעשה בגופו כגון שחיטה מהני לאסרה להדיוט ה"ה נמי דמעשיו דידיה כגון ניסך לה בין קרניה מהני לאסרה לגבוה :

אילימא מכהנים · שעשו מעשה ונאסרו אע"פ שאין זו ראיה גמורה דשמא עשו מעשה בשלהם מכל מקום הכי קאמר אפילו היו דומים לזה ולא עשו מעשה רק בשל אחרים לא ראיה היא כדדחי משום דבני דעה נינהו :

מכרן

עין משפט נר מצוה

מט א מיי' פ"ד מהל' אסורי מזבח הל' ו:

נב מיי' פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ד סמג עשין ה טוש"ע י"ד סימן קנז סעיף א [וברב אלפס סנהדרין ספ"ח דף רעד]:

נא ג ד מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הל' א עיין בהשגות ובכ"מ סמג לאוין מה טור ש"ע י"ד סימן קמה סעיף ח :

רבינו חננאל

כדכתיב בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות וגו' אי איכא כאבני גיר מנופצות לא יקומו אשרים וחמנים ואי לא יקומו וקיימא לן כוותיה: תנא נעבד שלו אסור ושל חברו מותר · פירוש אין נעבד נאסר אלא אם הוא קניינו של עובד אבל קניינו של אחר לא' מיתיבי איזהו נעבד כל שעובדין אותו בין שוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון האי אונס היכי דמי לאו כגון שאנס חבירו ונזל בהמתו והשתחוה לה הנה אדם אוסר דבר שאינו שלו · ודחי רמי בר חמא לאו הכי הוא אלא אנוס כגון שאנסוהו עובדי כוכבים וכפאוהו והשתחוה לבהמה שלו דנמצא אוסר בהמתו : מתקיפלה ר' זירא והא כי האי גוונא הוא פטור וכיון דהוא פטור בהמה לאו נעבד היא ומנא לן דבי האי גוונא הוא פטור דכתיב ולנערה לא תעשה דבר וגו'·ובא רבא ופריק האי אנוס דפטריה רחמנא בעבודת כוכבים בצנעא אבל בפרהסיא לא ואמר הכל היו ואפילו אנוס בכלל לא תעבדם וכשפרט הכתוב וחי בהם ולא שימות בהם הרי יצא אנוס הדר כתב רחמנא ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי דאפילו אנוס מוזהר שלא יחלל קשיין אהדדי ואמרינן לא קשיא בצנעא וחי בהם ולא שימות בהם · בפרהסיא אפילו אנוס ולא תחללו' אמרו ליה לרבא תניא דמסייעא לך בימוסאות של עובדי כוכבים שהעמידו בשעת הגזרה אע"פ שהגזרה בטלה איסור בימוסאות לא בטיל והא הכא דגזרה אונס הוא ואפ"ה כיון דבפרהסיא הוה אסור ואמר רבא הא לא מסייען התם דלא בטלו בימוסיאות משום דקיי"ל דישראל מומר הוה ופלח להו לרצון · ועבודת כוכבים דפלח להו ישראל אינה בטילה עולמית·חזקיה אמר הא דתנא איזהו נעבד כל שעובדין אותו בין באונס בין ברצון דמשמע כגון דהא גברא אנס חברו ועבד לבהמתו ונאסרה כגון שניסך יין לחמה בין קרני בהמת חבירו ומקשינן האי בימוס עשאה פי' מזבח כמו מצבה עשאה לעבודת כוכבים אחרת ובימוס הא א"ר יוחנן בימוס שנפגם מותר ואפילו בהמתו שלו לא נאסרה דהא אי בעי פגים לה ופרקינן אלא כגון שניסך לה יין לאותה בהמה עצמה בין קרניה שעשאה עבודת כוכבים ועשה בה בעצמה מעשה ע"ג קרניה וכר' יוחנן דאמר אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חברו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה וכדרב הונא דאמר היתה בהמת חברו רבוצה בפני עבודת כוכבים לא אסרה שחט בה סימן אחד כיון שעשה בה מעשה אסרה מנא לן דמעשה אוסר בעבודת כוכבים אילימא מכהנים דכתיב אך לא יעלו כהני במות את מזבח ה' אשר בירושלים וגו' דלמא שאני כהנים דבני דעה נינהו ואלא מאבני מזבח

מסורת הש"ס

[תוספתא פ"ו] · [עמ"ש תוס' יבמות נג: ד"ה רבה על וכו'] · ב"ק כח: [נדרים כז. וש"נ איתא אנוס] · לעיל כז: [וש"נ] · חולין מ. · כס · [לעיל נב:] · [ועי' תוספות יומא פב. ד"ה מה הארינו ...] · [ועי' תוספות לעיל כז: ד"ה ... תוספות כתובות יט. ד"ה דאמר ...]

הגהות הב"ח

(א) גמ' וחמנים ואי לא יקומו : (ב) שם חזקיה אמר וכו' יין בין קרניה : (ג) שם בימוס בעלמא הוא דשויה אלא : (ד) רש"י ד"ה נעבד וכו' לגבוה קאמר הס"ד : (ה) תוס' ד"ה מתקיף וכו' מיניה ילפינן בשילהי בן סורר ומורה דחייב למסור עצמו אפילו במצוה קלה : (ו) בא"ד וגם אין לומר הטעם דמאי חזית דדמך סומק טפי למסור עצמו אלא שלא : (ז) ד"ה הא וכו' שנפסוק בעבודת כוכבים וכו' והא דקא מסני הכי לתרוצי : (ח) בא"ד הר"ר משה מקוצי שחבר ספר המצות כתב בסוף פ' וכו' : (ט) ד"ה היתה וכו' לא מיבעיא נ"ב פי' זה כתוב בפי' רש"י פ' שני דחולין דף מ :

עין משפט נר מצוה

נב א מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הל' א סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סימן קמה סעיף ז:

נג ב ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:

נד ד מיי' פ"ה מהלכות אישות הלכה ג סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סימן כח סעיף כב:

נה ה מיי' פ"ו מהלכות שמיטה ויובל הל' ו:

נו ו מיי' שם הלכה ז:

נז ז מיי' שם הלכה ו:

(א)ואלא מכלים דכתיב °ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו *ואמר מר הכנו שגנזום והקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהן והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא כיון דעבד בהו מעשה איתסרו להו הכא נמי כיון שעשה בה מעשה אסרה כי *אתא רב דימי א"ר יוחנן אע"פ שאמרו *המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה חפר בה בורות שיחין ומערות אסרה כי אתא רב שמואל בר יהודה א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבעלי חיים לא אסרן ^ב^עשאן חליפין לעבודת כוכבים אסרן כי אתא רבין אמר פליגו בה רבי ישמעאל ב"ר יוסי ורבנן חד אמר חליפין אסורין חליפי חליפין ^ג^מותרין וחד אמר אפילו חליפי חליפין נמי אסורין מ"ט דמ"ד חליפי חליפין אסורין אמר קרא °והיית חרם כמוהו *כל שאתה מהיה ממנו הרי הוא כמוהו ואידך אמר קרא הוא הוא ולא חליפי חליפין ואידך ההוא מיבעי ליה למעוטי ערלה וכלאי הכרם ^ד^שאם *מכרן וקידש בדמיהן מקודשת ואידך ערלה וכלאי הכרם לא צריכי מיעוטא דהויא להו עבודת כוכבים ושביעית שני כתובין הבאין כאחד *וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין עבודת כוכבים הא דאמרן שביעית דכתיב °כי יובל היא קדש תהיה לכם *מה קדש תופס את דמיו ואסור אף שביעית תופסת את דמיה ואסורה אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאה לחולין ת"ל תהיה ^ה^בהוייתה תהא הא כיצד ^ו^לקח בפירות שביעית בשר אלו ואלו מתבערין בשביעית לקח בבשר דגים יצא בשר נכנסו דגים בדגים יין יצאו דגים נכנס יין ביין שמן יצא יין ונכנס שמן הא כיצד *אחרון אחרון נתפס בשביעית ^ז^ופרי עצמו אסור ואידך קסבר שני כתובין הבאין כאחד מלמדין ואיצטריך הוא למעוטינהו: **מתני'** שאלו את הזקנים ברומי אם אין רצונו בעבודת כוכבים למה אינו מבטלה אמרו להן אילו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין היה מבטלו הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות יאבד עולמו מפני השוטים אמרו להן א"כ יאבד דבר שאין צורך לעולם בו ויניח דבר שצורך העולם בו אמרו להן אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן של אלו שאומרים תדעו שהן אלוהות שהרי הן לא בטלו: **גמ'** ת"ר *שאלו פלוסופין את הזקנים ברומי אם אלהיכם אין רצונו בעבודת כוכבים מפני מה אינו מבטלה אמרו להם אילו לדבר שאין העולם צורך לו היו עובדין הרי הוא מבטלה הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות יאבד עולם מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין דבר אחר הרי שגזל סאה של חטים [והלך] וזרעה בקרקע דין הוא שלא תצמח אלא עולם כמנהגו נוהג והולך ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין דבר אחר הרי שבא על אשת חבירו דין הוא שלא תתעבר אלא עולם כמנהגו נוהג והולך ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין והיינו דאמר ריש לקיש אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שעושין סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי ומחתימין אותי בעל כרחי שאל פלוספוס אחד את ר"ג כתוב בתורתכם °כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא מפני מה מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה אמר לו אמשול לך משל למה"ד למלך בשר ודם שהיה לו בן אחד ואותו הבן היה מגדל לו את הכלב והעלה לו שם על שם אביו וכשהוא נשבע אומר בחיי כלב אבא כששמע המלך על מי הוא כועס על הבן הוא כועס או על הכלב הוא כועס הוי אומר על הבן הוא כועס אמר לו כלב אתה קורא אותה והלא יש בה ממש אמר לו ומה ראית אמר לו פעם אחת נפלה דליקה בעירנו ונשרפה כל העיר כולה ואותו בית עבודת כוכבים לא נשרף אמר לו אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שסרחה עליו מדינה כשהוא עושה מלחמה עם החיים הוא עושה או עם המתים הוא עושה הוי אומר עם החיים הוא עושה א"ל כלב אתה קורא אותה מת אתה קורא אותה א"כ יאבדנה מן העולם אמר לו אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדין הרי הוא מבטלה הרי הן עובדין לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות לאפיקים ולגאיות יאבד עולמו מפני שוטים וכן הוא אומר אסוף

תוספות

מכרן וקדש בדמיהן מקודשת · פי' רש"י ודוקא קדושי אשה אבל איתהנויי אסור מדרבנן ויש ליתן טעם ולחלק שאין האשה דומה כל כך לחליפי הדמים אי נמי משום פריה ורביה לא גזרו רבנן [ועי' תוס' חולין ד: ד"ה מותר]: **משום** דהויא עבודת כוכבים ושביעית שני כתובין הבאים כאחד · תימה הא אין שניהם שוין דעבודת כוכבים חליפי חליפין אסורין עד סוף כל העולם ובשביעית דוקא אחרון נתפס והשאר מותרין ואם כן אי הוי כתיב חד לא אתי חבריה מיניה [ועי' תוספות קדושין נח. ד"ה ושני]:

רש"י

ואלא מכלים · של בית המקדש שהזניחם אחז: איתסרו להו · גזרו עליהם חזקיה וסיעתו איסור עולם אף להדיוט דקתני גנזום ולא אמרינן ליפרקו וליפקו לחולין: חפר בו בורות · לעבודת כוכבים אסרה אף להדיוט: לא אסרן · להדיוט אפי' הן שלו: חליפין · החליפן בעבודת כוכבים שהיתה לו עבודת כוכבים והחליפה לעובד כוכבים בבהמתו: הוא · כי חרם הוא: למעוטי ערלה · והכי משמע הוא תופס את דמיו כדאמרן כל שאתה מהיה אבל ערלה היא אסורה בכל מקום שהיא אבל דמיה אינה תופסת לאסרן ואם *מכרן וקידש בדמיהן מקודשת דלא מיתפסי באיסורא וממונא הוא אע"ג דאיהו אסור לאתהנויי מינייהו מיהו ההיא הנאה מטיא *לה על ידי ערלה (ב)אבל איהי לא מערלה *קא מטיא ליה ודוקא קידושי אשה אבל איתהנויי מינייהו מדרבנן אסור: שני כתובין הבאין כאחד · לתפוס דמיהן באיסורן אע"פ שהן אסורין בכ"מ שהן: הא דאמרן · והיית חרם כמוהו: קדש תופס את דמיו · דכתיב ופדה בערכך: מתבערין · נאכלין קודם הביעור קודם שיכלה לחיה מן השדה אותו המין שמכר: יצא בשר ונכנס דגים · דכולי האי לא תפיס: ופרי עצמו · פרי של שביעית שמכר ראשון: **מתני'** אף אנו מחזיקין ידיהן · של אלו העובדין לחמה וללבנה אם הייתו רואין שאר עבודות כוכבים חריבות מעולמן ואלו קיימות היינו מודים לאלו: **גמ'** פילוסופין · חכמי האומות: שעושים סלע שלי פומבי · רושם שלי שאני רושם בו ובלע"ז קויי"ן עושין הפקר לכל שכל הרוצה לחתום בו יחתום בו כלומר שבאין על הערוה על כרחי ומולידין: אלא שמטריחין אותי · שאני יוצר הוולד על כרחי ומולידין ממזרי גזרה (ג)לפני שינהוג העולם כמנהגו ומיבעיא לי היכא איתמר דריש לקיש ובאיזה מקרא הוא דורש קבלה זו שהקב"ה קובל על כך ובתנחומא דריש מאותו פסוק צור ילדך תשי וגו': אל קנא · מתקנא לנקום את עובדיהם: עם החיים הוא עושה · מלחמה ומכלה את ממונם: לאפיקים · אפיקי מוצאי מים: אסוף

רבינו חננאל

מזבח ששיקצום מלכי יון לעבודת כוכבים דלמא שאני התם דכתיב קרא בהדיא ובאו בה פריצים וחללוה אלא מן הכלים שהוניח אחז והא כלים לאו בני דעה נינהו ולא דידיה נינהו ונאסרו דכתיב הכנו ואמר מר שגנזום והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא כיון דעבד בהו מעשה אסרם ש"מ העושה מעשה אפילו בדבר שאינו שלו אסרו: אמרו משמיה דר' יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לקרקע עולם לא אסרו חפר בו לשום עבודת כוכבים בורות שיחין ומערות אסרו וכן אע"פ שאמרו המשתחוה לבעלי חיים לא אסרם עשאן חליפין לעבודת כוכבים פירוש נתנם ולקח בחילופם עבודת כוכבים אסרם ר' ישמעאל בר' יוסי ורבנן פליגי חד אמר בחליפין אסורין חליפי חליפין מותרין שנאמר הוא הוא ולא חליפי חליפין וחד אמר אפי' חליפי חליפין אסורין שנאמר והיית חרם כמוהו כל שאתה מהיה מהן הרי הן כמוהו כו' הויא עבודת כוכבים ושביעית שני כתובין הבאין כאחד כו' כתיב הכא והיית חרם וכתיב בשביעית תהיה בהוויתה תהא כל שאתה מהיה ממנה הרי הוא כמוה כו' וכבר פירשנות במס' קדושין ובזולתה ואסיק' ואידך קסבר שני כתובין הבאין כאחד מלמדין (א)אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר הם רבי ישמעאל בר' יוסי ורבנן דפרשין פלוגתייהו בהא מילתא בהדיא: מתני' שאלו הזקנים ברומא אם אין רצונו בעבודת כוכבים מפני מה אינו מבטלה אמרו להן אילו לדבר כו' · ת"ר שאלו פילוסופין הזקנים ברומא אם אין רצונו בעבודת כוכבים מפני מה אינו מבטלה אמרו להן אילו לדבר שאין העולם צריך לו היו עובדין הרי הוא מבטלה הרי הן עובדין לחמה ולבנה לכוכבים ומזלות שהעולם צריך להן יאבד עולמו מפני השוטים כו' וכן הגוזל שדה וזרעה דין הוא שלא תצמח וכן הבא על אשת חברו דין הוא שלא תתעבר ממנו אלא העולם נוהג כמנהגו ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין והיינו דאמר ריש לקיש לא דיין לרשעים שעושין סלע שלי פומבי פירוש כגון שמערבין נחשת בכסף לעשות סלע גדולה כדגרסינן בב"ב עתיד נכסין עתיד פומבי דבר הנראה גדול אלא שמטריחין אותי כדכתיב הוגעתם ה' בדבריכם: שאל פילוסוף את ר"ג כתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה מפני מה מתקנא בעובדיה ואינו מתקנא בה אמר לו משל למלך שהיה לו בן ואותו הבן גידל כלב והעלה הכלב בשם אביו וכשנשבע א"ל חיי כלב אבא אביו על מי יש לו לכעוס על בנו או על הכלב הוי אומר על בנו א"ל כלב אתה קורא לעבודת כוכבים והלא יש בה ממש שפעם אחת נפלה דליקה ונשרפה כל ... ואותה

(א) נראה דחסר כאן וצ"ל ודאמרינן בעלמא הניחא למ"ד דשני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר הם ר' ישמעאל וכו'.

הגהות הב"ח (א) גמרא אלא מכלים כצ"ל ואות ו' נמחק: (ב) רש"י ד"ה למעוטי וכו' אבל איהי · נ"ב פי' כאשה שנהנה ממנה: (ג) ד"ה אלא וכו' גזרה היא לפני וכו' ובתנחומא · נ"ב וכן הוא בויקרא רבה סוף כ"ג ובבמדבר רבה תחלת פ' ט:

מסורת הש"ס

לעיל נג:

נ"א מכרם

סנהדרין מז: (קדושין כו)

נ"א ניס

קא מטיא לה כצ"ל ר"מ

[קדושין נח. חולין קמ. תמורה לג:]

[קדושין נו: לקמן סב. נדרים מז:]

*[קדושין כד. וש"נ]

*שם נח. סוכה מ:

[שביעית פ"ח מ"ז סוכה מ: קדושין נח. בכורות ט:]

[תוספתא פ"ו]

תורה אור

דה"ב כט · דברים ז · ויקרא כה · דברים ד

°אסוף אסף כל מעל פני האדמה נאם ה' אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים ודגי הים והמכשלות את הרשעים [וגו'] וכי מפני שהרשעים נכשלים בהן יאבדם מן העולם והלא לאדם הן עובדין °והכרתי את האדם מעל פני האדמה [וגו'] שאל אגריפס שר צבא את ר"ג כתיב בתורתכם °כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא כלום מתקנא אלא חכם בחכם וגבור בגבור ועשיר בעשיר אמר לו אמשול לך משל למה"ד לאדם שנשא אשה על אשתו חשובה ממנה אין מתקנאה בה פחותה ממנה מתקנאה בה א"ל זונין לר"ע לבי ולבך ידע דעבודת כוכבים לית בה משמשא והא קחזינן גברי דאזלי כי מתברי ואתו כי מצמדי מ"ט אמר לו אמשול לך משל למה"ד לאדם נאמן שהיה בעיר וכל בני עירו היו מפקידין אצלו שלא בעדים ובא אדם אחד והפקיד לו בעדים פעם אחד שכח והפקיד אצלו שלא בעדים אמרה לו אשתו בוא ונכפרנו אמר לה וכי מפני ששוטה זה עשה שלא כהוגן אנו נאבד את אמונתינו אף כך יסורין בשעה שמשגרין אותן על האדם משביעין אותן שלא תלכו אלא ביום פלוני ולא תצאו אלא ביום פלוני ובשעה פלונית ועל ידי פלוני ועל ידי סם פלוני כיון שהגיע זמנן לצאת הלך זה לבית עבודת כוכבים אמרו יסורין דין הוא שלא נצא וחוזרין ואומרים וכי מפני ששוטה זה עושה שלא כהוגן אנו נאבד שבועתנו והיינו דא"ר יוחנן מאי דכתיב °וחלים רעים ונאמנים רעים בשליחותן ונאמנים בשבועתן א"ל רבא בר רב יצחק לרב יהודה האיכא בית עבודת כוכבים באתרין דכי מצטריך עלמא למטרא מתחזי להו בחלמא ואמר להו שחטו לי גברא ואייתי מטרא שחטו לה גברא ואתי מטרא א"ל השתא *אי הוי שכיבנא לא אמרי לכו הא מלתא דאמר רב מאי דכתיב °אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים מלמד שהחליקן בדברים כדי לטורדן מן העולם והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב °אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן *בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו: **מתני'** לוקחין גת בעוטה מן העובד כוכבים אף על פי שהוא נוטל בידו ונותן לתפוח (א) ואינו עושה יין נסך עד שירד לבור ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר: דורכין עם העובד כוכבים בגת אבל

דברים כח
[שבת קנה.]
שם ד
מגלי' שבת קד. יומא לח: מנחות כט:

רש"י

אסוף אסף · כלומר האכלה את הכל בתמיה: אסף אדם ובהמה והמכשלות את הרשעים· כל דברים שהרשעים נכשלין בהן: והכרתי את האדם· בתמיה שהרי אף לאדם הן עובדין: אגריפס שר צבא· עובד כוכבים היה ממונה על ראשי גייסות ובימי אגריפס המלך היה: אין מתקנאה בה · אם תו הראשונה אינה מקפדת [כל כך] לשנאת את בעלה [אבל אם פחותה ממנה מתקנאה ומקפדת עליו לשנאתו]: זונין · ישראל היה: דאזלי כי מתברי · פסחים ההולכין לעבודת כוכבים שנתפרקו איבריהן מחמת חולין וחוזרין באיברין מלומדים: רעים בשליחותן · שמיסרים את הגוף: שהחליקן בדברים · מניחן לטעות: **מתני'** גת בעוטה · שבעטה ודרכה עובד כוכבים: שהוא נוטל ענבים מתוך יין בעדשים של גת שקורין מיי"ש: ונותן לתפוח · אסיפת גל הענבים שתחת הקורה קרי תפוח ובלע"ז ש"ק וקסבר תנא דידן לא הוי יין נסך עד שירד לבור: מה שבבור אסור · אם נגע בו העובד כוכבים אחרי כן בור היו עושין לפני הגת והכלי נתון שם לקבל היין ויש שטחין הבור בסיד והיין מתמר בתוכו ואינו מאבד טפה והוא בור סיד*: דורכין עם העובד כוכבים בגת · ולא אמרינן משתכר באיסורי הנאה הוא דאפילו בשתיה סבר האי תנא דשרי כל זמן שלא ירד לבור ומשום גורם טומאה ליכא שמסעה שדרך בהן העובד כוכבים מעט נטמאו °ומשום מסייע ידי עוברי עבירה ליכא שהעובד כוכבים לא נלטווה על כך: אבל

תוספות

לוקחין גת בעוטה · אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח אינו נעשה יין נסך עד שירד לבור כך (ב)הגירסא ויש ספרים שגורסין שאינו והוי סיפא פירוש דרישא אבל אותן ספרים שגורסין ואינו בוי"ו וא"כ נשמע דין אחר שאפי' נגע עובד כוכבים בקילוח המושך מן הגת וירד לבור אינו נאסר וקשיא אמאי אצטריך למיתני אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח הא מסיפא שמעינן יותר שאינו נעשה יין נסך כלל עד שירד לבור וי"ל דלא זו אף זו קתני א"נ תנא *סיפא לגלויי רישא דלא תימא דנתינה לתפוח כשהכל נאסף אל התפוח הוי כאילו ירד לבור קמ"ל סיפא דירד לבור דוקא: **ירד** לבור מה שבבור אסור · פ"ה אם נגע בו עובד כוכבים אחרי כן משמע מתוך פירושו דר"ל והשאר מותר ואפי' יגע בו עובד כוכבים וכן נראה דנימא דקתני סיפא דומיא דרישא דנתינה לתפוח מיירי בנגיעה אף מותר דסיפא מיירי בנגיעה אבל אין לפרש דר"ל והשאר מותר שאינו נאסר כשנגע העובד כוכבים במה שבבור ע"י נצוק אבל ודאי אם נגע העובד כוכבים הוי אסור במגע עובד כוכבים דספיר הוי קרוי יין כיון שנתן הכל אל התפוח דא"כ כי מקשה מינה בגמ' לרב הונא דאמר כיון שהתחיל לימשך עושה יין נסך ליסני ליה דרב הונא איירי במגע עובד כוכבים דמתני' כמי הכא אסרה דלא שריא השאר אלא ע"י נצוק וכ"ת דמקשי מ"מ שפיר דסמיך אהא דשמעי' ליה לרב הונא דאית ליה בפ"ב (לקמן עב.) דנצוק חבור ובמתניתין משמע דנצוק אינו חבור מדקא שרי השאר שבגת דא"כ הוה ליה לתלמודא לאתויי מלתיה דרב הונא דלקמן כיון דמכח דההיא פריך לכן נראה כפי' רש"י דמיירי מתניתין דהשאר מותר אף בנגיעת עובד כוכבים והשתא ניחא דליכא לשנויי בגמ' דמתניתין לא מיירי במגע עובד כוכבים ורב הונא איירי במגע עובד כוכבים דע"כ מתני' נמי מיירי במגע עובד כוכבים כדפריסית ור"י פי' דודאי מיירי במתני' בנצוק נמי ואשמעינן שהשאר אינו נאסר מטעם נצוק מדקאמר עלה בגמרא לא שנו אלא שלא החזיר גרגותני לגת פי' ואז מותר שאינו נאסר מטעם נצוק בר נצוק ופריך גרגותני גופה במאי מתסרא ומשני בנצוק אלמא מתני' נמי מיירי בנצוק כדפריסית ורשב"ס פי' מה שבבור אסור אף בלא נגיעת עובד כוכבים מטעם כחו של עובד כוכבים דגזרי ביה רבנן כדאמרינן לקמן בפ"ב (דף עב:) וה"נ מכח דריכתו בגת נמשך היין ויורד לבור והשאר מותר שאינו נאסר מכחו כיון שאינו עדיין יין וגם אינו נאסר לא במגע ולא בנצוק כדפריסית: **והשאר** מותר · פי' אף בשתיה כפ"ה אבל הר"ר שמעיה פי' מותר בהנאה דאינו נעשה יין נסך ליאסר בהנאה עד שירד לבור אבל בשתיה מיהא אסור וכן ברישא לוקחים גת בעוטה כו' אע"פ שנוטל כו' ואינו חשוב כאיסורי הנאה והקשה הר"ר אלחנן חדא דלשון לוקחין משמע דמותר אף בשתיה ועוד דבגמ' כי פריך לרב הונא ליסני ליה דמותר דמתני' היינו בהנאה וכי קאמר רב הונא בשתיה קאמר ואי פריך משום דהזכיר רב הונא יין נסך דמשמע אף בהנאה הא לקמן נמי קאמר רב תינוק בן יומו עושה יין נסך והיינו בשתיה דוקא כדלקמן (דף נז.) בגמ' לכך נראה לפרש כפי' רש"י והא דאמרינן בפ"ב (לקמן דף עד:) גבי גת של אבן שזפתה עובד כוכבים (ג) ינגב ושל עץ רבי אומר ינגב וחכ"א יקלוף הזפת ואיכא דאמר דוקא זפתה אבל דרך בה לא סגי לה בניגוב ואמאי הא קתני הכא דלוקחים גת בעוטה ויש לומר דהתם איירי למשנה אחרונה דקי"ל כוותיה וכי פריך התם מתניתין אברייתא הוה מצי לשנויי כאן למשנה ראשונה כאן למשנה אחרונה אלא ניחא ליה למימר מתניתין בלא דרך בה ברייתא בדרך בה ולאוקומי תרוייהו למשנה אחרונה: **דורכין** עם העובד כוכבים בגת·פ"ה ומשום גרם טומאה ליכא דמשעה שדרך בהן עובד כוכבים מעט נטמאו משמע מתוך פירושו שדורכין בסוף דריכה קאמר וכן נראה לר"י דאין לפרש דורכין בתחלת דריכה ומטעם שנטמא הכל בגת טמאה דא"כ ישראל העושה פירותיו בטומאה אמאי לא דורכין עמו כיון שנטמא הכל בגת טמא לכך נראה כפרש"י דבסוף דריכה קאמר וכן משמע בירושלמי דקתני דורכין עם העובד כוכבים בגת הדא דלא אמרת והוא שהלכו עליו דריכת שתי וערב אבל לא הלכו עליהן שתי וערב לא: אבל

רבינו חננאל

ואותה עבודת כוכבים לא נשרפה א"ל משל למלך שסרחה עליו עיר ובא להשחיתה החיים משחית ולא המתים כו' ועוד שאלו אגריפס שר צבא כו' א"ל זונן לר' עקיבא לבי ולבך יודע שעבודת כוכבים אין בה ממש והא חזינן דאזלו בה שבורין וחוזרין שלימים · א"ל משל לאדם נאמן שהיה בעיר והיו הכל מפקידין אצלו שלא בעדים בא אחר ולא היה מפקיד אצלו אלא בעדים פעם אחד שכח והפקיד אצלו שלא בעדים אמרה לו אשתו נכפרנו אמר לה אישה בשביל שוטה זה שעושה שלא כהוגן נאבד את אמונתנו כן החלאים שעל בני אדם בשעה שמשתלחין עליו משביעין אותן שיבאו עליו ביום פלוני ויצאו ביום פלוני ועל ידי סם פלוני וכיון שהגיע זמנם לצאת הלך זה לעבודת כוכבים דין הוא שלא יצאו החלאים אלא מפני שוטה זה שעשה שלא כהוגן נעבור על שבועתנו והיינו דכתיב וחלאים רעים ונאמנים רעים בשליחותם ונאמנים בשבועתם א"ל רבא בר יצחק לרב יהודה עבודת כוכבים אית באתרין וכי מצטריך עלמא למטרא מיתחזי בחלמא קטולו לי גברא שחטו לה גברא ואתי מטרא א"ל השתא איכו שכיבנא לא אמינא לכו הא מילתא הכי אמר רב מאי דכתיב אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים. מלמד שהחליקם בדברים שמראין כי יש ממש בעבודת כוכבים כדי לטורדן מן העולם אם יטעו אחריהם והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו שנאמר ולענוים יתן חן: מתני' לוקחין גת בעוטה מןהעובד כוכבים

הגהות הב"ח

(א) במשנה ונותן לתפוח (ואינו) תז"מ ונ"ב ס"א אינו בלא וי"ו וכס"א גרסי שאינו בשי"ן ועיין בתוס': (ב) תוס' ד"ה לוקחין וכו' כך הוא הגי': (ג) ד"ה והשאר וכו' שזפתה עובד כוכבים מנגבה והיא טהורה ושל עץ ר' אומר:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מה שבבור כו' דורכין עם וכו' ומשום מסייע ידי עוברי עבירה · עיין מג"א סימן שמז ס"ק ד:

אבל לא בוצרין עמו [א]ישראל שהוא עושה בטומאה לא דורכין ולא בוצרין עמו אבל מוליכין עמו חביות לגת ומביאין עמו מן הגת: נחתום שהוא עושה בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו אבל מוליכין עמו פת לפלטר: **גמ'** אמר רב הונא [ב]יין כיון שהתחיל להמשך עושה יין נסך תנן לוקחים גת בעוטה מן העובד כוכבים ואע"פ (א) שנטל בידו ונתן לתפוח א"ר הונא [ג]בגת פקוקה ומלאה ת"ש ואינו עושה יין נסך עד שירד לבור ה"נ בגת פקוקה ומלאה ת"ש ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר אמר רב הונא לא קשיא כאן במשנה ראשונה כאן במשנה אחרונה דתניא *בראשונה היו אומרים בד"ד אין בוצרין עם העובד כוכבים בגת שאסור לגרום טומאה לחולין שבא"י ואין דורכין עם ישראל שעושה פירותיו בטומאה שאסור לסייע ידי עוברי עבירה אבל דורכים עם העובד כוכבים בגת ולא חיישינן לדרב הונא *וחזרו לומר (ב)דב"ד [ד]אין דורכין עם העובד כוכבים בגת משום דרב הונא

ואין

רש"י

אבל לא בוצרין · לפי שנותנין בגת טמאה וגורם טומאה הוא שנתינתן לגת לשם דריכה הוא ודריכתן מטמאם וקודם דריכה ודאי לא מקבלי טומאה דסתמא לא הוכשרו והא דקיי"ל *הבוצר לגת הוכשר היינו היכא דהוכשר ודאי וקסבר אסור לגרום טומאה לחולין שבא"י: וישראל · העושה פירותיו בטומאה עובר עבירה הוא שהרי נלטווה על כך הלכך אפילו דורכן נמי אסור שדריכתן בעבירה בגת טמאה ודריכתן הוא עיקר טומאתן כשנעשין משקה הן טמאין ע"י הגת ואסור לסייע ידי עוברי עבירה אלא פורשין מהן כדי שלא ירגיל בכך אבל עובד כוכבים לאו עובר עבירה הוא שלא נלטווה: אבל מוליכין עמו חביות · ריקניות לגת ומביאין עמו חביות מלאות מן הגת דאין כאן עבירה דמאחר שנטמאו בגת מותר לתת היין בחביות טמאות: לא לשין ולא עורכין עמו · שכל מעשה עריכה זו בעבירה: לפלטר · שאופה את הפת: **גמ'** שהתחיל לימשך · שהגת עשויה במדרון ומשעה שהוא נמשך מצד העליון לצד התחתון קרוי יין: פקוקה · שפקקו הצינור ע"פ הבור שלא (ג)יכול לירד והיא היתה כולה מלאה ענבים ולא נמשך בה יין ולא זז ממקומו אלא במקום שנסחט שם עומד: ומקשין · והא קתני עד שירד לבור אבל לנמשך לא חיישינן: ה"נ בגת פקוקה ומלאה · ואשמעינן בגת מלאה אין בה משיכה עד שיטול פקק שלפניה וירד היין והיא משיכתו מיד: והשאר מותר · והא הכא דהתחיל לירד והרי נמשך וקתני מה שבגת מותר: בד"ד (ד)דב"ד סימנין הן: אין בוצרין עם העובד כוכבים כו' · וה"ה לישראל העושה פירותיו בטומאה ומוסיף עליו ישראל שאף אין דורכין עמו בצירה היא גרם טומאה שהבוצרו מוליכו לגת והגת טמאה: ידי עוברי עבירה · לעיל פרשתי: אבל דורכין עם העובד כוכבים · דכיון דכבר נטמאו ועובד כוכבים לאו עובר עבירה הוא שלא נלטווה שרי: ולא חיישינן לדרב הונא · למיסריה משום משתכר באיסורי הנאה משהתחיל לימשך דאינו יין עד שירד לבור:

ואין

תוספות

אבל לא בוצרין · פ"ה לפי שנותנין בגת טמאה וה"ה דהוה מצי למימר שמא יבצרנו בכלים טמאים וכ"ל כי לפי מה שפ"ה ניחא דאפי' אם בצרם בכלים טמאים לא נטמאו עד שלא הוכשרו דסתמא לא הוכשרו: **אבל** מוליכין פת לפלטר · פ"ה אופה הפת ולא נהירא דה"ל למימר לתנור ועוד דאמרינן בתוספתא *אין מסייעין נחתום העושה בטומאה ואין מוליכין עמו (*גרוטות) לתנור לכך נראה פלטר נחתום קטן שלוקחין הרבה ככרות ביחד מן הנחתום גדול כדי למוכרם על יד על יד וטעמא דמוליכין עמו פת לפלטר היינו משום שכבר נגמרה מלאכת העבודה וזו מלאכה אחרת היא אבל ודאי הולכה לתנור אסורה שזו היא סוף הלישה (ה)ובפרק הזהב (ב"מ דף נו.) נמי משמע דפלטר הוא נחתום קטן דקתני נחתום מחד גברא זבין פלטר מתרי תלת גברי זבין ובירושלמי נמי קאמר פלטר משתמש הוא בכמה נחתומין: **א"ר** הונא יין כיון שהתחיל לימשך כו' · פ"ה שהגת עשויה במדרון ומשעה שהוא נמשך מצד העליון לצד התחתון קרוי יין ובסמוך נמי פירש בגת פקוקה ומלאה ולא נמשך בה היין ולא זז ממקומו אלא במקום שנסחט שם עומד נראה מתוך פירושו דאפי' בגת עצמה אם פינה החרצנים אילך ואילך ונשאר היין לצד אחד הוי התחיל לימשך וה"ה נמי בגיגיות שלנו שדורכים בהם וכן פי' רשב"ם בשם רש"י וז"ל הלכה כמשנה אחרונה כרב הונא דאמר יין כיון שהתחיל לימשך עושה יין נסך ואם מפנין גרעינים שבגיגיות אילך ואילך כדי שיכנס היין באמצעותו נראה (לר"י) [לרש"י] אין לך המשכה גדולה מזו ועושה יין נסך עכ"ל וכ"ל לפירושו שפינה הגרעינים עד שולי הגיגית שאם לא פינה כי אם למעלה אין כאן המשכה כיון שיש ענבים תחתיה תדע דהא תנן במתני' אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח וא"כ פינה הענבים אילך ואילך ואפ"ה שרי בגת פקוקה ומלאה אפי' לרב הונא כדמשני בסמוך אלא לאו ש"מ דההיא איכא לאוקומי שעדיין לא פינה עד שולי הגת ור"ת פירש שהתחיל לקלח מן הגת קודם שירד לבור ופריך תנן לוקחין גת בעוטה אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח ומשמע אפי' התחיל לימשך ומשני בגת פקוקה שנפקק הצינור ואינו מקלח כלל ולא גרסינן ומלאה וכן בפי' רב"ח לא גרים ליה ואי גרסינן ליה בעי למימר ומלאה שעומדת על מלואה שאינו נמשך כלל לצד הבור ולפי' זה אם פינה הענבים אילך ואילך ונשאר היין בגומא באמצע הגיגית אין כאן המשכה כיון שלא הניח שם גרגותני לסנן היין אבל אם מושך היין מן הגיגית דרך הברזא אין לך המשכה גדולה מזו או אם שולה בגומא שבתוך הגיגית כוס מלא יין אם הוא מתכוין לשלותו מן החרצנים ומן הזגין יש לחוש קצת להמשכה ואם אינו מקפיד בחרצנים ובזגין אין כאן המשכה ושרי וא"ת כיצד לוקחין יין בגיגיות העובדי כוכבים המלאות ענבים דרוכות למה אין לנו לחוש כי שמא כבר המשיכו העובדי כוכבים יין מהם וחזרו ומלאום ענבים דבשלמא בגיגיות קטנות שבוצרין בהן ומביאין אותן מן הכרם אין לחוש כי אין דרך להמשיך יין מהם אבל בגיגיות גדולות יש לחוש כיון שהעלים ישראל עיניו מהם ומחמת חשש זה יש שעומדים שם בבציר כשממלאין הגיגית ואח"כ חותמין אותה כשרוצין שישהא היין בגיגית ב' ימים או ג' ימים ומביאים ראיה מהירושלמי דקאמר על מתני' דלוקחין גת בעוטה תני ר' חנין והוא שלא העלים ישראל עיניו ממנו ועוד כתב שם בהלכות דורכין עם העובד כוכבים ומסייעין אותו אם נתעלם מעיניהם נעשה יין נסך אלמא משמע מתוך הירושלמי שיש לחוש למשנה ראשונה לשמא יחזיר גרגותני לגת או למשנה אחרונה לשמא ממשיך ממנו אבל ר"י פי' שיש להקל ולומר שהירושלמי לא אסר אלא בגת בעוטה יפה ויש בה יין הרבה ויבא לימשוך ממנה בקל אבל הגיגיות שלנו אין בהם יין כל כך לפי שאינם דרוכות יפה ולא חיישינן להמשכה ורבינו יהודה פי' דהירושלמי קאי אמשנה אחרונה וכגון שהמשיכו ממנו כבר ונעשה יין ולפיכך נאסר בהעלמת העין דיש לחוש שמא החזיר כלי הבור או גרגותני לגת וההיא דר' חנין נמי קאי אמתני' דקתני ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר והשתא איכא למיחש בהא דכיון שירד היין מן הגת לבור יש לחוש שמא יחזיר כלי הבור וגרגותני לגת ולכך צריך שלא יעלים ישראל עיניו ועוד כתב רבינו יהודה וז"ל ומאד יש להחמיר בלידי המשכה והמחמיר (ו)לתת סדין על הגיגית ולמלאות הגיגית ולחותמה תבא עליו ברכה ויש שהיו רוצין למלאות מן גיגיות העובדי כוכבים והיו העובדי כוכבים דורכים עמהם בגיגיות קודם המשכה ושמע ר' יעקב והקפיד ורצה לנדותם אם לא ישמעו וישובו ולא יעשו עוד כך כי אולי אסרו לפי משנה אחרונה דריכה קודם המשכה אטו אחר המשכה אע"ג דלא גזרינן לקמן לייד לידיה אטו לא לייד לידיה וא"כ יש להחמיר שלא לדרוך עובד כוכבים יין ישראל כלל ועוד שמא ידרוך לאחר שיתחיל היין למשוך בגיגית עצמה לפי' רש"י וכ"ל דברזא שעושין העובדי כוכבים בגיגית למשוך היין חשוב המשכה כמו גרגותני והקונה יין מגיגיות העובדי כוכבים צריך ליזהר שלא תהא ברזא בגיגית ודוקא ברזא קטנה אבל ברזא גדולה כעין פי חבית לא חשיב המשכה מאחר שהענבים נמשכים לצד שם עם היין: **אין** בוצרין עם העובד כוכבים בגת · פי' וה"ה עם ישראל שעושה פירותיו בטומאה דאיכא תרתי דמסייע ידי עוברי עבירה ועוד שגורם הטומאה ולכך לא אצטריך למיתני נמי הא אבל קשיא למה צריך למיתני אין דורכין עם ישראל וכו' פשיטא השתא אין בוצרין עם העובד כוכבים דליכא אלא גרם טומאה דרבנן דריכה עם ישראל דאיכא סיוע טומאה דאורייתא לא כ"ש וי"ל דלפי מאי דפרישית דאיירי בסוף דריכה ניחא דאיצטריך לאשמועינן שאסור לסייע ידי עוברי עבירה אע"ג שכבר התחיל בעבירה:

ואין

עין משפט נר מצוה

נח א מיי' פי"ב מהל' תרומות הלכה י:

נט ב מיי' פי"א מהל' מאכלו' אסורות הל' יא סמג לאוין קמח טור ש"ע י"ד סי' קכג סי"ז:

[פ"ח]

נ"ל גריטות

ס ג עיין שם כ"מ טור ש"ע שם סעיף כ:

סא ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף כא:

רבינו חננאל

כו' אמר רב הונא יין כיון שהתחיל לימשך אם נגע בו עובד כוכבים נעשה יין נסך אינו והא תנן לוקחין גת בעוטה מן העובד כוכבים אף על פי שנוטל ונותן בידו לתוך התפוח הנה נגע בו העובד כוכבים וקתני לוקחין ופרקינן בגת פקוקה גת שדרכה עובד כוכבים והיה הגת סתומה שלא נמשך היין ממנה כלל ונוטל מתוך הגת הענבים הדרוכים ונותנן לתפוח והתפוח כגון כלי הוא כדתנן במסכת תמיד ותפוח היה באמצע המזבח ונותן הענבים הדרוכין בתפוח להקיש (עליהם) עליהם הקורה לסוחטם והיין עדיין לא נמשך לפיכך תאני לוקחין · תוב מקשינן ירד בבור מה שבבור אסור והשאר מותר הנה אין נאסר במשיכתו אלא בירידתו לבור · ופירש רב הונא האי כמשנה ראשונה ואנא דאמרי כמשנה אחרונה דתניא היו אומרין אין בוצרין עם העובד כוכבים לגת שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ואין דורכין עם ישראל העושה פירותיו בטומאה שאסור לסייע ידי עוברי עבירה אבל דורכין עם העובד כוכבים בגת משום דרב הונא

הגהות הב"ח

(א) גמרא שנוטל בידו ונותן לתפוח: (ב) שם וחזרו לומר דב"ד אין: (ג) רש"י ד"ה פקוקה וכו' שלא יוכל לירד: (ד) ד"ה בד"ד דב"ד סימנין: (ה) תוס' ד"ה אבל וכו' ובפרק הזהב נ"ב והוא משנה שלמה פ"ט דמאי: (ו) ד"ה א"ר הונא וכו' רבינו יהודה וכו' והמחמיר למלאות הגיגיות ולתת סדין על הגיגית ולחותמה תבא עליו ברכה:

מסורת הש"ס

[לעיל נה:]

[תוספתא פ"ח ע"ז]

[תוספתא שם ע"ז]

ואין בוצרין עם ישראל שעושה פירותיו בטומאה וכ"ש שאין דורכין אבל בוצרין עם העובד כוכבים בגת שמותר לגרום טומאה לחולין שבא"י: ואינו עושה יין נסך עד שירד לבור: *והתניא *יין משיקפה אמר רבא לא קשיא הא ר"ע הא רבנן *דתנן *יין משירד לבור ר"ע אומר משיקפה איבעיא להו קיפוי דבור או קיפוי דחבית ת"ש *דתניא *יין משיקפה (א) אע"פ שקפה קולט מן הגת העליונה ומן הצינור ושותה ש"מ קיפוי דבור קאמרינן ש"מ והתני רב זביד בדבי רבי אושעיא יין משירד לבור ויקפה ר"ע אומר משישלה בחביות תרצה נמי להך קמייתא הכי יין משירד לבור ויקפה ר"ע אומר משישלה בחביות ואלא מתניתין דקתני אינו עושה יין נסך עד שירד לבור לימא תלתא תנאי היא לא שאני יין נסך דאחמירו ביה רבנן ולרבא

רש"י

ואין בוצרין עם ישראל כו' · משום דגורם טומאה הוא ואף ע"ג דסבירא לן השתא מותר לגרום טומאה לחולין כדקתני סיפא ה"מ דעובד כוכבים אבל דישראל טבולים הם לתרומה ואסור לגרום טומאה לתרומה דכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר וכ"ש שאין דורכין שדריכתן מטמאתן ומסייע ידי עוברי עבירה: יין משיקפה · הוי גמר מלאכה לענין מעשר ליאסר בו שתיית עראי · משיקפה לשון צף כמו קפא תהומא דמסכת סוכה (דף נג·) שצפין החרצנים על היין כשהוא נח בבור : ואע"פ שקפה · מה שבבור קולט מן הגת העליונה ושותה שאותו שלא ירד לבור לא נגמר מלאכתו : מן הצנור · מקום דרך מרזב המקלח היין לבור : ש"מ קיפוי דבור קאמר · מדקתני ואע"פ שקפה קולט מן הגת דאי בחביות מה ענינו אצל גת : בדבי ר' אושעיא · במתני' דבי ר' אושעיא : משישלה בחביות · לשון השולה דגים מן הים (חולין דף סג·) משישלה היין מן הבור להנתן בחביות וכן מפרש בב"מ בהשוכר את הפועלים (דף נב:) ולעיל קתני לרבנן משירד לבור ולר"ע משיקפה : אלא מתניתין דקתני עד שירד לבור · הא ירד לבור אע"פ שלא קיפה הוי יין : נימא · כי היכי דקתני לענין נסך ה"נ ס"ל לענין מעשר ופליג אדרבנן ואדרבי עקיבא : תלתא תנאי היא · תנא דידן סבר משירד לבור ולרבנן משיקפה בבור ולר"ע משישלה : שאני יין נסך כו' · אבל במעשר אי כרבנן אי כר"ע :

ולרבא

תוספות

ואין בוצרין עם ישראל וכ"ש שאין דורכין · פי' ואפילו בסוף דריכה (ג) דאיכא סיוע לטומאה דאורייתא והא דאיצטריך למיתני כ"ש הכא טפי מבמשנה ראשונה היינו משום דאי לא תנא הכא כ"ש ה"א טעמא דאין בוצרין אינו משום סיוע אלא משום גרם טומאה וקמ"ל השתא דטעמא משום סיוע כמו בסוף דריכה :

שמותר לגרום טומאה לחולין שבא"י · פרש"י ואפילו הכי אין בוצרין עם ישראל דה"מ שמותר לגרום טומאה בשל עובד כוכבים אבל בשל ישראל טבולים הם לתרומה ואסור לגרום טומאה לתרומה דכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר וקשיא מהיא דמייתי בפ"ק דנדה (דף ו: ושם ד"ה נולד) תנן התם נולד לה ספק טומאה עד שלא גלגלה תעשה בטומאה משגלגלה תעשה בטהרה כו' וקסבר חולין הטבולין לחלה כחלה דמו אלמא (ג) אמרינן דקודם גלגול שלא חלה עליה עדיין חיוב חלה אמרינן דתעשה בטומאה והכא נמי אינם ראוים לתרומה עד שיעשו יין ולמה לא יעשו בטומאה כיון שמותר לגרום טומאה ויש שדוחין לומר דשאני התם דכל זמן שהוא קמח אין כאן חיוב חלה כלל אבל תרומה ראויה משעה שהיא בענבים מידי דהוה אמעשר שהקדימו בשבלים אכן דבר תימה הוא להחשיבה טבול לתרומה קודם מירוח ועוד הקשה רבינו יהודה דבהדיא תניא בתוספתא דחלה (פ"א ע"ש) בתר הך דנולד ספק טומאה כו' וכן פירות שנולד להם ספק טומאה עד שלא נגמרה מלאכתן יעשו בטומאה משנגמרה מלאכתן יעשו בטהרה ותרומתן תלויה באיזה ספק אמרו בדבר הספק לתרומה אלמא אפילו בפירות נמי אמרינן הכי אכן יש לתרץ דשאני התם שכבר נולד להם ספק טומאה וא"א עוד להיות טהור לגמרי אבל כאן יש לו ליזהר שלא לטמאותה לכתחלה מיהו קשיא מההוא דפרק הניזקין (גיטין דף סא. ושם ד"ה רישא) דקאמר רישא בטומאת חולין פירוש שמותר לסייע קודם שתטיל למים לפי שאין שם אלא טומאת חולין ואף על פי שיבא להפריש לבסוף חלה בטומאה ומ"ש מהאי דהכא ואור"ת דבגיטין ליכא אלא חשדא בעלמא שחשודה לעשות פירותיה בטומאה אבל כאן דודאי עושה פירותיו בטומאה אסור לסייע לו אפי' מתחלה וקשה לפי' זה דמתני' קתני לא לשין ולא עורכין משמע הא ברירה וטחינה שריא ובפ' הניזקין (שם דף סא.) תנן בוררת וטוחנת גבי אשת עם הארץ ופר"ת התם דוקא דאין כאן אלא חשד בעלמא שחשודה לעשות בטומאה אבל אם עושה בודאי בטומאה לא שרינן והא הכא דעושה בודאי בטומאה ומשמע דברירה וטחינה שרי ואומר ר"ת דהכא מיירי בפירות שלא הוכשרו ולכך שרינא בה ברירה וטחינה אף בעושה בודאי בטומאה והיא דגיטין מיירי בפירות שהוכשרו כבר ולכך ודאי אם עושה בודאי בטומאה אסור אף לברור ולטחון מיהו בירושלמי תני עלה דמתני' לא בוררין ולא טוחנין עמו ופריך מההיא דגיטין דקתני בוררת וטוחנת ומשני כאן בלותת כאן בשאינו לותת פי' הכא מיירי שהוכשרו והיא דגיטין בלא הוכשרו ואינו יורד לחלק כלל בין חשוד לעושה בודאי ולדברי ר"ת נוכל לומר לא לשין ולא טוחנין כדברי הירושלמי ומיירי בין הכא בין התם בהוכשרו וטעמא דהכא משום דעושה בודאי בטומאה הוא ולכך לא בוררין ורבי יהודה מלא פי' אחד בפי' רבינו שלמה כתב ידו אבל לא בוצרים עם ישראל כו' ואע"ג דסבירא לן השתא דמותר לגרום טומאה לחולין כדקתני סיפא ה"מ דעובד כוכבים או ישראל חבר שלא יאכלם רק בימי טומאתו אבל בישראל רשע עובר עבירה הוא שסופו לשתותו טמא ודריכתה לכך עומדת הלכך אסור לסייעו ע"כ לשונו :

רבי עקיבא אומר משיקפה · תימה כיון דר"ע מיקל הוא עד שיקפה מיבעי ליה כדאמרינן בפרק השוכר את הפועלים (ב"מ דף פח: ושם ד"ה עד) גבי קישואין ודילועין מאי לאו משיפקסו בשדה לא משיפקסו בבית אי הכי עד שיפקסו מיבעי ליה וי"ל דשאני התם דאיכא למיטעי ולמימר פקס דשדה אבל הכא ליכא למיטעי מידי דודאי אין שום קיפוי קודם ירידתו לבור :

ואע"פ שקפה קולט מן הגת העליונה · פי' אבל מן התחתונה כלומר מן הבור אסור לשתות אף עראי שהרי הוקבע למעשר תימה האי גת היכא קאי אי בשדה הוא כדרך כל גתות שלהם שהיו בשדה כדמוכח בפרק המוכר את הבית (ב"ב דף עא.) דתנן מכר את השדה לא מכר את הגת וגבי בית לא תני ליה וא"כ דבגת שבשדה מיירי ליסתרי אפילו מן התחתונה שהרי לא ראה פני הבית ואמרינן (ב"מ דף פח:) אין הטבל מתחייב (ד) עד שיראה פני הבית וכ"ת דמיירי הכא בגת העומד בבית והכניס שם הענבים א"כ איך יוקבע שוב למעשר כדאמר גבי תבואה שהכניסה במוץ שלה וי"ל דלעולם אימא לך דמיירי בגת שבשדה וה"ק קולט מן הגת ויכניסנו לבית וישתה שכל זמן שלא ירד לבור לא נגמרה מלאכתן ואין ראיית פני הבית מתחייב במעשר אלא בדבר שנגמרה מלאכתו אבל ודאי לא יקח מן הבור ויכניסנו לבית וישתה ואיבעית אימא לעולם מיירי בגת שבבית ולא דמי לתבואה שאין דרכה להכניסה לבית במוץ הלכך כי הכניסה במוץ תו לא מיקבע למעשר אבל יין שדרכו להכניסו בענבים ושם נעשה גרנו ודאי בעשיית גורן שלו נקבע וראיה מקישואין ודילועין דאמרינן פ' הפועלים (שם דף פח: ושם ד"ה לא) דמשיפקסו בבית הוי גמר מלאכתן למעשר ואע"פ שהכניסה בפקס שלהם :

תרצה נמי להך קמייתא · ומתני' דאע"פ שקפה דדייקינן מינה ש"מ קיפוי דבור אתיא כרבנן :

לימא תלתא תנאי נינהו · תימה אמאי לא קא משני מתניתין עד שירד לבור ויקפה כדמתרץ למתני' קמייתא וי"ל דא"כ אדמפליג בסיפא בין ירד לשאר שבגת ליפלוג בירד נמי בין קיפוי לשאינו קיפוי אלא לאו ש"מ דקסבר מתני' דמה שבבור אף קודם קיפוי אסור וא"ת *(ברייתא) דמעשר (פ"א מ"ז) נמי דתני בה ואע"פ שקפה קולט מן הגת כו' אדמפליג בין מה שבבור למה שבגת ליפלוג וליתני במה שבבור בין קיפוי לשאינו קיפוי וי"ל דאין ה"נ דהא תנא ליה רישא יין משיקפה אלמא אינו נעשה יין עד שיקפה אלא בסיפא רבותא נקט דסד"א כיון שאותו שבבור קפוי ויש איסור גמור לפניו ליגזור על מה שבגת ובלגור אטו דבור דבקל יבא לטעות אם נתיר לשתות מן הלגור שישתה ג"כ מן הבור הסמוך לו אבל במתני' דתני ברישא אינו נעשה יין נסך עד שירד לבור ולא הזכיר קיפוי כלל אם איתא דהוה מפליג בין קיפוי ולא קיפוי הוה ליה למיתנייה ואין לומר דהכא נמי אשמעינן רבותא דאע"ג דמה שבבור אסור איסור גמור מ"מ השאר מותר ולא גזרינן הא אטו הא דאין זו רבותא דבהא ודאי אין לטעות אם נתיר כשנגע העובד כוכבים במה שבגת להתיר גם מגעו בבור שהרי הגרגותני מפסיק ביניהם והכל יודעים שהגרגותני עושהו יין ואדרבה הוה ליה למנקט רבותא לפלוגי בין קיפוי לשאינו קיפוי :

רבא

עין משפט נר מצוה

סב א מיי' פי"ב מהל' תרומות הלכה י :

סג ב מיי' פט"ז מהל' טומאת אוכלין הלכה ט :

סד ג ד מיי' פ"ג מהל' מעשר הלכה יד טוש"ע י"ד סי' של"א סעיף סו :

[מעשרות פ"א מ"ז]

רבינו חננאל

ואין בוצרין עם ישראל שעושה פירותיו בטומאה · וכל שכן שאין דורכין · אבל בוצרין עם העובד כוכבים בגת שמותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל : פיסקא אין עושין יין נסך עד שירד לבור · ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר · איני והתניא משיקפה נעשה יין נסך' ופרקינן מתניתין רבנן היא ברייתא ר' עקיבא דתניא יין משירד לבור רבי עקיבא אומר משיקפה · פי' קיפוי הסרת הקצף מעל היין · כדכתיב כקצף על פני המים (כאן חסר שיטה אחת מן הכתב) ואיבעיא להו קיפוי דתנן קיפוי דבור הוא או קיפוי דחבית · ופשיט תא שמע דתנן במעשרות פרק ראשון היין משיקפה פי' אסור ליטול ממנו עד שי תעשר שכבר נגמרה מלאכתו למעשר' ואע"פ שקיפה קולט מן הגת העליונה ומן הצינור ושותה · ש"מ קיפוי דבור ש"מ · ומדתני רב זביד רבי עקיבא אומר משישלה · מתרץ נמי לברייתא דתני ר' עקיבא אומר משיקפה תני לה הכי ר' עקיבא אומר משיקפה וישלה בחביות כי היכי דלא תקשי דרבי עקיבא אר' עקיבא ומתניתין דקתני יין נסך עד שירד לבור משום חומרא דיין נסך תני

מסורת הש"ס

[נ"ל והתנן] מעשרות פ"א מ"ז

*[נ"ל דתני']

[ב"מ נב:]

[נ"ל דתנן]

[נ"ל במשנה]

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואע"פ שקפה: (ב) תוס' ד"ה ואין וכו' בסוף דריכה משום דאיכא : (ג) ד"ה שמותר וכו' כחלה דמו אלמא דקודם כצ"ל ותיבת אמרינן נמחק: (ד) ד"ה ואע"פ וכו' אין הטבל מתחייב במעשר עד :

עין משפט נר מצוה

סה א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הלכה יא סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכג סעיף כ :

סו ב עי' במיי' שם הלכה יא ובכ"מ שם טוש"ע י"ד שם סעי' כח:

סז ג מיי' שם הלכ' יב ועיין בכ"מ סמג שם טור ש"ע י"ד סי' קכד סעיף יא :

ולרבא דלא שאני ליה מוקים ליה כתלתא תנאי: מה שבבור אסור והשאר מותר: אמר רב הונא לא שנו אלא שלא החזיר גרגותני לגת אבל [א]החזיר גרגותני לגת אסור גרגותני גופה במאי קא מיתסרא בנצוק *ש"מ נצוק חיבור כדתני ר' חייא *שפחסתו צלוחיתו ה"נ שפחסתו בורו ההוא ינוקא דתנא עבודת כוכבים בשית שני בעו מיניה מהו לדרוך עם העובד כוכבים בגת אמר להו דורכין עם העובד כוכבים בגת והא קא מנסך בידיה [ב]דציירנא להו לידיה והא קא מנסך ברגל [ג]ניסוך דרגל לא שמיה ניסוך ההוא עובדא דהוה בנהרדעא דדשו ישראל ועובד כוכבים להוא חמרא ושהייה שמואל *תלתא ריגלי מ"ט אילימא משום דקסבר

דאי

ולרבא דלא שני ליה · מדאותביבא לעיל מעשר *מיין נסך דמתניתין ושנייה רבא לא קשיא אלמא לא שני ליה דאי שני ליה לימא שאני יין נסך דאחמירו ביה רבנן על כרחך מוקי לה כתלתא תנאי : גרגותני · הוא סל גדול שקשור בנגור והיין יורד מן הנגור לתוכו ומתוכו לבור כדי לסנן היין מזגין וחרצנין : אסור · אף מה שבגת: בנצוק · קילוח היורד מגרגותני לבור ומחבר הגרגותני ליין נסך שבבור : ש"מ נצוק חיבור · ולקמן בהשוכר את הפועל (דף עב:) פליגי בה : שפחסתו צלוחיתו · לקמן בהשוכר (שם) : שפחסתו בורו · שנתמלא הבור עד שהגיע היין וטפח בשולי הגרגותני כמו פחסה בפניה (א) דכל הצלמים (לעיל מג.) : בשית שנין · בן שש שנים : והא קמנסך בידיה · ומשנה אחרונה קתני חזרו לומר אין דורכין דס"ל כרב הונא דמשהתחיל לימשך הוי יין : תלת ריגלי · שהיו מתקבלין לשמוע דרשה הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג:

אי

רבא מוקי לה כתלתא תנאי · וא"ת אמאי לא נקט רביעי לפי משנה אחרונה (ב) וי"ל דהנא דמשנה ראשונה ומשנה אחרונה חד חשיב ליה *) דמשנה אחרונה נמי התחיל לימשך קובעו למעשר: אבל אם החזיר גרגותני לגת אסור · פירוש אף מה שבגת מפני טיפות יין שבגרגותני המתערב בגת וא"ת והלא מסתמא יש בגת יותר מששים מטיפת יין הגרגותני ואמרינן לקמן בפ"ב (דף סו.) חמרא חדתא בעינבי רבא אמר בנותן טעם וקיימא לן כרבא לגבי אביי וכי תימא כיון דבגת נמי איכא יין עם הענבים וה"ל מין במינו דבמשהו ולא בטיל אכתי תיקשי לימא סלק מינו דהיינו יין כמי שאינו ושאינו מינו דהיינו הענבים שבגת רבה עליו ומבטלו כדס"ל נמי לרבא בפרק גיד הנשה (חולין דף ק:) גבי חתיכות של דג טמא וי"ל דס"ל כאביי דאמר חמרא חדתא בעינבי במשהו ולית ליה נמי סלק את מינו כמי שאינו עוד י"ל דמיירי הכא כגון שיש הרבה יין ביחד בגת והוה ליה מין במינו במשהו ואפי' לרבא אסור והשתא צ"ע דלפי' ראשון דאמרינן דאית ליה כאביי אין לפסוק כוותיה וכשאנו מחזירין בשוגג גרגותני לגת יש לבטל יין הגרגותני בעינבי דגת דהכי סבירא לן דבתר שמא אזלינן וא"ת לפר"ת דמפרש לקמן בפ"ב (דף עג. בד"ה יין) סתם יין נסך בששים כשאר איסורין שבתורה אם לא נודע שנתנסך לעבודת כוכבים א"כ למה יאסור החזרת גרגותני דמסתמא יש ששים בחרצני הגת ממה שבגרגותני ואפילו אם יסבור כאביי יהא מותר וי"ל דרב הונא כרב רביה ס"ל דאמר בפ' גיד הנשה (חולין דף ק.) דס"ל כרבי יהודה (ג) ואומר מין במינו במשהו [°]בכל איסורין שבתורה: **גרגותני** גופה במאי מיתסרא בנצוק ש"מ נצוק חיבור · וא"ת א"כ מה שבגת היה לנו לאסור מטעם נצוק וי"ל דשאני הכא דהוי נצוק בר נצוק דמגת לגרגותני הוי נצוק אחד ומגרגותני לבור נצוק שני ומכאן פסקו הריב"ן והרשב"ם ור"ת בשם רש"י דאפי' למ"ד דנצוק חיבור מ"מ נצוק בר נצוק כי הכא אינו חיבור וא"ת והא אין כאן רק נצוק אחד דכיון שהגרגותני עשוי נקבים נקבים א"כ נופל בודאי מן הגת לבור וי"ל דכיון דנקבי הגרגותני אינם עשויים ביושר אלא מן הצדדין א"כ לאו חד נצוק הוא ומעשה בא לפני רש"י בעובד כוכבים ששפך יין מן הקנקן לכוס שלו נאסר היין שבכוס משום דמאי דנפיק לבראי גזרו ביה רבנן כדלקמן בפ"ב (דף עב:) והיין שבקנקן נאסר נמי מטעם נצוק וא"כ משך ישראל יין מן החבית לקנקן (ונתנו ליין שבחבית) והתירו רש"י ונותן טעם משום שהיין שבקנקן אינו נאסר אלא מטעם נצוק וא"כ הוי היין שבחבית נצוק בר נצוק והר"י בר"מ היה דוחה ראיה זו כי לעולם אימא לך נצוק בר נצוק חיבור והא דלא אסרינן הכא יין שבגת משום נצוק היינו טעמא דמה שבגת אינו נקרא עדיין יין ואינו נחשב אלא כמיא בעלמא תדע דהא אינו נאסר במגע עובד כוכבים וא"ת אם כן גם אותו שבגרגותני אמאי אסור שאינו נקרא עדיין יין לפי משנה ראשונה דקאמרינן עד שירד לבור דלדידיה קיימינן השתא וי"ל דלא דמי כי מה שבשולי הגרגותני מתחתיו הוי בכלל מה שבבור להיות יין גמור ולכך יאסר מטעם נצוק וכ"ש דאי נגע ביה עובד כוכבים דהוי נאסר במגעו וא"ת א"כ מנא ליה לתלמודא דנאסר הגרגותני מטעם נצוק דלמא נאסר מטעם דנגע ביה עובד כוכבים בגרגותני מתחתיו בקילוחו וי"ל דא"כ ה"ל לרב הונא לפרושי במילתיה אבל החזיר גרגותני שנגע בו עובד כוכבים לגת אסור ומדלא מפרש ליה (ד) פשיטא ליה לתלמודא דמטעם נצוק קאמר ועוד קשיא לפי מה שפירש במתני' גבי והשאר מותר שאינו נאסר במגע רק מה שבבור א"כ היאך נוכיח מכאן דנצוק בר נצוק אינו חיבור דלמא לעולם חיבור ושאני הכא משום דודאי אין לגרגותני לחבר מה שבגת לבור כיון שיש לו דין בפני עצמו שהרי אינו בכלל מה שבגת דגרגותני אסור בנגיעת עובד כוכבים בבור ומה שבגת אינו נאסר במגע עובד כוכבים אבל לפירוש רשב"ם שפי' מה שבבור נאסר בלא נגיעת עובד כוכבים מטעם כחו של עובד כוכבים בכוונה ומיהו אותו שבגת אינו נאסר מטעם כחו של עובד כוכבים בכוונה כיון שאינו נקרא עדיין יין וגם הקילוח שבין גרגותני עד הבור אינו נאסר מחמת כחו תדע דאם לא כן היכי מוכיח דהגרגותני נאסר בנצוק דלמא מטעם כחו של עובד כוכבים הוא אלא ודאי אין כח העובד כוכבים אוסר אלא מה שבבור דוקא מיהו מטעם נצוק אסרינן מה שבגרגותני דהא אמרינן לקמן בפ' בתרא (דף עב:) בגואי דמנא לא גזור רבנן ה"מ למ"ד נצוק אינו חיבור אבל למ"ד נצוק חיבור נאסר מה שנשאר בגואי דמנא וא"כ מ"ש גרגותני מגת ליאסר בנצוק אלא לאו ש"מ נצוק בר נצוק אינו חיבור ויש לפרש דברי רב הונא הכי לפי' זה לא שנו אלא שלא החזיר גרגותני לגת כי אז מה שבבור אסור ולא העליון שנגע ע"י הקילוח כי הגרגותני מפסיק והוי נצוק בר נצוק אבל החזיר גרגותני לגת אסור העליון ע"י תערובתו של התחתון ולפי זה א"ל להזכיר מגע עובד כוכבים כלל לא כאן ולא במתניתין· מעשה בא לפני רבי מנחם זצ"ל בחבית שכלה היין עד הברזא והגביה העובד כוכבים לבדו החבית ובאותה שעה משך ישראל את הברזא וקילח היין בקנקנו של ישראל והתיר יין הנשאר בחבית ואסר אותו שילא לחוץ דהכי אמרינן בהשוכר (לקמן דף עב:) המערה מחבית לבור קילוח היוצא מחבית ולמטה אסור ומוקמינן לה בעובד כוכבים המערה ופרכינן אי הכי אפי' דגוה דדנא נמי ליתסר ומשני דכח לעובד כוכבים דרבנן ההוא דנפק לבראי גזרו ביה רבנן דבחבית לא גזרו ביה רבנן הלכך שרי מה שבתוך החבית וא"ת הא אמר רב חסדא לקמן (דף עב:) כי כייליתו חמרא קטיפו קטופי ולא בקילוח אלמא משמע דאי נפיק בקילוח הוה אסור יין הנשאר בחבית ע"י נצוק הא לא קשיא דהתם שפיר דהיין שבכלי העובד כוכבים היה יין נסך גמור התם ודאי אי לא מקטיף קטופי נאסר היין שבתוך החבית ע"י נצוק שהקילוח מקלח תוך יין נסך שהוא בכלי של עובד כוכבים אבל הכא שהיין שבתוך הכלי אין בו איסור יין נסך גמור אלא מכח עובד כוכבים לא נאסר ההוא דלא נפיק לבראי מטעם נצוק שנתחבר ליין הנאסר ע"י כח עובד כוכבים דלא הוי נצוק ליין נסך ממש: **שמע** מינה נצוק חיבור · תימה אין ה"נ דבהדיא אמר רב הונא (לקמן דף עב.) נצוק וקטפרס חיבור ליין נסך ואומר ר"ת דרב הונא הדר ביה ומכח ראיה זו פסק שגם חד נצוק אינו חיבור כמו שנפרש לקמן* א"ה: **מהו** לדרוך עם העובד כוכבים בגת · יש לדקדק מדלא שאלו מהו לדרוך עובד כוכבים עם ישראל משמע שהגת של עובד כוכבים ולא להתיר בשתיה שאלו אלא לענין היתר הנאה קא מיבעיא ליה ומיירי נמי בדצייר ליה לידיה כמו שמפרש והכי קא מיבעיא ליה אי ניסוך דרגל הוי ניסוך וליאסר בהנאה אי לא וצ"ל (ה) שע"י מעשה שאלו דאי לפסוק הלכה שאלו היה לו להשיב אין דורכין כמשנה אחרונה אלא ודאי על מעשה שאלו ופשט לו כמשנה אחרונה כדפרי' ואם תאמר כיון שהגת התחיל לימשך א"כ הוי יין (נסך) גמור לפי משנה אחרונה ולמה לא יאסר יין הגת בהנאה למ"ד נצוק בר נצוק חיבור ע"י יין הבור שהוא אסור בהנאה וי"ל דנצוק כי האי שאין העובד כוכבים נוגע עתה בבור ואינו עסוק אלא בדריכה לא אסרו בהנאה תדע דאמרינן לקמן פ"ב (דף עד.) יין ביין ימכר לעובדי כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו אלמא אפי' נתערב לגמרי לא אסרינן בהנאה אבל ודאי אי נגע בסוף הקילוח הוי כאילו נגע בעליון ואסור בהנאה: **הוה** עובדא בנהרדעא כו' · אומר ר"י דלא הוה ממש דומיא דעובדא דינוקא דההוא ינוקא לא הוה שקיל וטרי אלא למישרא ליה בהנאה כי הבור היה של עובד כוכבים ולא שרי אלא בהנאה ושמואל להתיר אף בשתיה קאמר לפי שהבור היה של ישראל אלא דומיא דידהו הוא דהוה הניסוך רק ברגל:

דאי

*) רש"א גורס כן דמשנה אחרונה כו' תוך הקושיא וע"ש

רבינו חננאל

א)משיקפה. ולרבא דלא שני ליה (ביין) [בין יין] נסך למעשר . מוקי לה בתלתא תנאי · חד תני משירד לבור ותרי תנאי אליבא דרבי עקיבא · חד תני משיקפה . וחד תני משישלה : פיסקא מה שבבור אסור והשאר מותר · אמר רב הונא לא שנו כי השאר מותר אלא בשלא החזיר גרגותני לגת · פי' גרגותני דקתני הכא כגון כפיפה של גמי שמניחה על פי הגת בעת שמקלח היין בירידת הבור כדי להחזיר בגת החרצנים והזגין היוצאין עם העמוד שליינכרי שיהא היין יוצא ויורד לבור ונשארין בכפיפה החרצנים והזגים ואם לא תחזיר זה הגרגותני לגת ונגע העובד כוכבים ביין הבור · הנשאר בגת מותר ואם החזירו הכל נאסר · ומקשי' מכדי האי גרגותני במאי קא מיתסרא בנצוק · פי' בעמוד של יין הנמשך מן הגרגותני אל הבור והוא מוצק כמין עמוד עומד מקרקעית הגרגותני עד היין שבבור ואמרינן ש"מ מהא דרב הונא כי הניצוק כמו חיבור הוא שחיבר היין שבגרגותני ונעשה יין נסך כיין שבבור · ודחינן לא לעולם נצוק אינו חיבור ובמה נאסר גרגותני זה בשפחסתו בורו · כגון שהקיא הבור יין בהרתחה ובא בגרגותני: ההוא ינוקא בר ו' שנין תנא עבודת כוכבים בעו מיניה מהו לדרוך עם העובד כוכבים בגת אמר להו אי ציירה ידיה שרי · ניסוך רגל לאו שמיה ניסוך · הוה עובדא בנהרדעא דדרכו גת ישראל ועובד כוכבים ושהייה שמואל ג' רגלים ב)אי משכחנא תנא דשרי כר"ש דתנן במתנית' כל אלו היה מעשה ואמרו ימכר כר"ש שרינא (והשאר חסר) :

א) נראה דצ"ל תני משירד לבור ולא תני משיקפה. ב) שייך לדף מ.

מסורת הש"ס

אין. יעב"ץ

[לקמן עב: עב:]

[שם עב:]

[יבמות קכב. ע"ש בפרש"י חולין מח. עג.]

ר"מ מ"ו ורש"א גורס וכשאו ונתנו ביין שבחבית

גליון הש"ס

תום' ד"ה אבל בסה"ד בכל איסורין שבתורה. עיין לקמן דף עא ע"ב תוס' ד"ה סבא ובחולין דף לז ע"א תוס' ד"ה אמר :

[עב: ד"ה אמר לאו]

רפ"א מ"ח

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שפחסתו וכו' פחסה בפניה דלעיל דף מג ס"ד ותיבת כל הצלמים נמחק : (ב) תוס' ד"ה רבא וכו' לפי משנה אחרונה דלמשנה אחרונה נמי התחיל לימשך קובעו למעשר וי"ל דהנא וכו' חשיב ליה הס"ד:(ג) ד"ה אבל וכו' כר' יהודה דאמר מין : (ד) ד"ה גרגותני וכו' ומדלא מפרש ליה הכי פשיטא : (ה) ד"ה מהו וכו' שעל ידי מעשה. נ"ב פי' שבא הישראל ושאלו אם מותר לו לכתחלה לדרוך עם העובדי כוכבים כדצריכנא להו לידיה וע"ל ר"פ השוכר בד"ה שכרו בדף סב ע"ב :

מסורת הש״ס

דאי משכחנא תנא דאסר כרבי נתן אוסריניה אפי׳ בהנאה דתניא מדדו בין ביד בין ברגל ימכר ר׳ נתן אומר ביד אסור ברגל מותר אימר דאמר ר׳ נתן ביד ברגל מי אמר אלא דאי משכחנא תנא דשרי *כר״ש אישרייה אפי׳ בשתייה ההוא עובדא דהוה בבירם דההוא עובד כוכבים דהוה קא סליק בדיקלא ואייתי לוליב׳ בהדי דקא נחית נגע (א) בראשה דלוליבא בחמרא שלא בכוונה [א]שרייה רב לזבוניה לעובדי כוכבים אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב והא מר הוא דאמר [ב]תינוק בן יומו הוא עושה יין נסך אמר להו אימור דאמריאנא [ג]בשתייה בהנאה מי אמרי גופא אמר רב תינוק בן יומו עושה יין נסך איתיביה רב שימי בר חייא לרב *הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים שמלו ולא טבלו וכן בני השפחות שמלו ולא טבלו רוקן ומדרסן בשוק טמא ואמרי לה טהור יינן [ד]גדולים עושים יין נסך קטנים אין עושים יין נסך ואלו הן גדולים ואלו הן קטנים גדולים יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה קטנים אינם יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה קתני מיהת גדולים אין קטנים לא תרגמה [ה]אבני שפחות הא וכן קאמר ארוקן ומדרסן הניחא למאן דאמר טמא אלא למ״ד טהור מאי איכא למימר הא קמ״ל עבדים דומיא דבני שפחות מה בני שפחות מלו ולא טבלו הוא דעושין יין נסך מלו וטבלו לא אף עבדים כן לאפוקי מדרב נחמן אמר שמואל דאמר רב נחמן אמר שמואל הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים אע״פ שמלו וטבלו עושין יין נסך עד שתשקע עבודת כוכבים מפיהם קמ״ל דלא גופא אר״נ אמר שמואל הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים אע״פ שמלו וטבלו עושין יין נסך *עד שתשקע עבודת כוכבים מפיהם וכמה א״ר יהושע בן לוי עד שנים עשר חדש איתיביה רבה לר״נ הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים שמלו ולא טבלו וכן בני השפחות שמלו ולא טבלו רוקן ומדרסן בשוק

[לקמן ס:]

[לקמן ס:]

[תוספתא פ״ג]

ע׳ תוס׳ לקמן ע״ב ד״ה עד שתשקע

רש״י

אי משכחנא תנא דאסר כר׳ נתן · יין בהגאה במגעו של עובד כוכבים אע״פ שלא נסכו לעבודת כוכבים דניסוך לא הוי אסור בהנאה אלא על ידי שכשוך : מדדו · עובד כוכבים ליין של ישראל בין ביד שהכניס ידו וזרועו לתוכו לשער כמה יין יש בו כמו שעושין בקנה שקורין פייל״א: ימכר · (ב) דכיון דלא נתכוין לנסך : כר״ש · דשרי מגע של עובד כוכבים שלא נתכוין לנסך: (ג) אף בשתיה · כדקתני מתניתין *נפל לבור ועלה כו׳ ר׳ שמעון מתיר אף בשתיה: תינוק בן יומו · אלמא לא בעינן כוונה: שמלו ולא טבלו · דקיימא לן ביבמות (דף מו·) לעולם אינו גר עד שימול ויטבול : וכן בני השפחות · אע״פ שנולדו בבית ישראל ולא גדלו בין העובדי כוכבים בעו מילה וטבילה וכשלא טבלה אמו מתחלה קמיירי דאי טבלה אמו איניהו למה להו טבילה :

בשוק

תוספות

דאי משכחנא תנא לאסר כר׳ נתן כו׳ · תימה הא איכא תנא דמתניתין (דף ס:) דקתני מדדו בקנה ימכר משמע הא ביד אסור בהנאה וי״ל דמתני׳ ה״ה דביד שרי בהנאה והא דקתני בקנה היינו משום ר״ש דשרי בשתיה ולא שרי אלא בקנה :

אימור דא״ר נתן ביד ברגל מי אמר · יש שהיו רוצים למחוק (ד) אמר דמדקאמר לשון אמר משמע שלא פירשו בדבריו דאית חילוק בין יד לרגל וליתא דהא ודאי שפירשו בדבריו ור״י מיישב הגירסא דמתחלה היה סובר דלהכי אוסר ר׳ נתן מדידה דיד משום דגזר אטו שכשוך דיד אבל מדידה דרגל מותר דליכא למיגזר אטו שכשוך דיד מיהו בשכשוך דרגל אסר דגזר אטו שכשוך דיד ודריכה דרגל אסורה דחשבינן לה כשכשוך דרגל ודאי אימור דא״ר נתן ביד פירוש נשם גזר מדידה אטו שכשוך ברגל מי אמר דשם לא יגזור כלל ואפי׳ שכשוך דרגל נמי שרי דמדמי ליה למדידה דרגל :

אי אשכחנא תנא דשרי כר״ש כו׳ · פירש הקונטרס דשרי מגעו שלא נתכוין לנסך אף בשתיה כדקתני מתני׳ (לקמן ס:) נפל לבור ועלה כו׳ ימכר ר״ש מתיר פירוש בשתיה דשרי מגעו של עובד כוכבים שלא נתכוין לנסך בשתיה והקשה הר״ר אלחנן דלמא הא דשרי ר״ש בשתיה היינו דוקא נגיעה על ידי דבר אחר כמו מדידה דקנה אבל נגיעה דגופו כי הכא דדורכו ברגל מנלן דשרי רבי שמעון וי״ל דסבירא ליה לשמואל אליבא דר׳ שמעון דלא חשבינן שכשוך דרגל אלא כמו מדידת קנה היכא שתופסו בידו דשרי ר׳ שמעון אף בשתיה ועוד יש לומר דסבר שמואל דכל מה שמתיר ר״ש בהנאה שרי נמי בשתיה וכיון דלא אשכחן דאסר מדידה ברגל בהנאה הוא הדין בשתיה :

ה״ג ברוב הספרים בהדי דקא נחית נגע ברישא דלוליבא בחמרא שלא בכוונה · ולפי גירסא זו חשבינן מגע עובד כוכבים על ידי דבר אחר כמו מגע עובד כוכבים בגופו ולפי דה״ל הכא שלא בכוונה שריא (אף) בהנאה ובהכי ניחא דמדמו ליה רב כהנא ורב אסי לתינוק בן יומו וכן לקמן (דף נח:) דפריך והא קנגע בנטלא פירוש שאחז היין מן הגיגית בנטלא ונגע ע״י הנטלא והוה לו מגע עובד כוכבים ע״י דבר אחר שלא בכוונה דלאסור בשתיה כמו נגע ברישא דלוליבא וכן לקמן נמי (דף ס:) גבי כל שבזב טמא פירוש כגון אם נגע עובד כוכבים ביין בין בידו בין בקנה עושה יין נסך דדומיא דהכי בזב מטמא אלמא חשיב מגע עובד כוכבים ע״י דבר אחר כמו מגע עובד כוכבים בגופו כל שבזב טהור בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך פירוש כמו זריקה ופריך עלה מההיא דנטל חבית וזרקה בחמתו לבור דהכשירוהו בחמתו אין שלא בחמתו לא אף על פי שעל ידי זריקה היא ומסיק דקאזיל מיניה ומיניה ופירש רש״י שהיה מתגלגל עד סמוך לבור ולא הוי זריקה ממש הלכך שלא בחמתו לא דהוי מגע על ידי ד״א וקשיא לפי זה חדא דדבר תימה הוא לומר דחשבינן מגעו ע״י ד״א דלא הוי אלא שלא בכוונה כמו מגעו בגופו שלא בכוונה ליאסר בשתיה וכל ההלכות מוכיחות לקמן דשרי אף בשתיה מדמתרץ לקמן גבי פירכא דנטלא בעובדא דר׳ יוחנן ור׳ יוסי לא צריכא דמוריק ארוקי פירוש והוה ליה כחו שלא בכוונה ולא גזור אף לשתיה ועוד קשיא דהיכי הוה ס״ד דרב כהנא ורב אסי לאסרו אף בהנאה הא מתני׳ היא מדדו בקנה דאפילו לרבנן ימכר ואע״ג דהוי התם מגע ע״י דבר אחר בכוונה מיהו הא לא קשיא דשמא היו סבירי דרב אית ליה כר׳ נתן דאמר מדדו ביד אסור בהנאה וחשבי נמי מדידה דקנה או נגיעה דקנה כמו מדידה או נגיעה דידו ואע״ג דבמדידה איכא כוונת מגע ובנגיעה ברישא דלוליבא ליכא כוונת מגע מ״מ היו סבורים דאין לחלק לר׳ נתן בין שלא כוון לנגוע ובין בלא כוונת ניסוך דהא ודאי אסר ר׳ נתן בהנאה ורב השיב להם אימר דאמרי אנא בשתיה בהנאה מי אמרי פירוש ואפי׳ ר׳ נתן נמי יהא מודה בזה כיון דליכא כוונת מגע מיהו קשיא דרב אדרב דהיכי אסר הכא (ה) ברישא דלוליבא בחמרא בשתיה הא איהו פסיק לקמן הלכה כר״ש ור״ש שרי אפי׳ כי איכא כוונת מגע כיון דהוי על ידי דבר אחר וכל שכן הכא דליכא כוונת מגע דנסתרי ועוד קשיא מההיא דלקמן דקאמר דקאזיל מיניה ומיניה פירוש שהיה נוגע בחבית עד שנפל לבור ולפיכך הכשירוהו בחמתו משום דהוי מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ע״י דבר אחר אע״ג דנגע ביה עד נפילתו לבור ואין לדחות דלקמן אינו אוחזו בידו אלא עד סמוך לבור ומכאן ואילך זרקה דאין זה לשון מיניה ומיניה ועוד דאם אינו אוחזה בירידתו לבור היכי דייק שלא בחמתו לא פי׳ אלא יאסר בשתיה והא בכי האי גוונא בזב אינו טמא לכך נראה לר״ת גירסת רבינו חננאל והלכות גדולות וכן נמצא בתשובת הגאונים דלא גרס ברישא דלוליבא אלא נגע בחמרא ולהכי אסר ליה רב בשתיה דהוה ליה מגע עובד כוכבים בגופו שלא בכוונה ולקמן לא גרס והא קא נגע בנטלא אלא והא קא נגע ביה אי נמי נוכל לפרש והא קא נגע ביין שבנטלא שהוא מלא על כל גדותיו אבל אם היה נוגע ביין על ידי נטלא מזה אינו חושש דשרי אפילו בשתיה והא דתנן מדדו בקנה ימכר שאני התם שמתכוין ליגע ורב כהנא ורב אסי שהיו סבורים דרב אסר מגע עובד כוכבים שלא בכוונה בהנאה סבירי דרב סבר כר׳ נתן דאסר מדידה ביד וס״ד דהוא הדין אפילו אינו מתכוין ליגע וכן פסק רבינו תם הלכה למעשה דמגע עובד כוכבים על ידי ד״א שלא בכוונת מגע מותר בשתיה :

תינוק בן יומו עושה יין נסך · פירוש ואסור בשתיה וא״ת כיון דרב פוסק לקמן כר״ש מאי שנא תינוק בן יומו (ו) מנפל לבור ועלה דשרי ר״ש וי״ל דסבר דבמגע תינוק ושכשכו איכא למיגזר אטו גדול אבל נפל לבור מוכחא מלתא דאנים לא שייך למגזר מידי :

גדולים אין קטנים לא · וא״ת דליסני דאין עושין יין נסך ליאסר בהנאה כמו גדולים אבל בשתיה מיהא אסרי וי״ל דמדלא מפרש ליה בהדיא ש״מ דאפי׳ בשתיה לא אסרי ועי״ל דליסנא דאין עושין משמע בשתיה כי מילתיה דרב דקאמר עושה יין נסך והקשה הר״ר אלחנן דליסני ליה מלו שאני דהא לגבי טומאה קאמר טהור משום דמילה מועלת [א] ואומר ר״י דשאני טומאה דחשו חכמים להפסד טהרות אבל לענין כל שאר דבריהם קי״ל דאינו גר עד שימול ויטבול :

והא

ר״ש מוחק זה

עין משפט נר מצוה

סח א מיי׳ פי״א מהל׳ מ״א הלכה ס טוש״ע י״ד סי׳ קכד סעיף כד וכגירסת התוספות בשם ר״ת וכה״ג וע״ש :

סט ב ג מיי׳ שם סמג לאוין קמח טוש״ע י״ד שם סעיף ז :

ע ד מיי׳ שם הלכה ו טוש״ע שם סעיף ד :

עא ה מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ג :

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ נגע ברישא דלוליבא בחמרא: (ב) רש״י ד״ה ימכר כיון כצ״ל ואות ד׳ נמחק: (ג) ד״ה כר״ש הד״א עם ד״ה אף בשתיה וכו׳ מתיר פי׳ אף בשתיה : (ד) תוס׳ ד״ה אימור וכו׳ למחוק אימור דמדקאמר לשון אימור משמע : (ה) ד״ה ה״ג ברוב וכו׳ דהיכי אסר הכא בנגע ברישא : (ו) ד״ה תינוק וכו׳ בן יומו מהיכא שנפל לבור :

הגהות הגר״א

[א] תוס׳ ד״ה גדולים . ואומר ר״י דשאני כו׳ . נ״ב וכן הוא בתוספתא (עמ״ש רבינו ביו״ד סי׳ קכ״ד ס״ק י״א) :

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הניחא וכו' אילטריך למיתני וכן אשפחות וכו' כ"ש אבני השפחות וכיון דלגבי: (ב) תום' ד"ה אלא וכו' ולא טבל קא מתרץ תלמודא דקאי: (ג) ד"ה לאפוקי וכו' בתוספת הלומדים לפני ר"ת: (ד) בא"ד ר"י לר"ת תא חזי: (ה) בא"ד בתינוק בן יומו אכתי היאך נתיר: (ו) בא"ד לסמך המנהג הניא קלת:

מסורת הש"ס

[מכאן עד אחר ד"ה הא קמ"ל וכו' שייך לעמוד א']

[ע"כ שייך לעיל]

[לעיל מ.]

[נ"י שוגא]

[נ"י אבי אמך כי ר"ת היה בן בתו של רש"י]

בשוק טמא ואמרי לה טהור יינן גדולים עושין יין נסך קטנים אין עושין יין נסך אלו הן גדולים ואלו הן קטנים גדולים שיודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה קטנים שאין יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה קתני מיהת מלו ולא טבלו אין מלו וטבלו לא תרגמה אבני שפחות הא וכן קתני ארוקן ומדרסן הניחא למאן דאמר טמא אלא למ"ד טהור מאי איכא למימר הא קמ"ל עבדים דומיא דבני שפחות מה בני שפחות גדולים הוא דעושין יין נסך קטנים אין עושין יין נסך אף עבדים נמי גדולים עושין יין נסך קטנים אין עושין יין נסך לאפוקי מדרב דאמר רב תינוק בן יומו עושה יין נסך קמ"ל דלא ההוא עובדא דהוה במחוזא אתא עובד כוכבים עייל לחנותא דישראל אמר להו אית לכו חמרא לזבוני אמרו ליה לא הוה יתיב חמרא בדולא שדי ביה ידיה שיכשך ביה אמר להו האי לאו חמרא הוא שקליה האיך בריתחיה שדייה לדנא שרייה רבא לזבוני לעובדי כוכבים איפליג עליה רב הונא בר חיננא ורב הונא בריה דרב נחמן *נפקי שיפורי דרבא ושרו ונפקי שיפורי דרב הונא בר חיננא ור"ה בר ר"נ ואסרי

איקלע

בשוק · אפי' בשוק שאין טומאתן ספק אלא טומאתן ודאית מדרבנן שגזרו על העובדי כוכבים שיהו כזבין לכל דבריהן: ואמרי לה טהור · דמלו ולא טבלו מילתא דלא שכיחא הוא ולא גזור עלייהו: אבני השפחות · דכיון דאגל ישראל גדלו ולא גזרו על יינן בקטנותן: ארוקן ומדרסן · הושוו בני השפחות לעבדים הנקחין מן השוק ולא איינן: הניחא למאן דתני טמא · אילטריך למתני (א) בני השפחות משום רוקן ומדרסן לאשמועינן דטמא אלא למאן דתני טהור כיון דעבדים טהור כ"ש אבני השפחות דלגבי יין לא הושוו אהדדי ואיסורי דיין נסך לאו קאי עלייהו למה ליה למיתנינהו בהדדי הכי איבעי ליה למיתני עבדים שמלו ולא טבלו רוקן טהור בני השפחות שמלו ולא טבלו יינם גדולים כו': הא קמ"ל כו' · ודאי לענין נסך ערבינהו ומיהו לאו לענין קטנים ולאפוקי מדרב (נחמן) אלא לענין גדולים דקאמר עושין יין נסך ודוקא לא טבלו אבל מלו וטבלו לא ולאפוקי כו': אמר האי לאו חמרא · בתמיה: שקליה · האי ישראל בריתחיה כלומר לא תשתה ממנו: איפליג עליה · ולא היו אגלו בעיר להתווכח עמו:

איקלע

והא וכן קתני · דמשמע דהכי יש לאסור בבני שפחות (קטנים) כמו עבדים קטנים וא"ת וליסני דכי קתני וכן אגדולים דהכי הוו בני שפחות גדולים כמו עבדים גדולים וי"ל דמשמע ליה דקאי אכולהו בין אגדולים בין אקטנים ועוד דס"ל דמשום גדולים דהן יודעים בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה לא אילטריך למיתני וכן: אלא למ"ד טהור מאי איכא למימר · וא"ת ואמאי לא משני דקאי וכן אדיוקא והכי קאמר בשוק טהור הא בבית טמא וי"ל דלא מסתבר ליה למימר דקאי וכן אדיוקא ואע"ג דגבי מל ולא טבל (ב) דקא מתרץ תלמודא קאי אדיוקא מ"מ לא דמו דקא מיירי בברייתא מענין מילה וטבילה אבל בטמא בבית לא איירי כלל: הא קמשמע לן עבדים דומיא דבני שפחות · וא"ת אמאי דחקינן לומר למ"ד טהור דקאי וכן אדיוקא ליסני דקאי ארוקן ומדרסן והכי קאמר וכן בעבדים טהור רוקן ומדרסן בשוק כמו בבני שפחות וי"ל דמשום הא לא אילטריך למיתני וכן דפשיטא דליכא למיטעי דרוקן ומדרסן טהור לא קאי אעבדים כמו אבני שפחות דא"כ אמאי תנא עבדים כלל אם לא לטהר רוקן ומדרסן בשוק דהא כבר שנית קטנים אין עושין יין נסך לא קאי אעבדים: (שייך לע"א) עד שתשתקע תורת עבודת כוכבים מפיהם · אומר ר"י דדוקא בעבדים אמרינן עד שתשתקע דאע"ג שצריך להטבילם ולמולם מרצונם כדאמר *(שמואל) בהחולץ (יבמות דף מח·) כשם שאי אתה מל בן איש בעל כרחו כך אי אתה מל עבד בע"כ מ"מ אימת רבו עליו ואינו מתגייר בלב שלם אבל עובדי כוכבים שמלים וטובלים מרצונם ולדעתם נשתקע שם עבודת כוכבים מפיהם מיד ומותר מגען ביין מיד: תרגמה אבני השפחות · וא"ת אמאי לא נקיט תרגמה ארוקן ומדרסן ונקט מל ולא טבל דוקא אבל מל וטבל לא ולא קאי מידי איין נסך ויש לומר דניחא ליה לשנויי כשיטה ראשונה: הא קמ"ל עבדים דומיא דבני השפחות · נראה דהכי הוה מצי למימר האי וכן כשאר וכן דעלמא מה עבדים גדולים עושין יין נסך אף בני השפחות גדולים עושין יין נסך אלא דניחא ליה לשנויי כפי פירוש שיטה ראשונה: לאפוקי מדרב דאמר תינוק בן יומו · השתא חזינן דלהאי לישנא דאמרי לה טהור שמואל לית ליה דרב דאמר תינוק בן יומו כו' דא"כ לא אתיא הא מתניתא כוותיה אלא אית ליה לשמואל דתינוק בן יומו אינו עושה יין נסך ומותר אף בשתיה וה"ה קטנים שאין יודעים בטיב עבודת כוכבים וכן יומו לאו דוקא ועבדים גדולים אע"פ שמלו וטבלו צריכין להמתין י"ב חדש להשקיע שם עבודת כוכבים מפיהם ופסקו הלכות גדולות דלא כרב בתינוק בן יומו ור"ח נמי פסק כשמואל דבעינן שיקוע כדמפרש ריב"ל למילתיה ופעם אחת מלא ר"י כתוב (ג) בתוספתא הלומדים לפני ר"ת שפסקו דהלכה כשמואל הואיל וסבר ריב"ל כוותיה והלכה כריב"ל לגבי ר' יוחנן וכ"ש לגבי רב ושמואל שאין הלכה כמותם לגבי ר' יוחנן וגם בסדר תנאים ואמוראים כתיבת יד הרב הגדול ר' יוסף טוב עלם פוסק הלכה כמותו בכל מקום וגם ר"ת הביא הרבה ראיות על זה וכולם נדחו ועוד פסק ר"ת כלישנא דאמר רוקן ומדרסן בשוק טהור דבשל סופרים הלך אחר המיקל ולפי אותו הלשון פליג שמואל אדרב בתינוק בן יומו ועוד פירשו רשב"ם והריב"ן בשם רש"י שכתוב בתשובת הגאונים כי בזמן הזה אין איסור הנאה במגע עובד כוכבים ביין כי עובדי כוכבים של עכשיו אין רגילין לנסך לעבודת כוכבים ותשובין כאין יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה והוו להו כתינוק בן יומו ועל זה אנו סומכין לגבות ייננו העובדי כוכבים בחובותינו ועל דבר זה שלח לו ר"י לר"ת (ד) הא חזי דמיכך ומאחוך משתרי מגע עובד כוכבים ביין לעלמא אפילו בשתיה דאחיך ר' שמואל פסק בשם *אביך רבינו שלמה דהעובדי כוכבים בזמן הזה אינן חשובים אלא כתינוק בן יומו ואתה פוסק בתינוק בן יומו כשמואל דאית ליה דאינו עושה יין נסך לאסור אף בשתיה והשיב לו ר"ת כי התלמיד שכתב נבהל היה לפסוק וחס ושלום שלא עלה על לבו אלא ודאי קי"ל כרב באיסורי לגבי שמואל ותינוק בן יומו עושה יין נסך לאסור בשתיה ועובדי כוכבים בזמן הזה ודאי הם כתינוק בן יומו כפסק רבינו שלמה וגם אין הלכה כשמואל בעבדים שמלו ולא טבלו להצריך י"ב חדש להשתקע דהא ברייתא מפקא מיניה ללישנא דאמר טהור דקי"ל כוותיה כיון דקי"ל כרב בההיא דתינוק וכן היה מנהג בני אשכנז שנוגעים העבדים ביין אחר שמלו וטבלו מיד ואין להקשות מריב"ל דמשמע דקאי כוותיה דריב"ל לא קאי על דברי שמואל לפרש דבריו דהא איהו קשים מיניה הוה ועיקר דבריו של ריב"ל נאמרו ביבמות פ' החולץ (דף מח:) גבי הלוקח עבד מן העובד כוכבים מגלגל עמו י"ב חדש ותלמודא קבעה הכא לפרושי מילתא דשמואל מיהו היה ר"י מקשה אף לפי זה הפסק שפסק רבינו שלמה כרב בתינוק בן יומו (ה) א"כ היאך נתיר מגע עובד כוכבים בהנאה מטעם תינוק בן יומו מה ענין זה לזה והלא מה שאנו מתירים בתינוק איסור הנאה היינו משום שאין בו אפי' כוונת מגע וא"כ עובדי כוכבים בזמן הזה שמכוונים למגע יאסרו אפילו בהנאה דהא ע"כ קי"ל שחמורה כוונת מגע אף בלא כוונת ניסוך מהיכא דליכא כוונה כלל כדפרי' לעיל גבי רישא דלוליבא לפירוש ר"ת וחזר ר"ת ואמר דודאי מתוך ההלכות לא מצינו ראיה פשוטה להתיר מגע עובד כוכבים ביין ואף לא סתם יינם בהנאה כי אם למוכרו לאותו עובד כוכבים עצמו כדאמר רב אשי לקמן (דף נס:) דמשקל דמי מההוא עובד כוכבים דנסכיה שרי מ"ט מיקלייא קלייה או ימכרנו אותו עובד כוכבים לעובדי כוכבים כמו שהיה מוכרו לצורך עצמו והעיד ר"ת על רבינו מאיר אביו כי פעם נזדמן לו יין נסך והפסידו בידים ואעפ"כ לא רצה ר"ת לאסור הואיל ופשט המנהג להתיר והנח לישראל שיהו שוגגים ואל יהו מזידין ומ"מ לסמך המנהג (ו) קצת ראיה שנדמה שהם מגען למודד בקנה דאמרינן ימכר משום דלא נתכוין לניסוך ואפילו אם נדמהו למדדו ביד שרי לרבנן דאמרי ימכר ועד כאן לא אסר ר' נתן במדדו ביד אלא משום דגזר מדידה דיד אטו שכשוך דיד ואי קא משכשך אתי לנסכו לעבודת כוכבים אבל בזמן הזה אפי' משכשך ליכא ניסוך ואפי' ר' נתן מודה דשרי בהנאה וא"ת כיון דגזרו על ניסוך העובד כוכבים הוה ליה דבר שבמנין דצריך מנין אחר להתירו וי"ל דלא גזרו אלא על המנסכים וכיון דהשתא לא הוו מנסכים לעבודת כוכבים יש לתלות להיתר וראיה לדבר מדאמרינן פ"ב (לקמן סה·) דרבא שדר קורבנא לבר ששך ביום אידו אמר קים לי בגויה דלא פלח לעבודת כוכבים ואע"ג דגם משא ומתן ביום אידם היה דבר שבמנין ולא הוצרך מנין אחר להתירו להנהו דלא אזלו ומודו כי ודאי מתחלה לא גזרו עליהם מיהו קשיא שהם ייגם היאך נתיר בהנאה כיון שגזרו על סתם ייגם משום בנותיהם והא גם עתה שייך זה הטעם וי"ל דמאי דגזרו סתם ייגם לאסור בהנאה יותר מפתם ושמנם היינו משום דשכיחי לנסוכי לעבודת כוכבים אבל עתה שבטל ניסוך שאינם יודעים בטיב עבודת כוכבים דיו להיות כפתם ושמנם או כבישולי עובדי כוכבים לאסור בשתיה ולא בהנאה והמחמיר תבא עליו ברכה:

איקלע

איקלע רב הונא בריה דר"נ למחוזא א"ל רבא לרב אליקים שמעיה טרוק טרוק גלי דלא (א) ניתו אינשי דניטריד על לגביה א"ל כי האי גוונא מאי א"ל *אסור אפילו בהנאה והא מר הוא דאמר שיכשך אין עושה יין נסך אימר דאמרי אנא לבר מדמיה דההוא חמרא דמי דההוא חמרא מי אמרי אמר רבא כי אתאי לפומבדיתא אקפן נחמני שמעתתא ומתניתא דאסיר שמעתתא דההוא עובדא דהוה בנהרדעא ואסר שמואל בטבריא ואסר רבי יוחנן ואמרי ליה לפי שאינן בני תורה ואמר לי טבריא ונהרדעא אינן בני תורה דמחוזא בני תורה מתניתא *דאגרדמים עובד כוכבים שקדח במינקת והעלה או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית זה היה מעשה ואסרוהו מאי לאו בהנאה לא בשתייה אי הכי ליתני ימכר כדקתני סיפא *חרם עובד כוכבים שהושיט ידו לחבית וכסבור של שמן היא ונמצאת של יין זה היה מעשה ואמרו ימכר תיובתא דרבא תיובתא רבי יוחנן בן ארזא ור' יוסי בן נהוראי הוו יתבו וקא שתו חמרא אתא ההוא גברא אמרו ליה תא אשקינן לבתר דרמא לכסא איגלאי מילתא דעובד כוכבים הוא חד אסר אפי' בהנאה וחד שרי אפי' בשתייה אמר רבי יהושע בן לוי מאן דאסר שפיר אסר ומאן דשרי שפיר שרי מאן דאסר מימר

איקלע רב הונא בריה דר"נ למחוזא · לאחר זמן אחר שחזר בו שהחזירו אביי ע"י תשובות שהשיב לו כדאמרינן לקמן אקפן נחמני שמעתתא ומתני' ומחוזא הוא מקומו של רבא: טרוק גלי · סגור הדלת שמתיירא מרב הונא שלא יקפחנו בהלכות על דברי מחלוקתם: על · רב הונא לגביה ובעי מיניה כי האי גוונא (ב) שיכשך עובד כוכבים ביינו של ישראל שלא בכוונת ניסוך לעבודת כוכבים מאי: א"ל אסור אף בהנאה · שחזר בו: והא מר הוא דאמר כו' · דקא שרית לזבוני לעובדי כוכבים: דמי דההוא חמרא · דהוה בדוולא מי אמרינן מודינא ביה דצריך להוליך דמיו לים המלח ודמי שאר היין שבחבית מותר ומשום כיסופא קאמר הכי אבל איהו כוליה שרי: כי אתאי לפומבדיתא · האי מעשה הוה מקמי הך דאיקלע רב הונא למחוזא: אקפן נחמני · הקיפני אביי בשמועות של אמוראים ובמשניות לחלוק עלי ולאסור כל יין החביות: והוה עובדא בטבריא ואסר ר' יוחנן · ה"ג אמרי ליה לפי שאינן בני תורה הא דאסר שמואל ורבי יוחנן לבני טבריא ונהרדעי לאו משום דאסור אלא אחמורי אחמירו עלייהו לפי שאינן בני תורה: ואמר לי · אביי טבריא ונהרדעא כו' בתמי': אגרדמים · אדם הממונה לשמור המדות במצות המלך שלא ישקרו בהם וטועם היין ונעשה סרסור ביניהם אגרדמים גרסינן במ"ס בתורת כהנים אמרינן איפת צדק והין צדק יהיה לכם מנה לך אגרדמים על ככה: שקדח במינקת · שנקב את מגופת החבית במינקת והעלה את היין דרך המינקת והוא קנה חלול המוליא ומעלה היין עד פיו וטועמו: או שטעם מן הכוס והחזירו · עובד כוכבים בחבית: מאי לאו בהנאה · ואע"ג דשלא בכוונת ניסוך הוי האי מגע ולא יתכן לומר והחזירו ישראל בחבית ותיהוי תיובתיה האי דקאסר ליה לכולה חבית משום האי דאיערב ביה דא"כ אמאי הויא תיובתא נימא ליה אנא דאמרי כרשב"ג דאמר לקמן ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו דקיימא לן הלכתא כוותיה: וליתני ימכר · כי היכי דקתני סיפא: חרם · משוגע ובעל מריבות וממהר לעשות שלא בכוונה: ימכר · דהואיל דסבר של שמן היה ליכא למיגזר שמא נתכוין לנסך אבל קדח במינקת דיודע דיין הוא חיישינן שמא ניסך לעבודת כוכבים:

איקלע רב הונא בריה דר"נ למחוזא · פירוש האי עובדא הוה בתר דהחזירו אביי ע"י תשובות שהשיב לו ולהכי קאמר כי אמרי (ג) לבר מדמי דההוא חמרא והיינו לבתר דאהדריה אביי אבל הוא התיר הכל ומחמת כיסופא הוא דקאמר הכי וכן ודאי צריך לפרש לפי גירסא זו דאי סלקא דעתך דאיהו נמי אסר דמי היין המשוכשך והתיר השאר א"כ מאי הוה פריך ליה אביי משמואל ור' יוחנן דאסרו והא איכהו לא אסרו אלא דמי היין המשוכשך דסבירא להו בפ' בתרא (לקמן עד·) כרשב"ג דאמר ימכר כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו אלא ודאי בתר דאהדריה אביי קאמר הכי וגם פירש רש"י לקמן בההיא דאגרדמים דמיירי בהחזירו עובד כוכבים לחבית דאי ס"ד דהחזירו ישראל לחבית והאי דקא אסר ליה לכוליה היינו משום ההוא פורתא דאיערוב א"כ מאי פריך מינה לרבא לימא ליה אנא דאמרי כרשב"ג דאמר לקמן ימכר חוץ מדמי יין נסך שבו (ד) וקיימא לן הלכתא כוותיה ועוד פי' רש"י דאמר להו רבא טרוק גלי שהיה מתיירא מרב הונא שלא יקפחנו בהלכות על דבר מחלוקתו על רב הונא לגביה ובעי מיניה כי האי גוונא כו' ותשובות יש על גירסא זו ופירושה חדא שהיה לו להקדים ההוא עובדא דאביי דבסמוך כיון שעל ידו חזר בו ועוד דבר תימה הוא שיאמר רבא טרוק גלי שלא יבא רב הונא החולק עליו להתווכח עמו כי אע"פ שחזר בו מ"מ היה לו לשמוע מה יאמר ועוד דה"ל למימר אפ"ה על לגביה כלומר דחק ונכנס ועוד קשיא לשון דלא ליתו אינשי ולטרדן דה"ל למימר דלא ליתי האי גברא ולטרדן ועוד מי כסיפא ליה מילתא לומר טעיתי בהדיא וחוזר אני בו הרי בכמה מקומות* מצינו שהיה אומר דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי ועוד מה שפירש אגרדמים דמיירי כשהחזירו עובד כוכבים דאי כשהחזירו ישראל לימא ליה אנא דאמרי כרשב"ג ומאי הוה מסני ליה הא רשב"ג לא שרי דמי יין נסך שבו ואיהו שרא הכל ועוד מאי הוה מותיב ליה מההיא דאגרדמים ליסני ליה שאני התם דהחזירו עובד כוכבים ואילו רבא שרא בהחזירו ישראל ועוד דמשמע מתוך פירושו (ה) שהחזירו עובד כוכבים ונאסר מטעם החזרה דחשיבא ליה כמגע ובתוספתא תניא מפני שטיפת יין אסורה ואוסרת בכל שהוא אלמא משמע שהאיסור בא מחמת הטיפה המשוכשכת ואפילו החזירו ישראל נמי אסור לכך פירש ר"י שריה רבא לזבוני לעובדי כוכבים אפי' ליין המשוכשך משום דשכשוך גרוע הוא שלא נתכוון לשכשך לניסוך אלא לשאול אם יש שם יין וכיון שנתערב נתבטל שם לגמרי והא דאסר רשב"ג בפרק בתרא (לקמן עד·) לכל הפחות דמי היין היינו דוקא בסתם יינם דחמיר טפי ואינו נתבטל בתערובתו אבל כאן זה המשוכשך אין בו כוונת ניסוך ואיפלוג עליה רב הונא בר חיננא ורב הונא בר ר"נ ואסרי דמדמו ליה להאי יין נסך המשוכשך לפלוגתא *דרשב"ג ורבנן (ו) דאגרדמים דאיתותב רבא מינה וה"ג בספרים ישנים וה"ג ואיקלע ר"נ למחוזא והוא רבו של רבא והלך רבא אצלו לשאול ממנו וא"ל רבא לרב אליקים שמעיה טרוק גלי אחר שאכנס לפני ר"נ דלא ליתו אינשי וליטרדן פירוש כשאשאל ממנו הלכה זו על לגביה פירוש נכנס רבא לפני ר"נ א"ל כי האי גוונא פירוש שאירע מעשה לידי מאי א"ל אסור בהנאה פירוש על יין המשוכשך השיב לו ואליבא דדברי הכל א"ל והא מר הוא דאמר וכי שכשוך עושה יין נסך פי' כשאירע מעשה כזה לידך היית אומר שאין שכשוך עושה יין נסך ליאסר בהנאה ועל (ז) מעשים שאמרת כך הוריתי א"ל כי אמרי אנא לבר מדמי היין המשוכשך דמי דההוא חמרא מי אמרי כי אתאי לפומבדיתא כו' ואסר שמואל בטבריא ואסר ר' יוחנן פירוש מעשה כזה בא לפניהם ואסרו היין המשוכשך אבל ודאי השאר לא אסרו דאפילו בסתם יינם פסקינן לקמן כרשב"ג דאמר ימכר חוץ מדמי יין נסך שבו ואיתותב רבא מההיא דאגרדמים מאי לאו בהנאה כו' דנאסר כל היין מטעם תערובת דקתני בתוספתא (פרק ח) אגרדמים עובד כוכבים שטעם מן הכוס והחזירו לחבית קדח במינקת ונפלה ממנה טיפה כל שהוא אסור שטיפת יין אסור ואוסרת בכל שהוא והיינו כרבנן דאסרי כל התערובות ומדרבנן נשמע לרשב"ג דאסר מיהא דמי דההוא חמרא וקשיא לרבא שהתיר אף דמי (ח) חמרא כדפרישי': שקדח במינקת · פי' רש"י שנקב מגופת החבית (ט) והעלה היין דרך המינקת והוא קנה חלול שמוצץ ומעלה בו היין עד פיו וקשיא דלמה לי העלה אפי' בלא העלה נמי ליתסר בהנאה כיון שנגע דלא דמי האי כלל (י) למדו בקנה דהתם לא נתכוון לשכשוך כלל אבל הכא שנתכוון לשתיה ליתסר בהנאה ועוד היכי סלקא דעתיה דרבא לאוקומה בשתיה א"כ ל"ל העלה אפי' בלא העלה נמי יאסר בשתיה אם לכל הפחות תדמהו למדו בקנה דמתני' ודוחק הוא להעמיד (כ) הברייתא כר"ש שאין הלכה כמותו ונראה פי' רשב"ם בשם רש"י שמינקת הוא קנה חלול שמניחין בעת הבציר בפה החבית ורואה חוץ לחבית וכשהיין תוסס ועולה דרך הנקב אינו נופל לקרקע ולאחר שגמר תסיסתו אין נוטלין אותו אלא משוין אותו לחבית וסותמין פי החבית ופי המינקת וכשרוצה לפתוח קודחין במינקת ומוצץ ומעלה היין מיהו אם נפסק נוטה להעמיד פירוש רש"י גלמר שכן דרך כשקדח שלא נגע הקנה ביין אלא כשרוצה להעלות היין מגדד החבית עד שיגיע היין במינקת ולכך צריך העלה:

עב א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה א סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכד סעיף יב:

עג ב מיי' שם הלכה טו טוש"ע שם סעיף יא:

עד ג מיי' שם הלכ' ס טוש"ע שם סעי' יב:

הגהות הב"ח

(א) גמ' טרוק גלי דלא ליתי איכשי וליטרדן על לגביה: (ב) רש"י ד"ה על וכו' ששיכשך עובד כוכבים: (ג) תוס' ד"ה איקלע וכו' כי אמרי אנא לבר: (ד) בא"ד דקיימא לן הלכתא: (ה) בא"ד דמשמע מתוך פי' כשהחזירו עובד כוכבים נאסר מטעם: (ו) בא"ד ורבנן ואגרדמים דאיתותב רבא מינה וה"ג בספרים ישנים איקלע כצ"ל ותיבת וה"ג נמחק: (ז) בא"ד ועל ידי מעשים שאמרת כך וכו' בסתם יינם פסקי לקמן וכו' כדקתני בתוספתא: (ח) בא"ד אף דמי ההוא חמרא כדפרישית: (ט) ד"ה שקדח וכו' מגופת החבית במינקת והעלה: (י) בא"ד למדו בקנה · נ"ב לעיל דף נו: (כ) בא"ד הברייתא כר"ש. נ"ב לקמן דף ס:

[תוספ' פ"ח]
[תוספ' שם מתניי' כגירסא]
[שבת סג: ושם נסמן]
[רשב"ג ורבנן ומתני' דאגרדמים כצ"ל מהר"מ]

תורה אור

מימר אמר סלקא דעתיה דרבנן כי הני שיכרא קא שתו אלא ודאי האי חמרא הוא ונסכיה מאן דשרי שפיר שרי מימר אמר ס"ד דרבנן כי הני חמרא קא שתו וא"ל לדידי תא אשקינן אלא ודאי שיכרא הוא קא שתו ולא נסכיה והא קא חזי בליליא והא קא מרח ליה בחדתא והא קא נגע ביה בנטלא וה"ל מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ואסור לא צריכא דקא מוריק אורוקי וה"ל כחו שלא בכוונה *וכל כחו שלא בכוונה לא גזרו ביה רבנן בעא מיניה ר' אסי מר' יוחנן יין שמסכו עובד כוכבים מהו א"ל ואימא מזגו א"ל אנא כדכתיב קאמינא °טבחה טבחה מסכה יינה א"ל *לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמו מאי א"ל ^אסור משום *לך לך אמרין נזירא .סחור סחור לכרמא לא תקרב רבי ירמיה איקלע לסבתא חזא חמרא דמזגי עובד כוכבים ואישתי ישראל מיניה ואסר להו משום לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב אתמר נמי א"ר יוחנן ואמרי לה א"ר אסי א"ר יוחנן יין שמזגו עובד כוכבים אסור משום לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב ר"ל איקלע לבצרה חזא ישראל דקאכלי פירי דלא מעשרי ואסר להו חזא מיא דסגדי להו עובדי כוכבים ושתו ישראל ואסר להו אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל ארמקטורך עלך זיל הדר בצר לאו היינו בצרה ^יומים של רבים אין נאסרין רבי יוחנן לטעמיה דאמר

מִשלי ט

רש"י

מימר אמר · האי עובד כוכבים בדעתיה: סלקא דעתיה דרבנן · חשיבי כי (א) האי שתו שיכרא בתמיה אלא ודאי חמרא הוא ונסכיה לעבודת כוכבים ואע"ג דמוקמינן דמוריק אורוקי אפ"ה חיישינן דלמא נגע ונסך ואגן הוא דלא רמינן אדעתין למיחזי דבישראל הוה מחזקינן ליה: ומאן דשרי שפיר שרי מימר אמר-האי עובד כוכבים סלקא דעתיה רבנן כשרים כי הני חמרא הוו שתו ואמרי לדידי תא אשקיין בתמיה: בחדתא · יין חדש אין בו ריח: והא קא נגע בנטלא · ס"ד שהיה שואב היין מהחבית בכלי ששמו נטלא ופריך והא נגע ביה בחמרא ע"י נטלא ונהי נמי דלא ידע דחמרא הוא הוה ליה מגע שלא בכוונה ואסיר: ומשני דקא מוריק אורוקי · וה"ל כחו שלא בכוונה שלא ידע שהוא יין וכחו שלא בכוונה לא גזור אפילו בשתיה: שמסכו · שמזגו שנתן בו מים לתקנו לשתיה שכן דרך יינם חזק כשהיו נותנין אותו בכוס נותנין בו מים לפי שהוא חזק יין של ישראל שמסכו עובד כוכבים מהו: אסור · אע"ג דלא נגע גזרו רבנן בכחו לאסרו בשתיה משום הרחקת עבירה אבל בהנאה ודאי לא מיתסר דלא עדיף מנגיעה ע"י ד"א שלא בכוונה (לעיל דף נז·) כי ההוא דנגע בלוליבא בחמרא ושריה רב בהנאה: חזא דאכלי פירי דלא מעשרי ואסר להו · דקסבר בצרה היא בצר במדבר בארץ המישור וכיון דמא"י (ב) חייבין פירותי' במעשר: ארמקטורך עלך · בגוד שבגדיך עליך חזור אצלם והתר להם ולא תשהה אפילו לנוח מטורח הדרך דהלשינהו

תוספות

אלא ודאי חמרא הוא ונסכיה · פ"ה אע"ג דמוקמינן ליה במוריק אורוקי אפ"ה חיישינן דלמא נגע ונסך ואנן הוא דלא רמינן אדעתין למיחזי משמע מתוך פירושו דבהרקה לבד לא מנסך ליה ליאסר בהנאה וגם ר"ת כתב דבמוריק אורוקי איט אסור בהנאה וקשה דהא במסקנא דמילתא לקמן בסוף פירקין כתוב ברוב הפירושין כחו של עובד כוכבים כגון דמוריק אורוקי *הכיר בו שהוא יין אסור בהנאה מדרבי יוחנן בן ארזא אלמא בההוא עובדא דהכא מטעם כחו ולא משום חשד מגע ולקמן (דף ס·) נמי עובד כוכבים אדנא וישראל אכובא חמרא אסור ופי' הקונט' אסור אף בהנאה מידי דהוה איין שמזגו עובד כוכבים ועוד אדרבה בכי האי גוונא ע"י הרקה היו מנסכין שהיו מערין יין לספלים וי"ל דמה שהוצרך לפרש נגע הייט לאסור אף מה שבפנים שלא עירה עדיין דהא אמרינן לקמן (דף עב:) גבי עובד כוכבים המערה דנפיק לבראי דמנא גזרו ביה רבנן דגואי דמנא לא גזרו ביה רבנן ור"י פי' ונסכיה שהריקו בכוונת ניסוך:

והא נגע ביה בנטלא וה"ל מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ואסור · תימה אי ר' יהושע בן לוי סבר לה כשמואל דשרי תינוק בן יומו ואף בשתיה א"כ הוא הדין מגע גדול שלא בכוונה ואפילו בידו דהא לעיל מדמי לההוא לישנא דלא גרים רישא דלוליבא וא"כ מאי קא פריך דהא שלא בכוונה הוה שהיה סבור שהוא שיכרא וי"ל דלעיל כי פרכי ליה לרב מתינוק בן יומו בכל שכן קא פרכי' מדאסר בתינוק דאיט בר כוונה כלל כ"ש שיאסר מגע גדול שלא בכוונה שהרי בר כוונה הוא ויכול לבא לידי ניסוך אבל ודאי מגע גדול חמור ואפי' שלא בכוונה ליאסר בשתיה ואפילו לשמואל:

שמסכו · שמזגו עובד כוכבים לתקנו (ג) בשתיה אסור אף בהנאה ואע"ג דלא נגע משום הרחקת עבירה כדאמרינן לך לך אמרין נזירא כו' מיהו נמצא בפירוש אחרים של רש"י אסור בשתיה משום הרחקת עבירה אבל בהנאה ודאי לא מיתסר דלא עדיף מנגיעה ע"י ד"א שלא בכוונה כי ההוא דנגע ברישא דלוליבא (לעיל דף נז·) וגם ר"ת כי דכל לך לך לא אסרינן בהנאה וה"נ דאמרינן בסמוך לא והכרז על יינם משום יין נסך אלמא קנס הוא דקנים להו משום לך לך אמרין ובסמוך חזא חמרא דמזגי עובדי כוכבים ושתו ישראל ואסר להו נפרש ואסור אף בהנאה מטעם קנס כדפרישי' ואע"ג דלא מפרש ליה בהדיא מ"מ הכי הוא מידי דהוה אמיא דסגדי עובדי כוכבים ושתו ישראל דאסר להו בהנאה משום עבודת כוכבים:

כדכתיב קאמינא מסכה יינה · ואע"ג דכתיב נמי (שיר ז) אל יחסר המזג היא מזיגה ביין עצמו אבל מסיכה הוא תיקון מים ביין:

כתב הר"י א"ז בזמן הזה עובד כוכבים ששכך בייט של ישראל מותר למכרו לעובדי כוכבים דלא בקיאי בשכשוך כדפרישית לעיל אבל בשתיה אסור ודוקא שלא נתכוין ליגע כדי להכעיס לישראל ולהפסידו אבל אי חזינן לדעתיה דעובד כוכבים שנוגע בייט של ישראל כדי להכעיסו ולהפסידו ההוא שרי אפילו בשתיה דכה"ג לא גזרו רבנן והיכא דזרק ליה העובד כוכבים החפץ לבור כדי להכעיס ואפילו אזיל מיניה (ד) כגון ששפם בו מותר בשתיה וכן איתא בתשובת רב האי בר נחשון גאון ובפסקי ריב"א וכן מוכח הסוגיא קרוב הדבר בעיני דאפי' אם נגע העובד כוכבים בידו להכעיס מותר בשתיה וכ"כ בתשובה פעם אחת היה בורו של ישראל מלא יין ובא אנס אחד ונתן ידו לתוכו להכעיס והיה שם זקן אחד ירא שמים שסופו נהרג על קידוש השם בעו"ה ושמעט שלקח מן היין בכלי ושתה ממט בפני האנס כדי שלא יהא רגיל לעשות כן לישראל אחר עכ"ל הר"י:

ארמקטורך עליך זיל הדר · פי' הקונט' בעוד שבגדיך עליך חזור אצלם והתר להם ולא תשהה אפי' לנוח מטורח הדרך ויפה כוון דאין לפרש שלא יתפסיד בגדיך בהוראתך דבשביל שטעית תצטרך לשלם כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין (דף ו·) דהא מוקמינן ליה התם בנשא ונתן ביד ועוד דהא רשב"ל מומחה לב"ד הוה ופטור מלשלם:

בצר לאו היינו בצרה · והא דאמר רשב"ל *בפ"ק דמכות (דף יב·) ג' טעיות עתיד שר של רומי לטעות כו' כסבור שגלה לבצר והוא גולה לבצרה היינו לבתר דשמעה מר' יוחנן דסבר איהו דבצר לאו היינו בצרה אז הודה כי גם בטעות זה יטעה שר של רומי בצר לאו היינו בצרה פי' אלא חוצה לארץ היא ואינה חייבת במעשר ולכך הזקיקו ר' יוחנן להתיר להם ומשמע מהכא (דחו"ל) לא מיחייב במעשר וכן משמע בפ"ק דחולין (דף ז: ושם ד"ה והתיר) גבי ר"מ שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר ר' בית שאן כולה על ידו משום דהוה סבר דבית שאן מחו"ל היא וקשה דאילו בכל שאר התלמוד משמע דחו"ל חייבת במעשר דקאמר בבכורות בפ' עד כמה (דף כז·) ובפ"ק דבילה (דף ט·) תרומת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפרים וכן רבה מבטיל לה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו וקאמר נמי התם* רב טובי הוה ליה גובא דחמרא דתרומה ובפ' בנות כותים (נדה דף לג·) מעשה היה בפומבדיתא והטבילוה קודם לאמה ויש רוצים לומר דהני מילי בדגן תירוש ויצהר דבארץ גופה מיחייב מן התורה ולכן בחו"ל גזרו רבנן אבל בשמעתין ובפ"ק דחולין (דף ו:) מיירי במעשר ירק דאפי' בארץ נמי לא מיחייב אלא מדרבנן ולכך בחו"ל לא גזור ולא נהירא דהא גבי גלף נמי דלא מיחייב בארץ אלא מדרבנן אמרינן בפ' כילד מברכין (ברכות דף לו·) דחייב אף בחו"ל דקאמר בגלף של ערלה בחו"ל זורק האביונות ואוכל הקפריסין ונימא הלכה כר"ע אי אשמעינן הלכה כר"ע הוה אמינא אפי' בארץ כו' ולאשמועינן כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל אי אשמעינן הכי הוה אמינא ה"מ גבי מעשר דבארץ גופה דרבנן אבל גבי ערלה כו' ועוד אמרינן בפ"ק דבילה (דף יב:) מוללין מלילות ומפרכין בקטניות ביו"ט א"כ מליט תרומה שזכאי בהרמתה אלמא בקטניות שהוא כשאר פירות מליט תרומה בחו"ל ותירץ ר"ת דהכא ובפ"ק דחולין מיירי בדמאי כדתנן במס' דמאי (פ"א מ"ג) מכזיב ולהלן פטור מן דמאי דבדמאי הקילו ואם תאמר והא דתנן (דמאי פ"ב מ"א) אלו דברים מתעשרים דמאי בכל מקום הדבילה התמרים החרובים והאורז והכמון וא"כ לימא ליה ר"ש בן לקיש לרבי יוחנן בהני פירות אסרי להו וי"ל דרבי יוחנן היה יודע שלא אסר באותן פירות דוקא מיהו הקשה

עין משפט נר מצוה

עה א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכ' ו סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכה סעיף א:

עו ב מיי' פי"ג שם הלכה יג סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכה סעיף ז:

נ"ל והכיר

עז ג מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הלכ' ב ועי' בהשגות סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמה סעיף א:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה סלקא וכו' כי הני שתו: (ב) ד"ה חזא וכו' דמא"י היא חייבין: (ג) תוס' ד"ה שמסכו וכו' לתקנו לשתיה: (ד) ד"ה כתב הר"י וכו' אזיל מיניה ומיניה כגון:

מסורת הש"ס

[חולין קלו:]

[לעיל יז. שבת יג. פסחים מ: ב"מ בי לקמן נט. יבמות מו.]

[נ"ל בפ"ב]

(ר"מ פ"י)

[נ"ל יב:]

מסורת הש"ס

דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק *מים של רבים אין נאסרין הא ליחיד נאסרין ותיפוק ליה דהא מחוברין נינהו לא צריכא דתלשינהו גלא סוף סוף אבני הר שנדלדלו נינהו תסתיים דר' יוחנן דאמר אסורות לא צריכא דטפחינהו בידיה *ר' חייא בר אבא איקלע לגבלא חזא בנות ישראל דמיעברן מעובדי כוכבים שמלו ולא טבלו חזא חמרא דמזגו עובדי כוכבים ושתו ישראל חזא תורמוסא דשלקי להו עובדי כוכבים ואכלי ישראל ולא אמר להו ולא מידי אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל צא והכרז על בניהם שהן ממזרים ועל יינן משום יין נסך ועל תורמוסן משום בישולי עובדי כוכבים משום שאינן בני תורה על בניהם שהם ממזרים ר' יוחנן לטעמיה *דא"ר יוחנן [א]לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וכיון דלא טביל עובד כוכבים הוא ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר (א) וגזור על יינם משום יין נסך משום *לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב ועל תורמוסן משום בישולי עובדי כוכבים לפי שאינן בני תורה טעמא דאינן בני תורה הא בני תורה שרי *והאמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב כל שנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי עובדי כוכבים ר' יוחנן כי הך לישנא ס"ל *דאמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב כל שאינו עולה לשולחן של מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי עובדי כוכבים טעמא דאינן בני תורה הא בני תורה שרי בעו מיניה מרב כהנא עובד כוכבים מהו שיוליך ענבים לגת אמר להו [ב]אסור משום לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב איתיביה רב יימר לרב כהנא *[ג]עובד כוכבים שהביא ענבים לגת בסלין ובדודורין

[לעיל מז.] [לעיל מו.] [יבמות מו.] [לעיל נח.וש"נ] [לעיל לח.וש"נ] ג"ז שם [תוספ' פ"ח]

דתלשינהו גלא · פעמים שהם נתלשין הלכך אי ליחיד נאסרין: תסתיים דרבי יוחנן דאמר אסורות · בתמיה כלומר מי פשטינן מהכא גבי אבני הר שנתדלדלו דאיפליגו *בהו בני ר' חייא ור' יוחנן דהייט ר' יוחנן דאסר: דטפחינהו · עובד כוכבים בידיה מלמטה ותלשן ואח"כ השתחוה להן הלכך יש בהן תפיסת ידי אדם ולא דמו לאבני הר שנדלדלו מאליהם ואי ליחיד נאסרים: לפי שאינן בני תורה · אתורמוסן קאי דאי הן בני תורה שרי כדמפרש לקמיה תורמוס אינו נאכל חי ואינו עולה על שלחן מלכים:

הקשה הר"ר אלחנן לפי' ר"ת מהא דאמרינן בירושלמי דמס' דמאי מאכילין את עניים דמאי אמר רשב"ג שלח לי ר' יוסי בר רבי אתרוג ואמר לי זה בא (ג) מקיסרין ולמדתי ממנו ג' דברים שהוא ודאי שהוא טמא שלא בא בידו אחר שהוא ודאי שפירות קיסרין ודאי פי' ודאי טבל שהיו או כולם עמי הארץ או כולם חבירים אלא שהיה ידוע שלא עשרו שהוא טמא שמרבילין עליו מים והוכשר וא"ת הא תנן בשילהי תוספתא דטהרות דאתרוגים אין מזלפין עליהם מים וי"ל ה"מ באותם שמוכרים בעיר אבל בא מדרך רחוקה מסברא זלף עליו מים כדי שלא יכמוש עוד וי"ל דה"מ בשאר ימות השנה אבל בחג מרבילין עליו מים כדי שיהיה הדר כדתנן בסוכה (דף מב·) וא"ת א"כ מאי האי דקאמר בתר הכי ויעשר ממנו עליו והיאך יכול לעשר ממנו כיון שהיה סוכות וי"ל דבחולו של מועד מיירי כדאמרינן (סוכה לט:) ר' חנינא מטביל ונפיק ושלא בא בידו אחר שאם בא בידו אחר לא היה מודיע לו שהוא טבל אלא מעשר מן האחר עליו וא"ת ואימא דה"כ הוה שבא בידו אחר ומה שהודיעו שבא מקיסרין זהו לפי שהוכשר וי"ל שאם לא שלח אלא בשביל דבר אחד היה לו לפרש ולפי ששני דברים תלוין בו שלח לו סתמא ופריך בירושלמי ויעשר ממנו עליו פי' למה שלח לו בטבל ויחתוך ממנו חתיכה אחת למעשר ומתרץ ואמר אין דרך בני אדם לשלוח לחבריהם דברים חסירים ופריך ולאו מתני' היא ר' יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיעו פי' ולמה דקדק דלא היה בידו אחר דאפילו היה בידו אחר הא מותר לשלוח אתרוג בטבלו מן המתני' ומתרץ אית לך למימר דאע"ג דפליג על רבנן לא הוה עביד עובדא כוותיה פי' (ג) היה ס"ד שלא יעשה הלכה כמותו אלא כחכמים החלוקים עליו כמו שחושב בירושלמי דברכות כמה תנאים שלא היו עושים הלכה כמותם רבי יוסי בעא קמיה דרבי זירא (ד) ולא מפירות המותרות מקיסרי הן ולא רבי התיר קיסרין בתמיה ומסיק רשב"ג קודם לרבי הוה משמע שאחר שהתיר רבי קיסרין שוב לא היה בו שום איסור טבל אפי' בודאי דהא ההוא אתרוג ודאי הוה ונראה לפרש ולא מפירות המותרין בקיסרין דהתם בירושל' בפ"ב דדמאי אומר אלו המינין האסורין בקיסרי פי' משום דמאי משום דאלו המינים באלו המקומות רגילין לבא מא"י והידועים שלא באו מא"י פטורין משום דמאי וחייבין משום ודאי כפירוש ר"ת ופריך והלא אתרוג מפירות המותרין שאין מביאין אותן מא"י אלא בקיסרין עצמו גדל ומודו רבנן דמותר לשלוח ודאי בחו"ל בהודעה ולא נחלקו אלא בטבל בא"י וא"כ מגלן שלא בא לידו אחר ומשני דעדיין לא הותרה קיסרין בימי ר' יוסי והיו מחזיקין אותה בחזקת א"י והר"ר דוד ממיילן תירץ דהכא דחזא דאכלי פירות דלא מעשרין פי' שלא היו מחמירין להפריש בחומרות א"י אבל כקולי ח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש ולכך אסר להם כי טעה בשם העיר והיה סבור שהוא של א"י וכן ההיא דחולין דרבי שהתיר בית שאן לא לגמרי התיר אלא חומרי א"י התיר להנהיג בה קולות חו"ל כגון ביטול ברוב וכמה קולות השנויות פ' עד כמה בבכורות וכן ההיא דמכזיב דמשמע בירושלמי דפטור בין דמאי בין ודאי פטור מחומרי א"י ומ"מ קולי חו"ל נוהג בכל אותן המקומות ועל תרומות ומעשרות שאין אנו מפרישין עכשיו אף לא כקולי חו"ל אומר ר"ת דקרקעות שלנו משועבדות הם לשרים (ה) ודינא דמלכותא הוא שאם לא יתנם שיהו משועבדות ביד עובד כוכבים ומשוקעות לו ולכן אינם שלנו וק' לר"י כי גם בימי החכמים היה להם קרקעות לטסקא כדאמרינן פ' ח"ה (ב"ב דף נד: ע"ש) מאן דלא יהיב טסקא לא ליכול ארעא וע"ק כי אנו יש לנו הרבה קרקעות שאין בהם טסקא ויש לסמוך על דברי הירושלמי דחלה דא"ר יוחנן רבותינו שבחו"ל היו מפרישין תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלום מאן נינהו רובים א"ר זעיר תרגומיא ולא נודע פי' ואם הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג לשון ר' יהודה אבל ר"י אמר כי לא נתחייבו בתרומות ובמעשרות אלא הסמוכות לא"י כגון מצרים ובבל מואב ובני עמון כי שם היו רגילים להפריש שלא יבואו להקל במעשר א"י אבל במקומות הרחוקים לא חייבו חכמים שום מעשר ואפי' בדגן ותירוש ויצהר ובמקומות הקרובים נמי מפ' בירושלמי מנהג שהיו עושים קודם שבטלום הרובים רב יהודה בשם שמואל חלת חו"ל ותרומת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש ר' בא בשם שמואל אמר לא חשו אלא לתרומת דגן ותירוש ויצהר ר' אילא בשם שמואל אמר לא חשו אלא לתרומה גדולה בלבד אבל לירקות אף לתרומה גדולה לא חשו מדתני איסי (ו) מעשר לירקות מדבריהם משמע מדברי הירושלמי דדבר שהוא מדבריהם בארץ לא הפרישוהו כלל בחו"ל ושמא ירק דוקא משום דאין לו אסמכתא כלל מן הפסוק: **דא"ר** יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק · הכא משמע שהיה רבו וכן משמע נמי בכמה דוכתי שאמר שמועות משמו ותימה דבסנהדרין פ' זה בורר (דף כו·) קאמר ר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק אזלו לעבר שנה באסיא איטפיל בהדייהו רשב"ל כו' ואי קרי לכו רועי כאן מאי אימא ליה ואי *רבו היה לו למחות על כבוד רבו דאי הוה רביה של רבי יוחנן רשב"ל הוה תלמיד*: **הא** ליחיד נאסרין · נ"ל דמיירי כגון °דנבעי מארעיה וא"ת והא אמרינן בשילהי מרובה (ב"ק דף פא·) גבי עשר תנאים שהתנה יהושע ומעיין היוצא בתחלה בני העיר מסתפקין הימנו וא"כ היאך הוו ליחיד ואמר ר"י דמיירי במעיין היוצא מעצמו והכא מיירי בחפר בור א"נ מיירי הכא כגון שכל העיר שלו: **איקלע** לגבלא · מפרש בערוך* הר שעיר וכן תרגום יונתן הר שעיר טורא דגבלא ובתרגום ירושלמי אומר הופיע מהר פארן איתגלי מטורא דגבלהון לבנוי דישמעאל ומיהו לפי האמת משמע יותר שהיא עיר מא"י כדאמר פ"ב דכתובות (דף קיב.*) ריב"ל איקלע לגבלא חזא עגלים בין הגפנים כו': **עובד** כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר · וא"ת אמאי איצטריך בפ' אלמנה לכ"ג (יבמות דף סח:) ובפ' עשרה יוחסין (קדושין דף עה:) לר' יוחנן משום ר' ישמעאל קרא דבת (ז) כהן כי תהיה לאיש זר לאשמעינן דעובד כוכבים ועבד שבאו על בת ישראל שפסולה פשיטא השתא הולד ממזר פוסל בביאתו מיבעיא ואומר ר"י הא דידיה הא דרביה*: **כל** שנאכל כמות שהוא חי כו' · (ח) פסק ר"ת כהני תרי לישני דהא ר' יוחנן ס"ל כהאי לישנא בתרא וקי"ל רב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן ולישנא בתרא נמי לא פליג רב עליה וכלישנא דכל שנאכל כמות שהוא חי אית ליה לסתם תלמודא לעיל פ' אין מעמידין (דף לח:) דקאמר דלמאי ניחוש לה אי משום בשולי עובדי כוכבים נאכל כמות שהוא חי וכן גבי מפחא שליקא קאמר (לעיל לח:) דנאכל כמות שהוא חי אע"פ שהוא עולה על שולחן מלכים (ט) וללישנא בתרא דהכא מוסיף להקל דאפי' אינו נאכל חי שרי כיון שאינו עולה כגון תורמוס ובהא ודאי מודי דדבר שנאכל חי אע"פ שהוא עולה שרי תדע דלעיל פרק אין מעמידין (דף לח·) דקאמר איכא בינייהו דגים קטנים ארדי ודייסא שאין נאכלין חיין (*ועולין) על שולחן מלכים ולא קאמר איכא בינייהו דבש ופירות שנאכלין כמו חיין ועולין אלא ודאי בהא ליכא מאן דפליג דכיון שנאכלין חיין אין בו משום בישולי עובדי כוכבים וללישנא בתרא בא להקל ולעולם אינו אסור אם אין כאן שניהם אינו נאכל ועולה*: **מהו** שיוליך ענבים לגת · רשב"ם פי' וז"ל כשבוצרים הענבים ונותנים אותם בסלים להוליכם לגת מתמעכין

[וע"ע תוס' ר"ה יב. ד"ה הנא] [רבו היה לו למחות כב"ל ר"ת] [ערך גבל ועי' תוס' ש"ס] [עי' שם דאי' בנוסחא אחרינא ונכונה] [וע"ע תוספות יבמות מה. ד"ה יגאו] [וע"ע תוס' לעיל לח. ד"ה אלין]

עין משפט נר מצוה

עח א מיי' פי"ג מהל' איסורי ביאה הלכ' ו סמג לאוין קטו טור ש"ע י"ד סי' רסח סעי' א וסעיף ג:

עט ב ג מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכ' יג סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קכט סעיף ו:

הגהות הב"ח

(א) גמ' הולד ממזר ועל יינם כצ"ל ותיבת וגזור נמחק: (ב) תד"ה (נדף הקודם) בלך וכו' זה בא לידי מקיסרין ולמדתי ממנו שלשה דברים שהוא ודאי שהוא טמא שמרבילין עליו מים שלא בא בידו אחר: (ג) בא"ד פי' וכי הוה סלקא דעתך שלא יעשה הלכה אלא כמותו ולא כחכמים החולקים: (ד) בא"ד קמיה דרבי זירא (ולא מפירות המותרות מקיסרין היא ולא וכו' קודם לרבי הוה) תא"מ ונ"ב גירסת הירושלמי ולא מפירות המותרות בקיסרין היא א"ל ולא רבי התיר קיסרין ורשב"ג קודם לרבי הוה: (ה) בא"ד משועבדות הם לשרים לטסקא ודינא: (ו) בא"ד מדתני איסי מעשרות לירקות: (ז) ד"ה עובד כוכבים וכו' משום רבי ישמעאל קרא דבת איש כהן כי תהיה אלמנה וגרושה לאשמעינן דעובד כוכבים: (ח) ד"ה כל וכו' פסק ר"ת. נ"ב עיין בתוס' לעיל דף ל"ח ובתוס' פרק החולץ דף מ"ו: (ט) בא"ד ולישנא בתרא דהכא מוסיף וכו' פרק אין מעמידין קאמר וכו' שנאכלין כמו שהן חיין וכו' ולישנא בתרא בא להקל:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה הא ליחיד וכו' דנבעי מארעי'· כדאיתא לעיל דף מז ע"א:

[ועי' תוספות סוכה יא: ד"ה דברי כו' כתבו דתרי הוו וכ"כ בנדה יוד: ד"ה אמר ועוד גמרא יומא מג: אפי' לרביה לא זיית דא"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק וכו' וכן מבואר בר"ה לד: והאמר ר' יוחנן אר"ש בן יהוצדק וט' הא דרביה וכו']

[נ"ל ואין עולין]

פ א מיי' פי"ג מהל' מ"א הלכה יג סמג עשין מה טוש"ע י"ד סי' קכה סעיף ו:

פא ב מיי' שם פי"ב הלכה א סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכד סעיף יג:

פב ג מיי' שם פי"ג הלכה כא סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלג סעי' א:

פג ד מיי' שם פי"ב הלכה י סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכד סעיף יד וכפי' התוספות:

*ובדודורין אע"פ שהיין מזלף עליהן מותר א"ל הביא קאמרת *אנא לבתחלה קאמינא ההוא אתרוגא דנפל להביתא דחמרא אידרי עובד כוכבים ושקליה אמר להו רב אשי [ג]נקטוה לידיה כי היכי דלא לשכשך ביה וברצוה עד דשייפא אמר רב אשי האי עובד כוכבים דנסכיה לחמרא דישראל בכוונה אע"ג דלזבוניה לעובד כוכבים אחרינא אסור ישרי ליה למישקל דמיה מההוא עובד כוכבים מאי טעמא מיקלא קלייה אמר רב אשי מנא אמינא לה דתניא *עובד כוכבים שנסך יינו של ישראל שלא בפני עבודת כוכבים אסור ורבי יהודה בן בבא ורבי יהודה בן בתירא מתירין משום שני דברים אחד שאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים ואחד שאומר לו לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי ההיא חביתא דחמרא דאישתקיל לברזא אתא עובד כוכבים אידרי אנח ידיה עילויה אמר רב פפא [י]כל דלהדי ברזא חמרא אסיר

דודורין · גיגיות קטנות ובלעז טולי"ן: אידרי עובד כוכבים · קפץ ואחזה בתוך היין שלא תשקע: כי היכי דלא לשכשך · וליאסר בהנאה שאין מנסכין אלא ע"י שכשוך: וברצוה לחביתא עד דשייפא · כפו החבית לצד אחד עד שישפך (א) יינך לתוך כלי אחר שימשך היין מן העובד כוכבים ואחר כך יוליכנה ותהא מותרת בהנאה החבית דכל זמן שידו תחובה ביין אם יוליכנה א"א לשמור שלא ישכשך ואע"ג שאוחזין את ידו · ברצוה לשון מטה על צידה כדאמרינן לקמן (דף עד:) וחתים להו אבירלייהו שוליהן: דשייפא · שהורק לכלי אחר כמו *השופה יין לחמרים: ואע"ג דלזבניה · האי ישראל לעובד כוכבים אחר אסור: למישקל דמי מההוא עובד כוכבים שרי · דלאו מכר הוא ואינו נהנה מדמי יין נסך אלא אומר לו שפכת ייני ואבדתו ממני ודמי יין כשר קא שקיל: שלא בפני עבודת כוכבים · רבותא אשמועינן: אסור · אף בהנאה: מתירין · אותו בהנאה: לא כל הימנך כו' · ואע"ג דלא סבירא לן כוותייהו להתירו למכור לעובד כוכבים אחר מההוא עובד כוכבים מיהא שרי לאיפרועי נזקו משום טעם דלא כל הימנך: ברזא · רוזייל"ן: אידרי עובד כוכבים · קפץ עובד כוכבים לשון נושא הוא כמו דרי טונא* כלומ' הגביה ונשא עצמו לעמוד ממקומו וקפץ להציל: כל דלהדי ברזא חמרא אסירי · קילוח הסמוך לנקב אסור בשתיה ולא בהנאה שהרי אין כאן שכשוך שהנקב צר ואינו יכול לשכשך:

ואידך

מתמעכין ונכבשין הענבים זה על זה והיין מזלף ומטילין אותן בגת מהו שיוליכם עובד כוכבים לגת מי חשיב השוה שמזלף לעשות יין נסך במגע או לא והא דנקט מהו שיוליך לגת לא מיבעיא ליה אם יכול ליתן הענבים בתוך הגת דאם יש יין נמשך (ב) אסור ואם נתן הענבים בגת נאסר כל היין שבגת דקאתי מיניה ומיניה ולא דמיא לזריקה דקא שרינן לקמן במתניתין והכי מוכח בפ' אחרון דעובד כוכבים נותן ענבים או שום כלי בגיגית של יין אוסר בכחו כל יין שבגיגית ואם אין יין בגת פשיטא ליה דנותן לתוך הגת את הענבים ואינו חושש והאי דנקט גת אורחא דמילתא נקט דהשתא הולכה לגת היא ועיקר עכ"ל וקשיא חדא דלא היה לו לשאול בהולכה אלא מהו שיאסר עובד כוכבים יין הזולף במגע ועוד דפשיטא דיין המזולף מן הענבים אינו נחשב להיות יין נסך אלא כמים בעלמא הוא ואף לפי משנה אחרונה לוקחין גת בעוטה כל זמן שלא התחיל לימשך ועוד קשיא מה שרוצה רשב"ם לחלק בין זורק מכנגדו לזורק למרחוק דחילוק זה לא מצינו דהשתא דקאזיל מיניה ומיניה דלקמן פי' שבשעה שהחבית נופל לבור עדיין הוא נוגע בו (ג) ודוחפו שם ולא כמו שפירש בקונטרס דאזיל מיניה ומיניה עד סמוך לבור וזריקה כזאת אוסרת °דאין נראה כדפרי' לעיל לכך נראה לר"י לפרש דמיירי בהתחיל לימשך דאי לא התחיל פשיטא שמותר והולכה בלא זריקה נמי פשיטא שמותר אלא מיירי בזריקה לגת ומיבעיא אם אסור דהוי כמו מזגו עובד כוכבים דאמרינן לעיל שמא יגע או דלמא לא דמי למזגו עובד כוכבים דהתם מדקדק העובד כוכבים למזגו כראוי כדי שיהא ראוי לשתיה אבל הכא לא או דלמא לא שנא א"ל אסור אע"ג דלקמן שרינן בזריקה ואפילו בשתיה זאת דומה קצת למזיגה ולכך יש' לאסור לכתחלה שיוליך עובד כוכבים ענבים לגת כיון שהתחיל לימשך אפילו בזריקה ודוקא בלכתחלה כמו שמפרש והולך אבל בדיעבד שרי ואין שום חילוק בזריקה כמו שמחלק רשב"ם וכן משמע מתוך הירושלמי דאין חילוק כלל דקאמר תני רבי שמואל בשם רבי אבהו אין זריקה אוסרת ביין נסך משמע דלא מפליג מידי: **נקטוה** לידיה כי היכי דלא לישכשך · נ"ל שבהכנסת ידו אע"פ שהיה יודע שהוא יין אינו חשוב שכשוך לאסרו בהנאה מפני שהיה טרוד ליקח האתרוג שלא יטנף ודמי למדדו ביד אליבא דרבנן דאמרי לעיל (דף נו:) ימכר ומיהו בהוצאת האתרוג הוצרך למינקט בידיה שאינו טרוד כל כך כמו בהוצאת ידו דמדידה דלעיל דהתם כל שעה אף בסוף מדידה הוא נותן לב על מדידתו אם מדד יפה הלכך אף בהוצאת ידו חשבינן ליה טרוד ור"ת פי' דהכא בהכנסת היד סבור שהיא של שמן והוא כההיא דחרס (ד) דלעיל (דף נח:) דזה היה מעשה ואמרו ימכר ודוחק ורשב"ם פי' דבשביל שנגע ביין מתחלה ליטול האתרוג לא מיתסר דמגע עובד כוכבים שלא בכוונה היה נוגע ביין אלא ליטול האתרוג נתכוין ולא בשביל ליגע ביין וכמו שסבור של שמן היא ונמצאת של יין דשרינן לעיל בהנאה אבל לאחר שנטל האתרוג היה לחוש שמא יתן דעתו וישכשך: **אמר** רב אשי מנא אמינא לה · ומייתי ראיה מר' יהודה בן בתירא אע"ג דאיהו שרי למכור לכל העובדי כוכבים שבעולם מיהו מיניה נשמע לרבנן דפליגי עליה שלא יתמירו כ"כ לאסור אף לאותו עובד כוכבים שנסכו ואע"פ שאילו היה ישראל זה שופכו שהיה העובד כוכבים זה רוצה ליפטר וא"כ היה לנו להתחייבם דמי יין נסך ממש מ"מ כיון דבישראל אם נסכו חייב לשלם ואפי' שפכו זה כדתנן בהנזקין (גיטין נג:) המנסך במזיד חייב בעובד כוכבים נמי חשבינן ליה דמי הזיקו ורשב"ם פי' דרב אשי לא אייתי למילתייהו אלא לאסמכתא דלא כל הימנך וגמי דאין (ה) הלכה דהא ודאי יכול לאסרו בהנאה ואף לאונסו כדמשמע לקמן בפ' בתרא (דף עב:) מ"מ שמעי' מיהא דטענתא מעלייתא היא לישראל לומר לו לא היה לך לאסור ייני ודמי נזקו שקיל מיניה: **ה"ג** אתא עובד כוכבים אידרי אנח ידיה עילויה · פי' שם ידו נגד הברזא ומנע יציאת היין הלכך מדמי ליה לגדיה אבל אם תחב אצבעו בתוך נקב החבית הוה ליה יין שתחת אצבעו כמו מפיה ושל מעלה מאצבעו כמו משוליה דאמרינן בסמוך דלכ"ע כל החבית טמאה וכ"כ רשב"ם בשם רש"י שאם תחב עובד כוכבים את הברזא בחבית או אם נטלו לגמרי מן החבית שכל היין אסור דא"א שלא ישכשך בראש הברזא שבתוך החבית (ו) ואפי' בהפסד מרובה אסור כל היין בשתיה: **אמר** רב פפא כל דלהדי ברזא חמרא אסור · פי' (ז) הקילוח הסמוך לנקב אסור בשתיה ולא בהנאה שהרי אין כאן שכשוך שהנקב צר ואינו יכול לשכשך ואידך שרי אף בשתיה דקסבר נצוק לאו חיבור הוא ליאסר כל שאר היין ואיכא דאמרי (ח) עד ברזא חמרא אסור פי' כל יין שלמעלה לנקב אסור דכיון דכולו נמשך אחר הנקב לצאת דרך שם הוה להו חיבור ואסור ואידך שרי אף בשתיה כתנאי מילתא דרב פפא אתאמרא כתנאי (ט) חבית של תרומה שניקבה בין מפיה בין משוליה בין מצדיה ונגע בו טבול יום טמאה חביות שלהם היו יושבות על שוליהן כשהנקב בפיה כל היין שלמטה נעשה כשים לעליון בשוליה כל היין נמשך אחר הנקב ומצדיה נמי (י) טמאה נ"ל שאין זה מטעם נצוק דהא תנן (לקמן עב:) נצוק אינו חבור לא לטומאה ולא לטהרה אלא הטעם לפי שמה *שנכנס אצבעו טמא וא"כ מה שלמעלה ולמטה בחבית ממה שכנגד אצבעו הוה ליה *) מפיה ומשוליה ר' יהודה אומר מפיה ומשוליה טמא מטעמא דפרישית מצדיה טהור דלא חשיב האי כפיה ומשוליה והשתא אתיא הך דרב פפא בהדיא כר' יהודה ללישנא דכל להדי ברזא חמרא אסיר ואידך שרי כיון שלא תחב ידו עד חלל החבית אלא הניח על הנקב ה"ל מצדיה וללישנא דעד ברזא חמרא אסור נמי נ"ל דאתיא כר' יהודה והלכך אידך שרי ומה שאוסר עד ברזא שאני יין נסך דאחמירו ביה רבנן כך הגעת השיטה לפ"ה וק' להך לישנא דאמר עד (כ) ברזא אסור היאך יהיה זה שהיין כולו מעורב ויהיה חציו אסור וחציו מותר בשתיה לכן נראה לפרש דעד ברזא אסור זהו בהנאה והטעם כי מיד שנפתח הנקב נתנענע כל היין שעד הברזא לצאת דרך שם וכששם ידו על הנקב נסתם הכל מלצאת וחשוב כאילו נגע בכולו ואידך שרי בהנאה אבל בשתיה אסור מפני היין האסור השוכב עליו פסק בקונט' לית הלכתא כרב פפא דהא קים ליה כר' יהודה דיחידאה הוא והלכה כרבים דלא מיפלגי בין פיה ושוליה לצדדיה ואין טעם לפסק זה דבכמה דוכתי פסקינן כיחיד לגבי רבים אכן אומר ר"ת דודאי הוא דלית הלכתא כרב פפא משום דרבא פליג עליה אע"ג דהוא בתראה יותר מרבא משום דרבא רבו וגם הוא בתראה והיה גדול ממנו בחכמה ובמנין ופליג עליה לקמן בפ"ב* גבי ההוא עובד כוכבים דאנח ידיה אבת גישתא פי' ב' קנים חלולים *תחובים בשפוע ומדובקים ראשיהם מלמעלה (כזה) ומניחים הקנה הא' הארוך תוך החבית והוא נקרא גישתא והקנה הנדבק לו נקרא בת גישתא ומוצצין בבת גישתא ויוצא כל היין דרך שם במציצה אחת עד מקום שהגישתא מגעת ואם מניח אדם אצבעו על הבת גישתא לא יצא עוד אם לא יחזור וימצוץ ועובדא הוה דאנח עובד כוכבים ידיה אבת גישתא ואסריה רבא לכולי חמרא פי' כל היין שבחבית ואקשי ליה רב פפא במאי בנצוק א"ל שאני הכא דכולי חמרא אבת גישתא גריר ומפרש ר"ת שהגישתא לא היתה מגעת לשולי החבית ואפ"ה היה אוסר הכל מטעם גריר שכל יין החבית מתנענע ביציאתו לחוץ ורב פפא ששאל במאי בנצוק על יין שאין הגישתא מגעת שם היה שואל כי בדעתו אין לאסור רק עד מקום שהגישתא מגעת כי הכא ללישנא דעד ברזא אסור אבל השאר אינו נאסר דלית ליה אותו טעם דגריר וא"כ רבא שאוסר שם הכל גם כאן יאסור הכל שהרי כולו מתנענע לעלות ולצאת ואין נראה לפרש לפלוגתא דהתם ביין שהגישתא מגעת שם שרבא היה אוסר מטעם גריר ורב פפא שרי דא"כ תקשי לרב פפא גופיה להך לישנא דעד ברזא אסור וכי היאך דהך דהכא לבתר דשמעה מרבא קבלה ומ"מ לא אסר רבא שם רק מה שסופו לצאת ע"י הגישתא דאין לשון לכולי חמרא משמע הכי והיה לו לתלמודא לפרש

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה וברצוה וכו' שישפך היין לתוך כלי אחר שימשך היין מיד העובד כוכבים: (ב) תוס' ד"ה (בעמוד א') מהו שיוליך וכו' דאם יש יין נמשך בגת אסור דאם נותן וכו' בפ' אחרון דעובד כוכבים שנותן וכו' ואם אין יין נמשך בגת פשיטא: (ג) בא"ד שהוא נוגע בו דוחפו לשם: (ד) ד"ה נקטוה וכו' כההיא דחרס עובד כוכבים דלעיל: (ה) ד"ה אמר רב אשי וכו' וגמי דאין כך הלכה: (ו) ד"ה ה"ג אתא וכו' ואפי' בהפסד מרובה אסור כל היין · נ"ב וכ"כ הר"ן ע"ש התוס' דמותר בהנאה ויש לתמוה כיון דשכשך ויש לחוש לניסוך ליתסר בהנאה וי"ל דלר"ת ניחא דמגעו ע"י ד"א אינו אלא כתו וכחו אפילו בכוונה אינו אוסר אלא בשתיה מיהו בהשירו"י וסה"ת וסמ"ג כתבו דאסור אפילו בהנאה: (ז) ד"ה אמר רב פפא וכו' פי' רש"י הקילוח: (ח) בא"ד ואיכא דאמרי דעד הברזא: (ט) בא"ד אתאמרא כתנאי ולאו ד"ה כיא חבית של תרומה: (י) בא"ד ומצדיה נמי חשיב כפיה ושוליה וטמאה ונ"ל שאין זה מטעם וכו' אלא הטעם לפי שמה שנגע אצבעו: (כ) בא"ד וקשה להך לישנא דאמר עד הברזא אסור היאך יהיה זה שהיין נ"ב משמע דללישנא כל דלהדי ברזא לא קשה דכיון דאינו אסור אלא בשתיה א"כ שפיר אמרינן שנתבטל הקילוח בס' בכל היין שבחבית אבל לאידך לישנא דחציו אסור וחציו מותר קשיא אבל כאשר"י הקשה קושיא זו אף ללישנא דכל דלהדי ברזא ע"ש:

[דף עב:]

גליון הש"ס
תו' ד"ה(בע"א) מהו דאין נראה כדפרישית לעיל. נז ע"א ד"ה ה"ג:

[גיר' הערוך בערך דדור ובדרדורין ועי' לעיל לב. הדרדורין והרוקבאות]

[ב"מ מ. ע"ש]

[חולין מא.]

[גיטין ח:]

שכנגד אצבעו כצ"ל ר"מ

*) נ"ל כמפיה ר"מ

[ס' תוספות]

ואידך שרי ואיכא דאמרי אמר רב פפא (א) "עד הברזא חמרא אסיר ואידך שרי אמר רב יימר כתנאי *חבית שנקבה בין מפיה בין משוליה ובין מצידיה ונגע בו טבול יום טמאה רבי יהודה אומר מפיה ומשוליה טמאה *מצידיה טהורה מכאן ומכאן אמר רב פפא "עובד כוכבים אדנא וישראל אכובא חמרא אסיר מ"ט כי קאתי מכח עובד כוכבים קאתי "ישראל אדנא ועובד כוכבים אכובא חמרא שרי ואי מצדד צדודי אסיר אמר רב פפא האי עובד כוכבים דדרי זיקא וקאזיל ישראל אחוריה מליא שרי דלא מקרקש חסירא אסיר דלמא מקרקש "כובא מליא אסיר דלמא נגע חסירא שרי דלא נגע רב אשי אמר "זיקא בין מליא ובין חסירא שרי מ"ט אין דרך ניסוך בכך מעצרא זיירא רב פפי שרי רב אשי ואיתימא רב שימי בר אשי אסר בכחו "כולי עלמא לא פליגי דאסיר כי פליגי בכח כחו איכא דאמרי בכח כחו כולי עלמא לא פליגי דשרי כי פליגי בכחו הוה עובדא בכח כחו "ואסר רב יעקב מנהר פקוד ההוא חביתא דאיפקעה

ואידך שרי · אף בשתיה דקסבר נצוק לאו חיבור (ב) ליאסר כל היין ולית הלכתא כוותיה דהא מוקי רב יימר מילתיה דרב פפא כתנאי וקם ליה רב פפא כרבי יהודה דיחידאה ויחיד ורבים הלכה כרבים דפליגי רבנן עליה ואמרי בין מצידיה בין מפיה טמאה דכולן חיבור: (ג) עד ברזא · כל יין שלמעלה לנקב אסור דכיון דכולו נמשך אחר הנקב לצאת דרך שם הוה ליה חיבור ואסור: כתנאי · איתמר הא דרב פפא ולאו דברי הכל היא: שוליה · שהיא יושבת עליהן שכל חביות שבתלמוד כדים של חרס הן: ניקבה מפיה · הואיל וכל היין שלמטה נעשה בסיס לעליון הוי חיבור ומשוליה נמי הואיל וכל היין נמשך אחר הנקב הוי חיבור אבל נקב מצידיה טהורה מכאן ומכאן כרב פפא ורבנן לית להו דרב פפא הלכך לית הלכתא כוותיה וכולו אסור בשתיה ומותר בהנאה: עובד כוכבים אדנא · (ד) מערה היין מדנא לכובא: וישראל אכובא · ואוחזו בידו: חמרא אסור · בהנאה דהיינו נמי יין שמזגו עובד כוכבים וכחו הוא ואסרנא ליה משום לך לך אמרין כו': ואי קא מצדד אצדודי · לכובא: חמרא אסור · (ה) משום דמקרקש ליה לחמרא ובכובא מליאה עסקינן דלמא נגע לישנא אחרינא אפילו חסירא נמי כיון דמקרקש בכוונה הוה ליה כחו בכוונה ואסור בשתיה: זיקא · נוד קטן: וקאתי ישראל אחוריה · וחזי דלא נגע עובד כוכבים בגווה: כובא חסירא שרי · דאין קרקוש בכלי פתוח ואע"ג דכי דרי ליה א"א בלא קרקוש מעט כיון דלא ניחא ליה בקרקושיה דלמא מישתפיך ה"ל כחו שלא בכוונה ומותר אבל זיקא הוי קרקוש ודומה למשכשך והוי נסך: אין דרך ניסוך בכך · אבל בכובא מליאה איכא למיחש לנגיעה כשהוא נותן ידו על שפתו לא פליג רב אסי ואסור: מעצרא זיירא · גת דאין דורכין אלא כובשין בקורה · זיירה מכבש כמו (שופטים ו) ויזר [את הגזה וימץ] טל מן הגזה מלא ספל מים: בכחו · היכא דענבים נסחטים מכחו כגון שעולה על הנסרים שעל התפוח ומכבידם: כולי עלמא לא פליגי דאסור: כח כחו · כגון שמגלגל הגלגל שקורין וו"ין והיא מפלת הקורה ובלשון לעז איספלג"ל: דאיפקעה

לפרש אלא ודאי אסר הכל כדפרישית והלכתא כוותיה והקשה הר"ר משה מקוצי על זה הפסק דכל זה אינו אלא מכח הפירוש שפירש שאין הגישתא מגעת עד שולי החבית והקשה דלישנא דכולי חמרא אגישתא *(גרידא) לא משמע הכי דהא לא היה נעשה כי אם להריק את החבית דרך שם בלא נקיבה וגם רש"י פירש לקמן שהגישתא היתה מגעת עד שולי החבית ומה שהקשה ר"ת דבכמה דוכתי פסקינן כיחיד לגבי רבים היינו כשפסק (ו) בהדיא כוותיה *אבל הכא דלמא ברייתא לא שמיע ליה לרב פפא ודלמא אי שמיע ליה דרבנן פליגי עליה הוה הדר ביה לכך נראה לו דאין הלכה כרב פפא מטעם דקם ליה כיחידאה וגם ר"ת פסק כך וא"ת לפי מה שפירש לעיל שהגישתא היתה מגעת עד שולי החבית למה לא היה רב פפא רוצה לאסור (ז) וניחא ללישנא דכל להדי ברזא אסור אע"פ שסופו לצאת גם שם לא היה רוצה לאסור כי אם מה שעלה בחלל הקנה אבל ללישנא דעד ברזא אסור משום שסופו לצאת למה לא היה אוסר שם יש לומר דעד ברזא סופו לצאת יותר בקל דכשיסיר עובד כוכבים ידו מעל הנקב יצא היין מאליו אבל בבת גישתא כיון שאם העובד כוכבים ידו מנעו מלצאת אם לא ימצוץ בקנה פעם שניה וי"ל דבין רב פפא ורבא דלא אסרי בהנאה השאר מטעם תערובת סברי כרשב"ג דאמר ימכר חוץ מדמי יין נסך שבו והיא דקדק במינקת והעלה דנאסר הכל מפני טפת יין המתערבת אתיא כרבנן כדפרי' לעיל ומה שאסרנו מטעם שסופו לצאת דוקא כשהניח העובד כוכבים ידו על נקב הברזא או על הבת גישתא שמנע היין לצאת והוו כאילו נגע בכולו כדפרישית אבל נגע בקילוח היוצא או אם הישראל מושך יין מן החבית לתוך כלי שיש בו יין נסך למ"ד נצוק אינו חיבור דקי"ל הכי מותר כל מה שבחבית אף בשתיה דמגע הקילוח אינו כלום לגבי מה שבפנים וכן מוכיחות ההלכות גבי המערה יין נסך לבור וכן גבי נטל המשפך דלמ"ד נצוק אינו חיבור הכל שרי וצ"ל לרב פפא ללישנא דלא אסר אלא להדי ברזא שיסתמו אותו הנקב ויעשו הברזא במקום אחר דכיון שהקילוח הראשון שילא דרך עובי הברזא אסור א"כ יאסר כל השאר שילא דרך שם מפני שנוגע בדופני הנקב שיש בהם כל שעה טופח להטפיח וראשון ראשון נאסר: **מצידיה** טהורה · פי' חוץ מן היין שבעובי הנקב וא"ת אמאי לא יטמא את המותר י"ל דמשקה הבא מחמת טבול יום נפסלים ואינם פוסלים תדע דהא תנן (טבול יום פ"ב מ"ה ע"ש) שמן שלף ע"ג יין ונגע טבול יום במקלתו לא פסל אלא מקום מגעו ואפילו מאן דפוסל ה"ט מפני שמניהם חיבור זה לזה: **עובד** כוכבים אדנא וישראל אכובא · ריקנית ואוחזו בידו חמרא אסור פי' הקונט' ואפילו בהנאה דה"ל יין שמזגו עובד כוכבים דכחו הוא ואסרנא ליה משום לך לך ולפי אותו פירוש שפירש לעיל גבי יין שמזגו דאינו אסור בהנאה י"ל שיש להחמיר כאן יותר שיש לתלות שהריקו בכוונת ניסוך ומיהו כחו של עובד כוכבים הוא וכמאי דלבראי גזור והנשאר בכלי מותר ודוקא כי ספק העובד כוכבים לבדו וכן בסמוך כי לדד לבדו אבל אם סייע לו ישראל הכל מותר ואף בשתיה דכל היכא דכח עובד כוכבים אסור אם כח אחר מעורב בו מותר ומיהו לכתחלה אסור כדאמרינן לקמן (דף עג:) אמר להו רבא להנהו שפוכאי כי שפכיתו חמרא לא ליקרב עובד כוכבים ולסייע בהדייכו דלמא משתליתו ושדיתו ליה עליה: **ואי** מצדד צדודי אסיר · נראה לר"י ב"ר מאיר כאותו (ח) לשון שפי' הקונט' אפי' בכובא חסירא דכיון דמקרקש ליה בכוונה ה"ל כחו בכוונה ואסור בשתיה ומדמי ליה לנוגע בקנה דמה לי נוגע בקנה או נוגע בשולי הכובא והר"י כי יש בני אדם שמניחים עובד כוכבים לבדו להגביה העגלה שהחבית בתוכה או החבית כשהוא מקלח תוך הכובא כדי שיקלח יפה ואומרים מסייע שאין בו ממש הוא דבלאו הכי היה מקלח ולא רצה לומר בזה לא איסור ולא היתר אבל יש להחמיר בבני אדם כשמטין הכובא שיש בה מעט יין לצד אחד שלא יטה אותו העובד כוכבים ואפילו אם נער קטן מסייע דמסייע כי האי ודאי מסייע אין בו ממש כי ההוא דזה יכול וזה אינו יכול דפרק המצניע (שבת דף צג:) : **זיקא** בין מליא בין חסירא שרי · דאין דרך ניסוך בכך ע"י קרקוש יין בכלי בשעה שנושאו והכי קי"ל דרב אשי הוא בתראה והכובא לא פליג ואסור ודוקא כשנושאה על ראשו או על כתיפו דאיכא למיחש דלמא נגע אבל במוט או לישא הדלי דרך טבעתו מותר ומכאן יש ללמוד שאם יש כאן נוד של עור רך מלא יין אע"פ שהעובד כוכבים דוחק ומגיע דפנותיו זה לזה דכשר כיון דאין דרך ניסוך בכך ומכאן התיר ר"ת על ברזא שהיתה רפויה בחבית ועל סתימת המגופה שהיתה רפויה ע"פ החבית ובא עובד כוכבים והדיק וגם בפיטס גדול שלא היו השולים מהודקים ובא יהודי ושם נעורת והיה תופסה נגד הנקב ומנע קלת היין לצאת ולא כל כך ובא הנגר עובד כוכבים והעמידו בהידוק כנגד הסדק בסכין עד שסתם *הסדק כל זה התיר מטעם שהיה מדמה כל אלו המעשים לנוד של עור רך שאין דרך ניסוך בכך וגם ר"י הורה לסמוך על היתר זה אם ירצו אע"פ שיש פתחון פה לבעל דין לחלוק וגם היה ר"י מביא ראיה מההיא דלקמן (דף עה:) דעם הארץ שהושיט ידו לגת ונגע באשכולות דאשכולות טמאין והגת טהורה ואע"פ שהיין מהלך מטעם דמפסקי אשכולות אכן ר"ת דחה אותה ראיה כי שם מדבר אחר דריכה והוצאת יין מן הגת ומהודקות יחד האשכולות ועגורות כעין שעושין אותן כתפוח שלנו ולכן מפסיק היטב היטב: **הוה** עובדא בכח כחו ואסרה רב יעקב מנהר פקוד · וכן פסק רבינו חננאל דמעשה רב ולכן טוב הדבר שיסייע הישראל עם העובד כוכבים לגלגל כשמשפיל הקורה על הגת של ענבים ובעינן שיהיה גם הישראל לבדו יכול להשפילה או שאינם יכולין להשפילו כל אחד לבדו אבל אם די בכח העובד כוכבים ואין די בכח הישראל שמא יש לאסור כמו *זה יכול וזה אינו יכול דהוי מסייע שאין בו ממש אמנם רשב"ם פי' שאם גלגל העובד כוכבים לבדו ויש כאן הפסד מרובה יש לסמוך על איכא דאמרי שמתיר בכח כחו ובהני מעצרי דידן איכא ג' כחות מקל וגלגל וקורה ועוד כח רביעי כשמשימין דפים על הענבים ומיהו למאן דאסר לא מצינו חילוק בין ג' כחות לב':

מעשה

[טבול יום פ"ב מ"ו]

[במשנה איתא בין הצדדים מכאן ומכאן טהור ודרך רש"י לשנות קצת]

נ"ל שנקב ר"מ

[שבת צג.]

פד א מיי' פי"ב מהל' מ"א הלכה י סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכד סעי' כג : [נ"ל גריר]

פה ב מיי' שם הל' ב סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכד סעי' יח וסי' קכה סעיף ח :

פו ג מיי' שם הל' ג סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכה סעיף ח :

פז ד מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף י :

פח ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט :

פט ו מיי' שם הל' ב טוש"ע שם סעיף א:

צ ז טוש"ע שם סעי' ב :

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רב פפא דעד : (ב) רש"י ד"ה ואידך וכו' לאו חיבור הוא ליאסר כל שאר היין : (ג) ד"ה דעד הברזא וכו' חיבור ואסור ואידך שרי אף בשתיה הס"ד : (ד) ד"ה עובד כוכבים אדנא עובד כוכבים מערה: (ה) ד"ה חמרא אסור ובכובא מליאה עסקינן דלמא נגע לישנא אחרינא אפי' חסירא נמי משום דמקרקש ליה לחמרא וכיון דמקרקש בכוונה כצ"ל : (ו) תוס' ד"ה (בדף הקודם) אמר ר"פ כו' היינו כשפסק תלמוד' בהדיא : (ז) בא"ד וניחא ללישנא דכל להדי ברזא אסור ואידך שרי אף על פי שסופו: (ח) ד"ה ואי מצדד וכו' כאותו לשון · נ"ב ותימה שהרא"ש כתב ג"כ כאותו לשון ואפי' בהנאה אסור וכן כתב הטור בסימן קמ"ו :

גליון הש"ס

תום' ד"ה (בדף הקודם) אמר רב פפא אבל הכא דלמא ברייתא לא שמיע ליה. כדאי' בשבת דף פא ע"א :

צא א ב מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה ח סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכד סעיף כב :

צב ג מיי' שם הלכ' כג סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכט סעיף יג :

צג ד מיי' שם הלכה כה סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכה סעיף ב :

צד ה מיי' שם הלכ' ט סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכד סעיף יט :

צה ו מיי' שם ועיין בהשגות ובכסף משנה סמג שם טוש"ע שם וסי' קכה סעיף ה :

צו ז מיי' שם הלכה כה סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכה סעיף ב :

צז ח מיי' שם הלכ' ט סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכד סעיף כ :

צח ט מיי' שם סמג שם טוש"ע שם סעי' יא וסי' קכה סעי' ב :

צט י מיי' שם ועיין בהשגות סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכה סעי' ה :

דאיפקעה לאורכה אידרי ההוא עובד כוכבים חבקה *שרייה רפרם בר פפא ואי תימא רב הונא בריה דרב יהושע לזבוני לעובדי כוכבים וה"מ דפקעה לאורכה אבל לפותייה אפילו בשתיה שרי מ"ט מעשה לבינה קעביד ההוא עובד כוכבים דאשתכח דהוה קאי במעצרתא אמר רב אשי אי איכא טופח להטפיח בעי הדחה ובעי ניגוב ואי לא בהדחה בעלמא סגי ליה :

מתני' עובד כוכבים שנמצא עומד בצד הבור של יין אם יש לו מלוה עליו אסור אין לו מלוה עליו מותר נפל לבור ועלה מדדו בקנה התיז את הצרעה בקנה או שהיה מטפיח ע"פ חבית מרותחת בכל אלו היה מעשה ואמרו ימכר *ור"ש מתיר נטל את החבית *וזרקה (א) בחמתו לבור זה היה מעשה *והכשירו :

גמ' אמר שמואל והוא שיש לו מלוה על אותו יין אמר רב אשי מתני' נמי דיקא דתנן *המטהר יינו של עובד כוכבים ונותנו ברשותו והלה כותב לו התקבלתי ממך מעות מותר אבל אם ירצה ישראל להוציאו ואין מניחו עד שיתן לו מעותיו זה היה מעשה בבית שאן ואסרו טעמא דאין מניחו הא מניחו שרי ש"מ מלוה על אותו יין בעינן ש"מ : נפל לבור ועלה : אמר רב פפא לא שנו אלא שעלה מת אבל עלה חי אסור מ"ט אמר רב פפא דדמי עליה כיום אידם : מדדו בקנה כל אלו היה מעשה ואמרו ימכר ור"ש מתיר : אמר רב אדא בר אהבה *ינוחו לו לר"ש ברכות על ראשו כשהוא מתיר מתיר אפילו בשתיה וכשהוא אוסר אוסר אפילו בהנאה א"ר חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי הלכה כר"ש איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר לי אבא בר חנן הכי אמר זעירי הלכה כר"ש ואין הלכה כר"ש : נטל חבית וזרקה [בחמתו] לבור זה היה מעשה [והכשירו] : אמר רב אשי כל שבזב טמא בעובד כוכבים עושה יין נסך כל שבזב טהור בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך איתיביה *רב הונא לרב אשי נטל את החבית וזרקה בחמתו לבור זה היה מעשה בבית שאן והכשירו בחמתו אין שלא בחמתו לא

התם

דאיפקעה לאורכה · כשהיא יושבת זקופה נסדקה מלמעלה למטה וביקש חציה ליפול אילך וחציה ליפול אילך : חבקה · בין זרועותיו וחיברה עד שהביאו כלי : לזבוני לעובדי כוכבים · דהא לא שכשך ואפילו שקירב החלאין זו לזו והוי נוגע ביין ע"י חלאי החבית לא הוי כנוגע בקנה דהתם משכשך בקנה אבל הכא ליכא שכשוך מידי : אבל לפותייה · הואיל (ב) ואין נבדלות זה מזה שהרי חציה העליון יושב על התחתון אלא שיוצא מעט מעט והעובד כוכבים הכבידן זו לזו ולא הוי נוגע ודחק יין החבית : אלא מעשה לבינה · בעלמא קא עביד כלבינה הנתונה ע"פ החבית ומכבידתה : דהוה קאי במעצרתא · דישראל ולא היה בה יין אלא משקה טופח עליהן : ניגוב · אפר ומים ואפר כדמפרש לקמן בהשוכר (דף עה·) : **מתני'** אם יש לו עליו מלוה · על ישראל אסור לפי שלא ירא ליגע דסבר אי אמר לי מידי אמינא ליה תניהו לי בחובי : נפל · העובד כוכבים בבור מלא יין אע"פ דנגיעה ממש (ג) הואיל ושלא בכוונה הוא : מדדו בקנה · אע"ג דנתכוין הואיל ולדבר אחר נתכוין והא נגיעה לאו ממש היא אלא ע"י הקנה : או שהיה מטפיח כו' : המרותחת · שהיתה מחמאת ומעלה רתיחות וטיפח בידו ממש על הרתיחות אינדרך ניסוך בכך ומותר בהנאה : זה היה מעשה · והכשירוהו אף בשתיה : **גמ'** על אותו יין · שעשה לו ישראל את היין הזה אפותיקי לגבות הימנו דהשתא סמכה דעתיה ונגע ולא מירתת אבל לא היתה לו מלוה על אותו יין אע"פ שיש לו מלוה על בעליו מותר בשתיה דמירתת ולא נגע : המטהר יינו של עובד כוכבים · ישראל שדרך ענבים של עובד כוכבים בהיתר כדי למכרו לישראל ואין נותן מעות לעובד כוכבים עד שימכרנו לאחר זמן ונותן ברשותו של עובד כוכבים : והלה כותב לו התקבלתי · אם כותב לו העובד כוכבים התקבלתי ממך מעות כלומר הריני כאילו קבלתי מעות שאיני מעכב בידך להוציא יין מרשותי בכל עת שתרצה : מותר · (ד) אם יש מפתח או חותם ביד ישראל : זה היה מעשה בבית שאן ואסרו · דכיון דיש לו מלוה על אותו יין מאי דבעי עביד אבל מלוה שאינה על אותו יין כמי שאין לו עליו (ה) דמי דקתני רישא הלה כותב לו התקבלתי ממך מעות מותר והא הכא דיש לו מלוה דמי היין עליו וקתני דכיון דלאו על אותו יין הוא מותר : דדמי עליה כיום אידם · ואזיל ומודה על שניצל ומסתמא נסכיה בעלייתו ואסור בהנאה : ומסקנא דמילתא מסיק תלמודא ואין הלכה כר"ש : כל שבזב טמא (ו) · לא איירי רב אשי בהיסט כלל אלא במגע ולא אתא לאשמעינן אלא זרק בעובד כוכבים דלא אסר וה"ק כל מגע שבזב טמא כגון בחבורין בין בידו בין בקנה שאם העובד כוכבים זב והיין *כלי או אדם מטמא בזב אף היין נעשה בכך יין נסך כגון אדם הנוגע בזב בין שנגע בו הזב ממש בין בקנה טמא אף היין שנגע בו עובד כוכבים בין בידו בין בקנה נעשה יין נסך וליכא למימר דרב אשי אהיסטו של זב נמי קאי דהאמר רב אשי לעיל (עמוד א) זיקא בין מליאה בין חסירה שרי ודכוותה בהיסטו של זב טמא : שלא בחמתו לא · אלמא זרק העובד כוכבים עשה יין נסך ואילו זב שזרק חפץ בכלי לא טימאו :

דקאזיל

מעשה לבינה קעביד · ואף בשתיה כמו שרי פי' רשב"ם וז"ל עובד כוכבים המהדק מגרופות של גיגית מלא יין כדי שיתחברו סדקין שבאו בה מלמעלה למטה אין זה כמחבק חבית לאורכה דחבית מבוקעת מזומנת ליפול חציה אילך וחציה אילך וכשהוא מחבקה מחבר כל היין זה לזה אבל גיגית יין במקומו עומד ע"י הדוקו הראשון וסדק קטן יש שם והוא מהדקו וכן בחביות של עץ שלנו אבל דבר זה אסור להיות עובד כוכבים תוחב נעורת או מטליא בסדק ובחבור השוליים לסתום מפני שנוגע ביין עכ"ל ור"י היה אומר דמותר להיות העובד כוכבים תוחב נעורת סביב השוליים במקום שמתחברין אל דופני החבית ומשם היין זב ויוצא כי הנעורת שתוחב אינו כנגד יין שבפנים לפי שראשי השוליים מפסיקין שתחובין בחרילין שבדופני החבית סביב ואפי' באמצע חיבור השוליים נותן בו העובד כוכבים הנעורת ובלבד שלא יהא שם חלל ורבינו שמואל אומר דאם יש חבית שמטיפה דרך שוליים יכול העובדי כוכבים להדוק שם נעורת בסדקין דהוי כמו לפותייה ומעשה לבינה אבל אם הוא שותת הרבה יש ליזהר כי אז נוגע העובד כוכבים ביין ומיהו אם אינו נוגע ביד אלא בסכין כיון שאינו מתכוין רק לסתום ולא ליגע ביין הוי ליה מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ע"י ד"א (ז) ושרי לפירוש ר"ת וטוב שישים הישראל המטליא או הנעורת עד שישתם קצת והעובד כוכבים יהדקו בהיתר כר"ת שכתבתי למעלה (ח) : **בעיא** הדחה ובעיא ניגוב · בחנם הזכיר הדחה דכל ניגוב צריך שיתן מים תחלה אלא לפי שהיה רוצה לומר ואי לא בהדחה סגי נקט הדחה כתב רשב"ם ומיהו אנן לא עבדינן ניגוב (ט) בגתיות של עובדי כוכבים אלא הדחה בעלמא ומכינן ארגיות שבפרק אחרון (לקמן דף עד: ד"ה דרס) דלא בעיא ניגוב : **אי** איכא טופח להטפיח · תימה היכא דליכא טופח ע"מ להטפיח אי חשיב יין לגבי ניסוך א"כ הדחה וניגוב בעי ואי לאו יין הוא הדחה נמי לא ליבעי ופרשב"ם דפשיטא דיין הוא ושייך בו ניסוך אבל מ"מ הוא אינו חבור לאותו הבלוע בתוך הגת דהכי אמרי' לקמן (י) טופח [*שלא] ע"מ להטפיח ליכא למיחש משום איסור בלוע : **דיקא** נמי דקתני כו' והלה כותב לו התקבלתי · שעתה אין לו כלום על היין אע"פ שיש לו מלוה (כ) חוב דמי היין מותר פ"ה כאן אם יש (שם) מפתח או חותם ביד ישראל וכן פר"ת וקשיא דא"כ מאי ראיה היא לכאן שאני התם דיש מפתח או חותם ביד ישראל אבל הכא שעומד בצד הבור בלא מפתח וחותם שמא יש לאסור וי"ל שסברת התלמוד כך כי היכי דברשות העובד כוכבים כי יש מפתח וחותם חשוב יינו של ישראל כשהעובד כוכבים מניחו להוציאו כך ברשותו של ישראל אף בלא מפתח וחותם מיקרי יינו של ישראל כיון שאין לו מלוה על היין אע"פ שהישראל חייב לו מעות : **כל** שבזב טמא כו' · כל עיקרו של כלל זה לא בא אלא להתיר זריקה שהרי זב המסיט יין נטמא או אם נושאו על כתפו אפי' בכלי אבנים טמא ובעובד כוכבים היסט מותר כדאמרינן גבי זיקא בין מליאה בין חסירה שרי וגם אם ישב על החבית לא מנסכו ובזב טמא וכן כלל כל שבזב טהור לאו דוקא שהרי *קנה בקומתו של זב והסיט בו את הטהור טהור ואילו בעובד כוכבים עושה יין נסך וכן הלכה שאם זרק אבן או כל דבר ליין ואפילו בכוונה שהוא מותר בשתיה כן הורה ר' יוסף טוב עלם וכתב הרב רבי משה מקוצי דה"ה שאם זרק לתוכו מים שלא בכוונת מזיגה שיהא מותר בשתיה :

התם

הגהות הב"ח

(א) במשנה וזרקה (בחמתו) תז"מ ונ"ב ס"א ל"ג ליה : (ב) רש"י ד"ה אבל לפותייה הואיל ואינן נבדלות זו מזו וכו' הכבידן זו לזו ודוחק יין החבית לא הוי נוגע אלא מעשה לבינה כצ"ל והד"א : (ג) ד"ה נפל וכו' ממש הוא הואיל : (ד) ד"ה מותר אם יש מפתח או חותם· נ"ב אע"ג דרש"י גופיה פי' מתניתין דהמטהר יינו כו' בדכתב לו שהתקבלתי ואפילו אין מפתח וחותם ביד ישראל שרי ולפי זה הויא סיפא פירושא דרישא וכדכתבו התוס' בתחלת הדיבור המתחיל המטהר יינו מ"מ ס"ל לרש"י דסיפא מיירי בתרתי מילי ולגדרין היכא דמונח בבית הפתוח לרה"ר כדקתני רישא ואפי' אין מפתח וחותם וכאין פתוח לרה"ר לא שרי אלא במפתח וחותם : (ה) ד"ה זה היה וכו' עליו חוב דמי : (ו) ד"ה כל שבזב טמא בעובד כוכבים עושה יין נסך לא איירי רב אשי וכו' אלא זריקה בעובד כוכבים וכו' בידו בין בקנה כגון שאם נגע הזב בכלי או באדם מטמא בזב אי נמי כגון אדם הנוגע בזב בין שנגע בזב ממש וכו' נמי קאי דהאמר רב אשי כצ"ל ותיבות אף היין נעשה בכך יין נסך נמחק : (ז) תוס' ד"ה מעשה וכו' ע"י ד"א דשרי לפירוש ר"ת · נ"ב ע"ל בדף נו בסוף ד"ה ס"ג ברוב : (ח) בסה"ד שכתבתי למעלה· נ"ב בדף זה ד"ה זיקא : (ט) ד"ה בעיא וכו' ניגוב אף בגתיות וכו' שבפרק אחרון · נ"ב ע"ש בפרש"י דף עה בד"ה מדיחן במים : (י) ד"ה אי איכא וכו' אמרינן לקמן אי ליכא טופח ע"מ להטפיח : (כ) ד"ה דיקא וכו' אע"פ שיש לו מלוה דמי היין עליו מותר כצ"ל ותיבת חוב נמחק :

[לעיל מ.]
[עי' תוס' קי"ט]
[נ"א בבית שאן והכשירו כר"ש כרא"ש]
לקמן סא.
[ברכות נג. וש"נ]
[גי' הרא"ש בסי' ר' רבינא]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה כל וכו' כל עיקרו · כעין זה בתוס' ב"ק דף יז ע"ב ד"ה כל : [וכלי · יעב"ץ]

[נדה מג.]

התם "דקאזיל מיניה ומיניה: **מתני'** "המטהר יינו של עובד כוכבים ונותנו ברשותו (*ובבית) הפתוח לרשות הרבים בעיר שיש בה עובדי כוכבים וישראלים מותר בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור (א) *עד שישב ומשמר *"ואין השומר צריך להיות יושב ומשמר אע"פ שהוא יוצא ונכנס מותר ר"ש בן אלעזר אומר רשות עובדי כוכבים אחת היא: *"המטהר יינו של עובד כוכבים ונותנו ברשותו והלה כותב לו התקבלתי ממך מעות מותר אבל אם ירצה ישראל להוציא (ב) ואינו מניחו עד שיתן לו את מעותיו זה היה מעשה בבית שאן ואסרו:

גמ' בעיר שכולה עובדי כוכבים נמי "והאיכא רוכלין המחזירין בעיירות אמר שמואל "בעיר שיש לה דלתים ובריח אמר רב יוסף "וחלון כרה"ר דמי "ואשפה כרה"ר דמי "ודיקלא כרה"ר דמי פסיק רישיה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסר "וחד שרי מאן דאסר למה ליה דסליק התם ומאן דשרי זימנא דאבדה ליה בהמה וסליק לעיוני בתרה: ת"ר "אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצירו של עובד כוכבים ומילאהו יין וישראל דר באותה חצר מותר ואף על פי שאין מפתח וחותם בידו בחצר

דקאזיל מיניה ומיניה · שהולך ומתגלגל הכלי כל שעה ע"י שהוא מגלגלו ומורידו לבור הלכך שלא בחמתו לא דחיישינן דלמא נגע: **מתני'** המטהר יינו של עובד כוכבים · שעשאו בכשרות למכרו לישראל ולא נתן דמים עכשיו לעובד כוכבים עד שימכרנו ונותנו ברשותו של עובד כוכבים: מותר · דמירתת ליה עובד כוכבים ולא נגע דאמר דלמא חזו לי הנך ישראל דעברי ברה"ר ומפסידנא ואפילו אין מפתח וחותם (ג) שרי והוא שאין לו כלום על אותו יין כגון שכתב לו התקבלתי ממך כדאמרינן לקמן באידך בבא: ר"ש בן אלעזר כו' · מפרש בגמרא: המטהר יינו של עובד כוכבים כו' מותר · אם בית פתוח לרשות הרבים כדפרי' לעיל: אבל אם רוצה כו' · שהיין נעשה לו משכון הואיל ויש לו מלוה על היין אסור דלא מירתת דסבר אי חזו לא מפסידנא דכי תבע לי אמינא דידי הוא: **גמ'** רוכלין · מוכרין בשמים וישראלים הן עוברין מעיר לעיר ומירתת עובד כוכבים דלמא חזו לי דרך רשות הרבים: דלתים ובריח · שאין נכנסין בה אלא ברשות וכ"ע ידעי כי עיילי בה ומלי למיקם עלה היא שעתא: וחלון כרה"ר דמי · אפילו בית פתוח לחצר וחלון פתוח לחצר ברה"ר כנגד פתח הבית כמאן דפתוח לרה"ר דמי לשון אחר חלון של ישראל פתוח כנגד פתח הבית כרה"ר דמי וכן עיקר: דרך אשפה לעמוד בני אדם עליה: דיקלא · דקל של ישראל נגד הפתח ומתיירא העובד כוכבים עכשיו יעלה ליטול פירות ויראני נוגע: פסיק רישיה · של דקל ומעתה אין בו פירות: ומאן דאסרי מימר אמר עובד כוכבים למה ליה דסליק התם:
בחלר

התם דקאזיל מיניה ומיניה · פ"ה שהולך ומתגלגל כל שעה ע"י שהוא מגלגלו ומורידו לבור הלכך שלא בחמתו לא דחיישינן דלמא נגע לפי הדומה משמע שרש"י רוצה לומר דמגע עובד כוכבים שלא בכוונה ע"י דבר אחר אסור בשתיה והכא שהכשירוהו בחמתו היינו לפי שלא היה אוחזו בידו אלא סמוך לבור זורקה ומ"מ שלא בחמתו אסור אע"פ שזריקה בזב טהור כיון שהוא סמוך החמירו ביין דלמא נגע וכן פירש רשב"ם בשם רש"י וחלק בין זורק מכנגדו לזורק למרחוק מיהו לא יתכן כדפרישית לעיל (ד):

המטהר יינו של עובד כוכבים · פירוש רש"י במהדורא בתרא כגון שכתב לו התקבלתי דהוה ליה יינו של ישראל וכדקתני סיפא והוי סיפא פירושא דרישא בבית הפתוח לרה"ר ובעיר שישראלים ועובדי כוכבים דרים בה מותר ואע"פ שאין מפתח וחותם ביד ישראל ואע"ג דבגמרא בברייתא בעינן ביינו של ישראל בחצר אחרת שאין ישראל דר באותה חצר מפתח וחותם הכא שאני כיון שפתח פתוח לרה"ר בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור ואף בפתח פתוח כיון שאין כאן מפתח וחותם והקשה ר"ת היכי פריך בגמרא הא איכא רוכלין המחזירין בעיירות וכי מה ידעו הרוכלין שיראו היין בביתו של עובד כוכבים בלא מפתח וחותם שהוא של ישראל שירא העובד כוכבים מהם כי אין לדמות לעיר שישראל ועובדי כוכבים דרים בה שהתיר רש"י כאן אף בלא מפתח וחותם דהתם ירא העובד כוכבים שמא אותו ישראל אמר לישראלים הדרים שם לתת לב על יינו אבל רוכלים עוברים לפי שעה מה ידעו ועוד שמדמה אשפה ודיקלא לפתח פתוח וכי מה סברא היא זו שיירא העובד כוכבים ליגע ביין שהוא אצלו בלא מפתח וחותם מיראת מקרה שישב ישראל הדר בעיר על האשפה או יעלה על הדקל ועוד למאי דמפרש בגמרא אי לת"ק אי לר"ש בן אלעזר דאפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים אם הפקידו בבית עובד כוכבים אחר מותר משום דעובד כוכבים אחר מירתת וזה תימה גדולה דכיון שאין שם מפתח וחותם ניחוש פן ינסכנו הנפקד כי אין לומר שהנפקד ירא מן המוכר פן יעליל עליו כי מה חושש המוכר אם ינסכנו הנפקד ועוד מאחר דמיירי בעובד כוכבים שכתב לו התקבלתי ומעתה מה חילוק יש בין עובד כוכבים זה לעובד כוכבים אחר אפי' ביד המוכר יינו של ישראל הוא ועוד קשה דמדתני סיפא והלה כותב התקבלתי מכלל דרישא לאו בהכי מיירי לכן נראה לר"ת להעמיד מתניתין ביש מפתח וחותם וכן פרש"י בפירושים ראשונים ובלא כתב לו העובד כוכבים התקבלתי והלכך בעיר שישראל ועובדי כוכבים דרים בה ופתח פתוח לרה"ר אע"פ שהוא יינו של עובד כוכבים מותר כיון דמפתח וחותם בידו שהעובד כוכבים ירא פן יראהו ישראל טורח ומזייף ויגד לישראל שטיהרו ויפסיד (ה) למכור יינו ולא דמי לעובד כוכבים שנמלא בלד הבור של יין דאסירנא ביש לו מלוה עליו דהתם כיון שאין מפתח וחותם סומך על זה שיוכל לנסכו קודם שיראהו שום אדם והשתא ניחא דאף בעיר שכולה עובדי כוכבים כיון שיש מפתח וחותם היה לנו להתיר משום רוכלין שיראוהו טורח ומזייף יבינו שאותו יין של ישראל הוא וכן ירא ממקום דאיכא אשפה ודיקלא כמו בפתח פתוח ואתי נמי שפיר למאן דשרי בגמרא (ו) שהפקידו בבית עובד כוכבים אחר אי לא חיישינן לגומלין דבבית עובד כוכבים אחר הוי יינו של ישראל שאין לעובד כוכבים האחר שום דבר על היין וכיון שיש מפתח וחותם אין לחוש שיטרח הנפקד ומזייף אפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים יש להתיר והכי אמרינן בברייתא בגמרא יינס של ישראל ברשותו של עובד כוכבים וישראל דר בחצר אחרת מותר והוא שיש מפתח וחותם וחצר אחרת הוי כעיר שכולה עובדי כוכבים כיון שאין פתח פתוח לרה"ר בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור ואע"פ שיש מפתח וחותם בידו ולא יועיל כלום פתח פתוח כדמוקי לה בגמרא בעיר שיש לה דלתים ובריח שאין רוכלים עוברים דרך שם שלא ירגישו דכיון שלא כתב התקבלתי א"כ יינו של עובד כוכבים הוא וכן תניא בגמרא דיין של עובד כוכבים וישראל דר בחצר אחרת אסור לכ"ע אע"פ שיש מפתח וחותם וסיפא דקתני והלה כותב התקבלתי הוי יינו של ישראל הלכך במפתח וחותם שרי אבל בלא מפתח וחותם אין להתיר כיון (ז) שברשות העובד כוכבים דבקל ינסכנו ולא דמי להיה דנמלא בלד הבור שהתרע באין לו מלוה על היין דהתם איכא תרתי לטיבותא יינו של ישראל וברשות ישראל דרשות ישראל מועיל כמו מפתח וחותם ולהכי מייתי לעיל ראיה מהך כדפרי' לעיל והיכא דישראל דר באותה חצר שהיין מונח שם לא סגא ביינו של ישראל לא סגא ביין של עובד כוכבים שרי אף בלא מפתח וחותם כדאמר ליה ר' יוחנן לתנא תני אע"פ שאין מפתח וחותם משום דישראל דר באותה חצר חשוב כמו שומר דסגי ביולא ונכנס כדתנן אין השומר צריך להיות יושב ומשמר אע"פ שהוא יולא ונכנס כו' וא"ת היאך טוכיח ממתני' דיולא ונכנס סגי לכתחלה אף בלא מפתח וחותם כיון שהעמדנוה ביש מפתח וחותם ובפ"ק דחולין (דף ג. ושם) מייתי לה להתיר אף לכתחלה דקא פריך התם ויולא ונכנס לכתחלה לא והתנן אין השומר צריך כו' ומה ראיה היא זו שאני הכא שיש מפתח וחותם וי"ל דה"פ בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור *אף ביש מפתח וחותם ועלה מפרש (ח) אין השומר צריך כו' אלא אפילו יולא ונכנס ומתוך שהעמיד ר"ת כולה שמעתין במפתח וחותם ואפילו הכי מטהר יינו של עובד כוכבים ברשות עובד כוכבים בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור כיון שלא כתב לו התקבלתי מתחלה היה ר"ת רולה לאסור אותם הייטות שקונין העובדי כוכבים מישראל ומוליכין אותם ממקום הזול למקום היוקר ואע"פ שמחתימים אותם חותם בתוך חותם בחבית מלא חשוקים ושולים כפולים מלד זה ומלד זה דהא תנן המטהר יינו של עובד כוכבים כו' בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור אע"פ שיש מפתח וחותם וכיון דקיימא לן כר"א דשרי בחותם אחד אין לנו לחלק בין חותם אחד לחותם בתוך חותם דכי אסרנא חותם אחד נאסר גם שני חותמות ואחרי כן מלא טעם להתיר דדוקא מטהר יינו של עובד כוכבים שלקחו העובד כוכבים בכרמו ולא טרח בו ויבא בקל לזייף אבל הכא כיון שטורח כל כך שלוקח אותו מישראל וגם מחתימו חותם בתוך חותם ונושאו להשתכר בו אין לירא שיטרח ויזייף פן יפסיד טרחו ועל סמך היתר זה שתה יין שהובא מאלגירי"א בזה הענין ועוד הארכתי בענין שליחות יין ביד עובד כוכבים לעיל בפרק אין מעמידין (דף לא. ד"ה דאמר ושם ד"ה השולח):

והאיכא רוכלין · ואע"ג דתקנת עזרא *לא היתה אלא שיעברו בערי בנות ישראל שלא יתגנו על בעליהן לפי דרכם היו עוברים שם:

וחלון כרשות הרבים דמי · פי' בקונטרס ל"א חלון של ישראל פתוח כנגד פתח הבית ואם הבית שהיין בו סגור דליכא למיחש שיכנס (ט) בה העובד כוכבים ואפילו הוא פתוח אין לחוש שיכנס בו ויסגור בעדו דמרתת מישראל שכנגדו כיון שאין העובד כוכבים דר בבית היין ודוקא ביום אבל בלילה אסור:

עד

ק א מיי' פי"ב מהל' מ"א הלכה ע סמג לאוין קמד טוש"ע י"ד סי' קכה סעיף ה:

קא ב ג ד ה ו ז ח ט מיי' פי"ג שם הלכה ג ד ה ו ועיין בהשגות סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלא סעיף א:

קב י מיי' שם הל' ו:

[עי' תוס' ע"ב ד"ה עד]

קג כ מיי' שם הלכה א סמג שם טוש"ע שם סי' קל סעיף ט:

הגהות הב"ח

(א) במשנה אסור (עד שישב ומשמר) תא"מ ונ"ב ס"א עד שיושיב שומר: (ב) שם אינו מניחו כצ"ל ואות ו' נמחק: (ג) רש"י ד"ה מותר וכו' וחותם בידו שרי: (ד) תוס' ד"ה התם וכו' כדפרישית לעיל: נ"ב בדף מ בד"ה ה"ג: (ה) ד"ה המטהר וכו' ויפסיד מלמכור: (ו) בא"ד בגמרא כשהפקידו: (ז) בא"ד אין להתיר כיון שהוא ברשות: (ח) בא"ד וי"ל דה"פ וכו' מפתח וחותם ועלה מפרש' נ"ב פירוש דהשתא דכולה [עובדי כוכבים אסור] אף בשיש מפתח וחותם הא דקתני עד שישב ומשמר בכל גוונא קאמר אף באין מפתח וחותם ועלה מפרש אין השומר כו' דאף ביולא ונכנס מותר אפי' אין מפתח וחותם: (ט) ד"ה וחלון וכו' שיכנס בו העובד כוכבים אפי' הוא:

[צ"ל בבית]

[חולין ג.]

[לעיל ס:]

ג"י מהרש"ל עד שישב ומשמר ועלה כו' אע"פ וכו'

[ב"ק סב.]

בחצר אחרת מותר והוא שמפתח וחותם בידו המטהר יינו של עובד כוכבים ברשותו וישראל דר באותה חצר מותר והוא שמפתח וחותם בידו א"ל רבי יוחנן לתנא תני "אע"פ שאין מפתח וחותם בידו מותר בחצר אחרת אסור אע"פ שמפתח וחותם בידו דברי ר"מ וחכמים אוסרין עד שיהא שומר יושב ומשמר או עד שיבא ממונה הבא לקיצין חכמים אהייא אילימא אסיפא תנא קמא נמי מיסר קא אסר ואלא ארישא דסיפא והא קאמר ליה ר' יוחנן לתנא תני אע"פ שאין מפתח וחותם בידו ואלא אסיפא דרישא דקאמר ת"ק "בחצר אחרת מותר והוא שמפתח וחותם בידו וחכמים אומרים לעולם אסור עד שיהא שומר יושב ומשמר או עד שיבא ממונה הבא לקיצין ממונה בא לקיצין גריעותא הוא אלא עד שיבא ממונה שאינו בא לקיצין: רשב"א אומר רשות עובדי כוכבים אחת היא: איבעיא להו ר"ש בן אלעזר להקל או להחמיר רב יהודה אמר זעירי להקל רב נחמן אמר זעירי להחמיר רב יהודה אמר זעירי להקל והכי קאמר ת"ק כשם שברשותו אסור כך ברשות עובד כוכבים אחר נמי אסור וחיישינן *לגומלין ר"ש בן אלעזר אומר במה דברים אמורים ברשותו אבל ברשות עובד כוכבים אחר מותר ולא חיישינן לגומלין רב נחמן אמר זעירי להחמיר וה"ק ת"ק "במה דברים אמורים ברשותו אבל ברשות עובד כוכבים אחר מותר ולא חיישינן לגומלין ר"ש בן אלעזר אומר כל רשות עובדי כוכבים אחת היא תניא כוותיה דרב נחמן אמר זעירי להחמיר אמר ר"ש בן אלעזר כל רשות עובדי כוכבים אחת היא מפני הרמאין דבי פרזק רופילא אותיבו חמרא גבי אריסיהו סבור רבנן קמיה דרבא למימר כי חיישינן לגומלין הני מילי היכא דקא מותיב האי גבי האי אבל הכא כיון דאריסיה לאו דרביה לאותוביה בי פרזק רופילא לגומלין לא חיישינן אמר להו רבא "אדרבה אפילו למ"ד לא חיישינן לגומלין ה"מ היכא דלא מירתת מיניה אבל הכא כיון דמירתת מיניה מחפי עליה זכותא ההוא כרכא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל אשתכח עובד כוכבים דהוה קאי ביני דני *אמר רבא "אם נתפס עליו כגנב חמרא שרי ואי לא אסור:

הדרן עלך רבי ישמעאל

מסקנא דמילתא מגע עובד כוכבים (ג) כיון שנתכוין ליגע שיכסך אע"פ שלא ניסך אסור בהנאה ממתני' (אתא) דאגרדמים עובד כוכבים משום לך לך אמרין נזירא · שלא בכוונה כגון לא הכיר בו שהוא יין מותר בהנאה ממתניתא דחרש עובד כוכבים וכן נפל לבור נמי שלא בכוונה הוא ומותר בהנאה ממתני' · וכן נתכוין ליטול דבר אחר כגון אתרוג דרב אשי שלא בכוונה הוא ומותר בהנאה · מגע עובד כוכבים ע"י דבר אחר כגון בקנה אנו יודעין שנתכוין לדבר אחר כי מדדו בקנה או התיז את הצרעה מותר בהנאה ממתני' · בכוונה ולא חזינן למאי איכוין אסור בהנאה מההוא עובדא דבירס דשרייא רב משום דשלא בכוונה הוה הא בכוונה אסור · כחו של עובד כוכבים בחיבורין כגון דאוריק ארוקי הכיר בו שהוא יין אסור בהנאה מדרבי יוחנן דאמר לא והכרז על יינן משום יין נסך משום לך לך לא הכיר בו מותר אף בשתיה מההוא עובדא דרבי יוחנן בן ארזא ורבי יוסי בן נהוראי דחד שרי אפילו בשתיה משום דעובד כוכבים לא הוה ידע · ושלא בחיבורין כגון זריקה מותר אף בשתיה ואפילו נתכוין מדרב אשי דאמר כל שכן טהור בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך · כך הגיה הרב ופסק הלכה למעשה:

השוכר

בחצר אחרת · ישראל דר בחצר אחרת: ה"ג יינו של עובד כוכבים ברשותו · אם היין של עובד כוכבים וטהרו ישראל ונתנו ברשות העובד כוכבים עצמו וישראל דר באותה חצר מותר והוא שמפתח וחותם ביד ישראל אבל אין מפתח וחותם בידו אע"פ שישראל דר באותה חצר אסור כיון שהיין שלו דלא מרתת כולי האי: תני אע"פ שאין מפתח וחותם בידו · כיון דישראל דר באותה חצר כשומר היוצא ונכנס דמי דאמרינן במתני' שמותר: או עד שיבא ממונה הבא לקיצין · שיהא שומר ממונה לשמרו אבל הולך ויוצא ויש לו שעה קבועה לבא או עד שיבא כלומר (א) עד שיהא ממונה עליהם שיתיירא זה מביאתו ולקמן פריך הבא לקיצין גריעותא הוא: ארישא דסיפא · יין של עובד כוכבים *ברשות עובד כוכבים וישראל דר באותה חצר דקאמר ר"מ מותר והוא שמפתח וחותם בידו ואתו רבנן למיסריה: והאמר ליה רבי יוחנן לתנא כו' · אלמא פשיטא ליה לרבי יוחנן כי האי גוונא לקולא הוא דבעינן למיזל: אלא אסיפא דרישא · היכא דיין של ישראל הוא וקתני ישראל דר בחצר אחרת מותר והוא שמפתח וחותם בידו דכיון דיין דישראל הוא מירתת עובד כוכבים לזייף שמא ירגיש בו ישראל הדר בחצר אחרת: גריעותא הוא · דכיון דיש לו שעה קבועה לביאתו לא מירתת עובד כוכבים: להקל או להחמיר · להקל דקאמר ת"ק בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור להניחו בבית העובד כוכבים שהוא בעליו והוא הדין בבית עובד כוכבים אחר וקאמר רבי שמעון בן אלעזר וכי כל רשות עובדי כוכבים אחת היא בתמיה כלומר הואיל ואינו בבית בעליו מותר דהאי עובד כוכבים מירתת או להחמיר קאמר ובניחותא איתמר דתנא קמא דוקא בבית בעליו קאמר ואתא רבי שמעון בן אלעזר למימר הוא הדין בבית העובד כוכבים אחר דחיישינן לגומלין אע"ג דהאי עובד כוכבים שהבית שלו ייחד לו קרן זוית לישראל ולא נגע דנתפס עליו כגנב חיישינן דלמא שביק ליה לעובד כוכבים חבירו בעל היין דלא מירתת לנסוכי כי היכי (ב) דהדר ישראל וזבין מהאי עובד כוכבים זימנא אחרינא ומפקיד ליה גבי ההוא דלישבוק ליה לנסוכי: לגומלין · הנח לי והגמול לך כיוצא בזו: רבי שמעון בן אלעזר כו' · ואתא היא דמתניתין אתמוהי מתמה: מפני הרמאין · גומלין זה לזה: פרזק · שם האיש: רופילא · שני למלך: אותיבו חמרא · יין כשר דזבני ישראל באשראי: גבי אריסייהו · עובדי כוכבים כמותם אריסא מירתת ממריה ואי נמי נגע מסהיד עליה דלא נגע: כרכא · כרך: אם נתפס עליו כגנב · אם עובד כוכבים אלם הוא ויש אימת שופטי העיר עליו ואם ימצאוהו נוגע נתפס עליו כגנב: חמרא שרי · בשתיה ואי לא אסור אף בהנאה דודאי נגע:

הדרן עלך רבי ישמעאל

*עד שיהא שומר יושב ומשמר · תימה היינו רישא דישראל ועובדי כוכבים דרין בה ואין לומר דאיצטריך ליוצא ונכנס דהא נמי שמעינן מרישא דקתני דרין בה ולא שיהא נותן עיניו בעובד כוכבים כל היום וי"ל דה"א עד דאיכא ישראל טובא קמ"ל דאפילו בחד סגי:

ההוא כרכא כו' · מתוך הלשון משמע דנקט כרכא שהיה היין מונח בתוך הרחוב וגם היה שם יין של עובד כוכבים שעתה אין העובד כוכבים נתפס כגנב על הביאה רק על הנגיעה ואפילו הכי חמרא שרי כיון שנתפס על הנגיעה והא דאמרינן לקמן פרק בתרא (דף ע.) *דההוא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל כו' וקאמר רבא אי מצי לאישתמוטי חמרא אסור ואף על פי שנתפס כגנב על הנגיעה היינו משום דבבית שיכול ליכנס שם אינו ירא כל כך ומנסך אבל אי נתפס כגנב על הביאה ודאי חמרא שרי ולהכי מייתי עלה ההיא דנעל הפונדק:

הדרן עלך רבי ישמעאל

עין משפט נר מצוה

[שייך לעיל ע"א במשנה]

קד א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה ג סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלא סעיף א:

קה ב מיי' שם הלכה א סמג שם טוש"ע י"ד סי' קל סעיף ט:

קו ג ד מיי' שם הלכה ג ד סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלא סעיף א:

[צ"ל דההוא ביתא דהוה כו']

קז ה מיי' שם פי"ב הלכה כג סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכח סעיף ד:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה או עד וכו' כלומר או עד: (ב) ד"ה להקל וכו' כי היכי דלהדר ישראל: (ג) ד"ה מסקנא דמילתא מגע עובד כוכבים בכוונה כגון שנתכוין ליגע ושיכסך וכו' לדבר אחר כגון מדדו:

מסורת הש"ס

ברשותו וישראל דר כצ"ל רש"א

[כתובות כד.]

[לקמן ע.]

רש"ל מ"ז

תורה אור

השוכר *את הפועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת אע"פ שאמר לו העבר לי חבית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר השוכר את החמור להביא עליה יין נסך שכרה אסור שכרה לישב עליה אע"פ שהניח עובד כוכבים *לגינו עליה שכרה מותר: גמ' מ"ט שכרו אסור אילימא הואיל ויין נסך אסור בהנאה שכרו נמי אסור הרי ערלה וכלאי הכרם דאסורין בהנאה ותנן *מכרן וקידש בדמיהן מקודשת אלא הואיל ותופס את דמיו כעבודת כוכבים והרי שביעית דתופס' את דמיה ותנן *האומר לפועל הילך דינר זה לקוט לי בו ירק היום שכרו אסור לקוט לי ירק היום שכרו מותר א"ר אבהו א"ר יוחנן קנס הוא שקנסו חכמים בחמרין וביין נסך הא דאמרן חמרין מאי היא דתניא החמרין שהיו עושין מלאכה בפירות שביעית שכרן שביעית מאי שכרן שביעית אילימא דיהבינן להו שכר מפירות שביעית נמצא זה פורע חובו מפירות שביעית והתורה אמרה °לאכלה *ולא לסחורה ואלא דקדוש שכרן בקדושת שביעית ומי קדוש *והתניא האומר לפועל הילך דינר זה ולקוט לי ירק (א) היום שכרו מותר לקוט לי ירק בו היום שכרו אסור אמר אביי לעולם יהבינן ליה שכר מפירות שביעית ודקא קשיא לך לאכלה ולא לסחורה דיהביה ניהליה בצד היתר כדתנן *לא יאמר אדם לחבירו העלה

השוכר · עובד כוכבים ששכר את ישראל לעשות עמו מלאכה ביין נסך להריקו מכלי אל כלי או להעביר חבית ממקום למקום ויין נסך ממש קאמר שנתנסך לעבודת כוכבים וסתם יינן מיבעיא לן בגמרא (ב): שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת·כל שכרו מותר דאף על גב דאגרא דיהיב לא משום מלאכה אחרת היא ובגמרא (ג) מפרש לה שפיר: גמ' מקודשת · אלמא איסורי הנאה דמיהן מותרין וכל שכן שכר פעולתו: אלא הואיל ותופס את דמיו כעבודת כוכבים · כיון דנתנסך לעבודת כוכבים הרי היא כעבודת כוכבים דדמיה אסורין כדאמרן (לעיל נד:) כל שאתה מהיה הימנו הרי הוא כמוהו וכי היכי דדמיו אסורין שכר פעולתו נמי אסור: לקוט לי בו · לשון מכר הוא דמשמע לקוט לי שווין ירק: שכרו אסור · לשהותו אחר זמן הביעור אלא מתבער בשביעית: לקוט לי ירק · לשון שכירות הוא ולא לשון מכר ואין לו דמים שיתפסו בקדושת שביעית: לצד היתר · מתנת חנם: כדתנן. גבי מעשר שני: לחלק

השוכר את הפועל: מ"ט שכרו אסור· מתוך השיטה משמע כי מעתה היה יודע שיין נסך תופס דמיו כעבודת כוכבים ואעפ"כ היה רוצה לדמות שכר יין נסך לדמי ערלה ולשכר שביעית אע"ג דאיכא ביין נסך תרי חומרי איסור הנאה ותופס דמיו והכי פריך מ"ט שכרו אסור נהי דתופס דמיו כעבודת כוכבים מ"מ שכרו אין בו איסור אלא מדרבנן ואינו חשוב כדמי יין נסך ומה טעם גזרו עליו אילימא משום דיין נסך גופיה אסור בהנאה מן התורה הלכך גזרו על שכרו אטו הגוף והרי ערלה וכלאי הכרם דאסורין בהנאה מן התורה ולא גזרו על הדמים אטו הגוף ואין להחמיר כאן בשכר יותר מהתם בדמים דהשתא דמים שמלינו איסורי הנאה שגם דמיהם אסורין מן התורה כמו הגוף באותן שתופסין דמיהן ואפילו הכי לא גזרו דמים אטו גוף באותן שאין תופסין דמיהם שכר שאינו אסור בשום איסור הנאה מן התורה כל שכן שלא נגזר שכר אטו הגוף ומשני אלא הואיל ותופס דמיו כעבודת כוכבים כלומר שכר בגוף לא מיחליף אבל שכר בדמים מיחליף ופריך והרי שביעית דתופסת דמיה °וקאמר שכרו מותר דמשמע לגמרי ולא (ד) נתפס בקדושת שביעית ולא גזרינן שכר שביעית אטו דמי שביעית ואין לומר דשאני יין נסך דאית ביה תרי חומרי איסור הנאה ותופס דמיו דלא מיחליף שכר בדמים בתרי חומרי יותר מבחומרא אחת ומסיק א"ר אבהו א"ר יוחנן קנס הוא שקנסו בו ולאי משום גזרה לא שייך למיגזר כדפרי' דאי מטעם מיחליף הוא לא היה לנו לחלק בין פועל דיין נסך לפועל דשביעית וכן בשביעית גופיה לא היה לחלק בין חמרים לפועל אלא מטעם קנס הוא וחכמים שקנסו ראו לקנוס בחמרים יותר משום דנפיש אגרייהו וכן פועל דיין נסך משום חומרא דיין נסך כדמסיק רבא בסמוך ודוקא בשנים אלו החמירו יין נסך ושביעית לפי שתופסין דמיהן ראוי לקנוס בשכר דהוי קצת כעין דמים אבל בשאר איסורי הנאה שאין תופסין דמיהם °מסתבר דלא קנסו: והתנן מכרן וקדש בדמיהן מקודשת · תימה לפי מה שפירש בקונטרס לעיל בפרק ר' ישמעאל (דף נד:) דדוקא לקדש אשה התירו אבל לאיתהנויי מינייהו אסור מדרבנן (ה) אבל להינים אחרינא שרו אותן מעות וה"נ גבי שביעית המעות אינם אסורין לאחרים *כדאמר לעיל פרק רבי ישמעאל (שם) מאי קא פריך הא דקאמר אסור במתני' היינו דוקא לפועל שאסורין הן כמו למוכר דוקא וי"ל דאסור דמתני' משמע לכ"ע מיהו תימה מאי קפריך שאני התם דהיינו בדיעבד כדמוכח בנדרים פרק השותפין (דף מז:) אבל לכתחלה אסור ומתני' לכתחלה איירי יש לומר דאסור דמתני' משמע ליה אפילו בדיעבד [וע"ע תוס' חולין ד: ד"ה מותר מיד]: בדמיהן מקודשת · משמע הא בגוף הערלה אסור לקדש וטעמא משום דלית ביה שוה פרוטה וקשה בגופה נמי איכא שוה פרוטה בשלא כדרך הנאתן (ו) או באפרן כדתנן (תמורה דף לד:) כל הנשרפין אפרן אסור וי"ל כיון שכל זמן שהוא בעין אסור למכרו מן התורה כמו כן אסור לקדש בו אשה דהוי (ז) כמו מכירה חשובה ויש בו הנאה כשמקדש את האשה דגמרינן (קידושין דף ב:) קיחה קיחה משדה עפרון וזה לא דמי לקיחה דשדה עפרון שראוי לקנות בו חפץ או לשאר הנאות: לקוט לי ירק היום שכרו מותר · פירוש דהוי כמו שכרו ללקוט מציאות שאין אלו דמי פירות שביעית וא"ת הניחא למ"ד (ב"מ דף ח.) המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו אלא למ"ד דלא קנה חבירו א"כ זה המלקט קנאם וכשנותנם לבעל הבית בדינר זה נמצא מוכר לו פירות שביעית י"ל דלא חשיב מוכר דיד פועל כיד בעה"ב דמי ועי"ל דשאני התם דאמר לא קנה חבירו עד שתבא מציאה לידו ואם ירצה המגביה יכול לזכות בה קודם שתבא לידי חבירו אבל הכא שאין המלקט מתכוין לזכות כלל לא בתחלה ולא בסוף וכשנותן לבעל הבית אז זכה בעל הבית וכי האי גוונא פי' ר"ת שילהי מציען (בילה דף לט: בד"ה הכא) גבי מילאן ונותן לחבירו דאמר רב נחמן כרגלי מי שנתמלאו לו ואע"ג דאית ליה לרב נחמן דלא קנה חבירו כיון שלא נתכוין לזכות הוא וכשנתנה לחבירו זכה חבירו: נמצא זה פורע חובו מפירות שביעית · אומר רבינו יצחק דהסחורה שהיא אסורה בפירות שביעית היינו לקנות הרבה ביחד להוליך ממקום הזול למקום היוקר וכמו שהיו עושין אוספי שביעית שפסולין לעדות בפרק זה בורר (סנהדרין דף כו:) מטעם סחורה וכן פורע חובו מפירות שביעית שזה משתכר בפירות שביעית ולאו לאכלה קרינא ביה אבל אם הוא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה אין דבר זו סחורה וכן שנינו פרק לולב הגזול (סוכה דף לט: ושם ד"ה וליתב) מבליע דמי אתרוג בלולב ובלא הבלעה נמי היה מותר אילמלא טעמא דאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ אלמא מותר למכור ועוד תנן במסכת שביעית (פ"ז מ"ג) לא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל לוקט ובנו מוכר על ידו משמע דאפילו לכתחלה וא"ת תיקשי רישא לסיפא רישא אסרה (ח) לוקח למכור בשוק משמע הא לוקט מותר ואפילו בשוק והדר תני לוקט ובנו מוכר על ידו הא למכור בשוק אסור ונראה דיש במשנה ברישא טעות סופר וגרס בשניהם לוקט מיהו יש לייסב הגירסא ולאשמעינן דדין לוקח ולוקט שוין דבשניהם אסור למכור בשוק ורישא תנא לוקח וסיפא לוקט וה"ה לוקט וה"ה לוקח ויש ליתן טעם למה אסור יותר בשוק שכשמעמיד חנות בשוק דומה יותר שמשתכר בפירות שביעית ואע"פ שאמרנו שאסור לפרוע חובו מפירות שביעית משום דלאו לאכלה הוא מ"מ לקדש אשה מותר אע"ג דלאו לאכלה הוא כדאמרינן פרק האיש מקדש (קידושין דף נב:) מעשה באחד שקידש חמש נשים בככלה של שביעית ואמרו חכמים אין האחיות מקודשות הא אחרות מקודשות וטעמא °דמשום פריה ורביה אקילו ביה רבנן ומיהו יש לדחות דהתם דיעבד אבל לכתחלה אסור: דיהיב ניהליה בצד היתר · וא"ת כיון דיהיב ליה בצד היתר מאי איריא דפועלים עושין בפירות שביעית הללו אפילו היו עושין מלאכה אחרת יהיו מותרין לפרען מפירות שביעית וי"ל דוקא כשעושין המלאכה בפירות שביעית עצמן אז אינו נראה כנותן שכר מה שפורען מפירות שביעית ומשום הכי נקט עושה מלאכה בפירות שביעית והעלם לאכלם דוקא דדומה שהם של שניהם יחד לאכלה אבל עושה במלאכה אחרת יכול להיות שהוא אסור דדומה שפיר שכר מלאכה:

העלה

עין משפט נר מצוה

א א ב מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכ' טו טז סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלג סעיף א:

ב ג מיי' שם הלכ' יז טוש"ע שם סעיף ב:

ג ד מיי' שם פי' הלכ' ט סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' רלד סעיף א:

ד ה מיי' שם הלכ' ו סמג לאוין קמה טוש"ע י"ד סי' רצו סעיף ג:

ה ו מיי' פ"ו מהלכות שמיטה הלכ' יב:

ו ז מיי' פי"ג מהלכות מאכלו' אסורות הל' טו:

ז ח מיי' פ"ו מהל' שמיטה הלכה יג:

ח ט מיי' שם הלכה א:

ט י מיי' שם הלכ' יג:

י כ מיי' פ"ג מהלכות מעשר שני הלכה כב:

הגהות הב"ח

(א) גמ' והתניא האומר לפועל הילך דינר זה ולקוט לי ירק בו היום שכרו אסור לקוט לי ירק היום שכרו מותר אמר אביי כצ"ל: (ב) רש"י ד"ה השוכר וכו' בגמרא· נ"ב בדף זה ע"ב: (ג) ד"ה שכרו וכו' ובגמרא מפרש · נ"ב דף סה סוף ע"א: (ד) תוס' ד"ה מ"ט שכרו וכו' דמשמע לגמרי ולא בעינן דנתפס בקדושת שביעית וכו' בשביעית גופיה לא היה לנו לחלק: (ה) ד"ה והתנן וכו' אסור מדרבנן אלמא לאינים אחרינא שרו אותן מעות וה"נ גבי שביעית המעות וכו' פרק רבי ישמעאל א"כ מאי קא פריך ליתני הא דקאמר. נ"ב פי' האי שכרו אסור דשביעית אינו אלא לומר דאסור לו להחזיק בשכרו כשיגיע זמן הביעור אלא צריך לאכלו קודם זמן הביעור דהיינו קודם שיכלה לחיה מן השדה אותו המין שהגיע לו השכר ממנו וכשיגיע זמן הביעור חייב לבערו מן הבית והוא שיוציאנו מביתו להפקירו לכל ודרך הפקר מותר לאכול וזהו ביעור פירות שביעית שאמרו חכמים בכל מקום והיינו דכתבו תוס' דגבי שביעית המעות אינם אסורים לאחרים כלומר אין דין איסור שביעית לאחר שהגיע זמן הביעור לאסרו לגמרי אף לאחרים ולהטעינך שרפה או פירור וזרה לרוח כדעת הרמב"ם בפ"ז מהל' שמיטה דבכבר השיגו הראב"ד אלא מותרין לאחרים אלא דלו אסורין להחזיק בהן והוא דחייב לבערן מן הבית ולהפקירן והוא דעת התוס' וכ"כ הרמב"ן בסדר בהר וכן פסק בסמג בעשה קמ"ז ומ"ש התוס' כדאמר לעיל פרק רבי ישמעאל היינו לפי פירושם בהא דליתני להא [והשאר חסר]: (ו) ד"ה בדמיהן וכו' שוה פרוטה בשלא כדרך הנאתן. נ"ב לשון תוספות בקידושין דף נו ע"ב דמיירי דליכא ש"פ אלא כדרך הנאתן א"נ י"ל דאיכא ש"פ אף שלא כדרך הנאתן מ"מ כיון שהאשה סבורה שיש לה ליהנות דרך הנאתן ואינו כן לא סמכה דעתה והוי מקח טעות: (ז) בא"ד אסור לקדש בו אשה דהוי חשובה כמו מכירה ויש בו: (ח) ד"ה נמצא וכו' רישא אסרה ללוקח וכו' ואפי' למכור בשוק והדר:

מסורת הש"ס

[פי' כדים גדולים ערוך ובכתבת קלט: כפס"ן]

קידושין מ: לעיל נד: [נדרים מז:]

שביעית פ"ח מ"ד [ע"ש דהכנות מתפסות]

ויקרא כה [בכורות יב:] *[נ"ל והתנן וכיון משנה דשביעית פ"ח כתוב כפי כשנתא משנה דכתם] *מעשר שני פ"ג משנה א

לא נמצא כן בפרי' ועיין רש"א

גליון הש"ס תוס' ד"ה השוכר וכו' וקאמר שכרו מותר דמשמע לגמרי. לא הבנתי דמה צריך למשמעות הא ה"א לפרש בעניין אחר דהא ברישא דקתני שכרו אסור זהו תליפי שביעית היינו דאסור ליהנות ממש שלא בקדושת שביעית א"כ בסיפא דקתני שכרו מותר ע"כ דלגמרי מותר: בא"ד (כסופו) מסתבר דלא קנסו. תמוה לי במה נסתפקו בזה הא פשיטא דאין ללמוד שאר איסורין מיין נסך דהרי קתני מכרן וקידש בדמיהן מקודשת הרי דהחליפין מותר לאחרים מכ"ש שכרו וצ"ע: ד"ה נמצא וכו' דמשום פריה ורביה אקילו. להדיא איתא בירושלמי ספ"ח משביעית אר"י זאת אומרת שאסור ליקח אשה מדמי שביעית וצ"ע:

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ז מהל' שמיטין הלכ' יג:

יב ב מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה טו טור ש"ע י"ד סי' קלג סעיף א:

יג ג מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה ט:

יד ד מיי' פ"ח מהל' שמיטה הלכה כ:

העלה לי פירות הללו לירושלים לחלק אבל אומר לו העלם לאוכלם ולשתותם בירושלים ונותנין זה לזה מתנה של חנם ורבא אמר לעולם דקדוש בקדושת שביעית ודקא קשיא לך פועל *פועל דלא נפיש אגריה לא קנסוהו רבנן חמרין דנפיש אגרייהו קנסו רבנן בהו ומתני' חומרא דיין נסך שאני: איבעיא להו שכרו לסתם יינן מהו מי אמרי' כיון דאיסורא חמור כדיין נסך שכרו נמי אסור או דלמא הואיל וטומאתו קיל אף שכרו נמי קיל תא שמע דההוא גברא דאגר ארביה לסתם יינן יהבו ליה חיטי באגרא אתא לקמיה דרב חסדא א"ל [ג]זיל קלינהו וקברינהו (*בקברי) ולימא ליה בדרינהו אתו בהו לידי תקלה וליקלינהו וליבדרינהו דלמא מזבלי בהו ולקברינהו בעינייהו מי לא *תנן *[ג]אחד אבן שנסקל בה ואחד עץ שנתלה עליו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולם נקברים עמו [אינו הכא] [צ"ל] התם דקא קברי בבי דינא מוכחא מילתא דהרוגי בית דין נינהו הכא לא מוכחא מילתא אימר אינש גנב ואייתי *קברא הבא דבי רבי ינאי יזפי פירי שביעית מעניים ופרעו להו בשמינית אתו אמרו ליה לרבי יוחנן אמר להו [ד]יאות הן עבדין וכנגדן באתנן מותר דתניא *נתן לה ולא בא עליה בא עליה ולא נתן לה אתנגה מותר נתן לה ולא בא עליה פשיטא כיון דלא בא עליה מתנה בעלמא הוא דיהיב לה ותו בא עליה ולא נתן לה הא לא יהיב לה ולא מידי וכיון דלא נתן לה מאי אתננה מותר אלא הכי קאמר נתן לה ואחר כך בא עליה או בא עליה ואחר כך נתן לה אתננה מותר נתן לה ואחר כך בא עליה לכי בא עליה ליחול

רש"י

לחלק · שתטול שם חלק בהם לאסור לפרוע חובו ממעשר שני ואע"ג שגם זה אוכלו בירושלים: ומתני' · דיין נסך דקנים נמי פועל דלא נפיש אגריה תומרא דיין נסך שאני: דאיסוריה חמור · לאסור בהנאה כיין נסך ממש: דטומאתו קיל · כדאמרינן באין מעמידין (לעיל דף לו:) שלש יינות הן יין נסך אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה בכזית סתם יינן אסור בהנאה ומטמא טומאת משקין ברביעית: ארביה · ספינתו: בי קיברי · בית הקברות: ליבדרינהו · יפוזרם כמות שהם ל"ל לשרפן: אתו בהו · אינשי לידי תקלה דסדרי ומלקטי להו: ולקברינהו · הכי בעינייהו: כולן נקברין עמו · דכתיב לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו אף העץ במשמע והכי אמרינן בפרק נגמר הדין* עץ שומע אני בין תלוש בין מחובר ת"ל כי קבור תקברנו מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר קבורה ותלישה אלמא עץ גופיה איסורי הנאה וקברי ליה בעיניה ולא חיישינן לתקלה: שאני התם כיון דקברי בבי דינא · בבית הקברות המתוקנים בבית דין מוכחא מילתא לכל מאן דמשכח להו התם ידע דמהרוגי ב"ד הוו *ופירש: יזפי פירי שביעית · קודם זמן הביעור: ופרעי להו בשמינית · אשתכח דאכלי עניים בשמינית אחר הביעור חליפי פירות שביעית: יאות הן עבדין · כיון דההיא שעתא לא הוו הנך בעין ולא איחלופי הני בהני לאו חליפין נינהו ולא חיילא קדושת שביעית עלייהו: וכנגדו באתנן · בא עליה ואח"כ נתן לה אתננה מותר להקרבה דכיון דלאו בשעת ביאה יהביה ניהלה כי הדר יהב לה ההוא טלה מתנה בעלמא הוא: נתן לה ולא בא עליה כו' · מפרש ואזיל: אלא ה"ק נתן לה ולא בא עליה · עכשיו אלא לאחר זמן: או בא עליה · ולא נתן לה עכשיו אלא לאחר זמן:

תוספות

העלה לי פירות לירושלים לחלק · דהוי כמוכר מעשר שני ואסור למכור מעשר שני והרבה משניות מוכיחות במסכת מעשר שני דאסור לעשות סחורה במעשר שני ומסתבר דכל מידי דאין מתחלל עליו זהו סחורה האסורה בו ואינו מתחלל אלא על דבר אכילה ושתיה כדתנן (מע"ש פ"ב מ"א) מעשר שני ניתן לאכילה שתיה וסיכה וקשה דהא תנן בסוף פ"ק דמעשר שני אין לוקחין ממעות מעשר שני בהמה טמאה (ומעשר) כו' משמע הא מלבושין מותרין ועוד תנן התם (פ"ה מי"ב) ולא נתתי ממנו למת ליקח לו ארון ותכריכין הא (לאו) [לחי] דומיא דמת מותר ויש לומר דכל אותם משניות המתירות היינו מן התורה אבל רבנן אסרו כל עניני סחורה לפי שמצוה לעשות ממנו שלמים ואסרו גם לפרוע בו שכר הפועלים והא דאיתא בירושלמי שאסור ג"כ לחי דומיא דמת ומפיק לה מקרא אסמכתא בעלמא הוא ור' יהודה היה מקשה על זה דאמרינן בפרק בכל מערבין (עירובין דף כז:) מקרא דונתתה הכסף דדריש כללי ופרטי ולא מרבינן אלא פרי מפרי וגדולי קרקע לאכילה אבל דבר שאינו של אכילה לא אשכחן דאיתרבי לכן נראה לפרש דכל מקום שמצינו היתר ליקח ממנו שום דבר היינו להיות מעות בקדושת מעשר ביד הלוקח כמו גבי שביעית פ' לולב הגזול (סוכה דף מא.) מי שיש לו סלע של שביעית כו' דבעינן שתהא שביעית ביד הלוקח וכ"מ שמצינו איסור מקח במעשר היינו דרך חילול להיות המעות חולין ביד הלוקח:

חמרין דנפיש אגרייהו · פי' (א) ורווחי טפי ודמו טפי לסחורה: שכרו לסתם יינן מהו · לכתחלה ודאי אסור להשתכר בסתם יינם כדאמרינן לעיל (דף נו:) דלא שרי לדרוך עם העובד כוכבים בגת אי לא נייעי לידיה אלא מיבעיא ליה אם השכר מותר בדיעבד או לא:

דאגר לארביה לסתם יינן · תימה מאי ראיה מביא מארבא לפועל שאני התם דנפיש אגריה ודמי לחמרין וי"ל כי לא היה השכר כי אם מעט לעבור נהר קטן והוי כפועל:

ליקלינהו וליבדרינהו · פי' בלא בי קברי ומשני אתי לזבלו והא דלא הדר פריך וליקלינהו וליבדרינהו בי קברי דהתם לא שייך אתי לזבולי כדכתיב (מלכים ב כג) וישלך את עפרה על קבר בני העם וי"ל דההיא בקבר בנין שאסור בהנאה אבל הכא בי קברי קרקע עולם שאינו נאסר וכן משמע בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מז:) קבריה דרב דהוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא:

אתי לזבולי · וא"ת ומה בכך הא פסקינן לעיל (דף מט:) כר' יוסי דאמר זה וזה גורם (ב) מותר *(בגביה) דהוי זבל דאיסור וקרקע דהיתר ויש לומר שלכתחלה יש לחוש לדברי רבנן שחולקין עליו דאמרי אף הוא נעשה זבל:

ולקברינהו בעינייהו · ומסיק לא מוכחא מילתא ואסור וא"ת מאי שנא מכל הנקברין דחשיב פ"ב דתמורה (דף לג:) שור הנסקל ועגלה ערופה ושער נזיר וכל דקברי בעינייהו אף בלא בי קיברי וי"ל כיון שאין דרך לקבור בשר ושער מוכחא מילתא אבל חיטי אין קבורתן מוכחת דאיכא למימר איניש גנב (ג) וקבר ואייתי הכא וכן דרך עתה לקבור בכורות ונראה שצריך לקברן מעט בעומק פן יבא לחטט אחריהם ולאחר שנעשו עפרא אין לחוש שמא יקחום לזבל בהם דאין דרך לחטט אחר הקברים משום זבל:

יזפי פירות שביעית מעניים ופרעי להם בשמינית · (ד) אישתכח דאכלי עניים בשמינית לאחר הביעור חליפי פירות שביעית צריך לפרש שהאיסור היה מה שהיו אוכלים אותם בחזקת שלהם דאילו בתורת שביעית אפילו הפירות עצמן [א] יכולין עניים לאכול לכ"ע כדתניא בתוספתא (פ"ח דשביעית) הגיע שעת הביעור עניים אוכלים אחר הביעור ולא עשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים אחד עשירים אוכלים אחר הביעור אי נמי העניים היו עושים מהם מלוגמא או סחורה ולפיכך הקפידו עליהם אותם שבאו ואמרו לרבי יוחנן:

יאות הן עבדין · (ה) דכיון דבההיא שעתא לא הוו הנך בעין לא חליפין נינהו ולא חייל עלייהו קדושת שביעית ולפי זה אפילו בשביעית עצמה היו יכולין לפרוע אם כבר אכלו פירות שביעית וההיא דאמרינן בלולב הגזול (סוכה דף לט.) דמבליע דמי אתרוג בלולב ה"ה בלא הבלעה אם היה עם הארץ רוצה להקיף עד שיכלה האתרוג ולא היה כאן דמי שביעית ומכאן דקדק הרב רבי אלחנן הלכה למעשה שאם יש ביד ישראל יין נסך ועבודת כוכבים ודברים האסורים ומכרן לעובד כוכבים בהקפה ומכרם העובד כוכבים לאחר קודם שיתן לזה הישראל הדמים שהדמים מותרין בדיעבד ואע"פ שהאיסור עדיין ישנו בעולם ועוד הוסיף רבינו יצחק שאפי' לא מכרם העובד כוכבים אלא כיון שמשכם אגלו קודם שיתן הדמים דקי"ל (לקמן עא.) משיכת עובד כוכבים קונה והוי כמו בא עליה ואח"כ נתן דאתננה מותר כיון שלא היה ברשותה בשעת הביאה וה"נ לא היתה עבודת כוכבים ברשותו בשעת פריעת המעות ומטעם רבית לא היה לאסור דאותן דבי רבי ינאי היה להם תבואה בביתם וסאה בסאה מותר כיש לו:

אלא ה"ק נתן לה ואח"כ בא עליה אתננה מותר · פי' דכגון דאמר לה הילך טלה מעכשיו ובשעת ביאה תהא גמרת מתנתה ופריך וליחול עלה איסור אתנן למפרע משעה דיהיב לה ומסיק כשקדמה והקריבתו קודם הביאה ופריך היכי דמי באמר לה הילך טלה מעכשיו איזה לשון אמר לה אי דאמר לה קני מעכשיו פשיטא דמותר דהא ליתיה בשעת ביאה אבל לשון גירסת הספרים מתנה הוא דיהיב לה קשה קצת דהא לא מתנה הוא שהרי אמר לה לכשתבעל תהא גמרת כדפרישית ובתמורה (דף כט.) נמי איתא בספרים ואי גרסינן ליה נפרש כן כמו מתנה הוא כיון שהקריבתו כבר:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה חמרין וכו' פי' דרווחי: (ב) ד"ה אתי לזבולי וכו' מותר בגביה נ"ב נקט גביה לומר דאע"ג דהוי זבל גמור שמעלין הטעמין [נעשין זבל] שרי לרבי יוסי ומתרצים [שיש לחוש כדברי רבנן] דלרבנן אף בשוחק וזורה לרוח שהוא דבר מועט ולא אתו לזבל בו נמי יש לחוש: (ג) ד"ה ולקברינהו וכו' איניש גנב ואייתי וקברם הכא וכן דרך עתה לקבור בכורות ולאחר שנעשו עפרא אין לחוש שמא יקחום לזבל בהם דאין דרך לחטט אחר הקברים משום זבל ונראה שצריך לקברן מעט בעומק פן יבא לחטט אחריהם הס"ד וכצ"ל ועל תיבות וכן דרך עתה נ"ב כלומר כיון שגם עתה רגילות הוא שמטמינין וקוברין חטין ושאר תבואה בכורות משא"כ בשר ושער א"כ שפיר קאמר תלמודא דבחיטי לא מוכחא מילתא א"כ הקשו התוספות דמה מועיל דקלינהו וקברינהו הכתי איכא למיחש שמא יקחום לזבל בהם ומיישבין ג"כ דאין דרך לחטט וכו' אח"כ כתבו ונראה וכו' כלומר דנראה להחמיר שמא יבואו לחטט אחריהם ולכן צריך לקברן בעומק מעט ואפשר דס"ה בבשר ושער יש להחמיר פן יבואו לחטט לאחר שנעשו זבל: (ד) ד"ה יזפי וכו' בשמינית פרש"י אישתכח: (ה) ד"ה יאות הן עבדין פרש"י דכיון וכו' ואח"כ נתן לה אתננה דאתננה מותר כיון שלא וכו' לא היה לו לאסור:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה יזפי פירות שביעית וכו' יכולין עניים לאכול לכ"ע כדתניא בתוספתא. נ"ב תימה דמשנה שלימה היא במס' שביעית פ"ט מ"ח ויעו"ש בתוי"ט ד"ה ר"י דהרמב"ם גריס אין אוכלין כדברי יוסי אבל התוס' לא גרסי הכי דא"כ איך אמרו לכ"ע אוכלין עד כמשנה ומה גם שהתוס' בפסחים נב ע"ב ד"ה מתבערין גורסין כגירסתינו ע"ש ונ"ע:

מסורת הש"ס

[סנהדרין מו:]

[ת"י בי קברי]

סנהדרין מז:

ופירש. יעב"ץ

קברינהו. יעב"ץ

[תמורה כט. כל פעמים]

רש"א מ"ח

ליחול עלה איסור אתנן למפרע אמר רבי (*אליעזר) °כשקדמה והקריבתו ה"ד אי דאמר לה קני ליך מעכשיו פשיטא דשרי דהא ליתיה בשעת ביאה (א) ומתנה בעלמא הוא דיהיב לה ואי דלא אמר לה קני ליך מעכשיו °היכי מצי מקרבה °ואיש כי יקדיש את ביתו קדש אמר רחמנא *מה ביתו ברשותו °אף כל ברשותו °אלא דאמר לה להוי גביך עד שעת ביאה ואי מיצטריך ליך קני מעכשיו *בעי רב הושעיא קדמה והקדישתו מהו כיון *דאמר מר °אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט כמאן דאקריבתיה דמי או דלמא השתא מיהא הא קאי ואיתיה בעיניה ותפשוט מדרבי אליעזר דא"ר אליעזר שקדמה והקריבתו דוקא הקריבתו אבל הקדישתו לא דרבי אליעזר גופיה קא מיבעיא ליה מאי מיפשט פשיטא ליה לרבי אליעזר דהקריבתו דוקא אבל הקדישתו לא דהא איתיה בשעת ביאה או דלמא הקריבתו פשיטא ליה והקדישתו מספקא ליה °תיקו : בא עליה ואחר כך נתן לה אתננה מותר : ורמינהי *°בא עליה ואחר כך נתן לה אפילו מכאן עד שלש שנים אתננה אסור אר"נ בר יצחק אמר רב חסדא לא קשיא °הא דאמר התבעלי לי בטלה זה הא דאמר לה התבעלי בטלה סתם וכי אמר לה בטלה זה מאי הוי הא מחסר משיכה °בזונה עובדת כוכבים דלא קניא במשיכה ואיבעית אימא לעולם בזונה ישראלית °וכגון דקאי בחצירה אי דקאי בחצירה בא עליה ואח"כ נתן לה הא קניא (ב) לה לא צריכא °דשויה ניהלה אפותיקי דאמר לה אי מייתינא ליך זוזי מכאן עד יום פלוני מוטב ואי לא שקליה באתנניך מתיב רב ששת *°אומר אדם לחמריו ולפועליו לכו ואכלו בדינר זה צאו ושתו בדינר זה ואינו חושש

לא

ליחול עליה איסור אתנן למפרע · שהרי מתחלה ע"מ ביאה נתנו לה : קני מעכשיו · קודם ביאה פשיטא דמותר דאע"ג דע"מ ביאה יהביה ניהלה כיון דמקמי ביאה יהביה ניהלה לאו שכר ביאה הוא : ואי מצטריך ליך קני מעכשיו · הלכך איצטריך מתני' לאשמועינן דאע"ג דאמר לה לא ניקני לך עד שעת ביאה כיון דהדר אמר לה אי מצטריך ליך קני מעכשיו הויא לה מתנת חנם כי שקלתיה ואקריבתיה : כיון דאמר מר · (*בתוספתא) דקידושין בפ"ק (דף כח:) : בטלה זה · כל כמה דיהיב לה הוי אתנן דמהשתא קנייתיה : בטלה סתם · כי יהיב לה לאחר זמן ויקריבנה לאו אתנן הוא דהשתא הוא דקנייה (*ליה) : עובד כוכבים · לאו בר משיכה דכי כתיבא משיכה בישראל כתיבא או קנה מיד עמיתך : הא קנייה (*ליה) . מהשתא קודם ביאה והיכי קרי ליה בא עליה ואח"כ נתן לה : ואי לא שקליה · ביום פלוני באתנניך הלכך בא עליה ואח"כ נתן לה הוא ומיהו הואיל ומשעת ביאה שוויה אפותיקי ועמד בחצירה חייל עליה אתנן : מתיב רב ששת · לר' ינאי : לפועליו ולחמריו · עובדי כוכבים או עמי הארץ :

לא

תורה אור

ויקרא כז

אלא דאמר לה ליהוי גביך · כלומר לא תקני עד שעת ביאה והלכך *לא הוי פשיטא דליהוי מותר מאחר שגלה בדעתו שלא תקנה עד שעת ביאה ומשום אתנן נמי ליכא דהא אמר לה אי צריכא ליך קני מעכשיו : או דלמא השתא מיהא קאי בעיניה · ואע"פ שאין אתנן חל על המוקדשין דכתיב לכל נדר פרט לנדור שמא הכא מאחר דאיתיה בשעת ביאה חל איסור אתנן למפרע משעה דיהיב לה ואז לא היה הקדש : והא מחסרא משיכה · פי' ואפי' לר' יוחנן דאמר *דבר תורה מעות קונות הכא גבי אתנן לא קנו כיון שהפקיעו חכמים דאין קניית מעות קונה ואוקמוה אמשיכה גם ממנה הפקיעו ואין כאן אתנן כלל ולא דמי לההיא דפרק הזהב (ב"מ דף מח·) נתנה לסיטון מעל שקניית הכסף מועיל דכיון דמעל מן התורה מי יפקיע המעילה ממעות הקדש : בזונה עובדת כוכבים · לא קניא במשיכה וכרשב"ל משני דאמר *לעמיתך במשיכה הא לעובד כוכבים בכסף דאילו לר' יוחנן אית ליה לעובד כוכבים במשיכה ומשום דרב חסדא אית ליה פרק הזהב (ב"מ דף מז:) כר' יוחנן הדר משני שינויא אחריגא דלרבי יוחנן לא תקשי* : כגון דקאי בחצרה · וא"ת ליפני תרוייהו בטלה זה הא דקאי בחצירה והא דלא קאי בחצירה וי"ל דניחא ליה לאוקמה בטלה סתם אפילו קאי בחצרה עם טלאים אחרים שלו אע"פ שאינו יכול לדחותה לטלה מן השוק אפילו הכי אין שם אתנן חל אפילו למאן דאית ליה ברירה אלא על המבורר בשעת ביאה : ואינו חושש לא משום שביעית · פי' בקונטרס שמא ימסור דמים הללו למי שחשוד על השביעית ותניא אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ ופריך הכי מדקאסר בגאו ואכלו ואני פורע אלמא כי קפרע דמי איסורא קפרע וקראים דמי שביעית ואע"פ שכבר אכלום הכי נמי דבי ר' ינאי כי קפרעי דמי שביעית הם וקשה מי הזקיקו לשנות (ג) פירות שביעית ממעשר ויין נסך שהטעם מפני שנראה כמאכיל לפועליו דבר שאינו מעושר או יין נסך ה"נ היה לו לפרש שמאכיל שביעית לפועליו וגמלא פורע חובו מדמי שביעית ועוד תקשי לרב ששת דמפרש טעם הברייתא משום דמי פירות שביעית דלמא אחר הביעור איירי ואיסורא משום דנהנה מפירות שביעית בשעת האיסור דומיא דיין נסך דהוי טעמא משום דנהנה מיין נסך אי נמי אפילו קודם הביעור וטעמא משום שפורע חובו מפירות שביעית שקונה פירות שביעית ומאכילן לפועליו ולא דמי כלל לדבי ר' ינאי ועוד קשה בסמוך דמסיק בחנוני המקיפו (ד) דמשתעבד ליה דכיון דדרכיה לאקופי קני ליה דינר גביה פי' דכיון דמקיפו לבעל הבית סמך עליו ומשועבד לו בעל הבית לפי שסמך עליו לכך הוי דמי שביעית אבל דבי ר' ינאי לא הוו חנוני המקיפו ולא סמכא דעתייהו כולי האי ולא משעבדי להו דבי ר' ינאי מהשתא וכי פרעי להו אחר זמן לאו חליפי שביעית נינהו וקשיא דמדמי לעיל ההיא דר' ינאי לאתנן דבא עליה ואח"כ נתן לה ואוקימנא אפילו עשאו לה אפותיקי ועומד בשעת ביאה בחצרה ואע"ג דמשעת ביאה אישתעבד לה ואין להתיר מטעם שאין השיעבוד על טלה זה אלא על נכסיו וכשיתן לה טלה זה לפלות השיעבוד מנכסיו הוי חליפי אתנן דשרי כדאמרינן פרק כל האסורין (תמורה דף ל.) דא"כ מאי ראיה מביא לעיל מאתנן על דבי ר' ינאי שאני התם דחליפין מותרין ואילו חליפי שביעית אסורין אלא ודאי אע"ג דמשתעבד אינו נתפס באיסור אתנן כלל וה"ה לדבי ר' ינאי אע"ג דמשעבדי ועוד לפירושו לשון קנה לה דינר גביה יתור לשון הוא (ה) לא היה לו להזכיר רק משתעבד ולא משתעבד לכך נראה לרבינו יצחק לפרש ואינו חושש לא משום שביעית שפורע חובו מפירות שביעית שכבר פרע לו הדינר ואין שום חוב מוטל עליו לפרוע אחר שאכלו האיסור אבל אמר ואני פורע חושש משום שביעית שהוא כאילו לקחם בעל הבית לעצמו ונתנם לפועליו ונמצא פורע חובו מפירות שביעית והשתא אפילו איירי ברייתא לאחר הביעור פריך שפיר אלמא כי קפרע דמי איסורא קפרע ואי איתא דבעלמא לא חשיב דמי פירות שביעית בכי האי גוונא שפורע אחר שכלו הפירות מן העולם גם בכאן לא היה לנו לחשבם כאילו לקחם בעל הבית לעצמו ונתנם לפועליו מאחר שהן לוקחין הפירות מבית החנוני והוא פורע המעות לאחר שאכלום ומסיק תרגמה רב פפא בחנוני המקיפו דמשתעבד ליה דכיון (ו) דדרכיה לאקופי קני ליה דינר גביה פי' דמשתעבד ליה שקונה שיעבוד בנכסיו לאלתר כנגד מה שנותן לפועליו והיינו קני ליה דינר גביה דקאמר לשיעבוד הדינר קונה בנכסיו שוה דינר ולא קנין גמור שיוכל להקדישו מעתה שקונה הדינר בנכסי בעל הבית לאלתר כשהן בעין ונותנו לפועליו הוי ליה מה שקונה בנכסי בעל הבית דמי הפירות ולכך חשיב בעל הבית כלוקח הפירות והירק מחנוני ומאכיל לפועליו בשכרן ולבסוף כשיתן הדמים לחנוני לפלות השיעבוד מנכסיו יהיו דמי שביעית אחרון אחרון נתפס ואם היו העניים שלווים מהם דבי ר' ינאי ע"י ר' ינאי כחנוני המקיפו והיה אומר ר' ינאי לבני ביתו לאו ולוו ואני פורע היה נתפס באיסור שביעית מה שר' ינאי פורע להם מטעם זה דפירש אבל הם לא היו כחנוני המקיפו ולהכי לא גמר ומקני להו שיעבוד בנכסיו לאלתר כשנותנין פירות שביעית לבני ביתו דנהי דבתורת ערבות וקבלנות משתעבד להם לעניים סובר עתה זה המתרץ שאין משתעבד בערבות אף בקבלנות רק גוף הערב והקבלן אבל בנכסיו של ערב אין המלוה קונה כלום לאלתר ואפילו שיעבוד אי נמי היה טועה בזה שאין שיעבוד בנכסי ערב אלא במלוה ולוה אבל אם היה אומר תן לפלוני מנה או הלוהו ויהא קנוי לו והוא יהא פטור ממך ואני נותן לך או ואני פורע לך שזהו כעין מעשה דר' ינאי דהכא אין כאן דין ערבות אע"ג דאמרינן בסוף גט פשוט (ב"ב דף קעד·) תן לו ואני נותן לך אין לו למלוה על הלוה כלום דמשמע אבל על הערב יש לו מדלא קאמר אין לו על זה ועל זה לא הוה מסיק אדעתיה השתא מההיא כי היכי דלא אסיק אדעתיה קך דרבא וכי הייתי דרבא חדא מינייהו נקט והתלמוד נושא ונותן לפי טעותו ואמר אבל חנוני שאין מקיפו מאי מותר ט' ותו חנוני שאין מקיפו מי לא מישתעבד כלומר וכי אין נכסיו משועבדין ממש כדין ערב והא אמר רבא כו' קנה מדין ערב וכשהוא

מולה

עין משפט
נר מצוה

טו א ב מיי' פ"ד מהל' איסורי מזבח הל' יא:

טז ג מיי' פ"ו מהלכות ערכין הל' כב סמג עשין קלח ·

יז ד מיי' פ"ד מהלכות איסורי מזבח הל' יא:

יח ה מיי' פ"ט מהל' מכירה הל' א סמג עשין פב טוש"ע י"ד סי' רנח סעיף יג :

[ב"מ מז:]

יט ו מיי' פ"ד מהלכות איסורי מזבח הל' יב:

כ ז ח ט י כ מיי' שם הלכה יג :

כא ל מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הל' כו טוש"ע י"ד סי' קלב סעיף ד :

[בכורות יג.]

[ועי' תוס' ב"מ מח. ד"ה נתנה וכו']

הגהות הב"ח

(א) גמ' בשעת ביאה (ומתנה בעלמא הוא דיהיב לה) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה: (ב) שם הא קניא ליה לא צריכא : (ג) תוס' ד"ה ואינו וכו' מי הזקיקו לשנות פירות שביעית : (ד) בא"ד המקיפו דמשתעבד ליה דכיון דאורחיה לאקופי קני וכו' סמך עליו חנוני ומשועבד : (ה) בא"ד דלא היה לו וכו' מפירות שביעית כיון שכבר : (ו) בא"ד דכיון דאורחיה לאקופיה וכו' דלשיעבוד הדינר קונה וכו' להקדישו מעתה אלא שקונה הדינר:

מסורת
הש"ס

[נ"ל אלעזר וכן בכלהעמוד]

[נ"ל בתמני']

[ב"ק סח: ע"ש סט: ב"מ ו. חולין קלט. תמורה ע. כט: ערכין כא.]

[תמורה כט: ע"ש]

* קידושין כח: ב"ב קלג: ב"מ ו. [נדרים כט: תמורה כט: תוספ' קידושין פ"א תוספתא ב"ק פ"ד תוספ' דערכין פ"ד]

[תמורה כט:]

[תוספ' פ"ח ותוספ' דדמאי פ"ה]

עין משפט
נר מצוה

כב א מיי' פ"א מהל' מכירה הל' ו סמג עשין כב טוש"ע ח"מ סי' קנ סעיף ג ועיין שם בכ"מ ובב"י:

כג ב מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה כה סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלג סעיף ד:

כד ג מיי' שם הל' יז סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלג סעיף ז:

כה ד מיי' פ"ה מהל' כלאים הלכה ה טוש"ע י"ד סי' רצו סעיף א:

לא משום שביעית ולא משום מעשר ולא משום יין נסך ואם אמר להם צאו ואכלו ואני פורע צאו ושתו ואני פורע חושש משום שביעית ומשום מעשר ומשום יין נסך אלמא כי קא פרע דמי איסור קא פרע הכא נמי כי קא פרע דמי איסורא קא פרע תרגמה רב חסדא בחנוני המקיפו דמשתעבד ליה דכיון °דאורחיה לאקופי קני ליה דינר גביה אבל חנוני שאין מקיפו מאי מותר אי הכי אדתני צאו ואכלו בדינר זה צאו ושתו בדינר זה ליפלוג וליתני בדידה במה דברים אמורים בחנוני המקיפו דמשתעבד ליה אבל חנוני שאין מקיפו מותר ועוד חנוני שאין מקיפו מי לא משתעבד והאמר רבא *האומר לחבירו תן מנה לפלוני ויקנו כל נכסאי לך קנה *מדין ערב אלא אמר רבא לא שנא מקיפו ולא שנא שאין מקיפו אע"ג דמשעבד ליה כיון דלא מייחד שיעבודיה לא מיתסר אלא הכא אמאי חושש משום שביעית הא לא מייחד שיעבודיה הכא אמר רב פפא [ב]כגון שהקדים לו דינר אמר רב כהנא אמריתה לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא א"ל אי הכי אדתני צאו ואכלו צאו ושתו ואני פורע צאו ואכלו צאו ושתו ואני מחשב מיבעי ליה א"ל תני צאו ואני מחשב רב אשי אמר כגון שנטל ונתן ביד א"ל רב יימר לרב אשי אי הכי אדתני צאו ואכלו צאו ושתו טלו ואכלו טלו ושתו מיבעי ליה א"ל תני טלו ואכלו טלו ושתו יתיב רב נחמן ועולא ואבימי בר פפי ויתיב רבי חייא בר אמי גבייהו ויתבי וקא מיבעיא להו שכרו לשבור ביין נסך מהו מי אמרינן כיון דרוצה בקיומו אסור או דלמא כל למעוטי תיפלה שפיר דמי אר"נ [ג]ישבור ותבא עליו ברכה לימא מסייע ליה [ד]אין עודרין עם העובד כוכבים בכלאים
אבל

לא משום שביעית · במה יקחו בו פירות שביעית מן האסור למכרם ותניא במס' סוכה (דף לט.) אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר מג' סעודות : ולא משום מעשר · דאם עמי הארץ הם ויקחו שאינו מעושר וגמלא זה מאכילו דהא איהו לא ספי להו מידי אלא פריטי יהב להו : ולא משום יין נסך · אם עובדי כוכבים הם וגמלא מאכילן יין נסך והרי מזונותיהן עליו ונהנה מיין נסך : ואני פורע · הוי איהו לוקח האיסור ומאכילו דהשתא לא סליק נפשיה מינייהו בפריטי : המקיפו · שרגיל אצלו בהקפה : דמשעבד ליה · האי בעל הבית משעתא דיהיב חנוני פירי והוי כנותן מיד ליד : קני ליה דינר גביה · חנוני סמיך על זה שמכיר הכיר בו שכל מקום שישנו הדינר קנוי לו לחנוני הלכך חליפי נינהו אבל הנך דבי ר' ינאי כיון דהנך עניי דמוזפי להו פירי לאו חנוני הרגיל להקיפן נינהו לא סמכא דעתיה כולי האי ולא משתעבד להו דבי ר' ינאי הלכך כי פרע לאחר זמן לאו חליפי שביעית נינהו : אי הכי · דטעמא משום מקיפו הוא אבל אין מקיפו שרי : אדתני · רישא דמהדר תנא בתר היתרא ולא אשכח אלא בלאו ואכלו בדינר זה דסליק מינייהו נפשיה בפריטי : ליפלוג ולתני · היתרא אפי' בדלא סליק וכגון לאו ואכלו ואני פורע ובחנוני שאין מקיפו דלא משתעבד ליה האי בעל הבית מידי וכ"ש היכי דנסתלק לגמרי : ועוד חנוני שאין מקיפו · אי יהיב לשלוחיה דבעל הבית : מי לא משתעבדי ליה בעל הבית מהשתא דקא שרית להו לדבי ר' ינאי משום האי טעמא : והאמר רבא האומר לחבירו תן מנה לפלוני ויקנו נכסאי לך · באותו מנה ונתן : קנה · (א) הלוקח את נכסיו של זה ואע"ג דלא מטא הנאת האי מנה לידיה : מדין ערב · מההוא *דינר דמחייב ערב לשלומי ואע"ג דלא מטי הנאה לידיה והאי נמי לא שנא אלמא אע"ג דלאו חנוני המקיפו הוא כי יהיב ליה לשלוחיה משתעבד ליה האי : אלא אמר רבא · לא תיתני טעמא דברייתא משום שיעבודא ובמקיפו דאפילו אין מקיפו איכא שיעבודא ומיהו לדבי ר' ינאי לא תקשי דבין מקיפו בין אין מקיפו: אע"ג דמשעבדי ליה · נכסיה לשלומי : כיון דלא מייחד שיעבודיה · שלא ייחד לו מיד מעות לכך לאו חליפין נינהו ולא מיתסר : ה"ג והכא אמר רב פפא ולא גרסינן אלא הכא דקתני חושש אמר רב פפא : כשהקדים לו · בעל הבית דינר לחנוני קודם שבא אצלו דהשתא מדבעל הבית קאכלי ואיסורא דידיה הוא : ואני פורע · הא כבר פרע : ואני מחשב מבעי ליה · אני אעשה לו חשבון ממה שהקדמתי לו : שנטל · מיד החנוני ונתן להם דהשתא [א]יהו ספי להו איסורא ולאו משום פרעון דלאחר זמן הוא אלא דקננהו במשיכה ואשתכח שלקח יין נסך והשקהו לפועליו אבל הנך דבי רבי ינאי כי שקלי פירי שעת היתר הוא וכי פרעו לאחר זמן בשעת איסור שביעית לאו חליפין נינהו לאיתפוסי : לאו · משמע שאינו הולך עמהן : לשבור ביין נסך · לשבר חבית ולשפוך את היין : מהו · שיהא שכרו מותר : מי אמרינן כיון · דישראל זה רוצה בקיומן של חביות הללו שלא ישתברו עכשיו מאליהם עד שישברם הוא דטול שכרם אסור : אין עודרין · אין חופרין :
אבל

תולה הדבר שאומר קנו (ב) נכסי לך תולה הקנין בדין ערב אלמא משמע שדין ערב הוא שנכסי הערב משתעבדין למלוה בשעת ערבות ולא גופו לבד ולפי טעות האחר נמי יש להוכיח שייך בו דין ערבות אפי' בענין זה שאמר תן לפלוני מנה ואני פורע לך אלא לא שנא מקיפו ול"ש אין מקיפו משתעבד וקונה חנוני דינר גביה ואפ"ה כיון דלא מייחד שעבודיה לא מיתסר דלא חשיב דינר הקנוי להם בעניים של ר' ינאי דמי שביעית ומה שנחשב בלאו ואכלו ואני פורע בקונה הפירות והיין והאכיל לפועליו ואע"פ שבמשיכתן לא נתכוונו אלא לזכות לעצמו ואף החנוני נתכוון בדעתו להקנות לעצמו רק שיחזור על בעל הבית לא בשביל שמשיפרע יחשוב דמי הפירות דהא איגס בעין בשעת הפרעון (ג) שהקדים לו דינר לזכות לו בעצמו בדמי הפירות כשיתנם לפועלים ובלא קושיא דרבא היה יכול להקשות כיון דאתה מתיר בדבי ר' ינאי מטעם חנוני שאין מקיפו מה היה מדמה ר' יוחנן הסיא דאתנן לדבי ר' ינאי אף לפי טעותו שאין משועבד בערב אלא גופו ולא נכסיו אי נמי לא משתעבד אלא במלוה שאינו פוטר המקבל ויש שם דין ערבות אבל לא בטוחן שפוטר המקבל וסומך על חבירו שמלוה ליתן לו ויחזור עליו ולכן לא היו פירות שמינית שפורע ר' ינאי דמי שביעית מ"מ למה לא חשב באתנן שכר ביאה אע"פ שלאחר ביאה נותנה לה הלא בשעת ביאה נקנה הטלה בטלה זה במקום שמעות קונות או דקאי בחצרה א"כ גם בטלה סתם ישתעבדו נכסיו בשביל הטלה ועוד כי דבר פשוט הוא שכל המקבל מעות מחבירו בשביל חפץ שיתן לו שנכסיו משועבדין לו דלא גרע ממלוה שהנכסים משתעבדים לו כי אין להתיר שם מטעם חליפי אתנן כדפי' אלא משום הכי אייתי דרבא דניחא ליה לאקשויי על מעשה דר' ינאי גופיה יותר מעל הראיה דאתנן :
כשהקדים לו דינר · הא דלא פריך ליפלוג (ד) בד"א כשהקדים לו דינר דניחא ליה לאוקומי כולה במקדים : תני טלו ואכלו טלו ושתו · וא"ת אדמפליג בין דינר זה לדינר סתם לפלוג בין טלו ואכלו לצאו ואכלו וי"ל דרישא רבותא קמ"ל דכי אמר להם טלו ואכלו בדינר זה והם נתנו הדינר לחנוני אע"פ שנשא ונתן ביד מותר דאינו אלא שלוחו של חנוני וסיפא רבותא קמ"ל דאע"פ שבשעה שנותן להם האיסור לא קא יהיב לחנוני ולא מידי וס"ד דשליחותיה דחנוני קעביד קמ"ל כיון שלבסוף הוא פורע איגלאי מילתא שהוא קונה האיסור ומדידיה קאכלי : ויתיב רב חייא בר אמי גבייהו · ר"ת היה מדקדק שבכל מקום *שהוא אומר ויתיב פלוני גבייהו מזכירו כן לפי שהוא הורה להם דבר חדוש וכאן לא דבר רב חייא בר אמי קמייהו אלא רב נחמן שהשיב להם ואומר כי זה המעשה היה עם אותו דכתובות (דף נז:) אמר להו רב חייא בר אמי משמיה דעולא ארוסה וכו' ועל אותו דבר הוזכר והתלמוד קבע הדברים על סדר המסכתות : אין עודרין עם העובד כוכבים בכלאים · הרב ר"ת דחק להביא ראיות דכלאים וערלה נוהגין בשל עובדי כוכבים וכולן דחויות הן אך הביא ראיה מההיא דלעיל אסרו גיעות העובדי כוכבים מפני שמעמידין בשרף ערלה ודוחק הוא לומר שמערלה של ישראל הן לוקחין אכן ראיה גדולה הביא ר"ת מירושלמי דסוף ערלה וסוף *קידושין דתנן מצות התלויות בארץ אין נוהגות אלא בארץ חוץ מן הערלה והכלאים ר' אליעזר אומר אף החדש ר' יונה בעי ולמה לא תנינן אף החלה א"ל ר' יוסי לא (ה) אתיא מתני' אלא דברים שנוהגין בישראל ובעובדי כוכבים חלה בישראל נוהגת ובעובדי כוכבים אינה נוהגת פי' המקשה ס"ל דחלה בזמן הזה דאורייתא כרבנן דפליגי עליה דרב הונא בריה דרב יהושע בפרק שני דכתובות (דף כה. ושם) שמעינן מינה דערלה וכלאי הכרם וחדש נוהגין בשל עובדי כוכבים ואפי' בחוצה לארץ שנוהג בה חדש כדקי"ל כמי במנחות (סח:) [וע"ע תוס' קידושין לו: ד"ה כל מצוה] : *אין עודרין עם העובד כוכבים בכלאים · אין לפרש האי כלאים היינו כלאי הכרם ומייתי ראיה מכלאי הכרם דאסירי בהנאה ליין נסך דאסור בהנאה דלמעוטי תיפלה שפיר דמי דא"כ כי מוקי לה כרבנן ופריך מאי אריא לעקור אפי' לקיים נמי שרי והלא מסתכר הוא באיסורי הנאה אם הוא מקיים ואין לומר דלהכי שרי לפי
שאין

מסורת הש"ס

[קידושין ז.]

כתובות סג: דינא

[כתובות סה: גיטין יא:]

[פ"ק דקידושין כ"ג]

גי' מהרש"ם הכל ד"א

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה קנה הנותן את נכסיו של זה: (ב) תוס' ד"ה (בע"א) אלמא חושש כו' קנו כל נכסי לך: (ג) בא"ד בשעת הפרעון אלא כגון שהקדים לו דינר לזכות: (ד) ד"ה כשהקדים וכו' ליפלוג וליתני בדידה בד"א כשהקדים: (ה) ד"ה אין עודרין וכו' א"ל ר' יוסי לא תנינן מתני' אלא דברים:

גליון הש"ס
גמ' דאורחיה לאקופי קני. עי' מרדכי בהגה"ה גיטין דף י"ג ד"ה אמר לאומר:

*אבל עוקרין עמו כדי למעוטי את התיפלה סברוה הא מני ר' עקיבא היא דאמר המקיים בכלאים לוקה דתניא *המנכש והמחפה בכלאים לוקה ר"ע אומר אף המקיים מ"ט דר"ע אמר קרא שדך לא תזרע כלאים אין לי אלא זורע מקיים מנין ת"ל *לא כלאים ואילו למעוטי תיפלה שרי לא הא מני רבנן היא אי רבנן מאי איריא עוקרין אפי' קיומי נמי שפיר דמי הכא במאי עסקינן כגון דקא עביד בחנם ור' יהודה היא דאמר* ליתן להם מתנת חנם אסור מדרבי יהודה נשמע לר"ע לאו אמר ר' יהודה אסור ליתן להם מתנת חנם אבל למעוטי תיפלה שפיר דמי לר"ע נמי אע"ג דא"ר עקיבא המקיים בכלאים לוקה למעוטי תיפלה שפיר דמי *ותו לא מידי הדור יתבי וקמבעיא להו דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מהו מי תופסת דמיה ביד עובד כוכבים או לא אמר להו רב נחמן מסתברא דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין מדהנהו דאתו לקמיה דרבה בר אבוה אמר להו זילו זבינו כל מה דאית לכו ותו איתגיירו מ"ט (א) משום דקסבר דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין ודלמא שאני התם דכיון דדעתיה לאיגיורי ודאי בטלה אלא מהכא *ישראל שהיה נושה בעובד כוכבים מנה ומכר עבודת כוכבים והביא לו יין נסך והביא לו מותר אבל אם אמר לו המתן לי עד שאמכור עבודת כוכבים ואביא לך יין נסך ואביא לך אסור מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא אמר רב ששת סיפא משום דהוה ליה כי רוצה בקיומו וכי רוצה בקיומו כה"ג מי אסיר והתנן *גר ועובד כוכבים שירשו אביהן עובד כוכבים גר יכול לומר לו טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות טול אתה יין נסך ואני פירות אם משבאו לרשות הגר אסור אמר רבא בר עולא מתני' בעבודת כוכבים המתחלקת לפי שבריה תינח עבודת כוכבים יין נסך מאי איכא למימר בחרס הדרייני והלא רוצה בקיומו שלא יגנובו ושלא יאבדו אלא א"ר פפא ירושת הגר קאמרת שאני ירושת הגר דאקילו בה רבנן *גזירה שמא יחזור לקלקולו

תניא

רש"י

אבל עוקרין · להשליכן לאיבוד ואע"ג דרוצה בקיומן שלא יעקרו מאליהן עד שיעקרם הוא: סברוה · האי דקתני עוקרין : אפילו לר' עקיבא דאמר המקיים בכלאים לוקה · דאם זרען אחר ובא זה ועשה להן סייג וגדר כדי לקיימן לוקה אלמא אסור להיות רוצה בקיומן : המנכש והמחפה · לאחר זריעתן חופה עפר עליהן כדרך כל הזורעים: לוקה · דהיינו נמי זורע דמה דרכו של זורע לגמוחי פירי מכוין הא נמי לגמוחי פירי מכוין : ת"ל לא כלאים · כלאים דהרבעה קא דריש מדסמך כלאים דלא תרביע גבי שדה דרשינן (מו"ק דף ב:) כלאים שדך לא מדלא כתיב בהמתך לא תרביע כלאים(ב) ולא תזרע שדך כלאים ש"מ שדך אכלאים דלעיל נמי דרשינן ומשמע דמזהיר הכתוב שלא יהו כלאים בשדה ואילו עוקרין שרי למעוטי תיפלה אע"ג דרוצה בקיומן עד שיעקרם הוא ויטול שכרו : רבנן הוא. דלא איכפת להו אי רוצה בקיומן אבל יין נסך דאסור להיות רוצה בקיומן דישראל מצוה לבטל עבודת כוכבים ותשמישיה אימר לך דאסור : ומאי איריא עוקרין · מדאצטריך למישרי עוקרין משמע (ג) דהא רוצה בקיומן דמיעוט תיפלה הוא שרי אבל קיום גמור אסור ואי רבנן אפי' קיום נמי שרי: לעולם רבנן היא·והאי דאיצטריך למישרי עוקרין לאו משום איסור רוצה בקיומו אלא משום איסור מתנת חנם ור' יהודה היא דאמר בפ"ק (לעיל כ·) אסור ליתן להם מתנת חנם ואשמעינן דלמעוטי תיפלה שפיר דמי : ומקשינן וכי נמי דרבי יהודה היא מדרבי יהודה דשרי איסור דידיה גבי מיעוט תיפלה נשמע לר"ע דשרי נמי איסור קיום משום מיעוט תיפלה וגבי יין נסך נמי משום מיעוט תיפלה שרי: ותו · ליכא לאקשויי (ד) מיניה : דמי עבודת כוכבים· עובד כוכבים שמוכר עבודת כוכבים דמיהן מה הן בהנאה : ותו איתגיירו · בואו והתגיירו דלאחר שתתגיירו אסור למכור לכם עבודת כוכבים שבידכם אלמא כי מזבין ליה בהיותו עובד כוכבים שרי לאתהנויי בה כשהוא גר : בטלו להו מקודם. ועובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים הלכך דמיה מותרין דהא בטלו : מותר · אלמא דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותר : מאי שנא רישא כו' · בעיין איפשוט מיהו מתני' היכי מיתרצא: מפני שרוצה בקיומה · עד שימכרנה העובד כוכבים : טול אתה עבודת כוכבים · אלמא דגר רוצה בקיומה שלא תשתבר עד שיטול מידו כנגדה (ה) מותר : המתחלקת לפי שבריה · של זהב או של כסף שאם תשבר יחלקוה לשברים דלא איכפת לגר בשבירתה : יין נסך מאי איכא למימר · הא ודאי אם ישתבר יאבד וקתני טול אתה יין ואני פירות : בחרס הדרייני · דלא איכפת לן דהיין בלוע בתוכו ופולטו כששורהו במים :

גר

תוספות

שאין תופסין דמיהן דא"כ היכי מייתי ראיה מתחילה מכלאים ליין נסך אלא ודאי בכלאי זרעים מיירי וכן משמע מדמייתי עלה קרא דשדך לא תזרע כלאים והלכך אין להביא ראיה מכאן דכלאים נוהגין בשל עובדי כוכבים דע"כ בארץ מיירי דאי בחוצה לארץ כלאי זרעים שרו אף לישראל ואם כן נוכל לדחות דאתיא כמאן דאמר אין קנין לעובד כוכבים בא"י : סברוה הא מני ר"ע היא · פירוש אפי' לר"ע דאי לרבנן לחודייהו מאי איריא עוקרין אפילו מקיימין נמי שרי אלא הכא עוקרין לד"ה ואפילו לר"ע וכן רישא דתניא אין עודרין לד"ה ואף לרבנן דאי לר"ע ליתני אין מקיימין וכ"ש אין עודרין : רבי עקיבא אומר אף המקיים · פירש בקונט' שעשה להם סייג וגדר בקוצים כדי לקיימן ויפה כוון °דהא פ"ב דמכות (דף כא:) מוכיח דר"ע אית ליה לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ולא כפירוש הערוך* שפירש מקיים (ו)בהנחה דכלאים ליגדל בתוך שדהו לוקה ואית ליה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו °*וא"ת היאך ס"ד להוכיח בלעקור היה אסור אי לאו למעוטי תיפלה לפי שרוצה בקיומן כדי להשתכר מדאסר לקיים התם הוא עושה מעשה באיסור שעושה הגדר אבל הכא אין כאן מעשה כלל באיסור וי"ל דמ"מ מחשבתו משויא ליה מעשה כיון שהוא עושה מעשה לבסוף כשהוא עוקרה דודאי אם אינו עוקר אינו עובר כיון שאין עושה שום מעשה שיהא ניכר בו (ז) אבל עוקר מראה שרוצה במה שהוא ולכך היה אסור דדמי למקיים אי לאו טעמא דמעוטי תיפלה: מדרבי יהודה נשמע לר"ע · ה"ה דמרבי יהודה היה יכול להוכיח אלא בעי לאסוקי מילתיה על ר"ע דאיירי ביה : מסתברא דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין· ונראה הטעם כי מה שעבודת כוכבים תופסת דמיה משום דכתיב והיית חרם כמוהו כל שאתה מהיה ממנו כמוהו ובישראל דוקא נאמר ולא לבני נח והא דאסרינן לעיל בפ"ק (דף יג. ושם ד"ה דכוותה) דמי עבודת כוכבים היינו כשדעתו לקנות מן הדמים עבודת כוכבים אבל כשבא להתגייר או לפרוע חובו מותר : זבינו כל מאי דאית לכו ותו וכו' · ומה שלא היה אומר להם לבטלה בשבירה ויוכלו למוכרה בגרות לפי שהיה דעתם למוכרה שלימה ביוקר לעובדיה והא דאמרינן לעיל פרק ר' ישמעאל (דף נג.) מכרה לעובדיה לא בטלה שאני הכא כיון דדעתייהו לאיגיורי אינם חוששין בה ובטלה ולא הוו דמי עבודת כוכבים : ודלמא שאני התם כיון דדעתייהו לאיגיורי ודאי מבטל להו · הקשה הרב רבי אלחנן תינח עבודת כוכבים דשייך בה ביטול היו יכולין למכור והיו הדמים מותרין אלא מיין נסך דלא שייך בה ביטול ואפילו הכי קאמר להו זבינו כל מה דאית לכו ואם כן תפשוט בעיין דהא משמע מתוך הברייתא דישראל שנושה בעובד כוכבים שמוכר עבודת כוכבים ואביא לך יין נסך ואביא לך אלמא דין אחד לשניהם והשתא ליכא למתלי טעם ההיתר משום ביטול דהא ביין נסך לא שייך ביטול י"ל דלעולם היה פשוט להן היתר יין נסך יותר מדמי עבודת כוכבים דחמירא איסורא : אבל אם אמר לו המתן ואביא לך אסור · רבינו יצחק היה מדקדק מזה הלשון המתן לי כלומר איך יכול ליפרע ממקום אחר וצריך אתה להמתין עד שאמכור אז הוא ודאי אסור דרוצה הוא בקיומו כגון שאין לו ערב ממנו ואף אין לו נכסים אחרים שיכול ליקח חובו מיד עליהם אבל אם יש לו ערב או שיכול ליפרע ממקום אחר אין אמירתו של עובד כוכבים מועלת כלום דאם לא כן כל עובד כוכבים יוכל להפקיע חובו מיד ישראל:

סגיא

מסורת הש"ס

מכות כא: מ"ק ב: [תוספתא כלאים פ"א]

[במ"ק ובמכות ע"פ גרסת מהרש"א איתא כלאים שדך לא וצ"ע כאן וברש"י ובמהרש"א. ועי' פי' רש"י במ"ק ופרש"י במכות והוא שונים מב' פנים וצ"ע]

[סוכה לו:ושם"נ]

[תוספ' פ"ח]

קידושין יז: דמאי פ"ו מ"י [תוספ' דדמאי פ"ו]

[קידושין יז:]

[לעיל כ.]

[ערוך קם ב']

[עי' תוס' מכות ד: ד"ה כא]

עין משפט נר מצוה

כו א מיי' פ"א מהל' כלאים הלכה ה טוש"ע י"ד סי' רצו סעיף א :

כז ב מיי' שם פ"א הל' ג ופ"ה הל' ג טוש"ע שם :

כח ג מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הלכ' יח טוש"ע י"ד סי' קמט סעיף ה בהג"ה וסי' קמח סעיף יא [וברב אלפס עוד במכילתין פרק ג דף שמא:]

כט ד ה מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הל' כא סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלב סעיף ז :

ל ו מיי' שם הלכה כב ופ"ז מהל' עבודת כוכבי' הלכה ה סמג שם טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף ד :

לא ז מיי' פי"ג מהל' מ"א הלכה כב סמג שם :

הגהות הב"ח

(א) גמ' מ"ט לאו משום דקסבר : (ב) רש"י ד"ה תלמוד לומר וכו' ולא תזרע שדך . נ"ב עיין במכות דף כא ע"ב : (ג) ד"ה ומאי איריא וכו' דהאי רוצה וכו' הוא דשרי וכו' קיום גמור נמי שרי : (ד) ד"ה ותו ליכא לאקשויי מידי הס"ד נ"ב כלשון זה שוה בהוריות דף ט ע"ב ולעיל דף כג : (ה) ד"ה טול וכו' ומותר: (ו) תוס' ד"ה רבי עקיבא וכו' דבהנחה דכלאים וכו' להוכיח דבלעקור : (ז) בא"ד שיהא ניכר בו שרוצה בקיומו אבל עוקר וכו' שהוא קיים ולכך היה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ר"ע וכו' דהא פ"ב דמכות דף כא· נ"ל פ"ק דמכות דף ד' ע"ב וע"ש בתוס' ד"ה כא : בא"ד וא"ת היאך ס"ד · קשה לי הא מ"מ איסורא דאורייתא בלא מעשה אלא דאין לוקין וא"כ מדמותר לעקור מוכח דלמעוט תפילה שרי וצ"ע :

*תניא נמי הכי *בר"א שירשו אבל נשתתפו אסור הדור יתבו וקמיבעיא להו גר תושב מהו שיבטל עבודת כוכבים דפלח מבטיל דלא פלח לא מבטיל או דלמא כל דבר מיני' מבטיל והאי בר מיניה הוא אמר להו רב נחמן מסתברא דפלח מבטיל דלא פלח לא מבטיל מיתיבי *ישראל שמצא עבודת כוכבים בשוק עד שלא באתה לידו אומר לעובד כוכבים ומבטלה משבאתה לידו אינו אומר לעובד כוכבים ומבטלה מפני שאמרו *עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו בין עובדה ובין שאין עובדה מאי עובדה ומאי שאינו עובדה אילימא אידי ואידי עובד כוכבים היינו שלו ושל חבירו אלא לאו עובדה עובד כוכבים ומאי שאינו עובדה גר תושב וש"מ גר תושב נמי מבטל לא לעולם אימא לך אידי ואידי עובד כוכבים ודקאמרת היינו שלו ושל חבירו רישא זה וזה לפעור וזה וזה למרקולים סיפא זה לפעור וזה למרקולים מיתיבי **איזהו גר תושב כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד עבודת כוכבים דברי ר"מ וחכ"א כל שקיבל עליו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח אחרים אומרים אלו לא באו לכלל גר תושב אלא איזהו גר תושב זה גר אוכל נבילות שקבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבילות מייחדין אצלו יין ואין מפקידין אצלו יין ואפי' בעיר שרובה ישראל אבל מייחדין אצלו יין ואפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים שמנו כיינו שמנו כיינו ס"ד שמן מי קא הוי(א) יין נסך אלא יינו כשמנו ולשאר כל דבר הרי הוא כעובד כוכבים רבן שמעון אומר יינו יין נסך ואמרי לה מותר בשתיה קתני מיהא ולשאר כל דבריו הרי הוא כעובד כוכבים למאי הלכתא לאו דמבטל עבודת כוכבים כעובד כוכבים אר"נ בר יצחק לא ליתן רשות ולבטל רשות וכדתניא *ישראל מומר משמר שבתו בשוק מבטל רשות שאין משמר שבתו בשוק אין מבטל רשות מפני שאמרו ישראל נותן רשות ומבטל רשות ובעובד כוכבים עד שישכור כיצד אומר לו רשותי קנויה לך רשותי מבוטלת לך קנה ואין צריך לזכות רב יהודה שדר ליה קורבנא לאבידרנא

גר תושב · אינו עובד עבודת כוכבים ובר מיניה של עובד כוכבים הוא בכל שאר עבירות: אי נימא אידי ואידי עובד כוכבים · קאמר דזה מבטל יראתו של זה ואע"פ שהמבטל לא עבד את זו מעולם כי אם שלו הוא עובד: היינו שלו ושל חבירו: זה וזה לפעור · זה יש לו פעור שלו וזה יש לו פעור שלו ואשמעינן רישא דזה מבטל פעורו של חבירו וזה מבטל פעורו של חבירו וסיפא אשמעינן דאפילו זה לפעור וזה למרקולים מבטל זה את של חבירו: אלו לא באו לכלל גר תושב · שיהו ישראל מצווים להחיותן שהרי אף עובדי כוכבים גמורים נצטוו על עבודת כוכבים ועל שאר המצות: כל שאוכל נבילות · ושאר כל המצות מקיים אין מפקידין אצלו יין בביתו לזמן מרובה דאיכא למיחש לאיחלופי ביין שלו שהוא אסור כדקתני סיפא יינן כשמנן: אבל מייחדין אצלו יין · ישראל מניח (ב) בחנותו עד שילך כדי מיל או יותר מה שאין כן בעובד כוכבים דהאי כיון דלא פלח לא נגע ולא מנסך ולמגע עובד כוכבים דאתי מעלמא בביתו לא חיישינן דכיון דאין לו הנאה בכך אינו מניחו ליגע ולאחלופי בזמן מועט ליכא למיחש: שמנו כיינו · משמע שמנו אסור כיינו ולהחמיר בא: ושמנו מי הוי נסך אלא יינו · מותר בהנאה כשמנו וקודם שהותר השמן באכילה קאי אבל בשתיה אסור: יינו יין נסך · דאינו מקפיד על מגע עובד כוכבים: הרי הוא כעובד כוכבים · דכיון דלא מל חשוד הוא לכל התורה: ליתן רשות · שאינו יכול ליתן רשותו לישראל אא"כ שכר ממנו מערב שבת: משמר שבתו בשוק · בפרהסיא ואע"פ שהוא מומר לחלל שבת בצינעא: נותן רשות · אם היה פתח ביתו פתוח לחצר שישראל דרין בה ושכח ולא עירב עמהן מבטל להם את רשותו של חצר ואם לא ביטל אסור להוציא מבתיהם לחצר דהוה להו מוציאין מרשות המיוחדת לכל אחד לרשות שיש לזה חלק בה וחכמים גזרו שלא להוציא מרשותו לרשות חבירו: כיצד · ישראל הנותן רשות אומר · רשותי קנויה לך וזה נוטלה ממנו ומוציא לחצר: קנה · הנוטל באמירה בעלמא בלא מתן מעות: ואין צריך לזכות · על ידי קנין: קורבנא · תשורה: לאבידרנא

תניא נמי הכי · פי' כמו שמתרץ רב פפא דירושת גר אקילו בה רבנן דאילו מרישא דגר ועובד כוכבים שירשו דיכול לומר טול עבודת כוכבים ליכא למשמע (ג) לזה דהוה אמינא דבדין הוא מטעם ברירה אבל מברייתא דנשתתפו מייתי שפיר דודאי אין טעם ההיתר משום ברירה דאם כן אף בנשתתפו היה מותר ומשום הכי בפרק קמא דקידושין (דף יז:) אחר שהוכיח ירושת גר דרבנן מההיא דגר ועובד כוכבים הוצרך להביא תניא נמי הכי שלא תדחה ראייתו אגב טעם ברירה*: מסתברא דפלח מבטל דלא פלח לא מבטל · והא דאמרינן לעיל פרק כל הצלמים (דף מג·) שישראל היה יכול לבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים אי לאו טעמא דדלמא מגבה לה והדר מבטל לה היינו דוקא לרשב"ל ור' יוחנן פליג עליה: איזהו גר תושב כו' · במסקנא קאמר דהיינו להחיותו וא"ת והלא מיד שעבר שבע מצות חייב מיתה דאזהרת בני נח היא מיתתן בלא עדים והתראה וי"ל דכל זמן שלא דנוהו בית דין אינו חייב מיתה תדע דהא אמרינן *העובדי כוכבים לא מעלין ולא מורידין: אחרים אומרים כו' · על כרחך אחרים דהכא לאו היינו ר"מ דהא פליג עליה וכן מצינו בכמה מקומות אחרים במחלוקת אצל ר"מ וי"א אצל ר' נתן*: אין מפקידין אצלו יין ואפי' בעיר שרובה ישראל · פירש רש"י לפי שאין מקפיד על מגע עובד כוכבים והקשה ר"ת על זה דא"כ אפילו ליחד נמי לפי שעה עד שילך כדי מיל או יותר כמו שפירש בקונטרס עצמו היה לנו לאסור דע"כ בהודיעו שהוא מפליג איירי דאי לא הודיעו אף בעובד כוכבים מותר ואם כן למה לא ניחוש למגע עובד כוכבים הרגיל בחנותו כיון שאינו מקפיד לכן נראה לר"ת כמו שפירש רש"י והגיה בפירושים שלו ומחק הטעם לפי שאינו מקפיד וכתב אין מפקידין לזמן מרובה דאיכא למיחש לאיחלופי ביין שלו שאסור כדקתני סיפא יינו כשמנו ונראה שרש"י חזר בו מטעם ראשון משום דמדתלי איסור יינו בשמנו משמע שאין לאוסרו כ"א מטעם חתנות ואי לא היה מקפיד על מגע עובד כוכבים היה (ד) לאסור איסור גמור אבל מייחדין אצלו יין ישראל מניחו בחנותו עד שילך כדי מיל או יותר מה שאין כן בעובד כוכבים דהא כיון שלא פלח לעבודת כוכבים לא נגע ולא מנסך עד כאן היה כתוב בפירושיו והוסיף רש"י והגיה ולמגע עובד כוכבים דאתי מעלמא בביתו לא חיישינן דכיון דאין לו הנאה בכך אין מניחו ליגע ולאיחלופי בזמן מועט ליכא למיחש ולפי זה הפירוש אין להוכיח בבירור שיהא מותר מגע גר תושב ביינו של ישראל להתירו בשתיה ויש ליישב פירוש הקונטרס ראשון דאין מפקידין בביתו יין לפי שאינו מקפיד על מגע שרגילין העובדי כוכבים ליכנס בביתו אע"ג דיינו כשמנו אלמא שמקפיד על מגע עובד כוכבים מדשרי בהנאה היינו בשל עצמו אבל בשל ישראל אינו מקפיד א"נ הא דיינו כשמנו בידוע שלא נגע בו העובד כוכבים אבל מייחדין יין בחנותו אפילו הודיעו שמפליג כדי מיל או יותר בזמן מועט ליכא למיחש למגע עובד כוכבים שאין העובדי כוכבים רגילים ליכנס בתוך החנות ולמגע עצמו לא חיישינן כיון דלא פלח לא נגע ולא מנסך ולגנוב נמי כדי לשהות לא חשיד כיון שקבל עליו שבע מצות מיהו לר"מ שלא קבל עליו אלא שלא לעבוד עבודת כוכבים צריך לומר אע"פ שגזרו על יינו לא גזרו על מגעו ביין של ישראל אבל רבינו יצחק כתב מייחדין אצלו יין אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים פירוש דמותר מגעו בשתיה והא דלא תנא בהדיא מגעו מותר דרבותא קמ"ל דאפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים לא חיישינן שמא יגע בו עובד כוכבים אע"פ שרוב עובדי כוכבים מצויין שם כיון שאין מניחו אלא לפי שעה ואין מפקידין כו' הטעם כדפי' בקונט' בהגהה כתב רבינו יהודה מעשה היה בגר אחד שמל ולא טבל טבילה כראוי ועמד בבית ישראל ימים רבים ונגע ביינו והתירו רבינו יצחק בשתיה כפירושו דגר תושב מגעו מותר בשתיה כל שכן זה שמל וקבל עליו מצות ואע"ג דאמרינן לעיל עבדים ובני שפחות שמלו ולא טבלו עושין יין נסך היינו לפי שאימת רבן עליהם ואינם מתגיירין בלב שלם כדפירש לעיל (דף נז·) גבי שיקוע עבודת כוכבים ועוד ראיה דאמרינן לעיל (דף נט.) גבי גרים שמלו ולא טבלו לא והכריז על בניהם שהם ממזרים ואע"פ שמסתמא נוגעין ביין לא היה מקפיד על יינם כמו במזגו עובדי כוכבים ושתו ישראל ועוד בשל סופרים הלך אחר המיקל בסתם יינם בשתיה וה"ה במגען ואפילו לנסכא דקאמר יינן כשמנן היינו משום חתנות אבל על מגעו בשל ישראל לא יקפיד אע"פ כן לא רצה רבינו יצחק להקל:

ביקרותיך

עין משפט נר מצוה

לב א מיי' פי"ג מהל' מ"א הלכה כב סמג לאוין קמח:

לג ב מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים הלכה ט סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף ה:

לד ג מיי' שם הלכ' ח טוש"ע שם סעיף ג:

לה ד טוש"ע שם סעי' ה:

[ועי' היטב תוס' קידושין יז: ד"ה אליבא]

לו ה מיי' שם פ"י הלכ' ו ופי"א מהל' מאכלות אסורות הלכ' ז טוש"ע י"ד סי' קכד סעיף ג:

לז ו מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הלכה ז סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קכח סעיף א:

לח ז ח מיי' שם סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכד סעיף ו:

[לעיל כו.]

לט ט י מיי' פ"ב מהל' עירובין הלכה טז סמג עשין מד"ס א טוש"ע א"ח סי' שפה סעיף ג:

[ועי' תוס' סוטה יב. ד"ה אחרים וכו' ותוס' ב"ב טו: ד"ה יש]

מ כ מיי' שם וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שם סעיף א:

מא ל מיי' שם הלכה י סמג שם טוש"ע א"ח סי' שפב סעיף א:

מב מ מיי' שם הלכ' ג סמג שם טוש"ע א"ח סי' שם סעיף א:

הגהות הב"ח

(א) גמ' שמן מי קא הוי נסך בא"ל ותיבת יין נמחק: (ב) רש"י ד"ה אבל וכו' בחנותו עד כ"כ ע"ל דף סא ע"א: (ג) תוס' ד"ה תניא וכו' ליכא למשמע מינה דהוה אמינא דבדין הוא: (ד) ד"ה אין וכו' היה לנו לאסור איסור גמור ומגע עובד כוכבים שרגילים וכו' דבזמן מועט:

גליון הש"ס

גמ' איזהו גר תושב עיין סנהדרין דף נ"ו ע"ב ברש"י ד"ה גר תושב ובבאר שבע שם:

מסורת הש"ס

[קידושין יז:]

[תוספתא פ"ז]

[לעיל נג: ונ"ז]

[לקמן סה.]

חולין ו.

עירובין סא:

לאבידרנא ביום אידם אמר ידענא ביה *דלא פלח לעבודת כוכבים א"ל רב יוסף והתניא *איזהו גר תושב כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד עבודת כוכבים כי תניא ההיא להחיותו והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן גר תושב שעברו עליו י"ב חדש ולא מל הרי הוא כמין שבעובדי כוכבים התם כגון שקיבל עליו למול ולא מל רבא אמטי ליה קורבנא לבר שישך ביום אידם אמר ידענא ביה דלא פלח לעבודת כוכבים אזל אשכחיה דיתיב עד צואריה בוורדא וקיימן זונות ערומות קמיה א"ל אית לכו כה"ג לעלמא דאתי א"ל דידן עדיפא טפי מהאי א"ל *טפי מהאי מי הוה א"ל אתון איכא עלייכו אימתא דמלכותא אנן לא תיהוי עלן אימתא דמלכותא א"ל אנא מיהא מאי אימתא דמלכותא איכא עלי עד דיתבי אתא ההוא פריסתקא דמלכא א"ל קום דקבעי לך מלכא כי נפיק ואזיל א"ל עינא דבעי למיחזי לכו בישותא תיפקע א"ל רבא אמן פקע עיניה דבר שישך אמר רב פפי איבעי ליה למימרא ליה מהאי קרא °בנות מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר אמר ר"נ בר יצחק איבעי ליה למימרא ליה *מהכא °עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו: שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת: ואע"ג דלא א"ל לעיתותי ערב ורמינהי *השוכר את הפועל ולעיתותי ערב אמר לו העבר חבית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר טעמא דא"ל לעיתותי ערב אין כולי יומא לא אמר אביי כי תנן נמי מתניתין דאמר לעיתותי ערב תנן רבא אמר ל"ק הא דאמר ליה העבר לי מאה חביות במאה פרוטות הא דא"ל העבר לי חבית חבית בפרוטה והתניא [ב]השוכר את הפועל ואמר לו העבר לי מאה חביות במאה פרוטות ונמצאת חבית של יין נסך ביניהן שכרו אסור חבית חבית בפרוטה ונמצאת חבית של יין נסך ביניהן שכרו מותר: השוכר את החמור להביא עליה יין נסך שכרו אסור: הא תו ל"ל היינו רישא סיפא איצטריכא ליה שכרה לישב עליה אע"פ שהניח עובד כוכבים לגינו עליה שכרו מותר למימרא דלגינלאו (א) דינא הוא לאותוביה ורמינהי *[ג]השוכר את החמור שוכר מניח עליה כסותו ולגינתו ומזונותיו של אותו הדרך מכאן ואילך חמר מעכב עליו חמר מניח עליה שעורים ותבן ומזונותיו של אותו היום מכאן ואילך שוכר מעכב עליו אמר אביי נהי דלגין דינא הוא לאותובי מיהא אי לא מותיב ליה מי אמרינן ליה נכי ליה אגרא דלגינתו ה"ד אי דשכיח למזבן חמר נמי לעכב ואי דלא שכיח למזבן שוכר נמי לא לעכב אמר רב פפא [ד]לא צריכא דשכיח למיטרח ולמזבן מאונא לאונא חמר דרכיה למיטרח ולמזבן שוכר לאו דרכיה למיטרח ולמזבן אבוה דרב אחא בריה דרב איקא הוה

תורה אור: °בנות מלכים ביקרותיך (תהלים מה) · °עין לא ראתה (ישעיה סד)

רש"י

לאבידרנא · שם העובד כוכבים: בוורדא · במרחץ של וורדים: עינא דבעיא למחזי לכו בישותא · עין המתאוה לראות רעתכם תעקר שהרי הקב"ה ממלא כל תאוותכם שאף שיתתכם מתבררת: ביקרותיך · לכבוד לך לישראל קא מבשר נביא: עין לא ראתה · זולתי עין של הקב"ה את אשר יעשה למחכה לו לא נראה כבוד וגדולה דוגמתה: ואע"ג · דהעברת חבית לאו לעיתותי ערב לאחר שנשלם כל זמן שכר פעולתו אלא קודם גמר זמן שכירותו אמר לו העבר חבית של יין נסך קתני מתניתין שכרו מותר בתמיה: ולעיתותי ערב · דכבר נתחייב לו כל שכרו קודם העברת חבית: רבא אמר · לעולם דלא אמר ליה לעיתותי ערב: ולא קשיא · מתני' דקתני מותר כגון העבר לי חבית בפרוטה ונמצאת חבית של יין נסך ביניהן שרי פרוטה לנהרא א"נ לא שקיל מיד עובד כוכבים ואינך משתרו דהא לא סייך שכר ההוא חבית בהדי אינך דכל חדא קנין אגרא באפי נפשא: ובריית' דכי לא אמר ליה לעיתותי ערב הוי כל שכרו אסור כגון דאמר ליה העבר ק' חביות בק' פרוטות דכל כמה דלא אעבריניהו לכולהו לא יהיב ליה מידי הלכך כולי אגרא סייך ביה: והתניא · בניחותא: סיפא אצטריך ליה · לאשמועינן דאגרא לאו אלגין מקבל ליה ושרי: לגינו · של יין נסך לאו דרכיה לאותוביה הלכך אגרא לאו עליה קא מתייהב: של אותו הדרך · אפילו הוא מהלך ג' ימים: מי אמרינן ליה · לחמר נכי ליה פחת לו שכר הלגין וכיון דכי לא מותיב לא מנכי כי מותיב נמי אגרא לאו עליה מתחייב ושרי: ה"ד · דשוכר מניח עליה מזונות כל הדרך וחמר אינו מניח אלא מזונות יום אחד: אי דשכיח למזבן · בדרך הליכתן מוכאין מזונות ליקח כל שעה: מאונא לאונא · ממסע למסע מהלך יום אחד כמו נטל ועבר תלתא אונין* דסנחריב: הוה

תוספות

ביקרותיך · פי' בקונטרס לכבוד לך לשון יקר אבל בתהלים פירש ביקרותיך לשון ביקור וכן *(וזה המזבח) יהיה לי לבקר ואע"פ שהיו"ד יתירה מנויה היא במסורת עם יו"ד של מי נתן למשיסה כלומר מבקרות לך ועומדות לשרתך:

טעמא דא"ל לעיתותי ערב כו' · הא דלא משני מתני' כרשב"ג דאמר *ימכר כולו (ב) חוץ מדמי יין נסך וכאן נמי שכרו מותר חוץ מדמי חבית דניחא ליה לאוקמי כרבנן אי נמי שכרו מותר משמע כל שכרו אי נמי בהא אפילו רבן שמעון בן גמליאל מודי דהתם אין דרך ליקח יין מן העובד כוכבים והכא דרך בני אדם ליקח שכר מן העובד כוכבים ויש לאסור כל השכר וחילוק זה יש בירושלמי ולעיל ס"פ כל הצלמים (דף מט:*) גבי ארג בו את הבגד ולפי התירוץ דניחא לאוקמא כרבנן ניחא דלא תיקשי נוקמה כר"א דאית ליה לעיל יש פדיון לעבודת כוכבים ויוליך הנאה ליס המלח אף בלא זה וזה גורם וקיימא לן כוותיה ולתירוץ האחר נמי יש לומר שכרו מותר משמע בלא פדיון:

הא דאמר ליה העבר לי ק' חביות בק' פרוטות · ובהא אסרה ברייתא כי לא אמר לו לעיתותי ערב דכל כמה דלא אעבריניהו לכולהו לא יהיב ליה מידי הלכך כוליה אגרא סייך ביה כן לשון הקונט' משמע הא א"ל לעיתותי ערב מותר ואע"ג שהיא מאותם חביות שהתנה עמו וקשה דמ"מ שכר האיסור מעורב בכל ההיתר לכן נראה לפרש ולעיתותי ערב אחר שהשלים קבלנותו אמר לו כן ואשמעי' שאע"פ שלא עשה עמו תנאי חדש אלא על פי תנאי הראשון הוא מעביר בפרוטה לפי חשבון מאה במאה פרוטות וס"ד שהכל שכר אחד הוא ונמצא בשכרו מעורב שכר יין נסך קא משמע לן דשרי והוה ליה כמעביר ביום של אחריו מאחר שכבר השלים קבלנותו:

ה"ג *ר"ת שוכר מניח עליה כסתו מלשון כסת ולא גרס כסותו דדבר פשוט הוא וכי ילך ערום ואם תפרש כסותו שניה שיש לו אם רגיל ללובשה פשיטא שמותר ואם בא להתיר אע"פ שאינו רגיל היה לו לפרש אלא כסתו גרס והוא כסת קטנה שיושב עליה או נותן תחת ראשו למראשותיו וכר הוא הגדול ששוכב עליו והעולם טועים שאומרים לקטן כר ולגדול כסת וראיה ממסכת תמיד (פ"א מ"א) איש כסתו בארץ וכן תנא בכלים (פ' כ"ח מ"ה) כר שעשאו סדין וכסת שעשאו מטפחות וגם במקרא (יחזקאל יג) למתפרות כסתות על כל אצילי ידים וכר הוא לשכוב עליו כדמשמע פ' השולח (גיטין דף מז) רשב"ל היה שוכב על מטים ואומר בתי כרסי כרי וכן פ"ב דעירובין (דף ק:) ונעשית כר לבעלה והא דכתיב (בראשית לא) ותשימם בכר הגמל אותו כר עברי של עבוט כדמתרגמינן בעביטא דגמלא וחור כרפס (אסתר א) אותו כר היה גדול כמטות המוצעות לכבוד הבית: מאונא לאונא · פי' ממסע למסע ממהלך יום למהלך יום כמו *נטל ועבר תלתא אונין דסנחריב והא דאמרי' [בסנהדרין] (דף צה:) עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום בתרגום אינו חושב כי אם עיירות גדולות והא דכתיב גבע מלון לנו דמשמע שלנו שם לילה אחת שמא מקלא אלו הכנו תחילה ולנו מקלא במקומות הללו והוא ושאר החיל הבאים אחריהם עמו עברו עד ירושלים והלכו הכל ביום אחד לפי שהיה ממהר להיות שם באותו היום:

כי

עין משפט נר מצוה

[נ"ל ומזבח הנחשת במלכים ב טז]

מג א מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים הל' ב סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמח סעיף ה [וכרב אלפס רפ"א דמכילתין דף מג:]:

מד ב מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה יח סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלג סעיף ג:

מה ג ד מיי' פ"ד מהל' שכירות הלכה ח סמג עשין פט טוש"ע ח"מ סי' שח סעי' ג:

ושם ד"ה ארג

נ"א מהכא ולאום מלאום יאמץ א"ר פפא איבעי ליה למימרא מהכא עין כו'

[נכ"מ עט: כתנו הכי בשם ר"ת]

הגהות הב"ח

(א) גמ' למימרא דלגין לאו דרכיה הוא לאותוביה: (ב) תוס' ד"ה טעמא וכו' כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו וכאן:

מסורת הש"ס

[ע' תוס' לעיל נז: ד"ה לאפוקי]

[לעיל סד:]

[גי' ע"י ומאי טפי מהאי א"ל]

[תוספ' פ"ח]

[תרגום על עוד היום בנוב ישעיה י']

ב"מ עט: ע"ש

סוף תרגום בישעיה סי' י' על פסוק עוד היום בנוב

עין משפט
נר מצוה

מו א מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה לב סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלד סעיף ח :

מז ב מיי' שם הלכ' לג וגרס כגי' התוס' טוש"ע שם סעיף ט :

מח ג ד טוש"ע שם סעיף יב :

מט ה מיי' שם הל' לג טוש"ע שם סעי' ט:

נ ו מיי' פ"י מהל' כלאים הלכ' כו סמג לאוין רפג טוש"ע י"ד סי' שא סעיף ח :

נא ז ח מיי' פט"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה לד ועיין בהשגות סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלד סעיף יא :

הוה שפיך להו חמרא לעובדי כוכבים ואזיל מעבר להו מעברא ויהבו ליה גולפי באגרא אתו אמרו ליה לאביי א"ל כי קא טרח בהתירא קא טרח והא רוצה בקיומו דלא נצטרו זיקי דמתני בהדייהו א"נ דמייתו פריסדקי בהדייהו והא קא מעבר להו מעברא דקא טרח באיסורא דא"ל למברויא מעיקרא א"נ דנקיטי ביה קיטרי: **מתני'** יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידיחן והן מותרות ואם היו מבוקעות אסורות נפל ע"ג תאנים או על גבי תמרים אם יש בהן בנותן טעם אסור ומעשה בביתוס בן זונן שהביא גרוגרות בספינה ונשתברה חבית של יין נסך *ונפל על גביהן ושאל לחכמים והתירום זה הכלל כל שבהנאתו בנותן טעם אסור כל שאין בהנאתו בנותן טעם מותר כגון חומץ שנפל ע"ג גריסין: **גמ'** מעשה לסתור חסורי מיחסרא והכי קתני *אם נותן טעם לפגם הוא מותר ומעשה נמי בביתוס בן זונן שהיה מביא גרוגרות בספינה ונשתברה חבית של יין נסך ונפל על גביהן ובא מעשה לפני חכמים והתירום ההוא כרי דחיטי דנפל עליה חביתא דיין נסך שרייה רבא לזבוניה לעובדי כוכבים איתיביה רבה בר ליואי לרבא *בגד שאבד בו כלאים *ה"ז לא *ימכרנה לעובד כוכבים ולא (א) יעשנה מרדעת לחמור אבל עושה אותו תכריכין למת מצוה לעובד כוכבים מ"ט לא דלמא אתי לזבוניה לישראל ה"נ אתי לזבוניה לישראל הדר שרא למיטחינהו ולמפינהו ולזבונינהו לעובדי כוכבים שלא בפני ישראל תנן יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידיחן והן מותרות ואם היו מבוקעות אסורות מבוקעות אין שאין מבוקעות לא אמר רב פפא שאני חיטי הואיל ואגב צירייהו כמבוקעות דמיין

חמרא

רש"י

הוה שפיך להו חמרא לעובדי כוכבים · הוא היה מוכר להם יין ודרך למוכרי חביות של יין ליתן גם החביות ללוקחין והכי אמרינן בהמפקיד (ב"מ מ:) איכא גולפי *ושדריה שהלוקח מוכרו בחנות משתכר בהן לבד מה שהוא משתכר ביין ורב איקא הוה שפיך להו מגולפי שלקחו ממנו ויהיב בזיקי דידהו: ומעבר · להן את מעבר המים: ויהבו ליה גולפי · דזבון מיניה באגרא: כי קא טרח · לשפוך: בדידיה קא טרח · שהיין אינו נאסר עד שמגיע לקרקעית של זיקי דידהו זיקי של עור גולפי של חרס ולקמיה פריך הא קא מעבר להו מעברא דהייתו לאחר שנאסר: והא רוצה בקיומו · לאחר שנאסר: דלא נצטרו זיקי · שלא יתבקעו הנודות שלהם ויצטרכו לגולפי ולא יהבי להו ניהליה: דמתני בהדייהו · דאי נמי מצטרו זיקי לא יהיב להו גולפי: א"נ פריסדקי נקיטי בהדייהו · כלים רקים לקבל היין היוצא מן הנודות כשהן מתבקעין דלא איכפת להו אי מצטרו זיקי: דא"ל למברויא מעיקרא · רב איקא ריש נהרא הוה וא"ל למברויא לספן מעיקרא הרי ימים רבים כל עת שיגיעו אנשים הללו העבירם בחנם: קיטרי · קישרי סימן הוא מוסר להם ומכירם הספן ומעבירם ואיהו לא טרח מידי: **מתני'** ידיחם · במים ואם היו מבוקעות אסורות: וכן יין שנפל לתוך החומץ כו' לא גרס: גרוגרות · תאנים יבשים: כל שבהנאתו בנותן טעם · שנהנה בטעמו של איסור דהיינו בנותן טעם לשבח אסור (ב) וכל שאין בהנאתו בנותן טעם שנהנה בטעמו: כגון חומץ שנפל לתוך גריסין · דנותן טעם לפגם הוא מותר: וכן היו עושין כו' לא גרסי' במתני': **גמ'** מעשה לסתור · יש אדם שמביא ראיות לסתור את דבריו קתני אם יש בהן בנותן טעם אסורות והדר תני מעשה דגרוגרות והתירום: גרוגרות · היין פוגמן: שאבד בו כלאים · שארוג (ג) כלאים חוט אחד ואין מקומו ניכר: ולא ימכרנו לעובד כוכבים · כדמפרש שמא יחזור וימכור לישראל וה"נ איכא למיחש שמא יחזור וימכרם לישראל: תכריכין למת · דכתיב במתים חפשי *כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות: ולמפינהו · דהו לא זבין להו ישראל מעובד כוכבים דפתן אסורה: שלא בפני ישראל · דאי חזי ישראל דישראל חבריה מזבין ליה לעובד כוכבים הדר זבין ליה איהו מיד עובד כוכבים דסבר פת של היתר היא שישראל אפאה: צירייהו · לשון מיצטרו זיקי (לעיל ל:):

חמרא

תוספות

כי קא טרח בהתירא קא טרח · פרש"י דיין נסך לא הוי עד דמטיין לקרקעיתו דזיקי דידהו והא דלא מיתסר העליון בהגאה בנצוק (ד) כרשב"ג לקמן (דף עב.) דאמר יין ביין ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו וקי"ל כוותיה ואפי' היה נשאר יין משלהם בתוך כליהם אין לאסור של מעלה בנצוק ולומר שטורח באיסורי הנאה ולדברי ר"ת דפסק נצוק אינו חיבור לא קשיא מידי ולקמן (דף עב.) בשמעתין דנצוק נאריך בעז"ה א"נ מיירי הכא שהריקו כליהם יפה שאינו יין נסך עד שיגע: **פריסדקי** · פר"ח (ה) של חרס כדים ריקים ולשמא יבקעו שניהם כולי האי לא חיישינן:

ואם היו מבוקעות אסורות · בירושלמי מפרש דמיירי בענבים המחוברים לאשכול אבל אם ניטל העוקץ הוו כמבוקעות מפני נקב הנשאר בזנבו: **ה"ג** בסדר המשנה יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידיחום והם מותרות ואם היו מבוקעות אסורות ומעשה בביתוס בן זונן שהיה מביא גרוגרות כו' זה הכלל כל שבהנאתו כו' כגון חומץ שנפל לגריסים כו' עובד כוכבים שהיה מעביר כו' עכ"ל רבינו שמואל ולפ"ז צריך לפרש (ו) שמקשה בגמרא מעשה לסתור על נפילת יין בענבים קאי דגרוגרות דמו למבוקעות אבל לספרים דגרסי במשנה נפל ע"ג תמרים ותאנים אם יש בהם בנותן טעם אסור ומעשה בביתוס כו'(ז) ופריך בגמרא בפשיטות מעשה לסתור דפריך מגרוגרות לתאנים ומשני דיין ע"ג גרוגרות נותן טעמא לפגם וקשה שהיה לו לומר חסורי מחסרא והכי קתני בד"א בתמרים ותאנים לחים אבל ביבשות נותן טעם לפגם הוא ומעשה כו' ובספר ר"ת לא הוה גרס ליה: **איתיביה** רבה בר ליואי לרבא · כי האי פירכא פרכה רבה בר ליואי לרבא גבי ההיא ארבא דטבעא בחיסתא בפסחים (דף מ:) דשרייה רבא לזבוני לעובדי כוכבים והדר ביה רבא נ"ל שאחר שני המעשים אלו הקשה לו אך התלמוד קבע פירכא על שניהם כי אין נכון לומר שטעה [רבא] שתי פעמים: **הבגד** שאבד בו כלאים · וא"ת וליבטיל ברובא כדפריך בשילהי תמורה (דף לד·) גבי שער בכור ושער נזיר שארג בבגד ושם היה בטל אי לאו דמוקי לה *בשופרתא שהוא דבר חשוב ולא בטל ותירץ ה"ר (ח) יוסי בר יום טוב דשאני כלאים דכל עיקרן אין אוסרין אלא ע"י עירוב שהרי שניהם היתר א] לכך אוסר עירובן ולא בטלי וא"ת והרי בשר בחלב דכל אחד לחוד שרי ועירובו אסור ואפ"ה בטל כדאמרינן פ' כל הבשר (חולין דף קח·) טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר אם יש בנותן טעם וכו' ויש לומר דשאני בשר בחלב דגלי קרא בהדיא דבטיל כדאמרינן התם דרך בישול אסרה תורה: **הרי** זה לא ימכרנו לעובד כוכבים · דוקא אבל גזרינן שמא ימכרנו לישראל וכן לא יעשנו מרדעת לחמור שמא יקרע בגדו ויתפרנו עליו אבל בכלאים ודאי ליכא למיחש מידי כדתנן (במס' כלאים פ"ט משנה ד') מרדעת החמור ותכריכי המת אין בהן משום כלאים ודוקא בהנעה כגון מרדעת החמור שהוא יושב עליה וטעמא לפי שהוא דרבנן כדאמרינן בפ"ק דביצה (דף יד:) לא יעלה עליך אבל אתה מותר להציעו תחתיך אבל בהעלאה אסור כדתנן ולא יעלנה על כתיפו אפילו להביא עליה הזבל והנעה צריך נמי ליזהר שלא יהא בשרו נוגע בהם ואע"פ שהנעה נמי גזרו חכמים אפילו עשר מצעות זו על גב זו וכלאים תחתיהם גזירה שמא תיכרך נימא על בשרו מ"מ הכא לא גזור: **אבל** עושין אותו תכריכין למת מצוה · וה"ה בלא אבד כדתנן במס' כלאים (פ"ט מ"ד) שהבאתי וא"ת הא איכא לועג לרש כדאמרינן גבי ציצית פ' התכלת (מנחות דף מא·) והשתא שעתא ודאי רמינן להו משום לועג לרש פי' באותה שעה שיקברוהו יטילו בו ציצית משום לועג לרש שנראה שאינו חייב במצות וי"ל דשאני ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות ואיכא לועג טפי ורבי יהודה היה אומר דההיא דמנחות (דף מא·) אליבא דשמואל דאזיל לטעמיה דאית ליה אין מצות בטילות לעתיד לבא נמצא כשיעמדו הצדיקים בלבושיהם יהיו בלא ציצית ויש כאן עבירה והא דתלי טעמא בלועג לרש לפי שבא ליתן טעם שהעומדים יש להן וה"כ הן לועגין שאינן חשובין כו'* (ט) והוא הי' לעשותו ושמואל מוקי הך דהכא כדברי ר' ינאי *דלא שרי אלא לסופדו אבל לקוברו בכלאים אסור מטעם דפריסית ולפ"ז החילוק ניחא מנהגינו שאנו מסירין הציצית מטליתי המתים דקי"ל כרבי יוחנן דפליג אדבי ר' ינאי ושרי אף לקוברו ולטעמיה דאית ליה מצות בטלות ועוד סמך למנהגינו ממס' שמחות (פ' יב) שלוה אבא שאול התירו תכלת מאפיליוני ועל פי ספרים החיצונים אנו נוהגין כמה דברים כגון ויחל משה בלילי תעניות ובמגילה (דף לא.) תנינן קללות וברכות ורבינו יצחק היה מחלק לראשונים שהיו להם (י) בחייהם דהוו זהירי במצות ציצית כל ימיהן אי לא רמינן ההיא שעתא הוי לעג כלומר לא קיימו אבל האידנא דלא זהירי בציצית כולי האי אדרבה אי רמינן הוי לעג לומר שקיים ולא קיים ואפילו לאותן שקיימו אין להטיל שלא לבייש האחרים כדאמרינן במסכת נדה (דף עא.) בראשונה היו מטבילין *ע"ג כדות מהות והיו חיות מתביישות התקינו שיהו מטבילין הכל* : **ולמפינהו** ולזבוניהו לעובדי כוכבים שלא בפני ישראל · ואין לחוש שמא יאכלו העובדי כוכבים וישראל בקערה אחת כל אחד מפתו (כ) (כדאמרינן) *[כדכתבינן] פ' אין מעמידין (דף לה:) *) דלא אמירא פת של עובדי כוכבים מדמאי שמותר בתערובות כיון דלא שכיחא לא גזרינן למידי :

מכלל

*) [עי' תוס' שם ד"ה מכלל]

הגהות הב"ח
(א) גמ' ולא יעשנו מרדעת : (ב) רש"י ד"ה כל שבהנאתו וכו' אסור הס"ד ואח"כ מ"ה וכל שאין וכו' טעם שאינו נהנה בטעמו כגון כצ"ל והד"א : (ג) ד"ה שאבד וכו' שארוג בו כלאים : (ד) תוס' ד"ה כי קא וכו' והא דלא מיתסר העליון בהנאה בנצוק ואפי' היה נשאר וכו' באיסורי הנאה דס"ל כרשב"ג דאמר יין וכו' וקי"ל כוותיה ולדברי ר"ת דפסק : (ה) ד"ה פריסדקי פר"ח כדים ריקים של חרס ולשמא יבקעו : (ו) ד"ה ה"ג בסדר וכו' צריך לפרש דהא שמקשה וכו' יין בענבים קאי כ"ב ולפי זה למאי דמשני נמי אין חילוק בין לחים ליבשים דהא בתאנים לחים נמ"ל הוא : (ז) בא"ד פריך בגמרא וכו' ומשני דיין ע"ג גרוגרות יבשים נותן טעמא לפגם הוא וקשה : (ח) ד"ה הבגד וכו' ותירץ ה"ר יוסף בר יום טוב וכו' אם יש בה בנותן: (ט) ד"ה אבל וכו' שאינן חשובין כו' כאי וסוף אינו וכו' אלא לסופדו בכלאים אבל וכו' ולטעמיה אזיל דאית ליה מצות בטלות נ"ל ועוד סמך : (י) בא"ד שהיו להם ציצית בחייהם דהוי : (כ) ד"ה ולמפינהו וכו' כדאמרינן פרק ר' ישמעאל דלא תמירא וכו' דכיון דלא :

הגהות מהר"ב
רנשבורג
א] תוס' ד"ה הבגד שאבד בו כלאים וכו' לכך אוסר עירובן ולא בטלי . נ"ב אבל התוס' בחולין לט ע"א בסד"ה ובנמלא וכו' העלו דמן הדין גאמת בטל ורק חומרא דתקנתא דרבנן הוא :

[נדה סא:]

מסורת
הש"ס

[בגמרא שם איתא ושמריא]

[תפלה. יעב"ן]

[לעיל לו. וש"נ]

נדה סה: פסחים מ: *[ע' תוס' חולין לב. סד"ה ובנמלא]

[בבא ל.]

צריך לספר הדברים וטוא אינו יכול לעשות וא"כ וא"כ הן לועגין וכו'

[ועי' תוס' פסחים מ: ד"ה אבל ותוס' ברכות יח. ד"ה למתר ותוס' ב"ב עד. ד"ה פסקין]

גי' מהרש"א כלים ע"ג וכו'

גי' רש"א

תורה אור

*חמרא עתיקא בענבי דברי הכל בנותן טעם חמרא חדתא בענבי אביי אמר במשהו ורבא אמר "בנותן טעם אביי אמר במשהו בתר טעמא אזלינן אידי ואידי חד טעמא הוא (א)דהוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו ורבא אמר בנותן טעם "בתר שמא אזלינן והאי שמא לחוד והאי שמא לחוד וה"ל מין בשאינו מינו ומין בשאינו מינו בנ"ט תנן יין נסך שנפל ע"ג ענבים כו' קס"ד חמרא חדתא בענבי מאי לאו בנ"ט לא במשהו הא מדקתני סיפא זה הכלל כל שבהנאתו בנותן טעם אסור כל שאין בהנאתו בנותן טעם מותר מכלל דבנותן טעם עסקינן ואביי מתניתין בחמרא עתיקא בענבי חלא דחמרא וחלא דשיכרא וחמירא דחיטי וחמירא דשערי אביי אמר בנותן טעם בתר טעמא אזלינן והאי טעמא לחוד והאי טעמא לחוד והוה ליה מין בשאינו מינו ומין בשאינו מינו בנותן טעם ורבא אמר במשהו בתר שמא אזלינן (ב) והאי חלא מיקרי והאי חלא מיקרי והאי חמירא מיקרי והאי חמירא מיקרי וה"ל מין במינו וכל מין במינו במשהו אמר אביי מנא אמינא לה דבתר טעמא אזלינן דתניא *"תבלין ב' וג' שמות והן מין אחד או מין ג' אסורין ומצטרפין ואמר חזקיה הכא במיני מתיקה עסקינן הואיל וראוין למתק בהן את הקדירה אי אמרת בשלמא בתר טעמא אזלינן כולי חד טעמא הוא אלא אי אמרת בתר שמא אזלינן האי שמא לחוד והאי שמא לחוד ורבא אמר לך הא מני ר"מ היא דתניא רבי יהודה אומר משום רבי מאיר מנין לכל איסורין שבתורה שמצטרפין זה עם זה שנאמר °לא תאכל כל תועבה *כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל חלא *לגו חמרא דברי הכל בנותן טעם חמרא לגו חלא אביי אמר במשהו ורבא אמר "בנותן טעם אביי אמר במשהו ריחיה

רש"י

חמרא עתיקא · טעמו ניכר בענבים: חמרא חדתא · בנותן טעם וכל היכא דאיתמר נותן טעם ואין טעמו ניכר הוה שיעורא בששים: חלא דחמרא וחלא דשיכרא · חד דאיסור וחד דהיתר: חמירא דחיטי וחמירא דשערי · חד דחולין וחד דתרומה ונפלו זה לתוך זה: וכל מין במינו במשהו · (ג) לקמן *פסקינן דלאו הלכתא הכי אלא אפילו מין במינו בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך: תבלין שנים וג' שמות והן מין אחד או מין ג' אסורין ומצטרפין · ה"ג במסכת ערלה ג' שמות והן מין אחד כגון פלפל לבן פלפל שחור פלפל ארוך או מין ג' וג' שמות יש להן אסורין ומצטרפין אם נפלו לקדירה ולא בזה כדי לתבל ולא בזה כדי לתבל ונצטרפו ותיבלו והן של איסור מצטרפין לאוסרה ואמר חזקיה הכא דקאמר מין ג' וג' שמות להן מצטרפין אע"ג דתלתא מיני נינהו ובשמא נמי לא שוו: במיני מתיקה עסקינן · שכולן טעמן מתוק ומש"ה מצטרפין דטעמן שוה למתק בהן הקדירה: ורבא אמר לך הא מני ר"מ היא · ואע"ג דלא שוו לא בשמא ולא בטעמא קאמר דמצטרפין ודחזקיה ליתא: חלא שנפל לגו חמרא · חלא דאיסור לגו חמרא דהיתר דברי הכל בנותן טעם דכי נפיל לגויה לא הוי דמי ליה לא בריחא ולא בטעמא שאין היין מבטל ריח החומץ עד *שנתרבה לתוכו ולא החומץ מבטל ריח היין משום דרובא חמרא: אבל חמרא לגו חלא · משעה שהגיע לאויר הכלי נהפך היין בריחו לריח החומץ וקודם שנתערבו היו שוין בריחן: ריחיה

תוספות

מכלל דרישא בנותן טעם עסקינן · יש שהיו מפרשים דכל איסור דהוי במשהו לא אמרינן ביה נותן טעם לפגם מותר דהא אין לך טעם בטל יותר ממשהו באלף (ד) ה"ה נותן טעם לפגם ומפרש כאן מכלל דבנותן טעם עסקינן דלכך מותר בשאין בהנאתן בנותן טעם דאי במשהו הא אפילו לפגם אסור ואין ראיה מכאן דלא דייק הכא אלא מדמפליג בסיפא בהכי מכלל דרישא בנ"ט דבהכי איירי מתני' ועוד דמשהו מין במינו אין הטעם בטל כלל אפילו באלף כיון שהטעם שוה אבל לפגם הטעם בטל ובחמץ בפסח לספרים דגרסי במשהו כרב (פסחים דף ל.) אע"ג דשלא במינו אסור במשהו אע"פ שהטעם בטל מ"מ אין לאסור טעם לפגם°שלא יהא טפל חמור מן העיקר דשלא במינו איתו אסור אלא אטו מינו אלא ודאי אין חילוק דכל נותן טעם לפגם מותר: תבלין של ב' וג' שמות אסורין ומצטרפין · פ"ה אם נפלו לקדירה ולא בזה כדי לתבל ולא בזה כדי לתבל ונצטרפו ותיבלו והם של איסור מצטרפין לאוסרה וקשה דלפי' משמע דחדא מלתא היא ולישנא דברייתא משמע דתרי מילי נינהו לכן פירש רשב"ם דאסורים דקאמר ר"ל אסורה העיסה או הקדירה בנתינת טעם ומצטרפין בדבר יבש לאסור ואפי' בלא נתינת טעם כגון שנפלו לתוך חולין ויש בו מאתים לבטל אחד מן האיסורין אפ"ה לא בטיל עד שיהו בו מאתים מן השנים וא"ת אמאי תני תרוייהו אסורים ומצטרפין ליתני מצטרפין לחוד ושפיר שמעינן תרוייהו בין בלח בין ביבש וי"ל דאי הוה תני הכי ה"א דר"ש דפליג בסיפא (ה) בתרוייהו פליג בין להצטרף לנותן טעם בקדירה בין להעלות באחד ומאתים מש"ה תני תרוייהו לאשמועינן דר"ש לא פליג בנתינת טעם לקדירה אלא מודה דמצטרפין *(כדחזי') [נ"ל כדתנן] דאע"ג דלא גזרו על תערובת דמאי אפ"ה קאמר *שאני שאור ותבלין דלטעמא עבידי ולא בטלי והא דטעמא לא בטיל לא בעי למימר דלא בטיל כלל אלא דלא בטיל כדין שאר איסורים אבל בטל ודאי שפיר כי ידעינן ודאי דנתבטל הטעם כגון ביורה גדולה: תבלין של שנים וג' שמות והם מין א' · פרש"י כגון פלפל לבן פלפל שחור פלפל ארוך והם מין א' וכולן קרוין פלפלין או ג' מיני תבלין כגון פלפל וכמון וקנמון וקשה על זה דבמס' ערלה (פ"ב מ"י) קתני סיפא ר"ש אומר בין ג' שמות והם מין אחד בין ג' מינין והם שם אחד אינם מצטרפין ולפ"ה דפי' דשמות לשון שם ממש בשלמא ג' שמות והם מין א' משכחת לה כדפי' אלא ג' מינים והם שם אחד היכי משכחת לה כיון דשם ר"ל שם ממש וע"ק דבכל דוכתא הוי פירוש שם איסור כמו השמות הללו (*דאיזהו נשך (ב"מ דף עד)) לכן נראה דשמות דקאמר היינו שם דאיסור כמו לא מן השם הוא זה בסוף פ' הזורק (שבת דף קב.) גבי יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ה' חטאות וה"פ הכא תבלין של שנים וג' שמות כגון פלפל דכלאים ופלפל דערלה ופלפל דתרומה דתלתא איסורין וכולן מין פלפלין הם או ג' מינים פלפלים וקנמון ושאר מינים וכולם איסור אחד והשתא ניחא דמשכחת שפיר ג' מינים והם שם אחד כגון מאיסור אחד פי' מתרומה או מערלה או מכלאי הכרם וכן משמע בירושלמי דתנן בפ"ב דמס' ערלה התרומה ותרומת מעשר והחלה והבכורים מצטרפין זה עם זה וקאמר עלה בגמ' לר"ש נצרכה דאע"ג דאמר ר"ש אין ב' שמות מצטרפין מודה הכא שכולם שם תרומה משמע בהדיא דשמות היינו איסורין*: ורבא אמר הא מני ר"מ היא · וא"ת א"כ מאי איריא מיני מתיקה דאמר חזקיה אפילו בלא מיני מתיקה נמי מצטרפין משום דכל מה שתיעבתי לך כו' ופרש"י דא"כ אליבא דרבא ליתא לדחזקיה דמוקי לה במיני מתיקה דוקא ול"נ דא"כ אין הלכה כחזקיה מדפליג רבא עילויה והוא בתרא ובשבת ס"פ ר"ע (דף פט:) משמע שהתלמוד תופס עיקר הא דחזקיה דקא פריך התם והתנן תבלין של ב' וג' שמות כו' ואמר חזקיה במיני מתיקה שנו כאן מדקא פריך תלמודא ממילתיה דחזקיה ש"מ דהלכה כמותו לכן נראה לרבא נמי דמוקי לה כר"מ איתא לחזקיה ואע"ג דאמר ר"מ כל איסורים שבתורה מצטרפין ואפילו בלאו מיני מתיקה משום דדריש כל מה שתיעבתי לך כו' ה"מ כשהאיסורים בעין ולאו ודאי מצטרפין חצי זית מזה וחצי מזה לחייב אפילו אינם שוים במתיקה אבל כשהם מעורבין בתבשיל שאינם בעין כי ההיא דתבלין ב' וג' כו' ומיירי שמתבל בהם בקדירה אפילו ר"מ מודי לחזקיה דדוקא במיני מתיקה מצטרפין כיון שהם שוים למתק הקדירה אבל אם אינם שוים במיני מתיקה לא מצטרפין כיון שאינם שוין בנתינת טעם בקדירה שזה בא למתק וזה בא לחזק: כל שתיעבתי לך כו' · ואפילו למ"ד לאו שבכללות אין לוקין עליו ה"מ כגון *עלין ולולבין דמפקי מכל אשר יעשה מגפן היין וכן *חי ומבושל בחמי טבריה דמפקינן מכי אם צלי אש אבל היכא דהאיסור מפורש כל אחד לבדו כגון בכל איסורי דעלמא אי חזינן (ו) מהכא שמצטרפי לא חשבינן ליה לאו שבכללות: ורבא אמר בנותן טעם ריחיה חלא וטעמא חמרא חמרא · תימה דקשה הלכתא אהלכתא דקי"ל כרבא לגבי אביי וקי"ל (ז) כר' יהושע בן לוי נמי דאמר פרק המוכר פירות (ב"ב דף צו.) דריחיה חלא וטעמא חמרא חלא ור' יוחנן אמר דריחיה חלא וטעמא חמרא חמרא *(כרב כהנא) [נ"ל כרבא] וי"ל °דהתם איכא לישנא אחרינא ודרומאי מתני איפכא א) דר' יוחנן אמר ריחיה חלא וטעמיה חמרא חלא ורבי יהושע בן לוי אמר חמרא כרבא דהכא ומכאן נראה דמותר לקדש בע"ש על היין שריחו חלא וטעמיה חמרא:

א) [ע"ש היטב בב"ב ותראה דלפנינו שם ליתא הכי אלא דרומאי מתני משמיה דריב"ל וכו' והיינו דגם ריב"ל ס"ל כר' יוחנן דריחיה חלא וטעמא חמרא חמרא] בת

מסורת הש"ס

[דף עג: ועמ"ש על זה בתוס' פסחים ל. ד"ה אמר רבא וכו' דרש"י דהכא סותר דבריו בחולין קט. ד"ה ותו לא]

[נ"ל שנתערב']

שבת פט: ערלה פ"ב מ"י ונ"ל דתנן

דברים יד [חולין קיד:]

[עי' תוס' ב"ב צג. ד"ה טוען]

[נ"ל דפרק המקבל קיא.]

[ועיין תוס' שבת פט: ד"ה תבלין]

[מיר לח:] [פסחים מא.]

[נ"ל כרבא]

עין משפט נר מצוה

נב א ב מיי' פט"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה לב סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלד סעיף ח:

נג ג מיי' שם הלכה יד טוש"ע י"ד סי' נח סעיף ב בהגה ועיין כל זה בב"י שם:

נד ד מיי' שם הלכה יד *טו וע"ש בהשגות וכ"מ:

נה ה מיי' שם הלכ' לה וסמג שם טוש"ע י"ד סי' קלד סעי' ו [וברב אלפס עוד בפ' ערבי פסחים קטו.]:

הגהות הב"ח

(א) גמ' חד טעמא הוא והוה: (ב) שם והאי חלא מיקרי והאי חלא · נ"ב נראה דבלשון בני אדם אידי ואידי חלא מיקרי וגם אידי ואידי חמירא מיקרי ולא דמי לתבלין של שני שמות דלא מיקרי בחד שמא אלא פלפל ארוך או פלפל שחור מיקרי: (ג) רש"י ד"ה וכל מין במינו במשהו (לקמן פסקינן וכו' ויין נסך) תא"מ. ונ"ב ס"א והכי הלכתא דכל מין במינו דינו במשהו ונוסחא זו בפי' רש"י עיקר והגה"ה זו שהיא ע"פ פר"ת נדפסה בתוך פרש"י בטעות גם יתכן דפרש"י דהכא הוי קודם חזרה עיין בהנהגת אשיר"י המתחיל רש"י פסק: (ד) תוס' ד"ה מכלל וכו' יותר ממשהו באלף וא"ה אסרו רחמנא ה"ה נותן טעם לפגם וכו' הלכך מותר וכו' לפגם נמי אסור: (ה) ד"ה תבלין וכו' דפליג בסיפא. נ"ב עיין בדבור הסמוך: (ו) ד"ה כל וכו' אי חזינן מקרא כהכא דמצטרפי לא: (ז) ד"ה ורבא וכו' וקי"ל נמי כר' יהושע בן לוי דאמר:

[חולין ו.]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מכלל וכו' שלא יהא טפל חמור מעיקר. תמוה לי דנראה מדבריהם דהיכא דשלא במינו במשהו ראוי לאסור גם טותן טעם לפגם דמ"מ הוי כמו משהו אבל היכא דמדין מב"מ במשהו אתינן עלה אין נטל"פ אסור ומש"ה כתבו דבחמץ כיון דהטעם אטו מינו לא חמיר ממינו ונטל"פ מותר. אבל לא זכיתי להבין דמה הפרש בזה דגם במין במינו במשהו נימא בנטל"פ אסור דמשהו מיהו הוי. למה דכתבו תוס' מתחלה ועוד דבמשהו מב"מ וכו' זהו ניחא. דשיעור דבריהם דאף דאם נימא נטל"פ הוי כמשהו מ"מ הכא דפרכינן לאביי דבתר טעמא אזלינן ממילא בנטל"פ דאין טעמן שוה לא הוי מין במינו. אבל לדינא דקיי"ל כרבא דבתר שמא אזלינן ל"ש כן דמה בכך דע"י הפגם אין טעמן שוה מ"מ הא שוה בשמא ואם כן מה חילוק בין היכא דמין בשא"מ במשהו להיכא דמין במינו במשהו לענין נותן טעם לפגם ונע"ג: ד"ה ורבא אמר וכו' דהתם איכא לישנא אחרינא. שם אינו אלא בדריב"ל דקאמר תחילה דהוי חלא ולדרומאי גם ריב"ל ס"ל דהוי חמרא אבל ודאי ס"ל דהוי חמרא ואולי דמשתפינא היה כ"ל דלריך למחוק כ"ז ונ"ל רק סתם דהתם איכא לישנא אחרינא דדרומאי דריב"ל ס"ל ג"כ חמרא:

נו א מיי' פכ"ע מהל' שבת הל' יז סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' רד סעיף ג וסי' רכט סעיף ג :

נז ב ג מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הל' יד סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קח סעיף ה :

נח ד מיי' שם טוש"ע שם סעי' א ועיין בכס"מ: [נקב הוא שמקבין במגופ' החבית ומניחין פיהם ע"פ הנקב ושואפין את ריחו של יין ויודעין אם החמיץ ואם טוב הוא ערוך ערך תה ד']

נט ה מיי' פט"ו מהל' תרומות הלכה יד :

ס ו ז מיי' שם הל' י"ג ועיין בכ"מ טוש"ע י"ד סי' קח סעיף ד :

בת תיהא · פ"ה טקבין נקב במגופת חבית להריח מיהו לשון בת קשה ופר"ח שיש קנה שקוע תוך החבית ובולט חוץ ומניחין (ג) לתוך קנה קטן כמין דד ומריחין דרך אותו דד ומש"ה נקט בת וגם יש ליישב פרש"י שבתוך אותו נקב שנקבו במגופה טותנין קנה קטן ומריחין דרך אותו קנה ומש"ה קרי לה בת :

עובד כוכבים בדישראל שפיר דמי · וקמ"ל דלא גזרינן אטו ישראל בדעובד כוכבים דאסר אביי : **ישראל** בדעובד כוכבים רבא אמר מותר · נ"ל דמיירי שאין העובד כוכבים נותן לו שכר ולא מחזיק לו טובה דחזקת טובה נמי חשיבא הנאה ונמצא משתכר באיסורי הנאה : **אביי** אמר אסור ריחא מילתא היא · וחשבינן ליה כשותה אבל אין לומר דחשבינן (ד) נהנה דא"כ מאי פריך מכמון של תרומה שנכנס ריחו בפת של ישראל שאני תרומה דשריא לישראל בהנאה שאינה של כלוי כי הכא דליכא אלא ריחא דמיירי שלא הסיק ישראל את התנור דא"כ כלה התרומה אלא שכהן הסיקו אלא ודאי הכי פליגי אי חשבינן כשותה או לא וטעמא דרבא דלא חשיב ליה כשותה לפי שהריח נכנס בפניו ומזיקו והקלקול רבה על התקון ושרי כדאמרינן פ"ק דחולין (דף ח.) גבי סכין של עבודת כוכבים מותר לשחוט בו משום דקלקולו רבה על תקונו אבל זילוף של יין נסך ודאי אסור דהויא הנאה גמורה כדאמרי' בפ"ק דפסחים (דף כ:) שותים מלוג בסלע ומזלפים מלוג בסתים אבל כסתיה ודאי לא מחשבינן ליה לזילוף מדמתירין בפ"ק דפסחים (דף כ:) לזלף היין של תרומה טמאה ואי כסתיה חשיב ה"ל °שותה תרומה טמאה שבמיתה אלא זילוף הנאה לחוד הוא דחשיב ומיתסר גבי יין נסך ולא דמיא לבת תיהא שהריח יוצא דרך הנקב ונכנס בחוזק בגופו ומזיק אבל זילוף הריח מתפזר* : **רבא** אמר מותר ריחא לאו מילתא היא · פרק כילד צולין (פסחים דף עו:) פליגי נמי רב ולוי בריחא גבי בשר שמן שצלאו עם בשר נבילה רב אסר ולוי שרי והתם תניא כוותיה דרב ופי' שם רש"י ולעי"ג דתניא כוותיה דרב דאסר מ"מ הלכה כלוי דשרי משום דרבא סבר כוותיה הכא גבי בת תיהא והלכה כרבא לגבי אביי ופסק כך רש"י פרק כילד צולין ולא נראה דהתם קאמר דעובדא הוה בההוא בינייתא דאיטוות בהדי בישרא ואסריה רבא מפרזקא למיכליה בכותחא ומעשה רב וגם מר בר רב אשי אוסר שם אפילו במילחא והלכה כמותו בר מתרי מילי וע"ק דאי פליגי אביי ורבא בפלוגתא דרב ולוי א"כ ה"ל לאיתויי פלוגתייהו התם לכ"נ דודאי הלכה כרב דהתם דריחא מילתא היא והלכה כרבא נמי הכא גבי בת תיהא דריחא לאו מילתא היא ואביי נמי דהכא דאמר ריחא מילתא היא א"ל אנא דאמרי אפילו כלוי דאמר התם ריחא לאו מילתא היא דשאני הכא שהוא נהנה ומריח מן האיסור היין עצמו הלכך הוי לגמרי כאילו שותה מן היין עצמו אבל התם אינו אלא ריח האיסור נכנס בתוך ההיתר והוא אוכל את ההיתר ובהא אפילו אביי מודה דריחא לאו מילתא היא ורבא נמי דהכא א"ל אנא דאמרי אפי' כרב דאמר התם ריחא מילתא היא °דשאני הכא שהריח מזיק לו לפי שנכנס בגופו ולכך אמר דריחא לאו מילתא היא הלכך בין אביי בין רבא דהכא מצו סברי בין כרב בין כלוי דהתם והשתא הוי טובא גווני דריחא ריח החזק שכולן פת חמה וחבית פתוחה דאסור לכ"ע וריח בשר פלוגתא דרב ולוי וקי"ל כרב וריח דבת תיהא וקי"ל כרבא למטה מהם פת צוננת וחבית פתוחה או פת חמה וחבית מגופה והמותר לכ"ע פת צוננת וחבית מגופה ולענין ריחא דהתם הלכה כרב דאמר ריחא מילתא היא ה"מ בתנורים שלהם שהיו קטנים וה"ה תחת מחבת שלנו שקורין תרפי"ד בלע"ז שאופין תחתיה הפשטיד"א כמו כן ריחא מילתא היא אבל בתנורים גדולים שלנו אין לחוש לריחא ובלבד שלא יהא פי התנור סתום ואין לחוש אם אפו פשטיד"א של בשר *עם טריט"א של גבינה בתנור א' רק שלא יגעו זה בזה או עם האיסור פי' כגון פשטיד"א של נבילה אין לחוש כמו כן אם שמנונית האיסור על המרדה שקורין פאל"ה בלע"ז אסור ליתן היתר עליה כל היום מיהו כשאינה בת יומא מותר להשתמש בה לכתחלה ולא גזרו שאינה בת יומא אטו בת יומא אפילו לכתחלה כיון דלא אפשר שהרי העובד כוכבים לא ישמעו לו לעשות מרדה חדשה בכל פעם ופעם שישפוך עליה של איסור אבל אם יצא שמנונית האיסור דנבילה ונגע להיתר או תחת היתר אסור וא"ת אמאי לא הביא פרק כילד צולין גבי פלוגתא דרב ולוי ההיא דכמון של תרומה דהכא ולדחותה כמו שהביא בשמעתין וי"ל משום דלא דמי לריחא דהתם מיירי בריחא דפטם כגון בשר ונבילה ולכך אמר רב דריחא מילתא היא דאזיל האי ומפטם האי אבל גבי כמון שהוא מעשה תנור ולא פיטום אפי' רב מודה דריחא לאו מילתא היא ועל הטה והמן שנמלאת באחת מן המצות בי"ד לא מיבעיא קודם ו' שעות דמותרות האחרות לפי שבטל בששים כמו חמץ שלא בזמנו אלא אפילו אחר ו' שעות מותרות האחרות משום דלא הוי חמץ בזמנו והמן שלא בזמנו אינו במשהו עד זמנו ממש דהיינו בז' ימים של הפסח וכן משמע בפסחים בפ' כל שעה (דף ל.) דקאמרינן לגבי חמץ כשהוא לאחר זמנו בנותן טעם אפי' לר' יהודה דקאמר חמץ כשהוא לאחר הפסח בלאו וה"ה לאחר ו' שעות אך אותה מצה נכון לאוסרה ואם אפו המצות בשבעת ימי הפסח ונמצאת חטה והמן באחת מהן כולן אסורות ובתנור נמי יש לאסור דלע"ג דתנורים שלנו ריחא לאו מילתא היא מ"מ נהי דטעם ליכא מ"מ משהו בעלמא איכא ואפי' במעשה תנור דלאו פטום : **אמר** רבא מנא אמינא לה דריחא לאו מילתא היא דתניא תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת מותרת . וא"ת מ"ש מהא דאמר בפסחים פ' כל שעה (דף כו:) תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה ואפה בו את הפת אסורה למ"ד יש שבח עצים בפת וי"ל דלא שייך לאסור (ה) שבח עצים בפת אלא דוקא באיסורי הנאה משום דיש שבח עצים בפת הייט שבח הנאה דעצים בתוך הפת ותשיב נהנה מן העצים הלכך התם גבי ערלה דאסור בהנאה אסרינן מהאי טעמא אבל הכא בתרומה דודאי מותרת בהנאה לזרים אין לאסור משום יש שבח עצים בפת ותדע דהאמר *המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל ואמאי בשוגג יאכל הא כל עצים בשבת מוקצים אפילו נתלשו מאתמול ויש שבח עצים בפת א"כ כשאוכל הפת שנאפה עם העצים יש שבח ואוכל מוקצה אלא ודאי כדפי' דלא אסרינן משום שבח עצים אלא דוקא באיסורי הנאה כדפרישי' ומוקצה מותר בהנאה הוא *ומכאן יש להתיר פת חמה *שנאפה בי"ט דאין לאסור משום דשמא העצים שנאפה בהן נתלשו היום ומוקצים הם דמה בכך הא פרישי' דלא אמר יש שבח עצים בפת רק לענין איסורי הנאה ואם משום שמא טחנו החיטין היום וגם נילושו (ו) אין בכך כלום כיון דמעיקרא בעודם חיטין היו ראוין לכוס מיהו בה"ג חשיב להו טלד כשטחנן בי"ט מיהו ר' יחיאל היה טהג היתר בדבר וגם בשבת יש שמתירין ליקח פת חמה מן העובד כוכבים מטעמא דפי' אמנם בב' ימים של ר"ה שמע מורי שיש אוסרין לפי שלפעמים שהקליר נמשך עד ר"ה ויכולין לקטור בי"ט של ר"ה ולאפות בי"ט שני וגכון להחמיר בשני ימים טובים של ר"ה : (ז) **וכן** חומץ שנפל לתוך הגריסין · קשה וכי עד השתא לא אשמועינן דנותן טעם לפגם מותר הא מרישא שמעינן ליה וי"ל דקמ"ל דאע"ג דכי נפל לתוך הגריסין טגנן משביח כדאמר בגמ' אפ"ה לתוך גריסין שרי דלא גזרינן אטו טגנן :

אמר

ריחיה חלא · יין זה סמוך לעירובו היה ריחיה חלא וטעמיה חמרא ובתר ריחיה אזלינן וכשנתערבו הוה ליה מין במינו : בת תיהא · נקב טקבים במגופת חבית להריח את היין לבודקו אם יכול להתקיים (ב) : להריח עובד כוכבים ביין ישראל שפיר דמי : הפת מותרת · לזרים : שאין בה טעם כמון אלא ריח כמון · ולאי משום דהוסק לא איכפת לן דתרומה אין איסורה איסור הנאה : רבי מאיר אוסר · לפי ששאבה את ריח היין : לרבא · דאמר לאו מילתא היא ודאי על טרחיה כתנאי אמרה למילתיה ולאו דברי הכל היא דהא ר"מ אוסר וליכא למימר איסור אלא משום ריחא : לאביי · דאמר מילתא היא : לימא כתנאי היא · מי אמרינן ר' יהודה לית ליה דאביי או דלמא לעולם אית ליה וטעמא דרבי יהודה הכא דקסבר אין ריח היין נכנס בפת אבל בבת תיהא דריח נסך נכנס בגוף מודי :

דברי

*ריחיה חלא °וטעמא חמרא חלא והוה ליה מין במינו וכל מין במינו במשהו רבא אמר בנותן טעם **ריחיה חלא וטעמא חמרא חמרא והוה ליה מין בשאינו מינו וכל מין בשאינו מינו בנותן טעם האי *בת תיהא עובד כוכבים בדישראל ש"ד ישראל בדעובד כוכבים אביי אמר אסור רבא אמר מותר אביי אמר אסור ריחא מילתא היא רבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא אמר רבא מנא אמינא לה דריחא ולא כלום הוא דתנן *תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת הפת מותרת לפי שאין (א) טעם כמון אלא ריחא כמון ואביי שאני התם דמיקלא איסוריה אמר רב מרי כתנאי *הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית של יין של תרומה ר"מ אוסר ור' יהודה מתיר רבי יוסי מתיר בשל חיטין ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר ריחא מילתא היא ומר סבר ריחא ולא כלום הוא לרבא ודאי תנאי היא לאביי מי לימא תנאי היא אמר לך אביי לאו מי איתמר עלה אמר רבה בר בר חנה אמר ר"ל בפת חמה וחבית פתוחה

דברי

הגהות הב"ח

(א) גמ' שאין בה טעם כמון אלא ריח כמון : (ב) רש"י ד"ה בת תיהא וכו' להתקיים הס"ד ואח"כ מ"ה עובד כוכבים ותיבת להריח - נמחק : (ג) תוס' ד"ה בת תיהא וכו' ובולט לחוץ ומניחין לתוכו קנה קטן:(ד) ד"ה אביי וכו' דחשבינא ליה נהנה וכו' שהריח נכנס בגופו ומזיקו : (ה) ד"ה אמר רבא וכו' דלא שייך לאסור מטעם יש שבח עצים : (ו) בא"ד וגם נילושו היום אין בכך : (ז) ד"ה כגון חומץ שנפל:

גליון הש"ס

גמ' וטעמא חמרא חלא . קשה לי דמה בכך דנקרא חלא מ"מ להוי כמו חלא דחמרא ותלא דשכרא לאביי דאזל בתר טעמא לא הוי מב"מ וצ"ע הא סוף סוף אין טעמן שוין דזה טעמיה חלא וזה טעמיה חמרא וצ"ע גם ק"ל על רבא נהי דלא מקרי חלא מ"מ הא פשוט כיון דקלט ריחא דחלא סופו לעשות חלא לגמרי והוי מין במינו כמ"ש הר"ן גבי שאור בעיסה : תוס' ד"ה אביי וכו' שותה תרומה (טהורה) [טמאה] דבמיתה תמיהני הא אוכל ושותה תרומה (טהורה) [טמאה] עובר בעשה אבל לא במיתה הא"כ באוכל תרומה טהורה בטומאת הגוף.וכן קשה לי על רש"י בכורות דף יב ע"ב וצ"ע : ד"ה רבא וכו' דשאני הכא שהריח מזיק לו . עיין תשובת מהרי"ק שרש קל"ג:

[שבת לח]

[ועי' היטיב תוס' ב"ק קטו. ד"ה הכרעה]

ב"ק ט.

שם

תרומות פ"י מ"ד

שם [פ"ג פסחים טו:]

[ועי' מ"ש תוס' לעיל יב: ד"ה אלא]

[צ"ל עם פשטיד"א]

ע"ז עובד כוכבים כצ"ל

דברי הכל אסורה בפת צוננת וחבית מגופה דברי הכל מותרת לא נחלקו אלא בפת חמה וחבית מגופה בפת צוננת וחבית פתוחה והא דידי נמי כפת חמה וחבית פתוחה דמי : זה הכלל כל שבהנאתו בנותן טעם כו' : אמר רב יהודה אמר שמואל הכי הלכתא ואמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא שנפל לתוך גריסין רותחין אבל נפל לתוך גריסין צוננין והרתיחן נעשה כמי שהשביח ולבסוף פגם ואסור וכן כי אתא רבין אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שנפל לתוך גריסין רותחין אבל נפל לתוך גריסין צוננין והרתיחן נעשה כמי שהשביח ולבסוף (א)פגם ואסור וכן כי אתא רב דימי כו' וכך היו עושין בערבי שבתות בציפורי וקוראין אותם שחליים אמר ריש לקיש נותן טעם לפגם שאמרו לא שיאמרו קדירה זו חסירה מלח יתירה מלח חסירה תבלין יתירה תבלין אלא כל שאין חסירה כלום ואינה נאכלת מפני זה ואיכא דאמרי אמר ריש לקיש נותן טעם לפגם שאמרו אין אומרין קדירה זו חסירה מלח יתירה מלח חסירה תבלין יתירה תבלין אלא השתא מיהא הא פגמה אמר ר' אבהו אמר רבי יוחנן כל שטעמו וממשו אסור (*לוקין) עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס

טעמו

דברי הכל אסורה · דודאי עייל בה ריחא : והאי דידי · האי בת תיהא דאסרנא כפת חמה וחבית פתוחה דמי : הכי הלכתא · דנותן טעם לפגם מותר : חומץ פוגם גריסין רותחין והרתיחן · על האור אחר שנפל החומץ לתוכן : וכן היו עושין · טתנין חומץ לתוך הגריסין צונן והיה משביחן ורב דימי קאמר לה : לא שיאמרו כו' · אומרא היא כלומר לא שיוכלו לתת פגם בתבשיל מחמת דבר אחר כגון שתהא חסירה מלח או יתירה דאם נפגם מחמת דבר אחר אין תולין הפגם באיסור ואסור : אלא · איזהו טעם לפגם שמותר : כל שאינה חסירה · שום תקון ואינה נאכלת מפני זה כלומר ואיסור זה פוגם טעמה ואינה נאכלת לאו דוקא דכיון דפגימתה פורתא קרי לה אינה נאכלת : ואיכא דאמרי · הא דריש לקיש לקולא : נותן טעם לפגם שאמרו אין אומר כו' · כלומר אין תולין הפגם בדבר אחר לומר חסירה היא מלח ואילו היתה כתיקונה לא היה זה האיסור פוגמה שהמלח היה מבטל את פגימת טעם האיסור ומתקנו אלא כיון דטעם האיסור פוגמה עכשיו כמות שהיא הוי פגם ומותר : כל שטעמו וממשו (ב) לוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס · ועל כגון זה נאמר שיעור כזית בכדי אכילת פרס הלכה למשה מסיני שאם יש בכשיעור פרס של תבשיל כזית מן האיסור לוקין עליו אע"פ שאין כזית של איסור נאכל בבת אחת כיון דאינו שוהה באכילתו משהתחיל לאוכלו עד שגמרו אלא כדי אכילת פרס מצטרפת אכילתו ולוקה אבל אם אין בכדי אכילת פרס של תבשיל איסור הואיל ושוהה באכילתו כזית יותר מכדי אכילת פרס הוו להו כשתי אכילות של שני ימים ואין לוקין דקים להו לרבנן דאכילת פרס הוי שיעור שהיית אכילה ופרס היא חצי ככר של עירובי תחומין ושיערו חכמים ככר מג' לקב חציה לבית המנוגע שנאמר בה והאוכל בבית יכבס בגדיו פרשוהו חכמים לשוהה בה שיעור אכילה כדתניא והאוכל בבית והשוכב בבית אין לי אלא שוכב ואוכל לא אוכל ולא שוכב מנין תלמוד לומר יכבס את בגדיו ריבה אם כן מה תלמוד לומר האוכל והשוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילה וכמה היא אכילה כדי אכילת פרס והוא ארבע ביצים :

אמר רב יהודה אמר שמואל הכי הלכתא · ה"ג בספרים וכן נראה מדאמר בסמוך מדברי כולן נלמוד נותן טעם לפגם מותר ומאי מדברי כולן וכי משום דמפרשינן למתני' ליהוו סברי לה אלא מדגר' הכי הלכתא נימא(ג) מדר' יהודה שמעי' בהדיא וכן מדר' יוחנן בהדיא בסמוך דקאמר אם ריבה נותן טעם לפגם מותר ומסתמא רבה בר בר חנה ורב (*אידי) כמי שבאו לפרש המשנה כמו כן אזלי בשיטתייהו : נעשה כמי שהשביח כו' · תימה אמאי נקט האי לישנא דהא ודאי משביח הוא וי"ל לפי שעיקר השבח לא הוי עד לאחר שירתיחו ויצננו : וקוראין אותו שחליים · לפי שהיו רגילין להניח בו חומץ כמו בשחליים כדאמרינן לעיל* גבי *(תחלי) אי איכא בהו חלא מיגרי בהו ואשמעינן רב דימי שהיה משביח מן החומץ : אמר ריש לקיש נ"ט לפגם · (ד) לא שיוכל לומר שהקדירה נפגמת מחמת דבר אחר כו' להאי לישנא קמא הוי לאומרא וה"ק מה שהתירו חכמים פגם לא מיירי בפגם שיש לתלותו בדבר אחר כגון בחסרון מלח או ביתרון כי אותו פגם ודאי לא התירו כמו שאילו היתה כתקונה ממלח ותבלין היה האיסור נותן בהם טעם לשבח אלא איזהו פגם שמותר כל שאינה חסירה כלום ואינה נאכלת מפני זה פירוש שהאיסור פוגמה ואינה נאכלת לאו דוקא שאינה נאכלת כלל אלא כלומר שנפגמת ואיכא דאמרי אמר ר"ל נותן טעם לפגם שאמרו אין אומר קדירה זו דלקולא קאמר וה"ק אין תולין הפגם בדבר אחר כדי לאסור שיאמרו אין הפגם מחמת האיסור אלא מחמת יתרון או חסרון מלח ואילו היתה כתקונה לא היה האיסור פוגמה ואסור אין אומרין כך אלא כיון שהיא פוגמת עכשיו כמו שהיא בין שהיא חסירה או יתירה מלח מותר : א"ר יוחנן כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו · פי' רש"י בפרק גיד הנשה (חולין דף צח:) מכאן דטעם כעיקר לאו דאורייתא ופי' כגון(ה)חלב שנפל לתוך בשר או חלב שנפל נימוח שאין ממשו בעין ואין נראה מה שפי' רש"י חלב שנפל לתוך בשר דאפילו לפירוש רש"י דטעם כעיקר לאו דאורייתא מודה בבשר בחלב דהוי דאורייתא דדרך ביטול אסרה תורה כדאמר בשמעתא דטיפת חלב כו' פ' כל הבשר (שם דף קח.) ועוד דהאוכל בשר בחלב אוכל ממשו של איסור כשאוכל הבשר כדאמר פרק כל הבשר (שם) (ו) אלא צריך לומר כגון חלב נימוח שנפל ונבלע לתוך הבשר דליכא רק טעם בעלמא וטעם לאו דאורייתא *מדקאמר אביי שמע מינה טעמו ולא ממשו בעלמא דאורייתא דאי סלקא דעתך דרבנן מבשר בחלב אמאי לא גמרינן דח,דוש הוא אי חידוש אע"ג דליכא טעמא נמי משמע דכי נמי ליתא בעלמא אלא מדרבנן גבי בשר בחלב הוי דאורייתא והכי הלכתא כר' יוחנן וכן משמע בפרק כל הבשר בשמעתא דטיפת חלב דאמר אביי טעמו ולא ממשו דאורייתא דאי מדרבנן וכו' ורבא אמר דרך ביטול אסרה תורה משמע דסבר רבא טעמו ולא ממשו דהיינו טעם כעיקר לאו דאורייתא והלכתא כרבא לגבי אביי ועוד ראיה מפרק גיד הנשה דקאמר גבי זרוע בשלה דאיל נזיר(ז) והוא היתר מכלל איסור כזה שהתיר הכתוב לבשל הזרוע עם האיל ואמר רבא לא נצרכא אלא לטעם כעיקר דבקדשים אסור מכל אשר יגע בבשרה יקדש וגבי זרוע בשלה שרי מדנקט רבא טעם כעיקר בקדשים אסור משמע הא בחולין שרי וקרא דגיעולי עובדי כוכבים שגזה הכתוב להגעיל כלי מדין אע"פ שלא היה בהם רק טעם מיניה לא גמרינן דחידוש הוא דהא אפי' קדירה בת יומא א"א דלא פגמה פורתא ואפ"ה אסרה רחמנא אלמא חידוש הוא אלא לא גמרינן מיניה ואע"פ דבפרק אלו עוברין בפסחים (דף מד:) מייתי קרא דמשרת ענבים גבי טעם כעיקר לאו דרשא גמורה מדאורייתא היא אלא אסמכתא בעלמא ולעולם טעם כעיקר לאו דאורייתא כך שיטת רש"י ולא נראה לר"ת דהא ר' יוחנן אית ליה דר"ע פרק אלו עוברין (שם דף מד:) דיליף טעם כעיקר מגיעולי עובדי כוכבים ואין לומר דאסמכתא בעלמא היא דהא פריך התם והאי משרת להיתר מצטרף לאיסור הוא דאתא האי מיבעי ליה לטעם כעיקר מדפריך הכי בהדיא אלמא דרשא גמורה היא דהא ר"ע מוכח מיניה היתר מצטרף לאיסור לחייב מלקות לנזיר ששרה פתו ביין ויש בו להצטרף מפת ומיין ורבנן מוכחים מיניה טעם כעיקר וכי היכי דלר"ע הוי דרשא גמורה גבי היתר מצטרף לאיסור מדחייב עליה מלקות ה"נ לרבנן הוי דרשא גמורה מדאורייתא דטעם כעיקר דאורייתא והיא דפרק כל הבשר (חולין דף קח.) דאמר רבא דרך ביטול אסרה תורה דמשמע דפליג על אביי ויסבור דטעם כעיקר לאו דאורייתא כדפרישית לפי שיטת רש"י לא היא אלא ודאי גם רבא ס"ל דטעם כעיקר דאורייתא דבפרק התערובות (זבחים דף עט.) קאמר רבא *אימור דאמרי רבנן רובא ובטעמא וכי היכי דברובא הוי דאורייתא מאחרי רבים להטות ה"נ בטעמא והתם בפרק כל הבשר ה"ק רבא לאביי מבשר בחלב לא תוכל להוכיח דטעמו ולא ממשו דאורייתא דהיינו טעם כעיקר משום דבשר בחלב דרך ביטול אסרה תורה ודחויא בעלמא הוא אבל ודאי טעם כעיקר דאורייתא כדאמר ליה בפסחים (דף מד:) ממשרת ענבים והיא דפרק גיד הנשה (חולין דף צח:) דגבי זרוע בשלה דקאמר רבא (ח)גרסינן לא נצרכא אלא להיתר מצטרף לאיסור דבקדשים אסור מכל אשר יגע בבשרה יקדש והכא שרי כגון שמקלף בשר הכתף עם כל הזרוע חוץ לרוטב ובולע האיל מן הזרוע חצי שיעור כדפי' פרק גיד הנשה (שם דף צט.*) אבל חולין אין היתר מצטרף לאיסור דחולין מקדשים לא גמרינן ועוד יש ליישב גירסת הספרים והכי פירושו דבקדשים אסור וה"ה בחולין ונקט קדשים משום דאיירי בהו קרא דכל אשר יגע בבשרה יקדש (ט) היינו משום דאי לא אשכחנא קרא אחרינא לאשמועינן טעם כעיקר ואוקימנא קרא דחטאת לטעם כעיקר קודם מלהיתר מצטרף לאיסור אבל בתר דחזינן טעם כעיקר ממקום אחר ודאי אוקמינן לקרא דחטאת להיתר מצטרף לאיסור ומכל מקום מייתי ליה לטעם כעיקר משום דהדרשא פשוטה יותר כי כן רגיל התלמוד גבי מילה לדחות שבת מיום השמיני ובפרק ר"א דמילה (שבת דף קלג.) דריש לה מכן שמונת ימים וכן למול במקום נגע והכי מוכח דטעם כעיקר שרי גבי איל נזיר כגון

שמבשל

סא א טוש"ע י"ד סימן קלד סעיף יב :

סב ב מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה כח סמג לאוין קמא טוש"ע י"ד סימן קג סעיף ב :

[נ"ל דימי]

סג ג טור ש"ע שם סעיף ג :

סד ד מיי' שם הלכה ב והלכה ג .

[דף לט: ושם ד"ה השחלים]

[נ"ל שחלים]

[נ"ל ולוקין]

מן מדקאמר אביי עד סוי דאורייתא שייך קודם ועוד דהאוכל וכו' רש"א

נ"ל אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן ברובא וכו' וכן איתא התם

[ד"ה גבי רחמנא]

הגהות הב"ח

(א) גמרא ולבסוף פוגם ואסור : (ב) רש"י ד"ה כל שטעמו וממשו אסור ולוקין וכו' יותר מכדי: (ג) תוס' ד"ה אמר וכו' נימא דמדר' יהודה וכו' מדרבי יוחנן שמעינן בהדיא : (ד) ד"ה אמר ריש לקיש וכו' לפגם שאמרו לא שיוכלו וכו' מה שהתירו חכמים נ"ט לפגם לא מיירי וכו' לא התירו כיון שאילו היתה: (ה) ד"ה א"ר יוחנן וכו' כגון חלב שנפל לתוך בשר או חלב נימוח שנפל שאין ממשו : (ו) בא"ד כדאמר פרק כל הבשר דקאמר אביי שמע מינה וכו' אי חדוש הוא אע"ג וכו' בשר בחלב הוי דאורייתא אלא צריך לומר כגון חלב וכו' וטעם לאו דאורייתא והכי הלכתא כר' יוחנן כצ"ל : (ז) בא"ד גבי זרוע בשלה דאיל נזיר זהו היתר מכלל איסור דאיסור כזה דבעלמא אסור כה"ג שהתיר הכתוב לבשל וכו' דבקדשים אסור וכו' אע"ג דבפרק אלו עוברין: (ח) בא"ד דקאמר רבא לא נצרכא וכו' הכי גרסינן לא נצרכא אלא להיתר: (ט) בא"ד והיינו משום וכו' טעם כעיקר הוא אוקימנא :

תורה אור

טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו ואם ריבה טעם לפגם מותר ולימא אם נתן טעם לפגם מותר הא קמשמע לן דאע"ג דאיכא מילי אחרנייתא דפגמה בהדיה והלכתא כלישנא בתרא דריש לקיש אמר *רב כהנא מדברי כולם נלמד **נותן טעם לפגם מותר א"ל אביי בשלמא מכולהו לחיי אלא דר"ל אמרו קאמר וליה לא סבירא ליה מכלל דאיכא למ"ד נותן טעם לפגם אסור אין והתניא אחד נותן טעם לפגם ואחד נותן טעם לשבח אסור דברי ר"מ ר"ש אומר לשבח אסור ולפגם מותר מ"ט דר"מ גמר מגיעולי עובדי כוכבים גיעולי עובדי כוכבים לאו נותן טעם לפגם הוא ואסר רחמנא ה"נ לא שנא ואידך כדרב הונא בריה דרב חייא *דאמר רב הונא בריה דרב חייא ^ג לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא דלא לפגם הוא ואידך קדירה בת יומא נמי אי אפשר דלא פגמה פורתא °ור"ש מאי טעמא *דתניא °לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך כל הראויה לגר קרויה נבילה שאין

טעמו ולא ממשו · כגון חלב שנפל לקדרה או חלב שנפל נימוח שאין ממשו בעין : ואם ריבה טעם לפגם · הא ריבה קולא משמע שאע"פ שנפגם מחמת דבר אחר אם הועיל איסור זה לרבות את הפגם מותר : כלישנא בתרא דר"ש בן לקיש · דאין אומר חסירה מלח יתירה מלח : מדברי כולן נלמד · רב יהודה ורבה בר בר חנה ורב דימי וריש לקיש ורבי אבהו : מכלל דאיכא למאן דאמר כו' בתמיה מדאיצטריך רב כהנא למימר מדברי כולן נלמד מכלל דאיכא למאן דפליג : יליף מגיעולי עובדי כוכבים · דרחמנא אסרינהו בכלי מדין דכתיב כל דבר אשר יבא באש וגו' דמשמע הואיל ונשתמש עובד כוכבים בכלי חמין צריך להרתיח כדי שיפלוט גיעול שבלע : לאו נותן טעם לפגם הוא · בתמיה דהא פשיטא לן כל תבשיל שלן לילה אחד נפגם טעמו ועובר לורתו : בת יומא · שבישל בה עובד כוכבים היום דלא נפגם : ואידך· אי אפשר דלא פגמה פורתא בתבשיל הבא אחריו ואפ"ה אסר רחמנא : שאינה

שמבשל הזרוע ברוטב ומקלת (א)הירך עמו ושאר האיל חוץ לרוטב והשתא אין הזרוע מתבטל בס' שאין כל כך מן איל עמו ברוטב והשתא איכא טעמא ואפ"ה שרי והיא דהכא טעמו ולא ממשו מיירי במין במינו דבטל ברובא מדאורייתא כדאמרינן פרק התערובות (זבחים דף עט.) אמור רבנן ברובא כגון מין במינו פי' דמן התורה הוי ברובא אבל מדרבנן הוי בס' כדאמר רב פרק גיד הנשה (חולין דף קא) דהוי בס' ולכך אין לוקין עליו וה"ה דאפילו אם היה טעמו וממשו של איסור בעין דאין לוקין עליו אא"כ מכירו ונקט טעמו ולא ממשו לאשמועינן דאפילו הכי איסורא איכא ועי"ל דנקט הכי משום(ב)דהיינו מילתא דפסיקא היא דאין צריך לפרש אם אינו מכירו דאי הוה נקיט בהאי גוונא טעמו וממשו הוה משמע בפי' אפילו אם היה טעם האיסור וממשו בעין ועל כן נקט טעמו ולא ממשו דמילתא דפסיקא היא וטעמו וממשו דלוקין עליו מיירי כמו כן שמכיר ממשו של איסור אבל במין בשאינו מינו הוי טעם גרידא דאורייתא ולוקין עליו ועוד א"ר אליהו דשפיר מיתוקמא הכא במין בשאינו מינו והכי פירושו טעמו ולא ממשו כגון שאין כזית איסור בתוך כדי אכילת פרס אין לוקין עליו וטעמו וממשו דלוקין עליו מיירי דאיכא כזית דאיסור בכדי אכילת פרס מן ההיתר ואז לוקין עליו ועוד אמר הר"ר יוסף דמיירי שפיר בכדי אכילת פרס ומ"מ לא לקי בטעמו ולא ממשו אע"ג דטעם כעיקר דאורייתא דמהיכא ידעינן דטעם כעיקר דאורייתא מגיעולי עובדי כוכבים דקאמר קרא תעבירו באש דמשמע הא אם לא תעבירו אסור ואין זה כי אם עשה בעלמא אבל לאו ליכא ולכך אין לוקין עליו וקשה לר"ת דמכ"מ נימא כיון דאהדריה קרא אהדריה לדוכתיה (ג) דלאו דנבילה ודחלב ודשאר איסורי דהכי אמרינן בבכורות (דף טו: ושם) גבי פסולי המוקדשין דכתיב תזבח ואכלת בשר ודרשינן תזבח ולא גיזה ואכלת ולא לכלביך בשר ולא חלב וא"כ אגיזה ליכא רק לאו הבא מכלל עשה כמו דגיעולי עובדי כוכבים ואפ"ה תניא בבכורות (שם) הגוזז והעובד בפסולי המוקדשים סופג את הארבעים אלא ע"כ היינו טעמא דלוקין משום דבקדשים תמימים כתיב לא תעבוד ולא תגוז וכי אוממו ונפדו שרו דאז הם חולין גמורין וקאמר קרא תזבח ודרשינן ולא גיזה וא"כ אהדר איסור גיזה ללאו דלא תגוז ומשום הכי לקי ומשו"ה נמי בגיעולי עובדי כוכבים דאמר קרא תעבירו באש פירוש הכלים הבלועים מן הנבילה וחלב ושאר איסורין ואם לא תעבירו באש אסור תימא נמי דאהדרינהו לאיסורייהו קמא ללאו דנבילה וחלב ושאר איסורין ואשמעינן דפליטת איסור מכלי הוה אסור ולעולם בלאו עוד יש מיישבים זה ופירשתי פרק גיד הנשה אבל לא יכולתי להאריך כי נראה בעיני שהוא גדול ביותר ולכך הוצרכתי לבתר אכן יסייעני מלכא דעלמא לכתוב קדירה בת יומא ויהיה לנו כחומה : **אלא** דרשב"ל אמרו קאמר וליה לא ס"ל · וא"ת דרב דימי נמי נימא הכי דלא שנו קאמר דקאי אמתניתין ואימא דליה לא ס"ל וי"ל כיון דאשכחנא ר' יוחנן דאמר לא שנו אמתניתין כמו כן וחזינן לר' יוחנן דאמר בפירוש נותן טעם לפגם מותר ה"נ לרב דימי דאמר לא שנו ס"ל דנותן טעם לפגם מותר :

מכלל דאיכא מ"ד נותן טעם לפגם אסור · °וא"ת מאי מיבעיא ליה הא רבי לעיל פרק אין מעמידין (דף לה:) תנא בהדיא מסנה שלימה דנותן טעם לפגם דאסור גבי שמן של עובדי כוכבים אסור ומפרש טעמא בגמרא משום שזליפתן של כלים אוסרתן אע"ג דסתם כלים אינם בני יומן ולקמן בסוף פירקין (דף עה:) גבי וכולן נשתמשו בהן עד שלא יטביל דמוקי חד ברייתא כמ"ד נותן טעם לפגם אסור וי"ל שרולה למצוא תנא שאמר כן בהדיא ועוד י"ל דה"ק מי איכא מ"ד נותן טעם לפגם אסור כי האי גוונא שאפילו היה האיסור בעין היה לפגם ולא דמי לשמן דלעיל דשמן אם היה איסור בעין היה לשבח כדפרישית לעיל : **ואידך** קדירה בת יומא נמי אי אפשר דלא פגמה פורתא · ולהכי יליף מיניה ר"מ לאסור פגם בעלמא משמע אבל לר"ש דשרי ס"ל דבת יומא לא פגמה כלל והא בהא תליא מ"ד נותן טעם לפגם אסור סבר דקדירה בת יומא פגמה פורתא ומאן דשרי פגם סבר דלא פגמה כלל ותימה בפרק אלו עוברין (פסחים דף מד:) פליגי ר"ע ורבנן דר"ע יליף טעם כעיקר מגיעולי עובדי כוכבים ורבנן ילפי ממשרת אבל לא מגיעולי עובדי כוכבים משום דגיעולי עובדי כוכבים חידוש הוא דהא כל נותן טעם לפגם מותר והכא גבי גיעולי עובדי כוכבים אסרה רחמנא ורבי עקיבא סבר לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא דלאו נותן טעם לפגם הוא ורבנן קדירה בת יומא נמי אי אפשר דלא פגמה פורתא הלכך הוי חידוש והשתא כיון דסברי רבנן דהתם דבת יומא נמי אי אפשר דלא פגמה פורתא אם כן נילף מינה בעלמא דפגם אסור כדאמר הכא לרבי מאיר והיכי קאמר התם ורבנן דחידוש הוא דכל נותן טעם לפגם בעלמא מותר ויש לומר דאין הכי נמי דרבנן דהתם סברי דכל נותן טעם לפגם אסור היכא שאם האיסור בעין היה לשבח דילפי לה מגיעולי עובדי כוכבים דפגם פורתא כדאמר התם והא דקאמר התם נותן טעם לפגם בעלמא מותר היינו פגם גמור שגם אם (ד)האיסור בעין הוא פגם דההוא פגם ליכא למילף לאסור מגיעולי עובדי כוכבים דפגמה פורתא דגיעולי עובדי כוכבים אם היה האיסור בעין היה לשבח והא דקאמר גיעולי עובדי כוכבים חידוש הוא אע"ג דלא דמי האי פגם לפגם בעלמא דמותר כדפרישית מ"מ אי לאו דגלי קרא דגיעולי עובדי כוכבים אסור היה מותר מן הדין דמה לי אותו פגם מה לי פגם אחר ואפ"ה אסריה רחמנא וכיון דאסריה רחמנא ילפינן מיהא (ה)דכיוצא בו דהיינו פגם שאם היה האיסור בעין היה לשבח וקסברי רבנן דפסחים כמתני' דאין מעמידין ושלשה מחלוקת בדבר דר"מ דשמעתין סבר כל נותן טעם לפגם אסור אפילו כשהוא פגום גם כשהאיסור בעין דיליף לה לגמרי מגיעולי עובדי כוכבים ומנבלה לא יליף כלל להתיר משום דמוקי לה למעוטי סרוחה דמעיקרא כדקאמר (ו)ור"ש מתיר כל פגם אפי' כשהוא שבח כשהאיסור בעין כיון דהשתא לפגם הוא שרי דיליף לגמרי מנבילה ומגיעולי עובדי כוכבים לא יליף כלל דקסבר קדירה בת יומא שאסרה תורה לא פגמה פורתא ורבנן דפסחים דפליגי ארבי עקיבא סברי דדבר שהוא פגם כשהאיסור בעין שרי דילפינן לה מנבילה אבל פגם דהשתא שאין האיסור בעין עכשיו אמנם היה לשבח כשהאיסור בעין אסור דיליף לה מגיעולי עובדי כוכבים מקדירה בת יומא דפגמה פורתא וכן סוברת מתני' דאין מעמידין כרבנן כדפרישית ועי"ל דרבנן דרבי עקיבא דפסחים פרק אלו עוברין היינו ר"ש דשמעתין דשרי כל פגם כדפרישית והא דקאמר התם דקדירה בת יומא פגמה פורתא ולר"ש צ"ל על כרחך דלא פגמה כלל דאי פגמה א"כ ליתסר פגם כדמוכח בשמעתין וכדפרישית י"ל דודאי גם ר"ש מודי דפגמה פורתא ומ"מ לא יליף מיניה לאסור פגם בעלמא כגון שאינה בת יומא דאיכא פגם רבה דפגם רבה מפגם פורתא דבת יומא לא ילפינן הכי סבירא ליה לר"ש ור"מ סבר דילפינן פגם רבה מפגם פורתא ואי כדפירש מעיקרא דפליגי בבת יומא אי פגמה אי לא זה אינו סברא דאם כן נחזי אנן ועוד יש להביא ראיה לזה דמודה רבי שמעון דקדירה בת יומא נמי א"א דלא פגמה פורתא כדפרישית דאי לא פגמה כלל לר"ש גיעולי (ז)דכתב רחמנא ל"ל פשיטא כיון דהוי לשבח דמיתסר דטעם הוי

סה א מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה כח סמג לאוין קמא טוש"ע י"ד סימן קג סעיף א :

סו ב מיי' שם פי"ז הל' ב סמג שם טוש"ע שם סעיף ה :

[לעיל לו. ושם נסמן]

[בבכורות כג: איתא דכתיב]

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אר"י וכו' (בעמוד א') כגון שמבשל הזרוע ברוטב ומקלת האיל עמו ושאר : (ב) בא"ד ועי"ל דנקט הכי משום דמילתא כצ"ל ותיבת דהיינו נמחק: (ג) בא"ד אהדריה לדוכתיה ללאו דנבילה : (ד) תוס' ד"ה ואידך קדירה בת יומא נמי אי אפשר וכו' שגם אם היה האיסור בעין הוא לפגם: (ה) בא"ד וכיון דאסריה רחמנא ילפינן מיהא לאיסור פגם דהיינו : (ו) בא"ד סרוחה מעיקרא כדקאמר בסוגיא ור"ש מתיר וכו' כשהיא לשבח וכו' פגם דהשתא כשאין: (ז) בא"ד גיעולי עובדי כוכבים דכתב רחמנא :

גליון הש"ס

גמ' ור"ש מ"ט וכו'. עי' פרכין כה ע"ב תוד"ה ור"ש : תוס' ד"ה מכלל וכו' וא"ת מה מיבעיא ליה . תמיהני הא אדרבה מתני' דשם ס"ל דדבש שרי ומוכח דס"ל דנותן טעם לפגם מותר וע"כ החילוק משום דפגמו בעין עדיף או דשמן אסור בצירוף החטות עכ"פ מדשרי דבש מוכח דנטל"פ מותר ובתירוצם הכ' חלקו מסברא דנטל"פ בעין עדיף והוא מפורש ומוכח כן מדבש ומה שתהלה לקושייתם וצע"ג:

[בתוספות בכורות כג: ד"ה ואידך כו' איתא רבא]

פסחים מד: [ע"ש מיר לז:] לקמן עה: [ע"ש] דברים יד

שאין ראויה לגר אינה קרויה נבלה ור״מ ההוא למעוטי סרוחה מעיקרא °ור״ש *סרוחה מעיקרא לא צריכא מיעוטא עפרא בעלמא הוא אמר עולא מחלוקת שהשביח ולבסוף (א)פגם אבל פגם מעיקרא דברי הכל מותר איתיביה רב חגא לעולא יין שנפל לתוך עדשים והומץ שנפל לתוך גריסין אסור ור״ש מתיר והא הכא דפגם מעיקרא הוא ופליגי אמר עולא חגא לא מידע ידע מאי קאמרי רבנן תיובתא קא מותיב הכא במאי עסקינן כגון שנפל לתוך גריסין צוננין והרתיחם נעשה כמי שהשביח ולבסוף פגם ואסור ור׳ יוחנן אמר בפוגם מעיקרא מחלוקת איבעיא להו בפוגם מעיקרא מחלוקת אבל השביח ולבסוף פגם דברי הכל אסור או דלמא בין בזו ובין בזו מחלוקת תיקו אמר רב עמרם אפשר איתא להא דר׳ יוחנן ולא תניא לה במתניתין נפק דק ואשכח (*דתניא) **שאור של חולין שנפל לתוך העיסה ויש בו כדי להחמיץ והחמיצה ואח״כ נפל שאור של תרומה או שאור של כלאי הכרם ויש בו כדי להחמיץ אסור ור״ש מתיר והא הכא דפגם מעיקרא הוא ופליגי א״ר זירא שאני עיסה הואיל וראויה לחמע בה כמה עיסות אחרות ת״ש שאור של תרומה ושל חולין שנפלו לתוך העיסה בזה כדי להחמיץ ובזה כדי להחמיץ וחימצו אסור רבי שמעון מתיר נפל של תרומה תחלה ד״ה אסור נפל של חולין ואח״כ נפל של תרומה או של כלאי הכרם אסור ור״ש מתיר והא הכא דפגם מעיקרא ופליגי וכי תימא ה״נ כדרבי

רש״י

שאינה ראויה לגר · שהסריחה אלמא מדאפגים בטל איסורה: סרוחה מעיקרא · מוכח שאין מחיים דהואיל ואיפגמא מקודם שבאה לידי נבלה לא חל שם נבלה עליה אבל היכא דאיתסר מעיקרא תו לא פקע איסור משום פגם: מחלוקת · דר״מ ור״ש: בפוגם מעיקרו · משעה שנפל לתוכו: והא הכא דפוגם מעיקרא הוא ופליגי · דקתני אסור לרבנן: ר׳ יוחנן · אדעולא אתא לאיפלוגי: איתא לדר׳ יוחנן · דמוקי פלוגתייהו בפוגם מעיקרו: שאור של חולין שנפל לתוך העיסה וחימצה · כראוי ואח״כ נפל של תרומה או של כלאי הכרם אסור: ור״ש מתיר · שהחמיצה יותר מדאי ונפגמה: והא הכא · דהאי שאור משעה שנפל ביה פגמה שהרי מחומצת כבר וקאסר ר״מ: וראויה לחמע בה כמה עיסות אחרות · של תרומה הלכך חימוץ דיותר מדאי אע״פ שפגם הוא לענין (ב)אכילה שבח הוא לענין חימוע עיסות אחרות: שאור של תרומה ושל חולין שנפלו · ביחד לתוך העיסה ויש בכל אחד כדי לחמץ וחימצוה יותר מדאי (ג) לפוגמה: ר״ש מתיר · שפגמוה: נפל של תרומה תחלה ד״ה אסור · הואיל ומשביחה בתחלה אע״פ שחזר והועיל לפוגמה כשנפל שאור של חולין אחריו ושניהם פגמוה הוי משביח ולבסוף פגם ואסור ולקמן פריך אם כן ליפלוג נמי (ד)ר״ש הרי השביח של תרומה עם של חולין תחלה: נפל של חולין · (ה)וחימצה: ואחרי כן נפל של תרומה · דהיינו פוגם מעיקרו אסור ור״ש מתיר:

תוספות

הוי כעיקר וכ״ת להאי גופיה איצטריך דטעם כעיקר דמגיעולי עובדי כוכבים יליף ר״ש דטעם כעיקר כדאמר לר״ע פרק אלו עוברין א״א לומר כן דאי יליף ר״ש מגיעולי עובדי כוכבים טעם כעיקר א״כ תקשי לר״ש משרת דכתב רחמנא למה לי דהא לא איצטריך לטעם כעיקר כיון דמגיעולי עובדי כוכבים יליף לה ר״ש ואין לומר דאיצטריך משרת להיתר מצטרף לאיסור כדאמר התם פ׳ אלו עוברין לר״ע ולעולם [*יליף מגיעולי עובדי כוכבים טעם] כעיקר (ו) דלמאי איצטריך משרת להיתר מצטרף לאיסור אי כשאוכל כזית מטעם האיסור הנבלע [בהיתר היינו טעם כעיקר אי] בחצי זית דאיסור עם חצי זית דהיתר לא מצטרפי ומשו״ה שפיר איצטריך להיתר מצטרף לאיסור דהא שמעינן לר״ש דאמר *כל שהוא למלקות וא״כ למ״ל היתר מצטרף לאיסור אלא ש״מ דמודה ר״ש דקדירה בת יומא נמי א״א דלא פגמה פורתא כדפרישית כך דקדק הר״ר שמואל מאיור״א והר״ר יקר מקינו״ן דוחה דאיכא למימר דאכתי שפיר איצטריך משרת לר״ש אע״ג דסבר כל שהוא למלקות הא פר״ת בסמוך היינו דוקא כשהאיסור בעין אבל לא ע״י תערובת כדמוכח מההיא דמייתי בסמוך בערלה וכלאי הכרם אין מצטרפין וכן נ״ל ע״כ דאל״כ לא תמצא איסור כלל [*בטל] לר״ש לא ברוב ביבש ולא בס׳ בלח וא״כ שפיר איצטריך משרת להיתר מצטרף לאיסור כגון בחצי זית שנבלע בחצי זית פת ואכלו כדקאמר התם נזיר ששרה פתו ביין ויש בו כדי לצרף כזית חייב ולעולם טעם כעיקר לר״ש מגיעולי עובדי כוכבים כך דוחה הר״ר יקר ומורי הר״ר פרץ מקיים פירוש הר״ר שמואל ואומר לדיחוי הר״ר יקר איכו כלוסדודאי מגיעולי עובדי כוכבים לר״ש תו לא איצטריך משרת להיתר מצטרף לאיסור משום דבלאו לירוף נמי כל שהוא(ז) אע״ג דאיכו בעין אלא נבלע בתוך הפת מה בכך הלא כיון דטעם כעיקר מגיעולי עובדי כוכבים א״כ חשוב הטעם הנבלע כאילו היה בעין ואם כן כיון שאילו היה מן האיסור בעין היה מחייב בכל שהוא לר״ש הכי נמי כשהוא נבלע בהיתר כיון שיש בו טעם וטעם כעיקר ותדע דהא כיון דאר״ש כל שהוא למכות בכזית לרבנן אם כן כך לי כל שהוא לר״ש ככזית לרבנן ובכזית לרבנן מחייב עליה אפי׳ כשאינו בעין אלא נבלע בתוך ההיתר שיאכל כל כך מן ההיתר הבלוע איסור שאכל כזית מטעם איסור הבלוע בתוכו מיחייב עליה כאילו אכל הכזית איסור בעין כיון דטעם כעיקר וא״כ ה״ה כל שהוא לר״ש דכשאכלו בתערובת טעם מיחייב כאילו אכלו בעין כיון דטעם כעיקר וא״כ אי טעם כעיקר(ח) מגיעולי עובדי כוכבים לר״ש תו לא איצטריך לר״ש משרת כלל דלהיתר מצטרף לאיסור לא איצטריך דהא מכל שהוא מיחייב בטעם כאילו היה בעין כדפירשתי וא״כ (*היכי קא״ל) משרת דכתב רחמנא ל״ל דכתיב גבי נזיר לר״ש אי גיעולי עובדי כוכבים לטעם כעיקר משום דלא פגם כלל אלא ע״כ דקסבר ר״ש דקדירה בת יומא פגמה פורתא והשתא ניחא הכל דלא מצי ר״ש למילף טעם כעיקר מגיעולי עובדי כוכבים דחידוש הוא כיון דפגמו אפילו פגם זוטא והיה לנו להתיר כל פגם אי לאו דגלי קרא והלכך איצטריך משרת לטעם כעיקר ומה שדחה הר״ר יקר ממה שפר״ת לקמן מההיא דערלה והכלאים דבסמוך דלא אר״ש כל שהוא למכות במידי דתערובת רק בדבר שהוא בעין אומר מורי דלק״ל מידי דר״ת לא דיבר רק בתערובת שיש לו להתיר להתבטל כגון יבש ביבש חד בתרי דרחמנא אמר אחרי רבים להטות או בדבר לח היכא דליכא טעמא כגון דאיכא ס׳ דכל מקום דשייך ליה ביטול לאו אמר ר״ש כל שהוא למכות דהא לא עדיף כל שהוא לר״ש מכזית דרבנן וכי היכי דכזית דרבנן מתבטל ברוב ביבש ובס׳ בלח ה״ה לר״ש כל שהוא דהא רחמנא אמר דליבטיל אבל היכא דלא שייך ביטול כגון היכא דאיכא טעם דטעם לא בטיל כיון דטעם כעיקר א״כ ה״נ מיחייב בכל שהוא לר״ש כשהוא בתערובת כיון שיש בו טעם כאילו היה בעין כדפי׳ כן נראה למורי: [וע״ע תוס׳ שבת פט: ד״ה אסורין ותוס׳ מעילה יח. ד״ה תני]:

אמר עולא מחלוקת בהשביח ולבסוף פגם · והשתא נ״ל לעולא דלא פליגי ר״מ ור״ש בקראי דלעיל (ט)דנבלה דא״כ לא הוי מיסתבר לחלק בין השביח ולבסוף פגם לפגם מעיקרו אלא בסברא פליגי ר״מ סבר כיון שהשביח מעיקרא בשעת נפילה וחל איסור עליה שוב אין לו היתר גם כי פגם אחרי כן ור״ש סבר כיון דהשתא פגמא הוא שרי:

אבל השביח ולבסוף פגם ד״ה אסור · וא״ת והא לעיל משמע דפליגי בהשביח ולבסוף פגם גבי נבלה דר״מ מוקי לה בסרוחה מעיקרא דוקא אבל לא הסריחה מעיקרא והסריחה לבסוף אסורה ור״ש מוקי לה אפילו לא הסריחה מעיקרא והסריחה לבסוף שרי אלמא פליגי בהשביח ולבסוף פגם וי״ל דלא דמי השביח ולבסוף פגם דהכא להאי נבלה דלעיל דהכא י״ל השביח בשעת התערובת שבשעה שנפל האיסור לתוך ההיתר היה נותן טעם לשבח ולבסוף פגם אותו טעם המעורב שם כגון נתן (י) לתוך גריסין לוננין והרתיחן ועז קאמר ד״ה אסור כיון דמעיקרא היה נותן טעם לשבח וחל עליה איסור אבל ההוא דנבלה דלעיל דפליג ר״ש ושרי כשהיא סרוחה עכשיו אע״ג דמעיקרא לא היתה סרוחה מ״מ בעודה נבלה *נפגם ושריא:

או דלמא בין בזו ובין בזו מחלוקת · וא״ת היכי מספקא ליה בהא א״כ ר׳ יוחנן דאמר לעיל פגם מעיקרא מותר השביח ולבסוף פגם אסור דאמר כמאן לא כר״מ ולא כר״ש דר״מ אסר כל פגם ור״ש מתיר כל פגם וי״ל דסבר לה כר״ש בחדא בפגם מעיקרו וכר״מ בחדא בהשביח ולבסוף פגם:

תיקו · ואע״ג דלקמן פשטינן לה מברייתא דבפגם מעיקרא פליגי השביח ולבסוף פגם דברי הכל אסור מ״מ עלתה להם בבית המדרש בתיקו ושוב פשטוה וכי האי גוונא אשכחנא בנדה בפרק המפלת (דף כה.) גבי מחלוקת בעכור אבל בצלול כו׳: [וע״ע תוס׳ לעיל נג. סוף ד״ה או דלמא]:

ק״ש

עין משפט נר מצוה

סז א מיי׳ פט״ו מהל׳ מאכלות אסורות הלכה טז:

מסורת הש״ס

[בכורות כג:]

[נ״ל דתנן]

עי׳ רש״א שגורס כענין אחר

[מכות יז.]

ערלה פ״ב מ״ט

רש״א

נ״א הדרא קושיא לדוכתה וכן נ״ל ומהרש״א גרס הקשה לו

נ״ל נפגמת רש״א

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ולבסוף פוגם אבל פוגם מעיקרא כצ״ל וכן בכל העמוד: (ב) רש״י ד״ה וראויה לחמע וכו׳ לענין אכילת עיסה זו שבח הוא לענין חימוע: (ג) ד״ה שאור וכו׳ יותר מדאי ונפגמה הס״ד: (ד) ד״ה נפל של תרומה וכו׳ ליפלג נמי אמאי מתיר ר״ש הרי השביח: (ה) ד״ה נפל של חולין תחלה וחמצה: (ו) תוס׳ ד״ה ואידך כו׳ (בעמוד הקודם) ולעולם יליף מגיעולי עובדי כוכבי׳ טעם כעיקר דהא מה שפי׳ איצטריך משרת להיתר מצטרף לאיסור היינו כשאוכל כזית מטעם האיסור הנבלע בהיתר אבל חצי זית דאיסור עם חצי זית דהיתר לא מצטרפי והא שמעינן ליה לר״ש דאמר כל שהוא למלקות כצ״ל: (ז) בא״ד כל שהוא אסור אע״ג דאינו בעין וכו׳ כיון דטעם כעיקר יליף מגיעולי עובדי כוכבים: (ח) בא״ד אי טעם כעיקר יליף מגיעולי עובדי כוכבים לר״ש תו וכו׳ וא״כ הקשה ליה משרת דכתב רחמנא: (ט) ד״ה אמר וכו׳ ור״ש בקראי דלעיל דגיעולי עובדי כוכבים ודנבלה דא״כ: (י) ד״ה אבל וכו׳ כגון נתן חומץ לתוך גריסין:

גליון הש״ס

גמרא ור״ש סרוחה מעיקרא · עיין בכורות דף כג ע״ב תוספות ד״ה ואידך:

כדרבי זירא ת"ש מסיפא היין שנפל לתוך עדשים וחומץ שנפל לתוך גריסין אסור ור"ש מתיר והא ה"נ דפגם מעיקרא ופליגי וכי תימא ה"נ כדשני ליה עולא לרבי חגא כשהשביח ולבסוף פגם ומי פליגי כשהשביח ולבסוף פגם והא קתני נפל של תרומה תחלה דברי הכל אסור אלא לאו ש"מ בפגם מעיקרא מחלוקת שמע מינה הני תלתא בבי דקתני למה לי בשלמא בבא דסיפא קמ"ל בפוגם מעיקרא מחלוקת מציעתא נמי השביח ולבסוף פגם דברי הכל אסור אלא רישא למה לי השתא ומה סיפא דלא קא משבח כלל אסרי רבנן רישא דקא משבח מיבעיא אמר אביי רישא לר"ש אצטריך והכי קאמרי ליה רבנן לר"ש עיסה זו ראויה להחמיץ בשתי שעות מי גרם לה שתחמיץ בשעה אחת איסור ור' שמעון כשהשביחו שניהם השביחו כשפגמו שניהם פגמו לר"ש ליצטרף היתר ואיסור בהדי הדדי וליתסר ר"ש לטעמיה דאמר אפי' איסור ואיסור נמי לא מיצטרפי *דתנן *[א]הערלה וכלאי הכרם מצטרפין ר"ש אומר אין מצטרפין ההוא עכברא דנפל לחביתא דשיכרא אסריה רב להההוא שיכרא אמרוה רבנן קמיה דרב ששת נימא קסבר נט"ל אסור אמר להו רב ששת בעלמא סבר רב נט"ל מותר והכא חידוש הוא דהא מימאס מאים ובדילי אינשי מיניה ואפילו הכי אסריה רחמנא הלכך נט"ל נמי אסור אמרו ליה רבנן לרב ששת אלא מעתה ליטמא לח ויבש אלמה תנן *[ב]מטמאין לחים ואין מטמאין יבשים ולטעמיך שכבת זרע תטמא לח ויבש אלמה תנן *[ג]מטמאין לחין ואין מטמאין יבשין אלא מאי אית לך למימר *שכבת זרע אמר רחמנא בראויה להזריע ה"נ במותם אמר רחמנא כעין מותם מתקיף לה רב שימי מנהרדעא ומי מאים והלא עולה על שלחן של מלכים אמר רב שימי מנהרדעא לא קשיא [ד]הא בדדברא הא בדמתא אמר רבא הלכתא *נותן טעם לפגם מותר ועכברא בשיכרא לא ידענא מאי טעמא דרב אי משום דקסבר נותן טעם לפגם אסור ולית הלכתא כוותיה אי משום *דקסבר נותן טעם לפגם מותר ועכברא בשיכרא אשבוחי משבח איבעיא להו נפל

רש"י

כדרבי זירא. דחימוץ יותר מדאי שבח הוא לענין חימוץ עיסות אחרות: והקתני נפל של תרומה תחלה. דהשביח ולבסוף פגם הוא ומודי ר"ש בה: תלתא בבי. רישא היכא דנפלו כאחת ואשמועינן פלוגתא: מציעתא. נפל של תרומה תחלה בבא דסיפא יין שנפל לתוך עדשים מציעתא נמי אשמעינן דהשביח ולבסוף פגם דברי הכל אסור: סיפא דלא משבח כלל. יין בעדשים. אסרי רבנן: רישא. דתרומה אשבחיה בהדי שאור דחולין ברישא והדר פגמה תרווייהו מיבעיא: לר"ש אצטריך. לאשמועינן דר' שמעון מתיר: מי גרם לה שתחמיץ בשעה אחת איסור. וגמלא דהשביחו ולבסוף פגם ובהסיא הא קא מודית לן דאסור: שניהם השביחו. ולא האיסור לבדו השביחו: וליתסר. משום משביח ולבסוף פגם דמודי ר"ש בה: הערלה וכלאי הכרם מצטרפין. אם נפלו שניהם לפחות ממאתים: והכא. גבי שרץ היינו טעמא דאסור בפגם: דהא. איסור שרץ חידוש הוא: דהא מימאיס. ובלאו אזהרה בדילין אינשי מיניה ולמה ליה דאזהר רחמנא עליה ש"מ אפי' נותן טעם לפגם אסור: אלא מעתה. אי חידוש הוא: יטמא לח ויבש. שהרי מאוס הוא ובדילי אינשי ממגעו למה ליה דאזהר רחמנא עליה ש"מ אפי' כשהוא יבש מטמא: אלמה תנן. במסכת נדה (דף נד:) אבל השרץ ושכבת זרע מטמאין לחין ואין מטמאין יבשין אלא לאו ש"מ לא מאיס שרץ ולאו חידוש (א)ואיצטריך לאזהורי עליה דעובדי כוכבים אכלי: ולטעמיך שכבת זרע. הא ודאי ממאיס ובדילי אינשי ממגעו וחידוש הוא תטמא לח ויבש: אלא. שאני לענין טומאה אע"ג דחידוש הוא גזירת הכתוב היא דלח ולא יבש דכתיב כל אשר יפול עליו מהם במותם כעין מותם כשהן לחין: שכבת זרע אמר רחמנא בראויה להזריע. או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע: דמתא. עכבר של ייסוב מאיס: עכבר דדברא. אשקורו"ל בלע"ז: נפל

תוספות

ת"ש מסיפא. מהך דנפל של תרומה תחלה היה יכול לפשוט כמו שמוכיח לבסוף אלא דניחא ליה להביא כל הברייתות עד שמעמידן על האמת: **והני** תלתא בבי. תרתי דשאור והך דיין שנפל לתוך עדשים ואע"ג דבשאור איכא תרי בבי נפל של תרומה תחלה ונפל של חולין תחלה תרווייהו חשיב להו חדא דמשום נפל של תרומה תחלה מסיים לפרושי נפל של חולין תחלה לאשמועינן דאפילו בפוגם מעיקרא קאסר ת"ק:

לרבי שמעון ליצטרפו היתר לאיסור. וא"ת אמאי לא תלי פלוגתייהו בזה וזה גורם כההיא דסוף פרק כל הצלמים (לעיל דף מט.) וי"ל דהיינו דוקא שאין בזה כדי להחמיץ ולא בזה (ב)כי מצטרפי ה"ל זה וזה גורם אבל כשיש בכל אחד כדי להחמיץ אין שייך זה וזה גורם ולפי' מאן דשרי התם אסר הכא: [וע' תוס' פסחים כז. ד"ה עד]:

רבי שמעון לטעמיה דאמר אפי' איסור ואיסור לא מצטרפי דתנן הערלה והכלאים מצטרפים ר"ש אומר אין מצטרפין. תימה דבמעילה (דף יח.) פריך מהא דקאמר ר' שמעון הערלה והכלאים אין מצטרפין אההיא דר' שמעון דאמר כל שהוא למכות וא"כ למ"ל צירוף ומשני התם אין מצטרפין אין צריכין לצרף פירוש דבכל שהוא נמי מיחייב והכא משמע דאין מצטרפין ממש קאמר שאין מצטרפין לחייב ותירץ ר"ת דההיא דהתם דפריך מינה במסכת מעילה היינו מתניתא דהתם דמסכת ערלה דאמרינן נמי רבי שמעון אומר אין מצטרפין גבי ערלה וכלאי הכרם והתם איירי בערלה וכלאי הכרם שהם בעינייהו בלא תערובת ולכך קאמר אין צריכין לצרף וההיא דמייתי הכא לאו היינו מתני' דמסכת ערלה אלא היינו מתני' דמיירי בתערובת והכי איתא התם *הערלה והכלאים אסורין ומצטרפין זה עם זה ר"ש אומר אין מצטרפין והכי פירושו דת"ק סבר דמצטרפין זה עם זה לאסור התערובת דהיתר אי ליכא מאתים שאם נפל חצי לוג מערלה וחצי (ג)מכלאי הכרם לפחות ממאתים לוגין דהיתר מצטרפין לאסור התערובת ור"ש אומר אין מצטרפין לאסור דכיון דאיכא מאתים דהיתר מערלה לחוד או מכלאי הכרם מותר אע"ג דליכא מאתים מן כולם והשתא ניחא דעל כרחך הך אין מצטרפין ממש קאמר כדפי' דליכא למימר אין צריכין לצרף קאמר כי ההיא דמסכת ערלה ומשום דכל שהוא למכות כדקאמר התם ר"ש כל שהוא למכות(ד) היינו דוקא באיסור בעיניה אבל ע"י תערובות בהיתר לא דאל"כ לא תמצא שום ביטול לר"ש לא ברוב ולא בס' ולא במאתים אלא ודאי באיסור מעורב בהיתר מודה ר"ש כדפי' אבל היכא דלא שייך ביטול כגון היכא דאיכא טעם חשבינן ליה כאילו היה האיסור בעין דהא טעם כעיקר כדפ"ל: [עי' תוס' מעילה יח. ד"ה תני ותוס' שבת פט: ד"ה אסורין ותוס' בכורות כז: ד"ה וכי הזאה]:

ההוא עכברא דנפל בגו חביתא דשיכרא אסריה רב לההוא שיכרא. תימה דהא לנן בלונן הוא ולשתרי וי"ל דמיירי ששהה שם יום או יומים והיה כבוש בתוך השכר וכבוש הרי הוא כמבושל: **דהא** (ה)מאיסא ובדילי אינשי מיניה. פ"ה וא"כ למ"ל דאסריה רחמנא דהיינו חידושיה וכן פירש לקמן גבי שכבת זרע ול"נ דנהי דמאיס ובדילי אינשי מיניה מ"מ לא הוה ידעינן דהאוכלו בלאו האוכל שרץ וכן שיהא טמא בשכבת זרע ועוד דא"כ לא הוי חידוש כחידוש בעלמא בכל מקום בתלמוד דחידוש בעלמא ר"ל איסור מכלל היתר או היתר מכלל איסור לכן נראה דהא בדילי אינשי מיניה (ו)וא"כ מן הדין היה לנו להתירו משום דהוי פגם ונותן טעם לפגם בעלמא מותר ואפ"ה אסריה רחמנא *אף כל נט"ל דשרלים אסור כיון שכך איסור דשרלים והשתא ניחא דהוה כשאר חידוש דעלמא שבכל התלמוד דהוא איסור מכלל היתר: **אלא** מעתה ליטמא לח ויבש. כיון דחידוש הוא כדאמר וא"ת מאי פריך בשלמא גבי איסור הוי חידוש כיון דנט"ל בעלמא שרי והכא אסריה רחמנא אלא גבי טומאה מה בכך אי הוי פגם הא גבי טומאה אין לחלק בין פגם לשבח וי"ל דגבי טומאה נמי הוי חידוש מה שהוא מטמא במה שהוא פגם שהרי גלי קרא בנבלה דשאינה ראויה לגר דהיינו שהסריחה אינה קרויה נבלה: **אמר** רבא הלכתא נותן טעם לפגם כו'. פירוש אף בשרלים ולא תימא דבשרלים חידוש כדקאמר לעיל וליתסר משום פגם דשרלים אלא אף בשרלים פגם מותר ועכברא בשיכרא דאסר לא ידענא אי משום נותן טעם לפגם דקסבר אסור *[אף (ז)בשאר שרלים] ולית הלכתא כוותיה פירוש דאף

עין משפט נר מצוה

סח א מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה יד:

סט ב מיי' פ"ד מהל' שאר אבות הטומאות הלכה יב:

ע ג מיי' פ"ב מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה א:

עא ד טוש"ע י"ד סימן קד סעיף א:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלמה תנן וכו' ולאו חדוש הוא ואצטריך לאזהורי עליה כיון דעובדי כוכבים אכלי לה הס"ד: (ב) תום' ד"ה לר' שמעון וכו' ולא בזה כדי להחמיץ כי מצטרפי: (ג) ד"ה ר' שמעון וכו' וחצי לוג מכלאי הכרם וכו' או מכלאי הכרם להוד מותר:(ד) בא"ד כל שהוא למכות דהתם היינו דוקא: (ה) ד"ה דהא ממאיסא וכו' והיינו חידושיה וכו' לא הוי חידוש דהכא כחידוש: (ו) בא"ד דהא בדילי אינשי מיניה ס"ק וא"כ מן הדין: (ז) ד"ה אמר וכו' דקסבר אסור אף בשרלים ולית הלכתא:

לפי' התוס' הגי' דתניא

[המעיין בערלה לא ימצא אלא משנה אחת בערלה וכלאי הכרם ובכן צריך תיקון גדול בכוונת תוס' על משנה דתבלין שנים ושלש שמות וכו' השנויה בפ"ב במס' ערלה משנה י' כמ"ש תוס' במעילה יח. ע"ש]

מסורת הש"ס

[א] ערלה פ"ב [מ"א מעילה יח. ועי' תוס' שם ד"ה תני]

[ב] [נדה נד:]

[ג] [שם]

[שם ח. חולין עד.]

[ד] [לעיל לו. וש"נ]

דקסבר עכברא בשיכרא כצ"ל רש"א וע"ש

כצ"ל

גי' רש"א וע"ש

נפל לגו חלא מאי א"ל רב הילל לרב אשי הוה עובדא בי רב כהנא ואסר רב כהנא א"ל ההוא אימרטוטי אימרטט רבינא סבר לשעורי במאה וחד אמר לא גרע מתרומה דתנן *תרומה עולה באחד ומאה א"ל רב תחליפא בר גיזא לרבינא דלמא כתבלין של תרומה בקדירה דמי דלא בטיל טעמייהו רב אחאי שיער בחלא בחמשין רב שמואל בריה דרב איקא שיער בשיכרא בשיתין [א]והלכתא אידי ואידי בשיתין [ב]וכן כל איסורין שבתורה: **מתני'** [ג]עובד כוכבים שהיה מעביר (א) עם ישראל כדי יין ממקום למקום אם היה בחזקת המשתמר מותר אם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב רשב"ג אומר [ד]כדי שיפתח את החבית ויגוף ותיגוב: המניח יינו בקרון או בספינה והלך לו בקפנדריא (ב) נכנס למדינה ורחץ מותר אם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב רשב"ג אומר [ה]כדי שיפתח את החבית ויגוף ותיגוב: *המניח עובד כוכבים בחנות אע"פ (ג) שיצא ונכנס מותר ואם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב רשב"ג אומר [ו]כדי שיפתח את החבית ויגוף ותיגוב: [ז]היה אוכל עמו על השולחן והניח לגינין על השולחן ולגין על *הדולבקי והניחו ויצא מה שעל השולחן אסור שעל הדולבקי מותר ואם אמר לו הוי מוזג ושותה אף שעל הדולבקי אסור [ח]חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות כדי שיפתח ויגוף ותיגוב: **גמ'** היכי דמי בחזקת המשתמר כדתניא *[ט]הרי שהיו חמריו ופועליו טעונין טהרות אפילו הפליג מהן (ד) יותר ממיל טהרותיו טהורות ואם אמר להן לכו ואני בא אחריכם כיון שנתעלמה עינו מהם טהרותיו טמאות מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא אמר (ה) רב יצחק רישא במטהר חמריו ופועליו לכך אי הכי סיפא נמי אין עם הארץ מקפיד על מגע חבירו אי הכי אפילו רישא נמי נימא הכי אמר רבא

בבא

רש"י

נפל לגו חלא מאי · מי אמרינן החומץ טעמו קשה ואין השרץ מפיגו לתת בו טעם: אימרטוטי אימרטט · לחתיכות דקות קטנות ושרץ איסורו °בכעדשה כטומאתו וחיישינן דלמא בולע חתיכות שרץ בהדי חומץ: בחמשין · כיון דחומץ טעמו קשה לא בעי שתין לבטוליה דאפילו בחמשין לא יהיב ביה טעמא: ה"ג וכן כל איסור שבתורה · בששים וכן הלכה רווחת בישראל דמין בשאינו מינו בששים (ו) *חוץ מחמץ אבל מין במינו מוקמינן בפסחים (דף ל.) הלכתא במשהו כרב וטעמא משום דכל איסורין שבתורה מין במינו במשהו כרב ובחמץ גזירה שאינו מינו אטו מינו: **מתני'** אם היה בחזקת המשתמר · מפרש בגמרא שאע"פ שהפליג ישראל מן העובד כוכבים מיל אם לא הודיעו שהוא מפליג מותר דמירתת עובד כוכבים כל שעתא השתא אתי: ואם הודיעו שמפליג · שמתרחק וחביות סתומות היו: שיעורו בכדי שישתום ויסתום ויגוב · אם שהה כדי שיקוב העובד כוכבים נקב במגופת החבית ויחזור ויסתום הנקב ותיבש הסתימה אסור: רשב"ג אומר · אינו נאסר אלא עד שישהא כדי שיפתח את כל מגופת החבית וא"א לנוטלה שלא תשבר כולה: ויגוף · ויעשה מגופה אחרת חדשה: ותיגוב · ותיבש אבל לסתימת חור לא חשש משום דמינכרא ושתום לשון שתום העין (במדבר כד) עין פתוחה דשפיר חזי: המניח יינו בקרון או בספינה עם העובד כוכבים: והלך · ישראל בקפנדריא דרך קצרה: ונכנס למדינה ורחץ · במרחץ מותר כיון דעובד כוכבים לא ידע דשהי מרתת ולא נגע: דולבקי · מסנוי"ר: מה שעל השולחן אסור · דמימר אמר עובד כוכבים זה ישראל זה זמנני לאכול ולשתות ונגע: שעל הדולבקי מותר · דאין מוכן לסעודה זו: ואם אמר לו הוי מוזג ושותה · הואיל והחזיק את ידיו ברשות במקצת סמכא דעתיה ונגע בכוליה: חביות פתוחות · שבבית אסורות: סתומות מותרות · עד שישהא שיפתח ויגוף ויגוב וסתמא כרבן שמעון מדלא קתני שישתום: **גמ'** מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא · הא קא (ז) חזו להו דנגע דקתני טעונין טהרות והכי נמי לאו חביות ניהו שיהו סתומות: במטהר חמריו · שהטבילן ומגען טהור: על מגע חבירו · הפוגע בו בדרך ולא נטהר לכך: רישא נמי · כיון שהפליג איכא למיחש הכי:

בבא

תוספות

דאף בשאר שרלים פגם מותר אי משום דאשבוחי קמשבח וא"ת וליפשוט ליה טעמיה דרב מההיא דפ"ק דחולין (דף ח: ושם ד"ה השוחט) השוחט בסכין של עובדי כוכבים רב אמר קולף ושמואל אמר מדיח ואע"ג דסתם כלי עובדי כוכבים אינם בני יומן דהשתא הוי לפגם וי"ל דהתם מיירי בידוע שנשתמשו בו ביום א"נ התם טעמא משום שמנונית דאיסור הנדבק בדופני הסכין שהוא בעין והוי לשבח גם כשאינו בן יומו וא"ת מאי קאמר הכא לא ידענא אי אשבוחי משבח ליטעמיה קפילא ארמאה וי"ל דשמא עכברא בשיכרא מחזק את השכר ומחמצו והשתא כשנתחזק השכר אין ידוע אם מחמת השכר עצמו וקי"ל כרבא דאמר נותן טעם לפגם מותר אף בשרצים ונפקא מינה דכשאינו בת יומו וכיוצא בו מותר אף בשרצים: **איבעיא** להו נפל לגו חלא כו' · וא"ת מ"ש משאר איסורין כמו בשיכרא וי"ל משום דחלא חזק מאד ואגב חורפיה נותן טעם לשבח כמו גבי חילתית או דלמא מעט (ח) השרץ נגד המשקה וא"כ אין לנו לאסור כל כך ולכך היה שואל מה יהיה ממנו: **ההוא** אימרטוטי אימרטט · יש לתמוה עכשיו היאך אנו אוכלים דבש דבורים והלא רגלי הדבורים מעורבים בדבש ואף על גב דהוי פגם מ"מ השרץ עצמו דאיפגם מיתסר לכ"ע לכ"ג לר"ת דודאי רגלי הדבורים כיון דעצמות בעלמא ניהו מותרים דהא העצמות טהורים דתנן במס' (*טהרות פ"א) עצמות החמור טהורות ורגלי הדבורים כעצמות החמור והא דאמרי'* אברים אין להם שיעור אפילו פחות מכזית מן המת ופחות מכעדשה מן השרץ היינו לענין טומאה וכגון דאיכא בשר עלויה הא לאו הכי טהורין ולענין אכילה שפיר דמי: **סבר** לשעורי בק"א אמר לא גרע מתרומה כו' · תימה נהי דתרומה ניניהו (ט) כשהוא בקדרה בדבר לא בטלה בס' כדאמר פרק גיד הנשה (חולין דף צז:) קדירה שבשל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשל בנ"ט וי"ל דס"ל כיון שטעמו חזק בשכר יש לדמותו לתרומה לדבר יבש וא"ת אמאי לא בטיל באחד ומאתים כמו ערלה וכלאי הכרם וי"ל דשאני התם משום דהוו איסור הנאה לכך לא ילפינן מיניה שרצים דשרו בהנאה אבל תרומה שרי בהנאה: **כתבלין** ופלפלין דלא בטיל טעמייהו · לא בס' ולא בק' שהרי מעט תבלין נותן טעם בקדרה גדולה אבל אין לומר דלא בטיל כלל דהא בהדי נותן טעם חשבינן ליה ולא בהדי אוסרין במשהו כדקאמר לעיל (דף סו.) תבלין של שלשה שמות אסור ומצטרף כו': **שיער** בחלא בחמשין · תימה מ"ש דלעיל רוצה להחמיר בו אפילו יותר מס' וק' וכאן מיקל בו וי"ל משום דקסבר דבחלא לא אשבח כ"כ כמו בשיכרא: **אידי** ואידי · פי' בשיכרא וחלא בשיתין בה"ג ובירושלמי קאמר דשרץ לא בטיל כי אם באלף ותלמודינו עיקר דבטל בששים כשאר איסורים: **היכי** דמי בחזקת המשתמר כדתני' הרי שהיו חמריו כו' · דמתוקמא בבא להם דרך עקלתון וה"נ הכא כגון שיבא לו דרך עקלתון ותימה מאי בעי היכי דמי והא מדקתני סיפא ואם הודיעו שהוא מפליג מכלל דרישא בלא הודיעו שמפליג והיינו חזקת המשתמר דידיה וי"ל דאדרבה מדקתני סיפא ואם הודיעו (י) אסור משמע ליה דא"כ רישא דתני בחזקת המשתמר היינו שימור חשיב טפי מלא הודיעו שמפליג מדתני בחזקת המשתמר ולאו ר"ל כגון [*שלא] שהודיעו שמפליג ליפתוק מלישנא דבחזקת המשתמר ומכללא דסיפא שמעינן ליה אלא ודאי בא לומר שאף לא הודיעו שמפליג יש לחוש בדבר כיון שרואהו העובד כוכבים שמתרחק ותדע דצריך שם חזקת שימור אחר וקבעי מאי הוי ומשני כדתניא כו' כגון שיוכל לבא עליו דרך עקלתון: **מאי** שנא רישא ומאי שנא סיפא · פי' דרישא אמאי לא הוי טהרותיו טמאים כמו בסיפא וא"ת ליפני ליה דרישא מיירי בלא הודיעו שהפליג ולכך שרי כדתניא אם הניחו בחזקת המשתמר מותר והיינו כשלא הודיעו שהפליג ותירץ רש"י דלא דמי למתני' דהא מיירי בטהרות כגון פירות שהוא מחזיק בידיו ונוגע בהם בכל שעה ולכך פריך דאין לחלק ומ"מ קשה דלוקמא בחביות ולא תקשי מידי דהא טהרות משמע נמי בחביות ועוד קשה דאי מיירי כמו שפירש הקונטרס א"כ לא הוה ליה למיפרך מרישא לסיפא אלא הוה ליה למיפרך מרישא מיניה וביה בהדיא מ"ט דרישא טהרותיו טהורות כיון שהוא מחזיק בו ונוגע בהם כדפ"ה לכ"ע לר"י דלעולם מיירי בחביות מיהו בפתוחות שקל ליגע בהן לכך לא מצי לשנויי בלא הודיעו שהפליג (כ) מ"מ ליתסר ולא דמי למתני' דשרי גבי יין בלא הודיעו שהפליג דמתני' מיירי בחביות סתומות וא"ת אכתי לוקמא בסתומות כמו מתני' ולא תקשה רישא לסיפא וי"ל דעל כרחך לא מיתוקמא ברייתא בסתומות מדקתני כיון שנתעלמו ממנו טהרותיו טמאות ואי בסתומות הא בעינן כדי שישתום ויסתום ויגוב אף בהודעה שהפליג כדקתני במתניתין:

עין משפט נר מצוה

עב א מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה לא סמג לאוין קמא טוש"ע י"ד סי' קד סעיף א:

עג ב מיי' שם הל' ו סמג שם טוש"ע י"ד סי' לח סעיף א:

עד ג ד ה ו מיי' שם פי"ב הלכה טו יז סמג לאוין רמח טוש"ע י"ד סי' קכט ס"א:

עה ז ח מיי' שם הלכה יח טוש"ע שם סעי' ז:

עו ט מיי' פי"ג מהל' משכב ומושב הלכה ס וע"ש בכ"מ:

מסורת הש"ס

רש"א אבל מין במינו במשהו חוץ מחמץ דאפי' בשאינו מינו מוקמינן

חולין ג. [ושם איתא המניח עובד כוכבי' בחנותו וישראל יוצא ונכנס מותר]

[גיר' ערוך הדלפקי פירוש כלי עץ שמניח בו כלי של יין וכן גירסת הרב מברטנורא]

[נ"ל ידים פ"ד מ"ו]

תגיגה כ: [ע"ש ותוספתא דטהרות פ"ו]

[אהלות פ"א מ"ז עי' מעילה טז: ונדה מג:]

גי' רש"א

הגהות הב"ח

(א) במשנה עובד כוכבים שהיה מעביר לישראל כצ"ל ותיבת עם נמחק: (ב) שם ונכנס למדינה: (ג) שם אע"פ שיוצא ונכנס: (ד) גמ' הפליג מהן (יותר ממיל) תא"מ ונ"ב ואלפסי והאשר"י והרמב"ם גורסים כדי מיל: (ה) שם אמר רבי יצחק נפחא רישא במטהר: (ו) רש"י ד"ה ה"ג וכן וכו' דמין בשאינו מינו בששים אבל מין במינו במשהו חוץ מחמץ דאפילו בשאינו מינו מוקמינן בפסחים הלכתא במשהו כצ"ל: (ז) ד"ה מאי שנא וכו' הא קא חזינא להו דנגעו דקתני: (ח) תוס' ד"ה איבעיא וכו' או דילמא מעט הוא שנא השרץ: (ט) ד"ה סבר וכו' דתרומה ניניהו מ"מ כשהוא בקדרה: (י) ד"ה היכי דמי וכו' דאדרבה מדקתני סיפא ואם הודיעו שהוא מפליג אסור וכו' מדתני בחזקת המשתמר דאי ר"ל כגון שלא הודיעו וכו' שאף שלא הודיעו: (כ) ד"ה מאי שנא וכו' דמ"מ ליתסר ולא דמי:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אימרטוטי וכו' בכעדשה. עי' יבמות דף קיד ע"ב תוס' ד"ה משום:

בבא להם דרך עקלתון אי הכי סיפא נמי כיון דאמר להם לכו ואני (א) בא אחריכם סמכא דעתייהו: המניח (ב) עובד כוכבים בחנותו כו' המניח יינו בקרון או בספינה כו': וצריכא דאי תנא עובד כוכבים דסבר דלמא אתי וחזי ליה אבל בקרון או בספינה אימא דמפליג לה לספינתיה ועביד מאי דבעי ואי תנא בקרון או בספינה משום דסבר דלמא אתי באורחא אחריתי וקאי אגודא וחזי לי אבל עובד כוכבים בחנותו אימא אחיד לה לבבא ועביד כל דבעי קמ"ל אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מחלוקת בשל סיד *אבל בשל טיט דברי הכל כדי שיפתח ויגוף ויגוב מיתיבי ארשב"ג לחכמים והלא (ג) סתומו ניכר בין מלמעלה ובין מלמטה אי אמרת בשלמא בשל טיט מחלוקת היינו דקתני סתומו ניכר בין מלמעלה ובין מלמטה אלא אי אמרת בשל סיד מחלוקת בשלמא למטה ידיע אלא למעלה הא לא ידיע רבן שמעון בן גמליאל הוא דלא ידע מאי קאמרי רבנן וה"ק להו אי בשל טיט קאמריתו סתומו ניכר בין מלמעלה ובין מלמטה ואי בשל סיד קאמריתו נהי דלמעלה לא ידיע למטה מיהא ידיע ורבנן כיון דמלמעלה לא ידיע לא מסיק אדעתיה דאפיך וחזי ליה אי נמי זימנין דחלים °אמר רבא הלכה כרשב"ג הואיל ותנן סתמא כוותיה דתנן היה אוכל (ד) על השולחן עמו והניח לגין על השולחן לגין על הדולבקי והניח ויצא מה שעל השולחן אסור מה שעל הדולבקי מותר ואם אמר לו הוי מוזג ושותה אף שעל הדולבקי אסור חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות כדי שיפתח ויגוף ותיגוב פשיטא מהו דתימא כולה רשב"ג קתני לה קמ"ל וכי מאחר דקיימא לן כוותיה דרשב"ג דלא חייש לשתומא והלכתא כוותיה דרבי אליעזר דלא חייש לזיופא האידנא מאי טעמא לא מותבינן חמרא ביד עובדי כוכבים משום שייכא אמר רבא *זונה עובדת כוכבים וישראל מסובין אצלה חמרא שרי נהי דתתקיף להו יצרא דעבירה יצרא

בבא לכן לדרך עקלתון · כשבעל הבית יכול לבא לדרך עקלתון דמירתת השתא אתי: דאי תנא עובד כוכבים · שהיה מעביר כדי יין: ועביד מאי דבעי · ואפי' לא הודיעו שמפליג ליתסר: מחלוקת בשל סיד · במגופה של סיד שהיא לבנה הוא דחיישי רבנן לשתומא דכיון דלבן הוא לא מינכר בין חדש לישן: אבל של טיט · שהוא שחור בתחלתו ואע"פ שהוא נגוב אינו מלבין עד יום או יומים דברי הכל לא חיישינן לשתומא דמינכרא שתימת החור *כשאר המגופה ואינו אסור עד שישהא כדי שיפתח ויגוף מגופה חדשה ותנגוב: והלא שתומו ניכר · אם היה נוקב חור הרי הוא ניכר: בין מלמעלה · שזה חדש והמגופה ישנה: בין מלמטה. כשיפתח ישראל את המגופה יראה מתחתיה אותה סתימה לפי שלמעלה (ה) מירח העובד כוכבים והשוה סתומו אבל למטה לא יכול למרח וניכר: אלא אי אמרת בשל סיד · קאמרי רבנן הא לא ידיע שתומו מלמעלה והיכי קתני בין מלמעלה בין מלמטה: דחליס · מתמלא הנקב מלמטה כלמעלה חליס סלדי"ר בלע"ז: פשיטא · דתנא סתם לן כוותיה ורבא מתני' אתא לאשמועינן: מהו דתימא · הא בבא דהיה אוכל עמו על השולחן סיפא דמילתיה דרבן שמעון (ו) והוא קתני לה והכי קתני מתני' רבן שמעון אומר כדי שיפתח ויגוף ותיגוב היה אוכל עמו כו' ולא סתמא היא קמ"ל רבא דסתמא היא: והשתא דקבעינן הלכתא כרבן שמעון דלא חייש לשתומא · לנקיבת חור שהוא בלא טורח משום דמינכר ולפתיחת חבית כולה נמי דחייש לה רבן שמעון לא קיימא לן כוותיה דהאי זיופא דטירחא הוא והנן קבעינן באין מעמידין (לעיל דף נח·) הלכה כר' אליעזר דלא חייש לזיופא דחותם אחד האידנא אמאי לא מותבינן חביות סתומות ביד עובדי כוכבים: משום שייכא · נקב דק מאד שהוא במגופת חבית להיות ריח היין יוצא ויש לחוש שמא יקדח שם *במקלא ויטעום מן היין: יצרא

היה אוכל עמו על השולחן כו' · תימה דע"כ מיירי בלא הודיעו שמפליג מדשרי על הדולבקי וא"כ כי א"ל כמי הוי מוזג ושותה אמאי אסור וי"ל דמ"מ כיון שהחזיק ידו למזוג ולשתות לא מירתת כלל וכן על השולחן מהאי טעמא אסור וכן בסיפא דקתני חביות סתומות כדי *שיפתח ויסתום ויגוב אסורות ואע"ג דנתפס עליו כגנב על הזיוף ואמר לקמן (דף ע·) דנתפס עליו כגנב מותר מ"מ הכא שאני שא"ל הוי מוזג ושותה ולכך לא מירתת כל כך כיון שהחזיק ידיו למזוג ולשתות: רבן שמעון בן גמליאל הוא דלא ידע מאי קאמרי רבנן · וא"ת ולימא ר' יוחנן דפליגי בשל (סיד ובשל) טיט ויהא רשב"ג כמשמעו וי"ל דגמר' גמירי ליה הכי: והאידנא דקיס לן כר' אליעזר (ז) ולא חייש לזיופא · ופרש"י כרשב"ג דלא חייש לשתומא תרווייהו צריכי הא דקיס לן כרבי אליעזר וקיס לן כרשב"ג דאי קי"ל כר' אליעזר לבד ולא כרשב"ג ה"א דנהי דלא חיישינן לזיופא דהיינו שיסיר כל המגופה ויעשה אחרת תחתיה כר' אליעזר דאמר לא טרח ומזייף מ"מ איכא למיחש לשתומא דליכא זיופא ואי קי"ל כרשב"ג לבד ה"א דנהי דלא חיישינן לשתומא מ"מ איכא למיחש לזיופא שיסיר כל המגופה ויעשה אחרת תחתיה שזהו קל יותר לעשות (ח) מסתימה שאין בו טורח ולהכי נקט תרווייהו כרשב"ג וכר' אליעזר: מאי טעמא לא מותבינן חמרא משום שייכא · רש"י גריס שייכא בכ"ף משום דהיין נמשך ויוצא דרך שם ובערוך *גריס שיבא בבי"ת על שם ברזא קטנה שסותמין *אותו בהו כמו שיבא דכשורא (סנהדרין דף ז:) והוא נקב קטן שעושין להריח ריח היין דרך שם וקורין לו שוציא"ל ומכאן משמע דמגופת חבית לבד הוי חותם אחד מדקאמר ודוקא משום שייכא לא מותבינן חמרא ביד עובדי כוכבים ש"מ דהוי חותם אחד סתימת החבית כמו שהיא מגופה בטיט וכן משמע לעיל בסוגיא דאין מעמידין (דף נט·) דקאמר אגנא אפומא דחביתא שריקא ותימא הוי חותם בתוך חותם משמע הא שריקא לחוד הוי חותם אחד אבל רבינו יצחק בן יהודה שלח לרש"י דוקא לחביות שלהם שהיו של חרס סגי בחותם אחד שעל פי החבית אבל בחביות שלנו שהם מנסרים מחוברים זה לזה אף כי יש חותם אחד על פי החבית מכל מקום יש לחוש שמא יתחוב העובד כוכבים חודו של סכין בין הנסרין או בין השוליים או אפי' באמצע הנסר עצמו ולהוציא היין דרך שם *ולתחוב הכוס נגד הנקב ומיהו נראה לר"י שאין לחלק בין החביות שלנו לחביות שלהם שהרי לא מצינו שהקפיד התלמוד אפילו מאן דחייש לשתומא לא חייש אלא לנקיבה דמגופת החביות אבל לנקיבה דדופני החבית לא חיישינן וליכא למימר דהיינו דוקא במגופה שהיתה של טיט היה יכול לעשות הנקב אבל לא בשל חרס דהא מגופה איירי במגופה של חרס אלא ודאי היינו טעמא דלא חיישינן לקלקול לדופני החביות ה"ה בחביות שלנו מותר לשלוח יין בחותם אחד על פי החבית ודוקא כשחוזר ורואהו ומכיר את החותם אבל אם שלחו לחבירו והוא אינו חוזר ורואהו צריך חותם בתוך חותם ומיהו אם שולח כתב ידו והודיע לחבירו ענין החותם סגי בכך כמו בהכרת החותם דהעובד כוכבים מרתת מכתב כאילו היה הוא חוזר ורואהו ומכירו וכן משמע לעיל ואע"ג דקיס לן כרבי אליעזר דסגי בחותם אחד מ"מ בעינן הכרת חותם משום דקשיא לן דרב אדרב כדפי' לעיל פ' אין מעמידין (שם. ד"ה דאמר) וכן משמע נמי בברייתא דקתני פ' אין מעמידין (שם:) השולח יין ביד כותי ושל ליר ושל מוריים ביד עובד כוכבים אם מכיר חותמו וסתמו מותר ואם לאו אסור אלמא בעינן הכרת חותם ואע"ג דר"ת מוקי לה לעיל כרבנן מדלא נקט יין גבי עובד כוכבים כדפ"ל מ"מ מדרבנן בליר ומוריים נשמע לר' אליעזר ביין והא ליר ומוריים לרבנן קתני בהך ברייתא דסגי בחותם אחד ואפ"ה בעי הכרת חותם ה"ה נמי יין לרבי אליעזר דאע"ג דסגי בחותם אחד מ"מ בעינן הכרת חותם ועוד יש ליישב הברייתא כרבי אליעזר כדפ"ל לפי' רש"י הלכך שמעינן מיניה דאף לר' אליעזר בעינן הכרת חותם מיהו מדקאמר הכא בשמעתין דקיימא לן כרבי אליעזר דלא חייש לזיופא משמע ליסנא דלא חיישינן לזיופא כלל דסגי בחותם אחד אפילו בלא חוזר ומכירו דודאי לא טרח ומזייף כלל וגם מנהג העולם היה בשכבר לשלוח יין בחותם א' בלא חוזר ומכירו ואע"ג דלרב ודאי בעינן הכרת חותם כדפ"ל פ' אין מעמידין (שם. ד"ה דאמר) דאל"כ קשה דרב אדרב מ"מ לא קי"ל בהא כרב אלא קיס לן כסתמא דתלמודא דשמעתין וכדפרישית וברייתא דלעיל נמי דליר ומוריים שהבאתי יש ליישב דלא אסרה הברייתא אפילו בלא הכרת חותם דהא דקתני בברייתא אם מכיר חותמו וסתמו מותר ואם לאו אסור אינו רוצה לומר אם לאו *שהלך הישראל ראשון להכירו דאסור אלא ה"ק ואם לאו שהלך לראותו ולא הבין שהוא כמו שעשאו או שכח היאך חתמו ואינו יודע אם הוא כמו שחתמו אם לאו אסור ואז הוא גרוע טפי מאילו לא הלך כלל לראותו שהרי עתה שרואהו ואינו מבחין אם הוא כמו שעשאו יש הוכחה קצת שזייפו העובד כוכבים אבל ודאי אם לא הלך ואינו רואהו כלל הישראל ראשון אחרי שחתמו אלא שהישראל שני מצאו חתום

עז א טוש"ע י"ד סי' קכט סעיף א:

כדי שיסתום ויסתום כצ"ל רש"א וע"ש

עח ב מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכ' כו סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכט סעיף יד:

ל"ס מ"ו

[ערך שך א ע"ש דלפנינו ליתא כך] אותן כס. יעב"ן

הגהות הב"ח
(א) גמרא ואני אבא אחריכם: (ב) שם בפיסקא המניח יינו בקרון או בספינה כו' המניח עובד כוכבים בחנותו כו' וצריכא וכו' וחזי לי כצ"ל ואות ה' נמחק: (ג) שם והלא פתומו ניכר כצ"ל וכן בכל העמוד: (ד) שם היה אוכל עמו על השלחן והניח וכו' ולגין על הדולבקי והניחו ויצא: (ה) רש"י ד"ה בין מלמטה וכו' שלמעלה ממרח העובד כוכבים: (ו) ד"ה מהו וכו' דרבי שמעון הוא וכוא: (ז) תוס' ד"ה והאידנא דקיס לן כר' אליעזר דלא חייש לזיופא וקי"ל כרשב"ג כצ"ל ותיבת ופרש"י נמחק: (ח) בא"ד קל יותר לעשות מסתומא · שיש בו טורח:

נליון הש"ס
גמ' אמר רבא הלכה כרשב"ג. עיין ב"ב דף קלג ע"ב ברשב"ם ד"ה ת"ש:

נס"ל כשלר

[ככ"מ יעבד"ן אימא מיוקף]

נ"ל ולמשום רס"ח

אולי צ"ל שלא הלך

יצרא דיין נסך לא תקיף להו ״זונה ישראלית ועובדי כוכבים מסובין חמרא אסור מ"ט הואיל וזילה עלייהו בתרייהו גרירא ההוא ביתא דהוה יתיב ביה המרא דישראל על עובד כוכבים אחדה לדשא באפיה והוה ביזעא בדשא אישתכח עובד כוכבים דקאי ביני דני אמר רבא ״כל דלהדי ביזעא שרי דהאי גיסא והאי גיסא אסור ההוא חמרא דישראל דהוה יתיב בביתא דהוה דייר ישראל בעליונה ועובד כוכבים בתחתונה שמעו קל תיגרא נפקי קדים אתא עובד כוכבים אחדה לדשא באפיה אמר רבא ״חמרא שרי מימר אמר כי היכי דקדים אתאי אנא קדימואתא ישראל ויתיב בעליונה וקא חזי לי (א) ההוא אושפיזא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל אישתכח עובד כוכבים דהוה יתיב בי דני *אמר רבא ״אם נתפס עליו כגנב שרי ואי לא אסיר ההוא ביתא דהוה יתיב ביה חמרא אישתכח עובד כוכבים דהוה קאים בי דני אמר רבא ״אי אית ליה לאישתמוטי חמרא אסיר ואי לא חמרא שרי מיתיבי ננעל הפונדק או שאמר לו שמור אסור מאי לאו אע"ג דלית ליה לאישתמוטי לא בדאית ליה לאישתמוטי ההוא ישראל ועובד כוכבים דהוו יתיבי וקא שתו חמרא שמע ישראל קל צלויי בי כנישתא קם ואזל אמר רבא ״חמרא שרי מימר אמר השתא מדכר ליה לחמריה והדר אתי ההוא ישראל ועובד כוכבים דהוו יתיבי בארבא שמע ישראל קל שיפורי דבי שימשי נפק ואזל אמר רבא ״חמרא שרי מימר אמר השתא מדכר ליה לחמריה והדר אתי ואי משום שבתא האמר (*רבא אמר) לי איסור גיורא כי הוינן בארמיותן ״אמרינן יהודאי לא מנטרי שבתא דאי מנטרי שבתא כמהכיסי קא משתכחי בשוקא (*ולא ידענא) דסבירא לן כרבי יצחק *דא"ר יצחק ״המוצא כיס בשבת מוליכו פחות פחות מד' אמות ההוא אריא דהוה נהים במעצרתא שמע עובד כוכבים טשא ביני דני אמר רבא ״חמרא שרי מימר אמר כי היכי דטשינא אנא איטשא נמי ישראל אחוריי וקא חזי לי הנהו גנבי דסלקי לפומבדיתא ופתחו חביתא טובא אמר רבא חמרא שרי *מ"ט *״רובא גנבי ישראל נינהו הוה עובדא בנהרדעי ואמר שמואל חמרא שרי *כמאן כרבי אליעזר דאמר ספק ביאה טהור *) דתנן הנכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית ואמר הלכתי במקום הלז ואיני יודע אם נכנסתי לאותה שדה אם לא נכנסתי *ר"א אומר ספק ביאה טהור ספק מגע טמא לא שאני התם כיון דאיכא דפתחי לשום ממונא הוה ליה ספק ספיקא ההיא

*) פסחים י. ב"ב נה: טהרות פ"ו מ"ס

(שבת קנג.)

יצרא דיין נסך לא תקיף להו · לנסוכי : בתרייהו גרירא · דשבקה להו לנסוכי : דלהדי ביזעא שרי · אף בשתיה דמירתת ולא נגע : דהאי גיסא והאי גיסא אסור · אף בהנאה ושאין נתפס על כניסתו כגנב עסקינן שיש לו חלק ביין דאי נתפס עליו כגנב כוליה שרי ואית דגרסי הוו ביזייני בדשא חורין וסדקין ובקיעין · ובקעהו תרגומו ובזעהו: ישראל בעליונה ועובד כוכבים בתחתונה · ויין בתחתונה וישראל רואהו מלמעלה: שרי · כל שרי דהכא שרי אף בשתיה דהא לא נגע קאמרינן וכל אסיר דהכא אף בהנאה ובכולהו הלכתא כרבא: אי אית ליה לאישתמוטי· ולומר לכך נכנסתי שמכא דעתיה ולא מירתת דכי על לכך ביתא מעיקרא אדעתא דלנסוכי על וסבר אי משכחו לי אשתמיטנא ואע"ג דבמגע היין לית ליה לאשתמוטי אסור דאי לאו לנסוכי על למה ליה דעייל ולא דמי למניח עובד כוכבים בחנותו דהתם דכיון דברשות עייל וידעינן למאי עייל כל זמן שלא הודיעו שמפליג מותר דסבר אי נגענא השתא אתי וחזי לי : ואי לית ליה לאישתמוטי שרי (ב) וכיון דבהול הוא על כניסתו מירתת ולא נגע : ננעל הפונדק · ונתייחד עובד כוכבים עם היין או שאמר ישראל לעובד כוכבים שמור עמוד מבחוץ ושמור : אסור · דחיישינן דלמא על כיון דא"ל שמור סמכא דעתיה דמפליג מיניה : שיפורא דבי שימשי · של ערב שבת שהיו תוקעין להבדיל בין קדש לחול : ואי משום שבתא· וא"ת דסמכא דעתיה דעובד כוכבים משום דלא אתי ישראל בשבתא האמר לי איסור גיורא כו' : פחות פחות מד' אמות · ועומד לפוש וליכא עקירה מתחילת ד' לסוף ארבע : טשא · נתחבא : ספק ביאה · דלא ידעינן עובד כוכבים אי על אי לא על טהור ומשום הכי שרי דשני לן ספק ביאה מביאה ודאי וספק מגע : בקעה · שדות הרבה זו אצל זו בימות הגשמים שזרועה היא ואין רבים דורסין אותה והוי רשות היחיד לטומאה וספיקא שאירעה בה הוי ספיקא טמא: וטומאה בשדה פלונית · באחת מן השדות ואין אנו יודעין איזו היא : הלכתי במקום הלז · בבקעה זו : ספק מגע טמא · דאמר נכנסתי לשדה שהטומאה בה ואיני יודע אם נגעתי בטומאה אם לאו : כיון דאיכא דפתחי חביות לשום ממונא·וכיון דחזו דחמרא הוא פרשי דבגניבותייהו טרידי ולא מנסכי : הוי ספק ספיקא· ספק ישראל ספק עובד כוכבים וא"ת עובד כוכבים ספק נגע ספק לא נגע ובהא אפילו רבנן מודו וכי פליגי רבנן עליה דר"א היכי דמליא שדה טומאה דאי על נה לא אפשר דלא האהיל דליכא אלא חד ספק : רביתא

חתום מותר כדפרישית דלא חיישינן כלל לכתחילה לעשות כתב החותם או לחזור ולהכירו כדמשמע לפי הפשט ומ"מ נכון להחמיר לכתחלה אך בדיעבד אין להפסיד כיון דאיכא חותם אפי' בלא כתב ומכירו כדפרישית ומיהו אין נכון אם אין אותו חותם אחד מאותיות כ"א ממגופות טיט כדפרישית דמגופת טיט חשיבא חותם אחד אז ודאי איכו מותר בלא כתב או הכרה אלא אם כן ראה השני שנשתלח לו היין קודם לכן את היין שהכלי נתנכר ועתה הוא הכיר את הכלי בטביעות עין ואפילו איכו מכיר בחותם לפי שלא היה חתום באותה שעה דאל"כ נהי דלא חיישינן לזיופא מ"מ מכין לנו שהוא אותו חבית של יין שנשלח לו חבירו שמא החליפו העובד כוכבים בחבית אחר שהיה בו יין במגופה בטיט שגם חביות יין העובדי כוכבים פעמים שמגופים בטיט כמו כן צריך שיהיה נסתם לגמרי הנקב קטן שקורין שושפריא"ל בלע"ז כדקאמר תלמודא משום שייכא אבל כשהוא חתום באותיות אין לחוש לכל זה דודאי האותיות לא עשאן כי אם ישראל ומ"מ אין לסמוך על המגופה של טיט אך נכון הדבר לסתום פי חבית ולתת עור הסתימה קבוע במסמרות ולכתוב אותיות חליין על העור וחליין על דופני קרשי החבית שאם יגביה עובד כוכבים העור לא ידע ליישבו כבתחלה ולתת חשוק שקורין לרקל"א סביב העגולים במקום שמחוברים אל דופני החבית ולקובעו שם במסמרים מפני הנעורת התחובה שם סביב שוליו שלא יוכל העובד כוכבים להוציא יין דרך שם ולתוחבן אחרי כן במקומן הראשון וכן הברזות לחתוך ולקבוע עליהם עור במסמרים או יקבעו נסרים לכסות כל השולים והברזות בסיגנון זה פירש רבינו ברוך על החתימה בפסק ומיהו נראה שכל זה איכו כי אם לכתחלה אבל בדיעבד סגי בחתימת פי החבית לבד כיון דלא חיישינן לדברי רבינו יצחק בן יהודה כדפרישי' לעיל דאף בהסרת הנעורת ירא הוא פן יתקלקל החבית בכך ולא יוכל לתקנו כבתחלה מיהו אין לאסור גם זה בדיעבד ומ"מ טוב להחמיר כדברי רבינו ברוך הואיל ונפק מפומיה ועוד דפירש רבינו ברוך שצריך שישלח כתב עם החותם או שיחזור [לראותו] ופירש רשב"ם בשם רש"י דכל מה שאנו אוסרים בהודיעו שהפליג הייכו דוקא כשיש לחוש שמא עובד כוכבים גנב יין ונתן מים תחת החסרון או החליף טוב ברע אבל מקום שאין לחוש לכך כגון במקום מעבר בני אדם אפילו הם עובדי כוכבים דמרתת העובד כוכבים לגנוב אע"ג דהודיעו שהפליג מותר ולא חיישינן שמא נגע כיון שהעובדי כוכבים בזמן הזה אינם בני ניסוך כך פירש רשב"ם מיהו נראה (ג) זה דהייכו דוקא בחביות או בדרדורים שאין להם רק פתח קטן למעלה אבל גיגית או קנקן וכוס שיש בו יין ופתחו רחבה קל הוא ליגע בהם ורגילות ליגע בהן דרך מתעסק לא : **שמע** ישראל קל לגויי · ודוקא היין שעל הדולבקי שרי כדתנן במתני' ורבא קמ"ל דקל לגויי כלא הודיעו שמפליג דמי* (ד) אי נמי שאפי' על השולחן מותר ובדלא אמר לו הוי מוזג ושותה : **פתחו** חביתא טובא · הכא לאו דוקא טובא כיון דתלינן בישראל אבל בסמוך הוי דוקא כיון דפתחו טובא ואית דל"ג טובא וגרס ליה בסמוך וכיון דאיכא דפתחי לשום ממונא :

עט א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה כו טוש"ע י"ד סי' קכט סעיף יד :
פ ב מיי' שם הל' סא סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכח ס"ג:
פא ג מיי' שם הלכ' כ סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכט סעי' ט :
פב ד ה מיי' שם הלכה כג סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכח סעיף ד וסעי' ה וסי' קכט סעיף ה בהגה :
פג ו מיי' שם הלכה יט סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכט סעיף ז :
פד ז ח טוש"ע שם סעיף ו :
פה ט מיי' פ"כ מהל' שבת הלכה ז סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' רסו סעיף ז :
פו י מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה כב סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכט סעיף י :
פז כ מיי' שם הלכה כט טוש"ע שם סעיף יא:

הגהות הב"ח
(א) גמ' ההוא אושפיזא. נ"ב ע"ל ס"פ ר"י איתא עובדא כי הא ההוא כרבא ע"ש כפי' רש"י ותוס' : (ב) רש"י ד"ה ואי לית וכו' דכיון דבהול : (ג) תוס' ד"ה (בדף שקודם) מאי טעמא וכו' מיהו נראה דהייכו כנ"ל ותיבת זה נמחק : (ד) ד"ה שמע וכו' שמפליג דמי ובדלא אמר לו הוי מוזג ושותה אי נמי שאפילו על השלחן מותר והכא מיירי שכל א' שותה מיינו הס"ד :

[לעיל סא:]
[ליתא ברי"ף וברא"ש]
[נ"ל ואינהו לא ידעו כ"א ברי"ף וברא"ש]
[פי' דהם הי' דרים רק מתי מעט עובדי כוכבים ועי' בתוס' ב"ב נה: ד"ה ר"א וברא"ש דאסברים סיעב]
[ועי' טהרות פ"ו משנה ד]
[גילה טו. ע"ש]
[ועי' תוס' ב"ב נה: ד"ה ר"א כו' ביאור נכון על סוגיא דהכא]

נ"ל ובדלא א"ל הוי מוזג ושותה א"נ אפי' שעל השולחן מותר ואיירי הכא שכ"א שותה מיינו. רש"א ועיין בהרא"ש סי' טז

ההיא רביתא דאישתכח דהות בי דני והות נקיטא אופיא בידה אמר רבא [א]חמרא שרי אימר מגבה דחביתא שקלתיה ואע"ג דליכא תו אימר אתרמויי איתרמי לה (א)ההוא פולמוסא דסליק לנהרדעא פתחו חביתא טובא כי אתא רב דימי אמר עובדא הוה קמיה דרבי אלעזר ושרא ולא ידענא אי משום דסבר לה כרבי אליעזר דאמר ספק ביאה טהור אי משום דסבר רובא דאזלי בהדי פולמוסא ישראל נינהו א"ה האי ספק ביאה ספק מגע הוא כיון דמפתחי טובא אימא אדעתא דממונא פתחו וכספק ביאה דמי ההיא מסוביתא דמסרה לה איקלידא (ב) מפתחה לעובדת כוכבים א"ר יצחק א"ר אלעזר עובדא הוה בי מדרשא ואמרו [ב]לא מסרה לה אלא שמירת מפתח בלבד אמר אביי אף אנן נמי תנינא *[ג]המוסר מפתחות לע"ה טהרותיו טהורות לפי שלא מסר לו אלא שמירת מפתח בלבד השתא טהרותיו טהורות יין נסך מיבעיא למימרא דטהרות אלימי מיין נסך אין דאיתמר חצר שחלקה במסיפס אמר רב טהרותיו טמאות [ו]ובעובד כוכבים אינו עושה יין נסך ורבי יוחנן אמר [ז]אף טהרותיו טהורות מיתיבי [ח]הפנימית של חבר והחיצונה של ע"ה אותו חבר שוטח שם פירות ומניח שם כלים ואע"פ שידו של עם הארץ מגעת לשם קשיא לרב אמר לך רב שאני התם [ט]שנתפס עליו כגנב ת"ש *רשב"ג אומר [י]גגו של חבר למעלה מגגו של ע"ה אותו חבר שוטח שם פירות ומניח שם כלים ובלבד שלא תהא ידו של ע"ה מגעת לשם קשיא לרבי יוחנן אמר לך רבי יוחנן שאני התם דאית ליה לאישתמוטי מימר אמר אימצורי קא ממצרא ת"ש *[כ]גגו של חבר בצד גגו של עם הארץ אותו חבר שוטח שם פירות ומניח שם כלים ואע"פ שידו של עם הארץ מגעת לשם קשיא לרב אמר לך רב לאו איכא ר"ש בן גמליאל דקאי כוותי אנא דאמרי כר"ש בן גמליאל :

מתני' *[ל]בולשת שנכנסה לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין פנאי לנסך :

גמ' ורמינהי

רביתא · תינוקת עובדת כוכבים : אופיא · אסקומא של יין : אימר מגבה דחביתא שקלתה · ודוקא רביתא דאינה יודעת בטיב ניסוך ולא מסרה נפשה למינגע אבל גדולה מכי חזינן דנקיטא אופיא לא תלינן לקולא : אע"ג דליכא תו · שאין שם אופיא עוד ואיכא למימר הא ודאי בגו חביתא שקלתה : אימר איתרמי · דהך אופיא הוא דהואי התם : פולמוסא · ראש הגייס של צבא: ולא ידענא· אי שרא משום ספק עובד כוכבים ספק ישראל וכר"א דאמר ספק ביאה טהור ולקמיה פריך הא לאו ספק ביאה הוא דודאי עובדי כוכבים היו : ישראל נינהו · ואזלינן בתר רובא דליכא ספיקא : כיון דמפתחי טובא · הרבה יותר מכדי צורך שתייתן · מוכחא מילתא דאדעתא דממונא פתחו ובגנבותייהו טרידי ודמי לבולשת שנכנסה לעיר בשעת מלחמה דקתני מתניתין אלו ואלו מותרות הלכך אע"ג דספק מגע הוא כיון דמוכחא מילתא לקולא כספק ביאה דמי : מסוביתא · מוכרת יין בחנות כמו זולל וסובא (דברים כא) סבאך מהול במים (ישעיה א): אקלידא· מפתח (ג)שמירת מפתחות ולא סמכה דעתה ליכנס ונתפסה כגנב: יין נסך מיבעיא · בניחותא ומסייע לרב דימי : למימרא דטהרות אלימי מיין נסך · מדנקט לה בלשון ק"ו: שחלקה במסיפס · מחילה נמוכה עם הארץ מצד זה וחבר שטהר טהרות מצד זה: אינו עושה יין נסך · דנתפס עליו כגנב אלמא טהרות אלימי : מיתיבי · שתי חצירות זו לפנים מזו הפנימית של חבר : וחיצונה · הפתוחה לרה"ר של עם הארץ דאין לו לעם הארץ דריסת הרגל על הפנימית : שוטח שם · בפנימית אבל אי הוי איפכא דחיצונה שלחבר כיון דהוי לעם הארץ דריסת הרגל בחיצונה אין חבר שוטח שם פירותיו מ"מ קשיא לרב דקתני אע"פ שידו של עם הארץ מגעת לשם:(ד)התם משום דנתפס עליו כגנב· דמה לו בפנימית אבל חלוקה דכחצר אחד דמי כי עייל ידיה לא מתפיס כגנב : אמצרי · דגג קמצרנא אני מכוין למדת בנין שאני רוצה למדוד לכך הושטתי את ידי לשון אחר מתשובת הגאונים מתמוגג אני אסטנדליס"ר בלע"ז וגרסי' אימצורי קא ממצרנא : *) בצד גגו· שאינו גבוה ממנו וליכא למימר מתמוגג אני כשמושיט ידו שם:הנא דאמרי כרשב"ג· דאמר לעיל ובלבד שלא תהא ידו של עם הארץ מגעת שם ולרב לא שאני ליה בין שגג חבר למעלה בין שהוא שוה לו : מתני' בולשתי· חיל על שם שמחפשין וחותרין קרי להו בולשת כדמתרגמינן ויחפש ובלש : גמ' כרקוס

ההיא רביתא דהות נקיטא אופיא בידה אמר רבא חמרא שרי · פ"ה דוקא תינוקת שאינה יודעת בטיב ניסוך ולא טרחה ליגע אבל נערה גדולה לא תלינן לקולא מיהו לא מצינו חלוק זה בשום מקום לכן נראה דלאו דוקא רביתא ה"ה גדולה אלא דעובדא הכי הוה ומיהו לפ"ה לא נפקא מניה מידי עכשיו דגם הגדולים אינם בקיאים בטיב ניסוך : אימר מגבה דחביתא קלטתה · ולא נגעה ביין אלא מן האויר קלטתה אבל אי שקלתה מעל גבי היין יאסר מטעם נצוק מיהו יש בספרים ישנים שקלתה ואפילו הכי שרי משום דאינה בקיאה בטיב ניסוך ולא מסרה נפשה למינגע כפ"ה אבל בגדולה כיון דנקיטא אופיא איכא למיחש : ההוא פולמוסא דסליק לנהרדעא פתחו חביתא טובא א"ר חייא בר אבא עובדא הוה קמיה דר' יוחנן ושרא ולא ידענא אי משום דקסבר כר"א כו' ופריך ספק ביאה ספק מגע הוא · דודאי עובדי כוכבים נינהו ואע"ג דגבי גנבי דלעיל אמרינן דהוי ספק ביאה ספק אם הם עובדי כוכבים או אם הם ישראלים ה"מ גנבים דיש מהם שהם ישראל אבל פולמוסא שהם עובדי כוכבים הם דאי הוה ישראל היה הדבר ניכר ונודע ומדלא נודע ש"מ שהם עובדי כוכבים וא"כ ספק מגע הוא וע"כ לא מטהר ר"א אלא בספק ביאה אבל ספק מגע טמא ומשני כיון דפתחי טובא ספק אדעתא דממונא ספק אדעתא דשתיה פתחו ופ"ה דפתחו יותר מכדי שתיה מוכחא מילתא דאדעתא דממונא פתחו ובגנבותייהו טרידי כפ"ה לפי שיטתו דלעיל ופירושו דחוק ועוד קשה דמ"ש גבי גנבי דאמר ספק ישראל נינהו וגבי פולמוסא אמר ודאי עובדי כוכבים נינהו א"כ ה"ל לתלמודא לפרש לכן פי' ר"ת לפי שיטתו דלעיל שפיר דר"א מטהר משום ספק ספיקא והכי פי' הכא ספק ביאה ספק מגע הוא פי' נהי דהוי ספק אם הפולמוסא הם עובדי כוכבים או ישראל כמו בגנבים מ"מ אם הם עובדי כוכבים ודאי נגעי וליכא רק חדא ספיקא דלא דמי לההיא דגנבים דלעיל דאמרינן דהוי ספק מגע אם נגעו אם לאו היינו משום דסתם גנבים אדעתא דממונא אתו אבל פולמוסא סתם באים לאכול ולשתות כדאמר פרק שני דביצה (דף כא·) ושחטו להם עגל והאכלנוס והשקום וא"כ הוי ספק מגע משום דליכא אלא חדא ספיקא ובחדא ספיקא לא אמר ר"א ומשני כיון דפתחו טובא יותר מכדי שתיה אימור אדעתא דממונא פתחו וא"כ הוי ספק ספיקא ספק עובדי כוכבים או ישראל ואת"ל שהם עובדי כוכבים שמא פתחו לשם ממונא ולא אדעתא דשתיה כיון דאיכא טובא:

לא מסרה לה אלא שמירת מפתח · ולא סמכה אדעתא ליכנס דנתפסת כגנב מכאן שאם תפס המושל את היהודי והניח שמירת עובדי כוכבים בביתו ונמסר להם כל המפתחות אף של יין אם אין אוכלים ושותים ממה שבבית הישראל היין מותר ואם אוכלים בבית אסור ואמנם אם מלאן הישראל כמו שהניחם מלאים כשרים דכותיה אשכחן גבי בגדיו לענין טומאה שאם מלאן כמו שהניחם טהורים ואמרינן עלה וכן ביין נסך ואולי כשמחפשין אותו בכל מקום ובקרקע ובכתלים את מטמוני ישראל גם היין אסור לפי שנגס לתוך חביות הכניסו קנה ארוך לחפש בו אכן אם היה לישראל סימן וחבור במגופה מותר דאם הסירוה לחפש בה לא היו מחזירין אותה דהא לא מירתתי מישראל כלל : פתוחות אסורות · משמע אפילו טובא ולא אמרי' אדעתא דממונא פתחו כדאמרי' לעיל גבי פולמוסא והיינו משום דפולמוסא באים לגבות מס המלך וארנונא ולכך איכא למימר דאדעתא דממונא פתחו אבל בולשת אינם באים כי אם דוקא לאכול ולשתות :

ורמינהי

עין משפט נר מצוה

פח א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה כג ועיין בהשגות ובכ"מ סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכה סעיף ג :

פט ב מיי' שם פי"ג הלכה כ ועיין בהשגות ובכ"מ ולחם משנה סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכט סעיף ה :

צ ג מיי' פי"ב מהל' מטמאי משכב ומושב הלכה ג :

צא ד מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה ז סמג לאוין שם טוש"ע י"ד סי' קכט סעיף טו :

צב ה מיי' פי"ב מהל' מטמאי משכב ומושב הל' כא :

צג ו ז מיי' שם הל' כ :

צד ח מיי' שם הל' יט ואע"פ שידו מגעת מותר :

צה ט מיי' שם ובלבד שלא תהא ידו מגעת ועיין בכסף משנה :

צו י מיי' פי"ב מהלכות מאכלות אסורות הל' כד סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכט סעי' יב :

הגהות הב"ח

(א) גמ' ההוא פולמוסא. נ"ב עיין פ' חזקת הבתים דף נה ע"ב בתוס' בד"ה ר' אליעזר מטהר : (ב) שם דמסרה לה איקלידא לעובדת כוכבים כצ"ל ותיבת מפתחה נמחק : (ג) רש"י ד"ה אקלידא מפתח הס"ד וא"כ מ"ה שמירת מפתח וכו' דנתפסת כגנב : (ד) ד"ה שאני התם משום וכו' דמה לו בפנימית · נ"ב עיין רש"י בב"ב בדף ו' ע"ב הטעם דאינו נתפס כגנב משום שיכול לומר כלי נפל מידי לכך באתי הנה וקשה דהכי הירוץ זה יכול לומר ג"כ כשנכנס לפנימי וצ"ע ·

מסורת הש"ס

טהרות פ"ז מ"ח

תוספתא פ"ט דטהרות

שם פ"ט ול"ע

[כתובות כז. שבת מה. נדה יג.]

*) וזו דיבור חדש רש"א ע"ש

צז א מיי' פי"א מהל' איסורי ביאה הלכה כו סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' ז סעיף יג:

צח ב מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה כ סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלב סעיף ג:

צט ג מיי' שם הל' כו ועיין בהשגות ובכסף משנה סמג שם טוש"ע שם סעיף ס:

ק ד ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ו:

קא ו מיי' שם הל' כב טוש"ע שם סעיף ג:

קב ז מיי' פ"א מהל' זכיה הלכה יד סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קצד סעיף ג בהג"ה:

[עי' רש"י כתובות כז. ד"ה כרקום וכו']

כתובות כז.

[לקמן עב.]

[בכורות יג.]

[שבת צד:]

[ועי' תוס' יבמות לו. ד"ה הלכתא]

ורמינהי *עיר שכבשוה כרקום כל כהנות שבתוכה פסולות אמר רב מרי לנסך אין פנאי לבעול יש פנאי: **מתני'** (א) האומנין של ישראל ששלח להם עובד כוכבים חבית של יין נסך בשכרן מותר לומר לו תן לנו את דמיה משנכנסה לרשותו אסור: **גמ'** אמר רב יהודה אמר רב מותר לאדם לומר לעובד כוכבים צא והפס עלי מנת המלך מיתיבי אל יאמר אדם לעובד כוכבים עול תחתי לעוצר אמר ליה רב עול תחתי לעוצר קאמרת הא לא דמיא אלא להא אבל אומר לו מלטני מן העוצר: **מתני'** *המוכר יינו לעובד כוכבים פסק עד שלא מדד דמיו מותרין מדד עד שלא פסק דמיו אסורין: **גמ'** *אמר אמימר משיכה בעובד כוכבים קונה תדע דהני פרסאי משדרי פרדשני להדדי ולא הדרי בהו רב אשי אמר (ג) לעולם אימא לך משיכה בעובד כוכבים אינה קונה והאי דלא הדרי בהו *דרמות רוחא הוא דנקיטא להו אמר רב אשי מנא אמינא לה מדאמר להו רב להנהו סבויתא כי כיילתו חמרא לעובדי כוכבים שקלו זוזי מינייהו והדר כיילו להו ואי לא נקיטו בהדייהו זוזי אוזיפונהו והדר שקילו מינייהו כי היכי דתיהוי הלואה גבייהו דאי לא עבדיתו הכי כי קא הוי יין נסך ברשותייכו קא הוי וכי שקילתו דמי יין נסך קא שקילתו ואי ס"ד משיכה בעובד כוכבים קונה מדמשכה

כרקום· (ג) מתרגמינן מצור *כרקומין: כל כהנות· הנמצאות בתוכה פסולות לבעליהן דאשת כהן אסורה אף באונס אבל אשת ישראל לא הא הכא דשעת מלחמה היא וקתני אסורות דיש פנאי לבעול: לנסך אין פנאי· דילך הניסוך לא תקיף להו וטרודין במלחמה: לבעול יש פנאי· דתקיף להו יצרייהו: **מתני'** מותר לומר לו תן לנו את דמיה· דהא לא קנו לה והוא אינו חייב להן אלא מעות ותניא לעיל (דף סד.) ישראל שעושה בעובד כוכבים מנה מכר עבודת כוכבים והביא לו יין נסך והביא לו מותר: **גמ'** והפס עלי מנת המלך· ארגונא שהיו נותנין מתבואותיהן ומבהמותיהן (ד) עישור וישראל זה שחייב לתת למלך יין מותר לומר לעובד כוכבים הפס עלי ואע"ג דקא יהיב האי עובד כוכבים יין נסך והאי ישראל הוא פרעיה דמיה כיון דהוה מצי לסלוקי לגביתא דמלכא בזוזי כי יהיב ליה עובד כוכבים יין נסך לאו שלוחיה דישראל הוא: עול תחתי לעוצר· היכנס במקומי להפיס את השוטר כמו זה יעצור בעמי (שמואל א ט) ל"א לשון אוצר שממונה על אוצרות יין וממון של מלך לגבות ולאצור: עול תחתי קאמרת· כיון דא"ל עול תחתי (ה) הוי משמע במקומי וכל מאי דיהיב ליה עובד כוכבים הוי כאילו יהביה ישראל דהא במקומו הוא: הא· דרב יהודה לא דמיא אלא לסיפא· אבל אומר לו מלטני מן העוצר· (ו) דאפשר לסלוקיה בזוזי הלכך למיתב ליה חמרא לאו שלוחיה הוא: **מתני'** המוכר יינו לעובד כוכבים· פסק עמו מעות עד שלא מדד דמיו מותרין מפרש בגמרא טעמא איכא דמוקי לה משום משיכה בעובד כוכבים (ז) קנה הלכך כשמודד היינו משיכה וקנייה עובד כוכבים מיד דהוה ליה לישראל זוזי גבי עובד כוכבים בהלואה ויין נסך לא הוי עד דנגע ביה: מדד עד שלא פסק דמיו אסורין· דעובד כוכבים לא קנייה במשיכה דכיון דלא פסק דמיו לא סמכה דעתיה (ח) הלכך כי נגע ביה הוי יין נסך דישראל ואיכא דמוקי לה כשהקדים לו עובד כוכבים מעות לישראל ובגמרא מפרש לה: **גמ'** משיכה בעובד כוכבים קונה· אע"ג דלא יהיב עובד כוכבים דמי לישראל (ט) משיך מיניה קנייה וכן ישראל מעובד כוכבים: פרדשני· דורון: ולא הדרי בהו· השולחין אלמא במשיכה קנינהו המקבלין ל"א מתשובת הגאונים פרדשני מי שיש לו כור חיטין למכור פוסק דמים ללוקח והולך ומסגר לו קב חיטין לראות כמה הן יפות ואם נמצא הלוקח הוא קב שלנו מקיימים המקח ואם אינו חפץ בהן מחזירו: רב אשי אמר אינה קונה· אלא במתן מעות קנו: דרמות רוחא· גסות: סבויתא· מוכרי יין: מדמשכיה

ורמינהי עיר שכבשוה כרקום· וא"ת דלמא הכא מיירי לאחר גמר המלחמה דאז יש להם פנאי וי"ל דמשמע בכל ענין אפי' קודם גמר מלחמה: **הא** לא דמיא אלא לסיפא אבל אומר לו מלטני מן העוצר· פי' רש"י משום דמצי לסלוקי בזוזי דכי א"ל הכי מותר משום דמצי לסלוקי בזוזי מן העוצר ומש"ה כי נמי יהיב העובד כוכבים יין לעוצר לאו שליחות דישראל קא עביד ומשו"ה שרי (י) כי האי גוונא אבל כי א"ל עול תחתי משמע הלשון היה תחתי במקומי וכל מה דיהיב כאילו יהיב ישראל דמי דהוא במקומו הוא כפ"ה ול"נ דא"כ פשיטא דמלטני מן העוצר דשרי כיון דמיירי דיכול לסלקו לכך נ"ל שהישראל חייב למלך יין (נסך) מ"מ שרי כי א"ל מלטני מן העוצר משום דהמשמע ה"ק ליה סלק אותו במה שתוכל אבל אינו מצוה לו לפרוע יין נסך ולכך שרי אפי' לא מצי לסלוקי בזוזי אלא ביין נסך ואפילו הקדים לו דינר ולמר לעיל (דף סג:) דאסיר גבי פועלים הכא שרי דהתם היינו טעמא משום דהוא מקדים לו הדינר בשביל שיקנה מיין נסך לפועלים אבל הכא קא"ל שיסלקנו במעות אם יכול הלכך לא חשיב כפורע (כ) יין מיין נסך אבל כי א"ל עול תחתי הוי כמו קא"ל פרע למלך תחתי כמו שאני חייב לו יין ונמצא פורע חובו מיין נסך ואפילו לא הקדים דינר אסור מטעם דפירשתי: **אמר** אמימר משיכה בעובד כוכבים קונה תדע דהני פרסאי משדרי פרדשני להדדי ולא הדרי בהו· אומר ר"י דאין זה עיקר הטעם אלא משום דאמימר סבר כר' יוחנן דאמר מעות קונות ודריש לעמיתך בכסף לעובד כוכבים במשיכה כדאמר בבכורות (דף יג: ושם)

ומה שמביא ראיה מפרדשני דפרסאי אין זה כ"א אמתלא בעלמא שמנהג אבותיהם ... **פרדשני** דורות ולא הדרי בהו· אלמא קנינהו במשיכה ... **רב** אשי אמר משיכה בעובד כוכבים אינה קונה· ...

[illegible]

שקילו זוזי מינייהו והדר ...

מדמשכה עובד כוכבים קנייה יין נסך לא הוי עד דנגע ביה אי דקא בייל ורמי למנא דישראל ה"נ לא צריכא *דקא בייל ורמי למנא דעובד כוכבים סוף סוף כי מטא לאוירא דמנא קנייה יין נסך לא הוי עד דמטי לארעיתיה דמנא *ש"מ נצוק חבור לא אי דנקיט ליה עובד כוכבים לכלי בידיה ה"נ לא צריכא [ב]דמנח אארעא ותיקני ליה כליו שמעת מינה *כליו של לוקח ברשות מוכר [ג]לא קנה לוקח לא לעולם אימא לך קנה לוקח והכא במאי עסקינן כגון [ד]דאיכא עכבת יין אפומיה *דכוזנתא דקמא קמא אינסך ליה וכמאן דלא כרשב"ג דאי רשב"ג האמר *[ו]ימכר כולו לעובדי כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו מידי הוא טעמא אלא לרב האמר רב *הלכה כרשב"ג חבית בחבית אבל לא יין ביין מיתיבי *הלוקח גרוטאות מן העובדי כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר אם משנתן מעות משך יוליך לים המלח אי ס"ד משיכה בעובד כוכבים קונה אמאי יחזיר אמר אביי [ה]משום דמיחזי כי מקח טעות אמר רבא רישא מקח טעות סיפא לאו מקח טעות אלא אמר רבא רישא וסיפא מקח טעות ורישא דלא יהיב זוזי לא מיתחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל סיפא דיהיב זוזי מיתחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל א"ל מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי ת"ש המוכר יינו לעובד כוכבים פסק עד שלא מדד דמיו מותרים ואי אמרת משיכה בעובד כוכבים אינה קונה אמאי דמיו מותרין הכא במאי עסקינן דאקדים ליה דינר א"ה אימא סיפא מדד עד שלא פסק דמיו אסורין ואי דקדים ליה דינר אמאי דמיו אסורין א"ל ולדידך דאמרת משיכה בעובד כוכבים קונה אמאי רישא דמיו מותרין וסיפא דמיו אסורין אלא מאי אית לך למימר [ז]פסק סמכא דעתיה לא פסק לא סמכא דעתיה לדידי נמי אע"ג דקדים ליה דינר פסק סמכא דעתיה לא פסק לא סמכא דעתיה א"ל רבינא לרב אשי ת"ש *דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן [ח]בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להישבון ואי (א)אמרת משיכה בעובד כוכבים אינה קונה אמאי נהרג משום דצעריה לישראל

ומאי

רש"י

מדמשכיה עובד כוכבים · במדה קנייה ואע"ג דלא יהב זוזי והוו להו זוזי הלואה גביה מקמי דניהוי יין נסך דהא לא הוי נסך עד שנגע ביה ואפי' אי לא שקלי זוזי מינייהו שפיר דמי : במנא דעובד כוכבים · דיין שבכלי אוסרו והוי יין נסך מקמי משיכה : מדמטי לאוירא דמנא · דעובד כוכבים קנייה עובד כוכבים בהגבהה : שמעת מיניה כו' · והנך איבעויי איבעיא לן בהמוכר את הספינה (ב"ב דף פה:) : עכבת יין · אוגנים יש בכליו של עובד כוכבים שמתעכב היין על פיו כטיפה או כשני טיפין מקמי דנימטי חמרא דישראל באוירא דמנא דעובד כוכבים ומיתסר בההיא טיפת יין שעל פיו : דכוזנתא · פך קטנה מחבית כדאמר במועד קטן (דף יב:) זופתין כוזנתא ואין זופתין חביתא במועד : כמאן · הא דאמר רב למישקל דמי ברישא מקמי דניתסר בההיא עכבה : דלא כרבן שמעון ב"ג · דקתני מתני' *יין נסך שנפל לבור כולו אסור רשב"ג אומר ימכר כולו לעובדי כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו אלמא משום תערובת יין נסך לא מיתסר בהנאה חמרא דישראל והכן קיס לן כל מקום ששנה רבן שמעון (ב) במשנתנו הלכה כמותו : מידי הוא טעמא אלא לרב · הך קושיא למאן רמיית ליה אלא לרב דאמר לסבוייתא למישקל דמי ברישא לדידיה לא תירמיה דאיהו אמר בהדיא דאין הלכה כרבן שמעון: אלא בחבית שנתערב בחביות אחרות · דשקיל חד מינייהו ושדי לנהר ואיך שרו בהנאה : אבל לא יין ביין · דכי נתערב יין נסך ביין כשר כולו אסור ואי קשיא אביי ורבא היכי מיתרלי אתקפתיה דאמימר הא איהו הוו קשישי מיניה טובא לא תיקשי דהא במסכת בכורות (דף יג:) תרוייהו אביי ורבא להנך שינויי אליבא דרבי יוחנן דאליביה קאמר אמימר לשמעתיה וקבעוה בעלי תלמוד כאן אמילתיה דאמימר : גרוטאות · שברי כספים : יחזיר · דלא קנייה ולא מיחייב לבערה : יוליך לים המלח · דכיון דלא מצי לאהדוריה ולמשקל דמי : מקח טעות · הויא משיכה בטעות דלאו אדעתא דעבודת כוכבים זבן : סיפא לאו מקח טעות · בתמיה ואע"ג דיהיב דמי לישקלינהו : מיחזי כעבודת כוכבים · לכי הדר שקל זוזי מיחזי כמאן דמזבן לעבודת כוכבים דמי: פסק עד שלא מדד דמיו מותרין· דכי מדד קניה עובד כוכבים במשיכה וקמו זוזי בהלואה גביה יין נסך לא הוי עד דנגע ביה (ג) : שהקדים לו דינר · שנתן לו מעותיו קודם לכן : שהקדים לו · ונתן לו מעות יותר מכדי דמי היין עד שיפסוק הדמים יחזיר לו ישראל את המותר : אמאי דמיו אסורין : ולדידך דאמרת · טעמא דרישא משום דמשיכה קונה סיפא נמי אמאי דמיו אסורין : סמכא דעתיה· למקני במשיכה : לא פסק · קודם משיכה לא סמכא דעתיה למקנייה במשיכה שמא ירבה לו בדמיו : בן נח · שגזל את ישראל פחות משוה פרוטה אע"ג דגבי ישראל לאו ממונא הוא דמחלי עליה גבי עובד כוכבים ממונא הוא ובן נח נצטוה על הגזל בסנהדרין (דף נו·) ואזהרה שלהן זו היא מיתתן ואין צריכין התראה :

ולא

תוספות

ישראל והמעות שביד ישראל נעשו למפרע דמי יין נסך ואין לומר שהעובדי כוכבים היו נותנין להם המעות במתנה דאטו בשופטני עסיקינן ואור"י שבשעת נתינת הדמים היו אומרים להם העובדי כוכבים אנו מקנים לכם המעות מעכשיו והיין יהיה שלנו מעכשיו והעובדי כוכבים היו מאמינים אותם בטוב ולא היו יראים פן יגזלו ואע"פ שלא בא לידם עדיין א"נ י"ל דסבר האי דדחי דקניא משיכה או מעות בעובד כוכבים ודריש הכי לעמיתך במשיכה הא לעובד כוכבים או בהא או בהא ולית ליה הא דאמר בבכורות (דף יג·) מדישראל בחדא עובד כוכבים נמי בחדא וא"ת ולמה לא למדם להדיח כלי העובדי כוכבים או למדוד בכלי ישראל וי"ל דבכך יש לטעות כמה פעמים אבל בלקיחת מעות קודם לא יבא לטעות כיון שהיה מנהגם כן : **שמע** מינה נצוק חבור · וא"ת ולימא להו רב לסבוייתא ליקטפי קטופי ובכי האי גוונא שרי גם אי נצוק חבור כדקאמר לקמן (דף עב:) וי"ל לפי שהיו מוכרים יין הרבה היה להם טורח גדול לקטף : **הכא** במאי עסקינן דאיכא עכבת יין אפומא דכוזנתא · תימה ליבטיל °ההוא פורתא בס' י"ל דמין במינו הוא וקסבר דלא בטיל: *ואי ס"ד משיכה בעובד כוכבים קונה אמאי יחזיר · וא"ת ואלא מאי מעות קונות א"כ אימא סיפא אם משנתן מעות משך יוליך הנאה לים המלח ולמ"ל משך כיון דמעות קונות דכי האי גוונא פריך בבכורות (שם·) ואי ס"ד מעות קונות למ"ל משך וי"ל דבין מקשה הכא ובין מקשה התם בעי למימר דבעינן בעובד כוכבים תרתי משיכה וכסף וה"ק הכא ואי ס"ד משיכה לחודה קונה בלא מעות אמאי יחזיר והתם נמי ה"ק אי ס"ד מעות לחודייהו קונה (אמאי יחזיר) וא"ת ומ"ט דמקשה דבעינן נומר תרתי וי"ל משום דדריש לעמיתך בחדא במשיכה או בכסף לכל חד כדאית ליה ולעובד כוכבים עד דאיכא תרתי משיכה וכסף : **מידי** הוא טעמא אלא לרב כו' · וא"ת קשיא דרב אדרב דהכא מוקי אליבא דרב דמשיכה קונה בעובד כוכבים ובפ' הזהב (ב"מ דף מח· ושם) משמע דס"ל כרשב"ל דמשיכה קונה בישראל ולא בעובד כוכבים גבי ההיא דמייתי התם נתנה לבלן ואמר רב עלה דוקא בלן דלא מיחסרא משיכה אבל ספר לא מעל עד דמשיך אלמא קסבר דמשיכה קונה בישראל א"כ אינה קונה בעובד כוכבים ומינה מסייע התם לרשב"ל וא"כ קשה דרב אדרב מיהו יש ספרים דגרסי לעיל אמר רבא לסבוייתא אבל ל"נ מדאמר הכא מידי הוא טעמא אלא לרב האמר רב הלכה כו' דע"כ היינו רב דאמר לקמן סוף פירקא הכי מדמייתי ר' יוחנן אבתריה וא"כ לעיל נמי בעובדא דסבוייתא גרסינן רב ולא רבא וקשה דרב אדרב וי"ל דההוא דבלן מיירי לבלן עובד כוכבים ולכך קאמר רב דוקא בלן אבל ספר עובד כוכבים לא עד דמשיך דמשיכה בעובד כוכבים קונה כדאמר רב הכא והכי נמי צריך לאוקמי לרבי יוחנן דהתם [ט]כדפי' שם ותלמודא דמייתי נמי סייעתא לרשב"ל התם פ' הזהב (שם) היינו לפי הפשט דמשמע דמיירי בישראל : **בן** נח נהרג על פחות משוה פרוטה · ובן נח מצווה על הגזל ואזהרתן זו מיתתן ולא ניתן להשבון ודוקא (ד) ישראל דבר מחילה הוא אבל עובד כוכבים לאו בר מחילה הוא ורש"י פי' דלא ניתן להשבון משום דקם ליה בדרבה מיניה ולא נראה דא"כ לא יתחייב עובד כוכבים לשלם גזלו בשום ענין : **ואי** ס"ד משיכה בעובד כוכבים אינה קונה אמאי נהרג · *(פי') הא לא קניה וכל היכא דאיתיה ברשותיה דישראל הוא וקשה דהא ישראל נמי לא קנה הגזילה להיות שלו ואפ"ה קנייה להתחייב באונסין החיוב דשייך ביה וה"נ יש לנו לומר דבן נח שקנאו להתחייב בה מיתה דהיינו החיוב דשייך בה וי"ל דודאי אי גזל שוה פרוטה דהוי ממונא לגבי ישראל ומיסרו אית לן למימר כדפי' אבל פחות משוה פרוטה שלא חיסר הישראל דלאו ממונא הוא וגם ממון העובד כוכבים לא נתרבה שהרי לא קנאה משום הכי פריך אמאי נהרג ומשני לצערא (ה) דישראל : [ועי' תוס' עירובין סב· ד"ה בן נח וכו' ביתר ביאור] :

ומאי

עין משפט נר מצוה

קג א ב מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכ' כד ועיין בכ"מ סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלב סעיף ב :

קד ג מיי' פ"ד מהל' מכירה הלכה ב סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' ר סעיף ג :

קה ד טוש"ע י"ד סי' קלב סעיף ב וע"ש:

קו ה מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הלכה ה סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף ג :

קז ו מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה כג סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלב סעיף ב :

[במ"ק יב. דמייתי רש"י הכא נראה איתא בוזתא ופרש"י שם כוזא כלי קטן]

קח ז מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכ' ט :

שייך לקמן אחר ד"ה מידי

למה לי משך. ר"מ.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואי ס"ד : (ב) רש"י ד"ה דלא כר' שמעון וכו' ר' שמעון ב"ג במשנתנו : (ג) ד"ה פסק וכו' דנגע ביה בס"ד ואח"כ נ"ל ד"ה שהקדים לו וכו' המותר בס"ד ואח"כ מ"ה ואי דקדים ליה דינר שנתן לו מעותיו קודם לכן : (ד) תוס' ד"ה בן נח וכו' ודוקא בגוזל מישראל דבר מחילה הוא אבל בגוזל מעובד כוכבים לאו וכו' בשום ענין · נ"ב פי' אפי' בגוזל שוה פרוטה לא יתחייב אלא בע"כ דבעובד כוכבים לא שייך קם ליה בדרבה מיניה ועיין בר"ם הדר דף סב במ"ם התוס' בד"ה בן נח:(ה) ד"ה ואי ס"ד וכו' ומשני לצערים לישראל בס"ד :

גליון הש"ס

תוס' ד"ה הכא וכו' ההוא פורתא בס'. עיין לעיל דף נו ע"ב תוס' ד"ה אבל ולקמן דף עג ע"א תוס' ד"ה יין וחולין דף לז ע"א תוס' ד"ה אמר:

מסורת הש"ס

[לעיל ע: לקמן עב:]

[קידושין כה: ב"מ פו: ב"ב פה:]

[לקמן עד.]

[לקמן עד.]

[שם]

לעיל נג. בכורות יג:

עירובין סב. יבמות מז:

[נ"ל פירש הקונטרס]

ומאי לא ניתן להישבון דאינו בתורת הישבון אי הכי אימא סיפא *בא חבירו ונטלה ממנו נהרג עליה בשלמא רישא משום דצעריה לישראל אלא סיפא מאי עביד אלא ש"מ משיכה בעובד כוכבים קונה ש"מ ההוא גברא דא"ל לחבריה אי מזביננא לה להא ארעא לך מזביננא לה אזל זבנה לאיניש אחרינא אמר רב יוסף ‎ג‎קנה קמא א"ל אביי והא לא פסק ומנא תימרא דכל היכא דלא פסק לא קנה דתנן *המוכר יינו לעובד כוכבים פסק עד שלא מדד דמיו מותרין מדד עד שלא פסק דמיו אסורין מאי הוי עלה [מאי הוי עלה] כדקאמרינן דלמא חומרא דיין נסך שאני ת"ש דאמר רב אידי בר אבין עובדא הוה בי רב חסדא ורב חסדא בי רב הונא ופשטיה מהא *דתנן *‎ד‎משך חמריו ופועליו והכניסן לתוך ביתו בין פסק עד שלא מדד ובין מדד עד שלא פסק לא קנה ושניהן יכולין לחזור בהן ‎ה‎פרקן והכניסן לתוך ביתו פסק עד שלא מדד אין שניהן יכולין לחזור בהן מדד עד שלא פסק שניהן יכולין לחזור בהן ההוא גברא דאמר ליה לחבריה אי מזביננא לה להא ארעא מזביננא לך במאה זוזי אזל זבנה לאיניש אחרינא במאה ועשרין אמר רב כהנא קנה קמא מתקיף לה רב יעקב מנהר פקוד האי זוזי אנסוהו ‎ו‎והלכתא כרב יעקב מנהר פקוד א"ל כדשיימי בתלתא ‎ז‎אפילו תרי מגו תלתא (א) כדאמרי בתלתא ‎ח‎עד דאמרי בתלתא כדשיימי בארבעה ‎ט‎עד דאמרי בארבעה וכ"ש היכא דא"ל כדאמרי בארבעה א"ל כדשיימי בתלתא ואתו תלתא ושמוה וא"ל אידך ליתו תלתא אחריני דקים להו טפי אמר רב פפא דינא הוא דמעכב מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע ממאי דהני קים להו טפי דלמא הני קים להו טפי ‎י‎והלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע: **מתני'** ‎כ‎נטל את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו של עובד כוכבים וחזר ומדד לתוך צלוחיתו של ישראל אם יש בו *עכבת יין אסור ‎ל‎המערה מכלי אל כלי את שעירה ממנו מותר ואת שעירה לתוכו אסור: **גמ'** תנן התם *‎מ‎הנצוק והקטפרס ומשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה האשבורן חיבור לטומאה ולטהרה אמר רב הונא ‎נ‎נצוק וקטפרס ומשקה טופח חיבור לענין יין נסך אמר ליה רב נחמן לרב הונא מנא לך הא אילימא מדתנן הנצוק והקטפרס ומשקה טופח אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה הוא דלא הוי חיבור הא לענין יין נסך הוי חיבור אימא סיפא האשבורן חיבור לטומאה ולטהרה לטומאה ולטהרה הוא דהוי חיבור הא לענין יין נסך לא הוי חיבור *אלא מהא ליכא למשמע מינה תנן נטל את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו של עובד כוכבים וחזר ומדד לתוך צלוחיתו של ישראל

אם

רש"י

ולא ניתן להישבון · ולא מחייב לאהדורה להאי ישראל דהא מחיל עליה: אמאי נהרג · הא לא קניא להך גזילה וכל היכא דאיתא של ישראל היא: ומשני האי דנהרג משום לעריה דישראל: ומאי לא ניתן להישבון · הא לא שייך ביה השבון דכיון דעובד כוכבים לא קנייה דישראל היא: אינה בתורת השבון · כלומר ה"ג קאמר אינה בתורת שום גזילה דעובד כוכבים דכל היכא דאיתא דמרה היא וה"ה לשוה פרוטה והאי דנקט פחות לאשמועינן דנהרג עליה: אלא ש"מ משיכה קונה · הלכך קניה קמא והדר קניה האי ונהרג על שגזל ולא ניתן להישבון דרישא דוקא פחות משוה פרוטה דישראל מחיל ולא מיחייב עובד כוכבים לאהדורה: לך מזביננא לה · וקנו מיניה בקנין: והא לא פסק · ראשון דמים ולא סמכא דעתיה אקנין דסבר אם ירצה לחזור ירבה עליו בדמים: דמיו אסורין · אלמא לא קניה משיכה משום דלא פסק קודם לכן הלכך קנין נמי לא מהני: ה"ג מאי הוי עלה מאי הוי עלה כדאמרן · קמא בלשון בעיא ובתרא בלשון תימה: דלמא · מהכא לא פשטינן לקנין דעלמא והכא משום חומרא דיין נסך שאני דאחמירו רבנן למימר דלא קניא משיכה בלא פיסוק אבל בעלמא קני: משך הימנו חמריו ופועליו · הרי שהיה מביא חמריו טעונין פירות ופועליו נושאים בכתף ומשכה חבירו ממנו והכניסן לתוך ביתו (ב) לאו משיכה שאין משיכה קונה בבני אדם ופירות כל זמן שהן עלייהו לא קנה: א] בין פסק · דמים אחרי כן: עד שלא* פסק · כלומר כל זמן שלא פסק יכול מוכר לחזור בו דביתו לא עדיפא ממשיכה ומשיכה גופא לא קניא אלא אם כן פסק אבל מדד ופסק או פסק ומדד קניא ליה ביתו ולא בעי משיכה: פרקן והכניסן לתוך ביתו פסק עד שלא מדד אין שניהן יכולין לחזור בו. דאע"ג דלא מדד כיון דפסק קניא ליה רשותו במשיכה: מדד עד שלא פסק שניהם יכולין לחזור בו · כל זמן שלא פסק דמדידה לא מהניא מידי ורשותו לא קניא עד דיפסוק אלמא משיכה בלא פיסוק לא קניא: קנה קמא · דהא פסק וקנו מיניה: זוזי אנסוהו · זה שנתן לו מאה ועשרין אנסו למכרה וכל כמה דלא יהבו ליה כולי האי לא הוה בדעתיה לזבונה ואיהו אי מזבינא ליה בשוייה קאמר ליה והא לא זבנה מדעתיה אלא בעל כורחיה: א"ל כדשיימי בתלתא · מזביננא לה ניהלך כיון דנקט ליסנא דשומא ונקט תלתא שהן ב"ד סתם לתורת דיינין נחת ואפילו תרי מגו תלתא שמין אותו ואם שלישי חלוק על השנים אזלינן בתר רובא: כדאמרי בי תלתא · לשון זה לאו בתורת דיינין נחת ולאמירת שלשתן נתכוון: כדשיימי בארבעה · כיון דנחת לדעות להרבות דעות יותר מכדי ב"ד ודאי לאו לתורת דיינין נחית ולא אזלינן בתר רובא עד דאמרין כולהו דאי חולקין מאי אהנו ליה דעות: **מתני'** משפך · טרייטו"ר מלמעלה פיו רחב ולמטה נקב *קצר ומושיבין אותו על פי צלוחית של לוקחין שפיכן צר ושופכין היין מן המידה לתוכו והוא יורד לתוך הצלוחית: אם יש בו · בשולי המשפך עכבת יין · מקום שמתעכבת שם טיפת יין: אסור · לפי שנשאר שם מן היין שמדד לתוך צלוחיתו של עובד כוכבים ובגמרא מפרש ההוא עכבת יין דמשפך במאי מיתסרא: המערה מכלי אל כלי את שעירה ממנו מותר · ובגמרא מפרש בעובד כוכבים המערה ואיצטריך לאשמועינן את שעירה לתוכו אסור משום כהו והעליון מותר דלא גזור רבנן בכחו למיסר ההוא דגואי: **גמ'** הנצוק · קלוח ניצור הבא מלמעלה למטה בזקיפה כמרזב של גגין: קטפרס · מים הבאין מלמעלה למטה דרך מדרון של תל גבוה זקוף: ומשקה טופח · ואין בו טופח על מנת להטפיח שאם טפח בהן בידו לא יעלה בה משקה שיוכל להטפיח דבר אחר: אינו חיבור לא לטומאה · אם משקין תלושין הן ונגע טמא בתחתון העליון טהור וכן לענין משקה טופח אפילו במקום חלק משקה מכאן ומכאן ומשקה טופח באמצע ונגע טמא במשקה משקין שמכאן ומכאן טהורין ואע"פ שמחוברין לו: ולא לטהרה · גממית שאין בה ארבעים סאה וגלוק או קטפרס או משקה טופח מחבר לגממית זו מקוה שלם אינה חיבור והטובל בגממית לא עלתה לו טבילה: האשבורן · ביקוע ארץ מליאה שנתבקעה ונקוו שם מים חיבור לטומאה ולטהרה: ליין נסך · שהמערה מכלי כשר ליין נסך נאסר אף מה שבכלי העליון דרך נצוק:

הא

תוספות

ומאי לא ניתן להישבון · פ"ה (ג) דלא שייך ביה השבון וכל היכא דאיתיה ברשותיה דישראל איתיה ותימה הרי ישראל נמי לא קנה הגזילה ואפ"ה איתיה בתורת השבון דכתיב והשיב הגזילה ונראה דה"פ מאחר שאין חיוב בה רק משום לערא דישראל אמאי הוצרך לומר ולא ניתן להישבון פשיטא וליכא מ"ד שתהא השבה שייכא ביה וא"ת למאי דפרשי' לעיל דקאמר דמשיכה קונה בעובד כוכבים לכולי עלמא היכא דליכא זוזי כגון במציאה ובמתנה מאי פריך ומאי מייתי ראיה מגזל למקח וממכר וי"ל דס"ל דאי אינה קונה בעובד כוכבים במקח אף בגזל נמי לא תקנה דלא דמיא למציאה ומתנה דבהיתירא אתי לידיה אבל גזל דבאיסורא אתי לידיה אי לא מהני משיכה במקח לא מהני אף בגזל:

אם

עין משפט נר מצוה

קט א מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה ט:

קי ב מיי' פ"ח מהל' מכירה הלכ' ז סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' רו סעיף א [דלא קנה קמא וכן הוא בפירוש בהג"ה כאן]:

קיא ג מיי' שם פ"ד הלכ' יג סמג עשין פב טור ש"ע ח"מ סי' ר סעיף ח:

קיב ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ז:

קיג ה מיי' שם פ"ח הלכה ז סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' רו סעיף א [וברב אלפס ב"ב פרק ז דף רז.]:

קיד ו ז מיי' שם הלכ' ח טוש"ע שם סעיף ג:

קטו ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:

קטז ט מיי' שם טוש"ע שם ס"ד [וברב אלפס שם]:

קיז י מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה יג סמג לאוין קמח (טור י"ד סי' קכה):

קיח כ מיי' שם הלכ' יב סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכו סעיף ה:

קיט ל מיי' פ"ז מהל' טומאת אוכלין הל' א והלכה ה:

קכ מ מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הל' יב סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכו סעיף א:

הגהות הב"ח

(א) גמ' כדאמרי בתלתא· נ"ב עיין בתוספות פ"ק דסנהדרין דף ו בד"ה ביצוע: (ב) רש"י ד"ה משך וכו' לתוך ביתו דלאו משיכה היא שאין: (ג) תוס' ד"ה ומאי וכו' פ"ה הא לא שייך ביה הישבון דכל היכא וכו' והשיב את הגזילה וכו' פשיטא' דליכא למ"ד שתהא:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה בין פסק דמים אחרי כן · נ"ב צ"ע מאי בעי בזה ובלשון הרשב"ם ז"ל בב"ב אינו:

מסורת הש"ס

שייך לדף אקודם ע"כ

לעיל עא.

ב"ב דתניא ב"ב פה:

[בדפו' ישנים: מדד. כלומר כל זמן שלא מדד לא קנה פיסוק דהא ליכא משיכה וביתו נמי לא קנייא דהא עודן עליהם: בין מדד. דפסקא קניא ליה תאירו: עד שלא פסק כו']

[בירושלמי איתא עקבת בקו"ף ועי' תוי"ט] טהרות פ"ח מ"ט גיטין טז.

[ברכות כב. וש"נ]

כלומר צר וכעין זה במנחות כח: רש"י ד"ה אלכסנדרים פי' ארוכין וקצרין במקום ארוכים וצרין

אם יש בו עכבת יין אסור הא עכבת יין במאי קא מתסרא לאו בנצוק ש"מ *נצוק חיבור תני ר' חייא *שפחסתו צלוחיתו אבל לא פחסתו צלוחיתו מאי לא תפשוט דנצוק אינו חיבור לא פחסתו צלוחיתו תפשוט לך דאסור נצוק תיבעי ת"ש המערה מכלי לכלי את שמערה ממנו מותר הא דביני ביני אסור ש"מ נצוק חיבור אי נצוק חיבור אפילו דגויה דמנא נמי ליתסר הא לא קשיא דקא מקטיף קטופי מ"מ נצוק חיבור ולטעמיך אימא סיפא את שעירה לתוכו הוא דאסיר הא דביני ביני שרי *אלא מהא ליכא למשמע מינה ת"ש המערה מחבית לבור קילוח היורד משפת חבית למטה אסור תרגמה רב ששת *בעובד כוכבים המערה דאתי מכחו אי עובד כוכבים המערה אפי' גוא דחביתא נמי מתסר כח דעובד כוכבים מדרבנן הוא דאסיר ההוא דנפק לבראי גזרו ביה רבנן ההוא דלגואי לא גזרו ביה רבנן אמר להו רב חסדא להנהו סביתא כי כייליתו חמרא לעובדי כוכבים [ב]קטפי קטופי אי נמי נפצי נפוצי אמר להו רבא [ג]להנהו שפוכאי כי שפכיתו חמרא לא ליקרב עובד כוכבים לסייע בהדייכו דלמא משתליתו ושדיתו ליה עליה וקאתי מכחו ואסיר ההוא גברא דאסיק חמרא בגישתא ובת גישתא אתא עובד כוכבים אנח ידיה אגישתא [ד]אסריה רבא לכוליה חמרא א"ל רב פפא לרבא וא"ל רב אדא בר מתנה לרבא ואמרי לה רבינא לרבא במאי בנצוק שמעת מינה נצוק חיבור שאני התם דכולי חמרא אגישתא ובת גישתא גריר אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן [ה]קנישקנין שרי וה"מ דקדים פסק ישראל אבל קדם פסק עובד כוכבים לא *רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא שרא להו למשתא בקנישקנין

איכא

הא עכבת יין · דמספך במאי איתסר הא לא נגע מספך ביין נסך מעירה לתוך הצלוחית: אלא בנצוק · שחיבר יין שבמספך ליין שבקרקעיתה של צלוחית: תני רבי חייא · במתניתיה להך מתניתא ומוסיף בה: שפחסתו לצלוחיתו · והכי קתני לה נטל המספך ומדד לתוך צלוחית של עובד כוכבים והרי פחסתו לצלוחיתו וחזר ומדד לתוך צלוחיתו של ישראל אם יש בו עכבת יין אסור דכיון שנתמלאת צלוחיתו עד שפחס היין בשולי המספך שנתחבר ממש יין שבמספך ליין נסך: ומקשינן כיון דהך דרבי חייא מתני' היא וקתני שפחסתו לצלוחיתו הא לאו הכי שרי תפשוט דנצוק אינו חיבור: ומשני לא שפחסתו לצלוחיתו תפשוט לך דאסיר · והיא גופה איצטריכא לאשמועי' דלא תימא הא נמי דמיא לנצוק ולא תיתסר אבל נצוק תיבעי לך ומהכא לא דייקי בה התירא דהא גופא איצטריך: המערה מכלי אל כלי · סלקא דעתיה בישראל עסקינן: (א) דמפסוקי פסוקי · קוד' שירד הקילוח לתוך כלי העובד כוכבים יפסוק ראש הנצוק מכלי העליון דהשתא ליכא חיבור מידי אבל דביני ביני דמיחבר ע"י נצוק אסור לקלטו מן האויר לשתותו א] וה"נ מחבית לבור ומה שבבור יין נסך: דגואי לא גזור רבנן · והלכה כרב ששת שאין אדם חלוק עליו ואם שפך עובד כוכבים *[מן] הכלי מותר מה שנשאר בכלי: קטופי · שיפסוק ראש העליון של נצוק קודם שיגיע ראש התחתון לכלי העובד כוכבים ואי נגע מקמי דליפסוק ראש העליון תו לא מהני קיטוף דאיתסר לה בנצוק דס"ל נצוק חיבור וכן הלכה: נפצי נפוצי · יעמדו מרחוק ויזרקו היין לכליו של עובד כוכבים כי היכי דלא ליהוי נצוק: שפוכאי · פועלין ישראל הרגילים לערות יין מכלי אל כלי: ושדיית ליה עלויה · שמא הניחו את כל הכלי שמערין ממנו ביד העובד כוכבים והוא יערה לבדו ומיתסר התחתון: גישתא ובת גישתא · היינו דיופי דגרס בעירובין (דף קד.) חותכין שני קנים בשיפוע ומדביקין ראשיהן מלמעלה ושניהן פונין למטה (כזה) ומניחין אחד מן הראשין בחבית מליאה עד שמגיע לשוליה וראש קנה השני נותן בפיו ומוצץ מעט עד שעולה היין ושומטו מפיו ומניח חבית ריקנית כנגד הקילוח ויין עולה מאליו כולו מחבית לחבית: אנח ידיה אגישתא · נגע בראש זה המקלח: לכולי חמרא · אפי' מה שבכלי הראשון: אגישתא ובת גישתא גריר · שהרי מאליו עולה והוה ליה כנוגע בחבית ממש דהויא לה כחבית אריכתא: קנישקנין · כלי רחב ויש לו שני קנין או שלשה יוצאין מצידו ונמשכין ועולין כנגד גובהו וכשנותנין יין בפיו מתמלאין כל הקנים ויכולין כמה בני אדם לשתות בו ביחד וכאן קורין לו קרוגל"א מפני שמוקף קנים כמחולות הללו (קנישקנין) *(שריא) לשתות בה ישראל ועובד כוכבים ביחד שכל זמן שזה מוצץ אין יין שנוגע בפי עובד כוכבים חוזר למטה: וה"מ דקדם ופסק ישראל כו':

מתני'

אם יש בו עכבת יין אסור · וא"ת למה לי עכבת יין תיפוק ליה משום מספך גופיה דאמר לקמן (דף עד:) דבעי ניגוב ותירץ ר"ת דלקמן מיירי במספך של חרס דבלע טפי והכא בשל עץ דלא בלע כולי האי ושוב חזר בו ר"ת ופי' דהכא והתם בשל עץ אלא דלקמן מיירי בשל עץ שמיוחד לתשמישו של עובד כוכבים ובלע טפי ולכך בעי ניגוב אבל הכא מיירי שהמספך של ישראל ולכך לא בעי ניגוב דלפי שעה לא גזרו ביה רבנן ומשו"ה נקט דוקא שיש בו עכבת יין אע"ג דלקמן (שם) קאמר גבי קנקנים דלפי שעה גזרו בהו רבנן התם כדמפרש טעמא משום דמכניסן לקיום אבל גת ומחץ ומספך שאין מכניסן לקיום לא בלעי כולי האי: פחסתו לצלוחיתו תפשוט לך · וא"ת פשיטא דאסור כיון דפחסתו לצלוחיתו וי"ל דאשמועינן חידוש דאף על פי שאין היין נשאר כלל במספך אפ"ה אסור: כחו של עובד כוכבים דרבנן בההוא דלבראי גזרו רבנן דלגואי לא גזרו · מכאן שאם היה היין כשר בתוך כלי אחד ונטל העובד כוכבים את הכלי מבחוץ ושפך מן היין לחוץ ולא נגע ביין מה שנפל חוץ לכלי אסור אבל מה שבתוך הכלי מותר כדאמרינן הכא דלגואי לא גזור רבנן: אמר להו רב חסדא להנהו סביתא כי כייליתו חמרא לעובדי כוכבים מקטפי קטופי · פרש"י שיפסוק ראש העליון של נצוק מכליו של ישראל קודם שיגיע ראש התחתון לכליו של עובד כוכבים דאם הגיע ראש התחתון לכליו של עובד כוכבים קודם שיפסוק ראש העליון מכליו של ישראל תו לא מהני קיטוף דנצוק חיבור ופסק רש"י כרב הונא דאמר נצוק חיבור מדסבר רב חסדא הכא כוותיה ומעשה רב אבל ר"ת פסק דנצוק אינו חיבור ואע"ג דרב חסדא ס"ל דנצוק חיבור מ"מ הא רב ששת דבתרא הוא טפי אמר דנצוק אינו חיבור מדמוקי מתניתין בעובד כוכבים המערה לעיל וכן מר זוטרא דבתראה הוא אמר לקמן קנישקנין שריא וקנישקנין חשיב נצוק אע"ג דאינו עולה אלא ע"י מצוצה דדמי לגישתא ובת גישתא דחשיב ליה לקמן נצוק מדפריך תלמודא עליה ש"מ נצוק חיבור אלמא גבי גישתא אע"ג דאין היין עולה אלא ע"י מצוצה ואין סופו להתערב מאליו כשאר נצוק אפילו הכי חשיב ליה נצוק ה"ה נמי קנישקנין ועוד מדתני ר' חייא כשפחסתו לצלוחיתו אלמא דקסבר דנצוק אינו חיבור ואע"ג דקאמר נצוק תיבעי לך לא הוי אלא דוחק ותירוצא בעלמא ועוד מביא ר"ת ראיה דנצוק אינו חיבור מדפריך תלמודא בכל דוכתין ש"מ נצוק חיבור משמע דקשה לתלמודא לאסור בנצוק ועוד דרב הונא דדייק דנצוק חיבור מההיא דהנצוק והקטפרס ומשקה טופח כו' ודייק רב הונא מינה לטומאה ולטהרה הוא דלא הוי חיבור הא לענין יין נסך הוי חיבור ולענין משקה טופח ע"כ אין דיוק זה אמת דהא בפרק ר' ישמעאל (לעיל ס:) משמע דלענין יין נסך בעינן טופח על מנת להטפיח גבי ההוא עובד כוכבים דאסתכח במעצרתא כו' אמר רב אשי אי איכא טופח להטפיח כו' וכי היכי דאין הדיוק אמת לענין משקה טופח כדפי' ה"ה לענין נצוק נמי אינו אמת דהא בהדי הדדי תני להו ועוד מדבעי לעיל (דף נז:) גבי מלתא דרב הונא דגרגותני ש"מ נצוק חיבור מאי קבעי הא רב הונא דאמר במתניתין נצוק חיבור אלא ש"מ דרב הונא הדר ביה והשתא במקום שיש הפסד גדול יש לסמוך על דברי ר"ת להתיר מגע עובד כוכבים ע"י נצוק אבל בהפסד מועט יכול להחמיר כדברי רש"י אמנם אם משך יין מן החבית לתוך כלי שיש בו יין נסך אם יש בחבית ששים מן היין שבכלי שיש בו נסך ודאי מותר אפילו למ"ד נצוק חיבור דהא לא גרע חיבורו ע"י נצוק (ב) מאליו היה כולו מעורב בחבית שהיה או בטיל בששים כסתם יינם כמו שפר"ת ונצוק דמיתסר היכי דמי כגון שהיה היין מקלח מן החבית ובא העובד כוכבים ונגע בקילוח שהוא הנצוק (ג) כי האי מיתסר למ"ד נצוק חיבור ומכל מקום היכא שיש הפסד מרובה סמכינן אפסק רבינו תם: אמר להו רבא לשפוכאי כי שפכיתו חמרא לעובדי כוכבים לא ליקרב עובד כוכבים ולסייע בהדייכו כו' · והלכך יש להזהר בישראל שופך יין מחבית לכלי אחר שלא יסייע העובד כוכבים אא"כ ישראל אחר שמסייע הרבה עמו וכשהיין מקלח מן הגיגית או מן החבית בעגלה לתוך הכובא והעובד כוכבים מגביה את העגלה כדי שיקלח היין יפה יפה זה היה מעשה ולא היה ר"י רוצה לומר לא איסור ולא היתר ומ"מ נראה דכיון דבלאו הכי נמי היין מקלח ולא הועיל מעשה העובד כוכבים אלא שע"י כך הוא מקלח יותר יפה א"כ מותר דהוי מסייע שאין בו ממש אבל יש ליזהר כשנשאר היין בכובא והעובד כוכבים מטה בכובא בסיוע נער קטן ישראל דהוי מסייע שאין בו ממש כדאמרן:

היכא

עין משפט
נר מצוה

קכא א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה ב ועיין בכ"מ סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכה סעיף א:

קכב ב מיי' שם הל' יב ועיין בהשגות ובכסף משנה סמג שם טור ש"ע שם סי' קכו סעיף א:

קכג ג מיי' שם פי"ג הלכה יג טוש"ע שם סי' קכה סעיף ג:

קכד ד מיי' שם פי"ב הלכה יא סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכד סעיף כג:

קכה ה מיי' שם הל' יד טוש"ע שם סעי' יא:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה המערה וכו' עסקינן הס"ד ואח"כ מ"ה דקמקטיף קטופי דמפסוקי: (ב) תוס' ד"ה אמר להו רב חסדא וכו' לא גרע חיבורו ע"י נצוק מאילו כצ"ל ותיבת מאליו נמחק: (ג) בא"ד שהוא הנצוק נצוק כי האי:

הגהות מהר"ב
רנשבורג

א] רש"י ד"ה דמפסוקי פסוקי וכו' אסור לקלטו מן האויר לשתותו · כאן הס"ד ואח"כ מה"ד וה"נ ונמחק וה"נ ונ"ב וה"ג כצ"ל:

מסורת
הש"ס

[לעיל נו: עא:]
[לעיל נו:]
[ברכות כה. וש"נ]
כ"ס בדפו"י
[שבת סב: ע"ש]
[נ"י שרין]

עין משפט
נר מצוה

קכו א מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה כח ופט"ו הלכה ו ז סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלד סעיף א:

קכז ב מיי' שם הלכה ל טוש"ע שם סעי' ג:

קכח ג ד ה מיי' שם הל' כח טוש"ע שם וסעיף א:

קכט ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף א: וכן מים במים מיירי במים שידוע שנתנסכו כצ"ל ר"מ

קל ז ח מיי' שם הלכה לא טוש"ע שם סעיף ד:

[פרק ח]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ראשון וכו' בטיל ברוב ביין וכו' כשנפל חבית גדולה שנשברה ונפל: (ב) ד"ה ה"ג יין וכו' מאי לאו וכו' יהיב טעמא חמרא במיא מיתסר כצ"ל וסד"א: (ג) ד"ה ה"ג לא וכו' לבטיל טעמא דחמרא סס"ד: (ד) תוס' ד"ה יין וכו' וכן מגע עובד כוכבים דומיא במים דמיירי במים: (ה) ד"ה כי אתא וכו' שנפל לבור כולו אסור בהנאה וי"ל דנפל בפעם:

[עירובין ט. בכורות כב. כג.]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה כי וכו' הייני עד שיפול ששי. עיין שבת דף סה ע"ב תוס' ד"ה שמא ועיין ברכות דף כה ע"ב ברש"י ד"ה אבל וביומא דף נז ע"ב תוס' ד"ה עירס: באה"ד מה חידוש הוא וכו' לא זכיתי להבין מה החידוש הוא אף דאי"ט נפל בבת אחת לא מהני ס' בהיתר מ"מ בנפל בקלות אמרי' קמא קמא בטלי ואי דקושייתם מה הפרש בזה ובבת אחת נמי לבטל בס' דמ"ם משאו קטן למשהו גדול הו"ל להקשות בפשיטות דלמאי צריכים לס' קמא קמא בטיל הא אף אם תצטרף לכל הנפילה ליסתרי דהוי ס' וגם אמאי אומר רי"צ אבל תביות לא וזה לא יתישב בתירוצם וצ"ע:

[ועי' תוס' שבת] סה: ד"ה שמא ותוס' ב"ק ק: ד"ה אומר ותוס' חולין פז: סד"ה רואין אותו]

איכא דאמרי רבה בר רב הונא גופיה אישתי בקנישקנין: מתני' יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא יין ביין ומים במים בכל שהוא יין במים ומים ביין בנותן טעם זה הכלל מין במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם: גמ' כי אתא רב דימי א"ר יוחנן המערה יין נסך מחבית לבור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל תנן יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא מאי לאו דקא נפיל איסורא לגו התירא לא דקא נפיל התירא לגו איסורא ת"ש יין במים בנותן טעם מאי לאו דקא נפיל חמרא דאיסורא למיא דהתירא לא דקא נפיל חמרא דהתירא למיא דאיסורא ומדרישא במיא דאיסורא סיפא נמי במיא דאיסורא וקתני סיפא מים ביין בנותן טעם אמר לך רב דימי כולה מתני' התירא לגו איסורא ורישא דקא נפיל חמרא דהתירא למיא דאיסורא סיפא דקא נפיל מיא דהתירא לחמרא דאיסורא כי אתא רב יצחק בר יוסף א"ר יוחנן המערה יין נסך מצרצור קטן לבור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל ודוקא צרצור קטן דלא נפיש עמודיה אבל חבית דנפיש עמודיה לא כי אתא רבין אמר רבי יוחנן יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו כי אתא רב שמואל בר יהודה א"ר יוחנן לא שנו אלא שנפל קיתון של מים תחלה אבל לא נפל שם קיתון של מים תחלה *מצא מין את מינו וניעור איכא דמתני לה אמתני' יין ביין כל שהוא אמר רב שמואל בר יהודה א"ר יוחנן לא שנו אלא שלא נפל שם קיתון של מים אבל נפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו מאי איכא בין לדמתני לה אמתני' בין לדמתני לה אדרבין מאן דמתני לה אמתני' לא בעי תחלה ומאן דמתני לה אדרבין בעי תחלה איתמר יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים אמר

חזקיה

רש"י

מתני' ומים במים כו' · מים שנתנסכו לעבודת כוכבים נפלו במים דהיתר: גמ' ראשון ראשון · שנפל בטיל (א) ביין כשר שבבור ומותר בהנאה והאי דקתני לקמן (דף עד.) יין נסך שנפל בבור כולו אסור מוקי לה כשנפל בחבית גדולה ונשברה ונפל כולו כאחד: לגו היתירא. ולא אמרי' קמא קמא בטיל ליה ברוב: היתירא לגו איסורא · דקמא קמא דהיתירא בטיל ליה: ה"ג יין במים בנותן טעם: מאי לאו חמרא דאיסורא לגו מיא דהיתירא · וקתני מכי יהיב טעמא (ב) בחמרא מיתסר: ה"ג לא חמרא דהיתירא בגו מיא דאיסורא · ואשמעינן דכל כמה דיהבי מיא טעמא בחמרא איתסר עד שיבטל טעם היין את טעם המים וכגון דנפיל כוליה כחדא דלא אפשר למיא דאיסורא לבטיל (ג): ה"ג ומדרישא מיא *דאיסורא סיפא נמי מיא דאיסורא וקתני סיפא מים ביין בנותן טעם אלמא איסורא בגו היתירא אע"ג דרובא דהיתירא לא אמרינן קמא קמא בטל: אמר לך רב דימי כולה מתני' היתירא בגו איסורא · ורישא מיא דאיסורא וסיפא מיא דהיתירא ואין הלכה כרב דימי שהרי בא רב יצחק והחמיר בא רבין והחמיר ולקמן פסקינן יין נסך במינו במשהו: צרצור קטן גרסי' והוא פך קטן ובעירובין לגבי בגדים בפ' אחרון (דף קג:) גרסינן נצנול קטן והוא קשר של משי: רואין את ההיתר כאילו אינו · ולא אמרינן הרי נאסר כל היין ורבה היין על המים דהא הוי חמרא רובא אלא באיסור שנפל גרידא משערינן ואיכא מיא רובא אלמא פליג רבין אדרב דימי ואשמעינן דמיא הוא דמבטל חמרא אבל חמרא לא מבטל חמרא: תחלה · קודם יין נסך דכי נפל יין נסך אשכחוה מיא ובטלוה: מצא מין את מינו · לבסוף וניעור כלומר נתחזק וניתוסף איסורו ורבה יין על המים ולשון ניעור *כאיש אשר יעור משנתו כמו *הניעור בלילה וכל היכא דתני מצא מין את מינו וניעור הייני פירושה ויש שמפרשין וניעור נוער מתורתו ראשונה ונדבק בחבירו ונתחזק וא"כ נוער מיבעי ליה: ואיכא דמתני · להא דרב שמואל בר יהודה אמתני': מאן דמתני לה אמתני' לא בעי תחלה · ואפי' נפל קיתון לבסוף ס"ל דמבטלין מים את האיסור: ומאן דמתני אמילתיה דרבין בעי תחלה · דאי לאו תחלה אתא לאשמועינן מאי קמשמע לן הא רבין נמי הכי קאמר:

תוספות

איכא דאמרי רבה בר רב הונא גופיה אישתי בקנישקנין · תימה היאך היה שותה בקנישקנין כהי דלא הוי חיבור מ"מ היה לו לחוש דלמא פסיק קדים כרישא עובד כוכבים ופי' ר"ח דלא מיירי עם העובד כוכבים אלא שהיה שותה עם ישראל בקנישקנין וא"ת א"כ מאי קמ"ל י"ל דקמ"ל דלא מיתסר בזמן הזה משום שמחה לאפוקי ממאן דאסר במס' שבת לשתות בקנישקנין בזמן הזה פ' במה אשה (דף סב: ע"ש היטב): יין ביין ומים במים במשהו · פר"ת דדוקא יין נסך ממש שנתנסך לעבודת כוכבים הוא דהוי במשהו אבל סתם יינם בששים *וכן מגע עובד כוכבים (ד) במים מיירי במים שידוע שנתנסכו לעבודת כוכבים דאי בסתם מים ליכא איסור דכוותיה קתני יין שידוע שנתנסך לעבודת כוכבים אבל סתם יינם הוי בששים אפילו מין במינו כמו כל איסורין שבתורה והיא דאגרדמים עובד כוכבים דקאמר עלה בתוספתא* שטיפת יין אוסרת במשהו אע"ג דלא הוו ודאי נסך איכא למימר דאתיא כר' יהודה דאמר מין במינו אפילו באלף לא בטיל אפי' בשאר איסורין ועוד אומר ר"י דאפי' אם נפסק לומר דסתם יינם במשהו אפ"ה הוי סתם יינם בזמן הזה בששים ודוקא בימי התנאים והאמוראים שהיו בקיאים העובדי כוכבים בטיב עבודת כוכבים דאז שייכא ניסוך החמירו בסתם יינם לאוסרו כמו יין נסך ממש הלכך לענין ביטול כשאר איסורין דמי ובטל בששים כמו שאר איסורין: כי אתא רב דימי א"ר יוחנן המערה יין נסך מחבית לבור אפי' כל היום כולו ראשון ראשון בטל · פי' אפי' מתרבה היין נסך לבסוף מ"מ אמרינן ראשון ראשון בטל משמע הכא דרב דימי סבר קמא קמא בטיל ותימה דבבכורות פ' הלוקח (דף כב.) אמרינן הלוקח ציר מע"ה מטיקו במים וטהור ממה נפשך אי רובא מיא ניניהו הא עביד ליה הסקה ואי רובא ציר ציר לא בר קבולי טומאה היא פי' ומיעוט מיא דאית ליה בטלי דציר הוא רוב ומסיק עלה לא שנו אלא לטבול בהן פתו אבל לקדירה לא דמצא מין את מינו וניעור ולא אמר קמא קמא בטיל ורב דימי קאמר לה להא שמעתתא התם ועוד קשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן דבשמעתין א"ר יוחנן ראשון ראשון בטל ובנדרים (דף נז:) א"ר יוחנן א) גידולין של תרומה שגדלו ורבו הגדילו גידוליו על עקרו אסור אפי' לכהן לאוכלן משום טבל ולא אמרינן ראשון ראשון בטיל וי"ל דבשמעתין נמי דקאמר ראשון ראשון בטיל *הייני עד (*שיפול) שש כל כך מן היין נסך בין הכל שלא יהא בהיתר ס' אבל אם נפל כל כך מן הנסך לסירוגין בין הכל שאין בהיתר ס' כדי לבטלו אסור משום דמצא מין את מינו וניעור ותדע שכן הוא דאי לא תימא הכי וכי אם היה אדם מערה חלב בקדירה של היתר מעט מעט בסירוגין עד שנתרבה החלב לבסוף כל כך שהיה בו בנותן טעם לקדירה וכי תעלה על דעתך שהוא מותר משום קמא קמא בטיל אלא ודאי לא אמרינן קמא קמא בטיל כיון שיש כל כך מן האיסור לבסוף שהוא נותן טעם ואם תאמר כיון דעד ס' קאמר כדפרי' אם כן *מה חידוש הוא זה לאשמועינן שיהא בטל עד ס' וי"ל דאתא לאשמועינן דאף על גב דקתני מתני' יין ביין במשהו דלא מיירי באיסורא לגו היתירא אלא מיירי בהיתירא לגו איסורא וא"ת ולפי' רש"י דפי' קמא קמא בטיל אפי' אין בו ס' הא *אסרינן במתני' (דף עד.) יין נסך שנפל לבור (ה) וי"ל דנפל בפעם אחת בקילוח אחד דלא אמר קמא קמא בטיל אבל הכא שנפל טיפה אחר טיפה מותר משום דאמר קמא קמא בטיל*: ת"ש יין במים בנותן טעם מאי לאו דקנפיל חמרא דאיסורא לגו מיא דהיתירא · וקאמר דלא אמרינן קמא קמא בטיל וקשיא לרבי יוחנן וא"ת ומאי קושיא האמרינן לעיל דלא אמרינן קמא קמא בטיל כי אם עד ס' וא"כ שפיר קאמר דאוסר בנותן טעם דהיינו כי ליכא ס' וי"ל דהכי פריך מאי לאו דקנפיל לגו היתירא ומדהא סיפא מיירי באיסורא לגו היתירא רישא נמי דקתני יין ביין במשהו מיירי בכה"ג דנפל איסורא לגו היתירא וקתני במשהו וקשיא לרב דימי א"ר יוחנן: ודוקא צרצור קטן דלא נפיש עמודיה אבל חבית דנפיש עמודיה לא · פר"י דה"ה רב דימי לאמר בחבית דוקא נקט חבית אבל גיגית דנפיש עמודיה טפי מחבית לא אמר קמא קמא בטיל*: רואין ההיתר כאילו אינו כו' · רבין אתא לאפלוגי אדרב דימי דאשמועינן דוקא מיא מבטלי חמרא אבל חמרא לא מבטל חמרא ופ"ה דאין הלכה כרב דימי שהרי אחר רב דימי בא רב יצחק והחמיר ובא רבין והחמיר ול"נ טעם זה דאדרבה היה לנו לפסוק בשל סופרים כדברי המיקל והיינו כרב דימי דמיקל טפי מכולהו מ"מ נראה דהלכה כרבין ולא כרב דימי ולא מטעמיה דרש"י אלא משום דרבין בר סמכא הוא טפי כדאיתא ביבמות פרק הבא על יבמתו (דף סד:):

א) ע"ש וכם איתא בצלים של תרומה

[זכריה ד]
[אבות פ"ג מ"ד]
[צ"ל שלא יפול]
בדפו"י אמרינן
[עי' תוס' יומא נו: ד"ה עירס ותוס' מנחות כג. ד"ה סדבר]

אמר חזקיה הגדילו באיסור אסור הגדילו בהיתר מותר ורבי יוחנן אמר אפי' הגדילו באיסור מותר א"ל רבי ירמיה לרבי זירא לימא חזקיה ור' יוחנן בפלוגתא דר"א ורבנן קמיפלגי דתנן *שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך העיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחמצו ר"א אומר אחר אחרון אני בא וחכ"א בין שנפל איסור בתחלה ובין בסוף אינו אסור עד שיהא בו כדי להחמיץ ותסברא והאמר אביי לא שנו אלא שקדם וסילק את האיסור אבל לא קדם וסילק את האיסור אסור חזקיה דאמר כמאן אלא הכא ברואין קמיפלגי לחזקיה לית ליה רואין לרבי יוחנן אית ליה ומי אית ליה לרבי יוחנן רואין והא בעי מיניה ר' אסי מרבי יוחנן שני כוסות אחד של חולין ואחד של תרומה ומזגן ועירבן זה בזה מהו ולא פשט ליה מעיקרא לא פשט ליה לבסוף פשט ליה אתמר נמי א"ר אמי א"ר יוחנן ואמרי לה א"ר אסי א"ר יוחנן ב' כוסות אחד של חולין ואחד של תרומה ומזגן ועירבן זה בזה רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו: זה הכלל מין במינו במשהו שלא במינו בנותן טעם: *רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל איסורין שבתורה במינן במשהו שלא במינן בנותן טעם זה הכלל לאתויי מאי לאתויי כל איסורין שבתורה ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו *כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם ^ב^חוץ מטבל ויין נסך במינן במשהו ושלא במינן בנותן טעם וזה הכלל לאתויי טבל תניא כוותיה דרב ושמואל תניא כוותיה דרבי יוחנן ור"ל תניא כוותיה דרב ושמואל כל איסורין שבתורה במינן במשהו שלא במינן בנותן טעם תניא כוותיה דר' יוחנן ור"ל כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך במינן במשהו שלא במינן בנותן טעם בשלמא יין נסך משום חומרא דעבודת כוכבים אלא טבל מ"ט כהיתירו כך איסורו *דאמר שמואל ^ג^חטה אחת פוטרת את הכרי *(ותניא) נמי הכי *במה אמרו טבל אוסר בכל שהוא במינו שלא במינו בנותן טעם:

מתני'

חזקיה אמר הגדילו באיסור אסור · פרש"י כגון היין של היתר היה בבור ואח"כ נפל עליו יין נסך דמלא מין את מינו וניעור ולא שנא כי נפלו מים תחלה לא שנא לבסוף דלא אמרינן רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו אלא היין מתחבר למינו ונעשה הכל יין נסך והשתא אין במים שיעור לבטלו הגדילו בהיתר כגון שהיין נסך היה בבור ונפל שם קיתון של מים וכשנפל עליו היין של היתר כבר נתבטל יין נסך במים שהמים *רבין עליו בהיתר לבדו ונתבטל ומשנתבטל לגמרי שוב אינו חוזר וניעור ור' יוחנן הגדילו באיסור נמי מותר דלא אמר מלא מין את מינו וניעור והוא שנפלו מים תחלה כפרש"י · וקשיא דדוחק הוא חדא מה שהעמיד רש"י מלתיה דר' יוחנן כשנפלו מים תחלה דא"כ ה"ל לפרש וע"ק הא דפירש הגדילו בהיתר כגון שנפל יין של היתר לבסוף דהא לישנא דקאמר יין נסך שנפל לבור משמע דאיכא יין של היתר בבור דהכי משמע לישנא כמו ההוא דלעיל דקאמר המערה יין נסך מחבית לבור כו' [א]לכן נ"ל הגדילו המים באיסור כלומר בשעה שנפלו מים לבור היה כבר מעורב היין נסך ביין של היתר אסור דלא אמר רואין ההיתר כאילו אינו כו' כיון שכבר נאסר הגדילו בהיתר כגון שנפל מים של היתר תחלה בבור ואח"כ יין של איסור הכל מותר כיון שבטל דהיינו שלא היה כבר נאסר ור' יוחנן אמר הגדילו נמי באיסור בין שנפלו מים תחלה בין לבסוף מותר דאית ליה רואין: **שני** כוסות · תימה למה לי סלק את מינו אפילו מינו דיין של חולין יסייע לבטל דהא ר' יוחנן לית ליה במינו במשהו אלא טבל ויין נסך ^ו^תרומה נמי עולה בק"א אלמא דבטיל במינה וי"ל דהכא מיירי בדליכא ק"א ולכך אינו מבטל*: **חוץ** מטבל ויין נסך · וה"ה דמים במים במשהו: **טבל** מאי טעמא דכהיתירו כך איסורו · מה היתירו במשהו כשמואל דאמר שמואל חטה אחת פוטרת את ^ה^הכרי וכי היכי דכל שהוא חשוב להתירו חשוב נמי לאסרו ותימה דהכא משמע דטעמא דטבל במשהו דכהתירו כך איסורו ובירושלמי קאמר *דטעמא משום דטבל יש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל כגון טבל ושביעית ומעשר והקדש כשהן במינן אבל שלא במינן בנותן טעם והשתא תרי טעמי ל"ל וי"ל דלריכי תרווייהו דאי ליכא אלא חד טעמא דיש לו מתירין הוי אמינא דוקא היכא דהבעלים בעיר דאז יש לו מתירין שהבעלים יכולים להפריש אבל אי ליכא בעיר אע"ג דיכול לילך במקום שהבעלים שם מ"מ כיון שיש לו טורח והוצאה הוי כשאין לו מתירין כמו שפר"ת בפ' הזהב (ב"מ דף נג. ושם) דלא מיקרי יש לו מתירין אלא בלא טורח ויציאה הלכך אצטריך טעמא דהכא משום דכהתירו כך איסורו ואי ליכא אלא טעמא דהכא הוי אמינא דלא הוי במשהו אלא טבל גמור דהיתירו במשהו כדשמואל אבל מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר דהיתירו לא הוי במשהו דהא מעשר מן המעשר בעי אפרושי הוי אמינא דאיסורו לא הוי במשהו לכך אצטריך טעמא דירושלמי דיש לו מתירין:

אלו

הגדילו · המים והיין באיסור שנפל יין נסך בסוף והגדילו אסור ולא אמרינן רואין את ההיתר כאילו אינו אלא יין נסך מתחבר למינו ואין המים רבין עליו וכ"ש אם נפלו מים בסוף כדאמרן לעיל: הגדילו בהיתר · שנפל יין היתר בסוף כבר בטל יין נסך במים שהמים רבו עליו בהיותו לבדו ומשבטל לגמרי שוב אינו חוזר וניעור: ור' יוחנן אמר אפי' הגדילו באיסור · הואיל ומים נפלו שחלה לא אמרינן מלא מין את מינו: א"ל ר' ירמיה לר' זירא כו' · ר' ירמיה לא הוה קים ליה בטעמייהו וסבר דטעמיה דחזקיה משום דאחר אחרון אני בא כר"א הלכך נפל יין נסך בסוף אסור נפל כשר בסוף מותר ור' יוחנן כרבנן דאמר עד שיהא באיסור לבדו כדי לבטל את המים אבל היתר לא יצטרף עמו לבטל את המים ולאסור: לא שנו · לר"א דאם נפלה היתר בסוף מותר: אלא שקדם וסילק את האיסור · ולא גשלם השיעור אפילו ע"י צירוף: אבל לא קדם וסילקו · מצטרף היתר לאיסור להשלים את השיעור: חזקיה דאמר כמאן · אי כר"א קאמר אפי' הגדילו בהיתר אסור דהכא ליכא למימר קדם וסילקו ואי כרבנן אפילו הגדילו באיסור מותר דהא אמרינן אפי' נפל איסור בסוף אינו אסור: אלא · גבי פלוגתא דשאור איכא למימר חזקיה ור' יוחנן תרווייהו אי כר"א אי כרבנן דטעמא דהכא ודהתם לא דמי דשאור ה"ט דלא בטיל משום דמתקן לכולה עיסה ואיסוריה לאו במשהו ור"א ורבנן בזה וזה גורם פליגי ביין נסך במינו איסורו במשהו ושלא במינו בנותן טעם ופלוגתא דחזקיה ור' יוחנן משום מינו ושאינו מינו: וברואין קמיפלגי · חזקיה סבר לא אמרינן רואין את מינו כאילו אינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו אלא כיון דיין כשר קודם ליין נסך ויין כשר הוה רבה על המים כי נפל יין נסך מלא מין את מינו וניעור אבל כי נפל נסך ברישא בטל ליה במים דמים הוי טפי עליה וכי הדר נפל כשר שרי דמשבטל יין נסך לא אמרינן חוזר וניעור: ור' יוחנן · סבר כיון דנפל נסך למינו ושאינו מינו רואין את מינו כאילו אינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו: ומזגן · במים לפי כח היין ויש במים שבשניהם כדי לבטל את התרומה ברוב: מהו · מי אמרינן רואין של חולין כאילו אינו והמים רבים על התרומה או דלמא מלא מין את מינו וניעור ורבה היין על המים:

זה הכלל · דמתני' דמשום יין נסך לא איצטריך דהא תנא ליה יין במינו במשהו ויין במים בנותן טעם אלא לאיתויי שאר איסורין אתא כל נותן טעם במינו בששים משערינן כדאמרינן בשחיטת חולין (דף נח.): חוץ מטבל ויין נסך · לקמן מפרש טעמא: חטה אחת פוטרת הכרי · מתרומה דהא לא אפרש שיעורא דידה אלא ראשית דגנך כתיב ואפי' כל דהו ורבנן הוא דאמרי *עין יפה אחד מארבעים עין רעה אחד מששים בינונית אחד מחמשים: במה אמרו טבל איסורו במשהו במינו · אמרו אבל שלא במינו בנותן טעם משום דבמינו איכא למימר כהיתירו כך איסורו אבל בשלא במינו ליכא למימר הכי אלמא טעמא משום הכי הוא:

מתני'

עין משפט
נר מצוה

קלא א מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה ו סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' לח סעיף א:

קלב ב מיי' שם סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלד סעיף א:

קלג ג מיי' פ"ג מהל' תרומות הלכה א:

רבין עליו בהיות לבדו ונתבטל כצ"ל רש"א

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שני וכו' ותרומה נמי עולה בק"א. עיין זבחים דף עג ע"א תוס' ד"ה ר"א:

[עי' תוס' מנחות כב: ד"ה ור' יהודה סבר ותוס' זבחים עג. ד"ה ר"י]

[וכן בגמ' דידן נדרים נח.]

[צ"ל ותנן]

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה חזקיה. לכן נ"ל הגדילו כו'. נ"ב אבל בירושלמי כאן ובפ"ב דערלה מפורש כפרש"י נפל איסור בסוף אסור היתר בסוף מותר אבל בר' יוחנן אמר שם דה"ל מים תחלה דבכל ענין מותר · ואיני יודע מי דחקו לרש"י לומר דוקא תחלה:

מסורת הש"ס

לעיל סט. ערלה פ"ב מ"א פסחים כו: תמורה יב.

פסחים כט:

[שבת יח: קידושין נח: חולין קלו: חלה פ"ג מ"י]

[תרומות פ"ד מ"ג]

מתני' *אלו אסורין *ואוסרין בכל שהו יין נסך [א]ועבודת כוכבים [ב]ועורות לבובין [ג]ושור הנסקל [ד]ועגלה ערופה [ה]וציפורי מצורע ושער נזיר [ו]ופטר חמור [ז]ובשר בחלב [א] ושעיר המשתלח וחולין שנשחטו בעזרה הרי אלו אסורין ואוסרין בכל שהוא: גמ' תנא מאי קחשיב אי דבר שבמנין קחשיב ליתני נמי חתיכות נבילה אי איסורי הנאה קא חשיב ליתני נמי חמץ בפסח א"ר חייא בר אבא ואיתימא ר' יצחק נפחא האי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה וליתני אגוזי פרך ורימוני בדן דדבר שבמנין ואיסורי הנאה הוא הא תנא ליה התם *הראוי לערלה ערלה הראוי לכלאי הכרם כלאי הכרם וליתני בכורות של בעה"ב לענין חמץ בפסח *מאן שמעת דא"ל ר"ע הא תנא ליה התם ר"ע מוסיף אף בכורות של בעה"ב: הרי אלו: למעוטי מאי למעוטי דבר שבמנין ולאו איסורי הנאה א"נ למעוטי איסורי הנאה ולא דבר שבמנין: מתני' *יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה רשב"ג אומר *ימכר כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יי"נ שבו: גמ' *אמר רב הלכה כרשב"ג חבית בחביות אבל לא יין ביין ושמואל אמר אפי' יין ביין וכן אמר רבב"ח א"ר יוחנן אפי' יין ביין וכן א"ר שמואל בר נתן א"ר חנינא אפי' יין ביין וכן א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה אפי' יין ביין א"ר נחמן *[ה]הלכה למעשה יי"נ יין ביין אסור חבית בחבית מותר סתם יין אפי' יין ביין מותר:

מתני'

רש"י

מתני' אלו אסורין ואוסרין בכל שהו · כל מקום שנתערבו שם אפי' אחד באלף לא בטיל ואוסרין את כולן: יין נסך · חבית באלף חביות: ועבודת כוכבים · צורה שעבדוה ונתערבה באלף צורות שאינן עבודת כוכבים: ועורות לבובין · דהוו נמי איסורי הנאה כדאמרן באין מעמידין (לעיל כט:): וציפורי מצורע וחולין שנשחטו בעזרה · איסורי הנאה הן ובמס' קדושין (דף נז·) מפרש להו: ושער נזיר · דאיסורי הנאה הוא דכתיב (במדבר ו) ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים: ופטר חמור · דאסור בהנאה כל זמן שלא נפדה: [ובשר בחלב] · חתיכת בשר שנתבשלה בחלב ונאסרה בנותן טעם וחזרה ונתערבה באלף חתיכות אוסרת כולן בהנאה והאי תנא סבר בשר בחלב איסור הנאה דפלוגתא היא בכל הבשר בשחיטת חולין (דף קטו·) ויש שלמידים ממשנתנו דבשר בחלב במשהו וסבורין דהאי בכל שהו דקתני כגון טיפת חלב שנפלה לקדירה או חתיכת בשר קטנה שנפלה לקדירה ואפילו אין בה נ"ט וטעות הוא בידם דהא מפרשינן בגמרא דתנא דבר שבמנין קתני כגון חתיכה בחתיכות משום דדרכן לימנות חשיב ולא בטיל ולאו בבשר שנתערב טעמו בחלב קמיירי או בטיפת חלב שנפל לקדירת [בשר] מי הוי דבר שבמנין ועוד הא אוקימנא כל איסורין שבתורה שלא במינו בנ"ט ואפי' לרב ושמואל דאמרי במשהו בשלא במינו מודו ובכולה שחיטת חולין אמרינן בשר בחלב בנ"ט (א): שער נזיר דבר הנמכר במנין הוא כמה גיזות בסלע ועושין מהן שקין: גמ' אי דבר שבמנין קחשיב · משום דדרכו לימנות לא בטיל ואפי' לאו איסור הנאה נחשוב נמי חתיכות נבילה: תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה · דאיכא תרתי לחשיבותא דחשיב איסור דידהו הוא דלא בטיל אבל חמץ פרוסה. בפסח הואיל ואין דרכו למנות בטיל ומשליך אחד מהן לנהר והשאר טחן לכלבו וחתיכת נבילה אע"ג דדבר שבמנין הוא כיון דלאו איסור הנאה הוא בטלה ברובא וחדא שדי לכלבים ואינך שרו באכילה: אגוזי פרך · מקום וכן רימוני בדן אם של ערלה או של כלאי הכרם הן ונתערבו באלף כולן ידלקו: הא תנא ליה התם · בסדר זרעים ומייתי לה בבילה שנולדה (דף ג:) וביבמות בהערל (דף פא:): וליתני בכורות של בעה"ב. לענין חמץ בפסח דדבר שבמנין הוא ואיסורי הנאה: חבית בחבית · דשקיל חדא ושדי בנהרא ואינך נשתרו בהנאה אבל יין שנתערב ביין כולו אסור בהנאה: הלכה למעשה · להורות על המעשה: יין נסך · ממש חבית בחבית מותר בהנאה חוץ מדמי אותה חבית אבל יין ביין כולו אסור בהנאה: סתם יינן אפי' יין ביין מותר · בהנאה חוץ מדמי אותו יין וכן הלכה:

מתני'

תוספות

אלו אסורין ואוסרין בכל שהו יי"נ · פ"ה מיירי בחבית יין נסך שנתערב באלף חביות כדאמרינן לקמן בגמ' דדבר שבמנין קחשיב ועבודת כוכבים צורת עבודת כוכבים שנתערבה באלף צורות ובשר בחלב חתיכת בשר שנתבשלה בחלב ונאסרה בנ"ט וחזרה ונתערבה באלף חתיכות דהיתר אוסרות כולם והאי תנא סבר דבשר בחלב אסור בהנאה כדמוכח בגמ' דהאי תנא אינו קחשיב רק דאיכא תרתי איסורי הנאה ודבר שבמנין ופלוגתא היא בפ' כל הבשר (חולין דף קטז·) אי אסור בהנאה אי לא ורבותיו של רש"י רוצין לפסוק מתוך משנתנו דהלכה דבשר בחלב נאסר במשהו ומפרשים דאסורין בכל שהוא דקתני מתני' היינו טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר גדולה אע"ג דליכא טעמא אי נמי חתיכת בשר קטנה שנפלה בקדירה מלאה חלב אע"ג דלא יהיב טעמא וטעות הוא בידם דהא מפרש בגמ' דלא מיירי מתני' אלא בדבר שבמנין כגון חתיכה בחתיכות ומשום דהוי דרכן להימנות לא בטיל ואי בטיפת חלב מיירי או בחתיכת בשר קטנה הא לא הוי דבר שבמניין ועוד הא אסקינן (לעיל דף עג:) כל איסורין שבתורה בנ"ט ואפילו רב ושמואל דאמרי מין במינו במשהו בשלא במינו מודו ועוד דבכולה שמעתא דטיפת חלב דכל הבשר מיירי בהדיא דבשר בחלב בנ"ט: הא תנא ליה התם הראוי לערלה ערלה כו' · וא"ת לעיל נמי דפריך וליתני חתיכת נבילה היה לו לתרץ משום דהא תנא ליה במס' חולין פ' גיד הנשה (דף צו:) דתנן חתיכה של נבלה שנתערבה באלף כולן אסורות וי"ל דודאי גבי חתיכת נבילה ליכא לשנויי הכי דאע"ג דתנא ליה התם בחולין מ"מ הדר איבעי ליה למתנייה הכא *(מדקתני) בשר בחלב *וליכא למימר דבא לאשמועינן דבמשהו זה אינו דע"כ מיירי בחתיכה חשובה הראויה להתכבד דאי בחתיכה כל דהו פשיטא דבטלה וליכא למימר משום דהוי איסור הנאה לא בטלה אע"ג שאין בה חשיבות שהרי ערלה (וכלאים) וכלאי הכרם איסורי הנאה נינהו ואפ"ה אמרינן יעלו באחד ומאתים אלא ודאי מיירי בחתיכה חשובה כי ההיא דחולין אלמא הדר תני ליה אע"ג דכבר תנא ליה התם ולכך הוה פריך וליתני חתיכה של נבילה וא"ת וי"ל דקתני לה במתני' על כרחך מיירי בחביות סתומות כיון דתרתי אית ליה וא"כ אמאי תנייה הכא הא כבר תנא ליה התם במס' ערלה (פ"ג מ"ז) דקתני וחביות סתומות וי"ל דאיצטריך לאשמועינן חומרא אפי' בסתם יינם אע"פ שהוא מדבריהם ועוד איכא למימר דיי"נ הכא במכילתין עיקר הוא למתנייה לכך תנייה אע"פ ששנה כבר במקומות אחרים כה"ג אבל שאר דברים שאינו שונה אותן כאן כי אם אגב גררא דיין נסך שם אני אומר שלא חש לשנות אותם השנויים במקום אחר: למעוטי דבר שבמנין ואין איסורי הנאה · לכאורה משמע דאתא למעוטי דלא הוי במשהו וא"כ פליגא הך דהכא לההיא דפ' גיד הנשה (חולין דף ק. ושם) דקתני התם דחתיכת נבילה אינה בטלה משום דהוי דבר שבמנין אע"ג דלא הוי איסורי הנאה וקשיא דא"כ ה"ל לתלמודא לאתויי מתני' דהתם ולמפרכה מיניה אההיא דהכא לכך נראה לי למעוטי דקאמר הכא היינו דלא חשיב הכא דבר שבמנין ולא איסורי הנאה שלא ירד לשנות רק היכא דאיכא תרתי וכה"ג איכא פ"ק דב"ק (דף י·) למעוטי מסור ומפגל דהוי נמי פי' שלא ירד לשנותם אע"ג דמחייב עלייהו. [ועיין תוס' חולין דף ק. שילהי ד"ה שאני]: אי נמי למעוטי איסורי הנאה כו' · הכא הוי ודאי למעוטי איסורי הנאה דלא הוי במשהו אלא בטל כיון דלא הוי דבר שבמנין *כדפירש לקמן וקשה השתא לא הוי למעוטי דסיפא דומיא דלמעוטי דרישא דרישא היינו שלא ירד לשנות דבר שבמנין ולאו איסורי הנאה אבל מ"מ אמת הוא דהוי במשהו וסיפא אמר דאתא למעוטי דלא הוי במשהו כלל כדפרישית ושמא יש ליישב למעוטי דסיפא נמי דהיינו שלא ירד לשנותו אבל מ"מ אמת הוא דאיכא איסורא דהוי במשהו כגון חמץ בפסח שאסור בהנאה והוי במשהו אפי' בלא חשיבות דבר שבמנין דהא אפי' תערובת דחמץ בעלמא הוי במשהו והשתא ניחא דלמעוטי דרישא ודסיפא ממעט הנך ב' דברים שהקשה התלמוד מהם חתיכת נבילה וחמץ בפסח מיהו הא לא מתוקמא אלא לרב דאמר (פסחים כט:) חמץ במשהו: אמר רב הלכה כרשב"ג בחבית דאמר ימכר כולו לעובד כוכבים כו' · וא"ת וכי פליג רשב"ג אסתם מתני' דקתני יין נסך במשהו ואוקמינן בחבית בין החביות וקאמר במשהו וי"ל דרשב"ג מוקי לה לענין שלא יכול למכור כל אחד ואחד לבדו לפי שאינו בטל למיהוי היין נסך היתר ע"י ביטול אבל כל התערובת (*כחד) ודאי יוכל למכור חוץ מדמי חבית שבו:

הגה

מסורת הש"ס

תמורה כח. זבחים עא:

ערלה פ"ג מ"ז [ביצה ג: יבמות פא: זבחים עב:]

[גי' הר"ן מאן שמעת ליה דאמר חמץ בפסח אסור בהנאה רבי עקיבא הא תנא ליה וכו']

בכורות לז·

[לעיל עג:]

[שם]

ברכות כה. וש"נ

עין משפט נר מצוה

קלד א מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הל' ט סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמ סעיף א:

[ועי' תוס' זבחים עב: ד"ה אלא וכו' שהקשו דליתני נמי הכא עוד כמה דברים]

קלה ב מיי' שם טוש"ע שם:

קלו ג ד ה ו מיי' פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הל' ז סמג לאוין קמא:

קלז ז מיי' שם הל' ו:

קלח ח מיי' שם הל' כט סמג שם טוש"ע י"ד סי' קלד סעיף כ:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ובשר בחלב וכו' בחלב בנותן טעם הס"ד וכאן נ"ל ספיסקא גמרא ואח"כ נ"ל ד"ה אי דבר שבמנין ואח"כ ד"ה שער נזיר דבר הנמכר ואח"כ ד"ה תרתי:

הגהות הגר"א

[א] במשנה ושעיר המשתלח · נמחק · (וכן בירושלמי ורי"ף ורא"ש ליתא ועי' תוס' זבחים עב א' ד"ה אלא ומיהו הוה מצי למיתני איברי שס"מ למ"ד כו'):

[נ"ל כדקתני]

[וע"ע תוס' חולין צ: ד"ה שאני חתיכה]

[כדפי' וקשה כצ"ל רש"א]

מתני׳ גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה והיא טהורה ושל עץ *רבי אומר ינגב וחכ"א יקלוף את הזפת ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה:

גמ׳ אמר רבא דוקא זפתה אבל דרך בה לא פשיטא זפתה תנן מהו דתימא הוא הדין אפילו דרך בה והאי דקתני זפתה אורחא דמלתא קתני קמ"ל איכא דאמרי אמר רבא דוקא זפתה אבל דרך בה לא סגי לה בניגוב פשיטא זפתה תנן מהו דתימא ה"ה דאפילו דרך בה והאי דקתני זפתה אורחא דמלתא קתני קמ"ל דוקא זפתה אבל דרך בה לא סגי לה בניגוב כי ההוא דאתא לקמיה דרבי חייא א"ל הב לי גברא דדכי לי מעצרתאי א"ל לרב זיל בהדיה *וחזי דלא מצוחת עלי בי מדרשא אזל חזייה דהוה שיעא טפי אמר הא ודאי בניגוב סגי לה בהדי דקא אזיל ואתי חזא פילא מתותיה וחזא דהוה מלא חמרא אמר הא לא סגי לה בניגוב אלא בקילוף והיינו דא"ל *חביבי חזי דלא מצוחת עלי בי מדרשא ת"ר הגת והמחץ והמשפך של עובדי כוכבים רבי מתיר בניגוב וחכמים אוסרין ומודה רבי בקנקנים של עובדי כוכבים שהן אסורין ומה הפרש בין זה לזה זה מכניסו (א) בקיום וזה אין מכניסו בקיום ושל עץ ושל אבן ינגב ואם היו מזופפין אסורין והתנן גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה והיא טהורה מתניתין דלא דרך בה ברייתא דדרך בה אמר מר הגת והמחץ והמשפך של עובדי כוכבים רבי מתיר בניגוב וחכמים אוסרין והאנן תנן של חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה אמר רבא סיפא דמתני' אתאן לרבנן דרש רבא נעוה ארתחו רבא *כי הוה משדר גולפי להרפניא סחיף להו אפומייהו וחתים להו אבירצייהו קסבר כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן במה מנגבן רב אמר במים רבה בר בר חנה אמר באפר רב אמר במים ולא באפר רבה בר בר חנה אמר באפר ולא במים אלא

רב

רש"י

מתני׳ גת של אבן שזפתה עובד כוכבים · ואורחא למירמי ביה חמרא פורתא לעבורי קוטרא דזיפתא: מנגבה · מפרש בגמרא במים ואפר: של עץ · דבעיא זפת טובא ובלעא חמרא טפי רבי אומר ינגב כשל אבן ורבנן פליגי: ושל חרס אע"פ שקילף את הזפת הרי זו אסורה · קס"ד דברי הכל היא ומשום דחרס גופא בלא זיפתא בלע ליה לחמרא: גמ׳ אבל דרך בה · בשאינה זפותה לא בעיא ניגוב אלא הדחה: אורחא דמילתא קתני · שדרך הזופפין לזרוק בו יין: א"ד אמר רבא דוקא זפתה · ולא דרך בה הוא דסגיא בניגוב: אבל דרך בה · עובד כוכבים בגת מזופפת: לא סגי לה בניגוב · אלא בקילוף משום דעייל חמרא בפילי דזיפתא: דלא מצוחת עלי · לעשותן בהכשר שלא תפסיד את יינו ונמצא צווח עלי: שיעא · חלקה: מחץ · כלי שדולין בו מן הבור לחבית. הגת והמחץ והמשפך כו' בשל חרס עסקינן מדקתני סיפא של עץ ושל אבן כו' ובשאין מזופפות עסקינן מדקתני סיפא ואם הן מזופפות מכלל דכולה רישא בשאין מזופפין: ר' מתיר בניגוב · ולקמן פריך והא אנן תנן בשל חרס אע"פ שקילף הזפת אסורה: ומודה בקנקנים · של חרס אע"פ שאין מזופפין שאסורין עד שימלאם ג' ימים מים ומערן מעת לעת כדאמרינן באין מעמידין (לעיל לג.): מכניסו · כיטסו של קנקן לקיום שהוא שוהה בו יין זמן מרובה: ושל עץ ושל אבן · מנגבן והן טהורים דברי הכל כל זמן שאין מזופפין: ואם היו מזופפין אסורים · עד שיקלוף: והא אנן · תנן בשל אבן אפילו זיפתה מנגבה דברי הכל ולר' ינגב בשל עץ והכא קתני אפילו בשל אבן דברי הכל אסורין קשיא בשל אבן דברי הכל אדברי הכל ובשל עץ קשיא דרבי אדר': מתני' דלא דרך בה · הלכך בשל אבן דברי הכל בניגוב סגי ובשל עץ לר' ינגב: ברייתא דדרך בה · הלכך אפי' בשל אבן בעי קילוף וכ"ש בשל עץ: אמר מר הגת והמחץ והמשפך של חרס ר' מתיר בניגוב · הואיל ואינם מזופפין: והא אנן תנן ושל חרס אע"פ שקילף את הזפת הרי זו אסורה · אלמא אפילו לר' חרס גופיה בלע ולא סגי בניגוב ואפי' לא דרך וכ"ש הכא דאוקמינן ברייתא דדרך בה: סיפא דמתני' אתאן לרבנן · והכי קאמרי רבנן של אבן כי לא דרך בה ינגב ושל עץ יקלוף ושל חרס אסורה ולרבי של אבן ושל עץ ינגב ושל חרס יקלוף כדקתני בברייתא דכשאינה מזופפת סגי בניגוב אלמא מזופפת *ינגב ושריא: נעוה ארתחו · הגת הרתיחו ברותחין נעוה כמו *יעופון נעוותי בחמר: כי הוה משדר גולפי · כדים רקים: סחיף להו אפומייהו · כופה אותן שוליהן למעלה ופיהן למטה משום חותם בתוך חותם: וחתים להו אבירצייהו · חותם את פי השק כלפי שוליהן: קסבר כל כלי שמכניסו לקיום · אפילו אין מוסרו לעובד כוכבים אלא לפי שעה גזרו ביה רבנן כיין עצמו כי היכי דלא ליתי לשהוייה ביד עובד כוכבים: במים ולא באפר · בתמיה מי מיקרי ניגוב:

רב

תוספות

הגת והמחץ והמשפך כו' · ושל עץ ושל אבן מנגבן וזהו טהרתם כשאינם מזופפים איירי ולקמן מוקמינן בדרך בה עובד כוכבים וא"ת והא רבא אמר לעיל גבי מתני' בדרך בה עובד כוכבים סגי לה בהדחה בעלמא וי"ל דמתני' דלעיל איירי בגת של ישראל שדרך בה עובד כוכבים לפי שעה אבל הכא איירי בשל עובד כוכבים דבליעא טובא לפי שהרבה פעמים דרך בה העובד כוכבים וא"ת א"כ היכי פריך בסמוך ממתני' דקתני דסגי בניגוב במזופפין לכך ברייתא דקתני בה ואם היו מזופפין אסורין ומאי קושיא הא אוקימנא מתני' בשל ישראל וברייתא בשל עובדי כוכבים כדפרישי' וי"ל דבמזופפין אין לחלק בין של עובדי כוכבים לשל ישראל לפי שהזפת מבליע בשעה מועטת:

דהוה שיעא · פירש ה"ר פטר כלי שנקב בו ונסתם בזפת אינו חמור ככלי מזופף שהחמירו בו אפילו לפי שעה לפי שמכניסו לקיום ולא משום דבלע ולכך רצה רב להתיר גת של אבן זפותה דהוה שיעא ולא חש לבליעת זפת וא"כ סתימת זפת הכלי שאין עשוי לקיום סגי ליה בהדחה ככלי עצמו או ניגוב אם הוא כלי שצריך ניגוב ולפי זה המשפך שלנו שמזופפין מעט סביב הברזל סגי להו בניגוב כמו המשפך עצמו מיהו בכלים מזופפים יש להחמיר שרגילים ומצוים: דרש רבא נעוה ארתחו · פירוש הגעילו הגתיות הגדולים מכאן אומר ר"ת דעירוי ככלי ראשון מדאמר הכא דעל ידי עירוי מפליט היין הבלוע בגת דעל כרחך ע"י עירוי קאמר הכא שהרי הגת גדולה וכבידה שאין יכולין לתתה לתוך יורה מרותחת כדי להגעילה אלא ע"כ על ידי עירוי קאמר והשתא כיון דהוה ככלי ראשון אם כן הני כלים שנאסרו ע"י כלי ראשון סגי להו בהגעלה ע"י עירוי אבל רשב"ם חולק על ר"ת ואומר דעירוי ככלי שני הוא לגמרי והא דמשמע הכא דגת סגי לה בעירוי שאני יין נסך דתשמישו ע"י צונן ועיקר דברי רשב"ם ור"ת במסכת שבת פרק כירה (דף מב· ושם) (ב) האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין ושם הארכנו ומסקנא דמילתא פי' רבינו ברוך דמילתא דעירוי תליא בפלוגתא דרב ושמואל דפ' כיצד צולין בפסחים (דף עו.) דפליגי אי תתאה גבר אי עילאה גבר וקיימא לן כמאן דאמר תתאה גבר מיהו גם עילאה מבשל ומבליע כדי קליפה דאדמיקר ליה בלע כדאמרינן פ' כיצד צולין הלכך עירוי אינו לא ככלי ראשון ולא ככלי שני לגמרי אלא מבשל ומבליע הוא כדי קליפה ולא יותר וא"כ כלים שנאסרו ע"י כלי ראשון שהם בלועים מעבר לעבר לא סגי בעירוי שהרי העירוי אינו מפליט אלא כדי קליפה ולא יותר והני קערות שהם בולעות על ידי עירוי היה נראה כמו כן דסגי להו בעירוי להגעילן וכן פירשתי בסדר ביעור חמץ בקרובץ שבת הגדול שיסד רבינו יוסף ט"ע (*פחז) קדירות אין צריך לפלאה כו' וקערות מותרות כי שקיל מדורא עלייהו לאנחא ומיהו אין הלכה כך אלא צריך להגעילן בכלי ראשון משום דפעמים שתוחבין הקערות בתוך הכלי ראשון ותוך יורה מרותחת והשתא דפירשתי עירוי אינו לא מבליע ולא מפליט רק כדי קליפה אם כן הני חביות של עובדי כוכבים סגי להו בעירוי דומיא דגת דקאמר הכא נעוה ארתחו ואם היה מגסרן הנגר וקולפן במלקט וברהיטני ומסיר הקליפה של גד היין סגי בהכי בלא עירוי דהא כי נעביד להו עירוי אינו מפליט עירוי כי אם כדי קליפה כו': רבא כי משדר להו גולפי להרפניא סחיף להו אפומייהו וחתים להו אבירצייהו · שמעינן מהכא דישראל השולח חביות ריקניות בבית עובד כוכבים או מעיר לעיר כדי לתקן צריך לחותמן מבפנים בגחלת או באבן רכה שהיא כאבן סיד כדי שיהא ניכר אם העובד כוכבים נותן לתוכן יין מיהו יש לדחות דדוקא לדידהו שהיו חביות שלהם קטנים ונוחים לתת לתוכן יין ולערותם מיד אבל חביות שלנו שהם גדולים ואינם נוחים לתת לתוכן יין ולערותם מיד אין לחוש ואין צריך לחותמם ומכל מקום טוב להחמיר:

איתמר

עין משפט נר מצוה

קלט א ב ג ד מיי׳ פי"א מהל׳ מאכלות אסורות הלכ׳ כ כא כב סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי׳ קלח סעיף א:

קמ ה טוש"ע שם סעי׳ ד:

קמא ו מיי׳ שם סמג שם טוש"ע י"ד סי׳ קלה סעיף ז:

קמב ז מיי׳ שם הלכ׳ כב ועיין בהשגות שם סמג שם טוש"ע י"ד סי׳ קלח סעיף א:

קמג ח מיי׳ וסמג שם טוש"ע י"ד סי׳ קלה סעיף ז וסי׳ קלו סעיף א:

הגהות הב"ח

(א) גמ׳ זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום: (ב) תוס׳ ד"ה דרש וכו׳ פ׳ כירה אשא דתנן האילפס והקדרה:

מסורת הש"ס

[וברב אלפס איתא רבי יהודה]

[פירוש... ושם איתא דלא מצותא עלה בי כו׳]

[פי׳ דודי עי׳ רש"י חולין נג. ד"ה אגר לגו]

יקלף רש"א

[בפ׳ זימי תרגום אונקלוס של תכליני עינים מיין יעופון וכו׳]

[נ"ל פחז]

רב אמר במים *והוא הדין לאפר רבה בר בר חנה אמר *לאפר והוא הדין למים ולא פליגי *הא ברטיבתא הא ביבשתא איתמר בי רב משמיה דרב אמרי תרתי תלת ושמואל אמר תלת ד' בסורא מתנו הכי *בפומבדיתא מתנו בי רב אמרי משמיה דרב תלת ד' ושמואל אמר ד' ה' *ולא פליגי מר קא חשיב מיא בתראי ומר לא קחשיב מיא בתראי בעו מיניה מרבי אבהו הני **גורגי דארמאי מאי א"ל רבי אבהו תניתוה *הרי שהיו גתיו ובית בדיו טמאין ובקש לעשותן בטהרה *הדפין והעדשין והלולבין מדיחן והעקלין של נצרין ושל *בצבוץ מנגבן ושל שיפה ושל גמי מישנן י"ב חדש רשב"ג אומר מניחן מגת לגת ומבד לבד היינו תנא קמא איכא בינייהו חורפי ואפלי ר' יוסי אומר *הרוצה לטהרן מיד מגעילן ברותחין או חולטן במי זיתים רשב"ג משום ר' יוסי אומר *מניחן תחת צינור שמימיו מקלחין או במעין שמימיו רודפין וכמה עונה כדרך שאמרו ביין נסך כך אמרו בטהרות כלפי לייא בטהרות קיימינן אלא כדרך שאמרו בטהרות *כך אמרו ביין נסך *כמה עונה אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן *או יום או לילה ר' חנא שאינה ואמרי לה ר' חנא בר שאינה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן חצי יום וחצי לילה א"ר שמואל בר יצחק ולא פליגי הא בתקופת ניסן ותשרי הא בתקופת תמוז וטבת אמר רבי יהודה *הני רווקי דארמאי דמזיא מדיחן דעמרא מנגבן דכיתנא מישנן ואי איכא קטרי שרי להו *הני דקולי וחלאתא דארמאי *דחיטי בחבלי דצורי מדיחן דצבתא

רב אמר מים · תחלה והוא הדין שצריך אפר *אחריה ורבה בר בר חנה אמר באפר תחלה וה"ה שצריך מים אחריהם: ברטיבתא · שיש בה לחלוחית יין נותן אפר תחלה לשפשף עד שתהא נגובה ואחר כך מים : ביבשתא · מים תחלה ואחר כך אפר ומשפשף : תרתי תלת · ברטיבתא תרתי אפר ומים ביבשתא תלת מים ואפר ומים : תלת וד' · תלת ברטיבתא אפר ומים ואפר ואע"פ שחוזר ונותן מים להעביר האפר הנהו מים לא קא חשיב דלאו לשום נגיבה אלא לנקותו מן האפר וד' ביבשתא מים אפר ומים ואפר ומים בתראי לא (א) חשיבא רב לא בעי אפר אלא חדא זימנא ושמואל בעי אפר תרי זימני בין ברטיבתא בין ביבשתא : בפומבדיתא מתנו · לרב תלת וד' כדפרישית ולשמואל ד' ברטיבתא וה' ביבשתא דקחשיב מיא בתראי : ולא פליגי · רב ושמואל להאי לישנא דפומבדיתא אלא לרב לא חשיב מיא בתראי ושמואל חשיב מיא בתראי ואית דמפרשי ולא פליגי (*ה"ג) דסורא ודפומבדיתא אלא דסורא לא חשבי מיא בתראי ודפומבדיתא חשבי להו אבל רב ושמואל פליגי והכי פירושו דמלתא תרתי תלת תרתי ביבשתא מים ואפר תלת ברטיבתא אפר ומים ואפר ושמואל אמר תלת ברטיבתא כדקאמרת אבל ביבשתא ד' מים ואפר מים ואפר דבכולהו בעינן אפר תרי זימני ובפומבדיתא מתנו לרב תלת וד' ביבשתא תלת מים ואפר מים והיינו נמי כדסורא אלא דהני קא חשבי מיא בתראי וברטיבתא ד' אפר ומים אפר ומים ולשמואל ברטיבתא ד' כדקאמרת אבל ביבשתא ה' מים ואפר ומים ואפר ומים דביבשתא נמי בעי תרי זימני אפר ול"פ (ב) הנך דסורא ודפומבדיתא כו' · אבל רב ושמואל פליגי ביבשתא בין בדסורא בין בדפומבדיתא דרב לא בעי בה אפר אלא חד זימנא ושמואל בעי תרי זימני לשון אבא מורי מטותתו כבוד והוא נראה בעיני והראשון לשון מורי וקשיא לי בגווה מכדי ללישנא דסורא רב ושמואל מיפלג פליגי מאי שנא דבדרב חשיב מיא בתראי ובדשמואל לא חשיב מיא בתראי לשמואל ד' וה' איבעי ליה למיתני בשלמא לפומבדיתא אע"ג דבדרב לא חשבי ובדשמואל חשבי ניחא משום דפלוגתייהו דרב ושמואל ליתא אלא במחשב מים בתראי אלא ללישנא דסורא דסוף סוף פליגי קשיא לי : גורגי · עקלים ובלע"ז ריבוס"י וכורכין אותן סביבות התפוח שלא יתפזרו הענבים מכובד הקורה ורב האי פירש עקלים השטוות כאן כגון *ועקל בית הבד עשוין כמין קופה מסורגת במטוה ואחרי סחיטת הזיתים נותן הגפת בתוכו עקל ומניח עליו (ג) ומכבידו להוציא המשקה הנשאר הני גורגי דארמאי כילד מנגבן : הדפין · הן העשוין כמין דלת ונותנן על התפוח : הלולבין · טאטיתא אשקיפ"א שמכבד בה הענבים המתפזרין לאוספן : והעדשים · היינו גת עצמה שקורין מיי"ט : מדיחן · במים ועל משנה זו יש לסמוך *שאין צריך אפר לגת מדפסיע מינה ר' אבהו ולא אמרינן (ד) זו אינה משנה דקתני בה דסגי לגת בהדחה ומתניתין דקתני דבעי ניגוב שמע מינה קמו בה רבנן בתראי ופשטי הלכתא כוותיה : העקלים של נצרים · שבטים : ושל בצבוץ · קנבוס בלעי טפי ובעו ניגוב באפר ומים · ושל שיפה · פיו"ר : ושל גמי · יונ"ק בלעי טובא : חרפי ואפלי · מגת לגת פעמים שהן יותר מי"ב חדש (ה) דאפלי ופעמים שהן פחות כגון בחרפי : הכי גרסינן בתוספתא חולטן ברותחין או מולגן במי זיתים דרך לבשל זיתים להיות רכין להוציא שומנן חולטן אשקלי"ר בלע"ז כמו לחלוט ולאשישה (פסחים דף לו:) : רודפין · ריבד"ש שוטפין : וכמה · מניחן שם עונה ולקמן מפרש כמה עונה : בתקופת ניסן ותשרי · שהיום והלילה שוין או יום או לילה ותקופת תמוז וטבת שאין יום ולילה שוין חצי יום וחצי לילה די"ב שעות שלמות בעינן : רווקי · משמרת כמין שקין שנותנין בהן שמרים להוציא את יינן : דמזיא · של שער אדם ולא בלעי טובא : כיתנא · בלעי טפי מעמרא : חלאתא · כוורת של שבטים שמסננין בהן יין : בחבלי דצורי · חבלים של צורי דקל :

דצבתא

איתמר בי רב משמיה דרב אמרי תרתי תלת ושמואל אמר תלת ד' · פ"ה לשון ראשון רב אמר תרתי תלת ברטיבתא תרתי אפר מים תלת ביבשתא מים אפר ומים ושמואל אמר תלת ד' תלת ברטיבתא אפר מים ואפר ואע"פ שנותן מים להעביר האפר מיא בתראי לא קחשיב ד' ביבשתא מים ואפר מים ואפר וכמו כן מיא בתראי לא קחשיב בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו רב אמר תלת וד' תלת ברטיבתא אפר מים אפר ד' ביבשתא מים אפר מים אפר ושמואל אמר ד' וה' ד' ברטיבתא אפר מים אפר מים ה' ביבשתא ולא פליגי רב ושמואל ללישנא דפומבדיתא אלא דמר קחשיב מיא בתראי כו' והקשה בקונטרס ללישנא דסורא כיון דפליגי רב ושמואל דלרב סגי בחד אפר בתרווייהו ולשמואל בעינן תרי זימני אפר מאי שנא דבדרב חשיב מיא בתראי ובדשמואל לא חשיב מיא בתראי בשלמא ללישנא דפומבדיתא לא פליגי אלא במיחשב מיא בתראי לכך נראה לרש"י בענין אחר שפירש אביו רב אמר תרתי תלת תרתי ביבשתא מים ואפר תלת ברטיבתא אפר מים אפר ושמואל אמר תלת ברטיבתא כרב ד' ביבשתא מים אפר מים אפר בפומבדיתא מתנו רב אמר תלת ביבשתא מים אפר מים ד' ברטיבתא אפר מים אפר מים ושמואל אמר ברטיבתא כרב וה' ביבשתא ולא פליגי סורא ופומבדיתא וגם זה לא נראה דאם כן הויא סברתן הפוכה דרב ושמואל שהרי רב מיקל ביבשתא יותר מרטיבתא ושמואל מיקל ברטיבתא יותר מביבשתא לכך נראה לר"י בענין אחר והכי פירושו רב אמר תרתי תלת ביבשתא תרתי מים אפר ברטיבתא תלת אפר מים אפר ושמואל אמר תלת ד' תלת ביבשתא וד' ברטיבתא שמואל בא להוסיף ולפרש מיא בתראי בין ברטיבתא בין ביבשתא בפומבדיתא מתנו רב אמר תלת ארבע כפירוש ראשון שבקונטרס תלת ברטיבתא אפר מים אפר ביבשתא ד' מים אפר מים אפר שמואל אמר ארבע חמש ארבע ברטיבתא וחמש ביבשתא בא להוסיף ולפרש מיא בתראי בתרווייהו ולא פליגי רב ושמואל בין ללישנא דסורא בין ללישנא דפומבדיתא אלא דרב לא חשיב מיא בתראי ושמואל חשיב מיא בתראי :

דכיתנא

מסורת הש"ס

בדפו"י אחריהם

באפר. יעב"ץ

[עי' תוס' נדה סה. ד"ה כדפין]

[פי' פשתן מלבון נון ערוך ע' בנד']

[נ"ל הני ליסני]

[פסחים קיג: יבמות סב: שבועות יח: נדה סג:]

[נ"ל דחייטי כ"ה בערוך ערך חלתא]

[שבת קמד:]

עין משפט נר מצוה

קמד א ב ג ד מיי' פי"א מהלכות מאכלות אסורות הלכ' כ סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלח סעיף י :

קמה ה ו ז מיי' פי"א מהל' טומאת אוכלין הל' יז :

קמו ח מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הלכה כד סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קלח סעיף ו :

קמז ט מיי' שם ופי"א מהל' טומאת אוכלין הלכה טז סמג שם טוש"ע שם :

נ"א גורני

נדה דף סה. [סוף תוספתא טהרות פי"א ע"ש ועי' בר"ש פרק י מ"ח דטהרות]

קמח י מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות הלכה כג סמג שם טוש"ע שם סעיף ז :

קמט כ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ח ·

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה תלת וד' וכו' בתראי לא קא חשיב רב : (ב) ד"ה ולא פליגי וכו' ולא פליגי הני דסורא: (ג) ד"ה גורגי וכו' ומניח עליו קורה ומכבידו: (ד) ד"ה מדיחן וכו' ולא אמרינן ליה זו וכו' דבעי ניגוב ושמע' מינה דקמו בה: (ה) ד"ה חרפי וכו' מי"ב חדש כגון דאפלי :

לעקל בית הבד. כצ"ל סנהדרין (כ"ו א') יעב"ץ.

[פי' השגת תוס' צל זה בנדה סה. בד"ה הדפין וכו']

עין משפט נר מצוה

קנ א מיי' פ"ט מהל' טומאת אוכלים הלכה ח:

קנא ב מיי' שם הל' ז:

קנב ג מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה ג סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכ סעיף א וסי' קכא סעי' א:

קנג ד מיי' שם סמג שם טוש"ע א"ח סי' תנא סעיף ד:

קנד ה מיי' שם הלכ' ז סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכא סעיף ז:

קנה ו ז ח מיי' שם הל' ו סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכ סעיף א:

קנו ט מיי' שם טוש"ע שם סעיף ח:

[פסחים יז: מיר לח.]

קנז י כ מיי' שם טוש"ע שם סעיף א:

קנח ל מיי' שם ועיין בכ"מ טוש"ע שם סעי' ט ויטביל בלא ברכה:

קנט מ מיי' שם הלכ' ג טוש"ע שם סעי' א:

[שבת ס.]

קס נ מיי' שם סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכא סעיף א:

קסא ס מיי' שם הל' ד סמג שם טוש"ע י"ד סי' קכב סעיף ו:

קסב ע מיי' שם הלכ' ג טוש"ע שם סי' קג סעיף ס וסי' קכב סעיף ג:

הגהות הב"ח

(א) גמ' וטהר בכל דהו: (ב) רש"י ד"ה בלקוחין וד"ה וכמעשה צ"ל קודם ד"ה מנא דמרדא: (ג) תוס' ד"ה דכיתנא וכו' שמנו חכמים דוקא שהיו בקיאין בבליעתן:

תורה אור

דצבתא לנגבן דכיתנא מישנן ואי אית בהו קיטרי שרי להו איתמר עם הארץ שהושיט ידו לגת ונגע באשכולות רבי ורבי חייא חד אמר [א]אשכול וכל סביבותיו טמאין וכל הגת כולה טהורה וחד אמר כל הגת כולה נמי טמאה ולמ"ד אשכול וכל סביבותיו טמאים וכל הגת כולה טהורה מאי שנא מהא דתנן *[ב]שרץ שנמצא ברחים אינו מטמא אלא מקום מגעו ואם היה משקין מהלך הכל טמא התם לא מפסק ולא מידי הכא מפסקי אשכולות אורו ליה רבנן לר' ירמיה ואמרי לה לבריה דרבי ירמיה כדברי האומר אשכול וכל סביבותיו טמאין וכל הגת כולה טהורה: **מתני'** [ג]הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים את שדרכו להטביל יטביל להגעיל יגעיל ללבן באור ילבן [ד]השפוד והאסכלא מלבנן באור [ה]הסכין שפה והיא טהורה: **גמ'** תנא [ו]וכולן צריכין טבילה בארבעים סאה מנהני מילי אמר רבא דאמר קרא °כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש (במדבר לא) וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת תני בר קפרא מתוך שנאמר °במי נדה (שם) שומע אני שצריך הזאה שלישי ושביעי ת"ל אך חלק א"כ מה ת"ל במי נדה מים שנדה טובלת בהן הוי אומר ארבעים סאה איצטריך למיכתב וטהר ואיצטריך למיכתב במי נדה אי כתב וטהר ה"א וטהר(א) כל דהו כתב רחמנא במי נדה ואי כתב רחמנא במי נדה הוה אמינא הערב שמש כנדה כתב רחמנא וטהר לאלתר אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [ז]אפי' כלים חדשים במשמע דהא ישנים וליבנן כחדשים דמו ואפילו הכי בעי טבילה מתקיף לה רב ששת אי הכי אפי' זוזא דסרבלא נמי א"ל [ח]כלי סעודה אמורין בפרשה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא שנו אלא בלקוחין וכמעשה שהיה [ט]אבל שאולין לא רב יצחק בר יוסף זבן מנא *דמרדא מעובד כוכבים סבר להטבילה א"ל ההוא מרבנן ורבי יעקב שמיה לדידי מפרשא לי מיניה דרבי יוחנן כלי מתכות אמורין בפרשה אמר רב אשי [י]הני כלי זכוכית *הואיל וכי נשתברו יש להן תקנה ככלי מתכות דמו קוניא פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר כתחלתו וחד אמר כסופו [כ]והלכתא כסופו איבעיא להו משכנתא מאי אמר מר בר רב אשי אבא משכן ליה עובד כוכבים כסא דכספא ואטבליה ואישתי ביה [ל]ולא ידענא אי משום דקסבר משכנתא כזביני דמיא אי משום דחזי לעובד כוכבים דדעתיה לשקועיה: ת"ר הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים [מ]דברים שלא נשתמש בהן מטבילן והן טהורין [נ]דברים שנשתמש בהן ע"י צונן כגון כוסות וקתוניות וצלוחיות מדיחן ומטבילן והם טהורין דברים שנשתמש בהן ע"י חמין כגון היורות הקומקמוסין ומחמי חמין מגעילן ומטבילן והן טהורין דברים שנשתמש בהן ע"י האור כגון השפודין והאסכלאות מלבנן ומטבילן והן טהורין וכולן שנשתמש בהן עד שלא יטביל ושלא יגעיל ושלא ילבן תני חדא אסור ותניא אידך [ס]מותר ל"ק הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם אסור הא כמאן דאמר *נותן טעם לפגם מותר ולמאן דאמר נותן טעם לפגם מותר גיעולי עובדי כוכבים דאסר רחמנא היכי משכחת לה *אמר רב חייא בריה דרב הונא [ע]לא אסרה תורה אלא קדירה

בת

דכיתנא מייסנן · אור"ת דמפות וסדינין שלנו ששרו ביין נסך אין צריך לייבשן מדלא קאמר כל כלי פשתן סתם אלא הני כלים שמנו חכמים (ג) שהיו בקיאין דוקא בבליעתן ואין לחלק בין יין נסך שהוא צונן ובין שאר איסור רותח שנפל על המפות הכל יש להתיר בכבוס כלי שני כי ודאי ידוע שע"י כבוס גדול שחובטין כמה וכמה פעמים אי אפשר שלא יצא האיסור ושמא יש לחלק בין איסור שנדבק לשאינו נדבק כל כך כמו שמחלק בפרק התערובת (זבחים דף עט:): **הסכין** שפה והיא טהורה · בגמרא מוקי לה לחתוך בה צונן ולא דמי לסכין ששחט בה טרפה דסגי בקינוח אבלוייתא פרק קמא דחולין (דף ח: ושם ד"ה והלכתא) דשאני סכין של עובדי כוכבים שבלוע שמנונית טובא אבל סכין ששחט בה טריפה מחמת הדם דשריק אין השמנונית נבלע: **מים** שהנדה טובלת · אע"ג דרביעית *סגי להטביל מחטין וצינוריות מדאורייתא הייטו טבילת טומאה אבל טבילת כלי מדין חידוש הוא ובעי מ' סאה: **והלכתא** כסופו · הייטו כלים שמחופין באבר מבפנים אבל אם מחופין מבחוץ וכן כלי עץ המחושקין סביב ברזל מבחוץ אפילו למ"ד *הכל הולך אחר המעמיד אין צריכין טבילה כיון דאין משתמשין בהן דרך המתכת דכלי סעודה האמורים בפרשה הייטו שמשתמשין בהן: **אבל** שאולין לא · אומר רבינו שמואל ישראל ששאל כלי מישראל חבירו שקנה מעובד כוכבים צריך טבילה כיון שבא לידי חיוב טבילה ביד ישראל ראשון: **אי** משום דקסבר משכנתא כזביני · וכיון דלא איפשיטא מטבילין למשכנתא בלא ברכה ואם יש לו כלי שקנה מן העובד כוכבים המחויב טבילה יטביל זה עמו ויברך על שניהם והנותן כלי לאומן עובד כוכבים לתקן ואפילו למאן דאמר אומן קונה בשבח כלי אין צריך טבילה כיון דאין שמו עליו דלא הוי כמעשה שהיה שהיו הכלים של מדין והמוכר כלי לעובד כוכבים וחזר ולקח ממנו צריך טבילה כיון שנקרא על שם עובד כוכבים אבל הממשכן כלי לעובד כוכבים וחזר ופדה אין צריך טבילה אע"ג דמספקא ליה לתלמודא אי משכנתא כזביני לענין הא ודאי פשיטא דלא הוי כזביני: **מגעילן** ומטבילן והן טהורין · לאו דוקא מגעיל ואח"כ יטביל אלא אפילו מטביל ברישא דהך טבילה אינה בשביל טומאה דליהוי כטובל ושרץ בידו דאפילו חדשים צריכין טבילה ותנן נמי סכין שפה והיא טהורה אע"ג דלא טהרה לגמרי שהרי צריכה גיעול לחתוך רותח אפי' הכי מטביל לחתוך בה צונן והא דתני בברייתא מגעילן ברישא משום דחמירא מפני האיסור: **וכולן** שנשתמש בהן · למאן דתני מותר נקט שפיר עד שלא יטביל אבל מאן דתני אסור אין לאסור אם נשתמש בו קודם טבילה מיהו איכא למימר דגזור אטו קודם הגעלה וליבון:

בת

דלבתא · מין גמי ליסק"א: שרי להו · מתירן ואח"כ מנגבן שהיין נבלע בקשרים: ונגע באשכולות · והן מוטלות ביין: ברחים · שטוחנין בהם זיתים קודם נתינתן לבד ואח"כ נותנן בבד וטוען בקורה: לא מפסיק מידי · שהמשקה מחברן ובזיתים אין אשכולות: **מתני'** את שדרכו להטביל · כלומר כלי הראוי ליטהר בטבילה אין צריך תיקון אחר כגון כלי שתשמישו ע"י צונן יטביל ותו לא צריך: להגעיל · במים רותחין כגון כלי שתשמישו בכך דהיינו יורות וקדירות של מתכת יגעיל ובגמרא מפרש דבעי נמי טבילה: ללבן באור · כדמפרש ואזיל: השפוד והאסכלא · שתשמישן ע"י האור אסכלא גירדל"א: שפה · לוטשה באבן של נפחים מול"א בלע"ז: שפה · לשון שופינא לימ"ר בלע"ז: **גמ'** תנא וכולן · אף הנגעלים והמלובנים: כל דבר אשר יבא באש · שנשתמשו בו בני מדין על ידי האור תעבירו באש כעין בולעו לאיסור יפליטו כדאמרן כבולעו כך פולטו: וטהר · קרא יתירא הוא האי וטהר: במי נדה יתחטא · בכלי מדין כתיב: בכל דהו · אפילו במקוה חסר: זוזא דסרבלא · מספרים שגוזזים בהן בגדי צמר הואיל וגזירת הכתוב היא ולא משום פליטת איסור דהא חדשים ולא בלעי מידי מצרכת לה טבילה: כלי סעודה אמורין בפרשה · דהכתיב כל דבר אשר יבא באש ואין דרך להשתמש ע"י האור אלא כלים של צורכי סעודה ובהנהו כתיב וטהר טבילה אבל זוזא דסרבלא לא: מנא דמרדא · אדמה ולפיצי בקר מעורבין ועושין מהן כלי: כלי מתכות אמורין · לענין טבילה בכלי עובדי כוכבים דכתיב (במדבר לא) אך את הזהב וגו': זכוכית · שנשתבר ראוי להתיכו ולעשותו כלי: ה"ג הואיל ונשתברו יש להן תקנה ככלי מתכות דמו · הואיל וכי מתבר חזו לתקוניהו ע"י התכה ככלי מתכות דמו ובעו טבילה: קוניא · פלומיר"ו תחלתו של חרס וחופין אותן בחופיא של אבר ותשמישו ע"י צונן וניקח מן העובדי כוכבים: כתחלתו · ולא בעי טבילה דלאו מתכות הוא: כסופו · בתר סופו אזלינן שחיפהו מתכות וכלי מתכות הוא ובעי טבילה: (ב)בלקוחין · שנקלטו ביד ישראל: וכמעשה שהיה · במדין שהיו חלוטין להם לישראל הכלים: לשקועיה · שלא לפדות עוד: גיעולי עובדי כוכבים דאסר רחמנא · במדין דכתיב תעבירו באש וטהר דבעי הגעלה היכי משכחת לה:

בת

מסורת הש"ס

טהרות פ"ח מ"ח

[בבלאות סי' קסו ליתא דפתרא]

[שבת סו.]

[לעיל לו. וש"נ]

[לעיל סו: ע"ש]

בת יומא דלאו נותן טעם לפגם הוא מכאן ואילך לישתרי *גזירה קדירה שאינה בת יומא משום קדירה בת יומא ואידך קדירה בת יומא נמי מפגם פגמה רמי ליה רב עמרם לרב ששת תנן השפודין והאסכלא מלבנן באור *(והתני') גבי קדשים *השפוד והאסכלא מגעילן *בחמין א"ל עמרם ברי מה ענין קדשים אצל גיעולי עובדי כוכבים הכא היתירא בלע התם איסורא בלע אמר *רבא סוף סוף כי קא פליט איסורא קא פליט אלא אמר *רבא מאי הגעלה נמי שטיפה ומריקה א"ל אביי מי דמי מריקה ושטיפה בצונן הגעלה בחמין *אלא אמר אביי °יגיד עליו רעו תנא הכא ליבון והוא הדין להגעלה תנא התם הגעלה וה"ה לליבון א"ל רבא אי הכי לתנינהו לכולהו בחדא וליתני חדא באידך אחריתי ולימא יגיד עליו רעו אלא אמר רבא קדשים היינו טעמייהו *כדרב נחמן אמר רבה בר אבוה דאמר כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו תינח שלמים דכיון דלשני ימים מיתאכלי מקמי דניהוי נותר קא הוי גיעול אלא חטאת כיון דליום ולילה מיתאכלא כי מבשל בה האידנא חטאת הוי נותר כי הדר מבשל בה למחר או שלמים או חטאת קא פליט נותר דחטאת דהאידנא בחטאת ושלמים דלמחר אמרי לא צריכא דכי מבשל בה חטאת האידנא הדר מבשל בה האידנא שלמים דחטאת דלמחר ושלמים דאתמול בהדי הדדי קא שלים זמנייהו והדר מבשל שלמים דלמחר א"ה הגעלה נמי לא ליבעי קשיא רב פפא אמר האי קריד האי לא קריד רב אשי אמר לעולם כדאמרן מעיקרא הכא התירא בלע הכא איסורא בלע ודקא קשיא לך דבעידנא דקא פליט איסורא קא פליט בעידנא דקא פליט לא איתיה לאיסורא בעיניה: ועד כמה מלבנן א"ר מני *עד שתשיר קליפתן וכיצד מגעילן א"ר הונא *יורה קטנה בתוך יורה גדולה מאי ת"ש דההוא דודא דהואי בירב *עקביה *אהדר ליה גרנפא

תורה אור

רש"י

בת יומא · שבישל בה עובד כוכבים היום אבל בישל בה אתמול כבר הפיג בה טעמו בלינת לילה ושוב כשפולטו בתבשיל אחר אינו אלא לפגם: מכאן ואילך לישתרי · אף לכתחלה: מגעילן · לא חשיב כליבון דליבון שורף את הכלי: (א) גבי קדשים השפוד והאסכלא · שצלה בהן בשר קדש משום דכי אתי למחר הוי נותר וכי הדר מבשל בשר קודש למחר פליט שפוד בגויה טעמא ונותר איסור כרת הוא: עמרם ברי · עמרם בני: גבי קדשים כי בלע האי שפוד היתרא בלע · הלכך סגי ליה בהגעלה: אלא אמר רבא · האי הגעלה דקתני התם מריקה ושטיפה כלומר לעולם לפלוט האיסור וודאי ליבון בעי כשאר בליעת איסור אלא מצות מלך היא בקדשים ומרק ושטף במים כי היכי דהויא גזירת הכתוב כאשר יזה מדמה על הבגד דבעי כיבוס במקום קדוש ושבירת כלי חרס במקום קדוש הוא וה"ה למריקה ושטיפה: א"ל אביי מי דמי · כלומר מי קרי למריקה ושטיפה הגעלה הא כל הגעלה רותחין משמע שכופין להקיא הכלי מה שבלע ומריקה ושטיפה בצונן הוא כדאמרינן בשחיטת קדשים בפ' דם חטאת (זבחים צו:): אלא אמר אביי · הגעלה ממש לפלוט מאיסורן ודקא קשיא לך מתניתין דמצרכא להו ליבון לא תקשי דודאי בין בקדשים בין בגיעולי עובדי כוכבים תרווייהו בעינן לפלוט איסור לבד מריקה ושטיפה דקדשים דאינה אלא מצות המלך: ויגיד עליו רעו · וגלמד משנה מחבירתה של קדשים ממשנתנו ומשנתנו משל קדשים: וה"ה לליבון · שנוהם לריך: יגיד עליו רעו · איבעי למתנינהו לתרווייהו ליבון והגעלה בחדא או במשנתנו או בקדשים והדר ליתני חדא באידך ותגמר חבירתה מינה מה התם הא בלא הא ליתא ה"נ הא בלא הא ליתא: כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו · שמבשלין בהן ואינו מספיק להיות נותר עד שתחזור ופולטו בתבשיל אחר ולקמן פריך אי הכי הגעלה נמי לא ליבעי: מקמי דליהוי נותר הוו להו גיעול · שהרי כשבישל בו למחר פלט בליעה מיום אתמול: לא צריכא דכי מבשל ביה חטאת האידנא הדר מבשל ביה · בו ביום שלמים חזה ושוק של כהנים: בהדי הדדי שלים זימנייהו · ואין כאן פליטת נותר והדר מבשל ביה שלמים בו ביום כדאמרינן* בכל פעם מבשל שלמים לאחר חטאת בו ביום כי היכי דלא ניהוו נותר למחר: ה"ג אי הכי הגעלה נמי לא ליבעי קשיא: רב פפא אמר האי קריד האי לא קריד · לעולם בקדשים איסורא פליט ודקא קשיא לך ניבעי ליבון כי מתני' לא דמי דגיעול עובדי כוכבים איידי דלא מבשלי להו כל שעתא ומתקשה הבליעה בתוכו ונדבקת בו בכותלו טרפטרי"ש בלע"ז ואין נוח לפלוט בהגעלה עד שמלבנו באור אבל בקדשים דכל שעתא מבשלי בהו לא קריד ונוח לפלוט הלכך (סגי) בהגעלה קא פלט: לעולם כדאמרינן מעיקרא · דהיינו משום דבקדשים היתירא בלע ודקשיא לך כי פליט איסורא פליט לא חמיר איסורו שכשנעשה נותר לא הוי איסור בעיניה שבתוך דופני הכלי היה בלוע ומעולם לא הוכר איסורו: בתוך יורה גדולה · שיהיו רותחין עוברין על כולה: דודא · קלחת: גדנפא

תוספות

בת יומא · פירש בקונטרס שבישל בה עובד כוכבים היום אבל אם בישל בה אתמול כבר הופג טעמו בלינת לילה משמע לפירושו דלינת לילה פוגמת ולא בעינן מעת לעת וכן פר"ת דלינת לילה פוגמת כי לא היה דרך בימים קדמונים לבשל בלילה כדמשמע בפ"ק דברכות (דף ב:) בזמנים שקבעו לקריאת שמע בזמן שכיבה בכהנים ועניים וכל אדם וזכר לדבר דלינת לילה *מיקרי עבור צורה והוי דברים ק"ו אם אוכל שהוא בעין מעבר צורתו בלילה כ"ש איסור הנבלע בקדירה ולישנא דבת יומא משמע שבישל בה היום מדלא קאמר לא אסרה אלא קדרה מעת לעת ודוקא שעמדה כל הלילה בלא בישול שאין ידוע מה גורם להפיג הטעם תחלת הלילה או סופו או כולו אבל מעת לעת לא בעינן והמחמיר תבא עליו ברכה ויש לתמוה לדברי ר"ת שמביא זכר לדבר מעיבור צורה דתפשוט ליה שסוף לילה גורם הפגם דהיינו עמוד השחר דמשוי ליה נותר להטעינו שריפה ובפ"ב דזבחים (דף יט:) גבי קדוש ידים משמע דבעמוד השחר חשיב לינה ושמא לכך אור"ת דאינה ראיה גמורה אלא זכר לדבר כדי שלא לפשוט זה משם ויש לדקדק דסוף לילה לבד אינו גורם אלא כולו מדהצריך הכתוב שבירה בכלי חרס מריקה ושטיפה בכלי נחשת אחרי בישול חטאת למ"ד כ"ט לפגם מותר ואמאי הלא מותר לבשל בו לכתחלה אחר עמוד השחר וה"ר ברוך כתב בספר התרומה שצריך לחקור שלא היה בכלי אפילו מים חמין לבד בתוך מעת לעת דמים חשיבי כמו האיסור לפי שנעשו נבילה כיון שלא היה בהן ס' לבטל פליטת הכלי דבדידיה משערינן וחזרו ונבלעו ודוקא בכלי של איסור אבל בכלי של היתר כגון בשר בכלי של חלב או איפכא אף על פי שהיו בו מים חמין בתוך מעת לעת אין לחוש שהרי הן היתר דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא דוקא באיסור ועוד דהוכא נ"ט בר נ"ט דהפי' לפי המפרש *גבי דגים שעלו בקערה אבל נתבשלו לא הכא איכא ג' נותני טעם של היתר הראשון שנבלע בכלי וממנו למים ומן המים חזר ונבלע בכלי:

מכאן ואילך לשתרי · הלכך דבר המבושל בכלי שאינו בן יומא מותר ויש לתת טעם מה ראו להתיר המאכל ולאסור הקדרה לפי שהקדרה היה בה איסור גמור תחלה אבל המאכל לא נבלע בו איסור מעולם והגעלת כלי בן יומא אין להגעיל אלא בס' דשמונית הנפלט בחמין טעם לשבח הוא דלא שרינן לעיל בפרק ב' (דף לח:) חמין של עובדי כוכבים אלא משום דסתם כליהם אינן בני יומן אבל כשמגעילין כלי חמץ בערב הפסח בד' שעות דשעת היתר היא יכול להגעיל אפילו כלי בן יומא בפחות מס' דהוי נ"ט בר נ"ט של היתר החמץ בקערה וממנו למים ומן המים חוזר ונבלע בקערה ועדיין הכל היתר ועוד כי יותר מתקלקל טעם חמץ בכלי שאין ראוי לאכילה ממה שמתקלקל טעם בשר בדגים שנתבשלו אחריו לפי שהדגים ראוין לאכילה והבשר נותן בהן טעם לשבח ומה שנהגו לעשות לתת כלי המוגעל במים צוננין מיד אחר הגעלה אין לידע למה נהגו כן דאין לומר משום דתנן בפרק דם חטאת (זבחים דף צז:) וחכ"א מריקה בחמין ושטיפה בצונן דהיינו בקדשים אבל בתרומה קאמר התם דליתא ויש מפרש הא דקאמר שטיפה יתירתא היינו שתי שטיפות בצונן ובתרומה ליתא דסגי בשטיפה אחת ולשון יתירא משמע כן ועל זה נהגו בשטיפת צונן בכל הגעלות מיהו בקונטרס פירש שם שטיפה היא שטיפת צונן ובתרומה ליתא כלל ולפיכך צריך טעם למנהג* :

הסכין

[נ"ל והתנן]

[עי' תוס' זבחים צז. ד"ה השפוד]

[נ"ל רבה]

[נ"ל רבה וכ"א בתוס' דזבחים צז. ד"ה השפוד]

[יבמות לח: וש"נ]

[זבחים צז.]

[בפרוך ערך דד ה' אי' רב עוקבא וכן נוסח שאלתות סי' קלז אכן בתוס' פסחים מ: ד"ה האלפס העתיקו מר עוקבא אבל בתוס' שבת מב: ד"ה אבל העתיקו רב עקביה]

קסג א מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הלכה ב סמג לאוין קמ טוש"ע י"ד סי' קכב סעיף ב:

קסד ב מיי' פ"ח מהל' מעשה הקרבנות הלכה יב:

[פסחים לד: זבחים עז.]

זבחים נז.

קסה ג מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה ג סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכא סעיף ג טוש"ע א"ח סי' תנא סעיף ד וע"ש:

קסו ד מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע א"ח סי' תנא סעיף ה:

קסז ה מיי' שם סמג שם טוש"ע א"ח סי' תנב סעיף ו [וכרב אלפס עוד בפסחים פ"ב דף קלט.]:

[חולין קיא:]

[וע"ש תוס' זבחים נו: ד"ה לא]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה גבי קדשים נ"ל קודם ד"ה מגעילן:

קסח א ב ג ד ה מיי' פי"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכ' ז סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סי' קכא סעיף ז:

גדנפא דלישא אפומא ומליוה מיא וארתחה אמר רבא מאן חכים למעבד כי הא מילתא אי לאו רב עקביה דגברא רבא הוא קסבר כבולעו כך פולטו מה בולעו בנצוצות אף פולטו בנצוצות: *הסכין שפה והיא טהורה: אמר רב עוקבא בר חמא ונועצה עשרה פעמים בקרקע אמר *רב הונא בריה דרב יהושע ובקרקע שאינה עבודה א"ר כהנא ובסכין יפה שאין בה גומות תניא נמי הכי סכין יפה שאין בה גומות נועצה עשרה פעמים בקרקע אמר רב הונא בריה דרב יהושע לאכול בה צונן כי הא דמר יהודה ובאטי בר טובי יהוו יתבי קמיה דשבור מלכא אייתו לקמייהו אתרוגא פסק אכל פסק והב ליה לבאטי בר טובי הדר דצה עשרה זימני בארעא פסק הב ליה למר יהודה א"ל באטי בר טובי וההוא גברא לאו בר ישראל הוא א"ל מר קים לי בגויה ומר לא קים לי בגויה איכא דאמרי א"ל אידכר מאי עבדת באורתא:

הדרן עלך השוכר את הפועל וסליקא לה מסכת עבודה זרה

הסכין שפה · ונועצה עשר פעמים בקרקע בירושלמי קאמר שלש פעמים משמע דהכא לאו דוקא עשר פעמים מיהו מדקאמרינן לקמן דלא עשר פעמים בקרקע משמע דדוקא קאמר ויש להחמיר: **אמר** רב הונא בריה דרב יהושע ולאכול בה צונן · פרש"י אבל לאכול בה רותח בעי הגעלה וכן משמע בפסחים (דף ל:) דקאמר גבי סכיני דפסחא והלכתא אידי ואידי ברותחין פירוש קתייהו ופרזלייהו אבל קשה דבפ"ק דחולין (דף ח: ע"ש*) קאמר גבי סכין של עובדי כוכבים מלבנה באור משמע דצריכה ליבון וכן בתוספתא (פ"ט) תניא הסכין והשפודין והאסכלא ילבנן באור לכך נראה בודאי לחתוך בה רותח צריכה ליבון והא דפסחים דמשמע דסגי ברותחין היינו לפי שבלע היתירא אבל בסכינים של עובדי כוכבים דבלעי איסורא בעו ליבון וכן משמע קצת דיש חילוק בין בלע היתירא לבלע איסורא ואומר ר"ת דהא דקי"ל דסכין בעי ליבון היכא דאיסורא בלע היינו דוקא באיסור דסכין גדולה שדרך לצלות בה בשר דיקא נמי דקתני בתוספתא הסכינין והשפודין כו' סכינין דומיא דשפודין ואסכלא אבל סכינים קטנים שאין דרך לצלות בהם בשר ודאי סגי להו בהגעלה אף בשל עובדי כוכבים וריב"א מצריך ליבון גם בסכינין קטנים לפי שפעמים דרך להפוך בהם בשר על גבי גחלים ור"ת אומר דזה אינו קרוי תשמישו על יד האור כיון דאין תשמיש קבוע ע"י האור סגי בהגעלה וכן בירושלמי דאמר הדא דתימא בסכין קטן אבל בגדול בעי ליבון ויש לדחות אותה ראיה *דקאמר התם מהא דקאמר הסכין שפה והיא טהורה כו' אלמא משמע דאיירי בצונן ובצונן ליכא חילוק בין אין תשמישו ע"י האור ומפרש הר"ר אלחנן הירושלמי כן הוא הדא דתימא בסכין קטן שאין רגילות להיות בה גומות ואין בלוע בגומות וסגי בנעיצת קרקע אבל סכין גדול שדרך להיות בה גומות צריכה ליבון דבנעיצה בקרקע אינו מועיל לשפשף ולהעביר האיסור הנדבק בגומות הלכך אפילו לחתוך בה צונן צריכה ליבון ולא סגי בהגעלה אפילו לצונן משום דלא מהניא הגעלה אלא להפליט האיסור הבלוע בתוך הסכין אבל לא מהני להעביר איסור הנדבק והשפשוף בקרקע מהני להעביר איסור הנדבק וכיון שיש גומות אין תקנה להעביר איסור הנדבק רק ע"י ליבון ומ"מ נדחית הראיה דר"ת מן הירושלמי דלא מיירי כלל בתשמישו על ידי האור ורבינו ברוך מיישב הראיה והכי פירושו הדא דתימא בסכין קטן שאין תשמישו ע"י האור וסגי בנעיצת קרקע אפילו לחתוך בה רותח ויש ליתן טעם משום דסתם סכין קטן אין תשמישו רק בצונן ואינו בלוע כלל בתוכו רק נדבק בו מבחוץ אבל גדול תשמישו ברותחין וגם תשמישו ע"י האור הלכך בעי ליבון לחתוך בה רותח כך נראה למורי ליישב פירוש רבינו ברוך ואומר מורי דהא דקאמר הכא נועצה עשר פעמים בקרקע היינו דוקא בקרקע קשה שהיא מעברת השומן ושפה אבל לא רכה שאינה מעברת השומן וגם לא קרקע קשה יותר מדאי ודוקא נקט קרקע ולא אבן ולא אפר ולא קרקע רכה*: **אידכר** מה דעבדת באורתא · פ"ה שסיגר להם שתי שפחות רב יהודה לא קבלה ובאטי קבלה ונראה דלא חטא בזה שעדיין היה עבד קצת (א) שמעוכב גט שחרור כדאמרינן פרק עשרה יוחסין (קידושין דף ע:) באטי בר טובי ברמות רוחיה לא שקיל גיטא דחירותא*:

גדנפא דלישא · שפה של עיסה סביבות פיה כדי שתקבל מים הרבה ויעברו הרותחין על שפתה: כבולעו · כענין שבלעו שפת הדוד את האיסור יפליטהו: מה בולעו בניצוצות · לאו בולעו אלא ע"י ניצוצות שניתז הרתיחות שם ולא הוכנסה לתוך יורה אחרת בשעת בליעת האיסור: כך בשעת פליטה · אע"פ שלא הכניסה לתוך יורה אחרת הואיל ונתמלאת יפה יפה ומעלה ניצוצות על שפתה ופולט ומיהו גדנפא בעינן משום דאי לאו הכי דלמא לא הוה מסקא ניצוצות על השפה בהא זימנא אבל איסור הנתבשל בה פעמים הרבה אם לא העלה ניצוצות כל שעה העלה פעם אחת: ונועצה · אע"פ ששפה וי"א משפשפה בבגד למר שאינה חלק ומעביר שמנוניתה: שאין בה גומות · בעובי רחבה שלא תהא שמנונית בגומא: ולאכול בה צונן · אבל דבר רותח אסור לחתוך בה עד שיגעילנה ברותחין וכלי ראשון כדאמרינן בכל שעה (פסחים ל:) לענין חמץ בפסח: דלה · נטלה: שבור מלכא · עובד כוכבים היה: מר קים לי בגויה · רב יהודה מכיר אני בו שהוא פרוש ולא יאכל דבר איסור אבל בך איני מוחזק שתהא פרוש כל כך: מאי עבדת באורתא · דרך פרסיים למסור נשים לאכסנאים וכששיגרן להם בלילה שעבר קיבל באטי ורב יהודה לא קיבל:

הדרן עלך השוכר את הפועל וסליקא לה מסכת עבודה זרה

[ושם: ד"ה והלכתא]

[גר' רי"ף ורא"ש אמר רבא ובמקום קשה]

הגהות הב"ח
(א) תוס' ד"ה אידכר וכו' עבד קצת. נ"ב ועבד מותר בעובדת כוכבים כדאיתא פ' יוצא דופן בדף מ"ז:

כדפי' דקאי

[וע"ע תוספות חולין ח. ד"ה שלבנה]

[וע"ע תוספות נדה מז. ד"ה מסר להון]

הדרן עלך השוכר את הפועל וסליקא לה מסכת עבודה זרה

אחר השלמת המסכת יאמר זה ויועיל לזכרון בעזרת השם יתברך:

*)**הדרן** עלך מסכת עבודה זרה והדרך עלן דעתן עלך מסכת עבודה זרה ודעתך עלן לא נתנשי מינך מסכת עבודה זרה ולא תתנשי מינן לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי: יאמר כן שלש פעמים

ואחר כך יאמר זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אומנותנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא**) חנינא בר פפא רמי בר פפא נחמן בר פפא אחאי בר פפא אבא מרי בר פפא רפרם בר פפא רכיש בר פפא סורחב בר פפא אדא בר פפא דרו בר פפא:

הערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה כולנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך: מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי: יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש: לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני: ברוך אתה יי למדני חקיך: אמן אמן אמן סלה ועד:

מודים אנחנו לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקנו מיושבי קרנות שאנו משכימים והם משכימים אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אנו עמלים והם עמלים אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אנו רצים והם רצים אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

יהי רצון לפניך יי אלהי כשם שעזרתני לסיים מסכת עבודה זרה כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם ותתקיים בי בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך: כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים: אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיא מתיא ולאסקא לחיי עלמא ולמבני קרתא דירושלם ולשכלל היכליה בגוה ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה וימליך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: יהא שמיה רבא וכו' יתברך וכו' על ישראל וכו':

*) [פירוש הגון על זה תמצא בספר החיים שחבר אחי הגאון מהר"ל מפראג בספר זכיות ח"א פ"ג]. **) [בסיומא דסוף תשובת הרמ"א ז"ל וכן בסוף ספר ים של שלמה בב"ק כתוב רמזים על הזכרת שמות הללו]:

לפני אידיהן פרק א

א אסור למכור לעובד כוכבים מידי דבר תקרובת ולא מידי דלאו בר תקרובה (א) ואסור להלוותן דוקא בלא רבית [א] וברבית שרי לפני אידיהן וללוות מהן ולפורען כשיכול ליפרע מהן וכשאינו יכול ליפרע שרי ולכן מותר לדידן וגם אין מחזיקין אלוהתם אלא כשאר צדוקין: ד"ה אסור: דף ב

ב דבר שנאסר במנין משום טעם ועבר אותו טעם אין צריך מנין אחר להתירו כי בלא טעם לא נאסר ולא הוי דבר שבמנין [ב]:

ג עכשיו אפילו מלוה בשטר נפרעין מהן דהוי כמציל מידם: ד"ה ולפרוע:

ד עשרים וארבע שעות היום עשרים וארבע עונות בשעה עשרים וארבע עתים בעונה עשרים וארבע רגעים בעת [ג] מיהו יש רגעים קטנים כמו שיסד הפייט והרגע מתחלק לכמה רגעים:

ה מותר להושיט נבילה לישראל [ד] ודוקא כוס יין לנזיר דלא בדיל מיניה וכן אבר מן החי לעובד כוכבים. ד"ה מניין: דף ו ע"ב

ו נשא ונתן לפני אידיהן אסור: ד"ה תניא:

ז אזיל ומודי להו דוקא דהוא הדין שלא בפני עובד כוכבים: ד"ה אמר אביי:

ח אין להתיר מה שאסר חבירו אבל השואל שאסרו לו יכול לישאל להתר: ד"ה הנשאל:

ט לא כתב בשטר לבריאת עולם כשר וכן לא כתב חמשת אלפים אלא אלף אחרון או אם לא כתב כי אם פרט האחרון העודף על הכלל ולא כתב האלפים והמאות (ב): ד"ה ספרא: דף יוד

י העובדי כוכבים לא מורידין כו' ואין להורגם והמוסרים לעובדי כוכבים אנסין היו מורידין ולא מעלין: ד"ה חד: ע"ב

יא נער בעלי חיים אין אסור אלא כשמנערה בלי ריוח: ד"ה עוקרין: דף יא

יב אסור להשחית ולעקור גם בהמה טמאה: ד"ה עיקור:

יג יוצא ונכנס מותר אפילו שני אכסנאים שאין (ג) מכירין זה את זה: ד"ה דילמא: דף יב

יד ישראל מניח קדירותיו והולך לשוק אף כשיש שם קדירות אסור ולא חיישי' שמא יזרוק העבד לתוכה להכשיל את ישראל בחנם כיון שאין מצוית: ד"ה ושדי:

טו מצא מעות ברשות עבודת כוכבים מותרין דמי עובד כוכבים שפרע בהן תוכו לישראל מותרין אבל אם רוצה לקנות בהם שום דבר מישראל אסור למכור לו: ד"ה דכוותה:

טז כל שאסרו חכמים מפני מראית העין אסור בחדרי חדרים ודבר שהרואה יחשדהו לעבור דאורייתא [ה] אבל אם יחשדהו שעובר מילי דרבנן לא:

יז כשיש סכנה בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה:

יח לא ישתה מים בלילה אפילו כשיש נרות *): ע"ב

יט אסור ליהנות מריח פירות לפני עבודת כוכבים הני דעבדי לריח: ד"ה אלא:

כ אסור לדון בערכאות כנענים אפילו דנין כדיני ישראל אלא במקום שמציל מידם. (ד"ז בגמ') [ו]: דף יג

כא אין מחרימין בזמן הזה אפילו למ"ד סתם חרמים לכהנים [ז] ד"ה אין מחרימים:

כב הקדיש קרקעות שוה מנה יחלל על שוה פרוטה ויפליג לנהר אבל מטלטלין יאבדם מן העולם: ד"ה ואם:

כג דבר [ח] מועט (ד) שאין מתקיים מותר לקנות מהן: (ד"ז בגמ' דף ו):

כד בימיהן היו חורשין רק בפרות ולא בשוורין כי אסור לסרסן ומורדין ואין בני מלאכה בהמה טהורה הראויה לאכילה מותר למכור להן מה שעכשיו מוכרין להן בהמות שדרכן למלאכה דנסיוני לא בקיאינן בהו ושאלה ושכירות אין רגילין להשאילן מניחין עבדים לרכוב סוס בשבת דהי נושא עצמו והאוכף בטל אגבו: ד"ה אימור: דף טו

כה בישראל חשוד יש להחמיר למכור לו שמא ימכור לעובד כוכבים: ד"ה [ט] מי: ע"ב

כו עכשיו מוכרין לעובד כוכבים שריונות כובעין דמגינין עליהו [י]:

כז אסור לבנות לעבודת כוכבים מזבח תועבה [כ]: (ד"ז במשנה): דף טז

כח אסור ליתן להן מתנת חנם ואם מכירו מותר וכן אנו נוהגין: ד"ה רבי יהודה: דף כ

כט להקדים נתינת נבילה וטריפה לגר ממכירה דעובד כוכבים כי בארץ ישראל לא היו עובדי כוכבים מצויין ואין שוין אלא מעט: ד"ה ור"מ:

ל הדר בבית (ה) יעשה בו מזוזה אף שהבית אינו שלו והשוכר והשואל פטור עד ל' יום: ד"ה הא אמר: דף כא

לא לא ימכור ג' בתים זה אצל זה לג' עובדי כוכבים כשישראל דר ביניהן דוקא [ד"ז מבואר במרדכי]:

לב וכן משכירין בתים לעובד כוכבים לבית דירה אע"פ שהכומר מביא לתוכה זבח טמא דבחוצה לארץ שרי: ד"ה אף:

לג רבינו תם התיר שהעובד כוכבים שקבלו קודם השבת וחול המועד לבנות בית (ו) מיהו תניא אומני עובדי כוכבים בבית ישראל אסור בבתיהן מותר במה דברים אמורים בתלוש אבל במחובר אסור ובעיר אחרת ובקבלנות הכל מותר ולקבל לבנות בית ליטול שכרו במעות אסור אך העובד כוכבים מקבל שדה למחצה לשליש ולרביע וכן להשכיר לעובד כוכבים ריחיים ונוטל שכר מן הטחין שברחיים ומן הפת שבתנור דנוטל מגוף השבת אבל ליטול שכרו במעות לא: ד"ה אריסא: דף כא ע"ב

לד ישראל ועובד כוכבים שותפין בתנור לא יאמר טול חלקך בשבת ואני בחול אלא צריך למכור חלקו לעובד כוכבים שותפו ויחזור ויקנהו ויתנה עמו שהעובד כוכבים יעשה בשבת והוא בחול או שישראל לא יתעסק בתנור ויאמר לעובד כוכבים התעסק בו בשבילי ובשבילך וקח כך וכך ממה שיגיע לחלקי וכן תנור של ישראל ועובד כוכבים מקבלו ממנו שרי. ד"ה לא: דף כב
אסור לקבל שכר שבת: בא"ד:

לה ישראל ועובד כוכבים שמקבלין שדה העובד כוכבים אוכל שני ערלה וישראל דהיתירא: (ד"ז בגמרא):

אין מעמידין פרק ב

לו שני תלמידי חכמים המתווכחין זל"ז לבא לידי בירור הקב"ה אוהבן [ל]:

לז קרא לאהרן הרן [מ]. שם: כהנת פנויה שנתייחדה עם העובד כוכבים וכן אשת כהן מותר:

לח אנו מעמידין בהמות בפונדקאות של עובד כוכבים: ד"ה אין:

לט אשה שנחבשה בידי עובד כוכבים על ידי ממון מותרת לבעלה כהן: ד"ה על: דף כג

מ חזה ושוק של שלמים אינו נאכל אלא לכהנים ולנשיהם ולעבדיהן בבמות יחיד נאכלים גם לזרים: ד"ז בגמ': דף כה

מא אין ליתן בנו למינקת עובדת כוכבים להניק בביתה אלא אם כן ישראל יוצא ונכנס שם ביום ובלילה ישכב שם ואפילו בבית ישראל אסור אם אינו בביתו ותינוק הצריך רפואה אסור להניח בביתו: ד"ה כותית: דף כו

מג עובד כוכבים אפילו בצינעא יהרג ואל יעבור או שאר עבירות בפרהסיא ובשעת הגזירה אפי' מצוה קלה: ד"ה יכול: דף כז ע"ב

מד לא ישא ויתן עם המינין מתורתן דאתי לאימשוכי: ד"ה לא:

מה אדם בריא ויש לו מיחוש בגופו אסור להתרפאות בהן וכן חולה שיש בו סכנה ובאין בו סכנה מותר ודוקא רופא שאינו מומחה אבל רופא מומחה מותר וכן נהגו להתרפאות אפילו ביש בו סכנה וכן להקיז מהן דמומחין הן. ד"ה כל:

מו אין מבטלין את הנדר אלא בפני המדיר:

מז אין מתרפאין מן העובדי כוכבים ודוקא כשמזכיר שם עבודת כוכבים ודוקא כשאומר העובד כוכבים שלא יועיל לו דבר אחר אבל א"ל שיועיל לו עלין פלוני ולא הזכיר לו שם אשירה ואין יכול למצוא אלא בעבודת כוכבים מותר וכן ע"י לחש אסור להתרפאות מהן אלא א"כ יודע ודאי שאין מזכיר שם עבודת כוכבים: ד"ה שאני:

מח שני לדם יכול לאכול דג ואינו סכנה ולא רפואה אך ביום א' סכנה [נ]: דגים קטנים טובים לגוף ובאותן שאין עתידין לגדל דעתידין לגדל אמר כל קטן מקטין:

מט אסור להסתפר מן העובד כוכבים ביחוד אפי' פתח פתוח לרשות הרבים ואפילו במקום רבים לא אלא כשישראל עומד על גביו: איש לא יסתכל במראה ואפילו בחול וכשמספר עצמו מותר שלא יתגלח בעצמו וכן כשמסתפר מן העובד כוכבים דאין אסור רק לשום נוי וקישוט דומיא דאשה: ד"ה המסתפר: דף כט:

נ יין שניתן לתוך הקדירה ונגע בה עובד כוכבים קודם שנרתחה מותר [ס]:

נא יין מבושל אין נאסר במגע עובד כוכבים יין מבושל הביאו בלא חותם והתיר ר"ת תומן אין בו משום מגע עובד כוכבים אך אין אנו בקיאין מתי קרוי תומן וכן בוסר: ד"ה אי: ע"ב

נב כשנותן פי הנוד למטה ומשימו בשק ושולי השק כנגד פי הנוד הוי חותם בתוך חותם: (ד"ז בגמרא): דף לא

נג ישראל השולח יין לביתו בחותם אחד וחוזר ורואהו כשבא לביתו מותר אבל לא ישלח לחבירו בחותם אחד כיון שאין חוזר ורואהו מיהו אם הודיעהו בכתב ענין החותם וגם מודיע כן לעובד כוכבים השליח ענין החתימה מהני: ד"ה השולח: דף לא ע"ב

נד אין צריך לכתוב אותיות בחותם אלא סגי בהנחת טיט על פי מגופת החבית אכן מנהג כשר הוא לכתוב אותיות:

נה אסור לשתות בבית עובד כוכבים שכר תמרים ושעורים ואם נתאכסן בבית עובד כוכבים בעוברי דרכים ואפילו בעירו אם הלך בבית עובד כוכבים בשביל דבר אחר ונתן לו מן השכר לשתות מותר [ע] ומשקה דבש מותר ומי תותים ומי גדגדניות ומי תפוחים יש להחמיר ותבא עליו ברכה: ד"ה האי: דף לב

נו צריך לבדוק בשכר ומשקה דבש שעושין העובדי כוכבים אם נותנין בהם שמרים כדי להחמיץ ובמקום שאין רגילין לתת בהן שמרים מותר לקנות מהן. ובמקום ששכר או משקה דבש ומי תותים יקרין מן היין ופעמים נותנין בהן יין להגדיל המידה או לפעמים חזק יותר מדאי כאותו מקום אסור לישראל לשתות ממנו אם לא שיראה שמושכו מן החבית דבחבית אין נותנין יין פן יתקלקל וכן לא ישלחם ע"י עובד כוכבים פן יערב בהם אך אין לאסור שמא נותנים העובדי כוכבים אומן משקין בחבית יין נסך דקנקנין שלהן שרי למרמי בהן שיכרא. ד"ה ומהולל:

נז הקדמונים בצרפת היו מביאין בגליר יין בדרדורין והוא כלי עץ גדול ואינן זפותין אך האחרונים אסרוהו וכן יפה: ד"ה והא הכא:

נח קדירות הבלועות מבשר וחלב או חמץ מותר ליתן לתוכו דבר יבש אגוזים ותפוחים: בא"ד:

נט תקרובת עובד כוכבים אסור בהנאה. ד"ה והיוצא: דף לב ע"ב

ס קדירות של חרס וכוסות עץ ישנים משתמשין בהן על ידי שיכשוך וכן נודות עובד כוכבים של עור משכשכן ואפילו הן ישנים כיון שאינן מזופפין ואפי' נזפפו אם הסיר הזפת אבל מזופפין אפי' הן חדשים אסורין וצריך עירוי או הגעלה ואם רואה הישראל שהן צהובות והזפת מעותקת מאד מותרין ע"י שיכשוך כלי עץ קני"ש אם היה בהן יין משקה טופח ונגע בהן העובד כוכבים אסורין ובעי עירוי או להסיר הזפת ומיהו בדיעבד מותר בשיכשוך וכן ישנים ומזופפין אסורין ובדיעבד אם נתנו בהן יין יש להתיר כשרואה שהן שיעי בלא פילי אם שיכשכן קודם שנתן בהן היין ודרדורי עובדי כוכבים של עץ בעו הגעלה או עירוי ואפילו אינן זפותין: ד"ה כך היא:

סא רגילין לזרוק דם במלח בשעת עשייתו כדי ללבנו ומותר ואין לגמגם בו כלל וכן [פ] דיו יבש שנותנין בו יין ואפי' גלול לפירוש ר"ת דסתם יינן מותר בהנאה אך יש להחמיר לפי שבעודו לח נותנו לפיו הקולמוס אמנם בעיירות גדולות אין עושין מן יין אלא במים כי מי שהוא אומן יעשנו בטוב ממים מביין כי טובה הוא וצלול ואינו שמן: ד"ה האי: דף לג

סב כשעושה אש בפנים שאין יכול ליגע בחוץ מחמת חום חשיב כמו הגעלה: ד"ה קינסא: ע"ב

סג כל שאין מכניסו לקיום בין של עץ בין של חרס משכשכו במים וכוסות יין שנגע בהן עובד כוכבים די בשיכשוך שתה בהן עובד כוכבים מדיחן ג' פעמים וכל דבר הבולע קצת צריך הדחה שלש פעמים כוסות עץ וכסף אין צריך הדחה אלא פעם אחת וזכוכית וכלי חרס צריך הדחה שלש פעמים: ד"ה כסי:

סד כלי חרס הניתך באור ויש בו יין ונגע בו עובד כוכבים סגי בשיכשוך ובהתכת זכוכית אסור ולרש"י הניתך באור בעי הגעלה או עירוי:

סה כוסות זכוכית ששתו בהן כל השנה אסור לשתות בהן בפסח אפילו על ידי עירוי והדחה ואפילו נשתמשו בהן בצונן פעמים שורין בתוכן פתיתי לחם וכבוש הרי הוא כמבושל וכן קדירה (ז) פלומי"ר דפעמים שורין בהן לחם:

סו כלי חרס יוצא על ידי חזרת כבשונות כבתחלה קודם צירופן קרוין כלי אדמה ואחר צירופן כלים חדשים: ד"ה שאינו: דף לד

סז נתכוון להתענות לא מהני אם לא קיבל עליו מבעוד יום קיבל עליו מאמש להתענות עד חצי היום אסור עד חצי היום ואם השלים עד הלילה מתפלל עננו כשהיה ר"י מתענה ביחיד היה אומר ביום שלפניו אחר תפלתו קודם אלהי נצור הריני לפניך בתענית יחיד למחר ור"ת פירש דאין צריך לקבל מאתמול דסגי בלילה שלפניו וסגי במחשב בלבו להתענות למחר ודוקא בשבועה צריך להוציא בשפתיו: ד"ה מתענין:

סח בגדי כהונה צריכין חדשים ולכך שימש משה (ח) בחלוק שאין בו אימרא: ד"ה שאין:

סט שמרי יין שמייבשין בתנור ומתמצין בהן התיר רבינו אפרים ורבינו תם אסר: ד"ה דורדיא:

ע אין מגלין טעמי תורה אלא לפני תלמידי חכמים הגונים וכשרים ולא לקטן: ד"ה מאי: דף לה

עא הלכה כרבי יהושע בן לוי לגבי ר' יוחנן וכר' יוחנן לגבי שמואל. מים מגולין מותרין לדידן וכן גבינות עובד כוכבים ומ"מ אסורין משום גזרה (ט) (וי"מ) [די"מ] משימין חלב הקיבה בעור בפרוכינן מעמידין בפרחים: ד"ה חדא:

עב אוכלין פת עובד כוכבים במקום שאין פלטר ישראל ודוקא לחם אבל בשר ושלקות לא וצריך ליזהר [צ] פשטידא מבישולי עובד כוכבים מפני בשר שבתוכן: ד"ה מכלל: ע"ב

עג שמן זית ועז וחריף ומפליט כמו רותחין ואפי' צונן שמואל האכיל לרב שמן [ק]:

עד שמנה עשר דבר פשטו בכל ישראל וגם עמדו בנפשם ואפי' אליהו אין יכול להתיר שמן לא פשט דבר שלא פשט מיתל חיילא לכל הפחות שצריך להתיר: ד"ה והתנן: דף לו

עה ואפילו קטן מתיר וגזרה שפשטה גדול יכול להתיר ולא קטן: בא"ד:

עו אדם הנוגע באדם הנוגע במת הוי כחיבורין אבל אדם השלישי בעי טהור: ד"ה דיקרב: דף לז ע"ב

עז ספק טומאה ברשות הרבים טהור לטהרות אבל אדם בעי טבילה [ר]:

עח ה"ר אלחנן פירש שלקות דוקא בישלן עובד כוכבים בביתו אבל בישלן בבית ישראל מותר ורבינו תם פירש דלא פלוג: ד"ה אלא: דף לח

עט נאכל כמו שהוא חי ועולה על שלחן מלכים אין בו משום בשולי עובד כוכבים וגם אין נאכל ואין עולה (ואין משמע כן בתוספות [ש]): ד"ה איכא:

פ תגבים אין טעונין שחיטה: ד"ה לעולם:

פא בני בבל זורקין עץ בתנור ובני א"י אומרים עץ זה לא מעלה ולא מוריד בהלכות בבל וא"י: ד"ה ואתא: ע"ב

פב שגר עובד כוכבים ואפה ישראל או לסתף שרי. אנו נגררין אחר בני בבל ושגי בזריקת עץ וכשנאפה כמאכל בן דרוסאי לא מהני תו חיתוי אם לא חיתה ישראל כלל אסור למוכרו לעובד כוכבים ומותר לחלקו לעבדיו ושפחותיו: שם בא"ד:

פג אפי' כעין מלוח דג ישן שסדחתו זו היא בישולו שרי חזקיה דעל בישול גזרו ולא על מליח עובד כוכבים:

פד נכון להחמיר לראות ישראל מתחלה ועד סוף כשחולבין ואפילו אין דבר טמא בעדר:

פה סתם כלי עובד כוכבים אינן בני יומן [ת] כשמוליכין בבית עובד כוכבים להשחיז סכינין ואין ישראל שם והחזירן בו ביום אסורין ודוקא שהניחן שם כחצי היום אבל לפי שעה לא ואפי' הכי יש ליזהר וכן בסכינין שיש לעבדי ישראל שהולכין בהן לכאן ולכאן וכשישראל נותן תבשיל בקדירה או בקערה להוליכו מביתו יזהירם לבל יאכלו בהן מאכל וגם יבין שלא נשתמש בו: ד"ה אי:

פו סימני עוברי דגים דאורייתא ועל זה סמכינן לאכול דג בורבט"ו: ד"ה אמר רבא: דף מ

פז קונין מן העובד כוכבים מי תותים שקורין מיי"ט כשמושכין מן החבית: [א] שם בגמרא ע"ב:

כל הצלמים פרק ג

פח עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים ואין ישראל מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים: (ד"ז בגמרא): דף מב:

פט עובד כוכבים שיודע שבא עבודת כוכבים ליד ישראל מבטלה אבל מצאה ישראל וביטל עובד כוכבים לא נתבטלה:

צ אמירה לעובד כוכבים במקום מצוה כמו לעדות החדש שרי: ד"ה שאני: דף מג ע"ב

צא מותר להחתים צורת אדם כחוב וכן להגור רצועה שיש בה צורת אדם וכן צורה בבגדי ריקמה אבל אסור לעשות צורת אדם הבולטת:

צב מטבעות שיש בהן צורת עבודת כוכבים שרי: ד"ה שעל:

צג רב יוסף שהיה סגי נהור רגיל היה לתרגם דברים שבכתב כו' [ב]:

צד שלשה בתי בית המרחץ פנימי אין בו שאלת שלום אמצעי יש בו ולא דברי תורה חיצון יש בו אף דברי תורה: ד"ה תנא: דף מד ע"ב

צה אנו טוחנין בריחים של הכומרים ואופין בתנוריהן בשכר ובחנם כיון שאין בהם עבודת כוכבים: ד"ה נהנין:

צו תכשיטי ונויי עבודת כוכבים אסורין [ג]: (ד"ז בגמרא):

צז משמשי הר ותקרובתו מותר: ד"ה תנא: דף מה

צח משתחוה לבית אסרו דהוה תלוש מעיקרו אילן שנטעו ועבדו לא אסרו אפילו נטע גרעינין: ד"ה והכא באילן: ע"ב

צט האצטרות העשויות למשא מתנות אין באין אלא כסף: ד"ה קרניה: דף מז

ק מים הנובעין בשדה ויוצאין לחוץ הוו דרבים ואין נאסרין: ד"ה לא:

קא ערלה אין אסור אלא הפרי עצי איסורי הנאה אין אסור לרבנן אלא בספסל [ד] לכ"ע לכתחלה אין נוטעין אגוז ערלה: ד"ה ואין: דף מח ע"ב

קב אין איסור שבח עצים אלא באיסורי הנאה [ה]:

קג על ידי הולכה לים המלח לא מישתרי באכילה אלא בהנאה [ו] גם לא אמר הכי בשאר איסורי: ד"ה יוליך: דף מט

קד ביין נסך שבחבית אין מותר כי אם למכור כל החביות יחד ולא למכור כל חבית לבד לעובד כוכבים חוץ מיין נסך שבו (י): ד"ה ארג בו: ע"ב

רבי ישמעאל פרק ד

קה נרות שעוה שמדליקין לפני עבודת כוכבים שהכהן הכומר מותרות חתיכות שעוה שנותנים לעבודת כוכבים מותרים בלא ביטול וכן ככרות שמקריבין ומלבושי כומרין. וגביעי עבודת כוכבי' בעו ביטול: ד"ה בעינן: דף נ

קו אסור במועד להשקות זרעים כמין סילון מפני סטורת: ד"ה ואין: ע"ב

מותר

*) צ"ל לא מן הנהרות כו' ד"ה לא ע"ב

הגהות

[א] ד"ה להלוותם: [ב] ד"ה לאפוקי דף נז ע"ב וכרא"ש כאן: [ג] תוספתא וירושלמי פ"א דברכות: [ד] ע' בהגר"א א"ח ס"ס תרי"ב: [ה] כ"ה בתוס' כתובות דף ס ד"ה ממעכן: [ו] גיטין דף פח ע"ב: [ז] ליתא כאן בתוס' אלא בתוס' יומא סו ד"ה ואין ובבכורות נג ד"ה ואין: [ח] תשוב כצ"ל ומ"ש בדפו"ת ד"ז בגמרא הוא טעות וכצ"ל ד"ה ר"י ע"ב: [ט] לעובד כוכבים כצ"ל: [י] ד"ה לפרסאי דף טז: [כ] ד"ה בימוסיאות ע"ב: [ל] ד"ה רגלא ע"ב: [מ] יצא. שם. ומ"ש כהנת כו'. ד"ה ותו דף כג: [נ] ד"ה שני: ד"ק טובים לגוף ד"ז בגמרא ומ"ש כל קטן מקטין הוא בברכות דף מד ע"ב ולא אמרן אלא כו': [ס] ד"ה אלונתית דף ל: [ע] ד"ה ותרווייהו דף לא ע"ב ומ"ש ומשקה כו' ליתא בתוס' שלנו ומ"ש בדפו"ת ד"ה האי דף לב שייך לסי' שאח"ז אחר מלות לקנות מהן: [פ] מכאן עד סה"ד ליתא בתוס' שלנו: [צ] ביצה דף טז ע"ב ד"ה קמ"ל חולין דף סד ד"ה סימנין: [ק] סד"ה אשר דף לו. ורא"י הדברים ליתא בתוס' שלנו: [ר] ד"ז בגמ' כאן ועי' תוס' עירובין דף לו ד"ה במקוה: [ש] הסגור בעגולים בדפו"ת טעות דמבואר להדיא כן בתוס': [ת] ד"ה אי. ויתר הדברים ע' במרדכי: [א] ע"ל סי' נו: [ב] שייך למ"ש בגמרא דף מד כדמתרגם ר"י וע' תוס' ב"ק דף ג' ע"ב ד"ה כדמתרגם וש"מ: [ג] ד"ה וכי: [ד] ע' פסחים דף כז ע"ב: [ה] ד"ה אמר דף סו ע"ב: [ו] עי' רא"ש וגירסת הרי"ף וכמה ראשונים בגמ' דף מט ע"ב ונסתרי לך בהנאה [וכ"ה גירש"י וצ"ל הנקודה אחר מלת בהנאה] וכן מפורש בר"נ: גם לא כו'. יבמות דף פא ע"ב ד"ה כולן זבחים דף עב ע"ב ד"ה כולן. ומ"ש בסי' שאח"ז ע"ש וצ"ע:

נוסחאות כ"י

(א) אסור לאכול בתופת עובד כוכבים אפילו מאלו מעט שמכין צרכי תופה: (ב) שמטת כספים נוהגת בזמן הזה והשמטה לר"ת שנת ע"ג לרש"י ע"ד: (ג) תיבת שאין ליתא בכ"י: (ד) בכ"י ליתא לתי' מועט: (ה) העובד כוכבים: (ו) מהא דתניא אומני כו': (ז) בכ"י ליתא תי' זה: (ח) בחלוק שאין בו אימרא: (ט) ויש משימא בעור סקיבה: (י) גם לא אמרינן הכי בשאר איסורין:

קז מותר לשכור סוס וחמור מן כומרים עובדי כוכבים ודוקא גימה ומרתן של עובד כוכבים אסור : דף נד

קח אנסוהו לעבוד עבודת כוכבים חייב למסור עצמו ואם לא מסר עצמו אפילו הכי פטור ממיתת ב"ד : ד"ה מתקיף :

קט לרש"י פינה ענבים לכאן ולכאן שלא נשארו ענבים בשולי הגת במקום שפינה קרי שמשכה ולא יגע עובד כוכבים עוד בגיגית הדרוכה אבל אם יש ענבים בשולי גיגית לא הוי המשכה ור"ת פירש דדוקא כשיקלח היין לירד מן הגת שוה המשכה ואם נתן סל בתוך גיגית דרוכה ונכנס יין בתוך הסל הוי המשכה ואם נגע עובד כוכבים בזגין או בחרצנים נאסר כל מה שבגיגית וכשלוקח מעט יין מן הגיגית כדי לנסותו יקח ענבים ויין יחד שלא יחשב המשכה ומ"מ בדיעבד אם נגע העובד כוכבים בגיגית אחרי כן יש להתיר כי (א) נתכוון רק לנסותו אך היין שבכוס אסור ואין להחזירו לגיגית ואם החזירו אינו אוסר : כל איסורין שבתורה [א] אף במינו בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך שודאי נתנסך אבל סתם יינן שרי בששים עתה נוהגין לקנות יין מעובדי כוכבים מגיגית בעוטש ודרוכים ושהו שבוע ויותר :

קי צריך ליזהר שלא תהא בגיגית ברזא קטנה שאין מוציאה כי אם יין ולא ענבים ויש להחמיר לתת כגד על הגיגית מפעת דריכה ולעשות עליה חותם (ועיין שם) : ד"ה א"ר : דף נה ע"ב

קיא כח עובד כוכבים שלא בכוונה שרי בשתייה אבל כשאוחז לולב ומזיז בו הוי מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ואסור ר"ת פירש מגע עובד כוכבים ע"י דבר אחר שלא בכוונה שרי : ד"ה ה"ג : דף נז

קיב עבדים שמתגיירין בעל כרחם עושין י"ב חדש עד שיפסקע עבודת כוכבים מפיהן אבל נתגיירו מדעתן מותר ליגע ביין מיד ולא בעו שיקוע : ד"ה עד : ע"ב

קיג עבדים מיד שמלו וטבלו מניחין אותן ליגע ביין (ב) מגע עובד כוכבים בזה"ז אסור בשתייה ומותר בהנאה למוכרו לעובד כוכבים וכשהיה עובד כוכבים נוגע ביין ר"ת מכרו לאותו עובד כוכבים עצמו ליקח מן העובד כוכבים כדי למוכרו אסור כנבילה וטריפה דאסור להשתכר בהן אך ליקח בחובו ולמוכרו לעובד כוכבים יש לסמוך על הקדמונים שהתירו. יין שמזגו עובד כוכבים אסור אפי' בדיעבד : ד"ה לאפוקי :

קיד אבל שפך בו מים ברשעו מותר בשתייה בדיעבד: בא"ד :

קטו בית הכנסת והרחבה של רבים יכול אחד לאוסרה [ב] :

קטז אין לעובד כוכבים להוליך ענבים לגת שהתחיל למשוך ועובד כוכבים שזורק אשכולות לגת או לגיגית שהתחיל למשוך יסייענו ישראל אם לא שיכול העובד כוכבים לזורקן מרחוק בבת אחת: ד"ה מהו : דף נט

קיז הכניס עובד כוכבים אצבעו לחלל הנקב או אפילו על פי הנקב ולא בתוך החלל אסור בשתייה וכן אם תחב הברזא בחבית או נגע בתוך הנקב או הוציאה אבל אם הידק הברזא או למעלה בפי חבית בסתימת עץ שנותנין בחבית או בברזא קטנה שתוחבין בנקב אם הידקה עובד כוכבים לאחר שתחבה הישראל בנקב מותר אם הברזא רפויה והוציאה העובד כוכבים בלא שיכשוך (ג) וכן מקל גדול הניתן בתוך חבית וראש המקל חוץ ליין והוציאוהו עובדי כוכבים בלא שיכשוך הר"ש התיר ורבינו יחיאל לא הודה בדבר וטוב להחמיר : ד"ה אמר : ע"ב

קיח שפך ישראל יין מכלי שבידו לכלי שביד עובד כוכבים והעובד כוכבים מנענע הכלי בשעת שפיכה מה שביד עובד כוכבים אסור ואף מה שביד ישראל למאן דאמר נצוק חיבור : דבר זה בגמרא :

קיט עובד כוכבים שתחב אגרופו בנוד מלא יין מבחוץ מותר הוליך עובד כוכבים כלי מלא אסור אם נושא בידו אבל על כתיפו או במוט או דרך טבעת הכלי שהיין בתוכו לא : ד"ה זיקא : דף ס

קכ כשהעובד כוכבים מגלגל הגלגל על הקורה לבדו אסור ואם ישראל מסייעו מותר אפילו בכח ראשון אם יש סיוע בכוחו אך בסיוע קטן אינו כלום וכשמריקין יין מחבית לגיגית או כשמשפילין עגלה לקלח יין הרבה צריך שישראל לסייע לעובד כוכבים : ד"ה הוה :

קכא מותר שיהדק העובד כוכבים הברזא או המגופה שעל פי חבית והבית של עץ המחושקין ונסדק אפילו לארכו מותר לעובד כוכבים לסדקן בחישוקין זה לזה כיון שאין היין זב ויוצא רק מעט וכשיין יוצא דרך סדק בשוליה יתן ישראל שם שמרטוט ויהדקנו העובד כוכבים ואם העובד כוכבים תחב שם שמרטוט ראוי להתיר לפי שפעמים בפנים מהודקין ואין עובד כוכבים יכול ליגע אך טוב להחמיר ושביב שולים מקום ריקן בדופני החבית שם מותר לתת עובד כוכבים השמרטוט : ד"ה מעשה :

קכב יין של ישראל ביד עובד כוכבים והודיעו שהפליג כדי שיפתח אסור ואפי' פתח פתוח לרשות הרבים וישראל דרין בעיר כיון דאין ישראל דר באותה חצר יינו של עובד כוכבים ברשות עובד כוכבים אסור אפי' במפתח וחותם אחד אבל בעיר שדרין בו ישראל ופתח פתוח לרשות הרבים מותר ויין ישראל שרי במפתח וחותם אפילו בפתח נעול ואפילו עיר שכולה עובד כוכבים : ד"ה המטהר : דף סא

קכג יינן של עובד כוכבים בחצר שישראל דרין שם מותר בלא מפתח וחותם ובחצר עובד כוכבים שאין ישראל דר שם אסור אפילו במפתח וחותם יין ישראל בחצר עובד כוכבים ואין ישראל דר שם ומפתח וחותם אחד מותר בלא יוצא ונכנס עובד כוכבים שנמצא בצד הבור אין לו מלוה על היין מותר ויש לו מלוה עליו אסור יין שקונין עובדי כוכבים באשכנז ומוליכין למדינת אנגליטר"ה בחותם אחד למכור לישראל התיר רבינו תם בסוף ימיו דלא טרח כל כך פן ירגיש ישראל : בא"ד :

השוכר את הפועל פרק ה

קכד מעשר אין ניתן אלא לאכילה ואסור בסחורה או לפרוע בו חובו ואין מוכרים ומשכנין : ד"ה הא : דף סב ע"ב

קכה עבודת כוכבים שוחק וזורה לרוח בדיעבד ולכתחילה לא : ד"ה (ליקלינהו) [אתי] :

קכו כלאי זרעים אסור לזרוע ומותר באכילה ובהנאה : ד"ה אין עודרין : דף סג ע"ב

קכז גר שמל ולא טבל ועמד בבית ישראל ימים רבים ונגע ביין התיר ר"י בשתייה אך לכתחילה לא יגע : ד"ה אין : דף סד ע"ב

קכח יין שנפל על הענבים התלוין באשכולות ידיהם ואם נתלש האשכולות הוו כמבוקעות ואסור : ד"ה ואם : דף סה ע"ב

קכט אין למכור תרנגולת טריפה חיה לעובד כוכבים אלא ימיתנה תחילה [ג] :

קל כלאים אין בטלין ברוב דכל חד היתירא הוא לבד מבשר בחלב דגלי קרא : ד"ה הבגד :

קלא בגד שאבד בו כלאים לא יעשנו מרדעת כו' אבל כל כלאים ידועים מותר וכן כרים וכסתות רק לא יגע בבשרו : ד"ה הרי :

קלב ג' איסורין ערלה הקדש עבודת כוכבים תבלין מצטרפין לאסור הקדירה והעיסה אם נפלו לפחות ממאתים : ד"ה תבלין : דף סו

קלג כלי שנגלה בתנור עם נבילה אסור משום ריח ודוקא בתנורין קטנים או תחת מחבת שטורט"א אבל בתנורין גדולים שלנו אין לחוש לריח אם אפו פשטיד"ה בשר ושל גבינה יחד רק לא יגעו זה בזה וטוב לשים הפסק ביניהן ואם יצא שמנונית איסור ונגע בהיתר אסור או אם יצא שמנונית איסור על הכלי אסור ליתן עליה כל אותו היום אבל למחר שאינו בת יומא מותר ותיטה שנמצאת באחד מן המצות בי"ד בין קודם הנות בין אחר הנות אותה מצה אסורה והשאר מותרות. חמץ אינו אוסר במשהו אלא בשבעה ימים ובתוך ימי הפסח אפילו בתנור גדול יש לאסור כולן דמשהו מיהא איכא : ד"ה רבא : דף סו ע"ב

קלד פת הנאפה בשבת יש להתיר בשעת הדחק וב' ימים טובים של ר"ה יש לאסור : ד"ה אמר רבא :

קלה טעם כעיקר לאו דאורייתא לרש"י ור"ת פי' דהוי דאורייתא תיקו אע"ג דבתר הכי פשיט [ד]: ד"ה א"ר יוחנן : דף סז

קלו נותן טעם לפגם מותר ואף בשרצים : ד"ה אמר : דף סח ע"ב

קלז אוכלין חלות דבש של דבורים ואף כי רגלי דבורים מעורבין בהן דכעצמות דשרץ הן : ד"ה הסוה : דף סט

קלח בירושלמי קאמר [ה] דבאלף לא בטל שרצים ואין לסמוך עליו במקום שחולק על תלמוד שלנו : ד"ה אידי :

קלט הניח יינו והלך קפנדריא ויכול לחזור מיד מותר בלא הודיע שיפליג אבל ליכא קפנדריא לא דסתמא כהודיעו שהפליג הוי : ד"ה היכי דמי :

קמ הפלגה הוי כדי שיפתח ויגוב : ד"ה מאי שנא :

קמא נכון שאין לסמוך על מגופת טיט אלא יסתום ההבית ויתן על הסתימה עור קבוע במסמרות ולכתוב אותיות אניין על העור ותאיין על דופני קרשי הביות וכל הברזות יחתוך ויקבע עליהן עור במסמרות : ד"ה מאי ע"ב :

קמב הא דאסרינן הודיעו שמפליג הייט דוקא שיש לחוש שמא גנב מן היין ונתן מים תחתיו או החליף טוב ברע אבל במקום מעבר בני אדם אפי' הן עובדי כוכבים (ד) אין לחוש ולכך אפי' הודיעו שהפליג ולא חיישינן שמא נגע בו ברשעו ודוקא חביות ודרדורין שאין לחוש אלא פתח קטן ואין קל ליגע בתוכן אבל קנקן או גיגית דקל ליגע בתוכן אפי' אין ריוח לעובד כוכבים חיישינן כיון שהודיעו שהפליג : בא"ד :

קמג לא הודיעו שהפליג לא אסור אלא א"כ יש שלשה ריעותא פתח פתוח וגם ליכא ביעתא בדשא וגם אית ליה לאישתמוטי אבל פתח פתוח או נעול ואיכא ביעתא או בלא ביעתא ולית ליה לאישתמוטי מותר ואפי' בשתייה :

קמד ישראל ההולך להתפלל ואומר כן לעובד כוכבים כלא הודיעו שהפליג דמי : ד"ה שמע : דף ע

קמה רש"י פירש דמשיכה קונה בישראל וכסף בעובד כוכבים ור"ת פירש איפכא ויש לחוש לדברי שניהם והמקנה בהמה לעובד כוכבים לפוטרה מן הבכורה יתן העובד כוכבים כסף לישראל וגם ימשכנה לסימטא או לרשותו של עובד כוכבים ואם אין רשות לעובד כוכבים יקנה לו הישראל חדר בביתו והעובד כוכבים ינעל ויפתח דבהכי קני ליה ואח"כ ימשך העובד כוכבים הבהמה לתוכו : וצריך לשקות לו דבר שיעשה אותה טריפה כגון הראש או הריאה מן הבהמה או מן העובר כשהיא ודאי מעוברת ודי בפרוטה אע"פ שוה הראש או הריאה כפליים והוי ביטול מקח דאגן סהדי דגמר ומקני כדי לפוטרה : ד"ה רב אשי : דף עא

קמו מספך של עובד כוכבים בעי ניגוב אבל של ישראל ונגיעת עובד כוכבים לא : ד"ה אם יש : דף עב ע"ב

קמז במקום הפסד גדול יש להתיר נצוק ולא בהפסד קטן ונצוק היינו שהיין מקלח מן החבית ונגע עובד כוכבים בקילוח אבל משך הישראל יין מן החבית לכלי שיש בו יין נסך מותר אם יש בחבית ששים לבטל יין שבכלים דבטל בששים : ד"ה א"ל ר"ת :

קמח כלי שיש בו יין כשר ונטל שעובד כוכבים הכלי מבחוץ ושפך לחוץ ולא נגע בפנים מה שבחוץ אסור ושבפנים מותר : [ד"ה כחו] :

קמט כששופכין יין מן החבית לא יסייעו העובד כוכבים אלא א"כ יש ישראל שמסייע הרבה עמו וכן כשמטה העגלה לקלח יפה וכשנשאר מעט בגיגית והעובד כוכבים מטה אותה צריך ישראל גדול לסייעו בכחו רב ולא ישראל קטן בסיוע מועט : ד"ה א"ל רבא :

קנ מותר לשתות בקניסקנין ולו שתי פיות אפילו בזמה"ז : ד"ה איכא : דף עג

קנא ראשון ראשון בטל עד שיפול שם כ"כ שאין בהיתר לבטל לאיסור : ד"ה כי אתא :

קנב יין נסך שנפל לבור אחר שנפל שם קיתון מים סלק את מינו כמי שאינו (ה) והמים מבטלין (ו): ד"ה חזקיה : ע"ב

קנג דבר שיש לו מתירין לא מיקרי אלא בלא טורח והוצאה : ד"ה טבל :

קנד האוסר במשהו הייט איסורי הנאה ודבר שבמנין ותרנגולת נבילה בטילה בחושים והמיקל לא הפסיד תחיכה הראויה להתכבד בה אינה בטלה :

קנה הגת ומחץ ומשפך של עץ ואבן מנגבן כשאין מזופפין ובשל עובד כוכבים ובשל ישראל מדיתן : ד"ה הגת : דף עד ע"ב

קנו עירוי ככלי ראשון ואין לערות חמין על התרנגולת כשמולגין אותה : ד"ה דרש :

קנז השולח חבית ריקנית ממקום למקום או הן בבית העובד כוכבים טוב לעשות בהן סימן בפנים שלא נתן בה יין : ד"ה רבא :

קנח לנגב (ז) לחה אפר ומים ואפר ומים יבשה מים ואפר ומים ואפר ומים שלוקח גיגיות מן העובד כוכבים ינגבן אפילו לא נשתמשו בהן מאשתקד ובדיעבד אין לאסור בלא ניגוב במקום שצריך עירוי כמו בחביות וכיוצא בהן אם שהו בהן יין כשר בלא עירוי מותר בדיעבד דכדי קליפה דבלע בטל בששים: ד"ה איתמר : דף עה

קנט גת לרש"י בהדחה של עץ ואבן ושל חרס ברותחין ור"י פירש דבעי ניגוב וכן ר"ת ועיגול של טיט או אבן שנותנין על הענבים בהדחה :

קס דורדי ודיקולי צריך לייבשן אבל מפות וסדינין של פשתן שהראום בי"כ אפילו רותח מדיתן וטוב לכבסן בחמין של אפר ומים : ד"ה דכיתנא : ע"ב

קסא כלים קטנים בעו ארבעים סאה ורביעית בטלוה אך מעיין בכל שהו לא בטלו ור"ת פירש דכלים הלקוחין מן העובד כוכבים בעו מ' סאה אפי' במעיין : ד"ה מים [ו] :

קסב טריפ"ד א"צ להטביל אבל ריחים של פלפלין שיש בהן ברזל ואסכלה ושפוד וקרואי. ויעים צריך להטביל :

קסג כלי זכוכית צריכין טבילה ככלי מתכות (ד"ז בגמרא) :

קסד קוניא בתוך הכלי צריך טבילה ולא כשהוא בתוך וכן דלאים הממוסקין שיש ברזל בתוך לחזקן א"צ טבילה כלי שנקב למטה ואין מחזיק רביעית למטה מן הנקב ונתן לעובד כוכבים לתקנו [ז] צריך טבילה : ד"ה והלכתא ודוקא תיקון כלי לאומן צ"ע בפנים ד"ה אי :

קסה ישראל ששאל כלי מן העובד כוכבים א"צ טבילה אבל שאלו מחבירו שלקחו מעובד כוכבים צריך טבילה : ד"ה אבל שאולין :

קסו משכון שאין ידוע אם מסוקע בידו יטבילנו בלא ברכה וטוב להטבילו עם כלי אחר הצריך טבילה: ד"ה או :

קסז מטבילו אחר הגעלה או אפילו קודם הגעלה (ח) מי חטאת שנטמאו [ח] מטהרין בהן : ד"ה מגעילין :

קסח נשתמש בכלי קודם טבילתו מותר בדיעבד : ד"ה וכולן :

קסט נותן טעם בר נותן טעם ועדיין היתר הוא מותר בכל איסורין : חתיכה [ט] עצמה נעשית נבילה והוסרה אין מבטלין איסור לכתחילה ליהנות ולאכול מהן : המגעיל כלי ימתין שלא יהא בן יומו או יגעילנו בכלי המחזיק (ט) ששים כמוהו ובערב פסח קודם ד' שעות מותר להגעיל כלי חמץ אף בבן יומו : ד"ה מכאן : דף עו

קע טוהגין להטיל מים על הכלי אחר הגעלתו בקדשים בעי שתי שטיפות : בא"ד :

קעא בת יומו היינו מעת לעת : ד"ה בת יומא :

קעב סכין ששחט בה מקנחה בשמרטוט ושל עובד כוכבים שפה לתחוך בה צונן : ד"ה הסכין : דף עו ע"ב

קעג סכיני דפסחא דהתירא בלעי אפילו נשתמשו באור סגי בהגעלה ובהם סכיני דעובד כוכבים ר"ת התיר בהגעלה וסכינין ארוכין שצולין בהן בשר מלבנן וכן שפוד ואסכלא שאין תשמישן אלא באור : ד"ה אמר :

קעד עבד מותר בכותית : ד"ה איזכר :

סליק פסקי תוספות ממסכת עבודה זרה

נוסחאות כ"י

(א) כי לא נתכוון רק לנסותו : (ב) מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ע"י דבר אחר אסור בשתיה ורש"י וה"ג ור"ת ור"י מתירין אפי' בשתיה : (ג) וכן וכו' בלא שכשוך כ"ז ליתא בכ"י : (ד) אין לחוש בכך : (ה) ושאינו מינו רבה עליו ומבטלה : (ו) דבר יבש אם הוא אסור באכילה תערובתו אסור באכילה אסור בהנאה תערובתו אסור בהנאה : (ז) לנגב לאוד : (ח) כתב מהר"מ ז"ל דטבילה קודם הגעלה כטובל ושרץ בידו : (ט) תי' ששים ליתא בכ"י :

סליק פסקי תוספות ממסכת עבודה זרה

הגהות

[א] ד"ה יין דף עג ועי' תוס' פסחים דף ל וש"מ : [ב] עיין נדרים דף מח במתני' ובר"ן שם וש"פ : [ג] ד"ז במרדכי כאן : [ד] תיקו כו' ד"ז בד"ה תיקו דף סח : [ה] עד אלף כצ"ל : [ו] ראשי הדברים בתוס' פסחים דף יז ע"ב ד"ה אלא וש"מ : [ז] מבואר היטב במרדכי שאין סתירה למ"ש התוס' כאן בד"ה אי וחסר בפסקי תוס' הדין שבתוס' הנ"ל : [ח] נראה שלפני בעל פ"ת היתה הנוסחא בתוס' שהביאו ראיה ממ"ש בזבחים דף לג מי חטאת שנטמאו מטהרין שהרי נדה מזין עליה ועי' רא"ש כאן : [ט] שייך למ"ש כאן בד"ה בת דמים חשיבי כמו האיסור לפי שנעשו נבלה ועי' תוס' חולין דף ק ד"ה בשקדם וש"מ : סליק

השמטה מגליון הש"ס למסכת עבודה זרה (כפי שנדפס פ"א בפראג)

דף לד ע"ב רש"י ד"ה דהא ר"מ חייש למיעוטא וכו' גבי קטן וקטנה. קשה לי הא משם ליכא ראיה כ"כ דדלמא התם דהוי ג"כ חזקה לאיסורא דהיינו חזקת איסור אשת אח (ובאמת קשה לי להפוסקים דאנן קיי"ל סמוך מיעוטא לחזקה לחומרא מדרבנן אמאי סברי רבנן דמתייבמת נימא סמוך מיעוטא דאיילונות לחזקת איסור אשת אח. ובתשובה הארכתי בעזה"י) אמאי לא פירש רש"י בפשוטו דפרכת הש"ס מהך דהכא דר"מ אוסר להגבינות אף שהעגלים המה מיעוט נגד רוב בהמות ע"כ דחיישינן למיעוט לזה פרכינן אפי' מיעוט עגלים נמי. ולפי מה תירוצא בתוס' ב"ק דף עא ע"ב דתקרובת עבודת כוכבים מה"ת מותר בהנאה דאתקוש לזבחי מתים רק במה שנזכר בהך היקישא דויאכלו זבחי מתים כתיב ומבואר שם מדבריהם דאף לר"מ הכי הוא מדנדחקו שם במה דפרכינן לר"מ מכי שחיט בה פורתא אסרה אף דלפי הנראה בפסחים פ"ב דר"מ ס"ל כרבי אבוהו דלא תאכל גם איסור הנאה במשמע כמ"ש תוס' שם דף כב ד"ה ור"ש ג"ל דמ"מ ויאכלו לא משמע רק אכילה וכעין מ"ש תוס' שם דף כא ע"ב ד"ה כל דכי כל אוכל לא משמע רק אכילה או בתוס' בב"ק לפי הנד הנ"ל ס"ל דגם ר"מ אלי סבר כחזקיה וכמ"ש רש"י פסחים דף כב ע"ב ד"ה למאי הלכתא יהיה איך שיהיה ס"ל דגם לר' מאיר תקרובת עבודת כוכבים האיסור הנאה רק מדרבנן א"כ אין ראיה מקטן וקטנה דדלמא דוקא באיסור דאורייתא חיישינן למיעוטא אבל לא בדרבנן. ובפרט למ"ש תוס' חולין דף יב. דר"מ חייש למיעוטא רק מדרבנן א"כ דלמא באיסור דרבנן לא החמירו לחוש למיעוטא. אלא דבזה י"ל בהקדם דברי תוספות כתובות דף עג ע"ב ד"ה של ע"פ שיטב דלתירוצם הא דקדשה סתם ונמצאו בה מומין דא"צ גט מיושב כל הקושיות בתוס' שם בסתירת הסוגיות באיילונית. והיינו דאיילונית הוא ככל מומין דעלמא וססיא מתניתין שמצאו איילונית צריכין מותרות מיירי בארוסה. וססיא דהמוציא משום איילונית וכן הסיא דהממאנת ושנייה ואיילונית דמשמע דצריכה היינו בנשואין דהוי קדשה וכנסה סתם. וממילא א"צ לאוקמי הסיא דקטן וקטנה בקבלו עליהם כמ"ש תוס' ריש יבמות אלא דכסתם ג"כ ומיירי בנשואה דצריכה גט. ולפ"ז ממילא לרבה ור"ת אליבא דשמואל בכתובות דף עג ע"ב דקדשה וכנסה סתם צריכה גט רק מדבריהם מכל שכן במום דאיילונית צריכה גט רק מדבריהם וא"כ י"ל דהך תירוצא דתוס' בב"ק הנ"ל אזדא לתירוץ זה בכתובות דקדשה סתם ל"צ גט וא"כ י"ל דפירכת הש"ס מקטן וקטנה היינו אליבא דרבה ורב חסדא וסתמא קתני דאף בלא קבלו עלייהו מ"מ קטנה אינה מתייבמת אף דליכא איסורא דאורייתא דהא מן התורה אם היא איילונית אינה מקודשת כלל והיא פטורה אלא ע"כ דגם באיסור דרבנן חייש למיעוטא ודוחק. ולזה היה נראה כפי' הנ"ל דמהך גופא דאסר ר"מ הגבינות אף דעגלים הוי רק נגד שאר בהמות מוכח דחייש למיעוטא :

לפני אידיהן פרק ראשון עבודה זרה

א [דף ב ע"א] **לפני** אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהן להשאילן ולשאול מהן · להלוותם וללוות מהן לפורען ולפרוע מהן רבי יהודה אומר נפרעין מהן מפני שהוא מיצר אמרו לו אע"פ שמיצר עכשיו שמח הוא לאחר זמן ר' ישמעאל אומר שלשה לפניהם ושלשה לאחריהם אסור וחכ"א לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר · אסור לשאת ולתת עמהן · פירש"י דאיירי במשא ומתן של מקח וממכר כך מוכיח מתוך פירושו א שפירש לקמן בפירקין משום ב דאזיל ומודי לעבודת כוכבים ואסור משום לא ישמע על פיך דעל ידו מזכיר העובד כוכבים שם עבודת כוכבים והקשה ר"ת דבגמרא מוכח דלא איירי בכל מו"מ אלא דווקא במידי דחזי להקרבה דפריך עלה בגמ' ג ומי בעינן כולי האי והתנן בד' פרקים וכו' ומסיק התם דלאכילה סגי בחד יומא הכא דלהקרבה בעינן תלתא יומי ומיהו י"ל כל זמן שעוסק בתקרובת עבודת כוכבים אזיל ומודה בכל הנאה שתבוא לו כי אומר שסייעתו עבודת כוכבים שלו לפי שעוסק בצרכיה [א] ועוד הקשה מהא דקאמר בגמ' איבעיא להו אסור לשאת ולתת עמהן משום הרווחה או משום לפני עור לא תתן מכשול ופירש"י משום הרווחה דרווח ואזיל ומודי ולא איפשיטא הך בעיא ועוד קשה דקאמר למאי נפקא מיניה דאית ליה בהמה לדידיה וכו' ולמאי לא קאמר נ"מ במידי דלא חזי להקרבה דמשום הרווחה אסור ומשום לפני עור לא תתן מכשול שרי ופר"ת ז"ל דלא שייך אזיל ומודי אלא בלהשאילו ולהלוותו ולפורעו דאית ליה רווחא שני וכן לשאול מהן וללוות מהן חשיבא להו מילתא דישראל צריך לו ואזיל ומודי אבל במשא ומתן של מקח וממכר לא חשיב ליה רווחא כולי האי שכן הוא ריוח הישראל כמו ריוח שלו וגם כשהוא קונה עדיין אינו יודע אם ירויח במקחו וכשהוא מוכר הוא דואג שמא יוציא המעות קודם שמוצא לקנות סחורה אחרת ולא אזיל ומודי והרמב"ם ז"ל כתב ד דאסור ליקח מהן כל דבר שהמעות הם מתקיימין בידו ולשאת ולתת דמתני' מפרש ר"ת למכור להם דבר הראוי לתקרובת עבודת כוכבים וה"פ לשאת מהן המעות ולתת להן חילופיהן וקמיבעיא ליה האי דאסרו למכור להם מידי דחזי לתקרובת עבודת כוכבים משום הרווחה דכשיש לו הרבה להקריב לעבודת כוכבים הוא מקריב ברווח ומן המובחר ומשבח לעבודת כוכבים שלו שזימנה לידו להקריב ברווח ומן המובחר ואפי' יש לו כראוי להקריב אסור למכור לו או דלמא דווקא משום לפני עור ואי אית ליה בהמה לדידיה שרי והא דתניא בגמ' בברייתא ה דרב זביד מוכרין להן דבר שאינו מתקיים אבל לא לוקחין מהן לאו במקח איירי אלא בקבלת דורון דומיא דמייתי התם ההוא מינאה דשדר דינרא קיסרינא לר' יהודה נשיאה ולפירש"י שפי' אין לוקחין מהן דבר שאין מתקיים משום דמתאוה למוכרו ואזיל ומודי קשה דא"כ תפשוט מינה דטעמא דלשאת ולתת משום הרווחה הוא דלטעמא דלפני עור אמאי אין לוקחין מהן וי"ל לפרש"י דלשאת ולתת דמתני' לא מיירי אלא במכירה והכי פירושו לשאת מהן המעות ולתת להן המקח אבל לקיחה לא אסרה מתני' דסתם מוכר עצב הוא · [ב] וכן פרש"י לקמן על מתני' דהחנויות מעוטרות · [ג] ובעי' דלעיל אמכירה דמתני' קאי · [ד] וכן ברייתא דתני דבר שאין מתקיים אין לוקחין מהן ו דשמח המוכר במכירתו ומיהו ק' הא דקתני בברייתא דתניא כוותיה דר"ל כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן לא אמרו אלא בדבר המתקיים אבל דבר שאין מתקיים מותר הלא בכל אחד מהן יש צד אחד היתר וצד אחד איסור דבר שמתקיים אסור לימכור ומותר ליקח ודבר שאין מתקיים אסור ליקח ומותר למכור וי"ל דהך ברייתא קיימא אמתני' דלא איירי אלא במכירה ואשמועינן דדבר שאינו מתקיים מותר למכור ואף ע"פ שיש גם בלקיחה צד היתר וצד איסור לא נחתא הברייתא לפרושי דין לקיחה ובברייתא דרב זביד מפרש דין לקיחה והשתא לפירוש רש"י במשא ומתן של מקח וממכר יש במכירה צד איסור וצד היתר וכן בלקיחה ולפר"ת כל מקח וממכר שרי ואין אסור למכור להן אלא מידי דבר הקרבה המתקיים עד יום אידו וקבלת דורון ואפשר דר"ת מודה דדבר שאינו מתקיים אין לוקחין מהן דכיון דמתאוה למוכרו שמח ואזיל ומודי אע"פ שפירש דבמקח וממכר לא שייך אזיל ומודי בדבר שאין מתקיים שמח בו כי דוחק הוא לפרש אבל אין לוקחין מהן דאיירי בקבלת דורון דמשמע דאיירי דומיא דמוכרין דרישא דהוי דבר וחילופו : להלוותן פר"ת דהיינו דווקא בלא רבית אבל ברבית מותר דלצערא אית ליה ולא אזיל ומודי כדאמר פ"ק דקידושין (דף כ.) לזבין איניש ברתיה ולא לוזיף ברבית וכן משמע בגמ' דקאמר בשלמא להלוותן דקא מרווח להו ואי ברבית איירי מאי קאמר דקמרווח להו אדרבה קממעט להו ואף את"ל דקחשיב ליה רווחא כיון שצריך עתה למעות מ"מ לא הוה ליה למימר אלא ללוות מהן מעוטי קא ממעט להו כיון שלוה ממנו ברבית : [דף ו ע"א] איבעיא להו ג' ימים הן ואידיהן או דלמא הן בלא אידיהן מסיק הן בלא אידיהן : [דף יא ע"ב] אמר שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד · יום אידם מי אסור והא ר"י שרא ליה [ה] לרב נחמן לזבוני חמרא ולרב גידל לזבוני חיטא בחגתא דטייעי שאני חגתא דטייעי דלא קביע · ותימה על מנהג שלנו שאין אנו נמנעין מלישא וליתן עמהן וללוות ח ולהלוותן לפורען וליפרע מהן אפי' ביום אידם ופירשב"ם בשם רבינו רש"י דעכשיו אין הגוים שבינינו עובדי כוכבים ולא אזלי ומודי כדאמר [ו] בפ' קמא דחולין (דף יג:) גוים שבח"ל לאו עובדי כוכבים הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם ואין לאסור משום דכל דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו (ביצה ה:) דהא מהאי טעמא שרי לקמן בפ"ב (דף סד:) דקאמר רב יהודה שדר קורבנא לאבודרינא אמר ידענא ביה דלא פלח לעבודת כוכבים ורבא שדר קורבנא לבר שישך אמר ידענא ביה דלא פלח לעבודת כוכבים אלמא מעיקרא לא היתה גזירה אלא לפי המקומות שעובדים עבודת כוכבים שם דהא דקאמר שמואל בגולה אין אסור אלא יום אידם בלבד ט משום דלא הוו אדוקי כולי האי והשתא דחזינן דגוים שבח"ל לא אדוקי כלל אפי' ביום אידם יש להתיר ועוי"ל כיון דעיקר פרנסתינו מהם ואנו נושאין ונותנין עמהם כל ימות השנה אי פרשינן מינייהו ביום אידם איכא איבה והכי אמר לקמן בהאי פירקא (דף ו:) ההוא מינאה דשדר ליה לר' יהודה נשיאה דינרא קיסרינא ביום אידו הוה יתיב ריש לקיש קמיה אמר היכי נעביד נשקליה אזיל ומודי לא נשקליה הויא ליה איבה א"ל ר"ל טול וזרקו לפניו כלאחר יד אלמא אי לא מצי לאישתמוטי דלא ליהוי ליה איבה הוה שקיל אע"ג דאזיל ומודי והכי נמי אמר בפרק אין מעמידין (דף כו.) סבר רב יוסף למימר אולודי בשכר שרי משום איבה וכן להניק בנה של כותית ולהעלות לעובד כוכבים מן הבור ואביי דדחי ליה התם משום שיכול לעשות באותו ענין שלא תהיה לו איבה אבל אי לא הוה אפשר לישמיט בלא איבה [ז] אפי' אביי מודה דשרי וכן תניא בתוספתא ומייתי לה בירושלמי בד"א בעובד כוכבים שאין מכירו אבל בעובד כוכבים שהוא מכירו מותר מפני שהוא נראה כמחניף לו · ותניא נכנס לעיר ומצאן שמחין שמח עמהם שאינו אלא כמחניף להם · וא"ת אפ"ה אמאי אנו קונין מהן ומלוין להן ביום אידם ואותו מעות הם מתנדבים ונותנין לכומרים ויש לומר דמה שנותנין לכומרים אינן קונין מהם לא לנויי עבודת כוכבים ולא לתקרובת עבודת כוכבים אלא אוכלין ושותין אותו ולהכי שרי. [דף ו ע"ב] איבעיא להו נשא ונתן [ח] לפני אידיהן מהו · ר' יוחנן אמר אם נשא ונתן אסור ור"ל אמר נשא ונתן מותר [ט] והלכתא כר"ל דתניא כוותיה · כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן לא אמרו אלא בדבר המתקיים אבל דבר שאין מתקיים מותר ואפי' בדבר המתקיים אם נשא ונתן מותר · אבל נשא ונתן ביום אידם ד"ה אסור ור"י ז"ל פסק דהלכה כר' יוחנן כיון דלא מני ליה בהדין הני תלת דהלכתא כר"ל (יבמות לו.) וכ"ת משום דתניא כוותיה לא חשש למנותו הא חשיב החולץ למעוברת אע"ג דתניא כוותיה ומהך ברייתא דתניא כוותיה דר"ל לא תקשי לר"י דס"ל כהך תירוצא לקמן י נשא ונתן איכא בינייהו וסבר [י] כמאן דאסר וכן מסתבר : [כ] לפורען וליפרע מהן · מתני' דלא כרבי יהושע בן קרחה · דתניא ר"י בן קרחה אומר מלוה בשטר אין נפרעין מהן מלוה על פה נפרעין מהן מפני שהוא כמציל מידן כ · פי' דהאידנא דבר ידוע הוא דאפי' מלוה בשטר כספק מלוה הוא דידם תקיפה ובקל מעלילין להפקיע אפי' מלוה בשטר וחשיב הכל כמציל מידן ועוד אני אומר דכל פרעון והלוואות [ל] דמתני' איירי בלא רבית אלא בהלואה של גמילות חסד הלכך מלוה בשטר לא חשיב כמציל מידו אבל מלוה בשטר ברבית כל מחשבותם להפקיע הכל כמציל מפי ארי חשיב והיכא דאיכא משכון משמע בירושל' שאסור דקאמר אשכחן מלוה אובדת שלא במשכון ואין מלוה אובדת במשכון והאידנא נהיגין היתירא בכל ענין מהלין טעמא ל דפרשינן[מ] :

ב **תניא** ר' נתן אומר מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח ת"ל לפני עור לא תתן מכשול · תימה אמאי נקט כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח טפי מנבילה לישראל בשלמא אבר מן החי לבני נח איצטריך לאשמועינן דשייך ביה לפני עור לא תתן מכשול וי"ל דנקט כוס יין לנזיר לפי שאינו נזהר כל כך מלשתות יין כי הורגל כל ימיו בשתייתו גם רואה את הכל שותין יין הלכך אפי' שואל בסתם לא יתנו לו אולי ישכח נזירתו וישתה אבל מותר להושיט נבילה לישראל בסתם כל זמן שאינו יודע בודאי שהוא רוצה לאוכלה הלכך אסור להושיט למומרים דבר איסור אפי' שלהן [נ] היכא דקאי(א) בתרי עברי דנהרא* :

הגה"ה
*אומר אדם לחברו בשבת הנראה שתעמוד עמי לערב לעשות מלאכה ולא לעובד כוכבים · מא"ז ע"כ :

ג [דף ז ע"א] **ת"ר** נשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר תימה למה לא ישאל לחכם אחר אולי טעה הראשון ומחזירהו השני ופר"י דה"ק לא ישאל לחכם אחר בסתם כדי שיתיר לו ויסמוך על הוראתו דכיון דכבר אסרו הראשון ושויא חתיכה דאיסורא אין לו לסמוך על אחר שיתירנו לו · אבל יכול הוא לומר לחכם אחר דבר זה שאלתי לחכם פלוני ואסרו לי מה נראה לך בזה *ואם יראה לשני שטעה הראשון ילך ויתווכח עמו ואם יוכל להוכיח שטעה בדבר משנה יחזירהו · ואם חלוק עליו בשקול הדעת שסברתו נוטה להתיר מה שאסר הראשון ואין יכול להוכיחו מתוך המשנה [ס] או מדברי אמורא · יאמר אני אומר כך אבל איני מתיר מה שאסרת מאחר שיצא מפיך לאסור ושויתיה חתיכה דאיסורא ואין בידי להחזירך מתוך דבר משנה או אמורא* : והא דאמר לקמן בפרק אין מעמידין (דף מ.) ובפרק ר"י (דף נז:) נפקי שפורי מ דרב ושרי ושפורי דמר ואסר · [ע] התם מיירי בדבר שבא הדבר לפני שניהם יחד בבית המדרש · או היו דברי המתיר תחילה · [פ] ומיהו בירושלמי אמר חכם שטיהר אין חבירו רשאי לטמא התיר אין חבירו רשאי לאסור וצריך לאוקומי שכבר חלה הוראת הראשון טרם שנחלק חבירו עליו · וכגון שלא טעה בדבר משנה · ולפי זה לא מיתוקם הא דנפקא שיפורי אלא כגון שבא הדבר לפני שניהם יחד בבית המדרש · ואם היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהן גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו *ואם לאו הלך אחר המחמיר · רבי יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר · בשל סופרים הלך אחר המיקל · אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע בן קרחה · מכאן [צ] היה פוסק ר"ת ז"ל דכל היכא דאמרי בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל · [ק] ורש"י פסק דהלך אחר המחמיר [בשל תורה ובשל סופרים הלך אחר האחרון] [ר] וריב"א אומר דכל

הגה"ה
*ושרי ליה לטעום ממנו ולאכול כדי לברר הוראתו ומיהו ליקח ממנו דבר חשוב ממה שהתיר משמע להדיא דאסור · מא"ז ע"כ :

הגה"ה
*ס"מ מילתא דתליא בסברא אבל אי גמי' מרבותיו רשאי לעקר אפילו מילתא דתליא בשקול הדעת · ע"כ :

הגה"ה
*ואם זה גדול בחכמה וזה במנין הלך אחר הגדול במנין פירוש תלמידים הרבה א"כ שרוב התלמידים אומרים כמותו · מא"ז :

הגהות הב"ח א מתוך פרושו כ"ב בדף ו' ע"א : ב משום הרווחה דרווח ואזיל ומודי : ג בגמרא כ"ב בדף ה' ע"ב : ד כתב · כ"ב ז"ל הרמב"ם ג' ימים לפני אידיהם אסור ליקח מהם ולמכור להם דבר המתקיים וכו' ומותר למכור להם דבר שאינו מתקיים עד יום אידם כגון ירקות וכו' ונראה מדבריו דליקח מהם הכל אסור בין דבר שמתקיים בין דבר שאינו מתקיים · אבל בלמכור להם יש חילוק שדבר המתקיים עד יום אידם אסור משום דמודה ביום אידו אבל דבר שאינו מתקיים מותר למכור להם שהרי ביום אידו אין לו לא מעות ולא חפץ ומצטער עליהם ולא אזיל ומודה אבל כשלוקח מהם הרי שמעות מתקיים בידו ביום אידו : ה בברייתא כ"ב בדף ו' : ו דחנויות כ"ב בדף י"ב : ז מהן היינו משום דשמח : ח וללוות מהן ולהלוותם : ט בלבד היינו משום : י לקמן כ"ב בדף ז' ע"ב : כ מידן אמר רב הונא הלכה כר"י בן קרחה פר"י דהאידנא : ל דפרשינן כ"ב בדף ו' : מ שפורי דמר ואסר ושפורי דמר ושרי התם מיירי שבא כנ"ל ותיבת בדבר נמחק :

פלפולא חריפתא

[א] **ועוד** הקשה וכו' · ופרש"י משום הרווחה וכו' ובתוספות שם יש מקשים מכאן לפ"ס דמתני' דפי' לשאת ולתת היינו מקח וממכר תינח מכר אבל מקח מאי לפני עור איכא ושמא י"ל שממציא להו מעות לקנות צרכי עבודת כוכבים ע"כ : [ב] וכן פרש"י. לקמן על מתני' דתניא דהנויות מעוטרות כלומר דחזר בו מפירושו דהכא וכ"כ שם התוס' יב ע"ב : [ג] **ובעיא** דלעיל אמכירה דמתני' קאי אבל לקיחה לא אסרה מתני' אלא ברייתא בדבר שאין מתקיים מטעם דשמח וכו' ומינה ליכא למיפשט אמכירה : [ד] וכן ברייתא כלומר וכן מתיישבת ג"כ הברייתא : [ה] **לר"נ** בגמרא גרסי' לרב ברונא וברי"ף גורס לרב כהנא : [ו] **בפ"ק** דחולין דף י"ג משום דכל דבר שנאסר במנין וכו' בפ"ק דביצה דף ה' : [ז] **אפילו** אביי מודה דשרי משו"ה נקט להני דסבר רב יוסף וכו' למימרא דאי לא הוה אפשר אף אביי מודה דשרי והיה יכול להביא הא דפירש רב יוסף הברייתא יהודית מילדת כנענית בשכר דמשום איבה הוא דשרי בשכר : [ח] **לפני** אידיהן כך הוא ברי"ף וכן מוכח בגמרא : [ט] **והלכתא** כר"ל רי"ף : [י] **כמאן** דאסר שכן בתרתי שנקראים בלשון חכמים והם הרבים בודאי משא"כ ת"ק דהע"ג דסתמא הוא אפשר דימידאה עיין בס"פ גבי מוכר אילן ע"מ לקוץ וכו' : [כ] **לפורעו** וכו' · פיסקא : [ל] **דמתני'** כלומר בין משנה בין בברייתא : [מ] **דפרשינן** לעיל בשם רש"י : [נ] **היבא** דקאי בתרי עברי דנהרא דהכי מסקנא דגמרא ועיין בריש מסכת שבת : [ס] **או** מדברי אמורא נקיט הכי אליבא דכ"ע אבל בפרק דיני ממונות ועיין במסקנא מפרש יותר ע"ש : [ע] **התם** מיירי בדבר שבא וכו' כ"ל דה"מ נמי לתירוצא דהשני אגמריה סמיך דכך מסיק בר"פ אלו טרפות : [פ] ומיהו בירושלמי כו' עיין בירושלמי דמייתי לקמן אמתני' דאין מוכרין להם בהמה גסה : [צ] **היה** פוסק ר"ת ז"ל וכוותיה כתב רבינו בפרק אין מעמידין גבי שתיתא וע"ש ועוד פסק כן בפ' בהמה המקשה סימן ו' וסימן ז' ועיין בריש מסכת מכות גבי המלוה לי' בנים וכו' ועיין לקמן בסמוך : [ק] **נ"ל** דה"ג ורש"י פסק דהלך אחר המחמיר בשל תורה ובשל סופרים הלך אחר האחרון וכן הוא בתוספות דהכא ודפרק כירה דף מ"ב ע"ב וכך הוא בהדיא בפירוש רש"י פ' אלו טרפות דף נ' ע"ב ועיין בפרק נתלא גבי י"נ שנפל לבור שתם רבינו וכתב דבשל סופרים הלך אחר האחרון ועיין לעיל ולקמן בסמוך : [ר] **הריב"א** אומר וכו' וכ"כ בשמו בריש מסכת מכות ובפרק חזקת גבי יעשה פירוש לפירושן כתב כדבריו בשם הגאונים

תפארת שמואל

(א) **היכי** דקאי בתרי עברי דנהרא. ודוקא בתרי עברי דנהרא דלא מצי איהו שקיל ליה ודיקא נמי דקתני לא יושיט ש"מ וכ' הר"ן ומיהו משמע וכו' עוברי עבירה וכו' ע"כ וסברתו ישרה אף שמדברי התוס' והרא"ש לא משמע הכי · ועוד אומר אני דאפילו תימא דתלמודא איירי מדרבנן דמותר להושיטו דשמא לא ישתה שהרי הוא ישראל ובחזקת כשרות הוא . ובפרט מאחר שיכול בעצמו ליקח · אבל מי שחשוד בדבר כגון מומר או שיודעין בו שמבקש לאכול או לשתות דבר איסור בודאי אסור ליתן לו מידו לידו לפי שמסייע ידי עוברי עבירה אפילו שיכול לקבל בעצמו ודו"ק · ושוב מצאתי שכ"כ התוספות בריש מסכת שבת וכן כתב שם הרא"ש ז"ל דלעולם אסור מדרבנן עיין שם :

היכא דאמרי טפל ללשון ראשון כי רב אשי סידר לשון המרובים והעיקר תחילה וכל לשון היחידים והטפל אומר יש אומרים · [ש] ורי"ץ גיאות ז"ל כתב דלעולם הלכה כהיכא דאמרי ומקצת הגאונים פסקו בממונא כהיכא דאמרי ובאיסורא לחומרא : ד ת"ר וכולן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמית דברי ר"מ · ור' יהודה אומר חזרו בהן במטמוניות אין מקבלין אותם בפרהסיא מקבלין אותם איכא דאמרי [ה]עשו איזוק במטמוניות מקבלין אותן [דף ז ע"ב] בפרהסיא אין מקבלין אותן ר"ש ורבי יהושע בן קרחה אומר בין כך ובין כך מקבלין אותן שנאמר שובו בנים שובבים · א"ר יצחק איש כפר עכו שאמר משום ר' יוחנן הלכה כאותו הזוג : ה [דף ח ע"א] מתני' אלו הן אידיהן של עובדי כוכבים · קלנדרא וסרטריא וקרטסים יום גינוסיא של מלכי עובדי כוכבים ויום הלידה ויום המיתה דברי ר"מ וחכ"א מיתה שיש בה שריפה יש בה עבודת כוכבים ושאין בה שריפה אין בה עבודת כוכבים יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורין · ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש · א] פירש הראב"ד ז"ל דיום תגלחת זקנו ובלוריתו ועלה בו מן הים ויצא בו מבית האסורין אמלכים קאי אבל שאר עובדי כוכבים אינם עושים יום איד בכל הני ודקדק מדנקט בסיפא עובד כוכבים שעשה משתה לבנו מכלל דעד השתא במלך איירי ועוד הביא ראיה מהא דאמר לקמן פרק רבי ישמעאל (דף ס:) על מתני' דנפל לבור ועלה לא שנו אלא שעלה מת אבל חי אסור דבהדי דסליק מנסיך ליה דדמי ליה כיום אידו ומדקאמר דדמי ליה כיום אידו ולא קאמר דהוה ליה יום אידו אלמא לאו יום אידו ממש הוא ואם לא שהיין מזומן הוא לידו לא היה עובד בו עבודת כוכבים ואין לך יציאה מבית האסורין גדול מזה ב] ועוד כתב מתני' דקתני אין אסור אלא אותו היום ואותו האיש אכולהו מתגלחת זקנו ואילך קאי מדקפסיק כולהו בחדא פיסקא וכן נראה דלא מסתבר כלל דכל בני מלכותו יעשו יום איד בשביל תגלחת זקן המלך וכן מוכח בגמרא דקאמר מתניתין נמי דיקא דקתני יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורין ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו אין אסור אלא אותו היום ואותו האיש אלמא דאכולהו קאי דאי לאו הכי הל"ל מתני' נמי דיקא דקתני עובד כוכבים שעשה משתה לבנו אין אסור וכו' : גמ' בעי רב מתנה עיר שעשתה קלנדרא וכל עיירות הסמוכות לה משתעבדות לה אותן העיירות הסמוכות[ב] אם אסורות או מותרות ריב"ל אומר קלנדרא לכל אסורה ורבי יוחנן אמר קלנדרא אינה אסורה אלא לעובדיה בלבד והלכתא כר' יוחנן דתניא כוותיה : ו תניא ר"ש בן אלעזר אומר ישראל שבח"ל עובדי עבודת כוכבים בטהרה הם כיצד עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו אע"פ שאוכלין ושותין משלהן ושמש שלהן עומד עליהן מעלה עליהן הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו ואימא עד דאכיל אמר רבא אם כן לימא קרא ואכלת מזבחו מאי וקרא לך משעת קריאה · [דף ח ע"ב] כל תלתין יומין בין אמר ליה משום הילולא בין דלא אמר ליה משום הילולא אסור מכאן ואילך אי לא א"ל משום הילולא מותר וכי אמר ליה משום הילולא עד אימת אסור אמר רב פפא עד תריסר ירחי שתא ומעיקרא מאימת אסור א"ר פפא [א] מכי רמו שערי באסינתי : ז [דף ט ע"ב] אמר רב הונא בריה דרב יהושע האי מאן דלא ידע כמה שנין בשבוע למנין סדר שמיטות שהיו מונין בזמן הבית דקי"ל שביעית נוהגת בזה"ז ואפילו לרבי דאמר בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים מודי הוא דמדרבנן נהגו כדאמר בגיטין פרק השולח (דף לו.) ובפ"ק דמו"ק (דף ב:) לישיליה לתנא כמה שנים הוא מונה אחר החורבן ונטפי עלייהו חדא שתא דבמוצאי שביעית [ב] שהיא שנה ראשונה לשמיטה חרב הבית בתשעה באב בשנת ת"ך לבנינו ולרבי יהודה אייתי תמני שנין מד' מאות ושדי אפרטא דעשרים ויהיו עשרים ושמונה דל מינייהו שית שנין עד דסליק עזרא [ג] ובנה בית המקדש שאז התחילו למנות שמיטין פשו להו עשרין ותרתין שנין אשתכח דבמוצאי שביעית חרב הבית ובט' באב חרב ונפק ליה רובא דשתא הלכך אותה שנה שהיא תחילת שמיטה נכללת עם שנות הבית ובמנין שנים שאחר החורבן מתחילין משנה שניה של שמיטה הלכך צריך להוסיף שנה אחת על מנין שאחר החורבן ואז יתחיל מנינו מראש שמיטה · ונחשב כללי ביובלי ופרטי בשבועי ונשקל מכל מאה תרתי ונשדיה אפרטא היינו כרבי יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן ומדנקט רב הונא בריה דרב יהושע דהוא אמורא בתרא לכלליה אליבא דר' יהודה אלמא דהלכתא כוותיה [ד] ואע"ג דבפרק ב' דערכין (ועי' בתוס' ר"ה דף ט. ד"ה ולאפוקי) קאמר תלמודא לאפוקי מדר"י דהכי אשכחן פ' המגרש (דף פה:) דאתקין רב בגיטין מן יומא דנן ולעלם לאפוקי מדרבי יוסי דאמר זמנו של שטר מוכיח עליו ואע"ג דרב גופיה פסיק (ב"ב קלו.) הלכה כר' יוסי וכן אמר בשילהי כתובות (דף קי:) לאפוקי מדרבן שמעון בן גמליאל [דאמר כתובה דאורייתא] אע"ג דרב פסיק [ה] באלו נערות (דף לח.) הלכה כר"א דאית ליה כתובה דאורייתא אלמא הא דקאמר לאפוקי לאו למימר דלית הלכתא כוותיה אלא הדין עובדא או הך ברייתא מפקא מינה ולחשבון זה היתה שמיטה [ו] שנת שבעים ושלש לאלף הששי [ז] וקצת קשה על פירוש רש"י דבערכין מוכח דבשנת תכ"א חרב הבית דפריך בפרק שני דערכין (דף יב.) בשנייה במוצאי שביעית מי משכחת לה מכדי בית שני כמה קם ת"כ[ג] הוו תמניא יובלי פי' לרבנן דאמרי דהיובל אינו נמנה להתחלת השמיטה שאחריו ונשארו עשרים שנה הוה ליה בשיתא בשבוע שנת ת"כ ומשני הא מני רבי יהודה היא דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן אייתי תמניא מתמניא יובלי ושדי אעשרים [ח] כמה הוי עשרים ותמניא ואשתכח דבמוצאי שביעית חרב כלומר [ט] דבשנת תכ"א חרב הבית ואותה שנה היא משנות הבית ולכך צריך להוסיף שנה על שנים שאחר החורבן ולחשבון זה תהיה שמיטה בשנת שבעים וארבע לאלף הששי ורב אשי מסיק התם שינויא אחרינא [י] ומוקי ליה אפילו כרבנן דשית שנין דלא סליק עזרא לא קחשיב ואם"כ הוו י"ד שנה [כ] ובשנת תכ"א חרב הבית אשתכח דבמוצאי שביעית חרב וקשה לפירוש זה דא"כ עמד הבית תכ"א שנים [ל] ולעיל שמונה שנות הבית למלכי' מדי ויון וחשמונאי והורדוס לא מנה אלא ת"כ ועוד ליתא [מ] הא דאמר קע"ב לאחר החורבן נשלמו ד' אלפים דליתנהו אלא קע"א ועוד דאמר בשמעתין א"ר חנינא לאחר ד' מאות שנה לחורבן הבית וכו' במתניתא תנא אחר ד' אלפים ורל"א שנים וכו' וקאמר דמתני' טפיא תלת שנין ואם שנת תכ"א נחשבת בכלל שנות הבית ליכא בינייהו אלא תרתין שנין [נ] ועוד דאמר דתנא בעי למיטפי מספרא עשרין שנין [ס] ותשע עשרה בעי למטפי על כן נראה לי אליבא דהלכתא דבשנת ת"ך חרב הבית והיא היתה מוצאי שביעית [ע] וכרב אשי דאמר לא מנו הנך שית שנין דלא סליק עזרא ואליבא דרבי יהודה דאמר שנת חמשים עולה [ח]לכאן ולכאן וכי מדלית שית מעשרין ותמניא אשתייר עשרין ותרתי והיינו מוצאי שביעית ואע"ג דלשינויא דרב אשי חרב ביתא בשנת תכ"א היינו לפום סוגיא דתלמודא דפריך אליבא דרבנן היכי משכחת לה במוצאי שביעית ושני תלמודא הא מני רבי יהודה היא ובשנת תכ"א חרב הבית והאה קא"ר אשי אי בעית למימר דבשנת תכ"א חרב הבית מצית לאוקומא אפילו כרבנן והנך שית שנין דלא סליק עזרא לא מנו ומיהו אליבא דהילכתא דקיי"ל כוותיה דר' יהודה לא צריכינן למידחק ולמימר דבשנת תכ"א חרב הבית אלא בשנת ת"כ כדמוכח כולי תלמודא אי נמי מצינו למימר דרב אשי לא אתא לשנויי אליבא דרבנן אלא קאי אהא דקאמר הא מני רבי יהודה היא אלא שהיה קשה לו הא דהוה דחיק למימר דבשנת תכ"א חרב הבית וקאמר איהו דמשכחת לה אליבא דרבי יהודה דבשנת ת"ך חרב הבית ובמוצאי שביעית דהנך שית שנין דלא סליק עזרא לא מנו וכן עיקר והלכה כרב אשי וכרבי יהודה דסוגיא דתלמודא כוותיה : [דף י ע"א] ההוא שטרא דהוה כתיב ביה שית שנין יתירתא סבור רבנן קמיה דרב נחמן למימר האי שטר מאוחר הוא ועד דמטי זמניה לא טריף אמר להו רב נחמן האי ספרא דוקנא כתביה דהנך שית שנין דמלכו בעילם דאנן לא חשבינן להו איהו חשיב להו ובזימניה כתיב· מכאן הכשיר ר"י שטר שהיה כתוב המאות[פ] והפרט כדינו אך שטעה הסופר ודילג לבריאת עולם ואין לפוסלו ולומר שהוא מאוחר ולא יגבה עד כמה שנין דהא הכא מכשרינן בהאי שטרא אע"פ שמשונה משאר שטרות ואנו תולין דספרא דוקנא כתבו משום דאין דרך אדם למחול שיעבודו כל שכן סופר זה שלא שינה משאר שטרות שיש לנו לתלות בדילוגו וכן נמי אם לא כתב חמשת אלפים אלא הפרט כשר [צ] דהא קאמר דלמא שביק לאלפא קמא ונקט כללא בתרא והוא הדין נמי אי שביק לכולו כלל ונקט פרט* :

הגה"ה

*וכאן האריך בא"ז בדין פרוזבול · ע"כ :

ח [דף יא ע"א] וחכמים אומרים כל מיתה שיש בה שריפה וכו' תנו רבנן שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי שנאמר בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו' וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים ומה הן שורפין עליהן מטתן וכלי תשמישן מעשה ומת רבי גמליאל[ט] ושרף עליו אונקלוס בע' מנה צורי : [דף יא ע"ב] יום תגלחת זקנו ובלוריתו · איבעיא להו היכי קתני יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו או דלמא תגלחת זקנו והעברת בלוריתו ת"ש דקתני תרווייהו יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו ויום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו :

ט מתני' עיר שיש בה עבודת כוכבים חוצה לה מותר היה חוצה לה עבודת כוכבים בתוכה מותר מהו לילך לשם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ואם יכול להלך בה למקום אחר מותר : גמ' היכי דמי חוצה לה אמר ר"ש לקיש משום ר' חנינא כגון עטליזא של עזה· איכא דאמרי בעא מיניה ר"ש לקיש מר' חנינא עטליזא של עזה מהו א"ל לא הלכת לצור מימיך וראית ישראל ועובד כוכבים [דף יב ע"א] ששפתו שתי קדירות על גבי כירה אחת ולא חשו להו חכמים מאי לא חשו להו חכמים אמר אביי לא חשו להו חכמים משום בשר נבלה ולא אמרינן דלמא *מיהדר אפיה ישראל ושדי עובד כוכבים נבילה בקדירה ה"נ לא חשו להו חכמים משום דמי עבודת כוכבים ביד עובדי כוכבים **הא דקאמר ושדי עובד כוכבים נבילה בקדירה (הא) דהוה לן למיחש אי מהדר אפיה היינו דוקא להחליף רע בטוב אבל בלא הנאת העובד כוכבים רק להכשיל הישראל להאכילו דבר איסור לא חיישינן כדאמר לקמן בפרק שני (דף לד·) קיסתא דמורייסא בלומא וקיסתא דחמרא בארבע לומי שרי ולא חיישינן שמא עירב בו [ק] מעט יין להכשילו ועל זה סומכין להניח הקדירות אצל השפחות כשהולכים לבית הכנסת [ר] ועוד דהוי כיוצא ונכנס ולירא שמים נכון להחמיר כי כמה פעמים אירע קלקול בדבר ועוד כדי להשביח חלקה נותנת חלב בקדירה [ש] רבא אמר לא חשו להו חכמים משום בשולי עובדי כוכבים דכותיה הכא לא חשו להם חכמים משום יום אידן : תנו רבנן עיר [ת] שיש בה עבודת כוכבים אסור ליכנס לתוכה ולא מתוכה לעיר אחרת דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור אין הדרך מיוחדת לאותו מקום

הגה"ה

י *משמע האי דמהדר אפיה ישראל חיישינן מכאן פסק רבינו פטר בשם ר"ת שאם היו שתי קדירות על גבי כירה אחת של ישראל ואחת של עובד כוכבים ואהדר ישראל אפיה חיישינן דלמא שדי עובד כוכבים נבלה בקדרת ישראל ואסורה והר"ר ברוך בר' יצחק מריגנשפור"ק מתיר וכן דעת אבא מורי נוטה לאיסור ודוקא להחליף רע בטוב או כתוש בשומן וכו' · ע"כ מא"ז :

**רשב"ם בשם רש"י ורב אלפס פסק דדמי עובד כוכבים ביד ישראל אסורין דמי עובד כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין · ור"ת פירש דשמעתין איירי כשהעובד כוכבים מקלה דמים לצורך עבודת כוכבים אחרת ולכך אסורין : ישראל ועובד כוכבים ששפתו ב' קדירות על גבי כירה אחת לא חיישינן שמא ניתזה ליטורא מקדירת עובד כוכבים לתוך קדירת ישראל ומותר לשפות קדירה של בשר וקדירה של חלב על כירה אחת ולא חיישינן לניצוצא · מא"ז ע"כ :

הגהות הב"ח א עשו חילוק במטמוניות : ב הסמוכות לה אסורות כצ"ל ותי' אם נמחק : ג ת"כ ד' מאה הוו : ד בשנת פ"ד לאלף : ה קתיב וא"כ הוו : ו למלכי פרס ויון וכו' ועוד דא"כ ליתא : ז למיטפי אספרא עשרין שנין תשע עשרה בעי : ח לכאן ולכאן כי כצ"ל ואות ו' נמחק : ט ר"ג הזקן ושרף עליו אונקלוס הגר בשבעים : י בהגה המתחיל משמע דאי מהדר אפיה :

הגהות הגר"א א] פי' הראב"ד ז"ל כו'. נ"ב אבל הרמב"ם וש"ע כתבו דקאי אהדיוט מיום הלידה ולמטה : ב] ועוד כתב כו'. נ"ב אבל הרמב"ם וש"ע כתבו מיום הלידה ולמטה ובכל זה נראין דברי הראב"ד :

פלפולא חריפתא

הגאונים : [ש] ורי"ץ גאות כתב וכו' · ובקצור הקדיש סברא זו לראשונה וכתבה בשם הרי"ף ובש"ס מי שאחזו כתב רבינו שבכל מקום תופס הרי"ף איכא דאמרי עיקר ובפ"ק דב"ק כתב ג"כ בשם הרי"ף גבי שני אחים שחלקו וכתב שם דדוקא היכא דאיכא תרי לישנא אחדא מימרא וכו' ועוד בפרק המוכר פירות סתם כדברי הרי"ף דהלכה כאיכא דאמרי ועיין לקמן בפרק ב' גבי שתיתא ובפ"ק דבכורות כתב כן בשם ר"ת אבל כ"ל שנ"ל שם רי"ף ועיין בפרק אלו טרפות ובפ"פ כיסוי הדם : [ת] עשו חיזוק· ובגמ' וה"ג הר"ן עשו דבריהם : [א] מכי רמו שערי באסינתי · ובגמרא דרב יצחק בר רב משרשיא פירש ולא אבל אפילו לאחר י"ב חדש משום דאדם חשוב הוא ומטיה דאודי ובקצור הביאו אבל גם הרי"ף השמיטו וכתב ב"י י"ד סי' קנ"ב משום דס"ל דרב יצחק ממדות חסידות הוא שעשה כן ע"כ ואני תוכך בזה דאפ"ה לא ה"ל לאשמוטי דבכמה דוכתי כתבו מדות חסידות שבתלמוד ועוד דגמרא דמתרץ אדם חשוב שאני לא משמע דמשום חסידות נגע ביה אלא כל אדם חשוב מחייב בכך דאי לאו הכי הל"ל ממדות חסידות הוא דעביד לכך יותר נראה לומר שאולי לא היתה בגירסתם : [ב] שהיא שנה ראשונה לשמיטה · כך פירש"י : [ג] ובנה בה"מ · לשון רש"י עד דסליק עזרא ומקדים וכו' והכי איתא בפ"ב דערכין דף י"ג ומייתי לה מדכתיב באדין בטיל עבידת בית אלהנא דבירושלים וכתב שיצא ביתא דנא וכו' דהיא שנת שית וכו' ותנא באותו זמן לשנה הבאה עלה עזרא כו' דכתיב ויבא ירושלים וגו' היא השנה השביעית : [ד] ואע"ג דבפ"ב דערכין קאמר תלמודא לאפוקי מדר"י · וגם התוספות כתבו כן ולא נמצא כך בנוסחתנו אך בפ"ק דר"ה דף ט' איתא וגם שם כתבו התוספות דהכי נמי איתא בפ"ב דערכין וצ"ע : [ד] ואע"ג דרב גופיה פסק כו' . בפרק יש נוחלין דקל"ו וע"ש בדברי רבינו : [ה] באלו נערות · לא מצאתיו וגם התוספות לא כתבו אלא אף על גב דהלכה דכתובה דאורייתא ועוד תדע דבפרק קמא דכתובות ריש דף ט' שם פסקו בשם ר"ת דכתובה דאורייתא ולא הזכירו כלל לפרק אלו נערות ומצאתי במרדכי בפרק קמא דכתובות שכתב בפרק אלו נערות (דף ל"ח) קסבר רבי עקיבא כתובת אשה דאורייתא דדרים ג"ש מה להלן שקלים אף כאן שקלים והלכה כרבי עקיבא מחברו עכ"ל ולפי זה הוה ניחא דהו התם בגמרא דף מ' יתומה כו' ר"א אומר האונס חייב וכו' ואמרינן דר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה ופסיק התם רב כר"א אלא שאני תוכך מאד לומר שאין הוכחה כלל דר"ע ס"ל כתובה דאורייתא דלא אתי אלא למילף בג"ש אונס ומפתה מהדדי דבתרווייהו חמשים שקלים ואי משום דכתיב במפתה כמהר הבתולות ולטעמיך למ"ד בהדיא מדרבנן קרא מאי קאמר לכך נראה דזו לא מכרעת כלל שוב מצאתי בסוף הגהות מרדכי דכתובות שלא כתבו להא דאלו נערות כלל וכתבו בפרק הכותב (דף פ"ט ע"ב) אמרינן לאפוקי מדר"א ב"ע ובפרק אף על פי (דף נ"ה ע"א) פסקי' כר"א ב"ע ע"כ ומיהו לאו לענין כתובה דאורייתא איתא אלא מייתי ליה נמי אלישנא דלאפוקי דלא מפקא מהלכתא : [ו] שנת ע"ג לאלף הששי · דקע"ב אחר החורבן נשלם האלף הרביעי כמו שכתב רבינו לקמן בסמוך הוסיף עליהן שנה אחת והרי קע"ג ואלף חמישי כולו וע"ג של ששי הרי אלף ורמ"ו הוציא אלף ור' ביובלי ונשקול מכל מאה תרתי הרי כ"ד שנה שעלה יתרון היובלות תשימם על המ"ו שנה שנשארו מן אלף ור' ועולה ע' שיוצאים בו ז' הרי ששנת ע"ג לאלף הששי היא שנת שמיטה : [ז] וקצת קשה וכו' · משום דלקמן מסיק ליה רבינו לפירוש רש"י דשפיר פירש לכך כתב דק"ק : [ח] וכמה הוא עשרים ותמניא · ושינויא דשית שנין לרבנן כדמייתי לקמן בסמוך : [ט] דבשנת תכ"א חרוב · מדאמרינן הכא שצריך להוסיף שנה : [י] מוקי לה אפילו כרבנן · כדפירש"י התם ולקמן מסיק דרב אשי לר' יהודה קאמר : [כ] ובשנת תכ"א חרב כדלעיל : [ל] ולעיל · בגמרא דהכא : [מ] הא דקאמר קע"ב וכו' · רש"י כתב כן בשם סדר עולם גבי כי מעיינת מותת הנפש וכו' : [נ] ועוד דאמר לעיל · בגמרא דהכא : [ס] ותשע עשרה בעי למטפי · דמלכות יון נמי הוו בפ"א דמ' שנה לבנין התחילו שקדם לכן ל"ד למדי ושית דמלכו בעילם : [ע] וכרב אשי דאמר לא מנו וכו' · וכדמסיק בתרי אנפי דלרב אשי לר' יהודה איתא הכי : [פ] והמאות והפרט · נ"ל דגרסי' האלפים והפרט שהרי בימי רבינו כנראה מדבריו לא היו מאות שהזכיר שנת ע"ג לאלף הששי והשתא א"ש הא דכתב לקמן וכן נמי אם לא כתב חמשת אלפים וקצור העתיק הכלל והפרט וכ"כ בטור ח"מ סימן מ"ג : [צ] דהא קאמרי בגמרא : [ק] מעט יין · דבדבר מועט לא קפיד ליוקרא לפי שאינו אלא דבר מועט שביוקר אינו נרגש בו : [ר] ועוד דהוה כיוצא ונכנס · עי' פ"ב גבי ובלקות וכו' בשם רבינו הגדול : [ש] רבא אמר לא חשו וכו' · משום בישולי עובד כוכבים דלא הוה אלא איסורא דרבנן ולא קאי אמתני' וכדמפרש רבינו לקמן ועיין עוד לקמן גבי תרנגול לבן קטוע : [ת] שיש בה עבודת כוכבים · לשון רש"י כל היכא דקתני שיש בה עבודת כוכבים משמע שהיום עובדין ליראה שלהם :

מותר · ירושלמי מהו לילך שם אם היה הכפלאי אסור בן עיר מותר שירא מותר שכן דרך שירא לילך בכל מקום · יש שכתב אם יהודים דרים בעיר מותר דתלינן דלדבר עם היהודי הולך שם ומתוך ירושלמי הוי משמע כן דקא לאו בן עיר שהיה חוץ לעיר והולך לביתו והר"ר יונה ז"ל כתב לא אסור לילך [א] אלא ביריד של עבודת כוכבים לפי שהעובדי כוכבים מתקבצים מכמה מקומות והולכין שם ולפיכך אסור שלא יהא נראה כאחד מהם הולך בסחורה לכבוד עבודת כוכבים אבל לעיר שעושין שם יום אידם ואין הולכים שם משאר מקומות לא מצינו שאסרו לילך שם דלא לייחדוהו לעובד עבודת כוכבים ותניא בתוספתא יריד שבאותו הדרך אין הולכין אותו הדרך ומדתני לה גבי יריד ולא תני לה גבי איד אלמא אינו אסור אלא ביריד: **יא ישב** לו קוץ בפני עבודת כוכבים לא ישוח ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה מותר כגון מן הצד או שהפך אחוריו לעבודת כוכבים: נתפזרו לו מעותיו לפני עבודת כוכבים לא ישוח ויטלם [מפני *שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה מותר] מעיין המושך לפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה מותר

הגה"ה
*ואע"פ שאין אדם רואהו דקי"ל כרב דכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור כך כתב רבינו יהודה כהן ר"י והגאון מורי קבל דלית הלכתא כרב לכן פסק בספר התרומה · מא"ז ע"כ:

[ב] פרצופים המקלחין מים בכרכים לא יניח פיו על פיהם וישתה [ג] מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים כיוצא בו לא יניח פיו על הסילון וישתה מפני סכנה [דף יב ע"ב] מאי סכנה סכנת עלוקה מסייע ליה לר' חנינא דא"ר חנינא אסור לאדם שיבלע מים בלילה להחם לו חמין בשבת ומעשה בא' שבלע נימא של מים [ד] והתיר רבי חנינא להחם לו חמין בשבת [ה] לגמע הלא ת"ר לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן האגמים בלילה ואם שתה דמו בראשו מפני הסכנה מאי סכנה סכנת שברירי: **יא יב מתני'** עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות מעוטרות ושאינן מעוטרות זה היה מעשה בבית שאן ואמרו חכמים המעוטרות אסורות ושאינן מעוטרות מותרות והא דלא אסרינן [ו] משום איבה אידן פירש רש"י דלא אסרינן [ז] אלא במידי דחזי לתקרובת או למכור להם או לקנות מהן דבר שאין מתקיים אבל לקנות דבר המתקיים מותר דסתם מוכר עלב הוא וכן פי' לעיל (סי' א') אבל הכא לא יתכן לפרש כן דאמר בגמרא ר' ירמיה זבין פיתא ואין זה דבר המתקיים ובפר"ח גרס פרתא ואין נראה דהוה ליה למימר תורתא ויש גורסין ביתא אבל בירושלמי קאמר עלה ואתא לא נקחת לך גלוסקא מימיך הלכך נראה דהך משנה מיירי ביריד של עובדי כוכבים שנותנין המכס לעבודת כוכבים ולא איירי ביום אידן וכן רישא דקתני עיר שיש בה עבודת כוכבים חוצה לה מותר איירי ביום שוק שעושין לעבודת כוכבים למכור וליקח לרכי עבודת כוכבים מדקאמר עלה דלא חשו לחוצה לה לדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים הא בתוכה חשו לדמי עבודת כוכבים ביד עובדי כוכבים ומ"ש משאר יום אידם דלא אסרו לשאת ולתת אלא משום דלמא אזיל ומודה או משום לפני עור לא תתן מכשול אבל לדמי עבודת כוכבים לא חיישי' אלא ודאי לאו ביום איד איירי אלא שעושין יום שוק לעבודת כוכבים [ח]ומוכרין ולוקחין לרכי עבודת כוכבים הלכך חיישינן דילמא מכר העובד כוכבים צורות עבודת כוכבים ונתן הדמים לישראל כשנושא ונותן עמו וכן משמע בירושלמי דקאמר עיר שיש בה עבודת כוכבים תוכה אסור [ח] משום דיש בה ללס אחד תוכה אסור ר"ל אמר ביריד שנו והא דקאמר רבא לעיל ה"נ לא חשו בחכמים ביום אידן לא קאי רבא אמתני' אלא אהא דבעא מיניה ר"ל מר' חנינא עטלוזה של עזה מהו ופירשה אביי [ט] דהך בעיא קיימא אמתניתין וקאמר רבא דלא קיימא אמתני' [י] משום דאין ללמוד מספיתת קדירות בלור היתירא היכא דאיכא למיחש לדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים דאיסורא דאורייתא כגון במתני' דאיכא למיחש לדמי עבודת כוכבים ביד עובדי כוכבים אלא בעיא דר"ל הוא בעיר שיש בה יום איד [כ] דליכא למיחש אלא דאיסורא דרבנן ופשט ליה רבי חנינא מצור דלא חיישינן: **גמ'** [דף יג ע"א] תניא רבי נתן אומר יום שעבודת כוכבים מנחת בו את המכס מכריזין ואומר כל מי שיטול עטרה ויניח בראשו ובראשו חמורו יניחו לו את המכס יהודי הנמצא שם מה יעשה יניח נמצא נהנה לא יניח נמצא מהנה מכאן אמרו כל הנושא ונותן בירידין של עובדי כוכבים בהמה תיעקר פירות כסות וכלים ירקבו מעות וכלי מתכת יוליך ליס המלח איזהו עיקור מגסר פרסותיה מן הארכובה ולמטה והני מילי בלוקח מן התגר דשקלי מיניה מוכסא אבל מבעה"ב דלא שקיל מיניה מוכסא שרי דתניא הולכין ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהן עבדים ובהמות ושפחות בתים ושדות וכרמים וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל מידן ואם היה כהן מיטמא בחוצה לארץ לדון ולערער עמהן וכשם שמיטמא בח"ל כך מיטמא בבית הפרס דרבנן [ל] ומיטמא ללמוד תורה ולישא אשה א"ר יהודה אימתי בזמן שאין מוצא ללמוד אבל בזמן שמוצא ללמוד לא יטמא ר' יוסי אומר אפי' בזמן שמוצא ללמוד לפי שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד ומעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו לציידן א"ר יוחנן הלכה כר' יוסי וי"א [מ] האי יריד יום איד הוא ואפ"ה מותר ליקח כל דבר שהוא צריך משום דלמא לא משכח ליה אלא ביריד והיא ליה גבי דידיה דבר האבד ולגבי דידהו ליכא רווחא דיריד זול ביה תרעא טפי משאר זימני והיינו דאמר לקמן משום דמעוטינהו כלומר דממעט להו רווחא ומייתי ראיה מהא דאמר במועד קטן (דף ו.) רבינא מסיק זוזי בבני אקרא אתא לקמיה דרב אשי א"ל כגון האידנא דמשכחת להו וביומא אחרינא לא משכחת להו כפרקמטיא אובדת דמי ושרי ותנן גבי עבודת כוכבים כה"ג הולכין ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהן וכו' עד מפני שהוא כמציל מידם אלמא הייטו טעמא דיריד הוזמעינן מיניה שאם היתה פרקמטיא אובדת מוכרה ביריד וכן כתב רב האי בתשובה והאידנא נהוג היתירא לישא וליתן [נ] להלוותן ולפורען אף ביום אידם מטעמא דפרי' (סימן א) וגם האידנא אין מצוי שיתנו מכס לעבודת כוכבים ואם יש מכס הוא של הכומרים *ואוכלין ושותין אותו ואינן נהנין ממנה [ס] לא תקרובת עבודת כוכבים ולא נוי עבודת כוכבים:

הגה"ה
*וכא"ז פסק אסור לקנות דבר שצריך ליתן ממנו מכס לכומרים · ע"כ:

יג תניא אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה תעקר פירות וכסות וכלים [דף יג ע"ב] ירקבו מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח [ע] ואיזהו עיקור נועל דלת בפניה והיא מתה מאליה *הקשה ר"ת ז"ל מהא דאמר בערכין (דף כט.) ההוא גברא דאחרימנהו לנכסיה אתא לקמיה דרב יהודה א"ל זיל שקול ד' זוזי ושדי בנהרא ותירץ ר"ת דהתם מיירי במקרקעי דאי אפשר לכלותם אבל מטלטלי יאבדו ורב אלפס ז"ל כתב ואי פריק להו בשוה פרוטה שפיר דמי [פ] דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל ואיפשר דבעי למימר דהכא דיכא תנא כל כמה דלא מיפרקי ואי בעי [צ] פריק להו: נועל דלת בפניה הא דלא תיקנו

הגה"ה
*מכאן פסק רשב"ם דאסור לאדם לומר הריני מניח בהקדש ספר פלוני או ממון פלוני שאסרו על כל העולם אלא אומר אני מתנדב לצדקה או לצורך צבור ופר"ת דבזמן הזה אין תקנה למטלטלין של הקדש בפדיון אלא בקרקעות ואם אמר בלשון הקדש פותחין לו בחרטה ואומרים לו אילו היית יודע שבדבור זה נאסרין על כל העולם וטעונים גניזה היית אומר בלשון זה הרי זה הקדש וכשאומר לאו מתירין לו מיד דקי"ל יש שאלה להקדש אפילו למפרע היכא שכבר נהנה כ"ש לכתחלה ודוקא כה"ג שדעתו על חפץ זה וכדעתו היה לצדקה שיהנה ממנו וכפה אומר שיהא הקדש ואסורין בהנאה וצריך שאלה אבל כשבור שהוא חפץ זה והקדישו ונמצא חפץ אחר הקדש טעות הוא ואין צריך שאלה · מא"ז ע"כ:

בבכורות בזמן הזה להכניסם לכיפה כי היכי דלא ליתו לידי תקלה בגיזה ועבודה משום [ק] דחזו לכהן בנפילת מום ולא רצו להפסיד ממונו [א] ונראה דאף אם יכבד על הכהן לגדלו עד שיפול בו מום והולה להכניסו לכיפה לא שרינן ליה [ר] משום בזיון קדשים דדוקא הכא שעבר על תקנת חכמים שאמרו שלא להקדיש [ש] קנסו להכניסו לכיפה [ת] אבל בכור שהוא קדוש מאליו אסור לבזות קדשים וכן ראיתי שהורה רבינו מאיר ז"ל לכהן אחד: **יד מתני'** אלו דברים אסורים למוכרן לעובדי כוכבים איצטרובלין ובנות שוח ופטוטרות ולבונה ותרנגול לבן רבי יהודה אומר מוכר הוא לו תרנגול לבן בין התרנגולין ובזמן שהוא בפני עצמו קוטע את אצבעו ומוכרו שאין מקריבין חסר לעבודת כוכבים ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור ר"מ אומר אף דקל טב חצב ונקלב אסור למכור לעובדי כוכבים: **גמ'** [דף יד ע"א] מאי איצטרובלין אמר רב ספרא פירי דארזי בנות שוח אמר רבה בר בר חנה תאני חורתי פטוטרות אמר רבה בר בר חנה בפטוטריהן שנו ולבונה א"ר יצחק לבונה זכה תנא וכולן מוכרין להן חבילה וכמה היא חבילה פירש ר' יהודה בן בתירא אין חבילה פחותה משלשת מנים וניחוש דילמא אזיל ומזבין לאחריני ומקטרי אמר אביי אמר קרא לפני עור לא תתן מכשול אלפני עור מיפקדינן אלפני דלפני עור לא מיפקדינן ודווקא גבי עובד כוכבים אבל גבי ישראל דחיישינן להכשיל חיישינן אלפני דלפני כדאמר בפסחים בפרק כל שעה (דף מ:) גבי ארבא דטבעה בחשתא דאסור לזבוני לעובד כוכבים דילמא הדר ומזבנה לישראל: ותרנגול לבן אמר ר' יונה [א] ורב זביד מתני אמר ר' זירא תרנגול למי מותר למכור לו תרנגול לבן תרנגול לבן למי אסור למכור לו תרנגול לבן בעי רב אשי תרנגול לבן קטוע למי מהו למכור לו תרנגול שלם · מי אמרינן מדקאמר קטוע לאו לעבודת כוכבים בעי ליה · או דילמא איערומי קמערים · ואם ת"ל איערומי קמערים תרנגול לבן למי ויהבו ליה שחור ושקיל ויהבו ליה אדום ושקיל מהו למכור לו תרנגול לבן · מי אמרינן מדיהבו ליה שחור ושקיל אדום ושקיל לאו לעבודת כוכבים קבעי · או דלמא איערומי מערים · תיקו [ב] ואזלינן לחומרא · ושאר כל הדברים סתמו מותר ופירושו אסור סתמו חיטי חורתי · [ג] ופירושו דקאמר לעבודת כוכבים: **טו והאידנא** רגילין להקטיר לבונה לעבודת כוכבים הלכך אסור למכור לבונה לכומר של עבודת כוכבים. וכן שעוה ביום אידו אסור למכור הלעובד כוכבים · שעושה ממנו תקרובת לעבודת כוכבים ועובר משום לפני עור לא תתן מכשול · אבל לשאר עובדי כוכבים מותר למכור להם שעוה דתנן סתמו מותר · וכן גביעים שלהם שהכומר תופס בידו וקנאו ישראל אחר שפגמו העובד כוכבים [ד] ובטלו אסור למוכרו לעובד כוכבים דבשביל פגימה קטנה אין מניח מלתת בו יין ולעשות בו עבודתן. וכן [ה] ספרי תפלתם של עובדי כוכבים אסור למכור להם דעובר משום לפני עור לא תתן מכשול *והכי אמר בנדרים פ' קונם יין (דף סב:) רב אשי הוה ליה אבא זבניה לכומרה של עבודת כוכבים · אמר ליה רבינא והא קא עבר מר משום לפני עור לא תתן מכשול · א"ל [ו] סתם עצים להסקה ניתנו ולא לעשות מהן צלמים ולשרוף עליהן תקרובת עבודת כוכבים הא לאו הכי הוה אסור · וכן פי' הר"ר אליעזר ממיץ בנדרים ספר התרומה:

הגה"ה
*וכה"ר אליעזר מביהם אוסר למכור לעובדי כוכבים קלפים ודיו ואין להתיר הדבר ויישר כחו שאסר מא"ז · ע"כ:

טז [דף יד ע"ב] **מתני'** מקום שנהגו למכור בהמה דקה לעובדי כוכבים מוכרין מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין להם · ובכ"מ [ז] אין מוכרין להם בהמה גסה עגלים וסייחין שלימין ושבורין ר' יהודה מתיר בשבורה · ובן בתירא מתיר בסוס: **גמ'** [דף טו ע"א] אין מוכרין להן בהמה גסה מ"ט · נהי דלרביעה לא חיישינן דעובד כוכבים חס על בהמתו [ח] שלא תיעקר עביד בה מלאכה

הגהות הב"ח א משום דנושא ונותן ביום אידן: ב חשו להם חכמים משום יום אידן: ג דאורייתא הוא כגון: ד אלא לאיסורא דרבנן: ה דיריד משום דדבר האבוד הוא ושמעינן וכו' היתה לו פרקמטיא: ו ממון כהן ונראה: ז משום בזיון קדשים כ"ב אע"ג דבגמ' אמרו דדוקא במכשר פרסותיה הוא דאיכא בזיון קדשים דאינה מתה מכר אבל בנועל דלת ליכא בזיון קדשים היינו לומר דליכא בזיון כ"כ בנועל דלת כמו במכשר ולכן טפי עדיף לנעול דלת וכו' אבל ודאי איכא נמי בזיון קדשים קצת בנועל דלת ולפיכך לא שרי לנעול דלת לגבי בכור זו היה דעתו ז"ל אבל מדברי התוספות נראה שחולקין על זה ע"ש ועיין עוד בדברי הרא"ש סוף בכורות: ח אבל לבונה לשאר עובדי כוכבים ושעוה בשאר ימים מותר למכור להם דתנן:

הגהות הגר"א א] ונראה דאף אם יכבד כו'. כ"ה עיין תוס' דבכורות כ"ח א' (ד"ה עד):

פלפלא חריפתא

[א] **אלא** ביריד של עובדי כוכבים· לקמן בתוספתא גרסינן: [ב] **פרצופים** שמקלחים מים בכרכים· וכן הגירסא בגמרא וכך העתיק בטור י"ד סימן ק"נ ונראה דהורתא דמילתא נקט דבכפרים אין עושין פרצופים ומיהו אף בכרכים דוקא שהיא צורה ידועה שעובדין להם עיין ר"ש פרק כל הצלמים וגירסת הרי"ף והרמב"ם פרק שלישי מהלכו' עובדי כוכבים פרצופים שמקלחים מים בפני עבודת כוכבים ולדבריהם מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים קשה קצת: [ג] **מפני** שנראה כמנשק לעבודת כוכבים · הכא לא קתני ואם אינו נראה כו' משום דאי אפשר שלא יהיה כמנשק כ"כ בעל שלטי הגבורים ומה שתמה על הטור שהשמיט מלכתוב בסי' ק"נ גבי מעין ואם אינו נראה וכו' אינו מן התימה משום דמכיון דכתבה בקוץ ומעות משתמע שפיר דה"ה בכ"מ שאינו נראה וכבר נשמר מזה בקצור ומינה שמעינן לדבריו שבטור וכן הא דכתב בטור גבי מעין אפילו אי מאית לא ישתה ה"ה בפרצוף דמאי שנא ומשום דבגמרא נקטינן אמעין נקט ליה איהו נמי מעין וה"ה בפרצוף ולא הל"ל לבעל השלטי הגבורים לכתוב עליו של"ע כי אין כאן מקום עיון כלל דפשיטא דדעת הטור כדפי': [ד] **והתיר** רבי חנינא· בגמרא וברי"ף גרס ר' נחמיה: [ה] **לגמע** הלא · ובגמרא מאן דבלע זיבורא כו' וגם הרי"ף לא כתבם וכן השמיטם הרמב"ם וטעמא דרפואות שבימיהם ובמדינתם אינו דומה לזמנינו ובמדינות הללו וכדרך שכתב הכ"מ בפ"ד מהל' דעות: [ו] **משום** יום אידן · דהכי משמע לישנא דיש בה עובדי כוכבים כמ"ש לעיל בשם רש"י: [ז] **אלא** במידי דחזי לתקרובת או למכור להם · וז"ל רש"י ה"מ לזבוני להו דלמא מזבן ליה בהמה ואזיל ומקריב לעבודת כוכבים א"נ דרך לוקח להיות שמח ואזיל ומודה ע"כ ועי' ברים פירקין שכתבתי דרש"י בכאן חזר ביה ממה שפי' לעיל: [ח] **ומוכרין** ולוקחין לרכי עבודת כוכבים . ולפעמים מוכר עבודת כוכבים לקנות בדמיה לרכי עבודת כוכבים: [ח] **משום** דיש בה ללס אחד תוכה אסור · קושיא היא: [ט] **דהך** בעיא קיימא אמתניתין · דהא קאמר דכוותה לא חשו להו חכמים משום דמי עובד כוכבים ביד עובד כוכבים: [י] **משום** דאין ללמוד מספיתות קדירות וכו' · דהא לא דמי דהתם לית הנאה לעובד כוכבים דניסדי נבילה לקדירה דמספי דאי חזי ליה ישראל הנע ליה בדיתא אבל הכא מתכוין עובד כוכבים למעות רצון חברו אלא ה"ק לא חשו חכמים משום ביטולי עובד כוכבים כך פירש"י לעיל: [כ] **דליכא** למיחש אלא איסור דרבנן · עיין מ"ש לקמן גבי תרנגול לבן: [ל] **ומיטמא** ללמוד תורה · פירוש בטומאות שלנו מדרבנן ועיין בדברי רבינו ובפרק ב' דכתובות: [מ] **האי** יריד · דבברייתא זו דלוקחים מהם עבדים וכו': [נ] ה"ג להלוותן ולפורען אף ביום אידן · וכן העתיק בטור סימן קמ"ט: [ס] **לא** תקרובת עבודת כוכבים ולא נוי עבודת כוכבים · ועיין בריש פרק רבי ישמעאל: [ע] **ואיזהו** עיקור וכו' · דמשום בזיון קדשים לא מגסר פרסותיה כדאיתא בגמרא: [פ] **דאמר** שמואל · שם: [צ] **פריק** להו · ותמה הר"ן דהא בעי ד' זוזי ע"כ וני"ל דלא דמי להא דפסק רבינו בסוף הל' ערלה דסגי בפדיון ש"פ דהכא דבעי ד' זוזי משום פרסומי מלתא הוא כדאיתא בערכין ודלמא דוקא בקדשים בעינן פרסומי מלתא: [ק] **דחזו** לכהן בנפילת מום · מצא"כ בשאר קדשים דלא חזיין עד שיפדו: [ר] **משום** בזיון קדשים · דאע"ג דכיפה לא הוי בזיון כגסירת פרסות מ"מ כלפי גידול הוי נמי בזיון: [ש] **קנסו** וכו' · והשתא אין אנו צריכין לתירוץ הראשון משום דחזו לכהן וכו': [ת] **אבל** בכור שהוא קדוש מאליו וכו' · ואע"פ שהוא יכול להטיל בו מום קודם שיצא לאויר העולם ויפקיענו מקדושת בכור למזבח וכו' אין לקונסו בכך · תוס': [א] ה"ג בגמ' אמר רבי יונה אמר רב זירא אמר רב זביד והיכא דמתני אמר רב יונה א"ר זירא: [ב] **ואזלינן** לחומרא · דהוי ספיקא דאורייתא דלמא להקרבה בעי אבל מצא ומתן סתם דיום אידן דכתב רבינו לעיל גבי חנויות מעוטרות דהוי דרבנן סתם מיירי דלא בעי מידי דהקרבה אלא דחיישינן דלמא הא דזבין עביד ומקריב ליה והוי ס"ס דלמא לאו מידי דהקרבה וא"כ הוי מידי דמקריב דלמא לא קריב ולא הוי כאן איסורא אלא מדרבנן: [ג] **ופירושו** דקאמר לעבודת כוכבים. והא אתא לאשמועינן דלא תימא לאו לעבודת כוכבים קא בעי אלא אניק וכו' וסבר כי היכי וכו' כדאיתא בגמ': [ד] **ובטלו** . עיין ריש פ' ר' ישמעאל: [ה] **ספרי** תפלתם של עובדי כוכבים בטור ישן נמצא ספרי דתן: [ו] **סתם** עצים בגמרא רוב עצים: [ז] **אין** מוכרין להן בהמה גסה. ואם מכרה קונסים אותו [illegible]

בשבת · וניעביד בה כיון דזבנה קנייה · גזירה משום שאלה גזירה משום שכירות גזירה משום נסיוני · דזימנין דמזבני לה סמוך לשקיעת החמה דמעלי שבתא ואמר ליה תא ונסייה ניהלה ושמעה קליה ואזלא מחמתיה וניחא ליה דתיזל [ט] והוה ליה מחמר אחר בהמתו בשבת · רב אחא שרא לזבוני חמרא אידא דספסירא · הוא ישראל הקונה בהמות למוכרן לאלתר · אי משום נסיוני הא לא ידעה לקליה דאזלא מחמתיה · ואי משום שאלה ושכירות · ספסרא כיון דלפי שעתא הוא דמזבין לא מושיל ולא מוגיר · ועוד משום דלא מגלי מום שבבהמה : ותימה על מנהג שנהגו היתר בדורות הללו למכור להם עגלים וסייחין וחמורים · ואפילו בן בתירא המתיר בסוס ה"מ בימיהם שלא היו מיוחדים אלא או לרכיבה או לעופות אבל האידנא נושאין משאות וחורשים בהן · והיה אומר ר"ת ז"ל דכי היכי דשרינן אידא דספסירא משום דלא מושיל ולא מוגיר ולא ידע לקליה · גם כן עכשיו נהוג זה הדין בינינו שאין ישראל רגילים עתה לחמר אחר בהמתן ואינה מכרת לקולו ולא אזלא מחמתיה · וגם אין רגילים עתה להשכיר ולהשאיל בהמות לעובדי כוכבים אלא כל אחד קונה בהמה לצורכו · ור"י ז"ל היה אומר דבימיהם היו דרים רוב ישראל במקום אחד והיו יכולין למכור זה לזה · אבל האידנא שמעט יהודים דרים במקום אחד אי לא מזבנינן להו איכא הפסד · אובכה"ג אמר לקמן אי הכי אפילו חטי ושערי לא נזבן להו אמר רב פפא אי אפשר והכא נמי לא אפשר · וכיוצא בזה מצאתי בירושלמי [י] בפ"ק דמכילתין · [כ] רבי סימון ה"ל כרמין נטועין שאל לרבי יוחנן · וא"ל [ל] מכור ואל תשכירם לעובד כוכבים · [מ] שאל לרבי יהושע מהו להשכירם לעובד כוכבים · א"ל ר' יהושע במקום שאין ישראל מצויין כחדא שרי בסוריא הוה אמרי' שמעינן לה מן הדא · ר' חגי נחית לקמניה אתון ושאלין ליה אילין דבית נשתוור כגון דלית ישראל שיירין גביהון ואגרין לעמין מהו לעשר עליהון : רב הונא זבן ההיא פרה לעובד כוכבים א"ל רב חסדא מ"ט עבד מר הכי · א"ל אימור לשחיטה זבנה · והא דתנן אין מוכרין להם בהמה גסה פרש"י דאיירי בבהמה טמאה · א"נ בהמה טהורה וכגון דאמר ליה דלקיומי בעי · וקשה דהא אמר במתני' עגלים · ובסתם איירי דומיא דסייחין · ופרשב"ם בשם רש"י דבפרה שאין רגילין כל כך לעשות בה מלאכה תלינן דלשחיטה זבנה · ומתני' איירי בשוורין דרובא לרדיא זבני · והקשה ר"ת ז"ל דרוב חרישתם היו בפרות כדאמר בגמרא לא ימכור לו פרה החורשת בשביעית · ובפ"ק דפסחים (דף יד׳) שתי פרות היו חורשות ובפ' האומנין (דף פ׳) השוכר את הפרה לחרוש בהר ופי' ר"ת דבין פרות ובין שוורים תלינן לשחיטה זבנינהו · ובהמה גסה היינו בהמה טמאה דוקא · ועגלים נמי כיון דלוקחים אותן מסתמא לגדל דומיא דסייחין ומסתמא אין מתעסק לגדלם בשביל שחיטה אלא למלאכה קבעי להו · והא דקמבעיא ליה לקמן בשור של פטם · לאו במפוטם ועומד איירי אלא בעומד להתפטם וכיון דמגדלו ומוליא עליו יציאות איכא למיחש דילמא מימליך למלאכה כדאמר גבי עגלים · ורב האי כתב בספר המקח [נ] שאם נראה לו שהעובד כוכבים הזה אינו לוקח אותה אלא לשוחטה מותר למוכרה לו כדא"ר הונא זבן פרה לעובד כוכבים וכו' · [ס] והרמב"ן ז"ל מוקי הא דרב הונא בשמכרה לטבח ורב חסדא ס"ד למיסר אף לטבח דניזל בתר רובא דעלמא דזבני לרדיא · וא"ל רב הונא כיון דאיכא למימר דזבין להאי ולהאי תלינן לקולא · והא דקמייתי סייעתא לרב הונא מדתנן לא ימכור לו פרה החורשת בשביעית וב"ה מתירין איתמר עלה בירושלמי אם כשמכרה לטבח ד"ה לשחיטה ואם כשמכרה לאריס ד"ה לחרישה · אלא כי אנן קיימינן [ע] כשמכרה לסרסור : [דף טו ע"ב] אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה כדרך שאמרו אסור למכור לעובדי כוכבים כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים :

יז ת"ר אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים זכרים אצל זכרים נקבות אצל נקבות ואין צ"ל זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים · [פ] ואין מוסרין בהמה לרועה שלהן · ואין מתייחדין עמהן ואין מתלוין עמהן בדרך · ואין מוסרין להם תינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות : ת"ר אין מוכרין להן לא זיין ולא כלי זיין · ואין משחיזין להן את הזיין · ואין מוכרין להן לא סדן ולא כבלים ולא קולרין ולא שלשלאות של ברזל [צ] וכדרך שאסור למכור לעובד כוכבים כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים : אמר רמי בר חמא כדרך שאסור למכור לעובד כוכבים כך אסור למכור לליסטין ישראל : ת"ר אין מוכרין להן תריסין · ויש אומרים מוכרין להם תריסין · מ"ט דת"ק · [דף טז ע"א] דכי שלים זינייהו קטלי בהו · ויש אומרים מוכרין להן תריסין · מ"ט · דכי שלים זינייהו מיערק ערקי · אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הלכה כי"א · אמר רב אדא בר אהבה אין מוכרין להן עששיות של ברזל · אמר רב זביד ובפרזלא הנדואה · והאידנא דמזבינן להו אמר רב פפא לפרסאי דמגנן עלן* · תניא בן בתירא מתיר בסוס מפני שעושה מלאכה שאין חייבין עליה חטאת · אמר רבי יוחנן הלכה כבן בתירא :

הגה"ה

* והאידנא שמכין אהרב פפא למכור להן כלי זיין · מה"ז ע"כ :

יח מתני' אין מוכרין להן לא דובים ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים · ואין בונין עמהן בסילקי וגרדום איצטדייא ובימה אבל בונין עמהן דימוסיאות ומרחצאות · הגיע לכיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים אסור לבנותה : **גמ'** אמר רב חנן בר אבא חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס אבל לא למכירה · וכן הלכתא : [דף יז ע"א] הרחק מעליה דרכך זה אפיקורסות והרשות · ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה · וכמה · אמר רב חסדא עד ארבע אמות : [דף יח ע"ב] ת"ר ההולך לאיצטדינין [ק] ולכרכום ורואה את הנחשים ואת החברין בוקיון מוליון וגוליון בלורין וסגלורין הרי זה מושב לצים · ועליהם הכתוב אומר אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' כי אם בתורת ה' חפצו · הא למדת שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה · דרש ר' שמעון בן פזי מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך וגו' ומאחר שלא הלך מהיכן עמד ומאחר שלא עמד מהיכן ישב ומאחר שלא ישב מהיכן לץ לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומר אם חכמת חכמת לך ואם לצת לבדך תשא · אמר ר' אליעזר כל המתלוצץ יסורין באין עליו שנאמר ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסרותיכם · אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו לא תלוצצו דלא ליתו יסורין עליכון · אמר רב קטינא כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין שנאמר משך ידו את לוצצים : [דף יט ע"א] אשרי איש ירא ה' איש ולא אשה · אמר רב עמרם אמר רב ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב אשרי למי שעושה תשובה כשהוא איש : [דף יט ע"ב] על פלגי מים אמר רבי תנחום בר חנילאי [ר] לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד · ומי ידע כמה חיי · כי קאמר ביומי · אשר פריו יתן בעתו [ש] אם פריו יתן בעתו עליהו לא יבול · ואם לאו על הלומד ועל המלמד הכתוב מדבר לא כן הרשעים וגו' והייטו דאמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה · כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה . ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואין מורה · ועד כמה · [ת] עד ארבעין שנין :

יט הגיע לכיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים אסור לבנותה · א"ר אלעזר אם בנה שכרו מותר · ואפי' דעבודת כוכבים · דאימת קא הויא עבודת כוכבים במכוש אחרון · ובמכוש אחרון לית בה שוה פרוטה וקסבר יאוש לשכירות מתחילה ועד סוף וכן הלכתא ומכל מקום אין שכירות משתלמת [א] אלא לבסוף : **מתני'** אין מוכרין להן במחובר לקרקע אבל מוכר הוא משיקוץ · רבי יהודה אומר אף מוכר הוא על מנת לקוץ : **גמ'** מנא הני מילי · א"ר יוסי בר חנינא [דף כ ע"א] אמר קרא לא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע · ודוקא בא"י אבל בח"ל שרי · והרמב"ן ז"ל כתב דאף בח"ל אסור ואין נראה : [ב] דבר אחר לא תחנם לא תתן להם חן · ד"א לא תתן להם מתנת חנם : לא תתן להם חן מסייע ליה [ב] לרב יהודה דאמר רב אסור לאדם לומר כמה נאה [ג] עובד כוכבים זה · תניא בתוספתא (פ"ג) בד"א בעובד כוכבים שאינו מכירו או שהיה עובר ממקום למקום · אבל אם היה אוהבו או שכינו מותר* · שאין אלא [ד] כמוכרו לו :

הגה"ה

* ועל זה אנו סומכין לתת מתנות לעובדי כוכבים תנם מן התורה · ע"כ :

כ ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה אפי' בפנויה באשת איש ואפי' מכוערת [דף כ ע"ב] ולא בבגדי צבע אשה ולא בחמור ולא בחמורה ולא בחזיר ולא בחזירה [ה] ולא בעוף ולא בעופפת בשעה שמזקקין זה לזה : ולא בבגדי צבע אשה אמר רב יהודה אמר שמואל אפי' שטוחין ומונחין על גבי הכותל · אמר רב פפא ובמכיר את בעליהן · ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר ביום ויבא לידי קרי בלילה · מכאן אמר ר' פנחס בן יאיר זהירות מביאה לידי זריזות וזריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביא לידי פרישות פרישות מביא לידי טהרה טהרה מביא לידי קדושה קדושה מביא לידי יראת חטא יראת חטא מביא לידי ענוה ענוה מביא לידי חסידות חסידות גדולה מכולן שנאמר אז דברת בחזון לחסידך · ופליגא אדריב"ל דאריב"ל ענוה גדולה מכולן שנאמר יען משח ה' אותי לבשר ענוים [ו] חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת שענוה גדולה מכולן :

כא ת"ר מוכר לו אילן על מנת לקוץ וקוצץ דברי רבי יהודה · ורבי מאיר אומר אין מוכר לו אלא קצוץ · שחת על מנת לגזוז וגוזז דברי ר' יהודה · ורבי מאיר אומר אין מוכר לו אלא גזוזה · קמה על מנת לקצור וקוצר ד"ר יהודה · ורבי מאיר אומר אין מוכר לו אלא קצורה · איבעיא להו [ז] בהמה על מנת לשחוט ושוחט מהו · התם גדלאו ברשותו קאי ולא מצי משהי להו אבל בהמה כיון דברשותיה קיימא משהה לה ועביד בה מלאכה · או דילמא לא שנא · תא שמע בהמה על מנת לשחוט ושוחט דברי ר' יהודה · ר' מאיר אומר אין מוכרין לו אלא שחוטה [ח] והלכה כרבי מאיר דסתם מתניתין כוותיה · כלומר שסנה דרבי מאיר בלשון סתם · ותמיה לי על הרב אלפסי ז"ל למה הביא בהלכותיו הך בעיא דבהמה שהיא אליבא דרבי יהודה · והיה נראה מדבעי סתמא דתלמודא בבהמה אליבא דרבי יהודה אלמא הלכתא כוותיה · והא דקתני במתני' אבל מוכר הוא משיקוץ לאו סתמא הוא כרבי מאיר · אלא רבי יהודה ורבי מאיר פליגי בדברי ת"ק · דרבי יהודה מפרש דבריו אבל מותר הוא משיתנה עמו לקוץ דלא משמע ליה דקאמר תנא קמא משיקוץ דמה חידוש הוא זה וכי בשביל שהיה מחובר לקרקע לא ימכרנו לו אחר שנקלץ ור"מ פירש בברייתא משיקוץ ממש · והרמב"ם ז"ל פסק בחבורו כרבי יהודה :

כב מתני' אין משכירין להם בתים בארץ ישראל ואין צריך לומר שדות · ובסוריא [דף כא ע"א] משכירין להם בתים אבל לא שדות · ובחוצה לארץ מוכרין להם בתים ומשכירין שדות דברי ר' מאיר ור' יוסי אומר אף בא"י משכירין להם בתים אבל לא שדות · ובסוריא מוכרין להם בתים ומשכירין להם שדות · ובחוצה לארץ מוכרין להם אילו ואילו : **גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי · אמר רב יוסף ובלבד שלא יעשה שכונה תניא אין שכונה פחותה משלשה בני אדם : **מתני'** אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכניס לתוכו עבודת כוכבים שנאמר לא תביא תועבה אל ביתך · ובכל מקום לא ישכיר לו את המרחץ מפני שנקראת על שמו · תימה על מה שנהגו האידנא היתר להשכיר בתים לעובדי כוכבים [ט] ואע"פ שמכניס לתוכו עבודת כוכבים סמוך למיתתו · ויש להביא ראיה להתיר מדתניא בתוספתא כאן וכאן לא ישכיר אדם

פלפולא חריפתא

בשבת : [ט] והויא ליה מחמר · דלפעמים נותן עליה משא לנסותה אם הולכת יפה רש"י וכתבו התוספות דמשום שביתת בהמתו לחוד לא הוי אסרינן מכירה דלית ביה איסור כי אם לפי שעה משום נסיוני וכו' : [י] בפרק קמא . בסופו : [כ] רבי סימון ה"ל כרמין וכו' . קאי התם על לא תחנם לא תתן לכנענים חנייה בקרקע : [ל] מכור . בירושלמי דידן ימכור : [מ] שאל לר' יהושע וכו' , עיין לעיל בפסק נשאל להכם וטימא וכו' : [נ] שאם נראה לו וכו' . אלא לשחיטה ודאמר רב הונא אימור לשחיטה זבנה הכי פירושא אימור אנא דנראה לי דלא זבנה אלא לשחיטה וה"נ היה נראה לו שלא קנאה אלא לשחיטה : [ס] ה"ג והרמב"ן ז"ל וכן הוא בדפוס ישן ובטור י"ד סי' קנ"א : [ע] כשמכרה לסרסור · כלומר ומהכא קשיא לפי' הרמב"ן : [פ] אין מוסרין וכו' . ואין מתיחדים וכו' . עיין בר"פ דלקמן : [צ] ה"ג וכדרך שאסור וכו' . ומיהו בברייתא בגמרא ליתא אלא הא דרב נחמן דלעיל היא אך גם הרי"ף הביאה וקשה דה"ל תלמודא לסייעו לדרב נחמן מינה ודקדקתי בתוספתא פרק ב' ופרק ג' ולא מצאתי לנבא זו : [ק] ולכרכום . גם הרי"ף סתם ולא כתב הא דבברייתא בגמרא והכי איתא בתוספתא פרק ב' דדוקא במתחשב אסור ופי' רש"י לסתחשב לחזקם ולעשות עמהם מצור והתוספות בשם הר"ר אלחנן פירשו להיות ממספר אנשי הגנבא ע"כ וראיתי להר"ן שפי' בנין לגנות כעין של מצור ע"כ ולפי זה ודאי דאין חילוק בין מתחשב לשאינו מתחשב וצריך לומר דגירסא אחרת היתה להם בברייתא ובגמרא : [ר] לעולם ישלש אדם כו' ביומי . ל' הר"ן דר' תנחום מפרש פלג מל' חלוקה דהיינו פלוגתא ולאו דוקא שישלש שנותיו בשוה שהרי התלמוד צריך זמן הרבה ואף המשנה תמורה מן המקרא אלא לומר שיתן זמן לכל אחד כפי הראוי לו ע"כ : [ש] אם פריו יתן בעתו . פי' התוס' בשם הר"ר אלחנן דהיינו הוראותיו וכך נ"ל דמפרשין רבי' והרי"ף מדגרסי והיינו דאמר כו' דאי לפירש"י דמפרש לענין קביעות עתים לתורה מאי והיינו ובגמרא ל"ג והיינו : [ת] עד ארבעין שנין · פירש"י משנולד ומסיים הר"ן שאין דעתו של אדם מיושבת עליו כראוי עד אותו זמן ע"כ כאותה שאמרו באבות בן ארבעים לבינה וכתב עוד הר"ן ז"ל ובגמרא פרכינן והא רבה הוא דאורי כלומר אע"פ שכל ימיו לא היו אלא ארבעים שנה כדאיתא בפרק קמא דר"ה ומפרקינן התם בשוין כלומר שאין בעירו גדול ממנו וכו' ויש לתמוה על הרמב"ם שלא חלק בהלכותיו וכן על הרי"ף ע"כ ומינה דאף על רבי' הרא"ש יו התימה בעצמו ובקצור מסיים אא"כ אין גדול ממנו בעירו ובי"ד סי' רמ"ב לא כתב כן אלא העתיק לדברי הרמב"ם והב"י כתב שאפשר שהרי"ף והרמב"ם מפרשים דלעכב ביון דרבאי לעכב עצמו מלהורות ואקשי מרבה דס"ל לעכב כיון דרבאי ובני בשוין כלומר אינו רשאי לעכב אלא בשוין ורבה לא היה גדול [כמוהו] והרי"ף לא הוצרך ללמדינו שאם אינן שוין דרשאי להורות אפי' קודם לכן דבדורות הללו א"צ להזהיר על כך ומהרן נמי להרמב"ם ע"ש: [א] אלא לבסוף · כדאיתא בפ' איזהו נשך כמ"ש התוס' : [ב] ד"א לא תחנם גרסי' ובברייתא היא לא מדברי ר' יוסי בר חנינא:[ב] ה"ג לרב דאמר:[ג] עובד כוכבים זה. והכי לשון הרי"ף אבל בגמ' כותית זו ונראה יותר גירסת רבי' והרי"ף דבעובד כוכבים נמי שייך לומר שהוא נאה : [ד] כמוכרו לו · כלומר שאינו מתנת חנם אלא כמוכר לו דמי שהרי ע"י שהוא אוהבו או שכינו הוא שאומר כן ומקבל גם ממנו הנאה מה : [ה] ה"ג לא בעוף ולא בעופפת · והרי"ף גרסי' ולא בעופה ובגמרא גרסינן רק ולא בעופות : [ו] חסידים לא נאמר אלא ענוים · ולבשורת הגאולה פשיטא דהולה אותם בתשובים וגדולים יותר מאא"כ בחזון דאף לחסידיך וכל שכן לעניך כמו שכתבו התוס' · ונראה לי דר' פנחס בן יאיר ס"ל דבשורת הגאולה הואיל ומפי הנביא היא כמו שאמר יען משח ה' אותי לבשר אם כן לחסידיך לא צריך לומר לפי שכבר נאמר אז דברת בחזון לחסידיך ואם כן על ידי החזון גלוי להם בעצמם ואינם צריכים לבשורה על ידי נביא אחר. ונמצא דבשורת הגאולה שעל ידי הנביא לענוים לאו משום דענוים עדיפי אלא דחסידים לא צריכי להכי דהם בעצמם חוזי הזון וכן סדעת מכרעת דחזון עדיפא בעצמה כי מה הוא לאדם בעמלו בזה העולם למעלה יתירה וגדולה מכל כי אם לחזות בנועם ה' ולשמוע בקול דברו להיות חוזה חזון : [ז] בהמה על מנת לשחוט · לפירוש רש"י דלא מיירי לעיל גבי רב הונא זבן ההוא פרה לעובד כוכבים כו' אלא בפרה דוקא ניחא ולפיר"ת מיירי בעגלים וסייחים והתוס' כתב בספק והוא טעות : [ח] והלכתא כר"מ כו' · כ"כ הרי"ף והב"י סי' קנ"א לא עיין בספר הרי"ף וסבור היה של' הרא"ש הוא וכתב דהרי"ף סובר שהלכה כר"י ולא הוא · כלומר שסנה דר"מ בל' סתם דברי רבי' כן וכלומר יאע"ג דאיכא פלוגתא במתני' מ"מ הואיל ושנה בל' סתם הלכתא כוותיה וכמ"ש הר"ן ועיין בריש פירקין וכתב עוד הר"ן ובבהמה נמי קי"ל כר"מ דכיון דסתם לן תנא כוותיה באילן כ"ש בבהמה שהרי יותר ראוי לאסור בבהמה מבאילן דהא איבעיא לן אי מודה לר"י בבהמה אי לא:[ט]ואע"פ שמכניס עבודת כוכבים סמוך למיתתו. דהא ודאי עבודת כוכבים היא ואע"פ שמתתפסים עמה שם שמים כמ"ש רבינו בפ"ד מיתות ושם כ' דבני נח לא הוזהרו על השיתוף מ"מ עבודת כוכבים היא זו שמכניס ועי' מ"ש

ביתו לעובדי כוכבים מפני שידוע שמכניסין לתוכו עבודת כוכבים · אבל משכירין להם שדות ואוצרות ופונדקאות אע"פא שמכנים לתוכו עבודת כוכבים · ומאי שנא דשרי שדות ואוצרות ופונדקאות שידוע שמכנים לתוכו עבודת כוכבים · הלכך נראה לפרש דהא דאסרינן להשכיר לעובדי כוכבים היינו מדרבנן · דפשיטא דקרא קמזהר לישראל גופיה אלא שחכמים אסרו להשכיר לעובדי כוכביםב דהעובד כוכבים מביא עבודת כוכבים לבית ישראל · הלכך לא אסרו חכמים אלא בית, דירה · ובימיהם היו רגילין להכנים עבודת כוכבים לבתיהן בקבע תמיד · והתירו בשדות ואוצרות ופונדקאות אף על פי שידוע שמכנים לתוכו עבודת כוכבים כיון שאין מכנים בקביעות · והאידנא שאין העובדי כוכבים רגילין להכנים עבודת כוכבים לבתיהם אלא בשעת חולי שרו · ועוד נהי [י] דלדידן שכירות לאקניא ג כיון שיד אומות תקיפה ובדיניהם שכירות ליומא כמכר ואף [כ] אם נפל ביתו של משכיר אינו יכול להוציאו הוי כמכר*: כג [דף כא ע"ב] גמ' תניא ר' שמעון בן גמליאל אומר לא ישכיר אדם מרחצו לעובד כוכבים מפני שנקראת על שמו ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות וי"ט · אבל שדהו לעובד כוכבים מאי · שרי דאמר אריסותיה קעבד · מרחץ נמי אמרי אריסותיה קעבד · אריסות למרחץ לא עבדי אינשי · רבינו תם ז"ל התיר לישראל ששכר אומנא לבנות לו בית בקבלנות שיהו בונין בשבת משום ד דאמר אריסותיה קעבד גבי שדה אע"פ שמשביתו ביו"ט ובשבת כ"ש גבי בית [ל] דלא שייך שם שבת כלל · ואע"ג דפליג ר"ש בן אלעזר על רבן שמעון בן גמליאל ולית ליה אריסותיה קעביד · מ"מ הלכה כרבן שמעון בן גמליאל דסתם לן תנא דמתני' כוותיה · דדוקא מרחץ אסור אבל שדה מותר : ועוד הביא ראיה מדשרו ב"ה (שבת דף יז:) ליתן עורות לעבדן וכלים לכובס עובד כוכבים ע"ם חשיכה · וכ"ת דוקא היכא דלא מיפרסמא מילתא אבל במיפרסמא מילתא אסור · הא ליתא דהא ברייתא דאין נותנין חטים לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום הוי בעי לאוקומי אפילו כבית הלל ומסיק התם דכבית שמאי אתיא אבל לבית הלל שרי אע"ג דמיפרסמא מילתא · ואמר נמי בפרק קמא דשבת (דף יט·) גבי ספינה ופוסק עמו על מנת לשבות ואינו שובת דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו צריך לפסוק · ואין נ"ל דמה שהביא ראייה מעורות וכלים אין ראיה דשאני התם שהוא בצינעא בביתו של עובד כוכבים · וכה"ג מחלק במועד קטן (דף יא:) גבי אבל דתני התם היתה מלאכתו ביד אחרים בביתו לא יעשו בבית אחרים יעשו · ומריחים של מים אין ראייה לקבלנות דהתם המלאכה נעשית ממילא והישראל מותר לתת ה חיטים לריחים מבעוד יום · ומהך דשמעתין דאמר אריסותיה קעביד בשדה אין ראייה לקבלנות בתים לפי שאין רגילות בשדה אלא אריסות וחכירות · אבל רוב בנין בתים ע"י שכיר יום הלכך הרואה אומר שכירי יום נינהו · וראייה מירושלמי בפרק קמא דשבת דתניא אומני' עובדי כוכבים שהיו עושין לישראל בתוך ביתו אסור · בתוך בתיהן מותר · אמר ר' שמעון בן אלעזר במה דברים אמורים בקבלנות אבל בשכר אסור · במה דברים אמורים בתלוש מן הקרקע · אבל במחובר לקרקע אסור · בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר · מהו בין כך ובין כך · אמר רבי אילא בין בתלוש ובין במחובר ובלבד בקבולת · אמר ר' שמעון בן ביסנא בשם רב אחא בשבת ואבל הלכה כר' שמעון בן אלעזר · וכיון שפוסק בתלמוד ירושלמי כר' שמעון בן אלעזר ולא מצינו בתלמוד שלנו שחולק עליו מנין לנו להתיר · הלכך כל קבולת במחובר כבנין בית אסור · ואפי' בתלוש לצורך מחובר · כגון אם סיתת העובד כוכבים האבנים בביתו בשבת אסור · וכן מוכח בירושלמי דקאמר בתוך ביתו ו מותר ארשב"א בד"א בקבולת אבל בשכר אסור · בד"א בתלוש פירוש בהא אמר דקבולת בבית העובד כוכבים מותר · אבל במחובר לקרקע אסור · והיכי משכחת מחובר לקרקע בביתו של עובד כוכבים · אלא ודאי בתלוש לצורך מחובר קאמר · וכן שמעתי שזקינו של אבא מורי בנו לו בית בקבלנות וסתתו האומנין האבנים (*בביתו) בשבת ולא רצה לשכון בבנין · וכן מוכח במועד קטן (דף יב·) דאמר מקבלי קבולת בתוך התחום אסור · חוץ לתחום מותר · ואמרו עליו על ר"ת ז"ל כשבנה את ביתו לא סמך על הוראתו ונהג בו איסור : כד [דף כב ע"א] הנהו מורייקי פירוס זורעין גינה *דעובד כוכבים נקיט בשבתא וישראל נקיט חד בשבתא · אתו לקמיה דרבא שרא להו איתיביה רבינא לרבא ישראל ועובד כוכבים שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול אתה חלקך בשבת ואני בחול · ואם התנו מתחילה מותר · ואם באו לחשבון אסור איכסוף · לסוף איגלאי מלתא דהתנו מעיקרא הוה : מעשה היה בישראל שגבה חצי תנור בחובו מעובד כוכבים אחד שלא התנו מתחילה טול אתה בשבת ואני בחול · והיה ר"י רוצה להתיר דדוקא גבי שדה אסרינן כה"ג לפי שחלק הישראל מתרבה ומתעלה באותה מלאכה שהעובד כוכבים עושה בשבת · אבל בתנור לא שייך האי טעמא דאין חלק ישראל מתעלה ממלאכת העובד כוכבים בשבת · הלכך יכולין לחלוק התנור יהא שלך בשבת ושלי בחול · ולא הודה לו ר"ת ז"ל ואמר דאין חלוק בין תנור לשדה · [מ] שהרי התנור הוא של שניהם בכל יום בשותפות כיון שלא התנו מתחילה *והוי כאילו מעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכה בשבת והוא שיעשה במקומו למחר · והכי איתא בתוספתא עובד כוכבים וגר שירשו מרחץ מאביהם לא יאמר לו הגר טול אתה בשבת וכו' · ופירש ר"ת ז"ל דה"ה ריחים של מים · תנור שלקחו ישראל במשכון נראה שאין צריך להתנות כלום כיון שהוא ברשות העובד כוכבים ושכר התנור הוה רק לישראל בריבית שלו ואין לישראל חלק בגוף התנור : כה ולהשכיר תנור לעובד כוכבים כתב הרמב"ן ז"ל שיש מסתפקין אין עבדי ביה אינשי אריסותיה כשדה ושרי · או כמרחץ דמי ואסיר · והוא הכריע לאיסור דדוקא בשדה דארעי לאריסי קיימין כהוא דאמר אריסותי' קעביד · אבל תנור אין עומד לאריסות ודינו כמרחץ · ואפי' השכירו לשנה אסור · ובריחים נהגו היתר *(שאין) עומדין לאריסותא · ורב האי כתב כיון שהשכירן שנים רבות ונתפרסם הדבר מותר · וכן נהגו [נ] היתר בבבל · ולפי זה נתברר ונתפרסם הדבר בכל גבולינו שמי שיש לו מרחץ או תנור אין שוכר לו פועלים לעשות בו מלאכה בהם ולוקח לו הריוח של הרחילה ואפייה אלא שוכרן לאחד לשנה ולחדשים [ס] הלכך מותר בהבלעה ואין מלאכת העובד כוכבים נקראת על שם הישראל · אבל אם היה משכירה ליום אסור ליקח שכר שבת ויום טוב : רב גביהה מבי כתיל אמר הנהו שתילי דערלה הוה דעובד כוכבים אכל שני ערלה וישראל אכל שני דהיתירא · ואפילו לא התנו מעיקרא יכול הישראל לומר טול אתה שני ערלה ואני שני היתר · דאיסור של שליחות ליכא דגם הישראל מותר בעבודת שני הערלה · ואי משום אכילה דישראל אוכל כנגדו ונמצא נהנה מפירות שני ערלה שנתן הישראל חלקו בהם לעובד כוכבים כדי שיתן לו כנגדו בשני היתר · כיון שהישראל אינו עובד הגפן בשני ערלה אין לו לישראל כלום בפירות כ"א לעובד כוכבים שכן מנהג השתילים בשנה שהוא עובד אוכל הפירות בשכר עמלו ואין לשותפו חלק בפירות · איבעיא להו סתמא מאי · תא שמע אם התנו מתחילה מותר הא סתמא אסור · אימא סיפא אם באו לחשבון אסור הא סתמא מותר · אלא מהא ליכא למישמע מיניה · כיון דלא איפשטא ספיקא דרבנן היא ואזלינן בה לקולא : הדרן עלך לפני אידיהן

הגה"ה

* רבינו אפרים ברבי יצחק כתב שאם שכר ישראל בית מעובד כוכבים אסור לישראל להניח עבודת כוכבים בתוכו וכן אם שכר בהמה ואמר אחרי' בשבת חייב חטאת דשכירות קניא קלת ואין נראה ומ"מ הואיל ונפק מפומיה דגאון טוב ליזהר · מא"ז ע"כ :

הגה"ה

*השיב ריצב"א אשר שאלת אחי מה יעשה אכין אשר נשתתף עם העובד כוכבים להניח שדות ושוורים כנגד שדות ושוורים שלו כנ"ל ודבשדות איכא(*איסור)דאריסותיה קעביד ולשוורים אין תקנה אם לא שימכרנו לעובד כוכבים או שילווה לו בהלואה ולא בשאלה כגון שיזקוף הדמים על העובד כוכבים במלוה ויחזור העובד כוכבים א] וימכרם לישראל ואפי' יהרהרינם אגנו רק שלא יאמר לו העובד כוכבים מעכשיו דקי"ל כרבא דאמר מכאן ולהבא הוא גובה · מא"ז ע"כ :

ה ה"ה

* ואם אין לאופה עובד כוכבים חלק בתנור אפי' התנו לא מהני דלא שייך למימר שיהא קנוי לעובד כוכבים בשבת ולישראל ביום אחד בחול אם לא יקנה לעובד כוכבים חלק בתנור שיהיה לעולם שלו בשבת ומותר להשכיר לעובד כוכבים פונדק או חנות וספינה והעובד כוכבים מפליג בה בשבת דליתא לשביתת כלים אלא לב"ש וליתא · ישראל ועובד כוכבים שקבלו המטבע מן המלך אם התנו עד שלא קבלו המטבע שישראל יעשה בחול והעובד כוכבים בשבת מותר דנמצא מעולם לא היה לישראל חלק ה של שבת וכל מה שיעשה העובד כוכבים אין שלוחו של ישראל ואם לא התנו מעיקרא אם יסים ישראל פקח ישכיר את העובד כוכבים שיעשה חלקו בשבת דבדידהו קטרחי ומותר כללא דמילתא בשכירות דבדידיה קטרח מותר ט ואסור ליהנות ממנו בשבת שלא בשכירות אסור דשליחותיה קעביד · ע"כ מא"ז :

אמר אבוה דשמואל י אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים שאם מתחייב לו שבועה ונשבע לו בשם עבודת כוכבים וכו' מכאן היה אוסר רבינו שמואל לקבל שבועה מן העובד כוכבים אבל ר"ת מתיר להציל מידם והטעם משום דעובדי כוכבים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים הם אלא מנהג אבותיהם בידם · מ"מ גם לכתחילה מודה ר"ת דאסור להשתתף עם העובד כוכבים מיהו רבא לית ליה האי דאבוה דשמואל ואפשר דהלכתא כוותיה ורבינו אלפס הביא הכא בשמעתא הסיא דאבוה דשמואל ושמע מינה דסבר הלכה כאבוה דשמואל · מא"ז ע"כ .

פרק שני

א **אין** מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים מפני שחשודין על הרביעה לא תתייחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות · ולא יתייחד אדם עמהן מפני שחשודין על שפיכות דמים · ומה שנהגו האידנא להעמיד בהמה אצלם ולמסור בהמה לרועה שלהם · היה אומר רבינו תם משום דסבירא לן כרבי פדת דמוקי מתניתין דחיים לרביעה כרבי אליעזר והלכתא כרבנן דלא חיישי לרביעה · ואע"ג דרבינא פליג ארבי פדת הלכתא כרבי פדת · ואע"ג דרבינא בתראה ורבי פדת מאמוראי קמאי כדאיתא פ"ק דברכות (דף יא:) וכן אורי ליה ר' אלעזר לר' פדת בריה ואמר בפ"ק דנדה (דף ח·) א"ל רבי זירא לרבי פדת חזי דמינך ומאבוך שריתו קטפא לעלמא מ · מ"מ [ע] מדקבע רב אשי לדבריו לבסוף שמע מינה שהם עיקר · [פ] ועוד דבשל סופרים הלך אחר המקיל · ואע"ג דמוקי סתם דמתניתין דשכא כרבי אליעזר לית הלכתא הכי · ומחלוקת ואח"כ סתם לא הוי כיון דהוי בתרי מסכתי : ב **גמ'** אין מעמידין בהמה וכו' [דף כב ע"ב] ורמינהי לוקחין מהן בהמה לקרבן ואינו חושש לא משום רובע ולא משום נרבע · [דף כג ע"א] אמר רבינא לא קשיא הא לכתחילה והא בדיעבד · פירוש לכתחילה אין מעמידין בהמה אצלן דחיישינן שמא ירבענה · אבל בהמה שעמדה בביתו לא חיישינן שמא רבעה · ומנא תימרא דשני בין לכתחילה לדיעבד · דתנן לא תתייחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות · ורמינהי האשה שנחבשה בידי עובדי כוכבים על ידי ממון מותרת לבעלה אלמא בדיעבד לא חיישינן שמא בא עליה ואנסה · דבאשת כהן איירי כדמוכח בפ"ב דכתובות (דף כו:) דמייתי עלה מעשה באשה שהורהנה באשקלון והרחיקוה בני משפחה · והיינו לכהונה דאי לבעלה הל"ל וריחקה בעלה דלמשפחה אינה נפסלת ועוד דמוקי התם הך משנה בחד לישנא כשיד ישראל תקיפה על עובדי כוכבים אבל יד עובדי כוכבים תקיפה על עצמן לא · ואי באשת ישראל איירי א"כ היאך [צ] שבויה מותרת לבעלה כדתנן בכתובות (דף נא·) ואם תשבאי אפרקינך ואותבינך לאנתו · ממאי דלמא לעולם אימא לך אפי' בדיעבד נמי לא [ק] והכא היינו טעמא דמתיירא הוא משום הפסד ממונו · תדע דקתני סיפא ע"י נפשות אסורה · ומסקינן השתא דלא שני לן בין לכתחילה בין לדיעבד וכי היכי דאסרינן בנחבשה · היכא דליכא למיחש להפסד ממון כגון הני נשי דגנבי גנבי או שתפסוה כדי שיפדוה בממון [ר] ואינה יראה לנפשה · הוא הדין דתנן דלא תתייחד אם נתייחדה חיישינן שמא נבעלה · ותימה הוא אם אסור אשת כהן אם נתייחדה עם העובדי כוכבים שעה אחת וכן כל אשה שנתייחדה תיאסר לכהונה · הלכך נראה דדחויא בעלמא הוא דדחי תלמודא · [ש] אבל דברי רבינא אמת הן ומפרש רבינא דע"י ממון דרישא לאו דוקא דהוא הדין נמי נשי דגנבי גנבי או תפסוה כדי שיפדוה דליכא למיחש להפסד ממון שריא דבדיעבד לא חיישינן · והאי דנקט ע"י ממון · דסתם חבישה ע"י ממון או ע"י נפשות · וה"ר אלחנן ז"ל פי' דודאי פשיטא ליה דביחוד מועט אין לאסור אשת כהן · אלא שינויא דרבינא אבהמה קאי וקאמר דבדיעבד לא חיישינן לרביעה אע"פ ששהתה בביתו ימים רבים · והא דמייתי ראיה מאשת כהן שנחבשה והיתה ברשות העובדי כוכבים ימים רבים ודחי תלמודא הא דשרינן בנחבשה משום דירא להפסד ממונו אבל בנחבשה תחת ידו ואין לו עליה או על בעלה ממון אסורה אפי' בדיעבד · והוא הדין בהמה שהיתה ברשותו אסורה בדיעבד · אבל פשיטא היכא [ת] שאינה תחת יד העובד כוכבים התם ודאי מירתת ואין לאוסרה על אותו יחוד · רבי פדת אמר הא ר"א והא רבנן · דתנן ר"א אומר אינה נקחת מן העובד כוכבים וחכמים מכשירים · והלכתא כר' פדת וכרבנן דלא חשידי ארביעה כדפרישית לעיל : ג [דף כה ע"א] **לא** תתייחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות · מאי איריא עובדי כוכבים אפילו ישראל נמי ס דתנן לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים · [דף כה ע"ב] לא נצרכא אלא כשאשתו עמו · ישראל אשתו משמרתו · עובד כוכבים אין אשתו משמרתו · ותיפוק ליה משום שפיכות דמים · א"ר ירמיה באשה חשובה עסיקינן · רב אידי אמר אשה כלי זיינה עליה · מאי בינייהו · איכא בינייהו אשה חשובה בין האנסים ע ואינה חשובה בין הנשים · לרבי ירמיה אשה חשובה אסורה להתייחד בין האנסים שמא תתפתה או שמא יאנסוה ויסמכו על זה שתסתור קלונה ולא תפרסם הדבר · ולרב אידי חשובה מותרת להתייחד דכי היכי דיראים מלהורגה יראים נמי מלאונסה ·

הגהות הב"ח א ופונדקאות אע"פ שידוע שמכנים כו' ופונדקאות אע"פ שידוע : ב לעובד כוכבים מפני שהעובד כוכבים מביא וכו' בית דירה מפני שבימיהם היו : ג קניא מ"מ כיון : ד משום דכיון דאמרינן אריסותיה : ה לתת לו חיטים : ו ביתו אסור בתוך בתיהם מותר וכו' פירוש הא דאמרת דקבולת בבית הנכרי מותר הני מילי בתלוש אבל : ז דבשדות ליכא איסור וכו' אם לא שימכרם לעובד כוכבים : ח חלק בשל שבת וכו' שהעובד כוכבים אינו שלוחו : ט מותר לישראל ליהנות : י דשמואל כ"כ גמרא פ' ארבע מיתות דף סג ומביאו הרי"ף בסוף פ"ק : כ קיימין התם הוא דאמרינן אריסותי' : ל אלא משכירו לאחד וכו' בהבלעה שאין מלאכת כו' שיה משכירם לימים אסור : מ לעלמא ואותו ר"א אביו היה תלמידו של ר' יוחנן מ"מ וכו' הכי כיון שיש מחלוקת במסכת פרה ומחלוקת : נ דתנן גבי פרת חטאת ר"א : ס נמי דהא תנן לא : ע האנסים ואינה חשובה :

הגהות הגר"א א] בסג"ה ד"ה השיב כו' וימכרם נ"ל וימשכנם (וכן הוא בדפוס וויניציא) פי' שיעשה אפותיקי (ועמ"ש רבינו באו"ח סי' רמ"ו ס"ק יח) :

פלפולא חריפתא

שם בגה"ד : [י] **דלדידן** שכירות לא קניא · כדלעיל גבי גזירה משום שאלה : [כ] **אם** נפל ביתו כו' · ע' ס"פ השואל : [ל] **דלא** שייך שם שבת כלל · במה שממהר העובד כוכבים לעשות קבלנותו הוס' : [מ] **שהרי** התנור הוא של שניהם · ונמצא שהעובד כוכבים עושה מלאכה בשל ישראל : [נ] **ה"ג** היתר בבבל וכן הלשון בטור א"ח סי' רמ"ג : [ס] **הלכך** מותר בהבלעה · עיין במסכת שבת פ' שואל ברייתא שכתבה שם רבינו השוכר את הפועל לשמור כו' :

פרק שני [ע] **מדקבע** רב אשי דבריו לבסוף · ואי משום הא אף אם נאמר דרבינא דהכא קדמון הוא בנו של רב כמו שכתב רבינו בפרק הגשרפין וכך צריכים גם כן לומר לגירסת הרי"ף ורבינו בפרק התקבל : [פ] **ועוד** דבשל סופרים כו' · לעיל בפ"ק גבי נשאל לחכם כו' : [צ] **היאך** שבויה מותרת לבעלה · פי' עכשיו כשיד עובדי כוכבים תקיפה על עצמן : [ק] **והכא** היינו טעמא· הל"ל והתם וכירוש' שכתבו רבינו בפרק הדיינין איתא נמי כה"ג ועיין בפ' הפקדון : [ר] **ואינה** יראה לנפשה גרסי' · וכלומר אע"פ דאינה יראה כו' : [ש] **אבל** דברי רבינא אמת הן·כלומר דבריו וסברתו אמת אבל שינויא דידיה באוקמתא דמתני' כר' פדת קים לן בדלעיל ועוד דלקמן שאינה תחת יד עובד כוכבים דהיינו יחוד מועט : [ת] **שאינה** תחת יד העובד כוכבים

מדלא קאמר אפי' תימא בשפחה שאינה חשובה א"נ אפי' תימא בכל הנשים מכלל דפליג עליה ומוקי מתניתין דוקא בשאינה חשובה אבל בחשובה ליכא למיחש למידי והיכא נמי ביניהו אינה חשובה להתייחד בין נשים עובדות כוכבים · לר' ירמיה אסורה משום שפיכות דמים · ולרב אידי אשה כלי זיינה עליה לפי שהיא אומללה ושפלה ואינה בת מריבה כאים מרחמין עליה ואין הורגין אותה · והלכתא כרב אידי דתניא כוותיה :

ד [א] ירושלמי יכולה האשה להטמין עצמה ולומר עובדת כוכבים היא · [ב] והאיש אינו יכול להטמין עצמו · אין לדקדק מכאן שיהא מותר לישראל לומר עובד כוכבים הוא כדי שלא יהרגוהו · דודאי כופר בעיקר הוא · דכיון שרוצין להורגו אם לא יהפוך לדתם ויהיה עובד כוכבים כמותם · ודאי כשאומר עובד כוכבים הוא אודה לדתם וקבל עליו אלוה שלהן · והיא דירושלמי ה"פ ותיפוק ליה משום שפיכות דמים ומשני מילתא דפסיקא נקט דאפשר דזימנין דליכא שפיכות דמים אי אמרה עובדת כוכבים אני · ולא שיהא מותר לעשות כן · ולהכי נקט טעמא דעריות דאפי' אם תאמר עובדת כוכבים היא יבואו עליה · והיא דפ"ק (דף יז:) דר"א בן פרטא דכפר שלא שנה ושלא שמש · אין זה כופר בעיקר דהרבה יהודים יש שלא למדו ושלא נסמכו : ה ת"ר ישראל שנטפל לו עובד כוכבים בדרך טופלו לימינו · רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר בסייף טופלו לימינו · במקל טופלו לשמאלו היו עולין במעלה או יורדים בירידה לא יהא ישראל למטה ועובד כוכבים למעלה אלא ישראל למעלה ועובד כוכבים למטה · ולא ישחה לפניו שמא ירוץ את גולגלתו · שאלו להיכן אתה הולך ירחיב לו הדרך · כדרך שהרחיב לו יעקב לעשו דכתיב עד אשר אבא אל אדוני שעירה וכתיב ויעקב נסע סוכותה · ומעשה בתלמידיו של רבי עקיבא שהיו הולכין לכזיב פגעו בהו ליסטין · אמרו להן להיכן אתם הולכין אמרו להם לעכו · כיון שהגיעו לכזיב פירשו · אמרו להם תלמידי מי אתם · א"ל תלמידי ר' עקיבא · אמרו להן אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהם אדם רע מעולם : ו [דף כו ע"א] מתני' בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים אבל עובדת כוכבים מילדת את בת ישראל · בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים *אבל עובדת כוכבים מניקה בנה של ישראלית ברשותה : ירושלמי עובדת כוכבים מניקה בת ישראל שנאמר והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך* : גמ' [יבמות קיד:] תניא יונק תינוק והולך מעובדת כוכבים ומבהמה טמאה · ומביאין לו חלב מ"מ ואינו חושש לא משום שרץ ולא משום טומאה : תנו רבנן בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים מפני שמיילדת בן לעבודת כוכבים · וכן לא תניק מפני שמגדלת בן לעבודת כוכבים · ועובדת כוכבים לא תיילד בת ישראל ולא תניק מפני שחשודים על שפיכות דמים דברי ר"מ · וחכ"א עובדת כוכבים תיילד ותניק בנה של ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינה לבינה · מכאן יש להזהר שלא תניק עובדת כוכבים בנה של ישראל כי אם ברשותה ואחרות עומדות על גבה · דליכא למימר דאחרות עומדות על גבה א דהיינו ברשות העובדת כוכבים · דהא מסתמא ברישא דבעי עומדות על גבה במילדת [ג] היינו ברשות ישראל והוא הדין לענין הנקה · ומיהו נראה דנכנס ויוצא מותר דודאי מירתתא · ורמינהו יהודית מילדת עובדת כוכבים בשכר אבל לא בחנם. אמר רב יוסף בשכר שרי משום איבה · סבר רב יוסף למימר אולודי בשבת בשכר שרי משום איבה · א"ל אביי יכולה למימר דידן דמנטרן שבתא מחללינן עלייהו · דידכו דלא מנטרן שבתא לא מחללינן עלייהו · סבר רב יוסף למימר אינוקי בשכר שרי משום איבה · א"ל אביי יכולה למימר אי פנויה היא בעינא לאינסובי · ואי אשת איש היא לא מיזדהמנא באפי *גבראי : ז סבר רב יוסף למימר הא דתניא העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אסוקי בשכר שרי משום איבה · א"ל אביי יכול למימר ליה קאי ברי אאיגרא. א"נ נקיטא לי זימנין לבי דואר' תאני ר' אבהו קמיה דר' יוחנן העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין [דף כו ע"ב] ולא מורידין · המינין המסורות והמומרין לעבודת כוכבים והאפיקורסין היו מורידין אבל לא מעלין א"ל (ר' הושעיא) אני שונה [ד] לכל אבידת אחיך לרבות את המומר ואת אמרת מומרגי שמי מכאן מומר· ולשני ליה כאן במומר אוכל נבילות לתיאבון כאן במומר אוכל נבילות להכעיס · קסבר מומר אוכל נבילות להכעיס מין הוא · שמעי' מינה דלדברי הכל דמומר אוכל נבילות להכעיס לא קרינא ביה לכל אבידת אחיך [ה] נראה דמומר שכפר בעיקר מותר להלוותו ברבית מדאמר באיזהו נשך (דף סב·) וחי אחיך עמך אהדר ליה דניחי בהדך. ובמומר לעבודת כוכבים לא שייך למימר הכי כיון דאין אתה מצווה להחיותו · ומ"מ אסור ללוות ממנו ברבית ולא אמרינן כיון דלא קרינן ביה לא תשוך לא תשיך נמי לא קרינא ביה · דבלא תשוך איכא טעמא דאין אתה מצווה להחיותו ובהא תלא רחמנא· אבל ללוות הימנו אע"פ שחטא ישראל הוא נמצא הנותן לו רבית עובר על לפני עור לא תתן מכשול ועל אל תתן לו נשך ועל לא תשיך · וכן מוכח בירושלמי דמכילתין בפ' בתרא דכותאי דקיסרין בעו קומי ר' אבהו אבותיכם היו מסתפקין משלנו ומפני מה אין אתם מסתפקין משלנו · אמר להו אבותיכם לא קלקלו מעשיהם ואתם קלקלתם מעשיכם · ומסיק התם בשם ר' חנינא כותאי דקיסרין מותר להלוותן ברבית · איתמר מומר [ו] פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר · להכעיס מין · וחד אמר להכעיס נמי מומר · ואיזהו מין · זה העובד עבודת כוכבים · אמר מר היו מורידין אבל לא מעלין השתא אחותי מחתינן אסוקי מיבעיא · אמר רב יוסף בר אחא אמר רב ששת לא נצרכא אלא שאם היתה מעלה בבור מגררה · ונקיט ליה עילה דלא תיחזי חיותא עליה · רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו לא נצרכא שאם היתה אבן על פי הבור מכסהו ונקיט ליה עילה בעינא לאעבורי חיותא · רבינא אמר לא נצרכא ד שאם היה סולם בבור מסלקו ונקיט ליה עילה אמר בעינא לאחותא ברי מאיגרא : ח [דף כז ע"א] מתני' מתרפאין מהן ריפוי ממון אבל לא ריפוי נפשות : גמ' מאי ריפוי ממון ומאי ריפוי נפשות · אילימא ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה ריפוי נפשות דבר שיש בו סכנה · והאמר רב יהודה אמר רב אפילו ריבדא דכוסילתא לא מיתסינן מינייהו · אלא ריפוי ממון בהמתו · ריפוי נפשות גופו · והיינו דאמר רב יהודה אמר רב אפילו ריבדא דכוסילתא לא מיתסינן מינייהו : אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אף על פי שאמרו אין מתרפאין מהן אבל אם אמר לו סם פלוני יפה סם פלוני רע מותר · [דף כז ע"ב] סבר שאולי משאיל ה וכי היכי דשאיל לדידי שאיל נמי לאחריני [ז] ולא אתי לאורועי נפשיה : אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ואמרי ליה רב חסדא א"ר יוחנן ספק חי ספק מת אין מתרפאין מהן · ודאי מת מתרפאין מהן · והא איכא חיי שעה · לחיי שעה לא חיישינן · ומנא תימרא דלחיי שעה לא חיישינן דכתיב אם ו נבוא העיר והרעב בעיר וגו' והא איכא חיי שעה אלמא לחיי שעה לא חיישינן · [ח] אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן *איכא דאמרי כל [דף כח ע"א] מכה של חלל אין מתרפאין מהן · מאי ביניהו · איכא בינייהו גב היד וגב הרגל · דאמר רב אדא בר מתנא גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל ומחללין עליה את השבת · פי' רש"י דר' יוחנן פליג אדרב יהודה אמר רב דאמר אפי' ריבדא דכוסילתא לא מיתסינן מינייהו · וכן דעת רב אלפס ז"ל [ט] כי לא הביא דברי רב יהודה · ואין נראה לר"ת מדפריך לעיל מדרב יהודה וגם בשינויא בתרא הייתו דרב יהודה ולא אייתי הך דרבי יוחנן לעיל משמע דלא פליג עליה · דאי פליג עליה [י] ה"ל לאיתויי דהלכה כרבי יוחנן לגבי דרב · על כן היה אומר ר"ת דלא פליג עליה · ושלשה חלוקים יש בדבר · רבי יוחנן איירי הכא בחולה דבדבר שיש בו סכנה אין מתרפאין מהן דמצי לאישתמוטי אני לא גרמתי לו מיתה כי מסוכן היה ולא מרע נפשיה אי קטיל יתיה · והיכא נמי שאין חולה כלל כגון ריבדא דכוסילתא אם ימיתהו לא מרע נפשיה כי· לא יתלו הדבר במה שאין בקי ברפואות · כי ברפואה זו אין בה אומנות ויאמרו כי בלאו הכי הגיע זמנו למות · או שונאו היה והמיתו בידים · אבל בחולה שאין בו סכנה לא מרע נפשיה ומתרפאין ממנו [כ] אף על פי שאין רופא מומחה · דלא מרע נפשיה לקפח פרנסתו* · וא"ת אם כן מאי פריך לעיל מריבדא דכוסילתא לימא [ל] דמתני' איירי בחולה שאין בו סכנה · היינו ריפוי ממון וריפוי ט נפשות בחולה שיש בו סכנה · וי"ל דלא מצי למימר הכי דא"כ משתמע מינה דריבדא דכוסילתא הוי בכלל ריפוי ממון ובמכל שכן דאפילו חולה ליכא ואתי למיטעי ויבא לידי סכנה · ואע"ג דהשתא דמשני ריפוי נפשות גופו אתי למטעי ולאסור אפי' חולה שאין בו סכנה · להא לא חיישינן אי אתי למיטעי ולהרחיק מן הסכנה · ועוד דבלאו הך מילתיה דרב יהודה לא מישתמע שפיר ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה · [מ] ועוד דבנדרים (דף מא:) משני כה"ג ריפוי ממון בהמתו ריפוי נפשות גופו·אמר מר זוטרא בר טוביה כל מכה שצריכה אומד מחללין עליה את השבת· והאי אישתא למירתא כמכה של חלל דמיא ומחללין עליה את השבת·ומהיכן מכה של חלל פירש רבי אמי מן השפה ולפנים·בעי ר"א ככי ושני מאי·ולא איפשיטא וספק נפשות להקל ומחללין עליה את השבת· אמר שמואל האי פדעתא סכנתא היא ומחללין עליה את השבת·פירוש מכת חרב אפי' שלא כנגד החלל : ט אמר רב דימי א"ר יוחנן אם היה מומחה לרבים מותר להתרפאות ממנו אפי' ריפוי נפשות דלא מרע נפשיה · ועובד כוכבים אומן מקיז דם כיון דהוא מומחה מקיזין ממנו · אבל המינים אפילו הוא מומחה לרבים הא אמרת לא ישא ויתן אדם עם המינים · ואין מתרפאין מהן אפי' לחיי שעה משום דמינות משכא · לפי שהם מזכירין בלחש שם עבודת כוכבים ואתו למימשך בתרייהו ולומר שיש ממש בעבודת כוכבים · (והא) [וכהא] דדמא בן אחותו של ר' ישמעאל בפ' שמונה שרצים [נ] בירושלמי שנשכו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר' ישמעאל · והשתא ניחא הא דר' אבהו שקבל רפואה מיעקב מינאה דע"י סם היה ולא ע"י לחש · והוא הדין מעובד כוכבים שאינו מין אם יודע שמזכיר לחש של עבודת כוכבים · אבל אם העובד כוכבים בא לרפאותו בלחש סתם ואין יודע אם יזכיר עבודת כוכבים אם לאו מותר · והכי איתא בירושלמי בר בריה דר' יהושע הוה ליה בלע אתא עובד כוכבים ולחש ליה · מדנפק א"ל מאי לחשת עלי · א"ל מילתא פלן· א"ל ב [ס] דאילו מיית ולא שמע הדא מילתא· אלמא בידוע אסור בסתם מותר· וכן אם אמר לו הרופא אע"פ שאין מין קח ממים אילו של עבודת כוכבים או מאילן של עובדת כוכבים אסור.כדאמר בפ' כל שעה (דף כה·) בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה · ודוקא כשאומר העובד כוכבים שאין מועילין מים אחרים ולא עלים אחרים חוץ מאילו · דאז נראה שהישראל נותן ממשות בעבודת כוכבים ואתי למימשך בתרייהו · אבל אם אמר לו העובד כוכבים קח מאיטו המים או מאילן זה ולא הזכיר שם עבודת כוכבים ואין מים של אותן המים או עלים של אותו אילן מצוי יותר מותר · כיון דאפילו אם לא היה אשרה היה מועיל והכי איתא בירושלמי פרק שמונה שרצים בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה עד כדון שאומר הבא לי מעלין זה של עבודת כוכבים והביא לו · אבל אמר לו עלין סתם מביא מעלין של עבודת כוכבים · והא דתניא היה ר' ישמעאל אומר מניין שאם אומר לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ולא תיהרג שיעבור ואל יהרג · תלמוד לומר וחי בהם ולא שימות בהם · יכול אפילו בפרהסיא · תלמוד לומר ולא תחללו את שם קדשי · רבנן פליגי עליה בסנהדרין פרק בן סורר ומורה (דף עד·) וסברי דאפילו מצוה קלה בפרהסיא יהרג ואל יעבור · ובעבודת כוכבים אפילו בצינעא יהרג · ואשכחן לרבא דאמר לקמן בפרק ר' ישמעאל (דף נד·) הכל היו בכלל לא תעבדם כשפרט לך הכתוב וחי בהם ולא שימות בהם יצא האונס · הדר כתב רחמנא לא תחללו את שם קדשי אפילו אונס · לא קשיא הא בצינעא והא בפרהסיא · והיינו כרבי ישמעאל · ובפרק שני דכתובות (דף יט·) אשכחן דסובר רבא כרבנן · דקאמר התם [ע] אמר רבא (מי איכא מידי) דאלו אתו לקמן אמר להו חתמו שקר ואל תהרגו דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים · והיינו כרבנן דלר' ישמעאל אין חילוק בין הנך שלשה לשאר עבירות · ולא ידעינן אהי מינייהו ניסמוך אי אמילתיה דרבא דלקמן אי אהאיך דכתובות · ובשאלתות דרב אחאי* פסק לחומרא כרבנן דרבי ישמעאל · וכן פסק רב אלפס · והכי נמי אמר בפרק כל שעה (דף כה·) אמר רבי יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה · ה"ד אי דאיכא סכנה אפילו עצי אשירה נמי · ואי דליכא סכנה אפילו שאר איסורין נמי לא · לעולם דאיכא סכנה ואפ"ה עצי אשירה לא · דתניא ר' אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך · אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך ואם

הגה"ה

* מפרש בירוש' מפני שנותנת לו חיים א"ר אסי הדא אמרה שאסור ללמדו אומנות מא"ז ע"כ :

* להזהיר את המניקות שלא יאכלו נבילות וחזיר וכ"ש שאין להאכילן דברים טמאים וראיה מאתר שאמו אכלה ממין עבודת כוכבים וזה גרם לו לעת זקנתו שיצא לתרבות רעה · מא"ז ע"כ :

הגה"ה

* תינוק יונק והולך אפי' ד' וה' שנים פירש אחר כ"ד חדש מלינק ג' ימים וחזר כיונק שקן כדר"א שפירש מתוך בריאות אבל אם פירש מתוך חולי מחזירין אותו מיד כשאין בחולי סכנה אבל אם הוא סכנה מחזירין אותו ב לאחר כמה ימים · מא"ז ע"כ :

הגה"ה

* ונראה כפירוש דכל זה מדבר בחנם אבל בשכר שכל שרי דחיים לפסידה דאגריה ולא קטיל ליה והאי דלא אוקי מתני' הכי משום דלא משמע ליה ליפלג הכי אבל האמת שבשכר הכל שרי: מא"ז ע"כ :

הגהות הב"ח א גבה דהיינו ברשות : ב אותו אפילו לאחר : ג מומר מורידין שמי : ד נצרכא אלא שאם : ה משאיל בי כי היכי : ו אם אמרנו נבוא : ז בתרא קאמר והיינו דרב יהודה : ח אע"פ שאינו רופא : ט נפשות איירי בחולה : י יהושע ב"ל הוה : כ א"ל עב ליה דאילו : ל מאילן זה של : מ אתו ססדי לקמן לאמלוכי אמרינן להו :

פלפולא חריפתא

כוכבים . דהיינו יחוד מועט: [א] ירושלמי סי"ד' : [ב] והאיש אינו יכול להטמין עצמו שמא יראוהו נמול: [ג] היינו ברשות ישראל · ולהכי לא אצטריך למיתני ברישא וברשותה : [ד] לכל אבידת אחיך לרבות את המומר לעבודת כוכבים · ומהאי קרא מרבינן השבת גופו בישראל כמ"ש התוס' דלא תקשה אדסוף הגוזל בתרא דמשמע דאגסין ממונו אסור לאבד ביד אע"פ שהיו מורידין אותו : [ה] נר' דמומר לעבודת כוכבים שכפר בעיקר כו' ובמומר לעבודת כוכבים לא שייך כו' · תמיהא א"כ למה כתב שכפר בעיקר שהוא מין כדלקמן בפלוגתא דרב אחא ורבינא ומצאתי בב"י י"ד סי' קנ"ט שכתב דמלתא פסיקתא נקיט דסתם מומר לעבודת כוכבים שכפר בעיקר הוי להכעיס אבל ה"ה שלא כפר בעיקר ואוכל נבילות להכעיס כמ"ש התוספות ע"כ : [ו] פליגי בה רב אחא ורבינא · מלינא חילוק בין מין למומר לעבודת כוכבים כגון ס"ת שכתבם מין הר"ן ואיתא בגיטין פרק השולח : [ז] ולא אתי כו' · וכן היא גירסת הרי"ף וה"פ שלכך לא אתי כו' : [ח] אמר רבה בר בר חנה וה"ג הרי"ף : [ט] כי לא הביא דברי רב יהודה · ושא דהביא הך שינוי דאליבא דרב יהודה רפוי בהמתו מסיק הר"ן לאשמועינן דבהמתו רשאי ועוד דה"נ מפרש' במס' נדרים כדלקמן בדברי רבינו : [י] ה"ל לאתויי · פי' התלמוד דלעיל : [כ] אע"פ שאין רופא מומחה. דאלו מומחה · בכל מתרפאין כדלקמן רב דימי אמר ר' יוחנן : [ל] דמתני' איירי בחולה שאין בו סכנה · וכדמוקי מעיקרו ורב יהודה בבריא איירי · תוספות : [מ] ועוד דבנדרים כו' רפוי נפשות גופו · וניחא ליה לפרש הכא כדהתם והתם לא מצי לשנויי ממון אין בו סכנה כו' · תוספות : [נ] בירושלמי · והיינו עובדא דגמ' דפירקין : [ס] דאלו מיית · גירסת הר"ן ניחא ליה דלימות : [ע] ה"ג אמר רבא השתא אלו אתא :

ולא

יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך · כי אתא רבין אמר ר' יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים · עבודת כוכבים הא דאמרן · גילוי עריות וש"ד דתניא רבי אומר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה · אלא ה"ז בא ללמוד ונמצא למד · מקיש נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה יהרג ואל יעבור ורוצח גופיה מנלן סברא הוא · דההוא דאתא לקמיה דרבא אמר ליה אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך · אמר ליה לקטלוך ולא תקטליניה דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דחברך סומק טפי · ואם רוצה אדם להחמיר על עצמו ליהרג על שאר עבירות בצינעא רשאי · [פ] ולא מיקרי חובל בעצמו כדאיתא בירושלמי ר' אבא בר זימנא הוה חייט אצל עובד כוכבים וא"ל אכול נבילות ואי לא קטלינא לך · א"ל אי בעית למיקטל קטיל דלא אכילנא · ומסתמא בצינעא היה בבית שבד כוכבים אלא שרצה להחמיר על עצמו*) : [דף כח ע"ב] רבה בר זוטרא א"ר חנינא מעלין אזנים בשבת · תני רב שמואל בר יהודה [צ] ביד אבל לא בסם · איכא דאמרי בסם אבל לא ביד · דיד מיזרף זריף : י **אמר** רב זוטרא בר טוביה אמר רב עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת*: סבור א מינה היכא דשחיקי סממנין מאתמול אבל מישחק סממנין בשבת [ואייתינהו דרך רה"ר] לא · אמר ליה ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה לדידי מיפרשא ליה מיניה דרב יהודה אפי' משחק סממנין בשבת ואייתינהו בשבת דרך רה"ר שרי · מ"ט שורייקי דעינא בליבא תליין ואיכא סכנת נפשות · כגון מאי · אמר רב יהודה כגון דמא *דיריא ודילא ודמעתא וקדחת ותחילת אוכלא · לאפוקי סוף אוכלא · ופלוחי עינא דלא · שמעינן מהכא דמה שהוא סכנת אבר אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא [ק] אבל באיסור דרבנן מחללין · דאפילו כי שחיקי סממנין מאתמול נמי איכא איסורא דרבנן · דכל רפואה אסורה משום שחיקת סממנין והכא נמי כל צורכי חולה נעשין על ידי עובד כוכבים בשבת ולא שני לן בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה · או שמא איכא לפלוגי בין חסרון אבר לחולה שאין בו סכנה · כדאמר (עירובין דף קב:) אין מחזירין רטייה במדינה · או שמא חזרת רטייה למכה ליכא חולה אלא חשש בעלמא ולהכי לא שרינן ביה שבות דאית ביה מעשה וצ"ע :

הגה"ה
*ובא"ז האריך על איזה מכה מחללין השבת ועל איזה אין מחללין את השבת · מא"ז ע"כ :

יא [דף כט ע"א] **מתני'** ואין מסתפרין מהן בכל מקום דר"מ · וחכ"א ברה"ר מותר אבל לא ביני לביני : **גמ'** ת"ר המסתפר מן העובד כוכבים רואה במראה ואין חושש · ה"ד אי ברה"ר למה לי מראה · ואי ברשות היחיד כי רואה במראה מאי הוי · לעולם ברשות היחיד ואי רואה במראה מיחזי כאדם חשוב · לפום גמרא דידן משמע שיהא אסור לראות במראה* ובשבת פרק שואל (דף קמט.) קאמר דאסור לראות במראה של מתכת בשבת פן יבא להסיר בה נימין המדולדלין · ומשמע הא בחול או בשבת באין של מתכת שרי · אבל בירושלמי משמע שאסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה · דקאמר בפרק במה אשה על ההיא דפרק שואל מ"ט אסור · משום דפעמים שהיא רואה נימא אחת ב ותלשתה והאיש אף בחול אסור לפי שאין דרך כבוד · ושלשה דברים התירו לבית רבי שיהו רואין [ר] במראה וכו' ומצינו לפרושי והאיש אף בחול אסור היינו ללקוט לבנות מתוך שחורות · דבהכי משתעי גבי אשה כשהיא רואה נימא לבנה תולשתה שלא תהא נראית כזקינה ודבר זה אפילו בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה אבל מדקאמר עלה של בית רבי התירו לראות במראה משמע דאאיסורא דאית במראה קאי · ועוד ראיה מדתניא בתוספתא ומייתי לה בירושלמי דמכילתין ישראל המסתפר מן העובד כוכבים רואה במראה מן הכותי אינו רואה במראה · התירו לבית רבן גמליאל להיות רואין במראה מפני שקרובין למלכות היו · והך דמעתין משום שהוא מסתפר מן העובדי כוכבים התירו · והך דפרק שואל מיירי באשה · אבל המספר לעצמו וירא שמא יחתוך עצמו או שחש בעיניו [ש] מותר לרפואה · ועובד כוכבים המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט ידו · וכמה א"ר מלכיא א"ר אדא בר אהבה ג' אצבעות לכל רוח :

הגה"ה
*אסור לאיש להסתכל במראה כדי ליפות שער ראשו ולגלח זקנו ולסופרים המעמידים מראה בפניהם ומתכוונים להסתכל בה שלא יחתכו עיניהם שרי · ובירושלמי איתא דאין להסתפר מן העובד כוכבים · מא"ז ע"כ :

יב [דף כט ע"ב] **מתני'** אלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה · היין · והחומץ של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין · וחרס הדרייני · ועורות לבובין · רבן שמעון בן גמליאל אומר בזמן שהקרע שלו עגול אסור · משוך מותר : יג **גמ'** א"ר אסי חומץ שלנו ביד עובדי כוכבים ויין מבושל שלנו ביד עובדי כוכבים לא צריך חותם בתוך חותם אי משום נסוכי לא מנסיך · ואי משום חילופי כיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף · מכאן משמע דחומץ לאו בר ניסוך הוא ואין נאסר במגע עובד כוכבים אך ישראל קדושים הם ונהגו בו איסור · ור"ת כעס על רבינו משולם ז"ל שהתיר מגע עובד כוכבים בחומץ לפי שאין אנו בקיאין בטיב חומץ כי יש חומץ שאלו קורין אותו חומץ ואלו שותין אותו ומקדשין עליו · וגם גבי חמרא דאקרים פליגי ביה אמוראי בפרק המוכר פירות (דף לו.) מתי נקרא חומץ הלכך אם באת להתיר מגע עובד כוכבים בחומץ נפיק מיניה חורבא · [ת] וכן בבוסר הקפיד ר"ת על כי שמע שהתיר בו מגע עובד כוכבים ואמר כי יש שנה שאין הענבים מתבשלין היטב וכי תאמר שלא ינהוג באותה שנה יין נסך · והא דתנן בפרק כל הגט (דף לח.) מטעת כניסת מים לבוסר ופירש"י שכותשין אותו ומוציאין ממנו משקה אלמא דקרי ליה מים · מ"מ אין אנו בקיאין באותו שיעור עד אימתי יהא נקרא היוצא ממנו מים וכן הא דתנן בפרק ד' דשביעית הבוסר משהביא מים אוכל בו פתו אין אנו יודעין עד אימת יהיה נקרא מים לכך אין לזלזל במגע עובד כוכבים בבוסר* : [דף ל ע"א] ת"ר יין מבושל ואלונתית של עובדי כוכבים אסורין · ואלונתית כברייתא מותרת · פירש"י שהיתה עשויה ביד ישראל ולקחה עובד כוכבים ממנו דתו לא מנסך ליה · מכאן יש ללמוד היתר לתבשיל שנתנו לתוכו יין ונגע בו העובד כוכבים קודם שהרתיח·ואפי' [א] לפי' ר"ת שפירש אלונתית כברייתא בענין אחר יש ללמוד היתר מדוקיא דרישא אלונתית של עובד כוכבים אסור פשיטא אלא לאשמועינן דשלנו ביד עובד כוכבים מותר · ואיזהו אלונתית · יין ישן ומים צלולין ואפרסמון · אמר רבא יין מזוג יש בו משום גילוי ויש בו משום יין נסך · יין מבושל אין בו משום גילוי ולא משום יין נסך · ויין מזוג כל זמן שיש בו טעם יין יש בו משום יין נסך · אע"ג דגבי שמרים מפלגינן בין רמא תלתא ואתא ארבע ובין רמא תלתא ואתא תלתא ופלגא לענין בפס"ג בפרק המוכר פירות (דף נו:) הני מילי גבי שמרים דהיוצא מהן [ב]אין לו אלא קיוהא בעלמא אע"פ שיש בו טעם יין · אבל יין גמור אדם מוזגו לפי טבעו ומנסכו · הלכך כ"ז שיש בו טעם יין יש בו משום יין נסך · ויין מבושל אחר שהרתיח נקרא מבושל דבפרק כירה (דף מ:) נחלקו אי אמר הפסרו זהו בשולו אבל כשהרתיחו הוי מבושל לכולי עלמא · וכן כתב הראב"ד ז"ל בשם הגאונים · והדבר תמוה כיון שגזרו על יינן משום בנותיהן וכי משום שהרתיחו לא שייכא הך גזירה · ואי משום דלאו בר ניסוך הוא · [ג] והלא יין מזוג נמי לאו בר ניסוך הוא · ואפשר לפי שהמבושל אינו מצוי כל כך ומילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה והרמב"ם ז"ל כתב *שאם נתערב ביין [ד] מעט דבש או מעט שאור הואיל ואין ראוי לנסך על גבי המזבח הרי הוא כיין מבושל וכשכר ומותר לשתותו עם העובד כוכבים · ואין לסמוך עליו [ה] דעיקר גזירה משום בנותיהם אלא שהחמירו לאסור בהנאה' כיון שנתנסך לעבודת כוכבים וכן כתב הרמב"ן ז"ל דאף אם תמצא לומר שלא גזרו אלא ביין הראוי לנסך שכל גזירתם אחשש ניסוך הוא דשמכה מאן לימא לן דאינהו לא מנסכי יין המעורב בו שאור ודבש · הלא הם מקריבים [ו] בנות שוח ופירות דקל [ז] שאסרה תורה למזבח :

הגה"ה
*הורה ג יין נסך וכו' שנתערב ביין מבושל ונדבש אם יש מן הדבש ד כנגד הנסך כשר בששים כאלו אין שם יין מבושל מטעם סלק את מינו כמי שאינו וכו' וכל שכן יין חי כשר שנתערב במבושל ונדבש אם יש כל כך רוב דבש ומעט יין חי שאם היה היין חי מעורב בדבש בפני עצמו לא היה נאסר · כי היינו מדמין אותו לאלונתית שאין נאסר במגע עובד כוכבים ואפי' בלא דבש אם יש במבושל כל כך הרבה שאם היה המבושל מים לא היה היין חי המעורב בו מחשבו יין[ה] לענין מגע עובד כוכבים אע"פ שלענין יין נסך מעורב בו מחשבו מין במינו וגם לענין נזוק מחשבו מינו מ"מ אין להחשיבו מינו לענין מגע עובדי כוכבים ואין לסמוך ולהתיר בלא דבש אלא בהפסד מרובה או אם יש מנהג ילכו אחריו אפי' להקל · מא"ז ע"כ:

הגה"ה
*וכן כתב בא"ז וכמדומה ששמעו מפי מורי רבי יהודה בר יצחק שבארץ ישמעאל ובארץ מצרים רגילין ליתן מעט דבש ביין ואינו אין נוהגין בו יין נסך · מא"ז ע"כ :

הלכות גילוי : מים בין ביום ובין בלילה יש בו משום גילוי · ולא אמרינן אימת ישן עליהן · רב [ח] לא הוה שתי [מיא] לא מבי ארמאי ולא מבי ארמלתא משום דלא זהירי בגלוי : אמר רבא האי חמרא דאקרים עד תלתא יומי יש בו משום גילוי ויש בו משום יין נסך [דף ל ע"ב] מכאן ואילך אין בו משום גילוי ואין בו משום יין נסך ונהרדעי אמרי [ט] אפי' מכאן ואילך אין בו משום יין נסך ויש בו משום גילוי. מ"ט מיקרי ושתי · ת"ר יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו ג' ימים · אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל [י] מי טיף טיף אין בו משום גילוי · א"ר פפא והוא דעביד טיף טיף לגדי טיף טיף · אמר רב חייא בר אשי אמר שמואל פי תאינה אין בה משום גילוי · כמאן · כי האי תנא דתניא ר' אלעזר אומר אוכל אדם תאנים וענבים בלילה ואינו חושש משום שנאמר [כ] שומר פתאים ה' · א"ר פפא משום רבי יהושע ג' מיני ארס הן של בחור של בינוני ושל זקן · של בחור שוקע · ושל בינוני מפעפע · ושל זקן צף . של בחור שוקע למאי הלכתא · לכדתניא חבית שנתגלתה אע"פ ששתו ממנו תשעה לא ישתה ממנו עשירי · מעשה היה ששתו ממנה תשעה ולא מתו ושתה עשירי ומת · א"ר ירמיה זהו שוקע · וכן אבטיח שנתגלתה אע"פ שאכלו ממנו תשעה ולא מתו לא יאכל ממנו עשירי · מעשה היה ואכלו ממנו תשעה ולא מתו ואכל עשירי ומת · א"ר ירמיה זהו שוקע · ת"ר מים שנתגלו לא ישפכם לרשות הרבים ולא יגבל בהן את הטיט ולא ירבוץ בהן את הבית ולא ישקה מהן לא בהמתו ולא בהמת חבירו ולא ירחץ בהן פניו וידיו ורגליו · אחרים אומרים במקום שיש סירטא אסור · במקום שאין סירטא מותר · גרסי' בפ"ק דחולין (דף י.) תנן התם ג' משקין אסורין משום גילוי המים והיין והחלב ושאר כל המשקין מותרין · כמה ישהו ויהיו אסורין · כדי שיצא הרחש[ח] במקום קרוב וישתה · וכמה מקום קרוב · א"ר יצחק בריה דרבי יהושע כדי שיצא הרחש מתחת אוזן כלי וישתה ויחזור לחורו · גרסינן בפרק אלו טריפות (דף מט.) בנימין בגדוקא איגלי ליה בוסתקא דדובשא וכו' · ומסתבר מההוא מעשה דדבש וציר יש בו משום גילוי · גרסינן בתחלת ביצה (דף ז:) א"ר יוסי בן שאול משום ר"ש תומיא שחיקין סכנתא לגילויא · [ל] שיעור המים המגולים כדי שתאבד בהם המרה · רבי יוסי אומר בכלים כל שהוא · בקרקעות ארבעים סאה · יש שפי' אם המים המגולים מרובים כדי שתאבד בהן המרה שהוא סם של רחש אין חוששין להן · שהסם בטל בהן ואין מזיק · ואם אין בהם שיעור זה אסורין מפני הסכנה · וי"א חלוף שאם אין בהם שיעור זה והמים צלולין מותרין · שאם היה בהן סם היה נראה · אבל אם המים מרובים אסורין שחוששין שמא יש בהן סם ואינו ניכר · [מ] ניקורי תאינים' והקשואין והדלועין והאבטיחים אפילו הן ככר אחד גדול ואחד קטן אחד תלוש ואחד מחובר כל שיש בה לחה אסור · נשיכת נחש אסורה מפני סכנת נפשות · משמרת של יין אסורה משום גילוי · ור' נחמיה מתיר : [דף לא ע"ב] אמר שמואל כל

*) ועי' בבעל המאור סנהדרין פרק בן סורר בסופו מה שהביא ראיה מהירושלמי הזה .

הגהות הב"ח א מינה הכי מילי היכא : ב אחת לבנה ותלשתה : ג הורה ר"י על יין : ד הדבש ששים כנגד הנסך כשר כאלו וכו' מבושל אלא דבש מטעם וכו' ונדבש ונגע בו עובד כוכבים דכשר אם יש : ה יין לא חשיב מינו לענין : ו מכן אינו אלא : ז בהגהה כיין שנתנסך : ח הרחש ממקום קרוב : ט רבי האי תומיא : י תאינים וענבים והקשואין :

פלפולא חריפתא

[פ] **ולא** מקרי חובל בעצמו עיין בפרק קמא דשבועות ובס"פ שני מ"ש שם בס"ד : [צ] **ביד** אבל לא בסם · עיין בקיצור ומה שכתבתי שם : [ק] **אבל** באיסור דרבנן מחללין · דהא סבור מינה סברי דלית ביה סכנת נפשות וכי שחיקי סמנין מאתמול שרי : [ר] **ה"ג** במראה וכו' ומצינו בירושלמי דמכילתין גרסינן : [ש] **מותר** לרפואה · כלומר הואיל ולרפואה עביד מותר וטעמא דלא ילבש וגו' לא נאסר אלא כי הוה בה תועבה : [ת] **וכן** בבוסר · פי' במשקה שעושין מבוסר וכי תאמר שלא ינהוג באותה שנה יין נסך דהא ודאי מנסכין הן ומש"ה אין להקשות על דברי ר"ת מהא דאמר ר' עקיבא בפ"ב דמסכת זבים אין אחריות זבים עליכם וה"נ נימא אין אחריות יין נסך עליכם אלא ודאי הכי קאמר ר"ת דבכל שנה מנסכין ואפילו לא יתבשלו הענבים היטב ואע"ג דהתם בזבים אין הלכה כר' עקיבא כמ"ש שם הרמב"ם והרע"ב ומשום דת"ק פליג עליה ומהשתא הא דאין אחריות וכו' אדחייה וא"כ מעיקרא לאו קושיא לא היא דהתם משום דאי איתא דאין זבים כולה פרשתא דזבים למה לי דדוחק לומר לדרוש ולקבל שכר אבל הכא ביין נסך הא מתקיים בשאר השנים אלא צריך לומר כדפרישית : [א] **לר"ת** · שפי' בתוס' כברייתא גרסינן : [ב] **ה"ג** אינו אלא : [ג] **והלא** יין מזוג נמי לאו בר ניסוך הוא · כלומר לאו בר ניסוך לגבי מזבח הוא ועיין לקמן בסמוך בשם הרמב"ן : [ד] **מעט** דבש או מעט שאור · ואין להקשות מאלונתית שיש בו מים צלולים ואפרסמון ושמע מינה דלא סגי במעט דבר אחר שנתערב בו דליכא למידק הכי דהתם באלונתים כך עושין אותו והה"נ במעט דבש או שאור סגי אלא דתנא נקט אלונתי' דשכיח הוא לעשותו : [ה] **דעיקר** גזרה משום בנותיהם · וא"כ אע"פ שנתן בו שאור ודבש איכא למיגזר משום בנותיהם ויין מבושל שאני דמשום דלא שכיח לא גזרו בו וגם לא חיישינן שיבשל אדם כל יינו כדי לשתותו עם העובד כוכבים דטריחא ליה מילתא טובא אבל להטיל מעט שאור או דבש כל אדם יעשו כן להפקיע עצמם מאיסור י"נ ונמצאו שותים תמיד עם העובד כוכבים ומתוך כך יבואו להתיחד עם בנותיהם וגם לא דמי לשכר דלית ביה כולי האי אקרובי דעתא כמו ביין דמש"ה לא מצינו בפירוש שאסרו חכמים לשתות אלא שהאמוראים (כדלקמן) משום קדושה היו נזהרים מלשתות בבית העובדי כוכבים עצמו ורב פפא מפקי ליה אבב חנותא ושתי ואילו יין אפילו הביאו לבית ישראל אסור כ"כ ב"י טי"ד סימן קכ"ג : [ו] **בנות** שוח וכו' · כדלעיל בפרק קמא דף י"ג : [ז] **שאסרה** תורה וכו' · שנאמר כי כל שאור וכל דבש וגו' : [ח] **לא** הוי שתי · ברי"ף גרסינן מיא : [ט] **ה"ג** הרי"ף ובגמרא אפילו לבתר תלתא יומי : [י] **מי** טיף טיף · גי' הרי"ף מיטפטף : [כ] **משום** שנאמר שומר פתאים ה' · בכל דבר השכיח ורגילים בהו קאמרינן דסמכי אהך קרא כי הא דבכמה דוכתא בגמרא ומנייהו דפ"ק דיבמות לענין תשמיש קטנה ומעוברת ומניקה ושם פירשתיו בס"ד ועי' לקמן גבי ניקורי תאנים וכו' : [ל] **שיעור** מים וכו' · משנה בפ' ח' דתרומות : [מ] **ניקורי** תאנים וכו' · לכאורה היה נראה לי דהאי תנא פליג אדר"א דלעיל דמתיר פי תאנה והכי משמע הא דקאמר לעיל כמאן כי האי תנא משום דסתמא דמתני' דהכא קאסרה להו אבל ראיתי להרמב"ם בפי"ב מהל' רוצח שהעתיק גם שניהם וכפי תאנה כתב שניטל העוקץ שלהם גם הטי"ד סימן קט"ז כתב לתרוייהו לכך צריך לומר וודאי דמתני' דהכא לא פליגי אדר"א דלעיל ולא בעי לעיל כמאן אלא לאשכוחי תנא דמתיר פי תאנה בהדיא וטעמא לחלק בין ניקורי תאנים לפי תאנה דניקורי וודאי ניקר משא"כ פי תאנה דדלמא לא נקר ואע"ג דבניקורי תאנים אסרינן אפילו כי חזית שניקר בו מי שאין לו ארס כדאיתא בפרק קמא דחולין משום דחיישינן שמא קודם לכן נקר ג"כ בו מי שיש לו ארס וה"נ בפי תאנה ניחוש דלמא נקר בו מי שיש לו ארס מ"מ שאני בין מידי דחזינן בו דמינקר למידי דלא חזינן בו שום ניקור אלא נטילת העוקץ וכ"כ התוספות לעיל בד"ה פי תאנה דשאני התם דאיכא ריעותא דניקור ועוד עיקר דמילתא כדפרישית לעיל דכל דבר השכיח וכו' ובניטל עוקץ שכיח ורגילין אנשים

השרלים יש לכן חרם · של נחש ממית ושל שרלים מלקה · ירושלמי אמר רבי מנא לריכין אנו למיחש למאי דברייתא חוששין אסור למיתן פריטי לפומא · פיתתא תותי שותא · תבשילא תותי ערסא · ממלע סכינא גו אתרוגא או גו פוגלא · א"ר יוסי כל זיעת אדם סם המות חוץ מזיעת פנים : **יד** [דף לא ע"א] **ת"ר** אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחלירו של עובד כוכבים ומלאהו יין ומפתח וחותם ביד ישראל ר"א מתיר בשתיה · וחכמים אוסרין · א"ר חייא בריה דרבא בר נחמן אמר רב חסדא אמר רב ואמרי ליה אמר רב חסדא אמר זעירי הלכה כר' אליעזר · הקשה ר"ת ז"ל דהכא פסיק רב הלכה כר' אליעזר ולקמן (דף לט.) בפירקין אמר רב חבי"ת חלב בשר יין תכלת [ג] אסור בחותם אחד · ותירץ דלקמן מיירי בישראל חשוד דלא מירתת שהוא בטוח שיאמינוהו ולא יבדקו אחריו וכן כולה שמעתין דלקמן איירי בישראל חשוד · ודלא כפרש"י וה"ג שפירשו [ס] דאיירי בעובד כוכבים · והא דאמר בחולין (דף לה:) ובפרק אלו מליאות (דף כג: בילה כח.) רבה בריה דרב הונא מחתיך לבישריה אתלת קרנתא · בשולח ביד עובדי כוכבים איירי דאין לריך חותם בתוך חותם · או אפילו ביד ישראל חשוד · ועדיף טפי מחותם · אבל קשה וכי רבא דאיירי לקמן בחותם בתוך חותם וכן כל סוגיא [ע] דשמעתין הוי דלא כהלכתא · דקי"ל כרבי אליעזר בפרק בתרא (דף סט:) דסגי בחותם אחד · וי"ל דרבא לפרושי מילתייהו דרבנן קאתי וג"מ לישראל חשוד אליבא דהלכתא · וכן י"ל ארב אשי לעיל (דף כט:) דמדכר חותם בתוך חותם ואפילו אדבעובד כוכבים איירי משום דזימנין בעינן חותם תוך חותם כגון בישראל חשוד · וי"מ בשולח לחבירו שאין מכיר [פ] החותם לא מירתת העובדי כוכבים ובעינן חותם תוך חותם · אבל הכא שמפקיד בבית העובד כוכבים ועתיד לראות חותם [צ] מירתת העובדי כוכבים וסגי בחותם אחד · ולתירוץ זה השולח יין לחבירו מעיר לעיר לריך שתי חותמות . מיהו אם מודיע לחבירו לורת החותם וגם אומר לעובד כוכבים שהודיע לחבירו לורת החותם מירתת העובד כוכבים וסגי בחותם אחד · ויש שנוהגים לעשות שולים שנים ולסתום המגופה היטב ולחברה עוד במסמרים והוי חותם בתוך חותם · אבל ר"י בר' יהודה ז"ל [ק] השיב לרש"י דחביות שלנו של עץ אסורין לשלוח מעיר לעיר [ר] ואפי' בחותם תוך חותם דדוקא בחבית של חרס · דאין יכולין לעשות בהן נקב ולסותמן כדאמר בהמפקיד (דף מ:) דמי ברזנייתא ופירש"י שאומנות גדולה יש לעשות ברזא בחביות של חרס · הלכך די בחתימת פיהם בחותם בתוך חותם · אבל בחביות של עץ יכולים להוליא היין מבין הנסרים ולא ירגישו כלל וחיישינן לזיופא · הלכך אין להם תקנה אלא להכניס כל החבית בשק שאין בו שום תפירה מבחוץ ויחתום פי השק* :

הגה"ה
*רשב"ם כתב שרש"י הנהיג שאין להסריחם כל כך אלא יוסיפו שולים לחבית בכל לד ויעשו בכל לד שני שולים ולחתום פי החביות בעץ קטן למדת פי החבית וכותבין בו אותיות חלים על העץ וחלים על החביות שאם יטלנו העובד כוכבים לא יוכל לכוין כל כך ויתפרקו האותיות ויבין ישראל בדבר וכך היו נוהגים מלפנים · מא"ז ע"כ :

א"ר אלעזר הכל משתמר בחותם א' חוץ מן היין שאין משתמר בחותם אחד · ור"י אמר אפי' יין משתמר בחותם אחד ולא פליגי הא ר"א והא רבנן [ש] ומכאן מוכח דמפתח וחותם דקא"ר אליעזר מפתח או חותם · וכן מוכח מהא דקאמר היכא דאמרי א"ר אלעזר הכל משתמר בחותם בתוך חותם חוץ מיין שאינו משתמר אלא בשומר ור' יוחנן אומר אפילו יין משתמר בחותם בתוך חותם · דתרווייהו כרבנן מ"ס כי פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר בחותם אחד אבל חותם בתוך חותם שרו · ומ"ס אפילו בחותם בתוך חותם נמי אסרו · ומנלן דתרווייהו כרבנן נימא דברייתא דקאמר מפתח וחותם תרווייהו בעינן ורבי אליעזר בעי חותם בתוך חותם · ורבי אליעזר דקאמר דחותם בתוך חותם לא מהני [ת] היינו כרבנן דרבי אליעזר · אלא ודאי פשיטא ליה דמפתח או חותם קאמר מדלא נקט שתי מפתחות או שני חותמות · וגרסינן לקמן בפ' השוכר (דף סט:) וכי מאחר דקיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל דלא חיישינן לסיתומא וכוותיה דרבי אליעזר דלא חייש לזיופא · האידנא מ"ט לא מותבינן חמרא גבי עובד כוכבים חיישינן לשיכא · [א] ופירושו מינקת שמניחין במגופ' החביות נקב אחד כשטחין את פיה · כדי שתלא ממנו הרוח שלא ישבר הכלי · וחוששין שמא יכנים לשם מינקת וישתה מן היין [ב] אמר רבי יוחנן הכל משתמרין חותם בתוך חותם ואפילו יין · וה"ד חותם בתוך חותם · אגנא אפומא דחביתא שריקא ולא חתימא לא הוי חותם בתוך חותם · שריקא וחתימא הוי חותם בתוך חותם · דיקולא אפומא דחביתא ומהדק הוי חותם בתוך חותם · לא מיהדק לא הוי חותם בתוך חותם · נוד בדסקייא וליירי וחתום ופיה למטה הוי חותם בתוך חותם · פיה למעלה לא הוי חותם בתוך חותם · ואי כייף פומיה לגיו [ג] וצייר הוי חותם בתוך חותם · יש לתמוה על רב אלפס ז"ל שפסק כר"א דלא חיישינן לזיופא וסגי בחותם אחד והביא דברי רבי יוחנן דמלריך חותם בתוך חותם [ד] וכן כתב בעל ה"ג · ת"ר אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחלירו של עובד כוכבים ומלאהו יין ומפתח וחותם ביד ישראל רבי אליעזר מתיר בשתיה · וחכמים אוסרין · והלכתא כר' אליעזר · אמר ר' אלעזר הכל משתמר בחותם בתוך חותם חוץ מן היין · רבי יוחנן אמר אף יין משתמר בחותם בתוך חותם · והלכה כרבי יוחנן עכ"ל · ול"ל שהן מפרשים דרבי אליעזר [ה] בעי מפתח וחותם תרווייהו · [ו] והמפקיד יינו אלל עובד כוכבים איירי בחבית סתומה דהיינו חותם אחד · ופריך המפקיד יינו אלל עובד כוכבים הרי הוא כפירותיו ושם חביות סתומות הן · ומשני רב ירמיה ביחד לו קרן זוית ומפתח ביד ישראל דהיינו מפתח וחותם · ולא קשיא הא רבי אליעזר דקאמר דמועיל מפתח וחותם · והא רבנן דבעי שני חותמות · ור' אלעזר ור' יוחנן ללישנא קמא אברייתא קיימי · וחותם אחד ומפתח קאמר · וללישנא בתרא [ז] לא קיימי אברייתא · והא דאמר לקמן מאי טעמא לא מותבינן חמרא ביד עובד כוכבים בחביות סתומות ומפתח ביד ישראל קאמר · ופירוש זה דוחק · דהא דקאמר רבי אלעזר [ח] בחותם אחד לא משמע דבעי חותם עם המפתח וגם הקשה עליו [ט] הרמב"ן ז"ל מהא דאמר בפרק כל כתבי הקדש (דף קכב.) התיר להם ר' חנינא לבית רבי לשתות יין הבא בקרונות של עובדי כוכבים בחותם אחד ולא

ידענא אי משום דסבר כרבי אליעזר או משום אימתא דבי נשיאה [י] אלמא בחותם לבד שרי רבי אליעזר וישראל קדושים הם ונהגו בשני חותמות ובלבד בכלי שלא יוכל העובד כוכבים להוליא היין שלא ירגישו ישראל · כגון בחביות של עץ מבין הנסרים · ובנודות של עור מבין חוטי התפירות : [דף לא ע"ב] ת"ר השולח חבית של יין [כ] ביד כותי ושל ליר ומוריים ביד עובד כוכבים אם מכיר חותמו וסתמו מותר · ואם לאו אסור · מכאן היה אומר [ר"י] שלריך להודיעו [ל] לאותו ששולחים לו טיבו של חותם כדי שיכירנו · וי"א דשאני הכא דכיון שהוא עשה החותם ולא הכירו איכא ריעותא · אבל כששולח לאחר לא חיישינן לזיופא אף על פי שאין מכיר החותם :

טו איתמר מפני מה אסרו שכר של עובד כוכבים · רמי בר חמא אמר רבי ילחק משום חתנות · רב ילחק אמר משום גילוי ודוקא באתרא דמגלו מיא · רב פפא מפקי ליה לבבא דחנותא ושתי · רב אחא מייתי ליה לגו ביתיה ושתי · ותרווייהו משום חתנות · מיהו רב אחא עבד הרחקה יתירא · ומ"מ לא החמירו בו כל כך [מ] כמו על הפת כי על הפת יחיה האדם ובעי הרחקה טפי · ונראה שאין איסור אלא בקובע עלמו לשתות בבית העובד כוכבים כדרך שהיו רגילין לקבוע עלמן לשתיה · אבל אם נכנס לבית העובדי כוכבים ושותה דרך ארעי באקראי בעלמא לא גזרו · וכן היו נוהגין כל גדולי [נ] ארץ האי · וכן מי שלן בבית העובד כוכבים חשוב הפונדוק כביתו ומותר לשתות · ודבש דמתניתין (דף לט:) היינו משקה שעושה מדבש · מדקאמר עלה בגמרא אי משום בשולי עובד כוכבים וכו' · והא דשרי ליה במתניתין היינו לשתותו בביתו של ישראל · ולגילוי לא חששו דאיפשר דלא מגלו מיא כמו שעושין לשכר · ונראה דשכר לא נאסר בימי התנאים ואח"כ בימי האמוראים כשאסרו השכר אסרו גם הדבש · *אלא שבבבל היה [ס] מלוי השכר יותר · [ע] ושכר של שעורין אין בו משום בשולי עובד כוכבים לפי שאינו עולה על שולחן מלכים · א"נ כי היכי [פ] דלא חשיבא התבואה לענין בורא פרי האדמה הכי נמי לא חשיב לענין בישולי עובד כוכבים: **טז אמר** רב יוסף [דף לב ע"א] האי חלא דשיכרא דעובדי כוכבים אסור משום דמערבי ביה דורדיא דיין נסך. אמר רב אשי ומאולר שרי דאם איתא דמערבי ביה מיסרח סרי · מכאן יש להתיר לקנות מן העובד כוכבים [צ] משקה תותים ודבש אפילו הן יקרים מן היין *כשרואה הישראל שהעובד כוכבים מושכו מן החבית לתוך כלי ריקם · ולא חיישינן שמא עירב בו יין בחבית כי היה מתקלקל · והכי אמר בס"פ ביין תפוחים דמן האולר מותר ובחנות אסור : **יז** *וחרס אדרייני מאי חרס אדרייני · אמר רב יהודה אמר שמואל חרס של אדריינוס קיסר · איבעיא להו מהו לסמוך בו כרעי המטה · רולה בקיומו ע"י דבר אחר שרי או אסור · ת"ש דר' יוחנן ור' אלעזר חד אסר וחד שרי · [ק] ואזלינן לחומרא · ואע"ג דרבא משני אליבא דמאן דשרי · כך דרך האמוראים לתרץ גם אליבא דלא כהלכתא · דכל כמה דמלי למידחי דחו לה : ועורות לבובין · ת"ר איזהו עור לבוב · כל שקרוע כנגד הלב וקדור כמין ארובה · יש עליו קורט דם אסור · [דף לב ע"ב] אין עליו קורט דם מותר · אמר רב הונא לא שנו אלא שלא מלחו אבל מלחו אסור אימור מלח העבירתו · רשב"ג אומר בזמן שקרע שלו עגול אסור · משוך מותר · אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג : **יח מתני'** בשר הנכנס לבית העבודת כוכבים מותר · והיולא אסור : **יט ההולכין** לתרפות אסור לשאת ולתת עמהן · והבאין מותרין : **גמ'** אמר שמואל עובד כוכבים ההולך לתרפות בהליכה אסור בחזירה מותר · ישראל ההולך לתרפות בהליכה מותר בחזירה אסור · [דף לג ע"א] והתניא ישראל ההולך לתרפות בין בהליכה בין בחזירה אסור · אמר רב אשי כי תניא ההיא בישראל מומר לעבודת כוכבים : ת"ר עובד כוכבים ההולך ליריד בין בהליכה בין בחזירה מותר · וישראל ההולך [ליריד] בהליכה מותר בחזרה אסור · מ"ט ישראל דאסור · דאומר עבודת כוכבים זבין ודמי עבודת כוכבים איכא בהדיה · עובדי כוכבים נמי נימא עבודת כוכבים זבין ודמי עבודת כוכבים איכא בידו · עובד כוכבים אימר גלימא זבין חמרא זבין · ישראל נמי אימר גלימא זבין חמרא זבין אי איתא דזבין הכא הוה מזבין לה · קשה דהכא משמע דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים אסורין וכן לעיל בפרק קמא (דף יג.) לא חשו להם חכמים משום דמי עבודת כוכבים ביד עובדי כוכבים · ולקמן בפרק בתרא (דף סד.) אמר הדור יתבי וקמבעיא להו דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים אסורין או מותרין · אמר רב נחמן דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין · ומייתי ראיה מדתניא עובד כוכבים שהיה ישראל נושה בו מנה ומכר עבודת כוכבים והביא לו המעות מותר · וטעמא משום דדוקא גבי ישראל דמי עבודת כוכבים אסורין דנפקא לן מקרא לקמן בפרק רבי ישמעאל (דף נד:) והיית חרם כמוהו כל שאתה מהיה ממנו הרי הוא כמוהו · אבל עובד כוכבים שמכר עבודת כוכבים אע"פ שמכרה לעובדה חליפיה מותרין · ותירץ ר"ת דודאי היכא שמכרה העובד כוכבים ופרע בחובו הדמים מותרין דחליפי עבודת כוכבים אסורין מוהיית חרם כמוהו והאי לא שייך בעובד כוכבים · אבל הכא ובפ"ק איירי שמעות עדיין ביד עובד כוכבים ולא מכרה כדי לפרוע חובו · ויש לחוש שמא מכרה לקנות עבודת כוכבים אחרת והרי המעות מוקלין לעבודת כוכבים ואסורין · ורב אלפס ז"ל כתב [ר] דהא דפרקין הכא ה גבי חמרא גלימא זבין [ש] לא לריכא ליה דהא אסיקנא בפרק השוכר לקמן דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותר : והבאין מותרין : אמר ריש

הגה"ה
*ובספר התרומה מתיר הדבש אפילו בבית עובד כוכבים דלא חזינא דאסר ליה משום דליכא כולי האי קרוב דעת כמו שכר וא"כ לא"ז ולא שרי דבש אלא בביתו ולא בבית עובד כוכבים מא"ז · ע"כ הגה"ה :

הגה"ה
*ואם אין ישראל רואהו אם דמיהן יקרים יותר מן היין אסור דחיישינן שמא עירב בו יין אם דמי היין יקרים מותר · מא"ז ע"כ :

הגה"ה
*חרס שהוא בלוע מיין נסך אבל חרס הבלוע מיין כשר ונגע בו עובד כוכבים כשר ומותר יין שבלוע בו אפילו בשתיה מידי דהוי איין שהגליד שהתיר רבינו שמחה ז"ל דבטיל ליה מתורת משקה ולית ביה משום יין נסך ויין שנקרש אין בו משום מגע עובד כוכבים ואם חישב עליו למשקה יש בו משום מגע עובד כוכבים וכן אם נגע בו עובד כוכבים אחר שנמחה יש בו משום מגע עובד כוכבים · מא"ז ע"כ :

הגהות הב"ח א ואפי' את"ל דבעובדי כוכבים : ב ורבי יוחנן סבר כרבי אליעזר דבעינן חותם וכו' ורבי אלעזר דקאמר : ג ופריך וסבנן המפקיד : ד בחותם אחד לבד : ח הכא עובדי כוכבים אמרינן חמרא :

פלפולא חריפתא

אנשים למכלינהו ואין חוששין לניקור : [ג] **אסור** בחותם א' · עיין לקמן בסמוך: [ס] **דאיירי** לקמן בסמוך: [ע] דשמעתי' גרסינן ור"ל דהכא : [פ] **ה"ג** לורת החותם: [צ] **מרתת** העובד כוכבים· עיין לקמן ת"ר השולח חבית יין וכו' : [ק] **השיב** לרש"י · בתוספות כתוב השיב לר"ש והכי מסתבר לי ור"ל רבינו שמואל נכדו של רש"י אך נמלא בפירושי רש"י שהיה רבו רבי ילחק בר יהודה ובטור י"ד סימן קל"ל העתיק ג"כ השיב לרש"י : [ר] **ה"ג** ואפילו חותם בתוך חותם דדוקא. וכן הלשון בטור י"ד סי' ק"ל: [ש] **ומכאן** מוכח וכו' · עיין עוד לקמן : [ת] **היינו** כרבנן דרבי אליעזר · ורבי יוחנן אתיא כרבי אליעזר דהלכתא כוותיה כדלעיל וקי"ל נמי כרבי יוחנן כדלקמן : [א] **ופירושו** מינקת · כך פי' הרי"ף לקמן : [ב] **א"ר** יוחנן וכו' · כך הוא בס' הרי"ף : [ג] **ה"ג** ולייר ותתים הוי : [ד] **וכך** כתב בה"ג ת"ר וכו' · חדא מלתא הוא : [ה] **בעי** מפתח ותותם תרווייהו · אע"פ שאין זיופו של מפתח ניכר וחכמים אוסרים דס"ל דשני חותמות גמורות בעינן הר"ן : [ו] **והמפקיד** יינו · בגמרא גרים סדף : [ז] **לא** קיימי אברייתא · כלומר לא קיימי אגוונא דמיירי [illegible]

ורלוי להסגר במפתח ועוד כתב הר"ן לתרולי והא שהביא הרי"ף לדר' יוחנן אע"ג דקי"ל דיין א"ל חב"ח כתבו לפסוק הלכה כוותיה דהכל משתמר בחב"ח ולא שיהא הכל לריך חב"ח אלא לומר דאפילו מעשר יינו של עובד כוכבים ברשותו דאמר לקמן בפרק ר' ישמעאל שהוא לריך שומר חב"ח כשומר דמי לפי שהכל משתמר בחב"ח ע"כ : [כ] **ביד** כותי · וכל שכן ביד עובד כוכבים לריך הכרת חותם ואף על גב דכותי אינו מנסך לא קפיד אמגע עובד כוכבים : [ל] **לאותו** ששולחים לו וכו' · ולי"מ דלעיל על הקשה ר"ת ז"ל לריך להודיע גם לעובדי כוכבים וכזה לא כ"מ אי בעי חב"ח אי בחותם אחד סגי וכן בתוספות אדהכא מלריך שיודיע גם לעובד כוכבים וכו' · אבל כששולח לאחד וכו' וזה הפך סברת י"מ דלעיל על הקשה ר"ת וכו' : [מ] **כמו** על הפת · דלקמן גבי אינו : [נ] **ארץ** האי · שמעתי שהוא האי הגדול שבים שקורין אנגלטעריא ובלשון אשכנז ענגלאנד [ס] **מלוי** השכר יותר · ולהכי לא נקטו דבש כמו במתני': [ע] **ושכר** · וז"ל התוספות ובכלל דין שכר בין של תמרים בין של תבואה ואין לאסור של תבואה [illegible]

לקיום לא שנו אלא שאין קשורין זה בזה אבל קשורין זה בזה אסורין [ת] אימור דעתו להחזיר :

כב מתני' נודות העובדי כוכבים וקנקניהם ויין של ישראל כנוס בהן אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי רבי מאיר : וחכמים אומרים אין איסורן איסור הנאה : שאלוני כמה ישהה היין בנוד ובקנקן ויאסר · ודקדקתי מפי' רש"י שפירש ויין של ישראל כנוס בהן שהכניס בהן יין לקיום · משמע מדבריו שאין היין נאסר לאלתר והלשון דחקו לפרש כן מדלא קתני ונתן ישראל לתוכו יין · וגם הדעת נוטה כן דלא מסתבר כלל למימר דמיד שנתן לתוכו יין נפלט לתוכו יין הנבלע בדופני הכלי · דדוקא ברתיחה ע"י האור קפליט לאלתר אבל לא בצונן · ואף אם נדחוק לומר שלאלתר נפלט לתוכו מעט · התינח לרש"י שפירש דסתם יינן אוסר בכל שהוא [א] אבל רבינו תם שפסק סתם יינן בטל בששים אפי' מין במינו א"א שיהא כולו נפלט לאלתר · ואף אם נפרש לשון רש"י דאם הכניס בהן יין לקיום נאסר לאלתר · ותהא סברתו כך דכי היכי דכלי ישראל דמכניסו לקיום אם נתן בו עובד כוכבים יין לפי שעה גזרו בהו רבנן כדאמר (לקמן דף עד:) גבי גולפי דרבא ה"ה כלי עובדי כוכבים שמכניסו לקיום ונתן בו ישראל יין לפי שעה נאסר · גזירה אטו זמן מרובה כי היכי דגזרינן בכלי ישראל א ונתן לתוכו עובד כוכבים יין לאלתר אטו זמן מרובה · אף כי אין לשונו מוכיח לפרש כן מ"מ ב נפרש כן [ב] בנודות העובדי כוכבים שאלוני דאין מכניסו לקיום [ג] כמו שכתב בעל הלכות אינו נאסר לאלתר · אלא שלא פירש לנו הגבול לומר כמה ישהה בתוכו ויאסור · ויראה לומר [ד] שצריך שישהה בתוכו מעת לעת · דצונן בצונן פולט או בולע במעת לעת והכי אמר בחולין בפרק כל הבשר (דף קח.) בשר בחלב חדוש הוא דהא תרי כולי יומא בחלבא שרי וכי בשיל ליה אסור [א] · ומאי חדושיה כל איסור שבתורה נמי אי תרי כולי יומא איסור והיתר בהדי הדדי שרי · דצונן לא פליט ולא בלע ואי בשיל ליה אסור · אלא הא כל שאר איסורין אי תרי ליה יום שלם מעת לעת אסורי כאילו בשלם יחד · דצונן בצונן פליט ובלע [ה] בשהייה מעת לעת כמו בבשול · ושייך כבוש דתנן בכל דוכתי שהוא כמבושל · אבל בבשר וחלב גזרת הכתוב הוא דלדרך בשול אסרה תורה וא"כ הכי נמי כמה ששהה היין בקנקן מעת לעת נפלט כל היין בדופני הכלי · ר"ת דסתם יינן בטל בששים וקצת ראיה [ו] מעירוי שהמים מפליטין במעת לעת [ז] כל מה שיכולין להפליט אבל לא בפחות מעת לעת ג · ומה שהיין מפליט הכל מעת לעת לפי שהוא חזק ויש לו כח להפליט כל הבלוע בדופני הכלי במעת לעת · וכן אמר לי שכתב אבי העזרי רש"י פירש שהיין כנוס בהם לקיום [ח] משמע מתוך דבריו שאם אין כנוס לקיום לרבנן מותר אפי' בשתיה ד כענין דלעיל (דף לב.) העיד ר"ש בן גודא ששתה ר"ג יין הבא ברוקבאות של עובדי כוכבים · והא דמחמרינן [ט] בכסי [י] דרבנן לא הודו לו :

כא גמ' ת"ר נודות (וקנקנים) העובדי כוכבים גרודים חדשים מותרים · ישנים ומזופפין אסורין · פירש רש"י גרודים שאין בהן זפת והן חדשים מותרים דבכניסת יין זמן מועט לא בלע עור · אבל כלי חרס בלע לאלתר · ישנים ומזופפין כלומר ישנים או מזופפין אסורין · ישנים אידי דכנוס בהו יין נסך זמן מרובה בלע עור · ומזופפין אפי' בחד זימנא בלע זפת ליין · ולפי זה קנקנים וכוסות של עובדי כוכבים של עץ מזופפין אפילו חדשים בעו עירוי דחיישינן שמא נתן בה העובד כוכבים יין פעם אחת ונבלע בזפת · ואפילו שלנו אם נגע בהן העובד כוכבים בעוד היין טופח עליהן בעי עירוי · ולא אמרינן כיון דישנים הן כבר נתמלאו יין [כ] והו לא בלעי אם נגע בהן העובד כוכבים · דהא הנהו זיקי דאנים בר עדי טייעא לא משתמע שהיו דוקא חדשים [ל] ואפ"ה הצריכו עירוי לפי שהיו זפותים [מ] כי סתם נודות אין מכניסן לקיום · ועוד מדקאמר סבור מינה ה"מ דידן פירוש שכבר בלועים מהיתר אלמא ישנים הוו ואפ"ה הצריכו עירוי · וקשה לפי זה הדא [נ] דנודות וקנקנים אין פירושם שוה דקנקנים מתסרן בחדא זימנא שנתן בהן יין ובנודות בכניסת יין זמן מועט לא מתסרי · וע"ק מה שיעור יהיה בהנחת יין בנודות ויהיו ישנים · וע"ק מה שפירש טעמא דכלי חרס משום דבלע טובא [ס] ומשמע מדבריו דכל כלי חרס אע"פ שאין מכניסן לקיום נאסר בנתינת יין כל דהו ולקמן בפ"ב (דף עד:) מפליג בכלי חרס בין מכניסו לקיום ובין אין מכניסו לקיום · דת"ר הגת והמשפך והמחץ של עובדי כוכבים · ר' מתיר בניגוב וחכמים אוסרין · ומודה רבי בקנקנים של עובדי כוכבים שהן אסורים · ומה בין זה לזה אילו מכניסן לקיום ואילו אין מכניסן לקיום · וליכא למימר דלקמן מיירי ה[ע] במזופפת אבל בשאינם מזופפין אפילו אין מכניסן לקיום בלעי טפי · דהא מדקתני סיפא ואם היו מזופפין אסורין מכלל דמתחלה מיירי באינן מזופפין · ואמר נמי התם רבא כי הוה משדר גולפי להרפני' הוה שחיף להו אפומייהו ותחים להו אבזרייהו [פ] קסבר כל שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו בהו רבנן · וע"ק מדפי' רש"י דנודות בכניסת יין זמן מועט לא מתסרו אם כן לא הוה מכניסן לקיום מדלא מתסרו לפי שעה ואפילו הכי ישנים אסורין · וקשה מהנהו טובי דאנשו דבי פרזק רופילא וקאמר דדבר שאין מכניסו לקיום משכשכו במים ומותר אלמא כל שאין מכניסו לקיום אין נאסר אפילו נתן בו העובדי כוכבים יין זמן מרובה · דדוחק לומר דמיירי שלא נתן בה יין רק פעם אחת והוי כמו נודות חדשים שאינן נאסרים בנתינת יין זמן מועט · דא"כ ה"ל לפרושי [צ] דלא ליתי למיטעי · אלא מדקאמר רב יהודה בסתם דבר שאין מכניסו לקיום משכשכו במים ומותר משמע דלא מפליג · וכן משמע לקמן בפרק בתרא כל שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו בהו רבנן משמע דגזרו לפי שעה אטו לזמן מרובה · אבל בשאין מכניסו לקיום [ק] אפי' לזמן מרובה לא גזרינן · וה"ר אליהו ז"ל פי' דנודות העובדי כוכבים וקנקנים שאינן מכניסן לקיום ודינן שוה · גרודין חדשים מותרין דאי רמו בהו חמרא מידע ידיע · ישנים או זפותין אסורין דאי רמי בהו לא ידיע ומיתסרי בשעה אחת · אבל בשביל בליעת הזפת לא אסרינן · והאי דלא עריב ותני נודות וקנקנים בחד בבא : משום דמפליג בהו בסיפא דקתני נודות עובדי כוכבים עיבדן ורבנן · וגבי קנקנים קתני עובד כוכבים נותן וכו' · ושמא אין דרך לתת ציר ומורייס בנודות [ר] ולקמן [ה"פ] סבר למימר [ש] ה"מ נודות דאע"ג דמכניסן לקיום לא בלעי כולי האי כמו קנקנין · ולפי זה יש היתר בכלי עץ הזפותים דמשום זפת לא בלעי · ור"ת הקשה י דהס"ג מפרש סבור מינה ה"מ נודות דאין מכניסן לקיום אבל קנקנין דמכניסן לקיום לא · ור"ת גורס כגירסת התוספ' נודות העובדי כוכבים גרודים מותרין מזופפין אסורים · קנקנים של עובדי כוכבים חדשים מזופפים מותרין ישנים ומזופפין אסורין והכי פי' נודות העובדי כוכבים שאין מכניסן לקיום אפי' ישנים גרודים שנקלף הזפת מעליהם מותרים דכל דבר שאין מכניסו לקיום משכשכו במים ומותר · ואין חילוק בין היה בו זפת ונקלף ובין לא היה בו זפת מעולם · כדמוכח לקמן בפרק בתרא (דף עד:) דפריך מההיא דחכמים אומרים אע"פ שקלף הזפת הרי זו אסורה להדיא דגת ומחץ ומשפך שאינן זפותין · אלמא אין חילוק בהן בין אין זפותים ובין נקלף הזפת מעליהן · חדשים זפותין אסורין פי' זפותה [ת] אפילו חדשים אסורין דדילמא רמא בהו חמרא ולא ידיע [א] והזפת מבליעו · קנקנים חדשים מותרין לפי שניכר הוא שלא נתן לתוכו יין וקמ"ל דלא חיישינן דילמא רמא בהו חמרא · ישנים אסורים דכל שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו רבנן · זפותין נמי אסורין דחיישינן שמא נתן בה העובד כוכבים יין פעם אחד ולא ידיע · ומיתסר מתרי טעמי חדא משום שהיין נבלע בזפת ועוד כל שמכניס לקיום אפי' לפי שעה גזרו בהו · ולפי' זה כלי עץ זפותים [ב] אפילו חדשים צריכין עירוי ה · [ג] ור"י היה אומר דבימיהם היו רגילין ליתן יין בשעת זפיתה ואינו ניכר אם נתן העובד כוכבים לתוכו יין אחר הזפיתה · אבל האידנא שאין רגילין ליתן יין בשעת זפיתה קודם שנתן לתוכו יין מראהו להוב וזך · ויכולין לעמוד עליו אם ניתן לתוכו יין · ומיהו שלנו אם נגע בהם העובד כוכבים בעוד משקה טופח עליהן צריכין עירוי · שוב [ד] חזר ר"ת להתיר כלי עץ הזפותים בשכשוך · ואמר כי מתחילה היה כן המנהג להתירו בשכשוך · וכ"כ לו גם עכשיו דדוקא נודות של עור שהוא רך מבליע היין על ידי זפיתה · וכן גת ומחץ ומשפך דלקמן פרק בתרא נבלע בהן ע"י זפיתה [ה] לפי שתדירה ביין ולכך הזפת מבליעו אבל כלי עץ שהן קשין [ו] ואין תדירין בהו כל כך ביין כי הם מיוחדים גם לשאר משקין כגון כוזי וחלתא ודיקולי דפרק בתרא אין הזפת מבליעו כל כך והביא ראיה מגת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה והיא טהורה · וקאמר בגמ' דאפי' דרך בה שנשתמש בה יין תדיר סגי בניגוב אי לית ליה פילי · והטעם משום דגת של אבן קשה · והוא הדין כלי עץ שאין משתמשין בו יין בתדירות · ולפי' רש"י אין ראיה משם כי פירש דגת של אבן אין מזפתין אותה כל כך זפת עבה אלא קלים זיפתה · אבל של עץ רגילין לזפת יותר · דקתני במשנה ושל עץ רבי אומר ינגב וחכ"א יקלוף את הזפת · וא"כ כלי עץ שרגילין לזפת זפת עבה אין ראיה משם להתיר [ז] ועוד דסתם כלים מזופפין אית ביה פילי והתם קאמר אי אית ביה פילי אסור · ובספר התרומה כתב שר"ת היה מתיר בדיעבד אם נתן בהן יין אחר השכשוך [ח] כשנגע בהן עובד כוכבים אבל לא לכתחילה · אמר רב פפא ש"מ מדרב זביד האי עובד כוכבים דשדא חמרא לבי מילחי שרי · פרש"י לכלי מלא מלח · וקשה דלא הוי כזורק מים בטיט [ט] כי טעמו ניכר במלח · ומפרש ר"ת לבי מילחי היינו במקום עשיית המלח · שמקבלין מים מלוחין ביורות גדולות עד שיעשה מלח דהא ודאי מעט יין שזרק לתוכו אזיל לאבוד ואינו נותן טעם · ולכך מתירין מלח שנעשה ע"י בישול אע"פ שא"א לתקנו אם לא שיתנו דם מעט ביורה · ואע"ג דרב אשי פריך עליה · אתקפתא בעלמא הוא שתמה על דבריו ולא בא לחלוק עליו · אי נמי אפי' לרב אשי שרי שאין בו אלא מעט דם ונשרף ונתבטל מיד :

כב בר עדי טייעא [י] אנס זיקי מרב יצחק בר יוסף רמא בהן חמרא ואהדרינהו ניהליה · אתא שאיל בי מדרשא · טא"ל כך הורה ר' אמי הלכה למעשה ממלאן מים ג' ימים ומערן ואמר רבא צריך לערות מעת לעת · סבור מינה ה"מ דידן אבל דידהו לא · כי אתא רבין אמר ר"ל אחד שלנו ואחד שלהם *סבר רב אחאי כ קמיה דרב אשי למימר ה"מ נודות אבל קנקנים לא · אמר להו רב אשי לא שנא נודות ולא שנא קנקנים ·

הגה"ה

*וכן כל כלי שבעולם י הנאסר משום יין נסך חוץ מכלי נתר שאין לו טהרה עולמית ואומר רבנו שמתה עירוי שלשה ימים מעת לעת אפילו שלא רצופים שפיר דמי · מא"ז ע"כ :

[דף לג ע"ב] תנא רב זביד בר הושעיא [כ] הלוקח קנקנים מן העובד כוכבים גרודים חדשים מותרין ישנים או מזופפין [ל] אסורין (חדשים) נתן העובד כוכבים לתוכה יין ישראל נותן לתוכה מים שלשה ימים ומערן מעת לעת · עובד כוכבים נתן לתוכה יין ישראל נותן לתוכו ציר ומורייס לכתחילה ואחר הציר או המורייס מותר לתת לתוכו יין · דתניא בתוספתא (פ"ה) ושכנס בו עובד כוכבים יין וישראל ציר ומורייס מותר ישראל להכניס לתוכן יין · דציר שורף ומבטל טעם היין · ושיעור שהיית הציר בשעה מועטת אי אפשר לומר שישרוף את היין לאלתר · ומסתברא בשהייה [מ] מעת לעת שורף ומבטל (כג' ימים) כמו ג' ימים מים מעת לעת · בעי מיניה ר' יהודה נשיאה מרבי אמי החזירן לתוך

הגהות הב"ח א ישראל שנתן לתוכו : ב תיבת (נפרש כן) נמחק : ג מעת לעת וה"ה שהיין וכו' הכל במעת לעת וכו' וכן אמרו לי שכתב : ד בשתייה כדאמר לעיל וכו' בכסי היינו משום דרבנן: ה דלקמן מיירי במזופפת כ"ב פי' דלגבי נודות מחמרינן טפי במזופפין דאפילו בחד זימנא בלע זפת ליין ואסורים ולגבי כלי חרס הסברא בהיפך דהאין זפותין בלעה טפי ולפיכך אסור בנתינת יין כל דהוא אפילו אין מכניסו לקיום : ו הקשה לו שהרי בבס"ג : ז מותרין חדשים מזופפין : ח עירוי וקשה ממנהג העולם שנהגו בכל מקום לקנות זפותים מן העובדי כוכבים ואין נוהגים בהן עירוי ור"י וכו' אחר הזפיתה יש לאסור אבל וכו' זפיתה וקודם שנתן וכו' יכולים לשמור אם ניתן : ט א"ל ר' ירמיהו כך וכו' צריך לערן מעת : י שבעולם שנאסרו משום : כ אתא בריה דרבא קמיה וכו' אמר ליה רב אשי :

הגהות הגרי"ב [א] בחולין (קח.) ליתא רק בפסחים מ"ד: ובנזיר ל"ז. מבואר הכי :

פלפולא חריפתא

לא כתב רבינו לכך תירוצא ועל זה סמך הטור סי' קמ"ד לפסוק כר"ת : [ת] **ה"ג** אימר דעתו לחזור : [א] **ה"ג** אבל לרבינו תם . כדאמר דלגבי גולפי וכו' פ"ב דף עד ולקמן בסמוך מייתי ליה רבינו : [ב] **בנודות** העובדי כוכבים שאלוני וכו' . כלומר אפ"ה בנודות וכו': [ג] **כמו** שכתב בעל הלכות . וכתבו רבינו לקמן בסמוך תימה דרש"י בעצמו סובר דסתם נודות אין מכניסו לקיום כדלקמן וצ"ע . [ד] **שצריך** שישהה בתוכו מעל"ע סברתו דא"כ ג' ימים כדין מכניס לקיום להקרא כלי שמכניס בו לקיום שצריך ג' ימים כמ"ש המרדכי מהגמרא דפ"ב דבילה משום דהכא להפליט סגי במעל"ע כדמסיק : [ה] **בשהייה** מעל"ע · וכ"כ בפרק בתרא גבי הסוא עכברא בשם ריצב"א : [ו] **מעירוי** · להכשיר כלי היין כדלקמן : [ז] **כל** מה שיכולים וכו' · ולא הכל שהרי צריך שלש עירויים : [ח] **משמע** מתוך דבריו וכו' לרבנן מותר וכו' · תמיהא לי דכ"ש למאי דמסיק רבינו גופיה דלא נאסר בתוך מעל"ע דלרבנן ודאי דמותר אפי' בשתיה ועיין לקמן מ"ש בזה בס"ד : [ט] **בכסי** · לקמן בפעם ראשונה כ"ע ל"פ דאסור : [י] **דרבנן** לא הודו לו · כלומר משום דרבנן לא הודו לו לר"ש בן גודא וקשיא לי וכי נמי רבנן דר"ש לא הודו הא איכא רבנן דמתני' דמתירין ולכאורה איכא למימר דמ"מ אזלינן לחומרא כמ"ש רבינו לעיל בפלוגתא דלסמוך בו כרעי המטה אבל אינה ראיה כלל דהתם בגמ' אמרינן והלכתא כמאן דאסור ואפשר דלאו מטעמא דאזלינן לחומרא אלא דתלמודא הכי ס"ל למיסר ורבינו כתב דהכן אזלינן לחומרא אבל טעמא הוא משום דבגמרא פסק לחומרא וא"כ היכא דלא איפסק הלכתא בגמ' מסתמא אית לן למפסק כרבנן דמתני' ועוד ק"ל דמעיקרא לאו קושיא אמאי דמחמירין בכסי למאי דמסיק רבינו התם שהיו עשוין ממין אדמה וכו' ועוד הקשתי כבר לעיל דהך קושיא אמאי דמחמירין בכסי כ"ש דקשה לפי' רבינו ואמאי מקשה לה על רש"י לכן הקרוב אלי שכל א הבבא דרש"י פי' וכו' לאו דברי רבינו הן כלל אלא מאן דהוא שכתב כן והסופרים טעו וכתבוהו בפנים ובקצור וטי"ד סי' קל"ה לא נזכר מזה כלום [כ] **והו** לא בלעי · כדלקמן גבי כסי:[ל] **ואפ"ה** הצריכו עירוי לפי שהיו זפותים. ומיהו אין זה מוכרח דדילמא טעמא משום דחיישינן שמא נתן בהן העובד כוכבים יין ושהית בהן מעל"ע (דאע"ג דאין מכניסין לקיום איכא למיחש למעל"ע דהא כתבתי לעיל בשם המרדכי דמכניסן לקיום היינו לג' ימים) והפליט כל היין שכבר בלע כדלעיל בתשובת השאלה והוו כחדשים שהנית בהן העובד כוכבים יין ונבלע בזפת ולא קשיא דסתמא אמרינן כיון דליכא למיטעי אלא לחומרא לאסור בכי נמי ידעינן שלא הנית בו יין מעל"ע וכדכתב רבינו לעיל גבי ריפוי ממון : [מ] **כי** סתם נודות אין מכניסן לקיום · כלומר דליכא למימר דהיינו טעמא דצריך עירוי לפי שהן כלים שמכניסים בהן לקיום דגזרינן בהו אפי' לפי שעה כדלקמן והא דנודות אין מכניסן לקיום מוכח לקמן בסמוך מתוך פירש"י עצמו : [נ] **דנודות** וקנקנים אין פי' שוה · ולקמן תנא ברייתא בקנקנים שוה בלשון דקתני הכא גבי נודות תוספות : [ס] **ומשמע** מדבריו דכל כלי חרס אע"פ שאין מכניסו וכו' · מדתלה טעם דבריו בבליעה ולא ה"ל לתלות טעמא אלא במה שמכניסו לקיום תוספות : [ע] **במזופפת** · והא דמחמירין בעור יותר במזופף משום דעור וחרס שניין מהדדי וכן פירש"י התם בהדיא דבכלי חרס מקילן טפי כי לא הוה מזופף ועיין לקמן : [פ] **קסבר** כל שמכניסו וכו' משמע הא כל דבר שאין מכניסו לקיום לא גזרו תוספות ועיין לקמן בסמוך : [צ] **דלא** ליתי למטעי · להקל : [ק] **אפי'** לזמן מרובה לא גזרינן · דאי גזרינן באין מכניסין לקיום בזמן מרובה אף לפי שעה לתסר כיון דלזמן מרובה אסור ולא הוה גזרה לגזרה דהא אי לא הא לא קיימא הא דמכיון דלפי שעה שרי לא קיימא לזמן מרובה שאין ביד כל אדם לתת שיעורין בין זמן מרובה לזמן מועט : [ש] **ולקמן** סבר למימר · גבי בר עדי טייעא : [ר] **ה"מ** נודות וכו' · כלומר אע"ג דהשתא מפרשי' דנודות וקנקנים שוין מ"מ סבר למימר ה"מ נודות דאע"ג דמכניסן וכו' : [ת] **אפילו** חדשים · וז"ל התוספות פירש חדשים שדומה שלא היה בהן יין מעולם : [א] **והזפת** מבליעו · ומסיימי התוספות אע"פ שאין מכניסין לקיום צריכין עירוי מפני שהזפת מבליע אף בפעם אחת : [ב] **אפי'** חדשים צריכין עירוי · כדין נודות תוספות כתבו דכן נמי במגע עובד כוכבים בשלנו: [ג] **ור"י** היה אומר דבימיהם וכו' · משום דקשה על מנהג לקנות חדשים מן העובד כוכבים ואין עושין בהן לא עירוי ולא הגעלה כמו שכתבו התוספות : [ד] **חזר** ר"ת להתיר כלי עץ הזפותים בשכשוך פירש אף בשלנו שנגע בהן עובד כוכבים וכן כתבו התוספות בהדיא ועיין לקמן ובספר התרומה ומ"ש שם בס"ד : [ה] **לפי** שתדירה ביין · לשון התוספות שטרודה ביין : [ו] **ואין** תדירין בהו כל כך · לשון התוספות ואין טרודות כל כך : [ז] **ועוד** דסתם כלים מזופפים אית ביה פילי וכו' · אבל לר"ת לא קשיא דאפילו הכי שאני גת דתדירה ביין ומש"ה כי אית ביה פילי אסור : [ח] **כשנגע** בהן עובד כוכבים · כלומר בשלנו דאמרן לעיל דאף בהן התיר ר"ת כמ"ש שם בשם התוספות וקאמר רבינו דבספר התרומה כתב דדוקא בדיעבד התיר והיינו נמי הא דכתבו התוספות בשם רבינו ברוך והוא בעל ספר התרומה : [ט] **כי** טעמו ניכר במלח · ומאי סלקא דעתך דרב פפא תוספות : [י] **אנס** זיקי · לעיל כתב רבינו דמזופתים הוו : [כ] **הלוקח** קנקנים וכו' גרודים וכו' · רבינו הרכיב בברייתא דרב זביד גם הברייתא דלעיל מיניה : [ל] **ה"ג** אסורין נתן העובד כוכבים : [מ] **ה"ג** מעת לעת שורף ומבטל כמו ג' ימים מים מעת לעת וכן העתיק

כבשן האש ונתלבנו מהו · א"ל ליר שורף אור לכ"ש : איתמר נמי א"ר אמי אמר ר' יוחנן קנקנים של עובדי כוכבים שהחזירם לתוך כבשן האש כיון שנשרה זפתן מהן מותרין · אמר רב אשי לא תימא שנשרה אלא אפילו רפאי רפאי · קינסא* פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי · [י] והלכה כמאן דאסר

הגה"ה
*א לעשות אש ולכסות החבית או כל דבר שמכניסו לקיום על האש והלכתא כמאן דאסר אר"י דהאש עושה כל כך אש מבפנים שאין יכול ליגע מבחוץ מדופני החבית וידו סולדת בו ליגע מבחוץ או חשוב כמו הגעלה ומותר · מא"ז ע"כ :

הלכך חביות בין זפותות בין אינן זפותות הכשירן ע"י עירוי ג' ימים או להגעילן ברותחין · ור"ת התיר לשפוך לתוכן רותחין ולגלגלן שיעברו המים על פני כולו · ושאל ר"י את ר"ת למה יחשב ככלי ראשון מה שהוא מתגלגל בכל החבית · והשיב כיון שהוא כלי אחד אינו חשוב אלא כלי ראשון · ולא נתקבל הטעם לר"י אם לא שנאמר דשאני יין נסך שתשמישו ע"י צונן ובהכי סגי ליה נמי בעירוי [ס] ובמליגת מי זיתים · ור"י היה מצריך להגעיל כל נסר ונסר לבדו שיכניס כלי לתוך היורה כשהיא רותחת על האש וישפוך על כל נסר ונסר · דהמים שבתוך אותו כלי חשיב כלי ראשון כיון שהעבירן מרותחין :

כג איבעיא להו מהו לתת לתוכו שכר · ר"נ ורב יהודה אסרי ורבא שרי · רבינא שרי ליה לרב חייא בריה דרב יצחק למירמא בהו שיכרא ואזל ורמא בהו חמרא ואפ"ה לא חש ליה למילתא דאקראי בעלמא הוא · והלכה כרבא ורבינא דבתראי אינון · (היין) וכן מים מותר ליתן בהן ואע"ג [ע] דבכוליה משערינן ואין במים ובשכר שיש לבטל [היין] אפ"ה שרי · כי טעם היין הנפלט לתוכו פגום מעיקרא הוא · והלכתא הקנקנים של עובד כוכבים לאחר י"ב חדשים מותרין · א"ר מתנא א"ר אמי כלי נתר אין להם טהרה עולמית · מאי כלי נתר · א"ר ב כלי מחפורת של צריף כתב הרמב"ן ז"ל דהא דקאמר אין לכן טהרה עולמית היינו בתיקון הכשר עירוי והגעלה · אבל בישן י"ב חדש ודאי שרי · [פ] דלא גרע מחרצנים וזגין ודורדיא דארמאי · וכן מסתבר · דבי פרזק רופילא אגיס הנהו כובי מפומבדיתא רמי בהו חמרא ואהדרינהו ניהלייהו · אתו ושיילו לרב יהודה · אמר להו הוי דבר שאין מכניסין לקיום וכל דבר שאין מכניסיו לקיום משכשכן במים והם מותרין* : [צ]אמר רב יהודה הני כובא דארמאי דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכן במים ומותרין · כסי רב אסי אסר

הגה"ה
*ל"ש נתעכב בהן יין זמן מרובה ול"ש לא נתעכבה מותר בשכשוך פעם אחת ואם נגובים הם אין צריכין שכשוך ע"כ :

ורב אשי שרי · אי שתי עובד כוכבים[ג] בפעם ראשונה כ"ע ל"פ דאסיר · כי פליגי בפעם שניה · איכא דאמרי פעם ראשונה ושני' כ"ע ל"פ דאסיר כי פליגי בפעם שלישי' · והלכתא פעם ראשונה ושני' אסור ושלישית מותר · פירוש רש"י ששתה בהן עובד כוכבים יין פעם ראשונה אסורין לפי שבולעין ביותר כשהן חדשים וצריכין עירוי ג' ימים · ולכך נהגו העולם ליתן מים [ק] בכלי חרס חדשים קודם שישתמש בהן שאם ישתמש בהם עובד כוכבים אחר כך לא יצטרכו עירוי · וקשה לר"ת ז"ל דלקמן בפרק בתרא (דף עד:) לא מצריכינן עירוי בכלי חרס אלא בקנקנין משום דמכניסן לקיום · אבל בגת ומחץ ומשפך לא בעי אלא ניגוב וניגוב דכלי גת כהדחה בשאר כלים כדמוכח לקמן · ודוחק לומר דלקמן מיירי כשנשתמשו בהן עובדי כוכבים מים בתחילה · ור"ת פירש ד דשתי בהן עובדי כוכבים בין חדשים בין ישנים פעם ראשונה כ"ע ל"פ דאסור · פי' אם לא הדיחם במים אחר שתיית העובד כוכבים אלא פעם ראשונה כ"ע ל"פ דאסור · דאינו נפלט היטב בהדחה אחת · והלכתא פעם ראשונה ושני' אסור ה בשתי הדחות · פעם שלישית מותר שנפלט הכל. וכיוצא בזה מלינו בזבחים פ' התערובת (דף עט:) גבי חרסן של זב וזבה פעם ראשונה ושני' טמא שלישית טהור . פירוש דצריך הדחה ג' פעמים מפני מי רגלים שבו · ועוד דאמר במדרש [א](מגילה דף יג:) על פסוק דישנו עם אחד שאמר המן לאחשורוש שאם זבוב נופל בכוסו של אחד מהן זורקו ושותהו ואילו אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהן [ר] חובטו בקרקע · ולא עוד אלא שמדיח כוסו שלש פעמים · ודוקא בכוסות של חרס שאין חלק והיין נדבק · אבל כוסות של עץ אין צריך להדיח ג' פעמים · ואני אומר ראיות של ר"ת נכוחות לומר דכל שכשוך הוא הדחה ג' פעמים · אבל השיטה אינה מתפרשת כלל לפי פירושו · דרב אסי אסר משמע בכל איסור דאיירינן ביה בשמעתין דהייטו אסור בשכשוך ובעי עירוי · אבל הדחה ג' פעמים מאן דכר שמיה דנפרש אסור עד שידיח ג"פ · וכן אי שתי בהם עובד כוכבים פעם ראשונה לא משמע כלל כפירושו · ועוד למה הזכיר כסי מאחר דכל כלי חרס דינן כך · הלכך נ"ל כפי' רש"י אלא שאני אומר דכוסות שהיו רגילין לשתות בהן ז היין עשויין ממין אדמה הידוע להם שבפעם ראשונה או שני' בולע הרבה קודם שנתמלא הכלי בליעה ומין האדמה גורמת · או שלא היו נצרפין היטב בכבשן · וכסי בסתם דקאמר הוא על דרך חצבי שחימי דארמאי ופתיתא דבי מיכסי דשם כסי גורם לו השינוי הידוע להם · והוא הפך [ש] מחצבי שחימי ומפתיתא דבי מיכסי דהנהו מכניסן לקיום ואפ"ה די להם בשכשוך משום דקים להו דלא בלעי טובא · דאי אין מכניסן לקיום פשיטא דהכשרן בשכשוך ואמאי איצטרך למימר כיון דלא בלעי טובא · וכסי אע"ג דאין מכניסן לקיום בעו עירוי דקים להו דבפעם ראשונה ושני' בלעי טובא : כד אמר רב זביד הני מאני דקוניא פרש"י מחופין באבר ור"ת פירש [ת] שמחופה (מבחוץ) בהתוך זכוכית · חיורי ואוכמי שרי · ירוקי אסירי משום דמצריף · ואי אית בהו קרטופני כולהו אסירי · והלכתא כוותיה · דבהדיא גרס בפ' שני דייני גזירות (דף קז:) והלכה כרב זביד במאני דקוניא · וה"מ לענין יין נסך דתשמישו ע"י צונן · אבל לענין חמץ בפסח דתשמישו ע"י חמין בין ירוקי בין חיורי בין אוכמי כולהו אסירי דחזינן [א] דמדייתי ובלעי *והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם : כה [דף כט ע"ב] מתני' החרצנים והזגין של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה · וחכ"א הלחין אסורין והיבשין מותרין · המורייס וגבינות בית אוניקי אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי ר"מ וחכ"א אין איסורן איסור הנאה [דף לד ע"א] [ג] (הלחים אסורים והיבשים מותרים) : גמ' [ב] אילו הן הלחין ואלו הן היבשים · אמר רבי יהודה אמר שמואל לחין כל י"ב

הגה"ה
*בתשמישי חמין העידה דכתיב אשר תבושל בו ח מים ע"י היסק אית להו טהרה או על ידי כבשונות כדמוכח פרק דם חטאת בזבחים קדירה של חרס ונותנין בה שכר כל השנה אם הגעילה מתיר רבינו מאיר ליתן בה יין בפסח משום דתשמישו על ידי צונן ורבינו אפרים מתיר אפילו בלא הגעלה משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דשכר גופיה לאו חמץ גמור הוא אלא על ידי תערובות ולא דמי לטעם יין נסך דחבית דיין עיקר איסור הוא וחבית מזופפת שנתנו בה שכר התיר רבנו אפרים על ידי שכשוך ליתן בה יין בפסח ורבנו מאיר אוסר אפילו אם הסירו זיפתן באור והני מילי לכתחלה אבל בדיעבד בכולהו שרי ואפילו לא הגעיל

חדש · יבשין לאחר י"ב חדש · אמר רבה בר בר חנה כשהן אסורין אסורין אף בהנאה וכשהן מותרין מותרין אף באכילה · ומפרש בירושלמי במשך אותן מתוך הכור דאין יין נסך [ג] עד שירד לבור · אמר רב זביד הני דורדיא דחמרא דארמאי בתר תריסר ירחי שתא שרי רגילין העובדי כוכבים בארץ אשכנז לייבש שמרי יין בתנור ואח"כ

ולא הסיר זיפתן וכגון שאינו בן יומו דקי"ל נותן טעם לפגם מותר [illegible] וחמץ שנתערב בפ' [illegible] קודם הפסח מותר באכילה בפסח ושמרים של שכר מותר לאוכלן בפסח אי לית בהו לתאותי שכר כלל ומשקה הנבלע בכלי ולן בו ט כלילה שלימה ונפלט פוגם · קנקנים של עובד כוכבים לאחר י"ב חדשים מותרין מיד בלא שום תיקון · מא"ז ע"כ :

מחמילין בו את הפת · והתירו ר' אפרים ז"ל דכיון שנתייבשו ונעשו כעפר ואין בהם לחלוחית יין הן כלאחר י"ב חדש · ור"ת ז"ל נחלק עליו ואמר דהני דורדיא דחמרא דשרו בתר תריסר ירחי שתא מיירי שנתמדו במים וכבר יצא מהן כל היין ואחר כך נתייבשו י"ב חדש · ובימיהם היו רגילין לתמד השמרים כדמוכח פרק המוכר פירות (דף צו:) דקתני שמרי יין וכו' אחרים אומרים שמרים שיש בהן טעם יין וקמפרש רמא תלתא וכו' וכן בפרק אלו עוברין (דף מב:) גבי אין שטין חומץ אלא מן התמד · ומסיק הא בדרווקי והא בדפורצני · פירוש שמרים נותנין להמדן בשקין [ד] שמן רווקי והיא משמרת והחרצנים בגינית · ובלשון תלמוד קורא לשמרים [ה] שלא נתמדו אדריא כדאיתא בפרק המפקיד (דף מ:) [ו] איכא גולפי [ושמרים ואחר שנתמדו נקראו] דורדיא והחרצנים וזגין ושמרים אחר שנתמדו אסורין עד י"ב חדש · והמחמיץ בהן תוך י"ב חדש או באותן שלא נתמדו אפילו אחר י"ב חדש [אסורה] כל העיסה דאפי' באלף לא בטיל *כדאמר (ביצה דף לח: ע"ש) הנח לשאור ותבלין כיון דלטעמא עבידי לא בטילי · ואמר נמי במתניתין דתרומות (פ"י מ"ב) תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה וחמצה הרי זו אסורה · ואפי' נתייבשו ואין היין ניכר בהן אסורין · כדאמר לקמן (דף מ:) חגבים וקפלוטות מן הסלולה אסורין מן ההפתק מותרין אלו ואלו יבשין הן · ועוד אמר לקמן (דף סו:) בפת חמה

הגה"ה
*ומשום הכי נ"ל שכל הפת של עובד כוכבים שבמדינות שלהם אסור אפילו לאותם שאין נזהרים מבשולי עובד כוכבים משום שמרים שוב התיר רבינו אפרים אפילו פת שנתחמץ בשמרים לאחר כגון קודם חנוכה אע"פ שיש בשמרים טעם יין הואיל ואין בעיסה טעם יין ומה שנתחמצה לא מחמת היין אלא מחמת השמרים דהא מי פירות אינם מחמילין ומרגנין שהם מאכל אפילו יבשו תוך י"ב חדש כ אסור לגלות בהן בשר ע"כ דבריו ונחלקו עליו רבינו שמריה ורבינו אברהם אפי' בראשונה ולא התירו פת שנתחמץ בשמרי עובד כוכבים אלא אחר י"ב חדש · מא"ז ע"כ :

וחבית פתוחה דכ"ע ל"פ דאסור ואין לך יבש גדול מזה והיא דחגבים אינה ראיה לכאן דהתי דיבשים ניתנו מ"מ טעם היין ניכר בהו · וכן פת חמה שואבת ריח היין ונותן בה טעם · אבל שמרים אחר שנתייבשו בתנור ונעשו כעפר הדבר ידוע שלא נשאר בהן טעם כל דהו של יין ועפרא בעלמא ניהו [ז] אמר רב חביבא הני [דף לד ע"ב] עביטא דטייעי בתר תריסר ירחי שתא שרי · והמורייס · תני אבימי בריה דר' אבהו מוריים אומן מותר · הוא תני לה והוא אמר לה פעם ראשון ושני מותר · שלישי אסור · ראשון ושני מותר כיון דשמינה לא צריך למירמי ביה חמרא · שלישי כיון דקלים שמנו רמו ביה חמרא · הסיא ארבא דמורייסא דאתא לנמלא דעכו. אותיב ר' [ג]אבין דמן עכו נטורי בהדה · אמר ליה רבי [ד] אבא לרבי אבין דמן עכו עד האידנא מאן נטריה. א"ל עד האידנא למאי ניחוש לה אי משום דערבי ביה חמרא קיסטא דמוריסא בלומה וקיסטא דחמרא בארבע לומן · ודלמא איידי דלור אהאי דשוי חמרא · א"ל התם עקולי ופשורי איכא : כו מתני' אמר ר' יהודה שאל ר' ישמעאל את ר' יהושע כשהיו מהלכין בדרך מפני מה אסרו גבינות של עובדי כוכבים · א"ל מפני שמעמידין אותה בקיבת נבילה · א"ל והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה ואמרו כהן שדעתו יפה שורפה [ח] חיה ולא הודו לו אלא אמרו לא נהנין ולא מועלין[ם] · א"ל מפני שמעמידין אותה *בקיבת עגלי עבודת כוכבים א"ל א"כ למה לא אסרוה בהנאה · השיאו לדבר אחר · א"ל ישמעאל אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין או כי טובים דודייך מיין · א"ל כי טובים דודייך מיין · א"ל אין הדבר כן שהרי חבירו מוכיח עליו לריח שמניך על כן עלמות אהבוך : [דף לה ע"ב] ואלו דברים של עובד כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה חלב שחלבו עובד כוכבים [ט] ואין

הגה"ה
*מותר להעמיד הגבינה בין בקיבת נבילה בין בקיבת כשירה שינקה מן הטריפה ומותר נמי למלות הקיבה בעורה כדברים הראשונים של רש"י מיהו לכתחלה להעמיד הגבינות בקיבת נבילה היה אוסר ר"ת משום מיאוס ובדיעבד היה מתיר באכילה ומיהו בכל מקומותיהם נ בארץ כנען נוהגין איסור בגבינות העובד כוכבים ובקיבות נבילה תלילה לשום ירא שמים להתיר דבר זה ורבינו שמחה השיב בני מעיים שמלאו בהם חלב נהגו בהן איסור בתחלה ואפילו לא נמלתו עם החלב מפני שהוא חמץ שהרי מעמידה בו עכ"ל דהיינו שנוהגים איסור במעיים · מא"ז ע"כ :

ישראל רואהו · הפת והשמן שלהן והשלקות והכבשין שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ וטרית טרופה והציר שאין בה דגה והחילק וקורט של חלתית ומלח סלקונדרית הרי אלו אסורין ואין איסורן איסור הנאה: גמ' חלב למאי ניחוש לה אי משום חלופי טהור חיור טמא ירוק ואי משום עירובי חלב טמא ניקום דאמר מר חלב טהור עומד טמא אינו עומד אי דקא בעי לה לגבינה ה"נ הכ"ע דקבעי ליה לכמכא ונישקול מיניה קלי וניקום כיון דבטהור נמי איכא ניסיובי דלא קאי ליכא למיקם עלה דמילתא השתא דאתית להכי גבינה נמי איכא דקאי ביני איטפי :

כז פת אמר רב כהנא אמר ר' יוחנן לא הותרה בב"ד · מכלל דאיכא מאן דשרי אין דכי אתא רב דימי אמר פעם אחת יצא רבי לשדה והביאו לפניו פת פורנאי אמר כמה נאה פת זו מה ראו חכמים לאוסרה · מה ראו משום חתנות · אלא מה ראו חכמים לאוסרה בשדה · כסבורין העם לומר התיר רבי את הפת · ולא היא לא התיר את הפת · רב יוסף ואיתימא רב שמואל בר יהודה אמר לא כך היה מעשה אלא אמרו פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה מקום דחוק ע לתלמידים ואמר אין כאן פלטר · כסבורין העם לומר פלטר עובד כוכבים והוא לא אמר אלא פלטר ישראל · א"ר חלבו אפי' למ"ד פלטר עובדי כוכבים ה"מ במקום דליכא פלטר ישראל אבל במקום דאיכא פלטר ישראל לא · א"ר יוחנן [י] אפילו למ"ד התיר רבי את הפת ה"מ בשדה אבל בעיר לא · איבו מנכית ואכיל אבי מנרא דמתא · אמר להו רבא ואיתימא רב נחמן [כ] לא תסתעו מיניה דאיבו דאכיל נהמא דארמאי : ירושלמי א"ר ירמיה חלב עובד כוכבים למה אסור מפני תערובת בהמה טמאה · פת ר' יעקב בשם ר' יוחנן פת מהלכות [ל] של עממוס

הגהות הב"ח א לעשות נסמן על תיבת קינסא וכן נ"ל פירוש לעשות אש : ב א"ר יוסי בר אבין כלי : ג עובד כוכבים [illegible] בפעם : ד פי' כסי דשתי : ה אסור כלומר שתי הדחות במים אין מועילין להכשירו פעם : ו חרס שאינן חלקים והיין נדבק בהן אבל : ז בהן היו עשויין : ח בו מיהו ע"י : ט בו לילה שלימה : י הנאה דברי ר"מ וחכ"א וכו' אוניקי של עובדי כוכבים אסורים : כ בהן נ"ב הכי משמע בעובדא דרמי בר חמי בפ' כל הבשר בדף ק"י וע"ש : ל הכי עבטא דטייעי : מ מועלין חזר ואמר לו מפני : נ מקומותיהם שבארץ כנען וכו' ותלילה וכו' בהם חלב וכו' והיינו שנוהגין : ס יוחנן פת לא : ע לתלמידים בפת ואמר :

הגהות הגרי"ב [א] המעיין הזה לא דק דעיקר הראיה ולא עוד אלא שמדיח כוסו ליתא בגמ' דילן אלא במדרש : [ב] כל זה טעות הדפוס וקצת יש לומר דתיבת גמ' נ"ל הכא ואח"כ מתחיל סלחין אסורין וכו' והייט כמו פסקא בגמ' (דף לד.) ודע עוד דשם איתא כי ניכהו לחין וכי ניכהו יבשין אמר רב יהודה אמר שמואל וכו'. [ג] ובגמ' הגי' רבי אבא : [ד] ובגמ' הגי' רבא :

פלפולא חריפתא

העתיק כ"י סימן קל"ה : [נ] והלכתא כמאן דאסר גמרא · ס"ג : [ס] ובמליגת מי זיתים כך הוא בתוספתא אבל לישנא דברייתא שבגמרא פרק בתרא דף ע"ה נ"ל וכחליטת : [ע] דבכולי משערינן פי' בכל דופני הכלי עיין בפרק כל שעה גבי דין יורה גדולה : [פ] דלא גרע מחרצנים וכו' דלקמן : [צ] אמר רב יהודה הני כובי דארמאי וכו' · כך היא גי' הרי"ף ובגמרא גרס אמר רב עוירא הני חצבי שחימי דארמאי כיון · וכו' ורבינו אגב גררא נסיב ליה לקמן : [ק] הכי גרסינן בתוספות בכלי חרס חדשים ולהשהות בו זמן גדול קודם שישתמש בהם יין לפי שאם יגע בהן עובד כוכבים : [ר] חובטו · פירוש חובט לייו שבטס על קרקע ובר"ן הגי' שופכו : [ש] מחצבי שחימי ופתיתי וכו' · בגמרא : [ת] ה"ג שמחופה בתוך זכוכית · ול"ג מבחוץ והכי נמי ליתא בתוספות וכן מוכרח דבסוף מכילתין מסיק רבינו [illegible]

מתוך הגת קודם שהתחיל היין ומשוך מותרין אף בלחין הר"ן ויראה לי דהגת היא שנקראת תוך הבור מפני שהיא למעלה מן הבור נראית כתוכה : [ד] ה"ג שמן רווקי · וכן הלשון בתוספות ואיתא הכי בגמרא דסוף מכילתין דף ע"ה ע"א : [ה] ה"ג שלא נתמדו שמרים : [ו] ה"ג איכא גולפי ושמרים ואחר שנתמדו נקראין דורדיא והחרצנים וכן הלשון בתוספות : [ז] אמר רב חביבא הני עבטא וכו' · בגמרא לעיל מינה אמר רב חביבא הני גולפי בתר תריסר ירחי שתא שרי ולבתר מינה הני פורצני וכו' והני גולפי שחימי וכו' וגם הרי"ף השמיטן ונראה שסמכו אמתניתין החרצנים והזגין ודאתמר עלה משמיה דשמואל : [ח] שורפה גומעה · רש"י : [ט] ואין ישראל רואהו · עיין לקמן ת"ר יושב ישראל בצד עדרו וכו' : [י] אפי' למאן דאמר התיר רבי את הפת · ברי"ף ובגמרא גרסינן אפילו למאן דאמר פלטר עובד כוכבים : [כ] לא תסתעו מיניה · [illegible]

הוא [ס] דבמקום א שפת ישראל מצויה בדין הוא שתהא פת עובד כוכבים אסור ועמעמו עליה והתירוה מפני חיי נפש ורבנן דקיסרי בשם רבי יעקב כדברי המתיר · [נ] ובלבד מן הפלטר · מדקאמר תלמודא מכלל דאיכא מאן דשרי משמע שידוע היה להם [ס] שיש מקומות שנוהגין בו היתר · ולהכי א"ר יוחנן פת לא הותרה בב"ד שלא תטעה לומר כיון שיש מקומות שאוכלין פת של עובד כוכבים אלמא הותרה בב"ד ותהא מותרת בכ"מ · להכי קא"ר יוחנן לא הותרה בב"ד ובמקומות שנהגו בו היתר לא פשט שם איסורו ועל זה סמכו הגדולים שלא אסרו אותו לבני מדינתן שנוהגין בו היתר · כי אמרו שהם מאותן המקומות שלא פשט שם איסורו · וכן מוכח לקמן שפת לא פשט איסורו בכל ישראל · מדאמר רבי שמלאי לרבי יהודה נשיאה בימינו תתיר את הפת והשיב לו אם כן קרו לן בי דינא שריא · משמע [ע] הא לאו הכי הוה מתירו · ועוד ראיה שכתוב בהלכות שבין בני ארץ ישראל לבני בבל בבבל נותנין קיסם לתוך התנור · ובני ארץ ישראל אומרים קיסם זה מה מעלה ומה מוריד · אלא מקום שהתענה בו שלשה ימים פת של עובד כוכבים מותר מפני חיי נפש · וברוב מקומות פזורינו אין פלטר ישראל מצוי והוי כמו התענה שלשה ימים · וגם בירושלמי שכתב לעיל קאמר שעמעמו עליו והתירוהו מפני חיי נפש במקום שאין פת ישראל מצויה · ועוד אמר בירושלמי בפ' כל שעה חמץ של עובד כוכבים שעבר עליו הפסח מותר בהנאה הא באכילה אסור · מתניתין במקום שנהגו שלא לאכול פת של עובד כוכבים אבל במקום שנהגו לאכול פת של עובד כוכבים מותר אפי' באכילה*: ושמן של עובד כוכבים מותר [דף לו ע"א] דדרש ר' שמלאי בנליבין ר' יהודה ב ובית דינו נמנו על השמן והתירוהו

הגה"ה

* מותר לאכול פת של עובד כוכבים ואפי' אית ליה פת ישראל ומי שנוהגין איסור בפת של עובד כוכבים ע"י התוי ודאי שרי · מא"ז :

[פ] אע"פ שהוא משמונה עשר דבר לא פשט איסורו לכל ישראל · דאמר רב שמן בר אבא אמר ר' יוחנן ישבו רבותינו ובדקו על השמן שלא פשט איסורו בכל ישראל וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דר"א בן צדוק שהיו אומרים אין גוזרין גזירה על הציבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בו ירושלמי א"ל שמואל לרב אכול משחא ואי לא כתיבנא עליך זקן ממרא ואטרח עלויה ואכל: כח [דף לח ע"א] והשלקות אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב כל שנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בשולי עובד כוכבים · *בסורא מתני הכי בפומבדיתא מתני הכי א"ר שמואל בר רב יצחק אמר רב כל שאין עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי עובד כוכבים מאי בינייהו איכא בינייהו ארדי ודגים קטנים ודייסא · היה אור"ת דקי"ל כתרי לישני להקל ואין אסור משום בישולי עובד כוכבים אלא א"כ עולה על שולחן מלכים ואין נאכל כמות שהוא חי · ודקדק מדנקט תלמודא ה איכא בינייהו דברים שאין נאכלין חיין ואין עולין על שולחן מלכים דללשון ראשון אסורין ומותרין ללשון שני · ולא נקט נמי דברים שנאכלים חיין ועולים על שולחן מלכים ולומר דמותרין ללשון ראשון ואסורי' ללשון אחרון ש"מ דקי"ל כתרי לישני להקל · ולהכי לא חשש התלמוד לומר דברים דלא מסקינא אליבא דהלכתא אלא אמר לנו דברים שהועיל ללשון שני להתירו דאזלינן בתריה אבל לא דברים הנאסרים ע"י לשון אחרון דהא לא אזלינן בתריה (אי נמי) דקים ליה לתלמודא שלשון שני בא להוסיף על לשון ראשון · וכן מוכח לקמן דקאמר סתמא דתלמודא גבי דבש של עובד כוכבים אי משום בישולי עובד כוכבים נאכל כמות שהוא חי ורבי יוחנן ו סבר כי האי לישנא דקאמר לקמן בשמעתין כל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישולי עובד כוכבים וכל שכן נאכל כמות שהוא חי · וגבי תורמוסין דשלקי עובד כוכבים ואכלי ישראל קא"ר יוחנן בפ' השולח (דף מו·) ולקמן בפ' (בתרא) (דף נט·) דלית בהו משום בישולי עובד כוכבים משום דאינם עולין על שולחן מלכים: כט אמר רב אסי אמר רב [צ] דגים קטנים מלוחים אין בהן משום בישולי עובד כוכבים · א"ר יוסף [ק] אי מלחן עובד כוכבים סומך עליהן משום עירובי תבשילין · ואי עבדינהו עובדי כוכבים כסא דהרסנא אסור · פשיטא · מהו דתימא הרסנא עיקר קמ"ל קימחא עיקר · מכאן היה אור"ת ז"ל דמי שאין נזהר מפת של עובד כוכבים יכול לאכול מיני לחמים של עובד כוכבים שנילושים בבילים: *דמשום בישולי עובד כוכבים בשביל הבילים ליכא [ר] דקימחא עיקר ומשום שמא היה דם בבילים לא חיישינן לפי שאינו מצוי · שהרי אנו אוכלין בילים צלויין ואין אנו בודקין אם יש בהן דם · ובילי עוף טמא נמי לא שכיחי · ואף על פי שטרפס העובד כוכבים בקערה [ש] ואין לוקחין מהן בילים טרופות · ה"מ כשהעובד כוכבים מכרן טרופות [ת] דאיכא ריעותא: ל אמר רב ברונא אמר רב עובד כוכבים שהצית את ז האגם באור כל החגבים שבתוכה אסורין · מ"ט · אילימא משום דלא ידיע הי טמא והי טהור · מאי איריא עובד כוכבים אפילו ישראל נמי · אלא משום בישולי עובד כוכבים · וכה"ג מי אסור והא אמר ר' חנה בר אמי א"ר פדת א"ר יוחנן האי עובד כוכבים דחריך רישא שרי למיכל אפילו מריש אודניה אלמא לעבורי שיער קמכוין ה"נ לגלויי אגם קמכוין · לעולם דלא ידיע הי טמא והי טהור ומעשה שהיה בעובד כוכבים היה · [א] מכאן יש ללמוד דחגבים לא בעו שחיטה · ואמר נמי לקמן (דף מ:) חגבים הבאים מן ההפתק מותרים · ותניא בתוספתא דתרומות אבל אוכל אדם חגבים בין חיין בין מתים ואינו חושש: לא אמר רבינא הלכך האי עובד כוכבים דשדא סיכתא לאתונא וקבר ביה ישראל קרא מעיקרא שפיר דמי · פשיטא · מהו דתימא לבשולי מנא קמכוין · קמ"ל לשרורי מנא קמכוין · בהלכות רב אלפס ז"ל כתב קבר ביה ישראל קרא מעיקרא שפיר דמי · לבסוף אסור · לא בעי למימר לבסוף אחר שהסיק העובד כוכבים התנור · דהא ודאי שרי [ב] דהיינו סגר עובד כוכבים ואפה ישראל · אלא הכי קאמר לבסוף בתר דשדי עובד כוכבים סיכתא לאתונא קודם [א](שהעביר) האש ליבש הסיכתא דכיון דקבר בה ישראל לעין העובד כוכבים אע"ג דלא כיון לבסוף לבשל הסיכתא חיישינן שמא כיון לבשל הקרא [ג] כיון דידיע בה · ולא שרינן אלא היכא דקבר ביה ישראל מעיקרא ולא ידע בה העובד כוכבים: לב אמר שמואל הניח ישראל בשר על גחלים ובא עובד כוכבים והפך בו מותר · היכי דמי · אילימא דאי לא הפיך ביה הוה בשיל פשיטא · אלא דאי לא הפיך ביה לא הוה בשיל אמאי מותר בשולי עובד כוכבים הוא · לא צריכא דאי לא הפיך ביה הוה בשיל בתרתי שעי והשתא קבשיל בחד שעתא · מהו דתימא קרובי בישולא מילתא היא · קמ"ל · איני והאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן כל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישולי עובד כוכבים הא אין בו כמאכל בן דרוסאי יש בו משום בישולי עובד כוכבים · [ד] ואף על גב דהתם מיבשל ממילא בלא עובד כוכבים אלא שעובד כוכבים קרב הבישול · התם כגון דאותביה בסילתא ושקליה עובד כוכבים ואותביה בתנורא: תניא נמי הכי מניח ישראל בשר על גבי גחלים ובא עובד כוכבים ומהפך בו עד שיבא מבית הכנסת או מבית המדרש ואין חושש שופתת אשה קדירה על גבי כירה ובאת עובדת כוכבים [דף לח ע"ב] ומגיסה בה עד שתבוא מבית המרחץ [ה] או מן השוק ואינה חוששת · פר"ח ז"ל והוא דליכא חשש דאימר חליף ליה כגון שנעל הדלת בפניה [ו] או נכנס ויוצא · איבעיא להו הניח עובד כוכבים והפך ישראל מהו · א"ר נחמן בר יצחק ק"ו ומה גמרו ביד עובד כוכבים מותר אע"פ שקרוב הדבר לבוא לידי תקנות כיון שנגמר בשולו וראויה לאכילה · נגמר ביד ישראל לא כל שכן · איתמר נמי אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בין שהניח עובד כוכבים והפך ישראל בין שהניח ישראל והפך עובד כוכבים מותר · ואינו אסור עד שיהא תחלתו וגמרו ביד עובד כוכבים · ראיתי מי שאסר תבשיל שבשלו עובד כוכבים כמאכל בן דרוסאי וגמרו ישראל · וראייתו מדשרינן היכא שבשלו ישראל כמאכל בן דרוסאי וגמרו עובד כוכבים ואין בו משום בישולי עובד כוכבים · אלמא חשיב כמבושל ואין בישול אחר בישול · ול"נ דלהקל עשאוהו כמבושל ולא להחמיר · כדאמר גבי קרובי בישולא דקרובי בישולא דעובד כוכבים לאו מילתא היא לאסור בהניח ישראל [ז] וקרובי בישולא דישראל מהני להתיר בהניח עובד כוכבים · אע"פ שאי לא הפך ביה הוה בשיל · ואין לחלק דשאני הכא שהיפך ישראל קודם שראוי לאכול [ח] דא"כ עובד כוכבים נמי יאסר מטעם זה · אלא ודאי קל היה להם לחכמים באיסור שלקות [ט] ואין ללמוד ק"ו: לג פת [י] א"ר [נ]אחאי שלש מלאכות יש בו · הילכך האי ריפתא דסגר עובד כוכבים ואפה ישראל · א"נ סגר ישראל ואפה עובד כוכבים א"נ סגר עובד כוכבים ואפה עובד כוכבים ואתא ישראל וחתו חתויי שפיר דמי · לכאורה מוכח בכולה שמעתין דבעינן שיהא ישראל מקרב הבשול · ותימה על מה שנהגו האידנא להקל בהשלכת קיסם לתנור ובהלכות שבין בני א"י לבני בבל כתיב בני מזרח משליכין קיסם לתנור · ובני מערב אומרים שקיסם מה מעלה ומה מוריד · אלא אם התענה ג' ימים מותר מפני חיי נפש · ואפשר שנהגו הראשונים בתחילת הסיקו של תנור שיתן בו ישראל מעט גחלים וקיסם להעלות שלהבת · הלכך אע"פ שהוסיף העובד כוכבים בעצים והסיק ואפה כיון שתחלת הדלקת המדורה

הגה"ה

* פי' רש"י שלקות ג דתנן שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא ורשב"ם כתב בשם רבותינו דבשולי עובד כוכבים נאסר משום גזירה שמא יאכילנו עובד כוכבים דבר טמא הילכך דבר המשתנה מברייתו ע"י האור בין מבושלין במים בין צלויין באור אסורין משום בישולי עובד כוכבים אבל ד במידי דלא בשיל שלא נשתנה מברייתו אין לחוש לדבר טמא שהיתה ניכר ויש לי ללמוד מדבריו אותו קומפוס"ט של עובד כוכבים וכגון אותם גליוטייני שידוע שאין נותנין בהן יין וחומץ כמו בזה המלכות שמבשלין אותם ומביאין אותן בעגלות למכור שמותרין · מא"ז ע"כ :

הגה"ה

* אבל פשטיד"א של דגים שאפאוה עובד כוכבים אסור משום שהדגים הם בעין ואסורין משום בישול עובד כוכבים וגם העיסה אסור שבלוע מאיסורא דרבנן · מא"זע"כ:

הגהות הב"ח א שאין פת וכו' רבנן דקיסרי: ב יהודה הנשיא וב"ד: ג שלקות מדרבנן שלא : ד במידי דבשיל שלא כצ"ל ותיבת דלא נמחק : ה תלמודא אלא איכא : ו יוחנן נמי סבר · ז את האור באגם כל החגבים כצ"ל . ח לבסוף אלא לבשל וכו' לבשל גם הקדרה כיון דיודע בה : ט קיסם זה מה :

הגהות הגרי"ב [א] נ"ל שהעביר : [נ] בשאילתות דרב אחאי לא נמצא ול"ל דרב אחאי גאון :

פלפולא חריפתא

במנין אלא שילא הדבר להיתר על ידי דבריו של ר' בהני עובדי : [ס] דבמקום שפת ישראל מצויה וברי"ף הגירסא במקום שאין פת ישראל מצויה וכן יש להגיה בדברי רבינו דהא הכי מסיק לקמן ולפי' שבס' הרי"ף שנדפסו בקראקא הוגה בצידו דגירי' הרא"ש במקום שפת וכו' לכך אעתיק בכאן כל לשון הירושלמי כדי להוכיח מתוכו דהגירסא במקום שאין פת וכו' וז"ל פיתן ר' יעקב בר אחא בשם ר' יונתן פת מהלכות של עמעום הוא כך אני אומר מקום שפת ישראל מצויה בדין הוא שתהא פת עובד כוכבים אסורה ועמעמו עליה והתירוה או מקום שאין פת ישראל מצויה ודין הוא שתהא פת עובד כוכבים מותרת ועמעמו עליה ואסרוה אמר רב מנא וכי יש עמעום לאיסור ופת לא כתבשילי עובד כוכבים הוא כך אנו אומרים מקום שאין תבשילי ישראל מצוין בדין הוא שיהו תבשילי עובד כוכבים מותרים אלא כיני מקום שאין פת ישראל מצוין בדין הוא שתהא פת עובדי כוכבים אסורה ועמעמו עליה והתירוה מפני חיי נפש עכ"ל וכך פירושו כך אני אומר וכו' סתמא דגמרא לפרש היאך היה העמעום וקאמר דיכולני לומר דהכי הוה דבמקום שפת ישראל מצויה וכו' או נימא דהכי הוה מקום שאין פת וכו' ומפרש ר' מנא דאי אפשר לומר במקום שאין פת וכו' דאם כן הוה העמעום לאיסור ולא זו הדרך דדבר שלא נאסר מעולם במנין שיחזיקו העם איסור על ידי דיבור בעלמא שהיה ר' אומר וקאמר תו סתמא דגמרא ופת לא כתבשילי עובד כוכבים הוא דודאי כחדא ניניהו ואם כן גם בתבשילי עובד כוכבים נאמר כך דבמקום שאין וכו' דעד כאן לא אמר ר' מנא אלא שאי אפשר לומר דעמעום היה לאיסור אבל התלוקות יכולין להיות אמת דבמקום שפת וכו' הותר על ידי עמעום ובמקום שאין פת וכו' בדין מותרת ואם כן בתבשילי עובד כוכבים דלא היה עמעום והיינו במקום שתבשילי ישראל מצויין אבל במקום שאין וכו' בדין מותרת ומסיק אלא כן הוא דבמקום שאין פת וכו' היה העמעום להתיר הא במקום שפת וכו' קאי בהאיסור והשתא בתבשילי עובד כוכבים שלא היה עמעום קאי הכל בהאיסור ובפרק קמא דשבת איתא גם כן זו הסוגיא וגרסינן כך אנו אומרים שאין תבשילי וכו' ועמעמו עליהם ואסרום ולגי' זו צריך לומר דהוה גם כן עמעום על תבשילים וידעו בני ישיבה שהיה לאיסור ומינה פרכי אר' מנא דהא אשכחן עמעום לאיסור ומסיק דאפ"ה עמעום דפת היה להיתר ומיהו לא במקום שפת מצויה אלא במקום שאין וכו' ולגירסא זו ניחא יותר הא דקאמרי רבנן דקסרי וכו' כדברי מי שהוא מתיר דלגי' זו הא דפריך מתבשילי עובד כוכבים וכו' ס"ל לאיסור כי התם ומ"מ לשתי הגרסאות הרי מוכח בהדיא דהגירסא לפי המסקנא במקום שאין וכו' : [נ] ובלבד מן הפלטר עיין מה שאכתוב בזה לקמן בסמוך בס"ד : [ס] שיש מקומות שנוהגין בו היתר וכו' ובמקומות שנהגו בו היתר לא פשט וכו' משמע לי דלא פשט איסור כלל ואפילו בשל בעה"ב דומיא דשמן דלקמן וכן ממאי דאמר ר' שמלאי דמייתי רבינו שאמר בימינו תתיר את הפת דעל מה שא"ל ר"י נשיאה שהתיר השמן השיב לו כן אם כן משמע ודאי דומיא דשמן וליסנא גופיה הכי משמע תתיר את הפת דהיינו לגמרי וכן פירש הר"ן לפי שיטתו דסבר דלפום גמרא דילן צריכא למימר דאף על גב דאמרי רב דימי ורב יוסף כסבורים הטעם וכו' ולא התיר ר' דאינהו הכי סברי אבל איכא מאן דפליג וס"ל דאה"נ דר' התיר את הפת ור' יוחנן אליביה הוא דפליגי היאך התיר מפרש דהא דר' שמלאי התיר לגמרי קא"ל ואפילו מבעה"ב ע"ש וא"כ לרבינו שהביאו לראיה על שלא פשט איסורו ודאי מוכח דהיכא דלא פשט איסורו דלגמרי לא פשט ואפילו בשל בעה"ב ומש"ה היה לו להתיר ג"כ בשל בעה"ב אי לאו דהוה קרי ליה ב"ד שריא וגם מה שחוזר רבינו על הירושלמי דלעיל ולא נקט מיניה אלא והתירוהו וכו' במקום שאין פת וכו' ולא הזכיר סופו דובלבד מן הפלטר איכא למשמע נמי דס"ל דהתירוהו במקום שאין פת וכו' לגמרי הותר ואפי' של בעה"ב וברוב מקומות פזורינו אין פלטר ישראל וא"כ אין פת ישראל מצוי כי פת בעה"ב דישראל אינו עומד למכור אלא לעצמו אפאו ולפי זה סובר רבינו דהא ובלבד מן הפלטר דבירושלמי לרבנן דקסרי קאמר ולא אליבא דהתם ירושלמי דלסתמא הכל מותר ועוד ראה גם זה שבירושלמי עצמו מסיים בהא דובלבד וכו' ולא עבדין כן אלא רבינו כשהעתיק הירושלמי לא העתיק אלא כמו שהעתיקו הרי"ף כי כן דרכו להעתיק שיטתו ודבריו ראשונה ועוד אני אומר דהירושלמי דבפרק כל שעה דמייתי ליה רבינו מוכח בבירור דבמקום שנהגו היתר לגמרי נהגו היתר ואפילו בפת של בעה"ב דאלת"ה לא ה"ל לסתום אלא לפרש דמותר אף באכילה דהיינו בפת של פלטר דוקא כי היכי דלא אתי למיטעי ועוד שהיה יכול לאוקמא למתניתין אף במקום שנהגו לאכול וכו' ובפת של בעה"ב ומש"ה לא קתני מותר באכילה אלא ודאי דלאותו ירושלמי במקום שנהגו היתר והיינו טעמא כדאמרינן לפי גמרא דהכא דבאותן המקומות לא פשט איסורו ומסתמא לגמרי לא פשט כדפרישנן והיינו נמי סתמא דירושלמי דהכא דעמעמו להתיר לגמרי הוה והא דאמרינן ובלבד מן הפלטר דוקא לרבנן דקסרי וגם מדאמר סתמא דירושלמי א"כ ולא עבדינן כן מוכח נמי דלסתמא דירושלמי היתר אף בשל בעה"ב והארכתי בזה להציל בעל הטורים שכתב בסי' קי"ב דלדעת א"א הרא"ש ז"ל אין חילוק בין פת של בעה"ב לשל פלטר והשיג עליו הב"י שלא ידע זו מנין לו שהרי הרא"ש כתב ליסנא דר' חלבו דמדכיר פלטר וגם הירושלמי דאמר הלכה כדברי המתיר ובלבד מן הפלטר וכן כתב בפירוש בתשובה כלל י"ט וכו' ע"כ ולפי מה שכתבתי יפה כיון בעל הטורים שכן דעת אביו ז"ל מכל הלין שכתבתי וממה שכתב ליסנא דרבי חלבו דמדכיר פלטר וכן הירושלמי דאמר ובלבד כו' אינה הוכחה כלל דמשום כך הכי ס"ל דליתא אלא שהעתיק הגמ' ועליו סירושלמי מדברי הרי"ף כמנהגו של רבינו אבל אח"כ כתב להוכיח פסק הלכה וכתב מדקאמר תלמודא כו' וכל הדברים שהאריך בהן ומהולן יש להוכיח דס"ל לרבינו דבמקומות שנהגו היתר היינו בכל נהגו ואין חילוק בין של בעה"ב לשל פלטר כדברי בעל הטורים ואע"ג דבקצור לא כתב כן ותילק בין של בעה"ב לשל פלטר ומשמע דהכין דברי רבינו כמו שהבינו הב"י אפ"ה דבריו שבטור עדיפי משום דאחרונים הן דודאי הוא שהקיצור חיבר ראשונה לכלול כל הדינין על דעת אביו ז"ל בקצור לשון ומתוכו היה נקל לו יותר לחבר חיבורו הטורים ומכיון דאחרונים הן איכא למימר ודאי דבתר הכי דייק וקמא עליה דמלתא דדעת אביו ז"ל שלא לחלק ומכל הלין שכתבתי ועם זה שכתבתי אף ע"פ שלא באתי להכריע להתיר של בעה"ב כי מדברי הטור עצמו משמע שלא לפסוק כדברי אביו בזה וכ"ש הכרעת האחרונים ז"ל מ"מ שלש אלה עשיתי בזה תדא לפרש דברי רבינו שנית שלא לעשות בעל הטורים כטועה בדברי אביו ז"ל שלישית כי ראיתי בני כפרים ועיירות קטנות שאין נזהרין מפתן של בעה"ב ואין מוחה ולכן שמתי לבי להתבונן בדבר כדי להיות מן המלמדין סנגוריא על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון שלא מיחו בדבר : [ע] הא לאו הכי הוה מתירו · כדלקמן גבי שמן : [פ] אע"פ שהוא מי"ח דבר · שאפי' אליהו וב"ד אין שומעין להם לבטלן כדאיתא בגמרא : [צ] דגים קטנים מלוחים כו' · דמליחה לא הוי כבישול שלא אסרו בשלקות של עובד כוכבים אלא ע"י האור וכמ"ש הטור סי' קי"ג ובקצור לא כתב כך : [ק] ואם מלחן עובד כוכבים כו' · פי' אחר שנמלחו ואפי' ע"י עובד כוכבים שהמליחה אינה אוסרתן וכשצלאו הרי צלאו דבר הנאכל כמות שהוא חי כמ"ש הטור שם ובקצור לא כתב כך : [ר] דקמחא עיקר · ומפת אינו נזהר : [ש] ואין לוקחין מהן בילים טרופות · כדתניא בס"פ אלו טרפות וכם האריך רבינו בדיני בילים : [ת] דאיכא ריעותא . דאין דרך עובד כוכבים לטרוף כו' ע"ש : [א] מכאן יש ללמוד כו' · ועוד כתב ראיות אחרות בס"פ אלו טרפות : [ב] דהיינו סגר עובד כוכבים · דלקמן : [ג] ה"ג כיון דידע בה : [ד] ואע"ג דהתם מיבשל ממילא · דהכי משמע דקאי התם אמנית הבשר והכא דאמרינן הוא פעולה רבה למהר הבישול : [ה] או מן השוק · כ"ה גי' הרי"ף ובגמרא או מבהכ"נ : [ו] או נכנס ויוצא · עיין בפ"ק סי' ע' מ"ש רבינו שם דירא שמים וכו' : [ז] וקרובי בישולא דישראל כו' דתרווייהו בחדא מחתא ני הו: [ח] דא"כ עובד כוכבים נמי כו' . דבחדא מחתא נינהו: [ט] ואין ללמוד ק"ו · פירש קולא ותומרא כהדדי א"כ יש להגיה מקל לחומר: [י] א"ר אחאי שלש מלאכות יש בהי כך

נעשית בישראל נקרא כל הסיסק על שמו · והאחרונים ראו והקילו בה בהשלכת קיסם אפילו באחרונה · [כ] ורב אלפס ז"ל גרים ואתא ישראל והדר הדרויי שפיר דמי · פירוש שמהפך בפת לקרב בישולו · והרמב"ם ז"ל כתב (פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה י"ג) שאפילו לא זרק ישראל אלא אפילו עץ אחד לתוך התנור התיר כל הפת שבו · שאין הדבר אלא להיות (הדבר) היכר שפת של עובד כוכבים אסורה · וליסנא דגמרא לא משמע הכי · והנח לישראל שיהו שוגגין : **לח דג** [ב] מליח ובילה צלויה חזקיה ובר קפרא שרו · ורבי יוחנן אסר · ר"א חמא פרודאה איקלע לבי ריש גלותא א"ל בילה צלויה מאי · אמר להו חזקיהו ובר קפרא שרו ור' יוחנן אסר · ואין דבריו של אחד (נראים) במקום שנים · אמר להו רב זביד לא תציתו ליה הכי אמר אביי הלכתא כוותיה דרבי יוחנן · וקאמר גאון דלא איפסיקא ב כרבי יוחנן אלא בבילה צלויה · אבל בדג מליח הלכה כחזקיהו ובר קפרא דשרו · [ל] דהוו להו רבים לגבי יחיד : [ל] ועוד שהיו רבותיו של ר' יוחנן* : ת"ר הקפריסין והקפלוטות והמטליא והחמין והקליות שלהן מותרין · [מ] בילה צלויה אסורה · [מ] וה"מ קפריסין וקפלוטות שבאין מן האולר כדבעינן למימר לקמן [נ] וכוספן של עובד כוכבים שהוחמו חמין בין ביורה גדולה בין ביורה קטנה [ס] מותר דקי"ל [ע] נותן טעם לפגם מותר · אמר רב ששת האי משחא שליקא דארמאי שרי · אמר רב ספרא פשיטא למאי ניחוש לה · אי משום איערובי מיסרח סרי · ואי משום בישולי עובד כוכבים נאכל כמות שהוא חי · ואי משום גיעולי עובד כוכבים נותן טעם לפגם מותר וכן הלכה ג נותן טעם לפגם מותר · מדשרינן הכא למשחא שליקא דארמאי · [פ] וגם ר' יהודה נשיאה התיר את השמן ואפי' ב"ש וב"ה שאסרו את השמן · עיקר טעמא משום חתנות ולאו משום דסברי נותן טעם לפגם אסור · כמו שכתבו בתוספות · וכן גבי דבש אמר לקמן (דף לט:) דנותן טעם לפגם מותר · ומחמין של עובד כוכבים אין ד ראייה דאיכא למימר דשאני התם [צ] שפוגם אפי' הוא בעין אבל מקורט של חלתית יש להביא ראיה דאמר לקמן (דף לט·) אע"ג דנותן טעם לפגם מותר · ופי' שהסכין אינו בן יומו [ק] כשתם כלי עובד כוכבים · חורפ' דחלתית' מחליא ליה והוי לשבח · משמע הא לא מחליא ליה הוי נותן טעם לפגם ומותר · ועוד ראיה מדר' שמעון דשרי לקמן (דף סו:) נותן טעם לפגם בקדירה שאינה בת יומא אע"פ שאם היה בעין היה לשבח פליג אדר' מאיר · [ר] והלכתא כוותיה כדאמר בעירובין פ' מי שהוציאוהו (דף מו:) ועוד ראיה מר' יוחנן בפ' אלו עוברין (דף מג:) דמוקי משרת להיתר מצטרף לאיסור ומפרש התם (דף מד:) דרבי יוחנן סבר לה כר"ע דמוקי נמי משרת להכי וטעם כעיקר נפקא ליה מגיעולי עובד כוכבים ורבנן גיעולי עובד כוכבים חדוש הוא וכו' · ור"ע לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא · דר' יוחנן ס"ל דכשאינה בת יומא שנותן טעם לפגם מותר ואע"ג דבבת יומא היא לשבח · ואין להביא ראיה מרבא דפסיק לקמן בפרק בתרא (דף סח:) דנותן טעם לפגם מותר · דלמא שאני התם דהוי פוגם מעיקרא אפי' כשהוא בעין · דומיא דעכברא בשיכרא דקאי עליה : **לה וקי"ל** דסתם כלים של עובד כוכבים אינם בני יומן (ממש) ממשחא שליקא ומשמן שהתירו ומקורט של חלתית דלקמן · ואע"ג דמשביח מעיקרו חשיב ליה נותן טעם לפגם משום דסתם כלים של עובד כוכבים אינן בני יומן · וכן פסק רש"י ור"ת ז"ל · ואע"ג דמסתמא העובד כוכבים משתמשין בכליהם בכל יום · אפ"ה שרינן להו משום דהוה ספק ספיקא · ספק אם נשתמשו בו היום ואפילו נשתמש בו היום שמא נשתמש בו בדבר שהוא פוגם בעין · וא"ת [ש] וליטעמיה קפילא · וי"ל כיון דספק ספיקא הוא לא הטריחו חכמים להטעימו לקפילא · והא דאמר בפ"ק דחולין (דף ח:) השוחט בסכין של עובד כוכבים רב אמר קולף ורב הונא בר ה חיננא אמר מדיח · התם מיירי בידוע שהוא בן יומו · [ת] א"נ בשוחט לכתחלה על מנת להדיח או לקלוף · דדוקא בדיעבד התירו נותן טעם לפגם : והיינו שליקי דארמאי *חולא ודאי שרי · מרירי ודאי אסור · מילעי בעי מיניה דר' אסי ופשט להו דלוי אסר : שתיתא רב שרי · אבוה דשמואל ולוי אסרי · בטלופחי ז והלא כ"ע ל"פ דאסיר · כי פליגי בטלופחי ומיא · מ"ס גזרינן הא אטו הא · ומ"ס לא גזרינן הא אטו הא · איכא דאמרי בטלופחי בין דחלא בין דמיא כ"ע ל"פ דאסיר · כ"פ בסטי ושערי · מ"ס גזרינן הא אטו הא ומ"ס לא גזרינן · והלכתא כרב דשרי · דהא בנהרדעי מפקי מינייהו לגי לגי ולית דחש ליה לדאבוה דשמואל · רב אלפס פסק כלישנא בתרא · אע"ג דבשל סופרים הוא [א] והוה לן למיזל לקולא · אפשר משום חומרא דסתם יינן פסיק לחומרא : **לו וכבשין** [ב] שדרכו לתת לתוכו יין וחומץ · אמר חזקיה לא שנו אלא שדרכן · אבל בידוע אסור בהנאה ומ"ס ממוריים לרבנן דשרי · התם לעבורי זוהמא הכא למתוקי טעמא · והלכתא כוותיה · אע"ג דפליג רבי יוחנן עליה [ג] אין הלכה כתלמיד במקום הרב : **לז** [דף לט ע"א] והחילק · מאי חילק · אמר רב חנן בר רבא אמר רב סולתנית · ומפני מה אסרוה · [ד] מפני שעירבונה עולה עמה : ת"ר אין לו עכשיו ועתיד ליגדל לאחר זמן כגון הסולתנית והאפיין [ה] מותר · יש לו עכשיו ועתיד להשירו *בשעה שעולה מן הים כגון אקונס ואפונס ואנספינו' וכספטי' ואטונס מותר · אמר אביי חמרא דימא שרי תורא דימא אסור · וסימניך טמא טהור · וטהור טמא · ודוקא

הגה"ה

* ורשב"ם פסק כר' יוחנן דמליחת' זהו בישולו הואיל ונאכל כמו שהוא חי ושירגני"ש מותר לנו מפני שאין נאכלין חיין במקומינו שהרי אנו מבשלין אותם ואוכלין ולמי' שדרכו לאוכלן חיין אסורין ואחר שהם דגים מלוחים מותר לבד במקום שנהגו בהן איסור במנהג קבוע מפני שרצו להחמיר ולא כמנהג טעות שנהגו מחמת שהיו סבורין שהן אסורין וכן פסק ר"י להיתירא · ע"כ :

הגה"ה

* פי' תמרים מתוקים אין בהן משום בישולי עובד כוכבים : ו פירות הנאכלין חיין על ידי הדחק יש בהן משום בישולי עובד כוכבים · ע"כ :

הגה"ה

*וטרית טרופה שנטרפו ונתערבו הדגים ואין ניכרין ח הלכה חיישינן לטמאים וציר שאין בה דגה כילבית שוטטת בו שדרך ליגדל מאליו בציר של דגים טהורים ט ואסור ליקח מן העובד כוכבים ובסתומ' סגי בכלבית אחת בפתות' צריך ב' כילבית · מא"ז ע"כ:

אהני תרי איתמר הני סימני · כללא דמילתא [ו] כל דאית ליה קילפא שרי : וקורט של חלתית מ"ט אסירא אמר רבא משום דמפסקי ליה בסכינא דארמאי · ואע"ג דאמר מר נותן טעם לפגם מותר · אגב חורפיה דחלתית מחליא ליה לשמנוניתא והוה ליה נותן טעם לשבח ואסור : **לח שאלתי** את רבינו מאיר על לנון שנחתך בסכין של עובד כוכבים שאין בן יומו וזה לשון תשובתו ועל הלנון שנחתך בסכין של עובד כוכבים שאין בן יומו · לא ידענא אם יש לדמותו לקורט של חלתית דאסרי' ליה בפ"ב דעבודת כוכבים ואפי' בסכין שאין בן יומו' אגב חורפיה מחליא ליה·ומה שאסר בספר התרומה אפי' לנון וכרישין ובצלים · ודימה אותו לקורט של חלתית · שמעתי גדולים שחולקין עליו ואומרים דלא דמי לקורט של חלתית דהוא חריף ביותר ואין בעולם חריף כמותו והוא בלזור"י · ומדלא נקט אלא הוא אלמא מידי אחרינא לא · דאי לא תימא הכי אלא אפי' כרישין ובצלים לנקטינהו וכ"ש קורט של חלתית · והא דאמר בפרק כל הבשר (דף קיא:) לנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר אסור לאוכלו בכותח · ופרש"י בחד לישנא אפילו בסכין שקנחו היטב משמנונית שעליו · ה"מ בן יומו דחשיב כנותן טעם ראשון ולא כנ"ט בר נ"ט אבל כשאין בן יומו ולאוסרו כקורט של חלתית לא · ולבי נוטה אחר דבריהם · ואע"פ שאני מורה כספר התרומה לאסור אין לי למחות ביד הנוהגין היתר ובפ' אלו טריפות (דף נח:) אמר הלעיטה חלתית טריפה · מ"ט · דמנקבה לה למעיה אבל כרישין ולנון ובצלים אכלה לה בעינייהו ולא מנקבי למעייהו · הלכך לא דמי כלל עכ"ל : **לט עבדיה** דר' לוי הוה קמזבין חלתיתא כי נח נפשיה דרבי לוי אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרי ליה מהו למיזבן מיניה · אמר להו עבד של חבר הרי הוא כחבר · תנו רבנן אשת חבר הרי היא כחבר · עבדו של חבר הרי הוא כחבר · ובתו של חבר הרי היא כחבר · חבר שמת אשתו ובניו ובני ביתו הרי אלו בחזקתן עד שיחשדו · וכן אלר שמוכרין בה תכלת הרי היא בחזקתה [ז] עד שתפסל : **מ אמר** רב *חבי"ת [ח] אסור בחותם אחד · חתיכה דג שאין בו סימן · בשר יין תכלה[דף לט ע"ב] חחמפ"ג חלתית חלב מוריים פת גבינה מותרין בחותם אחד : ת"ר אין לוקחין ימ"ח מח"ג בסוריא אלא מן המומחה · לא יין ולא מוריים [ט] ולא חתיכת דג שאין בה סימן ולא [י] מלח סלקונדרית בין שחורה בין לבנה ולא חלתית ולא *גבינה וכולן אם כהארח אצל בעל הבית מותר · מסייע ליה לריב"ל [א] שיגר לו בעל הבית מותר · מ"ט · בעל הבית לא שביק היתירא ואכל איסורא · וכי משדר ליה ממאי דאכל משדר ליה ל · מאי מלח סלקונדרית : אמר רב יהודה אמר שמואל מלח שכל סלקונדרי רומי אוכלין אותה ומערבין בה קרבי דגים : **מתני'** ואלו מותרין באכילה · חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו · והדבש והדבדבניות אע"פ שמנטפות אין בהן משום הכשר משקה והכבשים שאין דרכן לתת לתוכן יין וחומץ · וטרית שאינה טרופה · וציר שיש בה דגה · ועלה של חלתית · וזיתי גלוסקא המגולגלין · ר' יוסי אומר השלחין אסורים · החגבים [הבאים] מן הסלולה אסורין · מן ההפתק מותרין וכן לתרומה : **גמ'** תנינא להא דת"ר יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים והעובד כוכבים חולב ומביא לו ואינו חושש · ה"ד · אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא · ואי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי · לעולם דאיכא דבר טמא בעדרו · וכי קאי חזי ליה · וכי יתיב לא חזי ליה · מהו דתימא כיון דכי יתיב לא חזי ליה ליחוש דילמא מייתי ומערב בה · קמ"ל כיון דכי קאי חזי ליה אירתותי מירתת השתא קאי וחזי ליה* : **מא *והדבש** מ דבש מאי ניחוש להי אי משום איערובי מסרי סרי אי משום בישולי עובד כוכבים נאכל כמות שהוא חי · ואי משום גיעולי עובד כוכבים נותן טעם לפגם הוא ומותר : וטרית שאינה טרופה · ת"ר איזהו טרית שאינה טרופה כל שראשן ושדרן ניכר · ואיזהו ציר שיש בו דגה כל שכילבית אחת או ב' כילביות [דף מ ע"א] שוטטות בו : השתא אחת אמרת שרי תרי מיבעיא · ל"ק כאן בפתוחות כאן בסתומות · אחת בסתומות אחת בפתוחות שתים · איתמר [נ] רב הונא אמר עד שיהא הראש והשדרה ניכרי · רב נחמן אמר ראש או שדרה · מתיב רב עוקבא בר חמא ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת אמר אביי כי תניא ההיא באכא ופלמודה דדמו רישייהו לטמאים · פרש"י דאתרוייהו ראש ושדרה פריך וקשה דא"כ אשדרה לא תירץ כלום אמאי לא תני שדרה · ולעיל (דף לט.) נמי אמרינן דליכא דג טמא דאית ליה שדרה הלכך נ"ל דמשדרה לא פריך דלא חשיב התם אלא סימני בראש · ודגוואי לא חשיב · וקשה לי מה שנסתפקו כל הגדולים בדג הנקרא *בורבוטא · ור"ת ז"ל דקדק דסימני[ל] עוברין דאורייתא מסוגיא דשמעתין ומתוך כך התירו ואמאי לא בדקוהו בחוט השדרה · הילכך נ"ל כפי' רש"י דאתרוייהו פריך ואתרוייהו נמי קמשני · אלא שהתלמוד קיצר והביא אכא ופלמודה הידועים להם דדמו רישייהו לטמאים וא"כ י"ל דאיכא נמי דג טהור דדמי לטמאים בשדרה · ולהכי לא חשיב התם בסימני טהרה ראש ושדרה · [מ] וכיוצא שבהן נאמר דאיכא דגים טמאים דדמו לטהורים בראש ושדרה אע"פ שאין

הגה"ה

* הכא כ מיירי בישראל חשוד אבל ביד עובד כוכבים אפי' חבי"ת שרי בחותם אחד ואתלתא קרנתא הוי סימן · מא"ז ע"כ :

הגה"ה

** מעשה שקנינו ישראל גבינות ביד עובד כוכבים ולא היה חותמות ניכר אלא קצת והתירו רבותינו שנגרפת משום דמירתת וירא שלא יכיר ישראל ויהא נתפס כגנב מידי דהוי אעורות שאנו חותמין בנקבים לספרי תורות ונותנין לעבדן · מא"ז ע"כ :

הגה"ה

* ישראל שהלך לכפר לקנות גבינות ואינם יודעין שדעת ישראל להקפיא כל החלב אפילו לא ראה ישראל החליבה כלל שרו ואפי' אם נפסך לאסור כה"ג היכא שראה הכל לבד התחלת החליבה מותר ופעם אחת אמר עובד כוכבים לישראל ליקח גבינות והיה החלב נחלב ככר והלך ועשהו והתיר ר"ת ואמנם אין להתיר כולי האי היכא דליכא הפסד מרובה · ע"כ :

* רשב"ם כתב דבש של עובד כוכבים מותר ופירות של עובד כוכבים שכובשין בדבש שקורין שישלים אע"פ שבלקו אותו בכליהם מותר מהאי טעמא ע"כ :

הגה"ה

* רשב"ם כתב בשם רבינו שלמה דהיימ דג טהור שקורין בורביט"א ור' יהודה חסיד אמר כל מי שיאכל בורבוטא לא יזכה לאכול לויתן ופעם א' התירו רבינו אפרים ואמרו לו בחלום שהתיר שרצים וחזר בו ואסרו וכל נ הפוסק מלאכלו ינוחו ברכות על ראשו · ע"כ :

הגהות הב"ח א ר' חייא פרודאה : ב איפסיקא הלכתא כר"י : ג הלכה דנותן טעם וכו' הכא משחא שליקא : ד ראיה נ"ב ר"ל הכוספין שהוחמו חמין דמותר אפי' ביורה גדולה משום דקי"ל דנט"ל מותר כמו שכתב בסמוך וכו' : ה בר בר חנה אמר : ו על תיבת מילעי נסמן פי' והנאכלין חיין : ז בטלופחי דחלא וכו' בטלופחי דמיא מ"ס : ח ניכרין הילכך חיישינן : ט טהורים אסור ליקח : י יומו משום דאגב חורפיה : כ מיירי נ"ב ע"ל ציון י"ד : ל ליה מלח סלקונדרית מאי : מ דבש למאי ניחוש : נ וכל הפורש מאכלו : ס וכיוצא בזה נאמר :

הגהות הגרי"ב [א] נ"ל דאמר ריב"ל שיגר כו' :

פלפולא חריפתא

כך גי' הרי"ף : [כ] ורב אלפס ז"ל גרים כו' פי' שמהפך בפת כו' · לא נמצא כן בס' הרי"ף שבידינו וז"ל הר"ן הרמב"ן ז"ל כתב שהרב אלפסי גורס וישראל מהדר הדרויי כלומר שישראל מהפך בפת דלמטי ליה בשולא מכל צדדיו היינו אפייה גמורה הנכרת בפת אבל לא מצאתי גי' זו בהלכות כן ע"כ : [כ] מליח · ופי' מליח לרש"י פליגי ביה אם מליח הוי כבישול ואם כן רבי יוחנן פליג על רב דלעיל דאמר דגים קטנים מלוחים אין בו משום בישולי עובד כוכבים דמליח לא אסרו כמ"ש שם ובטור כתב בדין זה לשון הרשב"א דמפ' דמיירי שנמלח ע"י ישראל ובדגים גדולים איירי שהמליח אינן מכשרתן לאכול אלא ע"י הדחק וכי בישלן א"כ עובד כוכבים פליגי ופסק כר' יוחנן ותמיהא לי שלא הזכיר לדברי אביו רבינו דפוסק כחזקיה ובר קפרא ובקצור כתב כדברי רש"י : [ל] דהוו להו רבים · ולא אפסיק הלכתא דלא כוותייהו כמו בבילה צלויה : [ל] ועוד שהיו רבותיו של ר"י · וכ"כ לקמן גבי כבשים כו' ועיין בפ' בתרא גבי פלוגתא דחזקיה ור"י בהגדילו באיסור : [מ] ביצה צלויה אסורה · ל"ק אחזקיה ובר קפרא שהיו תנאים ועיין עוד בתוס' : [מ] ה"ג והני קפריסין וכ"ה בהרי"ף: לקמן בסוף הפרק: [נ] וכוספן · פסולת של תמרים שעשו מהן שכר ותולטין אותן רש"י: [ס] מותר דקי"ל וכו' · כך כ' הרי"ף ומשום מסקנא קי"ל הכי לקמן אבל בכל תנאי בתרי ברייתא פליגי בה ולכן לקמן לא מייתי ראיה מהכא : [ע] נותן טעם לפגם. מפורש בסוף מכילתין : [פ] וגם ר"י נשיאה התיר את השמן. אע"ג דשייך בהו זליפתן של כלים כדאיתא בגמ' ריש דף ל"ו : [צ] שפוגם אפי' הוא בעין ובסוף מכילתין לא כתב כן ועיין מה שכתבתי שם בס"ד : [ק] כשתם כלי עובדי כוכבים . כדלקמן בסמוך : [ר] והלכתא כוותיה כדאמר פרק מי שהוציאוהו · תמיהא לי דהתם דף מ"ו איבעיא להו ר"מ ור"ש מאי תיקו : [ש] ולטעמיה קפילא · כדאמרינן בפ' גיד הנשה דף צ"ז ע"א : [ת] א"נ בשוחט לכתחילה כו' · לא כתבו בפ"ק דחולין : [א] והוה לן למיזל לקולא · תמיהא לי דלא כתב כן לעיל בפ"ק אלא בשם ר"ת ובפ"ק דב"ק כתב בשם הרי"ף דרגיל לפסוק כאיכא דאמרי וע"ש : [ב] ה"ג שדרכן לתת לתוכן : [ג] אין הלכה כתלמיד כו' · וכ"כ לעיל וצ"ע בפרק בתרא בפלוגתא דהגדילו באיסור : [ד] מפני שערבונה · פירש"י במתני' דגים טמאים הדומים לה : [ה] מותר · פי' התוספות דיליף ליה מאין לו עיין עליו : [ו] כל דאית ליה קלפי שרי · פי' קשקשת וכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר כדתנן בפ"ו דנדה : [ז] עד שתפסל · תמיהא לי על רבינו וגם הרי"ף שלא כתבו נהא דת"ר אשת ע"ה שנשאת לחבר וכו' ואיתא נמי בגמ' דבכורות ס"פ עד כמה וגם שם לא כתבו רבינו : [ח] אסור בחותם א' · עי' לעיל גבי ת"ר א' הלוקח וא' השוכר בית בחצרו של עובד כוכבים כו' : [ט] ולא חתיכת דג שאין בה סי' · כבר כתבו התוס' גי' זו בשם התוס' וכן ראיתיה שם ספ"ה וכן גי' הרי"ף : [י] מלח סלקונדרית . זהלין וואסער בלשון אשכנז כ"כ בפי' שבס' הרי"ף : [כ] רב הונא אמר כו'. וכוותיה פסק ר"פ לקמן : [ל] דסימני עוברות דלקמן : [מ] וכיוצא בהן נאמר כו' נ"ל שצ"ל דכיוצא בהן ומכל מקום כפל לשון הוא ובב"י

ידועים לנו · ומ"מ (א) היכא דמכיר ראש ושדרה לא חיישינן אשמא יש בהן ממין דגים טמאים שאין ידועים לנו דהנהו לא שכיחי בינינו כדאמר בפ' אלו טריפות (דף סב:) אי משום פרס ועזניה לא שכיחי בישוב [ג] הילכך אין לסמוך על הראש ושדרה להתיר דג עליהן : **מב אמר** רב יהודה משמיה דעולא מחלוקת לטבול בצירן · אבל בגופן ד"ה אסור עד שיהא ראש ושדרה ניכר לכל אחד ואחד · מדמפליג בין צירן לגופן משמע דציר לא אסור מדאורייתא · וכן משמע בחולין בפרק גיד הנשה (דף צט:) דקאמר התם שאני ציר דזיעה בעלמא הוא · וקשה דבפ"ק דבכורות (דף ו:) משמע דציר אסור מדאורייתא · דקאמר התם אלא מעתה טעמא דרבנן מגמל גמל ור"ש מאת הגמל הא לאו הכי ה"א דחלב בהמה טמאה שרי מאי שנא מהא דתניא הטמאים לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהן · אלמא מדפריך אמאי אצטריך קרא לחלב נילף מציר אלמא דרשא גמורה היא · וכן בפרק הטור והרוטב (דף קכ:) מייתי הא דהטמאים לאסור צירן ורוטבן בהדי הא דשמחה את [ם] החלב וגמעו חייב · והמחהו וגמעו אם חמץ הוא ענוש כרת · וגבלת עוף טהור שהמחהו בחור טמא ועביד צריכותא מכולהו · אלמא דרשא גמורה היא · וי"ל דציר דגים דרבנן ושרצים דאורייתא · ומהטמאין דשרצים קדריש כדמוכח בהטור והרוטב (שם) דקאמר ולכתוב בשרצים וליתי הנך וליגמרי מיניה · ובבהמה טמאה דריש בת"כ טמאים הם לכם לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהן · ובההיא דבכורות גבי חלב בהמה טמאה ה"ל לאיתויי קרא דבהמה טמאה וטמאים הם לכם · אלא דנקיט דרשא דהטמאים דשרצים שהוזכר בגמ' דידן וסמיך אדרשא דטמאים הם לכם דכתיב בבהמה טמאה ואע"ג דבת"כ [ע] דריש ב נמי שקן לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהן צירן אסמכתא הוא דזיעה בעלמא הוא · וא"ת בפרק כל הבשר (דף קיב:) גבי רב מרי דאימלח ליה בשר שחוטה בהדי טריפה וקאסר ליה רבא מהטמאים לאסור צירן · ופריך מדג טמא שמלחו עם דג טהור מותר · [פ] מאי פריך מציר דדג אציר דבשר · וי"ל דשפיר פריך דקים ליה דציר דגים אסור מדרבנן דקתני סיפא דההיא אם טמא מליח וטהור טפל אסור · ובהדיא תנן במסכת תרומות (פ"י מ"ח) דג טמא דצירו אסור וש"מ הא דשרי כשמלחו זה עם זה משום דלא בלע הוא · ועל זה אנו סומכין כשמביאין בקרון אחד או בחבית אחד דגים מלוחים טהורין וטמאין ביחד שמתירין אותו · דספיקא דרבנן היא שמא לא נמלחו בתחלה ביחד ואחר שפלטו כל צירן עירבן יחד · אמר רב פפא הלכתא עד שיהא ראש ושדרה ניכר של כל אחד ואחד* :

הגה"ה

* ותתיכות דג שיש בה סימן בין בכולה בין במקצת' ואפי' באחד ממאה שבהם מותר וכגון כשמחברים אותן יחד מתחברות ונכרות ונראות שהיו כולן מדג אחד · ע"כ :

מג אמר רב [א] כהנא אמר רב קרבי דגים ועוברן אין נקחין אלא מן המומחה · ולמה לי מומחה נבדוק בסימניהם · דתניא כסימני ביצים כך סימני עוברי דגים · ואילו הן סימני ביצים כל שכודרת ועגלגולת · ראשה אחד כד וראשה אחד חד טהורה · שני ראשיה חדין שני ראשיה כדין טמאה · חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים טהורה · חלבון מבפנים וחלמון מבחוץ טמאה · חלבון וחלמון מעורבין זה בזה בידוע שהיא ביצת השרץ · אמר [ג] רב כשנימוחו · ר"ת דקדק מדלא משני הכא סימני עוברי דגים לאו דאורייתא ואין לסמוך עליהן כי היכי דמשני בפ' אלו טריפות על סימני ביצים דלא בדקינן שמנה ועשר ספיקות בסימני ביצים משום דסימני ביצים לאו דאורייתא · ש"מ דסימני דגים דאורייתא · ויש לסמוך עליהן לסתיר בורבותא · שאין מוצאין להן קשקשין [צ] ומספקא לן אם הסירו · ויש לדחות דהא דלא משני הכי משום דאכתי תיקשי לך בלא מומחה נמי יהיו ניקחין אם יאמר מדג פלוני טהור · כדפרכינן באלו טריפות (דף סד:) גבי ביצים ליקח מהן בענין זה וא"ת השתא נמי דמשני כשנימוחו תקשי לך בלא מומחה נמי יהא נקחין היכא דאמר אני מלחתים או אילו הדגים ואילו קרביים · וי"ל דהכי טעמא לא ד שייכי ברוב המוכרין · ולהכי שייך שפיר למימר אין נקחין אלא מן המומחה · ואף ע"ג דבלאו מומחה נמי נקחין כשאומר אני מלחתים או אלו דגים וכו' · דבכה"ג לא שכיח · אבל של דג פלוני טהור שייך ברוב המוכרין · דכל בקי בהן יכול לומר דבר זה · ועוד אי סימני דגים דאורייתא תלי תניא בדלא תניא · ושמא כיון משום דמצוין יותר וניכרין סימני ביצים נקט בהו סימנא לעוברי דגים וגם מן הירושלמי משמע דסימני עוברי דגים לאו דאורייתא · דגרס בירושלמי דפירקין נתן בר אבא אמר קומי שמואל ידע אנא מפרשא בין עוברי דגים טמאים לעוברי דגים טהורין · עוברי דגים טמאין עגולים ועוברי דגים טהורין ארוכין · חמא ליה ההיא שלופתא אמר ליה כזה מהו א"ל טמא · א"ל לא בים לי דאמרת על טהור טמא אלא דסופך למימר על טמא טהור · וא"כ יש עובר דג טמא הדומה לשל טהור ואמר בפ' אלו טריפות (שם) כיון דאיכא דעורבא דדמי לדיונה סימנים לאו דאורייתא ודוחק לומר דליכא דדמי אלא שזה היה טועה : **מד** [דף מ ע"ב] **וזיתי** גלוסקא המגולגלין · פשיטא · לא צריכא דרפו עובא · מ"ד חמרא רמא בהו · קמ"ל הכי מחמת משחא הוא [ק] דנפיש בהו : ת"ר החגבים והקפריסין והקפלוטות הבאין מן האוצר ומן הספתק ומן הספינה מותרין · הנמכרין לפני החנווני בסלים אסורים · מפני שמזלף עליהן יין · וכן יין הפוחים של עובד כוכבים הבא מן האוצר ומן הספינה מותר · [ר] והנמכר ה לחנווני בקטלוזא אסור מפני שמערב בו יין : הני חגבים דקתני הכא כבושין ניהו ולא שלוקין [ש] דשלוקין אסורין : הדרן עלך אין מעמידין

פרק שלישי

א כל הצלמין אסורין מפני שהן נעבדים פעם אחת בשנה דברי ר"מ וחכמים אומרים אין אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור : רשב"ג אומר אף כל שיש בידו כל דבר : **גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו · אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן [א] בעומדין על פתח מדינה [דף מא ע"א] אמר רבא מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים ד"ה אסור דלמיפלחינהו עבדינהו : **מתני'** המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרין · מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהן נעבד : **גמ'** [ב] אמר שמואל אפילו שברי עבודת כוכבים · והאי דקתני שברי צלמים משום דבעי למיתני סיפא מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהן נעבד · [דף מא ע"ב] והני לאו שברים ניהו דמוקי לה שמואל בעומדין על בסיסן דהוי כמו שנעשו מתחילה לכך ולאו שברים ניהו איתמר [ג] עבודת כוכבים שנשתברה מאליה רבי יוחנן אמר אסורה · ור"ל אמר מותרת · וקי"ל כרבי יוחנן* :

הגה"ה

* והא דאמר שמואל לעיל דאפילו ז שברי עבודת כוכבים מותר מיירי דלא חזינן דנשתברה מאליה דאימר עובד כוכבים שברה כך פירש רש"י ורבינו שמואל אבל היכא שנשתברה מאליה אפילו שברי שברים אסור וכן צריך לבטל כל קיסם ח וקיסם דקי"ל כרבי· מא"ז ע"כ :

ב [דף מב ע"ב] **אפרוחין** שקננו באשירה ואין צריכין לאמן מותרין · אבל ביצים או אפרוחין שצריכין לאמן אסורין · ולא יעלה באילן ליקח אפרוחין שאין צריכין לאמן · אלא יתיז בהן בקנה · ולא חיישינן שמא יעלה באילן : **ג מתני'** המוצא כלים ועליהן צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח ר' שמעון בן גמליאל אומר על המכובדין אסורין ועל המבוזין מותרין · [דף מג ע"ב] רבי יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים · אמר לו אף הוא נעשה זבל וכתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם : **גמ'** [דף מג ע"א] ת"ר איזהו צורת דרקון . פירש רשב"א כל שיש לו ציצין בין פרקיו · מחוי רב אסי בין פירקי צואר · אמר רבי חמא בר חנינא הלכה כרשב"א : **ד אמר** רבה בר בר חנה אריב"ל פעם אחת הייתי מהלך בדרך אחר רבי אלעזר הקפר ומצא טבעת ועליה צורת דרקון · מצא עובד כוכבים קטן ולא אמר לו כלום מצא עובד כוכבים גדול אמר לו בטלה ולא בטלה · סטרו ובטלה · ש"מ תלת · [ד] ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו · וש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים בעל כרחו · וש"מ יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה מבטל · ושאין יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה אינו מבטל · גרסינן בפרק השוכר את הפועל (דף סד:) גר תושב מהו שיבטל עבודת כוכבים · (מסתברא) דפלח מבטל דלא פלח לא מבטל או דלמא כל דבר מיניה מבטל והאי בר מיניה הוא · ופשט רב נחמן מסתברא [ג] (דבר מיניה) מבטל דלא [ד] (בר מיניה) לא מבטל : **ה תנן** התם דמות צורות לבנות היו לו לר"ג בעלייתו בטבלא ובכותל שבהן מראה את ההדיוטות כזה ראית או כזה ראית · ומי שרי והכתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות · [דף מג ע"ב] שאני ר"ג דאחרים עשו לו · [ה] כלומר קנאן מן העובד כוכבים עשוי · והאמר ליה שמואל לרב יהודה שמי עיניה דין · התם בטבעת שחותמה בולט [ו] ומשום חשדא · כדתניא טבעת שחותמה בולט אסור להניחה *ומותר לחתום בה · חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה · האי חותם [ז] מיירי בחמה ולבנה כוכבים ומזלות ופרצוף אדם שאסור לעשותן · וגם לשהותן אם עשאן עובד כוכבים משום חשדא · וצורת דרקון מותר לעשותה [ח] ואסור לשהותה [ט] והאי דאסרינן צורת אדם [י] ודרקון דוקא בגולם שלם · אבל צורת הראש בלא גוף שלם מותר ט ולא תעשון אותי דרשינן · [כ] וגם חשדא ליכא אם אין כל הדמות שלם · ומי חיישינן לחשדא והא הוא בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא דאוקי בה עובד כוכבים אנדרטא והוו עיילי בה אבוה דשמואל ולוי ומצלו בה ולא חיישי לחשדא · דרבים שאני · והא ר"ג דיחיד הוה · הימנה אמאי לא משני דצורת לבנה לא היתה בולטת · וריב"א ור"ת ז"ל היו אומרים דבחמה ולבנה כוכבים ומזלות אין חילוק בהן בין בולטין לשוקעין · כי נראין בעינינו כשוקעין ברקיע . ואין חלוק בין בולטין לשוקעין [ל] אלא בצורות ובפרצופות · כיון דנשיא הוה הא שכיחי רבים גביה · ואיבעית אימא דפרקים הוה · ואין אסור אלא דמות שלם · ואיבעית אימא להתלמד עבד דכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות : [מ] תניא אידך לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון חיות ואופנים ושרפים [נ] וכרובים ומלאכי השרת · [ס] תניא (אידך) כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם · אמר רב הונא בריה דרב יהושע מפירקיה דאביי שמיע לי לא תעשון אתי קרי ביה לא תעשון אותי.[דף מג ע"א] ת"ר לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם [חצר תבנית עזרה] שולחן תבנית שולחן מנורה תבנית מנורה · אבל עושה [ע] של חמשה ושל ששה ושל שמנה · אבל לא של שבעה ואפילו של שאר מיני מתכות : [דף מג ע"ב] רשב"ג אומר על המכובדים כו'. איזו הן המכובדים ואיזו הן מבוזין · אמר רב מכובדים

הגה"ה

* ואם היה טבעת שיש עליה עבודת כוכבים אפילו חותמה בולט אסור לחתום בה · מא"ז ע"כ :

הגהות הב"ח א שמא נ"ב ודוקא בטרית שאינה טרופה ודאי לא [חיישינן לטמאין אע"ג] דלית בהו קשקשים כיון [דלא ראינו] אותם קודם מליחה ולפיכך סמכינן אראש ושדרה ולא חיישינן לטמאין דהנהו לא שכיחא בינינו אבל אם [ראינו אותם] שאינו מלוח ואין בו קשקשים [לא סמכינן] אראש ושדרה הואיל וריעותא לפנינו שאין בו קשקשים ולא תלינן דנשרו בעלייתו ולפיכך יש לנו לחוש שמא דג טמא הוא ודמי לטהורים בראש ושדרה [והשאר אסור] : ב נמי גבי דגים שקן : ג תיבת (עשר) נמחק : ד לא שכיח ברוב : ה והנמכר בחנווני בקטלוזא : ו עבודת כוכבים מותרין והאי : ז דאפי' מלא שברי וכו' פרש"י נ"ב עיין בפרש"י ס"פ כל הצלמים בפלוגתא דרב ושמואל : ח וקיסם נ"ב מיהו אין זה אלא כשהדיוט יכול להחזיר : ט מותר דלא תעשון :

הגהות הגרי"ב [א] בגמ' הגי' ברונא : [ב] נ"ל רבא : [ג] נ"ל דפלא : [ד] פלח :

תפארת שמואל

(א) ומ"מ היכא דמכיר ראש ושדרה פי' היכא שיש כאן חבית מליאה חתיכות מלוחים מתירין כל החתיכות · שאתה מכיר ראש ושדרה · ואוקמיה אחזקיה כשהיה שלם היו בו קשקשין אלא שעכשיו נתחכו ונמלחו ונשרו קשקשיהם אבל דג שלם שהובא לפנינו ואין בו קשקשים · ואם כן הוא בחזקת איסור רק שאתה רוצה להתירו בסימן ראש ושדרה ותאמר בודאי נשרו קשקשיו כה"ג אין להתירו ודו"ק עיין בטור יו"ד סי' פ"ג :

פלפולא חריפתא

סי' פ"ג השמיט עד ומ"מ היכא כו' : [ג] הלכך אין לסמוך כו' נ"ל דגרסינן להא קודם ומ"מ היכא כו' כתב הב"י וז"ל והאמת שדבריו צריכין ביאור דכיון דמסיק דאין לסמוך על ראש ושדרה להתיר דג עליהם היכי קאמר דהיכי דמכיר ראש ושדרה לא חיישינן ושמא יש בהן ממין דגים טמאים וכו' ונראה דה"ק כשבא לפנינו דג שאין אנו יודעין מאיזה מין הוא כיון שמכיר ראש ושדרה שרינן ליה ותלינן ליה שטהור הוא אלא שהסירו או נשרו קשקשיו אחר עלייתו ולא חיישינן שמא מסתם המינים טמאים דדמו לטהורים בראש ושדרה דהנהו לא שכיחים בינינו אבל כשבא לפנינו מין דג שאנו יודעים שאין בו קשקשת לא סמכינן על ראש ושדרה להתירו דדלמא מאותן טמאים דדמו רישייהו לטהורים וגם יש להם שדרה הוא ואע"ג דלא שכיח בינינו דלמא אתרמויי אתרמי ומשתכח וליכא למימר כי היכא דהתם חיישת דילמא הסירו או נשרו קשקשיו אחר שעלה מן הים ה"נ ניחוש שמא בעלייתן נשרו והפשר דנשרו אחר שעלה שכיח טפי מנשרו בעלייתן מן המים ודוחק עכ"ל אבל יותר מסתברא לייתב דברי רבינו מה שכתב הטור וז"ל וא"ה הרא"ש ז"ל כתב שאין לסמוך עליהם ומ"מ כתב עובד כוכבים שמביא חבית מלא מחתיכות דגים מלוחים כל דג שמכירין ראשו ושדרתו מותר והשאר אסורין עכ"ל נראה מזה דדוקא בחתיכות מלוחים הוא דשרי וטעמא רבא איכא דגבי חתיכות מלוחים איכא למתלי שקודם המליחה הסירו הקליפות בידים שכן דרכן של בני אדם לעשות כן כדי שהמלח יהיה לו יותר כח להבלע בחתיכות מ"מ נראה דחתיכות לאו דוקא אלא משום דלעיל מיניה נקטו חתיכות להתיר בכשהן מתאימות נקטי נמי הכא חתיכות אבל מלוחים נקט הכא בדוקא מטעמא דפרש"י אע"פ שהב"י לשטתו כתב דלאו דוקא ועיין לקמן גבי עוברי דגים : [ס] החלב כצ"ל קרינן : [ע] דרש נמי שקן · דגבי דגים : [פ] מאי פריך מציר דדג כו' · וכ"כ התוספות דבכורות ותימה דהא כבר אמרינן דמדרבנן מיהא אסיר ומה הוצרך עוד לראיות דלקמן : [צ] ומספקא לן אם הסיר לשיטת ב"י שכתבתי לעיל צריך לומר דהכא נמי אנו יודעים שאין בו קשקשת : [ק] גי' רי"ף מחתא דנפישא בהו וגי' הגמרא משחא הוא דרפו : [ר] ה"ג בר"ף והנמכר בקטלוזא לפני הגוני אסור : [ש] אבל שלוקים אסורים ודייקינן מדקתני לה גבי קפריסין וקפלוטאות דכבושין ניהו ולא שלוקין ועוד דייקי' מהא דאמר לעיל אמר רב ברונא אמר רב עובד כוכבים שהטיל אור באגם כל חגבים שבו אסורין והוינן בה אי משום בישולי עובד כוכבים כה"ג מי אסיר כלומר שהעובד כוכבים לא נתכוין לבשלם ואמאי אסירי מכלל שאם נתכוין לבשלם ודאי אסירי הרי"ף :

פרק שלישי [א] בעומדין על פתח כו' · וכן גי' הרי"ף וניחא טפי למסקנת הר"ן דבין לר"מ בין לרבנן קאמר מאה"כ לגי' הגמרא ובעומדים א"כ קאי אדשמואל דלא אמר אלא לר"מ כדפרש"י : [ב] אמר שמואל אפי' שברי עבודת כוכבים · ואע"ג דפסקי' לקמן כר"י דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה כתב הר"ן משום דטעמא דשמואל דלנשברה מאליה לא חייש דמסתמא אליל אינה משתברת מאליה דודאי מנטר לה שפיר ומ"ה שברי אליל (ר"ל שעושים צורת כוכבים ומזלות מכסף או מזהב ושאר מיני מתכות וכן בכ"מ שנזכר שברי עבודת כוכבים פי' כנ"ל) שרו דאע"ג דאי ודאי נשבר מאליה שבריה אסורים וכדר"י לנשברה לא חיישינן משום דלא שכיחא אלא אמרינן דעובד כוכבים רתת עלה ושברה ומ"ה שריא דבטולי בטלה כו' · אבל לפי' ר"ת בתוס' שמפ' דבאנדרטי שרי טפי ומשום היתר דרבנן קאמר דדוקא מתירין באנדרטי של מלכים גרסי' שפיר ובעומדין דכולהו קיימי אדרבנן וזו נראה שדעת רבינו והרי"ף כן היא דשמואל נמי קאי אדרבנן מדכתבו לדשמואל וא"כ י"ל דהע"פ דשמואל אדר"מ קאי וכפי' הר"ן דאע"ג דאנדרטי שרי טפי קאסר ר"מ משום דחייש למעוטי וקמייתי ליה רבינו והרי"ף משום דשמעינן דאפ"ה כי יש בידו לפור או כדור כו' קאסרי רבנן ופי' זה מפ' הב"י סי' קמ"א אבל בקיצור נראה כפי' הראשון שכתבתי : [ג] עבודת כוכבים שנשתברה מאליה · עי' סוף פירקין : [ד] ש"מ עבודת כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו · אע"פ שאינה עובדה כגון זה לפעור וזה למרקולים כי הכא דהא כי מלא עובד כוכבים גדול א"ל בטלה אע"ג דלא הוה ידע אי פלח להך עבודת כוכבים והא לא שמעינן ליה ממתניתין דפרק דלקמן דה"א כי תנן דעובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו דהכי מילי בזה וזה לפעור וזה וזה למרקולים אבל זה לפעור וזה למרקולים לא דדכוותיה אמרי' בריש פרק בתרא דמכילתין בדף ס"ד ע"ב גבי הא דתניא בין אינה עובדה כו' הר"ן : [ה] כלומר קנאן מן העובד כוכבים עשוי · דאלו לומר לעובד כוכבים שיעשה הוה אסור משום שבות מידי דהוה לומר לעובד כוכבים תסום פי' פרתי ולוש בה דאסרי' משום שבות בב"מ פ' הפועלים ותוס' כתבו דמצוה שאני : [ו] ומשום חשדא · ולקמן פריך א"ה בדר"ג נמי ניחוש לחשדא הר"ן : [ז] מיירי בחמה ולבנה כו' · דלא כר"ת וריב"א דלקמן וקשיא תימה דלקמן וגם הר"ן הקשה דמאי מייתי ראיה מהך ברייתא דמשום חשדא דהא ברייתא מלי מיירי דאסור לקיימן מן התורה אלא ודאי דמיירי בשאר צורות שלא נאסרו מן התורה לא לעשותן ולא לקיימן ואסרום חכמים משום חשדא : [ח] ואסור לשהותם · מסיק ב"י סי' קמ"א מדברי הטור דה"פ אם מצאה וטעמא דחיישינן שמא עבדוה קודם שמצאה : [ט] והאי דאסרי' צורת האדם · סי' בעשייה ושהייה : [י] ודרקון · פי' בשהייה : [כ] וגם חשדא ליכא כו' · משום צורת אדם הוא דנקט אבל בדרקון ליכא למימר חשדא אפי' בגוף שלם דאי הוה חשדא לתסר לעשותו כדדייק ב"י לעיל דמש"ה כתב הטור טעמא שמא עבדוה כו' : [ל] אלא בצורות ופרצופים · לשון התוס' אלא גבי פרצופים וכיולא בהן ולשון הטור סי' קמ"א אלא בשאר צורות ופרצופין : [מ] תניא אידך לא תעשו כן לשון הרי"ף : [נ] וכרובים צ"ג בגמרא וברי"ף · וכן נראה דהיינו כרובים היינו חיות כמפורש ביחזקאל גם בטור לא העתיק כרובים : [ס] ה"ג תניא כל הפרצופים וכן הוא ברי"ף : [ע] של חמשה ושל ששה · נ"ל דאיצטרך לאשמועינן של

חמשה

למעלה מן המים · מבוזין למטה מן המים ושמואל אמר אלו ואלו מבוזין הן · ואלו הן מכובדין שעל הגזמין ושעל הסירין ועל הטבעות · תניא כוותיה דשמואל · מכובדין שעל הסירים ועל הגזמין · ועל הטבעות · ומבוזין שעל היורות ועל הקומקמוסין ועל הסדינין [פ] ועל המטבעות* · אית דקרי שירים פירוש אצעדה · אבל בגדי שיראין וכל מלבושי יקר מבוזין מיקרו כיון שלובשים אותן והוי כסדינין · [צ] ואית דקרי הסירים ולבושי יקר מיקרו מכובדין : מתני' [דף מד ע"ב] שאל פרוקלוס בן פלוסוס בעכו את ר"ג כשהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר לו כתיב בתורתכם לא ידבק בידך מאומה מן החרם מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי א"ל אין משיבין במרחץ כשיצא א"ל אני לא באתי בגבולה היא באתה בגבולי · [ק] אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ ד"א אם נותנין לך כל ממון שבעולם אי אתה נכנס לבית עבודת כוכבים א ערום [ר] ובעל קרי ומשתין בפניה וזו עומדת על הביב וכל העם משתינן בפניה · [ש] ולא נאמר אלהיהם אלא את שהוא נוהג בו משום אלוה אסור [ת] ושאין נוהג בו משום אלוה מותר : גמ' והיכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא · וכ"ת בלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של חול מותר לאומרן בלשון הקדש דברים של קדש אסור לאומרן בלשון חול · הנא כשיצא א"ל אין משיבין במרחץ:

הגה"ה

*ואור"י מכאן יש ראיה למטבעות שלנו דשרי מעשה בקלוניא שציירו בחלונות של בית הכנסת צורות אריות ונחשים ושאלו להר"ר אליקים והשיב דאסור לעשות שום צורה שלא להתלמד וגם כיון דבעינן שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר והרואה שיעשיר יצפין יהא נראה כמשתחוה לאותן צורות וכששים אבא מרי נער היו מצויירין בבית הכנסת צורות אילנות ועופות ודן לאיסור השתא איתבריר לן דכולהו אסור בעשייה כגון הפרצופין דהיינו אדם ובהמות וחיות וצורות כגון עופות ודגים ונחשים ותולעים וצלמים כגון כל תבנית ודבר העשוי כדמות כולהו העושה אותם עובר בלאו ובעשו לו אחרים מותר מן התורה ואסור מדרבנן עד שיפחות צורתו · מא"ז ע"כ :

ו [דף מה ע"א] מתני' העובדי כוכבים העובדים את ההרים ואת הגבעות [א] הן מותרין ושעליהן אסירים שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך · רבי יוסי הגלילי אומר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם על הגבעות ולא הגבעות אלהיהם · ומפני מה אשירה אסורה · מפני שיש בה תפיסת יד אדם וכל שיש בה תפיסת יד אדם אסור · אמר ר"ע אני אהיה אובין ואדון לפניך כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נישאה ועץ רענן בידוע שיש בה עבודת כוכבים : [דף מז ע"א] מי שהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו · כיצד יעשה : כונס לתוך שלו ארבע אמות ובונה · היה שלו ושל עבודת כוכבים [דף מז ע"ב] נדון מחצה על מחצה · אבניו ועציו ועפריו מטמאין כשרץ שנאמר שקץ תשקצנו · ר"ע אומר כנדה שנאמר תזרם כמו דוה מה נדה מטמאה במשא אף עבודת כוכבים מטמאה במשא : גמ' והא קשביק רווחא לעבודת כוכבים · א"ר חנינא מסורא דעביד לה בית הכסא · והא בעי בלניעותא בליליא · והאמר מר איזה לנוע הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום · ואע"ג דאוקימנא כדרך · מיהא לניעותא מיהא בעי · דקגדיר ליה בהיזמי והיגי א"נ עביד לה בית הכסא לתינוקות · [ב] הכנים לתוכה עבודת כוכבים והוציאה הרי זה מותר :

ז מתני' שלשה בתים הן · בית שבנאו תחילה לעבודת כוכבים הרי זה אסור · סיידו [ג] וכיידו לעבודת ג כוכבים נוטל מה שחידש : גמ' אמר רב המשתחוה לבית אסרו : מתני' שלש אבנים הן · אבן שחצבו מתחלה [ד] לדימוס הרי זו אסורה · סיידה וכיידה לעבודת כוכבים [ה] וחידש נוטל מה שחידש · העמיד עליה עבודת כוכבים וסילקה הרי זו מותרת : [דף מח ע"א] שלשה אשירות הן · אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים הרי זו אסורה · גדעו ופסלו לשם עבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף · העמיד תחתיו עבודת כוכבים ונטלה הרי זה מותר · [ו] איזהו אשירה כל שתחתיה עבודת כוכבים רבי שמעון אומר כל שעובדין אותה · מעשה בצידן באילן שהיו עובדין אותו והיה תחתיו גל [ז] אמר להו רבי יהושע בדקו את הגל · בדקו ומצאו בו צורה · אמר להן הואיל ולגל הן עובדין נתיר להם את האילן [דף מח ע"ב] לא ישב בצלה ואם ישב טהור · לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא · היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור : ח גמ' איבעיא להו עבר או עובר · רבי יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה אמר עובר [ח] תנן · ורבי יוחנן אמר עבר תנן : ול"פ הא דאיכא אורחא אחריתי . והא דליכא אורחא אחריתי · א"ל רב ששת לשמעיה כי מטית התם ארהיטני · ומסיק בדליכא אורחא אחריתי ואדם חשוב שאני : מתני' זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה · והחזירין לא בימות החמה [ט] ולא בימות הגשמים · ר' יוסי אומר אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנבייה נושרת עליהן והוה להן לזבל : גמ' וסבר רבי יוסי זה וזה גורם אסור והתניא רבי יוסי אומר נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פירי · ואין מרכיבין בכפניות של ערלה · והאמר רב יהודה אמר רב מודה רבי יוסי [דף מט ע"א] שאם נטע והבריך והרכיב שמותר · אלמא לרבי יוסי זה וזה גורם מותר · ואסיקנא דר' יוסי לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי זה וזה גורם מותר לדידכו דקאמריתו זה וזה גורם אסור אף לא ירקות בימות הגשמים · אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי · ההוא גינתא דאיזדבל בזבל של עבודת כוכבים שלחה רב עמרם לקמיה דרב יוסף כה"ג מאי · א"ל הכי אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי דאמר זה וזה גורם מותר* :

הגה"ה

* בין באיסור עבודת כוכבים בין בשאר איסור ואף ע"ג דאיסור יתר על ההיתר כפי' רשב"ס' מא"ז ע"כ :

ט [דף מט ע"ב] מתני' נטל הימנה עצים אסורין בהנאה · הסיק בהן את התנור חדש יותץ ישן יוצן · אפה בו את הפת אסורה בהנאה · נתערבה באחרות [א] כולן אסורין בהנאה · ר"א אומר יוליך הנאה לים המלח · אמרו לו אין פדיון לעבודת כוכבים · פרש"י יוליך הנאת עצים שאפה בהן את הפת · ולפי פירושו אף הפת מותרת אפי' בלא נתערבה · ומתני' לא משמע כן דמשמע דר"א דדוקא אנתערבה קאי · ופר"י יוליך הנאת הפת לים המלח כי הפת כולו אסור · וכן מוכח בגמ' דקאמר לא שנו אלא פת אבל חבית לא דלפי' רש"י ה"ל למימר לא שנו אלא עצים אבל יין שנתערב בחבית לא · ונראה לי כפי' ר"י דלא הקילו חכמים להתיר את הפת בלא תערובת ע"י הולכת ד'הנאת עצים · אבל בהא נראה לי כדפירש רש"י שאין צריך להוליך לים המלח אלא הנאת עצים · [י] וכיון שנסתלק מכאן גוף האיסור הותר הכל · והשתא ניחא ה ל"ש אלא פת שנתערב יוליך הנאת איסור לים המלח אבל חבית שנתערב לא · ה"ר זרחיה הלוי כתב דלא התיר רבי אליעזר אלא בהנאה אבל באכילה לא שמעינן ליה דאמר יש פדיון *והכי משמע בגמרא דבעי למימר ל"ש אלא פת אבל חבית לא ואמר רב חסדא אפי' חבית ומשמע פת דומיא דחבית דאינה ניתרת אלא בהנאה : וה"ר יונה ז"ל כתב בשם רבני צרפת ז"ל דמותר אפילו באכילה · ולא דמי לחבית שאסור בשתיה משום מגע עובד כוכבים · אבל פת בשביל שנאפה בדבר האסור באכילה ו אינה נאסרת · כדתנן במס' תרומות (פ"י מ"ד) תנור שהסיקוהו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת הפת מותרת · שאין טעם הכמון אלא ריח כמון ומשום הנאה אסרינן להאי פת וכיון שהוליך הנאה לים המלח תו לא מיתהני מעבודת כוכבים · תימה דבכל הנך איסור תערובת דמסכת ערלה לא מישתמ' בחד מינייהו למימר יוליך הנאה לים המלח אלא רבי אליעזר הוא דאמר אהך דהכא ורשב"ם פי' דה"ה בשאר איסורין · ונראה דדוקא בעבודת כוכבים [כ] משום דתופסת דמיה וכשמוליך הנאה לים המלח נראה כמוליך גוף האיסור· וכן טבעת וכוס של עבודת כוכבים שנתערבו באחרות דבפרק התערובות (דף עד·) שרו בהולכת הנאה לים המלח · עוד י"ל דדוקא בתנור שהסיקו בעצי עבודת כוכבים [ל] ואפה את הפת · נטל הימנה כרכור וארג בו את הבגד אמרינן יוליך הנאה לים המלח · לפי שאין ממשות האיסור בעין · [מ] וההוא גברא דאיתעריב ליה חביתא כיון דאי אפשר להיות בהולכת הנאה אלא היתר הנאה למכור או ליתן לפועלים עובדי כוכבים · אבל שיהנה גופו לא דהא אסור בשתיה · ושאר הנאות שעושין מיין כגון משרה או ; כבוס דבר שגופו נהנה לא שכיחא הלכך שרי ע"י הולכת הנאה ומסתברא להחמיר כשינויא בתרא דטעמא דמיסתבר הוא : גמ' אמר רב חסדא אמר רב הלכה כרבי אליעזר דאמר אם נתערבה הפת או הבגד באחרים יוליך הנאה לים המלח ומשתרו כולהו · ההוא גברא דאיתעריב ליה חביתא דסתם יינן בחמריה · אתא לקמיה דרב חסדא א"ל זיל שקיל ארבע זוזי דחמרא ושדי בנהרא ואידך תשתרי לך בהנאה · ואי הוה מלי למיזבניה בחדא זימנא בהדי הדדי הוה מוכר כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו : מתני' כיצד מבטלה · קרסם זירד · נטל ממנה מקל ושרביט ואפילו עלה הרי זה בטלה · שפאה לצורכה אסורה שלא לצורכה מותרת : גמ' אותן שפאין מה תהא עליהן · פליגי בה רב הונא וחייא בר רב חד אמר מותרין וחד אמר אסורין תניא כמאן דאמר מותרין · עובד כוכבים ששיפה עבודת כוכבים לצורכו היא ושפאיה מותרין· לצרכה היא אסורה ושפאיה מותרין ישראל ששיפה עבודת כוכבים בין לצורכו בין לצורכה בין היא בין שפאיה אסורין· איתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אמר רב צריכה לבטל כל קיסם וקיסם · ושמואל אמר אין עבודת כוכבים צריכה ליבטל [נ] אלא דרך גדילתה · [ס] וקיימא לן הלכתא כרב באיסורי · ודווקא כשהדיוט יכול להחזירה · אבל אין הדיוט יכול להחזירה מותרין : [ע] תנו רבנן הלוקח גרוטאות מן העובד כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר · ואם משנתן מעות משך יוליך הנאה לים המלח : הדרן עלך כל הצלמים

פרק רביעי

א רבי ישמעאל אומר שלש אבנים זו בצד זו בצד מרקולים אסורות שתים מותרות · וחכמים אומרים את שנראה עמו אסורות ואת שאין נראות עמו מותרות :

גמ' [דף נא ע"א] אמר רבי אבהו אמר ר' יוחנן מנין לזובח בהמה בעלת מום למרקולים שהוא פטור · שנאמר זובח לאלהים יחרם גו' לא אסרה תורה אלא כעין פנים · פירש רשב"ם בשם רש"י כעין זביחה דפנים והוא הדין לכל שאר תקרובת דמזבח כגון קטור ונסוך · וכל העולין על המזבח כיוצא בהן מיקרו תקרובת עבודת כוכבים לענין שלא יכולים [א] ליבטל · וכן כל מיני מאכל כגון יינות שמנים וסלתות · ושמעינן מהכא דהני נרות של שעוה [ב] שמביאין דורון לעבודת כוכבים ומדליקין בפניה משכבן הכומר (או) ומכרן או נתנן לישראל מותרות בהנאה ממ"נ · אי תקרובת עבודת כוכבים הן אפילו ביטול אין צריכין [ג] דלא הוו כעין פנים · וא"נ נוי חשבת להו שייך בהו ביטול כמו בעבודת כוכבים עצמה · וכיון שכיבן העובד כוכבים לצורך עצמו ומכרן או נתנן (לישראל) או משכנן [ד] אין לך ביטול גדול מזה · והתיכות של שעוה נמי שנותנין לעבודת כוכבים מותרות · דאפי' נוי ליכא וכעין פנים ליכא · [ה] ואין הקדש לעבודת כוכבים ואפי' ביטול לא בעי · והכרות שסולחין דורון לישראל מותרין · שאין מקריבין לפני עבודת כוכבים אלא חוק לכומרים הן · אבל אם היו מקריבים אותן לעבודת כוכבים כעין פנים קרינא ביה דדמיא למנחת מאפה תנור · ואע"ג דליכא [ו] זריקה המשתברת וגם לא הקטירו ממנו כלום אלא נתנו לפני עבודת כוכבים לתקרובת מקרי זבחי מתים אפי' לא שייך בה זריקה המשתברת · כיון שכיוצא בו מקריבים בפנים כגון יינות שמנים וסלתות ומנחה ומאפה תנור ומים

הגהות הב"ח א עבודת כוכבים שלך ערום וכו' ולא נאמר אלא אלהיהם את כצ"ל : ב לניעותא דעביד לה ב"ה דליליא והאמר וכו' מיהו לניעותא בעי למיעבד דקגדיר וכו' לתינוקות הס"ד ותיבת (והכנים לתוכה וכו' מותר) נמחק : ג לעבודת כוכבים וחידש נוטל מה שחידש הכנים לתוכה עובד כוכבים והוציאה הר"ז מותר אמר רב : ד הולכת הנאה לים המלח אבל : ה ניחא דקאמר ל"ש : ו באכילה אינו נאסר באכילה כדתנן וכו' שאין בו טעם :

הגהות הגרי"ב [א] נ"א ואחרות באחרות :

פלפולא חריפתא

חמשה דס"ה דאע"ג שאין בו קנים כמספר של מנורה שבמקדש מ"מ הרי הוא כתבנית גופה של מנורה וקנים יוצאים מזה וקנים יוצאים מזה שלכך לאסור קמ"ל דלא כיון שאין כאן מספר כל הקנים : [פ] ועל המטבעות · כך הגיה ר"ח כמ"ש בתוס' וגם גי' רי"ף כן וכן מגהתים בהדיא בתוספתא פרק ששי . [צ] ה"ג ואית דקרי השיראים וכן העתיק הב"י סי' קמ"א : [ק] ברי"ף גורס ועוד אין אומרים : [ר] ובבעל קרי · פרשתיו בתוספות י"ט : [ש] ה"ג לא נאמר אלא אלהיכם את שהוא : [ת] ה"ג ושאינו נוהג בו משום אלוה מותר : [א] הן מותרין. עיין בס' השוהם סי' י"ג : [ב] הכנים לתוכה עבודת כוכבים והוציאה הרי זה מותר · ל"ג הכא אלא לקמן בסוף המשנה קודם אמר רב המשתחוה וכו' : [ג] וכיירו גרסינן ברי"ם וכן בכולהו ונמצאים הרבה בתרגום נביאים: [ד] לבימוס גרסי' בגמרא ורי"ף אבל הטור בסי' קמ"ה העתיק לדימוס : [ה] ה"ג הרי"ף לעבודת כוכבים וחידש נוטל מה שחידש אבל בגמ' ל"ג וחידש וגרסי' נוטל מה שסייד וכייר : [ו] איזהו אשרה · דפליגי ביה ר"ש ורבנן גמרא : [ז] ה"ג אמר להן ר' שמעון : [ח] ל"ג תנן בגמרא ולא ברי"ף : [ט] ולא בימות הגשמים · ולא קתני ואם זרע אסור כדקתני רישא ולא יעבור תחתיה ואם עבר טמא דאע"ג דאסור לכתחילה לזרוע תחתיה לא אסרו שהנאה בדיעבד כ"כ רבינו בפ"ק דחולין סי' ע' : [י] ה"ג דכיון שנסתלק · מכאן הנאת גוף : [כ] משום דתופסת דמיה · ואע"ג דאינה מתרת בכך מ"מ כשמוליך כו' נראה כו' הר"ש שם במסכת ערלה : [ל] ה"ג ואפה בו את הפת ונטל הימנו כרכר וארג בו את הבגד : [מ] וההוא גברא כו' · דלקמן דסתם יינן וכ"כ הרי"ף וכתב הר"ן דלכך הוסיף בסתם יינן לפי שהוא סובר דביין ביין מיתוקמא מדקאמר בחמריה ולא אמר ביני דני ולפי' הוצרך להעמידה אסתם יינן לפי שנראה שהוא סובר דקיימא לן כתקנתו של ר"א כדקיימא לן בתקנתו של רשב"ג (בפרק בתרא) דסתם יינן אפי' יין ביין ובי"נ דוקא חבית בחבית וכן הם דברי הרמב"ם בפ"י מהלכות מאכלות אסורות ע"כ : [נ] אלא דרך גדילתה · כמו נשירת עלין דנביים דמתניתי' דכיון דדרך גדילתה כדרכה נפלו העלין צריכין ביטול : [ס] וקי"ל הלכתא כרב באיסורי · איכא דאמרי דכ"ע שברי שברים מותרין והכא בעבודת כוכבים של חליות והדיוט יכול להחזירה קא מיפלגי ודוקא כשהדיוט כו' כך הוא ברי"ף · וכתב הר"ן ולא תקשי לך אמאי והא קיימא לן (כריש פירקין) דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה דהכא בחד מתרי גווני עסקינן או בשעיקר עבודת כוכבים קיים ולפיכך מתיאש מן השברים ומבטלן או משום דבשברי שברים עסקינן ע"כ והב"י בסי' קמ"ו כתב שלמד תירוץ אחר מדברי הרמב"ם בפ"ח דהא דדייקינן אבל אין הדיוט יכול להחזירה מותרים לאו למימרא דמותרים בלא ביטול כלל אלא דכשהדיוט יכול להחזירם צריכה ביטול לכל קיסם וקיסם וכשאין הדיוט יכול להחזירה א"צ לבטל כל קיסם וקיסם ומ"מ אינה מותרת בלא ביטול כלל ומיהת כשביטל אבר א' ממנה בטלו כל השברים ע"כ : [ע] ת"ר הלוקח גרוטאות מן העובד כוכבים · לקמן הוא בפרק השוכר (דף ע"א) גרוטאות שברי כלים כספים אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר דאע"ג דמשיכה בעובד כוכבים קני הוי מקח טעות דלאו אדעתא דעובד כוכבים זבן ואי משנתן מעות משך אע"ג דמדינא נמי שרי להחזיר דמקח טעות הוא אפ"ה מוליך הנאה לים המלח דכי הדר ושקל זוזי מתחזי כמזבן עבודת כוכבים לעובד כוכבים והכי מפרשינן לה בפ' השוכר עכ"ל הר"ן ומשום דבהשוכר מפרשינן לה מש"ה הראה מקום פ' השוכר אע"ג דקדים מתנייתא בפרק ר' ישמעאל :

פרק רביעי [א] ליבטל · לקמן מנין לתקרובת עבודת כוכבים כו' : [ב] שמביאין · גרס' התוס' משכבן הכומר ומכרן : [ג] דלא הוי כעין פנים · לשון הר"ן ואע"ג דהוי הדלקה במקדש מ"מ לא הוי דבר המשתבר דלהוי כעין זביחה או כעין פנים ע"כ וטעמא דשעוה לא אדליקו בפנים : [ד] אין לך בטול גדול מזה · פי' הכיבוי דמשכנן ונתנה נמי צריך כיבוי דהא לקמן מסיק כרבנן דרבי : [ה] ואין הקדש לעובד כוכבים · כדאיתא בספ"ו דתוספתא איזהו מוקצה מוקצה לעבודת כוכבים אבל האומר שור זה לעבודת כוכבים לא אמר כלום לפי שאין הקדש לעבודת כוכבים : [ו] זריקה המשתברת · כמו

עיפי

ומלח ונתנוה לפני עבודת כוכבים לתקרובת מיתסר · כדאמר לעיל (דף כט:) בשר היוצא אסור מפני שהוא כזבחי מתים אלמא מפני שהכניסוהו ונתנוהו לפני עבודת כוכבים וחזר והוציאו נקרא זבחי מתים · דאי משום דאמרינן כיון שהכניסו שחטן מתחילה לעבודת כוכבים · [ו] א"כ גם הנכנס יהא אסור · והא דבעינן זריקה המשתברת היינו בדבר שאין מקריבין ממנו בפנים כגון שבירת מקל · ומלבושיהן שלובשין הכומרים נוי שלהן היא ולא נוי עבודת כוכבים ומותרין ולא בעו ביטול : וגביע הכסף שאוחז הכומר בידו והמחתה שמקטירין בה משמשי עבודת כוכבים הן ובעו ביטול · ואם מכרן העובד כוכבים או משכנן לישראל לא בטילי · כרבנן דפליגי עליה דרבי דתנן מכרה או משכנה ר' אומר בטיל וחכ"א לא בטיל · וכן נויי ומשמשי עבודת כוכבים :

מתני' [דף נא ע"ב] מצא בראשו מעות כסות וכלים הרי אלו מותרין · פרכילי ענבים ועטרות של שבולים יינות ושמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בהן קרב לגבי מזבח אסור : האי מעות כסות וכלים מוקי לה במונחין דרך בזיון · ואם היו מונחין דרך כבוד אסורים דדבר של נוי הן · אבל פרכילי ענבים ועטרותא שבולים אע"ג דמונחין דרך בזיון אסורין · דכיון דמידי דמיכל הוא וראוי לעשות ממנו שמנים וסלתות הקריבין בפנים תלינן דלשם דורון ותקרובת הובאו שמה : גמ' [דף נ ע"א] אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב מנין לתקרובת עבודת כוכבים שאין לה בטול עולמית שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אין לו ביטול לעולם אף תקרובת עבודת כוכבים אין לה ביטול לעולם · [דף נא ע"ב] אמר רב שימי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקלקלין אפי' מים ומלח אסור · חוץ מן הקלקלין דבר של נוי אסור · שאין של נוי מותר : ב מתני' עבודת כוכבים שהיה לה גנה או מרחץ נהנין ממנה שלא בטובה · ואין נהנין מהן בטובה · היתה שלה ושל אחרים נהנין מהן בטובה ושלא בטובה · פירש רש"י בטובה בשכר ולא נהירא לר"ת דא"כ בשכר ולא בשכר הוה ליה למימר · ולעיל בפרק כל הצלמים (דף מד:) פי' רש"י בטובה שמחזיק טובה לכומרים · ונראה שמותר לטחון ולאפות בתנור וריחים של כומרים שעושין בשכר ואין מחזיקין להן טובה · [ז] ועוד נראה דאפילו בשכר מותר כיון שאין התנור וריחים עומדים באצר עבודת כוכבים · [ח] כי הויא דמרחץ של אפרודיטי · ולא דמי ליריד של עובד כוכבים דאסור לתת מכס לעבודת כוכבים · דהתם מיירי שהמכס הוא לצורך עבודת כוכבים [ט] ונויה ותקרובתה · אבל האידנא איתו אלא חוק הכומרים והגאתן ואין עושין מהן צרכי עבודת כוכבים · כהאי דאמר בשילהי בן סורר ומורה (דף עד:) הני קוקי ודימונקי היכי יהבינן להו אלא הנאת עצמו שאני · ובירושלמי דפירקין גרסינן וכן בתוספתא חלילין של עבודת כוכבים אסור לספוד בהן חטיות של עבודת כוכבים אסור לשכור מהן · [י] ג ואם היו מעלין שכר למדינה מותר לשכור מהן אע"פ שהן עושין לצורך עבודת כוכבים · גבאין של עבודת כוכבים [כ] אסור ליתן להם : [ואם היו מעלין שכר למדינה ד אע"פ שגובין לאלילים מותר ליתן להם] : גמ' אמר אביי בטובה בטובת כומרים · שלא בטובה שלא בטובת כומרים · לאפוקי בטובת עובדיה דשרי : איכא דמתני לה אסיפא · היה שלה ושל אחרים נהנין ממנו בטובה ושלא בטובה · אמר אביי בטובה בטובת אחרים · שלא בטובה שלא בטובת כומרים · מאן דמתני לה אסיפא כ"ש ארישא ומאן דמתני לה ארישא אבל אסיפא כיון דאיכא אחרים בהדה אפי' בטובת כומרים שרי : מתני' עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה *מיד ושל ישראל עד שתיעבד · [דף נב ע"ב] עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים [ל] שלו ושל חבירו* · [מ] וישראל אין מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים · המבטל עבודת כוכבים ביטל משמשיה ביטל משמשיה הן מותרין ויה אסורה:[דף נג ע"א] כיצד מבטלה. קוטע ראש אזנה ראש חוטמה ראש אצבעה · פחסה אע"פ שלא חסרה בטלה · רקק בפניה השתין בפניה גררה בטיט זרק בה את הצואה הרי זו אינה בטילה · * מכרה או משכנה רבי אומר בטל וחכ"א לא *בטל : גמ' וכי מאחר שלא חסרה אמאי בטלה · א"ר זירא שפיחסה בפניה · מכרה או משכנה וכו' זעירי א"ר חנינא ור' ירמיה בר אבא אמר רב חד אמר מחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל ד"ה בטל · וחד אמר אפי' בצורף ישראל מחלוקת · וקיימא לן לחומרא : מתני' [דף נג ע"ב] עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת · בשעת מלחמה אסורה · בימוסיאות של מלכים הרי אלו מותרין מפני שמעמידין אותה בשעה [נ] שהמלכים עוברים* : [דף נד ע"ב] שאלו את הזקנים ברומי אם אין רצונו בעבודת כוכבים מפני מה אינו מבטלה אמר להן אם לדבר שאין לעולם צורך בו היו עובדין היה מבטלו · הרי הן עובדין לחמה ולבנה כוכבים ומזלות יאבד עולמו מפני השוטים · אמרו לו א"כ יאבד דבר שאין לעולם צורך בו · ויקיים דבר שיש לעולם צורך בו אמר להם אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן · שיאמרו תדעו שהן אלהות שהרי לא בטלן :

הגה"ה

* משמשי עבודת כוכבים אפי' דעובד כוכבים אינם אסורים עד שיעבדו · מא"ז ע"כ :

הגה"ה

* ואפי' זה עובד לפעור וזה למרקולי' אבל גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים אין מבטל לקמן בפרק השוכר · מהרי"ח :

והיכא שיש לישראל שותפות בה עובד כוכבים מבטל חלקו אבל לא חלק ישראל משהוברר חלקו של עובד כוכבים מותר בהנאה דהא בטליה ואפי' למאן דלית ליה ברירה הכא יש ברירה דכל איסורי עבודת כוכבים דרבנן נינהו כך פירשב"ם בשם רש"י · מא"ז :

ההג"ה

* ובטול אשירה קירס' קיסמין יבישין שבאילן ונטל לצורכו לשרוף וזירד זרידין לאין בטלה נטל הימנה מקל או שרביט או שעיפה שלא לצורך ליפותה אסורה ואותן שפויין מותרין · מא"ז :

*אלא א"כ מכרה בפירוש להבלה · מהרי"ח ע"כ :

הגה"ה

* ישראל שזקף לבינה להשתחות לה ולא השתחוה לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסור ואין לה ביטול אבל זקף עובד כוכבים אחרת משל ישראל והשתחוה לה אינה נאסרת דלמא לא ניחא ליה לישראל אלא באותה שזקף ולא כפי' רשב"ם פר"י בימוס שעשוי להושיב עליו עבודת כוכבים כשנפגם מותר דשקלי להאי בימוס ומייתי בימוס אחרינא מזבח שעשוי להקריב עליו עבודת כוכבים שנפגם אסור עד שינתץ רובו · ישראל שאנסוהו עובדי כוכבים ואמרו לו · שאם לא ישתחוה לבהמה יהרגוהו וישתחוה לה אסורה לגבוה וכל איסורין שבתורה יהרג ואל יעבור בפרהסיא בפני עשרה יהודים אבל בצנעא יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ואם רוצה להחמיר על עצמו ליהרג אפי' על מצוה קלה הרשות בידו ואין זה משום פושע בעצמו · ערלה וכלאי הכרם אין תופסין דמיהן ואם מכרן וקדש בהן את האשה מקודשת דשרי לאשה ליהנות מהן מדרבנן ודוקא לגבי אשה התירו ליהנות ממנה משום ביטול פריה ורביה · מהרי"ח :

* אבל כגון שאנו דורכין בגיגיות ואין כאן המשכה נראה לומר דאין עושה יין נסך אבל ר' תולה להחמיר ממנהג שבידינו ואין ר"ל לא איסור ולא היתר עד כאן דברי רשב"ם וראבי"ה כתב ובלבד שיתכוין להמשכת היין אבל אם כוונתו שמשכה כדי שיכנים בגיגית הרבה ולא כדי שיזוב לימשך היין לצד אחר אין נראה בזה להחמיר · מא"ז ע"כ :

ג [דף נה ע"א] לוקחין גת בעוטה מן העובדי כוכבים · אע"פ שהוא נוטל בידו ונותן לתפוח · אינו נעשה יין נסך עד שירד לבור ירד לבור מה שבבור אסור והשאר *מותר · [א] פי' רש"י אם נגע עובד כוכבים למה שירד בבור נאסר מה שבבור · [ב] ורשב"ם פי' אף בלא מגע עובד כוכבים נאסר היין מכח העובד כוכבים שדורך בגת ונמשך היין לבור מכחו כדאמר לקמן פרק בתרא (דף עב:) כחו של עובד כוכבים בכוונה הא דנפק לבראי גזרו ביה רבנן : גמ' [דף נה ע"ב] אמר רב הונא יין כיון שהתחיל לימשך נעשה יין נסך · פי' ו רש"י שהגת עשויה במדרון ומשעה שנמשך מצד העליון לצד התחתון קרוי יין רצונו לומר אם פנה החרצנים והזגין והבדילם מן היין והיין [ס] לבדו נמשך מצד העליון לצד התחתון ונשאר עומד היין בפני עצמו אז מקרי המשכה ונאסר במגע עובד כוכבים כל מה שבגת [ג] [ע] אף אם נגע בחרצנים וזגין · תנן לוקחין גת בעוטה מן העובד כוכבים אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח · וכשמאסף החרצנים והזגין ונותנן לתפוח נשאר היין לבדו ונמשך לצד התחתון · ומשני בגת פקוקה ומליאה וכיון שהגת מליאה אי אפשר לפנות ולהבדיל כל החרצנים מן היין אלא מן העליונים הוא נוטל ונותן לתפוח ונשארו הרבה חרצנים וזגין עם היין ואין כאן המשכה · וכן כשדורכין בגיגית אין כאן המשכה · אבל אם פינה החרצנים וזגין לצד אחד כדי שימשך היין לצד אחר הוי המשכה · וכל שכן אם הוציא יין מן הגיגית דרך ברזא דהוי המשכה · וכן אם מלא כוסו יין מן הגיגית אפי' ישראל אם כיון לשלותו מן החרצנים ומן הזגין יש לחוש לו להמשכה · אבל אם לקח יין וחרצנים ביחד אפי' עובד כוכבים ושתה ממנו והחזיר המותר אין כאן המשכה · וגיגיות המליאות ענבים ועומדים בבית העובד כוכבים יש לחוש שמא המשיך העובד כוכבים קצת מהם וחזר ומלאם · ואם העלים ישראל עיניו מהן אחר הבציר אסור ליקח מן היין אם לא שחתם הגיגית · וכן משמע בירושלמי דקאמר על מתני' דלוקחין גת בעוטה תני רבי יוחנן והוא שלא העלים ישראל עיניו ממנו · ותו קאמר התם דורכין עם העובד כוכבים ומסייעין אותו עד שיתעלם מעיניהן נתעלם מעיניהן נעשה יין נסך · וגם למשנה ראשונה יש לחוש [פ] שמא מחזיר גרגותני לגת · [פ] ומיהו איסור אין ללמוד משם דשמא בגת בעוטה ח יש להחמיר לפי שהיא דרוכה הרבה ועומדת לימשך · [ד] אבל בגיגית שלא נדרך היין אפשר דלא חיישינן להמשכה · [ה] ומיהו נכון להחמיר כיון דבדבר קל יכול לעשות דבר שנקרא המשכה · ואף למשנה אחרונה מותר לדרוך עם העובד כוכבים בגת פקוקה ומליאה* · [צ] ור"ת היה אוסר · כי אולי אסרו לפי המשנה אחרונה כל דריכה עם העובד כוכבים אפילו בגת פקוקה ומליאה · כי יש לחוש קודם המשכה אטו לאחר המשכה · אע"ג דלא גזרינן לקמן (דף נו:) לייר לידיה אטו לא לייר לידיה · התם מינכר מילתא כיון דלייר לידיה אבל הכא [ק] כיון דבהמשכה כל דהו נעשה יין נסך א"א ליזהר · ור"ת ז"ל פי' להתחיל לימשך הייט שהתחיל לקלח היין מן הגת · אבל על הגת לא שייך המשכה וליתנא דהמשכה משמע כפי' רש"י · דלשון המשכה בכל מקום הוא משקין הנגררין ארצה ממקום מדרון · כענין ששנינו (מקוואות פ"ה מ"ג) מעין שהוא מושך כנדל וריבה עליו להמשיך · וכן (תמורה יב:) שאיבה שהמשיך וכן זיתים שמשך מהן (שבת קמג:) שמן וענבים שמשך מהן יין · אבל דבר היורד מלמעלה למטה שייך ביה לשון קלוח כדאיתא לעיל בפ"ק (דף יב:) פרצופות המקלחים מים · וכן היו מקלחין בתוך המים (מקוואות פ"ד מ"ד) או ה"ל למימר ליתנא דמתני' משהתחיל לירד · ועוד פקוקה ומליאה [ר] לא משמע כפי' ר"ת ובתוספתא משמע נמי כפי' רש"י דעל הגת שייך המשכה · דתניא בתוספתא הלוקח עביט של ענבים מן העובד כוכבים ומלא תחתיו [ש] גממיות מותר בלדן אסור. וגרסינן בירושלמי עד כאן כשהיה היין וענבים כאחת ונותן לתוך התפוח · היה נותן [ת] אלו לעצמן ואלו לעצמן [אפי' כן] א] מותר · גממיות מתחת האשכלות מותרות · שבלדיהן הן אסורות · ב] ר' יוסי בר בון בשם ר' יוחנן אמר הן עצמן נעשו יין נסך · פי' אפי' שתחת האשכלות כיון שנוטל האשכלות בידו ונותן לתפוח ונשאר היין בעצמו · ואע"פ שמעורב בו גרעינין וענבים שנשרו מן האשכלות · הלכך פי' רש"י עיקר דבכל ענין [א] דהוא פרים היין מן הזגין מיקרי המשכה · ואם נתן סל לתוך הגיגית [ב] כדי

הגה"ה

* אבל בגיגית פקוקה ומלאה שלא הוציא כלום מן היין וכל ענבים שנתנו בגת עדיין בתוכה אין אנו מקפידין אם העובד כוכבים מביא והיין מזלף או משבר ענבים במקל כדי שימשך ממנו אפי' רביעית או פחות מא"ז :

הגהות הב"ח א ועטרות של שבולים וכו' לעשות ממנו תקרובת ושמנים וסלתות: ב דאפי' לפרש"י בשכר: ג תיבת (ואם וכו' לצורך עבודת כוכבים) נמחק: ד למדינה מותר אע"פ שהן עושין לצורך עבודת כוכבים אמר אביי בטובה כנ"ל : ה עובד כוכבים דרבנן הוא דנפק : ו דכיון שהגת : ז ענבים דרוכות ועומדות : ח בעוטה יפה יש וכו' שלא נדרך יפה אין בה כדי המשכה יין אפשר :

הגהות הגר"א א] נ"ב נ"ל ממותר גממיות כו': ב] ר' יוסי בר בון כו' וכתב בתורת הבית דאין הלכה כר"י מן התוספתא הנ"ל .

פלפולא חריפתא

טיפי דמים שע"י זריקה נעשים טיפים כדפירש"י : [ו] א"כ גם הנכנס יהא אסור · דשחיטה לעבודת כוכבים אסור בהנאה כדאמר בפרק קמא דחולין דף י"ג : [ז] ועוד נראה דאפי' בשכר מותר · פי' דאפי' לפי' רש"י דהכא ולשון הטור סי' קמ"ג ואפי' לרש"י כו' : [ח] כי הויא דמרחץ כו' · בפרק דלעיל שם : [ט] ונויה ותקרובתה גרסי' וכן הלשון בטור : [י] ואם היו מעלין שכרן למדינה מותר · פי' שמעלה השכר למדינה ובני המדינה מספיקים צרכי אליל כיון שאין שכר מיוחד לאליל טור ס"ס קמ"ג : [כ] ה"ג אסור ליתן להם ואם היו מעלין שכר למדינה אע"פ שגובין לאליל מותר ליתן להם · פי' שבני המדינה לוקחין לעצמן מה שגובים ומספיקים צרכי האליל מותר כיון שאם ירצו יקחו לעצמן כל מה שגבו ומה שנותנין לאליל כאלו נותנין מכיסן טור שם : [ל] שלו ושל חבירו · אפי' זה עובד לפעור וזה למרקולים כמ"ש בר"פ דלעיל אדר"א הקפר : [מ] וישראל כו' של עובד כוכבים · וכ"ש עבודת כוכבים שלו רש"י וברייתא הוא לקמן ריש דף נ"ג : [נ] שהמלכים עוברים גרסי'. ומפרשים בגמ' ומלכים מניחין דרך זו והולכין דרך אחרת: [ס] ה"ג לבדו נמשך מצד העליון לצד התחתון · וכן הלשון בטור סי' קכ"ג : [ע] אף אם נגע בחרצנים וזגי' · ועיין בפ' בתרא גבי הנצוק והקטפרס כו' דף ע"ב : [פ] שמא החזיר גרגותני עי' לקמן בסמוך : [פ] כך העתיק ב"י סי' קכ"ג ומיהו אין ללמוד משם איסור דשמא:[צ] ור"ת היה אוסר כו' עיין לקמן גבי חזרת גרגותני: [ק] כיון דבהמשכה כל דהו כו' · אע"ג דלר"ת המשכה דוקא ירידת היין מהגת לבור הוא ההוא נמי בכל דהו סגי : [ר] לא משמע כפי' ר"ת. פי' דלא הל"ל אלא פקוקה : [ש] גממיות · פי' גומות: [ת] גי' הירושלמי אלו לעצמן ואלו לעצמן אפי' מן מותר וכ"ל שצ"ל אפי' כן מותר . וה"פ דמסדר אמתניתי' אע"פ שהוא נוטל בידו כו' ומפרש עד כאן וכו' ובעי ליה היה נותן כו' אפי' כן מותר ופשיט גממיות מתחת כו' : [א] ה"ג בתוספתא · דהוה פריש היין מן הזגין וסתמא דירושל' דלא כר"י בר בון וכן לקמן מייתי דגממיות שתחת העביט מותר : [ב] כדי לשלות קושיא הנ"ל דודאי במלאה לבד הוי סגי · אלא דרב הונא צריך לאוקמיה בפקוקה דס"ל לרב הונא נצוק חיבור וא"כ מ"מ ה"ל לאסור מה שבגת מכח נצוק ולא הוי נצוק כר נצוק דמסתמא איירי מתני' בכל גונא אפילו בלא גרגותני ומ"ה מוקי רב הונא בפקוקה : [ד] אבל בגיגית שלא נדרך היין אפשר דלא חיישינן להמשכה כלומר שלא נדרך היין בטוב כמו בגת דדרוכה הרבה ועומדת לימשך · אבל בענבים שאינו דרוכות כלל מותר דלמה ניחוש שמא המשיך עובד כוכבים קצת מהם וחזר ומלאם יותר מגיגית הכתף שנושאים בהם הענבים ודרוכות דבהאי ליכא מאן דפליג לאיסורא ודלא כמו שהבין הש"ך : [ה] ומיהו נכון להחמיר כיון דבדבר קל יכול לעשות דבר שנקרא המשכה · ר"ל כגון שהי' פרוש היין מן הזגין ועומד לבד בגת · או נתן סל לשלות היין לכ"ש אם יש לגיגית ברזא · אמנם בקצת מקומות נוהגים קולא ליקח גיגית דרוכות מעובד כוכבים יש להם על מי לסמוך ויצא להם מנהג זה מסיעת ר"ת דס"ל דעל הגת עצמה לא שייך המשכה אלא כיון שהתחיל לקלח היין מן הגת. ולצירוף לזה

קרבן נתנאל

[א] פירש"י אם נגע עובד כוכבים למה שירד לבור נאסר הבור · משמע הא לא נגע עובד כוכבים בבור . לא נאסר היין מכח עובד כוכבים שדורך בגת. דס"ל לרש"י דלא מקרי כחו דלמשנה ראשונה לא מקרי יין עד שירד לבור ומפני שדורך בגת כולי האי לא אמרינן לאסור כחו · והא דאסרינן לקמן מעצרא זייגא קאי למשנה אחרונה וכיון שהתחיל לירד מקרי יין משום הכי כיון דסמוך לגת הוא מקרי כחו · או יש לומר דודאי לדינא ס"ל לרש"י ג"כ דבלא מגע נאסר משום כחו אלא דבפי' מתני' הוצרך רש"י לפרש במגע דאל"כ הא דמחלק רב הונא בין החזיר גרגותני או לא החזיר וקאמר עלה בגמרא גרגותני גופא במאי מיתסר בנצוק מ"מ נצוק חיבור · ואי איירי מתני' בלא מגע הא בכח עובד כוכבים לא אמרינן נצוק חיבור כמו שפסק רש"י לקמן דף ע"ב כרב ששת · וא"ת שרב הונא אמר מלתיה לענין מגע דא"כ ה"ל לפרושי כמו שפירשו תוס' ד"ה גרגותני בשיטת ריב"ם ע"ש אע"כ פירש המתני' הוא במגע עובד כוכבים. אמנם מסידורו לשון רביט משמע שרש"י ורשב"ם מחולקין לענין כח עובד כוכבים:[ב] ורשב"ם פי' כו' נאסר היין מכח עובד כוכבים · והא דפליגי אמוראי לקמן דף ס' במעצרא זייגא וס"ל לחד ליתא כחו שרי לא דמי לכחו דהתם עולה ע"ג נסרים ומכבידו אבל הכא דורך בגופו ועושה בידיו וברגליו והוי כחו טובא : [ג] אף אם נגע בחרצנים וזגין · וכן מוכח ברש"י במעתין . וכ"כ הרשב"א בת"ה הארוך והביא ראיה לזה · דאם איתא דלרב הונא אינו נעשה יין נסך אלא מה שנמשך בלבד לא איצטרך לן לשנוי אלא בגת מלאה שכל שהיא מלאה ואין היין יכול לימשך בתוכו מתוך הענבים אפי' אינו פקוקה ויורד מן היין שהי' בתוכו לבור לוקחין אותו מן עובד כוכבים שאעפ"י שמה שבבור אסור מה שבגת מותר שהרי לא נמשך · אבל הרמב"ן ס"ל דאינו נאסר אלא מה שיצא לחוץ · ונראה לייש' לזה

לשאות ממנו יין לגלל הוי המשכה [ג] לכל הענבים שבגיגית: ת"ש ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר · אמר רב הונא לא קשיא כאן במשנה ראשונה כאן במשנה אחרונה · דתניא בראשונה היו אומרים דורכין עם העובד כוכבים בגת ולא חיישינן לדרב הונא · חזרו לומר אין דורכין עם העובד כוכבים בגת משום דרב הונא · וכן הלכתא: [דף נו ע"ב] ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר א"ר הונא לא שנו אלא שלא החזיר גרגותני לגת · אבל החזיר גרגותני לגת אסור · ואע"ג דרב הונא קאמר כיון שהתחיל לימשך נעשה יין· וא"כ אפי' בלא החזיר גרגותני הגת שהעובד כוכבים דורך בה אסורה · רב הונא דהכא אמשנה ראשונה אמר למילתיה ואשמעינן אע"ג דאין על מה שבגת תורת יין ליאסר במגע עובד כוכבים מ"מ נאסר הוא בתערובת · [ד] וכ"מ למשנה אחרונה בגת פקוקה ומליאה ועוד נראה דרב הונא דהכא קאי שפיר אמשנה אחרונה [ו] ולא נאסר יין שבגת בהמשכה שנמשכו ענבים ויין ביחד לגרגותני ומשם היין לבדו לבור · כי הדבר דומה ללוקח ענבים ויין ביחד מן הגת ונתנו למקום אחד ומשם נמשך היין מן הענבים · דדבר ברור הוא שאין מה שבגת נקרא יין בשביל שנמשך יין מאותו מקום · והשתא הויא מילתיה דרב הונא כפשטא [ה] דיין גשבגיגית ושבגרגותני נאסר במגע עובד כוכבים כי התחילו לימשך אז משום כח העובד כוכבים לפי' רשב"ם · וסבר רב הונא דנצוק אינו חבור · ובשביל שנאמרו דברי רב הונא בבית המדרש אחר שלמדו אותה משנה דירד לבור טעה השומע בדבריו דאמשנה ראשונה אמרה · וקאמר ש"מ דנצוק חבור ולפי דבריו השיבו לו.

[ז] וניחא השתא [ו] לפסק ר"ת דרב הונא חזר בו וסובר דנצוק אינו חבור:

ד גרגותני [גופא] במאי מיתסרא בנצוק ש"מ נצוק חבור *כדתני רבי חייא שפחסתו ללוחיתו הכא נמי שפחסתו בורו · וא"ת למאי דסליק אדעתיה דמשום דנצוק מיתסרא גרגותני א"כ מה שבגת יאסר משום נצוק[ח] וכתבו רשב"ם וריב"ן בשם רש"י דיש ללמוד מכאן דאף לדברי האומר נצוק חבור · נצוק בר נצוק לא הוי חבור והכא הוה נצוק בר נצוק כי ניקבי הגרגותני דקין [ז] ועומדין מן הצד ומגת לגרגותני איכא חד נצוק · ומגרגותני לבור איכא נצוק שני · ואם כן אם הריק עובד כוכבים יין מקנקן לכוס נאסר יין שבכוס משום כחו של עובד כוכבים · דמאי דנפק לבראי גזרו ביה רבנן (לקמן דף עב:) [ח] והיין שבקנקן נאסר משום נצוק · ואם אח"כ משך ישראל יין מן החבית לקנקן היין *שבחבית מותר דהוה ליה נצוק בר נצוק · וה"ר יצחק בר"מ דחה ראיה זה · דאפשר דנצוק בר נצוק חבור ומה שיין שבגת מותר לפי שאין תורת יין עליו · וכמו שאינו נאסר במגע עובד כוכבים כך אינו נאסר על ידי נצוק · [ט] ומיהו טיפת הגרגותני אוסרתו · דטעם אחד להן ומין במינו הוי · וא"ת א"כ גם מה שבגרגותני לא הוי יין לפי משנה ראשונה דאין יין עד שירד לבור · כי היין והחרצנים יורדין בתערובת לגרגותני ולמה נאסר · ויש לומר דהיין שבשולי הגרגותני הוי בכלל מה שבבור ונאסר מטעם נצוק ודוחק הוא דהוי כמו גממיות שתחת העביט · ולפי מה שכתבתי בשם רש"י ז"ל דאע"ג [י] דיין שבגת ושבגרגותני לא חשיב יין ליאסר במגע העובד כוכבים · מיהו ע"י נצוק מיתסר דהוי כאילו נתערב יין שבבור ליין שבגת ושבגרגותני ולפרשב"ם שפי' המשנה כפשטה דלא איירי במגע עובד כוכבים אלא היין שבבור נאסר משום כח העובד כוכבים הדורך בגת · צריכין אנו לומר דיין שבשולי הגרגותני אינו חשוב יין · דאי חשוב יין הוה נאסר משום כח העובד כוכבים כמו היין שבבור · ולא הוה צריכא לטעמא דנצוק [כ] נמצא שאנו צריכין לומר דנצוק בר נצוק לא הוי חבור:

ה [דף נז ע"א] [ל] ההוא עובדא דהוה בבירם דהוי סליק עובדי כוכבים בדיקולי לאיתויי לוליבא · בהדי דקנחית נגע ברישא דלוליבא בחמרא בלא כוונה שרייה רב לזבוני לעובדי כוכבים · א"ל רב כהנא ורב אסי והא מר הוא דאמר תינוק בן יומו עושה יין נסך · אמר להו אימור דאמר אנא בשתיה בהנאה מי אמרינן · ה"ג רש"י ונגע ברישא דלוליבא בחמרא והוה ליה מגע עובד כוכבים ע"י דבר אחר שלא בכוונה · ומסקינן דאסור בשתיה · וקשה לר"ת היכי מדמי מגע של גוף התינוק למגע עובד כוכבים ע"י דבר אחר ומיהו הא לא קשה כולי האי דרש"י חשיב הא מגע עובד כוכבים ע"י דבר אחר כמו מגע עובד כוכבים קטן בגופו · אבל הא קשה היכי סלקא דעתייהו דרב כהנא ורב אסי דרב יאסור בהנאה מגע עובד כוכבים ע"י ד"א שלא בכוונה · מי עדיף ממדדו בקנה דקתני במתני' ימכר אע"פ שכוון העובד כוכבים ליגע אלא שלצורך המדידה נגע וכל שכן היכא שלא כוון כלל ליגע · ואפי' ר' נתן לא אסר בהנאה אלא במדדו ביד דכוון ליגע אבל נגע בו בלוליבא לא עדיף ממדדו ברגל · או דריסת העובד כוכבים ברגל דאמר דלר' נתן שרי בהנאה ועוד קשה מדאמר לקמן (דף ס:) איתיביה רבינא לרב אשי נטל את החבית וזרקו בחמתו לבור זה היה מעשה בבית שאן והתירו · בחמתו אין שלא בחמתו לא · התם דקאזיל מיניה ומיניה פי' שנגע עובד כוכבים עד שנפל לבור ושלא בחמתו חיישינן שמא נגע ביין ונסכו · אבל בחמתו לא חיישינן שמא נגע ביין · ואע"פ שנוגע ביין ע"י החבית הוי מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ע"י ד"א ושרי בשתיה · אי נמי שלא בחמתו הוי מגע עובד כוכבים בכוונה ע"י ד"א ואסור בהנאה · דלא שרו רבנן מדדו בקנה בהנאה אלא משום דכוון למדידה · אבל אם לא כוון למדידה אסור להושיט בו ידו · ועוד קשה דלקמן גרסינן בכל הספרים אמר רב [מ] הלכה כרבן שמעון אלמא בכוונת ניסוך על ידי דבר אחר מתיר רב בשתיה והכא קאסר שלא בכוונת מגע · לכך נראה לר"ת גירסת רבינו חננאל [נ] וה"ג רב אלפס דלא גרסינן ברישא דלוליבא · אלא נגע בחמרא דה"ל מגע עובדי כוכבים בגופו שלא בכוונה· *אבל מגע על ידי דבר אחר שלא בכוונה שרי אפילו בשתיה. והא דאמר לקמן בעובדא דר' יוחנן בן ארזא והא קנגע ביה בנטלא וה"ל מגע עובד כוכבים שלא בכוונה: ה"פ *והא קנגע ביה בחמרא כשהוא שואב בנטלא שהמוזג כלי מלא [ס] ומושיטו לחבית נוגע ביין שבכלי ·

הגה"ה
*וכגון דידעינן בודאי שנגע בידיו ביין דליכא למיחש דילמא נגע בידיה · מא"ז ע"כ:
*מיהא היכא דמתכוין למגע אפילו אין מתכוין לניסוך כגון מודדו בקנה אסור ואפילו נפל לבור ומת שם פסק לקמן דלא כר"ש דשרי בשתיה והיינו משום שיודע שנגע ביין · מהרי"ח:

מיהו קשה למה הוצרך הספר להזכיר לצורך מה עלה לדקל אם לא שאירע המעשה כך שנגע בלוליבא בחמרא · אמנם בראיות גדולות יש לקיים גירסת הגדולים · ואפשר מי ששאל השאלה בבית המדרש סיפר המעשה כמו שהיה · וכן נכתב בספר · ומחמת שראו כתוב לאיתויי לוליבא דדיקלא חשבו לומר בודאי בלוליבא נגע בחמרא ולכך נכתב והגיהו ונגע בלוליבא בחמרא:

ו אמר ר' נחמן אמר שמואל הלוקח עבדים מן השוק אע"פ שמלו וטבלו עושין יין נסך עד שישתקע שם עבודת כוכבים מפיהם. ועד כמה אמר ריב"ל עד שנים עשר חדש · אותיביה רבה הלוקח עבדים מן השוק [ע] ומלו ולא טבלו וכן בני השפחות שמלו ולא טבלו רוקן ומדרסן [דף נז ע"ב] בשוק טמא ואמרי לה טהור · יינן גדולים עושין יין נסך קטנים אין עושין יין נסך (מלו וטבלו אין עושין יין נסך) קתני מיהא מלו ולא טבלו עושין יין נסך · הא מלו וטבלו אין עושין יין נסך תרגמא אבני שפחות · והא וכן קתני · כי קתני וכן ארוקן ומדרסן · הניחא למ"ד רוקן ומדרסן טמא · אלא למ"ד טהור מאי איכא למימר · הכי קאמר וכן עבדים כבני השפחות מה בני השפחות גדולים עושין יין נסך קטנים אין עושין יין נסך אף עבדים גדולים עושין יין נסך קטנים אין עושין יין נסך · לאפוקי מדרב דאמר תינוק בן יומו עושה יין נסך קמ"ל דלא · [פ] והשתא פליגי רב ושמואל בתרתי · ושמואל דאמר הלוקח עבדים מן השוק אע"פ שמלו וטבלו עושין יין נסך עד שישתקע שם עבודת כוכבים מפיהם סבר דתינוק בן יומו אינו עושה יין נסך אליבא דמאן דתני רוקן ומדרסן טהור · דא"א לו לתרץ הברייתא אלא לאפוקי מדרב · וכן רב א"א לו לתרץ הברייתא אלא לאפוקי מדשמואל · ופר"ח ז"ל דהלכה כשמואל משום דקאי ריב"ל כוותיה והלכה כריב"ל בכ"מ אף כנגד רבי יוחנן כמו שפסק ר"ת מההיא דמגילה (דף כז.) ור"ת ז"ל פסק הלכה כרב דקי"ל הלכה כרב באיסורי וכן נהגו כל גדולי אשכנז שאין נזהרין ממגע עבדים אחר שמלו וטבלו לאלתר* ומה שהביא רבינו חננאל ראיה דקאי ריב"ל כוותיה דשמואל אינו ראיה · דריב"ל לא אמרה למילתיה אדשמואל דאיהו הוה

הגה"ה
*ואפילו לפי' רבינו חננאל דוקא עבדים שמלין מחמת אימת רבם אבל גר בעלמא אינו עושה יין נסך לקמן באידך פירקין פסק אפילו מל ולא טבל שאר גרים שאינן עבדים · מהרי"ח:

קשיש מיניה טובא ולא בא לפרש דבריו אלא אמילתא אחריתי אמרה בפרק החולץ (דף מח:) גבי הלוקח עבדים מן השוק ואינם רוצים למול שמגלגל עמהם י"ב חדש · ותלמודא קבעה הכא לפרש מילתיה דשמואל: ז ועוד היה אר"ת אפילו יהיה הלכה כשמואל בההיא דהלוקח עבדים אפי' הכי הלכה כרב דתינוק בן יומו עושה יין נסך · דשמואל לא פליג עליה דרב אלא לפי' לישנא דרוקן ומדרסן טהור · ואפשר דלא שמיע ליה לשמואל הך ברייתא או סבירא ליה כמאן דתני טמא · וכן פסק בה"ג דתינוק בן יומו עושה יין נסך · וכן כתב רשב"ס וריב"ן בשם רש"י שכתוב בתשובות הגאונים דבזמן הזה אין איסור הנאה במגע עובד כוכבים ביין של ישראל דעובדי כוכבים עכשיו אין רגילין לנסך יין לעבודת כוכבים והשיבי לענין ניסוך כאין יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה · והוו לה כתינוק בן יומו שעושה יין נסך לאסור בשתיה ולא בהנאה · ועל זה סומכין בהרבה מקומות [צ] ליקח יין נסך מן העובדי כוכבים בחובותיהן · *וגם אם נוגע עובד כוכבים ביינו של ישראל מוכרו לעובד כוכבים · ואין נראה לר"י דהא דתינוק בן יומו אין עושה יין נסך לאסור בהנאה לרב [ק] לא הוי טעמא משום דאין יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה · דא"כ היה לו להתירו אפילו בשתיה · כדשרי בברייתא בני השפחות · אלא טעמו משום

הגה"ה
*ולא שישהו אצלו בתביות לייחנו ואפילו בבית עובד כוכבים אסור להשהותו ואע"פ שאנו מתירין אותו בהנאה משום הפסדו של ישראל נקל בו אבל כמה דאיפשר להרחיק ירחיק ונכון · מא"ז ע"כ:

קרבן נתנאל

שיטת הרמב"ן דמה שנשאר בגת שלא נמשך אינו נאסר במגע וכ"כ הכל בו בשם רש"י · אף שלכאורה סותרים דברי רש"י שלפנינו במשנתין: [ו] ולא נאסר היין שבגת בהמשכה שנמשכו ענבים ויין ביחד לגרגותני · ויש לדקדק לפי זה הא דפריך לרב הונא דאמר יין כיון שהתחיל למשוך נעשה יין נסך מהא דתנן לוקחין גת בעוטה ומשני דאיירי בפקוקה ומלאה · ולפי' רבינו קשה למה ליה לאוקמיה בפקוקה דאפילו בגת פתוחה אם יש לגת גרגותני שנמשכו מגת ענבים ויין ביחד לגרגותני וליכא למימר דמסתמא איירי מתני' בכל גוונא בגת דלית ליה גרגותני והיין נמשך ע"י סינון בגת גופא כמו שנעשה גיתות שלנו · א"כ קשה דה"ל להקשות בל"ז על מ"ד דס"ל נצוק חיבור ה"ל לאסור מה שבגת מכח נצוק חיבור לבור · ויש ליישב בדוחק דהמקשן ג"כ ידע דאיירי מתני' בפקוקה אלא דס"ל לדוחק לאוקמי' מתני' בפקוקה ומלאה וצ"ע: [ז] וניחא השתא לפסק רבינו תם דרב הונא חזר בו וסובר דניצוק אינו חיבור · נראה טעמו דר"ת פסק נצוק אינו חיבור והביא ראיה מדקאמר על מלתיה דר"ס דהחזיר גרגותני ש"מ נצוק חיבור ומאי בעי הא ודאי רב הונא אית ליה הכי אלא ש"מ דקים ליה לתלמודא דרב הונא חזר בו וכן הביא רבינו עיקר ראיה של ר"ת אהוכחה זו לקמן פרק השוכר סימן כ"ו · ולכאורה אין מקום להוכחה זו די"ל דסתמא דש"ס כולה לבבר דהך דינא דרב הונא ג"כ אליבא דמ"ד נצוק אינו חיבור דליכא מאן דפליג אהך דרב הונא · אמנם לפי מה שפירש רבינו דרב הונא דהכא קאי שפיר אמשנה אחרונה אלא דהשומע בדבריו טעה וסבר שקאי אמשנה ראשונה ולפי דבריו השיבו וא"כ נשמע שפיר דחזר בו רב הונא · ויש רוצים לפרש דברי אלו ע"פ מה שקשה לפי' זה דרב הונא קאי אמשנה אחרונה · א"כ קשה למה אין דורכין עם עובד כוכבים בגת דהא לא מתסר באיסורי הנאה כיון דענבים ויין נמשך ביחד לגרגותני ולא נאסר עד שירד לבור וצ"ל דאיירי בגת שאין לו גרגותני ונמשך תיכף מן הגת יין לגלל כגתות שלנו · וא"כ קשה על משנה ראשונה דס"ל דדורכין דלא מקרי יין עד שירד לבור · מ"מ הל"ל לאסור משום נצוק דמחבר הגת לבור אלא ודאי דרב הונא חזר בו וס"ל נצוק אינו חיבור ולאחר חזרה אמר הך דינא אבל למ"ד ניצוק חיבור לית' להך דינא דרב הונא· אמנם פי' זה דחוק בכוונת רבינו · ועוד דהל"ל משום הכי אין דורכין עם עובד כוכבים בגת דיין כיון שהתחיל למשוך נעשה יין נסך וכיון שנמשך מגד עליון לגד התחתון בגת ונשאר היין עומד בפני עצמו אז נקרא המשכה ונאסר במגע עובד כוכבים כל מה שבגת. ומשנה ראשונה ס"ל דלא מקרי המשכה: [ח] וכתבו רשב"ס וריב"ן בשם רש"י דיש ללמוד מכאן כו' נצוק בר נצוק לא הוי חיבור · צריכין לומר דהעתיק לשון מעשה דרש"י · ונפקא מיניה לנצוק בר נצוק כגון שהריק מקנקן לכוס של יין נסך וחזר שריק מחבית לקנקן · דלענין מעשה דרש"י לא נפקא מידי דהא

פלפולא חריפתא

ממנו יין לגלל · פי' מן הסל לפי' שהיין נמשך לתוכו לגלל ושואבין ע"י כלי ממנו: [ג] לכל הענבים שבגיגית · שהכל חבור א' עיין פי' דלקמן דף ע"ב גבי הנצוק וקטפרס: [ד] וכ"מ למשנה אחרונה בגת פקוקה ומלאה · שלא נמשך בגת כלל אע"פ שאין עליו תורת יין ליאסר כמגע עובד כוכבים מ"מ בתערובות יין של איסור הוא נאסר ובתוספות כתבו דהך ליתא למאי דקי"ל (בפרק בתרא בסוגיא דמערה יין נסך לבור כו') דסלק את מינו כמי שאינו ושאין מינו רבה עליו ומבטלו דה"נ חרצנים וזגין שאינן ממין היין רבין עליו ומבטלין אותו היין שבוחק וכן מסיק בטור ס"ס קכ"ג: [ה] דיין שבגיגית ושבגרגותני · הב"י בהעתקתו לדברי רבינו השמיט תיבת שבגיגית ולי נראה שאין למחקו לגמרי אבל נ"ל שבגת ואו הא או הא קאמר וכמו שאפרש לקמן בס"ד: [ו] לפסק ר"ת · בפרק בתרא אדתנן התם הנצוק והקטפרס כו': [ז] ועומדין מן הצד · דאי עומדין נמי בשולים הוה חד נצוק מהגת לבור כי אין שולים של הגרגותני מעכבת שהרי היא נקובה וז"ל התוס' דכיון דנקבי הגרגותני אינם עשוים ביושר אלא מן הצדדים א"כ לאו חד נצוק הוא ע"כ: [ח] והיין שבקנקן נאסר משום נצוק · שמיהא לי דבפרק בתרא שם כתב רבינו בהדיא דמשום נצוק לא נאסר מאי דבגואי וכ"ל דהיינו טעמיה דהטור שבסימן קכ"ו כי אסברה לנצוק בר נצוק אסברה לה כגון שילך הישראל מהקנקן לגלוחית של עובד כוכבים שנאסר מה שבקנקן משום נצוק וכו' ודברי רבינו מועתקים מהתוספות שכתבו בעובד כוכבים המערה וכו' וגם עליהם קשיא לי שכתבו בפרק בתרא שם בד"ה כחו של עובד כוכבים וכו' דמה שבתוך הכלי מותר ושוב מצאתי בב"י ר"ס קכ"ה שהקשה קושי' זו אך לא הרגיש במה שהרגשתי בדברי הטור שבסימן קכ"ו: [ט] ומיהו טפת הגרגותני · כשמחזירים הגרגותני לגת: [י] דיין שבגת · פי' כי נמשך בלא גרגותני: ושבגרגותני והיינו רב הונא תניין והתם לא נאסר מה שבגת: [כ] נמצא שאנו צריכין וכו' · מסדר אדלעיל ולא קאי אדסמיך ליה אלא קא פסק במאי דפתח יש ללמוד מכאן וכו': [ל] ההוא עובדא וכו' · גם הרי"ף לא העתיק לעובדא דינוקא ועי' לקמן אמתני' דמדדו בקנה: [מ] הלכה כר"ש · ור"ש שרי אפילו כי איכא כוונת מגע כיון דהוי ע"י ד"א וכ"ש הכא דליכא כוונת מגע דנשתרי תוס': [נ] וה"ג רב אלפס · וכ"כ הר"ן וכס' הרי"ף שבידינו גורס כגירסת רש"י ובתוספות כתוב והלכות גדולות ובקצור כתב והלכות גדולות ורב אלפס: [ס] ומושיטו לחבית כלומר שממזגין וממלאו מהחבית שנמצא כשמשיטו לחבית וממלא שנוגע ביין שבכלי ולשון התוספות והא קא נגע ביה ביין שבנטלא שהוא מלא על כל גדותיו: [ע] ומלו ולא טבלו · עי' בפי' דלקמן גבי איזהו גר תושב: [פ] והשתא פליגי רב ושמואל בתרתי · דל"ג בהדיא בגמרא והרי"ף גרס בהדיא ועיין לקמן: [צ] ליקח יין נסך · פירוש סתם יינן ואל תתמה שהרי גם במשנה לא דקדקו בלך כמו שכתב רבינו בפרק בתרא אמתניתין די"נ אוסר בכ"ש: [ק] לא הוי טעמא משום דאין יודע וכו' · עיין בפרק בתרא גבי הויא רביתא דאשתכח ביני דני דהא

דאין מתכוין למגע · דהא מדמי לה לעיל לנוגע בחמרא שלא בכוונה · וא"כ עובדי כוכבים בזמן הזה יאסרו בהנאה דהא מכווני למגע [ר] וקיימא לן לפי האמת דחמור כוונת מגע בלא כוונת ניסוך מהיכא דליכא כוונה כלל · דנגע בלוליבא או בקנה שלא בכוונה מותר בשתיה · [ש] ואילו מדדו בקנה או התיז את הצירעה שמתכוין למגע ולא לנסך אסור בשתיה · וה"ה לענין היתר הנאה יש לחלק בין מתכוין למגע בלא ניסוך ובין לא כיון למגע ואין נראה לחלק ולומר דודאי יש לאסור במדדו בקנה אע"פ שלא נתכוין לנסך הואיל ויכול לבא לידי ניסוך · אבל עובדי כוכבים בזמן הזה [ת] אין יכול לבוא לידי ניסוך כלל · דאשינויי דחיקי לא נסמוך להתיר מגע עובד כוכבים בהנאה · ומתוך הלכה לא מצינו היתר הנאה במגע עובד כוכבים אלא כמו רב אשי לקמן דשרי למישקל דמי מההוא עובד כוכבים דנסכיה · [א] או ימכרנו אותו העובד כוכבים לעובד כוכבים אחר כאילו היה היין שלו ומוכרו לצורך עצמו · ואפשר אותם שנהגו היתר הנאה במגע עובד כוכבים סמכו על זה דקי"ל כרבנן דרבי נתן דאמרי מדדו בין ביד בין ברגל ימכר · ועובדי כוכבים בזמן הזה כל נגיעתן הויא [ב] כנגיעת מדידה · ועוד דנגיעתן איכא יכולה לבוא לידי ניסוך · מיהו לכאורה משמע דהלכה כרבי נתן דהא לקמן גבי אתרוגא דנפל לחביתא דחמרא דקאמר נקטו לידיה דחיים שמא ישכשך בהוצאת ידו אע"פ שלא היה מכוין אלא להוצאת האתרוג · וי"ל דאתיא [ג] אפי' כרבנן דמודד טרוד יותר במדידה ממה שטרוד להוצאת האתרוג ועי"ל דאע"ג דאסרה בהוצאת האתרוג אי לא נקטוה לידיה. מ"מ יש להתיר בעובדי כוכבים בזמן הזה כיון שאינם מכוונין לשכשוך כלל ועוד כיון דאין עובדי כוכבים מנסכים בזמן הזה כלל יש להתיר · מידי דהוה אגילוי שאין אנו מקפידין עליו כיון שאין נחשים מצוין בינינו · ואע"ג דלאו ראיה גמורה היא דניסוך הוי דבר שבמנין וצריך מנין אחר להתירו אע"פ שבטל הטעם · ולא דמי לגילוי שלא נאסר אלא מחמת סכנה ובמקום דליכא סכנה לא גזור · ובכמה דברים אין אנו נזהרין [ד] משום שנאמר שומר פתאים ה' · מ"מ יש להביא ראיה להתיר מהא דאמר פ"ב (דף סה.) רב יהודה שדר קרבנא לאבודרינא ביום אידם · וכן רבא לבר שישך משום דקים להו בגווייהו דלא פלחו לעבודת כוכבים ולא אזלו ומודו · ואמאי והא לא מפלגינן לעיל ברים מכילתין בשום עובדי כוכבים והוי דבר שבמנין · אלא ש"מ דמתחילה לא גזרו אלא על אותן דפלחי לעבודת כוכבים · וכן נמי י"ל ביין נסך שלא גזרו אלא על אותן המנסכין · ומיהו טעמים הללו מספיקין למגע עובד כוכבים ביינו של ישראל · אבל סתם יינן שאסרו בהנאה משום בנותיהן אין שום טעם להתירו · ומיהו י"ל שמתחילה לא היו אוסרין סתם יינן אלא בשתיה · מידי דהוה אשמן ופת ושלקות · אלא משום שהיו רגילין לנסך אסרוהו בהנאה כיון שנתנסך לעבודת כוכבים והאידנא שאין מנסכין דין הוא שנעשה יין כשמן ושלקות · [ה] ומ"מ ראיה ברורה אין לנו להתירו בהנאה · והנח להן לישראל שהא שוגגין ואל יהו מזידין : ח **ההוא** עובדא דהוה במחוזא[ב] · על שבד כוכבים לחנותא אמר להן אית לכו חמרא לזבוני אמרו ליה לא · הוה יתיב חמרא בדוולא שדא ביה ידיה ושיכשך ביה אמר האי לאו חמרא הוא · שקליה מריה בריתחיה ושדיוה לדנא · שרייה רבא לזבוני לעובדי כוכבים · אף יין המשוכשך משום דשכשוך גרוע הוא דלא נתכוין אלא לידע אם הוא יין והוי כמו מדדו ביד דימכר · איפליג עליה רב הונא בר חיננא ורב הונא בריה דרב נחמן [ו] ואסרי : [דף נח ע"א] [ז] איקלע רב נחמן למחוזא אל רבא לגביה א"ל כהאי גוונא מאי · אמר ליה אסור ואפילו בהנאה · א"ל והא גאת הוא דאמרת וכי שיכשך עושה יין נסך · א"ל אימור דאמרי אנא לבר מדמי דההוא חמרא · אבל דמי דההוא חמרא מי אמרי · וקיימא לן כרב נחמן דתניא כוותיה דתניא אגרדמים עובד כוכבים שקדח במניקת והעלה יין לפיו או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית זה היה מעשה ואסרו · וממאי דהאי אסרוד הנאה הוא · מדלא קתני ימכר כדקתני סיפא · דקתני סיפא [ח] חרש עובד כוכבים שהושיט ידו לחבית של יין וסבור של שמן הוא ונמצא של יין זה היה מעשה ואמרו ימכר · והשתא איתותב רבא מהך דאגרדמים דהוי נמי שכשוך גרוע שלא כיון אלא לטעום יין ואסרו בהנאה · ותרוייהו עדיפי ממדדו ביד דמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שלא כיון אלא למדידה להנאתו של בעל יין ולא לאוסרו עליו · אבל בהאי עובדא ניכר מתוך מעשיו שכעס העובדי כוכבים לפי שכחדו ממנו היין ונתכוין לאוסרו כדי שימכרנו לו · וכן באגרדמים דרכן לנסך מה שהן שותין ואין בעל היין מפסיד בכך אם ניסך מה ששתה · ור"י פירש דשרייה רבא לזבוני יין המשוכשך לעבודת כוכבים לפי שנתערב בדנא ונתבטל שם · ולא דמי לסתם יינן שאסר רשב"ג לכל הפחות דמי היין המעורב (לקמן דף עד.) דסתם יינן חמיר טפי ואינו בטל בתערובתו · ואחולקין עליו דימו אותו לסתם יינן ואיתותב מהיא דאגרדמים שחזרת הטיפה אוסרת כל החבית · כדתניא בתוספתא אגרדמים עובד כוכבים שטעם מן הכוס והחזיר לחבית או קדח במניקת ונפלה ממנו טיפה כל דהו אסור · שטיפת היין אסורה · [ט] ואוסרת בכל שהוא · והשתא לא דמי להוא דמדדו ביד כלל · דהכא לא איירי אלא בתערובת ומחמת שהאיסור קל רצה לבטלו : ירושלמי עובד כוכבים מהו שיעשה בפיו יין נסך · רבי אדא בשם ר' זעירא אין העובד כוכבים עושה בפיו יין נסך · רבי נחמיה בשם ר' אבהו העובד כוכבים עושה בפיו יין נסך · וכן תניא גרדמים שטעם מן הכוס או מן המניקת והחזיר לחבית אסור · על דעתיה דרבי אדא בשם רבי זירא והוא שהחזירה העובד כוכבים · ועל דעתיה דר' ירמיה בשם ר' אבהו ואפי' החזיר ישראל ולפי התוספתא דקתני במניקת ונפלה ממנו טיפה כל שהוא אסור שטיפת היין אסורה ואוסרת בכל שהוא · משמע שהעובד כוכבים עושה בפיו יין נסך · וכן עמא דבר : רבי יוחנן בן ארזא ורבי יוסי בר נהוראי הוי יתבי וקא שתו חמרא · אתא ההוא גברא א"ל תא ואשקיין · לבתר דרמא לכסא איגלאי מילתא דעובד כוכבים הוה · חד אסר אפילו בהנאה · וחד שרי אפי' בשתיה · אמר רבי יהושע בן לוי מאן דאסר שפיר אסר ומאן דשרי שפיר שרי · מאן דאסר אמר לך [דף נח ע"ב] מימר אמר האי עובד כוכבים ס"ד דרבנן כי הני שיכרא קא שתו וידע שיין היה ונגע ביה ונסכיה · ואע"ג דאוקימנא באוריק ארוקי ולא נגע ביין מ"מ כיון שהיו סבורין שהוא ישראל לא נזהרו בנגיעתו והוא כיון לנסך ונגע בו · ומאן דשרי אמר לך מימר אמר האי עובדי כוכבים ס"ד דרבנן כי הני חמרא קא שתו ואמרו לדידי אשקיין אלא ודאי שיכרא שתו · והא קחזי ליה · בלילא · והא קא מורח ליה · בחדתא · [י] והא קנגע בנטלא · לא צריכא דקמוריק אורוקי וכתו שלא בכוונה לא גזרו רבנן*: אמר רבי יוסי אמר רבי יוחנן יין שמזגו עובד כוכבים [כ] אסור משום לך לך אמרי לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב* · [דף נט ע"א] בעו מיניה מרב הונא* עובד כוכבים מהו שיוליך ענבים לגת · לזורקו בגת בעוטף שהתחיל היין לימשך · ומבעיא ליה אי אסור מידי דהוה איין שמזגו עובדי כוכבים שזורק מים ליין אסור דלמא נגע וכן הכא נמי · או דלמא לא דמי דהתם מדקדק העובדי כוכבים למוזגו כראוי בלמגוס וחיישינן אגב טירדא דלמא נגע · א"ל אסור · ואף על גב דשרינן זריקה (לקמן דף ס:) הכא דמי קצת למזיגה הלכך אסור לכתחילה ובדיעבד שרי והוא הדין נמי אם שפך עובד כוכבים מים לתוך יין ולא כיון למזיגה שרי · דדוקא במזיגה אסרו משום לך לך דקרוב ליגע · אבל בשאר זריקות לא אסרו חכמים · ואף אם קלוח של מים יורד מיד העובד כוכבים לתוך היין מותר · דאפילו למאן דאמר נצוק חיבור · ה"מ חיבור יין ביין · אבל חיבור מים ביין לא אמרו · והביא הרמב"ן ז"ל סעד לזה מן הירושלמי רבי ירמיה בשם רבי חייא בר אבא יין שמזוג בחמין אסור בצונן מותר · יבא עלי שלא עשיתי מימי · ר' יוסי אזל לצור חמא שתון חמר ותמין וארמאי מוזג · אמר לון מאן שרי לכון · והיינו טעמא לפי שלא היו רגילין למזוג אלא בחמין לכך היו מתירין במזיגת צונן לפי שאין זה דרך מזיגה וכ"ש אם זרק מים ליין שלא לשם מזיגה · [ל] ולפי מנהגינו אין חילוק בין חמין לצונן :

הגה"ה

*ושרי בשתייה אפי' מאי דנפיק לברא אבל מגע עובד כוכבים בידו שלא בכוונה אסור אבל מגע עובד כוכבים שלא בכוונה על ידי דבר אחר כגון שואב בנטלא וספור שכר הוא מותר בשתיה לר"ת אבל רש"י אוסר אפילו מאן דשרי מגע תינוק עובד כוכבים בשתיה אוסר במגע עובד כוכבים שלא בכוונה כיון שיוכל לבא לידי כוונה פרש"י לדברי ר"ת שמתיר מגע עובד כוכבים על ידי דבר אחר כשסבור שכר הוא א"כ עובד כוכבים בזמן הזה לאו בני ניסוך נינהו דלא ידעי בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה וחשיבי כתינוק בן יומו היה מותר מגע עובד כוכבים על ידי דבר אחר אע"פ שהוא יודע שהוא יין כיון דאינו בר ניסוך ולא אתי לכלל כוונת ניסוך · מהרי"ח :

*אע"ג דלא נגע גזרו רבנן בכהו לאוסרו בשתיה אבל בהנאה לא מיתסר משום דלא עדיף מנגיעה ע"י דבר אחר פירש רש"י ור"י פירש כיון שבא לתקנו שיהא ראוי לשתייה חיישינן טפי פן יגע · מהרי"ח :

*ומיירי כשהכיר בו שהוא יין ודעתו לנסכו ואע"ג דחזו ליה ישראל שלא נגע בו אסור בשתיה אבל אם לא הכיר בו שהוא יין מותר בשתיה ולא חיישינן שמא נגע וכשבוצרין הענבים ונותנין אותן לסלים ומתמעכין ונדרכין הענבים זה על זה והיין מזלף חשוב כאלו יין ליעשות יין נסך כמגע עובד כוכבים · מא"ז ע"כ :

ט [דף נח ע"ב] **ריש** לקיש איקלע לבצרה חזא ישראל דאכלי פירות דלא מיעשרן ואסיר להו · חזא מיא דסגדי להו עובדי כוכבים ושתו ישראל מיניה ואסיר להו · אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל אדמקטורך עלך זיל הדר · בצר לאו היינו בצרה ומים של רבים [מ] אינן נאסרין · משמע הכא דחוצה לארץ פטורה מן המעשר · וכן בפ"ק דחולין (דף ו:) גבי ר"מ שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי כל בית שאן על ידו · ובכמה מקומות בתלמוד מוכיח דבחו"ל חייבין בתרומות ובמעשרות בפ' עד כמה בבכורות (דף כז.) ובפ"ק די"ט (דף ט.) דקאמר תרומת חו"ל אוכל והולך ואחר כך מפריש · וכן רבה מבטל לה ברוב ואכיל לה בימי טומאתו ובפרק בנות כותים (דף לג.) עובדא הוה והטבילוה קודם לאמה לסוכה שמן של תרומה · ואפילו מעשר פירות וירק היו נוהגין בחו"ל · דבפרק כילד מברכין (דף לו.) קאמר דלגלף חייב במעשר חו"ל וכן במסכת י"ט (דף יב:) אושפיזכני [נ] דרב אדא ס"ל איסורייתא דחרדלא דלא מיעשרן · ותירץ ר"ת דהכא ובחולין איירי בדמאי כדתנן במס' דמאי (פ"א מ"ג) מכזיב ולהלן פטור מן הדמאי · וניחא נמי בהכי הא דקאמר בחולין ודלמא ר"מ נתן עיניו בלד זה ואכל בלד אחר ולא משני בדלא בירך על הספק · אלא שמע מינה דמאי הוה ואמר בפרק במה מדליקין (דף כג.) דספק דבריהם כגון דמאי לא בעי ברכה · ומה שאין אנו מפרישין האידנא תרומות ומעשרות · אומר בשם ר"ת כי הקרקעות עכשיו משועבדים לשרים לטסקא ודינא דמלכותא הוא שאם לא יתנו הטסקא שיהו מופקעות לשרים · ואם כן איכא כשלנו ואנו כמו אריסין בעלמא · ותנן בפ' בתרא דחלה ישראל שהיו אריסין לעובדי כוכבים בסוריא ר"א מחייב פירותיהם במעשר ובשביעית [ס] ור"ג פוטר · ולא נהירא כי גם בימי חכמי התלמוד היה להן קרקעות לטסקא · כדאמר (ב"ב דף נד:) מאן דיהיב טסקא ליכול ארעא אעפ"כ היו מעשרין [וכי תימא שהיו מעשרין] מאותן שאין בהן טסקא · גם האידנא יש קרקעות שאין בהן טסקא · ובירושלמי (פ"ד דחלה) קאמר רבותינו היו מפרישין בחו"ל תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלום · מאן רובים · תרגמניא · יש מפרשים [ע] גדולים חכמי ישראל באו שמה ודרשו להם שאין צריכין להפריש וי"מ הכתות שהעמידו הכותים [פ] לדרוש להם ולהחזיק דתן תקנו [צ] לתת להם מעשרות שדותיהן · ואם היו ישראל מפרישין מעשרות היו צריכין ליתן להם · ואפשר שעל זה אנו סומכין · וכל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג · ועוד נראה שלא נתחייבו מעולם אלא הסמוכים לארץ כגון עמון ומואב ובבל ומצרים כדמוכח במסכת ידים (פ"ד) ולפי שהיו שיירות מצויות מא"י לכך חייבים במעשר שלא יבואו להקל בפירות א"י · כמו שמצינו לענין חלה שחלקו בין מקום הסמוך לא"י ובין הרחוק כדתנן בפרק בתרא דחלה שלש ארצות לחלה וכו' חלקו כמו כן במעשר · [ק] והרחוקים כמו אנו הארצות לא נתחייבו במעשר מעולם : י [דף נט ע"ב] **ההוא** אתרוגא דנפל לחביתא דחמרא שדא ההוא עובדי כוכבים ידיה ושקליה · אמר להו רב אשי נקטוה לידיה כי היכי דלא לישכשך *ובירלוה עד דשפיא · אבל אי לא נקטוה לידיה היה אוסר היין בהנאה בהוצאת ידו אע"פ שטרוד בהוצאת האתרוג ואתיא כרבי נתן דאמר מדדו ביד אסור בהנאה א"נ אפילו כרבנן ואינו טרוד בהוצאת האתרוג כמו במדידה שהוא טרוד אף בהוצאת היד לכוין המדידה · ומה שלא אסר היין בהנאה בהכנסת היד · לפי שהיה נבהל וטרוד בהוצאת האתרוג · ור"ת פי' דבהכנסה היה סבור שהיה שמן ולא בהוצאה · כדאמרינן לעיל גבי חרש · והיא דחרש מיירי שלא הרגיש

הגה"ה

*מיהו בזמן הזה עובד כוכבים שמשכשך ביינו של ישראל מותר למכרו לעובדי כוכבים דלא בקיאים בשכשוך כדפרישית לעיל אבל בשתיה אסור ודוקא בשלא נתכוין העובד כוכבים ליגע כדי להכעיס לישראל ולהפסידו אבל נתכוין להכעיס לישראל ולהפסידו ההוא שרי אפילו בשתיה דבכהאי גוונא לא גזור רבנן ופעם אחת היה בידו של ישראל כוס מלא יין ובא אנס אחד והושיט ידו להכעיס והיה שם זקן אחד ירא שמים שסופו נהרג על קידוש השם ושמענו שלקח מן היין ושתה לפני האנס כדי שלא יהא רגיל לעשות כן לגבי ישראל אחר כך כתב בתשובות מא"ז ע"כ :

הגהות הב"ח א לישראל שיהו שוגגין : ב במחוזא אתא עובדי כוכבים על לחנותא וכו' אמר להו האי לאו : ג והא מר הוא דאמר שרי לזבוניה לעובדי כוכבים וכי : ד אסרו דקתני בהנאה הוא :

פלפולא חריפתא

דנ"ע : [ר] וקי"ל לפי האמת · כלומר לאפוקי גי' רש"י גבי נגע בלולבא : [ש] ואילו מדדו בקנה וכו' אסור בשתיה · וקשיא לי דא"כ לרבנן דמסיק רבינו כותייהו דמדדו ביד נמי ימכר לדידהו כי ליכא כוונה כלל דנגע בחמרא בהדי דקנחית מדיקלא אמאי אסור בשתיה דמ"ש ממדדו בקנה דימכר ונגע בלוליבא בהדי דקנחי' מותר בשתיה וצריך לומר דאע"ג דחמיר כוונת מגע וכו' מהיכא דליכא כוונה כלל לא משום כך מוכרח לומר דהיכא דליכא כוונה כלל להקל בו ושצריך שיהא קיל מכוונת מגע ולא אמרינן אלא לחמיר שבשמצאנו ליכא כוונה כלל דקיל לא מפני זה מקילין גם בכוונת מגע דהא חמיר : [ת] אין יכול לבא לידי ניסוך כלל · ולכן אין לחלק בין כוונת מגע וכו' לשלא כוונה כלל : [א] או ימכרנו אותו עובד כוכבים וכו' · כך כתבו התוספות : [ב] כנגיעת מדידה ועוד · כלומר ויותר מזה לפי שנגיעתן וכו' : [ג] אפי' כרבנן · וכן לקמן במתניתין דמדדו בקנה מסיק הלכה כרבנן : [ד] משום שנאמר שומר פתאים ה' · בפ"ק דיבמות פרשתי הטעם בעה"י : [ה] ומ"מ ראיה ברורה אין לנו להתירו וכו' · משמע דקאי גם אמגע עובד כוכבים ביין שלנו ומשום כך לא אשתמיטו בשום דוכתא לחלק בזה"ז וכן לא הזכיר החילוק דבזה"ז בסוף פירקין בכללא דמלתא וכן מוכח בהדיא בקצור דאתרווייהו קאי ועיין בפרק דלקמן גבי ההיא רביתא דאשתכח ביני דני : [ו] ואסרי · עיין בפרק קמא גבי נשאל לחכם ועיימא : [ז] איקלע רב נחמן למחוזא זו היא גירסת הרי"ף וקיימוה בעלי התוספות : [ח] חרם עובד כוכבים · עיין לקמן פלוגתא דר"ת והראב"ד בזה גבי ההוא אהרוגא : [ט] ואוסרת בכל שהוא · והיינו כרבנן דאסרי כל התערובות ומדרבנן נשמע לרשב"ג דאסר מיהא דמי דההוא תמרא וקשיא לרבא שהתיר · אף דמי דההמרא תוספות ומיהו בסמוך פסק רבינו כהך ברייתא והיינו דלא כרבנן שמעון בן גמליאל : [י] והא קא נגע בנטלא · פירש רבינו לעיל גבי ההוא דסליק בדיקלא : [כ] אסור · פירש"י בשתיה וע"ל גבי עובד כוכבים אדנא וישראל אכובא : [ל] ולפי מנהגנו · דנהיגי למזוג אף בצונן כל מזיגה שמוזג עובד כוכבים אסור : [מ] אין נאסרים · ואפשר טעמא דכיון שאין הכל שלו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואע"פ שיש לו ג"כ בו שותפות הלך אחר הרוב : [נ] דרב אדא · בגמ' גרסי' דרבא בר [illegible]

קרבן נתנאל

דהא רבינו פסק לקמן פרק השוכר סי' כ"ה על מתני' דהמערה דלא החמירו כולי האי דהא עובד כוכבים לאסור המחובר לו ע"י נצוק אמנם לכאורה קשה דהא רש"י ג"כ פסק הך דרב ששת. וכתב ז"ל והלכה כרב ששת דאין אדם חלק עליו ואם שפך עובד כוכבים הכלי מותר מה שנשאר בכלי עכ"ל נשמע מזה דלא החמירו לומר נצוק חיבור בכה"ג עובד כוכבים. דהא רש"י פסק כמ"ד נצוק חיבור ולק"מ די"ל דנפקא מיניה למ"ד נצוק חיבור אם שפך עובדי כוכבים מכלי לכוס וקיטף שפסק ראש העליון קודם שיגיע ראש התחתון לכלי:

שהיה יין · והראב"ד ז"ל כתב שאם אפילו טדע לו שהוא יין אחר שהכנים ידו ולכשידע משך ידו והוציא מותר בהנאה · ומגע שלא בכוונה קרינא ביה כיון שבתחילת נגיעתו לא היה יודע שהוא יין ומיד שידע הוציא ידו מגם מחשבתו ניכרת שלא נתכוין לנסך :

יא אמר רב אשי האי עובד כוכבים דנשכיה לחמריה דישראל שרי [ר] למישקל דמי מההוא עובד כוכבים · מ"ט · מיקלא קלייה: **יב ההוא** חביתא דאשתקל ברזא מיניה · אידרי עובד כוכבים ואנח ידיה עלה · אמר רב פפא כל דבהדי ברזא אסור [דף ס ע"א] ואידך שרי · איכא דאמרי אמר רב פפא דעד ברזא אסור ואידך שרי · כתב רשב"ס בשם רש"י דוקא הניח ידו על הברזא ומנע יציאת היין · אבל הכניס אצבעו בנקב החבית הוה ליה [ש] כמו מפיה ומשוליה דטמאה כל החבית · דמה שלמעלה מאצבעו הוי משוליה ומה שלמטה הוה מפיה · וכן אם נטל הברזא מן החבית אסור כל החבית · שאי אפשר לו [ת] שלא ישכשך ואפילו בהפסד מרובה אסור כל היין בהנאה · פירש רש"י ואידך שרי בשתיה · ודבר תימה הוא דהיתר ואיסור שהם בכלי אחד דבר לא שיתערב יחד שיפרד ההיתר מן האיסור להתירו בשתיה · הלכך נראה לפרש דבהנאה קאמר אבל בשתיה ודאי אסור · והיין דעלויה ברזא אסור בהנאה דכל מאי דעלויה ברזא שסופו לצאת הוי כאילו נגע בכולו · ואם תאמר ואמאי אסרינן ליה בהנאה והלא כיון להצלת היין דטרוד ולא מנסך · מידי דהוה [א] אמדדו ביד · ותירץ הראב"ד ז"ל שהיו שם יהודים עומדים ואי לאו דכיון לנסך אמאי קדים איהו · הרבה מצילין היו ליין חוץ ממנו · ולא נהירא לי דאימר למצוא חן או להשתכר נתכוין · וכיון דאיכא למיתלי טעמא להיתרא אמאי אסרינן ליה מספק · ולסברתו [ב] התזת נרעה וכיוצא בו [ג] צריך לומר דמיירי שאין שם ישראל · ונראה לי דמעיקרא לאו פירכא היא דאין לנו לדמות הטרדות זה לזה אלא מה שמצינו בתלמוד שזה נקרא טרדא · כי אגרדמים הטועם יין היה ראוי לקרותו טרוד כמו מדדו ביד ואף על פי כן אסור בהנאה · [ד] וכן הצלת היין דהכא אין כאן טירדא כולי האי ולא דמי למדידה · פסק רש"י דלית הלכתא כרב פפא משום דקים ליה כיחידאה *ולאו ראיה דבכמה מקומות בתלמוד פוסקים האמוראים הלכה כיחיד במקום רבים · ור"ת פסק דלית הלכתא כרב פפא כי רב פפא לא היה אוסר בבת גישתא דלקמן (דף עב:) אלא עד מקום שמגיע ראש הקנה בפי חבית · ורבא דאסר לקמן כל היין שבחבית משום דכוליה אגישתא ובת גישתא גריר הכא נמי היה אוסר כל היין שבחבית אפילו למטה מן הברזא · *שכולו מתנענע לעלות ולצאת · והא נמי ליתא דאי פליג רב פפא אדרבא הלכתא כרב פפא דהוא בתראה · וכן פסק בה"ג דהלכתא כאביי דאמר ידו כידה בפרק החולץ (דף נט.) משום דקאמר רב פפא דייקא מתניתא כוותיה דאביי אף על גב דקשיא מתה ואע"ג דאיכה מיע"ל קג"ס ורב אלפס פסק דהלכה כרב פפא [ה] וכלישנא בתרא :

הגה"ה

*אלא הלכה כרבנן דכל היין שבחבית אסור אפי' מברזא ולמטה וכ"ש עובד כוכבים שתחב את הברזא בחבית שכל היין אסור וכן אם נטל מן החבית הברזא וראבי"ה כתב ברזא קורה שאין נכנסת תוך החבית חוץ מעובי החור אם הוציאה עובד כוכבים או החזירה שמותר היין שבחבית וכן מצא בתשובה ורבינו שמואל בר נטרונאי כתב שאין לסמוך על הוראה זו :

הגה"ה

*עובדת כוכבים שהסירה ברזא ולא יצא טיפת יין לחוץ זה היה מעשה והתיר ר"ת עובדת כוכבים שנתנה ידה על הברזא והניעתו קצת בחבית השיב רשב"א דאפילו היין היוצא ומטפטף שרי כיון שהיתה הברזא תקועה בחבית כל כך שלא היה קופצת מן החבית מותרת · מא"ז ע"כ :

יג אמר רב פפא עובד כוכבים הדנא וישראל אכובא חמרא אסור · בפירש"י כתוב אסור בהנאה דהיינו יין שמזגו עובד כוכבים וכחו הוא ואסרינן ליה משום לך נך ולעיל פירש בעובדא דרבי יוחנן בן ארזא ודאי חמרא ונסכיה ואע"ג דמוקי לה במוריק אורוקי חיישינן דלמא נגע וניסך והכן לא רמינן אדעתיה דישראל הוה מחזקינן ליה אלמא דבהורקה לא אסרינן בהנאה · וכן פירש בסוף הפ' במסקנא דמילתא דכחו של עובד כוכבים דמוריק אורוקי בחבורין והכיר בו שהוא יין אסור בשתיה ומותר בהנאה · וכן משמע לקמן בפרק בתרא דבהרקה לא מיתסר בהנאה דאמר לקמן (דף עב:) גבי [ו] עובד כוכבים שמערה [האי דנפק לברא גזרו ביה רבנן האי] דגואי לא גזרו ביה רבנן *[ז] אלמא מן התורה איתו אסור בהנאה כי מוריק אורוקי כיון דלא נגע ביין ואפילו א"ת דיין שמזגו עובד כוכבים אסור בהנאה לא דמי למוריק אורוקי דהתם הוא שופך המים לתוך היין ומה שהוא אסור בהנאה היינו טעמא דלפי שהוא צריך לגמגם מזיגתו כראוי לשתיה חיישינן דילמא נגע ומשום לך לך אסרוהו בהנאה · אבל רבינו תם פירש דלך לך ומוריק אורוקי חד טעמא הוא ולא אסרינן ליה בהנאה וכן ראיתי במקצת פרש"י שכתוב בהן אסור בשתיה דהיינו יין שמזגו עובד כוכבים ואע"ג דקאמר לעיל (דף נט.) לא והכרז על ייגס משום יין נסך ולא תני טעמא לפי שאינן בני תורה ומשמע שאסור בהנאה · יש לומר דמשום קנסא שהיו רגילין בכך החמיר עליהם · מיהו תימה הוא לומר דבהורקה לא הוי יין נסך ממש לאסור בהנאה כמו בשכשוך כי עיקר ניסוך בפנים היה דרך הורקה · וכן בניסוך דעבודת כוכבים אמר בגיטין פרק הניזקין (דף נב:) גבי מנסך מדאגבהיה קנייה מתחייב בנפשו לא הוי (בה) עד שעת ניסוך אלמא עיקר ניסוך הוי בהגבהה והורקה · ושמא איכא למימר דהיינו דוקא בפני עבודת כוכבים אבל שלא בפני עבודת כוכבים אין דרך לנסוך אלא בשכשוך. עובד כוכבים אכובא וישראל אדנא ומריק הישראל היין בכובא שביד העובד כוכבים שרי דעובד כוכבים לאו מידי קעביד ואי מגלד לדודי פירוש שמקרב העובדי כוכבים הכובא נגד הקלוח אסור · פירש רש"י בכובא מליאה דלמא נגע · לישנא אחרינא אפי' חסירה כיון דמקרקש בכוונה הוה ליה כחו בכוונה · ורבי יצחק ברבי מאיר ז"ל פירש דאסור לפי דכשמטין הכובא על צידה בשעת שיין מקלח בתוכה הוה ליה כנוגע בקנה דמה לי נוגע בקנה ומה לי נוגע בשולי הכובא ולפי זה אסור אפי' בהנאה כי נוגע בקנה בכוונה אסור אפילו בהנאה: **יד אמר** רב פפא עובד כוכבים דדרי זיקא וקאזיל ישראל [ח] לאחוריה א] מליא אסור חסירה שרי בי כובא [ט] בין מליא בין חסירה שרי לפי שאין דרך ניסוך בכך · ומכאן יש ללמוד דנוד של עור שיש בו יין שקרקש בו העובד כוכבים ואפילו הגיעו דופנותיו זה לזה אין בו חשש דאין דרך ניסוך

הגה"ה

*ולא קי"ל הכי אלא עובד כוכבים שמערה יין מחבית לכובא אם נשפך ממנו לקרקע מותר דהא לא חשיב יין ואם נפל בכלי מה שבכלי אסור ומה שבגיגית מותר וכגון שנתכוין העובד כוכבים לשפוך וכגון דליכא נצוק אבל לא נתכוין הוי כח העובד כוכבים שלא בכוונה ומותר בשתיה מה שנפל מן הגיגית · עובד כוכבים המגביה את החבית שיפול היין בכובא אם מסייעו ישראל להגביה מותר אבל לכתחלה אסור לעשות כן ע"כ דברי רשב"ם וכתב ראבי"ה שאם המשוי כבד שאי אפשר העובד כוכבים לבדו או אם קודם שמגביה עובד כוכבים היה יוצא היין והולך דרך נקב הברזא אלא מגביה שלא יכלה מהרה הקלוח או אם מכנים ישראל וסותם הברזא עד העובד כוכבים בכל אלו הדברים מותר לכתחלה נמי · עובד כוכבים המערה מן החבית לכליו של ישראל בא מעשה לפני הר"ר מנחם והתיר היין שבחבית כיון דיין שמגבה שבכלי איתו נסך גמור ולא נאסר אלא על ידי כח העובד כוכבים איתו אוסר יין שבחבית על ידי נצוק · ע"כ מא"ז :

בכך : ומכאן התיר ר"ת ברזא שהיתה רפויה בחבית ומגופה שהיתה רפויה ע"פ חבית ובא עובד כוכבים והדקה לפנים וגם בחבית שלא היו השולים מהודקים והיין יוצא ובא ישראל ונתן שם נעורת ותפשה כנגד הנקב ומנע קצת היין מלצאת ובא עובד כוכבים אומן[י] והדקו בסכין עד שסתם הנקב · * כל זה התיר שהיה מדמה כל אלו המעשים לנוד של עור דאין דרך ניסוך בכך : כובא מליאה אסירא דוקא כשנושא בידו [כ] או על כתיפו אבל כשנושא במוט בשנים מותר לפי שרחוק מן הכובא : **טו מעצרא** זיירא רב פפא שרי רב אשי ואיתימא רב שימי בר אשי אוסר · בכחו כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי בכח כחו · איכא דאמרי בכח כחו כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי בכחו והוה עובדא בכח כחו * ואסר רב יעקב מנהר פקוד פסק רבינו חננאל ז"ל דהכי הלכתא דמעשה רב ובגמ' שלנו [ל] פסק רשב"ס בשם רש"י שיש ארבע כחות הדפין והקורה והגלגל והמקל אך לא ידע רש"י אם יש חילוק בין שתי טוחות [מ] לשלשה כחות · ונראה דהאי דאסרינן לכח כחו דהיינו דוקא בשתייה : **טז** [דף ס ע"ב] **ההוא** חבית דפקעיה לאורכה אתא ההוא עובדי כוכבים חבקה שרי רב פפא לזבוני לעובד כוכבים וה"מ דפקע לאורכה אבל לפותיה אפילו בשתייה שרי מ"ע מעשה לבינה קא עביד · * מכאן היה נראה לרשב"ס שאם החבית מטפטף יין דרך השולים שיכול העובד כוכבים להדק נעורת בסכין * דהוי כמו לפותיה דהכא וכמעשה לבינה · מיהו אם היין שותת הרבה יש ליזהר כי אז נוגע עובדי כוכבים ביין ואם אין נוגע בידו ביין [נ] אלא בסכין כיון שאין מתכוין רק לסתום הכלי ולא ליגע ביין נראה דהוי מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ע"י דבר אחר כמו נגע ברישא דלוליבא לפי' ר"ת : **יז ההוא** עובד כוכבים דאשכח בי מעצרתא אמר רב אשי אי איכא טופח להטפיח בעיא הדחה ובעי ניגוב ואי לא בהדחה בעלמא סגי * : **יח מתני'** עובד כוכבים שנמצא עומד בצד בור של יין ויש לו עליו מלוה אסור אין לו עליו מלוה מותר * : **גמ'** אמר שמואל והוא שיש לו (עליו) מלוה על אותו היין : **מתני'** נפל לבור ועלה או מדדו בקנה והתיז את הצרעה בקנה או שהיה מטפח על פי החבית מרותחת * כל אלו היה המעשים ואמרו ימכר ר' שמעון מתיר בשתיה · * נטל חבית וזרקה בחמתו לבור זה היה מעשה בבית שאן והתירו והא דנקט מדדו בקנה שמעשה כך היה או בשביל ר"ש שמתיר בשתייה וה"ה נמי מדדו ביד דשרי בהנאה והיינו דתניא בגמ' (דף נז.) מדדו בין ביד בין ברגל ימכר ר' נתן אומר ביד אסור ברגל מותר וכן נמי עובד כוכבים שדרך יין ברגליו כיון שטרוד בדריכה שרי בהנאה אבל נגע [ס] ברגלו (או) בכוונת מגע אסור בהנאה : **גמ'** נפל לבור ועלה אמר רב פפא ל"ש אלא שעלה מת אבל אם עלה עובד כוכבים חי אסור מ"ט אמר רב פפא משום דמודי דדמי עליה כיום אידו ולכך מנסיך ליה · נטל את החבית וזרקה לבור אמר רב אשי כל שבזב טמא בעובד כוכבים עושה יין נסך כל שבזב טהור בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך · האי כללא לא אתא למעוטי אלא זריקה שטהור בזב ועובד כוכבים אינו עושה יין נסך · שהרי היסיטו של זב טמא ובעובד כוכבים אינו עושה יין נסך · כדאמר לעיל האי עובד כוכבים דדרי זיקא · וכן אם נגע הזב בכלי או באדם בקנה טהור דאין הזב מטמא אלא במה שנגע בגופו דכתיב והנוגע בבשר הזב ובעובד כוכבים עושה יין נסך אם נגע בקנה · וכה"ג איכא בפ"ב דב"ק (דף יז:) כל שבזב טמא בנזקין משלם נזק שלם · כל שבזב טהור בנזקין משלם חצי נזק נ"מ לעגלה המושכת בקרון · [ע] והתם אי הסיט בקנה חייב ולא אתיא לאורויי אלא חצי נזק לצרורות דומיא דזריקה דהכא : **יט** [דף סא ע"א] **מתני'** המטהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשותו בבית שהוא פתוח לרה"ר · בעיר שיש בה עובדי כוכבים וישראל מותר · בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור עד שיהא ישראל יושב ומשמר · ואין השומר צריך להיות יושב ומשמר אלא אף על פי שיוצא ונכנס מותר · רבי שמעון בן אלעזר אומר ג כל רשות עובד כוכבים אחת היא · המטהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשותו והלה כותב לו התקבלתי ממך מעות מותר. אבל אם רצה ישראל להוציאו אין מניחו עד שיתן לו מעותיו *זה היה מעשה בבית שאן ואסרו חכמים · פרש"י הך דמטהר יינו דרישא בלא מפתח וחותם ובדכתב ליה

הגה"ה

* וכשהחבית מונחת על העגלה ומקלח ממנה לכובא ובא העובד כוכבים והגביה כדי שיקלח יותר מותר דהוה ליה מסייע שאין בו ממש מיהו אם יש מעט יין בחבית שצריך להגביה מצד אחד אסור אע"פ שהתינוק מסייעו כיון שאין בו ממש ותו באידך פירקין א"ל רבא כי שפכיתו חמרא לעובד כוכבים לא ליתי עובד כוכבים ולסייע בהדייכו דלמא משתליתו ושדיתו עילויהו והוה ליה כח עובד כוכבים ואסור · מסרי"ח :

הגה"ה

* רק שהישראל מסייע להכנים המוט לנקב אזן הכובא ואם היא חסירה הכובא ומגדד לה אגדודי מותר ואם ע"י שאדדה נתז מן היין ע"י עובד כוכבים וחזר ונותן ביין מותר דאין כאן ניסוך עכ"ל ראבי"ה · מא"ז : ולכך הגלגל המפיל את הקורה צריך שישראל יגלגל עם עובד כוכבים ואם גלגל העובד כוכבים לבדו ואיכא הפסד מרובה שרינן וסמכינן אשינויי' בתרא דשרי ועובד כוכבים שהיה מהלך ונגע בכנף בגדו ביין שלא בכוונה זה היה מעשה והתיר ר"ת בשתיה ואמר דכח העובד כוכבים שלא בכוונה הוא לא מקרי מגע עובד כוכבים אלא בידיו או בפיו או ברגלו או בקנה שבידו · מא"ז ע"כ : יש בני אדם שמניחין נער קטן על הקור' להכביד על הענבים ואין נראה דהוה ליה מסייע שאין בו ממש · פר"י מסרי"ת :

* וכתב רשב"ם עובד כוכבים המהדק מגרופות גיגית מליאה יין כדי שיתחברו סדקים שבארכה מלמעלה למטה וכן שכר בחבית עץ שלנו שפיר דמי והוי כלרחבה מא"ז :

* וכתב ראבי"ה נראה בעיני שאם היין יוצא דרך הסדק או סביב שולי החבית ישים ישראל בגד כדי שיפסק הקלוח ושוב יהדק העובד כוכבים כדי שלא יגע העובד כוכבים ביין ואם לא שם ישראל את הבגד ובדיעבד יש שמתירין מה שבתוך החבית ובספר התרומה כתב אמר מורי דמותר לעובד כוכבים לתחוב הנעורת סביב השולים במקום שמתדבק אל דופני החבית ומשם היין זב ויוצא שהנעורת שתוחב אינו נוגע ביין שבפנים לפי שראשי השולים מפסיקים כשתוחבים בחריצים שבדופני החבית סביב סביב ובאמצע השולים אם נתן ישראל הנעורת בסדק ולא הדקן ועדיין היין זב ויוצא מותר לעובד כוכבים לתוחבן יפה אם העובד כוכבים תחב הנעורת בסדק אם אין בו חלל שאין נסרי השולים מחוברים זה לזה ואין מכניסין בחלל החבית יכול להיות שמותר וצריך להתיישב בדבר · עכ"ל מא"ז : והרוצה לעשות מן המובחר יהדקנו מתחלה בחבלים ויפסק שתיתת היין ואחר כך יכול לתקנו · פר"י מהרי"ח :

* ופרשב"ם דאנו לא עבדינן ניגוב אלא הדחה בעלמא וסמכינן אראיות בפרק בתרא · מא"ז :

* א וכן שעמד כל כך בקרוב שיכול ליגע בו בתוך פשוט ידיו ואע"ג דאיכא מפתח או חותם אסור ואם אין לו מלוה עליו שרי אע"ג דליכא מפתח או חותם אבל אם אינו יכול ליגע בתוך פשוט ידיו ורגליו אע"ג ב דאין לו מלוה עליו ולא מירתת ואין נתפס עליו כגנב שרי כדמוכח בירושלמי · מא"ז ע"כ :

* חבית שהיתה מחמצת ומעלה רתיחות אותה רתיחות הוה חבור ליין ואם נגע עובד כוכבים ברתיחה של יין חמרא אסור והא דנקט מטפח ולא נקט נגע בנחת להודיעך שאין דרך ניסוך בכך ושרי בהנאה והוא הדין דבנגיעה נמי אסור בשתיה · מא"ז ע"כ :

* עובד כוכבים שנטל חבית בחמתו וזרקה לבור ואינו מסלק את ידיו ממנו עד שרואה שנגעה ביין אם הבור מלא ובשפת הבור כשהיה העובד כוכבים מגלגלה נגע ביין חמרא שרי אף בשתיה ושלא בחמתו אסור דלמא נגע ואף אם הבור עמוק כיון דקאזיל מיניה על שפת הבור הוי יין נסך דגזרינן אטו בור מלא ואם העובד כוכבים זרק אבן או צרור ליין אפילו בכוונה לא הוה ניסך ומותר בשתיה וה"מ שאינו עומד על שפת הגיגית של יין וזורק מרחוק ונופל לתוכו אבל עומד אצל הגיגית והפיל אבן או צרור מלמעלה לגיגית בתוך הגיגית הרי זה יין נסך · מא"ז :

הגה"ה

*שאם רצה להוציאו יכול להוציאו אבל בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור או אם אין פתח פתוח לרה"ר אסור אבל על ידי מפתח וחותם מותר אפילו לא כתב לו התקבלתי כך פי' מהרי"ת וכן כתב בא"ז ואפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים וישראלים רגילים לבא לשם

הגהות הב"ח א צריך להתחיל וכיון שעמד : ב אע"ג דיש לו וכו' ולא מירתת דאין נתפס: ג תיבת (כל) נמחק :

הגהות הגר"א א] מליא אסור חסירה שרי בי כובא כל זה נמחק . וכ"ב ע"ש ועי' בגמרא :

פלפלא חריפתא

[ר] לשקול דמים וכו'. עיין לעיל בשיטה דהלוקח עבדים וכו' שכתב או ימכרנה וכו': [ש] כמו מפיה ומשוליה נגמ': [ת] שלא ישכשך ברא"ש הברזא שבתוך החבית : [א] אמדדו ביד · דלקמן : [ב] התזת נרעה. דלקמן : [ג] וצ"ל דמיירי וכו' · כלומר וזה דוחק: [ד] ובן הצלת יין דהכא אין כאן טירדא כולי האי. וטרדא מיהת איכא וכ"מ לפסק דלעיל לענין עבודת כוכבים בזמן הזה דכתב התם דהוצאת אתרוג דאינה טרדא כמדידה ואף רבנן הר"נ קאסרי ואפ"ה כתב שם בהגה"ס דעובד כוכבים בזמן הזה וכו' וה"נ דכוותה ודו"ק : [ה] וכלישנא בתרא גרסינן · וכתב ב"י סימן קכ"ד וז"ל ובנוסחי הרי"ף דידן לא פסק בהדיא הכי ואפ"ה איכא לאוכוחי שפיר דפסק כרב פפא וכלישנא בתרא דמדלא אייתי רב יימר דאמר כתנאי משמע דקי"ל הלכה כרב פפא ובתרי ליפני דידיה מסתמא קי"ל כלישנא בתרא ע"כ ועיין לעיל בפרק קמא : [ו] ה"ג עובד כוכבים המערה השתא דנפיק לברא גזרו ביה רבנן הכוא דגואי : [ז] אלמא דמן התורה וכו' · תמיהא לי דרש"י נמי לא מן התורה קאמר : [ח] ה"ג לאחורי' מליא שרי חסירה אסיר כובא מליא אסירא חסרה שרי רב אשי אמר זיקא בין מליא : [ט] בין מליא וכו' שרי · רש"י כתב דזיקא היינו נוד קשור וכך צריך לומר להריב"ם דלעיל וכ"כ בקצור ומכאן קשה על דבריו שבטור סימן קכ"ד כתב דרבינו ס"ל דאף בכלי פתוח אין הנדנוד עושהו י"נ ובסימן קכ"ה כתב בהדיא בדין דהכא דמיירי אפילו בפתוח וכבר הקשה הב"י בסימן קכ"ד דמליה להטור ועיין בפ' בתרא אמתני' דהמערה מכלי אל כלי: [י] והדקו בסכין · עיין לקמן בסמוך גבי חבית דפקעה לפותיא בשם הרשב"ם:[כ] או על כתיפו עי' פ' דלקמן גבי עובד כוכבים המעביר עם ישראל כדי יין וכו' : [ל] נ"ל דה"ג כתב הרשב"ם: [מ] לשלשה כחות · כ"כ בתוס' ומיירי בלא דפי' : [נ] אלא בסכין · עיין לעיל בסמוך בשם ר"ת: עובד כוכבים שדרך כו' . שם ע"כ : [ס] ברגלו בכוונת מגע · כך העתיק הב"י סימן קכ"ז וכתב שלמד מדין אגרדמים דלעיל דבפיו הוי ניסוך ה"ה ברגל : [ע] והתם אם הסיט בקנה חייב כדעת התוס' ולא כהריף' שכתב

התקבלתי כדקתני סיפא · והיא מפרשי ליה לרישא · והקשה ר"ת מהא דפריך עלה בגמרא והאיכא רוכלין שמחזירין בעיירות · וכיון שאין שם מפתח וחותם איך ידעו הרוכלין שהיין של ישראל הוא · ואמאי מירתת שעובדי כוכבים מליכנס שם ולשכך · בשלמא אם מיירי במפתח וחותם מירתת עובד כוכבים

וליכא למיקם עלה דמלתא מתי נכנס בה ישראל מותר אפילו אין מפתח וחותם ביד ישראל אם כתב לו התקבלתי והיכא שנתנו לרשות שעובד כוכבים באחד מחדריו שיכול לפתוח העובד כוכבים ויגנוב שלא יראוהו שם אדם אלא אנשי ביתו בהא קתני סיפא דמתניתין דמטהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשותו והוא כותב לו התקבלתי ממך מעות מותר וכגון שהמפתח או חותם ביד ישראל דאיכא תרתי · מא"ז ע"כ :

שמא יראו הרוכלין דטורח ומזייף ויבינו שהיין של ישראל הוא · וכן דיקלא דלא פסיק רישיה וכי מירתת עובד כוכבים דבשעה מועטת שהוא נוגע ביין יעלה בראש הדקל ויראהו · בשלמא לזיוף החותם צריך שהות זמן מרובה מירתת שמא בתוך כך יעלה ויראהו · ועוד דהיכי בעי למימר [פ] תנא קמא או רבי שמעון בן אלעזר דברשות אחר מותר בלא מפתח וחותם דומיא דברשות העובד כוכבים אסור דהיינו בלא מפתח וחותם לפרש"י · וכיון דליכא מפתח וחותם ברשות עובדי כוכבים אחר אמאי שרו אמאי לא חיישינן שמא ינסכנו הנפקד · הלכך נראה לר"ת [צ] דמיירי במפתח וחותם ובדלא כתב ליה התקבלתי · ולפי שהיין של עובד כוכבים ויש לו מלוה עליו לא מירתת · הלכך בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור אפילו ע"י מפתח וחותם · כדתניא בברייתא בגמרא [ק] גבי יינו של עובד כוכבים ברשותו וישראל דר בחצר אחרת [ר] אסור אפילו מפתח וחותם בידו · וסיפא בדכתב ליה התקבלתי ומותר [ש] במפתח וחותם ואפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים · מתוך שפירש ר"ת מתניתין *במפתחות ואפ"ה בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור כיון דלא כתב ליה התקבלתי היה נמנע מלשתות היין שקונין עובדי כוכבים מישראל וחותמין אותה חותם בתוך חותם ומוליכין אותה בספינה למרחקים · כיון שהיין של עובדי כוכבים ועובר מהלך כמה ימים בלא ישראל זה אין להתירו משום שיש בו חותם בתוך חותם · דהא כיון [ת] דקי"ל כרבי אלעזר דשרי בחותם אחד אין לנו חילוק בין חותם אחד לחותם בתוך חותם לענין טרח ומזייף · כיון דאסרינן חותם אחד ה"ה חותם בתוך חותם · ושוב נהג בו היתר · דדוקא במטהר יינו של עובד כוכבים הגדל בכרמים שלו שלא טרח בו העובדי כוכבים כל כך ולא הוציא עליו יציאות איגו חושש כל כך אם ירגישו הישראל שזייף · [א] אבל המוליכין יין למרחקים בטורח גדול וביציאה מרובה וגם קונהו הם לטורחו ולהוצאתו ולא מזייף : גמ' [ב] בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור · ואי איכא רוכלין המחזירין בעיירות בעיר שאין בה דלתים ובריחים שרי · אמר רב יוסף ואפפה כרה"ר דמיא · *וחלון כרה"ר דמי ודיקלא כרה"ר דמי · פסיק רישיה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי · [ג] והלכתא כרבינא לקולא : ת"ר אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצירו של עובד כוכבים ומלאהו יין וישראל דר באותו חצר מותר · *אף על גב שאין מפתח וחותם בידו [דף סא ע"ב] בחצר אחרת מותר והוא שמפתח וחותם בידו · וחכמים אומרים לעולם אסור עד שיהא יושב ומשמר או שיבא ממונה שאין בא לקילין: [ד] [ב]יין עובד כוכבים ברשותו וישראל דר באותה חצר מותר ואף על פי שאין מפתח וחותם בידו · בחצר אחרת אסור אע"פ שמפתח וחותם בידו · וקי"ל כת"ק דקאי [ה] כר' אלעזר דלא חייש לזיופא · הלכך המטהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשותו · בבית שהוא פתוח לרה"ר או לאספה או יש חלון בחצר אחרת הפתוח לרה"ר והבית שהיין בתוכו פתוח לחצר כנגד חלון או דיקלא ולא כתב לו התקבלתי · בעיר שישראל ועובדי כוכבים דרים בה מותר במפתח וחותם · דמירתת עובד כוכבים לזיופי דילמא חזי ליה ישראל · ושרי אע"פ שיש לו עליו מלוה · ואם ישראל דר באותה חצר [ו] מותר בלא מפתח וחותם · ואם אין שבית פתוח לרה"ר אפי' בעיר שישראל ועובדי כוכבים דרים בה ומפתח וחותם בידו אסור · מדקתני בברייתא יינו של עובד כוכבים ברשותו וישראל דר בחצר אחרת אע"פ שהמפתח וחותם בידו אסור לפי שאין הבית פתוח לרה"ר ואם מניחו להוציא היין בלא מעות הרי הוא כיינו של ישראל ברשות העובד כוכבים ומותר [ז] במפתח או חותם · ואפי' בעיר שכולה עובדי כוכבים דלא חיישינן לזיופא : [ח] רשב"א אומר רשות עובד כוכבים אחת היא · איבעיא להו רשב"א להקל או להחמיר · רב יהודה אמר זעירי להקל · רב נחמן אמר זעירי להחמיר · תניא כותיה דרב נחמן אמר זעירי ארשב"א רשות עובדי כוכבים אחת הן מפני הרמאין · והלכתא כרב נחמן דתניא כותיה וכת"ק דרשות עובדי כוכבים אחר מותר אם אינו משועבד לבעל היין · כההוא [ט] דפרזיק רופילא : ב ההוא כרכא דהוה יתיב בה [י] חמרא דישראל ואשתכח עובד כוכבים דהוה קאי ביני דני · אמר רבא אם נתפס עליו כגנב חמרא שרי · ואי לא אסור : מסקנא דמילתא דיין נסך דסלקא לן מהאי פירקין · הלכתא כרב הונא וכמשנה אחרונה דכיון דהתחיל לימשך נעשה יין נסך · והמשכה הוי כפירוש רש"י מיד כשנפרד היין מן החרצנים והזגין לצד אחד אפי' בגת · וכן בגיגיות אם פנה החרצנים והזגין לצד אחד ועשה מקום להתקבץ שם היין או אם לקח מן היין בכלי שלו לשתות ונהטין בלקיחתו לשלות מן החרצנים והזגין כל שישנו בגיגית קרינא ביה התחיל לימשך : והלוקח יין מן העובד כוכבים צריך שלא יעלים עינו מן הגיגית אחר הבצירה · פן ימסך העובד כוכבים ממנה : ור"ת אסר לדרוך עם העובד כוכבים לפי משנה אחרונה אפילו לגת פקוקה ומליאה · [כ] כיון דבהמשכה כל דהו נעשה יין אי אפשר ליזהר ממגען של עובד כוכבים אחר המשכה · ומגעו של עובד כוכבים שלא בכוונה [ע"י דבר אחר] כגון בריתא דלוליבא אף על גב דרש"י אסרו בשתיה הדבר מוברר ומוכרע כגירסת רבינו תם בראיות ברורות דמותר בשתייה · וכן דעת הגאונים · ומגע עובד כוכבים בגופו [ל] שלא בכוונה כגון תינוק בן יומו [מ] ונפל לבור [נ] ועלה · או מגע עובד כוכבים בכוונה שלא בכוונת ניסוך כגון שהוא טרוד במדידה או בהתזת נירעה או כגון ההיא דאהרוגא · בין ע"י ד"א [ס] שמדדו בקנה בין שמדדו ביד · או בכוונת מגע גופו אלא שלא ידע שהוא יין כגון [ע] ההיא דחרס כולהו שריין בהנאה · ומגע עובד כוכבים בכוונה בין בגופו בין ע"י ד"א בחבורין שיכסך אע"פ שלא ניסך אסור בהנאה · כגון ההיא דאגרדמים וההיא דשדא ידיה בחמרא בדוולא[פ] או הוציא הברזא מן החבית או הכניס אצבעו בנקב א[הח]בית לחלל החבית· אבל הניח ידו על נקב הברזא ומגע את היין מלאות · היין שלמעלה מן הנקב אסור בהנאה ושלמטה מן הנקב מותר בהנאה · כחו של עובד כוכבים בחבורין כגון דמוריק אורוקי הכיר בו שהוא יין אסור בשתיה ומותר בהנאה לא הכיר בו שהוא יין מותר אפי' בשתייה · ויין שמזגו עובדי כוכבים אסור בשתיה ומותר בהנאה· ושלא בחבורין כגון זריקה [צ] אפילו בכוונה מותר בשתיה : הדרן עלך רבי ישמעאל

א [דף סב ע"א] **השוכר** את הפועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור· [ג]לעשות עמו מלאכה אחרת אע"פ שאמר לו העבר לי חבית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר · השוכר את החמור להביא עליה יין נסך שכרה אסור · שכרה לרכוב עליה אע"פ שהניח עליה לגינו שכרה מותר* : **גמ'** [דף סב ע"ב] איבעיא להו [א] שכרו לסתם יינו מהו · כיון דאיסורא חמיר כיין נסך שכרו נמי אסור · או דלמא הואיל וטומאתו קילא שכרו נמי קילא · ת"ש דההוא גברא דאגר ארבא לסתם יינן ויהבו

הגה"ה
*השוכר את החמור שוכר מניח עליו כסת היינו מה שקורין כר אבל כסות שלובש בו אפילו כסות שניה כיון שרגיל ללובשו פשיטא שיוליך עמו ומזונותיו כל אותו הדרך אע"ג דשכיח למטרח ולמזבן מאוונא לאוונא מיהו אי שכיח למיזבן לפי דרכו מגי תמר מעכב · פר"י מהרי"ח :

ליה חטי באגריה · אתא לקמיה דרב חסדא א"ל זיל קלנהו וקברינהו בי קברי: ב דבי רבי ינאי יזפי פירי מעניים בשביעית [ב] ופרעי להו בשמינית · אתו וא"ל לרבי יוחנן · ואמר להם יאות הן עבדין · וכנגדו באתנן מותר · דתניא בא עליה ואח"כ נתן לה אתנן מותר דכיון דבשעת ביאה לא היה קנוי לה מה שנתן לה מתנה בעלמא יהיב לה ואין אתנן חל עליו ודבי ר' ינאי נמי כיון דלא יהבי פירי אחריני עד שמינית אין נתפסין בדמי שביעית מכאן דקדק הר"ר אלחנן שאם יש ביד ישראל יין נסך ועבודת כוכבים ומשמשיה האסורין בהנאה ותופסין דמיהן אם עבר ומכרן לעובד כוכבים בהקפה שאחר שימכרם העובד כוכבים ליתן לישראל המעות דמיהן מותרות · דכיון דבשעה שפורע לישראל · אין העבודת כוכבים ביד העובד כוכבים לא הוי דמי עבודת כוכבים כמו פירות שמינית דמותרין · ולית בהו משום חליפי פירות שביעית · לפי שבשעה שהיו פורעין דבי רבי ינאי לעניים לא היו פירות שביעית בעין · ואע"פ שיש לחלק דשאני פירות שביעית שלא היו בעולם אבל העבודת כוכבים מיהא ישנה בעולם · [ג] ודקדק הרמב"ן ז"ל מדלא מוקי הך (לקמן דף סג:) דלאו ואכלו ואני פורע חושש משום שביעית כשפרעו קודם אכילה אלמא דמותר בכל ענייניס · ואין זה כל כך ראיה · דלאו ואכלו ואני פורע משמע לאחר אכילה כשיעשה חשבון עם החנוני לידע כמה אכלו · ומיהו נראה דאפילו לא מכרו העובד כוכבים לעולם וישנה עדיין בידו הדמים מותרין כיון דאחר [ד] שקנאה העובד כוכבים במשיכה נתן המעות לישראל לא היו הדמים דמי עבודת כוכבים · כיון שלא היו המעות ביד ישראל בשעת משיכה · והוי כמו בא עליה ואח"כ נתן לה דכיון דשלא היה ברשותה בשעת ביאה אין אתנן חל עליו · ואפילו אם מעות מותרין · ה"מ לישראל אחר אבל לדידיה אסורים דקא מטיא ליה הנאה מעבודת כוכבים· [ה] כדאמרינן לעיל גבי מכרן וקדש בדמיהן מקודשת : [דף סג ע"א] בא עליה ואח"כ נתן לה אתננה מותר · ורמינהו בא עליה ואח"כ נתן לה אסור [ו] ואפי' מכאן ועד ג' שנים · אמר רב חסדא לא קשיא הא דאמר לה הבעלי לי בטלה זה · והא דאמר לה הבעלי בטלה סתם · טלה זה הא קמחסרא *משיכה · קשה לן הא שכר פעולה לא בעי קנין · דפועל העושה עם בעל הבית קנה שכרו · וביאה דבר שנותנין עליו שכר הוא ואמאי לא נקנה לה הטלה בביאה · מכאן נ"ל לדקדק דהאומר לפועל עשה עמי מלאכה זו ואתן לך חפץ זה בשכרך · יכול ליתן לו דמי החפץ בשכרו ודאי נתחייב לו החפץ או הדמים · אבל בגוף החפץ א"א לו לקנות אלא במשיכה או שיהיה ברשות הפועל בשעת עשיית מלאכה · וכיון שיכול ליתן לה דמי הטלה הוי כמו טלה סתם : ג [דף סג ע"ב] **איבעיא** להו שכרו לשבור חבית של יין נסך שכרו מהו · כיון דרוצה בקיומו אסור · או דילמא כל למעוטי תיפלה ספיר דמי · אמר רב נחמן ישבור ותבא עליו ברכה* : ד [דף סד ע"א] **איבעיא** להו דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים תפסה דמיה או לא תא שמע דתניא ישראל שהיה נושה בעובד כוכבים מנה · מכר עבודת כוכבים והביא לו יין נסך והביא לו מותר · ואם אמר המתן עד שאמכור עבודת כוכבים ואביא לך יין נסך ואביא לך אסור · והא דאמר לעיל (דף יב.) לא חשו חכמים לדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים אלמא דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים אסור · [ז] היה אומר רבינו תם ז"ל דודאי עובד כוכבים שמכר עבודת כוכבים ופרע המעות לישראל מותרין · והא דדרשינן (לעיל דף נד:) והיית חרם כמוהו כל שאתה מהוה ממנו הרי הוא כמוהו היינו דוקא בישראל שהחליף עבודת כוכבים אבל אם החליפה עובד כוכבים החליפין מותרין · *והא דאמר לעיל דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים אסורין · היינו היכא שמכרה לקנות בדמים צרכי עב'דת כוכבים ונשארו המעות באיסורא · מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא · סיפא משום דהוה ליה כרוצה בקיומו* · ותימה דמשום דאמר לו המתן הוי טפי רוצה בקיומו אפילו לא אמר המתן רוצה הוא בקיומו של עבודת כוכבים עד שתמכר ויתנו לו הדמים · וי"ל דהלשון משמע שאין לו ערב מדקאמר ליה

הגה"ה
*ומסקנא דמשיכה בעובד כוכבים קונה ולא מעות אך יש פוסקין דמעות דוקא קונות וצריך ליזהר כשמוכר מקנת בהמה המבכרת לעובד כוכבים לפוטרה מן הבכורה צריך שימשכנה העובד כוכבים בביתו וגם יתן מעות או יצא ידי כל הספקות פר"י לקמן · מהרי"ח ע"כ :

הגה"ה
*אין עודרין עם העובד כוכבים בכלאי הכרם ואפילו בחוצה לארץ כי נוסגים כלאים אפילו בזמן הזה בחוצה לארץ וכן ערלה וכלאי הכרם ואיסור חדש פר"י · אבל יכול להשכיר עצמו לעקור כלאים אע"פ שרוצה בקיומו שלא יעקר עד שהוא יעקור ואפילו לר"ע דאמר המקיים בכלאים לוקה הכא דממעט תיפלה שרי · מהרי"ח :

הגה"ה
*מיהו אם העובד כוכבים רוצה למכור עבודת כוכבים ורוצה לקנות באותם דמים תשיבי דמי עבודת כוכבים פר"י מהרי"ח :

הגה"ה
*גר ועובד כוכבים שירשו אביהם עכו"ם גר יכול לומר לעובד כוכבים טול אתה עבודת כוכבים ומשיכה לידו אסור כמה דברים אמורים שירשו אבל נשתתפו אסור · מהרי"ח :

הגהות הב"ח א מתניתין במפתח וחותם ואפ"ה : ב לקילין : המטהר יין : ג אסור שכרו לעשות :

הגהות הגרי"ב א] נ"א הברזא :

פלפולא חריפתא

שכתב רבינו בפ"ק דב"ק : [פ] ת"ק או רשב"א · דבעיא היא לקמן אי רשב"א להקל או להחמיר : [צ] דמיירי במפתח וחותם · מפורש לקמן דבחד סגי : [ק] גבי יינו של עובד כוכבים · פי' המטהר וע"ש : [ר] אסור אפילו כו' · לרבנן : [ש] במפתח וחותם ואפ"ה גרסינן · ועיין בפרק אין מעמידין בשטה דהכל משתמר בחותם אחד : [ת] קי"ל כר' אלעזר גרסינן · ועיין לעיל שם : [א] אבל המוליכין יין למרחקים וכו' · נראה דאף בחותם אחד סגי ואע"ג דהתוספות כתבו וגם מחתימו חותם בתוך חותם נ"ל דלאו דוקא נקטו וכן צריך לומר ג"כ בטור ס"ס קל"א : [ב] בעיר שכולה עובדי כוכבים · פיסקא : [ג] והלכתא כרבינא לקולא · דלעולם רב אחא ורבינא הוה רבינא לקולא בפרק גיד הנשה דף נ"ג : [ד] יין עובד כוכבים וכו' · כן גירסת הרי"ף וכן העתיק רבינו לעיל ובגמרא גרסינן המטהר יין וכו' : [ה] כר' אלעזר גרסינן · והוא בפרק אין מעמידין כמ"ש ג"כ לעיל : [ו] מותר בלא מפתח וחותם · כדתני בברייתא וסתמא קתני ולא קתני דדוקא כשכתב התקבלתי : [ז] במפתח או חותם · כדלעיל פרק אין מעמידין : [ח] רשב"א אומר כו' · פיסקא : [ט] דפרזיק רופילא · בגמ' : [י] חמרא דישראל · וגי' רי"ף דישראל ועובד כוכבים ועיין בתוס' שהוכיחו דבהכי מיירי שגם יין של עובד כוכבים שם שעתה אין העובד כוכבים נתפס כגנב על הביאה רק על הנגיעה וגם כתבו שהיה היין מונח כרמוב דלא תקשה אדפ' דלקמן גבי ההיא אושפיזא וכו' וע"ש : [כ] כיון דבהמשכה וכו' · עיקר טעמא דגזרינן קודם המשכה ומשום דבלייר לידיה לא גזרינן נריכין לומר דבהמשכה כל דהו וכו' כדאיתא כל זה לעיל במקומו ולא דק הב"י כמ"ש בסי' קכ"ג דסך דהכא טעמי' אחרינא מטעמא דלעיל : [ל] ה"ג שלא בכוונה ע"י דבר אחר כגון : [מ] ונפל לבור · כלומר והוא דמתני' דנפל לבור ובגדול מיירי ולשון הטור סימן קכ"ד או גדול שנפל וכו' : [נ] ועלה · מפרש רב פפא שעלה מת כגון ההיא דאתרוגא ונקטוה לידיה דבהכנסה טרוד כמ"ש שם : [ס] שמדדו בקנה · ליסנא דמתניתין דבמדידה נקט קנה וגם בהתזת נרעה קתני קנה : [ע] ההוא דחרס גרסי' : [פ] או הוציא הברזא מן החבית · והברזא נכנס לחללו ונגע ביין : [צ] אפילו בכוונה מותר בשתיה · עיין לעיל בשטה דהלוקח עבדים וכו' בשם רש"י שכתב תשובת הגאונים על עובדי כוכבים שבזמן הזה וע"ש :

[א] שכרו לסתם יינו · ואע"ג דתנן יין נסך לא קשיא כמ"ש רבינו לקמן אמתני' י"נ בכ"ש : [ב] ופרעי להו בשמינית נהגו בהן קדושת שביעית עיין בתוספות : [ג] ודקדק הרמב"ן · לתרץ החילוק : [ד] שקנאה העובד כוכבים במשיכה · כדמסיק רבינו בריש פוסב : [ה] כדאמרי' לעיל · בריש פירקין וע"ש בתוס' : [ו] אפילו מכאן עד שלש שנים · נ"ל דנקט ג' שנים שהוא זמן השכיר כדכתיב בישעיה ט"ז כשלש שנים כשני שכיר ואין שכירות משתלמת אלא לבסוף ויש לבעל הדין הוא הפועל שיעכב שכרה עד משנים שלש שנין אלין שהם שני שכיר דעלמא אע"ג דשכירתה זמנה לאחר הבעילה לאו כ"ע גמירי וסבירי ושמא יעכב כל כך נסכי ניחא ליה למנקט שלש שנים : [ז] היה אומר ר"ת ז"ל וכו' · בפרק אין מעמידין גבי עובד כוכבים

ססולך

המתן · אבל אם היה לו ערב אז מותר דאז אינו חושש בקיומו כי יוכל ליפרע מן הערב · [ח] כדאמר בעבודת כוכבים המתחלקת לפי שבריה לא חשיב רוצה בקיומה · הלכך ברישא מיירי דיש לו ערב ולהכי מותר: ה [דף סד ע"ב] ת"ר איזהו גר תושב כל שקבל עליו בפני שלשה שאין עובד עבודת כוכבים דברי ר' מאיר · וחכמים אומרים כל שקבל עליו שבע מצות וכו'* · ומייחדין אצלו יין אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים · ואפי' הודיעו שהוא מפליג · כי מגעו מותר בשתיה · [ט] ולחלופי בשעה מועטת לא חיישינן · ואין מפקידין אצלו דחיישינן לחלופי ואינו נזהר במגע עובד כוכבים · ומעשה היה בעובד כוכבים שמל ולא טבל טבילה כראוי ועמד בביתו של ישראל ימים [*רבים] ונגע ביינו והתירוהו בשתיה · דהא גר תושב אינו אוסר במגעו כל שכן זה שמל וקבל עליו כל המצות · ואע"ג דאמר לעיל (דף נ.) עבדים ובני השפחות שמלו ולא טבלו עושים יין נסך שאני הכי שאין לבם לשמים אלא מאימת רבן מתיהדים ואמר נמי (דף נט.) גרים שמלו ולא טבלו לא והכרז על בניהם שהן ממזרים ואע"ג דמסתמא היו נוגעים ביין ועל זה לא הקפיד [י] כמו שהקפיד במזגו עובד כוכבים ושתו ישראל: [דף סה ע"א] שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת וכו' · אוקמא רבא כגון דאמר העבר חבית חבית בפרוטה · דתניא השוכר את הפועל ואמר לו העבר לי מאה חביות במאה פרוטות ונמצאת חבית של יין נסך ביניהם שכרו אסור · חבית חבית בפרוטה ונמצא חבית של יין נסך ביניהן [כ] שכרו מותר * :

הגה"ה
*גר תושב שאין עובד כוכבים אינו יכול לבטל עבודת כוכבים וכן נח אע"פ שהיה עובר על שבע מצות ואזהרתו זו היא מיתתו וא"צ עדה ועדים והתראה מ"מ כל זמן שלא דנוהו ב"ד אין חייבין מיתה ואסור להרגו ואם קבל עליו לקיים שבע מצות בפני ג' חייב להחיותו· מהרי"ח ע"כ :

הגה"ה
*אבל אם היה יתירה על ק' מותר כל השכירות של ק' · פר"י :
*ואותה פרוטה של עבודת כוכבים או יוליך ליס המלח או לא יקבלנה מתחלה · מהרי"ח :
*כגון שעדיין הם מחובר באשכול אבל אם נטלו מן העוקץ הרי הן כמבוקעות ואסירי מפני הנקב שנשאר בזנבות · פר"י מהרי"ח ע"כ :

[דף סה ע"ב] מתני' יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחם* והן מותרות · ואם היו מבוקעות אסורות · ומעשה בביתוס בן זונן שהיה מביא גרוגרות בספינה ונשתברו חביות של יין נסך על גביהן ובא מעשה לפני חכמים והתירו: גמ' מעשה לסתור · חסורי מיחסרי והכי קתני ואם נותן טעם לפגם *מותר ומעשה בביתוס בן זונן וכו': [ל] ההוא ביתא דחטי דנפל עליה חביתא דחמרא יין נסך · שרא רבא למיטחינה ולאפויה [מ] ולזבונה לעובד כוכבים שלא בפני ישראל כי היכי דלא ליתיה ישראל וליזבין מיניה* · ואקשינן עליה דרבא ממתני' דתנן יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחם והן מותרות ואם היו מבוקעות אסורות · ותירץ רב פפא שאני חטי דאגב זירייהו כמבוקעות דמו *: ו [דף סו ע"א] חמרא עתיקא בענבי ד"ה בנותן טעם · חמרא חדתא בענבי אביי אמר במשהו · ורבא אמר בנותן טעם · אביי אמר במשהו בתר טעמא אזלינן אידי ואידי חד טעמא הוא · הוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו · ורבא אמר בנותן טעם בתר שמא אזלינן והאי שמא לחוד והאי שמא לחוד · והוה ליה מין בשאין מינו ומין בשאין מינו בנותן טעם · א) תנן יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחם ואם היו מבוקעות אסורות· קס"ד בחמרא חדתא מאי לאו בנותן טעם · לא במשהו · והא מדקתני סיפא זה הכלל כל שבהנאתו בנותן טעם לשבח אסור וכל שאין בהנאתו בנותן טעם לשבח אלא לפגם כגון [נ] חומץ שנפל לתוך הגריסין שנותן טעם לפגם מותר · מכלל דבנותן טעם עסקינן : י"א דכל איסורין שהן במשהו לא אמר בהן דנותן טעם לפגם מותר ב) · דהא אין לך בטול טעם יותר ממשהו באלף אפ"ה אסרו רחמנא וה"ה נמי נותן טעם לפגם · ומביאים סעד לדבריהם מכאן ומפרשין כך מכלל דבנותן טעם עסקינן מדשרי שלא כדרך הנאתו דאי איירי באיסור משהו אפילו שלא כדרך הנאתו נמי אסור · ולא נהירא דנהי דהחמירה בהן תורה לאוסרם במשהו מ"מ יש שם איסור עליהן · אבל כשהוא פגום פקע איסורו כדילפינן מנבילה (לקמן דף סז:) · ועוד עיקר טעמא פריכא הוא דהיכן אסרה תורה במשהו במין במינו התם אפילו אחד באלף אין טעמו נפגם ולא נתבטל דמינו אינו פוגמו ואין מבטלו אבל נותן טעם לפגם מעיקרא שרי כי לא היה בו טעם · ובשמעתין פריך מדסיפא בנתינת טעם מכלל דרישא נמי בנתינת טעם וסיפא הוי פירושא דרישא: [ס] חלא דחמרא וחלא דשיכרא חמירא דחיטי וחמירי דשערי אביי אמר בנותן טעם · בתר טעמא אזלינן והאי טעמא לחוד והאי טעמא לחוד והוה ליה מין בשאין מינו ומין בשאין מינו בנותן טעם · ורבא אמר במשהו בתר שמא אזלינן והאי חלא מיקרי והאי חלא מיקרי והאי חמירא מיקרי והאי חמירא מיקרי · הוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו* : ז חלא לגו חמרא דברי הכל בנותן טעם· חמרא לגו חלא אביי אמר במשהו ורבא אמר בנותן טעם · אביי אמר במשהו [דף סו ע"ב] ריחיה חלא וטעמא חמרא חלא· הוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו ·

הגה"ה
*מיהו על גבי תאנים לחין או תמרים לפי גירסת ספרים יש לאסור דחשיב לבקע· פר"י מהרי"ח :

הגה"ה
*והשתא לדידן דשרי' פת עובד כוכבים אסור למוכרו לעובד כוכבים אפילו שלא בפני ישראל העתק מן התוספות · מא"ז :

הגה"ה
* בגד שאבד בו כלאים אסור ולא שייך ביה ביטול דעיקר איסורו משום תערובת ואפילו בגד יהיה אלף אמה וחוט של כלאים מגד אחד אסור אף על גב דשער בכור ושער נזיר שארג בבגד בטל בבגד אי לא הוי (נפדא) שהוא דבר חשוב ולא ימכרנו לעובד כוכבים ולא יעשנו מרדעת לחמור כיון דאינו ניכר אתי לזבוני לישראל וכן מרדעת שמא יקרע בגדו ויתפרנו עליו אבל אם ניכרים הכלאים שרי ומרדעת וכרים וכסתות אין בהם משום כלאים ודוקא להציען תחתיו וכגון שלא יגעו בבשרו אבל העלאה אסור כדתנן לא יעלנו על כתיפו אפילו להניח עליה את הזבל דהעלאה אף על פי שאין בשרו נוגעת הוי דאורייתא וכן הצעה שבשרו נוגעת הוי דאורייתא אבל הצעה שאין בשרו נוגעת הוי דרבנן הלכך כרים וכסתות לא גזרו בהו רבנן פר"י אבל עושין אותו תכריכין למת דהוא חפשי מן המצות ואפילו כלאים בעין שרי ואע"ג דגבי ציצית אמר שמואל האי טעמא רמינא לה ציצית ומיהו מנהג להסיר ציצית מטלית מתים · פר"י מהרי"ח :

א) רש"י פסק דמין במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם איסור שבתורה ור"ת פסק דכל מין במינו בס' חוץ מטבל ויין נסך וכן פסק בה"ג וכן בשאלתות וכן סוברים כל רבותיו של רש"י וגם רש"י קודם שחזר בו ואפי' חמץ בפסח היה אומר מין במינו בס' אך מעשה לא עשה בחמץ בפסח כשתם ייאות · פר"י מהרי"ח : ב) בין בחמץ בפסח בין ביין נסך · פר"י מהרי"ח וכן פסק א"ז :

הגה"ה
*אזלינן לטעמא עביד וטעמא לא בטיל היינו למעלה מס' או למעלה מן מאה אבל ודאי יש לו בטול · פר"י מהרי"ח :

ורבא אמר בנותן טעם ריחיה חלא וטעמא חמרא חמרא הוה ליה מין בשאינו מינו ומין בשאינו מינו בנותן טעם : ח ההוא בת תיהא עובד כוכבים בדישראל שפיר דמיי ישראל בעובד כוכבים אביי אמר אסור · ורבא אמר מותר · אביי אמר אסור · ריחא מילתא הוא · ורבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא* : בפסחים (דף עו.) פליגי רב ולוי בבשר נבילה שצלאה בתנור אצל בשר שחוטה רב אסר דריחא מילתא היא · ולוי שרי דריחא לאו מילתא היא · ופסק רשב"ם בשם רש"י דהלכה כלוי דאמר ריחא לאו מילתא היא דקם ליה בשיטתיה דרבא הכא דהלכתא כוותיה לגביה אביי לבר מיע"ל קג"ם · וכן פסק ה"ג ור"ת פסק הלכה כרב דבפרק כיצד צולין תניא רב כהנא כוותיה דרב ועוד דאיכא התם עובדא כוותיה דרב ומר בר רב אשי ס"ל כרב וקי"ל הלכתא כוותיה בכוליה תלמודא [ע] בר ממיפך שבועה אדאורייתא · ורבא דהכא ס"ל דריחא מילתא היא בריח פטם נבילה · *וגווני טובא איכא בריח מעלות זו למעלה מזו · פת חמה וחבית פתוחה [פ] אסור לכ"ע כרים לקים · למטה ממנו ריח פטום נבילה שנחלקו בו רב ולוי · [צ] למטה ממנו בת תיהא · והמותר לכ"ע פת צוננת וחבית מגופה · ולהכי לא מייתי [ק] תלמודא ההיא [ר] דריח כמון משום דלא דמי לריח פטום · ודוקא בתנורים קטנים שלהם שהיו מכסים פיהם כדמוכח פ"ק דשבת (דף יח:) ולכך נכנס ריח של זה בזה · אבל [ש] בתנורים שלנו ופיהם פתוח אין לחוש · [ת] והלכתא בכל הני כרבא · דקיימא לן כל היכא דפליגי אביי ורבא הלכתא כרבא בר מיע"ל קג"ם: ט [דף סז ע"א] זה הכלל כל שבהנאתו בנותן טעם אסור כל שאין בהנאתו בנותן טעם מותר כגון חומץ שנפל על גבי גריסין · אמר רב יהודה אמר שמואל הכי הלכתא : ואמר רב יהודה אמר שמואל ל"ש אלא שנפל לתוך גריסין רותחין אבל נפל לתוך גריסין צוננין והרתיחן נעשה [א] כשמשביח ולבסוף פגם ואסור · אמר ריש לקיש *נותן טעם לפגם שאמרו לא שיאמרו קדירה זו חסירה מלח יתירה מלח חסירה תבלין יתירה תבלין · אלא כל שאין חסירה כלום ואינה נאכלת מפני זה · [ב] איכא דאמר אמר ריש לקיש נותן טעם [ג] לפגם אין אומרים קדירה זו חסירה מלח יתירה מלח חסירה תבלין יתירה תבלין אלא השתא מיהא פגמה : י א"ר יוחנן כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס · [דף סז ע"ב] טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו · ואם ריבה טעם לפגם מותר · ולימא נותן טעם לפגם מותר · הא קמ"ל דאע"ג דאיכא מילי אחריני דפגמה בהדיה · [ד] והלכתא כלישנא בתרא דריש לקיש :

הגה"ה
* מיהו לזלף על גבי אישים ולהריח היה אסור דחשיבא הנאה אבל לא חשיב כשותה אם כן משמע דיין של עובד כוכבים השתא דנהגינן ביה היתר הנאה הויא שרי לזלוף · מהרי"ח :

הגה"ה
*וקי"ל דריחא מילתא היא לכתחלה הלכך פת שאפאה עם הצלי אסור לאוכלה בכותח כיון דאפשר לאוכלה בלא כותח הוי לכתחלה ובדיעבד שרי אע"ג דריחא מילתא היא שרי לן לכתחלה לאפות פשטיד"ד שלנו שהם מכוסות למעלה בתנור עם הפת שהתנורים שלנו גדולים הם ומיהו אם זב שומן הבשר חוץ לפשטיד"ד ונבלע בתנור אע"פ שהפת רחוקה מן הפשטיד"ד אסור לאוכלה אפילו במלח שהוא"ל וכן טוב ליזהר שלא לאפות שום עפילות עם הפת בתנור דילמא זב השומן ולאו אדעתא אלא יאפה הפשטיד"א ויסיק התנור ויאפה הפת · מא"ז ע"כ :

הגה"ה
* ונותן טעם לפגם מותרת ואם אינו נותן טעם לא לפגם ולא לשבח אסור · כל קדירה שאינה בת יומו לפגם הוא ואם בשל בה בדיעבד שרי המאכל ואיזו היא קדירה שאין בת יומא רשב"ם פי' דהיינו קדירה ששהתה מעת לעת ורש"י פירש דאותה בליעה ששהתה בדופנו של כלי לילה אחד הופג טעמו ונתקלקל ותו לא משבחת למאכל שנפלטת בו וכן פסק ר"ת ומשמע מלשונו שאפילו בשלו בה מים בלילה אסורה וכן פסק בספר התרומה קדירה אסורה שאין בת יומא שנתבשל בה היתר ותזר ובשל בה היתר אח"כ בו ביום מותר דטומאה שבטלה אין חוזרת וגעור וסתם כלי עובד כוכבים לאו בני יומן נינהו · מא"ז ע"כ : וטעם מין בשאינו מינו הוי כעיקר דאורייתא ובמינו דרבנן כפי' ר"ת ודלא כפירוש רש"י דפירש דאפילו מין בשאין מינו הוי דרבנן · מהרי"ת :

יא [דף סח ע"ב] ההוא עכברא דנפל לגו חביתא דשיכרא אסריה רב להוא שיכרא אמרוה רבנן קמיה דרב ששת לימא קסבר רב נותן טעם לפגם אסור · אמר להן רב ששת בעלמא סבר רב נותן טעם לפגם מותר והאי חידוש הוא דהא מימאיס [מאים] ובדילי אינשי מיניה ואפ"ה אסריה רחמנא הילכך בטעם לפגם נמי אסור · תימה [ה] דהאי שיכרא וחלא דלקמן לוגן הן למה נאסרו בנפילת עכבר · וכי אם נפל זבוב ביין לוגן אסור [ו] והלא העיד הרשע (מגילה יג:) שכך נהגו וזרקו ושותה ויש לומר ששהה בו זמן מרובה והוה ליה כמין כבוש ונפלט טעמו בשכר ובחומץ · [ז] ולא פירש התורה כמה יעמוד בחומץ ובשכר דנחשביה כבוש כמבושל א)(*ושמעה) בשם ריצב"א דאם שהה בתוכו יום שלם מעת לעת נקרא כבוש ובולע ופולט כמבושל וראייה מדאמר בחולין (דף קח.) בשר בחלב דחדוש הוא · ב) דאי תרי ליה כולא יומא בחלב שרי אי בשיל ליה אסור · ומה חדוש הוא כל איסורין שבתורה נמי דינו כך דלוגן בלוגן לא מיתסר ולא בלע · אלא ודאי זהו חדושו דכל איסורין שבתורה אע"ג דלוגן לא בלע אם שראו יום שלם נאסרו מטעם כבוש ובבשר בחלב חדוש הוא דאינו נאסר אלא דרך בישול · אמר רבא הלכתא נותן טעם לפגם מותר · ועכברא בשיכרא לא ידענא מ"ט דרב · אי משום דקסבר נותן טעם לפגם אסור ולית הלכתא כוותיה · אי משום דקסבר עכברא בשיכרא אשבוחי משבח: איבעיא להו [דף סט ע"א] נפל לגו חלא מאי · א"ל רב הלל לרב אשי הוה עובדא בי רב כהנא ואסר · א"ל ההוא אימרטוטי אימרטוט · תימה היאך אנו אוכלין הדבש והלא [ח] רגלי הזבוב מעורבין בו והיינו אימרטוטי אימרטוט · ואפילו יפגום הדבש השרץ מיהא אסור · ויש לומר [ט] אף ישאר בו רגלי הזבוב או כנפים [י] אינו חשוב כשרץ אלא עפר בעלמא · [כ] ותנן (ידים פ"ד מ"ו) עצמות החמור מותרין · רב אחי שיער בחלא בחמשין · [ל] רב שמואל בריה דרבי חייא שיער בשיכרא בס' · והלכתא אידי ואידי *בששים דחיישינן דלמא אשבוחי משבח בחלא ובשיכרא : יב מתני' עובד כוכבים שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום אם היה בחזקת משתמר מותר · ואם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב · רשב"ג אומר כדי שיפתח ויגוף ויגוב · [מ] ואפילו בחבית פתוחה מיירי

הגה"ה
*וכן לשאר משקין אבל נפל ליין וכן חלב ובשר נבילה שנפל ליין א"צ ס' דהוי נותן טעם לפגם דביין ודאי פגמי ואע"ג דקי"ל דברי' לא בטלה לאכול גוף הבריה כשנתערבה ואין ניכרת ה"מ בששים כשאר איסורים אבל בס' מאות ובס' בטלה כדמשמע בירושלמי ואין ללמוד מכאן לחמץ בפסח ולסתם יינן שהן במשהו · מא"ז :
פי' בה"ג דהרך לא בטיל כי אם באלף והכי איתמר בירושלמי ואין לסמוך על זה כיון שחולק תלמוד שלנו

הגהות הב"ח א שבועה ואודיתא ורבא :

הגר"ב א) נ"ל ושמעתי וכן העתיק הב"י סימן ק"ס : ב) בחולין קח. ליתא רק בפסחים מד: ובנזיר לז. מבואר הכי :

פלפולא חריפתא

השולך ליריד וכו' כתב רבינו עוד תירוץ אחר בשם הרי"ף ז"ל : [ח] **כדקאמר** בע"ז המתחלקת · לקמן בגמרא : [ט] **ולחלופי** בשעה מועטת לא חיישינן · וכן לשמא יגע בו עובד כוכבים נמי לא חיישינן בשעה מועטת תוס' : [י] **כמו** שהקפיד שם במזגו עובד כוכבים · ואלו בגרים לא הקפיד אמגען ביין : [כ] **שכרו** מותר · ושדי חדא פרוטה לנהרא א"נ לא שקיל מיד עובד כוכבים רש"י : [ל] **ההוא** ביתא · כן גיר' הרי"ף ובגמ' גרס כרי : [מ] **ולזבוני** לעובד כוכבים · במקום שפתן של עובד כוכבים אסור : [נ] **חומץ** שנפל גרסי' · והיא מתני' לקמן : [ס] **חלא** דחמרא וכו' חמירא דחיטי וכו' · עיין לקמן בפסק דמין במינו : [ע] **בר** ממיפך שבועה דאורייתא · דס"ל למר בר רב אשי בפרק שבועת הדיינים דאף בדאורייתא מפכינן ומיהו יש עוד דבר אחד דלית הלכתא כמר בר רב אשי לרש"י וסדר תנאים ואמוראים אודיתא ולרי"ף ורב האי גאון תיורי כמ"ש רבינו בפרק זה בורר גבי אודיתא זמנין כתבינן וכו' וכן בפרק בהמה המקשה גבי נומת הגידין : [פ] **אסור** לכ"ע כרים לקים · ואביי ורבא פליגי בבת תיהא אי דמי להא : [צ] **ה"ג** בתוספות למטה ממנו בת תיהא למטה ממנו פת צוננת והבית פתוחה או פת חמה וחבית מגופה והמותר לכ"ע : [ק] **ה"ג** תלמודא בפסחים הסיא : [ר] **דריח** כמון · דבגמרא דהכא : [ש] **ה"ג** בתוספות בתנורים גדולים שלנו : [ת] **והלכתא** בכל הני דפליגי בהו אביי ורבא : [א] **ברי"ף** גרסינן כשהשביח ובגמרא גרסי' כמו שהשביח : [ב] **ה"ג** איכא דאמרי אמר ריש לקיש : [ג] **ה"ג** לפגם שאמרו אין אומרים קדירה : [ד] **והלכתא** גרסינן בגמרא וברי"ף · וכן נראה דודאי דר' יוחנן לא סמיך אדריש לקיש : [ה] **דהאי** שיכרא · פי' דהכא והלא דלקמן דאיבעיא להו נפל לגו חלא וכו' : [ו] **והלא** העיד הרשע · גמרא פ"ק דמגילה הביאו רבינו לעיל פ"ב על שם מדרש : [ז] **נ"ל** דה"ג ולא פירשו התוספות כמה (ומ"מ בתוס' שלנו כתב יום או יומים) יום שלם מעל"ע וכן שהם בפ"ב גבי נודות העובד כוכבים : [ח] **ה"ג** בתוספות רגלי הדבורים וכן לקמן : [ט] **ה"ג** אף אם נשאר : [י] **אינו** חשוב כשרץ אלא עפר בעלמא וכו' · ועיין בפרק כיצד מברכין סימן ל"ב דמשם למדתי תירוץ אחר מדברי הר"ר יונה דהתם : [כ] **ה"ג** בתוספות דתנן במסכת טהרות עצמות החמור ורגלי הדבורים כעצמות החמור וצ"ל דט"ס יש שמ"ש במס' צ"ל בסדר טהרי זו משנה היא בסוף מסכת ידים וא"ת ומאי שמעי' מטהרות לענין אכילה לא קשיא טומאה באכילה תליא דאי הוה עליה תורת אכילה היה מיטמא מיהא טומאת אוכלין ושוב מצאתי בב"י טור י"ד סימן פ"א שכתב שמלא כתוב דה"פ כמו רגלי חמור שאין להם טעם ומגאיסים ופוגמין כל דבר אבל איתא בהדיא בגמרא שרגלי התמור אסורים עכ"ל ובפ"ד מהלכות מאכלות אסורות להרמב"ם כתב גם כן שאין אסורות גם בקצור נראה כן ועיין בפ"ק דבכורות לענין דבש גזין וצרעי' : [ל] **ה"ג** רב שמואל בריה דר' איקא שיער בשיכרא : [מ] **ואפי'**

נתנים

דומיא דברייתא [נ] דחמרין ופועלין דמייתי עלה בגמרא דמיירי בחבית פתוחה · וכן

ופסיק עכברא בין בהלא בין בשיכרא נס' · פר"י מהרי"ח ע"כ :

בלגין שעל הדולבקי דמיירי בפתוח דומיא דעל השולחן · וכן עובד כוכבים שנמצא בצד הבור דשלהי פרק ר' ישמעאל (דף ס:) · וכן מעסים בכל יום דאפילו חביות פתוחות שנמצא העובד כוכבים עומד אצלם לא חיישינן שמא נגע · ותימה אמאי לא חיישינן והלא בקל יכול ליגע · וי"ל כיון שיודע העובד כוכבים שיפסיד הישראל יינו אם יגע בו מרתת עובדי כוכבים · וכל היכא דסבר דלמא חזי לי ישראל לא נגע · ואין לו פנאי לנסך דכל שעתא ושעתא אמר השתא אתי ישראל וחזי לי · והכי נמי תניא בתוספתא (פ"ח) [ס] פרואר שישראל ועובד כוכבים כונסין לתוכו יין אף על פי שחביות פתוחות והעובד כוכבים יושב מותר מפני שחזקתו משתמר · והרמב"ן ז"ל כתב דמסתבר ליה דמיירי בחביות סתומות בפקק של עץ וכיוצא בו · אע"ג דהעובד כוכבים יכול לסלקו וליגע בלא זיוף כלל · כיון דבחזקת משתמר מותר · אבל בפתוחה לגמרי לא דכיון שהם על כתיפו ויוכל ליגע בהן בהדיא חיישינן דלמא נגע ולא מירתת כלל · דמישתמיט למימר להחזיק בחביות נתכוונתי שלא תפול · ואע"ג דמתניתין סתמא קתני ומשמע דאיירי בפתוחות דומיא דאחריני · [ע] סתמא דמעביר חבית של יין ממקום למקום היינו סתום בפקק של עץ וכיוצא בו שלא יצא היין בטלטול החבית · והראב"ד ז"ל כתב דהא דשרינן חביות פתוחות כשהוא בחזקת משתמר היינו דוקא בספינה וחנות שאין לו רשות ליגע בחבית עצמו · [פ] אבל במעביר חבית לא · לפי שאפשר לפשוט ידו וליגע בתוכה אם היא מליאה והיינו דאמר בפרק רבי ישמעאל (דף ס.) עובד כוכבים דדרי כובא וישראל אזיל בתרה מליא אסור דלמא נגע · הלכך אם מליאה היא אסורה ואפילו לא הכירו כלל · ואם חסרה היא אם העלים עיניו אסור חיישינן שמא הורידה מעל כתיפו ונגע בו ונשמט לומר [צ] לנוח מעט הורדתיה · ואין נראה להרמב"ן לחלק בין הני בבות דמתניתין אלא כולם בפתוחות איירי · ומתניתין דקתני בפקק של עץ היינו בפתוחות כיון שיכול לפתוח בלא זיוף · ואמר נמי בירושלמי אמר ר' שמואל מעשה בעובד כוכבים אחד שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום אתא עובדא קמיה דרבי אבהו ואסר מרינן בפתוחות הוה עובדא · אמר ר' זריקא לא סוף דבר מליאות אלא אפי' חסירות דהדרך ונגע בידיה עד [ק] שהחזירו והרכינו [ר] שיכול לחזור בו · [ש] והודיעו שהוא מפליג · פי' שאמר לו שדעתו להפליג בספינה או שהא"ל המקום ויש באותה הפלגה כדי שיסתום ויסתום ויגוב · אבל אם אין באותה הפלגה כדי שיסתום ויגוב אפילו שהה זמן מרובה מותר דבכל ענין מירתת עובד כוכבים דילמא אתי השתא וחזי ליה: גמ' היכי דמי בחזקת המשתמר · כדתנן הרי שהיו חמריו ופועליו טעונין טהרות אפילו הפליגו כדי מיל טהרותיו טהורות · ואם אמר להם לכו ואני אבא אחריכם כיון שנתעלמו עיניו מהם טהרותיו טמאות · ומוקי רישא בבא להן [ת] דרך עקלתון דמירתתי השתא אתי וחזי לן: מתני' המניח יין בקרון או בספינה והלך לו בקפנדריא ונכנס למדינה ורחץ מותר · ואם הודיעו שהוא מפליג כדי שיסתום ויסתום ויגוב · רשב"ג אומר כדי שיפתח ויגוף ויגוב · ודוקא בקפנדריא שהעובד כוכבים סבור שיכול לבא בקלרה ומירתת תמיד דלמא אתי · אבל ראוהו נכנס למדינה וסבר הוא שלא ישוב מהרה אסור: המניח עובדי כוכבים בחנותו אף על גב שהוא יוצא ונכנס מותר · ואם הודיעו שהוא מפליג כדי שיסתום ויסתום ויגוב · רבן שמעון בן גמליאל אומר כדי שיפתח ויגוף ויגוב: יג היה אוכל עמו על השלחן והניח לפניו לגין על השולחן ולגין על הדולבקי והניחו ויצא מה [א] שעל השלחן אסור ומה שעל הדולבקי * מותר · וכגון שלא הודיעו שהוא מפליג* · ואם אמר לו הוי מוזג ושותה אף מה שעל הדולבקי אסור :

הגה"ה

* וכן אם אמר להם לכו ואני אבא דסמכו אדעתייהו ומנסכו אם שהה כדי שיפתח את כל המגופה ויסתום ויגוב מיהו אם לא שהה כדי שיגביה את כל המגופה ויסתום כבראשונה ואע"פ ששהה כדי שינקוב נקב קטן במגופה ויסתום אותו ויגוב שלא יהא ניכר מלמעלה מותר דמלמטה מיהא ניכר כשיגביהה את כל המגופה ויספך לה ויראה שאין שוה מירתת והאידנא קי"ל כר' אליעזר דלא חייש לזיופא וזה היה חושב זיוף שהיה מסיר כל המגופה ועושה מגופה חדשה היה מותר להניח חבית סתומה בין העובד כוכבים אם אין בה שום נקב ומיהו היינו דווקא בחבית שלהן שהן של חרס אבל שלנו של עץ וקל להוציא דרך סדק דופני החבית וגם להגביה המגופה ולהחזירה כשהיתה שלימה אסור · פר"י מהרי"ח :

* אע"פ שלא הודיעו שהוא מפליג כיון שהחזיק ידיו כל כך לא מירתת · מהרי"ח :

* וכל חביות שבבית אפי' פתוחות מותרות אם יכול לבא דרך עקלתון ואפי' שוהה יותר מיום אחד כיון דעובדי כוכבים בזמן הזה לא תקיף יצרייהו לעבודת כוכבים אי ליכא למיחש לשמא גנב ושותה למגע עובד כוכבים משום רשע לא חיישינן ובירושלמי משמע דאף מה שעל השולחן חוץ לפשוט ידים [א] מותר וחוץ פשוט ידים אף שעל הדולבקי אסור : ירושלמי מעשה בספינה בקרון אחד שהפליג יותר מד' מילין אתא עובדא קמיה דרבנן ואכשרוה מא"ז ע"כ :

* חביות פתוחות אסורות · סתומות מותרות כדי שיפתח ויגוף ויגוב : [דף סט ע"ב] גמ' אמר רב הלכה כרשב"ג והוא"ל ותנן סתמא כוותיה חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות כדי שיפתח ויגוף ויגוב · וכי מאחר דקי"ל כרשב"ג דלא חייש לסתימה וקי"ל כר"א דלא חייש לזיופא האידנא מ"ט לא מותבינן חמרא בי עובד כוכבים · חיישינן לשייכא [ב] פירוש מינקת: יד אמר רבא זונה עובדת כוכבים וישראל מסובין חמרא שרי · דנהי דתקיף להו יצרא דעבירה [דף ע ע"א] [ג] יצרא דעבודת כוכבים ויין נסך לא תקיף להן · זונה ישראלית [ד] ועובדי כוכבים מסובין חמרא אסור · דכיון דזילא באפייהו בתרייהו גרירא · ההוא ביתא דהוה יתיב [ה] חמרא דישראל ועל עובד כוכבים ואחדיה לדשא באפיה · והוה ביה ביזעא בדשא · אמר רבא כל דלהדי ביזעא שרי דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור: טו ההוא ביתא דהוה ביה חמרא דישראל וישראל דר בעלייתא ועובד כוכבים בתתייאתא והיתה ארובה בעליה שרואין בה לבית · שמעו קל תיגרא ונפקו קדים ואתא עובד כוכבים ואחדיה לדשא באפיה · אמר רבא חמרא שרי מימר אמר כי היכי דקדימו אנא ואתאי קדים נמי ישראל ואתא בעליה וחזי לי : טז ההוא אושפיזא דהוה ביה חמרא [ו] ד] דישראל ועובד כוכבים · אסתכה עובד כוכבים דהוה קאי בימי דני · אמר רבא אם נתפס עליו כגנב חמרא שרי ואי לא אסור א · פירש"י ואי לא שאין נתפס כגנב על הכניסה דאית ליה לאישתמוטי [ז] אע"ג דלית ליה לאישתמוטי על הנגיעה חמרא אסור · דאם לא בא לנסך למה בא · ולא דמי למניח עובד כוכבים בחנותו שמותר בנכנס ויוצא דשאני התם שיודע הישראל שהעובד כוכבים שם ומירתת העובד כוכבים דלמא אתי ישראל וחזי לי · אבל הכא שאין הישראל יודע שהוא שם לא מירתת ודאי לנסך נכנס · ואע"ג דלא קאמר הכא ואחדיה לדשא כמו בעובדא דלעיל אפ"ה מיירי שנעל הדלת כדמוכח מדפריך מננעל הפונדק · וכיון שהדלת סגור ואין ישראל יכול לראות מבחוץ אם נגע ביין לא מירתת · אבל אם הדלת פתוח מירתת ואע"פ שאין הישראל יודע שהוא שם · דהא אפילו נמצא בצד הבור (לעיל דף ס:) לא חיישינן לנגיעה אע"פ שאין הישראל יודע שהוא שם משום דמירתת כיון שלא ננעל הדלת · ועוד בהך עובדא דלעיל דהוה ביזעא בדשא דאית ליה לאשתמוטי כיון שיש לו שם יין והדלת נעול ואפ"ה שרינן כל דלהדי ביזעא · דהואיל ויכולין לראותו מירתת עובד כוכבים · הלכך כל היכא דמירתת דלמא חזי ליה כגון שהדלת פתוח או דלהדי ביזעא ואפילו איתא ליה לאישתמוטי *שרי · ואי לית ליה לאישתמוטי אפילו ננעל הפונדק שרי · ופרש"י כל שרי דהכא שרי אפילו בשתיה דהא לא נגע · וכל

הגה"ה

*על הכניסה חמרא שרי כיון דלית ליה לאישתמוטי על הנגיעה אבל אי ליכא שום ביזעא דלא מצי חזי ליה אסור אע"ג דלית ליה לאישתמוטי על הנגיעה · מהרי"ח :

אסור דהכא אסור אפי' בהנאה · והראב"ד ז"ל כתב דכל אסור דהכא היינו בשתיה ואין אסור בהנאה אא"כ הפקידו אצל העובד כוכבים לשומרו בלא חותם · [ח] כההוא דתנן (דמאי פ"ג מ"ד) המפקיד אצל העובד כוכבים כשומר פירותיו ומתבדרת פרש"י דכיון דחיישינן דילמא נגע הוי כההוא דמתפקיד ואסור בהנאה: ההוא ישראל ועובד כוכבים דהוו יתבי ושתי חמרא שמעו ישראל קל צלויי בבי כנישתא · קם ונפק אמר רבא חמרא שרי מימר אמר השתא מדכר ליה [ט] והדר אתי וחזי לי · והדר אתי כמו שעל הדולבקי מותר כדתנן במתני' וקמ"ל רבא דלא הוי כמודיעו שהוא מפליג · והכא מיירי שכל אחד שותה מיינו ובמתניתין מיירי שהעובד כוכבים שותה מיינו של ישראל: יז ההוא ישראל ועובדי כוכבים [י] דהוו יתבי וקשתו חמרא שמע ישראל קל שפורי דבי שימשי · קם סליק אמר רבא [כ] חמרא שרי מימר אמר השתא קמדכר לחמריה ואתי ואי משום שבתא הא אמר ליה איסור גיורא כדהוינא בארמייתא אמרין יהודאין לא מנטרי שבתא דאי מנטרי שבתא כמה כיסי משתכחן בשוקא · ואינהו לא ידעי דעבדינן כרבי יצחק דאמר מוליכו פחות פחות מד' אמות: יח ההוא אריא דנהים במעצרתא אשתכח עובד כוכבים דהוה קאי ביני דני · אמר רבא חמרא שרי · מ"ט מימר אמר כי היכי דטשאי אנא פי' נתחבא · ה"נ טשא ישראל וחזי לי: יט הנהו גנבי דהוי בפומבדיתא סליקו ופתחו חביתא אמר רבא חמרא שרי רוב גנבי ישראל נינהו דבפומבדיתא שכיחי גנבי ורמאי טובא כדאמר (חולין דף קכז.) פומבדיתא לוייך שני אושפיזך · נרשא נשקך מני ככיך · וכן במקומות שיש ליהודים מגרש בפני עצמו נעול בלילה תלינן בגנבי ישראל: הנהו גנבי דאתו לנהרדעא פתחו חביתא אמר שמואל חמרא שרי כיון דאיכא דפתחי *אממונא ה"ל ספק ספיקא · אין דין זה מצוי בינינו דאין רגילות להניע ממון בחביות: [דף ע ע"ב] ההוא רביתא דאישתכח ביני דני דהוה נקיטא אופיה בידה אמר רבא חמרא שרי · אימור מגבא דחביתא שקלתיה ואף על גב דליכא השתא אופיא · אימור

הגה"ה

*והיכא דמוכחא דעל דעת שתיה עשו כגון גנבי פולמוסין דדרך חיל לאכול ולשתות וכל כיוצא בו אסור דאין כאן אלא ספק עובד כוכבים ספק ישראל מיהו אם פתוחים חביות טובא יותר מכדי שתייה מוכחת מילתא דאדעתא דממונא פתחו והוי ספק ספיקא ושרי פר"י מהרי"ח ע"כ :

איתרמויי איתרמי לה · פרש"י [ל] דקטנה היתה ולא ידעה בטיב ניסוך ולהכי תלינן לקולא · ומסתבר דהאידנא דאין עובד כוכבים בקיאין בטיב ניסוך בכולהו תלינן לקולא · כ ההוא מסוביתא דמסרה [מ] מפתיחא לעובדת כוכבים אמר רבי יצחק בן אלעזר כי אתא רב דימי אמר עובדא הוה בי מדרשא ואמרי לא מסרה לה אלא שמירת המפתח בלבד ונתפס כגנב על הכניסה · וחמרא שרי ומכאן התיר ר"ת ז"ל לישראל שהניח יין * במרתפו והלך לעיר אחרת להיות שם בי"ט * ונתן המפתח לשפחה · ואי משום די"ט הוא [נ] הא אמרי עובד כוכבים יהודאי לא מינטרו שבתא · ולא דמי [ס] להיא דמניח יינו בעיר של עובד כוכבים בלא מפתח וחותם · דהכא עובד כוכבים אחריני מירתתי

הגה"ה

* והיכא דעל עובד כוכבים למרתף של ישראל אפי' אחדיה לדשא ואית ליה לאישתמוטי אין לאסור היין בזמן הזה שאין העובדי כוכבים מנסכין אלא א"כ יש לחוש לשתיה או לשום הנאה שלו · מא"ז וכן כתב מהרי"ח ע"כ :

* ואפילו הודיע לו שהפליג מהרי"ח :

מן השפחה ואיהי מירתתא מעובד כוכבים אחריני שמא יאמרו לישראל שנכנסה: מתני' בולשת שנכנסה לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות · בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין פנאי *לנסך :

הגה"ה

*אע"פ שפתוחים סוכא דבולשת מחפשין כל שעיר לאכול ולשתות לכך אסורין כי לא באו לצורך ממון כמו פולמוסא שבאו לגבות ארנונא והמסים פר"י מהרי"ח · אבל (כתנות) [כהנות] כולן אסורות אפי' קודם גמר מלחמה דיש פנאי לנעול פר"י מהרי"ח וכא"ז חילק כי בכרכום של אותה מלכות כהנות שבה פסולות וחביות פתוחות אסורות אבל (במקום) [בכרכום] של מלכות אחרת כשירות והיינו כשינויא בתרא (כתובות כז) :

כא [דף עא ע"א] אומנין ששלח לכן עובד כוכבים חבית של [ע] יין נסך בשכרן מותרות שיאמרו תן לנו את דמיה · ואם משנכנסה [פ] לרשותו אסור · פירש [צ] שקבלו בשכרו אבל בהכנסתו לרשותו לא נאסר שאין חצירו של אדם קונה לו בעל כרחו: כב המוכר יינו לעובד כוכבים פסק עד

הגהות הב"ח א אסור ההוא ביתא דהוה יתיב ביה חמרא איסתכה עובד כוכבים דהוה קאים בי דני אמר רבא אי אית ליה לאישתמוטי חמרא אסור ואי לא חמרא שרי פרש"י ואם לא שאין נתפס כגנב :

הגהות הגר"א א] הג"א ד"ה וכל חביות כו' חוץ לפשוט ידים מותר. נ"ב אבל גירסא שלנו אסור וכ"כ הר"נ והרשב"א ושאר פוסקים: ב] דישראל ועובד כוכבים. ע"ם ונחלף עם סי' י"ד (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' קכ"ח ס"ק י"ח):

פלפולא חריפתא

נחבית פתוחה מיירי · לשון הר"ן בפתוחות וחסרות הרבה על פתוחות ומלאות אסור וראיה לדבר מדאמרי' בפרק ר' ישמעאל דעובד כוכבים דרי אכובא וכו' וכתב עוד דקתני ואם הודיעו שהוא מפליג כדי שיסתום וכו' לאו משום דתנא בין ברישא בין בסיפא בסתומות דווקא אלא ה"ק ואם הודיעו שהוא מפליג פתוחות אסורות לאלתר וסתומות נמי אסורות בכדי שיסתם וכו': [נ] דחמרין ופועלין · לקמן כתובה ומיירי בטהרות ולא שייך בה סתומות דאף בדבר היבש שאינו בכלי מיירי וגם קתני בה כיון שנתעלמו עיניו מהן: [ס] פרואר מצאתי כתוב מישור רחב סמוך לעיר מגרש עריס ת"א רוח קרווייא ותרגום ירושלמי פרוארא דמתא וכן נקרא בל"א פראוור"ק: [ע] סתמא דמעביר וכו' · כלומר לא צריכא מתניתין לפרש דהכא לא בפתוחות לגמרי כאינך בבות דמסתמא כל המעביר וכו': [פ] אבל במעביר חבית לא · אלא מיירי דוקא בסתומות לגמרי הר"ן: [צ] לנוח מעט הורדתיה ויכול להוציא הפקק ולנסך אבל להרמב"ן לא חיישינן שיורידנו אלא להרכנה ובטייה הוא דחיישינן וכי נמי הרכין והטה קלת לא יוכל להוציא הפקק ולנסך ולהחזירו והיינו דמן הירושלמי ראיה להרמב"ן ולא להראב"ד: [ק] ה"ג שהחזירו והרכינו: [ר] שיכול לחזור בו כלומר שיכול להחזירו למקומו בקלות והוא פירושו דוחזר עוד כ"ל לפרש דוחזר היינו ענין השכשוך והיינו דקאמר שיכול לחזור בו ולשכשך כלומר לסבב ידו בו ולשכשך: [ש] והודיעו שהוא מפליג · פיסקא: [ת] דרך עקלתון דמרתתי · משא"כ בסיפא שאמר להם לכו וכו': [א] ישעל השלחן אסור · עיין לקמן גבי שמע קל צלוייא וכו': [ב] פי' מינקת · כ"ם הרי"ף ומפורש בדברי רבינו פרק אין מעמידין גבי הכל משתמר בחותם אחד: [ג] ה"ג בגמ' יצרא דיין נסך והוא דף ע ע"א: [ד] ועובד כוכבים מסובין · אפשר לומר דדוקא כשעובדי כוכבים רבים מסובין ותדע דברישא נקט זונה עובדת כוכבים וישראל מסובין והיינו לרבותא שהזונה עובדת כוכבים וישראל אחד מסובין ואפ"ה שרי ואילו הכא אי לאו דבעי דוקא עובדי כוכבים רבים ה"ל למנקט ועובד כוכבים כמו ברישא דנקט וישראל והוה רבותא נמי דאפילו בעובד כוכבים א' אסור: [ה] חמרא דישראל · פירש"י וכשאין נתפס על כניסתו כגנב עסקינן שהיה לו חלק ביין וכו' ועיין לקמן בסמוך ולשון רבינו לקמן אדהכא דאית ליה לאשתמוטי כיון שיש לו שם יין נראה מלשונו דגורס הכא כגי' הרי"ף חמרא דישראל ועובד כוכבים על עובד כוכבים ושל ישראל וכתב ב"י סי' קכ"ח שכן גורס גם הרשב"א: [ו] דישראל ועובד כוכבים וכן גי' הרי"ף ולפי זה צריך לפרש דנתפס כגנב היינו על הנגיעה דהא כשיש לו יין שם מצי לאשתמוטי כדכתב רבינו לקמן אבל למאי דכתב רבינו אהכא פירושו של רש"י שמפרש נתפס כגנב על הכניסה לא יתכן גי' זו וגם כתבתי לעיל בסמוך דכשיש לו חלק ביין אינו נתפס על הכניסה וכודאי לא בעי למימר דיש לו חלק בחבית יין של ישראל דוקא דמה לי בכך דכי נמי אין לו חלק בחבית עצמו אלא יש לו שם יין פשיטא דאינו נתפס על הכניסה וכן בגמרא ל"ג ועובד כוכבים: [ז] אע"ג דלית ליה לאשתמוטי על הנגיעה חמרא אסור · ולא דמי להא דההוא ברכא דס"פ דלעיל דכי לית ליה לאישתמוטי על הנגיעה בלאו הכי שרי דהתם מיירי שמונח היין ברחוב והכא דבבית מונח הייט טעמא דאסור משום דבבית שיכול לכנוס שם אינו ירא כל כך ומנסך כמ"ש התוס' לעיל וכן בטור סימן קכ"ח כתב לדינא דלעיל לפי פירש"י דהכא וע"י בשביל זה שכתב הטור דלדברי רש"י דינא דלעיל ביין שבכרכא דתלי בנתפס על הנגיעה וכתב בלשון וכן הדין משום כך טעו המעתיקים והגיהו ברישא דהתם נגיעה במקום כניסה וכניסה במקום נגיעה כי היכי דלהוו רישא וסיפא בחדא מחתא וליתא אלא דבהכי דמיין דיש חילוק בתרווייהו אם נתפס אחדא או אכניסה או אנגיעה ומש"ה שייך למינקט בסיפא וכן הדין ומיהת הא כדאיתא והא כדאיתא אך גם בקצור כתוב כאותה שהגיהו בטור ול"ע גם שם כמ"ש שם בס"ד: [ח] כההיא דתנן גרסינן · ומתני' היא בפ"ג ממס' דמאי ומייתי לה בגמ' לעיל פ"ב דף ל"א: [ט] והדר אתי וכגון שיש דרך עקלתון שיוכל לבא עליו פתאום טור סי' קכ"ט: [י] ה"ג דהוו יתבי: [כ] חמרא שרי. וכשיש דרך עקלתון כדלעיל בסמוך: [ל] דקטנה היתה ולא ידעה בטיב ניסוך · קשי' לי אדס"פ דלעיל גבי תינוק בן יומו אינו עושה י"נ כתב רבינו דלא הוי טעמא משום דאין יודע בטיב כו' וכן קשיא לי על התוספות דמ"ש רבינו התם הן הן דברי התוספות ובכאן כתבו לפירש"י ואע"פ שנחלקו עליו במה שמחלק רש"י דבגדול לא מקילין מ"מ כתבו דלרש"י עובד כוכבים בזמן הזה כו' כדמסיק רבינו ואולי לעיל מש"ה כתבו דלא הוי טעמא דתינוק משום דאינו יודע בטיב וכו' כדי לחלק בין תינוק לעובד כוכבים בזמן הזה ומיהו ללשון רש"י שבכאן שכתב דאינה יודעת בטיב ניסוך ולא מסרה נפשה למגע איכא למימר דלא מהניא אינה יודעת בטיב ניסוך אלא לענין זה להקל לומר שלא נגעה אבל כי נגעה בודאי לא מהניא מה דאינה יודעת בטיב ניסוך אלא משום שאין כאן כוונת מגע כדברי התוספות דלעיל ובהכי מתרצים התוס' דהכא לפי שהעתיקו ללשון רש"י כמו שכתבתי וכן יש לתרץ ג"כ דברי רבינו דלא תקשה אהדדי ואע"פ שלא כתב אלא תחלת דברי רש"י י"ל שסמך על המעיין בדברי רש"י עצמו: [מ] ה"ג מפתחא לעובדת כוכבים: [נ] הא אמרין עובדי כוכבים לעיל: [ס] להיא דמניח יינו · כס"פ דלעיל וע"ש: [ע] ה"ג י"נ בשכרן מותר שיאמרו: [פ] ה"ג לרשותן: [צ] ה"ג שקבלוה בשכרן אבל בהכנסתה

שלא מדד דמיו מותרין · דכי משכיה עובד כוכבים אכתי לא הוי יין נסך · והמודד לתוך כליו של ישראל · או לתוך כליו של עובד כוכבים שהדיחו דלית ביה עכבת יין · ואפי' לא הדיחו בדיעבד שרי · כרשב"ג דאמר ימכר לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו [ק] מדד עד שלא פסק דמיו אסורין : **כג** [דף עב ע"א] **גמ'** ההוא גברא דאמר ליה לחבריה אי מזבנינא להאי ארעא לדידך מזבנינא לך · וקנה ממנו · אזל זבנה לאינים אחרינא · אמר רב יוסף קמא קנה · אמר ליה אביי והא לא פסיק ולא סמכא דעתיה כהסיא דתניא משך חמרין ופועלין והכניסן לתוך ביתו בין פסק עד שלא מדד בין מדד עד שלא פסק שניהם יכולין לחזור · פירקן והכניסן לתוך ביתו פסק עד שלא מדד אין שניהם יכולין לחזור בהן : מדד עד שלא פסק שניהם יכולין לחזור בהן ·

*ההוא גברא דא"ל לחבריה אי מזבנינא לה להאי ארעא לדידך מזבנינא לך במאה זוזי · אזל זבנה לאינש אחריני במאה ועשרים אמר רב כהנא קמא קני · מתקיף לה רב יעקב מנהר פקוד ודלמא [ר] זוזי אנסוהו · והלכתא כרב יעקב מנהר פקוד · ואפילו אי בעי קמא למיתב מאה ועשרים קנה השני · כיון דבשעת המכר קנה השני לא יתבטל המקח בשביל תוספת דמים של זה · ואם ידע הראשון קודם המכירה שרצו ליתן לו בשדה מאה וכו' ואמר לו הנם לי במאה וכו' ומכרה לשני אפילו בזה קנה השני דהתנאי לא היה אלא אי מזבנינא לאחר בשווין דהיינו מאה זוזי וכיון [ש] שנתנו להם בה מאה וכו' אין כאן תנאי · א"ל כדשיימי בי תלתא אפי' תרי מגו תלתא · וכדאמרי בי תלתא עד דאמרי כולהו · כדשיימי בי ד' עד דשיימין בי ד' וכ"ש אם אמר כדאמרי בי ד' · כדשיימוה בי תלתא ואתו תלתא ושיימוה ואמר ליתי בי תלתא אחריתי ולשיימוה דקים להו טפי אמר רב פפא דינא הוא דמעכב · מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע ממאי דהנהו קים להו טפי · דלמא הני קים להו טפי והלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע :

הגה"ה
*לקח גרוטאות מן העובד כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים מנתן מעות ומשך אין יכול לחזור דכיון דצריך שיחזור לו המעות נראה כאילו חוזר ומוכרה לו אע"ג דלא קנה מעולם דלא ידע דהוה ביה עבודת כוכבים והוי מקח טעות · כפרש"י מהרי"ת :

כד מתני' נטל * את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו של עובד כוכבים וחזר ומדד לתוך צלוחית של ישראל אם יש בו עכבת יין אסור [ת] ואם לאו מותר : **כה המערה** מכלי אל כלי המערה ממנו מותר · את שעירה לתוכו אסור · [א] ומוקי לה בעובד כוכבים המערה והוא דנפק לבראי גזרי ביה רבנן ואסרוה משום כח עובד כוכבים ודלא נפק לבראי לא גזרו ביה רבנן · ומשום נצוק לא מיתסרא [ב] דלא החמירו כולי האי בכח עובד כוכבים לאסור המחובר לו על ידי נצוק : **כו גמ'** תנן התם הנצוק והקטפרס ומשקה טופח עליהם אין חיבור לא לטומאה ולא לטהרה · והאשבורן חבור לטומאה ולטהרה · אמר רב הונא נצוק לענין טומאה וטהרה לא הוי חבור · לענין יין נסך הוי חבור · אמר ליה רב נחמן מנא לך הא · אילימא מדתנן הנצוק והקטפרס ומשקה טופח אינו חבור לא לטומאה ולא לטהרה א) · לטומאה וטהרה הוא דלא הוי חבור הא לענין יין נסך הוי חבור · אימא סיפא האשבורן חבור לטומאה ולטהרה · לטומאה ולטהרה הוא דהוי חבור הא לענין יין נסך לא הוי חבור · אלא מהא ליכא למישמע מינה · הכי אר"ת דל"ג אמר רב הונא נצוק וכו' אלא ה"ג אמר רב הונא לטומאה ולטהרה לא הוי חבור וכו' ואכולהו קאי רב הונא נצוק וקטפרס ומשקה טופח · ומשום דכולה שמעתין איירי בנצוק הגיהו בספרים נצוק · ופר"ת דמכולה שמעתין יש להוכיח דנצוק לא הוי חבור · כי רב הונא לא אמר מסברא ומגמרא דנצוק הוי חבור · אלא דרך משא ומתן רצה להוכיח מן המשנה מדקתני לטומאה ולטהרה · והוכיח לו רב נחמן דהא דיוקא ליתא וחזר בו רב הונא · ותדע דחזר בו דאמר לעיל פ' ר' ישמעאל (דף נו:) על מילתיה דרב הונא דהחזיר גרגותני ש"מ נצוק חבור · ומאי בעי הא ודאי רב הונא אית ליה הכי · אלא ש"מ דקים ליה לתלמודא דרב הונא חזר בו · א [ג] דע"כ הדקדוק אין אמת על כל המשנה לומר דמשקה טופח הוי חבור לענין יין נסך · דהא במתני' בעינן עכבת יין [ד] דהיינו טופח ב להטפיח וכן לעיל בפ' ר' ישמעאל (דף ס:) גבי מעצרתא בעינן טופח להטפיח · ומדליתיה לדיוק גבי משקה טופח · ליתיה נמי לענין נצוק · ועוד [ה] מדתני רבי חייא פחסתה לצלוחיתו משמע דסבר דנצוק אינו חבור · ואע"ג דדחי ליה תלמודא · דיחוי בעלמא הוא · דלכאורה משמע שהיה שונה דברו אמתני' [ו] ומסיים בברייתא שלו · ועוד [ז] דבכמה דוכתיה מתמה תלמודא ש"מ נצוק חבור משמע שהיה תמיה איך יהיה נצוק חבור · ולעיל (דף סה.) גבי עובדא דאבוה דרב אחא דהוה שפוך חמרא לעובדי כוכבים ה"נ לאקשויי ש"מ נצוק אין חיבור ולא חש להקשות דלאו מילתא דתמיה הוא אי אמר דנצוק לא הוי חבור · ועוד דהא תרגמא רב ששת *בעובדי כוכבים המערה והאי שינויא דשמעתא הוא דפריך כחו של עובד כוכבים ג דלא נפיק לבראי · ולמ"ד נצוק חבור [ח] לא צריכינן להאי שינויא · ועוד ראיה מהנהו אמוראי בתראי דמתמהי אמילתיה דרבא [ט] בעובדא דגישתא ובת גישתא ש"מ דנצוק חבור · ועוד דמר זוטרא בריה דרב נחמן דבתראה הוא אמר קנישקנין שרי ורבה בריה דרב הונא גופיה שתי בקנישקנין ואין לחלק דהאי נצוק חבור דהייט בקלוח שיורד למטה שסופו להתערב אבל לא בנצוק העולה ע"י מזילה דהא נצוק דבת גישתא גם ד ע"י מזילה עולה והא דאמר רב חסדא להנהו שביותא קטפי קטיפי או נפולי נפולו לא משום נצוק מדלא מסיק עלה ש"מ נצוק חבור ועוד מדאפסיק במילתיה דרב חסדא בין כחו של עובד כוכבים דלעיל מיניה ובין הנהו שפוכאי דהוי נמי משום כחו של עובד כוכבים אלמא מילתיה דרב חסדא מיירי נמי בכחו של עובד כוכבים ולא בנצוק · והיו מוכרין יין לעובד כוכבים [י] ומודדין ונותנין לכליו של ישראל ואח"כ נותנין לתוך נוד של עובד כוכבים · ופעמים העובד כוכבים מסייעו ואמר להם [כ] שיהיו מקטפין · כי פעמים יסמוך על העובד כוכבים [ל] והוי כח עובד כוכבים והוא לא יהיה סבור שסמך על העובד כוכבים ונאסר היין ולא יזהר אם בא מן היין לתוך כליו · ואין להוכיח מהסיא דאגרדמים (לעיל דף נח.) דקתני (בתוספ' פ"ח) מפני שטיפת יין החוזרת אוסרת כל היין ואי נצוק הוה חבור למה לי טיפת היין כיון שקדח במניקת ומצץ ביין עד שנגע בפיו [מ] נאסר כל היין משום נצוק · דאיכא למימר דהסיא סיומא לא קאי אלא אטעם מן הכוס והחזירו להחבית · וגם אין להוכיח [נ] מר' יוחנן דאית ליה נצוק אין חבור מדקאמר המערה יין נסך מחבית לבור ראשון ראשון בטל ולמה לא נאסר התחתון המחובר לעליון ע"י נצוק · [ס] דאפילו הוי נצוק חבור בעלמא הכא לא הוי חבור כיון דאפילו שותת כל היום כולו בזה הענין ונתערב כל אותו חבית בבור הוי ראשון ראשון בטל אין סברא להחמיר בנצוק יותר ממעורב · וראיות אילו נכוחות וברורות אלא שהגאונים ורש"י פסקו דנצוק חבור · וכן דעת רב אלפס · ור"מ היה נוהג ע"פ גדולי צרפת דבהפסד מרובה היה מתיר נצוק כגון אם משך מן החבית לכלי שיש בו יין נסך אבל לא בהפסד מועט : **כז** [דף עב ע"ב] **אמר** להו רבא להנהו שפוכאי [ע] כי שפכיתו חמרא לעובד כוכבים לא ליסייע בהדייכו דלמא משתליתו ושדיתו להו עילויה וקאתי מכחו *ואסור · ההוא גברא דאסיק חמרא בגישתא ובת גישתא ואתא עובד כוכבים ואנח ידיה אגישתא ואסר רבא לכולי חמרא · ש"מ נצוק חבור · שאני התם דכולי חמרא אגישתא ובת גישתא גריר · אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן קנישקנין שרי · וה"מ דקדים ופסק ישראל אבל קדים ופסק עובד כוכבים לא · רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא שרא להו למישתי בקנישקנין [דף עג ע"א] איכא דאמרי איהו גופיה [פ] שתי בקנישקנין :

כח מתני' יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא · יין ביין [צ] ומים במים ומים ביין בנותן טעם · זה הכלל מין במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם ור"ת היה אומר דוקא ביין נסך שנתנסך לפני עבודת כוכבים אוסר במשהו דומיא דמים במים · אבל בסתם יינן [ק] ונגע עובד כוכבים בטל בס' אפי' יין ביין כשאר איסורין שבתורה *וכן נמצא בתשובת הגאונים בכתב יד רבינו יוסף טוב עלם · ומלשון יין נסך אין לדקדק דהא בריש פירקין קתני השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך ומסיק בגמרא דאפי' בסתם יינות · והא דמספקא ליה משום דלא מסתברא ליה להחמיר בסתם יינן לאסור השכר ופשט ליה ממתניתין דמיירי אפילו בסתם יינן · וכן יין נסך שנפל לבור דקאמר רשב"ג (לקמן עד.) ימכר לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו מיירי אפי' בסתם יינן כדאמר לעיל (דף עח:) מידי הוא טעמא [ר] אלא לרב דאמר הלכה כרשב"ג · וקשה לי לפירושו ההוא דאגרדמים (דף נח.) דקתני (בתוספתא פ"ח) שטיפת של יין אסורה ואוסרת בכל שהוא אלמא אפילו סתם יינן אוסר בכל שהוא · וי"ל דאתיא [ש] כר' יהודה דאית ליה בכל איסורים שבתורה מין במינו במשהו · ועוד קשה [ת] מההיא דמשפך אם יש בו עכבת יין אסור ולמה לא יבטל היין שבמשפך לאותו עכבת יין · וי"ל דאיירי כשאין במשפך כדי לבטל העכבה בששים · ואין לפרש דמתני' אתיא כרבי יהודה · דאם כן בגמרא דפריך לרבי יוחנן דאמר ראשון ראשון בטל ממתניתין ליתני מתני' אתיא כר' יהודה : **גמ'** כי אתא רב דימי א"ר יוחנן המערה יין נסך מחבית לבור אפי' כל היום כולו ראשון ראשון בטל · פרש"י ומותר בהנאה · ולכאורה נראה דכיון דטעמא משום דראשון ראשון בטל דמותר אף בשתיה · דהיכן מצינו בטול לחצאין וכן משמע דומיא [א] דההוא דסלק את מינו כמי שאינו (מינו) דשרי אפי' בשתיה · [ב] ראשון ראשון בטל :

הגה"ה
* מספך אפילו של עץ אם של ישראל ונגע בו עובד כוכבים כששים בו יין לא בעי ניגוב אבל משפך של עובד כוכבים ששופכין בו תדיר בעי ניגוב ודבר שמכניסו לקיום אין חילוק בין של ישראל בין של עובדי כוכבים דאפילו לפי שעה גזרו בה רבנן וכן גת של אבן ושל עץ של ישראל אפילו דרך בה עובד כוכבים אין צריך ניגוב אבל בהדחה בעלמא סגי אבל של עובד כוכבים בעי ניגוב פר"ת פירש אחרון פר"י מיהו היכא דמזופפין ויש בהן פילי אין חילוק בין של ישראל לשל עובדי כוכבים · פר"י מהרי"ת : אשר שאלתני על דבר היין שבאו עליכם גנבים ונכנסו דרך המרתף ולקחו להם כל מה שהיה בו ושמעת שנכנסו ממרתף לחדרך אם כן קודם שהלכת ליישן שלא נתעסקו בגניבה היה להם שהות לשתות ולנסך אעפ"כ נ"ל שהיין שלך מותר כיון דלאו פתוח חבית וליכא ריעותא אפילו בחד ספיקא שרי דסתם ייגות וספיקא דרבנן לקולא ועוד קי"ל כר' במסכת טהרות פ' ר' ישמעאל דגנבי לא מתעסקי אלא במילי דמעיקרא אתי אדעתייהו ומרתף חביות של יין ומאתת היו מוציאין וראו עובד כוכבים יוצא מן המרתף עם כוס מלא יין אי אתי לידי מעשה מתיר אני ואפי' אותה חבית שמוציאין ממנה דהא תלינן לעיל בגנבא דחביתא לקולא ושוב מעשה ביהודי שהכה מרתפו פתוח בליל שבת למחר מצא כד מלא יין בחיבת שפתחו העובדת כוכבים והוא לא ידע מאין בא וגם מצא סביב הברזא משקה טופח והתיר רבינו יהודה ממגינצ"א היין ושלא לשפירא ולה"ר אליעזר מביהם והודה לו : שאלת על מרתף של יין שלפנים מן החדר והטמינה הגבירת את המפתח בחדר ומפתח החדר הטמינה מבחוץ ובשובה מבית הכנסת בשבת לא מצאה מפתח החדר במקומו ומיד בקשה ומצאה ברפת כד מלא יין ומפתח החדר מצאו בתבן ומפתח האוצר מצאו במקומן ובריבם עם השפחה כי לגנוב בגדים נתכוונה השיבה כי לא נתכוונה כ"א ליין · השיב רשב"א שהיין מותר ואפילו משכה העובד כוכבים את היין אם יש בחבית ברזא שתחוב בקנה והברזא קצרה ואינה עוברת חוץ לקנה לא נאסר אלא היין דלהדי ברזא להך לישנא דרב פפא ואין השאר נאסר מכח קטפרס ור"ת פוסק דאין חבור דאפי' אם הברזא יוצאה חוץ לקנה אם אין העובד כוכבים יודע הוה ליה כחו של עובד כוכבים שלא בכוונה לפר"ת שחושב כמו כחו כשנוגע בדבר שבידו עד כאן רשב"א : חצר שנתחלקה באחילה קטנה נמוכה לסימן שלא יכנס חבירו לשם בעבודת כוכבים אינו עושה יין נסך מא"ז ע"כ :

א) פרש"י לענין עירוב מקוות .משמע דטופח להטפיח הוי חיבור ואר"ת דליתא אלא בעינן כשפופרת הנוד דהיינו ב' אצבעות חוזרים למקומן ומים נפין ומגיעין לכל הפחות עד חצי שנקב וטופח על מנת להטפיח לא מהני רק לענין השקה אבל לצרוף מקוואות לא מהני מידי אע"פ שאין כותל ביניהם רק קרקע שוה ואף לר' יהודה לא מהני גוד אחית כגון רגליו של ראשון נוגעת במים אבל בקרקע שוה לא מהני מידי השתא משקה טופח ע"מ להטפיח הוי חבור לענין השקה אבל לענין מקוה צריך מים נפין ונצוק וקטפרס לענין השקה לא הוי חבור לטבול בתחתון · פר"י מהרי"ת ע"כ :

הגה"ה
*ולר"ת שפירש דבנצוק אין חבור מיירי שנתמלאה צלוחיתו עד שפחת היין בשולי המשפך ישראל תפוס בפי המשפך והעובד כוכבים מערה ד"ה אסור · עובד כוכבים תפס בפי המשפך וישראל מערה ר' יוסי אמר אסור ור' אמי אמר מותר ישראל תפוס בפי הנוד והעובד כוכבים מערה אסור שפעמים שישראל מרפה את ידיו ונמצא שכל העירוי מחמת עובד כוכבים והסיא דמגדל זיקס מן לעיל מן לרע אין בו משום מערה מכלי אל כלי · מא"ז :
והמערה מכלי לכלי ובתחתון יין נסך את שמערה ממנו מותר את שעירה לתוכו אסור למ"ד נצוק הוי חבור מוקי לה דמיפסיק פסיקי · מא"ז :

הגה"ה
*רשב"ם כתב ואי כחו הוי שלא בכוונה אפילו דנפק שרי ופועלים עובד כוכבים הנושאין יין במוטות אם נשפך שלא מדעת אף היוצא שרי · מא"ז ע"כ : נראה לי דלא כאשר"י דהא אסור בשתיה דלא כרש"י · ע"כ :

הגה"ה
*ומ"מ הנהיג בעירו לערב קיתון של מים או ב' או ג' בכל חבית שאם יפול שם מעט יין נסך כדאמר סלק את מינו כמי שאינו וכו' כי לא רצה לסמוך על מה שפסק לבטל בס' אם לא בהפסד מרובה דהתורה חסה על ממונן של ישראל ודברי ראבי"ה כתב בשם רשב"ם דלדידן בטל בס' · מא"ז :

פלפולא חריפתא

בהכנסתה לרשותו לא : [ק] **מדד** עד שלא פסק דמיו אסורין · ואע"ג שאין כאן אלא תערובות של סתם יין קרוב הדבר שיגע אחר שימשכנה ועדיין לא נקנה לו כיון שלא פסק וכיון שלא נזהר הישראל יש לחוש שמא נגע טור סימן קל"ב : [ר] **ה"ג** האי זוזא אנסו' : [ש] **ה"ג** שנתנו לו בה : [ת] **ואם** לאו מותר · פי' בקבור כשאינו מזופת וכ"ל דהיינו טעמיה דהא לקמן מייתי ברייתא דמשפך מזופפת אסורה אך קשה מרישא דהתם דבשאינה מזופף מצריך ניגוב מסקי בתוס' דהתם במיוחד לתשמישו של עובד כוכבים וכו' אבל תירוץ הראשון שכתבו דהתם בשל חרס והכא בשל עץ אתמהה טובא דבבדיא קתני התם של עץ דצריך ניגוב : [א] **ומוקי** לה בעובד כוכבים המערה ולא שכתב או נדנד כמ"ש רבינו בפרק רבי ישמעאל גבי עובד כוכבים אדנא ועיין נמי במה שכתבתי שם אח"כ גבי זיקא בין מליא : [ב] **דלא** החמירו כולי האי · עיין מה שהקשתי על זה בפרק ר' ישמעאל בסוגיא דהחזיר לגרגותני : [ג] **דע"ב** הדקדוק אין אמת · כלומר דאע"ג דקשית רב נחמן איכא לתרוצי' דסיפא דנקט טומאה וטהרה דהוי חבור לרבותא נקט וכ"ש ליין נסך דהוי חבור אפ"ה ע"כ הדקדוק אין אמת וכו' : [ד] **דהיינו** טופח להטפיח · דליסנא דעכבת יין הכי משמע : [ה] **מדתני** רבי חייא בפירקין דידן דף ע"ב : [ו] **ומסיים** בברייתא שלו · דכי לא הוי אלא סיומי דברייתא אמתני' א"כ מתני' לא מיירי אלא בהכי דפחסתו לצלוחיתו ולא הוה נצוק חבור אבל הא דדחי בגמרא דנצוק חבור לך הייתו כי מצינן למימר דברייתא מילתא באפי נפשה תני לה ולא קאי אמתני' איכא למימר דבאפי' נפשיה קתני דפחסתו אבל מתני' תיבעי לך דילמא משום נצוק חבור [ז] **ה"ג** דבכמה דוכתי : [ח] **לא** צריכין להאי שינויא דבברייתא לא נזכר רק קלוח שהוא אסור . [ט] **בעובדא** דגישתא · לקמן גם על ידי מזילה ופריך ש"מ דנצוק חבור : [י] **ומודדין** ונותנים לתוך כליו של ישראל · דאי המדידה לכליו של עובד כוכבים א"א לומר שיהיו מקטפי' דהיאך ימדוד על ידי קיטוף : [כ] **ה"ג** שיהו מקטפין : [ל] **והוי** כח העובד כוכבים · תמיהא לי טובא דכי נמי מקטף מאי מהני דדילמא כשהעובד כוכבים מסייעו יסמוך על העובד כוכבים לבדו וכי נמי העובד כוכבים מקטף הוי כחו דמתסר מאי דנפיק אבראי ולא יזהר אם בא מן היין לתוך כליו וצ"ע ובתוס' וכן במרדכי לא כתב זה הפי' כלל והניחו לרב חסדא בטעמא דנצוק וכתבו דהפ"ס דס"ל לרב חסדא דנצוק חבור מ"מ אין הלכה כמותו דרב ששת דבתרא הוא ס"ל דאינו חבור וכן מר זוטרא דבתרא הוא וכו' · אך קשה לי אדכתבו דרב ששת בתרא הוא לא מכרעה כלל דהא הלכה כבתראי דווקא מאביי ורבא ואילך הוא כדאיתא בכמה דוכתי ועיין בפרק המדיר ובפרק עושין פסין : [מ] **נאסר** כל היין ע"י נצוק · כדלעיל בקנישקנין : [נ] **מר'** יוחנן · לקמן : [ס] **דאפי'** הוי נצוק חבור בעלמא · כי נפל היתירא לגו איסורא עיין לקמן : [ע] **כי** שפכיתו חמרא לעובד כוכבים · קך גיר' הרי"ף ונראה דלאו בדוקא נקט לעובד כוכבים דכי נמי שופך לישראל לא לסייע עובד כוכבים בהדיה דדלמא ישכח וכו' אלא מש"ה נקט עובד כוכבים לפי שאם שופך לישראל לא שכיחא שיבא עובד כוכבים ויסייע ובגמרא ל"ג לעובד כוכבים ובקצור הסמיט ג"כ לעובד כוכבים : [פ] **שתי** בקנישקנין · פי' עם העובד כוכבים עצמו שהרי רבינו כתב נראה לעיל בפסק דנצוק דס"ל דאינו חבור ודלא כהתוספות שכתבו דעם עובד כוכבים לא היה שותה שהיה לו לחוש שמא קדים עובד כוכבים ופסיק אלא עם ישראל וקמ"ל שלא היה חושש משום שמתה בזמן הזה דאיכא מאן דאסר בפרק במה אשה : [צ] **ומים** · שנתנסכו לפני עבודת כוכבים רש"י וכדלקמן : [ק] **ונגע** עובד כוכבים · פי' או נגע עובד כוכבים : [ר] **אלא** לרב · ובמגע עובד כוכבים איירי : [ש] **כר'** יהודה · לקמן מייתי ליה : [ת] **מההיא** דמשפך · דלעיל : [א] **דההוא** דסלק לקמן : [ב] **ראשון** ראשון

ול"ת מאי שנא מהא דאמר בפרק במה אשה (דף סה:) ובפרק בתרא דבכורות (דף נה:) שאין טובלין בנהרות ביומי ניסן דחיישינן שמא רבו נוטפין על הזוחלין ואין מטהרין בזחילה ולא אמר קמא קמא בטילי הנוטפין בזוחלין · וכן בפרק הנודר מן הירק (דף מ:) בצל שעקרו בשביעית ושתלו בשמינית ורבו גידולים על עיקרו מותר · וכן כלאים שהוסיפו מאתים (כלאים פ"ה מ"ו) ולא אמר בכל הני קמא קמא בטל · ותירץ ר"ת דהא דקא"ר יוחנן ראשון ראשון בטל לא שיבטל לעולם אלא הוא בטל עד שיפול מן היין כל כך שלא יהא בהיתר ס' לבטל יין האסור · והשתא הוי דומיא דאינך דבטלין מתחלה עד שיתרבה · וקאי ר' יוחנן אמתניתין דקתני יין נסך אוסר בכל שהוא [ב] קאמר דה"מ דנפל היתירא לגו איסורא אבל נפל איסורא לגו היתירא ראשון ראשון בטל עד שיתרבה האיסור שלא יוכל לבטל בס' · ול"ת למה הזכיר שם בטול כיון שאין בטול אלא שאין אסיר מחמת מיעוטו · הכי הוה ליה למימר לא שנו אלא שנפל היתר לתוך איסור אבל נפל איסור לתוך היתר אין אסור אלא עד כדי נתינת טעם כמו יין במים · וי"ל דנקט האי לישנא דהמערה מחבית ראשון ראשון בטל לאשמועינן דוקא חבית דלא נפיש עמודיה כולי האי · שפי החבית לצר ואע"ג דנפיש מנצור אבל מגינית דנפיש עמודיה טפי לא אמר קמא קמא בטיל אפילו יש בהיתר ס' לבטל הקלוח · והיינו חומרא דיין נסך יותר משאר איסורין · דבשאר איסורים לעולם מותר עד שיהא באיסור כדי ליתן טעם בהיתר · אבל ביין נסך המערה מגינית אוסר בכל שהוא · וגם בהיתירא לגו איסורא חמיר יין נסך משאר איסורין דביין נסך קמא קמא בטיל ואפילו נתרבה ההיתר ויש בו ס' לבטל האיסור · ואלו בשאר איסורין אם נתרבה ההיתר ויש בו ס' ניעור מאיסורו ומבטל האיסור · דאמרינן בירושלמי דתרומות פ"ה אמר רבי אבהו א"ר יוחנן כל איסורין שריבה עליהם בשוגג מותר ובמזיד אסור · פסק רש"י דאין הלכה כרב דימי שהרי בא רב יצחק והחמיר רבין והחמיר · [ג] ואין דבריו מוכנים דבעיקר דינא דרב דימי דאשמועינן ראשון ראשון בטל לא פליג עליה רב יצחק · אלא שמחמיר לאסור המערה מחבית · ורבין איכא למימר דלא פליג עליה כלל · דהא דמצריך קיתון של מים לבטל היין · ולא קאמר קמא קמא בטל היינו במערה מגינית או שנפל [א]לתוך כלי גדול מלא יין בלא עירוי והתירו דרואין את ההיתר כאילו אינו אתא לאשמועינן · כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר ר' יוחנן המערה יין נסך לבור מנצור קטן אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל · ודוקא נצור קטן דלא נפיש עמודיה · אבל חבית דנפיש עמודיה לא · וכיון דפליגי רב דימי ורב יצחק בחבית אליבא דרבי יוחנן מסתברא דבשל סופרים הלך אחר המיקל: כי אתא רבין א"ר יוחנן יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו · כי אתא רב שמואל ברבי יהודה א"ר יוחנן לא שנו אלא שנפל קיתון של מים תחילה · אבל אם לא נפל קיתון של מים תחילה מצא מין את מינו וניעור · איכא דמתני לה אמתניתין יין ביין בכל שהוא כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שלא נפל שם קיתון של מים · אבל אם נפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו *והשאר קיתון של מים רבין עליו ומבטלין אותו · מאי איכא בין דמתני לה אמתניתין למאן דמתני לה ארבין · איכא בינייהו תחילה· מאן דמתני לה אמתניתין לא בעי תחילה · ומאן דמתני לה ארבין בעי תחילה·[ד] והלכתא *כלישנא בתרא דבשל סופרים הוא· והא דלא אמר חתיכה עצמה נעשית נבילה ואוסרת כל החתיכות ויצטרף מים לבטל היין דהיתר ויין דאסור · היינו לפי שלא נפל מן היין האסור כדי נתינת טעם בהיתר אלא במשהו נאסר · וכל דבר שנאסר במשהו לא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה · דרב דקאמר התם פרק גיד הנשה (דף ק.) על ההיא משנה וכן חתיכה של נבילה וחתיכה של דג טמא שנתבשלו עם החתיכות אפילו לא נתנו טעם אלא בחתיכה חתיכה עצמה נעשית נבילה ואוסרת כל החתיכות מפני שהן מינה · ופריך (הספר) [רב ספרא] התם מכדי רב כמאן אמר לשמעתיה כרבי יהודה דאמר מין במינו לא בטל למ"ל נתינת טעם אפי' לא נתנה טעם נמי · הכא במאי עסקינן כשקדם וסלקו · רבא אמר אפילו תימא [ה] כשלא קדם וסלקו (וסבר רבי יהודה) [הוי] מין במינו ודבר אחר סלק את מינו כמי שאינו ושאין מינו רבה עליו ומבטלו · והשתא מאי איצטריך רב למימר אפי' לא נתנה טעם אלא בחתיכה אפילו בלא נתינת טעם נמי [ו] אסרה חתיכה נבילה לשאר חתיכות לר' יהודה דאמר מין במינו במשהו · אלא ודאי אע"ג דמין במינו נאסר במשהו מן התורה לא אמר שתעשה חתיכה נבילה להצריך ס' לבטל את כולה אם לא שנאסרה בנתינת טעם וכ"ש יין נסך לרבי יוחנן דאינו אוסר במשהו אלא מדרבנן לא מצריכין לבטל גם ההיתר · ומאן דבעי הכא תחילה מחמיר הוא ביין נסך אע"ג דבשאר איסורים לא בעיא ולית הלכתא כוותיה: איתמר יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים אמר חזקיה אם הגדילו באיסור אסור · ואם הגדילו בהיתר מותר · ור' יוחנן אמר אפילו הגדילו באיסור נמי מותר · הגדילו באיסור פרש"י שנפל יין נסך בסוף · והגדילו בהיתר שנפל יין של היתר בסוף · ורבי יוחנן אמר אפי' הגדיל באיסור הואיל והמים נפלו תחילה לא אמר מצא מין את מינו וניעור · וקשה מה שפי' הגדיל בהיתר שנפל יין של היתר בסוף דהא משמע דקאי איין נסך שנפל לבור דמיירי בדאיכא יין דהיתירא בבור · ועוד שפירש דר' יוחנן בעי שנפלו מים תחילה אם כן יקשה לרבין ורב שמואל ברבי יהודה [ז] למאן דמתני לה אמתניתין דלא בעי תחילה · ונראה לפרש דהגדילו באיסור שנגדלו המים ע"י איסור כגון שנפל באחרונה · ונתגדלו באיסור שמלאו בבור · ולא אמרינן רואין · הגדילו בהיתר כגון שנתגדלו המים על ידי יין של היתר שהיה בבור קודם שנפל ואח"כ נפל יין נסך · כיון שהפסיק בנפילת מים בין שתי הייות [ח] ולא יצטרפו עוד יחד · ורבי יוחנן מתיר הכל בין נפלו מים תחילה ובין לא נפלו מים תחילה · ורבי ירמיה היה סבור דפליגי בפלוגתא דר' אליעזר ורבנן · והלכתא כרבי יוחנן [ט] דקי"ל דאמר רואין: **כט** [דף עג ע"ב] **זה** הכלל מין במינו במשהו רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה במינו במשהו · שלא במינו בנותן

הגה"ה

*רשב"ם כתב וכן הלכה בכל איסורין בכל מין ומין ודבר אחר המעורבין זה בזה כגון כדבר לא שאין האיסור בעין סלק את מינו כמי שאינו ושאין מינו רבה עליו ומבטלו ואפילו אותו דבר אחר בטל לגבי מינו דהיתר אפ"ה סלקינהו במינו דהיתר כמי שאינו ואפילו למים דאיסור המעורבין ביין נסך מצטרפין עם מים המעורבין ביין כשר לבטל את היין נסך דמצא מין את מינו וניעור לבטל את האיסור · מא"ז ע"כ:

*ובא"ז כלישנא קמא:

טעם · רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו כל איסורים שבתורה בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך דבמינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם · רש"י כתב בפ' כל הבשר (דף קט.) דקי"ל כר' יהודה דאמר מין במינו לא בטיל דהא קים ליה רבי בשיטתיה דאמר נראין דברי ר' יהודה · ורב ושמואל נמי סברי הכי ותניא כוותייהו · ואע"ג דפליגי עלייהו רבי יוחנן ור"ל ותניא נמי כוותייהו · שמעינן להו לאביי ורבא דאיתן אמוראי בתראי דקיימי כרב ושמואל בפלוגתא דחלא לגו חמרא (לעיל דף סו.) ובפרק כל שעה (דף ל.) נמי פוסק רבא הלכתא כרב דאמר חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו · ומפרש התם רב לטעמיה דאמר כל איסורים שבתורה במינו במשהו שלא במינו בנותן טעם · וגזר רב נחמן שלא במינו אטו במינו משום דלא בדילי אינשי מיניה · וקשה לר"ת דאם כן יקשה דרבא אדרבא דבפרק גיד הנשה (דף צז:) קאמר רבא מין במינו דליכא למיקם אטעמא בס' · והאי דפליגי אביי ורבא לעיל בחמרא חדתא ועינבי חמירא דחיטי וחמירא דשערי · מיירי בטבל ויין נסך · תדע מדלא נקט אלא הני · והא דפסיק רבא בחמץ בין במינו ובין שלא במינו במשהו כרב · איכא למימר כרב ולאו לגמרי מטעמיה דרב סבר כל איסורין שבתורה במינו במשהו שלא במינו בנותן טעם וגזר חמץ שלא במינו אטו במינו · אבל רבא סבר כל איסורים שבתורה בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם · ובחמץ דלא בדילי מיניה החמירו חכמים לאוסרו במשהו · ורבינו תם פוסק הלכה דכל איסורים שבתורה בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם* · והביא ראיה מפיסקא דרבא דפרק גיד הנשה · ועוד כי דברי ר' יוחנן עיקר בכולא תלמודא כנגד רב ושמואל כדאמר בריש י"ט [דף ד:] רב ור' יוחנן הלכה כרבי יוחנן · ובפרק מי שהוציאוהו (דף מז:) מוכח דר' יוחנן ושמואל הלכה כרבי יוחנן ועוד ראיה מריב"ל דאמר (חולין דף צח.) כל איסורין שבתורה בששים ויליף מזרוע בשלה דהוה ליה מין במינו · וריב"ל בר סמכא הוא · דבסדר תנאים ואמוראים פסק הלכה כמותו בכל מקום ועוד ראיה מר' אליעזר בן יעקב דסבר מין במינו בטל בשמעתא דחרצן של זב וזבה בזבחים פרק התערובת (דף עט:) [י] ומשנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי · ועוד ראיה מסתמא דתלמודא בשילהי י"ט (דף לח:) דאמר מי שנתערב לו קב חיטין בעשרה קבין חיטין וכו' קאמר שפיר עבוד דאחיכו עליה דמ"ש חיטין בשעורין דלא דמין בשאינו מינו בטל וכו' לרבנן מיבטל בטל ושפיר עבוד דאחיכו עליה · מכלל דהלכתא כרבנן · ובמנחות פרק הקומץ רבה (דף כג.) [כ] קאמר רבא קסבר ר' יהודה כל מין במינו ודבר אחר וכו' מכלל דאיהו לית ליה · ואף רבינו יהודאי גאון פסק כן · דשאלו מקמיה כל איסורים שבתורה במשהו כרב ושמואל או בנותן טעם כרבי יוחנן ור"ל · והשיב מדאיצטריך ליה לרבא למימר הלכתא בחמץ בין במינו בין שלא במינו במשהו כרב · בהא נימא הלכתא כרב · הא בשאר איסורים כרבי יוחנן ור"ל · ולא הבנתי ראיה זו דמשום שלא במינו הוצרך לפסוק כרב לאפוקי ממאן דפליג עליה התם · ואדרבה מן זו הביא רש"י ראיה דהלכה כרב אלא שדחינו אותו · והכי הלכתא דכל איסורים שבתורה* בס' חוץ מחמץ בפסח · והא דלא קאמר חוץ מטבל ויין נסך [וחמץ בפסח] בהך ברייתא דתניא כוותיה דר' יוחנן · משום דחמץ בפסח אפי' שלא במינו במשהו · וכן עמא דבר: ורב אלפס ז"ל פסק כרב ושמואל והעידו תלמידיו עליו שאחר כך מחק והגיה עליו הלכה כרבי יוחנן · וכן פסק[ל] במסכת חולין:

הגה"ה

*דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ודוקא מין במינו אבל בשאין מינו בטיל ודוקא שיש ממשות איסור אבל אין ממשות האיסור שנימוח בטל ואפי' מין במינו ויש לו מתירין · מהרי"ח:

הגה"ה

* מיהו בדבר שטעמו ניכר ביתר מס' כגון שאור ותבלין ה"נ דאסור כל זמן שנותן טעם · חטין או שעורין או שיפון שנפלו לבור בין רב בין מעט מימיו מותרין בפסח וככר נמי חמץ שנפל לבור אם בא מעשה לידי הייתי מתירו דקי"ל דהיתירא בהיתירא בטל הלכך חמץ שנתערב קודם הפסח בדבר שאין חמץ בטל בס' והא דבעי ס' דוקא שנתבשל האיסור עם ההיתר או לא בלא בלא בשול ונתערב הכל זה בזה אבל יבש ביבש כגון שנתערבה חתיכה של איסור שאין ראויה להתכבד בה לפני האורחים או דבר שאין בריה בחתיכה של היתר אפילו חד בתרי בטל ומותר ואפי' מדרבנן דדוקא מין במינו שאין מכיר חתיכת האיסור שאם מכירו יזרקנה ואם הוא דבר יבש לא אסור אלא מדרבנן אם נתערבה אפי' חד בתד מותרין באכילה לבני בני אדם · אין מבטלין איסור לכתחילה ואם ריבה עליו בדיעבד בשוגג מותר במזיד אסור ודבר שהוא מדרבנן ל"ש יבש ול"ש לא מבטלו לכתחילה ברוב בעלמא (וכמו) דליכא למיגזר בהאי דבר אטו דאורייתא וכן הורה רבינו שמחה הלכה למעשה *כמו הלב לבטלה לכתחילה · מא"ז · והמעתיק יעתיק מא"ז עד כל איסורין שבתורה:

* וה"ה דכל שאר איסור אי הוי דבר חשוב אפי' באלף לא בטיל אבל טעם דבשר בחלב אם הוציא התתיכה בטלה בס' פר"י מהרי"ח: ותתיכת בשר בחלב שנאסרה בנותן טעם וחזר ונתערבה באלף חתיכות אוסרות את כולן אומר ר"ת בשר ששהה תוך חלב נונן יותר מיום א' שהוא אסור מדרבנן משום דהוי כבוש והוי כמבושל ומפליט ובולע וריב"א אוסר אפילו ביום א' וכן כל איסור טנן בנונן בולע ביום א' ואיסור בשר בחלב אסור בהנאה הלכך קדירה שבשלו בה בשר בחלב אם בוב בשלו בה היתר אסור באכילה אע"ג שאין בת יומא דבאיסורי הנאה אין לחלק בין בת יומא לשאין בת יומא ואם בת יומא היא כל המאכל אסור ולית ליה תקנתא ואם אין בת יומא ישליך דמי הקדירה לנהר והאוכל מותר יש להסתפק בשר בחלב שאסרו חכמים כגון ששהה בנונן יותר מיום אחד או ע"י מליחה אסרוהו בהנאה או לאו והמתיר בהנאה אין מוחין בידו כל כמה דלא אשכחן ראיה לאיסור · כל דבר שבמנין אפי' באלף לא בטיל ואם אותו דבר אסור בהנאה ימכור הכל לעובד כוכבים חוץ מדמי אותו דבר ואם נתחתכה לחתיכות דקות בקדירה בטילה דהשתא לא הוי דבר שבמנין ואע"ג דכי נפלה הוי דבר שבמנין בטל ברוב ויזרוק חתיכה אחת לחוץ דהשתא לא איהני מחתיכת איסור הנאה ואם היא חתיכת נבילה שמותרת בהנאה א"צ לזרוק כלום לחוץ אך אם של ישראל אחר הוא יפרע לו דמיה · מא"ז ע"כ:

ל [דף עד ע"א] **מתני'** ואלו אסורין ואיסורן בכל שהן · יין נסך ועורות לבובין ועבודת כוכבים ושור הנסקל ועגלה ערופה וצפורי מצורע ושיער נזיר ופטר חמור ובשר בחלב וחולין שנשחטו בעזרה הרי אלו אסורין ואיסורן בכל שהוא · כל הני מילי בדבר יבש ומשום חשיבותייהו לא בטילי * כדקתני בגמרא דהוי דבר שבמנין: **גמ'** הנא מאי קחשיב · אי דבר שבמנין קחשיב ליתני חתיכת נבילה· ואי איסורי הנאה קחשיב ליתני חמץ בפסח · א"ר חייא בר אבא ואי תימא ר' יצחק נפחא האי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסור הנאה · פרש"י [מ] וחמץ בפסח הואיל ואין דרכו למנות בטל ומשליך אחד מהם לנהר והשאר נותן לכלבו · ותיכת נבילה אע"ג דדבר שבמנין הוא כיון דלא אסירא בהנאה בטלה ברובא · וחדא שדי לכלבא ואידך שרו באכילה · ולא ידענא למה לא יהא תערובת חמץ מותר אף באכילה · דהא דאמר חמץ במשהו היינו דבר לח המתערב דבמקום דהוה שאר איסורי בנותן טעם הוי חמץ במשהו אבל דבר יבש דבשאר איסורים חד בתרי בטל ה"ה בחמץ בפסח · וכן מוכח שמעתא כמו שאפרש · ולמאי דבעי רש"י להחמיר לאוסרו באכילה [נ] ה"ה נמי אסור בהנאה · ומה שפירש ומשליך אחד לא ידענא למה דתנן במסכת ערלה (פ"ב מ"א) הערלה וכלאי הכרם עולין באחד ומאתים

הגהות הב"ח א שנפל לתוכו כלי:

פלפולא חריפתא

ראשון בטל פסקא: [ב] קאמר דה"מ וכו' דאל"כ מה חידוש אתא לאשמעינן תוס': [ג] ה"ג ואין דבריו מוכנים דבעיקר דינא דרב דימי · וכן העתיק הב"י סימן קל"ד וגרים לקמן כלי קטן מלא: [ד] והלכתא כלישנא בתרא דבשל סופרים הוא · ועיין כרים מכילתין חלוקי דעות בפסק הלכה בתרי לישני: [ה] ה"ג בגמרא כשלא קדם וסלקו הוי מין במינו וכן נראה ממאי דאיצטריך ליה לרבינו לקמן להביא ראיה דס"ל לר' יהודה סלק את מינו כו' מפרק הקומץ ואי איתא דהכא גר' וסבר ר' יהודה לא היה צריך לראיה אחרת וכן גירסת התוס' פרק הקומץ דף כ"ג ובפרק כל הבשר דף ק"ח: [ו] אסרה חתיכה נבילה · פי' אותה החתיכה שנעשית נבילה אפי' כשנאסרה במשהו ולא בנתינת טעם וכל זה לפירוש ר"ת ובפרק גיד הנשה כתב רבינו פירוש אחר לרבינו אפרים ובסוף פירקין גבי קדירה בת יומא סתם גם כן רבינו כר"ת עיין מ"ש בפרק גיד הנשה ולקמן בסוף פירקין: [ז] למאן דמתני לה אמתני' · תימה מאי קושיא היא הואיל ואיכא אמוראי אליבא דר' יוחנן וגם למאי דמפרש אחר כך תקשה איפכא למאן דמתני ארבין והתוספות לא כתבו לזו הקושיא. [ח] ה"ג לא יצטרפו עוד: [ט] דקי"ל דאמרינן רואין גרסינן · ומש"ה פסק כר' יוחנן אע"ג דחזקי' רביה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב כמ"ש רבינו בפ"ב גבי כבשין שדרכן לתת לתוכן יין אבל קשה לי דהר"ן כתב לעיל אדרב הונא בהחזרת הגרגותני בשם רבותינו הצרפתים דבפרק השוכר (היינו פירקין דהכא) קי"ל דאמרינן רואין א"כ הכא הוכחא דפסק דרואין · וצריך א"כ שנגיה בלשון רבינו וקי"ל דאמרינן רואין ותקשה לפי זה אמאי פסקינן כר"י לגבי חזקיה רבו וי"ל כיון דרבי יהודה דסוה תנא קשיא מחזקי' הכי קי"ל ועיין לקמן אכתוב עוד מזה של"ע: [י] ומשנת ראב"י קב ונקי · עיין מ"ש רבינו בשם רבינו חננאל בר"פ מי שהוציאוהו: [כ] קאמר רבא קסבר ר"י וכו' · ומפרק גיד הנשה דלעיל לא מייתי ראייה דהתם אין הגירסא קא סבר ר"י כמ"ש שם וא"ת וא"כ מוכח מינה דס"ל כוותיה ליתא דהא מ"מ אליביה קאמר למילתיה ודילמא ליה לא סבירא ליה כדמוכח מהקומץ אבל הא קשיא דמהקומץ נמי לא מוכח דלא סבירא ליה כר"י אלא בהא דסלק את מינו וכו' ומנ"ל דלא ס"ל כוותיה במין במינו דלא בטיל וי"ל דאית לן למימר דברואין ס"ל כוותיה כדקי"ל דאמרינן רואין כמו שכתב רבינו לעיל ואם כן הא דקאמר קסבר ר"י דמשמע וליה לא סבירא ליה קאי אמין במינו דלא בטיל ומיהו לעיל כתבתי דהא דקי"ל דאמרינן רואין דוכתיה מסוגיא דגמרין דלעיל היא ועיקר פיסקא קא סמיך אדר' יהודה דהכי סבירא ליה וא"כ כי קאמר הכא רבא קסבר ר"י כו' אמאי סמכינן אדר"י לפסוק כמותו הואיל ורבא קאמר קסבר ר"י דמשמע וליה לא ס"ל וכל שכן דחזקיה פליג בהדיא אדר' יוחנן דאמר רואין והוא רבו של ר' יוחנן דהלכה כמותו כנגדו כמו שכתבתי שם וקשיא תרתי הא דלעיל דפסקי' דאמרינן רואין כן הך דהכא דבעי למידק דרבא לא ס"ל כר"י בדין מין במינו דלא בטיל דאימר דבדין רואין הוא דלא ס"ל כוותיה וצריך לי עיון: [ל] במס' חולין . פרק גיד הנשה: [מ] וחמץ בפסח . בפי' רש"י כתב וחמץ פרוסה בפסח והטור א"ח סי' תמ"ז כתב כלשון רבינו וכ' עליו הב"י שלכך השמיט פרוסה די"ל דרש"י לא כתב פרוסה אלא משום דלא נפלוג האי תנא אדריע אבל לדידן דלא קי"ל כר"ע לא שני לן בין ככרות של ב"ה לפרוסות עכ"ל ובקצור כתב בפרוסה שאינה ראויה להתכבד: [נ] ה"ה נמי אסור בהנאה · וכי נותן לכלבי איס

וא"ל להרים · והא דלריך להרים בתרומה היינו משום גזל השבט · ולפרש"י פליג האי תנא אתנא דפרק גיד הנשה (דף צט:) דתנן גיד הנשה שנתבשל עם הגידין וכן חתיכה של נבילה ושל דג טמא שנתבשלה עם החתיכות בזמן שמכירה בנותן טעם ואם לאו כולן אסורין ומפרש בגמ' משום דהויא חתיכה הראויה להתכבד לפני האורחים ואפי' באלף לא בטיל · [ס] וי"ל דלא פליג אלא דלא חשיב האי תנא אלא מידי דאית ביה תרתי והא דקאמר למעוטי ה"ק למעוטי דלא חשיב לאו · וכה"ג קאמר ברים פ"ק דב"ק (דף ה. ע"ש) דקאמר מנייהא דמתני' למעוטי דר' חייא ור' חייא למעוטי דרבי אושעיא ולאו משום דפליג · ובסגנון זה פירש הראב"ד ז"ל והביא ראיה דלא פליגי אהדדי מהאי דתמורה פרק כל האסורין (דף כח.) [ע] דפריך התם מ"ש לענין תערובת קדשים דתניא איסורי אכילה ואיסורי הנאה בהדי הדדי דהתם קתני רובע ונרבע [פ] דלאו איסורין נינהו ואיסורן בכל שהוא· אלמא כל איסורין שבמנין עושין תערובתן כיוצא בהן · ותערובת דחולין פסיק ותני איסורי אכילה לחוד ואיסורי הנאה לחוד · פי' דמתני' דהכא מתניי' בחולין ולא קתני אלא איסורי הנאה · ותירץ כי קאי בעבודת כוכבים משום דבעי לפרושי איסור יין נסך פריש נמי כל איסור הנאה דדמיין לה · כי קאי הכא משום דבעי פי' אתנן ומחיר מוקצה ונעבד פריש נמי כל האסורין למזבח דדמי להן · אלמא כי קתני הכא איסורי הנאה ה"ה איסור אכילה שדינן כן לעשות תערובתן כיוצא בהן בדבר שבמנין · וגרס נמי בירושלמי למה לא תנינן נבלה עמהן· א"ר אסי [צ]לא אתינן מתני' אלא שאסור בהנאה · התיבון הרי חמץ בפסח חמץ יש בו כרת ואלו אין בהן כרת · הרי אלו למעוטי מאי וכו' כתב רב אלפס ז"ל וליתיה להאי [כללא] דקי"ל חמץ בפסח אסור ואוסר בכל שהוא · ותימה דלא הזכיר נמי חתיכת נבילה ולמאי (*דפריך) דהאי למעוטי לאו דס"ל חתיכת נבילה וחמץ בפסח אין אסור בכל שהוא· אלא למעוטי דלא תני להו ניחא · והראב"ד ז"ל תמה על רב אלפס דמנין לו דחמץ בפסח אוסר את התערובת בהנאה במשהו וזה לא מכר בשום מקום אי משום הנך דאילו עוברין (דף מב·) כותח הבבלי וחביריו השוויין שם לאו משום משהו מיתסרי אלא משום נותן טעם הרבה שיש בהן · וכבר פירש בגמרא אחד מהן זיתום המצרי תלתא חיטי והוא מעיד גם על השאר שיש בהן חמץ הרבה · ועוד דהנהו שאני שאין גופי המאכל נעשה זולתי החמץ שיש בהן · וכיון שהחמץ שיש בהן הוא מכשיר המאכל הרי הן חשובין כאילו הכל חמץ · וכיון שכן מנין לנו לדחות סוגיא שבכאן שיאמרו אין כל דבר אוסר את תערובתו בהנאה אא"כ הוא דבר שבמנין והיאך נדחה אותה בלא ראיה · ול"נ דהכלל אמר [ק] גם לענין חמץ בפסח ובתערובת חמץ דפסח שנתערב עם מינו מותר אפי' באכילה · דלענין תערובת דיבש ביבש אין חילוק בין חמץ בפסח לשאר איסורין דלא החמירו חכמים לאוסרו במשהו אלא היכא דשאר איסורים בנ"ט וחמץ דמשום דלא בדילי אינשי מיניה אסור במשהו בלא נ"ט [ר] כשאר איסור · אבל יבש ביבש אם אין דבר שבמנין כי היכי דבשאר איסור חד בתרי בטל ה"ה חמץ בפסח · וכן מוכחא כל הסוגיא דפריך אי איסור הנאה קחשיב ליתני נמי חמץ בפסח ומשני האי תנא תרתי אית ליה · ואע"ג דחמץ בפסח אסור בהנאה [ש] כיון שאין דבר שבמנין בטל ברוב · אלמא אין חילוק בין חמץ בפסח לשאר איסור יבש ביבש ולא בלא היכא דשייך ביה נתינת טעם · כי היכי דבשאר איסור הנאה שנתנו טעם בהיתר נאסר אף בהנאה דטעם כעיקר דאורייתא בין לאכילה בין להנאה וה"ה חמץ בפסח אפילו במשהו אסור בהנאה : **מתני'** יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה · רבי שמעון בן גמליאל אומר ימכר כולו לעובדי כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו : **גמ'** אמר רב הלכה כר' שמעון בן גמליאל חבית בחבית אבל לא יין ביין · ושמואל אמר אפילו יין ביין · אמר רב נחמן הלכה למעשה יין נסך יין ביין אסור וחבית בחבית מותר · [ת] סתם יינו יין ביין נמי מותר :

לא [דף עד ע"ב] **מתני'** גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה והיא טהורה · ושל עץ רבי אומר ינגב וחכמים אומרים יקלוף את הזפת ואחר כך *ינגב · אבל אם ירצה לעשות עירוי שלשה ימים א"צ לקלוף את הזפת · שעל ידי עירוי פולט את שבלוע בגת · כדאמר לעיל (דף לג.) בקנקנים זפותים אף ע"ג דמכניסן לקיום · ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה ואינה ניתרת בניגוב אלא בעירוי · דניגוב אינו מפליט בכלי חרס · וכיון דצריך עירוי אין צריך קליפה דעירוי מפליט אף בלא קליפה כל זמן שלא דרך בה · דלא גרע מקנקנים שמכניסין לקיום· אבל אם דרך בה אין עירוי מועיל בעוד הזפת עליו · משום דעל ידי דריכה בלע טפי אלא יקלוף ואח"כ יעשה עירוי · ולהכי אמר רבה נעוה ארתחיה · [ת] והרוצה להכשירו בלא קליפה אין לו תקנה כי אם ע"י הגעלה* : **גמ'** גת של אבן שזפתה עובד כוכבים וכו' אמר רבא דוקא שזפתה אבל דרך בה עובד כוכבים אחר שזפתה לא סגי לה בניגוב משום דאית לה פילי ונכנס בהן היין ונבלע בגת הילכך בעי קליפה ואחר כך ניגוב : ת"ר הגת והמחץ והמשפך של עובד כוכבים רבי מתיר בניגוב· וחכמים אוסרין· ומודה רבי בקנקנים של עובד כוכבים שהוא אסור · ומה הפרש בין זה לזה · זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום · של עץ ושל אבן ינגב [א] ואם היו מזופפים אסורין · והא אנן תנן גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה והיא טהורה · מתני' דלא דרך בה ברייתא דדרך בה · ומשום דדרך בה בעי ניגוב של עץ ושל אבן · אע"פ שאין זפותין לפי שע"י דריכה נבלע בהן יין קצת אבל שאר כלים של עץ ושל אבן שנשתמש בהן העובד כוכבים סגי בהדחה בעלמא :

הגה"ה

*גת שלא היה בה שום יין איסור י"ב חדש מותרות בלא שום ניגוב דמאי קי"ל כרבנן אפילו לר' שמעון בן גמליאל ושמא בעי מתחילת הגת לתחילת הגת או מסוף הגת לסוף הגת אע"ג דלא הוי י"ב חדש שלימים אבל מסוף הגת לא פר"י והיה מצריך ניגוב וה"ר אלחנן פירש דלרבנן לא בעי י"ב חדש בלא איסור רק שיהיה י"ב חדש מתחילת הגת לתחילת הגת דריכתו ואע"ג שאשתקד הוה איסור כל ימות הגת אעפ"כ מתחילת הגת מנינן י"ב חדש ולרשב"ג לא סגי אע"פ שאין י"ב חדש עם שהיות היין בגת עד תחילת הגת נ"ע כמאן הלכתא דבמתני' דוקא קי"ל כרשב"ג וגם בדבר המקיל אין שייך כפר"י דהלכה כרבים כדאמר לעיל דהנך אחר מי שהוא גדול בחכמה ובמנין מהרי"ת :

הגה"ה

*והרוצה לטהרו מיד מגעילו ברותחין או הולטו כמי זיתים רשב"ג אומר משום ר' יוסי מניחו תחת הצינור שמימיו מקלחין או במעיין שמימיו רדופים עונה דהיינו תני יום ותני לילה כשאין יום ולילה שוין · מהרי"ת : ופירש ה"ר פטר בספר הישר דדוקא כשעושין הזפת כדי לתקן היין שעושה את הכלי שיהא מכניסו לקיום אבל אם מנוקב הכלי וזפתה כדי לסתום הנקב אין בו חומרא אלא כמו לכלי עצמו אם הדחה הדחה אם ניגוב ניגוב · מהרי"ת :

ואור"ת דעירוי שמערה מכלי ראשון חשיב כלי ראשון ויוכל להגעיל כלים ע"י עירוי ואם עירוי מכלי ראשון על התרנגולת ומלגוה אסורה דהא דקי"ל תתאה גבר היינו בשני דברים יבשים כשהן נוגעים זה בזה או אפי' דבר לח כגון נטף מרוטבו על החרס שאותו עירוי ראשון אין נוגע כל שעה ברותחין שהן בכלי ראשון אבל עירוי שאין כח כלי הראשון נפסק מבשל לגמרי אבל רשב"ם אומר דעירוי לא הוי אלא כלי שני ותרנגולת שנמלגו יחד בכ"ש ממש ונמצאת אחת מהן טריפה אור"י שמעשים בכל יום שמתירים כל האחרות שנמלגה עמה ומפרש דכלי שני אין מבשל ואין מפליט ולא מבליע ומייתי ראיה מירושלמי אבל ה"ר חיים אומר דלא פלט פתות מבית השחיטה למ"ד בית השחיטה רותח דסכין ששחט בה בעי הגעלה אלמא אע"ג דלא מבשל מ"מ מבליע ולפי דבריו היו נאסרין כל הכלים שמולגין בהן את התרנגולת מחמת הדם שפלט מן התרנגולת ונבלע בכלי מיהו שאר תרנגולות לא היו נאסרין אף על פי שבולעות דם שנפלט מאחרות שסוף יוצא ע"י מליחה ואין נראה לר"י אלא הכל הוא מותר ואפי' לא רחצו אחר התרנגולת ומלגו אותם כך מלוכלך בדם הכל מותר ומה שנהגו לרחוץ זהו לפי שרגילין להרתיח אותו מים על האש שנמלג בהן והוזרים ומולגין בהן אחרת או שופכין אותם על הכלי להדיחו פר"י מהרי"ת :

לב גיגיות גדולות שדורכין בהן יין דינן כגת ובעו ניגוב · כי בימיהם לא היו רגילין לעשות בגת גלגל וקורה · אלא רק דורכה ברגל כדתניא (לעיל דף נה.) לוקחין גת בעוטה וכן (לעיל דף מ:) מהו לדרוך עם העובד כוכבים בגת · הלכך גיגיות שדורכין בהן היין דינן כגת ובעו ניגוב אם אינו יודע [ב] שעבר עליהם י"ב חדש משעה שדרך בהם העובד כוכבים · רבא שדר גולפי *להרפני חתים לה אבירלייהו · פי' מסדרן בקרון או בספינה כפויין על פיהן וחותמו בשולים שלא יוכל העובד כוכבים להופכן ולעשות בהן יין · קסבר כל דבר שמכניסו לקיום אפי' לפי שעה גזרו ביה רבנן · והרמב"ם ז"ל כתב דדוקא בכלי חרס אותה דבר שמכניסו לקיום צריך עירוי · אבל כלי עץ וכלי אבן וכלי מתכות אפי' מכניסו לקיום סגי להו בשכשוך · ור"ת ור"י ז"ל לא ס"ל הכי כי הצריכו הגעלה או עירוי לחביות של עץ אפילו גרודים · וכן מסתבר דכיון שהיין משתהא בתוכו זמן מרובה נבלע בתוכו · וכן אמרינן (לעיל דף לג.) גבי נודות של עור דאין לחלק [ג] במכניסו לקיום : במה מנגבן: [דף עה ע"א] רב אמר במים ואפר · רבה בר בר חנה אמר באפר ובמים · ול"פ הא ברטיבתא הא ביבישתא : איתמר בי רב משמיה דרב אמרי תרתי תלתא · שמואל אמר תלתא ארבע · בסורא מתני הכי בנהרדעא מתני הכי · בי רב אמרי משמיה דרב תלת ארבע · ושמואל אמר ארבע וחמשה · מר חשיב מיא בתראי ומר לא חשיב מיא בתראי · ולקולא עבדינן וסגי [ד] במים ואפר (ואפר) ומים* :

הגה"ה

*וממחמיר תבא עליו ברכה פר"י דדוקא אפר שהוא חזק אבל עפר או דבר אחר לא · מהרי"ת :

לג בען מיניה מר' אבהו הני [ה] גורגאי דארמאי מאי · אמר להו הניחוה הרי שהיו גיתו ובית בדיו טמאים ובקש לעשותן בטהרה כיצד הוא עושה · הדפין והעדשים והלולבין של עובד כוכבים מדיחן העקלים של גמרים ושל [ו] בצבוץ מנגבן · ושל שיפא ושל גמי מייסנן י"ב חדש · פרש"י עדשים היינו עיקר הגת · ומדמייתי אמוראי מהך ברייתא ראיה ש"מ דסמכא הוא · ופליגא אתנאי דלעיל דהוו מצרכי בגת ניגוב · ואין זו ראיה משום דמייתי מינה ראיה לגורגאי דארמאי דלא אשכחן ביה פלוגתא לא יהיה בשביל זה הלכה כמותם במאי דאשכחן פלוגתא · ולדבריו היה לו לומר משום דבשל סופרים הולך אחר המיקל · והאי דנעוה ארתחיה [ז] יעמיד בשל חרס אבל של עץ ושל אבן סגי להו בהדחה · [ח] ורשב"ם גרס מנגבם והכי איתא בתוספתא · ור"ת גרס מדיחם ועדשה אין זה עיקר הגת עצמה תדע מדחשיב ליה בתר דפין · אלא עיגול של טיט כמין ריחיים עגול וכבד ודומה לעדשה ומכביד על הדפים שעל הענבים והוא הנקרא בפרק המוכר את (*הספינה) (דף סז:) יס ומפרש בגמרא מאי יס [ט] טלפחא · ומוליא שפע המשקין [י] כמים ליס מכסים · אבל גת עצמה בעיא ניגוב · והא דלא פירש הכא טהרת גת · לפי שכבידה היא ואינה רגילה לטלטל ונשמרת מטומאה יותר מכל כלי הגת · ועוי"ל דאפי' נפרש שהיא גת עצמה לא תקשה · משום דלעיל מיירי בשל עובד כוכבים והכא מיירי בשל ישראל · כדקתני גיתו ובית בדיו · ואע"ג דמייתי לגורגאי דארמאי מעקלים של ישראל · יש הרבה כלים שלא חלקו חכמים בין של ישראל לשל עובד כוכבים [כ] כמו קנקנים (לעיל דף לג.) וכיוצא בהן · אמר רב יהודה הני [ל] רווקי דארמאי דמזיא מדיחן · דעמרא מנגבן · דכיתנא מייסנן · ואי אית בהו קיטרי שרי להו · הנהו [מ] דיקולי וחלתא דארמאי דמיירי בחבלי מדיחן · [דף עה ע"ב] [נ] דלבתא מנגבן · דכיתנא מייסנן · ואי אית בהו קיטרי שרי להו · היה אר"ת המפות והסדינים שלנו שנשרו ביין נסך אין צריך ליישנן · ודוקא בהני כלים שמנו כאן חכמים רווקי וחלתא · ולא אמרו כל כלי פשתן בסתמא · אלא לפי שהיו בקיאין בכלים הבולעים · והשמיענו מה הן · אמנם תימה על המפות שלפעמים שנופל עליהן איסור רותח ומתירין אותן ע"י כבוס של כלי שני · ונהי דר"ת כתב לקולא אם נאסרו ע"י לונן דיין נסך אין להקל באיסור רותח · וי"ל לפי שרגילין לכבסן בכמה כבוסין באפר וכבוס *בחמין ובלונן [ס]ומביא עליהן קיס להו שמפליטים כל מה שבלעו כאילו הרתיחם בכלי ראשון :

הגה"ה

*וגם אפילו בלא כיבוס המין ואפר אפשר שיועיל אפילו נפל ביין רותח או בשאר איסור רותח וכיון שבליעת לונן מתכבסות אפשר דס"ה רותח וצ"ע אם יש לחלק באיסור בין דבר שנדבק לדבר שלא נדבק כל כך כמו שמחלק פרק התערובת גבי פשתן שתי דק דקדיר · פר"י מהרי"ת :

לד מתני' *הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים את שדרכו להטביל יטביל להגעיל יגעיל ללבן באור ילבן השפוד והאסכלא מלבנן באור והסכין שפה והיא טהורה בתוספתא קתני סכינין בהדי שפודים ואסכלאות וכן בפרק קמא דחולין (דף ח.) גבי סכין של עובד כוכבים דפריך תיפוק ליה משום שמנונית דאיסורא ומשני בשליבנה באור ותימה דבפרק כל שעה (דף ל.) משמע דסגי להו בהגעלה דגרס התם אמר ליה רבינא לרב אשי הני סכיני דפיסחא היכי עבדינן להו א"ל מעלינן לקתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא ומסיק והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון ויש מפרשים אידי ואידי ברותחין אחר הליבון לפי שאין יכול ללבן הברזל היטב אלא קצת והכי קתני בתוספתא פעמים שאדם חס על סכינו ללבנו ור"ת פי' דחמץ שאני משום דהיתירא קבלע וכי קפליט ליתיה לאיסוריה בעיניה והכי משני רב אשי [פ] לקמן בשמעתין (עו.) ואע"פ דרב אשי גופיה הוא דקאמר התם קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא שמא מחמיר על עצמו היה ולא רצה לסמוך אשינויא דידיה וכן משמע הלשון לדידי כעין חדתא עבדי ליה ואנן סמכינן אמאי דפסיק תלמודא והילכתא אידי ואידי ברותחין ומסתברא הא דמסיק והלכתא אידי ואידי ברותחין כל זה מדברי רב אשי כלומר אע"פ שאני עושה ליבון אין הלכה כך כי אני מחמיר על עצמי אלא כך הלכה דברותחין סגי · ובירושלמי גרס סכין תוחבו ג' פעמים בקרקע ודיו רבי בון בשם רבי יהודה הדא דתימא בסכין קטנה אבל בסכין גדולה צריכה ליבון והליבון שאמרו והוא שיהיו נילוצות ניתזין הימנו · מתוך הירושלמי רצה ר"ת לחלק דסכין עובד כוכבים דחולין וסכינא דבתוספתא מיירי בסכינים גדולים שפעמים צולין בו בשר להכי בעי ליבון דיקא נמי דבתוספתא קחשיב לה בהדי שפודין ואסכלאות · ובפסחים מיירי בסכינים קטנים ולא נהירא דההיא דירושלמי לחתוך בלונן איירי כיון דקאי אתוחבה ג"פ בקרקע ולענין לונן לא שייך לחלק בין תשמישו על ידי האור לתשמישו על ידי רותחין לכך נראה דסכינין גדולים דרך לעשות

*הלוקח כלי תשמיש סעודה מן העובד כוכבים והן של מתכת אפילו חדשים צריכין טבילה במ' סאה ולא סגי להו במקוה ברביעית · מא"ז ע"כ :

הגהות הב"ח א להרפניא שחיף להו אפומייהו וחתם לה .

פלפולא חריפתא

אית ליה סנהה: [ס] וי"ל דלא פליגא וכו'. וכן כ' בפ' גיד הנשה וע"ש: [ע] **דפריך** התם מ"ש לענין תערובות וכו' · לא נמצא בי' זו בגמ' דידן אבל רש"י דלהתם פירשה וגם הר"ן דהכא כך העתיקה : [פ] **ה"ג** הר"ן דלא איסורי הנאה נינהו: [צ] **ה"ג** לא מיתני אלא: [ק] **גם** לענין חמץ בפסח. אבל לא לענין חתיכת נבילה דבהדיא מתניא בפ' גיד הנשה: [ר] **ה"ג** כשאר איסור בנותן טעם שהכל: [ש] **כיון** שאין דבר שבמנין בטל ברוב · ונ"ע דלענין חתיכת נבילה אי אפשר לפרש כן דדוקא תרתי ס"ל כדלעיל וא"ל דאה"נ דהכא מסיק רבינו דלא כי"ל דלעיל וס"ל דתנא דהכא פליג אתנא דבפ' גיד הנשה דהתם בפ' גיד הנשה פסק כי"ל דלעיל : [ת] **ה"ג** סתם יינן : [ת] נ"ל דה"ג והרוצה להכשירו : [א] **ואם** היו מזופפין · עיין מה שכתבתי לעיל אמתני' דבטל את המספך : [ב] **ה"ג** שעבר עליהם י"ב חדשים · כדלקמן הרי שהיו גתיו ובית בדיו וכו' : [ג] **במכניסו** לקיום · שכך כתב לעיל שם בשם רבינו אליהו דכתב דנודות של עור וקנקנים של חרס שניהם מכניסן לקיום ודין שוה וכו' ודפליגי עליה טעמייהו משום דסבירא להו דנודות לאו מכניסן לקיום הוו אבל הוו מכניסן לקיום בכה"ג עליה ומודו דאין לחלק בין של חרס לשל עור : [ד] **ה"ג** במים ואפר במים · וכן העתיק ב"י סוף סימן קל"ח וכן הוא בקלור ולשון הטור וסגי כיבש במים ואפר ומים ובלא אפר ומים : [ה] **גורגאי** עקלים וכו' כפירש"י : [ו] **בצבוץ** · פירש"י קנבוס : [ז] **יעמיד** בשל חרס · דהשתא דבלא דרך בה סגי בהדחה כי נמי דרך ליסגי בניגוב דהא דלעיל דמוקמינן בדרך משום דבלא דרך נמי צריך ניגוב ולכך לא צריך לעיל להעמידה בשל חרס : [ח] **ורשב"ם** גרס · במתני' דהרי שהיו גתיו : [ט] **טלופחא** · תרגומו של עדשה: [י] **כמים** ליס מכסים · כן לשון המקרא והשאילו בלשון ב"ה לקורות יס להמכביד ומוליא שפע וריבוי המשקה: [כ] **כמו** קנקנים · בפ' ב' בעובדא דעדי טייעא : [ל] **רווקי** · פירש"י משמרת כעין שקים: [מ] **דיקולי** · סלים הר"ן וחלת' פירש"י כוורת של שבטים שמסננין בהן יין : [נ] **דצבתי** · פירש"י מין גמי : [ס] **ה"ג** ומכיס עליהן : [פ] **לקמן** בשמעתין

כהן גומות ובגמרא אמר דשיפה לא מהני בסכין שיש בה גומות ואפילו לחתוך בה צונן הלכך בעי ליבון דהגעלה לא מהני כי אינו יכול לנקר הגומות ואינו פולט במקום הגומות אפילו סכין קטן אם יש בו גומות בעי ליבון וסכינין ישנים הנקחים מן עובדי כוכבים היה אומר ה"ר יצחק בר"מ דבעי ליבון שדרך עובדי כוכבים לתקן בהן הפתילה בפי נר של חלב בשעה שדולק והופכין בהן בשר על גבי גחלים ואמר ר"ת כיון דאין תשמישו בכך לא חיישי דלמא מיתרמי ועביד הכי ואפילו איתרמי דעביד כל מה דאין הישראל משתמש בו על ידי האור סגי ליה בהגעלה ברותחין דכל מה שסופו לפלוט ברותחין פולט בהגעלה ראשונה ולא נהירא כיון דתשמישו על ידי האור אין יוצא מידי דופיו בהגעלה [צ] בלא ליבון ופולט תמיד בכל הגעלותיו מידי דהוי אכלי חרס דלא סגי ליה בהגעלה ולא אמרינן דכל מה דעתיד לפלוט דפולט בהגעלה ראשונה אלא אינו יוצא מידי דופיו ופולט תמיד מעט מעט ואין לחלק ולומר ממה שבלע ע"י האור לא יפלוט לעולם כי אם באור דהא אמר השפוד והאסכלה של קדשים מגעילן ברותחין אלמא בליעה על ידי האור נפלטת ע"י רותחין [ק] ויראה שיספיק אם ילבן חודו של סכין לפי שרגילין העובדי כוכבים להשתמש בו באור אע"ג דהם מקצתו חם כולו ונתפשט האיסור בכולו מ"מ [ר] כיון שאין הישראל משתמש בסכין ע"י האור סגי בהכי : **לה גמ'** תניא וכולן צריכין טבילה במ' סאה · מה"מ · אמר רבא אמר קרא תעבירו באש וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת · אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אפילו כלים חדשים · דהא ישנים כי לבנן באור כחדשים דמו ואפ"ה בעו טבילה · מתקיף לה רב ששת א"ה אפילו זוזא דסרבלא נמי · אמר רבא כלי סעודה אמורים בפרשה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ל"ש אלא בלקוחין וכמעשה שהיה · אבל בשאולין לא · פרשב"ם דישראל ששאל כלי מישראל חבירו שקנה מהעובד כוכבים ולא הטבילה צריך טבילה כיון שבא לידי חיוב טבילה ביד ישראל ראשון · *ר' יצחק בר יוסף זבן [ש] מאני דמרדא חדתי מעובד כוכבים · סבר לאטבולי א"ל ההוא מרבנן ור' יעקב שמיה לדידי מיפרשי לי מיניה דרבי יוחנן כלי מתכות אמורים בפרשה · א"ר אשי והני כלי זכוכית הואיל וכי נשברו יש להן תקנה ככלי מתכות דמו · [ת] קוניא פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר כתחילתן וח"א כסופן [א] והלכתא כסופן · יש שהיו רוצין לומר שכלים שיש להם חשוקים של ברזל · כגון דלי שמעמידין אותו שצריך טבילה לפי שהכל הולך אחר המעמיד · ולא נהירא דמנ"ל דהלכה כרבנן דר' נחמיה בפרק במה אשה (דף ס.) דאמר הכל הולך אחר המעמיד · דילמא כר' נחמיה קי"ל דלא אזיל בתר מעמיד · דסתם משנה דבמה אשה מוקי התם כר' נחמיה · ועוד אפילו יהיה הלכה כרבנן דאזלי בתר מעמיד לא בעי טבילה כיון דאין משתמש במקום הברזל לא הויא דומיא דכלי סעודה דמדין ומהאי טעמא נמי כלי חרס המחופה באבר מבחוץ א"צ טבילה* : משכנתא בעיא היא ולא אפשיטא ועבדינן לחומרא ומטבילן ליה בלא ברכה · או יקנה כלי אחר ויטבול שניהם ביחד ויברך · והנותן כסף לאומן עובד כוכבים לתקן לו כלי יש שרוצים לומר למ"ד אומן קונה בשבח כלי טעון טבילה ופליגי ביה אמוראי בפ' הגוזל קמא (דף צט.) ובעל ההלכות פסק כרב אשי דאמר אומן קונה בשבח כלי · ורב אלפס פסק כרבא דדחי התם דכו"ע אין אומן קונה בשבח כלי [ב] וא"צ טבילה כיון דלא נקרא שם העובד כוכבים עליו · ולא דמי לכלי מדין · וישראל שמכר כלי לעובד כוכבים וחזר ולקחו ממנו צריך טבילה כיון שנקרא שם העובד כוכבים עליו · אבל ישראל שמשכן כלי לעובד כוכבים וחזר ופדאו ממנו אין צריך טבילה · אע"ג דמספקא ליה לתלמודא אי משכנתא כזביני לענין הא ודאי פשיטא לן דלאו כזביני [ב] : **לו ת"ר** הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים דברים שלא נשתמש בהן כל עיקר מטבילן והן טהורין דברים שנשתמש בהן ע"י צונן כגון כוסות ולגוחיות וקתוניות מדיחן ומטבילן והן טהורין · ודברים שנשתמש בהן ע"י חמין כגון יורות וקומקמוסים ומחמי חמין מגעילן ומטבילן והן טהורין · דברים שנשתמש בהן ע"י האור כגון השפודין והאסכלאות מלבנן ומטבילן והן טהורין · פי' רשב"ם דוקא מגעילן או מלבנן תחילה · אבל הטביל תחלה הוי כטובל ושרץ בידו · ולא נהירא דהך טבילה לא משום טומאה דהאפילו חדשים צריכים טבילה · אלא גזירת הכתוב הוא אם ירצה יטבילנה וישתמש בה צונן · וכשירצה להשתמש בו חמין יגעילנה · ויש הכשר לצונן כדאמר במתניתין הסכין שפה והיא טהורה · ואע"פ שצריך עדיין להגעיל [ג] לחתוך בה צונן ולא יצא מטומאה לגמרי · ועוד ראיה מדאמר בזבחים פרק דם חטאת (דף צג.) נדה מזין עליה והיא טהורה · וכי היכי דהזאה מועילה בימי נידות ה"נ מהניא טבילה מקמי הגעלה · והאי דנקט הגעלה תחילה משום דהוא עיקר הכשר פליטת האיסור · ועוד משום דגבי צונן איצטריך למתני מדיחן מקמי טבילה משום חציצה : וכולן שנשתמש בהן עד שלא יטביל ועד שלא יגעיל ועד שלא ילבן תני חדא אסור ותניא חדא מותר · לא קשיא הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם מותר והא כמ"ד נותן טעם לפגם אסור · לכאורה משמע שעל כל מה שנזכר בברייתא טבילה והגעלה וליבון קתני שאם נשתמש בלאו הכי אסור · וברייתא בתרייתא נמי לא פליג עליה אלא בהגעלה וליבון דאית ליה נותן טעם לפגם מותר · אבל בטבילה אין להתיר מטעם זה · ולא מיסתבר כלל לומר שאם נשתמש בכלי קודם טבילה שיהא אסור כל מה שבתוכו · הלכך נראה לומר האי דנקט בברייתא עד שלא הטבילה משום שריותא דתנא חדא מותר נקטיה · ולא משום רבותא דאיסורא · והכי איתמר בירושלמי וכולן שנשתמש בהן עד [ד] שלא הטביל והגעיל ושף וליבן הרי אילו טהורין · *אי נמי למאן דתני אסור איצטריך למתני עד שלא יטביל · דכיון דטבילה מתיקון הכלי כמו הגעלה וליבון איכא למימר דגזרינן

הגה"ה

*אבל אם לקחו חבירו לחתוך קלפין ולא לצרכי סעודה אין צריך להטבילו שהרי שאול הוא בידו · סכין צריך להעביר חלודה ואם הטביל בו כשהיא חלודה לא עלתה לו טבילה ואותם דליים שמגרופיהם שלהן של ברזל אין צריך טבילה · נפח ישראל שעשה כלי מתכות לעצמו אין צריך טבילה · מא"ז ע"כ :

הגה"ה

*וכלי ברזל שכופין על הלחם לאפותו וכן שמשימין עליה סירות אין צריך טבילה אבל כיסוי ברזל שמכסין בהן יורה או קדירה צריך טבילה ופעם אחת במים סגי וקודם הטבילה מברך על טבילת כלי מתכות ולא יאמר כלי סתם · מא"ז ע"כ :

הגה"ה

*וכן כתב מהרי"ח אבל בא"ז כתב דאין ראיה להתיר שנוכל לסמוך עליה אפילו בדיעבד · מא"ז ע"כ :

למ"ד נ"ט לפגם אסור אטו הגעלה וליבון · אבל לדידן דקי"ל נ"ט לפגם מותר שרי · ולמ"ד נותן טעם לפגם מותר גיעולי עובד כוכבים דאסר רחמנא היכי משכחת לה · אמר רב חייא בריה דרב הונא לא אסרה תורה אלא קדירה [דף עו ע"א] בת יומא · פרש"י שבשל בה העובד כוכבים בו ביום · אבל אם בשל בה אתמול (בלילה) כבר הורע טעמו בלינת הלילה · מתוך לשונו משמע שלינת הלילה פוגמת הטעם ולא בעי מעת לעת · וגם ר"ת נשאל על זה אם צריך מעת לעת · או אם נאמר שאם בשל בה איסור סמוך לחשיכה כיון שחשיכה נפגם הטעם שהרי אינה בת יומו ונאמר שתחילת הלילה היא שפוגמה יותר משעה אחרת · והשיב שכל רבותינו פירשו שלינת הלילה היא פוגמת · ונראים דבריהם כי לא היה דרך לבשל בימים קדמונים בלילה · כדמשמע בזמן שקבעו לק"ש בשעת שכיבה בכהנים ובעניים ובכל אדם במשנה קמייתא דברכות · ומתוך שאין מבשלין בלילה נפגם הטעם הנבלע בקדירה · ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר תבשיל שעוברה צורתו (והוי) כמו תעובר צורתו ויצא לבית השריפה (זבחים דף צז.) והדברים ק"ו ומה האוכל שהוא בעין נפגם בלינת הלילה · כ"ש איסור המובלע בדופני הקדירה · ועוד מדקאמר קדירה בת יומא ולא קאמר לא אסרה תורה אלא קדירה בתוך מעת לעת א"כ משמע דלא בעיא מעת לעת · ודוקא כשעמדה כל הלילה בלא בישול יש להתיר ולא בענין אחר · דכיון שאין ידוע לנו מי גורם הפגם יש להסתפק אם תחילת הלילה או סופה או כולה גורם · אבל אם עמדה כל הלילה מותר ולא בעי מעת לעת · ועל דא אנא סמיך והמחמיר תבא עליו ברכה [ה] ויש לחוש מפני החסרון · ולפי דבריו שהביא זכר לדבר מעיבור צורה דקדשים א"כ הפסוע דעמוד השחר גורם · [ו] והכי אמר בקדשים בפ"ב דזבחים (דף יט:) גבי קדוש ידים במי כיור דעמוד השחר חשיבה לינה · וכן בפרק המזבח מקדש (דף פז.) משמע שאם חשב להוריד מן המזבח סמוך לעמוד השחר ולהעלות אחר עמוד השחר חשיב חוץ לזמנו · דעמוד השחר עושה לינה · ומשום דלאו ראיה גמורה אלא זכר לדבר אין לפשוט משם · ומיהו קצת נראה משם שסוף הלילה לבדו אין מועיל אלא כולו · שאם סוף הלילה לבדו גורם למה הצריך הכתוב בכלי חרס שבירה ומריקה ושטיפה בכלי נחשת אחר בשול חטאת למ"ד נ"ט לפגם מותר · כי מיד שנעשה נותר נפגם טעמו ומותר מן התורה לבשל בו · בשלמא אי אמרת כל הלילה גורם ניחא · דאצטריך קרא לכלים שבשלו בהן בלילה דכדי שלא יבאו קדשים לידי נותר [ז] היו מבשלין גם בלילה ואותו טעם לא נפגם בבקר ונעשה נותר · וחלה עליו תורת שבירה בכלי חרס ומריקה ושטיפה בכלי נחשת · הלכך אפי' הניח הכל עד אחר שנפגם טעמו והותר מן התורה אפי' הכי כיון שחל עליו חיוב שבירה מריקה ושטיפה שעה אחת שוב לא פקע · ומשום הכי היו שוברין כל הכלים במקדש אפילו אותם שבשלו בהן אתמול · כי לכתחילה לא היו מבשלין בהן גזירה אטו בת יומא · [ח] כי ברוב הבישול שהיה בעזרה אתי לאיחלופי · וכיון שכן הוא היו שוברין אותן במקום קדוש כמו הטעונין שבירה מדאורייתא וכן מריקה ושטיפה · כי היכי דלא אתי למיטעי אף באותן שהן בני יומן לשוברן שלא במקום קדוש ולהכשירן בלא מריקה ושטיפה · מיהו י"ל דאע"פ שכשנפגם הותר מן התורה אם נעשה נותר מכל מקום גזירת הכתוב הוא שבירה בכלי חרס מריקה ושטיפה בכלי נחשת · מידי דהוה אמריקה ושטיפה שהיא גזירת הכתוב אפילו כשהיא בת יומא · שהרי אחר ההגעלה שכבר נפלט כל האיסור טעון מריקה ושטיפה לרבי בצונן ולרבנן שטיפה יתירתא (זבחים דף צז.) וה"נ אע"פ שאין בכלי אלא בליעת טעם פגום גזירת הכתוב הוא · ואם תאמר א"כ מנלן דכלי חרס אין יוצא מידי דופיו במה שטעון שבירה · כיון שהשבירה אינה מחמת איסור אלא גזירת הכתוב · וי"ל מכל מקום מדכתב מריקה ושטיפה בכלי נחשת ושבירה בכלי חרס זהו משום שזה יוצא מידי דופיו וזה אין יוצא מידי דופיו [ט] הלילה · וה"ה ביום שעבר כדפרישית · וכל דחוקים הללו צריכין אנו לומר לפי רבותינו שאינן מצריכין מעת לעת · אבל אם באנו להצריך מעת לעת אתי שפיר טפי מה שהצריך שבירה ומריקה ושטיפה אחר בישול החטאת · כי כל שעה שיבשלו אפילו שחרית בתחילת היום [י] בעמוד השחר דלמחר יהיו בלועים הכלים מאיסור נותר · וכיון שחל עליהם חיוב מריקה ושטיפה תו לא פקע · ואתי נמי שפיר האי דשמעינן מהכא דכלי חרס אין יוצא מידי דופיו במריקה ושטיפה בכלי נחושת · [כ] דמריקה ושטיפה ודאי לנקות הכלי מן האיסור בא · אע"פ שבאיסור אחר אין צריך נקיון גדול כזה [כ]ואידך קדירה בת יומא אי אפשר שלא נפגמה פורתא · אי הכי מכאן ואילך ליסתרי גזירה שאין בת יומא אטו בת יומא · ואם בשל בדיעבד בכלי שאין בת יומא הקדירה אסורה והתבשיל מותר כי הקדירה היה בו איסור קודם שנפגם · אבל התבשיל לא היה בו איסור מעולם · ועוד בתבשיל ליכא למיגזר דילמא אכיל בנתבשלה בבת יומא דהא לא שכיח לבשל בבת יומא הואיל ואסור לכתחילה אפילו כשאין בת יומא *ואין חשוב נ"ט לפגם עד שתשהא הקדירה לילה לפר"ת [ל] או מעת לעת לפר"י · ושלא נתבשל בה כלום · [מ] אבל אם נתבשל בה צריך מעת לעת מבשול אחרון · ואין להגעיל כלי בן יומו אם לא שיהיה במים ס' [נ] כנגד כל הכלי · דמה שנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו · ושומן בחמין הוי טעם לשבח · דלא שרינן לעיל בפ"ב (דף לח:) חמין של עובד כוכבים אלא משום דסתם כלים של עובד כוכבים [ס] אינן בני יומן · ולא גזרינן גבי הגעלה כלי שאין בן יומו אטו בן יומו כדגזרינן הכא [ע] כיון דאין צריך נמי הגעלה לא גזרינן אלא בשביל התבשיל · ואע"ג שטעם הפגום הנבלע ממנו חוזר ונבלע בתוכו והוה ליה כקודם הגעלה · אין לחוש דהוה ליה [פ] נותן טעם בר נ"ט · מהכלי למים ומן המים חוזרין ונבלעים בהכלי וכולו היתר [צ] כיון שנפגם הטעם · ויש שרוצים להתיר להגעיל אפילו כלי בן יומו אף על פי שאין ששים במים ובלבד שיהיה הכלי למים בשעה שהן רותחין · ומביאין ראיה מפרק כל הבשר (דף קח.) כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב רותח בשר אסור וחלב מותר · משום דמיבלע בלע מיפלט לא פליט בשר את החלב שבלע עד דנח מרתיחתו · א"כ

הגה"ה

*אבל קדירה אי שרית כה לבשולי באינה בת יומא אתי לבשל בבת יומא אבל אין לומר הטעם דאין להתיר לבשל בקדירה לפי שזה היה לכתחילה ונ"ט לפגם לכתחילה אסור דהא כיון שטעונין שבירה הוה ליה כדיעבד · פר"י מהרי"ח :

הגהות הב"ח א ואפילו אי אתרמי דעביד הכי כל כמה וכו' : ב ולומר דמה שבלע :

פלפולא חריפתא

בשמעתין גרסינן לענין קדשים : [צ] **בלא ליבון** · בש"ע א"ח סי' תנ"א כתב דהיינו במקום הגומות : [ק] **ויראה** שיספיק אם ילבן וכו' · כלומר ובזה יצא מידי איסורו שעל ידי האור בחודו אבל מאיסור כולו שע"י כלי ראשון ודאי דאכתי צריך הגעלה וכך כתב בהדיא בקצור שצריך הגעלה ג"כ : [ר] **כיון** שאין הישראל משתמש בסכין על ידי האור · דאי משתמש על ידי האור לא סגי בלבון חודו דלא אמרינן חם מקצתו חם כולו אלא לאיסור אבל לא לענין הכשר ב"י סימן קכ"א וכך כתב בטור בשם הרשב"א ותמיהני שהטור חולק עליו וס"ל דכי נאסר על ידי חם מקצתו כך הכשרו ג"כ דכבולעו כך פולטו והרי דברי רבינו אביו בהדיא אינן כן : [ש] **מאני** דמרדא כך · גיר' רש"י ופי' אדמה ולפיעי בקר מטורבין ועושין מהן כלי והרי"ף גורס מרמרא : [ת] **קוניא** כלי חרס וא"כ מחופה באבר כדפי' רש"י : [א] **הלכתא** כסופן . גמרא : [ב] **ואין** צריך טבילה כו'. בתוס' כתוב ואפילו למ"ד אומן קונה בשבח כלי כיון דאין שמו עליו דלא הוי כמעשה שהיה שהיו הכלים של מדין : [ב] **דלאו** כזביני · כיון שחזר ופדאו : [ג] **לחתוך** בה רותח גרסינן בתוספות : [ד] **ה"ג** שלא הטביל והגעיל ושף : [ה] **ויש** לחוש מפני החסרון כלו' · אע"ג דאמרן דהמחמיר תע"ב מ"מ יש לחוש להיכא שיש בו חסרון כיס. דאז אין להחמיר שהתורה הקפידה על ממון של ישראל : [ו] **ה"ג** דהכי אמר : [ז] **היו** מבשלין גם בלילה · אע"ג דבימיהם לא היו רגילין לבשל בלילה כדלעיל: [ח] **ה"ג** אפילו אותם שבשלו כו' ברוב הבישול וכו' · הוצרך לטעם לפי שאין כל שבות שגזרו במדינה גזרו במקדש כדאיתא בסוף עירובין : [ט] **הלילה** וה"ה ביום שעבר · כלומר הדופי יש בו כל הלילה ואף גם היום שעבר כי לא נפגם כל מה שנתבשל בו הלילה וה"ה יום העבר עד שתעבור כל הלילה ומש"ה אמרה התורה הואיל ואלו מרק ושטף ממה שנתבשל בלילה ויום העבר לא היה יוצא מידי דפיו הלכך אף לאחר שנפגם גזירת הכתוב להצריכו שבירה : (י) **בעמוד** השחר דלמחר יהיו בלועים מנותר · שכן נעשה נותר בעמוד השחר ולענין שיהא נעשה פגום צריך שישהא עד מעת לעת דהיינו בתחלת היום דלמחר : [כ] **דמריקה** ושטיפה ודאי לנקות הכלי מן האיסור הוא בא · לא ידעתי למה לפי מה דאמרן השתא דאין נפגם עד מעת לעת אמרינן טפי דלנקות הוא בא ושמעינן מינה דכלי חרס אינו מועיל אותו הנקיון וכי אמרן נמי כל הלילה לבדו מי לא נוכל לומר דלנקות מן האיסור הוא בא : [כ] **ואידך** קדירה כו' עד פורתא ל"ג לה : [ל] **או** מעל"ע לפי' ר"י · דמסקנא דלעיל דברי ר"י הן : [מ] **אבל** אם נתבשל בה צריך מעל"ע מבשול אחרון · כ"כ הטור בסי' ק"ג ומסיים בה לפי שמשערי' בכל הקדירה (כדלקמן) וכשחממו בה המים בתוך מעל"ע לא היו במים ששים לבטלה וחזרו המים כולן איסור וכתב ב"י שכ"כ בעל התרומה והיינו למ"ד דאמרינן חתיכה עצמה נעשה נבילה בכל האיסורין ע"כ ומכאן שדעת רבינו כדעת האומר כן והוא ר"ת בסוף פרק גיד הנשה וכך סתם רבינו עוד לעיל גבי יי"נ שנפל לבור ומיהו התם איכא למימר דלתרוצי לאותו מ"ד הוא דאתא דלמ"ד לא אמרינן בכל איסורין אלא בבשר בחלב מעיקרא לאו קושיא אבל בכאן ודאי דסתם כך וא"כ קשיא על הטור שכתב בסימן צ"ב שדעת רבינו דלא כר"ת והב"י כתב שם להא דיי"נ שנפל לבור ותירץ כמו שכתבתי אבל מהך דהכא לא הזכיר כלום ואין ספק דאשתמיטתיה דהא ודאי דלית נגר וכר נגר דלפרקוני' : [נ] **כנגד** כל הכלי · שכ"כ בפרק כל שעה גבי יורה גדולה דכולה משערינן : [ס] **אינן** בני יומן גרסינן · וזה הטעם כתב גם כן בפרק כל שעה בדיני הגעלה אבל לעיל בפ"ב שם כתב משום דאפילו בעין פוגם ומצאתי לשתי הסברות בס' התרומה סי' נ"ד וסברא זו דהכא ודבפ' כל שעה כתב בשם רבינו יעקב : [ע] **כיון** דא"צ נמי הגעלה וכו' · דכלי שאין בן יומו שטעמו פגום לא היה צריך הגעלה מצד עצמו דלא גזרי' להגעילו אלא בשביל התבשיל שמא אם יבשל בשאינו ב"י בלא הגעלה יבא לבשל אף בבן יומו הלכך אין לגזור שלא יגעיל אפילו שאין בן יומו עוד יש לפרש דה"ק כיון דא"צ הגעלה כלומר כלי בת יומא אם הגעילו דיו בדיעבד וא"צ לשגעילו שנית לפי שאף אם יחזור ויבלע מעט מן הנפלט דבר מועט הוא ונותן טעם בר נותן טעם הוא וכזה כתב רבינו בפרק כל שעה ועוד כתב שם טעם אחר דבישול עושין בני הבית ובקל יטעו מאח"כ הבא להכשיר כלי אינו רגיל לטעות ועיין לקמן : [פ] **נותן** טעם בר נותן טעם · וה"ל כמו דגים וכו' כדלקמן : [צ] **כיון** שנפגם · מכאן משמע כפי' הראשון שכתבתי בסמוך דאילו לפי'

הכא נמי מיבלע בליעי המים את פליטת הכלי מיפלט לא פלטי לתוך הכלי מה שבלע ממנו · ולאו כלום הוא דלא שייך לומר כך בשמנונית המתערב עם המים · דודאי בכל מקום שהמים נבלעים השמנונית נבלע עמהם דדבר לא המתערב אינו נפרד זה מזה · ועוד אחר שינוחו המים מלבלוע כל פליטת הכלי שנגמר הכלי [ק] כל פליטתן הדר בלעי · וגם אין סברא לומר דכי היכי דאמר מיבלע בלע מיפלט לא פליט מה שבלע הכי נמי מיפלט פליט מיבלע לא בלע מה שפלט · [ר] כי הכל מתערב עם המים ונבלע וגם אחר שנח בלע · אבל בערב הפסח קודם [ש] ארבע שעות היתר הוא מותר להגעיל אפילו [ת] בן יומו והוי נ"ט בר נ"ט הכלי במים וחוזר ונבלע בכלי וכולן היתר · והוי כמו דגים שעלו בקערה שמותר לאוכלן בכותח (חולין דף קיא:) ואפי' לדברי המפרשים עלו אין נתבשלו לא · הכא שרי דהתם הבשר הנבלע בדגים חשוב טעם כי נבלע אוכל באוכל שהדגים ראוין לאכילה והבשר נ"ט בהן לשבח הלכך אסור לאוכלו בכותח אם נתבשלו בקדירה אבל הכא טעם החמץ הנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בדופני הכלי אין חשיב טעם שיחזור ויפלט בפסח בתוך התבשיל · ונהגו העולם לשפוך מים צוננין על הכלי *תימה מה תועלת יש בזה אי משום להדיח מי הפליטה מן הכלי שלא יחזור ויבלע בו · בזה אין תקנה כי מיד כשסליאוהו מן המים הרותחין עם עלייתו הוא בולע · כי אי אפשר לנמלם כל כך למהר ולשפוך עליו · ועוד כי אפילו בתוך המים הוא חוזר ובולע את פליטתו כדפרישית לעיל [א] ולהכי בעינן שיהיו המים ס' ואז אין לחוש אם חוזר ובולע וסמך לדברי מצינו בזבחים פרק דם חטאת (דף צו:) דקאמר התם גבי מריקה ושטיפה דקדשים לא נצרכה אלא לשטיפה יתירתא ולשון יתירתא משמע שטיפה אחת יתירתא בקדשים · [ב] דבתרומה לא בעיא אלא שטיפה אחת ובקדשים אחת יתירתא · ושטיפה דהתם צונן הוא :

הגה"ה
*וכן היורה שהגעילו בה נותנים בה מים צוננין מיד · מא"ז ע"כ :

הגה"ה
*ירושלמי והליבון שאמר והוא שיהו נצוצות ניתזין ממנו מא"ז ע"כ :
**כלי גלגלים וכלי אדמה כלי אבנים צריך הגעלה כלי *עצים אין צריך הגעלה ולא בלעי ולא פלטי בית שאור דהיינו כלי שעורה בה ומוחה בה את השאור ונותנה בעיסה ופעמים שהוא שוהה שם בלילה ובית חרוסת ועריבות שלשין בהן תדיר נראה לר"י דשרי בהגעלה וריחים של חרדל של עובד כוכבים מתיר ר"ת ור"י בהגעלה אבל בפסח אינם מתירין להשתמש כ"א במדוכה שידוע שלא נשתמש בו חמץ מעולם הואיל ונפק מפומיה דרש"י דאין הגעלה מועיל למדוכה ולבית שאור ורבינו יהודה בר קלונימוס ברבי מאיר כתב בשם רבינו שמריה ובשם רבינו אברהם כתב דאפי' בהגעלה אסור ללוש מצה בבית שאור ואגנים שאין מחמיצין בהן אלא פעם אחת בשבוע כמו שאנו עושים יכול להשתמש בהן מצה לונן קדירה הבלוע איסור דרבנן לא אתי לאיחלופי באיסור דאורייתא כגון תרומת חוצה לארץ בזמן הזה מגעילו שלשה פעמים בחמין ודיו אבל שאר איסור דרבנן ואתו לאיחלופי בדאורייתא לא כתב רשב"ם אנו רגילין ליתן אבן לתוך היורה והמים נשפכין על שפת היורה לכל צדדין והכי שפיר ואח"כ מדיחים אותה בצונן כדי שלא תחזיר ותבלע מה שפלטה עכ"ל : ומדברי ריב"א ז"ל משמע שאין מגעילין ביורה עד שיגעילו תחילה וכתב ה"ר אליעזר מוורמש"א שכן היה נוהג רבינו אברהם וכן הנהיג אביו של הר"ר אליעזר במגנצ"א וכן נוהגין בכל מלכות לותור ורבינו שמואל התיר להגעיל אפי' ביורה שלא הגעילוה · הורה רבינו שמחה דמתכת ויורה שהיה תחילת תשמישם כשרה וניקבן ותקנום ואח"כ בשלו בהם שאע"פ כן יכולין להגעילן וגם מעשים בכל יום ברינו"ס בנישואין ביורות גדולות של עובדי כוכבים אע"פ שעשוין מכמה חתיכות מגעילין אותן · עכ"ל רבינו שמחה מא"ז :

[ג] עד כמה *מלבנן · א"ר מני [ד] עד שתשיר קליפתן · וכיצד מגעילן · **אמר רב הונא יורה קטנה בתוך יורה גדולה [ה] [ויורה גדולה] מהדר לה [דף עו ע"ב] לישא אפומא וממלא לה מיא ומרתח לה · קסבר כבולעו כך פולטו מה בולעו בגלולות אף פולטו בגלולות · וסכין שפה והיא טהורה · אמר רב הונא נועצה י' פעמים בקרקע · לאו דוקא עשר [ו] דהא בירושלמי קאמר שלשה פעמים · רש"י פירש דשיפה ונעילה בעיא · [ז] ולא נהירא דלמה לא פירש המשנה כל דין הכשרות · [ח] ועוד דעובדא דשבור מלכא תקשה דאיהו לא עבד אלא נעילה · אלא ודאי או הא בעי או הא בעי · אמר רבא [ט] ובמקום קשה · אמר רב כהנא ובסכין שאין בה גומות · תניא נמי הכי סכין יפה שאין בה גומות נועצה עשר פעמים בקרקע · אמר רב הונא בריה דרב יהושע לאכול בה צונן :

פלפולא חריפתא

לפי' השני לא היה צריך בכאן לומר כיון שנפגם דתיפוק ליה משום שהוא דבר מועט : [ק] ה"ג כל פליטתו הדר פלטו וגם : [ר] כי הכל מתערב עם המים · ואינו נפרד ונבלע עם המים לכלי : [ש] ה"ג ד' שעות היתר · וכן לשונו בפרק כל שעה : [ת] ה"ג בן יומו משום דהוי · וכן לשונו שם : [א] ה"ג ולהכי בעינן שיהיו המים וכן העתיק הב"י בא"ח סימן תנ"ב : [ב] דבתרומה' וכ"ה בחולין : [ג] עד כמה מלבנן גרסינן · והיא פיסקא : [ד] עד שתשיר קליפתן · ולעיל כתב ירושלמי שיהיו נצוצות ניתזין סימנו וכך פסק בטור סימן קכ"א וכן בתשובה להרא"ש כלל י"ד ולא פירשו טעם למה כתבו כהירושלמי ולא כגמ' דידן : [ה] וכ"ה בכרי"ף : [ו] דהא בירושלמי קאמר ג"פ · דהלמא דהאי דאמרינן בגמ' דילן י"פ אינו אלא לומר שצריך שינעצנה בקרקע כדי להעביר טיחת איסור שעל פניה יפה יפה הר"ן אבל התוספות כתבו דדוקא עשר כדאמר בגמרא נועצה עשר פעמים בקרקע : [ז] ולא נראה · ול"נ דתליא בחלוף הגרסאות דרש"י העתיק ונועצה בוי"ו וכן הוא בגמ' אבל ברי"ף כתב נועצה בלא וי"ו והיא גירסת רבינו : [ח] ועוד דעובדא וכו' · אבל מברייתא דלא קתני אלא נעיצה ליכא למשמע דדילמא ברייתא מפרש מאי דלא פירשה המשנה : [ט] ובמקום קשה · כך גירסת הרי"ף ובגמרא (אר"ס בריה דר"י) במקום שאין עבודה :

הדרן עלך השוכר את הפועל וסליקא לה מסכת עבודה זרה

לוח הסימנים למצוא הדינים בהרא"ש

לפני אידיהן פרק א

אין מעמידין פרק ב

כל הצלמים פרק ג

ר' ישמעאל פרק ד

השוכר פרק ה

סליק

פרק א א מדין התלמוד אסור לשאת ולתת עם העובד כוכבים שלשה ימים לפני אידיהן בא"י בגולה ביום האיד ופרש"י אסור למכור להם דבר המתקיים ולקנות מהן דבר שאינו מתקיים. ולר"ת אינו אסור למכור להם אלא דבר הראוי לתקרובת עבודת כוכבים ולקנות מהם דבר שאין מתקיים ולקבל מהן דורון ואם נשא ונתן ביום האיד לכ"ע אסור. לפני האיד לרב אלפס מותר ולר"י אסור. ואסור להשאיל ולשאול מהם ולהלוותן דוקא בלא ריבית וללוות מהן. ואסור לפרוע מהן מלוה בשטר והאידנא הכל מותר אע"פ שנותן העובד כוכבים מהמעות שקיבל מישראל לכומרים: **ב** הנודר מן אחד מן המינים אסור להוסיף לו אם הוא בענין שלא היה יכול ליקח אותו ואפילו הוא שלו ואפילו הוא סתם שלא אמר שרוצה לאכול שמא ישכח ויאכלנו ואסור להוסיף דבר איסור לפוקר אי קאי בתרי עברי נהרא ולישראל מותר אם לא שאמר שרוצה לאוכלו: **ג** חכם שטימא או שאסר אין חבירו יכול לחלוק עליו מכח סברא אם לא מכח משנה או ברייתא א או אמורא אבל אם טיהר או התיר יכול לחלוק עליו. ולפי הירושלמי אף בזה נמי אינו יכול לחלוק עליו ב רב אלפס פסק בכל מקום [הלכה כאיכא דאמרי ור"ת פוסק דבכל מקום] בשל תורה הלך אחר המחמיר. ובשל סופרים הלך אחר המיקל ג ורש"י פוסק דבכל מקום בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר האחרון וריב"א פסק בכל מקום אין הלכה כאיכא דאמרי ומקצת הגאונים פוסקים בממונא כאיכא דאמרי ובאיסורא לחומרא: **ד** ד פושעי ישראל מקבלים אותם בתשובה אף אם עברו עבירה במזיד ובפרהסיא ובכמה פעמים לא שנא חזרו לאיסורן בצנעא או בפרהסיא. **ה** כל איד קבוע שעובדים אותו כולם בכל יום שנה ושנה אסור לפניו ואם אינו קבוע לכולם אינו אסור לכולם אלא אותו יום להעובדן אבל אחרים מותרים אפילו משועבדין לו: **ו** אסור לאכול בחופת עובד כוכבים אפילו אוכל משלו לפני החופה מטעה שמכין לרכי החופה ולאחריהם אם אמר מחמת הלולא אסור עד י"ב חודש ה ואם אדם חשוב הוא אפילו אחר י"ב ירחי שתא אם מחמת הלולא אסור: **ז** שמיטת כספים נוהג בזמן הזה דרבנן. והשמיטה היא לר"י שנת (ע"ז) [ע"ד] ולרש"י שנת ע"ג והוא עיקר. שטר שכתוב בו כל החשבון הכלל והפרט רק שדילג לבריאת עולם כשר וכן נמי אם דילג כל הכלל ולא כתב כל הכלל: **ח** שורפים על המלכים והנשיאים מטתו וכלי תשמישתו: **ט** עיר שבתוכה יריד לעבודת כוכבים ו חוצה לה מותר לשאת ולתת עמהם אע"פ שקרוב הרבה ז ובלבד שידוע שאין אלו המעות משל בני העיר: ישראל ועובד כוכבים ששפתו קדירה אצל האש זה אצל זה בנכנס ויוצא מותר אפילו אם שהה הרבה לא חיישינן שיתן העובד כוכבים איסור בקדירה להכשיל ישראל אם לא להחליף טוב ברע. ומ"מ אין להניח התבשיל ביד השפחות (בידו) וילך לבית הכנסת או למקום רחוק: עיר שיש בה ח יום איד אסור לילך לתוכה אם לא שיהיה אותו מקום מעבר לילך משם אל מקום אחר ואם הוא דר שם מותר ובשיירא מותר ויש מתירים אם דר שם יהודי ולה"ר יונה אין איסור אא"כ יריד של עבודת כוכבים שמתקבצים כל הסביבות: **י** ישב לו קוץ בפני עבודת כוכבים או נתפזרו מעותיו לא ישחה ויטלם וכן מעין שמושך מים לפני עבודת כוכבים לא ישחה לשתות ממנו ואם אין נראה כמשתחוה לעבודת כוכבים מותר וכן פרצופי' ט המקלחים מים [בכרכים] לא יניח פיו על פיו שנראה ט כמשתחוה לעבודת כוכבים ולא יניח פיו על גבי סילון וישתה מפני הסכנה [ואין שותין מים מן הנהרות בלילה]: **יא** מדין התלמוד עיר שיש בה יריד של עבודת כוכבים אסור לילך לשם אם לא ליקח מהם בהמה ועבדים ושפחות ולא שאר דברים והוא שלא יתן מכס לעבודת כוכבים ואם נתן אסור בהנאה כל מה שקנה. י ואם היריד ביום איד אסור לרש"י כדאית ליה כ ולר"י כדאית ליה וי"מ דאף ביריד שביום האיד מותר למכור להם ולקנות מהם סחורה המוכרת להם והאידנא הכל מותר: **יב** הכהנים מיטמאים לחו"ל ובבית הפרס דרבנן לדין ולערער עם העובד כוכבים ולישא אשה וללמוד אף אם יש לו עם מי שילמוד תורה בא"י: **יג** אין מקדישין אין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם עבר ועשאו הקרקעות יפדו וישחק הפדיון וישליכו לנהר ומטלטלין אסורים בהנאה ולרב אלפס יש להן פדיון. בכור בזמן הזה אין הכהן רשאי לעוקרו אלא מטפל בו עד שיפול בו מום ויאכלנו: **יד** גבי ישראל מפקדינן אלפני דלפני עור לא תתן מכשול ואלו דברים אסורים למכור לעובד כוכבים וכו': **טו** האידנא אין איסור למכור אלא לבונה לכומר לעולם ושעוה לכל עובדי כוכבים ביום אידם וספריהם ל והגביע שמנסכים ממנו אף אם בטלו העובד כוכבים ופגמו: **טז** במקום שנהגו למכור בהמה דקה לעובד כוכבים מוכרים לעובדי כוכבים ובכ"מ מ אין מוכרין להם בהמה גסה ולא לישראל החשוד למוכרו לעובד כוכבים וע"י הסרסור שקונה הבהמה למוכרה מיד מותר. נ וכל בהמה טהורה מותר למכור להם לרש"י ולרמב"ן דוקא לטבח ולרב האי גאון ז"ל לכל אדם אם נראה שדעתו לשוחטו והאידנא נהגו היתר בכל. **יז** אין מעמידין בהמה בפונדקאות ואין מוסרין אותם לרועה שלהם ואין מתייחדין עמהן ואין מתלוין עמהן בדרך ואין מוכרין להם כלי זיין ולא לישראל החשוד למוכרו להם ולא לישראל ליסטים ס אפי' אינו חשוד להרוג ע והאידנא נוהגים היתר בכל: **יח** אין מוכרין לעובד כוכבים דובים ואריות כל דבר שיש בו היזק לרבים. וחיה גסה כבהמה דקה לפרכוס ולא למכירה. ואסור לקרב לתוך ארבע אמות של עבודת כוכבים וזונה ואין לילך לכל מיני שחוק שלהם ואסור להתלוצץ ואסור לתלמיד להורות עד שיגיע למ' שנים אלא אם כן אין גדול כמוהו ואין למנוע עצמו מן ההוראה מי שהגיע להוראה: **יט** שכר בנין של עבודת כוכבים מותר ואין שכירות משתלמת אלא לבסוף. אין מוכרין לעובד כוכבים בארץ ישראל במחובר לקרקע ואסור ליתן להם מתנת חנם ובשכינו ומכירו מותר. פ וכן מותר לפרנס ענייהם ואסור לומר כמה נאה עובד כוכבים זה צ אם לא להודות להקב"ה: **כ** ק אסור להסתכל אפילו באשה פנויה ולא בבגדי צבע של אשה אם הוא מכירה שמא שלה אפילו אינן עליה ולא בבהמה חיה ועוף בשעה שמזקקים זה לזה ואסור להרהר בדבר עבירה: **כא** מוכרים לעובד כוכבים אילן ומתנה עליה על מנת לקוץ ר ופרה ומתנה עליה על מנת שישחטנה ורב אלפס פוסק לאיסור: **כב** משכירים בתים בא"י אבל לא שדות ובחו"ל הכל מותר למכור ולהשכיר ובלבד שלא ימכור וישכור לג' ביחד ולא לבית דירה שמכניסין לתוכו עבודת כוכבים אלא לעצים ולשאר תשמיש והאידנא הכל מותר: **כג** אין משכירין מרחץ לעובד כוכבים ש אבל לכותי מותר ושדה אף לעובד כוכבים מותר. ואסור לבנות בשבת בקיבולת ע"י פועלים ואפי' שיסתתו אבנים אסור: **כד** ישראל ועובד כוכבים שיש להן שדה ומרחץ או תנור בשותפות לא יאמר לעובד כוכבים טול אתה בשבת ואני בא' בשבת ואם התנו בתחילה מותר ואם לא התנו כלל אלא כשבאו לחשבון אמרו שיטול הישראל יום ראשון כנגד השבת אסור: ת וסתמו שלא דברו כלל יש אוסרים וא"א הרא"ש ז"ל מתיר: והלוקח תנור מן העובד כוכבים במשכון א ונוטל ממנו בריבית אין צריך להתנות: **כה** מותר להשכיר תנור וריחיים לשנה או לחודש לא"א הרא"ש ז"ל והרמב"ן אוסר בתנור ומתיר בריחיים. ישראל ועובד כוכבים שיש להם שדה בשותפות מותר לומר לעובד כוכבים טול אתה שני הערלה ואקח אני ג' שנים כנגדן ואפילו לא התנו תחילה:

פרק ב א מותר האידנא להעמיד בהמה בין עובדי כוכבים: **ב** ב אשת ישראל שנשבית מותרת לבעלה ואם ע"י נפשות ג אסורה ואשת כהן או פנויה שנשבית אפילו לא ע"י נפשות כיון שהיתה ברשות העובד כוכבים אסורה אבל ע"י ממון או שנתייחדה ואינה מסורה תחת ידו ד מותרת לכהן: **ג** אשה שאינה קרובה למלכות לא תתייחד עם עובד כוכבים אפילו אשתו עמו. אבל הקרובה למלכות או אינה קרובה ולהתייחד עם עובדת כוכבים מותרת: **ד** אסור לומר שעובד כוכבים הוא כדי שלא יהרגהו ואם אומר כן כופר בעיקר: **ה** ישראל שנטפל לו עובד כוכבים בדרך. ה טופלו לימינו וירחיב לו הדרך: עלו בעלייה או ירדו בירידה לעולם יהיה הישראל למעלה ואל ישוח לפניו בכל מקום: **ו** ו עובדת כוכבים מיילדת בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל בינה לבינה לא וכן מניקה בת ישראל ברשות זו שאחרות עומדות על גבה או יוצא ונכנס ישראלית מיילדת העובדת כוכבים בחול בשכר אבל לא בחנם. ובשבת אפילו בשכר לא. ואין מניקה לעובדת כוכבים אפי' בחול וכ"ש בשבת ותינוק יונק מעובדת כוכבים ומבהמה טמאה ומביאין לו חלב מ"מ ואין חוששין לא משום שרץ ולא משום בהמה טמאה: **ז** העובדי כוכבים והרועי בהמה דקה לא מעלין אפי' בשכר ולא מורידין. המינים והמוסרים לאנסים והכופרים לרשעים והאפיקורוס מורידין ומעכבם לעלות אם יכול למצוא עלילה ז ומומר שכופר בעיקר מותר להלוותם בריבית ואסור ליתן לו ריבית. כל מכה וחולי שיש בה סכנה שמחללין עליה השבת אין מתרפאין מהן אפי' ספק חי ספק מת ואם אמר לו סם פלוני יפה לו סם פלוני רע מותר לסמוך עליו: **ח** חולי שאין בו סכנה וריפוי בהמתן מתרפאין מהן. וריבדא דכוסילתא לר"ת אסור ולרב אלפס מותר להתרפאות מהם כל מכה שצריכה ח אומד או שהיא מן השפה ולפנים מחללין עליה השבת וכן על כל כאב השיניים ופדעתא ואישתא דלימרתא אומן עובד כוכבים מקיזין ממנו: **ט** ורופא עובד כוכבים שהוא מומחה לרבים מתרפאין מהן ואפי' חולי שיש בו סכנה ומותר להתרפאות מעובד כוכבים על ידי לחש סתם כל זמן שהוא יודע שאינו מזכיר שם עבודת כוכבים אבל אם יודע שהוא מזכיר שם עבודת כוכבים אסור. וממין אפילו בסתם נמי אסור ועל ידי סם מותר להתרפאות ממנו. ואם יאמר לו העובד כוכבים שאין לו רפואה אלא בעצי אשירה אסור לקבל ממנו אבל אם אמר אין לך אלא באותו אילן ט ולא הזכיר אשירה מותר: על כל עבירות שבתורה י שלא בשעת הגזירה בצינעא יעבור ולא יהרג ואם רוצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי ובפרהסיא יהרג ואל יעבור ובעבודת כוכבים ובגילוי עריות ושפיכות דמים אפי' בצינעא יהרג ואל יעבור: כ מעלין אזנים בשבת: י עין שמרד' לצאת מותר לכחול בשבת. אין מחללין שבת באיסור דאורייתא בשביל חסרון אבר ל ובאיסור דרבנן מחללין וכל צרכי חולה נעשי' ע"י עובד כוכבים בשבת אפילו שבות דאית ביה מעשה: **יא** אין מסתפרין מן העובד כוכבים אם לא ברשות הרבים או ברשות היחיד ורואה במראה. ואסור לראות במראה מ אם לא לצורך כגון שחושש בעיניו או שמסתפר לעצמו או מסתפר במראה: וישראל המסתפר לעובד כוכבים כיון שהגיע שלש אצבעות סמוך לבלוריתו שומט את ידיו: **יב** סתם יינות והחומץ שהיה תחילתו יין של עובד כוכבים וחרס אדרייני ועורות לסימן לבובא אסורים בהנאה: **יג** נ חומץ שלנו ובוסר יש בהן משום מגע עובד כוכבים ודי להם בחותם אחד תבשיל שיש בו יין ונגע בו עובד כוכבים אפילו קודם שהרתיח מותר וכן אלונתית. יין מזוג כל זמן שיש בו טעם יש בו משום יין נסך ס והרמב"ם התירו:

דין גילוי יד המפקיד יין ביד עובד כוכבים מותר בחותם אחד וביד ישראל חשוד צריך שני חותמות. והשולח יין ביד עובד כוכבים בחבית של חרס צריך שני חותמות ושיודיע לישראל צורת החותם וגם שיודיע לעובד כוכבים שיודיע לישראל. וחביות של עץ ונודות אין להם תקנה לשלחם ביד עובד כוכבים אא"כ יכנים כולו לתוך השק שאין בו תפירה מבחוץ ויחתום פי השק ולרב אלפס ולה"ג אין היתר להפקיד יין ביד עובד כוכבים אלא במפתח וחותם פי השק ונהגו בב' חתימות אחד אגנא אפומי' דחתימו שריקא וחתומו וכן דיקולא אפומי' דחביתא ומהדיק הוי חותם בתוך חותם וכן נוד בדיסקיא וצייר וחתים ופיה למטה או כייף פומא לגוואי: **טו** שכר של שעורין אין בו משום בישולי עובד כוכבים ומותר לשתות בבית העובד כוכבים בדרך עראי או אם לן בבית העובד כוכבים מותר לקבוע עליו ולשתותו וכן הדין במשקה שעושין מדבש: **טז** משקה של תותים ושל דבש מותר לקנותו מן העובד כוכבים אפילו הוא יותר ביוקר מן היין ובלבד כשירצה כשיוציא אותו מן החביות: **יז** חרס אדרייני אסור לסמוך עליו כרעי המטה ורוצה בקיומו של יין נסך ע"י דבר אחר אסור: עור לבוב שיש לו קרע עגול כנגד הלב ויש עליו קורט דם אסור בהנאה אין עליו קורט דם מותר בהנאה ואם העור מלוח אפילו אין עליו קורט דם אסור: **יח** בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר והיוצא (והאידנא) אסור: **יט** עובד כוכבים ההולך לתרפות (מלשון תרפים) בהליכה אסור לשאת ולתת עמו ובחזרה מותר וישראל בהליכה מותר ובחזרה אסור. ואי ישראל מומר לעבודת כוכבים הוא ע אפילו בהליכה נמי אסור. ועובד כוכבים ההולך ביריד פ מקום שמוכרים לו צרכי עבודת כוכבים צ בין בהליכה ובין בחזרה מותר וישראל ההולך שם בהליכה מותר ובחזרה אסור: **כ** נודות של עובד כוכבים שיין של ישראל כנוס בהן יום ולילה אסור פחות מכן מותר בהנאה לרש"י: **כא** כל כלי עץ מזופפות ששם עובד כוכבים יין בתוכו או שהיה בו יין של ישראל ונגע בו העובד כוכבים או נודות העובד כוכבים ישנים אפילו גרודים צריכין עירוי וכן מזופפות אפילו חדשים אבל חדשים גרודים שרי בשכשוך ור"ת מתיר בשכשוך כלי העובד כוכבים שאין מכניסן לקיום אפי' היה מזופף ונקלף כ"ש אם אינו מזופף אפי' ישנים וכשמכניסן לקיום ישן צריך עירוי אפי' אינו מזופף ומזופף אפי' חדש ק וחרס שאין מזופף סגיא בשכשוך ונודות חשוב אין מכניסן לקיום ומתיר בשכשוך דאי עביד כלי [עץ] מזופף של ישראל שנגע בו העובד כוכבים בעוד יין

פלפולא

פרק א א אד אמורא. ועיין בפ' דיני ממונות תניין דפסק שכן בכל חכמי דור ודור: **ב רב** אלפס פוסק כו'. בפנים כתב זה בשם הרי"ף גאות אבל בב"ק פ"ק ובשאר דוכתי כתב כן בשם הרי"ף: **ג נ"ל** דה"ג ורש"י פוסק דבכל מקום הולך אחר המחמיר וכ"כ בפנים והוא ע"ס כמו שכתבתי שם וצ"ל דבשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר האחרון: **ד פושעי** ישראל. כ"כ הרמב"ם ספ"ג מהל' תשובה: **ה ואם** אדם חשוב הוא כו' אם אמר מחמת הלולא. בגמרא מקשה ולבתר תריסר ירחי שתא שרי והא רב יצחק בריה דרב משרשיא אקלע לבי ההוא עובד כוכבים לבתר תריסר ירחי ושמעיה דאודי ופירש ולא אבל שאני רב יצחק בריה דרב משרשיא דאדם חשוב הוא הא קמן דאף ע"ג דההוא עובדא בשמעיה דאודי הוא דהוה מ"מ מקשה מיניה אאם א"ל מחמת הלולא דלא אסרי' אלא עד י"ב חדש ומ"מ ה"ל ג"כ לפרש דה"ה בסתם וכי שמעיה דאודי דהא הכי הוה עובדא וכן קשה בטי"ד סימן קנ"ב שה"ל לפ' כן וכבר כתבתי בפנים אהא דכתב ב"י טעם למה הרי"ף והרא"ש לא כתבו להך עובדא: **ו חוצה** לה מותר. וגם בטי"ד סי' קמ"ח לא כתב אלא בבא קמא אבל ה"ה איפכא כדתנן בהדיא: **ז ובלבד** שידוע כו'. לא ידעתי זו מניין לו ואדרבה משמע מפשטא דמתני' ובפנים סימן דלקמן דמסתמא לא חיישינן וא"צ שיהי' יודע וכן נראה דברי התוספות ובטי"ד שם לא כתב כלום מזה אבל בסי' קמ"ד פסק דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מסתמא יש לחוש שמכרם לקנות בדמיה עבודת כוכבים אחרת ואסורין ע"כ וזה דוקא בודאי דמי עבודת כוכבים משא"כ הכא ופסק ההוא יצא לו מפי' דלקמן ושם ג"כ מבואר דמסתמא אין לחוש עיין בפ' דלקמן סי' י"ע מה שכתבתי שם בס"ד: **ח יום** איד. כן פי' רש"י: **ט נ"ל** דה"ג המקלחים מים בכרכים. וכן הלשון בטור סי' ק"ן: **ט כמשתחוה**. כ"ל שצ"ל כמנשק וכן הל' בטור שם: **י ואם** היריד ביום איד אסור. פי' אפי' בלא מכס: **כ ולר"י**. ג"ל שצ"ל לר"ת וכן הוא לעיל סי' א': **ל והגביע** כו'. שקנאו ישראל אחר שפגמו העובד כוכבים ובטלו כ"כ בטור סי' קנ"א: **מ אין** מוכרין להן כו'. עי' בפ' השולח סימן מ"א: **נ וכל** בהמה טהורה כו'. מלבד עגלים קטנים דמסתמא לגדלם קונה אותם וכ"כ בטור שם: **ס אפי'** אינו חשוד להרוג. גמ': **ע והאידנא** נהגו היתר בכל. תמיהא לי דמשמע אפי' ללסטים ישראל ובגמרא לא אמרו אלא לפרסאי דמגנו עלן וה"ה ודאי לשאר האומות כיון דמגנו עלן וכמ"ש התוס' אבל לסטים ישראל לית ביה טעמא להיתרא ובטור סי' קנ"א כתב והאידנא נהגו למכור כל כלי זיין לעובד כוכבים וכו': **פ וכן** מותר לפרנס ענייהם. תוס' בד"ה ריי"א דברים ככתבן: **צ אם** לא להודות להקב"ה. גמ': **ק אסור** להסתכל אפילו באשה פנויה. לשון הברייתא באשה נאה ואפי' פנויה בא"א ואפי' מכוערת ובטא"ה סי' כ"א כתבלהכיע ביופיה וע"ש ואשר מהכל נזהר יזהיר כזוהר הרקיע: **ר ופרה** ומתנה כו'. דברי תימה הן דבפנים סי' י"ז בין לרש"י בין לרבינו תם פרה מסתמא לשחיטה זבנא ובטי"ד סי' קנ"א השמיט לדין זה וגם הוא תימה וצ"ע: **ש אבל** לכותי מותר. גמ'. **ת וסתמא** כו'.

חריפתא

בפנים סוף פירקין להתיר אבל דעת יש אוסרים ליתא בפנים ובטא"ח סימן רמ"ד כתב כן על שם הרמב"ם וכתב ב"י בשם הר"ן שכן דעת הרי"ף ג"כ: **א ונוטל** ממנו ריבית. פי' שכר התנור נוטל בריבית:

פרק ב ב אשת ישראל כו'. עיין בפ"ב דכתובות סי' כ"ט: **ג אסורה**. פי' לכהונה: **ד מותרת** לכהן. בפנים מחלק בין יד ישראל תקיפה כו' וכתבו בכתובות שם: **ה טופלו** לימינו. כת"ק ולכאורה דברי ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה הם דברים של טעם דמקל טופלו לשמאלו ואפשר לומר דלפרושי לת"ק קא אתי ומשום כך פסק כמותו בטי"ד סימן קנ"ג אבל הב"י כתב שהרמב"ם פי"ב מהל' רוצח פסק כת"ק: **ו עובדת** כוכבים מילדת כו'. ומסתמא ברשותה היא כשכורעת לילד ולכך לא קתני לה נמי במתני' אבל בפנים מפורש דדוקא ברשותה וכן מבואר בי"ד סימן קנ"ד: **ז ומומר** לעבודת כוכבים שכופר בעיקר. כ"כ בפנים ובטי"ד סי' קנ"ט וכבר כתבתי שם דלאו דוקא וה"ה מומר לעבודת כוכבים אוכל נבילות להכעיס: **ח נ"ל** דה"ג אומד אם היא וכקצור כ"י כתוב אומד או שהיא: **ט ולא** הזכיר אשרה. ואין מאותן המים או מאותו האילן מצוי. אלא אלו מותר כן הלשון בטי"ד סי' קנ"ה: **י שלא** בשעת הגזירה. כדאיתא בפ' בן סורר סימן ג' וע"ש: **כ מעלין** אזנים בשבת. תימה דלא חילק בין יד לסם דבגמרא איכא תרי לישני חדא דביד ולא בסם וחדא איפכא ובטא"ח סימן שכ"ח כתב דמותר להעלות אזנים בין ביד ובין בכלי ובב"י שכן כתב הרמב"ם וצ"ל דגירסתו בגמ' היתה בין ביד בין בכלי ואכתי קשיא לי הא דנמשך הטור אחר דברי הרמב"ם ולא אחר גיר' אביו רבינו ז"ל: **ל ובאיסור** דרבנן מחללין. אע"ג דעביד מעשה אבל בחולה שאין בו סכנת אבר נסתפק א"א הרא"ש ז"ל אם מותר לחלל עליו בשבות דאית ביה מעשה כ"כ בטא"ח שם: **מ אם** לא לצורך כגון כו'. ל' טי"ד סי' קנ"ו אלא למי שמסתפר מן העובד כוכבים וכיוצא בו כגון וכו': **נ וגילוי** לא כתבו אלא אגב שהרי השמיט כל דיני גלוי וטעמא כמ"ש בטי"ד סימן קט"ז וס"ל דהאידנא נהגו להקל אפילו בודאין שאין הנחשים מצויין עתה ואין בזה משום דבר שנאסר במנין שלא גזרו אלא משום הנחשים וכיון שאין נחשים ליתא לגזירה עכ"ל ובקצור כ"י כתוב בסוף זה הסימן דין גלוי ולא פי' יותר והוא הדבר שאמרתי דלא בא לפרש הדינין משום דלא נהיגי אלא לסימן בעלמא נקטי' למאן דבעי למדע כדי לדרוש ולקבל שכר: **ס והרמב"ם** התירו. תמיהא לי דהואיל ובפנים נדחה לא ה"ל לכתבו כלל: **ע נ"ל** דה"ג אפילו בהליכה אסור וכן הלשון בטור סימן ובטי"ד סימן קנ"ג דהאו כמו שכתבתי בפנים: **פ מקום** שמוכרין צרכי עבודת כוכבים. ל' הטור סי' קמ"ט שמוכרין שם עבודת כוכבים וצרכיה: קמ"ח: **צ בין** בהליכה בין בחזרה מותר. מסיים בטור שאין אנו תולין שמכר שם עבודת כוכבים וזה לשטת ר"ת דאי ודאי עבודת כוכבים זבין הוי אסור ודלא כהרי"ף וכמ"ש בפ"ק סימן ח' ועיין בפרק בתרא סימן ד': **ק וחרס**. היינו קנקנים שמכניסן לקיום אבל בתנאי שצריך שיהיה חדש גם קשה לי שינוי לשון דחרס ועוד שם"ל

בתוכו אבל לכתחילה לא ולרבינו אליהו מותר אפי' לכתחילה ע"י שכשוך וכלי שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו בו רבנן ור"י מתיר לקנות כלי מזופף חדש מן העובד כוכבים ובלבד שיהא פניו לחובין שיכיר שלא נתן בו יין : מלח הנעשה ע"י בישול אע"פ שא"א לעשותו בלא דם מותר :

דין עירוי כב צריך למלאותן מים ולהניח מעת לעת וכן יעשה שלשה ימים ומועיל לכל הכלים אפילו לשל עובד כוכבים בין נודות בין קנקנים ואם נתן בתוכו ציר או מורייס ר מעת לעת מועיל כמו עירוי ש אבל מים ומלח בעלמא לא אם שיהו עזים מאד וכן אם החזירו לכבשן עד שנתרכך הזפת והגעלה ברותחין מועיל כמו עירוי ור"ת מתיר לשפוך לתוכו מים חמין ולגלגלו ואין נראה לר"י אלא יכניס כלי לגורה רותחת וישפוך ממנו על כל דף ודף : כג כל כלי מותר לתת לתוכו יין אחר י"ב חדשים ומים ושכר מיד בלא שום תיקון כל כלי שצריך עירוי שישכשכו ת הישראל ג' פעמים ולרש"י כל כלי חרס חדש ששתה בו העובד כוכבים צריך עירוי (פי') ג' ימים שלימים במים ובכל מעת לעת צריך לשפוך וליתן בו מים אחרים אא"כ שתה בו ישראל (גם) תחילה ומיהו א"א הרא"ש ז"ל כתב דוקא אם הוא ממין [illegible] שהיא בולעת הרבה [illegible] לא : כד כלים מתוחין בגער או בזכוכית בין ירוק בין אוכמי בין חיוורא אסורין לענין חמץ בפסח ולענין יין נסך אין אסורין אלא ירוקא ואי איכא קרטופני כולהו אסירי : כה הזגים והחרצנים של עובד כוכבים תוך י"ב חדש אסורים [אפי'] בהנאה ולאחר י"ב חדש מותרים אפי' באכילה. שמרי יין של עובדי כוכבים שנתייבשו בתנור ר"ת אוסר להחמיץ בהן העיסה ורבינו אפרים התיר וכן דעת א"א הרא"ש ז"ל : המחמיץ בשמרים אסורה כל העיסה א ואפילו באלף לא בטיל : מורייס של עובדי כוכבים [illegible] היין בזול מן המורייס הכל אסור [illegible] אם היין יותר ביוקר : כו גבינות העובדי כוכבים אסור באכילה : חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אף ע בכשרה עומד אסור באכילה : כז פת של עובדי כוכבים של בעלי בתים אסור באכילה ב ואפילו הגיע ליד הפלטר [illegible] מותר באכילה : כח אין אסור משום בישולי עובד כוכבים אלא דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי ועולה על שולחן מלכים : [illegible] כט [illegible] ל [illegible] לא [illegible] לב תבשיל [illegible] לג [illegible] לד [illegible] לה [illegible] לו [illegible] לז [illegible] לח [illegible] לט [illegible] מ [illegible] מא [illegible] מב [illegible] מג [illegible] מד [illegible] מותרים והמכרים לפני הכנוי בכלים אסורים :

פרק ג א הצלמים [illegible] ושל כרכים ושעומדין על פתח מדינה ד כגון אותן שהן בדמות של אנשים ובידו מקל או צפור או כדור אסורין והשאר מותרים המוצא שברים בין של צלמים ובין של עבודת כוכבים מותרין . מצא תבנית יד או תבנית רגל ועומדים על בסיסן אסורין אבל ס עבודת כוכבים שנשברה מאיליה אסורה : ב אפרוחים שקננו באשירה ואין צריכין לאמן מותרין ובלבד שלא יעלה באשירה ויקחם אלא יתיז בקנה הקן ואם ביצים או אפרוחים הצריכין לאמן אסורים : ג המוצא כלים מכובדים ועליהם צורת חמה ולבנה וצורת דרקון שיש לו ציצין בין פירקי צואר אסורים : ד עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים [ואפי' שאינו עובד לאותו עבודת כוכבים] אפי' ע של חבירו בע"כ ואם הוא קטן ואינו יודע בטיב עבודת כוכבים אינו יכול לבטלו . פ וגר תושב אינו מבטל עבודת כוכבים : ה אסור לעשות צורות לבנה וחמה וכוכבים ומזלות בין בצורה בולטת ובין בצורה שוקעת . ואסור לומר לעובד כוכבים לעשותו צ או להשהותו וה"מ ביחיד אבל ברבים דליכא חשד מותר להשהותו . ואם הם של פרקים מותר אפי' ליחיד . וצורת אדם שלימה הבולטת אסור בין לעשותו ובין להשהותו ק ומותר במוצא . וצורת דרקון ר מותר בעושה ואסור במוצא . ואסור להשהותו וכל צורה מותר לעשות כדי להתלמד . ואסור לעשות דמות חיות ואופנים ושרפים ש (וכרובים) ומלאכי השרת ואסור לעשות בית תבנית היכל ואכסדר' ת תבנית אולם ושולחן . וצורת תבנית מנורה עושה א של ששה ושל שמונה ושל שבעה לא יעשה אפי' של שאר מיני מתכות . פירוש מכובדים דלעיל שעל השירים ונזמים (וממבעות) [וטבעות] ושל יורות וקומקמסין ומחמי חמין ב וספלים וסדינין וטבעת מבוזים ג הם ומותרים . ושעל בגדי משי יש מתירין ויש אוסרין . מרחץ שעבודת כוכבים עומדת בחצרו מותר לרחוץ בה מפני שהיא עשוי לנוי למרחץ . ודברים של חול מותר לאומרם במרחץ ובבית הכסא בלשון הקודש ודברים של קודש אסורים ד לומר בהן בלשון חול אף להרהר בהן אסור : ו עובד לדבר מחובר לא נאסר וליפויו נאסר . מי שהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו אלא כונס לתוך שלו ד' אמות ה ובונה ועושה ממקום הכנוי בית הכסא ה או ממלא קוצים : ז ג' בתים הן בית שעשוי לעבודת כוכבים או שהיה בנוי ועומד והשתחוה לו אסור סיידו אסור ג' בתים הן וג' אבנים וג' אשירות : ח אשירה הגוזלת רבים אם יש דרך אחרת לעבור לא יעבור תחתיה ואם אין דרך אחרת לעבור מותר ומיהו אדם חשוב יחמיר על עצמו אפי' בשאין דרך אחרת וצריך כשיעבור שיעבור במרוצה ואסור לישב בכל אורך צילה ו וצל בית של עבודת כוכבים וזורעין תחת אשירה בין בימות החמה ובין בימות הגשמים : ט נטל עצים מאשירה אסורים בהנאה הסיק בה את התנור ב] יותץ יסן אינו אופה בהן את הפת מוליך דמי עצים ליס המלח והפת מותר אפי' בעינא לרש"י ולר"י אין הפת מותר אלא ע"י התערובות והולכת כל דמי הפת וא"א הרא"ש פסק כר"י שאינו מותר אלא ע"י תערובות וכרש"י להתיר בהולכת דמי עצים . לא התיר ע"י הולכה אלא בהנאה ז וה"ר יונה התיר אף הפת באכילה ח וכן מסתברא ואין להתיר ע"י הולכת הנאה ליס המלח באכילה אלא כעין אפה בו את הפת ונטל כרכר בידיו וארג בו את הבגד שאין ממשות של האיסור בעין וכן חביות של יין נסך שנתערב בחביות של יין כשר ואין ניכר בשתיה . י"מ דה"ה בשאר איסורים ניתרים בהולכה ליס המלח אם רוצה למוכרו לעובד כוכבים כולו חוץ מדמי איסור שבו שרי . נטל עובד כוכבים מאשירה מקל או קיסם או עלה הרי זו בטלה . עובד כוכבים שזיפה עבודת כוכבים לצורכו היא ושפאיה מותרים לצורכה היא אסורה ושפאיה מותרים ט ישראל שזיפה עבודת כוכבים של עובדי כוכבים בין לצורכו בין לצורכה היא ושפאיה אסורים. עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה צריך לבטל כל קיסם וקיסם ואם נשתברו בענין שאין הדיוט יכול להחזירה מותרים : הלוקח גרוטיאות מן העובד כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים אם עד שלא נתן המעות משך הרי זה יחזיר ואם משנתן המעות משך יוליך הנאה ליס המלח :

פרק ד א כל דבר שמקריבים לפנים כגון יינות ושמנים וסלתות אפי' אם לא עשה ממנה ג] המשתברת אין לו ביטול אבל לנוי עבודת כוכבים יש להן ביטול. והנרות שמדליקין לפני עבודת כוכבים אם כיבם העובד כוכבים ומכרם או נתנן לישראל מותרים י וכ"ש חתיכות של שעוה . והככרות שנתן הכומר לעבודת כוכבים דורון כ לישראל מותרים ואם הכניסם הכומרים לעבודת כוכבים לפני עבודת כוכבים אסורים והבגדים שלבשו הכומרים לעבודת כוכבים מותרים והכלים שמנסכים בה וכלי שמקטירים בה אסורים וצריכי ביטול ואם מכרם או משכנם לישראל לא ביטלו . ונויי העבודת כוכבים האסורים דוקא שמונחים דרך נוי ל אבל מונחים דרך בזיון מותרים : ב עבודת כוכבים שיש להן גינה או מרחץ או תנור נהנין מהן ע"י שכר ובלבד שלא יחזיק להן טובה לכומרים לעבודת כוכבים עצמן מ אלא לעובדי כוכבים העובדים לה . חנויות של עבודת כוכבים אסור לשכור מהן ואם היה מעלה שכר למדינה מותר גבאי של עבודת כוכבים נ אסור ליתן . עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסור מיד ושל ישראל משתעבד . ס עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים ע וכ"ש עבודת כוכבים שלו שאין לה בטול והמבטל עבודת כוכבים ביטל משמשה משמשה לא ביטל עבודת כוכבים. קטע ראש אזנה או אצבעה או חוטמה או שפחסה בפניה (או) [בטילה] גררה בפיס או שרק בה נואה לא ביטלה . מכרה או משכנה בין *לצורך העובד כוכבים בין *לצורך ישראל אינה בטילה : עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום [מותרת] בשעת מלחמה [אסורות] בימוסיאות של מלכים מותרין : ג יין משהתחיל להמשך נעשה יין נסך לר"ת דוקא משנמשך חוץ לגת ולא נהירא אלא כרש"י דמשנמשך דוקא בגת עצמה מן העליון לצד התחתון ופינה החרצנים והזגים והבדיל מן היין ונשאר היין בפני עצמו חשוב כל מה שבגת יין לאסור במגע עובד כוכבים אבל אם דרכן עובד כוכבים נאסר משום כחו אע"פ שלא נגע בו וכשדורכו בגיגית אם הוציא ממנו דרך ברזא או לקח ממנו בכלי יין וכוון לשלותו מן החרצנים חשיב המשכה לשוייה יין כל מה שבגיגית . וכן אם נתן כלי לתוך הגיגית כדי לשלות ממנו יין צלול הוי המשכה אבל אם לקח בכלי יין וחרצנים ביחד לא הוי המשכה פ ואפי' אם לקח מותר להחזיר המותר וגיגית מליאה ענבים עומד בבית עובד כוכבים אסורה או אפי' של ישראל אם העלים עיניו ממנה דשמא לקח ממנו עובד כוכבים וכיון להשלות . ולכאורה נראה דמותר לדרוך עם העובד כוכבים בגת פקוקה ור"ת אוסר . גת שירד ממנה יין וחרצנים ביחד לגרגותני ומהגרגותני יורד היין לבדו לבור היין שבגת לא חשיב יין לאסור במגע עובד כוכבים אלא שבגרגותני ואם החזיר הגרגותני לגת אסור כל מה שבגת משום תערובות : ד אפי' למ"ד נצוק חבור נצוק בר נצוק אינו חבור הילכך אם נצוק עובד כוכבים יין מקנקן לכוס צ שנאסר היין ואח"כ מן החביות לקנקן היין שבחביות

הגהות הגרי"פ א] נ"ל תפוחים : ב] חדש יותן יסן יוצן אפה כו' : ג] פי' המשתברת ונפל טיפים טיפים כמו זריקת דם שהיה בפנים :

פלפולא

שפ"ל לכתוב וכלי חרס לכן הקרוב אלי שיש כאן טעות סופר בפנים חדא שצ"ל וחדש ועוד שצריך לפרושי ולכתוב וחדש שאינו מזופת דאי בשכשוך קודם וגלודות חשיב אין מכניסו לקיום ועוד עיין לקמן סימן כ"ג : ר בתוך מעת לעת. בפרש"י כתוב ונותן וכו' מיד אולי מזה יצא לו אבל אין זה מוכרח דרש"י לענין רבותא כתב כן דאפילו מיד נותן ציר ומורייס ולדברי רבינו משמע דדוקא קאמר ובטור סי' קל"ה לא כתב מיד ולא מעל"ע : ש אבל מים ומלח כו'. כ"כ בטור בשם הרמ"ה : ת נ"ל דה"ג הישראל שני פעמים: א ה"ג ואפי' באלף. לפי' ר"י בתוס' ובטוי"ד סי' קי"ד לא כתב אלא לפי' ר"י בלבד : ב בשהוא עומד. עיין לקמן סי' מ' : ג אפי' הגיע כו' ואפי' אם שלחו כו'. כ"כ ג"כ בטור סי' קי"ב וכתב ב"י שכן הוא בתשובת הרא"ש כלל י"ט ושכ"כ הרשב"א והר"ן בשם הראב"ד . ד ודגים מלוחים וכו' ואח"כ בשלן עובד כוכבים . זהו פי' התוספ' ול"ג אם צלאן עובד כוכבים בדברי רב יוסף דהא רב כבר אשמועינן דבשול שאחר מליחה לא הוי משום בשולי עובד כוכבים אבל בפנים דאיתא אם צלאן עובד כוכבים נראה לפרש דדברי רב דגים מלוחין היינו שמלחן עובד כוכבים וקמ"ל דמליחה לא הוי כבישול דלא אסרו אלא שליקה דע"י האור ואתא רב יוסף לומר שאם צלאן עובד כוכבים אחר כך נמי לא הוי בו משום בשולי עובד כוכבים כיון שכבר ראוין לאכול חיין מחמת מליחה וכ"כ בטור סי' קי"ג ועיין לקמן סימן ל"ד : ד ה"ג יכולין לערב בהן : ה דג שמלחו כו'. כלומר ולא הוי במליחה משום בישול וזה לשטת התוספות שכתבתי בסי' כ"ט ושם כתבתי דלהפנים וכמ"ש בטור סימן קי"ג הך דינא איסתמע מסתם ומה דהדר כתבי' בפנים משום דהכא ר' יוחנן פליג עם חזקיה ובר קפרא בבינה צלויה ודג מליח וסובר דאסירי ואספקא כוותיה בגמרא בבינה לכך הוצרך לכתבו ולבאר דאפ"ה לית הלכתא כוותיה בדג מליח ואת"ל יש לפרש דהכא מיירי בדג גדול דהא לא אמרו דגים קטנים כדלעיל ובבשלו לאחר מליחה ובדג גדול לא הוי מליח דידהו כדי להכשירן לאכילה וכ"כ הטור בשם הרשב"א ולא הזכיר פירוש אחר וקשה לי דמסיק בשם הרשב"א לאיסור ולא זכר כלל לדעת אביו שכתב להיתר : ו נותן טעם כו'. עיין בפרק בתרא סי' ו' סי' ט' : ז שתיתא תמיהא לי שהשמיט אהיני שליקי ובטוי"ד סימן קי"ג כתבו ז ה"ג בין דמיא אסירי : ח ביד ישראל החשוד עיין בסימן י"ד : ט בסופו תמיהא לי שלא כתב לסיפא דברייי' וכן אגר שמוכרים בה תכלת : ט ה"ג בקצור כ"י בבית כל אדם מותר ימ"ח יין מורייס חתיכת דג שאין בה סימן מח"ג מלח סלקונדרית חלב וגבינה ואין הגירי' כן בפנים אלא גרס חלתית במקום חלב ובגמ' גרס חלב במקום חתיכת דג וכבר כתבתי בזה בפנים : י מותר. בכל ענין לכאורה אפי' אין הישראל יכול לראות בשעה שהוא חולב ומיהו יושב מבחוץ בעי דאל"כ הא איכא למיחש שמא יערב בו חלב טמא ממקום אחר וכן נראין דברי הטור סימן קט"ו וכן מסיק שם הב"י : כ משקה העשוי מדבש . עיין סי' ע"ז : ל והוא שיכיר ראש ושדר' גרסי'. ועיין בפנים ס"ס דלקמן : מ וקפריסין. וקפלוטות נמי בכבושין וכ"כ בטור סימן קי"ד :

פרק ג נ כגון אלו שעושין כדמות צורת מלכים . מדכתב כגון אלו משמע דדוקא בכי הא הוא דמתירין אם אין בידו צפור כו' דאי ס"ל כפי' הב"י סימן קמ"א בדברי הטור דלרבותא נקט כדמות צורת מלכים שאעפ"כ כי יש בידו צפור כו' אסור א"כ ה"ל לכתוב אפילו העשויין כדמות וכו' ובאמת דברי הטור שהשמיט להא דעשויין כדמות כו' ודאי שסוברין דוקא סי' הב"י וצריך לומר דהטור חזר בו ממ"ש

חריפתא

בכאן : ס עבודת כוכבים שנשברה כו' . עיין סוף פירקין : ע נ"ל דה"ג ואפילו של חבירו . וכן הלשון בטור סימן קמ"ו : פ נ"ל דה"ג וגר תושב . וכן הלשון בטור שם : צ או להשהותו . פי' אם עשאם לו העובד כוכבים וכל שכן אם הוא או ישראל עשאם : ק ומותר במוצא . בגמ' לעיל אדמנקיט רב ששת תומרי מתנייתא : ר מותר בעושה לשון הטור סימן קמ"א מותר לעשותה : ש וכרובים . בפנים כתבתי דל"ג וכן לא העתיקו בטור שם : ת תבנית . אולם הטור העתיק ג"כ אגר תבנית עזרה : א של ששה . ובטור העתיק של חמשה ושל ששה וכדאיתא נמי בגמרא וברי"ף ובפנים כתבתי דצריכא : ב וספלין ל"ג בשום דוכתא אבל ברי"ף ובתוספתא פ"ו איתא וספלין ומכל מקום לא העתיקו בטור : ב וטבעות . נ"ל שצ"ל ומטבעות ותמהני שלא העתיקו בטור : ג ה"ג הם ומותרין במוצא . רש"י : ד ה"ג לאומרן בהם בלשון חול : ה ובונה. תמיהא לי שהשמיט היה שלו ושל עבודת כוכבים כו' אבניו ועציו וכו' ובטור סי' קמ"ג העתיקם : ה לנערים . כלומר לקטנים דלא בעו צניעות ובטור לא כתב כלל. ונראה דסמך על מ"ש בטוא"ח סי' ג' מענין צניעות של בה"כ : ו וצל הבית של עבודת כוכבים . יש אוסרים ויש מתירין בתוס' כתבו דלא דמי לצל של היכל דלתוכו עשוי אבל אשרה עשויה לצל א"נ תומרא דעבודת כוכבים שאני ע"כ הא קמן שתי סברות חדא להיתר וחדא לאיסור ובטור סימן קמ"ב לא כתב אלא דעת הראב"ד דאוסר רק נגד פתחו ד' אמות וקשיא לי דבשלמא שלא אסר כל צילו משום דיליף מהיכל דבפרק כל שעה כמ"ש הר"ן אבל לאסור ד' אמות זו מנא ליה דלא שמעינן התם בהיכל מידי וצ"ל דס"ל להראב"ד הואיל וכל בית קונה לו לפתחו ד' אמות כתנר כדאיתא בפ"ק דב"ב סימן ל"ז הילכך אסורין כל אותן ד' אמות ואפשר דגבי היכל נמי ס"ל הכי ואע"ג דבגמ' דכל שעה לא אתפרש סבירא ליה דלא צריכא דממילא משמע מהא דהכא בתרא : ז והר"י התיר. בפנים כתוב והר"ר זרחיה הלוי וכ"כ בטור סי' קמ"ב. ח וכן נמי מסתבר . ר"ל לאביו רבינו הרא"ש ז"ל דכל דבריו מיוסדים על דעת ול' רבינו ז"ל וכ"כ בטור שם בהדיא אבל באמת שאין הכרע בדבריו אלא מדהביא ר"י באחרונה ושא לא מכרעה כמ"ש הב"י : ט ישראל שזיפה עבודת כוכבים של עובדי כוכבים . שאין ישראל יכול לבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים וכ"ש של ישראל שאין לה ביטול עולמית כדאיתא בפרק דלקמן סי' ב' :

פרק ד י וכ"ש חתיכות של שעוה . לא דייק בלישניה שפיר דמשמע דביטול מיהת בעיא כמו נרות אלא דבמכ"ש ביטול מהניא להו ואינו כן דחתיכות שעוה אפילו ביטול אינן צריכין : כ ה"ג לישראל דורון מותרין ואם הכניסם לפני עבודת כוכבים אסורין והבגדים שלובשים הכומרים לעבודת כוכבים של עובד כוכבים מותרין והכלים: ל אבל מונחין דרך בזיון כו'. ופרכילי ענבים ועטרות של שבולים אפי' דרך בזיון נמי לפי שכן כמו יינות שמנים וכו' וגם בטור סי' קל"ט לא כתבם : מ אפי' לעובדי כוכבים העובדים לה גרסי' . ופירוש עם הכומרים לעבודת כוכבים וכן הוא בהדיא בטור סימן קמ"ג : נ אסור ליתן להם . גם בזה מסיים בטור ואם היה מעלה כו' וכן הגהתי בפנים שכן הוא בירושלמי גם הר"ן כן העתיקו : ס עובד כוכבים מבטל כו' . עי' פי' דלעיל סימן ד': ע וכ"ש עבודת כוכבים שלו כו' ברייתא בגמ' ריש דף נ"ג : פ ואפי' אם לקח עובד כוכבים גרסינן . ובפנים כתוב ושתה ממנו אך גם בטור סימן קכ"ג השמיטו ונראה משום דמה לי נגע מה לי שתה ולא איצטריך לפרש : צ שנאסר יין. שבקנקן משום

מותר : ה מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ע"י דבר אחר אסור בשתיה לרש"י וה"ג ור"ת ור"ח ורב אלפס מתירין אותו בשתיה אבל מגע עובד כוכבים בגופו שלא בכוונה מותר בהנאה ואסור בשתיה : ו ורבינו תננאל פסק שהלוקח עבדים מן השוק אע"פ שמלו וטבלו עושין יין נסך עד י"ב חדשים ודוקא עבדים ק אבל עובד כוכבים שנתגייר מיד אינו עושה יין נסך ויש פוסקים גם בעבדים מיד אינו עושה יין נסך : ז תינוק בן יומו עושה יין נסך ליאסר בשתיה . וסתם יין ומגע עובד כוכבים ביין שלנו יש אוסרים ויש מתירים בהנאה ואין ראייה ברורה אלא הנח לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין : ח עובד כוכבים שנכנס לחנות של ישראל ושאל יש כאן יין ואמרו לו לא וראה כלי של יין והכניס ידו לתוכו בכעס ונתערב ביין אחר כולו נאסר בשתיה ודמי היין שהכניס העובד כוכבים בו ידו ק יין אסור בהנאה. ואגורדמי עובד כוכבי' שמוצץ יין מן המינקת שבחבית והעלוהו אל פיו או שטעם מן הכוס והחזירה לחבית שלו נאסר בהנאה אבל הכניס ידו לחבית של יין וסבור שהוא שמן מותר בהנאה ר להראב"ד אפי' נודע לו שהוא יין קודם שהוציא ידו ולר"ת דוקא שלא נודע ועובד כוכבים עושה יין נסך בפיו . כחו של עובד כוכבים שלא בכוונה כגון שהורק מן הכלי ולא ידע שהוא יין מותר בשתיה . יין שמזגו עובד כוכבים אסור בשתיה אבל אם זרק מים תוך יין שלא כדרך מזיגה (ולא ידע שהוא יין) מותר בשתיה . ובמתובר מים ליין לא אמרינן גלוק ולא יזרוק עובד כוכבים ענבים לגת שהתחיל לימשך ובדיעבד מותר : ט בזמן הזה אין צריך להפריש תרומה ומעשר : י חפץ שנפל לתוך כלי ויש בו יין והושיט העובד כוכבים ידו ליטלו ר לא נאסר בהנאה בהכנסתו ובהוצאתו נאסר בהנאה כיצד יעשה שלא יאסר אוחז ביד עובד כוכבים שלא יכול לנענע עד שיוציא היין ש שמידו ולמעלה : יא עובד כוכבים שנסך יין של ישראל לעבודת כוכבים מותר ליטול ממנו דמיו ת או שאותו עובד כוכבים ימכרנו לאחר : יב חבית שניטל ממנו הברזא והכניס עובד כוכבים ידו בנקב או שהוציא הברזא שהגיע עד היין כולו אסור בהנאה א לא הגיע הברזא לפנים והוציאו אסור בשתיה · שם ידו על נקב לרש"י כולו אסור בשתיה ולר"ת כולו אסור בהנאה ולרב אלפס היין שמהנקב ולמעלה אסור בהנאה ושלמטה מותר בהנאה ואסור בשתיה : יג עובד כוכבים שמריק מחבית לקנקן שביד ישראל אסור בשתיה וישראל המריק לקנקן שביד העובד כוכבים מותר בשתיה ואם קירב העובד כוכבים הקנקן לצד הקילוח אסור בהנאה : לרש"י ולה"ר יונתן בר מאיר אסור בהנאה : יד עובד כוכבים שנושא נוד על קשור וישראל רוכבו בין שלא בין חסר מותר ואם נשא כוכב מליאה אסור סתירה מותר · ואם נשאו במוט בפנים מליאה נמי שרי · ועובד כוכבים שנגע בנוד של יין שהגיע לפסעותיו זה אלא זה מותר וכן ברזה שהיא רפויה ויש לו חבית נקב ביין ויצא עובד כוכבים של עץ שאין שלו מהודקים מותר לישראל להסיר נעורת הנקב לנו יחזיקו עובד כוכבים ג בנקב בסכין : טו כח כחו של עובד כוכבים כגון שנתגלגל הגלגל של הקורה אסור בשתיה ורש"י פוסל מפני בנ' כחות אם הוא אסור אם לא : טז חבית שנסדק לארכו והדיק עובד כוכבים שלא יצא היין אסור בשתיה וכן חבית המספקף יכול העובד כוכבים להדק נעורת פשתן בסדקין ובלבד שלא יהא היין שותת הרבה שאז יבא לידי מגע עובד כוכבים ואם אינו נוגע בו אלא בסכין מותר : יז עובד כוכבים הנמצא בצד הגת אם הוא טופח ע"מ להטפיח בעי הדחה וניגוב ואם לאו סגי בהדחה : יח עובד כוכבים הנמצא אצל היין אם יש לו מלוה על היין אסור בהנאה ואם לאו מותר בשתיה . עובד כוכבים שנפל לבור ועלה חי או שנגע ביין בכוונה בין בידו בין ברגלו או בקנה אסור בהנאה עלה מן הבור מת או שמדדו ביד ובקנה או שהתיז הנירעה בקנה או שהיה מטפח החבית המרותחת או שדרך היין ברגלו מותר בהנאה ואם זרק שום דבר ליין מותר אף בשתיה : יט המטהר יינו של עובד כוכבים ונתנו בביתו של עובד כוכבים ולא כתב לו התקבלתי אם ישראל ועובדי כוכבים דרים בעיר אחת והבית פתוחה לרה"ר או לאספה או כנגד פתח הבית חלון הפתוחה או שהפתח פתוח לדקל שכנגדו אפי' דקל שנחתך ונשאר מקלתו עומד מותר במפתח או בחותם ואם ישראל דר בתוכו אצל אין צריך מפתח או חותם ואם אין הבית פתוח לרה"ר ואפי' בעיר שישראל ועובדי כוכבים דרים בה ומפתח וחותם בידו אסור בלא שומר שאין בה לקילין וכן בעיר שכולו עובדי כוכבים אסור בלא שומר אם אין רוכלי ישראל מחזירין בהן והוא שלא תהא אותה העיר ננעלת אבל אם נתן יין בבית עובד כוכבים אחד מותר במפתח או חותם ובלבד שלא יהא עובד כוכבים כפוף לבעל היין ואם מניחו ליקח היין בלא מעות או הוי כיינו של ישראל ברשות עובד כוכבים שמותר במפתח או חותם אפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים . עובד כוכבים שקנה יין מישראל והחתים אותו בשני חותמות ומוליכו למרחקים לבדו ר"ת נהג בו איסור תחילה ד ושוב התירו : כ עובד כוכבים שנמצא בין החביות ה ברחובה אם נמצא כגנב על הנגיעה מותר ו אע"פ שאין נתפס כגנב על הכניסה :

פרק ה א כלל

ליין נסך השוכר פועל ישראל לעשות עמו בסתם יינן או השוכר חמור מישראל להביא עליו סתם יינן שכרו אסור אבל המשכיר חמור לעובד כוכבים לרכוב עליו והניח עליו לגין של יין נסך וכן השוכר את הפועל למלאכה אחרת אע"פ שהעביר חבית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר ז חוץ מפרוטה אחת ח וכגון שא"ל העביר לי מאה חביות כל חבית וחבית בפרוטה אחת. אבל א"ל הביא לי מאה חביות בק' פרוטות כל שכרו אסור : ב ישראל שהיה לו עבודת כוכבים או יין נסך התופסים דמיהם ועבר ומכרם לעובד כוכבים בהקפה וחזר העובד כוכבים ומכרם לאחר ונתן הדמים לישראל מותר לישראל אחר ולמוכר אסורים לעולם ויש מתירים אפילו פרעו העובד כוכבים ועדיין העבודת כוכבים בידו שלא מכרה. האומר לפועל עשה עמי מלאכה ואתן לך חפץ זה בשכרך יכול ליתן לו דמיו אא"כ משך החפץ או עומד בחצרו של פועל : ג מותר להשכיר עצמו לשבור חבית של יין נסך וכיוצא בזה שמפסידו : ד עובד כוכבים שמכר עבודת כוכבים ופרע דמים לישראל מותרים והא דאמר דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים *מותרים היינו דוקא כשמכרה לקנות בדמיה צורך עבודת כוכבים שאין ישראל רוצה בקיומו כגון שיש לו ערב שיכול ליפרע ממנו אבל אם ישראל רוצה בקיומה דמיה אסורים : ה גר ותושב אין מגעו פוסל ביין שלנו אבל יינו אסור בשתיה ומייחדים אצלו יין לזמן מועט אפי' הודיעו שהפליג אבל אין מפקידין אצלו לזמן מרובה וגר שמל ואינו טבל כראוי מגעו אינו עושה יין נסך : יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידיחם והם מותרים אם היו מבוקעות ט או שהיו גרגרים נפרדים או ע"ג הטין אסורים . ואם נפל ע"ג

גרוגרות שפוגמים או כיוצא בזה מותר : ך הלכתא בתר שמא אזלינן הילכך חמרי חלתא בעינבי בנותן טעם וכ"ש חמרא עתיקא בעינבי . חלא וחמרא דאיסורא בחלא דשיכרא וכן חמירא דשערי עם י חמירא דחטי במשהו י ונותן טעם לפגם מותרים בכל האיסורים אפילו האוסרים במשהו : ז הלכתא ריחא חלא וטעמא חמרא חמרא ל"ש חלא לגו חמרא לגו חלא בנותן טעם : ח בת תיהא ופת חמה וחבית מגופה או חבית פתוחה ופת צוננת קי"ל ריחא לאו מילתא היא וכ"ש פת צוננת וחבית סתומה ופת חמה וחבית פתוחה כ"ע ריחא מילתא היא. בשר שבלוע עם בשר שחוטה רש"י מתיר ור"ת אוסר וה"מ בתנור קטן וסתום אבל בתנורים גדולים שלנו ופתוחות שרי : ט הלכתא ב נותן טעם לפגם מותר אפי' נפגמה מלד אחר כגון חסירה מלח או יתירה מלח ואפשר אם היה נתקנה לא היה פגומה אפ"ה מותר ואם השבית כשנתערב ואח"כ פגם אסור : י כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס . טעמו ואין ממשו אסור ואין לוקין עליו : יא עכבר שנפל לתוך שכר או חומץ ושהה יום שלם שהוא כבוש שחשוב בכל מקום כמבושל צריך ס' לבטלו ואם נימוח בתוכו כולו אסור והדבש ל אפילו נימוח מ הנירעה בתוכו מותר : יב עובד כוכבים המעביר חבית של ישראל ממקום למקום אפי' אם הלך הישראל ושהה זמן רב ביד העובד כוכבים לבדו כיון שלא הודיעו שדעתו להשהות מותר אפילו אם החבית נ פתוחה לגמרי ולהרמב"ן צריך שיהא סתום בפקק של עץ . וכן המניח יין בקרון או בספינה אצל העובד כוכבים והלך לו בקפנדריא ונכנס במדינה ורחץ מותר וכן המניח עובד כוכבים בחנותו או שמצא עובד כוכבים עומד אצל יינו בכל אלו מותרים ואם הודיעו שרוצה להפליג הפתוחות אסורין והסתומות אפי' שהה בכדי שיסיר המגופה ויעשה אחרת ותנגב א]באתריה ס דקי"ל כר' אלעזר דלא חיישינן לזיופא בחותם ולא חיישינן נמי כרשב"ג אא"כ יש מינקת שיכול למצוץ בו משם או הוא אסור : יג ע היה אוכל עמו על השולחן והיה לגין על השולחן ולגין על הדולבקי והניחו ויצא שעל הדולבקי מותר אם לא הודיעו שהפליג ושעל השולחן אסור ואם אמר ליה הוי מזוג ושותה אף שעל הדולבקי אסור אפי' לא הודיעו וכן פ כל החביות הפתוחות שבבית : יד זונה עובדת כוכבים וישראל מסובין חמרא שרי . זונה ישראלית ועובדת כוכבים מסובין חמרא אסור . בית שיש בו יין של עובד כוכבים ויין של ישראל ונכנס העובד כוכבים לבדו וסגר הדלת אחריו אם יש חור בדלת שיכול לראות מותר בשתיה והשאר אסור בהנאה : טו ויין המונח בבית שהעובד כוכבים וישראל דר בעלייה של הבית ולרוב ביציאה ושמע עובד כוכבים קול קשקוש בעיר וקדם ונכנס לביתו וסגר הדלת אחריו היין מותר : טז צ אוצר של יין של ישראל שנמצא עובד כוכבים עומד על גביו אם נתפס כגנב על הנגיעה מותר אפילו בשתיה ואם לאו נעשה כמי שנגע ואסור בהנאה ק רש"י אם הדלת פתוח שיכולים לראותו אפילו אינו נתפס כגנב על הכניסה ר מותר . ישראל ועובד כוכבים שהיו כל אחד מייתו והלך ישראל לבית הכנסת ר וחזר היין מותר : יז ישראל ועובד כוכבים שהיו מוליכין יין בספינה והלך ישראל קול השופר בעיר ש היין מותר : יח גנבים שפתחו חבית של ישראל ש במקום שיש להם ערי מגרש שנגעלות בלילה מותר אפי' הוא דר בין העובדי כוכבים במקום שרגילין ש להחביא ממון בחבית של יין היין מותר. עובד כוכבים שברח משאגת ארי' ונכנס לגת בין חביות של יין היין מותר : יט ת עובד כוכבים קטן שנמצא בין החביות וקנף בידו היין מותר אפילו אין קנף על החביות והאידנא כל העובדי כוכבים דינם כקטן : כ המוסר מפתח חנותו לעובד כוכבים לשומרו היין שבתוכו מותר וכן מי שהלך לשבות או לדון בעיר אחרת והניח מפתח של מרתף ביד שפחתו עובדת כוכבים אפי' לא נשאר ישראל בעיר מותר היין : חיל שנכנס לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות וסתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות : כא אומני ישראל ששלח להם עובד כוכבים חבית של יין בשכרן מותרים לומר להם תן לנו דמיהם ואם קבלוהו כבר אסור אבל אם שלחו לביתם ולא קבלוה מותר שאין הגירס קונה להם שלא לדעתם : כב המוכר יין לעובד כוכבים פסק עד שלא מדד דמיו מותרים וה"מ שמדד לתוך כליו של ישראל ומשכו העובד כוכבים לתוך כליו של עובד כוכבים והודה א ונקט העובד כוכבים כליו בידיה או מנח על גב ארעא ברשות המוכר וא"ל ישראל ליקני לך כליך אבל אם לא הודה או אפי' הודה והוא ברשות המוכר ולא א"ל ליקני לך כליך לכתחילה אסור ובדיעבד מותר מדד עד שלא פסק דמיו אסורים אא"כ הקדים לו מעות ב ונתנם לו במתנה אף אם לא יתן היין דאז שרי בכל ענין : כג האומר לחבירו אם אמכור שדה זו לך אמכרנה וקנה מידו על זה ומכרה לאחר השני קנה מפני שלא קבל דמים ואם קבל קנה הראשון וה"מ שמכרה לשני בדמים שקבל לראשון אבל אם הוסיף לו השני קנה אפי' אם ירצה הראשון ליתן לו כמו השני יכול למוכרה לשני : כתרצה למכור חפץ לחבירו ואמר אתננו לך כפי שישומו אותו בי תלתא אפילו בי תרתי מגו תלתא כדאמר בי תלתא עד דאמרי כולהו ודאמרי בי ארבע או כדשיימי בי ארבע עד דאמרי כולהו כדשיימי בי תלתא ואתו תלתא ושיימוה לא מצי למימר ליתו תלתא אחרינא דקים להו טפי : כד נטל משפך ג שאינו מזופף ומדד בו ליתן לצלוחיתו של עובד כוכבים אם יש בו עכבת יין ונגע המשפך למטה ביין שבצלוחית של עובד כוכבים אסור ואם לאו מותר ולרש"י נאסר המשפך אפי' לא נגע משום נצוק ואם הוא מזופף אסור בלא עכבת יין : כה המערה יין מן הכלי ד הנשאר בכלי שעירה ממנו מותר מה שילא לחוץ אסור משום כחו : כו נצוק פרש"י ורב אלפס דהוי חיבור ורבינו תם פסק דלא הוי חיבור וה"ר מאיר היה פסק כרבינו תם בהפסד מרובה וכדברי רש"י בהפסד מועט . ועובד כוכבים דאנח ידו אגישתא (וכה) [וכת] גישתא גריר חמרא אסור . ומותר לשתות בקנקנים עם העובד כוכבים והוא דקדים ופסק הישראל : כז המערה יין מכליו לא יניח לעובד כוכבים לסייעו שמא יעמוד כולו על העובד כוכבים והוי ליה כח כחו : כח יין שנתנסך לעבודת כוכבים או מים שנתנסכו אוסרים במינם במשהו ושלא במינם בנ"ט ורבינו תם פסק סתם יינן בס' ה ואין דעת המפרשים כן ו וה"מ במערה מגיגית לבור או אוסר כל מה שבבור אפי' אין בו כדי נתינת טעם אבל מערה מחבית או מצרצור אוסר במשהו ואפי' בהנאה . והמערה מיין של היתר לתוך של איסור אפי' נתן בו כל כך עד שיהא בהיתר ס' כנגד האיסור אסור ובשאר איסורים אינו כן שאם נפל (מעט) היתר לתוך איסור ושוב נפל בו יותר עד שהיה ס' מן האיסור מותר ויין נסך וכשר שנתערב ונפל שם קיתון של מים רואין את היין של היתר כאילו אינו ואם יש במים ס' לבטל היין נסך מותר ולא אמרינן כבר חזר היין של היתר איסור ויצטרך ששים לבטל שני היינות ז וכ"ש כשנתערב היין של היתר עם המים תחלה ואח"כ נפל איסור היין לתוכו : כט רש"י פוסק דכל איסורים

הגהות הגר"א א] באתריה נ"ל מותר : *נ"ל אסורים וכ"ה לנכון בדפוס פפד"מ

פלפולא

משום נצוק תימה אדבפ' דלקמן סי' כ"ה וכן בפירקין סי' י"ב בקצור זה וכבר כתבתי בפנים שהטור סי' קכ"ו נשמר מזה: ק אבל עובד כוכבים וכו' כתד"ה עד שיתקע כו' ובפנים פ' דלקמן סי' ה' וע"ש דאפי' לא טבל כראוי : ק ה"ג כולו נאסר בהנאה : ר להראב"ד. בפנים סי' י"ר לא נאסר בהנאה כו'. עי' לעיל סי' ח' דפלוגתת ר"ת והראב"ד הכא איתא בפנים ובטור סי' קכ"ד סתם כאן כדברי הראב"ד ונראה דהיינו טעמיה דסתם הכא וגם בהא דלעיל סי' ח' כתב שהכרעת אביו רבינו ז"ל כהראב"ד וכבר כתב הב"י דלא ידע מניין לו : ש שמידו ולמעלה. דאז לא ישכשך ביין כשיוציא : ת או שאותו העובד כוכבים כו'. בפנים סי' ז' : א לא הגיע הברזא לפנים וכו'. כ"כ בטור סי' קכ"ד ומסיים בה כשמוציאה הוי כמו כחו ומה שנשאר בחבית מותר אפי' בשתיה ומה שיצא אסור בשתיה ופי' הב"י דאע"פ שיש מעט יין בנקב השולים שהיא קבועה בו כיון שהנקב צר אין זה שכשוך ואע"פ שהיוצא לחוץ אסור מפני שהוא יוצא מכחו מ"מ מה שנשאר בחבית לא נאסר משום נצוק ומותר אפי' בשתיה דכיון דאינו נסך גמור דלא שכשך לא אתמור בנצוק וקטפרס וכ"כ המרדכי בשם אבי העזרי ע"כ ועיין מה שכתבתי לעיל בזה בסי' ד' : ב קשור. רש"י ולא כתב כן בטור סי' קכ"ה כמו שכתבתי בפנים : ג בנקב בסכין. עיין סימן ט"ז : ד ושוב התירו. כ"ל שכשהתירו אף בחותם א' התירו וכמו שכתבתי כבר בפנים : ה ברחוב. תוס' ועיין פרק דלקמן סי' ט"ז : ו אע"פ כו'. תוס' :

פרק ה ז חוץ מפרוטה אחת. שם רש"י : ח ובגון שאמר לו כו'. בפנים סי' ה' : ט או שהיו גרגרים נפרדים זה מזה. ובטור סי' קל"ד או שניטל עוקצן וכ' ב"י שכן הוא בירושלמי נדלדלו חותמן כמבוקעות הן : י חמירא דחטי גר': י ונותן טעם כו'. עי' סי' ט' : כ נותן טעם לפגם מותר . עיין לעיל ס"ס ו' : ל אפי' אם נמוח כו'. אך מה שנשאר קיים ואפי' הרגלים או הכנפים אסור לאכלן ואע"ג דבפנים כתוב שהן כעפר כבר כתבתי שם בפנים דמ"מ אסורין : מ הצרעה. תמיהא לי דבפנים נדבורים איירינן ואילו צרעה דבש דידה קאסר רבינו ברפ"ק דבכורות : נ פתוחה לגמרי . כבר כתבתי בפנים שהר"ן מצריך שיהא תסר הרבה וגם הב"י פי' כן בטור סי' קכ"ט : ס דקיימא לן כו' . עד גמירא בפנים סימן דלקמן : ע היה אוכל עמו. עיין סימן ט"ז : פ ה"ג בקצור כ"י וככל החביות . ולי נראה דה"ג וכן כל החביות כו' ובטור סימן קכ"ט מסיים בה והסתומות מותרות אם לא שיהה כדי שיסיר המגופה ויחזירנה ותנגב : צ אוצר . לאפוקי ברחוב דס"פ דלעיל : ק אם נתפס כגנב על הנגיעה וכו' . וכ"כ ג"כ בטור

חריפתא

סי' קכ"ח וכבר תמה עליו הב"י שם דבבית הכל תלוי בנתפס כגנב על הכניסה וכבר הארכתי בזה בפנים : ר לרש"י אפילו הדלת פתוח כו'. לרש"י מכלל דאיכא דפליג ולא נזכר כלום בפנים ובטור סימן קכ"ח כתב דלרש"י אפי' אם הפתח פתוח אסור כשאינו נתפס כגנב (וכתב ב"י שכ"כ רבינו ירוחם שכן הדין לפרש"י) ור"י פי' כל היכא שהדלת פתוח אפילו אינו נתפס כגנב מותר ולפי זה יש להגיה בכאן לר"י אפי' הדלת כו' ומ"מ לא היה צריך לכתוב כן כיון דבפנים מסתם סתים ולא הזכיר דלר"י דוקא והדרכה משמע דאף לרש"י כן הוא דהא כתב לפרש"י מתחלה ועליו כתב דין דלת פתוח בלא רמז מחלוקת כלל: ר וחזר לא ידעתי למה הוצרך לכתוב דפשיטא שחזר ואלא מי יבקש להתיר היין ואפשר שכתב כן לומר שחזר מיד אחר שיעור התפלה שאם עיכב הרבה כבר סמך העובד כוכבים שאינו חוזר מיד ששכח את יינו אבל בטור לא כתב והזר אך כתב והלך שם להתפלל ואפשר שבזה הורה לומר דמיירי שלא שהה אלא שיעור תפלה וחזר : ש במקום שיש ליהודים ערי מגרש כו'. וכן בכל מקום שיש רוב גנבי העיר ישראל וזהו עיקר הדין בגמרא ומיניה נלמד דין המגרש וכן בטור סימן קכ"ט כתב לתרוייהו : ש להחביא ממון בחבית של יין . פירושו שכדי להציל ממונם שלא ירגישו בו הגנבים ממלאים חבית ממון ומניחין אותו אצל חביות של יין כדי שיחשבו שגם חבית זו היא של יין ולפעמים יודעים הגנבים שבני אדם עושים תחבולה זו ולכן באים ופותחים החביות לראות אם ימלאו חבית שיש בו ממון ב"י סימן קכ"ט : ת תמיהא לי שלא כתב לדינא דנקיטא אופיא בידא וכתבו בטור סימן קכ"ח וראיתיו בקצור כ"י אך הוא מטושטש שלא יכולתי לעמוד עליו ולהעתיקו כלשונו : א ונקט עובד כוכבים לכליו בידיה . גמ' וכי נמי הוי עכבת יין בשוליו אלא שהודה מפיו מיירי וכן הוא בטי"ד סימן קל"ב ושם פי' בב"י דלא תקשה ממאי דמשמע בגמ' דדוקא למ"ד נצוק אינו חבור או מנח ע"ג ארעא ברשות המוכר אלא אם כן הקדים כו'. גמ' : ב ונתנם לו כו'. תוס' : ג שאינו מזופף . מדנפשיה כתב כן כי היכי דלא תקשה אדלקמן סי' ל' : ד הנשאר בכלי כו' מותר . קשיא אפ' דלעיל סימן ד' כמ"ש שם : ה ואין דעת המפרשים כן . תמיהא לי דלא כתב בפנים אלא קושיות על ר"ת וכלהו מיתרצין אע"ג דשינויי דחוקי הן מכל מקום לא כתב דלית הלכתא כוותיה או שאין דעת המפרשים כן ובטור סימן קל"ד כתב גם כן שאין דעת המפרשים כן וכתוב בב"י שהרמב"ם והרשב"א והר"ן ס"ל כן ואכתי קשיא בסימן ל' : ו וה"מ כו'. אריסא קאי יין נסך כו' במשהו וכ"כ בב"י : ז נ"ל דה"ג וכ"ש אם היה . וכן הוא בטור שם :

בפ:זסס

שבתורה במינו במשהו ושלא במינו בנ"ט ור"ת פוסק דאף במינו בנ"ט חוץ מטבל ויין נסך דבמינו במשהו וכן פסק רב אלפס. וחמץ בפסח אף שלא במינו במשהו: ל כל דבר שבמנין כגון החתיכה הראויה להתכבד וביצה בו אפילו באלף לא בטיל. דבר יבש ביבש אם הוא אסור באכילה אוסר תערובתו באכילה ואם הוא אסור בהנאה אוסר תערובתו ח בהנאה ודבר שאין במנין ביבש חד בתרי בטיל ופסק רש"י דישליך אחד לכלב וא"א הרא"ש ז"ל אמר שאינו צריך. וחמץ בפסח יבש ביבש ח בפרוסה שאין ראויה להתכבד פסק רש"י שישליך א' לנהר והשאר יתן לכלבו ורב אלפס אוסר בהנאה בכל שהוא והראב"ד מתיר בהנאה וא"א הרא"ש ז"ל פסק דחד בתרי בטל אף בחמץ בפסח ומותר באכילה אבל לח בלח אסור בהנאה אפילו במשהו ט ויין נסך גמור שנתערב ביין כולו אסור בהנאה. חבית בחבית אפי' יין נסך וסתם יינן אפי' יין ביין ימכרנו לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו: לא גת של אבן שזפתה ולא דרך בה י מנגבה ושרי ואם דרך בה בזפת בעי ניגוב ושל עץ בין דרך בה ולא בזפותה בין דרך בזפותה בעי קליפה וניגוב או עירוי בלא קליפה ושל חרס שזפתה ולא דרך בה לא סגי ליה בקליפה וניגוב אלא בעי עירוי ועירוי בלא קליפה ואם דרך בה בעי קליפה ועירוי או הגעלה בלא קליפה וכולן שלא היו זפותין ולדך הכשירן (במי) [כמו] זפותין אחר שהסיר קליפתו: כ ומחץ ומשפך וקנקנים של עובד כוכבים צריכין עירוי ושאר כלי עץ ואבן שנשתמש בהן עובד כוכבים סגי לה בהדחה: לב גיגית גדולה שדורכין בה היין דינה כגת וצריכה ניגוב אם אין ידוע שעיכב עליה י"ב חדש מעשה שדרך בה העובד כוכבים וכלים שמכניסם לקיום אפילו לא שהו (בבית) *[ברשות] העובד כוכבים אלא כל שהו צריכין הכשר כאילו ידע שנתן בהן העובד כוכבים יין. והרמב"ן כתב דזהו דוקא בכלי חרס ואין דעת התוספות וא"א הרא"ש ז"ל כן והניגוב הוא מים ועפר מים ל ורש"י פסק בגת של עץ ואבן סגי לה בהדחה ואין דעת תוספות כן: לג הדפין והלולבין מ והעדשין של נכרים מדיחן נ העקלים של (נכרים) [נצרים] ושל קנבוס מנגבן של סיפון וגמי מייבשן י"ב חדש דוקא דארמאי (למדיא) *[למזיא] ודיקולי וחלתא דארמאי ס דצייורי בצורי דקל מדיחן ע דעמרא מנגבן דכיתנא מייבשן ואי אית בהו קיטרא שרי להו. ומפות וסדינין שלנו שנשרו ביין נסך או שנפל עליהם איסור רותח די בכיבוס יפה: לד הלוקח כלי שנשתמש בצונן מדיחו ומטבילו ושנשתמש בחמין פ מגעילו ומטבילו ושנשתמש בהן ע"י האור כגון שפודים ואסכלאות מלבנן פ עד שתסיר קליפתו ומטבילן וטבילה זו צ במ' סאה וסכין שיש בו גומות מלבנו אפילו לחתוך בו צונן ואם אין בו גומות ק די לו בהגעלה ובלבד שילבן חודו וכן נמי בסכינא שדעתו לחתוך בו צונן נועצו בקרקע קשה שלש פעמים ר או שיפה ורש"י מצריך שיפה ונעיצה: לה וכלי מתכות וזכוכית וכלים המחופים באבר או בזכוכית הנלקחים מן העובד כוכבים והן כלי סעודה צריכי טבילה במ' סאה. השאילו העובד כוכבים אינו צריך טבילה. קנאן הישראל מן העובד כוכבים והשאילו לחבירו קודם טבילה לא ישתמש בהן עד שיטביל. כלי שיש בו חשוקים של ברזל אין צריך טבילה. משכן לו העובד כוכבים כלים מטבילן בלא ברכה או עם כלי אחר הטעון טבילה ש והנותן כסף לאומן עובד כוכבים לתקן לו כלי או שמשכן כלי כסף לעובד כוכבים ופדאו אין צריך טבילה. מכרו לו וחזר ולקחו ממנו צריכה טבילה: לו כלי שצריך הגעלה יכול להטבילו ת קודם הגעלה כ"ז שירצה להשתמש בו בצונן אין צריך הגעלה ואם נשתמש בחמין קודם עירוי או קודם ליבון אם הוא בן יומו אסור אם אין בן יומו התבשיל מותר וקדירה אסור א (ולכתחילה) [דלכתחילה] אסור להשתמש בו ופר"ת מיד כשעבר עליו הלילה הוי פגום אפי' בשלו בו מאתמול סמוך לחשיכה ור"י מצריך מעת לעת ואין להגעיל כלי בן יומו אא"כ יש ס' במים כנגד הכלי ובערב פסח קודם ארבע שעות אפילו אין במים ס' והוא בן יומו ב וצריך לשפוך מים צוננים על הכלי מיד אחר הגעלה ג: סליק

פלפולא חריפתא

ח ה"ג והראב"ד מתיר בהנאה: ח בפרוסה כו'. רש"י: ט ויין נסך גמור. כלומר לאפוקי סתם יינם דבטל בששים וכ"כ בהדיא בטור ר"ס קל"ד אבל שם מסיים שאין דעת המפרשים כן כמ"ש ג"כ בקצור זה לעיל סי' כ"ז והלכך קשיא דסתם הכא ולא פירש: י מנגבה. מפורש בסי' דלקמן: כ ומחץ ומשפך וקנקנים בשל חרס כדפרש"י ומש"ה צריכין עירוי דברייתא קתני גת ומחץ כו' ומוקמינן לה בדרך בה: ל ה"ג ורש"י פסק כו'. והוא בפנים סי' דלקמן: מ והעדשים של נסרים. ובפנים של נצרים ובגמ' ל"ג לא הא ולא הא: נ העקלים של נסרים. ובפנים ובגמ' של נצרים וכן מפורש בטור סי' קל"ח: ס דציירי בצורי דקל. לשון הטור עשוי מחבלים משל צורי דקל ולשון הרמב"ם בפי"א מהל' מאכלות אסורות תפורין בחבלים: ע דעמרא. בגמ' ובפנים גר' ליה גבי רווקא וגבי דיקולי וחלתא גרס דצבתא ופרש"י מין גמי וכ"כ בטור: פ מגעילן ומטבילן. בפנים סי' דלקמן: פ עד שתסיר קליפתן. לקמן בסוף פירקין אבל בסימן זה בפנים בשם ירושלמי שתהא ניצוצות ניתזין הימנו וכ"כ בטור סי' קכ"א וכתב ב"י שכ"כ הרא"ש ז"ל בתשובה כלל י"ד ונראה שגם שם לא כתב שום טעם למה פסק כן: צ במ' סאה. אכולהו קאי וכו' [והוא] בפנים סי' דלקמן: ק די לו בהגעלה ובלבד כו'. אע"פ שבפנים לא הזכיר אלא ליבון היינו להכשיר ממה שבלע ע"י האור ומ"מ ודאי על השאר דהיינו שלא בחודו עדיין לא הוכשר ממה שבלע ע"י כלי ראשון וצריך הגעלה: ר או שיפה כו'. בפנים בסוף פירקין: ש והנותן כסף לאומן עובד כוכבים כו' א"צ טבילה. בי"ד סי' ק"כ כתב דאפי' למ"ד אומן קונה כו' וכן דברי התוספות ועי' מה שכתבתי בפ' הגוזל קמא סי' י"ד: ת נ"ל דה"ג קודם הגעלה. ול"ג קודם עירוי דהא בפרק כירה סימן ט"ז פוסק דעירוי אינו מכשיר כהגעלה: א ולכתחילה כו'. כלומר דלהא אסורה דלכתחילה כו' והמגיה דלכתחילה לא הפסיד: ב וצריך לשפוך כו'. בפנים מסיק שאין תועלת בזה כלל ובטור סי' קכ"א כתב על שם רש"י שצריך לשפוך כו' ודר"י כתב שאפילו לא שטפו מיד אינו נאסר כי אינו חוזר ובולע ומכל מקום נוהגין לשטפו מיד וכן ראוי לעשות עד כאן לשונו: ג דיני הכין לעיל סימן ל"ד ובקצור כתב יד כתוב בכאן כל הלשון שבפנים שבסוף פרק רבי ישמעאל מן ההוא כרכא כו' עד גמירא ולא ראיתי שיהיה מן הצורך להעתיקו הכא:

שדה צופים

מפתח כולל כל מאמרי הש"ס ממסכת ע"ז המפוזרים בלשון רבינו הרא"ש ז"ל שלא במקומן.

מאת הרב הגאון כו' מו"ה בצלאל רנשבורג זצ"ל

פרק ראשון

דף ב ע"א לפני אידיהן של עובדי כוכבים ג' ימים אסור לשאת ולתת עמהן. הרא"ש בבכורות פ"א סי' א':

דף ד ע"א לא ליצלי צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד. הרא"ש בברכות פ"ד סי' א':

דף ה ע"א ר"א אומר קשורה בו ככלב. הרא"ש בהל' תפלין סי' י"ג: ע"ב ומי בעינן כולי האי. הרא"ש בע"ז פ"א סי' א':

דף ו ע"א אבעיא להו משום הרווחה או דילמא משום לפני עור לא תתן מכשול. הרא"ש בע"ז פ"א סי' א': ע"ב הב"ע דקאי בתרי עברי נהרא. הרא"ש בשבת פ"א סי' א': שם דבר שאין מתקיים מוכרין להן אבל אין לוקחין מהן. הרא"ש בע"ז פ"א סי' א': שם בשלמא להלוותם משום דקא מרווח להו. הרא"ש בע"ז פ"א סי' א': שם מלוה ע"פ נפרעין מהן מפני שהיא כמציל מידם. הרא"ש בסנהדרין פ"ז ס"ג:

דף ז ע"א ואבע"א משום דקתני לה גבי הילכתא פסיקתא. הרא"ש בפסחים פ"י סימן מ"א וביבמות פ"ד סי' ל"ט:

דף ח ע"א אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה. אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וכו'. הרא"ש בתענית פ"ד סי' ל"ג:

דף י ע"ב שדר ליה גרגירא. הרא"ש בגיטין פ"ס סי' ד':

דף יא ע"א שורפין על המלכים ואין בו משום דרכי האמורי. הרא"ש במו"ק פ"ג סי' מ"ז: ע"ב בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד. הרא"ש בע"ז פ"א סי' א':

דף יב ע"א ה"נ לא חשו להם חכמים משום דמי עבודת כוכבים. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' י"ט. ופ"ה סי' ד': שם ה"נ לא חשו להם חכמים משום יום אידם. הרא"ש בע"ז פ"א סי' י"ב: שם פרצופות המקלחין מים לכרכים. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' ג': שם מאי אינו נראה אילימא דלא מתחזי. הרא"ש בשבת פכ"ב סי' ט': ע"ב הבולע נימא של מים מותר להטס לו חמין בשבת. הרא"ש בשבת פי"ד סי' פ': שם ושאינן מעוטרות מותרות (ועי' ברש"י). הרא"ש בע"ז פ"א סי' א':

דף יג ע"א הולכין ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהן בהמה וכו'. הרא"ש בהלכות טומאה סי' ט': ע"ב רבא אמר מפני שנראה כמטיל מום בקדשים. הרא"ש בבכורות פ"ה סי' ד':

דף טז ע"א איבעיא להו שור של פטם מהו. הרא"ש בע"ז פ"א סימן ט"ז: שם היה נסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס. הרא"ש בחולין פרק ב' סי' י"ב:

דף יט ע"ב מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה. זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. הרא"ש בסנהדרין פ"א סי' ז':

דף כב ע"א כותי לא נייח דאמר אנא גמירנא טפי מינך. הרא"ש בהל' ס"ת סי' ג': שם ישראל ועובד כוכבים שקבלו שדה בשותפות. הרא"ש בבכורות פ"א סי' א':

פרק שני

דף כג ע"א לא תתייחד אשה עמהם מפני שחשודין על עריות. הרא"ש בכתובות פ"ב סי' כ"ט:

דף כו ע"א סבר ר"י למימר אולודי עובדת כוכבים בשבתא בשכר שרי משום איבה. הרא"ש בע"ז פ"א סי' א': ע"ב רי"א ארמאי ולא עובד כוכבים. הרא"ש בהל' ספר תורה סי' ג':

דף כז ע"א מנין למילה בעובדי כוכבים שהיא פסולה. הרא"ש בשבת פי"ט סי' י"א: שם אימא אע"ג דלא מהילי כמאן דמהילי דמי. הרא"ש בגיטין פ"ב סי' כ"ה: ע"ב היה ר"י אומר מנין שאם אומרים לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל יהרג שיעבוד וכו'. הרא"ש בסנהדרין פ"ח סי' ג':

דף כח ע"א אישתבע לה לאלהא דישראל לא מגלינא גליא ליה. הרא"ש בשבועות פ"ד סי' כ"ד: שם האי פדעתא סכנתא היא. הרא"ש בשבת פי"ד סי' ד': ע"ב והני מיא דנפקי מיניה לישדינהו באודניה לא קרירי ולא חמימי אלא פשורי. הרא"ש בנדה פ"ג סי' ג':

דף כט ע"ב בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר והיוצא אסור מפני שהוא כזבחי מתים. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' א': שם אמרו כהן שדעתו יפה שורפה חיה. הרא"ש בחולין פ"א סי' כ"א: שם הר"א הא אתי לאשמועינן אומן שלנו ביד עובד כוכבים א"נ חותם בתוך חותם. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' י"ד:

דף לא ע"א אר"א בריי דרתב"ג אר"א א"ר. וא"ל אר"א א"ז. וא"ל אר"א א"ל אב"ת הכי אמר זעירי הלכה כר"א. הרא"ש בב"מ פ"ב סי' ג': ע"ב כל השרצים יש להן ארס. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' י"ג: שם הכי אמר אבוך הני ארמאי זוקאני. הרא"ש בחולין פ"א סי' כ"ד:

דף לב ע"א העיד שמעון בן גודא לפני בנו של ר"ג על ר"ג ששתה ממנו בעכו. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' כ':

דף לג ע"א א"ל ר"י כך הורה ר"א הלכה למעשה ממלאן מים ג' ימים ומערן. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' ל"א:

דף לד ע"א מתענין לשעות או אין מתענין לשעות. הרא"ש בתענית פ"א סי' י"ב: שם כי ניכהו לחין וכי ניכהו יבישין. הרא"ש בסוכה פ"ג סי' א': ע"ב א"ל עד האידנא למאי ניחוש לה וכו' קיסתא דמוריים בלומי וכו'. הרא"ש בע"ז פ"א סי"ט:

דף לה ע"ב רנב"י אמר מפני שמעמידין אותה בשרף הערלה. הרא"ש בקדושין פ"א סי' ס"ב:

דף לו ע"א והא אמר בתאי אבימי יותאה משמיה דרב פתן ושמנן וכו' מי"ח דבר הן. הרא"ש בקדושין פ"ד סי' כ"א: שם מ"ט הואיל ופשט איסורו ברוב ישראל. הרא"ש בב"ק פ"ז סי' י"ט. ובחולין פ"ג סי' ס"א:

דף לח ע"א אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. הרא"ש בביצה פ"ב סי' י"א ובחולין פ"ג סי' ס"א: שם דגים קטנים מלוחים אין בהן משום בשולי עובדי כוכבים. הרא"ש בחולין פ"ג סי' ס"א (ועיין מעדני מלך): שם עובד כוכבים שהניח את האור באגם כל הגבים שבאגם אסורין. הרא"ש בחולין פ"ג סי' ס"ו: ע"ב בילה ללויה בר קפרא שרי ור"י אוסר. הרא"ש בחולין פ"ג סי' ס"א: שם הקפריסין והקפלוטות והמטלית והחמץ והקליות שלהן מותרין. הרא"ש בפסחים פ"ב ס"ז:

דף לט ע"א מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיי' קושרת לתפלין על ידו. הרא"ש בהל' תפלין סי' י"ג ובחולין פ"א סי' י"ב: שם אמר רב חבי"ת אסור בחותם אחד. הרא"ש בב"מ פ"ב סי' ג' ובע"ז פ"ב סי' י"ד:

דף מ ע"א נפק שיפורי דרבא ואסיר שיפורי דרשב"א ושרי. הרא"ש בע"ז פ"א סי' ג': ע"ב כל שאחוז בידו וגרעינתו נשמטת. הרא"ש בברכות פ"ו סי' ט"ז: שם וכן יין של תפוחים של עובדי כוכבים הבאין מן האוצר. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' ט"ז:

פרק שלישי

שם רשב"ג אומר אף כל שיש בידו כל דבר. הרא"ש ביבמות פט"ז סי' א': שם ורבנן לא חיישי למיעוט לא גזרו וכו'. הרא"ש בבכורות פ"ג סי' ב':

דף מב ע"א אלא גזרה דלמא מגבי לה והדר מבטל ליה והוי עבודת כוכבים ביד ישראל. הרא"ש בר"ה פ"ג סי' ט':

דף מד ע"ב עבודת כוכבים שיש לה מרחץ או גינה נהנין מהן שלא בטובה (ועיין ברש"י). הרא"ש בע"ז פ"ד סי' ג':

דף מח ע"ב זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים. הרא"ש בחולין פ"א סי' ט': שם וא"ר י"א מודה ר"י שאם נטע והבריך והרכיב מותר. הרא"ש בהל' ערלה סי' ח':

דף מט ע"א אמר ר"י א"ש הלכה כר"י. הרא"ש בפסחים פ"ב סי' ז': ע"ב הסיק כהן את התנור. הרא"ש בחולין פ"א סי' ט':

דף נ ע"א אמר רבא ל"ק כאן בתפיסה אחת כאן בב' תפיסות. הרא"ש בחולין פ"א ס"כ: שם מנין לתקרובת עבודת כוכבים שאין לה בטילה וכו'. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' א':

פרק רביעי

דף נד ע"א אה"ר הכל היה בכלל לא תעבדם. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' ט'. ובסנהדרין פ"ח סי' ג': ע"ב אמר קרא והיית חרם כמוהו כל שאתה מהיה ממנו הרי הוא כמוהו. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' י"ט ופ"ה סי' ד': שם דה"ל עבודת כוכבים ושביעית ב' כתובים הבאים כאחד וכו' אין מלמדין. הרא"ש בנדרים פ"ו סי' ה':

דף נה ע"א לוקחין גת בעוטה. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' ל"ב:

דף נו ע"ב ש"מ נילוק חיבור. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' כ"ו: שם בעו מיניה מהו לדרוך עם עובד כוכבים בגת. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' ל"ב: שם דלייכנא להו לידיה. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' ג':

דף נז ע"א יינן גדולים עושין יי"נ. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' ה': ע"ב נפקי שיפורי דרבא ושרי שיפורי דרהכ"ח ורהכר"נ ואסרו. הרא"ש בע"ז פ"א סי' ג':

דף נח ע"א חרש עובד כוכבים שהושיט ידו לחבית וכסבור של שמן הוא. הרא"ש בע"ז פ"ד ס"י: ע"ב א"ו האי חמרא הוא ונסכיה. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' י"ג. (ועיין ברש"י): שם והא קא נגע ביה בנטלא וה"ל מגע עובד כוכבים שלא בכוונה וכו'. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' ה':

דף נט ע"א חזא תורמסא דשלקי להו עובד כוכבים ואכלי ישראל וכו'. הרא"ש בביצה פ"א סי' ה': שם א"ל נא והכרז על בניהן שהן ממזרין ועל יינן משום יי"נ. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' י"ג ופ"ה סי' ה': שם ר"י כי הך ליטנא ס"ל. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' כ"ח: ע"ב ההוא אתרוגא דנפל לחביתא דחמרא. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' ז':

דף ס ע"א ההוא עובד כוכבים דדרי זיקא. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' י"ח: שם כוביא מליא אסור דילמא נגע. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' י"ב. ע"ב אמר ר"א אי איכא טופח להטפיח בעי הדחה ובעי ניגוב. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' כ"ו: שם מדדו בקנה וכו' בכל אלו היה מעשה ואמרו ימכור. הרא"ש בע"ז פ"ד ס"ה: שם ל"ש אלא בעל שמת אבל פל התי אסור. הרא"ש בע"ז פ"א סי' ה':

פרק חמישי

דף סב ע"א השוכר את הפועל לעשות עמו ביי"נ שכרו אסור. (ועיין בגמ') הרא"ש בע"ז פ"ה סי' כ"ח ובחולין פ"א סי' ט': שם ותנן מכרן וקידש בדמיהן מקודשת. (ועיין בתוס') הרא"ש בקדושין פ"ב סי' ל"א ובע"ז פ"ה סי' כ': שם והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה. הרא"ש בבכורות פ"ה סי' ח':

דף סד ע"א הדור יתבי וקמבעיא להו דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מהו. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' י"ט: ע"ב והכ"א כל שקיבל עליו ז' מצות שקיבלו עליהן ב"נ. הרא"ש ביבמות פ"ד סי' ל"א: שם ר"י שלא ליה קורבנא לאבודרנא ביום אידם. הרא"ש בע"ז פ"א סי' א' ופ"ד סי' ז':

דף סה ע"ב אבוה דר"א בדר"א היה שפיך להו חמרא לעובד כוכבים. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' כ':

דף סו ע"א הלא מגו חמרא ד"ס בנ"ט. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' כ"ט: ע"ב ריחיה חלא וטעמא חמרא חלא. הרא"ש בב"ב פ"ו סי' ח':

דף סז ע"ב טעמו ולא ממשו אסרו ואין לוקין עליו. הרא"ש בהלכות חלה סי' י"ד ובחולין פ"ז סי' ל"א: שם ר"ש אומר לשבח אסור ולפגם מותר. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' ל"ד: שם ור"ש מ"ט דתניא לא תאכלו כל נבילה וכו'. הרא"ש בע"ז פ"ס סי' ו':

דף סח ע"ב אמר רבא הלכתא נ"ט לפגם מותר. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' ל"ד:

דף סט ע"ב והלכתא כוותיה דר"א דלא חיים לזיופא. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' י"ד:

דף ע ע"א מ"ט רוב גנבי ישראל נינהו. הרא"ש בב"ב פ"ב סי' כ"ג:

דף עא ע"א א"ר מרי לנסך אין פנאי לבעול יש פנאי. הרא"ש בכתובות פ"ב סי' ל': שם אמר אמימר משיכה בעובד כוכבים קונה. הרא"ש בב"מ פ"ד סי' ח'. ובבכורות פ"א סי' ב': ע"ב מידי הוא טעמא אלא לרב האמר רב הלכה כרשב"ג. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' כ"ח:

דף עב ע"א אם יש בו עכבת יין אסור. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' כ"ח: ע"ב כח דעובד כוכבים מדרבנן הוא דאסור הסוא דנפיק לברא גזרו וכו'. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' ג' וסי' ד' וסי' י"ג: שם שאני התם דכולה חמרא אגישתא וכח גישתא גריר. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' י"ב.

דף עג ע"א המערה יי"נ מחבית לבור אפילו כל היום ראשון ראשון בטל. הרא"ש בע"ז פ"ה סי' כ"ו: שם יי"נ שנפל לבור ונפל שם קיתון מים רואין את ההיתר כאלו אינו. הרא"ש בחולין פ"ז סי' ל"ח:

דף עד ע"א אלו אסורין ואוסרין בכל שהוא. הרא"ש חולין פ"ז סי' ל"ד וסי' ל"ו: שם רשב"ג אומר ימכור כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יי"נ שבו. הרא"ש בע"ז פ"ד סי' ח': ע"ב הגת והמחץ והמשפך של עובד כוכבים רבי מתיר. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' כ"ח: שם ומודה רבי בקנקנים של עובדי כוכבים שהן אסורין. הרא"ש בע"ז פ"ב סימן כ"ג: שם דרש רבא נעוה ארתחי. הרא"ש בשבת פ"ג סי' ט"ז: שם קסבר כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן. הרא"ש בע"ז פ"ב סי' כ':

דף עה ע"ב הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים. הרא"ש בפסחים פ"ב סי' ז':

דף עו ע"א דאמר כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו. הרא"ש בחולין פ"ז סי' ל"ח:

סליק בס"ד

הגהות ארץ צבי למסכת עבודה זרה

על הגהות אשר"י. מאת הג"מ יהודה צבי ז"ל בעה"מ שו"ת מנחת יהודה.

פרק א בד"ה אומר אדם כו'. (והוא מהסוגיא ומה שחילק בין חבירו וכו'. עי' במג"א סי' ש"ז בשם הד"מ טעמו): בד"ה משמע כו' מכאן פסק כו' והר"ר ברוך מתיר כו'. (היינו דהר"ר ברוך פוסק כרבא. ע"ש בתוס' ואקצר): בד"ה רשב"ם כו' ור"ת פי' כו'. (בירור דבריהם עי' בתוס' בסוגיא): בד"ה השיב ריצב"א כו' שדות ושוורים כו'. (ביאור דבריו דהעובד כוכבים עושה מלאכה בשדות ושוורים של ישראל בשבת באריסות וע"ז ביאר דבשדות מותר כו' אבל בבהמות אסור אם לא שימכרם הישראל כו' ויחזור אח"כ העובד כוכבים בסוף הזמן וימכרם להישראל ומ"ש ואפי' יהרהנם אגלו כו' היינו שימכרם להעובד כוכבים ויזקוף המעות בהלואה ואם לא יסלק לו לזמנו יקח המוכר הבהמות דבלא מעכשיו ב"מ מכאן ולהבא גובה ובה"ג שרי ואפי' יהיו השוורים ת"י ישראל במשכון מיהו במעכשיו למפרע גובה כמו בחמץ ואין להאריך): (ובא"ד) [בד"ה ואם כו'] אם יפי' שישראל פקח ישכיר את הכותי כו' ואסור ליהנות כו'. (עי' במג"א סי' רמ"ד שהאריך בביאור דברי הג"א):

פרק ב בד"ה מפרש בירושלמי כו' א"ר אסי כו'. (והיינו דכמו דלא תניק כו' ג"כ ש"מ וכו'): בד"ה הורה כו' ובא"ד אם יש במבושל כ"כ הרבה כו' (והוא גם לשיטת הראב"ד והרמב"ן מובא בהרא"ש עי' בש"ך סי' קכ"ג): בד"ה חרס שהוא בלוע כו' ובא"ד ויין שנקרש כו'. (ועי' בש"ך סימן קכ"ג ס"ק י"ב די"ג בהג"א ויין שנקרש כו'. והש"ך דחה גירס' דידן מהא דכתב בהג"א אח"כ ואם כו'. אחר שנמחה וביין שהקרים לא שייך זה יעוי"ש. ואין מזה השגה די"ל דברי הג"א קאי אמ"ש לפני זה מידי דהוי איין שהגליד דל"א משקה כו' והיינו יין שהקרים. ואדרבה לגירסת הש"ך יש לעיין מ"ש ויין שהקרים דהוא מיותר אבל לגי' דיין שהקרים דהוא דין אחר ניחא): בד"ה בתשמישי חמין העידה כו' (וקאי אהא דקאמרי בסוגיא דהתורה העידה על כ"ח כו' והיינו בתשמישו בחמין): ובא"ד ורבינו אפרים מתיר משום דהוי נ"ט בר נ"ט כו'. (אמנם לפי המבואר בפוסקים בסימן צ"ה דל"מ נ"ט בר נ"ט אלא כשהטעם הראשון בכלי וטעם ב' באוכל א"כ ל"מ נ"ט בר נ"ט בהשכר גם דנאמר דהשכר ל"מ אלא נ"ט ובמ"א וביו"ד הארכתי): בא"ד חבית של שכר כו' ונותן לתוכו יין ודבש קודם פסח ושותהו בפסח משום דקי"ל דהיתר בהיתר בטיל (ויש קצת לפלפל האיך מערה לכתחלה הא אין מבטלין לכתחלה איסור הגם לסברת הט"ז בא"ח דקודם פסח מותר להוסיף ולבטלו אבל לא בעיני'. מיהו י"ל הואיל דאין כוונתו לבטלו ולשיטת הט"ז בסימן קל"ז אין מתירין מטעם זה אלא בא"י אפשר בענין אחר מיהו י"ל בהיתר בהיתר מתירין בכה"ג ולפ"ז לכאורה צריך (לטרות) [לערות] קודם הפסח ויש לעיין לפ"ז בדברי מג"א בסימן תמ"ז ס"ק מ"ד ובסימן תנא ס"ק מ"ס [ובסי' תמ"ז ס"ק מ"ה] במה שמפלפל שם בדברי הנ"ך ודו"ק): בא"ד ומשקה הנבלע בכלי ולן בו לילה שלימה ונפלט פוגם (היינו בתבשיל ועיין סימן ק"ד מזה): בד"ה ומש"ה נ"ל כו' [משום שמריס שוב התיר] כו'. (היינו אפי' בשמרים שלא תמדן משום דהוי כו'. אמנם רבינו שמרי' כו' נחלקו עליו ר"פי' בראשונה היינו אחר י"ב חודש בשלא תמדן. ועי' בזה דיש כמה שיטות בתוס' ובהרא"ש): בד"ה פרש"י שלקות כו' ורשב"ם כתב בשם רבותיו כו'. הלכך דבר שמשתנה מברייתו כו' (והוא מדברי רשב"ם דלטעמי' (דרש"י) [דרבותיו] משום שמא יאכילנו דבר טמא יש לחלק בין דבר המשתנה כו'. והנה מדברי ד"מ שכתב דלא קי"ל לחלק בין דבר המשתנה כו' ומ"ה מותר לאכול הפודלי' אע"ג דמשתנה הואיל ונאכל כמות שהוא חי כו' ומשמע דהרשב"ם שאוסר בנשתנה מברייתו על ידי האור היינו אפילו נאכל כמות שהוא חי וכן משמע מדברי הג"א אח"כ שכתב ומ"ה מותר הקומפיט"ש כו' הואיל ולא נשתנה כו' הא בלא"ה מותר שנאכל כמות שהוא חי כמ"ש הרמ"א בסימן נ"ו יעוי"ש אבל הר"ן בסוגיא כתב וז"ל דמ"מ כיון דאסמכוהו אקרא וכו'. וכל שלא נשתנה מברייתו כו' ע"ש ונ"ע בפוסקים): בא"ד דלא בשיל או שלא נשתנה כנ"ל: בד"ה ורשב"ם פסק כר"י הואיל ונאכל כמות שהוא חי (היינו דנאכל ע"י המליחה חי): בד"ה ישראל שהלך לכפר לקנות גבינות הואיל ואנו יודעין שדעת ישראל להקפידא כנ"ל. (והיינו דמ"ה אינו מערב בו דבר טמא וכ"ה הגירסא בב"י סימן קט"ו יעוי"ש אמנם בהגהות מהרל"ח גרס בהג"א לעשות גבינות וכו' יעוי"ש):

פרק ג בד"ה והא דאמר שמואל ובסה"ד דקי"ל כרב (והוא לקמן פלוגתא דרב ושמואל): בד"ה והורי"י כו' דאסור לעשות כו' (עי' בתוס' ביומא כ"ד מזה): ובא"ד דבעינן שלא יהא דבר חוגן כו' הרוצה להעביר ילפין כו'. (והיינו דמטעם זה שלא יהא שום ציור בכותל גם בצפון ודרום): בד"ה בין באיסור עבודת כוכבים ובין בשאר איסורים ואע"ג דהאיסור יתר על ההיתר כו' (והיינו דהתוס' הביא בשם הרשב"ם דה"ה בשאר איסורין ואין כן שיטת התוס' והרא"ש יעוי"ש ובש"ך ריש סי' ק"י מזה. אמנם מ"ש הג"א אע"ג דהאיסור יתר כו' היינו בשיטת רש"י בסוגיא וכפי שביארו התוס' שיטתו דאפי' בעיני' מהני הולכת הנהר ליס המלח אבל לשיטת הרא"ש והתוס' דל"מ הולכת ליס כו' אלא כשהוא ע"י תערובות א"כ כשהאיסור הוא הרוב ויתר על ההיתר בכ"מ נהפך ההיתר להיות איסור וכעין מ"ש הרא"ש בפג"ה לענין היתר הוא הרוב וביאר הפ"מ דה"ה להיפך גם אם נאמר כן טפי הוי ליה לאשמועינן דאפילו בעיני' מהני הולכת הנהר ליס המלח וגם לשון הג"א אח"ז דלא התירו לעשות כן לכתחלה אלא בשביל ה"מ כגון נתערבו באחרות משמע דנתערבו בין המרובים דוקא ואפשר דכאן כתב לשיטת רש"י ורשב"ם דוקא אבל לדינא פסק כשיטת הנ"ל וצ"ע) [ובמכ"ת בתנם סרה בזה כי דברי הג"א כאן קאי על ע"ז גורם וכמו שמצויין לפנינו בפנים]: ד"ה ולא וכו' ובא"ד והיכא דאיכא למיסרי משום זונ"ג כו' (עי' בפסחים כ"ז וביו"ד קמ"ב מזה): בא"ד וחמץ בפסח כו' (והיינו דוקא לשיטת (רש"י) [רשב"ם] הנ"ל):

פרק ד בד"ה מתמשי כו' (והוא בסוגיא דכלים שנשתמשו כו' יעוי"ש): בד"ה ואפי' זה עובד כו' (והוא מהסוגיא דף ס"ד): בא"ד והיכא שיש כו' חלקו של עובד כוכבים מותר בהנאה דרבנן ניהו כו' (ומזה נראה דחלקו של ישראל אסור דלא כסברת הש"א בתשובה דבחמץ דרבנן שניהם מותרין ואכ"מ מיהו ל"מ ברש"י דאינו אלא דרבנן ובכל הסוגיות והפוסקים מבואר דאיסורו דאורייתא זולת לטומאה כו' וגם אחר שהוכררו שניהם אסורין ועי' בט"ז סי' קמ"ב ס"ק ב' וז"ל ואם איתא דגחלת כו' מלינו כו' דגזרו בה אלא ברור דאיסור דאורייתא יש משום לא ידבק כפרש"י כו' וצ"ע): בד"ה וביטול אשרה קירסם כו' נטל מקל או שרביט או שיפה שלא לצורך אסורה. (והוא ממתניתין דף מ"ט אמנם לשון המתני' הוא כיצד מבטלה קירסם וזירד נטל מקל או שרביט ה"ז בטילה שיפה לצרכה אסורה וכן הוא לדינא ולפי לשון הג"א הנ"ל נראה דבנטל מקל אפי' לצרכו ג"כ אסורה כמו שיפה לצרכה וע"ס הוא בלשונו וצ"ל כמו בלשון המתני'): בד"ה ישראל שזקף לבינה כו' (כל דברי הג"א הוא מהסוגיות דף נ"ג ונ"ד ובתוס' שם):

פרק ה בד"ה השוכר כו'. (ועי' בתוס' שם בדף ס"ה בד"ה ה"ג ר"ת כו'): בד"ה אין עודרין כו' (וכל שאר דברי הג"א שאח"ז הכל הוא בסוגיא ובתוס' ע"כ קצרתי): בד"ה מיהו אם כו' באותן הדמים עבודת כוכבים כו' כנ"ל: בד"ה אבל אם הי' יתרה על ק' מותר כל השכירות של ק' פר"י עכ"ל (ובתוס' ל"מ כעת ולכאורה יש לומר דכוונתו שהשכר יותר ממאה חביות בעד ק' פרוטות דבה"ג מותר השכירות הואיל ואינה מגיע פרוטה להחביות של איסור וכמבואר בב"י ובש"ע בשם הרשב"א אמנם לשון הג"א שכתב אבל אם היה יתירה כו' ל"מ שכוון לזה וגם בסיום לשונו שכתב דמותר כל השכירות של ק' משמע דכל דמי השכירות הוא רק על מאה ואפשר שכיון דלא שכרו אלא למאה אלא שהוא העביר חביות איסור שהוא יותר ממאה וזו הוא בתנם דבה"ג שכירתו מותר וכעין האי דינא דסוגי' והוא ג"כ בב"י בלעתותי ערב וכו' יעוי"ש אמנם לפ"ז הוי ליה לאיפלוגי' דדוקא שהעביר החביות של איסור אחר שהעביר כבר המאה חביות דהיתר וכעין דמבואר שם בב"י בשם הרשב"א): בד"ה מיהו ע"ג אלאים לתנן כו' (ועי' בתוס' בסוגיא בד"ה ה"ג בסדר המשנה): בד"ה בין בחמץ בפסח כו' (קאי אהא דקאמרי הסוגיא הוי ליה מין במינו ובמשהו וע"ז ביאר הג"א היינו בין בחמץ בפסח כו' ועי' בתו' מזה): בד"ה בגד שאכד ומרדעת וכרים וכסתות (ועי' בתוס' בסוגי' ובמתני' דפ"ט דכלאים הכרים כו' והמרדעת כו'): בד"ה ונ"ע לפגם כו'. ובא"ד קדירה אסורה שאב"י שנתבשל בה היתר וחזר ובישל בה היתר אח"כ מותר דטומאה שבטלה אינו חוזר וניעור [נ"ע] (דמה ענין טומאה לכאן ועוד בטומאה קי"ל [בכורות כ"ב וע"ש בתוס'] דחוזר וניעור אבל לא הבנתי כונתו בזה דמהיכי תיתי יאסור התבשיל האחרון יותר מהראשון ודוחק לומר דכוונתו הוא דאפילו הוא לשבת בבישול השנית כגון שהוא דבר חריף דגם באינו ב"י משוי ליה להבלוע לשבח אפ"ה מותרת הואיל וכבר בישל בה היתר הוי בישול זה כמו הגעלה ואינו חוזר וניעור וצ"ע כוונתו ועי' ביו"ד קכ"ג בהג"ה) [ונראה פשוט דמ"ש בהג"א שנתבשל בה היתר ר"ל בעודה ב"י רק בבישול היתר בפעם שני' אב"י מבישול האיסור והא"ז פליג על סה"ת הנ"ל בהג"א וכמבואר בפוסקים חלוקי דעות בזה ומ"ש בהג"א דטומאה צ"ל דטעם האיסור]: בד"ה וכן לשאר משקים כו' ובא"ד ואע"ג דברי' כו' (והוא דין אחר דאע"ג דברי' גופו לא בטיל בס' מ"מ בתקח"ס בטילה כמבואר בירושלמי אמנם לדינא קי"ל דאפי' באלף לא בטיל אבל הר"ן ביאר ומובא בב"י דהירושלמי יש לומר דבפליטת טעמו איירי דנ"ט עד תתק"ס ולא קי"ל גם כן כן מהא דסוגיא דעכברא בטילה בשיכרא כו' ולפ"ז יש לעיין דבהג"א שאח"ז הביא בשם ה"ג דשרץ לא בטיל כי אם באלף והכי איתמר בירושלמי ואין לסמוך אזה כיון דסוגיא דידן סברי דעכברא בטילה כו' ומזה נראה דדעת ה"ג דילפינן מירושלמי דאפי' לטעמו בעינן תתק"ס וכהר"ן הנ"ל שהבין כן בירושלמי א"כ לא מוכח מידי מהירושלמי שסובר דגופו בטילה בה"ג ונ"ע בפוסקים) [אמנם הג"ה לאשונה נעתקה מא"ז ושניה מהתוס' וכבר נחלקו הראשונים בפי' הירושלמי]: בא"ד פי' בה"ג דשרץ לא בטיל כ"א באלף והכי איתמר בירושלמי (ולהירושלמי בטלה ג"כ בתתק"ס): בד"ה פרש"י לענין עירוב מקואות כו' (והרוצה לעמוד על דברי הג"א אלו יעיין בתוס' גיטין ט"ז מזה ובתבורי להלכות מקואות יתבאר ע"כ קצרתי): בא"ד ואף לר"י ל"מ אלא גוד אחית כו' (כנ"ל וע"ש בתוס' ומ"ש בהג"א ומים לפין ומגיעין לכל הפחות עד חצי הנקב צ"ע ובלשון התוס' בזה ואכ"מ): בד"ה רשב"ס כתב וכן כו' ובא"ד ואפי' אותו ד"א בטיל לגבי מינו דהיתר כו' (והיינו אפי' היה אינו מינו דהיתר רק מעוט נגד מינו דהיתר אפ"ה אמרינן סלק את מינו כו'. ועי' בהג"א שלפני זה): בא"ד ואפי' למים דאיסור המעורבין כו' (היינו שלא היה בהמים בכדי לבטלו וכבר נאסרו כו' אפ"ה מהני בצירוף המים שאח"כ וכו' ויש לעיין מדוע לא נעשה כבר נבילה בה"ג ול"ש תירוץ של הרא"ש משום משהו כו' עי' ש"ך סימן קל"ד מזה ובמקום אחר הארכתי): בד"ה מיהו בדבר כו' ובא"ד הטין או שעורין כו' כנ"ל (והוא דין אחר דהיינו דחמץ קודם הפסח בטיל בס' משום דהיתר בהיתר בטיל אמנם במ"א פלפלתי דהא בלא"ה אחז"א בטיל בס' בפרט בשא"מ דאז הוא איסור בהיתר): בא"ד ודוקא מין במינו ושאינו מכיר ואם מכירו יזרקנה כו' (אבל בשא"מ גם בינם בעינן ס' כמבואר בפוסקים משום שאם יבשלם יתן טעם): בא"ד ואם הוא דבר יבש ולא אסרו אלא מדרבנן (כנ"ל) אם נתערבה אפי' חד בחד מותרין באכילה לב' ב"א כו' ומותר לבטלה ברוב כו' (נראה דמדמי' לי' הג"א כל איסורי דרבנן דליכא למיגזר כו' לחלת חו"ל המבואר בסי' שכ"ג בשיטת הרמב"ם והמחבר דרשאי לאכול עם הזר על שולחן אחד אפי' יתערב שוה בשוה כו' ומותר לבטלה ברוב כו' ולשיטתו ה"ה בכל איסורי דרבנן זולת היכא דאיכא למיגזר אטו דאורייתא כגון כלי שאב"י וכמ"ש לקמן בד"ה (אבל קדירה) [כלי גללים] כו' אמנם במ"א הקשיתי דהא חלב שחוטה הוא ג"כ דרבנן כמו מי חלב ומדוע כאן בס' בעינן ואכ"מ מיהו הב"י בסימן ק"ט כתב דכל הפוסקים חולקין עליו יעוי"ש ובש"ך שם): בד"ה וה"ה יבל כו' (היינו דבה"ג הגם דגופו לא בטיל מ"מ טעמו בטיל): בא"ד בשר בחלב אסור בהנאה הלכך וכו' (והוא דין אחר ועי' בסימן נ"ד בש"ך ס"ק י"א אי צריך להשליך דמיו כו' בקדירה שאב"י): בא"ד יש להסתפק בב"ח דרבנן כגון ששהה כו' אסרוהו בהנאה או לא וכו' (מיהו בבישול ודאי אסור מכח דנבלע בה חלב וע"י בישולו יהא איסור דאורייתא ובמקום אחר בארתי באריכות): ובסה"ד אך אם של ישראל אחר הוא יפרע לו דמים (עי' בנילה [דף לח] בסוגיא דמים ומלח הרי שנתערב וכו' יאכל הלה וחדי): בד"ה והור"ת דעירוי כו' ובא"ד מיהו שאר תרנגולות לא היו נאסרין וכו' (היינו מחמת איסור דם משא"כ אם הי' אחת מהן טריפה כולן נאסרים): בד"ה וגם אפי' בלא כיבוס כו' ובא"ד אם יש לחלק באיסור בין דבר שנדבק כו' וכמו שמחלק בפ' התערובות גבי פשתן שאני רוק דקריר (וכן הוא שם בדף ע"ט לענין רוקו של נדה כו' דקריר ופרש"י נכנס בפשתן בחזקה כו' וה"ה דיש להסתפק לענין כיבוס): בד"ה וכלי ברזל כו' ובא"ד וקודם הטבילה מברך על טבילת כלי מתכות (ועי' בפוסקים): בד"ה וכ"כ מהרי"א אבל בא"ז כתב דאין ראי' כו' (היינו בלא טבילה וכסברות י"א בהרא"ש דלכאורה משמע וכו'): בד"ה כלי גללים כו' וכלי עצם א"צ הגעלה (אמנם בסימן תנ"א קי"ל דכלי עצם בעי הגעלה ועיין ביו"ד סי' נ"ט מזה): בא"ד קדירה הבלוע בה איסור (כמו תרומות חו"ל וה"ה שאר איסורי דרבנן כמו בב"ח דרבנן לשיטתו דבטיל ברוב כמו תרומה וחלה דרבנן ומ"ש ולא אתי לאיחלופי בדאורייתא היינו משא"כ כלי שאב"י דגזרינן אטו ב"י בה"ג ל"מ הגעלה זו בב"ח ולדעת בעה"ב ביו"ד סי' קכ"א גם בזה מהני הגעלה ג"פ אמנם לדינא קי"ל שם בטור דל"מ הגעלה בב"ח זולת בדבר שאין לו עיקר בתורה כתרומה וחלת חו"ל יעוי"ש): בא"ד דמחבת ויורה שהיה תחלת תשמישיה כשירה וזוקקן ותיקנום ואח"כ בישלו בהם כו' (היינו שהואיל שלא נבלע בה האיסור עד אחר שעשה עלאי מהני הגעלה ואמרינן ביה כבולעו כ"פ כהגעלתו): סליק

פירוש המשניות להרמב"ם ז"ל ממסכת עבודה זרה

הוגה ונתקן ע"י הנדפס בפעם הראשונה בנאפולי שנת רנ"ב

פרק ראשון

שלשה ימים לפני אידיהן של עובדי כוכבים וכו' (דף ב)

אידיהם הבליהם כמו למועדיהם ואסור לקרותם מועדים לפי שהם הבל על האמת ואלה שלשה ימים מלבד יום האיד עצמו ואסרנו שישאל מהם או ילוה מהם לפי שהם משבחים לעבודת כוכבים שלהם על זה ויהיה הוא סבה לשבח לעבודת כוכבים ואם הוא מלוה על פה מותר לקבל מהם לפי שהוא מציל מידם ואין הלכה כר' יהודה:

רבי ישמעאל אומר וכו' (דף ז ע"ב)

פסק ההלכה בגולה אין אסור אלא יום אידיהן בלבד וכל מה שלוקחין ומוכרין עמהם ביום אידיהן אסור כלומר שאסור ליהנות ממנו ואין הלכה כר' ישמעאל:

ואילו אידיהן של עובדי כוכבים וכו' (דף ח)

אלו הזמנים הנזכרים היו מפורסמים באותו הזמן אצל העובדי כוכבים והגלוים אליהם וכן כל מועד אומה בכל מקומות העולם כשהן עובדין עבודת כוכבים חייב לנהוג בהן כמו שזכר: מיתה שיש בה שריפה שהיה בה קטורת או שריפת בגדי המת וכלים וגנוסיא של מלכים הוא יום שמתקבצין בו להקים מלך ואין הלכה כר"מ: בלורית הוא שער המניחין באמצע ומגלחין מה שסביבותיו מכל הצדדין ותספורת כזה אסור לנו מן התורה כדי שלא נתדמה להם אבל אין חייב עליו מלקות אלא אם שחת הפאות כמו שבארנו במכות:

עיר שיש בה עבודת כוכבים כו': (דף יא ע"ב)

אמרו מהו לילך לשם שישים אותה דרך לילך משם לזולתה לפי שאסור ליכנס לעיר שיש בה עבודת כוכבים כל שכן לדור בה וכל שכן לסחור בה וחנויות מעוטרות חנויות העיר שמייפין אותם באיזה מין ממיני הנוי שיעשה הכל הוא לעבודת כוכבים ולפיכך כל מה שיש בה אסור בהנאה ולפיכך יודע לך שכל עיר של אומה שיהיה להם בה בית תיפלה שהוא בית עבודת כוכבים בלא ספק אותה העיר אסור לעבור בה בכוונה וכל שכן לדור בה אבל אנחנו תחת ידיהם בעונותינו ושוכנים בארצם אנוסים ונתקיים בנו מה שנא'(דברים ד) ועבדתם שם אלהים (אחרים) מעשה ידי אדם עץ ואבן ואם העיר דינה כן קל וחומר דין בית עבודת כוכבים עצמו שהוא אסור לנו כמעט לראותו וכל שכן ליכנס בו:

אלו דברים אסור למכור וכו': (דף יג ע"ב)

אצטרובלין הן הנקראים בערבי קנ"ס קדיש"י והם הקטנים מן הצנוב': ובנות שוח מין ממיני השקמה: ופטוטרותיהן הענפים שנתלין בהן הפירות: ומה שאמר רבי מאיר דקל טב רצונו לומר פירות דקל טב לפי שהפירות הטובים יקרבום לעבודת כוכבים: וחצב קנים שעושין מהם הסוכר"א. ונקליבס מין ממיני העשבים המעולים ומה שאמר ר' יהודה אין מקריבין חצב לעבודת כוכבים ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור ר' מאיר אומר אף דקל טב וחצב ונקליבס אסור למכור לעובדי כוכבים והלכה כר"מ שאוסר למכור דברים אלו גזירה שמא יקריב מהם לעבודת כוכבים:

מקום שנהגו (שלא) למכור בהמה וכו': (דף יד ע"ב)

בהמה גסה אסור למכרה לעובד כוכבים לפי שהוא מצווה על שביתת בהמתו ואסרו למכרה לו על דרך גזירה שמא ישאיל אותה לו או ישכיר אותה לו ויאמר כמו שמותר למכרה כמו כן הוא מותר להשכירה ולהשאילה ויעבוד בה עבודת כוכבים[בשבת]והיא של ישראל ולפיכך מותר לו למכרה על ידי סרסור כמו שבארנו ברביעי מפסחים: והסבורה ג"כ משמשת לטחון וכן בתירא אומר הסוסים שמביאין עליהם הניידין העופות שצדין בהם מותר למכרם להם לפי שסבר החי נושא את עצמו ואפילו בהמה ועוף כמו שבארנו בעשירי מפסחים: וחכמים אומרים כי האדם בלבד הוא שאמרו בו החי נושא את עצמו כמו שנתבאר בפרק עשירי משבת ואין הלכה כבן בתירא א] ואין הלכה כר' יהודה אבל שאר בהמות מותר למכור לעובד כוכבים שהם ידועות לרכוב בהם בלבד:

אין מוכרין להם דובים וכו': (דף טז)

כל דבר שיש בו נזק לרבים כגון כלי מלחמה כולן וכלי יסורין כגון שלשלאות וכבלי ברזל ולינוקי' וכמו כן אין מתקנין להם כלי מלחמה ואין מלטשין להם החרבות והרמחים וכיוצא בהם שלא לעזור המשחיתין בארץ להשחית: בסילקי וגרדינין ואצטדיא ובימה כלן תארי כסאות ואצטבאות שעושין לכבוד עבודת כוכבים ובשבילה: ובימוסות ברניות וארמנות וכפה בנין עשוי כמין קשת:

ואין עושין תכשיטין לעבודת כוכבים וכו': (דף יט ע"ב)

עיקר איסור דברים אלו מה שאמרה תורה לא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע לפי שזה בכלל לא תחנם: ואמר ואין צריך לומר שדות לפי שהשדות יש בהם שני דברים האחד מטעם לא תחנם והשני שמבטל מהן הפרשת תרומה ומעשרות והלכה כרבי יוסי ובלבד שישכיר כל איש ב' אבל ג' או יותר לא ישכיר להם שלא יעשה שכונות עובדי כוכבים:

אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית וכו': (דף כא)

הם אמרו אף במקום שאמרו להשכיר הוא לדברי ר' מאיר שאומר שלא ישכיר להם זולתו בסוריא בלבד אבל לא בארץ ישראל אבל לדעת רבי יוסי יהיה סוגית הדברים כן כשאמרו לא לבית דירה אמרו ואין בזה מחלוקת שהוא ישכיר לו בית לעשות ממנו אוצר או ליהנות בו הנאה מועטת על דרך ישוב הארץ ולהעביר השעה ואמרו על שמו כלומר על ישראל בעל המרחץ ועובד כוכבים הלך בו יחמם אותן בשבת ויכנסו בו העובדי כוכבים ואומרים רחצנו במרחץ פלוני היום ובזה יש חילול השם למי שישמע זה ואינו יודע שהוא שכור אצלו לזמן קצוב בדמים ידועים וזה היה בימיהם שהיה מנהגם כמו שזכרנו אריסות למרחץ לא עבדי אינשי אבל בזמננו זה דין המרחץ ודין השדה ושאר הקרקעות אחד הוא ומותר לבעל קרקע להשכירו וזה מפורסם לכל בני אדם:

אין

הגהות הגרי"פ א] עי' תוי"ט פ"ד מ"ג בפסחים ד"ה בן בתירא:

פרק שני

אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים וכו' : (דף כב)

ואפי' בהמה נקבה אין מניחין אצל עובדת כוכבים שמא יבא עובד כוכבים אצל אותה עובדת כוכבים וירבע הבהמה הם אמרו לא תייחד אשה עמהם ואפי' היחוד שהוא מותר לה יחוד כמותו להתיחד עם ישראל כגון שתהיה אשת העובד כוכבים עמו וכיוצא בזה ממה שבארנו במקומו ובסוף קידושין : ובת ישראל לא תילד את העובדת כוכבים לפי שמגדלת בן לעבודת כוכבים ואם הוא בשכר מותר מפני איבה ומטעם זה לא תניק בנה של עובדת כוכבים . ואמרה ברשותה שלא תתייחד עמו לפי שהם חשודים על שפיכת דמים :

מתרפאין מהן ריפוי ממון וכו' : (דף כז)

ריפוי ממון שירפא לו העובד כוכבים בהמתו או עבדו וריפוי נפשות שירפאהו לו עצמו וזה דוקא כשנתן לו הרפואה מגלו אבל כשיאמר במה שיתרפא מותר ולפיכך מותר לנו לקחת נסחאות הרפואות מהן ואסור לקחת מהן פירוש ענייניו ואין הלכה כרבי מאיר :

אלו דברים של עובדי כוכבים אסורין וכו' : (דף כט ע"ב)

אנדרייאנוס קיסר היה עושה פיש ידוע וגובל אותו ביין ימים הרבה ואחר כך עשה ממנו כלי חרס בלתי מבושל והיה מוליך אותו עמו וכל שעה שהיה צריך יין היה שורה חתיכה מאותן הכלים במים והוא נמוח ויבקע הפיש וישאר המים מזוג ביין והיה שותה ואותו מעשה היו עושין בני אדם בזמן חבור המשנה והוא נקרא חרס אנדריני מיוחס לאנדרייאנוס : ולבובין גזור מלב לפי שהיו נוקבין על לבן ומוציאין אותו והוא מין מעבודת הבעלים : ותרפות הגרעון הבזוי ומקום התורפה קורין למקום הנבזה והנקלה והוא כינוי דרך בזיון לבתי עבודת כוכבים שהולכין להם ולפיכך נקראו התועים ההולכים בתרפות : והבאים מותר כשבאו יחידים אבל שיירא אסורין שמא דעתן לחזור והלכה כרשב"ג וכר"ע :

נודות של עובדי כוכבים וקנקניהן וכו' : (שם)

נודות העובדי כוכבים וקנקניהם כמו שאומר לך והוא שאם הם חדשים ולא נשתמש בהן העובד כוכבים מותר לנו לתת לתוכו יין מיד ואם הם ישנים שכבר נשתמש בהן העובד כוכבים ימלא אותן במים שלשה ימים מעת לעת ויחליף מהם המים בכל כ"ד שעות ואחר כך יתן בהן יין ואם נתן בהם ציר או מוריים וכיוצא בהן בתחלה ואף על פי שלא נתן בהם מים שלשה ימים מעת לעת מותר לתת בו יין אחר כן ומותר לתת בהם שכר לכתחילה וכמו כן אם החם אותם באש מותר שיתן בהן יין ואם לא עשה בהם אחד משלשה דברים אלו ונשתהה אצלו שנה תמימה מותר לתת בהן יין : כבר זכרנו פעמים שהחרצנים הם גרעיני הענבים וזגין הקליפה שעל הענב : ולחים נקראים כל שנתן ויבישים אחר השנה ומה שאמרו חכמים מותרין רצונו לומר מותר באכילה והיה מנהגם לתת יין בקצת מיני המוריים ולפיכך אסרוהו באכילה ונתבאר בתלמוד שכשנתברר ממראה אותן מוריים בתכונתו שלא היה בו יין שהוא מותר באכילה ובית אונייקי מקום שרוב הענלים הנמצאים לשם היו קרובים לעבודת כוכבים והיה רוב אותם העגלים לעומת שאר כל הבהמות מיעוט · ור' מאיר חיים למיעוט לפיכך אמר גבינת אותה העיר אסורה בהנאה בשביל קיבת עגלי עבודת כוכבים ורבנן לא חיישי למיעוט ולפיכך אומרים אסור באכילה בלבד ואין הלכה כר"מ בכל דבריו :

אמר רבי יהודה שאל ר"י וכו' : (שם)

מה שהביא' שלא יודיעו בטעם אסורו לקירוב אותה גזירה דלמא אתי לזלזולי בה ולפיכך היה מנהגם כשהיו אוסרים שום דבר בגזרה לא היו מודיעים טעם אותה גזירה כל אותה שנה עד שיתפרסם איסור אותו הדבר ונודע אצל הנשים ועמי הארץ באותה שעה מודיעים הטעם וסיבת איסור גבינת העובד כוכבים שמא יעמידנה בעור קיבת נבילה לפי שהוא מעמיד ג"כ וכבר נודע ששחיטת עובד כוכבים נבילה וכשהעמיד בעור הקיבה נאסרה אותה גבינה לא מטעם בשר בחלב לפי שבשר בחלב אינו אסור אלא בנותן טעם כמו שנתבאר בחולין אבל הוא אסור בשביל שחיטת עובד כוכבים ולא נאמר בזה אחד מששים לפי שהוא מעמיד ומעשה הנבלה הוא נראה וכאילו הגבינה כולה נבלה לפי שהדבר שאסור כשנתערב עם המותר והיה מעשה אותה הדבר האסור נראה ונגלה אינו בטל במיעוטו ואפי' הוא נעלם הנה הוא אוסר הכל ואפי' היה אותו הדבר האסור כל שהוא ולא נאמר עליו לא אחד מששים ולא אחד ממאה כמו שבארנו בשני מערלה באמרם כל המחמץ וכל המתבל וכו' והמעמיד גדול ממחמץ וממתבל וכן אמרו הכל הולך אחר המעמיד ואמנם קיבת הנבלה עצמה היא מותרת לפי שהיא פירשא בעלמא רצוני לומר כעין צואה והלחות ואינה כגוף הבהמה ולפיכך מותר לנו ליקח קיבות העובד כוכבים ונעמיד בהן הגבינה וכמו כן כשאנו רואין העובד כוכבים שהעמיד החלב בקיבה עצמה מותר לנו לאכול אותה גבינה ולא תועיל בזה הפרסום ולא מה שהדעת נותן על הרוב אלא ראיית העין ואסר הביא שלא תאסר הגבינה משום חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו לפי שטעם איסור זה כדי שלא יתערב חלב בהמה טמאה עם אותו החלב ועיקר הוא בידינו שחלב בהמה טמאה אינו מעמיד הנה שלא נשאר איסור אלא איסור נבלה בלבד כמו שזכרנו :

אלו דברים של עובד כוכבים וכו' : (דף לה ע"ב)

רוב דברים אלו כגון הפת והשלקות וכיוצא בהן כולם נאסרו כדי שנתרחק מהם ולא נתערב עמהם כדי שלא נמשך בהתערבנו עמהם לשלוח יד במה שהוא אסור וזה ענין אמרם משום חתנות ואלה הדברים הם מכלל שמונה עשר דבר שגזרו כמו שבארנו בראשון משבת וזה שאתה רואה שאנו אוסרין שלוקין אינן הדברים שמולקין בכליהם לפי שזה נקרא גיעולי עובד כוכבים אבל הם הדברים שאין בהם גיעולי עובד כוכבים ולא כיוצא בהם אבל הם אסורים בשביל שנגמרה מלאכתן על ידי עובד כוכבים לפי שהחכמים אסרו בשביל להתרחק מהם גם כן כל מה שיבשל העובד כוכבים ואפי' בישל שום דבר ברשותנו אלא אם היה אותו דבר נאכל בכמו שהוא חי או אינו עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת באותו מקום כי בזה לא יאסר כשבשלן עובד כוכבים משום בשולי עובד כוכבים ולא יתערב לך איסור בשולי עובד כוכבים באיסור גיעולי עובד כוכבים וכבר בארתי זה אבל השמן פסק ההלכה ששמן העובד כוכבים מותר ופתם יראה מתלמודנו הבבלי שהוא אסור אבל פת השוק שמוכרין הנחתומין אסורו מעט וקרוב להיתר מפת בעלי בתים · והולכי דרכים ובשעת הצורך הדבר מותר לדעתי והוא חוזר למנהג המדינה כמו שבארתי בפסחים ואין הכבשין שנותנין בהן יין אסורים בהנאה לפי שאין נראה בהם טעם היין אבל הוא נמס ומתבטל טעמו ולפיכך אינו באיסור הנאה לפי שלא נראה בם מעשה היין . וטרית מין ממיני הדגה והוא דג טהור שכותשין אותו עד שהוא שב כמו עיסה וכשהוא נדוק ונכתש אסרוהו שמא נכתש עמו דג טמא ואין שם צורה שיורה עליו וציר הוא מרק הדג המלוח שמתמצה ממנו וכשאין בו דג אין אנו יודעים אם הוא תמצית דג טמא או מדג טהור הוא ולפיכך אסור וחילק מין מן הדגים והוא טהור אבל כשהוא קטן לא תמצא בו קשקשת ולא סנפיר עד שיגדל וגדלים בו ואסרנוהו לפי שיעלה מן הים עם מין אחר אסור ויתערב בו עירוב גמור עד שלא יכירו אותו אלא יחידים מבני אדם : וקורט של חלתית חתיכת חלתית ואסרו אותה לפי שהעובדי כוכבים חותכין אותה בסכיניהם כשמוכרים אותה ובהן שומן הנבלה ומורפת החלתית יתפשט אותו השומן בגוף החלתית ומחסר חורפתו ואותו שומן הוא נותן בו טעם לשבח וזה אסור כמו שיתבאר בסוף מסכת זו : ומלח סלקונדית מלח ממקום ידוע היו מעלין אותו גדולי העובדי כוכבים על שלחנם והיו מושחין אותו בחלבי החזירים ושומן הדגים וכיוצא בהן ממה שממתק אותו ומשביחו ולפיכך הוא אסור ומה שכפל ואמר הרי אלו אסורין ואין איסורן איסור הנאה למעוטי מוריים וגבינה בית אניאקי שהן אסורין בהנאה לדעת רבי מאיר שמשנה זו שלו :

ואלו מותרין באכילה וכו' : (דף לט ע"ב)

ואפילו ישראל רחוק מן העובד כוכבים והיה ישראל יושב אבל כשהוא עומד רואה את העובד כוכבים ולפי שכשהוא עומד רואהו מאיזו בהמה הוא חולב אותו החלב מותר ואף על פי שהוא יושב ולא ראהו כשהוא חולב לפי שהעובד כוכבים מתיירא שיעמוד ויראהו כשהוא חולב מן הטמאה וכאילו רצונו לומר באמרו בכאן רואהו שהוא מצוי עמו שהוא יכול לראותו בשעה שהוא חולב והדבדבניות אותן החתיכות שרודין מן הכוורת שבהן הדבש ואע"פ שהן נוטפות לחות לא נאמר שמא הזיל עליהן יין וגם אותה לחות לא תכשיר ואף על פי שהדבש מכשיר מכלל השבעה משקין כמו שזכרנו וכמו שנבאר במקומו במסכת מכשירין לפי שהוא באותה שעה כעין אוכל לא משקה עד שמתיכין אותו ומוציאין דבשו ובתוספתא מסכת טהרות דבש הזב מכוורת דבורים מפגא טומאת משקין חישב עליהם לאוכלן מטמא טומאת אוכלין וזה לפי שלא יתייחד המשקה בעצמו עד שמתיכין אותו בכוגה ומסלקין אותו מן הדונג ודע זה : וטרית שאינה טרופה אינו רוצה לומר שהדג נשאר כמו שהוא שזה מבואר הוא אבל רצונו בו ואפי' שהיא כתושה כשאינה טרופה בתכלית היא מותרת וזה הוא שישאר ראש הדג ושדרתו נראים עד שיודע מאותה צורה שהוא דג טהור ואמרו עלה של חלתית ואפילו שנדבק בו קורט חלתית ר' יוסי אומר השלוחין אסורים אומר כשהיו הזיתים השרויין במים נתרכך עד שכשתקח זית אחד מהם תקח אותו מבלי הגרעין שלו ויפול (הטויה) [הנה] הוא אסור וזה הוא פירוש השלוחין כאילו אמר השולחין כמו רוכב ורכוב וטעם זו לדעתו לפי שהוא אומר שהיין הפליטו עליהן ולפיכך נתרכך בשרם ונאסרו החגבים מן הסל כשהמוכר משים אותם לפניו לפי שהיה מנהגם לזרוק עליהם יין פעם אחר פעם כדי שלא יתייבשו ויכסום אבק ואם הוא מוכר מן האוצר או ממקום כנוסם מותר לפי שאין לך לאסרם ואמרו וכן בתרומה רצה לומר וכן בכהן החשוד למכור תרומה לשם חולין כל מה שהוא בסל שלפניו שהוציאו למכרו הוא אסור ואין ראוי לקחתו ממנו ואשר יהיה אצלו באוצר מותר לפי שהוא מתיירא שידעו זה בני אדם ויאמרו שהכל הוא תרומה שמכר לשם חולין והוא מסכן במעט ואומר שהוא חולין ולא יסכן המרובה שירא שמא יודע רמאותו ויפסיד הכל ואין הלכה כרבי יוסי :

פרק שלישי

כל הצלמים אסורים וכו' : (דף מ ע"ב)

חושבין בעלי זה המעשה כי כשתהיה השמש במעלה ממעלות הגלגל איזו מעלה שתהיה יעשה צלם לאותה המעלה על דמות הצורה המיוחסת לאותה המעלה ונראים ממנו כחות במציאות בעניני אותה צורה והפועלים המיוחסים לה והם מקטרים לאותו צלם ומתפללים לו ומגדלין אותו בשעה שתהיה השמש באותה מעלה וזה מין ממיני הצלמים ונקרא בערבי טלאס"ם ובמקום ר' מאיר היה אצלם מין זה מן הצלמים וכבר ידעת שרבי מאיר חיים למיעוט ולפיכך גזר על כל הצורות שהן אסורות לפי שקצתן עשוין לעבדן פעם בשנה כשהשמש [חלה] (ס"א עלה) באותה מעלה וחכמים לא חיישי למיעוט ואומרין שעושין אותו לנוי בלבד· ואם היה בצד הצורה שום דבר ממה שזכר תגא קמא או ממה שהוסיפו בברייתא והוא חרב ועטרה וטבעת אותה שעה נדע בבירור שנעשית בעיון ובקטרת ובתפלה ובקרבן כמו שהוא מפורסם אצל בעלי המלאכה זו ובלבד שתהא צורה זו על פתח המדינה ואין מחלוקת ביניהם שכל הצורות שבעיירות והארמונים אסורות לפי שנעשו לשם בבירור לעבודה לפי שאין אותם מקומות מקום לנוי שנאמר לנוי נעשו ואפילו שאין בידו מאומה והלכה כחכמים :

המוציא שברי צלמים וכו' : (דף מא)

תבנית יד ורגל אינו יד צלם שנשבר לפי שזה הוא שברי צלמים אבל מתחלת עשייתו נעשה צורת יד בלבד או צורת רגל וכן צורת איזה אבר שיעשה וממעשהו יתבאר אם מתחלת עשייתו נעשה נפרד או אם נשבר מצורה שלימה :

המוצא כלים וכו' : (דף מב ע"ב)

צורת חמה ולבנה אין ענינו שימצא עגול ויאמר זה הוא שמש או קשת עגול ויאמר זה לבנה אלא שבעלי הצלמים הנקראים טלאס"ם מיחסים לכוכבים צורות עד שאומרין צורת שבתי צורת זקן שחור וצורת נוגה צורת נערה יפה בחלי זהב וצורת השמש צורת המלך מעוטר יושב על עגלה וכן מייחסים לכל המזלות וכוכבים צורות הרבה והם באותן הצורות חולקין מחלוקות הרבה לפי שהם מאמרים כוזבים והכזב על הדבר מן הדברים יגדל וירחב בלי ספק : ואמרו צורת חמה ולבנה ר"ל שימצא הצורה המיוחסת אל השמש והצורה המיוחסת אל הלבנה על איזה דעת שיהיה . והדרקון צורת גוף שיש בו צלין קשקשין הרבה לבין סנפירין כקשקשי הדג וזו הצורה היתה אצלם מהודרת לפי שהן מיחסין אותן לחלק מחלקי גלגל והגיד לי איש אחד מבעלי מלאכה זו שזו הצורה הוא הצורה לתלי הלבנה ונקרא בערבי א"ל גוזה"ר ושהיא נעשית על תבנית כך בשעה כך וכך ושאלתיו באיזה ספר זכרו זה לפי שאני לא ראיתי מעולם צורה זו ואמר כי מלמדו בדה מלבו צורה זו עם הרבה דברים שמסר לו בסוד: וכלים מכובדים הם חלי זהב וכסף ובגד משי ומה שזולתו הם כלים מבוזים והלכה כרבן שמעון בן גמליאל וכרבי יוסי :

שאל פרקלוס וכו' : (דף מד ע"ב)

אפרודיטי שם הכוכב הנקרא נוגה וכן כתוב שם נוגה הנקרא בערבי א"ל זהר"א בספרי הצלמים הנקראים בארבי טלאסי' אפרודיטי והיה באותו המרחץ צורת נוגה : וזה שאמר לו אין משיבין במרחץ אמנם אמר לו זה אחר צאתו מן המרחץ והתנצל לו לפי ששתק ולא השיב לו על שאלתו ואמר לו מה שמנעני מלהשיבך דבר לפי שאין משיבין בבית המרחץ :

העובדי כוכבים העובדים וכו' : (דף מה)

רבי יוסי סבר שאילן שנטעו לשם אילן ולבסוף עבדו אסור לפי שיש בו תפיסת יד אדם וחכמים אומרים כי כיון שנטעו והוא לא נתכוין בו. לעבדו כשעת נטיעתו הוא כמו הר וגבעה ועבודתו אחר כן אינו אוסר אותו ור' עקיבא הודיענו בעיקר שנחקר בו בשביל מקומות עבודת כוכבים ואינו חולק עם אדם ואין הלכה כרבי יוסי :

מי שהיה ביתו וכו' : (דף מז)

אע"פ שהוא כונס לתוך שלו אסור להניח אותו המקום הפנוי לעבודת כוכבים לפי שהיה מהנה אותה אבל ממלא אותו בדברים מאוסים ויתן שם קוצים וכיוצא בהם ודע שטומאת עבודת כוכבים דרבנן ולפיכך היו מקילין בה מכל צד ואומרים שהוא נדמה כשרץ לטמא במגע לא במשא כשרץ ונדמה למת שאינה מטמאה אלא בכזית לא בפחות מזה ואין הלכה כר"ע ואפילו בעבודת כוכבים עצמה וכל שכן משמשיה :

שלשה בתים וכו' : (שם ע"ב)

איזו אשרה וכו' : (דף מח)

סיוד הליבון שמלבנין בסיד וכיוד הפתוח והציור : ואמרו וחדש הראוי בו או שחדש : ותלפין נקראין הענפין שנמצאו במקום אותן שחתכו והוא מה שאמר והחליף . ואמרו איזה היא אשרה הוא רוצה לומר איזו היא אשירה שנחלקו בה חכמים ור"ש לפי שאמר שהאשרות שלשה מינין ב' מינין אין בדינן מחלוקת והשלישית והיא אותה שתחתיה עבודת כוכבים אומרים חכמים שהיא אסורה בהנאה כל זמן שעבודת כוכבים תחתיה וכשמסירין אותה מתחתיה היא מותרת כמו שקדם מדבריהם העמיד תחתיו עבודת כוכבים ובטלה הרי זה מותר ור' שמעון אומר אפי' לא בטלה ואע"פ שהיא תחתיו הואיל ולצורה עובד מותר ואין הלכה כר' שמעון :

לא ישב בצלה וכו' : (דף מח ע"ב)

לא ישב בצלה בצל גוף האילן אבל בצל ענפיה ועליה מותר לו לשבת שם וזה שאמרנו אם עבר טמא לפי שיש לומר אי אפשר שאין שם מתקרובת עבודת כוכבים וזה הוא דעת רבי יהודה בן בתירא שאומר מניין לתקרובת עבודת כוכבים שהיא מטמאה באהל שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל אף תקרובת עבודת כוכבים מטמאה באהל ואין הלכה כר"י בן בתירא לפי שלא נמשלה עבודת כוכבים למת אלא לפי שאינה מטמאה לפחות מכזית כמת כמו שבארנו אבל מטמאה תקרובת עבודת כוכבים במגע ובמשא כנבלה : וגוזלת את הרבים שיהיו ענפיה נמשכות על אויר רשות הרבים : וחזרין רבוי הנקרא חזרת והוא הנקרא בערבי חסא ומי גשמים מזיקין לו ולפיכך לא יזרע תחתיה ואפילו בימות הגשמים לפי שתועיל להם : וכבר קדם לך דעת רבי יוסי בזה הפרק שאין לחוש שתחזיר עבודת כוכבים ומשמשיה זבל לפי שאין אותו הזבל לבדו הוא סבת הצמח אלא הזבל והקרקע והמים והאויר והשמש והוא סבר זה וזה גורם מותר כלומר שיעשה דבר מן הדברים ויהיו סבות עשייתו מהם שנים או יותר מהם מותר ומהם אסור אותו הדבר הנעשה מותר וכן פסק ההלכה בכל הדברים ואמנם אמר בכאן זה הדבר כחולק על החכמים לפי שאמר להם על דעתכם שאתן חוששין בשוב עבודת כוכבים זבל (אבל) אף לא ירקות בימות הגשמים וכבר בארנו שהלכה כרבי יוסי ועל סברתו נעשה :

נפל

נטל ממנו עצים וכו': (דף מט ע"ב)
ההסק הראשון שמסיקין התנור הוא מטליס בשול חרסו ואז הוא ראוי לאפות בו אחר כך ולפיכך יותן שאפילו כשיוצן שבח אותו ההיסק נשאר בו וזה הוא לדעת האומר זה וזה גורם אסור ופסק ההלכה בין חדש בין ישן יוצן כלומר שיניח אותו עד שיצטנן ויסיקו אותו שנית בעצים של היתר ויאפו בו וזהו מותר: ודברי ר"א יוליך הנייה לים המלח שיקח מדמיהן דמי הככר שנתערב בכל הפת וישליך אותו בים המלח עמוקים שלא ימצא לעולם: וזכר מחלוקתם בפת להודיע דר"א כי היכי דסרי בפת דעצים דאסורה ככר כלים ונשרפו כמו כן מיקל בדבר שהאיסור קיים כגון ככר שארג בו הבגד דאיתיה לאיסורא בעיניה ר"א אומר יוליך הנאה לים המלח ואפי' בפת שכלה העצים וליתיה לאיסוריה בעיניה וחכמים אומרים כולן אסורות והלכה כר' אליעזר בכל ואפי' חבית של יין נסך כשנתערבה בין חביות יוליך הנייה לים המלח ומותר לו למכור הכל וליהנות בו:

כיצד מבטלה קרסם וכו': (שם)
קרסום הוא כריתת ראשי הענפים וזירוד' כריתת הענפים שפייה גרירתם וכל זה כשיעשה אותו העובד כוכבים לפי שהעיקר אצלנו שלא יבטל עבודת כוכבים אלא עובד כוכבים שיודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה וכך אמרו דפלח מבטל ודלא פלח לא מבטל לפיכך אמרו בטיב עבודת כוכבים שלא יהיה נער קטן או מקולקל הדעת:

פרק רביעי

רבי ישמעאל אומר שלש אבנים וכו': (שם)
ר' ישמעאל אומר שלש ואפילו היו ברחוק ממנו ד' אמות אסורות לפי שאמרי' כנוסים מרקולים קטן מנגד מרקולים גדול כיון שהיו שתי אבנים או ג' נראין עמו אסורות והלכה כחכמים:

מצא בראשו מעות וכו': (דף נא ע"ב)
אמרו מותרין ובלבד שימצאם על דרך בזיון המעות כשיהיו בכיס תלוי בצואר אותו הצלם וכסות שתהיה בגדיו מכופלין נתונים על ראשו וכלים שיהיו תלויין על ראשו שככנס ראשו ממושבו:

עבודת כוכבים שהיה לה גינה וכו': (שם)
אמרו בטובה ושלא בטובה רוצה לומר בטובת כומרים:

עבודת כוכבים של עובד כוכבים וכו': (שם)
אמר רחמנא בעבודת כוכבים לעובד כוכבים פסילי אלהיהם תשרפון באש מטעם שפסלו נעשה לו אלוה ואמר בעבודת כוכבים דישראל ושם בסתר עד שיעשה לו הדברים שבסתר כגון שיקטר לו או ישתחוה וזולת זה כמו שנתבאר בסנהדרין:

כיצד מבטלה וכו' (דף נג)
פחסה החליקה ואמרו כשפחסה בפניה פירוש כשהחליק פניה עד שהסיר צורת הפנים באותה שעה תבטל אבל כשהחליק שאר גופה בשלא חסר ממנה כלום אינה מבוטלת ומחלוקת רבי וחכמים הוא כשמכרה לעובד כוכבים אבל כשמכרה לצורף ישראל דברי הכל בטלה והלכה כחכמים:

עבודת כוכבים שהניחוה וכו': (שם ע"ב)
בימוס היא אבן גדולה מניחין אותה להקריב עליה והוא מין מן המזבחות וכשמולך מלך מקים בימוס ואם הוסר ממלך או מת ומלך אחר יניח הבימוס הראשון ויעשה שני לעצמו ואז הוא מותר ליהנות מן הראשון וזה פירוש אמרו מפני שמעמידים אותן בשעה שהמלכים עוברין כלומר שהסבה שהבימוסים הרבה שבזמן שמעבירין המלך בטל אותו הבימוס ויעשה אחר לעצמו המולך ואז כל הראשונים מותרין:

שאלו את הזקנים ברומי וכו': (דף נד ע"ב)
ממה שאתה צריך לידע כי הפילוסופים על השלימות אינן מאמינין הצלמים רצוני לומר הטלמסאות אבל מלעיגין מהן ומאותן שחושבין שיש להם פעולה ובאור זה יאריך ואמנם אני אומר זה לפי שאני יודע שרוב בני אדם כלם נפתים בזה פתוי גדול מאד ובדברים דומה להם ומחשבים שיש להם ענינים אמתיים ואין הדבר כן עד כי הטובים החסידים מבני דתנו חושבים שהם דברים אמתיים אלא שהם אסורין מצד התורה בלבד ואינם יודעים שהם דברים בטלים כוזבים ונצטוינו בתורה שלא נעשותם כמו שהזהירה על הכזב והם דברים נתבררה להם פרסום גדול אצל העובדי כוכבים ועיקר זה באומה הנקראת צאבים והם האומה שיצא אברהם אבינו ע"ה מביניהם וחלק על טעותם וסברתם המקולקלת במה שנתן האלהים בלבו מן החכמה והיו מגדלין ומכבדין הכוכבים ומיחסין להם פעולות שאינן להם והם שכתבו ספרים בדיני הכוכבים והכשוף והשבעות והמזלות הרוחניות ודבר הכוכבים והשדים והגדת העתידות ומעונן ומנחש על רוב מיניהם ושאלת המתים והרבה מכוונא בזה שנלפה התורה האמיתית הרבה עליהם והכריתה אותם והם עיקר עבודת כוכבים וענפיה וזה שהכזב הראשון גזרת הכוכבים שנתברר במופת בחכמת הטבע בטול הקדמותיו הראשונה באמרם הכוכב הפלוני רע ונקשה וכוכב פלוני טוב ומצליח והחלק הפלוני מן הגלגל יאות הכוכב הפלוני והוא הפך הכוכב הפלוני עם היות הגלגל כולו גוף אחד מתדמת החלקים אין בו שינוי ולא כזב ושתי הקדמות אלו הם עמודי גזרת הכוכבים אשר בהתברר בטולם כמו שנתברר בטלו חלקים עד סופם אחר כן הרכיבו כזב שני על הכזב הראשון והוא הצלמים הנקראים הטלאסמס ואמר שכשיהיה כוכב פלוני המצליח במקום הנאות לו תעשה צורה על תואר כך וכך ותביא מן התועלת כך וכך וכשיהיה הכוכב הפלוני הנקשה במקום פלוני שהוא הפכו תעשה לו צורה בתואר כך וכך ותדחהבו מן הרעה כדוכך ונתרחב זה השער כפי רוחב גזרת הכוכבים ומה שייחסו לה מן הפרטים: אחר כן הרכיבו כזב שלישי על אלו השנים והוא עבודת כוכבים ואמרו שצורה זו הנעשית במזל נומה כך ועל המצב הפלוני כשיקוטר בדבר פלוני ויתפללו לו בדברים כך וכך וישתחוו לו הוא יסיר רעת דבר פלוני ודברים אלו עושים לפי שבימים הראשונים קבלו בני המדינות ופתו המון עמי הארץ ואמרו להם כי הצלחת ארצותיכם ועניניכם כשתעשו אלה הצורות וכשמתקבצים לבתיהם מכבדים אלה הזקנים שיודעים סודותיהם ובזה קמה המלכות וחשבו שאותו הדבר אמת והיו מאמינין בו כמו שאנו מאמינין בנביאים עליהם השלום מן השלמות והחסידות הלא תראה היאך קראם הכתוב נביאי הבעל ונביאי האשרה אחר כן באו חלושי הדעת ומצאו אותם הדברים ואותם הספרים וחשבו שהן אמת ושיש בהם תועלת ולא ידעו שהם כזבים שנעשו בזמן מן הזמנים לתועלת שעה אמר הנביא אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטב אין אותם וכבר באר החכמים שכל מה שיהיה מהם מהפעולות אלה הצלמים הוא בדרך מקרה ומייחסים אותן להם וזה ענין פילוסופים ברור וכמו כן מצאתי להחכמים שעוררו על גזרת הכוכבים שהן נוהגין דרך המעונן והמנחש לא שהם סבה כמו שחושבין האצטגנינין אמרו לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים וזהו דעת הפילוסופים בהם ואלו הדברים כלם שבדאו הצאבים אין מהם בפילוסופי יון דבר קטן או גדול וכבר הארכתי אני בכאן אבל יש בו מקום תועלת ותקון אמונה לפי שמגעון בני האדם בכוכבים והצלמים ר"ל הטלאסמס אינו דבר מועט וכבר יצאו מן התורה פעם אחת בשביל מה שהיו מאמינין אותם מאמתתם:

לוקחין גת בעוטה וכו': (דף נה)
כשיהיה מרזב הגת סתום עד שלא יהיה נגר ממנו כלום אלא שנדרכים הענבים קנתם עם קנתם אינו מתנסך לדעת משנה ראשונה: ותפוח שם פסולת הענבים שעושין לצור באמצע הגת: ואמרו מכאן השאר מותר הוא משנה ראשונה שהיא מתרת שידרוך העובד כוכבים ואינה הלכה:

דורכין עם העובד כוכבים וכו': (שם)
דורכין עם העובד כוכבים בגת אבל לא בוצרין עמו היא משנה ראשונה וזה הטעם לאסור שיבצור העובד כוכבים עמו לפי שעיקר בידינו הבוצר לגת הוכשר וכשנוגע בו העובד כוכבי' הנה טמאו ויהי' הוא עוזר לטמאו כשהוא בוצר עמו והלכות משנה זו כולם בנויות על עיקר אסור לגרום טומאה לחולין שבא"י וכבר זכרנו זה פעמים הרבה אבל מה שהתיר לבעט עמו לפי שסבת הטומאה כבר עברה לפי שכבר נטמא במגע עובד כוכבי' והוא מוכשר כמו שהוא עיקרנו. וטעם אינו עושה יין נסך עד שירד לבור וכל זה אינו הלכה אבל פסק ההלכה מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל ויין כיון שהתחיל לימשך נעשה יין נסך ולפיכך בוצרין עמו ואין דורכין עמו ודע שאסור לישראל שישתמש לו עובד כוכבים בצדיר לכתחלה בשום פנים ואפי' להביא לו הענבים לגת כ"ש זולתו וכך באר התלמוד משום לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב אמנם ישראל שהוא עושה

בטומאה הוא עובר עבירה לפי שהוא מטמא מה שיש בו זכות לשם כלומר התרומות והמעשרות וכן הפת תטמא התרומה ומעיקרנו אין מחזיקין ידי עוברי עבירה וכשדרכו הענבים ונאפה הפת נשלמה העבירה ולפיכך מותר לשאת עמו אחר כן:

עובד כוכבים שנמצא עומד בצד הבור וכו': (דף ס ע"ב)
יש לו עליו מלוה כלומר על אותו יין אבל על האיש לא נעשה יין נסך לפי שכשיש על אותו היין מלוה הוא חושב אותו ממונו ואפשר שימשך ידו לחפש ולראות היאך הוא כיון שזה הוא ממונו ואמר נפל לבור ועלה כשעלה והוא מת אבל כשעלה חי אסור בהנאה לפי שהוא משבח לעבודת כוכבים על שניצול והוא כאילו מאידיהם של עובדי כוכבים ור' שמעון מתיר בשתיה ואין הלכה כר' שמעון:

המטהר יינו של עובד כוכבים וכו': (דף סא)
מטהר יינו של עובד כוכבים הוא שישתמש ישראל בו מתחלת עשייתו עד שיהיה טהור ויניח אותו ברשות בעל יין ולפיכך צריך שיהיה הבית פתוח לרשות הרבים ויהיה במדינת ישראל לפי שהוא ירא ליכנס לבית שמא יראה אותו ישראל ויגיד לבעל היין שכבר נאסר אבל אם הניח אותו ביד עובד כוכבים אחר הוא מותר לפי שלא יארע כזה על מה שאין לו שררות בו ואפילו היתה המדינה כולה עובדי כוכבים ור"ש בן אלעזר חולק עליו על זה ואמר כל רשות עובדי כוכבים אחת היא ואפילו ברשות אחר אסור והלכה כר' שמעון בן אלעזר ודע כי כשיהיה מפתח וחותם ביד ישראל מותר לדברי הכל ואף על פי שהוא ברשות עובד כוכבים:

המטהר יינו של עובד כוכבים וכו': (שם)
ואף על פי שמפתח וחותם ביד ישראל כיון שאין הרשות כולו שלו אסרו חכמים לפי שישתמש בו ייעשה אותו יין נסך:

פרק חמישי

השוכר את הפועל וכו': (דף סב)
[אמרו קנס הוא שקנסו חכמים ביין נסך] ומן הידוע ברוב שהשוכר בהמה לרכוב בו יתן עליה לדה לדרכו וס"ד שהוא כאילו שכר ממנו לרכוב בו ולשאת יין נסך ויהיה שכרו אסור הודיענו שאין הדבר כן אבל שכרה מותר כיון שלא נתבאר בו לשאת יין נסך:

יין נסך שנפל על גבי ענבים וכו': (דף סה ע"ב)
הראוי להשלים לשון משנה כך ואם היו מבוקעות והיה בהנייתו בנותן טעם אסורות ואם לא היה בהנייתו בנותן טעם מותרות ומעשה בביתוס בן זונין ואמרו שנפל לתוך הגריסין כשהיו הגריסין רותחין הוא שהוא פוגם מתחילה ועד סוף: וזה כי זה שקורא המשנה יש בהנייתו בנותן טעם הוא הענין שקורא התלמוד נותן טעם לשבח ר"ל שאותו הטעם משביחו וממתיקו והוא הענין בעצמו רוצה לומר בהנאתו בנותן טעם כאילו אמר יש בטעמו הנייה וזאת המשנה קוראהו שאין בהנייתו בנותן טעם כלומר שאין הנאה בו כשמצא אותו הטעם וזה שקורא התלמוד נותן טעם לפגם ומן המבואר שצריך שיארע בין שני מינין כלומר מין בשאינו מינו ויש בזה ד' חלוקין החלוק האחד שיתערב דבר בדבר ויפסידו אם בטעמו אם בריחו בשעתו ולאחר זמן כלומר שאינו סר קלקולו ממנו מתחילה ועד סוף והוא כגון שמנונית הבשר או הדג שנתערב עם הדבש שהוא מפסידו תמיד והחלק השני שיהיה הדבר שנתערב משביח הדבר שנתערב בו בשעתו ואח"כ כעירוב היין בתבשיל הבשר או בתבשיל הדג והוא הנקרא משביח מתחילה ועד סוף והחלק השלישי שישביח טעמו לשעתו ולאחר זמן מפסידו כעירוב שמנונית הבשר והחלב עם החמאה לפי שהוא מטיב טעמו וריחו ובאותו ואחר כך מפסידו וזה הנקרא משביח ולבסוף פוגם והחלק הרביעי שמפסידו לפי שעה וברוב הימים משביחו כגון עירוב הדבש ביין שהוא מקלקלו מיד ולבסוף יתחזק עליו האויר וכח היין ואז יהיה הדבש ממה שיוסף עליו לו ריח טוב וזכות ענין והדוד וכל זה לשבח היין וזה נקרא פוגם מעיקרו אמנם פוגם מתחילה ועד סוף אין צ"ל שהוא מותר בכל האיסורין ושני חלקים הנשארים לו נתבאר בתלמוד אי זה מהן אסור ואיזה מהן מותר ולפיכך שניהם אסורין ואל זה התנו בגריסין רותחין לפי שאם הם קרים הוא מתקן טעמו לשעתו ואחר כן כשמערב אותן ומרתיחן בחדוד החומץ יפסיד טעמם:

עובד כוכבים שהיה מעביר עם ישראל וכו': (דף סט)
בחזקת משתמר הוא שיאמר לעובד כוכבים העבר ואני אבא עמך כי אף על פי שנתעכב הרבה ירא לשלוח ידו אל החבית ואם הודיע לעובד כוכבים שיתאחר ממנו זמן שיוכל לנקוב הכסוי שעל פי החבית ויוציא ממנו היין ויסתום אותו הנקב וייבש מקום הסתום הוא יין נסך ורשב"ג לא חייש לשיתומא ויש' הזמן כדי שיפתח פי החבית כולו ויוציא היין ממנה ויסתום פי החבית וייבש כל הכסוי כולו וזה הזמן ארוך מן הזמן שאמר ת"ק לפי שרשב"ג אומר לו יכול לנקוב הכסוי ולסתום אותו הנקב לפי שירא ממנו או מכל הכסוי שעל פי החבית וחכמים אין חולקין על רשב"ג שכשיהיה כיסוי החבית בטיט שהוא כדי שיפתח ויגוף ותינגב לפי שלא יכול לחפור בטיט ולסתום בטיט הלח לפי שהוא ניכר בשנוי נבעי העפרים אבל מחלוקת' שכשיהיה פי החבית סתום בסיד שאפשר לחפור בו ומין הסיד כולו אחד והוא ממהר ליבש ג"כ ויסתום הוא גוזר משום הענין שהוא ענין פתיחה והלכה כרשב"ג:

המניח יינו בקרון של וכו': (שם)
קפנדריא הוא שיכנס משער זה ויצא מן השער שכנגדו כמו שבארנו פעמים רבים וכאילו אמר כשנכנס מפתח העיר לעשות צרכיו לשם במהירות והם ממתינין אותו שיחזור והוא יצא משער אחר ונכנס לעיר ועשה מה שזכר והתמהמה והשמיענו מחלוקתם בג' הלכות בשיעור זמן ההפלגה לפי שאפשר בכל אחת מהן קולא וחומרא לפי כשהדרך יבשה נאמר שיכול לבא לו דרך עקלתון ולפיכך ירא ולא ינסך ואע"פ שהתמהמה אבל בים לא כיון שהפליג יתנסך או נאמר בהפך שביבשה כיון שנסתר ממנו ולא רואהו יתנסך ובים שאינו יודע מי ראהו יאמר שמא חבירו יראנו ואפי' יתמהמה ממנו יותר מזה הזמן לא יתנסך וכמו כן כשהיה בחנותו ואמר יכול הוא לסגור פתחו ויעשה מה שהוא רוצה ולפיכך יתנסך בפחות מזה הזמן או בהפך נאמר בים שאפשר שנכנס בתוך הים ויסתר מן העין הוא שנאמר שיהיה מנסך בזה הזמן אבל בחנות אפי' היה נסתר יותר לא יתנסך לפי שהוא ירא שיבאו הבעלים ואי אפשר לו להעביר החנות ממקומו לפיכך הודיעך שיעור הזמן אחד לדעת חכמים בכל ולדעת רשב"ג ג"כ והלכה כרשב"ג בכל:

היה אוכל עמו על השולחן וכו': (שם)
דולפקי היא כלי זולתי השולחן שיהיו עליה כלים באוכלים ומשקין ומהן לוקחין ומניחין על השולחן ואין העובד כוכבים יכול לשלוח ידו לדבר שהוא על הדולפקי עד שיתן אותן בעל הבית על השולחן. ואמרו חביות פתוחות אסורות רוצה לומר החביות שיש בבית שהניחו שם וזה סתם על דעת רשב"ג:

בלשת שנכנסה לעיר וכו': (דף ע ע"ב)
בלשת נקרא החיל הנכנס לעיר לשלול אותה ושולחין יד בממון בני אדם ותרגום ויחפש ובלש ולפיכך נקראו בלשת לפי שהם מחפשין ממון בני אדם וחוקרין אותו:

אומנין ישראל וכו': (דף עא)
כבר ידעת שהעיקר ביין נסך אסור בהנאה ואסור למכרו ומעקרנו שמשיכה בעובד כוכבים קונה כמו ישראל וכבר קדמו הפנים שבהם יתנסך בהם היין ביד עובד כוכבים וכבר בארנו ג"כ בראשון מקדושין ובחמישי מבתרא דיני המשיכה ונקוט עיקר זה כשיהיה היין ברשות העובד כוכבים וקנאו והוא לא יתנסך ואח"כ נעשה יין נסך דמיו מותרין וכן כשיהיה הגעתו ברשותו עם היותו יין נסך בשעה אחת כגון שימדוד לו הישראל בידיו דמיו אסורין וכ"ש כשנעשה נסך קודם שיקנהו ואם פסק עמו דמים סמכה דעתו וכשמדד לו הישראל בכלי ישראל ובא הכלי ברשות העובד כוכבים קנה במשיכה וזכה ישראל בדמים ולא ישוב יין נסך עד שיגע בו אחר כן וכשמדד לו עד שלא פסק ואפילו שנתן לו קודם קצת הדמים לא סמכה דעתו ולא יתקיים קניינו עד שיפסיק עמו ויפרע לו מה שנשאר מן הדמים וכבר נתנסך קודם לכן כשנגע בו וכאילו הוא הודיענו בכאן זה הענין בלבד כלומר ואם משך הואיל ולא פסק עמו לא סמכה דעתו ולא נגמר קנין עד שיפרע הדמים וכבר קדם הנסוך וכשיפסוק הדמים וקבל הדמים אפי' שנמדד [לו] בידיו [כל] דמיו מותרין וכשלא יהיה אצל העובד כוכבים מעות מצויין ונתן לו ישראל המוכר על דרך הלואה וחזר העובד כוכבים ונתן המעות בעינים לא על דרך לקנות ממנו בהם זהו מותר: ועכבת יין שישאר במשפך לאות היין נראית:

והמעשה

והמערה מכלי לכלי הוא שיצוק ישראל מכליו לתוך הכלי שביד העובד כוכבים וה"ה בכלי העובד כוכבים עצמו כשיש בו יין נסך ואפילו הוא בארץ : והשלון המחבר בין השני כלים בעת יציקתו והוא הנקרא נצוק אסור ועל זה הסיקה תאסר היין אשר בכלי העליון מצד הנצוק כיון שלמטה חבור לענין יין נסך וכן הוא ולפיכך צוו שיהיה ענין הציקה כמו שאבאר והוא שיצוק ויגביה ידו קודם שיגע הדבר שהוא יוצק אל הכלי התחתון אחרי כן יצוק פעם שנית כמו בראשונה או יהיה יוצק כמו שזורקין במזרק והוא אמרם למודד היין קטופי קטופי או נפולי נפולי ועל זה הדרך יהיה המערה ממנו מותר :

יין נסך אסור וכו' : (דף עג)

לא יהיה רחוק בעיניך היות המים אסור וזה כשהם קרבים לעבודת כוכבי' או שיהיו נעבדו אותן המים ופסק הלכה ביין נסך בלבד כלומר שנתנסך לעבודת כוכבים שהוא מממא טומאה חמורה כמת והוא אוסר במינו בכל שהוא לא שנא איסורא לגו התירא ולא שנא התירא לגו איסורא ובלבד שיערה מכלי רחב הפה יהיה הדבר היוצא ממנו יש לו שיעור גדול אבל אם עירה יין נסך טפה טפה ביין הרבה מן היין המותר הנה זה אינו אוסר אותו אבל אם היה ערוי היין מותר על מעט מן היין נסך הכל אסור ואפילו עירה על מטקל שיעורו ממנו מלא ספינה מיין נאסר הכל בהנאה : ופסק הלכה ג"כ שאין בו ספק ולא פקפוק והוא עיקר נוהג תמיד שכל איסורים שבתורה בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך אמנם יין נסך כמו שזכרנו שהוא במינו בכל שהוא לגודל איסור עבודת כוכבים שנאמר בו ולא ידבק בידך מאומה מן החרם והטבל כמו שהתירו כך איסורו כמו שחטה אחת פוטרת את הכרי כן חטה אחת תשים את הכרי כולו טבל וכשנתערב משאר איסורין מין בשאינו מינו ואפשר לנו לטעום אותו כגון ערוב תרומה בחולין נכסה אותו אם נתן טעם והוא אינו פוגם כמו שבארנו הוא אסור הכל ואם הוא דבר אסור נאכיל אותו לעובד כוכבים ונסמך על דברו ואם לא היה עובד כוכבים מצוי או היה דבר מתערב מין במינו שא"א להכיר טעמו כמו ערוב יין תרומה או ערלה או כלאים ביין חולין הנה הוא ישוער בשיעורים הנזכרים תרומה ומעשר וחלה ובכורים במאה וערלה וכלאי הכרם במאתים ושאר איסורין כגון חלב ודם נבלות ושקצים ורמשים וטרפות וזולתם בששים וכמו שנבאר בפרק גיד הנשה במס' חולין באמרם במין במינו דליכא למיקם אטעמא כגון שמנונית דגיד הנשה א"נ בשאינו מינו היכא דליכא קפילא ארמאה דטעים בששים וכמו שישוער בששים מין במינו בדברים ששיעורן בששים כמו כן ישוער במאה מה ששיעורו במאה ובמאתים במה ששיעורו במאתים ואמרנו בשביעית שדינו אוסרת כל שהוא במינה כמו שנתבאר בפ' שביעי משביעית אינו חולק על אלה העקרים לפי שאינו אוסר באכילה אבל חייב לאכלו בקדושת שביעית בלבד ולפיכך החמיר בשביעית בזה הענין לפי שאין שם איסור אכילה אבל הוא אוכל בזמן שביעית כמו שנבאר לשם ואינו אומר עליו אוסרת אלא על דרך הויתור והדמיון ג"כ בדבר האוסר ושמור זה הענין והתבונן בפירושו לפי שעמדו בזה העיקר רבים מגאוני עולם ולא ידעו אם הכל חוזר לעיקר אחד או אם חולק קצתם לקצתם ועל אי זה עיקר הוא הראוי לעשות והכל הולך על עיקר אחד כמו שבארתי לך :

אלו אסורין ואוסרין וכו' : (דף עד)

כבר נתבאר לך בפ"ג ממסכת ערלה דעת ר"מ שהוא סבר את שדרכו למנות מקדם ולשם בארנו זה הענין תכלית הביאור וזה התנא סבר שכשיהיו בדבר האסור שני עניינים האחד שיהיה דרכו לימנות והשני שיהיה אסור בהנאה שהוא אוסר בכל שהוא ואמרו יין נסך ר"ל חבית של יין נסך כשנתערב באיזה ענין שתתערב מן החביות נאסר הכל בהנאה לפי שהשני עניינים הנזכרים נתקבצו בו וכמו כן דינר עבודת כוכבים על דרך משל בדינרים רבים וצפור מצורע בצפרים הרבה ואגודה משער טיר באגודות שער הרבה ופטר חמור בחמורים הרבה וחתיכת בשר מבשר שנתבשל בחלב או מן חולין שנשחטו בעזרה בחתיכות בשר הרבה ואפילו יהיה הרבוי כמה שיהיה הכל אסור בהנאה ובשור הנסקל ובעגלה ערופה ופטר חמור יהרג הכל וכבר בארנו בשני מקדושין שאלו כולן אסורין בהנאה וראיית כל אחד מהן והיות כל אחד מהן דבר שדרכו למנות מבואר ונשלים לשון המשנה אלו אסורין ואוסרין בכל שהן למעוטי דבר שבמנין ואינו אוסר בהנאה כגון חתיכות נבלה עם חתיכות בשר או אסור בהנאה ואינו במנין כגון ערוב קמח כלאים או יין כלאים עם קמח חולין או יין חולין וזה העיקר אינו נוהג בכל לפי שהדין בחבית של יין נסך שנתברר לנו שנתנסכה לעבודת כוכבים כשנתערבה בחביות הרבה ימכר הכל לעובדי כוכבים ויטול שיעור דמי אותה החבית וישליכו ים המלח וזהו פירוש יוליך הנייה ים המלח שקדם לנו דברו בפרק שלישי מזו המסכת ואין ג"כ כל מה שזכרנו שדרכן למנות והוא אסור בהנאה מקדם כלומר אסור בכל שהוא לפי שהערלה וכלאי הכרם הם מאיסורי הנאה ואין מקדם בהן זולתי שבעה דברים בלבד רצוני לומר שהם אוסרים בכל שהוא כמו שבארנו בסוף ערלה ודע כי מה שזכרנו בזו המשנה כי הם אוסרים בכל שהוא הוא נכון וברור מלבד יין נסך שהוא אוסר בכל שהוא לשתיה בלבד אבל כשנתערבה חבית בחבית אינו אוסר הכל בהנאה כמו שבארנו וחמץ בפסח בלבד בין במינו בין שלא במינו במשהו ואמנם יצא מכלל דין איסורין שבתורה לפי שהוא בזמן קצוב ואין איסורו חוזר לעצמו בלבד כשאר כל איסורין שבתורה שקדם הדבור בו אבל [איסורו] הוא תלוי בזמן וכשעבר הזמן סר איסורו ולפיכך לא התנה בו התלמוד כמו שהתנה ביין נסך וטבל כמו שהקדמנו והבן אלו העניינים כולן ותפרש ביניהם ותדע קו היושר בכולן :

יין נסך שנפל לבור כולה אסור וכו' : (שם)

כבר נתבאר לך שיין נסך שנתנסך לעבודת כוכבים אוסר כל שהוא במינו וחבית בין החביות יוליך הנייה ים המלח וזה הבור שנזכר בכאן הוא בור של יין ואם הוא יין של עובדי כוכבים הנקרא סתם יינן שאין אנו יודעים אם נתנסך או לא נתנסך הוא שנתערב בבור של יין פסק הלכה בו כרבן שמעון בן גמליאל ואע"פ שהוא אסור בהנאה ג"כ רצוני לומר סתם יינן כמו שאמרו שלשה יינות הן יין נסך אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה בכזית סתם יינן אסור בהנאה ומטמא טומאת משקין ברביעית והמפקיד יינו אצל העובד כוכבים אסור בשתיה ומותר בהנאה וטומאה חמורה הוא שיטמא אדם וכלים במגע ובמשא כמו נבלה וטומאת משקין היא טומאה קלה תטמא אוכלין ומשקין בלבד וכשישתה אדם מהן רביעית נפסלה גויתו ולא יטמא ועוד יתבארו עקרי אלה הטומאות במקומותיהן :

גת של אבן שזפתה עובד כוכבים וכו' : (שם ע"ב)

כשדרך בו העובד כוכבים אי אפשר לה שלא יקלוף אע"פ שהיא של אבן ואין הלכה כרבי :

הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים וכו' : (דף עה ע"ב)

כלי תשמיש רוצה לומר תשמיש אכילה ובלבד שיהיו אלה הכלים מן המתכות כגון הברזל והזכוכית וכמו כן כלי חרס השועי' באבר כולן צריכין טבילה ואפילו הם חדשים : ואמרו להגעיל ר"ל ניעולי עובדי כוכבים וזה שירתיח אותם במים רתיחה גדולה ואם היא יורה גדולה יקיף לה על שפתה טיט או עיסה כדי שיעלו המים על שפתה וירתיחו עליה המים רתיחה גדולה : וכלים שדרכן להגעיל כגון קדרות נחשת והמחתות ודומיהן : ללבן כגון השפודים והאסכלאות שצולין עליהם וכיוצא בהן יסור מהן איסור ניעולי עובדי כוכבים אחר ההגעלה למה שצריך הגעלה והליבון באש למה שצריך ליבון וכשיטבלו אחר כן בארבעים סאה הם טהורים לענין האסור והמותר גם כן מוסף על ענין טומאה וטהרה : והסכין שפה ובלבד שתהיה הסכין שוה וחלקה שאין בה גומות ואם נועצה בקרקע קשה עשר פעמים ישתמש בה וזהו מה שנתכוון בשפה ואם השחיז אותה באבן כעין אבן של רחים או ליבן אותה באור זהו תכלית ההכשר אבל לענין טומאה וטהרה אי אפשר בלא טבילה במי מקוה ובזה תסור מהם טומאת עבודת כוכבים ודע זה :

סליק פירוש המשניות להרמב"ם ז"ל ממסכת עבודה זרה

הגהות והדושים על מסכת עבודה זרה

מהגאון ברוך פרענקעל תאומים זצ"ל (בעהמ"ס ברוך טעם וכו')

דף ו ע"א גמ' אי אמרת משום הרווחה. נ"ב יעוין תו' דף ב' ע"א ד"ה אסור : רש"י ד"ה ולפני עור. בחילול שבת משום. נ"ב יעוין רש"י דף ט"ו ע"א ד"ה (נהי) [כיון] : **ע"ב** גמ' דקאי בתרי עברי. נ"ב יעויין בתוס' קדושין דף כ"ו ע"א ד"ה אבל :

דף יב ע"ב תו' ד"ה אלא. והוי כמו קטורת. נ"ב יעוין פסחים דף כ"ו ע"א : שם נהי שאין מועלין בו. נ"ב יעוין תוס' תמורה דף ל"ג ע"ב ד"ה הנשרפין :

דף יג ע"א גמ' ומטמא ללמוד תורה. נ"ב יעוין תוס' בכורות דף כ"ט ע"א ד"ה היכי : **ע"ב** תוס' ד"ה נועל. אין לתמוה. נ"ב יעוין תוס' בכורות דף כח ע"א ד"ה עד ובמרדכי כאן ובפיסקי הרא"ש כאן ובסוף מסכת בכורות :

דף טו ע"א גמ' אמאי לא יאכילנה פרה. נ"ב יעוין תוס' יבמות ס"ו ע"א ד"ה אלמנה :

דף יז ע"א רש"י ד"ה לא ישובון. וזו גזירת. נ"ב בעין יעקב הגירסא או גזירת :

דף כב ע"א תוס' ד"ה תיפוק. ה"ה יש לו עיקר מה"ת. נ"ב יעוין תוס' ביצה ד' ע"ב ד"ה ותנן :

דף כז ע"א תוס' ד"ה וכי. וכן משמע. נ"ב יעוין מנחות דף מ"ב ע"א תוס' ד"ה ואל :

דף כט ע"ב גמ' זבח גופיה מנלן. נ"ב יעוין תוס' לקמן ל"ב ע"ב ד"ה והיוצא ובתוס' חולין דף י"ג ע"ב :

דף ל ע"ב תוס' ד"ה ומטמא טומאת משקין. לא בעינן רביעית. נ"ב יעוין פסחים דף ל"ג ע"ב ברש"י ד"ה קסבר :

דף לד ע"ב גמ' קיספא דמוריים. נ"ב יעוין לעיל דף י"ב ע"א בתוס' ד"ה ושדי : תוס' ד"ה וכי. בזביחה עצמה. נ"ב יעוין בתוס' ב"ק דף ע"א ע"ב ד"ה כיון כו' וברש"י שם וכאן ובבדק הבית להרא"ה ובמה"ב בית ה' שער א' :

דף לה ע"א תו' סד"ה משום. נ"ב יעוין לקמן דף נא ע"ב בתוס' ד"ה אי : שם ד"ה הדא. אלא במקום שהנחשים מצוין. נ"ב יעוין תוס' ביצה ו' ע"א ד"ה והאידנא :

דף לז ע"ב תוס' ד"ה דיקרב. הוה דאורייתא. נ"ב יעוין שבת י"ז ע"א תוס' ד"ה שמע ויעוין תוס' נזיר ד"ה בחיבורי אדם :

דף לח ע"ב תוס' ד"ה אי. משמע דהכי. נ"ב יעוין בתוס' פסחים דף ל' ע"א ד"ה אמר רב :

דף לט ע"א גמ' סוף עמוד. חבית אסור. נ"ב יעוין לעיל דף ל"א ע"א תוס' ד"ה דאמר : **ע"ב** תד"ה אי. כדפרישית לעיל. נ"ב ד' ל"ה ע"א בתוס' ד"ה משום :

דף מה ע"א גמ' ליפוי הר כהר. נ"ב יעוין תוס' חולין מ' ע"א ד"ה הא : תוס' סד"ה אלהיהם. ולא דמי לפעור. נ"ב יעוין תוס' לקמן דף נ"ב ע"א ד"ה תנהו :

דף מו ע"א גמ' ישראל שזקף. נ"ב יעוין תוס' לקמן דף מ"ז ע"ב ד"ה אבן :

דף מח ע"ב תוס' ד"ה ואין. אמאי ערלה. נ"ב יעוין תוס' חולין דף קט"ו ע"ב ד"ה כלאי הכרם ובתוס' תמורה י"ג ע"ב ד"ה אלו הן ובתוס' סוכה ל"ה ע"א ד"ה לפי :

דף נב ע"א גמ' סוף עמוד. תקרובות עבודת כוכבים. נ"ב יעוין חולין דף קכ"ט ע"א ותוס' פסחים ע"ג ע"א ד"ה תיקן : תוס' ד"ה תנהו ולא דמי. נ"ב יעוין תוס' חולין דף מ' ע"א ד"ה הא :

דף נג ע"ב גמ' ואין אדם אוסר. נ"ב יעוין בירושלמי פ"ב דכלאים אמר ר' יונה אתיא דרב כר"ש כמה דר"ש אומר אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כו' :

דף נד ע"א גמ' המשתחוה לבהמת חבירו. נ"ב יעוין תוס' לעיל דף מ"ו ע"א ד"ה בהמה : בעין משפט ג' ד' מיי' פ"ח. נ"ב ברמב"ם שם איתא שאין אוסר כיון שאינו שלו : **ע"ב** רש"י ד"ה איתסרו להו ולא אמרינן ליפרקו. נ"ב יעוין בתוס' מעילה דף י"ט ע"ב ד"ה מ"ט ובספר המאור ומלחמות על סוגיא דלעיל דף כ"ב ע"ב ודכאן וברמב"ם פ"א מהלכות בית הבחירה דין ט"ו ובמל"מ וברמב"ם פ"ו מהלכות אסורי מזבח דין ד' ובמנחות דף ק"א ע"א : תוס' ד"ה מכרן. נ"ב יעוין בתוס' חולין ד' ע"ב ד"ה מותר ולקמן דף ס"ב בתוס' שם ובנדרים דף מ"ז ובתוס' שם:

דף נה ע"ב גמ' בראשונה היו. נ"ב יעוין גיטין דף נ"ג ע"א :

דף נז ע"א רש"י ד"ה אי משכחנא. אלא ע"י שכשוך. נ"ב יעוין ברש"י לקמן דף נ"ט ע"ב ד"ה כי היכא וסד"ה כל ובדף ס' ע"ב ד"ה לזבנא לעובדי כוכבים :

דף ס ע"א תוס' ד"ס עובד כוכבים. דכחו הוא. נ"ב יעוין לעיל דף נ"ח ע"ב בתוס' ד"ה אלא :

דף סב ע"א תוס' ד"ה בדמיהן. וקשה. נ"ב יעוין תוס' קדושין דף נו ע"ב ד"ה המקדש :

דף סד ע"ב תוס' ד"ה איזהו. שלא דנוהו. נ"ב יעוין תוס' מכות דף ה' ע"א ד"ה וכן לענין: שם דהא אמרי'. נ"ב לעיל דף כ"ו ויעוי"ש בתוס' ד"ה ולא מורידין :

דף סה ע"ב גמ' וליזבנהו לעובדי כוכבים. נ"ב יעוין בחידושי הרשב"א והריטב"א לחולין דף נ"ד :

דף סו ע"א גמ' ורבא אמר בנ"ט. נ"ב יעוין תוס' לעיל דף כ"ו ע"ב ד"ה אבל : **ע"ב** גמ' כאי בת תיהא. נ"ב יעוין תוס' לעיל דף י"ב ע"ב ד"ה אלא :

דף סז ע"ב תוס' ד"ה אמר ר"י. וקשה לר"ת דמ"מ נימא. נ"ב יעוין תוס' ביצה דף י"ב ע"א ד"ה השוחט :

דף סח ע"א תוס' ד"ה ואידך אבל לא ע"י תערובות כדמוכח. נ"ב יעוין במס' שבועות כ"א ע"ב:

דף ע ע"א גמ' הנהו גנבי דסלקי. נ"ב ברא"ש מובא בזה"ל דהוי בפומבדיתא סליקו ופתחו :

דף עא ע"א תוס' ד"ה פרדשני. ואור"י. נ"ב יעוין אס"ז לב"מ דף מ"ז ע"ב ד"ה וקשה לי לר' יוחנן ובתוס' גיטין דף נ"ח ע"א ד"ה אבל : **ע"ב** רש"י ד"ה מדמפי. בהגבהה. נ"ב יעוין תוס' גיטין דף ע"ט ע"ב ד"ה דהא : תוס' ד"ה ב"נ. ורש"י פי'. נ"ב כן משמעות דברי רש"י בעירובין וביבמות במקומות המצוין כאן במסורת הש"ס :

דף עב ע"ב גמר' אבל קודם פסק. נ"ב יעוין תוס' חולין דף נ"ז ע"א סד"ה אמר רבא : תוס' ד"ה א"ל ר"ת. אבל ר"ת פסק. נ"ב יעוין תוס' לעיל דף ס"ה ע"ב ד"ה כי :

דף עג ע"ב גמ' שני כוסות. נ"ב יעוין חולין דף ק' ע"ב ודף ק"ח ע"א ומנחות דף כ"ג ע"א רואין את מינו כו' : שם לאתויי טבל. נ"ב יעוין פ"ג דחלה משנה יו"ד : שם ותניא נמי הכי. נ"ב יעוין ר"ם על המשנה במס' חלה הנ"ל שכתב שתנ"ה דהכא הכוונה על המשנה הנ"ל : תוס' ד"ה טבל. ובירושלמי. נ"ב בפ"ו דשביעית :

דף עד ע"א גמ' אפי' יין ביין. נ"ב יעוין לעיל דף כ"ו ע"ב תוס' ד"ה מהו ובדף ס"ה ע"ב ד"ה כי : תוס' ד"ה אלו. רבותיו של רש"י. נ"ב יעוין במרדכי פ' כל הבשר דין תרל"א ובתמים דעים סי' קל"ח :

דף עו ע"א גמ' הדר מבשל בה. נ"ב יעוין זבחים דף נ"ו ע"א תוס' ד"ה ואם : תוס' ד"ה מכאן. נ"ב יעוין תוס' פסחים דף ל' ע"א בתוס' ד"ה אמר רב בד"ה ולישהינהו :

בהרא"ש פ"א דין י"ג בבכורות בזה"ז להכניסם לכיפה. נ"ב יעוין ברא"ם בסוף מסכת בכורות בהלכות פדיון בכור דין ב' :

בהגהות אשר"י פ"א דין כ"ד סד"ה ואם אסור דשליחותיה קעביד. נ"ב יעוין בב"י או"ח סימן רמ"ה ד"ה כתב בהגהות אשר"י שמגיה כאן :

בהרא"ש פ"ה דין ו'. אבל כשהוא פגום פקע איסורו. נ"ב יעוין תשובות המיוחסות רים סי' קנ"א : **סליק**

מסכת שמחות פ"ז מותר לו לישא אשה אחרת בתוך ל' יום. נ"ב יעוין תוס' כתובות דף ד' ע"א ד"ה אבל : [בתוס' יבמות מ"ג ב' מ"ד א'] : **סליק**

מסכת עבודה זרה

דף ב תוס' בד"ה אסור לשאת כו' פ"ה משום דאזיל כו' ומתוך לשונו משמע שר"ל אף ממקח כו' עכ"ל האי לישנא גופיה איתא בגמרא דקאמר וצריכי דאי תנא לשאת ולתת עמהן משום דקא חשיבא להו מילתא ואזיל ומודה כו' וע"כ ר"ת לטעמו מפרש ליה במידי דתקרובת דוקא ומשום דאית ליה בהמות רבות בהרווחה אזיל ומודה לעבודת כוכבים אבל ברא"ש מפורש דמתוך רש"י בגמרא משמע כן שר"ל אף מקח וממכר שהוא פי' משום הרווחה דרווח ואזיל ומודה לעבודת כוכבים ועבר ישראל משום ולא ישמע על פיך עכ"ל (א) דהאי טעמא משום ולא ישמע על פיך שייך בכל מקח וממכר ודו"ק : בא"ד למכור ולקנות וכן לשאול ללוות ולפרוע כו' כצ"ל : בא"ד ולפי פי' ר"ת אין לתמוה על מנהגנו כו' עכ"ל היינו מה שהקשו על מה שסמכו לשאת ולתת עמהם כו' אבל מה שנהגו גם העולם עכשיו להשאילן ולשאול מהן ולהלוותן כו' דשייך בהו אזיל ומודה לעבודת כוכבים אף במידי דלאו תקרובת עבודת כוכבים ע"כ גם לפירוש ר"ת אין לנו אלא כמו שכתבו התוס' לעיל דקים לן בגוייהו דלא פלחו לעבודת כוכבים וק"ל : בד"ה מ"ט לא תני כו' ומשני תברא עדיף פי' לשון שבר כו' עכ"ל היינו לפי' זה אפשר דלא ידע כלל דאידיהן לשון שבר אבל לפירוש ראשון דהוה מסתבר למקשה לשון עדות לסברה ע"כ דהוה ידע דאידיהן לשון שבר וק"ל :

ח"א דף ב ע"א דכתיב כי קרוב יום אידם וכו' · פרש"י היינו עבודת כוכבים דכתיב בההיא פרשה יקומו ויעזרכם עכ"ל ונ"ל דלאתויי [illegible] ואמר אף אלהימו וגו' והיינו למ"ד דאי אלהימו קאי אעבודת כוכבים אבל למ"ד דאי אלהימו קאי אקב"ה לא מצי לאתויי מיניה כפי' [illegible] בספרי ע"ש : יתנו עדיהן וגו' פרש"י [illegible] השתא דלאתמוהי מתמה וכו' עכ"ל ואין צורך אלא דכולה מילתא הקב"ה א"ל לעובדי כוכבים מי בכם יגיד זאת התורה והראשונות ישמיענו שהן שבע מצות כדלקמן ואמר להם ג"כ שיתנו על כל זה עדיהן ויצדקו בדין ולמאי דמסיק דיתנו עדיהן בישראל כתיב היינו שישראל יתנו את נביאי עובדי כוכבים שהיו עדיהן ויצדקו וישמעו אותן נביאי עובדי כוכבים ויאמרו אמת הוא ולפי דרשא דריב"ל בסמוך הא דאמר בישראל כתיב היינו נמי שהמצות מעידות עליהן קאמר וישמעו נביאי עובדי כוכבים עדותן ויאמרו אמת וכדלקמן בסוף שמעתין ודו"ק : באות ומעידות וכו' · הענין כמ"ש המקובלים כי בכל מעשה ידי אדם נברא דבר רוחני לפי המעשה כמ"ש שעושה המצוה נותן כח בפמליא של מעלה וכן בהפך עושה העבירה מתיש כח פמליא של מעלה ונותן כח לצד הטומאה והם עדים המעידים עליו כמ"ש יוצרי פסל וגו' ועדיהן וגו' והוא העד המעיד שאמרו בפרקי אבות הקב"ה הוא העד הוא הדיין היינו הוא העד הרואה שהוא נעשה דיין וק"ל : עדיהן מהכא יוצרי פסל כולם · פרש"י בספר ישעיה סיפא דקרא בל יראו כו' · פסילי עבודת כוכבים יהו עדים על בושתם של עובדיהם שהרי אנו רואין שאינם לא רואים ולא יודעים והם עובדים להם עכ"ל . וק"ק דזה העדות אנו רואים גם בעוה"ז ומפרש"י הכא משמע דלעתיד יעידו הפסילים בהם דה"ק קרא דבל יראו ובל ידעו וגו' דגם שעד שלהם אין רואים ולא יודעים בעוה"ז שם ביום הדין קאמר דבהם יהיו יודעים להגיד עדות על עובדיהם למען יבושו וק"ל : מביא הקב"ה ספר תורה בחיקו וכו' · שבתחלה לא ידעו כי ספר תורת משה הוא בחיקו אבל כל אומה סבורה כי דתה הוא ולכך מתקבצים כולם כי לפי דעת כל אומה דתה הוא אמת עד אשר יפרש להם הקב"ה יש בכם מגיד זאת תורת משה שנא' וזאת התורה אשר שם משה וגו' : בערבוביא וכו' · מדכתיב ברישא נקבצו יחדו ובסיפיה יאספו לאומים ולא כתיב יחדו דרשו כן וק"ל : ע"ב מלכות רומי תחלה וכו' · כתבו התוס' משום וכו' כי במעשה ר' חנינא בן תרדיון נגזר על רומי חורבן גדול עכ"ל ואע"ג דבשאר הרוגי מלכות כגון ר' עקיבא וחביריו נעשו בהם ג"כ מיתות משונות אפשר משום ס"ת שנשרף עמו קאמר וק"ל : שטבעה יוצא בכל העולם . יש לפרש כמשמעו שמטבע שלה יוצא בכל העולם שכן דרך המלכים שמטבע שלהם יוצאת עד מקום ממשלתם ופוסל היפוכות כדלקמן בפרק ר"י (נב:) גבי דינר סדרייני ערלאיינו כפרש"י שם ועל דרך זה נראה לפרש על מה שאמר כסף וזהב הרבינו אמר הקב"ה כסף וזהב שלי הוא וכו' כי הכסף וזהב שהרבו מלכי רומי שהם אנדרייטוס וטרייאנוס משל קודש היה שהוא של הקב"ה כמ"ש שם בקשו לגנוז דנרי אנדרייטוס וטראייטוס מפני מטבע של ירושלים שנעשה קודש ועיין בפ"ק דשבועות בחדושינו ודו"ק : מקמי דליפוש חרון אף וכו' · לכאורה בפרש"י הכא ובמסכת ר"ה דלא ליפוש חרון אף דלגזור שהוא גדול מפני שהם רבים ויפרע אח"כ מן המלך אין זה דומה הא דרומי חייבת הם ג"כ רבים וליפוש חרון אף על שאר העובדי כוכבים וי"ל דבחשיבותא תליא מלתא דבין רבים ובין יחיד אם הקב"ה על חרון אף דליפוש על החשוב שפי ודו"ק : מלמד שכפה עליהם וכו' · ואין זה סותר הא דקאמר לקמן דיחזור כל העולם לתוהו ובוהו דה"ק קאמר הכא שיחזור כל העולם לתוהו ובוהו דהיינו לפי טבע הבריאה שהיה העולם כולו מים במים וחסד אלהים היה בשביל האדם שיקוו המים למקום אחד ואם לא תקבלו התורה יחזור לטבעו תוהו ובוהו ושם תהא קבורתכם ולהכי אמר משמים השמעת דין על הארץ שתחזור לדינה ולטבעה ואז הארץ יראה שתחזור לטבעה שיעלו המים עליה ובפענח רזי כתב שהוכרח לכפות ההר עליהם דבלאו הכי היו משה ואהרן ובניהם מקבלים התורה ולא היה העולם חוזר לתוהו ובוהו עכ"ל וק"ל : אתגורי אתגור כו' · אבל ליכא למפרך דמאי בעי לדיינם כיון דהתינן די"ל הראשונות ישמיענו היינו על מה שכבר עברו קודם שהתינן וק"ל : בתוס' ד"ה ואלו חייא וכו' · אלימנא דקאמר דהיא חשובה בתרה קשיא להו הכי אבל הא ודאי דבבל לא עייל בתר רומי כיון דגם הם אשתעבדו וסתרי בית המקדש ועיין עוד בזה לקמן וק"ל : בד"ה מאי שנא הני דלא וכו' פירוש בבל ויון כו' שנשתעבדו וחשובים וכו' עכ"ל · יש לדקדק דהדרא קושיין לדוכתא כיון דבבל ויון נמי אשתעבדו בישראל ובבל נמי סתרו בהמ"ק כמו רומי מאי טעמא איעיילו ומאי פריך מ"ש הני דלא חשיב להו דהיאך חשיב (להו) כיון דלא עיילו ויש לפרש דמיון הכי פריך מ"ש הני דחשיבי ועיילי ומ"ש יון דלא חשיב לעיילי לפני פרס דיון נמשל לנשר שהוא מלך בעופות ומבבל נמי יש לפרש דהכי פריך מאי שנא רומי דחשיב ועייל ברישא ומאי שנא בבל דלא חשיב לעיולי ברישא דאיהו נמשל לארי שהוא מלך בחיות כמ"ש התוספות לעיל ומשני משום דהני משכי במלכיות לאוי לעיולי ברישא וכיון דחזו דלא משכי להני מידי שוב לא עיילו בבל ויון ודו"ק : בד"ה מאי בעי בשעיר וכו' מיהו קשה לגרסת רש"י וכו' עכ"ל · דליכא למימר דבקרא דבזאת הברכה נמי סמיך אסיפא דקרא דכתיב פארן דא"כ לא ה"ל לאתויי קרא דחבקוק כלל דה"ל כמו יהודה ועוד לקרא וק"ל :

ח"א דף ג ע"א שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה כו' · כמ"ש התוס' דאיירי בשבע מצות הכי איתא בהדיא בפרק ד' מיתות מיהו לאו דוקא שבע מצות דלא חשיב אלא לא תעשה אבל בקום עשה יש עוד מצות אחרות שהעובד כוכבים חייב בהן כדאיתא התם ובזה נראה לפרש הא דאמר שהוא ככ"ג וע"פ מאמרם (סוף מנחות) זאת תורת האשם תורת החטאת וכו' מלמד שכל העוסק בפרשיות הקרבנות כאילו הקריבן והכי קאמר עובד כוכבים העוסק בתורה דהיינו בתורת קרבנות שבן נח מצווה עליהן הרי הוא ככהן גדול שהקריבן דלמעלה מהאי קרא כתיבי פרשת קרבנות ועבודת יוה"כ שהוא בכהן גדול ובתוס' לקמן כתבו טעם אחר למה נקט ככ"ג ודו"ק : שמים וארץ נוגעין בעדותן וכו' · לפום כך דרשא שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו' ניחא דנקט שמים וארץ אבל לדרשא דארץ יראה ושקטה וכו' לא ה"ל למנקט שמים דנוגע בעדות וי"ל דמ"מ לא הוו שמים רק כעד אחד וק"ל : יום הששי מלמד שהתנה וכו' · בפרק ר' עקיבא הששי ה"א יתירה משמע הששי המיוחד וכו' ועוד נראה בזה כי בה' יצר הקב"ה מעשה בראשית כמ"ש בהבראם ולכך ה"א יתירה בסוף מעשה בראשית לרמוז על פעולת הה"א שהיתה על תנאי אותו ששי של קבלת התורה ור"ת שם של ד' "יום "הששי "ויכלו "השמים לרמוז בסוף מעשה בראשית כי הם אותיות שם הוי"ה היו כלים של הקב"ה לצור בהן עולמות כמ"ש ביה ה' צור עולמים ולכך אמרו די לעולם שישתמש בשתי אותיות אבל חצי השם השני נרמז מתחלת "ויכלו "השמים שהוא התחלת פרשת שבת לרמוז שלא יתמלא השם עד לעולם שכולו שבת ודו"ק : יבא נ"כ ויעיד בחנניה וכו' · דזה נוסף על אברהם שלא עבד עבודת כוכבים שנלמוה גם בן נח בו אבל להשתחוות לצלם שהוא אנדרטי לא נאסר בן נח ולא נאסר בו אברהם שהיה עדיין בן נח אלא מחמירין היו חנניה וכו' כיון דישראלים הוו ועיין בתוס' ודו"ק : יבא בלדד השוחי וכו' · אברי דאיוב ואיוב גופיה לא נקט הכא משום דאיכא למאן דאמר בפ"ק דב"ב דאיוב ישראל היה ומיהו ק"ק אמאי לא נקט הכא נמי בלעם ואביו שהיו ג"כ נביאי עובדי כוכבים פדאמרינן התם ומהיכא קא נפקא ליה עפי בהני דנקט שהם יעידו בישראל דהא אמרינן התם בהו דנביאותייהו לעובדי כוכבים ודו"ק : ומי מצית אמרת הכי והאמר ריב"ל מאי דכתיב וכו' היום לעשותם · ויש להקשות דמהאי גופיה תקשי ליה דקאמר הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת כו' אלא דאעפ"כ קאמר הקב"ה שיעשה עמהם לפנים משורת הדין ויאמר להם עשו סוכה ואפשר דלאו מהיום לעשותם ולא למחר לעשותם פריך אלא מהיום לעשותם ולא היום ליטול שכרם וכיון שכבר קבלו העובדי כוכבים שכר מצותן בעוה"ז כדכתיב ומשלם לשונאיו על פניו א"כ לא יקבלו עוד שכר בעוה"ב דא"כ לקתה מדת הדין שישראל לא יקבלו רק שכר עוה"ב והכונה שרמז להם במצות סוכה שהיה להם לקיים המצות בעוה"ז שדומה לסוכה ודירת עראי וק"ל : מקדיר עליהם חמה וכו' · כל סוכה עשויה לצל ולהגין מפני החמה ויכול לעשותה מעובה הרבה וכשרה היא ומקדיר עליהן חמה עד שייבשו עליה והיינו מקדיר שהסכך נעשה בו נקבים ומלערתן משם החמה וק"ל : שנאמר ננתקה את מוסרותימו וגו' · פירוש הפסוק לפי זה ננתקה את מוסרותימו היינו דפנות הסוכה שדרכן לקשור במוסרות ונשליכה ממנו היינו מן הסוכה את עבותימו דהיינו עץ עבות שדרכן לסכך בהם כדכתיב בספר עזרא*) ועלי עץ עבות לעשות סוכה ככתוב וק"ל : בתוס' בד"ה כהנים לוים וכו' מקרו בני אדם של"ל בני אדם הראשון וכו' עכ"ל · ולעיל גבי ואתה בן אדם וגו' אפשר שלא רצו לפרש כן דלא שייך לומר בן אדם הראשון כמו בני אדם הראשון וק"ל : בד"ה נוגעים בעדותן וכו' ועוד י"ל שהם קיימים ממה שקבלו וכו' עכ"ל . ואעפ"כ מקרו נוגעים בעדותם מצד הנאתם שהגיע להם כבר על ידי קבלתם של ישראל ודו"ק : בד"ה יום הששי תימה למאן דאמר בששה בחדש נתנו עשרת הדברות מאי יום הששי וי"ל וכו' עכ"ל · ושנויי דחיקי ניהו · והנראה בזה אחרי שיש לדקדק בסוגיא בפרק ר' עקיבא דפליגי רבנן ור' יוסי דרבנן סברי בששה לחדש נתנה תורה ור' יוסי אמר בז' בו ולכ"ע בשבת נתנה תורה וכו' ע"ש ויש לספק בזה דלכ"ע נתנה תורה ביום נ"א מן הספירה למה קבע הש"י חג השבועות לדורות ביום חמשים מן הספירה והכוונה בזה לפי שלא היו ישראל אז ראוים לחכמת התורה עד שיטהרו ויקדשו עצמם מכל טומאת מצרים שיצאו משם כמ"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו' וע"כ היתה הטהרה במספר שבעה שבועות ויום חמשים שהם מספרים קדושים כענין שבת שמיטים ויובלות ולפי שביום נ' נגמרה הטהרה שזכינו אחר כך ביום נ"א לקבל התורה קבע הש"י אותו יום חמשים לחג שבועות כי יראת חטא קודם לחכמה במעלה ובזמן . ובזה יתורץ קושיית התוס' דלמאן דאמר נמי בז' בו נתנה תורה הזכיר כאן יום הששי מר"ח לפי שהוא עיקר כי בו נקבע חג השבועות לדורות וק"ל : ע"ב גמרא יושב ומשחק עליהם וכו' · אף שאין ישיבה למעלה קאמר הקב"ה יושב לשבר את האזן אבל בפעולת השחוק בכולם שמעתין לא קאמר שוחק אלא משחק לשלול גשמות פעולת השחוק המגונה מאתו ית' שהוא משחק אחרים דהיינו ישראל עליהם וק"ל וכן דקדק לומר אין שחוק לפני הקב"ה וכו' : והתניא אין מקבלים גרים וכו' · הסתא דאכתי לא אסיק אדעתיה דיש לומר גרים גרורים אקך ברייתא גופה ה"נ לאקשויי דכתיב בדוד ויאמר דוד לכנוס את הגרים אשר בארץ וגו' ובשלמה כתיב ויספר שלמה את כל האנשים הגרים וגו' ואפשר דאיכא לאוקמי מקראות הללו בנתגיירו כבר ועיין ביבמות פרק הערל בחדושינו : שניות יושב ודן כו' · במסקנא קאמר ג' ראשונות יושב

*) עי' סוכה יב ע"א.

קרני ראם (א) נ"ב איני מבין דכיון דלשיטת ר"ת במו"מ לא שייך אזיל ומודה וכמ"ש התוס' וא"כ לא שייך כלל איסור דלא ישמע על פיך :

מהר"ם

דף ב ע"א רש"י ד"ה לפני חגיהם של עובדי עבודת כוכבים. ונראה שכ' רש"י כן כדי לתרץ קושית התוס' שנוהגים העולם עכשיו לשאת ולתת עמהם ביום חגם לכך כתב עובדי עבודת כוכבים לאפוקי נכרים שבזמן הזה דידעינן בהו דלא פלחי לעבודת כוכבים בשביל זה ביום חגם ואפשר נמי שהוצרך רש"י לכתוב כן משום דשם נכרים כולל כל האומות אפי' אינם עובדים עבודת כוכבים לכן כ' דוקא עובדי כוכבים העובדים עבודת כוכבים: ד"ה שמח לאחר זמן למחר. נראה דלאו דוקא למחר קאמר אלא כלומר לאחר שעת הפרעון מיד הוא שמח אפילו בו ביום דאל"כ ביום החג בעצמו יהא מותר ולא כתב רש"י כן אלא כדי שלא תאמר לאחר זמן מרובה דהיינו לאחר שעובר יום החג וק"ל אבל התוס' אין מפרשין כן ועיין לקמן דף ו' ע"ב בתוס' ד"ה אמר אביי : תוס' ד"ה לפני חגיהן ומיהו מכות ושבועות דשייכי בסנהדרין וכו' ר"ל מכות ושבועות שייכי טפי בסנהדרין מע"ז משום דמכות ושבועות שייכי בדיני דסנהדרין גופייהו אבל ע"ז לא תני להו בסדר נזיקין אלא אידי דתני בסנהדרין בעבודת כוכבים לכן הקדים מכות ושבועות לע"ז : ד"ה אסור לשאת ולתת עמהן וכו' משמע שר"ל אף ממקח וממכר. ר"ל כל מקח וממכר בעולם אפי' אינו תקרובת עבודת כוכבים ולפי ריהטא נראה דהתוס' דייקי הכי מדפרש"י בכולהו משום דאזיל ומודה ואי סבירא ליה דדוקא בתקרובת עבודת כוכבים איירי הוי טעמא משום לפני עור לא תתן מכשול אבל הרא"ש כתב כך ומוכיח מתוך פירושו שפירש לקמן בפרקין משום דאזיל ומודה לעבודת כוכבים ואסור משום לא ישמע על פיך וכו' כן פרש"י לקמן דף ו' משמע דהרא"ש ס"ל דממאי דפרש"י וכולהו משום דאזיל ומודה לעבודת כוכבים ליכא להוכיח דדלמא ר"ל שיקריב לעבודת כוכבים אבל ממה שפירש לקמן ואסור משום לא ישמע על פיך מוכח שפיר דר"ל דאיירי בכל מיני מקח וממכר ולא בתקרובת עבודת כוכבים דוקא דהא בתקרובת אסור נמי משום דגורם להקריב לעבודת כוכבים ולא משום לא ישמע על פיך לבד : בא"ד מ"מ בכל שבוע יום אחד יש להם דלר' ישמעאל לעולם אסור וכו' . נראה הא דהוצרך להביא זה דר"י משום דלא תימא יום חגם שיש להם בכל שבוע לא נקרא יום חגם כי אם אותן המפורשים לקמן במתני' קלנדא וקסטרוני' לכך מביא דקאמר בגמ' דלר"י דס"ל דג' ימים לפני חגיהן וג' ימים לאחריהן אסור יום חגם לעולם אסור א"כ ש"מ דהוה יום חגם ועיין בהר"ן ובאשר"י ותמצא דעות שונות בסברת רש"י : בא"ד לכך נראה דטעם ההיתר משום דעכו"ם שבינינו קים לן בגווייהו דלא פלחי לעבודת כוכבים וכו'. פי' דאין דרכן דאזיל ומודה לעבודת כוכבים בשביל איזה הנאת משא ומתן וכיוצא : בא"ד מפני שהוא כמחניף וכו' . פי' דאפי' יקבל איזה הנאה מהיהודי ע"י אותו משא ומתן יודע הוא שהיהודי עשה זה מדעתו ורצונו הטוב מפני שמחניף לו ולא שייך ליזיל לאודי לעבודת כוכבים בשביל כך : בא"ד ור"ת היה מפרש וכו' דוקא במידי דתקרובת . פי' שאסור למכור בהמה לתקרובת וכיוצא כל מידי דדרך לתקריב : בא"ד אבל לקנות מהם ודאי שרי בין ללישנא דאזיל ומודה וכו'. ר"ל דלקמן בגמ' בעי טעמא דמתני' משום הרווחה או משום לפני עור לא תתן מכשול ופרש"י הרווחה דרווח ואזיל ומודה אבל ר"ת מפרש בענין אחר כדבסמוך לפנינו לכך נראה לי לגרוס בין ללישנא דהרווחה בין ללישנא דלפני עור לא תתן וכו' וק"ל וכן מוח שכתבו התוס' אח"כ ומביא ראיה מדבעיא בגמרא וכו' פי' משום שמרויח ומשתכר זהו פרש"י אבל לפי האמת מפרש ר"ת בענין אחר כמו שמבאר והולך ולפי פי' ר"ת טעם דאזיל ומודה לא אתמר על איסור דמו"מ אלא על איסור להלוותן ולהשאילן כדאיתא בגמ' דף ו': בא"ד ולפי פירוש ר"ת אין לתמוה על מנהגנו וכו'. יש לדקדק הא אף לפירוש ר"ת מ"מ טעמא דלהשאילן וכו' ולהלוותן וכו' הוא מטעם דאזיל ומודה א"כ אף לפי' ר"ת יש לתמוה על מנהגנו שאנו מלוים להם ואפילו אינו אומר הלויני מעות לשקרי וכו' יאסר משום דאזיל ומודה וא"כ לר"ת נמי נצטרך לומר דטעם ההיתר הוא משום דעכו"ם שבינינו קים לן בגווייהו דלא פלחי לעבודת כוכבים כמו לרש"י כדלעיל ושמא דלר"ת אין תמיה כ"כ משום דאינו רגיל הוא להלוותן בחנם אלא ברבית וברבית הוא שרי כמו שכתבו התוס' בשם ר"ת בדיבור שאח"ז : ע"ב תוס' ד"ה רומי חייבת וכו' ונמצא במעשה מרכבה וכו'. נראה דזה הוה כמו טעם אחר ור"ל ועוד טעם אחר דנקרא חייב משום דחייבת חוב דהוא החורבן שנגזר עליה ולפי טעם זה לא הוי חייבת לישנא דתרגום רשע אלא הוי לשון חוב וחיובא ופי' הראשון הוא ע"ד שפרש"י וק"ל : ד"ה אמר להן הקדוש ברוך הוא וכו' פי' שואל להם במה זכו בכל דור ודור . נראה דפירשו כן משום דקשה להם וכי אפשר שלא עסקו העובדי כוכבים בשום מעשה טוב בשום זמן יותר ממה שאמרו שתקנו שווקים או גשרים וכיוצא וכן פרס הלא בנו בית המקדש לכך פירשו דודאי אשכחן שאר ענינים שעסקו בהן אבל לא היה אלא באותו דור אחד והוא שאל מהן עסק שעסקו בכל הדורות כמו שכתבו התוס' לקמן עמוד זה ד"ה ואנן בנינן וכו' : ד"ה מ"ש הני דלא קא חשיב פי' בבל ויון וכו' . נראה דפירשו כן משום דקשה להם דמאי פריך בגמ' מ"ש הני דקא חשיב וכו' פירוש דחשיב בהדיא ובפירוש הב' אומות דהיינו רומי ופרס ושאר האומות לא פרט אותן בפירוש הא כבר מפורש לעיל מיניה דמלכות רומי היא החשובה על כל האומות ופרס חשיב בתרה לכך פירשו דלא פריך אלא מבבל ויון דגם הם היו חשובין ביותר וכמו שהקשו התוס' לעיל בד"ה וארו חיוא אחרי וכו' ומשני גמרא ממש כמו שתירץ ר"י לעיל בתוס' בדיבור הנזכר שאע"ג שבבל היתה חשובה וקראה הכתוב אריה לא היתה חשובה אלא בזמנה אבל לא משכה מלכותה וכן יון אבל הני רומי ופרס משכי במלכותייהו וכו' ולכך לא חשיב ר' שמלאי בפירוש ובפרטות כי אם השתי אומות הנזכרים דהיינו רומי ופרס אבל בבל ויון כללם בסתם בכלל שאר האומות ואמר וכן לכל אומה ואומה וכו' ולפי זה יש לישב ג"כ הגירסא שלפנינו שכתוב בה מ"ש הני דחשיבי ומ"ש הני דלא חשיבי ופריך ממש הקושיא שהקשו התוס' לעיל ור"ל מ"ש הני פי' רומי ופרס דחשיבי משום דקראם הכתוב דוב ומ"ש בבל ויון דלא חשיבי הא בבל נמי קרי לה קרא אריה ומשני ממש כדמשני לעיל ר"י בתוספות הני משכי במלכותייהו עד וכו' אבל בבל לא נקראת אריה אלא בזמן שהיתה מושלת בכל העולם אבל עתה היא ממלכה שפלה וק"ל :

דף ג ע"א תוס' ד"ה נוגעין בעדותן הן וכו' וי"ל דאין חוששין בזה הראיה דאין אב מעיד על בנו וכו' . ר"ל דמי הוא המקיים העולם הלא הקב"ה שהוא אביהן של ישראל ולכך

הוא

ודן וכו' וכן הדין בבני אדם דאמרינן בפ"ק דשבת עד מתי יושבים בדין עד זמן סעודה והייט עד שעה רביעית*) דאז מאכל וסעודת כל אדם כדמסיק התם וכן הא דקאמר שלישית יושב וזן וכו' והייט מתחלת שעה שביעית כי עד אותה שעה הוא סוף זמן הסעודה הנקבע לכל אדם (מאתמול) כדאמר התם שעית מאכל ת"ח מכאן ואילך כזורק אבן לחמת ודקאמר יושב ודן וכו' ועומד מכסא דין וכו' כן היה תחלת הבריאה שעלה במחשבה לברוא עולם במדת הדין שנאמר בראשית ברא אלהים ואח"כ שתף עמו מדת הרחמים שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ וגו' והאי לישנא דיושב ודן את כל העולם כולו משמע דאדם נמי בכלל והייט כמאן דאמר פ"ק דר"ה דאדם נדון בכל יום וק"ל : **אם** אשכחך ירושלים וכו' · כתבו התוס' פשטיה דקרא כך אם אשכחך ירושלים שנשיר וכו' עכ"ל · והדרש דהכא ימאן זה משום דכל המזמור בלשון רבים ישבנו גם בכינו וגו' איך נשיר וגו' ואם אשכחך וגו' לשון יחיד משמע להו דאם אשכחך וגו' איט מחובר לאיך נשיר וגו' אלא דאם אשכחך הם דברי הש"י ועיין בזה בחדושינו בפרק ח"ה ודו"ק : **ברביעיות** מאי עביד · פירוש לגירסא דרב נחמן בר יצחק דקאמר עם בריותיו משחק פריך מיום שחרב בית המקדש דעם בריותיו נמי איט משחק דעל בריותיו לא איצטריך דקודם שחרב נמי לא היה משחק וא"כ ברביעית מאי עביד וקאמר מלמד תינוקות וכו' ופריך דמעיקרא קודם חורבן הבית דהוה משחק ברביעית עם בריותיו מאן הוה גמר לתינוקות ומשני איבעית אימא מטטרון וכו' דאמרינן בסנהדרין ששמו כשם רבו ועיין בחדושינו בפרק אלו טרפות : **ושומע** שירה מפי חיות כו' שנאמר ובלילה שירה עמי · רש"י פירש כאן כינוי דעמי אדוד שהיה מעורר נ"כ בלילה אבל בפרק אין דורשין פרש"י בענין אחר אהא דקאמר מ"ה אומרים שירה בלילה ושותקות ביום מפני כבודן של ישראל שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ופרש"י יצוה למלאכים לשתוק כו' ובלילה שירה עמי ברקיע עם שיר שלי שקלסתי ביום ע"ש : **מאכילין** לו גחלי רתמים כו' · אמר גחלי רתמים במקום שורש רתמים דבקרא ע"ש הפוסק בדברי שיחה מביאו ללשון הרע שנמשל לגחלי רתמים דכתיב חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים וק"ל : **כל** העוסק בתורה בלילה כו' · לפי שמדרך המנדד שינה בלילה שיהו פניו זועפות ביום אמר בעוסק בתורה ומנדד שנתו בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד שהוא מאירת פנים ביום כי היא ממדת החסד כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו והכי אמרינן בפ"ק דמגילה אסתר ירקרקת היתה אלא שהקב"ה משך עליה חוט של חסד שהיא מאירת פנים שתהא נראית יפה כפרש"י וקרא התורה שירה דכתיב כתבו לכם את השירה וגו' : **למה** נמשלו בני אדם כדגי הים כו' כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצות מיד מתים · הוא המשל עצמו בברכות שאמר ליה ר"ע לפפוס בן יהודה שאמרו הדגים לשועל מה במקום חיותן כו' וכן יתפרש הכתוב ותעשה אדם כדגי הים שרמש האדמה שהוא השועל לא מושל במקום חיותן ואעפ"כ אמר בתר האי קרא בחכה העלה במקום שאין חיותן עאכ"ו שמיד מתים ומושל בהם הרמש האדמה כן האדם כשפורש ממקום חיותו שהיא התורה שנמשלה למים שמיד מתים ומושלים בהם רמש האדמה שהם מושלי עובדי כוכבים כהך עובדא דר"ע וק"ל : **מוציא** חמה כו' רשעים נידונים בה ולדיקים מתרפאין כו' · אמרו בזה הדמיון כי החמה בטבעה חמה אבל לפי טבע המקבל המתנה תשתנה פעולתה כי המלח נקרש והשעוה נמס כן הוא מפי עליון לא תלא הרעות והטוב ולא תשתנה פעולתו ית' כ"א לפי המקבל רשעים נידונין בה ולדיקים מתרפאין בה והביא מקרא הנה היום בא בוער כתנור וגו' התנור הזה עיקר פעולתו לטובת האדם לאפות בו הלחם אבל לפי טבע המקבל שהקש מתלהט בו במהרה כן הענין בזדים וכל עושי רשעה שילהט אותן יום הבא שעיקרו לטובת הלדיקים שמתרפאין בו :

דף ד ע"ב בפרש"י בד"ה מוספי כל השנה הן שבח כו' מלכיות זכרונות שופרות כו' עכ"ל נראה מפירושו דבתפלות ר"ה מלכיות זכרונות ושופרות תליא מלתא וק"ק לפי זה מאי פריך מתפלת שחרית דר"ה כיון דלית ביה מלכיות זכרונות ושופרות ויש ליישב ודו"ק :

ח"א דף ד ע"א לא שורש בעוה"ז ולא ענף בעוה"ב כו' · יש לדקדק כיון דבעונש לרשעים בעוה"ב קמשתעי מאי קאמר דלא יעזוב להם שורש בעוה"ז שכבר עבר ויש לפרש מהידוע כי יש לעתיד ללדיקים שכר גופני ושכר נפשי קאמר לא שורש בעוה"ז דהייט תענוג גופני כמו בעוה"ז ולא ענף בעוה"ב דהייט שכר ותענוג נפשי בלחוד כמו בעוה"ב ועי"ל לא שורש בעוה"ז דאיט מניח בן ליורשו ואין גזעו מחליף כמ"ש וזרע רשעים נכרת וק"ל : **מה** דגים כל הגדול כו' אף בני אדם אלמלא כו' · ולפי זה הדרש יהיה פירוש הכתוב ותעש אדם כדגי הים וכרמש המים אין מושל דהייט מלכות אין בו וק"ל : **וכתיב** גדול וגו' ורב כח וכתיב נאדרי בכח כו'. האי קרא דכתיב באורייתא ה"ל לאתויי מקמיה אלא דהאי קרא ורב כח מפורש טפי היפך דלא מלאנוהו שגיא כח ובגירסת עין יעקב לא מייתי קרא דורב כח כלל וניחא טפי וק"ל : **חימה** אין לי שכבר נשבעתי כו' · עיין פרש"י בספר ישעיה וכתבו התוס' ואין להקשות מפ"ד נדרים דמוכח דמשה הרגו לחימה דאיכא לשנויי תרי כו' עכ"ל וק"ק לדבריהם מאי תקנו בזה דהא אהאי קרא גופיה דחימה אין לי קמפרש התם דהרגו לחימה ועוד קשה דלעיל משני כאן בישראל כו' אמאי לא מוקי ליה בהאי חימה דהרגו משה כדקאמרינן התם ודו"ק : **אבקש** אם יש להם זכות אפדם כו' · עיין פרש"י ותוספות ול"נ לפרש אבקש אם יש להם זכות כדקאמר להם הש"י במאי עסקתם אפדם בממונם כמ"ש כסף וזהב הרבינו בשביל ישראל ואם לאו כדקאמר להו הכל לצורך עצמכם עשיתם כו' אעמידם מקדיר עליהם חמה והסוגיא דלעיל קאי אלא שהפסיק קלת לפי ענינו וק"ל : **אני** דן אותם כעובדי כוכבים דכתיב עוה עוה אשימנו וגו' · עיין פי' רש"י וכ"ה בגירסת ע"י אבל לפי ענין כתוב זה בספר יחזקאל בישראל הוא מדבר ונראה לפי גרסתנו לפרש דכל הני לישני מתפרשים מלשון שם עון ומייתי מהאי קרא דבישראל איט דן כעובדי כוכבים דכתיב בישראל עוה עוה וגו' דמחלק עונם ואיט נפרע מהם בפעם א' וק"ל : **אני** נפרע מהם כפיד של תרנגולת כו' · הכא לענין פרעון אמר האי לישנא ולענין לירוף מלוה דרש ליה בלשון אחר כפיד של תרנגולין שמנקרים באשפה ויש לפרש דהכא ה"ק כפיד של תרנגולת שמנקרת לקרוא אפרוחים לאכול ממנו והיא אינה אוכלת ממנו כ"א מעט כן נפרע מישראל כוזיו לאכול ולענין מלוה קאמר שאף אם אין עושין לפני כ"א מלוה מועטת וקלה שאדם דש בעקביו כתרנגולין שמנקרין ברגליהן באשפה שאין מולאין שם רק מאכל שפל וקל אעפ"כ הקב"ה מלרפה לחשבון גדול למלות גדולות להיות חשבון גדול כמ"ש תרי"ג מלות אף שאין המלות שוין וע"ז אמר למען לדקו יגדיל תורה וגו' וק"ל : **אני** אמרתי אפדם וגו' אני אמרתי איסרכם כו' · הני תרי קראי ואנכי אפדם וגו' ואנכי יסרתי אתכם וגו' סמוכים הם בספר הושע ודרשו אותם ע"פ מ"ש (ברכות כח: וש"נ) יש לך אדם שחביב לו נפשו ויש לך אדם שחביב לו ממונו ולזה אמר בחד קרא אני אמרתי אפדם מהם במעט כוזיו לאכול רק בממונם בעולם הזה כדי שיזכו לעולם הבא והם דברו עלי כזבים כי חביב עליהם ממונם ביותר וכן בהיפך אני אמרתי ליפרע מהם רק ביסורין בעוה"ז כדי לזכותם בעוה"ב והם יחשבו עלי רע שחביב להם גופם ביותר ודו"ק : **מאן** דאית ליה סיסיא ברחמיה מסיק כו' · כנראה מפירוש רש"י דמאן דאית ליה זעם בעלמא וכי ברחמי מעלהו יש להקשות דהא לא דמיא דהכא הזעם על אוהביו נופייהו בעבור עונותיהם ונראה לפרש דהוה קשיא להו למיני מלת עליכם דה"ל למכתב על כן אפקוד לכם כל וגו' וקאמרי מאן דאית ליה זעם ברחמיה שפשע נגדו וכי מסיק ליה להעלותו עליו דמשמע לגלות כדכתיב אפקוד עליכם וגו' דאדרבה מכסהו תמיד בשביל אהבתו שהיה תמיד אתו וע"ז השיב ר' אבהו דאילו הוה כתיב אפקוד לכם הוה משמע שנפרע מהם אבל אפקוד עליכם לא משמע שנפרע מהם אלא שתמיד חס עליהם שאיט נפרע מהם אלא מעט דהפורע פרוטה פרוטה אין הפרעון ניכר כלל וכאילו לא הוה נפרע כלל וק"ל : **מ"ד** חלילה לך כו' תולין הוא מעשות כו' והכתיב והכרתי ממך לדיק ורשע וכו' · איכא למידק בלאו האי פירושא דקאמר תולין הוא מגופיה דקרא חלילה וגו' להמית לדיק עם רשע ה"מ לאיפלך והכתיב והכרתי ממך לדיק ורשע ונראה לפרש דודאי ידע המקשה לפלוגי כדאמר בעלמא שמניתן רשות למשחית לחבל איט מבחין בין לדיק לרשע והכא לפי ענינו עדיין לא ניתן רשות למשחית לחבל דהא נשאו לוט ובנותיו כמ"ש לא אוכל לעשות דבר וגו' שזהו עונשן של מלאכים שאמרו כי משחיתים אנחנו כפרש"י שם דהייט שאמרו כי ניתן להם רשות לחבל אבל לתאי דמפרש תולין הוא כו' כלומר שזהו מדת ב"ו שלא ידע להבחין בין לדיק לרשע אבל כלפי שמיא ודיאי תולין הוא מעשות כדבר הזה לא הוא ולא כיולא בו דהייט שלא ידע להבחין וא"כ אין לחלק בין ניתן רשות למשחית ובין לא ניתן ופריך והכתיב והכרתי ממך לדיק וגו' ומשני בלדיק שאיט גמור ודאי ניתן רשות למשחית לחבל דאין זה תולין כלפי שמיא ודו"ק · ודע בחומש פרש"י תולין הוא לך יאמרו כך היא אומנתו שוטף הכל לדיקים ורשעים כך עשה לדור המבול כו' עכ"ל וכתב הרא"ם פירוש העולם יאמרו זה לא שהאמת כן הוא כו' והלא בדור המבול לא שטף את נח ובניו וכו' וחלילה לך אדלעיל קאי חלילה לך מעשות זאת שלא תשא למקום בזכות הלדיקים כו' וכדי לתקן מאמר להמית לדיק ש' עכ"ל ומתוך סוגיא דהכא אין נראה כן למימר דחלילה אקרא אחרינא אדלעיל קאי אלא אהאי קרא דלהמית לדיק עם רשע קאי והא פריך והכתיב והכרתי ממך וגו' וה"ק תולין אתה עושה בענין מעשה סדום עלמו להמית לדיק עם רשע שמתוך כך יאמרו כך עשית לדור המבול שהיו בהן לדיקים ולא הצלתם ומה שהקשה שהרי ניצול נח ובניו לאו קושיא היא דלא יתויב מהללתו שלדיקים ניצולים מבין הרשעים דפשיטא ע"י תחבולה ישמרם מהשחית בצווי הש"י כמו שעשה נח התיבה אפשר להציל אף משניתן רשות למשחית לחבל דהא באמירת ואתם לא תלאו איש מפתח ביתו וגו' ניצולו אף משניתן רשות למשחית לחבל ולא להבחין בין לדיק לרשע ודו"ק : **שקיימו** תורה מאל"ף עד תי"ו · עמ"ה והתוית תי"ו ועיין פרש"י פרק במה בהמה : **ע"ב דעת** בהמתו לא הוה ידע כו' · כדמסיק שהיא נאתו בדבריה ולא בעי למימר בפשיטות דעת בהמתו לא הוה ידע שהיא ראתה המלאך והוא לא ראה כמ"ש חטאתי כי לא ידעתי וגו' וכפרש"י בחומש שאפשר שזה הוא לטובת האדם שאיט רואה כמו הבהמה והכי אמרינן בעלמא וק"ל : **בעידנא** דתו דהוה רכיב חמרא א"ל כו' · גם שמליט בחשובים וגדולים שרכבו על חמורים כמו אברהם ובכמה מקומות בתלמוד אלא מאי טעמא לא רכבת אסוסיא למהר דרכך והליכתך למלא רלון בלק למהר לבא שם והשיב ברעיה שדאי כי לא היה מוכן לי אתמול שלא היה דעתי לילך עמכם עד היום בבוקר שהותר לי בלילה לילך עמכם כמפורש בקרא אבל החמור היה מוכן בביתי לרעייה ללרכי בית והשיב לו דאיט כך אלא אני מוכן לך לרכיבה מעודך ועד היום הזה ומעטם דמסיק משום אישות דלילה : **למען** דעת לדקות ה' וגו' כמה לדקות עשה כו' · לפי שהוא אמר ויודע דעת עליון שעת זעמו קאמר דאין יודע אבל הוא דעת לדקת ה' ולא עת כעס וק"ל : **כי** רגע באפו כו' · כי אפו וכעסו איט רק רגע ובזאת הרגע גופה אם רולה הקב"ה לא תועיל קללה בו רק חיים לישראל כמ"ש שלא כעסתי עליכם כו' ומשמע ליה רגע כמימריה מדלא כתיב כמו רגע וכן באידך קרא דכתיב חבי כמעט רגע ולא כתיב חבי מעט כרגע וק"ל : **וכמה** רגע כו' · כבר מפורש שיעור רגע כמה שהיא אחד מה' מאות רבוא כו' אלא דה"ק וכמה יוכל לדבר באותו רגע ולקלל וקאמר רגע כמימריה דהייט שהיה יכול לדבר כל"ם והקב"ה הפכו למלך כמ"ש התוס' וע"ז נאמר ויהפך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה וגו' ויש לדקדק בהך עובדא דריב"ל מה היה יכול לומר ולקללו דמלת כלהו עפי מרגע כמימריה בין באותיותיו בין בנקודותיו ובזה יש לומר דהוה מצי למימר ימות וע"ק היאך היה רולה לכוין אותה שעה והאמרינן דאין כל בריה יכולה לכוין חוץ מבלעם ועוד היכי רולה לכוין שעת זעם על המינא דהוה יחיד והוה זעמו דבכל יום הא מוקמינן לה בליבורא אבל איחיד איט זועם הקב"ה בכל יום דלפני זעמו מי יעמוד וי"ל דה"ק אלבורא זועם בכל יום ואפ"ה קיימין וכאן דאיט יולא לפועל קאמר דלא הוי אלא כרגע אבל איחיד לאו בכל יום רתח אלא פ"א בבא זמן קיט ומיהו בכל יום איכא עידן ריתחא ליחיד אההוא דבא זמן קיט שלא יוכל לעמוד וההוא שיעורא אפשר הוי עפי מרגע כמימריה כיון דיולא ההוא ריתחא לפועל וריב"ל רלה לכוין ההוא עידנא שיהא גם ההוא מינא באותו היום בההוא ריתחא דליחיד ויבא זמן קיט אז דרלון יראיו יעשה ותגזר אומר ויקם לך וגו' ושוב אמר טוב לדיק וגו' שיענש הרשעים טרם יבא זמן קילם לא טוב לפני האלהים כדאמרינן בעלמא מאריך לרשעים בעוה"ז כדי לטרדם מעוה"ב וק"ל : **לא** ניצלי איניש מוסף בתלת שעי קמייתא ביומא קמא דריש שתא כו' · ימסיק איפוך דאז בג' קמייתא הקב"ה יושב ודן ועד"ז נראה לפרש מ"ש בירושלמי (פ"ד דר"ה) שמעה ה' לדק ז' ק"ש הקשיבה רנתי ז' ריטן תורה האזינה תפלתי ז' תפלה בלא שפתי מרמה ז' מוסף מה כתיב בתריה מלפניך משפטי ילא דה"פ ע"פ מ"ש לגבי תפילין וליליות שאם אין עליו בשעת ק"ש ה"ז מעיד עדות שקר בעלמו ה"נ הכא בשחרית שאומר יום תרועה ואיט תוקע בה הוי שפתי מרמה אבל מוסף שתוקעין בה הוה בלא שפתי מרמה ואמר מה טעם שתקיעה במוסף ולא בשחרית ואמר מלפניך משפטי ילא בתקיעות וברכות כדאמרינן (ר"ה טז· לד:) אמרו לפני מלכיות שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לטובה ובמה בשופר שאז במוסף אף תפלת היחיד מקובלת שתהא משפטי ילא לזכות שתהזינה תיטרים משא"כ בשחרית בג' קמייתא דמפקיד דינא ודלמא מעייני בעובדיה דיחיד ודחפי ליה וק"ל : **תורה** דכתיב בה אמת כו' אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין כו' · ונראה דהייט טעמא דאמרינן פ"ק דסנהדרין משמע דבעי בעלי דינין ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לעשות לפנים משורת הדין כיון דיודע היכן הדין נוטה טעה שהוא אמת הדין אי אתה רשאי לעשות לפנים משורת הדין וק"ל ; **אלא** לעיני העמים מלמד שבאות ומוראות לעובדי כוכבים כו' · הענין כמו שכתבתי בר"פ כי בעשיית המלוה נברא מושכל רותני והם באות ומוראות לעובדי כוכבים וז"ש כי היא המלוה היא חכמתכם שממנה נברא מושכל מלאך רותני לערוף עובדי כוכבים על פניהם וק"ל : **לא** היו ישראל ראוים לאותה מעשה כו' · עיין במפרשים ול"נ לפרש דה"פ דהיו ישראל ראוים שהקב"ה ילילם מחטא גדול כזה דהע"ג דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ בדרך שאדם רולה לילך מוליכין אותו ועוד אמרינן (בסוטה כא·) דהתורה מללת מן החטא וכן בדוד מטעם זה היה ראוי להיות ניצול מחטא ולזה מייתי מקרא והיה לבבם זה כל הימים וגו' שהוא רלונם ולבבם ליראה את ה' וכן בדוד לבי חלל בקרבי לעשות רלון אבי שבשמים והיו ראוים להלילם מן חטא גדול כזה אלא למה עשו ולא נללו מעשיית החטא לומר לך כו' וק"ל :

דף ה ע"ב תוס' בד"ה וכדברי רבי יוסי אף כו' וי"ל דשפיר פריך אליבא דרבנן כו' עכ"ל ודאי דלרבי יוסי נמי איכא למימר דהיו מרבים טפי בעופות בעיו"כ אלא לרבנן ניחא להו שפיר טפי דכיון דלא היו מרבים אז בבהמות ודאי דהיו מרבים בעופות משום סעודת עיו"כ כדאמרינן בב"ר ודו"ק :

ח"א דף ה ע"א שהקים עולה של תשובה כו' · יש לפרש דנקט עולה של תשובה ע"ש כי העולה באה על המחשבה והנה דוד לא חטא במעשה בת שבע כדאמרינן פרק במה בהמה דגט כריתות היה כותב לאשתו והוה גט למפרע אבל לפי העולה על המחשבה חטא מיהת ונענש עליו דאי הוה בא אוריה ולא נהרג הות א"א גמורה ודו"ק : **עושה** מלוה אחת מקדמתו והולכת לפניו כו' וכל העובר עבירה אחת מלפפתו כו' וקשורה בו ככלב כו' · כבר הקדמנו בזה כי לפי המעשה נברא לו מלאך רותני אם סניגור ואם קטיגור ושיהא לשוט במלוה מקדמתו והולכת לפניו ובעבירה מלפפתו ומוליכתו ע"ד משל כי למוליכין למקום שמחה ומובה א"ל המוליכו לאחוז בידו דודאי ילך אחר המוליכו ולא ישמט ממט כן הוא במלוה אבל ההולך לגרדום לריך המוליכו ללפפתו ולאחזו שלא ישמט מלילך אחריו כן הוא בעבירה ור"א הוסיף לומר בעבירה קשורה בו ככלב כמו שהכלב נקשר לגנותו בתשמיש כן הבועל כנענית ערלתו מנשקר ליה

*) הרי"ף ורא"ש וכל הפוסקים פי' שם זמן סעודה דת"ח .

מהר"ם

הוא מקיים העולם כדי שנאמר שישראל קיימו התורה ואין אב מעיד על בנו וק"ל : **ד"ה** יום הששי וכו' וי"ל דיומא קמא לא אמר להו טידי וכו'. ר"ל ולכך לא חשיב יומא קמא והששה ימים סתחילין מיום השני משעה שהתחיל לדבר עמהם : **ע"ב ד"ה** שניות יושב ודן וכו' ואין נראה דלמאי דמסקינן בסמוך וכו'. ר"ל לקמן דף ד' ע"ב :

דף ה ע"א ד"ה וצריכא פי' לכתוב וכו'. נראה דמדברי התוס' מבואר בהדיא דאינהו לא מפרשים כפרש"י שפירש לא היו ישראל ראויים לאותו מעשה ולא היה דוד ראוי לאותו מעשה לומר שגזרת מלך היתה וכו' אלא שהתוס' מפרשים לא היה דוד ראוי שיכתב הקב"ה המעשה על שמו וכן לא היו ישראל ראוים שיכתב המעשה על שמם כי לא לכבוד הוא להם ולמה נכתב לומר שאם חטא יחיד וכו' וע"ז נמשך ג"כ וצריכא לכתוב חטאם ותשובתם של שניהם דאי אשמועינן יחיד וכו' וההכרח שהביא להתוס' לפרש כן ולא פירשו כפרש"י משום דלפרש"י צריכין אנו ע"כ לפרש וצריכא דבתר הכי דהוה פירושו שהקב"ה היה צריך שתהיה גזרתו לשלוט היצה"ר בשניהם בישראל ובדוד משום דאי אשמועינן וכו' ואין זה סוגיית הגמ' וגם הלשון בעצמו דחוק לפרש כן ועוד מימות ישראל שעשו העגל עד ימות דוד שהוא כמעט שמנה מאות שנה היאך ידע היחיד לשוב בתשובה והיה ליחיד פתחון פה כל אותן השנים והיה לו להקב"ה להיות גזרתו על הרבים ועל היחיד בזמן אחד אבל לפי הפירוש שכתבנו לפי דעת התוס' עולה הכל כהוגן : **ע"ב רש"י** ד"ה ומי בעינן טולי האי וכו' דחיישינן דזבין לה עובד כוכבים להאי בהמה וכו'. צ"ע לפי ספרי רש"י שלפנינו שהרי פי' זה הוא לפי דעת התוס' דדריש מכילתא שכתבו בשם ר"ת והפירוש שלפי פירוש רש"י דמשמע מדבריו בריש מכילתין דכל מיני מקח וממכר אסורים כתבו התוס' כאן ד"ה ומי בעינן בשם רש"י ואולי נתחלפו הפירושים : **ד"ה** בהני ד' פרקים וכו' ואלו הימים אי אפשר בלא בשר וכו'. ר"ל בימים טובים בעצמן כגון י"ט אחרון של חג וי"ט ראשון של פסח והשאר דבימים עצמן מרבין בשמחה לא בערב י"ט אלא שבערב י"ט קונים ושוחטים לצורך מחר מלבד ערב יום הכפורים שבאותו יום בעצמו מרבים בסעודה : **תוס'** ד"ה יצרם מסור בידם דריש ליה ממשלחי רגל וכו'. מקשין העולם מה מוסיפין התוס' על דברי רש"י ונראה לי דהתוס' קשה להם דלפירוש רש"י לא משתמע מהאי קרא אלא שהם אינם מסורים ביד היצר הרע אבל מ"מ מנלן לדרוש שיצרם מסור בידם לכך כתבו התוס' דריש ליה ממשלחי רגל וכו' ר"ל מדכתיב לשון משלחי משמע שהם משלחים אותו לחפשי ממה שהיה תפוס ומסור בידם ומשמעות הקרא כן הוא הם משלחים לחפשי הנקרא רגל שהוא אורח כדכתיב ויבא הלך וגו' א"כ ש"מ שפיר שהוא מסור בידם וק"ל נראה לי : **ד"ה** ערב יום טוב האחרון וכו' כדאמרינן בפרק אלו דברים הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם כצ"ל : **ד"ה** וכדברי ר' יוסי אף ערב יום הכפורים וכו' אמאי שביק כל הני פרקים וכו'. ר"ל לפרוך יום טוב אחרון של חג שחל להיות באחד בשבת או יו"ט ראשון של פסח שחל באחד בשבת וכן שאר הפרקים ניחוש שמא ישחט בשבת בן עוף לצורך היו"ט שלמחר ועיקר קושית התוס' הוא משום דסלקא דעתן דרבנן ור"י

בהא

להיות שמה בשוה"ב דאברהם אינו מכניסו לג"ע כדאמרינן במדרשות (ועירובין יט׳) וק"ל: **שנאמר** אני אמרתי וגו׳ · דרשוהו במעשה עגל אבל האי קרא אינו שייך בזה המזמור שמדבר כולו בדיינים רשעים אלא במזמור דלעיל מיניה שמדבר בהכי שמע עמי וגו׳ לא יהיה בך אל זר וגו׳ ולא שמע עמי לקולי וגו׳ ולמאי דבעי למימר השתא לא באתו לעולם הייתו אלהים ובני עליון ממש כמלאכים כפרש"י בספר תהלים ולמאי דמסיק כמי שלא באתו כו׳ לא הוה מדמה להו למלאכים אלא לענין שלא היו מתים כאדם הראשון ודו"ק: **שהראה** הקב"ה לאדם כו׳ · ירצה כל הענין נדרש מזה המזמור שהתחיל גלמי ראו עיניך וגו׳ ואמרו בב"ר עד שאדם הראשון מוטל גולם כו׳ הראהו דור דור ודורשיו כו׳ וז"ש ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם וגו׳ ר"ל כל שיוצרו בימים הפתידים לא יחסר אחד מהם שלא הראהו והיה נכתב כ"א על ספר כדאמרינן פ׳ הפועלים לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתוב ביה שמואל כו׳ רבי ור׳ נתן סוף משנה כו׳ ע"ש ואמר ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם שהיה שמחה בתורתם של ראשי ומנהיגי כל דור אספרם מחול וגו׳ אם תקטול אלוה תקטול הרשע ולא הצדיק היינו שנתעכב במיתתם ועיין פירוש מאמר זה בפרק הספינה ובפרק אד"מ ודו"ק: **אין** בן דוד בא עד שיכלו נשמות כו׳ · עיין בחידושינו בנדה פרק כל היד: **והא** כתיב פרשת יבמות ופרשת נחלות · דאינו דומה שנכתבו פרשות אלו נאמר שחטאו דא"כ התורה חסרה נתנה דהא כל תרי"ג מצות מסיני נתנו וק"ל: **אבן** כאדם תמותון מאי מיתה עניות כו׳ ד׳ חשובים כמתים אלו כו׳ · משמע ליה זו המיתה עניות ולא כל אינך דחשיב ליה נמי כמיתה דהכי משמע קרא אכן כאדם הראשון שחטא ונגזר עליו מדת עניות כדכתיב ארורה האדמה וגו׳ ואכלת עשב השדה בזעת אפיך וגו׳ כן אתם חבלתם מעשיכם נגזר עליכם עניות בוהיו לאכול היפך שא"ל למען ייטב וגו׳ וד׳ חשובים כמתים מפורש במסכת נדרים וע"ש בתוספות וכאן וק"ל: **ת"ר** אם בחקותי תלכו אין אם אלא לשון תחנונים וכה"א לו כו׳ · נראה דה"פ לפי שמלת אם בכל התורה כולה נאמר בלשון ספק ותלוי ויצאו מן הכלל כגון אם כופר יושת עליו ואם כסף תלוה כפרש"י בחומש ומצינו קרוב ללשון זה בתבקש כמו אם יהיה אלהים עמדי וע"כ אמר דאם בחקותי תלכו אל תפרשהו בלשון ספק ותלוי כחברו בפרשה זו ואם לא תשמעו וגו׳ אך תפרשהו בלשון מבקש ותחנונים דכן מצינו דהקב"ה מבקש דבר זה מהם שנאמר לו עמי שומע לי וגו׳ וק"ל: **מי** יתן והיה לבבם וגו׳ ה"ל נומר תן כו׳ · גם שאמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים מ"מ פשיטא דביד הקב"ה להטות לב בני אדם לטובה דכמה כתובים מורים ע"ז וכמ"ש לעיל וקאמר דמשה לא כמזה כו׳ דכתיב ולא נתן לכם לב לדעת וכו׳ דהייתו שרמזה להם שיש ביד הקב"ה לתת ולהטות לבם לטובה והם כפויי טובה ולא שאלו לו על כך אז כשא"ל מי יתן והיה וגו׳ ורש"י פירש לקמן בע"א בדוחק ע"ש וענין כפויי טובה כתבו התוספות שלא רצו לומר תן אתה לפי שלא רצו להחזיק לו טובה עכ"ל והוא דחוק ונראה לפרש דהיינו כפויי טובה שלא חשבו להם זה לטובה שיתן להם הקב"ה ויטה לבבם לטובה כלל והוי השתא דומיא שפיר דבני כפויי טובה שאדם הראשון לא חשב לו נתינת אשה לטובה כמ"ש זה פ׳ אד"מ וכן כפויי טובה דלחם הקלוקל כפירוש רש"י ודו"ק: **ע"ב אשריכם** ישראל בזמן שעוסקין בתורה ובגמ"ח כו׳ ואין זריעה אלא צדקה. יש לדקדק אמאי דקאמר בגמ"ח במקום צדקה דהא זריעה לא משמע אלא צדקה ונראה לפרש כלפי שאמרו בפרק לולב וערבה גדולה גמ"ח יותר מן הצדקה כו׳ אדם זורע ספק אוכל קוצר ודאי אוכל ועוד אמרו אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד דהיינו שהנתינה היא צדקה והטורח הוא החסד כגון מוליכה לביתו כו׳ כפרש"י שם והשתא קאמר הכא אשריכם זורעי על כל מים דודאי יצמח ובא לידי קצירה דהיינו הצדקה הבאה לידי חסד והכי משמע קרא דזורע ונותן צדקה על כל מים דהיינו ע"פ התורה הוא עושה אותה שתבא לידי חסד וקצירה ויהיה משלחי רגל כמשמעו דהיינו שטורח בהולכה דהיינו גמ"ח ולפי שהילך הרגל מרחיק דבר זה ליתן ממונו לצדקה לעני ולטרוח עוד עמו להביאו לביתו ובשאר טרחות כפרש"י ע"כ אמר כי הטושה הצדקה באופן זה הנה יצרו מסור בידו כו׳ ועיין קרוב לדרש זה בסוף פ"ק דב"ק ובחידושינו שם:

דף ו בפרש"י בד"ה ולפני עור כו׳ והאי קעבר ישראל משום לפני וגו׳ ובחילול שבת כו׳ עכ"ל ר"ל בז׳ מצות שייך בעובד כוכבים לפני עור כו׳ אבל בחילול שבת דאין העובד כוכבים מצווה לא שייך משום לפני עור וגו׳ אלא משום ממצוא חפצך וגו׳ ועי׳ בפרש"י לקמן בפרקין: **תוס׳** בד"ה אלא למ"ד טרפה יולדת מא"ל פי׳ ולדידיה אצטריך מכל החי למעט טריפה וא"ת כו׳ עכ"ל ולא ניחא להו לפרושי דמכל החי לא אמעיט טרפה למ"ד טרפה יולדת אלא דפריך למ"ד טרפה יולדת מהיכא נפקא ליה לאסור כיון דלא אימעיט מכל החי ולא מלהחיות זרע דא"כ לא הייכא קושיא זו הכא ועוד דאימא דקושטא הוא דטרפה מותרת היא [לבני] נח ודו"ק: **בד"ה** אתך בדומין לך ומ"מ ליכא למעט מהכא מחוסר אבר ובעל מום כו׳ עכ"ל דבריהם אינם מובנים לי דהא איכא למימר מה"ט אילטריך מכל החי לאסור מחוסר אבר כי היכי דלא נימעיט גם בעל מום מאתך דמדאלטריך מכל החי לאסור מחוסר אבר א"כ ע"כ דבעל מום מותר ולא נפקא לאוסרו מאתך ול"ע: **בא"ד** א"כ משמע דמסתבר טפי למעוטי טרפה היינו ממיעוט דכל החי כו׳ עכ"ל ואין להקשות אמאי מוקי קרא בכה"ג אדרבה לוקי קרא במסתבר דהיינו למעט מכל החי טרפה ומאתך נמעט מחוסר אבר ונמעט גם בעל מום די"ל למאי דמסיק אי מאתך ה"א לוותא כו׳ כתב רחמנא זרע דהשתא אם נפרש דקיימא הך סברא דלוותא ליכא למעט כלל מחוסר אבר דהא לא בטיל בו הלוותא ואם נאמר דלא קיימא הך סברא דלוותא ושפיר נמעיט ע"כ מאתך מחוסר אבר א"כ לא הוה אלטריך למכתב זרע למעט זקן וסרים דנמעטו שפיר מאתך בדומין לך כמו דנמעיט מאתך מחוסר אבר אלא ע"כ דקרא מוקמי להו בדלא מסתבר ומאתך לא נמעט רק טריפה דלא הוי לוותא והשתא שפיר אילטריך זרע למעט זקן וסרים ודו"ק: **תום׳** בד"ה תמים כתיב ביה כו׳ סברא הוא למדרש תמים ולא בעל מום כו׳ עכ"ל והכא ליכא למדרש תמים ולא בעל מום דא"כ לא הוה אלטריך למכתב מכל החי לאסור מחוסר אבר אך קשה דאימא דלא אתא מכל החי לאסור מחוסר אבר אלא טרפה דהכי מסתבר טפי ומתמים נמעט בעל מום ומכ"ש מחוסר אבר וי"ל דה"מ דחי ליה הכי אלא דבלאו הכי דחי שפיר דאימא תמים בדרכיו ודו"ק: **בד"ה** אלא ש"מ הן כו׳ מדלא הוה תני לפני אידיהן כו׳ עכ"ל כצ"ל: **ע"ב** בד"ה לא אסרו אלא כו׳ ואפ"ה קרי ליה בסיפא נשא ונתן כו׳ עכ"ל אבל מרישא כשאמרו לשאת ולתת עמהן לא אסרו כו׳ לא מוכח מידי דשגירת לישנא דמתני׳ נקט דעלה קאי ומיהו לא איירי הברייתא אלא בלתת דהיינו מכירה אבל מסיפא דקתני נשא ונתן דהוא לישנא דברייתא מוכח שפיר כפר"ת דנשא ונתן כולה במכר וק"ל: **בד"ה** אלא ללוות מהן כו׳ מכאן ראיה לפר"ת דמיירי בלא רבית כו׳ עכ"ל ומרישא בלהלוותם דקאמר משום דקא מרווח להו ליכא למימר דגם ברבית חשיב ליה רווחא כיון שלריך למעות וכ"ה ברא"ש ע"ש ודו"ק:

דף ז בד"ה ר׳ מאיר אומר נותן כו׳ תימה קשיא דר"מ אדר"מ דהכא כו׳ וי"ל דשאני התם דקנסא כו׳ עכ"ל אולי נעלם מהם הסוגיא דפרק הגוזל דקושיא זו ותירוצא גמרא ערוכה שם ולאו מפיהם אנו חיין ע"ש: **בד"ה** פשיטא דמחלוקת כו׳ מ"מ חשיב כרבים לגבי יחיד עכ"ל פי׳ דהיכא דלא סתרינן האי כללא הלכה כרבים ה"נ במחלוקת ואח"כ סתם ליכא מאן דפליג דהיכא דלא סתרינן ליה דהלכתא כסתם משא"כ בהאי כללא דר"מ ור"י הלכה כר"י דאיכא מ"ד דלית ליה האי כללא כלל וכן בהאי כללא דלשון הלכה פסוקה כפירוש התוס׳ לקמן אע"ג דאין הלכה בההיא דכל החוזר כו׳ הכא בכל המשנה כו׳ דלא סתרינן ליה לכ"ע הלכה כלשון הלכה פסוקה וק"ל: **בפרש"י** בד"ה ואיבעית אימא כו׳ בשינוי אלא בחזרה כו׳ עכ"ל כצ"ל: **ע"ב** בד"ה לא קא מפליג בין זכר לנקבה ובין זקן לבחור איהו כו׳ עכ"ל כצ"ל והד"א מפירושו נראה דגרסי׳ בגמ׳ ובין זקן לבחור ועיקר ההוכחה מדאוסר בבחור ע"כ כרבנן ס"ל דאסרי משום תורת כלי זיין וכן נראה מפירושו לקמן בפרקין אבל התוס׳ דחו פירושו שם וכתבו דלא אסרי רבנן אלא בסוס המיוחד לעופות אך יש לדקדק לפירושו דבנקבה אוסר אפילו בזקנה ומאיזו טעם נאסור בה יותר מזכר זקן ואפשר דאוסר משום רביעה כיון דזקנה היא לא חיים העובד כוכבים עליה בלא תעקר ודו"ק: **תום׳** בד"ה סוס זכר כו׳ דזקן נקט לרבותא דאע"פ שעושה כו׳ וזכר במלחמה נמי נקט לרבותא עכ"ל וצ"ל

מהר"ם

בהא פליגי דרבנן ס"ל שבערב יוה"כ לא היו מרבים בסעודה ור׳ יוסי סבירא ליה שבערב יוה"כ בגליל היו מרבים בסעודה וא"כ ע"כ התם בכתובות לא שייכא קושיית המקשה דפריך מערב יוה"כ כי אם לר׳ יוסי דאילו לרבנן לא שייך למפרך מיניה כלל דהא אינהו סבירא להו שלא היו מרבים בסעודה כלל בערב יוה"כ ולכך הקשו התוס׳ אמאי שביק הני ד׳ פרקים שהיה לו להמקשה להקשות מהם אליבא דכ"ע ותירצו התוס׳ דלעולם קושית המקשה דהתם אליבא דרבנן הוא דשפיר מקשה אליבייהו משום דרבנן נמי סבירא להו שבערב יום הכפורים מרבים בסעודה אלא שסבירא להו שאין מרבים אלא בעופות ודגים ור"י סבירא ליה שהיו מרבים ג"כ בבהמות וכי תימא מכל מקום תקשה דעדיפא הוה ליה למפרך מהד׳ פרקים שאין בהם שום פלוגתא דכ"ע מודו בהו שהיו מרבים בהן בסעודה ולכך כתבו דעיקר פירכיה מכן שוף דוקא וכו׳ ובפרקים אלו אינם רגילין רק בבהמות ולכך לא היה שייך למפרך מהד׳ פרקים: **ד"ה** מנין למחוסר אבר וכו׳ דאילו בבית המקדש וכו׳ אלא להקריב בבמה איירי ומייתי ליה וכו׳. ר"ל וכן הראיה שמביא לא איירי אלא להקריב בבמה שהרי נח לא הקריב אלא בבמה:

דף ו ע"א הוס׳ ד"ה אתך בדומין לך וכו׳ ושמא י"ל דמכל החי איצטריך למעוטי מחוסר אבר וכו׳. והא דלא תירצו התוס׳ דאי לא כתיב אלא אתך הוה מוקמינן ליה לטרפה לחודיה כמשמעות סוגיא דשמעתתא דטרפה מסתבר טפי למעוטי משום דמסתבר להו דכיון דהשתא אליביה דמ"ד דטרפה חיה קיימינן אין סברא שתהא טרפה אסורה לקרבן יותר ממחוסר אבר לכך פי׳ איפכא דמחוסר אבר מסתבר טפי לאסור משום דמאים הלכך אי לא כתיב אלא אתך בלחודיה הוי מוקמינן ליה אמחוסר אבר אבל מ"מ יש לדקדק דהיה יכול למצוא סברא דטרפה הוי מסתברא טפי לאסור מטעם משום דטרפה אע"ג שהיא חיה מ"מ אינה בריאה אלא חולה כדלעיל ועוד יש לדקדק כיון דלפי סברת התוס׳ שפירשו דמכל החי מסתבר טפי למעוטי טרפה ומאתך הוי מסתבר טפי למעוטי מחוסר אבר א"כ טעמא מאי הפך הלימודים ויליף ר"א דלעיל מקרא דמכל החי לאסור מחוסר אבר וכי פריך גמרא מטרפה ממעט ליה מאתך ואע"ג שקושיא זו יש לתרץ דלמ"ד טרפה יולדת אין ה"נ דמחוסר אבר יליף מאתך וטרפה יליף מכל החי ור"א דממעט לעיל טרפה מכל החי היינו משום דאיהו ס"ל כמ"ד טרפה אינה יולדת וא"כ טרפה מלהחיות זרע נפקא ואתך דריש שיהיו טפלין לך כמו שכתבו התוס׳ לקמן בעמוד זה ד"ה והשתא דנפקא לן וכו׳ מ"מ כדי לישב הכל בדרך אחד נראה לומר דטעמא הוא משום דמעוטא דמכל החי הוא כתוב בתורה ברישא ובתרי׳ כתיב מעוטא דאתך ולכך מאי דמסתבר טפי לאסור דהיינו מחוסר אבר ממעטינן ממעוטא קמא וממעוטא דבתריה ממעטינן טרפה דלא מסתבר כל כך לאיסורא ולכך אמרינן נמי אי לא כתיב אלא מעוטא דאתך הוה מוקמינן ליה למחוסר אבר לחודיה משום דמסתבר טפי אלא דלעיל קודם דידעינן ממעוטא דאתך פריך הא מיבעי לטרפה וכו׳ ר"ל דאע"ג דמחוסר אבר מסתבר טפי לאסור מ"מ מעוטא דמכל החי משמעותיה טפי למעט טרפה דמשמע בריאה ולא טרפה אבל מצד האיסור מסתבר טפי למעט מחוסר אבר דהיינו נמי טעמייהו דהתוס׳ דמפרשי דמחוסר אבר מסתבר טפי לאיסורא משום דאי הוה מפושינן דטרפה מסתבר טפי לאיסורא ממחוסר אבר א"כ תקשה למה ממעט גמרא ממיעוטא קמא דהיינו כל החי מחוסר אבר וממיעוטא בתרא דהיינו אתך ממעט טרפה איפכא הוה לן לאוקמי ומיעוטא קמא הוי לן למעוטי טרפה אי הוי מסתבר טפי וק"ל אלא שעדיין יש לדקדק דהיה להם להתוס׳ לתרץ קושיא זו דאי לא כתיב אלא אתך ה"א לצוותא בעלמא ולא משום פסול קרבן ולכך לא הוה ממעטין אלא טריפה דאינה ראויה משום דלמא תמות ולמ"ד טרפה חיה מ"מ חולה היא אבל מחוסר אבר דראוי לצוותא ה"א תעייל. וצ"ל דאין ה"נ לפי המסקנא דמשני אי מאתך ה"א לצוותא וכו׳ לא קשה מידי אלא שהתוס׳ רצו לתרץ לפי מה דס"ד השתא דלא אסיק עדיין שנויא דה"א לצוותא בעלמא: **ד"ה** ואי ס"ד וצ"ל שיש הפסק בין קלנדא לסטרוניא לכל הפחות ב׳ ימים כצ"ל: **ד"ה** אלא ש"מ הן בלא אידיהן ש"מ תימה לי אמאי לא קאמר וכו׳ וכ"ת אכתי מיבעי ליה אי הוה אידיהן בכלל פשיטא דלא מדלא הוי תנא לפני אידיהן יום אחד וכו׳ כן צריך להגיה: **ע"ב תום׳** ד"ה תניא כוותיה דרשב"ל וכו׳ ועוד דלקמן מסיק וכו׳ וקא מפרש דחכמים דמתני׳ אית להו וכו׳ כרבי יוחנן וכו׳. אע"ג דלפי מה דמפרש שם משמע דת"ק דמתני׳ ס"ל נשא ונתן מותר וא"כ מאי קאמרי התוס׳ ומתני׳ עדיפא מברייתא הא איכא נמי ת"ק דמתני׳ דס"ל נשא ונתן מותר נ"ל לתרץ דאע"ג דקאמר גמרא לקמן נשא ונתן איכא בינייהו ר"ל בין ת"ק דמתני׳ ובין חכמים בתראי יש לפרש דאין ר"ל דחכמים בתראי פליגי את"ק אלא דאתו לאוסופי את"ק שלא גילה דעתו אי אמרינן נשא ונתן מותר או אסור ואתו חכמים בתראי לומר שאף אם נשא ונתן אסור אבל לעולם איכא למימר דאה"נ דת"ק דמתני׳ נמי ס"ל הכי דנשא ונתן אסור וק"ל: **ד"ה** אמר אביי גזרה לפרוע מהן וכו׳ וי"ל דמשום ה"מ וכו׳ כיון שאינו שמח ביום חגו וכו׳. ר"ל דלאחר זמן מפרשי התוס׳ דר"ל לאחר יום החג: **בא"ד** ומיהו אי לאו דאיכא שום שמחה וכו׳ · ר"ל וכ"ת ל"ל טעמא דשמחה דמתני׳ כלל לכך קאמר ומיהו אי לאו טעמא דאיכא שום שמחה לא הוי שייך נמי למיגזר ור"ל דלא הוי שייך לומר גזירה לפרוע מהן אטו לפרען דמה ענין זה לזה בזה איכא שמחה ובזה אין שמחה כלל אבל השתא דאיכא גם בזה קצת שמחה שייך שפיר למגזר והשתא צ"ל דבהא פליגי רבנן ור׳ יהודה במתני׳ אליבא דאביי דרבנן ס"ל כיון דשמח הוא לאחר זמן שייך למגזר לפרוע מהן אטו לפרען ור"י סבר דמה שהוא שמח לאחר זמן לא נחשב שמחה כלל ולכך לא שייך למגזר: **בא"ד** והשתא ניחא דאצטריכו כולהו לאביי וכו׳. ר"ל דבשמעתין קשה דעביד צריכותא אליבא דרבא דאצטריכו במתניתין כולהו ואיך מתורץ לאביי אמאי איצטריכו לכולהו לתני בחדא דגזרינן הא אטו הא ולא בעי לאידך אבל השתא דגם לאביי דטעמא דמתני׳ משום גזירה לא גזרינן בכולהו אלא מטעם דאיכא בכל אחד שמחה קצת א"כ יתורץ נ"כ לאביי בהאי צריכותא דעביד גמרא אליבא דרבא משום דאי אשמועינן חדא ה"א בהא איכא שמחה קצת משום דמרויח להו אבל בהא לא וכו׳ וכן בכולהו:

דף ז ע"א ד"ה ר׳ מאיר אומר וכו׳ ואומר ר"ת דהתם מתכוין הוא לקנות וכו׳. ולפי זה הוי סברת ר׳ יהודה הפוכה מדרבי מאיר: **ד"ה** פשיטא דמחלוקת ואח"כ סתם וכו׳ לכך נראה לפרש דלאו מכח סתם בעי למפשט וכו׳. ר"ל לאו מכח הכלל דקי"ל דמחלוקת ואח"כ סתם מוכרח הוא שהלכה כסתם עכ"פ זה אינו דהשתא לא בעי למפשט משום כלל אלא השתא ר"ל דאפי׳ בלא שום כללא מ"מ כשיש מחלוקת ואח"כ סתם חשיב הסתם כמו רבים נגד יחיד וכל היכי דהוי יחיד ורבים מסתמא הוי הלכה כרבים אם לא דמשתמים איזה אמורא ואשמועינן דבדין זה הוי הלכה כיחיד כמו בשמעתין דאמר רב הונא דהלכתא כר׳ יהושע בן קרחה אע"ג דהוי יחיד ורבים פליגי עליה והיינו דפריך רב יוסף הכא בשלמא הלכה כר׳ יהושע אצטריך דאי שתיק מיניה ולא אמר מידי ס"ד אמינא יחיד ורבים הלכה כרבים קמ"ל אלא הלכה כרבי יהודה ל"ל פשיטא מחלוקת ואח"כ סתם הוא והוי לכל הפחות כמו רבים לגבי יחיד א"כ אפילו הוי שתיק רב הונא ולא אמר מידי מסתמא ה"א דהלכה כרבי יהודה משום דהוי כמו רבים לגבי יחיד כיון דהוי מחלוקת ואח"כ סתם וא"כ ל"ל למימר הלכה כר׳ יהודה ובדרך זה יתורצו כל הדקדוקים השייכים לדקדק בדבור זה וק"ל: **ד"ה** משום דקתני לה כי הלכתא פסיקתא וכו׳ דהא איכא מ"ד התם דאין הלכה כההיא דכל החוזר בו כו׳. מקשין העולם א"כ מאי קאמר נמי הכא ואב"א משום דקתני לה כי הלכתא פסיקתא ר"ל משום הכי הוי פשיטא דהוי הלכה כר׳ יהודה הא ההיא דכל החוזר בו נמי קתני לה בלשון הלכתא פסיקתא ואפ"ה איכא מ"ד דאין הלכה כן ול"נ דהוי פירושו ע"ד שפירשתי בדבור שלפני זה דכל מקום דקתני בלשון הלכתא פסיקתא מסתמא הוי הלכתא כן אם לא דאשמועינן שום אמורא בהדיא דאין הלכה כן כמו בההיא דכל החוזר ולכך קאמר הכא דלא אצטריך ליה לרב הונא לאשמועינן ולומר דהלכה כר׳ יהודה דאפי׳ הוי שתיק ולא הוה אמר מידי הוה אמרינן מסתמא דהלכתא כמותו משום כיון דקתני לה בלשון הלכתא פסיקתא וק"ל: **ע"ב גמרא** אמר רב תחליפא בר אבדימי וכו׳ לדברי ר׳ ישמעאל יום חגם לעולם אסור כצ"ל: **רש"י** ד"ה כרבנן ס"ל דאסרינן משום תורת כלי זיין וכו׳. עי׳ לקמן דף ט"ז וצ"ל דלרש"י הא דקאמר כרבנן ס"ל לאו דוקא אלא ר"ל רבי דלקמן בברייתא דף הנזכר אבל טעמא דרבנן דמתני׳ דהתם הוי משום דאיירי בסוס המיוחד לעופות דלא אמרינן ביה חי נושא את עצמו ואסור משום שאלה ושכירות כשאר בהמה גסה כדאיתא שם אבל בסוס המיוחד לרכיבה מודו רבנן לבן בתירא ורבי ס"ל דאפילו בסוס המיוחד לרכיבה אסור מטעם תורת כלי זיין וג׳ מחלוקות בדבר כמו שכתבו שם התוס׳ אם לא נאמר שרש"י לא ס"ל כדעת התוס׳ אלא ס"ל דרבנן דמתני׳ היינו רבי וטעמייהו נמי משום תורת כלי זיין ונחום המדי מדאסר סוס נקבה ובחור ש"מ דאיהו ס"ל נמי כרבי דאפי׳ סוס המיוחד לרכיבה אסור מטעם תורת כלי זיין ומתיר בזכר ובזקן במלחמה משום דאדרבה שאינו אלא לקלקל שהוא הורג את אדוניו כמו שכתבו התוס׳ הכא בעמוד זה: **תום׳** ד"ה סוס זכר וכו׳ ומילי מילי קתני. ר"ל דשני דברים הן דמתיר סוס זכר במלחמה וכן סוס זקן במלחמה ובמלחמה דקתני קאי אתרווייהו אזכר וגם אזקן ומ"מ הירושלמי אינו כשיטת הגמרא דילן בשמעתין דבשמעתין משמע דבן בתירא מתיר בכל ענין אלא שנחום המדי מחלק בין סוס זכר לנקבה ובירושלמי מפרש דבן בתירא נמי אינו מתיר אלא בסוס זכר: **בא"ד** ור׳ אליעזר מביה"ם היה מפרש דזקן נקט לרבותא וכו׳. רבים משתוממים על פירושו זה של ר׳ אליעזר מביה"ם שהוא נגד סוגיא דשמעתא דקאמר איהו מדקא מפליג בין זכרים לנקבות ש"מ דכרבנן ס"ל דלפירושו לא יתיישב זה כלל דלפירושו מתיר נחום המדי אפילו בסוס זכר דאית ביה רבותא דאית ביה תורת כלי זיין וכ"ש בנקבה דהא איהו מפרש דלרבותא נקטי׳ ויש לפרש דלפירושו של ר"א נמי מפליג נחום המדי בין סוס זכר לנקבה ובנקבה אוסר נחום המדי אלא שאינו מחלק בין זקן לבחור דזקן לרבותיה נקטיה דאפי׳ בזקן דשייך ביה מלאכה קצת מתיר וכ"ש בבחור ואתי ליה שפיר הא דקאמר בגמ׳ איהו מפליג בין זכרים לנקבות וכו׳ ולא קאמר דמפליג נמי בין זקן לבחור אלא ודאי הא דנקט נחום המדי זקן לרבותא נקטיה וכ"ש דמתיר בבחור ודוקא בזכר אבל בנקבה אוסר נחום והא דקאמר ר"א וזכר במלחמה נמי נקט לרבותא תיבת לרבותא לא קאי אזכר דיהא משמע דכ"ש נקבה דמתיר אלא אמלחמה קאי ר"ל דבמלחמה נקט לרבותא דאע"ג דבמלחמה שייך לאסור מטעם כלי זיין אפ"ה מתיר וכ"ש בלא מלחמה ופי׳ זה דחוק בעיני מחמת כמה טעמים חדא דדוחק לומר דהא דנקט סוס זכר הוי דוקא ור"ל דדוקא בזכר מתיר אבל בנקבה אוסר והא דנקט זקן נקט לרבותא

לפירוש דתלמודא הכי מתפרש בן בתירא לא מפליג כו'. דלא נחית לפלוגי דשייך כלל לאסור טפי בזקן משום מלאכה ובזכר משום תורת כלי זיין איהו מדקא מפליג כו' דנחית לפלוגי דשייך בזקן טפי לאסור משום מלאכה ובזכר משום תורת כלי זיין ע"כ כסברת רבנן ס"ל ולפי סברא זו נשתקע הדבר ולא נאמר ודו"ק:

ח"א דף ז ע"ב דרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם כו' דכתיב אתה החלות וגו' · הזכיר כאן בשבחו של מקום ג' דברים שנזכר בפרשת עקב הגדול הגבור והנורא וגו' לפי שהיה משה מתאוה ליכנס לא"י כדי להוסיף שם בשבחו של מקום מעין ברכותיו וז"ש החלות להראות את גדלך זה הגדולה ואת ידך החזקה זו הגבורה אשר מי אל וגו' יעשה כמעשיך וגו' זה הנורא כמפורש בפרשה זו שנתקיימה כבר במצרים וע"כ אעברה נא ואראה וגו' שאוכל להוסיף עוד בשבחיך בנסים שתעשה שם בל"א מלכים והשיב לו רב לך מלהוסיף בשבחי כמ"ש לך דומיה תהלה וכמ"ש בברכות סיימתינהו לכולה שבחא דמרך הני תלת אי לאו דאמרן משה וכו' ולמ"ד דאין להקדים בשבח ומשה שאני דרב גובריה ה"ק רב לך מכמתך רבה ונאה לך לשבח כו' כפרש"י ות"ת גם אתה אל תוסף בשבחי כדלעיל ודו"ק:

דף ח ע"ב בד"ה קרטסים אומר כו' דר"ל תפיסה שניה וניחא הא כו' עכ"ל אבל אי הוה פירושו כמשמעו תפיסות שתים הרי נכלל בו תפיסה ראשונה ושניה ומאי קאמר טוב ויום שתפסה כו' וק"ל: בד"ה מלמד כו' וי"ל דדרשינן כל זמן כו' אלא מזבח אז שופטים תתן וגו' עכ"ל ותלמודא דלא מייתי הך דרשא משום דאי לאו האי קרא דזקן ממרא דמפורש ביה דהמקום גורם לא הוי דרשינן הך סמיכות דשופטים תתן וגו' אלא המזבח להך מלתא ודו"ק:

ח"א דף ח ע"א וסימנך אחור וקדם צרתני וכו' · מה שהקדים במתני' המאוחר משום דהמאוחר שהם ח' ימים שאחר התקופה נעשה לו י"ט בשנה ראשונה וח' ימים שקודם לא נעשו לו י"ט עד שנה שניה ונקט לסימן מהאי קרא אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך שנדרש על ברייתו של אדם הראשון בר"פ אין דורשין אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע כו' כיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו שנאמר ותשת עלי כפך ובקרא נמי הקדים האחור לקדם לפי המדרשות שיצר לו ב' עולמות העולם הזה ועולם הבא ולפי שעוה"ב הוא התכלית והעיקר הקדימו וק"ל: עולם חשך בעדי ותזל כו' · גם זה נדרש מקרא דהאי מזמור שנדרש כולו על אדם הראשון שאמר בו אדם הראשון כשראיתי שהיום מתמעט והולך ואומר אך חושך ישופני ולילה אור בעדני דהיינו שיחשיך והולך היום עד שלא יהיה רק לילה עד שראיתי גם חושך וגו' ולילה כיום יאיר דהיינו מתחלת תקופה שהיום מאריך אז ראיתי כי כמשיכה כאורה שהעולם כמנהגו נוהג וכן י"ל לקמן כשמקעה חמה אמר כו' וק"ל: זוטר ואריכי וכו' פרש"י יומי אריכי בתקופת תמוז והיה לו לידע כו' עכ"ל · יש לדקדק דמהא ודאי תמני שפיר גם שראה בתקופת תמוז שהיום מתמעט והולך לא הרגיש בו עד סוף תקופת תשרי דזוטי כולי האי אבל מ"מ היה לו לידע בתקופת ניסן שהיום מאריך והולך בו וכמו זה הלילה מאריך בתקופת תשרי והעולם כמנהגו ועוד אם מפני חטאו מתמעט היום למה לא היה מתמעט מיד אחר חטאו בניסן ואדרבה שהיה מאריך אז היום ויש ליישב שהוא חשב מתחלת ניסן שהיום מאריך והולך שכן היתה הבריאה שתהיה היום מאריך והולך לעולם וכשראה שהיום מתמעט והולך כולי האי בתקופת תשרי אמר שבשביל חטאו הוא מתמעט מתקופת תמוז עד סוף תקופת תשרי ויהיה כן מתמעט והולך לעולם הפך הבריאה וחשב דלא היה מאריך לו בתקופת ניסן אלא להראות לו שתחלת בריאה כך הוא להיות מאריך והולך לעולם ובשביל חטאו מתמעט והולך כולי האי לעולם ודו"ק: ע"ב אמר תלתין ותרין קרבי עבדו רומאי בהדי יונאי ולא יכילו להו עד דשתפינהו לישראל וכו' · ביאור ענין זה דמלכות רומי אין לה ממשלה כ"א לפי זכות וחובת ישראל כמ"ש והיה כאשר תריד וגו' ולאום מלאום יאמץ וגו' אמלאה החרבה וגו' ולזה שתפו עם ישראל ואתנו בהדייהו אי מינן מלכי מינייהו אפרכי ואי מינייהו מלכי כו' לפי זכות וחובת ישראל שמתיהן שוין במעלה אחת א"א ולזה כשבא זמן ממשלת חיה הרביעית שראה דניאל ולא היו יכולין הרומיים לנצח היונים במלחמה כי לא היה להם ממשלה אלא לפי זכות וחובת ישראל ולזה דימו ג' מלכיות הקודמים לפי מעלתם למרגלית ואבן טוב ואיך שכ"א נעשה בסים וכפוף לחברו ואמרו שהאיך שהוא הג' יהיה כפוף להם ע"י הס"ת דאית בהדייהו שיהו מינייהו מלכי ומינייהו אפרכי לפי הזכות והחובה ועפ"ז שאמרו כי מעשה אבות סימן לבנים וז"ש עשו ואלופיו לנגדך דהיינו בשוה לך ולא להשתעבד בך וכמו שהתנו הרומיים בתחלה אך יעקב ראה שאפילו שיש קלא א"א שיהו אלא דלפי מעשים של ישראל ישתעבד אחד בחברו שיעבוד גמור כדכתיב ורב יעבוד צעיר שהכתוב אין לו הכרע כמ"ש מכאן ואילך נשתעבדו בהו וע"כ אמר לעשו יעבר נא אדני לפני עבדו וגו' לשון לפני הוא קודם בזמן כמו לפני בוא יום ה' וגו' שעשו יהיה האדון קודם וישראל העבד ואח"כ יהיה ישראל האדון ועשו העבד וכ"ה בב"ר מי תופס מלכות אחרינו א"ל ואחר כן יצא אחיו ע"ש ודו"ק: הלך ויבא לו בין ב' הרים גדולים כו' מפורש בסנהדרין פ"ק ע"ש:

דף ט בפרש"י בד"ה ה"ג דכי מעיינת בהו כו' ולא גרסינן ועוד דכי מעיינת כו' עכ"ל יש לדקדק אמאי לא גרים ליה דהא שפיר איכא לפרושי ב' קושיות דממתן תורה עד השתא ליכא שני אלפים דחסרה להו תמ"ח ועוד דכי מעיינת בשני דתוהו טפי להו דהוו ב' אלפים ותמ"ח ואפשר לומר דא"כ הקדים המאוחר דמעיקרא ה"ל למפרך ארישא דב' אלפים תוהו ובתר הכי אב' אלפים תורה אלא ע"כ דחדא קושיא הוא דאותן שנין דטפי בתוהו בגרי בתורה מיהו ק"ק אמאי לא נקט המקשה מלתיה ארישא ב' אלפים תוהו עד מתן תורה הא טפי להו תמ"ח שנין ודו"ק: בד"ה אלא מן ואת הנפש ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא דרשו כן מלשון עשו וכ"ה באגדות חלק ע"ש:

תום' בד"ה וגמירי דאברהם כו' ואע"ג דכתיב ואברהם בן ה' כו' עכ"ל לכאורה הוא מגומגם הנס שהיה אז בן ע"ה אמר הכתוב שפיר שלקח עמו אז הנפש אשר עשו כבר בחרן בהיותו בר נ"ב שנין כמו שהזכיר הכתוב שלקח עמו שרי ולוט ואת רכושם וגו' שרכשו כבר בחרן ואפשר לפרש כוונתם משום דלכאורה הדיבור שבפרשת לך לך מארצך וגו' היה הדבור הראשון שבא לאברהם מפי השי"ת לצאת מחרן ואז היה בר ע"ה שנה וא"כ היאך נאמר שכבר בהיותו בר נ"ב שנה שיעבד הנפשות לאורייתא מאין היה לו התורה כיון דעדיין לא בא אליו דיבורו של השי"ת ואהא תירצו דע"כ ב' יציאות היו ונדבר אתו כבר בין הבתרים כשהיה בן שבעים וע"כ אין מוקדם ומאוחר בזה בתורה והשתא איכא למימר נמי דכבר בהיותו בן נ"ב היה אתו דבור השי"ת וק"ל: ע"ב גמ' כמה שני בשבוע הוא עומד כו' כצ"ל: תום' בד"ה האי מאן כו' שחזר בו רש"י ממה שפירש כאן כו' עכ"ל ר"ל דהתם פירש"י כדברי התוס' דרב אשי לא מסיק התם הכי אלא לרבנן אבל לר' יהודה בלאו הכי ניחא ולכ"ע בשנת תכ"א היה החורבן והכא חזר מההוא פירושא ופי' דלרבי יהודה מסיק רב אשי התם הכי ובשנת ת"ך חרב הבית וכ"כ הרא"ש ע"ש: בא"ד ועוד דכל סוגית ההלכה לעיל נטפי מ"ח כו' עכ"ל וכן הא דקאמר לעיל דתנא בעי למטפי עשרין שנין כו' אם שנת תכ"א נחשבת בכלל שנות הבית לא הל"ל נטפי אלא י"ט שנין וכ"ה ברא"ש וק"ל:

דף י ע"ב גמ' והכתיב שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה כו' כצ"ל: תום' בד"ה חד קטיל כו' איכא כדפריך בפ"ק כו' ובד"ה כל נשיאיה כו' ימים אחד ולו שלש כו' כצ"ל:

ח"א דף י ע"א ומי מוקמי מלכא כו' הנה קטן בגוים וגו' האי קרא לגבי אדום כתיב ותייתי ליה אמלכות רומי שמצינו בספרים שתחילת מלכותא היה צפו בן אליפז והיינו קטן בגוים דלא מוקמי להו מלכא מתוכן ואין בניהם יורשין מלכותן וק"ל: ע"ב דכתיב כי עוף השמים יוליך כו' בר"פ השותפין מפורש: דיהבי לבתראי כו' ודאתו מינייהו ניפוק עליה · לפרש"י נ"ל דה"פ דאתה תניחם לבניך למאן דבתרך והמה יתנו לבניהם בתראי ועוד דאתי בתרך ודאתי עוד מבניך יוציאו כו' והענין נראה כפל גם שינוי לשון שאמר גבי בניו להוו למאן דבתרך ושוב קאמר בלשון נתינה דיהבי לבתראי ונראה לפרש שא"ל דלהוו שתניחם לבניך דבתרך והמה יהבו שוחד לבתראי דהיינו שיעמדו למלכי רומי אחר אנטונינוס כדדרשינן מדהבה מדוד והבא אמר דאתו בתרך משום שכל זמן שהיה רבי קיים לא היו צריכין לתת שוחד למלכי רומי ושוב קאמר שיחזרו מלכי רומי להוציא לאותו ממון לדאתו מינייהו ניפוק עלייהו דהיינו למלך המשיח שיבא מבניהם דאליו יוציאו כל אותו הממון כדאיתא במדרש וק"ל: חד קטליה אבבא דבי רבי וחד וכו' · יראה שהקדים לההוא דקטליה אבבא דבי רבי לההוא דקטליה אבבא דביתיה לפי הענין כי כשהלך מביתו לקח ב' עבדים עמו כי כן דרך החשובים ליטול ב' נערים עמהם כמ"ש גבי אברהם וגבי בלעם והוא לא רצה להמית אחד בפני חברו כדאמר לעיל קטל חד חד ואל תתגרה בכולהו אלא שהניח האחד ליתב אבבא דביתיה עד שיחזור ואת השני הניח ליתב אבבא דבי רבי ואפשר שא"ל שישבו שם לשמור הפתחים והשתא שפיר בחזרתו קטל ההוא אבבא דבי רבי קודם שבא לקטל ההוא דיתב אבבא דביתיה ודו"ק: כי כארבע רוחות השמים כו' · נראה לפי פשוטו נמי שפיר קאמר דלא יכלת לכלם כיון דכ"כ מפוזרים בד' רוחות עולם מסוף עולם ועד סופו והוא ודאי לא יאמין הדרש אלא שבא הדרש ליתן טעם על דלכך הם מפוזרים כדי שלא יכול לכלם לפי שהם המה קיומו של עולם כמו הרוחות ופרש"י בפ"ק דתענית כי בלא רוחות לא יתקיים העולם מרוב הבל ותמימות עכ"ל אבל לפי הדמיון נראה כי הרוחות הם קיומו של עולם שיבשה שהוא מיבש הארץ ולולא הרוח היה העולם כולו מים במים לפי הטבע וכמ"ש בעבור מי המבול דכתיב ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים כן הם ישראל שאלולי הם היה העולם מוחזר לתוהו ובוהו שישובו המים על הארץ כמ"ש לעיל וע"י שפירש ופיזר אותם בד' רוחות המפרסם בכל העולם אמונתו ותורתו והוא קיום של עולם וק"ל: בלא מכסא כו' · הדמיון כי כמו העובר המכס במקום שהיה לו ליתן אין שומר המדינה מניח אותו ליכנס שם בסחורתו כן הענין מי שלא נתן מכס ערלתו בעולם הזה אין מניחין אותו ליכנס לגן עדן כדאיתא במדרשות (ועירובין יט·) שאברהם שומר שם על הפתח ואין מניח שם ליכנס משוך ערלה וק"ל: קונה עולמו וכו' · יראה בזה שדקדק לומר בכ"א עולמו שקונה עולמו לפי מדריגתו כדאמרינן שיש לכל צדיק מחיצה בפני עצמו אבל בכה רבי אההוא דלא קנה עולמו רק בשעה א' שנהרג ויצא מן העולם ולא זכה למדרגה שיותר גדולה לקנות עולמו בכמה שנים וק"ל:

דף יא תד"ה לנון וחזרת כו' י"ל דאיירי הכא בעת כו' ועוד יש ספרים דגרסי התם כאן בעלין כו' עכ"ל תירוציהם מגומגמים וקשים להולמם לפי הגרסאות שהביאו אבל בפ' כיצד מעברין כתבו גם כן תירוצים אלו ומתיישבים נכון לפי הגרסאות שכתבו שם דהיינו לתירוצם ראשון גרסינן כאן בעלין כאן באמהות כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים כלומר עלין ואמהות חד מעלי בימות החמה וחד מעלי בימות הגשמים והיינו שכתבו כאן דמיירי הכא בעת שהוא שם חיים בכל אחד ולתירוצם שני גרסינן ואיבעית אימא הא והא בעלין כאן בימות החמה כו' אבל אמהות לעולם מעלי והכא מיירי באמהות וכן נראה להגיה הכא בתוס' הגירסות בדרך זה ודו"ק: ע"ב בפרש"י בד"ה דתניא תרוייהו כו' ותרתי מתניתא נינהו ולאו גבי הדדי כו' עכ"ל לפי שיטתו שפירש דליכא תגלחת זקנו ביום העברת בלוריתו אלא ביום הנחת בלוריתו ע"כ דלא הוי חדא מתניתא דאם כן תרתי זימני תגלחת זקנו ל"ל כיון דגבי העברת בלוריתו לא היה תגלחת זקן כלל אבל לפי' התוס' שכתבו שבשתיהן היו רגילין לגלח שפיר מצינן למימר דחדא מתניתא היא וק"ל:

מהר"ם

לרביתא ועוד א"כ למה ליה לר"א כלל לפרש דהא דנקט זכר במלחמה נמי נקט לרבותא וירצה לומר דבמלחמה הוי לרבותא אבל זכר הוי דוקא יפרש ג"כ דבמלחמה נקט נמי דוקא ולומר דדוקא זקן במלחמה מותר אבל בחור במלחמה אסור ועוד דכיון דפירש דזכר במלחמה נקט נמי לרבותא ורבותיה הוא דאע"פ שיש לאסור מטעם תורת כלי זיין ואפ"ה מתיר וא"כ מ"ש דאוסר בנקבה וכ"ת משום דס"ל ג"כ סברא דלעיל דזכר הורג אדוניו במלחמה א"כ אין כאן שום רבותא וק"ל וע"כ נ"ל דלעולם לפירוש ר"א דפירש דנחום המדי נקט סוס זכר וזקן הכל לרבותא א"כ כ"ש דמתיר בבחור ונקבה דנקבה לא שייך בה טעמא דתורת כלי זיין כל כך דדוקא זכר קטיל בסיחופי' וגירסת הגמרא כך היתה והאיכא בן בתירא דקאי כוותיה וכו' ומשני בן בתירא לא מפליג איהו מפליג ותו לא ופירש ר"א דר"ל דיש חילוק בין סברת ב"ב לסברת נחום המדי דב"ב סתמא קאמר מתיר בסוס וי"ל דר"ל בסוס בחור דלא שייך ביה מלאכה או בנקבה דלא שייך בה תורת כלי זיין דלא קטלא בסיחופ' כ"כ אבל בזכר או בזקן דמטחינו בריחיים אפשר דאוסר אבל נחום המדי מפליג ונקט כל דבריו לרבותא כדלעיל א"כ הוא מתיר בכל הענינים ולכך אמרו ליה נשתקע הדבר וכו' ולפירוש' מפליג הוא לשון הפלגה ר"ל שמפליג בדבריו ומתיר בכל הדברים וכן ראיתי בקצת ספרים שנרשם בחצי עגולים כזה () סביב תיבות בין זכרים לנקבות לומר שאינו מלשון גוף הגמרא אלא שניתוסף ע"פ פירוש רש"י שפירש איהו לא מפליג ר"ל אינו מחלק בין זכרים לנקבות וכו' וכן הא דאיתא בספרים שלנו כרבנן ס"ל ניתוסף בגמ' על פי פירוש רש"י וק"ל דו"ק נ"ל:

דף ח ע"א מתני' אבל יום תגלחת זקנו וכו' עיין ברי"ף ובראש"ש דלא גרסי אבל וכן מוכרח הוא מפירוש הראב"ד שכתב הרא"ש שלא היה בספרים אבל ע"ש: גמרא רב מתנא רומי שעשתה קלנדא וכו' כצ"ל: תום' ד"ה ה"ג ר"ת מקרן כתיב כי אין נראה לו דמקרן נראה קרן אחת יותר ממקרין. על דברי התוס' הקצרים הללו נאמרו דברים רבים ופירושים שונים והעיקר נראה לי שגירסת הספרים היתה בספרים הקדמונים קודם לר"ת הכי מקרין תרתי משמע מקרן קרי וע"כ היינו צריכין לפרש דהמקשה פריך מקרן בחיריק הרי"ש תרתי משמע ומשני מקרן קרינן הרי"ש בפתח כי לא היה אפשר לפרש שהתרצן השיב לו מקרן קרי המ"ם בחירק והקוף והרי"ש בסגול שהוא שם קרן אחת שלא יתיישב לשון המקרא שיאמר מקרן מפרים כאשר מובן מעצמו וע"כ היינו צריכין לפרש שהתרצן השיב מקרן קרי הרי"ש בפתח ולכך הוקשה לר"ת על גירסא זו· דמאי משני מקרן קרי הרי"ש בפתח מה לי מקרין הרי"ש בחיריק ומה לי הרי"ש בפתח שאין במשמעות הרי"ש בפתח קרן אחת יותר כשקרינן הרי"ש בחיריק והיינו מה שכתב אח"כ כי אין נראה לו דמקרן ר"ל הרי"ש בפתח נראה קרן אחת יותר ממקרין ועל כן גרים ר"ת שהתרצן השיב מקרן כתיב ור"ל שהקרי הוא מקרין בחיריק כאילו כתיב יו"ד בין הרי"ש והנו"ן פשוטה והכתיב הוא חסר יו"ד להורות שהוא קרן אחת כאילו יכולין לקרותו מקרן בסגול וק"ל וזה הפירוש בכוונת התוס' בדבר קצר זה נ"ל ברור בלתי ספק כלל ודו"ק:

דף ט ע"ב ד"ה האי מאן וכו' ועוד קשה כי לפי זה יהיה שקר מה שנהוג בפי העולם וכו' ועוד דכל הסוגיא ההלכה לעיל ניטפי ארבעים ותמני הכל לפי אותו דרך שבתחלת המנין לא נמנה כ"א ת"כ וכו'. יש לדקדק מאי מקשי התוס' הא אפי' אם נמנה בתחלת המנין תכ"א שנים שעמד הבית נמצא שאז היה שפ"א שנים למלכות יון ומנין התנא מתחיל קע"א שנים לאחר החורבן דכיון דעמד הבית תכ"א מכלל שקע"א שנים לאחר החורבן נשלמו ד' אלפים שאז שלמו שני אלפים תורה א"כ השתא נמי מנין הסופר קודם לתנא תקנ"ב שנים דמה לי ש"פ וקע"ב או שפ"א וקע"א וא"כ צריך נמי להוסיף על מנין הסופר ארבעים ותמני' כמו לפי פי' הראשונים שעמד הבית ת"כ וא"כ אין כאן קושיא כלל ונראה דטעות נפל בספרים וכך צריך להגיה ועוד דכל סוגיית ההלכה לעיל ונטפי עלייהו עשרין שנין הכל לפי אותו דרך וכו' ור"ל האי אי טעי תנא בתחלת הסוגיא וכן היא זאת הקושיא באשר"י וק"ל: בא"ד הרי בשנת שנים עשרה לאלף הששי התחילה שמיטה הוא סוף הדבור ואח"כ מתחיל ד"א לאחר ד' אלפים ורל"א וכו' והא דקאמר וד' אלפים ומאתים הם פ"ד יובלות אינו מדוקדק לפי סברת ר"י דאמר שנת החמשים עולה לכאן ולכאן דהא לדידיה שקלינן מכל מאה תרי וק"ל:

דף יא ע"א ד"ה ואי חוקה היא וכו' וכיון דכתיב באורייתא לא גמרינן מינייהו. פי' דאפילו אם עושין אנו כמו שהן עושין כיון דאותו ענין כתוב בתורה לא מקרי שאנו לומדין מהם ועושין כמעשיהם אלא מדאורייתא הוא דגמרינן לעשות כן: בא"ד ומיהו הא לא קשיא דאיכא למימר דרבנן דמתני' היינו רבי יהודה דהתם וכו'. ר"ל דהמקשה ס"ל דכיון דר"י אסר התם הריגה בסייף אע"ג דכתיב באורייתא אלמא דלא חייש לכתיבה דאורייתא וא"כ תקשה לדידיה הקושיא שהקשו אותה החכמים והביאו ראיה משורפין על המלכים אלא ע"כ צ"ל דאיהו ס"ל דטעמא דשורפין על המלכים אינו אלא משום דס"ל דלאו חוק לעבודת כוכבים הוא ולכך פריך המקשה לדידיה למאי דס"ל דרבנן דהכא היינו ר"י ואי חוקה היא אנן היכי שרפינן וכו' ר"ל הא ע"כ לר"י הא דשורפין על המלכים הוי מטעם דס"ל דלאו חוקה היא כדכתבינן וכ"ת מנ"ל להמקשה להקשות דלמא רבנן דהכא אינן ר"י דהתם י"ל דס"ל דכיון דרבנן דהכא ר"מ פליג עלייהו מסתמא רבי יהודה דבר פלוגתא דר"מ הוא רבי יהודה אלא שמה שכתבו התוס' אח"כ אכן קשה דהכא מסקינן וכו' והתם משמע דחוקה היא לכ"ע וכו' לא מתיישב דהא למאי דכתיבנא ס"ל השתא דטעמא דר"י דהתם הוי מטעם דס"ל דשרפה לאו חוקה וי"ל הא דכתבינן הכי היינו לפי סברת המקשה דהוה סלקא ארעתיה דפליגי הכא בהא אי הוה חוקה לעבודת כוכבים או לא ולכך הוה מסתבר ליה נמי למימר דהתם בפ' ד' מיתות נמי פליגי בה וס"ל לר"י דהתם דלאו חוקה הוא ולכך הוה פריך מאי דפריך אבל לפי המסקנא דלא פליגי הכא בהא התם נמי לא מסתבר לן למימר דפליגי בהא אלא כ"ע ס"ל דהוי חוקה אי לאו טעמא דכתיבא באורייתא ולכך הקשו התוס' שפיר מה שהקשו: בא"ד בסופו ורבנן סברי דאיכא טעמא התם דקופיץ מיתה מנוולת וכו' וי"ל על דברי התוס' הללו דהא אמר התם בהדיא דטעמא דרבנן משום דכתיבא הריגה באורייתא אנן לא גמרינן מינייהו וי"ל דיש לפרש דברי התוס' דה"ק ורבנן סברי אע"ג דא"ל דקופיץ הוא בכלל חרב כיון דקופיץ הוי מיתה מנוולת מ"ה אמרינן ודאי הריגה דכתיבא באורייתא לא איירי בקופיץ שהתורה דרכיה דרכי נועם ומסתמא ר"ל סייף ואם כן כתיבא סייף באורייתא לכך אע"ג דהוי חוקה לא גמרינן מינייהו אלא מדאורייתא: ע"ב רש"י ד"ה דתניא תרוייהו וכו' ותרתי מתניתין נינהו וכו'. נ"ל דכתב כן משום דקשיא הא דקתני יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו יום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו יום תגלחת זקנו תרתי זימני בחד ברייתא למה לי לכך פי' תרתי מתניתין נינהו: תום' ד"ה תגלחת זקנו וכו' נראה דלהכי קתני תגלחת זקנו וכו'. ר"ל ולעולם חדא ברייתא היא ודלא כפירוש רש"י: ד"ה סך קירי פלסתר וכו' ואע"ג שגם הוא אמר והיה כאשר תריד וגו' מ"מ אינו נופל עכשיו הברכות. פשוטו מבואר שר"ל מ"מ עכשיו שבני יעקב מקיימין התורה ואפ"ה אינם נוטלין הברכות אם כן הברכות שנתן לו יצחק פלסתר הן ויש לפרש

נ"ב

דף יא ע״א נפורא נקט גולה כו׳ יכלה בזה לפי ענינו שהם מיני סרכה לפי מעלותם לעבודת כוכבים הקומה הוא הגדול לפי תפיגותו ואמר דכלל אחד מהם נקט גולה להחשוב וגדול ממנו עד שהקומה לפי גודלו ותפיגותו לא נקט גולה מקמי שום כל איתם אלא בפני עבודת כוכבים כי בהתחך כל מתשמים והם נלרכין לאור אלא הקב״ה אינו כן כי נבורה עומה פרי ולדכה הוא נקט גולה מקמי שיכלה כי הוא אינו לריך לאורה אבל הם לריכין לאורו כדאמרינן פרק ב״מ ועיין בענין זה פרק הכותב וק״ל : [עבודי מכשפים והוא ממכמן מכחוץ. מפורש פ׳ הקומץ רבה] : **לא נגון** כו׳ כתבו התוספות אין זה כהוגה כו׳ ועוד נראה לפרש דלכותה הוא דשכיה הוא בגלותם אפילו בימות הגאומים דאין לרך אלה דגלוה ולגלות בגנות בימות הגאומים בשביל הקור ואולי שהיו מגלגלים אותם במכתבות ובמקומות שאין הקור שולט בהם כ״ל וכן הוא דרך במלכות המלכים ושרים עוד היום הזה ודלתו כן מדכתיב גיים ביו״ד תחת וי״ו בפסקים וזהו ודאי דבמלך מלכים הקודמים מיעקב והם כמה שהיו מגלגלים אותם מעלתם כל הדברים אבל נקט כבי ואנטונינוס שהיו בזמן אחד במקום אחד דהכי משמע קרא שני גוים בבטנך שהו יעקב ועשו שהיו בזמן אחד בבטן כמפורש מתוך הסוגיא ודו״ק : **ע״ב** מרנא גופיה זייפנא. ונראה דכולה מלתא הכי מפרש לפי מבואר פירש דמרנא גופיה שהוא זייפנא הוא דמתי כנודן כבעוה״ז ממי דלא ממי בעוה״ב לא יתבי לעוה״ב דמאי אהני ליה לעשו למחה ויתפנא שהיה לו ומה לו אבי בפיו אלא כדי לתתעה ודוקא שהתפיגנתם דייקינוק עיקר הברכות והכנכים לפי ששניהם שכר עוה״ז ועוה״ב ומקיימין ווי לדין כו׳ דכיון לעתיד קיום יעקב וכפרש״י והוא מתפרש כן לפי מבואר פירש אבל לפי כונת החכמים להמרינן נראה שהוא מתפרש להם בספן שאין לו חלק לעוה״ב כהחם וקם ונקט לנו בחלק וכו׳ יעקב לעיל וק״ל :

דף יב גמרא ואי תנא מעות דממונה כו׳ נראה מזה דלא ניחא ליה לתלמודא למימר הכא דלא זו אף זו קתני וא״כ הוא קשה למאי דתני מעין לא לאיצטריך הני תרתי משום איסורא דידיה אלא משום היתרא דאינו נראה דידהו ולהכי אינטריך תלמודא למימר סברא בכל חד מהני תרתי ואין להקשות דא״כ היתרא דאינו נראה במעין נ״ל דאפשר לומר לאידך דקתני לעיל היתרא דאינו נראה תני לה נמי בסיפא וה״נ נ״ל אידי איסורא בסיפא תני לה נמי בהני תרתי (א) ובהני ניחא נמי משום היתרא דאינו נראה אלא אינטריך למיתני מעין ולא סגי ליה בהא דקתני פרצופות ודו״ק : **בפרש״י** בד״ה ה״ג לא חשו לאיסור חולה לפני אידיהן כו׳ ואפ״ה כו׳ עכ״ל כ״ה לשון רש״י ברן : **תום׳** בד״ה דלמא כו׳ הכא מיירי בתבשיל אכסנאים כו׳ עכ״ל כצ״ל : **בד״ה** דכותה כו׳ הא לגבי תוכה אסור כו׳ היינו מותר אף לידועים שהם כבי תוכה כו׳ עכ״ל ר״ל אף בדמים הידועים שבאין מכבי תוכה מעטם להמתיר זבין דאיכא לא אין הדמים ידועים שהם מכבי תוכה קושטא דאין חילוק חולה לה בין בני חולה לה בין בני תוכה כמ״ש לעיל בתוס׳ בד״ה עטלוזא כו׳ ע״ש ודו״ק : **בד״ה** כ״מ שאסרו כו׳ דהלכתא כרב מדפריך הכא והא אמר רב יהודה כו׳ דפליגא הך ברייתא כו׳ עכ״ל כצ״ל ועיין בשמעתין ובר״ש בפרק חבית וק״ל : **ע״ב** בד״ה עיר שיש בה עבודת כוכבים כו׳ משמע שחזר בו רש״י ממה שהיה מפרש לעיל לשאת ולתת היינו מקח וממכר כו׳ עכ״ל נ״ע ממה חזר בו רש״י דפירושו לעיל דמתני׳ איירי בכל ענין בין בממכר בין במקח דהיינו בממכר אוסר בדבר המתקיים ובדבר שאין מתקיים מותר כדתניא לעיל בברייתא ובמקח אסור בדבר שאין מתקיים דמהאי למוכרו כפרש״י לעיל אבל דבר המתקיים מותר לקנות ממנו כך פרש״י גם בשמעתין וזבין כו׳ כפר״ח וכר״ן דכפירושו לעיל כך פירשו כאן ואם נאמר שהתוס׳ הבינו מלשון רש״י הכא שכתב דשהם מוכר עלב הוא שלא היה כתוב בפרש״י כמו שהוא לפנינו לדבר המתקיים שרי אלא לדבר שאינו מתקיים כמו שרי מה״ש דשהם מוכר עלב הוא השמחה א״כ מתני׳ דאסור לשאת ולתת בממכר לחוד מיירי וא״כ הך ברייתא דאין לוקחין מהן דבר שאין מתקיים מתפרש גם לפרש״י היינו קבלת דורון כמו שפירש ר״ת לעיל וא״כ מאי קשיא להו ומיהו קשיא אי ביום אידו כו׳ היאך לוקחין מהן כו׳ ונראה לומר שהם הבינו לעיל מפרש״י דמקח אסור בין בדבר המתקיים ובין בדבר שאין מתקיים ולא נקט בברייתא לעיל אין לוקחין דבר שאין מתקיים אלא משום הסיפא דמוכרין דבר שאין מתקיים והשתא שפיר איירי מתני׳ בין בממכר בין במקח ובדבר המתקיים אבל בשמעתין שפירש רש״י דדבר המתקיים שרי במקח וא״כ כיון דמתני׳ לא איירי לשאת ולתת איירי בממכר ובדבר המתקיים כדקתני לעיל בברייתא כשאמרו אסור לשאת ולתת לא אסרו אלא בדבר המתקיים כו׳ ע״כ דמתניתין לא איירי במקח דשרי בדבר המתקיים דלא ניחא להו למימר דמתני׳ לגלדין קתני בממכר בדבר המתקיים דוקא ובמקח דוקא בדבר שאין מתקיים ודו״ק היטב : **בא״ד** חד פיתא ועלה כו׳ אמרינן בירושלמי כו׳ גלוסקין מימיך כו׳ עכ״ל משום דר״ח גרס פרתא וי״ג [ביתא] כמ״ש הרא״ש דהוי דבר המתקיים הוצרכו להביא מן הירושלמי דגרס׳ שלנו פיתא נכונה היא והוי דבר שאין מתקיים וק״ל :

דף יג בד״ה אבל מהנה שרי וא״ת כו׳ ופריך והא קא שביק כו׳ עכ״ל ומהא דקתני ונפל אסור לבנותו ליכא לאוכוחי דמהנה אסור דאיכא לאוקמי שהבית עצמו נעבד וכפרש״י ע״ש וק״ל : **בד״ה** מעות וכלי כו׳ דקנסינן ליה משום דנשא ונתן ביום איד עבודת כוכבים כו׳ עכ״ל נ״ע דהכא לאו משום איסורא דלשאת ולתת ביום אידיהן דאזיל ומודה נגעו בה אלא משום איסורא דנהנה ומהנה קאמר ואי משום איסורא דלשאת ולתת א״כ בשאינו מעוטרות ואינו נותן מכס נמי ליתסר כמו שהקשו התוס׳ לעיל ועוד אי משום איסורא דאזיל ומודה ה״ל למשרי בהמה וכל דבר המתקיים ואמאי קתני בהמה תעקר כו׳ ויש לייסב קצת לפי מה שכתבנו לעיל שהתוס׳ הבינו מפרש״י לעיל קודם חזרה דמקח אסור אפי׳ בדבר המתקיים והכי קאמר בהך ברייתא דמשום איסורא דנהנה ומהנה דהוי איסורא דאורייתא גזרו בכל נושא ונותן ביום איד שלהם אף בלא מכס כיון דעבד מיהת איסורא דרבנן דאזיל העובד כוכבים ומודה דבהמה תעקר פירות כו׳ וכרבי יוחנן דסבר נשא ונתן אסור בדיעבד ומתני׳ דקתני שאינן מעוטרות דמותר וכן ההוא דזבין פיתא כו׳ איירי שלא ביום אידם כמו שפי׳ הר״מ לעיל ודו״ק : **בפרש״י** בד״ה בית הפרס כו׳ קבר והשו חכמים כו׳ כצ״ל : **ע״ב** בד״ה העובדי כוכבים כו׳ ישראל והן גזלנים כו׳ עכ״ל כצ״ל : **בד״ה** קתני לרבנן דפליגי כו׳ עכ״ל אפשר דמשמע ליה לר״י דמוקי ליה דלא פליגי ובלוקח מבעה״ב דלא שקלי מכסי ודאי דליכא מאן דפליג דעבד פי׳ לעבד עובד כוכבים קאמר וק״ל : **תום׳** בד״ה ונשחט׳ כו׳ לכך פי׳ ר״י דבקדשי מזבח איירי כו׳ עכ״ל יש לדקדק כיון דחרמין קתני דאיכו קדשי בדק הבית כמ״ש התוס׳ לעיל אם כן לרבא דלא משני אלא בקדשי מזבח הדרא קושיין לדוכתין בקדשי בדק הבית ולא ניחא לן למימר נמי להאי פירושא גזירה קדשי בדק הבית אטו קדשי מזבח ואפשר לומר להאי פירושא דאיזהו עיקור נועל דלת כו׳ דקתני לא קאי אלא לקדשי מזבח אבל בקדשי בדק הבית קושטא הוא דמלי למיעבד העיקור בענין אחר ודו״ק : **בד״ה** רבי ירמיה זבן פיתא כו׳ וא״ת והלא פת דבר שאינו מתקיים כו׳ אין לוקחין כו׳ וי״ל דפת דבר חשוב כו׳ עכ״ל לפי׳ רש״י במתני׳ דשמעתין איירי ביום אידם הוצרכו לתרץ כן ולעיל כתבו לפרש בשם ר״ת דלא איירי ביום איד כלל וק״ל :

דף יד תד״ה בנות שוח כו׳ וי״ל דג׳ מינים תאנים הם כו׳ עכ״ל פי׳ ג׳ שמות האחד נקרא סתם תאנים והם שחורות ולבנות והב׳ נקרא בנות שוח והוא לבן והג׳ נקרא בנות שבע לא שחור ולא לבן וק״ל : **ע״ב** גמרא ויהבו ליה שחור ושקל ויהבו ליה אדום ושקל כו׳ וכיון דיהבו ליה שחור ושקל אדום ושקל לאו לעבודת כוכבים כו׳ כצ״ל וכ״ה ברא״ש : **תום׳** בד״ה חצב קשבא כו׳ אמאי נקט דקל טב כיון דדיקלי כולהו אסירי כו׳ עכ״ל ר״ל כיון דפירות קשבא דהיינו סתם כל דקל משמע אסירי ל״ל דנקט פירות דקל טב מיהו לפי מה שפרש״י דקשבא הוא מין אחד ממיני התמרים לא קשיא מידי וכן כתבו התוס׳ בפרק הכונס ע״ש : **בד״ה** אמר רב ובמקום כו׳ אלמא תלי רב טעמא דמכר בחשד דרביעה וקשיא לר״י כו׳ והתם ליכא חשד דרביעה כו׳ עכ״ל קושיתם אינה מבוררת לן דכיון דמפרש לקמן טעמא דאין מוכרין לכותים משום דאתי לזבוני לעובד כוכבים א״כ שפיר איכא למימר דאסור למכור לכותי משום חשד רביעה דעובד כוכבים דזבנה מיניה ולפי מה שכתבו התוס׳ לקמן להך תירוצא דמשום חשש איסור דרביעה לא הוי אלא לפני דלפני אלא לטעמא שלא יחטא ישראל החשוד או הכותי בשאלה ושכירות ונסיוני הוה חד לפני ניחא קצת ודו״ק :

דף טו גמרא והמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת מפרש״י נראה דל״ג ליה וכן נראה מדברי הר״ן : **בפרש״י** בד״ה יאכילנה כו׳ לפיכך מחיל שיודע שנותן כו׳ יותר משאילו היה כו׳ עכ״ל כצ״ל : **תום׳** בד״ה ישראל שסכר כו׳ לידוק מרישא וניחא נמי שיכול להאכילה כו׳ עכ״ל פירוש אבל השתא דמיירי באין מזונותיה עליו לא

 (א) נ״ב ועדיין נ״ע דהיתרא דאינו נראה שמעינן מקון ומעות ואיסורא שמעינן מפרצופות ומעיין נ״ל למתני :

מהר״ם

ג״כ שר״ל שאע״ג שאמר יצחק והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך היינו שלא יצטרך עשו להיות עבד ליעקב אבל מ״מ יעקב ג״כ יהיו לו ברכות ועכשיו בני יעקב אינן נוטלין הברכות כלל וכלל : **ד״ה** עטלוזא של עזא וכו׳ לכך פי׳ ר״י דמיירי הכא וכו׳. נראה שזה הוא פירושו שכתבו התוס׳ בדף שאחר זה ד״ה דכוותה הכא וכו׳ :

דף יב ע״א ד״ה דכוותה הכא וכו׳ ורבא פליג ואמר אי הוה לן למיחש וכו׳. ר״ל וכ״ת כיון דאיירי ביריד הקבוע לחגם ואפ״ה מתיר ר׳ חנינא חוצה לה היאך פליג רבא אאביי דאיירי כגון דאין כאן חשש איסור דאורייתא והיינו דמי עבודת כוכבים אלא חשש איסור דרבנן דהיינו חשש יום חגם הא ודאי כיון דאיירי ביריד הקבוע לחגם פשיטא שיש כאן חשש דמי עבודת כוכבים לכך כתב ורבא אמר וכו׳ דרבא סבר דהכא איירי דאין היריד עשוי לחגם ור״ל דהשתא אין צריכין לדחוק למאי שפי׳ רש״י וזה לשונו וה״נ היכי דפשיטא דדמים הללו מתוך תיבתו לקחם וכו׳ אלא שרבא סבר דלא איירי הכא ביריד הקבוע לעבודת כוכבים וק״ל : **גמ׳** וצריכא דאי תנא קוץ משום דאפשר וכו׳ אבל מעיין דאיכא סכנה וכו׳. מקשין העולם א״כ ליתני מעיין דאיכא סכנה ואפי׳ הכי אסור ולא בעי הני תרתי דכ״ש דלא ישתה בהן וי״ל דאצטריך למתני לכולהו דאי תנא מעיין לחודיה הוה אמינא מעיין הוא דכי אינו נראה מותר אבל הני תרתי אפי׳ באם אינו נראה נמי אסורי לכך אצטריכו למתני וכ״ת ליתני מעיין וחדא מהנך דלעיל וממעיין נשמע דאפילו דהיכא דאיכא סכנה אסור לשתות היכא דנראה כמשתחוה ומההוא חדא דלעיל נשמע דאפי׳ היכא דליכא סכנה אם אינו נראה מותר זה אינו משום דהוי מינייהו ליתני ליתני קוץ הוה אמינא דוקא קוץ הוא דמותר באם אינו נראה משום דהוי צערא דגופיה אבל מעות לא ואי תנא מעות הוה אמינא דוקא מעות מותר באם אינו נראה משום דלא אפשר למיזל קמיה ומשקליה אבל קוץ לא לכך אצטריך למתני לכולהו : **תוד״ה** כל מקום שאסרו חכמים וכו׳ ועוד תנן בשבת וכו׳ וכתב רבינו יהודה מצאתי נראה לר״י דהלכה כרב כדפריך בשבת וכו׳. עיין שם בשבת ותמצא שאין זה שם כלל רק המימרא דרב כפשוטה ופריך שם עליה דרב ממתניתין דהתם דתנן ולא בזוג אע״פ שפקוק והתני עלה פוקק לה אנ וכו׳ ומטייל עמה בחצר ומשני תנאי היא דתניא שוטחן בחמה וכו׳ ור״א אוסר וע״כ צריך לומר שטעות נפל בספרי התוס׳ שלפנינו וכן צריך להגיה נראה לר״י דהלכתא כרב כדפרישית בשבת פ׳ במה אשה והוא סוף הדבור ואח״כ מתחיל דבור אחר והאמר ר״י אמר רב וכו׳ ואע״ג דפליגי תנאי וכו׳ ובזה יתישב שפיר הכל ועיין שם בשבת דף ס״ה אמר רב וכו׳ ומה שכתוב בתוס׳ לעיל מזה ועוד דתנן בשבת שוטחן בחמה וכו׳ מתני׳ היא בשבת פרק חבית דף קמ״ו : **ע״ב תוס׳ ד״ה** הבולע נימא וכו׳ בערוך גרי׳ ערק׳ וכו׳ וכשאדם בלעה וכו׳ ומתגדלת במעיו וכו׳ כצ״ל : **ד״ה** עיר שיש בה עבודת כוכבים וכו׳ ואילו בגמרא דהכא וכו׳ זבין חד פיתא ועלה דההוא עובדא אמרינן בירושלמי וכו׳ ואת לא לקחת גלוסקי׳ וכו׳. הוצרך להביא הירושלמי משום דיש גורסין זבין חד פרתא פי׳ פרה ויש גורסין ביתא לכך הביא הירושלמי דשם כתוב גלוסקי׳ וכו׳ ופת וגלוסקי׳ דבר שאינו מתקיים הוא ועיין לקמן בסמוך דף י״ג בתוס׳ ד״ה רבי ירמיה זבין פיתא דפירשו שם התוס׳ בסגנון אחר : **ד״ה** אלא בורד והדס וכו׳ ואפי׳ לא הוי עיקרייהו לריחא שמא יש לאסור. נ״ל דדברי התוס׳ הם כמו שני תירוצים האחד דשאני ורד והדס דעיקרייהו לריחא קיימא אבל בת תיוהא אע״ג דמתהני מריחא כיון דעיקרייהו לא לריחא קיימא שרי והתירוץ הב׳ הוא דורד והדס אפילו אי אמרינן דלא הוי עיקרייהו לריחא אסור כיון דמתהני מהן אפילו שלא כדרך הנאתן אבל בת תיוהא התם ליכא הנאה כלל וק״ל : **ד״ה** אבל מעוטרות בפירות וכו׳ ואמאי הוי לן למתלי בההיא דחנויות שאינם מעוטרות לדבר איסור וכו׳. רוצה לומר ונימא דלעולם הדמים הנמצאים בידו אימר גלימא זבין ולא דמי עבודת כוכבים מאי אמרת הכא הוי ליה לזבוני כיון דלא נמצא שם להתעסק בדבר היתר נימא דלעולם דהלך לשם כדי לקנות ולהתעסק גם כן בדבר היתר היינו בחנויות שאינם מעוטרות וק״ל : **בא״ד** א״נ הך ברייתא דלקמן מיירי ביריד שלוקחין מכס וכו׳. ר״ל ואין שם חנויות מעוטרות אלא כל החנויות שלוקחין מהם כל מי שאינו רוצה להניח עטרה בראשו לוקחין ממנו מכס :

דף יג ע״א ד״ה יניח נמצא נהנה פי׳ הקונטרס וכו׳ ואע״פ שמניחין לו את המכס וכו׳. ר״ל וא״כ למה הוצרך רש״י לפרש שנהנה מן הריח והא נהנה הוא מה שמניחין לו את המכס מ״מ זה אינו נקרא נהנה וכו׳ לכך הוצרך רש״י לפרש שנהנה מן הריח : **ד״ה** מעות וכלי מתכות וכו׳ אבל הכא לא מיירי אלא בנמצא שם וכו׳. ר״ל שכבר היה נמצא שם קודם היריד ולא הלך עתה לשם בשביל היריד : **ד״ה** אין מקדישין וכו׳ ורבי יוחנן בן זכאי שהיה נשיא קודם ר״ג משכה נשיאותו עד לאחר חורבן וכו׳. ר״ל כמה שנים אחר החורבן באופן שקודם החורבן לא היה רבי אלעזר בן עזריה בר מצוה וק״ל : **ע״ב ד״ה** ונשחטיה משחט וכו׳ עוד י״ל דלעולם בקדשי בדק הבית איירי וכו׳ ודאי כי פריך ונשחטינהו משחט מקדשי בדק הבית פריך וכו׳. נראה דבתירוץ זה ס״ל התוס׳ דגמרא מסתבר ליה דהברייתא איירי בין בקדשי מזבח בין בקדשי בדק הבית וכי משני אביי התם משום בזיון קדשים אתרווייהו משני וכי פריך ונשחטיה משחט לא פריך אלא אקדשי בדק הבית ורבא משני כיון דבקדשי מזבח א״א לעקור פרסותיהן משום דנראה כמטיל מום בקדשים גזרו גם כן קדשי בדק הבית שלא לעקור פרסותיהן אטו קדשי מזבח הלכך א״א התם לעשות בענין אחר כ״א בנעילת דלת ובזה יתיישבו כל מה שיש לדקדק בדבור זה וק״ל :

דף יד ע״א ד״ה תורניתא וכו׳ ועוד קשה אי תורניתא אילן הוא תורניתא הוא דלא מזבנינן הא שאר אילנות מזבנינן והא תנן אין מוכרין להם במחובר וכו׳. וצ״ע מאי מקשו התוס׳ הא יש לפרש דתורניתא דהכא איירי שמוכרין להם כשהוא נקצץ ולא במחובר הלכך שאר אילנות מזבנינן דבקצוץ אין כאן איסור דבמחובר כ״א המחובר עדיין בקרקע והאיסור הוא משום דכתיב לא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע ועיין לקמן דף כ׳ : **ד״ה** בנות שוח וכו׳ וי״ל דשלשה מיני תאנים הן וכו׳ וברעות מיירי הכא וכו׳. ר״ל והרעות הן לבנות כדקאמר הכא תאיני היורתי אבל הטובות דאיירי בהן בשבועות ובנדרים אותן הן לא שחורות ולא לבנות : **ע״ב ד״ה** חצב קשבא וכו׳ וקשיא אמאי נקט דקל טב כיון דדקלי כולהו אסור וכו׳. צ״ל דהתוס׳ סברי דחצב שהוא קשבא הוא דקל תמרים א״כ דקל טב נמי תמרים דלישנא דדקל חד הוא שהן תמרים : **ד״ה** מקום שנהגו שלא למכור וכו׳ וא״ת במקום שנהגו שלא למכור נימא נמי לשחיטה זבנה פדאמרינן לקמן גבי רב הונא וכו׳. אף על גב דלקמן איירי בבהמה גסה ואיסור מכירת בהמה גסה הוא משום מלאכה הוא כדלקמן ופרה אינה ראויה כ״כ למלאכה כמו שמפרש הרשב״ם בדבור שאחר זה גם לקמן מ״מ מייתי ראיה כמו שאנו תולין גבי פרה דלשחיטה זבנה ולא אתי לשהויי לה למלאכה ה״נ היה לנו לתלות גבי בהמה דקה דלשחיטה זבנה ולא אתי לשהויי לה לרביעה דהא יותר ראוי לתלות דלשחיטה זבנה מלרביעה וק״ל : **ד״ה** אמר רב ומקום שאסרו ליחד אסרו למכור וכו׳ וקשה לר״י אמאי לא פריך אמתניתין דלקמן וכו׳ ולמאי דהדר ביה ניחא. צ״ע בדברי התוספות הללו דמאי קשה להו הא קאמר לקמן דהא דבמקום שנוהגים שלא למכור לכותים אין מוכרין אף על גב דכותים לא חשידי ארביעה היינו משום דאתי לזבוני לעובד כוכבים ואם כן אתי נמי שפיר לרב דאין מוכרים לכותים משום דאתי לזבוני לעובדי כוכבים במקום שאסור לייחד דהיינו במקום דחשודין שם ארביעה ואי לא ס״ל הכי א״כ גם למאי דהדר ביה רב לא א״ש דמפני מה אין מוכרין לכותים כיון דאין חשודין ארביעה וצ״ל ברוחק דסבירא ליה השתא כיון דתלי השתא איסור המכירה באיסור יחוד אין סברא לאסור מכירה דכותים משום דאתי לזבוני לעובדי כוכבים כיון דייחוד גופיה אינו אסור בכותים למאי דהדר ביה רב אתי ליה שפיר משום דהשתא לא תלי איסור מכירה באיסור ייחוד איכא למימר דבכותים אע״ג דשרי לייחודי עמהם אפ״ה החמירו שפיר במקום שנהגו שלא למכור לכותים משום החששא דאתי לזבוני לעובדי כוכבים אע״ג דמכירה דעובדי כוכבים גופייהו אינו אלא חומרא דהא ס״ל השתא דעובד כוכבים חס על בהמתו ודוחק וק״ל :

דף טו ע״א ד״ה שרא ליה למזבן אידא דספסירא וכו׳ והר״ר שמעיה פי׳ דהוי גזרה לגזרה וכו׳. אי קאי פירושו של הר״ר שמעיה לתרץ קושיית התוס׳ דלעיל מיניה הוי פירושו תמוה דמאי מתרץ דמ״ש משבורה לרבנן דלא הוי גזרה לגזרה משום דאמרינן דהרואה

אותה

הויא שבורה גמורה והוי בהמתו של כהן דמותרת בתרומה ניחא נמי דלא הוה ישראל כגזלן על התרומה דהא מזונותיה על הכהן ואין אנו צריכין לדחוק כפרש"י ודו"ק : בד"ה שרא ליה כו' גזירה לגזירה גזירה ספסירא כו' עכ"ל אבל בשבורה ושלימה כיון דגוף א' הוא אינו מקרי גזירה לגזירה אלא חדא גזירה היא משא"כ בספסירא וב"ה דהוי ב' גופות וק"ל : ע"ב בד"ה מי דמי התם כו' לא שייך בה שאלה ונסיוני תדע כו' עכ"ל לכאורה נראה מדבריהם דשכירות ודאי שייך בשדה אלא משום גזירה דשכירות לחוד לא אסרינן מכירת שדה לעובד כוכבים אך ממה שכתבו לעיל בבהמות שלנו דאין רגילין להשאילן ולהשכירם מיהו מאותן שרגיל לשכור קשיא כו' משמע דמשום שכירות לחוד נמי אסרינן שכירות לעובד כוכבים ונראה לומר דודאי שייך שכירות בשדה אלא דליכא לגזור מכירת שדה לעובד כוכבים [משום] שכירות שדה לעובד כוכבים כיון דהשכירות שדה לעובד כוכבים אסורה אף בחול כדלקמן בפירקין ודו"ק : בד"ה והדקר פ"ה כו' ואין דרך מרא להניחו כשון כו' עכ"ל כצ"ל: בד"ה לעובד כוכבים מזבין כו' על ידיהו הר"ר אלחנן ועוד דחד לפני הוא כו' עכ"ל הד"א כצ"ל :

דף טז גמרא ויולדת אתו לשהויה כו' כצ"ל : בפרש"י בד"ה חיסר ד' כו' שלא יקרבוהו ביום טו' עכ"ל כצ"ל : תום' בד"ה אבל האי כו' כי היכי דגזרי רבנן בשבורה כו' עכ"ל ומרבנן נשמע לר"י דהא לא שרי ר"י בשבורה אלא משום דסתמא לשחיטה זבנה ולא אתא לשהוי' וק"ל : ע"ב בד"ה רב אשי דייק כו' דארי חיה גסה הוא כו' א"כ הל"ל סתם כל חיה עכ"ל הא ודאי דא"כ דארי חיה דקה הוא שפיר הוה דייק רב אשי טעמא דארי חיה דקה הוא דלית ביה מלאכה אבל מידי אחרינא דהייטו בהמה גסה דעביד מלאכה לא אלא דנראה לר"י האי דיוקא בתוך דיוקא דקאמר רב אשי הא לית ביה נזק מוכרין וטעמא ארי כו' היינו ע"כ דאם לא כן ה"ל למיתני סתם כל חיה שיש בה נזק כו' ומינה אור"י דאיכא למידק מיניה אבל דעביד מלאכה אסור אפי' בלא נזק ודנקט ארי ע"כ דארי חיה גסה הוא ושבור אצל מלאכה אבל לפי זה דברי התום' שכתבו דאיכא למידק דארי חיה גסה הוא כו' א"כ הל"ל סתם כל חיה כו' אינו מדוקדק דהא ודאי לא מצי למתני סתם כל חיה דא"כ לא הוה ידעינן האי דיוקא דרב אשי שאר בהמה גסה דעביד מלאכה דאסור ול"ע :

דף יז בד"ה ופליגא דידיה אדידיה ומה שהיה מיקל לעצמו כו' עכ"ל והספר לא הם לפרש כו' לשון התום' פ"ק דשבת ע"ש וק"ל : ע"ב גמ' של צדקה וחלקתים לעניים כו' כצ"ל ול"ג ופרעתיה כנראה מפרש"י בלשון שני וכנראה מדברי התום' וק"ל : תום' בד"ה ניזיל אפיתחא כו' דכתיב אל תקרב אל פתח ביתה כו' עכ"ל לאו מהאי קרא יליף ליה לעיל אלא מרישא דהאי קרא הרחק מעליה דרכך זו מינות ושגירות לישנא דפתחא נקטו וק"ל : בד"ה מעות של פורים כו' ולשון נתחלפו כמו איוב באויב כו' כצ"ל :

ח"א דף יז ע"א זו היא מינות כו' · הזהיר הכתוב להרחיק כדי שלא יהנה וימשך אחריה כדקאמר והנאני הדבר ועי"ז נתפסתי למינות ועברתי כו' דכששאל ממנו ולא השיב לו כלום הי"ל להרחיק ולא ה"ל לישמע ממנו תשובתו וק"ל : הכי קאמר ואם ישובון לא ישיגו וכו' · ודקאמר בקרא כל באיה לא ישובון היינו דלא ישובון בקל דקשה לפרוש ממינות וכפרש"י בספר משלי משא"כ בשאר עבירות דאינו קשה כ"כ לפרוש ועניין ואם ישובון לא ישיגו וגו' פרש"י וזו גזירת מלך עליהם כו' עכ"ל ויש לפרש דרחמי שמיא הוא אחר שחזר שפיר בלב שלם כדמסיק ופן יחזור לסורו ח"ו אם לא ימות כי קרוב לאדם למשוך אחר המינות ולחזור לסורו ח"ו ומהאי טעמא מסיק נמי בעבירה דאביק בה טובא כמינות דמיא דקרוב לו גם כן לחזור לסורו וק"ל : למימרא דכל הפורש כו' · יש לדקדק למאי דס"ד דלא מיית אמאי לא תקשי ליה בגופיה דהאי עובדא מאי קאמר רב חסדא ערחו לה בזוודתא וי"ל דרב חסדא ודאי נמי אהאי קרא קסמיך ולהכי פריך אקרא וק"ל : הרים וגבעות בקשו וכו' · שהיה מצטער שימות ע"י תשובה זו וע"כ אמר שיבקשו עליו רחמים שלא יפסד ויהיה קיים כמותם בעולם הזה והשיבו לו שלא יהיה הוא ודומה על הפסדו בעולם הזה כי העולם כולו בכלל הוא עולם ההויה והפסד כי ההרים ימושו וגו' וק"ל : [אלא שקורין אותו רבי כו' . היינו הב"ק שאמרה רבי אליעזר כו' וק"ל] : בתום' בד"ה ופליגא דר' פדת ואם תאמר כו' דלר' פדת אין לשון קריבה בין בדברי תורה כו' עכ"ל ולא ניחא להו למימר בפשיטות דרב חסדא אסר מן התורה דד"ת מדברי קבלה לא ילפינן כדאמרינן בהים ב"ק ועוד דהכי משמע דמאן דאוסר איט אלא מדרבנן כדקאמר עולא קריבה בעלמא אסור משום לך לך כו' ודו"ק : בד"ה ופליגא דידיה אדידיה ומה שהיה מיקל לעצמו כו' · ור"ל דתלמודא דמעמעין קילר במקום שה"ל להאריך דמעטם זה שהיה מיקל לעצמו כו' ג"פ דידיה אדידיה וק"ל : ע"ב א"ל מזמה תשמור וגו' ה"ק מדבר זמה תשמור עליך כו' . אין זה סותר מ"ש פ' החליל דאביי הוה מצטער ואמר על עצמו אי מאן דסני לי הוה לא הוה מצי לאוקמי נפשיה עד דתני ליה ההוא סבא כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו דהכא איירי בשעה שעוסק בתורה כפרש"י מזמה תשמור עליך מכל דבר רע והרהור חטא ואנו הולכין הלוך ודבר בדברי תורה ועוד דהתם יחיד הוה וק"ל : אשריך שנתפסת על דבר אחד כו' ה' דברים כו' · יש לפרש כפרש"י ה' דברים היינו דקחשיב לקמן דתבעו לר"א בן פרטא א' מאי טעמא גנבת ב' ומ"ט תנית ג' ומ"ט קרו לך רבי כו' והוא טענה אחרת ממה שאמרו לו מ"ט תנית כפי' רש"י שזו עלילה שלישית והוא לפי שהוא בכלל שגזרו כל הסומך והנסמך יהרג כדאמרינן פ"ק דסנהדרין ד' ומ"ט לא אתית לבי אבידן כו' ה' ומ"ט קא שבקת עבדך לחירות כו' הרי ה' דברים וק"ל : כמי שאין לו אלוה כו' · ר"ל כאילו אין לו אלוה כהילו שאין לו אלהים אמת ח"ו דמדותיו הם גמ"ח ויש לאדם לילך אחר מדותיו וק"ל : מאי ללא אלהי אמת כו' · יש לעיין דמשמע שהיה שם מיעת עסק התורה ובסופיה דהאי קרא כתיב וללא תורה ויש ליישב דלגלדין קאמר קרא דאותן ימים רבים חלוקים היו דיש מימים ההם ללא אלהי אמת דהיינו שהיו עוסקין בתורה אבל לא היו עוסקין בגמילות חסדים ויש מאותן ימים שגם תורה לא היה להם כדכתיב בסיפא דקרא וללא תורה וק"ל : אי סייפא לא ספרא כו' · בערוך בערך סייף וז"ל ספר וסייף ירדו כרוכין מן השמים כו' והיכן פירושו של דבר דכתיב אם תאבו ושמעתם וגו' ואם תמאנו ומריתם חרב וגו' והיינו דאמרינן פ"ק דע"ז אי ספרא לאו סייפא כו' עכ"ל נראה מפירושו לפרש דה"ק הכא אי ספרא כמו שאתם אומרים תנית לאו סייפא שאתם אומרים גנבת ואני חייב הריגה בסייף ואי סייפא כמ"ש גנבת נתחייבתי הריגה בסייף לאו ספרא אלא שאתם אומרים תנית ומדאמר מהם ליתא אידך נמי ליתא ויותר נראה לפרש הכא דסייפא נאמר על העוסק בסייפא דומיא דעוסק שבספרא והיינו הגנב העוסק בגניבה וסייף בידו שיודע שאין אדם עומד על ממונו ובא בסייף שאם יעמוד בעל הממון נגדו יהרגנו וז"ש אי ספרא לאו כו' כי העוסק בתורה לאו סייפא אין לו זמן לעסוק בעסק הגניבה כמ"ש בפ' הפועלים שאיל פילויה אי צורבא מרבנן הוא נייס אקדומי קדים לגירסי' ואי לא גנבא הוא כו' ודו"ק : א"ל כאשר צוני כו' · גבי ר"א בן פרטא לא א"ל כך תנית שלא היה עוסק בתורה בפרהסיא ברבים ולכך היה יכול להכחישם כדקאמר מדהא ליתא כו' ולשון תנית שהיה שונה בעל פה אבל רבי חנינא בן תרדיון שהיה מקהיל קהלות ברבים וס"ת בחיקו לא היה לו מקום להכחישם ולכך א"ל אמאי קא עסקת באורייתא מה היה לך עסק בתורה שהיתה מונחת בחיקך שזה יורה על לימודך בה שלכך שרפו אותה עמו וק"ל :

דף יח תד"ה הוגה השם פ"ה כו' העולם מפרשים שהיה כו' שאר התיבות וזה ט שאין להזכיר אף אותיות י"ה כו' גם אין להזכיר א"ד כו' עכ"ל אין זה דומה דהא דאין להזכיר אותיות י"ה וא"ד היינו האותיות זה אחר זה אבל בקריאת התיבה ודאי דמותר כדאמרינן בעירובין דיו לעולם שישתמש בשם י"ה ומההיא דפסחים מוכח דתיבת א"ד נקרא משא"כ בשם בן ד' דאסור אפילו בקריאת התיבה כמו שהביאו מההיא דפסחים לא כשאני נכתב כו' ודו"ק : בא"ד נמצא כתוב בספרים י"ל כו' עכ"ל היינו ההוא דפסחים ונקרא בא"ד לא נתכוונו להזכיר השם כך אלא שכתבוהו הספרים כן לקצר הלשון אבל א"ד מאדני שאינו נמחק ר"י לא גריס ליה וק"ל : ע"ב בפרש"י בד"ה נשא ונתן לר"מ נשא ונתן (לעבודת כוכבים) אסור כו' דהא מפני שמזבלין לעבודת כוכבים סתמא כו' עכ"ל כצ"ל : תום' בד"ה מאי בינייהו כו' אף במקום שמזבלין פליגי כו' עכ"ל ונראה לפירוש זה מקילין החכמים דלא קאמרי אלא מפני חשד עבודת כוכבים ובנשא ונתן בדיעבד לא חיישינן לדמי עבודת כוכבים וק"ל :

ח"א דף יח ע"א שלשתן צדקו עליהן את הדין · ג' מקראות הללו שנזדמנו להם כ"א הוא מעניינו שהוא אמר הצור תמים וגו' באותיות של שמו שפעל ועשה בהן העולם שנאמר כי ביה ה' צור עולמים פעלו תמים אבל אני שפעלתי והגיתי באותיות של שמו כפרש"י לעיל ועושה בו מה שהוא חפץ אין פעולתו תמים כמ"ש בעוסקין בספר יצירה שבראו להם עגלים והיה חסר מהם כח הדבור והיא אשתו אמרה אל אמונה על שנתאלמנה מאישה ואין עול על הריגת עצמה אף שלא חטאה בשום דבר צדקה הדין עליה דאין עול במשפטה דהוה לה למחות כו' ובתו אמרה גדול העצה על שריפת אביה שנגזר עליו מעצה העמוקה שנגזר מן השמים על עשרה הרוגי מלכות א"כ בעצה עמוקה של י' בני יעקב במכירת יוסף נהרגו י' הרוגי מלכות כדאיתא במדרשות ועל אמה אמרה ורב העליליה מל' עלילה דכתוב עלילה נגזר עליה הריגה ועל עצמה צדקה הדין עיניך פקוחות על כל דרכי וגו' כפרש"י וק"ל : אומה זו מן השמים כו' · כל העניין בנבואת דניאל על חיה הרביעית ומילין לצד עילאה ימלל ולקדישי עליונין יבלא ויסבר להשני' זמנין ודת וגו' ומפורש על מעשה דר"ח בן תרדיון שאמר ומשכילי עם יבינו לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה וגו' וא"ל אני אומר לך דברים של טעם שגזירת שמים להמליך אותה ואת אמרת לי מן השמים ירחמו לסמוך על הנס לעסוק בתורה ברבים וס"ת בחיקך שאף אם יעשו לך נס מנכין לך מזכיותיך כדאמרינן בעלמא וא"ל מה אני לחיי עולם הבא כו' אף שהיה בו תורה היה מסתפק בעצמו כדקאמר לעיל כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה וז"ש כלום בא מעשה לידך כו' כי המעשה הוא עיקר וא"ל מעות של פורים כו' וא"ל א"כ מחלקך בתורה יהא חלקי ומגורלך במעשים יהא גורלי דאין מעשה גדול מזה וא"ל בתו אבא בכך במיתת שרפה כמאן דאמר שהיא מיתה החמורה שבמיתות וע"ז ליערה עצמה בתו והשיב לה שלא תצטער על כך כי אלמלא נשרפתי לבדי כו' אבל אני נשרף וס"ת עמי ועיקר גזרת השרפה היה בשביל ס"ת שא"א לכלותה כליון גמור רק בשרפה ועל ידה שהיתה בחיקי גם אני נשרף עמה וזאת היא נחמתי מי שיתבע עלבונה כו' וא"ל תלמידיו מה אתה רואה כו' שהם ודאי ג"כ ראו כן אבל שאלו על כך כדי לתת לו דמיון שלא יצטער כל כך וימות מהר וזה שאמר לו כי כמו שהאותיות גליון נשרף שהן גוף הס"ת והכותבי שהם האותיות פורחות למעלה אף אתה עשה כן פתח פיך ויכנס האש ויהיה גופך נשרף אף בפנים ונשמתך והרוח שבך יהיה עולה ופורח למעלה ואמר להם מוטב כו' והענין הקלצטונרי ודאי דעובד כוכבים היה ושהיה מבקש ממנו להביאו לחיי עולם הבא אפשר שראה גם הוא שום דבר תמוה שהאותיות פורחות או מלאכים כמ"ש התוספות וק"ל : ע"ב אלהא דמאיר עננו וכו' · ומיהו כל כמה דס"ת לאצולי בממון לא הוה בעי לאצולי ע"י נס באלהא דמאיר עננו ולכך א"ל שקול תרקבא דדינרי פלגא פלח כו' וכי שלמי כו' ומזה בהנהו כלבי וכו' שקל קלא שדא בהו כו' נתן לו דמיון בכה"ג דדרך הכלבים כשבאו על האדם לנושכו הוא מציל עצמו ומשליך פיסת רגבים ביניהם והכלבים הולכים ממנו ורצים אחר פיסת רגב ומושבים לאוכלו והאדם הולך לו לדרכו והציל עצמו וכשרואים הכלבים שאינו דבר אכילה חוזרים לרדוף אחריו ולזה לפי שהיה ירא ר"מ שהשומר לא ירצה להציל עצמו בממון שנתן לו ולכתחלה ירצה להציל עצמו בנס באלהא דמאיר כו' ויחזיק הממון כולו לעצמו ולכך נתן לו הדמיון בהנהו כלבי דבכה"ג תגלל שמשליך מתחלה ביניהם ממון להציל עצמך כל מה שתוכל ואח"כ כשלא תוכל עוד להנצל בזה וירדפו אחריך אז תראה להנצל בנס באלהא דמאיר כו' ויש לדקדק היאך ייחד ר"מ שמו של הקב"ה על עצמו בחייו שהרי אמרו אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם שנאמר אלהי אברהם ופחד יצחק וגו' וי"ל דלא אמר אלהא דמאיר כו' רק לסימן בעלמא על שמו ולא נתכוין כל עיקר על שמו רק נתכוין אלהא דמאיר לארץ ולדרים עליה הוא יעננו או שאמר אלהא דמאיר לנו במלכות יון הקודמת בנס הנרות של חנוכה כמו שייסד הפייט ומי יאיר לך מאיר כו' הוא יעננו להציל אותנו בנס מידיהם וק"ל : ה"ז מושב לצים כו' · לפי שיש לבעל דין לחלוק שעניני ליצנות אלו שזכר יש בהם דברי חכמה במשלים ומליצות וכמו שקרא את מושב הלצים לקמן תחבולות כמו בתחבולות תעשה מלחמה גם משמחים לבבות ונפשות הדואגים ע"כ אמר ממה שהזהיר דוד על מושב לצים ועליהם אמר כי אם בתורת ה' חפצו הא למדת דאדרבה שאלו מביאין לידי ביטול תורה המשמחת הלבבות ונפשות וק"ל : דרש ר' שמעון בן פזי מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' וכי מאחר שלא הלך וכו' · הא דקאמר מאחר שלא הלך היכן עמד ומאחר שלא עמד היכן ישב ניחא לפרש דהכי קאמר כיון דקאמר אשרי שלא הלך למקום פלטין שלהם אשר שם עצתם ושחוק שלהם כדלקמן א"כ היכן עמד שם ולא איצטריך למכתב ובדרך חטאים לא עמד שכל עמידה שם צריך הליכה קודם לה וכן מאחר שכתב אשרי האיש שלא עמד שם לא איצטריך למכתב ובמושב לצים לא ישב דכל ישיבה בעי עמידה קודם לה אבל ת"ש מאחר שלא ישב היכן לך הוא מגומגם דמאי קושיא איכא דקושטא הכי הוא אם לא ישב אינו לך גם בגרסת הילקוט איתו ויש לקיים גרסת ספרים שלנו וה"ק וכי מאחר שלא הלך כו' כיון דכמה מדרגות וגדרים יש עד שיבא לידי ליצנות לא ה"ל למימר אשרי האיש אשר לא הלך וגו' ובדרך חטאים לא עמד וגו' דלא הל"ל רק ובמושב לצים לא ישב אבל הליכה והעמידה לא תאמר כיון דלא ישב שם סגי ליה בגדר דלא יבא לידי ליצנות וקאמר לפי שאלו דברים מושכים הלב וילד הכתוב

מהר"ם

אותה בבית יסבור דשלימה זבנה ושלימה עצמה אסורה משום שאלה ושכירות וזה לא מקרי גזרה לגזירה דהיינו שבורה אטו שלימה ושלימה אטו שאלה ושכירות א"כ גבי אידא דספסירא נמי לא מקרי בכהאי גוונא גזרה לגזירה ע"כ צריך לומר דפירושו של הר"ר שמעיה לא קאי אקושיות התוס' אלא פי' בפני עצמו הוא לתרץ דלמה לא אסרו למכור אידא דספסירא משום דאתי בעל הבית למכור בעצמו ופי' הר"ר שמעיה משום דהוי גזרה לגזירה וק"ל : ע"ב ד"ה והרי כלים וכו' ושמא י"ל דהוה ס"ד דמקשה דהכא נמי יש צד לתלות וכו' . דברי התוס' הללו צריכין עיון משום דלפי זה לא משני רב אשי מידי דקאמר אלא אמר רב אשי כל מקום שיש לתלות וכו' הא לפי מה שכתבו גבי כלים נמי יש לתלות וק"ל וכבר הארכתי בזה בחידושי בדרכי הישיבה :

דף טז ע"א תוס' ד"ה אלא תורת בהמה גסה וכו' וג' מחלוקת בדבר . פי' דבן בתירא מתיר אפילו בסוס המיוחד לעופות ורבי אוסר אפילו בסוס המיוחד לרכיבה ורבנן אוסרין בסוס המיוחד לעופות ומתירין בסוס המיוחד לרכיבה : ד"ה אבל האי דאי משהי ליה וכו' תימה ל"ל האי טעמא תיפוק ליה כו' לפיטום אתי למימר כחוש מכרו לו וכו' . ע"כ צ"ל דקושיא זו אינה לפי פי' ר"ת שכתבו התוס' לעיל בדף שלפני זה משום דהא איהו ס"ל דבכל השורים מותר למכור ובין פרות ובין שורים תלינן דלשחיטה זבני וא"כ מה בכך אי אתי למימר כחוש מכרו לו גם הלשון אינו מדוקדק דממאי דמקשה ת"ל משום דאי משהי ליה לפיטום משמע דאיהו מפרש דשור של פיטום הוי פירושו דעומד להתפטם כפירוש ר"ת לעיל ומאי דמסיק הקושיא אתי למימר כחוש מכרו לו משמע דמפרש דשור של פיטום היינו שכבר הוא מפוטם אם לא שנפרש בדוחק דהא דקאמר אתי למימר כחוש מכרו לו ר"ל לישאר כחוש ולא לפטמו וק"ל : גמ' מ"ט לאו משום דלמא אתי לשהויי וכו' ולימעטן שאין מקריבין אותו היום אלא למחר מ"ט וכו' . צ"ל מאי טעמא חסר ד' ריבבן בשביל זה כי מה לי שמקריבים אותו היום או למחר : תוס' ד"ה אבל האי דלשחיטה קאי לאו דוקא וכו' . [illegible] וזה קאי לפי פירוש ר"ת אע"ג שהדיבור שלפני זה ע"כ א"א לפרשו אלא לפירוש הרשב"ם :

ע"ב ד"ה רב אשי דייק ממתניתין אומר ר"י דדייק נמי מן המשנה דארי חיה גסה וכו' . ר"ל דקשה לו לר"י דמנא ליה לרב אשי למידק דמשום הכי נקט התנא ארי משום דס"ל ארי חיה גסה ואתי למידק טעמא דארי שבור אצל מלאכה הוא דאמרינן דוקא כשיש בו נזק וכו' אבל שאר חיה גסה דעביד מלאכה אפי' לית בה נזק אין מוכרין דלמא אימא לך דכל חיה גסה כשאין בה נזק מוכרין והא דנקט ארי משום דארי חיה דקה הוא ואתי לאשמועינן דכשיש בה נזק אפילו חיה דקה אין מוכרין לכך קאמר אומר ר"י דדייק נמי מן המשנה דע"כ ארי חיה גסה ונקט ארי לאשמועינן דדוקא ארי שהוא שבור אצל מלאכה וכו' דאי ס"ד דחיה דקה ונקט ארי לאשמועינן דאפילו חיה דקה כשיש בה נזק נמי אסירה א"כ משום זה לא היה צריך למתני ארי אלא הוי למתני סתם כל חיה שיש בה נזק לרבים אין מוכרין :

דף יז ע"ב ד"ה ניזיל אפתחא דבי זונות מכאן יש ללמוד וכו' . ואע"ג דקא מקבל אגרא מ"מ פשיטא הוא דלא בשביל קבלת שכר הוה אזיל אפיתחא דבי זונות ואי לאו דהוי איסורא למיזל אפתחא דעבודת כוכבים פשיטא דהוי להו טפי למיזל אפתחא דעבודת כוכבים דלא הוי צריכין למכפייה ליצרייהו מלמיזל אפתחא דבי זונות אלא ודאי יש ללמוד מכאן דדרך להרחיק מפתח עבודת כוכבים מה שיכול ומה שמביאים התוס' לראיה הפסוק אל תקרב אל פתח ביתה נראה דלא דק דהא לתרי לישני דלעיל לא ילפינן מיני' מאל תקרב אל פתח ביתה אלא מרישא דקרא דהרחק מעליה דרכך ודו"ק :

דף יח ע"א ד"ה הוגה השם וכו' דהא א"ד מאדני י"ה מהשם אין נמחקים ש"ד משד"י צ"ב מצבאות נמחקים וכן הגירסא בפירוש ר"ח . ר"ל דבפ' שבועת העדות דף ל"ה איתא בספרים שלנו ת"ר א"ל מאלהים וכו' אינו נמחק ש"ן דלי"ת משדי א"ד מאדנ"י צ"ב מצבאות הרי זה נמחק כך הגירסא לפנינו אבל ר"ח גריס א"ל מאלהים י"ה מהשם א"ד מאדנ"י אינו נמחק ש"ד משדי צ"ב מצבאות הרי זה נמחק : ע"ב ד"ה מאי בינייהו וכו' דאי לא פליגי במקום שמזבלין לא היה להם להזכיר וכו' . ולפי זה דחכמים לאוסופי אתו צריך לפרש דברי המתרץ דמשני נשא ונתן

איכא

לסוף דעתו שאם הלך סופו לעמוד וכו' סופו ללוץ ולכך אסר לך גם ההליכה והעמידה אם ומקיים אם לץ עליו הכתוב אומר אם חכמת חכמת לך וגו' יש לפרש כולה מלתא אליצנות ולפי שיש מן הלועים שחושבים ליצנ שם שיש בדברים אלו שום דבר חכמה או משל ומליצה כמ"ש לעיל ועל זה אמר אם חכמת חכמת לך איט רק לעצמך כי באמת אין שם רק בטול תורה וחכמה כדאמרינן לעיל ואם לצת לבדך תשא העונש של יסורין והא דמייתי כל המתלוצץ יסורין כו' וכל המתלוצץ מזונותיו כו' יש לפרש בזה כי דרך עושי ליצנות ושחוק שעושין עצמם חגרים ובעלי מומין ושואלין על הפתחים בדרך ליצנות ולעגה על אחרים שהם באמת בעלי מומין ועניים ואמר כל המתלוצץ בענין זה הוא בא לידי כך לבסוף שיבואו עליו יסורין ונעשה כאחד מבעלי מומין ושואלין על הפתחים שמזונותיו מתמעטים כדרך שאמרו בסוף מסכת פאה כל מי שאינו חגר ולא סומא ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מהזקנה עד שיבא לידי כך ולאו דוקא אמרו כן אם שעושה עצמו כן שיהיה נראה כעני ויתנו לו לצדקה דה"ה נמי כי הכא שעושה כך דרך ליצנות · ובזה יש לפרש קרא דמייתי לעיל ואם לצת לבדך תשא שאם לצת על אחרים במום שבו וחסרונו לבדך תשא אותו מום והחסרון וק"ל : כל המתלוצץ טפל וכו' וא"כ אוספיא כו' · נראה דשניהם לדבר אחד נתכוונו מחד קרא דדרך כל שמתגאה ומתייהר שאין כמותו להתלוצץ על אחרים וענין אין יום עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה וגו' מבואר בפרק יש נוחלין ע"ש : גורם כליה לעולם שנאמר וכו' · כבר אמר שגורם יסורים לעצמו מדכתיב יחזקו מוסריכם בכינוי לנוכח רבים המתלוצצים שא"ל אל תתלוצצו ואמר עוד שגורם כליה לעולם דכתיב כלה ונחרצה שלא לנוכח והיינו אותם ששומעים ממנו הליצנות ונהנים ממנו דהיינו מושב לצים אי נמי שלא מיחו בהם במתלוצצים ומפרש לה ר"א דקשה היא למתלוצץ שתחלתו יסורים לו וסופו כליה על מי שהיה יכול למחות ולא מיחה בו א"כ שומע ממנו דהיינו מושב לצים שנהנים ומשמחים וק"ל : לטרטיאות וכו' ולא עמד בקניגיון וכו' ולא ישב בתחבולות וכו' · מפרש"י נראה דכולן מיני ליצנות ושחוק הם אבל לפי הענין ושינוי הלשונות יש לחלק ביניהם וטרטיאות הוא השחוק שעושין בפלטין של מלכים כפרש"י בפ"ק דכתובות וקרקסיאות שעושין בבתי משתאות כפי' הערוך וקניגיון צידת חיות ע"י כלבים ביערות ותחבולות הם תחבולות חכמה שלהם והם מיני ליצנות בוקיון וכו' שזכר לעיל במושב לצים וק"ל : א"ר שמואל בר נחמן אמר ר' יוחנן מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה אברהם ובילקוט האיש זה אברהם שנאמר ועתה השב אשת האיש וגו' · ושינוי הלשונות לפי הדרש הזה נראה שבדור הפלגה אמר שלא הלך כי באמת בתחלה עמד וישב עמהם כי היה כל הארץ שפה אחת אתנם כאשר הלכו ונסעו מקדם למצוא להם בקעה וגו' ויאמר הבה נבנה לנו עיר וגו' להמריד על הקב"ה אברהם לא הלך עמהם ובעצתם רק נשאר במקומו ובילקוט גיאר אין הבה אלא עצה שנאמר הבו לכם עצה וגו' ואמר באנשי סדום שלא עמד עמהם שאף במקום שהיה ראוי לעמוד עמהם דהיינו במעמד המלחמה של מלכי סדום עם הארבעה מלכים כדי להציל את לוט אחיו לא עמד עמהם לפי שחטאים היו וע"כ נפלו במלחמה עד שהולך א"כ אברהם לרדוף אחרי הארבעה מלכים להציל את לוט ובעצת אנשי פלשתים אמר שלא ישב כי באמת מצינו שהלך לגור שם דכתיב ויסע משם אברהם וגו' ויגר בגרר שלא היו רשעים כל כך כבתשובה מ"מ לא רצה להתיישב עמהם כאחד מאנשי העיר אלא דרך גרות דכתיב ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים לפי שליצנים היו לא היה דר אצלם רק דרך גרות ומייתי הכא דפלשתים ליצנים היו מדכתיב בשמשון קראו לשמשון וישחק וגו' אבל בילקוט מייתי מאבימלך שאמר לאברהם הנה ארצי לפניך ולא קיבל עכ"ל ונראה דה"פ מתה שאמר לאברהם הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב ואברהם לא קבל לישב שם בגרר והלך לבאר שבע כנראה מן הכתובים והיינו משום שלצנים היו כדמוכחי קראי דשמשון דמייתי תלמודא וק"ל :

דף יט ע"ב בד"ה הגיע לכיפה כו' דא"כ היינו ר"א האמורא דגמרא כו' עכ"ל נ"ע דהא ר"א אמורא דגמרא בעבודת כוכבים עצמה איירי כדמסיק ור"א דמתני' לא איירי אלא בתכשיטי עבודת כוכבים דלא הוי אלא משמשי עבודת כוכבים ואפשר דהכי קאמרי דהיינו רבי אלעזר אמורא דגמרא כדבעי למימר מעיקרא דמיירי במשמשי עבודת כוכבים ופשיטא דשרי וליכא מאן דפליג ודו"ק : בד"ה אלמא קסבר כו' אבל אם פועל בא לחזור מודו כו' עכ"ל ר"ל דאפילו מאן דאית ליה אינה לשכירות אלא לבסוף מודה דפועל יכול לחזור ועיין בתוס' דפ' איזהו נשך וק"ל :

ח"א דף יט ע"א [אשרי שעושה תשובה כשהוא איש כו'. עיין בזה בספר אורחות צדיקים שבשביל ז' דברים יקדים אדם לשוב בבחרותו כשהוא בגודל כח כו' ע"ש באורך]: ריב"ל אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש כמו ששנינו איזהו גבור הכובש את יצרו והיינו דנקט איש ע"פ מ"ש וכבשה חסר כתיב איש דרכו לכבוש ואין אשה וכו' וק"ל : אל תהיו כעבדים כו' · כבר האריכו במאמר הזה המפרשים ואענה חלקי גם אני במה שהקשה בזה ר"י אברבנאל בספר נחלת אבות כי הנה ייעודי התורה וכו' נאמר בעשרת הדברים למען ייטב וגו' למען יאריכון ימיך ושמרת חקיו וגו' למען ייטב לך ולבניך אחריך וגו' וכן בכמה מקומות וכו' עכ"ל ועוד האריך בענין ע"ש ונראה לפי הפשט ליישב זה דאין מלת למען במקומות הללו מפורש שיעשה האדם מצות הש"י למען שיתן לו הש"י אריכת ימים טובים אבל הכי מתפרש דלמען שתעשה כן יתן לך הש"י בחסדו אריכת ימים וטובים אבל האדם לא יעשה אותם על מנת כן רק מאהבה ויש לדקדק בדברים אלו ממ"ש אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ואיזהו עבד הוא שאינו מקבל פרס מרבו שהרי אף עבד כנעני מקבל פרס מרבו דהיינו מזונות ונראה שאמר אל תהיו כעבדים וכו' על מנת לקבל פרס דהיינו עבד עברי שאינו משמש לרבו רק לקבל פרס ושכר עבודתו מרבו והוא שלו אלא תהיו כעבדים וכו' שלא על מנת לקבל פרס דהיינו עבד כנעני שאינו משמש לרבו לקבל שום פרס מרבו שיהיה שלו דכל מה שקנה עבד קנה רבו וגם המזונות שנותן לו רבו אינו שלו רק של רבו כמ"ש שיכול לומר לעבדו עשה עמי ואיני זנך ומצד החסד נותן לו רבו מזונות משלו כן הוא הענין שלא יעבוד להש"י על מנת לקבל פרס ושכר שהוא שלו כעבד עברי רק שהפרס והשכר ההוא של הקב"ה כי כל העולם ומלואו שלו הוא ומצד החסד הוא ב"ה נותן לאדם גם מזונותיו ושאר ייעודי התורה בטוב ובאריכות ימים וק"ל : סליק ספרא לוי אמר לייתי משלי ר' שמעון ברבי אמר לייתי תהלים כפייה ללוי וכו' · מדנקט לה בכי האי גוונא דסליק ספרא נראה דאשמעינן שבשעה שמסיימין ספר אחד יש להתחיל ספר האחר כמו שאנו עושים בשמחת תורה ע"פ המדרש מפני קטרוג השטן ודקאמר דכפייה ללוי וכו' סתם מאיזה טעם כפייה ללוי ויש לפרש משום דסדרן של כתובים כך הוא תהלים וא"כ משלי כדאמרינן בפ"ק דב"ב ועי"ל לפי שספר תהלים כולו יראת שמים וספר משלי כולו דברי חכמה ומשל ואמרינן כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו' : אמר לוי כבי נתת לי רשות וכו' · כצ"ל וכן הוא בילקוט : עושה לו חפציו שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו · בסיפא דהאי עניינא מפורש ביה וכל אשר יעשה יצליח כדלקמן דבר זה כתוב וכו' ומשולש בכתובים כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין וכו' היינו ע"י מעשה שלו אבל הכא בדרש הזה הוסיף לומר דברצונו וחפצו של עוסק בתורה בעלמא בזולת מעשה כלל הקב"ה עושה לו חפצו ומשמע ליה לפי דרש זה דכינוי חפצו לא קאי אתורה דלהכי לא איצטריך דסגי ליה למימר כי אם בתורת ה' דמשמע כי אם בתורת ה' יהא הולך ועומד ויושב אבל מיירי ברצונו וחפציו של לומדי תורה וק"ל : במקום שלבו חפץ כו' · כבר אמר רבי לעיל ממקום שלבו חפץ דהיינו מאיזה מסכת וספר כדמסיק אבל הכא אמר במקום כבי"ת היינו אצל איזה רב שלבו חפץ וכן הוא בילקוט בדברי רבא מתי שלבו חפץ ויהיה המכוון דחפצו לרבי על המקום ולרבא על הרב וק"ל : בתחלה נקראת ע"ש הקב"ה וכו' · מפורש בפ"ק דקידושין דת"ח תורתו דיליה היא דכתיב ובתורתו יהגה וגו' כפרש"י שם דבתחלת הלמוד נקראת תורת ה' ומשלמדה וגרסה נקראת תורתו והוא ע"פ מ"ש במסכת נדרים (לח·) בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שנתנה לו במתנה שנאמר ויתן אל משה ככלותו וגו' דפירושו דבתחלת למודו היה לומד ומשכחה עד שלמדה מרבו כ"כ עד שנעשית קנין בנפשו והיינו במתנה דקאמר דמקריא תורתו של ת"ח והוא הענין שהוסיף רבא לומר לעולם ילמוד אדם תורה וא"כ יהגה וכו' שילמוד התורה מרבו ועד שתהא שגורה לו בפיו אינה תורתו עד שאמר כך יהגה בה לעיין בה הוא עצמו שהיא נעשית תורתו במתנה וק"ל : לעולם ילמוד אדם תורה וכו' · עיין פרש"י ויותר מדוקדק פרש"י בסוף פרק הרואה בכך דהם וא"כ כתת וכו' הם וכו' עד שתהא שגורה בפיך ואע"פ שאינה מיושבת לך וא"כ וכו' עכ"ל · ולפי זה יש לפרש הא דסמוך [לו] כה"ג קאמר לעולם ליגרס איניש וכו' ואע"ג דלא ידע מאי קאמר היינו שלומד מבלי עיון רק שתהא שגורה בפיו ואף שרבו יודע לפרש לו כל צורך הענין כדלעיל ורש"י לא פירש כן במתניתין: ודקאמר ליגרוס איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע וכו' · נראה הא דאע"ג דמשכח יליף ליה מסיפיה דהאי קרא גופיה גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת ר"ל בכל עת לפי אותה שעה אע"ג דמשכח לעתיד וכן הוא בילקוט דמשכח לעתיד ודקאמר ואע"ג דלא ידע מאי קאמר יליף ליה מדכתיב גרסה ולא כתיב טחנה כפרש"י ובילקוט מדכתיב גרסה ולא כתיב טחנה וק"ל : כתיב על גפי וכתיב על כסא וכו' · עיין פרש"י ולכל הפירושים כסא עדיף מגפי אבל בפרק אחד דיני ממונות לגבי אדם הראשון דריש ליה בהפך לפי פרש"י שם וע"ש בתוס' ועוד נראה לפרש הכא לענין קושי הלמוד והעיון דבתחלת הלמוד הוא קשה כאילו התורה על גפי מרומי קרת שקשה הוא להגיע שם ולבסוף על כסא דהיינו קרוב לו במקום שהוא יושב ולומד וכענין זה אמר ג"כ בתחלת הלמוד כראש מרומים להגיע שם ולבסוף עלי דרך קרוב להגיע למקומו שהיא עלי דרך שילך האדם בה וכענין זה בתחלה שתה מים מבורך ר"ל שהלמוד קשה לך ואתה בעצמך צריך ללמוד דהיינו שתה מים מבורך ולבסוף כשבא אדם לכלל העיון זוכה גם ללמד לאחרים דכתיב ונוזלים מתוך בארך דהיינו ונוזלים מתוך בארך לאחרים וק"ל : מ"ד הון מהבל ימעט כו' . ה"א של הבל מתחלפת בחי"ת באותיות אחה"ע וכה"ג דרשו כבד ה' מהונך ממחונך ודקאמר אנא עבידתא כתבו התוספות עבידתא בדלי"ת פירוש עשיתיה וכו' ויש גורסין ברי"ש עברתיה ולא נהירא דא"כ בא לסתור וכו' עכ"ל . אבל אכתי קשה לי דקאמר דידעי רבנן להא מלתא ועברי עלה כיון דידעי אמאי קעברי עלה גם מאי רבותיה נמי דרב נחמן ב"י שהתפאר שעשיתיה וע"כ נראה דהנך דרשות דלעיל לעולם ילמוד אדם תורה וא"כ יהגה כו' ולעולם ליגרוס איניש ואע"ג דמשכח כו' כמ"ש לעיל וכפרש"י בפרק הרואה סותר כל זה הא דקאמר הכא אם אדם עושה תורתו חבילות חבילות מתמעט ולז"א רבנן ידעי הך דרשא דאם אדם עושה תורתו חבילות מתמעט ועברי עליה ועבדי כהנך דרשות דלעיל דיש ללמוד לאדם הרבה ואע"ג דלא (ימן) [ידע] וכו' וא"כ יהגה ויעיין בה ולפ"ז יש לקיים הגירסא עברתיה ברי"ש דעברתיה להך דרשא דהון מהבל וכו' ולמדתי כעין חבילות וקיים בידי כהנך דרשות דלעיל וק"ל : לא יחיה ולא יאריך ימים · לפי שנאמר בלומדי תורה למה כי היא חייך ואורך וגו' אמר ליה הכתוב שלומדה שלא לשמה רק להראות כמה אני חכם וכו' כפרש"י וע"כ לא יחיה וכו' : ודקאמר משל לאדם שצד צפרים אם משבר כנפיה של ראשונה וכו' · יותר נכון בזה גרסת פרק כילד מעברין אם ראשון ראשון משבר גפיה משתמרים וכו' והוא מבואר לפי הנמשל אם ראשון ראשון שלמד משבר ועושה בו רושם נעשה [הדבר] קנין בנפשו ומתקיים כו' וכענין שאמרו שם בשמוך אין התורה נקנית אלא בסימנים כו' שהוא דבר אותם העושה קנין בנפשו וק"ל : והיה כעץ שתול ולא כעץ נטוע כל הלומד מרב אחד אינו רואה וכו' · ועל זה רמז הכתוב בניך כשתילי זיתים ולא כנטועים סביב לשלחנך של ת"ח כי כן יבורך גבר שרואה סימן ברכה וק"ל : ע"ב לעולם ישלש אדם כו' שליש במקרא וכו' · על פלגי מים לשון רבים משמע ליה ג' פלגי מים שהם מקרא משנה תלמוד ומוקי ליה ליומי לפרש"י ב' ימים מקרא וב' ימים משנה וכו' קשה ממה ששנינו בן חמש למקרא בן עשר למשנה ובן חמשה עשר לתלמוד שיהיה למודו לפי הזמנים הללו וכשיגיע לט"ו יכלה ימיו בתלמוד וכמ"ש בס"פ אלו מציאות ע"ש ולפירוש התוספות ליומי היינו בכל יום ויום ניחא שאף שעיקר למודו מט"ו שנים ואילך יהיה בתלמוד מ"מ ילמוד גם בכל יום קצת מקרא ומשנה כמ"ש פסוקי הקרבנות ומשנת איזהו מקומן : ודקאמר אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול ואם לאו וכו' · עיין פרש"י ותוספות ועוד י"ל ע"פ אותה ששנינו בן חמש למקרא וכו' שילמוד הרב עם התלמיד לפי זמן שנותיו ואז ועלהו לא יבול ואם לאו על הלומד כו' לפי שלא הגיע התלמיד עדיין למעלה זו על זה סמך לו רבים חללים וגו' תלמיד שלא הגיע להוראה והוא מפורש בפ"ג דסוטה : שאפילו שיחת חולין וכו' · פרש"י כדי להתלמד לדבר בלשונם וכו' · אבל בפרק הימן נראה לפרש דצריכה תלמוד דמתוך שיחתן תבין דבר מה מדברי תורה וק"ל : כל העוסק בתורה כו' · ומכרתם וגו' שמירה הנאמר כאן היא לתורה (לימודה) דהיינו לשמור את הדברים של תורה ומתוך שימורה ולימודה תבא לידי ועשיתם וגו' וק"ל : אתגרה בשינה ת"ל וכו' · ר"ל שמא יאמר אדם אגרה בשינה מטעם דקאמר כדי שלא אבא לידי לשון הרע ושפתי מרמה ת"ל ועשה טוב כי עסקך בתורה תשמור אותך שלא תבא לידי לה"ר כמ"ש מרפא לשון עץ חיים וז"ש אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם לעסוק בה ועי"ז אל תעזובו תורתי ולא תבא לידי לה"ר ולא אתה צריך להתגרות בשינה :

דף כ בפרש"י בד"ה להקדיש נתינה כו' ולהכי אתא או נמשמע כו' כצ"ל : תום' בד"ה אחד גר כו' אם אפס מוסב לארור כו' ואם אפס מוסב על כי עז כו' עכ"ל מדבריהם נראה דמלת אפס אין לו הכרע ולא משמע הכי דמלת ארור נקט התלמוד במלתיה ככל איך דנקיט וכפרש"י והתוס' בפרק הוציאו לו דמלת ארור אין [לו] הכרע אי קאי אשור דלקמיה שור של ארור דהיינו שכם שהוא מארור כנען או קאי אאפס כי עז שקלל אפס ע"ש ודברי התוס' דהכא צ"ע וק"ל : בד"ה ר"י אומר כו' והאי דהכא נמי איצטריך לעשה כו' עכ"ל דהיינו מכירה ולא נתינה ולאו הבא מכלל עשה [עשה] הוא וק"ל : ע"ב גמרא טהרה מביאה לידי קדושה קדושה מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי רוח הקודש כו' כצ"ל וכ"ה בסוף מסכת סוטה וכן מוכח מהא דקאמר חסידות גדולה מכולן כו' גם ברי"ף וברא"ש הביאו חסידות בבתרייתא אך מה שהביאו הרי"ף והרא"ש דיראת חטא מביא לידי ענוה כו' הוא כדברי הירושלמי שכתבו התוס' אלא לדברי התוס' נ"ל לירושלמי דענוה הוא בתרייתא דענוה גדולה מכולן כריב"ל ודו"ק : בפרש"י בד"ה בגדי לבעונין אינן של נשים כו' עכ"ל כצ"ל : תום' בד"ה ענוה מביא כו' גרים איפכא יראת חטא כו' הד"א כצ"ל : בד"ה חסידים כו' הא כתיב נמי אז דברת בחזון כו' וי"ל כו' עכ"ל ולמ"ד דחסידות גדולה ל"ק אקרא דלבשר ענוים ומאז דברת בחזון גו' בשום הוכחה אחרת יליף דחסידות גדולה ודו"ק : בד"ה בהמה ע"מ כו' זבנה ולפרשב"ם דלא איירי לעיל כו' עכ"ל כצ"ל והא דלא ניחא להו דמיירי הכא בבהמה טמאה דסתמא לאו לשחיטה קאי מיהו בע"מ לשחוט שייך בה שחיטה דע"כ סבורה דמתיר רבי יהודה דלשחיטה

מהר"ם

איכא בינייהו דר"ל דלרבי מאיר נשא ונתן מותר והחכמים אתו לאוסופי עליה ולומר דבמקום שמובלין נשא ונתן אסור :

דף יט ע"ב תד"ה הגיע לכיפה וכו' דא"כ היינו רבי אלעזר האמורא דגמרא וכו' ר"ל וא"כ מה אתי לאשמועינן האמורא כיון דכבר שמעי' זה מדברי ר"א התנא ויש לדקדק הא כבר סוקמינן לה דר' אלעזר אמר ר' יוחנן דלעיל לא אתי לאשמועינן אלא בעבודת כוכבים עצמה וזה לא שמעינן מר"א התנא דמתניתין דלא איירי אלא בתכשיטי עבודת כוכבים וצ"ל דהתום' ס"ל דתכשיטי עבודת כוכבים דינן כדין עבודת כוכבים בעצמה וכיון דאשמועינן ר"א דמתני' דבתכשיטי עבודת כוכבים שכרן מותר ה"ה בעבודת כוכבים עצמה : ד"ה אלמא קסבר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף וכו' אבל אם פועל בא לחזור מודו בהא דיכול לחזור וישתלם שכרו וזהו פי' ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף דכל שעה שרוצה לחזור משתלם לשכרו לפי מה שעשה ושם גבי מרבין על השכר אותו דין תלוי במה שאין השכירות משתלם אלא בסוף כשאינו חוזר ואע"ג דישנה מתחלה ועד סוף ברצה לחזור ולכך לא שייך אגר נטר כשאומר אם תשלם לי לאחר י"ב חדש תתן לי י"ב דינרין ואם מעכשיו אתה נותן לי הרי הוא לך בעשרה דינרין דאדרבה מה שישלם י"ב דינרין לאחר י"ב חדש כך הוא שוה ולא בשביל שממתין לו השכירות דהא בלא"ה אינה משתלמת אלא לבסוף אלא מה שאומר אם מעכשיו הרי הוא לך הוא מוזיל גביה בשביל שנותן השכירות עכשיו ודין ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ואין משתלמת אלא לבסוף תרי מילי אינון ולא סתרי אהדדי ולכך לא קשו ההיא דהכא להההיא דפרק איזהו נשך כלל כי טעם דהכא תלי בישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ואע"ג דאינה משתלמת כ"א בסוף וטעמא דהתם תלי בשכירות שאינה משתלמת אלא לבסוף אע"ג דישנה מתחלה ועד סוף וק"ל :

דף כ ע"א גמ' ואכתי מבעי ליה דהכי אמר רחמנא לא תתן להם מתנת חנם א"כ לימא קרא לא תחינם וכו' מקשין העולם ואכתי מנא לן למדרש מהאי כל הני תלתא דרשות לא תתן להם חן וחנייה בקרקע ומתנה של חנם דלמא אימא לך דלא אתי אלא לתרתי דהיינו חן ומתנת חנם דאי לחן לחודי' לכתוב לא תחונם מלא בוי"ו ·אי למתנת חנם לחוד לכתוב לא תחינם מלא ביו"ד ומדכתב חסר ש"מ תרוייהו חן ומתנת חנם אבל חנייה בקרקע מנא לן ונראה ליישב קצת דדייק לה מדקרינן תחנם דאי לא אתי אלא לתרתי א"כ לקרי' לא תחונם בחולם לשון חן מאי אמרת דהא לא אתא אלא לחן א"כ לכתוב מלא בוי"ו אלא ודאי אתי נמי למדרש מיניה לשון חינם ולחינם לא מצית למימר דא"כ נכתוב מלא ביו"ד אלא ש"מ תרתי או נקרא ליה תחנם בחירק לשון חנם מאי אמרת דהא דלא אתי אלא לחנם לחוד וא"כ לכתוב לא תחינם מלא בי"ד אלא ודאי מדקרינן ליה תחנם ש"מ למדרש מיניה לכולהו אתי ודו"ק : תום' ד"ה דאמר קרא לא תחנם וכו' דלא תחיה כל נשמה ליכא לאוקמי בשאר עובדי כוכבים וכצ"ל וכן כי יסיר לרבנן דלא דרשי טעמא דקרא וכו' ר"ל דלר"ש דדריש טעמא דקרא א"כ האי כי יסיר קרא יתירה הוא דהא אפי' אי לא כתיב קרא הוה דרשינן טעמיה הכי ול"ל דכתבי' אלא לרבות כל המסירים דהיינו שאר עובדי כוכבים אבל לרבנן דלא דרשי טעמא דקרא ואיצטריך קרא למכתב טעמא ולאו קרא יתירה הוא א"כ סברא הוא לאוקמיה (לשאר) [לשבעה] אומות דוקא דמסירי טפי וכו' : ד"ה אחר גר ואחד עובד כוכבים וכו' וכן ארור אפס כי עז אם אפס מוסב לארור וכו' דברי התוס' תמוהים דהא לא קאמר דאפס אין לו הכרע אלא ארור אין לו הכרע ואינהו מפרשי ההכרע על תיבת אפס אבל ביומא דף נ"ב שם בתוס' ד"ה שאת משוקדים כתבו בלשון אחר וזה לשונם שם וכן ארור אי קאי אשור או קאי אשכם שהיה כנען דכתיב ארור כנען ואי קאי אאפס או קלל אפס וכו' ור"ל דאפשר דקאי אלעיל מיניה וה"ק וברצונם עקרו שור ארור : ע"ב גמ' חסידות מביא לידי

זבנה היינו ע"כ בבהמה טמאה לפר"ת דבפרה ובשוורים סתמא נמי לשחיטה זבנה ולא מסתבר דשבורה לא קאי אלא אעגלים לחוד וי"ל דלישנא דקתני הכא רמ"א אין מוכרין לו אלא שחוטה משמע דלא איירי אלא בטהורה דשייך בה שחיטה בישראל מיהו מ"ש די"ל לפ"ה דהכא איירי בעגלים וסייחים כו' סייחים שבירת לישנא דבסייחים לא מצי איירי דלא שייך בה שחיטה בישראל ודו"ק :

ח"א דף כ ע"ב תנו רבנן ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר וכו' תורה מביאה וכו' · וקשה מה ענין מדרגות הללו שיבואו בהדרגה זו בזה אחר זה · גם קשה מקרא דמייתי שלא יהרהר וכו' מונשמרת מכל דבר רע וגו' דדיבור אינו משמע הרהור כמ"ש התוס' בפרק המפקיד גבי על כל דבר פשע שאמרו החושב לשלוח יד חייב היינו דבור גם למה אמר שלא יהרהר אדם ביום וכו' שהרי אפשר שיהרהר בלילה ויבא לידי כך הוא מבואר דאמרינן בסוף לולב וערבה כל העושה משפט וצדקה כאילו הוא מלא העולם כלו חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה וגו' שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ ת"ל מה יקר חסדך וגו' יכול אף ירא שמים כן ת"ל וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וגו' ועיין פירוש רש"י שם שהוא דחוק והנראה דמעלות המדות לא יבואו כ"א בהדרגה ממעלה למעלה כדאמרינן בכמה דוכתין ולא ע"ה חסיד ולא כל הרוצה ליטול את השם יטול ולזה אמר כל העושה משפט וצדקה שאינו גוזל מאחרים ואדרבה הוא נותן משלו לאחרים שהוא ממדת החסידים שאמרו בו שלי שלך ושלך שלך חסיד וע"ש שמלא כל העולם במדת חסד נקרא חסיד ואם תאמר כל הבא לקפוץ וכו' ר"ל שמקבלתי המדרגה ממעלה למעלה יוכל אדם לקפוץ על המדרגות ויבא לידי מדת חסידות ת"ל מה יקר חסדך וגו' כי מה יקר וקשה לבא לידי מדת חסידות כ"א בהדרגה ממעלה למעלה וכמה מעלות ומדרגות הם ערם שיבא לידי מדה זו ואמר יכול אף ירא שמים כן שלא יבא לידי מדת חסידות כ"א בהדרגה שיש שום מעלה ומדה אחרת בין יראת שמים בין מדת חסידות דהכי איכא לפי נוסחת שמעתין ודסוף סוטה דאיכא מעלות ומדות בין יראת שמים ובין חסידות ואמר דאינו כן אלא דליכא שום מדה מפסיק ביניהם ובנוסחא אמיתית דשקלים דיראת חטא מביא לידי חסידות ומביא לאיה מדכתיב וחסד ה' מעולם על יראיו דמשמע ממדת יראה יבא לידי מדת חסידות ובשקלים מייתי ליה נמי מהאי קרא דיראת חטא מביא לידי חסידות ולזה נתכוין ר' פנחס שחשב כאן י' מדרגות במעלות המדות כי כן הוא מדותיו ית' ב"ה כמאמר ספר יצירה עשר ולא תשע כו' ועשרה מדרגות יש במלאכיו רוחות ולנ"א כי התורה היא לאשית דרכי ה' ומדותיו יתברך ב"ה לבא ממנה בהדרגה ממעלה למעלה עד מעלה העשירית העליונה ולנ"א תורה מביאה לידי זהירות שכן אזהרות שבה וסיפר המדרגות ממעלה למעלה מתחלת קומו בבקר וכל מעשה היום עד שכבו בלילה ומתוך זהירות שאדם נזהר באזהרות ומצות התורה מביא לידי זריזות בתחלת היום בעמדו בבקר שיקום בזריזות ולא יהיה עצל בקומו ואמר כי זריזות מביאה לידי נקיות שהוא נקיות הגוף ונטילת ידים שחרית כי המאחר לקום בשחרית מתוך שהוא נמהר אחר כך לקום ולילך לבהכ"נ אינו יכול לנקות גופו ולא ליטול ידיו יפה וע"ז אמר שלמה הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו טמן עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל פיו ר"ל הדלת תסוב על צירה בבית על ידי בני הבית המהלכים משם לבהכ"נ והוא עדיין על מטתו והנה בקומו ממהר ליטול ידו בצלחת שהוא כלי גדול שיש בו מים חמין ואינו יוצא ידי נטילה ונלאה להשיב ידו אל פיו לרחוץ פיו מן הריר מפני שהוא ממהר כ"כ או שהוא על דרך יד לפה תקנן שעצל ידי שלא נטל יפה נלאה ואסור לו להשיבה אל פיו ואפשר שעל זה רמז ג"כ ולחם עצלות לא תאכל ר"ל שודאי לא נזהר ליטול יפה כדין נטילה ושיבא שורה בפת שנגע בו בלא נטילה : ואמר **נקיות** מביא לידי פרישות · היא התפלה ע"ש וכפיו פרושות השמים כמו שפרש"י שיהיה האדם פרוש מכל עסקיו בשעת תפלה כמ"ש בחסידים הראשונים שהיו שוהין שעה אחת ובלשון הזה מצינו במסכת סוטה (כב:) אשה פרושה בתולה צליינית · ואמרו אל תתיראי מן הפרושים אלא וכו' ומבקשים שכר כפנחס ר"ל שמבקשים לקבל שכר בתפלתן כפנחס שנאמר בו ויעמוד פנחס ויפלל וגו' וז"ש נקיות מביאה לידי פרישות שהיא התפלה הראויה לפניו יתברך ב"ה וכמו שאמר ברכות (טו·) כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל כאילו בנה מזבח והקריב וכו' שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה מזבחך וגו' ויש לעיין מהיכן קאתיא ליה התפלה מהאי קרא דלא כתיב ביה רק קרבן והסיא ודאי בעי נטילה ורחיצה כדכתיב בתורה ויש לפרש שסמך עצמו במה שיש במסורות שניה ארחץ בנקיון כפי האחד הא דאמרן השני אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי וההוא איירי בתפלה ר"ל זכיתי לבבי לתפלה ולק"ש כמ"ש (ריש תענית) איזהו עבודה שהיא בלב הוי אומר זה תפלה וכן תפילין מצוה עיונית וצריך כוונת הלב שלא יסיח דעתו מהם משום דבעי למילף רחיצה ונטילה קודם תפלה וק"ש ותפילין ובהאי קרא לא כתיב וארחץ רק בתר זכיתי לבבי הולך למדרש המסורות דכמו דההוא ארחץ דגבי מזבח הוא קודם הקרבה הכי נמי לגבי תפלה וארחץ קודם תפלה והכי קאמר קרא וארחץ בנקיון כבר קודם לאלו בנקיון כפי ואמר · פרישות מביאה לידי טהרה הוא עיון התורה שצריך האדם לטהר עצמו ללמוד תורה כמ"ש יראת ה' היא טהורה ואמרו (יומא עב:) זה הלומד אמה ואח"כ לומד תורה שהוא טהור ממקרה לילה שהוא טומאת רומין ומדין ואמרו אסור ללמוד במבואות המטונפות אפילו ע"י הרהור וכו' וע"ז אמר פרישות שהיא התפלה מביאו לידי למוד תורה בטהרה וכמ"ש (סוף ברכות) כל היוצא מבהכ"נ ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל גו' וזהו שדקדק לומר ועוסק בתורה אחר שנכנס לבית המדרש דבהליכתו לא יעסוק לעיין בתורה משום הליכתו במבואות מטונפות ובזה יתיישב מ"ש בפ"ק דברכות א"ר הונא היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה ואמר אביי לא שנו אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט שנאמר ונדעה נרדפה וגו' ומקשינן מאי קאמר אביי לא אמרן הא רב הונא נמי לא אמר אלא היוצא מבהכ"נ ויש לומר לפי דרכינו דהכי קאמר לא אמרן אלא למיפק מבהכ"נ לרה"ר ולשוק אבל למיעל לבהמ"ד אף כשיוצא מבהכ"נ מצוה למרהט שנאמר ונדעה וגו' שהיא ידיעת התורה : ואמר **טהרה** מביאה לידי קדושה והיא הסעודה שצריך האדם לקדש באכילתו וכן כתיב באסורי מאכלות והתקדשתם והייתם קדושים וגו' וס"פ אלו דברים דרשינן ליה בקדושת הסעודה והתקדשתם אלו מים הראשונים שצריך האדם לאכול חוליו בקדושה על טהרת תרומה ורמזו בזה קדש עצמך במותר לך ולא אמרו במותר סתם שכוונו בו קדש עצמך במותר לך ואסור לאחרים כגון לכהנים אבל המותר לכל אין לאדם לאסור על עצמו וז"ש טהרה שהוא לימוד תורה בטהרה כמ"ש מביאה לידי קדושה דסעודת ת"ח הוא אחר לימוד תורה בשעה חמישית : ואמר **קדושה** מביאה לידי ענוה · שיהא אדם נוח לבריות לאחר סעודתו בעת שיעסוק עמהם בדרך ארץ כי ע"י אכילה אפשר שיתגאה האדם כמ"ש פן תשבע ורם לבבך וגו' כמרעיתם וישבעו וירם לבם וגו' והמקדש עצמו מן המותרות יהיה נכנע ולא יתגאה כמ"ש ואותי השלכת אחרי גוך אחר שנתגאה זה וכו' : ואמר **ענוה** מביאה לידי יראת חטא · הוא הענין בכל היום במשאו ומתנו עם חבריו וכן בשאר מעשיו בינו לשמים שהוא ירא מלחטוא שזה מביאה לו הענוה שקודמת שהוא נכנע לפני בוראו ומביאה לידי יראת חטא כי הגאוה אמרו בה בפ"ק דסוטה כאילו כפר בעיקר שאין כאן יראת שמים ואמר כל המעשים שביום ממדרגה למדרגה שזכר אמר שמיראת חטא בא לידי חסידות שהיא המעלה העליונה המביאה לידי רוח הקודש וכמ"ש במעשה הילאים והחסידים כמו רבינו הקדוש ודומו והחסידות הוא שאחר כל המעשים שזכר מחשב עם נפשו בלילה על כל מעשיו שעשה ביום הן לזכות הן לחובה גם שהוא מוחל לכל מי שפשע נגדו ביום כמו שנזכר כן בחסידים ואחר כל זה מקבל עליו עול יחוד ומלכות שמים בק"ש של לילה והוא מכלל חסידות כמ"ש בברכות יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וחרב פיפיות בידם וגו' זו קריאת שמע של לילה : ואמר **חסידות** מביאה לידי רוח הקודש· כי על ידי הק"ש שהוא החרב פיפיות שאין מקום לרוח הטומאה לשלוט בהם בשום צד רק רוח הקודש בא עליהם בלילה ואמרו שם שמרה נפשי כי חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד ג' שעות ואני חצות לילה וכו' הכי שזה מכלל החסידות והא מייתי שם שנאמר אז דברת בחזון לחסידיך : ואמר **רוח הקודש** מביאה לידי תחיית המתים · שהקב"ה מחזיר לו נשמתו בבקר וה"ל כאילו הוא תחיית המתים ומתנו נאליהו שהיא המעלה העליונה בעיוני וסמך כל מדרגות אלו על פסוק ונשמרת מכל דבר רע לפי שאמר מתוך שעוסק בתורה שהוא דבור הטוב ואינו [עוסק] בדברים בטלים ונבול פה הוא בא בהדרגה מלמוד התורה ממעלה למעלה עד רוח הקדש בלילה בשינה אמר הכתוב בהפך זה שאם אינו עוסק בדברי תורה רק בדברים בטלים ונבול פה עם חבירו ביום שהוא הדבור הרע יבא לידי הרהור בלילה ומביא עליו רוח הטומאה וקרי הפך שמביא עליו דבור התורה את רוח הקודש וק"ל :

דף כא בפרש"י בד"ה וא"ל דמרחק וליכא למיגזר כו' עכ"ל האי טעמא דמרחק לא קאמרינן לקמן אלא לר' יוסי אבל לר' מאיר ניחא בלאו הכי אלא לפי סברת המקשה דהוה סבר דמכירת סוריא אינה אסורה אלא משום גזירה דמכירת א"י הוצרך לפרש כן הא דשרי מכירת בתים בח"ל משום דמרחק וק"ל : **בד"ה** שמיה כיבוש כו' הלכך שכירת בתים בסוריא כו' משום שכירת דא"י אלא כו' אטו מכירה אבל כו' ומיהו לא אחמור כו' עכ"ל כצ"ל הר"א דאע"ג דס"ל דסוריא א"י היא לא אחמור בה לגזור בחדא כמו בא"י גופה דאין משכירין בתים דלא הוי אלא חדא וק"ל : **תום'** בד"ה הא אמר רב משרשיא כו' מאי קאמר בסמוך לר"י שדה כו' עכ"ל וה"ה דה"מ לאוכוחי הכי מדברי ר"א בסוריא אלא דניחא ליה לאתויי מא"י גופה אא"י ועוד דהלכה כר"י כדמסיק וק"ל : **בא"ד** חייבת מיד מ"מ אין חיוב זה מן התורה כו' עכ"ל ומא"ל נשמע נמי דבא"י אין חיובו מן התורה דבמצות מזוזה מן התורה ודאי דאין חילוק בין א"י לח"ל ודו"ק : **בד"ה** קסבר כו' ובמכירת בתים ושכירות שדות שוות לח"ל דהא כו' עכ"ל כצ"ל ובד"ה אלפני כו' קרי ליה מכשול כו' כצ"ל : **בד"ה** אף במקום כו' בני אדם למכור ולהשכיר כו' עכ"ל למכור בכדי נסבא דהיכא דמותר למכור ודאי דמותר למכור אף לבית דירה דלא שייך תועבה אל ביתך אלא בשכירות דלא קניא כדלעיל ודו"ק: **ע"ב** בא"ד תוספתא שהבאתי לעיל דקתני רישא משכירין להם בתים ולא שדות כו' עכ"ל דהשתא כולה חדא תוספתא ר' יוסי היא אבל לפי הנוסח שלפנינו אין משכירין להם בתים כו' א"כ תקשי רישא ר' מאיר וסיפא ר"י ועוד ממה שכתבו דכאן וכאן קאי אא"י הוא מוכח כן דאי הוה קתני בה אין משכירין להם בתים כו' מאי קאמר דכאן וכאן לא ישכיר מפני עבודת כוכבים כו' הא בלאו הכי אסור בא"י להשכיר משום חניה וק"ל : **בא"ד** דכאן וכאן קאי אא"י וסוריא כו' סבר הכי דאסור כו' דשכירות בית דירה אינו אסור כו' עכ"ל ויש לדקדק אכתי בתוס' דאתיא כר"י ומותר למכור בסוריא היכי קתני בה דאסור להשכיר הא קאמר בירושלמי דבמקום שנהגו למכור מותר נמי להשכיר אף לבית דירה ומהאי טעמא גופיה שפירש הרר"א לקמן דמותר להשכיר בח"ל יש להתיר נמי לר"י בסוריא והר"ן כתב ייסוב קלת לזה דסוריא מפני סמיכותה לא"י החמירו להשכיר לבית דירה ע"ש ודו"ק : **בד"ה** מ"ט אריסא כו' לית ליה לרשב"ג קבלנא קבלנותיה עביד כו' עכ"ל קושיא זו לשיטת ר"ת לקמן אבל לפר"י ור"מ לקמן לק"מ דאינו דומה קבלנות לאריסות וק"ל : **בא"ד** ר"ג דיבנה הוא אביו של ר"ג כו' עכ"ל כצ"ל : **בד"ה** אריסא כו' בני העיר מלאכתו בשילכו כו' כמו שמפורש דתניא כו' כצ"ל בשבת ובאבל ובעבודת כוכבים הלכה כו' עכ"ל באסר"י מלות ובעבודת כוכבים ליתא וק"ל ע"ש : **בא"ד** כרשב"א בקיבולת מ"מ באריסות שדה כו' דהא סתם לן תנא דמתני' כוותיה והטעם מפרש דאריסא כו' עכ"ל דליכא למימר דמתניתין שרי שדה בעובד כוכבים משום דלית כרשב"א דא"כ מרחץ נמי לישרי מהאי טעמא דעובד כוכבים לייט ודו"ק : **בד"ה** אבל לעובד כוכבים כו' לאשמעינן עובד כוכבים דלית ביה אלא חדא כו' וכ"ש כותי כו' עכ"ל ק"ק לפי זה א"כ מאי קא דייק לעיל גבי מרחץ אבל כותי שרי דאימא דנקיט עובד כוכבים דאית ביה חדא וכ"ש כותי כו' ויש ליישב ודו"ק : **בא"ד** עוד פי' הרר"א דדייק ממתני' דשרי שדהו לעובד כוכבים וליכא מאן דפליג כו' עכ"ל ל"ע לפירושו דמסיק אלא לעובד כוכבים מותר דאמרינן ליה לייט וא"כ ע"כ דפליג אמתני' במרחץ דאסור במתניתין ולרשב"א דסבר עובד כוכבים לייט מהאי טעמא לישרי נמי מרחץ ואפשר דהרר"א סבר דלא [שייך] לייט אלא בשדה דמלי למיעבד אותה מלאכה בימים אחרים משא"כ במרחץ דמפסיד בשכירתו של אותו יום ודו"ק : **גמ'** אבל שדהו לעכו"ם מאי שרי כו' אמתניתין גופיה הוי מצי לדקדק הכי מ"ש שדה ממרחץ ואפשר דטעמא דמתניתין הוה אפשר לפרש איסור מרחץ משום עבודת כוכבים שהיו מעמידין בכיפה כדקתני לעיל וק"ל :

דף כב בפרש"י בד"ה אע"ג דקבלוה יחד לכתחלה וא"ל כו' עכ"ל פי' דקבלוה יחד לכתחלה בסתם ואח"כ א"ל כו' וק"ל : **תום'** בד"ה ת"ש אם התנו כו' וא"ת לידוק מרישא וי"ל כו' משום דבעי כו' עכ"ל ופי' דמרישא איכא למידק דסתמא להיתרא דקתני לא יאמר כו' הא בסתמא דלא א"ל שרי ואהא תירצו די"ל דמרישא ליכא למידק דסתמא להיתרא משום דאיכא למימר דלא קתני האי לישנא דלא יאמר כו' אלא משום סיפא דואם התנו כו' שאע"פ שהתנה לו בפי' טול שבת נגד חול שרי דאי לא הוה קתני אלא ואם התנו כו' בלחוד לא הוה שרינן אלא בשלא התנה לו בפירוש טול שבת נגד חול אלא שא"ל מתחלה טול ימים נגד ימים ומבליע לעובד כוכבים השבת בחלקו וליכא לאקשויי מאי קא דייק אם התנו מותר הא סתמא אסור אימא דקתני אם התנו דאפילו בפירוש שרי די"ל דמ"מ הוה ליה למתני סתמא דשרי ומכ"ש אם התנו אפילו בפירוש וכצ"ל לקמן שכתבו דודאי אם התנו מותר אפילו בבאו לחשבון וסתמא דשרי הוה רבותא טפי מאם התנו בכל ענין וק"ל :

אין מעמידין פרק שני

תום' בד"ה אין מעמידין כו' דהא לא קם האי כו' ובתרי מסכתי לכ"ע אין סדר עכ"ל ק"ק לנ"ל דכ"ע אין סדר א"ל דיש סדר הא הוי סתם ואח"כ מחלוקת סתמא הכא בסדר נזיקין במסכת ע"ז ומחלוקת אח"כ בסדר טהרות במסכת פרה ודו"ק :
ע"ב בד"ה ורמינהי כו' דהכא נמי ניחא לשנויי כו' עכ"ל כצ"ל : **בא"ד** וניחא נמי לרבינא ולר' פדת כו' עכ"ל ר"ל דמהאי רומיא דמתניתין דאין מיחדין ומקום שנהגו למכור כו' לא מצו לתרוצי כדהכא אלא דאית לן למימר דהתם אית להו שיטיא דעובד כוכבים חס על בהמתו אבל הכא כיון שבא למוכרה איכא למיחש לרביעה כפי סברת המקשה ולקמן כתבו עוד דרך אחרת בזה והיינו לתירוצם קמא ויש להקשות לכאורה ר' פדת מאי לא יתרץ נמי לעיל הכי דההוא דמקום שנהגו למכור אתיא כרבנן והיא

מהר"ם

לידי ענוה וכו' . לפי מאי דקאמר בתר הכי וחסידות גדולה מכולן היה צריך לגרוס חסידות אחרונה לכולן ולומר חסידות מביאה לידי רוח הקדש וק"ל ועיין בתוס' :
דף כא ע"א תום' ד"ה קסבר כיבוש יחיד וכו' אמאי לא חשיב הא מילתא דהכא דבמכירת בתים ושכירות שדות · שוות לארץ ישראל וכו' כצ"ל : **ע"ב** ד"ה אף במקום שאמרו להשכיר כו' ועוד קשיא לר"י על הירושלמי מאותה תוספתא שהבאתי לעיל דקתני רישא אין משכירין וכו' בר"א בא"י ובסוריא משכירין בתים אבל לא שדות וכו' דברי ר"מ ר' יוסי אומר אף בא"י משכירים בתים ובסוריא מוכרין [בתים] ומשכירין שדות וכו' כצ"ל וכן הוא בתוספתא והדברים יכרים שהספרים שלפנינו חסרים שהרי מתחיל בסברת ר"מ ומסיים בסברת רבי יוסי דמתני' וק"ל :
דף כב ע"א ד"ה אי הכי ת"ל וכו' ופירש הר"ר אלחנן בשלמא א"א דכותי נקט לרבותא וה"ה עובד כוכבים וכו' פירושו תמוה דאי הוה סלקא אדעתיה דאע"ג דקתני כותי הוה ה"ה עובד כוכבים א"כ מה פריך לעיל אבל עובד כוכבים מאי שרי וכו' הא אמרת דה"ה עובד כוכבים וכבר הארכתי בזה בישיבה ותירצתי הכל באופן נאות יותר מפי' זה : **ד"ה** ת"ש וכו' וא"ת לידוק מרישא וכו' ר"ל מרישא דקתני לא יאמר טול אתה וכו' דמשמע הא סתמא מותר : **בא"ד** אלא משום דבעי וכו' אע"פ שהתנה לו כך בפירוש נ"ל שהספר חסר וצ"ל וי"ל דאיכא למימר דה"ה סתמא אלא משום דבעי למתני סיפא וכו' אע"פ שאמר לו כך בפי' וק"ל :

אין מעמידין פרק שני

ע"ב גמרא בשלמא מוקצה ונעבד וכו' איצטריך להאריך בזה כדי שלא תאמר מאי פריך הא בלא מתניתין דהכא תקשי ליה האי דלוקחין בהמה משום דאפילו למאי דהוה ס"ד בלא מתניתין דהכא דלא חשידי ארביעה מ"מ הא פשיטא דחשידי ודאי אנעבד ואמוקצה וא"כ אמאי לוקחין מהם בהמה לקרבן לכך קאמר בשלמא מוקצה ונעבד וכו' : **תום'** ד"ה ורמינהו לוקחין מהם בהמה וכו' תימה

אדמותיב

דאין מיחדין אתיא כר"א וי"ל כיון דלרבנן אפילו מיחדין בהמות דידן ולא חיישינן לרביעה כלל (א) למה נהגו בשום מקום שלא למכור אבל לר"א ניחא כיון דאין מיחדין משום חשש רביעה נהגו נמי שלא למכור אע"ג דמדינא היתירא הוא דעובד כוכבים חס על בהמתו ובהכי ניחא שדקדקו בסמוך לומר כיון דמה שאין אנו מיחדין משום רביעה הוא בקרבן איך התירו עכ"ל ולכאורה מאי קושיא הא תלמודא מפליג בינייהו משום דעובד כוכבים חס על בהמתו אבל שיעור דבריהם כך כיון דמקום שנהגו שלא למכור איננו איסורא אלא משום דאין אנו מיחדין משום רביעה ה"נ יש לנו לנהוג באותו מקום איסור בקרבן משום דאין מיחדין והדברים ברורים ודו"ק: בד"ה רגלא כו' דשמעתא ולית להו רבה וכו' פי' מרגילין לשון דגל כו' עכ"ל כצ"ל: בד"ה עובדי כוכבים שלא כו' ונראה דגרים נמי דפסקה כו' עכ"ל כ"כ כאילו מפיהן אנו חיין אבל גמרא ערוכה הוא בפרק חבית א"ל רב אחא כו' לרב אשי גריס מאי א"ל אע"ג כו' ע"ש :

ח"א דף כב ע"ב [בשעה שבא נחש על חוה כו'. מפרש"י פרק חבית כשנתן לה עלה לאכול מן העץ בא עליה דכתיב הנחש השיאני לשון נשואין עכ"ל' וכנזיר הוסיף ביאור והיינו דקאמר לנחש כי עשית זאת איזה מעשה עשה אלא שבא על חוה כו' עכ"ל ע"ש והכי אמרינן בפ"ק דסוטה נחש הקדמוני נתן עיניו במי שאין ראוי לו כו' ע"ש וענין הפלת זוהמא עיין במורה ח"ב פ"ל וכלבו פי' הגדות] :

דף כג בד"ה רבינא אמר כו' אם כן מה יתרצו מב' המשניות כו' ואין לומר שיתרצו כשינויא קמא דרב כו' דאף רב הדר ביה כו' עכ"ל ולעיל כתבו בזה דרך אחרת ותירולם צ"ע דודאי רב כיון דלא יכול להעמיד שינויא קמא הכא כמ"ש לעיל והוכרח לתרץ הכא דעובד כוכבים חס על בהמתו ומותר ליקח לקרבן ע"כ דליתא ההוא תירוצא דלעיל במקום שאסור לייחד אסור למכור דאינו דומה יחוד למכירה משום דבמכירה עובד כוכבים חס על בהמתו כמו דשרי ליקח אבל אינהו אע"ג דלא יכלו להעמידו ההיא שינויא הכא כמ"ש לעיל מ"מ לדידהו לעיל מלי קאי ההוא תירוצא במקום דאסור (ליקח) [לייחד] אסור למכור אלא דהכא שרי ליקח למר כדאית ליה משום דדיעבד ולמר כדאית ליה דאתיא כרבנן דאין זה סותר תירוצא דלעיל דלפי דברי התוספות נמי רבינא ור' פדת יתרצו הכא תירוצא אחרינא מדלעיל ויש ליישב בדוחק דאי קאי האי שניא לעיל לרבינא ולר' פדת ה"ל לתלמודא למימר התם הכי דקאי אליבייהו כיון דלרב לא קאי ודו"ק: בא"ד ואם תאמר ור' יוחנן כו' משמע כל בהמות אפילו יתירות על שלש ועוד כו' עכ"ל משמע להו הכי משום דודאי במקום שנהגו למכור ולא נהגו למכור בגוונא חדא קמיירי וא"כ ע"כ בכל מילי קמיירי בין בפחות מג' בין ביתירות על ג' ודו"ק: בד"ה ע"י ממון מותרת כו' מתוך המשנה יש להוכיח דמיירי באשת כהן כו' עכ"ל פירוש מתוך המשנה יש להוכיח כן למסקנא דמסיק תלמודא תדע כו' ודיוקא דרישא הוי דיוקא ולא דיוקא דסיפא וכמ"ש התוספות לקמן וק"ל: בד"ה תדע דקתני כו' אמאי נקיט רישא הפסד ממון ליתני שלא ע"י נפשות כו' עכ"ל ותלמודא דנקט במלתיה תדע דקתני סיפא על ידי נפשות כו' לכאורה רישא דעל ידי ממון מותרת ה"ל למנקט דמדיוקא הא שלא על ידי ממון אסור אפילו שלא על ידי נפשות וי"ל דה"ק תדע דע"כ ליכא לפלוגי בין לכתחלה לדיעבד (ב) דא"כ בע"י נפשות אמאי אסורה אלא ע"כ דשלא ע"י נפשות נמי אסורה כדיוקא דרישא וברישא נמי לא שרי אלא משום טעמא דמתיירא משום הפסד ממונו אבל אדיוקא דסיפא איכא למימר דנקיט הכי להשמיענו דאף לישראל אסורה והר"ש פהן בשאלות ותשובותיו האריך בכל זה לאין צורך כי הדברים ברורים הם וק"ל: בד"ה התם יצרו תקפו כו' תימה לעיל דאמר רב עובד כוכבים כו' יש לומר שאני הכא כיון דדמיה יקרים כו' עכ"ל מההיא דלעיל דמקום שנהגו למכור קשיא להו אפרה דקאמר בה יצרו תקפו דאל"ה לא הוי מפסיד טובא אבל משאר קרבנות לא קשיא להו דאין אנו צריכין לטעמא דיצרו תקפו דאסרם ר"א משום דבקרבן יש לנו להחמיר כמ"ש התוס' לעיל ודו"ק: ע"ב בד"ה אלא מעתה כו' בקלפי ובתמורה פרק המזבח כו' כפי' ראשון שפירשתי עכ"ל כצ"ל :

דף כד בד"ה ואבני מלואים כו' וכתיב ואבני שהם ואבני מלואים כו' עכ"ל כצ"ל : בד"ה וניחום כו' הא דלא פריך כו' והיא ואמה נשאו עול כו' שלא עלה עול על אמה כו' עכ"ל פתחו והיא ואמה נשאו עול וסיימו בעול על אמה ואמאי תיאסר נמי הפרה משום דעלה עול על אמה בלחוד דאסר לא עלה עליה עול כתיב ובהרבעה נמי לא אסר ר"א ברבעוה לאמה מעיקרא אלא משום דבזיא מלתא והא לא שייך בעול על אמה ונראה לפרש דה"ק דהשתא דאכתי לא אסיק אדעתיה הא דמהרך משמרין היו אותה משעה שנולדה אדפריך אמלתיה דר"א דחייש לרביעה דלמא רבעה לאמה כי הוה מעברה תקשי ליה נמי לרבנן ניחוש דעלה על אמה עול כד הוה מעברה והיא ואמה נשאו עול ואהא תירצו דע"כ לענין עול בכה"ג לא אסרה תורה כשהיתה בבטן אמה דא"כ לא אשכחת פרה שלא עלה עול על אמה משעה שנולדה הפרה והיינו בשעה שעולה עליה זכר על אמה כדלקמן וא"כ אז היא ואמה נשאו עול דהא אז נולדה הפרה בבטן והר"ש כהן האריך גם בזה בשאלות ותשובותיו לאין צורך כי הדברים ברורים למבין וק"ל: ע"ב גמ' ולא בניהם כלו בבית פחותה מבת ג' מי קא ילדה כו' כצ"ל : בפרש"י בד"ה טלה חלב רחל ומניקה את בנה עכ"ל מלשונו נראה דטלה חלב היא האם המניקת חלב לבנה ולא ידעתי מי הכריחו לזה דע"כ כדבעי למימר ויעלהו זכר משמע מתפרש טלה חלב על הולד היונק חלב וק"ל: תוס' בד"ה ר"י אמר גבול כו' לשנויי רומיא דמתניתין דאין כו' עכ"ל [כצ"ל] :

ח"א דף כד ע"א והא ואבני מלואים דסדר ערביה כו'. ע"ש בתוס' לפירושם דלאבן ישפה היו צריכין לחושן כדאיתא בירושלמי ולשנא דתלמודינו דקאמר אבנים לאפוד בלשון רבים לא משמע כן ועוד כיון דפסיקא ליה לתלמודא דאבן ישפה הוה עובדא מאי קס"ד לשנויי אבני שוהם הפסיק הענין ונראה לשטת תלמוד שלנו דלאבני שוהם בין לאפוד בין לחושן היו צריכין היינו שני אבני שוהם לאפוד ואחד אבן שוהם לחושן והשתא משני מעיקרא אבני שוהם דכתיב בלא וי"ו הפסיק הענין דכל אבני שוהם בין לאפוד בין לחושן לא קאי אויקחו ופריך כיון דכתיב ואבני מלואים בוי"ו הסדר ערביה מיהת לאבני שוהם דחושן דקאי אויקחו ודו"ק : לשנה אחרת נולדה לו פרה אדומה וכו'. לפי שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה בעולם הזה ובישראל המצוה על כבוד אב ואם נאמר למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך בעוה"ז ולמען ייטב לך בעולם הבא אבל עובד כוכבים שאינו מצווה נותן לו הקב"ה שכרו משלם בעוה"ז כדי לטורדו בעוה"ב ועובד כוכבים זה מחסידי עובדי כוכבים היה ולא היה חפץ לקבל שכרו משלם בעוה"ז וע"כ אמר יודע אני וכו' כל ממון שבעולם אתם נותנין לי אבל אני איני רוצה בכך לקבל שכר מצות כבוד אב בעוה"ז וע"כ אמר איני מבקש עכשיו דהיינו בעוה"ז רק אותו ממון שהפסדתי אבל שכר המצוה גופה שקיימתיה איני מבקש עכשיו בעוה"ז : ועוד נראה לדקדק מלשון שאמר אותו ממון שהפסדתי שהעובד כוכבים קנה את אבני השוהם יותר משויה לצרך ד"ת

קרני ראם (א) נ"ב ומדברי התוס' לעיל ד"ה אמר רב משמע דהא דנהגו שלא למכור אין הטעם משום רביעה אלא דגזרו בהמה דקה אטו בהמה גסה וכמו שהוכיחו ממה שנהגו שלא למכור לכותי דליכא חשש דרביעה וצ"ע : (ב) נ"ב לכאורה אין לדברי רבינו ביאור דהרי התוס' כתבו דמהך דע"י נפשות אסורה אין ראיה משום דאיכא למימר דמתמת סכנות נפשות נתרצית. ונראה דסובר רבינו דהך סברא שכתבו התוס' די"ל דע"י ס"נ נתרצית היינו רק בקושיא שהוכיחו זה מדיוק שדוקא ע"י נפשות אסורה ושלא ע"י נפשות מותרת וע"כ צריך לומר בטעם דע"י נפשות נתרצית. אבל לאחר שחידשו התוס' בתירוצם דע"י נפשות אסורה לישראל ושלא ע"י נפשות אסורה לכהן ממילא כיון דאין הכרח מדיוק ע"י נפשות תו לא אמרינן כלל הך סברא דע"י נפשות יש לומר יותר דנתרצית וגם הך דע"י נפשות אסורה משמע דבדיעבד מותרת וחזר הך דיוקא מרישא דע"י ממון אסורה. כן נ"ל מלשון ודקדוק רבינו שכוון לזה :

מהר"ם

אדמותיב מברייתא וכו' ולישני נמי כדמשני הכא וכו' וי"ל דהאי רומיא דמתני' כבר מרמה וכו' נראה דהשתא ס"ל להתוס' דהמקשה שפריך ורמינהו ירע שפיר הני שנויי דשנינן לעיל ארומיא דמתני' אהדדי וידע נמי שפיר דההוא ברייתא דלוקחין מהן בהמה לקרבן מיתרצה נמי בהנהו שינויי ולא למיפרך קא בעי הכא כדרך המקשה והתרצן דהא ההוא דעובד כוכבים חס על בהמתו אתמר נמי לעיל כבר אלא שבעל הגמ' סידר אמתני' דהכא כל מה דאתמר לעיל אמתני' דמקום שנהגו למכור וכו' לכך הקשו לירמי מתני' אהדדי ולישני כדמשני לעיל ולישני רב דלעיל כדלעיל ואע"ג דאף רב הדר ביה מ"מ ליסדר נמי האי שינויא דשני רב לעיל וליסא נמי בתר הכי והדר מיניה רב כדלעיל ותירצו דהאי דלא סידר רומיא דלעיל משום דההיא רומיא כבר רמה לעיל וידע שפיר כל מה דאתמר עלה לעיל ואע"ג דירע נמי דמתרצה נמי האי רומיא דהכא בההיא שינויא דלעיל דעובד כוכבים חס על בהמתו נחת נמי הסדרן לסדר הקושיא והשינויא ארומיא דההיא ברייתא דלוקחין מהם בהמה לקרבן ואע"ג דנחית נמי הכא לשנויי כדלעיל מ"מ ההוא שינויא קמא דרב מקום שנהגו למכור לא בעי לשנויי הכא משום דלא שייך הכא משום דהוה דייקינן מינה הא במקום שאסרו למכור כגון במקום דחשידי ארביעה אסרו ליקח וזה אינו דבכל מקום לוקחין מהם בהמה לקרבן כרמסיים ואזיל אבל בתירוץ השני של התוס' ס"ל דהמקשה למפרך קא בעי הכא והא דלא רמי מתניתין אהדדי משום דכבר ידע השינויא דלעיל ומ"מ פריך מההיא דלוקחין משום דלא מיתרצה כלל אפי' בההוא שינויא דלעיל דעובד כוכבים חס על בהמתו משום דהוה ס"ל דהכא לא שייך לומר חס כיון שבא למוכרה כדמסיים ואזיל : בא"ד ותקשה א"כ כל הני קראי דקא מותבי מינייהו רבנן ואע"ג דשני להו ר"א לקמן ונימא דלעולם הך מתניתין איירי במקום שלא נחשדו ארביעה ואתיא כר"א נראה לו לרב דוחק לאוקמא כר"א אלא נראה יותר לאוקמא כרבנן דמתירין ליקח אפי' באתרא דחשידין ארביעה וטעמייהו דרבנן משום דעובד כוכבים חס על בהמתו אבל במקום דלא שייך חס כגון שהבהמה של ישראל אפי' רבנן חיישי לרביעה ואתי ההיא דאין מעמידין נמי כרבנן כנ"ל ובלאו הכי ע"כ האי שינוייא דעובד כוכבים חס לא אתי אלא לרבנן דהא לר"א לא ס"ל עובד כוכבים חס דהא בכל ענין אוסר ליקח מן העובדי כוכבים ועיין לקמן דף כ"ד ע"ב ד"ה ר' יוחנן אמר גבול יש להוניחא נמי השתא לרבינא ולר' פרת וכו' ר"ל דלכאורה משמע דרבינא ור' פרת לא ס"ל ההיא שינויא דעובד כוכבים חס על בהמתו מדמהדרי אשינויי אחריני וא"כ מה יתרצו בההיא רומיא דלעיל דרמי מתני' אהדדי אבל השתא אתי שפיר דאינהו נמי אית להו לעיל ההוא שינויא דעובד כוכבים חס על בהמתו אלא אההיא דלוקחין בהמה לקרבן לית להו האי שינויא : בא"ד תקשה לן מ"מ כיון דמה שאין אנו מוכרין משום חשש רביעה הוא כצ"ל וק"ל : ד"ה רגלא בחבריה ידע וכו' ולית להו רבה וכו' כצ"ל ובמ' נמי משמע ורגלו לשון מעילתו כצ"ל אבל רש"י פי' מרגילין לשון דגל וכו' כצ"ל : ד"ה עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני ונראה דגרים נמי דפסקא זוהמתן היינו משום דאע"ג דאינהו לא הוו מולייהו הוו כך נראה לגרום לכאורה וכוונת התוס' הוא לומר דנראה להם דגרים נמי פסקה זוהמתן אע"ג דלא עמדו על הר סיני משום דאע"ג דאינהו לא הוו מוליהו הוו אלא שיש לתמוה על דברי התוס' מה חדשו הם הלא גמרא ערוכה היא בשבת פרק חבית דף קמ"ו דקאמר שם ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן וכו' א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי גרים מאי א"ל אע"ג דאינהו לא הוו מזליהו הוו דכתיב את אשר ישנו פה וכו' ע"ש ודוחק לומר שבספרי התוס' לא היה הגירסא כך שם בשבת ונ"ל שהספרים חסרים כאן בדבור וכן צריך לגרוס בדברי התוס' ונראה דגרסינן נמי גרים נמי דפסקה זוהמתן משום דאע"ג דאינהו לא הוו מזלייהו הוו וכוונת התוס' שגרים כאן בגמרא גרים נמי וכו' כדאיתא שם בפרק חבית דאל"כ מפני מה לא הקשה המקשה הכא עוד אי הכי גרים נמי כמו שהקשה א"ה ישראל נמי ודו"ק נ"ל :

דף כג ע"א גמרא ממאי דלמא דכ"ע לא חיישי לרביעה וכו' פי' למר דהיינו לדברי רבינא בדיעבד ולתירוצא דלעיל דרשב"א משום חס על בהמתו ורומיא דרמינן לעיל מיתרצה בשינויי דלעיל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה : ודלמא ע"כ לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא בפרה וכו' אבל בשאר קרבנות מודו וכו' לר' פרת פריך דמוקי ליה פלוגתייהו דר"א ורבנן באי חיישינן ברביעה אבל לשינויי דלעיל ל"ק מידי דאינהו ס"ל דבין ר"א ובין רבנן לא חיישי לרביעה או משום דעובד כוכבים חס על בהמתו או משום דבדיעבד לא חיישינן ולא פליגי אלא או בדרב יהודה אמר רב בהניח עליה עודה של שקין או כדתני שילא דבר אל בני ישראל ויקחו אלא לרבי פרת קשה וק"ל : תום' ד"ה רבינא אמר הא לכתחלה וכו' ותימה א"כ מה יתרצו משני המשניות וכו' ר"ל דבשינויא דרבינא לא מתרצו בשני משניות דלעיל משום דתרווייהו איירי בלכתחלה וגם בשינויא דרבי פרת לא מתרצו דדוחק לומר דההיא מקום שנהגו למכור וכו' אתי כרבנן וההיא דאין מעמידין אתי כר"א דא"כ רישא רבנן וסיפא ר"א וק"ל : בא"ד וא"ל שיתרצו כשינויא קמא דרב וכו' כיון דלא קם דאף רב הדר ביה משום טעמא דפרישית מקשין התלמידים דדלמא לעולם אימא לך דרבינא ורבי פרת מתרצי משניות דלעיל כשינויא קמא דמאי טעמא הדר ביה רב משום דלא מצי לאוקמי כאן הא אינהו מתרצו הך קושיא דלוקחים בהנהו שינוייא דקאמרי השתא כל חד למר כדאית ליה וי"ל דזה נראה דוחק דנימא דאינהו ס"ל כשינויא דרב כיון דרב גופיה הדר מיניה ולא רצה לתרץ ההיא דלוקחין בתירוצים דידהו ולעמוד בשינויא קמא דשני לעיל גופיה וכי תימא הא עכ"פ אפי' לפי מסקנת התוס' אינהו ס"ל דלא כרב דהא רב מכח קושיא דהכא הדר משינויא דלעיל ושני דעובד כוכבים חס על בהמתו מכלל דרב מתרץ ההיא דלוקחין דמשום הכי שרי לזבוני טנייהו מטעם דעובד כוכבים חס על בהמתו ואינהו מהדרי אשנויא אחריני דנראה להם דלענין קרבן יש לנו להחמיר ולא נסמוך אהאי טעמא דעובד כוכבים חס על בהמתו אין זה נראה דוחק כ"כ דאע"ג דמתרצה גם כן רומיא דהכא בהאי שינויא דעובד כוכבים חס על בהמתו וכדשני לה רב אעפ"כ מהדרי אינהו אשינוייא דעדיפי מיניה משום דנראה להם דיש להחמיר בקרבן ורב נמי אפשר דס"ל ג"כ שינוייא דידהו אלא דחד מתרי שינויא נקט ונקט האי שינויא דעובד כוכבים חס דמתרצי' ביה גם האי רומיא דלעיל משא"כ בהאי שינויא דרבינא ודר' פדת וק"ל : בא"ד מיהו מסתברא להו דלענין קרבן יש לנו להחמיר וכו' והא דלא קאמרי התוס' דמשום הכי לא מסתבר להו ההוא שינויא הכא דכיון שבא למוכרה אינו חס ואיכא למיחש לרביעה כמו שכתבו התוס' לעיל בסברת המקשה דפריך ורמינהו וכו' י"ל משום דהא כבר שני לה התרצן לעיל דהכא נמי חייש שמא שלפעמים אינו יכול למוכרה כדלעיל והא דלא תירצו התוס' לעיל בסברת המקשה דס"ד דבקרבן יש להחמיר כמו שתירצו הכא משום דא"כ מה מתרץ התרצן וק"ל : ד"ה ע"י ממון לכך נראה לפרש דודאי מיירי באשת כהן וכו' ויש לדקדק דתקשה לך הכל דמנא ליה לרבינא דהא מתני' איירי באשת כהן ולמידק מינה דבדיעבד לא חיישינן דנבעלה דלעולם אימא לך דבדיעבד נמי חיישינן לבעילה אלא דמתני' איירי באשת ישראל אע"ג דנבעלה באונס אינה נאסרת ואין לומר דדייק לה כמו שכתבו התוס' בתר הכי ועוד דמתוך המשנה יש להוכיח דמיירי באשת כהן דקתני ע"י ממון מותרת לבעלה טעמא דע"י ממון דמרתת אהפסד ממונו וכו' דהא על כרחך האי דיוק דכתבו התוס' לא אתי אלא למאי דדחי דהכא היינו טעמא דמתיירא משום הפסד ממונו אבל לפי מה דס"ד דרבינא ליכא למידק הכי דאי רבינא נמי ידע דטעמא דע"י ממון מותרת הוא מטעם הפסד ממון א"כ בעי להוכיח מכאן דבדיעבד לא חיישינן לבעילה וצ"ל דרבינא ס"ל דכיון דמתני' סתמא קתני האשה שנחבשה וכו' מיירי בכל ענין בין באשת ישראל בין באשת כהן מותרת ע"י ממון ובסיפא דע"י נפשות אסורה בכל ענין בין באשת כהן בין באשת ישראל דאל"כ היה לו לתנא לחלק ברישא מיניה וביה בין אשת ישראל לאשת כהן וק"ל : בא"ד וא"ת מאי סלקא אדעתיה דרבינא וכו' וי"ל דסבר רבינא וכו' ה"ה אף היכי דליכא הפסד ממון לפי תירוץ זה של התוס' הדרא קושיא לדוכתה דא"כ ל"ל לתנא למתני ע"י ממון מותרת ה"ל למתנא סתמא האשה שנחבשה בידי עובדי כוכבים מותרת ולי נראה לתרץ דס"ד דרבינא דהא דקתני ע"י ממון לרבותא קתני לא מבעיא היכא דנחבשה בחנם פשיטא דמותרת לבעלה אלא אפי' היכא דנחבשה בשביל ממון דס"ד למימר כיון דמשועבדת לו בשביל ממון ליחוש דנבעלה קמ"ל ורבינא לא סלקא אדעתיה כלל טעמא דמתיירא משום הפסד ממון דו"ק נ"ל : ד"ה תדע דקתני סיפא וכו' דודאי שלא ע"י ממון אסורה דאי ס"ד מותרת אמאי נקט רישא וכו' תירוץ זה של התוס' תמוה הוא דגמרא קאמר תדע דקתני סיפא והתוס' מפרשים דדייק מרישא מדלא קתני רישא שלא ע"י נפשות וכו' ויש ליישב הגמ' בדוחק תדע מדקתני רישא ע"י ממון מותרת לבעלה ש"מ דוקא ע"י ממון דאל"כ לתני סתמא האשה שנחבשה בידי עובדי כוכבים מותרת לבעלה וכי תימא דנקט ע"י ממון לדיוקי מיניה הא ע"י נפשות אסורה זה אינו דהא קתני סיפא בהדיא דע"י נפשות אסורה אבל לפי לשון התוס' דקאמר ליתני רישא שלא מחמת נפשות לא יתישב וק"ל : ד"ה התם יצרו תקפו וכו' יש לומר שאני הכא כיון דדמיה יקרים וכו' יש לדקדק על תירוץ זה הא ר"א פוסל ג"כ בכלן שאר הקרבנות דאין דמיהן יקרים אפ"ה לא אמרינן עובד כוכבים חס על בהמתו ועוד מאי מקשו כלל מהא דלעיל הא כבר כתבו התוס' לעיל בעמוד זה דרבינא ורבי פדת ס"ל דאע"ג דאמרינן עובד כוכבים חס על בהמתו לענין למכור להם בהמה מ"מ בקרבנות יש להחמיר יותר דלא נסמוך על הא דעובד כוכבים חס על בהמתו וא"כ מאי מקשו התוס' וי"ל דהיא הנותנת דמשאר הקרבנות לא קשה מידי אדלעיל דבקרבנות יש להחמיר יותר ולא מקשו התוס' אלא מפרה שדמיה יקרים והיה מסתבר לומר ולסמוך אפי' היא קרבן לומר דעובד כוכבים חס על בהמתו ואפ"ה אמרי' יצרו תקפו ולא חס א"כ כ"ש לעיל דנימא הכי ותירצו דלאו ק"ו הוא דנוכל לומר דאדרבה משום דדמיה יקרים עומדת למכור וכו' : ע"ב תוס' ד"ה אלא וכו' ול"ג אלא ובספרים לא היה כתוב אלא וכו' משום דלפי פי' התוס' לא שייך אלא משום דפרכת המקשה לא קאי אשינויי דחטאת קרייה רחמנא אלא אפלוגתא דר"א ורבנן קא פריך כדלעיל ולא שייך לומר בדברי התרצן אלא אפי' נימא דלר' שמעון הדר משינויא דחטאת קרייה רחמנא ולא לרבנן וק"ל : ד"ה בקשו וכו' וי"ל דע"י שמיר אינו נעשה חלק וכו' דאם תקשה א"כ היאך בנו המזבח מתחלה הא אבנים שלמות אמר רחמנא ר"ל שלא יהיו בהם פגימות כבר תירצו התוס' בפ"ק דחולין דף י"ח ד"ה כפגימות המזבח שבנו אותו מאבנים חלקים קטנים אבני נחל ע"ש :

דף כד ע"ב ד"ה יתרו לאחר מתן תורה בא וקא חשיב פירש מן האשה וכו' ר"ל ויליף לה התם מרכתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי וזה נאמר למשה

חוץ מלצורך האפוד והחשן דמשיקרא לא קנה אותם ביותר משוים רק כדי להרויח בהם למוכרם לצורך האפוד והחשן וע"י שלא רצה לצער אביו קנו הם אבנים במקום אחר ולא נצטרכו שוב לאותן אבנים של עובד כוכבים והוצרך להפסיד ממה שקנה אותן שלא היו שוים כ"כ לצורך דבר אחר כפי מה שקנאן וע"כ אמר איני מבקש מכם בפרה זו הריוח שאתם היו נותנים לי לצורך האפוד והחושן רק אבקש ממון שלי בעצמו שהפסדתי בשביל אבא וק"ל: **לעבדו** שכם אחד כתיב · עיין פרש"י ומיהו לשון שכם אחד משמע חלק אחד מן המצות ונראה לפרש כיון שלא יקבלו את הגרים לעתיד א"א להם לעובדו בכל מצותיו כישראל אבל הגרים יעבדוהו חלק אחד מן התורה שאפשר להם לקיים ואיסור רביעה בכלל החלק ההוא שכבר נצטוו עליה בני נח ויהיה פירוש הכתוב כי אז אהפוך וגו' לפי שבתחלת ישובו של עולם במעשה דור הפלגה שהיה להם שפה אחת בלשון הקודש ובאו למרוד על ה' בלבל להם אותו לשון הקודש אמר בכאן כי אז שיחזרו העובדי כוכבים למוטב לעבוד ה' יהפך להם שפה ברורה שהוא לשון הקודש כי כל הלשונות אינם שפה ברורה נקראו לעז לגבי לשון הקדש: ואמר **לקרוא** בשם ה' שהוא שם של ד' שם של י"ה במלואו שאסור לקרות בו בעוה"ז רק בעוה"ב כדאמרינן (פסחים נ') זה שמי לעלם וגו' לא כשאני נקרא בעוה"ז אני נקרא בעוה"ב וגו' וקיים לעבדו שכם אחד וחלק א' מן התורה כמ"ש וק"ל: [**הניחא** למ"ד יתרו קודם מ"ת הוה אלא למ"ד לאחר מ"ת כו' · מה שיש לדקדק בזה נבאר בפ"ב דזבחים ע"ש]: **ע"ב וישרנה** הפרות בדרך וגו' מאי וישרנה · מפרש"י בס' שמואל וישרנה הכי תיבה זו אנדרוגינוס מלמד שאף הולדות אמרו שירה רני רני השטה עכ"ל · ונראה לפרש דבריו שהתיבה זו אנדרוגינוס מלשון זכר ונקבה שהיו"ד בתחלת התיבה הוא יו"ד הזכר דכיון דבפרות נקבות מדבר הל"ל ותשרנה ונו"ן ה"א בסופה היא מנקבה וע"כ דרשו בו שרמז שגם על ולדותיהם הזכרים נאמר קרא שאמרו שירה ולא נצטערו על שכלו בבית שעל הולדות א"א לפרש כפשוטו שהלכו בדרך ישר שהרי נתעכבו שם בבית ומזה נראה לפרש גם למאן דאמר כמי שישרו פניהם כנגד הארון לכבוד שרמז שגם על ולדותיהם נאמר קרא שישרו פניהם בעמדם בבית כנגד הארון לכבוד דישר כפשוטו א"א לפרש גבי ולדות וק"ל: **ומאי** שירה אמרו אז ישיר כו' · פי' פרש"י ועוד יש לפרש דבשירת אז ישיר רמז על מעשה זה שנאמר בו שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת ובמדרש ילקוט מפורש ר"מ אומר שירת הים אמרו נאמר כאן הלוך וגעה ונאמר להלן כי גאה גאה כו': **הודו** לה' קראו בשמו וגו' · סיפיה דקרא הודיעו בעמים עלילותיו שע"י מעשה זה של פלשתים נתודעו לעמים עלילותיו שבמצרים כמפורש בענין שאמרו הכהנים וקוסמים לפלשתים ולמה תכבדו לבבכם כאשר כבדו מצרים כו' הלא כאשר התעולל בהם וגו': **ומ"ד** מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וגו' שאמר שנפלו ישראל במלחמה היא נפלאות עשה הש"י והושיעה לו ימינו וגו' להוציא הארון מיד פלשתים ובזה הודיע ה' ישועתו לעיני הגוים וגו' ומסיים ביה יחד הרים ירננו לפני ה' כי בא וגו' ר"ל כי בא ארון ה' מארץ פלשתים: **ומ"ד** ה' מלך ירגזו עמים יושב כרובים וגו' · ע"י הארון שעליו היה יושב הכרובים תנוע ארץ פלשתים · ואמר בו יודו שמך גדול ונורא וגו' שע"י מעשה זה יודו שמך וגו' כמ"ש בענין מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה המכה מצרים בכל מכה במדבר: **ומ"ד** ה' מלך גאות לבש וגו' · רחוק בעיני ליישב שירה זו לענין זה ויותר נכון גרסת הילקוט דגרס ה' מלך תגל הארץ שבו מסיים ענין דגון · והנה דגון נופל לפניו ארצה לפני ארון ה' וגו' שאמר בו ובאו כל העמים יבשו כל עובדי פסל המתהללים באלילים השתחוו לו כל אלהים וגו' מאד נעלית על כל אלהים ולמאן דאמר רני רני השטה המנופפי וכו' כל כנוי השבחות שבענין זה על השטה נאמר כי עצי השטים שבו הם היו עיקר הארון שהשטה נתקדשה מתחלת נטיעתה במצרים לשם משכן כמפורש במדרשות אבל הזהב בא בנדבה ולא היה רק לפוי לו בפנים ובחוץ: **ועוד** נראה לפרש ע"פ מ"ש התוס' בפרק בא לו אהא דאמרינן עצי שטים עומדים שמעמידין לפווין נ"ל דאפילו לפוי זהב שע"ג בטל לגבי דידהו דבכל דוכתא העץ בטל לגבי המתכות וכו' ובעצי שטים אינו כן שהרי שלחן של עצי שטים היה ומצופה זהב ואפ"ה תורת כלי עליו שהצפוי בטל לגבי העץ כדאיתא בשלהי חגיגה ויליף ליה התם מקרא · ומ"ש רני השטה שילאת מיד אויב בעבור קדושתך המנופפי ברוב הדלך המרוממי ברוב הדלך שנתהדרת על מעשה הזה המחושקה ברקמי זהב ע' פרש"י · ופי"ל לפי ענינו ע"ש ה' עכברי וטפולי זהב שהתנדבו חמשת סרני פלשתים המהוללה בדביר ארמון פירוש בספר תורה שבהיכל שהיה מונח בה מפוארה בעדי עדים ר"ל בכתר רוחני שהיה לה שהיא כתר השכינה שהיה שורה בין בדי הארון כענין ועתה הורד את עדיך וגו' שהוא כתר רוחני שהיה להם מלמעלה: **לנדה** דשתגא מהכא כי דרך נשים · לפי שהנו"ן נשים נופל בלשון יחיד אשה לקחו לנוטריקון הסי"ן תנשים שהיא עיקר היסוד וכה"ג בפרק הבונה יר"ע ירלאה לאתה נטתה שהנו"ן נופל מנטתה כמו אטה ימה ועיקר היסוד הטה מנטתה מיהו קצת דחוק נוטריקון כה"ג שהדלי"ת והסי"ן מדשתגא לנוטריקון ורוב התיבה שהיא תג"א לא דריש ביה כלום ולולי פרש"י היה נראה לומר לאו בדרך נוטריקון קאמר אלא דמלת דשתגא מלה מושאלת במליצה בלשון פרסי על הנדה כמו דרך נשים לי דלה"ק וה"ק רב אשי כמאן קרו פרסאי לנדה דשתגא במלה מושאלת ולא קראו לה במלה מיוחדת כמו בשאר (מקומות) [לשונות] וקאמר מהכא דרך נשים לי שגם הכתוב לא קראה במלה מיוחדת לנדה מפני הנגאי וק"ל:

דף כה ע"ב בפרש"י בד"ה באשה חשובה כו' היכא דיפה היא ואיצטריך לאשמועינן דלא התיחד חיישינן שמא התפתה אבל אשה שאינה כו' מותרת להתיחד עכ"ל הס"ד ואח"כ מה"ד אשה כלי זיינה כו' כצ"ל: **תום'** בד"ה היכא בינייהו כו' ור' בון אמר ואפילו בתשה יכולה כו' עכ"ל פירוש אפילו תשה אינה בכלל שפיכות דמים מיהו מהניתין לא מיירי אלא דוקא בתשה דדלמא מאנסה לה דבבריאה אין לחוש לא לאונס ולא לש"ד כמו שכתבו התוספות לקמן לרב אידי מהאי טעמא דיכולה להטמין ודו"ק:

ח"א דף כה ע"א וידום השמש וגו' · כפרש"י וכ"ה בתנחומא ז"ש ממזרח שמש עד מבואו מהולל וגו' משעה שהשמש זורח עד שהוא שוקע הוא מקלס להקב"ה וכן אתה מוצא בשעה שעמד יהושע בגבעון ובקש להשתיק את החמה לא אמר שמש בגבעון עמוד אלא דום כל שעה שהוא מהלך הוא מקלס כו' ר"ל דעמידתו היא שתיקתו מדכתיב דום במקום עמוד דכתיב במעשה ויעמוד השמש וק"ל: **זה** ספר אברהם כו' שנקראו כו' · כפרש"י ואע"ג דישמעאל נמי מת במיתת גויעה של צדיקים כדמסיק בסוף פ"ק דב"ב קאמר הכא דעל אברהם יצחק ויעקב אמר כן בהאי קרא דבכן מדבר כל הענין כי מכאם צורים אראנו כפרש"י בחומש ע"ש: **וזרעו** יהיה מלא הגוים וגו' · בב"ר פ' בראשית וזרעו יהיה מלא הגוים ואפשר כן אלא זה יהושע שעומד והוא מעמיד גלגל חמה ולבנה שהם מושלים מסוף עולם ועד סופו ופרש"י וכי אפשר כן שהעמיד אפרים בנים כ"כ אלא כו' ור"ל דבכ"ת שנתנו השבטים בא מספר שבט אפרים פחות משבט מנשה ועיין עוד בזה בבא"ס וק"ל: **זה** ספר אברהם כו' פרש"י ספר משנה תורה כו' ל"ג הכא ובב"ר פרשת בראשית גרסינן הכא ספר משנה תורה ורמיזא בסיפרא דאורייתא בכור שורו הדר לו וגו' ינגח יחדיו אפסי ארץ ופרש"י בחומש דקאי על יהושע ע"ש: **ובמה** אמר ריב"ל כ"ד כו' · בפרקי ר' אליעזר אמרינן תופת השמי וכו' עד שבא יהושע ועשה מלחמתם של ישראל והגיע ע"ש ונראה בצרתן של ישראל שלא יחללו השבת וכו' מה עשה וכו' הזכיר עליהם השם ועמד כל אחד במקומו ל"ו שעות עד מוצאי שבת וכו' ע"כ וזה כדברי רשב"ן ללשון ראשון או כדברי ר"א ללשון שני דבשמעתין שהיה העמידה ל"ו שעות מיהו ק"ק דודאי אותם עמידה כ"ד שעות שהיה סמוך לשקיעה ניחא שהיה צריך לה מפני חלול שבת אבל העמידה י"ב שעות שהיה במאי היום בע"ש למה היה צריך כיון שעדיין לא הגיע הכנסת שבת ויש לומר בזה דאפשר שהיה צריך להעמדת ל"ו שעות ולא היה בידו להעמידם בפעם אחת יותר מכ"ד שעות שהוא שיעור יום שלם ולכך הקדים להעמיד י"ב שעות ולכלהו אמוראי צריך ליתן טעם למה לא העמידה בפעם א' כשיעור העמדה של ב"פ ואין להקשות מה חלול שבת היה שם כיון דהיה מלחמת מובה כמו שהותר להם מלחמה בשבת ביריחו די"ל שלא היה מלחמה זו מתחלה מלחמת מובה שלא באו במלחמה זו לכבוש א"י אלא להציל יושבי גבעון כמפורש בקרא ועי"ל דאיתא בירושלמי דיריחו נמי הוראת שעה היה והכי אמרינן שם אם יאמר לך אדם למה חלל יהושע את השבת אמר הקב"ה אני אמרתי לו וכבושתם את העיר שבעה פעמים כה תעשון שבעה ימים ואין שבעה ימים בלא שבת והא דדרשינן עד רדתה ואפילו בשבת היינו בהתחילו במלחמה שלשה ימים קודם שבת כדקאמר בפ"ק דשבת ודו"ק: **אשר** ישמעון שמעך (וגו') ורגזו וחלו מפניך אימתי רגזו וחלו מפניך בשעה שעמדה לו חמה וכו' · בקריעת ים סוף נמי כתיב כה"ג שמעו עמים ירגזון חיל אחז וגו' ואפשר שדרשו כן הכא מתלת מפניך דכיון דקאמר שישמעון שמעך רגזו וחלו דהיינו מתוך השמועה היאך קאמר שוב מפניך דמשמע לנוכח שירגזו וחלו בראות את פניו וע"כ דרשו בו שעמדה לו חמה והם ראו בכל עולם גם זה שנעשה על ידו וכאילו רגזו וחלו מפניו · ועוד דאמרינן פני משה כפני חמה והוי ממש כשראה גם העמדת חמה הוא ראות פני משה וק"ל: **יד** כנגד העורף וכו' · פרש"י יד כנגד העורף המושך בקשת נותן ידיו כנגד עיניו דהיינו מול עורף כו' עכ"ל וכה"ג פרש"י בספר שמואל נראה שפירושו לכאורה דעורף קאי על יהודה דכתיב בקרא ור"ל שכל מושך בקשת מכוין עצמו לאמן ידיו ונותנו כנגד עיניו שהוא מול עורף שלו ודבריו דחוקים דנראה לפי פשוטו דעורף קאי על אויביך וע"ק דעורף כתיב ולא מול עורף וע"ק דמול עורף נמי אינו הפנים שכנגדו אלא כל העורף דהיינו כל אורך העורף כדאמרינן בפ"ק דחולין לענין מליקה מדכתיב כי פנו אלי עורף ולא פנים ואולי דר"ל דיהודה נותן הקשת כנגד עיניו מול עורף של אויב שהוא בורח ופונה ערפו נגד פניו ולולי פירושו היה נראה לפרש דהא דקאמר איזה מלחמה וכו' דמלחמת חרב הוא בקרוב לאדם כשאין אויבו בורח דאז כשהוא בורח אי אפשר ללוחמו בחרב רק בקשת שאפשר ליכות אויבו מרחוק כשהוא בורח ואז פונה עורף כנגד פני תבירו והיינו שצריכה יד כנגד עורף וכן ואויבי תתה לי עורף שהאויב פונה ערפו למול שכנגדו כשהוא בורח וכן נ"ל לפרש הא דקאמר בפ"ק דמגילה גבי המן דקרי ליה חכמיו בא"ל אם מיהודה קאתי נפול תפול לפניו דלא יכלית ליה דכתיב ידך בעורף אויביך והיינו למאי דאמרינן דמתלת נפילה ניסה וידך בעורף אויביך להפילם נפילה גמורה שכבר ברח וגם מפניך לפנות לך עורף שהיא תחלת הנפילה וק"ל: **זה** ספר משנה תורה · יש לדקדק דודאי ניחא בספר בראשית שנקרא ישר לפי שהוא כלו מספר במעשה ישרים וכן ספר שופטים שנקרא ישר לפי שנעשה כל הספר בזמן שכל איש הישר בעיניו יעשה אבל ספר משנה תורה שנקרא ישר אין לו טעם לכאורה וכי משום דכתיב ביה מלת ישר נקרא כל הספר ישר הלא בספר שמות נמי כתיב והישר בעיניו תעשה וגו' וי"ל דבכל דוכתי דמייתינן האי קרא ועשית הישר והטוב וגו' מייתינן ליה לענין לפנים משורת הדין כפ"ק דב"מ (דף טז:) לענין שומא דהדרא דמדינא לא בעי לאהדורי אלא משום ועשית הישר והטוב וכן בפרק המקבל לענין בר מצרא וכן פרש"י בחומש ועשית הישר והטוב זו פשרה לפנים משורת הדין והיינו משום דבקרא דלעיל מיניה כלל כל חלקי המצות דכתיב שמור תשמרון את מצות ה' וגו' ועדותיו וחקיו אשר צוך והוסיף בהאי קרא דבתריה לומר ועשית הישר וגו' שאינו בכלל המצות אבל מעשה הישר לפנים משורת הדין כי הוא טוב בעיני ה' אע"פ שלא צוך ע"ז וע"ש זה קרא ספר משנה תורה ספר הישר לפי שהוא נוסף על התורה בכמה מצות הישרים והטובים בעיני ה' וק"ל: **איזה** מלחמה שצריכה ב' ידים וכו' · ויראה דלפי זה יהיה רב לו כמו ברקים רב ויהיה מלשון רובה קשת: **והיכא** רמיזא למען דעת דורות בני ישראל ללמדם וגו' · ובא זה בקינה זו שעל שאול מפני שכל המלחמות שעשה יהושע לא היו צריכין למוד מלחמה כי ה' נלחם להם כמו שהבטיח ליהושע כאשר הייתי עם משה כן אהיה עמך ובעבור זה אחר מות יהושע אמר שאלו בני ישראל לה' מי יעלה לנו בתחלה להלחם אחר שלא נדע במכסיסי מלחמה והשיב יהודה יעלה הנה נתתי וגו' וע"ז נמשך דברי הכתוב שאמר ואלה הגוים אשר הניח ה' וגו' ר"ל שאף שנתן הארץ ביד יהודה הניח אלה הגוים לנסות בהן את ישראל וגו' למען דעת דורות הבאים שאם יחטאו בני ישראל יהיו ככל הגוים להצטרך ללמוד מכסיסי מלחמה שלא היו צריכים לזה כבר קודם שחטאו כי ה' נלחם להם אז וזכר הגוים אשר הניח ה' וגו' סרני פלשתים וגו' ולזה במלחמות שאול עם פלשתים שנפל הוא ובניו ועם ה' בחרב כי לא היה ה' עמם התחיל דוד בקינה עד"ז כי בזאת המלחמה נתקיים דברי הישר שהוא ספר שופטים שילמדו בני ישראל ללמוד מלחמה בדבר שלא היו צריכין קודם שחטאו שהיה ה' עמהם כמו שכתוב נתתי הארץ בידו וק"ל: **ע"ב ירחיב** לו הדרך כדרך שעשה יעקב כו' · ובב"ר אמרו חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שהלך יעקב אצל עשו לשעיר מימיו אפשר שהיה יעקב מרמה באחיו אלא אימתי הוא בא אצלו לעתיד לבא הס"ד ועלו מושיעים וגו' ולכאורה שמאמר הזה סותר הך דשמעתין שאמר שלא היה בדעתו לילך רק עד סוכות וא"ל שקר עד אשר אבא אל אדוני שעירה כדי להרחיב לו הדרך אולי באם שיש לו מחשבה רעה עליו להכותו שימתין לו עד לשם כפרש"י לית ליה האי דרשה דבראשית רבה שרמז לו לעתיד שיבא לפי האמת לשם אבל רש"י בחומש הרכיב את ב' המאמרים כנראה שאינם סותרים שכתב שהרחיב לו הדרך וכו' אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין וכו' ואימתי ילך בימות המשיח עכ"ל ונראה לומר דודאי לפי המובן דבריו עם עשו א"ל שיבא לשעיר בהליכה זו ולא לעתיד ולא הלך אלא עד סוכות עשה כן כדי להרחיב לו הדרך ומפני כי יעקב זרע אמת תתן אמת ליעקב והוא שאמר בב"ר אפשר היה יעקב מרמה וכו' וע"כ בב"ר אמרו שרמז לו לעתיד שאז יתאמתו דבריו שיבא יעקב לשעיר:

דף כו תד"ה עובדת כוכבים מניקה כו' יחיד בבית ביד מינקת עובדת כוכבים כו' עכ"ל ופירוש בבית ישראל ביד מינקת כו' אבל בדפוס חדש הגיה בבית מינקת עובדת כוכבים ואינו כן דברשות ישראל ודאי דנמי בעי כדקתני במתני' ודו"ק: **בא"ד** ואפילו הם גדולים קצת כו' עכ"ל נראה מדבריהם דבגדולים לא שייך ש"ד ואכן תנן לא יתיחד אדם עמהן מפני ש"ד ובגדולים נמי משמע כדמוכחא כל הסוגיא ואפשר דלא שייך ש"ד בגדולים אלא ביחוד עצמו שלא בידיעת שאר בני אדם משא"כ הכא שנתנו לו התינוק בידו דלא שייך שיהרגו בידים אלא על ידי סם שלא ירגישו בו וזה לא שייך בגדולים אלא בקטנים כדאמר דשייפא ליה סמא לדד כו' ועיין קרוב לזה בתוספות לקמן דף כ"ט בד"ה אבל לא בינו כו' וק"ל: **ע"ב** בד"ה אני שונה לכל כו' ושמא מאן דאית ליה ממון מסור כו' אית ליה נמי דמשיבין אבידתו כו' עכ"ל ולפי זה

מהר"ם

בשעת מתן תורה ומאי קאמר הא לא היתה צפורה עמו אז למ"ד יתרו לאחר מתן תורה בא והיאך יכול להיות שפירש אז ממנה שנאמר שהסכים הקב"ה על ידו: **בא"ד** וי"ל שהקב"ה נתן לב וכו' הלשון מגומגם וא"א לישבו ונ"ל שהספר חסר וכן צ"ל שהקב"ה הסכים על ידו על שנתן לב לפרוש מן האשה ור"ל לא שפירש מן האשה בפועל שהרי לא היתה אז עמו אלא שנתן אל לבו לפרוש ממנה כשתבא אליו ועל זה הסכים הקב"ה על ידו וע"ש ביבמות כי צ"ע ליישב תירוץ זה של התוס' עם מה שתירצו התוס' שם קושיא אחרת ע"ש: **בד"ה** רבי יוחנן אמר גבול יש לה וכו' וקאי לשנויי רומיא דמתני' וכו' ר"ל דרבי יוחנן נמי ס"ל שינויא דלעיל דטעמא דההיא דלוקחין מהן בהמה לקרבן הוי משום דעובד כוכבים חס על בהמתו אלא שהוסיף לומר ולחלק דלאו בכל בהמות איירי דמותר ליקח מהן אלא דוקא בפחותות מבת ג' וההיא דאין מעמידין איירי אפי' בפחותות מבת ג' דכיון דאין הבהמה שלו לא שייך לומר דחס עליה ואליבא דרבנן קאמר וכו' וא"כ הוי טעמא דרבנן דלא חיישי בקרבן לרביעה משום דס"ל דעובד כוכבים חס על בהמתו אבל היכי דלא שייך לומר עובד כוכבים חס אינהו נמי חיישי לרביעה וא"כ ההיא דאין מעמידין אתיא נמי כרבנן אבל לר' פדת דשני לעיל הא ר"א הא רבנן ס"ל דלרבנן לעולם לא חיישי לרביעה כלל:

דף כה ע"א ד"ה למשה וליהושע וכו' והר"ר אלחנן אומר דההיא מעשה דחזקיה לא היה אלא אות בעלמא וכו' צ"ל דרבי אלחנן מחלק וס"ל דכשהשמש עומד במקומו הוא נס ופלא גדול שהרי העולם אינו מתקיים כ"א ע"י תנועות השמש אבל כשהלך לאחוריו אינו נס ופלא כ"כ כי זה אפשר להיות וגבי חזקיה לא ביקש הקב"ה לעשות לו נס אלא שנתן לו בזה אות וסימן שיעמוד מחליו וכן הוא הענין גבי קין והא דקאמר שהעמיד לו גלגל חמה הוי פירושו העמידה לאחוריו לא שעמד במקום אחד וק"ל: **ע"ב** ד"ה איכא בינייהו אשה חשובה בין האנשים וכו' פ"ה אשה חשובה וכו' אלמא איכא אשה דקטלא לה וכו' דברי התוס' תמוהים כאשר מובן מעצמו גם כתב פ"ה מה שלא נמצא כן בפי' רש"י ונראה דהתוס' רצונם לומר ג"כ כבוונת פרש"י דס"ל לגמרא דאשה חשובה ר"ל קרובה למלכות וגם יפה ומחמת זה דייק הא אינה יפה משום עריות נמי ליכא אלא שקשה להתוס' דמנא ליה לגמרא לדייק כן דלמא הא דקאמר ר' ירמיה באשה חשובה אינו ר"ל אלא שקרובה למלכות ולא שהיא יפה ולעולם אפילו באינה יפה יש בה משום עריות להכי כתבו התוס' דדייק לה הכי דא"כ הוא דס"ל לר' ירמיה דבכל אשה שייך בה משום עריות וגם משום שפיכות דמים כשאינה קרובה למלכות א"כ מתני' דקתני משום עריות איירי בכל הנשים ואתא לאשמועינן אפילו היכי דליכא משום שפיכות דמים כגון בקרובה למלכות אפ"ה אסורה להתייחד משום עריות דשייך בכל הנשים א"כ (לא) הוי ליה לרבי ירמיה למימר לא צריכה אלא באשה חשובה כמו שאמר לעיל לא צריכה באשתו עמו דהוי תשובה לדברי המקשה שהקשה ותיפוק ליה משום שפיכות דמים דשייך אפי' באיש וק"ו באשה ומה אצטריך כלל מתני' למתני' דאסורה אשה להתייחד עמם משום עריות והיה לו להשיב לא צריכא מתני' לאשמועינן אלא אפי' באשה חשובה ר"ל קרובה למלכות דלא שייך בה טעמא דשפיכות דמים דאפ"ה אסורה משום עריות וכ"ש באשה שאינה חשובה דגם כן אסורה משום עריות ויש בה גם כן טעמא דחששא דשפיכות דמים וא"כ מתניתין איירי בכל הנשים ומדקאמר ר' ירמיה באשה חשובה עסקינן משמע דמתניתין איירי דוקא באשה חשובה אלא דודאי ר"ל נמי באשה חשובה שהיא יפה ור"ל דמתניתין איירי דווקא באשה חשובה שהיא קרובה למלכות וגם יפה אז שייך בה משום עריות ולא משום שפיכות דמים הא באינה חשובה כלל לא למלכות וגם אינה יפה הוי איפכא דיש בה משום שפיכות דמים ואין בה משום עריות ומכלל אם קרובה למלכות ואינה יפה אין בה לא משום שפיכות דמים ולא משום עריות והיינו מה שכתבו התוס' ודקדקו בלשונם ואמרו לר' ירמיה דמוקי לה בקרובה למלכות וכו' אלמא איכא אשה דקפלי לה לא יהיב עובד כוכבים דעתיה עליה לביאה ר"ל ולכך אין בה משום עריות אלא משום שפיכות דמים כשאינה קרובה למלכות והכא שהיא חשובה וכו' ר"ל וא"כ מכלל זה שמעינן דהיכי שהיא חשובה למלכות ואינה יפה ליכא למיחש לא משום ש"ד ולא משום עריות ושריא:

דף כו ע"ב תוס' ד"ה אני שונה לכל אבדת אחיך וכו' עד אבל מסור לעובדי כוכבים אנסין מיגרע גרע וכו' סיומא דתרוצא דהתוס' הוא והשתא ס"ל להתוס' דאפילו למ"ד דממון מסור לאנסין אסור לאבדו בידים היינו דוקא לאבדו בידים אסור אבל מ"מ אינו מחויב בהשבת אבדתו ובתר ה"ק ושמא מאן דאית ליה וכו' אית ליה נמי דמשיבין אבדתו אבל אינו מטעם דאיתרבי להשבת אבדה אלא מטעם דיכין רשע וילבש צדיק אבל בהשבת גופו אינו מחויב כלל ולכך היו מורידין וכו' אבל עדיין יש לדקדק דה"ל להתוס' לתרץ בקיצור דאינו דומה מסור למומר דמגרע גרע מיניה דמסור לא איתרבאי להשבת אבדה

מהאי טעמא נמי במומר משיבין אבידתו ולא איצטריך לכל אבידת אחיך לרבות מומר אלא משום השבת גופו ודו"ק: **בד"ה** וח"א להכעיס כו' לא איירי בשנשחטה בסכין כו' עכ"ל פי' בסכין פגומה או עובד כוכבים ששחט דהוי נבילה וקאמרו דבריהם במקום שהיה להם להאריך ויותר נראה להגיה בשנשחטה בלא סכין ודו"ק: **בד"ה** איזהו מין זה כו' י"ל דהא דאמר שחיטת מין לעבודת כוכבים היינו בכומר כו' אבל ישראל העובד עבודת כוכבים כו' עכ"ל לכאורה דלא הוו צריכי לכל זה בתירוצם אלא מין דעובד כוכבים דהוי כומר הוא אדוק ביותר מישראל וכ"ה בתוספות פ"ק דחולין ואפשר דניחא להו למימר דמין דישראל ומין דעובד כוכבים דהתם בגוונא חדא איירי דהיינו כומר וע"ז הביאו ראיה דמין ישראל דקאמר התם ע"כ לאו בעובד עבודת כוכבים בעלמא אלא דהוי כומר דא"כ לא הוה פליג רשב"ל אברייתא למימר דשחיטתו מותרת וק"ל:

ח"א דף כו ע"א אזיל עבוד גניבתא כ"ב שנין כו' · ששיעור כ"ב שנין נקראו ימים אחדים גבי רבקה שאמרה ליעקב וישבת עמו ימים אחדים והוא נתעכב שם כ"ב שנה ועל דרך זה נקראו כ"ב שנין ימים מועטין בההוא עובדא דבנימין הצדיק בפ"ק דב"ב כמ"ש שם נע"כ הני גנבי נמי כשלא אזלאו בשנים כאלו אתו תבעו שמתייהו:

דף כז גמרא קונם שאיני נהנה ממולין כו' והך דמייתי לעיל קונם שאיני נהנה מן הערלים מותר בערלי ישראל כו' לא הוה מצי לאקשויי נמי הכי דדלמא ערל לא מקרי משום דישראל הוא מיהו מהול נמי לא מיקרי כיון דאינו מהול ודו"ק: **תום'** בד"ה ברופא מומחה ואפילו אינו מומחה למילה כו' עכ"ל דליכא לפרושי דוקא בנעשה מומחה למילה דא"כ לא משכחת ליה דהיאך נתחזק להעשות מומחה למילה דב' פעמים הראשונים הרי הוא אסור למול וק"ל: **בד"ה** אלמא אע"ג דמהילי כמאן דלא מהילי כו' וכ"מ לנודר א"כ שפיר פריך כו' עכ"ל כצ"ל והוא תירוץ אחד וטעות נפל בספרים במקום א"כ א"כ וק"ל: **ע"ב** בד"ה שאני מינות כו' וכן אם אמר הרופא אפילו אינו מין כו' עכ"ל ויש לדקדק דא"כ מ"ש רופא מין ומ"ש רופא שאינו מין והר"ן תירץ וחילק דבמין חוששין לכל הלחשים אבל מין העובד כוכבים אין חוששין ללחש סתם ע"ש:

ח"א דף כז ע"ב אשריך בן דמא וכו' · בכך עובדא דרבה בפרק הפועלים קאמר כה"ג על רבה שגופך טהור ויצאת נשמתך בטהור ניחא ממה שאמר רבה כי קא ניחא נפשיה טהור אבל הכא לא הוזכר על מה שאמר מלת טהור וצ"ל דה"ק דכי קא ניחא נפשיה הביא מקרא מן התורה שנקראת יראת ה' טהורה קאמר שיצאה נשמתו בטהרה וק"ל:

דף כח תד"ה בטילאה פ"ה חזק כו' אריפא דמלרי זיקי ומיהו כו' עכ"ל כצ"ל: **ע"ב** גמרא פקעא להדי פקעא וה"מ כו' וליקלי וליבדר עילויה כו' כולייתא דברחא כו' שב פתילתא בירקא ושייף כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה אפילו משחק כו' כדאמרינן לקמן סורייתא כו' עכ"ל הד"א כצ"ל: **תום'** בד"ה חמימי לעקרבא כו' הרבה נרות ולפירושו קשה כו' כצ"ל:

דף כט בד"ה המסתפר מעובד כוכבים כו' ש"ד התירו של בית ר"ג כו' עכ"ל כצ"ל וכ"ה ברא"ש: **ע"ב** בפרש"י בד"ה אסור לשאת ולתת כו' דזבני מידי דאיצטריך ט' כצ"ל: **בד"ה** ולא הודו לו לא אמרו כן כו' כצ"ל: **תום'** בד"ה יין מגגן כו' דאין

ה"נ דזביחה כו' ובד"ה ישתו יין כו' דדרים ליה בגיטין גבי טיטוס כו' ובד"ה אהיא שם כו' תימה אדיליף תקרובת כו' כצ"ל ולא מצאתיו שם בגיטין:

דף ל ע"ב גמרא אפילו לבתר תלתא יומי אין בו משום יין נסך משום גילוי חיישינן ט' כצ"ל וכ"ה ברי"ף וברא"ש: **שם** והוא דעביד טיף טיף להדי כו' אמר ר' ירמיה זהו סוקע כצ"ל:

דף לא תוספות בד"ה המפקיד ייני כו' מאי קסבר ריב"ב אי לא חיים לזיוף כר"א כו' בשלו שיאסר גם בהנאה כו' עכ"ל הלשון מגומגם שכ"כ כמסתפק אי סבר ריב"ב כר"א או כרבנן ואנן מוקמינן בהדיא מילתא דריב"ב כרבנן ובפשיטות ה"ל להקשות כיון דסבר כרבנן דחיישי לזיופא אפילו בהנאה ליתסר כו' ויש ליישב בדוחק ודו"ק: **בד"ה** דאמר רב כו' ורבא נמי כו' ופיו למטה ואיהו גופיה אמר בפרק בתרא כי הוה מסדר כו' עכ"ל פי' דרבא נמי דבסמוך דנקיט במלתיה חותם בתוך חותם לגבי נוד בדיסקי' ופיו כו' הא מוכח עליה אידך דרבא דפ' בתרא כי הוה מסדר גולפיה כו' דאיירי נמי בשולח לאחר והוא לא חזר לראות חותמו וק"ל: **ע"ב** גמרא לא לריכא באתרא דמגלו מיא כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה ושל ליר כו' הכרת חותם ליר אע"ג כו' ובד"ה דנזייתא בעוד שהשכר בגיגית כו' עכ"ל כצ"ל: **תום'** בד"ה השולח חבית כו' חמפ"ג חלתית מוריים כו' בענין שפירשתי ויש כו' אבל אם לא הכיר כשהלך כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** רב נחמן אמר כו' בגבינות אי סבר הכא טעמא דגילוי וי"ל כו' והיכא נמי דמשוו כו' עכ"ל ר"ל למ"ד בגבינות משום גילוי יסבור נמי הכא טעמא משום גילוי ואמאי לא תני ליה במתניתין עם גבינות וק"ל: **בד"ה** דאכלי שקלים ט' ומבטל ארס של נחש עכ"ל כצ"ל:

דף לב גמרא וליטעמך קנקנים של כו' מדברי התום' נראה דל"ג ליה וכן נראה מדברי הר"ן ודו"ק: **תום'** בד"ה ומאולר שרי כו' בלומא קיסהא דחמרא כו' עכ"ל: **בד"ה** והא הכא דרוצה כו' ואין לומר דס"ל כרבנן כו' עכ"ל ופי' דאין לומר דס"ל כרבנן ותיקשי לך נמי מאי מותיב ליה מברייתא כיון דרבנן ס"ל כוותיה וק"ל: **בא"ד** עוד י"ל דלעולם דר"מ אסר קנקנים כו' ולפי זה אין לגרוס ולמאן דאסר מ"ש קנקנים דשרי כו' וא"כ ה"ל להקשות אפילו למאן דשרי כו' עכ"ל נ"ע מכ"ש לפירוש ראשון תקשי להו הכי לכ"ע דמשמע לפירוש ראשון דאפילו לר"מ מותרין הקנקנים בהנאה למוכרן לעובד כוכבים וא"כ אין לגרוס כו' דא"כ ה"ל להקשות אפילו למאן דשרי ברוצה כו' כמו שהקשו לפירוש זה ויש ליישב בדוחק לפירוש ראשון אפשר לומר לכ"ע שרי בקנקנים שאר הנאות כמו לסמוך כרעי המטה אבל למכור לעובד כוכבים להשתמש ביין יאסור בהנאה לכתחלה לכ"ע ולא פליגי רבנן עליה דר"מ אלא בדיעבד ביין הכנוס של ישראל דמותר בדיעבד דאינו נפלט בזמן מועט אבל לפירושם שני עיקר פלוגתייהו דר"מ ורבנן אי שרו הקנקנים בהנאה למוכרן לעובד כוכבים והאי קשיא להו שפיר דאין לגרוס כו' ודו"ק: **בא"ד** לפי פירוש זה משמע דמאן דאסר אסר כל רוצה בקיומו לכל שום כו' עכ"ל (א) היינו לפי מה שכתבו לפי פירושם אחרון דאין לגרוס

קרני ראם (א) נ"ב אין לדבריו ביאור דאפילו להאי גירסא מ"מ ממ"ד דאסור בקיומו ע"כ מוכרח לחלק בין ליתא לאיסורא בעיניה ועיין:

מהר"ם

אבדה ואין משיבין אבדתו ואפי' אם נאמר דמאן דאית ליה ממון מסור לאנסים אסור לאבדו בידים אית ליה נמי דמשיבין אבדתו היינו מטעם דיכין רשע וכו' אבל מומר לעבודת כוכבים דאתרבאי להשבת אבידתו כ"ש דאין מורידין גופו ונראה דהמשך דברי התום' כך הם דבקושיא הוי ס"ד דמסור לאנסים נמי אתרבי מלכל אבידת אחיך ומשיבין ג"כ אבדתו ולא מייתי גבי מסור לאנסים קרא דיכין רשע וילבש צדיק אלא לתת טעם דהכל טעמא מאי דמפני מה יהא אסור לאבד ממונו ויהא מותר לאבד את גופו ולכך הקשו שפיר דדלמא גבי מומר נמי הכי הוא ותירצו וי"ל דשאני הכא דמהאי קרא דמרבינן השבת אבדתו ילפינן השבת גוף בישראל וכו' ר"ל וא"כ על כרחך ליכא למימר דהא דאסור לאבד ממונו של מסור לאנסים מטעם דאתרבי מלכל אבידת אחיך דא"כ היה לנו לומר דאתרבי נמי להשבת גופו אלא ודאי מסור לאנסים מגרע גרע ממומר ולא אתרבי להשבת אבדה ואין חייבין בהשבת אבדתו ואפילו את"ל דמשיבין אבדתו אינו מטעם דאתרבי מלכל אבדת אחיך אלא מטעם דיכין רשע וילבש צדיק לחוד ולכך ליכא לאקשויי מיניה למומר וק"ל: **בא"ד** לו לרבות גופו וכו' והא דאיצטריך גבי ישראל לרבות השבת גופו והא ק"ו הוא מהשבת ממונו וי"ל דבהשבת גופו חייב אפילו להוציא משלו לפדותו וק"ל: **ד"ה** סמי מכאן מומר נראה דדוקא לגבי הורדה וכו' ובפרק השולח ס"ת שכתבו מין ומומר וכו' פסולה ר"ל ואליבא דר' יוחנן צ"ל דהמומר דהתם הוי לתיאבון ולכך אצטריך ליה למתני בהדיא מין אבל הכא גבי הורדה א"א למתני ליה גבי מין דמשמ"נ דאי הוי מומר לעבודת כוכבים להכעיס היינו מין לר' יוחנן ואי הוי מומר לתיאבון לית ליה דינא דמורידין כיון דאתרבי לדין השבת אבדה וק"ל: **ד"ה** איזהו מין וכו' ותניא פ"ק דחולין שחיטת מין לעבודת כוכבים וכו'. ר"ל וכיון דשמעינן הכא דישראל העובד עבודת כוכבים הוי מין לכ"ע א"כ הוי שחיטתו אסורה וקשה דבפ"ק דחולין וכו' ומאי קושיא הא אשכחנא ישראל עובד עבודת כוכבים וכו' ר"ל וא"כ נוכל לומר הא דקתני אין מינין בעובדי כוכבים הוי פירושו בסתם עובדי כוכבים אע"פ שעובדים עבודת כוכבים אין שחיטתן אסורה משא"כ בישראל דכשהוא עובד עבודת כוכבים חמור יותר ונקרא מין ושחיטתו אסורה ותי' דהא דקאמר שחיטת מין לעבודת כוכבים היינו דוקא הכומר לעבודת כוכבים וכיון דישראל הכומר הוי מין לענין זה כ"ש כומר עובד כוכבים דפשיטא ליה לגמרא דכומר עובד כוכבים אדוק יותר לעבודת כוכבים מכומר ישראל וק"ל:

דף כז ע"א ד"ה ברופא מומחה אפי' אינו מומחה למילה וכו'. נראה דכתבו כן משום דס"ל דא"א לפרש דאיירי במומחה למילה דכיון (דלר') [דר"מ] אוסר מילה בעובד כוכבים אפי' באחרים עומדים ע"ג א"כ היאך מצינו שנעשה מומחה וק"ל: **ד"ה** וכי היכן מצינו וכו' וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה וכו' ואע"ג דהאי קרא בתפילין כתיב צ"ל דילפינן ס"ת מתפילין דהא כל התורה אתקש לתפילין דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך: **ד"ה** אלמא אע"ג דלא מהילי וכו' ונפקא מינה לנודר א"כ שפיר פריך קראי אהדדי וכו' כצ"ל: **ע"ב גמרא** ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאת נשמתו במותר כצ"ל וכן משמע בפרש"י: **תום'** ד"ה חויא מרקיה וכו'. וי"ל דמעיקרא הכי פריך וכו' מקשין התלמידים מה להתום' להתחיל בפי' המקשה היה להם לתרץ קושייתם שהקשו הא השתא דלא הנית ליה להתרפאות ממנו נמי לא הוי ליה אסותא שהרי מת זהו כוונת הקושיא של התום' והיה להם לתרץ בקצרה דמוטב שימות זכאי בלא פרצת גדר וכו' ונ"ל דהוכרחו התום' להאריך בפי' המקשה משום דיש לפרש המקשה כפשוטו דפריך איהו נמי חויא מרקיה ומה לי אם היה עובר על דברי חביריו ומה לי שלא עבר ומה היה מפסיד בכך אם היה עובר ומשני חויא דרבנן היא גרוע ורעה יותר דלית לה אסותא ולפי פירוש זה תשאר קושיית התום' בדוכתא דמה היה מפסיד בכך הא השתא נמי לא הוי אסותא ומה תירץ המתרץ במה שאמר חויא דרבנן לית לה אסותא וליכא לתרץ דמוטב שימות זכאי דא"כ הוי עיקרו חסר מן הספר בדברי התרצן מאחר שהמקשן לא ידע סברא זו שהרי הקשה מתחלה איהו נמי חויא מרקיה ומה יפסיד בכך ועוד קשה דהיה להתרצן לתרץ בקצרה דשפיר דיפסיד משום דמוטב שימות זכאי וכו' ולמה ליה הא דקאמר חויא דרבנן לית לה אסותא לכך האריכו התום' בפירוש המקשה דמעיקרא פריך הכי וכו' ור"ל דשפיר ידע המקשה סברא זו דמוטב שימות זכאי וכו' אם לא ירויח דבר במה שיעבור על דברי חביריו אלא דהכי פריך דהיה לו להתרפאות. ויחיה ואם יחזור וינשכנו נחש פעם אחרת יתרפא גם ממנה וירויח שיחיה ולא ימות ומשני חויא דרבנן לית לה אסותא וא"כ לא ירויח דבר אם יעבור על דברי חביריו ולא הוצרך המתרץ להאריך ולומר ומוטב שימות זכאי בלא פרצת גדר וכו' דסברא זו ידע שפיר גם המקשה אלא שעדיין יש לדקדק למה האריכו התום' לפרש דברי המקשה כיון דכבר פירש רש"י דברי המקשה כן בהדיא וזה היה אפשר לתרץ דהמשך דברי התום' כך הם י"ל דהא פשוט הוא דמעיקרא פריך הכי וכו' כמו שפרש"י ולפיכך מסיק שפיר המתרץ חויא דרבנן לית לה אסותא וכו' אבל עדיין יש לדקדק למה התחילו התום' דבריהם פ"ה שכל העובר על דברי חכמים וכו' בלא פ"ה היו יכולין להקשות קושייתם ולתרץ כמו שתירצו ונראה דהתחלת הדבור צריך להיות כך איהו נמי חויא מרקיה חויא דרבנן דלית לה אסותא פ"ה והיה יכול להתרפאות וכו' וא"ת איהו נמי לא הוה ליה אסותא י"ל דמעיקרא הכי פריך וכו' והוי כאילו הקשו התום' על פרש"י מפני מה מפרש רש"י דברי המקשה כך ולא פירשו כפשוטו כדלעיל וכאילו השיבו התום' דאילו פי' רש"י כפשוטו הוה קשה וא"ת איהו נמי לא הוה ליה אסותא אבל השתא י"ל דמעיקרא הכי פריך וכו' יתיישב שפיר וק"ל: **ד"ה** יכול אפי' בפרהסיא כו' ולר' ישמעאל אין שום חילוק דבצינעה בכולן יעבור ואל יהרג ובפרהסיא בכולן יהרג ואל יעבור כצ"ל: **בא"ד** ולפי זה נוכל לומר דהא דעבד ליה יעקב מינאה וכו'. יש לדקדק מאי קאמר ולפי זה הא בלא זה בשמעתין גופא מחלק בין צינעה ובפרהסיא ומה שייך לומר ולפי זה וכו' ונראה דר"ל בשמעתין לפום ריהטא משמע דהאי דהכא כיון דמשום חשש

(ראתו) [דלמא אתי] לאמשוכי בתרייהו דמינים אסרו להתרפאות דהוי מעין עבודת כוכבים מדקאמר ורבי ישמעאל ה"מ בצינעה וכו' דתניא היה רבי ישמעאל אומר וכו' משמע דהאי דהכא הוי נמי מעין עבודת כוכבים ומכלל דלרבנן דפליגי עליה דרבי ישמעאל אסור להתרפאות מהן אפילו בצנעה כיון דזה הוי מעין עבודת כוכבים ואינהו ס"ל דבעבודת כוכבים אפילו בצנעה יהרג ואל יעביר א"כ לא הוה מצי לאוקמי דההוא דרבי אבא היה מותר מטעם דהוה בצנעה דא"כ לא אתי כרבנן אבל השתא דכתיבנא דהאי דהכא לא הוי עבודת כוכבים אלא משום דרבי ישמעאל ס"ל דבפרהסיא בכולן יהרג ואל יעבור אפי' במצוה קלה לפיכך לא הניחו רבי ישמעאל אבל אי הוי בצנעה הוי שרי אפילו לרבנן לכך קאמר ולפי זה נוכל לומר וכו' וק"ל: **בא"ד** דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש וכו' כצ"ל: **ד"ה** כל מכה שמחללין וכו' וכל מה שאמרנו וכו' הוצרך לכתוב זה כאן דמשום דהשתא קאמרינן דבברי' לכ"ע אפילו לרבי יוחנן דקי"ל הלכה כוותיה בכל דוכתין ס"ל אסור להתרפאות מהן אפי' בדבר שאין בו סכנה וא"כ קשה על מה סומכין עתה להקיז דם מהן לכך קאמר וכל מה שאמרנו וכו' ועל זה אנו סומכין וכו' וק"ל:

דף כח ע"א תום' ד"ה מכה של חלל פ"ה שכנגד חלל הגוף ובירושלמי מפרש כל שהוא מן החלל ולפנים ר"ל שכנגד החלל משמע אפילו היכי שהמכה מבחוץ אלא שהיא כנגד החלל מחללין עליה השבת אבל מלשון הירושלמי משמע דוקא היכא שהמכה היא בחלל הגוף ולפנים ממש: **ע"ב ד"ה** שורייני' דעינא בליבא תלו וכו' לשון התום' מגומגם ונ"ל שהספר חסר ובאובנתא דלבא הוא פירוש אחר שפירשו התום' דלא כרש"י וכצ"ל פ"ה מאור עינים תלוי בפרפשי הלב ולי נראה באובנתא דלבא וכו':

דף כט ע"א ד"ה המסתפר מעובד כוכבים וכו' תימה של בית ר"ג שהיו רואין במראה וכו'· הלשון מגומגם ול"נ דכן צ"ל תניא בתוספתא [כו'] לפי שאינן חשודין על שפיכות דמים של בית ר"ג התירו שיהיו רואין במראה מפני שהיו קרובין למלכות פי' אף מן העובד כוכבים וכו' תימה דמשמע שאסור לאיש לראות במראה והתימה הוא דמשום מאי יהא אסור ואם אסור הוא א"כ מפני מה התירו להסתפר מן עובד כוכבים ולראות במראה ומתרץ ונראה שהטעם הוא וכו' עד ומיהו אינו אסור כ"א להתנאות וכו' ובזה מתורץ הכל: **ע"ב ד"ה** אתיא שם שם מעגלה ערופה וכו' דרבא יליף דלא מיתסר בהזמנה וכו' כצ"ל וי"ל דהתם משמשים ממשמשים וכו'. ר"ל דלעולם מת גופיה מסתבר טפי למילף מעגלה ערופה ולא מעבודת כוכבים אליבא דכ"ע כדאמר התם לאביי דמידי דאורחיה ממידי דאורחיה ילפינן לאפוקי עבודת כוכבים דלאו אורחא הוא לישראל אלא דהתם הוי משמשי מסתבר ליה לרבא למילף מעבודת כוכבים דהוי נמי משמשי דמשמשי ממשמשי עדיף טפי למילף אבל הכא דאיירי במת גופיה אפילו רבא מודה דילפינן מעגלה ערופה:

דף לא ע"א ד"ה דאמר רב הלכה כרבי אליעזר וכו' וההיא דרבה בר רב הונא דחתך לה לבישרא אתלת קרנתא וכו'. לשון התום' מגומגם ועיין בפ' ג"ה דף צ"ה דפריך לרב דאמר בשר שנתעלם מן העין אסור ורב היכי אכיל בישרא וכו' ומשני בציירי והתימי אי נמי בסימנא כי הא דרבה בר רב הונא מחתך לה אתלת קרנתא: **בא"ד** וקשה קצת לפירוש ר"ת וכו' ורב אשי לעיל הזכיר חומץ ביד עובד כוכבים וכו'. גם היה יכול להקשות דאי רב אשי לעיל איירי בישראל השוד מה שייך לחלק בין חומץ ליין דמנ"מ בחומץ שאינו ראוי לנסך כיון דישראל הוא דדוחק לומר דישראל חשוד לנסך לעבודת כוכבים דההוא מומר לעבודת כוכבים מקרי: **ד"ה** ותרוייהו כרבנן וא"ת אימא דר' יוחנן סבר כר"א וכו'. יש לתמוה אי ר"א מצריך חותם בתוך חותם א"כ איך יתורץ הא דפריך לעיל והא תנן המפקיד פירותיו וכו' ומשני כגון שייחד קרן זוית וכו' עד הא ר"א הא רבנן וצריך ליישב ברוחק דנימא דהא דמשני כגון שייחד לו קרן זוית ר"ל והוי מפתח וחותם ופריך א"כ בשתיה נמי לשתרי וכו' ומשני הא ר"א דמתיר בחותם בתוך חותם בשתיה והא רבנן דאפילו בחותם בתוך חותם אינו מותר בשתיה וק"ל: **ע"ב ד"ה** רב נחמן אמר משום גילוי וא"ת למ"ד משום גילוי מ"ט לא תני לה במתני' וכו'. וליכא למימר דבימי התנא עדיין לא גזרו על השכר דתקשה לך דהכל טעמא מאי כיון דגבי שכר שייכא גזירה דגילוי כמו גבי גבינות שגזרו על הגבינות משום גילוי ה"ל אז נמי לגזור על השכר:

דף לב ע"א גמ' מיתיבי הדרדורים של עובדי כוכבים וכו' עד משום ר' יהושע בן קופסאי אסור לעשות מהן שטיחין לחמור והא הכא דרוצה בקיומו ע"י ד"א וקתני דאסור וכו'. מקשין העולם מאי פריך דלמא איהו ס"ל כת"ק דמתיר לגמרי בהנאה אפילו היין וכ"ש לפירוש התום' דרשב"ג משום ר' יהושע קאמר ליה וליה לא ס"ל אלא ס"ל כעדותו של שמעון בן גודא א"כ מאי פריך המקשה ועוד דלסתייע מר' מאיר ורבנן דמתניתין דלתרוייהו לא אסרי קנקנים לפי' קמא דהתום' דשמעתין אבל לדידי לא קשיא מידי (דר"מ) [דר"א] ור' יוחנן הכי פליגי דמאן דאוסר רוצה בקיומו ע"י ד"א ה"ק דכל דבר שאסור בהנאה לכל (מ"ד דאית ליה דאסור) הוא אסור בכל אופן אפילו ברוצה בקיומו ע"י ד"א ומאן דשרי ס"ל דכל מקום שאסרו לא אסרו רוצה בקיומו ע"י ד"א והשתא פריך שפיר מרשב"ג דאמר משום רבי יהושע בן קופסאי דאסור לעשות מהן שטיחין ש"מ דכל מקום שאסרי בהנאה אסור אפילו ברוצה בקיומו ע"י ד"א ולא קשיא מת"ק דלא אסרו הקנקנים והנודות כלל בהנאה דהא אפילו היין הכנוס בהן לא אסרו בהנאה וכ"ש לעדותו דשמעון בן גודא דמותר אפילו בשתיה ולא קשיא נמי מר' מאיר ורבנן דמתניתין דאינהו לא אסרי כלל הנודות בהנאה אבל מאן דאסר אסר אפילו רוצה בקיומו ע"י ד"א אלא שלפי זה צריך ליישב קצת הא דקאמר ולטעמיך קנקנים של עובדי כוכבים ליתסרו וכו' דאם ס"ל כרבנן דמתניתין (פריך) דשרו קנקנים לא פריך מידי לפי מה

ולמאן דאסר מ"ש כו' אבל לפי מה שכתבו ליישב הגירסא ודאי אפילו מאן דאוסר אינו אוסר בכל רוצה בקיומו וכמ"ש בשר"ת מדקאמר התם ניתיב כו' ודו"ק: בד"ה אבל בנו מודי ליה כו' ר"ג דיבנה שהוא זקינו של רבי כו"ל: ע"ב גמרא בהליכה אסור דאזיל ומודה כו' בחזרה אסור כיון דאביק בה כו' כו"ל: תום' בד"ה דלא כר"א כו' שאין לבובין אין נשחטין כו' ונחיר' לא והכא גבי כו' עכ"ל כו"ל: בד"ה כך היא גירסת כו' דאילו במכניסן אפילו בפעם אחד גזרו כו' ומה בין זה לזה אלו קנקנים מכניסן כו' עכ"ל אע"ג דר"ם מפליג בין נודות לקנקנים הביאו התוספות ראיה מקנקנים אנודות דלענין מכניסן לקיום דגזרו בה רבנן לפי שעה אטו זמן מרובה אין סברא לפלוגי בין נודות לקנקנים וק"ל:

דף לג

בא"ד זפותין נמי אסורין ואפילו כראין חדשים כי שמא נתן כו' עכ"ל ומתסר מתרי טעמי חדא משום שהיין נבלע בזפת ועוד דכל שמכניסו כו' עיין ברא"ש: בא"ד מנא ליה לתלמודא בסמוך דליר שורף ליין שמותר כו' עכ"ל כו"ל: ע"ב בד"ה כלי נתר כו' וזה אינו אותו דפ"ק דשבת כו' עכ"ל לא ידענא מהיכא משמע להו דזה אינו אותו דפ"ק דשבת כו' דהא שפיר איכא למימר דנהי דהכא לענין איסורא אינן שוין דכלי חרס מותר ע"י עירוי וכלי נתר לא מהני בו עירוי משום דמצריף ובולע טובא מ"מ לענין טומאה ודאי דזה וזה שוין דכלי חרס נמי אין לו טהרה במקוה ויש לפרש בדוחק דמשמע להו דכלי נתר דהכא דמפרש ליה כלי מחפורת של צריף שהוא ממיני מתכות כמו מצרף נחושת דפרק המדיר וא"כ יועיל בו טהרה במקוה כשאר כלי מתכות (כו') ובפ"ק דשבת קאמר דטומאתן שוה דמשמע דלא יועיל בו טהרה במקוה וע"כ אינו ממיני מתכות אלא מקרקע כפירוש רש"י שם ודו"ק: בד"ה קוניא כו' וע"ק מי גרע חיפוי וכו' הכא כיון שאין בו אלא חיפוי על החרס בלע כו' עכ"ל ובחיפוי אבר לא ניחא להו למימר הכי אלא כיון דהלס לא בלע ע"י חיפוי נמי לא בלע מה שאין כן בחיפוי זכוכית על החרס כיון שהוא מינו שתחלת ברייתו מן החול בלע שפיר ודו"ק:

דף לד

בד"ה מתענין לשעות כו' והא דפריך בפ"ק דתענית כו' עד שאבא לביתי ולא קמשני כו' עכ"ל הרא"ש כתב דהירושלמי חולק על הבבלי אבל מדבריהם אלו נראה שבאו להשוות הירושלמי והבבלי וא"כ הוא הו"ל ליישב ג"כ הא דמייתי התום' לעיל דקאמרינן הא דאמרת מתענין לשעות הוא שלא טעם כלום כל אותו יום דזה נראה כסותר הירושלמי ואפשר שהתום' לא באו ליישב אלא דלא תיקשי ר' יוחנן דבבלי אדר' יוחנן דירושלמי והרא"ש כתב בשם אבי העזרי שהוא נדחק מאד להשוות הירושלמי והבבלי ע"ש: ע"ב גמרא א"ל תרמינך שעתך באומר כו' כו"ל: תום' בד"ה אכטא דטייעי כך כו' ואינו נראה כי לא מצינו שום כלי שלא יהא ניתר בעירוי כו' עכ"ל צ"ע מהיכא משמע להו דהך אכטא דטייעי אינו ניתר בעירוי אי משום דנקט הך שריותא דבתר י"ב ירחי שתא דמשמע להו דוקא א"כ אמאי לא תקשי להו לעיל מיניה הכי גבי גולפי ועוד דבקנקנים נקט נמי הך שריותא דבתר י"ב ירחי שתא ובהדיא קתני לה לעיל דניתר נמי בעירוי ויש ליישב בדוחק ודו"ק: בד"ה מורייס אומן כו' וההוא מורייס דלקמן דאתא בארבא של אומן הוי כו' עכ"ל לפי מה שפרש"י דמורייס אומן שרי פ"א וב' משום דמקלקל ליה חמרא לכאורה דבריהם תמוהים דהיאך מלאתו ידיעו ורגליהו לאוקמא ההוא מורייס בשל אומן בפעם אחד וב' דא"כ למה עבד השתא נטירא בהדה הא ודאי דאומן לא רמי חמרא בפעם ראשון וב' משום דמקלקל ליה [ועד] האידנא נמי ל"ל טעמא דקאמר משום שהיין ביוקר בעכו הא בלאו הכי נמי לא רמי ביה חמרא משום קלקול וטפי הוה ניחא לן לאוקמא במורייס של ב"ב דהשתא דהיין בזול עביד נטירא דרמי חמרא ולא חש לקלקול ועד האידנא ליכא למיחש כיון דהיין ביוקר וכן מלינן לאוקמא בשל אומן ובפעם שלישי ונראה שהתוספות אינן מפרשים כפרש"י דבפעם ראשון וב' מקלקל ליה חמרא אלא דלא בעי המרא שהוא טוב בלא חמרא כמו בחמרא וכן משמע ליסנא דתלמודא לא צריך למירמי בהו חמרא מכאן ואילך דהיינו בפעם שלישי רמו בהו חמרא דיותר טוב הוא בחמרא והשתא ניחא דארבא של אומן הוי מפעם ראשון וב' ואפילו הכי אותיב נטירא בהדה כיון דהיין יותר בזול בעכו הוי רמי ביה חמרא ועד האידנא כיון דלא צריך למירמי ביה חמרא ודאי דלא רמי ביה כיון דהיין ביוקר אבל בפעם ג' רמי ביה חמרא אע"ג דהוא ביוקר כיון דיותר טוב הוא ביין וכן במורייס של בעלי בתים נמי לא מלי איירי שהוא טועה דבפעם ראשון ושני נמי צריך לחמרא שהוא יותר טוב בודאי דאית חמרא אפילו הוא ביוקר והדברים ברורים למבין ליישב דברי התוספות וק"ל: בד"ה אי אמרת רוב כו' וי"ל דשאני הכא דלאחר שחיטה איתרע ליה חזקה דהנך כו' עכ"ל ומההיא דמייתי מהתם כגון שילתה מליאה משום דאיכא ריעותא שילאת מעוברת כו' היינו נמי דבהא איתרע ליה חזקה דלשוק וכ"ה בהדיא שם בתוספות ע"ש וק"ל: בא"ד אבל כאן כיון שמיעוט הקיבות אסורות כו' עכ"ל ופירוש מיעוט הקיבות אסורות היינו רוב העגלים הנשחטים לעבודת כוכבים שהוא מיעוט לגבי רוב בהמות שאין נשחטין לעבודת כוכבים ובהא אפשר דמודי ר' יהושע דאיתרע ליה חזקה ולגבי גבינות דשאר מקומות שכתבו התוספות לקמן בפשיטות דר' יהושע לא חייש למיעוט היינו [משום] דליכא שם רוב עגלים נשחטים לעבודת כוכבים והוי מיעוטא דמיעוטא ולא איתרע ליה חזקה ודו"ק היטב:

דף לה

גמרא דליתא לאיסורא בעיניה אמרי כו' רב נחמן בר יצחק אמר כו' כו"ל: תום' ד"ה משום ניקור וכו' יותר ממים ושכר למאן דאית כו' דשייך בהו כו' עכ"ל דבריהם תמוהים דבמים ליכא פלוגתא התם כלל אלא דלכ"ע יש בו משום גילוי ובשכר לא הוזכר שם פלוגתא כלל אבל לעיל בפרקין פליגי אמוראי בשכר אי גזרו בו משום גילוי וכבר תירצו התוספות שם למאן דאית ליה נמי הכא בגבינות משום גילוי לא פסיקא ליה בשכר למיתני משום איסור גילוי ע"ש וע"כ צ"ל להגיה בתוספות דכל"ל יותר ממים ודבש למאן כו' דשייך ביה גילוי כו' והשתא ממים קשיא להו לכ"ע למה לא אסרו לשתות מים מעובד כוכבים משום גילוי ומדבש קשיא להו למאן דאית ליה התם באלו טרפות דשייך ביה גילוי וק"ל: בד"ה לפי שאי אפשר בלא כו' ויעמיד אר"ש בר רב יצחק מפני ארס הנתון בין הנקבים ופי' ויעמיד ויבשנה ומשני כו' כפירוש הרר"א דקאי אחלב עובד כוכבים והכי פריך כו' עכ"ל כו"ל ופי' לדבריהם קושיא ראשונה היא חלב העובד כוכבים למה כו' וקושיא שניה היא ויעמיד אר"ש כו' ור"ל ויעמיד ויבשנה וקאי אגבינה דתשתרי דנשקול מיניה קלי ונקום וארס אינו מניח לו להעמיד והא קשיא להו דליתא דלא מלינו כו' וק"ל: בד"ה חרא קתני כו' כדפריך לעיל שלא כפרש"י שהרי כו' עכ"ל כו"ל: ע"ב גמרא לא תשתעו מניה דאיבו כו' כו"ל ועיין הפירוש בפירוש הר"ן: תום' ד"ה לגבינה איכא כו' לצורכו ליכא למיחש כו' עכ"ל כו"ל:

ח"א דף לה ע"א

מאי דודיך וגו' כי אתא רב דימי וכו' י"ל בזה למאי דמסיק בגמרא דמרישיה דהאי קרא קאמר ליה ישקני מנשיקות פיהו וכו' למה השיאו לדבר אחר ושייליה נמי בסיפיה דקרא היאך את קורא כי טובים דודיך וגו' גם י"ל למאי דמסיק בגמרא פירושא דהאי קרא ערבים עלי דברי דודיך דהיינו דברי סופרים יותר מיינה ועיקר של תורה הכי שפיר השיב לו מהאי קרא דיש להחזיק בהאי גזירת גבינה שגזרו רבנן עליה יותר מיינה ועיקר התורה ויש ליישב בזה דודאי השיב לו כן מהאי קרא כמ"ש ודקאמר שהשיאו לדבר אחר היינו שלא השיב לו טעם גזרה זו ודקאמר מ"ש האי קרא דשייליה וכו' ומסיק משום רישיה דקרא ר"ל מ"ש מהאי קרא דכמה קראי איכא דיותר מפורשים בזה כההיא דפ' עושין פסין דדרש רבא מאי דכתיב ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים וגו' בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה כו' ומשני דלהכי שייליה מהאי קרא משום רישיה דהאי קרא ישמעאל אחי תמוק שפתותיך כו' שלא יבקש ממנו על טעם הגזרה אך שי"ל עוד בזה לפי גרסת הילקוט בגמרא וכעיניה להאי קרא דשייליה פשטיה דקרא במאי כתיב כי אתא רב דימי וכו' דמשמע דר' יהושע דריש ליה להאי קרא כי טובים דודיך מיין וגו' בדלך דלשה אחרת גם פרש"י דחוק בזה שפאלו דודיך לשון זכר או לשון נקבה דהא לנוכח זכר ונקבה שוים הם גם דמייתי לריח שמניך טובים סיפיה דקרא עלמות אהבוך ס"ל לאתויי לפרש"י ונראה שרמז לו בהאי קרא על שלשה איסורים הנזכרים במתניתין דהכא והוא איסור יין דאיסורו מדאורייתא ואסור בהנאה ואיסור חלב וגבינה דאינו אלא גזרה דרבנן ומותר בהנאה ואיסור שמן נמי אינו רק מדרבנן ומותר בהנאה וזה שהשיאו לדבר אחר ולא גלה לו טעם הגזרה אך רמז לו שיש להחזיק בגזרה ולפי שדודיך חסר כתיב שאלו היאך אתה קורא דודיך מלשון דודים כפי המקרא או דדיך מלשון דד כפי המסורת וא"ל פשטיה דקרא דודיך לשון דודים וא"ל אין הדבר כן שהרי חברו בגזרה דרבנן מלמד עליו לריח שמניך וגו' דאיירי בגזרת שמן ה"נ קרי ביה דדיך כפי המסורת והוא גזרת חלב וגבינה הבאים מן הדד וקאמר קרא כי טובים דדיך שהוא יותר מיין שהוא אסור מן התורה וכן לריח שמניך שהיא גזרת שמן טובים וערבים יותר כו' והשתא שפיר קאמר תלמודא פשטיה דקרא כפירוש המקרא דהייתו מלשון דודים כמו שהבין ר' ישמעאל במאי כתיב כו': ע"ב למה ת"ח דומה וכו' לכאורה לפי הדמיון הת"ח דומה

מה שכתבתי אלא שיש ליישב דה"ק ולמעטיך קנקנים של עובדי כוכבים וכו' ר"ל דמדנקט רשב"ג משום רבי יהושע קופסאי נודות משמע אבל בקנקנים מודה דמותר למיזבנן דלא אסור אלא נודות דראוין לעשות מהן שטיחין דאל"כ למה נקט נודות ושטיחין וק"ל ולפירוש התום' משמע דלא גרים ליה כלל ולפי שיטה זו יתיישב הרבה קושיות בתום' שבעמוד כאשר מבואר מעצמו: תום' ד"ה ומאוצר וכו' דהא אמרינן לקמן דשרי למרמי חמרא וכו' נ"ל דתיבת חמרא הוא ט"ס וצריך למוחקה: ד"ה והא הכא דרוצה בקיומו ע"י ד"א וכו' ומיהו יש לישב הגירסא וה"פ למאן דאסר כ"כ בחרס הדרייני וכו' ר"ל דלא פריך מה דלא אסרו בקנקנים רוצה בקיומו ע"י ד"א דזה לא קשיא כלל דמאן דאסר ה"ק כל מקום שאסרו בהנאה אסור אפילו ברוצה בקיומו ע"י ד"א אבל בקנקנים לא אסרו כלל בהנאה דהא אפילו היין שהכנים בתוכו אינו אסור בהנאה לרבנן אלא הכי פריך דהכל טעמא מאי דמ"ש דבחרס הדרייני החמירו כל כך ואסרו אפילו ברוצה בקיומו ע"י ד"א ובקנקנים לא אסרו כלל בהנאה ומפני מה דחקו החכמים מרתם כל כך ומשני מפני שהדברים עצמן ג"כ רחוקין זה מזה דהתם איתיה לאסוריה בעיניה וכו' והכא גבי קנקנים ליתיה לאיסוריה בעיניה ולכך לא החמירו לאסור הקנקנים בהנאה כלל אבל לעולם בשאר הדברים כגון קדירות חמץ בפסח וכיוצא בכל מקום שאסרו בהנאה אסור אפילו ברוצה בקיומו ע"י ד"א וק"ל כן נ"ל: ע"ב ד"ה עובר כוכבים ההולך לתרפות תנינא במתניתין והפסיק באמצע הדברים האסורים בהנאה וכו' כצ"ל ור"ל דיש דלא גרסי במתניתין עובד כוכבים ההולך לתרפות משום דאינו מענין דמתניתין דאיירי בדברים האסורים בהנאה לכך קאמרי התום' דשפיר גרסינן ליה במתניתין והא דהפסיק ותנא ליה בין הדברים האסורים בהנאה משום דדמי לבשר הנכנס דהוי נמי ברוגמא זה: ד"ה דלא כרבי אליעזר וכו' דמשמע הא שאין לבובין אין נשחטין לעבודת כוכבים וכו' כצ"ל:

דף לג ע"א סוף

ד"ה כך היא גירסת הספרים וכו' ועוד קשה מנא ליה לגמרא בסמוך דציר שורף לענין שמותר לכנוס בו יין אחריו כצ"ל: ע"ב גמ' אמר רב פפי הני כלי פתוותא דבי מיכסי וכו' כצ"ל והא דסני בשכשוך כתב הרא"ש משום דקים להו דלא בלעי טובא דאי אין מכניסו לקיום פשיטא דהכשרו בשכשוך ואמאי איצטריך למימר כיון דלא בלעי טובא ע"ש: תום' ד"ה כסי פרש"י כוסות וכו' שלישי מותר פירוש דאז ודאי בהרחה שלישית נפלט הכל וכו' נפלט לאו דוקא אלא ר"ל הוזהמא שמבחוץ הוסר הכל: ד"ה קוני' וכו' ועוד קשה מי גרע חפוי אבר מאם היה כולו ממנו וכו' ר"ל דמסוגיא דשמעתין משמע דמאני קוני' לא בלעי כל כך כמו שאר כלים ועל זה מקשה וכי גרע וכו' ר"ל דאם היה הכלי כולו אבר פשיטא לן שהיה בולע ונאסר ובשביל שהאבר מחופה על חרס נימא דגרע ולא בלע לכך פיר"ת דהוה היתוך זכוכית והשתא א"ש דאם היה כולו זכוכית לא הוי בלע והשתא שהוי' מחופה חרס בלע טפי:

דף לד ע"א

ד"ה שאינו מוציא מידי דופנו וכו' וא"ת כיון דחשיב כלי אחר א"כ תנור וכירים יותץ דאמר רחמנא ל"ל וכו'. פירוש כשנטמא אפילו תנור וכירים של חולין בכל מקום אמרה תורה יותץ לפי שאין לו טהרה במקוה ליטהר ע"י חזרת כבשן כיון דחשוב ככלי אחר א"כ נתבטלה ממנו הטומאה: ד"ה מתענין לשעות וכו' ואין לפרש דשמואל אמר למילתיה לענין תפלת תענית אבל לענין תענית אפילו קבל וכו' ר"ל וכ"ש אפילו לא קבליה דעלתה לו תענית: ד"ה במה שמש משה וכו' דמצינן למימר דהוראת שעה היתה וכו' ואין להקשות נימא נמי דמשה שמש בשמנה בגדי כהונה והיתה ג"כ הוראת שעה דלא שייך לומר כן משום שהרי לא מצינו שהורה לו השי"ת שישתמש בשמונה בגדי כהונה וק"ל: ע"ב גמ' פעם ראשון ושני מותר רש"י פירש דפעם ראשון ושני מקלקל ליה חמרא ולדידיה אין מערבין בו היין כדי לתקנו אלא כדי להוסיף על המדה דומיא דחילק דקתני בהדיא אלא שהאומן כיון שהוא בקי ויודע שבפעם ראשון ושני היין הוא מקלקלו לא עריב ביה ולפי זה בין בשל בעל בית דאסור אפילו בפעם ראשון ובין בשל אומן דאסור בפעם שלישי אינו אסור אלא במקום שהיין בזול אבל במקום שהיין ביוקר אינו אסור בשום אופן אבל לישנא דגמרא דקאמר מ"מ פעם ראשון ושני דנפיש שומנייהו לא צריך למרמי ביה חמרא וכו' הוא דחוק לפירוש רש"י: אבל בדברי טי"ד סימן קי"ד מבואר בדבריו שנותנין היין לתוכו כדי לתקנו ובפעם הב' לא מיתקן זולת יין ולכך אסור בכל ענין אפילו בשל אומן ואפילו במקום שהיין ביוקר ובפעם ראשון ושני לא צריך לתקנו דנפיש שומנייהו הלכך בשל אומן מותר ודוקא במקום שהיין ביוקר אבל במקום שהיין בזול אף בשל אומן אסור ובשל בעלי בתים אפילו בפעם ראשון ושני ואפילו במקום היוקר אסור ולפי זה צ"ל דההיא עובדא דלקמן בסמוך בההוא עובדא דאתא המורייס בארבא והתירו מטעם דאמר קיסטא דמורייס בלומי קיסטא דחמרא בד' לומי צריך לומר דאיירי דווקא בשל אומן והיה ניכר שהיה מפעם ראשון ושני' ע"ש בטור י"ד: תום' ד"ה אכטא דטייעי וכו' ור"ח גריס אכטא לשון אבטיח כצ"ל ואינו נראה כי לא מצינו שום כלי שלא יהא ניתר בעירוי וכו' נראה דהתום' ס"ל דלפירושו של ר"ח מ"ש דנקיט גמרא דהנודות עשויות מאבטיח ע"כ לאשמועינן דכיון דעושה מדבר אוכל אין לו שום הכשר שהוא ניתר בו אלא שיהוי י"ב חודש דוקא כמו הני דורדיא של עובדי כוכבים או החרצנים והזגים לכן כתבו התום' על זה ואינו נראה כי לא מצינו וכו' ודו"ק: ד"ה מורייס אומן וכו' והא דפליגי רבי מאיר ורבנן וכו' מדברי התום' נראה שהם מפרשים סוגיא דשמעתין כפרש"י ודלא כפירושו של הטור י"ד מדמוקי מתני' אחר פעם ראשון ושני אי איירי בשל אומן דאילו לפי סברת הטי"ד שכתבתי הוה ליה לאוקמיה מתניתין אפילו בשל אומן ואפילו בפעם ראשון ושני ובמקום שהיין בזול דאסור בכל ענין וא"כ הא דמסיימי התוס' וההוא מורייס דלקמן וכו' צריך להגיה כן של אומן הוה והיה ניכר שלא היה מפעם ראשון ושני והא דפליגי ר"מ ורבנן במתניתין וכו' א"כ מיירי אחר פעם ראשון ושני וכו' פי' ואיירי בשל אומן והוא ניכר וכו' משום דאי לא היה ניכר שהוא לאחר פעם ראשון ושני לא הוה מסתבר לאסור מספק כיון דבשל אומן איירי וההוא מורייס דלקמן וכו' של אומן היה וכו' ר"ל אם נעמידו בשל אומן צריך לומר שהיה ניכר שלא היה הפעם ראשון ושני לכך כשבא למקום שהיין בזול העמיד עליו שומרים שלא יערבו בו יין וה"ה דמצי לאוקמי אפילו בשל פעם ראשון ושני ובשל בעלי בתים דו"ק נ"ל: ד"ה מפני שמעמידין אותן בקיבת עגלי עבודת כוכבים ונראה דר' יהושע לא היה מכוין כי אם לדחותו דהא רבי יהושע לא חייש למיעוטא וכו' ואע"ג דלעיל כתבו התום' דאפילו לרבי יהושע דלא חייש התם אסר לרווחא דמילתא כתבו כן דאפילו איכא מאן דס"ל בהך דהתם כרבי יהושע אבל קושטא דמילתא דרבי יהושע לא חייש למעוטא כלל:

דף לה ע"א

ד"ה מאי שנא וכו' מה הפגימה הזאת וכו' בירושלמי שלנו גורס שם מה הסימא הזאת וכו': ד"ה משום ניקור וכו' וא"ת מפני מה אסרו משום גילוי יותר ממים ודבש וכו' כצ"ל ועי' פרק אלו טריפות דף מ"ט: ד"ה לפי שא"א וכו' ויעמיד א"ר שמואל בר יצחק מפני ארס הניתן בין הנקבים פי' ויעמיד ויבשנה וכו' כצ"ל וקושיא שניה וכו'. ר"ל הא דפריך ויעמיד ויבשנה לא קאי אחלב אלא אגבינות אבל אין לפרש כפירוש הר"ר אלחנן דקאי אחלב והכי פריך וכו' כצ"ל: ד"ה חרא קתני וכו' תימה לפי מה שפירש ר"ת וכו' שאותו שהוא קרוש לא נאסר מעולם וכו' צ"ע בדברי התום' הללו דשם פ' כל הבשר דף קס"ז בתום' ד"ה הכי גרסינן ברוב ספרים משמע שם דאפילו למשנה אחרונה אסור חלב הצלול מכלל דלמשנה ראשונה דהיינו קודם חזרה אסור אפילו הקרוש וע"ש: בא"ד וליכא למיחש נמי משום עירוב חלב טמא כדפרישית לעיל וכו' הלשון מגומגם וכוונתו כדפרישית לעיל בפירוש רש"י דכיון דאינו עומד ליכא למיחש לעובד כוכבים שוטה לערב בו חלב טמא: ע"ב ד"ה מכלל דאיכא למ"ד דשרי וכו' וכהאי גוונא במנא דעובד כוכבים וכו' פירוש אם אוכל ישראל בכלי דעובד כוכבים שנבלע בהן טעם פיתו: ד"ה זליפתן פ"ה פליטתן ונראה שאותה פליטה באה מכח השמן שהוריקו וכו' כדאמרינן לקמן. מהראית שהביאו התום' מהא דבפרק בתרא נראה דר"ל שהשמן כשמריקין אותו תוך איזה כלי אותו העירוי מפליט מה שנבלע בו ואם כן ה"נ לשמואל שאוסר השמן מטעם פליטת הכלי ר"ל נמי שמתוך שעירו והוריקו השמן לתוך הכלי האסור נפלט ממנו האיסור לתוך השמן וא"כ לשון התוספות שלפנינו שכתוב שהוריקו מכלי האיסור אינו מיושב לפ"ז והיה נראה להגיה שהוריקו לכלי האיסור ודו"ק ומה שהוכרחו התום' לפרש כן משום דהקשה לשמואל דמשני מה אסרו השמן יותר מכל יתר הדברים ועוד

קשה

לשמן הטוב שבצלוחית וגם ת"ח דומה לצלוחית וי"ל מדמה גוף הת"ח לצלוחית והשכל שבו שהוא כח הנשמה לשמן הטוב הדולק בו כמ"ש נר ה' נשמת אדם וקאמר שלא תחשוב להחזיק תורתו לעצמו שלא ללמדה לאחרים ושתאמר אתה שנקרא ת"ח ולא אחר דאדרבה קא נך כמשל שבצלוחית של פלייטון כשהוא מריק ממנו לכלי אחר אף הוא נותן ריחו ונתגלגל בממון שהיה בו כבר אבל אם הוא אינו מריק ממנו נאמר הוא מכוסה ואין ריחו של צלוחית נודף וכן ת"ח אם הוא מריק תורתו ומלמדה לאחרים ריחו נודף ומוסיף בחכמה ובשכות מכסה תורתו ומחזיק תורתו לעצמו אין מוסיף בחכמה והיינו קאמר . ולא עוד אלא שדברים המכוסים ממנו מתגלים לו . ע"י שמלמדה לאחרים כדאמרינן (תענית ז' ע"א) הרבה למדתי מרבותי ויותר מחברי ויותר מתלמידי יותר מכולן [illegible] ע"ש . וקאמר ולא עוד אלא וכו' ע"פ מ"ש בפרק ר"ע אריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה וכו' עד מיד כל אחד ואחד נעשה אוהבו ומסר לו דבר שנאמר עלית למרום שבית שבי וגו' ואף מלאך המות מסר לו דבר [illegible]

דף לו גמרא לבטל דברי ב"ד חבירו כו' כצ"ל : תוס' בד"ה בשלמא למאן דאמר כו' תלמידי שמאי והלל כו' בעלמא [illegible] העמוד היכא דכתיב שמאי והלל ל"ל תלמידי שמאי והלל וק"ל : בד"ה והא תנן אין ב"ד יכול כו' תימה כו' והיכי דמי אי פשטה תקנת פרוזבול אפילו היה גדול כו' עכ"ל לפום מה שהבינו התוס' השתא דאמר רב משרשיא מה טעם כו' הכל מדברי המקשה והתירוץ מתחיל משמן לא פשט כו' משמע להו הא דקאמר בכל יכול לבטל כו' חוץ מי"ח דבר כו' לאו דוקא דאין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ דלפי הטעם דקאמר רב משרשיא הואיל ופשט איסורן ה"ה בכל דבר דפשט איסורו אפילו היה גדול אינו יכול לבטלו כדקאמר אפילו יבא אליהו כו' ויש לדקדק בדבריהם למה להו לאתויי הך דפרוזבול אהך מתניתין גופה דמייתינן הכא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ גדול הימנו כו' יש לתמוה כך דהיכי דמי אי איירי בדבר דפשט איסורו אפילו היה גדול אינו יכול לבטלו ואי לא פשט ל"ל אלא א"כ גדול הימנו כו' אפילו קטן נמי יכול לבטלו כמו ר' יהודה נשיאה ויש ליישב משום דאסיק להו אדעתייהו לתרץ התמיהה דמעיקרא כמ"ש וי"ל דהכי נמי מטעם דלא פשט גזירה כו' מש"ה סמכו תמיהתם אפרוזבול דהשתא תיקשי להו אתירוצם כמו שהקשו מ"מ קשה דדבר תימה הוא היאך לא פשט מאחר כו' ודו"ק : ע"ב בד"ה אי איכא הגוי כולו אין אי לא לא פירוש כו' עכ"ל כצ"ל : בד"ה כי יסיר כו' ולר"ש דאסר פירוש כו' עכ"ל כן הוא בנוסחות התוספות הישנות ופירוש לדבריהם דאילו שאר עובדי כוכבים ודאי לכ"ע שרי בגירותן ואי הוה קאי כי יסיר גו' אלא תתחתן א"כ לר"ש דאסר מכי יסיר לרבות שאר עובדי כוכבים בגירותן דלא תתחתן בגירות איירי כמ"ש לעיל ור"ל פירוש רשב"ם דכל זה מפרשב"ם ואחר כך כתבו מלתא באנפי נפשיה הך דר"ש לית כו' והיא גמרא ערוכה ס"פ האומר ובנוסח חדש בתוספות הגיהו ולר"ש דאמר פירש רשב"ם הך כו' לפי הג"ה זו יהיה ולר"ש דאמר פירוש כו' מילתא באנפי נפשיה ר"ל דפי' רשב"ם הך דר"ש לית כו' אבל הוא דחוק מה להם לפרשב"ם כיון דגמרא ערוכה היא ס"פ האומר ודו"ק : בד"ה משום נשג"ז כו' על העובדת כוכבים אינו לוקה ורבא כו' דמסתמא עובדת כוכבים זונה כו' שנבעלה מספיקא לא לקי כו' לרבא ומיהו לרבין גזרו כו' זונה ולרב דימי נסייהו לא כו' עכ"ל כצ"ל : בא"ד ואמר בפרק י' יוחסין דפליגי ראב"י ור"י ור"ש בגיורת לכהן כו' אבל בעובדת כוכבים כו' עכ"ל ק"ק מאי אולמא להו להקשות מהך דפרק י' יוחסין טפי דהא איכא לדחויי נמי כמו שתירצו לעיל אהך דיבמות דבגיורת שאני דהשתא בת קיחה היא אבל בעובדת כוכבים דלית בה קיחה לית בה משום זונה ויש ליישב דמשמע להו כיון דכל הני אסורי בגיורת אפילו פחותה מבת ג' דלא שייך בה זנות דאינה ראויה לביאה וע"כ הטעם לפי שבאה מן העובדי כוכבים דשטופים בזימה וא"כ אין סברא לומר דלא שייך זנות בעובדת כוכבים וכן נראה מדברי התוספות דפ' הבע"י ודו"ק :

דף לז גמרא העיד ר' יוסי בן יועזר איש צרידה על איל כו' כצ"ל : תוס' בד"ה ורבנן לית להו דר' יוסי פי' בני דורו שהיו חולקין כו' עכ"ל ר"ל דלאו היינו רבנן דפליגי אדר' יוסי בפרק מי שמת דודאי בהנהו לא איצטריך ליה למימר דלית להו דר"י אבל הני רבנן דנקט היינו בני דורו של ר' יהודה הנשיא והיו חולקין עליו לית להו דר"י והא כתבו דמ"מ ליכא למיפשט מדמשמע הכא דלית הלכתא כר' יהודה הנשיא דלא הודו לו כל סייעתו דה"נ דלית הלכה כר' יוסי דאיכא למימר דכי לית להו הכא היינו בע"פ כו' וק"ל : ע"ב בד"ה דיקרב בדיקרב כו' והא דאמר רבא לא תתלו כו' לאו משום דאית ליה טומאה כו' עכ"ל לדבריהם צ"ע דמהיכי תיסק אדעתין למימר דמש"ה קאמר רבא לא תתלו ביה בוקי סריקי ברב נחמן דמוקי לה בהכי משום דאית ליה טומאת חיבורין לאו דאורייתא הוא דמכ"ש הוא דאיכא לאוקמי הך דיוסי בן יועזר כדלעיל ולא איצטריך ליה לאוקמא בספק טומאה ברה"ר כו' ויש ליישב בדוחק ודו"ק :

דף לח בד"ה איכא בינייהו כו' זיל הדר דכל שאינו עולה על כו' עכ"ל כצ"ל וכל הך מלתא דאסר רשב"ל וא"ל ר"י אדמקטורך כו' ליתא בהך עובדא ע"ש :

בד"ה דגים קטנים כו' ואם נלאן סומך כו' ול"ג עובד כוכבים כו' עכ"ל פירוש לדבריהם כיון דעד השתא כמי בנלאן עובד כוכבים ומליחת ישראל קמיירי מאי ואם נלאן עובד כוכבים ועוד כיון דרב אסי אשמועינן כבר דאין בו משום בישולי עובדי כוכבים ושרי לאכול אמאי לא מערבין ביה ואי משום דסד"א דבעי תבשיל וזה אינו קרוי בישול כיון דנאכל כבר מחמת מלחן ואשמועינן רב יוסף דאפ"ה מיקרי תבשיל הך רבותא ליכא נפקותא מידי בין נלאן עובד כוכבים בין נלאן ישראל אבל גבי כסא דהרסנא דמשום איסור בישול עובדי כוכבים נגעו ביה שפיר גרסינן ואי עבדינהו עובד כוכבים כו' וק"ל : ע"ב בד"ה אי משום גיעולי כו' מיהו מדבש כו' אין ראיה כו' עכ"ל ולעיל דף ל"ה בתוספות בד"ה בשלמא למ"ד זליפתן כו' הביאו ראיה מדבש ע"ש ולא אסקי אדעתייהו הך סברא דשאני דבש דפוגם אפילו בעין וק"ל :

דף לט בד"ה אמר רב חבית כו' דאיתיה לאיסורא בעיניה אבל חמפ"ג אינו אלא תערובת כו' עכ"ל איסור חלב אינו נ"כ אלא משום תערובת מיהו הא דמי ליה תלמודא ומפיק חלב ועייל חתיכות אך קשה בפת מאי איסור תערובת איכא הא איסורא הוא משום חתנות ויש ליישב דהכי איסורא בעיניה דקחשיב חבית הוי איסורא דאורייתא אבל איסורא דפת דאינו אלא איסור דרבנן משום חתנות לא הוה אלא כמו איסור תערובת וק"ל : ע"ב בד"ה התם קא בעי כו' לרבותא דהלל דאפילו כו' עכ"ל כצ"ל :

דף מ גמרא כסימני בילים כך סימני עוברי כו' כצ"ל : תוס' בד"ה כאן בפתוחות כו' ועוד קשה אי חיישינן כו' ובד"ה נמלאת כלבית פי' הכסר כלבית כו' ובד"ה אמר רבא ט' חמי ליה הדא קליפתיה כו' כצ"ל : סליק פרק אין מעמידין

כל הצלמים פרק שלישי

ע"ב בד"ה ובאנדרטי של כו' דכי דייק לה במלתיה (דר"י) [דר"ל] הא צלמין כו' מסיפא דתבנית כו' דההיא אתיא אפילו כרבנן כו' עכ"ל כצ"ל פירוש דמיירי בכפרים מיהו הך דיוקא דרישא הא צלמין עצמן אסורין קאמר וסתמא כר"מ ולא ניחא ליה לאוקמא בכפרים ואפילו כרבנן משום דגופא דמתניתין סברי צלמין מותרין ע"כ איירי בכ"מ אית לן למימר דהדיוקא מיניה הא צלמין עצמן אסורין איירי בכל מקום אך קשה לישובו של רבי אלחנן דהכתי [תקשי] לפרש"י דקתני מלא סברי צלמין מותרין ומלא אפילו בשוק משמע וא"כ מדיוקא דקאמר הא מלא צלמין עצמן אסורין אפילו בשוק ומיירי בלא כפרים דסתמא כר"מ קאמר ואפשר דר"ל דלקמן דמוקי לה סתמא כר"מ פליג אדר"י דהכא דמוקי לה דוקא בעומדין על פתח כו' ודו"ק :

ח"א דף מ ע"ב ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים וכו' · נראה לפרש לפי שהיה יין הזה שבא לרפואה שמור כ"כ ביד העובדי כוכבים שבעים שנה נתן למקום ברכה בלשון הזה ועי"ל לפי שבתחלה כשברא הקב"ה את האדם והניחו בג"ע לא השליט אותו בפירות ג"ע רק שיהיה שומר בג"ע כמ"ש ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה אבל כשנטרד מג"ע השליט את האדם

מהר"ם

קשה לישנא דזליפתן ולא קאמר פליטתן או ניעולן כמרגלא תמיד בגמרא דקאמר גיעולי עובדי כוכבים לכך כתבו דאותה פליטה באה מכח עיתוי לכך קרי לה זליפה ואע"פ כן מסיימי התוס' ולשון זילוף קצת קשה משום דלא מצינו בגמרא דעירוי מקרי זליפה וק"ל :

דף לו ע"א ד"ה בשלמא למאן דאמר וכו' והיינו דקאמר שמואל לרב בשלמא לדידי וכו' התוס' האריכו בזה משום דלפי תירוצו של ר"י לא יתיישב קצת לישנא דגמרא דקאמר בשלמא לדידי וכו' קסבר נותן טעם לפגם מותר וכו' לכך האריכו לפרש לישנא דגמרא והוצרכו להוסיף ולגרוע בלשון הגמרא כמבואר מעצמו : ד"ה ורבי יהודה הנשיא היכי אלים וכו' פרשב"ם דפריך בין לרב בין לשמואל וכו' נראה דהעיקר שבא לפרש דקושיית הגמ' פריך לשמואל משום דלרב לא הוה פריך כ"כ משום דהא אין הכי נמי דרב קאמר דלא לסמוך אדברי ר' שמלאי דקאמר שמלאי לוראה קאמרת וכו' לכך פרשב"ם דעיקר קושית הגמ' קאי אשמואל וק"ל : ד"ה והא תנן אין ב"ד יכול לבטל וכו' תימה דבפ' השולח גבי פרוזבול וכו' בלא פרוזבול היו התוס' יכולין להקשות אהא מתניתין גופא דקתני אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול הימנו וכו' ממ"נ אי איירי בדבר שלא נתפשט אפילו קטן ממנו יכול לבטל ואי איירי בדבר שנתפשט אפילו גדול ממנו אינו יכול לבטל אלא שהיו יכולין לתרץ כפשוטו כתירוצא קמא דקאמר וי"ל דה"נ מטעם דלא פשט גזירא לא התיר וכו' לכך מייתי מפרוזבול כדי להקשות על זה התירוץ מה שמקשה בתר הכי מ"מ קצת דבר תימה הוא היאך לא פשט וכו' וק"ל : ע"ב גמ' בצנעא נמי בית דינו של חשמונאי גזרו דכי אתא רב דימי אמר ב"ד של חשמונאי גזרו הבא על העובדת כוכבים חייב משום נשג"א כי אתא רבין וכו' כצ"ל ועיין בפרק הנשרפין דף פ"ב : תד"ה משום נשג"ז וכו' אכן קשה דאמרינן פ' כל האסורין אמר אביי כהן הבא על העובדת כוכבים אפילו אשת איש אינו לוקה ורבא אמר לוקה אלמא מדאורייתא הוא מלקי עלה וכו' פירוש לרבא דקי"ל כותיה לגבי אביי : בא"ד ואמרינן בפ' עשרה יוחסין דפליגי ר"א בר יעקב ור"י וכו' ואפילו ר"ש לא שרי וכו' ואע"ג דלעיל מזה כתבו התוס' בסמוך ויש לדחות דהתם בגיורת שאני וכו' התם בפ' עשרה יוחסין משמע בהדיא דבעובדת כוכבים אפילו רבי שמעון מודה ע"ש :

דף לז ע"א רש"י ד"ה הואיל וראוי לביאה וכו' דטעמא דגזירת זיבה משום ביאה הואי וכו' כצ"ל : ע"ב תוס' ד"ה דיקרב בדיקרב וכו' והא דאמר רבא לא תתלו ביה בוקי סריקי בר"נ לאו משום דאית ליה טומאה בחבורין לאו דאורייתא וכו' יש לתמוה על דברי התוס' תללו דהיכי הוה ס"ד לומר דמשום הכי קאמר רבא הכי משום דאית ליה טומאה בחבורים לאו דאורייתא אדרבה א"כ כ"ש דלא הוי להדורי משינויא קמא אלא ה"ל למימר דטומאה בחבורים תתיר להם דמדאורייתא דיקרב טמא דיקרב בדיקרב טהור ואתו אינהו וגזור אפי' דיקרב בדיקרב ואתא איהו ואוקמא אדאורייתא וטפי הוי לן למימר דמשום הכי קאמר רבא הכי והדר משינויא קמא משום דס"ל דאפי' טומאה שלא בחיבורין הויא דאורייתא ויש ליישב בדוחק דהוי ס"ד למימר כן משום דלישנא דלא תתלו ביה בוקי סריקי וכו' משמע שבא להקל ולומר שאין כאן שום טומאה ודברים של ריק הן וה"א דמשום הכי הדר משינויא קמא דכיון דאין שום טומאה בחיבורים דאורייתא לא שייך כלל שום גזירה דליכא למימר דאתו אינהו וגזור אפילו דיקרב בדיקרב משום דאי לא מטמא דיקרב בדיקרב אתו למימר דיקרב נמי טהור דאין זה סברא דלא אתו למטעי בזה ואם כן למה הוצרך יוסף בן יועזר להתיר להם דבשלמא אי הוי טומאה בחיבורים דאורייתא ואתו אינהו וגזור אפילו שלא בחיבורים שייך שפיר גזירה דאי מטהרי שלא בחיבורים אתו לטהר אפי' בחיבורים דאתו למיטעי בזה אבל אי אפילו בחיבורים לאו דאורייתא לא שייך למגזר ולכך הוה ס"ד למימר דרבא ס"ל דטומאה בחיבורים לאו דאורייתא ולכך הדר משינויא קמא והוצרכו התוס' לומר דלאו משום הכי הדר ביה משינויא קמא אלא משום דקסבר דיוסף בן יועזר לא איירי בהכי ודו"ק נ"ל :

דף לח ע"א ד"ה איכא בינייהו דגים קטנים וכו' ואמר ליה ר"י אדמקטורך עלך זיל הדר דכל שאינו עולה על שלחן מלכים וכו' כצ"ל : ע"ב ד"ה אי משום גיעולי עובדי כוכבים וכו' אבל שמן כשהוא בעין הוי ליה לשבח ואפ"ה לפגם מותר וגם מרבא דאמר פרק בתרא הלכתא נותן טעם לפגם מותר אין ראיה וכו' כצ"ל :

דף לט ע"ב ד"ה ימ"ח מח"ג וכו' מיהו לרבי ירמיה וכו' לפרש"י קשה לר"י למה הוצרך וכו' ר"ל ר"י הקשה קושיא זו דלפרש"י שפירש לעיל דף ל"ה דהא דקאמר לפי שא"א בלא צחצוחי חלב הוי פירושו משום חלב טמא קשה למה הוצרך לשנות כאן גבינה :

דף מ ע"א ד"ה אמר רבא כשנימוחו וכו' תימה אמאי לא משני קסבר סימני עוברי דגים לאו דאורייתא וכו' וכ"ת למאי נפקא מינה בסימנים כיון שאינן דאורייתא דנפקא מינה להיכי דאמר של דג פלוני טהור הם דמהני כדלקמן דבור זה גבי ביצים :

כל הצלמים פרק שלישי

ע"ב ד"ה ובאנדרטי של מלכים וכו' ואדרבה בפרק כלל גדול משמע שאין סתמן לעבודה וכו' לכך פירש ר"ת וכו' הא דשרו רבנן וכו' ר"ל דבאנדרטי פליגי אבל בשאר צורות אפילו רבנן מודו דאסירי ולפי זה צ"ל האי דקאמרי רבנן במתני' אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל וכו' היינו דוקא באנדרטי אבל בשאר צורות אפילו אין בידו כלום אסירי מקשין התלמידים מאי תירץ ר"ת הא גם לדידיה על כל פנים ר"מ אוסר באנדרטי אפילו בסתמא ואם כן הדרא קושית התוס' לדוכתא דלמה ליה למימר בפרק כלל גדול דקבליה עליה וכו' הא בסתמא נמי נעבדין אלא ע"כ צ"ל דההוא דפרק כלל גדול כרבנן אתיא א"כ גם לפרש"י נוכל לתרץ הכי אבל לדידי לא קשיא כלל דכוונת קושית התוס' לאו הכי היא אלא הכי היא דלפרש"י דפליגי באנדרטי ודוקא באנדרטי אסר ר"מ ובשאר צורות הוא מודה לרבנן אם כן ע"כ דנהוג הוא ושכיחי טפי למפלח לאנדרטי יותר משאר צורות וא"כ קשיא דבפרק כלל גדול קאמר דבעובד עבודת כוכבים אפילו בלא מתכוון חייב ופריך ה"ד אי דחזי אנדרטי וסגיד לה אי דקביל עליה לאלוה עובד במתכוון הוא ואי דלא קביל וכו' אינו עובדה כלל דאין נקראת עבודת כוכבים כלל משמע דגמרא מהדר לאשכוחי צורה שאינה עבודת כוכבים ואם כן למה נקט אנדרטי אדרבה הו"ל למנקט סתם צורה אפי' אי אתיא כרבנן דהא לפרש"י שכיחי טפי למפלח לאנדרטי יותר משאר צורות דהא שמעינן דבשאר צורות אפי' ר"מ מודה והו"ל למנקט שאר צורות דלכ"ע אין נעבדין אבל לפי' ר"ת אתי שפיר דאנדרטא אין נעבדת כ"כ כמו שאר צורות דהא בשאר צורות אפי' רבנן מודו דאסירי וא"כ שאר צורות שכיחי טפי דפלחי להו לכך אתי שפיר דנקיט אנדרטי בפרק כלל גדול דלא הוי ליה למנקט שאר צורות דאדרבה שאר צורות פלחי להו טפי אלא שלפ"ז צריך לישב לפירושו של ר' אלחנן דמה מתרץ דאע"ג דאוקי ההיא דפרק כלל גדול באנדרטי של שולטנית מ"מ תקשה ליה דלמא נקט אנדרטי ולמה לא נקט התם שאר צורות דאין נעבדין אפילו לר"מ אלא שיש לישב דאנדרטי של שולטנית גרע טפי משאר צורות דודאי נעשית לכבוד השלטון ולא שכיח כלל דפלחי לה וק"ל : בא"ד ובכך ניחא דכי דייק לה במילתית דר"י וכו' לא מצי למימר סתמא כר"מ מסיפא וכו' ולפי פירוש ר"ת קשה קצת דכי קאמר לקמן סתמא כר"מ הוי ליה למימר סתמא אפי' כרבנן וכו' יש להקשות הא לפי' רבי אלחנן נמי קשה כן דהוה מצי למימר סתמא אפי' כרבנן שהרי בכפרים מודו דאסור מאי אמרת כפרים מסיפא שמעינן דקתני מצא תבנית יד ותבנית רגל וכו' דאיירי בכפרים לרבי אלחנן וכ"ש דמות שלם א"כ לפי' ר"ת נמי לא קשה מידי דלדידיה ע"כ צריך לפרש דהסיפא איירי בשאר דמותים דמודו בה רבנן א"כ לא מצי נמי למימר דהרישא אתא לאשמועינן הא דמותים עצמן אסורים בשאר דמותים וכרבנן דהא נמי מסיפא שמעינן לה וכן יש לדקדק אמאי דקאמרי התוס' לעיל מזה ובכך ניחא דכי דייק לה במלתיה דר"י וכו' לא מצי למימר סתמא כר"מ וכו' דמשמע דלפירוש דר"ת לא ניחא הא לפירושו דר"ת נמי ניחא בכך דמסיפא לא מצי למימר סתמא כר"מ דכרבנן נמי אתי ובשאר דמותים ויש ליישב קצת דלפירושו של ר"ת קשה טפי דאי תרצה לאוקמי הסיפא דלא איירי בדמותים נ' דפליגי ביה לעיל מזה רבנן ור'

בכל ומסר הכל בידו וע"ז נתן ברכה שמסר עולמו שמחוץ לגן עדן לאומן שהיו רק עומדים בג"ע לסיות לסם כל העולם הזה לכל לרכיהן :

דף מא בד"ה אמר רבה כו' פלוגתייהו דר"מ ורבנן כו' לכך נראה כו' דר"מ אסר בכ"מ כו' ורבנן שרו בכל מקום כו' עכ"ל כל"ל וה"מ למיפרך כדפריך מעיקרא כפרש"י ותוספות דה"ל למיתני וחכ"א אינו נעבד ואפשר דהייט הך דפריך דכפרים ודאי למפלחינהו עבדי דאל"כ ה"ל לרבנן למפלג בהא ודו"ק : **בד"ה** אמר שמואל כו' ואסורין לר"מ משום שאינם כו' עכ"ל יש לדקדק על דבריהם דהא בין לפרש"י בין לפר"ת הך סיפא דתבנית יד כו' אתיא אפילו כרבנן כמ"ש התוספות לעיל ויש ליישב דנקטי הכי ואסורין לר"מ משום דהך סברא דקאמר שמואל ואם נקט שברי עבודת כוכבים ברישא ה"א דוקא תבנית כו' אבל צלמים שאין נעבדין כו' כמ"ש התוס' ליכא אלא לר"מ ובכרכים אבל לרבנן בכפרים צלמים נמי עבודת כוכבים הן דודאי למיפלחינהו עבדי להו ודו"ק : **ע"ב** בפרש"י בד"ה ומקשינן ולר' יוחנן דמותיב מודה דלר' מאיר כו' עכ"ל כל"ל פי' אע"ג דר' יוחנן לא מוקי סתמא כר"מ מ"מ מודה דכר"מ נמי אתיא הא דשברי צלמין מותרין וק"ל : **תוס'** בד"ה מדר"מ נשמע לרבנן לפר"ת דפירש כו' כל"ל :

דף מב בד"ה לידע אם זכר כו' בור שמטילין בו נפלים טהור כו' עכ"ל ומהך רישא לא בעי לאקשויי אמאי טהור הא ודאי מטילין בו נפלים וספק גררוהו די"ל דהכא ידע ודאי להרץ כיון דעכשיו לא היו מטילין אלא שהיו רגילין כבר להטיל אית לן למימר דודאי גררוהו בזמן הזה וק"ל : **בד"ה** מפני שחולדה כו' דמיירי בבור קלר כו' ולמאי דמוקי לה דהטילה כמין נפל נ"ל גררוהו מפני נפלים שהיו מטילין בו כבר דאע"ג דאיירי בנבדק הבור כמ"ש התוס' לקמן היינו משום דתלינן בגרירות חולדה

ודו"ק : **בא"ד** ואין לתמוה כו' דסתם חור שרלים אין בהן פותח כו' עכ"ל ויש לתמוה לדבריהם דאדרבה מהאי טעמא דסתם חור שרלים אין בהן פותח טפח טומאה בוקעת ועולה והיה נ"ל להגיה דסתם חור שרלים יש בהן פותח טפח ואין הטומאה בוקעת ועולה אבל בתוספות דפרק קמא דפסחים ובפרק כל היד הוכיחו דהאי חור ע"כ אין בה פותח טפח דא"כ היה מביא הטומאה לבור ע"ש וע"כ נ"ל דכל זה מלשון הקושיא והתירוץ חסר בתוספות וכל"ל דיש לומר דגררוהו ואכלוהו קאמר א"נ י"ל דמיירי כו' כל"ל והאי תירולא איתא נמי שם בתוס' ע"ש : **בד"ה** עובד כוכבים שסיפה כו' ולריך לומר מדלא מסני כו' עכ"ל נ"ע למאי דמוקי לקמן הא שיפוין דעיקר עבודת כוכבים קיימת וקתני לגורכה כו' ולא מדייק הכי מרישא דקתני לגורכו היא ושיפויה מותרין ע"כ דאית לן למימר כיון דהיא ושיפויה מותרין לא מקרי עיקר עבודת כוכבים קיימת והכי נמי הכא איכא למימר דמלגורכו פרכינן לר"ל תהוי כעבודת כוכבים שנשברה מאליה ויהיה היא ושיפויה מותרין כמו בעובד כוכבים וכן דקדק רש"י לפרש דמלגורכו פרכינן הכא והשתא אין מקום לקושיית התוס' דלא מלי לשנויי שאני התם דעיקר עבודת כוכבים קיימת דהא מלגורכו פרכינן ודו"ק : **ע"ב** גמרא השוחט לשם הרים לשם גבעות לשם ימים כו' הני תלתא דחשיבי להו כו' כל"ל :

דף מג גמ' המולא כלים ועליהם לורת חמה כו' כל"ל : **תוס'** בד"ה ש"מ עובד כוכבים כו' אבל עובד כוכבים מבטל אע"ג כו' וקמ"ל דישראל אדעתיה דעובד כוכבים פלח כו' עכ"ל אולי כך היה הגירסא שלהם שם אבל בנוסחא שלפנינו שם אבל עובד כוכבים דנפשיה מבטל משמע דחלק ישראל אינו מבטל וא"כ ע"כ דלא אמרינן ישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח ע"ש : **ע"ב** גמרא אמר רב הונא בריה דרב יהושע

מהר"ם

ור' מאיר אלא איירי בשאר דמותים ואתי נמי כרבנן הוי מצי נמי לומר דהרישא נמי הוי סתמא כרבנן ולאשמועינן הא דמותים אסורים בשאר דמותים וליכא למימר הא מסיפא שמעינן לה דאי לאו הרישא הוי מוקמינן הסיפא דוקא בכפרים לכך אצטריך רישא דאפי' בכרכים בשאר דמותים שאינן אנדרטי דמותים אסורין אבל לפי' ר' אלחנן לא שייך לומר כן דו"ק נ"ל : **גמ'** ור"מ דחייש למיעוט גזר שאר מקומות אטו אותו מקום וכו' עיין ברבינו נסים ותמצא מבואר היטב :

דף מא ע"א גמרא מקל שרודה וכו' במקל וכו' אין לפרש דר"ל שהוא רודה במקל את העולם דהא גבי צפור וכדור לא שייך לומר כן אלא גבי כדור וצפור ע"כ צריך לפרש שהוא תופס כל העולם בידו כמו שהוא תופס כדור זה או צפור זה וכן גבי מקל ע"כ צריך לומר דתרווייהו איתנהו דרוצה לומר שתופס העולם בידו כמו שהוא תופס מקל זה והיה באפשר שיתנו לתפוס בידו דבר אחר אלא שרמזו ג"כ על הרדית והממשלה שמקל רומז לממשלה וכן בצפור רמז גם כן בו שהוא מתנשא על העולם כצפור הזה שהוא פורח ושט למעלה על כל העולם ובכדור רומז ג"כ העולם שהוא ככדור ולכך נתנו כדור ולא ד"א זולתו : **רש"י** ד"ה גדיל כלילי וכו' נראה דכך צ"ל גדיל שם אומן כלילי עטרה ורוצה לומר דהאומן נקרא גדיל על שם שהוא גודל ועושה העטרות והעטרה נקראה כלילי : **תוס'** ד"ה אמר רבה מחלוקת בשל כפרים וכו' לכך נראה מחלוקת בשל כפרים דר"מ אסר להו בכל מקום דלמפלחינהו עבדי להו ורבנן שרו בכל מקום דסברי דלנוי עבדי להו מקשין העולם והיאך אפשר לפרש כן דא"כ הדרא קושיית הגמרא לדוכתה אי דנעבדין פעם אחת וכו' מ"מ דרבנן דא"ל דפליגי בהא דרבי מאיר סבר נעבדין ורבנן סברי אין נעבדין מדלא קתני וחכמים אומרים אין נעבדין אלא מי שיש בידו מקל וכו' כמו שכתבו התוס' לעיל ויש לפרש שוהו נמי מאי דפריך המקשה ודכפרים מי איכא למ"ד וכו' דהכל נכלל בקושייתו אבל אין הלשון משמע כן וי"ל דלפי זה דר"ל השתא דלא איירי ר' מאיר אלא בכפרים אבל בכרכים מודה איכא למימר שפיר דפליגי בה הכי דרבי מאיר סבר דנעבדין ורבנן סברי דאין נעבדין מאי אמרת דהוה ליה למתני וחכמים אומרים אין נעבדין אלא מי שיש בידו וכו' אי תנא הכי הוה משמע דמי שיש בידו מקל וכו' נמי אין נעבדין אלא בכפרים דומיא דאיירי ביה ר"מ וז"א דמי שיש בידו מקל וכו' אף בכרכים הן נעבדים ולכך לא שייך למתני הכי וק"ל : **ד"ה** אמר שמואל וכו' ופריך ליה בגמ' והאנן שברי דמות תנן וכו' ומסיק ה"ה דאף שברי עבודת כוכבים מותרין וכו' נראה דלא הוכרחו התוס' להאריך בפי' קושית המקשה שכפשוטו אתי כן אלא שכוונתן לפרש דברי המתרץ משום דלפי מה שפירשו דטעמו של שמואל דאמר אף שברי עבודת כוכבים הוי מטעם דגם בשברי עבודת כוכבים איכא נמי כמה ספיקות להתיר כמו גבי שברי דמות א"כ מאי משני ה"ה וכו' משום דקא בעי למתני סיפא וכו' ר"ל ואי הוי תני ברישא שברי עבודת כוכבים ה"א דתבנית יד דעבודת כוכבים אסור דוקא ולא דדמות ומ"ש תבנית יד דדמות מתבנית יד דעבודת כוכבים כיון דהוה מיתני ברישא דגם שברי עבודת כוכבים מותרים מטעם כמה ספיקות כמו שברי דמות לכך מפרש דאפילו הכי ה"א דוקא תבנית יד דעבודת כוכבים אסורים מפני שכשהיתה שלמה היתה נעבדת תדיר והרבה הן שהיו משתחוים ליד או לרגל וכו' וק"ל : **ד"ה** ה"ה וכו' הא דלא משני הכא כמו שתירץ בסמוך וכו' כלל דברי התוס' דמדברי שמואל משמע דהתנא אתא לאשמועינן חידושא היתרא דשברים א"כ לא שייך לתרץ דאתי למידק הא דמות עצמן אסורים דלא איירי השתא בדמות עצמן אלא היתר דשברים אתא לאשמועינן אבל בסמוך בדברי ר' יוחנן דהוה סבירא ליה דאתיא כרבנן כדבסמוך בתוס' לקמן ולא אתא לאשמועינן שום חידוש בשברי דמות שייך שפיר לתרץ דאתא למידק מיניה הא דמות עצמן אסורים וק"ל : **ע"ב תוס'** ד"ה איתיבי' המוצא שברי דמות וכו' נראה לפרש דהכי פריך וכו' נראה דהוקשה להתוס' מאי סלקא דעתיה דר' יוחנן שהקשה לעיל ממתניתין הא ודאי לא נעלם ממנו שיש לתרץ ה"ה דשברי עבודת כוכבים נמי מותרין והא דקתני שברי צלמים משום דבעי למתני סיפא כדשני לעיל אליבא דשמואל או איכא לשנויי דאתא למידק הא דמות עצמן אסורים כדמשני הכא לכך כתבו דהכי פריך וכו' דהוה סלקא אדעתיה כרבנן נמי אתי וא"כ ליכא לשנויי דאתא למידק הא דמות עצמן אסירי דהא לרבנן דמות מותרים וגם ליכא לשנויי ה"ה שברי עבודת כוכבים מותרים והא דקתני שברי דמות משום דקא בעי למתני סיפא וכו' ר"ל לאשמועינן דתבנית יד אפילו דדמות אסורים דהא אפילו דמות שלמים מותרים לרבנן ולכך לא שייך שינויא זה אליבייהו דרבנן וק"ל : **בא"ד** ואין להקשות מאחר דמוקי לה כר"מ לימא משום דבעי למתני סיפא וכו' כי נראה לו קצת דוחק וכו' כללא דמילתא דלעיל לשמואל דמשמע מדבריו דמתני' היתרא דשברים אתא לאשמועינן לא הוה שייך לשנויי שינויא דהכא דאתי למידק הא דמות עצמן אסורין דזה היה נראה דוחק כיון דהשתא אתא לאשמועינן דיני דשברים ולכך הוצרך לשנויי משום דבעי למתני סיפא ואתא גם כן לאשמועינן איסור דתבנית יד ורגל דדמיא לשברים כדלעיל בתוס' אבל השתא דס"ל דהמתניתין לא אתי לאשמועינן היתרא דשברים איפכא ס"ל דאי הוה משני משום דבעי למתני סיפא היה נראה קצת דוחק בהיות כי בא לאשמועינן חדוש בשברים ומניח שברי עבודת כוכבים משום סיפא לכך שינויא דהכא דמשני דבא לאשמועינן למידק הא דמות עצמן אסורים מסתבר ליה טפי כיון דהשתא אמרינן דלא אתא לאשמועינן שום חדוש בשברים כלל וק"ל : **ד"ה** ואין ספק מוציא מידי ודאי וכו' דאי בשאינו רגיל אפילו ספק איסור אינו מוציא מידי ודאי היתר וכו'. ר"ל דהתם אמרינן לרב חסדא היכי דשחט וקודם שבדק הסכין שיבר בה עצמות ואחר כך נמצא הסכין פגום הבהמה מותרת ולא אמרי' שמא בעור נפגם קודם גמר השחיטה משום דעצם ודאי פוגם ועור ספק פוגם ואין ספק מוציא מידי ודאי והשתא הא התם דהוה מסתבר למימר לחומרא דספק האיסור יוציא מידי ודאי ההיתר ואפילו הכי לא אמרינן וכ"ש דלא נימא בספק לקולא שספק יוציא מידי ודאי איסור ואיך פריך המקשה ואין ספק מוציא מידי ודאי בתמיה וכו' אלא ודאי התם בחולין הוי ספק שאינו רגיל אבל הכא פריך דבספק הרגיל אפילו לקולא אמרינן דמוציא מידי ודאי כדאשכחן בההוא דחבר שמת דספק עשרינהו כיון דהוי ספק הרגיל מוציא מידי ודאי טבל [ועיין שם בתוס' פ"ק דחולין] :

דף מב ע"א ד"ה ובא כהן והציץ וכו' דאפי' לקרובים אינו מיטמא לנפלים דבעינן דומיא דאביו ואמו ר"ל שהם בני קיימא וכתבו כן משום דיש מפרשים שם דהנפל לא היה של השפחה אלא של גבירתה היה וכהן זה קרוב היה ולכך רצה ליטמא ולכך כתבו התוס' דע"כ כהן זה שוטה היה דאפילו לקרובים וכו' : **ד"ה** לידע וכו' רישא דברייתא וכו' משום דלא שייך למתני אמר רבי יהודה מעשה וכו' אם לא מיתני ברישא דין כיוצא בו שעלה קאי אמר רבי יהודה וכו' : **ד"ה** מפני שחולדה וברדלס וכו' הוקשה להם לתוס' ממ"נ אי בור זה היה רשות הרבים בלא טעם זה שחולדה וברדלס גררוהו היה טהור משום דלא דבר ברור ודאי הוא שהאהיל עליו דשמא היה הנפל מונח בצד האחר מן הבור ולא האהיל עליו והוי ספק טומאה בר"ה דטהור ואי איירי שהיה הבור רשות היחיד מאי אהני טעמא דחולדה וברדלס וכו' הא עכ"פ איכא למיחש דשמא גררוהו תחת רגלי הכהן וטומאה בוקעת ועולה וספק טומאה ברה"י טמא לכך כתבו אי בעית אימא הבור רשות הרבים וכו' ואי בעית אימא הבור רשות היחיד וכו' ואפ"ה ליכא למיחש שמא גררוהו תחת רגלי הכהן משום דסתם חור שרצים יש בו פותח טפח ואינה בוקעת ועולה ועיין בפסחים דף ט' דכתבו התוס' שם איפכא דסתם חור אין בו פותח טפח ע"ש והשתא דברי התוס' מבוארים אבל יש להקשות כיון דיש לפרש דבור זה היה רשות הרבים א"כ מאי פריך בגמרא ואין ספק מוציא מידי ודאי מהאי עובדא דכהן דנימא דשאני התם דהוה ברשות הרבים וספק טומאה ברשות הרבים טהור ולכך אע"ג דספק הוא אם גררוהו ולא האהיל עליו וספק שמא לא גררוהו והאהיל על הטומאה הוי ספק טומאה ברה"ר וטהור אבל בעלמא לעולם אימא לך דאין ספק מוציא מידי ודאי ויש לתרץ בדוחק דס"ל לגמרא דאם איתא דאין ספק מוציא מידי ודאי לא הוי מקרי ספק טומאה ברה"ר אלא הוי מקרי ודאי טומאה ברה"ר אלא ודאי משום דקי"ל לחכמים דספק מוציא מידי ודאי טהרוהו וק"ל : **ד"ה** ספק עובד

כוכבים חתכו וכו' וא"ת בספק נעבד נמי תקשה סיפא וכו' ומאי שנא משברי צלמים וכו' וי"ל דיש להתיר יותר וכו' לא ידעתי מי דחקו להתוס' לתרץ קושיא זו דמאן מכריח לן לומר דלרבי יוחנן בנשתברה מאליה או נחתכה ודאי [ע"י] ישראל דהוי שום ספק ביטול למה לא נאמר דלר"י לא הוי שום ביטול כלל וא"כ לא דמי כלל למצא שברי צלמים דשם הוי ספק ביטול דשמא נשברו ע"י עובד כוכבים שבטלם וא"כ הוי ספק ספיקא ולכך מודה ר"י דמותרים וק"ל : **ע"ב רש"י** ד"ה צורת חמה כו' מול חמה. ר"ל שהחוזים וחכמי המזלות מציירים החמה בצורת מלך ועטרה בראשו יושב על עגלה וכן הלבנה מציירים בצורה אחרת כיוצא בזה ועיין בפירוש המשניות להרמב"ם ואין ר"ל עיגול החמה או עיגול הלבנה : **בא"ד** ורבנן היא דאמרי כל שאר הדמותים מותרים וכו' ויש לדקדק הא רבנן קאמרו לעיל דאין נעבדין אלא מי שיש בידו מקל וצפור וכו' ודוחק לומר שרש"י רוצה לומר דמתניתין דהכא בצורת חמה ולבנה נמי איירי שיש בידם מקל וצפור וכדור אלא נראה דמתניתין דלעיל איירי בצלמים וסתם צלם הוי דוגמת אנדרטי של מלכים או שלטונים וכיוצא ובהם קאמרי רבנן דאין נעבדין אלא כשיש בידן וכו' ומתניתין דהכא איירי בצורת מזלות אלא שרש"י סבירא ליה דמתניתין דהכא דלא אסרה אלא בהנהו ג' צורות דמזלות משום דחשיבי כדמפרש בגמרא על כרחך אתי' כרבנן דלעיל דמחלקי נמי בצלמים בין חשובים שיש בידם וכו' ובין שאין בידם דאילו רבי מאיר דלא מחלק לעיל אלא אוסר בכל הצלמים הוא הדין נמי דלא מחלק הכא (בין) גבי צורת המזלות בין צורה לצורה ובזה יתורץ גם כן מה שיש להקשות אהא דפריך גמרא אמתניתין דהכא למימרא דלהני הוא דפלחי למידי אחריני לא פלחי ורמינהי השוחט לשם הרים וכו' ולמה לא רמי המקשה רומיא זאת אמתניתין דלעיל אדברי חכמים דקאמרי אין נעבדים אלא מי שיש בידו וכו' אבל לפי מה שכתבתי א"ש דלעיל לא איירי אלא בדמות ולא בצורת מזלות : **תוס'** ד"ה ור' אבהו אמר וכו' ויפה פי' לפי שיטת הספר וכו' ומיהו במעילה וכו'. לפי מה שכתבו התוס' הכא נראה דשם במעילה גרסי התוס' בגמ' כשיטה דהכא אלא בתר דקאמר מידי איריא הכא בגידולים הבאים לאחר מכאן וכו' גרסי שם ה"נ מסתברא מדקתני יתיז בקנה ואי ס"ד דאתיא מעלמא אמאי יתיז בקנה לישקלה מישקל אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן לעולם דאייתי מעלמא ומאי יתיז יתיז באפרוחים והשתא לפי גירסא זו לא אתי ר' אבהו לשנויי הקושיא ראשונה דר"ל דזה כבר שני לעיל כגון דאייתי עצים מעלמא וגבי אשרה מותר וגבי הקדש לא נהנין לכתחלה מדרבנן משום דלמא אתי לאתהנויי מעצי אילן דהקדש גופיה כמו שפרש"י הכא אלא שר' אבהו אתי לשנויי דמשום הכי יתיז בקנה ולא לשקלה בידו ממש משום דגם האפרוחים יתיז וגבי אפרוחים לא שרינן ליה למשקלם בידו משום גזירה שמא יעלה על האילן ליטלם אבל לפי שיטה דשמעתין משמע דבא ר' אבהו לשנויי קושיות דר"ל בשנויא אחרינא דעדיף טפי הלכך צ"ל דמוקים לה בשובר' עצים מגופה ובגדולים הבאים לאחר מכאן ועיין שם במעילה דשם יש גירסא אחרת בגמ' וגם התוס' פירשו שם פירוש אחר ארוך ע"ש : **ד"ה** יוליכם לים המלח וכו' ולפי' ר"ת דאוקי אנדרטי אשריותא דרבנן וכו' ולהכי פריך בסמוך פרצוף וכו' מי אסורים וכו' על הכלים וכו' ואין להקשות מאי פריך נימא דאיירי שלא על הכלי אלא בלחודייתו דלכ"ע אסור זה אינו דא"כ כל הפרצופין נמי ליתסרי דהא השתא סבירא לן דשאר צלמים חוץ מאנדרטי לכ"ע אסירי :

דף מג ע"א רש"י ד"ה סר אפס שסר ונעשה שר וכו' נ"ל שתיבת שסר הוא דבור בפני עצמו והוי"ו של ונעשה היא יתירה וכן צ"ל שסר נעשה שר והפים כל העולם וכו' ור"ל מה שאמר בגמרא שסר הוי פירושו נעשה שר ומה שאמר והפים כל העולם הוי פירושו בשני רעבון וכו' וסר אפס דנקט רש"י בתחלת הדבור הוא גמרא בלא פירוש ולא פירש בו רש"י מידי אלא שר"ל כך הגירסא בגמרא סר אפס ואח"כ מתחיל דבור אחר שסר וכו' וק"ל : **בתוס'** רשב"ם גרים סר אפס כלומר אמרו לו עיין וכו' ר"ל סר הוי פירושו עיין כלומר שאמרו לו המצרים ליוסף עיין ותדקדק כי אפס וכלה התבואה ואין לנו לחם לאכול אלא שלפי פירוש זה לא יתיישב הא דקאמר בגמרא שסר והפים את כל העולם דמשמע שפירושו של אפס הוי לשון פיום כמו שפירש רש"י ואפשר שרשב"ם לא גרים לה בגמרא רק אותה הגירסא הוא ע"פ פרש"י ולא גרים בגמרא אלא סר אפס ע"ש יוסף והוא דנקיט גריו' וכו' ואפשר שגם בספרי רש"י לא היה כתוב אלא שהוגה בספרים ע"פ פי' רש"י ולפי זה צריך לפרש שמה שכתב רש"י סר אפס שסר ונעשה שר והפים וכו' הכל הוא מדברי רש"י ותיבת סר אפים בא לפרש ואמר כי פירושו של סר הוי נעשה שר ופירושו של אפים הוי והפים את כל העולם בשני רעבון וק"ל : **ד"ה** הלכה כר' שמעון בן אלעזר פי' רשב"ם ואפילו אי משכחת וכו' משום דקשה לו הלכה מכלל דפליגי והא ליכא מ"ד דפליג עליה ומה אצטריך לפסוק הלכה כמותו לכך כתב שמשום הכי קאמר הלכה אפילו אי משכחת שום תנא דפליג אפ"ה הלכה כמותו : **ד"ה** ש"מ עובד כוכבים מבטל וכו' ואפ"ת אין כאן רבותא אלא מן הדיוק ישראל הוא דאינו מבטל וכו' וקמ"ל דישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח וכו' עיין לקמן בפרק רבי ישמעאל שבספרים שלנו אינו כן בגמרא שם גם בפרש"י שם אינו כן אלא שבא להשמיענו שהעובד כוכבים יכול לבטל דנפשיה אע"ג דחלקו של ישראל אינו בטל : **ד"ה** ולית ליה מציל וכו' וא"ת תקשי ליה אמתניתין דקתני מצא תבנית יד וכו' הא דלא קאמר תקשי ליה אמתניתין דהכא דקתני המוצא כלים ועליהם צורת חמה וכו' י"ל משום דבכלים אינו מייאש כ"כ משום דסתם כלי יש לו בו סימנים : **ד"ה** לא תעשון אתי תימה כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור וכו'. נראה דדבור זה שייך אמאי דקאמר מפרקי' דר' יהושע שמיע לי לא תעשון אותי לא תעשון אתי והא דמקשו אמאי אצטריך לאסור דמות שמשי משום דהוה ס"ד דמלאך יש לו צורת פרצוף ואם כן בכלל איסור צורת פרצוף אדם הוא אלא מה שמקשין התוס' בתר הכי וא"ת כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור אמאי אצטריך לאסור דמות ארבע פנים וכו' לפי האמת אינה קושיא כלל משום דאי לאו דאשמועינן דדרשינן מאתי דמות שמשי דהיינו ארבע פנים הוה סלקא דעתין דד' פנים הוה גרע מפרצוף אדם לחודיה כי אינו דומה לפרצוף אדם הנעשה בצלם אלהים כפרצוף אחר דדרשינן ליה מאתי אותי וק"ל ועיין גם כן ברבינו נסים : **בא"ד** ויש לדקדק מדלא קאמר אלא ש"מ דדרשא דלא תעשון אתי אתיא אליבא דכ"ע. ר"ל הא דדרשינן לא תעשון אתי לא תעשון אותי דהיינו פרצוף אדם וא"כ אפילו לרבא דאוקי מתניתין דלעיל כולה במוצא אפ"ת צ"ל דמ"מ מודה הוא דפרצוף אדם אסור בעשיה אלא שדברי התוס' תמוהים הם דע"כ מה דקאמרו מדלא קאמר אלא היינו ר"ל מדלא קאמר אלא אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשים שבמדור העליון דהוה משמע דהדר ממה דשני לעיל לא אסרה תורה אלא בדמות ד' פנים בהדי הדדי וממה דשני אקושיא דפריך אלא מעתה הרי פרצוף אדם וכו' לא תעשון אתי לא תעשון אותי וא"כ משמע מדברי התוס' דאי הוה הדר משנויא דלעיל הוה משמע דלא אסר פרצוף וכו' להודיה ואינו כן לפי שיטת הסוגיא אלא אי הוה הדר משנויא דלעיל הוה אסרינן דמות הארבע פנים דהיינו אדם שור אריה נשר אפילו כל חד וחד לחודיה ולא הוה צריך לן לדרשה דלא תעשון אתי לא תעשון אותי שהרי כל הד' פנים בחיות הקודש שבמדור העליון הן והכי הוי להו להתוס' לומר מדלא קאמר אלא ש"מ דהא דקאמר לא אסרה תורה אלא בדמות ד' פנים בהדדי וכו' ואצטריך לדרשה דלא תעשון אתי אותי אליבא דכ"ע ור"ל דשאר פרצופים אינן אסורים אלא כשכל הד' פנים מחוברים יחד חוץ מפרצוף אדם דאסור אפילו בלחודיה לאפוקי אי הוה קאמר אלא דהוה הדר משנויא דלא אסרה תורה אלא ד' פנים בהדי הדדי הוה משמע דשאר פרצופים נמי אסורים אפילו אין כל הד' פנים מחוברים יחד ודו"ק : **ע"ב גמרא** אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה תשתרי וכו' יש לדקדק מאי פריך אלא מאי (אלא) תימה דכל דמות שבמשמשי מרום יהיו אסורים א"כ תקשה ליה נ"כ אלא מעתה כל הפרצופים יהיו אסורים אלמה תניא כל הפרצופים מותרים וכו' וא"כ גם לפי מאי דהוה סלקא דעתין מעיקרא בלא הך שנויא לא אתיא לן הך ברייתא שפיר וי"ל דבלא הך שנויא היינו יכולין לומר דהברייתא ס"ל דאע"ג דכל דמות שמשי שבמרום אסורים מ"מ דמות שאר פרצופים כגון פרצוף שור ואריה ונשר אינם אסורים משום דלא חשיבי כ"כ שמשים שבמרום שהרי כל העולם התחתון מלא מבהמות וחיות

מפרקיה דאביי שמיע כו' כצ"ל: תוס' בד"ה לא אסרה כו' דכל אלו תירוצים של אביי כו' אלא מתחלה היה דורש כו' עכ"ל דבריהם מגומגמים דאין זה תירוצים של אביי אלא מדברי הברייתות דפריך מינייהו לאביי ובתוס' מסכת ר"ה דבריהם מבוררים בזה ע"ש ועיין בר"ן: בד"ה שוחק וזורה כו' אלא לרב יוסף היכי ליעבד דע"כ לרבנן כו' עכ"ל דבריהם תמוהים לרבה נמי תקשי להו דעל כרחך שחיקה בשאר מימות אינו מועיל מדאיצטריך בברייתא לטעמא דלא נתכוין משה כו' ואפשר שהם מפרשים שאין זה ליטנא דברייתא אלא לשון גמרא ואליבא דרב יוסף קאמר תלמודא הכי וזהו שדקדקו בדבריהם מדאיצטריכו רבנן בגמרא כו' והוא דוחק ובתוספות דפרק כל שעה הקשו זה בסתמא לכ"ע בין לרבה ובין לרב יוסף מתוך ברייתא זו ונראה לי להגיה כאן בתוספות היכי ליעביד ועוד דע"כ לרבנן כו' ופי' שהקשו מתחלה אמעתין דהתם לרב יוסף דלרבה איכא למימר לר' יוסי דקתני ים המלח אפילו בעיניה הא בשאר מימות בעי שחיקה ורבנן לא פליגי עליה דר' יוסי אלא בזורה לרוח אבל לרב יוסף ע"כ הא דנקט ר' יוסי ים המלח משום דבשאר מימות לא סגי אפילו בשחיקה וכן הוא בתוספות שם ואם כן לרבנן נמי שחיקה בשאר מימות לא סגי דרבנן מחמירי טפי מר"י וא"כ היכי ליעבד ועוד הקשו לרבה נמי דע"כ לרבנן אף שחיקה כו' מיהו ק"ק לי בין אתוספות דפרק כל שעה ובין אתוספות דהכא וכי יגרע שחיקה בשאר מימות לר"י מזורה לרוח ויש ליישב ודו"ק:

דף מד בפרש"י בד"ה היכי מלי מנח כו' על ראש דוד הס"ד ובד"ה ששוה ככר זהב כו' כצ"ל: תוס' בד"ה אבן שואבת כו' ואבן שואבת קבועה למעלה כו' כ"ה בס"א: ע"ב גמ' והיכי עביד הכי והא אמר רבה כו' ומהא מלתא גופיה דאמר ליה אין משיבין במרחץ לא בעי למפרך משום דאפשר לפרש דלאו משום איסור דברי תורה נגעו בה אלא משום דאין פנאי לאדם להשיב במרחץ וק"ל: תוס' בד"ה תנא כשיצא א"ל כו' וי"ס דגרסינן בברייתא וכשיצא א"ל אין משיבין כו' משמע כו' עכ"ל פירוש לדבריהם דאי גרסינן כשיצא א"ל בלא וי"ו משמע דבא תנא דברייתא לפרש המתני' דהא דקתני בה א"ל אין משיבין כו' לא א"ל אלא כשיצא אבל אי גרסינן וכשיצא בוי"ו משמע דהאי תנא דברייתא מלתא דנפשיה קאמר וכיון דלא קתני בה שהשיב לו אלא אין משיבין כו' משמע דלא השיב לו יותר וקשה להר"א והר"ן מחלק בין בוי"ו ובין בלא וי"ו אוכשילא דמתניתין ולא שייך לדברי התוס' ודו"ק: בד"ה תשובה גנובה כו' שאפילו לא היה כדברי ר' גמליאל לא כו' עכ"ל כצ"ל:

ח"א דף מד ע"א ומי שרי איסורי הנאה ניהנו וכו'. כפי המקרא מלכם המ"ם בפתח והכ"ף בקמץ משמעו מלכם ממש אבל דרשוהו כפי המסורת שם עבודת כוכבים של בני עמון שהמ"ם בחיר"ק והכ"ף בחול"ם והיינו משום קושיא דלקמן דאי מלך ממש היכי מלי מנח לה דהכא ליכא לפרושי דאויה לנוח כדאמר לקמן לגבי דוד דאויה לנוח על ראשו ולאיך אמורא יש לפרש דדרשו מלכם ע"ש עבודת כוכבים משום דאי מלך ממש הוה ליה להזכיר שהרגו אותו המלך ומה עשו בו כדרך הכתוב בכל המלכים בספר יהושע שנכבשו תחת ידם וק"ל: אבן יקרה היתה בה ששוה כו'. ר"ל הא דכתיב בקרא ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה וגו' לאו דבר נוסף קאמר אלא דהכי פירושו דלכך משקלה ככר זהב משום דאבן יקרה היה בה שהיה שוה כ"כ וק"ל: בשבר שפקודיך נצרתי זאת היתה לי לעדות וכו'. י"ל היכן הוזכר עדות הכא שיהיה מלת זאת מוסב עלה ונראה לומר דהאי קרא מוסב אקרא דלעיל מיניה דכתיב זכרתי שמך ה' בלילה ואשמרה עדותיך וע"פ ת"ם (במנחות לו:) דאסור להניח תפילין בלילה מדכתיב ושמרת את החקה מימים ימימה ולא בלילות והנחתן ביום הוא אות ועדות כדכתיב והיה לאות על ידך וגו' וע"י נזכר שם ה' כדאמרינן (שם לה:) כי שם ה' נקרא עליך זו ש"ין של תפילין וקאמר קרא זכרתי שמך ה' בלילה בלא הנחתן ואשמרה עדותיך מלהניחן כדכתיב ושמרת את החקה אבל אמר דוד זאת היתה לי שאף שהתפילין בעצמן אסור לי להניחן בלילה מקום הנחתן של תפילין זאת היתה לי שאניח העטרה במקומן ממש בלילה והולמתו שם וביום שאניח תפילין ת"מ העטרה מונחת במקום הראוי להניחן כדמסיק דמקום יש בראש וכו' ונמצא שיש לי ב' כתרים ביום דהיינו תפילין שהוא כתר תורה ועטרה שהוא כתר מלכות כמפורש במדרשינו בפרק האומר ע"ש וזכיתי לזה לפי שפקודיך שהם שאר מצות נצרתי אף בלילה וק"ל: שמתנשא להולמו וכו'. דלא הל"ל רק ואדוניהו אמר אני אמלוך וגו' וע"כ דרשוהו על העטרה כפרש"י בפרק כ"ג שהיה בה שרביט של זהב וכו' ואינו מתישבת אלא למי שיש לו חריץ בראשו וכו' עכ"ל ואדוניהו לא היה לו חריץ בראשו והיה מתנשא כראשו ודחקו בה להולמו להיות מכוונת לו ולא הולמתו ודו"ק: נטולי טחול וכו'. עיין פרש"י הכא ובפרק כ"ג. ועוד נראה לפרש דמלת לפניו דייק דמאי רבותיה דהמשים איש רצים לפניו ולא לאחריו טפי מרכב ופרשים דבריפיה דקרא וקאמר דכולם נטולי טחול וכו' והיו קלים לרוץ לפניו טפי מכל הרכב ופרשים וק"ל:

דף מה בפרש"י בד"ה ומה שעליהם כו' הכתוב היא דתלום שעליהם כתלום כו' עכ"ל כצ"ל: תוס' בד"ה ת"ק סבר ליפוי כו' דליפוי דתמורה כו' אלא לנוי כו' עכ"ל וכ"ל לפי' זה דנוי דהר שרי ועיקר קרא דלא תחמוד כסף וגו' דאוסר נוי לאו

מהר"ם

חוץ מפרצוף אדם דחשוב הוא אבל השתא דקאמר דלא אסרה תורה אלא בדמות ד' פנים בהדי הדדי פריך שפיר אלא מעתה פרצוף אדם להודיה תשתרי וכו' וק"ל: תוס' ד"ה שאני ר"ג וכו' ויש שהיו רוצין להחמיר וכו'. ר"ל שלא לצוות לעובד כוכבים לחתום בחותם צורת אדם משום דאמירה לעובד כוכבים שבות וכן שלא לחגור אותם רצועות וכו' משום חשדא כדקאמר הכא בטבעת של רב יהודה וכמו בטבעת שחותמו בולט דברייתא אמנם יש לסמוך וכו' שמעמיד אותה דר"י בצורת דרקון דשם שייך חשדא אע"ג דגם בצורת חמה ולבנה גם כן שייך חשדא כדפריך הכא אר"ג והא ר"ג דיחיד הוה אלא משום דלאו אורחא הוא לחתום בטבעת צורת חמה או לבנה לכך מעמיד הלכות גדולות ההיא טבעת דר"י בצורת דרקון וכן כתב מהרר"א שטיין בביאורו על הסמ"ג: בא"ד ואנדרטי דחיישי להשדא וכו'. ר"ל מדפריך הכא והא בי כנישתא וכו' דמוקמי ביה אנדרטי וכו' משמע דבצורת אדם נמי שייך חשדא היינו משום שהיה דמות שלם וכו'. ר"ל אבל בטבעת אינו רגיל להיות חותמו צורת אדם שלם לכך מעמיד לה בצורת דרקון ומשמע מדברי התוס' דבצורת דרקון אסור אפילו אינו גוף שלם שהרי זהו החילוק שבין צורת דרקון ואדם אבל עיין בדברי הרא"ש שמשוה צורת דרקון לצורת אדם ויש להקשות לפי מה שפירש רש"י לעיל במתניתין צורת חמה היינו מזל חמה וכמו שכתבנו למעלה דמשמע דעיגול חמה או עיגול לבנה אינו דרך לעובדם ופשיטא הוא דר"ג לא היה לו אלא דמות עיגולי לבנה שהיה צריך לחקור בהם את העדים וא"כ מאי פריך הכא והא ר"ג יחיד הוה ר"ל והוי ליה למיחש משום חשדא דעבודת כוכבים והא אין דרך לעבוד לצורה כזו ומאי פריך ובשלמא מעיקרא דהוי ס"ד דאיסורא הוי משום דלא תעשון אתי ל"ק דנוכל לומר דאיסור עשייה שייך שפיר אפילו בעשיית עיגול אבל השתא דמסיק דאחרים עשו לו וליכא למיחש אלא משום חשד דעבודת כוכבים קשיא ודו"ק: ד"ה שותק וזורה לרוח כו' בשלמא לרבה יעשה שחיקה בשאר מימות כו' אלא לרב יוסף קשיא דע"כ לרבנן אפילו שחיקה בשאר מימות אינו מועיל וכו'. דברי התוס' סותרים זה את זה דמתחלה קאמר בשלמא לרבה יעשה שחיקה בשאר מימות וכו' והדר קאמר דע"כ לרבנן אף שחיקה בשאר מימות אינו מועיל וכו' ויש שרוצין לפרש ולתרץ דברי התוס' ולומר דדוקא אליבא דר"י אנו צריכין לומר דע"כ לרבנן דאף שחיקה בשאר מימות אינו מועיל כמו דדייקי התוס' בדבור שאחר זה מדאיצטריכו רבנן בגמרא לטעמא דלא נתכוין משה אלא לבודקן כסוטות דאילו לרבה אתי לן שפיר הא דאצטריך לטעמא דלא נתכוין משה וכו' משום דכיון שהשיבו רבנן משם ראיה הרי הוא אומר ויזר על פני המים דליכא למיחש לזבל קשיא ליה א"כ היה לו להשליכו שלם לים המלח משום דהא לרבה בים המלח א"צ שחיקה לכך השיבו הא דלא השליכו לים המלח שלם לא נתכוין אלא לבודקן כסוטות וע"ד שפירש רש"י אבל לר"י דס"ל דאף בים המלח בעי שחיקה ובשאר נהרות אינו מועיל שחיקה אפילו לר' יוסי קשיא דא"א לפרש כן וע"כ צריך לפרש לר"י כמו שפירשו התוס' בסמוך בדבור שאחר זה דמדאצטריכו רבנן לטעמא דלא נתכוין אלא לבודקן כסוטות ש"מ דלרבנן אף שחיקה בשאר מימות אינו מועיל ע"ד שפירשו התוס' בדבור שאחר זה אבל תירוץ זה אינו משום דע"כ דגם לרבה צריך לפרש דמדאצטריכו לטעמא דלא נתכוין אלא לבודקן כסוטות ש"מ דלרבנן אף שחיקה בשאר מימות אינו מועיל דליכא למימר דאצטריכו להאי טעמא משום דהוה קשה להו למה שהשליכו אותו אל הנחל היורד וכו' והיה העגל צריך שחיקה היה להם להוליכו ולהשליכו לים המלח שלם דא"כ גם לר"י שהיה ס"ד דשחקוהו וזרוהו לרוח תקשה כן דמפני מה היה צריך שחיקה כדי לזורות לרוח היה להם להוליכו לים המלח ולהשליכו שם שלם אלא ע"כ אין זו קושיא דלא רצו להטריח' ולהוליכו למרחוק לים המלח א"כ לרבנן נמי נימא הכי ורש"י שפירש כן משום דלא אסיק אדעתיה פלוגתא דרבה ורב יוסף דפסחים וסבר דלא צריך שחיקה אלא כשהוא זורה לרוח אבל כשהוא מטיל לים או אפי' לנהר אין צריך שחיקה לכך פי' בדברי רבנן שהשיבו הרי הוא אומר ויזר על פני המים וכו' והאי דלא השליכו לים שלם לא נתכוין וכו' ואינו ר"ל ים המלח אלא כלומר למים אותו נחל היורד מן ההר כדכתיב ויזר על פני המים כלומר דכיון דהשליכו אותו למים למה היה צריך שחיקה היה להם להשליכו לשם שלם לא נתכוין אלא לבודקן וכו' אבל לפי סברת התוס' אליבא דרבה א"א לפרש כן ועוד דע"כ התוס' צריכין לפרש כפירושן שפירשו בדבור שאחר זה ודלא כפרש"י גם אליבא דרבה משום הקושיא הראשונה שהקשו על פירוש רש"י דמשמע שרבי יוסי היה אומר להם ששחקו העגל לזורות לרוח וכי היה ר' יוסי טועה בזה שלא היה זרקו למים וכו' ועוד אדרבה פירוש התוס' שפירשו בדבור שאחר זה לא יתיישב כלל אליבא דרב יוסף למאי דסבירא ליה לתוס' השתא אליבא דרב יוסף דבשאר מימות שחיקה אינו מועיל גם לרבי יוסי כ"א דוקא בים המלח משום דא"כ מה הקשה ר' יוסי לרבנן הא לדידיה נמי קשיא ועיין שם בתוס' בפסחים דמשום קושיא זו חזרו שם התוס' ממה שפירשו דרב יוסף מצריך שחיקה בים המלח ובשאר נהרות אינו מועיל שחיקה ופירשו דגבי עבודת כוכבים גם רב יוסף כרבה ס"ל ולא פליגי אלא גבי חמץ עיין שם לכן נראה שהספרים חסרים לפנינו וצריך להגיה בדברי התוס' ועוד ע"כ לרבנן אף שחיקה בשאר מימות אינו מועיל וכו' ור"ל ועוד אפילו בלא הא דרבה ורב יוסף אלא אפילו אליבא דכ"ע קשה לרבנן היאך יבערו עבודת כוכבים משום דע"כ לרבנן אף שחיקה בשאר מימות אינו מועיל וכו' כן נראה לי ושמעתי שגם בתשובת בן לב הגיה כן אבל לא ראיתי כי אין לי אותן תשובות: ד"ה אמר להם ר"י וכו' לכן נראה לפרש דר"י אסיפא דואשליך את עפרו אל הנחל סמיך. מדברי התוס' משמע שלא היה כתוב בגמרא בדברי רבי יוסי קרא דואשליך וגו' כמו שהוא בספרים שלנו:

דף מד ע"א תוס' ד"ה נחל קדרון וכו' משמע אבל בשאר מקומות שחיקת כלי מתכות מגדל צמחים. מקשין התלמידים מפני מה הקשו התוס' קושיא זו בכאן אגופה דמתניתין הו"ל להקשות דקתני אף היא נעשה זבל וכו' א"כ ש"מ דמגדל צמחים וי"ל דמתניתין היה באפשר דנוכל לומר דה"ק אף היא נעשה זבל ועפר ויסתפקו ממנו לשאר צרכים במקום עפר לא לצורך גידול צמחים אבל השתא קשה שפיר וק"ל: ד"ה והלא כבר נאמר ונכתת וכו' וא"ת לרבנן בסמוך דמייתי מוישרפם באש מאי קושיא היה לרבי יוסי כיון שלא הזכיר להשליכו לים. ר"ל מאי קושיא לר' יוסי שהיה לו לכתוב וישרפם וישאם הא לרבנן קשיא טפי שהיה להם להזכיר להשליכו לים אבל לר"י ל"ק כ"כ לכך כתבו וי"ל דהתם לא בא לספר וכו' לכך לרבנן ל"ק מידי מה שלא הזכיר כלום אבל לרבי יוסי דאיהו מפרש וישאם היינו שזרו לרוח א"כ היה לו לכתוב קרא בהדי הדדי וישרפם וישאם וק"ל: ד"ה כאן קודם שבא אתי הגיתי וכו' ועוד לאביי וכו' אבל בשבירה אפילו ישראל מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים למה לא שברוה לעיל בעובדא דר"א הקפר שמצא טבעת שהמתין עד שבא עובד כוכבים וספרו עד שביטלה בע"כ לא קשה לאביי למה לא בטלה בעצמו ע"י שבירה די"ל משום דלא רצה לשוברה אלא רצה להניחה לו שלימה לכן המתין עד שבא עובד כוכבים ובטלה ע"י פחיתת צורה לבד ונשארה בשלימותה: ע"ב גמרא והיכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה וכו' בכל מקום מותר להרהר וכו'. מקשין העולם מה היה לה לגמרא להביא הא דרבה בר בר חנה הא מדברי ר"ג גופיה שאמר אין משיבין במרחץ נשמע בהדיא שאסור לדבר בדברי תורה במרחץ וא"כ היאך השיב לו אין משיבין דזה גופיה הוא דברי תורה ועוד מקשין אהא דקאמר וכ"ת בלשון חול א"ל וכו' וקשה א"כ היה לו להשיב כל התשובה שהשיב לו אח"כ בלשון חול ולמה לא השיב עד לאחר שיצא ונראה דאם לא הביא הא דרבה בר בר חנה לא היה קשה מידי משום דה"א דהא דאסור בד"ת במרחץ היינו דוקא כשאומר הדין בטעמו באריכות אבל להשיב בקצרה בלי טעם דבר זה מותר או אסור מותר אף במרחץ דאינו אלא כמו הרהור בדברי תורה ולכך היה מותר לר"ג להשיב אין משיבין במרחץ ולכך פריך מרבה בר בר חנה דאמר אפילו הרהור אסור ועל זה נמשך ג"כ וכ"ת בלשון חול א"ל וכו' וה"ק וכ"ת דבלשון חול א"ל וא"כ הוי תרתי לטיבותא חדא דהוי כמו הרהור ועוד דהיה לשון חול ובלשון חול מותר להשיב בקצרה בלי טעם כיון שאינו אלא כמו הרהור והאמר אביי דברים של חול מותר לאומרן בלשון הקודש וכו' וא"כ ש"מ דאין נפקותא כלל בין אומר בלשון חול או קודש אלא הכל תלוי בדבר העסק אם דבר קדושה או דבר של חול וק"ל ועיין בר"ן שהוא ג"כ מדמה כששמשיב בקיצור דבר זה אסור או מותר להרהור: תוס' ד"ה תנא כשיצא וכו' וי"ס דגרסי בברייתא וכשיצא כו'. משמע שהתוס' מחלקין בין אי גרס כשיצא ובין אי גרס וכשיצא בוי"ו דוכשיצא בוי"ו משמע דלא השיב ליה אלא דבר זה אבל אי גרס כשיצא בלא וי"ו משמע דהברייתא לא בא אלא לתרץ הא דקתני מתני' א"ל אין משיבין במרחץ שלא אמר לו זה אלא כשיצא וכפירוש הרשב"ם וק"ל: ד"ה תשובה גנובה וכו' כלומר עלובה ומכוסה ממנו. נראה דר"ל שהיא מכוסה מאתנו שאין אנו מבינים אותה ולפי פירוש זה יתישב ג"כ לשנויא קמא ולרב שימי בר חייא וק"ל: ד"ה וכי נעשה מרחץ נוי לעבודת כוכבים וכו' ואינו נראה לר"י שהרי לא היה מקשה אותו הגמון אלא מפני שהיה נהנה מן וכו'. יש לדקדק למה לא הקשה ר"י קושיא זו אשנויא דאביי דלעיל דקאמר ואני אומר אינה גנובה שלא בטובת רבן גמליאל כבטובת אחרים דמי והלא לא היה מקשה אותו הגמון אלא מפני שהיה נהנה וכו' וי"ל דלעיל כשהוא מחזיק טובה להכומרים אם כן הוא מודה שהיה הוא נהנה מן וכו' דאם לא כן במה מחזיק להם טובה ולכך מקרי שפיר נהנה מן וכו' וק"ל:

דף מה ע"א מתני' א"ר עקיבא אני אובין ואדון וכו'. ר"ל ואע"ג דכבר יהיב רבי יוסי הגלילי טעמא דמפני זה אשירה אסורה מפני שיש בה תפיסת ידי אדם ומפני כך אמרה תורה ואשיריהם תשרפון באש וא"כ לא נוכל לדר"ש תחת כל עץ רענן אלהיהם ולא עץ רענן אלהיהם מ"מ תקשה לך א"כ תחת כל עץ רענן למאי אתא אלא ע"כ צריך למדרשיה ולא עץ רענן אלהיהם כדדרשינן באלהיהם על ההרים וכו' דמ"ש ובמקום אחר אמרה תורה ואשיריהם תשרפון באש וא"כ דברי תורה סתרי אהדדי לכך אמר ר"ע אני אובין ואדון כו' ור"ל דכל המקרא דאלהיהם על ההרים לא דרשינן למעוטא אלא לסימנא אלא דהרים וגבעות מתמעטו ממשמעותא כמו שפירש רש"י וק"ל: תוס' ד"ה אלהיהם על ההרים וכו' לכך נראה לר"ת דודאי עבודת כוכבים מקרי וכו' והא דאמרינן בהשוחט דכיון דאמר להר לא מקרי זבחי מתים ולא אסור היינו כששוחט רחוק מן ההר וכו'. ויש לדקדק אם כן בהשוחט למה אצטריך לשנויי התם הא דאמר לגדא דהר ת"ל לשנויי דתרוייהו איירי דאמר להר אלא הא בשחט רחוק מן ההר והא דשחט על ההר או קרוב להר וי"ל דמשמע ליה לגמרא דכל מקום דקתני לשם הרים לא משמע דשחט על ההר או בסמוך ליה אלא ששחט בביתו או רחוק ממנו לשם הרים דהכי משמע לישנא דלשם הרים וכיון דבתרווייהו תני התם לשם הרים לא ניחא ליה לשנויי הכי וק"ל וע"ש בפ' השוחט דף מ' וגם עיין שם בתוס' דכתבו קצת שם בענין אחר ממה שפירשו כאן בשמעתין: בא"ד וקרוב לזה מצאתי בפי' אחרים דרש"י וכו' ובתמורה מוקי לה להאי לא תחמוד אבעלי חיים וכו'. ר"ל דבעלי חיים נמי הוי דינן כמו הרים דאע"ג דבעלי חיים עצמן לא מיתסרי להדיוט דמדגלי קרא דלגבוה אסירי מכלל דלהדיוט משתרי כדאיתא לקמן דף מ"ו אפ"ה צפויהן שעליהם אסור וזהו כוונת רש"י בזה אבל לא ידעתי למה הוצרך רש"י לכתוב זה הכא דאין ענין זה למה שפירש השתא כד מעיינת שפיר שם בפרק כל האסורין בתמורה לא נמצא שם אוקימתא זו ושיטה אחרת שם ובחולין פ' השוחט הביאו התוס' שיטה דפרק כל האסורין דתמורה באופן אחר ועיין שם במה שכתבתי וגם הכא בשמעתי' הביאו התוס' בסמוך בד"ה ת"ק סבר ציפוי הר וכו' מפ' כל האסורין דציפוי ב"ח מותר להדיוט: בא"ד ולפי זה קשה לר"י מדאמרינן לקמן בפירקין אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע וכו'. והא דהקשה ר"י מדיחויא דר"ת בריה דרב יהושע ולא הקשה מדברי הבעיין גופיה דבעי המשתחוה להר וכו' יש נעבד במחובר אצל גבוה או אין נעבד וכו' ואי ס"ד דעבודת כוכבים מקרי היכי ס"ד דשרי לגבוה משום דאיכא למימר דעיקר בעייתו היה אי מכשירי קרבן הוי כקרבן או לא וק"ל ועיין לקמן בדף מ"ו: בא"ד לכן נראה לר"י כלשון ראשון של רש"י וכו' ולא דמי לפעור וכו'. דברי ר"י הללו אינם מדוקדקים לי משום דמאי הוצרך השתא לזה דהא השתא ל"ק לן מידי מפעור דשאני פעור דהוי עבודת כוכבים לכך תקרובתו אסור אבל מחובר ס"ל השתא דלאו עבודת כוכבים מקרי ולכך תקרובתו מותר דאדרבה דלפי חילוק זה נוכל לומר דלעולם מחובר מקרי עבודת כוכבים ואפילו הכי תקרובתו מותר משום דלא דמי לפעור דילפינן מיניה דתקרובת עבודת כוכבים אסור דההוא תלוש הוי וק"ל: ד"ה ת"ק סבר ציפוי הר אינו כהר וכו' וא"ת אמאי מייתי ת"ק קרא דלא תחמוד וכו'. ר"ל כיון דהשתא פי' דטעמא דת"ק דאסור ציפוי הר לא אסרו מטעם דהוי נוי עבודת כוכבים [אלא] משום דהוא עצמו נעבד מאי מייתי קרא דלא תחמוד הא קרא דלא תחמוד לא איירי אלא בנוי עבודת כוכבים ולא בציפוי הנעבד ומתרץ דהכי קא מייתי וכו' אבל קשה לי לפירוש זה מאי מייתי דהר עצמו יוכיח דאיכא חדא לריעותא דנעבד ואפי' הכי אינו נאסר כיון דאיכא ביה חדא לטיבותא דהוי מחובר ואפשר דמשום קושיא זו כתבו א"נ דקרא אסמכתא בעלמא וחזרו משנויא קמא: בא"ד ונראה לר"י דלרמי בר חמא וכו' ריה"ג כדאמרינן לקמן. ר"ל דדייק בסמוך דמדקתני ר"י מפני מה אשירה וכו' וכל שיש בו תפיסת ידי אדם אסור בא לאתויי אילן שנטעו ולבסוף עבדו: ד"ה ורבי יוסי הגלילי סבר ציפוי הר מותר וכו' וי"ל דשאני הכא דקרא דאייתי ת"ק דלא תחמוד משתמע שפיר לאסור ציפוי הר. דברי התוס' פשוטים דכונתן לומר דהא דאמרינן בכל דוכתא תנא בתרא לטפויי אתא היינו בכל מקום דפרכינן היינו ת"ק ומצטריך לשנויי דהא איכא בינייהו ואינו מפורש בשום אחד מהם אז אמרי' מסתמא דתנא בתרא לטפויי אתא אבל הכא מפורש בדברי הת"ק דס"ל דציפוי הר אסור דמדמייתי לדבריו קרא דלא תחמוד דאיירי בציפוי עבודת כוכבים מכלל דמייתי מיניה ראיה לציפוי הר דנמי אסור א"כ ר"י הגלילי דאתי לאפלוגי עליה לפי שנויא זה בציפוי הר ע"כ צריכין אנו לומר דס"ל דציפוי הר מותר אלא שיש לדקדק למה אצטריכו התוס' לומר דשאני הכא דקרא דאייתי וכו' הא מבואר בהדיא בדברי ת"ק דס"ל דציפוי הר אסור דהא קתני בהדיא ומה שעליהן אסור וי"ל משום דהא דקתני ומה שעליהם אסור היה אפשר לפרש בשום ענין אחר כגון בצלם או פסל העומד על ההר או בשום ענין אחר אבל לא בציפוי אע"ג דפשוטו הוא דאיירי בציפוי הר מ"מ היה אפשר לפרש בדוחק בשום ענין אחר ואינו משתמע מיניה שפיר כולי האי אבל מדמייתי קרא דלא תחמוד כסף וזהב עליהם משתמע שפיר דת"ק ס"ל דציפוי הר אסור והיינו מה שכתבו התוס' דקרא דאייתי וכו'

משתמע

בהר קמשתעי דאל"כ הדרן קושין לדוכתין מאי האי דטי דהר אסור ותקרובן שרי ובב"ח הוי איפכא וק"ל: **ע"ב** בפרש"י בד"ה אילן שנטעו כו' וגבעות שרו ה"ה כל כיולא כו' כל"ל ובד"ה האי סברא כו' ואתשרפון קא סמיך דאי מונתלתם כו' עכ"ל כל"ל: **תום'** בד"ה והכא באילן כו' לוקמיה בנטעו אילן וד"ה כו' עכ"ל פי' ולא הוה אילטריך ליה לדחוקי בנטעו מתחלה לכך ולשון וד"ה שנקטו בדבריהם בכדי הוא דהשתא נמי בנטעו מתחלה לכך הייט נמי לד"ה ודקאמר ורבנן הייט אף כרבנן וק"ל:

דף מו בפרש"י בד"ה הלך הסוה כו' וזהו טעם עלמו כו' ובד"ה לעולם אימא כו' בדבר תלוש ולאו בעלי חיים כו' עכ"ל כל"ל: **ע"ב** גמרא יש נעבד במחובר אלא גבוה מכשירי כו' כל"ל: גמ' ואתמר עלה ואמר רבא אמר רב נחמן מחלוקת כו' כל"ל: **בפרש"י** בד"ה דתנן הסיב כו' משום דרישא דמלתא כו' עכ"ל פי' דבר"פ אלו דברים לא תנן הכי אלא הסיב רבי עקיבא הזאה תוכיח כו' ובסיפא תנן א"ל ר"ע או חילוף כו' והא קאמר משום דהסיב רבי עקיבא רישא דמלתא הוא נקט ליה הכא מיהו כיון דעיקר אתקפתיה דרב פפא מאו חילוף לא הם לאתויי כולה מלתא דרישא וק"ל:

דף מז בפרש"י בד"ה עיקר שירה כו' בפ' החליל הס"ד ואחר כך מ"ה אפילו הכי כו' ובד"ה מי ששיה כו' והבית עלמו נעבד עכ"ל כל"ל: **תום'** בד"ה מי מאים כו' אבל הכא מיירי אחר ביטול כו' עכ"ל לאו דוקא אחר ביטול אלא דהוה כמו אחר ביטול דהא לרבנן שרי בנטעו ולסוף עבדו בלא ביטול ואפשר דנקטו האי לישנא אחר ביטול משום דרב דימי דמוקי לה באשרה אסורה וביטלה וק"ל: **ע"ב** במתניתין ג' בתים כו' וכיידו לעבודת כוכבים נוטל מה שחידש הכנים לתוכה עבודת כוכבים והוליאה ה"ז מותר כל"ל: **בפרש"י** בד"ה שקן לשון סרך כל"ל:

דף מח תוס' בד"ה גידעו ופסלו כו' והא דלא משני גדעו כו' דשויא דחיקא הוא וניחא כו' עכ"ל פי' דהוי שנויא דחיקא ומתניתין ושמואל כר"י בר' יהודה מיהו רב אשי ניחא ליה לאוקמא בהך שנויא דחיקא ושמואל ככ"ע ומתני' כרבנן ודו"ק: **ע"ב** גמרא היכי דמי אי דאיכא דירכא כו' כל"ל: **תום'** בד"ה ומטעין יחור כו' אטו אגוז דביחור לא כו' כל"ל:

דף מט בפרש"י בד"ה אלא לעולם כו' דקאמריתו זה וזה גורם אסור דקאמרי אבל לא בימות החמה כו' עכ"ל ל"ע דהא מהך דאבל בימות החמה אינו מוכח לאסור זה וזה גורם כמו שדקדקו התוספות לעיל בשם רש"י ונ"ל לדברי התוספות הא דקאמר רבי יוסי לרבנן לדידכו דאמריתו זה וזה גורם אסור היינו מהך דא"ל אף היא נעשית זבל כו' ואסרו שוחק וזורה לרוח ודו"ק: **תום'** בד"ה שאם נטע כו' אבל אגוז וקרקע שני כו' עכ"ל ובהא נמי הוי מצי לדחויי פי' ראשון של פרש"י וק"ל: **בא"ד** וכן משמע לשון בטלה ואם תאמר מ"ש גידולי כו' עכ"ל הד"א כל"ל: **בד"ה** הא רבנן והא

מהר"ם

משתמע שפיר לאסור צפוי הר ר"ל מדמייתי ת"ק האי קרא משתמע שפיר דס"ל לת"ק דציפוי הר אסור ואייתי ליה לקרא לאסור ציפוי הר וק"ל: **ע"ב גמרא** אילו לא נאמר קאמר וכו' הייתי אומר אשיריהן תגדעון לאילן שנטעו מתחלה לכך וכו'. נראה דר"ל דאי לא הוי כתיב ואשיריהן תשרפון דהוה מוקמינן קרא דאשיריהן תגדעון לאילן שנטעו מתחלה לכך ה"א דאפילו אילן שנטעו מתחלה לכך אינו צריך אלא גידוע והכי הוה מפרשינן גידוע דקרא אבל עיקרו המושרש בארץ היה מותר אבל השתא דכתיב ואשיריהן תשרפון באש דמוקמינן ליה לאילן שנטעו מתחלה לכך ילפינן מיניה דכולו אסור וצריך שריפה אפילו עיקרו וקרא דתגדעון מוקמינן לאילן שנטעו ולבסוף עבדו ומפרשינן תגדעון דא'נו אסור אלא מה שמחליף אחר שעבדו ובזה יתורץ ג"כ דאצטריך לשנויי אילו לא נאמר קאמר ולא תירץ כפשוטו דלעולם אילן שנטעו ולבסוף עבדו יליף ליה רבי יוסי בר"י מקרא דואשיריהן תשרפון באש וכדנסיב ליה גמרא בברייתא מואשיריהן תשרפון באש מאי אמרת והא מיבעי ליה לאילן שנטעו מתחלה לכך ההוא ילפינן מקרא דאשיריהן תגדעון דכתיב בתורה בפרשת ואתחנן מקמי קרא דאשיריהן תשרפון באש דכתיב בפ' ראה וא"כ אייתר קרא דואשיריהן תשרפון לאילן שנטעו ולבסוף עבדו אבל לפי מה שכתבנו א"ש משום דלא מסתבר לומר כן דא"כ הוה משמע דאילן שנטעו מתחלה לכך לא היה צריך אלא גידוע ועיקרו היה מותר ואילן שנטעו ולבסוף עבדו היה כולו אסור ואין זה סברא ולכך ע"כ נצטרך לומר דאילו לא נאמר קאמר וק"ל: **רש"י** ד"ה האי ואשיריהם תגדעון שעיקרו מונח בארץ במאי מוקמי ליה אי באילן שנטעו מתחלה לכך כולו אסור. יש לדקדק למה היה צריך רש"י לזה היה לו לפרש כפשוטו אי באילן שנטעו מתחילה לכך הא כבר ילפינן ליה מקרא דאשיריהן תשרפון באש וא"כ קרא דאשיריהן תגדעון למה לי וי"ל דאפשר דרש"י דייק לה מלישנא דגמרא דקאמר ורבנן האי ואשריהם תגדעון מאי עבדי ליה ולא קאמר למה לי כי כן הוא לישנא דגמרא כל מקום דפריך על קרא יתירא וכדקאמר לעיל אלא תחת כל עץ רענן למה לי ר"ל דאי לא דרשינן ביה ולא עץ רענן אלהיהם ל"ל דכתביה קרא ומדקאמר גמרא לישנא דמאי עבדי ליה משמע בלא קושיא דקרא יתירא הוא א"א להם לאוקמי כלל באילן שנטעו מתחלה לכך משום דההוא כולו אסור וקרא דתגדעון משמע דאינו אסור אלא גידועו וכן נמי לעיל דקאמר ורבנן האי ואשיריהם תשרפון באש מאי עבדי ליה יש לפרש ג"כ באופן זה דלמאי דס"ל השתא דאין לנו לאוקמי קרא דואשיריהם תשרפון אלא לאילן שנטעו ולבסוף עבדו לכך פריך ורבנן דס"ל דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר ודרשי תחת כל עץ רענן אלהיהם ולא עץ רענן אלהיהם א"כ קרא דואשיריהם תשרפון באש מאי עבדי ליה דהא א"א להם לאוקמי לאילן שנטעו ולבסוף עבדו דהא לדידהו מותר הוא לגמרי ומשני מבעי ליה לאילן שנטעו מתחלה לכך ולכך דקדק ג"כ רש"י בשנויא דמשני לכדר' יהושע בן לוי גידועי עבודת כוכבים קודמין וכתב רש"י מיבעי ליה לכדר' יהושע וכו' גידוע זה לא להתיר עיקרו וכו' ולמה אצטריך רש"י להאריך בזה אלא אי לא היה קושית המקשה אלא דהאי ואשיריהן תגדעון ל"ל דקרא יתירא הוא ולמאי אתא אז הוה מתיישב שנויא דמשני כפשוטו דלאו קרא יתירא הוא דמבעי ליה לכדריב"ל ולא היה צריך פירוש כלל אבל השתא דפריך מאי עבדי ליה משום דמשמע מיניה דאינו אסור אלא גידועו אבל עיקרו מותר וא"כ מאי משני מבעי ליה לכדריב"ל וכו' לכך פי' רש"י דמשני שפיר דגידוע זה לא להתיר עיקרו אלא שיגדעו מיד בכניסתם וכו' וק"ל: **תום'** ד"ה והכא באילן שנטעו ולבסוף עבדו וכו' ועוד קשה דאמרינן גבי העובדי כוכבים העובדים הזרעים וכו' ואמאי לא פריך לוקמי בנטעו אילן ודברי הכל. ר"ל דגם במסקנא אינו מתורץ דמשני לא ס"ד דקתני דומיא דהר מה הר שלא נטעו מתחלה וכו' מ"מ תקשה לוקמי בנטעו אילן דהוי דומיא דהר כמו השתא דמוקי ליה בנטעו גרעינין ובזה יתיישב שפיר מה שמקשין העולם דמאי מקשו התוס' הא השתא נמי פריך המקשה דלוקמי כדברי הכל ועדיפא מיניה פריך דלוקמא בנטעו מתחלה לכך דלכל הפירושים כ"ע מודו ביה אבל לפי מה שכתבתי א"ש וק"ל:

דף מו ע"א גמרא ישראל שוקף לבינה וכו' ובא עובד כוכבים וכו' בשמעתי' משמע דאפי' עובד כוכבים אינו אוסר דבר שאינו שלו וצ"ל דהיינו דוקא בשלא עשה בו מעשה אלא שהשתחוה אבל בעשה מעשה אוסר אפי' שאינו שלו אבל ישראל אפי' בעושה מעשה אינו אוסר דאמרינן לצעורי חבריה קא מתכוון ועיין בחולין דף מ"א: **תום'** ד"ה אמר ליה ר"ע וכו' וי"ל דודאי ר"ע דמתניתין אליביה דרבי יוסי הגלילי קאמר וכו' יש לדקדק לפי מה שכתבו התוס' לעיל בדף מ"ה בסוף ד"ה ת"ק סבר ציפוי הר אינו כהר וכו' וז"ל ונראה דלרמי בר חמא כולהו תנאי דמתניתין אית להו אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור וכו' וא"כ לרמי בר חמא אליבא דכ"ע אתי קרא דואשיריהן תגדעון לאילן שנטעו ולבסוף עבדו ואצטריך קרא דאבד תאבדון לאבד ואח"כ תאבדון ודוחק לומר דאע"ג דת"ק ורבי יוסי הגלילי ס"ל דנטעו ולבסוף עבדו אסור אפ"ה ר"ע לדידיה קאמר וליה לא ס"ל דאם כן איך יתורץ לדידיה הא דקאמר ר"ע והלא כבר נאמר אבד תאבדון וכו' ונראה לי דלרמי בר חמא דכולהו תנאי מודו ואית להו אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור ולא פליגי ביה כלל ס"ל דאין שום חילוק בין אילן שנטעו מתחלה לכך ובין אילן שנטעו ולבסוף עבדו ובתרווייהו כל אילן זה אסור ותרווייהו אתו מקרא דואשיריהן תשרפון באש ולא אצטריך למילף ליה מקרא דואשיריהן תגדעון וא"כ לכולהו תנאי דמתניתין אתא קרא דואשיריהן תגדעון לכדריב"ל דגידועי עבודת כוכבים קודמין לכיבוש ארץ ישראל ואבד תאבדון אתי לעוקר עבודת כוכבים שצריך לשרש אחריה וא"כ שפיר אתי הא דקאמר ר"ע והלא כבר נאמר אבד תאבדון וכו' וק"ל: **ד"ה** בהמה תוכיח פירוש דאפילו בהמה של עצמו אינה נאסרת וכו' כן נראה להגיה: **ד"ה** מבהמה תמה וכו' ומיהו פירושו א"א כדפרישית לעיל י ר"ל דבנטעו גרעינין כ"ע מודו דמותר והשתא לא נצטרך לומר דלרבי יוסי בר' יהודה אתי ק"ו מאילן שעלה מאליו אלא מאילן שנטעו גרעינין: **ע"ב ד"ה** יש נעבד במחובר וכו' נ"ל דהמדקדק בלשון בעי' זו וכו'. נראה דכתבו כן התוס' משום דאפשר לעלות על הדעת לומר דמדנקט רמי בר חמא בעייתו המשתחוה להר אבניו מהו למזבח ר"ל לבנין מזבח דהוי מכשירי קרבן ש"מ דקרבן גופיה פשיטא ליה דאסור דאל"כ ליבעי ליה בקרבן גופיה [אלא] ודאי קרבן גופיה פשיטא ליה משום דהוי ליה כמו ב"ח דאע"ג דלהדיוט שרי אסירי לגבוה וה"ה למחובר ואע"ג דנקים בתר הכי את"ל יש נעבד במחובר דרך פשיטותא נקט ליה ור"ל אע"ג דפשיטא לן דיש נעבד במחובר בקרבן עצמו מ"מ במכשירי קרבן קא מבעי לן לכך קאמרו התוס' דהמדקדק בלשון הבעיא אומר דאינו כן דמדנקט בלשון הבעיא יש נעבד במחובר וכו' את"ל וכו' ש"מ דאעיקר הקרבן נמי קא מיבעי אי יש נעבד או לא וס"ל דיש לחלק בין בעלי חיים למחובר והא דקתני בעייתו באבנים מהו למזבח דהיינו מכשירים לא משום דאעיקר קרבן לא קא מיבעיא ליה אלא שקיצר לשונו בסוף הבעיא ונקט במלתיה דרך את"ל את"ל דקרבן גופיה יש נעבד עדיין קא מבעיא לן המשתחוה להר אבניו מהו למזבח דהיינו מכשירי' והדר מפרש דבריו דהכי קא מיבעי ליה יש נעבד וכו' את"ל יש נעבד וכו' מכשירי קרבן כקרבן וכו' וק"ל: **ד"ה** כשנרבעו ולבסוף עיברו וגבול יש לה וכו'. משום דקשה להו והא רביעה מעקר לה לבהמה וא"כ איך שייך לומר ולבסוף עיברו לכך קאמר וגבול יש לה פחותה מבת ג' נעקרת אבל לאחר ג' אינה נעקרת ועיין לעיל דף כ"ד:

דף מז ע"א גמרא לא צריכא דקא נבעי מארעא נ"ל דיש לגרוס מארעיה. ר"ל מקרקע שלו ואין לרבים חלק בו וכגון שאינו יוצא חוץ לשדה שלו כמו שפירשו התוס' ודו"ק: **תום'** ד"ה ואליבא דרבי יוסי בר' יהודה וכו' א"נ באילן שנטעו ולבסוף עבדו נמי הוי מצינו למבעיא וכו'. נ"ל להגיה דהא נמי באילן שנטעו ולבסוף עבדו נמי הוי מצי למבעיא וכו' ובא להוכיח דע"כ צריך אתה לומר דניחא ליה למבעי אליבא דרבנן או באילנות דשכיחי משום דהא נמי בנטעו ולבסוף עבדו גופיה הוה מצי למבעי אליביה דרבי יוסי בר' יהודה אלא ודאי ניחא למבעי אליבא דרבנן או באילנות דשכיחי: **ד"ה** מי מאים או לא וכו' אבל הכא מיירי אחר ביטול וכו'. נראה דבלישנא קמא לא הוי צריך לאוקמי הך דהכא בלאחר ביטול דהא בלא"ה ל"ק מידי דמצי לתרץ דהכא איירי באילן שנטעו ולבסוף עבדו ואליבא דרבנן דשרי להדיוט ומשום הכי קא מיבעיא ליה והתם איירי באילן שנטעו מתחלה לכך ולכך לכתחלה לא יטול וכ"ת פשיטא דלכתחלה לא יטול ה"א כיון דמצות לאו ליהנות נתנו מותר ליטול אפילו לכתחלה ועוד דאתי לאשמועינן דאפ"ה בדיעבד יצא ועוד דלישנא דגמרא בלישנא דאבעי' לא יתיישב שפיר אי איירי הכא בלאחר ביטול דקאמר באילן שנטעו מתחלה לא תיבעי לך דאפילו להדיוט נמי אסור וכו' ואי איירי בלאחר ביטול הא שרי להדיוט ודוחק לומר דר"ל דכיון דקודם ביטול אסור אפילו להדיוט ולכך גם לאחר ביטולו לא תיבעי לך דפשיטא דאסירי למצוה אלא נראה משום לישנא דכי אתא רב דימי דמיבעיא ליה באילן שנטעו מתחלה לכך ולאחר ביטול ומיבעיא ליה אי יש דיחוי למצוה ועל זה קאמרו התוס' דהכא איירי לאחר ביטול כך היה נראה בעיני לפרש דעת התוס' אלא שסיום דבריהם לא משמע הכי דכתבו אלא הכא מיירי לאחר ביטול ובעי מי מאים לכתחלה או לא משמע מדבריהם דאלישנא קמא דר"ל אתו לפרושי על כן על כרחינו צריכים לפרש כמו שכתבתי מתחלה ולפרש בדוחק דהכא אפי' בלישנא קמא מיירי בלאחר ביטול ואפ"ה באילן דאסור להדיוט קודם ביטול אף לאחר ביטול לא תיבעי לך דאסור למצוה משום דמאים אלא באילן שמותר להדיוט אף קודם ביטול קא מיבעיא ליה אי אסור למצוה לאחר ביטול אי אמרינן דמאים למצוה או לא ודו"ק: **ד"ה** היינו בעיא דריש לקיש וכו' שהרי נשתנה ע"י טוייה. המיימוני פסק פרק א' מהלכות ציצית דהמשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית אבל המשתחוה לפשתן כשר לציצית ויהיב טעמא משום דנשתנה וכן פסק הטור א"ח בהלכות ציצית ואם כן צריך לומר דס"ל דגבי צמר לא מקרי הטוייה שינוי אבל פשתן דנשתנה קודם הטוייה ממה שהיה במחובר לכך פסק דכשר לציצית משום דאיהו פסק כאיכא דאמרי דלעיל גבי המשתחוה לקמה דמסיק הכי השתא התם מעיקרא בהמה וכו' הכא מעיקרא חיטי והשתא קטחא: **רש"י** ד"ה מי שהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים שהיה אחד מכותלי עבודת כוכבים והבית עצמו נעבד. נ"ל דהכריחו לפרש כן משום דקתני במתני' בתר הכי שהאבנים והעצים מטמאים ואי לאו שהבית עצמו נעבד והוי גופיה עבודת כוכבים לא היה מטמא וק"ל: **ע"ב ד"ה** נוטל מה שחדש וכו' ובגמרא מוקי לה כגון שלא נעבד הבית מעולם אבל אם השתחוה לו וכו'. צ"ל דר"ל הא דמשני בנאו אע"פ שלא השתחוה השתחוה אע"פ שלא בנאו דלא אשכחן בגמרא אוקימתא אחריתי: **תום'** ד"ה אבניו ועציו וכו' ואפי' למ"ד אין עובדין לשברים וכו'. ר"ל וא"כ נימא דכיון דנשתברה ונפל הכותל נתבטלה העבודת כוכבים ומותר אפי' בהנאה לכך תירץ כגון שהיתה עבודת כוכבים של ישראל וכו' דאין לה בימול ובירושלמי מוקי לה כגון שהשתחוה לכל אבן ואבן פי' קודם שנפל דכל אבן ואבן בפני עצמו נעשה עבודת כוכבים: **ד"ה** בית שבנאו מתחלה וכו' דאי להיות משמשי עבודת כוכבים וכו'. נראה דהיינו נמי היתה דיוקו של המקשה דפריך והאנן בנאו תנן דע"כ מתני' ר"ל דהבית נאסר משום עבודת כוכבים עצמו דאי משום משמשי עבודת כוכבים ע"כ אינו נאסר עד שיעבדו בו לעבודת כוכבים וא"כ ל"ל בנאו מתחלה לכך אלא ודאי בעבודת כוכבים עצמה איירי וכן גבי אבן אי איירי במשמשי עבודת כוכבים ע"כ איירי שלא עבד בה דאי עבד בה למה לי חצבה אלא בלא עבדה איירי א"כ תקשה לך הא משמשי עבודת כוכבים אינן נאסרים עד שיעבדו אלא ע"כ לא איירי במשמשי עבודת כוכבים אלא שהוא עצמו עבודת כוכבים: **ד"ה** אבן שחצבה מתחלה וכו' ומיהו לפי מה שפירש הקונטרים בגמרא וכו' ודאי הוי רבותא טפי וכו'. הלשון אינו מדוקדק אלא שר"ל דלמ"ד אסורות מיד משמע לעיל גבי זקף ביצה להשתחוות לה דנאסר מיד בזקיפה ולא מצריך ובא עובד כוכבים והשתחוה אלא למ"ד דאין נאסר עד שתיעבד וא"כ הכא דמוקי לה כמ"ד דנאסר מיד היה לו למתני זקפה לבימוס דהוי רבותא טפי וכו' וק"ל:

דף מח ע"א מתני' ג' אשרות וכו' העמיד תחתיה עבודת כוכבים ונטלה וכו' כך היא הגירסא בספרים שלנו אבל בתוס' ובר"ן גירס וביטלה ור"ל כיון שביטל עבודת כוכבים גם משמשיה דהיינו האשרה בטלה: **ע"ב גמרא** אמר רב מודה ר"י שאם נטע והבריך והרכיב וכו'. לפירוש רש"י הם ב' דברים שאם נטע ר"ל שאם נטע אגוז מותר בדיעבד וכן אם הבריך או הרכיב יחור של ערלה באילן זקן מותרים פירותיהן מיד אבל אם נטע יחור של ערלה בפני עצמו אע"ג דמותר לנטוע יחור כדתניא נוטעים יחור של ערלה מ"מ לא עדיף מהיכי דנטע יחור של חולין דאסורין הפירות עכ"פ עד לאחר ג' שנים אבל כשמרכיב יחור של ערלה באילן זקן מותרים הפירות מיד וק"ל אבל לפי' התוס' הכל דבור אחד ור"ל שאם נטע אגוז ואח"כ נטל אותה נטיעה והרכיב באילן של היתר מותר משום דזה וזה גורם מותר אבל פירות הנטיעה של אגוז בעצמו אסור דאגוז וקרקע לא מקרי זה וזה גורם ואסורים לר"י אפי' בדיעבד מפני שהוא פרי ורבנן פליגי עליה דר"י ומתירין אף בנוטע אגוז ולא מטעם דס"ל דזה וזה גורם מותר אלא משום דס"ל דאפי' אילן היוצא מהאגוז עצמו אין בו איסור דלא אסרה תורה אלא פרי ולא אילן הנטוע ממנו ומייתי גמרא דמדרבי יוסי אוסר בנוטע אגוז עצמו ומתיר כשמרכיב אותה נטיעת באילן של היתר ש"מ דס"ל דזה וזה גורם מותר אבל רבנן מצי ס"ל שפיר דזה וזה גורם אסור והא דמתירין היינו מטעם דלא מקרי פרי דהא מתירין אפי' בנוטע אגוז דלא שייך ביה זה וזה גורם:

דף מט ע"א גמרא ומי שני ליה והתניא וכו' מאי לאו הא ר"י הא רבנן. פי' ר"י מתיר ורבנן אוסרים דמדשמעינן ליה לר"י דס"ל גבי ערלה זה וזה גורם מותר וגבי עבודת כוכבים אמר ג"כ שוחק וזורה לרוח מוקמינן נמי האי ברייתא דאיירי בעבודת כוכבים וס"ל דזה וזה גורם מותר כוותיה ואמרינן דלשני ליה בין עבודת כוכבים לשאר איסורין כדפי' רש"י בסוף שמעתין ד"ה אלא לעולם וכו': **תום'** ד"ה שאם נטע וא"ת מ"ש גידולי אגוז וכו'. נראה דהאי וא"ת קאי אדברי ר"י גופיה דקאמר ואין נוטעים אגוז של ערלה מפני שהוא פרי ואסור אפי' בדיעבד כמו שפרשו התוס' לעיל לכך מקשו דמ"ש מגידולי טבל ומעשר שני שאם זרע אותן טבל ומעשר שני גידוליהן מותרין ודו"ק: **ד"ה** הא רבנן והא דשרו לעיל נטע והבריך וכו'. ר"ל דמדקאמר מודה רבי יוסי למאן מודה ע"כ לרבנן א"כ ש"מ דרבנן נמי מתירין בנטע והבריך לאו משום דאית להו זה וזה גורם מותר אלא משום דמה שגדל מן האילן עצמו. ר"ל אפילו בלא גורם אחר הוא מותר דהא מתירין אפילו בנוטע אגוז דלא שייך ביה זוז"ג כמו שכתבתי למעלה לפירוש התוס' ש"מ דלא מטעם זה וזה גורם מתירים ושפיר ס"ל בעבודת כוכבים זוז"ג אסור וה"ה בשאר איסורים: **ד"ה** עד שיהא באיסור כדי לחמץ. פי' ואז אסור אפי' יש בהיתר נמי כדי לחמץ דאי אין בהיתר כדי לחמץ ובאיסור לבדו יש בו כדי לחמץ פשיטא דאסור: **בא"ד** וא"ת היכא מייתי מרבנן וכו' דלמא שני להו וכו'. ואין להקשות נימא מדשמעינן לרבנן גבי שאור דס"ל דזה וזה גורם מותר מוקמינן נמי האי ברייתא דתני בעבודת כוכבים דזה וזה גורם מותר כוותייהו כדאמרינן לר"י דהא לרבי יוסי נמי לא שמעינן ליה בהדיא דס"ל זה וזה גורם מותר כ"א ערלה ומאי חזית דמוקמת לה כר"י טפי מרבנן דר"א די"ל דשאני דר' יוסי דשמעינן ליה נמי דאמר גבי עבודת כוכבים שוחק וזורה לרוח כמו שכתבתי למעלה וק"ל: **בא"ד** י"ל דהכי מייתי מדר"א נשמע לרבנן וכו'. והא דפריך לקמן בסמוך אלא רבנן דשאור אימר דשמעת להו לרבנן דמקילי בשאור וכו' היינו משום דלעיל הוי ס"ל דלגבי שאור נמי ס"ל לר"א זה וזה גורם אסור לכך הוה אמרי' מדר"א נשמע לרבנן אבל בסוף דלא שמעינן ליה לר"א דאוסר זה וזה גורם כ"א גבי עבודת כוכבים ולרבנן לא שמעינן להו דמתירין כ"א גבי שאור לא שייך לומר מדר' אליעזר נשמע לרבנן ולכך פריך שפיר אימר דשמעת להו לרבנן דמקילי בשאור בעבודת כוכבים מי שמעת להו דמקילי וק"ל: **ד"ה** אלא ר"א ורבנן דעצים וכו' דלפי זה הדיחוי הברייתות מתורצות וכו'. אין כוונת התוס' דלפי האמת הברייתות מתורצות כך דהא ליתא דאיכא למיפרך אימר דשמעת לרבנן ולר"א דמקילי בשאר איסורים בעבודת כוכבים מי שמעת להו דהא אפי' לפי הדיחוי דקאמר ממאי דטעמא דר"א כדאביי דלמא טעמא דר"א דאחר אחרון אני בא ר"ל אבל היכי דנפלו בבת אחת לעולם אימא לך דזה וזה גורם מותר ס"ל מ"מ לא נשמע מניה כ"א גבי שאור אבל בעבודת כוכבים לא שמעינן ליה ועוד אם איתא דאפשר לתרוצי הברייתות כן א"כ למה הדר מיניה במסקנא ואמר אלא לעולם הא רבי יוסי והא רבנן וכו' אלא נראה דכוונתם אינו אלא לומר דלא מרויח מידי במאי דמייתי דר"א אוסר דהא תנאי דאסרי לא צריך למיהדר אבתרייהו דהא אית לן ר' יוסי ורבנן דאסרי לפי הדיחוי דהשתא ולא צריך למיהדר אלא אחר תנאי דמתירין ולפי הדיחוי דדחה השתא דגם ר"א מתיר זה וזה גורם וקודם שבא הדיחוי דאימור שמעת ליה דמיקל בשאור וכו' מיתרצות הברייתות טפי מבמאי שמביא דאוסר בעבודת כוכבים אלא הוי ליה למימר אלא הא רבי יוסי ורבנן והא ר"א ורבנן והיה לו לדחות אח"כ אימור דשמעת להו דמקילי בשאור בעבודת כוכבים מי שמעת להו וק"ל:

ד"ה

דשרו לעיל נטע כו' עכ"ל פירוש לפום סברא דהשתא דלא שאני ליה בין עבודת כוכבים לשאר איסורין דהא מוקמינן הך דקתני בעבודת כוכבים שדה תזרע ופרה תיטחן כר' יוסי משום דמתיר בערלה ובדבור התוספות שאחרי זה שכתבו התוספות וא"ת היכי מייתי מדרבנן כו' דלמא שאני להו בין עבודת כוכבים כו' עכ"ל היינו לפי אותה סברא דקיימינן התם דשאני להו דמש"ה לא מוקמינן כר' יוסי ושוב כתבו התוס' בד"ה אלא ר"א ורבנן כו' דלפ"ז הברייתות מתורצות כו' והא ר"א ורבנן עכ"ל היינו לפי הסברא דקיימינן בה שוב דלא שאני ליה דהא ליכא מאן דשרי אלא ההיא דשאור אלא דדחי ליה תלמודא איצר דשמעת להו לרבנן דמקילי בשאור כו' (א) אך ק"ק על הך דחייה הא ע"כ מההיא דעלים מוכח דר"א אוסר זה וזה גורם וא"כ על כרחך בההיא דשאור אית לן למימר כאביי ומדר"א דאינו מחלק ואסר אף בשאר איסורים נשמע לרבנן דשרו ולא יחלוקו כמ"ש התוס' לעיל ויש לייסב ודו"ק: **בא"ד** אלא משום דמה שגדל מן האגוז עצמו יהא מותר כו' עכ"ל כצ"ל וכשיטתם לעיל דפליגי ר' יוסי ורבנן בנטיעת אגוז של ערלה דשרי לרבנן בדיעבד והיינו שיהא מותר לאחר ג' שנים ואם כן לא יגרע הברכת נטיעת אגוז ע מהברכת יחור אחר של ערלה בזקנה דבטלה אע"ג דאי לא הבריכה לא הוי שרי פירות היחור עד לאחר ג' שנים ודו"ק: **ע"ב** בפרש"י בד"ה ונשתרי לך כו' דהתם תרוייהו ס"ל כרבנן דהכא כו' עכ"ל וצ"ע דא"כ קשיא הלכתא אהלכתא דהכא פסקינן כר"א ושרי למכרן אפילו כ"א בפני עצמו כדעבד רב חסדא עובדא ולקמן בפרק בתרא פסקינן הלכתא כרשב"ג ודו"ק: **בא"ד** לא מתהני מיין נסך מידי משום דאיתיה לאיסור בעיניה עכ"ל הוא מגומגם ובדפוסים חדשים הגיהו משום דליתיה לאיסורא כו' ואפשר שהמגיה הבין דאיירי ביין דנתערב האיסור ואינו בעין ממש ואין זה מספיק דאדרבה הא אמרינן התם בהדיא דטפי אית לן למישרי למכור חוץ מדמי יין נסך שבו בחבית דאיתיה לאיסורא בעיניה מביין ביין ודו"ק: **בד"ה** ה"ג ואיבעית אימא דכ"ע אין עובדין לשברים כו' עכ"ל ממה שדחק רש"י לפרש עבודת כוכבים של חוליות הרי הן כשברי שברים כו' ובנגבייה דמתני' דשברי שברים הן כו' נ"ל להגיה הכא בפרש"י דכ"ע אין עובדין לשברי שברים כו' והיינו כגירסא דשמעתין וק"ל:

סליק פרק כל הצלמים

רבי ישמעאל פרק רביעי

דף נ בפרש"י בד"ה דאיכא גובהה כו' גדול הס"ד ואח"כ מ"ה כה"ג זו כו' כצ"ל: תוס' בד"ה במקורבות כו' שכיון שעברו הגובהה כו' כצ"ל: **ע"ב** גמרא רב סמא בריה דרב אשי לרבינא רבה בר ירמיה כו' כצ"ל: בפרש"י בד"ה עד ר"ה כו' הכא שרי שלא ימותו כו' עכ"ל בכדי נקט טעמא דשלא ימותו דהא מוקמי' לה בלאברויי אילנא ואפ"ה שרי עד ר"ה ודו"ק: **בד"ה** שיבר מקל בפניה חייב כדאמרן בפ' ד' מיתות כו' בין שאין דרכה חייב דכתיב זובח וגו' עכ"ל ומדלקמן בשמעתין ה"מ לאתויי דאר"א מנין לשוחט בהמה למרקולים כו' שנאמר ולא יזבחו עוד וגו' ובתוס' בפ' ד' מיתות מפורש תרי קראי לשלא כדרכה למה לי ע"ש: **תוס'** בד"ה ומשקין אותן כו' בזמן הזה דרבנן ורבי היא כו' ולרבא השקאה כו' עכ"ל אע"ג דהתם מהני טעמא לאביי ורבא בשביעית גופיה משקין בית השלחין הכא דלאברויי אילנא הוא בשביעית אסור ודו"ק: **בא"ד** עוד י"ל דדוקא מלאכות של כו' עכ"ל כצ"ל ופירוש בתוספות שביעית וק"ל:

דף נא בפרש"י בד"ה אלא מעתה דבעינן כעין פנים כו' עכ"ל אין זה מדוקדק דהא רב לא בעי כעין פנים מדמחייב בשיבר מקל בפניה אלא הכי הל"ל אלא מעתה דבעינן כעין זריקה מסתברת וק"ל: **בד"ה** אי מאתך כו' וסרים מחמת חולי כו' עכ"ל אבל סרים אדם בלאו הכי אימעיט דהוי מחוסר אבר וק"ל: **ע"ב** במשנה כו' נהנין מהן בטובה ושלא בטובה כו' כצ"ל וכ"ה ברא"ש:

דף נב תוס' בד"ה תנהו ענין כו' דדברי קבלה הן כו' עכ"ל ר"ל האי קרא ויאכלו מזבחי מתים בספר תהלים הוא: **ע"ב** גמ' מאי לאו היכנו דאטבלינהו כו' ס"א וכן ברש"י:

דף נג שם לעובדה ממש מאי טעמא דמ"ד ביטל ומאי טעמא דמ"ד לא ביטל כו' כצ"ל: בפרש"י בד"ה ומ"ט דמ"ד לא ביטל בלחבלה כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה או דלמא כו' דברי לי במוכרה לחבלה ודברי חבירי במוכרה לעובדה כו' עכ"ל פי' שאני איכי חולק במוכרה לעובדה וק"ל: **ע"ב** בפרש"י בד"ה הכי קאמר כו' נאסרו עבודות כוכבים

קרני ראם (א) כ"ב איני מבין קושיתו דהרי לסך דחיה איצר דשמעת לרבנן דמקילין בשאור כו' תו הדרינן לסברא לחלק בין עבודת כוכבים לשאר אסורים וא"כ בהאי דשאור אית לן למימר דלא כאביי משום דשם גם ר"א מתיר בזו"ז גורם ובעלים מחמיר משום דהוי עבודת כוכבים ונל"ע:

מהר"ם

ד"ה נתערבה באחרות וכו' דשמואל דוקא בעבודת כוכבים אוסר דקאמר התם הנח לעבודת כוכבים שספיקה אסורה וכו' כצ"ל: **ע"ב רש"י** ד"ה ונשתרי לך כו' ולא דמיא הך מלתא וכו' ומיהו כי מזבין ליה חוץ מדמי יין נסך שבו לא מתהני מיין נסך מידי כצ"ל. ומה שכתוב בספרים אח"כ משום דליתא לאיסורא בעיניה נ"ל דלא גרסינן ליה דאין לו שום קישור עם מה שלמעלה ממנו ועוד דלעיל מיניה כתב רש"י דחבית בחבית איסורא בעיניה מקרי וכ"ת דכוונתו של רש"י בזה לומר דדוקא נתערב חבית בחבית דכל חבית וחבית בספק איסור הוא לכך מותר למכור כולם ביחד חוץ מדמי יין נסך שבהם אבל אם נתערב יין ביין דיש בו ודאי תערובות איסור אינו מותר למכור חוץ מדמי יין נסך שבו וכדמסיק לקמן בפ' בתרא דף ע"ד א"כ לא הוי ליה לרש"י למנקט האי לישנא משום דליתא לאיסורא בעיניה גם לא היה לו לרש"י לקצר כ"כ לשונו וגם רבינו נסים שהעתיק דברי רש"י לא הביא זה וע"ש ודו"ק: **ד"ה** ה"ג ואבע"א דכ"ע אין עובדים לשברי שברים והכא בעבודת כוכבים שהיתה של חוליות דקין וכו' כן נ"ל להגיה ודו"ק: **תום'** ד"ה שקול ד' זוזי וכו' ולמוכרן כל אחד בפני עצמו אמר לו כן. ר"ל דאילו למוכרן כולן ביחד חוץ מדמי יין נסך שבהן בלא השלכת ד' זוזי לנהרא היה מותר: **ד"ה** לא דכ"ע עובדין לשברים וכו' וקשה דא"כ מאי מקשה לעיל לרשב"ל וכו'. יש לתמוה על דברי התוס' הללו דמשמע דר"ל דמאי מקשה ר"י לר"ל הא ריש לקיש לא התיר אלא בלא ראינו שנשתברה מאליה דנוכל לומר עובד כוכבים שברה אבל בראש דגון שאני התם דלא שברה עובד כוכבים וזה אינו דבהאי מימרא דר"י ור"ל דלעיל אתמר בה בהדיא עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ונצטרך לומר ולפרש לפי זה דר"ל שנמצא שנשתברה ואפשר שנשתברה מאליה וזה דחוק ועדיפא מיניה היה להם להתוס' להקשות על דברי רש"י בזה הלשון דלפי' רש"י דלא שרי שמואל אלא במצא שברי עבודת כוכבים דלא חזינן שנשתברה מאליה דאמרינן עובד כוכבים שבר וקשה הא ר"ל קא שרי בהדיא אפילו בעבודת כוכבים שנשתברה מאליה ושמואל ור"ל קמו בחד שיטה בשברי עבודת כוכבים וק"ל אבל לפי האמת לא קשה מידי לפי' רש"י משום דאע"ג דמותיב ר"י לר"ל ממתניתין דקתני המוצא שברי דמות הרי אלו מותרים הא שברי עבודת כוכבים אסורים כדלעיל ריש פרקין דנשמע מיניה דר"י אוסר גם במצא שברי עבודת כוכבים יר"ל מתיר גם בשברי עבודת כוכבים דמוזה דקדקו התוס' בריש פרקין דשמואל כר"ל ס"ל בד"ה אמר שמואל מ"מ אינו מוכרח דלעולם לא קמו ר"ל ושמואל בחד שיטה דפשיטא דר"ל דמתיר אפי' בנשתברה מאליה כ"ש דמתיר במצא שברי עבודת כוכבים דיש לתלות ולומר שמא עובד כוכבים שברן אבל שמואל דאמר מצא שברי עבודת כוכבים מותרים אפשר דבנשתברה מאליה ס"ל כר"י דאסור אלא שר"י דמותיב לר"ל משברי עבודת כוכבים משום דרבי יוחנן אוסר גם בשברי עבודת כוכבים דלא כשמואל ודייק ממתניתין מצא שברי דמות וכו' הא שברי עבודת כוכבים אסורים וכ"ש עבודת כוכבים שנשתברה מאליה דאסורה ושני ליה ר"ל דליכא למידק ממתניתין הא שברי עבודת כוכבים אסורים והשתא לפי זה לא קשה מידי לפירוש רש"י והיינו נמי טעמא דהרי"ף והרא"ש דפסקו במצא שברי עבודת כוכבים כשמואל ובעבודת כוכבים שנשתברה מאליה פסקו כר"י משום דשמואל מצי שפיר סבר בנשתברה מאליה דאסור דלא כר"ל אע"ג דמתיר במצא שברי עבודת כוכבים הלכך בשברי עבודת כוכבים דמתיר שמואל ופליג בזה אר' יוחנן פסקו דלא כר"י דהוו שמואל ור"ל תרי לגבי דר"י אבל בנשתברה מאליה דלא פליג שמואל אר' יוחנן פסקו כר"י נגד ר"ל ודו"ק נראה לי: **בא"ד** ומ"מ לפי זה קשיא מאי פריך לעיל וכו' אבל התם לא היה דרכה לישבר וכו'. הלשון אינו מדוקדק ור"ל אבל לפי מה דפרישית דהכא מיירי שדרכה לנשר קסמין ושמואל ור"ל איירי באין דרכה להשתבר ולכך מתירין פריך שפיר ר"י לר"ל מראש דגון דהא התם לא היה דרכה לישבר והיה ראוי להיות מותר לר"ל וק"ל:

רבי ישמעאל פרק רביעי

דף נ ע"א תוס' ד"ה במקורבות וכו' ודבר תימה הוא דכיון שהן מקורבות כ"כ וכו' מה מזיק להם הגובה מכאן ואילך מיהו הא לא קשה כולי האי וכו' כן נראה להגיה: **בא"ד** דאיכא למימר דה"ק במקורבות תוך ד' וכו'. ר"ל דלפי המסקנא הא דקאמר לעיל במקורבות וכו' ד"ה אסורות לא הוי פירושו באמה וחצי אמה אלא אפי' תוך ד' אמות כשאין גובה מפסיק מקורבות קרי ליה והוי כאילו אמר בדליכא גובה ד"ה אסורות אפילו תוך ד' ובדאיכא גובה דהיינו מרוחקות פליגי א"נ כי איכא גובה ואבני המרקולים אינם גבוהים כי אם מעט וכו' כשהם נופלות אינם יכולים להתרחק ר"ל כשיש כאן גובה מפסיק כשהאבנים נופלין מן המרקולים למעלה מן הגובה דרך הגובה אין דרך להתרחק משום שאינם יכולים להתרחק מפני הגובה ואם נמצא אבנים מרוחקים בודאי אינם מהמרקולים הגדולה ולכך נקט לעיל במקורבות ד"ה אסורות דאילו במרוחקות פליגי בודאי דא"א שיפלו מן המרקולים ויהיו כל כך מרוחקות וק"ל: **בא"ד** ומסיק בצד ד' אמות וכו' דמוכחא מלתא דהוה מרקולים דעושין קטן וכו' כצ"ל: **ד"ה** וסבר ר' ישמעאל וכו' ונראה לי דה"ה דהוי מצי לאקשויי וסבר ר' ישמעאל ג' חוץ לד' אמות מותרות. ר"ל דה"מ לאקשויי והא תניא שלש אפילו מרוחקות וע"כ הוי פירושו חוץ לד' אמות דאי תוך ד' אמות קתני רישא דברייתא דאפילו שתים בתפוסה לו מותרות דהיינו תוך ד'. ולפי המסקנא ניחא ר"ל דלפי המסקנא הא דקתני ברייתא שלש אפילו מרוחקות אסורות אינו ר"ל חוץ לד' אלא ר"ל תוך ד' ובדאיכא גובה וקרי ליה מרוחקות משום דאינן נראות עמו בשביל הגובה כמו שכתבו התוס' בסוף דבור שלפני זה: **ד"ה** אבני בית קולים וכו' וזהו מרקולים חילוף קילוס. ויש לדקדק דלפי זה היה ראוי לקרותה מרקילוס דהוי משמע ספי חילוף קילוס ממרקולים וק"ל וכבר הארכתי בזה בביאורי לסמ"ג: **ע"ב רש"י** ד"ה עד ר"ה של ערב שביעית אע"פ שעבודת האילן אסור ל' יום לפני ר"ה הכא שרי שלא ימותו הנטיעות וכו'. יש לדקדק לפרש"י איך יתורץ לפי מאי דמסיק בשנויא דהכא מיירי לאברויי אילנא וא"כ מפני מה יהא מותר בשלשים יום שקודם ר"ה וי"ל דאפילו לפי מאי דמסיק דאיירי לאברויי אילנא אפ"ה התירו לתקן מלאכות הללו בל' יום שקודם ר"ה דהנך מלאכות אפי' כשהן לאברויי אילנא מקרו שלא ימותו נגד שאר מלאכות שהם עיקרן להוסיף תיקון אבל הנך מלאכות אפי' כשהן לאברויי מקרי שלא ימותו דבלא זה יתקלקלו האילנות וק"ל: **תום'** ד"ה ומשקין אותן עד ר"ה וכו' אלא יש לפרש בשביעית דרבנן וכו'. ר"ל דשם ריש מ"ק דקתני מתניתין משקין בית השלחין במועד ובשביעית ופריך התם והא השקה תולדה דזריעה או חרישה היא כדאיתא התם וא"כ היאך יהא מותר בשביעית אפילו בדבר האבוד דהיינו בית השלחין ומשני אביי דמתניתין איירי בשביעית בזמן הזה ואתי כרבי דאית ליה דשביעית בזמן הזה הוה דרבנן לכך התירו בדבר האבוד וא"כ האי מתניתין דמייתי הכא איכא נמי לאוקמי בשביעית בזמן הזה וכיון דלא הוי אלא מדרבנן לא החמירו לאסור הנך מלאכות בתוס' שביעית שהוא הל' יום שקודם ר"ה ורבא משני התם השקאה תולדה דזריעה היא ואבות דוקא אסרה תורה בשביעית ולא תולדות אלא מדרבנן אסרו גם התולדות ובדבר האבוד כגון בבית השלחין לא גזרי רבנן להחמיר וא"כ ה"נ הכא דכל הנך מלאכות תולדות נינהו ולכך לא החמירו לאסור אותן ל' יום קודם ר"ה שהוא תוספת שביעית: **בא"ד** עי"ל דדוקא מלאכות של חרישה וזריעה הוי דאורייתא וכו'. ר"ל דאע"ג דלרבי עקיבא הוי תוס' שביעית דאורייתא אינו אסור מדאורייתא אלא חרישה וזריעה כדכתיב בחריש ובקציר תשבות דמיניה יליף רבי עקיבא תוס' שביעית אבל שאר מלאכות אפי' אבות לא הוו דאורייתא ולכך לא החמירו לאסור הנך מלאכות דהכא בתוס' שביעית וק"ל:

דף נא ע"א גמ' א"ר אלעזר מנין לשוחט בהמה למרקולים שהוא חייב שנאמר ולא יזבחו עוד וכו'. ואע"ג דזביחה כעין פנים היא וכבר ילפינן ליה מקרא דזובח לאלהים יחרם מ"מ אשכחן עונש אזהרה מנין לחייב מלקות וכן משמע מפרש"י לקמן ע"ב ד"ה ואין אחרת להם דפירש אלמא לאזהרת שחוטי חוץ וכו' אתא ואזהרת מרקולים מנלן: **תום'** ד"ה חייב פי' בקונט' וכו' דהא רב יהודה לא מחייב בשבירת מקל וכו' רק באותה שרגילה במקל וכו' כצ"ל: **ע"ב גמ'** מאן דמתני אסיפא כ"ש ארישא נראה דלהאי לישנא ע"כ צ"ל דאפילו בטובת אחרים אסור דאי בטובת כומרים דוקא אסור אבל בטובת אחרים מותר א"כ מה בין רישא לסיפא וק"ל: **רש"י** ד"ה א"כ לא יאמר עליהם וכו' לשון אחר כל שעמהן דאשר ריבויא הוא. נראה דבין ללישנא קמא דרש"י דמעץ ואבן יליף ליה ובין ללישנא אחרינא דאשר ריבויא הוא אין להקשות דלכתוב קרא דעליהם לחוד דא"כ ה"א דעמהם כלל וכלל לא וגם אין להקשות דלכתוב קרא דעמהם לחוד דאסור וכ"ש דעליהם ולשתוק ולא לכתוב בקרא דעמהם עץ ואבן וללשון אחר לשתוק ולא לכתוב אשר דמשמע ריבויא וממילא לא משתמע מיניה אלא דבר של נוי דא"כ ה"א דשל עץ ואבן אפי' היכי דהוי של נוי לא יהא אסור לכך אצטריך למכתב הקרא דעמהם ללשון ראשון עץ ואבן וללשון אחר אשר ריבויא לרבות דהיכי דהוה של נוי אפי' של עץ ואבן אסור ואי לאו קרא דעליהם ה"א דמרבה אפילו שאינו של נוי אבל השתא דכתיב ג"כ קרא דעליהם דרשינן דעמהם דומיא דעליהם וא"כ לא מרבינן מריבויא דכתיב בקרא דעמהם דשל עץ ואבן נמי יאסור אלא היכי דהוה דבר של נוי וכ"ת א"כ כיון דגם ללשון אחר דאשר ריבויא הוא לא מרבינן מיניה לפי המסקנא אלא היכי דהוי מידי של נוי אפי' משל עץ ואבן אסור א"כ ל"ל ריבויא דאשר הא בלא ריבויא דאשר כתיב בקרא דעמהם בהדיא עץ ואבן י"ל דלשון אחר ס"ל דהא דכתיב בקרא עץ ואבן לא נמשך אעמהם ובא לומר דהדברים שעמהם אפי' הוי של עץ ואבן אסורים אלא נמשך אלעיל מיניה דהיינו גילולים ושיעור הכתוב כך הוא ותראו את שקוציהם ואת גלוליהם עץ ואבן פי' הגילולים שהן העבודת כוכבים בעצמם הוו של עץ ואבן ותראו גם כסף וזהב אשר עמהם ולפי זה אם נמצא עמהם דברים שהן של עץ ואבן לא נשמע מהכתוב דאסור לכך אצטריך אשר דריבויא הוא דבא לרבות כל מה שעמהם וק"ל: **תום'** ד"ה אפילו מים ומלח אסור וכו' ודלא כפירוש הקונטרס וכו' דא"כ גבי פעור וכו'. נראה דהמדקדק בדברי רש"י יראה שרש"י הרגיש בקושיא זו ופירש באופן שאין מקום לקושית התוס' שהרי רש"י כתב אפילו חוץ כפנים וכו' שהרי כל עבודתו דרך בזיון וכו' הלכך לא שייכא ביה ולא מפסיקי ר"ל ושייך ביה תקרובת חוץ לקלקלין כמו לפנים מן הקלקלין ואפילו אינו של יופי דלא שייך גביה יופי ומה שכתב רש"י לעיל חוץ מן הקלקלין לאו משום תקרובות איתיה הלכך של נוי אסור דנפקא מאשר עמהם וכו' היינו בשאר עבודת כוכבים דקלקלין הוי הפסק וק"ל:

דף נב ע"א רש"י ד"ה חזרו לטומאתן ישנה וכו' שברן כדי לטהרן וחזר וריתכן לעבודת כוכבים וכו'. הא דכתב רש"י וחזר וריתכן לעבודת כוכבים ולא כתב וחזר וריתכן סתמא משום דלשון הבעיא הוא ריתך כלי לעבודת כוכבים וכ"ת והכל טעמא מאי למה אצטריך ריתוך לשם עבודת כוכבים ולא אמרינן מסתמא כשחזר הכלי להיות שלם חוזר לטומאתו הישנה כמו בשאר טומאות דכשחוזר ועשאו כלי חוזרת הטומאה ממילא מעצמה דשאני התם דבשבירת הכלי מעצמו נתבטל ממנו הטומאה לכך חוזרת הטומאה ממילא כשחוזר ועשאו כלי אבל הכא לא מתבטל טומאת העבודת כוכבים מן הכלי אלא כששוברו כדי לבטלו מעבודת כוכבים ולטהרו וא"כ במה תחזור טומאת עבודת כוכבים על הכלי כשחזר וריתכו דהא כבר נתבטל איסור העבודת כוכבים מהכלי לכך אצטריך לומר שחזר וריתכו לעבודת כוכבים אלא שעדיין לא עבדו דאל"כ מאי קא מבעי ליה ת"ל דהשתא כשחזר ועבדו נטמא בלא טומאה ישנה וק"ל: **תום'** ד"ה מה מזבח טעון גניזה כמו כלי שרת דאמרינן שגנזום. נראה דר"ל דאמרינן בעלמא שכלי שרת גנזום אבל לא ידעתי היכן אמרינן הכי. אף אשירה טעונה גניזה פי' ביעור פי' ולא גניזה ממש כמו מזבח אלא ביעור שיבערם מן העולם באופן שלא יהנו ממנו כמו שמצינו גבי עגל וכו': **ע"ב גמ'** ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי וכו' היכננום שגנזום וכו'. ויש לדקדק דיהא כך דיכול לשנויי ולפרש קרא הכי שלא יקשה עליו מ"מ אינו מוכרח שלא יתפרש כפשוטו כמו הס"ד דהמקשה דהכננום היינו דאטבלינהו וא"כ אין מן המקרא הזה ראיה מוכרחת לאיסור שאומר עליו ומקרא היה בידינו ושכחנוהו ואמר שעתה החזיר לו אבידתו וצ"ל דלשון הכננום לא משמע ליה לשון טבילה אלא לשון גניזה וק"ל: **תום'** ד"ה דינרי הדריינא וכו' ונראה לר"ת לפרש וכו' שייפא שנשוף ואין האותיות ניכרות וכו'. לפי' ר"ת הדרייני וטורייני ושיפא הכל דבר אחד ור"ל הדינרים העגולים הגדולים כתריסה ונישופי' שאין האותיות ניכרות בקשו לאוסרן משום דשמא ממטבע של ירושלים הן ואין הכתב ניכר שהיה כתוב עליו דוד ושלמה וק"ל:

דף נג ע"א ד"ה או דלמא וכו' דלגירסת הריב"ן נמי יש להקשות וכו' ולא קשיא דקאמר תיקו ופשיט בתר הכי וכו'. יש להתיישב בדברי התוס' הללו דאמאי קאי אי אפירוש התוס' הא לא גרסי תיקו כלל ואי קאי אפירושו של הריב"ן הא איהו גרים מיתיבי ולא פשיטותא וי"ל אע"ג דגרים מיתיבי הוי ממילא פשיטותא ולא גרים מיתיבי אלא משום דהדחייה דדחי המתרץ לא מתיישבת אי גרסי' ת"ש ולכך גרים מיתיבי אבל באמת ממילא נפשטה הבעיא והא דאצטריך למגרס תיקו משום דלא מתיישב לישנא דמיתיבי אלישנא דאיבעיא להו אי לא גרסינן תיקו ביני ביני וק"ל וא"כ לפי זה צריך לפרש דהמשך דברי התוס' כך הן דבתחלה קאמרי דלגירסת הריב"ן נמי יש להקשות אמאי קאמר תיקו וכו' והדר קאמר ולא קשיא דקאמר תיקו וכו' כלומר אבל אין זה קושיא כ"כ ול"ק מידי לגירסת הריב"ן אמנם. משמעות שיטת התוס' לא משמע הכי לכך יש לפרש דה"ק וכ"ת משום הכי גרים הריב"ן מיתיבי משום דמצא בספרים שקדמו לו שהיה כתוב בהן תיקו והדר קאמר תא שמע לכך גרים איהו במקום ת"ש מיתיבי ועל זה קאמרי התוס' ולא קשיא דאמר תיקו ופשיט בתר הכי וכו' כלומר דבשביל זה לא היה הריב"ן צריך לשנות גי' הספרים וק"ל:

ד"ה

(מהרש"א ע"ז)

שלהם כו' כצ"ל: תוס' בד"ה דאי תנא נוה כו' דאי לרבנן אפילו זבנה לא בטלה כו' עכ"ל ולמ"ד לעיל דבצורף עובד כוכבים דוקא פליגי וכדמסיק לעיל אתיא שפיר כרבנן דהכא בלוה מישראל איירי ואי הוה זבנה ליה מודו רבנן דבטלה וכן נראה ממה שדקדק רש"י לפרש לוה עליה עובד כוכבים אפילו מצורף ישראל ודו"ק:

דף נד בד"ה מתקיף לה כו' אדרבה מיניה ילפינן דחייב למסור כו' אפילו במצוה קלה כו' עכ"ל טעות קחשיב הכא דילפינן מיניה ולא מייתי ליה התם אלא אג' עבירות דיהרג ואל יעבור וע"ש ונראה להגיה חוץ מבמצוה קלה כו' וה"ק התם בכל עבירות כו' יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד כו' ודו"ק: **בד"ה** הא בצינעא הא כו' לתרוצי הברייתא אפילו אליבא דר"י כו' עכ"ל דלרבנן ניחא לאוקמא אפילו בצינעא אע"פ דפטור בדיעבד הואיל וחייב למסור עצמו עבודת כוכבים קרינא ביה וק"ל: **בד"ה** היתה בהמת חבירו כו' אע"ג דרב הונא מיירי לאוסרה להדיוט ונעבד שלו אסור מיירי לאוסרה לגבוה דכי היכי דמעשה בגופו כגון שחיטה מהני לאוסרה להדיוט ה"ה נמי כו' כצ"ל: **ע"ב** בפרש"י בד"ה [למעוטי ערלה וכו'] ואם מכרן וקידש כו' לאתהנויי מינייהו מיהו ההיא הנאה מטיא (לה) [ליה] ע"י כו' קא מטיא (ליה) [לה] ודוקא כו' כצ"ל:

ח"א דף נד ע"ב במשנה א"ל א"כ יאבד דבר שאין צורך לעולם בו וכו' א"ל אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן וכו' שהרי אלו לא בטלו · יש לדקדק למה יהיו מחזיקין ידי עובדי חמה ולבנה משום דלא מבטלן הרי כבר אמרו בזה יאבד עולמו מפני השוטים ונראה לומר דר"ל אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן כו' שא"כ לא היה בידינו להכחיש אותם שעובדים לחמה וללבנה כו' שהם לא יודו בדבר דאינו מבטלן מפני שיש צורך לעולם בחמה ולבנה וכו' דאדרבה יאמרו כיון שיש בהן צורך ולא בטלן ראוי לעובדן אבל השתא דאינו מבטל אף דבר שאין צורך לעולם בו ויש שעובדים אותן הרי אף לאותן העובדים לחמה וכו' מפני שיש בהן צורך ולא בטלן אין להם ראיה שהן אלהות שהרי אותן שאין בהן צורך גם כן לא בטלן וק"ל: **אלא** עולם כמנהגו נוהג והולך ושוטים וכו' · להאי לישנא משמע דטעמא דהעולם כמנהגו נוהג אינו מספיק רק לדבר שהעולם צריך לו כגון חמה וכו' ודבר שאין העולם צריך לו צ"ל כמ"ש במתנית' דא"כ אף אנו מחזיקין וכו' מיהו להאי לישנא הרי שגזל סאה וכו' אלא לעולם עולם כמנהגו נוהג כו' משמע דהאי טעמא מספיק גם לדבר שאין העולם צריך דלסאה של חטין שגזל אין כל עולם צריך לו כמו חמה ולבנה וכו' וק"ל: **אלא** שמטריחין ומתחתימין וכו' · כי דרך כל מלך שעושה סלע ומטבע שלו בצלמו ובצורתו והאדם הוא סלע ומטבע של מלך מלכי המלכים שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם וזה הנואף מזלזל בצלם זה שעושה אותו הפקר ולא עוד אלא שמטריחין וכו' ע"פ המדרש קשה כח הנואף שהוא מבטל כח השכינה כיצד העובר מתעבר מן האיש והקב"ה צר צורתו למ' יום ואחר כך הנואף בא עליה והקב"ה עומד ותוהה של מי אצור צורת האיש או צורת הנואף כביכול צור ילדך תשי יו"ד זעירא תש ידי הצייר ע"כ וזהו שאמר שמטריחין ומתחתימין צורה אחרת וק"ל: **א"ל** כלב אתה קורא אותה וכו' א"כ כו' · לכאורה קשה מאי א"כ יאבדנה מן כו' דאדרבה כיון דמת הרי כבר אמר שאין עושה מלחמה עם המתים ונראה לומר דהפילוסוף זה היה מודה למה שאמרו הזקנים במתני' בדבר הצורך לעולם יאבד עולמו מפני השוטים והשתא קאמר כיון דאתה קורא אותה כלב מת אף שאינו עושה מלחמה עם המתים מ"מ יאבדנה כדי שלא יטעו אחריה כיון שאינו צורך לעולם כלל ככלב מת והשיב אילו דברים שאין בהם צורך ככלב המת הזה לבד היו עובדים היה מבטלה הרי הן עובדין לחמה וכו' ואי אפשר לבטל וא"כ אין לבטל גם אלו כדמסיק במתניתין דאף אנו מחזיקים וכו' כדלעיל ודו"ק:

דף נה תוספות בד"ה ירד לבור כו' ור"י פירש דודאי מיירי מתניתין בניצוק נמי כו' מטעם ניצוק בר ניצוק כו' עכ"ל מפירושו נראה דה"ה דמיירי בנגע בו עובד כוכבים ואע"ג דלא חשיב יין ליאסר במגע עובד כוכבים מיהו ע"י ניצוק הוי מיתסר דהוה כאילו נתערב יין שבבור ליין שבגת וכן כתב הרא"ש לקמן גבי החזרת גרגותני לפי מה שכתב שם בשם רש"י והך סברא צ"ל נמי בתוספות לקמן ע"ש: **בד"ה** והשאר מותר כו' גת של אבן שזיפתה עובד כוכבים ינגב ושל עץ רבי אומר כו' מתניתין בלא דרך בה ברייתא בדרך בה ולאוקמי כו' עכ"ל כצ"ל: **בא"ד** כאן למשנה ראשונה כו' · פירוש ומאי איירי מתני' נמי בדרך בה דלמשנה ראשונה כל מה שבגת הרי והא דבעי ניגוב היינו משום הזפת דאורחא למרמי ביה פורתא חמרא כדלקמן ודו"ק: **בד"ה** דורכין עם כו' נראה כפרש"י דבסוף דריכה קאמר כו' עכ"ל ולפירושו ליכא לאקשויי נמי אמאי בישראל לא דורכין עמו כיון שכבר נטמא הכל בתחלת דריכה די"ל כיון דדריכתן בעבירה אסור לסייע לו בדריכה כדי שלא ירגיל בכך ויפרוש כפרש"י ושוב מצאתי כן בר"ן ע"ש: **ע"ב** בד"ה אמר רב הונא כו' ור' יהודה פירש דהירושלמי קאי אמשנה אחרונה וכגון שהמשיכו כו' עכ"ל ר"ל הא דלוקחין עכשיו יין בגיגיות משום דאין לנו לחוש כלל להמשכה אלא דהירושלמי איירי כשראינו שהמשיכו ע"י ישראל לפרש"י כדאית ליה ולפר"ת כדאית ליה למשנה אחרונה ולכך יש לחוש בקל בהעלמת עין להחזרת הגרגותני וכלי הבור לגת וכן מלתא דר' חנין דקאי אסיפא דמתניתין בראינו שירד היין לבור לכן יש לחוש בקל לחזרת גרגותני וכלי הבור לגת אבל אם לא ראינו הורדה והמשכה לבור ליכא למיחש למידי ודו"ק:

ח"א דף נה ע"א כלום מתקנא אלא חכם בחכם וכו' משל למה"ד וכו' · הקושיא מה השיב לו בזה המשל דתקשי נמי למשלו שהביא פחותה ממנה למה מתקנא בה כלום מתקנא אלא חכם בחכם וכו' מבואר שהקנאה היא על שני פנים הא' היא המדה הרעה באדם הנזכרת בכל מקום שמתקנא ועומד למעלה וכבוד או טובה של חברו ועיין מה שכתבנו בזה בחידושינו בפרק הספינה · והקנאה השנית היא הנאמרת בכל מקום לגבי הש"י ב"ה יקניאוהו בזרים קנאוני בלא אל והנה הפילוסוף דלעיל שאל ר"ג מפני מה מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה ידע שהקנאה אצלו יתברך ב"ה בפנים השנית אבל אגריפס שר הצבא הבין שהקנאה הנאמרת בו היא בעצמה הקנאה הנאמרת באדם שהוא מתקנא על כבוד גדול שיש לחבירו כן הש"י ב"ה מתקנא כביכול בעבודת כוכבים על כבודה וע"כ אמר כלום מתקנא וכו' והשיב לו ר"ג משל למה"ד וכו' דבפחותה יש לה קנאה ושנאה על בעלה ולא שיהיה לה קנאה על האשה הפחותה ממנה דכלום מתקנא וכו' כך קנאת הש"י ב"ה אינו על העבודת כוכבים הפחותה רק יש לו קנאה ונקמה על עובדיה כדאמרינן לעיל דאין מתקנא אלא בעובדיה לפי המשל דלעיל ועל ענין זה נאמר בפנחס בקנאו את קנאתי וגו' לפי המשל והנמשל שנצמדו שם לבעל פעור הבזויה גם לבנות מואב הפחותים מבנות ישראל ופנחס קנא מין הקנאה שהיא להש"י על העובד עבודת כוכבים ומכבדה וזנו עם בנות מואב הפחותים אף שאין כאן קנאה על הנתכבד שהיא מין קנאת אדם וזה שדקדק לומר בו קנאין פוגעין בו דהיינו הבועל ארמית בת עובד כוכבים שהוא המכבד שהיא מין קנאת הש"י וק"ל: **אמר** ליה זונן לר"ע וכו' פרש"י זונן ישראל היה עכ"ל · אם קבלה נקבל ואי משום דקאמר לבי ולבך יודע דעבודת כוכבים לית בה ממשא כו' אין זה מוכרח דאדרבה מדקאמר האי לישנא לבי ולבך וכו' משמע דעובד כוכבים היה בפרהסיא אלא דלבו בסתר ובמופת בלב ידע דעבודת כוכבים לית וכו' וק"ל: **כי** מתברי כו' כך יסורין בשעה שמשגרין אותם על האדם משביעין אותם שלא תלכו וכו' ולא תלאו וכו' · הקושיות בדברי המאמר נראה לקצר בהם ומתוך הביאור יבין אותם המעיין והביאור שמשביעין שר הממונה על היסורים ליסר האדם ושלא ילכו להתחיל ליסרו כי אם ביום פלוני ולא קודם לו והשניה שלא ילאו היסורין עד יום פלוני ושעה וכו' כפי חטאו לפי אותו זמן ונקט יום ושעה בסוף היסורין לפי שאדם מרגיש אף באיזהו שעה בסוף היסורין משא"כ בתחלתן דאין אדם מרגיש באיזהו שעה ממש באו בתחלתן רק ביום · וכן על ידי פלוני הרופא וסם פלוני לא שייך למנקט בתחלת היסורין כשבאו על האדם רק בסופן שיפסקו על ידו. ואמר כיון שזמנן הגיע לצאת וכו' · ר"ל דודאי תשובה תפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה שתתבטל אף בתוך זמן לבטל אף השבועה שנשבע שר היסורין אבל זה האיש שלא עשה כן ובאו היסורין עליו עד זמן שבועתן כיון שהגיע זמנן לצאת ולא חזר בתשובה הולך זה לבית עבודת כוכבים וכו' סמך בזה אהא דקאמר לקמן בא לטמא פותחין לו וכו' דהא דמייתי לקמן והיינו דקאמר ר"ל מ"ד אם נלאים וכו' קאי אהכי תרתי עובדא דמייתי לקמן ואהך דהכא ר"ל כיון שלא חזר בתשובה בתוך זמן זה כפי חטאו שישובו ממנו היסורין פותחין לו ליטמא ומזדמנין לו להלוך אז לבית עבודת כוכבים ושיטעה בהם שבהליכתו שם נתרפא ע"י עבודת כוכבים ומפני שלפי ענין ולשון השבועה שלא תלכו אלא ביום פלוני לא בא רק למעט שלא ילכו ליסרו מקודם זמן ויום פלוני אבל שלא יתחילו ולא ילכו ליסרו לאחר זמן זה לא נתמעט דשמא יחזור בתשובה בזמן האיחור וכן שלא תלאו אלא ביום פלוני וכו' לא משמע להתמעט אלא שלא יפסקו ממנו עד יום פלוני כפי חטאו אז אבל שלא יבואו עליו היסורים עוד יותר מיום פלוני לא נתמעט באם לא ישוב וע"כ אמר שאמרו היסורין כיון שזה לא שב והלך לבית עבודת כוכבים דין הוא שלא נצא שלא בא לנו שבועה על זאת אבל חוזרין ואומרין וכי מפני שטוטה זה עשה שלא כהוגן נאבד שבועתנו שאנו נייסרו עוד ונאבד שבועתנו שלא יאמרו שלא משום קיום שבועתנו יסרנו אותו עד יום פלוני שהרי גם לאחר שבועה נייסרו ועי"ז קאמר רעים בשליחותם שלפי לשון השבועה בתחלת היסורין לא נתמעט אלא שלא יתחילו מקודם כפי החטא אבל שלא יתאחרו אינו בלשון השבועה דשמא יחזור בתשובה בזמן האיחור אבל הם רעים בשליחותם ומתחילין מאותו יום פלוני ולא מתאחרין וגם נאמנין בשבועתן דלפי השבועה לא נתמעט אם לא ישוב שייסרו אותו אף לאחר זמן כמ"ש לעיל והם נאמנין בשבועתן שיאמרו מכל קיום שבועתן נייסרו עד אותו זמן ולא יותר כמ"ש לעיל ודו"ק: **מלמד** שהחליקן בדברים וכו' · דלפי פשוטו מלשון חלוקה לא יתכן לומר שהש"י ב"ה חלק אותם להם לאלוהות דא"כ ניתן רשות לבני נח לעבוד עבודת כוכבים גם כפרש"י בחומש אשר חלק אותם נמי להאיר להם עכ"ל ימאן הדרש דהכא דא"כ מאי לכל העמים דמשמע ולא לישראל ולהאי ישראל ודאי חלק להם וע"כ דרשו מיניה מלשון החלקה דכיון שבא לטמא ולעבוד עבודת כוכבים נתן להם פתח ולא מנען מלטעות אחריהם אלא החליקם בדברים לטרדם וכו' וכה"א כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא וכ"ה לשון רש"י בחומש לפי הדרש דהכא וק"ל:

דף נו גמרא ת"ש דתנן יין משיקפה אע"פ כו' וכן בתוספות בד"ה תריץ נמי להך קמייתא ומתניתין דאע"פ כו' ובד"ה לימא תלתא כו' וא"ת מתני' דמעשר כו' כצ"ל דמתני' היא בפ"ק דמעשרות ע"ש: **תוס'** בד"ה ואין בוצרין כו' למתני כ"ש הכא טפי מבמשנה ראשונה כו' עכ"ל הא ודאי האי לישנא אין בוצרין עם ישראל כו' וכ"ש שאין דורכין כדקתני הכא לא איצטריך למתני לעיל כיון דקתני אין בוצרין עם העובד כוכבים כ"ש דאין בוצרין עם ישראל דאיכא תרתי כמ"ש התוספות לעיל אבל ה"מ למתני בהאי לישנא אין בוצרין עם העובד כוכבים וכו' וכ"ש שאין דורכין עם הישראל דאיכא סיוע לטומאה דאורייתא כדקתני הכא והא תירצו דתני הכא כ"ש ללמד דטעמא דאין בוצרין עם הישראל נמי אינו משום גורם טומאה אלא משום סיוע כמו באין דורכין מה שאין כן לעיל דקושטא הוא דטעמא דאין בוצרין עם העובד כוכבים משום גורם טומאה ואין דורכין טעמא אחרינא משום סיוע בסוף דריכה הוא כמ"ש לעיל ונראה מדבריהם דטעמא דאין בוצרין משום סיוע הוא שהסכימו כפי' רבי יהודה שמלא כן בפרש"י כמ"ש התוספות

מהר"ם

דף נד ע"א ד"ה הא בצנעא הא בפרהסיא וכו'. ומורי דודי וכו' רבא דפ' ר' ישמעאל לא פליג עליה דר' יוחנן וכו' ומיהו מ"מ משמעות דורשין איכא בינייהו דר' יוחנן דריש מלא תחללו אונס בפרהסיא דשאר עבירות ורבא מפיק לא תחללו לאזהרה ולמיתה דאונס בפרהסיא דעבודת כוכבים וק"ל: **ד"ה** אילימא מכהנים וכו' אע"פ שאין זה ראיה גמורה דשמא עשו מעשה בשלהם וכו'. מדברי התוס' משמע דמפרש דמביא ראיה מכהנים שהקריבו לעבודת כוכבים בהמות שאינם שלהם וע"י זה נאסרו מכלל דבהמה שהקריבו מקרי נעבד אע"פ שלא היתה שלהם וע"ז כתבו אע"פ שאין זה ראיה גמורה דשמא עשו מעשה והקריבו בהמות שלהם לעבודת כוכבים אבל מדברי רש"י לא משמע הכי אלא דרש"י מפרש דמביא ראיה מכהנים שאנסום המלכים ליעשות כומרים לעבודת כוכבים ונאסרו הכהנים ע"י זה ואע"פ שהכהנים לא מקרי שלהם אע"פ כן נאסרו כיון שעשו מעשה וק"ל: **ע"ב** רש"י ד"ה למעוטי ערלה וכו' ואם מכרם וקידש בדמיהן מקודשת וכו' וממונא הוא אע"ג דאיהו אסור לאתהנויי מינייהו מיהו ההיא הנאה מטיא ליה ע"י ערלה אבל איהי לא מערלה קא מטיא לה וכו' כצ"ל. ור"ל כיון שאין הדמים נתפסים באיסור א"כ הדמים לא מקרי איסורי הנאה אלא ממונא הן ולכך האשה מקודשת שהרי היא מותרת ליהנות מהדמים שקדשה בהם ואף על גב דאיהו ר"ל המוכר בעצמו אילו היו הדמים נשארו בידו היה אסור ליהנות מהן מדרבנן אף על גב שאין נתפסות מן התורה היינו משום כיון דההיא מטיא ליה מכל מקום על ידי ערלה ולכך אסור ליהנות מהן מדרבנן אבל איהי לא מערלה מטיא לה ולכך היא מותרת ליהנות מהדמים וכיון שהיא מותרת ליהנות מהן ממונא הן לה ומיקדשא שפיר בהן וכ"ת כיון דאיהו אסור ליהנות מהדמים א"כ היאך היא מקודשת והא הוא מקבל הנאה בזה מהדמים שהרי הוא קונה בהם האשה ובקידושין עצמן הוא נהנה מהדמים לכך קאמר רש"י ודוקא קידושי אשה וכו' ר"ל אע"ג דשאר הנאות אסור איהו ליהנות מהדמים קידושי אשה התירו לו משום פריה ורביה או משום דאין האשה דומה כ"כ לחליפי הדמים כמו שכתבו התוס' בעמוד זה ועיין לקמן בתוס' ריש פרק השוכר: **תוס'** ד"ה משום דהוו עבודת כוכבים ושביעית וכו' תימה הא אין שניהם שוים דעבודת כוכבים חליפי חליפין אסורים וכו'. ר"ל כי לא מוקמינן הוא אעבודת כוכבים א"כ ממילא הוה עבודת כוכבים חליפי חליפין אסורין עד סוף כל העולם משום דכתיב והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהוה ממנו מה שאין כן גבי שביעית א"כ לא הוו שני כתובים ושפיר אצטריך הוא למעוטי ערלה ומ"ס דס"ד דערלה וכלאי הכרם לא צריכי קרא ומוקי הוא למעוטי חליפי חליפין דעבודת כוכבים וק"ל:

דף נה ע"א מתני' ואינו עושה יין נסך עד שירד לבור מה שבבור אסור וכו' כצ"ל: **תוס'** ד"ה לוקחין גת בעוטה וכו' והוי סיפא פי' דרישא וכו'. ר"ל לשתי הגירסות בין אי גרסי' אינו או גרסי' שאינו לשניהם הוי הסיפא פירוש דרישא: **בא"ד** א"נ תנא סיפא לגלויי רישא וכו'. נ"ל דהאי א"נ אלעיל קא מהדר ור"ל דאפילו אי גרסינן ואינו בוי"ו להשמיענו דין אחר לומר שאפילו אי נגע בקילוח וכו' אלא בא לגלויי ארישא דלא תימא דהא דקתני רישא ונותן לתפוח היינו בעוד שאין הכל נאסף אל התפוח אבל אחר שהכל נאסף אל התפוח נעשה יין נסך משום דהוי כאילו ירד לבור להכי תנא סיפא ואינו נעשה יין נסך עד שירד לבור דוקא ודו"ק: **ד"ה** ירד לבור וכו' אבל אין לפרש דר"ל והשאר מותר כו' דשפיר הוי קרוי יין כיון שנתן הכל אל התפוח וכו'. פירוש ולא גרסינן ואינו נעשה יין נסך וכו' דאילו לגירסא דגרים ואינו בוי"ו לא יתכן פירוש זה כלל כדלעיל בדבור שלפני זה וק"ל: **ע"ב** ד"ה אמר רב הונא וכו' וכן פירש רשב"ם בשם רש"י וכו' ואם מפנין גרעינין שבגיגיות וכו' נראה לר"י אין לך המשכה גדולה מזו וכו'. נ"ל דיש למחוק לר"י דהא בשם רש"י כתב זה וק"ל: **בא"ד** אלמא משמע מתוך הירושלמי שיש לחוש למשנה ראשונה שמא יחזיר וכו'. ר"ל דהירושלמי דאוסר ליקח גת בעוטה כשהעלים עיניו אתי בין למשנה ראשונה ובין למשנה אחרונה דלמשנה ראשונה אע"ג דאפילו אחר ההמשכה לא מקרי יין אלא מה שבבור אבל מה שבגת לא מקרי [יין] ולא נאסר במגע עובד כוכבים כדלעיל מ"מ יש לחוש דשמא החזיר העובד כוכבים הגרגותני לבור ונאסר גם היין שבגת מהטיפות יין שנטפו מהגרגותני לתוך הגת כדלקמן בגמרא ולמשנה אחרונה דלאחר שהתחיל לימשך נעשה יין נסך אסור ליקח מגת בעוטה כשהעלים עיניו ממנו מטעם דיש לחוש דשמא המשיך קצת ממנו ולמשנה אחרונה אחר שהתחיל לימשך גם כל מה שבגת נקרא יין ונאסר במגע העובד כוכבים ויש לחוש שמא נגע העובד כוכבים בענבים שבגת לאחר שמשך ממנה קצת: **בא"ד** ורבינו יהודה פירש דהירושלמי קאי אמשנה אחרונה וכו'. לשון התוס' מגומגם וכלל פירושו דר"ל דהירושלמי איירי בגת שיודעין שכבר ירד ממנה קצת יין לבור והתחיל כבר לימשך ולמשנה אחרונה מקרי יין כל מה שבגת ולכך יש לחוש שמא נגע העובד כוכבים במה שבגת ונאסר כשהעלים ממנו עיניו ולמשנה ראשונה אע"ג שאפילו אחר שירד ממנו קצת יין לבור לא מקרי יין אלא מה שבבור אבל מה שבגת לא מקרי יין ואינו נאסר במגע עובד כוכבים מ"מ יש לחוש שנגע באותו יין שירד ושבגרגותני ואח"כ החזיר הגרגותני לגת ונאסר גם כן מה שבגת ור' חנין דבירושלמי קאי אמתני' דירד לבור דאיירי דכבר התחיל לימשך ועל זה קאי ואסור ליקח כשהעלים ממנה עיניו אבל כשאין יודעים שהמשיכו ממנו כבר אין לאסור מטעם חששא דשמא המשיכו ממנו קצת או לחזרת הגרגותני בין למשנה ראשונה בין למשנה אחרונה: **בא"ד** וכן נראה דברזא שעושין העובדי כוכבים וכו' והקונה יין מגיגיות העובד כוכבים צריך ליזהר וכו'. ר"ל אפי' למאן דמיקל ליקח לאחר שהעלים עיניו ואינו חושש לשמא משך ממנו מ"מ כשיש ברזא בגיגית יש להחמיר לכ"ע: **ד"ה** אין בוצרין וכו' אבל קשה למה צריך למתני אין דורכין וכו'. והא דלא הקשו התוס' קושיא זו במתני' דקתני ישראל שהוא עושה בטומאה לא דורכין ולא בוצרין עמו משום די"ל דסיפא אצטריכא ליה דקתני אבל מוליכין עמו וכו' וק"ל:

דף נו ע"א ד"ה ר"ע אומר משיקפה וכו' וי"ל דשאני התם דאיכא למטעי וכו'. מקשין התלמידים מאי בעי בגמרא קיפוי דבור או קיפוי דחביות פשיטא דהוי קיפוי דבור דאם איתא דהוי קיפוי דחביות הול"ל עד שיקפה דבשלמא קיפוי דבור לא אצטריך למתני עד משום דליכא למטעי דקודם זה ליכא שום קיפוי ול"נ דלא קשה מידי דכוונת התוס' הכי הוא דבשלמא התם גבי משיפקסו דמדלא קתני עד משמע מיד שיפקסו אפילו קודם שהכניסם לבית חייבים במעשר דאם איתא דבעינן גם כניסת הבית הל"ל עד שיפקסו דהוי משמע אפילו הכניסן לבית אינן חייבין במעשר עד שיפקסו והיינו דקא מתרצי התוס' דשאני התם דאיכא למטעי וכו' אבל הכא ליכא למטעי ר"ל דלא שייך למימר דה"נ ליתני עד שיקפה דיהא משמע אפי' אחר שירד לבור שאינו חייב במעשר עד שיקפה אבל השתא דלא תנא עד משמע מיד שיקפה אפילו קודם שירד לבור חייב במעשר דזה אינו דקודם שירד לבור לא שייך שום קיפוי והשתא לפי זה ל"ק מידי דאפילו אי הוי הכא קיפוי דחבית לא קשה דליתני עד שיקפה דהא אפילו אי תנא עד לא הוי נשמע שבא למעט קיפוי דבור דאין במשמעו אלא שבא למעט

לקמן: ע"ב בד"ה רבא מוקי כו' רביעי לפי משנה אחרונה דלמשנה אחרונה נמי התחיל לימשך קובעו למעשר וי"ל דתנא כו' חד חשיב ליה עכ"ל הס"ד וכ"ל ופירוש התנא דמתניתין ראשונה ודאחרונה חד תנא גמר להו אלא דמעיקרא הוה ס"ל הכי ושוב חזר בו וק"ל: בד"ה אבל אם החזיר כו' וי"ל דס"ל כאביי ולית ליה נמי סלק כו' עכ"ל דלא הוי צריכי למימר דלית ליה נמי סלק כו' ואפשר שהוא תירוץ אחר דא"נ לא ס"ל כאביי לית ליה נמי סלק כו' וק"ל: באה"ד דמסתמא יש כו' בחרצנים עכ"ל ולאו דוקא בחרצנים דיין שבגת נמי יועיל לבטל לפום סברת דהשתא דאפילו מין במינו בטל בס' בסתם יינם וק"ל: בד"ה גרגותני גופה כו' מן החבית לקנקן ונתנו ליין שבחבית כו' עכ"ל האי ליסנא ונתנו ליין שבחבית ברא"ש ובמרדכי ובר"ן ליתא וכן נראה כי טעות הוא דאם לא כן ליתסר יין שבחבית מכח תערובת יין שבקנקן שנאסר כבר מכח חד נצוק ויש להגיה ונשאו ונתנו ביין שבחבית והתירו כו' וק"ל: באה"ד אבל לפירשב"ם כו' אלא לאו ש"מ נצוק בר נצוק אינו חיבור כו' עכ"ל ולא מסתבר להו לפלוגי דהכא לעשות יין לא הוי נצוק בר נצוק חיבור אבל לעיל במעשה שבא לפני רש"י לאסרו לחוד הוי חיבור דהא בחד נצוק לא מפלגינן ביה והוי חיבור לגרגותני בין לעשותו יין ובין לאוסרו ודו"ק: באה"ד מעשה בא לפני ר' מנחם כו' אלא מכח עובד כוכבים לא נאסר ההוא דלא נפיק לבראי מטעם נצוק כו' עכ"ל האי מעשה לסתור פירשב"ם דלעיל דלפירושו נאסר מה שבגרגותני בנצוק במה שבבור שלא נאסר אלא מחמת כחו ומה שבגת נמי הוה נאסר אי לאו דהוה נצוק בר נצוק וק"ל: בד"ה מהו לדרוך כו' שהגת של עובד כוכבים ולא להתיר בשתיה כו' עכ"ל יראה שסתמו דבריהם למאן דאית ליה דסתם יינן אינו בטל בס' ומיהו בהנאה שרי כרשב"ג למוכרו חוץ מדמי י"נ שבו אבל לפר"ת דאית ליה דסתם יינן בטל בס' כשאר איסורין שבתורה א"כ דהוי הגת של עובד כוכבים מותר בשתיה דקליפת הגת בטל בס' במה שבתוך הגת כמ"ש הפוסקים ואפשר שסמכו עצמם לאוסרו בשתיה אמה שכתבו בסוף הדיבור למ"ד נצוק בר נצוק חיבור דיש לאוסרו למשנה אחרונה מיהא בשתיה אלא להיתר הנאה שאלו אם מותר לכתחלה להשתכר בדצייר לידיה דעובד כוכבים ועיין בתוספות ר"פ השוכר: באה"ד דאי לפסוק הלכה שאלו היה לו להשיב אין דורכין כו' עכ"ל פי' כמ"ש כיון דלהיתר שתיה לא שאלו למשנה אחרונה משום נצוק בר נצוק ולהיתר הנאה נמי כיון דסתם קמבעיא ליה ולא מפרש לה בדצייר לידיה היה לו להשיב אין דורכין כמשנה אחרונה ומה שיש לדקדק בזה אדבריהם בר"פ השוכר בד"ה שכרו לסתם יינן כו' ע"ש באורך: באה"ד וא"ת כיון שהגת התחיל לימשך א"כ הוי יין (נסך) גמור לפי כו' למ"ד נצוק בר כו' עכ"ל כצ"ל אבל למשנה ראשונה לא הוי נצוק בר נצוק חיבור לעשותו יין כן הוא דעת ריב"ם לעיל שאומר נצוק בר נצוק לאיסורא בלחוד הוי חיבור אך ק"ל במאי דפסיקא להו דהיין שירד לבור של עובד כוכבים נאסר בהנאה אי משום כחו של עובד כוכבים כפירשב"ם לעיל הא כיון דלייבנא ליה לידיה מדמה ליה תלמודא לשלא בכוונה וה"ל כחו שלא בכוונה ושרי ואפשר דסתם בורו של עובד כוכבים יש בו יין של עובד כוכבים הרבה ודוחק: בד"ה הוה עובדא כו' כי הבור היה של עובד כוכבים ולא שרי אלא בהנאה כו' עכ"ל הא ודאי מה שבבור אסור נמי בהנאה כמ"ש התוס' לעיל אלא ה"פ ע"י שהבור של עובד כוכבים לא שרי מה שבגת אלא בהנאה משום דנאסר בשתיה ע"י נצוק בר נצוק לפי דרכם לעיל ודו"ק:

דף נז בד"ה דאי מסכחא כו' משום ר"ש דשרי בשתיה ולא שרי אלא בקנה עכ"ל מיהו למאי דמסיק דשרי ר"ש נמי ברגל ע"כ הא דקתני בקנה משום ת"ק הוא דביד אסור בהנאה וקושטא הוא דאשכחנא תנא דאסר כר' נתן ודו"ק: בד"ה ה"ג ברוב ספרים כו' וכן לקמן דפריך והא קנגע בנטלא פירוש שאחז כו' ואע"פ שע"י זריקה הוא כו' דאין לחלק לר' נתן בין שלא כוון לנגוע ובין שלא כוונת ניסוך כו' כצ"ל: באה"ד וכל ההלכות מוכיחות לקמן דשרי כו' והוי ליה כחו שלא בכוונה ולא גזור כו' עכ"ל מייתי ראיה מכחו שלא בכוונה אמגע ע"י ד"א שלא בכוונה דר"ת מדמה להו להדדי כמ"ש הר"ן דקורא כחו ע"ש: באה"ד וחשבי נמי מדידה דקנה או נגיעה דקנה כמו מדידה או נגיעה דידו כו' עכ"ל וקשה וכי עדיף מדידה בקנה ממדידה דרגל דשרי ר' נתן בהדיא וכ"ה ברא"ש ועיין בזה בר"ן: ע"ב בפרש"י בד"ה הא קמ"ל כו' ולאפוקי (מדר"נ) [מדרב] אלא לענין כו' מלו וטבלו ולאפוקי כו' עכ"ל כצ"ל: תוס' בד"ה והא וכן קתני דמשמע דהכי יש לאסור כו' עכ"ל משום דלכל וכן שבתלמוד הוא דמדמה מלתא דבתריה למלתא דלעיל מיניה כמ"ש נ"כ לקמן מש"ה הוכרחו התוספות לפרש דהכי פריך והא וכן קתני דהכי יש לאסור בבני השפחות קטנים כמו עבדים קטנים לפי דבריך דאסרת בעבדים קטנים ודו"ק: בד"ה הא קמ"ל כו' המ"ל האי וכן כשאר וכן דעלמא מה עבדים גדולים כו' עכ"ל פירוש דלפום האי ליסנא דהושוו נ"כ בקטנים לא הוה אילטריך לדחוק להוציא מלת וכן ממשמעו דעבדים דומיא דבני כו' אלא דהוי ככל וכן דעלמא דהכי הוה סברת המקשה בליסנא קמא והא וכן קתני דמשמע אבל אי שרי קטנים בעבדים ניחא ליה וכן ככל וכן דעלמא כיון דהושוו גם בקטנים מיהו בליסנא קמא לא תקשי להו אמאי קאמר עבדים דומיא כו' ולא קאמר מה עבדים מלו ולא טבלו עושין י"נ אף בני השפחות עושין י"נ ככל וכן דעלמא דלהא לא אילטריך למימר וכן דבהדיא קתני בכל חד מלו ולא טבלו ולהכי אילטריך למימר דקאי אדיוקא דמלו וטבלו ועבדים דומיא כו' ודו"ק:

דף נח בד"ה איקלע רב הונא כו' ליסני ליה שאני התם דהחזירו עובד כוכבים ואילו רבא שרא בהחזירו ישראל כו' עכ"ל לפי סברת התוס' ודאי דלא ה"מ לשנויי הכי דהא כמו דאסרינן באגרדמים כולו משום מגע עובד כוכבים לכל הפחות הכא תיאסר ההוא יין המשוכסך ואילו רבא כוליה שרא ליה אלא לפי סברת רש"י שכתב דהמ"ל אנא דאמרי כרשב"ג קשיא להו דהשתא נמי ליסני ליה כו' ודו"ק: באה"ד לכך פר"י כו' וכיון שנתערב נתבטל כו' עכ"ל מפירושו נראה דאילו היה יין המשוכסך בעין לא היה שרא ליה אפילו בשכשוך זה הגרוע אלא דעל ידי תערובת שרא ליה ע"י שהאיסור קל לבטלו וכן מפורש ברא"ש ואפשר שהכריח אותו לפרש כן דכיון דאיכהו ר"י ושמואל נמי לא הוו אסרי אלא היין המשוכסך דהא כרשב"ג ס"ל כמ"ש התוס' א"כ למה הוזכר סוף המעשה כלל דשקליה ישראל בריתחא ושדייה לדנא אלא דרבא נמי לא הוה שרא ליה ליין המשוכסך אלא על ידי תערובת וק"ל: באה"ד דמדמו ליה כו' דרשב"ג ורבנן דאגרדמים כו' עכ"ל הך דאגרדמים נמי הוה שכשוך גרוע כמ"ש הרא"ש ונהי דליכא פלוגתא דרשב"ג ורבנן מפורשת בהך דאגרדמים מ"מ הא רבנן אסרי כולו אפילו בהך דאגרדמים ורשב"ג כיון דשרי השאר חוץ מדמי י"נ שבו בסתם יינם מכ"ש הכא וק"ל:

ע"ב בד"ה אלא ודאי כו' דמוריק אורוקי והכיר בו כו' כצ"ל: באה"ד ור"י פי' ונסכיה שהוריקו בכוונת ניסוך עכ"ל ר"ל דהשתא אפילו בגוואי דמנא אסור דלא אמרו בגוואי דמנא לא גזרו אלא היכא דלא הוי כוונת ניסוך אלא כוונת מגע והיכא דלא הוי אפילו בכוונת מגע אף דבראי שרי כדמסיק הכא דכל כחו כו' מיהו מדברי התוס' לקמן משמע דאף בכוונת ניסוך לא גזור במאי דלגוואי ע"ש: בד"ה והא נגע כו' אבל ודאי מגע גדול חמור כו' עכ"ל היינו מגע גדול שיכול לבא לידי ניסוך אבל מגע גדול שלא יכול לבא לידי ניסוך כגון עובדי כוכבים בזמן הזה הא מדמי להו רש"י לעיל שפיר לתינוק בן יומו וק"ל: בד"ה שמסכו שמזגו כו' משום יין נסך אלמא קנס כו' עכ"ל מליסנא דלא והכרז ודאי דאין כאן הוכחה דקנס הוא דהא קאמר נמי לא והכרז על בניהם ממזרים ומדינא קאמר לה כדמסיק ואפשר דליסנא דיין נסך משמע להו לאסור בהנאה ומשום קנס ויש לחלק בין משום יין נסך ובין ליסנא דעושה יין נסך דלעיל דמשמע נמי לאסור רק בשתיה כמ"ש התוספות לעיל וברא"ש דקדק לאסור בהנאה משום קנסא

מהר"ם

למעט קודם שום קיפוי וק"ל. ועוד נוכל לומר דהכי קא מיבעי ליה קיפוי דבור או קיפוי דהבית אבל קיפוי דבור לא מקרי כלל קיפוי וליכא למטעי ביה כלל ולכך לא שייך גם כן למתני עד שיקפה דליכא למטעי בקיפוי אחר כלל וק"ל: ע"ב תוס' ד"ה רבא מוקי לה כתלתא תנאי וכו' דלמשנה אחרונה נמי התחיל לימשך קבעו למעשר. נ"ל דלשון זה לאו סיומא דתירוצא הוא משום דאי הוה אמרינן דלמשנה אחרונה לא תלי קביעות מעשר בהתחיל לימשך אלא בירידה לבור כ"ש דהוי מתורץ שפי דלא הוי אלא תלתא תנאי וא"כ מאי האי דמסיים דלמשנה אחרונה נמי התחיל לימשך קבעו למעשר אלא ע"כ ה"ק וכ"ת מאי אצטריך לן לתרץ דתנא דמשנה ראשונה ודמשנה אחרונה חד חשיב ליה הא בלא"ה ל"ק מידי דנימא דמשנה אחרונה לא איירי לענין קביעת מעשר אלא לענין יין נסך ולעולם לענין קביעת מעשר לא הוו אלא תלתא תנאי זה אינו דסברא הוא דלמשנה אחרונה נמי התחיל לימשך קבעו למעשר דכמו דחשיב ליה יין לענין יין נסך ה"נ חשיב ליה יין לענין קביעת מעשר ולכך ע"כ ליכא לתרוצי בענין זה והוכרחנו לומר דתנא דמשנה ראשונה ודמשנה אחרונה חד חשיב ליה ומשום הכי קאמר תלתא תנאי וק"ל: ד"ה אבל אם החזיר גרגותני לגת וכו' וי"ל דס"ל כאביי דאמר חמרא חדתא בענבי במשהו ולית ליה נמי סלק את מינו וכו'. ר"ל או הא או הא דאי ס"ל חמרא חדתא במשהו לא אצטריך תו למימר דלית ליה סלק מינו וכו' דהא לאביי הכל מינו הוא: ד"ה גרגותני גופה במאי מתסרא וכו' ומעשה בא לפני רש"י כו' ואח"כ משך ישראל יין מן החבית לקנקן כו' והתירו רש"י וכו' כצ"ל ומ"ש בספרים ונתנו ליין שבחבית נראה שצריך למחקו דהא משמע מתוך דברי התוס' שלא היה שום חשש איסור ביין שבחבית אלא מטעם ניצוק שנתחבר ליין שבתוך הקנקן ולא שנתערב בו יין שבקנקן: בא"ד והיין שבקנקן נאסר נמי מטעם ניצוק וכו' והא דאמר דבמאי דנפיק לבראי גזרו ביה רבנן ובמאי דבגואי לא גזרו היינו למ"ד ניצוק אינו חבור כמו שכתבו התוס' אחר זה בסמוך בדבור זה: בא"ד מעשה בא לפני ר' מנחם זצ"ל וכו' אבל הכא שהיין שבתוך הכלי אין בו איסור יין נסך גמור אלא מכח עובד כוכבים לא נאסר ההוא דלא נפיק לבראי מטעם ניצוק וכו'. נראה דהאי מעשה פליגא אמעשה דרש"י לעיל וגם אפירוש שכתבו התוס' לעיל מזה אליביה דפי' הרשב"ם משום דהא לעיל כתב במעשה דרש"י דהיין שבקנקן נאסר מטעם ניצוק אע"ג דהיין שנשפך לכוס לא נאסר אלא מטעם כח העובד כוכבים וגם בפירושו של הרשב"ם כתבו התוס' דהיין שבגרגותני נאסר מטעם ניצוק אע"ג דהיין שבבור לא נאסר אלא מחמת כח העובד כוכבים וק"ל: ד"ה מהו לדרוך עם העובד כוכבים בגת וכו' ומיירי נמי בדצייר לידיה כמ"ש וכו'. לפירוש התוס' משמע שתחלת הבעיא היתה בדציירו לידיה וא"כ צריך לפרש דהא דפריך והא קא מנסך בידיה וכו' והא קא מנסך ברגלים לאו הנהו דבעו מיניה קא פרכו ליה ולחדודי ההוא ינוקא קא בעו כדמשמע פשטא דשמעתין אלא על מעשה שאירע כך שדרכו עם עובד כוכבים שציירו לידיה קא בעו מיניה דינא אי ניסוך רגל שמיה ניסוך או לא וגמרא הוא דקא הדר ומפרש בעייתם ותשובת ההוא ינוקא באיזה ענין היה המעשה שהשיב להם כך להיתירא לכך פריך גמרא והא קא מנסך בידי' והא קא מנסך ברגלים וכו' והיינו דקא מסיימו התוס' וצ"ל שע"י מעשה שאלו וכו' ר"ל וע"כ צ"ל כדפירשנו שתחלת הבעי' היתה בדציירו לידיה ושאלו אותו ע"י מעשה שאירע כך ולא לפסק הלכה לידע אם התינוק יודע פסק ההלכה דא"כ מסתמא הם שאלו לו בסתם מהו לידרך עם העובד כוכבים בגת כלומר אם פסק ההלכה כמשנה ראשונה או לא והוא השיב להם דורכים והם חזרו והקשו לו והא קא מנסך בידי' והשיב להם דציירנא לידיה וכו' כפשטא דשמעתין א"כ היה לו להשיב אין דורכין כדין הפשוט לפי משנה אחרונה ולמה היה לו להשיב דורכין להפוך מהפסק ההלכה לפי משנה האחרונה עד שהוצרך אח"כ לתרץ דבריו דציירנא לידיה שהוא דבר שאינו מצוי וק"ל: בא"ד וא"ת כיון שהגת התחיל לימשך וכו' יאסר יין הגת בהנאה וכו' ע"י יין הבור שהוא אסור בהנאה ע"כ. צ"ל דיין שבבור לא נאסר בהנאה אלא מחמת כח העובד כוכבים משום דהא אדורך עם עובד כוכבים דציירנא לידיה קאי ולא משכחת שום איסור שאסור יין שבבור כ"א ע"י כח העובד כוכבים וא"כ יש לדקדק אמאי דתירצו התוס' וי"ל דניצוק כי האי שאין העובד כוכבים נוגע עתה בבור וכו' לא אסרו בהנאה וכו' למאן קאי האי תירוצא אי לסברת מעשה דרש"י והתוס' דלעיל שבדבור שלפני זה הא ס"ל דאפי' ביין שנאסר ע"י כח עובד כוכבים שייך ביה דין ניצוק לאסור היין שבכלי העליון שמערה ממנו ואי לסברת מעשה דר' מנחם דלעיל היה להם לתרץ בקצרה דיין שנאסר מחמת כח העובד כוכבים אינו אוסר יין שבכלי עליון מטעם ניצוק כלשון ר' מנחם דלעיל ולמה לתו להתוס' להאריך בהאי לישנא ולומר דניצוק כי האי דאין העובד כוכבים נוגע וכו' ונראה דיש לפרש דר"ל דמה שבבור נאסר מכח העובד כוכבים ולמ"ד ניצוק אוסר בכח עובד כוכבים וגם יש לפרש דהתוס' ר"ל דכיון שהגת והבור הוא של עובד כוכבים מסתמא יש בבור כבר קצת יין נסך וא"כ יאסר גם מה שבגת מטעם ניצוק כמו המערה לתוך כלי עובד כוכבים דאמר רב חסדא כי כייליתו חמרא קטופו קטופא כי היכי דלא יאסר מה שבחבית ע"י ניצוק כדלעיל ואפ"ה אתי שפיר תירוצא דתוס' דס"ל לתוס' דניצוק כזה אינו אסור אלא בשתיה לא בהנאה משום דניצוק כזה אינו אסור אלא מטעם דרואין כאילו אותו יין הנאסר שבתוך הכלי למטה מעורב ביין שבכלי העליון ולכך [אינו] אוסר העליון בהנאה משום דהא אפילו נתערב ממש יין נסך ביין קי"ל ימכר חוץ מדמי י"נ שבו ולכך אתי שפיר הכא שהיין שדרך עם העובד כוכבים בדצייר לידיה אינו נאסר בהנאה מטעם ניצוק ולכך מותר לדרוך עם העובד כוכבים בענין זה ולא מקרי משתכר באיסורי הנאה אבל כשהעובד כוכבים נוגע בסוף הקילוח למטה שאז נאסר גם היין שבכלי למעלה מטעם ניצוק אותו ניצוק הוא אסור אפילו בהנאה משום שאותו ניצוק אוסר מטעם שאנו רואין כאילו העובד כוכבים נוגע בעליון ולכך גם העליון אסור בהנאה ודו"ק:

דף נז ע"א ד"ה ה"ג ברוב ספרים בהדי דקא נחית וכו' ולפי דה"ל הכא שלא בכוונה שרי בהנאה כצ"ל ובהכי ניחא דמדמי ליה רב כהנא וכו'. ר"ל דלגירסא זו קשיא מה שמדמה ליה לתינוק והא תינוק היה נוגע בגופו והכא הוי מגע ע"י ד"א אמנם בהכי ר"ל במ"ש דלפי גירסא זו חשבינן מגע עובד כוכבים ע"י ד"א כמו מגע עובד כוכבים בגופו אתי נמי שפיר מה שמדמה ליה לתינוק כיון דס"ל דמגע ע"י ד"א חשבינן ליה כמגע בגופו: בא"ד וכן פי' ששאב היין מן הגיגית בנטלא. נ"ל שהספר חסר וצ"ל וכן הא דפריך לקמן והא קא נגע בנטלא פירוש ששאב היין מן הגיגית וכו': בא"ד מדמתרץ לקמן גבי ההיא פירכא דנטלא וכו' לא צריכא דמוריק אורוקי פי' וה"ל כחו שלא בכוונה ולא גזור אף בשתיה. ר"ל וכשהוא מערה הרי כאילו נוגע ביין ע"י הכלי ואפ"ה לא גזור אפילו בשתיה כשהוא שלא בכוונה ש"מ דמגע ע"י ד"א שלא בכוונה מותר אפילו בשתיה ועיין לקמן בדף ס' בד"ה ואי מצדד צדודי וכו' בתוס' המבואר שם כשהוא מצדד הכלי הוי כאילו נוגע ביין ע"י הכלי אלא דשם איירי בכוונה ולכך אוסר שם: בא"ד ועוד קשיא מההיא דלקמן דקאמר דקאזיל מיניה ומיניה וכו'. ויש תמיה דהשתא מביאין התוס' ראיה מזה דמגע ע"י ד"א שלא בכוונה מותר בשתיה ולעיל מזה לפי גירסת הספרים הביאו מזה ראיה דמגע ע"י ד"א אסור מדדייקא להא שלא בחמתו לא וצ"ל דלעיל אייתי ראיה לפי מה שפירש רש"י לקמן בהא דקאזיל מיניה ומיניה שהוא מגלגלו עד סמוך לבור ולא יותר ואפ"ה שלא בחמתו אסור אע"ג דאין כאן נגיעה ודאית אפי' ע"י ד"א אלא דחיישינן דלמא נגע כמו שפרש"י לקמן בדף ס"א וזה חשיב ליה לתוס' לעיל כמגע ע"י ד"א שלא בכוונה ואפ"ה שלא בחמתו אסור ולכך הביאו מזה ראיה לעיל דמגע ע"י ד"א שלא בכוונה אסור בשתיה אבל השתא לא ס"ל להתוס' בהאי דקאזיל מיניה ומיניה כפירוש רש"י דלקמן אלא שמפרשים דקאזיל מיניה וכו' היינו שנוגע ודוחף החבית עד שנופל לבור ונוגע ביין מש"ה הוי שפיר דאסור שלא בחמתו דהוי נגיעה ע"י ד"א בכוונה ואפ"ה הכשירוהו בחמתו משום דבחמתו מקרי נוגע ע"י ד"א שלא בכוונה: ע"ב תוס' ד"ה תרגמא אבני השפחות וכו' וא"ת אמאי לא נקיט וכו' ולא קאי מידי איין נסך וכו'. ר"ל הא דקתני ברייתא מלו ולא טבלו לא קתני לה אלא משום רוקן ומדרסן אבל לענין יין נסך אפי' מלו וטבלו עושין יין נסך: ד"ה הא קמ"ל עבדים דומיא דבני השפחות נראה דהכי הוה מצי למימר האי וכן כשאר וכן דעלמא וכו'. ר"ל דבשלמא בלישנא ושיטה ראשונה דמשני דוכן קאי לענין מלו וטבלו ולאשמועינן דכשמלו וטבלו אין עושין יין נסך לקולא הוכרח לומר עבדים דומין לבני השפחות דלא היה יכול לומר שפחות דומיא דעבדים דכ"ש הוא דאם עבדים שמלו וטבלו אין עושין יין נסך כ"ש בני השפחות שמלו וטבלו לכך קאמר רבא לאשמועינן וכן להיפוך דמדמינן עבדים לבני השפחות אבל בשיטה זו דקאי לענין גדולים עושים יין וכו' הוי מצי למימר האי וכן כשאר וכן דעלמא ומדמה שפחות לעבדים כמשמעות לישנא וכן בכל מקום דמדמה הסיפא לרישא: ד"ה לאפוקי מדרב וכו' דלהאי לישנא דאמרי לה טהור לית ליה דרב דאמר תינוק בן יומו וכו' דאל"כ לא אתי האי מתני' כוותיה. צ"ע מנ"ל הא נימא דלעולם שמואל אית ליה הא דרב והא מתניתין מתרץ דהא דקתני מלו ולא טבלו קאי ארוקן ומדרסן ולא קאי מידי איין נסך כמו שהקשו התוס' לעיל ונ"ל דלהאי לישנא ליכא לתרץ דהא דקתני מלו ולא טבלו ארוקן ומדרסן משום דאם מלו ולא טבלו רוקן ומדרסן טהור כ"ש במלו וטבלו ולישנא דברייתא משמע דוקא מלו ולא טבלו אבל מלו וטבלו לא מדלא נקט אע"פ שלא טבלו וא"כ א"א לתרץ אלא דאבני שפחות קאי והא דקתני וכן הא קמ"ל עבדים דומיא דבני השפחות וכו' לאפוקי מדרב וכו' וק"ל:

דף נח ע"א ד"ה איקלע רב הונא וכו' לכך פירש ר"י וכו' ואיפלוג עליה וכו' ואסרי דמידמו ליה וכו' לפלוגתא דרשב"ג ורבנן ולמתני' דאגרדומי וכו' וה"ג בספרים ישנים איקלע רב נחמן למחוזא וכו' כצ"ל: ע"ב רש"י ד"ה שמסכו שמזגו וכו' אסור אע"ג דלא נגע גזור רבנן בכחו וכו'. פי' בכחו שנגע ביין ע"י המים שיצאו בכחו מהכלי והיינו שכחו נגע ביין: דלא עדיף מנגיעה ע"י ד"א כצ"ל: תוס' ד"ה כתב הר"י א"ז בזמן הזה עובד כוכבים ששכשך ביינו של ישראל מותר וכו' אבל אי חזינן לדעתיה דעובד כוכבים שנוגע ביינו של ישראל כדי להכעיסו וכו'. צ"ל דהאי שכשוך ונוגע דקאמר הר"י א"ז בתחלת דבריו אינו ר"ל בידו ממש אלא ע"י ד"א דומיא דזרק העובד כוכבים חפץ לבור דקאמר בתר הכי משום דהא בסוף דבריו כתב וקרוב הדבר בעיני דאפי'

אם

מלתא תלי טעמא לפי שאינן בני תורה ע"ש ודו"ק: בד"ה בלר לאו כו' בשמעתין ובפ"ק דחולין מיירי במעשר ירק כו' עכ"ל לאו דוקא ירק דהא פירי נקט הכא אלא לפום סברתם דהשתא שוים הם כיון דלא מיחייבי אלא מדרבנן ועיין עוד לקמן בזה :

דף נט בא"ד פי' למה (לא) שלא לו בטבל ויחתוך כו' בטבלו מן המתניתין ומתרץ אית לך כו' כצ"ל: **בא"ד** וטמא ירק דוקא משום דאין לו אסמכתא כו' עכ"ל ולפי זה לא קשיא מהך דר"מ דאכל עלה של ירק והך דשמעתין בפירות שהורמה מהן תרומה גדולה ולא מעשר ובברכות ל"ג ירק ולא מעשר כו' מתוס' פ"ק דחולין ע"ש: **בד"ה** הא דיחיד כו' ואומר ר"י דמיירי במעין היוצא מעצמו כו' עכ"ל ולעיל בפרק כל הצלמים כתבו תירוץ אחר בזה ע"ש: **בד"ה** כל שנאכל כו' וכלישנא דכל שנאכל כמות שהוא חי כו' כצ"ל: **ע"ב** גמרא אע"ג דלזבוניה כו' מנא אמינא לה כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה אידרי עובד כוכבים כו' שלא תשתקע עכ"ל הס"ד ואח"כ מ"ה כי היכי דלא לשכשך וליאסר בהנאה שאין מנסכין כו' לתוך כלי אחר שימשוך היין מיד העובד כוכבים כו' וכ"ה בר"ן: **תוס'** בד"ה מהו שיוליך ענבים כו' אע"ג דלקמן שרינן בזריקה כו' זאת דומה קלת למזיגה ולכך יש לאסור לכתחלה כו' עכ"ל משמע מדבריהם דזריקה שרי לקמן אפילו לכתחלה ולא ידענא היכא דהסיא דכל שבזב טהור אינו עושה יי"נ בדיעבד קמיירי ונראה דשיעור דבריהם כך הוא אע"ג דלקמן שרינן זריקה כו' וא"כ היכי ס"ד לבעיין למימר או דלמא ל"ש לאסור הכא זריקה אפילו בדיעבד ותירלו דזאת דומה קלת למזיגה ושוב כתבו מלתא באנפי נפשיה למאי דאמר ליה אסור ולכך יש לאסור לכתחלה כו' אבל בדיעבד כו' ודו"ק: **בד"ה** אמר ר' פפא כו' לפי שמה שנכנס אלבעו טמא כו' עכ"ל לאו ממש נכנס אלבעו בחבית דהא בכה"ג ר' יהודה לא פליג כמו שכתבו התוס' לקמן דר' יהודה לא איירי אלא בלא תחב אלבעו ורב פפא נמי מודה בהכי כמ"ש התוס' לעיל אלא דר"ל דכל מה שנכנס מן היין בחבית נגד אלבעו שמלדדים הוה טמא וכן מוכיחין דבריהם שכתבו וא"כ מה שלמעלה ולמטה בחבית ממה שכנגד אלבעו ה"ל מפיה כו' דמשמע מאותו יין שכנגד אלבעו ויותר נראה להגיה כן לפי מה שנכנס נגד אלבעו טמא כו' ודו"ק :

דף ס בא"ד ואם תאמר לפי מה שפי' לעיל שהגישתא כו' אבל ללישנא דעד ברזא אסור כו' עכ"ל ולא ניחא להו לתרץ דהכא לבתר דשמעה מרבא קבלה כמ"ש לעיל וק"ל: **בא"ד** וי"ל דבין רב פפא ורבא דלא אסרי בהנאה השאר כו' עכ"ל היינו לפירוש הר"ס מקולי דרבא לא אסר הכל אלא בשהגישתא מגעת עד שולי החבית וק"ק דלפירושו נמי אדרבה אית לן למימר דרבא בהך דהכא נמי אוסר הכל כדקי"ל כרבנן ולא נקט בכה"ג שהגישתא מגעת עד שולי חבית אלא משום דכך נעשה להריק כל החבית ועוד דעובדא הכי הוה ויש ליישב ודו"ק: **בפרש"י** בד"ה חמרא אסור משום דמקרקש ליה כו' עכ"ל לכאורה להאי פירושא דאיסורא הוא משום דלמא נגע לא הוה איצטריך ליה למימר משום דמקרקש ליה וכ"ה ברא"ש ובר"ן ונראה לקיימו דעל ידי הקרקוש במלדד אגדודי אית לן למיחש דלמא נגע דמה"ע עובד כוכבים אכובא בלא מגדיד לגודי שרי כיון דליכא קרקוש לית לן למיחש נמי לנגיעה ודו"ק: **ע"ב** בד"ה כל שבזב טמא כו' או אדם מטמא בזב אף היין נעשה כו' אף היין שנגע בו העובד כוכבים בין בידו כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה אי איכא טופח כו' לקמן טופח שלא ע"מ להטפיח כו' כצ"ל: **בד"ה** דיקא נמי כו' פ"ה כאן אם יש שם מפתח כו' עכ"ל ר"ל דכאן פי' כן כפירושים הראשונים של רש"י אבל לקמן במתניתין פרש"י כמהדורא בתרא דאיירי באין מפתח וחותם וק"ל :

דף סא בד"ה המטהר יינו כו' בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור ואף בפתח פתוח כיון שאין כאן מפתח כו' עכ"ל אבל במפתח וחותם אפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים ואפילו אין פתח פתוח מותר ודקתני בחלר אחרת מותר לאו דוקא אלא דחלר אחרת הוי כעיר שכולה עובדי כוכבים כיון שאין פתוח לרה"ר כמ"ש התוספות לקמן ודו"ק: **בא"ד** שכולה עובדי כוכבים אי הפקידו כו' ממקום הזול למקום כו' כצ"ל: **בא"ד** דה"פ בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור אף ביש מפתח וחותם ועלה מפרש אין השומר כו' עכ"ל נראה לפרש דבריהם דר"ל דהסיא דאין השומר לריך כו' אינו פירושא דריפא בעיר שיש בה עובדי כוכבים וישראלים מותר דהסיא איירי דוקא במפתח וחותם אלא אהא דקתני בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור אף במפתח וחותם ומיהו איירי נמי מכל שכן דאסור בלא מפתח וחותם ועלה מפרש בכל הנך גווני דקתני אסור ביושב ומשמר מותר ואין השומר כו' דהשתא האי היתרא איירי אף בלא מפתח וחותם ויותר נראה להגיה בדבריהם אף ביש מפתח וחותם עד שישב ומשמר ועלה מפרש אין השומר וכו' ורלה לומר דעד שישב ומשמר ודאי דהיינו שומר גמור אף בלא מפתח וחותם ומשמע שבא לפרש דיולא ונכנס חשיב כשומר גמור והיינו שומר דרישא כפירוש זה מוכיחין דברי התוספות בפרק קמא דחולין אקושיא אחרת שם וע"ש: **ע"ב** בפירוש רש"י בד"ה ארישא דסיפא יין של עובד כוכבים ברשותו וישראל דר כו' ובד"ה מסקנא דמלתא כו' ממתניתין דאגרדמים עובד כוכבים כו' כל שבזב טהור בעובד כוכבים אינו עושה יי"נ כך כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה עד שיהא שומר יושב ומשמר תימה היינו רישא דישראל ועובדי כוכבים דרין בה ואין לומר דאילטריך ליולא ונכנס כו' עכ"ל תמיהתם לפירוש רש"י במהדורא בתרא אבל לפר"ת אין [כאן] מקום תמיה דהסיא דישראל ועובדי כוכבים דרין בה לא שרי אלא במפתח וחותם וביולא ונכנס שרי אף בלא מפתח וחותם כדמוכח מפ"ק דחולין כמ"ש התוס' לעיל : סליק פרק רבי ישמעאל

השוכר את הפועל פרק חמישי

דף סב בד"ה והתנן מכרן כו' והכי נמי גבי שביעית המעות אינם אסורין לאחרים כדאמר לעיל בפר"י כו' עכ"ל לא מלאתיו בפרק רבי ישמעאל והוא דבר תמוה דודאי דמיהן נתפסין בקדושת שביעית מן התורה מדכתיב קודש תהיה וגו' ואין חילוק בין לו בין לאחרים ושכרן ודאי מותר לגמרי אף לו כדמסיק בשמעתין חוץ מבחמרין משום קנסא וצ"ע: **בא"ד** טעמא דאין מוסרין דמי פירות כו' דומה יותר שמשתכר כו' כצ"ל: **ע"ב** בד"ה שכרו לסתם יינן מהו לכתחלה כו' דלא שרי לדרוך עם העובד כוכבים כו' עכ"ל לכאורה נראה ממה שפירשו התוספות לעיל בפר"י דעל ידי מעשה שאלו מהו לדרוך כו' דהיינו בדיעבד וא"כ הוא סותר מה שפירשו כאן ויש ליישב דבריהם דהתם לפי דבריהם דהכא דר"ל על ידי מעשה שאלו דהיינו שבא ישראל עם העובד כוכבים דהוה לייר לידיה ושאל הישראל אם מותר לו לכתחלה לדרוך עם עובד כוכבים זה ולקבל שכרו ממנו והשיב מותר כיון דלייר לידיה דעובד כוכבים אבל אי הוה שאל לפסוק הלכה כיון דסתם שאל לו ולא פירש בדלייר לידיה ה"ל להשיב אין דורכין כמשנה אחרונה דהיין אסור בהנאה ואסור לכתחלה להשתכר בסתם יינן ודו"ק: **בד"ה** לקלינהו ולבדרינהו פירוש בלא בי קברי ומשני אתי לזבולי והא דלא כו' עכ"ל כל"ל פירוש דהשתא דלא אסיק אדעתיה אתי לזבולי אף בלא בי קברי פריך ובתר דמשני אתי לזבולי הא דלא הדר פריך כו' י"ל דהסיא כו' אבל הכא בי קברי קרקע עולם כו' דהשתא בהך שינויא אתי לזבולי איתרלא נמי הך וקושטא הוא דמעיקרא דפריך לקלינהו ולבדרינהו בבי קברי נמי הוה פריך ליה ודו"ק: **בד"ה** אתי לזבולי וא"ת כו' פסקינן לעיל כר"י דאמר זה וזה גורם מותר בנביה כו' עכ"ל אדרבה בנביה קאמר ר"י לאיסורא אלא תלמודא קאמר דלדבריהם דרבנן קאמר לה ובפשיטות הל"ל דפסקינן כר"י בהך דשוחק וזורה לרוח ובהך מלתא גופיה הוא שכתבו שחולקין רבנן עליו דאמרי אף הוא נעשה זבל אבל בנביה לא פליגי רבנן וקרוב בעיני דמלת בנביה ט"ס הוא בתוס' ודו"ק: **בד"ה** ולקברינהו בעינייהו כו' וכן דרך עתה לקבור בכורות ונראה שלריך כו' ולאחר שנעשו עפרא כו' עכ"ל דמה"ט דבשר ושער מוכח מלתא דרך עתה לקבור בכורות בלא בי קברי בעינייהו לחומרא בעלמא כתבו דנראה שלריך לקוברן מעט בעומק כו' ואפשר משום חפישת הכלב ור"ל לאחר שנעשה עפרא כו' בין הכא דאמר לקלינהו ולקברינהו ובין התם דקברינהו בעינייהו ונעשו עפרא אין לחוש שמא יקחום לזבל כו' מיהו ק"ק לפי זה אכתי מ"ש הכא דבעי בי קברי ומ"ש התם דסגי בלא בי קברי ודו"ק: **בד"ה** יזפי פירות כו' עושים מהם מלוגמא או סחורה ולפיכך הקפידו כו' עכ"ל ק"ק לפ"ז אמאי קאמר ופרעי להם בשמינית דאם כן בשביעית היה להם להקפיד דמלוגמא וסחורה אסור בה ודו"ק :

מהר"ם

אם נגע העובד כוכבים בידו להכעיס מותר בשתית וכו' מכלל דעד השתא לא איירי בנגע בידו ממש וק"ל : **ד"ה** בצר לאו היינו בצרה וכו' אז הודה כי גם בטעות זה יטעה שר של רומי. ר"ל אבל קודם ששמע זה מר"י הוה סבר ר"ל שלא יטעה שר של רומי כ"א בב' טעיות אבל האי דיגלה לבצרה לא הות חשיב ליה לטעות משום דר"ל נמי הוי ס"ל דבצרה היא בצר בארץ מישור הכתובה בתורה שהיא אחת מערי המקלט : **בא"ד** ומשמע מהכא דח"ל לא מיחייב במעשר וכו' מעשה היה בפומבדיתא והטבילוה קודם לאמה וכו' כצ"ל. ור"ל דמסיים שם וסכוה שמן של תרומה משמע שבפומבדיתא שהיא בבבל שהוא ח"ל היו נוהגין להפריש תרומה : **בא"ד** ולאשמועינן כל המיקל בארץ וכו'. ע"ש בפרק כיצד מברכין שאין לשון זה שכתבו התוס' לשון הגמרא שם ממש וכן עיין בפ"ק דביצה : **בא"ד** אלו דברים מתעשרים דמאי בכל מקום וכו'. משום דבאים מא"י כמבואר לקמן בדבור זה :

דף נט ע"א **בא"ד** שפירות קסרין ודאי פי' ודאי טבל שהיו אז כולן ע"ה. ר"ל ולא היו מעשרין כלל או כולם חברים אלא שהיה ידוע שלא עשרו צ"ל דר"ל שאע"פ שהיו חברים היה ידוע שכל הפירות שהיו מוכרים למשולחים להביא משם למקומות אחרים לא היו מעשרין שהיו סוברים כר' יוסי דמתיר לשלוח טבל ודאי כשמודיעו אבל מה שהיו אוכלין בעצמן היו מפרישין שהרי חבירים היו : כיון שהיה סוכות. פירוש וצריך לצאת בו ואתרוג חסר הוא פסול ומתרץ בחולו של מועד דיוצאים בחסר : **בא"ד** ופריך בירושלמי ויעשר ממנו עליו פי' למה שלח לו בטבל וכו' כצ"ל : **בא"ד** הא מותר לשלוח אתרוג בטבלו מן הברייתא. לשון זה שכתבו מן הברייתא א"א לי ליישבו וצריך למוחקו : **בא"ד** תרגומי' ולא נודע פירושו. ר"ל של תרגומי' ועיין באשר"י שכתב בו שני פירושים : **בא"ד** ובמקומות הקרובים נמי מפרש בירושלמי מנהג שהיו עושים וכו' ר"ל ואפי' במקומות הקרובים ואפילו שבשלום הרובים לא מפרישין כל ההפרשות אלא מפרש בירושלמי המנהג איך היו עושין דהיינו רב יהודה בשם שמואל מפרש שאוכל והולך ואח"כ מפריש ור' בא אמר דוקא תרומת דגן תירוש ויצהר ור' אילא אמר שלא היו מפרישין כ"א תרומה גדולה ולא מעשר ובירקות לא היו מפרישין כלל אפילו תרומה ועיין במס' חולין דף ה' בתוס' ושם כתוב דבור זה כולו וכאן מחלק שם מחלוקי ירק ושאר פירות ודגן ותירוש ויצהר ובזה מתורץ כל הקושיות שהקשו התוס' בתחלת הדבור ע"ש : **ד"ה** דא"ר יוחנן וכו' ואי רבו היה היה לו למחות וכו' כצ"ל דאי הוי רביה של ר"י רשב"ל היה תלמיד. נ"ל דב' קושיות הן הא' דר"י היה לו למחות בריש לקיש לכבוד רבו ועוד רשב"ל גופיה היאך היה מותר לו להקל בכבודו של ר' שמעון הא כיון שהיה רבו של ר' יוחנן שהוא רבו של ר"ל א"כ גם ר"ל היה תלמיד של ר' שמעון בן יהוצדק וק"ל : **בד"ה** מהו שיוליך ענבים לגת רשב"ם פי' וכו' לא מבעיא ליה אם יכול ליתן הענבים בתוך הגת דאם יש יין נמשך וכו'. ר"ל דאין לפרש דמבעיא ליה אם יכול ליתן הענבים לתוך הגת משום דא"כ תקשה לך ממ"נ אי איירי שיש יין נמשך בגת פשיטא דאסור לעובד כוכבים ליתן ענבים לתוכו דאם נותן נאסר כל היין שבגת ואם אין יין נמשך בגת פשיטא דשרי אלא ודאי לא מבעיא ליה אלא אי חשיב יין ההוא שמולף ע"ג הענבים ונאסר בנגיעת עובד כוכבים או לא : **ע"ב** **בא"ד** דההוא דקאזיל מיניה ומיניה דלקמן פירוש שבשעה שהחבית נופל לבור עדיין הוא נוגע בו כצ"ל : **ד"ה** ה"ג אתא עובד כוכבים אידדי וכו' וכן כתב רשב"ם בשם רש"י שאם תחב עובד כוכבים ברזא וכו'. ר"ל וכיון שרשב"ם אוסר אפילו בהכנסת ברזא כ"ש בתחיבת אצבע וק"ל : **בד"ה** אר"פ כו' ומצידיה נמי טמאה צ"ל דאין זה מטעם ניצוק וכו' אלא הטעם לפי שמה שכנגד אצבעו טמא וא"כ וכו' ממה שכנגד אצבעו ה"ל כמפיה ומשוליה וכו' כצ"ל : **בא"ד** וקשה להך לישנא דקאמר עד הברזא אסור היאך יהיה זה שהיין כולו מעורב וכו'. ונראה דלהך לישנא דאמר כל דלהדי ברזא ל"ק דאיכא למימר דלא אסר אלא היין שבעובי הנקב כמו שפירשו התוס' לקמן ד"ה מצידיה ומיד שהסיר העובד כוכבים ידו יצא דלא מתערב כל כך עם שאר היין שבחבית דעובי החבית גופיה מפסיק וק"ל :

דף ס ע"א **תוס'** ד"ה זיקא בין מליא בין חסירא וכו' והעמידו בהידוק כנגד הסדק בסכין עד שסתם הנקב כצ"ל : **ע"ב** **ד"ה** אי איכא טופח ע"מ להטפיח וכו' דהכי אמרינן לקמן טופח שלא ע"מ להטפיח ליכא למיחש וכו' כצ"ל :

דף סא ע"א **ד"ה** המטהר יינו של עובד כוכבים וכו' וא"ת היאך נוכיח ממתניתין וכו' וי"ל דה"פ בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור עד שישב ומשמר ועלה מפרש אין השומר צריך וכו' אע"פ שיוצא ונכנס כצ"ל ור"ל דמדקתני עד שישב ומשמר שזהו שומר גמור ופשיט' היכא שיש כאן שומר ורואה שלא נגע בו עובד כוכבים מותר לכתחלה אפילו בלי שום מפתח וחותם ועלה קא מפרש אין השומר וכו' אלא אע"פ שיוצא ונכנס. ר"ל שיוצא ונכנס הוי כמו שומר גמור מכלל דביוצא ונכנס נמי מותר אפילו לכתחלה [אפילו] בלא מפתח וחותם ודו"ק : **ע"ב** **ד"ה** עד שיהא יושב ומשמר תימה היינו רישא וכו'. ע"כ דיבור זה שייך במתני' דלעיל וא"כ מאי מקשין התוס' ליתרץ דלהכי קתני עד שיהא השומר יושב ומשמר כדי ליתני עלה ואין השומר וכו' אלא אפילו יוצא ונכנס לאשמועינן דיוצא ונכנס מותר אפי' לכתחלה אפי' בלא מפתח וחותם כמו שכתבו התוס' לעיל בדבור המטהר יינו ויש ליישב דהתוס' רוצים ג"כ לתרץ לפי סברת התנא דתני קמיה דר' יוחנן ישראל דר באותה חצר והוא שמפתח וחותם בידו וא"כ היה סבר ג"כ דביוצא ונכנס צריך ג"כ מפתח וחותם וא"כ לפי מה דס"ל היאך היה מתרץ מתניתין דקתני עד שישב ומשמר היינו רישא דישראל ועובד כוכבים דרים דמ"ל דרים ומ"ל יושב ומשמר אבל אה"נ לפי מה דקאמר ליה רבי יוחנן אע"פ שאין מפתח וחותם בידו מותר אין אנו צריכין לתירוץ של התוס' אלא כמו שפירשו התוס' לעיל דאתא לאשמועינן דביוצא ונכנס סגי אפילו בלא מפתח וחותם כמו בשומר גמור וק"ל :

השוכר פרק חמישי

דף סב ע"א **גמ'** אמר אביי לעולם יהבינן שכר מפירות שביעית. אביי לא שייך דליפלוג אר"י דאמר קנס קנסו חכמים בחמרין אלא דאמר דמהא ליכא למשמע מינה דאיכא לשנויי דיהבינן ליה שכר מפירות שביעית וכו' : **רש"י** ד"ה שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת וכו' אע"ג דאגרא דיהיב לא משום מלאכה אחרת. ע"כ דר"ל דכל האגרא אינו משום מלאכה אחרת שהרי יש בו משום יי"נ ועי' בגמרא : **תוס'** ד"ה והתנן מכרן וקידש בדמיהן וכו' ה"נ גבי שביעית וכו' כדאמר לעיל וכו'. דברי התוס' הללו א"א לישב דע"כ דאסורים גבי שביעית הוי פירושו שהן בקדושת שביעית ומ"ל הוא ומ"ל אחרים דכיון שהדמים נתפסים בשביעית גם צריכין לנהוג בהן קדושת שביעית כדמשמע בהדיא לקמן בעובדא דר' ינאי דיזפי פירות שביעית וכו' ופשוט הוא גם לא נזכר מזה לעיל בפרק ר' ישמעאל וק"ל וצ"ע : **ע"ב** **גמ'** א"ל זיל קלינהו וקברינהו בי קברי וכו'. יש להקשות דאף לפי המסקנא אינו מתורץ דלימא דלקלינהו ולקברינהו בלא בי קברי בכל מקום שהוא דהא על כרחך צריך לומר דעפר דהאי בי קברי מותר ליהנות דאל"כ לקלינהו ולבדרינהו בי קברי כמו שכתבו התוס' ולכך צריך דלקברינהו דהשתא לא אתו לזבולי דאין דרך לחטט אחר הקברים משום זבל כמו שכתבו התוס' ד"ה ולקברינהו וע"כ ר"ל בכל מקום אין דרך לחטט אחר הקברים משום זבל אפילו שלא בבית קברות שהרי שור הנסקל ועגלה ערופה וכו' ובכור קוברין אפילו בלא בי קברי ולא חיישינן פן יבאו לחטט אחריהם לזבל אחר שנעשו עפר וא"כ ה"נ הל"ל דלקלינהו ולקברינהו בלא בי קברי ויש לישב דכדי לפרסומי מלתא דשכר סתם יינם אסור בהנאה עביד הכי דכה"ג איתא בפ' אלו טרפות דף נ"ג גבי ההוא שרקפא דספק דרוסות דאתא לקמיה דרב תנקינהו ושדינהו בנהר ופריך וליחנקינהו ולישדינהו לאשפה ולטעמיך ליחנקינהו ולישדינהו לכלבים אלא לפרסומי מלתא דאסורה ופרש"י וכדאזיל לנהרא אוושא מלתא טפי ע"ש אלא שיש לתמוה שהתוס' לא נתעוררו לזה : **תוס'** ד"ה וליקברינהו וכו' וכן דרך עתה לקבור בכורות ונראה שצריך לקבור מעט בעומק פן יבא לחטט אחריהם וכו'. צ"ל ע"כ אין ר"ל פן יבואו בני

דף סג בד"ה אלא דאמר לה כו' ומשום אתנן נמי ליכא כו' עכ"ל פירוש כיון דלא מלי מקרבה דלאו ברשותה הוא ליחול איסור אתנן וק"ל: **בד"ה** כגון דקאי בחצרה וא"ת ליתני תרוייהו בטלה זה כו' עכ"ל ולעיל דקאמר בזונה עובדת כוכבים לא תקשי להו ליתני תרוייהו בטלה זה והא בעובדת כוכבים והא בישראלית דניחא ליה לאוקמא כולה בחד גופא בעובדת כוכבים דאפילו בעובדת כוכבים שרי בסתם אבל הכא טפי ה"ל לאוקמא כולה בטלה זה מלאוקמא כולה בחצרה דלא הוי שום רבותא בסתם בחצרה ותירלו דודאי הוה שום רבותא נמי בסתם בחצרה וק"ל: **בד"ה** ואינו חושש כו' מי הזקיקו לשנות פירות שביעית כו' ס"כ היה לו לפרש כו' וטעמא משום שפורע חובו כו' ולא דמי כלל לדבי ר' ינאי כו' עכ"ל לכאורה דבריהם נראין כסותרים דכיון דלסברת רש"י הוה טעמא משום שפורע חובו לא הוה דמי כלל לדבי ר' ינאי א"כ שפיר הוזקק רש"י לפרש ולשנות פירושו של שביעית ממעשר ויי"כ דאל"כ לא הוה רב ששת מקשה מידי לדבי ר' ינאי דמה"ט לא תקשי להו טפי דהיה לו לפרש ממש דומיא דמעשר ויי"כ דמיירי לאחר הביעור דנראה כמאכילן איסורא ויש ליישב דה"ק מי הזקיקו לפרש כו' דה"ל היה לו לפרש דומיא דמעשר ויי"כ ושפיר פריך לדבי ר' ינאי בפשיטות כמו שפירש ר"י לקמן דאי לא הוה חשיב דמי פירות שביעית לאחר שאכלום לא היו פירות שביעית שלו ואינו פורע חובו מפירות שביעית מיהו לא קשיא להו דהיה לו לפרש דומיא ממש דמעשר ויי"כ דמאכילן איסורא ומיירי בלאחר הביעור כמו שפירש ג"כ ר"י לקמן דאיכא למימר דרש"י סובר דא"כ לא הוה מקשה רב ששת מידי לדבי ר' ינאי דא"כ לא הוה חשיב דמי פירות לאחר שאכלום מ"מ עכשיו כשמאכילן נראה כאילו הוא מאכילן איסורא ושוב כתבו ועוד תקשי לרב ששת כו' לפי סברת רש"י דלא משמע ליה קושיא לדבי ר' ינאי אלא אם נפרש טעם הברייתא משום דמי פירות שביעית תקשי ליה לרב ששת דמי יימר לן דטעם הברייתא משום דמי פירות שביעית ותקשי לדבי ר' ינאי דלמא אחר הביעור כו' א"כ אפילו קודם כו' ומשום שפורע חובו כו' ולא תקשי לר' ינאי דלא דמי כלל לדבי ר' ינאי לפי סברת רש"י ודו"ק: **בא"ד** וקשיא דמדמי לעיל ההיא דבי ר' ינאי לאתנן כו' ואוקימנא אפילו עשאו לה אפותיקי כו' עכ"ל פירוש בטלה סתם שרי אפילו באפותיקי וקאי בחצרה כמו שכתבו התוס' לעיל אך קשה לי דנראה שהניחו דבר זה בקושיא לפרש"י ואמאי לא ניחא ליה למימר דהיה יכול להקשות כן אף לפי טעותו אלא דניחא להו להקשות מדרבה על מעשה דר' ינאי גופיה יותר מעל הראיה דאתנן כמו שכתבו התוספות כיולא בזה לקמן גם כן לפי שיטת ר"י ודו"ק: **ע"ב** בא"ד מכל מקום למה לא יחשב באתנן כו' כל"ל: **בד"ה** אין עודרין כו' ואין לומר דלהכי שרי לפי שאין תופסין דמיהן דאם כן היכי מייתי ראיה מתחלה כו' אלא ודאי בכלאי זרעים כו' עכ"ל לכאורה אין דבריהם מובנים חדא דהא קושטא מהאי טעמא דאין כלאים וערלה תופס דמיו כל שכן דשכרו מותר כדאמרינן בהדיא בר"פ ועוד קשה כיון דהראיה מתחלה מכלאים ליין נסך לא ניחא להו משום דאיסור הנאה דידהו אינו שוה ליין נסך דביי"כ שכרו אסור ובכלאים שרי אם כן מכל שכן היכי מצי לאתויי ראיה מכלאי זרעים דשרי בהנאה לגמרי ליין נסך דאסור בהנאה אלא דאית לן למימר דלא מייתי ראיה אלא דאיסורו של קיום שרי כדי למעוטי תיפלה ואם כן הכי נמי איכא למימר בכלאי הכרם ונראה לפרש דבריהם דהכי קאמר דאין לפרש דדוקא מכלאי כרם מייתי ראיה ליין נסך דשרי קיומו כדי למעט התיפלה דאיסור הנאה דידהו שוה אבל מכלאי זרעים לא הוה ראיה כיון דאינו אסור בהנאה כמו יין נסך דאם כן כי מוקי כרבנן כו' דא"כ היכי מייתי ראיה מתחלה מכלאים ליין נסך כיון דאינם שוין אלא ע"כ דלא מייתי ראיה כלל מן הדומה לדומה ולא נחית הכא לאתויי ראיה אלא אהיתרא דרולה בקיומו כדי למעוטי תיפלה ומייתי שפיר ראיה מכלאי זרעים ליין נסך מיהו לא ניחא להו למימר דמכלאי כרם מייתי ראיה ליין נסך אף שאין שוין משום הך קושיא דבעי למימר לרבנן דאפילו לקיים שרי לכתחלה והלא משתכר הוא באיסורי הנאה לכתחלה דדמיו נמי לא שרינן אלא בדיעבד כמ"ש התוס' בר"פ וסגי לן למשרי שכרן נמי בדיעבד דוקא ודו"ק:

דף סד בפרש"י בד"ה ת"ל לא כלאים כו' ולא תזרע שדך כלאים שמע מיניה כו' ובד"ה ותו כו' מידי כל"ל: **תוס'** בד"ה ר' עקיבא כו' שפירש מקיים בהנאה דכלאים כו' כל"ל: **בד"ה** זבינו כל מאי כו' והא דאמרינן לעיל פרק ר"י מכרה לעובדיה לא בטלה שאני הכא כו' עכ"ל הוצרכו לזה לדברי המקשה דבעי למתני טעם דהיתר משום ביטול אבל לפום סברא דהשתא משום היתר דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים נגעי בה כמו ביין נסך דלא שייך ביטול וק"ל: **ע"ב** בפרש"י בד"ה הרי הוא כעובד כוכבים כיון דלא מל חסוד כו' עכ"ל כל"ל: **תוס'** בד"ה אין מפקידין כו' היו לנו לאסור דע"כ בהודיעו כו' דלא פלח ולא נגע ולא מנסך ולגנוב כו' אע"פ שרוב עובדי כוכבים מלויין שם כיון שאין מניחו כו' כדפירש בקונטרס בהג"ה עכ"ל כל"ל ויש לדקדק בפירושו דמזכה שטרי לבי תרי דממה שכתב אע"פ שרוב עובדי כוכבים מלויין שם כיון שאינו מניחו אלא לפי שעה משמע דאם היה מניחו לזמן מרובה ניחוש למגע עובד כוכבים שאינו מקפיד על מגע עובד כוכבים כפירוש הראשון של רש"י וממה שכתבו שוב אין מפקידין הטעם כדפירש בקונטרס בהג"ה דהיינו משום אחלופי אבל למגע עובד כוכבים לא יחוש אפילו לזמן מרובה דמקפיד על מגע עובד כוכבים ויש ליישב דס"ל דודאי ברוב עובדי כוכבים ניחוש למגעו לזמן מרובה דאינו מקפיד על מגעו אבל גבי אין מפקידין דאפילו ברוב ישראל לא היה לנו למיחש למגע עובד כוכבים אפילו לזמן מרובה אי לאו משום איחלופי והוא דחוק דאין זה אלא דברי נביאות לפירושו לפלוגי בהכי ויותר נראה לי דהאי כיון שאין מניחו אלא לפי שעה אינו טעם דלא ניחוש למגע עובד כוכבים אלא דמה"ט לא ניחוש לאחלופי וכפירוש הקונטרס בהגה"ה ודו"ק:

דף סה בד"ה טעמא דא"ל לעתותי כו' אי נמי שכרו מותר משמע כל שכרו עכ"ל וקשה לתירוץ זה לרבא דאוקמא מתני' דאמר ליה חבית חבית בפרוטה אמאי קתני שכרו מותר דמשמע כל שכרו הא שכר אותה חבית של יין נסך ודאי אסור כפירוש רש"י ויש ליישב קצת דודאי למאי דאוקמא דא"ל חבית חבית בפרוטה דכל חדא אגרא באנפי נפשיה שפיר קאמר שכרו של כל אחד דהיתרא מותר מה שאין כן למאי דסלקא דעתך השתא דאיירי מתניתין נמי בדא"ל מאה חבית במאה פרוטות דכולי אגרא חדא הוא ושכרו מותר אכולה שכרו קאי ודו"ק: **בד"ה** ה"ג ר"ת סוכר כו' וחור כרפס אותו כר כו' עכ"ל ר"ל בפ"ק דמגילה מפרש לה כרפס כריס של פסים וק"ל: **בד"ה** מאונא לאונא כו' והא דאמרינן בפרק חלק עשר כו' והא דכתיב גבע מלון כו' עכ"ל כל"ל ורלה לומר דבאותן עשר מסעות חשיב בקרא גבע מלון לנו דמשמע שלנו לילה אחד ולא הלכו הכל באותו יום ותירלו דשמא מקלת כו' וק"ל: **ע"ב** בד"ה למיפינהו כו' כ"א מפתו כדכתבינן בפרק אין מעמידין דלא חמירא כו' עכ"ל כל"ל וע"ש בתוספות:

מהר"ם

בני אדם לחטט אחויהם ויהנו מהן שהרי כבר כתבו לעיל מזה כיון שאין דרך לקבור בשר ושער מוכחא מלתא אלא ר"ל פן יבאו הכלבים וכיוצא לחטט אחריהם ויתגלו וק"ל:

דף סג ע"א ד"ה והא מחסרא משיכה פירוש ואפילו לר"י דאמר מעות קונות וכו'. ר"ל מאי פריך המקשה הא סוגיא זו אליביה דר"י קא שקיל וטרי ואזיל ור"י אית ליה דבישראל דבר תורה מעות קונות אלא שרבנן תקנו משיכה משום שלא יאמר נשרפו חטיך בעלייה כדאיתא בפרק הזהב וה"נ הביאה היא במקום מעות וכיון שבא עליה נקנה לה הטלה מן התורה וחל עליה איסור אתנן אע"ג דלא משכה עדיין ומתרץ דלא קנתה הטלה משום שהפקיעו חכמים בכל לוקחים שלא יקנו החפץ כי אם במשיכה גם ממנה הפקיעו כחה שלא תקנה ולא דמי לההיא דפרק הזהב נתנה לסיטון מעל פי' נתן סלע של הקדש לסיטון שהוא חנוני גדול המוכר פירות מעל הלוקח לר"י אע"ג דלא משך הפירות משום דאית ליה מעות קונות דבר תורה דשאני התם דלא הפקיעו חכמים שלא יקנה המוכר המעות אלא שלא יקנה הלוקח החפץ וכיון שנתן המעות של הקדש לסיטון נקנו לו המעות ויצאו לחולין מיד מעל מן התורה ובמה יפקע המעילה ואע"ג דנהי דלענין מקח וממכר אמרינן דהואיל דהלוקח לא קנה החפץ ממילא ג"כ לא קנה המוכר המעות וצריך להחזירם לו היינו גבי ממון אבל לענין מעילה מי יפקיע המעילה כיון שלא הפקיעו חכמים כח המוכר כ"א כח הקונה וק"ל אבל הכא האתנן אינו נאסר אלא מעת שנקנה להאשה שהיא הלוקח וכיון שהפקיעו חכמים כל כח הלוקחים גם ממנה הפקיעו שלא נקנה לה הטלה וא"כ אין כאן אתנן כלל וק"ל: **ד"ה** ואינו חושש לא משום שביעית וכו' וקשה מי הזקיקו לשנות וכו' ועוד תקשה לרב ששת וכו'. ר"ל מי הזקיקו לרש"י לפרש כן וכ"ת דרש"י היה מוכרח לפרש כן משום דתיובתא דרב ששת לא שייכא אלא א"כ מפרש טעם הברייתא הכי עדיין יש להקשות לרב ששת גופיה מנא ליה לפרושי הכי ולמותיב בתיובתא דלמא טעמא דברייתא לא משום דמוסר דמי שביעית לעם הארץ אלא לאחר הביעור איירי ומשום דנהנה מפירות שביעית וכו': **בא"ד** לפירושו לשון קנה ליה דינר גבי' וכו' כצ"ל: **בא"ד** והשתא אפילו איירי חברייתא אחר הביעור פריך שפיר וכו' דאם איתא דבעלמא וכו' כצ"ל: **בא"ד** והיינו קני ליה דינר גבי' דקאמר וכו' ומעת שקונה הדינר בנכסי בעל הבית וכו' כצ"ל: **ע"ב ד"ה** אין עודרין וכו' כדקיימא לן במנחות ואין עודרין וכו' אין לפרש וכו' כצ"ל והכל דבור אחד. אין לפרש האי כלאים היינו כלאי הכרם וכו' דא"כ כי פריך לרבנן וכו' ואין לומר דלהכי שרי וכו' אלא ודאי בכלאי זרעים מיירי. יש לדקדק בדברי התוס' הללו דהא מכ"ש השתא דמיירי בכלאי זרעים דאינן איסורי הנאה יש להקשות מה מייתי ראיה מכלאים הא שאני כלאי זרעים דאין תופסין דמיהן ולכך שכרו מותר משא"כ ביין נסך ונראה דלפי האמת אין זו קושיא כלל משום דאף במקום שאין תופסין דמיהן מ"מ אסור לעשות כן לכתחלה וכדקתני רישא דברייתא אין עודרין עם העובד כוכבים אע"ג שאין תופסת דמיו מ"מ המלאכה אסורה לעשות ומדקתני אבל עודרין וכו' ש"מ דלמעוטי תיפלות מותר אפילו לכתחלה דאין שום איסור במלאכה זו וכיון דבמקום דממעט תיפלות אין בו שום איסור מלאכה ממילא שכרו נמי מותר אפילו ביין נסך אע"ג דתופס דמיו דהא אין כאן שום איסור שיהיו הדמים נתפסים בו אלא שיש מפרשים היו רוצים להביא מכאן ראיה דכלאי הכרם נוהגים בשל עובד כוכבים והיו רוצים להכריח דע"כ צ"ל דהכא איירי בכלאי הכרם דאסורים בהנאה דהשתא מייתי שפיר ראיה מאיסורי הנאה ליין נסך דלמעוטי תיפלות שכרו מותר ואע"ג דלא דמו ממש דבכלאי הכרם אין תופס דמיו וביין נסך תופס דמיו מ"מ גם בכלאי הכרם כיון דאיסורי הנאה הן היה לן לכתחלה לאסור להשתכר באיסורי הנאה ומדמותר בכלאים להשתכר בו לכתחלה משום כדי למעוטי תיפלות א"כ ביין נסך ג"כ מותר ואין שכרו נתפס באיסור אבל אי לא איירי בכלאי הכרם אלא בכלאי זרעים דאינן איסורי הנאה לא הוה מייתי מיניה שום ראיה ליין נסך משום דשאני כלאי זרעים דאינן איסורי הנאה ולכך מותר להשתכר בו כדי למעט תיפלות משא"כ יין נסך דאיסורי הנאה הוא ולפי סברא זו הקשו התוס' דא"כ היכי מייתי ראיה מתחלה. ר"ל לפי טעמיהם דמפרשי הכי והמשך דברי התוס' כך הן אין לפרש האי כלאים היינו כלאי הכרם ר"ל בהכרח משום דהשתא מייתי ראיה שפיר מכלאי הכרם דאסורים בהנאה ליין נסך וכו' כמו שכתבנו דא"כ כי מוקי לה כרבנן מאי פריך מאי אריא וכו' הא מ"מ לא היה יכול למתני דשפיר דמי לקיים לעובד כוכבים בשכר משום דהוה משתכר באיסורי הנאה ואין לומר דכיון דאין תופסין דמיהן מותר להשתכר בו אפילו לכתחלה דא"כ היכי מייתי ראיה מתחלה וכו'. ר"ל הא בעלי סברא זו כל עצמן לא הכריחו דאיירי בכלאי הכרם אלא מדמייתי ראיה מיניה ליין נסך דבשלמא אי איירי בכלאי הכרם מייתי שפיר דאם היה למעוטי תיפלות שכרו אסור ביין נסך גם בכלאי הכרם היה לן לאסור להשתכר לכתחלה כדלעיל אבל השתא דאמרת דכיון דאין תופס דמיו מותר להשתכר בו לכתחלה לרבנן דלקיומי אינו אסור א"כ היכי מייתי ראיה מתחלה וכו' אלא ודאי בכלאי זרעים איירי ואין הפי' כן כמו שהיו הן מפרשין דלא אייתי מידי מטעם משתכר באיסור הנאה אלא מטעם דכיון דהא מעשה גופה מותר לעשות לכתחלה משום כדי למעוטי תיפלות א"כ ה"ה גבי יין נסך המעשה מותר וכיון שהמעשה מותר ממילא שכרו ג"כ מותר דלא החמירו לאסור שכרו אלא במקום שהמעשה אסור כדלעיל והלכך אין להביא ראיה מכאן דכלאים נוהגים בשל עובד כוכבים וכו' ודו"ק נ"ל:

דף סד ע"א ד"ה מדרבי יהודה נשמע לר"ע ה"ה דמדר"י היה יכול להוכיח וכו'. ר"ל היה יכול להוכיח ולפשוט הבעיא דמותר להשתכר ביין נסך מדרבי יהודה גופיה בלא ר"ע אלא הכי הל"ל לאו אר"י אסור ליתן להם מתנת חנם אבל למעוטי תיפלות שפיר דמי ה"נ גבי יין נסך למעוטי תיפלות שפיר דמי אלא הואיל ומתחלת הסוגיא התחיל לפשוט מר"ע בעי לאסוקי למלתיה על ר"ע: **ד"ה** זבינו כל מה דאית לכו וכו' והא דאמרינן פרק ר' ישמעאל וכו' לא בטלה. ר"ל וא"כ מאי משני בגמרא שאני התם וכו' ודאי בטלה הא כיון דלעובדיה היו מוכרים א"כ לא הוי ביטול ותירץ שאני הכא וכו' והוי ביטול אפילו כשמוכרה לעובדיה ולכך משני בגמרא שפיר וק"ל: **ע"ב ד"ה** תניא נמי הכי וכו' ומש"ה בפ"ק דקידושין וכו'. ע"ש דשם הסוגיא קצת מה בענין אחר וז"ל הגמרא שם אמר רבא דבר תורה עובד כוכבים יורש אביו וכו' גר את העובד כוכבים אינו מדברי תורה אלא מדברי סופרים דתניא גר ועובד כוכבים שירשו את אביהם עובד כוכבים גר יכול לומר לעובד כוכבים טול עבודת כוכבים ואי ס"ד דאורייתא כי לא באו לרשותו נמי כי שקיל דמי עבודת כוכבים קא שקיל אלא מדרבנן גזירה הוא דעבוד רבנן שמא יחזור לסורו תניא נמי הכי בד"א שירשו אבל נשתתפו אסור: **ד"ה** אין מפקידין וכו' ונראה שרש"י חזר בו מטעם ראשון משום דמדתלי איסור יינו בשמנו וכו'. מקשין העולם דל"ל לתוס' לזה הטעם נימא דרש"י חזר בו מפירושו הראשון מחמת שהיה קשה לו קושיות ר"ת דלעיל מזה שהקשה על פרש"י הראשון ונראה לי לתרץ דס"ל לתוס' דאם איתא דבשביל קושית ר"ת חזר בו רש"י הוה קשה ארש"י מתחלה מאי סבר ולבסוף מאי סבר דלא שייך למימר שמתחלה לא הרגיש בקושית ר"ת דהא דין דמייחדין אצלן מבואר בהדיא בברייתא ואי טעם דאין מפקידין הוה מטעם דאין מקפידין על מגע עובד כוכבים מ"ש דמייחדין וע"כ גם בתחלת פירושו היה צריך לחלק בין מפקידין למייחדין באיזה סברא ואפשר שהיה מחלק כמו שמחלקין התוס' בתר הכי דבזמן מועט לא חיישינן למגע עובד כוכבים דאין רגילין כ"כ בביתו וא"כ למה חזר רש"י מפירושו שדוחק הוא לומר שלבסוף חזר בו מסברא זו לכך כתבו התוס' שחזר בו מטעם אחר משום דר"ל דתלי יינו בשמנו וכו': **בא"ד** אבל רבינו יצחק כתב וכו' רבותא קמ"ל דלא חיישינן שמא יגע וכו' כיון שאין מניחו אלא לפי שעה. נ"ל שלא לגרום זה אלא בכל ענין ס"ל דלא חיישינן למגע עובד כוכבים דאל"כ אלא דוקא לפי שעה לא חיישינן אבל לזמן מרובה חיישינן א"כ גבי אין מפקידין למה הוצרך לפרש הטעם כדפרש"י בהג"ה כמו שכתב בתר הכי דהיינו משום דחיישינן לאחלופי ה"ל לפרש משום דחיישינן למגע עובד כוכבים ודו"ק:

דף סה ע"א ד"ה טעמא דא"ל לעתותי ערב וכו' א"נ שכרו מותר משמע כל שכרו וכו'. ואין להקשות א"כ מאי משני רבא דאמר העבר לי חבית בפרוטה דע"כ אותה פרוטה דחבית יין נסך לא שקיל והא שכרו מותר משמע כל שכרו די"ל דכיון דכל חבית וחבית שכירות בפני עצמו הוא זה מקרי שפיר כל שכרו: **ד"ה** מאונא לאונא כו' כמו נטל ועבר וכו'. הוא תרגום בישעיה י' בפסוק עוד היום בנוב לעמוד: והא דאמרינן בסוף חלק כצ"ל: בתרגום אינו חושב כ"א ערים גדולות. פירש שם בפסוק מונה עשר מקומות שנסע באותו יום ועלה קאמר בגמרא שם עשר מסעות וכו' אבל התרגום אינו מונה כ"א הג' מקומות הגדולים שהיו סמוך לירושלים שנסע באותו היום אבל הז' מקומות שהיו קודם להן לא חשיב להו אע"ג שגם אותן נסע באותו היום וק"ל: **ע"ב ד"ה** כי קא טרח בהיתירא קא טרח פרש"י דיין נסך לא הוי עד דמטיא לקרקעותיה דזיקי וכו'. משום דרש"י מפרש כגון שיש יין נסך למטה בקרקעות דזיקי שנשאר ממה שהיה כבר בזיקי: **בא"ד** אי נמי מיירי הכא שהריקו כליהם יפה שאינו יין נסך עד שיגע ר"ל עד שיגע העובד כוכבים ביין שלקח מהישראל: **ד"ה** ה"ג בסדר המשנה יין נסך שנפל על גבי ענבים וכו' ופריך בגמרא בפשיטות מעשה לסתור וכו' ומשני דיין על גבי גרוגרות נ"ט לפגם כצ"ל: **בא"ד** וקשה שהיה לו לומר חסורי מחסרא וכו' בד"א בתמרים ותאנים לחים וכו' עד ובספר ר"ת לא הוי גרים ליה. משמע דאי ל"ג במתניתין נפל ע"ג תאנים וכו' ופריך מעשה לסתור מענבים מבוקעות אגרוגרות ל"ק דהוי ליה למימר חסורי מחסרא בד"א בענבים אבל בגרוגרות נ"ט לפגם כמו שהקשו לפי גירסא דגרסינן במתני' נפל על גבי תאנים וכו' ויש לדקדק דמ"ש וצ"ל דכי פריך מענבים לגרוגרות אצ"ל בד"א בענבים דהא חזינן דזה איירי בענבים וכו' אלא עיקר החסורי מחסרא הוא דמחלק בין נותן טעם לשבח ובין נ"ט לפגם אבל לפי הגירסא דפריך מתאנים אגרוגרות והיה ס"ד דמקשה דתאנים וגרוגרת חדא מילתא היא לכך הקשו דהל"ל חסורי מחסרא בד"א בתאנים לחים וכו' דהחדוש הוא דמחלקין בין תאנים לחים ליבשים וק"ל: **ד"ה** הבגד שאבד בו כלאים וכו' כדאמרינן התם דרך בישול אסרה תורה. ר"ל מדלא אסרו אלא דרך בישול ש"מ דוקא אטעמא קפיד רחמנא: **ד"ה** הרי זה לא ימכרנה לעובד כוכבים וכו' ודוקא הצעת וכו' ומעמא לפי שהוא דרבנן וכו'. ר"ל דאפילו כל בגד של כלאים אינו אסור להציע תחתיו אלא מדרבנן גזירה שמא תכרוך נימא על בשרו כדבסמוך או גזירה משום העלאה אבל במרדעת החמור דלא שכיחא שיעלנו עליו וגם לא שייך בו כריכות נימא מותר אפילו מדרבנן וע"ש בתוס' ביצה: **ד"ה** אבל עושין אותו תכריכין למת וכו' ורבי יהודה אומר ההיא דמנחות אליביה דשמואל וכו' והא דתלי טעמא בלועג לרש לפי שבא ליתן טעם שהעומדים יש להם והוא אינו יכול לעשותו וא"כ הן לועגים וכו' כצ"ל ונראה דר"ל דלהכי תלי טעמא בלועג ולא קאמר משום דמצות אינן בטלות משום דא"כ לא ימילו ציצית אלא בשעה שמניחין אותו בקבר ולא בשעה שמתעסקין בו ועומדים אצלו ונושאים אותו לכך תלי טעמא בלועג דקודם שיקברוהו דהיינו בשעה שמעמידין ונושאין אותו נמי צריך ציצית משום לועג לרש אבל למ"ד דמצות בטלות לעתיד לא שייך לועג לרש משום דכבר בטלו ממנו המצות ולא שייך לועג לרש אלא

דף סו בפרש"י בד"ה וכל מין במינו במשהו לקמן פסקינן דלאו הלכתא הכי כו' עכ"ל לא ידענא היכא אי משום דלקמן בפרקין תניא כוותיה דרבי יוחנן ור"ל דאמרי כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנתינת טעם חוץ מטבל ויין נסך הכי נמי ת"כ דרב ושמואל דמין במינו במשהו ובפרק כל שעה ובפרק כ"ה פסק רש"י כרב ושמואל דמין במינו במשהו וע"ש בתוס' ודו"ק: **בד"ה** תבלין שנים כו' פלפל שחור פלפל ארוך או כו' ובד"ה חלא כו' חלא דאיסור לגו כו' ריח החומץ עד שנתערבה לתוכו כו' עכ"ל כצ"ל: **תום'** בד"ה מכלל כו' דגרסינן במשהו כרב כו' היינו בפרק כל שעה וע"ש בתוס': **בד"ה** תבלין של ב' כו' על תערובת דמאי א"ה כו' ובד"ה ורבא כו' שתעבתי לך כו' ה"מ כשהאיסורים כו' לחייב אפילו אינם שוים במתיקה כו' כצ"ל: **ע"ב** בד"ה אביי אמר אסור כו' וטעמא דרבא דלא חשיב ליה כשותה לפי שהריח נכנס בגופו ומזיקו כו' עכ"ל משמע מדבריהם דאי לאו משום דמזיקו רבא נמי הוה חשיב ליה כשותה וקשה דאם כן מאי פריך ליה רבא לאביי מהך דכמון של תרומה תקשי ליה לנפשיה דליחשב כשותה כיון דלא מזיקו ומאי פריך ליה רב מרי לרבא מההיא דפת חמה כיון דלאו מזיקו מודה ביה רבא דחשיב כשותה ואסור וליכא לדחוקי ולמימר דיש גם שם היזק לגוף דאם כן מאי קא פריך בפרק כיצד צולין לרב מי נימא תנאי מהך דפת חמה כיון דאיכא למימר דמודה רב היכא דמזיקו דשרי ויש לומר דמה שכתבו דלא חשיב ליה כשותה מטעם דמזיקו היינו לפי הסברא שכתבו לקמן דמלי רבא סבר כרב דאית ליה ריחא מלתא מיהו רבא הכא דפריך לאביי מכמון ורב מרי דפריך ליה לרבא מפת חמה בעו לאסוקי מלתייהו אפילו ללוי דלא מפליג בכך ושרי התם אף בלא מזיקו וכה"ג נ"ל לפי מה שכתבו התוספות לקמן דאביי א"ל אנא דאמרי כלוי ושאני הכא דנהנה מגוף האיסור אבל התם אינו אלא ריח האיסור נכנס בתוך היתר כו' וא"כ מאי פריך ליה רבא מכמון ורב מרי מפת חמה [כיון] דאיכא למימר דמודה אביי בכל הני דשרי שאינו אלא ריח האיסור נכנס בתוך היתר אלא ע"כ דמסקי מלתיה דאביי אפילו לרב דלא מפליג בכך ואסר התם אף בנכנס ריח האיסור בתוך ההיתר ודו"ק: **בד"ה** רבא אמר כו' טובא גווני דריחא כו' פת חמה וחבית פתוחה אסור לכולי עלמא וריח בשר פלוגתייהו כו' עכ"ל נראה מדבריהם דלמעלה מכולם פת חמה וחבית פתוחה ואפילו לוי ורבא מלי סברי ביה דאסור וכן מפורש ברא"ש ודקאמר בהך דריח בשר ובבת תיהא כפת חמה וחבית פתוחה דמי היינו דרב ואביי מלי לשנויי הכי וכן מ"ש דריח בשר ובת תיהא הם למעלה מפת לוננת וחבית פתוחה כו' היינו נמי לסברת רב ואביי דמדמו מלתייהו לפת חמה וחבית פתוחה ודו"ק: **בא"ד** וא"ת אמאי לא הביא כו' ולכך אמר רב דריחא מלתא היא דאזיל האי ומפטם להאי אבל גבי כמון כו' עכ"ל ולפ"ז בת תיהא ע"כ לא דמיא לפיטום דהא מייתי עלה הך דכמון וליכא לאקשויי כיון דהך דפת חמה כו' מייתי לה התם ע"כ מדמי לה לפיטום וא"כ מאי מקשה לרבא ודאי תנאי היא כיון דאיכא למימר דרבא מודה בהך מלתא דדמי לפיטום די"ל כמ"ש לעיל דבעי לאסוקי הכא מלתא דרבא אפילו ללוי דלא מפליג בכך ושרי התם אפילו בפיטום אך ק"ל לדבריהם למה להו הך סברא לעיל דרבא מלי סבר כרב ושאני הכא דמזיקו הא בלאו הכי איכא למימר דרבא מלי סבר כרב ושאני התם דאזיל האי ומפטם האי משא"כ הכא בבת תיהא ודו"ק: **בד"ה** אמר רבא כו' דלא שייך לאסור משום שבח כו' ודאי כדפי' דלא אסרינן משום שבח כו' להתיר פת חמה שאפאה עובד כוכבים בי"ט כו' ובד"ה וכן חומץ כו' שמעינן ליה וי"ל דקמ"ל דאע"ג כו' כצ"ל:

דף סז בד"ה אמר רב יהודה כו' ומסתמא רבה בב"ח ורב דימי נמי כו' עכ"ל כצ"ל מילתיה דרבה בב"ח בלאו הכי ניחא דמשמיה דר"י קאמר לה דס"ל נט"ל מותר וכן נראה מדבריהם לקמן בד"ה אלא דרשב"ל כו' ע"ש: **בד"ה** אמר ר"י כל שטעמו כו' דעפת חלב כו' בפרק כ"ה מדקאמר אביי ש"מ טעמו כו' בשר בחלב הוי דאורייתא ועוד דהאוכל בשר בחלב כו' וטעם לאו דאורייתא והכי הלכתא כר"י כו' דבפרק התערובת קאמר רבא אמור רבנן ברובא ובטעמא כו' כצ"ל: **בא"ד** והכי מוכח דטעם כעיקר שרי גבי איל כו' ומקלת ירך עמו ושאר האיל חוץ לרוטב כו' עכ"ל ר"ל לגירסא דגרסינן לא נצרכה אלא לטעם כעיקר כו' דהכא שרי היכי מוכח מיניה דהכא שרי כיון דהאיל הוי ס' נגד הזרוע כדקאמר התם ותירצו דפעמים שאינו כולו ברוטב ולא הוי ס' מן האיל ברוטב נגד הזרוע וכן מפורש שם בתוספות ודקדקו הכא לפרש דהאיל מקלתו עם הזרוע ברוטב דהשתא שייך ביה טעם כעיקר דרוטב מוליך הטעם בכולו אבל אי הוה האיל מקלתו עם הזרוע חוץ לרוטב לא שייך ביה טעם כעיקר דאין הולך בכולו בלא רוטב אבל לעיל לפום גירסא דלא נצרכה אלא להיתר מצטרף כו' פירשו בהיפך דאיירי שהזרוע עם הכתף חוץ לרוטב וכן פירשוהו שם שיש חצי זית משמנונית של זרוע על חתיכת האיל חוץ לרוטב מיהו שם בתוספות פירשו לגירסא דלעיל נמי בחוץ לרוטב ודו"ק: **ע"ב** בא"ד ועוד אמר ה"ר אליהו כו' טעמו ולא ממשו כגון שאין כו' כל זה מפורש ברא"ש פ' ג"ה: **בד"ה** מכלל דאיכא מ"ד כו' ולקמן בס"פ כו' דמוקי חד ברייתא כמ"ד כו' עכ"ל ק"ק מאי אולמא להו הך ברייתא מברייתא דמייתינן דהא בעיין ע"כ לא ידע לה: **בד"ה** ואידך קדירה כו' ילפינן מיהא דכיוצא בו דהיינו פגם שאם היה האיסור בעין היה לשבח כו' כצ"ל:

דף סח בא"ד ולעולם כעיקר כו' היינו כשאוכל כזית מטעם איסור הנבלע בהיתר אבל חצי זית דאיסור עם חצי זית דהיתר לא מצטרפו ומש"ה שפיר אצטריך להיתר מצטרף לאיסור דהא שמעינן כו' לר"ש וכל שהוא פר"ת כו' לא תמצא איסור כלל בטל לר"ש לא ברוב כו' משרת והיתר מצטרף לאיסור כו' כדקאמר התם נזיר ששרה פתו כו' דלהיתר מצטרף לאיסור כלל לא כו' ואם כן הקשה לו משרת כו' כצ"ל: **בד"ה** אמר עולא כו' דלא פליגי ר"מ ור"ש בקראי כו' דא"כ לא הוה מסתבר לחלק כו' עכ"ל פירוש לדבריהם דלפום מאי דפליגי בקראי ודאי משמע דר"מ אוסר אפילו בפגם מעיקרו דלא אימעיט ליה אלא סרוח מעיקרא דלא חל עליה שם איסור מעולם אבל היכא דחל איסור מעולם תו לא פקע איסורא ע"י פגם אפילו בפגם מעיקרו כשנפל לתוך היתר ומיהו ודאי דמשמע להו דפליגי נמי בהשביח ולבסוף פגם ור"ש שרי נמי ביה כמו שהקשו בדיבור שאחר זה מדמוקי ליה ר"ש אפילו לא הסריחה מעיקרא כו' אלמא פליגי בהשביח ולבסוף פגם ודו"ק: **בד"ה** אבל השביח כו' מוקי לה אפילו לא הסריחה כו' מכל מקום בעודה נבילה נפגמת ושריא עכ"ל כצ"ל ור"ל דהכא לא היה מעולם הפגם כשהיה איסורו בעין מה שאין כן בנבילה שנפגם האיסור כשהיה עדיין בעין ולכך שרי טפי ודו"ק: **ע"ב** גמרא אי משום דקסבר עכברא בשכרא אשבוחי משבח כו' כצ"ל: **תום'** בד"ה ת"ש מסיפא מהך דנפל של תרומה תחלה היה יכול לפשוט כו' עכ"ל אע"ג דמהך לחוד לא היה יכול לאוכחי דבפגם מעיקרא פליגי דהך דשל חולין תחלה איכא לאוקמא כדר' זירא מ"מ כיון דמהך דשל תרומה תחלה מוכח דבהשביח ולבסוף פגם מודה ר"ש דאסור ע"כ הא דפליגי לעיל ר"מ ור"ש בנט"ל בפגם מעיקרא הוא וק"ל: **בד"ה** ר"ש לטעמיה כו' אבל היכא דלא שייך ביטול כו' כצ"ל: **בד"ה** דהא כו' ואפ"ה אסריה רחמנא אף כל נט"ל דשרצים אסור כו' כצ"ל: **בד"ה** אמר רבא כו' ועכברא כו' אי משום נט"ל דקסבר אסור אף בשאר שרצים ולית הלכתא כוותיה פירוש דפגם מותר כו' עכ"ל כצ"ל ופירוש אף בשאר שרצים דלא בדילי אינשי מיניה ולא הוה חידוש אסור משום דכל נט"ל בעלמא אסור וק"ל:

דף סט בפרש"י בד"ה ה"ג וכן כו' בשאינו מינו בס' אבל מין במינו במשהו חוץ מחמץ דאפילו בשאינו מינו מוקמינן כו' שבתורה מין במינו במשהו ובחמץ כו' כצ"ל: **תום'** בד"ה איבעיא להו כו' וא"ת מ"ש משאר איסורים וכמו בשיכרא וי"ל כו' עכ"ל פירוש דתרתי קשיא להו דמאי שנא עכברא בחלא משאר איסורים בחלא ומאי שנא עכברא בשיכרא מבחלא ותירצו דיש לומר דהך איבעיא אזלא לפום הסברא דעכברא נט"ל בשיכרא ומבעיא ליה בחלא שמא אגב חורפיה נתינת טעם לשבח הוא ולקמן שכתבו התוספות דקסבר דבחלא לא אשבח כמו בשיכרא היינו לפום הסברא דאשבוחי אשבח ומפירוש רש"י שפירש נפל לגו חלא כו' טעמו קשה כו' לתת בו טעם נראה דהך אבעיא אזלא לפום סברא דעכברא בשיכרא אשבוחי אשבח ואם כן קשה מ"ש דקמבעי ליה טפי בעכבר מבשאר איסורים וק"ל: **בד"ה** היכי דמי כו' ואי ר"ל כגון שלא הודיעו כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** מ"ש רישא ומאי שנא כו' כדתניא אם הניחו בחזקת משתמר מותר והיינו כשלא כו' עכ"ל פי' דהא אמתניתין לא קשיא ליה מ"ש רישא ומ"ש סיפא דודאי רישא איירי בלא הודיעו אלא אלישנא טפויי בחזקת המשתמר דקתני במתניתין קשיא ליה ה"ד והכא בברייתא כיון דלא קתני בה האי לישנא טפי שפיר מלי איירי בפשיטות הרישא בלא הודיעו ולא תקשה רישא לסיפא וק"ל: **ע"ב** בד"ה היה אוכל על כו' וכן על השלחן מה"ט אסור כו' כדי שישתום ויסתום כו' עכ"ל כצ"ל פי' דעל השלחן אף בלא א"ל הוי מוזג ושותה מה"ט אסור דה"ל כמי שמחזיק ידו למזוג ולשתות דמימר אמר כו' כפרש"י במתני' וק"ל: **בד"ה** והאידנא כו' שזהו קל יותר

מהר"ם

אלא כשהמצוה אינה בטלה אלא שהמת אינו יכול לעשות: ושמואל מוקי הך דהכא כרבי ינאי וכו'. ר"ל דבפרק בתרא דנדה איתא אההיא ברייתא דהכא אמר ר' ינאי לא שנו אלא להספיד אבל לקבור לא משום דר' ינאי ס"ל נ"כ אין מצות בטלות לעתיד ור' יוחנן פליג על ר' ינאי דהתם ואמר אפילו לקבור ושמואל מוקי ההיא דהכא כדאוקי לה ר' ינאי התם דלא איירי אלא לספוד דוקא כן נ"ל הצעת דברי התוס' ובדרך זה יתורצו הרבה דקדוקים שהיה לדקדק בדברי התוס' הללו: **בא"ד** כדאמרינן במסכת נדה בראשונה היו מטבילין כלים ע"ג נדות מתות כצ"ל ועיין שם בנדה: **ד"ה** למפינהו ולזבונינהו לעובדי כוכבים וכו' כדאמרינן פרק ר' ישמעאל וכו' נראה דט"ס הוא בתוס' וצ"ל אין מעמידין:

דף סו ע"א תוס' ד"ה מכלל דרישא בנותן טעם עסקינן וכו' אלא מדמפליג בסיפא. יש לדקדק הא סיפא דקתני זה הכלל כל שבהנאתו בנ"ט אסור והוי פירושו נ"ט לשבח וכיון דהשתא ס"ל להתוס' דבמשהו נמי יש חילוק בין נ"ט לשבח ובין לפגם אם כן סיפא נמי דמחלק בין לשבח לפגם מצי מיירי במשהו וי"ל דסיפא ע"כ לא איירי במשהו דהא איירי נמי ביין שנפל על גבי תאנים וגרוגרות ולהכי נקט לישנא כל שבהנאתו בנ"ט ולא נקיט כל שבהנאתו לשבח אלמא בנתינת טעם עסקינן וק"ל: **ד"ה** תבלין של ב' וג' שמות וכו' והא דטעמא לא בטיל לא בעי למימר דלא בטל כלל וכו'. כתבו זה משום דקשה להו לתוס' דכיון דמידי דלטעמא עבידא לא בטיל מאי צריך לצירוף הא אפילו משהו לא בטיל לכך כתב דלא בעי למימר דלא בטיל כלל כו': **ד"ה** ורבא אמר הא מני ר"מ וכו' ה"מ כשהאיסורים בעין וכו'. ר"ל דהכי משני רבא דלעולם לענין מין במינו ושאינו מינו לא אזלינן בתר טעמא אלא בתר שמא וכן לענין צירוף לא הוי טעמא דמצטרפין משום דבתר טעמא אזלינן והוי כאילו הוי חד איסורא וחד מינא אלא טעמא הוי דאפילו הרבה איסורים והרבה מינים מצטרפים לשיעור דכר"מ אתי אלא דאי לא הוי כולהו ראויין למתק אלא שזה היה חזק וזה מתוק לא היה אפשר לצרף לשיעור נתינת טעם האיסור כיון שאין הטעמים שוין לכך אצטריך לדחוקי הואיל וראוין למתק הקדירה אבל כשהן בעין ואוכל האיסורים בעין שלא ע"י תערובת דלא תלי האיסור בטעם מצטרפין כל האיסורים לשיעור ואפי' אין הטעמים שוין וק"ל: **ע"ב ד"ה** אביי אמר אסור ריחא מלתא וכו' אבל אין לומר דחשבינן ליה נהנה דא"כ מאי פריך מכמון של תרומה וכו'. יש לדקדק דלפי זה דלא דייקי התוס' דלאביי חשבינן ליה כשותה אלא מדפריך ליה רבא מכמון וא"כ יש להקשות אין ה"נ מנא ליה לרבא דטעמא דאביי משום דחשיב ליה כשותה דפריך ליה מכמון דלמא אין ה"נ דטעמא דאביי דחשיב ליה נהנה מיין נסך דאסור בהנאה והשתא ל"ק מידי לאביי מכמון דתרומה דשאני תרומה דשריא לישראל בהנאה וכן יש להקשות אמאי דמפרשי התוס' דטעמא דרבא דלא חשיב ליה כשותה לפי שהריח נכנס בפניו ומזיקו וכו' וא"כ יש להקשות מאי פריך רבא לאביי מההיא דכמון תקשה ליה לעצמו דהא איהו לא פליג אדאביי אלא משום דמזיקו א"כ גבי כמון של תרומה דאינו מזיקו אמאי הפת מותרת ונ"ל ליישב כל זה דרבא דייק דטעמא דאביי דחשיב ליה כשותה דאי משום נהנה הא אין כאן הנאה כיון דמזיקו אלא ודאי משום שותה הוא ובשותה אין שייך להלק בין מזיקו בין שאינו מזיקו דבכל ענין אסור לשתות שום דבר האסור ורבא ס"ל דאין סברא כלל להחשיבו כשותה אפילו היכא דלא מזיקו והכא גבי בת תיהא דמזיקו לא נהנה ולא שותה הוי ולא אצטריכו התוס' לרבא לטעמא דמזיקו אלא משום דלא יהא נהנה דיין נסך אסור אפי' בהנאה אבל להחשיבו כשותה אפי' היכא דאינו מזיקו לא חשיב ליה רבא כשותה ולהכי פריך ליה רבא לאביי שפיר מכמון דלדידיה ניחא דלא חשיב ליה כשותה אפילו היכא דאינו מזיקו אלא נהנה שייך היכא דאינו מזיקו והכא גבי תרומה דשריא לישראל בהנאה אין כאן איסור כלל אבל לאביי דחשיב ליה כשותה קשיא דגבי תרומה ליתסר דהא תרומה אסורה באכילה ושתיה לישראל אלא שעדיין יש לדקדק דבדבור שאחר זה כתבו התוס' דרבא נמי אית ליה הא דרב דאסר בשר שמן שצלאו עם בשר נבילה דשאני הכא דהריח מזיקו מכלל דס"ל לתוס' דהיכי דאינו מזיקו אפי' לרבא חשיב ליה כשותה אלא שיש לתרץ דהתם גבי פיטום דאזל האי ומפטם האי מודה רבא דחשיב ליה כאוכל האיסור ועוד יש לדקדק לפירוש התוס' בדבור שאחר זה דמחלק לאביי דשאני הכא דנהנה ומריח מן גוף האיסור היין עצמו וכו' אבל התם אינו אלא ריח האיסור נכנס בתוך ההיתר והוא אוכל את ההיתר ובהא אפי' אביי מודה דריחא לאו מלתא היא א"כ מאי פריך ליה רבא מכמון וי"ל דגבי כמון נמי נהנה מריח גוף הכמון ולכך לאביי דחשיב ליה כשותה הוי ליה למתסר ולכך פריך ליה שפיר וק"ל ועוד יש לדקדק דקדוקים רבים בשיטה זו אלא שאין להאריך:

דף סז ע"א גמרא אמר רבי אבהו וכו' וזהו כזית בכדי אכילת פרס וכו'. לפי' רש"י בעינן תרתי שיהא טעמו וממשו וגם כזית בכדי אכילת פרס ואז לוקין ודו"ק ברש"י: **תד"ה** נעשה כמי שהשביח וכו' וי"ל לפי שעיקר השבח לא הוי עד לאחר שירתיחו ויצננו. נראה דר"ל דעיקר השבח לא הוי אלא שמרתיחן מתחלה ויצננו ואח"כ נותן לתוכן החומץ והכא שנפל החומץ תוך גריסים צוננים קודם שהרתיחן כלל דזה אין עיקר השבח ולכך קאמר נעשה וכו' אבל היכי שנפל החומץ לתוך גריסין רותחין אין משביח כלל אפילו לאחר שיצננו וק"ל: **ד"ה** אמר ר"י וכו'. עיין בפרק ג"ה דף צ"ח בתוס' ד"ה רבא אמר לא נצרכא אלא לטעם כעיקר וכו' ותמצא שם כל שיטת התוס' דהכא מבוארים: **בא"ד** מדקאמר אביי וכו'. לשון זה של התוס' אינו מדוקדק דמשמע דבעו לאתויי ראיה דהלכתא דטעמו ולא ממשו אינו דאורייתא וכסוף דבריו מסיים דבבשר בחלב הוי דאורייתא אפי' בעלמא לא הוי דאורייתא ודלא כפרש"י דהכא: **בא"ד** משום דהדרשה פשוטה יותר נקט כי כן רגילה הגמרא וכו' מיום השמיני ובפרק ר"א דמילה דרשינן לה מבן ח' ימים כו' עיין בפרק ר"א דמילה דאין שם ממש כן ע"ש: **ע"ב ד"ה** ואידך קדירה בת יומא וכו' ועוד י"ל דלרבנן דר"ע דפסחים וכו' והא דקאמר דקדירה בת יומא פגמה פורתא וכו'. והא דקאמר התם דהידוש הוא וכו' צריך לפרש כמו שפי' לפי שנויא קמא. ר"ל דאי לאו דגלי קרא היה מותר מן הדין אפילו פגמא פורתא כדפרשינן לשנויא קמא כדלעיל:

דף סח ע"ב ד"ה והני תלתא בבי וכו' ואע"ג דבשאור איכא תרי בבי וכו'. ר"ל בבא דמציעתא לחוד דהיינו נפל של תרומה תחלה ונפל של חולין תחלה איכא תרי בבי בלא רישא דאיירי בנפלו ב' בבת אחת והא דקאמרו התוס' בתר הכי דמשום דנפל של תרומה תחלה מסיים לפרושי נפל של חולין תחלה לאשמועינן דאפילו בפוגם מעיקרא קאסר ת"ק אינו פוגם מעיקרא ממש דההוא מבבא דסיפא שמעינן מחומץ שנפל לתוך הגריסין אלא ר"ל נפל של חולין תחלה ואח"כ נפל של תרומה דכבר יש שיעור להחמיץ בדחולין קרי ליה לתרומה פוגם מעיקרא לאפוקי רישא דאיירי שנפל ב' בבת אחת אבל לפי האמת אפי' נפל חולין תחלה אינו פוגם מעיקרא גמור כדר' זירא ופוגם מעיקרא גמור שמעינן מדסיפא וכ"ש נפל של חולין תחלה ולא נקט לה אלא אגב דנקיט נפל של תרומה תחלה נקט נמי דין נפל של חולין תחלה דלא נשמע מרישא דאיירי שנפלו ב' בבת אחת וק"ל: **ד"ה** דהא מאיסא ובדילי אינשי מיניה וכו' לכך צ"ל דהא בדילי אינשי מיניה וכו' דכל נט"ל בשרצים אסור וכו' כצ"ל:

דף סט ע"א ד"ה בתבלין ופלפלין וכו' כדאמר לעיל וכו' אסור ומצטרף ר"ל ומדבעי צירוף מכלל דאינו אסור במשהו דאם לא כן למה לי צירוף וק"ל: **ד"ה** היכי דמי בחזקת המשתמר וכו' ואי ר"ל כגון שלא הודיעו שמפליג לישתוק כצ"ל: **ד"ה** מ"ש רישא ומ"ש סיפא וכו' וא"ת לישני דרישא מיירי בלא הודיעו שמפליג כדתנן אם הניחו וכו'. ר"ל ולמה ליה לאוקמי במטהר חמריו ופועליו לכך אבל עכ"פ היה צריך לאוקמי בדרך עקלתון דהא מתני' נמי מדקתני בחזקת המשתמר לא סגי בלא הודיעו שמפליג לחוד כדדייקי התוס' בדבור שלפני זה ולא הקשו התוס' הכא אלא שלא היה צריך לאוקמי במטהר פועליו וחמריו לכך וק"ל:

שמע

לעשות מסתימה שאין בו טורח כו׳ עכ״ל ר״ל דקל יותר לזייף דלא מינכר משא״כ סתימה דמינכר כפרש״י וק״ל : בד״ה מ״ט לא מותבינן כו׳ חמרא ביד עובדי כוכבים ס״מ דהוי כו׳ דרך שם ולתפוס הכוס כו׳ כנ״ל :

דף ע בד״ה שמע ישראל כו׳ כלא הודיעו שמפליג דמי ובדלא א״ל הוי מוזג ושותה (א״נ) [א״כ] שאפילו על השלחן מותר ומיירי הכא שכ״א שותה מיינו עכ״ל כנ״ל כנראה מפסקי הרא״ש ודו״ק : בד״ה פתחו חביתא טובא הכא לאו דוקא טובא כו׳ עכ״ל דאפי׳ בודאי פתוח לשם שתיה שרי בפומבדיתא דהוי שם רוב גנבי ישראל אבל משום עובדא דשמואל דלא הוי התם רוב גנבי ישראל נקט טובא דמש״ה יש לתלות בממון והוי ס״ס ועיין בתוס׳ פ׳ ח״ה ודו״ק : **ע״ב** בד״ה ההוא פולמוסא כו׳ כך פ״ה לפי שטתו דלעיל כו׳ עכ״ל היינו לפי שטתו דלעיל שפירש דפליגי רבנן ור״א בשדה דמליא טומאה ואפילו בחד ספיקא מטהר ר״א אבל שיטת ר״ת הוא דר״א לא מטהר אלא בס״ס ורבנן מטמאין אפילו בכמה ספיקות ול״ג לעיל שאני התם כו׳ עיין ע״ז באורך בתוספות פרק ח״ה ודו״ק : בד״ה פתוחות אסורות משמע אפילו טובא ולא אמרינן אדעתא דממונא כו׳ עכ״ל אע״ג דלא אמרי׳ הכי אלא לר״א דאמר ספק ביאה טהור לא ניחא להו למימר דמתני׳ לא אתיא כוותיה וק״ל : בפרש״י בד״ה אמלרי דגג כו׳ מתמוגג אני כו׳ וגרסי׳ אימלורי קא מגרנא עכ״ל הס״ד ועיין בערוך ערך מגר פי׳ כדכתיב ויזורר הילד והוא פיהוק עצמות ואם הנגות משוות זו לזו יכול למימר הכי כו׳ עכ״ל ומפירושו נראה דהוא גרס בהנך ברייתות בהיפוך ודו״ק :

דף עא תוספות בד״ה הא לא דמיא כו׳ קא עביד ומ״ה שרי כו׳ שהישראל חייב למלך יין מ״מ שרי כו׳ כנ״ל : בד״ה רב אשי כו׳ א״כ לעובד כוכבים במשיכה כדפי׳ כו׳ כנ״ל : בד״ה שקולי זוזי כו׳ מיד שנגע בו כו׳ ומיד שנגע בו העובד כוכבים נעשה יי״נ ברשות ישראל כו׳ עכ״ל אין זה מדוקדק למאי דס״ל השתא דמשיכה קונה דודאי אין כאן בית מיחוש שיגע בו העובד כוכבים קודם המשיכה דא״כ במנא דישראל נמי ליתסר אבל במנא דעובד כוכבים אסור היינו משום דיין שבכלי אוסרו קודם משיכה ול״ע : **ע״ב** בד״ה הב״ע דאיכא כו׳ דלא בטיל הס״ד ואח״כ מ״ה ואי ס״ד משיכה כו׳ כנ״ל : בד״ה בן נח נהרג כו׳ ולא ניתן להישבון ודוקא ישראל כו׳ ורש״י פי׳ כו׳ משום דקם ליה כו׳ עכ״ל כך נראה מפירושו בפרק החולץ ועיין בתוס׳ בפרק הדר בזה וק״ל :

דף עב בד״ה ומאי לא ניתן כו׳ אמאי הוצרך לומר ולא ניתן להישבון פשיטא דליכא מ״ד כו׳ עכ״ל פי׳ מלתא דפשיטא היא דא״ל להשיב כיון דלא שייכא השבה ומשני דה״כ קאמר דלא שייך ביה השבה והא לאו מלתא דפשיטא היא וק״ל : בפרש״י בד״ה עד שלא פסק כלומר כל זמן שלא פסק עכ״ל לכאורה מפירושו הא פסק אח״כ אף כל זמן שהן עלייהו אינו יכול לחזור וכן נראה מפירושו שכתב בסמוך אבל מדד ופסק או פסק ומדד קניא ליה ביתו כו׳ אבל קשה מה שייך קניית ביתו על ידי מדידה כל זמן שלא פרקן וכ״כ בהדיא התוס׳ פרק הספינה דאפילו מדד ופסק נמי שניהם יכולין לחזור כיון דעדיין לא פרקן כו׳ עיין שם ונראה לפירושו דלא שייך מדידה כל זמן שהן עלייהו אלא בהנחה לרשותו וכן נראה מפרשב״ם שם והשתא ה״ק בין פסק עד שלא מדד שלא הונחו מעולם לרשותו ובין מדד שהונחו ואחר כך פסק או פסק ואחר כך מדד והונחו לרשותו קניא ליה ביתו בלא משיכה ובפרקן והכניסן לביתו דבלאו מדידה הונחו לרשותו בפסיקה לחוד אין שניהם יכולין לחזור : בד״ה הנצוק קלוח לנור ט׳ ובד״ה ולא לטהרה כו׳ ונצוק או קטפרס או משקה כו׳ כנ״ל : **ע״ב** תוספות בד״ה פחסתו לצלוחיתו כו׳ דאע״פ שאין היין נשאר כלל במשפך כו׳ עכ״ל ודקתני אם יש בו עכבת יין כו׳ היינו מקום שיוכל היין להתעכב שם כפרש״י במתני׳ מיהו איירי דלא נשאר כלל שם ודו״ק :

דף עג בפרש״י בד״ה ה״ג לא חמרא כו׳ וכגון דנפל כולה כחדא דלא אפשר למיא דאיסורא לבטיל עכ״ל דאל״כ בלא נ״ט נמי יאסר היין משום קמא קמא דיין דהיתרא בטיל במיא דאיסורא מיהו לא מלי למימר כסברת המקשה דאיירי בחמרא דאיסורא לגו מיא דהיתרא וכגון דנפיל בב״א (א) דכיון דלא נפיל בב״א רק כדי נתינת טעם בהיתרא הל״ל שפיר קמא קמא בטיל כמו במשהו במין במינו משא״כ בהיתרא לגו איסורא דאיכא למימר דנפל מהיתרא בב״א הרבה יותר מכדי נתינת טעם באיסורא כן נראה לי לשיטת רש״י ודו״ק : תוס׳ בד״ה תא שמע יין במים כו׳ ומדהא סיפא איירי באיסורא לגו היתרא רישא נמי דקתני יין ביין כו׳ עכ״ל ודפריך בתר הכי מדרישא במיא דאיסורא סיפא נמי במיא דאיסורא ה״כ הכי פריך ומדהך סיפא באיסורא לגו היתרא ה״ה רישא דיין ביין בכל שהוא ומשני דכולה כו׳ וכ״כ התוס׳ פרק כיסוי הדם לשיטתם ונראה דאין לגרום לשיטתם הכא בגמרא וקתני סיפא מים ביין בנתינת טעם ומה שיש לדקדק אשיטתם עיין בחידושי שם : **ע״ב** פרש״י בד״ה ורבי יוחנן אמר אפילו הגדילו באיסור כו׳ כנ״ל : בד״ה כל נותן טעם במינו בס׳ משערינן כו׳ עכ״ל ר״ל כיון דליכא למיקם אטעמא במינו משערינן בס׳ משא״כ בשאינו מינו דאיכא למיקם אטעמא בקפילא הכי אמרינן פ׳ ג״ה וק״ל : תוס׳ בד״ה חזקיה אמר כו׳ רבין עליו בהיותו לבדו ונתבטל כו׳ כנ״ל :

דף עד בד״ה הא תנא ליה כו׳ אמאי תנייה הכא הא כבר כו׳ ובד״ה אי נמי למעוטי כו׳ דבר שבמנין כדפי׳ וקשה השתא כו׳ במשהו כלל כדפרישית ושמא יש כו׳ כנ״ל : **ע״ב** פרש״י בד״ה והאנן תנן בשל אבן אפילו זיפתה כו׳ ובד״ה סיפא דמתניתין כו׳ כי לא דרך בה כו׳ אלמא מזופפת יקלוף ושריא עכ״ל כנ״ל ומייתי ראיה מברייתא אמתניתין דסגי בקליפה לרבי אבל הא דמוכח מברייתא דבעי קליפה ולא סגי בניגוב כדקתני ואפילו בשל עץ ואבן מזופפין אסורין לכולי עלמא בלא קליפה ליכא ראיה אמתניתין דאיירי בלא דרך בה ואימא דסגי בניגוב ואפשר שסמך עלמו בפירושו דליכא למימר הכי דאדתני במתניתין לרבי בשל עץ ינגב ליתני רבותא טפי דאף בשל חרס סגי בנגיבה וק״ל : תוס׳ בד״ה דהוה שיעא כו׳ ולכך רלה רב להתיר גת של אבן כו׳ ולא חש לבליעת זפת כו׳ עכ״ל יש לדקדק מאי אולמא ליה לאתויי מרב הא הך מלתא משנה שלימה היא גת של אבן זפותה מנגבה וסגי ויש לפרש דה״ר פטר רולה להביא ראיה דבכלי שניקב ונסתם בזפת אף כשנשתמש ביד עובד כוכבים סגי בניגוב ואין לחוש לבליעת זפת דהך מלתא ליכא לאתויי ראיה ממתניתין דאדרבה רבא מוקי לה דוקא בלא דרך אבל עובדא דרב משמע דמיירי בנשתמש ביד עובד כוכבים כדקאמר דדכי לי מעלרתאי ואפ״ה היה רולה להתיר בניגוב משום דליכא למיחש לבליעה ולא אסרה אלא משום דחזא ביה פילי דלא מהני בהו ניגוב ורבא דאסר נמי בדרך בה משום פילי ולא משום בליעת זפת וא״כ בניקב הכלי ונסתם בזפת דלא שייך ביה פילי שרי וסיים בדבריו מיהו בכלים שכולם מזופפים יש להחמיר מפני שרגילים ומצויים בהם פילי ואין לחלק בין דריכת הגת לשימוש של שאר כלים כיון דאיכא למיחש לפילי אסור ודו״ק : בד״ה דרש רבא כו׳ דנת סגי ליה בעירוי שאני יי״נ דתשמישו ע״י לונן כו׳ עכ״ל ועי׳ בתוס׳ פ׳ כירה : **בא״ד** כדי קליפה ולא יותר והני קערות שהם כו׳ שיסד ר׳ יוסף ט״ע פחר קדירות כו׳ כנ״ל :

דף עה בד״ה אתמר בי רב כו׳ ברטיבתא תרתי אפר ומים תלת ביבשתא מים אפר ומים ושמואל כו׳ תלת ברטיבתא אפר מים ואפר ושמואל כו׳ שהרי רב מיקל ביבשתא יותר מרטיבתא ושמואל מיקל ברטיבתא יותר מביבשתא לכך נראה לר״י כו׳ ברטיבתא תלת אפר מים אפר ושמואל כו׳ שבקו׳ תלת ברטיבתא אפר מים אפר ביבשתא כו׳ כנ״ל ק״ק לפי׳ ר״י נמי הויא סברת סוריא הפוכה מסברת פומבדיתא וק״ל : **ע״ב** גמרא דברים שלא נשתמש בהן מטבילן כו׳ מהכא ה״מ לסייע לרב נחמן דאמר אפילו חדשים ורב ששת דמתקיף ליה ע״כ דהך ברייתא לא הוה ידיע ליה ודו״ק : תוס׳ בד״ה אי משום דקסבר כו׳ לענין הא פשיטא ודאי דלא הוי כזביני עכ״ל (ב) ויש לחלק דעובד כוכבים שמשכן כל זמן שמשכון ביד ישראל מחזי כאלו דשמא ישקענו אלו משא״כ בישראל שמשכן כיון שפדאו כבר שוב לא מחזי כזביני כשהיה ביד עובד כוכבים ודו״ק :

קרני ראם (א) נ״ב פירושו דחוק דנהי לשיטת רש״י היכא דנפל מתחלה פחות מנו״ט נתבטל אף שנתרבה אח״ז בנו״ט מ״מ היכא דמעיקרא נפל בנו״ט הס״ד דמ״ד שיתבטל וכל האיסורים בנו״ט אסרו · וכוונת רש״י נראה שסברת המקשה אם קמא קמא בטיל בנפל מעיקרא בפחות מנו״ט א״כ היכי פסיק ותני בנו״ט כיון דמסכתת שיהיה נו״ט ולא יהיה אסור וכגון שנפל מעיקרא בפחות מנו״ט משא״כ באיסורא שנפל לגו היתרא שפיר נקט ליה מילתא פסיקא דבנו״ט ודאי אסור עכ״פ ואפילו בנפל בב״א וז״ב ונראה כוונת מהרש״א לרש״י דדוקא בהנאה מותר ועיין בהרא״ש ובזה יש מקום לתי׳ והכן : (ב) נ״ב ועוד י״ל דישראל מנכרי כיון דקונה משכון מיחזי כזיבני משא״כ עובד כוכבים מישראל דאינו קונה עיין פסחים דף ל״ב :

מהר״ם

דף ע ע״א ד״ה שמע ישראל קל צילויי וכו׳ א״נ שאפילו על השלחן מותר וכו׳ . התוס׳ קצרו לשונם הכא במקום שהיה להם להאריך דכתבו דהכא שאפילו על השלחן מותר וא״כ תקשה ליה מתניתין דקתני שעל השלחן אסור וזה לשון הרא״ש א״כ משמע שהתיר אפילו על השלחן מדלא מפליג והכא איירי שכל א׳ שותה מיינו ובמתניתין מיירי שהעובד כוכבים שותה מיינו של ישראל עכ״ל ועי׳ בי״ד סימן קכ״ט וגם בב״י שם : ד״ה פתחו חביתא טובא הכא לאו דוקא וכו׳ . ר״ל בעובדא דפומבדיתא דשרי ליה רבא מטעם דרוב גנבי דתוו התם ישראל הוו א״כ לא צריך לטעמא דפתחו טובא אבל בסמוך בעובדא דשמואל בנהרדעא דלא היה שם רוב גנבי ישראל צריך לטעמא דפתחו טובא : **ע״ב תוס׳** ד״ה אימר מגבה דחביתא קלטתה וכו׳ . מפרש״י משמע דמפרש מגבה דחביתא היינו מדופן החבית ולפירושו יתיישב שפיר הא דמסיים אע״ג דליכא פי׳ שלא נמצא שום אופיא עוד ע״ג החבית מבחוץ בדופן ואיכא למימר דודאי מתוך החבית מגוואי נטל האופיא שצף ע״ג היין והוי כאילו נגעה ביין וליתסר אפ״ה תלינן אימר אתרמויי וכו׳ אבל לגירסא דגרסי התוס׳ קלטתה פירוש מן האויר נראה שאינו מפרש מגבה דופן החבית אלא מפרש מגבה ר״ל מגובה מלמעלה ע״ג החבית קודם שירד האופיא מהכלי שהיו שופכין לתוך החבית קלטתו מן האויר קודם שהגיע לרדת על גבי היין או ר״ל שנפל קצת אופיא מעל גבי היין ליפול לארץ וקלטתו מן האויר קודם שנפל לארץ וגם לפי גירסא זו נוכל ליישב הא דמסיים בתר הכי ואע״ג דליכא תו וכו׳ ר״ל אין עוד אופיא באויר אימור איתרמויי וכו׳ אבל לפי הגירסא דגרים שקלתה וע״כ ר״ל דמפרש ליה ששקלתיה בתוך החבית מעל גבי היין משום דהא משמע מדברי התוס׳ דהוה ס״ד לאסרי ליה מטעם ניצוק ואי ר״ל אגב החבית לא שייך ניצוק ואע״ג דיש לדחוק דאיירי שהאופיא נמשך מע״ג היין על גב החבית מבחוץ רחוק מן היין וכשיגיע במה שמגב החבית נקרא ניצוק ביין שהכל מחובר ונמשך עד היין מ״מ אין לשון התוס׳ משמע כן ואפ״ה שרי דאמרי׳ דשקלה מע״ג היין אבל לא נגעה ביין א״כ צריך ליישב מ״ש אח״כ ואע״ג דליכא תו כו׳ יש לפרש דהכי קאמר ואע״ג דליכא תו אופיא שצף ע״ג היין באופן שיהיה באפשר ליטלו מעל גבו ולא יגע ביין אלא אם בא ליטלו א״א שלא יגע ביין אפ״ה שרי אימור אתרמויי לה שהיה אופיא הרבה צבור ע״ג היין ושקלתו משם ולא נגעה ביין דוק נ״ל : ד״ה ההוא פולמוסא וכו׳ ופריך ספק ביאה ספק מגע הוא דודאי עובדי כוכבים נינהו וכו׳ . יש לדקדק לפי זה מאי קאמר ספק מגע ודאי מגע הוא דהא ודאי פתחו ונגעו דהא חזינן דקא פתחו ועוד דלא יתיישב הא דקאמר בתר הכי אי משום דסבר רובא דאזלי בהדי פולמוסא ישראל נינהו דהא השתא ס״ל דסתם פולמוסא עובדי כוכבים נינהו ואם כן מאי האי דקאמר אי משום דסבר רובא דאזלי בהדי פולמוסא ישראל נינהו אם כן גם לפי המסקנא דמשני לא יתיישב . וי״ל דלפי השנויא ה״ק לא ידענא אי משום דסבר כר״א וכו׳ ואיירי בסתם ואע״ג דבסתם פולמוסא עובדי כוכבים נינהו מדלא נודע,הכא דפתחו טובא הוי האי ספק מגע כספק ביאה ושרי לר״א אי משום דסבר רוב דאזלי בהדי פולמוסא ישראל נינהו ואין ה״נ שהיו יודעין וניכרין והמקשה דפריך ספק מגע הוא ולא קאמר דודאי מגע הוא משום דהא לשיטת רש״י אזלינן השתא ורש״י גרים לעיל איכא דפתחי משום ממונא ואם כן אפילו בודאי עובדי כוכבים הוי ספק מגע משום דשמא לא פתחו אלא משום ממונא ולא נגעו ביין ובתר הכי דקאמר אי משום דסבר רובא דאזלי בהדי פולמוסא ישראל נינהו לא הוי צריך לומר רובא דאפילו לא הוו אלא מחצה על מחצה הוי שרי אפילו לרבנן משום ספק ספיקא ספק עובד כוכבים ספק ישראל ואת״ל עובד כוכבים אימא משום ממון פתחי לה ולא נגעו דהא איכא דפתחו משום ממונא וכ״ש לפי מאי דמשני דכיון דפתחי טובא דאפילו לפי גירסת התוס׳ דלעיל דגרסי פתחו טובא יש כאן ספק ספיקא אלא דעדיפא מינה נקט דאיכא למימר נמי דהוו רובא ישראל דשרי בכל ענין לכ״ע אפילו בלא טעמא דפתחו טובא :

דף עא ע״א ד״ה הא לא דמיא אלא לסיפא וכו׳ וא״כ כי נמי יהיב ליה עובד כוכבים יין לאוצר לאו שליחות דישראל קא עביד ומש״ה שרי וכו׳ כצ״ל : ד״ה רב אשי אמר וכו׳ אלא ודאי סבר כר״י דמעות קונות בישראל א״כ לעובד כוכבים במשיכה כדפרישית כצ״ל : **ע״ב** ד״ה הכא במאי עסקינן דאיכא עכבת יין וכו׳ . ר״ל דמין במינו הוא וקסבר דלא בטל הוא סוף הדבור ואח״כ מתחיל ד״א ואי ס״ד משיכה בעובד כוכבים קונה וכו׳ : **בא״ד** וה״ק הכא ואי ס״ד משיכה לחוד קונה בלא מעות אמאי יחזיר והתם נמי ה״ק אי ס״ד מעות להודייהו קונה ל״ל משך כצ״ל ודו״ק : ד״ה בן נח נהרג וכו׳ ורש״י פירש משום דקים ליה בדרבה מיניה וכו׳ בעירובין דף ס״ב וביבמות דף ט״ו משמע מדברי רש״י כן אבל בשמעתא אינו כן בפירוש רש״י שלפנינו :

דף עב ע״ב ד״ה פחסתו צלוחיתו וכו׳ וי״ל דאשמועינן חידוש דאע״פ שאין היין נשאר כלל במשפך אפילו הכי אסור . דברי התוס׳ הללו תמוהים דהא קתני במתניתין אם יש בו עכבת יין והתוס׳ כתבו דאשמועינן אע״פ שלא נשאר יין כלל אסור ויש לפרש בדוחק דהתוס׳ מפרשים אם יש בו עכבת יין היינו שיש בו מקום שיוכל להתעכב שם טיפת יין אבל איירי שאנו רואים שלא נשאר שום יין במשפך ולא ניכר ולא נראה שום טיפת יין באותו מקום שיוכל להתעכב אפ״ה אסור דכיון דיש בו מקום שמתעכבת שם טיפת יין א״א שלא נשאר שם איזה טיפה ואע״פ שאינו ניכר וזהו חידושו ודו״ק : ד״ה אמר להו רב חסדא וכו׳ בסוף הדבור וניצוק דמתסר ה״ד וכו׳ ובא עובד כוכבים ונגע וכו׳ . ר״ל דאז הוי כאילו נגע בכל היין גם במה שבתוך החבית מטעם ניצוק וא״כ לא שייך ביטול דכולו אסור דהוי כאילו נגע גם באותו יין שבתוך החבית וק״ל :

דף עג ע״א ד״ה יין ביין וכו׳ אבל סתם יינם בששים וכן מים במים איירי במים שידוע שנתנסכו וכו׳ כצ״ל : ד״ה כי אתא רב דימי וכו׳ בסופו וא״ת ולפירוש רש״י וכו׳ הא אמרינן במתניתין יין נסך שנפל לבור וכו׳ . ר״ל דלקמן תנן יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה והתם נפל איסורא לגו היתרא ולרש״י היכא משכחת דאסור לרב דימי כיון דאמרינן קמא קמא בטל אפילו ליכא ששים דבשלמא לפי׳ התוס׳ איכא לפרש דלקמן איירי דליכא ששים : **ע״ב** ד״ה חוץ מטבל וכו׳ וי״ל דצריכי תרווייהו וכו׳ . לאו צריכותא ממש היא כדבעלמא אלא ר״ל דדין דטבל הוא שני ענינים וכל חד צריך לטעם בפני עצמו אלא שיש לדקדק מאי פריך המקשה בשלמא יין נסך וכו׳ אלא טבל מאי טעמא וכי לא ידע דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ומה ס״ד דפריך וי״ל דמשום הכי פריך דסתמא קאמר חוץ מטבל דמשמע בין שהבעלים בעיר בין שאינם בעיר דלא שייך טעמא דיש לו מתירין ולכך פריך מאי טעמא וכו׳ :

דף עד ע״א ד״ה הא תני ליה התם וכו׳ וי״ל דודאי גבי חתיכת נבילה ליכא לשנויי הכי וכו׳ מדקתני בשר בחלב וכו׳ . ויש להקשות דהכל טעמא מאי דכיון דחזינן דהאי תנא לא תני מאי דתני לה התם מדלא קתני אגוזי פרך ודומיהם לא לתני נמי לא נבילה ולא בשר בחלב וי״ל דמשום הכי תנא בשר בחלב כדי שתקשה לן ליתני נמי חתיכת נבילה ונצטרך לשנויי האי תנא תרתי אית ליה וכו׳ ונשמע מינה דאין איסור כל שהוא אלא בדבר שיש בו תרתי דהיינו דבר שבמנין וגם הוא איסורי הנאה אלא שלפי מה שכתבו התוס׳ בדבור שאחר זה דלמעוטי דהכא אינו ר״ל דלמעוט ממש שאינו במשהו אלא דלא חשיב ליה א״כ הדרא קושיא לדוכתא וי״ל מ״מ אתא למעוטי שאר איסורי הנאה שאינן דבר חשוב שאינו במשהו חוץ מחמץ בפסח כדמשמע בתוס׳ בדבור שאחריו :

דף עה ע״ב גמ׳ אצטריך למכתב וטהר ואצטריך למכתב במי נדה וכו׳ כתב רחמנא וטהר לאלתר. יש להקשות וא״כ לא לכתוב אך מאי אמרת דבעי הזאת שלישי ושביעי הא כתיב וטהר דמיניה ילפינן לאלתר וי״ל דאי לא אך ה״א דוטהר דמשמע לאלתר לא בא אלא למעט דלא בעי הזאת

דף עו פרש"י בד"ה מקמי דלטי מותר כו' בליעה ביום אתמול בל"ל וכד"ה בהדי הדדי כו' כדאמרינן דכל פעם מבטל שלמים כו' כל"ל: תוס' בד"ה בת יומא כו' נתבטלו לא הכא היכא ג' כו' וכד"ה מכאן ואילך כו' הנפלט בחמין טעם לשבת כו' בפ"ב חמין של עובדי כוכבים כו' כל"ל: ע"ב פרש"י בד"ה נועלה אע"פ שספה וי"א מספספה בבגד כו' עכ"ל נראה דמשמע ליה הכא לפרש שפה דמתני' כי"א דנראה לו דחוק שאחר ששפה באבן כפירושו במתניתין דבעי עוד נעילה י"פ ועוד בהך עובדא דסבור מלכא משמע דלא עבד שיפה באבן אבל לפי' י"א ניחא דמספספה בבגד אינו אלא להעביר שמנונית ולכך בעי שפיר נעילה אחר כך ולא הוזכר נמי שיפה בבגד בעובדא דסבור מלכא דעל ידי שפסק אתרוגא כבר ואכל הוא העביר ממנו השמנונית ועוד דכיון דדבר קל הוא לעשות לא חש להזכירו והרא"ש כתב דלא בעי רק שיפה או נעילה ותו לא מידי ודו"ק:

סליק חדושי הלכות ממסכת עבודה זרה

מהר"ם

הזאת שלישי ושביעי אבל הערב שמש ה"א דצריך לכך כתב אך למעם הזאה ואתא וטהר דלא צריך הערב שמש וק"ל: תוס' ד"ה מים שהנדה טובלת וכו' אבל טבילת כלי מדין חדוש הוא וכו'. ר"ל חדוש הוא דלאו מטעם טומאה הוא אלא גזירת הכתוב הוא הלכך אע"ג דבעינן בטבילה זו מ' סאה מ"מ לטבילת טומאה לא בעינן מ' סאה למחטין וצינוריות:

דף עו ע"א ד"ה בת יומא וכו' ושמא לכך אומר ר"ת דאינה ראיה גמורה אלא זכר לדבר כדי שלא לפשוט זה משם וכו' כצ"ל: באה"ד ויש לדקדק דסוף לילה לבד אינו גורם אלא מדהצריך הכתוב שבירה בכלי חרס וכו' ואמאי הלא מותר לבשל וכו'. התוס' בכאן קצרו דבריהם במקום שהיה להם להאריך וכלל הענין הוא דבשלמא אי אמרינן דאין סוף הלילה לבד גורם הפגם אלא כולה או חציה אז הוי שפיר דהצריכה התורה שבירה משום דאע"ג שלא היה דרך בימים קדמונים לבשל בלילה מ"מ במקדש היו מבשלים הקדשים גם בלילה כדי שלא יבואו למחר לידי נותר וכיון שבשלו בקדירה בלילה לא נעשה פגום בעמוד השחר אלא נעשה נותר בעמוד השחר וחל עליו מיד תורת שבירה וכיון דחל עליו תורת שבירה שעה אחת לא פקע מיניה לעולם אפילו אם רוצה להמתין עד שתפגם ולכך הוצרך שבירה אבל אי אמרת דסוף הלילה לחוד גורם הפגם אפילו אם בשלו בה כל הלילה א"כ לא חל על הקדרה שום תורת נותר דאימתי לחול עליה שום נותר בעמוד השחר ואז כבר נפגם טעמו וא"כ למה הצריך הכתוב שבירה הלא מותר לבשל בה לכתחלה וק"ל ועיין בדברי הרא"ש ותמצא הכל מבואר: ד"ה מכאן ואילך לשתרי וכו' והגעלת כלי בן יומא אין להגעיל אלא בס' דשמנונית הנפלט בחמין וכו' דלא שרינן לעיל בפ"ב חמין של עובד כוכבים וכו' כצ"ל: ע"ב ד"ה אמר רב הונא וכו' ולאכול בה צונן וכו' ואומר ר"ת הא דקי"ל דסכין בעי ליבון היכי דאיסורא בלע וכו'. הכא משמע בתוס' דר"ת תרתי בעי דאיסורא בלע וגם שיהא הסכין גדול ואז בעי ליבון אבל היכא דהיתרא בלע אפילו הוי הסכין גדול לא בעי ליבון אבל בחולין דף ח' בתוס' ד"ה שליבנה באור משמע דתרתי שנוייא של התוס' תרוייהו מר"ת הן וב' שנויים הן ובשנויי' חדא חילק בין היתרא בלע לאיסורא בלע ובאידך שנויי' חילק בין סכין גדול לקטן ע"ש: באה"ד וכן בירושלמי וכו' חוזר אדלעיל אדברי ר"ת דלעיל דמחלק בין סכין גדול לקטן:

סליק חדושי מהר"ם ממסכת עבודה זרה

חדושים והגהות על מסכת עבודה זרה

מהגאון החסיד כו' מרנא יעקב צבי יאליש זצ"ל בעהמ"ס מלא הרועים.

דף ב ע"א תוס' ד"ה אסור כו' שלא יהיה לו איבה. נ"ב עי' לקמן ט"ז א' אי אפשר שפירש"י אי אפשר בלא איבה מבואר דמשום איבה שרינן איסורא אך עי' תוס' ט"ו א' ד"ה איסור דמפרשי [דלא כפרש"י] (חסר כאן מב"י): ע"ב תד"ה מ"ש הני פי' בבל ויון. נ"ב דקשה להו מאי דמשני לא נמשכו במלכותייהו דכי שבעים אומות לא נמשכו מלכותן אלא ע"כ דלא מקשה אלא על בבל ויון והם לא נמשכו ומהר"ם פי' בע"א ברוחק:

דף ג ע"א תד"ה כהנים כו' מה יעשה לי אדם. נ"ב וא"ל דקאי על ישראל כגון שאול וכיוצא בו שרדפו אחריו משום דכתיב בסיפא כל גוים סבבוני:

דף ד ע"א בגמ' לא שורש בעוה"ז כו'. נ"ב עפמ"ש [קדושין מ:] למה רשעים דומין לאילן שנטוע אותו במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה ועפ"ז אמר שורש בעוה"ז וענף לעוה"ב: תוס' סד"ה שהיה כו'. נ"ב ולפמ"ש בעל העמוד הביאו הרא"ש בפ"ד דביצה דדבר המפורש בתורה לא אמרינן הכי אלא מחינן בהו עד דיפרשו לק"מ דהכא הוי בידם למחות על דבר המפורש בתירה. אך דקושטא דמילתא הכין כדאיתא בשבת דנ"ה שטען הקב"ה עבורם גלוי וידוע לפני כו' והשיב מה"ד אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי: ע"ב גמ' אמר אמימר. נ"ב בברכות הגירסא ר' אבין: שם כרבלתא דתרנגולא. נ"ב בברכות הגירסא וקאי אחד כרעא: רש"י ד"ה פורייקי כו' ולישן כו'. נ"ב בסנהדרין שם פירש"י שורות שורות אדומות: תד"ה ש"מ כו' ול"ד להורדה לבור. נ"ב עי' לקמן י"ג ב' עבד נכרי מאי כו' ולא מורידין מבואר דאפי' היזק בעלמא אסור דהתם מנשר פרסותיהן מן הארכובה ולמטה שאינו עושה אותו טריפה וצ"ל דהתם אעפ"כ מת הוא ע"י כך רק שאינו מת מהר כדמשמע שם מדברי רש"י לעי' עי"ש: ד"ה כיון דמשמע הכא כו'. נ"ב גם בברכות מבואר להדיא דהיא עת רצון בשעה שהצבור מתפללין אף שאינו מתפלל עמהם ומשמע שם קצת דנ"כ נשמעת מדמייתי ע"ז קרא דפדה בשלום נפשי וכן בעת רצון עניתיך עי"ש ד"ח א':

דף ה ע"א תד"ה כי כו' משיח. נ"ב ההוא קרא קאי על יאשיהו ועדיפא הו"ל לאתויי ממ"ש בב"ר ורוח וגו' מרחפת זהו משיח: ע"ב תד"ה ומי כו' ואזיל ומודי. נ"ב משמע דאזיל ומודה תיכף אף לפני האיד דשם ע"ז שגור בפיו וקשה דלפ"ז אף דבר שאינו מתקיים עד יום האיד ליתסר דמודה תיכף ועי' לקמן י"ב דמפרש רש"י דאינו מתקיים עד יום האיד ולא חזי ליה קמיה ביום האיד דליזל ולודי משא"כ לפי' התוס' צ"ל דדבר שאינו מתקיים אינו חשוב אצלו כלל ולא מחשיב ליה שמחה דליזול ולודי:

דף ז ע"ב רש"י ד"ה בנולה כו' לאו ע"ז נינהו. נ"ב זהו לפי סברת התוס' לעיל ה' ב' ד"ה ומי דשם ע"ז שגור בפיו ואזיל ומודה גם לפני האיד אבל בחו"ל אין אדוק כ"כ להיות שם ע"ז שגור בפיו לפני האיד דלודי אבל לטעם רש"י דאסור לפני האיד דהוי הדבר ביום אידו אזיל ומודה א"כ כי היכי דאסרת לשאת ולתת עמו ביום אידו דאזיל ומודה א"כ ה"ה לפני אידו דמודה ביום אידו כשיראה הדבר שקנה או המעות מן המכר [אינו מוכרח ועי' ריטב"א ריש מכלתין ודו"ק] ע"כ פירש"י ט"א דמסתפינן מינייהו כאשר יראו שאנו פורשין מהן ד' ימים ירגישו בדבר אבל כשאנו לא נפרש מהם רק יום איד לבד לא ירגישו ובלא"ה ביום אידם טרודים בעבודתם ושמחתם ואין נושאין ונותנין: ד"ה רבנן כו'. וסתמא דמילתא כו' נ"ב גם יש הוכחה לזה מדאוסר להפרע מהן דבידם תקיפה מותר להפרע מהן כמ"ש התוס' לעיל [דף ב' ד"ה ולפרוע]:

דף ח ע"א מתני' אותו היום. נ"ב יש להסתפק אי נשא ונתן אסור דבאיד הכולל לכל קי"ל דנו"נ אסור. וי"ל שאני התם דחמיר דאסרינן גם לפניהם משא"כ הכא דקיל דלפניו מותר. אך קשה דדייק לקמן דמשעבדין אין אסור מהך מתני' ומאי הוכחה דילמא ש"ה דקיל ש"מ דלא נהית לחלק בהכי וי"ל דמוכיח כיון דכאן באיד גופא משעבדין מותר א"כ עכ"פ באיד כולל לפני האיד משעבדין מותר. אך פשט הסוגיא משמע דמוכיח גם אאיד גופא בכולל. וה"ה לענין נו"נ וכן משמעות הפוסקים שלא חילקו: ע"ב תד"ה אלא כו' ודנין שם. נ"ב אך משום רציחה לא היו הוזרין. עי' תוס' סנהדרין ל"ז ב' ד"ה מיום: באה"ד וה"ק כו'. נ"ב דמשמיענו דבותא דלא מבעי' בזמן שביהמ"ק קיים כיון דמן הדין נוהג ד' מיתות שיש מקדש וסנהדרין אף שהם מבחירתם בטלוה שעלו מלשכת הגזית אעפ"כ אם אין דין למטה יש דין למעלה אבל משחרב ביהמ"ק מן הדין ראוי לתתבטל לגמרי ולא מצד בחירתם רק דא"א כלל למידייניה הואיל דאין מקדש ואין סנהדרין והו"א כיון דא"א כלל א"כ לא נתחייב כלל מיתה אף מן השמים לא ידיינוהו דהוי כלא נתחייב משא"כ באלו מ' שנה יכולין היו לדון אם רצו וכל הראוי לבילה כו' א"כ נתחייב מיתה ואם העלם יעלימו כו' ונתתי אני את פני משא"כ לאחר החורבן ודו"ק:

דף יב ע"א רש"י ד"ה ע"ג סילון. צינור מחובר בקרקע. נ"ב אבל פרצופות לאו מחוברין הן לקרקע וחשוב כבלים דל"ש בהו עלוקה: ע"ב תוס' סד"ה עיר כו' שעשוי להניח בו מכס. נ"ב ולא קאמרי בפשיטות שנוטלין ממנו מכס משום דהתוס' כ' לקמן דהכא לא קאמר רק במהנה שיש בה בזיון לע"ז עי' לקמן ד"ה אבל מהנה ודו"ק:

דף טו ע"א רש"י ד"ה גזרה משום שאלה וקא עבר בלאו כו' ומצווה הוא על שביתתה. נ"ב משמע דס"ל דעל שביתת בהמתו מוזהר בלאו ועי' בשעה"מ פ"ה מהל' יו"ט הלכה ב' שהאריך בזה וכתב שבמחלוקת שנויה:

דף טז ע"ב תד"ה רב אשי. דדייק כו'. נ"ב עי' מהר"ם וקשה דהאיך נאמר דנקיט ארי לאשמועינן בחי' דקה נ"כ אסור דהא זה נשמע מסיפא דנקיט וכל דבר שיש בו נזק לרבים:

דף יז ע"א גמ' והא הכא בעבירה הוה ומית. נ"ב צ"ע דמאי מקשה דהא הכא מחמת גודל בכייתו ומרירותו נדבק נפשו ונרתק מתוך הגוף אבל מי שלא הגיע לבכיה זו לא ימות:

דף כא ע"א רש"י ד"ה שמיה כיבוש ובמכירה דסוריא איכא איסורא בין בתים בין שדות. נ"ב קשה דלפי זה חדר ביה ממ"ש מעיקרא משום מכירה דא"י הו"ל למימר אלא [והשאר חסר. ובאמת לק"מ כיון שלא נזכר שם אסורא תחלה וכמ"ש התוס' בכ"מ]:

דף כד ע"ב גמ' מי קא ילדה כו'. נ"ב תימה מאי קושיא מדורות הראשונים דהא גם אשה יולדת לח' כדאיתא בסנהדרין דס"ט א' ובימי חכמי המשנה לא הולידו כך [והשאר חסר]:

דף כז ע"א תד"ה דבורה כו' וראיה דר"ש כו'. נ"ב תימה דהו"ל לאתויי ראיה מר' יהודה גופא דס"ל בכתובות נבי העבט תעביטנו דלא ד"ת כלשון ב"א וכן בנדת ל"ב ב' ועי' תוס' סוטה כ"ד א' ד"ה ור' יונתן שהוכיח כן מר' יהודה גופיה:

דף כח ע"א גמ' וגירדא דאסנא. נ"ב בערוך [ערך גרד] גרס דמסנא מה שגוררין מן המנעל: רש"י ד"ה סימטא קלו"ג בלע"ז כו'. נ"ב עי' שבת [דף ס"ז ע"א] שפירש"י קרו"ג בלע"ז מין שחין: תוס' ד"ה ככי. לכך נראה לפרש כו'. נ"ב וכן פירש"י גופיה בברכות נ"ו א' ועי' רש"י מו"ק כ"ה ב' שפי' לחיים ועמש"ש דלמושב השן קרי לחי:

דף כט ע"א רש"י סד"ה חספניתא כו'. נ"ב ובשבת קל"ד א' פי' עוד דהוא מין שחין: ד"ה מוניני דגים קטנים. נ"ב עי' רש"י כתובות ס' ע"ב ובסנהדרין מ"ט א' שפי' ג"כ דגים קטנים וברש"י שבת ק"ה ב' פירש"י מוניני ציר דגים וכן פי' בערוך:

דף מב ע"ב תד"ה ור' אבהו כו' מאי יתיז לאפרוחים וכל הקן מותר. נ"ב ועי' תוס' מעילה שם דכ' דהקן אסור ודבריהם דהכא עיקר וכמש"ש בגליון:

דף מה ע"א מתני' אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם. נ"ב ק' דילמא משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו דא"י ירושה להם מאבותיהם כדאמרינן לקמן דנ"ג ב' וי"ל דלפ"ז גם אשירה לא תיאסר וע"כ צ"ל כדאמרי' לקמן כיון דישראל פלחו לע"ז גלו דעתייהו דניחא להו אך קשה דש"ס מקשו שם מכאן ואילך נישתרי ותי' מאן מוכח הילכך מספיקא אסור בשלמא באילן ליכא חזקת היתר דאימא נטע מתחילה לשם ע"ז אבל קרקע עולם לוקמא אחזקת היתר דידה בתחלת הבריאה שלא נעבדה עדיין והיא מותרת כך לא נעבדה בעת שעשו העגל וא"ל כיון דאיתרע לה חזקה המעיקרא שהרי עכשיו ידעינן בודאי שעובדין אותה וניזול בתר חזקה דהשתא דז"א מתרי טעמי דכיון דעבודה דהשתא אינה אוסרת אינו מיגרע כלל חזקה דמעיקרא דסוף סוף חזקת היתר שלה לא איתרע דהרי גם עכשיו לא נעשה בה מעשה איסור ועודנה בהיתרה ועוד דא"ל חזקה דהשתא רק כשאין אנו צריכין לחדש מעשה כגון במצאו מת ובהרי בוגרת לפנינו הרי חסר לפניך שאין אנו מחדשין מעשה רק שאנו אומרים שזהו מעשה המיתה או הבגרת או החסרון נעשה מקודם אבל כאן לא נאמר חזקה דהשתא כי היכי דהשתא נעבד מעיקרא ג"כ נעבד א"כ אתה מחדש מעשה שעשו אותה מעיקרא ג"כ ומנ"ל לחדש מעשה זו ודו"ק אך י"ל דאי ס"ד מטעם דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו לא יתסר מחובר א"כ עדיין יש לחוש לאותן הרים שנעבדו מעיקרא [והשאר חסר]:

דף מו ע"ב גמ' יש נעבד במחובר אצל גבוה. נ"ב ק' דאי ס"ד יש נעבד היכי לקחו אבנים למקדש אימר פלחו להו עכו"ם ועי' לקמן דנ"ג ב' דישראל משעשו העגל גלו דעתייהו דניחא להו ובל"ז ישראל גופייהו עע"ז על כל גבעה כמ"ש [סנהדרין קב:] אין לך תלם בא"י ומסתמא גם אף הרים עבדו ואיך בנה הורדוס וגם בית השני שבנו אנשי כנה"ג וא"ל דאזלינן בתר רובא הא הוה קבוע ואף דכשבא לפנינו כבר הוא פירש מ"מ כשראינו שלקחו ממקום קבוע אסור והרי כמה פועלים ישראלים היו שם וראו שלקחו ממקום קבוע וגם הם עצמן מסתמא לקחו אותן ממקום קבוע ואיך שקעו אותן אח"כ במזבח. וי"ל דכל שאין האיסור ניכר במקומו ל"ח קבוע כמ"ש התוס' פ"ק דפסחים ואפשר עוד לומר כי היכי דרובא דתלי במעשה ל"א ה"ה הכא כיון דתלי במעשה אך ע"ז דנתי בספרי מ"ה ערך רובא דתלי במעשה דהיכא דהרוב הוא על המעשה גופא אמרי' וה"ה היכא דהספק על המעשה גופא:

דף מז ע"ב רש"י ד"ה בית שתחלת בניינו לע"ז והיו עובדין כו'. נ"ב ר"ל שמנהגם הי' לעבוד הבית עצמו ולשם כך בנאוהו לזה לעבוד אותו אבל עדיין לא עבדוהו דאם עבדוהו לזה מאי אריא שבנאוהו מתחלה לעבודת כוכבים אפי' לא בנאוהו כלל לעבודת כוכבים והשתחוו לו אסרוהו כדאיתא בגמ' בסמוך:

דף מט ע"ב תוס' ד"ה אפי' כו' אפי' חדא נמי ליתסר. נ"ב יש ליישב עפמ"ש לקמן דף נ"א ע"א א"ה בתרייתא לישתרי א"ל אי ידעת לה זיל שקלה וא"כ י"ל ר' ישמעאל לשיטתו דס"ל דע"ז של נכרי אינה אסורה עד שתיעבד ולכך בתרייתא שלא נעבדה עדיין מותרת ולכך מתיר באחת דנראה שהיא האחרונה ולכך היא מרחוק ואף אי ספיקא הוא מותר מטעם ס"ס שמא אינה מן העבודת כוכבים ואת"ל שהיא מן העבודת כוכבים שמא היא דאמרינן דעדיין לא נעבד [והשאר חסר]:

דף נג ע"ב גמ' מכאן ואילך נישתרי מאן מוכח. נ"ב לדעת הר"מ דס"ל סמה"ת לקולא י"ל דבאתחזיק מודה הר"מ כמו באשם תלוי והכא נ"כ איתחזיק דא"א דליכא חד דפלח לאשירה בעת שעשו ישראל העגל אך ק' דמיעוטא הוא וצ"ל מטעם דכל קבוע כמע"מ אך קשה דבכתובות פ"ק יליף קבוע מוארב לו ואמאי לא יליף מהכא ועוד דהא אין איסור ניכר במקומו ולא חשוב קבוע וצ"ע ועי' בספרי מ"ה ע' קבוע מ"ש בזה:

דף נד ע"א תד"ה אילימא מכהנים שעשו מעשה ונאסרו. נ"ב עי' מהר"ם ולא ידענא מאי ראי' מהתם דהתם הם עצמן הבעלים הקריבו הבהמות ועשו שליחותם שצוו עליהם להקריבם לעבודת כוכבים וכדאמרי' לעיל דף נג ע"ב בישראל שזקף לבינה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה דשליחותי' קעביד אבל לאסור דבר שאינו שלו היכא דלא ניחא למרייהו מנ"ל דמצי אסר: ע"ב רש"י ד"ה איתסרו כו' אף להדיוט. נ"ב ע' תוס' חולין דמ"א א' ד"ה ת"ש דמסקי דדוקא לגבוה אסור הכלים שהוניחם אחו [וכ"ה בתוס' לעיל נ"ב ב' ד"ה ברוך]:

דף נו ע"ב גמ' ש"מ ניצוק חבור. נ"ב וקשה למה לי' הוכחה הא ר"ה בהדיא ס"ל לקמן דף עב ע"א דניצוק חבור וכאן מרא דשמעתא הוא ר"ה וצ"ל דרצה להוכיח דניצוק חבור אף בזה שאינו יין גמור שאינו נאסר מחמת מגע עובד כוכבים ולא מחמת כחו אעפ"כ אמרי' גביה ניצוק ולפ"ז א"כ א"צ לט"ש התוס' דר"ה חזר בו ודו"ק:

דף סז ע"ב (בראשו) בתוס' ושאר האיל חוץ לרוטב והשתא כו'. נ"ב עי' רש"א מ"ש בזה ועי' תוס' חולין דף צח ע"ב שכ' בענין אחר ובאמת דבריהם בכאן תמוהים דהא הכא מב"מ הוא ומב"מ בכל הקדשים בטיל ברובא כמ"ש בזבחים ע"ה וא"כ צ"ל דכאן חידוש הוא בזרוע דאף רוב אין כאן מן האיל וא"כ צ"ל משום דהאיל חוץ לרוטב רק א' [ממאה שבו ברוטב] דבאיל יש מאה פעמים כמו בזרוע ובודאי אין דרך בישול בכך דאיך יתבשל כל האיל בלא רוטב וזהו ל"ח בישול רק צלי קדר ועכ"פ צריך לומר שרוב האיל הוא ברוטב ובהכי קרי לי' בשלה וא"כ מתבטל הזרוע ברוב עכ"פ ובכה"ג בכל הקדשים מותר ומאי חידוש דזרוע בשלה אבל לפי פי' התוס' בחולין שם א"ש ועמש"ל בגליון:

דף סט ע"א גמ' מ"ש רישא ומ"ש סיפא. נ"ב עי' פירש"י ועי' תוס' מה שמקשים עליו וגם רש"י בעצמו בחגיגה סותר דבריו שבכאן ומוקי בחבית ומ"מ תי' תוס' שבכאן הוא דחוק ולולא דבריהם הי' נ"ל דסוגיא שבכאן פי' על סוגיא דחגיגה דהתם דאסיק דאין אדם משמר מה שביד חבירו שהוא טמא ולכך מקשה מ"ש רישא דמטהר דס"ד דחמריו ופועליו ושמירה דידי' לא מהני דאין אדם משמר מה שביד חבירו:

הגהות על הרא"ש

פ"א סי' א' מתוך פירושו שפי' לקמן משום דאזיל ומודי. נ"ב רש"י פי' כן על הא דאבעי' לן משום הרווחה ופרש"י משום דרווח ואזיל כו' ובאמת גם לר"ת דפי' משום הרווחה שיש לו בהמות בריוח ואזיל ומודה כמ"ש רבינו לקמן וע"כ דדייק מדכ' רש"י סתם דרווחולא פי' שיש לו בהמות בריוח לתקרובתו משמע דפי' הרווחה כפשוטו שמרווח במקחו ומודה והאי טעמא שייך בכל מקח אף דאינו תקרובת: שם והרמב"ם ז"ל כתב דאסור ליקח מהן כל דבר. נ"ב אין ענינו לכאן רק לקמן שכ' דרש"י מחלק בין ליקח דבר המתקיים לבין דבר שאינו מתקיים וע"ז כתב דהר"מ לא חילק: שם מ"מ לא הו"ל אלא ללוות מהן מעותי קא ממעט להו כיון כו'. נ"ב ויש לדחות דה"פ בשלמא להלוותן המרווח דאף ברבית יש להן ריוח כיון שצריך למעות אלא ללוות מהן כיון דמיירי בכל גוונא דומי' דלהלוותן דמיירי בלא רבית נ"כ מכ"ש הוא דאסור א"כ ה"ה ללוות מהן מיירי אף בלא רבית דמעופי קא ממעים להו: סוף סי' י"ג אסור לבזות קדשים. נ"ב וכן אסור משום צער בכור ודווקא בהקדיש [מחמת] קנס יש בו כח לעקור עי' תוס' בסוגיין ד"ה אמר אביי:

פ"ב סי' כ"א ואלו אין מכניסין לקיום. נ"ב ל"נ דלק"מ דהתם אליבא דרבי קאמר הכי אבל רבנן ס"ל דאפי' בנת שאין מכנים לקיום אסור אלמא דבשל חרס אפי' אין מכניסו לקיום אסור ואדרבה מכאן קשה להסוברים דבשל חרס מותר באין מכניסו לקיום כי אין מזופפים קשה דהא כאן מיירי באין מזופפים מדתני סיפא ואם היו מזופפים ועוד דתני סיפא ואפי' קלף הזפת אסור אלמא דבשל חרס אף באין מכניסו לקיום ובלא זפת אסור וצ"ע [כבר כ' הראשונים דאף רבנן ל"פ על ר' אלא בכלי גת מפני שתשמישן בשפע וע' ר"ן]:

פ"ד סי' ב' אע"פ שהן עושין. נ"ב ר"ל שבני המדינה עושין צרכי ע"ז מ"מ כיון שבל"ז היו נ"כ מוכרחין לעשות צורכי ע"ז נמצא שאין אנו מהנים לע"ז רק להם כ"כ במל"מ: סליק

הגהות על מסכת עבודה זרה מהגאון בעל הלבוש ז"ל

עם הגהות ותיקונים מאת הגאונים בעהמ"ח ספר מפרשי הים .

דף ב ע"א במשנה לפני אידיהן (יומא כ א') תד"ה שבעת : לשאת ולתת עמהן (ע"ז יב ב') תוס' ד"ה עיר : גמ' מאן דתנא עידיהן (יבמות ז) (נ"ל יז ב') תוס' ד"ה מאן : ע"ב כלום כפית עלינו (סוטה לה ב') תוס' ד"ה על :

דף ג ע"א אלא האדם (יבמות סא א') תוס' ד"ה ואין : היום לעשותם ולא כו' (ב"ק ע ב') רש"י ד"ה עד :

דף ד ע"א כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים (שבת נה א') תוס' ד"ה קנא : ע"ב בתלת שעי קמייתא דיומא ביו"ק (ברכות ז) (נ"ל ט א) תד"ה תפלתו : [א"ה בא"ח סי' תקפ"א בגליון הש"ע כתבנו דהרב הב"י והר"מ והמ"א שם ס"ק ט' במחילה מכבודם הקדושים הביאו דברי התוס' כאן ד"ה תלת והבינו ממנו דקאי על הא דלא יצלי כו' ע"ש . ובאמת דברי התוס' כאן קאי אדלעיל מיניה אהא דאימת רתח דאמר אביי בתלת ש"ק ובזה אין מקום לדברי המ"א שם ותדע דהרי התוס' ציינו את"כ ש"מ לאו אורח ארעא שהוא מוקדם לזה . והרב בעל ש"א סי' ה' נסתבך ג"כ בכוונת התוס' האלה והרבה להקשות עליהם ע"ש ובאמת התוס' לא קאי ע"ז ודע"ג] :

דף ה ע"א קשורה בו ככלב (עירובין לז א') תוס' ד"ה אביי . (חולין ט א') תוס' ד"ה ואידך · ע"ב לא קאי איניש אדעתיה דרבו (סוטה כב ב') תוס' ד"ה ועד : דאסור לב"נ (קידושין כד ב') תוס' ד"ה ת"ל : הניחא למ"ד טריפה א"י (זבחים סח ב') תוס' ד"ה כשניסמת . (חולין קמ א') תוס' ד"ה טריפות :

דף ו ע"ב דקאי בתרי עד"נ (שבת ג א') תוס' ד"ה בבא. (חגיגה יג א') תוס' ד"ה אין. (קידושין נו א') תוס' ד"ה אבל : [א"ה עי' במ"ל פ"ד ממלוה ולוה הלכה ב' ועי' שו"ת חוות יאיר סי' קסה ודוק] :

דף ו ע"ב בגמ' תניא כוותיה דריש לקיש (יבמות ס"ב) (נ"ל ל"ו א' תוס' ד"ה הלכתא) : לא אשקליה הוה ליה איבה (ע"ז כ א') תד"ה אסור : מפני שהוא כמציל מידם (סנהדרין סג ב') תוס' ד"ה אסור : [א"ה עיין שו"ת זקנינו הגאון בעל שער אפרים סי' כ"ד ועי' בחבורינו על א"ח סי' קנו] :

דף ז ע"א בתרי מסכת אמרינן (שבת פא ב') תד"ה והאמר . (יבמות מג ב') תוס' ד"ה שהם : וכולן שחזרו בהם (בכורות לא א) תוס' ד"ה וכולן :

דף ח ע"א שואל אדם צרכיו בש"ת (ברכות כט א) תד"ה מפני : אם יש לו חולה בתוך ביתו (תענית יד ב') רש"י ד"ה בש"ת :

דף ט ע"א מלכות חשמונאי בפני הבית (ב"ק פב ב') תוס' ד"ה ועל . (מנחות סד ב') תוס' ד"ה אסור : ע"ב האי מאן דלא ידע כמה שנים בשבוע (ר"ה ט א') תוס' ד"ה לאפוקי :

דף י ע"א אין מונין אלא למלכי יונים בלבד (יבמות לא ב') תוס' ד"ה מלכות : ותתעביד מבריא קלוניא (מגילה ה ב') תד"ה ואת :

דף יא ע"א עוקרין על המלכים (ב"מ לב ב') תוס' ד"ה מדברי : ע"ב סך קירי פלסתר (ב"ב קסו ב') תוס' ד"ה אסוכי :

דף יב ע"א משום דמי (ע"ז מד נ"ל סד א') תוס' ד"ה מסתברא :

יג ע"א אבל ט הנה שרי (שבת פב א') תוס' ד"ה אסור . (ע"ז מד ב') תוס' ד"ה נשנין : הולכין וכו' ומעלה בערכאות שלהם (גיטין מד א') תוס' ד"ה וכותב : ומטמאין ללמוד תורה (עירובין כו ב') תוס' ד"ה ולכהן. (פסחים לב ב') תוס' ד"ה בודקין : בהמה תעקר (זבחים כט ב') תוס' ד"ה עד : ע"ב לדמי חזי (מנחות נו ב') תוס' ד"ה הכל : ר"י זבין פיתא (ע"ז יב ב) תוס' ד"ה עיר :

דף יד ע"א פירא דארזא (ב"ב פ ב') תוס' ד"ה מה : אלפני דלפני לא מפקדינן (ע"ז טו ב') תוס' ד"ה נכרי : ע"ב חצב קשבא (ב"ק נח ב') ד"ה קשבא : מקום שהתירו למכור וכו' (ע"ז כב א') ד"ה אין :

דף טו ע"א משום שאלה ומשום שכירות וכו' (גיטין מד א') רש"י ד"ה אין : ששכר פרה מישראל וכו' (פסחים לד א') תוס' ד"ה מחמין : ע"ב אבל מעמידין בהמה בפונדקאות (עירובין סא ב') תד"ה הדר :

דף טז ע"א אחד משום תורת כלי זיין (ע"ז ז ב') תד"ה סוס : שור של פטם מאי (ע"ז טו א') תוס' ד"ה אימור :

דף יז ע"א קול. שתי בנות שצועקות וכו' (עירובין יט א') תוס' ד"ה והאיכא : ע"ב מעות של פורים נתחלפו לי וכו' (ב"ב י ב') תוס' ד"ה אלא : ומ"ט קרי לך רבי וכו' (ב"מ פד א') תוס' ד"ה אי : הי דשתיה והי דערבא (שבת כז ב') תו' ד"ה אונין . (סוכה יב ב') תוס' ד"ה והניזי : עליו לשריפה (סנהדרין יח א') רש"י ד"ה לקטלא :

דף יט ע"א כל הלומד תורה מרב אחד (עירובין נג א') תוס' ד"ה דגמרו :

דף כ ע"א ת"ל תתננה או מכור (מנחות יט א) תוס' ד"ה במקרא : בין בנתינה בין במכירה (ע"ז כו א') תוס' ד"ה לא : ע"ב בזמן שנוקקין זה לזה (ב"מ לא א') תוס' ד"ה מין :

דף כא ע"א אמר רב משרשיא מזוזה וכו' (ב"ב פא א') תוס' ד"ה הא : אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"י (יבמות מב ב') תוס' ד"ה שהם : ע"ב אריסא אריסותיה עביד (מ"ק יב א') תוס' ד"ה אמר :

דף כב ע"ב חביבה עליהם בהמתן וכו' (ע"ז כט ב') תוס' ד"ה א"כ : רבעה חנקה וכו' (ע"ז נ"ט) (נ"ל טו א') תוס' ד"ה אימור. (ברכות ב') : [א"ה לא מצאתי דבר ואולי נתחלף לו בין ברכות לבכורות ושם (בבכורות ב ב') בתוס' ד"ה אסור ושייך להא דאמרו כאן ע"א ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות] :

דף כג ע"א שאני לן בין לכתחילה וכו' (כתובות כו ב') תוס' ד"ה על : ע"ב ש"מ דפרה קדשי מזבח הוא (ב"ק עז ב) תוס' ד"ה אומר : אינו אלא דבר ערוה ועבודת כוכבים (ב"ק מ ב') תוס' ד"ה מן : בקשו ממנו אבנים לאפוד (סוכה מט א') ד"ה שכל. (זבחים נד ב') תוס' ד"ה אבנים :

דף כד ע"ב גבול יש לה פחותה מבת ג' (ע"ז כג א') תו' ד"ה רבינא :

דף כה ע"א אתיא אחל אחל (ב"ב קל"ד א') רשב"ם ד"ה שתעמוד :

דף כו ע"א אבל לא בינו לבינה (ע"ז כט א') תוס' ד"ה אבל : משום איבה (ע"ז כח) (נ"ל יט ב') תוס' ד"ה הגיע : ע"ב לכל אבידת אחיך לרבות וכו' (ב"ק כ"ד א') תוס' ד"ה שם : אלא איזו מין וכו' (ר"ה יג) (נ"ל יז א' תוס' ד"ה המינין)

דף כז ע"א דכתיב לד' המול (זבחים ג ב') תוס' ד"ה שהם : דברה תורה כלשון בני אדם (סוטה כד א') תוס' ד"ה ור"י . (מנחות יז ב') תוס' ד"ה מאי . (לג א') תוס' ד"ה מיבעיא : ע"ב פורץ גדר ישכנו נחש (שבת קי א') תוס' ד"ה חויא :

דף כח ע"א אשתא צמירתא (פסחים נה ב') רש"י ד"ה דאכתי : ורמי ליה יעקב מינאה סמא (פסחים כה א') תוס' ד"ה חוץ :

דף כט ע"ב במשנה ועורות לבובין (ע"ז לב ב') תוס' ד"ה דלא : יבשים מותרין (סוכה כט ב') תוס' ד"ה לולב : בגמ' אף זבח נמי אסור בהנאה (ע"ז יב ב') תוס' ד"ה אלא . (חולין יג ב') תוס' ד"ה תקרובת : אתיא שם שם מע"ע (ב"ק י א') תוס' ד"ה שהשור : [א"ה עיין במשנה למלך פי"ד מאכל הלכה כח ועיין בצמח צדק סי' יג ובהגהות בנו הגאון שם ובקו"א מבנו ז"ל וכפי הנראה לא ראהו המל"מ ועיין שו"ת רדב"ז חלק ג סי' תקמ"ח שחקר כל הפרטי דיני מומיי"א שחקר הרב המל"מ ועיין בתו' (זבחים עא ב') ד"ה ובטריפה ודו"ק] : בגמרא א"צ חותם בתוך חותם (ע"ז לא א') תוס' ד"ה דאמר . (מ"ק יו) : [א"ה חפשנו ולא מצאנו אף שום רמז לכאן ואולי הוא סובב הולך על ציון (חולין יג) שקדום ועירוב אותיות יש פה ונ"ל מ' קי"ו ודף מ' הוא בחולין שם א' ברש"י ד"ה זכתי ושייך על הא דילפינן כאן ב' שם שם מע"ע ודף קי"ו הוא ב' ברש"י ד"ה הרי ושייך על מתניתין ב' כהן שדעתו יפה שורפו חיה] :

דף ל ע"א שלש ינות הן (ר"ה כ א') תוס' ד"ה ארבעה : טילא חיפא (ע"ז כ"ח א') תוס' ד"ה בטילא : דמצרי זיקי (חולין קכג ע"ב) ברש"י ד"ה דקא : ע"ב השחלים אין בהם משום גילוי (שבת קי א') תוס' ד"ה וליתי :

דף לא ע"א ומטמא טומאת משקין ברביעית (פסחים יד א') תוס' ד"ה ואיכא : ע"ב הנהו ארטאי זוקאני. (חולין קט ב') תוד"ה זוקי :

דף לב ע"א אנדרינוס קיסר (בכורות כ א') תוס' ד"ה דינרי : אסור לעשות מהם שטיחין לחמורו וכו' (יומא סט א') תו' ד"ה קשין :

דף לג ע"א עבודת כוכבים ובין (ע"ז יג א') תוס' ד"ה מעות : חמרא ובין (ע"ז יב א') תוס' ד"ה דכוותיה :

דף לד ע"א במה שימש משה וכו' (חגיגה ו ב') תוס' ד"ה מאי . (סנהדרין טו ב') תוס' ד"ה שור : [א"ה עיין בשו"ת חות יאיר סי' קכ"ד ויש ליישב ודוק] : ע"ב הני פורצני וכו' (נזיר לט א') תוס' ד"ה מהרגנים : קיסמא דמוריים בלומי (ע"ז יב א') תוס' ד"ה ובדי (ל"ב א') תוס' ד"ה ומאור : [א"ה עיין במהרי"ט בראשונות סי' יב ובשניות סי' ג' ועיין בשו"ת זקנינו הגאון המ"ל ז"ל סי' ל"ט ובשו"ת פרח מטה אהרן ח"ב סי' יג ומדברי התוספות בדף ל"ב הנ"ל יגדל התימה על דברי התוספות (בדף יב) דאי אפשר להעמים בדבריהם כוונת הרא"ש ונ"ע שלא זכרו כולם דברי התוספות ובתשובה הארכנו] : מפני שרוב עגלים וכו' (ע"ז מ ב') תוס' ד"ה ר"מ : דהא ר"מ חייש למיעוטי . (בכורות כ א) תוס' ד"ה והכ"א (חולין פו ב') תוס' ד"ה יאמרו :

דף לה ע"ב מפני שמעמידין אותו בשרף ערלה (קידושין לו ב') תוס' ד"ה מכניס : במשנה והשמן (ע"ז סו ב') תוס' ד"ה מכלל : וכבשן (שבת לג) (נ"ל כ"ג א') תוס' ד"ה אילימא : וציר שאין בו דגה (חולין יב) (נ"ל קיג א') תוס' ד"ה מאי : בגמ' לא אמרן אלא דליכא פלטר ישראל (ע"ז יג ב') תוס' ד"ה ר"י :

דף לו עא וליפתן של כלים אסורין וכו' (חולין ח ב') תוס' ד"ה השוחט : שמן ר"י וב"ד נימנו עליה (ר"ה כ' א') תוס' ד"ה שלא : הואיל ופשט איסורו ברוב ישראל (יומא פ ב') תוס' ד"ה והא : שמן לא פשט איסורו בכל ישראל (ב"ק פב ב') תוס' ד"ה אתא : ע"ב בועל ארמית קנאין פוגעין בו (סוטה לו א') תוס' ד"ה כמאן : יחוד דבת ישראל דאורייתא היא (סוטה כח) (נ"ל יא) תוס' ד"ה נדה :

דף לז ע"א הואיל וראוי לביאה (מנחות סו א') תוס' ד"ה כ"י : בימינו תתיר אף את הפת (ע"ז לה ב') תוס' ד"ה מכלל : ע"ב דיקרב בדיקרב וכו' (שבת יג א') תוס' ד"ה שמע : בחבורין טומאת ז' (סוטה כ ב') תוס' ד"ה לא (ב"מ קה ב') תוס' ד"ה על : אמר קרא אכל בכסף וכו' (חולין סד א') תוס' ד"ה סימנין : וכ"ת ה"נ והתניא וכו' אלא כמים (סוטה טו ב') תוס' ד"ה ומה :

דף לח ע"א א"ב דגים קטנים (ביצה טז ב') תוס' ד"ה דגים : שהצית את האור באגם (חולין סו א') תוס' ד"ה כמאי : ע"ב אי משום גיעולי עבודת כוכבים (ע"ז לו א') תוס' ד"ה בשלמא :

דף לט ע"א חורפיה דחילתיתא מחליא ליה (חולין קיב א') תוס' ד"ה אגב : חבי"ת אסור בחותם א' (ב"מ סג) (נ"ל כג ב') תוס' ד"ה אתאתא : ע"ב למעוטי מוריים (יבמות קיט א') תוס' ד"ה מתוורתא : במשנה וזיתי גלוסקאות המגולגלין (מנחות פו א') תוס' ד"ה שלבה : בגמרא אי משום בישולי עובדי כוכבים (ע"ז נט א') תוספות ד"ה כל :

דף מ ע"א אבל בגופן ד"ה אסור (בכורות ו ב') תוס' ד"ה לאסור : זה משריץ מבחוץ וכו' (בכורות ז ב') תוס' ד"ה דג : כל שכודרת (חולין סד א') תוס' ד"ה כודרת : ע"ב במשנה רשב"ג אומר אף כל שיש בידו (יבמות קיט א') תוס' ד"ה מתוורתא :

דף מא ע"א מצא תבנית יד וכו' (ע"ז מ ב') תוס' ד"ה ובאנדרטי : ע"ב רשב"ל אמר מותרת (שבת פב ב') תוס' ד"ה אבניו : איתיביה ר"י לריש לקיש וראש דגון (ע"ז מט ב') תוס' ד"ה לא :

דף מב ע"א דלמא מגבה לה וכו' (יבמות קד א') תוס' ד"ה סנדל . (חולין פט א') תוס' ד"ה והתניא . (סוטה לא) : [א"ה בדקנו בסוטה ולא מצאנו דבר ואולי נ"ל (סוכה לא) ושם הוא בתוספות ע"ב ד"ה באשירה ושייך להא דאמרו דלמא מגבה לה וכו'] :

דף מג ע"ב שאני ר"ג דאחרים עשו לו (יומא נד א') תוס' ד"ה כרובים :

דף מד ע"א אלא לבודקן כסוטות (ע"ז מג ב') תוס' ד"ה שוחק : האומר בית זה לעבודת כוכבים (ב"ב קכט ב') תוס' ד"ה חוץ :

דף מה ע"א במשנה אלהיהם על ההרים וכו' (ע"ז נב א') תוס' ד"ה תנהו : בגמרא ציפוי הר כהר א"ב (חולין מ) (נ"ל מ א') תוס' ד"ה הא :

דף מו ע"ב וחכ"א לרבות את הריקועים (ע"ז יז א') תוס' ד"ה מאי : מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עברו (ב"ק מז א') תוס' ד"ה מ"ט . (סנהדרין כז א') (נ"ל פ ב') תוס' ד"ה עיבר :

דף מז ע"א לולבו מאי למצוה (יבמות קג ב') תוס' ד"ה סנדל : כי תיבעי לך אליבא דרבנן (סוכה לב א') תוס' ד"ה באשרה (חולין ע) (נ"ל עז א') תוס' ד"ה לענין : קרניה מכו לתנורות . (מנחות כה א') תוס' ד"ה תנורות : דקא נבעו מארעא . (ב"ק פא א') תוס' ד"ה ומעיין . במשנה מי שהיה ביתו סמוך לעבודת כוכבים (חולין עז א') תוס' ד"ה לענין : ע"ב שלש אבנים הן (ר"ה ב א') תוס' ד"ה ארבעה : אבן שחצבו תחלה (ע"ז טז ב) תוס' ד"ה בימוסיאות :

דף מח ע"ב לא ישב בצלה (פסחים כו א') תוס' ד"ה שאני :

דף מט ע"ב ר"א אומר יוליך הנאה וכו' (פסחים כה) (נ"ל כח א') תוס' ד"ה ע"ז . (יבמות פא ב') תוס' ד"ה כולן : ארג בו את הבגד (ע"ז סה א') תוס' ד"ה טעמא : שקול ארבע זוזי (יומא נה ב') תוס' ד"ה ונכרור :

דף נ ע"א כאן בתפיסה אחת (חולין קז ב') תוס' ד"ה כעין : אוקמי אילנא ושרי (ב"ב פ ב') תוס' ד"ה לא :

דף נא ע"א זרק מקל לפניה חייב (ע"ז יב א) תוס' ד"ה דכוותיה : ע"ב בכלים שנשתמשו בהם לעבודת כוכבים (חולין מ א') תוס' ד"ה הא .

דף נב ע"א מנין לעבודת כוכבים של ישראל וכו' (יבמות קב ב') תוס' ד"ה סנדל :

ע"ב טומאה דרבנן בטל (פסחים עג א') תוס' ד"ה תיקן . (חולין יג ב') תוס' ד"ה תקרובות : ננסרינ' לא תניף עליהם וכו' (גיטין סח א') תוס' ד"ה איכא . (זבחים נד ב') תוס' ד"ה אבנים :

דף נג ע"א במשנה וחכ"א לא ביטל (ע"ז נ ב') תוס' ד"ה בעיקן : בגמ' אבל בצירוף ישראל (ע"ז מג א') תוס' ד"ה איידי : שמוכרה לעובדה (ע"ז סד א') תוס' ד"ה זכיני : ע"ב מכדי ירושה הוא וכו' (ר"ה יג א') תוס' ולא :

דף נד ע"א אונס רחמנא פטריה (יומא פב ב') תוס' ד"ה מה . (יבמות נד א') תוס' ד"ה אין : הא בצנעה הא בפרהסיא (שבת עב ב') תוס' ד"ה רבא : המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה (ע"ז מה) (נ"ל מו א) תוס' ד"ה בהמה : ע"ב הכנו שגנזום והקדשנו (חולין מא ב') תוס' ד"ה ת"ש : למעוטי ערלה וכה"כ (חולין ד ב') תוס' ד"ה מותר : ופירי עצמה אסור . (ב"ק קא ב') תוס' ד"ה ולדמיכן :

דף נה ע"א במשנה ונותן לתפוח (חולין ל ב') רש"י ד"ה כשלש : ע"ב אבל לא בוצרין עמו (נדה ו ב') תוס' ד"ה נולד :

דף נו ע"ב ש"מ ניצוק חיבור (ע"ז עב ב') תוס' ד"ה אמר : דצייריני' ליה לידיה . (ע"ז סב ב') תוספות ד"ה שוכרו :

דף נז ע"ב תינוק בן יומו עושה יין נסך (ע"ז נה א') תוס' ד"ה והשאר :

דף נח ע"א אסר אפילו בהנאה (חולין מ ב) תוס' ד"ה רב נחמן : ע"ב בצר לאו היינו בצרה (חולין ו ב) תוס' ד"ה והתירם :

דף נט ע"ב מ"ט מיקלא קלייה (חולין פו) (נ"ל מא א) תוס' ד"ה לאו : אחר שאין מנסכין וכו' (ע"ז נא א) תוס' ד"ה המפקיד :

דף ס ע"א עובדי כוכבים אדנא וישראל אכובא (ע"ז נח ב') תוס' ד"ה אלא : ע"ב כל שבוב טמא בעובדי כוכבים וכו' (ע"ז נ"ז א) תוס' ד"ה ש"ג :

דף סב ע"א הרי ערלה וכה"כ וכו' (חולין ח) (נ"ל ד ע"ב) תוס' ד"ה מותר : האומר לפועל הילך וכו' (פסחים נא ב') תוס' ד"ה כל : שכרו מותר (פסחים כב ב) תוס' ד"ה ואכד : לאכלה ולא לסחורה (ר"ה כב א) תוס' ד"ה אלו :

דף סד ע"א המקיים בכלאים לוקה (ב"ק פא א') תוס' ד"ה אין : ע"ב כל שקיבל עליו שבע מצות (יבמות מח ב') ד"ה זה :

דף סה ע"א ידענא ביה דלא פלח (ע"ז ב א') תוס' ד"ה אסור . (נז ב') תוס' ד"ה לאפוקי :

דף סו ע"א בגמ' בתר שמא אזלינן (יבמות פב א') תוס' ד"ה ר"י . (ע"ז נו ב') תוס' ד"ה אבל : אסורין ומצטרפין (שבת עא א') תוס' ד"ה מפני. (ע"ז סט א) תוס' ד"ה כתנאי :

ע"ב ריחא מילתא היא (ב"ק קטז ב') תוס' ד"ה הכרעה : לאו מלתא הוא (ע"ז יב ב') תוס' ד"ה אלא :

דף סז ע"א וקוראין אותן שחלים (שבת קי א') תוס' ד"ה וליתי : ע"ב כל הראוי לגר וכו' (נזיר לו. (נ"ל לז) ב') תוס' ד"ה נו"ט :

דף סח ע"א פרוחה מעיקרא וכו' (בכורות כג ב') תוס' ד"ה ואידך : נפיק דק ואשכח (ע"ז נג א') תוס' ד"ה או : ור"ש מתיר (פסחים כז א') תוס' ד"ה עד : ע"ב רש"א אין מצטרפין (בכורות כז ב') תוס' ד"ה וכי : אי משום דקסבר נטל"פ וכו' (פסחים ל א') תוס' ד"ה אמר :

דף סט ע"א במשנה כדי שישתום ויסתום (נדה ל ב') תוס' ד"ה שתום : המניח עובד כוכבים וכו' (סוטה ב א') תוס' ד"ה המקנא :

דף ע ע"א אם נתפס עליו כגנב (ע"ז סט ב') תוס' ד"ה היה : מ"ט רובא גנבי וכו' (ב"ב כד א') תוס' ד"ה ואגנוזי :

דף עא ע"א משיכה בעובד כוכבים קונה (קדושין יד ב') תו' ד"ה הואיל . (ב"ב נד ב') תוס' ד"ה עובדי כוכבים : ע"ב כי מטא לאוירא וכו' (גיטין עט ב) תוס' ד"ה דהא :

דף עב ע"א הנצוק והקטפרס (חגיגה כא ב') תוס' ד"ה כשוכיה : אינו חיבור לא לטומאה (חגיגה י"ט ב') תוס' ד"ה בתחתונה :

דף עג ע"א המערה יי"נ מחבית לבור (יומא נז ב') תוס' ד"ה עירה . (יבמות פב ב') תוס' ד"ה אמר . (ב"ק ק ב') תוס' ד"ה אומר : ע"ב ב' כוסות וכו' (זבחים עג א') תד"ה ר"י (מנחות כב א) תד"ה הדבר ושם ע"ב ד"ה ור"י : שלא במינו בנותן טעם (נדרים עג א') בתו"י ד"ה כל : כהתירו כך איסורו . (מנחות ס א') תוס' ד"ה מי :

דף עד ע"א במשנה ושור הנסקל (סנהדרין עט ב') תוס' ד"ה בשור . (זבחים ע ב') תוס' ד"ה ואפילו . (עב א') תוס' ד"ה אלא : חרץ מדמי יי"נ שבו (ע"ז מ ב') תוס' ד"ה מאי (נ"ת א') תוס' ד"ה אקלע . (שם ב') תוס' ד"ה כי : ע"ב גת של אבן וכו' (ע"ז נ"ה א') תוס' ד"ה והשאר : בגמ' הגת והמחץ והמשפך (ע"ז לג ב') תוס' ד"ה כך . (עב ב') תוס' ד"ה אם : נעוה ארתחו . (זבחים לה ב') תו' ד"ה עירה : כי הוה משדר גולפי וכו' (ע"ז לא א') תוס' ד"ה דאמר :

דף עה ע"א הדפין והעדשין (ב"ב סו ב') תוס' ד"ה יש : א"ב חורפי ואפלי (ב"ב לו ע"ב) תוס' ד"ה מ"ב : חלטין במי זתים (ע"ז לג ב') תוס' קינסא : ע"ב ע"ה שהושיט ידו לגת וכו' (ע"ז ס א') תוס' ד"ה זיקא : אפי' כלים חדשים וכו' (שבת טו ב') תוס' ד"ה אלמא : הואיל וכי נשתברו וכו' (שבת טז ב') תוס' ד"ה ר"א :

דף עו ע"א אלא קדירה בת יומא (נזיר לח א) תוס' ד"ה דלית : הכא היתרא בלע (חולין ח א') תוס' ד"ה שלננה : מי דמי מריקה ושטיפה בצונן וכו' (זבחים לז א) תוס' ד"ה הספוד : נעשה גיעול לחברו (חולין קיב א') תוס' ד"ה הלכתא . [א"ה עיין שו"ת עבודת הגרשוני סי' קט"ז מה שהשיב להגאון הש"ך ז"ל] : ע"ב מה בלעו בנצוצות (שבת סב ב') תוס' ד"ה אבל . (פסחים מ ב) תוס' ד"ה אילפס : הדר רצה עשרה ומני (ב"מ קיט ע"א) תד"ה שבור : ארכבר מאי עבדת (נדה מז א') תוס' ד"ה מסר . [א"ה עיין מה שהערנו לעיל בקדושין (דף ע)] : סליק

גליון מהרש"א ממסכת עבודה זרה להגאון וכו' מהור"ר שלמה איגר זצ"ל

דף ב ע"א רש"י ד"ה לפני . משום דאזיל ומודה . כרבא לקמן ו' ע"ב : תד"ה אסור ולשאת ולתת הכי פי'. עי' דף ו' ע"ב תוד"ה לא ודף י"ב ע"ב תוד"ה עיר : בא"ד בסופו. יקריב מן המובחר. ועי' באחרי שהוסיף עוד ומשנה לעבודת כוכבים כו' עמ"ש בגליון הר"ן סוף פ' זה : תד"ה להלוותם . עי' תוס' דף ו' ד"ה אלא :

דף ג ע"א תד"ה כהנים . משום דכתיב אדם . עי' כריתות ו' ב' ת"ר הסך בשמן המשחה :

דף ה ע"א גמ' מלמד שהתנה הקב"ה . עי' עקידה בראשית שער ס' עלה י"ב ע"ג ד"ה אך אמנה : ע"ב גמ' ואין הם מסורים ביד יגרם . ספר בינה לעתים חלק עת משפט עלה ו' ד"א ע"ב : שם הכא בהמה שתיין ראשי. עי' תוס' זבחים ס"ח ריש ע"ב : תד"ה מנין כו' פשיטא דמי איכא מידי. גם בתוס' נזיר ס"א סוף ע"ב הקשו על עשה דעובד כוכבים מי איכא מידי :

דף ו ע"א גמרא אלא למ"ד טריפה יולדת . מכאן ראה להוכיח בשעה"מ הלכות שחיטה ריש פ' י"א דה"ה זכר טריפה דאינו מוליד (דאל"כ גם למ"ד אינה יולדת קשה דאצטריך לזכר טריפה) : שם למאי כ"מ דאית ליה בהמה . עי' לקמן י"ד ע"ב תד"ה מקום עי' תוס' ריש פרקין ד"ה אסור : רש"י ד"ה משום הרוותא. משום לא ישמע . עי' בהר"ן סוף פ' בשם הרמב"ן ובגליון שם : תד"ה ודילמא . מ"מ באותה שעה לא היה יודע . עי' חולין י"א ע"א תוד"ה אתיא : תוד"ה או דילמא יש מקשין מכאן לפ"ה דמתני' . ועי' תוס' ר"פ סד"ה אסור : ע"ב גמ' ת"ל ולפני עור . ובאיסור דרבנן עי' לקמן כ"ב ע"א תוד"ה תיפוק : שם דקאי בתרי עברי . ש"ע יו"ד סי' קנ"א ס"א ועי' ש"ך שם סק"ו ועי' מ"ש בגליון הר"ן כאן ועי' בהר"ן סוף פרק זה בשם הרמב"ן : שם בתרי עברי נהרא . עי' בהרא"ש ריש מסכת שבת עי' במל"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ב עי' במג"א סי' שמ"ז סק"ד עי' חידושי רשב"א נדרים ט"ו ע"א ד"ה רבינא אמר : שם כה"ג דהוא ליה איבה ע' בתוס' ריש פרקין ד"ה אסור : רש"י ד"ה אבל לא. דמרווח ליה שמתוך. עי' רש"י י"ב ע"ב בסוף דבריו במתני' : תוד"ה מנין. מדקאמר אי לא יהיב ליה . ועי' תוס' פסחים כ"ב ע"ב ד"ה ואבר דהגמרא דייק זה מדקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן ולע"ק בב"ק קי"ז ע"א אמר לו אם הושיט לי פקיע זה כו' : תוד"ה תניא. אע"ג דתניא כוותיה. לתי' א' בכ"מ פ"ה מיסה"ת הלכה ה' ד"ה וכן ס' הרמב"ם כן דהיכא דתניא כוותיה דר"ל הלכה כמותו ואף דל"א בגמ' תני' כוותיה וע"ש בס' סדר המשנה : בא"ד ולא אינטריך

אינטריך למחשבה . עי' בהר"ן כאן דחה ראיה זו : תד"ה אבל דלא אסור שום קניה . עי' תוס' סד"ג :

דף ז ע"ב גמרא בן בתירא מתיר בסוס . עי' שעה"מ פכ"א משבת ה"ט :

דף יא ע"א רש"י ד"ה עיקור. ואף על פי שאין סופו ליהנות ממנה . עי' רש"י ריש דף י"ג ד"ה מן ארכובה : תד"ה עיקור. דאסור לגרום טריפות . לקמן י"ג ריש ע"ב : בא"ד ותימא וכי קדשים הם . עי' ט"ז יו"ד סי' קי"ז סק"ד ועי' ב"ח א"ח סי' תקנ"א ובס' בית הלל יו"ד סי' כ"ז סי"ח בהגהת ש"ע רשמתים בגליון ש"ע שם :

דף יב ע"א גמ' ששפתו שתי קדירות . וכל אחד מאמר את שלו או יוצא ונכנס ועי' בהר"ן וכ"מ מדקאמר דלמא מהדר אפי' : שם אפילו בחדרי חדרים אסור. עי' כתובות פ' אע"פ דף ס' ע"א רש"י ד"ה מוצצו ועי' שעה"מ פ"ה מיו"ט ה"ד עלה מ"ו ד"א ע"ב : תד"ה ושדי . אבל בחנם כדי להשהיל . עי' בבדק הבית יו"ד סי' קי"ח המתחיל כ' הרשב"א בתשו' : בא"ד פירי' בארבע זוזי . עי' מהרי"ט בראשונות סי"ב ובשניות ס"ג ובת' חכ"צ סי' ל"ט עלה ל"ז ע"ג ד"ה אגרא ובדבורים שאח"ז : בא"ד ומהאי טעמא שבקינן . עי' לקמן דל"ח סוף ע"א : תד"ה דכוותה . ומייתי ראיה ממתני' . הר"ן כאן האריך בזה : ע"ב תוד"ה אלא . דעיקרייהו לריחא קיימי . ל"ע דברי הש"ג פרק בתרא דמסכתין ריש עלה שס"ג דק"ס דגם באסור רק באכילה אסור להריח בו ועי' ש"ך יו"ד סס"י ק"ח ריש ס"ק כ"ז ועי' ת' אמונת שמואל סימן מ"ה : בא"ד אבל בת תיהא . לקמן ס"ו ע"ב וע"ש בתוס' : בא"ד דשתיה גסה מותרת . עי' מל"מ פ"ה מיסה"ת ה"א עלה ז' ע"ד סוף דבור ומ"ש שם בגליון :

דף יג ע"א גמרא אבל מהנה שרי . עי' לקמן מ"ד ע"ב תוד"ה נהנין : שם והאיכא צער בעלי חיים. עי' הגה ש"ע אה"ע ס"ס ה' ות' בית יעקב סי' מ"ב ועי' ת' עבה"ג סי' י"ג דוקא בחיים אבל להמיתה במיתה יותר קשה ליכא משום צעב"ח והביא ראיות מחולין ז' ע"ב וק"ז ע"א: תד"ה יכית. אינו נקרא נסנה . נע"ק בתוס' ישנים נדרים דל"ג ע"ב ד"ה דמהני ליה ועי' בחדושי אנשי שם על הר"ן כאן : ע"ב גמ' השתא דלא חזי להקרבה לית לן בה . להרמב"ם פ"א מהל' א"מ ה"ז ר"ל דל"ל בה למלקות אבל אסור תורה יש ותמה בלח"מ עליו : מתני' לפי שאין מקריבים חסר. עי' רש"י דף ה' סוף ע"ב ד"ה דאסור לבני נח : רש"י ד"ה וניהוו . משום לא יהיה בו מום . ע"ש בגמרא למעוטי בעל מום מעיקרו :

דף יד ע"א גמרא אלפני מפקדינן . עי' בפלפולא חריפתא שעל הרא"ש סוף פ' איזהו נשך עי' חדושי רשב"א פרק גיד הנשה על מתני' שולח אדם ירך לעובד כוכבים : שם אלפני דלפני לא מפקדינן. עי' תוס' לקמן ט"ו ע"ב ד"ה לעובד כוכבים :

דף טו ע"א גמרא ישראל ששכר פרה . עי' מרדכי פרק אלמנה לכהן גדול : שם וגזירה משום נסיוני . הרמב"ם השמיט נסיוני כיון דאנן קי"ל דמחמר פטור . הר"ן : רש"י ד"ה גזירה משום שאלה. וקא עבר בלאו . ולרמב"ם דוקא מחמר הוא בלאו אבל שביתת בהמתו אינו אלא בעשה ודעת הר"ן בזה נראה כדעת רש"י ממ"ש דמחמר תמיר דעביד אסורא בגופא שעה"מ פ"ה מהל' יו"ט הלכה ב' : תד"ה והשתא . וי"ל דמאי דממכר קרינא . עי' תשו' מקום שמואל סי' א' עלה ג' ע"א ד"ה ולפענ"ד ואין לפירושו טעם וריח דהאלו סברי התוס' בקושי' דמאי דשכירות קניא הוא מדרבנן לא הוי התחלה לקושיא : ע"ב רש"י ד"ה ואין . ועוד משום משכב זכור והן מוזהרין . עי' סוף פ"ט דשבת רש"י ד"ה דלמא אכיל ועי' ש"ע א"ח סימן שמ"ג ואף לאו"ה שבמג"א שם ס"ק ב' הכא שראוי ללמדו ספר ואומנות ודאי בר הבנה הוא :

דף יט ע"ב גמ' מכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה . עי' בס' שעה"מ פ"ה מאישות הלכה כ' עלה כ"ג ע"ד ד"ה ולדעת הראב"ד :

דף כ ע"ב תוד"ה אריסא . והר"ם היה נותן טעם . ואין זה דרך הרמב"ם ושאר פוסקים ב"י סוף סימן רמ"ג :

דף כב ע"א גמ' ועוד מפני שנקראת על שמו . עי' מ"ש בגליון הר"ן עלה של"א ע"א : תד"ה תיפוק . אף במידי דלית ביה איסורא . עי' ש"ע א"ח ס"ס קס"ג עי' פ"ב מ"ב דדמאי בהרע"ב ד"ה לא ישליך וגליון לקמן ס"ב ב' :

דף כד ע"ב גמ' ופטותה מבת ג' שנים מי קא ילדה . עי' בתוס' דבכורות דף י"ט ריש ע"ב ועדיין ק"ק מנ"ל לר"ה להקשות :

דף כו ע"א תוד"ה עובד כוכבים ומבהמה טמאה . עי' יו"ד סי' פ"א ס"ז בהג"ה ועי' בהר"ן ריש פרק זה :

דף כז ע"א גמ' מילה מן התורה לשמה . עי' עירובין י"ג א' התם דמנתקה כו' : ע"ב תוד"ה כל . כי לא מרע נפשיה אם ימיתנו . ולא יתלו בחסרון ידיעתו שהרי רפואה קלה כזו הכל בקיאים בה הר"ן . ועמ"ש התוס' שיאמרו במזיד הזיקו הוסיף שיאמרו הגיע זמנו למות :

דף כט ע"ב מתני' ועורות לבובין . דסתמא הקריב גם העור דלולי כן לא נאסר העור עי' רמב"ם פ"ז ה"ג מעבודת כוכבים וי"ל דילא לו דלקמן בסמוך סוף דינא משום דכפרה כתיב בה בקדשים והא בקדשים עורותיהן מותרין וכן עור אדם המת מותר בתוס' נדה נ"ה ע"א (ועי' בגליון שם) : רש"י ד"ה שסיה. דאסור בהנאה משום דדילמא נסכיה . והר"ן כ' דמשום בנות הן הצריכו לאסור גם בהנאה דאלו היו אוסרים רק בשתיה יבואו להתיר אף יי"נ ממש בהנאה אבל שמא נסכו ל"ת דהוי מיעוטא ועי' רש"י [illegible]

תימי' אדיליף מקרובת . עי' תשו' יד אלי' סי' ס"ח : תד"ה אי ור"ת הקפיד עליו . קודם י"ב חודש מהר"ן :

דף ל ע"ב תוד"ה ומטמא ראשון . מטמא בכזית כמו זבה . ודם דהוי כמו בשר לתוס' סנהדרין דף ד' ע"א ד"ה מנין מ"מ דם נבילה בעי רביעית ע"ש : תד"ה ומטמא שני . וקשה דמה חדוש הוא זה . עי' חולין קכ"ט סוף ע"א דס' ר"ס דאוכל שאסור בהנאה אינו מטמא טומאת אוכל דכתיב (ויקרא י"א מכל אוכל אשר יאכל כו' וכל משקה אשר ישתה) אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים כו' ועי' בב"ק ע"ז ריש ע"ב בתוס' כיון דמדרבנן כו' חשיב אוכל שאתה יכול ועי' גליון שם ועי' לקמן דף ל"ז ריש ע"ב רב אמר דכן ממש :

דף לא ע"א רש"י ד"ה שתא יינא. משום גזירת יין נסך . ועי' גליון רש"י כ"ט ריש ע"ב : ע"ב גמ' חביל גופייהו . חס גופייהו רש"י שבת פ"ו ע"ב : תד"ה דאכלי . דדייגי במצות חביל גופייהו . שנאמר חס לבי בקרבי :

דף לג ע"א גמ' דמי ע"ז איכא בהדי' . עיין בהר"ן בפ"ק דמסכתין במתני' שבגמ' די"א ע"ב : שם אי איתא דה"ל הכא היה מזבין . עי' בתוס' לעיל סוף דף י"ב ובהר"ן שם על מתני' שבדף י"א ע"ב בסה"ד :

דף לד ע"ב גמ' ארשב"ל מפני מה אסרו . עי' דף ל"ה ע"ב תד"ה לגבינה: שם דהא ר"מ חייש למיעוטי. עי' בהר"ן ר"פ כל הצלמים : שם תרמינק שעתק באומר . עי' בתה"א מובא בש"ך יו"ד סי' ד' סק"ד : תד"ה אי . אמר בפרק ב' דיבמות . וע"ש תוד"ה סיפא :

דף לה ע"ב רש"י ד"ה והשלקות. וכולהו משום כו'. עי' רש"י ריש דף ל"ח ובתוס' שם : תד"ה זליפתן . מכח השמן שהריקו . דשמן זית חריף ומפליט גם בצונן . ועי' פסקי תוס' סי' ע"ד ונ"ע בפסחים ע"ה ע"ב שכו בשמן של תרומה כו' ידיהו :

דף לו ע"א גמ' אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו. עי' תוס' מגילה דף ה' ע"ב ד"ה ובקש ובגליון שם : ע"ב גמ' זנות נמי בב"ד של שם גזרו . עי' בהר"ן ר"פ כל שעה ד"ה חוץ אם זה בכלל עריות דיהרג ואל יעבור :

דף לז ע"א תוד"ה לאלתר . אי גזרינן מת אטו לא מת . ולרמב"ם הוא מדינא כיון דלא נתקיים התנאי בפועל אלא בכח : ע"ב תוד"ה והשלקות. וכן פי' בה"ג אבן ר"י אומר . עי' באשר"י פ"ב דביצה סימן י"א :

דף לח ע"א גמ' כל הנאכל כמות שהוא חי . עי' בס' או"ה למהר"י גרונדא הל' בשולי עובדי כוכבים ס"ד מ"ש גבי אגסים הקשים כו' כיון שרוב שבמינו עיקר אכילתו חי : שם קרובי בשולא מילתא היא קמ"ל . עי' עמוד ב' קו"א גמרו ביד עובד כוכבים מותר כו' ובהר"ן שם עלה שמ"ה ע"א : שם ובא עובד כוכבים ומהפך בו . עי' לעיל י"ב ע"א תוד"ה ושדי : ע"ב גמ' התם לעבורי זוהמא . עי' הגהת ש"ע יו"ד סוף סי' קל"ז :

דף מ ע"א גמ' השתא כילבית אתא . עי' שבת דף ס' ע"ב תוד"ה השתא חמש ועי' מל"מ הל' לולב פ"ח ה"ל : תד"ה מתלוקת . וה"ת והא ליכן נמי אסור. עי' בתוס' בכורות דף ו' ע"ב ד"ה לאסור ליכן ועי' הגהת ש"ע יו"ד סי' פ"ג סוף ס"ה ובש"ך שם ססק ט"ו : בא"ד דבריה לא בטלה . עי' ש"ע יו"ד סי' ק"ט א' ועי' בב"מ דף ו' ע"ב תוד"ה קפץ : ע"ב תוד"ה ובאנדרטי. פ"ה ובההוא קאסר . עי' לקמן דף מ"ב ע"ב תוד"ה יוליכם :

דף מא ע"א רש"י ד"ה הרי אלו. ואת"ל עבדום . עי' בהר"ן עלה שמ"ה סוף ע"ב : תד"ה אמר שמואל. ליד או לרגל בפני עצמן . עי' חולין י"ח ע"א רש"י ד"ה מחוברת : ע"ב גמרא הוי ספק וודאי ואין ספק מוציא . עי' בסמוך מ"ב ע"א תוד"ה ספק ובמהר"ם לובלין שם ומ"ש בגליון ש"ך יו"ד סימן ק"י ריש כללי ס"ס בקצרה :

דף מב ע"א גמרא וישראל אינו מבטל . עי' לקמן מ"ד ע"א תד"ה כאן : תד"ה ספק . ומ"ש משברי צורת חמה . עי' מהרמ"ל וגליון לעיל בסמוך מ"א ע"ב : ע"ב רש"י ד"ה צורת חמה מזל חמה . עי' בפירוש המשניות ובש"ך סי' קמ"א סק"ח :

דף מג ע"א גמ' שפודין של ברזל היו . משמע דס"ל לא כריב"י דשרי בשל עץ וקשה על הב"ח או"ח סי' תע"ר ועי' תשו' שער אפרים סי' מ"א: תד"ה לא . כיון דפרצוף אדם לתודיה . עי' מהרי"ט חלק יו"ד סוף של"ה עלה כ"ה ע"ג ועי' בט"ז יו"ד סי' קמ"א סק"ז: ע"ב גמרא והלא כבר נאמר . עי' בשעה"מ פ"ה מיסודי תורה עלה ב' דף א' ריש ע"ב :

דף מז ע"א גמ' לולבו מהו . עי' רש"י לקמן מ"ח ע"ב ד"ה הכא לא אזיל לאיבוד : רש"י מתני' מי שהיה. והבית עצמו נעבד . עי' בהר"ן ריש עלה שנ"א : ע"ב מתני' נוטל מה שהוסיף . עי' סנהדרין דף מ"ח ע"א : שם רש"י ד"ה אע"פ. עבודת כוכבים אסורה מיד . עי' נ"א סוף ב' ולהלן נ"ב ע"א דלמ"ד עד שיעבדו גם בעשאן לשם עבודת כוכבים לא נאסר עד שיעבדו :

דף מח ע"א מתני' ונטלה הרי זו מותרת . וכן גרס הרמב"ם וכ"ה בריף שלפנינו והר"ן גורס ובטלה ועי' מ"ש בגליון הר"ן (והוא עלה שנ"א ע"א) : ע"ב גמ' לא ישב בצילה פשיטא . עי' בהר"ן עלה שנ"א ע"א : תד"ה לא . א"כ חומרא דעבודת כוכבים שני . נע"ק על הב"י יו"ד סי' רי"א עלה קנ"ו ריש ע"ד : תד"ה ורבנן היתר ושל עבודת כוכבים ביחד . עי' רש"י מ"ט ע"א ד"ה מאי לאו [illegible] כ"ד :

דף מט ע"א גמ' וכן פרה שנתפטמה . ש"ע יו"ד סי' ס' ס"א בהגה"ה : שם לא בזה כדי לחמץ . עי' ט"ז וש"ך יו"ד סוף סימן פ"ז : רש"י ד"ה מאי לאו ע"י שאר אכילות . עי' תוס' מ"ח ע"ב סד"ה ורבנן : תד"ה שאם . אבל אגוז וקרקע שני ענינים הם . עי' ב"י יו"ד הכ"ל בגליון דף מ"ח ע"ב ובגליון שם : ע"ב רש"י ד"ה עובדין . והשתא לא חשיב להו תקרובת . עי' לקמן נ"א ע"א א"ל אף לדידי קשיא לי כו' : תד"ה ארוג . דרך ליקח פת מן כו' . עי' תוי"ט כאן : תד"ה שקול . ולמוכרן כ"א בפני עצמו . וכתב הר"ן עלה שנ"ב ע"ד על רש"י ובודאי ה"נ שרי למוכרן כולן ביחד ובלבד שלא יערבם ועי' לקמן דע"ד סוף ע"א בתוס' :

דף נ ע"א גמרא מנין לתקרובת עבודת כוכבים . עי' תוי"ט פ"ג מ"ח ד"ה ואם עבר עמה:

דף נא ע"ב מתני' נהנין מהן שלא בטובה . עי' שביעית פ"ד מ"א :

דף נב ע"ב גמ' איסור דאורייתא לא בטיל . עיין תוס' פ' מרובה דף ע"ב ע"ב ד"ה דאי . ובשעה"מ פ"ה מאישות ה"א עלה י"ד דף א' ע"ב : שם הכא כיון דאשתמש בהו לגבוה . עי' בכ"מ פ"א מהל' בית הבחירה הט"ו ד"ה ומ"ש רבינו :

דף נד ע"א גמרא דכתיב ולנערה לא תעשה דבר . עי' רמב"ם פ"ה מיסה"ת ה"ד ולע"ק : רש"י ד"ה מאבני מזבח . אסרינהו רבנן . עי' כו"פ סי' ד' : תד"ה היתה . ה"ה נמי דמעשיו דידיה . עי' לעיל מ"ו ע"א תוד"ה בהמה : ע"ב גמרא כיון דעבד בהו מעשה איתסרו . עי' לעיל כ"ב ע"ב תד"ה ברוך וחולין מ"א ע"א תוד"ה ת"ש ב' אוחזין ופלתי סי' ד' סק"ג ד"ה ונראה : תד"ה מכרן אבל איתהנויי אסור . עי' בעה"מ הל' חמץ ומצה פ"א עלה כ' ע"ד ד"ה ודע :

דף ס ע"ב גמ' דדמי עלי' כיום אידם . אבל לא איד ממש כיום שעלה בו מן הים . עי' בהר"ן לעיל ריש פ"א במתני' ואלו אידיהן :

דף סב ע"א במתני' שאמר לו העבר לי . עי' בב"י א"ח סי' ת"נ סוף ד"ה ומה שכתבו : גמ' דיהביה ניהליה בגד היתר . עי' תשו' בית יעקב סי' מ"ב עלה ל"ו ד"א ריש ע"ב שהעיר ממ"ש הב"י יו"ד סי' קי"ז ומובא בש"ך שם סק"ג בטעם הגמרא דמתנה הוי כמכר : תד"ה בדמיהן . משמע הא בגוף הערלה אסור . עי' קדושין נ"ו ע"ב במתני' ועי' בתוס' בכורות י"ב ריש ע"ב ובמתני' פ"ח דשביעית מ"ח : בא"ד כמו כן אסור לקדש בו אשה . י"ל דרצונה שעל כן אסריה אעלמ' ועי' תשו' אבא מארי ז"ל בפסקי' א"ח סי' קכ"ט עלה קכה ד"א ע"א ד"ה וביותר ובדבור שאח"ז . ועי' תשו' נ"ב א"ח סס"י קכ"ט ד"ה ואמרתי : תד"ה לקוט . גבי מילאן ונותן לחבירו ע"ש רש"י ד"ה בהגביה כו' (קרוב לסוף עמוד) ועי' רש"י בב"ת ט' ע"ב במתני' : ע"ב גמ' תמריה דנפים אגרייהו . וכן הלבע במתני' פ"ז דשביעית מ"ז כדאי' טעמא בתוי"ט שם פ"ח מ"ד : שם אתו בהו לידי תקלה . עי' לעיל כ"ב ע"א תוד"ה תיפוק: תד"ה יאות . ומכאן דקדק . עי' תשו' פנים מאירות ח"ב סמ"ג ד"ה איברא נראה : בא"ד ועוד הוסיף רבי יצחק . עי' לקמן בגמ' דע"א ריש ע"ב ובש"ע יו"ד סי' קמ"ד סוף ס"ב מותרים בדיעבד ועי' לקמן דף ס"ד מסתברא כו' מדהני כו' זילו זבינו כו' :

דף סג ע"א גמ' התכעלי בטלה שתם . עי' בב"מ ק"ג ע"א אי דא"ל בית סתם : שם הא מחסר משיכה . עי' מהרי"ט ח"א סכ"ב ד"ה והיכא למידק ועי' בהר"ן קדושין בדף ר"ו ע"ב ד"ה גרסינן בגמ' ועי' בנמוקי' ב"ב בדף ר"ו סמוך לסוף עמוד א' . עי' מג"א סי' קנ"ג ס"ק מ"ו ועי' ש"ך חו"מ ספ"ז ס"ק כ"ח ועי' בס' קצות סכ"ח סק"א ובתוס' בב"ק דף ע' ע"ב ד"ה כאומר וד"ה ואלו : שם וכגון דקאי בתאירה . עי' בב"מ מ"ט ב' כגון שהיה עלייתו כו' : תד"ה או . שאין אתנן חל על המוקדשין . תמורה דף ל' ע"ב במתני' ופסחים ל' ע"א : תד"ה בזונה . אית לי' לעובד כוכבים במשיכה . מיהו הרמב"ם (פ"ד מהלכות אסורי מזבח) מפרש בזונה דל"ק במשיכה לחוד אלא גם בכסף : תד"ה כגון . על המבורר בשעת ביאה . עי' בכורות ריש דף כ"ז ובגיטין כ"ד ע"ב תוד"ה לאיזו :

דף סד ע"א גמרא דמי עובד כוכבים ביד עובד כוכבים מהו . עי' לעיל דף י"ב ע"א תוד"ה דכוותה הכא ובהר"ן שם : שם מדהגנו דאתו . עי' לעיל ס"ב ע"ב תוד"ה יאות ועי' ש"ע חו"מ סימן קנ"ד א' :

דף סה ע"א גמרא שקיבל עליו למול . עי' ביו"ד סי' קי"ט ס"ג : שם אמר ידענא ביה דלא פלח. עי' בתוס' ריש מכלתין ד"ה אסור: ע"ב גמ' ולמפינהו ולזבונינהו . עי' תוס' לעיל מ"ט ריש ע"ב ובגליון שם :

דף סו ע"א גמרא חמרא חדתי בענבי . עי' ש"ע חו"מ סי' רע"ת סוף ס"ט : שם אלא אי אמרת בתר שמא אזלינן . נ"ע מש"ך יו"ד סימן ל"ח סק"ו ועי' פלתי שם סק"ד ד"ה מיהו אפשר : ע"ב תוד"ה אביי . אבל אין לומר דתשבינא . עי' הר"ן חולין עלה רכ"ח ע"א ועי' לעיל י"ב ע"ב תוד"ה אלא וגליון שם :

דף סז ע"א תד"ה אמר ר"י . ולא נראה לר"ת . עי' יומא פ"ב ע"א וקש' אי טכע"ד מה לי רוטב מה לי שומן. כפות תמרים :

דף סט ע"א רש"י ד"ה אמרטוטי. לאתיכות דקות . עי' ט"ז יו"ד סי' קי"ד ס"ק א' וע"ש פ"ח ועי' תשו' חות יאיר סס"י ק"ב (עלה ק"א א') למאי כ"מ אמרו ז"ל דבריה לא בטלה ה"ל דחיישי' שמא יפגע בגוף האיסור .

דף עא ע"א תד"ה פרדשני . אלמא קננהו במשיכה . נע"ק ברש"י בכורות פ"ב די"ג ע"א ד"ה כלל וכלל לא עד שתבא לרשותו : תד"ה רב אשי . ואח"כ ימשך העובד כוכבים הבהמה . משמע דתגר אינו קונה לעובד כוכבים ועי' יו"ד סי' ש"כ ס"ו והמקום יקנה לו חלק באם וכ"מ מקושי' הש"ס בסמוך ע"ב : בא"ד מן הבהמה או מן העובר . עי' יו"ד סי' ש"כ ס"ו בהגה"ה ועמ"ש שם בגליון ש"ך סק"ד : בא"ד אין לחוש משום ביטול מקח שאנן סהדי . עי' חו"מ סי' ר"ך ס"א בכדי שאין הדעת טועה ועי' בס' מחנה אפרים דיני אונאה סי"ג ובגליון ש"ע שלי סי' רכ"ז ס"כ : ע"ב גמ' יין נסך לא הוי עד דנגע ביה . עי' לעיל דף ס"ב ע"ב תד"ה יאות ועוד הוסיף ר"י כו' : שם סוף סוף כי מטא לאוירא . עי' זבחים כ"ה ע"ב עי' קצות סי' קל"ד ג' : שם שמעת מינה כליו של לוקח . עי' בשו"ע יו"ד סי' קל"ב ס"ב בהגהת ש"ע או כו' ואמר לו המוכר יקנה לך כליך ול"ע : רש"י ד"ה אלא כתבית. דשקיל חד מינייהו . עמ"ש בגליון הר"ן עלה שנ"ב ע"ד : תד"ה ואי אינה קונה . ואפ"ה קנייה להתחייב באונסין . עי' פרק מרובה ע"ט ע"א במתני' ובתוי"ט שם . וכ"מ ל' הש"ע חו"מ סי' שמ"ח ס"ד :

דף עב ע"א תד"ה ומאי . ותימה הרי ישראל נמי . עי' בס' קצות סי' שנ"א סק"ג :

דף עג ע"ב גמרא אבל לא קדם וסילק . עי' פ"מ בפתיחה להל' תערובות ח"ג פ"ד ד"ה והנה מכל אלה :

דף עד ע"א גמרא דבר שבמנין ואלו איסורי הנאה . עי' תוס' יבמות דף פ"א סוף ע"א : רש"י ד"ה תרתי. והשאר נותן לכלבו . עי' באשרי מ"ש דלאכילה לא בטיל ועי' מ"ש ע"ז בצל"ח פסחים דף ע' ע"ב ד"ה וע"פ מ"ש : תד"ה הא מדקתני בשר בחלב . עי' חולין ק ע"א תוד"ה שאני חתיכה דהא תתי' בב"ת כו' אע"ג דאסור בהנאה :

דף עו ע"א גמ' כל יום ויום נעשה גיעול . פירושו בב"י יו"ד סי' ל"ג בשם רשב"א ועי' בתוס' חולין ריש דף קי"ב ומ"ש על דבריהם בב"י שם קרוב לסוף הסימן ל"ע : תד"ה מכאן . ויש לתת טעם מה ראו . עי' תוס' פסחים ל' ע"א ד"ה אמר רב ועי' שעה"מ פ"ח מחמץ עלה ס"ו ע"ג :

גליון מהרש"א על הרא"ש

פרק ג סי' ט' משום דתוספת דמיה. עי' בשו"ע א"ח ריש סי' תמ"ז בהגה"ה ומ"ש בס' חק יעקב שם :

פרק ה סי' ב' ודאי נתחייב לו החפץ . במהרי"ט ח"א סכ"ב ד"ה והיכא למידק נסתפק בזה כיון דקנין אין כאן י"ל דגם חיוב ושעבוד אין כאן : בא"ד א"א לו לקנות אלא במשיכה . י"ל דהנאת הפעולה הוי כמו ממון וכ"כ מהרי"ט שם וא"כ כשאמר עשה עמי ואתן לך קרקע קנה וניחא דהה"מ סוף פ"ג ממכירה יודה להרא"ש במטלטלין ועי' תוס' ב"ב ריש דף פ"ז ועי' בש"ע אה"ע סי' קע"ז בב"ש סק"א ובס' בית מאיר שם ועי' מג"א הל' פסח סי' ת"כ סק"ד : סי' י"א דאם שהה בתוכו יום שלם מעת לעת . מהכפל יום שלם מעל"ע וכ"ה לעיל בפ"ב סי' כ' . אפשר לסמוך מ"ש בס' מנחת יעקב כלל כ"ד דאם היה הספק תוך כ"ד שעה אף דבצירוף שהה כ"ד שעה שרי [והפמ"ג סי' כ"ה סק"א בשפתי כ' לסמוך עליו בה"מ] : סי' י"ב שהם על כתיפו ויוכל ליגע בהן . קשה תיפוק ליה משום נדנוד דע"כ לא שרי הרמב"ם משום נדנוד אלא בכלי שהוא דאין דרך ניסוך בכך תוי"ט פ"ה מ"ז : סי' ל"ו גזירת הכתוב הוא שבירה בכלי חרס . עי' בס' שעה"מ פ"ח מחמץ ומצה הכ"ה עלה ס"ו ד"א ע"א . עי' ט"ז יו"ד סי' נ"ג סק"א : סליק

גליון מהרש"א על מס' הוריות

דף ב ע"א גמ' השב מידיעתו מביא קרבן . עי' חולין דף ה' ריש ע"ב תד"ה מעם הארץ:

דף ו ע"א רש"י ד"ה לאויס . דאע"ג דמתו מתכפרין עי' בתוס' תמורה דף ט"ו ד"ה הא : ע"ב גמ' וכי דנין אפשר . עי' יבמות דף מ"ו סוף ע"א ובגליון שם :

דף ז ע"ב רש"י ד"ה הוא בחלב . בין בכזית לפחות מכזית . עי' בסמוך ד"ח ע"א מתניתין אין ב"ד חייבין עד כו' ול"ע :

דף ח ע"א רש"י יחיד נמי אינו מביא חטאת . ושפחה חרופה דלית בה כרת ומביאה קרבן קבוע . מ"מ חטאת אינה מביאה כ"א אשם תוס' שבועות ריש דף ז' : ע"ב רש"י ד"ה למן היום . אנכי ולא יהיה לך . מה שפרש"י אנכי עי' מגילת אסתר בעשין מצוה א' ובסיבאר שבע מפרש דנלמוד בה אדם הראשון וכמ"ד בסנהדרין דף נ"ו ע"ב ויצו זו עבודת כוכבים . ועי' ספר סדר המשנה שעל רמב"ם פ"א מיסה"ת אות ג' : עם מתני' הנשיא חייב בכולן . עי' בס' כפות תמרים ביומא דף ע"ד ריש ע"א :

דף יב ע"ב גמ' חוץ מה' דברים האמורים . במל"מ הל' כלי מקדש פ"ה ה"ו תמה למה השמיט הרמב"ם ה' דברים אלה :

דף יד ע"ב גמ' חמרא וריחני פקחי . עקידה פ' שמיני עלה ס"ג ד"א ע"ב :

מסכת דרך ארץ פ"ו והיו נודרין בתורה שלא יאכלו . עי' נדרים דף י"ד ריש פ"ב ובש"ע יו"ד סי' רי"ב :

אבות פ"ג ומנין אפי' חמשה שנאמר . עי' סוכה דף י"ג ע"א תד"ה כשלש שמיה אגד :

סליק בס"ד

הגהות וחדושים על מסכת עבודה זרה

מהגאון המובהק הר"ר גדליה ליפשיץ זצ"ל ומבנו הגאון וכו' הר"ר ישראל ליפשיץ זצ"ל (בעהמ"ס תפארת ישראל על המשניות).

דף ג ע"א גמ' אשר יעשה אותם האדם כו'. נ"ב עתוס' ולעד"נ דנהי דאינם אדם נגד ישראל עכ"פ נגד בהמה נקראו אדם. ואדם כי ימות כודאי כמובהר שבאדם מיירי שלא לאפוקי טומאה מספק: תד"ה נוגעים. שהם קיימים ממה שקבלו. נ"ב תמוה דא"כ דקיימו אקבלה ולא אקיום א"כ היאך נגעו בעדותן כ"כ ר"י הלוי את וכנו דהע"ז זצ"ל ולעד"נ דקבלה מהני כ"ז שלא נאמר אנוסים היינו כשבת פר"ע דפ"ח אבל כשיעידו עלינו דע"כ נריכין אנחנו להתנצל לומר אנוסים היינו אז יבטל הקבלה ודו"ק:

דף ד ע"ב גמ' וכמה רגע. נ"ב תמוה הרי כבר פירש לעיל ע"א כמה וי"ל דר"ל כקושית התוס' מה י"ל בשעה מועטת כזו ומשני רגע כמימרי' דהיינו כלם דהי"ל ג' אותיות כרגע. ע"כ:

דף ה ע"א גמ' והכתיב פ' יבמות ופ' נחלות. נ"ב מקשים דלמא במתו ע"י רציחה ועוד למה הקשו מפניהם יחד מנחלה ויבום ולעד"נ דה"פ למה נכתב פ' יבום דיבם קם על שם אחיו לנחלה וכפ' נחלות מפורש דאב קודם לכל יוצאי יריכו אם אביו חי ודוחק לומר שנהרגו ח"ו שניהם. אמנם זהו דוחק דמשמע דיקום ע"ש אחיו לנחלה גם אם אביו חי וכאה"ע סקס"ם ס"ב בהג"ה וצ"ע כעת: **ע"ב** יגרם מסור בידם כו' לכו למים. נ"ב נ"ל דדרשו רגל על יצה"ר מלשון מרגיל ומלשון דיורד ומסטין ועולה ומקטרג:

דף ו ע"א לנוותא. נ"ב ר"ל להכרותא בעלמא ולטייל כמאן דמלוה זה לזה שעמו:

דף ז ע"א בשל סופרים הלך אחר המקל. נ"ב דהו"ל כספיקא דרבנן וקי"ל ספיקא דרבנן לקולא: תוס' סד"ה הנשאל. שניהם היו בבה"מ כשנשאלה השאלה. נ"ב וה"נ איכא למימר דאיירי נמי לקמן ד"מ ע"א בדנפקי שפורי דרבא כו' ומיהו מאי נימא לקמן דכ"ז ע"ב בהאי עובדא דקא מייתי התם ועיין רש"י שם ד"ה איפליג עליה כו' וכ"מ מדקאמר טרוק טרוק גלי כו' ודו"ק ואפשר לומר דהתם דהתיר מתחלה וא"כ שמע דחבירו אוסר מיהו האוסר לא שמע דברי המתיר עד אחר שאסר ודו"ק [ישראל ליפשיץ]:

דף ח ע"א גמ' והקריב שור שקרניו קודמין לפרסותיו. נ"ב לאאמ"ו זנוק"ל ה"ט דבעינן קרבן דומיא דידיה להיות מנכראים מארץ דיוצא קרנותיו תחלה ולא מן הנולדים:

דף ט ע"א אי נימא ממתן תורה עד השתא. נ"ב דגמ' בבלי נסדר אחר ד' אלפים מבריאת עולם לכן פריך דכי מעיינת בהו לא תשכח ב' אלפים ממתן תורה אא"כ תצרף עמהם פרטי מהאי אלף חמישי דאח"כ וכפרש"י: **ע"ב** איכא ביניייהו תלת שנין. נ"ב ובאמת היה אז עת רצון ועבר בעו"ה דכמה עתים יש בזמנים חלוקים עד עת אחרון הנודע לה':

דף י ע"ב א"ר נתפרדה חבילה. מכאן סמך למנהג עולם דכשמת אחד מחברים לומר למת דמעתה נסתלק חברותה שלהם ממנו:

דף יא ע"א א"ת גוים אלא גיים. נ"ב מלשון גאים שהתנהגו בשררות וחשיבות:

דף יב ע"א רבא אמר מאי ל"ת להם חכמים משום נ"כ. נ"ב דהו"ל מדרבנן וכ"כ יום אידם מדרבנן דאינו רק גרמא בעלמא דמשכת עובד כוכבים לע"ז וליכא קמא אין חוששין אפי' לספק דאורייתא וקי"ל הרי בספיקא דאורייתא אחזוקי איסור מחזקינן וכהע"ז בי"ד ססע"ב סק"י וכפרט לתוס' דהכא במרוית עובד כוכבים נמי מיירי ליטול שמינה נגד כתוסה וכ"ל דהכא שאני דמתוסר מעשה שפיר אוקמינן בחזקה דמעיקרא וכעין שכתב מור"ס בה"מ סרמ"א ס"ד לחלק מה"ט בין תנאי דקום ועשה או תנאי דשב ואל תעשה ע"ש. ולדידן במרוית חוששין לאחלופי אף דמתוסר מעשה כי"ד סקי"ח וכרבא ומה"ט נייד רבא הכא מפירוש קמא: **ע"ב** תוס' סד"ה הבולע. ונמצא כריסו נבה. נ"ב וכ"כ אירע בזה"ז בתלמיד אחד דבתוך למודו באמצע לילה תמיד נצטער ונתעלף ולא ביום ואמרו רופאים ששתה עלוקה במים בלא בדיקה וביום שבעה מאכילתו ובלילה דכבר נתעכל אכילתו נושך ושותה בלבו וכדומה. והשקהו רופא סם ידוע עד שהקיאו חתיכות ד"ד חתיכות וחיה. סוד ה' ליראיו. המקום יצילנו. לכן יהדק שיניו בשתייתו בלילה ולאו משום סכנת שברירי ח"ו יאמר כהכא. ופעמים נפוחים שאתו גילוי כפרש"י דל"א ע"ב עמ"ש הני ארמאי זוקאני ולפ"ת בסי' ר"ח ה"ה השותים מדבר שנפל בו התקופה דלא כהע"ז בי"ד סקע"ז דנסתפק להקל:

דף טו ע"ב תוס' ד"ה רהט. לא תלינן כו'. נ"ב ר"ל כיון דתשוב ועוד מסתמא מוכר למי שנותן יותר להרויח טפי:

דף טז ע"א גמ' בפרזלא הינדואה. נ"ב נקרא שטאהל בל"א:

דף יז ע"א אמרינן נזירא סחור כו'. נ"ב תרגום סביב סחור סחור משום דסביב ג"כ מלה כפולה כמו סב סב ור"ל דלנזיר אומרים זיל זיל מרחוק אף סביב לכרם לא תקרב: שם דלא הדרא בה שפיר. נ"ב דלא חזרה בתשובה שפיר ולכך לא מתה מסר דלא תהוי לה כפרה:

דף יח ע"ב גמ' והכ"א מקום שמזבלין כו' מאי בינייהו. נ"ב נ"ל דר"ל ממ"ש ר"מ מפני שמזבלין ולא אמר במקום שמזבלין משמע דסתמא נמי אסור ומ"ש חכמים נמי ע"כ בסתמא מיירי דאי אין מזבלין ודאי מנא ידעי: רש"י ד"ה וא"ד כו' וגוה לא' מתלמידיו כו'. נ"ב שהיה יודע שהוא ירא שמים ולא יעשה עמה איסור אף כשתתרצה וכן סוי דח"ו דר"מ יכשילנה כנלפע"ד [ישראל ליפשיץ]:

דף יט ע"א גמ' אנא עבידתיה וקיים בידי. נ"ב כארז"ל [מגילה ו:] דלאוקמי גירסא סייעתא דשמיא: **ע"ב** מי ידע אינש כמה חיי. נ"ב אינו ר"ל שמא ימות דהא שמא ימות תנאי היה כרפ"ג דגיטין אלא ה"ק שמא חי טפי מע' שנה הנקצב בתהלים כדכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה ולזה משני שפיר ליומי דבכה"ג אם חי טפי יכול לחזור ומתורץ קושית תוס' מרש"י: במשנה ר"א אומר בשכר מותר. נ"ב נ"ל דה"ט דר"א דגוי ע"ז כתשמישי ע"ז דלא נאסר עד שיעבוד כגמ' לעיל בסמוך כ"כ גוי ע"ז עד שילבשנו:

דף כד ע"ב ומ"ש מיטב. נ"ב דבשלמא לזכות הם עצמם שפיר הקפידו במיטב לקרבן משא"כ בדמיהן:

דף כו ע"א כי הכיא איתתא כו'. נ"ב עובדת כוכבים היתה מכנה לחברתה שהיא מילדת לישראלים וכ"כ אמה והיתה כוונתה לבזותה בכך והשיבה נ"כ רעות תבא עליך כמה הרגתי מהם כאופ"א דהיינו שוה"ס בל"א של נכר ולרבנן אמרה שקר בכך כדי להצדיק נפשה ולא הרגה באמת:

דף כז ע"א עד שתצא נשמתו. נ"ב ליסנא בעלמא נקט ומלשון קללה: **ע"ב** איהו נמי הויא טרקיה. נ"ב לכאורה נ"ל דה"פ מנ"ל לר"י לומר ולא עברת ע"ד הכריך הרי איהו נמי הויא טרקיה ודלמא על איסור דרבנן נשכיה ולזה משני דהתם ליכא רפואה והרי הכא רצה לרפאותו וע"ז הקשו תוס' הכא ד"ה הויא וכו' הרי איהו נמי לא הו"ל אסותא דלא התירו ר"י וגם מיסר למות ודלמא נענש משמים על שעבר על איסור כהויא דרבנן ולא משני הגמ' מידי ולזה פי' התוס' בע"א וראיתי לרבותינו הגדולים שנתקשו בתוס' זה מאד וא"ל דעכ"פ באמת נמי קשיא על ר"י דלמא נענש על שעבר באיסור דרבנן דנל"פ דכל ישראל בחזקת כשרות הם:

דף כח ע"א רמי מידי בי ככי כו'. נ"ב וכ"כ מצוי בזה"ז דבשר דתחת שיניו נמצא בהם דם וזהו סימן שהתחיל לרקוב וסופם לרקוב מאד ורפואתו לשפשף בו בבגד למר לנוע אדום שרוי בחומץ איזה פעמים ביום עד שיאכל טפי דזהו סימן שעבר הסכנה ונתגלה הבשר חי דאין בשר בלוי שמת מרגיש כלל. וא"כ ימשח שם במי וורדא לרפאותו מהר והיינו (רוזין וואסר) ואולי זה נעשה ע"י חימום הגוף ביותר ונקרא הכא צפדינא: שם האי עקבתא. נ"ב נ"ל דהיינו בועא בשר מת שנתגדל מעט מעט באדם עד מאד רחמנא ליצלן כמו שמעתי: **ע"ב** מעלין אזנים. נ"ב ערש"י וכוונתו דכשאדם מפהק פותח פיו ביותר ופעמים אינו יכול לחזור לסתום ונעשה ע"י שנתפרקו לחייו ורפואתו להגביהו מארץ ע"י שיאחזו באזניו להגביה כל גופו ע"י הגבהת אזניו וכ"כ שמעתי:

דף כט ע"א שני לדם דג. נ"ב לפיסקא תוס' אינו רפואה לאכול דג ביום שני להקזה אלא שלא יזיק ביום שני ולא מעלה ולא מוריד:

דף לא ע"ב משום שימלא. נ"ב מלשון שמן פסול דרים פסחים:

דף לב ע"א וגודע לחוד. נ"ב אפשר ה"ט דהו"ל בר סמכא טפי:

דף לג ע"ב רמא ביה חמרא. נ"ב בשוגג ואפ"ה לא חש לגזור להכא כה"ג: שם דשיעי. נ"ב תרגום ואנכי איש חלק גבר דשיעי:

דף לד ע"א יי"נ דרבנן. נ"ב ר"ל בסתם יינם שלא נודע אם נסך לעבודת כוכבים:

דף לה ע"א כיון דאוקמיה קא מוקים כו'. נ"ב ר"ל דכיון דמוקי לה הו"ל דבר המעמיד דבאלף לא בטל כי"ד ס"ס פ"ז: שם משום ניקור. נ"ב ר"ל משום גילוי ונשיכת נחש כדלעיל ד"ל ע"ב ורש"י שם:

דף מ ע"א שהביא עריבה. נ"ב נ"ל דל"ל אריבה ור"ל ספינה מלאה חביות: **ע"ב** אם ר' במעיו. נ"ב נ"ל דהיינו חולי קאליג"י ח"ו דרפואתו ביין תפוחים ישן ולהכלל מזה אמרו בברכות [דף מ:] המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעים:

דף מג ע"א גריוא וקא כייל. נ"ב הייט סאה ומדה ומודד בתרגום וימודו בעומר וכלו בעומרא:

דף מז ע"א דשא. נ"ב תרגום לשבור הדלת בלוע למתבר דשא [ועי' שבת ע"ז ב' כתובות יו"ד]: **שם** לדברונה דמיא. נ"ב תרגום קח את אהרן דבר ית אהרן. ור"ל להילוך מים:

דף מט ע"א תרזה. נ"ב מלשון שממנה היא אם רזה:

דף נ"ב ע"ב ושם בסתר כתיב. נ"ב משמע דבעי גניזה כדלעיל ע"א.

דף נג ע"א או שנפלה עליה מפולת כו'. נ"ב ואפי' לרשב"ל לעיל דמ"א ב' לא אמר עובד כוכבים איהי נפשה לא אגלה כו' כיון דהכא נשארת שלימה לא אמר הכי כנלפע"ד [ישראל ליפשיץ]: **ע"ב** דכי בדרינהו. נ"ב תרגום ויפן וכדר: **שם** מאן יהיב לן מעפרא כו'. נ"ב כאומר כבודם במקומם מונח במחילת כבודם אין הלכה כמותם:

דף נז ע"א קתני מיהת גדולים כו'. נ"ב מה שהקשו תוס' דלמא קטנים לא לענין הנאה נ"ל דעוד קי' דה"ל להקשות בקיצור קתני מיהת קטנים לא לכן נ"ל דבכה"ג אפשר לתרץ כרבותינו בעלי תוס' לזה פריך משניהם מדתני גדולים עושין ולא קטנים דקשה ל"ל למיתני שניהם ניתני גדולים עושין וממילא שמעינן קטנים לא אע"כ אי תני גדולים הוי דשמעינן דקטנים לא עכ"פ ה"א דוקא בהנאה לזה נקט בהדיא קטנים לא לומר דלגמרי לא אפי' בשתיה: **שם** הלא למ"ד טהור כו'. נ"ב נ"ל א"כ איך שייך לומר וכן בני שפחות שנולדו בבית ישראל טהור רוקן כעבדים שנולדו בבית עובד כוכבים הרי אדרבה בני שפחות קיל לעולם מעבדים ופשיטא דאינו חמיר מעבדים: **ע"ב** לאפוקי מדרב כו' קמ"ל דלא. נ"ב וה"ה די"ל להיפך כדלעיל ע"א לאפוקי משמואל ולפ"ז לא נידק מברייתא מידי ולפ"ז אפשר דרב ושמואל לא פליגי דכל אחד מחמיר משום דיש לפרש הברייתא תומרא בזה או בזה וצ"ע בתוס':

דף נח ע"ב והא קנגע בי' בנטלא. נ"ב ערש"י וכ"ל דר"ל כשו"ת ריב"ש דאם נגע בכלי שיש בו יין אינו כמגע על ידי דבר אחר כיון שנגע הכלי ביין קודם שנגע עובד כוכבים בכלי אא"כ נגע בכלי קודם שנגע הכלי ביין וכי"ד סי' קכ"ד סכ"א וסכ"ד וש"ך סי' קכ"ה ס"ק ב' וסי' קכ"ד ס"ק מ"ז כ"ז ע"א ע"ז: **שם** דסגדי. נ"ב דהשתחוו דתרגום וישתחו וסגיד:

דף נט ע"א דתלטינהו גלא. נ"ב דנעשה כעין בועא ע"פ מים דאינו מחובר לגמרי:

דף ס ע"א רש"י ד"ה וקאתי ישראל אחוריה ותזי דלא נגע כו'. נ"ב שלא יפתח הקשר ליגע משא"כ כוכא פתוח אף בהלך ישראל שמא ימהר ליגע ולא ירגיש: **ע"ב** גמ' ינוחו לו לר"ש ברכות. נ"ב אפשר דנקט הכי דהמזכיר לדיק יברכו כמ"ש זכר צדיק לברכה וכה"ג בסוכה ל"ג א' ל"ה ב' ובכורות מ"ה א' ונדה מ"ט ב' דבר זה רה"ג אמרו המקום יהיה בעזרו:

דף סא ע"ב אסור ותייסינן. נ"ל דתייסינן: **שם** רופילא. נ"ב הוא נוטריקון רו פילא ריע השר פילא פי' שר כמ"ש רש"י בתענית י"ח ב' דיופלין שני שרים ע"ש [ישראל ליפשיץ]:

דף סד ע"א ת"ל לא כלאים. ערש"י וכ"כ בפ"ב דפסחים [ולעיל ד"כ] גבי לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מ"ל דדרשינן תתננה ומכור למטה ולמעלה וכ"כ בב"מ [ריש] פ"ה בכספך לא תתן בנשך ובמרבית לא תתן אכלך לאסור נשך ומרבית בכסף ובמאכל דדרשינן למטה ולמעלה: **שם** בחרם הדרייני. נ"ב מפורש בפ"ב דל"ב דחזיין לשראן במים לקלוט טעם יין:

דף סה ע"ב במשנה גרוגרות. נ"ב ענבים כשנתייבשו נקראו צמוקים וסימנך ען ותאנים אחר שנתייבשו נקראו גרוגרת וכשנדרסו בעגול להדקם יחד נקראו דבלה וסימנך תג"ד ותמרים שנתייבשו נקראו כותבת וסימנך ת"ך על ראש יונה:

דף סו ע"ב גמ' והלכתא. נ"ב דהלכתא כנ"ל לע"ד [ועי' בהגהות פורת יוסף ודו"ק]:

דף סח ע"ב מ"ט דרב אי משום דקסבר נטל"פ אסור. נ"ב תמוה הרי לא שמעינן נטל"פ אסור אלא מגיעולי מדין כדלעיל דס"ז ע"ב ואילו רב דס"ל [לקמן ע"ג ב' וש"מ] כר"י דמין במינו במשהו וכל היכא דמשהו אוסר אף דליכא טעם ה"ה נטל"פ כא"ח סי' תמ"ז בפסח [ועי' תוס' לעיל ס"ו א' ד"ה מכלל] וא"כ לא שמעינן מגעולי מדין מידי דשאני התם מה שיתשמש בה אח"כ הם ממין ראשון ואף דיש תקנה להשתמש בה ב' מינים בבת אחת עכ"פ דלמא קרא מיירי ברגלא להשתמש בה מין א' וכמדומה לי שמצאתי כתוב כעין קושיא זו:

דף סט ע"א אימרטע. נ"ב ערש"י ואיט נ"ל דהכא חמיר משאר איסורים דהא גם כזית משאר איסורים דלוקין עליו כמו בכעדשה משרץ ואפ"ה בטל ברוב ביבש אלא ה"פ דא"א לגרף לבטל האיסור אלא מה שנכנס בכלל הספק כדתנן בפ"ד דתרומות בנפל שמורה אין לגרף לבנה לבטל ולכן ה"נ א"א לגרף הרוטב דהו"ל לא לבטל הפרורין שהם ביבש רק לבטל פליטת פרורין מצטרפין הלא דנכנס בזה בכלל הספק אבל לבטל ממשות פרורין בעינן רוב בפרורי היתר בפ"ע דגם פרורין דקין ביבש ביבש ומה שנתבשלו דבלעו זה מזה בעינן תרתי ס' נגד פליטתן ורוב נגד ממשות ות"ל כוונתי לרבינו פרי חדש דלא כרבינו הש"ך בי"ד סי' ק"ד [וע"ש בהגר"א ס"ק ו'] ומ"ש בפ"ד דמעילה דט"ז ע"ב דשמנה שרצים דפ' שמיני איסורם כטומאתן היינו ללקות עליהם בכעדשה כמו בכזית בשאר איסורים ולא להחמיר מכזית דשאר איסורים שלא יתבטל: **ע"ב** דחלים. נ"ב ר"ל נתרפא להיות כמעיקרא ממש:

דף עב ע"א הנזוק. נ"ב קלות כהויר שלא נשען על שום דבר אבל בנשען הקלות על שום דבר נקרא קטפרס:

דף עג ע"ב חוץ מטבל ויי"נ. נ"ב וכ"כ שביעית אחר זמן איסורו כהפ"ז דשביעית וכפיר"ב שם וג"ל דמה"ט השמיטו דאינו מצד איסור כהנהו:

דף עה ע"א (בסופו) דתטי. נ"ב ר"ל תפורים דתרגום ויתפרו עלה תאנה בפ' בראשית וחטיטו: **רש"י** ד"ה העקלים של נצרים שבטים. נ"ב ר"ל שבכיט: **ע"ב** גמ' כלי זכוכית הואיל וכי נשתברו י"ל תקנה. נ"ב משא"כ לשבירת כלי חרס ליכא תקנה ומה"ט נוהגין לשבר כ"ח בשעת כתיבת תנאים לומר דאין תקנה לבטל עוד ומה"ט שוברין כלי זכוכית בשעת נשואין ממ"ש [ברכות ל"א א] אייתי זוגיתא חיוורתא ותבר קמייהו וא"ח סי' תק"ס ס"ב לזכור חורבן ירושלים תוב"כ כדכתיב תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי וכ"ל דמה"ט נזכרת ירושלים טפי בכלי זכוכית לרמז מ"ש סוף סוטה דמ"ת ע"כ משחרב מקדש ראשון בטלה שירא פרנדא וזכוכית לבנה:

דף עו ע"א גזירה קדירה כו'. נ"ב משמע דאם תחלת בליעתו לפגם כההנהו דבי"ד סי' ק"ג וסי' ק"ד דליכא גזירה זו כמו דמאכל שרי נ"כ הכלי שרי לכתחלה. וכ"כ איסור דרבנן שאין לו עיקר בדאורייתא כמו דמהני הגעלה גם לכלי תוס בכה"ג וכי"ד ס"ס קי"ג נ"כ נ"ל דאחר מעל"ע א"צ להגעיל כלל דהו"ל גזירה לגזרה אא"כ בדם שמלחו דעיקרו דאורייתא כהאי פינכא שמלחו בו ותבר בחולין פ"ח דקי"א ע"ב: **שם** ר"א אמר כו' ליתא לאיסורא בעיני'. נ"ב וזהו קי"ל ומה"ט מקילין במחבת שמטגנים בה להגעיל לפסח דהתירא בלע ולשאר איסורים דאיסורא בלע צריך ליבון וכי"ד סי' קכ"א ס"ד וגם בפסח שני בכלים שתשמישם באור בליבון קל ובשאר איסורים ליבון מאד שיהי' נצוצין נתזין כא"ח בהל' פסח [סי' תנ"א ס"ד בהג"ה בשם יש מקילין אבל כתב שם ונוהגין כו' וע"ש בהגר"א ס"ק י"ג ור"ס תנ"ב]. (ונהי) [וכמו] דלאדם ד' מיני הכשר כמ"ש [נגעים פי"ד וש"מ] טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים ועוד טהרת הזייה כ"כ הכשר כלים בארבעה כדתנן לעיל טבילה והגעלה וליבון וסכין בשיפה להסתלק ד' אבות נזיקין כידוע ונוסף על זה רחיצת ידים וט' קבין דהו"ל ששה נגד ששה סדרי משנה וכ"כ נוסף בכלים הדחה ומילוי ועירוי ג' ימים כדתניא בפרקין: **ע"ב** גדנפא כו'. נ"ב נל"פ דמיירי במגעילה אחר מעל"ע דאין שום כלי מחזיק ס' נגד בליעתו כש"ך בי"ד סנ"ג אא"כ לא נאסר רק כדי קליפתו אז הכלי מחזיק ס' נגד קליפתו וכש"ך בי"ד סי' קל"ז ס"ק י"ז ד"ה וכן כו' והיינו שלא בלע רק ע"י עירוי כי"ד סי' ס"ח או ע"י רתיחת מליחה כש"ך סנ"ח ס"ד וסי' ס"ט ס"ק ס"ה וא"כ בבת יומא מה מהני הגעלה הרי חוזר ובולע ממי הגעלה שנאסר וגדנפא דליכא לא הועיל להחזיק ס' נגד בליעתו רק להכשיר גם השפה אע"כ במגעיל אחר ב"י מיירי דלא נאסר ממה שחוזר ובלע דהו"ל תחלת בליעתו בפעם שנית לפגם וכפ"ב דפסחים בהרא"ש סי' ז' דמה"ט אחר ב"י א"צ ס' נגד מי הגעלה. ומה שהקשה הרא"ש שם דא"כ לא תגעיל כלל ותירץ דאחר הגעלה הו"ל תרתי נ"ט בנ"ט וגם נטל"פ ור"ל דנהי (דנטל"פ) [דנ"ט בנ"ט] אינו מועיל אא"כ נ"ט בנ"ט דהתירא וכש"ך בי"ד סנ"ד ס"ק כ"ב עכ"פ עדיף תרתי מחדא. ולענ"ד אחר נשיקת עפרות קדשו דרבינו הרא"ש בלא"ה לק"מ דבליעה דמעיקרא דהו"ל בתחלת בליעתו לשבח שפיר יש לגזור שאינו ב"י אטו ב"י כדלעיל ע"א משא"כ מה שבלע שנית ע"י הגעלה דתחלת בליעתו לפגם [והוי כמו המאכל בכלי שאב"י דשרי כדלעיל ע"א בתוס' ד"ה מכאן]:

בהרא"ש פ"ב סימן יא לפום גמ' דידן משמע שאין איסור כנ"ל:

פ"ד סימן ו כמו שפסק ר"ת מההיא דמגילה. נ"ב עי' תוס' פג"ה דל"ז א' ד"ה אמר: **סליק**

הגהות וחדושים על מסכת ע"ז

מאת הגאון הר"ר יוסף חנינא ליפא מייזליש זצ"ל (בעהמ"ס תפארת יוסף).

דף מ ע"ב בסוף ד"ה כל. כדאמרינן גבי הרואהו ונופל למים שאל"ס. נ"ב עיין תוס' בכורות דף כ' ע"ב ד"ה הלב פוטר ד"כ להיפוך דמשאל"ס הוי מיעוטא דל"ש וכ"כ סותרין דברי הרא"ש יבמות מדף קי"ט דכ' דבמשאל"ס גם ר"מ מודה דבדיעבד ל"ת אף דבכ"מ חייש למיעוטא משום דהוי מיעוטא דל"ש ובדף ל"ו כ' להיפוך דמש"ה לדידן לא תנשא לכתחלה משום דהוי מיעוטא דשכיח. וכ"ה בזה המרח"ש והניח בצ"ע. ונלע"ד די"ל דבאמת מהגמ' ג"כ מורה דהוי מיעוטא דשכיח כמו שהביא הגמ' שני מעשיות בר"ע ור"מ שאירע להם כן. ועכ"ז מבואר דבדיעבד לא מפקינן וי"ל מטעמא דלאחר שניסת והזינן דלא בא והרי נשואין קלא אית ליה ואם היה ניצל בודאי היה בא ע"כ אז נעשה מזה מיעוטא דל"ש וא"כ ניחא שפיר דכאן דהקשו ע"מ דאסור לכתחלה בזה תי' שפיר דהוי מיעוטא דשכיח ושם בבכורות. וכ"כ הרא"ש ביבמות דף קי"ט דשם הרגישו ע"מ דבדיעבד ל"ת בזה כ' שפיר דהוי מיעוטא דל"ש דלאחר נשואין כשרואין שלא בא נעשה שפיר מיעוטא דל"ש:

דף סב ע"א תוס' ד"ה בדמיהם. נ"ב דבריהם צ"ע להבין ועיין במשל"מ פ"ה מה"א דכ' בזה"ל דבריהם מתחלתם ועד סופם נעלמו ממני ולא ידעתי כוונתם עכ"ל. וכוונתו דהתחלת דברי התוס' אינו מובן דכתבו משמע הא בגוף הערלה אסור לקדש וטעמא משום דלית ביה ש"פ והרי אמאי איצטרכו למידק מדיוקא דהא בהדיא תנן דבגופן אינה מקודשת וגם מאי תי' על קושייתם דיכולה להנות שלכדה"כ וגם אפרן מותר ותי' כיון דכ"ז שהוא בעין אסור למכור כו'. והרי נהי דאסור להנות לכתחילה מ"מ לאחר שכבר קידשה מדוע אינה מקודשת כיון דלדידה חזי בש"פ כיון דאפרן מותר ועי' בס' אבני מילואים בק"א שאלה כ"א שהאריך לפרש פי' רחוק בכוונת התוס'. אולם לפענ"ד הפשוטה נראה בכוונת התוס' עדה"פ. דדיוק התוס' היה רק על הטעם דמדתני קידש בדמיהן מקודשת והרי גם חילופי איסורי הנאה אסורין להנות מדבריהם ונעשה הקידושין באיסור ועכ"ז מקודשת. וע"כ משום דשם האשה מותרת להנות מחליפי אה"נ דלא מיתפסי באיסורא וממילא הוא וכפרש"י בדף נ"ד. משא"כ בגוף אה"נ דאסור גם להאשה ולית בי' ש"פ. וע"כ דייקי התוס' משמע הא בגוף הערלה אסור לקדש וטעמא משום דלית ביה ש"פ. הרי דהדיוק היה רק על הטעם דכ"ז לא מוכח מגוף הדין די"ל משום דנעשה הקידושין באיסור רק מדאמרי' דבדמיהן מקודשת מוכח שפיר דע"כ החילוק משום דגוף אה"נ גם להאשה אסורה להנות וע"ז הקשו שפיר דעכ"פ יכולה להנות שלכדה"כ וגם מאפרן וע"ז תי' שפיר כיון שכ"ז שהוא בעין אסור למוכרו מה"ת כמו כן אסור לקדש בו אשה דהוי כמו מכירה וגמרינ' קיחה קיחה כו' וזה לא דמי לקיחה דשדה אפרון. והיינו דתי' דלעולם הך דבגופן אינה מקודשת הוא משום שנעשה באיסור והחילוק הוא רק דבגופן אסור למוכרו מה"ת וכיון דקידושי כסף גמרינן קיחה קיחה משדה עפרון ובעינן שיהיה ראוי בכסף זה שמקדש לקנות בו איזה חפץ וכיון דגופו אינו ראוי לקנות בו החפץ ע"כ שפיר אינה מקודשת. משא"כ דמיהן דרק מדרבנן אסור ומה"ת ראוי למוכרו וגם היא יכולה לקנות חפץ בעד דמיהן ע"כ שפיר מקודשת ומיושב בזה דברי הראב"ד בפ"ה מהל' נדרים עיי"ש וצ"ב ואמת בכוונת התוס': **סליק**

באור מלות הלועזיות שברש"י ותוספות ממסכת ע"ז

דף ב ע"א תד"ה אסור לשאת ולתת עמהם כו' כי גם באותם אופרי"ר (דארברינגען, אפפערען) הקריב, הוביל שי:
דף ג ע"ב ביצי כינים כו' ובלע"ז לינטרי"ש: (ניססע) כדורי זיעה הדבוקים בשערות, ועי' תענית כב ע"ב רש"י ד"ה אינבי' ובנזיר נ"ט ע"א ד"ה ת"ש מהאי אינבי' וחולין פ"ה ע"ב ד"ה יאניבא ולפי' שם הוא שם, עש:
דף ד ע"א כפיר ניקור ביקדורא בלע"ז כו' (דאס פיקקען מיט דעם שנאבעל), נעקר הוא חרטום ופי' לנקב בחרטומו: ע"ב שורייקי נוקיי' לשון לע"ז כו', כאן הבלע"ז משובש ועי' חולין מ"ז ע"ב רש"י ד"ה שורייקי חיורי, ובברכות דף ז ושם הוא כראוי ופי' (פלעקקען) בהרות, נקודים טלואים:
דף ה ע"ב ברוקין טיילא בלע"ז (פעלל אים אויגע) עור או קרום המכסה את העין ועי' רש"י ויקרא כ"א פסוק כ':
דף ז ע"ב השבת, רק כו' שקורין אוי"ר ובל' רומי אניט"ו (דילל, גורקענ-דילל) ועי' המתרגם ברכות לט ע"א ד"ה דשיבתא: שם מתעשר זרע וירק וזירין כו' דולדיילש"א בלע"ז, עי' ב"ק פ"א ע"א ד"ה כאן שזרעה כו' ושם בא הבלע"ז כהוגן וכאן הוא משובש (האלם, שטענגעל) קנה, גבעול:
דף ח ע"ב אינך הוא טפך קרבונקלא (קארפונקעל, דער בלוט ראטהע רובין) אבן יקרה וידועה הנקראת ג"כ אקדח (ב"ב ע"ה ע"א אודם:
דף י ע"ב שדר ליה כו' עשב ששמו גרגירא רוק"א בלע"ז (רויקא, ווייסער זענף) חרדל לבן: שם שדר ליה כוסברתא בלע"ז אליונארא, צ"ל אלייאנדרא (קאריאנדר) זרע גד: שם הדר שדר ליה כרתי פוריי"ש בלע"ז (לויך) חציר, שום: שם חסא ליטוג"א בלע"ז (לאטטיך) צמח מר, ובדף יא ע"א תרגם רש"י כן על חזרת ע"ש:
דף יא ע"א ד"ה צנון רפנ"א בלע"ז (מעער רעטיג) צמח מר וידוע: שם עוקרין בהמה אפוגרימ"ש בלע"ז צ"ל אפאנעוורטמאכן (דאס צערגלידערן דער זעהנען), לנתח את העורקים והמיתרים: ע"ב יום תגלחת כו' בלורית אפודלי"ץ צ"ל אפולע (צו זאממען געוואלקט אין פארעם איינעם צאפפעם) לקלוע את השערות לצמה: שם בחגת"י לשייעי כו' וכאן קורין קופאנדריא (קאמפאניע, פערזאממלונג) מקהלה, אספה:
דף יב ע"א מפני סכנה שלא יבלע עלוקה שקורין סנסו"א בלע"ז (בלוט-איגעל) תולעת ידועה המוצצת דם: ע"ב חלא שמגז חומץ חזק אינגר"ר בלע"ז (זויער):
דף יד ע"א פרי דארזא גלנ"ט (אייבעלן) פרי אלה ואלון. שם בטוזיג האי משתה כו' וקורין קמפרשוויים"א, קאמפארס (אויפצוג, אויפטריטט פאן טאנצען) קימה, הכנה למחול:
דף טו ע"ב המזרה פל"א כו' (שויפעל) רחת. מגרפה, יעה: שם והדקר מרא פיסו"ר (הארקע) כלי שמגרדין וחופרין בו את העפר: שם סדן לשום בו רגלי אים ובלשון אשכנז שטוק (שטאק) ניטוק, מהפכת: שם כבלים בווי"ש (באזע פאן האלץ) יש כבלים של ברזל, וכאן הוא מעץ וגמח: שם שלשלאות פרווי"ש צ"ל פער (פעססעלן) כבלי ברזל:
דף טז ע"א עששיות כו' שקורין מש"ם (מעהרערע צוזאממען גע-זעצטע שטיקקע) חתיכות עבות המחוברות יחד, ועי' במתרגם שבת דף קיד ע"ב: שם אפי' מרי פוטיור, עי' לעיל טו ע"ב ד"ה והדקר: שם והליני דולדוריא (שניידמעסער, האבעלאייזען) סכין פיפיות, מעצד: שם דקטיל בסיתופיה, מלמדשו וכו' אדנסייר בלע"ז (שטאם, היעב) דחוף, בעט, הכות, ועי' חולין כ"ג ע"ב ד"ה בסיתופיה: שם בימה כמי כעין מגדל קטר כו' ואנו קורין אותה אלמברא (אלממרא) ובלשונינו אלמיימר, מקום גבוה וגלא: בימוסיאות בנין שאינו כו' וקורין לו אלט"ר (אלטאר) מזבח: כיפה ארוולד"י (געוועלבע, באגענפערמיג געמויערטע דעקקע) תקרת בנין העשויה חלל מתחת:
דף יז ע"ב קיבורי פקעיות ניממיל"ש (קנויל) חוטין מקופלין ככדור, גלום פתילים, ועי' חגיגה י"ב ע"א ד"ה פקעיות:
דף יח ע"ב לתליה זקיפא פורקא בלע"ז (שטאנגע) מוט, עץ גבוה לתלות: שם מזבלין לשון יזבלני אישי כו' אמייסג"ר בלע"ז (אנהייפען) לצבור, לספות לקבץ, ועי' בבראשית ל' פסוק כ' שם הבלע"ז משובש והעיקר כמו שלועז כאן:
דף כ ע"ב שחת תבואת חטין כו' ובלע"ז פירינא צ"ל פאען, (היי, פוטטער) חציר, חשש, מספוא:
פ"ב דף כב ע"ב מכתבא וכו' שקורין גרפי"א (גריפפעל) עט ברזל, חרט:
דף כד ע"א אקילעא פורקא לפני טרקלין (זיילען האללע) אולם, תא בנוי מן עמודים לפני הבית:
דף כו ע"א כי אופיא וכו' אשקומא, עקימע (שוים) קצף, חלאה:
דף כז ע"א ריבדא דכוסילתא כו' ובלע"ז פיינדרא (שנעפפער, אדער-לאסס ווערקציינ) כלי הרופאים להקיז דם, ועי' במתרגם שבת דף קח ע"ב ד"ה לחסודה:
דף כח ע"א אשתא צמירתא חולי חמה בלע"ז מלווי"ד, צ"ל מאל דע פיי (היטצקראנקהייט) דלקת, חרב, קדחת: ככי זיגליב"ש (צאהנפלייש) הבשר אשר בו תשבנה השינים: נשדינה חולי השינים ובלע"ז מישג"א (געשוואולסט) נפח, נפוח: וקלנהי אמרא חדתא כו' פושייר בלע"ז, עי' לעיל טו ע"ב ד"ה והדקר: תחלי בחלי קריסו"ן בלע"ז (קרעססע) וזה שחלים בלשון המשנה, ועיין בר"ש פ"ט בשביעית משנה א': עינבתי' אבעבועה הדומה לענבה מלנ"ש בלע"ז (דריזע) שאת, ספחת, ועי' במתרגם ברכות דף מ ע"א ד"ה אסכרה: טינגא בדובשא עשב הנקרא רול"א בלע"ז (ראטהע קרויט, מעלאנגע) אבטיח: כרפסא אפי"א בלע"ז (עפפיך, פע-טערזיילע) מין ירק ידוע: סימטא קלוב, צ"ל קלוג, נפח העומד באדם (בלאזע, בלאטטער) ועי' במתרגם שבת דף סז ע"א ד"ה לסימטא: ע"ב בפיקעא, פי' שבעת של בית רעי ובלע"ז פיג"א (פייגווארצען, פיי-געל) טחורים בלשון עברי: נירא ברקא ליצ"א כו' (פארען) חוט השזור משערות בהמה: משקדי הלזוני לימע"ץ בלע"ז כו' (שנעקקע) חומט, שבלול: חיפושתא אשקרבו"ט, עשארבאט (קעפער) שרץ אשר לו כנפים והוא שורץ על הארץ:
דף כח ע"ב ברקא כמו נירא ברקא שער של לייצ"א, עי' לעיל ע"א ד"ה נירא ברקא: אידרא דנלא מוכין הצבועין בצבע שקורין פויילי"ד (פיאלעט, פיילבען בלוי) צבע תכלת כמראה הדודאים: מלחא גללניתא מלח של אבן כו' בלע"ז שליימ"ה (שטיינזאלץ, זאלצשטיין): דקדחא אשלפיר, עשאפפע (ערהיטצען) התחמם הכמר, רוב: רירא נוטפת עינו בלע"ז קלייר"א (אויגענטריפען) דלף העין: דיצא איספונ"ש כו', פאען (שטעבען, שטיך) דקירה, מדקרה: זיבורו וכו' סימטא קלו"ג, עי' לעיל כ"ח ע"א ד"ה סימטא:
דף כט ע"א איסתומכא דליבא כו' שקורין ניבלא (אטהעם ציגגליין) כעין לשון והיא ממעל לגרון ובירידתה מעכבת את הנשימה: וניגא מינט"א (בעוועגען) נענע: אגדנא עשב מר והוא מרובי"א לבן (לונגענ-קרויט) והוא צמח ממיני הקוצים: ציתרי שדרי"ה (צוויבל איזאפ) מין בצל או שום: ומי סיסין פוליו"ל יבש (פאליי) מין עשב: ויותרת הכבד, טרפשא דכבדא שקורין אייברי"ש, אברים, (דעקקע, נעטץ) וזהו קרום עב: במראה מירדויי"ר, מיראור (שפיגעל) ראי: ע"ב שורפס הומי"ר בלע"ז (שלירפען) גמא, הגיה לעלע:
דף ל ע"א אלונטית פוסו"ן (געטרענק, ארצנייטראנק) משקה לרפואה, צרי: בכובא בלע"ז קוב"א (קופא, ביערפאס) חבית, גיגית, קנקן: אפסינתין אולייסנ"א בלע"ז (ווערמוטה, אבסינט) ועי' המתרגם שבת ק"י ע"ב ד"ה אהלא: השחליים קרסו"ן עי' לעיל כ"ח ע"א ד"ה תחלי בחלי: כותח הבבלי חזק הוא כו' מהג"א בלע"ז (מאלקען) הנותר מהחלב: אבטיח מלפפון מעלאן (מע-לאנע) עי' בביאור להרמב"ן במדבר י"א ה': רומני דאפי פומיל"א כו' פאמעלל (וואנגע, באקע) לחי:
דף לא ע"א תד"ה השולח וכו' שקורין צירקל"א (רייף) חישוק:
דף לב ע"א האי חלא בשכר דבש שקורין מי"ט (מעטה) משקה המבושל מדבש: שם רש"י שטיחין דשפיל"ש, לע סעלל (זאטטעל) מרדעת, מרכב: יש עליו קורט דם גלדי בלע"ז קרוש"ט (קרוסטע, רינ-דע) עור, קליפה: ע"ב תד"ה כך וכו' וגם ישפ"ש וקנא"ש (קאננען) קנקנים, כדים:
דף לג ע"ב רש"י מחפורת של גריף קרקע כו' ובלע"ז אלו"ם (אלוין) מין מלח אשר יחפרו בקרקע ונקרא בלשון גמרא גריף ובל"א ביינע: שחימי מקרקע שחומתית רופא בלע"ז (ראטה) אדום: קוניא כלי חרס כו' וקורין פלומי"ר כצ"ל (בלייי) והוא עופרת נתוכה אשר בה ימשחו ויחפו את הכלי חרס:
דף לד ע"ב אבטא חמת מעור עב וקורין אותו בוטיין (לעדערנעם וויינגעפעם) נוד מעור, אשר בו יעגלו את היין: נמילא פור"ט בלע"ז (פארט, האפען) חוף שפת הים אשר בו יעמדו האניות:
דף לה ע"א ואין מפקפקין בה כו' ובלע"ז פוריי"ד, פארע (באהרען) נקוב, רצוע, חדור: שם שא"א לנבינה כו' שקורין מישג"א, עי' לעיל ל' ע"ב ד"ה כותח: ע"ב חלתית מין פרי שקורין לזר"א בלע"ז לאזע, (טייפעלסקאטה, לאזערקרויט) מין עשב הוא ורש"י ז"ל קוראהו פרי: נסיובא מישגא עי' בעמוד שלפני זה ד"ה לפי:
דף לו ע"א תד"ה אשר לא יתגאל בפת בג פרשב"ם דהאי פת כו' ריפוס"א בלע"ז (מאהלצייט) מאכל מבושל, ארוחה, ועי' רש"י דניאל א' ה': ע"ב מעריסתן מקטנותן כו' שקורין ברייי"ץ בערסא (וויעגע) עריסה:
דף לח ע"א ארדי בולי"ץ (פילץ, פליץ) פטריות, כמהין: דשדי סיכתא קייבליי"א בלע"ז סטוולי (נאגעל) יתד: קא משמע לן כו' קנוסם ואובליא"ש (צוקער-בעקעריי) מאפה מתק: רש"י שבלילתא פנגריי"א (באקסהארען) חרובין: גרגישתא ארזיל"א (טהאן ערדע) טיט אדום:
דף לט ע"א דרדיפי בכח מקלחין דבד"ש בלע"ז, משובש וצ"ל ראיפדעם (רייסענד, שנעלל) ממהרים לרוץ דחופים ומבוהלים: לצליפחא, דג ושמו אנגילא (אאל) דג ארוך דק ועגול כדמות נחש: וזיתי זיתים כו' ובלע"ז מול"ש מאל (ווייך) רך:
דף מ ע"א ראשה אחד כד רחב פלטר"א בלע"ז פלאט (פלאך, פלאטט) שוה, שטוח, ישר: חלבון אלבוס"ל ושם ד"ה חלמון מויז"ל פה הוא משובש ובחולין ס"ד הוא מתוקן וזה (אייער ווייס, אייער געלב) הלובן והירקון או האדמדם אשר בביצה: ביצת השרץ לב כו' כוכורי"ל הוא משובש וצ"ל גרענואיל (פראש) צפרדע: תד"ה אמר רבא וכו' ולכך יש להתיר הכורכוס"ם צ"ל כמרבאס (דיא שמערלע, קוואפע) מין דג אשר בנהרים: ע"ב רש"י בשלפוחא משיח"ה של דג, צ"ל ווסיא (בלאזע) חיתה, נפוח: דרדפי טובא כו' ובלע"ז מול"ש (ווייך) רך: מן הפפתק מקום כו' ובלע"ז פיל"א פיל (הויפען, שטאם) גל, ערימה, חמר:
פ"ג דף מ ע"ב כדור פילוט"א, פעלאטאן (באלל):
דף מז ע"א חלילין לשיל"ש צ"ל פעלנעס (בלאזראהרע, פפייפל) קנה חלול להריע: לפארות נימין של כנור קורד"ש בלע"ז קארד (זאיטען) קו, יתר, מיתרים:
דף מח ע"ב וחוזרין לטוג"א בלע"ז (לאט-טיך) חזרת:
דף מט ע"ב כרכר דיול"ו בלע"ז (איינע ראהרע) קנה להחליק ובשבת ע"ה ע"ב ד"ה שובט תרגם רש"י רוי"ל וזה רולא (איין ראללשטאב) קנה ליישר ולהחליק:
פ"ד דף נא ע"א דוקין טייל"א, טע (פעלל אים אויגע) או מאל (פארהאנג) עור כיריעה המכסה את העין: מקופלת מכופלת פלייד"א בלע"ז, פליע (צו-זאממענגעלעגט) כרוך יחד, גלום: דסחיפא ליה משכילתא וכו' אקדו"ן (בעכער) כוס, גביע, אשישה:
דף נד ע"א גיר וכפור גרוסל"א, גרעזיל (גרויפענהאגעל) ברד כגרש וכריסות: ע"ב שעושין סלע כו' ובלע"ז קוי"ן קאען (שטעמפעל) חותם:
דף נח ע"א גת בעוטה כו' שקורין מיי"ש (דאס קעלטער בעט) ועי' במתרגם טהרות פ"י מ"ח: ונותן לתפוח אסיפת גל כו' ובלע"ז ש"ק (זאק), שק, אמתחת:
דף נו ע"א מדדו נכרי כו' שקורין פייל"א פעלל (ראהר), קנה, גומא, סוף:
דף נט ע"ב דודורין גיגיות קטנות ובלע"ז טוליכ"ץ, משובש וצ"ל זערלאן (בוטטען) סל, כלוב: ברזא רוזיילי צ"ל טורלשיאל (שפונד, צאפפען) מגופה, מגרופה, ועי' ברש"י שבת קי"ב ע"ב מלת שלאכה, ברלו"ן וצ"ל ברזא:
דף ס ע"א בת כתו כנון שמגלגל הגלגל שקורין ווי"ץ צ"ל וויס (שרויבע): שם והיא מפלת הקורה בלע"ז אישפלני"ל נראה שצ"ל ע"ש (ברעט) קרש:
פ"ה דף סו ע"ב תד"ה אמר רבא וכו' וס"ה תחת מחבת שלנו שקורין תרפי"ד טרעפיעי (דרייפוס) כלי בשלש רגלים להושיב עליו הקדרה וכן יש קדרה בת שלש רגלים: שם בא"ד אם אפו פשטיד"א (פאש-טעטע) מין מאפה ידוע: שם סריש"א כו' (צעררייבענעס, צערהאקטעס) הדיק, כתות, פרור:
דף סב ע"ב רש"י עכבר אשקור"ל בלע"ז שוריתא (מייזבען, פעלד-מייזבען):
דף סט ע"א דולבקי משמנאיי"ר, עי' חגיגה כ"ו ב' שם פירש"י מבואר כי זה הוא כסא שמתקפל ומכוסה עור, והבלע"ז כאן קשה להבין: ע"ב דהלים כו' חלים סלדי"ר בלע"ז, עי' ברכות ו' ע"ב ד"ה לגוות, וכן כאן פירושו לחבר ולרכוס: תד"ה מאי וכו' להריח ריח היין דרך שם וקורין לו שיתא"ל זהו משובש ולקמן בא"ד כתב הנקב קטן שקורין שוספריאל בלע"ז סופירא"ל (לופטלאך): שם ולתת חסוק שקורין צירקל"א וכו' עי' לעיל ל"א ב' תד"ה השולח כו':
דף ע ע"ב רש"י אופיא אשקומא, עקים (שוים) קצף, חלאה: אמצרי דנג כו' אשטנדליג"ר בלע"ז עשאנדר (אויס-ברייטען) להרחיב, לפשט:
דף עב ע"א משפך טרייטו"ר כו' (טריכ-טער) ועי' רש"י שבת ע"ח ע"ב רש"י ד"ה ע"פ משפך: ע"ב קנישקנין כלי רחב כו' וכאן קורין קרוגל"א (קרוג):
דף עה ע"א גורגי עקלים ובלע"ז ריבוש"י הבלע"ז מקולקל וצ"ל רעמארטע (ווינדע) עקל, ועי' נדה ס"ה ע"ב ד"ה העקלים: הלולבין שאטיתא אשקופ"א (בעזען) מטאטא, מכבדה: והערדשים כו' שקורין מוי"ט עי' לעיל כ"ה ע"א ד"ה גת: ושל סיפה פיוו"ר צ"ל פאי"ל (שטראה) תבן, קש, ועי' סוכה כ' א' ד"ה סיפה: ה"ג חולטין אשקליי"ר בלע"ז (בריהען) רתח, מלוג, סלוד: רודפין ריבד"ש ראפידעס, עי' לעיל ל"ט א' ד"ה דרדיפי: ע"ב דצבתה מין גמי ליסק"א זה הוא מין עשב, ועי' רש"י חולין מ"ז ע"ב ד"ה בסנונא דאגמא ובמתרגם שם: השפוד והאסכלא כו' אסכלא גירדלא (ראסט) כלי ברזל שצולין עליו בשר: שפה נוטפה כו' מילא"ה מיי"ל (שלייפשטיין) משחזת של אבן: שם לימ"ע (פיילען): קוניא פלומר"י עי' לעיל ל"ג ב' ד"ה קוניא:
דף עו ע"א רב פפא וכו' ומדבקת בו בכולו טרשפריי"ש צ"ל טראנסידע (אויסשוויטצען, דורך דרינגען) להפליט ולבלוע:

הוריות

דף יג ע"א רש"י סניפין שמושיבין כו' סניף בלע"ז עניני חבור ודבוק ועי' במוסיף הערוך ערך סנף:

מסכת

הוריות

מן

תלמוד בבלי

עם פירוש רש"י, תוספות, ותוספות ישנים, ופסקי תוספות, רבינו אשר, קצור פסקי הרא"ש לבנו רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל, והגהות אשר"י מהג"מ ישראל מקרעמז ז"ל, ופירוש המשניות להרמב"ם ז"ל. פירוש רבינו שמשון משאנץ ז"ל ופירוש רבינו אשר ז"ל למשניות סדר זרעים וטהרות. מבוא התלמוד לרבינו שמואל הנגיד הלוי ז"ל, ועליו נלוה קצור כללי התלמוד מלוקט מספרי הכללים ע"י הג"מ יהודה אריה ליב ז"ל דיין בפפד"מ. מסורת הש"ס, עין משפט (מראה מקומות הדינים בפוסקים הראשונים), ונר מצוה (סמני מנין הדינים שנסמנו בעין משפט), ותורה אור, כל אלה סידר וחיבר הג"מ יהושע בועז ז"ל בעה"מ שלטי הגבורים להרי"ף. חלופי גרסאות, הגהות לש"ס והוספות במסורת הש"ס ועין משפט להג"מ יוסף שמואל ז"ל אבד"ק פפד"מ (כמש"נ בש"ס אמ"ד ופפד"מ בשנות תע"ד—תפ"א), והגהות ותוספות מראה מקומות להג"מ ישעיה (פיק) ברלין ז"ל אבד"ק ברעסלויא, ומוקפים בחצאי רבוע.

ועליהם נוספו

א) ספר חכמת שלמה (מהרש"ל) להג"מ שלמה לוריא ז"ל.
ב) חדושי הלכות } (מהרש"א) { להג"מ שמואל אליעזר הלוי
ג) חדושי אגדות } { אידלש ז"ל אבד"ק אוסטרא.
ד) מאיר עיני חכמים (מהר"ם לובלין) להג"מ מאיר מלובלין ז"ל.
ה) חדושי הלכות מהר"ם שיף להג"מ מאיר שיף ז"ל אבד"ק פולדא. ועליו באור והגהות מהג"מ מרדכי מארדוש ז"ל אבד"ק פאריצק.
ו) מעדני יום טוב { בתחלה נקרא מעדני מלך } על הרא"ש למסכת ברכות והלכות קטנות וחולין ובכורות ונדה } להג"מ יום טוב ליפמאן הלוי העליר ז"ל (בעה"מ תוספות יו"ט).
ז) דברי חמודות { בתחלה נקרא לחם חמודות }
ח) פלפולא חריפתא על הרא"ש סדר נזיקין.
ט) תפארת שמואל (השלם) על הרא"ש, להג"מ אהרן שמואל קאיידנוור ז"ל (מהרש"ק).
י) קרבן נתנאל על הרא"ש לסדר מועד ונשים, להג"מ נתנאל וייל ז"ל אבד"ק קארלסרוא.
יא) חסד אברהם פי' על שמונה פרקים להרמב"ם ז"ל, מהג"מ אברהם הלוי הורוויץ ז"ל (אביו של בעל השל"ה).
יב) מסורות חדשות (הגהות בעל הלבוש) להג"מ מרדכי פה ז"ל אבד"ק פוזנא. עם תקונים והגהות מהג"מ מרדכי זאב הלוי איטינגא ז"ל וגיסו הג"מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז"ל אבד"ק לבוב (בעלי מפרשי הים).
יג) הגהות הב"ח להג"מ יואל סירקש ז"ל אבד"ק קראקא (בעהמ"ס בית חדש).
יד) הגהות הגר"א להג"מ אליהו ז"ל הגאון מווילנא (הוגהו ונתקנו ע"פ כי"ק מגליון הש"ס שלמד בו וזכינו למסכתות רבות ממנו).
טו) מראה יחזקאל הגהות להג"מ יחזקאל הלוי לנדא ז"ל אבד"ק פראג (בעהמ"ס נודע ביהודה כו').
טז) מעשה ר"ב הגהות להג"מ בצלאל רנשבורג ז"ל (בעהמ"ס הורה גבר).
יז) גליון הש"ס להג"מ עקיבא איגר ז"ל אב"ד דק"ק פוזנן.
יח) גליון מהרש"א הגהות לבנו הג"מ שלמה איגר ז"ל אבד"ק פוזנן.
יט) הגהות הג"מ שאול קאצנעלנבוגן ז"ל מווילנא.
כ) הגהות הג"מ אלעזר לנדא ז"ל אבד"ק בראדי (בעהמ"ס יד המלך).
כא) חדושי והגהות הרש"ש להג"מ שמואל שטראשון ז"ל מווילנא. עם הוספות מכי"ק. וההשמטות שנשמטו ממקומן הושב עתה למקומותיהן, ומוקפות בחצאי רבוע.

(ועוד נוספו בו מעלות ותוספות רבות על כל ספרי הש"ס בלעדו כמש"נ בש"ס תוצאת דפוסנו משנת תקצ"ה, ותוצאה השניה משנת תרי"ט).

ועל כל אלה הוספנו בו חמשים הוספות חדשות ומפורשות בשערים למסכתות הקודמות.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תרמ"ג לפ"ק

ТАЛМУДЪ ВАВИЛОНСКІЙ.
Томъ XX. Отдѣлъ II.
Съ Варшавскаго изданія 1875 года съ прибавленіями.
1883.

Дозволено цензурою. — 24 Ноября и 22 Декабря 1882 г. Вильна.

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ дома №№ 327 и 328.

הורו

א בית דין לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם בין שעשו ועשה עמהן בין שעשו ועשה אחריהן בין שלא עשו ועשה פטור מפני שתלה בב"ד ב הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו או תלמיד והוא ראוי להוראה והלך ועשה על פיהן בין שעשו ועשה עמהן בין שעשו ועשה אחריהן בין שלא עשו ועשה הרי זה חייב מפני שלא תלה בב"ד זה הכלל התולה בעצמו חייב והתולה בב"ד פטור: **גמ'** אמר שמואל לעולם אין ב"ד חייבין עד שיאמרו להם מותרין אתם רב דימי מנהרדעא אמר ג עד שיאמרו להם מותרין אתם לעשות מ"ט לפי שלא נגמרה הוראה אמר אביי אף אנן נמי א) תנינא ד חזר לעירו שנה ולימד כדרך שלימד פטור הורה לעשות חייב א"ר אבא אף אנן נמי תנינא ב) הורו לה ב"ד להנשא והלכה וקלקלה חייבת בקרבן שלא התירו לה אלא להנשא אמר רבינא אף אנן נמי תנינא הורו ב"ד לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה ג) תו לא מידי איכא דאמרי אמר שמואל אין ב"ד חייבין עד שיאמרו להם מותרים אתם לעשות רב דימי מנהרדעא אמר אפילו מותרים אתם נגמרה הוראה אמר אביי והא לא תנן הכי חזר לעירו ושנה או לימד כדרך שלימד פטור הורה לעשות חייב אמר רבי אבא והא לא תנן הכי הורו לה ב"ד להנשא והלכה וקלקלה חייבת בקרבן שלא התירו לה אלא להנשא אמר רבינא והא לא תנן הכי הורו ב"ד לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה תו לא מידי: והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם: וניתני ועשה על פיהם שוגג למה לי אמר רבא שוגג לאתויי הורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו פטור על פיהם על פיהם ממש ואיכא דאמרי אמר רבא שוגג על פיהם הוא דפטור אבל נתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב מילתא דפשיטא ליה לרבא קמיבעיא ליה לרמי בר חמא ד) דבעי רמי בר חמא הורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו בשומן ואכלו מהו אמר רבא תא שמע הלך יחיד ועשה שוגג על פיהם כו' שוגג על פיהם למה לי לאו לאתויי הורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו פטור דלמא שוגג על פיהם הוא דפטור אבל נתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב איכא דאמרי אמר רבא ת"ש הלך יחיד ועשה שוגג על פיהם מאי לאו שוגג על פיהם הוא דפטור אבל נתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב דלמא או שוגג או על פיהם בפלוגתא הורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו רב אמר פטור ור' יוחנן אמר ה חייב מיתיבי °) מעם הארץ בעשותה ה) פרט למומר רבי שמעון בן יוסי אומר משום ר"ש ו) (אינו צריך) הרי הוא אומר °°) אשר לא תעשינה בשגגה ואשם או הודע ז) השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו לא שב מידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו ואם איתא הא לא שב מידיעתו הוא אמר ר"פ קסבר ר' יוחנן כיון דכי מתידע להו לבי דינא הדרי בהו והוא נמי הדר ביה שב מידיעתו קרינן ביה וחייב אמר רבא ו מודה רב שאינו משלים לרוב צבור מ"ט אמר קרא בשגגה ז עד שיהו כולן בשגגה אחת: בין שעשו ועשה עמהן כו': למה ליה למיתנא כל הני בשלמא רישא ח) לא זו אף זו קתני אלא סיפא דלחיובא איפכא מיבעי ליה זו

°) ויקרא ד °°) שם

רש"י

הורו בית דין כו'. כגון שהורו שחלב או דם מותר: והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם. מפרש בגמרא: בין שעשו. ב"ד ועשה היחיד עמהם כגון שאכל דם או חלב עמהן: בין שעשו ועשה אחריהן. בזה אחר זה: בין שלא עשו. ב"ד: ועשה. היחיד על פיהן: פטור. מלהביא כשבה ושעירה הואיל ותלה בב"ד ועשה על פיהם: הורו ב"ד וידע אחד מהם. מב"ד שטעו: או תלמיד ראוי להוראה והלך. אותו אחד או אותו תלמיד ועשה על פיהם שטעה במצוה לשמוע דברי חכמים כדמפרש בגמרא: הרי זה חייב. מפני שלא תלה ממש בב"ד שהרי יודע שטעו ואמרינן בגמ' העושה מפי עצמו חייב בהוראת ב"ד פטור: **גמ'** לעולם אין ב"ד חייבין. כי עשו הקהל או רובו על פיהם כלומר בין למ"ד ב"ד מביאין פר בין למ"ד צבור מביאין פר ולא ב"ד לעולם לא הוי גמר הוראה דלחייב קרבן ולגבי יחיד דלהוי תולה בב"ד: עד שאמרו. ב"ד לצבור מותרין אתם: רב דימי אמר. לעולם לא נגמרה הוראה לחייבן קרבן עד שיאמרו מותרין אתם לעשות: אף אנן נמי תנינא. בפרק אלו הן הנחנקין: חזר. זקן ממרא לעירו וכו' הורה לעשות דמשמע דקאמר מותרין אתם לעשות דנגמרה הוראתו חייב: הורו לה ב"ד להנשא. על פי עד אחד דאי בשני עדים לא צריך ב"ד: והלכה וקלקלה. בזנות ואחר כך בא בעלה: חייבת בקרבן. לפי שלא היתה תולה בב"ד מדקתני הורו לה ב"ד להנשא ולא קתני התירוה ב"ד ש"מ דלא נגמרה הוראת' עד שיאמרו מותרין אתם לעשות: הורו ב"ד לעבור. דמשמע הורו ב"ד לעשות דאיגה גמורה הוראתם עד שיאמרו מותרין אתם לעשות: והא לא תנן הכי. כולהו מקשו לרב דימי: אמר רבא. תרתי קתני דמשמע הכי והלך היחיד ועשה או שוגג או על פיהם שוגג כגון שהורו בית דין שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו דפטור אע"ג דלא הוי על פיהם ממש ושלא במתכוין קאכיל ליה אפילו הכי הואיל ואילו מתידע ליה דחלב הוא לא הוה הדר ביה שהרי הורו ב"ד שחלב מותר הלכך תולה בב"ד קרינן ביה ופטור: על פיהם ממש. כגון שהורו ב"ד שחלב מותר והלך ועשה על פיהם לאשמועי' דשוגג על פיהם פטור: ואית דאמרי. חדא קתני להכי איצטריך למיתני שוגג על פיהם דמשמע דבשוגג ממש על פיהם הוא דפטור דהיינו על פיהן ממש דידע דחלב הוא ופטור משום דתלה בב"ד ממש: אבל שוגג שלא על פיהן. כגון שהורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב שלא תלה עצמו בב"ד: רב אמר פטור. דתולה בב"ד הוי ויחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור: ור' יוחנן אמר חייב. הואיל ולא הוי על פיהם ממש כתולה בעצמו הוא וחייב: מעם הארץ בעשותה. ולא כל עם הארץ: פרט למומר. דאינו מביא קרבן על שגגתו דאין מקבלין מידו: ר"ש בן יוסי אומר אינו צריך הרי הוא אומר אשר לא תעשינה וכו'. ומומר לא שב מידיעתו הוא לפיכך אינו מביא קרבן על שגגתו ואמר לקמן בפ"ב מומר שאכל חלב והביא קרבן על הדם איכא בינייהו והכא נמי כי הורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן לא שב מידיעתו הוא ולפיכך אינו חייב דהא הורו ב"ד שחלב מותר וקשיא לר' יוחנן דאמר חייב דתולה בעצמו הוא: אמר רב פפא קסבר ר' יוחנן כיון דאילו הוה ידיע לב"ד דטעו הוו הדרי בהו והוא נמי הוי הדר ביה הלכך שב מידיעתו קרינן ביה. וחייב קרבן שהרי לא תלה כ"כ בב"ד שלא עשה על פיהם ממש ואמטול הכי קאמר רבי יוחנן דחייב קרבן אבל היכא דעשה על פיהם ממש אע"ג דאילו הוי ידיע לב"ד הוו הדרי בהו והוא נמי הוה הדר ביה והוי שב מידיעתו אפ"ה פטור מפני שתלה ממש בדעת ב"ד: אמר רבא. אע"ג דאמר רב כי נתחלף לו חלב בשומן דהוי יחיד שעשה בהוראת ב"ד ופטור מודה רב שאין אותו יחיד משלים לרוב צבור כגון שאמרו ב"ד שחלב מותר והלכו חצי צבור ועשו על פיהם ואכלו חלב ממש והלך זה ואכל ונתחלף לו חלב בשומן: שאינו משלים לרוב צבור. ואין מביאין פר דבעינן שיהיו כולן ממש שוגגין בשגגה אחת ע"פ ב"ד: למה לי למתני כולהו. במתני' ועשה עמהם ועשה אחריהם שלא עשו ועשה: בשלמא רישא לא זו אף זו קתני. דהכי משמע לא מיבעיא זו דעשה עמהם דהוי ודאי תולה בב"ד דפטור אלא אף זו נמי דעשה אחריהם הוי תולה בב"ד ופטור ולא זו בלבד דעשה אחריהם דפטור אלא אף זו דלא עשו ב"ד ועשה אפי' הכי תולה בב"ד הוי ופטור: אלא סיפא איפכא מיבעיא ליה למיתנא. דהכי איבעיא ליה למיתנא הורו ב"ד וידע א' מהן שטעו או תלמיד וראוי להוראה והלך ועשה על פיהם בין שלא עשו ועשה ובין שעשה אחריהם ובין שעשה עמהם דלא תלה בב"ד דהוי משמע לא זו בלבד דלא עשו ועשה דלא הוי תולה בב"ד דחייב אלא אף זו דעשה אחריהן לא תלה בב"ד וחייב ולא זו בלבד דעשה אחריהן חייב אלא אף זו דעשה עמהן דס"ד אמינא הואיל ועשה עמהם תולה בבית דין קרינא ביה ולהוי פטור אפילו הכי אמרי' הואיל וידע שטעו לא תלה בבית דין וחייב:

תוספות

אמר המתעסק אלו התוספות כבר היו בדפוס וכ' ע"ג בזה"ל. מצאתי תוס' כת"י על מס' הוריות והעתקתים ולדפוס אצל האשר"י ממס' סוכה. ונלקטו ע"י הג"מ אליהו ב"ר אברהם הלוי איטינגען ז"ל בעהמ"ס ברית הלוי ומנחת אליהו. ובהיות שמציאתן נעלם מעין כל ומי יבקש דבר שלא במקומו אשר ע"כ אמרתי להעמידן במקומן:

הורו ב"ד. הם סנהדרי גדולה כדדרשינן בת"כ עדת ישראל עדה המיוחדת בישראל זו סנהדרי גדולה: **בין** שעשו ועשה עמהן. ל"ע אם ב"ד עצמן חייבין להביא כשבה או שעירה דנהי דפר אין מביאין אא"כ רוב צבור עשו על פיהן מ"מ קרבן יחיד לייתו או שמא פטורים לגמרי: **הורו** לה ב"ד להנשא. האי ב"ד אינו סנהדרין גדולה שהרי ב"ד יכולין להתירה לינשא. ומ"מ הכי נמי אית להו האי דינא שאם עשתה כמו שהורו היתה פטורה כיון שתולה בב"ד: **אמר** אביי והא אנן לא תנן הכי. הא דלא פריך ללישנא קמא לשמואל כמו דפריך הכא לרב דימי דללישנא קמא מצינן למימר דרב דימי אתא לפרושי דברי שמואל: **הכא** מסקינן לענין קרבן [עד] שיאמרו מותרין לעשות וה"ה בעלמא גבי הוראה דאין להלמיד לסמוך על דברי רבו עד דא"ל הכי.

הא לא קשיא דסיפא זו ואין צריך לומר זו קתני. דהכי משמע לא מיבעיא זו דעשה עמהם לא תלה בב"ד ואין צריך לומר זו דעשה אחריהם דודאי לא תלה בב"ד וחייב קרבן וכל שכן אין צריך לומר היכא דלא עשו ועשה דחייב: גמיר. למד הדבר: וסביר. מבין דבר מתוך דבר: תנא משנה יתירה. להכי איצטריך משנה יתירה שלא לצורך לאשמועי' אפילו גמיר ולא סביר ולעולם תלמיד ראוי להוראה גמיר וסביר הוא: כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא. שהיו יושבין לפני חכמים והיו ראויין להוראה כדאמרינן בפרק קמא דסנהדרין (ד' יז:) דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא: אמר ליה אביי. שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא כי האי גוונא דידעי שטעו ואפ"ה עשו אמאי חייבין קרבן והא מזידין נינהו ומזיד לאו בר קרבן הוא: וקא טעה במצוה לשמוע דברי חכמים. אפי' למיעבד איסורא: לדידי נמי. דאמרי כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא כגון דקא טעו במצוה לשמוע דברי חכמים: לאיתויי מבעט בהוראה. שאם היה רגיל להיות מבעט בהוראה ואחר כך הורו שחלב מותר והלך זה המבעט ועשה על פיהם ואכל חלב דחייב דהואיל והוא רגיל להיות מבעט השתא נמי מבעט וכשהוא אוכל חלב מפי עצמו הוא עושה ואינו תולה בב"ד הלכך חייב קרבן: תולה בב"ד פטור לאיתויי הורו ב"ד וטעו וידעו שטעו וחזרו בהן. בין שהביאו כפרתן [ובין שלא הביאו] והלך היחיד ועשה על פיהם פטור דתולה בב"ד הוא וברשות ב"ד הוא עושה: הא בהדיא קתני לה. במתני' (לקמן דף ג:) דר' שמעון פוטר: הא לא קשיא דתני כללא זה הכלל והדר מפרש במתניתין: אם נפש אחת תחטא בשגגה בעשותה. דמשמע נפש תחטא אחת תחטא בעשות' תחטא הרי אלו שלשה מיעוטי דמשמע בעשותה מפי עצמו חייב למעוטי תולה בבית דין דפטור והני שלשה מיעוטי מפרש במסכת שבת בפרק המצניע (דף צג.) לר' יהודה חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול וחד למעוטי יחיד שעשה בהוראת בית דין דפטור: מביאין על ידיהן. מביאין עליהן: במאי. חטאו: אילימא בשגגת מעשה שלא בהוראת בית דין. דלא הורו בית דין כלל וכגון שנתחלף חלב בשומן שלא בהוראתם דהכי הוי משמע מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה גרידתא שלא בהוראה חייבין אבל רוב קהל שחטאו בשגגת מעשה שלא בהוראה יכול יהו פטורין שהרי ב"ד מביאין פר עליהם ת"ל מעם הארץ דמשמע דאפילו רובן חייבין בקרבן בשגגת מעשה דמייתו כל חד וחד כשבה או שעירה: ומי מצית למימר הכי שהרי ב"ד מביאין עליהם פר כי חטאו רוב קהל בשגגת מעשה שלא בהוראה וכי ב"ד מייתו קרבן שלא בהוראה והא לא הורו כלל: אלא בהוראה. דהכי הוי משמע מיעוט קהל שחטאו בהוראה כגון שהורו ב"ד ועשו על פיהם חייבין כשבה או שעירה שהרי אין ב"ד מביאין פר עליהם רוב צבור שעשו בהוראה יכול יהו פטורין ת"ל מעם הארץ דאפילו רובן חייבין: ומי מצית אמרת הכי. שלצבור מביאין קרבן והא כי כתיב מעם הארץ בשגגת מעשה גרידתא הוא דכתיב ומהכא לא נפקא דליחייבו רוב קהל בהוראה כלל: אלא לאו הכי קאמר מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה. גרידתא חייבין כשבה או שעירה: שאין ב"ד מביאין עליהם פר בהוראה. כי הורו ב"ד ועשו מיעוט קהל שחטאו (בשגגת מעשה) על פיהם: הא הן חייבין. בהוראה כשבה או שעירה דיחיד שעשה בהוראת ב"ד [חייב] וכי היכי דחייבין בהוראה ה"נ חייבין בשגגת מעשה גרידתא: אבל רוב קהל שחטאו בשגגת מעשה גרידתא יכול יהו פטורין שהרי ב"ד מביאין עליהם פר בהוראה. והן פטורין כדאמר לקמן ר"מ אומר שבעה שבטים שחטאו ב"ד מביאין עליהם פר בהוראה והן פטורין וכי היכי דבהוראה פטורין הן ליפטרו נמי בשגגת מעשה גרידתא: ת"ל מעם הארץ דאפי' רובו. חייבין בשגגת מעשה גרידתא דמייתו כל חד וחד כשבה או שעירה דהאי דכתיב מעם הארץ בשגגת מעשה הוא דכתיב אלמא שמעינן מהא מתני' יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב ועדיין אני אומר רישא דמתני' הכי איתא בת"כ בעשותה יכול יחיד שעשה חייב שנים שעשו פטורין ת"ל מעם הארץ אפילו מרובין ועדיין אני אומר מיעוט קהל שחטאו חייבין שאין ב"ד מביאין פר על ידיהם וכו': אמר רב פפא ממאי דלמא לא הן ולא ב"ד. וה"ק מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה חייבין שאין ב"ד מביאין פר עליהם בהוראה והן המועט נמי פטורין דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור: אי הכי כו'. א"כ כדקאמרת לא הן ולא ב"ד לא מחייבי בהוראה כלל א"כ מיעוט קהל בשגגת מעשה גרידתא נמי ליפטרו כי היכי דמיפטרו בהוראה דאי הכי כדקאמרת לא הן ולא ב"ד מאי איריא דקא מהדר על רובא לחיובא בשגגת מעשה דקתני אבל רוב קהל שחטאו בשגגת מעשה גרידתא יכול יהו פטורין שהרי ב"ד מביאין עליהם פר בהוראה והן פטורין ת"ל מעם הארץ ואפי' רובו דחייב בשגגת מעשה: לאו מכלל דמיעוט. קהל בהוראה פשיטא ליה לתנא דמיחייבי בהוראה כדאמר הא הן חייבין דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב וכי היכי דמיחייבי בהוראה (הם) הכי נמי מיחייבי בשגגת מעשה גרידתא ואמטול הכי קא מהדר לעיל על רובא לחיוב אלא לדידך דאמרת לא הן ולא ב"ד דאכתי לא נפקא לך דמיחייבי מיעוטא בשגגת מעשה גרידתא אי הכי נהדר ברישא על מיעוטא דליחייבו בשגגת מעשה גרידתא ולבסוף נהדר על רובא לחיובא בשגגת מעשה גרידתא: אלא. מדקא מהדר על רובא ושביק מיעוטא: שמע מינה. דמיעוט בהוראה פשיטא ליה לתנא דחייבין כשבה או שעירה דהכי קאמר שאין בית דין מביאין עליהם פר בהוראה הא הן חייבין דיחיד שעשה בהוראת בית דין חייב וכי היכי דחייבין בהוראה (הם) הכי נמי שלא בהוראה בשגגת מעשה חייבין וכיון דקיימא ליה לתנא דמיעוט בשגגת מעשה גרידתא חייבין הלכך קא מהדר על רובא לחיובא ולעולם שמעינן מהא מתניתין דיחיד שעשה בהוראת בית דין חייב שמע מינה: זאת

תורה אור

א)זו ואין צריך לומר זו קתני: וידע אחד מהן שטעו או תלמיד וראוי להוראה: תרתי למה לי אמר רבא איצטריך סלקא דעתך אמינא הני מילי גמיר וסביר אבל גמיר ולא סביר לא אמר ליה אביי להוראה גמיר וסביר משמע אמר ליה אנא הכי קאמינא אי מההיא הוה אמינא ה"מ גמיר וסביר אבל גמיר ולא סביר לא תנא ראוי להוראה ממשנה יתירה אפי' גמיר ולא סביר סביר ולא גמיר: ראוי להוראה וכו': כגון מאן אמר רבא כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא א"ל אביי כי האי גוונא מזיד הוא ולטעמיך הא ב)דתניא °בעשותה אחת ג)יחיד העושה מפי עצמו חייב בהוראת ב"ד פטור כיצד הורו ב"ד שחלב מותר ונודע לאחד מהן שטעו או תלמיד יושב לפניהן וראוי להוראה כגון שמעון בן עזאי יכול יהא פטור ת"ל בעשותה אחת יחיד העושה על פי עצמו חייב בהוראת ב"ד פטור אלא היכי משכחת לה כגון דידע דאסור וקא טעי ד)במצוה לשמוע דברי חכמי' לדידי נמי דטעו במצוה לשמוע דברי חכמי': זה הכלל התולה בעצמו חייב: לאיתויי מאי לאיתויי מבעט בהוראה תולה בב"ד לאיתויי הורו ב"ד וידעו שטעו וחזרו בהן הא בהדיא קתני לה תני והדר מפרש אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי ר' יהודה אבל חכמים אומרים יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב מאי ר' יהודה דתניא אם נפש אחת תחטא בשגגה בעשותה הרי אלו ג' מעוטין העושה מפי עצמו חייב בהוראת ב"ד פטור מאי רבנן ה)דתניא עדיין אני אומר מיעוט קהל שחטאו חייבין שאין ב"ד מביאין על ידיהן פר רוב קהל שחטאו יהו פטורין שהרי בית דין מביאין על ידיהם פר ת"ל מעם הארץ אפי' רובה ואפילו כולה במאי אילימא בשגגת מעשה [ב"ד שלא בהוראה] ב"ד מאי עבידתייהו שלא בהוראת בית דין ב"ד מי מייתו שלא בהוראה אלא בהוראה והא כי כתיב מעם הארץ בשגגת מעשה הוא דכתיב אלא לאו הכי קאמר מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה חייבין שאין ב"ד מביאין על ידיהן פר בהוראה הא הן חייבין יכול רוב צבור שעשו בשגגת מעשה יהו פטורין שהרי ב"ד מביאין עליהם פר [בהוראה] ת"ל מעם הארץ ואפילו רובו אמר ר"פ ממאי דלמא לא הן ולא ב"ד אי הכי מאי איריא דקמהדר על רובא לחיובא לאו מכלל דמיעוט בהוראה קיימא ליה דמיחייבו בהוראה ונהדר ברישא על מיעוט' דמיחייב בשגגת מעשה ולבסוף ניהדר על רובא לחיובא בשגגת מעשה ו)אלא לאו מדלא מהדר על מיעוט דמיחייבין בשגגת מעשה ובסוף מהדר על רובא לחיובא בשגגת מעשה ש"מ מיעוט בהוראה חייבין הן כשבה ושעירה ושלא בהוראה בשגגת מעשה חייבין מכדי תרוייהו סתמי תנן ממאי דקמייתא ר' יהודה ובתרייתא רבנן אימא איפכא מאן שמעת ליה דדריש מיעוטי כי האי גוונא רבי יהודה היא ז)דתניא רבי יהודה אומר זאת

תוספות

תנא משנה יתירה דאפי' גמיר ולא סביר. תימה דלא ליתני במתני' כ"א תלמיד שאינו ראוי להוראה וכ"ש דא"כ הוה משמע דלא גמיר ולא סביר דהא מרישא ידעינן דקתני ועשה יחיד על פיהם דפטור. וי"ל דקמ"ל דאפי' גמיר וסביר הוה שוגג דטעה במצוה לשמוע דברי חכמים וחייב דלא תימא מזיד הוה: ולטעמיך הא תניא בעשותה כו'. ברייתא היא בת"כ וגרסי' בה כגון שמעון בן עזאי ולהכי אלימא טפי לאקשויי מינה ממתני' דדוחק לומר דשמעון בן עזאי היה טועה במצוה לשמוע דברי חכמים. ולפי זה לא גרסי' ודידי נמי כו' דהא בברייתא נמי קתני הראוי להוראה וגם בספר מדויק הבא מארץ ישראל ליתא: תנא כלל והדר מפרש. דהך דרישא אתי כרבי שמעון דפטר אם חזרו בהן: הרי אלו מעוטין. בירושלמי פריך דבכל מקום הוי מיעוט אחר מיעוט לרבות והכא למעט ומשני היינו דוקא במקום שהן זוגות כמו ספ"ק דסנהדרין (טו.) י' כהנים כתובין בפרשה דראשון ממעט ושני לרבות ושלישי למעט ורביעי לרבות וכן לעולם ובירושלמי (פ"ד) דמגילה פריך מעתה לא יערך שום כהן. ומשני דבתנם לא הזכיר כהן. ורשב"א פי' בנדה דהיכא דמיעוט אתי למעוטי דבר אחד כמו גבי כהנים כהן ולא ישראל התם אתי לרבויי. אבל היכא דכל חדא אתא אתא למילתא לחוד כדהכא וגבי זאת היא העולה התם אתי למעוטי: מעם הארץ אפילו מקצתו. לא גרסינן מעם דהא לעיל יליף מיניה פרט למומר ול"ג נמי אפילו מקצתו דבלאו הכי יחיד ואפילו הרבה משמע דמביאין מדמהדר ארובא. וה"ג בת"כ עם הארץ אפילו רובו ואפילו כולו: ש"מ מיעוט בהוראה חייבין. תימה מהיכי תיתי דאפילו אי מברייתא משמע הכי מ"מ אסמכתא מקרא לא חזינן שיהיו חייבין במקום הוראה ועוד היכא משמע ליה מהך ברייתא דאי משום דלא מהדר ברישא ממיעוטא הא לא איצטריך דהא מיחיד ילפינן כי היכי דהוא חייב הכי נמי מיעוט קהל. וכן משמע בתורת כהנים דשנים ושלשה יש להן דין יחיד ונראה כגירסת ספרים דגרסי מאי אריא מיעוט מרובא כלומר מאי שנא מיעוט מרובא ומאי פסיקא מיעוט מרובא למאי דקאמר לא הן ולא בית דין אי לדבריך אלא מדאיצטריך למילף רובא שמע מינה דמיעוט פשיטא ליה משום דמייתי נמי בהוראה כשבה או שעירה:

א) לקמן ה: ב) [שם]: ג) [עירובין פג. וש"נ]: ד) [לקמן ה:]: ה) שם ע"ש תוספתא פ"א]: ו) גי' ב"ש: ז) [לפמ"ש רש"י ד"ה או דלמא וכו' מוכח דגרסתו הקרב]: ח) רש"א: ט) ומ"ז: י) ועי' רש"א:

יג א מיי' פי"ב מהל' שגגות הל' א סמג עשין ריז :
יד ב מיי' שם פי"ג הל' ג סמג שם :
טו ג מיי' שם הל' ג ופי"ב הל' א :
טז ד ה מיי' שם פי"ג הלכה ב סמג שם :
יז ו מיי' שם הל' ג סמג שם :
יח ז מיי' שם הלכה ד ועי' בהשגות וכ"מ :

תורה אור

(ויקרא ו) °זאת תורת העולה היא הרי אלו שלשה מיעוטין ואיבעית אימא עדיין אני אומר לא מצית מוקמת לה כר' יהודה דקתני רוב קהל שחטאו ב"ד מביאין על ידיהן פר ואי רבי יהודה האמר צבור הוא דמייתי ב"ד לא דתנן א) רבי יהודה אומר שבעה שבטים שחטאו מביאין ז' פרים ורב נחמן אמר שמואל זו דברי ר"מ אבל חכמי' אומרי' יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב מאי ר"מ ומאי רבנן דתניא הורו ועשו רבי מאיר פוטר וחכמים מחייבין מאן עשו אילימא ב"ד מ"ט דרבנן דמחייבי והתניא יכול הורו ב"ד ועשו ב"ד יכול יהו חייבין ת"ל הקהל ועשו ב) מעשה תלוי בקהל והוראה תלויה בב"ד אלא הורו ב"ד ועשו רוב קהל מאי טעמא דר' מאיר דפוטר אלא לאו הורו ב"ד ועשו מיעוט קהל ובהא קמיפלגי מר סבר יחיד שעשה בהוראת בית דין פטור ומר סבר יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב אמר רב פפא דכולי עלמא יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור אלא ב"ד משלים לרוב צבור קמיפלגי מ"ס ב"ד משלים לרוב צבור ומ"ס אין ב"ד משלים לרוב צבור ואיבעית אימא הורו ב"ד ועשו רובו של קהל ג) ומאן חכמים רבי שמעון היא דאמר צבור מייתי וב"ד מייתי ואיבעית אימא שבט שעשה בהוראת בית דינו ד) ומאן חכמי' רבי יהודה היא דתניא שבט שעשה בהוראת בית דינו אותו השבט חייב ואב"א כגון שחטאו ששה והן רובו של קהל או שבעה אע"פ שאינן רובו של קהל ומתניתין מני ר' שמעון בן אלעזר היא דתניא ה) רבי שמעון בן אלעזר אומר משמו חטאו ששה והן רובו של קהל או שבעה אע"פ שאינן רובו של קהל חייבין אמר רב אסי ובהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל שנאמר °) ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום מכדי כתיב וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים למה לי שמע מינה הני הוא דאיקרי קהל אבל הנך לא איקרי קהל פשיטא מרובין ונתמעטו היינו פלוגתא דרבי שמעון ורבנן מועטין ונתרבו מאי מי פליגי רבי שמעון ורבנן ר"ש דאזיל בתר ידיעה מחייב ורבנן דאזלי בתר חטאת פטרי ו) [או לא] מאי ותיסברא אימור דשמעת ליה לר"ש דאזיל אף בתר ידיעה [היכי דהוי ידיעה וחטאה בחיוב] ידיעה דלא חטאה מי שמעת ליה דא"כ לייתי כי השתא אלא ר"ש חטאה וידיעה בעי איבעיא להו הורו ב"ד חלב מותר ועשו מיעוט הקהל וחזרו ב"ד בהן והורו ועשו מיעוט אחר מהו כיון דשתי ידיעות נינהו לא מצטרף או דלמא כיון דאידי ואידי חלב הוא מצטרף ואם תמצא לומר כיון דאידי ואידי חלב הוא מצטרף מיעוט בחלב שעל גבי ז) הקבה ומיעוט בחלב שעל גבי דקין מהו הכא ודאי כיון דבתרי קראי קאתי לא מצטרף או דלמא כיון דאידי ואידי חלב הוא מצטרף ואת"ל שם חלב הוא ומצטרף מיעוט בחלב ומיעוט בדם מהו הכא ודאי (כיון) דתרי איסורי נינהו ח) [וכיון דאין איסורן שוה] לא מצטרף או דלמא כיון ט) (דאיסורן שוה) דקרבנן שוה מצטרף ואת"ל כיון (דאיסורן שוה) דקרבנן שוה מצטרף מיעוט בחלב ומיעוט בעבודת כוכבים מהו הכא ודאי אין איסורן שוה ואין קרבנן שוה או דלמא כיון דאידי ואידי כרת הוא מצטרף תיקו איבעיא להו הורו ב"ד שחלב מותר ועשו מיעוט הקהל ומת אותו ב"ד ועמד ב"ד אחר וחזרו והורו ועשו מיעוט אחר אליב' דמ"ד ב"ד מייתי לא תיבעי לך דהא ליתנהו אלא כי תיבעי לך אליבא דמ"ד צבור מייתי מאי צבור הא קאי או

°) מ"א ח

זאת תורת העולה היא העולה . זאת היא העולה הרי אלו שלשה מיעוטי חד פרט לנשחטה בלילה וחד פרט לנשפך דמה וחד פרט ליוצאת דמה חוץ לקלעים שאם עלתה על גבי המזבח תרד דלא הויא עולה השובה והכי נמי מפרש במסכת נדה בפרק יוצא דופן (דף מ:) : ז' שבטים. דהוו רוב שבטים מביאים שבעה פרים דקסבר ר' יהודה דשבט א' איקרי קהל והן מביאין ולא ב"ד : הוראה תלויה בב"ד . דכתיב ונעלם דבר דהיינו שהורו לעבור מעיני הקהל דהיינו ב"ד : ב"ד משלים לרוב צבור . דעשו עם מעט צבור והשלימו לרוב צבור: [צבור י)מייתי] . ור' מאיר פוטר צבור דהא קא מייתי ב"ד כדאמרי' לקמן רבי מאיר אומר שבעה שבטים שחטאו בית דין מביאין עליהם פר והן פטורין ואי קשיא הא אמרי' בכל התורה אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות והיכי אמרי' אלו ג' מיעוטין דממעטינן אותם בירושלמי מפרש ה"מ היכא דליכא אלא ב' מיעוטין אבל הכא דאיכא ג' מיעוטין בזה אחר זה בחד קרא כולהו אתו למעט וכן בל"ב מדות מצאתי : אותו השבט חייב . להביא פר דקסבר שבט אחד אקרי קהל : רבי שמעון בן אלעזר אומר משמו. של ר' מאיר והא מתניתא מפרש לקמן : אמר רב אסי ובהוראה. דקיי"ל כי הורו ב"ד ועשו רוב קהל על פיהם שמביאים פר: הלך אחר רוב יושבי' בארץ ישראל . דאותם שבחוצה לארץ אינן מן המנין ולא אותן דמנחל מצרים ולחוץ דחוצה לארץ היא : פשיטא מרובין ונתמעטו . כגון שהורו ב"ד ועשו רוב קהל על פיהם דנתחייבו להביא פר ולא הספיקו להביא פר עד שנתמעטו שמתו מקצתן היינו פלוגתא דר' שמעון ורבנן. דתנן (לקמן י.) חטא כהן משוח ונשיא עד שלא נתמנו דהיו חייבים להביא כשבה או שעירה ולא הספיקו להביא עד שנתמנו הרי הן כהדיוטות ונחייבם להביא כשבה או שעירה כבתחלה הכא נמי חייבין פר כבתחלה רבי שמעון אומר וכו' הכא נמי אם נודע להם עד שלא נתמעטו חייבין להביא פר אבל אם נודע לכן משנתמעטו פטורין : מועטין ונתרבו מאי . כגון שהורו בית דין ועשו מיעוט קהל על פיהם דיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור ומתו מקצתן של רוב קהל ונתרבו אלו ולאחר שנתרבו נודע להם שחטאו דהכי מועטין ונתרבו לא דמי ממש לחטאו עד שלא נתמנו דמועטין כי חטאו בהוראה לאו בני קרבן נינהו דיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור אבל כי חטאו כהן משיח ונשיא עד שלא נתמנו נעשו בני קרבן ומחייבי לאתויי כשבה או שעירה אבל מרובין ונתמעטו דמי ממש לחטאו עד שלא נתמנו דהא מרובין כי חטאו בני קרבן נינהו ואמטול הכי קאמר במרובין ונתמעטו דהוי פלוגתא דר"ש ורבנן אבל במועטין ונתרבו איבעיא לן אי דמי לפלוגתא דר' שמעון ורבנן אי לא מי אמרי' ר"ש דבתר ידיעה אזיל דאמר אם נודע להם עד שלא נתמנו חייבין כבתחלה הכא נמי מחייב דכי אתידע להו בחיובא אתידע להו דכי נתרבו אתידע להו ומביאין פר ורבנן דבתר חטאה אזלי דאמרי הרי אלו כהדיוטות הואיל וחטאו כי לא נתמנו הכא נמי אזלי בתר חטאה וכי חטאו אכתי מועטין היו ופטורין דיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור : ותסברא אימור דשמעת ליה לר"ש דאזיל אף בתר ידיעה . דאמר אם נודע להם עד שלא נתמנו חייבין היכא דהוי ידיעה וחטאה בחיוב : כי השתא . דלהוי כי חטאו משנתמנו דלייתי פר ואמאי קתני משנתמנו פטורין אלא מדקתני פטור ש"מ דר"ש חטאה וידיעה בעי בחיובא ומועטין ונתרבו לדברי הכל פטורין דכי חטאו בפטור חטאו דיחיד שעשה בהוראת בית דין פטור : או דלמא . כיון דחלב שם אחד הוא דבין חלב המכסה את הקרב ובין חלב המכסה את הדקין שם אחד הוא שחלב סתם איקרו : כיון דתרי איסורי נינהו . דחלב אינו שוה בכל דחלב חיה מותר : או דלמא . כיון דאילו צבור אכלי האי חלב והאי דם שלא בהוראה בשגגת מעשה מייתו כל חד וחד אי בעו כשבה מייתו אי בעו שעירה מייתו דמצי אשווי קרבנם השתא נמי כי עשו בהוראה מצטרפי: ומיעוט בתרא בעבודת כוכבים . קרבנם שעירה ולא כשבה : או

תוספות הרא"ש

מעשה יהו פטורים שהרי ב"ד מביאין פר בהוראה והם פטורים ת"ל מעם הארץ ואפי' רובו דמחייבי בשגגת מעשה. ומתוך זה משמע דמעוטא בשגגת מעשה פשיטא לן דמחייבי משום דאין ב"ד מביאין עליהן והם עצמם חייבים דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב וכי היכי דמחייבי בהורא' ה"נ מחייבי בשגגת מעשה דאית לן לאוקמי קרא במיעוט הקהל משום דאשכחן בה קרבן זה בין בשגגת מעשה בין בהעלם דבר ומש"ה מסדר ארובא להיובא ואי כדקאמרת לא הם ולא ב"ד א"כ מאי אולמי' דמיעוט דפשוט לן דחייבין בשגגת מעשה טפי מרוב דקמסדר ארובא (ותיסבנהו) [לחייבנהו] אדרבה איפכא מסתברא דטפי אית לן לאוקמי חיובא דשגגת מעשה ברוב קהל שחטאו לחיוב כל א' וא' כשבה או שעירה שכן מצינו שחפץ הקב"ה בכפרתם שנתן להם כפרה בהעלם דבר [אבל מיעוט] שאין ב"ד מביאין עליהן פר וכן פטורין [גם] בשגגת מעשה יהיו פטורין אלא ודאי מדפשיטא ליה לתנא דמיעוט בשגגת מעשה חייבין וקמסדר ארובא אלמא יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב וכי היכי דמיעוט מחייבין בהעלם דבר כל א' כשבה או שעירה ה"נ בשגגת מעשה גרידא [וא"ת] לאו ממיעוט בהוראה קמא ליה לתנא כי היכי דתקשי לך כיון דמיעוט בהוראה פטורין אשתכח דאכתי לא נפקא לן דמחייבו מיעוט בשגגת מעשה גרידתא ואמסדר ארובא דליחייבא אשגגת מעשה גרידתא נסדר ברישא אמיעוטא דליחייבי בשגגת מעשה ולבסוף נסדר ארובא לחיובי בשגגת מעשה אלא מיעוט בשגגת מעשה מקרא נפקא ליה לתנא כדקתני תנא מעיקרא בהדיא אין לי אלא אחד שעשה שנים שעשאו או ג' שעשאו יכול יהו פטורים ת"ל מעם הארץ והכי איתברר לן דמיעוט בשגגת מעשה לאו ממיעוט בהוראה קמא ליה לתנא אלא מקרא בהדיא הוא דקמא ליה והאי דקאמר בתר הכי עדיין אני אומר מיעוט הקהל שחטאו בשגגת מעשה חייבין שאין [ב"ד] מביאין על ידיהם פר בהוראה לאו למימר דמהכי נפקא ליה לתנא אלא משום דכיון דנפקי ליה לתנא מרובים דחייבים בשגגת מעשה גרידתא מקרא בהדיא כדקתני ת"ל מעם הארץ ואפי' (כא) מרובים קא בעי למידק השתא אהני מרובין דאתרבי לחיובי מקרא אי במיעוט הקהל בלחוד או אפילו ברוב הקהל והיינו דקאמר ועדיין אני אומר אע"פ שריבה הכתוב מרובים לחובה עדיין אני אומר שלא ריבה הכתוב מרובים [אלא] בזמן שהם מיעוט הקהל שהרי הם ראוים להתרבות לחיובא בשגגת מעשה שכן אין מביאין ע"י פר בהוראה וחייבין הם (הא) אבל רוב הקהל לא מרבין ליה בשגגת מעשה לחיוב שהרי ב"ד מביאין פר ע"י והם פטורין וכי היכי דפטרי בהוראה פטרי בשגגת מעשה ת"ל מעם הארץ ואפי' רובא וכולה במשמע [אה"נ] והאי דפריך מאי אולמיה דמיעוט מרובא ה"פ מדניחא ליה לאוקמי מרובין דרבי קרא במיעוט דקהל משום דאין ב"ד מביאין פר ע"י אלמא פשיטא ליה דהם חייבין דאי לאו הכי מאי אולמיה דמיעוט מרוב ולפי מה שהבנתי דברי רש"י ז"ל לא קשיא מידי לפירושו וקרובין דבריו . ומיהו הא קשיא לן מאן האי תנא דקאמר (צבור) [ב"ד] מביאין פר ע"י והם פטורין ר"מ הוא (לקמן דף ה:) ואיהו הוא דאית ליה בשבת פרק המצניע (דף צג:) יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור וכן אמר רב נחמן לקמן וי"ל דהאי תנא סבר כר"מ בחדא ופליג עליו בחדא : ואב"א עדיין אני אומר לא מצית לאוקמיה כר' יהודה וכו' ואידך (בתרא) [ברייתא] רבי יהודה היא דסתם סיפרא ר' יהודה היא : לא דכ"ע יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור . ה"ה דהוה מצי למימר דכ"ע סברי חייב אלא דניחא ליה למימר דכולהו סברי כמתניתין ועוד דר"מ אית ליה בפרק המצניע דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור : ר"א בר שמעון אומר משמו חטאו ששה והם רובו של קהל . ירושלמי אמר ר"א לא אמר אלא ששה שהם רוב הא ה' אע"פ שהם רובא פטורין אמר ר' יוסי בר בון מתני' אמרה כן מחלית שבטים וכלבד רוב אוכלוסין ודכוותה מחלית אוכלוסין וכלבד רוב השבטים: פשיטא מרובים ונמעטו פלוגתא ר"ש ורבנן דתנן חטאו עד שלא נתמנו ונתמנו הרי הם כהדיוטות אלמא אזלינן בתר חטא כי אשתני מחיוב לחיוב והה"נ כי אשתנו מחיוב לפטור הכי אי סברי רבנן יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור ואי סברי חייב ה"נ אשתנאי מחיוב לחיוב ואזלינן בתר מעיקרא : מועטין ונתרבו מאי . פי' רש"י ז"ל הא דמבעיא לן במיעוטין ונתרבו משום דלא דמי ממש לחטאו עד שלא נתמנו דמועטין כי חטאו בהוראה לאו בני קרבן נינהו לאתויי כשבה או שעירה אבל מרובין ונתמעטו דמו ממש לחטאו עד שלא נתמנו דהכא מרובין כי חטאו בני קרבן נינהו . ואי רבנן דהכא סברי כרבנן דר' יהודה דלעיל דאמרי יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב ליכא לפרושי הכי וא"כ סברי כר' יהודה דפטור יחיד שעשה בהוראת ב"ד נראה להרמ"ה ז"ל דלא מסתבר לפלוגי בין נשתנה מפטור לחיוב ובין מחיוב לחיוב הלכך ליכא לספוקי בהא אליבא דרבנן וכ"ש אליבא דר"ש דכיון דאפי' כי נשתנו מחיוב לחיוב פטור כ"ש מפטור (לפטור) [לחיוב] ופי' דקאמר מועטין ונתרבו מאי ידע להך טעמא דקאמר במסקנא ולמבדק להו לרבנן דבי רב הוא דקאמר וכשטעו נומר בהא נמי פליגי אמר להם האמת ותסברא אימור שמעת ליה לר"ש דאזיל בתר ידיעה דחטא וידיעה בחד חיובא קא בעי ולכך פטור כי נודע להם משנתמנו דאי בידיעה לחוד סגי ליה ליבעי כדהשתא משיח פר ונשיא שעיר אלא ודאי תרוייהו בעי הלכך מודה ר"ש דפטור וכ"ש לרבנן דאזלי בתר מעיקרא דפטור מפר העלם דבר וגם מכשבה או שעירה אי סברי כר' יהודה דפטור יחיד שעשה בהוראת ב"ד ואי סברי כרבנן דמחייבי יחיד שעשה בהוראת ב"ד פליגי ר"ש ורבנן במועטין ונתרבו דלרבנן דאזלי בתר מעיקרא מייתי כשבה או שעירה כדין מועטין ולר"ש פטרי אף אם נודע להן מתחילה דר"ש סבר יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור והא דמשמע ליסנא דתלמודא דלא פליגי כלל משום דעיקר הך סוגיא בחיובא דפר העלם דבר מיירי ובהא [לא] פליגי ועוד דבפלוגתא דחיובא דכשבה או שעירה אינו נכנס במחלוקת דר"ש ורבנן דחטאו עד שלא נתמנו דהתם אפי' נודע להם עד שלא נתרבו דאיכא ידיעה וחטאה בהדדי פוטר ר"ש : כיון דמתרי קראי נפקא. דחלב שעל הקיבה דאקשת' נפקא לן בחולין פרק אלו טריפות (דף מט) מאת החלב המכסה את הקרב וחלב שעל גבי הדקין דרים ר' עקיבא התם מאת כל החלב אשר על הקרב : או דלמא כיון דאיסורן שוין. דתרוייהו איסור אכילה וקרבן שוה דעל [שתיהן] מביאין צבור פר העלם דבר :(אבל שאר עבירה) [חלב ועבודת כוכבים] אין איסורן שוה שזה באכילה וזה בעבודה ואין קרבן שוה דעל חלב מביאין צבור פר חטאת ועל (שאר) [עבודת כוכבים] פר לעולה ושעיר לחטאת ואנחנו הוה מצי' להבליע עוד ואת"ל ולימא הכי מיעוט בחלב ומיעוט בדם הכא ודאי כיון דב' איסורי הוי לא מצרפי או דלמא כיון דאיסורן שוה מצטרפין ואת"ל כיון דאיסורן שוה מצטרפין מיעוט בחלב ומיעוט בעריות מהו כיון דאין איסורן שוה לא מצטרפי א"ד כיון דקרבנם שוה מצטרפין [ואת"ל כיון דקרבנן שוה מצטרפין] מיעוט בעריות ומיעוט בעבודת כוכבים שאין קרבנן שוה מהו הכא ודאי הא אין קרבנן [שוה] א"ד כיון דאידי ואידי כרת נינהו מצטרפין : איבעיא להו הורו ב"ד שחלב מותר ועשו מיעוט קהל. פי' את"ל חלב וחלב מצטרפין ה"מ בחד בי דינא אבל בתרי בי דינא לא או דלמא לא שנא :

רבינו חננאל

נתחלף לו חלב בשומן ואכלו דשגגתו אינה בדבר שהותר על פיהן. דשומן מעיקרא שרי וקאי : מלתא דפשיטא ליה לרבא מבעיא ליה לרמי בר חמא דבעי הורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף חלב בשומן ואכלו מהו . פי' לדעת האי תנא : אמר רבא ת"ש דתנן הלך היחיד ועשה שוגג על פיהם . שוגג על פיהם למה לי. לאו לאתויי הורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו דפטור ודחינן דלמא הכי קאמר שוגג על פיהם הוא דפטור אבל נתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב. אית דאמרי אמר רבא ת"ש הלך יחיד ועשה שוגג על פיהם פטור מאי לאו שוגג על פיהם פטור הא נתחלף לו חלב בשומן ואכלו חייב. ודחינן דלמא הכי קאמר והלך יחיד ועשה דמשמע הדבר שהורו כגון שהתירו החלב והלך ואכלו או שוגג [או] על פיהם . דודאי לאתויי הך תני ליה . ס"א ועשה או שוגג [או] על פיהם בפלוגתא הורו בית דין שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן ואכלו רב אמר פטור (ושמואל) [ור"י] אמר חייב פי' לדעת תנא דמתניתין ומותבינן אר' יוחנן מהא דתניא בספרא ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ . מעם הארץ פרט למומר . פי' שאם חטא בשוגג אינו מביא קרבן. דכל עבירה שהתירה אדם לעצמו נקרא עליה מומר . עכשיו אם היה זה נהוג לאכול חלב במזיד ואכלו פעם אחת בשוגג אינו חייב להביא ותניא בתוספתא האוכל שקצים הרי זה מומר [כו'] עד ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אף הלובש כלאים ר' שמעון בן יוסי אומר משום ר' שמעון מה ת"ל אשר לא תעשינה השב מידיעתו . פירוש אם ידוע שאילו הודיעו אדם כשהיה אוכל החלב חלב הוא זה כי היה פורש אותו יביא קרבן על שגגתו יצא מומר שאינו שב מידיעתו פי' הכי קרי בי' ר"ש אשר לא תעשינה . כלומר נפש שאין עושה בדעתה חייבת והאי דנתחלף לו חלב בשומן אילו נאמר לו חלב הוא זה לא היה פורש דבחזקת היתר הוא החלב בעיניו דהא התירוהו לו ב"ד וכל זה מפורש בפרק ג' מזה המסכת . אמר רב פפא קסבר ר' יוחנן דכיון דאילו נודע לב"ד כי אסור הוא היו חוזרין מהוראתו ומחזירין אותו

תוספות

אית ספרים דגרסי דתנן ר' יהודה אומר י"ב שבטים שחטאו מביאין י"ב פרים וכן נראה דהכי תנן ברישא דמתני' ובתר הכי פני ו' שבטים כו' ולא שביק רישא דמתניתין למנקט סיפא : ר"מ סבר יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור . תימה מאי דוחקי' לכך דלמא ר"מ ס"ל דדוקא יחיד שעשה חייב אבל שנים ושלשה שעשו פטורים ולית ליה ברייתא דועדיין אני אומר כו' דבלא"ה לית ליה דברייתא אית לה יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב ור"מ אית ליה דפטור ומיהו כיון דלא מלינו תנא דמחלק בין א' לשנים דחיק למימר הכי :

קהל גדול מלבוא חמת . אע"ג דד"ת מדברי קבלה לא ילפינן הא הוי גילוי מילתא בעלמא :

מועטין ונתרבו מאי. פרש"י (בעלמא)[בעיין] דהכי לאו בני קרבן כמו משיח ונשיא אבל מרובין ונתמעטו כבר הוו בני קרבן . ולא נהירא דאפי' מרובין ונתמעטו כי נתמעטו לאו בני קרבן נינהו אם לא דבתר חטאה אזלינן אבל בתר ידיעה לאו בני קרבן נינהו אלא מש"ה מבעיא ליה במועטין ונתרבו דאיכא למימר דאפי' ר"ש מודה דפטור כדפי' ואזיל : הורו ב"ד שחלב המכסה את הקרב כו'. תימה דאמרי' לקמן (ד.) אין ב"ד חייבין עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין ובשלמא חלב שעל הדקין דאתי מריבוי' (חולין מט) ניחא דאין הצדוקין מודין בו אלא חלב המכסה את הקרב וכן דם מאי איכא למימר מיהו לפי התוספ' דמכילתין ניחא דתנא לקיים מצות חייבין כיצד יש חלב ודם בתורה אבל אין חייבין אלא על הקרב לשלמים. ואע"ג דדם היה נאסר . שמא הצדוקים אומרים דגם הוא קרב : וחזרו והורו שדם מותר . הא דקתני כה"ג דמשמע דוקא משום שידעו בינתים שטעו בחלב דהא אפי' לא ידעו נמי מצי למבעי כדקאמר משום דשני מינים הם שוה דם בכל ולא חלב אלא נקטי' אגב אחריני. והא דלא פשיט מההוא דלעיל עד שיהיו כולן בשגגה אחת . דהכא כיון דתליא בב"ד הוי שגגה אחת : והורו שעבודת כוכבים מותרת. ל"ע מה יביאו כיון שאין קרבנותיהן שוין אם יביאו קרבן עבודת כוכבים וגם דחלב או לא וגם ל"ע אי דוקא מיבעיא דמעיקרא הוי מיעוט וכן בסוף אבל אי הוי רובו בסוף לא איצטרכי למיעוטא שיתכפר בפר להוא מיעוטא. א"ד ל"ש אבל הא ודאי אי הוי מתחלה רובא ולבסוף מיעוטא אין מיעוט מצטרף לרובא כיון שכבר נתחייבו רובא בקרבן : אלא כי תיבעי לך כו'. ל"ע אי הוי מצי למבעיא נמי למ"ד ב"ד מייתי אם מתו מיעוט צבור הראשונים ולא נודע כי אם אל אלו החיים מי אמרי' ב"ד [חייבי'] דמ"מ הם הורו שלא כדת או לא והא דנקיט מת ב"ד ולא נקיט הורו ב"ד אחר דלא אפשר כי אם בסנהדרי גדולה:

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פי"ג מהל' שגגות הל' ד סמג עשין ריז:
כ ב גדה מיי' שם הלכה א סמג שם:
כא ו מיי' פ"ב מהל' ממרים הלכה ה סמג עשין קיא:
כב זח מיי' פי"ד מהל' שגגות הלכה ה סמג עשין ריז:
כג ט מיי' שם הלכה א ופי"ב הלכה ב סמג שם:
כד י מיי' שם פי"ד הלכה ב:
כה כ מיי' שם ופי"ב שם הל' י סמג שם:
כו ל מיי' פי"ד שם הל' ב סמג שם:
כז מ מיי' פ"ד מהל' שקלים הל' ב:
כח נס מיי' פי"ד מהל' שגגות הל' ה סמג עשין ריז ומביא אשם תלוי:
כט ע מיי' שם פ"ח הלכה ב:

מסורת הש"ס

א) [חיר מב. חולין ע. נדה כע.]: ב) לקמן ה.: ג) ע"ז לו. ב"ב ס: [ב"ק עט:]: ד) סנהדרין ז: [ושם איתא א"ר יהושע בן לוי]: ה) [שם ע"ש]: ו) [מנחות נב.]: ז) עי' רש"א: ח) נ"א הלכך לא הוי בר חיוב מעליא דבשלמא היכא כו' כך הגי' בקרבן אהרן וכנ"ל.

או דלמא [ידיעה] דההוא ב"ד דהורו בעינן תיקו אמר רבי יונתן מאה שישבו להורות אין חייבין עד שיורו כולן שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו עד שישגו כולן [עד שתפשוט הוראה בכל עדת ישראל] אמר רב הונא בריה דרב הושעיא הכי נמי מסתברא דבכל התורה כולה קיי"ל א)רובו ככולו והכא כתי' כל העדה הואיל וכך אפילו הן מאה [תנן] הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו או תלמיד וראוי להוראה והלך ועשה על פיהם בין שעשו ועשה עמהן ובין שעשו ועשה אחריהן ובין שלא עשו ועשה ה"ז חייב מפני שלא תלה בב"ד האי הוא דחייב הא אחר פטור ואמאי הא לא נגמרה הוראה הכא במאי עסקינן כגון שהרכין ההוא אחד מהן בראשו ת"ש ב)הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו ואמר להן טועין אתם הרי אלו פטורים טעמא דאמר להן טועין אתם דפטורים הא שתיק מישתק חייבין וגמר לה הוראה ואמאי והא לא הורו כולן אמרי ה"נ כגון שהרכין בראשו מתיב רב משרשיא סמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי ר"א בר' צדוק שהיו אומרים ג)אין גוזרין גזירה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה ואמר רב אדא בר אבא מאי קרא במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו והא הכא דכתי' הגוי כולו ורובא כבולא דמי תיובתא דר' (יוחנן)[יונתן] תיובתא ואלא מאי כל עדת דקאמר רחמנא ה"ק אי איכא כולם הויא הוראה ואי לא לא הויא הוראה ד)אמר רבי יהושע ישושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן פשיטא הא קמ"ל דאפילו תלמיד בפני רבו ה)רב הונא כי הוה נפיק לבי דינא מייתי עשרה תנאי דבי רב לקמיה* כי היכי דנימטיין שיבא מכשורא רב אשי כי הוו מייתי טרפתא לקמיה מייתי עשרה טבחי ממתא מחסיא ומותיב קמיה אמר כי היכא דנימטיין שיבא מכשורא: **מתני'** הורו ב"ד וידעו שטעו וחזרו בהן בין שהביאו כפרתן ובין שלא הביאו כפרתן והלך ועשה על פיהן ר' שמעון פוטר ור' אלעזר אומר ספק איזהו ספק ישב לו בתוך ביתו חייב הלך לו למדינת הים פטור אמר רבי עקיבא מודה אני בזה שהוא קרוב לפטור מן החובה אמר לו בן עזאי מאי שנא זה מן היושב בביתו שהיושב בביתו אפשר היה לו שישמע וזה לא היה לו אפשר שישמע הורו ב"ד לעקור את כל הגוף אמרו אין נדה בתורה אין שבת בתורה אין עבודת כוכבים בתורה הרי אלו פטורין הורו לבטל מקצת ולקיים מקצת הרי אלו חייבין כיצד אמרו יש נדה בתורה אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור יש שבת בתורה אבל המוציא מרה"י לרה"ר פטור יש עבודת כוכבי' בתור' אבל המשתחוה פטור הרי אלו חייבין שנא' ונעלם דבר דבר ולא כל הגוף: **גמ'** אמר רב יהודה אמר רב מ"ט דר"ש הואיל וברשות ב"ד הוא עושה איכא דאמרי אמר רב יהודה אמר רב אומר היה ר"ש כל הוראה שיצאה ברוב צבור יחיד העושה אותה פטור לפי שלא ניתנה הוראה אלא להבחין בין שוגג למזיד ו)מיתיבי פר העלם דבר של צבור ושעירי עבודת כוכבים בתחלה גובין עליהן דברי ר"ש ר' יהודה אומר מתרומת הלשכה הן באין אמאי כיון דגבי להו הוי ליה הודע איבעית אימא כגון שגנבו סתם ואב"א כגון דלא הוה ליה במתא ואיבעית אימא רב כאידך תנא סבר דתניא איפכא בתחילה גובין להן דברי רבי יהודה ר"ש אומר מתרומת הלשכה הן באין תני ר"מ מחייב ור"ש פוטר ר"א אומר ספק משום סומכוס אמרו תלוי אמר ר' יוחנן אשם תלוי איכא בינייהו א"ר זירא משל דר"א למה הדבר דומה לאדם שאכל ספק חלב ספק שומן ונודע לו שמביא אשם ולא

רש"י

ז) או לא בעינן ההוא בית דין דהורו להם מעיקרא דתהוי להו ידיעה. כלומר לא בעינן דתהוי להו ידיעה לב"ד קמא ומצטרפי: עד שתפשוט הוראה בכל עדת ישראל. דהיינו אותן שישבו להורות: כגון שהרכין ההוא אחד מהם. או תלמיד בראשו דנראה כמודה לדבריהם ונגמרה הוראה: במארה אתם נארים וגו'. כגון שהגוי כולו דיכולין לקבלה: הכי משמע אי איכא גוי כולו וקא עבר עליה האי נגרא אותי אתם קובעים והכי כתוב בספרים במס' עבודת כוכבים בפ' אין מעמידין: אי איתא לכולהו. סנהדרין של שבעים ואחד הויא הוראה. אע"פ שלא הורו כל אותן שישבו להורות: שיבא. קיסמא: **מתני'** הורו ב"ד. ועשו רוב צבור על פיהם: וידעו שטעו וחזרו. מהוראתן: בין שהביאו כפרתן ובין שלא הביאו כפרתן. ולאחר שידעו שטעו הלך היחיד ועשה על פיהם וזה אין מצטרף עם רוב הצבור לפי שלאחר שנודע להם עשה זה: ר' שמעון פוטר. לפי שברשות ב"ד הוא עושה שזה עדיין לא היה יודע שידעו שטעו וחזרו בהן והוי תולה בב"ד הלכך פטור: ר' אלעזר אומר ספק. כלומר ספק אי כתולה בב"ד אי כתולה בעצמו דמי ומביאין אשם תלוי: ואיזהו הוא הספק. כלומר אמאי הוא חייב אשם תלוי: ישב לו בביתו חייב. אשם תלוי: שהוא קרוב לפטור. דהוי ודאי תולה בב"ד שלא ידע חזרתן הואיל והלך לו למדינת הים: אמר לו בן עזאי מאי שנא זה. שהלך למדינת הים מן היושב בביתו: אמר לו ר' עקיבא. לפי שהיושב בביתו אפשר שישמע שב"ד חזרו בהן והוי קרוב לתולה בעצמו ולפיכך חייב להביא אשם תלוי וזה שהלך למדינת הים לא היה יכול לשמוע והוי תולה בבית דין ממש הלכך פטור: **גמ'** כל הוראה שיצאה ברוב צבור. אע"פ שב"ד חזרו בהן יחיד העושה אותה פטור: לפי שלא ניתנה הוראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. להודיע שהעושה על פיהם שוגג הוא ולא מזיד הוא וזה על פי הוראה הוא עושה לפיכך שוגג הוא ויחיד שעשה בהוראת בית דין פטור [פ"א] לא ניתנה הוראה לפטור יחיד התולה בה אלא להכיר לבין עושה בשגגת עצמו לעושה מזיד וברשות בית דין וזה הרי אומר לנו שלא ידע שחזרו ומזיד עשה על פיהם ולא על שגגת עצמו ויחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור: מיתיבי פר העלם דבר של צבור. כגון שהורו ב"ד בעבודת כוכבים ועשו צבור על פיהם וידעו שטעו וחזרו בהם וצריכין מעות כדי ליקח פר ושעירי עבודת כוכבים של צבור: בתחלה גובין להם. שנזכרין גובין מכל אחד מישראל מעות לקנות מהם פר ושעירי עבודת כוכבים לצורך קרבן דברי ר"ש: ואמאי. קאמר רבי שמעון דפטור דברשות ב"ד הוא עושה הא כיון דאגבי להו מעות לצורך פר העלם דבר של צבור הוה מתיידע ליה שהבית דין טעו וחזרו מהוראתן ואמאי הוי תולה בב"ד: איבעית אימא שגנבו ממנו סתם. שלא הודיעוהו לצורך מה הן גובין: ואיבעית אימא דלא הוי במתא. כי גבו להו ולאחר גבייה הוא דעשה על פיהם: ר"ש אומר מתרומת הלשכה הם באים. דלא הוי מפרסמא הלכך כי עשה על פיהם הוי תולה בבית דין הלכך פטר ר' שמעון ותנא דמתניתין הכי סבירא ליה אליבא דרבי שמעון דמתרומת הלשכה הן באין: תניא ר"מ מחייב. דתולה בעצמו הוי: ורבי שמעון פוטר. דתולה בב"ד הוי: רבי אלעזר אומר ספק. מביא אשם תלוי: איכא בינייהו. בין ר' אלעזר לסומכוס לסומכוס אינו מביא אשם תלוי דהכי קאמר סומכוס מעשה שלו תלוי הוא וליכא למימר שמא תולה בעצמו הוה ח) דלא הוי בר חיוב מעליא דהיכא דהוי לפניו חתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן ואכלו בדין הוא דמביא אשם תלוי משום דאיכא למימר שמא חלב ממש אכל דהוי בר חיוב מעליא אבל הכא ליכא למימר שמא תולה בעצמו ממש הוא שהרי על פי הוראה הוא עושה הלכך מעשה שלו תלוי הוא דלד חיוב שלו תלוי הוא דלא הוי לד חיוב מעליא הלכך אינו מביא אשם תלוי: לאדם שאכל ספק חלב ספק שומן. והרי סבור ששומן הוא ונודע לו שספק הוא שמביא אשם תלוי משום דשמא חלב ממש אכל הכי נמי איכא למימר שמא תולה בעצמו ממש הוא:

תוספות הרא"ש

ת"ש הורו ב"ד וידע א' מהם שטעו ואמר להם טועים אתם פטור הא שתיק חייב (דהיינו) [ס"ג] שתיק והרכים ברישא אבל אי (לא) שתק ולא הרכים ברישא פטור. תימה אמאי קתני ואמר להם טועים אתם פטור. ליתנו רבותא טפי ונודע לאחד מהם שטעו ושתק פטורים וי"ל משום דלא ליתי למטעי ולמימר דכל שתיק פטור אפי' הרכים ברישא: **מתני'** הורו ב"ד וידעו שטעו וכו' עד ר"ש פוטר רבי אלעזר אומר ספק. ע"כ ר' אלעזר גרסינן דהוא בר פלוגתא דר"ש ובגמ' נמי נחלקו בברייתא ר"ש ור"מ ורבי אלעזר וסומכוס ותימה היכי קתני אמר ר' עקיבא מודה אני בזה וכי ר"ע על דברי תלמידו אמר מודה אני בזה: תני ר"ש פוטר ור' מאיר מחייב דלא חשיב ליה יחיד תולה בב"ד דהוה ליה לשיולי: אמר ר' יוחנן אשם תלוי איכא בינייהו רבי אלעזר אומר ספק. פי' דין אוכל ספק חלב אית לי' משום דמספקא לן אי הוה תולה בב"ד כיון דלא נודע לו או לא ה"ל כתולה בב"ד משום דה"ל לשיולי הלכך מביא אשם תלוי כאוכל ספק חלב משום דפשע דמצי לשיולי עליה אי חלב הוא או שומן הוא ולכך חייבתו תורה להביא אשם תלוי להגין עליו עד שיודע לו ויביא חטאת הכי [נמי] פשע דמצי לשיולי אם חזרו בהם בית דין הלכך מביא אשם תלוי להגין עליו לעולם.

רבינו חננאל

ממה שהורוהו והיה חוזר שב מידיעתו קרינן ביה: אמר רבא אע"ג דסבר רב דהיכא דהורו ב"ד דחלב מותר ונתחלף לא' חלב בשומן ואכלו דפטור מודה שאם אכלו חצי הקהל באותה הוראה דלא מייתי ב"ד פר אלא כל אחד מייתי כשבה או שעירה. שאין זה שנתחלף לו חלב בשומן משלים לרוב הצבור לאתויי פר אלא ודאי לא מצטרף מ"ט דאמר קרא לשגגה. פי' דכתיב בפרשת שלח לך והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה עד שיהיו כולם בשגגה אחת (ופי) [ופר] א) ילפי' מעיני מעיני. וקי"ל לסבריה דתנא דמתני' כר' יוחנן דאע"ג דאינה משנה (מאי הוא) [מיהו] שקלו וטרו לטעמיה: **פיסקא** בין שעשו ועשה עמהן בין שעשו ועשה אחריהן בין שלא עשו ועשה פטור מפני שתלה בב"ד. ואקשינן למה לי למיתנא כל הני פי' ליתני שלא עשו ועשה. והנך תרי בבי ליתו בק"ו ופרקינן לא זו אף זו קתני. פי' לא זו שעשו ועשה עמהן דאיכא למימר משום דעבד בהדייהו הויא תליה גמורה. אף אם עשו ועשה אחריהן פטור ולא זו שעשו ועשה אחריהן דעשו ב"ד בעלמא. אף זו אם לא עשו ב"ד כלל ועשה פטור. ואקשינן אי הכי סיפא דקתני הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו או תלמיד שראוי להוראה והלך ועשה על פיהן בין עשו ועשה עמהן כו' כקמייתא. דלחיובא איפכא מסתבר' פי' הואיל ואמרת לא זו אף זו קתני כן היה לו לשנותה או תלמיד שראוי להוראה והלך ועשה על פיהן בין שלא עשו ועשה בין שעשו ועשה אחריהן בין שעשו ועשה עמהן ב): **פיסקא** או תלמיד וראוי להוראה. אמר רבא איצטריך דאי תנא אחד מהן הוה אמינא הני מילי מאן דגמיר וסביר כמו אחד מהן שגמר וסבר אבל גמיר ולא סביר לא תנא נמי ראוי להוראה. א"ל אביי והא להוראה דגמיר וסביר משמע דמאן דלא סביר לא חזי להוראה. א"ל אנא הכי קאמינא אי מאחד מהן הוה אמינא הני מילי דגמיר וסביר אבל גמיר ולא סביר לא תנא ראוי להוראה דממשנה יתירה אפי' גמיר ולא סביר סביר ולא גמיר. פי' דאי לא סביר ולא גמיר מנא ידע והא דמשנה יתירה מעין דאמרי' בקראי אין רבוי אחר רבוי אלא למעט. הא דתנן ראוי להוראה כגון מאן אמר רבא כגון שמעון בן עזאי פי' איזהו תלמיד ראוי להוראה אמר רבא כגון שמעון בן עזאי הדן לפני חכמים כדגרסינן בסוף פ"א דסנהדרין א"ל [אביי] כי האי גוונא שידע שטעו ועשה אמאי חייב קרבן והא מזיד הוא ואין קרבן במזיד כהאי. א"ל ולטעמיך הא דתניא בספרא ובתוספתא בעשותה אחת ממצות ה'. יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור מפי עצמו חייב. כיצד הורו ב"ד שחלב מותר ונודע לאחד מהן שטעו או תלמיד יושב לפניהן וראוי (אין) להוראה כגון שמעון בן עזאי והלך ועשה על פיהן יכול יהיה פטור ת"ל בעשותה. העושה על פי עצמו חייב. בהוראת ב"ד פטור. כלומר למה תקשה למשנה הסתומה. הקשה לברייתא שהביאה ראיה מן התורה. אלא הכי משכחת לה כגון דידע דאסיר ופעי במצוה לשמוע דברי חכמים. ואפילו אם אמרו על האסור מותר. דכתיב על פי התורה אשר יורוך וגו': **פיס'** זה הכלל [התולה] בעצמו חייב. ואמרי' לאתויי מבעם בהוראה. פי' מי שהיה דרכו לעולם לבעם בהוראת חכמים ושלא לסמוך עליה והשתא עשה על פיהם חייב. דאמרינן מפי עצמו הוא דעבד: ס"א מטעם: **פיסקא** התולה בב"ד פטור. ואמרי' לאתויי מאן ומהדרינן לאתויי נודע לב"ד שטעו וחזרו בהן. פי' ולא ידע הוא הדבר והלך ועשה פטור. ואקשינן והא בהדיא קתני לה (בהדיא) [בהרה] הורו ב"ד וידעו שטעו כו' עד ר' שמעון פוטר דאלמא ר' שמעון להודיה אית ליה האי סברא ופרקינן תני והדר מפרש כלומר תרווייהו ר"ש תני להו סתים רישא והדר פריש: אמר רב יהודה אמר שמואל זו המשנה סתומה דברי ר' יהודה היא ואין לסמוך עליה. אבל חכ"א יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור מאי ר' יהודה דתניא בספרא ואם נפש אחת תחטא בשגגה נפש [תחטא] אחת תחטא בעשותה תחטא הרי אלו ג' מיעוטין העושה מפי עצמו חייב בהוראת ב"ד פטור. מפורש בשבת בפרק המצניע דלר' יהודה תני ג' מיעוטי. חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול וחד למעוטי יחיד שעשה בהוראת ב"ד: מאי רבנן. דתניא בספרא עדיין אני אומר מיעוט הקהל שחטאו חייבין שאין ב"ד מביאין על ידיהן פר אבל רוב הקהל שחטאו יהיו פטורין שהרי ב"ד מביאין עליהן פר ת"ל עם הארץ אפילו רובו אפילו כולו. במאי חטאו אילימא בשגגת מעשה פי' כגון שהיו סבורין ששומן הוא ואכלו חלב, ב"ד מאי עבידתייהו פי' דקתני שהרי ב"ד מביאין על ידיהן פר. ואנן קיי"ל דאין ב"ד מביאין אלא בהוראתן ומעשה הקהל. ואלא שחטאו בהעלם דבר פי' שהורו ב"ד ועשו הן. כי כתיב עם הארץ בשגגת מעשה הוא דכתיב והיכי נסביה להעלם דבר אלא הכי קאמר עדיין אני אומר מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה חייב כל אחד ואחד כשבה או שעירה. אבל רוב הקהל שחטאו בשגגת מעשה יהו פטורין כל אחד ואחד מהבאת חטאת שהרי ב"ד מביאין על ידיהן פר בהוראה. פי' והן אין מביאין חטאת ת"ל עם הארץ אפי' כל הקהל אם חטאו בשגגת מעשה מביא כל אחד ואחד חטאתו. קתני מיהת הא הן חייבין ∴ דאלמא היחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב. א"ל רב פפא ודלמא לא הן ולא ב"ד פי' והכי קתני עדיין אני אומר מיעוט קהל שחטאו בשגגת מעשה חייבים שאין ב"ד מביאין עליהן פר והוא הדין דהן אין מביאין. והדר' אי הכי מאי אולמיה דמיעוט מרוב. פי' אי אמרת בשלמא כדאמרינן ב"ד אין מביאין עליהן פר. הא הן מביאין כל אחד ואחד חטאתו משום הכי קתני עדיין אני אומר מיעוט קהל כו'. כלומר המיעוט שמביאין בהוראה יביאו בשגגת מעשה. אבל רוב דלא מייתי בהוראה אין מביאין בשגגת מעשה ונסיב לה קרא. אלא אי אמרת דבין מיעוט בין רוב אין מביאין בהוראה למה אומר במיעוט ולא היה [אומר] ברוב. אלא ש"מ ב"ד אין מביאין על ידיהן פר הא הן מביאין חטאת כל אחד ואחד. ש"מ: וממאי דהך ר' יהודה דקתני נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא הרי אלו ג' מיעוטין ומאן שמעת ליה דדריש מיעוטי כי האי גוונא ר' יהודה דתניא בספרא פרשת צו את אהרן זאת היא העולה הרי אלו ג' מיעוטין פרט לשנשחטה בלילה. ושנשפך דמה ושיצא דמה חוץ לקלעים שאם עלה לא תרד. ואיתא בשחיטת קדשים פרק המזבח מקדש ומתרצתא בנדה פרק יוצא דופן וההיא דעדיין [אני] אומר לא מצית לאוקומה כר' יהודה דקתני רוב קהל שחטאו [ב"ד] מביא על ידיהן פר ואי ר' יהודה האמר צבור הוא דמייתו דתנן בפרקין ר' יהודה אומר ג) י"ב שבטים מביאין י"ב פרים. ופליג רב נחמן עליה דרב יהודה משמא דשמואל ואמר זו דברי ר"מ פי' זו המשנה ר"מ היא. אבל הכ"א יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב. מאי ר"מ ומאי רבנן דתניא הורו ב"ד ועשו ר' מאיר פוטר וחכמים מחייבין. מאן עשו אילימא ב"ד מ"ם דרבנן דמחייבי והתניא בספרא יכול הורו ועשו פי' הן הורו והן עשו ולא הקהל יכול יהו חייבין פר ת"ל ועשו אחת מכל מעשה תלוי בקהל והוראה תלויה בב"ד אלא הורו ב"ד ועשו רוב הקהל מ"ם דר"מ דפטר אלא לאו הורו ב"ד ועשו מיעוט הקהל פי' ומאי חייבין כל אחד ואחד חטאת ובהא [קמפלגי] ר"מ סבר יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור וחכמים סברי חייב. אמר רב פפא כולי עלמא פי' בין ר"מ ובין רבנן דההיא דאייתית ראיה מינה. יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור. פי' ומאי עשו עשו ב"ד כגון שחצי הקהל עשו בהוראתן של ב"ד ועשו ב"ד עמהן. ר"מ סבר אין ב"ד משלימין לרוב צבור

א) נראה דל"ל ופר העלם דבר ילפינן מעיני מעיני. ב) חסר כאן הי' סגמ' זו ולנ"ל זו קתני. ג) עי' תוס'.

תוספות

כל הוראה שיצאה ברוב צבור. למעוטי דאם תמצא תלי צבור ועשה גם הוא חייבין: **שעירי** עבודת כוכבים. משום הכי נקיט לשון רבים דאיכא טובא שעירים שעירי ראש חודש ושעירי רגלים שהן מרובים. ואיידי דקאמר התם שעירים נקיט נמי הכא אע"ג דאינו [אלא] אחד כמו פר העלם: **משל** דרבי אליעזר כו'. תימה דהתם בספק אכל ספק לו ולכולי עלמא אבל הכא לו אין ספק. וכן בסומכוס. מיהו יש לומר דהכא תרווייהו שוין דספק הוי:

ויקרא ד

ולא מבעיא למ"ד צבור מייתי דמפרסמא מלתא אלא אפילו למ"ד א)ב"ד מביאין דלא מפרסמא מלתא אי הוה שאיל הוו אמרין ליה אמר ר' יוסי בר אבין ואיתימא רבי יוסי בר זבידא משל דסומכוס למה הדבר דומה לאדם שהביא כפרתו בין השמשות ספק מבעו"י נתכפר לו ספק משחשכה נתכפר לו שאין מביא אשם תלוי ולא מבעיא למ"ד ב"ד מביאין דלא אפרסמא מלתא אלא אפילו למ"ד צבור מביאין דמפרסמא מלתא והוו אמרינן ליה דהכא א) בספק מבעוד יום ספק משחשכה אי שאיל לא אשכח איניש דמשייליה: אמר לו בן עזאי מאי שנא מן היושב כו': שפיר קאמר ליה ר"ע לבן עזאי אמר רבא החזיק בדרך איכא בינייהו לבן עזאי חייב דהא בביתיה איתיה לר"ע ב)פטור דהא החזיק בדרך: הורו לו ב"ד לעקור את כל הגוף: ת"ר ב) °ונעלם דבר ולא שיעקר המצוה כולה כיצד ג)אמרו אין נדה בתורה אין שבת בתורה אין עבודת כוכבים בתורה יכול יהו חייבין ת"ל ונעלם דבר ולא שתתעלם מצוה כולה הרי אלו פטורין אבל אמרו יש נדה בתורה אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור יש שבת בתורה אבל המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים פטור יש עבודת כוכבים בתורה אבל המשתחוה פטור יכול יהו פטורין תלמוד לומר ונעלם דבר ולא כל הגוף אמר מר יכול יהו פטורין ואי בקיום מקצת וביטול מקצת פטורין ובעקירת כל הגוף פטורין במאי חייבין תנא הכי קא קשיא ליה אימא דבר כולה מילתא משמע ת"ל ונעלם דבר מאי משמע אמר עולא קרי ביה ונעלם מדבר חזקיה אמר אמר קרא °ועשו אחת מכל מצות מכל מצות ולא כל מצות תרתי משמע אמר ר"נ בר יצחק מצות כתי' רב אשי אמר ג)יליף דבר דבר מזקן ממרא דכתיב ביה בזקן ממרא °כי יפלא ממך דבר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל מה ממרא מן הדבר ולא כל דבר אף בהוראה דבר ולא כל הגוף אמר רב יהודה אמר שמואל אין ב"ד חייבין עד שיורו ד) בדבר שאין הצדוקין מודין בו אבל בדבר שהצדוקין מודין בו פטורין מאי טעמא זיל קרי בי רב הוא תנן יש נדה בתורה אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור ואמאי שומרת יום כנגד יום הא כתי' א] ה)וספרה לה ו)מלמד שסופרת אחד לאחד דאמרי הערה שריא גמר ביאה הוא דאסירא הא נמי כתיב ב]את מקורה הערה דאמרי כדרכה אסירא שלא כדרכה שריא הא כתיב משכבי אשה דאמרי כדרכה אסור אפי' הערה בשלא כדרכה גמר ביאה הוא דאסור אבל הערה שריא אי הכי אפי' נדה נמי אלא לעולם כדרכה ודאמרי הערה באשה דוה הוא דכתיבא ואיבעית אימא ז)דאמרי זבה לא הויא אלא ביממי דכתיב ג]כל ימי זובה תנן יש שבת בתורה אבל המוציא מרשות לרשות פטור ואמאי הוצאה הא כתיבא ז) ד]לא תוציאו משא מבתיכם [דאמרי הוצאה הוא דאסור הכנסה מותר ואיבעית אימא] ז)דאמרי הוצאה ח)(והכנסה) הוא דאסירא מושיט וזורק שרי תנן יש עבודת כוכבים בתורה אבל המשתחוה פטור ואמאי המשתחוה הא כתיבא דכתיב ה]לא תשתחוה לאל אחר דאמרי כי אסירא השתחויה כדרכה אבל שלא כדרכה שריא ואיב"א דאמרי השתחויה גופה כדרכה הוא דאסיר ט)דאית בה פשוט ידים ורגלים הא השתחויה דלית בה פשוט ידים ורגלים שריא

בעי

א] ויקרא טו ב] שם כ ג] שם טו ד] ירמיה יז ה] שמות לד

תורה אור

ולא מיבעיא למ"ד צבור מביאין. דכי הביאו כפרתן דמי דהא מפרסמא מלתא ולא הוי האי יחיד תולה בב"ד אלא אפילו למ"ד דכי הורו ב"ד ועשו קהל על פיהם דב"ד מביאין עליהם פר והכי פטורין דאיכא למימר לא מפרסמא מילתא כל כך והאי יחיד תולה בבית דין הוא אפ"ה לאו תולה בב"ד הוא שהרי היה בידו לישאל מפני מה ב"ד מביאין פר ואי שאיל אומרים לו דטעו וחזרו הלכך תולה בעצמו קרינא ביה ואית ביה לד חיוב מעליא הלכך מביא אשם תלוי: ספק מבעוד יום נתכפר לו. והיא כפרה מעליא: ספק משחשכה נתכפר לו. ולא הוי כפרה מעליא דביום צוותו כתיב דקיימא לן דפטור דאין צריך להביא קרבן אחר ואע"פ שהוא קרב אחר תמיד של בין הערבים אין בו שום פסול דהכי אמר בפ' תמיד נשחט (פסחים ד' נט:) דאתי עשה דפסח ועשה דאכילת קדשים ודחי עשה דהשלמה ואיכא נמי שיטויי אחריני טובא והא הכא (מפני) דבין השמשות לית ביה לד חיוב מעליא דליכא למימר שמא משחשכה נתכפר לו שהרי בין השמשות כהרף עין ואין אדם בעולם יכול לעמוד עליו אם מן היום או מן הלילה ופטור ה"נ ליכא למימר שמא ממש תולה בעצמו שהרי כבר הורו ב"ד: ולא מיבעיא למ"ד ב"ד מביאין. ולא צבור דלא מפרסמא מלתא היא והאי יחיד תולה בב"ד הוא ופטור: אלא אפילו למ"ד צבור מביאין. ואיכא למימר מפרסמא מלתא היא והאי יחיד לאו תולה בב"ד ותולה בעצמו הוא אפ"ה אמר תולה בב"ד הוא דכי עשה על פיהן עשה: לא משכח איניש דלשייליה. ולא סליק אדעתיה למישאל למה הביאו צבור פר הלכך ליכא לד חיוב מעליא דהא לד פטור שייך ביה טפי דתולה בב"ד הוא הלכך אינו מביא אשם תלוי: החזיק בדרך. לילך למדינת הים ועדיין ישנו בעיר: איכא בינייהו. לר"ע פטור דהא החזיק בדרך דכיון דטרוד הוא לא היה אפשר לו שישמע דחזרו בהן הלכך תולה בב"ד הוא ופטור לגמרי: תנא הכי קשיא ליה דבר כולה מלתא משמע. דהורו לעקור כל הגוף דהא לא כתיב מדבר ואימא איפכא דהורו לבטל במקצת ולקיים במקצת יכול יהו פטורין וכי הורו לעקור כל הגוף יהו חייבין: ת"ל ונעלם דבר. בא ללמד דבטול מקצת וקיום מקצת חייב: מאי משמע. כלומר היכי משמע האי ונעלם דהוי קיום מקצת ובטול מקצת: אמר עולא קרי ביה ונעלם מדבר. דהאי מ"ם דונעלם שדיא אדבר דמ"ם נדרשת לפניו ולאחריו וקרי ביה ונעלם מדבר דמשמע מדבר ולא כל דבר: חזקיה אמר. מסיפא דקרא נפקא מכל מצות דמשמע מכל מצות של שבת דהוי בטול מקצת וקיום מקצת או מכל מצות של עבודת כוכבים דהוי ביטול מקצת וקיום מקצת או מכל מצות נדה דהוי ביטול מקצת וקיום מקצת ולא כל מצות השבת דהוי עוקר כל הגוף ולא כל מצות דנדה ודעבודת כוכבים דעוקר כל הגוף: מצות תרתי משמע. כלומר מצות טובא משמע כגון נדה שבת ועבודת כוכבים דהכי משמע ועשה אחת מכל מצות ה' דעבד חד מהני או שבת או עבודת כוכבים או נדה ולעולם בעוקר כל הגוף קא מיירי: אמר ר"נ בר יצחק מצות כתיב. בחד וי"ו דחדא מצוה משמע דהכי משמע ועשה אחת מכל מצות דשבת או אחת מכל מצות דעבודת כוכבים או אחת מכל מצות דנדה דהוי מקיים מקצת דשבת ומבטל מקצת והוא הדין לעבודת כוכבים והוא הדין לנדה והוא הדין לשאר מצות דקיום מקצת ובטול מקצת חייב ועוקר כל הגוף פטור: מה זקן ממרא מן הדבר ולא כל דבר. דהא כתי' מן הדבר ותנקבאלו הן הנחנקין (סנהדרין דף פח:) האומר אין תפלין לעבור על דברי תורה פטור חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב דהיינו מן הדבר ולא כל דבר: אין ב"ד חייבין. דלא הוי הוראה מעליא עד שיורו להתיר בדבר שאין הצדוקין מודין שיהא אסור שהורו להיתר בדבר איסור שאין כתוב בתורה בהדיא: זיל קרי בי רב הוא. דכיון דאפשר לו ללמוד ולידע לא הוי שוגג מעליא וקרוב למזיד הוי: אחד לאחד. היינו יום כנגד יום: דאמרי כדרכה אסירא. גמר ביאה ושלא כדרכה שריא: והא. שלא כדרכה נמי כתיב משכבי אשה שני משכבות אחד כדרכה ואחד שלא כדרכה: דאמרי כדרכה אסירא אפי' הערא. דהאי דכתיב את מקורה הערה בכדרכה: אי הכי. מאי איריא דקתני שהורו בשומרת יום כנגד יום. אפילו נדה נמי כי האי גוונא קיום מקצת וביטול מקצת הוא והוי בדבר שאין הצדוקין מודין בו: אלא לעולם בכדרכה. דאמרי בשומרת יום הערא שריא אפילו בכדרכה וגמר ביאה הוא דאסיר ודקאמרת הא הערא כתיב דאמרי הערא באשה נדה הוא דכתי' ולא בשומרת יום הלכך לא מתוקמא בנדה אלא בשומרת יום והוי בדבר שאין הצדוקין מודין בה: ואי בעית אימא. דקאמרת שומרת יום הא כתיבא הא לא קשיא דכי קתני כגון דאמרי זבה לא הוה אלא [היכא דחזיא] ביממא כדכתי' כל ימי זובה אבל היכא דחזיא בליליא טהורה והוא הדין לשומרת יום דאמרי דהוא היכא דקחזיא ביממא דהיינו בימי זיבה הלכך לא מתוקמא בנדה אלא בשומרת יום ובזבה והויא הוראה בדבר שאין הצדוקין מודין: מושיט וזורק. לא כתיבי בהדיא: השתחואה שלא כדרכה. כגון משתחוה לפעור או למרקולים: השתחואה. בפשוט ידים ורגלי' כדכתי' (בראשית יט) וישתחו אפים ארצה:

תוספות

שהביא כפרתו בין השמשות. משמע אבל קודם לכן נתכפר אע"ג דקרב אחר תמיד בין הערבים וקשה דבתוספתא א) משמע דפסולין וכן משמע בפסחים ב) דרמי התם כתיב לא ילין עד בוקר הא כל הלילה ילין וכתיב השלמים עליה השלם כו' ולא משני הא לכתחלה הא דיעבד אלמא דפסולין. ושמא הכא נמי איירי במחוסר כפורים בערב פסח כדאמרינן התם ג) אין מתעכב אחר התמיד בין הערבים אלא קטרת ונרות ומחוסר כפורים בערב פסח: קרי ביה ונעלם מדבר. דמ"ם מונעלם קאי להכא ולהכא ואמר בירושלמי דאיכא דאמר גורעין ודורשין מתחלת פרשה לסופה וא"ד אף באמצע פרשה ויצקת עליה שמן הנקת שמן המנחה ללמד כל המנחות ליציקה הקשה ריב"ק בר' מאיר מאי שנא דהכא דרשינן ונעלם מדבר וגבי עדות יקום דבר לכ"ע דרשינן ד) דבר ולא חצי דבר. וי"ל דודאי דבר כולה דבר משמע והכא מעניינו דקרא מכדי כתיב אחת מכל מצות ה' דמשמע מצוה שלימה למאי הלכתא כתב דבר אלא ע"כ למדרש ונעלם מדבר אפי' דבר אחד מן המצות וכן בכל דוכתי גורעין ומוסיפין ודורשין משום דותקא דקרא דאיהו דחיק ומוקים אנפשיה. כי ההוא דהזהב ה) דס"ל למכתב והמישיתו יוסף עליו כי היכי דכתיב גבי מעשר. ובפ' יש נוחלין ו) ה"ל למכתב אשתו תירש את הנחלה וכי כתב קרא צריך ליישב המקרא על ידי גרעון ותוספת. תימה מנ"ל דאתי קרא לחייב רק קיום מקצת וביטול מקצת דלמא קרא אתא אפילו לחייב בכך וכל שכן בביטול כל הגוף כדאמר בפ' הנחנקין ז) גבי עבודת כוכבי' דכתי' מן הדרך אפי' מקצת הדרך וחייב בקיום מקצת וכ"ש על כל הגוף אבל בשאר מצות אינו חייב אלא בביטול כל הגוף. וי"ל דהתם כתיב ללכת בה ותניא בספרי ולא העושה במקצת מחייב מקצת ח) מיעוט בהדי קיום מקצת להכי בעבודת כוכבים הגלי קרא חייב אפילו במקצת הגוף. וגם בביטול כל הגוף חייב דלא גרע משאר מצות ואי לאי מיעוט דשאר מצות יהוי כתיב סתמא היה חייב נמי בשאר מצות בכל ענין והכי נמי הכא ולהכי כתיב הכא דבר למעוטי כל הגוף. וליכא למימר איפכא דדבר כולו דבר משמע דתניא בת"כ כתיב הכא מכל מצות ה' וכתי' במשיח מכל מצות ה' ואי לא דמיחייב אלא בעוקר כל הגוף לא משכחת במצות האמורות אלא בתו מאנוסתו ואם חמותו ואם חמיו דבר שאין הצדוקין מודין בו. הועתק מפי' רבינו שמחה זצ"ל: רב אשי אמר יליף דבר דבר מזקן ממרא. והתם יליף בתוספתא ט) בין דם לדם ולא כל דבר והני דהכא לא שמיע להו ברייתא י) דילן מטעמא אחרינא: בדבר שאין הצדוקין מודין בו. והא דאצטריך למעוטי כוליה דבר ולא נפיק משום דצדוקין מודין בו. כמו בתו מאנוסתו דלית להו ג"ש או אם חמיו ואם חמותו ומתני' דנקט נדה ושבת ועבודת כוכבים לא משום דהכנו דוקא קאי אלא רק לפרש קיום מקצת נקטינהו: יש נדה אבל הבא על שומרת יום כו'. בנדה גופה הוי מצי לאשכוחי טובא כגון בדם הגוש בדם שחור וטובא דחשיב בת"כ אלא דאתא לאשמועינן אפילו בשומרת יום ובנדה מקרי קיום מקצת וביטול מקצת ובגמרא דפריך אי הכי אפילו נדה נמי ס"פ אפילו נדה בכה"ג אי הוה בדבר שאין הצדוקין מודין בו הוי קיום מקצת: הכתיב וספרה לה ל"ג דהא בשמעתא בתרייתא דנדה מפיק לה ממשכב נדתה יהיה לה: שלא כדרכה נמי הכתיב כו'. משמע דצדוקין מודין בו ובפ' אחד דיני ממונות כ) גבי טעה בנואף ונואפת משמע דאין צדוקין מודין בו התם בהערה שלא כדרכה: הכתיב כל ימי זובה. ה"מ לאתויי קרא קמא דכתיב זוב דמה ימים רבים: דאמרי הוצאה אסירה והכנסה שריא. ותנא ל) הוצאה הכנסה קרי לה כדאמרינן במס' שבת (ב:) ובמסכת שבועות (ה.): איבא דאמרי הוצאה והכנסה (שריא) [הוא דאסירא] אע"ג דהכנסה לא כתיבא סברא היא מה לי אפוקי מה לי עיולי (שבת צו:):

א) פסחים פ"ד: ב) כ"ט: ג) שם.: ד) ב"ק ע: וש"נ: ה) ב"מ נ"ד: ו) ב"ב קי"ח: ז) סנהדרין נ.: ח) נ"ל ומיעט בהדיא: ט) פ"א דמכילתין: י) נ"ל דילפי: כ) סנהדרין לג: ושב ד"ה שטעה: ל) נ"ל הכנסה הוצאה:

עין משפט נר מצוה

ל א מיי' פי"ב מהל' שגגות הל' א ופי"ד הל"ב סמג עשין ריז:
לא ב מיי' שם פי"ד הלכה ה:
לב ג ד ה ו מיי' שם הלכה ב:

רבינו חננאל

צבור [ורבנן סברי ב"ד משלימין לרוב צבור] איבעית תימא הורו ב"ד ועשו רוב וקהל ומאן חכמים ר' שמעון דאמר צבור מייתי וב"ד מייתי. פי' ופוטר דקתני ר"מ אצבור. ומחייבין דקתני [רבנן] נמי אצבור. והא דר' שמעון מפרש לקמן ואית דאמרי בשבט שעשה בהוראת ב"ד מיירי ומאן חכמים ר' יהודה דתנן א) בסיפא דפרקין הורו ב"ד של א' מן השבטים כו' עד דברי ר' יהודה. אי בעית תימא כגון שחטאי ו' שבטים והן רובן של קהל או ז' אע"פ שאינן רובו של קהל ומאן חכמים ב) ר' שמעון בן אלעזר דתניא לקמן רשב"א אומר משמו של ר"מ חטאו ו' כו' פי' הך דתני משמיה דר' מאיר בעי רובה בשבטים ובמנין. ולא איתוקמא דרב נחמן וקי"ל כרב יהודה אמר שמואל דמתניתין רבי יהודה סתימתאה ולית הלכתא כוותיה אלא כדרבנן דאמרי יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב: אמר רב אסי בהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל. פי' אם עשו רוב יושבי א"י לא תחוש ליושבי חוצה לארץ. דיושבי א"י ניהו דאיקרו קהל שנא' ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת וגו'. מכדי כתיב כל ישראל אמאי כתיב תו מלבוא חמת עד נחל מצרים פי' דהוא תחום א"י לומר לך הני דא"י איקרו קהל דחוצה לארץ לא: פשיטא לן דהיכא דהוו קהל רובה כשעשו ונתמעטו קודם שיודע להם היינו חלוקת רבנן ור"ש בפרק כהן משיח שחטא דתנן כהן ונשיא שחטאו עד שלא נתמנו ונתמנו הרי הן כהדיוטות פי' ומביאין כשבה או שעירה. ר"ש אומר אם נודע להן עד שלא נתמנו אז חייבין קרבן הדיוט ואם אחר שנתמנו נודע להן פטורין דקבעי חטאה וידיעה. לרבנן מייתי פר לר' שמעון פטורין. ס"א פשיטא מרובין ונתמעטו חייבין פירוש לדברי הכל ולאו דסמכא דאע"ג דאמר ר' שמעון בסוף זה הפ' אין צבור מתין הני מילי כשנודע להן ואז מת מהן: כי קא מיבעיא לן היכא דהוו מיעוט בשעת מעשה ואותן שלא עשו מת מהן אחר כך עד שנעשו אלו רוב ונודע להן [מי] פליגי בה ר"ש ורבנן. ר"ש דאזיל בתר ידיעה מחייב ורבנן דאזלי בתר שעת החטא פטרי לה. ודחינן ותסברא אימר דשמעי' ליה לר"ש דאזיל אף בתר ידיעה פי' דבעי שיהא החטא והידיעה בענין אחד ידיעה בלא חטא מי שמעת ליה: דאם כך היה לייתו כדהשתא פי' יביאו הכהן המשיח פר והנשיא שעיר דהשתא בני כך נינהו מדפטרינהו [ר"ש] אלמא בתר תרוייהו אזיל הלכך לדברי הכל מועטין ונתרבו אין מביאין פר. ומאי הוא מייתי כל חד מנייהו כשבה או שעירה דקי"ל כרבנן דאמרי אין בית דין מביאין עליהן בהוראה הא הן חייבין וכן הלכתא: איבעיא

א) לפי הגהות הגאון בעל מעשה רב צ"ל בספק: ב) [לקמן ו:]: ג) [סנהדרין פז.]: ד) סנהדרין לג: ה) כ"א יהיה לה: ו) נדה עג.: ז) כ"א אל יצא [איש] ממקומו [ועיין תוספות עירובין יז: ד"ה לאו ועי' ברמב"ם פי"ד מהלכות שגגות דין ב']: ח) כ"ש מ"ז:

תוספות הרא"ש

ולא מבעיא למ"ד צבור מייתי יודאי פושע הוא דאי נפק לשוקא אמרי ליה וזה שישב בביתו ולא שאל פושע הוא אלא אפי' למ"ד ב"ד מייתי אי הוה שאיל אמרי ליה ופושע הוא: סומכוס אומר תלוי. דין אוכל ספק חלב לאחר שהביא אשם תלוי יש לו שהוא תלוי מיסורין אף זה בלא הבאת קרבן תלוי הוא ואין לו לדאוג מיסורין דאנוס הוא דדמי לאדם שהביא כפרתו בין השמשו' בערב פסח דאמרי' בפסח שני בפרק תמיד נשחט דאתי עשה דפסח דאית ביה כרת ודחי עשה דהשלמה עליה השלם כל הקרבנות כולם דלית ביה (ספק) כרת [ספק] אי היה יום כשנזרק הדם או לילה דפטור מלהביא קרבן אחר דמוקמינן היום בחזקתו ה"נ מוקמינן האיש בחזקתו קמא ותולה בב"ד הוא ולא פושע דלא עלתה בדעתו שיחזרו בהם ב"ד: ולא מבעיא למ"ד ב"ד מייתי כו'. דלא הוה פושע דלא מצי למיזל ללשכת הגזית לשיולי אלא אפי' למ"ד צבור מייתי כו' דלא הוה נמיזל לברחי ולשיולי: הא כתי' וספרה לה ז' ימים. קים להו לצדוקי' (מייתי) [וביתוסים] דורשים דרשה זו מייתורא דלה: דאמרי הוצאה אסורה הכנסה מותר ואף ע"ג דבמתני' תנן המוציא פרש"י לרס"ר תנא הוצאה משום דהוי אב ולעולם לא איירי בהוצאה אלא בהולדה דידה הכנסה או זריקה והושטה: דאמרי השתחואה גופה דלית בה פשוט ידים ורגלים (וכן) הכוא גלוה אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה ורש"י ז"ל הביא הקרא דכתיב באחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה ומהם ליכא למשמע דאמרינן בפ"ב דשבועות (דף טז:) קידה על אפים וכה"א ותקוד בת שבע אפים ארצה אלמא כל קידה הוי אפים שמשתחוה בראשו ומרכין פניו כלפי קרקע ויש השתחואה דמפרש בה בלא פשוט ידים ורגלים כגון אפים ארץ ישתחוו לך (ישעיה מט) וישתחו לאפיו ארצה (בראשית מח) והוא יותר מקידה שמשפיל פניו עד הקרקע אבל היכא דכתיב השתחואה סתם הוא פשוט ידים ורגלים כדכתי' להשתחוות לך ארצה:

ב) ...שחלב מותר ועשו מיעוט הקהל פי' ופסקה ההוראה שלא פשטה בקהל יותר אבל לא נודע לב"ד ג) תו הדרו והורו פעם שניה כי החלב מותר ועשו מיעוט אחר והוו להו תרי ביעוטי רובה מהו כיון דשתי ... רבינו נכונה. ב) גי' שלנו ומתני' מני וגי' רבינו נכון מאד. ג) לגי' שלנו והורו ב"ד בהן פי' שידעו בנתיים שטעו ועי' תוס' ונראה דרבינו ל"ג מלת בהן לל"ק.

בעי רב יוסף אין חרישה בשבת מהו מי אמרי' כיון דקא מודו בכולהו מלתא כביטול מקצת וקיום מקצת דמי או דלמא כיון דקא עקריין ליה לחרישה כל עיקר כעקירת גוף דמי ת"ש יש נדה בתורה אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור ואמאי הא עקריין לשומרת יום כנגד יום כל עיקר אמר לך רב יוסף שומרת יום דקאמרין כדשנין ת"ש יש שבת בתורה אבל המוציא מרה"י לרה"ר פטור ואמאי הא עקריין להוצאה כל עיקר התם נמי כדשנין ת"ש יש עבודת כוכבים בתורה אבל המשתחוה פטור ואמאי והא עקריין להשתחויה כל עיקר אמרי השתחויה נמי כדשנין בעי ר' זירא אין שבת בשביעית מהו במאי טעו בהדין קרא °בחריש ובקציר תשבות בזמן דאיכא חרישה איכא שבת ובזמן דליכא חרישה ליכא שבת מי אמרינן כיון דמקיימין לה בשאר שני שבוע כביטול מקצת וקיום מקצת דמי או דלמא כיון דקא עקריין ליה בשביעית כעקירת הגוף דמי אמר רבינא ת"ש א)נביא שנתנבא לעקור דבר מדברי תורה חייב לביטול מקצת ולקיום מקצת רבי שמעון אומר פטור ובעבודת כוכבים אפילו אמר היום עובדה ולמחר בטלה חייב שמע מינה אין שבת בשביעית כביטול מקצת וקיום מקצת דמי שמע מינה: **מתני'** ב)הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו ואמר להן טועין אתם או שלא היה מופלא של ב"ד שם או שהיה אחד מהן גר או ממזר או נתין או זקן ג)שלא ראוי לבנים ה"ז פטור שנאמ' כאן עדה ונאמר להלן עדה מה עדה האמורה להלן כולן ראוין להוראה אף עדה האמורה כאן עד שיהיו כולן ראוין להוראה: **גמ'** או שלא היה מופלא של ב"ד שם מנלן אמר רב ששת וכן תנא דבי רבי ישמעאל מפני מה אמרו הורו בדבר שהצדוקין מודין בו פטורין מפני שהיה להם ללמוד ולא למדו לא היה מופלא של ב"ד שם נמי פטורין מפני שהיה להם ללמוד ולא למדו: נאמר שם עדה ונאמר כאן עדה עד שיהו כולן ראוין להוראה: והתם מנלן ד)דאמר רב חסדא אמר קרא °)והתיצבו שם עמך בדומין לך ואימא עמך לשכינה אלא אמר ר"נ בר יצחק אמר קרא ה)ונשאו אתך בדומין לך: **מתני'** הורו ב"ד שוגגין ועשו כל הקהל שוגגין מביאין פר ח)מזידין ועשו שוגגין מביאין כשבה ושעירה ט)שוגגין ועשו מזידין הרי אלו פטורין: **גמ'** שוגגין ועשו מזידין הרי אלו פטורין הא שוגג דומיא דמזיד חייב והיכי דמי י)שהורו בית דין שחלב מותר ונתחלף לו בשומן ואכלו לימא תפשוט הא ז)דבעי רמי בר חמא אמר לך משום דתנא רישא מזידין ועשו שוגגין תנא סיפא שוגגין ועשו מזידין: **מתני'** הורו ב"ד ועשו כל הקהל או רובן על פיהן מביאין פר ובעבודת כוכבים מביאין פר ושעיר דברי ר"מ ר' יהודה אומר י"ב שבטים מביאין י"ב פרים ובעבודת כוכבים מביאין י"ב פרים ושנים עשר שעירים רבי

°) במדבר יא

רש"י

בעי רב יוסף אין חרישה בשבת מהו. הכא לא מבעיא ליה לרב יוסף בדבר שאין הצדוקין מודין וכלל אלא בבטול מקצה וקיום מקצה קא מבעיא ליה: מי אמרינן כיון דקא מודו. ב"ד בכולהו שאר מלאכות דשבת דאסירי כבטול מקצה וקיום מקצה דמי וחייבין: (וכולהו) כדשנין. לעיל דלא הוי עקירת כל הגוף דשומרת יום: (וכולה) כדשנין. דמוסיף וזורק שרי דלא הוי עקירת כל הגוף: (וכולה) כדשנין. דהשתחואה שלא כדרכה שריא: בחריש ובקציר השבות. דמשמע בזמן דאיכא חרישה דהיינו בשאר שני שבוע השבות איכא שבת: בזמן דליכא חרישה. דהיינו בשביעית ליכא שבת: נביא שהתנבא. כגון שתחלתו נביא של אמת ולבסוף נביא השקר שהתנבא לעקור דבר מדברי תורה חייב ודברי הכל בחנק: לקיים מקצת ולבטל מקצת. דשאר מצות ר"ש פוטר וה"ה לרבנן: ובעבודת כוכבים אפי' אמר לך היום עובדה ולמחר בטלה. דהיינו קיום מקצת ובטול מקצת דעבודת כוכבים חייב דרחמנא אמר להדיחך מן הדרך אפי' מקצת דרך ובעבודת כוכבי' הוא דכתיב וכי קתני חייב כגון לרבנן בסקילה ולר"ש בחנק והכי מתרץ ליה רב חסדא בפ' אלו הן הנחנקין (סנהדרין דף נ.) והיום עובדה ולמחר בטלה כאין שבת בשביעית דמי וקרי להו ביטול מקצת וקיום מקצת ש"מ: **מתני'** ואמר להם טועים אתם. לא הוי הוראה מעליא ופטור דבעינן עד שיורו כולן כדאמר (לעיל ה): או שלא היה מופלא של ב"ד שם. אע"ג דלא הוה מסנהדרין עצמן דאילו הוי מסנהדרין עצמן אפי' (אם) קטן שבכולן לא היה שם לא הויא הוראה מעליא כדאמר ט) לקמן מאם כל עדת איתא לכולה סנהדרי הויא הוראה ואי לא לא ואיכא למימר נצטרך אחד מהן לצאת לדרך ומינו אחר במקומו א"נ זקן (או) שאין לו בנים היה לכך נתמנה אחר בסנהדרין (בדפו"י ליתא): או זקן שאין ראוי לבנים. י) וקשיא לי מפני מה אין ראוי להוראה: ונאמר להלן עדה. ושפטו העדה והצילו העדה (במדבר לה) דהיינו סנהדרין כדתנן בפ"ק דסנהדרין (ד' ב:): נאמר כאן עדה. דכתיב (ויקרא ד) אם כל עדת ישראל ישגו: (ושפטו את העדה) מה להלן ראויין להוראה כו': **גמ'** והתם מנ"ל. דכולהו דהויין ראויין להוראה: אמר רב חסדא. גמר ממשה דמשה אוקי סנהדרין דהוו כולן ראויין להוראה דכתי' והתיצבו שם עמך בדומין לך דליהוי (הכי) כולן ראויין להוראה ה"נ בעינן דסנהדרי דעלמא ליהוו ראויין להוראה והואיל ומליטו דעדה האמורה כאן כולן ראויין להוראה שמעינן מינה נמי דהיינו סנהדרי גדולה דתניא בת"כ עדת ישראל עדה המיוחדת לכל ישראל ואיזו זו סנהדרי גדולה: ואימא עמך משום שכינה. דלגופיה הוא דאתא כלומר שיהו עומדין עמך ולא יכנסו לפני ולפנים במקום שכינה דסלקא דעתא אמינא והואיל דכתב אספה לי דיכנסו במקום שכינה קמ"ל [נ"א] עמך משום שכינה כלומ' ברור לדיקים גמורים שאני רוצה להשרות שכינה עליהם: אתך בדומין לך. שיהיו ראויין להוראה: **מתני'** הורו ב"ד שוגגין ועשו הקהל שוגגין. על פיהם ב"ד מביאין פר רבי מאיר כדאית ליה ור' יהודה כדאית ליה ור"ש כדאית ליה דהוי הוראה מעליא: הורו ב"ד מזידין ועשו הקהל שוגגין. לא הוי הוראה מעליא דאם כל עדת ישראל ישגו כתיב דבעינן שוגגין בב"ד והכא היה ליה שגגת מעשה בלא הוראה ומביאין כל אחד מן הקהל כשבה או שעירה כיחיד דמו: הורו ב"ד שוגגין ועשו הקהל מזידים פטורים. דמזיד לאו בר קרבן הוא: **גמ'** טעמא דשוגגין ועשו מזידים דפטורין. דמזיד לאו בר קרבן הוא לא לצבור ולא ליחיד הא שוגג דומיא דמזיד דלא הוי תולה בב"ד הוי שוגג תולה בעצמו וחייב בשגגת מעשה קרינא ביה: כגון שהורו ב"ד שחלב מותר. של הקרב ולא של הכליות דלא הוי עוקר כל הגוף: ונתחלף חלב בשומן ואכלו. דחייב דתולה בעצמו הוא והאי דקרי ליה דומיא דמזיד משום דכי היכי דמזיד לאו תולה בב"ד הוא האי שוגג נמי לאו תולה בב"ד הוא ותפשוט האי דבעי רמי בר חמא (לעיל דף ב:): אמר לך. רמי בר חמא האי דקתני שוגגין ועשו מזידים לאו למידק מינה קא אתי אלא איידי דתנא מזידין ועשו שוגגין תנא נמי שוגגין ועשו מזידים וכדי נסבה ולא דייקי' מינה כלום ובעיא דידי' מהא ליכא למשמע מינה: **מתני'** הורו ב"ד ועשו כל הקהל או רובן על פיהן מביאין פר. (כגון) ב"ד ולא צבור: בעבודת כוכבים ב"ד מביאין פר ושעי' דברי ר"מ. דבעבוד' כוכבים בהוראה פר ושעיר מייתי דכתי' בפ' שלח לך אנשים וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה דהיינו בעבודת כוכבים כדאמר לקמן בפרק הורה כהן משיח כ) איזו היא מצוה ששקולה כנגד כל המצות הוי אומר זה עבוד' כוכבי' וכתיב (במדבר טו) ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעולה לריח ניחוח לה' ומנחתו ונסכו כמשפט ושעיר עזים אחד לחטאת: רבי יהודה אומר י"ב שבטים מביאין י"ב פרים. דכל שבט ושבט אקרי קהל וקסבר צבור מביאין פר ולא בית דין: רבי

תוספות

בעי רב יוסף אין חרישה כו'. ריש' דאבות מלאכות דפ' כלל גדול א) נקט אבל חרישה צדוקין מודין בה ולרב יוסף נמי בעי דבר שאין מודין בו כדלקמן אמר לך רב יוסף כו' משמע דסבר כשמואל: ש"מ אין שבת בשביעית כו'. משמע דאין צדוקין מודין בהאי דרשה אע"ג דלעיל דרשי ליה יהיה לה לשומרת (יכם) [יום]: או שלא היה מופלא שבב"ד שם. פרש"י ולא היה במנין דא"כ אפי' קטן שבהם נמי כדאמרי' לעיל שיהיו כולן בהוראה. וקשה דהא אתותב לעיל.(נ"ל דצריכין לומר דלפני הטו' לא היה כתוב לעיל הא דמסיק ואלא מאי כל עדת דקאמר רחמנא כו' עי' לקמן ברש"י דף(ה')[ז']ע"א)וכת"כ מוסיף נמי הר אמר א' איני יודע דכמאן דליתי' דמיא: אחד מהן גר או ממזר.בירושלמי שעברו ומנוהו. דמי שאין ראוי להוראה נעשה כהבן:

א) שבת עג. ע"ש ובגמ':

לעיל ואמאי מוקים סתם מתני' דלא כהלכה ופי' דכיון שאמר להם טועים אתם ואמר להם טעם אע"פ איבעי להו לעיוני טפי קודם שיורו היתר וקרובים למזיד נינהו ולא הוה הוראה ולר' ידענא מה לא הוה הוראה עד שיורו כולם דאיזה גבול נתן להם עד מתי יעיינו בדברי היחיד ועוד דלא ליה דר' נתן הויא הוראה אע"ג דלא השוו כולהון דמסיק אי איתא לכולה סנהדרי הויא הור[אה] אע"ג דמשמע דפליגי עלייהו הלכך נראה פרש"י ז"ל ואע"ג דאותבי' לר' נתן מברייתא עמך משום שכינה. שיהיו מצוין אצלו שם להשכיל מרוחו עליהם: **מתני'** שוגגין ועשו מזיד[ין] דאמר ב"ד מייתי היינו כשעשה הקהל ע"פ הוראתם ואלו לא סמכו על הוראתם (ולא) ועשו מזידין: **גמ'** הא שוגגין דומיא דמזידין כגון שהורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לצבור והכא דומיא דמזידין דלא תלו בב"ד דא"כ לא הורו ב"ד הוו אכלי ליה חייבין להביא פר ה[עלם] חלב ואכלוהו בהוראת ב"ד ותפשוט בעיא דרמי בר חמא דכי היכי שלצבור מיקרי הוראה לא הורו ב"ד נמי הוה אכלי ליה ה"ה ליחיד מיקרי תולה בב"ד ופטור:

א) גי' רבינו כאן ג"כ כל השקלא וטריא דלעיל בעמוד א' וכ"ג מפר"ח: ב) כ"ה גי' הגירסא יונתן וע"ש בפר"ח:

א) [לעיל ג:] ב) ת"כ פ' ויקרא ג) [לעיל ג. ע"ש] ד) [ל"ל דרבינא] ה) [שבועות יט: כריתות יט.] ו) [כריתות יט.] ז) [לעיל ג.] ח) [לעיל ג.]

תוספות הרא"ש

[illegible]

מ א ב מיי' פי"ג מהל' שגגות הלכה א סמג עשין רח:
מא ג מיי' שם הל' ב ופי"ג שם הלכה א סמג שם:
מב ד מיי' שם פי"ד הלכה ב סמג שם:
מג ה מיי' שם פי"ג הלכה א ופרק י"ב הלכה ב סמג שם:

רבי שמעון אומר י"ג פרים ובעבודת כוכבים שלשה עשר פרים וי"ג שעירים פר ושעיר לכל שבט ושבט פר ושעיר לב"ד הורו ב"ד ועשו ז' שבטים או רובן על פיהן מביאין פר ובעבודת כוכבים מביאין פר ושעיר דברי ר"מ א)רבי יהודה אומר א)ז' שבטים שחטאו מביאין ז' פרים ושאר שבטים שלא חטאו מביאין על ידיהן פר ב)שאף אלו שלא חטאו מביאין ע"י חוטאין ר"ש אומר ח' פרים ובעבודת כוכבים ח' פרים וח' שעירים פר ושעיר לכל שבט ושבט פר ושעיר לב"ד הורו ב"ד של אחד מן השבטים ועשה אותו השבט על פיהן אותו שבט הוא חייב ושאר כל השבטים פטורין דברי רבי יהודה וחכמים אומרים ג)אין חייבין אלא על הוריות בית דין הגדול בלבד שנאמר °ואם כל עדת ישראל ישגו ולא עדת אותו שבט: **גמ'** ב)ת"ר ידעו שהורו וטעו מה הורו יכול יהו חייבין ת"ל °ונודעה החטאת ד)ולא שיודעו החוטאין אשר חטאו חטאו שני שבטים מביאין שני פרים חטאו שלשה מביאין שלשה או אינו אומר אלא חטאו שני יחידים מביאין שני פרים חטאו ג' מביאין ג' ת"ל הקהל הקהל חייב וכל קהל וקהל חייב כיצד חטאו שני שבטים מביאין שני פרים חטאו ז' מביאין ז' ושאר שבטים שלא חטאו מביאין על ידיהן פר פר שאפילו אלו שלא חטאו מביאין ע"י החוטאין לכך נאמר קהל לחייב על כל קהל וקהל דברי רבי יהודה ר"ש אומר ז' שבטים שחטאו מביאין ז' פרים ובית דין מביאין על ידיהן פר שנאמר למטה קהל ונאמר למעלה קהל מה קהל האמור למעלה ב"ד עם הקהל אף קהל האמור למטה ב"ד עם הקהל רבי מאיר אומר ז' שבטים שחטאו ב"ד מביאין על ידיהם פר והן פטורין נאמר קהל למטה ונאמר קהל למעלה מה קהל האמור למעלה ב"ד ולא צבור אף קהל האמור למטה ב"ד ולא צבור ג) רבי שמעון בן אלעזר אומר משמו ה)חטאו ששה שבטים והם רובו של קהל או ז' אע"פ שאינו רובו של קהל מביאין פר

ויקרא ד שם

רש"י

רבי שמעון אומר שלש עשרה פרים. פר לכל שבט ושבט ופר לבית דין וטעמייהו דכולהו מפרש בגמרא: הורו בית דין ועשו שבעה שבטים או רובו. של כל שבט ושבט דשבעה שבטים וכגון דהוי רובן של ישראל מביאין פר וכו' דברי רבי מאיר [דס"ל] ב"ד מביאין פר ולא צבור: רבי יהודה אומר ז' שבטים שחטאו מביאין ז' פרים ושאר שבטים שלא חטאו מביאין פר פר על ידיהם. כלומר פר לכל שבט ושבט ואמר בגמרא דז' דקאמר ר' יהודה לאו דוקא דהוא הדין לשבט אחד שחטא על [פי] הוראת בית דין הגדול שהשאר שבטים שלא חטאו מביאין על ידיהן פר פר ואיידי דקאמר ר"מ ז' דאיהו בעי רובא ממש קא"ר יהודה נמי: וחכמים אומרים אין חייבים פר אלא על הוראת ב"ד הגדול. אבל שבט אחד בהוראת בית דינו כשגגת מעשה דמי ומביאין כל אחד כשבה או שעירה: עדת ישראל. היינו סנהדרין כלומר סנהדרין של ישראל דהיינו ב"ד הגדול: **גמ'** ידעו שהורו וטעו מה שהורו. כלומר הורו ב"ד שחלב מותר בבטול מקצת ועשו קהל על פיהן ואכלו שוגגין חלב ודם דהוי חד בשגגת מעשה בלבד וחד בהוראה ואח"כ ידעו שהורו שלא כראוי אלא שטעו במה שהורו דאינם יודעים אם על החלב הורו או על הדם יכול יהו חייבין פר דליהוי הוראה מעליא: ת"ל ונודעה החטאת. אשר חטאו עליה והקריבו כלומר דצריך שיודע החטאת שיהיו יודעין על מה הורו אם על החלב או על הדם: ולא שידעו החוטאין. דלא סגי בידיעה דחוטאין דאע"ג דעשו בהוראה דממה נפשך חד מנייהו בהורא' הוה דהא אכלי לתרווייהו חלב ודם אפ"ה פטורין דצריך שיברר להם איזו חטא שעשו בהוראה: חטאו שני שבטים מביאין ב' פרים. והוא הדין דכי חטא שבט אחד שמביא פר אחד והא קמ"ל דשני שבטים לא סגי להו בפר אחד: לחייב על כל קהל וקהל. דשבט אחד איקרי קהל כדמפרש טעמא לקמן: מה הקהל האמור למעלה ב"ד עם הקהל. דתרווייהו כתיב למעלה ב"ד עם קהל דכתיב ונעלם דבר מעיני הקהל דהאי מעיני היינו ב"ד: אף קהל האמור למטה. והקריבו הקהל ב"ד עם הקהל הכי דריש ר"מ מה קהל האמור למעלה ונעלם דבר מעיני הקהל בית דין ולא קהל כלומר דהוראה תלויה היא בב"ד ולא בקהל דהא לא כתיב ונעלם מקהל אלא מעיני הקהל דמשמע מב"ד של קהל ולא מקהל אף קהל האמור למטה והקריבו הקהל בית דין ולא צבור: מה נפשך. דתנן במסכת כריתות בפ' ספק

תוספות

אכל חלב (דף יט׳) חלב ונותר לפניו ואכל את אחד מהם ואינו יודע איזה מהן אכל רבי אליעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר ותניא אמר רבי אליעזר מה נפשך אם חלב אכל חייב אם נותר אכל חייב אמר לו רבי יהושע הרי הוא אומר אשר חטא בה עד שיודע לו במאי חטא הכא נמי סבירא ליה לר' אליעזר מה נפשך אם חלב אכלו בהוראה מביאין פר ואם דם אכלו בהוראה מביאין פר וחייבין ממ"נ: אפי' תימא רבי אליעזר ושאני הכא דכתיב ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו. דמשמע שיודע להם החטא שחטאו עליו ע"פ בית דין: התם נמי הא כתיב אשר חטא בה. דמשמע עד שיודע לו במה חטא: בה. (פרט למתעסק דבה) משמע דמתכוין לעשות החטא פרט למתעסק בשבת כגון שנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר דפטור אבל מתעסק בחלבי' ובעריות חייב שכבר נהנה כדאמר בפ' ד' מיתות (סנהדרין סב:): ד' קהל כתיבי. מעיני הקהל והקריבו הקהל דלימא קרא מעיני קהל מאי הקהל תרי וליכתוב קרא והקריבו קהל מאי הקהל תרי והרי ארבעה. חטאת הקהל לא קא חשיב דהא לא כתיב לא בהוראה ולא בהקרבה: לחייב על כל קהל וקהל. על כל שבט ושבט דשבט אחד איקרי קהל כדאמר לקמן: וחד להוראה תלויה בב"ד. כדאמר לעיל (דף ג׳) הקהל ועשו הוראה תלויה בב"ד ומעשה תלוי בקהל וחד ט)למידה דשאר שבטין שלא חטאו נגררין אחר החוטאין ומביאין על ידיהם פר פר: וחד לשבט שעשה בהוראת בית דינו. כדתנן בסיפא דמתניתין הורו ב"ד של אחד מן השבטים כו': ג' קהל כתיבי. מעיני הקהל לא דרשינן ביה תרתי דהא לשום הוא דאתא דאורחיה דקרא דמשתעי הכי כדאמרי אינשי מעיני דפלניא הכא נמי מעיני הקהל משמע מעיני של קהל וחד הוא אבל והקריבו הקהל דרשינן ביה תרי דלכתוב קרא והקריבו קהל מאי הקהל תרי הא תלת: חד לחייב על כל קהל וקהל. דר"ש נמי ס"ל דשבט אחד איקרי קהל אייתרי ליה תרי לג"ש נאמר קהל למעלה וכו': ור"ש בן אלעזר מ"ט. דכתיב בהוראה דעבודת כוכבים בפרשת שלח לך אנשים והיה אם מעיני העדה אלמא אפי' מיעוטא חטאו מביאין פר ושעירה דכתיב מעיני משמע מקצת עיני ולא כל עיני וכתיב כי לכל משמע דרובא אין דרובו ככולו ומיעוטא לא הא כילד וכו' דמעיני אפי' מיעוט קהל כגון ברוב שבטים והאי דכתי' כי לכל דבעינן רובא דקהל אפילו במיעוט שבטים:

ור"ש

אמר מר ונודעה החטאת ולא שיודעו החוטאין מאן תנא אמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבא דלא כרבי אליעזר ו)דתנן ה)אמר ר' אליעזר מה נפשך אם חלב אכל חייב אם נותר אכל חייב רב אשי אמר אפילו תימא רבי אליעזר שאני הכא דכתיב א)אשר חטאו עליה התם נמי הכתי' ב)אשר חטא בה ההוא מיבעי ליה ו)פרט למתעסק מ"ט דר' יהודה קסבר ארבעה קהלי כתיבי קהל הקהל קהל הקהל חד לחייב על כל קהל וקהל וחד ז)להוראה תלויה בב"ד ומעשה תלוי בקהל וחד לגרירה וחד לשבט שעשה בהוראת ב"ד ור"ש תלתא קהלי כתיבי הקהל קהל מעיני הקהל אורחיה דקרא הוא כדאמרי אינשי מעיני דפלניא חד לחייב על כל קהל וקהל ותרי אחריני נאמר למטה קהל ונאמר למעלה קהל מה להלן ב"ד עם הקהל אף כאן ב"ד עם הקהל ח)ור"מ קהל הקהל דריש הלכך תרי קהלי כתיבי מיבעי ליה לנאמר למטה קהל ונאמר למעלה קהל מה להלן ב"ד ולא צבור אף כאן ב"ד ולא צבור ורשב"א מ"ט כתי' ג)והיה אם מעיני העדה אלמא מיעוטא דכתי' מעיני וכתי' ד)כי לכל העם בשגגה למימרא דרובא אין מיעוטא לא הא כיצד עשו ו' והן רובו של קהל או ז' אע"פ שאינן רובו של קהל חייבין

ורבי

א) ויקרא ד. ב) שם. ג) במדבר טו. ד) שם.

תוספות

אם חלב אכל חייב כו'. תימה מי דמי התם בין בחלב בין בנותר חד קרבן הוא אבל ...בן דעבודת כוכבים אינו שוה לחלב. וי"ל דה"נ ידעי דלא איירי אלא בענייני כעין חלב ודם כדפרש"י: ור"ש תלתא קהלי כתיבי כו'. יש ספרים ...קהל כתיבי וכן נראה ובעי למימר דחד קהל כוליה קרא לאורחא דקרא וחד קהל הקהל והיינו תרי קהל. ולר' מאיר חד קהל כוליה לאורחא דקרא ומיניה דאיירי בבית דין ולא בצבור וחד קהל לג"ש ולפי הגירסא הכתוב בספרים תרווייהו אתו לג"ש ולא נהירא. מיהו אסבר דתלמודא בעי למימר לרבי שמעון דקהל האמור למעלה הוא בית דין עם הצבור ואי לא כתיב ההוא קהל ה"א דקהל למטה הייט צבור ולא בית דין ולרבי מאיר משמע איפכא. וע"ק אליבא דרבי שמעון לימא ד' קהל כתיבי ומייתר ליה חד קהל למעשה תלוי בקהל ולא הוה צריך לאהדורי אקרא אחרינא. מיהו ליכא למפרך לר"מ לדרוש ג' קהל כרבי שמעון למדרש מעשה תלוי בקהל כיון דאית ליה ג"ש דקהל בבית דין אמור א"כ לא מצי למילף מהם מעשה תלוי בקהל דהא לעיל אמר הקהל ועשו הוראה תלויה בב"ד ומעשה תלוי בקהל א"כ מי שלמד מהם סובר דקהל האמור למעלה בצבור איירי ולר"מ לא ס"ל הכי דבצבור איירי:

...ן) ואכן אמיעוטא דקהל קא מהדרי לענין מעשה ולא אמיעוטא דב"ד ולענין דהאי מיעוט מנעשתה לשגגה לחוד הוא דדייקי לה מדקאמרינן וצריכי דאי אפילו מיעוטא ולא מצית למימר דמקרא מעיני העדה דכתיב קמא קא דייק משמע דקהל בהדי בי דינא בעי ואכן דייקינן מיניה דלבר מבי דינא הוא דלא רובא בהדי בי דינא קמ"ל נעשתה לשגגה אלא ודאי ממ"ש מעיני לא ...ב כח) ונעלמה מעיני כל חי וכדכתיב (ויקרא ה) ונעלם ממנו אלא דריש ...נע נעשתה מ"מ ואפילו מיעוטא והדר כתיב כי לכל העם בשגגה דמשמע מעיני העדה דכתיב [בע"ז] לא דריש ליה הוראת ב"ד דהא לקמן רפ"ב תנינן שגגת מעשה ב"ד וכן המשיח ולא בע"ז אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ...יהא חייבין על שגגת מעשה שלה ת"ל מעיני מעיני לג"ש נאמר להלן מעיני ...כאן בב"ד ומה להלן הע"ד עם שגגת מעשה אף כאן העלם דבר עם שגגת מעשה ...קאי מדלא כתיב ביה ונעלם דבר אלא מעיני העדה אנעשתה לשגגה קאי ותו לא מידי: ...רסא שלנו מבואר כפרש"י. ב) עי' גמ' שם ובת"כ.

רבינו חננאל

פי' כן נמי זה היחיד עשה. ואיכא למימר מזיד ואיכא למימר שוגג הלכך מייתי אשם תלוי (סייך לדף ד' ע"ב) ולא מבעיא למאן דאמר צבור מייתי הפר דהא מפרסמא מלתא ואיכא למימר בדעת עצמו תלה דחייב. דתניא בתוספתא (פ"א) יחיד שעשה בהוריית עצמו חייב שנאמר הנפש אשר תעשה וגו' אלא אפילו למאן דאמר ב"ד מייתי קרוב לחובה הוא דאי שאיל הוו אמרי ליה: א"ר יוסי בר אבין ואי תימא א"ר יוסי בר זבידא משל דמשכתה למה הוא דומה לאדם שהביא כפרתו בין השמשות ספק ביום נתכפר לו ספק בלילה נתכפר לו דפטור מאשם תלוי פי' קי"ל דכל הקרבנות אינן כשרין אלא ביום דכתיב בפרשת צו את אהרן ביום צותו את בני ישראל להקריב וגו' ותניא בספרא ביום צותו למדנו לכל הקרבנות שאינן כשרין אלא ביום והשתא אם נזרק דם חטאתו בין השמשות ואיסתפקא ליה אי הוית שהות יום היה או ולילה הוה לא מייתי תו על אותו חטא שהביא עליו כפרה אשם תלוי דכהנים זריזין הן ובחזקת מתכפר הוא ואי קשיא לך היכי משכחת זריקת דם בין השמשות והא תמיד בין הערבים קרב. ומפרש בפסחים בתחלת פ' תמיד נשחט אין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטרת ונרות ופסח ומחוסר כפורים בערבי פסחים שטובל ואוכל פסחו. ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים לערב משכחת דאי עבר ועבד. אי נמי משכחת לה כגון שקדם הקטרת אימורין לזריקה דכי האי גוונא כשר. ג) ר' ... עברה חצות לילה. כדגרסינן בשחיטת קדשים פרק המזבח מקדש (דף פז) אמר עולא אימורי קדשים קלים שהעלן לפני זריקת דמים לא ירדו נעשו לחמו של מזבח אמר רב זירא אף אנן נמי תנינא ונשפך הדם. ומה התם שאם בא לזרוק אין לו מה יזרוק תרד. הכא דאם בא לזרוק זורק לא כ"ש. תרגומה אקדשי קדשים דאלמא פשיטא להו דקדשי קדשים כי האי גוונא כשר

וסיפא אסיקנא הא דעולא דפשיט ר' יוחנן כוותיה ג) ולא מיבעיא למאן דאמר ב"ד מייתי ... דוודאי פטור אלא אפי' למאן דאמר צבור מייתי ליכא עלה צד חובה דלא אתרמי ליה איניש ... הלכתא אפי' כחד מתני' דמתניתין ולא דברייתא. אלא הלכתא כר' מאיר לחודיה דאמר ... חכ"א יחיד שעשה בהוריית ב"ד חייב. אמר ברוך ראינו מי שפירש ד) דאע"פ שהוקרב ... הערבים אין בו שום פסול. דהכי אמרינן בפרק תמיד נשחט דאתי עשה דפסח ודאכילת ק... דהשלמה. והאי טעמא שיבושא הוא דהנך כפרות דשרינהו רבנן למקרב בתר תמיד הני מילי ... כגון מצורעים וזבין דמעכבים מלמיכל קדשים כדתנן (פי"ד דנגעים) הביא כפרתו אוכל ב... בתחלת כלים מחוסר כפורים אסור בקדשים אבל כפרות חטאים כגון שגגת שבת עריות וחל... אכילת קדשים לא קרבי בתר תמיד. ומה שהראונו מן השמים כתבנוהו. בין תבין: פי... כו'. אקשינן ובן עזאי לא שני ליה בין יושב בביתו למי שהוא במדינת הים ופרקינן החזיק בד... פי' לעולם שני ליה (מאי הואי) [מיהו] כי האי גוונא איכא בינייהו כגון שנודע לצבור ב... מתקן הליכתו לעיר אחרת והתחיל ללכת לבן עזאי חייב דהא איתא במתא לר"ע פטור דהא... ס"א מר סבר מדהוה במתא איבעי ליה לשיולי ומר סבר מטרד טריד: מתני' הורו ב"... הגוף כו': ת"ר בספרא ונעלם דבר ולא שתתעלם כל המצוה. אמרו אין נדה בתורה אין ... עבודת כוכבים בתורה יכול יהו חייבין ת"ל ונעלם דבר ולא שתתעלם כל המצוה. הורו לבטל מקצת כו'.אמר מר יכול יהו פטורין ת"ל ונעלם דבר ולא כל הגוף. אי בקיום (מצות) [מקצת] וביטול מקצת פטו... ... פי' כיון דנסיב קרא מרישא לפוטרו על עקירת כל הגוף לא סליקתו אדעתן למימר דפטורי על ביטול מקצת דא"כ על מה אמר הכתוב והקריבו הקהל ובעל כרו... ...קינן תנא הכי קא קשיא אימא איפכא דבר כולה מילתא משמע. ת"ל ונעלם דבר. מאי משמע דנעלם דבר ביטול מקצת הוא. אמר עולא קרי ביה ונעלם מדבר ... ...אחת מכל מצות ה' מכל ולא כל ואקשינן מצות תרתי משמע ואכתי כתיב מכל דלא תימא כולהון מצות בעינן דנעקור אמר רב נחמן בר יצחק מצות כתיב דמשמע ...

... ב) נראה דצ"ל דכי האי גוונא כשר לגמור ההקטרה ואפי' לאחר הקרבת התמיד כל זמן דלא כו'. ג) כאן שייך מ"ש למטה אמר ברוך כו'. ד) כ"ס כרש"י ועי' רש"ש.

ורבי שמעון ורבי מאיר דהוראה תלויה בבית דין ומעשה תלוי בקהל מנא להו אמר אביי דאמר קרא °והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה רבא אמר °מלכל העם בשגגה וצריכא דאי כתב רחמנא והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה הוה אמינא אפילו מיעוטא להכי כתיב לכל העם בשגגה ואי כתב לכל העם בשגגה הוה אמינא עד דעבדי בית דין בהדי רובא להכי כתיב והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה והא כי כתיבי הני קראי בעבודת כוכבים הוא דכתיבי ילפינן מעיני מעיני: הורו ב"ד של אחד וכו': איבעיא להו שבט אחד לרבי יהודה בהוראת ב"ד הגדול מי מייתו שאר שבטים או לא מי אמרינן שבעה שבטים הוא דמייתו שאר שבטים בהדייהו משום דאיכא רובא אבל חד שבט דליכא רובא לא או דלמא לא שנא תא שמע מה הן מביאין פר אחד רבי שמעון אומר שני פרים במאי עסקינן אילימא שחטאו שבעה ר"ש תמניא בעי אלא דחטא שבט אחד במאי אי בהוראת בית דינו רבי שמעון לית ליה אלא לאו בהוראת בית דין הגדול ותנא קמא מני אי נימא רבי מאיר הא רובא בעי אלא לאו רבי יהודה א)(וכגון שחטא שבט אחד) אמרי הכא במאי עסקינן כגון שחטאו ששה שבטים והן רובן של קהל ורבי שמעון בן אלעזר היא דתניא ב) ר"ש בן אלעזר אומר משמו חטאו ששה והן רובו של קהל או שבעה אף על פי שאינן רובו של קהל מביאין פר תא שמע רבי יהודה אומר שבט שעשה בהוראת בית דינו אותו השבט חייב ושאר כל השבטים פטורין ובהוראת ב"ד הגדול אפילו שאר שבטים חייבים שמע מינה אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא דקתני ועשה אותו השבט על פיהם אותו השבט חייב ושאר כל השבטים פטורין למה לי למיתנא ושאר שבטים פטורים הא תנא אותו השבט חייב וכיון דתנא אותו השבט חייב ממילא ידענא שאר שבטים פטורין אלא הא קמשמע לן דבהוראת בית דינו הוא דשאר שבטים פטורים אבל בהוראת ב"ד הגדול אפילו שאר שבטים חייבין שמע מינה איבעיא להו שבט אחד שעשה בהוראת בית דין הגדול לרבי שמעון מי מייתי או לא תא שמע מה הן מביאין פר אחד רבי שמעון אומר שני פרים (במאי עסקינן אילימא שחטאו שבעה) שני פרים שמנה פרים בעי אלא דחטא שבט אחד ובמאי אילימא בהוראת בית דינו רבי שמעון לית ליה אלא בהוראת בית דין הגדול ותסברא תנא קמא מני אי רבי מאיר הא רובא בעי אי רבי יהודה שאר שבטים נמי מייתו (אלא) הא מני רבי שמעון בן אלעזר היא וכדתניא תא שמע וחכמים אומרים לעולם אינו חייב אלא על הוראת בית דין הגדול ג)מאן חכמים אילימא רבי מאיר רובא בעי אלא לאו רבי שמעון היא שמע מינה ורבי יהודה ורבי שמעון) אשבט אחד דאקרי קהל מנא להו אמרי דכתיב א)ויעמד יהושפט בקהל יהודה וירושלים ה)(נכח חצר בית ה') החדשה ו)מאי חדשה א"ר יוחנן בשחידשו דברים ואמרו טבול יום אל יכנס במחנה לויה מתקיף לה רב אחא בר יעקב ממאי דלמא שאני ירושלים דהוה נמי בנימין אלא אמר רב אחא בר יעקב. דכתיב ב)ויאמר אלי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים וגו' מאן אתיליד ליה ההיא שעתא בנימין ש"מ ה"ק רחמנא מתיליד לך השתא קהל אחרינא א"ל רב שבא לרב כהנא דלמא הכי קא"ל רחמנא לכי מתיליד לך בנימין הוא דהוו י"ב שבטים דמתקריית קהל א"ל אלא שנים עשר שבטים איקרו קהל אחד עשר שבטים לא איקרו קהל ז)תניא ר"ש אומר מה תלמוד לומר ג)ופר שני בן בקר תקח לחטאת אם ללמד שהם שנים והלא כבר נאמר ד)ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה לה' [אלא] יכול [תהא] נאכלת חטאת ללוים ת"ל ופר שני לעולה מה עולה לא נאכלת אף

א) דה"ב כ ה ב) בראשית מח ג) במדבר ח ד) שם

תורה אור

וכגון ור"ש ור"מ. דדרשי תרי קהל לג"ש ולא מייתר חד להוראה תלויה בבית דין אם כן הוראה תלויה בבית דין מנא להו: מעיני העדה נעשתה לשגגה. שתעשה לשגגה על ידי אחרים דהיינו על ידי הוראת ב"ד דהוראה תלויה בבית דין: רבא אמר כי לכל העם בשגגה. שיהו כולם תלויין בשגגת הקהל וב"ד דהוראה תלויה בב"ד ומעשה תלוי בקהל: הוה אמינא אפי' מיעוט. חטאו מביאין פר: הוה אמינא בית דין בהדי רובא. ולא יהו מביאין פר עד שיעשו בית דין עם הצבור דליבעי לבית דין הוראה ועשיה כתב רחמנא והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה שתעשה שגגה על ידי אחרים דהוראה בלבד תלויה בבית דין: ילפינן מעיני מעיני. כתיב הכא מעיני הקהל וכתיב בעבודת כוכבים והיה אם מעיני העדה: אבל חד שבט דליכא רובא לא. והוא הדין לשנים או שלשה שבטים: רבי שמעון תמניא בעי. פר לכל שבט ושבט ופר לבית דין: אי בהוראת בית דינו רבי שמעון לית ליה. דהא לא מייתר ליה (לא) קהל להוראת בית דינו: אלא לאו רבי יהודה היא. וקתני מה הן מביאין פר אחד אלמא לא מייתו שאר שבטים בהדיה: אמרי הכא במאי עסקינן וכו'. ותנא קמא רבי שמעון בן אלעזר הוא ורבי שמעון דאמר שני פרים קסבר פר לכל שבט ושבט דשבט א' איקרי קהל כגון שחטאו שבעה שבטים והן רובן של קהל דכי הויא רובא בגברי ורובא בשבטים הוא דמביא פר לכל שבט ושבט ופר לב"ד אבל היכא דאיכא ששה והן רובא או שבעה ואינן רובא כיון דלאו רובא בגברי ורובא בשבטים כחד שבט דמו ומביאין פר אחד ופר לב"ד: איבעיא להו שבט אחד שעשה בהוראת בית דין הגדול לרבי שמעון מי מייתו. פר או לא מי אמרינן כי אמר ר' שמעון לחייב על כל קהל וקהל דשבט אחד איקרי קהל כגון שחטאו שבעה שבטים דהוו רובן אבל היכא דליכא רובא כיחיד דמו ופטורים דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור או דלמא כיון דסבירא ליה דשבט אחד איקרי קהל לא שנא שבט אחד ולא שנא שבעה מביאין פר לכל שבט ושבט ופר לב"ד: אלא. הכא במאי עסקינן כגון שחטאו ששה וכו' דכיון דאיכא רוב רובא כל דהו קאמר דמביאין פר ופר לב"ד: אלא לאו רבי שמעון. וקתני שבט אחד חייב על הוראת בית דין הגדול אלמא כי אמר שבט אחד איקרי קהל אפי' כי חטא שבט אחד כמרובין דמו ומביאין פר ופר לב"ד והכי סבירא ליה לרבי שמעון דהיכא דאיכא רובא בגברי ורובא בשבטים מביאין פר לכל שבט אבל היכא דחטאו ששה והן רובן או שבעה ואינן רובן כשבט אחד דמו ומביאין פר ופר לבית דין מדקתני מה הן מביאין וכו' ולא מתוקמא רישא אלא כרבי שמעון בן אלעזר כגון שחטאו ששה וכו' וקאמר רבי שמעון שני פרים פר להו ופר לבית דין: מדכתיב קהל יהודה אלמא דשבט אחד איקרי קהל: ודלמא שאני שבט יהודה דהוה עמיה בירושלים שבט בנימין. ושני שבטים הוא דאקרי קהל אבל שבט אחד לא: אלא מהכא הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים וגו'. והיכא אמר ליה הכי דכתיב *וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם וגו' וכתיב ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך וגו': מאן הוה אתיליד ליה בההיא שעתא. כלומר מאן הוה עתיד למילד ההיא שעתא בנימין ושמע מינה דקאמר ליה רחמנא השתא מתיליד לך קהל אחרינא: י"א שבטים לא. בתמיהה והא אמרת דשני שבטים איקרו קהל יהודה ובנימין אלא ודאי הכי קאמר ליה דהשתא מתיליד לך קהל אחרינא אלמא שבט בנימין לבדו איקרי קהל: הכל

תוספות

ה"א עד דעבדי בית דין בהדי רובא כו'. תימה השתא אע"פ שמיעוט נשארו מצבור לא חיישינן כ"ש דלא ניחוש לבית דין כיון דרובא נינהו בשלמא אי הוי בעינן כולהו ניחא דליבעי בית דין בהדייהו: שבעה שבטים הוא דמייתו כו'. לר' יהודה דקאמר בברייתא לעיל אפילו שני שבטים ה"מ למיבעי אבל בג' שבטים לא אלא אמתני' מיבעי ליה דאיירי בז' שבטים: כגון שחטאו ששה שבטים והן רובן כו'. תימה א"כ מ"ט דרבי שמעון דלא מחייב אלא פר אחד הא לא אשכחן דפליג אר' יהודה אלא דבעי נמי פר לבית דין אבל מודה מיהו לרבי יהודה דשבט אחד איקרי קהל: הנני מפרך והרביתיך וגו'. תימה דשביק קרא דאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך: וה"ל לאתויי מההוא קרא דכתיב גוי וקהל גוים יהיה ממך כי זה הפסוק נאמר על לידת ... מייתי בירושלמי כל שבט ושבט קרי קהל שנאמר גוי וקהל גוים יהיה ממך ועדיין לא נולד ... כוותי יעקב ונתתיך לקהל עמים בשרני שעתיד לצאת ממני קהל ועמים לפי שאמר [לי] אמר גוי לא על בנימין כשהוא אומר וקהל גוים הרי שנים אמור לבד מבנימין ושוב לא נולד ... משבטי ליחלק ומעתה הותה מתנה אני נותן לך. מה שכתוב כשהוא אומר וקהל גוים הרי שנים דמ... מבנימין לא מוקהל קדרים דע"כ אבנימין קאי דהא מוכח מיני' רבא דשבט א' איקרי קהל אלא ...

א) ב"ש כתב שהוא טעות סופר: ב) [לעיל ג. ע"ש]: ג) [עירובין פג. וש"נ]: ד) [פסחים פ. מנחות טו.]: ה) [נ"ל בבית ה' לפני החצר]: ו) פסחים לב: יבמות ז: זבחים לב: ע"ש: ז) ת"כ פרשה ויקרא:

תוספות הרא"ש

אמר אביי אמר קרא [והיה אם מעיני העדה] נעשתה לשגגה עד שתעשה שגגה על ידי אחרים דפשטי' דקרא מעיני העדה לא קאי אב"ד מדלא כתיב ונעלם מעיני העדה אלמא משמע דאציבורא קאי. ומ"מ מדכתיב נעשתה לשגגה ולא כתיב ועשו העדה בשגגה. אלמא משמע שנעשתה שגגה על ידי אחרים שהורו להם היתר. ורבא אמר אמר קרא כי לכל העם בשגגה. דמשמע שכל ישראל שגו בדבר וב"ד בכלל כל העם הם ובשגגת מעשה אי אפשר לכלול בית דין עם הצבור ...

מד א מיי' פי"ב מהל' שגגות הלכה א סמג עשין רית:
מה ב מיי' פ"ג מהל' ביאת מקדש הלכה ו סמג לאוין רס:

רבינו חננאל

אמר מדבר גופיה נשמעינה דגמר מדבר דזקן ממרא. דכתיב כי יפלא ממך דבר מה להלן דבר ולא כל הגוף אף בהוראה דבר ולא כל הגוף והכי תניא בתוספת' הורו לבטל במקצת ולקיים מקצת הרי אלו חייבין שנא' דבר נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר מה דבר האמור להלן מקצתו ולא כולו אף האמור כאן מקצתו ולא כולו אתה אומר מקצתו ולא כולו או אינו אלא כולו ת"ל בין דם לדם ולא כל דם בין דין לדין ולא כל דין בין נגע לנגע וגו' א) וכהאי גוונא מפרש בסוף פ' אלו הן הנחנקין (פ"ז.): אמר ...

... ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקורה הערה וגו' אבל בשומרת יום כנגד יום ... בה אפי' כדרכה. אי בעית תימא לעולם דשרו גמר ביאה כדרכה בשומרת יום ודקאמרת ... לא פליגי עליה (מאי הוא) [מיהו] אמרי זבה אינה אסורה אלא ביום דכתיב כל ימי ... בלילות שריא. פי' קי"ל דלא מקבעא זבה אלא סמוך לנדתה דכתיב על נדתה. השתא ... יום ה' דבעיא לנטורי ס' וקשרו לה ליל ס' דהוא פלג יומו בההוא טעמא דאמינא. ... שומרת יום. ואי קשיא לך אי הכי אפי' זבה (הם) [אין] הכי נמי (מאי הוא) [מיהו] ... בתורה נקיט איסורא דסמיך לנדה ואילו קביעת זבה בתר הכי אתי: תא שמע יש שבת ...

תורה אור

אף חטאת לא נאכלת א)כיוצא בו אמר רבי יוסי (עזרא ח) °הבאים מהשבי ב)הגולה הקריבו [עולות] לאלהי ישראל פרים שנים עשר וגו' הכל עולה הכל עולה סלקא דעתך אפשר שחטאת עולה אלא הכל כעולה מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת דתניא רבי יהודה אומר על עבודת כוכבים הביאום ואמר רב יהודה אמר שמואל על עבודת כוכבים שעשו בימי צדקיהו בשלמא לרבי יהודה משכחת לה להני שנים עשר חטאות כגון דחטאו שנים עשר שבטים דמייתו שנים עשר שעירים אי נמי דחטאו שבעה שבטים ושארא אינך בגרירה ולרבי שמעון נמי משכחת לה כגון דחטאו אחד עשר שבטים דמייתו אחד עשר שעירים ואידך דב"ד אלא לרבי מאיר דאמר בית דין מביאין ולא צבור שנים עשר היכי משכחת ליה כגון דחטאו והדר חטאו והדר חטאו עד תריסר זימני והא מייתי להו הנהו דחטאו אמר רב פפא כי גמירי חטאת שמתו בעליה במיתה הני מילי ביחיד אבל לא בצבור א)לפי שאין מיתה בצבור מנא ליה לרב פפא הא אילימא מדכתי' (תהלים מה) °תחת אבותיך יהיו בניך אי הכי אפילו ביחיד נמי אלא ג)דוקיא דרב פפא משעיר דראש חדש דאמר רחמנא מייתי מתרומת הלשכה והא מייתי להו מישראל והנך דפיישי היכי מייתו אלא שמע מינה חטאת שמתו בעליה בצבור קרבה מי דמי שעיר ר"ח דלמא לא מייתו מצבור אבל הכא ודאי מייתו אלא טעמא דרב פפא מהכא דכתיב (דברים כא) °כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ד)ראויה כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים מדכתיב אשר פדית מי דמי התם כולהו איתינון מגו דמכפרה אחיים מכפרה נמי אמתים אלא הכא מי הוו חיים אין הכי נמי דכתיב (עזרא ג) °ורבים מהכהנים והלוים וראשי האבות וגו' ודלמא מועטין הוו ולא רבים הוו הכתיב ה) °(ולא הכירו בקול) תרועת השמחה לקול בכי העם [וגו'] והקול נשמע עד למרחוק והא מזידין הוו הוראת שעה היתה הכי נמי מסתברא דאי לא תימא הכי °אילים תשעים וששה כבשים שבעים ושבעה כנגד מי אלא הוראת שעה היתה הכא נמי הוראת שעה היתה ו)ת"ר מת אחד מן הצבור חייבין אחד מבית דין פטורין מאן תנא אמר רב חסדא אמר רבי זירא אמר רב ירמיה אמר רב רבי מאיר היא דאמר ב"ד מביאים ולא צבור הלכך מת אחד מן הצבור חייבין דהא קאים כוליה בית דין מת אחד מבית דין פטורין דהויא לה חטאת שמת אחד מן השותפין ומשום הכי פטורין מתקיף לה רב יוסף ונוקמה כרבי שמעון דאמר בית דין עם הצבור מת אחד מן הצבור חייבין דאין צבור מתים מת אחד מבית דין פטורין כדאמרינן דחטאת שותפין היא א"ל אביי שמעינן ליה לר"ש דאמר חטאת שותפין אינה מתה ז)דתניא פר ושעיר של יום הכפורים שאבדו והפריש אחרים תחתיהם ימותו כולן דברי רבי יהודה ר"א ור"ש ח)אומר ב)ירעו לפי שאין חטאת צבור מתה א"ל רב יוסף כהנים קא אמרת שאני כהנים דאיקרו קהל דכתיב °)על הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר
אלא

°) עזרא ה °) ויקרא טז

רש"י

הכל עולה סלקא דעתך . והכתיב שעירי עזים לחטאת דהקריבו לא נאכלת לפי שהיו שעירין של צבור לפני ולפנים כדכתיב וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש כדתנן (זבחים דף מז׳) פרים הנשרפין ושעירים הנשרפין דהיינו שעירי עבודת כוכבים דצבור דאמר רב יהודה על עבודת כוכבים הביאום:ואידך דב"ד . ואחד שהביאו ב"ד הרי י"ב : בין לר' יהודה בין לר' שמעון בין לרבי מאיר היכי קרבי הנהו חטאות והא מייתי הנהו דחטאו בימי צדקיהו דהוו חטאת שמתו בעליהן : לפי שאין מיתה בצבור . דאע"ג דמתו צבור לא אזלא למיתה חטאת דידהו : אילימא מדכתיב תחת אבותיך יהיו בניך . דמשמע דבנים במקום אבות קיימי וכאבות חיים דמו והכא איכא בנים דדורו של צדקיהו : אי הכי אפי' ביחיד נמי לימא חטאת שמתו בעליה דלא למיתה אזלא דלהוי הבן במקום אב : משעיר דר"ח . דהוי חטאת דאמר רחמנא דניתו מתרומת הלשכה דכל קרבנות צבור מתרומת הלשכה הם באין והא דלמא מייתי להו מישראל לאחר שנתרמה תרומת הלשכה : והנך . ישראל דפיישו : היכי מייתו . שעיר דר"ח דאתא מתרומת הלשכה והא הוי חטאת שמתו בעליה אלא ש"מ וכו' : מי דמי שעיר דר"ח . דלמא מיתו מצבור דלמא לא מיתו דספק הוי והכי קרבה אלא הכא דורו של צדקיהו ודאי מתו : ראויה כפרה זו . בעגלה ערופה שתכפר על יוצאי מצרים וכיון שתכפר על יוצאי מצרים ויוצאי מצרים מתים נינהו אלמא אין מיתה בצבור וה"ה לדורו של צדקיהו דאע"ג דמתו מתכפרין בהנהו חטאות : התם . גבי עגלה ערופה כולהו איתנהו בחיים דעיקר כי אתיא עגלה ערופה אהני (דהיכי) דאיתנהו קא אתיא ומגו דמכפרה אחיים מכפרה נמי אמתים דהיינו יוצאי מצרים אבל הכא מי הוו חיים הני דורו של צדקיהו : ודלמא מעוטי הוו . דהאי דכתיב ורבים מהכהנים והלוים דלמא מעוטי דצבור דבית שני הוו והוה ליה חטאת שמתו רוב בעליה ולא קרבה והכא כתיב דקרבה : הא לא מצית אמרת דמעוטי הוו אלא ודאי רבים הוו דכתי' ואין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם ואותן דבוכים מדור של בית הראשון היו ומדאין מכירין קול השמחה שמע מינה דרובא הוו אותן דבוכין והוי כחטאת שרוב בעליה קיימין ומשום הכי קרבה : והא מזידין הוו . דורו של צדקיה ובני קטלא נינהו ולא בני קרבן נינהו והיכי מתכפרים בהנך חטאות : הוראת שעה היתה . דאף על גב דהוו מזידין הוו מתכפרים : תנו רבנן מת אחד מן הצבור . כגון שהורו ב"ד ועשו צבור על פיהם ולא הספיקו להביא עד שמת אחד מן הצבור חייבין וכו' : מת אחד מן ב"ד . והויא ליה חטאת שמת אחד מן השותפין דהויא כמתו מקצת בעליה ולא קרבה הא דאיקרי להו שותפין לא משום דחטאת של שותפין דעלמא קרבה דאין שנים מביאין קרבן אלא האי דאיקרי להו שותפין משום דלא מלי קרי להו צבור דהא לאו צבור נינהו הלכך קרי להו שותפין : דאין צבור מתים . דאין דין מיתה בצבור דכי גמירי חטאת שמתו בעליה למיתה אזלא ביחיד ולא בצבור : שמעינן ליה לר"ש דאמר חטאת השותפין אינה מתה דתניא פר ושעיר של יום הכפורים שאבדו והפרים אחרים תחתיהם . ונתכפרו בהן ואח"כ נמצאו האבודים כולן ימותו דברי רבי יהודה . ר' אלעזר ור' שמעון אומרים ירעו והא הכא דפר של יום הכפורים דהיינו פר של אהרן הוי חטאת השותפין דכהנים מתכפרים בו וקאמר רבי שמעון ירעו דלא הוי כחטאת שכפרו בעליה בעלמא דלמיתה אזלא משום דחטאת שותפות לאו כחטאת יחיד דמיא אלא כחטאת צבור דמיא והוא הדין כי מת אחד מן השותפין דלא כחטאת שמתו בעליה דמיא אלא חטאת השותפין היא ואינה מתה והכא הוא דקאמר ירעו משום דהא כפרו בעליה אבל היכא דמת אחד מן השותפין אימא לך דסבירא ליה לרבי שמעון דקרבה דחטאת השותפין אינה מתה הלכך לא מיתוקמא כרבי שמעון : רבי יהודה אומר כולן ימותו . דהכי ס"ל דאפי' חטאת צבור מתה : אמר ליה רב יוסף כהנים קא אמרת שאני כהנים דאיקרו קהל דכתיב על הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר . דאתקש לקהל וכיון דאיקרו קהל משום הכי קאמר רבי שמעון דפר הטאת דידהו כחטאת שעיר דקהל דמי דאינה מתה אבל בחטאת השותפין לעולם אימא לך דס"ל לרבי שמעון דכי מת אחד מן השותפין דלא קרבה וכי מת אחד מן בית דין פטור והכי נוקמה כר"ש :
אלא

תוספות

ה"ג בת"כ וכן היה ר"י אומר על עבודת כוכבים הביאום . ואתא לפרושי דברי ר' יוסי : אילים וכבשים . צריך עיון מאי טעמא נשרפו שהרי אינן באין על עבודת כוכבים : הוראת שעה היתה . הוא הדין דעל כולהו מלי לתרוצי הכי : ור' שמעון אומר ירעו . אף על גב דלא דמי דהכא מתו בעליהם מכל מקום לא הוו למקרבה ומה לי פסול זה ומה לי פסול אחר ואפילו הכי שמעינן ליה דירעו :

הדרן עלך הורו בית דין

מסורת הש"ס

א) תמורה טז: [כל הענין ע"ש היטב] : ב) [צ"ל בני הגולה] : ג) [צ"ל דיוקא] : ד) [כריתות כו:] : ה) [צ"ל ואין העם מכירים קול] : ו) (תוספתא) : ז) יומא נ. סה. שבועות יא. : ח) [צ"ל אומרים] :

תוספות הרא"ש

א) והא אין כפרה למתים. כלומר היאך הקריבו הבאים מהשבי בני הגולה על דור של צדקיהו שחטאו הלא אין כפרה למתים פירוש מחיים דאין מביאין עליהם אחרי מותם : מי דמי שעיר ר"ח דלמא לא מתו. ואף ע"ג דידעי' דודאי מתו קצת מישראל מ"מ אלו מעות שעלו מהקופה דלמא מאותן מעות הן שנתנו אותם שהם עדיין חיים כדתנן בפרק ג' דגיטין בשולח חטאתו מקריבין אותו בחזקת שהוא קיים אלמא מספק חולין ומקריבין : ראויה כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים . אם נמצא הלל ולא הביאו עגלה ערופה מתכפרין בזו : ב) ומ"ל דרובא הוה . פרש"י ז"ל ודלמא מיעוט הוי והוה ליה חטאת שמתו רוב בעליה דלא קריבה . והקשה עליו הרמ"ה ז"ל (והאי)[דלהאי] פירושא לא שני מידי דהני דהשבים שבו מהגולה שהיו ד' רבוא היו רובן בחרבן בית ראשון שנשארו מדורו של צדקיהו אכתי הנך דמתו מדורו של צדקיהו הוו נפישי טפי מרוב עולי גולה והוי' ליה חטאת שמתו רוב בעליה . ותו מנ"ל לפלוגי בין חטאת שמתו רוב בעליה לחטאת שמתו מיעוט בעליה . ופי' ודלמא הנך דלא הוו בימי בית ראשון הוו נפישי מהנך דאשתיירו מבית ראשון והוה להו הנך דאשתייר מיעוט קהל ולפטרו לגמרי בשלמא לרבנן דאמרי (לעיל דף ג׳) מרובין ונתמעטו כמעיקרא דיינינן להו ניחא אלא לר"ש דאזיל אף בתר ידיעה ממאי דבשעת ידיעה רובה דקהל הוי . ומייתי קרא דעולי גולה רובן היו מאותן שראו בית ראשון : ג) ממאי דלמא ר"ש היא . דכר"מ לא מתוקמא שפיר דמאי קמ"ל אי מת א' מן הצבור שב"ד חייבין . אבל אי מוקמת לה כר"ש א"ש דאשמועינן אע"פ שמתו מקצתן המביאין קרבן חייבין השאר להביא : שמעי' לר"ש דאמר חטאת שותפין לאו למיתה . הלכך לר"ש חייבין : ר"א ור"ש אומרים ירעו עד שיסתאבו . ופר יוה"כ חטאת השותפין הוא וקאמר ר"ש דאינה מתה וביוה"כ שמתכפר באחר ירעה . וב"ד שמת א' מהן יקריבו הנשארים : ה"ג רש"י א"ל רב יוסף כהנים קאמרת שאני כהנים דאיקרו קהל דכתיב על הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר . ופי' דהאי קהל משמע דקאי נמי אכהנים ומשום דאיקרו קהל קאמר ר"ש דחטאת דידהו כחטאת הקהל דמי ואינה מתה אבל חטאת השותפין ס"ל דמתה ומתוקמא שפיר כר"ש . וגירסא זו אינה נכונה דאדרבה מדהוציא הכהנים מכלל עם הקהל דלאו קהל איקרו . ונראה כגי' ספרי ספרד כהנים קאמרת כהנים עם לעצמן איקרו . מדחלק כהנים מעם הקהל מכלל דחשיבי אינהו עם לעצמן כמו עם הקהל כי שקולים כנגד עם הקהל :

א) כ"ה הגירסא בפר"ח ועי' תוס' תמורה טו ב' ד"ה והא : ב) כ"ה הגירסא ג"כ בפר"ח :

עין משפט נר מצוה

מו א מיי' פ"ד מהל' פסולי מוקדשים הל' א והל' ב :
מז ב מיי' שם הל' ב ופ"ה מהל' עבודת יוה"כ הלכה טז :

רבינו חננאל

מאן דאית ליה בני דכתיב כרחם אב על בנים ואיכא לאקשויי אי הכי מאי שנא זקן . ואי קשיא לך לרב חסדא דגמר ממשה מכדי כיון דקי"ל דהאי עדת ישראל בב"ד הגדול קא מיירי כדמפרש בסיפרא לישתוק קרא מיניה . הוא גופיה לגמר ממשה ואמאי גמיר מסנהדרין קטנה . דאיהי גופה ממשה גמרא . איכא לפרוקי אי מהתם הוה אמינא הני מילי דבעי' דומין לו בדיני נפשות וכיוצא בהן . אבל (דיחידתה) [דהוראה]. היא אע"ג דלא דמו קמ"ל ג"ש . אמרי' מנא לן דהורייתן בלא המופלא דהיינו ראש הישיבה אינה הוראה. ומהדרינן דאמר רב ששת וכן תנא דבי ר' ישמעאל מפני מה הורו בדבר שהצדוקין מודין בו פטורין . ס"א הורו בדבר שבתורה פטורין. הואיל והיו להן ללמוד ולא למדו : א) אמר מר נאמר כאן עדה ונאמר להלן עדה. אמרינן והתם מנא לן דבעינן דלא ליהוי בהו חד מהני . אמר רב חסדא גמר מב"ד של משה שלא היה בו אחד מכל אלו. דכתיב והתיצבו שם עמך . עמך בדומין לך. ואמרינן ואימא עמך לשכינה פי' שלא יכנסו לפנים ממחיצתך . אלא אמר רב נחמן בר יצחק והקל מעליך ונשאו אתך . פי' דהא לאו בסנהדרין גדולה מיירי בפרשת יתרו . אלא בבתי דינין שבכל מקום ומקום דכתיב ואתה תחזה מכל העם וגו' ובסוף פ"א דסנהדרין מפורש [דהא] דבעיא דומין לו ילפינן מקטנה: מתני' הורו ב"ד שוגגין ועשו כל הקהל שוגגין מביאין. פי' ב"ד מביאין פר. אבל אם הורו ב"ד מזידין כגון שהיו יודעין שהחלב אסור והתירוהו ועשו הקהל שוגגין כל אחד מהקהל מביא כשבה או שעירה . ואף ע"ג דלא הוו שבין מידיעתן קי"ל כרבי יוחנן בריש פרקין. שמעי' דכל היכא דלא הויא הוראה ועשו הקהל כל אחד מן העושין מביא כשבה או שעירה . אבל אם הורו בית דין שוגגין ועשו הקהל מזידין דידעי דאיסורא קא עבדי ודליתא מצוה לשמור דברי חכמים באיסורא פטורין מלהביא פר דמזיד לאו בר קרבן הוא. אתו למידק שוגגין ועשו מזידין הוא דפטורין הא שוגגין ועשו שוגגין דומיא דמזידין חייבין היכי דמי שהורו שחלב מותר ונתחלף להם חלב בשומן ואכלוהו נימא תפשוט בעיא דרמי בריש פרקין בהך גוונא לעניינה חובה. ודחינן לעולם אימא לך דכי האי גוונא פטורין ואי אמרת ליתני הא כ"ש מזידין הך בבא דשוגגין ועשו מזידין תנאה אידי דתנא מזידין ועשו שוגגין ולא תשמע מיניה מידי דלאו דוקא היא : מתני' הורו ב"ד ועשו כל הקהל או רובו על פיהם מביאין . פי' ב"ד פר ובעבודת כוכבים מביאין פר ושעיר דברי ר"מ דקסבר ב"ד לחודה מייתי והקהל פטורין : רבי יהודה אומר אם חטאו כל הי"ב שבטים מביאין י"ב פרים
דכל שבט אקרי קהל כדמפרש לקמן ובעבודת כוכבים י"ב פרים וי"ב שעירים דקסבר העושין מביאין וב"ד פטורין : (שייך לדף ה) ר' שמעון אומר [י"ג פרים ובעבודת כוכבים] י"ג פרים וי"ג שעירים דקסבר תני והני מייתי פר ושעיר כל שבט ושבט דכל חד וחד אקרי קהל ופר ב"ד : הורו ב"ד ועשו ז' שבטים על פיהם . פי' פריש רישא כל הקהל השתא מפרש רובו בשעשו ז' שבטים שהן רוב במספר מביאין על ידיהן ב"ד פר . ובעבודת כוכבים פר ושעיר דברי ר"מ ר' יהודה אומר ז' שבטים שחטאו מביאין ז' פרים ושאר שבטים שלא חטאו מביאין על ידיהן פר פר . פי' כל שבט ושבט מביא שאע"פ שלא חטאו מביאין על ידי החוטאין . ולפנינו מפורש כי אפי' אם חטא שבט אחד בהוריית ב"ד הגדול כל אחד ואחד מהי"א שבטים מביא פר אע"פ שלא חטאו והכא אגב דתני ר' מאיר ז' תנא נמי איהו : ר' שמעון אומר ח' פרים ובעבודת כוכבים ח' פרים וח' שעירים [פר] ושעיר לכל שבט ושבט ופר ושעיר לב"ד : ת"ר בספרא ידעו שהורו וטעו מה הורו. פי' כגון שנודע להן שהתירו איסור אבל שכחו אם חלב התירו אם דם יכול יהו חייבין פר ת"ל ונודעה החטאת ולא שיוודעו החוטאין : מאן תנא אמר רב ואיתימא רבא דלא כר' אליעזר דתניא בספרא פסוק או הודע אליו חטאתו . אשתו נדה ואחותו עמו בבית שגג באחת מהן ואין ידוע באיזו מהן שגג כו' ר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר . א"ר אליעזר מה נפשך כו' . רב אשי אמר אפי' תימא ר' אליעזר שאני התם בהוריות דכתיב ונודעה החטאת [אשר חטאו עליה] אקשינן הכא נמי בשגגת מעשה הכתיב אשר חטא בה . פי' בה דבר ידוע ופרקינן ההוא פרט למתעסק . והא דר' אליעזר עיקרה בכריתות [פרק] ספק אכל חלב והתם גרסינן אמר רב נחמן מתעסק בחלבין ובעריות חייב שכן נהנה מתעסק בשבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה . וכבר פרשתי בפרק ד' מיתות . והא דר' אליעזר נמי כבר פרשתי בסוף פרק ידיעות הטומאה בשבועות : ירושלמי בסוף פרק הזורק בשבת תני אין מתעסקין לא בחלבין ולא בעריות והמתעסק בשבת פטור בחלבין ובעריות חייב . היך עבידה אמר הריני קוצר חצי גרוגרת וקצר כגרוגרת פטור . הריני אוכל חצי זית ואכל כזית חייב . הריני מתחמם בה והערה בה חייב : אשר חטאו עליה והקריבו הקהל חטאו ב' שבטים מביאין ב' פרים ג' מביאין ג' ושאר כל השבטים שלא חטאו מביאין על ידיהן פר פר אע"פ שלא חטאו מביאין על ידי החוטאין לכך נאמר הקהל לחייב על קהל וקהל . פי' דשבט אקרי קהל : מאי טעמא דר' יהודה ד' קהלי הוו קהל הקהל. פי' ונעלם דבר מעיני הקהל והקריבו הקהל הרי ב' ומדהוה ליה למכתבינהו בלא הין וכתוב ב' אחריני הרי ד' חד לומר לך קהל חייב פר ג) ואין יחיד חייב פר [וחד כו' וחד כו'] וחד לומר לך שבט שעשה בהוריית ב"ד חייב : ר' שמעון אומר ז' שבטים שחטאו מביאין ז' פרים וב"ד מביאין על ידיהן פר שנאמר למטה קהל שנא' והקריבו הקהל ונאמר למעלה קהל מעיני הקהל . מה למעלה ב"ד עם הקהל בשגגה אף למטה ב"ד עם הקהל (בשגגה) פי' בקרבן . ולקמן מפרש דלר"ש אפי' חטא שבט אחד בהוריית ב"ד מביאין שני פרים . א' השבט וא' ב"ד . ומשום הכי נקט תנא ז' דקבעי למפלג עליה הני תנאי . מאי טעמא דר"ש קסבר (תרי) [תלתא] קראי הוו והקריבו הקהל קהל הקהל קהל דמעיני הקהל חד לחייב על כל קהל וקהל (וחד) [ותרי] לחיובי ב"ד [עם הקהל] בהאי ג"ש . אבל הקהל קמא לא משמע ליה דדברה תורה כלשון בני אדם דאמרי אינשי מעיני דפלניא פי' (ללתעריף) [דל"ת עודף] ס"א ור' שמעון תרי קראי הוו קהל הקהל חד כו' . מעיני הקהל לא משמע ליה . ור' מאיר [אומר] ז' שבטים שחטאו והן רובה בגברי ב"ד מביאין על ידיהן פר והן פטורין שנא' למטה הקהל והקריבו הקהל ונאמר למעלה קהל מעיני הקהל מה למעלה ב"ד ולא צבור . פי' בהוראה אף למטה ב"ד ולא צבור בקרבן . דר"מ קהל הקהל לא דריש הלכך תרי קראי כתיבי מיבעי ליה לנאמר למטה קהל וכו' : ור"מ קהל הקהל לא דריש חד הוא ולג"ש : ר' אלעזר ב"ר שמעון אומר משמו . פי' משם ר' מאיר הטאו ו' שבטים והן רוב הקהל במספר גברים או ז' שבטים אע"פ שאינן רוב ב"ד מביאין על ידיהן פר . מאי [טעמא] דכתיב בפרשה שלח לך אם מעיני העדה נעשתה לשגגה משמע אפילו מיעוטא . פי' נעשתה מכל מה דהוא וכתיב התם כי לכל העם בשגגה . דמשמע רובה הא כיצד רובה דהוא מיעוטא . פי' ז' שבטים שהן מיעוט הקהל בחשבון גברים ומיעוטה דהוא רובה ו' שבטים שהן רוב הקהל בחשבון גברים : (שייך לדף ה ע"ב) אקשינן ור"מ ור"ש האי דלא מחייבי ב"ד אלא אם עשו קהל (אי) [אז] איכא חוב הפר לכל חד כדאית ליה מנא ליה אמר אביי אמר קרא והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה פי' [עיני] העדה הן ב"ד . ומשמע דעל ידי [אחרים] נעשתה השגגה . ורבא אמר
אמר

א) נראה דצ"ל לא היה מופלא של ב"ד נמי היה להם ללמוד ולא למדו . ג) עי' תוס' הרא"ש .

מח א מיי' פי"ג מהל' שגגות הל' ב:
מט ב ג ד מיי' פ"ד מהל' פסולי מוקדשים ה"א:
א ה מיי' פט"ו מהל' שגגות הלכה א סמג עשין רז:
ב ו מיי' שם הלכה ב והלכה ג סמג שם:
ג ז מיי' שם והל' א:
ד ח מיי' שם הל' ב:

תורה אור

אלא מעתה נייתו פר בהוראה וכי תימא הכי נמי טפי להו שבטים אלא אמר רב אחא ברבי יעקב שבטו של לוי לא איקרו קהל דכתיב °הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים וגו' כל שיש לו אחוזה איקרי קהל וכל שאין לו אחוזה לא איקרי קהל א"כ חסרי להו י"ב שבטים אמר אביי °אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי אמר רבא והא כתיב על שם אחיהם יקראו בנחלתם לנחלה הוקשו א)ולא לדבר אחר ולא והא חלוקין בדגלים כנחלתן כך חנייתן כדי לחלק כבוד לדגלים והא חלוקים בנשיאים ההוא לחלוק כבוד לנשיאים דתניא שלמה עשה ז' ימי חנוכה ומה ראה משה לעשות שנים עשר ימי חנוכה כדי לחלוק כבוד לנשיאים מאי הוי עלה ת"ש א)דתניא ר"ש אומר ב)חמש חטאות מתות ולד חטאת ותמורת חטאת ב) וחטאת שמתו בעליה וחטאת שנתכפרו בעליה וחטאת שעברה שנתה ג)ואי אתה יכול לומר ולד חטאת בצבור שאין צבור מפרישין נקבה ואי אתה יכול לומר תמורת חטאת בצבור שאין תמורה בצבור ואי אתה יכול לומר חטאת שמתו בעליה בצבור שאין צבור מתים שנתכפרו בעליה ושעברה שנתה לא שמענו יכול ימותו אמרת ילמוד סתום מן המפורש ג)מה מצינו בולד חטאת ותמורת חטאת ושמתו בעליה ביחיד דברים אמורים ולא בצבור אף ד)שנתכפרו בעליה ושעברה שנתה ביחיד דברים אמורים ולא בצבור ד)וכי דנין אפשר משאי אפש' ר"ש בחד מקום גמיר:

הדרן עלך הורו בית דין

הורה ה)כהן משיח לעצמו שוגג ועשה שוגג מביא פר ו)שוגג ועשה מזיד מזיד ועשה שוגג פטור ז)שהוראת כהן משיח לעצמו כהוראת ב"ד לצבור: **גמ'** שוגג ועשה שוגג מביא פר פשיטא אמר אביי ח)הכא במאי עסקינן כגון שהורה ושכח מאיזה טעם הורה ובשעה ה)שטעה אמר הריני עושה על דעת *הוראתו דמהו דתימא כיון דאילו מתידע ליה י)[שמא] הדר ביה כמזיד דמי ולא לחייב קמ"ל: מזיד ועשה שוגג כו': מנא ה"מ ז)דתנו רבנן °לאשמת העם הרי משיח כצבור ח)(שיכול) והלא דין הוא צבור

ויקרא ד

אלא מעתה. דכהנים איקרו קהל לייתו פר בהוראה: וכ"ת הכי נמי טפי להו שבטים. לר"ש הויין י"ג שבטים ותנן רבי שמעון אומר י"ג פרים פר לכל שבט ושבט ופר לב"ד דלא הוו אלא י"ב שבטים: אלא אמר רב אחא בר יעקב שבטו של לוי לא איקרי קהל. והוא הדין לכהנים דלא איקרו קהל דכהנים הויין בכלל שבט לוים) (והכתי טוקמה) כר' שמעון: ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחוזת עולם כל שיש לו אחוזה איקרי קהל. וכהנים ולוים אין להם אחוזה: כראובן ושמעון יהיו לי. דבתרי שבטים חשיב להו כראובן ושמעון: והא כתיב על שם אחיהם יקראו בנחלתם. דלנחלה הוקשו אפרים ומנשה לשאר שבטים שיהיו נוטלים בנחלה כשאר שני שבטים ולא לדברים אחרים הוקשו אבל אין מביאין ב' פרים ואכתי חסרי להו מי"ב שבטים אלא שמעינן מינה דלוי איקרי קהל וכהנים לא איקרי קהל ושותפין ניניהו ולא מתוקמא כר"ש דקרא הכי משמע ומולדתך: כנחלתם כך חנייתם. שיעקב אבינו חלק להם את הארץ ולוים שילך יחנו לדגליהם וכן מצינו במדרש תנחומא דיעקב אבינו תקן להם דגלים וחלק להם הארץ וכן מצינו איש על דגלו באותות באות אשר נוה להם אביהם שלאותן רוחות שנחלקו לשאת מטתו לאותן רוחות חנו לדגליהם והיינו דאמרי' כנחלתן כך חנייתן: מאי הוי עלה. אי הוה דוקא הא דאביי דאמר דשמעינן ליה לר"ש דאמר דחטאת השותפין אינה מתה או לאו דוקא: ת"ש דתניא ר"ש אומר וכו': שאין צבור מפרישין נקבה. שאין אתה מוצא קרבן צבור שהיתה באה נקבה: שאין תמורה בצבור. דכתיב לא יחליפנו ולא ימיר דלשון יחיד הוא ולא צבור ושותפין והכי מפרש בפ"ק דמס' תמורה (דף יג·): שנתכפרו בעליה ושעברה שנתה לא שמענו. אם מתים בצבור אי לא: וכי דנין אפשר משאי אפשר. הא ולד חטאת ותמורת חטאת ושמתו בעליה אי אפשר בצבור וקא אמר מה מצינו: הא לא קשיא דלא הוי דנין אפשר משאי אפשר משום דר"ש בחד מקום גמיר להו דכי נלטוו ישראל על ד' חטאות בחד מקום גמיר להו הלכה למשה מסיני שיהיו נהוגות יחד במקום אחד או ביחיד או בצבור וקא דייק ר"ש אי ס"ד בצבור הנך כולהו מי איתנהו יחד בצבור אלא ש"מ דביחיד אמורה ולא בצבור דכי היכי שמתו בעליה ולד חטאת ותמורת חטאת ליתנהו בצבור ה"נ שכיפרו בעליה ושעברה שנתה ליתנהו בצבור דעל כרחין ילמוד סתום מן המפורש והכי אמרינן במס' תמורה בפ' יש בקרבנות יחיד (ד' טז:) אמר ר"ש בן לקיש ארבע נתנו להם למתות והחמישי' ירעה ויחד ניתנו שיהיו נוהגות במקו' א' ומספק העמידום על חמש שיהיו חמשתן מתות ואי ס"ד דארבע ניתנו להם בצבור הנך כולהו ד' מתות מי איתנהו בצבור הא לא משכחת לה דאפשר בצבור אלא שנים ותו לא אלא על כרחך ילמוד סתום מן המפורש וקא דייקא מהא מתניתא דכי היכי דאמר ר"ש ה' חטאות מתות ביחיד ולא בצבור דמהסיא דוקיא דייק ר"ש דיחיד ולא בשותפין דהיינו ב"ד משום דאי אתה יכול לומר ולד חטאת בשותפין שאין השותפין מביאין נקבה דפר ושעיר הוא דמביאין ואי אתה יכול לומר תמורת חטאת בשותפות שאין תמורה בשותפין דעלמא וכ"ש בב"ד דה"נ תנן במס' תמורה (דף יג·) אין השותפין עושין תמורה וילמוד סתום מן המפורש מה מצינו בולד חטאת ותמורת חטאת ביחיד דברים אמורים ולא בשותפין אף חטאת שמתו בעליה ושכפרו (על) בעליה ושעברה שנתה ביחיד ולא בשותפין דחטאת שמת אחד מן השותפין קרבה הלכך הא דקתני מת אחד מב"ד פטור לא מתוקמא אליבא דר"ש:

הדרן עלך הורו בית דין

הורה כהן משיח. הורה שוגג ועשה מזיד או שהורה מזיד ועשה שוגג פטור מקרבן שהוראת כהן משיח לעצמו כהוראת ב"ד לצבור מה הוראת ב"ד לצבור אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה אף הוראת כהן משיח לעצמו אינו חייב אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה כדמפרש בגמרא לאשמת העם הרי משיח כצבור וכי הורו בית דין מזידין ועשו קהל שוגגין לא הוי הוראה והוי שגגת מעשה לחודיה והוו יחידין ומייתו כל חד וחד כשבה או שעירה אבל כהן משיח כי הורה מזיד ועשה שוגג לא דיניה כיחיד ופטור לגמרי דהכי אמרינן בפרק בתרא (דף יא.) מעם הארץ פרט למשיח דאינו מביא קרבן בשגגת מעשה: **גמ'** שוגג ועשה שוגג מביא פר פשיטא· דכי הורה בשוגג ועשה שוגג דהוי שוגג מעליא ומביא פר קרבן: מהו דתימא כיון דאי מתידע ליה. מאיזה טעם הורה שמא היה חוזר בו מאותו טעם וכי שכח הטעם טעמא ואף על פי כן הוא עושה ותולה בהוראתו ראשונה אימא כמזיד דמי ולא מחייב קרבן קא משמע לן: י)(שיכול. לגמור מדין קל וחומר שמשיח כצבור ולא צריך למכתב לאשמת העם אע"ג דאילו לא נאמר לאשמת העם הייתי למד מן הדין):

תוספות

מזיד ועשה שוגג. תימה היכא הוי שוגג בלא הוראה אי אכיל בשתיקה ולא מיקרי הוראה הא מאחר שאינו מורה לאחרים כי אם לעצמו מה לי בשתיקה מה לי בדיבור: (אין) [הוראת] בית דין כו'. כמה עניינים שונה הכא מה שכבר שנה בפרק קמא אלא משום דאתי לפרושי רישא אמאי הוה להוראה לצבור לענין שוגג ועשה כו' משום דשוו פר כהן משיח וצבור להדדי: **שוגג** ועשה שוגג פשיטא. לעיל בפ"ק (ד:) דקתני שוגגין ועשו שוגגין לא פריך נמי פשיטא וצריך לומר הג"ג דתנא הכא דהתם ליכא לגמויי כדהכא דהיכי סלקא דעתך למימר דכולהו סנהדרין שכחו מאיזה טעם הורו: כהנים לא אקרי קהל דא"כ נפישי להו פרים נמלא דסבר ר"ש דאין חטאת שותפין מתה. וא"כ מאי בעי תלמודא מאי הוי עלה: הדרן עלך הורו בית דין

פ"ב שהוראת כהן משיח לעצמו כהוראת ב"ד לצבור. הקשה הרמ"ה ז"ל למאי אצטריך ליה הכא הא מקישה למשיח לצבור. אי להורה שוגג ועשה מזיד תיפוק ליה משום דמזיד לאו בר קרבן הוא. וכן בכהן משיח גופיה ב)שוגג כתיב. ואי להורה מזיד ועשה שוגג תיפוק ליה כיון דהורה במזיד וגמר בדעתו להלכה באיסור לא שב מידיעתו הוא. ותירץ דאצטריך כגון שהורה במזיד מטעם שאינו נכון וכשבא מעשה לידו שכח זדונו וסבר שמטעם נכון הורה ואכלו בהוקת היתר שאילו נודע לו שהיה איסור לא היה אוכלו ושב מידיעתו הוא. וכה"ג גבי שוגג ועשה שוגג מחייב כדמפרש בגמרא. וג"ל דבהכי נמי דחק דהא דקתני שהוראת כהן המשיח לעצמו כהוראת ב"ד לצבור אחיובא קאי ולא אפטור לאשמועינן דלא מחייב כהן משיח אם לא שהורה היתר מתחלה. וכן משמע מתוך פרש"י ז"ל דלפטור לא צריך להיקשא כיון דלאו הוראה היא ממילא ידענא דמיפטר דתניא לקמן דכהן משיח לא מחייב על שגגת מעשה: דת"ר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. וליכא לפרושי שחטא כהן בהוראה (והאכלים כגון) [לאשמת העם] שחטאו עם הוראתו. דהא מעיקרא נפש כי תחטא בשגגה ועשה מאחת מהנה כתיב ועלה כתיב אם הכהן המשיח: **שיכול**. פרש"י ז"ל שיכולני ללמוד שמשיח כצבור מדין ק"ו. ולאו דוקא ק"ו אלא מבנין אב קאמר. וה"פ שיכולני ללמוד דבר זה מבנין אב. והלא דין הוא אף בלא פסוק וא"כ קרא ל"ל. ומיהו לשון שיכול אינו מיושב דמשמע לסכי לריך קרא שיכול הייתי לומר בענין אחר אם לא היה פסוק. וי"מ שיכול קאי אדינא בתרא (והכא) [וה"ק] שיכול הייתי לומר שיתחייב משיח בשגגת מעשה בלא העלם דבר (כדמשמע) [כדמסיק] בתר הכי ולהכי מצטריך קרא. וקודם שסיים דבריו קאמר אדרבה והלא דין הוא אף בלא פסוק:
א) בפר"ח ג"כ לא גרס מלת אלא: ב) עי' בסמוך סד"ה דת"ר:

רבינו חננאל

אמר קרא כי לכל העם בשגגה עד שתיעשה שגגה ע"י אחרים כלומר (מארם) [מהעם] היתה המעשה. ועיקר זה אותה הברייתא השנויה לאחור (לעיל דף ג ע"א) יכול הורו ב"ד ועשו הן ב"ד עצמן יהו חייבין כו': וצריכי תרווייהו. פי' בין לאביי בין לרבא דאי אשמעינן נעשתה לשגגה הוה אמינא אפי' מיעוטא קמ"ל לכל העם ואי אשמעינן לכל העם הוה אמינא אפי' רובה לא מחייבי עד דעבדי ב"ד בהדייהו קמ"ל והיה אם מעיני העדה נעשתה כו'. דמשמע אחרים עשו: אקשינן היכי ילפינן מהני קראי לכל מצות והא בעבודת כוכבים כתיבי ופרקינן אתיא מעיני מעיני פי' כתיב הכא מעיני הקהל וכתי' התם מעיני העדה. איבעיא להו שבט אחד לר' יהודה שחטא בהוריית ב"ד הגדול מי מייתו שאר שבטים כל שבט פר אי לא כי שמענא ליה לר' יהודה בז' שבטים דאיכא למימר על כן חייב השאר הואיל וז' הן רוב הכל וקיי"ל דרובא ככולה וכאילו הן נמי עשו. אבל שבט אחד לא מייתו הנך דלא עבוד על ידיה או דלמא לא שנא. ואתאן למפשט דשבט א' לר' יהודה לא מייתו עליה מהא דתניא סתמא מה הן מביאין פר. ר' שמעון אומר שני פרים. במאי עסקינן אילימא בשחטאו ז' שבטים ר"ש ח' פרים בעי במתני' אלא שבט א' (ומאי היא) [ובמאי אי] בהוריית בית דינו ר"ש לית ליה אלא לאו בהוריית ב"ד הגדול. מאן תנא קמא אי ר"מ רוב כל ישראל בעי אלא לאו ר' יהודה פי' וקתני פר א' ש"מ. ודחינן לא הכא במאי עסקינן כגון שחטאו ו' שבטים והן רובו של קהל או ז' אע"פ שהן מיעוטו ומאן תנא קמא ר' שמעון בן אלעזר. ואי קשיא לך היכי מוקמינן לה בו' שבטים והא ב' פרים תני ר"ש כאן ושמעינן לר"ש במתני' דבעי פר פר לכל שבט. הני מילי בו' (דנינהו) [דאינהו] רובה דגברי ועד השתא לא פשיטא לן שבט א' לר' שמעון אי [מייתי אי] לא ובעיא לקמן: ת"ש דאית ליה בשבט א' דתניא ר' יהודה אומר שבט שעשה בהוריית בית דינו אותו השבט חייב ושאר כל השבטים פטורין בהוריית ב"ד הגדול מביאין כל השבטים על ידו: אמר רב אשי מתני' נמי דיקא דתנן בסוף (פרק) [פרקין] הורו ב"ד של א' מן השבטים ועשה אותו שבט על פיהם הוא חייב ושאר שבטים פטורין דברי ר' יהודה שאר שבטים פטורין למה לי כיון דתנא אותו שבט חייב פשיטא דשאר שבטים לאו [אלא] לאשמעינן דבהוראת בית דינו שאר שבטים פטורין. אבל בהוריית ב"ד הגדול אפי' שאר שבטים חייבין ש"מ: איבעיא להו שבט א' לר"ש בהוריית ב"ד הגדול מי מייתי הוא ומייתי ב"ד עליה אי לא מייתי חד מינייהו. כי שמענא ליה לר"ש ז' משום דהוו רובא אבל א' לא מייתי או דלמא לא שנא. ת"ש מה הן מביאין פר אחד ר"ש אומר ב' פרים במאי עסקינן אילימא דחטאו ז' ר"ש ח' בעי אלא בשבט א' ובמאי אי בהוריית בית דינו ר"ש לית ליה אלא בהוראת ב"ד הגדול. וש"מ דשבט א' נמי מייתי ודחינן ותסברא דבשבט אחד מיירי מאן תנא קמא אי רבי מאיר רובה בעי. אי רבי יהודה שאר שבטים לייתו אלא הא מני (רבי שמעון) [רשב"א] הכא במאי עסקינן כשחטאו ו' שבטים והן רובא בגברי או ז' אע"ג דהן מיעוט ומאן תנא קמא רשב"א פי' ומדסגי לר"ש בתרי ש"מ דכי מחייב כל שבט ושבט בדאינון רובה דגברי ודרובה במנין שבטים דפר אחד מביאין וב"ד פר אבל חד שבטא לא: ת"ש דתנן בסוף (פרק) [פרקין] וחכ"א אינו חייב אלא על הוראת ב"ד הגדול מאן חכמים אי ר"מ רובא בעי אלא ר"ש ש"מ דמחייב ר"ש כל שבט אחד להביא פר ופר ב"ד ש"מ. פי' וההיא מתניתא אוקימנא וסברא דר"ש (דרבין) [דדין] חד רובא ודין שבט א' שוו דפר אחד מביאין וב"ד פר. אבל היכא דאיכא תרי רובי כל שבט ושבט מביא פר וב"ד מביאין פר א' על כולן: אקשינן ור' יהודה ור"ש שבט אחד דאיקרי קהל מנא להו א"ר יוחנן א) דאמר קרא בדברי הימים ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלם וגו' הנה קרא יהודה קהל: מתקיף לה רב אחא בר יעקב אם משם לא מיקרי קהל אלא ב' שבטים דהתם שבט יהודה ובנימין הוו. פי' הנותרים לרחבעם. אלא אמר רב אחא בר יעקב מהתם ב) אני אל שדי פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך מאן אתיליד ליה ההיא שעתא בנימין ש"מ הכי קאמר ליה רחמנא השתא מתיליד לך קהל. א"ל רב בר שבא לרב כהנא אימא הכי קאמר ליה כשיהיה שבט בנימין אז יקראו כל השבטים קהל א"ל רב כהנא י"ב אקרו קהל י"א לא אקרו קהל. פי' ויעמוד יהושפט וגו' י"ב שבטים מבעיא: הכי תניא בספרא בפרשת כהן משיח והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר. פר יכול זקן ת"ל בן כו' עד ר"ש אומר מה ת"ל ופר שני בן בקר וגו' והלא כבר נאמר ועשה את האחד וגו' [יכול] נאכל' חטאת ללוים ת"ל ופר שני בן בקר וגו' שני לעולה מה עולה לא נאכלה (סייך לדף ו' ע"א) אף חטאת לא נאכלה כיוצא בו אמר ר' יוסי הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו עולות לאלהי ישראל פרים שנים עשר על כל ישראל אילים תשעים וששה כבשים שבעים ושבעה צפירי חטאת שנים עשר הכל עולה לה'. אפשר חטאת עולה. פי' דקאמר צפירי חטאת הדר אמר הכל עולה לה' אלא הכל כעולה מה עולה אינה נאכלת אף אלו לא נאכלו. פי' דפר ושעירי עבודת כוכבים נשרפין וחטאת נקראין וכן היה ר' יהודה אומר על עבודת כוכבים הקריבום פי' כדכתיב וכי תשגו ולא תעשו וגו'. ואמר רב יהודה אמר שמואל על עבודת כוכבים שעבדו בימי צדקיהו: בשלמא לר' יהודה משכחת לה דחטאו כולהו שבטים א"נ מקצת ג) ואינך בגרירה לר"ש דאמר צבור מייתו משכחת לה כגון שחטאו י"א שבטים והפר הי"ב בשביל ב"ד. אלא לר"מ פי' דאמר ב"ד מביאין פר א' ולא צבור י"ב היכי משכחת לה [ומשני כגון כו'] אקשינן אבריינתא אמאי הקריבום. והא מתים היו אותם שעבדו עבודת כוכבים כי הרגום נבוכדנאצר בכובשו ירושלים וקי"ל דאין כפרה למתים. אמר רב פפא כי אין כפרה לחד. אבל לצבור אע"ג דמייתו אית להו כפרה. אקשינן מנא ליה לרב פפא הא אילימא מדכתיב תחת אבותיך יהיו בניך וגו' אי הכי אפי' יחיד נמי אלא דוקייא דרב פפא משעירי ראשי חדשים. פי' לכפר על הדברים המפורשים בשבועות פ"א וקאמר רחמנא ניתו מתרומת הלשכה כדמפרש בשקלים (ממאי) [אמאי] והא מייתו להו אותן ששקלו השקלים הנך דפיישי היכי מייתו כפרה מדידהו. אלא ש"מ חטאת שמתו בעליה צבור קרבה. פי' וש"מ שיש כפרה לצבור מתים. ודחינן האי סברא מי דמי התם בשעירי ראשי חדשים ספיקא הוא שמא מת מהצבור ושמא לא אבל הכא ודאי מתו. אלא דוקייא דרב פפא מדכתיב גבי עגלה ערופה כפר לעמך ישראל וגו' שאין ה"ל ונכפר להם הדם מה ת"ל ונכפר להם הדם ראויה כפרה זו שתהא מכפרת על יוצאי מצרים. פי' בכי האי גוונא דכתיב אשר פדית. ודחינן ממאי דלמא גבי עגלה ערופה מנו דאיכפר להני חיים שהביאוה איכפר למתים אבל התם לא היה שם אחד מן העושים. ומהדרינן התם נמי מיהוה הוו דכתיב ורבים מהכהנים והלוים וראשי האבות הזקנים וכו' אקשינן ומנא לן דרובא הוו. פי' אותן העושים דלמא מעוטא הוו והנך דלא עבדי לאו בני פר ניניהו. ופשפנא מדכתיב ואין העם מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם וגו' פי' בוכין מאן הוו הנך דבית ראשון והא עדיף בכייהו דאלמא רובא הוו. אקשינן אמאי אצטריכי הני חטאות והא מזידין הוו פי' עבודת כוכבים

א) כ"ס ג"י רבינו בגמ': ב) ג"י רבינו נכונה מאד ועל ג"י שלנו תמהו המפרשים: ג) ג"י רבינו נכונה דהמסקנא לעיל דאף בשבט א' כהוראת ב"ד הגדול חייבים השאר בגרירה:

תוספות הרא"ש

[א"ל אביי] א"כ כשחטאו בהוראת ב"ד עם הצבור יביאו פר לעצמן. וכ"ת ה"נ נפישי להו פרים דשבט לוי יביאו ב' פרים: א) אמר רב אחא שבט לוי אינו קרוי קהל דכל אותן שלא נטלו חלק בארץ אינם קרויים קהל. מיהו כהנים (ניניהו)[נמי] דלא מקרי קהל מ"מ הכתוב קראם עם הקהל ובצבור דמו ואין חטאתם מתה אבל חטאת שותפים ס"ל לר"ש דמתה ומתוקמא שפיר כר"ש: א"ה בצרי להו. האי א"ס לא קאי אמלתיה דרב יוסף דהא שני שפיר דאע"ג דכהנים לא אקרי קהל אקרו עם וקרבנם כקרבן צבור דמי. אלא פריך אהא דקאמר דשבט לוי לא אקרי קהל א"כ לא הוי אלא י"א פרים לקהל. ומשני אפרים ומנשה מביאין שני פרים. הדר פריך והא כתיב על שם אחיהם יקראו בנחלתם. לנחלה הוקשו ולא לד"א. וה"פ דקרא ומולדתך אשר הולדת אחריהם. פי' כשיבואו לידי חלוקת הארץ בנים אשר תולדת או ע"ש אחיהם (יקראו) אפרים ומנשה [יקראו] בנחלתם. כי לא יקראו שבטים ליטול נחלה לבדם כאפרים ומנשה שאותם לבדם עתידי שבטים לנחלה. אלמא משמע לענין נחלה דוקא הוקשו לראובן ושמעון ולא לד"א. והכי מסקי' דאפרים ומנשה לא אקרו שבטים לענין פר אלא שבט יוסף מייתי פר אחד ושבט לוי אקרי קהל ומייתי פר. אבל כהנים נמי דעם אקרי קהל מיהו (קהל) לא איקרי. וקבעי תלמודא מאי הוה עלה משום דמתוקמא דברי רב יוסף קבעי תלמודא הי מנייהו עיקר דברי אביי או דברי ר"י. ומסיק דדברי אביי עיקר דכי היכי דגבי צבור אר"ש ילמוד סתום מהמפורש ה"נ גבי חטאת השותפין דאין נקבה והמורה בחטאת השותפין. ולשיטת רש"י ז"ל (ניחא) [נדחו] דברי ר"י דע"כ

א) תמורה יג. ב) [יומא ו: וש"נ] ג) תמורה טו: ד) [סוכה כ: יבמות מו: פסחים עו: זבחים לח. מנחות טו: כתובות עו:] ה) ס"ח שעשה כ"ש ו) כ"ס ז) ס"ח ויקרא: ח) כ"ש מ"ו: ט) ולא מיתוקמא כנ"ל כ"ש י) כ"ש מ"ו·

צבור מוצא מכלל יחיד ומשיח מוצא מכלל יחיד מה צבור אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה אף משיח לא יהא חייב א) אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה או כלך לדרך זו נשיא מוצא מכלל יחיד ומשיח מוצא מכלל יחיד מה נשיא מביא בשגגת מעשה בלא העלם דבר אף משיח מביא בשגגת מעשה בלא העלם דבר נראה למי דומה צבור בפר ו) ואין מביאין אשם תלוי ומשיח בפר ז) ואין מביא אשם תלוי מה צבור אינו חייב אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה אף משיח לא יהא חייב אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה או כלך לדרך זו נשיא מביא שעירה בעבודת כוכבים ומביא אשם ודאי ומשיח מביא שעירה בעבודת כוכבים ומביא אשם ודאי מה נשיא מביא בשגגת מעשה אף משיח מביא בשגגת מעשה ת"ל לאשמת העם הרי הוא משיח כצבור מה צבור אינו מביא אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה אף משיח אינו מביא אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה אימא מה צבור הורה ועשו אחריו בהוראתו חייבין אף משיח כשהורה ועשו אחריו בהוראתו יהא חייב ת"ל והקריב על חטאתו אשר חטא על מה שחטא הוא מביא ואין מביא על מה שחטאו אחרים אמר מר משיח בפר ואין מביא אשם תלוי מנא ליה דאין מביא אשם תלוי דכתיב וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג מי שחטאתו ושגגתו שוה יצא משיח שאין שגגתו וחטאתו שוה דכתיב לאשמת העם הרי הוא משיח כצבור לאשמת העם ע"כ לא קאמר ליה אלא אשם כדי נסבה: **מתני'** ח) הורה בפני עצמו ועשה בפני עצמו מתכפר לו בפני עצמו ט) הורה עם הצבור ועשה עם הצבור מתכפר לו עם הצבור שאין ב"ד חייבין עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת י) וכן המשיח י) ולא בעבודת כוכבים עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת: **גמ'** מנהני מילי ג) דת"ר הורה עם הצבור ועשה עם הצבור יכול יביא פר לעצמו ודין הוא נשיא מוצא מכלל יחיד ומשיח מוצא מכלל יחיד מה נשיא חטא בפני עצמו מביא בפני עצמו חטא עם הצבור מתכפר לו עם הצבור אף משיח חטא בפני עצמו מביא בפני עצמו חטא עם הצבור מתכפר לו עם הצבור לא אם אמרת בנשיא שכן מתכפר לו עם הצבור ביום הכפורים תאמר במשיח שאין מתכפר לו עם הצבור ביום הכפורים הואיל ואין מתכפר לו עם הצבור ביום הכפורים יכול יביא פר לעצמו ת"ל א) על חטאתו אשר חטא הא כיצד חטא בפני עצמו מביא בפני עצמו חטא עם הצבור מתכפר לו עם הצבור היכי דמי אילימא דהוא מופלא והם אינן מופלאין פשיטא דמתכפר לו בפני עצמו הוראה דלהון ולא כלום ובעי אתויי כשבה או שעירה כל חד וחד ואי דאינון מופלאין והוא לאו מופלא אמאי מתכפר לו בפני עצמו הא הוראה דידיה ולא כלום היא

א) ויקרא ד

רש"י

צבור מוצא מכלל יחיד. דיחיד מביא כשבה או שעירה ולצבור מביא פר: נשיא מוצא מכלל יחיד. דבכלל אם נפש אחת הוא ומוצא מכללו דיחיד מביא כשבה או שעירה ונשיא מביא שעיר: מה נשיא בשגגת מעשה בלא העלם דבר וכו': צבור בפר ואין מביאין אשם תלוי. כלל כדאמר לקמן דכתיב ביה באשם תלוי ואם נפש כי תחטא וגו' ולא ידע ואשם וכתיב וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע מי שחטאתו ושגגתו שוה חייב בשגגת מעשה בלא העלם דבר יצא כהן משיח שחטא בהעלם דבר וכ"ש צבור דיצא מאשם תלוי משום דהעלם דבר בהדיא כתיב בהו ואין חטאתו ושגגתו שוה דבעינן העלם דבר עם שגגת מעשה ועוד דצבור אינו בכלל נפש: נשיא. ג) נשיא מביאין שעירה בעבודת כוכבים דכתיב בפרשת שלח לך אנשים בעבודת כוכבים ואם נפש דאחד יחיד ואחד נשיא ואחד משיח במשמע: ומביא אשם ודאי. בין נשיא ובין משיח דכתיב באשם גזילות ובאשם מעילות נפש ומשיח ונשיא בכלל נפש אחת הן ולצבור אין מביאין אשם ודאי דאינן בכלל נפש אחת והא דתנן ד) אין חייבין אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת וכן המשיח הכי משמע דב"ד הוא דאינן חייבין כלל עד שיורו בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת שאם הורו בשחייבין על זדונו כרת ושגגתו אשם פטורין לגמרי ועוד דבאשמות אין בהם דין שוגג דעל זדון הוא מביא אשם וכן המשיח אין מביא פר אלא בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אבל במקום אשם ודאי חייב אשם לפי שהוא בכלל נפש אחת דלהכי הושוה לצבור דאין מביאין פר במקום אשם: ומנא ליה. דאין משיח מביא אשם תלוי: דכתיב. באשם תלוי וכפר הכהן על שגגתו אשר שגג מחטאתו מי שחטאתו ושגגתו שוה דאינו חייב עד דהוי הכל בשגגת מעשה דהיינו יחיד יצא משיח שחטאתו ושגגתו אין שוה דאינו חייב אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה: לאשמת העם ע"כ לא קאמר ליה. כלומר מלאשמת העם קאמר דנפקא ליה דאין חטאתו ושגגתו שוה דמשיח כצבור והא אכתי לא קמה ליה היקש דלאשמת העם דעדיין לא הועמד לאשמת העם במקומו דהא קאמר אע"ג דאילו לא נאמר לאשמת העם יכולני ללמוד מן הדין דמשיח צריך העלם דבר עם שגגת מעשה ה) בצבור וקאמר נראה למי דומה צבור בפר ואין מביאין אשם תלוי ומשיח בפר ואין מביא אשם תלוי בענין זה הוא דומה משיח לצבור אע"ג דאילו לא נאמר לאשמת העם והכא קאמר דמלאשמת העם נפקא ליה דמשיח אין חטאתו ושגגתו שוה דאין מביאין אשם תלוי והלא בלא אשמת העם הוא דן ולמד: אלא אשם כדי נסבה. אלא עיקר הדין שהוא דן כך הוא צבור בפר ומשיח בפר מה צבור אינו חייב אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה אף משיח לא יהא חייב אלא על העלם דבר ושגגת מעשה: **מתני'** הורה. כהן משיח בעצמו כגון דמורו בתרי איסורי ב"ד בחלב והוא בעבודת כוכבים: נתכפר לו בפני עצמו. דמביא פר בפני עצמו דאי הורה הוא בפני עצמו ולא הורו ב"ד כלל לא איצטריך למיתני דחייב להביא פר דמקרא מלא הוא אלא כי איצטריך למיתני כגון שהורו בשני איסורים: הורה עם הצבור. ב"ד כגון דהורו בחדא איסור הוא בחלב והן בחלב: נתכפר לו עם הצבור. שהוא מתכפר בשל ב"ד ומפני מה מתכפר בשל בית דין עם הצבור כי הורה עם הצבור לפי שבדברים הרבה שוה משיח לב"ד שאין ב"ד חייבין קרבן עד שיורו לבטל מקצת וכן המשיח וכו' והואיל והושוה משיח לב"ד הלכך כי הורה עם הצבור ועשה עם הצבור מתכפר עם הצבור והא דקתני שאין ב"ד חייבין ולא קתני שאין צבור חייבין סתמא כר"מ דאמר לעיל בפ"ק ב"ד מביאין על ידיהן פר והן פטורין: ולא בעבודת כוכבים. אין חייבין קרבן: **גמ'** מה נשיא חטא עם הצבור מתכפר לו עם הצבור. משום דבשגגת מעשה בלבד הוא מביא שעירה והואיל וחטאתו בשגגת מעשה הוא כיחיד דעלמא הלכך כי חטא ע"פ ב"ד עם הצבור דהוי העלם דבר עם שגגת מעשה מתכפר עם הצבור ועוד שכן מתכפר לו עם הצבור ביוה"כ לפיכך מתכפר לו עם הצבור אף משיח הורה בפני עצמו וכו': ת"ל. דכתיב בכהן משיח על חטאתו אשר חטא דמשמע דכי חטא בפני עצמו הוא דיביא בפני עצמו הא אם חטא עם הצבור מתכפר לו עם הצבור: ה"ד. דכי הורה משיח בפני עצמו דמורו בתרי איסורי דמתכפר בפני עצמו: אי דהוא מופלא ב"ד והן אינן מופלאין פשיטא דמתכפר בפני עצמו דהוראה דידהו לאו כלום היא: ובעי איתויי. כל חד וחד מצבור: כשבה או שעירה. דהא תנן לעיל בפ"ק (דף ד':) או שלא היה שם מופלא של ב"ד דלא הויא הוראה שאע"פ שאינו מסנהדרין שאילו היה מסנהדרין אפי' [אם] קטן שבכולם לא היה שם לא הויא הוראה כדאמרינן מאי כל עדת דאי איתא לכולה סנהדרין הויא הוראה ואי לא לא הויא הוראה וכשגגת מעשה לחודיה דמי דמייתי כל חד וחד כשבה או שעירה ה"נ כי הוי הוא מופלא והן אינן מופלאין כי הורה בפני עצמו הואיל והוא לא היה שם עמהן פשיטא דמתכפר בפני עצמו דהוראה דידהו לאו כלום היא: ואי הן מופלאין והוא אינו מופלא. כי הורה בפני עצמו אמאי מתכפר בפני עצמו: והא הוראה דידיה לאו כלום היא. דכיון דאינו מופלא לא ידע מאי קא מורה ולא הוה הוראה מעליא וכשגגת מעשה לחודיה דמי והכהן משיח בשגגת מעשה גרידתא פטור לגמרי כדאמרינן בסוף פירקא שאין חטאתו שוה ליחידים: אמר

תוספות

מה צבור הורו ועשו אחריהן בהוראתן כו'. תימה היאך שייך לדמותו לב"ד דהכתיב לאשמת העם ועפי מסתבר לומר מה צבור אין חייבין עד שיורו הן אחרים אף משיח לא יהיה חייב כו': לא אם אמרת בנשיא שכן מכפר לו ביוה"כ. תמ"ל שכן נשיא אין מביא בהוראה אלא דאלימא פריך שמתכפר בצבור: ואי דאינהו (כו') מופלאים הוראה דידיה כו'. דהא איתקש לאשמת העם ותנן לעיל כו' כדפרש"י: דיתבי

מסורת הש"ס

א) [לקמן י.] ב) ת"כ פרשה ויקרא ג) נ"ל ומשיח ד) [לקמן ח:] ה) נ"ל כצבור:

תוספות הרא"ש

צבור מוצא מכלל יחיד. דכתיב ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ. ולצבור שחטאו בשג"מ בכלל כדדרשינן לעיל רפ"ק דמייתו כל חד וחד כשבה או שעירה. והוציא הכתוב צבור שעשאו (בהוראתו) [בהוראה] מכלל זה להביא פר ומשיח נמי בכלל נפש והוציאו מזה הכלל לחייבו בפר: או כלך לדרך זו נשיא מוצא מכלל יחיד. שגם נשיא היה בכלל ואם נפש להביא כשבה או שעירה ויצא לדונו בשעיר. ואית ספרים דגרסי נשיא מוצא מכלל צבור ומשיח מוצא מכלל צבור. וה"פ נשיא [מוצא] מכלל צבור שעשו בשגגת מעשה דמייתו כשבה או שעירה כל חד מנייהו דכתיב מע"ה ואפילו רובא. וגם נשיא היה בכלל ויצא לידון בשעיר. וגם משיח היה בכלל ויצא לידון בפר. וליכא לפרושי דנשיא ומשיח היו בכלל אם מעיני העדה דהא לא יצא נשיא מכלל שגם הוא בהוראת ב"ד מתכפר עם הצבור: הורה בפני עצמו (מתכפר עם שאחרים אינן) מתכפר בפ"ע. מדקתני מתכפר בפ"ע משמע שהיה ראוי להתכפר עמהם. וה"ד כגון שחטאו גם הצבור בהוראת ב"ד ואשמועינן דלא סגי ליה לדידיה פר צבור. דאי בדלא הורו צבור כלל מאי מתכפר לו בפ"ע פשיטא אלא במאן מתכפר לו. ועוד קרא במאי מתוקם אם לא בענין זה שחטא (כולא) [בלא] צבור. ובגמ' מוקי לה כגון דאורי בתרי אסורי הוא בחלב והן בע"ז. הורה עם הצבור דאורו תרווייהו בחלב מתכפר לו עם הצבור. ורישא משנה שאינה צריכה היא דהאיך מתכפר על חלב שאכל דחייב עליו פר בשעיר שמביאין הצבור בע"ז אלא אגב סיפא נקטוה דמקרא דרשינן ליה בגמרא דסד"א כמו שאינו מתכפר עם הצבור ביוה"כ אלא מביא לעצמו. הה"נ אם חטא עם הצבור בהוראה יביא פר לעצמו: שאין ב"ד חייבין עד שיורו לבטל כו'. ופרש"י ז"ל שבא לפרש הטעם למה מתכפר עם הצבור דהואיל ושוה משיח לצבור שאינו חייב אלא על שגגת מעשה עם העלם דבר מתכפר נמי עמהם כשהורה ועשה (מהם) [עמהם]. ולא נהירא דאין צריך טעם לזה דהאי קרא דריש בגמרא. ועוד מדכליל בהדייהו ולא בע"ז (וליתא) [וליכא] לפרושי דאף אם הורה ועשה משיח עם הצבור בע"ז מתכפר עמהם דהא משיח בעבודת כוכבים כיחיד. ונראה לפרש שאין ב"ד חייבין כו' תחילת דבור הוא. ואע"ג (תני ושאין) [דתני שאין] כה"ג תנן ברפ"ק דמסכת יו"ט שאפר כירה מוכן הוא ותחילת הדבור [הוא] כאילו תנא ואפר כירה מוכן הוא: שאין ב"ד חייבין. פרש"י ז"ל סתמא כר"מ דאמר בפירקא דלעיל ב"ד מביאין על ידיהן והן פטורין. ותימה דברים מכילתין פירש אהא דאמר שמואל אין ב"ד חייבין עד שיאמרו להם מותרים. כלומר כשעושין קהל או רובן עבירה ע"פ של ב"ד בין למ"ד לקמן ב"ד מביאין פר ובין למ"ד צבור מביאין. וי"ל משום דקתני (הכי) [הכא] וכן המשיח משמע אין ב"ד חייבין על הבאת קרבן קאי דומיא דמשיח: ת"ר משיח שהורה עם הצבור ועשה עם הצבור יביא פר לעצמו ודין הוא. פי' ודין הוא שלא יביא ושקלי וטרי עד דסתר האי דינא. וראוי הוא שיביא לעצמו. אלא דיליף לה מקרא שמתכפר עם הצבור: ה"ד הא דקאמרת הורה בפ"ע מתכפר בפ"ע. דע"כ כדאיתא תרי הוראות כדפרישית. והיכי משכחת לה דהורה כהן משיח וגם הורו ב"ד. ומוקי לה ר"פ בשוין שכולן מופלאים ולא בררי לי שפיר מאי הפי' מופלא דראוי להוראה היינו דגמיר כולי תלמודא כשמעון בן עזאי וגמיר וסביר ומאי חסיר ליה להיותו נקרא מופלא. ואפשר דמושיבין בסנהדרין אע"פ שאינו ראוי להוראה אי לא מסכת ראוי להוראה. ואותן הראוים להוראה נקראים מופלאים. והכא מיירי שכולן ראויים להוראה:

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פי"ב מהל' שגגות הלכה ג סמג עשין רטז:
ו ב מיי' שם פט"ו הל' ו סמג שם:
ז ג מיי' שם הל' א:
ח ד מיי' שם הלכה ד:
ט ה מיי' שם הל' א:
י ו מיי' שם ופי"ד הל' א [ופי"ג] הלכה ג סמג שם:

רבינו חננאל

כוכבים שעבדו בימי צדקיהו בזדון הוות ומזיד לאו בר קרבן הוא. ומהדרינן ולטעמ' אילים צ"ו וכבשים ע"ז שהקריבו מי אשכחנן להו בכל התורה כולה. פי' חדא דאיל וכבש לא אשכחנן דאתי חטאת בכל התורה כולה. ותו דשפי מפר ושעיר לא אשכח בעבודת כוכבים אלא הוראת שעה היתה וליכא למיסמך עלה וכל זו השמועה ישנה נמי בתמורה בפרק יש בקרבנות היחיד: מתני' הורו ב"ד של אחד מן השבטים ועשה אותו השבט על פיהם אותו שבט חייב ושאר כל השבטים פטורין: דברי ר' יהודה וחכמים אומרים אין חייבים אלא על הוראת ב"ד הגדול בלבד שנאמר ואם כל עדת ישראל ולא עדת אותו השבט מפורש בספרא עדת ישראל עדה המיוחדת בכל ישראל זו סנהדרין גדולה שבלשכת הגזית אוקימנא לעיל (דף ה:) דמאן חכמים ר"ש: ת"ר הורו ב"ד. פי' ועשו קהל או רובו על פיהם וידעו שטעו וחזרו בהן מת אחד מב"ד פטורים אחד מן הצבור חייבים. מאן תנא אמר ר' זירא ואמרי לה אמר ר' ירמיה בר אבא ר"מ היא דאמר ב"ד מייתו ולא צבור והכין טעמא מת אחד מב"ד פטורים מלהביא פר. דהויא לה חטאת שמתו בעליה מת אחד מן הצבור חייב' ב"ד להביא הפר דהא כולהו ב"ד קיימי. מתקיף לה רב יוסף ממאי דלמא ר"ש היא דאמר צבור מייתי וב"ד מייתי והכי קאמר מת אחד מב"ד פטור' דהוה ליה חטאת שמתו בעליה מת אחד מן הצבור חייבין שאין הצבור מתין. פי' ב"ד לאו צבור נינהו אלא שותפין. א"ל אביי לא מצית לאוקמא כר"ש דהא שמעינן ליה דאמר חטאת השותפין לא אזלא למיתה. דתניא פר ושעיר יוה"כ שאבדו והפריש אחרים תחתיהן פי' ולא הספיק להקריבן עד שנמצאו הראשונים ימותו. דברי ר' יהודה דקסבר ר' יהודה חטאת צבור מתה. והכי מפורש בתוספתא יומא (פ"ג) ר' אלעזר ור' שמעון אומרי' ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה שאין חטאת צבור מתה. פי' הנה את פר החטאת אשר לו הפר של יוה"כ דלאו דצבור הוא אלא דשותפי אהרן וביתו כדכתיב והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וגו' ודינו אצל ר' שמעון כדין השעיר דהוא חטאת צבור דאלמא אם מת אחד מן השותפין קרב כדרך שאם מת אחד מן הצבור קרב. ואמאי קתני מת אחד מב"ד פטורין אפילו כי מת ליקרב. והא מתניתא איתא ביומא בפ' הוציאו לו. והכי תניא בתוספתא תמורה (פ"ב) המפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה ולא הספיק להקריבה עד שנמצאת הראשונה והרי שתיהן עומדות יביא איזו מהן שירצה והשניה תרעה עד שתסתאב וימכר ויפלו דמיה לנדבה. ר' אומר תמות ומודים חכמים לר' במפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה והקריבה ואח"כ נמצאת הראשונה שתמות. ות"ר בספרא פרשת יחיד ואם כבש יביא קרבנו ומנין את אומר המפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה ואח"כ נמצאת הראשונה והרי שתיהן עומדות שיביא איזה מהן שירצה ת"ל יביא יכול יביא שתיהן ת"ל יביאנה אחת הוא מביא ואינו מביא שתים. ואמרי עלה בתמורה פרק יש בקרבנות היחיד (דף טו) והא חטאת דפיישא מה תהא עלה. אמר רב המנונא תנא ר' יהודה אומר רועה ר' שמעון אומר מתה. ושקלינן וטרינן בה טובא. ואסיקנא דר' יהודה אליבא ח'יבנן דפליגי על ר' בתוספתא אמרה ודתנן התם חטאות יחיד שכפרו בעלים [מתה] ושל צבור אין מתות. ר' יהודה אומר [ימותו] אוקימנא באבודה ונמצאת בשעת הפרשה ור' יהודה אליבא דר': אמר ליה רב יוסף כהנים קא אמרת כהנים עם לעצמם שנאמר על הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר. פי' דינם כדין צבור ולא כשותפין. ולענין חטאת שותפין לר' שמעון מתה. א"ל אביי (שייך לדף ו ע"ב) אלא מעתה נייתי פר בהוראה. וכי תימא הכי נמי שפי להו שבטים. [ס"א נפישו להו פרים] פירוש למאן דאמר כל שבט ושבט מייתי י"ג פרים בעי ולר' שמעון י"ד: אמר רב אחא בר יעקב לא מייתי בהוראה אלא מאן דאקרי קהל ושבטו של לוי לא אקרי קהל שנאמר ויאמר אלי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם כל שיש לו אחוזה קרוי קהל וכל שאין לו אחוזה אינו קרוי קהל. פי' ולוים לית להו אחוזה. אקשי' אי הכי בצרי להו. פירוש י"א הוו ופרקינן משמיה דאביי אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. א"ל רבא והא כתיב על שם אחיהם יקראו בנחלתם. לנחלה הקשתים לראובן ושמעון ולא לדבר אחר אהדר ליה אביי ולא והא חלוקין בדגלים. פירוש דכתיב דגל מחנה אפרים וגו' ועליו מטה מנשה. ופרקינן כדי לחלוק כבוד לדגלים. פירוש כי כל דגל היו לו ג' נשיאים ואילו לא נחלק שבט יוסף היה נשאר דגל אחד בב' נשיאים בלבד כי שבט לוי לא פוקד דכתיב והלוים לא התפקדו וגו' ס"א והא חלוקין בדגלים כנחלתם כך חנייתם. פירוש הכי קאמר ליה יעקב ליוסף על שם אחיהם יקראו בנחלתם והמחנות נמי מעין נחלה היתה שהן חולקין ירהורות הלכך נחלקו. וראינו במקצת פי' חכמים א) בנחלתם כך חנייתם שיעקב חלק להם את הארץ. וצוים היאך יחנו לדגליהם. וכך מצינו במדרש ר' תנחומא איש על דגלו באותות לאות שצוה להם אביהם שלרוחות שנחלקו לשאת מטתו להן נחלקו לדגלים ואקשינן והא חלוקין בנשיאים דכתיב ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד. ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור ופרקינן כדי לחלוק כבוד לנשיאים. פי'

א) כ"ה בפרש"י.

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פט"ו מהל' שגגות הלכה ה סמג עשין רמז ועיין בכ"מ :
יב ב מיי' שם פי"ב הלכה א ב ופי"ג הלכה א :
יג ג מיי' שם פט"ו הל' א והלכה ג :
יד ד מיי' שם הל' א :
טו ה ו מיי' שם הל' ג :

גמרא

אמר רב פפא כגון שהיו מופלין שניהן סבר אביי למימר חטא בפני עצמו ועשה בפני עצמו היכי דמי דיתבי בשני מקומות וקא מורו בתרי איסורי אמר ליה רבא אטו שני מקומות גורמין אלא אפילו יתבי בחד מקום וכיון דקא מורו בתרי איסורי חטא בפני עצמו הוא : פשיטא הוא בחלב והן בעבודת כוכבים חטא בפני עצמו הוא דהא חלוקין בטעמייהו וחלוקין בקרבנות דהוא בפר והן בפר ושעיר דהא קא מייתו הני שעיר והוא לא מייתי וכל שכן הוא בעבודת כוכבים והן בחלב דחלוקין בקרבנותיהן א)[לגמרי] דהוא שעירה ואינהו פר אלא הוא בחלב המכסה את הקרב והן בחלב שעל הדקין מהו מי אמרינן אף על גב דקרבן שוה כיון דמתרי קראי קאתו הא פליגין בטעמייהו או דלמא שם חלב אחד הוא אם תמצא לומר שם חלב אחד הוא הוא בחלב והן בדם מהו מי אמרינן בטעמייהו הא פליגין או דלמא כיון דשוין בקרבן בתר קרבן אזלינן תיקו : שאין בית דין חייבין עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת וכו' : מנלן דעד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת כדאמרינן באידך פירקין ב)ונעלם דבר דבר ולא כל הגוף : וכן המשיח : מנלן דכתי' °לאשמת העם הרי משיח כצבור : ולא בעבודת כוכבים כו' : מנלן דתנו רבנן לפי שיצאה עבודת כוכבים לדון בעצמה יכול יהו חייבין על עקירת מצוה כולה נאמר כאן מעיני ונאמר להלן מעיני מה להלן בב"ד אף כאן נמי בב"ד ומה להלן דבר ולא כל הגוף אף כאן נמי דבר ולא כל הגוף :

מתני' אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת המעשה וכן המשיח ולא בעבודת כוכבים אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת המעשה :

גמ' מנלן דתנו רבנן ישגו יכול יהו חייבין על שגגת מעשה ת"ל ישגו ונעלם דבר אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה : וכן המשיח : מנלן דכתיב לאשמת העם הרי משיח כצבור : ולא בעבודת כוכבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה : מנלן דת"ר לפי שיצאה עבודת כוכבים לדון בעצמה יכול יהו חייבין על שגגת המעשה נאמר כאן מעיני ונאמר להלן מעיני מה להלן אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה אף כאן אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ואילו משיח בעבודת כוכבים לא קתני מתניתין מני רבי היא ג)דתניא משיח בעבודת כוכבים רבי אומר בשגגת מעשה וחכמים אומרים בהעלם דבר ושוין שבשעירה ושוין שאין מביא אשם תלוי ותסברא בזדונו כרת ובשגגתו חטאת מי קתני אלא תני הא הוא הדין להא ה"נ תנא הא והוא הדין להא מ"ט דרבי אמר קרא א)וכפר הכהן על הנפש השוגגת בחטאה בשגגה הנפש זה נשיא השוגגת זה משיח בחטאה בשגגה רבי סבר חטא זה בשגגה יהא ורבנן סברי מי שחטאתו בשגגה יצא משיח שאין חטאתו בשגגה אלא בהעלם דבר ושוין שבשעירה כיחיד ד)מנלן דאמר קרא ב)ואם נפש אחת אחד יחיד ואחד נשיא ואחד משיח כולם בכלל נפש אחת הן :

תורה אור: ויקרא ד | א) במדבר טו : ב) שם :

רש"י

אמר רב פפא. כשוין דהוא מופלא והן מופלאים הלכך איצטריך למיתני דכי חטא בפני עצמו אע"ג דהוראה דידהו הוי הוראה מעליא אפילו הכי מתכפר בפני עצמו משום דקא מורו בשני איסורי חטא עם הצבור אע"ג דהוא מופלא דהוראה דידיה הוי הוראה מעליא אפ"ה מתכפר עם הצבור משום דקא מורו בחדא איסורא : בשני מקומות. משיח במקום אחד וב"ד במקום אחר : בטעמייהו. בפסוקים דחלב ועבודת כוכבים מתרי קראי נפקי : וחלוקין בקרבנות. דב"ד מייתי שעיר לעבודת כוכבים והוא לא מייתי שעיר : דהוא שעירה. לחודיה דכתיב בעבודת כוכבים בפרשת שלח לך אנשים ואם נפש לאחד יחיד ואחד נשיא במשמע : הוא בחלב המכסה את הקרב. דהוי דבר שאין הצדוקים מודין דהא לא מפרש קרא מאי ניהו דאפי' אגזרא פליגי בשחיטת חולין באלו טריפות (דף נ:) מאי ניהו כרס הפנימי וכ"ש חלב שעל גבי הדקים שאין הצדוקים מודין דהא לא כתיב בהדיא אי נמי דהורו בחלב שעל הקרב בין בכזית לפחות מכזית דכזית לא כתיב בהדיא והוי דבר שאין הצדוקין מודין : אע"ג דקרבן שוה. דהן בפר והוא בפר : כיון דמתרי קראי קא אתו. כדאמרינן לעיל בפרק קמא (דף ג.) ואת החלב וי"ו יתירא להביא חלב שעל גבי הדקין : הא פליגין בטעמייהו. הא חלוקים בפסוקים ומתכפר בפני עצמו : או דלמא שם חלב אחד הוא. והורה עם הצבור הוא ומתכפר עם הצבור : והן בדם. כגון בדם המובלע באיברים או בין כזית לפחות מכזית והוי דבר שאין הצדוקין מודין : בתר קרבן אזלינן. דכיון דשוין בקרבן הורה עם הצבור הוא ומתכפר עם הצבור תיקו : לפי שיצאה עבודת כוכבים. מכלל פר העלם דבר של צבור לידון בעצמו בהבאת פר ושעיר : נאמר כאן. בעבודת כוכבים מעיני והיה אם מעיני העדה : ונאמר להלן מעיני. ונעלם דבר מעיני הקהל : מה להלן ב"ד. דכתיב ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו ואמרינן לעיל בפ"ק (דף ה:) הוראה תלויה בב"ד דכתיב ונעלם דבר מעיני הקהל דהיינו ב"ד ומעשה תלוי בקהל דכתיב הקהל ועשו ובעבודת כוכבים לא כתיב ב"ד דכתיב והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה ומי ס"ד ב"ד והא אין מעשה תלוי בב"ד אלא בקהל דהכא כתיב מעיני העדה נעשתה דהיינו מעשה אלא מה להלן ב"ד דכתיב בפרשת ויקרא אף כאן בית דין : מתני' אין חייבין בקרבן וכו'. אין ב"ד חייבין קרבן אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה וכן המשיח וצבור הוא דכי עבדי בשגגת מעשה לחודיה מייתו כל חד וחד כשבה או שעירה דדיניהם כיחידים דכיון דלא עשו ע"פ ב"ד מחלקי כולהו מהדדי והוו יחידים ויחידים חייבין בשגגת מעשה אבל משיח בשגגת מעשה לחודיה פטור מכלום כדאמר לקמן בפרק בתרא (דף יא:) מעם הארץ פרט למשיח דאינו מביא בשגגת מעשה כלל והיינו דקאמר יצא משיח שאין חטאתו בשגגה דהיינו בשגגת מעשה וכו' : גמ' ואילו משיח בעבודת כוכבים לא קתני. דקתני ולא בעבודת כוכבים אין חייבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ולא קתני וכן המשיח ומדלא קתני וכן המשיח מכלל דמשיח בעבודת כוכבים חייב בשגגת מעשה לחודיה : מתני' מני ר' היא דתניא משיח בעבודת כוכבים ר' אומר בשגגת מעשה. לחודיה : וחכ"א בהעלם דבר. כלומר עם שגגת מעשה כשאר מצות ושוין שאין מביא שום אשם תלוי : ותסברא זדונו כרת ושגגתו חטאת. דעבוד' כוכבי' דקתני ולא בעבוד' כוכבים אלא על דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת מי קתני וכן המשיח והא קי"ל דמשיח נמי בעבודת כוכבים אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ועל שגגתו חטאת כדאמרי' לקמן נאמר כאן עליה כו' לאשמת העם הרי משיח כצבור ואפי' הכי לא קתני במתני' וכן המשיח : אלא תנא בהא. בדבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת ה)כשאר מצות וכן המשיח והוא הדין בעבודת כוכבים דמשיח כצבור דאינו חייב בעבודת כוכבים אלא בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת : הכא נמי תנא בהא. דאין חייבין בשאר מצות אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה וכן המשיח והוא הדין לעבודת כוכבים דמשיח כצבור כי היכי דאין ב"ד חייבין על עבודת כוכבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ולא כרבי : מאי טעמא דרבי אמר קרא. בפרשת שלח לך וכפר הכהן על הנפש השוגגת וגו' סבר רבי חטאה בשגגה הכי משמע חטא זה בשגגה יהא כלומר בשגגת מעשה לחודיה ואפילו משיח : ורבנן סברי מי שחטאו בשגגה. דהכי משמע וכפר הכהן על הנפש השוגגת דיביא שעירה בשגגת מעשה מי שחטאו בשגגה בשאר מצות : יצא משיח שאין חטאתו בשגגה. בשאר מצות כלומר בשגגת מעשה אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה דעל שגגת מעשה לחודיה פטור לגמרי :
ושוין

תוספות

דיתבי בתרי מקומות וקמורו בחד איסורא. תימה מאי איצטריך כשוין אפי' לא שוו נמי הוראתן הוראה דהא דבעינן לעיל מופלא בב"ד שהיה להן ללמוד ולא למדו והכא מאי איצטרכין ללמוד כיון דבאיסור אחד הורו וכניכן הורו שוה ונראה כספרים דגרסי מלתא דרב*) טפי כשוין בתר דמוקי בתרי אסורי : נאמר כאן מעיני. תימה דלעיל בפ"ק משמע בדברי אביי דלא ידעינן שאר מצות אלא מעבודת כוכבים והכא משמע איפכא וי"ל דאביי נמי הכי בעי למילף כי הכא דעיני דעבודת כוכבים לא פשוט לן שהוא ב"ד אלא ה"ק ילפינן עיני עיני כלומר האי עיני דעבודת כוכבים ילפינן משאר מצות שהוא ב"ד והדר ילפינן הוא מעיני מהאי לענין זה דכי היכי דגבי עבודת כוכבים מעשה תלוי בקהל כדמשמע נעשתה ה"נ האי עיני דשאר מצות : דת"ר ישגו יכול יהיו חייבין על שגגת מעשה. תימה למאי איצטריך הא כבר ילפינן מדבר דבר דמקלא דבר בעינן והא לא שייך כי אם בהוראה ועוד איך יהיו חייבין על שגגת מעשה למ"ד ב"ד מביאין פר טוביה חטא וזיגוד מינגד מה חטאו ב"ד ועוד תניא פ"ק עם הארץ לרבות אפי' רובו ואפי' כולו דמייתו שעירה או כשבה ולא פר. וי"ל דאי לאו דמשמע דבעינן העלם דבר לא הייני אומרים שב"ד יהיו חייבין אלא צבור דאע"ג דלעיל דרשינן דמעשה תלוי בקהל והוראה תלויה בב"ד השתא מיהו לא דרשינן הכי מיהו קשיא דדבר נ"ל דמתחלה צריך למילף הוא ואח"כ לומר דבר ולא כל הגוף :

*) נ"ל רב פפא.

רבינו חננאל

פירוש הואיל ונחלקו בדגלים לטעם שאמרנו אילו הקריב אחד וחברו לא איכא זילותא. דתניא [מג"ת פי"ב] שלמה עשה ז' ימים בחנוכת הבית מפני מה עשה משה י"ב כדי לחלוק כבוד לנשיאים. פי' שאם הקריב זה ולא יקריב זה איכא קפידא וקיימא לה קושיא דאי הכי בצרו להו וליכא למימר כהנים עם לעצמן ולעולם קסבר ר' שמעון חטאת השותפין לא אולא למיתה. מאי הוה עלה פירוש דהא דרב יוסף מי מתוקמא האי כר' שמעון אי לא. ת"ש דתניא בספרא פרשת נשיא ושחט אותו ולא תמורתו ולמטה הוא אומר ושחט אותה ולא וולדה ולא תמורתה מכאן היה רבי שמעון אומר כו' ר"ש אומר ה' חטאות מתות וולד חטאת ותמורת חטאת וחטאת שמתו בעליה ושנתכפרו בעליה ושעברה שנתה ואי אתה יכול לומר ולד חטאת בצבור. פי' ימות לפי שאין הצבור [מפרישין נקבה וא"א יכול לומר תמורת חטאת בצבור לפי שאין הצבור] ממירין. פי' דתנן בתמורה הצבור והשותפין מקדישין אבל לא ממירין. ואי את יכול לומר חטאת שמתו בעלים בצבור לפי שאין הצבור מתים פי' כולם הלכך כל אלו השלשה לתנהו בצבור. יכול כפרו בעלים ושעברה שנתה יהו מתות בצבור אמרת ילמד סתום ממפורש. פי' סתום דצבור א)מפורש דיחיד. מה ולד חטאת ותמורת חטאת ושמתו בעליה ביחיד דברי' אמורים ולא בצבור אף כיפרו בעלים ושעברה שנתה ביחיד דברי' אמורים ולא בצבור. הלכך קרבין בצבור. פי' הוא הדין לשותפין נמי דאמרינן אי אתה יכול לומר ולד חטאת בשותפין שאין שותפין מביאין נקבה פי' דכתיב בחטאת יחיד וכפר עליו. ותניא בספרא שתהא כפרה לשמו שלא יכפר על שנים כאחת. ולא תמורת חטאת בשותפין לפי שאין שותפין ממירין ות"נ ילמוד סתום ממפורש דכולהו ה' חטאות לר' שמעון בשותפין לא מייתי ולא מתוקמא האי דמת אחד מב"ד פטורין כר"ש דלסבריה חייבין וכמאן דאוקמה כר"מ סלקא סוגיא דשמעתא : הדרי' לאקשויי אהא דקתני ר' שמעון ילמוד סתום ממפורש וכי דנין אפשר משאי אפשר. פי' היאך נדון כפרו בעליה ושעברה שנתה דאפשר בהו בצבור מולד חטאת ותמורת חטאת וחטאת שמתו בעליה דאי אפשר בהן בצבור. ופרקינן בחד מקום גמיר. פי' כך גמיר ר"ש מפי רבותיו הלכה למשה מסיני כי החטאות המתות אין אחת מהן נוהגת אלא במקום שנוהגות כולן וכיון דאי אפשר באותן הג' לנהוג בצבור (הכי) [הני] נמי אין נוהגות ובעל כרחך למד סתום ממפורש והתם בתמורה בסוף פרק יש בקרבנות היחיד אקשינן עלה כי האי גוונא וכי דנין אפשר משאי אפשר. אמר ר"ל ד' נתנו והעמידום על ה' פי' אלו הה' חטאות ד' מהן נתנו למיתה וה' נשתכח דינה בימי אבל משה. דגרסינן התם בפרק יש בקרבנות היחיד א"ר יצחק אף חטאת שנתכפרו בעליה נשתכחה בימי אבל משה והעמידו כל הה' למיתה. כלומר ואי ס"ד דהני ד' בצבור נתנו הא אי אפשר בכולהו. אלא ש"מ ביחיד נתנו ובעל כרחך ילמד סתום ממפורש : אמר ברוך קדמנו באור תנאין י"א אשר אין חולק בב' מהן כי הן צורך ההוראה ואותו שחלק בא' והוא ר' יהודה האומר שמתקיימת בב"ד שבט. ואין הלכה כמוהו אלא כחכמים. עכשיו נבאר החלוקה היטב לאמר כי נחלקו חכמי המשנה ג' מחלוקת בביאת הפר. א) משום ר' מאיר נחלקו בה ב' התנאין. אחד אמר כי ר' מאיר היה סובר כי הקהל הכתוב בפרשה כל קהל שבטי ישראל הוא ולעולם אין מביאין פר עד שיעשו רוב ישראל בשבטים ובמספר הגברים וכשעושין החובה במי שההוראה תלויה והן ב"ד. הלכך ב"ד יביאו פר אחד וכל ישראל פטורין ובעבודת כוכבים פר ושעיר וכל ישראל פטורין ור' שמעון בן אלעזר אומר לא היה ר' מאיר מבקש רוב מספר שבטים ורוב מספר גברים אלא או זה או זה : ב) ר' יהודה הסובר כי הקהל הכתוב בפרשה שבט הוא. וכך שורתו אם חטא שבט או רובו בהוריית בית דינו אותו שבט מביא פר וב"ד וכל ישראל פטורין אבל חטא בהוריית בית דין הגדול (באין) [כולן] על אותו חטא י"ב פרים מביאין. אבל אם היה החטא ממיעוט שבט ליכא פר ובין כך ובין כך ב"ד לעולם פטור. ג) ר' שמעון הסובר כי הקהל שבט הוא אבל אין לו חובת פר כלל ולא לב"ד על ידו אלא בהוריית ב"ד הגדול וכך דינו כשהורו ב"ד הגדול ועשה שבט או רובו על פיהם אותו שבט מביא פר וב"ד מביא על ידו פר כי כשם שנשתתפו בשגגה ישתתפו בחובה ושאר ישראל פטורין. והוא הדין לב' שבטים או ג' או ד' או ה' או ו' והן רובו או ז' והן מיעוטו

א) ר"ל הכ' דמשכחת בצבור. דיחיד ר"ל הכ' דלא משכחת אלא ביחיד.

מסורת הש"ס

א) כ"ש : ב) [לעיל ד.] :
ג) סנהדרין סא :
ד) (ושעיר' ביחיד מנלן. גי' רש"א) : ה) [נ"ל כשאר] :

תוספות הרא"ש

ונעלם דבר דבר ולא כל הגוף. וכן המשיח דכתיב לאשמת העם הרי משיח כצבור. והקשה הרמ"ה ז"ל למה לי הקישא להאי מלתא הא במשיח גופיה כתיב מאחת מהנה דמשמע מאחת ולא כל אחת. ותירץ דהאי מאחת גבי עשיה כתיב ועשה מאחת מהנה. ואנן בהוראה הוא דבעינן למילף שצריך קיום קצת ובטול קצת. ונראה דבלא"ה צריכי מ"ש דמאחת לדרשא אחרינא כדדרשינן מניה בשבת פרק הבונה (דף קג.) שאם כתב שם משמעון חייב. לפי שיצאת ע"ז לידון בעצמה יכול יהו חייבין על עקירת מצוה כולה נאמר כאן כו' מה להלן בב"ד אף כאן בב"ד. מה להלן דבר ולא כל הגוף כו'. הקשה הרמ"ה ז"ל מה צריך ללמוד ע"ז משאר מצות דאיירי בב"ד. דמהיכי ידעי בשאר מצות דאיירי בב"ד אלא מדכתיב מעיני הקהל דמשמע ב"ד דכמו שאדם הולך אחר מאור עיניו כך כל הקהל הולכין לאור הוראתו של ב"ד. ובעבודת כוכבים כתיב מעיני העדה דמשמע בית דין. ותירץ משום דבעבודת כוכבים כתיב מעיני העדה. ועדה משמע בכל דוכתא ב"ד כדכתיב ושפטו העדה והצילו העדה. הלכך אי לאו ג"ש הוה מפרשינן מעיני העדה מופלא שבב"ד שהוא עינים של שאר סנהדרין שאם (הורו) [הורה] לבדו בלא האחרים ועשו הצבור על פיו חייבין. הלכך צריך ללמוד משאר מצות דכתיב בהו מעיני הקהל וכולא סנהדרין הם עיני. ונראה שבתנס דחק דהא (בשאר) [דבשאר] מצות ידעינן דאיירי בהוראת סנהדרין לאו ממשמעותו נפקא אלא משום דכתיב בהו ונעלם מעיני דמשמע שנעלם מהם דבר ועל ידי כך עשו שגגה כדדרשי' באידך ברייתא ת"ר ישגו יכול יהו חייבין על שגגת (שעשו)[מעשה] ת"ל ישגו ונעלם הלכך דרשו ונעלם מעיני הייני בית דין שנעלמה מהם הוראה הקהל ועשו שתהא הוראה בב"ד ומעשה בקהל. אבל גבי עבודת כוכבים דלא כתיב ונעלם אלא והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה. לא משמע דאיירי בב"ד כלל אלא בשגגת מעשה דעדה : ולא בעבודת כוכבים כו' דת"ר לפי שיצאת כו'. הקשה הרמ"ה ז"ל למה לי למילף עבודת כוכבים משאר מצות לענין העלם דבר ושגגת המעשה. והא בעבודת כוכבים גופא כתיב נעשתה לשגגה וכתיב כי לכל העם בשגגה. ודרשו מנייהו לעיל בפ"ק (דף ה.) דמעשה תלוי בקהל והוראה תלויה בב"ד. אלמא לא מחייבי קהל בלא הוראת ב"ד. ותירץ דסוגיא דלעיל אליבא דר"מ ור"ש דלא מייתר להו קהלי למדרש מעשה תלויה בקהל והוראה בב"ד אבל לר' יהודה דדריש ליה מקהל יתירא לית ליה האי דרשא נעשתה לשגגה וברייתא דהכא ר"י דסתם ספרא ר' יהודה : ואילו משיח בעבודת כוכבים לא קתני. דלא קתני בעבודת כוכבים וכן המשיח אלמא דמשיח בעבודת כוכבים מחייב בשגגת מעשה גרידתא. וליכא למימר הא דקתני ולא בעבודת כוכבים אצבור ומשיח דאיירי בהו מקמי הכי דא"כ הו"ל למשבקי' למשיח עד לבסוף ולתני אין חייבין כו' ולא בעבודת כוכבים כו' והדר לתני וכן המשיח. והשתא דשבקי' עבודת כוכבים לבסוף משמע דמשיח בעבודת כוכבים לא מבעיא העלם דבר : אלא תנא הא וה"ה להך. פי' תנא (כו') [עבודת כוכבים] גבי ב"ד וה"ה לגבי משיח. דמשיח (כו') [כב"ד] אף לענין (כו') [עבודת כוכבים] : וכפר הכהן על הנפש השוגגת. הנפש זה נשיא השוגגת זה משיח. קרא יתירא קדריש שלא תאמר הואיל ויצא נשיא ומשיח מכלל יחיד בשאר מצות. אף בעבודת כוכבים כן. קמ"ל דבכלל יחיד ניהו ורבנן האי בחטאה בשגגה הכי משמע וכפר הכהן על הנפש השוגגת דהיינו מעשה גרידתא. וכתב עלה בחטאה בשגגה. מי שחטאו בשגגה בשאר מצות דמביא כפרה גם בעבודת כוכבים בשגגת מעשה. יצא משיח שאין חטאו בשגגה גרידתא בשאר מצות אלא צריך הע"ד. שאינו מביא כפרה גם בעבודת כוכבים אם לא בהע"ד ושגגת מעשה : ושוין שבשעירה כיחיד. דכתיב ואם נפש אחת תחטא בשגגה אחד יחיד אחד נשיא ואחד משיח וכתיב והקריבה עז בת שנתה. ואע"ג בההיא קרא גופיה כתיב תחטא בשגגה דמשמע בשג"מ גרידתא. לא אמרי' דמשיח מייתי בשגגת מעשה דלהכי אהני מיעוטא דבחטאה בשגגה למעט משיח בשגגה גרידתא ואין לומר דמבחטאה בשגגה ממעטי' משיח לגמרי. ואם נפש אתי לרבויי [נשיא]. דא"כ לא הוה לכתוב על הנפש השוגגת אלא הכי לכתוב וכפר עליו הכהן בחטאה (אלא) בשגגה [אלא] כתיב השוגגת לרבות משיח לאשמועינן דלא ממעטינן מבחטאה בשגגה אלא שאינו מביא בשגגה גרידתא אבל בהע"ד עם שגגת מעשה מביא שעירה. ואגב דכתיב השוגגת כתיב נמי הנפש דלרבות נשיא לא אצטריך :

ושוין שאין מביא אשם תלוי מנלן דכתיב (ויקרא ה) °וכפר [עליו] הכהן על שגגתו אשר שגג רבי סבר מי שכל חטאו בשגגה יצא זה שאין א)[כל] חטאו בשגגה אלא בהעלם דבר מידי כל כתיב אין דאם כן נכתוב על שגגתו למה לי אשר שגג הא קמ"ל דעד דאיכא כל חטאו בשגגה ב)(יצא משיח שאין כל חטאו בשגגה אלא בעבודת כוכבים ולא בשאר מצות אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה) ורבנן מי שחטאו בשגגה יצא משיח שאין חטאו בשגגה [ג]לא בעבודת כוכבים ולא בשאר מצות אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה:

מתני' ג) [ג]אין בית דין חייבין עד שיורו בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת [ד]וכן המשיח ולא בעבודת כוכבים עד שיורו על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת:

גמ' מנלן דתניא ד)רבי אומר נאמר כאן (שם ד) °עליה ונאמר להלן (שם יח) °עליה מה להלן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת אף כאן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת אשכחן צבור משיח מנלן לאשמת העם הרי משיח כצבור נשיא יליף מצות מצות כתיב גבי נשיא (שם ד) °ועשה אחת מכל מצות ה' וכתיב בצבור (שם) °ועשו אחת מכל מצות מה צבור דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת אף נשיא דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת יחיד אמר קרא (שם) °ואם נפש וילמד תחתון מעליון: ולא בעבודת כוכבים עד שיורו: בעבודת כוכבים מנלן דת"ר לפי שיצאה עבודת כוכבים לדון בעצמה יכול יהו חייבין אפילו על דבר שאין זדונו כרת ושגגתו חטאת נאמר כאן מעיני ונאמר להלן מעיני מה להלן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת אף כאן דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת אשכחן צבור יחיד נשיא משיח מנלן אמר קרא (שם) °ואם נפש אחת אחד יחיד ואחד נשיא ואחד משיח כולן בכלל נפש אחת הן וילמד תחתון מן העליון הניחא למאן דמפיק לה לעליה לג"ש כדאמרן אלא לרבנן דמפקי לה לעליה לעריות וצרות דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת מנא להו נפקא להו ה) מדמתני ליה ר' יהושע בן לוי לבריה (במדבר טו) °תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' הוקשה כל התורה כולה לעבודת כוכבים ו)מה עבודת כוכבים שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף כאן [ה]שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אשכחן יחיד נשיא ומשיח בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות צבור מנלן יליף עליון מתחתון ורבי הא דר' יהושע בן לוי מאי עביד ליה מפיק ליה לכדתניא ז)לפי שמצינו שחלק הכתוב בין רבים ליחידים [ו]רבים בסייף וממונן אבד יחידים בסקילה וממונן פלט יכול נחלוק בקרבנותיהם ת"ל תורה אחת יהיה וגו' [יבמות ט:] *מתקיף לה רב חלקיה מהגרוניא טעמא דלא חלק הכתוב הא חלק הוה אמינא נחלוק מאי נייתי נייתי פר צבור בשאר מצות הוא דמייתו נייתי פר לעולה ושעיר לחטאת צבור בעבודת כוכבים הוא דמייתו נייתי שעיר נשיא בשאר מצות הוא דמייתי נייתי שעירה יחיד נמי היינו קרבנו ח)(אלמה לא) איצטריך ס"ד אמינא צבור מייתי פר לעולה ושעיר לחטאת הני נייתי איפכא פר לחטאת ושעיר לעולה א"נ ט) צריך ואין לו תקנה קמ"ל דכ"ע מיהת כי כתיבי הני קראי בעבודת כוכבים הוא דכתיבי מאי משמע אמר רבא ואי תימא ר' יהושע בן לוי ואמרי לה כדי אמר קרא (במדבר טו) °וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה איזו היא מצוה [ח]שהיא שקולה ככל המצות הוי אומר זו עבודת כוכבים דבי רבי תנא אמר קרא (שם) °אשר דבר ה' אל משה וכתיב (שם) °אשר צוה ה' אליכם ביד משה איזו היא מצוה שהיא בדיבורו של הקב"ה וצוה על ידי משה הוי אומר זו עבודת כוכבים י) דתנא רבי ישמעאל (שמות כ) °אנכי °ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום דבי רבי ישמעאל תנא למן

רש"י

ושוין שאין. משיח מביא אשם תלוי דכתיב באשם תלוי, וכפר הכהן על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע מי שחטאו בשגגה יצא משיח ולרבי היכי מלי אמר יצא משיח והא לרבי חטאו בעבודת כוכבים בשגגה הוא דהא תניא לעיל משיח בעבודת כוכבים רבי אומר בשגגת מעשה אלא רבי סבר דהכי מתרץ קרא לטעמיה מי שכל חטאו בשגגה יצא משיח שאין כל חטאו בשגגה דבעבודת כוכבים בלבד הוא דחטאו בשגגה אבל בשאר מצות אין חטאו בשגגה בלבד אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה: ורבנן. סברי יצא משיח שאין חטאו בשגגה לא בעבודת כוכבים ולא בשאר מצות אלא העלם דבר עם שגגת מעשה ולדברי הכל משיח אין מביא אשם תלוי וכ"ש לבור דאין חייבין אשם תלוי דהעלם דבר כתיב הו בהדיא: **מתני'** אין ב"ד חייבין. קרבן אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ואם הורו בדבר שחייבין אשם ודאי פטורין דכתיב באשם ודאי ואם נפש אחת וב"ד אין הם בכלל נפש אחת ועוד דבאשמות אין בהן דין העלם דבר דחייבין אשם ודאי על המזיד כשוגג: וכן המשיח. אין מביא פר אלא על העלם דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת אבל במקום אשם ודאי חייב להביא אשם ודאי לפי שהוא בכלל נפש אחת ולהכי השוה לצבור דאין מביא פר במקום אשם אבל אשם יביא כדתנן לקמן (ד' ט.) אשם ודאי הנשיא המשיח והיחיד חייבין וב"ד פטורין: **גמ'** נאמר כאן עליה. ונודעה החטאת אשר חטאו עליה (ויקרא ד): ונאמר להלן. לגלות ערותה עליה (שם יח): נשיא. נמי לא יביא שעיר אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת כדתנן (שם) כל מצות שבתורה שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת יחיד מביא כשבה או שעירה ונשיא מביא שעיר דיליף מצות מצות: יחיד. נמי אינו מביא חטאת אלא על דבר שזדונו כרת דתנן כל מצות שבתורה וכו': אמר קרא. בפרשת ויקרא אם נפש: וילמוד תחתון מעליון. יחיד מנשיא: לפי שילאה עבודת כוכבים. דהכא כתיב וכי תשגו ולא תעשו ולא כתיב הכא כרת: יכול יהו חייבין על דבר שאין זדונו כרת. כגון מגפף ומנשק ומרבץ כדאמרינן במסכת סנהדרין בפרק ד' מיתות (דף ס:) בלא תעשה ואינו בכרת: וילמוד התחתון מעליון יחיד נשיא ומשיח מלבור: אלא לרבנן. דמפקי להאי עליה לדרשא אחרינא כדאמרינן בפ"ק דיבמות (דף ג:) ואשה אל אחותה וגו' עליה מה ת"ל לפי שנאמר יבמה יבא עליה וגו': תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה. בעבודת כוכבים מתני' קרא דתניא בסיפרי ר"ש אומר בעבודת כוכבים הכתוב מדבר שנא' כי דבר ה' בזה שבזה על דיבור ראשון שנאמר בו אנכי ה' אלהיך ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני: מה עבודת כוכבים שחייבין על זדונו כרת. דהכא כתיב הכרת תכרת אף כו': אשכחן יחיד ונשיא ומשיח בין בעבודת כוכבים ובין בשאר מצות. דכתיב ואם נפש. וכתיב תורה אחת יהיה לכם והנפש אשר תעשה ביד רמה דיחיד ונשיא ומשיח בכלל ואם נפש אחת: לבור מנלן ילמוד עליון מן התחתון. דכתיב בפרשה למעלה וכי תשגו דהיינו לבור וילמד מתחתון מואם נפש מה להלן דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות דגבי יחיד הוקשה כל התורה כולה לעבודת כוכבים אף לבור אין חייבין אלא בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות: רבים בסייף. במזיד אנשי עיר הנדחת: יכול נחלוק בשוגג בקרבנותיהם. דכי היכי דחלוק לבור מיחידים דקרבן לבור בעבודת כוכבים לא דמי לשום קרבן יחיד ה"נ נחלוק בקרבנותיהם דלהוי חלוק דמרובין שעשו שוגגין דעיר הנדחת דלא להוי דמי לעולם לשום קרבן לא ללבור ולא ליחיד: ת"ל תורה אחת. דעיר הנדחת דשוגג כיחידים דמו ומייתי כל חד וחד שעירה כיחיד: מאי נייתי. אנשי עיר הנדחת רבים דבסייף: נייתי פר לבור בשאר מצות הוא דמייתי. ולא הוי חלוק וכ"ש דבעי' חלוק בין אנשי עיר הנדחת ללבור דהא אין לבור נעשין עיר הנדחת כלל: יחיד נמי היינו קרבנו. ולא הוי חלוק: איצטריך. תורה אחת דס"ד וכו': אי נמי צריך. לחלוק בקרבן: ואין לו תקנה. לעיר הנדחת בשוגג דאי אפשר לחלוק: קמ"ל. תורה אחת דמייתי כל חד שעירה כיחיד: ולא תעשו את כל המצות איזו היא מצוה ששקולה כנגד כל המצות הוי אומר זו עבודת כוכבים. שכל המודה בה ככופר בכל התורה כולה: כתיב [את] כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה. דמשמע שצוה ע"י משה וכתיב אשר דבר ה' דמשמע שהיא בדיבורו של הקב"ה כלומר ששמעו ישראל מפיו כשדבר עם משה: איזו היא מצוה שהיא בדבורו של הקב"ה וצוה ע"י משה הוי אומר זו עבודת כוכבים. דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום דהיינו ששמעו בדבורו של הקב"ה וצוה ע"י משה בכמה פרשיות שבתורה כגון לא תשתחוה לאל אחר דלא שמעו אלא מפי משה:

תוספות

אין חייבין אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת. תימה אמאי קאמר על שגגתו חטאת הא היא גופה חטאת היא ומה שייך לומר אין חייבין חטאת אלא על דבר שגגתו חטאת וצמא אגב דוכתא אחריתי דנקיט לה גבי מלקות נקיט נמי הכא עי"ל דה"פ דמה שאדם אחר היה מחויב חטאת על שגגתו הכא מביאין פר: ויחיד דאמר קרא ואם נפש. ה"נ ה"מ למילף גבי יחיד מצות מצות דה"נ כתיב ואם נפש אחת תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אלא דהכי ניחא ליה למילף: ילמוד תחתון מעליון. וא"ת היכי יליף יחיד מנשיא והא נשיא גמיר מג"ש ואינו חוזר ומלמד בהיקש [כדאיתא בזבחים כ:] ויש לומר דגילוי מילתא בעלמא הוא ולא היקש דתרוייהו בכלל יחיד ובכלל נפש מיהו לעיל קשה דיליף עבודת כוכבים משאר מצות ושאר מצות מזקן ממרא והלא הלמד מגזירה שוה אין חוזר ומלמד בגזירה שוה [עי' זבחים ניפסט הס"ס דדבר הלמד בגזירה שוה חוזר ומלמד בגזירה שוה ואין חולק על זה וצריך עיון גדול] ויש לומר דבתר מלמד [אזלינן] והמלמד (תולין) כ)[חולין]: שהיא שקולה כנגד כל המצות. דכיון דמודה בה מה צורך לו לקיים כל המצות ומסתמא יעבור על כולן ובספרי מפיק לה מאת בריתי הפר משמע שכל הברית מיפר:

תוספות הרא"ש

מה להלן דבר שחייבין על זדונו כרת ושגגתו חטאת. תימה מנ"ל דבאחות אשה מייתי חטאת בשגגה הא אכתי לא קי"ל דדבר שחייבין על זדונו כרת שמביא על שגגתו חטאת. וי"ל דהא דקאמר על שגגתו חטאת לאו דוקא אלא אגב סיפא דתני ועל שגגתו חטאת תנא נמי ברישא. וה"פ מה עליה האמור באחות אשה בדבר שזדונו כרת אף עליה האמור בחטאת בדבר שזדונו כרת נאמר שמביא על שגגתו חטאת. ועי"ל דעל שגגתו חטאת דרישא נמי דוקא משמע דג"ש עליה עליה לא אצטריך אלא למעוטי דאין מביא חטאת אלא על דבר שזדונו כרת. דאי לאו ג"ש ה"א דעל כל חטא שיחטא יביא קרבן. הלכך מפרשי' שפיר מה להלן באחות אשה זדונו כרת ושגגתו חטאת. דממילא הוה אמרי' דעל כל חטא מביא חטאת. אף עליה האמור בקרבן דוקא על זדונו כרת: מאי נייתי פר לבור בשאר מצות הוא דמייתו. ופשוט ליה לתלמודא שאין לנו לבדות קרבן חדש שאין מתכפרין בו בשום מקום על עבירה. והמ"ל הכי [מאי] נייתי נייתי קרבן הבא על עבירה במקום אחר הא איכא חלוקים בקרבנותיהם. וקרבן חדש שאין מתכפרים בו בשום מקום על עבירה א"א להביא:

רבינו חננאל

מיעוטו לעולם כולן מביאין פר אחד וב"ד פר. אבל כשהיו החוטאים י' שבטים והן רוב ישראל במספר אנשים מביאין שבעת פרים וכ"ד פר ובעבודת כוכבים פרים וז' שעירים וב"ד פר ושעיר ולעולם השבטים שלא עשו פטורין. ואע"פ שסתם ר' חייא בתוספתא (ריש מכילתין) ברבי יהודה דתניא הורו ב"ד ועשה כל הקהל או רובו על פיהן בזמן שהוראתן הוריית ב"ד פטורין והעושין על פיהם מביאין פר. אין הורייתן הוריית ב"ד חייבין פי' כל אחד כשבה או שעירה והעושין על פיהן מביאין כשבה או שעירה פי' כל אחד. לא חיישינן לה דכיון דרבנן לא שנאה ר' חייא מנא לית כדאמרינן ביבמות פרק החולץ (דף מג.)

הדרן עלך הורו בית דין

הורה כהן משיח לעצמו כו' כתיב אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם וגו'. יש לומר ולברר כי זה הפר נמי ביאתו תלויה בח' תנאין. הא' שאינה נוהגת זו ההוראה אלא בכהן משיח לבדו אבל במרובה בגדים או כשעבר או משיח מלחמה לא. דתניא בספרא משיח יכול זה המלך ת"ל כהן אי כהן יכול המרובה בגדים ת"ל משיח. אי משיח יכול אף משוח מלחמה ת"ל (משיח) [המשיח] שאין על גבי משיח. ומבואר עוד בפרק כהן משיח (דף יב.) ובמגילה (דף ט:) ובתוספתא הוריות ובתוספתא מגילה (פ"א). הב' שיהא חכם מופלא דאמרינן לקמן (דף ז) אי דהוו מופלאין והוא אינו מופלא הוריה דידיה ולא כלום היא. הג' שתהא הורייתו בשוגג מעין שגגת ב"ד שאמרנו בפרק העבר ועשייתו בשוגג כדין העלם דבר ושגגת מעשה בענין [illegible] הה' שתהא הורייתו באחת המצות שפירשנו כי ב"ד חייבין עליהן [illegible] מעבודת כוכבים שדינו בה בשעירה כאשר יפורש לפנינו. הח' שתהא הורייתו לבטל מקצת ולקיים מקצת כדרך ב"ד דכתיב לאשמת העם הרי משיח כצבור. הו' שתהא דבר שאין הצדוקים מודין בו. הז' שתהא הוראה בפני עצמו ולא בשותפות עם ב"ד. הח' [illegible] אלו השמונה [illegible] הכהן המשיח יחטא [illegible]

אבל שאר הכהנים דינם כדין ישראל דלא בעו העלם דבר אלא שמביאין על שגגת מעשה [illegible] ואי איכא הוראת ב"ד נכללין עם הצבור. והוא הדין אם אין זה כהן המשיח מופלא ראוי לה[illegible] בעלמא. אבל הכהן המשיח המופלא אינו חייב על שגגת המעשה בלא העלם דבר שום [illegible] בספרא מעם הארץ פרט למשיח וכו' ומתרצתא בפרק כהן משיח שחטא (דף יא) והו[illegible] היתה הורייתו שלא במצוות המבוארות בו (אבל) [או] אם עקר כל הגוף או שטעה בדב[illegible] בו הא זיל קרי בי רב הוא ולאו מופלא. ואם הורה עם הצבור מתכפר לו עם הצבור. [illegible] נתמנה הרי דינו כדין הדיוט וכן הלכתא. עכשיו נחזיר למשנתנו הורה כהן משיח שוגג [illegible] ב"ד שפירש' בפרק העבר ועשה שוגג שעדיין בשעת עשייתו היה חושב כי מעשהו [illegible] אבל מזיד ועשה שוגג כגון שגמר לוכל חלב ואח"כ אכל חתיכת חלב והוא חושב שהו[illegible] חייב על שגגת מעשה לחודה שום קרבן כדאמינא. הורה שוגג ועשה מזיד פטור. דמ[illegible]

אייתויי קרבן הוא: אתמהי' שוגג ועשה שוגג מביא פר פשיטא אמר אביי הבא במאי עסקינן כגון שהורה ושכח מאיזה טעם הורה ואמר הריני עושה על דעת ראשונה מהו דתימא כיון דאילו [illegible] הדר

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פט"ו מהל' שגגות הלכה ו סמג עשין רט:
יז ב מיי' שם הל' ג:
יח ג מיי' שם פי"ב הל' [illegible]:
יט ד מיי' שם פט"ו הלכה א:
כ ה מיי' שם פ"ו הלכה ג והלכה ד:
כא ו ז מיי' פ"ד מהל' עבודת כוכבים הל' ו סמג שם:
כב ח מיי' שם פ"ב הל"ד ופ"ג מהל' שגגות הלכה טו:

מסורת הש"ס

א) ב"ש: ב) רש"א מ"ז: ג) יבמות ס. ד) יבמות ס: ה) שבת סח: ו) [יבמות ט.] ז) בס"י מס לעיל: [יבמות ט:] ח) רש"א מ"ז: ט) [ברכות כ:] וגס נסמן: י) מכות כד. ע"ש סוף ע"א:

תורה אור

(ויקרא ה) וכפר עליו הכהן על שגגתו. (ויקרא ד) ונודעה החטאת. (שם יח) עליה. (שם ד) ועשה אחת מכל מצות. (שם) ועשו אחת. (שם) ואם נפש. (במדבר טו) תורה אחת. (במדבר טו) וכי תשגו. (שם) אשר דבר ה'. (שם) אשר צוה ה'. (שמות כ) אנכי. ולא יהיה לך.

למן היום וגו'. הכי משמע את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה דזו עבודת כוכבים ומנין שזו עבודת כוכבים מדכתיב בהדי' למן היום אשר צוה ה' והלאה שאר מצות והלאה כלומר מכאן ואילך לדורותיכם איזו היא מצוה שנאמרה בתחילה הוי אומר זו עבודת כוכבים דכתיב בתחילת עשרת הדברות אנכי ולא יהיה לך דהיינו עבודת כוכבים: י' מצות נצטוו במרה. דהיינו קודם מתן תורה אלמא עבודת כוכבים לא נאמרה תחלה: מחוורתא כדשנינן מעיקרא. כדברי ר' יהושע בן לוי או כדברי רבי: מתני' אין ב"ד חייבין קרבן על עשה ועל לא תעשה שבמקדש. דהיינו טומאת מקדש וקדשיו עשה שבמקדש וישלחו מן המחנה כל לא תעשה ולא יטמאו את מחניהם שאע"פ שהוא דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת הואיל ואין שגגתו חטאת קבועה אלא קרבן חטאת עולה ויורד הלכך פטור לגמרי כדמפרש בגמרא והאי דקתני אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש לא קא איירי בכהן משיח כלל משום דהוי פלוגתא דר"ש ור"ע ר"ע לא פטר ליה מפר על טומאת מקדש וקדשיו ור"ש פטר ליה לגמרי כדמפרש בגמרא בסוף פירקין: ואין מביאין. יחידין: אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש. דאין אשם תלוי בא אלא על ספק חטאת קבועה כדמפרש בגמ' אבל בב"ד לא איצטריך למיתנא אין מביאין אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש שהרי אין ב"ד מביאין אשם תלוי אפי' במקום ספק חטאת קבועה כדאמרי' ברים פירקין משוח בפר ואין מביא אשם תלוי דכתיב באשם תלוי וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג מי שחטאתו ושגגתו שוה יצא משיח ומנלן דאין חטאתו ושגגתו שוה דכתיב לאשמת העם הרי משיח כצבור דצבור צריכין העלם דבר עם שגגת מעשה לפיכך אינו בא אשם תלוי הלכך כי איצטריך אין מביא אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש כגון ביחיד דעלמא: אבל חייבין. ב"ד על עשה ועל לא תעשה שבנדה דהוי זדונו כרת ושגגתו חטאת קבועה ומביאין יחידים אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבנדה משום דהוי ספק חטאת קבועה: אל תבא על הנדה. דכתיב (ויקרא יח) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב: פרוש מן הנדה. כלומר בסמוך לוסתה כדי שלא תהא רואה בשעת תשמיש דכתיב והזרתם את בני ישראל כדמפרש בגמרא במסכת שבועות בפרק ידיעות הטומאה (דף יח:): גמ' מנא הני מילי. דצבור לא מחייבי שום קרבן בעולם אלא במקום חטאת קבועה: ויחיד אשם תלוי נמי. אין מביאין אלא על ספק חטאת קבועה: אמר רב יצחק בר אבדימי נאמר כאן ואשם. בחטאת קבועה דיחיד דכתיב בפ' ויקרא ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם וכתיב והביא את קרבנו דמביא כשבה או שעירה דלאו בעולה ויורד: ונאמר ואשמו בצבור מה ואשם. האמור בפרשת ויקרא בחטאת יחיד הוי חטאת קבועה אף ואשמו האמור בצבור אין מביאין שום קרבן אלא במקום חטאת קבועה דלאו יחיד י) הוי בעולה ויורד ונאמר ואשם (בא) באשם תלוי דכתיב תלוי ואם נפש כי תחטא ועשתה אחת מכל מצות ה' אשר לא ולא ידע ואשם מה צבור חטאת בקבועה כלומר מה ואשמו בצבור חטאתו בקבועה דגמרי מואשם דחטאת יחיד: אף. ואשם באשם תלוי אינו בא אלא על ספק חטאת קבועה לאפוקי עשה שבמקדש דאין אשם תלוי בא עליו משום דהוי חטאת עולה ויורד ולא הוי חטאת קבועה כ) (ועוד דאין אשם תלוי בא עליו)

תורה אור

°למן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם איזו היא מצוה שהיא נאמרה בתחלה הוי אומר זו עבודת כוכבים והא אמר מר א) עשר מצות נצטוו ישראל במרה ב)(דכתי' °והיה אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך) אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא: **מתני'** ג) אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש ואין מביאין אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש אבל חייבין על עשה ועל לא תעשה שבנדה ומביאים אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבנדה איזו היא מצות עשה שבנדה פרוש מן הנדה ומצות לא תעשה אל תבא על הנדה: **גמ'** מנא הני מילי דצבור לא מחייבי קרבן בעלמא ויחיד אשם תלוי נמי לא אמר רב יצחק בר אבדימי נאמר ואשם בחטאת ובאשם תלוי ונאמר ואשמו בצבור מה ואשם ביחיד בחטאת קבועה אף ואשמו בצבור בחטאת קבועה ומה צבור בחטאת קבועה אף אשם תלוי נמי אין בא אלא על ספק חטאת קבועה אמרי אי הכי קרבן עולה ויורד נמי הא כתיב °והיה כי יאשם לאחת מאלה דנין ד) (אשם מן אשמו) ואין דנין אשם מן יאשם ומאי נ"מ והא תני דבי רבי ישמעאל °ושב הכהן ובא הכהן ה) זו היא שיבה זו היא ביאה ועוד נילף מן ואשם מטומאת מקדש וקדשיו דכתיב °והוא טמא ואשם אמר רב פפא דנין ואשם ומצות ה' מן ואשם ומצות ה' א"ל רב שימי בר אשי לרב פפא ונילף ואשם ונשיאת עון מן ואשם ונשיא' עון אלא אמר ר"נ בר יצחק דנין ואשם ומצות ה' אשר לא תעשינה מואשם ומצות ה' אשר לא תעשינה ואל יוכיח שמיעת קול וביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו שלא נאמר בהם ואשם ומצות ה' אשר לא תעשינה: **מתני'** ו) אין חייבין על שמיעת קול ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו ז) והנשיא כיוצא בהם דברי רבי יוסי הגלילי ר"ע אומר הנשיא חייב בכולן חוץ משמיעת הקול ח) שהמלך לא דן ולא דנין אותו ט) [לא מעיד ולא מעידין אותו]: **גמ'** אמר עולא מ"ט דר' יוסי הגלילי אמר קרא והיה כי יאשם לאחת מאלה כל שמתחייב באחת מתחייב בכולן ושאין מתחייב באחת אין מתחיי' בכולן ואימא מתחיי' באחה מהן ואע"פ שאין מתחיי' בכולן אלא טעמא דר' יוסי הגלילי מהכא דתניא היה רבי ירמיה אומר נאמר

לא

ותרתי מפקינן מדר' יצחק בר אבדימי חדא דצבור בחטאת קבועה דאין ב"ד חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש ואידך דאין אשם תלוי בא עליו אלא על ספק חטאת קבועה דאשם תלוי אפי' דיחיד אינו בא על עשה ועל לא תעשה שבמקדש שהרי אינו ספק חטאת קבועה: אי הכי קרבן עולה ויורד נמי הא כתיב כי יאשם. דכתיב נפש כי תחטא בשגגה ושמעה קול אלה דהיינו שמיעת הקול [וכתיב או נפש אשר תגע וגו' דהיינו טומאת מקדש וקדשיו וכתיב] או נפש כי תשבע לבטא בשפתים וגו' דהיינו בטוי שפתים דכולהו בקרבן עולה ויורד וכתיב והיה כי יאשם לאחת מאלה מה כי יאשם בעולה ויורד אף ואשם דכתיב באשם תלוי תהוי במקום עולה ויורד דלהוי אשם תלוי בא ואפי' על ספק חטאת שאינה קבועה: זו היא שיבה זו היא ביאה. דהא דכתיב ושב הכהן לא תימא ושב הכהן מבית המנוגע לביתו אלא הכי הוא ושב הכהן מביתו לבית המנוגע דהאי שיבה זו היא ביאה לבית המנוגע: נילף ואשם מטומאת מקדש וקדשיו. דכתיב בו או נפש אשר תגע וגו' והוא טמא ואשם דהיינו טומאת מקדש וקדשיו דהוא בקרבן עולה ויורד דחטאת שאינה קבועה הוא: דנין ואשם ומצות ה'. דכתיב באשם תלוי מואשמו ומצות ה' לאפוקי טומאת מקדש וקדשיו דלא כתב ואשם ומצות ה': נילף ואשם ונשיאת עון. דכתיב באשם תלוי ולא ידע ואשם ונשא עונו וכתיב בעולה ויורד אם לא יגיד ונשא עונו והוא ידע ואשם לאחת מאלה: באשם תלוי כתיב ואשם ומצות ה' אשר לא תעשינה וכפר ובהעלם דבר של צבור כתי' אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם הלכך אמרי' מה צבור חטא' בקבוע' אף אשם תלוי אינו בא אלא על ספק חטאת קבועה: מתני' אין ב"ד חייבין על שמיעת קול ועל בטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו. דכל הני הוין בקרבן עולה ויורד כדאמרינן לעיל דצבור אין מביאין חטאת אלא בקבוע' ובדינהוא דלא איבעי למיתנא דהא תנא לעיל אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש ואמרינן משום דבעי' צבור בחטאת קבועה וטומאת מקדש וקדשיו הוי בעולה ויורד וה"ה על שמיעת קול ועל בטוי שפתים דלא הוי חטאת קבועה דב"ד פטור והאי דקתני הכא אין ב"ד חייבין על שמיעת קול כו' משום דבעי אפלוגי ר' יוסי הגלילי ור"ע אין ב"ד חייבין על שמיעת קול ועל בטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו וה"ה למשיח: והנשיא כיוצא בהן. דאינו בקרבן עולה ויורד דברי ר' יוסי הגלילי טעמא דר' יוסי הגלילי מפרש בגמרא: ר"ע אומר הנשיא חייב בכולן. בקרבן עולה ויורד חוץ משמיעת קול שאין שמיעת קול חל עליו שהמלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו כדתנן במסכת סנהדרין בפרק כ"ג (דף יח:) ור"ע במשיח לא פי' במתניתין ופירש בברייתא כדאמרינן בברייתא תניא ר"ע אומר משוח פטור מכולן מקרבן עולה ויורד ומביא על כולן פר כדאמרי' בסוף פירקין דר"ע לא פטר ליה מפר: גמ' והיה כי יאשם לאחת מאלה. דאשמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו קאי וקסבר ר' יוסי הגלילי כי יאשם לאחת הכי משמע כל שיש באחת כלומר כל שמצוה בכל אחת ואחת מתחייב קרבן בכולן ושאין מתחייב באחת אין מתחייב בכולן ונשיא הואיל ואינו מתחייב באחת מהן דהיינו בשמיעת קול אין מתחייב בכולן דפטור מכולן: ואימא. כי יאשם לאחת הכי משמע כי אפשר שיהא מתחייב אפי' באחת מהן אע"פ שאין מתחייב בכולן הוי חייב ונשיא נמי אע"פ שאינו חייב בשמיעת קול יהא חייב בבטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו: אלא טעמא דר' יוסי הגלילי מהכא וכו'. נאמר בשמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו:

לא

תוספות

והא אמר מר עשר מצות נצטוו במרה. הא דלא מייתי מהני דכתיב בהדיא כגון מילה לאברהם שפיכת דמים דכתיב שופך דם האדם וגילוי עריות. משום דהכא נצטוו מצות בני נח: חייב על עשה ועל לא תעשה שבנדה. בפרק ידיעות הטומאה ופירש מן הנדה בקושי שיציאתו הנאה לו כביאתו אלא ינעץ צפרניו ויפרוש באבר מת ולהכי חייב על אותו עשה דהוי בלא תעשה שיש לפרוש באבר מת. ובת"כ מפרש דאין חייבין על עשה דכתיב אשר לא תעשינה יכול שאני מוציא אף עשה שבנדה ת"ל מצות ה' ריבה וכו' ומה ראית כו' מוציא אני שאר מצות שאין בהן לא תעשה ומרבה אני עשה שבנדה שיש בה לא תעשה: סליק

נפש אחת אחד יחיד כו' ותרווייהו מייתו אשם ודאי. דתניא בספרא נפש משיח למעילה. פי' כהדיוט כ"ש נשיא דזר. פי' אבל צבור לא מייתו נפש כתיב ותו דקרבן לא מייתו צבור אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו היכא דכתיב נפש לא מחייב צבור. מה נשיא מביא בשגגת מעשה. לאשמת העם הרי משיח כצבור. מה צבור אינו מביא כו'. פי' לאשמת

לא מפרש הכי: אלא אמר ר"פ דנין ואשם ומצות ה' תיבות ואשם ומצות ה' דהיינו תרי ... ונשיאת עון וככר נתקבלה ג"ש דעון ... ה' אשר לא תעשינה ובאשם תלוי ליכא ... משום דזהו בעולה ויורד ולא הוה צריך ...

מסורת הש"ס

א) [לקמן י. יא: פ"ש דתוספתא מגילה] ב) יומא יח. חולין קלד: [תוספתא דיומא פ"א] ג) יבמות ט: ד) [מכר לקמן יב:] ה) שבועות כה: [כריתות כ:]

עין משפט נר מצוה

כט א ב מיי' פ"ט מהל' שגגות הל' ב:
ל ג מיי' שם פט"ו מהל' שגגות הל' ט:
לא ד מיי' שם ופט"ו הלכה א ...
לב ה מיי' שם ופט"ו הלכה א:
לג ו מיי' שם פ"א הל' ד:
לד ז מיי' פי"ג שם הלכה א:
לה ח מיי' שם פ"ב הלכה ד:
לו ט מיי' שם פ"ב הלכה ד:
לז י מיי' שם פרק ח הלכה ג:
לח כ מיי' שם פרק ט"ו הל' ו:
לט ל מיי' שם פרק י"ב הלכה ד:
מ מ מיי' שם פרק ט הלכה ב:
מא נ מיי' שם פ"ב הלכה ח:
מב ס מיי' שם פ"ב הלכה ז ועיין שם בהשגות וכס"מ:

גמרא

לא תגיע ידו ונאמר לא תשיג ידו מי שבא לידי עניות ועשירות יצא נשיא ומשיח שאין באין לידי עניות נשיא דכתיב ועשה אחת מכל מצות ה' אלהיו א) מי שאין על גביו אלא ה' אלהיו משיח דכתיב והכהן הגדול מאחיו ב) שהוא גדול מאחיו בנוי בכח בחכמה ובעושר אחרים אומרים מנין שאם אין לו גדלהו משל אחיו ת"ל והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו גדלהו מאחיו בעא מיניה רבינא מר"נ בר יצחק נשיא שנצטרע מהו מידחא דחי או מיפטר פטיר א"ל דילך או דגזא תניא ר"ע אומר משיח פטור מכולן אמר רבא מ"ט דר"ע אמר קרא זה קרבן אהרן ובניו זו באה חובה לו ואין אחרת באה חובה לו ואימא כי ממעט ליה רחמנא מדלי דלות ומאי ניהו עשירית האיפה אבל עניות ועשירו' לא מעטיה רחמנא לא ס"ד דכתי' וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא מאחת מאלה המתכפר באחת מתכפר בכולן ושאין מתכפר באחת אין מתכפר בכולן אלא מעתה דכתיב והיה כי יאשם לאחת מאלה ה"נ דכל המתחייב באחת מתחיי' בכולן ושאין מתחיי' באחת אין מתחייב בכולן אלמה תנן ר"ע אומר נשיא חייב חוץ משמיעת קול אביי ורבא דאמרי תרוייהו מאחת משמע ליה לאחת לא משמע ליה ומ"ש מאחת דמשמע ליה דכתביה רחמנא לבסוף גבי עשירית האיפה למימרא דכל דמחייב בעשירית האיפה מחייב בכולן דאי ס"ד מתחייב באחת אע"פ שאין מתחייב בכולן נכתביה להאי מאחת מאלה בדלות א"נ בעשירות:

מתני' ג) כל המצות שבתורה שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת היחיד מביא כשבה ושעירה והנשיא שעיר ומשיח וב"ד מביאין פר ובעבודת כוכבים היחיד והנשיא והמשיח מביאין שעירה וב"ד פר ושעיר פר לעולה ושעיר לחטאת אשם תלוי היחיד והנשיא חייבין ומשיח וב"ד פטורין אשם ודאי היחיד והנשיא והמשיח חייבין וב"ד פטורין על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו ב"ד פטורין והיחיד והנשיא והמשיח חייבין אלא שאין כ"ג משיח חייב על טומאת מקדש וקדשיו דברי ד) ר"ש ומה הן מביאין קרבן עולה ויורד ה) ר"א אומר הנשיא מביא שעיר:

גמ' תניא ר"ש היה נותן כלל כל שהיחיד באשם תלוי הנשיא כיוצא בו משיח וב"ד פטורין וכל שהוא באשם ודאי נשיא ומשיח כיוצא בהן וב"ד פטורין שמיעת הקול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו בית דין פטורין נשיא ומשיח חייבין אלא שאין הנשיא חייב בשמיעת הקול ולא משיח בטומאת מקדש וקדשיו כל שהוא בעולה ויורד נשיא כיוצא בו משיח ובית דין פטורין הא גופא קשיא אמרת שאין משיח חייב בטומאת מקדש וקדשיו הוא דפטור אבל בשמיעת הקול ובטוי שפתים חייב אימא סיפא כל שהוא בעולה ויורד נשיא כיוצא בו משיח ובית דין פטורין קתני משיח ובית דין מה בית דין פטורין מכולהון אף משיח פטור מכולהון קשיין

רש"י

לא תגיע ידו לא תשיג ידו. דמשמע מי שבא לידי עניות ועשירות דפעמים עני ופעמים עשיר הוא דישנו בקרבן עולה ויורד יצא משיח ונשיא דלעולם עשירים הם: נשיא. שאין על גביו שום אדון אלא ה' דהיינו מלך ומלך לעולם עשיר הוא וכ"ג בעינן שיהא גדול מאחיו בעושר דליהוי לעולם עשיר: נשיא שנצטרע. לר' ירמיה ולר' יוסי הגלילי דעבר מנשיאותו שאין ראוי להיות מלך כשהוא מצורע כדאמרי' לקמן בפ"ב (דף י.) ויגנע ה' את המלך ויהי מצורע עד יום מותו וישב בבית החפשית דמשמע שנעשה חפשי ממלכותו: מהו. מי אמרי' פטור מקרבן עולה ויורד כשהוא נשיא ועכשיו כשנצטרע דעבר מנשיאותו ליחייב או דלמא מאי דהוי הוי כשהוא נשיא כלומר הואיל ונדחה ידחה כשנצטרע: ל"א מדחא דחי להאי נשיאות מקרבן עולה ויורד לגמרי דהואיל ונדחה ידחה אפילו כשנצטרע או דלמא מיפטר פטר נשיאות מקרבן עולה ויורד ובזמן דליכא נשיאות ליחייב דהיינו משנצטרע: א"ל. ממאי קבעית לחוביה לאתויי קרבן כשנצטרע מממון שלך או מממון דגזא דידיה הוי אומר מגזא דידי' הוא דבעי לאתויי וכיון דמגזא דידיה קבעי אתויי אמטו להכי פטור לגמרי מקרבן עולה ויורד דה"ק רבי ירמיה ור' יוסי יצא נשיא ומשיח שאין באין לידי עניות האי נשיא שנצטרע נמי אינו בא לידי עניות דגזא דידיה כדקאי קאי הלכך פטור לגמרי: תניא ר"ע אומר משיח פטור מכולם. מקרבן עולה ויורד דכתיב זה קרבן אהרן ובניו ביום המשח אותו עשירית האיפה דהיינו חביתי כהן משיח דחביתין באה לו חובה ואין אחרת באה לו דעשירית האיפה עולה ויורד לא באה לו חובה הלכך פטור מכולם מעולה ויורד ואמרינן לקמן דמפר לא פטר ליה ר"ע ואיכא לתרולי דטעמא דר"ע משום דמעולה ויורד הוא דאמעיט כדכתיב זה קרבן אהרן אבל מפר לא אמעיט: אימא כי מעטי' קרא. לכהן משיח: מדלי דלות. דהיינו מעשירית האיפה דכתיב זה קרבן אהרן דאין אחרת עשירית האיפה באה לו חובה: מדלות לא מעטיה. דעל שמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו לחייב כשבה או שעירה או תורין ובני יונה: לא ס"ד דכתיב. גבי עשירית האיפה וכפר עליו הכהן מאחת מאלה דמשמע כל המתכפר באחת כלומר בכל אחת ואחת אפילו בעשירית האיפה מתכפר בכולן דישנו בעשירות ובדלות ובדלי דלות: ושאין מתכפר באחת מהן. כגון משיח דודאי אין מתכפר בעשירית האיפה דכתיב זה קרבן: אין מתכפר בכולם. דאמעיט נמי דאינו בקרבן עולה ויורד כלל: אלא מעתה האי דכתיב לאחת מאלה הכי נמי דכל דמחייב באחת. כלומר בכל אחת ואחת מחייב בכולן ושאין מתחייב באחת כגון נשיא שאין מתחייב בשמיעת הקול אינו חייב בכולן כדאמר ר' יוסי הגלילי והא חוץ משמיעת הקול קתני דקתני ר"ע אומר הנשיא חייב בכולן חוץ משמיעת הקול דאע"ג דאין מתחייב באחת מהן מתחייב באשר כולן: נכתביה רחמנא להאי מאחת בדלות. בתורין ובני יונה: אי נמי בעשירות. דהיינו כשבה או שעירה אלא מדכתב ביה רחמנא מאחת גבי עשירית האיפה למימרא דשאין מתחייב בעשירית האיפה אין מתחייב בכולן כלל הלכך פטור משיח מכולן הואיל ואין מתכפר בעשירית האיפה דכתיב זה קרבן דאין אחרת באה לו חובה: מתני' כל המצות שבתורה שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן וכו' משיח וב"ד מביאין פר. כדאמרינן לעיל (דף ח.) נאמר כאן עליה ונאמר להלן לגלות ערותה עליה וכו' ונשיא יליף ממצות יחיד ואם נפש ילמוד תחתון מעליון: ובעבודת כוכבים יחיד ונשיא ומשיח מביאים שעירה. דכתיב בפרשת שלח לך בעבודת כוכבים ואם נפש וגו' וכולן בכלל נפש אחת הן: וב"ד מביאין פר ושעיר. כדכתיב בפרשת שלח לך ואמר לעיל (דף ז:) יליף מעיני מעיני מה להלן ב"ד אף כאן ב"ד: אשם תלוי היחיד והנשיא חייבים בית דין ומשיח פטורים. כדאמר ברים פירקין דכתיב באשם תלוי וכפר הכהן על שגגתו אשר שגג מי שחטאו ושגגתו שוה וכו': אשם ודאי יחיד ונשיא ומשיח חייבין. דכתיב באשמות ואם נפש ונשיא ומשיח בכלל נפש אחת הן והא דתנן לעיל (דף ח.) אין חייבים אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ואשם ודאי אין שגגתו חטאת וכן המשיח הכי משמע וכן המשיח דגבי אשם ודאי פר הוא דלא יביא אבל אשם ודאי יביא כהדיוט: וב"ד פטורים. מאשם ודאי דפטורים לגמרי דאינן בכלל נפש אחת: על שמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו ב"ד פטורין. דאמר לעיל (שם:) אין חטאת לצבור אלא בקבועה והני עולה ויורד נינהו: יחיד ונשיא ומשיח חייבין. בשמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו דכולן בכלל נפש אחת הן: אלא שאין כ"ג משיח חייב על טומאת מקדש וקדשיו דברי רבי שמעון. מפרש בגמרא והוא הדין דקאמר רבי שמעון אלא שאין הנשיא חייב על שמיעת הקול דמלך לא מעיד ולא מעידין אותו אלא לא אצטריך ליה למיתנא דהא תנא ליה לעיל ר"ע: ומה הן מביאין. נשיא בבטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו ומשיח בשמיעת קול ובטוי שפתים קרבן עולה ויורד: ר"א אומר נשיא מביא שעיר. ושלש מחלוקות בדבר ר' יוסי הגלילי סבר נשיא ומשיח פטורין מכולן ור"ע סבר נשיא חייב בכולן חוץ משמיעת הקול ומשיח פטור מכולן מעולה ויורד ור"ש סבר נשיא ומשיח חייבין בכולן בעולה ויורד אלא שאין כ"ג ומשיח חייב על טומאת מקדש וקדשיו: גמ' היה נותן בהן כלל: כל שהוא בעולה ויורד. דהיינו שמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו: משיח וב"ד פטורין. משיח דומיא דב"ד מה ב"ד פטורים מכולהו משמיעת הקול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו דלצבור אין חטאתו אלא בקבועה אף משיח פטור מכולהו:

תוספות הרא"ש

א"ל דילך או דגזא דידיה ... דמשנו יביא הלכך אפילו נצטרע נמי פטור דגזא דידיה כדקאי קאי והרי אינו בא לידי עניות. ולא נהירא להרמ"ה ז"ל דאף על פי שיש לו ממון הרבה יכול לבוא לידי עניות כיון שהוא עבר ממלכותו ואין בידו ליקח מעם הארץ מסים והוי כעשיר שיש לו אוצרות הרבה ואפ"ה חייב דיכול לבוא לידי עניות אם יאבד העושר ההוא בענין רע. ופי' וכי מלך יש לו רשות ליקח או צריך ליקח מאוצרותיו הוא אומר מאוצרותיו ולא משלך כיון שעבר ממלכותו. הלכך הוה כשאר עשיר וחייב בכרותו. אבל ליטנא דגמ' משמע כפרש"י ז"ל דה"ל למימר מדידך או מדלי' ומה לו להזכיר אוצרו. אלא דסתם מלך יש לו אוצרות מרובין. וא"א לבוא לידי עניות. הלכך כיון שכבר נפטר מחמת עשרו עדיין הוא עומד באותו הפטור ולא דמי לעשיר (שפטר) [שפע] מתחלה ואין לו כ"כ אוצרות מרובין. ויכול לבוא לידי עניות. אין לפוטרו משום עשרו שיש לו עתה: מ"ט דר"ע א"ק זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו. א) עשירית האיפה חובה ביום חינוכן. דבמנחות פרק התכלת (דף נא:) תני זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' וכו' יכול יהו אהרן ובניו מקריבין קרבן אחד ת"ל אשר יקריבו לה'. אהרן בפ"ע ובניו בפ"ע. בניו אלו כהנים הדיוטות כו' או אינו אלא כ"ג כשהוא אומר והכהן המשיח תחתיו מבניו הרי כ"ג אמור הא מה אני מקיים בניו אלו כהנים הדיוטות. פירוש שמקריבין עשירית האיפה ביום חינוכן לעבודה ומה לי כהן שמקריבה פעם אחת חובה. ומה לי כ"ג שמקריבה בכל יום חובה. קרא מיהא איירי אף בכהני' הדיוטים שמקריבין חובה. ופי' אחר שפי' רש"י ב) דאמלואים קאי שאז הקריבו בני אהרן ולא לדורות ביום חינוכן ולהכיא פרושא ניחא: הא גופה קשיא אמרת שאין משיח חייב בטו"מ וקדשיו. וא"ת אמאי לא הקשי ליה מנשיא דקתני רישא אלא שהנשיא פטור בשמיעת קול והדר תני (כשהוא) [כל שהוא] בעולה ויורד נשיא כיוצא בו בעולה ויורד דהיינו כמאי דמתחייב ולאפוקי מר"א דאמר נשיא מביא שעיר. הרמ"ה ז"ל:

א) אולי צ"ל קשה דהא הדיוטות נמי מביאין: ב) במנחות שם:

רבינו חננאל

העם בענין שיש בו לעם חובת קרבן. או מה צבור שהורה. פי' ב"ד ועשו אחרים כהוראתו חייב אף משיח שהורה ועשו אחרים כהוראתו יהא חייב ת"ל על חטאתו אשר חטא. על מה שחטא הוא מביא ואינו מביא על מה שחטאו אחרים: אמר מר ומשיח בפר ואין מביא אשם תלוי. מנא ליה דאין משיח מביא אשם תלוי. ומהדרינן נפקא ליה מדכתיב גבי אשם תלוי על שגגתו אשר שגג מי שחטאו בשגגה כלומר לבד בלא העלם דבר הוא דמייתי אשם תלוי יצא משיח שאין חטאו בשגגה אלא עם העלם דבר. אמרינן ומנא ליה דמשיח חטאו בהעלם דבר. ומהדרינן נפקא ליה מלאשמת העם הרי משיח כצבור. אקשינן עד כאן לא קמה ליה. פי' כשאמר התנא משיח בפר ואין מביא אשם תלוי עדיין לא היה המדרש מעמד על בוריו אלא נושא ונותן היה היאך יעמידנו. ופרקינן אשם תלוי כדי נסבה כלומר לא דייק בה דאינה צורך ובהכי (לא) הוה סגיא [ליה] למימר צבור בפר ומשיח בפר מה צבור כו': פיסקא הורה בפני עצמו ועשה בפני עצמו מתכפר לו בפני עצמו. הורה עם הצבור ועשה עם הצבור מתכפר לו עם הצבור: ת"ר בספרא יכול הורה משיח עם הצבור וחטא עם הצבור יביא פר לעצמו ודין הוא שיתכפר לו עם הצבור נשיא מוצא מכלל צבור. פירוש דמייתי שעיר בשגגת מעשה ומשיח מוצא מכלל צבור מה נשיא חטא בפני עצמו מתכפר לעצמו. חטא עם הצבור מתכפר עם הצבור. פירוש דשגגת מעשה לחודה בעי אף משיח שחטא בפני עצמו מתכפר לעצמו. חטא עם הצבור. פי' שעשה בהוריית ב"ד מתכפר עם הצבור. לא אם אמר בנשיא שכן מתכפר עם הצבור ביוה"כ. פי' בשעירי יוה"כ תאמר במשיח שאין מתכפר עם הצבור ביוה"כ. פי' אלא בפר שלו. דכתיב בזאת יבא אהרן אל הקדש וגו' הואיל וכך יביא פר לע[צמו]

... עם הצבור. ת"ל על חטאתו אשר חטא. חטא בפני עצמו מתכפר לו בפני עצמו. חטא עם הצבור מתכפר לו עם הצבור: והוינן בה היכי דמי הורייתו בהדי צבור דנתכפר לו בפר הצבור. אי דהוא ...
... [מו]פלאין הוריה דידהו ולא כלום היא ובעי כל חד מהצבור שעשה אייתויי כשבה או שעירה פי' והוא דהוראתו לעצמו הוראה כשעשה יביא פר. אי דהן מופלאין והוא אינו מופלא הוריית דידיה ולא כלום ...
... [ד]מי ובהדי קהל מתכפר דלאו בר אייתויי פר הוא. (שייך לדף ז ע"ב) ואוקימנא משמיה דרב פפא בשוין. הוא מופלא והן מופלאין והורו בחד איסורא ועבוד צבור וקא עבד איהו בהדייהו ואייתו קר[בן] ...
... בינייהו. אבל אם הורה עמהם ולא עבד רוב הקהל אע"ג דאיהו עבד לא מייתי מידי דאיכא למימר עלייהו קסמיך. ובשגגת מעשה לחודא לא מחייב: והא דתנינא הורה בפני עצמו סבר אביי למימ[ר] ...
... [ב']מקומות. פי' משיח בחד [מקום] וב"ד במקום אחר וקא מורו בתרי איסורי. פי' הורה הוא בהיתר הלב והן בהיתר עבודת כוכבים. אבל אי הוו בחד מקום ושמעו ב"ד מה דאורי ולא מיחו בידיה הוה ליה ...
... בפ"ע. וה"ה אם הם בב' מקומות ואורו בחד איסורא. אמר ליה רבא אטו מקומות גרמי אלא אפילו יתבי בחד מקום כיון דקא מורו בב' איסורי הורה בפ"ע הוא. פי' הא דאמרן דאורו בב' איסורי ה"ד ...
... איסור' (מאי) [אלא] נקים הכי למעוטי הוראתן בחד איסורא דלאו הורה בפני עצמו הוא. ופשיטא לן דהיכא דהוו משיח וב"ד יתבין בחדא דוכתא ואורי (משום) [משיח] גרמיה בהיתר חלב. ואורו ב"ד ב...
... [מקו]ם ואורי איהו בהדייהו ואזל ואכל חלב כמה דאורי נפשיה ועבוד צבורא ואייתו פר ושעיר בעי משיח אייתויי פר דכיון דתרי איסורי נינהו והלוקין בקרבנות לא מצרפינן להו דליכפר בהדי צבור כל שכן ...
... [כו]כבים והן בחלב. דודאי לא מצטרף דהא לא דמיא כפרתייהו דאיהו בשעירה ואינהו בפר. כי תיבעי לן היכא דאורי הוא גרמיה בהיתר חלב ולא אשתתפו ב"ד בהדיה ואורו ב"ד בהיתר דם א) ואיהו בה[...]
... חלב ואכלי קהל דם ואייתו פר מהו. כיון דאיסור חלב ודם שוה דהאי פר והאי פר כמאן דאורו ב"ד עימיה בהיתר חלב דמי והלכך מתכפר בקרבן צבור ...
... דלא מצטרפי להדדי. פי' דאי אכיל כחצי זית חלב וחצי זית דם לא מחייב כתרי איסורי דמי והורה בפ"ע הוא. אם תמצי לומר כיון דלא מצטרפי כתרי איסורי דמי הוא בחלב שעל הקבה והן בחלב ...
... הכא ודאי שם חלב אחד הוא ובהדי צבור מיכפר או דלמא כיון דמתרי קראי קאתו כדמפרש בפרק קמא הורה בפ"ע הוא וסלקא בתיקו: מתני' שאין ב"ד חייבין עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מ[קצת] ...
... [שהו]א שאינו) [שאין.שהוא] הוזר על מה ששנה תחלה שהוראת משיח לעצמו כהוריית בית דין לצבור: מנא ליה דתנו רבנן ונעלם דבר ולא שתתעלם מצוה כולה כדאמרי' באידך פרקא: וכן המשיח מנ"ל ...
ח) ג' רבינו בסדר הבעיות להיפך מגי' שלנו. וכן היתה גי' הרמב"ם ופסק כלת"ל כדרכו ובתנס דחקו כזה הכ"מ ולח"מ סוף פ"ט:

לאשמת

קשיין אהדדי אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא קשיא כאן בדלות כאן בדלי דלות ור"ש סבר לה כר"ע בחדא ופליג עליה בחדא סבר לה כר"ע בדלי דלות דפטור ופליג עליה בדלות: אלא שאין כ"ג חייב כו': אמר חזקיה מ"ט דר"ש דכתיב °ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל מי שקרבנו שוה לקהל יצא זה שאין קרבנו שוה לקהל א"כ נשיא נמי אין קרבנו שוה לקהל שוה בכפרה דיוה"כ א"כ כהנים נמי לא שוו לקהל בכפרה דיוה"כ כהנים שוו לקהל בשאר מצות דשנה כולה משיח נמי הא שוה בשאר מצות דשנה אלא אמר רבא אימא הכי מי שהטאתו שוה ליחידים ומאי ניהו קהל: ר"א אומר הנשיא מביא שעיר וכו': א"ר יוחנן לא אמר ר' אליעזר אלא בטומאת מקדש וקדשיו הואיל ונאמר כרת בו כבקבועה אמר רב פפא ה"נ מסתברא דאי ס"ד ר"א על כולהון קאמר מכדי שעיר נשיא ופר משיח במקום יחיד לחטאת קאי ניתני נמי משיח מביא פר בשמיעת קול ובטוי שפתים אלא מדלא קתני משיח ש"מ אטומאת מקדש וקדשיו קאי דמשיח פטור א"ל רב הונא בריה דרב נתן לר"פ ממאי דלמא ר"א אכולהון קאי ובמשיח סבר לה כר"ע דאמר משיח פטור בכולן א"ל ור"ע מי פטר ליה מפר א) ותו לא מידי א"ר יוחנן מודה ר"א שאין מביא ב) אשם תלוי תני תנא קמיה דרב ששת אשם תלוי בא על טומאת מקדש וקדשיו א"ל דאמר לך מני ר"א היא דאמר הואיל ונאמר בו כרת כבקבועה מייתי נשיא שעיר עליה והא"ר יוחנן מודה ר' אליעזר שאין מביא אשם תלוי קשיא:

הדרן עלך הורה כהן משיח

מתני׳ כהן א) משיח שחטא ואח"כ עבר ממשיחותו ב) וכן נשיא שחטא ואחר כך עבר מגדולתו כהן משיח מביא פר והנשיא מביא שעיר משיח שעבר ממשיחותו ואחר כך חטא וכן הנשיא שעבר מגדולתו ואח"כ חטא ג) כהן משיח מביא פר ד) והנשיא כהדיוט:

גמ׳ השתא יש לומר עבר ממשיחותו ואח"כ

רש"י

קשיין אהדדי. דקתני אלא שאין משיח [חייב] אטומאת מקדש וקדשיו הא בשמיעת קול ובטוי שפתים חייב: בדלי דלות. משיח פטור מכולהו דכתיב זה קרבן אהרן דאין אחרת באה לו חובה והאי דקאמר דמשיח חייב בשמיעת קול ובטוי שפתים כגון בדלות בתורין ובני יונה שעדיין לא בא לדלי דלות: דר"ש סבר לה כר"ע בחדא. דפטר ליה למשיח מדלי דלות מזה קרבן אהרן ובניו: ופליג עליה בחדא. בדלות דאילו ר"ע פטר ליה נמי בדלות דקאמר שאין מתכפר בעשירית האיפה אין מתכפר בכולן ולר"ש בדלי דלות הוא דאין מתכפר הא בדלות ועשירות מתכפר: מ"ט דר' שמעון. דאמר ולא משיח אינו חייב בטומאת מקדש וקדשיו: דכתיב. בטומאת מקדש וקדשיו ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל: מי שקרבנו שוה לקהל. דמתכפר בשל קהל הוא דחייב בטומאת מקדש וקדשיו: יצא. משיח שאין קרבנו שוה דאין מתכפר בשל קהל בכפרת יוה"כ דהוא מתכפר בפר והם בשעיר: א"כ נשיא נמי אין קרבנו שוה לקהל. דהוא מביא שעיר והם מתכפרין בפר בשאר ימות השנה ואמאי קתני המשיח לחודיה פטור בטומאת מקדש וקדשיו ולא נשיא ויחיד: ומשני הא לאו מילתא היא משום דהא שוה לקהל בכפרת יוה"כ: אי הכי כהנים נמי הא לא שוו לקהל בכפרה דיוה"כ. דמתכפרין בפרו של אהרן וליפטרו בטומאת מקדש וקדשיו: הא לא קשיא משום דכהנים שוו לקהל בשאר מצות דשנה כולה. דמתכפרי עם הצבור בפר הבא על כל המצות הלכך חייבין בטומאת מקדש וקדשיו: כהן משיח נמי הא שוה לקהל בשאר מצות. דכל השנה כולה דכי הורה עם הצבור מתכפר עם הצבור וליחייב בטומאת מקדש וקדשיו: אלא אמר רבא אימא הכי. מתוך הקהל מי שחטאו שוה ליחידים דמחייבי בשגגת מעשה כיחידים דיחידים שחטאו בשגגת מעשה מייתי כל חד ומאן יחידים קהל דכי חטאו קהל בשגגת מעשה לחודיה בלא העלם דבר מייתו כל חד קרבן דאותן השוה ליחידים בדבר זה הוא דמחייבי בטומאת מקדש וקדשיו יצא משיח שאין חטאו שוה ליחיד דכי חטא בשגגת מעשה בלא העלם דבר פטור לגמרי כדאמרינן לקמן בפרק בתרא (דף יא.) מע"ה פרט למשיח דאין מביא בשגגת מעשה והיינו דאמרינן לעיל (דף ז:) יצא משיח שאין חטאו בשגגה וכיון דאין חטאו שוה ליחיד לפיכך פטור בטומאת מקדש וקדשיו: א"ר יוחנן לא א"ר אליעזר. דנשיא מביא שעיר בידיעה במקום עולה ויורד: אלא בטומאת מקדש וקדשיו הואיל ונאמר בו כרת כבקבועה. כלומר כבחטאת קבועה דקסבר ר"א דכי היכי דבמקום שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת דהיינו במקום חטאת קבועה נשיא מביא שעיר ה"נ היכא דחייב לה על זדונו כרת ועל שגגתו עולה ויורד מביא שעיר הואיל ודמי לחטאת קבועה לענין כרת אבל בשמיעת קול ובטוי שפתים דאין חייבין על זדונו כרת דלא דמי לחטאת קבועה לא בזדון ולא בשוגג מודה ר' אליעזר דנשיא אין מביא שעיר אלא קרבן עולה ויורד כהדיוט: אמר רב פפא הכי נמי מסתברא דאי ס"ד רבי אליעזר. דאמר נשיא מביא שעיר אכולהו שמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו: מכדי שעיר. דנשיא במקום חטאת קבועה דיחיד קאי וכהן משיח דבמקום חטאת קבועה דיחיד קאי וכדתנא כל מצות שבתורה שחייבין על זדונן כרת ועל [שגגתן חטא]ת קבועה יחיד מביא כשבה או שעירה ונשיא מביא שעיר ומשיח פר וכיון דשעיר דנשיא ופר כהן משיח במקום חטאת קבועה דיחיד קיימי אי אמרת אכולהו קאמר ר"א דנשיא מביא שעיר אע"ג דלית בהו כרת כבקבועה: ניתני נמי משיח מביא פר בשמיעת קול ובטוי שפתים. כי דיניה אע"ג דלית בהו כרת כבקבועה: אלא לאו. מדלא קתני הכי ש"מ דאטומאת מקדש וקדשיו קא"ר אליעזר דנשיא מביא שעירה הואיל ונאמר בו כרת כבקבועה והאי דלא קתני ומשיח מביא פר בטומאת מקדש וקדשיו הואיל ונאמר בו כרת כבקבועה משום דמשיח פטור לגמרי בטומאת מקדש וקדשיו דסבר לה כר"ש דפוטר: א"ל רב הונא בריה דרב נתן לרב פפא וממאי דלמא ר"א אכולהו קאי. דנשיא מביא שעיר אפי' שלא במקום כרת והאי דלא קתני נמי משיח מביא פר בטומאת מקדש וקדשיו ובשמיעת קול ובטוי שפתים משום דבמשיח סבר לה כר"ע דאמר משיח פטור מכולן משמיעת קול ובטוי שפתים ולעולם אכולהו קאי ר"א דנשיא מביא שעיר: א"ל ר"ע מי פטר. נמי למשיח מפר ד) (דלמא) כי קא"ר עקיבא משיח פטור מכולן מטומאת מקדש וקדשיו ושמיעת קול ובטוי שפתים כגון להביא קרבן עולה ויורד אבל להביא פר מחייב וכיון דמחייב בפר א"כ ניתני נמי ר"א משיח מביא פר בשמיעת קול ובטוי שפתים אלא מדלא קתני הכי ש"מ דאטומאת מקדש וקדשיו קאי רבי אליעזר דנשיא מביא שעיר הואיל ונאמר בו כרת כבקבועה והא דלא קתני ומשיח מביא פר בטומאת מקדש וקדשיו משום דסבר לה כר"ש דאמר דאין כהן משיח חייב בטומאת מקדש וקדשיו: ותו לא מידי. ותו ליכא למיקשי ולא מידי: א"ר יוחנן. אע"ג דקאמר ר"א הואיל ונאמר בו כרת כבקבועה דנשיא מביא שעיר כבחטאת קבועה מודה ר"א לענין אשם תלוי דלאו דיניה כבחטאת קבועה דכי היכי דאמר לעיל אין יחיד מביא אשם תלוי אלא על ספק קבועה ה"נ אין מביא אשם תלוי על ספק טומאת מקדש וקדשיו שאע"פ שנא' בו כרת כבקבועה הואיל ואינה ממש חטאת קבועה אין מביא אשם תלוי: תני תנא קמיה דרב ששת אשם תלוי בא על ספק טומאת מקדש וקדשיו. הואיל ונאמר בו כרת כבקבועה: א"ל דאמר לך מני ר"א היא דאמר. נשיא מביא שעיר הואיל ונאמר בו כרת כבקבועה וקאמ' דה"ה לענין אשם תלוי: ומי מצית אמרת הכי והא א"ר יוחנן מודה ר"א שאין מביא אשם תלוי: קשיא. דמתני' דידך לא מיתוקמא דלא כחד:

הדרן עלך הורה כהן משיח

השתא יש לומר עבר ממשיחותו ואחר כך חטא מביא פר חטא ואחר כך עבר ממשיחותו מיבעיא. נשיא איצטריכא ליה סלקא דעתך הואיל ועבר מנשיאותו ואחר כך חטא הוי כהדיוט חטא ואחר כך עבר מנשיאותו נמי ליהוי כהדיוט קמ"ל לישנא אחרינא צריכא למימר דחטא ואחר כך עבר ממשיחותו דמביא פר הא כיון דתנא ליה עבר ממשיחותו דמביא פר כל שכן חטא ואחר כך עבר ממשיחותו דמביא פר הא לא קשיא משום דקתני גבי נשיא כי עבר מגדולתו ואחר כך חטא כי הדיוט מייתי סלקא דעתך אמינא כי חטא ואחר כך עבר נייתי נמי כי הדיוט הלכך תנא גבי נשיא שחטא ואחר כך עבר דמייתי כי נשיא ואיידי דתנא גבי נשיא חטא ואחר כך עבר תנא נמי גבי משיח

מסורת הש"ס

א) רפ"א: ב) ת"כ פ' ויקרא. ג) לעיל ז. ד) כתובות מה: ה) [לעיל ט.] לקמן יא: ו) כ"ש מ"ז: ז) כ"ש מ"ז: ח) ת"כ פ' מצורע: ט) כ"ש תמורה אני: י) כ"ש [עי' כתובות בסוף נדפסות].

רש"י

משיח חטא ואח"כ עבר ממשיחותו מביא פר ומה שכתוב בספרים תני גבי משיח עבר ואחר כך חטא לאו מתרלתא היא ולשון ראשון עיקר דקאמר השתא יש לומר כו': מה"מ. דמשיח שעבר ואח"כ חטא דמביא פר: **מתני'** חטאו עד שלא נתמנו ואח"כ נתמנו הרי אלו כהדיוטות. דרבנן בתר חטא אזלי: ר"ש אומר אם נודע להם עד שלא נתמנו חייבין. דר"ש חטאה וידיעה בעי וה"ה דפליג ר"ש ברישא דקתני נשיא שחטא ואח"כ עבר מגדולתו מביא שעיר דר"ש קאמר נמי דאם נודע לו משעבר דאין מביא שעיר דחטאה וידיעה בעי כשהוא נשיא: **גמ'** אם הכהן המשיח יחטא. חטא במשיחות הוא דמביא פר: פרט לקודמות. לשחטא ואח"כ נתמנה דהרי הוא כהדיוט ואין מביא פר: ומה נשיא שמביא בשגגת מעשה אין מביא על הקודמות. כדאמר לקמן אשר נשיא יחטא כשיחטא והרי הוא נשיא ולא כשיחטא והרי הוא הדיוט: שאין מביא חטאתו משעבר. כדתנן וכן הנשיא שעבר מגדולתו ואח"כ חטא הנשיא כהדיוט: יכול גזרה. דגזרת מלך היא שנשיא יחטא מדלא כתיב ואם נשיא יחטא: ת"ל אם הכהן המשיח יחטא. מה יחטא האמור להלן לכשיחטא דהא כתיב אם אף יחטא האמור כאן גבי נשיא לכשיחטא: גזרה מהיכא תיתי. כלומר היכי מלית למימר יכול גזרה דהיכא אשכחן גזרה כה"ג: אין. דודאי אשכחן כה"ג: דכתיב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם בשורה היא להם. שהכתוב מבשרן שעתיד להיות אע"פ שדבר רע הוא הכא נמי אימא גזרה הלכך כתיב אם הכהן המשיח יחטא לכשיחטא וה"נ אשר נשיא יחטא לכשיחטא: ר"ש אומר. ונתתי נגע צרעת שיהא בא מאליו: פרט לנגעי אונסין. שאם באו נגעים ע"י כפיתת שד דלא מיטמו: אדם כי יהיה בעור בשרו מדבור ואילך. דנגעים בין באדם ובין בבתים פטר בהן לפני הדבור דאותן נגעים שארעו לפני הדבור אין מטמאין לאחר הדבור: מה זב מדבור ואילך. דכתיב כי יהיה זב

תורה אור

גמרא

ואח"כ חטא מביא פר חטא ואח"כ עבר ממשיחותו צריכא למימר משום דקתני גבי נשיא דכי עבר מנשיאותו ואח"כ חטא כהדיוט מייתי אהכי תני גבי משיח א) [חטא ואח"כ עבר] מביא פר מנא ה"מ ב) דתנו רבנן °והקריב על חטאתו מלמד שמביא חטאתו משעבר שיכול והלא דין הוא ומה נשיא שמביא בשגגת מעשה אין מביא חטאתו משעבר ג) משיח שאין מביא בשגגת מעשה אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה *[לא] כ"ש תלמוד לומר והקריב על חטאתו מלמד שמביא על חטאתו משעבר ונייתי נמי נשיא מק"ו ומה משיח שאין מביא בשגגת מעשה מביא חטאת משעבר נשיא שמביא חטאת בשגגת מעשה אינו דין שמביא חטאתו משעבר תלמוד לומר °אשר נשיא יחטא כשהוא נשיא אין כשהוא הדיוט לא: **מתני'** ד) *חטאו עד שלא נתמנו ואח"כ נתמנו הרי אלו כהדיוטות ר"ש אומר אם נודע להם עד שלא נתמנו חייבים ומשנתמנו פטורים ב) איזהו נשיא זה מלך שנאמר °מכל מצות ה' אלהיו ה) שאין על גביו אלא ה' אלהיו: **גמ'** מה"מ דתנו רבנן °אם הכהן המשיח יחטא ו) (לאשמת) פרט לקודמות ו) (שיכול) והלא דין הוא ומה נשיא שמביא בשגגת מעשה אין מביא על הקודמות משיח שאין מביא אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה אינו דין שלא יביא על הקודמות לא אם אמרת בנשיא שכן אין מביא חטאתו משעבר תאמר במשיח שמביא חטאתו משעבר הואיל ומביא חטאתו משעבר יביא על הקודמות תלמוד לומר המשיח יחטא חטא כשהוא משיח מביא כשהוא הדיוט אינו מביא ותניא נמי גבי נשיא כה"ג °אשר נשיא יחטא פרט לקודמות ז) (שיכול) והלא דין הוא ומה משיח שמביא חטאתו משעבר אינו מביא על הקודמות נשיא שאין מביא חטאתו משעבר אינו דין שלא יביא על הקודמות מה למשיח שכן אין מביא בשגגת מעשה תאמר בנשיא שמביא בשגגת מעשה הואיל ומביא בשגגת מעשה יביא על הקודמות תלמוד לומר אשר נשיא יחטא שחטא והרי הוא נשיא ולא שחטא ועודהו הדיוט: ת"ר אשר נשיא יחטא יכול גזרה ת"ל אם הכהן המשיח יחטא מה להלן לכשיחטא אף כאן לכשיחטא אמר מר יכול גזרה גזרה מהיכא תיתי אמרי אין אשכחן דכתיב °ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם בשורה היא להם שנגעים באים עליהם דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר פרט לנגעי אונסין לאו אמר רבי יהודה בשורה הכא נמי אימא גזרה היא הלכך כתיב אם ולרבי שמעון נגעי אונסין מי לא מטמו והא ח) תניא °אדם כי יהיה מן הדבור ואילך והלא דין הוא טמא בזב וטמא בנגעים מה זב מן הדבור ואילך אף נגעים מן הדבור ואילך לא אם אמרת בזב שכן י) אין מטמא באונס תאמר בנגעים שמטמאין באונס תלמוד לומר אדם כי יהיה מן הדבור ואילך רבא אמר פרט לנגעי רוחות רב פפא אמר פרט לנגעי כשפים תנו רבנן אשר נשיא יחטא פרט לחולה משום דהוה ליה חולה אידחי ליה מנשיאותיה אמר רב אבדימי בר חמא י) פרט לנשיא שנצטרע שנאמר °וינגע ה' את המלך ויהי מצורע עד יום מותו וישב בבית החפשית ויותם בן המלך על הבית מדקאמר בבית החפשית מכלל דעד השתא עבד הוה כי הא דר' גמליאל ורבי יהושע הוו אזלי בספינתא בהדי דר' גמליאל הוה פיתא בהדי רבי יהושע הוה פיתא וסולתא שלים פיתיה דר' גמליאל סמך אסולתיה דרבי יהושע אמר ליה מי הוה ידעת דהוה לן עכובא כולי האי דאיתית סולתא אמר ליה כוכב אחד לשבעים שנה עולה ומתעה את (הספינות) [הספנים] ואמרתי שמא יעלה ויתעה [אותנו] אמר ליה כל כך בידך ואתה עולה בספינה א"ל עד שאתה תמה עלי ט) תמה על שני תלמידים שיש לך ביבשה רבי אלעזר חסמא ורבי יוחנן בן גודגדא שיודעין לשער כמה טפות יש בים ואין להם פת לאכול ולא בגד ללבוש נתן דעתו להושיבם בראש כשעלה שלח להם ולא באו חזר ושלח ובאו אמר להם כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם

עבדות

תוספות

מבשרו דזבין שהיו לפני הדבור אין מטמאין לאחר הדבור אלא אם כן ראו זיבות אחר הדבור: תאמר בנגעי אדם שמטמאין באונס. כגון על ידי נפילה והכאה וכויה או ע"י שד וה"ה לנגעי בתים דמטמאו באונס: רבא אמר. לא קשיא הא דקאמר ר"ש פרט לנגעי אונסין כגון נגעי רוחות דע"י כפיתת שד ולא ע"י אדם וכי קתני תאמר בנגעים שמטמאין באונס כגון ע"י הכאה וכויה: רב פפא אמר. כי אמר ר"ש פרט לנגעי אונס ע"י כשפים דלא מטמו וכי קתני תאמר בנגעים דמטמאו באונס כגון שלא ע"י כשפים: וישב בבית החפשית. דנעשה חפשי מן המלכות כהדיוט דמי ואינו מביא שעיר ולא כרבי יוסי דאמר לעיל בפרק הורה כהן משיח (דף ט:) מי שבא לידי עניות והאי נצטרע לא בא לידי עניות דגזא דידיה מיהא איתיה: מכלל דעד השתא עבד הוה. דשררות עבדות הוא לו לפי שמוטל עליו עול רבים: וסולתא. סולת ולהכי נקט בהדי פיתא סולת קמחא לפי שהפת מתעפש ואינו מתקיים כסולת: ומתעה את הספנים. שכן דרך של ספנים לשעה הפורשין ליס רב החובל נותן עיניו י) [בצפון והכוכב מתהלך לדרום ורואה] בכוכב אחד העומד לימינו או לשמאלו וכל זמן שרואה אותו כוכב לצדו אחר יודע שנהפכה הספינה ומיישרה לדרכה וכוכב שעולה אחת לשבעים שנה פעמים נראה בצפון ופעמים נראה בדרום וכשרב החובל נותן עיניו בו בצפון והספינה תהפך בדרום ורואהו לצדו אחר סבור שנהפכה הספינה ומיישרה אחר הכוכב והוא סבור לייסרה ומהפכה לדרך אחר וכן הוא מתעה את הספנים: אמר לו כל כך. חכמה יש בידך ואתה יורד לספינה לסחורה (על) [בשביל] מזונותיך כלומר ואתה צריך לירד לספינה לצורך מזונות: נתן. רבן גמליאל דעתו עליהם להושיבם בראש כדי שיהו מתפרנסים [מאותה] שררה שיתן להם: כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם. שלא באתם בשליחות ראשון שהייתם בורחים מן הגדולה:

עבדות

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פט"ו מהל' שגגות הלכה י:
ו ב מיי' שם הל' ו:
ז ג מיי' פרק ג מהל' מחוסרי כפרה הל' ג:
ח ד מיי' פט"ו מהל' שגגות הל' ט:

רבינו חננאל

יחיד נשיא ומשיח בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצו' צבור בעבוד' כוכבים מנ"ל א) אמר קרא ואם נפש: כדתניא רבי אומר לפי שמצינו בעבודת כוכבים שחלק הכתוב בין מרובין ליחידין מרובין בסייף לפיכך ממונם אבד פירוש אנשי עיר הנדחת. יחידין בסקילה לפיכך ממונם פלט יכול נחלוק בקרבנותיהם [ת"ל תורה אחת] פי' בשגגת מעשה לחודה בלא הוראה שוה דכל חד וחד בין יחיד בין רבים מייתי שעירה. ופירשנו בפרק הא' של זו המסכת כי כל ישראל אם עשו בלא הוראה כל חד וחד מייתי קרבן יחיד והיינו דקא (סמיך) [משוי להו] הכא. אבל בענין הוראת ב"ד לא איירי כלל: מתקיף לה רב חלקי' מהגרוניא. ס"א רב חייא מהגרוניא אלא טעמא דכתב רחמנא תורה אחת הא לאו הכי הוה אמינא חלוקין הן וכי שגגו רבים במעשה בלא הוראה קרבנם חלוק מהיחיד. דבר זה אי אפשר על הדעת שאין שום קרבן שיחייבו בו מאי נייתי פר צבור בשאר מצות הוא דמייתי ליה פירוש בהוראה. נייתו פר ושעיר צבור בעבודת כוכבים הוא דמייתו להו. פירוש בהוראה. לייתו שעיר. פי' דעדיף משעירה. כדמפרש בספרא דשעירה לא אתיי' קרבן צבור. נשיא בשאר מצות הוא דמייתי ליה. פירוש בשגגת מעשה לחודיה. מאי אייתר לך שעירה יחיד נמי קרבנו. ומהדרינן אצטריך סד"א צבור בעבודת כוכבים. פירוש בהוראה מייתו פר לעולה ושעיר לחטאת הני דעבוד בשגגת מעשה [לייתו אפכא] פירוש לייתו שעיר לעולה ופר לחטאת (וצבו')[א"נ] צריכין קרבן אחר ואין להם תקנה קמ"ל: אמר ברוך ראיתי שכתב רב האי גאון זצ"ל אנו אומרים כי מדרש רבי בענין תורה אחת לא יתכן שהרי חלק הכתוב בין מרובין ליחידים גם בקרבן עבודת כוכבים שהרי יחידים מביאין שעירה וצבור שהן ב"ד מביאין פר לעולה ושעיר לחטאת. וכיון שפירש הכתוב וחלק לא הוה סלקא אדעתין שחייבין אנו לחלוק חלוקה אחרת כדי שיהא צריך לאשמעינן תורה אחת. ור' נסים ב"ר יעקב זצ"ל אתקפה ופירשה באנפא אחרינא כתבנוהי בתחלת פירוש דיבמות. ובין מר ובין מר לא עיילי סוגיא דשמעתא דלא סברי דאיכא הפרש ברבים בין הוראה בשגגת מעשה ובין מעשה לחודה ואי אפשר לדמויי קרבן צבור לעיר הנדחת. ב) דקרבן צבור לא אתי עד דעבדי רוב הקהל. ואפי' לר' יהודה ור' שמעון [עד דעבד שבט א'] וקים לן בתחילת סנהדרין בין לר' יאשיה בין לר' יונתן דכל השבט שהודה לא עבדינן יתיה עיר הנדחת. כמה פרכי איכא ג) (דברידן למרי ליבא מאי) הוא והמכשלה הזאת תחת ידך ד) אקשי' דכולי

תוספות הרא"ש

אשר נשיא יחטא יכול גזרה. משום דשני קרא בדיבורי' וכתיב אשר נשיא יחטא ולא כתיב אם נשיא יחטא כי היכי דכתיב אם הכהן המשיח יחטא בעי יכול שהכתוב מבשרך שעתידין (הנשיאות) [הנשיאים] לחטוא ת"ל יחטא דמשמע במקרה כמו יחטא דכתיב גבי כ"מ. ומתוך פרש"י ז"ל משמע שכתוב בספרים נאמר כאן יחטא ונאמר להלן יחטא. ואפי' אם ישנו בספרים אינה ג"ש ממש דתרוייהו צריכי למעוטי קודמות. אלא גלוי מלתא בעלמא דיחטא דהכא כמו יחטא דהתם. והאי דכתיב אשר כדדרים לקמן אשרי הדור שהנשיא מביא קרבן על שגגתו: (ואי) [ומי] כתיב קרא הכי לבשר על הרעה. אין [דכתיב] ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם בשורה היא להם. (אלא) [אלמא] אורחא דמלתא דקרא מרמז העתידים אפי' הרעה. ואע"ג דלא דמי כולי האי דאותה בשורה טובה היתה דאמרינן במדרש שהאמורים הטמינו אוצרותיהם בכותלי בתיהם ובמקום המטמון הביא הקב"ה צרעת כדי שיסתרו הכותלים וימצא המטמון: ונגעי אונסין לא מטמו והתניא וכו' עד תאמר בנגעים שמטמאין באונס. ומשמע ליה לתלמודא שאין לחלק בין נגעי אדם לנגעי בתים. והרמ"ה ז"ל הקשה מאי פריך מנגעי אדם לנגעי בתים הכא ענינא דקרא דכתיב ונתתי אני ולא שבא ע"י אונס. והכא מענינא דקרא דכתיב כי יהיה דמשמע בכל ענין שיהיה. ועוד אי ס"ד דמעיקרא הוה ס"ל דנגעי אונסין דממעט ר' שמעון בבתים קממעט להו. א"כ מאי סלקא דעתך לאוקמינהו. אי בנגעי רוחות וכשפים מאי קא פריך [הא] לא דמי האי אונס שמביא אדם בגרמותו לאונס אחר. וכ"ת דאפי' אי מוקמת ליה בנגעי רוחות וכשפים קשיא ליה. א"כ מאי משני רבא ור"פ בנגעי רוחות בנגעי כשפים. ופירש דס"ד מעיקרא דהני נגעי אונסין דממעט ר"ש לא בנגעי בתים קאמר דמשמע ליה לר"ש למדרש קרא ונתתי אני ממילא פרט לנגעי אונסין שלא באו ע"י המקום ב"ה בלבד אלא ע"י דבר אחר. ואם אינו ענין לנגעי בתים דס"ד דליכא מידי בנגעי בתים דלא הוה מחמת המקום שהרי אין בבית רוח חיים שיקבל חולאים ונגעים כמו בבשר ודם. וע"כ אי אתה מוצא בנגעי בתים אלא ע"י גזירת המקום. ולא שייך למעוטי בהו נגעי אונסין. וקרא ע"כ באדם א"ע לנגעי בתים תנהו ענין לנגעי בני אדם. ומש"ה פריך מהך ברייתא. ותירצו רבא ור"פ דמסכתת שפיר נגעים בבתים שלא באו על ידי הקב"ה בלבד כגון נגעי רוחות וכשפים. (והכי) [ובבתים] ממעט ר"ש אבל באדם מטמא אפי' באונס: (ת"ש) [ת"ר] אשר נשיא יחטא פרט לחולה. כדמפרש שאם נצטרע וחטא אינו מביא שעיר לפי שעבר מנשיאותו והרי הוא כהדיוט. ופרש"י ז"ל דהך ברייתא דלא כרי"ג דלדידיה כיון דגזא דידיה כדקאי קאי מחייב ולא דק דלענין עולה ויורד הוא דקאמר ר"י הגלילי דנשיא פטור משום דליתיה בדלות ועלה קמבעיא לה אם נצטרע אי מדחי דחי או מפטר פטר ופשט ליה דפטר לפרש"י ז"ל. אבל להביא שעיר אחר שחלה ועבר בהא א) (כ"ה) מודו דלא כדתני לעיל אשר נשיא יחטא כשהוא נשיא אין כשאינו נשיא לא. ותנן נמי במתני' נשיא שעבר הרי הוא כהדיוט וליכא מאן דפליג. הרמ"ה ז"ל: א"ל כל כך בידך ואתה עולה בספינה. פרש"י ז"ל כ"כ חכמה יש בידך ואתה יורד לסחורה לספינה בשביל מזונותיך. כלומר אתה צריך לירד בספינה בשביל מזונות. ולא נהירא דלא לנבונים עושר. ועוד דרוב יורדי ספינה הם עשירים בעלי סחורה. דמה לעניים לורך לירד בספינה ממדינה למדינה. וכ"ל (ככך) [כ"כ] אתה יודע במזלי הים וקורותיו ואתה יורד לספינה. וא"ל עד שאתה תמה עלי שלא הועילה חכמתי לי ליזהר ולכוין השעה שיעלו הכוכבים תמה על אלו חכמים גדולים שאין כל חכמתם מועילה להם ליטול עלה לעצמן להרויח אפילו כדי מזונותם בשלום. הרמ"ה ז"ל: נתן דעתו להושיבם בראש. פירש רש"י כדי שיהיו מתפרנסים בשררה שיתן להם. ולא נהירא דלשון להושיבם בראש בישיבה משמע כדאמרינן בכתובות בשלהי פרק המושא (דף קג:) דר"ח בר חמא יושב בראש. ובישיבה מאי פרנסה איכא. אלא משום דאשכחינהו רבי יהושע כולי האי אמר ראוים הללו לישב בראש ולמנותם פרנס על הצבור. הרמ"ה ז"ל:

גליון

א) גי' רבינו כאן כהגי' ביבמות ע"ש וחסר כמה מלות בדברי רבינו אחר מלת נפש. ב) עי' ברי"ף בפ"ק דיבמות. ג) אולי צ"ל דבכגון דין למרי תלמודא. ד) עי' גיטין דף מג וס"מ.

א) הוא ר"ת כל אדם ואולי צ"ל כ"ע:

עין משפט
נר מצוה

ט א מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה ה ופ"י מהל' תשובה הלכה ה סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כ:

רבינו חננאל

דכולי עלמא מיהת הני קראי. פירוש הכתובין בפרשת שלח לך וכי תשגו וגו' בעבודת כוכבים הוא דכתיב מנא לן אמר רבא ואיתימא ר' יהושע בן לוי ואמרי לה כדי בלא חכם (סבר) [אחר] אמר קרא וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה. איזו היא מצוה ששקולה כנגד כל המצות כולן הוי אומר זו עבודת כוכבים התם תניא בספרי אשר דבר ה' אל משה מנין אתה אומר שכל המודה בעבודת כוכבים כופר בעשרת הדברות ת"ל אשר דבר ה'. ולהלן הוא אומר וידבר אלהים.אחת דבר. הלא כה דברי כאש. מנין אף במה שנצטוה משה ת"ל את כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה. מנין אף במה שנצטוו הנביאים ת"ל מן היום אשר צוה ה'. מנין אף במה שנצטוו האבות ת"ל והלאה לדורותיכם. ומהיכן מתחיל המקום לצוות האבות. שנאמר ויצו ה' אלהים על האדם. (מנין) [מגיד] הכתוב שכל המודה בעבודת כוכבים כופר בעשרת הדברות.ובמה שנצטווה משה ובמה שנצטוו הנביאים ובמה שנצטוו האבות: [דבי רבי] תנא את כל אשר [צוה ה' אליכם ביד משה וכתיב אשר] דבר ה' אל משה. איזו היא מצוה שהיא ברבורו של הקב"ה וצוה על ידי משה הוי אומר זו עבודת כוכבים פירוש דכתיב לא יהיה לך: דבי רבי ישמעאל תנא (שייך לדף ח ע"ב) למן היום אשר צוה ה' והלאה איזו היא מצוה שהיא נאמרת תחלה הוי אומר זו עבודת כוכבים. פירוש תחלת עשרת הדברות. ודחי' הא. דהא תניא י' מצות נצטוו ישראל במרה וכו' כדאיתא בפרק ד' מיתות אלמא אחרים קדמי. ואסיק' [אלא] מחוורתא (חרא דהנך) [כדשנינן] מעיקרא: מתני' אין חייבין. פירוש ב"ד על עשה ועל לא תעשה שבמקדש. פי' עשה כשנטמא בעזרה לא תעשה כשנטמא בחוץ. כאשר מפורש בפרק ידיעות הטומאה מאי טעמא אין חייבין והא איכא כרת משום דליתא בקבועה וכל מה דליתיה בקבועה לא מחייבי ביה צבור דאין צבור עני. ותו דנפש כתיב בהו. ואין שום אדם מביא אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש אבל בית דין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבנדה וכל אדם מביא עליהן אשם תלוי דהא איתא בקבועה ומפורש בספרא ובתוספתא מאי טעמא דמחייבי על עשה שבנדה וכבר ביארנום בפרק ידיעות הטומאה: איזו היא מצות עשה שבנדה. פרוש מן הנדה פי' כשנודע לו (בפנים) [בכניסה] איזו היא מצות לא תעשה אל תבוא על הנדה. פירוש כשידע קודם ביאתו: מנא הני מילי. פי' דאין מביאין אשם תלוי על עשה ועל לא תעשה שבמקדש. א"ר יצחק בר אבדימי נאמר באשם תלוי ולא ידע ואשם ונאמר בצבור אשר לא תעשינה בשגגה ואשם א) מה צבור בקבוע אף אשם תלוי בקבוע. פי' מה קרבן צבור אינו בא אלא בקבוע אף אשם תלוי אינו בא אלא [על] חטא שודאי בקבוע. אקשינן אי הכי עולה ויורד נמי דהא כתיב והיה כי יאשם לאחת מאלה וגו' כלומר יכולין אנו ללמוד מיאשם דכתיב גבי עולה ויורד דלהכי אתא לומר לך דאתי אשם תלוי שלא בקבוע. ודחינן דנין אשמו מאשם ואין דנין אשם מיאשם. ודחינן האי סברא מאי נפקא מינה כלומר אין הפרש למדרש בין יאשם לאשמו דהא תנא דבי ר' ישמעאל ושב הכהן ובא הכהן זו היא שיבה וזו היא ביאה. וכבר פירש' הא דר' ישמעאל בתחלת יבמות ובכמה מקומות זולתו יבוקש משם. ועוד יש לנו אשם בהדיא. דכתיב גבי טומאת מקדש וקדשיו והוא ידע ואשם.אלא ב) אמר רב פפא דנין אשם מצות ה' מואשמו מצות ה'. פי' גבי צבור כתיב אחת מכל מצות ה' וכתיב נמי הכי באשם תלוי. ואקשינן לרב פפא נגמר ואשם נשיאות עון מואשם נשיאות עון. פי' גבי עולה ויורד כתיב אם לא יגיד ונשא עונו [ובאשם תלוי כתיב ולא ידע ואשם ונשא עונו] ואסיקנא משמיה דרב נחמן בר יצחק דנין אשם מצות אשר לא תעשינה. מאשם מצות אשר לא תעשינה. פי' תלתיהו כתיבי בצבור. וכתיבי באשם תלוי ואל יוכיחו שמיעת קול וטומאת מקדש דלא כתיב בהו כל הני. ג) ובתחלת פרק איזהו מקומן של זבחים (דף מח) ילפינן דאין מביאין אשם תלוי על טומאת מקדש וקדשיו מגזרה שוה: מתני' אין חייבין. פי' ב"ד (ומשיח) על שמיעת הקול. פירוש אם הורו בהותירה. ועל ביטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו. פי' דאין צבור בעולה ויורד

עבדות אני נותן לכם שנאמר °וידברו אליו לאמר אם היום תהיה עבד לעם הזה: ת"ר °אשר נשיא יחטא א) אמר ריב"ז אשרי הדור שהנשיא שלו מביא קרבן על שגגתו אם נשיא שלו מביא קרבן צריך אתה לומר מהו הדיוט ואם על שגגתו מביא קרבן צריך אתה לומר מהו זדונו מתקיף לה רבא בריה דרבה אלא מעתה דכתי' °ואת אשר חטא מן הקדש ישלם ובירבעם בן נבט דכתיב ביה °אשר חטא ואשר החטיא הכי נמי דאשרי הדור הוא שאני הכא דשני קרא בדבוריה דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב °יש הבל אשר נעשה על הארץ וגו' אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עולם הבא בעולם הזה אוי להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים של עולם הבא בעולם הזה אמר רבא אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סני להו אלא אמר רבא אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עולם הזה בעולם הזה אוי להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים של עולם הזה בעולם הזה רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אתו לקמיה דרבא אמר להו אוקימתון מסכתא פלן ומסכתא פלן אמרו ליה אין איעתריתו פורתא אמרו ליה אין דזבנן קטינא דארעא קרי עלייהו אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעולם הזה בעולם הזה ב) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב °כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה זה שאכלו לשום מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו בם א"ל ריש לקיש רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מי לא קאכיל אלא משל לשני בני אדם זה אשתו ואחותו עמו בבית וזה אשתו ואחותו עמו בבית אחד נזדמנה לו אשתו ואחד נזדמנה לו אחותו זה שנזדמנה לו אשתו צדיקים ילכו בם וזה שנזדמנה לו אחותו ופושעים יכשלו בם מי דמי אנן קאמרינן חדא דרך והכא שני דרכים אלא משל ללוט ושתי בנותיו הן שנתכוונו לשם מצוה צדיקים ילכו בם הוא שנתכוון לשם עבירה ופושעים יכשלו בם ודלמא הוא נמי לשם מצוה הוא מכוין א"ר יוחנן כל הפסוק הזה לשם עבירה נאמר °וישא לוט °ותשא אשת אדניו את עיניה את עיניו °ויאמר שמשון [וגו'] אותה קח לי כי היא ישרה בעיני °וירא אותה שכם בן חמור את כל ככר הירדן °כי בעד אשה זונה עד ככר לחם כי כלה משקה °אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי והא מינס אניס תנא משום רבי יוסי בר רבי חוני למה נקוד על וי"ו שבקומה של בכירה לומר לך שבשכבה לא ידע אבל בקומה ידע ומאי ה"ל למעבד מאי דהוה הוה נפקא מינה דלפניא אחרינא לא איבעי ליה למישתי דרש ג) רבה מאי דכתיב °אח נפשע מקרית עוז ומדינים כבריח ארמון אח נפשע מקרית עוז זה לוט שפירש מאברהם ומדינים כבריח ארמון שהטיל מדינים בין ישראל לעמון שנאמר °לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' ד) דרש רבא ואיתימא ר' יצחק מאי דכתיב °לתאוה יבקש נפרד (ו)בכל תושיה יתגלע לתאוה יבקש נפרד זה לוט שנפרד מאברהם (ו)בכל תושיה יתגלע שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ה) דתנן עמוני ומואבי אסורין איסור עולם ו) ואמר עולא תמר זנתה וזימרי זינה תמר זנתה יצאו ממנה מלכים ונביאים זימרי זינה נפלו כמה רבבות מישראל ז) אמר רב נחמן בר יצחק גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה שנאמר °תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך מאן ח) נינהו נשים באהל שרה רבקה רחל ולאה איני ט) והאמר רב יהודה אמר רב א לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה אימא כמצוה שלא לשמה י) אמר רבי יוחנן שבע בעילות בעל אותו רשע באותה שעה שנאמר °בין רגליה כרע נפל שכב וגו' והא קא מיתהניא מעבירה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אפילו טובתם של רשעים רעה היא אצל צדיקים כ) אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק הרשע זכה ויצתה ממנו רות דאמר רבי יוסי ברבי חנינא ל) רות בת בנו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב מ) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין שאין הקב"ה מקפח אפילו שכר שיחה נאה מהכא דאילו בכירה דקרייה מואב אמר ליה רחמנא למשה °אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה
הוא

[מראי מקומות בגליון הגמרא:] מלכים א יב · ויקרא ד · שם ה · מלכים א יד · קהלת ח · הושע י · בראשית יג · שם לט · בראשית לד · משלי ו · משלי יח · דברים כג · משלי יח · שופטים ה · שם · דברים ב

רש"י

עבדות אני נותן לכם. שהשררות עבדות הוא לו לאדם לפי שמוטל עליו עול רבים: אשר. כמו אשרי: צריך אתה לומר מהו הדיוט. בתמיה כלומר אם המלך שאין לבו כפוף מרגיש ומביא קרבן על שגגתו כ"ש שהדיוטות מרגישין שלבם כפופים: מהו על זדונו. בתמיה כלומר אם על שגגתו מרגיש כ"ש שמרגיש על זדונו וחוזר בתשובה: שאני הכא דשני קרא בדבוריה. דבאידך כתיב אם כל עדת ישראל ישגו אם הכהן המשיח אם נפש והכא כתיב אשר נשיא יחטא ודאי אשרי משמע: אשריהם לצדיקים. כלומר אשרי הצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעולם הבא בעולם הזה כלומר שמגיע אליהם צרות לצדיקים בעולם הזה כדרך שמגיע לרשעים בעוה"ב: אוי. כמו ווי דהכא לא כתיב אשר דמשמע אוי להם לרשעים שמגיע אליהם טובות בעולם הזה כדרך שמגיע טובות לצדיקים בעולם הבא דרעה היא לרשעים כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו וגו' (דברים ז): צדיקים אי אכלי תרי עלמי מי סני להו. מי שנאוי הוא להם [כלומר כלום רע להם] לצדיקים שאוכלים שני עולמות שיש להם טובה בעוה"ז ובעוה"ב: אלא אמר רבא אשריהם לצדיקים שמגיע להם. טובות כמעשה הרשעים שבעוה"ז שיש להם טובה כדכתיב ומשלם לשונאיו דכך מגיע לצדיקים בעוה"ז אשריהם שיש להם טובה בעולם הזה ולעוה"ב: ואוי להם לרשעים שמגיע להם. צרות כמעשה הצדיקים שבעולם הזה [דמשמע שבאים עליהם צרות כמו שבאים על הצדיקים בעוה"ז] דהקב"ה עושה כדי לגבות [חובם] מהצדיקים בעוה"ז כדי שיהא להם שכר טוב בעוה"ב דכך מגיעו צרות לרשעים בעוה"ז אוי להם שאין להם טובה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא: אוקימתון מסכתא פלן. כלומר יש לכם מסכתא סדורה בפיכם מסכתא פלוני ופלוני: איעתריתו פורתא. כלומר יש לכם עושר ואין לכם לטרוח אחר מזונות ויש לכם פנאי לעסוק תדיר בתורה: אמרו לו אין דזבנן. לכל חד וחד מינן קטינא דארעא ומתזנינן מינה ברווחא: קרי עלייהו אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים שבעוה"ז. דאכלי צדיקים תרי עלמי: לשם אכילה גסה. שלא לשום מצוה אלא נתכוין לאוכלו לשם קנוח סעודה: מי דמי אנן קאמרינן חד דרך. דזה ילך בה וזה יכשל בה: והכא שני דרכים. דלזה נזדמנה לו אשתו ולזה נזדמנה לו אחותו: נפשע. נמרד שמרד בו שפירש ממנו: מקרית עוז. עוז כמו עז אברהם כדכתיב אל צור חוצבתם (ישעיה נא): שהטיל מדינים. בינו ובין בני ישראל כבריחים שנועלים שהחילונים אינם יכולין ליכנס לפנים וכך אין עמוני ומואבי יכולין להתערב בישראל דכתיב לא יבא עמוני ומואבי: לתאוה. של עבירה יבקש נפרד: זה לוט. דכתיב ביה ויפרדו איש מעל אחיו: יתגלע. כמו לפני התגלע (משלי יז) לשון גלוי: תמר זנתה. ונתכוונה לשום מצוה כדי להעמיד זרע מן הצדיקים כדכתיב כי ראתה כי גדל שלה: זמרי זינה. ונתכוון לשם עבירה: מדקאמר גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה מכלל דמצוה שלא לשמה גריעותא הוא והא אמר רב יהודה וכו': אלא אימא גדולה עבירה לשמה. כלומר לשום מצוה כמצוה שלא לשמה: בין רגליה כרע נפל שכב. בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד הרי שבעה: נתכוונה לשם מצוה. כדי להתיש כחו ותהא יכולה להורגו: מ"ב קרבנות. ג"פ ז' מזבחות פר ואיל במזבח: יצאה ממנו רות. שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ובתשבחות (ברכות ז: ב"ב יד:): דקרייה מואב. משמע מאבי:
בן

תוספות הרא"ש

ואחד אכלו אכילה גסה. פרש"י ז"ל [לשם אכילה גסה] שלא נתכוון לאכלו לשם מצוה אלא נתכוון לאכול בקנוח סעודה (לשם אכילה גסה). ופירושו אינו מובן דמאי פשע אי במה שאכל בקנוח סעודה זו היא עיקר מצותו שיהא נאכל על השבע. ועוד מאי דקאמר לשם אכילה גסה אם הוא שבע כ"כ שהאכילה גס היא לו מה לו להזכיר לשם אכילה גסה. ואם הוא תאב לאכלו ואכל שלא לשם מצוה לימא ואחד אכלו שלא לשם מצוה. אלא נראה לפרש כפשוטו שאכלו לאחר שהיה שבע כ"כ שאינו נהנה כלל מאותה אכילה אע"פ שדרכו להיות נאכל על השובע היינו משום דכתיב למשחה כדרך שהמלכים אוכלים שמביאין התפנוקין הטובים בקינוח סעודה לפי שככר שבעו מאחר מאכלים ונפשם קצה בהם אלא שנהנים ממאכלים הטובים באחרונה. אבל אין לאכול קדשים אחר השבע כ"כ שאין נפשם נהנה מהם שאין זה למשחה. ומ"מ פריך שפיר נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא עביד דמקריא שפיר אכילה אע"פ שאינו נהנה מהם. והא דאמרינן האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור אלמא דלא מקריא אכילה כלל היינו כשהוא שבע כ"כ שמאכל כואב לו מרוב שבעו: לתאוה יבקש נפרד זה לוט שנפרד מאברהם. אע"פ שלא נפרד עד שאמר לו אברהם כיון שמריבה זו באה מחמת הרועים ה"ל למחות שלא יריבו עוד ולמדך שהיה תאב להפרידו וכיון שפתח לו אברהם מיד נפרד ממנו ומתוך זה נתגלה קלונו שאם נשאר אצל אברהם לא בא תקלה זו ע"י. הרמ"ה ז"ל: גדולה עבירה לשמה מה שנבעלה יעל לסיסרא לא להנאתה כיונה אלא לתשש כוחו שירדו ויהרגנוהו אבל בעילות האמהות להנאתן הלכך קרי להו מצוה שלא לשמה:

מסורת הש"ס

א) [תוספתא דב"ק פ"ז]: ב) נזיר כג.: ג) [בנזיר כג. איתא רבא]: ד) נזיר כג: ה) שם יבמות עו: ו) נזיר כג: ז) [נזיר כג: ע"ש]: ח) [סנהדרין קה: ע"ש]: ט) פסחים נ: נזיר כג: סוטה כב: מז. סנהדרין קה: ערכין טז: י) [יבמות קג. נזיר כג:]: כ) [נ"ל גופא אמר רב יהודה כו' וכ"א בנזיר]: ל) [נזיר כג: ע"ש סוטה מז. ע"ש סנהדרין קה: ע"ש]: מ) ב"ק לח: נזיר כג:

א) גי' רבינו נכונה. ב) וכ"ה בתוס' הרא"ש ג) זה לא נמצא שם בהדיא רק בכריתות דף כ"ז ע"ב ילפינן בג"ש מצות מצות מחטאת חלב דאין אשם תלוי בא אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת ואולי כוונת רבינו דהא דציבור גופא ילפינן בג"ש מחטאת יחיד מ"מ ילפינן בג"ש לאשם תלוי משום דבזבחים שם דדבר הלמד בג"ש [illegible] חוזר ומלמד בג"ש ועדיין צ"ע.

תורה אור

הוא דלא הא צעורי צערינהו ואילו צעירה דקרייה בן עמי א"ל °אל תצורם ואל תתגר בם כלל אפילו צעורי לא א) א"ר חייא בר אבין א"ר יהושע בן קרחה לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שבשכר לילה אחת שקדמה בכירה לצעירה זכתה וקדמתה ארבע דורות למלכות ב) תנו רבנן °מעם הארץ פרט למשיח מעם הארץ פרט לנשיא והלא כבר יצאו משיח לידון בפר נשיא לידון בשעיר שיכול משיח על העלם דבר עם שגגת מעשה מביא פר על שגגת מעשה לחודיה מביא כשבה ושעירה ת"ל מעם הארץ פרט למשיח מעם הארץ פרט לנשיא תינח משיח אלא נשיא בשגגת מעשה הוא דמייתי אמר רב זביד משמיה דרבא הכא במאי עסקינן כגון שאכל כזית חלב כשהוא הדיוט ונתמנה ואח"כ נודע לו סלקא דעתך אמינא נייתי כשבה או שעירה קמ"ל הניחא לר"ש דאזיל בתר ידיעה אלא לרבנן דאזלו בתר חטאה מאי איכא למימר אלא אמר רב זביד משמיה דרבא הכא במאי עסקינן [א]כגון שאכל חצי כזית חלב כשהוא הדיוט ונתמנה והשלימו ואח"כ נודע לו סלקא דעתך אמינא נצטרף וניתי כשבה או שעירה קמ"ל [ב]בעא מיניה רבא מרב נחמן נשיאות מהו שתפסיק היכי דמי כגון שאכל חצי כזית חלב כשהוא הדיוט ונתמנה ועבר והשלימו התם הוא דלא מצטרף דאכליה פלגא כשהוא הדיוט ופלגא כשהוא נשיא אבל הכא דאידי ואידי כשהוא הדיוט אכליה מצטרף או דלמא לא שנא מאי תפשוט ליה מהא ג) דאמר עולא א"ר יוחנן [ג]אכל חלב והפריש קרבן והמיר וחזר בו הואיל ונדחה ידחה הכי השתא מומר [ד]לאו בר אתויי קרבן הוא האי בר אתויי קרבן הוא בעא מיניה רבי זירא מרב ששת אכל ספק חלב כשהוא הדיוט ונתמנה ונודע לו על ספקו מהו אליבא דרבנן דאזלי בתר חטאה לא תבעי לך [ה]דמייתי אשם תלוי אלא כי תבעי לך אליבא דרבי שמעון מדאשתני לודאי אשתני לספק או דלמא כי אשתני לודאי דאשתני קרבן דידיה אבל הכא דלא אשתני קרבן דידיה אימא לייתי אשם תלוי תיקו ד) ת"ר מעם הארץ [ו]פרט למומר ר"ש בר יוסי אומר משום ר"ש °אשר לא תעשינה בשגגה ואשם ה) השב בידיעתו מביא קרבן על שגגתו לא שב בידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו מאי בינייהו א"ר המנונא מומר לאכול חלב ומביא קרבן על הדם איכא בינייהו מ"ס כיון דמומר לאכול חלב לדם נמי מומר הוי ומ"ס [ז]לדם מיהא שב בידיעתו הוא והא רבא אמר דכולי עלמא מומר לאכול חלב לא הוי מומר לדם אלא הכא באוכל נבלה לתאבון ונתחלף לו בשומן ואכלו קמיפלגי מר סבר [ח]כיון דלתאבון אכיל במזיד מומר הוא ומ"ס כיון דאילו אשכח דהיתרא לא אכל דאיסורא לאו מומר הוא תנו רבנן ו) אכל חלב זהו מומר ואיזהו מומר אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים ושתה יין נסך ז) רבי יהודה אומר אף הלובש כלאים אמר מר אכל חלב זהו מומר ואיזהו מומר אוכל נבילות כו' מאי קאמר אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ה"ק [ט]אכל חלב לתאבון הרי זה מומר [י]להכעיס הרי זה א) צדוקי ואיזהו מומר דבסתמו צדוקי הוי אומר אוכל ח) נבילה וטריפה שקצים ורמשים ושתה יין נסך רבי יוסי ברבי יהודה אומר [כ]אף הלובש כלאים מאי בינייהו איכא בינייהו כלאים דרבנן מר סבר מדאורייתא הוי מומר דרבנן לא הוי מומר ומר סבר כלאים כיון דמפרסם אסוריה אפי' בדרבנן הוי מומר ט) פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר לתאבון מומר להכעיס צדוקי וחד אמר להכעיס נמי מומר אלא איזהו צדוקי [ל]כל העובד עבודת כוכבים מיתיבי אכל פרעוש אחד או יתוש אחד ה"ז מומר והא הכא דלהכעיס הוא וקא קרי ליה מומר התם דאמר אטעום טעם דאיסורא: ואיזהו נשיא זה מלך כו': י) תנו רבנן נשיא יכול נשיא שבט כנחשון בן עמינדב ת"ל °מכל מצות ה' אלהיו ולהלן הוא אומר °למען ילמד ליראה את ה' אלהיו

מה

דברי' ג · ויקרא ד · ויקרא ד · ויקרא ד

א) בדפוס וויניציא הגירסא מין .

רש"י

בן עמי. בלשון נקיה הוא דלא רצתה להודיע דמאביה נתעברה: אמר אל תצורם ואל תתגר בם. ומדלא כתיבא בהו מלחמה ש"מ דאפילו לצערא לא ליעבד להם ולא עוד אפילו בכירה דקריתיה אב הכתוב פירסמה דכתיב (בראשית יט) ותשכב את אביה ובצעירה כתיב ותשכב עמו: וקדמתה ארבע דורות. בישראל עובד ישי דוד שלמה ואילו לצעירה לא הוה בישראל עד רחבעם בן שלמה דהוה ליה מנעמה העמונית: ת"ר ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ. ולא כל ע"ה פרט למשיח דמשמע דלא יביא כשבה או שעירה כיחיד: למה לי מעם הארץ. למעוטי הני והלא כבר יצא משיח מכלל יחיד לידון בפר ונשיא יצא מכלל יחיד לידון בשעיר: שיכול. כלומר אילו לא נאמר מעם הארץ הייתי אומר משיח על העלם דבר עם שגגת מעשה יביא פר ועל שגגת מעשה לחודיה יביא כשבה או שעירה כהדיוט: ת"ל מעם הארץ פרט למשיח. דאינו מביא בשגגת מעשה לחודה כלל והיינו דקאמרן בפרק דלעיל (דף ז:) יצא משיח שאין חטאו בשגגה דהיינו בשגגת מעשה: אלא נשיא הא בשגגת מעשה הוא מייתי. ומאי קא ממעט דקאמר מעם הארץ פרט לנשיא: ס"ד אמינא. הואיל וחטא כשהוא הדיוט נייתי כשבה או שעירה כהדיוט: קמ"ל. מעם הארץ פרט לנשיא דאינו מביא כשבה או שעירה: אלא לרבנן דאזלי בתר חטאה. ומייתי ודאי כשבה או שעירה כדתנן חטאו עד שלא נתמנו ואח"כ נתמנו הרי אלו כהדיוטות: מאי איכא למימר. דממאי קא ממעט לנשיא דקתני פרט לנשיא: ס"ד אמינא נצטרף. חצי זית בתרא לחצי זית קמא ולייתי כשבה או שעירה: קמ"ל. מעם הארץ פרט לנשיא דכהאי גוונא לא מייתי כשבה או שעירה וכהאי גוונא נמי לא מייתי שעיר דהא לא מצטרפי כלל והוא הדין דמצי למימר סלקא דעתך אמינא נצטרף ונייתי שעיר אלא משום דקרא קא מישתעי בכשבה או שעירה: כגון שאכל חצי זית חלב כשהוא הדיוט ונתמנה ועבר. מנשיאותו והשלימו: אכל ספק חלב כשהוא הדיוט. דקא סבור דשומן הוא: ונתמנה ונודע לו על ספקו. שנודע לו לאחר שנתמנה שספק חלב אכל: מהו. מי מייתי אשם תלוי או לא: מדאישתני לודאי. דקאמר ר' שמעון דקודם לכן היו שוגגים שלא ידעו אם אכלו כלל ובשהוא ליכא אשם תלוי אם נודע להם משנתמנו פטורים לפי שנשתנה גופם דהשתא נתמנו ומדאישתנו לקרבן ודאי אישתנו נמי לקרבן ספק ופטור ואין מביאין אשם תלוי: או דלמא כי אישתני לודאי. היינו טעמא דר' שמעון דפטר משום דאישתני קרבן דידיה דכשהוא הדיוט מביא כשבה או שעירה והשתא כי נתמנה משיח מביא פר ונשיא מביא שעיר: אבל הכא. כי נודע לו על ספק דנודע לו משנתמנה דספק חלב אכל: דלא אישתני קרבן דידיה. דעל ספק חטאת קבוע בין כשהוא הדיוט ובין כשהוא נשיא מביא אשם תלוי מודה רבי שמעון דמייתי אשם תלוי תיקו: מעם הארץ. מביא קרבן ולא כל עם הארץ: פרט למומר. שאין מקבלין מידו: אלא הכא באוכל נבילה לתאבון. דכי אין לו בשר דהיתרא אוכל חלב ונבלה ונתחלף לו לזה חלב בשומן ואכלו דסבור דשומן הוא קא מיפלגי ולכשנודע לו דחלב הוא רוצה להקריב קרבן ת"ק סבר כיון דלתאבון אכיל במזיד מומר הוא ואין מקבלין מידו ור"ש בר יוסי סבר כיון דבמזיד אי משכח היתרא לא אכיל איסורא שב מידיעתו קרינא ביה ולא מומר הוא ומקבלין מידו: קתני אכל חלב שהוא זה מומר והדר תני איזהו מומר מאי קאמר: להכעיס. דאית ליה היתרא ואכיל איסורא: הרי זה צדוקי. ושחיטתו לעבודת כוכבים: אוכל נבילה וטריפה שקצים ורמשים ושתה יין נסך. הואיל והני אוכלין הוו דברים שהנפש קצה בהם ודאי להכעיס הוא עושה וסתמו א) רע הוא: ר' יוסי בר רבי יהודה אומר אף הלובש כלאים. הרי זה מומר: מאי איכא. בין ת"ק לרבי יוסי בר רבי יהודה כיון דאמר ת"ק אכל חלב הרי זה מומר מה לי אוכל חלב מה לי לובש כלאים אידי ואידי דאורייתא ואסור: ת"ק סבר כלאים דאורייתא דומיא דחלב הוי מומר דהיינו ארוג ביה חוט של צמר וחוט של פשתים יחד על פני כולו: ור' יוסי סבר אף הלובש נמי כלאים דרבנן הוי מומר דהיינו או שוע או טווי או נוז דהכי מפרשי רבנן שעטנז שוע טווי ונוז כדאמרינן במסכת נדה (דף סא:) ורבנן גזור בחד מנייהו שוע שמנפץ כאחת ועשה מהם לבד טווי שנטוה כאחת ותכף בו שתי תכיפות נוז שארוג אפי' חוט אחד של צמר בבגד פשתן או חוט אחד של פשתן בבגד צמר דכולהו אסור מדרבנן: חד אמר. שאוכל חלב ונבילה לתאבון הרי זה מומר: להכעיס. דאית ליה היתרא ואפי' הכי אכיל איסורא צדוקי הוא: אכל פרעוש או יתוש הרי זה מומר. דהכא ודאי להכעיס קא עביד דלאו מידי דבר מיכל הוא וקתני הרי זה מומר ואיתו צדוקי וקשיא למאן דאמר להכעיס צדוקי הוא: לעולם אימא לך להכעיס צדוקי הוא והכא היינו טעמא דהוי מומר ולא הוי צדוקי משום דקאמר בעינא למיטעם טעמא דאיסורא שתאב לטעום דבר אסור ולא להכעיס קא עביד:

א) בדפוס וויניציא הגי' מין . מה

תוספות הרא"ש

הכא ב"ע כגון שאכל חלב כשהוא הדיוט ונתמנה ואח"כ נודע לו מהו דתימא נייתי כשבה או שעירה קמ"ל תינח לר"ש דאזיל בתר ידיעה הלכך פטור אלא לרבנן דאזלי בתר חטאה גרידא אמאי פטור. הכ"ע שאכל חצי זית חלב כשהוא הדיוט ונתמנה והשלימו בכדי אכילת פרס מהו דתימא נייתי כשבה או שעירה דלצרף אכילה בתרייתא בהדי אכילה קמייתא קמ"ל. ואיכא גירסא אחרת בספרים הכ"ע כגון שאכל כזית חלב כשהוא נשיא ועבר ואח"כ נודע לו מהו דתימא נייתי כשבה או שעירה קמ"ל. תינח לר"ש דאזיל בתר ידיעה הלכך לא יכול למפרך והלא כבר יצא נשיא לידון בשעיר דנשיא בכה"ג לאו בכלל חיובא דשעיר הוא ואצטריך ליה למעוטי מדין הדיוט דסד"א לייתי כשעת ידיעה. ואע"ג דחטא עד שלא נתמנה ונתמנה ונודע לו לא אזיל ר"ש בתר ידיעה להביא שעיר אע"ג דליכא קרא למעוטי אלא מסברא הוא דאית ליה [הכי] הכא (ס"ג) צריך קרא דהיכא דהוה חטאה וידיעה בתרי גווני מסתבר טפי לילך אחר ידיעה הגורמת הבאת קרבן להשוות קרבן זה לרוב צבור כגון אכל כשהוא נשיא ועבר ונודע לו דסד"א ניזל בתר ידיעה להביא כשבה או שעירה כרוב צבור להכי אצטריך קרא למעוטי. אבל אכל כשהוא הדיוט ונתמנה ונודע לו מסברא לא אזלי' בתר ידיעה להביא קרבן נשיא. אלא לרבנן דאזלי בתר חטא דתנן כהן המשיח שחטא ואחר כך עבר ממשיחותו וכן נשיא שחטא ואח"כ עבר מגדולתו משיח מביא פר ונשיא מביא שעיר מאי איכא למימר כיון דנשיא בכלל חיובא דשעיר ל"ל למעוטי לנשיא ממעוטא דעם הארץ והלא כבר יצא נשיא לידון בשעיר. הכ"ע שאכל חצי זית חלב כשהוא נשיא ועבר והשלימה בכדי אכילת פרס ונודע לו מהו דתימא כיון דלא השלים כשהוא נשיא לא קרינן ביה אשר נשיא יחטא לצטרף חצי זית קמא בהדי חצי זית בתרא וליתי כשבה או שעירה כרוב צבור (דאיכא) [דליכא] למפרך והלא כבר יצא נשיא לידון בשעיר דבכה"ג לא יצא לידון בשעיר קמ"ל דפטור אף מכשבה או שעירה.

מסורת הש"ס

א) מיר כג: ב"ק לח: ע"ש: ב) ת"כ פ' ויקרא: ג) זבחים יב: כריתות ז. סנהדרין מז.: ד) חולין ה: [שבת סט.] יומא פ. לעיל ב.: ה)[שבועות כו:]: ו) [תוספתא פרק א]: ז) [צ"ל ר' יוסי בר' יהודה אומר]: ח) [עי' תוס' בכורות לו. ד"ה ויין נסך וע"ע תוספות בע"ז כו: שמפרשו נבילה שמתה מחמת חולי וטרפה שנשברה מפרקתה שמתה והולכת ואינה ראוי' לאכילה ע"ש ד"ה וחד אמר]: ט) ע"ז כו:: י) ת"כ פ' ויקרא:

עין משפט נר מצוה

י א ב מיי' פט"ו מהל' שגגות הלכה י:

יא ג מיי' שם פ"ג הל' ח ודלא כר"י ע"ש:

יב ד מיי' שם הלכה ז:

יג ה מיי' פט"ו שם הלכה י:

יד ו ז ח מיי' שם פ"ג הלכה ז ופרק ג מהל' מעשה קרבנות הל' ד:

טו ט י כ ל מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה י סמג לאוין קסג טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף ה וטור שו"ע יו"ד סי' קנח סעיף ב:

רבינו חננאל

ויורד וה"ה למשיח ונשיא כיוצא בהן דברי ר' יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר נשיא חייב בכלן חוץ משמיעת הקול שהמלך לא מעיד ולא מעידין לו. כדמפרש בסנהדרין. וטעמיה דר' עקיבא במשיח מפרש במתניתא: מאי טעמא דר' יוסי הגלילי. פירוש בנשיא.אמר רב המנונא אמר קרא גבי שמיעת קול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו. והיה כי יאשם לאחת מאלה. כל שישנו באחת כלומר דמצווה על כל אחתואחת ישנו (בכללן) [בכולן]נשיאהואילואינו בשמיעת הקול אינו באחרות. ודחינן אימא מתחייב באחת אע"פ שאינו מתחייב בכולן אלא טעמא דר' יוסי הגלילי מהכא. דתניא ר' ירמיה אומר נאמר ואם לא תגיע ידו ונאמר ואם לא תשיג ידו. מי שבאין לידי עניות ועשירות בנשיא הוא אומר מכל מצות: (והשאר חסר הבל על דאבדין):

וגירסא זו נראה עיקר דאמר א) נשיא יחטא משמע דאתי למעוטי כשאכל כשהוא נשיא ולאישנא קמא כמאי דבעי למימר מעיקרא אכל כשהוא הדיוט. ועוד דמסתברא דהא דאזיל ר"ש בתר ידיעה מסברא ידע ליה ולאו מקרא [illegible] מייתי האי קרא למדרש טעמיה דר"ש: ואיזה מומר דבסתמא הוא מין אוכל נבלות כו'. פרש"י ז"ל כיון דאוכל דברים שאין הגוף נהנה בו. וקשה תינח נבלות דאיכא לאוקי בנבלות מוסרחות אבל טרפות מאי איכא [illegible] ז"ל לא הזכיר טרפות משמע דל"ג ליה (כרש"י שלנו כתוב טרפות). אלא י"ג מאי איכא למימר. ומיהו י"כ איכא לאוקמי ביין שנתנסך לעבודת כוכבים ולאו משום דאין הגוף נהנה לו אלא כיון דפקר כולי האי לשתות [illegible] לעבודת כוכבים. ומיהו קשה אפילו בנבלות סרוחות שקצים ורמשים אמאי הוי מין הא קתני לקמן אכל פרעוש אחד כו' אע"ג דאין הגוף מ[illegible] לו. וי"ל דלא אכל אלא פ"א כדקתני אכל פרעוש אחד דנפשו תומדת לטעום [illegible] דבר איסור. אבל הכא דהתפקר כולי האי לאכול נבלות וטרפות תדיר כדבר שאין הגוף נהנה ודאי מין הוא. הרמ"ה ז"ל] ג) רבי יהודה אומר אף (על הכלאים) [הלובש כלאים] פרש"י ז"ל דלהרישא קאי ואמר אף הלובש [illegible] אוכל חלב. והרמ"ה ז"ל פירש דאסיפא קאי [דהלובש כלאים בסתמא הוי מין כיון דלית ביה הנאה טפי מבשאר בגדים. ומסתברא כפרש"י ז"ל]: כלאים דרבנן כגון לבדים שהן שוע ואינו טווי וארוג דמדאורייתא לא [illegible] פיהא שוע כל אחד לבד וטווי כל אחד לבד ונוז דהיינו שזור כל אחד לבד ואח"כ ארוגו יחד. כפר"ת ועיקר ג): ת"ר יכול נשיא שבט כ[נחשון] בן עמינדב ת"ל מכל מצות ה' אלהיו ולהלן הוא אומר למען ילמד [illegible]

[illegible]

דכתי

עין משפט
נר מצוה

טז א ב ג מיי' פרק טו מהל' שגגות הל' ו:
יז ד מיי' פ"ד מהל' כלי מקדש הל' יד:
יח ה מיי' פט"ו מהל' שגגות הל' ז:
יט ו מיי' פ"א מהל' עבודת יו"כ הל' ג:
כ ז מיי' פי"ז מהל' איסורי ביאה הל' א והל' יג סמג לאוין קכא ועשין לו:
כא ח מיי' שם הל' א:
כב ט מיי' פ"ג מהל' אבל הל' ו סמג לאוין רלו:
כג י מיי' פ"א מהל' ביאת מקדש הל' י סמג לאוין ש:
כד כ מיי' פ"ז מהל' רוצח הל' ט:
כה ל מיי' פ"א מהל' כלי המקדש הל' ג סמג עשין קסו:
כו מ מיי' שם הל' ז:
כז נ ס מיי' שם הלכה יא ופ"א מהל' מלכי' הלכה יב:
כח ע מיי' פ"א מהל' כלי המקדש הל' ז ופ"א מהל' מלכים הל' י:
כט פ מיי' פ"א מהל' כלי המקדש הל' יא ופ"א מהל' מלכים הל' י:
ל צ ק מיי' פ"ד מהל' כלי המקדש הל' כ ופ"א מהל' מלכים הל' ז סמג עשין קטו:

תורה אור

מה להלן שאין על גביו אלא ה' אלהיו א) אף נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו בעא מיניה רבי מרבי חייא כגון אני מהו בשעיר אמר ליה הרי צרתך בבבל איתיביה מלכי ישראל ומלכי בית דוד אלו מביאים לעצמם ואלו מביאים לעצמם אמר ליה התם לא כייפי אהדדי הכא אנן כייפינן להו לדידהו רב ספרא מתני הכי בעא מיניה רבי מרבי חייא כגון אני מהו בשעיר א"ל ב) התם שבט הכא מחוקק ותניא °לא יסור שבט מיהודה זה ראש גולה שבבבל שרודה את ישראל ג) במקל °ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה לישראל ברבים:

מתני' ואיזהו המשיח המשוח בשמן המשחה לא המרובה בבגדים ד) אין בין כהן המשוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות ואין בין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר יוה"כ ועשירית האיפה זה וזה שוים בעבודת יוה"כ ומצווים על הבתולה ואסורים על האלמנה ואינם מטמאים בקרוביהם ולא פורעים ולא פורמים ומחזירין הרוצח: **גמ'** ה) ת"ר שמן המשחה שעשה משה במדבר היו שולקים בו את העיקרים דברי ו) רבי יהודה רבי יוסי אומר והלא לסוך את העקרים אינו סופק אלא שורין את העקרים במים ומציף עליו שמן וקולט את הריח וקפחו אמר לו רבי יהודה וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה והלא תחלתו שנים עשר לוגין וממנו היה נמשח משכן וכליו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים וכולו קיים לעתיד לבוא שנאמר °שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם ז) תניא אידך °ויקח משה את שמן המשחה וימשח [את] המשכן [ואת] כל אשר בו רבי יהודה אומר שמן המשחה שעשה משה במדבר כמה נסים נעשו בו מתחלה ועד סוף תחלתו לא היה אלא שנים עשר לוגין ראה כמה יורה בולעת וכמה עקרים בולעים וכמה האור שורף ובו נמשח משכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים ואפילו כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה ואין מושחים מלך בן מלך ואם תאמר מפני מה משחו את שלמה °מפני מחלוקתו של אדוניה ואת יואש מפני עתליה ואת יהואחז מפני יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים ואותו שמן קיים לעתיד לבוא שנאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם ח) זה בגימטריא שנים עשר לוגין הוו אמר מר ואפילו כהן גדול בן כהן גדול טעון משיחה מנלן דכתיב °והכהן המשיח תחתיו מבניו נימא קרא והכהן מתחתיו מבניו מאי המשיח קמ"ל דמבניו דכהן גדול אי הוי משיח הוי כהן גדול ואי לא לא הוי כהן גדול אמר מר ואין מושחין מלך בן מלך מנלן אמר רב אחא בר יעקב דכתיב °למען יאריך ימים על ממלכתו וגו' ירושה היא לכם ומנלן דכי איכא מחלוקת בעי משיחה ולאו כל דבעי מלכא מורית מלכותא לבניה אמר רב פפא אמר קרא הוא ובניו בקרב ישראל בזמן ששלום בישראל קרינא ביה הוא ובניו ואפילו בלא משיחה תנא אף יהוא בן נמשי לא נמשח אלא מפני מחלוקתו של יורם ותיפוק ליה משום דראשון הוא חסורי מחסרא והכי קתני מלכי בית דוד משוחין מלכי ישראל אין משוחין מנלן אמר רבא אמר קרא °קום משחהו כי זה וגו' זה טעון משיחה ואין אחר טעון משיחה אמר מר אף יהוא בן נמשי לא נמשח אלא מפני מחלוקתו של יורם ומשום מחלוקתו של יורם בן אחאב נמעול בשמן ט) כדאמר רב פפא באפרסמא דכיא ה"נ באפרסמא דכיא ואת יהואחז מפני יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים ומי קשיש מיניה והכתיב °ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום וא"ר יוחנן הוא שלום הוא צדקיהו הוא יוחנן הוא יהואחז לעולם יהויקים קשיש ומאי בכור בכור למלכות ומי מלכי זוטרי מקמי קשישי והא כתיב °ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור יהורם ממלא מקום אבותיו הוה יהויקים לאו ממלא מקום אבותיו הוה אמר מר הוא שלום הוא צדקיהו הוא יוחנן הוא יהואחז והא חד חד קא חשיב דכתי' °השלישי הרביעי מאי שלישי שלישי לבנים ומאי רביעי רביעי למלכות דמעיקרא מלך יהואחז ולבסוף יהויקים ולבסוף יכניה ולבסוף צדקיהו ת"ר הוא צדקיהו הוא שלום ולמה נקרא שמו שלום שהיה י) משולם במעשיו איכא דאמרי שלום ששלמה מלכות בית דוד בימיו ומה שמו מתניה שמו שנאמר °וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו א"ל יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי כ) (שנאמר °ויביאהו בבלה) וכתיב °וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים ומי

בראש' מט | שם | שמות ל | ויקרא ח | ויקרא ו | דברים יז | שמואל א טז | דה"א ג | מלכים ב כג | שם ג | מלכים ב כד | שם דה"ב לו

מה להלן שאין על גביו אלא ה' אלהיו. דבמלך קא משתעי קרא דכתיב שום תשים עליך מלך (דברים יז): כגון אני מהו בשעיר. כלומר נשיאות דידי מי הוי נשיאות מעליא דאילו הוינא בזמן שבית המקדש קיים מייתינא שעיר או לא: א"ל הרי צרתך בבבל. ראש גולה שבבבל דהוי על גבך ואנן בעינן שאין על גביו אלא ה' אלהיו: התם שבט. דהיינו מקל כמו כי תכנו בשבט לא ימות (משלי כג): והכא מחוקק. חכם: **מתני'** איזה הוא המשיח. שמביא פר בהוראה זה המשוח בשמן המשחה: ולא מרובה בבגדים. שבבית שני שלא היה להם שמן המשחה: אין בין כהן משוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות. שמרובה בגדים אינו מביא פר העלם דבר לא משלו ולא משל צבור אבל מביא כשבה או שעירה ל) דיחיד: ואין בין כהן המשמש. והיינו ראשון שחזר לעבודתו ולאחר שחזר הוי פר של יוה"כ שלו ועשירית האיפה שלו: וזה וזה. בין כהן המשמש דהיינו ראשון שחזר לעבודתו ובין כהן שעבר דהיינו שני שמינו תחתיו דלאחר (שנעבר) [שחזר] הראשון מעבירין השני: שוים בעבודת היום. דמקרבי קרבנות היום ביוה"כ איזה שירצה: **גמ'** שמן המשחה שעשה משה. כדכתיב שמן משחת קדש יהיה זה לי (שמות ל): בו שולקין את העקרים. אותם שרשים של בשמים האמורים בפרשה דכתיב ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור וגו':

והלא לסוך בו את העקרים אינו מספיק. לפי שהשמן לא היה אלא שנים עשר לוגין כדמפרש לקמן והעקרים היו מרובים ואפילו בטיכה היה נבלע בעקרים כל שכן בשליקה: אלא שורה את העקרים במים. ברישא שהיו מתמלאים מן המים ושוב לא יהו בולעים מן השמן כל כך: ומציף עליהן שמן. לאחר שהוציאם מן המים כדי שיקלוט השמן ריח הבשמים: וקפחו. ומעליא השמן לאותר וקפחו כמו קפחתי את הרועה (יומא דף פג:): טעון משיחה. ואי לא משוח בשמן לא הוי כה"ג: מפני מחלוקתו. דהיכא דאיכא מחלוקת בעי משיחה: ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל. משמע ירושה היא להם כאדם שמורים ירושה לבניו: ולא כל דבעי מלכא מורית לבניה מלכותא. אפילו בלא משיחה: ירושה היא. בזמן ששלום בישראל: משום דמלך ראשון הוא. ממשפחתו דאינו מלך בן מלך: זה. דמלכות בית דוד טעון משיחה: ואין אחר. שאינו ממלכי בית דוד טעון משיחה: משום מחלוקתו של יורם נמעול בשמן המשחה. דאמרינן לעיל דמלכי ישראל אין מושחין ממנו: באפרסמא דכיא. דלא הוי משמן המשחה: ומאי בכור. דקרי ליה הבכור יוחנן: בכור למלכות. שמלך ראשון: יורם ממלא מקום אבותיו הוה. דכי מלך אכתי הוה צדיק ממלא מקום אבותיו הוה ואחר כך החמיץ: משולם במעשיו. דצדיק גמור הוה בעל מעשים טובים: אמר לו. נבוכד נצר יה יצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי: ומי

בראש' מט | שם

מסורת הש"ס

א) [לעיל ה. י.] ב) סנהדרין ה. : נ) [נ"ל בשבט וכך אי' בסנהדרין ועי' רש"י דהתם ודהכא]: ד) מגילה ט: ה) כריתות ה. [כל הענין ע"ש כמה וכמה שינויים]: ו) [בפרש"י בנימוקי החומש פרשת תשא ל' פכ"ד גרס דברי ר' מאיר אמר לו ר' יהודה והלא לסוך וכו' וכך גרס הרמב"ן בפירושו שם ועי' ירושלמי שקלים פ"ו]: ז) ת"כ פרשה לו: ח) [מנחות פט.:פט:] [לקמן יב.]: י) [מגילה כג.]: כ) בע"י ל"ג: ל) [נ"ל כיחיד]:

תוספות הרא"ש

בעי מיניה רבי מרבי חייא. אע"ג דרבי חייא תלמידים הוה אפ"ה מגדולי תלמידיו [היה] דהיה נושא ונותן (בו)[רבי] עמו: כגון אני. אם הייתי בזמן הבית מביא שעיר או לאו. וא"ל לא לפי שרא"ג גולה גדול ממנו כדמפרש ואזיל לפי שרודין את העם בשבט: ובו נמשחו כהנים גדולי' ומלכים. ואע"ג דכתיב בקרא אשר יתן ממנו על זר ונכרת ומלך בכלל זר. אפשר דדריש ליה מדכתיב על בשר אדם לא ייסך ודרשי' אדם ולא מלך כדדרשי' (מגילה דף יא.) בקום עלינו אדם ולא מלך זה המן הרשע:

מסורת הש"ס

א) יומא נב: [כריתות ה: תוספתא סוטה פי"ג והוספתא דיומא פ"ב אדר"נ פמ"א]: ב) כריתות ה: : ג) [שם ע"ש מנחות עה. ע"ש]: ד) [כריתות ה:]: ה) [כריתות שם]: ו) [בערוך הגי' דהברא פי' חושך ועי' בכריתות ה:] ועי' ערוך ערך הבר ב: ז) ג"ז שם: ח) ב"ש: ט) [נ"ל למיכל כן איתא בכריתות וכן הוא גרסת הטור או"ח סי' תקפ"ג אמנם בערוך ע' קרא ד' איתא למחזי]: י) [נ"ל לבניה]: כ) [עי' רש"י בע"ז כח. ד"ה נקרא ורש"י ב"ק כא. ד"ה אקילקלתא]: ל) [מגילה יד.]: מ) ת"כ פ' ג: נ) חולין כא. קלד: : ס) קדושין כה: מגילה ט: : ע) צורה זו משובשת ונכונה היא ברמב"ם בפרק א מהל' כלי מקדש הלכה ט וצורתו כזה X :

עין משפט נר מצוה

לא א ב ג מיי' פרק א מהל' כלי המקדש הלכה ט :
לב ד מיי' שם הל' יא ופ"א מהל' מלכים הל' יא :
לג ה טוש"ע או"ח סי' תקפג ס"א :

תורה אור

ומי הוה שמן המשחה א) והתניא משנגנז ארון נגנז שמן המשחה וצנצנת המן ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגז ששלחו פלשתים דורון לישראל שנאמר °ואת כלי הזהב אשר השבותם לו אשם תשימו בארגז מצדו ושלחתם אותו והלך ומי גנזו יאשיהו מלך יהודה גנזו שראה שכתוב בתורה °יולך ה' אותך ואת מלכך וגו' צוה וגנזום שנאמר °ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' אלהיכם ואת עמו ישראל ואמר רבי אלעזר אתיא שם שם אתיא משמרת משמרת אתיא דורות דורות אמר רב פפא באפרסמא דכיא ת"ר ב) כיצד מושחין את המלכים כמין נזר ואת הכהנים כמין כי ג) מאי כמין כי אמר רב מנשיא בר גדא כמין כף יוני תני חדא בתחלה מוצקין שמן על ראשו ואח"כ נותנין לו שמן בין ריסי עיניו ותניא אחריתי בתחלה נותנין לו שמן בין ריסי עיניו ואח"כ מוצקים לו שמן על ראשו תנאי היא איכא דאמרי משיחה עדיפא ואיכא דאמרי יציקה עדיפא מ"ט דמאן דאמר יציקה עדיפא דכתיב °ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אותו לקדשו ומאן דאמר משיחה עדיפא מ"ט קסבר שכן אתה מוצא אצל כלי שרת והכתיב ויצוק ובסוף וימשח הכי קאמר מאי טעם ויצוק משום דוימשח ת"ר ד) °כשמן הטוב [וגו'] יורד על הזקן זקן אהרן וגו' כמין שני טפי מרגליות היו תלויות לאהרן בזקנו אמר רב פפא תנא כשהוא מספר עולות ויושבות לו בעיקר זקנו ועל דבר זה היה משה דואג אמר שמא חס ושלום מעלתי בשמן המשחה יצתה בת קול ואמרה כשמן הטוב וגו' °כטל חרמון מה טל חרמון אין בו מעילה אף שמן המשחה שבזקן אהרן אין בו מעילה ועדיין היה אהרן דואג אמר שמא משה לא מעל אבל אני מעלתי יצתה בת קול ואמרה לו °הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד מה משה לא מעל אף אתה לא מעלת ת"ר אין מושחים את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותם שנא' °ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדוניכם [וגו'] והורדתם אותו אל גיחון ה) אמר רבי אמי האי מאן דבעי לידע אי מסיק שתיה אי לא ניתלי שרגא בעשרה יומי דבין ראש השנה ליום הכפורים בביתא דלא נשיב זיקא אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתיה ומאן דבעי למעבד *בעיסקא ובעי למידע אי מצלח אי לא מצלח לירבי תרנגולא אי שמין ושפר מצלח האי מאן דבעי למיפק [לאורחא] ובעי למידע אי חזר ואתי לביתא אי לא ניקום בביתא ו) דחברא אי חזי בבואה דבבואה לידע דהדר ואתי לביתא ולאו מלתא היא דלמא חלשא דעתיה ומיתרע מזליה ז) אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא ח) [לעולם] יהא רגיל ט) למיחזי בריש שתא קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי אמר להו רב משרשיא י) לבריה כי בעיתו מיעל ומיגמרי קמי רבייכו גרסו מתניתא ועלו לקמי רבייכו וכי יתביתו קמיה חזו לפומיה דכתיב °והיו עיניך רואות את מוריך וכי גרסיתו גרסו על נהרא דמיא דכי היכי דמשכן מיא משכן שמעתייכו ותיבו כ) אקילקלי דמתא מחסיא ולא תיבו אפדני דפומבדיתא טב גלדנא סריא [דמתא מחסיא למיכל] מכותחא דרמי כיפי °רמה קרני באלהי ל) רמה קרני ולא רמה פכי דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן: המשוח בשמן המשחה וכו': ת"ר מ) משיח יכול מלך ת"ל כהן אי כהן יכול מרובה בגדים ת"ל משיח אי משיח יכול משוח מלחמה תלמוד לומר והכהן המשיח שאינו משיח על גביו מאי משמע נ) כדאמר רבא הירך המיומנת שבירך הכא נמי המשיח המיומן שבמשוחים אמר מר משיח יכול מלך מלך פר הוא דמייתי שעיר הוא דמייתי איצטריך ס"ד אמינא על שגגת מעשה יביא שעיר על העלם דבר יביא פר קמ"ל: אין בין משוח בשמן המשחה כו': מתניתין דלא כרבי מאיר דאי ר"מ הא ס) תניא מרובה בגדים מביא פר הבא על כל המצות דברי ר"מ ולא הודו לו חכמים מ"ט דר"מ דתניא °משיח אין לי אלא משוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין תלמוד לומר הכהן המשיח במאי אוקימתיה כרבנן
אימא

ש"א ו | דברים כח | דה"ב לה | ויקרא ח | תהלים קלג | שם | שם | מלכים א א | נ"א עסקא . יעבין | ישעיה ל | שמואל א ב | ויקרא ד

רש"י

ומי הוה שמן המשחה. בימי יאשיהו דקתני ויאשיהו נמשח מפני יהויקים: והתניא משנגנז הארון וכו'. מדכתיב תשימו בארגז מצדו דארגז בצד ארון קאי אלמא בהדי ארון נגנז ומדקאמר יאשיהו תנו את ארון ה' בבית וגו' משמע שלוה לגונזו: אין לכם משא בכתף. ואמרינן במסכת שקלים אמר להם אם גולה עמכם שוב אינכם מחזירין אותו בכתפיכם צוה לגונזו: אתיא שם שם. דכתיב בארון ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת וגו' וכתיב ונועדתי שמה לבני ישראל וכתיב בצנצנת המן ותן שמה מלא העומר מן מה ארון נגנז אף צנצנת המן נגנז: אתיא דורות דורות. דכתיב בצנצנת המן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם וכתיב בשמן המשחה שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם מה צנצנת המן נגנז אף שמן המשחה נגנז: משמרת משמרת. דכתיב בצנצנת המן דהוי נגנז למשמרת לדורותיכם וכתיב במקלו של אהרן למשמרת לאות לבני מרי וגו' מה צנצנת המן נגנז אף מקלו של אהרן נגנז: אמר רב פפא באפרסמא דכיא. משחו את יואחז: כמין נזר. דהדר ליה הודרני באצבעתיה ככלילא (כזה): כמין כף יוני. שמתחיל למשוח באצבעו בין ריסי עיניו ומושך אצבעו על הראש והולך עד שמגיע לעורף ככף יוני כזה ח ע): נותנים לו שמן בין ריסי עיניו. ושם מושחים לכהן כמין כף יוני כדפרישנא: מאן דאמר יציקה עדיפא דכתיב ויצוק משמן המשחה. והדר וימשח: שכן אתה מוצא אצל כלי שרת. דהוה משיחה ולא יציקה: מה טעם ויצוק משום דוימשח. כבר: כשהוא מספר. כשהיה מדבר עם אחרים: עולות ויושבות. בעקרי זקנו כדי שלא יפלו: שמא ח"ו מעלתי בשמן המשחה. שנגעתי בו כשהלבשתיו: ואני מעלתי. שמא נפל עלי מן השמן במקום שאין ראוי למשיחה ומעלתי: והורדתם אותו אל גיחון. אלמא בעי משיחה על המעיין: ניתלי. ידליק: אי משוך נהוריה. שדולק כל זמן שהשמן בתוכו: לירבי תרנגולא. על שם ההוא עיסקא: שמין ושפיר. שמשמנת ומשבחת: ביתא דחברא. בית חשוך: ולאו מילתא היא. דזימנא דאף על גב דלית ליה בבואה דבבואה הדר אתי ואפי' הכי לא ליעבד הכי דדלמא לא חזי בבואה דבבואה חלשה דעתיה ומתרע מזליה ולא הדר אתי [משום דמיתרע מזליה דאי לא הוה עביד הכי לא הוה מיתרע מזליה והדר אתי] הלכך לא ליעביד: קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי. דהני גדלי לעגל טפי משאר ירקות קרא דלעת רוביא הלבן: גרסו מתניתא. מעיקרא כי היכי דתהוי מרגלא מילתא בפומייכו ותהוון ידעין למשאל ליה: ממשכן שמעתא. דלא ליפסוק מפומייכו כמעין זה שמושך והולך: דמתא מחסיא. הוו תלמידי חכמים ראויים להוראה ותרבות יפה היה בהם אבל בפומבדיתא לא הוי תרבות מעליא כל כך וקאמר ליה מוטב לו לדור באשפה במתא מחסיא מלדור באפדנא בפומבדיתא: גילדנא סריא. מוטב לאכול דג קטן מוסרח כדאמרינן בפ"ק דמו"ק (דף יא:) כוורא סמוך למיסרחיה מעלי: מכותחא דרמי כיפי. אפילו מכותח שהוא משובח וחזק שמשבר את האבן כשהופכים הימנו אעפ"כ לא תאכל הימנו כדאמרינן בפרק (ערבי פסחים) [ואלו עוברין (פסחים מ"ב.)] שלשה דברים נאמרו בכותח מטמטם את הלב וכו' כיפי סלעים כדמתרגמינן סלע כיפא אית דמפרשי מוטב תאכל גילדנא סריא שאין דמיהם יקרים מכותח שאוכלים אותו עשירים ושרים הדרים ברמי כיפי כלומ' במגדלים וחומות גדולות לפי שדמיהם יקרים: אם הכהן המשיח יכול מלך. יביא פר שהיה משוח ת"ל כהן: המיומן שבמשוחים. דהיינו כהן גדול: מרובה בגדים מנין תלמוד לומר והביא הכהן המשיח:
אימא

תוספות הרא"ש

וגנזו שנאמר ויאמר ללוים המבינים [לכל ישראל] (בעם) הקדושים לה' תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל. ומשמע לשון פשטי' דקרא דלמגנזי' קאמר. הדא דארון בבית המקדש הוי קאי דמאן אפקי' מהתם דאיצטריך יאשיהו שמלך (ולדוכתי' להדורי קאמר להו) [למימר להו לאהדורי לדוכתיה] ועוד לכתוב קרא בבית ה' וממילא ידענא דשלמה בניה למקדש ל"ל נכתוב בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל. אלא משמע מהכא דכי בניי' שלמה לבית המקדש הוה ידע דסופי' ליחרב וישראל יגלו מעל אדמת' והכין בית תחת הקרקע שיהי' מוכן לגנוז בו ארון כדי שלא ישלטו [בו] יד אומות העולם. ועליו קאמר יאשיהו בבית אשר בנה שלמה. והיכא למימר הא דקאמר שלמה (ואכין) [ואשים] שם מקום לארון (מלכים א ח) אהיא דוכתא קאמר. ולאו כ"ע ידעי ליה להיא דוכתא אלא להסידי כהונה ולויה דהוה מסור להו דור אחר דור והיינו דכתיב ללוים המבינים (בעם) [לכל ישראל] הקדושים לה' שהיו מבינים ויודעים את מקומו: וכשהוא מספר א) את זקנו עולות ויושבות בעקרי זקנו ונדבקין בבשר שאין שם שער. הרמ"ה ז"ל: והורדתם אותו אל גיחון. הוא מעין קטן שהוא למטה מירושלים והוא מי שלוח: אמשיך נהורא. מתמר ועולה (בעליה) [כעלה] משוך ולא מקטף אקטיפי שאינה נוטה לכאן ולכאן כדרך (שהשלכת) [השלהבת] על ידי רוח. כדאמרי' (פסחים דף ח) גבי אור הנר יפה לבדיקה משום דאמשיך נהורא והנך מקטף אקטיפי: ב) פר הבא על כל המצות. דכתיב ביה הכהן המשיח. ואע"ג דגבי עשירית האיפה כתיב נמי המשיח. ג) כתיב ביה נמי ביום המשח אותו ואין מעוט אחר מיעוט אלא לרבות. הרמ"ה ז"ל: ומצווים על הבתולה. (ליקח) פי' [ליקח] בתולה ולא בעולה וליכא דקרא נקט והוא אשה בבתוליה יקח ולא בעולה. ולאו הבא מכלל עשה עשה: מ"ט דר' מאיר דתניא משיח אין לי אלא משיח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין ת"ל המשיח דס"א דמשיח משמע נמי מעוט כדאמרי' הירך המיומנת שבירך ומעוט אחר מעוט לרבות [מרובה] בגדים. ורש"י ז"ל גרים ת"ל הכהן משמע דמיתורא דהכהן דריש:

א) וכן פרש"י בכריתות ל"א: ב) דבור זה ודבור שלאחריו שייך לעיל במתני': ג) עיין בתורת כהנים פ' ג ובירושלמי פ"א דמגילה:

אימא סיפא אין בין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה אתאן לרבי מאיר א) דתניא אירע בו פסול בכהן גדול ועבר ומינו כהן אחר תחתיו הראשון חוזר לעבודתו והשני כל מצות כהונה עליו דברי ר"מ ב) [רבי יוסי אומר ראשון חוזר לעבודתו ושני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט] אמר רבי יוסי מעשה ביוסף בן אילים מצפורי שאירע בו פסול בכהן גדול ג) (ועבר ומינו אחר תחתיו ולא הניחוהו אחיו הכהנים להיות לא כהן גדול ולא כהן הדיוט) כהן גדול משום איבה כהן הדיוט משום ד) מעלין בקדש ואין מורידין רישא רבנן וסיפא ר"מ אמר רב חסדא אין רישא רבנן וסיפא ר"מ רב יוסף אמר רבי היא ונסיב לה אליבא דתנאי רבא אמר ר"ש היא וסבר לה כר"מ בחדא ופליג עליה בחדא ה) דתניא דברים שבין כהן גדול לכהן הדיוט אלו הם פר הבא על כל המצות ופר יוה"כ ועשירית האיפה ולא פורע ולא פורם אבל הוא פורם מלמטה וההדיוט מלמעלה ואין מטמא לקרובים ומוזהר על הבתולה ואסור באלמנה ומחזיר את הרוצח ומקריב אונן ואינו אוכל ו) [ואינו חולק] מקריב חלק בראש ונוטל חלק בראש ומשמש בשמונה כלים ז) וכל עבודת יום הכפורים אינה כשרה אלא בו ופטור על טומאת מקדש וקדשיו וכולן נוהגין במרובה בגדים חוץ מפר המביא על כל המצות וכולן נוהגין במשיח שעבר חוץ מפר יוה"כ ועשירית האיפה וכולן אין נוהגין במשוח מלחמה חוץ מה' דברים האמורים בפרשה לא פורע ולא פורם ואין מטמא לקרובים ומוזהר על הבתולה ואסור באלמנה ח) ומחזיר את הרוצח דברי רבי יהודה וחכמים אומרים אינו מחזיר והאי ממאי דר"ש היא א"ר פפא מאן שמעת ליה דאמר פטור על טומאת מקדש וקדשיו ט) ר"ש: חוץ מה' דברים האמורים בפרשה: מה"מ דת"ר והכהן הגדול מאחיו זה כהן גדול אשר יוצק על ראשו שמן המשחה זה משוח מלחמה ומלא את ידו ללבוש את הבגדים זה מרובה בגדים על כולן הוא אומר ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ועל כל נפשות מת לא יבא יכול יהו כולן מקריבין אוננים ת"ל כי נזר שמן משחת אלהיו עליו ולא על חבירו ואחר שחלקו הכתוב יכול לא יהא מצווה על הבתולה ת"ל והוא כתנאי והוא אשה בבתוליה יקח אחר שחלק הכתוב ריבה דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אין לי אלא שעבר מחמת קריו מחמת מומין מנין ת"ל והוא בעא מיניה רבא מרב נחמן משיח שנצטרע מהו באלמנה מידחא דחי או מיפטר פטר לא הוה בידיה זימנין הוי יתיב רב פפא וקמבעיא ליה א"ל הונא בריה דרב נחמן לרב פפא תנינא אין לי אלא שעבר מחמת קריו עבר מחמת מומין מנין ת"ל והוא קם נשקיה ברישיה ויהיב ליה ברתיה:

ויקרא כא | שם | שם

מתני' כהן גדול פורם מלמטה וההדיוט מלמעלה י) כהן גדול מקריב אונן ולא אוכל וההדיוט לא מקריב ולא אוכל: **גמ'** אמר [רב] למטה למטה ממש למעלה למעלה ממש ושמואל אמר למטה למטה מקמי שפה למעלה למעלה מקמי שפה וזה וזה בצואר מיתיבי כ) על כל המתים כולן רצה מבדיל קמי שפה רצה אינו מבדיל קמי שפה שלו על אביו ועל אמו מבדיל כיון דבעלמא הוי קרע קרי כאן בגדיו לא יפרום שמואל כרבי יהודה סבירא ליה דאמר ל) כל קרע שאינו מבדיל שפה שלו אינו אלא קרע של תפלות ומי אית ליה לר"י קריעה בכהן גדול והא תניא מ) אילו נאמר ראש לא יפרע ובגד לא יפרום הייתי אומר בראש ובגד של סוטה הכתוב מדבר ת"ל את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר דברי רבי יהודה רבי ישמעאל אומר אינו פורם כדרך שבני אדם פורמין אלא הוא מלמטה וההדיוט מלמעלה שמואל סבר לה כר"י בחדא ופליג עליה בחדא:

שם

מתני' נ) כל התדיר מחבירו קודם את חבירו וכל המקודש מחבירו קודם את חבירו פר המשיח ופר העדה עומדים פר המשיח קודם לפר העדה בכל מעשיו: **גמ'** מנא הני מילי ס) אמר אביי דאמר קרא מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד ע) (למה לי) מכדי כתיב עולת הבקר עולת התמיד למה לי הכי קאמר רחמנא כל דתדירה קדמה: וכל המקודש מחבירו הוא קודם את חבירו: מנלן פ) דתנא דבי רבי ישמעאל וקדשתו צ) לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון:

במדבר כח

פר

אימא סיפא אין בין כהן המשמש לכהן שעבר . דהיינו שני : אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה . דמשל ראשון הן באין הא לכל שאר דבריהם זה וזה שוין דשני נמי כל מצות כהונה גדולה עליו : אתאן לרבי מאיר דתניא וכו' . עבר דברייתא לא דמי לשעבר דמתניתין : רבי היא ונסיב לה אליבא דתנאי . בחדא סבר לה כרבי מאיר וסתמה כרבי מאיר ובריישא סבר לה כרבנן וסתמה כרבנן : רבי שמעון סבר לה כרבי מאיר בחדא . דכהן שעבר דשני כל מצות כהונה עליו חוץ מפר יוה"כ ועשירית האיפה : ופליג עליה בחדא . דאילו רבי מאיר סבר מרובה בגדים מביא פר הבא על כל המצות ק) דהיינו פר העלם דבר של צבור ואילו ר' שמעון סבר דאינו מביא פר הבא על כל המצות כדתנן אין בין משוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות : ונוטל חלק בראש . אע"פ שאינו מקריב : ומשמש בח' כלים . וההדיוט בד' : וכולם נוהגין במשיח שעבר . דהיינו שני : חוץ מפר יוה"כ ועשירית האיפה . דאין בין כהן המשמש לכהן שעבר אלא פר יוה"כ ועשירית האיפה : מאן שמעת ליה דאמר פטור על טומאת מקדש וקדשיו רבי שמעון : ת"ל כי נזר שמן משחת (קדש) אלהיו עליו ולא על משיח חבירו . למעוטי משוח מלחמה דאין מקריב אונן אבל כהן גדול מקריב אונן בין מרובה בגדים ובין ראשון שחוזר לעבודה ואפילו שני מפני שהן בכלל כהונה [גדולה] לאפוקי משוח מלחמה דלאו בכלל כהונה גדולה הוא : ואחר שחלקו הכתוב . למשוח מלחמה שאינו מקריב אונן ככהן גדול יכול לא יהא מצווה על הבתולה : אלא שעבר מחמת קריו . דהוי כהן גדול מעליא שהרי חוזר לעבודתו הוא : עבר מחמת מומו . דאינו חוזר לעבודתו מפני המום מנין שמצווה על הבתולה תלמוד לומר והוא : משיח שנצטרע . כלומר כהן גדול שנצטרע מהו באלמנה : מי אמרינן כהונה גדולה מדחא דחי להאי מאלמנה או דלמא כהונה גדולה מיפטר פטר ליה להאי מאלמנה וכי נצטרע דליכא כהונה גדולה לא פטר ומותר באלמנה : עבר מחמת מומו מנין תלמוד לומר והוא . דאפילו עבר ראשון מחמת מומו אסור באלמנה וכי נצטרע אין לך מום גדול מזה ושמעי' מינה דאפילו הכי אסור באלמנה : למטה למטה ממש . דהיינו בשפת חלוקו : למעלה למעלה ממש . בצואר בשפה במפתח חלוקו : למטה מקמי שפה . שקורעין למטה משפה לפיו שהוא למטה מבית הצואר : למעלה מקמי שפה . שקורעין בית הצואר ממש : כיון דבעלמא הוי קרע . דאם רצה אינו מבדיל אלא קורעין למטה משפה ויצא ידי קריעה אם כן כהן גדול היכי מצי קרע למטה מקמי שפה קרי כאן בגדיו לא יפרום : אינו אלא קרע של תפלות . דבעלמא לא יצא ידי קריעה הלכך מותר בכהן גדול : בראש ובגד של סוטה . דכתיב ופרע את ראש האשה (במדבר ה) ותנן במס' סוטה (דף ז.) הכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו : שמואל סבר לה בחדא כרבי יהודה . דכל שאינו מבדיל מקמי שפה הוי קרע של תפלות : ופליג עליה בחדא . דאילו רבי יהודה סבר דכהן גדול אינו בפריעה ופרימה כל עיקר ושמואל סבר דפורס מלמטה למטה מקמי שפה : למה לי למכתב אשר לעולת התמיד . אלא לכל דתדירא בכל מקום היא קדמה דזה בנה אב דבכל מקום תדיר קודם דמשמע אשר לעולת התמיד שהיתה כבר : לפתוח ראשון . לקרות בתורה : ולברך ראשון . בזמון :

פרשת

תוספות הרא"ש

ר"י אמר רבי הוא ונסב לה אליבא דתנאי . ולאו משום דסבר כר"מ בחדא אלא סבר בכולה מלתא כרבנן . אלא בהדא נסיב לה כר"מ כדי לאשכוחי טובא אין בין . ואליבא דר"מ מצי למתני אין בין כהן משמש לכהן שעבר אלא (כר' יוסי הכתיב) [פר יוה"כ] ועשירית האיפה אבל לא אליבא דרבנן דסברי דשני אין לו דין כהן גדול כלל : ומחזיר את הרוצח [דברי ר"י] וחכ"א אינו מחזיר . פלוגתא דר"י ורבנן היא במכות פרק אלו הן הגולין אבל במרובה בגדים ומשיח שעבר מודו דמחזיר . ואע"ג דכתיב אשר משח אותו בשמן הקדש מרבויא דקרא מרבי לגו . דתלתא כהן כתיבי בקרא . כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול . ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח . חד למשיח בשמן המשחה . וחד למרובה בגדים. וחד למשיח שעבר . ובמשוח מלחמה פליגו בה ר"י ורבנן [ר"י סבר] מחזיר . ומפרש טעמא התם דכתוב עוד כהן אחרינא לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן . ורבנן סברי מדלא כתיב הכהן הגדול ש"מ האי הכהן חד מהנך תלתא כהני הוא : הכהן הגדול מאחיו זה כהן גדול. אפי' אם לא כתוב אשר יוצק על ראשו ממילא ידענא דלא הוי כהן גדול אלא במשיחה או בריבוי בגדים דילפי' מאהרן : **דכתיב** כי מר שמן משחת אלהיו עליו ולא על חבירו . משמע דממעט אחר משום כמותו אבל לא מרובה בגדים. ועוד דמרובה בגדים הוי בכלל ומן המקדש לא יצא שהרי הוא משמש במקדש בכהונה גדולה : ר"ע אומר אין לי אלא שעבר מחמת קריו מחמת מומו מנין ת"ל והוא . פי' הרמ"ה דר"ע דריש שתי דרשות מן והוא דכוליה יתירא הוא . וה"ק אין לי דמרבה מן הוא אלא עבר מחמת קריו עבר מחמת מומו [מנין] ת"ל פי' וי"ו יתירא דוהוא . ולא נהירא דמשמע דר"ע אוסיף דדרש ר' ישמעאל קאי וכי היכי דר"י לא דריש מני' אלא חדא דרשה ה"נ ר"ע לא דריש מניה אלא חדא דרשא . וה"פ אין לי דמסתבר למימר שלא הפסות קדושתו [מחמת] פסולו אלא שעבר מחמת קריו שבידו לחזור לקדושתו כשירצה שיטבול ושמשה ממילא (עבר) [ערבא]. עבר מחמת מומו שאין בידו לחזור לקדושתו מנין : **משיח** שנצטרע מהו באלמנה. לענין מלקות קא בעי דבלאו הכי מצורע אסור בתשמיש המטה. א"נ כמ"ד (מ"ק דף ז:) מצורע בימי חלוטו מותר: **מידחא** דחי או מפטר פטור. פרש"י ז"ל מי אמרי' כהונה גדולה א) ולא נהירא (דקאי) [דתרי] לדין של האבעיא אינם בענין אחד דמדחא דחי הוא קודם שנצטרע ומפטר פטר אחר שנצטרע ואין זה שטת התלמוד. אלא בכה"ג ב' צדדי האבעיא הם בענין אחד . ועוד כשהוא אומר או מפטר פטר אינו נותן שום טעם למה ל"א הואיל ונדחה ידחה. ועוד ליבעי דמפטר פטר לא ניחא דהל"ל משרא שרי. ונראה לפרש מדחא דחי מי אמרי' משיח שנצטרע מדחה ידחה מכהונה גדולה לפי שנצטרע וא"א לו לשמש כ"ז שהוא מצורע. ומסתמא ע"כ לא מדחי אלא מדברים שא"א לקיימן כשהוא מצורע. אבל מאיסור אלמנה וכיוצא בה דאפשר לקיימן כשהוא מצורע לא מדחי. א"ד מפטר פטר מכל דין כהונה לגמרי והרי הוא מותר באלמנה . הרמ"ה ז"ל: **למטה** מקמי שפה . כלומר למטה משפת פי הבגד כדכתיב (שמות כח) שפה יהיה לפיו סביב . במניח את השפה וקורע למטה ממנה . והא דקאמר למטה מקמי שפה לאשמועינן דקריעה לא הוי אלא מגד שהוא לעבר פני הלבוש : **על** אביו ועל אמו מבדיל קמי שפה. דכתיב באלישע והוא מצעק אבי אבי ב) ש"מ דבאביו נמי בעי הכי וה"ה באמו : **כל** התדיר מחבירו קודם את חבירו . תמידין קודם למוספין מוסף שבת קודם למוסף ר"ח מוספי ר"ח קודמין למוספי ר"ה: **כל** המקודש מחבירו קודם את חבירו. דם חטאת קודם לדם עולה מפני שהוא מרצה. אברי עולה קודמין לאמורי חטאת מפני שהוא כליל לאשים ואגב פר העדה ופר העלם דבר הוא דמייתי לה . ואע"פ שאין טעם שלהם לא משום תדיר ולא משום מקודש אלא גזירת הכתוב הוא : **מבדי** כתיב מלבד עולת הבוקר . ומינה שמעינן דתמידין קודמין למוספין שהכי משמע אשגא דמלבד שלא תאמר עולה זו במקום עולת הבקר היא אלא מלבד עולת הבקר היא באה שאע"פ שהקריבו גם המוספין ש"מ דעולת הבקר קריבה ברישא. למה לי למכתב הו אשר לעולת התמיד . אלא ליתן טעם לדבר למה תמידין קודמין למוספין לפי שהיא עולת התמיד למילף מינה דכל התדיר מחבירו קודם לו :

א) נראה שכן היתה גירסתו ברש"י מי אמרינן כהונה גדולה מדחי דחי להאי מאלמנה או דלמא מפטר פטר ליה להאי מאלמנה כי נצטרע דליכא כהונה גדולה ומותר באלמנה ונשמט כאן ברא"ש ממלת כ"ג עד מלת כ"ג .
ב) עי' מו"ק כ"ב ב' ממשמע שנאמר כו' ובס כ"ו א' אביו ואמו כו' אבי אבי זה אביו ואמו ואינו מדויק כאן לשון הרא"ש מ"ש וה"ה באמו ואולי ט"ס הוא וצ"ל ודרשינן אבי אבי זה אביו ואמו ש"מ דבאביו ואמו נמי בעי הכי .

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"ה מהל' עבודת יוה"כ הל' ג ועיין בכסף משנה : לה ב מיי' פ"ה מהל' כלי המקדש הל' יב : לו ג מיי' שם ופ"ו מהל' מעשה הקרבנות הלכה יח : לז ד מיי' פ"א מהל' כלי המקדש הל' א ופ"ה הל' ד סמג עשין קעג : לח ה מיי' פ"ה מהל' עבודת יוה"כ הל' ב : לט ו מיי' פ"ו מהל' איסורי ביאה הל' ח : מ ז מיי' פ"ג מהל' רוצח הל' ט : מא ח מיי' פ"ז מהל' איסורי ביאה הל' ה : מב ט מיי' פרק ה מהל' כלי המקדש הל' ו ופ"ח מהל' אבל הלכה ו : מג י מיי' פ"ב מהל' ביאת מקדש הל' ח : מד כ מיי' שם הל' ח : מה ל מיי' שם הל' ז : מו מ מיי' פ"ה מהל' כלי המקדש הל' ו ופ"ח מהל' אבל הל' ג : מז נ מיי' פ"ח מהל' אבל הלכה ג סמג עשין מ"ד טוש"ע יו"ד סי' שמ סעיף יב : מח ס ע מיי' פ"ט מהל' תמידין ומוספין הלכה ב : מט פ מיי' שם הל' ז : נ צ מיי' פ"ד מהל' כלי המקדש הל' ב טוש"ע או"ח סי' רא סעיף ב :

מסורת הש"ס

א) יומא י"ב: מגילה ט. ע"ש תוספתא דיומא פ"א ב) ב"ש : ג) וצ"ל ומינוהו תחתיו ובא מעשה לפני חכמים ואמרו ראשון חוזר לעבודתו שני אינו ראוי לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט וכן הוא ביומא. ב"ש : ד) [כריתות כח. שבת כא: יומא יב: עג. מגילה כו.]

מסורת הש"ס

א) זבחים נ: ב) שם. פסחים נט.: ג) [בזבחים נ: איתא רבינא]: ד) כתובות סז. ע"ש: ה) נזיר מז: [ע"ש שינויים גדולים]: ו) גיטין נט.: ז) לא נמצא בכתוב ועיין בב"ש: ח) [סוטה ד:]: ט) [כדכתיב ארור כנען פר' נח ט פכ"ה]:

רש"י

פרשת פר כהן משיח כתיבא ברישא והדר כתיבא פר העלם דבר של צבור ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת דהיינו לפר כהן משיח למה ליה למיהדר וכתב כאשר שרף את הפר הראשון: וכפר בעדו. והדר ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל: פר דעבודת כוכבים הוי עולה: חסירא אל"ף. למימרא דעולה קדמה: כמשפט כתיב ביה. בפר דעבודת כוכבים דבתר כתיבה אזלינן ועולה ברישא כתיבא: שעיר יחיד קודם לכבשת יחיד. כגון שהיו שנים זה הביא כשבה וזה הביא שעירה: שכן נתרבתה באליה. דעז אינה טעונה אליה: בגין יום. בגלל יום כבש גלל עומר וכבשים בגלל שתי הלחם: מתני' עומדים בקלקלה. האיש למשכב זכור: גמ' אמו קודמת לכולם. דאית לה זילותא טפי: [חכם קודם למלך ישראל. שאין כל ישראל ראוין לחכמה אבל מלך כל ישראל ראוין למלכות]: מלך קודם לכהן גדול. מדאמר מלך לכהן גדול קחו עמכם מעבדי אדוניכם [וע"כ אנפשיה קאמר] אלמא מלך עדיף: אמרכלא. שממונה על כולם ואין משיבין על דבריו: גזבר. הממונה על האוצרות שבמקדש: איבעיא להו לענין טומאה. ליטמא למת מצוה סגן ומשוח מלחמה אי זה מהם קודם: להחיותו. הוא קודם לסגן משום דצבור צריכים לו למשוח מלחמה לצורך מלחמה טפי מסגן: דכתיב ויבדל אהרן. אלמא כהן עדיף מלוי: [בכלל ארור. כנען לא מלא נח קללה לכנען גדולה מזו שיהא עבד לאחיו מכאן שכל עבד הרי הוא בכלל ארור]: הכל רוצין לישא גיורת. שמתרצין לישא גיורת מלישא משוחררת: משוחררת לא היתה בחזקת שמור. דסתם שפחה מופקרת לשון אחר גיורת בעיא לאיגיורי ומשמרת עלמה לפי שבדעתה להתגייר אבל שפחה אין בידה לשחרר עלמה ואינה משמרת עלמה: מפני מה הכל מושלין בעכברים. כלומר מפני מה נתנה מפלה יתירה לעכברים שנרדפין תדיר תדיר: אמר להם מפני שסורן רע. שילר לבם רע הוא יותר מדאי סורו של שלהם כדאמר (ב"מ דף נט:) בגר שסורו רע דהיינו יצר הרע ששר שלו רע הוא: מאי היא. היכי הוי סורן רע: אמר רבא אפילו גלימי. דלאו מאכל ולית בהו הנאה אפי' הכי גיילי להו: גיילי. נושכין: שופתא

תורה אור

ויקרא ד | שם טז | שם ה | נ"ל דרבה. יעב"ץ. | במדבר טו | מלכים א א | נ"ל את | זכריה ג | שם | דברים יג | ד"ה א כג | דברים י | משלי ג

גמרא

פר כהן משיח ופר עדה כו': מנא הני מילי דת"ר °ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון מה ת"ל הראשון שיהא ראשון קודם לפר העדה בכל מעשיו ת"ר פר כהן משיח ופר העדה עומדים פר כהן משיח קודם לפר העדה בכל מעשיו הואיל ומשיח מכפר ועדה מתכפרת דין הוא שיקדים המכפר למתכפר וכן הוא אומר °וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל א) *פר העלם דבר של צבור קודם לפר של עבודת כוכבים מ"ט האי חטאת והאי עולה ב) ותניא °והקריב את אשר לחטאת ראשונה מה ת"ל אם ללמד שתהא חטאת ראשונה הרי כבר נאמר ואת השני יעשה עולה כמשפט אלא *זה בנה אב שיהו כל חטאות קודמות לעולות הבאים עמהם וקיי"ל *דאפילו חטאת העוף קודמת לעולת בהמה *פר עבודת כוכבים קודם לשעיר עבודת כוכבים אמאי האי חטאת והאי עולה אמרי במערבא משמיה *דרבא בר מרי חטאת עבודת כוכבים חסירא אל"ף °לחטת כתיב ג) רבא אמר כמשפט כתיב ביה *שעיר עבודת כוכבים קודם לשעיר נשיא מ"ט האי צבור והאי יחיד *שעיר נשיא קודם לשעירת יחיד מ"ט האי מלך והאי הדיוט *שעירת יחיד קודמת לכבשת יחיד והא תניא כבשת יחיד קודמת לשעירת יחיד אמר אביי תנאי היא מר סבר שעירה עדיפא שכן נתרבתה אצל עבודת כוכבים ביחיד ומר סבר כבשה עדיפא שכן נתרבתה באליה *עומר קודם לכבש הבא עמו *שתי הלחם קודמים לכבשים הבאים עמהם *זה הכלל דבר הבא בגין ליום קודם לדבר הבא בגין לחם:

מתני' ד) *האיש קודם לאשה להחיות ולהשב אבדה *והאשה קודמת לאיש לכסות *ולהוציא מבית השבי *בזמן ששניהם עומדים בקלקלה האיש קודם לאשה:

גמ' ת"ר היה הוא ואביו ורבו בשבי *הוא קודם לרבו *ורבו קודם לאביו *אמו קודמת לכולם חכם קודם למלך ישראל חכם שמת אין לנו כיוצא בו מלך ישראל שמת כל ישראל ראוים למלכות מלך קודם לכהן גדול שנאמר °ויאמר המלך (אליהם) [להם] קחו עמכם* (או מ)עבדי אדוניכם וגו' כהן גדול קודם לנביא שנאמר °ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא הקדים צדוק לנתן ואומר °שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך וגו' יכול הדיוטות היו ת"ל °כי אנשי מופת המה ואין מופת אלא נביא שנאמר °ונתן אליך אות או מופת *משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים מרובה בגדים קודם למשיח שעבר מחמת קריו משיח שעבר מחמת קריו קודם לעבר מחמת מומו עבר מחמת מומו קודם למשוח מלחמה משוח מלחמה קודם לסגן סגן קודם לאמרכל מאי אמרכל אמר רב חסדא אמר כולא אמרכל קודם לגזבר גזבר קודם לראש משמר ראש משמר קודם לראש בית אב ראש בית אב קודם לכהן הדיוט ה) איבעיא להו לענין טומאה סגן ומשוח מלחמה איזה מהם קודם אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן ת"ש דתניא סגן ומשוח מלחמה שהיו מהלכים בדרך ופגע בהם מת מצוה *מוטב שיטמא משוח מלחמה ואל יטמא סגן שאם יארע בו פסול בכהן גדול נכנס הסגן ומשמש תחתיו והתניא משוח מלחמה קודם לסגן אמר רבינא כי תניא ההיא להחיותו:

מתני' ו) *כהן קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר וממזר לנתין ונתין לגר וגר לעבד משוחרר אימתי בזמן שכולם שוים אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ:

גמ' כהן קודם ללוי שנאמר °(ו)בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן (להקריב) [להקדישו] קדש (ה)קדשים לוי קודם לישראל שנאמר °בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי ז) (מתוך) וגו' ישראל קודם לממזר שזה מיוחס וזה אינו מיוחס ממזר קודם לנתין זה בא מטפה כשרה וזה בא מטפה פסולה נתין קודם לגר זה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה גר קודם לעבד משוחרר זה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור: אימתי בזמן שכולן שוין כו': מה"מ א"ר אחא ברבי חנינא דאמר קרא °יקרה היא מפנינים ח) מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים תניא רשב"י אומר בדין הוא שיקדים עבד משוחרר לגר שזה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה אלא זה היה בכלל ט) ארור וזה לא היה בכלל ארור שאלו תלמידיו את רבי אלעזר ברבי צדוק מפני מה הכל רצין לישא גיורת ואין הכל רצין לישא משוחררת אמר להם זו היתה בכלל ארור וזו לא היתה בכלל ארור דבר אחר זו היתה בחזקת שמור וזו לא היתה בחזקת שמור שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מפני מה הכלב מכיר את קונו והחתול אינו מכיר את קונו אמר להם ומה האוכל ממה שעכבר אוכל משכח האוכל עכבר עצמו עאכ"ו שאלו תלמידיו את ר"א מפני מה הכל מושלים בעכברים מפני שסורן רע מאי היא רבא אמר אפילו גלימי גייצי

רב

עין משפט נר מצוה

נא א מיי' פ"ט מהל' תמידין ומוספין הלכה ז:
נב ב מיי' שם הל' ו:
נג ג מיי' שם הל' ח:
נד ד ה ו ז מיי' שם הלכה ז:
נה ח ט י מיי' שם הל"ט:
נו כ טוש"ע יו"ד סי' רנב סעיף ח בהג"ה:
נז ל מיי' פ"ח מהל' מתנות עניים הל' טו סמג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רנא סעיף ח:
נח מ נ מיי' וסמג שם טוש"ע יו"ד סי' רנב סעיף ח:
נט ס מיי' פי"ב מהל' אבידה הלכה א טור שו"ע יו"ד סי' רמב סעי' לה וסי' רנב ס"ע:
ס ע מיי' שם הלכה ב ופ"ה מהל' ת"ת הלכה א סמג עשין יב טור שו"ע יו"ד סי' רמב סעיף לד וסי' רנב סעי"ט:
סא פ טור שו"ע יו"ד סי' רנב סעיף ט:
סב צ הכל במיי' פ"ד מהל' כלי מקדש הלכה יט:
סג ק מיי' פ"ג מהל' אבל הלכה ט:
סד ר מיי' פ"ח מהל' מתנות עניים הלכה יז סמג עשין קסב טור שו"ע יו"ד סי' רנא סעיף ט הכל שם:

מלכים א א | דברים יג | משלי ג

תוספות הרא"ש

מה"מ דת"ר ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון וה"ל למכתב כאשר שרף את פרו מה ת"ל הראשון [שיהא] ראשון (לכל העבודה) [לפר העדה] לכל מעשיו: דתני' והקריב את אשר לחטאת ראשונה. בקרבן עולה ויורד בשמיעת קול וביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו כתיב: אלא זה בנין אב שיהא

תוספות

חטאות קודמות לעולות הבאים עמהם: וקיי"ל דאפילו חטאת העוף קודמת לעולת הבהמה. ואע"ג דבהמה עדיפא דהוי מין זבח. דלהכי אהני קרא יתירא. דאי לחטאת בהמה הא לא צריך קרא דדם חטאת קודם לדם העולה שהוא מרצה. אלא לאשמעי' דאי מתרמי חטאת העוף דראובן ועולת בהמה דשמעון דקודמת חטאת העוף. אבל בחד גברא לא משכחת דמייתו חטאת העוף ועולת בהמה: לחטת חסר כתיב. אלא למימר דמעלת חטאת זו חסירה ממעלת שאר חטאת: (דמ"ש) [מ"ט] האי דיחיד והאי דצבור וצבור קודמין ליחיד אפי' הוא נשיא. והא דאמרי' בפ"ק דר"ה (דף ח: וה"מ) מלך וצבור מלך נכנס תחילה לדין התם שאני כדמפרש טעמא דלאו אורח ארעא למיתב מלכא אבראי. והב"א מקמי דלפוש חרון אף: ואומר שמע נא יהושע הכהן הגדול. מאי ואומר וכ"ת שאני צדוק הכהן דהוה משמש באורים ותומים וה"ל כמו נביא כמו (במדבר כז) ולפני אלעזר [הכהן] יעמוד ושאל לו במשפט האורים (ותומים) ויהושע נביא היה ואפ"ה היה צריך לאלעזר. אבל כה"ג שאינו משמש באורים ותומים לא עדיף מנביא ת"ל שמע נא יהושע ובבית שני הוה וכבר פסקו אורים ותומים (קודם): משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים. וה"נ איתא במסכת נזיר ר"פ כהן גדול משוח בשמן המשחה ומרובה בגדים משוח בשמן המשחה עדיף דמביא פר הבא על כל המצות אבל מרובה בגדים לא. ותימה האיך הוה ב' כהנים גדולים כאחד. י"מ שאירע טומאה לכהן משיח. אחר שגנז יאשיהו המלך השמן המשחה (ואינו) [ומינו] מרובה בגדים לשמש תחתיו. ולא נהירא דא"כ ה"ל למכתב משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים שעבר כדאמרינן מרובה בגדים קודם למשיח שעבר ועוד דהתם בנזיר ה"ל למימר משוח בשמן המשחה עדיף דחזי לעבודה ומרובה בגדים לא חזי לעבודה כדקאמר התם מרובה בגדים ומשיח שעבר מרובה בגדים עדיף דאילו מרובה בגדים עביד עבודה ואילו משיח שעבר לאו בר עבודה הוא דאינו ראוי לא לכה"ג ולא לכהן הדיוט. ופי' הרב ר' משה מאוברא דכגון [שגלה או] שחלה כה"ג ואוקמו אחר תחתיו וכיון ששימש ימים רבים בכה"ג מסתמא אין מעבירין אותו אף כשהב או שנתרפא דדוקא באירע קרי ששני אינו משמש אלא לפי שעה חוזר ראשון לעבודתו: מרובה בגדים קודם למשיח שעבר. כגון שאירע קרי לכה"ג קודם שגנז שמן המשחה ומשחו אחר תחתיו ומת כה"ג ומינו אחר שגנז שמן המשחה. ומה שלא מינו משוח שעבר (אע"פ) [אפשר] שהאחר נתחכם ונתעלה יותר או שמא ע"פ מלך מינוהו כמו שמצינו שהיו נתמנים עפ"י מלך בבית שני ברבוי דמים (יומא דף ח: יח. יבמות סא.): אבעיא להו לענין טומאה סגן ומשוח מלחמה איזו מהן קודם. הך בעיא איתא נמי בנזיר בריש כ"ג ואין (וכתב) [כתוב] שם לענין טומאה. אלא סגן ומשוח מלחמה מאי. ומשום דקאי אמתניתין כה"ג ונזיר שהיו מהלכין בדרך ומצאו מת מצוה ר' אלעזר אומר יטמא כה"ג ואל יטמא נזיר. וחכ"א יטמא נזיר ואל יטמא כה"ג. ועלי' קאי הבעי' משוח מלחמה וסגן מאי. אבל הכא מתניתין בקדימה להחיותו איירי ומשום הכי הולך לפרש לענין מאי (והא דלא מבעיא) [ופשיטא] ליה לענין החיותו משוח מלחמה קודם לפי שהוא ראש ערכי מלחמה ותיי ישראל תלוין בו אבל לענין טומאה מספקא ליה אי סגן עדיף לפי שהוא מזומן לשמש תחת כה"ג:

רב פפא אמר אפילו שופתא מרא גייצי ת"ר חמשה דברים משכחים את *) הלימוד האוכל ממה שאוכל עכבר וממה שאוכל חתול והאוכל לב של בהמה והרגיל בזיתים והשותה מים של שיורי רחיצה והרוחץ רגליו זו על גבי זו ויש אומרים אף המניח כליו תחת מראשותיו חמשה דברים א)משיבים את הלימוד פת פחמין וכל שכן פחמין עצמן והאוכל ביצה מגולגלת בלא מלח והרגיל בשמן זית והרגיל ביין ובשמים והשותה מים של שיורי עיסה ויש אומרים אף הטובל אצבעו במלח ואוכל הרגיל בשמן זית מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן כשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה כך שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה: והרגיל ביין ובשמים: מסייע ליה לרבא ב)דאמר רבא חמרא וריחני פקחין: והטובל אצבעו במלח: אמר ר"ל ובאחת כתנאי ר' יהודה אומר אחת ולא שתים רבי יוסי אומר שתים ולא שלש וסימניך קמיצה עשרה דברים קשים ללימוד העובר תחת האפסר [הגמל] וכל שכן תחת גמל [עצמו] והעובר בין שני גמלים והעובר בין שתי נשים והאשה העוברת בין שני אנשים והעובר מתחת ריח רע של נבילה והעובר תחת הגשר שלא עברו תחתיו מים מ' יום והאוכל פת שלא בשל כל צרכו והאוכל בשר מזוהמא ליסטרון והשותה מאמת המים העוברת בבית הקברות והמסתכל בפני המת ויש אומרים אף הקורא כתב שעל גבי הקבר ת"ר ג) *כשהנשיא נכנס כל העם עומדים ואין יושבים עד שאומר להם שבו כשאב ב"ד נכנס עושים לו שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן עד שישב במקומו כשחכם נכנס אחד עומד ואחד יושב עד שישב במקומו בני חכמים ותלמידי חכמים בזמן שרבים צריכים להם מפסיען על ראשי העם יצא ד) לצורך יכנס וישב במקומו בני ת"ח שממונים אביהם פרנס על הצבור בזמן שיש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם בזמן שאין להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים ה) לפני אביהם ופניהם כלפי העם רבי אלעזר בר ר' [צדוק] אומר אף בבית המשתה עושים אותם סניפין [אמר מר] יצא לצורך נכנס ויושב במקומו אמר רב פפא לא אמרו אלא לקטנים אבל לגדולים לא הוה ליה למבדק נפשיה מעיקרא ו) דאמר רב יהודה אמר רב לעולם ילמד אדם עצמו להשכים ולהעריב כדי שלא יתרחק ז) (אמר רבא) האידנא דחלשא עלמא אפילו לגדולים נמי רבי אלעזר ב"ר [צדוק] אומר אף בבית המשתה עושים אותם סניפים אמר רבא בחיי אביהם בפני אביהם א"ר יוחנן ח) בימי רשב"ג נישנית משנה זו רבן שמעון בן גמליאל נשיא רבי מאיר חכם רבי נתן אב"ד כי הוה רשב"ג התם הוו קיימי כולי עלמא מקמיה כי הוו עיילי רבי מאיר ורבי נתן הוו קיימי כולי עלמא מקמייהו אמר רשב"ג לא בעו למיהוי היכרא בין דילי לדידהו תקין הא מתניתא ההוא יומא לא הוו רבי מאיר ורבי נתן התם למחר כי אתו חזו דלא קמו מקמייהו כדרגילא מילתא אמרי מאי האי אמרו להו הכי תקין רשב"ג אמר ליה ר"מ לרבי נתן אנא חכם ואת אב"ד נתקין מילתא כי לדידן מאי נעביד ליה נימא ליה גלי עוקצים דלית ליה וכיון דלא גמר נימא ליה °מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו ט) למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל י) תהלותיו נעבריה והוי אנא אב"ד ואת נשיא שמעינהו רבי יעקב בן קרשי אמר דלמא חס ושלום אתיא מלתא לידי כיסופא אזל יתיב אחורי עיליתיה דרשב"ג פשט גרס ותנא גרס ותנא אמר מאי דקמא דלמא חס ושלום איכא בי מדרשא מידי יהב דעתיה וגרסה למחר אמרו ליה ניתי מר וניתני בעוקצין פתח ואמר בתר דאוקים אמר להו אי לא גמירנא כסיפתינן פקיד ואפקינהו מבי מדרשא הוו כתבי קושייתא [בפתקא] ושדו התם דהוה מיפריק מיפריק דלא הוו מיפריק כתבי פירוקי ושדו אמר להו רבי יוסי תורה מבחוץ ואנו מבפנים אמר להן רבן [שמעון בן] גמליאל ניעיילינהו מיהו ניקנסינהו דלא נימרו שמעתא משמייהו אסיקו לרבי מאיר כ) אחרים ולר' נתן יש אומרים אחוו להו בחלמייהו זילו פייסוהו [לרבן שמעון ב"ג] רבי נתן אזל רבי מאיר לא אזל אמר ל) דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין כי אזל רבי נתן אמר ליה רשב"ג נהי דאהני לך קמרא דאבוך למהוי אב ב"ד שוינך נמי נשיא מתני ליה רבי לרבן שמעון בריה אחרים אומרים אילו היה תמורה

לא

*) בכל הס"י הגי' בגמ' וברש"י תלמוד. בכל הטמוד וכנ"ל

רש"י

שופתא. ם) ביתא של מרא דען הוא גיין: המניח כליו. מלבושיו: פת פחמין. פת האפוי בגחלים: של שיורי העיסה. שנשתיירה מלישה: משכח למוד של ע' שנה. שסדור בפיו כל ע' שנה: משיב. מחזיר את הלמוד שנשתכח הימנו כבר ע' שנה: וסימנך. לגרסא שלא תטעה שאם לא תדע אם אחד אומר אחד ולא שתים ואחד אומר שתים ולא שלש או שמא אחד אומר שתים ולא שלש ואחד אומר שלש ולא ארבע יהא סימן קמיצה כלומר כפוף הקמיצה ונשתיירו מאותן אצבעות של יד העומדין לבד שתי אצבעות זקופין כסדרן מכאן דהיינו אצבע ואמה מכאן וזרת מכאן דהיינו שתי אצבעות מכאן ואצבע אחד מכאן ובכך תהא זכור שאחד אומר אחת ולא שתים ואחד אומר שתים ולא שלש גודל לא קא חשיב הכא עם שאר אצבעות משום דלא קאי בסדר אצבעות: ג) האוכל פת ופחמין עצמן כחדא חשיב להו: קשים ללמוד. שהעושה אותן יהא קשה לשמוע: העובר תחת אפסר גמל כ"ש תחת גמל עצמו כחדא חשיב להו: העובר תחת ריח של נבילה. כלומר ההולך ומריח ריח נבילה דכל ההולך ומריח הוי עובר תחת אותו ריח שהריח הולך ועולה: זוהמא ליסטרון. אותו כף שבוחשין את הקדרה קרי להו הכי על שם שמעבירין הזוהמא לצדדין [על שני צדיו תרגום על תרין סטרוהי]: כל העם עומדין. כל השורות כולן אפילו הן מאה: ועושין לו שתי שורות בלבד: עושין אותן. לבני חכמים שממונים אביהם פרנס על הצבור: סניפין. שמושיבין אותן בצד הזקנים מפני כבוד אביהם דהויין סניפין לזקנים כסניף זה שמצניפין לקורה גדולה שני"ף בלע"ז: אלא לקטנים. דאנוס הוא אבל יצא לגדולים אינו נכנס ויושב במקומו דפושע הוא משום דהוה ליה למיבדק נפשיה: כדי שלא יתרחק. דהיוצא לפנות ביום צריך שיתרחק מן הדרך כדי שלא יהו אחרים רואים אותו כדאמרינן במסכת ברכות: סניפין מפני כבוד אביהם: נכנס וכו': נתקין מילתא כי לדידן. הוא לדידן ואית דגרסי נתקין

תוספות

תורה אור

אמר רבא ובחיי אביהם. הא דעושים סניפין: נשנית משנה. הא דתניא לעיל כשהנשיא נכנס: כי לדידן. כלומר נעבד ליה כי היכי דעבד מילתא כי ליהנן כלומר נתקין מילתא דלהוי לזכרון לעולם לדורות אפילו כי אינן בעולם ואית דאמרי נתקין מילתא כי ליתני לומר לו שילמדנו דבר שאינו יודע ללמוד ויתביים: גלי עוקצים. ידרוש לן מסכת עוקצין: דלית ליה. שאין סדור לו: פשט. פירש: גרס ותנא. גרס ושנה: אמר. רבן שמעון בן גמליאל מאי דקמא דלמא חס ושלום כו': בתר דאוקים. בתר שסיים: ושדו ליה. לפיתקא בי מדרשא: שאלות דהוה מיפריק מתרץ ומה שלא היה מתרץ כתבו אינהו הפירוקין ושדו בי מדרשא: [תורה מבחוץ כו'. או הם יכנסו לבהמ"ד או אנו נלא אליהם ונשב עמהם]: נהי דאהני לך קמרא דאבוך. כלומר דאהני לך חשיבותא דאביך דהוית אב ב"ד אבל למהוי נשיא מי אהני לך דקא בעית למהוי נשיא: קמרא. אבנט מוזהב כדאמרי' במסכת שבת בפ' במה אשה (דף נט:): מתני ליה רבי לרבי שמעון בריה אחרים אומרים אילו (לא) היה תמורה לא היה קרב. דתנן במס' בכורות בפ' בתרא (דף ס.) קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשין התשיעי נאכל במומו והעשירי מעשר והאחד עשר קרב שלמים ועושהו תמורה דברי ר"מ אמר לו רבי יהודה וכי יש תמורה עושה תמורה והא קיימא לן דאין תמורה עושה התמורה כדתנן במסכת תמורה בפ' קמא (דף ה:) אך בכור שור קדש הן וכו' הן קריבין ואין תמורתן קריבין ומעשר יליף עברה עברה מבכור כתיב הכא כל אשר יעבור תחת השבט וכתיב התם בבכור והעברת כל פטר רחם וגו':

אמר

עין משפט נר מצוה

סה א ב ג מיי' פרק ו מהל' ת"ת הל' ו סמג עשין יג טור ש"ע יו"ד סי' רמ"ד סעיף טו [וברב אלפס קידושין פרק א דף רכא: ע"ש היטב שהשמיט הא דרבא האידנא דחלשא עלמא אפי' לגדולים נמי]:

סו ד מיי' שם הל' ז טוש"ע שם סעיף טז:

סז ה מיי' שם טוש"ע שם סעי"ז:

סח ו טור יו"ד סי' רמד:

סט ז מיי' פ"י מהל' זכייה ומתנה הלכה ז סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' רנה סעיף ט:

מסורת הש"ס

א) ל"א יפים לתלמוד האוכל פת השין ואצ"ל חשין עצמן: ב) יומא עו: [סנהדרין ע.]: ג) [תוספ' סנהדרין פ"ז]: ד) [עיין תוס' יבמות קה: ד"ה מי שצריך]: ה) ס"א אחורי: ו) ברכות סב.: ז) ס"א לא גרסי ועי' ב"ש: ח) [עי' תוס' ב"ק לד: ד"ה בימי]: ט) מגילה יח. מכות י.: י) [נ"ל תהלתו]: כ) [עי' תוס' סוטה יב. ד"ה אחרים]: ל) סנהדרין ל. [גיטין נב.]: מ) נ"ל בית יד: נ) [דבור זה שייך לעיל אחר דיבור פת פחמין]:

תוספות הרא"ש

וסמנך קמיצה. וסימנך שלא תטעה לומר שמא חד אמר אחת ולא שתים וחד אמר שתים ולא שלש. או שמא אחד אומר שתים ולא שלש ואחד אומר שלש ולא ארבע. יהיה סימנך קמיצה. כלומר כפוף הקמיצה וישאר ב' אצבעות זקופין ואצבע מצד זה. ובזה תזכור שא' אומר אחת ולא שתים. והא דלא קאמר וסימנך אמה שאם תכפוף אצבע הא' האמצע שמה אמה ישארו כמו כן אצבע מכאן וזרת מכאן וקמיצה מכאן משום דדרך לכפוף הקמיצה כדי לקמץ נקט קמיצה. א"נ דלא הוי סימן מסוים כ"כ דאיכא למימר אגודל מן המנין ויהיו שתים מכאן ושתים מכאן אבל כשתכפוף הקמיצה וישאר רק הזרת מצד א' ממילא ידענא דאין הגודל בכלל דא"א לומר אחד ולא שלש: גרס ותנא. במסכת עוקצין:

תהלים

א) [בכורות ס.]: ב) ברכות סד.: ג) ב"ב בתרא קמה: ד) כדפו' רבא: ה) [בברכות פי' רש"י שהיה רב יוסף הולך לבית הרופא]: ו) כ"ש מ"ז:

תורה אור

לא היה קרב אמר לו מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים אמר ליה בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך אמר ליה °גם אהבתם גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה אמר ליה °האויב תמו חרבות לנצח אמר ליה הני מלי היכא דאהנו מעשייהו רבנן לא אהנו מעשייהו הדר אתני ליה אמרו משום רבי מאיר אילו היה תמורה לא היה קרב אמר רבא אפילו רבי דענוותנא הוא תנא א) אמרו משום ר"מ אמר ר"מ לא אמר אמר רבי יוחנן פליגו בה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף ב) רב יוסף סיני רבה עוקר הרים שלחו לתמן איזה מהם קודם שלחו להו סיני עדיף ג) דאמר מר הכל צריכין למרי חטיא ואפילו הכי לא קביל רב יוסף עליה מלך רבה עשרין ותרתי שנין והדר מלך רב יוסף וכל שני דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא חליף אביי ורבא ורבי זירא ורבה בר מתנה הוו יתבי והוו צריכי רישא אמרי כל דאמר מלתא ולא מפריך להוי רישא דכולהו איפריך דאביי לא איפריך חזייה ד) רבה לאביי דגבה רישא א"ל נחמני פתח ואימא איבעיא להו רבי זירא ורבה בר רב מתנה הי מנייהו עדיף רבי זירא חריף ומקשה ורבה בר רב מתנה מתון ומסיק מאי תיקו:

קהלת ט　תהלים ט

הדרן עלך כהן משיח וסליקא לה מסכת הוריות

אמר ליה הלא"ב תמו חרבות לנלח. דמשמע אע"פ שכבר מתו חרבות לנלח ואין יפה להזכירם: אפי' רבי. דעניו הוה הכא לא נהוג ענותנותא יתירא דאמר משום רבי מאיר ולא רלה לומר בהדיא אמר ר"מ: סיני עדיף. מי ששנה משנה וברייתא סדורין לו כנתינתן מהר סיני: וחד אמר עוקר הרים. דחריף ומפולפל בתורה אע"פ שאין משנה וברייתא סדורין לו כל כך: רב יוסף קרו ליה סיני לפי שהיו משניות וברייתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני אבל לא היה מפולפל כרבה: הכל לריכין למרי חטיא. כלומר רב יוסף הוא מרי חטיא שמשנה וברייתא סדורין לו מפי השמועה כנתינתן מהר סיני דמשנה וברייתא אבוהון דהלכתא: אומנא לביתיה לא קרא. שלא רלה לנהוג שררה בעצמו כל אותן השנים שמלך רבה אפילו בהאי שררותא שלא רלה להביא שום אומן בתוך ביתו אלא כשהוא רוצה נהקיז דם ה) היה האומן על לביתיה דרבה ושם היה מקיז ואית דגרסי שלא רלה לנהוג שררות בעצמו כל אותן שנים שמלך רבה כלומר שלא היה לו פנאי להקיז עצמו אלא היה עוסק כל שעה בתורה לפני רבה: חזייה לאביי דגבה רישיה. כלומר ראה לו הרמת ראש: נחמני פתח. ואמור דרשא דמשמיא פסקו ליה רבותא אביי קרו ליה נחמני ו) (ואיכא דאמרי דבלשון גנאי קרי ליה נחמני כלומר עדיין אתה תלמידו של רב נחמן): חריף ומקשה. מתוך פלפול יתירא דהוה ליה הוה מקשה ומתרץ אבל רבה בר מתנה לא הוה חריף כל כך אלא מתוך שהוא שוהה ומעיין יפה יפה מסיק אליבא דהלכתא:

הדרן עלך כהן משיח וסליקא לה מסכת הוריות

תוספות הרא"ש

אפילו אומנא לביתיה לא קרא. הרבה מהמון עם הולכין לבית האומן להקיז דם. והנכבדים קוראים לאומן ובא לביתם וכ"כ השפיל עצמו שלא רלה לקרוא את האומן לביתו. ורב האי גאון פי' כד שלחו מתם סיני עדיף והשפיל רב יוסף עצמו ולא רלה לנהוג שררה בפני רבה היה הולך לו רבה לכבוד ואפי' מקיז דם לא קרא אותו לביתו לפי שהיו עושין כל לרכו בביתו של רבה. והרמ"ה ז"ל פי' כך הואיל שהשפיל רב יוסף את עצמו ולא רלה לנהוג שררה בפני רבה הגינה זכות ענותנותו עליו ועל אנשי ביתו שלא חלה אחד מהם כל השנים שמלך רבה ואפי' אומן להקיז דם לא קרא לביתו. והדין פירוש מסתבר לן: אביי ורבא ורב זירא ורבה בר מתנה הוו יתבו בהדדי והוו לריכי רישא. כלומר היו לריכין למנות ראש עליהם לאותה שעה כדי שישנה להם ויסדר להם משניות וברייתות והם יקשו לו והוא מתרץ ולפי שהיו כלם חכמים ונבונים ראוים להיות ראשים ולא אחד מהם כפוף לחבירו ולא היה אפשר לאחד מהם למנות את השני כדי שלא יתקנאו בו שלישי או רביעי. לפיכך אמרו כל מאן דאמר מלתא ולא מפרכי להוי רישא. אמר כל חד מנייהו מלתא (דכל הוא) [דכולהו] אפריך ואילו דאביי לא אפרך חזייה רבא לאביי דגבה רישא. כלומר ראה לו הרמת ראש והגבהת פנים מחמת דלא איפרך ליה מלתא אמר ליה נחמני פתח ואימא דרוש לקמן דמן שמיא פסקי לך רבותא. ופי' רב האי גאון ז"ל א) דאביי נחמני שמו ומפרש' בכמה דוכתי בגמרא ונקטי' (לן ד) רבנן דבר אחוסי דרבה בר נחמני הוה ותלמידו וכיון דהוה שמו נחמני כשם אבוסי דרבה לא הוה קרא לו בכל שנותיו נחמני בשם אבוסי אלא דהוה קרא ליה אביי בלשון ארמי כאדם שקורא אבי וסליק ליה אביי. וכיון שהיה מן האבות והגדולה קריוה רבנן הכי עכ"ד ז"ל: איבעיא להו רבי זירא ורבה בר מתנה הי מנייהו עדיף. נפיק מינה להי כי דמתרמי כזו ומלטרך עלמא לחד מנייהו ובעיא הי מנייהו עדיף. והשתא מפרש (מזה) [מדה] דלכל חד מנייהו. ר' זירא חריף ומקשה מתוך פילפולא היה יודע להקשות ולתרץ (מי לא) [מיד] הוה ידע לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא רבה בר מתנה מתון ומסיק כלומר לא היה מפולפל וחריף כ"כ להקשות ולתרץ מיד אלא שוהה ומעיין יפה עד דמסלקא ליה שמעתי' אליבא דהלכתא. מאי הי מנייהו עדיף וסלקא בתיקו:

הדרן עלך כהן משיח וסליקא לה מסכת הוריות

א) עי' בערוך ערך אבי.

הגהות הב"ח

דף ב ע"א גמ' "ותו לא מידי. נ"ב לקמן סוף פרק שני פרש"י ותו ליכא לאקשויי ולא מידי וכן פרש"י בע"ז דף ס"ד ע"א ובדף כ"ג ע"א: שם ונתחלף לו" חלב בשומן: שם אשר לא תעשינה ואשם כצ"ל ותיבת בשגגה נמחק: שם איפכא מיבעי ליה "הא לי"ק" זו ואצ"ל זו קתני: רש"י ד"ה הורו ב"ד וכו' דאיכא "נגמרה הוראתם: ד"ה על פיהם וכו' "ולאשמועינן דשוגג "דלא הוי "על פיהם "ממש פטור: ד"ה ר"ש בן יוסי וכו' לקמן בפ"ב דף י"א מומר "לאכול חלב והכיא: ד"ה אמר רבה אע"ג וכו' והלך זה ונתחלף לו חלב בשומן "ואכלו הס"ד: ד"ה אלא שיפא וכו' ובין שעשה עמהם "ה"ז חייב מפני שלא" תלה בב"ד דהוי: ע"ב גמ' א"ל אביי להוראה "גמיר ולא סביר הוא" גמיר וסביר משמע וכו' ממשנה יתירה אפי' גמיר ולא סביר ראוי להוראה כצ"ל ותיבות סביר ולא גמיר נמחק: שם בהוראת בית דין פטור היכי משכחת לה אלא כגון: שם תולה בבית דין פטור" לאתויי הורו: שם חייב "כבשה ושעירה" מאי ר' יהודה דתניא "ואם וכו' דתניא" ועדיין: שם אילימא בשגגת מעשה שלא בהוראת בית דין מאי עבידתייהו בית דין מי מייתו שלא בהוראה כצ"ל: שם דמיתייבו בהוראה "דא"כ "ניסדר ברישא על מיעוטא: רש"י ד"ה ועדיין אני אומר רישא נ"ל קודם ד"ה מביאין על ידיכן: ד"ה אלימא וכו' "והכי הוי משמע: ד"ה אי הכי וכו' גרידתא נמי ליפטרו כי היכי "דפטורין בהוראה: ד"ה לאו מכלל וכו' וכי היכי דמתייבו בהוראה "הוא הדין" נמי מתייבי: ד"ה אלא וכו' בהוראה "הוא ה"נ:

דף ג ע"א גמ' אליבא דמ"ד לבור מייתי (מאי לבור הא קאי וכו' תיקו) תא"מ וכ"ב מפרש"י משמע דס"ג מאי ידיעת דהסוה בית דין דהורו בעינן או לא בעינן הסוה בית דין דהורו תיקו: רש"י ד"ה לבור מייתו ור"מ פוטר וכו' וכן פטורין הס"ד והשאר הוא גליון: בא"ד אתו למעט. נ"ב עי' בתוס' דמנחות דף י"ט ע"ב ד"ה דתנא ביה קרא: ד"ה ר' שמעון וכו' "והא מתניתין: ד"ה כי הסתא וכו' בית דין "פטור הס"ד: ד"ה כיון דתרי איסורי נינהו "ואין איסורן שוה" דחלב אין שוה: ע"ב גמ' אמר רבי "יוחנן מאה שישבו: שם כל עדת "עד דאיכא כולה והואיל" וכך אפי' כן מאה "ת"ש הורו ב"ד וידע: שם במשנה "ואיזהו הספק" ישב לו: רש"י ד"ה או לא וכו' ומלטרפי הס"ד ואחר כך מ"ה "עד שיהגו כולן" עד שתפשוט: ד"ה כבי אלעזר וכו' דמי "ומביא אשם תלוי: ד"ה ואיזה וכו' כלומר "במאי: ד"ה לפי שלא נתנה וכו' בהוראת ב"ד פטור "ל"א לא ניתנה וכו' להכיר "בין עושה: ד"ה איכא בינייהו וכו' בעצמו הוה "וחייב דלא הוה בר חיוב:

דף ד ע"א גמ' משל דסומכוס וכו' דמפרסמא מלתא "לא הוו אמרין ליה "מי דמי התם" בספק מבעוד יום ספק משחשכה אי שקיל "לית איניש דידע אבל הכא" לא אשכח איניש "דניסיילי': שם כדרכה דאסיר והוא דאית בה פיסוט: רש"י ד"ה ולא מיבעיא וכו' ואי שקיל "היו אומרים: ד"ה ספק משחשכה וכו' כפרה דביום לוותו כצ"ל ותיבת מעליא נמחק: ע"ב במשנה פטור גאמר כצ"ל ואות ש' נמחק: גמ' והיכי דמי. "כגון שהורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו "חלב בשומן וכו' אמר לך "רמי בר חמא" משום דתנא: רש"י ד"ה או שלא היה מופלא וכו' ואיכא למימר "דנלטרך לגאת לדרך וכו' לכך "לא נתמנה בסנהדרין כצ"ל ותיבות אחד מהן נמחק: ד"ה או זקן וכו' להוראה הס"ד ואחר כך מ"ה נאמר כאן וכו' ישראל ישגו ונאמר להלן עדה ושפטו את העדה מה להלן ראויין להוראה כו' ושפטו העדה והצילו העדה וכו' בפ"ק דסנהדרין הס"ד וכצ"ל: ד"ה הורו וכו' על "פי ב"ד: ד"ה טעמא וכו' "דתולה בעצמו "הוא וחייב "דשגגת מעשה קרינא ביה: ד"ה הורו וכו' מביאין פר "קסבר ב"ד" מביאין ולא לבור:

דף ה ע"א גמ' שלשה "יחידים מביאין שלשה ת"ל הקהל הקהל חייבים כילד חטאו כצ"ל ותיבות כל קהל וקהל חייב נמחק: שם אם חלב אכל חייב "אם נותר: רש"י ד"ה חטאו שני וכו' דשני שבטים לא סגי. נ"ב היינו בהוראת בית דינו דע"פ הוראת בדה"ג ס"ל לר"י דאף כל שבטים חייבים בפר ע"פ שבט א' שחטא כדמבואר בע"ב וק"ל: ד"ה אף קהל וכו' עם הקהל ור"מ הכי דריש מהקהל: ד"ה בה משמע וכו' בפרק ד' מיתות. נ"ב לא כמו שפרש"י בשבועות דף י"ט ע"ש: ע"ב גמ' ממילא ידענא "דשאר: שם שחידשו "בה דברים: שם שנים עשר שבטים "דמתקריין קהל (א"ל אלא וכו' לא איקרו קהל) תא"מ. וכ"ב ס"א אין זה: שם יכול נאכלת חטאת "הלוים: רש"י ד"ה אמרינן וכו' קסבר "הא דמביאין" פר לכל שבט וכו' שזה והן רובו "של קהל" או שבעה ואינן רובו "של קהל, כיון דלאו: ד"ה איבעיא להו וכו' פר לכל שבט: נ"ב היינו לכל שבט ושבט שחטאו דר"ש לית ליה גזירה: ד"ה אלא וכו' דאיכא רובא כצ"ל ותיבת רוב נמחק: ד"ה י"א שבטים לא "איקרי קהל" בתמיהה:

דף ו ע"א גמ' הגולה הקריבו "עולות לאלהי ישראל: שם אף חטאת לא נאכלת "שהיה רבי יוסי" אומר על ע"ז הביאום: שם כר"ש דאמר ב"ד "מביאין עם הלבור וכו' פטורין "כדאמרן דחטאת שותפין: רש"י ד"ה מת אחד וכו' ולא קרבה "והא דקרו, להו שותפין לאו וכו' מביאין קרבן "חטאת אלא האי "דקרו להו שותפין: ד"ה שמעינן וכו' לא מתוקמא כר"ש "ור' יהודה "דאמר" כולן ימותו הכי.ס"ל כצ"ל והד"א: ע"ב גמ' בחד מקום גמיר "להו: רש"י ד"ה ונתיך לקהל "עמים ונתתי: ד"ה בנתלהם וכו' וכן מגינו "מתוך שאמר" איש על דגלו באותות: ד"ה הא לא קשיא "דפשיטא דלא הוי דכין אפשר "אלא משום וכו' וקא דייק ר"ש "דאי נאמרו "בלבור הנך כולהו מי וכו' ש"מ דביחיד "נאמרו ולא בלבור וכו' ושכפרו בעליה כצ"ל ותיבת על נמחק:

דף ז ע"א גמ' "ואימא מה לבור הורה ועשו "אחרים בהוראתו: שם ילא מבית שאין שגגתו והטאתו שוה "מנא ליה שאין חטאו ושגגתו שוה" דכתיב לאשמת העם: רש"י ד"ה לבור בפר וכו' ושגגתו שוה "דחייב: ד"ה נשיא ומשיח וכו' ואם נפש "אחת דאחד: ד"ה ומביא וכו' שאם הורו "כדבר שחייבים על: ד"ה דכתיב באשם תלוי וכפר "עליו הכהן על שגגתו אשר שגג מי שחטאתו כצ"ל ותיבת מחטאתו נמחק: ד"ה הורה כהן משיח "בפני עצמו: ע"ב גמ' דתלוקין בקרבנותיהן "לגמרי דהוא שעירה: שם במשנה ולא בעבודת כוכבים אלא על העלם כצ"ל ותיבות אין חייבין נמחק: גמ' ושוין שבשעירה "כיחיד ושוין: רש"י בד"ה דהוא שעירה וכו' ואם נפש "אחת דאחד יחיד ואחד נשיא "ואחד משיח" במשמע: ד"ה "ואין חייבין וכו' אין ב"ד כצ"ל ותיבות בקרבן נמחק: ד"ה מתניתין מני וכו' כשאר מלות הס"ד ותיבות ושוין שאין מביא שום אשם תלוי נמחק: ד"ה ותיסברא וכו' נאמר כאן עליו כו' ואפילו הכי כצ"ל ותיבות לאשמת העם הרי משיח כלבור נמחק: סליק

הגהות הגר"א

דף ב ע"ב גמ' בשגגת מעשה (בית דין) תי' ב"ד נמחק: שם מאי עבידתייהו (שלא בהוראת ב"ד) תי' אלו נמחק:

דף ד ע"ב רש"י (במתני') ד"ה הורו ב"ד ועשו כו' מביאים פר (כגון). תי' כגון נמחק:

דף יב ע"ב גמ' ר' ישמעאל אומר. נ"ב נ"ל ר' מאיר (וכ"ה בתורת כהנים. ובילקוט הגירסא ר' שמעון אך לפי גירסא זו ה"ל לר"ש דלעיל להוכיח מרישא דברייתא דר"ש היא מדקתני אבל הוא פורס מלמטה. וגירסא שלנו ר' ישמעאל י"ל כמ"ש התוס' בכ"מ דף ד ע"ב סד"ה אין. ואע"ג דרשב"א כו'):

גליון הש"ס מהגאון המפורסם כו' מוהר"ר עקיבא איגר זצ"ל

דף ג ע"א גמ' מיעוט בחלב ומיעוט בדם. בתוס' יש לכן הגירסא והזרו ב"ד בכן והורו בדם: רש"י ד"ה וב"ד מעלים וכו' ואי קשיא. זה שייך לעיל דף ב' ע"ב ברש"י ד"ה אם נפש: ע"ב בגמ' דבכל התורה כולה קי"ל רובו ככולו. לשון דבכה"ת כולה לאו דוקא עי' נזיר דף מ"ב ע"א וכיולא בזה בשבועות דף ל"ז ע"א ברש"י ד"ה לא אשכחן: שם ואלא מאי כל עדת. עי' לקמן דף ד' ע"ב תוס' ד"ה או. ובסנהדרין דף ע"ז ע"ב תוס' ד"ה אחד: רש"י ד"ה לפי שלא נתנה. ויחיד שעשה. עי' שבת ל"ג ע"א תד"ה ה"ג:

דף ד ע"א גמ' הא כתיב משכבי אשה. עי' סנהדרין דף ל"ג ע"ב תוס' ד"ה שטעה: רש"י ד"ה ספק משתשיכה וכו' אין בו שום פסול. עי' עירובין דף ד' ע"א תוס' ד"ה שלמים: שם ד"ה השתחואה וכו' כדכתיב וישתחו. עיין מגילה דף כ"ב ע"ב ונע"ק: תוס' ד"ה דאמרי וכו' כדאמרינן במסכת שבת. תמוה לי התם דקתני המוליא מרשות לרשות וכן ברים שבת יליאות השבת בזה שייך דגם הכנסה בכלל דבהכנסה מוליא מרה"ר לרה"י אבל הכא דקתני המוליא מרה"י לרה"ר איך אפשר לפרש דקאי על הכנסה שהוא מרה"ר לרה"י ולזה היה נראה להגיה במתני' וברייתא המוליא מרשות לרשות וכדמליין הש"ס אבל המוליא מרשות לרשות פטור: ע"ב מתני' או שלא היה מופלא. עי' סנהדרין דף טז ע"ב תד"ה אחד: רש"י ד"ה או זקן וכו'. וקשיא לי. עי' סנהדרין דף ל"ו ע"ב וברש"י שם: שם מתני' שוגגים ועשו מזידים הרי אלו פטורין. גם הכא הו"מ למיתני דמביאים כשבה או שעירה שהם מזידים שידעו שהב"ד לא הורו כהוגן וידעו שהוא בלאו אבל לא ידעו מכרת דס"ל לר' יוחנן בשבת (דף ס"ט ע"א) דשגגת (קרבן) [כברת] שמה שגגה וכן לר"ל משכחת דידע שאסור ושגג גם בלאו:

דף ה ע"ב גמ' שחידשו דברים ואמרו טבול יום אל יכנס. בשו"ת זכרון יוסף בסופו בחידושיו כ' דלפני שהגר החדשה גימטריא טבול יום לא יכנס במחנה של לויים:

דף ח ע"ב גמ' נאמר ואשם בהעלם. עי' מנחות דף ד' ע"א תוס' ד"ה ליגמר: רש"י ד"ה למן היום וכו' בתחלת עשרת הדברות אנכי ולא יהיה לך. עי' תשובת תשב"ץ ח"א סימן קל"ט:

דף יב ע"א גמ' משום דוימשח. כה"ג בנזיר דף י"ט ע"א והזיר בזמן והכיא:

דף יג ע"ב גמ' ה' דברים משכחים. עי' בבאר שבע סנהדרין דף ק"ט ד"ה אויר מגדל משכח: סליק

מעשה רב מהגאון המפורסם כו' מהור"ר בצלאל רנשבורג זצ"ל

דף ב ע"ב בתוס' ד"ה הרי אלו פטורין וכו' שהן זוגות כמו ספ"ק דסנהדרין וכו' כצ"ל:

דף ג ע"א בגמ' ומאן חכמים רבי יהודה היא דתניא. נ"ב לקמן דף ה' ע"ב: שם כיון דאידי ואידי חלב הוא מלטרף מיעוט בחלב שעל גבי הקיבה. מלות שעל גבי הקבה נמחק. וכ"כ המכסה את הקרב כצ"ל וכ"כ הב"ח יעוש"ה: שם הכא ודאי כיון דבתרי קראי. נ"ב ר"ל מתרי מלות שבקרא דוחא כל החלב דשעל הקבה מריבויא דוחא ושעל הדקין מריבויא דכל כצ"ל לפי הגירסא שלפנינו כמ"ש הב"ח אבל מלשון רש"י כגירסא שכתבתי לעיל נראה: ע"ב בגמ' מיתיבי פר העלם דבר. נ"ב מנחות דף נ"ב ע"א:

דף ד ע"א בגמ' והוו אמרינן ליה דהכא בספק. מלת בספק נמחק. וכ"ב כספק כצ"ל וכ"כ הב"ח: ע"ב ברש"י ד"ה מי אמרי וכו' מקלא דמי ותייבין. נ"ב נלע"ד דכאן הוא סוף הדיבור ואח"כ מה"ד כדשנין לעיל וכו' דשומרת יום וכו' הוא סוף דיבור ואח"כ מה"ד כדשנין דמושיט וכו' כל הגוף וכו' הס"ד ואח"כ מה"ד כדשנין דהשתחואה כצ"ל ודו"ק: ד"ה ואמר להם טועים אתם וכו' כדאמר לעיל. נ"ב עי' לח"מ פי"ג מהל' שגגות הלכה א': ד"ה או שלא היה מופלא של ב"ד שם וכו' כדאמר לקמן. מלת לקמן נמחק. וכ"ב לעיל: ד"ה ונאמר להלן עדה ושפטו העדה במדבר ל"ה כצ"ל: ע"ב בתוס' ד"ה ש"מ וכו' לשומרת יבם. מלת יבם נמחק וכ"ב יום:

דף ה ע"ב בגמ' אלא יכול תהא נאכלת חטאת ללוים. מלת ללוים נמחק. וכ"ב הלוים כצ"ל וכ"ה בפ' בהעלותך במזרחי ודלא כהקרבן אהרן:

דף ו ע"א בגמ' א"ל אביי שמעינן ליה לר"ש דאמר חטאת. נ"ב עי' תוס' ישנים ביומא דף נ' ע"א בד"ה ומאי נפקא מיניה: ע"ב ברש"י ד"ה אלא אמר רב אחא בר יעקב וכו' בכלל שבט של לוי ואכתי נוקמא. מלות ואכתי נוקמא נמחק. וכ"ב ולא מיתוקמא כצ"ל וכ"כ הב"ח: ד"ה הא לא קשיא וכו' דכי נלטוו ישראל על ה' הטאות וכו' כצ"ל:

דף ז ע"א בתוס' ד"ה מה לבור וכו' אין חייבין עד שיורו להן וכו' כצ"ל: ע"ב בגמ' הוא בפ"ז וכן בחלב דחלוקין לגמרי בקרבנותיהן כצ"ל וכ"כ הב"ח: ברש"י ד"ה כיון דמתרי וכו' בפ"ק דף ג'. נ"ב ע"ש בכ"מ בסד"ה מעוט בחלב וכו': שם בתוס' ד"ה דיתבי בתרי מקומות וכו' ונראה כספרים דגרסי מילתא דרב בשוין וכו' כצ"ל:

דף ח ע"ב דתניא היה ר' ירמיה אומר וכו'. נ"ב ומינה דאיכא ר' ירמיה שהוא תנא: דף יג ע"א בגמ' בעת שהיא הבדילה ה' את שבט הלוי מתוך. מלת מתוך נמחק: ע"ב רש"י ד"ה האוכל פת ופשמין עלמו כתולה תשיב וכו' כצ"ל:

שדה צופים דף ה ע"ב ור"י ור"ש שבט אחד דאיקרי קהל מנ"ל. הרא"ש בברכות פ"ט סי' א': דף יג ע"ב כשהנשיא נכנס כל העם עומדין ואין יושבין עד שיאמר להם שבו. הרא"ש בקדושין פ"א סי' נט:
דף יד ע"א רב יוסף סיני רבה עוקר הרים. הרא"ש בשבת פ"ב סי' כג:

שמונה פרקים להרמב"ם פ"ח והתמידו מפני זה על כפירתם כאמרו וכו' ענשאו שיונח על אהבתם וכו' כצ"ל:

פרק ראשון

* **הורו** בית דין לעבור וכו׳ · (ויקרא ד) נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא הרי אלו מעוטין · התולה בעצמו חייב והתולה בבית דין פטור .ב בכל אתר [א] איתמר מיעוט אחר מיעוט לרבות וכאן [א] איתמר מיעוט אחר מיעוט למעט. אמר רבי מתניא שניא היא *)דכתיב מיעוט לאחר מיעוט לאחר מיעוט.ר׳ חגיי שאל לחבריא מניין לאוכל ברשות שהוא פטור . מה בין סבור שהוא חולין ונמצאת תרומה שהוא חייב מה בין המחזיק בעצמו שהוא כהן ונמצא ישראל שהוא פטור . אמרין ליה מן הוריות בית דין . אמר לון אף אנא צריכא לי מה בין סבור שהוא חול ונמצאת שבת שהוא חייב מה בין סבור שהוא פסח ונמצאת שלמים שהוא פטור. אמרין ליה מן השוחט ברשות . אמר לון אף אנא צריכא לי . מה בין סבור שהוא מותר ונמצא אסור שהוא [ב] חייב מה בין סבור שהוא (חלב) [שומן] ונמצא (שומן) [חלב] שהוא פטור , לא אמרין ליה כלום . אמר לון נימא לכון אנא [ג] (סס)או הודע אליו חטאתו [ד]והביא. על רבי יוסי אמרין ליה קשי לן הדא מילתא . אמר לון ולמה לא ג אגיבתוניה מן הדא או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא . אמרין ליה תניי קשיתה ותניי קיימתה. על דעתיה דרבי ישמעאל [ה] דו מפנה אהן קריה במחויבי אשמות וחטאות וודאין שעבר עליהן יום הכפורים (ניחא). על דעתיה דרבי עקיבא דו מפני אהן קריה במחויבי אשמות וחטאות וודאין שעבר עליהן יום הכפורים דתניא מנין למחוייבי אשמות וחטאות וודאין שעבר עליהן יוה״כ שהן חייבין להביא לאחר יום הכפורים וחייבי אשמות תלוין פטורין . תלמוד לומר או הודע אליו חטאתו והביא אף לאחר יום הכפורים . מן הדא נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא הרי אלו מעוטין . התולה בעצמו חייב התולה בב״ד פטור , אין חייבין אלא על דבר שהיה גלוי להן ונכסה מהן . [ומה טעמא ונעלם דבר דבר שהיה גלוי להן ונכסה מהן] . על דעתיה דרבי ישמעאל דו אמר ונעלם ממנו מכלל שהיה יודע והוא ידע הרי ב׳ ידיעות . על דעתיה דרבי עקיבא דו אמר ונעלם ממנו ונעלם ממנו ב״פ מכלל שהיתה לו ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם בינתים . ת״ל ונעלם דבר דבר שהיה גלוי להם ונכסה מהם . אין חייבין עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת . שמואל אמר והן [ו] שהוא מותר אבל אם הורו פטור לא כדא . אין חייבין עד שתבא הוריה מלשכת הגזית אמר רבי יונתן טעמיה דהך תנייא (דברים יז) מן המקום ההוא אשר יבחר ה׳ . אמר רבי מונא בר תנחום נכנסו מאה עד שיורו כולן : תמן אמר רבי זעירא והן שהיו כולן מורים מצד אחד [ז] והכא אמר כן הלך יחיד ועשה שוגג על פיהן . וכי יש זדון לשגגה ליחיד אצל הוריות בית דין . ר׳ אמי בשם ר׳ שמעון בן לקיש מתני׳ כגון ד שמעון בן עזאי יושב לפניהם . מה אנן קיימין אם ביודע כל התורה כולה ואינו יודע אותו דבר אין זה שמעון בן עזאי . ואם ביודע אותו דבר ואינו יודע כל התורה שמעון בן עזאי הוה ה אצל אותו דבר . ואלא כינן קיימין ביודע כל התורה ויודע אותו דבר אלא שהוא טועה לומר תורה ו אמרה אחריהן אחריהן . ואם בטועה לומר התורה אמרה אחריהן אחריהן אין זה שמעון בן עזאי . כהדא דתני יכול אם יאמרו לך על ימין שהיא שמאל ועל שמאל שהיא ימין שתשמע להם . ת״ל ללכת ימין ושמאל עד שיאמרו לך על ימין שהיא ימין ועל שמאל שהיא שמאל . מאי כדון . ר׳ יוסי בשם ר׳ הילא לפי שבכל מקום שוגג פטור ומזיד חייב וכא אפילו מזיד פטור מפני שתלה בב״ד . חבריא בשם שמואל יחיד משלים לרוב הצבור היא מתניתא . אבל כל יחיד ויחיד שעשה בפני עצמו*) פטור א״ר יוחנן אפי׳ כל יחיד ויחיד שעשה בפני עצמו מביא כשבה ושעירה . וקשיא על דעתיה דשמואל לא נמצא כל יחיד ויחיד מתכפר לו בשתי חטאות . ר׳ זעירא בשם שמואל היחיד תלוי אכלו רוב ב״ד מביאין אכלו מיעוט היחיד מביא . כל הוריה שב״ד מביאין פר אין היחיד מביא כשבה ושעירה . וכל הוריה שב״ד אין מביאין פר היחיד מביא כשבה או שעירה , שמואל פתר מתניתא ברוב ומיעוט אכלו רוב [ח] הואיל ואין ב״ד מביאין פר היחיד מביא כשבה או שעירה. ר׳ יוחנן פתר מתניתא בהורית ב״ד הורו ב״ד לעקור את כל הגוף הואיל [ט] וב״ד מביאין פר אין היחיד מביא כשבה או שעירה . הורו לבטל מקצת ולקיים מקצת הואיל ואין ב״ד מביאין פר היחיד מביא כשבה או שעירה . שמואל פתר מתניתא אדין אני אומר (משם) מיעוט הקהל שעשו חייבין שאין ב״ד מביאין פר עליהן אבל רוב הקהל שעשו פטורין שהרי ב״ד מביאין עליהן פר.ת״ל עם הארץ אפילו [י] מקצתו ואפילו רובו . ר׳ יוחנן פתר מתניתא אדין אני אומר מיעוט הקהל שעשו בלא הורייה חייבין שכן בהורייה אין ב״ד מביאין פר . שמואל אמר אבל הן מביאין כשבה ושעירה . רבי יוחנן אמר לא הן מביאין כשבה ושעירה על דעתיה דשמואל די יליף לה חיוב מחיוב ניחא . אלא על דעתיה דר׳ יוחנן די יליף לה חיוב מפטור מתניתא אמרה פליגא על שמואל או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא יצא המומר. מתניתא פליגא על שמואל נפש כי תחטא אחת תחטא בעשותה [*תחטא] הרי אלו מיעוטין . התולה בעצמו חייב התולה בב״ד פטור . הדא פליגא על שמואל ולית לה קיום : **הלכה ב** הורו ב״ד וידעו שטעו וכו׳ . ר׳ אליעזר אומר ספק . איזהו ספק . ישב לו בתוך ביתו חייב . הלך לו למדינת הים א״ר עקיבא [כ] רואה אני בזה שהוא קרוב לפטור יותר מן החובה . אמר לו בן עזאי מה שנא זו מהיושב בביתו . שהיושב בביתו אפשר היה לו שישמע וזה לא היה אפשר לו שישמע . ר׳ אמי בשם ר׳ שמעון בן לקיש מתניתא כגון שמעון בן עזאי יושב ועוסק לפניהם . מהיכן קיימינן אם בשסלקן תבטל הורייתן ואם בשסלקו אותו תבטל הורייתו . אלא כינן קיימין בשזה עומד בתשובתו וזה עומד בתשובתו הורייתן אצלו אינה הורייה שלא סלקו אותו אצל אחרים הורייה שלא סלקן. לית הדא פליגא על ר׳ מנא בר תנחום דר׳ מנא בר תנחום אמר נכנסו מאה עד שיורו כולן. פתר לה בשלא נכנס . אם בשלא נכנס מעכב . פתר לה כרבי דרבי אמר אין לך מעכב אלא מופלא של ב״ד בלבד . והא ר׳ מנא בר תנחום אמר נכנסו מאה עד שיורו כולן . אף בחזירה כן . [ל] רוב צייתו פשיטא לך רוב . מה רוב רובה הוריה או רוב המשתייר . היך עבידא נכנסו מאה ומתו מהן עשרה אי תימא רוב ההוריה חמשים ואחד . ואי תימר רוב המשתייר ארבעים וששה . הפריש חטאתו נתחרש או נשתטה או המיר דת או שהורו ב״ד מותר לאכול חלב. ר׳ יוחנן אמר נדחית חטאתו . ר׳ שמעון בן לקיש אמר לא נדחית חטאתו . ר׳ יוסי בר בון אמר ר׳ אחא מחלף שמועתא דלא תהא מילתא דר׳ יוחנן פליגא על מילתיה דאמר ר׳ שמעון בר בא בשם ר׳ יוחנן הנוסס זורקין עליו מדם חטאתו ומדם אשמו רבנן דקסרין אמרין ר׳ חייא ור׳ אמי חד מחלף וחד כהן תתניה . מן דמחלף לית ליה כאילין קשואייה . כמאן דאמר לא נדחית חטאתו . מי מקבלה ממנו . ימתין עד שיחזרו בהן ב״ד . אלא כשהיה כהן עבד והקריב וכפר היה שמעון בן עזאי . מי מקבלה ממנו ימתין עד שיחזרו בהן בית דין . כמאן דמר לא נדחת חטאתו . תולדות הוריה כהוריה . הוריה בהוריה מהו שיצטרפו היך עבידא אכלו ציבור חלבים והפרישו קרבנותיהם . אין תימר תולדות הוריה כהוריה ב״ד חייבין . ואי תימר אין תולדות הוריה כהוריה ב״ד פטורין . כיני פשיטא לך תולדות הוריה כהוריה . הוריה בהוריה מהו שיצטרפו היך עבידא הורו ב״ד חלב כוליא של ימין מותר ושל שמאל ושל מכסה אסור חזרו והחליפו ואכלו רוב בראשונה ורוב בשניה. אי תימר מצטרפין חייבין אחת . ואי תימר אין מצטרפין חייבין שתים : שתי הוריות בעבירה אחת מה הן שיצטרפו . היך עבידא אכלו רוב ושחטו רוב על דעתיה דר׳ מאיר חייבין אחת על דעתיה דר׳ שמעון חייבין שתים . אכלו מיעוט בראשונה ומיעוט בשנייה . על דעתיה דר׳ מאיר חייבין על דעתיה דר׳ שמעון פטורין . אמר ר׳ זעירא ושהות ביניהן . ר׳ אומר נותנין לו שהות עד שישמע ר׳ שמעון אומר עד [מ] שישמע ממש . ותני כן הורה ב״ד בשוק העליון ויחיד בשוק התחתון ב״ד בבית ויחיד בעליה פטור עד שישמע ממש . על דעתיה דר׳ עקיבא אדין הוא ספק: א״ר בון בר חייא בעומד בין שני תחומים בין תחומי ארץ ישראל לתחומי חוצה לארץ . א״ר אמי בשם ר׳ שמעון בן לקיש להוריה הלכו אחר ישיבת ארץ ישראל . לטומאה הלכו אחר רוב נכנסין בעזרה . מה כל כת וכת משערין או אין משערין אלא כת ראשונה בלבד . אמר ר׳ יוסי בר בון עד שהן בחוץ היו משערין עצמן . ר׳ יהושע בן לוי אמר לראיה הלכו מלבא חמת עד נחל מצרים ר׳ תנחומא בשם ר׳ הונא טעמא דר׳ יהושע בן לוי (דה״ב ז) ויעש שלמה [נ] את החג בעת ההיא (בחדש) וגו׳ : **הלכה ג** הורו ב״ד לעקור וכו׳ . ר׳ חזקיה אמר (ויקרא ד׳) מדבר ולא כל דבר . אמר ר׳ הילא (סס) ממצות ולא כל מצות . וכתוב [ס] כן אמר ר׳ אמי בשם ר׳ יוחנן גורעין לדרוש מתחלת הפרשה עד סופה. [ע] ר׳ ייסא בן חנינא אמר אפילו באמצע התיבה (סס ב) ויצקת עליה שמן מנחה היא לרבות כל המנחות ליציקה. ולא נמצאת עוקר כל שם שומרת יום כנגד יום . כשאמרו הלילה מותר והיום אסור . ולא נמצאת עוקר [פ] כל שם שחיטה. שמואל בר בא אמר כשאמרו אמה מותרת ושתי אמות אסורות . ולא נמצאת עוקר כל שם השתחויה . כשאמרו מותר להשתחוות ואסור לשוח . ולא נמצאת עוקר כל שם הוצאה. אמר ר׳ שמואל בר רב יצחק כשאמרו כגרוגרת מותרת ושתי גרוגרות אסורה ואתייא כמן דמר הכנסה והוצאה אחת היא ברם כמן דמר הכנסה והוצאה שתים הן . ולא נמצאת עוקר כל שם הכנסה. אמר ר׳ יוסי לא שהורו מותר לאכול חלב יודעין היו שאסור לאכול חלב והתורה נתנה רשות לב״ד להורות . ר׳ בון בר חייא בעי כזית היום ושתי זיתים למחר. היך עבידא נביא ומדיח יכול אם יאמר לך אל תתן תפילין היום תן למחר תשמע להם . ת״ל (דברים יג) ללכת בהם בכולן ולא במקצתן . הרי עקרתה שם כל אותו היום ותימר אין [צ] כן עקירת הגוף. וכא אין כאן עקירת הגוף. ר׳ מנא שמע לה מן דבתרא שמואל בר בא אמר כשאמרו אמה מותרת ושתי אמות אסורות. הרי עקרתה שם כל אותה האמה ותימר אין [צ] כן עקירת הגוף וכא אין כאן עקירת הגוף: **הלכה ד** הורו ב״ד וידע אחד מהן שטעו וכו׳. מתניתא כרבי דרבי אמר אין לך מעכב אלא מופלא של ב״ד בלבד. כתיב (במדבר טו) אם מעיני העדה מי שהוא עשוי [ק] עיני לעדה וכתיב (סס יא) והתיצבו שם עמך מה אתה לא גר ולא נתין ולא ממזר אף הם לא גרים ולא נתינים ולא ממזרים ולא עבדים. ניחא גר. ממזר ב״ד ממנין ממזרים . רב הונא אמר בשעברו ומינו . ר׳ חנינא ורבי מונא חד אמר בתוך שבעים והרנא אמר חוץ לשבעים. מן דאמר חוץ לשבעים ניחא. ומן דאמר בתוך ע׳ הא חוץ לשבעים לא . מכיון שאינו ראוי להוריה נעשה כאבן : **הלכה ה** הורו ב״ד שוגגין וכו׳ . לית הדא פליגא על ר׳ שמעון בן לקיש דאמר ר׳ אמי בשם רשב״ל מתניתין כגון שמעון בן עזאי יושב לפניהם מזידין ועשו שוגגין וכי יש זדון לשגגה ליחיד אצל הוריית בית דין . חבריא בשם ר׳ שמעון בן לקיש בשלא קבעו רוב הציבור עליהם. ר׳ זעירא בשם ר׳ שמעון בן לקיש כשבעטו בהורייתן . מה נפקא מביניהון . קבלו עליהם וחזרו ובעטו . על דעתון דחבריי׳ כיון שבעטו פטורים . על דעתיה דר׳ זעירא מכיון שקבלו עליהם משעה ראשונה הרי אלו חייבין : **הלכה ו** הורו ב״ד ועשו כל הקהל או רובו כו׳ . כאן תנא רוב . ר׳ מאיר דתני רבי מאיר אומר ז היא מחצית כל השבטים היא מחצית כל שבט ושבט ובלבד רוב . ר׳ יהודה אומר תצי כל שבט ושבט ובלבד רובי שבטים שלמים . ח שבט אחד גורר את כל השבטים . ר׳ מאיר אומר כל השבטים קרוין קהל . ר׳ יהודה אומר כל שבט ושבט קרוי קהל ואתיא דר׳ שמעון כר׳ יהודה כמה דר׳ יהודה אמר כל שבט ושבט קרוי קהל כן ר׳ שמעון אומר כל שבט ושבט קרוי קהל . מה ביניהם גרירא ., ר׳ יהודה אומר שבט אחד גורר כל השבטים ור׳ שמעון אומר אין שבט אחד גורר כל השבטים , אע״ג דר׳ יהודה אומר שבט אחד גורר כל השבטים מודה והוא שתהיה הוריה מלשכת הגזית . אמר ר׳ יוסי טעמיה דההן תניא (דברים יז) מן המקום ההוא אשר יבחר ה׳ . ר׳ אבון בשם ר׳ בנימין בר לוי קרא מסייעא למאן דמר כל שבט ושבט קרוי קהל דכתיב (בראשית לה) ט גוי וקהל גוים יהיה ממך ואדין לא נולד בנימין א״ר חייא בר בא כשם שהן חלוקין כאן כך הן חלוקין בטומאה . דתני היו ציבור חציין טמאין וחציין טהורין הטהורין עושין את הראשון והטמאין עושין את השני [ר] . ר׳ יהודה אומר הטהורין עושין לעצמן והטמאין עושין לעצמן . אמרו לו אין הפסח בא בחצאין אלא או כולן יעשו בטומאה או כולן יעשו בטהרה . מני אמרו לו כר׳ יהודה דתני נטמאה אחת מן החלות או אחת מן הסדרים ר׳ יהודה אמר שניהם יצאו לבית השריפה שאין קרבן ציבור חלוק . וחכמים אומרים הטמא בטומאתו והטהור יאכל . ר׳ יוסי בר בון בשם ר׳ יוחנן אמר מני אמרו לו חכמים שהן (עושין) כשיטת ר׳ יהודה : **הלכה ז** הורו ב״ד ועשו שבעה שבטים וכו׳ . תני ר׳ שמעון בן אלעזר אומר משמו חטאו ששה והן רובו או שבעה אע״פ שאין רובו הרי אלו חייבין . אמר ר׳ אלעזר לא [ש] אמרו אלא ששה והן רובו הא חמשה אע״פ שהן רובו הרי אלו פטורין . אמר ר׳ יוסי בר רבי בון מתניתא אמרה כן מחצית שבטים ובלבד רוב אוכלוסין . ודכוותה מחצית אוכלוסין ובלבד רוב שבטים . ר׳ יוסי ברבי בון

*) [עיין רש״י הוריות ג. ד״ה וב״ד מביאים וכו׳ בירושלמי מפרש] : **) יש גורסין להיפך כדברי שמואל מביא כשבה ושעירה וכדברי ר׳ יוחנן פטור וכן עיקר.

פירוש

א **הורו** בית דין כו׳ . נפש תחטא אחת תחטא גרסי׳ ופי׳ רש״י דכתיב ואם נפש אחת תחטא בשגגה בעשותה וגו׳ דמשמע נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא הכי אלו ג׳ מיעוטין ומצרכי אלו ג׳ מיעוטין במסכת שבת פ׳ המצניע [דף צ״ג] חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול חד למעוטי דדוקא מפי עצמו חייבין אבל התולה בב״ד פטור ע״כ : ב בכל אתר כו׳ פי׳ בכל מקום המדה הוא בתורה דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות והכא אתה אומר למעט פי׳ בתמיה ומשני דשאני הכא דכתיבי ג׳ מיעוטי בהא לא אמרינן לרבות וכל הסוגיא מבוארת בבבלי דפרקין : ג אגיבתוניה. פי׳ ולמה לא השיבותם לו : ד שמעון בן עזאי . פי׳ שהיה יושב לפני חכמים כדאמרינן בפ״ק דסנהדרין [דף י״ז:] הדנין לפני חכמים שמעון בן עזאי כו׳ והוא היה ראוי להוראה : ה אצל אותו דבר . פי׳ וא״כ מזיד הוא ואין לחייבו בקרבן דלאו בר קרבן הוא ועיין בבבלי הסוגיא : ו אמרה אחריהם . פי׳ דילפינן מיניה דמצוה לשמוע דברי חכמים . וקא בעי אי מצוה לשמוע להם אפי׳ למעבד איסורא ואם בטועה כו׳ אין זה שמעון כו׳ ולא מיקרי הגיע להוראה דהא תניא בהדיא דאינו חייב לשמוע אלא כשהם אומרים על ימין כו׳ והסוגיא עיין בבבלי דפרקין : ז היא מתנית כו׳ . כל הסוגיא איתא בבבלי דפרקי׳ בארוך יעוין משם פירושו : ח שבט אחד גורר . פי׳ שאפילו האחרים שלא חטאו מביאין על ידיהן פרים : ט גוי וקהל גוים . בבבלי מייתי האי קרא הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים ופירושו הכי הוא דהאי בשורה שבשרו הקב״ה אמאן קאי ומאן אתייליד לאחר מכאן בנימין שמע מינה דהכי

נוסחת הירושלמי

[א] את מר : [ב] [שהוא פטור מה בין סבור שהוא שומן ונמצא חלב שהוא חייב . כ״ה גי׳ פ״מ . וה״ג הגר״א בירושלמי פ״ח דתרומות] : [ג] אנא מניין : [ד] והביא חשב מידיעתו חייב על שגגתו יצא זה שאפי׳ יודע אינו פורש (כ״ה בירושלמי פ״ח דתרומות) : [ה] דלא מפנה : [ו] שהורו מותר : [ז] וכא מה הלך : [ח] הואיל וב״ד מביאין פר אין היחיד מביא כשבה או שעירה אכלו מיעוט הואיל כצ״ל פ״מ : [ט] ואין ב״ד מביאין פר היחיד מביא כו׳ ולקיים מקצת הואיל וב״ד מביאין פר אין היחיד מביא כו׳ כצ״ל פ״מ : [י] אפילו כולו : [כ] מודה אני : [ל] או רוב כת פשיטא : [מ] עד שישמע ותיבת ממש ליתא ופי׳ שישמע בשופי ובבירור : [נ] בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו וגו׳ (מלכים א ח) : [ס] כיי דמר ר׳ אמי : [ע] חנני׳ בשם ר׳ ירמיה ואפי׳ : [פ] [ע׳ פ״מ] : [צ] כאן : [ק] עינים : [ר] דברי ר״מ : [ש] אמר :

בון אמר שאילתה דכהן משוח מן הדא הוריית ב"ד גדול הוריית ב"ד קטן :

הלכה ח הורו בית דין של אחד מן השבטים וכו' . ר' מאיר אומר חובת בית דין היא . ר' יהודה אומר חובת צבור היא . אמר ר' שמעון חובת בית דין וחובת צבור היא . מאי טעמיה דר' מאיר . נאמר כאן מעיני ונאמר להלן מעיני מה מעיני שנאמר להלן ב"ד אף כאן בית דין . מה טעם דר' יהודה . נאמר כאן מעיני ונאמר להלן [ת] והיה אם מעיני העדה מה מעיני האמור שם צבור אף כאן צבור . ומאי טעמא דר"ש . נאמר כאן מעיני ונאמר להלן מעיני מה מעיני שנאמר להלן בית דין אף מעיני שנאמר כאן בית דין ומה מעיני שנאמר להלן ציבור אף כאן צבור . מן דמר חובת ב"ד היא ב"ד מביאין . מן דאמר חובת צבור היא מי מביא . דתני מטילין היו עליהם ובאין דברי ר' מאיר . ר' יהודה אומר מתרומת הלשכה היו באין מן דאמר חובת ב"ד היא ב"ד סומכין . ומאן דמר חובת צבור היא מי סומך . דתני שלשה מכל שבט ושבט וראש ב"ד על גביהן סומכין ידיהם על ראש הפר . (ויקרא ד) ידיהם ידי כל יחיד ויחיד . ידיהם על ראש הפר פר טעון סמיכה ואין שעירי ע"ז טעונין סמיכה דברי ר' יהודה . ר' שמעון אומר פר טעון סמיכה בזקנים ואין שעירי ע"ז טעונין סמיכה בזקנים . שר"ש אומר כל חטאת צבור שדמה נכנס לפנים טעונה סמיכה . מתיבין לר' יהודה והכתיב (דה"ב כט) ויגישו את שעירי החטאת . ר' חייא בשם ר' יוחנן הוראת שעה היתה . ר' יוחנן בעי צבור שמת אחד מהם י מהו שיביאו תחתיו . התיבון והכתיב (עזרא ח) כ הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו עולות אפשר חטאת עולה . אלא מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת . ר' יהודה אומר על ע"ז הביאום ר' חזקיה ור' ירמיה ור' חייא בשם ר' יוחנן הוראת שעה היתה . ר' ירמיה [א] לא אמר כן אלא פר טעון סמיכה בזקנים ואין שעירי ע"ז טעונין סמיכה בזקנים . אלא במי . ר' ירמיה סבר מימר באהרן ובניו אמר ליה ר' יוסי והתני ר' חייא וסמך וסמכו לרבות שעירי ע"ז לסמיכה . (אלא) [ולא] בזקנים . ר' יוסי [א] לא אמר כן אלא [ב] הוא טעון סמיכה באהרן ואין שעירי ע"ז טעונין סמיכה באהרן דכתב כן (ויקרא טז) וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי חי טעון סמיכה באהרן ואין שעירי ע"ז טעונין סמיכה באהרן . מה עבד ליה ר' ירמיה . פתר לה בכהן הדיוט . ר' זעירא בשם רב אדא כר' מאיר . תניי תמן הורו ב"ד ועשו הקהל ומת אחד מב"ד פטורין . מת אחד מן הצבור חייבין . אמר להם ר' מאיר אם לאחרים יהא פוטר לא כל שכן על עצמו . אמרו לו יפטור לאחרים שיש להם במה להתלות . ואל יפטור לעצמו שאין לו במה להתלות . ר' זעירא בשם רב חסדאי תניי תמן הורו ב"ד ועשו הן וידעו מה הורו וטעו מה הורו ושגגו מה הורו יכול יהו חייבין . ת"ל (סס ד) ונודעה החטאת לא שיודיעו החוטאים . מה נפשך הלב הורו חייבין שבת הורו חייבין: אמר ר' בון בר חייא אתיא כר' אלעזר ברם כר' יהושע לא אתיא אמר ר' יוסי ברם כר' יהושע אתיא היא בשהורו ולא ידעו מה הורו אם ע"ז אם שאר כל המצות . אם ע"ז בפר . אם שאר כל המצות בשעיר . ספק פר ושעיר שינוי קרבן הוא והוא פטור:

פרק שני

הורה כהן משיח לעצמו וכו' . (ויקרא ד) נפש (סס) אם הכהן המשיח הרי משיח כיחיד . מה יחיד אם אכל בהוראת ב"ד פטור אף זה אם אכל בהוריות ב"ד פטור . אי מה יחיד אם אכל בלי הוראה חייב אף זה אם אכל בלי הוראה חייב . ת"ל (סס) לאשמת העם הרי ל אשמתו כאשמת העם מה העם אינן חייבין אא"כ הורו אף זה אינו חייב אא"כ הורה . אית תניי תני העם ב"ד . מה העם הורו הן ועשו אחרים חייבין אף זה הורה הוא ועשו אחרים יהא חייב ת"ל (סס) אשר חטא על מה שחטא הוא מביא ואינו מביא על מה שחטאו אחרים . אית תנוי תני העם צבור . מה העם הורו אחרים ועשו הן חייבין אף זה הורו אחרים ועשה הוא יהא חייב ת"ל אשר חטא על מה שחטא הוא מביא ואינו מביא על מה שחטאו אחרים . ר' יעקב בר אחא בשם ר' אלעזר והוא שיהא יודע לישא וליתן בהלכה . דלא כן מה אנן [א] קיימין . ויש שוטים מורים . משוח שאכל בהוריית ב"ד פטור בהוריות משוח אחר חייב . בהוריות ב"ד פטור שאין הוריית אחרים אצל הורייתן כלום . בהוריית משיח אחר חייב והוא שהורה כיוצא בו : הלכה ב הורה בפני עצמו כו' . הורו ב"ד והורה אחריהן והחליף פשיטא נעשית אצלו כעקירת הגוף אלא הורה הוא תחלה והורו ב"ד אחריו והחליפו אפי' כן נעשית אצלו כעקירת הגוף . או מאחר שהורה הוא תחלה ונדחית הורייתו בהורייתן ואינה נעשית אצלו כעקירת הגוף הורו ב"ד [ב] והורו אחריהן פשיטא אבל בהוריית ב"ד פטור . אבל משחזרו בהן ב"ד חייב . א"ר יוסי ולא מתניתא היא הורה בפני עצמו ועשה בפני עצמו מתכפר לו בפ"ע מפני שהורה בפ"ע ועשה בפ"ע אבל אם הורה עם הציבור ועשה עם הציבור מתכפר לו עם הציבור . א"ר מנא דשלחה קודמין היא ואמורא דבתרא הורה עם הצבור ועשה עם הצבור מתכפר לו עם הצבור מפני שהורה עם הצבור ועשה עם הצבור . אבל אם הורה בפ"ע ועשה בפ"ע מתכפר לו בפ"ע : הלכה ג אין חייבין אלא על העלם דבר וכו' . ר' זעירא בשם ר' ירמיה מתניתא דר' מאיר היא . [ג] הך ר"מ אמר ר' יוסי ר"מ די אמר חובת ב"ד היא . אמר רבי מנא כר"מ תניי תמן הורו ב"ד ועשו הקהל מ מת אחד מב"ד פטורין מת אחד מן הצבור חייבין . אמר להם ר"מ אם לאחרים הוא פוטר לא כל שכן לעצמו . אמרו לו יפטר לאחרים שיש לו במה להתלות ולא יפטור לעצמו שאין לו במה להתלות . ר' ירמיה בעא קומי ר' זעירא מה כרבי דרבי אמר משוח בשגגת מעשה הוא . ואין כרבנן בהעלם דבר הוא . אמר ר' [ד] חייא על רבנן נצטרכא שלא תימר משיח בע"ז רבי אומר בשגגת מעשה ורבנן אמרין בהעלם דבר . אמר לון למה . בגין דלא תנינן משוח והא קדמיתא לא תנינן משיח ומשיח בכלל וכא אע"ג דלא תנינן משיח משיח בכלל : הלכה ד אין חייבין אלא על דבר שזדונו כרת וכו' . (סס) מצות ה' הייתי אומר אף אוכלי שקצים ורמשים במשמעו . נאמר כאן מעיני ונאמר להלן מעיני מה מעיני שנאמר להלן דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף מעיני שנאמר כאן דבר [ה] שיש על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת . או מה מעיני שנאמר להלן דבר שיש בו מיתת ב"ד אף מעיני שנאמר כאן דבר שיש בו מיתת ב"ד . א"ר יוסי בר חנינא מקום [ו] שנכללו כל העריות להיכרת יוצאת אשת (אב) [נ"א איש] ללמד על הממזר . ר' אומר עליה עליה מה עליה שנאמר להלן דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת . אף עליה שנאמר כאן דבר שחייב על זדונו כרת ושגגתו חטאת ולמה לא דריש ר' מעיני מעיני . א"ר זעירא אם דריש רבי מעיני מעיני מה מעיני שנאמר להלן משיח בשגגת המעשה הוא אף מעיני שנאמר כאן בשגגת מעשה הוא לפום כן לא דריש ר' מעיני מעיני . אמר ר' יוסי אין ידרוש רבי מעיני מעיני מה מעיני שנאמר להלן דבר שיש בו מיתת ב"ד אף מעיני שנאמר כאן דבר שיש בו מיתת ב"ד לפום כן לא דריש רבי מעיני מעיני . ולית סופיה רבי מדרוש מעיני מעיני דלא כן מנן ליה היחיד הנשיא והמשיח ולא מעיני מעיני . אמר ר' חנינא דלא כן מנן ליה עד שיורו לבטל מקצת ולקיים מקצת לא מעיני מעיני . דלא כן מנן ליה הוריית ב"ד גדול הוריית ב"ד קטן לאו מעיני מעיני . א"ר חנינא קומי רבי מנא ולית סופי דרבי מדרוש מעיני מעיני . אמר ליה מה את בעי מר' דרבי כדעתיה דרבי אמר משיח בשגגת מעשה הוא . ואין כתוב זדון שגגה ליחיד אלא ב"ד בלבד אותו מיעט קרבנו למצוה יחידית שלא יכנס מדמו לפנים . מה כרבי דרבי אמר משיח בשגגת מעשה הוא ואין כרבנן בהעלם דבר הוא . א"ר הונא על דרבנן נצרטכא שלא תימר הואיל והוא בהכרת יכנס דמו לפני לפנים לפום כן צריך מימר אותו מיעוט קרבנו למצוה יחידית (אלא) [שלא] יכנס דמו לפנים : הלכה ה אין חייבין על עשה ועל לא תעשה שבמקדש וכו' . ואיזהו היא מצות עשה שבנדה פרוש מן הנדה ומצות לא תעשה אל תבא אל הנדה . כהנא אמר אפשר שלא היה בה ידיעה בתחילה וידיעה בסוף והעלם בינתים . התיב רב שמואל בר אבדימא קומי רבי מונא ויהא כן במורי' א"ל אנן בעיי' לנכנסים ואת מייתי לן מורי' . מאי כדון . א"ר שמואל בר רב יצחק מצות מצות . מה מצות שנאמר להלן בקבועה אף כאן בקבועה . ואין חייבין על כל מצות עשה שבתורה . א"ר מתניה לא אתינן מתני אלא מילה דמיא למילה . היך עבידא . נכנס למקדש טמא חייב נכנס טהור ונטמא בא לו בארוכה חייב בקצרה פטור . ודכוותה היה משמש עם הטמאה חייב . היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי בא לו בארוכה חייב בקצרה פטור . אי זה קצרה . [ז] שלא יצן . איזו היא מצות עשה שבנדה . א"ר אבין (ויקרא טו) והזרתם את בני ישראל מטמאתם . ר' יונתן שלח שאל לר' שמעון בר' יוסי בר לקוניא אזהרה למשמש עם הנדה מנין . [ח] וטען כיפה מזרוק בתריה . א"ל מלה דתינוקייא אמרין בכל יום בכנישתא את שאול לי (סס יח) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה . א"ל לא נצרכא לי' הדא ולית צורכא דלא היה משמש עם הטמאה חייב היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי פירש מיד מהו שיהא חייב . א"ל אנא ואת צריכא לן נצא להוץ ונלמד . נפקין ושמעין קליה דתניא תני כהדא דחזקיה (סס) ואם שכוב ישכב איש אותה [ט] ותהי נדתה עליו טמא וגו' אין לי אלא היה משמש עם הטמאה חייב . היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד מנין שהוא חייב ת"ל (סס) ותהי נדתה עליו . [י] פירסה נדתה עליו מה יעשה . רב הושעיה רב יהודה בשם שמואל נ יצן לא היצן א"ר [כ] איני קורא אני עליו אל תקרב אל תפרש . קריבה פרישה . רב הונא בשם רב אבא כהדא (ישעיה סה) האומרים קרב אליך אל *) תגע בי כי קדשתיך : א"ר זעירא יהא רואה את החרב כאילו מחתכת בבשרו [ל] וכל עמו ר' זעירא ר' תנחומא בשם רב הונא יטיח ראשי אצבעותיו בכותל ויהא מיצן . כתיב (בראשית מט) ותשב באיתן קשתו ר' שמואל בר נחמן אמר ס נמתחה הקשת והזרה . א"ר יצחק [מ] נתפזר זרעו ויצא לו ע בצפרני ידיו. ויפוזו זרועי ידיו רב הונא בשם רב מתנא תלה עיניו פ וראה איקונין של אבינו יעקב ומיד הוצן (סס) מידי אביר יעקב . אמר רבי בון אף איקונין של רחל ראה (סס) צ משם רועה אבן ישראל : הלכה ו אין חייבין על שמיעת קול וכו' . אמר ר' יוחנן טעמא דר' יוסי הגלילי (ויקרא יד) ואם דל הוא ואין ידו משגת את שהוא ראוי לבא לידי דלות יצא משיח שאין ראוי לבא לידי דלות . התיבון והרי נשיא הרי אינו ראוי לבא לידי דלות . שמעון בן לקיש אמר (סס ה) והיה כי יאשם לאחת מאלה את שהוא חייב על כולן חייב על מקצתן ואת שאינו חייב על כולן אינו חייב על מקצתן . ר' יצחק שאל מעתה לא יטמא בצרעת שאינו ראוי לבא לידי דלות וכן דלי דלות , רב הושעיא בעי מעתה אשה לא תהא חייבת על ביאת המקדש שאין האשה מביאה . ר' יוסי בשם רבי יוחנן טעמא דר' עקיבא (סס ו) זה קרבן אהרן ובניו זה הוא מביא ואינו מביא עשירית איפה אחרת . ר' זעירא בעא קומי ר' יוסי ואינו מביא נדבה . א"ל אין חובה אינו מביא נדבה הוא מביא . כיני מתניתא [נ] שאמרה שהמלך לא מעיד ולא מעידין אותו : הלכה ז כל המצוה שבתורה וכו' : הלכה ח נפש לרבות את הנשיא . [ס] וריבה המשיח . בחטאה בשגגה את שהוא בשגגת מעשה יצא משיח שאינו בשגגת מעשה . וכרבי די אמר משיח בשגגת מעשה הוא . את שהוא בשגגת מעשה לכל הדברים יצא המשיח שאינו בשגגת מעשה לכל הדברים נפש לרבות הנשיא והמשיח . הכא אתמר לרבות הנשיא וכא אתמר לרבות המשיח . כחטאת אשם מה חטאת מכפרת וממרקת אף אשם מכפר וממרק יצא אשם תלוי שהוא מכפר ומשייר . כיני מתניתא אלא שאין כהן גדול חייב על טומאת מקדש וקדשיו דברי הכל . והנשיא על שמיעת הקול דברי ר"ש . א"ר יוחנן (סס כא) וכן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אם יצא אינו מחלל . רבי יאשיה ר' יונה ר' בון בר כהנא מקשי והכתיב (סס) אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח הא אם לקח אינו מחלל . מאי כדון [ע] תני חזקיה (במדבר יט) ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל את שקרבנו שוה לקהל יצא משיח שאין קרבנו שוה לקהל . התיבון והרי נשיא שלא שוה קרבנו לקהל . שוה ביום הכפורים . והרי אחיו הכהנים לא שוו ביום הכפורים . שוו בשאר ימות השנה . אמר ר' יודן ברבי שלום שוו במתן דמים בחוץ . א"ר יוחנן לא אמר ר' אליעזר אלא מפני כריתות . ר' הושעיא בעי מעתה אפי' כן בקבוע' אמר ר' יונה מסבור סבר ר' הושעיא שנעקר מכל הפרשה אלא כהדיוט עשיר עבד ליה ר' אליעזר . א"ר מנא אין כהדיוט עשיר עבד ליה ר' אליעזר אפי' על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים דתני לא נחלקו ר"א וחכמים על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים שאינו מביא שעיר אלא שעירה . ועל מה נחלקו על טומאת מקדש וקדשיו . שר"א אומר הואיל והוא בהכרת למה אינו מביא שעיר אלא שעירה . התיבון הרי משיח וע"ז הרי אינו מביא שעיר אלא שעירה :

*) לפנינו בקרא היתא תגש .

כהן

נוסחת הירושלמי

[ת] להלן מעיני מה מעיני שנאמר להלן צבור : [א] למד כן : [ב] חי טעון : סליק פירקא

[א] אמרין ויש : [ב] והורה : [ג] או דייק ר"מ [וע' פ"מ:] [ד] הונא : [ה] שחייבין על : [ו] [ע' פ"מ] : [ז] שלו יצן : [ח] ובעא כיפה : [ט] אותה אין לי : [י] ואפי' פירשה [וע' פ"מ] : [כ] יוסי : [ל] [פי' שר"ז אמר יהא רואה החרב כו' והיינו שבזה יצן שירגיש חומר האיסור וע"ז פריך הירושלמי וכ"ע ר"ז היינו שלא כל אדם הוא ביראת אלהים כמו ר"ז שירגיש מצד חומר האיסור . אלא אמר ר' תנחומא כו' . בשם הגר"א] : [מ] אבון : [נ] מתניתא שהמלך [וע' פ"מ . והעיקר נראה דהירושלמי ל"ג במתני' . לא מעיד ולא מעידין אותו . לכן אמר כיני כו' וע' תוי"ט] : [ס] וירבה [ולשון קושיא הוא] : [ע] אמר חזקיה :

פירוש

דהכי א"ל רחמנא מתיילדי לך שהא קהל אחרינא ומאן ניהו בנימין אלמא שבט אחד איקרו קהל : י מהו שיביאו תחתיו . פי' אי אמרינן דהוה לה כחטאת שמת אחד מן השותפין והוי כמתו מקצת בעליה כדין שאם מת א' מהב"ד שפטורים מלהביא תחתיו כמבואר לקמן או דלמא דזה דוקא ביחיד או בב"ד שהם כיחידים הוא דאמרינן שאם מת אחד מהן דהוה לה כחטאת שמתו מקצת בעליה : כ הבאים מהשבי כו' . פי' וכתיב בתריה הקריבו לאלהי ישראל פרים וגו' הכל עולות וגו' אפשר חטאת עולה פי' דהא כתיב ושעירי עזים לחטאת וא"כ היאך אמר הכל עולות וכי אפשר לעשות מחטאת עולה אלא ודאי להכי קאמר הכל עולות לומר דגם החטאות לא היו נאכלין כמו שהעולה אינה נאכלת והטעם כדמפרש והזיל לפי שהיו שעירי ע"ז והם משעירים הנשרפים וכל הסוגיא יעוין בבבלי דפרקי' :

פ"ב הורה כהן משיח כו' : ל אשמתו כאשמת העם כו' . זאת הסוגיא כולה מבוארת בבבלי דפרקין באר

משם

היטיב יעויין משם : מ מת אחד מב"ד · הסוגיא הזאת קצת פירשתי לעיל בפ"ק דמכלתין וכולה מתבאר בבבלי שם : נ יצני פי' ימתין עד שימות האבר ויגונן מחום התאוה והטעם לפי שהיציאה עד שלא מת האבר הנאה לו כביאה וזה שאמר לקמן לא היצן כו' קורא אני עליו כו' כלומר שאסור לפרוש עד שלא היצן ולכן יראה עצמו כאילו חרב מחתכת בבשרו או ינעוץ צפרניו בקרקע כדאיתא בבבלי בפ"ב דשבועות [דף י"ח:] : ס נמתחה הקשת וחזרה· פירוש שמתחילה נמתחה הקשת לתשמיש וכשנתן דעתו לפרוש מהעבירה חזרה : ע בציפורני ידיו . פירש"י בסוטה [דף ל"ו:] לפי שנעץ ציפרניו בקרקע ונשען עליהם כדי שיסית דעתו ויעבור תוקף יצרו וזה דמייתי ר"ל מויפוזו זרועי וגו' משום דדרים ויפוזו כמו ויפוצו שזי"ן וצד"י מתחלפין כמו זעקה וצעקה וזרועו לשון זרע : פ וראה איקונין כו'· בסוטה גרסי' ראה דיוקנו של אביו וא"ל יוסף יוסף עתידים אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם רצונך שימחה שמך מביניהם כו' יעויין משם : צ משם רועה וגו' פי' רחל שהיא עקרת הבית שמשם רועה אבן ישראל וכל מחשבת יעקב בהולדה בעבורה אותה ראה :

כהן

פרק שלישי

כהן משיח שחטא וכו' : הלכה ב כהן משיח שעבר ממשיחתו כו'. אמר ר' אלעזר כ"ג שחטא מלקין אותו ואין מעבירין אותו מגדולתו. א"ר מנא כתיב (ויקרא כא) כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני ה'. כביכול מה אני בגדולתי אף אהרן בגדולתו. א"ר אבין (שם) קדוש יהיה לך כביכול מה אני בקדושתי אף אהרן בקדושתו. ר' חנינא כתובה ר' אחא בשם ר"ש בן לקיש כהן משיח שחטא מלקין אותו בב"ד של ג'. אין תימר בב"ד של כ"ג נמצא ק עלייתו ירידה לו. רשב"ל אמר נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של ג'. ר מה מחזירין ליה. ש א"ר חגי מוטב דינון מחזירין לי'. דו קטלין לי'. שמע ר' יודא נשיאה וכעס. שלח ת גותיין למיתפש ית רשב"ל וערק בדא דמוגדלא. ואית דאמרי בדא דכפר חיטיא. סליק ר' יוחנן לבית וועדא. סליק ר' יודא נשיאה לבית וועדא. א"ל למה לית מרי אמר לן א מילא דאורייא. ב שרי טפח בחדא ידיה. א"ל ובחדא ידא טפחון. ג א"ל לאו אין לא בן לקיש לא א"ל אנה מפתחא אמר לי' בדא דמוגדלא. א"ל אנא ואת נפיק לקדמי'. שלח ר' יוחנן גבי ר"ש בן לקיש ד עתיד לך מילי דאורייא דנשיא נפיק לקדמך. נפיק לקדמון ה מר דוגמא דידכון דמי לברייכון. כד אתא רחמנא למיפרקיה ישראל ממצרים לא שלח לא שליח ולא מלאך אלא הקב"ה בעצמו דכתיב (שמות יב) ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה. ולא עוד אלא היא וכל ו דורגון דידיה. אשר הלך אלהים אין כתיב כאן אלא (ש"ב ז) אשר הלכו אלהים. אמרין ליה. ז מה חמיתה מימור לן הדא מלתא. אמר לון מה אתון סברון. ח מי דחיל מינכון הוינא מנע אולפניה דרחמנא. אמר רב שמואל בר ר' יצחק (ש"א ב) אל בניי כי לא טובה השמועה וגו'. מעבירים עם ה' ט מעבירין אותו : הלכה ג חטאו עד שלא נתמנו כו'. חבריא אמרין טעמא דר"ש משום שהגדולה מכפרת. א"ר יוסי שאין חטאו וידיעתו שוין. מה מפקת מביניהן. רישא דפירקא כהן משיח שחטא ואח"כ עבר ממשיחתו וכן נשיא שחטא ואח"כ עבר מגדולתו. כהן משיח מביא פר והנשיא מביא שעיר. חטאו בספק מאן דמר משם שהגדולה מכפרת כשם שהיא מכפרת על הודאי כך היא מכפרת על הספק. ומן דמר אין חטאו וידיעתו שוין אין חטאו וידיעתו שוין. חטאו עד שלא נתמנו משנתמנו עברו מן דמר משם שגדולה מכפרת כיפרה גדולה על הראשון וחייב על השני ועל השלישי מן דמר אין חטאו וידיעתו שוין. חטאו על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו מן דמר אין חטאו וידיעתו שוין הרי חטאו וידיעתו שוין מן דמר [א] כשם שגדולה מכפרת אפי' כן הגדולה מכפרת. א"ר מתניא לעולם אין הגדולה מכפרת עד שתוודע לו (שגגתו) [נ"א גדולתו] אבל חצי זית עד שלא נתמנה וחצי זית משנתמנה אפי' בהעלם אחד פטור. ספק חצי זית עד שלא נתמנה וספק חצי זית משנתמנה מביא אשם תלוי. מצינו דבר שעיקרו פטור וספקו חייב ולא אשכחינן כן. [ב] אלא אכל שני זיתים ונתודע לו בודאי של אחד (מן) [מהן] [ג] את השני עמד לו בספקו. ר' יעקב דרומיא בעי קומי ר' יוסי מה נפשך חלב אכל כפר שומן אכל כפר. א"ר יוסי כל דבר שנראה להביא עליו אשם תלוי ידיעת ספקו קובעתו לחטאו. הרי מצינו דבר עיקרו פטור וספקו חייב וכא עקרו פטור וספיקו חייב. אבל כזית עד שלא נתמנה וכזית משנתמנה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת. ספק כזית עד שלא נתמנה וספק כזית משנתמנה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת. בשתי העלמות חייב שתים. אכל ג' זיתים וסבור שהן ב' הפריש חטאת [ד] אחד כפר ר' יוחנן אמר נתכפר מקצת החטא נתכפר כולו. ר"ש בן לקיש אמר נתכפר מקצת החטא לא נתכפר כולו. אכל ה' זיתים ונתודע לו בספק כל אחד ואחד ואח"כ נתודע לו בודאי ר"ש בן לקיש אמר ידיעת ספקו קובעת לחטאו. ר' יוחנן אמר אין ידיעת ספקו קובעת לחטאו. ר' יוסי ברבי בון א"ר שמואל בר רב יצחק מודה ריש לקיש בכהן משיח שאין ידיעת ספקו קובעת לחטאו. מה טעם (ויקרא ו) כחטאת כאשם את שמביא אשם תלוי ידיעת ספקו קובעת לחטאו ואת שאינו מביא אשם תלוי אין ידיעת ספקו קובעת לחטאו. מחלפא שיטתיה דר' שמעון בן לקיש. תמן הוא אומר ידיעת ספקו קובעתו לחטאו וכאן הוא אומר אין ידיעת ספקו קובעתו לחטאו. תמן אשמו קובעתו וכא מה אית לך. מחלפא שיטתי' דר' יוחנן תמן הוא אומר נתכפר מקצת החטא נתכפר כולו וכא הוא אומר הכן. לא אמר ר' יוחנן אלא בידיעת האחרונה שאין בה חיוב קרבן. הכל מודים שאם היתה ראשונה קיימת שהיא נדחית. מה יעשה בה. ר' יוסי אומר תלויה בכפרה. אמר ר' זעירא כל שלא נראית לא היא ולא דמיה מתה מיד. אבל ה' זיתים ונתוודע לו בספקן משנתמנה ובוודאן משעבר על דעתיה דר' יוחנן חייב על דעתי' דרשב"ל פטור כן אמר ר"ש בן לקיש לפטור לא ליחייב. אלא [ה] כי אכל ה' זיתים ונתודע לו בספקן עד שלא נתמנה ובוודאן משנתמנה על דעתיה דר"ש בן לקיש דאמר ידיעת ספקו קובעת לחטאו [ו] כן אמר חייב, על דעתיה דר' יוחנן דו אמר אין ידיעת ספקו קובעתו לחטאו [ו] כן אמר פטור. הכל מודים שאם היתה ראשונה קיימת שהיא נדחית. מה יעשה בה. ר' יוסי אומר תלויה בכפרה. אמר ר' זעירא כל שלא נראית לא היא ולא דמיה מהה מיד. אבל חצי זית עד שלא נתמנה וחצי זית משנתמנה משעבר הואיל [ז] ולא בא חיוב קרבן בינתים מצטרפים. נשמעינה מן הדא היו לפניו ג' זיתים אכל את הראשון ולא נתודע לו שני בהעלמו של ראשון נתודע לו על הראשון ולא נתודע לו על השני שלישי בהעלמו של שני ואח"כ נתודע לו על כולהם ר' יוחנן אמר חייב על הראשון ועל השני ופטור על השלישי אמר ר' יוסי שני לדעתו הדבר תלוי רצה מתכפר לו על הראשון רצה מתכפר לו על השלישי. חבריי מרמיי לה לד' חצאי זיתים אם היה פקח מביא קרבן אחד ואם לאו מביא שתי קרבנות. היך עבידא מביא על הראשון ועל השני א' ועל השלישי ועל רביעי אחד. אם הביא על האמצעות פטור על הראשון ועל הרביעי : ר' יוסי מרמי לה לזיתים שלימים אם היה פקח מביא [ח] קרבן אחד ואם לאו מביא ב' קרבנות. היך עבידא מביא על הראשון ועל השני אחד ועל השלישי ועל הרביעי אחד. אם הביא על האמצעית חייב על הראשון בפני עצמו ועל הרביעי בפני עצמו. ר' יצחק שאל אף באכילת פרסים כן. אמר ר' יוסי כל זה שאילתיה דר' יצחק ולית היא כלום. וכי באכילת פרסים הדבר תלוי אילו אכל חצי זית בתוך כדי אכילת פרם זה חצי זית בתוך אכילת פרם זה שמא כלום הוא. אבל כמה זיתים בכמה פרסים בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת רבנין דקסרין אמרין על דמדמי לה לחלבים ידמינה לשבת. אילו ארג חוט אחד בתוך כדי בגד זה וחוט אחד בתוך כדי בגד זה שמא כלום הוא. ארג כמה חוטין בכמה בגדים בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת. הרי בא חיוב קרבן בינתים ותימר מצטרפין. אמר רבי בון תמן חיוב קרבן ברם הכא שינוי קרבן. אבל כזית עד שלא נתמנה וכזית משנתמנה וכזית משעבר על דעתין דחבריא דינון אמרין משם שהגדולה מכפרת כיפרה גדולה על הראשון וחייב על השני ועל השלישי. על דעתיה דר' יוסי דו אמר אין חטאו וידיעתו שוין חייב על הראשון ועל השני ופטור על השלישי. אבל כזית ספק עד שלא נתמנה ספק משנתמנה ספק עד שלא נתגייר ספק משנתגייר ספק עד שלא הביא שתי שערות ספק משהביא שתי שערות מביא אשם תלוי. אבל ספק כזית ואין ידוע אם ביום הכפורים אכלו אם קודם יוה"כ אכלו ספק כפרה כיפר. אם ביה"כ אכלו. אם לאחר יוה"כ אכלו חברייא אמרין ספק כפרה כיפר א"ר מתנייה לעולם אין ספק כפרה מכפר אלא על מיני דמים. מתניתא מסייעא לחברייא שבת ויוה"כ ועשה מלאכה בין השמשות. מה נפשך יוה"כ הוא כיפור חול הוא מותר. והתניא ואכל. א"ר יוסי ברבי בון באכילת היתר. אכל חמשה זיתים ונתוודע לו בספיקן עד שלא נתמנה [ט] ובב"ד משנתמנה על דעתיה דרשב"ל חייב על דעתיה דר' יוחנן פטור. כן אמר רשב"ל לחיוב לא לפטור. אלא כיני. אכל ה' זיתים ונתוודע לו בספיקן משנתמנה [ט] ובב"ד משעבר על דעתיה דרשב"ל דו אמר נתכפר מקצת החטא לא נתכפר כולו דו אמר פטור. על דעתיה דר' יוחנן דו אמר נתכפר מקצת החטא נתכפר כולו דו אמר חייב, הכל מודין שאם היתה ראשונה קיימת שהיא נדחית. מה יעשה בה. ר' יוסי אמר תלוייה בכפר'. א"ר זעירא כל שלא נראית לא היא ולא דמיה מתה מיד. מודה ר' יוחנן שאם היתה ראשונה קיימת שהיא נדחי'. מה יעשה בה. ר' יוסי אמר תלויה בכפרה. א"ר זעירא כל שלא נראי' לא היא ולא דמיה מתה מיד. מודה ר' יוחנן שאם היתה ראשונה קיימת שהיא נדחית. מה יעשה בה. ר' יסא אמר תלוי בכפר'.לפום כן ר' יוסי בר ר' בון הוי עליה. אבל ה' זיתים ונתוודע לו בראשון ומביא קרבן בשני ומביא קרבן בשלישי ומקריב קרבן בד' ומקריב קרבן בה' ומקריב קרבן. ר' יוחנן אמר נתכפר לו בראשון שהוא לפני אכילת כולהם והשאר יפלו לנדבה. רשב"ל אמר נתכפר לו באחרונה שהוא לאחר אכילת כולהם והשאר ידחו רב חסדא ורב המנונא רב חסדא כר' יוחנן ורב המנונא כרשב"ל. מתיב רב חסדא לרב המנונא והא מתניתא מסייע לך. ופליגא עלי אם היתה ידיעה בינתים כשם שהוא מביא חטאת על כל אחת ואחת כך הוא מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת. אילו תנא אשם וקים ליה יאות. א"ר חיננא אפילו כן לצדדין דתמר כן: (ויקרא ד) אשר נשיא יחטא. אמר רבן יוחנן בן זכאי אשרי הדור שהנשיא שלו מביא חטאת על שגגתו על שגגתו הוא מביא לכ"ש על זדונו. נשיא שלו מביא חטאת י לא כל שכן הדיוט. נשיא. יכול נשיא שבטים כנחשון ת"ל (שם) ועשה אחת מכל מצות יי' אלהיו ולהלן הוא אומר (דברים יז) למען ילמד ליראה את ה' אלהיו. אלהיו אלהיו לגזירה שוה מה אלהיו שנאמר להלן נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו אף אלהיו שנאמר כאן נשיא שאין על גביו אלא ה' אלהיו. כתיב (קהלת ח) אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים. אשריהם הצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בעה"ז [י] כן. ואללי לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים בעולם הזה. מלך ישראל ומלך יהודה כ שניהם שוין לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה. מאי טעמא (מ"א כב) ומלך ישראל ויהושפט מלך יהודה יושבים בגורן ל בכגורן. אמר ר' יוסי בר' בון מ ובלחוד עד יהוא בן נמשי. ומה טעם (שם ב' י') בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל. מיכן והלן בליסטיא היו נוטלין אותה: איזהו משוח המשוח בשמן המשחה וכו' אמר רב הונא *)כל אותן ו' חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום בנו היה מתכפר לו בשעירה כהדיוט תני ר' יהודה בר' אלעי אומר נ שמן המשחה שעשה משה נסים נעשו בו מתחילה ועד סוף. שמתחלה לא היו בו אלא י"ב לוג שנאמר (שמות ל) ושמן זית הין. אם לסוך בו את העצים לא היה מספיק על אחת כמה וכמה שהאור בולע והיורה בולעת והעצים בולעין וממנו נמשחו המשכן וכל כליו המזבח וכל כליו המנורה וכל כליה כיור וכנו וממנו נמשחו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים וממנו נמשחו מלכים וכהנים גדולים. מלך בתחילה טעון משיחה מלך בן מלך אין טעון משיחה דכתיב (ש"א ט"ז) ויאמר ה' קום משחהו כי זה הוא זה טעון משיחה ואין בנו טעון משיחה אבל כ"ג בן כ"ג אפילו עד עשרה דורות טעונין משיחה. וכולו קיים לעתיד לבא שנאמר (שמות ל) שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם. אין מושחין את המלכים אלא על גבי מעין שנאמר (מ"א א') והרכבתם את שלמה בני על הפרד' אשר לי והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם צדוק הכהן וגו'. אין מושחין [כ] את המלכים אלא מפני המחלוקת מפני מה נמשח שלמה מפני מחלוקתו של אדוניהו יואש מפני עתליה. יהוא מפני יורם. ולא כן כתוב קום משחהו כי זה הוא [ל] זה טעון משיחה ואין בנו טעון משיחה זה טעון משיחה ואין מלכי ישראל טעונין משיחה יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו ב' שנים. ולא יאשיהו גנזו. הדא אמרה באפלסמון משחו. אין מושחין מלכים אלא מן הקרן. שאול ויהוא נמשחו מן הפך היתה מלכותן מלכות עוברת. דוד ושלמה נמשחו מן הקרן היתה מלכותן מלכות קיימת. אין מושחין מלכים כהנים. א"ר יודן ענתודרי' על שם (בראשית מ"ט) לא יסור שבט מיהודה. אמר ר' חייא בר אבא (דברים יז) למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל מה כתיב בתריה (שם) לא יהיה לכהנים הלוים. א"ר יוחנן הוא יהואחז והוא יוחנן. [והוא צדקיהו והוא שלום] והכתיב (דה"א ג) והבכור יוחנן. הבכור למלכות. והכתיב השלישי צדקיהו הרביעי שלום שלישי [מ] למלכות רביעי לתולדות. צדקיהו שצידק עליו את הדין. שלום שבימיו שלמה מלכות בית דוד. לא שלום היה שמו ולא צדקיה היה שמו אלא מתניה הדא הוא דכתיב (מ"ב כד) וימלך מלך בבל את מתניה דודו וגו' : המשוח בשמן המשחה בבנין הראשון מרובה בבגדים בבנין אחרון. ואתי כיי דמר ר' שמעון בר יינא בשם ר' אחא ה' דברים היה בהמ"ק האחרון חסר מן הראשון דכתיב (חגי א) עלו ההר והבאתם עץ ובנו את הבית וארצה בו ואכבד כתיב חסר ה' הרי אלו ה' דברים שהיה בהמ"ק האחרון חסר מן הראשון ואילו הן אש וארון ואורים ותומים ושמן המשחה ורוח הקדש תני כהן משוח מביא פר אין מרובה בגדים מביא פר ודלא כר' מאיר מ"ט דר"מ משיח ומה ת"ל כהן [נ] להוציא למרובה בגדים. מ"ט דרבנן. משיח יכול זה המלך [ס] ומה ת"ל כהן לרבות מרובה בגדים הכא את אמר להוציא למרובה בגדים

*) עי' פר"ד דרוש דרך המלך.

וכה

פירוש

פ"ג כהן משיח שחטא כו'. ק עלייתו ירידה לו. פי' מה שחטא עושה לכבודו שלא יצא דינו בב"ד של ג' זו היא ירידתו שאתה מבזיהו בפני כ"ג : ר מה מחזירין כו'. פי' מהו להחזירו לנשיאות אחר שנלקה : ש אמר ר' חגי מטב אין מחזירין ליה דיקטול לון גרסינן. וכן לעיל בסנהדרין וה"פ מטב כלומר בשבועה שאין להחזירו לנשיאותו שמא ירצה להנקם מהם ויהרגם : ת גותיין. פי' שוטרים בעלי גיאות : א מילה דאורייתא פי' דברי תורה : ב שרי טפח כו'. פי' הסוגיא הכי הוא שר' יוחנן התחיל לטפח ביד אחת וא"ל הנשיא וכי ביד א' מטפחין שדרך הטפות בב' ידים : ג א"ל לאו. פי' בתמיה ודאי כן הוא שאין מטפחין ביד א' א"כ אם אין בן לקיש יתמי איך אומר ד"ת כי הוא פותח ההלכה עמי וא"ל הנשיא ואנה המפתח כלומר והיכן הוא בן לקיש הפותח כדבר הלכה א"ל ר"י במגדל הזה א"ל למחר אנא ואת נלא לקראתו ולפי פי' זה ה"ג א"ל לאו ולא בן לקיש לא א"ל אלא אנה מפתחא א"ל בהדא מוגדלא א"ל למחר אנא ואת כו': ד עתיד לך. פי' הכן לך ד"ת שהנשיא יצא לקראתך : ה מר דוגמא כו'. פי' אמר דוגמא שלכם דומה לבוראכם : ו דורגון. פי' שמליא : ז מה חמית. פי' ומה ראית לומר אותו דבר שביזתני בו : ח מי דחיל. פי' שמיראתכם אמנע מלדבר ד"ת : ט מעבירין אותו קרינן ביה ולכן יש לי לפרשה דין התורה : י לא כל שכן. פי' רש"י שהמלך אין לבו כפוף ואפ"ה מרגיש ומביא קרבן לשגגתו כ"ש ההדיוט שלבו כפוף : כ שניהן שוין. נראה דקאי אמתניתין דאמר שאין על גביו אלא ה' אלהיו כו' ולפי שלכאורה נראה דבב' המלכים ודאי א' גדול מחבירו וא"כ אין שייך לומר אין עליו אלא ה' אלהיו דהא המלך האחר עליו ולכן דייק מקראי שהיו שניהן שוין : ל בכגורן. פי' דודאי שער שומרון לא היה גורן אלא ודאי ה"ק שהיתה ישיבתן כסנהדרין שהיו יושבים כחצי גורן עגולה וס"ל דהטעם כדי שלא יהיה לאחד עילוי בישיבתו על חבירו אלמא דשוין היו : מ ובלחוד עד כו'. פי' הא דאמרינן שהיה למלכי ישראל דין מלכות היינו דוקא עד תוס יהוא וד' דורותיו דעד הכא היה על פי הקב"ה אבל מכאן ואילך היו כלסטים שהורגים זה את זה ומולכין תחתיהם : נ שמן המשחה כו'. כל הסוגיא פירשתי במגילה פ"א :

מכב

נוסחת הירושלמי

[א] משום שהגדולה : [ב] אלא ל"ג : [ג] את ל"ג : [ד] חטאת כדר' יוחנן דר' יוחנן : [ה] כיני אכל : [ו] דו אמר : [ז] ובא : [ח] שתי קרבנות ואם לאו מביא ג' קרבנות : [ט] [כלומר בוודאן פ"מ] : [י] בעה"ז ווי לרשעים : [כ] מלך בן מלך אלא [כ"ה בירושלמי פ"ו דשקלים ופ"ח דסוטה] : [ל] זה טעון משיחה ואין בנו טעון משיחה ל"ג : [מ] [לתולדות רביעי למלכות כצ"ל וכ"ה בירושלמי שם ושם] : [נ] [לרבות כצ"ל וכ"ה בירושלמי פ"א דמגילה. פ"מ] : [ס] ת"ל כהן אי כהן יכול אף מרובה

וכה את אמר לרבות למרובה בגדים . א"ר הילא כל מדרש ומדרש לענינו [ע]. אילו
נאמר משוח ולא נאמר כהן הייתי אומר על העלם דבר מביא פר ועל שגגת
המעשה מביא שעיר הוי צריך הוא שיאמר כהן . או אילו נאמר כהן ולא משיח
הייתי אומר זה המלך . אם תאמר בפר קדמה פרשת מלך שיכול על העלם
דבר מביא פר ועל שגגת מעשה מביא שעיר הוי צריך הוא שיאמר משוח
וצריך הוא שיאמר כהן . אמר ר' יוחנן עבר והבי' עשירית האיפה שלו
כשר . (גרסי' במגילה [פ"א] מן ריש הלכה [י"ג] ועד סופה ועוד היא בכפורים
[פ"א דיומא]) ומתקנין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול . מה מיחדין ליה
עמיה . אמר ר' חגיי ס משה דינון מיחדין ליה עימיה דהוא קטל ליה אותו . אחד
מושחין ואין מושחין שנים . אמר ר' יוחנן מפני האיבה . עבר זה ושימש זה
הראשון כל מצות כהונה עליו והשני אינו ראוי לא לכ"ג ולא לכהן הדיוט . אמר ר'
יוחנן עבר ועבד עבודתו (כשרה) [נ"א פסולה] . עבודה משל מי נשמיענה מן
הדא מעשה בבן אילם מציפורי שארע קרי בכ"ג ביוה"כ ונכנס בן אילם ושימש
תחתיו בכהונה [גדולה]כשיצא אמר למלך פר [פ] ושעיר הקרבי' היום משל מי הן
משלי או משל כה"ג וידע המלך מה הוא שואלו . אמר לו לא דייך ששימש' לפני
מי שאמר והיה העולם שעה אחת . וידע בן אילם שהוסע מן הכהונה גדולה .
מעשה בשמעון בן קמחית שיצא לטייל עם מלך הערבי ערב יוה"כ עם חשיכה
ונתזה צינורא של רוק מפיו על בגדיו וטמאתו ונכנס יודה אחיו ושימש תחתיו
אותו היום ראתה אימן ב' בניה כ"ג . ז' בנים היה לה לקמחי' וכולן שימשו
בכהונה גדולה . שלחו ואמרו לקמחית מה מעשים טובים יש בידך . אמרה להן
יבוא עלי אם ראו קורת ביתי שערות ראשי ע ואימרת חלוקי מימיי אמרין כל
קמחיי' קימחין וקימחא דקימחית סולת קראו עלי' הפסוק הזה (תהלים מ"ה) כל כבודה
בת מלך פנימה פ ממשבצות זהב לבושה . יכול [נ] לא יהא משוח מלחמה *מפני
עשירית האיפה שלו . ת"ל (ויקרא י) תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו מביא
עשירית האיפה . ואת שאין בנו עומד תחתיו אינו מביא עשירית האיפה . ומניין
למשוח מלחמה שאין בנו עומד תחתיו . ת"ל ז' ימים ילבשם הכהן תחתיו מבניו
וגו' את שהוא בא אל אהל מועד לשרת בקדש בנו עומד תחתיו ושאינו בא אל
אהל מועד לשרת בקדש אין בנו עומד תחתיו : ומניין שהוא מתמנה להיות כה"ג
דכתיב (ד"ה א' י"ט) ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפנים ה' עמו . ר' יוסי כד
הוה בעו מקנתר לר' אלעזר בר' יוסי הוה א"ל לפנים ה' עמו בימי זמרי מיחה
ובימי פילגש בגבעה לא מיחה . ומניין שהיה עובד בשמנה . א"ר בא בר חייא בשם
ר' יוחנן (שמות כט) ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו מה ת"ל אחריו לגדולה
של אחריו . ומניין שהוא נשאל בשמנה . ר' ירמיה ר' [ק] חייא בשם ר' יוחנן
ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו מה ת"ל אחריו לקדושה של אחריו .
[ר] בכמה הוא נשאל איתיהו [ש] רבבהו שעלה מתניתא דבר קפרא מדרומא ותנא
אינו עובד לא בד' של כהן הדיוט ולא בשמונה של כהן גדול . אמר ר' בא בדין
היה שיהא עובד בארבעה ולמה אמרו אינו עובד שלא יהו אומרין ראינו כהן הדיוט
פעמים שהיה עובד בשמונה ככה"ג . אמר ר' יונה ולא בפנים הוא עובד והלא
בחוץ הוא נשאל וטועין דבר מבפנים לחוץ . וכי רבי טרפון רבן של כל ישראל
לא טעה בין תקיעת הקהל לתקיעת קרבן דכתיב (במדבר י) ובני אהרן הכהנים
יתקעו בחצוצרות תמימים לא בעלי מומין דברי ר"ע אמר לו ר' טרפון אקפח את
בני אם לא ראיתי שמעון אחי אימא חיגר באחת מרגליו ועומד בעזרה והחצוצרות
בידו ותוקע . אמר לו ר"ע שמא לא ראיתו אלא בשעת הקהל ואני אומר בשעת
קרבן . אמר לו ר"ט אקפח את בני שלא הטיתה ימין ושמאל אני הוא ששמעתי
ולא היה לי לפרש ואתה דורש ומסכים על השמועה הא כל הפורש ממך כפורש
מחייו . (ויקרא ט"ז) וכפר הכהן אשר ימשח אותו מה ת"ל לפי שכל הפרשה כולה
אמורה באהרן אין לי אלא אהרן עצמו מניין לרבות כהן אחר ת"ל אשר ימשח
אותו . אין לי אלא משוח בשמן המשחה מרובה בבגדים מניין ת"ל ואשר מלא את
ידו . ומניין לרבות כהן אחר המתמנה ת"ל וכפר הכהן . במה הוא מתמנה . רבנן
דקסרין בשם ר' חייא בר יוסף בפה . א"ר זעירא הדא אמרת שממנין זקן בפה .
א"ר חייא בר אדא מתניתא אומרת כן חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר ונעשיך
אב"ד על כל ישראל : הלכה ד' זה וזה שוין בעבודת יוה"כ וכו' (ויקרא כ"א) הוא
[ת] לא על המלך . הוא לא [א] הנשיא . (הוא) [והוא] לרבות כהן משוח מלחמה .
אשה בבתוליה יקח פרט לבוגרת שכלו בתוליה . ר"א ור"ש מכשירין בבוגרת . רבי
יצחק שאל אף בשאר כל הדברים כן . קומץ ואח"כ מקטיר מקבל ואח"כ זורק
[ב] שורף ואח"כ מזה . רבי יעקב בר אידי בשם ר' יצחק [ג] עשו אותו כחטאת
גזולה שלא נודעה לרבים הדא אמרה קומץ ואח"כ מקטיר מקבל ואח"כ זורק שורף
ואח"כ מזה . רבי ברכי' ורבי יעקב בר אידי ר' יצחק שאל היה [ד] עומד ומקריב
על גבי המזבח ונודע שהוא בן גרושה [ה] ובן חלוצה מה את עבד ליה כמי שמת
ומחזיר הרוצח למקומו או יעשה כמי שנגמר דינו בלא כ"ג ולא יצא משם לעולם :
הלכה ה' כה"ג פורם מלמטה וכו' ר"א בשם כהנא למעלה למעלה מקמי שפה .
למטה למטה מקמי שפה . ר' יוחנן אמר למטה מטה ממש . ר' יוחנן סלק מבקרא
לר' חנינא כד הוה גו אוסטירטא שמע דדמך שלח ואייתי מנוי טביא דשבתא
ובזעון . ר' יוחנן פליג על דר' יהודה תרתין . ואתייא ר' אלעזר בשם כהנא כרבי
יהודה אין כר' יהודה לא יפרום כל עיקר . לא אתייא דא אלא על אביו ועל אמו
כדברי ר"מ . דתניא על כל המתים אינו מבדיל קנה שפה אלא על אביו ועל אמו
[ו] כדברי ר' מאיר . רבי יהודה אומר כל קרע שאינו מבדיל קנה שפה הרי זה
קרע של תפלות . מאי כדון . [ז] אומר הוא בכה"ג שיהא מבדיל קנה שפה . כה"ג
מקריב אונן ולא אוכל דברי ר"מ . ר' יודא אומר כל אותו היום . ר' שמעון אומר
גומר את כל העבודה שבידו ובא לו . בין ר' מאיר לר' שמעון חדא . בין ר' יודא לר'
שמעון חדא . בין ר' מאיר לר' יודא הכנסה . ר' יעקב בר דמי מפסיק ביניהון ר'
מאיר אומר הי' בפנים היה יוצא . היה בחוץ לא היה נכנס . ר' יודא אומר היה
בפנים היה יוצא . היה בחוץ לא היה נכנס . ר' שמעון אומר גומר את כל העבודה
שבידו ובא לו ר' יוסי בר ר' בון בשם רב חונה מתניתא דר' שמעון (ויקרא כ"א) ומן
המקדש לא יצא עמהון אינו יוצא יוצא הוא אחריהון אלא הן נכנסין והוא יוצא הן
נכנסין והוא נגלה ויוצא אחריהן עד פתח העיר דברי ר' מאיר . ר' יודא אומר אינו
יוצא מן המקדש כתיב ומן המקדש לא יצא [ח] למד אלא לא יצא יצא לא היה
חוזר . ר' אבהו בשם ר' לעזר אין אנינה אלא למת בלבד דכתיב (ישעיה ג') ואנו
ואבלו פתחיה . התיב ר' חייא בר אדא והכתיב (שם י"ט) ואנו הדייגים ואבלו כל
משליכי ביאר חכה א"ר חנינא [ט] אין מתניתא אנינה טמאה אלא למת בלבד .
איזו היא אנינה משעת מיתה ועד שעת קבורה דברי ר' . וחכ"א כל אותו היום .

אשכחת אמר קולה וחומרת על דר' קולת וחומרת על דרבנן . מה מפקה מביניהן .
מת ונקבר בשעתו . על דעתיה דרבנן אסור כל אותו היום . על דעתיה דר' אינו
אסור אלא אותה שעה בלבד . מת ונקבר לאחר ג' ימים . על דעתיה דרבנן אסור
כל אותו היום . על דעתיה דר' אסור עד ג' ימים . אתא ר' אבהו בשם ר' יוחנן
רב חסדא תרויהון אמרין מודה ר' לחכמים שאינו אסור אלא אותו היום בלבד .
כהדא דתני ר' אומר תדע לך שאין אנינות לילה תורה שהרי אמרו אונן טובל
ואוכל פסחו לערב . והרי אמרו אנינות היום תורה . ר' יוסי בר ר' בון בשם רב
הונא תיפתר בשניקבר עם דמדומי החמה ולית שמעת מינה כלום : הלכה ו' כל
התדיר מחבירו כו' פר המשיח ופר העדה עומדין פר המשיח קודם לפר העדה בכל
מעשיו . לפי שהדין מכפר ודין מתכפר מוטב שיקדים המכפר למתכפר כמה דכתיב
(ויקרא טז) וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל . נדבת משיח ונדבת נשיא
נדבת משיח קודמת [י] לנדבת נשיא . נדבת נשיא ונדבת ציבור נדבת נשיא
קודמת . [כ] (נדבת משיח ונדבת נשיא נדבת משיח קודמת) . נדבת משיח ונדבת
ציבור נדבת מי קודמת . נשמעין מן הדא [ל] פר משיח ושעירי ע"ז עומדין שעירי
ע"א קודמין מפני שדמן נכנס לפנים . לא אמרו אלא מפני שדמן נכנס לפנים הדא
אמרה נדבת משיח ונדבת ציבור נדבת משיח קודמת . היה שם פר של ע"ז ושעיר
הבא עמו וחטאת אחרת הפר קודם לשעיר והשעיר קודם לחטאת אחרת וחטאת
אחרת קודמת לפר . היך עבידא א"ר יוסי מכיון שהשעיר מחוסר זמן לפר כמי
שקדמו פר וחטאת אחרת קודמת לפר . פר של ע"ז קודמת לשעיר הבא עמו מפני
שקדמו במקרא . ר' שמואל אחוי דר' ברכיא בעי מעתה פר של ר"ח יקדים לשעיר
הבא עמו מפני שקדמו במקרא . א"ר שמואל אמר ר' אבא מרי לית את יכול
דחטאת דידה (אחיר) [נ"א חסיר] . (במדבר כ"ט) על עולת התמיד יעשה ונסכו סמכו
לעולת התמיד . קרבן איש וקרבן אשה קרבן איש קודם [מ] לקרבן אשה . הדא
דתימא בשהיו שניהם שוין אבל אם היה זה פר וזה גדי הדא היא דמר פנחס בשם
הושעיה עבד מביא פר ורבו מביא [נ] פר העבד קודם לרבו . דתנין תמן פר משיח
ופר עדה עומדים פר משיח קודם לפר עדה לכל מעשיו . מעשה בר"א ור' יהושע
ור"ע שעלו לחולת אנטוכיא על עסק מגבת חכמים והוה תמן חד אבא יודן עבד
מצוה בעין טובה . פעם אחת ירד מנכסיו וראה את רבותינו צ ונתייאש מהם עלה
לביתו פניו חולניות . אמרה לו אשתו מה פניך חולניות . אמר לה רבותינו כאן
ואיני יודע מה אעשה . אשתו שהיתה צדקת ממנו אמרה לו לא נשתייר לך שדה
אחת לך מכור חציה ותן להם הלך ומכר חציה ובא אצל רבותינו ונתן להם ונתפללו
עליו רבותינו ואמרו אבא יודן המקום ימלא חסרונותיך . עם כשהלכו להם ירד
לחרוש בתוך חצי שדהו עם כשהוא חורש שקעה רגל פרתו ונשברת . ירד להעלותה
והאיר הקב"ה את עינו ומצא ק סימא . אמר לטובתי נשברה רגל פרתי . ובחזירת
רבותינו שאלון עלוי אמרין מה אבא יודן עבד . אמרין מי יכול למחמי אפוי דאבא יודן .
אבא יודן דתורוי אבא יודן דחמרוי אבא יודן לגמלוי חזר אבא יודן לכמות שהיה . ובא
אצל רבותינו ושאל בשלומן אמרין ליה מה אבא יודן עבד . אמר לון עשתה
תפלתכם פירות ופירי פירות אמרו לו אע"פ שנתנו אחרים יותר ממך בראשונה
אותך כתבנו ראש טימוס . נטלוהו והושיבוהו אצלם וקראו עליו את המקרא הזה
(משלי י"ח) מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו . ר"ש בן לקיש עאל לבוצרה
והוה תמן חד ר רבהון רמייא . חס ליה דלא הוה רמאי אלא שהיה מרמה במצות
והוה חמי [ס] מה ציבורא פסיק והוא פסיק לקבליה . נטלו ר"ש בן לקיש והושיבו
אצלו וקרא עליו את המקרא הזה מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו . ר' חייא
בר בא עבד ש פסיקא בההן בי מדרשא דטבריא והוה תמן חד מן אילי' דבר
סילני ופסק חד ליטרא דדהבא . נטלו רבי חייא בר בא והושיבו אצלו וקרא עליו
את הפסוק הזה מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו : הלכה ז' האיש קודם
לאשה להחיות וכו' . עד כדון בשהיה זה להחיות וזה להחיות זה לכסות וזה
לכסות . הרי שהיה זה להחיות וזה לכסות . נשמעינ' מן הדא דמר ר' יהושע בן
לוי בשם ר' חנינא בן אנטיגנוס כסות אשת חבר וחיי עם הארץ כסות אשת חבר
קודם לחיי עם הארץ מפני כבודו של חבר . לא אמרו אלא כסות אשת חבר
[ע] (בחיי) [וחיי] ע"ה אבל אם זה להחיות וזה לכסות אותו שלהחיות קודם .
אבידתו ואבידת אביו שלו קודמת . אבידתו ואבידת רבו שלו קודמת . אבידת אביו
ואבידת רבו אבידת רבו קודמת [פ] לשל אביו . שאביו הביאו לחיי העולם הזה
ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העוה"ב . רבו שלמדו חכמה (ס"א משנה) לא רבו
שלמדו מקרא . ואם היה אביו שקול כנגד רבו אביו קודם . ומה הועיל . אמר ר'
יוסי בר ר' בון כשהיה חצי תלמודו מזה וחצי תלמודו מזה אבידת אביו שחצי
תלמודו ממנו . ואבידת אמו גרושה מאביו מי קודם אביו הוא שיקדים או עד
שיהא כל תלמודו ממנו . אבידת רבו שחצי תלמודו חימינו ואבידת אמו גרושה
מאביו מי קודם רבו הוא שיקדים או עד שיהא כל תלמודו הימנו אבידתו ואבידת
אמו ואבידת אביו ואבידת רבו שלו קודם לאביו ואביו לאמו ואמו לרבו . ולא
מתניתא היא האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבידה . סברין מימר בשאין רבו
שם אתא מימר לך ואפי' רבו שם . הוא ואמו ורבו ואביו עומדים בשבי הוא קודם
לאמו ואמו לרבו ורבו לאביו . ולא מתניתא היא האשה קודמת לאיש לכסות
ולהוציאה מבית השבי . סברין מימר בשאין רבו שם . אתא מימר לך ואפילו
רבו שם . איזהו רבו שלימדו חכמה כל ת שפתח לו תחילה דברי ר' מאיר . ר'
יודה אומר כל שרוב תלמודו ממנו . ר' יוסי אומר כל א שהאיר עינו במשנתו .
אתא ר' אבהו בשם רבי יוחנן הלכה כמי שהוא אומר כל שרוב תלמודו הימנו .
ולמה לא פתר לה כר' יודה . אית תנוי תני ומחליף . ר' אלעזר קרע על שפתח
לו תחילה . שמואל חליץ על שהאיר עיניו במשנתו . ומה האיר עיניו במשנתו .
אמר ר' יוסי בר ר' בון מפתח אחד יורד לאמת בית השחי אחד פותח כיון . ומהו
אחד יורד לאמת בית השחי . שהיה שוחה אמה עד שלא יפתח ר' חנניה הוה
מיסתמיך בר' חייא בר בא בציפרין ב חמא כל עמא פריי . א"ל למ' כל עמא פריי
א"ל ר' יוחנן יתיב דריש בבי מדרשא דר' בנייה וכל עמא פרייא משמעיניה . אמר
בריך רחמנא דחמי לון פירין עד דאנא בחיים . וכל אגדתא פשטית ליה חוץ ממשלי
וקהלת : בזמן ששניהם עומדין בקלקל' האיש קודם לאשה למה שהאשה דרכה
לכן והאיש אין דרכו לכן . מעשה בר' יהושע שירד לרומי אמרו עליו על תינוק א'
ירושלמי שהי' ג אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים
והוא עומד בקלון : הלך ר' יהושע לבדקו . כיון שהגיע ר' יהושע לפתחו נענה ר'
יהושע ואמר (ישעיה מ"ב) מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים הלא ה' . נענה
אותו התינוק ואמר לו זו חטאנו לו . ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו .
מיד זלגו עיניו דמעות ואמר מעיד אני עלי שמים וארץ שאיני זז מכאן עד שאפדנו
ופדאו

נוסחת הירושלמי

מרובה בגדים ת"ל משיח כצ"ל וכ"ה בירושלמי שם. פ"מ] : [ע] [ע' הגירסא בירושלמי שם] : [פ] ואיל
הקרבים [וכצ"ל] : [נ] יכול יהא משוח מלחמה מביא עשירית [כצ"ל וכ"ה בירושלמי פ"א דיומא ופ"א
דמגילה. פ"מ] : [ק] אימי בשם : [ר] [ע' הגירסא בירושלמי שם ושם] : [ש] ר' הושעיא מתניתא : [ת] על
ל"ג : [א] [הנזיר כצ"ל וכ"ה בת"כ . פ"מ] : [ב] [שורף . צ"ל מולק . וכן בפעם השני . כן הגיה הגר"א
בירושלמי פ"ח דתרומות] : [ג] מן מה דתני [כ"ה בירושלמי פ"ח דתרומות]: [ד] אחד נגלה לערי מקלט
ונודע על כ"ג שהוא . [ה"ג הגר"א בירושלמי שם] : [ה] או בן : [ו] דברי [כ"ה בירושלמי פ"ב דסנהדרין
הלכה א] : [ז] חומר [כ"ה בירושלמי שם ובירושלמי סוף מ"ק גרסינן חומר הוא בכ"ג שאינו מבדיל] :
[ח] למד אלא לא יצא ליתא בירושלמי דסנהדרין שם] : [ט] כיני מתניתא שאין אנינות טומאה אלא
[כ"ה בירושלמי שם] : [י] לנדבת נשיא ל"ג : [כ] הסגור ליתא בירושלמי והוא מיותר : [ל] נדבת משיח
[וכצ"ל] : [מ] לקרבן אשה ל"ג : [נ] [שעיר כצ"ל . פ"מ] : [ס] כמה דציבורא : [ע] בחיי חבר [וגירסא
דכאן עיקר וע' בהגר"א יו"ד סי' רנ"א ס"ק י"ג . והציון ירושלים ל"ד] : [פ] לשל אביו ל"ג :
ויחרדו

פירוש

ס משה דינון כו' . פי' בשבועה דאם מיחדין ליה עמו ודאי שיהרג אותו ועיין לעיל ביומא פירשתי כל הסוגיא :
ע ואימרת חלוקי פי' שפת הכתונת שלי ופי' רש"י [שבת קי"ח] גבי ר' יוסי שאמר מעולם לא ראו קורות ביתי
את אמרי חלוקי שכשפשט חלוקו דרך ראשו מכסה עצמו תחלה משום צניעות : פ ממשבצות זהב לבושה . פי' אם
תכבד עצמה בתוך הבית תזכה למי שכתוב בו (שמות כ"ח) (והלבשת) [ושבצת] את הכתונת שש *) : צ ונתייאש
מהן . פי' שלא היה ביכלתו לכבדן כדרכו : ק סימא . פי' אוצר: ר רביהון רמייא . פי' ראש הרמאים ונפרש חס
וחלילה לומר שהיה רמאי אלא שהיה ערום ומרמה במצות והיינו רמאותיה שהיה רוצה להרבות מתנתו ולכך עשה
עצמו כאילו אינו רוצה לפסוק וליתן כלום כדי שירבו הציבור במתנתם ואח"כ נתן כנגד כולם ויש עוד פירושים אחרים
עיין ביפה מראה : ש פסיקא . פירוש עשה שיפסוק כל אחד צדקה כפי מה שנדבה לבו : ת שפתח לו . פי' שלמדו
תחילה בילדותו אפי' מקרא לחוד : א שהאיר עיניו . בתירוצים ובטעמים על המשניות והוא שלמדו גמרא : ב חמא
כל עמא פריין . פי' שראה רצים כל העם ואמר לר' חייא למה הן רצים וא"ל לפי שר' יוחנן יושב ודורש וכל העם
רצים לשמוע דרשתו . אמר ברוך המקום שהראה לי פירותי בעודי בחיים כדמפרש ואזיל שלמד עמו הגדות . ודייק
מיני' בפ"ב דבבא מציעא דכל שלמד עמו אפי' מקרא או אגדה בכלל רבו שלמדו חכמה הוא : ג אדמוני
*) כצ"ל וכ"ה בפי' הקצר שבדפוס קראקא . מפורש

ופראו בממון הרבה ושלחו לא"י וקרא עליו את המקרא הזה (איכה ד') בני ציון היקרים המסולאים בפז וגו' : **הלכה ח** כהן קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר כו'. חכם קודם למלך ישראל מלך קודם לכהן גדול כה"ג קודם לנביא נביא קודם למשוח מלחמה משוח מלחמה קודם לראש משמר ראש משמר קודם לראש בית אב ראש בית אב קודם לאמרכל. ואמרכל קודם לגזבר גזבר קודם לכהן הדיוט כהן הדיוט קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר ממזר לנתין נתין לגר גר לעבד משוחרר. אימתי בזמן שכולן שוין אבל אם היה ממזר ת"ח וכ"ג עם הארץ ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ. חכם קודם למלך ישראל חכם שמת אין לנו כיוצא בו מלך שמת כל ישראל ראוין למלכות. א"ר יוחנן כל אותם ארבעים יום שעשה משה בהר היה למד תורה ומשכחה ולבסוף נתנה לו במתנה וכל כך למה בשביל ד להחזיר את הטפשי'. כד דמך רבי סימון בר זביד עאל ר' הילי ואפטר עלוי (איוב כח) כי יש לכסף מוצא וגו' ברזל מעפר יוקח וגו' אלו אם אבדו יש להן חליפין אבל ת"ח שמת מי מביא לנו חליפתו מי מביא לנו תמורתו מי מביא לנו כיוצא בו. (שם) והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה אמר ר' לוי מה אם אחי יוסף על ידי שמצאו מציאה יצא לבם דכתיב (בראשית מב) ויצא לבם [נ] ויחרדו. אנו שאבדנו ר' סימון בר זביד על אחת כמה וכמה ה המלך קודם לכ"ג שנאמר (מ"א א) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי. כה"ג לנביא דכתיב (שם) ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך הקדים צדוק לנתן. ר' [ק] הונא בשם ר' חמא בר חנינא נביא מכפת ידיו ורגליו ויושב לו לפני כ"ג. ומה טעם שנאמר (זכריה ג) שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך ו היושבים לפניך. יכול הדיוטות היו ת"ל כי אנשי מופת המה ואין מופת אלא נבואה כמה דתימר (דברים יג) ונתן אליך אות או מופת. נביא קודם למשוח מלחמה משוח מלחמה קודם לראש משמר קודם לראש בית אב ראש בית אב קודם לאמרכל ואמרכל קודם לגזבר גזבר קודם לכהן הדיוט כהן הדיוט קודם ללוי לוי קודם לישראל [ר] (ישראל קודם לממזר) [נ"א כהן לא הוי לוי אמר כו'] ז לא הוא לוי לא הוא ישראל. אמר ר' אבין בשעת הדוכן שנינו. א"ר בון גר ומומר לעבודת כוכבים מומר קודם ח מפני מעשה שאירע. ט מפני מה הכל רצין אחר הגיורת ואין הכל רצין אחר משוחררת. שהגיורת בחזקת המשתמרת ומשוחררת בחזקת הפקר. מפני מה הכל רצים אחר העכבר מפני שעסקו רע עם הבריות. ואמר ר' יוחנן אל תאמן בעבד עד י ששה עשר דור. (מ"ב כה) בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה ויכה את גדליה במצפה [ש] וגו'. ר' יהושע בן לוי אמר כ ראש וזקן זקן קודם שאינו ראש אם אינו זקן. מה טעם (דברים כט) אתם נצבים היום כולכם וגו'. וכתיב (יהושע כד) ויאסף יהושע את זקני ישראל שכמה. משה הקדים ראשים לזקנים יהושע הקדים זקנים לראשים. משה על ידי שהיו הכל תלמידיו הקדים ראשים לזקנים יהושע על ידי שלא היו הכל תלמידיו הקדים זקנים לראשים משה ע"י שלא צריך להם לכבוש הארץ הקדים ראשים לזקנים יהושע על ידי שצריך להם ל לכבוש הארץ הקדים זקנים לראשים. משה על ידי מ שלא נתיגע בתלמוד תורה הקדים ראשים לזקנים יהושע על ידי שנתיגע בתלמוד תורה הקדים זקנים לראשים. רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי משה על ידי שצפה ברוח הקדש שישראל עתידין נ להסתכך במלכיות וראשיהן עומדין על גביהם הקדים ראשים לזקנים. תני ס הסדרן קודם לפלפלן. רבי שמואל אחוי דר' ברכיה בעי ואפילו כרבי אימי. אמר ליה ע מאי את בעי מן רבי אימי [ת] דהוא סדרן והוא הפלפלן. פ הדא אמרה משנה קודמת למקרא. והדא מסייעא להדיא דתני ר' שמעון בן יוחי העוסק במקרא מדה ואינה מדה. ורבנן עבדין מקרא כמשנה. מר שמואל בר נחמן אמר משנה קודם לתלמוד. ומה טעמא (משלי יד) קנה חכמה קנה בינה וגו'. ר' יוחנן אמר תלמוד קודם למשנה ומה טעמא (שם טז) קנה חכמה מה טוב מחרוץ. מה מקיים ר' יוחנן טעמא דר' שמואל בר נחמן מים בזול ויין ביוקר אפשר לעולם לחיות בלא יין. אי אפשר לעולם לחיות בלא מים. ומה מקיים ר' שמואל בר נחמן טעמא דר' יוחנן מלח בזול פילפלין ביוקר אפשר לעולם לחיות בלא פלפלין אי אפשר לעולם בלא מלח. לעולם הוי רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד. הדא דתימר עד שלא שיקע בו רבו רוב משניות אבל משישקע בו רבו רוב משניות לעולם הוי רץ אחר התלמוד יותר מן המשנה. דרש ר' שמואל בריה דר' יוסי בי ר' בון (משלי כח) חכם בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו. חכם בעיניו איש עשיר זה בעל התלמוד. ודל מבין יחקרנו זה בעל אגדה. לשנים שנכנסו לעיר ביד זה עשתות של זהב וביד זה פרוטרוט. זה שבידו עשתות של זהב אינו מוציא וחיה וזה שבידו פרוטרוט מוציא וחיה. דרש ר' אחא (שם טז) פלס ומאזני משפט לה' מעשהו כל אבני כים. פלס זה המקרא מאזני זה המשנה משפט זה התלמוד. לה' זה התוספתות. מעשהו כל אבני כים כולהם נוטלין שכרן מכים אחד. ר' אבא בר כהנא אזל לחד אתר אשכח ר' לוי יתיב דריש (קהלת ו) איש אשר יתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו כי איש נכרי יאכלנו. עושר זה המקרא נכסים אילו הלכות. וכבוד זה התוספתות. ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' חונה ומשנתו של ר' הושעיה ומשנתו של בר קפרא. ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו זה בעל אגדה שאינו לא אוסר ולא מתיר לא מטמא ולא מטהר. כי איש נכרי יאכלנו זה בעל התלמוד. קם ר' אבא בר כהנא ונשקיה בראשיה אמר זכותה מימרינה יקים תזכיה מימרינה מיתיב. ביקשו למנות זקנים מאיכן הן ממנים מטבריא [א] אמדרומה. אמר ר' סימון (שופטים א) יהודה יעלה. א"ל ר' מנא הדא דתימר למלחמה אבל למנוי (אסתר א) רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות. ר' יעקב בר אידי בשם ר' יהושע בן לוי מעשה שנכנסו זקנים לעליית בית [ב] גזייא ביריחו ויצתה בת קול ואמרה להן יש ביניכם שנים ראוין לרוח הקדש והלל הזקן אחד מהן נתנו עיניהן בשמואל הקטן. שוב נכנסו זקנים לעליה ביבנה ויצאה בת קול ואמרה להן יש ביניכם שנים ראוין לרוח הקודש ושמואל הקטן אחד מהן. נתנו עיניהם באליעזר בן הורקנוס. והיו שמחים על שהסכימו דעתן לדעת רוח הקודש אילין דבר פזי ודר' יהושעי' הוו עלין ושאלון בשלמיה דנשיא בכל יום והוין אילין דר' יהושעיא עלין קדמאי [ג] (ונפקין קדמיי) אזלין אילין דבר פזי ואיתחתנון לנשיאותא [ד] ובעין למיפק קדמיי. אתון ובעון לר' אמי כתיב (שמות כ"ו) והקמותי את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לעצים אלא איזה קרש זכה להנתן בצפון [ה] ואי זה קרש זכה להנתן בדרום תרתין זרעיא הוון בצפרין בוולבטיה ופנגיי' הוון עלין ושאלון בשלמיה דנשיא בכל יום והוון בוולבטיה עלין קדמאין ונפקין קדמאי אזלון פנגיי' וזכון לאורייתא אתון בעון מיעול קדמאי. אשתאלת לר' שמעון בן לקיש שאל ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן. עאל ר' יוחנן ודרשה בבי מדרשא דטבריא (נ"א דר' בנייה) אפילו ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ. סברין מימר לפדות ולהחיות ולכסות הא לישיבה לא. אמר רבי אבון אף לישיבה. מה טעם (משלי ג) יקרה היא מפנינים אפילו מזה שהוא נכנס לפני ולפנים :

הסלת מסכת הוריות

פירוש

מפורש בבלי דסניזקי' [דף נז.] : ד להחזיר את הטפשים. פי' שיחזרו על תלמודם אע"פ ששוכחים מה שלומדים כי אולי יתגם ה' במתנת חנם כמו למרע"ה : ה מלך קודם. הסוגיא מבוארת בבבלי דפרקין : ו היושבים לפניך. משמע שיושבין כפופים לפניו : ז לא הוי לוי. פי' וקמ"ל דכהן קודם ללוי פשיטא דהא אית חלק הלויים כגוי בלא הכהנות ומשני דבשעת הדוכן דהא אין הכהן כשר לעבודה זו אפ"ה מצוה בכהן קודם : ח מפני מעשה שאירע. פי' שע"י שקדמו לגר חזר המומר ונטמע בין העובדי כוכבים ויש ספרים גורסין גר למשוחרר משוחרר קודם כו' : ט הכל רצין כו'. הסוגיא עיין בבבלי : י עד ששה עשר דור. פי' שהרי ישמעאל היה דור ששה עשר מאבי אבותיו שהיה [עבד] כדאיתא בפ"ק דמגילה (דף ט"ו ע"א וכהגירסא שהובא בד"ס שם ופי' רש"י בדברי הימים שם) והא דכתיב מזרע המלוכה פירשו שם שהעביר זרעו למולך כו' ע"ש : כ ראש וזקן ראש קודם שאינו ראש אם אינו זקן גרסי'. וה"פ הראש זה הנשיא בית אב וזקן הוא המורה הוראה ואמר שהנשיא קודם שאם לא הגיע להוראה לא היו עושין אותו נשיא : ל בכיבוש הארץ. פי' ליטול עצה מהם : מ שלא נתייגע. פי' כדאמרן שנתנה לו במתנה : נ להסתכך. פי' מלשון וסכותי את מצרים ויש גורסין להסתכך : על גביהן. פירוש להשתדל ולהליץ בעדם : ס הסדרן כו'. פי' מי שמשנתו סדורה לו בפיו ואינו צריך להקשות ולפרק הוא קודם מחריף שיודע לפרק ולהקשות בפלפולו : ע מתבעי לך כו'. פי' וכי תיבעי לך שהסדרן יהיה חשוב מר' אמי שהוא גם היה בקי במשניות אלא שהיו בקיאין יותר ממנו ופשיטא שמרוב חריפותו הוא חשוב יותר ממי שאינו חריף כ"כ אע"פ שהוא בקי ממנו כיון שגם הוא בקי : פ הדא אמרה. פי' זאת אומרת כיון שהסדרן קודם מפני שיכול ליהנות מלימודו ולהורות יותר מן המפולפל שאינו נהנה מפלפולו כ"ה בעל משנה קודם לבעל מקרא שגם הוא אינו יכול להורות מן המקרא. וכל הסוגיא' נתבארו בבבלי דפרקין :

נוסחת הירושלמי

[נ] ויחרדו ל"ג : [ק] יונה : [ר] ישראל קודם לממזר ל"ג : [ש] וגו' ל"ג : [ת] הוא הפלפלן : [א] [או מדרומה כצ"ל וכ"ה בפ"מ] : [ב] [בגמ' סוטה מ"ח ב' וסנהדרין י"א ובתוספתא פי"ג דסוטה גרסינן גוריא] : [ג] ונפקין קדמיי ליתא בירושלמי כאן אלא בפי"ב דשבת : [ד] אתון בעון מיעול קדמי אתון ושאלון לר' אמי [א"ל ר' אמי כ"ה בירושלמי דשבת שם] : [ה] ינתן בצפון בדרום ינתן בדרום :

סליק פרקא וכולה מסכתא דהוריות וסדרה דישועות בסייעתא דנעלה בתרועות

פירוש המשניות להרמב"ם ז"ל ממסכת הוריות

הקדמה יש להקדים למסכת זו עיקרים הם צריכים למי שרוצה להבין אותה. וזה כי אחת ושלשים מצות לא תעשה חייב על זדון כל אחת מהן כרת והוא כתוב בתורה ויתחייב על שגגת כל אחת מהן קרבן חטאת וכלן מנויות בראש מסכת כריתות ושם נבארם ומכלל אלה השלשים ואחת עבודת כוכבים. וכששגג באחת מאלה השלשים ואחת מצות החטאת שהוא חייב להביא כשבה או שעירה כמו שנתבאר בפרשת ויקרא באמרו ואם נפש אחת תחטא בשגגה וגו' והביא את קרבנו שעירת עזים ואם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה ואם שגג זה היחיד בעבודת כוכבים החטאת שהוא חייב להביא שעירה על כל פנים והוא מה שנאמר בפרשת שלח לך אם נפש אחת תחטא בשגגה והקריב עז בת שנתה לחטאת לפי שמה שהוא מדבר בכאן הוא בשגגת ע"כ כפירוש כמו שנאמר וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אמרו רבותינו ז"ל מצוה שהיא שקולה כנגד כל המצות וכבר באר בספרי שאותה פרשה בשגגת ע"כ הוא וזה דין היחיד מאשר העם כמו שאמר מעם הארץ. ואם ב"ד הגדול של שבעים ואחד הוא ששגג באחת מאותן אחת ושלשים מצות ודנו בהיתר שום אחת מהן ועשו ישראל על פיהם ואח"כ נודע להם שטעו בה חייבין ב"ד פר לחטאת כמו שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל רוצה לומר הסנהדרין והקריבו הקהל פר וההמון שעשו על פיהם פטורין. ואם שגו ב"ד בהיתר כלום בע"כ וטעו העם גם כן ועשו ע"פ סברתם חייבין ב"ד פר ושעיר פר לעולה ושעיר לחטאת כמו שבאר בפרשת שלח לך בשגגת ע"כ באמרו והיה אם מעיני העדה נעשתה בשגגה וגו' ופר שיקרבו ב"ד על שאר מצות רצוני לומר שגגת אחת מאלה השלשים ואחד נקרא פר העלם דבר והשעיר שמקריבין חטאת בשגגת ע"כ נקרא שעיר ע"כ ויהיו ג"כ העושים על פיהם פטורין מן הקרבן. ולזה יש תנאים הרבה כשישלמו כולם יהיו ב"ד חייבין בקרבן וכל העם פטורין ואם יחסר מהם אפילו תנאי אחד נסתלק חיוב פר העלם או פר ושעיר של ע"כ ויהיה דינם כדין היחידים וכל מי שעבר ועשה בשגגה יביא קרבן יחיד הראוי לאותו חטא בין שהיה העושה מב"ד עצמו או מאשר העם וכל מי שלא יעשה אינו חייב כלום. אבל כשישלמו התנאים שיתבארו בזה הפרק יהיו כל העם פטורין ממה שעשו והקרבן מחויב לב"ד לפי שטעו בדינם ואע"פ שלא עשו שום דבר לפי שזה שהם מחויבים בקרבן הוא לפי שעשו העם ע"פ הוראתם והעיקר אצלנו מעשה תלוי בקהל והוראה בב"ד. ואע"פ שהתנאים אלו. מבוארים בזה הפרק הנני זוכרם כדי שיהיו מזומנים תמיד. התנאי הראשון שיהא ראש ישיבה מצוי בהוראה וב"ד כולם השבעים מצוין עמו. והתנאי השני שלא יהיה בהם פסול אלא שיהיו כולם ראוין להוראה כסנהדרין גדולה. והתנאי השלישי שיטעו כולם ולא יהיה ביניהם מחלוקת בהתירם ומה שהתירו. והתנאי הרביעי שיטעו בדבר המקרא או במה שיורה עליו המקרא כמו שיתבאר. והתנאי החמישי שעשו בהוראתם כל יושבי הארץ או רובן ר"ל רוב מנין השבטים כלומר שאפרים ומנשה אינם נחשבים ב' שבטים לענין זה שלא נמנו לשני שבטים אלא לענין נחלה בלבד. והתנאי הששי שיהיו אלו שיטעו בהוראתם שוגגין שיחשבו בלבם שדין אמת הורו שלא ידעו הטעות והם עושים כהוראתם. והתנאי השביעי שיהיו ב"ד עצמם יודעים אותו הדבר שטעו בו לא שיעלם מהם ואף על פי שאותם שעשו על פי הוראתם יודעים כגון שיתירו קצת החלבים האסורים ויאמרו שהוא מותר ושאינו נקרא חלב ואכלוהו רוב הקהל על פיהם ואחר כך זכרו שהורו בשגגה ולא ידעו אם אחד מן החלבים האסורים הוא שהתירו או אחד מדמים האסורים בכיוצא בזה אינם חייבים פר העלם ואע"פ שכל העם אומרים להם החלב הפלוני כמו שנאמר ונודעה החטאת אשר חטאו עליה ולא שידעו החוטאים. וכשיחסר אפי' תנאי אחד מאלו התנאים בלבד יהיה דין קרבן ב"ד ודין כל מי שעבר ועשה דין יחיד ששגג בלא הוראת ב"ד שהוא חייב חטאת שעירה או כשבה כמו שבארנו. ואתה התבונן אלה העיקרים שהם מפתח מסכתא זו והנני עתה מתחיל לפרש :

פרק ראשון

הורו בית דין לעבור על אחת מכל מצות וכו' : דף ב

ענין ההוראה שעליה יתחייבו ב"ד שיאמרו לעם מותרים אתם לעשות דבר פלוני : ואמרו ועשה שוגג על פיהם לפי שאם היה שוגג שלא על פיהם חייב קרבן כגון שהורו שחלב הקרב מותר אם נתכוין לאכול חלב הקרב ואכלו על פיהם אינו חייב קרבן אבל אם נתכוין לאכול שומן ואכל חלב הקרב חייב קרבן לפי שלא אכלו בשביל שהתירוהו ב"ד אבל כשאכל על פיהם אינו חייב כלום ואפי' היו מעשיו עם מעשיהם ביחד או לפני מעשיהם וכן אם עשה ולא עשו הם כלום היה פטור לענין שהקדמנו מלאמרינן מעשה תלוי בקהל והוראה בב"ד ומשנה זו רבי יהודה היא דסבר שיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור אבל רבנן סברי יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב עד שיהיו רוב יושבי ארץ ישראל עושים על פיהם ואותה שעה יהיו העושים פטורין וב"ד חייבין בקרבן כמו שביארנו. ויושבי ארץ ישראל אלו הם כמו שכתוב וכל ישראל עמו מלבא חמת עד נחל מצרים ר"ל שאותם שהם במקום זה הם כל ישראל ואין משגיחין לאשר הם חוץ לארץ : וזה שידע שטעו ועשה על פיהם שאמר בכאן שהוא חייב כלומר חייב בקרבן יש להקשות עליו וזה כי הואיל שידע שטעו ועשה מזיד הוא והמזיד אינו חייב קרבן ופירוק קושיא זו כמו שבארנו שהוא שגג במה שאמר יתברך על פי התורה אשר יורוך וחשב שראוי לעשות על פיהם ואפי' טעו וידע בטעותן ולפיכך עשה על פיהם ואע"פ שהיה יודע שטעו ולפיכך חייב קרבן יחיד ולא יצטרף לאשר עשו בשגגה ואפילו על פיהם : ואמרו התולה בעצמו ואפילו לא היה ברור אצלו שטעו אלא שאין דרכו שיעשה על הוראתם אלא הטוב בעיניו וג"כ לא נתברר אצלו בטולו ונשאר הדבר אצלו כאילו לא הורו אם עשה חייב :

הורו בית דין וידעו שטעו וכו' : דף ג ע"ב

ר"ש פוטר לזה שעשה מן הקרבן לפי שהיתה הוראה שפשטה ברוב הציבור וזה שעשה בכלל רוב ציבור מה שעשה : ור"א אומר ספק לפי שהיה לו לשאול וכאילו הוא אצלו ספק כמו שאכל ואינו

ואינו יודע אם חלב אם שומן אכל שאינו חייב אלא אשם תלוי כמו שיתבאר עיקר זה בראשון מכריתות ולפיכך מי שעשה אחר שנודע לו מביא אשם תלוי ונתבאר בתלמוד שר"א מכריע: אחר כן אמר שספק לדעת ר"א הוא מי שישב בביתו ולפיכך הוא חייב באשם תלוי אבל ההולך בדרך אינו חייב כלום לדברי הכל: ומחלוקת ר"ע ובן עזאי הוא במי שטרח לצאת בדרך ואינו הולך עכשיו אבל הוא יוצא לדרך ועשה ר"ע סבר להתעסקו בצרכי הדרך אינו יכול לשאול וכאילו הוא במדינת הים ובן עזאי אומר הואיל והוא בעיר מאי שנא מן היושב בביתו. והלכה כר"א וכר"ע:

הורו בית דין לעקור את כל הגוף וכו': שם

אין ב"ד חייב קרבן ויהיו העושים על פיהם פטורין עד שהיה הדבר שטעו בו דבר שאין הצדוקין מודים בו אבל אם הוא מבואר כל כך שמודים בו הצדוקין ב"ד פטורין לפי שלא נקרא טעות אבל הוא שכחה והוא ענין אמרם ז"ל קרי בי רב הוא אמרינן ליה ויהיה כל מי שעשה כפי שכחתם חייב קרבן יחיד כמו שהקדמנו: ושומרת יום כנגד יום כבר באַרנוה בראש מגילה ועוד יתבאר דיניהם בנדה ובזבים והמשיל טעותם בה שיאמרו לא תהיה שומרת יום כנגד יום אלא אם ראתה דם ביום אבל בלילה לא לפי שהזבה לא תהיה זבה עד שתראה הדם ג' ימים ויטעו הם ויאמרו ביום ממש שהוא מבקר ועד ערב של כל יום לפי שנאמר ימי זובה וכשיטעו בזה השיעור ובעלו רוב הקהל נשותיהם רואות דם בלילה באותה שעה יהיו חייבין פר העלם: וכן בשבת שיאמרו המוציא בלבד חייב לפי שנא' אל יצא איש ממקומו אבל כשהושיט או זרק לא: וכן נ"כ בעבודת כוכבים שיאמרו המשתחוה הוא שהוא חייב שנאמר לא תשתחוה לאל אחר וענין השתחויה שיפשוט ידיו ורגליו על הארץ אבל אם השתחוה לעבודת כוכבים בלא פישוט ידים ורגלים אינה השתחויה. הנה כשיהיה הטעות בדמות אלה הדברים אז הם מביאין קרבן והעושים על פיהם פטורים אבל כששכחו מקרא ממה שכתוב בתורה או דבר שיש לו סמך גדול במקרא הם פטורים והעושים על פיהם חייבים וזהו אמרו עד שיורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו:

הורו בית דין וידע אחד מהן שטעה וכו': דף ד ע"ב

מופלא של ב"ד הוא ראש ישיבה ואפילו היה מניינם שלם רוצה לומר שבעים וא': ואמרו בשגגת ב"ד והיה אם מעיני העדה וגו' ואמרו בב"ד ושפטו העדה וכבר באַרנו בסנהדרין שאלה הנזכרים כולם אינם ראויים להוראה בסנהדרין לפי שנאמר במשה והתיצבו שם עמך ולמדנו בפי' פסוק זה עמך בדומין לך כלומר מיוחסין: וזקן שלא ראה בנים אינו כשר לדיני נפשות לפי שהוא אכזרי ולא ירחם על בני אדם לפי שאינו יודע אהבת הבנים ואנו צריכים להסכמת כולם על ההוראה שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו:

הורו בית דין שוגגין ועשו כל הקהל וכו': שם

כבר באַרתי בהקדמת מסכת זו שעל שגגת ע"כ קהל מביא פר לעולה ושעיר לחטאת ויחיד מביא שעירה (וכשבה) ובשגגת שאר מצות (הל' א) ב"ד מביאים פר ויחיד כשבה או שעירה וזה שנאמר והקריבו הקהל נחלקו בו ר' יהודה ור' מאיר ר' יהודה סבר כל קהל וקהל ור"מ סבר הקהל שהורה בלבד והוא ב"ד הגדול לפי שאמר קהל ישראל כו' ורבי שמעון אומר כל קהל וקהל ב"ד הגדול גם כן מצטרף למנין השבטים שחטאו לפי שכל שבט יקרא קהל כמו שנאמר ויעמוד יהושפט בקהל יהודה ושבעה שבטים הם רוב המנין של שבטים כמו שבארנו בהקדמה: ואמרו או רובן ר"ל רוב מנין אנשי ישראל ואע"פ שזה הרוב ממעוט מנין השבטים לא מרובן וכבר ידעת דעת ר' יהודה שאומר כל קהל וקהל ולא יתחייב לב"ד הגדול כלום שיש קרבנות הרבה יביאו אותן שלא חטאו ע"י הוטאים. וכמו כן לדעת ר' יהודה שבט אחד שעשה בהוראת ב"ד הגדול שאר שבטים מביאין על ידו כשהיה רוב קהל ולפיכך אומר בכאן ושאר שבטים פטורין לפי שהיה אותו השבט עושה בהוראת עצמו ור"ש אומר כמו שכשעשו כל הקהל יקרבו ב"ד הגדול על ידיהם כמו כן כשעשו רוב הקהל יקרבו ב"ד עמהן על כל פנים הקרבן הראוי לב"ד לפי שהם אותם שהורו ואין דעתו שיביא מי שלא חטא בשום פנים ויראה שאף על פי שלא בא בזה מקרא שכשיהיה השבט ההוא רוב הקהל שעשו בהוראת ב"ד הגדול שבית דין הגדול לבדם מביאין פר בלבד ובע"כ פר ושעיר. והלכה כר' יהודה במה שאמר כל קהל וקהל מביא אותן הקרבנות נקראין פר העלם ושעירי ע"כ והלכה כחכמים: ואמנם הדמים שלוקחים בהם אלה הפרים והשעירים אמרו פר העלם דבר ושעירי ע"כ מתחלה גובין להן ואינן באין מתרומת הלשכה ואלה הפרים והשעירים כולם הם נשרפים כמו שנבאר בחמישי מזבחים:

פרק שני

הורה כהן משיח לעצמו שוגג וכו': דף ו ע"ב

אמר בפרשת ויקרא אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר להטאת וזה הפר הוא שנקרא פר הבא על כל מצות ואמרו לאשמת העם דבר על שגגת המעשה כמו שקדם לנו שהוא צריך שיורו בשגגה ויהיו עושים בשגגה על פיהם כמו כן המשיח לא יביא אלא על העלם דבר עם שגגת המעשה והוא עצמו שיעשה בשגגה על הוראתו שהורה לעצמו בשגגה וכבר נתבאר בהוראת ב"ד לציבור כי אם היה ב"ד בשני הפנים פטור כמו כן יהיה הוא בכמו אלה שני הענינים פטור מן הקרבן כי המזיד אינו חייב קרבן ומתגלי זה הכהן המשיח שיהיה חכם מופלא ויורה בפני עצמו ואז חייב כפרה בפני עצמו אבל כשהוא אינו מופלא או שנשתתף עם ב"ד בהוראה ועשה בכלל העושין כשהוא סומך על הוראתו עם הוראת ב"ד הרי הוא כמו איש אחד מב"ד שסומך על הוראת העדה אשר הוא ממנה ודינו כדין איש אחד משאר העם אם היו העושין רוב הקהל הוא יתכפר לו עם הציבור ואם היו מיעוט הוא אחד מהם: לבטל מקצת ולקיים מקצת כפי מה שהתנה בב"ד וג"כ צריך העלם דבר עם שגגת המעשה ואינו חייב אשם תלוי כשהוא מסתפק ולא נודע לו כגון ב"ד עם הציבור ועוד יתבאר זה:

הורה בפני עצמו וכו': דף ז

היה עולה על הדעת שכהן גדול אפילו עשה בהוראת ב"ד לא יתכפר לו עם הציבור הואיל ואינו מתכפר עמהם בשום כפור אלא בקרבן מיוחד לו בפני עצמו כמו שבאר במקרא פר החטאת אשר לו והודיענו בכאן שמתכפר לו עם הציבור כשנשתתף עמהם בשגגה כמו שאמר יתעלה על חטאתו אשר חטא ר"ל שיהיה חטאו מיוחד לו לבדו אותה שעה יביא קרבן בפני עצמו אבל כשנשתתף עם הציבור לא ולמדנו ע"כ משאר מצות לפי שנאמר בשאר מצות ונעלם דבר מעיני הקהל ונאמר בע"כ והיה אם מעיני העדה כמו שלשם באמרו דבר ולא כל הגוף כן באמרו בע"כ ואיני צריך לבאר כי בכל מקום שאמרנו שאר מצות או כל המצות בענין זה באיזה מקום שבא כי אמנם נרצה לומר האחת ושלשים מצות לא תעשה שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת:

אין חייבין אלא על העלם דבר כו': דף ז ע"ב

אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת המעשה וכן המשיח ולא בע"כ אין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת המעשה. כבר קדם שכהן משיח לעצמו כבית דין הגדול לציבור ושע"כ כשאר מצות: ושגגת המעשה הוא שיסמוך על אותה הוראה ויעשה כמוה ויהיה שוגג על פי הוראתו כמו שבארנו:

אין בית דין חייבין עד שיורו כו': דף ח

כבר בארנו שזה שאמר בפ' שלח לך וכי תשגו ולא תעשו שהוא מדבר בשגגת ע"כ ואמר אחר כן תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה הוקשה כל העושה בשגגה לשגגת ע"כ מה ע"כ דבר שחייבין על זדונו כרת ומצאנו שהכתוב חייב בשגגתו חטאת ואז חייב ב"ד כשהורו בה קרבן חטאת אף כל העושה בשגגה עד שישגה בדבר שחייבין על זדונו כרת ואז יתחייב על שגגתו חטאת ואם היה אותו הדבר שחייב היחיד על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ואז חייב ב"ד כשהורו או המשיח קרבן חטאת. והיוצא מדברינו שכל שחייבין על זדונו כרת יתחייב היחיד על שגגתו חטאת וחייבין ב"ד והמשיח על הוראה בו על התנאים שהקדמנו קרבן מלבד המשה דברים והם פסח ומילה ומגדף וטמאת מקדש וקדשיו לפי שהפסח והמילה אע"פ שהם בכרת כי קרבן ה' לא הקריב במועדו חטאו ישא אבל אינו חייב על שגגתו חטאת לפי שהם מצות עשה ומצאנו הכתוב שחייב קרבן חטאת על מצות לא תעשה והוא שנאמר אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה בשגגה וגו' וכן המגדף אין חייב בשגגתו חטאת כמו שנאמר לעושה בשגגה יצא מגדף שאין בו מעשה וכמו כן מטמא מקדש וקדשיו אינו בכלל באמרו אחת מכל מצות ה' לפי שהוא באר הקרבן לו בכתוב שהוא בעולה ויורד וידוע ששלשים ושש כריתות בתורה כמו שנתבאר מניניהם בראשון במסכת כריתות וכן כולן כתובין בתורה ונשאר לנו מן הכריתות אחת ושלשים ואותן האחת ושלשים הן שחייבין בשגגתן חטאת קבועה כפי אלו החלוקים שנתבארו במסכת זו. הנה התברר שהיחיד לא יביא חטאת קבוע אלא על אחת מאלה בין שהיה אותו היחיד הדיוט או כ"ג או נשיא אמנם שגגת ציבור שהיא אינה כשאר מצות גם כן אלא באחת מאלה למדנו משגגתה לעבודת כוכבים כמו שבארנו באמרם אתיא מעיני מעיני:

אין חייבין על עשה ועל לא תעשה כו': דף ח ע"ב

העיקר בידינו כי כל שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת חייבין על לא הודע שלו אשם תלוי והראיה על זה ממה שנאמר ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות ה' וכבר בארנו בהלכה שלפני זאת שהמצות שרמז עליהם בכאן הם שחייבין על זדונו כרת וחייבין על שגגתו חטאת קבועה ואמר באשם תלוי ואם נפש אחת תחטא בשגגה בעשותה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ולא ידע ואשם וזהו אשם תלוי והדברים שדבר בהם בקרבן עולה ויורד ולא חייב בהם חטאת קבועה היא שמיעת הקול וביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו והוא שנאמר ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה עד סוף הפרשה ובשביל אלה העיקרים אין חייב אשם תלוי בלא הודע של מקדש וקדשיו ואין חייבין ב"ד פר העלם כשהורו וטעו בטומאת מקדש וקדשיו לפי שהורו בדבר שחייבין על זדונו כרת אבל אין חייבין על שגגתו חטאת רוצה לומר חטאת קבועה כמו שאר מצות כמו שנתבאר למעלה ואמנם חייב על שגגתו קרבן עולה ויורד ועשה שבמקדש הוא שיטמא בתוך המקדש שנצוה אליו שיצא ומצותינו לו לצאת היא מצות עשה שיצא אבל ראוי לו לצאת בדרך קצרה כמו שנתבאר בשני משבועות ואם יצא בארוכה שיאריך בעכובו במקדש הוא חייב כרת: ולא תעשה שבנדה הוא שלא יבא על הנדה: ועשה שבנדה הוא כשנטמאת בעוד שהוא בא עליה שנצוה אותו שיתפרש ממנה כמו שצוונו לאחר שיצא מן המקדש וזו היא מצות עשה כשנאמר לו פרוש ממנה אבל יתחייב בזה מה שאומר לך וזה כי אם נבדל ממנה כשפרשה נדה מיד והוא בקשיו הוא חייב כרת אם היה מזיד או חטאת אם היה שוגג לפי שהנאה לו ביציאתו כביאתו וכאילו בא על הנדה אבל ראוי לו שיעמוד על עניו ויבטל מתנועות וימתן לפרניו בקרקע עד שתנוח תאוותו ואם הוציא שכבת זרע אין בכך כלום שהוצאת שכבת זרע בעריות לענין העונשין אין מוסיף איסורא ולא גורע כמו שבארנו בשביעי מסנהדרין וכשיסיר הקושי אז ראוי לפרוש ממנה ואז נאמר לו פרוש ומבואר הוא שעשה זה שבמקדש ועשה שבנדה אינו מצות עשה גרידא אבל הוא מצוה מדרך הקבלה כמו שנצוה עליו למי שיש עליו בגד שעטנז פשוט זה הבגד שזה הלווי שבתו מצוה לא תעשה ואין ספק שהנדה בכרת ושגגתה בחטאת קבועה ולפיכך חייבין כשהורו על עשה ועל לא תעשה שבה בשגגה אמנם הוראתם בלא תעשה שבה הוא מבואר כמו שזכרנו בפ' ראשון כי הנדה והזבה גמורה ושומרת יום כנגד יום שנקראת זבה קטנה והיולדת ביאת כולן שוה באיסור ומשום הכי יתחייב הכרת על ביאת כל אחת אבל נשתנו דיניהם בטומאה ובטהרה בלבד ואמנם הוראתם בעשה שבה כגון שיאמרו ראוי לו לפרוש קודם שתנוח תאוותו ויתירו זה הם חייבים פר העלם כשישלמו התנאים לפי שהורו בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אבל כשאמרו שהטמא מותר לו להכנס במקום פלוני מן העזרה וזו היא הוראה בלא תעשה שבמקדש או שאמרו כי מי שנטמא בעזרה מותר לו שילא בדרך ארוכה ואינו חייב שיכוון דרך קצרה וזו היא הוראה בעשה שבמקדש ואינם חייבים בזה פר העלם ואע"פ שהתירו בדבר שחייבין על זדונו כרת הואיל ואין חייבין על שגגתו חטאת קבועה. והתבונן באלה העיקרים כולם ודע אותם כי הם גדולי התועלת במסכתא זו ובכל הבא אחריה בסדר קדשים:

אין חייבין על שמיעת קול וכו': שם

אומר שב"ד וכהן משיח אינן חייבין כשהורו בשום דבר מאלה וכבר קדם שטעם הזה ור' יוסי הגלילי אומר שהנשיא ג"כ פטור בדברים אלו ואינו חייב על דבר מהם קרבן לעולה ואפי' שגג בהן מאין הוראה וכן כ"ג לשיטת ר' יוסי פטור על אלה העונות מן הקרבן בלבד כשמתעסק כהן לפי שנאמר באלה החטאים ואם לא תגיע ידו ואם לא תשיג ידו מי שבאין לידי עניות יצאו כ"ג ונשיא שאינם באים לידי עניות לפי שמתנאיהם העושר ורבי עקיבא אומר נשיא חייב לפי שנאמר וכפר עליו הכהן מחטאתו ואמר עוד בסוף פרשה זו שחייב עליו קרבן על שמיעת הקול וביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו וכפר עליו הכהן מחטאתו אמנם כהן גדול אינו חייב בקרבנות (אלא) [אלו] לדעת ר' עקיבא לפי שנאמר זה קרבן אהרן ובניו וגו' וקבלנו בפירוש זה זו באה חובה כלומר חביתי כהן גדול ואין אחרת באה חובה ומצאנו שחייב באלו החטאות אם לא תשיג ידו עשירית האיפה סולת וכהן גדול מן הנמנע אצלו להקריב מנחת חובה זולתי החביתין ומצד שנמנע ממנו עשירית האיפה נמנעו ג"כ שתי תורים וכשבה או שעירה לפי שנאמר בסוף הפרשה באחת מאלה כל שאין מתכפר באחת אין מתכפר באלה רצוני לומר שאין חייב בזה הקרבן אלא מה שיתכן בו שיקלים איזה נזדמן מן השלשה מינים בהמה או עוף או מנחה לפי הענין ואין הלכה כר"ע אלא כ"ג ונשיא חייבין קרבן עולה ויורד על שמיעת קול ועל בטוי שפתים ועל טומאת מקדש וקדשיו כמו שיתבאר אחרי כן:

כל המצוה שבתורה וכו': דף ט

כל זה מבואר והם מקראות התורה וכבר קדם ביאורם:

אשם תלוי והיחיד והנשיא וכו': שם

אומר שהעונות שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת קבועה כשנסתפק הנשיא או היחיד באחת מהן אם עשאה חייב אשם תלוי כמו שנתבאר בכריתות אמנם כהן משיח וב"ד אין חייבין אשם תלוי לעולם על הספק בהוראה אבל חייבין קרבן חטאת כשיתברר החטאת כמו שנאמר ונודעה החטאת וכבר קדמו עקרי זה: ואשם ודאי יתחייב על ה' דברים אפשר שיעשם היחיד בין שהוא הדיוט או נשיא או משיח ואין להוראת ב"ד בהן שום ענין ואי אפשר אשם על הוראה כמו שקדם ואותן האשמות הן אשם מעילות אשם גזילות אשם נזיר אשם מצורע אשם שפחה חרופה: ואמרו בכאן שהמשיח חייב על שמיעת הקול ובטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו ואין חולק על דבריו במה שקדם בענין המשיח וב"ד שהן אינן חייבין על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים לפי שלשם אמרנו אינו חייב פר הבא על כל המצות כשהורה לעצמו על התנאים שקדמו לפי שאין אלו מן המצות שיש בהן אותן הדינין אבל הוא חייב בקרבן הנזכר בהן כשעבר על אחת מהם: ופעם מאמר רבי שמעון זה שנאמר ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל מי שחטאו שוה לקהל יצא זה שאין חטאו שוה לקהל לפי שאינו חייב פר על שגגת מעשה בלבד כמו כל הקהל אלא עד שתהא שם הוראה בהעלם דבר כמו שקדם ורבי אליעזר סבר שנשיא ששגג בטומאת מקדש וקדשיו מביא שעיר כמו שהוא מביא כשחטא בדבר שזדונו כרת ועל שגגתו חטאת כמו שנתבאר כיון שטומאת מקדש וקדשיו בכרת. ואין הלכה כר' אליעזר ולא כר"ש:

פרק שלישי

כהן משיח שחטא ואחר כך עבר וכו': דף ט ע"ב

שעיר אמרה תורה בנשיא אשר נשיא יחטא או הודע אליו חטאתו והביא את קרבנו שעיר עזים ואמרו על חטאתו אשר חטא מורה שמביא חטאתו הראויה לו והוא נשיא אף על פי שירד מגדולתו בעת הקרבן הואיל שהיה בשעת חטאו נשיא:

כהן משיח שעבר ממשיחתו וכו: שם

כהן גדול אם עבר במום או זקן וכיוצא בהם הוא עומד בקדושתו לפי ששמן המשחה שנמשח בו אינו מבטל מעשיהו ואין הפרש בינו ובין כהן גדול המשמש בכל הדברים זולתי בעבודה בלבד ומה שהוא תלוי בה ר"ל פר יוה"כ ועשירית האיפה שמקריב בכל יום כמו שנתבאר אבל הנשיא אין לו גדולה אלא כשמלותו נעשית וכשבטל ענין זה הרי הוא כהדיוט:

חטאו עד שלא נתמנו ואחר כך נתמנו וכו': דף י'

אמר הכתוב אשר נשיא יחטא [שחטא] והוא נשיא ואמר אם הכהן המשיח יחטא שחטא והוא משיח ונשאר עלינו לבאר קרבן נשיא ואע"פ שהוא מתבאר ממה שקדם אבל אוסיף ביאור עד שלא ישאר בו ספק וזה כי הנשיא כשעשה בהוראת ב"ד עם הציבור הוא מתכפר לו עם הציבור אבל אם שגג בעצמו באחת המצות שההדיוט חייב על שגגתו חטאת כשבה או שעירה הוא חייב שעיר חטאת ובזה בלבד הוא מופרש משאר העם והוא אינו צריך הוראה לעצמו כגון כהן משיח אלא על שגגת מעשה בלבד יתחייב שעיר כשהוא עושה בשגגה:

ואיזה הוא המשיח בשמן וכו': דף יא ע"ב

מרובה בגדים הוא שלא נמשח בשמן המשחה אבל לבש שמנה בגדים ובלבשו אותם נתרבה על שאר הכהנים לפי שהוא נ"כ (מגווה) [מינוי] כמו שבאר ואמר ומלא את ידו ללבוש את הבגדים וכן היו כהני בית שני שנעדר בו שמן המשחה וכבר זכרנו זה פעמים: ועשירית האיפה הוא שאמר הכתוב זה קרבן אהרן ובניו והוא נקרא חביתי כ"ג לפי שנעשה על מחבת ומה שמבואר שיעבור כ"ג ממשיחותו הוא שאירע בו מום או שימנוהו לעבודת יה"כ שמא יארע פסול בכהן גדול ביה"כ ויעבוד אחר יום הכפורים כמו שקדם ביאורו במקומו:

כהן גדול פורם מלמטה וכו': דף יב ע"ב

פורם מלמטה הוא שיקרע כנף בגדו סמוך לרגליו כשמת לו מת שהוא חייב עליו לקרוע וההדיוט מלמעלה בעליון הבגד כשאר העם כמו שנתבאר בדיני הקריעות במסכת מועד קטן וכבר בארנו פעמים שאנינות דאורייתא הוא ביום המיתה בלבד כלומר כשמת מת לאדם מי שהוא חייב עליו אבילות הוא נקרא אונן באותו היום והוא אנינות דאורייתא ואם שהה המת שלא נקבר הוא גשאר אונן מדרבנן וזהו שאמרו יום מיתה דאורייתא יום קבורה דרבנן ואם היה יום מיתה ויום קבורה יום אחד בעצמו הוא באותו היום אונן מדאורייתא ובלילה אונן מדרבנן לפי שיום קבורה תופס לילו מדרבנן וזהו ענין אמרם אנינות לילה מדרבנן ואפילו יום מיתה וזה הוא המתבאר מדבריהם מלאנו שאמר יום מות נדב ואביהו והוא אונן ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה' הנה כי הוא לא ראה עבירה לעצמו זולתי אכילתה כשהוא אונן לא הקרבתה והוא בלבד שהוא כ"ג יש בו זה הדין אבל בניו לא מקריבין ולא אוכלין:

כל התדיר מחבירו קודם וכו': שם

אמר הכתוב מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד רצונו לומר שעולת התמיד קודמת ולמדנו מזה כל התדיר מחבירו קודם את חבירו ונאמר גם כן וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וגו' ולמדנו מפי הקבלה לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון וידענו שהגדול בקדושה קודם ולפי שכ"ג הוא שיכפר על עצמו ואחר כך יכפר על זולתו והוא אמרם דין הוא שיקדים המכפר למתכפר כמו שלוה יתברך בלוה כפור וכן פר העלם קודם לפר ע"כ כמו שקדם ומעיקרנו כל החטאות קודמות לכל עולות הבאות עמה אפילו חטאת העוף קודמת לעולת הבהמה כמו שנאמר אשר לחטאת ראשונה ופר ע"כ קודם לשעיר ע"כ ואע"פ שזה השעיר חטאת לפי שבאה הקבלה לאחרו בפי' ושעיר ע"כ לשעיר נשיא לפי שהנשיא יחיד ושעיר נשיא לשעירת יחיד ושעירת יחיד לכבשת יחיד כמו שקדם והכבשה בשאר מצות בלבד:

האיש קודם לאשה וכו': דף יג

כבר ידעת שהמצות כולם חייבין בהן הזכרים והנקבות בקצתם כמו שנתבאר בקידושין והוא מקודש ממנה ולפיכך קודם להחיות ואמרו שניהם לקלקלה ר"ל שאם היו שניהם בשביה ושניהם מבקשים אותן לביאה פודין האיש קודם האשה לפי שהאיש אין דרכו בכך יבקשו ממנו דבר שאינו טבע לו:

כהן קודם ללוי וכו': שם

דע שאמרו רז"ל החכם קודם למלך ומלך לכהן גדול וכ"ג לנביא וזה יש בו תנאים הרבה וזה שטעם קדימת חכם למלך אינו אלא באמונה בלבד לפי שהחכם תועלתו לאומה גדולה מאד אבל במעשה אין להקדים על כבוד המלך שום דבר ואף על פי שהוא ע"ה שנאמר שום תשים עליך מלך וכמו כן כ"ג קודם לנביא כשהוא שוה לו בחכמה אבל כשיש יתרון בחכמה החכם קודם וסדר קדימת האנשים במעלות כשהן שוין בחכמה ובמעשים כמו שאומר לך משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים ומרובה בגדים קודם למשוח שעבר מחמת קריו ומשוח שעבר מחמת קריו קודם למשוח שעבר מחמת מומו ומשוח שעבר מחמת מומו קודם למשוח מלחמה ומשוח מלחמה לסגן וסגן לאמרכל ואמרכל לגזבר וגזבר לראש משמר וראש משמר לראש בית אב וראש בית אב [קודם] לכהן הדיוט וכהן הדיוט ללוי ולוי לישראל וישראל [קודם] לחלל לפי שבת חלל פסולה לכהונה ובת ישראל כשרה לכהונה כמו שנתבאר בקידושין וחלל קודם לשתוקי ושתוקי לאסופי ואסופי לממזר לפי שהממזר ודאי והאחרים ספק וממזר קודם לנתין לפי שהממזר מזרע ישראל מטפה כשרה ונתין קודם לגר לפי שהנתין גדל עם ישראל בקדושה מה שלא עשה כן הגר וגר שמותר לבא בקהל לאלתר קודם למצרי ואדומי ומצרי ואדומי קודמים לעמוני ומואבי ועמוני ומואבי קודמים לעבד משוחרר לפי שעבד משוחרר ארור ר"ל ממה שכתוב בתורה ארור כנען ואמרו בכ"ג ע"ה כמו שבארנו בראשון ממסכת כפורים כשכ"ג מעט בחכמה והממזר יותר גדול בחכמה שהממזר באשר הוא גדול ממנו בחכמה קודם לכ"ג ע"ה לפי שנאמר [משלי ג] יקרה היא מפנינים יקרה היא מכ"ג שמשמש לפני ולפנים:

סליק פירוש המשניות להרמב"ם ז"ל ממסכת הוריות

*) נשלם פי' משניות מסדר נזיקין שחבר מרנא ורבנא רבינו משה בר הרב הגדול רבינו מיימון זכר צדיק וקדוש לברכה והעתקתיה מלשון הגרי אל לשון הקדש אני שלמה בר יוסי נ"ע בן יעקב וסיימתי העתקה בשלשה ימים לירח כסליו שנת חמשת אלפים ושמונה וחמשים לבריאת עולם במדינת סרקסט"ה י"א ממלכות ארגון תהלות ותושבחות לאל אלהי הרוחות אשר שת חכמה בטוחות ולמד דעת לישראל ארחות להפוך ללעגי לשון שפה ברורה ודברי צחות כן יזכנו לחזות בימינו נעימות ולשבוע מזיו פניו שובע שמחות ויתקיים בימינו ובין כל ישראל חברים מקרא שכתוב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד. אמן ואמן:

*) כ"ה במשניות דפוס נאפולי שנדפס לראשונה בשנת רנ"ב וכ"ה במשניות ד"ו משנת ש"ז.

חק נתן למסכת הוריות להגאון המובהק כו' מו"ה נתן בורגיל זצ"ל.

דף ב ע"א מתני' הורו ב"ד לעבור על א' מכל מצות וכו' והלך היחיד ועשה שוגג על פיהם וכו'. הא דלא פתח רבי בהורה כהן משיח לעצמו שוגג וכו' כדתנן בריש פ"ב כדפתח ביה קרא עי' בספר ב"ש מ"ש בזה והא דלא פתח בהורו ב"ד שוגגין ועשו כל הקהל שוגגין כו' כדתנן לקמן שכן פתח בהו קרא אחר כהן משיח משום דלא רצה לפתוח בגנותן של ישראל שעשו כולן שוגגין בשגגת הוראת ב"ד ולכך לא פתח אלא בהלך היחיד ועשה שוגג על פיהם שאינו גנות כ"כ ודו"ק: **שם** גמ' אמר שמואל לעולם אין ב"ד חייבין עד שיאמרו להם מותרים אתם. בא לשלול כגון אם נשאו ונתנו בדבר ואמרו דבר זה מותר הוא ולא הורו לעם ולא אמרו להם מותרים אתם ושמעו מהם בעת שגמרו שהדבר מותר והלכו ועשו כפי מה ששמעו הרי כל העושה חייב חטאת קבוע וב"ד פטורין כיון שלא הורו להם בפי' לעשות כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהלכות שגגות אבל מירושלמי דמכילתין מבואר בדבריו שבא לאפוקי אם אמרו פטורים אתם ע"ש ודו"ק: **שם** אמר אביי אף אנן נמי תנינא כו'. יש להקשות א"כ מאי קא"ל רב דימי לפי האי לישנא הא מתני' היא וכן לאיכא דאמרי איך פליג אהכי מתני' וי"ל דאיכא לפרושי הא דקתני הורה לעשות ר"ל שמהוראתו נראה כאילו אמר להם לעשות וכן הא דקתני הורו לה ב"ד לינשא ר"ל שהתירוה וכאילו אמרו לה להנשא וכן הא דקתני הורו ב"ד לעבור ר"ל נמי שמהוראתם נראה כאילו אמרו להם לעבור אבל לעולם א"צ"ל לעשות והנהו אמוראי משמע להו דהני מתני' כפשוטם הן שאמרו כן בפי' ולכך קאמרי אף אנן נמי תנינא ודו"ק: **שם** ואיכא דאמרי אמר רבא שוגג על פיהם הוא דפטור כו'. להאי לישנא הא דאצטריך למתני שוגג ולא סגי במאי דתני על פיהם משום דאי לא תני שוגג הוה אמינא ה"ה שוגג והא דלא תני אלא על פיהם משום דבעי למיתני כלישנא דסיפא ושם לא אצטריך למתני שוגג דכ"ש הוא לכך אצטריך למיתני ברישא שוגג על פיהם לאשמעינן דווקא שוגג על פיהם ודו"ק: רש"י בד"ה הרי זה חייב וכו' שהרי יודע שטעו ואמרינן העושה כו' כנ"ל ונמחק תיבת בגמ' ודו"ק: **ע"ב** גמ' או ואין צ"ל זו קתני. וא"ת ודקארי לה מאי קארי לה וכי לא ידע דאורחיה דתנא בכמה מקומות למתני הכי י"ל משום דאין דרך התנא לשנות במשנה א' שתי בבות א' בזו אף זו וא' בזו ואין צ"ל זו וכן כתב בס' ב"ש ע"ב ומשני זו ואצ"ל זו קתני ר"ל אע"ג דאין דרכו בכך הכא בע"כ צריך למתני הכי משום דתד לישנא הוא לא רצה לשנות את סדרו ודו"ק: **שם** ממשנה יתירה אפי' גמיר ולא סביר סביר ולא גמיר. ר"ל מיתורא דתלמוד מייתי גמיר ולא סביר ומיתורא דורא*י להוראה מייתי סביר ולא גמיר ודו"ק:

דף ג ע"א גמ' ולב"ת עדיין אני אומר לא מצית מוקמת לה כר"י וכו'. ולהאי אוקימתא הא דפשיטא ליה דברייתא קמייתא היא רבי יהודה משום דסתם ספרא רבי יהודה כדאיתא בפרק הנחנקין דף פו: **שם** דתנן רבי יהודה אומר שבעה שבטים שחטאו כו'. תמה הרב ב"ש אמאי לא אייתי רישא דסך משנה ר' יהודה אומר י"ב שבטים מביאין י"ב פרים ונראה דאי מרישא ה"מ למדחי דילמא רבי יהודה נמי סבר כרבי מאיר דב"ד מביאין ולא צבור אלא שבא לחלוק על רבי מאיר דאמר שאין מביאין אלא פר א' קאמר אינו די"ב שבטים מביאין ב"ד בשבילם י"ב פרים לכך מייתי מסיפא דקתני רבי יהודה אומר שבעה שבטים שחטאו מביאין ז' פרים דייק ותני שחטאו דיהיב טעמא דצבור מביאין מפני שהן חטאו ודו"ק: **שם** מר סבר יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור. כתב מוהר"א איגגין ז"ל תימה מאי דוחקיה לכך דלמא ר"מ ס"ל דדוקא יחיד שעשה חייב אבל ב' וג' שעשו פטורים ולית ליה ברייתא דועדיין אני אומר כו' דבלאו הכי לית ליה דברייתא אית ליה יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב ור"מ אית ליה דפטור כו' ע"ש ואני שמעתי ולא אבין דסברא זו דבעי לחלק בין יחיד לב' וג' היינו בשגגת מעשה משום דכתיב בעשותה אבל לא בהוראת ב"ד כדאיתא לעיל והכא קתני הורו ועשו: **שם** דתניא ר' יהודה אומר שבט שעשה בהוראת בית דינו כו' כנ"ל. ברייתא היא לקמן דף ה' ע"ב ותימה אמאי לא אייתי מתני' דלקמן דתנן הורו ב"ד של אחד מן השבטים ועשה אותו השבט על פיהם אותו השבט הוא חייב ושאר כל השבטים פטורים דברי ר' יהודה ודו"ק: **שם** ומתני' מני רשב"א היא דתניא רשב"א אומר משמו. פרש"י ז"ל משמו של ר"מ לפ"ז ע"כ לומר הא דתניא ר"מ פוטר וחכמים מחייבין לאו דפליגי חכמים אר"מ דהא רשב"א משמו של ר"מ קאמר אלא דהרי תנאי פליגי אליבא דר' מאיר דת"ק אמר דר"מ פוטר דבעינן רוב קהל ורוב שבטים לחיובא לב"ד להביא פר וחכמים דהוא רשב"א אומר דר"מ מחייב לב"ד דרוב חד סגי או רוב קהל או רוב ב"ד ודו"ק: **שם ע"ב** גמ' הכ"ע (ס"נ) כגון שהרכין ברא*שו. קשה א"כ לשמעינן מתני' רבותא בשתק וכ"ש אמר להם טועין אתם וליתני וידע אחד מהם שטעה ושתק הרי אלו פטורים וצ"ע: **שם** אמר ר"ע מודה אני בזה וכו'. תימה למי אמר ר"ע מודה אני בזה אי לר"ש דפוטר הא תלמידו הוא ואי לר"א דאמר הלך לו למדינת הים פטור ואמר לו ר"ע אף אני מודה בזה ר"א נמי תלמידו הוא דסתם ר"א הוא ר"א בר שמוע וא"כ איך אפשר לומר דר"ע אומר לתלמידיו שהוא מודה לדעתם ועוד נראה דויכוח ר"ע אינו אלא עם בן עזאי והנה ראיתי בירושלמי דהכי גרסי' במתני' הלך למדינת הים אמר ר"ע רואה אני בזה שהוא קרוב לפטור יותר מן החובה וגו' נכונה היא והוא כדאיתא בגמרא אמר רבא התזיק בדרך איכא בינייהו וכו' זהו כוונת מתני' הלך לו למדה"י דהיינו החזיק בדרך לילך לו למדה"י אמר ר"ע רואה אני בזה שהוא קרוב לפטור יותר מן החובה ועל זה פליג בן עזאי כדאיתא בגמ' ואפשר שהגירסא היתה במתני' מודה אני בזה ברי"ש ונתחלפה להם הגירסא רי"ש בדלי"ת ולעולם ויכוח ר"ע הוא עם בן עזאי ודו"ק:

דף ד ע"א קרי ביה ונעלם מדבר. הא דקרי ביה הכי נראה משום דדבר מופנה היא דלא הו"ל למכתב אלא ונעלם מעיני הקהל ועשו וגו' או ליכתוב ונעלם מעיני הקהל דבר ועשו וגו' אלא מדסמך דבר לונעלם למדרש דקרי ביה ונעלם מדבר ודו"ק ושוב ראיתי להרב ס' קרבן אהרן דף נא ע"ד שכתב כן ע"ש: **שם** חזקיה אמר וכו' מכל מצות ולא כל מצות. אע"ג דתנא נקיט ונעלם דבר ולא כל הגוף אסיפא דקרא סמיך ואע"ג דקרא ועשה אחת מכל מצות לא קאי אב"ד אלא אקהל מ"מ מסתברא דחד דינא אית להו כיון דמעשה הקהל בביטול מקצת וקיום מקצת ה"ה הוראת ב"ד הכי הלא דאין סברא לומר דהוראת ב"ד בעי שיעקור כל הגוף ולא סגי בביטול מקצת ומעשה הקהל דווקא בביטול מקצת וקיום מקצת דא"כ לא הוי המעשה דמי להוראה ולא מקרי עשו בהוראת ב"ד ודו"ק ועי' בספר ב"ש: **שם** מצות כתיב. וא"ת הניחא למ"ד יש אם למסור' אלא למ"ד יש אם למקרא מאי איכא למימר י"ל כמ"ש התוס' שם בפ"ק דסוכה ד"ו ע"ב בד"ה ור"ש וז"ל כולהו מודו דדרשינן מקרא ומסורת דלא על חנם נכתב כן אלא במלתא דמכחשי אהדדי פליגי וכו' עש"ב ה"נ לא מיכחשי אהדדי דיש לדרוש המקרא ועשה א' מכל מצות ה' דעבד חד מהני או שבת או נדה או עבודת כוכבים וג"כ יש לדרוש המסורת מכל מצות דעשה מקצת מחד מהני ממצות שבת או מקצת ממצות עבודת כוכבים או מקצת ממצות נדה וכיון דלא מיכחשי אהדדי כ"ע מודו דדרשינן מקרא ומסורת ודו"ק: **שם** הא כתיב (ב') וספרה לה. ל"ג וספרה לה אלא ה"ג הא כתיב יהיה לה מלמד כו' דמהא הוא דיליף בשלהי נדה לשומרת יום כנגד יום ועי' בספר ב"ש: **שם** ואמאי הוצאה הא כתיבא לא תוציאו.מבא מבתיכם. אע"ג דשם ר"פ הזורק דף צו ע"ב יליף הוצאה מדכתיב ויצו משה ויעבירו קול במחנה ע"ש גם בשלהי פ"ק דערובין יליף מדכתיב אל יצא איש ממקומו מ"מ מפני שאינה מבוארת בהני קראי בפי' ואפשר שהצדוקים אינם מודים בהני דרשי לכך ניחא להביא מדברי קבלה שהצדוקים מודים בהן ודו"ק: **שם** דאמרי הוצאה הוא דאסור הכנסה מותר. ע"כ דמ"ג במתני' אבל המוציא מרה"י לרה"ר פטור דהא בהכנסה איירי דבהוצאה מודים בה אלא ה"ג אבל המוציא מרשות לרשות פטור ותנא להכנסה קרי לה הוצאה ודו"ק ועי' בתו' לפר"א איטנגו"ן ז"ל: **שם** ואב"א דאמרי הוצאה והכנסה הוא דאסירא וכו'. אע"ג דהכנסה אהיא מסברא מה לי אפוקי מ"ל עיולי מ"מ הצדוקים מודים דסברא מעלייתא היא טפי מהא דזריקה שכתבו התוס' שם בריש הזורק בד"ה הכנסה דאית בה נמי סברא מ"ל ע"י הוצאה מ"ל ע"י זריקה ודו"ק: **ע"ב** לא היה מופלא של ב"ד שם נמי פטורין מפני שהיה להם ללמוד ולא למדו. ר"ל שלא היה להם תיכף ומיד לעשות כאותה הוראה כיון שלא היה מופלא של ב"ד שם אלא היה להם לילך אצלו וללמוד ממנו אם הוראתם כדין היא או טעה בה והם לא עשו כן ולא למדו לכך לא הוי שוגג ממש ודו"ק: **שם** הורו ב"ד שוגגין ועשו כל הקהל שוגגין מביאין פר הא דלא פריך הכא פשיטא כדפריך לקמן בריש פ"ב גבי כהן משיח ויכול לשנויי נמי הכא כדמשני התם משום דהכא ליכא פשיטותא דקמ"ל טובא דהוראה תלויה בב"ד ומעשה תלוי בקהל כדאיתא לעיל דף ג דאין זה מבואר ומפורש בקרא היטב כדאיתא לקמן משא"כ בכהן משיח דהוראה והמעשה תלוי בעצמו כפשטיה דקרא ולכך פריך התם פשיטא דהא אף במזיד ועשה שוגג בעי למימר דחייב אי לאו קרא דלאשמת העם ודו"ק:

דף ה ע"א או אינו אלא חטאו ב' יחידים מביאים ב' פרים וכו'. והא דאמרן לעיל יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור היינו דווקא יחיד אבל ב' מביאים כל אחד ואחד פר וכן למ"ד יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב היינו כשבה ושעירה אבל ב' מביאים פרים ודו"ק: **שם** ת"ל הקהל הקהל חייבין וכל קהל וקהל חייב כנ"ל וכ"ה בת"כ: **שם** חטאו ששה שבטים כו' כתב הב"ש ז"ל לאו דווקא ששה אלא ה"ה חמשה ואפי' ארבעה שבטים והם רובו של קהל עכ"ל. והוא היפך ירושלמי דפרקין הלכה ז' אהא דתני רשב"א אומר משמו חטאו ששה והן רובו וכו' קאמר התם אמר ר' אלעזר לא אמרו אלא ששה והן רובו הא חמשה אע"פ שהן רובו הרי אלו פטורים א"ר יוסי בר ר' בון מתניתא אמרה כן מחנית שבטים ובלבד רוב אוכלוסין ודכוותה מחנית אוכלוסין ובלבד רוב שבטים ע"כ ואפשר דגמרא דידן פליג ויש הוכחה מהא דאיתא לעיל דף ג' גבי ואב"ת שבט שעשה בהוראת בית דינו וכו' ודו"ק שם וכן דעת הכ"מ ז"ל שם בפרק י"ב מהלכות שגגות כב"ש ע"ש. **ע"ב** ה"א עד דעבדי ב"ד בהדי רובא. הקשה מוהר"א איטנגי"ן ז"ל בתוספותיו תימה הסתא אע"פ שמיעוט נשארו מצבור לא חיישינן כ"ש דלא ניחוש לב"ד כיון דרובא נינהו בשלמא אי הוי בעינן כלהו ניחא דליבעי ב"ד בהדייהו עכ"ל וי"ל דל"ק דהא לא בעינן כולה הוא משום דבכל התורה רובה ככולה אבל סנהדרין גדולה דהם עקרן של ישראל והוראה יצאה מהם ה"א דלא הויא הוראה עד דליעבדו בהדי רובא והא דקאמר עד דעבדי ב"ד בהדי רובא אינו ר"ל דב"ד לבד מרובא דהא כלהו בכלל לכל העם בשגגה וקי"ל דרובא ככולה אלא ר"ל דבעינן ב"ד והיו בכלל רובא ודו"ק: **שם** ילפינן מעיני מעיני. הקשה הב"ש ז"ל תימה הלא לא ידעינן כלל דמעיני האמור בע"כ פירושו ב"ד אלא מן מעיני האמור בשאר מצות כדתניא בספרא ומייתי לה לקמן בפ"ב לפי שיצאת ע"כ וכו' א"כ היאך מני למילף כאן איפכא דהוראה תלויה בב"ד וכו' בשאר מצות מן ע"כ בג"ש מעיני וכו' ע"ש עי' לקמן שם בפ"ב בתוס' מוהר"א איטנגי"ן ז"ל שתירץ קושיא זו היטב: **שם** יכול תהא נאכלת חטאת לגוים. עי' למהרש"א ז"ל בחדושיו וכן נגרוס חטאת הלוים ובת"כ ליתא כלל ללוים והיא גירסא היותר נכונה ודו"ק:

דף ו ע"א א"נ דחטאו ז' שבטים ושארי בגרירה. כתב הב"ש ז"ל לא ידענא אמאי לא קאמר עדיפא מינה דחטא שבט א' בהוראת ב"ד הגדול ושארי בגרירה עכ"ל ולפי מ"ש לעיל בשם הרמב"ם ז"ל שהתנא דבעי שיהא אותו השבט רוב קהל נ"ק דלא פסיקא ליה שהיה בימי נדקיהו שבט א' שהיה בו רוב ישראל ודו"ק: **שם** ימותו כולן דברי ר' יהודה. פירש"י ז"ל דהכי ס"ל דאפי' חטאת צבור מתה כתב מהרש"א ז"ל בחדושיו לא ידענא מי הכריחו לזה דאימא דר"י ודאי מודה בחטאת הצבור שאינה מתה ול"פ אלא בחטאת השותפין וכו' עכ"ל אגב רהטיה לא דק שהרי קתני ושעיר של יוה"כ והיינו חטאת צבור ועוד שמעינן ליה בהדיא לר' יהודה שם בפ' יש בקרבנות דף ט"ו במתני' דסובר דחטאת צבור שכיפרו בעליה תמות ודו"ק: **שם** אילימא מדכתיב תחת אבותיך יהיו בניך וכו'. כתב הב"ש ז"ל תימה הלא בס"פ מי שמת מסיק הגמ' בהדיא דהאי קרא בברכה הוא דכתיב אבל לענין דינא לא עכ"ל י"ל דהס"כ דס"מ למדחי הכי אלא עדיפא מינה קא מידחי ליה ודו"ק: **ע"ב** אמר רבא הכא וכו' לנחלה הוקשו וכו' פרש"י ז"ל והא כתיב וכו' אלא שמעינן מינה דלוי אקרי קהל וכו' והא דמייתי ראב"י דלא איקרי קהל דכתיב הנני מפרך וגו' רבא יסבור דקרא לאו להיקישא אתא אלא מילי מילי קאמר דבתחלה בישרו ונתתיך לקהל עמים שעתיד להוליד בנימין ומנשה ואפרים כמש"ל ואח"כ בישרו בשורת הארץ ונתתי את הארץ הזאת וגו' ודו"ק: **שם** ומה ראה משה לעשות י"ב ימי חנוכה וכו'. הא דלא בעי איפכא משום דנראה דשלמה שיער משום דכל השמחות שצותה לנו תורתנו שביעיות הן ז' ימי הפסח ז' ימי החג גם מצינו במילואים שהיו ז' ולכך שאל ומה ראה משה לעשות י"ב ולא עשה ז' כמו שעשה שלמה דהכי מסתבר ואע"ג דמשה ע"פ הדבור עשה מ"מ בעי מ"ט נוה השם כך ואין להקשות דלמא לעולם בעי י"ב ימי חנוכה והא דלא עבד שלמה אלא ז' משום דפגע בחג הסוכות ואין מערבין שמחה בשמחה כדאיתא במו"ק משום דאי איתא דבעי י"ב הו"ל לאשלמינהו לאחר החג ומדלא אשלמינהו שמעינן דלא בעי אלא ז' ודו"ק:

פרק ב שם מזיד ועשה שוגג. כתב מוהר"א איטנגי"ן ז"ל בתוספותיו תימה היכי הוי שוגג בלא הוראה אי אכיל בשתיקה ולא מקרי הוראה הא מאחר שאינו מורה לאחרים כי אם לעצמו מ"ל בשתיקה מ"ל בדבור עכ"ל וי"ל דמשכחת לה שוגג בלא הוראה כגון שבשעת מעשה תשב שהוא שומן ונמצא חלב דהוי שגגת מעשה גרידא בלא הוראה ויש סעד לזה דאף בשתיקה לכד סגי מדברי הרמב"ם ז"ל בר"פ ט"ו מהל' שגגות שכתב ודמה שזורק מרשות לרשות בשבת מותר וכו' ודו"ק:

דף ז ע"א אלא אשם כדי נסבה. כתב הב"ש ז"ל פירש"י ז"ל אלא עיקר הדין שהוא דן כך הוא נבור בפר ומשיח בפר וכו' וק"ל א"כ מה הסיב התנא במאי דקאמר נראה למי דומה נבור בפר וכו' הלא כבר אמר זה בתחלת הדין נבור מוליא מכלל יחיד וכו' מה חידש עכשיו וכו' ע"ש ונ"ל דל"ק דבתחלת הדין לא השוה אותן אלא לענין שקרבנן יצאו מכלל יחיד שאינן מביאים כמו יחיד כשבה או שעירה דהדמוי הוא שיצאו מכלל יחיד ולא אכפת לן במה שיצאו בין אם קרבנן שוה או חלוק ודמי להא דקתני או כלך לדרך זו נשיא מוליא מכלל יחיד ומשיח מוליא מכלל יחיד וכו' דהדמוי הוא ליציאה דוקא שהרי אין קרבנם שוה דמשיח בפר ונשיא בשעיר. אבל בסוף הדין דימה משיח לנבור במה שקרבנן שוה שמביאן בפר ודו"ק: **ע"ב** אמר ר"פ כגון שהיו מופלין שניהם.כ' מהרש"א ז"ל ק"ק למאי דמוקי לה בהרי איסורי אמאי לא קאמר דמיירי דהוא מופלא והן אינן מופלין כדבעי למימר מעיקרא אלא דמיירי שהיה עמהן בהוראתן דהוו הוראתן הוראה ואפ"ה מביא הוא בפ"ע באיסור אחר ויש לייש*בעכ"ל י"ל דלישנא דמתניתין לא משמע הכי דקתני הורה בפ"ע דמשמע דלא היתה לו הוראה אלא מה שהורה בפ"ע דומיא הא דקתני ועשה בפ"ע דלא היה לו מעשה אלא מה שעשה בפ"ע ודו"ק: **שם** מנ"ל עד שיורו לבטל מקצת וכו'. יש מקשים מאי בעי מנלן עד שיורו כו' הא משנה ערוכה ושנויה היא לעיל בפ"ק דלעיל דף ג' ע"ב י"ל דהשואל הוא עצמו המשיב וס"ק בשלמא עד שיורו מקצת כו' מנלן כדאמרינן באידך פרקין וכו' אבל וכן המשיח מנלן ודו"ק: **שם** מ"ש דרבי כו' והנפש זה יחיד ונשיא השוגגת.זה משיח בחטאה בשגגה וכו' כנ"ל. נ"ל ור"ל דיחיד ונשיא שוין הן אף בשאר מצות שחייבין על שגגת מעשה בלבד ולכך מרבה לשניהם מוהנפש והשוגגת אתי לרבויי משיח לרבי דבע"כ חייב על שגגת מעשה בלבד ובזה נ"ק מה שהקשה הב"ש ז"ל ע"ש ורבנן לא דרשי השוגגת זה משיח אלא אדרבה דרשי הכי איזה שוגגת מי שחטאתו בשגגה וכו' ודו"ק: **רש"י** בד"ה הוא בחלב המכסה וכו' א"כ דהורו וכו' בין בכזית לפחות מכזית דפחות מכזית וכו' כנ"ל. נ"ל ור"ל דהורו דפחות מכזית דלר' יוחנן אסור מן התורה דמרבה מכל חלב וכיון דלא כתיב בהדיא אין הצדוקים מודים בו ואע"ג דלית ביה כרת ותנן לקמן אין ב"ד חייבין עד שיורו בדבר שזדונו כרת לאו למימרא שאותו דבר בעצמו שמורין ב"ד לעשותו יהא ענוש על זדונו כרת אלא היינו לאפוקי דבר שאין בו כרת אלא לא תעשה בלבד אבל מני שיעור אע"ג דאין באכילתו עונש כרת מ"מ אם היה בו שיעור שלם היה חייב כרת ודו"ק: **בד"ה** ותסברא כו' והא קי"ל וכו' לאשמת העם הרי משיח כצבור כו' אפ"ה כו' כנ"ל. נ"ל והא דקאמר וכו' ר"ל האה מסיק ואם נפש אחת א' יחיד וכו' כלן בכלל נפש א' הן ויומד התחתון מן העליון והשתא יפה דק רש"י ודלא כהב"ש ז"ל שכתב עליו ולא דק ודו"ק:

מסכת הוריות

דף ב גמרא משום ר"ש הרי הוא אומר אשר לא תעשינה ואשם או הודע כו' כצ"ל וב' תיבות אינו צריך שלפנינו כאן אינם לקמן בפ"ג גם בפ' כלל גדול ובילקוט וכן נראה דהא ע"כ ר"ש פליג אדרשא דמעם הארץ כדאמרינן בפ"ג דאכל חלב והביא קרבן על הדם כו' וק"ל: **בפרש"י** בד"ה והלכה וקלקלה בזנות כו' עכ"ל לא דקדק לפרש ע"פ ההלכה דפרק האשה רבה דאר"א קלקלה זנתה ר"י אמר אלמנה לכ"ג כו' אבל זנתה לא מ"ט אתון שויתון פנויה ות"כ דר"י כו' ע"ש: **בד"ה** חייבת בקרבן כו' מדקתני הורו לה ב"ד להנשא כו' עכ"ל משמע ליה דלכך קאמר שאמרו לה סב"ד תינשא לפי שאינה מותרת עד שיאמרו לה לעשות דהיינו נמי הכא תינשא אבל לא ניחא ליה למימר דלכך קאמרו לה תינשא לחייבה אקלקולה דלמה הוי בה שתקלקל ועוד דאי נמי לא אמרו לה תינשא מסתמא לא התירוה אלא להינשא ולא לקלקל ודו"ק: **בד"ה** שאינו משלים כו' ע"פ ב"ד הס"ד: **בד"ה** בשלמא כו' עשו ב"ד ועשה אפילו כל"ל: **ע"ב** גמ' הכי קאמר מעוט קהל שחטאו בשגגה חייבין שאין ב"ד מביאין כו' אלא לאו מדלא מהדר על מיעוט כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה הא ל"ק דסיפא זו כו' דהכי משמע. לא מבעיא כו' עכ"ל ר"ל דהכי משמע לא מבעיא זו אמלתא דסיפא וק"ל: **בד"ה** תולה בב"ד כו' שהביאו כפרתן כו' והלך היחיד כו' ובד"ה הא הן חייבין כו' בהוראת ב"ד חייב וכי כו' כצ"ל:

דף ג גמרא זאת תורת העולה היא הרי אלו שלשה מיעוטין כו' ומתניתא מני רבי שמעון בן אלעזר כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה וב"ד משלים כו' ר"מ פוטר לצבור דהא קא מייתי ב"ד כו' עכ"ל צ"ע לפירושו דאם כן בלאו משלים לרוב צבור הוה מצי לאסטוחי פלוגתייהו בפשיטות כדבעי למימר מעיקרא בהורו ב"ד ועשו רוב קהל וטעמא דר"מ דפוטר לצבור משום דב"ד קא מייתי וחכמים מחייבין לצבור דאין ב"ד מייתי אלא דע"כ לא ניחא ליה לאוקמא הכי דא"כ בהיפך נמי ר"מ מחייב ב"ד וחכמים פוטרין ב"ד ראיתי מי שהגיה והשלימו לרוב צבור הס"ד ואחר כן מ"ה לצבור מייתי כו' ור"מ פוטר לצבור כו' וקאי אסוגיא דלקמן דחכמים מחייבים היינו ר"ש דמחייב לצבור ומחייב ב"ד ור"מ דפוטר היינו לצבור משום דקא מייתי כו' וק"ל: **בד"ה** רשב"א אומר כו' דהא מתניתא מפרש לקמן כו' עכ"ל משום דכינוי משמו אינו מפורש הכא רק לקמן דקאי אדר"מ דאיכא תרי תנאי אליבא דר"מ קאמר דמתניתא דהכא מפורש לקמן דע"כ איכא תרי תנאי אליבא דר"מ ודו"ק: **בד"ה** כי השתא כו' בהוראת ב"ד הס"ד ואח"כ מ"ה או דלמא כו' דחלב שהם איקרי הס"ד ואח"כ מ"ה כיון דתרי איסורי נינהו דחלב אינו שוה כו' כצ"ל ועוד נראה מתוך פרש"י להגיה בגמרא דכן היה גרסתו הכא ודאי דתרי איסורי נינהו כיון דאין איסורן שוה לא מצטרף או דלמא כיון דקרבן כו' ואת"ל כיון דקרבן כו' ודו"ק: **בד"ה** א"ד כיון דאילו צבור אכלו כו' שלא בהוראה בשגגת מעשה מייתי כל חד כו' עכ"ל וה"ה דהמ"ל דבהוראה גופה הוה קרבן שוה דבין אכלו רוב צבור חלב ובין אכלו דם בהוראה מייתו פר משא"כ בעבודת כוכבים דמייתו פר ושעיר אלא דניחא ליה לאתויי משגגת מעשה דהוי דומה טפי להכא דברוב צבור מצטרף דקרבנם שוה וק"ל: **ע"ב** גמ' עד שיגיעו כולן עד שתפשוט הוראה בכל עדת ישראל כ"ה בילקוט וכן נראה מפרש"י ע"ש: **שם** אפילו הן מאה תנן הורו ב"ד וידע כו' כצ"ל: **שם** ואלא מאי כל עדת דקאמר כו' כ"ל לפרש דהתם גבי העובד כוכבים כולו איצטריך למכתב רובו ורובו ככולו אבל הכא לא איצטריך למכתב כלל כל עדת לאשמועינן רובו ככולו דלענין הוראה ודאי רובו ככולו דכבר כתיב אחרי רבים להטות ולהכי קאמר מאי כל עדת וגו' דאי נמי רובו ככולו לא איצטריך ליה וקאמר אי איכא כולו כו' ודו"ק: **בפרש"י** בד"ה או לא בעינן ההוא ב"ד כו' כלומר לא בעינן דתיהוי להו ידיעה כו' עכ"ל נראה מפירושו דכן היה גרסתו בגמרא או לא בעינן ההוא ב"ד כו' וק"ל: **בד"ה** לפי שלא נהגה כו' ב"ד פטור פ"א לא נהגה כו' התולה בה אלא להכיר כו' עכ"ל כצ"ל:

ח"א **דף ג ע"ב** סמכו רבותינו על דברי רבן שמעון בן גמליאל ועל דברי ר"א בן צדוק שהיו אומרים וכו' ואמר רב אדא בר אהבה מאי קרא וכו' ע"ש בב"ב פרק חזקת הבתים:

דף ד בד"ה ספק משחיכה כו' דבהס"מ לית ביה צד חיוב כו' שהרי בהס"מ כהרף עין ואין כו' עכ"ל יש לדקדק דמ"מ כיון דבהס"מ אינו רק כהרף עין למה תולין מהיא טעמא כפרתו ביום טפי מבלילה גמורה וי"ל דבין יממא ולילא לא טעו אינשי אלא אי יממא אי בהס"מ וכיון דאינו אלא כהרף עין ליכא למתלי ביה וק"ל: **בד"ה** דאמרי כדרכה אסירה גמר ביאה ושלא כו' עכ"ל לפום סברא דהשתא ודאי בכדרכה אפילו העראה אסירא אלא משום שלא כדרכה דשריא אפילו גמר ביאה למאי דס"ד השתא נקט הכי ודו"ק: **ע"ב** בד"ה בעי רב יוסף כו' הכא לא מבעיא ליה לרב יוסף בדבר שאין הצדוקין כו' עכ"ל ר"ל דלפי אבעייתו הכא לא בעי רב יוסף דלחייב דוקא בדבר שאין הצדוקין מודין בו דהא חרישה בשבת ודאי הצדוקין מודים בו מיהו לענין דינא ודאי דבעינן נמי דבר שאין הצדוקין מודים בו דמסתמא לא פליג אברייתא דר' ישמעאל וכ"כ בתוס' דלא פליג אדשמואל דלעיל ודו"ק: **בד"ה** ואמר לכן טועים כו' דבעינן עד שיורו כולן כדאמרינן כו' עכ"ל לכאורה דר"י דאמר לעיל הכי דבעינן עד שיורו כולן הא אתותב גם רש"י בעצמו פי' לקמן דילפינן מאם כל עדה דאם איתא לכולהו כו' והיינו דדרים הכי לעיל למאי דאתותב ר"י וצ"ל דלאו דוקא פרש"י דבעינן עד שיורו כולן כן בפירוש אלא בשתיקה סגי ולא אתי אלא לאפוקי אם אמר בפי' טועים אתם כדקתני הכא ודו"ק: **בד"ה** או שלא היה מופלא כו' לכך נתמנה אחר בסנהדרין עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** אמר רב חסדא כו' בת"כ עדת ישראל עדה המיוחדת כו' עכ"ל ק"ק דנקט הך דרשא דת"כ ושביק דרשא דתנן במתניתין לקמן אין חייבין אלא על הוריית ב"ד הגדול שנאמר עדת ישראל ישגו ולא עדה אותו שבט ויש ליישב ודו"ק:

דף ה גמרא שלשה מביאין שלשה או אינו אומר אלא כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה ידעו שהורו וטעו מה שהורו כלומר הורו כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** חטאו שני כו' והא קמ"ל דשני שבטים לא סגי להו בפר אחד עכ"ל ק"ק דהיאך ס"ד למימר בב' שבטים דסגי בפר אחד הא מסיק לקמן לר' יהודה דאפילו בשבט אחד שחטא מייתו נמי שאר שבטים כ"א פר ע"י גרירא ויש ליישב דלענין שבט שחטאו בהוראת בית דינו פי' כן ודו"ק: **בד"ה** ארבע הקהל כו' והקריבו הקהל דלימא קרא כו' והרי ארבעה חטאת הקהל לא כו' כצ"ל: **ע"ב** גמרא ובמאי אילימא בהוראת בית דינו ר"ש כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה ור"ש ור"מ דדרשי תרי קהל לג"ש ולא אייתרי כו' עכ"ל כצ"ל ובתוס' הוה גרסי נמי בדר"ש תרי קהל כתיבי ע"ש והקשו בתוס' אסמעתין אליבא דר"ש נימא נמי ד' קהל כתיבי ואייתר ליה חד קהל למעשה תלוי בקהל ולא הוי צריך לאהדורי מקרא אחרינא מיהו ליכא למיפרך לדרוש ג' קהל כר"ש כו' ע"ש וכן יש להקשות בהיפך נמי לר"י נימא ג' קהל כתיבי כר"ש והוראה תלויה בב"ד ומעשה בקהל יליף ליה נמי מנעשתה בשגגה ומלכל העם בשגגה ולההיא גירסא ניחא הכא ודו"ק: **בד"ה** אלא לאו ר"י היא כו' שאר שבטים בפדי עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** איבעיא להו מביאין פר לכל שבט ושבט כו' עכ"ל פי' לכל שבט ושבט שחטאו אבל אותן שלא חטאו אין מביאין לר"ש דלית ליה גרירא וק"ל: **גמ'** יכול נאכלה חטאת לגוים ת"ל כו' כל חטאת נמי אינו נאכל ללוים אלא לזכרי כהונה ואפשר דנקט לוים דהיינו כהנים שנקראו בכ"ד מקומות לוים א"כ הלוים היו מביאין חטאת זה כשנתקדשו ואפשר שהיו אז ראויים לאוכלו ודו"ק: **בפרש"י** בד"ה י"א שבטים כו' דב' שבטים אקרו קהל יהודה ובנימין אלא כו' עכ"ל אין זה מוכרח דהא ר' מאיר אית ליה ב' שבטים לא איקרו קהל ובפשיטות הו"ל לפרושי אחד עשר שבטים ודאי איקרו קהל לכולי עלמא אפילו לרבי מאיר ומשום דרובו ככולו ודו"ק:

דף ו גמרא כיוצא בו אמר ר' יוסי כו' בפ"ב דתמורה פרש"י כיוצא בו לא אתפרש היכא קאי עכ"ל ואולי נעלם ממנו סוגיא דהכא דקאי אחטאת לוים דקאמר ר"ש דאינה נאכלת גם התוס' שם שכתבו אהא דאמר על עבודת כוכבים שעשו בימי צדקיהו ואתיא כמ"ד לצבור בעבודת כוכבים כל שבט ושבט מייתו פר ושעיר ואמטו להכי הביאו שעירי חטאת י"ב כו' עכ"ל הוא סותר סוגיא דהכא דמוקי לה אפילו כר"מ דב"ד מביאין פר א' ושעיר א' וכגון דחטאו והדר חטאו כו' ודו"ק: **שם** ואמר רב יהודה אמר שמואל על עבודת כוכבים עו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה והנך ישראל דפייסו היכי כו' כצ"ל: **בד"ה** שמעי' לר"ש כו' דחטאת השותפין אינה מתה כו' הלכך לא מיתוקמא כר"ש עכ"ל הס"ד וכצ"ל ואחר כך מ"ה ר"י אומר כולן ימותו דהכי ס"ל דאפילו חטאת צבור מתה עכ"ל לא ידענא מי הכריחו לזה דאימא דר"י ודאי מודה בחטאת הצבור דאינה מתה ולא פליג אלא בחטאת השותפין מיהו לרב יוסף דאמר כהנים איקרו קהל ניחא דע"כ לר"י אפילו חטאת צבור מתה וק"ל: **ע"ב** בד"ה ונתתיך לקהל *גוים ונתתי גו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** והכתיב על שם גו' וכהנים איקרו קהל ושותפין נינהו ומתוקמי כו' עכ"ל כ"ה בנוסחות הישנות אבל קשה להולמו דהא כיון דאקרו קהל לאו שותפין נינהו וכן ראיתי מי שהגיה כן בפרש"י אבל קשה דתהדר קושיא לדוכתא אלא מעתה ניתו פר בהוראה וטפי להו שבטים ונראה להגיה כמו שנמצא בדפוסים הראשונים בבאזילא וכצ"ל וכהנים לא אקרו קהל ושותפין נינהו ולא מתוקמא כו' ואין להקשות כיון דרבא נמי כאביי ס"ל דלא איקרו קהל ושותפין נינהו מאי קאמר מאי הוה עלה כו' דמ"מ קאמר מאי הוה עלה מי איכא למימר כרב יוסף ולשנויי הא דפריך נייתו פר בהוראה כו' או לא וכאביי ודו"ק: סליק פרק הורו בית דין

הורה כהן משיח פרק שני

בד"ה מהו דתימא כו' ולא מחייב קרבן קא משמע לן עכ"ל כצ"ל:

דף ז גמרא מה צבור אינו מביא אלא על העלם דבר עם כו' אף משיח אינו מביא אלא על העלם כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה לצבור בפר כו' ואם נפש כי תחטא וגו' כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** דכתיב באשם כו' על שגגתו אשר שגג מי שחטאתו כו' כצ"ל: **בד"ה** מה נשיא כו' דבשגגת מעשה בלבד הוא מביא שעירה והואיל כו' עכ"ל דבשאר מצות קיימינן הכא דמביא הנשיא שעיר ויחיד דעלמא כשבה או שעירה ודקאמר בשגגת מעשה הוא כיחיד דעלמא כו' היינו דמביא מיהת קרבן ולאפוקי ממשיח דאין מביא קרבן כלל בשגגת מעשה ודו"ק: **ע"ב** גמרא אמר רב פפא כגון שהיו מופלין שניהן סבר כו' ק"ק למאי דמוקי לה בתרי איסורי אמאי לא קאמר דמיירי דהוא מופלא והן אינן מופלין כדבעי למימר מעיקרא אלא דמיירי שהיה עמהן בהוראתן דהוי הוראתן הוראה ואפ"ה מביא הוא בפני עצמו באיסור אחר ויש ליישב (א) ודו"ק: **שם** הת"ל שם חלב אחד הוא הוא בחלב והן בדם וכו' ושעירה ביחיד מנלן דאמר קרא ואם נפש אחת אחד כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה מתני' אין חייבין בקרבן כו' אין ב"ד כו' ובד"ה ה"ג תנא בהא דאין חייבין כו' עכ"ל כצ"ל:

דף ח גמרא הא קמשמע לן דעד דאיכא כל חטאו בשגגה ורבנן מי שחטאו בשגגה יצא משיח שאין חטאו בשגגה לא בעבודת כוכבים ולא בשאר מצות אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה מתני' אין כו' כצ"ל כנראה מפרש"י: **שם** יחיד נשיא משיח מנלן אמר קרא ואם וגו' כו' יחיד נמי היינו קרבנו איצטריך סד"א לצבור כו' כצ"ל מתוך הסוגיא דפ' קמא דיבמות ע"ש: **שם** דכ"ע מיהת כו' בעבודת כוכבים הוא דכתיבי מאי משמע כו' אע"ג דסיפיה דענינא בפרשת שלח לך תורה אחת יהיה לכם וגו' פסיקא ליה דבעבודת כוכבים הוא דכתיב כפרש"י לעיל דתניא בספרי רש"א בעבודת כוכבים הכתוב מדבר שנאמר כי דבר ה' בזה שבזה כו' מ"מ אהנהו קראי דברים הפרשה בעי הכא מנלן דבעבודת כוכבים הוא ודו"ק: **שם** דבי רבי תנא וכי תשגו ולא תעשו בעבודת כוכבים הכתוב מדבר א"ק אשר דבר ה' אל משה וכתיב אשר צוה ה' אליכם ביד משה איזו מצוה כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה כתיב כל אשר צוה ה' אליכם ביד משה דמשמע שצוה על ידי משה וכתיב אשר דבר ה' דמשמע שהיא כו' כצ"ל לפי גירסת המזרחי פרשת שלח ע"ש וקצת נראה כן דמסיפא דענינא דבר ה' בזה כפרש"י שלפנינו ליכא למילף מידי אריישא דפרשה כמו שכתבנו לעיל: **ע"ב** גמרא ומה לצבור בחטאת קבועה אף אשם תלוי כו' ק"ק למה לי למילף אשם תלוי מצבור הא איכא למילף מיחיד גופיה כדיליף מיניה לצבור ועוד היכי מצי למילף אשם תלוי מצבור בג"ש כיון דלצבור גופיה אינו אלא מגזרה שוה מיחיד ודבר הלמד בגזרה שוה אינו חוזר ולמד בג"ש ודו"ק: **שם** ואין דנין אשם מן יאשם כו' מטומאת מקדש וקדשיו דכתיב והוא טמא ואשם כו' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה אמר רב יצחק כו' אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם כו' כצ"ל: **בד"ה** אף ואשם האמור כו' ולא הוי חטאת קבועה והרתי מפקינן מדרבי כו': **בד"ה** באשם תלוי כו' ובהעלם דבר של צבור כתיב אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם הלכך כו' כצ"ל:

ח"א **דף ח ע"ב** עשר מצות נצטוו במרה דכתיב והיה אם שמוע. מפורש פ' ד' מיתות ז' מצות שקבלו עליהן בני נח הוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם דינין דכתיב שם שם לו חק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתיב בהו כאשר צוך ה' אלהיך במרה ע"ש והכא מייתי קרא והיה אם שמוע תשמע וגו' לא מייתי מיניה אלא דקבלו שם מצות עליהם ורש"י בחומש פי' ג' שהוסיפו עליהן שבת פרה אדומה ודינין ע"ש ועיין באורך ברא"ם ודו"ק: גמ'

קרני ראם (א) נ"ב ר"ל דמ"מ יקשה דהאי קמ"ל דעם הצבור שאינו מביא רק עם הצבור כיון דהוי הוראה אחד ובלעדו לא היה הוראת הציבור כלל:

דף ט גמ' לא סלקא דעתך דכתיב וכפר עליו הכהן על גו' כו' כצ"ל : בפרש"י בד"ה מהו מי אמר פטור כו' או דלמא מאי דהוה הוה כו' עכ"ל נראה לפירוש זה דהכי הוה הגירסא בגמרא מפטר פטור או דלמא מאי דהיה הוה וק"ל : בד"ה לא סלקא דעתך כו' וכפר עליו הכהן מחטאתו מאלה כו' ובד"ה אין מתכפר בכולם דאימעיט נמי כו' דאינו בקרבן כו' ובד"ה ומה הן מביאין כו' וביטוי שפתים קרבן עולה כו' כצ"ל : בד"ה ר"א אומר נשיא כו' אלא שאין כ"ג ומשוח חייב על טומאת כו' עכ"ל וה"ה שאין נשיא חייב על שמיעת קול ולא נקטיה הכא דהא תנא ליה ר' עקיבא לעיל כדפירש רש"י וק"ל : ע"ב בד"ה א"כ נשיא כו' ולא נשיא ויחיד עכ"ל אבל תלמודא לא נקיט במלתיה אלא נשיא ולא נקט נמי יחיד דאינו שוה לקהל בשאר ימות השנה ואפשר דמיחיד ודאי לא קשיא ליה לתלמודא דא"כ קראי דקרבן עולה ויורד במאי מוקי לה דמסתמא בסתם יחיד והכי ניחא דמשני דמוקי ליה מיעוטא באינו שוה לקהל בכפרים דיוה"כ ולא ניחא ליה לאוקמא באינו שוה לקהל בשאר ימות השנה משום דע"כ לא מוקי ליה מיעוטא ביחיד דאינו שוה לקהל בשאר ימות השנה ודו"ק : בד"ה א"ל ר' עקיבא כו' וביטוי שפתים כו' כגון להביא קרבן כו' ובד"ה אמר ר' יוחנן אע"ג כו' אין מביא אשם תלוי על ספק טומאת כו' כצ"ל : סליק פרק הורה כהן משיח

כהן משיח פרק שלישי

דף י גמרא אהכי תנא גבי משיח חטא ואח"כ עבר כו' ותניא נמי גבי נשיא כה"ג כו' שאתה תמה עלי תמה על כו' כצ"ל : בפרש"י בד"ה הסתא י"ל כו' ומה שכתוב בספרים תגא כו' ובד"ה ומתעה את כו' נותן עיניו בצפון והכוכב מהלך לדרום ורואהו כו' מתעה את הספנים עכ"ל כצ"ל : ע"ב גמרא יש הבל אשר נעשה על הארץ גו' כו' אימא כמאן שלא לשמה כו' כצ"ל :

ח"א דף י ע"א דר"ג ור' יהושע הוו אזלי בספינתא כו'. הקושיא בזה אם באמת ידע כן שאותה שנה יהיה עליית כוכב ההוא לא הל"ל שמא יעלה אלא אמרתי שיעלה כו' וע"ק לשון עולה ומתעה כו' לא הל"ל אלא שהכוכב מתהלך לע' שנה לרוח אחרת וע"ק לפרש"י שא"ל כ"כ בידך כו' חכמה ואתה יורד בספינה בשביל מזונותיך כו' והכי נאמר לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר גם השיב לו תמה על שני ת"ח שיש ביבשה כו' שזו הקושיא בעצמה הקשה לו והוספת מיא הוספת קמחא וכזה יש. לייטב לפי פשוטו שא"ל כ"כ פת וסולת יש בידך ואת יורד בספינה במקום סכנה לצורך מזונותיך ואף שר"ג גופיה ג"כ עשיר היה אפשר שירד שם לצורך מה בהשתדלות בבית הקיסר כי הוא היה נשיא אבל ברבי יהושע ידע שלצורך מזונות ירד והשיב לו בהיפך היה לך לתמוה על ב' תלמידים שעומדים ביבשה ואין להם פת לאכול כו' ואין יורדין בספינה להשיג לחם לצורך פרנסה אבל עלי אין לתמוה כ"כ כי יש כמה עשירים יורדים בספינה לארווחי אבל הוא מבואר כמ"ש בפ' הספינה כי יורדי הים הגליות נקראו יורדי הספינה שהיא מטורפת כל שעה בים וע"ש באורך וע"פ הדברים האלה אמר ר"ג ור"י הוו אזלי בספינתא בבכי ים הגלות עד שהוצרכו להתווכח עם הצדוקין כמ"ש בר"ג במסכת ע"ז וסנהדרין ויותר ממנו בר"י ב"ח דאמרינן בחגיגה שאמרו עליו כשמת מה תיהוי עלן מתינן לעבודת כוכבים שע"כ אמרו עליו אשרי יולדתו . ואמר דבהדי ר"ג הוי פיתא . שהיא חכמת התורה בעצמה שנקראת לחם כמ"ש לכו לחמו בלחמי כי התורה היא חיי הנפש כמו שהלחם הוא עיקר חיי נפש ובא להתווכח עמהם כפי חכמת התורה אבל אמר דר' יהושע היה עמו דבר נוסף על הפת שהיא התורה כי היו עמו בוויכוח חכמות אחרות שהם דומות לסולת כמו שהסולת אינו רק הקדמה ללחם ע"י מים ושאר אמצעיים כך חכמות אחרות כמו התכונה לחשוב תקופות ומזלות וחכמת המספר ותשבורת הם הקדמה לתורתנו שע"י מי התורה נעשה לחם ומזון רוחני חיי נפשו של אדם כמו שמצינו כן בר"י בההוא עובדא דסבי דבי אתונא ואפשר דר"ג לא הורגל בחכמות אלו כמו ר"י . ואמר דשלים פיתא דר"ג. ר"ל שנשלם לו הוויכות בחכמת התורה שלא היה יכול לנצח אותן בה כי הם לא יודו בכולה הוצרך ר"ג לסמוך עצמו להתווכח עמהם ולנצחם בשאר חכמות שהוא סולתא דבהדי דר"י וא"ל ר"ג מי הוה ידעת דאית לן עיכובא כולי האי לבא לוויכוח כולי האי עד שאתה הבאת עמך גם סולתא שהם שאר חכמות . וא"ל כוכב א' עולה לע' שנה כו' . ר"ל כוכב א' מבן אדם ששנותיו ע' שנין והם הצדוקין המאמינים בכחם ובתבונתם והוא עולה ומתעה כמה ספינות הם השוכנים בים הגלות כספינה המטורפת שהרבה מהם התעו לצאת מן הכלל ע"י כוכב זה של ע' שנין ואמרתי שמא יעלה לתעות אותנו ח"ו בדור הזה וע"כ באתי לנצח אותן בוויכוח גם בשאר חכמות ומופתיות צודקיות על אמונתנו וא"ל ר"ג כ"כ חכמה יש בידך ועלית לספינה דהיינו בגלות שהיה לך להציל את ירושלים לפי טיעום שלא תיחרב כי ר"י היה תלמיד ריב"ז שגם ממתו מגל א' ולכך שאמרו גם על ריב"ז פרק הניזקין משיב חכמים אחור וגו' דהל"ל שקלינן לבתא ושקלינן לדרקון וקטלינן ליה והביתא שבקינן והשיב לו ר"י עד כו' תמה על ב' תלמידים שיש לך ביבשה . ר"ל שהיו ג"כ בזמן שהיה הבית קיים ועדיין לא ירדו אז לספינה שהוא הגלות כדאמרינן שר' יוחנן בן גודגדא היה מן השוטרים וריב"ח מן המשוררים . ואמר על ב' תלמידים אלו שיודעים לשער כמה טיפין יש בים כו' . שהיא חכמה נפלאה ואע"פ כן עלו לספינה ולגלות זה ולא היו יכולין להציל את ירושלים בחכמתן ואמר ועתה אין להם פת . כמשמעו שבזמן שבה"מ קיים היה להם מזונות מתעשר כאשון ויותר הוא להם חסרון ירידת הספינה והחורבן ולא הצילו על דוכן בחכמתן כי גזירה היא מלפניו ית' ב"ה עד שינהם אותו בב"י אמן : ע"ב מאי דכתיב יש הבל אשר נעשה על הארץ כו' . צריך לבאר מה הוקשה לו בכתוב זה וע"ק דמשמע דדרים אשר מלשון אשרי הצדיקים וכו' וסמוך גבי אשר נשיא יחטא דדרשינן אשרי ומתקיף רבא אלא מעתה וכו' מדשני קרא בדיבוריה וא"כ היכי דרים הכא אשר יש צדיקים מלשון אשרי הצדיקים וע"ק לדרשת רבא שאמר אשרי לצדיקים שזוכים גם בעה"ז ואוי להם לרשעים שבאות עליהם צרות גם בעה"ז א"כ היכי קאמר גם זה הבל שהרי מה שאוכלים הצדיקים ב' עולמות ורשעים מצטערים בב' עולמות אין זה הבל אלא שכר כפול ועונש כפול ונראה דדייקו בהאי קרא דכתיב אשר יש צדיקים ג"פ אשר בענין א' ושנה הכתוב בצדיקים למכתב בהו אשר איכא למדרשיה מלשון אושר ואמר ויש רשעים דרשינן לשון וי והיינו אוי לרשעים ואמר שגם זה הבל כי אין לצדיקים להצטער ביסוריהן וגם אין לשמוח הרשעים בשלותם כי כל ענייני עוה"ז הבל ולדרשת רבא ה"ק אשר יש בצדיקים אשר מגיע אושר כפול הוא לצדיקים להיות אוכלים שני עולמות ואין הקב"ה מנכה להם לעוה"ב כי אכילת עוה"ז הבל הוא ואינה נחשבת לשכר וגם אוי לרשעים שמצטערים גם בעוה"ז ואל תאמר שמא ינכה הקב"ה מעונשם של עוה"ב כי גם זה הבל העונש שנצטערו בעוה"ז לערך עונשם העיקרי בעוה"ב : מ"ד כי ישרים דרכי ה'. הוקשה לו מ"ש ופושעים יכשלו בם דכיון שהם ישרים היאך יכשלו בם הל"ל ופושעים יכשלו בדרכים לזה דרשו למה"ד לשנים שאכלו פסחיהם : אשריהם לצדיקים כו' אוי להם לרשעים כו' . נראה מדכתיב ברישא גבי צדיקים אשר יש וגו' וגבי רשעים בסיפיה שינה למכתב ויש וגו' דרים אשר מלשון אשרי ודרים ויש כמו וי יש וזה מדקדק רש"י לפרש אוי כמו וי דהכא כו' וק"ל : אעתריתו פורתא א"ל אין דזבנינן קטינא כו' . דקדק לומר אעתריתו פורתא גם השיבו לו קטינא דארעא משום דגם רוב עושר הוא סיבה לביטול תורה דמרבה נכסים מרבה דאגה לעסוק בהם ואין לו פנאי לעסוק בתורה ובהכי יתיישב דאין זה סותר מה שאמרו דאין אדם זוכה לב' שלחנות דהיינו שיהיה לו רוב טובה גם בעוה"ז ודוד ושאר מלכיות מביתו שהיו צדיקים חזי כמה הרפתקי דעדו עלייהו בעוה"ז ודו"ק : פסח מיהא קעביד כו'. בפ' ד' דנזיר כתבו התוס' משמע דאכילה גסה שמיה אכילה וקשה דבפ"ב דיומא אמרינן דהאוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור דלא שמיה אכילה ואר"ת דב' עניני אכילה גסה הם כו' עכ"ל ע"ש ובתוס' פ' הגוזל קמא ובפ' ע"פ ואין להקשות דלוקמה אכילה גסה דהכא בכה"ג דלא שמיה אכילה ולא תקשי ליה פסח מיהא עביד די"ל דלדיקים ילכו בם ופושעים וגו' מיירי ודאי אענין א' ואכילה גסה דיוה"כ לא מקרי אכילה אלא מזיק כדאמר התם ואע"ג דאכתי לא אסיק דמיירי בדרך א' הא מסיק אדעתיה שפיר דאיירי בענין אחד ודו"ק : א' נזדמנה לו אשתו וא' נזדמנה לו אחותו כו'. לכאורה מה שייך לדיק ופושע בדבר שנזדמנה לו ויש לפרש למאי דס"ד השתא ע"ד לא יאונה לצדיק כל און ואיירי דזה היה מתכוין לאשתו והש"י הזמין לו אשתו כי לדיקים ילכו בם וזה נתכוין לאחותו ונזדמנה לו וק"ל : הם שנתכוונו לשם מצוה לדיקים ילכו בם . י"ל שזכו שהותרו הנקבות לבא בקהל והוא שנתכוין לשם עבירה ופושעים יכשלו בם זה גרם לזכרים שלא יבואו בקהל כדאמרינן מואבי ולא מואבית עמוני ולא עמונית ודכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגו' י"ל דהא והא גרם וק"ל : הוא שנתכוין לעבירה כו'. כתבו התוס' למ"ד נמי בן נח מותר בבתו ככר פירשו מעצמן מהרבה עריות עכ"ל ובפ' ד"ת כתבו דאשכחן שסיפר הכתוב בגנות בדבר שעתידה ליאסר דאמרי' לקמן בן נח מותר בבתו ובאוריות אמרו לוט כו' הוא שנתכוין לעבירה ופושעים כו' ע"ש וק"ל : ודלמא הוא נמי לשם מצוה קמכוין כו'. צ"ע דפריך לפי סברת המקשן דקאמר דהיה מתכוין לשם עבירה אבל המקשה ודאי הוה ס"ד השתא דלא איכוון כלל כדפריך לבסוף והא מינס אניס כו' ולא אסיק אדעתיה הא דמשני אבל בקומה ידע ודו"ק : למה נקוד על וי"ו של ובקומה כו'. בנזיר פירשו התוס' לומר לך דהוה כמאן דליתא דהא ובקומה ידע עכ"ל אבל קשה מהיא דפ' הפועלים למה נקוד על איו שבאליו כו' ופי' התוס' דאמר בב"ר כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב כו' ע"ש וא"כ הכא כיון שהכתב רבה אתה דורש את הכתב דהיינו ובקמה בלא וי"ו ולמה נכתב בקמה כלל כיון שהוא היפך משמעו ואם נאמר דעל וי"ו קאי של ובקומה קאמר ניחא ותדרוש ביה הכי ולא ידע בשכבה בקומה דאפילו בקומה למחרת שכבר הפיג אז מיינו והיה ראוי אז להיות נזכר את שכבה אצלו מאתמול כדרך השיכורים הגם שלא ידעו בעת שכרותם מה שיעשו למחרת כשמפיגים מיינם הם נזכרים קצת ממה שעשו בשכרותם הנה לוט שהיה שכור כ"כ שלא היה נזכר בקומה אז מיינו מה שהיתה שכבה אצלו מאתמול ומיניה תידוק הא בקומה גופה ידע בעת קומה והשתא ה"כ הכא אתה דורש את הכתב ודו"ק : כל הפסוק זה ע"ש עבירה נאמר וישא לוט וגו'. כי הפסוק הזה נראה כמיותר לפי פשוטו כי מה הוצרך להאריך בענין שנשא עיניו איזו ארץ הטובה עד שבחר לו הככר וע"כ דרשו בו לענין ערוה על שהיו שטופי זימה בחר לוט בשטותם כפרש"י בחומש ועיין בב"ר קצת בפנים שונים ולא הביא שם עיניו משמשון דמקרא גופיה דותשא אשת אדוניו את עיניה דריש נמי עיניו ודו"ק : את נפשע כו' פרש"י נפשע נמרד שמרד בו שפירש ממנו עכ"ל. ובנזיר פרש"י בע"א ז"ל את נפשע זה לוט שנקרא אח כו' אל נא תהי מריבה וגו' עכ"ל עוד כ"ל נפשע מלשון פסיעה והליכה כמו כפשע ביני ובין המות שהיה לוט נפשע והולך מקרית עוז זה אברהם שאילו היה אצלו לא היה נשבה ע"י הד' מלכים וק"ל : שהטיל מדנים בינו ובין ישראל שנאמר לא וגו' . כך היא הגירסא במסכת נזיר והיינו כמ"ש לעיל שהוא גרם שלא יבאו הזכרים בקהל ע"י שנתכוון לעבירה וק"ל : לתאוה יבקש נפרד זה לוט כו' אע"ג דכתיב ויפרדו איש מעל אחיו משמע ליה דלוט נפרד תחלה מדסמיך ליה ויסע לוט וגו' כן פרש"י בנזיר . ועוד נראה דמשמע ליה הפירוד על לוט כדכתיב לעיל מיניה ויאמר אברם אל לוט וגו' הפרד נא מעלי וגו' וק"ל : ובכל תושיה כו' בבתי כנסיות ובבתי כו' ובתושיה לא נאמר אלא ובכל תושיה לומר לך שנתגלה קלונו בב' תורות כו' בתורה שבכתב בבתי כנסיות כדכתיב לא יבא עמוני כו' ובתורה שבע"פ בבתי מדרשות דתנן עמון ומואב כו' כן פרש"י בנזיר והתלמוד לא הזכיר אלא תלתא דבתי מדרשות דתנן עמוני כו' ואפשר לומר דה"ק שנתגלה קלונו גלא קלון של בנות שנתכוונו לש"ש ואהכי מייתי מתניתין דתנן עמוני וכו' דמפורש בהך מתני' דעמונית ומואבית מותרין אבל בקרא אין דבר זה מפורש כ"כ כדאיתא בפ' הערל ע"ש ודו"ק : תמר זינתה כו'. שלשם שמים נתכוונה להעמיד תולדות מזרע של יעקב מ"מ דרך זנות היה זה שעשתה עצמה מופקרת להמיה שהרי ידעה אבל יהודה לאו דרך זנות בא עליה לפי מה שהיה סבור שאין זו כלתו כמ"ש הרמב"ם פ"א דהלכות אישות דקודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק כו' ובועל אותה על אם הדרך כו' עכ"ל והוא בעצמו מעשה יהודה ועוד שאמרו בסוטה שנתנה עיניה לדבריה ואמרה גיורת אני פנויה אני יתומה אני טהורה אני ומיהו לש"ם נתכוונה אבל זמרי ודאי זינה שבא על בת אל נכר שהוזהר על כך לאחר מ"ת דקנאין פוגעין בו וע"כ נקט זמרי זינה ולא נקט כזבי בת צור זינתה כדנקט תמר שהיא ודאי לא הוזהרה על כך ולא נפלו הרבבות מישראל רק בעון זמרי שהיה ישראל : גדולה עבירה לשמה כו' שנאמר מנשים באוהל וגו'. בתוס' פרק מ"ש פי' מאמהות לפי שהיו נהנות מן הביאה אבל יעל לא היתה נהנה מן הביאה כו' עכ"ל. ונראה דע"ש ביאה שלהם שהיה בצניעות ואהל מיוחד תלה הדבר באהל כמ"ש בשרה ויאמר הנה באהל מלמד שצנועה היתה וברבקה ויביאה יצחק האהלה שרה אמו וברחל ולאה ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ולפי זה דאמר אע"ג דנתכוונה לש"ש לא מקרי עבירה לשמה כיון דנהנית מן הביאה כמו האמהות כן נראה לפרש מדברי התוס' דיבמות דמצוה שלא לשמה קאי על אמהות עצמן שעשו מצוה כדי לקיים תולדות מן האבות כמו בתמר ומיהו לאו לשמה מקרי כיון דהיו נהנית מביאה אבל בנזיר פרש"י בע"א שרה רבקה רחל ולאה שאמרו לבעליהן לבא על שפחתן ולא לשם מצוה כו' עכ"ל והוא דחוק דלא הוה דומיא דיעל דקאי על עצמה וק"ל : הא קא מתהני' מעבירה כו'. עיין בתוס' פ' מ"ש ובנזיר פ"ד : כל טובתן של רשעים רעה היא כו' השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע כו'. ובפ' מ"ש מסיק בשלמא בלבן דלמא מדכר ליה שם דעבודת כוכבים אלא הכא מאי רעה איכא דשדי בה זוהמא כו' ופי' רש"י שם דמדכר ליה שם דעבודת כוכבים למה גנבת את אלהי עכ"ל ובפ' ד' דנזיר פי' רש"י בע"א ומאי רעה איכא דאי מפיש במיליה בהדיה אתי לאשתבועי בשם עבודת כוכבים שלו והתורה אמרה וכו' עכ"ל ע"ש והיינו נמי שהיה עובר על זה והיה משתבע א"כ בשם עבודת כוכבים כדכתיב אלהי נחור ישפטו וגו' שהוא חול כפי' רש"י בחומש ומיהו התוס' פירשו בפ' ד' מיתות דאמרינן דמשביעינן העובד כוכבים היינו משום דלא מזכירין שם עבודת כוכבים אלא ש"ש ואע"פ שכוונתם לא כן הוא אין זה שם עבודת כוכבים כו' ואפשר דא"ה הזהירו הש"י על כך ואיך שיהיה משמע דעבר לבן על ציווי הש"י אבל בע"י דחק לפרש שקיים לבן ציווי של הש"י ולא משמע כן מתוך אלו הסוגיות ודו"ק : שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב כו'. וכתבו התוס' בנזיר וא"ת הא אמרי' בעלמא העוסק במצוה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וי"ל דהתם מיירי שעוסק בתורה שלא לשמה לקפח לאחרים והכא קאמר שעוסק שלא לשמה היינו לקנות לו שם עכ"ל. וכה"ג כתבו התוס' בכמה דוכתין מיהו הסיא דבלק דמייתי הכא לכאורה לקפח לאחרים שהרי בא בהם לקלל ישראל וי"ל שהוא לא בא לקלל את ישראל רק מפני יראת עצמו כמ"ש וירא בלק וגו' ויגר מואב מפני בני ישראל וגו' וה"ל כמו לקנות שם לעצמו ודקאמר ביה שמתוך שלא לשמה כו' ר"ל שמתוך שלא לשמה דהיינו שהביא קרבנות שלא לשמה רק לקנות לו שם זכה שבא לשמה שזרעו דוד ושלמה הקריבו קרבנות לשמה : רות בתו של עגלון כו' ובנזיר בת בנו של עגלון כו' ועיין בזה בחידושינו פרק ד' וה' : מנין שאין הקב"ה מקפח שכר כו'. ולעולם יקדים לדבר מצוה כו' מבואר בחידושינו פ' ד' וה' ע"ש :

דף יא תפשוט ליה כו' אכל חלב והפרים קרבן נתמומר כו' ק"ק דהיאך ס"ד למיפשט מהא דאפילו באכל כזית חלב וגם הפרים קרבן ונתמומר נדחה והכא פשיטא לן באכל כזית חלב כשהוא הדיוט ונתמנה ואפילו לא עבר שהוא חייב ולא נדחה מקרבן וא"כ ע"כ היינו טעמא כדמסיק דנתמומר לאו בר אתויי קרבן כו' ודו"ק : בפרש"י בד"ה ור"ש בר יוסי סבר כיון דבמזיד כו' כצ"ל : גמ' וחד אמר להכעים נמי מומר אלא איזהו כו' קשה אליביה היאך מפרש לה להברייתא דלעיל אכל חלב זהו מומר ואיזהו כו' דמפרש לה ר"י לעיל דמומר להכעיס הוא מין ועיין בתוספות פרק אין מעמידין שכתבו שם ליישב זה : ע"ב ואת יואחז מפני יהויקים שהיה גדול ממנו ב' שנים כו' קום משחהו כי זה גו' כצ"ל : שם שהיה גדול ממנו ב' שנים הוא יואחז והוא בדרי קחשיב דכתיב והשלישי כו' ויאמר המלך אל בניהו גו' והורדתם אותו גיחון גו' כצ"ל מתוך הסוגיא דפ"ק דכריתות : שם בפרש"י בד"ה וקפחו כו' קפחיה לרועה כו' עיין במס' יומא פרק בתרא : בד"ה ואין אחר שהינו ממלכי כו' כצ"ל :

ח"א דף יא ע"ב ואת יואחז מפני יהויקים שהיה גדול ממנו ב' שנים כו'. כך היא הגירסא בכריתות והכי מוכח מתוך הכתובים דכתיב בן כ"ג שנה יואחז במלכו וג' חדשים מלך וגו' ויאסרהו פרעה נכה וגו'. וימלך פרעה נכה את אליקים וגו' ויסב שמו יהויקים וגו' וכתיב בן כ"ה שנים יהויקים במלכו וגו' והרי שלא מלך יואחז רק שלשה חדשים ומיד מלך אחריו יהויקים ויואחז לא היה רק בן כ"ג אז ויהויקים היה בן כ"ה וק"ק לפי זה דלא הל"ל ואת שלמה מפני מחלוקתו של אדוניהו אלא את שלמה מפני אדוניהו ושאר בני דוד שהיו גדולים ממנו כדאמר הכא וע"ק הא דפריך ומי מלכי זוטרי מקמי קשישא והכתיב ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור אמאי לא פריך הכי אמלכותו של שלמה ומי מלכי זוטרי כו'. וי"ל דהתם מפורש ביה שהיה ע"פ נתן הנביא ולא היה להם לחוש לגדול אי לאו משום מחלוקת של אדוניהו וק"ל : הוא יוחנן הוא יואחז כו'. הא ניחא דע"כ כיון דלא קחשיב יואחז כאן בבני יאשיהו ובקרא כתיב דבנו שהיה שמו יואחז מלך אחריו ע"כ דא' מאלו בניו הוא יואחז וע"כ שהוא יוחנן שמלך קודם יהויקים וצדקיהו אך מה שאמר הוא שלום הוא צדקיהו מנין לו לומר כן ולמה לא נאמר כפשוטו שהיה לו עוד בן רביעי שנקרא שמו שלום ואפשר מפני שלא הוזכר במקרא שום דבר משלום אמרו דהוא בעצמו צדקיהו וק"ל : ולמה נקרא שמו שלום שהיה מושלם במעשיו כו'. ודכתיב ביה ויעש הרע בעיני ה' וגו' מהו הרע שלא נכנע לפני ירמיהו הנביא כו' ושעבר על שבועת נ"נ כו' וחוץ מחטא זה לא חטא כן פרש"י בד"ה ע"ש : יה יצדיק עליך את הדין כו'. לפי שהיו דורו של צדקיהו ראוין לגלות מיד ומפני זכות צדקיהו נגלו כמ"ש בס"פ יש בערכין בקש הקב"ה להחזיר עולם לתוהו ובוהו מפני דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישבה דעתו ולזה א"ל עד עתה בזכותך ישראל קיימין יה יצדיק עליך ר"ל על ידך יצדיק את הדין לקיים

הגזירה

הנזירה של הגלות שאם גם אתה תחפא לעבור על השבועה כמ"ש וגם במלך כ"כ מרד אשר השביעו וגו' וק"ל:

דף יב ע"ב גמרא מעלין בקודש ואין מורידין רישא רבנן וסיפא ר"מ כו' כצ"ל: בפרש"י בד"ה אלא פר יוה"כ ועשירית כו' עכ"ל כצ"ל: גמ' שמואל כר"י ס"ל דאמר כל קרע שאינו כו' ור' יהודה פליג אברייתא דלעיל וכן הוא בפ"ב דמ"ק ע"ש:

ח"א דף יב ע"ב שראה שכתוב בתורה יוליך ה' אותך ואת מלכך וגו'. כמ"ש בו ויהי כשמוע המלך את דברי התורה ויקרע וגו' דהיינו שקרא בענין תוכחה זו יולך ה' וגו' וכתב בעל יפה מראה בשם המפרשים וכי מקודם שנמצא ספר הזה לא קרא מקרא זה ותירצו שמצא חלקיה הספר נגלל על מקרא זה ולכן הבין כי בשורה רעה היא עכ"ל: **צוה** וגנזוה שנאמר ויאמר ללוים וגו' תנו את ארון הקדש בבית וגו' פרש"י בפרק הוציאו לו והא התם קאי אלא גניזה היא עכ"ל ולא ניחא להו למימר דלא הוה קאי התם שהעבירו מנשה ואמון את הארון ושמו תחתיו פסיליהם וגו' ולפיכך צוה יאשיהו להשיבו למקומו וכן פרש"י לפי פשוטו בד"ה ע"ש דא"כ הל"ל החזירו או השיבו את ארון הקודש וגו' אבל תנו משמע ליתנו למקום שלא היה שם מעולם וכה"ג מדקדק התלמוד בפרק י"כ ויקח ויחזור תבעי ליה וק"ל: **כמין** ב' טיפין מרגליות היו תלויות באהרן בזקנו כו'. המאמר הזה אומר דכשני דמה ענין ב' טיפין מרגליות ומהיכא מפיק ליה מהאי קרא וע"ק דמשמע דלא ירדו מעולם מזקנו ונשארו שם וא"כ סיפיה דקרא היאך יתפרש שנאמר שיורד על פי מדותיו גם קשה לפרש"י דכשהוא מספר כו' כשהיה מדבר עם אחרים עולות כו' וא"כ למה לא כפלו בתנועותיו הגדולות מזה כגון הליכה ישיבה שכיבה ובפירוש אחר שפרש"י בפ"ק דכריתות שכשהיה מסתפר במספרים קלת מהזקן היו עולות למעלה בזקן יתיישב זה וע"ק שאמר על דבר זה היה משה דואג כו' דמשמע משום שהיו אלו הטיפין תלויות בו והרי ראה בו מעשה נסים גם קשה גם אם היה יורד מראש לזקן למה היה חושש משום זה שירד גם עליו גם קשה מה ענין הדמיון כמו שהטל חרמון אין בו מעילה כך שמן כו' וע"ק לפי פשטיה כפרש"י על הלשון אף שמן המשחה שבזקן אהרן כו' שהרי לא היה חושש משום מעילה בשמן שבזקן אהרן רק משום שהיה ירא שמא נגע בשמן המשחה כשלבשו לאהרן וע"ק למה אהרן דואג אחר שנתבשר משה שאין בשמן המשחה שבזקן אהרן שום מעילה ולמה תלה את"כ מעילת אהרן שלא מעל במשה גם המקראות הביאם שלא כסדרן בב' קראי דבמשה הביא קרא המאוחר כטל חרמון וגו' ובאהרן הביא הרא דלקמיה הנה מה טוב וגו'. הוא מבואר דאמרינן בזבחים פ' טבול יום אמר רב משה כ"ג והולך בקדשים היה שנאמר וגו' מיתיבי ה' שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אישה כ"ג בנה סגן בן בנה משוח מלחמה ואחיה נשיא שבט ואבלה על ב' בניה מלך אין כ"ג לא אימא אף מלך כתנאי ויחר אף ה' במשה וגו' רשב"י אומר אף זה נאמר בו כושם הלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הוא אלא ה"ק אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי וח"א לא נתכהן משה אלא ז' ימי המלואים בלבד וח"א לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי ואומר כו'. ויש לדקדק אמאי לא נקט כן באהרן גופיה שהיו לו ה' שמחות שהוא כ"ג ואחיו מלך וגיסו נשיא ובנו סגן ובן בנו משוח מלחמה י"ל בזה דלכך לא נקט אהרן גופיה שהיה כ"ג ואין אבילות נוהג בו כמ"ש בענין ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם וגו' אבל אלישבע היתה נוהגת ב' אבילות ע"ד לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה וגו' אבל לפי דרכינו יש להשיב בזה כי באמת נדב ואביהוא היו ב' סגני כהונה כדאיתא במדרש רבה ואחרי מותן נתמנו במקומן אלעזר ופנחס והיה אז לאלישבע ה' שמחות וב' אבילות אמנם אהרן שידע סיבת מיתתן ע"ד שהקריבו עצמן ליכנס לפנים ועדיין לא הוזהרו עד"ז כמפורש במדרשות חשש שהוא מפל בחטא העגל וכמ"ש ובאהרן התאנף ה' להשמידו וגו' שע"י כך הוא וזרעו אינן ראוין עוד לכהונה ולכנוס לפניו ית' ב"ה וע"כ היה דואג ולא היה לו שמחה בכל ענין ה' שמחות שזכר והוא ענין המאמר שהתחלנו בו לפי שכבר נתנה הכהונה למשה כי היה שלם במושכלות יותר מכל אדם שנאמר בו ודבר ה' עמו פנים וגו' וכי קרן עור פניו וגו' ובעבור חרון אף נטלה ממנו ופסקה מזרעו ונתנה הכהונה לאהרן אחיו כי הוא היה שלם במדות יותר מכל אדם ונתנה לו ולזרעו לעולם כמ"ש בריתי היתה אתו החיים והשלום וגו' ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון והוא מפורש שפניו בו אוהב שלום ורודף שלום ומקרבן לתורה ועל זה אמר כשמן הטוב על הראש שיורד על הזקן זקן וגו' מדכתיב זקן זקן כפול שירדו ב' טיפין מב' צידי הזקן מימין ומשמאל ולא ירדו למטה שוב אבל נשארו שם והוא לרמז על ב' המשוחים בכהונה שהאחד הוא הכ"ג והב' הוא משוח מלחמה כדאמרינן לקמן משוח יכול מלך ת"ל כהן אי כהן יכול משוח מלחמה ת"ל והכהן המשיח שאין משיח ע"ג וע"כ היו תלויות בו לרמוז שבו יהיו תלויות ולא יפסקו ממנו ומזרעו לעולם וע"כ היו בו ב' אחד מימין ואחד משמאל כמ"ש הסגן מימין כו' והוא בעצמו ענין נבואה של זכריה שראה שני זיתים ואמר מה אלה שני בני היצהר שהוא רמז למשוחים מן הכהונה שלא יפסקו מזרעו של אהרן לעולם ורש"י פירש שם כהונה ומלכות ולא משמע כן דהא על בית שני נאמרה נבואה זו ולא היה שם מלכות בית דוד דמלכי ישראל אין מושחין אותן כדאמרינן במתניתין · ומפרש רב פפא סיומא דהאי קרא שיורד על פי מדותיו **תנא** כשהוא מספר כו' · ר"ל שזכה אהרן שיורד שמן המשחה כדלעיל על זקנו ר"ל על בשביל מדותיו שהיו לו בפיו שהיה מספר ומדבר שלום בין איש לחבירו וע"ז אמר כשהוא מספר עם אחרים דהיינו לעשות שלום ביניהם היו עולות ויושבות לו כו' לרמוז דבזכות זה הוא זוכה שלא יהיה למשיחיו הפסק ואמר שעל דבר זה שראה באהרן היה משה דואג לפי שהוא היה ג"כ כ"ג ולא זכה לב' טיפין שיבטיחו הש"י ב"ה על ב' משיחים שלא יפסקו מזרעו ולמ"ד נמי לעולם לא נתכהן משה רק בז' ימי המלואים מ"מ מלך היה שהוא ג"כ נקרא משוח ולא הובטח שיהיה גם מזרעו מלך כמ"ש אל תקרב הלום ואין הלום אלא מלכות ומוקי ליה שם לו ולא לזרעו כו' ולא זכה לטיפה בזקנו לסורות לו שלא יהיה נפסק מלכות מזרעו וע"כ היה דואג שמא מעלתי בשמן המשחה שיש בו שום מעילה ומטא שלא זכיתי לשמן המשוחים האלו כמו שזכה אחי אהרן גם היה דואג ע"פ מ"ש שם בשעה שפוסקין לו לאדם גדולה פוסקין לו ולדורות שנאמר לא יגרע מצדיק עינו וגו' ואם הגיס דעתו הקב"ה משפילו וע"כ אמר שמא מעלתי להתגאות ואמר שילתה ב"ק ואמרה כטל חרמון וגו' כי הנה הר חרמון הוא יותר גבוה מהר ציון והטל יורד ממנו להר ציון וכשם שאין בחרמון מעילה שהוא מניח לירד הטל ממנו אבל הוא למעלתו אשר הוא מוריד ומשפיע הטל להר ציון למקום המוכן לברכה אשר שם צוה ה' את הברכה וגו' ובדמיון הזה שמן המשחה שבזקן אהרן ולא בזקנתך אין בך חשש מעילה אבל הוא למעלתך שאתה הוא הראש ואתה משפיע להיות הכהונה מזרע אחיך לו ולזרעו לדורות ולכך לא כתיב על ראש אהרן כדכתיב על זקן אהרן כי הראש הנאמר בכתוב הוא משה שהוא ראשו של אהרן דוגמאת שדרשו אחי וראש דגבי בנימין של יוסף אחי הוא וראשי הוא ולענין מלכות נמי שהיית דואג אין בך מעילה ושום חטא שהרי אתה הראש ומשפיע על תלמידך יהושע כמ"ש בו שאין מתקנא בבנו ותלמידו · ואמר עוד **ועדיין** היה אהרן דואג כו' כמ"ש לעיל כי כשמתו בניו שהיו ב' סגני כהונה דהיינו שיהיה האחד כ"ג במקומו והב' יהיה משוח מלחמה היה דואג ותלה מיתתן בו בעון העגל ומעל בשמן ב' המשוחים האלו שיפסקו ממנו · ואמר **שיצתה** בת קול וא"ל הנה מה טוב ומה נעים וגו' זכר ב' מעלות טוב נאמר על בעל מדות טובות שהיו באהרן ונעים נאמר על המושכלות כמ"ש על התורה אמרי נועם שהיה במשה יותר מכל אדם כמ"ש לעיל וז"ש מה טוב מדות של אהרן ומה נעים תורתו של משה אשר ע"כ זכו לשבת יחד בדור המדבר בכהונה גדולה ומלכות גם יחד שכמו שמשה לא מעל אבל זכה להשפיע מכבודו לאחרים שאפשר לא היו בניו ראוים כ"כ ויותר היה כבודו בבני אחיו כך אהרן לא מעל ומטא שתפסוק ח"ו הכהונה מזרעו הנשאר לו אבל אלו בניו מתו למעלתם כמ"ש בקרובי אקדש והוא ענין תחלת פרשת אחרי מות שבא אליהם בתנחומין על דאגות אלו שזכר · ואמר וידבר ה' אל משה וגו' שדבר לו תנחומין על דאגתו שלא נתנה לו הכהונה לו ולזרעו שהרי בקרבתם לפני ה' וימותו וכבר נגזרה גזירה להיות הנקרבים בראשונה לשכינה שימותו כמ"ש כי בקרובי אקדש ואילו נעשה כן בבני בניך כמו שנעשה בבני בני אהרן הרי כבר פסקה הכהונה מזרעך וזרעך כלה אבל כבודך ליתן הכהונה לאחיך שמתקיים הכהונה בבניו הנותרים כמו שאמר אל אלעזר ואיתמר הנותרים · ואמר שדיבר גם תנחומין לאהרן על שהיה דואג שמא חטא ומעל בעון עגל שמפסקק ממנו הכהונה הנה אחיך הוא ע"ד שאמר שבת אחים כשם שאתה לא מעלת כן הוא לא מעל: **אין** מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך כו' · דכל מלכות בית דוד בני מלכים הם ואין מושחין אותן אלא מפני המחלוקת כדאמרינן לעיל ולכך מושחין אותן על המעיין שתמשך מלכותן כמעיין ולא יפסיקן המחלוקת וע"ז מייתי משלמה כמ"ש לעיל שהיה משיחתו מפני מחלוקת של אדוניהו משא"כ משיחה דכ"ג דאפילו כ"ג בן כ"ג מושחין שלא מפני המחלוקת ולכך לא בעי מעיין וק"ל: **מאן** דבעי למידע אי מסיק שתא כו' · יש לדקדק בדברי המאמר הזה מעיקרא אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא כו' ובעשיה לא קאמר רק חלוקה הראשונה דהיינו אי משך נהוריה נידע דמסיק שתא ולא קאמר חלוקה השניה דאי לא משיך נהוריה לא מסיק שתא וכן בבעי למידע אי מצלח אי לא נירבי כו' לא קאמר אלא אי שמין ושפיר מצלח ולא קאמר אי לא שמין ושפיר לא מצלח וכן בבעי למידע אי הדר ואתי לביתיה כו' לא קאמר אי לא חזי בבואה דבבואה דלא אתי לביתיה ויש להשיב בזה משום דלכאורה בכל זה יש בו משום לא תנחשו ומאיזה טעם יהא מותר בכל אלו שפי תפתי נפלה תפי תקלי נפלה תידי גבי כו' כדאמרינן פרק ד' מיתות וכבר נדחקו המפרשים בכל זה ואמנה חלקי גם אני מסידוע כי הטוב הוא בא ממנו ית' ב"ה אבל הרע אינו יורד מן השמים אבל עונו של אדם הוא מסלק מדת טובו ית' ב"ה מעצמו כמ"ש כי עונותיכם הבדילו ביני לביניכם ולזה הטוב הבא ממנו ית' ב"ה בהחלט כמ"ש לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזרה וכו' אבל הרע אינו בא בהחלט כי אפשר שישתנה כמ"ש בדבי חנינא שלא היה יכול המכשף להזיקו משום דנפיש זכותיה שנאמר אין עוד מלבדו ולזה הנותן לעצמו סימן בדבר מה לטובה אין זה ניחוש אלא סימן טוב שיבא לו ממנו ית' ב"ה אבל הנותן לעצמו סימן בדבר מה בהפך זה ולרע לו הרי זה ניחוש שתולה שיבא הדבר בהחלט ואינו כן דברחמי שמיא אפשר שישתנה וכל הני דנקט בהך ברייתא דפ"ד מיתות דהוי ניחוש כגון פתי נפלה מפי וכו' הן ניחוש לרעה לו ולזה אמר האי מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא וכו' לא בעי למימר אי לא מסיק שתא אלא דה"ק אי לא דהיינו דא"נ לא משיך נהוריה לא ידע אי מסיק שתא אי לא וכאילו לא עשה כלום דלא יסמוך בניחוש לרעה ולזה בעשייה לא קאמר אלא דאי משיך נהוריה מסיק שתא וזה שנותן סימן לטובה דפרי שהוא דבר הבא ממנו יתברך בהחלט אבל לא קאמר אי לא משיך נהוריה לא מסיק שתא דזה הוה ניחוש (דאם כן) [דא"נ] לא משיך נהוריה אפשר דמסיק שתא דלרעה לא באה ממנו יתברך ב"ה ואפשר שישתנה בשום זכות וכן בהאי מצלח אי לא הייני דידע דמצלח בהחלט ואי לא הייני דלא ידע כאילו לא עשה כלום ולכך בעשיה לא נקט אלא אי שמין ושפיר מצלח אבל אי לא שמין אפשר דמצלח ואפשר דלא מצלח ולא ידע כלום וכן יש לפרש בהאי חזר לביתיה אי לא דהיינו אי לא ידע ולכך לא נקט אלא אי חזי בבואה וכו' אבל אי לא חזי בבואה דבבואה לא ידע כלום והענין מבואר דבעשרה ימים אלו נגזר על האדם מי יחיה ומי ימות מי יעשר ומי יעני מי ינוח ומי ינוע ומי ישקט וכו' ולזה כי הנר הוא נשמת אדם ואם יראה דמשיך נהוריה יהיה לו לסימן טוב שיחיה ומסיק שתא וכן אי שמין תרנגולא יהיה לו לסימן טוב דמצלח בעסקיו ויתעשר וכן אי חזי בבואה דבבואה וכו' כי האל יתברך ב"ה הוא נותן מלאכיו לשמרו בכל דרכיו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך וגו' והן הן צלו של אדם וז"ש כלב סר צלם מעליהם וה' אתנו אמר כי כל אומה יש לה שר בשמים שהוא מגינם וצלם וכבר סר הקב"ה אותם מעליהם דאין הקב"ה מפיל אומה עד שהוא מפיל שר שלהם ואל תאמרו כי גם אנו אין לנו שר כי אין מזל לישראל הנה וה' אתנו כמ"ש בצל שדי יתלונן דעולם ומלואו שלו לצוות את מלאכיו לשמרנו ולזה אי חזי בבואה וכו' שהוא לסימן טוב על שמירת מלאכיו בדרך כמ"ש הדר ואתי לביתיה בלי שום פגיעה רעה אבל בהפך לא קאמר דגם אם לא ימשוך נהוריה אפשר שיחיה וגם אם לא שמין אפשר שיצליחו נכסיו וגם אם לא חזי בבואה וכו' אפשר דהדר ואתי לביתיה דבתשובה ומעשים טובים שבאלו עשרה ימים יתכפר לו עונו להשתנות מזלו הרעה לטובה ודו"ק: **אמר** אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא וכו' · ר"ל דאמרת דמה שיטיל האדם עצמו לסימן טוב מלתא היא ואין בו משום ניחוש: **יהא** רגיל (למיתי) [למחזי] ברים שתא קרא וכו' · דכל הני סימנין לטובה הן אי כפרש"י הכא ובפרק קמא דכריתות דגדלי טפי ואיכא דמתקי שהוא לסימן שילמח ויגדל מזלו ושנה טובה ומתוקה ואי כפי' המרדכי בשם רבינו האי כוליא ירבו זכיותינו וכו' ע"ש ובטור א"ח סימן תקפ"ג אבל לרעה אין בהם שום הוראה דלרעה הוי אסור משום ניחוש: **כי** בעיתו מיעל ומגמרי וכו' · הוא מל' הגמרא כשאתם רוצים ללמוד גמרא מרבכם שהוא פלפול והויות דאביי ורבא גרסו מתני' מקודם דעיקר הגמרא הוא לייסב המשניות בכל דבר שיש להסתפק בה וע"כ גרסו המתני' מקודם כדי שתהיו בקיאין בה · ואמר **הזו** לפומיה דכתיב והיו עיניך רואות וגו'. והכי אמרינן נמי בעירובין שאמר רבי לאותי את ר"מ מאחוריו וכו' ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדידנא טפי שנאמר והיו עיניך רואות וגו' והוא שהדבור של אדם מ שתנה ומשתמע לפעמים לתרי אפי אבל מתוך עקימת שפתים וקריצת עינים שבאדם לפעמים יש להבין כוונתו של המדבר וז"ש והיו עיניך רואות לפנים את מוריך המורה לך כונת המדבר ומזה הטעם אמרינן נמי לקמן בסוף פרקין בני ת"ח וכו' בזמן שיש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם כדי שיהיו עיניהם רואות מוריהם אבל כשאין להם דעת אמרינן שם שיושבים לפני אביהם ופניהם כלפי העם מפני כבודם דאין לחוש בהם שיראו מוריהם. ואמר **גרסו** על נהרא עיין פרש"י ועי"ל ע"פ מ"ש בפ"ק דתענית למה נמשלו ד"ת למים וכו' מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה וז"ש דכי היכי דמשכן מיא ממקום גבוה לנמוך כך נמשך שמעתתייכו מדעת גבוה לנמוך וכות שפלה וביאור זה שיתנהגו בפחות ותיבו אקיקלי דמתא מחסיא דהיינו מקום שפל ומקום תורה ולא תיבו באפדני דפומבדיתא שהוא מקום חשוב ואינו מקום תורה כ"כ וכן לענין אכילה תתנהגו בפחות: **טב** גילדנא סריא · שהוא מאכל שפל לבעלי תורה: **מכותחא** דרמי כיפי · שהוא מאכל עשירים ובעלי תענוג ועי"ל ולא תיבו אפדני דפומבדיתא ע"פ מ"ש פרק הגוזל והכונס פומבדיתא לוייך אשני אושפיזך לפי שהיו גנבים ביותר וז"ש תיבו אקיקלי דמתא מחסיא ר"ל במקום פרהסיא ולא תחוש לך לגניבה ולא תיבו אפדני דפומבדיתא ואפילו באפדני ובמקום מוצנע ביניהם לא תוכל להשמר מהם מגניבה וכה"ג אמרינן בפרק ערבי פסחים דאכיל קיקלי אקיקלי דמתא שכיב דהיינו לענין מקום פרהסיא ודו"ק: **רמה** קרני וגו' דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן וכו' · והוא רמז גם על משיח לעתיד שימשך מלכותו כמ"ש הכתוב וירם קרן משיחו כי המשיח שיבא לעתיד מבית דוד ויתרומם אז על שנמשחו דוד ושלמה בקרן:

דף יג גמ' ראשון קודם לפר עדה בכל מעשיו ותנו רבנן פר כהן כו' כצ"ל: **ע"ב** בפרש"י בד"ה נהקין מלתא כו' היכי דעביד הוא לדידן כי ליתנן כלומר כו' עכ"ל כצ"ל ולאית דגרסי כי ליתנן כו' נ"ל דמלת ליתנן מלשון סיפור כמו שם יתנו גו' ר"ל דורות הבאים יספרו כן ודו"ק: **בד"ה** מתני ליה כו' בפ"ק אף בכור שור קודש הן וכו' הן כו' עכ"ל לא מלאתיו שם אבל יליף ליה התם מתמורתו ולא תמורת תמורתו ע"ש:

ח"א דף יג ע"א חכם קודם וכו' מלך קודם לכהן גדול כהן גדול קודם לנביא וכו'. משמע מזה דאפשר שיהיה נביא ולא חכם ולא תקשי לך ממ"ש אין הנבואה שורה אלא על חכם וכו' כמבואר במדושיו בפ"ק דבבא בתרא ע"ש. ומיהו הכא אית לן למימר בצדוק ונתן הנביא ודאי דחכמים היו ולא היו קודמין למלך לפי שהמלך דוד ושלמה נמי חכמים היו ודו"ק: **דכתיב** ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים וגו'. בכל שבט לוי נמי כתיב הבדיל ה' את שבט לוי מתוך וגו' אבל הבדלת אהרן היא תוספת שבדלו מאחיו משה שהזכיר שהוא נשאר לוי שהוא קודם אבל אהרן נעשה קודש קדשים ע"י הבדלתו וע"כ הלוי נוטל מעשר ראשון שהוא קודם בכל מקום ואח"כ נותן מעשר מן המעשר לכהן שהוא קודש קדשים וק"ל: **מב"ג** שנכנס לפני ולפנים דלפי פשוטו לא איצטריך ליה למכתב כיון דכתיב בסיפא דקרא וכל חפליך לא ישוו בה אי לאו לכך דרשה: **מפני** מה הכל רצין לישא גיורת וכו'. עיין פרש"י נראה מפירושו לגרוס הכל רוצין אבל מתוך הירושלמי דמייתי עלה ומפני מה הכל רצין אחר עבבר וכו' נראה דגרסינן נמי הכא רצין מלשון ריצה ממש ור"ל שהכל רצין וחפצין לישא גיורת יותר אפילו מישראלית כיון שמותר לישא אותה שאינה בכלל אסור גם שהיא בחזקת צימור ולא כן המשוחררת ומטעם דאמרינן נמי דרגא נפיש אמתא חפלים בה יותר מבישראלית וק"ל: **ע"ב כך** שמן זית משיב תלמוד כו' · מזה יש לתת טעם בכל שבעת מינין דחשיב בתורה חשיב הפירות עלגנן דכתיב חטה ושעורה גפן וגו' חוץ מזית דנקט היוצא ממנו דכתיב זית שמן משום דהזית גופיה אין בו שבח א"י ואדרבה שהוא משכח התלמוד אבל שמן היוצא ממנו הוא משיב התלמוד ושבחו של א"י ונקט תלמוד של ע' שנה שממהר לשכח כמו ששנינו בפ"ב דאבות הלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק ולרבותא נקט ליה גבי שמן דמשיב לו תלמוד של ע' שנה שלא תשכח ורש"י פירש בע"א וק"ל: **יהעובר** בין ב' גמים כו' · בפרק ע"פ חשיב אחריני דקאמר שלשה אין ממלטין ולא מתמלטין ואלו הן הכלב והדקל והאשה כו' היינו לגבי סכנה ואיכא תקנתא בהנהו דנפתח באל ונסיים באל אבל הכא חשיב לקשים לתלמוד ולא אשכח תקנתא בהו וק"ל: **לא** נצי היכרא בין דילי לדידהו וכו' · ודאי דעביד נמי היכרא בין ר"כ ובין ר"מ כדלעיל ושלא יאמרו דמשום כבודו עשה כן אלא משום היכרא בעלמא לפי שחלוקים (הם) בהרבה דברים כמו ששנינו במכלתין לענין קרבן אבל נקט בין דילי לדידהו לפי דעת ומחשבה של ר"כ ור"מ שאמרו שעשה כן הכל משום כבודו שיהיה לו מעלה אחת בכבוד על ר"כ ושתי מעלות על ר"מ וק"ל: **נימא** ליה גלי עוקצין כו' · מימרא דר"א הוא בפ"ב דמכות מי אוהב בהמון לו תבואה מי נאה ללמוד בהמון מי שכל תבואה שלו דאר"א מאי דכתיב מי ימלל גו' והכי מתפרש ליה הכא לר"מ וכפרש"י שם אבל קשה דבפ"ב דמגילה מייתי הך מלתא דר"א גופיה בהאי ליפנא ומתפרש התם בע"א דהכי אמרינן שם שאסור לספר בשבחו של מקום יותר מדי דאמר ר' אליעזר מי ימלל גו' ע"ש ונראה דודאי דלדעת ר"מ מתפרש ליה הך מימרא דר"א כהך דמכות למי נאה ללמד תורה ברבים מי שיוכל ללמוד כל התורה דלפי פשטיה לא הל"ל כל גבי תהלתו כמו שלא נכתב גבי גבורות ומש"ה קא"ל ר' מאיר לר"נ דנימא לרשב"ג שיגלי עוקצין שהוא מס' תמורה והיא מסכת אחרונה שבשיתא סדרי משנה וכיון דלית ליה האחרונה הרי לא יוכל להשמיע כל תהלתו שהיא כל התורה ונעבריה ומהאי טעמא אמרינן

אמרינן במסכת תענית כי מטי לב יהודה בעוקצין כו' אמר הויות דרב ושמואל וכו' ואנן מתנינן בה י"ג וכו' לפי שהיא תמורה ואחרונה שבמסכתות אבל רשב"ג דקאמר אי לא גמירנא וכו' דמשמע שעדיין לא היה גרס מס' עוקצין לא היה אמ לכך דרשה כמו שמפרש ר"מ הך דר"א כהיא דמסכת מכות אלא דהוה מתפרש ליה בענין אחר כהיא דמגילה לענין ספור שבח המקום דהשתא לר"מ מתפרש ליה הך דר"א כהיא דבפ"ק דמכות ולרשב"ג מתפרש ליה כהיא דפ"ב דמגילה ודו"ק: אסיקן ליה לר"מ אחרים וכו' · נקט אחרים לשון רבים וכן י"א ולא קאמר אחר ויש אומר מפני גלסת התלמידים שלא ישאלו על שמותם משום דכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ולהכי נקטו להם בלשון רבים כאילו אין שמו מפורסם שילא דבר מא' מתוך רבים ואין ידוע מי הוא האחד ור"ש בר רבי דקאמר לאביו ושמותם אין אנו מזכירים וכו' הוא הוה ידע האמת דהאחרים הוא ר"מ וי"א הוא רבי נתן ואין מזכירים שמותם משום הך עובדא אלא שאמר לאביו אין ראוי להסתיר שמותם בשביל זה כיון שמימיהם אנו שותים ראוי להזכיר שמותם וא"ל רבי לבנו הגם כי נודה לך והאמת אתך אבל אין ראוי ונאות לך לבקש על זה אחר שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך שאף אם תמחול על כבודך איך תוכל למחול על כבוד בית אביך והשיב לו ר"ש גם אהבתם וגו' שאמר בפסוק דלעיל מיניה אשר החכמים והצדיקים ועבדיהם ביד האלהים גם אהבתם גם שנאתם וגו' וכפי' הערוך ע"ש כי מי שיתחבר רבות הצדקות והחכמה יחד שהוא ודאי ימלט וכו' עד שהם וכל מעשיהם ביד האלהים גם אהבתם גם שנאתם אין דבר מסודר מידם כו' כי הכל מסודר מפאת השגחה אלהית ואצ"ל וכו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש וז"ש על הצדיקים והחכמים שזכר גם שנאתם גם קנאתם כבר אבדה וגו' אחר מותם שאין להרהר אחריהם שהוא מסודר מידם השנאה והקנאה אבל היא מפאת השגחה האלהית והשיב לו רבי האויב תמו וגו' לפי שכבר הביא קרא בלשון רבים גם קנאתם וגו' שרמז לו על ר"מ ור"נ והביא לו רבי קרא דלשון יחיד האויב תמו וגו' לפי שהודה לו רבי נתן שנתחרט ובא לפייס את רשב"ג אבל ר' מאיר שעמד בקנאתו ולא רצה לפייסו הוא האויב תמו חרבות לנצח ואין לתלות שהיה קנאתו ושנאתו מפאת השגחת אלהית ועוד י"ל דאבותיו של ר"ן היו ג"כ ר"ג בבבל אלא שלא היו נשיאים בארץ ישראל כמו שכתב הערוך בערך קמרא ע"ש אבל ר' מאיר היו אבותיו גרים כדאמרינן בפרק הניזקין דאתי מנירון קיסר שנתגייר ולזה לא היה מקפיד כ"כ על ר"נ רק על ר' מאיר וע"כ הביא לן רבי קרא דלשון יחיד האויב תמו חרבות וגו' דהוא ר"מ דאתי מהאויב נירון קיסר שבקש לאחרובי ביתא דקב"ה ופ"ז השיב לו ר"ש תשובה נלחת ה"מ היכא דאתנו מעשייהו לרעה כפי מחשבותם הנהו אקרו אויב אבל רבנן כגון ר' מאיר דאתי מנירון קיסר דמעולם לא אתנו מעשייהו לרעה שהכי נתגייר ולא החריב הבית גם ר' מאיר דאתי מזרעו לא אהני מעשיו לרעה ואין להקפיד עוד עליו בקנאתו לבית אביך ומסיק דהודה לדבריו והדר אתני ליה אמרו משום ר"מ וכו' ולא ר"ת אמר אבל בדר"ן לא הקפיד לשנות שכבר עשה להם פיוס כמ"ש וק"ל: חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים וכו' נראה שדימו את הסומך על רוב שמועתו לסיני ושאין בידו שמועות כל כך וסומך על מעלתו בחריפות ופלפול לעוקר הרים כלפי מה שאמרו בפרק בני העיר כי כתוב בהרים ובכרמל ביה יבא והלא דברים ק"ו ומה תבור וכרמל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה נקבעו בא"י וכו' ועוד אמרו שם למה תרצדון הרים גבנונים למה תרצו דין עם סיני כלכם בעלי מומין אצל סיני וכו' ולזה הסומך על רוב שמועתו ומשניות וברייתות סדורות לו הוא כסיני שעליו היו כל שמועות וקבלת התורה אבל מי שאין משניות וברייתות סדורות לו כל כך אך הוא סומך על מעלתו הוא כעוקר הרים כהרים הללו שנעקרו לפי שעה ללמוד תורה וסמכו על מעלתן ורוב גבהם לעשות דין עם סיני זכה סיני שכולם נעשו בעלי מומין אצלו שלא למדו תורה רק לפי שעה וכדאמרינן בסוטה לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הניח הקב"ה כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על סיני ובדמיון הזה אמרו סיני עדיף דהיינו שסומך על שמועתו מסומך על מעלתו בפלפול ואין בידו שמועות כ"כ · ואמר דהכל צריכין למרי חטיא וכו'. עיין פרש"י סוף פרק הרואה ופירוש רשב"ם פרק מי שמת ואפשר שתלה הדבר במין חטים ע"פ מ"ש בהך דפרק מי שמת יום עצרת בכור זכו חטים שהדעת תלה במין חטים עיין בחידושינו שם: ואפ"ה לא קבל רב יוסף עליה מלך רבה עקרין ותלתין שנין כו'. כל הך עובדא מפורש סוף פרק הרואה ע"ש: אביי ורבא וכו' · שמך האי עובדא להך עובדא דרבה ורב יוסף דלעיל כמו שאירע להם דשלחו אליהן אי זה מהן קודם כך אירע לתלמידיהם דאביי היה תלמיד מובהק של רבה ורבה היה תלמיד מובהק של רב יוסף כדמוכח בכמה דוכתין וכמ"ש כל זה בספר יוחסין וזהו כי הוו צריכי ריפא לא הוו ידעי מי קודם וכו' ומסיק דאביי לא מיפרך וכו' א"ל נחמני פתח אע"ג שכך היה המנהג ביניהם כל דאמר מלתא ולא מיפרך וכו' אפשר שאביי היה מונע עצמו מן השררה עד שהראה לו רבא אבוהו הכמת ראש ונתן לו רשות ואמר ליה נחמני פתח וק"ל: דף יד בד"ה אבל רבה כו' לא הוה חריף כ"כ כו' עכ"ל כנ"ל ·

הדרן עלך פרק כהן משיח וסליקא לה מסכת הוריות

חדושי אגדות מהרש"א על מסכת עדיות

פ"ב משנה ט האב זוכה לבן בנוי כו' עי' בפירושים. לפי לשון פ' שנו חכמים הנוי והכח והעושר כו' נאה לצדיקים וכו' אלו ז' מדות נתקיימו ברבי ובבניו וכו' והם על רוב המדות דחשיב הכא ולזה יש לפרש דה"נ ה"ק האב כשהוא זוכה דהיינו שהוא צדיק זוכה בהן גם לבנו וקרא דמייתי עלה בירושלמי כמ"ש הרא"ב"ד מוכיחים כן שאותן מדות טובות שיש לאב זוכה שיהיו ג"כ לבנו ואמר עוד שזוכה האב לבן בשנים ובמספר וכו' דהיינו גם שהודיע לאב שיפסקו מבני בניו אלו המדות כמו שהודיע לאברהם שעבודם במצרים שאז ודאי נפסקו אלו המדות בבני ישראל אמר ששוב זוכה להיות קורא דורות בניו לפני הצדיק מראש כמו שזכה אברהם לבשרו שיחזרו וישיבו אלו המדות בבניו בשנים ובמספר הדורות שהיא הקץ דהיינו ת' שנה וד' דורות שאז יחזרו אלו המדות בנוי בכח בעושר כו' דהיינו שהיה דור רביעי מיורדי מצרים קהת עמרם ומשה ובניו ובני אהרן שהיו מבאי הארץ לסוף שנה כמ"ש הרמב"ם אבל בחומש פרש"י דור רביעי יהודה פרץ חצרון וכלב מבאי הארץ היה ועיין בדברי הרא"ם וק"ק לפירושו דמ"מ מחצרון יתחילו ד' הדורות שהוא היה מיורדי מצרים כמו יהודה והכתוב אמר שדור רביעי מן היורדים למצרים ישובו הנה והרא"ב"ד יש לו דרך אחרת בזה דור רביעי האמור כאן דור רביעי לכנענים הוא וכו' ולשון דקרא דור רביעי ישובו הנה לא משמע כן וק"ל:

משנה י משפט דור המבול י"ב חדש וכו'. מפורש בקרא דכתיב בחדש השני בי"ז יום וגו' נבקעו וגו' וכתיב ובחדש השני בכ"ז יום לחדש יבשה הארץ והנו י"א יום היתרים הם שימי החמה יתירה על ימי הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה היה עכ"ל רש"י בחומש ובפי' הרא"ב"ד ז"ל י"ב חדש דקאמר הכא לאו דוקא והמכוון בזה משום דאיכא דמזל שעה או יממא גרמא או מזל החדש ע"כ היה משפטן כל החדשים וכל הימים עד שנה תמימה דאין לתלות במזל רק בהשגחה ממנו יתברך לבטל כל המזלות וכתן כמ"ש שלא שמשו החמה והלבנה בימי המבול והוא הכוונה בעצמה בכל שאר משפטים דחשיב הכא שהיו י"ב חדש דאין לתלות במזלות יום או חדש וקאמר משפט מצרים י"ב חדש כו' מפי' הרא"ב"ד לקושט קם לתבן כו' ע"ש ולפי זה התחילו הי' מכות מאייר וצ"ל נמי הא דקאמרינן במדרש דכל מכה מי' מכות היתה משמשת רביע חדש וג' חלקים היה מתרה בהם לאו רצופים היו הי' חדשים דאל"כ לא התחילו המכות אלא מתמוז עד ניסן י' חדשים וק"ל: שם משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש כו'. מפי' הרא"ב"ד דכתיב והיה מדי חדש בחדשו וגו' ובמשפט רשעים קמיירי דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' והם אותם שכפרו בעיקר כו' דינם י"ב חדש כו' עכ"ל ויש תימה בדבר דהאי קרא לאו בדין י"ב חדש מיירי אלא לעולם דכתיב כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והכי מפורש בהדיא פ"ק דר"ה אבל הצדוקין כו' יורדין לגיהנם ונדונים בה לדורי דורות שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים גיהנם כלה והם אינם כלים כו' ע"ש ולגבי אותן שנידונין י"ב חדש קאמר לאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן כו' ועי' בפרש"י בזה פ' ב"מ: שם מן הפסח ועד עצרת כו'. והם ז' שבועות שיהא מזוקק שבעתים בגיהנם כמ"ש פ"ק דר"ה בדין בינונים שיורדין לגיהנם ומצפצפים ועולים שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרף את הכסף וגו' שע"כ ניתן לישראל ג"כ זה הזמן שיזקקו עצמן מטומאת מצרים כצרף כסף קודם מתן תורה וק"ל:

פ"ה משנה ו רשע לפני המקום שלא יהו אומרים כו'. ענינו כי ודאי הוא היה ראוי ליעשות אב"ד ולא היו מונעים מלמנותו אלא בשביל שהיה חולק עליהם בארבעה דברים ולא היה רשע לפני המקום אלו נתמנה אלא מפני שהיה גורם על הבריות שיאמרו עליו בשביל שררה חזר בו ומי שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ודו"ק: שם ח"ו שעקביא כו'. לכאורה הל"ל שאין בישראל בחכמה כו' כעקביא כו' וי"ל דהך מלתא מייתי לה בפ' תמיד נשחט אמתני' דהפסח נשחט בג' כיתות כו' נכנסת כת א' ננעלו דלתות העזרה והשתא ה"ק הכא באחד מהכיתות של ישראל שננעלו עליהן דלתות עזרה והוא היה בתוכם לא היה כמוהו בחכמה כו' אבל בשתי הכיתות השניות שננעלו היה כמוהו דהיינו עוד שנים היו בישראל גדולים כמוהו והן הנשיא והאב"ד דאל"כ היה פוגם כבודו וק"ל:

פ"ח משנה ז א"ר יהושע כו' וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם כו'. הרמב"ם פירשו לענין שנאה ממש זה על זה וקרא דמייתי והשיב לב אבות וגו' לא משמע כן דמה ענין אבות ובנים לגבי שנאה שבעולם ויותר קשה להרא"ב"ד שפירשו לענין שלום מן העובדי כוכבים גם שלום ביניהם דקאמר לא משמע כן והנראה לפרש לדברי חכמים נמי לענין יחוס דלא בא לרחק ולקרב אלא לעשות שלום ביניהם לפי שיש לפעמים שהאב יש לו לב על בנו לומר שנשא אשה שאינה הוגנת לו ופוגם את משפחתו ובדבר זה והשיב לב אבות וגו' וכן בהפך לפעמים הבן יש לו לב על אביו שנושא אשה על אמו שאינה הגונה לו ופוגם כבוד המשפחה או שנושא לבנו שני אשה שאינה הוגנת לו ובדבר זה אמר והשיב לב בנים על אבותם לעשות ביניהם שלום וק"ל: **סליקא חדושי אגדות ממסכת עדיות**

הגהות וחדושים על מסכת עדיות

מהגאון וכו' מוהר"ר ברוך פרענקל תאומים זצ"ל.

פ"א משנה ב' בהראב"ד ד"ה ר' יוסי. פירוש ר' יוסי הוי דר בציפורי. נ"ב יעוין בתוס' שבת דף טו ע"א ובעירובין דף פ"ג ע"ב:

פ"ב משנה ט' ובמספר הדורות. נ"ב יעוין במכילתא בא פ' י"ד סוף ד"ה ויאפו את הבצק: **סליק**

מהגאון כ' מו"ה זאב וואלף בהג"מ שמואל זצ"ל מבאסקוויץ.

פ"א משנה ב' בראב"ד שמאי סבר עוסרא מלבר אייתי כו'. וכ"כ רבינו שמשון בחלה פ"ב מ"ו בשם יש מפרשים. אמנם התוס' בשבת דף טו ע"א ד"ה שמאי אומר וכו' כתבו טעם זה בשם הירושל' ובסמ"ג עשין קמ"א הביא לכך ירושל' באריכות יותר ותמיהני על הראב"ד והר"ש ז"ל שלא ראו הירושל': **משנה י"ד** בראב"ד אי נמי איידי דתנא מחלוקת שמאי כו' על אלו דברים. נ"ל עד אלו כו':

פ"ב משנה ה בראב"ד מחוברים בשעת עשיה וכשמתייבשים אותה (אותכים) במגרה כו'. נ"ל וכשמתייבשים נוסרים אותם וכו': **משנה ח** בראב"ד והכי איתא במסכת שבת פרק במה אשה. דף סו ע"א וע"ש ברש"י ובתוס':

פ"ג משנה א בראב"ד במס' חולין פ' העור והרוטב. דף קכ"ד ע"ב: שם לר' ישמעאל נמי כו'. ובגמ' דילן הגירסא הכי נמי וכו': שם וא"כ אמאי אר"י כו'. נ"ל היאך אר"י כו': שם דהוה ליה כמגע. נ"ל כנוגע: שם ה"נ אין טוגע מוזר ונוגע איכא למימר כו'. נ"ל מה לו לדקדק זה מאהל והרי במגע בנבלה גופא א"ר דוסא הכי איכא וכו'. ועי' בפי' ר"ש ז"ל בריש פ"ג דאהלות מ"ש בכל זה: שם דפליג אדר"י במסכת חולין. שם: שם מוקים לה במס' חולין. דף קכה ע"ב: שם ומשום הכי אייתי ליה מדר' מאיר. נ"ל מדר' יוסי: **משנה ב** בראב"ד ובמס' חגיגה פ"ב. דף יח ע"ב וגם במס' פרה פי"ב מ"ב סתם לן ג"כ המשנה כרבנן ועדיפא לן הך סתמא דפרה מהך סתמא דחגיגה לדעת רוב הפוסקים דבתרי סדרים יש סדר למשנה (עי' במגן אברהם סוף סימן תפ"ט) ממילא נשנה הך דחגיגה קודם לעדיות הו"ל סתם ואח"כ מחלוקת משא"כ הך דפרה דהיא בתר דעדיות הו"ל מחלוקת ואח"כ סתם ולפחות היה לו להראב"ד להביא גם סתם זה דאיכא תרי סתמא כרבנן וצ"ע: **משנה ג** בראב"ד מביא אותה בתרומה פי"א. נ"ל בירושלמי דתרומה וגרסי' עלה בתלמודא דבני מערבא שם א"ר אבהו וכו' ועי' ברמב"ם הלכות תרומות פי"א הלכה י' ודו"ק: **משנה ד** בראב"ד מתרץ במס' סוכה פ"ק. דף כ ע"א וע"ב: שם ותנן בכלים פ"ג. נ"ל פ' כ"ג מ"ה: שם ומגודות ספרין. נ"ל ספן: שם דתנן פי' ח'. נ"ל פ' כ"ח מ"ט: שם ובפרק כ"ד. משנה ע"ז: שם בנקבים הזכים. נ"ל בנקבים גדולים: שם כדאמרי' לעיל במס' כלים פ' כח מ"ט: שם פ' במה אשה. דף ס"ד ריש ע"א מוסף שק על הבגד וכו' כנ"ל: שם שהוא קבוע. נ"ל קלוע: שם אע"פ שרחבות. נ"ל אע"פ שאין רחבות וכו': שם שנינו במס' כלים. פ' כט מ"ד ה' ו': שם ומפרש בתוספתא. ב"ב דכלים פ' ז': שם הזכירו בתוספתא. שם סוף פרק רביעי: **משנה ח** בראב"ד דתנן מסמר הגרע. עי' בהל' כלים פ' טו ה"ג ובהשגות שם ואפשר שגם פה כוונתו כן: **משנה ט** שניטו בתמיד. פ"ג משנה ו' ושם משנה ט': שם שנינו בשבת. דף עח סוף ע"א: שם כי ההיא דאמרי' וכו'. בשבת דף קמז ע"ב ובגירסתינו שם רב שמואל בר יהודה: שם מפורש בחולין פ"א. דף כה ע"א וע"ב: שם אבל במשנת חולין דף כה ע"א: שם כדאמרי' במס' חולין. דף כח קרוב לסוף ע"ב וכ"ה בבכורות דף יז ע"ב: שם כדאמר בב"ב דף סו סוף ע"א: שם פ' אלו מומין. דף לה ע"א:

פ"ד משנה ג בראב"ד וכן בלשון תורה בקורת תהיה כו'. אמת שגם הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה בפרשה קדושים י"ט פ"כ כתב. אבל זה הוא לפי פשוטו של מקרא אבל רז"ל דרשו בו לפי הדרש בכריתות דף יא ע"א מה שדרשו: שם באלו מציאות. דף ל ע"ב: **משנה ו** בכלים פי' ששה עשר. נ"ל שבירי משנה ו: שם פ' הגוזל רבה. דף קה ע"א ע"ש בתוס' ד"ה אגף וכו': **משנה יב** בראב"ד באהלות פ' אחד עשר. משנה ג': שם עד שיהא שם חלל טפח וכ"ש כו'. נ"ל טפח ולכך ב"ש אומרים אינו מביא את הטומאה כיון שאין חלל טפח בינו לבין הטומאה וכו' כנלע"ד: שם כשני קליפין. נ"ל קיסולין: שם פרק האשה שנתארמלה. נ"ל שנפלו לה נכסים וכו' וע"ש בירושלמי דפיאה פ"י ה"כ ועי' בתוס' כתובות דף פח ע"א ד"ה נפלה וכו' ועי' בהרי"ף שם סוף הפרק הסוא דכתובות מה שפי' (רש"י) בו:

פ"ה משנה א בראב"ד הא דתניא השוחט כו'. בביצה דף ו ע"ב ועי"ש בתוס': שם וכיון דהני ביצים. נ"ל לכן בהני ביצים כו': שם תורת בשר. נ"ל בשר בחלב: שם במס' חולין. דף קח ע"א: **משנה ב** שהיה ברגל הזותלין. נ"ל ברגל ההר כו': שם גוד אסיק במסכת חגיגה. דף יט ע"א: שם ואף על פי שהמים יורדים בין כלי לכלי כו'. עי' בתשובת הרא"ש כלל ל"א סימן ד' ובפירקין בהל' מקואות סי' א' ודו"ק: **משנה ג** והלא מתלקין היה לפניו תולין של כו'. נ"ל היו לפניו חלון של כו': שם פי' חולין נ"ל חלון: **משנה ו** וכסוטה ירושלמי. פ"ג הל' ה' ועי' במשנה למלך בהל' סוטה פ"ב הל' י: שם מ"ש מעובד כוכבים. נ"ל מגר כו': שם ויש מפרשים שלא כתבו לה כו'. ולפי אותן היש מפרשים גורסין דוכמא השקוה שדוכמא בלשון יון הוא ענין כתינה ותקירה עי' בערוך ערך דכם ועי' בירושלמי דמ"ק פ"ג הל' א': **משנה ז** נראה כי הראשונים כו'. נ"ל נחלקו הראשונים וכו':

פ"ו משנה א אע"פ שלא נקרא תוסס אלא עד ג' ימים. כדאמרי' בסנהדרין דף ע' ע"א ובע"ז דף ל' ע"ב: שם הם הני מקרבי ליה. נ"ל הם הוי מקרבי ליה: **משנה ב** שם ואיתא בת"כ ובמס' נדה. דף ד' ע"א וע"ב: **משנה ג** ברמב"ם וכא הקבלה הלכה למשה מסיני וכו'. נ"ל שהוא ט"ס וצ"ל הלכה מפי השמועה ועי' בהל' טומאת מת פ"ז ה"י ודלא כמרן ז"ל בכ"מ שם ובחידושי האריכתי בזה ועי' תוס' חולין קכ"ו ע"ב בד"ה עצם כשעורה וכו'. ועי' פירוש המשניות לרבינו ז"ל סוף פ"ז ודוק היטב:

פ"ז משנה א בראב"ד ואת בכור הבהמה. נ"ל הבהמה הטמאה: שם פדה תפדה אפי' כ"פ וכו'. הך דרשה פדה תפדה אפי' כ"פ לא מצאתי בשום מקום אמנם בבכורות דף נא ע"א במשנה נפקא לן דגבי פדיון הבן חייב באחריותו מיהיה לך ופדה תפדה יע"ש בגמ' ע"ב גם מ"ש ורבנן סברי אך חלק כלומר וכו' לא מצאתי גם דרשה זו דאך חלק לענין זה אבל טעמא דרבנן דלא דרשי הפיקש של ר' אליעזר מבואר בגמ' דבכורות דף י"ב סוף ע"ב. (וי"ל) [וכדף י' ע"ב אי'] תפדה תפדה מיד וכו' פשיטא איצטריך סד"א הואיל ואיתקש לבכור אדם וכו' יע"ש בסיפרי הובא ג"כ בילקוט פ' קרח דף רל"ב ע"ג בד"ה פטר רחם כו' מבואר יותר וז"ל תפדה תפדה מיד או אינו אלא לאחר זמן האמה ת"ל פדה וכו' יע"ש וע"ש בס' זית רענן ביאורו ודוק היטב: **משנה ב** בראב"ד בגמ' דבני מערבא פי"א. נ"ל עשירי: שם בבכורות פ' שליש. דף כב ע"א: שם תדשתי בפירוש זאת. נ"ל פירוש אחר: **משנה ה** בראב"ד והא דאצריכי לפרושי. במס' פרה פי"א מ"ג: שם פ' דם חטאת והתם מפרש טעמיה. לפי דברי התוס' שם בד"ה מי חטאת וכו' שמחלקין בין קודם קידוש לאחר קידוש הן במי חטאת והן באפר חטאת וע"ש אין ראיה להראב"ד ז"ל דהא דקתני קלל של חטאת שנגע בשרץ וכו' אפי' לר"א קתני לה קודם קידוש אבל הראב"ד ז"ל תירץ לקושית התוס' בזבחים שם כמו שתירצו התוס' בחגיגה דף כג ע"א בד"ה את התוב כו' יע"ש וגם לפי פירוש הראב"ד בפרה שם בלא"ה לא קשיא ודו"ק: שם וכן עיקר כו'. ואני תמה דבלא"ה מוכרח כן שהרי שם דף נג ע"א אמרי' ר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה כו' יע"ש ור' אליעזר ביו"ד היה רבו של ר"ע אלא וודאי דהגירסא שם ר' אלעזר בלא יו"ד שהוא ר"א בן שמוע שהיה תלמיד של ר"ע כידוע. שוב ראיתי בס' ברכת הזבח שם בד"ה רבא אמר וכו' שכתב גם ראיה זו ואשתמיטיה דברי הראב"ד הללו מדלא הזכירו. ודו"ק: **משנה ז** בראב"ד שהם מיוחדות לעריבה. נ"ל לעריבה: שם ומפרש בתוספתא. דכלים בב"מ פ"ה: שם כלומר שעדיין הוסקו כו'. נ"ל כשעדיין לא הוסק שעדיין אינו מקבל טומאה ואלו כו': שם היו עושות אותו כלי כו'. עי' בספר אסיפת זקנים למס' ב"מ דף נט ע"א בד"ה תחכו חוליות וכו' שהובאו שם דברי הראב"ד הללו: שם אלא מרחו בטיט. נ"ל אלא א"כ מרחו בטיט וכו':

פ"ח משנה ג בראב"ד ואימתי אלמנת עיסה. נ"ל ואימתי הוא אלמנת כו': שם ואותה עיסה כו' נ"ע העיסה: שם והכי איתא בכתובות ט'. ובביאור דברי הראב"ד ז"ל הללו במשנה זאת עי' בספר אס"ז למס' כתובות דף יד ע"א קרוב לסוף ד"ה והא קתני סיפא כו' ושם בריש דיבור תמצא ג"כ פירוש הרמב"ם ז"ל במשנה הזאת מוגהה מאד ומבוארת כוונתו ועי' בכ"מ בהל' א"ב סוף פי"ט מ"ש ג"כ כדעת הראב"ד ז"ל פ"ה: **משנה ד** בראב"ד מפורש בפסחים פ"ק. דף טז ע"א וע"ז דף לז ע"א ונדרים דף יט ע"א [וחולין דף לו ע"ב]: **משנה ה** בראב"ד בזבחים פ' בתרא. דף קיג ע"א: שם אע"פ שבשאר מקומות והרבע נמצאת הטומאה לא פסיק עוד טומאה. נ"ל נפסיק שיש כאן עוד טומאה וכו': **סליק**

מסכת

עדיות

עם

מסכת אבות. אבות דרבי נתן. סופרים. שמחות. כלה. דרך ארץ רבא וזוטא. גרים. עבדים וכותים.

עם פירוש הרמב"ם ז"ל למסכת עדיות ואבות, ופירוש הראב"ד ז"ל למסכת עדיות ועם כל ההגהות והמעלות שבש"ס הקודמים.

ועתה הוספנו עליהן

א) מסכת כלה רבתא. ב) מסכת ספר תורה. ג) מסכת תפילין. ד) מסכת ציצית. ה) מסכת מזוזה. אשר כל אלה לא נדפסו רק פ"א בספרים בפ"ע. והוספנו עתה עליהן הגהות ומ"מ ותקונים. גם הוספנו ו) נוסחא חדתא למסכת גרים מספר מראית העין להרחי"ד אזולאי ז"ל ופירושו עליה מספרו הנ"ל.

ועוד הוספנו על כל אלה

ז) פירוש רש"י למסכת אבות.

ח) תוספות שאנץ לרבינו שמשון משאנץ ז"ל (כפי שנדפסו פ"א בדעסויא בספר „עדות נאמנה") ועתה הוספנו עליהן תקוני שבושים וטעותים, מהרד"ל ז"ל.

ט) פירוש רבינו יונה למסכת אבות (והתשב"ץ בס' מגן אבות קוראו בשם שערי צדק לרבינו יונה החסיד ז"ל).

י) הגהות לאדר"נ מס' תמת ישרים.

יא) נוסחת הגר"א לאבות דרבי נתן.

יב) כסא רחמים פי' על אדר"נ ומסכתות קטנות להג"מ חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל.

יג) הגהות לאדר"נ ומס"ק מספר רגל ישרה להג"מ נדליה ליפשיץ זצ"ל.

יד) (כ"י) הגהות הריעב"ץ להג"מ יעקב עמדין ז"ל.

טו) בנין יהושע פירוש על אדר"נ מאת ה"ר יהושע פאלק ב"ר יצחק אייזיק ז"ל מליסא (כפי שנדפס בדיהרנפורט בשנת תקמ"ח).

טז) נחלת יעקב פי' על מס"ק לה"ר יעקב (יאקב) ב"ר ברוך נוימבורג ז"ל (כפי שנדפס בפיורדא שנת תקנ"ג).

יז) הגהות מהג"מ משה סופר זצ"ל (בעהמ"ס חתם סופר).

יח) (כ"י) חדושים מהג"מ צבי הירש ברלין זצ"ל.

יט) הגהות מהג"מ ברוך פרענקעל תאומים זצ"ל.

כ) חדושי מהר"ץ חיות להג"מ צבי חיות זצ"ל.

כא) (כ"י) מצפה איתן להג"מ אברהם זצ"ל (משכיל לאיתן).

כב) (כ"י) בן אריה להג"מ זאב בן אריה זצ"ל.

כג) (כ"י) מראה כהן להג"מ בצלאל הכהן זצ"ל.

כד) (כ"י) נוסחאות כ"י למסכת סופרים.

מלבד כל שאר ההגהות שכבר נדפסו בש"ס הקודם שי"ל מדפוסנו, כמו הגהות הב"ח, הגהות הרש"ש וכדומה. ועוד נוספו עליהם מעלות רבות חדשות ומועילות. ומעולם לא נעטרו עוד המסכתות האלו בכל העטרות היקרות האל אשר נעטרו בהן עתה. והכל נדפס בהגהה מדויקת ובכל פאר והידור.

ווילנא

בדפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת תרמ"ג לפ"ק

ТАЛМУДЪ ВАВИЛОНСКІЙ.
Томъ XX. Отдѣлъ III.
Съ Варшавскаго изданія 1875 года съ прибавленіями.
1883.

Дозволено цензурою 24 Ноября и 22 Декабря 1882 и 20 Іюля 1883 г. Вильна.

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ домъ №№ 327 и 328.
1883.

הקדמה מהראב"ד ז"ל. טרם אדבר כל דבר אני מודיע לכל הקורא בספר הזה אשר אני מחל. כי אין עמי בכל אלה לא מפי רב ולא מפי מורה. כי מעזרת האל לבדו המלמד אדם דעת ואולי יקרה בהם שגגה משגגת היד או משגגת הלב ידע הקורא כו. כי העון ולא ברבותי. והנמצא בו מן הטוב והישר ידע כי הוא מן הסוד כענין שנאמר סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. ואני שואל מאת הבורא יתברך להדריכני בו בדרך ישרה מבלי שגגה ועון כאשר אמר המשורר הדריכני באמתך ולמדני כי אתה אלהי ישעי ואני (מחל) [איחל], וישעו אקוה ובאלהים אעזר. ואני מקבל על עצמי לפרש :

משנה

שמאי [א] אומר כל הנשים דיין שעתן והלל אומר מפקידה לפקידה אפילו לימים הרבה וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה [א] אלא מעת לעת ממעטת על יד מפקידה לפקידה ומפקידה לפקידה ממעטת על יד מעת לעת [ב] כל אשה שיש לה וסת דייה שעתה [ג] המשמשת בעדים הרי זו כפקידה וממעטת על יד מעת לעת ועל יד מפקידה לפקידה: **ב** [ב] שמאי אומר מקב לחלה והלל אומר מקבים וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא קב ומחצה חייבים בחלה ומשהגדילו המדות אמרו [ג] חמשת רבעים חייבין רבי יוסי אומר חמשה פטורין חמשה ועוד חייבין: **ג** [ד] הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין המקוה אלא [ה] שאדם חייב לומר בלשון רבו ושמאי אומר תשעה קבין וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עד שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון [ה] שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם: **ד** ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלן ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם: **ה** ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו [ו] שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין היה גדול ממנו בחכמה אבל לא במנין במנין אבל לא בחכמה אינו יכול לבטל דבריו עד שיהיה גדול

רמב"ם

אמר כל זה לחלוק על ר' אליעזר שאמר ארבע נשים דיין שעתן כמו שמבואר בפרק ראשון ממסכת נדה ושמאי סבר אין הארבע נשים בלבד אלא כל הנשים דיין שעתן ר"ל כשהן נוגעות טהרות וראו דם אין אומרים שמא קודם לכן ראו דם ולא הרגישו בעצמן ואותן טהרות שנגעו בהן טמאות וזהו דין תורה אבל הלל עשה סייג לדבריו ואמר מפקידה לפקידה ואפי' לימים הרבה כי כשתבדוק עצמה באחד בשבת על דרך משל ומצאה עצמה טהורה ועמדה עד יום חמישי לא פקדה עצמה ובדקה עצמה ונמצאת טמאה כל מה שנגעה מן הטהרות מיום ראשון אחר הפקידה הראשונה עד הפקידה השניה הם טמאות כלם על דעת הלל וזו היא חומרא שהחמיר ושמאי לא סבר חומרא זו שהיה חושש לבטול פריה ורביה כי אם נשים אותה בחזקת טמאה מפקידה לפקידה תהיה אצל בעלה לעולם ספק טמאה ולא ישמש עמה ברוב הימים: וחכ"א מעת לעת ממעטת על יד מפקידה לפקידה · ופירוש זה כי כשבדקה עצמה ומצאה טהורה ועמדה ימים רבים שלא בדקה עצמה ואח"כ בדקה עצמה ומצאה עצמה טמאה כל הטהרות שנגעה מעת שבדקה עצמה ומצאה עצמה טמאה ז) טמאות ופירוש ממעטת תחזור לאחור: וענין מפקידה לפקידה ממעטת על יד מעת לעת כי כשבדקה עצמה ומצאה עצמה טהורה אח"כ בדקה עצמה ומצאה עצמה טמאה כל הטהרות שנגעה מפקידה ראשונה עד פקידה שניה טמאות ובלבד שתהיו השתי בדיקות בתוך הארבעה ועשרים שעות ויהיה משמעות דברי חכמים כך אם היה בין פקידה לפקידה ימים הרבה אינה ממעטת על יד אלא מעת לעת ואם היה מפקידה לפקידה פחות מארבעה ועשרים שעות ממעטת על יד מפקידה לפקידה בלבד: ופי' ווסת שעות ידועות לטומאה כגון שתהיה מנהגה שתראה דם נדותה משלשים לשלשים יום או משני חדשים לשני חדש ט כי כשתראה דם בעת הידוע אינה ממעטת על יד כלל: והמשמשת בעדים · אינו ר"ל שיכולה אשה לשמש בעדים ובזולת עדים אבל ר"ל כי כשמשמשה ביתה שאין זה מותר לה אלא בעדים ופי' עדים אותם בגדים שמקנחת עצמה בהם אחר התשמיש היא והוא ואם נמצאו אותן בגדים טהורין והרי זו כפקידה והשמיענו זה לפי שיעלה בדעתנו כי הבגדים שמקנחים עצמם היא ובעלה כשנמצאו טהורים שלא יהיו חשובים כפקידה דשמא מעט דם היה על אותן בגדים ונתערב בזרע ואינו נראה הודיענו שאין לחוש לזה והבגד שמקנחת בו עצמה קודם התשמיש כמו שנתבאר בראש מס' נדה ואע"פ שאין זה ראוי אינו נחשב כפקידה לפי שנחוש שמא דם שתת ממנה אבל היא לגודל תאותה לתשמיש לא הכניסה אותו הבגד כל צרכו ומעקרינו כי האשה כשיצא ממנה דם מן המקור ואע"פ שאינו יוצא חוץ לגופה אלא שעומד בתוך גופה היא טמאה לפי שנאמר דם יהיה זובה בבשרה ואע"פ שהוא בבשרה ועוד יתבאר זה במקומו במסכת נדה: ואמרו ממעטת על יד מעת לעת ועל יד מפקידה · הוא דעת חכמים וכמו שבארתי · והלכה כחכמים: **ב** הקב הוא שתות הסאה וכבר בארנו שעורו בסוף פאה: משהגדילו המדות· נוסף *) שעור הקב רובע הקב ורובע הוא רובע הקב ושמו שעור חלה חמשה רבעים והוא קב ורובע וכאילו זה הקב ורובע מן המדה הגדולה הזאת הוא קב וחצי מן המדה הראשונה וכבר בארנו בפרק שני ממסכת חלה שמעור החלה נודע במדה ולא במשקל לשנוי הדברים הנמדדים בכבדותם וקלותם אע"פ שהמדה אחת ולשם בארנו שמדת החלה היא מדה שיהיה רחבה עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלש אצבעות ועשירית אצבע ועשירית אצבע וחלק משני אלפים וחמש מאות מאצבע על הדקדוק ואם תרצה לומר בקרוב מעט מאד תאמר מדה שיהיה בה שבעה אצבעות פחות שתי תשיעיות אצבע ברום ז' אצבעות פחות ב' תשיעיות אצבע וכבר בארנו פעמים רבות כי האצבע שמשערים בו הוא הגודל ואני עשיתי מדה בתכלית מה שיכולתי מן הדקדוק ומצאתי הרביעית הנזכרת בכל התורה תכיל מן היין קרוב כ"ו כספים הנקראים דרה"ם בערבי ומן המים קרוב לכ"ז דרה"ם ומן החטה קרוב לאחד ועשרים דרה"ם ומקמח החטה כגון שמנה עשר דרה"ם ומצאתי שעור חלה באותה המדה חמש מאות ועשרים דרה"ם בקרוב מקמח חטים ואלה הדרה"ם כלם מצריות וכמו כן אלה המינים שמדדתי מצריות גם כן והלכה כחכמים: **ג** שמעיה ואבטליון · הם רבותיהם של שמאי והלל כמו שמבואר באבות והיו גרים ונשאר בשפתם לעגי שפת העובדי כוכבים והיו אומרים אין במקום הין והלל היה אומר כן מלא אין כמו ששמע מהם והוא מה שאמרו רבותינו ז"ל חייב אדם לומר בלשון רבו ויש מי שקורא מלא הן מלא הין ואומר שהשינוי כאילו הוא בין הן להין והקריאה הראשונה הוא שלמדתי מאבא מורי ז"ל שלמד מפי רבו ורבו מפי רבו ז"ל וההין הוא שלשת קבין וזהו חצי סאה ולוג רובע הקב לפי שהקב ד' לוגין וכבר בארנו שם שעור הלוג במסכת פאה: וגרדיים· אורגים ופסק ההלכה כפי מה שהעידו שני גרדיים ועוד יתבארו עקריה במסכת מקואות· והתחיל במשנה ראשונה ושניה לפני זו אע"פ שאין בהם עדות לפי שהם גם מחלוקת שמאי והלל ואין הלכה כאחד מהיהם בשלש משניות אלו אחר כן חזר לתת טעם לחזוק דבריהם ואע"פ שאין הלכה כמותם והביא כל מה שדומה להם אחר כן הביא ההלכות שדעת שמאי עצמו בהן כדעת חכמים אחר כן ההלכות שסברת שמאי בהן אינה כסברת חכמים אחר כן ההלכות שחזרו בית הלל להורות כבית שמאי וסיים הפי' וחזר על העדיות שהם כוונת המסכת: **ד** שלא יהיה אדם עומד על דבורו · כלומר שלא יפגר לקיים סברתו ויעמד בה ויודיעם שישנה סברתו כי אבות העולם והם שמאי והלל נדחו דבריהם ולא עמדו חכמים על דבריהם כמו שקדם: **ה** כוונת זו המשנה כי כשיהיה ב"ד שעשה מעשה כדעת יחיד אין ב"ד אחר יכול הראשון לא היו אחרונים יכולין לדחות דברי הראשונים מדעת עצמן לפי שאין ב"ד יכול לבטל וכו' אלא מכיון שמצאו היחיד [מן] הראשונים שהיה חולק עמהם היה להם במה לתלות וזהו טעם משנתנו: ולשון התוספתא טעם אחר כמו שפירשנו למעלה וזה עיקר: הא דקתני בחכמה ובמנין מנין שנים קאמר והכי איתא בירושלמי : לשון

*) נ"ל טסף על שיעור הקב ורובע. רובע הקב. ורובע הוא רובע הקב.

ראב"ד

משנה זו מפורשת היא במסכת נדה והטעם מפורש שם ואיני מקבל על עצמי לפרש כאן כל המשנה שהיא קבועה בגמרתנו והיא מפורשת במקומה רק המשניות שאינם מקוקעות בגמרא כהן אני מפרש מה שיראוני מן השמים : **ב** יש לסמוך מטעם דבריהם על מה שאמר הכתוב ראשית עריסותיכם חלה תרימו וגו' וכמה עיסתכם כדי עיסת מדבר והעומר עשירית האיפה איפה ג' סאין שהם י"ח קבים שמאי סבר עושרא מלבר אייתי תרין קבין והב על שמנה עשרה קבין הוו להו עשרין קבין עושרייהו כמה הוו תרין קבין ואמר רחמנא עריסותיכם שתי עיסות כי עבדת תרי עיסות משתי קבין אשתכח דחד קבא הוה ליה חדא עיסה ואמר רחמנא מכל עיסה חלה תרימו תרומה והיינו טעמא דשמאי והלל נמי עושרא מלבר סבירא ליה כדאמרן מיהו עריסותיכם לא דריש ליה בשתי עיסות אלא עריסותיכם דכל ישראל אשתכח דשתי קבין דאינון עושרייהו דכ' קבים היא הוית עיסת מדבר: וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה · אלא קב ומחצה חייבין בחלה פירוש קב ומחצה ירושלמיות שהן יתרות שתות על של מדבר: משהגדילו המדות אמרו חמשת רבעים קמח חייבים בחלה · פירוש משבאו לציפורי והגדילו המדות שתות על של ירושלמיות שחזרו קב ומחצה שהן ח) רביעי קב לחמשה רבעים דהיינו תוספת שתות טעמייהו דרבנן קסברי עושרא דקרא מלגאו וסברי לה כבית הלל דהאי עריסותיכם חדא עיסה היא מיהו תוספת השתות שהוסיפו (א)על המדות ירושלמיות על מדבריות וצפוריות על ירושלמיות הוא דקים להו לרבנן דשתות מלבר הויא הלכך י"ח קבין מדבריות כי עבדת להו ירושלמיות הוו להו ט"ו קבין (ב) דלי עושרייהו הוה ליה קב ומחצה ירושלמיות שהן ט) רבעים לפוריות והיא הויא עיסת מדבר: רבי יוסי אומר חמשת רבעים פטורים חמשת ועוד חייבין · פירוש רבי יוסי הוה דר בצפורי וידע כי השתות שהוסיפו אנשי ציפורי על של ירושלמיות שתות מלגאו הוה נמצא כי במדת ששת רבעים ירושלמיות הוסיפו רובע אחד ירושלמי וחשבו אותה ששת רבעים דהיינו תוספת שביעית לירושלמיות שעשו מן השבע ירושלמיות שש צפוריות ותוכן הדבר תראה הענין כאילו עשו כל לוג של צפורי שבעה ביצים שאינן אלא ששה בירושלמיות נמצא קב ומחצה ירושלמיות הוו להו ל"ו ביצים בכל קב ארבע לוגין וכל לוג ששה ביצים חשבת ה' לוגין צפוריות דכל לוג מינייהו הוי ז' ביצים הוו שלשים וחמש ביצים נמצא שעדיין הוא צריך למלאות לחשבון ששה ירושלמיות ביצה אחת והיינו ועוד דקאמר ותנא קמא סבר שתות מלבר הוה הלכך על כל לוג ולוג הוסיפו ביצה וחומש ביצה וכי חשבת חמשת לוגין צפוריות וכל לוג ולוג שבע ביצים וחומש ביצה הוו להו שלשים ושש ביצים דהיינו ששה לוגין ירושלמיות דהוי כל לוג מינייהו שש ביצים : **ג** טעמא דהלל כי ההין היא המדה הגדולה שלמדה תורה בלח כדכתיב ושמן זית הין הלכך היא חשובה לפסול את המקוה ואע"פ שנאמרו בתורה מדות קטנות מזאת כיון דמים שאובין לפסול את המקוה מדרבנן הוא אזלינן בתר מדה הגדולה המפורשת בתורה והאי דלא שיער הלל בקבין כי כוליה גמרא והו"ל למימר ג' קבין דקיי"ל הין תריסר לוגי אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו והטעם לדברי רבו שרצה לגלות כי מפני שההין היא המדה הגדולה הנזכרת בתורה היא החשובה לפסול את המקוה בשאובין ואידך לא: שמאי אומר תשעה קבין · קסבר כיון דתשעה קבין הם ראוים לטבילת בעל קרי ובהם יש להשיג כדי להשתטף כל גופו [לא] פחות מכאן הלכך הם חשובין לפסול את המקוה בשאובין דשיעור טבילה פוסלת טבילה בציר מהכי לא: וחכמים אומרים שלשה לוגין וכו' · טעמייהו דרבנן כיון שהן נתונים לשיעור נסכי קרבנות צבור חשובים הם לפסול ואע"פ שנאמרו בתורה לקרבנות צבור מדות גדולות מזו כגון חצי ההין ושלישית ההין כיון דאשכחן דרביעית ההין דהוא ג' לוגין חשוב לנסכי צבור לענין [זה] נמי חשוב ופסיל ליה בשאובין ואע"ג דאשכחן בלוג שהוא ממדות האמורות בתורה התם למנחת יחיד בלחוד הוא לא למנחת צבור אי נמי התם לשמן בלבד הוא שהרי אין יין במנחה הבאה בפ"ע אבל מדת ג' לוגין הויא מדה ליין ושמן במנחת נסכים : **ד** פירוש ובתוספתא דעדיות (פרק א') תניא שלא יהא אדם עומד במקום שמועה שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם במקום שמועה · ולשון התוספתא יש לפרשו על לשון הפיסקא אחרונה לבדה כלומר מאחר שכבר נתבטלו דברי שמאי והלל מעדות הגרדיים שהרי קיימו את דבריהם א"כ למה הזכירו אותם עוד אחרי אותו העדות אלא ללמד לדורות הבאים שלא יהא עומד על דברו במקום שמועה ולא נהגו לא כדברי שמאי ולא כדברי הלל אלא כעדות שהועד להם מפי שמעיה ואבטליון · ועוד יש לפרשו בג' הפיסקות הנזכרות שהרי חכמים בטלו את דבריהם כמו ששנינו וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא ללמד לדורות הבאין וכו' והנה לזה הפירוש מה שאמרה התוספתא שלא יהא אדם עומד על דברו במקום שמועה לא יבא על נכון ואפשר לומר כי מה שאמרו חכמים לא כדברי זה ולא כדברי זה מפי השמועה אמרוה: **ה** ולשון התוספתא תלמדך עליהם שעה ויסמכו עליהם · דומה לזה הלשון שאין ב"ד אחרון יכול לסמוך על דברי היחיד אלא בשעת הדחק · שאין ב"ד יכול לבטל וכו' כלומר ופירוש בשעת הדחק נמי אלמלא שימצאו דברי היחיד הראשון שהיה חולק עמהם לא היה האחרון רשאי להתיר מה שאסרו הראשונים לפי שאין ב"ד יכול לבטל כלל דברי ב"ד חבירו וכו' · ואפשר כמו כן לומר כי הטעם האמור בתוספתא טעם בפ"ע הוא וטעם האמור במשנה טעם אחר הוא לומר שאם יראה לב"ד האחרון שהלכה כדברי היחיד הראשון יסמוך עליו כלומר יקבע הלכה כמותו כמו שמצינו באמוראים האחרונים שהן קובעים הלכה כיחידים הראשונים בכמה מקומות ואע"פ שהמרובים חולקים עליהם ואם לא שמצאו דברי היחיד

תוספות שאנץ
מרבינו שמשון

א כל הנשים דיין שעתן. די אם אנו מטמאין אותן משעת ראייתן ואילך. והלל אומר מבדיקה לבדיקה ואפי' לימים הרבה דאימור עם סילוקידיה ראתה וכותלי בית הרחם העמידוה והיא מטמאה בפנים כבחוץ. לכך מפרש ואפי' לימים הרבה שלא תאמר הזמן מפקידה לפקידה שהוא עונה כדפ' בגמ': וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא מעת לעת ממעטת מכח מפקידה לפקידה ומפקידה לפקידה ממעטת כח מעת לעת א) ואין כאן חידוש אלא איידי נקטיה כדמפרש בגמ': **ב** שמאי אומר מקב לחלה · דכתיב בקרא ראשית עריסותיכם פי' כדי עיסת מדבר והיא עשירית האיפה [ואיפה] ג' סאין שהן י"ח קבין הוסיף עליהם העישורי' הרי שני קבין · ועל זה נחלקו שמאי אומר כדי פעודה אחת הוי חיוב חלה שהוא חצי העומר והוא קב והלל אומר כל העומר שהוא ב' קבין· קב ומחצה ר"ל ירושלמית שהגדילו המדות והוסיפו שתות ונכנסו הי"ח קבין בט"ו והעישור הוא קב ומחצ': ומשהגדילו המדות ובאו לצפורי הוסיפו שתות ונכנסו קב ומחצה שהם ו' לוגין בחמשת לוגין והלוג הוא רובע הקב: ועוד י"מ שצריך שיעור זה מלבד החלה וי"מ לפי שביצי מדבר גדולות משלנו: **ג** מלא הין · י"ב לוגין: שחייב אדם לומר בלשון רבו' שמעיה ואבטליון שנו להם בלשון זה אבל אין לפרש משה רבינו שכתב בתורה הין דאדרבה מצינו לשון תורה לחוד (ע"ז נח: חולין קלז:): שני גרדיים אומנותן פחותה ב) ושוק פתותה וזכו על מה שבאו שעה בבית המדרש ללמדך שלא ימנע כו'(שבת פג: גילה כד:) : **ד** לכך מזכירין דברי שמאי והלל לבטלן. מדבר זה שבטלו וסמכו על הגרדיים: לא עמדו בדבריהם · וסמכו על דברי הגרדיים: **ה** ולמה מזכירין דברי היחיד · כלומר שכיון שבכל מקום יחיד ורבים הלכה כרבים למה הוזכרו דברי היחידים בין המרובים שאם יראו ב"ד דברי היחיד כגון האמוראים שפסקו הלכות וכשרואים טעם היחיד יכולין לפסוק כמותו שאם נשתקעו דבריו לא היו האמוראים יכולין לחלוק בהדיא עם התנאים שהיו גדולים מהם בחכמה ובמנין ועל סמך זה יכולין לפסוק כדבריו שכבר אמרה תורה אחרי רבים להטות ואע"ג שלא נתקבלו דברי היחיד בזמן ראשון ולא הסכימו רבים עמו כשיבוא דור אחר ויסכימו רבים לטעמו יהי הלכה כמותם שכל התורה נאמרה כן למשה פנים לטמא ופנים לטהר ואמרו לו עד מתי נעמוד על הבירור · ואמר להם אחרי רבים להטות מיהו אלו ואלו דברי אלהים

מסורת הש"ס

א) נדה ג. שבת טו. : ב) שבת שם: ג) חלה פ"ב מ"ו שבת טו: פסחים מח: : ד) שבת טו. : ה) ברכות מז. [וש"נ:] ו) מגילה ב. מו"ק ג: גטין לו: ע"ז לו.: ז) בפירושו למס' יה"ס איתא עד כ"ד שעות קודם זה: ח) [נ"ל ששה רביעי]: ט) [נ"ל חמשת רבעים]:

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ג מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה ד סמג עשין רמב:

ב ב מיי' שם הלכה ה :

ג ג מיי' שם הלכה ד :

ד ד מיי' פ"ו מהלכות בכורים הלכה טו סמג עשין קמא טוש"ע א"ח סי' תנו סעיף א וטוש"ע י"ד סימן שכד סעיף א :

ה ה מיי' פ"ד מהלכות מקואות הלכה ב סמג עשין רמח טוש"ע י"ד סימן רא סעיף טו :

ו ו מיי' פ"ב מהלכות ממרים הלכה ב סמג עשין רב :

הגהות הב"ח

(א) בפי' הראב"ד מיהו תוספת השתות שהוסיפו המדות כצ"ל ותיבת על נמחק : (ב) בא"ד ט"ו קבין דל כצ"ל ואות י' נמחק :

א) נ"ל דבפיסקא דתני דמפקידה לפקידה ממעטת ע"י מעל"ע הוא מילתא דפשיטא ואמרינן בנדה דף ג ע"ב אלא איידי בבישא נקטה ע"ש היטב. ב) נ"ל ושער, האשפות שוק פתותה וזבו וכו' וכ"ה בתוספתא דמכילתא

ז א מיי' פ"ב מהלכות טומאת מת הלכה ט וע"ש בכ"מ :
ח ב מיי' פי"ג מהלכות תרומות הלכה ז :
ט ג מיי' פ"ה מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכה יד :
י ד מיי' שם הלכה טו :
יא ה מיי' שם הלכה יד :
יב ו מיי' פכ"ז מהל' כלים הלכה ג :

א) נזיר נג: ב) מעשר שני פ"ב [מ"ד]: ג) מע"ש שם מ"ח ב"מ מה. בכורות נ: קדושין יא:: ד) מע"ש פ"ב מ"ט ב"מ מה.: ה) [סנהדרין יז:] ו) כלים פ' כ"ב מ"ד :

ו לשון התוספתא שמעתי ר"י אומר לא הוזכרו דברי היחיד בין המרובין אלא לבטלן וחכ"א לא הוזכרו דברי היחיד בין המרובים אלא שזה אומר טמא וזה אומר טהור יאמרו לו כדברי פלוני שמעת ולשון התוספ' ואינו שוה(ג) לשון המשנה ולשון התוספ' צריך פנים שאם לא הוזכרו לדברי היחיד כלל כ"ש היו בטלים ומ"כ ר"י מאי קאמר ואפשר לפרש לשון התוספ' דה"ק למה הוזכרו דברי היחיד בין דברי המרובין

יכול לחלוק בזה ויפסק הדין על דעת רבים אלא אם היה גדול במנין מן הב"ד שקדם שעשה על דעת היחיד וגדול בחכמה ממנו כלומר שיהיה ראש ישיבת זה הב"ד חכם מאותו שקדם : ו אחר שקדם לו המאמר בתועלת קיום דברי היחיד בין המרובין והוא שאפשר שיפסוק ב"ד כסברת אותו היחיד

ממנו בחכמה ובמנין : ו א"ר יהודה א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובים לבטלן שאם יאמר האדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת : ז א) בש"א ארובע עצמות מן העצמים בין משנים בין משלשה ובית הלל אומרים רובע עצמות מן הגויה מרוב הבנין או מרוב המנין שמאי אומר אפי' מעצם אחד : ח ב) כרשיני תרומה בית שמאי אומרים שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה ב"ה אומרים בשורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה (א) ב"ש אומרים יאכלו צריד ר"ע אומר כל מעשיהם בטומאה : ט ג) הפורט סלע ממעות מעשר שני בית שמאי אומרים בכל סלע מעות ובית הלל אומרים גבשקל כסף ובשקל מעות רבי מאיר אומר אין מחללין כסף ופירות על הכסף וחכמים דמתירין : י ד) הפורט סלע של מעשר שני בירושלים בית שמאי אומרים בכל הסלע מעות ובית הלל אומרים הבשקל כסף ובשקל מעות ה) הדנים לפני חכמים אומרים בשלשה דינרים כסף ובדינר מעות ר"ע אומר בשלשה דינרים כסף וברביעית מעות ור' טרפון אומר ארבעה אספרי כסף שמאי אומר יניחנה בחנות ויאכל כנגדה : יא ו) כסא של כלה שנטלו חפויו ב"ש מטמאין וב"ה ומטהרין

שמאי

משנה

שמאי אומר אף מלבן של כסא טמא כסא שקבעו בעריבה ב"ש מטמאין וב"ה [א]מטהרים שמאי אומר אף העשוי בה : יב אלו דברים שחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש א) [ב]האשה שבאה ממדינת הים ואמרה מת בעלי תנשא מת בעלי תתייבם ב) וב"ה אומרים לא שמענו אלא בבאה מן הקציר בלבד אמרו להם ב"ש [ג]אחת הבאה מן הקציר ואחת הבאה מן הזיתים ואחת הבאה ממדינת הים לא דברו בקציר אלא בהווה חזרו ב"ה להורות כב"ש בש"א [ד]תנשא ותטול כתובתה ובה"א תנשא ולא תטול כתובתה אמרו להם ב"ש התרתם את הערוה החמורה לא תתירו הממון הקל אמרו להם ב"ה מצינו שאין האחים נכנסין לנחלה על פיה אמרו להם ב"ש והלא מספר כתובתה נלמוד שהוא כותב לה שאם תנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי חזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש : יג ג) מי שחציו עבד וחציו בן חורין עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד כדברי ב"ה ב"ש אומרים תקנתם את רבו ואת עצמו לא תקנתם לישא שפחה אינו יכול בת חורין אינו יכול ליבטל והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה ד) שנא' °לא תוהו בראה לשבת יצרה [ה]אלא מפני תקון העולם כופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכותב שטר על חצי דמיו חזרו ב"ה להורות כב"ש : יד ה) כלי חרש מציל על הכל ו) כדברי ב"ה וב"ש אומרים [ו]אינו מציל אלא על האוכלין ועל המשקין ועל כלי חרס אמרו להם ב"ה מפני מה אמרו להם ב"ש [ז]מפני שהוא טמא על גב עם הארץ [ח]ואין כלי טמא חוצץ אמרו להם ב"ה והלא טהרתם אוכלין ומשקין שבתוכו אמרו להם ב"ש כשטהרנו אוכלין ומשקין שבתוכו לעצמו טהרנו אבל כשטהרת את הכלי טהרת לך ולו חזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי :

תורה אור: °ישעיה מה

רמב"ם

ומלבן של כסא· רבוע מצוייר שממים על הכסא לשבת הכלה עליו ואותו הרבוע בעצמו כשהוא נפרד אינו ראוי לישיבה : שמאי אומר אף העשוי בה· כלומר ואפילו היה הכסא מגוף העריבה שהוא מתטמא ופירוש אמרו בכאן טמא שהוא מתטמא במשכב הזב וב"ה מטהריז ממשכב הזב כמו שנבאר בפרק כ"ב ממסכת כלים והלכה כבית הלל : יב כל זה מבואר לפי שמשעה שהתירה לה התורה שתנשא תטול כתובתה לפי שבתנאי הכתובה כלו' בתנאי ב"ד כשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי כמו שנתבאר בכתובות וכבר קדמה הלכה זו בפ' חמשה עשר ממסכת יבמות : יג אין הפרש בין שיהיה עבד של שני שותפין וישחרר אחד מהן חלקו או רבו נוטל ממנו קצת דמיו ושחרר קצתו באותן הדמים וכן אילו היו אדונים הרבה ושחרר אחד מהם חלק ממנו מכריחין הנשארים לשחרר כלומר ישלימו שחרורו וכבר קדם פירוש הלכה זו בפרק רביעי מגיטין : יד אמר רחמנא וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא ואם היה עליו צמיד פתיל יגין כל מה שבתוכו מאוכלין ומשקין וכלי חרס ושאר כלים ובגדים ולא יתטמא כלום ממה שבתוכו לא באהל המת ולא באהל השרץ כמו שנבאר ונפרש אותו בפרק ט' ממסכת כלים ומפי הקבלה למדנו שהכלי המכר בכאן שיציל בצמיד פתיל הוא כלי חרס וכבר ידעת כי מעקרינו שכל מה שיש אצל עם הארץ טמא על גבי עם הארץ אוכלין ומשקין וכלים ובגדים וכבר קדם מזה עקרים וכללים במסכת חגיגה ועוד יתבארו כל הדינין בזה הענין במקומות ממסכת טהרות ומעקרינו ג"כ כי כלי טמא אינו חוצץ בפני הטומאה ואינו מציל מה שבתוכו ואפי' היה מוקף צמיד פתיל לא יציל מה שבתוכו ויתטמא מה שבתוכו ואפילו לא יתטמא באהל המת הוא טמא אגב עם הארץ ואם אמרנו לעם הארץ האוכלין והמשקין והכלי חרס שהיו תחת צמיד פתיל באהל המת אצלו כבר הציל אותם הצמיד באהל לא יהיה בזה אצלנו ספק שהם טמאים היו וטמאים נשארו ולא נחוש שמא יבקש אותם ממנו תלמיד חכם לפי שתלמידי חכמים יודעים שאוכלי עם הארץ ומשקיו וכלי חרס שלו טמאין ואי אפשר לטהרם לעולם לפי שכלי חרס אין להם טהרה אלא שבירה כמו שיתבאר בפרק ראשון מכלים וכמו כן האוכלין טמאין והמשקין טמאין אינן מתטהרין לעולם כמו שנתבאר במקומו במכשירין. אבל שאר כל הכלים כלי עץ וכלי מתכות ובגדים יוכל התלמיד חכם לשאול אותם מעם הארץ לפי שיטהר אותם במקוה מפני טומאת עם הארץ וישתמש בהם בקדשים אחר הערב השמש כמו כן נחוש אם נאמר כלי חרס מציל על הכל על עקר דין תורה שישאל התלמיד חכם כלי מעם הארץ ויאמר לו עם הארץ זה כלי טהור כמו שחושב עם הארץ שניצל בצמיד פתיל והוא אינו יודע שכלי חרס המוקף צמיד פתיל לא יציל מה שבתוכו ויפול אותו התלמיד חכם ויחשוב שאותו הכלי אין עליו טומאה זולתי טומאת מגע עם הארץ ויטביל אותו ויעריב שמשו וישתמש בו בקדשים ואותו כלי טמא מת בלי ספק וצריך הזאת שלישי ושביעי לפי שכלי עם הארץ מה שהיה באהל המת אינו חוצץ ולפיכך אמרנו שאינו מציל זולתי אוכלין ומשקין וכלי חרס בלבד שאין שואלין אותן מעם הארץ לפי שהם טמאים אגבן ואין להן טהרה במקוה אבל שאר כלים שאפשר לשאול מהם אינו ידוע שנטמאו באהל המת ואינם נצולים בזה הצמיד פתיל וזו היא הכוונה שכוונו בית שמאי ואמרו כשטהרנו אוכלים ומשקים שבתוכו לעצמו טהרנו וכשטהרת את הכלי טהרת לך ולו ר"ל שנשאל ממנו כלי טהור מטומאת מת ויתן לנו אותו שהוא חושב שניצל בכלי חרס שלו המוקף צמיד פתיל ולפי שאין אנו יכולין לחלק הדינין ולומר שכלי תלמיד חכם מציל את הכלים וכלי עם הארץ אינו מציל אלא על האוכלים ועל המשקין ועל כלי חרס בלבד גזרנו על הכל דרך כלל דין אחד ואמרנו שכלי חרס בין שהוא של עם הארץ או כלי תלמיד חכם דינו שוה לפי שיסתלק הסיזק מגל עם הארץ וכשיהיו אצלנו כלי מתכת או כלי עץ או בגדים שהיו באהל המת בצמיד פתיל ידע שלא ניצלו ושהם טמאים במת וכשנבקש אותם ממנו יודיענו בזה ולא יחשוב שהם טהורים ונחשוב אנו שהן טמאין על גב עם הארץ בלבד והוא טמא במת כמו שבארנו ועוד אביא פירוש דברים אלו וענין זה בעצמו בפרק עשירי ממסכת כלים ואשלים דיני זה הענין :

עוד

ראב"ד

החילוכים והאמצעי קיים טמא רבי שמעון אומר אם היה רוחב טפח· כסא שנטלו שנים מחפוייו זה בצד זה רבי עקיבא מטמא וחכמים מטהרין· לפי הסוגיא הזאת נראה כי הטומאה הזאת טומאת מדרס היא ודומה כי הכסא של כלה שנחלקו עליו שמאי והלל כשחפוייו יוצאים נחלקו מדקתני סיפא כסא שלא היו חפוייו יוצאים ונטלו טמא שכן דרכו וכו' וכך פירושו כי הכסא של כלה יש לו דפנות כדי שתסמוך בזרועותיה ובגבה מאחוריה והמושב שהיא יושבת עליו נקרא חפויו ופעמים שאדם עושה אותו משלש חתיכות כעין עריסה של קטן שהיא עשויה זרועות זרועות וכשחפויו יוצאין ונכנסים שאדם יכול להכניסם ולהוציאם כשירצה אין אדם יכול להטותו שזרועותיו נופלים ואין דרכו להשתמש בו מוטה אלא כדרכו ועכשיו שנטלו חפויו כבר בטלו תשמישיו מישיבה אבל כשאין חפויו נכנסין ויוצאין אלא במקום המושב הירך קבוע הוא כעין קתדרא פעמים שאדם משתמש בו כשהוא מוטה שהופכו על פניו או על צדו ויושב עליו הלכך אפי' נטלו חפויו טמא שראוי להטותו על צדו או על פניו ויושב עליו כתחלתו מיהו בית שמאי סברי אפילו בשחפויו יוצאים ונטלו טמא מפני שלא בטל ממנו תשמיש ישיבה שהרי ראוי הוא עתה להטותו על צדו ולישב עליו : שמאי אומר אף מלבן של כסא טמא· פירוש אף ניטל מלבן של כסא טמא הכסא שהרי עדיין ראוי הוא להפכו על צדו ולישב עליו· מלבן הוא המחובר לכסא מלפניו כדי להרחיב מקום המושב או להיות *מסוגרת כדאמרינן בב"ב (דף סט.) מלבנות של כרעי המטה מהו· ויש עוד לפרש אף מלבן של כסא טמא המלבן כי הוא *לישיבה לבדו הלכך אפילו נטלו חפויו ונתפרק הימנו יותר טמא מפני המלבן ואע"פ שאין דרכו להפכו על צדו : כסא שקבעו בעריבה וכו'· מפרש בתוספתא כדרך ישיבתו אבל לא כדרך ישיבתו דברי הכל טהור ב"ש סברי כיון דעדיין הוא ראוי לישיבה אע"פ שאין יחודו עכשיו לכך אלא להניח עליו כלי העריבה או מקרצות מן העיסה טמא מדרס שהרי לא בטל שם ישיבה ממנו וב"ה סברי כיון דאינו מיוחד עתה לישיבה ככלי שנשבר הוא· ואי קשיא לך לב"ה והתנן בכלים פ"כ כופת שקבעו בנדבך קבעו ולא בנה עליו בנה עליו ולא קבעו טמא קבעו ובנה עליו טהור מפץ שנתנו על גבי הקורות קבעו ולא נתן עליו מעזיבה נתן עליו מעזיבה ולא קבעו וכו' אלמא בקביעות בלחוד לא פרחה טומאה מינייהו התם משום דבדוכתייהו נמי לישיבה ולשכיבה קיימי אלא משום דמחבר להו לבנין קא מטהרינן להו ומש"ה עד דקבע להו ובני עלייהו לא חשבינן להו כבנין אבל הכא הא קא מבטל להו מישיבה לגמרי הילכך בקביעות לחוד מטהרינן להו לב"ה תדע דתנן בההוא פירקא סדין שהוא טמא מדרס ועשאו וילון טהור מן המדרס אבל טמא מגע מדרס מאימתי היא טהרתו בית שמאי אומרים משיסבר וב"ה אומרים משיקשר רבי עקיבא אומר משיקבע אלמא מקביעות נמי קא מטהר ואפי' כשנטמא ככר מאי טעמא משום דלא חזי השתא למדרס הוה ליה כמי שנשבר : שמאי אומר אף העשוי בה· כלומר אפילו נעשה מתחלתו לכך טמא ומפרש בתוספתא אמר ר' יוסי רואה אני את דברי שמאי שאני אומר מלבן אפילו מבית האומן טמא כלומר ואינו צריך ליחדו לישיבה הלכך אפילו נעשה מתחלתו לכך הרי כמי שנתייחד מתחלה לישיבה ואחר כך קבעו בעריבה דמטמאי ליה ב"ש ולמדנו מכאן כי המלבן של כסא תקון המושב או הרחבת המושב או מסגרת בית המושב והוא רוחב טפח וראוי לישיבה שאל"כ מלבן מבית האומן למה הוא טמא ולאיזה תשמיש הוא ראוי עד שיקבעו בכלי וכן אתה צריך לפרש מלבנות של כרעי המטה שהם כמו מסגרות למטה ומתחברא כי המלבן אינו אלא מסגרת דתניא בתוספ' דכלים פ' כיוצא בו בעל הבית שעשה מלבן להיות נותנו ממטה למטה ומאבוס לאבוס טהור יחדו למטה אחת ר"מ ור' יהודה מטמאין ר' יוסי ור"ש מטהרין שאינו עושה מלאכה בגופו וכן שנו במלבן של עריסה בזה הענין דתניא מלבן של עריסה שהוא מלובש בפיקות ויש לו רגלים טמא מסורג בחבלים ואין לו רגלים ר"מ ורבי יהודה מטמאין ר' יוסי ור"ש מטהרין שאין עושה מלאכה בגופו ואם הוא כעין פלימים שעומד זקוף בגידי העריסה לא שייך ביה סרוג חבלים : יב יג ארבע פסקות הן שתים הראשונות במסכת יבמות השלישית במסכת גיטין הד' באה במסכת חגיגה אגב גררא והיא שנויה באהלות פרק חמישי (משנה ב' ג') : יד מפרש אותה במקומה בקדירה שהיא נתונה בין בית לעלייה והמת בבית שהקדירה הוצלת מנבה ואין הטומאה עולה למעלה לבית הלל מציל על כל מה שבעלייה ולבית שמאי אינה מצלת אלא על האוכלין והמשקין ועל כלי חרס אבל על האדם ועל כלי עץ שבעלייה אינה מצלת והטעם כמו שמפרש והולך שגזרו על כליו של חבר משום כליו של ע"ה שהוא טמא ואינו חוצץ מ"מ לא גזרו אלא על דבר שהחבר שואל אותו מעם הארץ כגון גופו שהוא נשכר אצל החבר וכגון כלי עץ שהחבר שואל אותו מעם הארץ אבל אוכלין ומשקין וכלי חרס אין שואלים מהם לפי שאינו שואל ממנו אלא דבר שיכול להטבילו ולהשתמש בו ביום מפני טומאת מגעות והסטות אבל אוכלין ומשקין וכלים שאינן בני טבילה אין שואלין ממנו ובטומאת מת אין לו תקנה בטבילה ומנא לשבעה יומי לא מושלי אינשי ושלא ישאל מכליו של עם הארץ כלל אי אפשר ושלא להשתמש בגופו נמי אי אפשר לפי שאין כל הצורך מצוי אצל החבר ועל כרחו צריך הוא לגוף עם הארץ ולכליו הילכך (על) כלי עץ שיכול אדם לטהרו מטומאת מגעות והסטות *ומכלי טומאת ערב לא נמנע מלשאול ממנו וכי שיילינן מינייהו מטבלינן להו אבל אוכלין ומשקין וכלי חרס שאין תקנה בטבילה אין שואלין ממנו וכיון שאנו צריכין לשאול מן גופו וכלי עץ כיון שטומאת מת אין לו תקנה בטבילה גזרו טומאה על החבר כדי שיראה אותו עם הארץ ויזהר גם הוא טומאה בשלו ויזה עליו ויטבילו כראוי ואם נשאל עוד ממנו אין לנו לחוש לטומאת מת : וחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש· מפרש במסכת חגיגה על ר' יהושע קאמר שהלך ונשתטח על קברי ב"ש ואמר נעניתי לכם עצמות ב"ש וכו' כמו שמפרש את הענין כולה בקדרה שהיא נתונה בין בית לעלייה כך מפרש אותו בכלים פרק ט' בענין מוקף צמיד פתיל דתנן חבית שהיא מלאה משקין טהורים ומינקת בתוכה פירוש והיא של עץ או של מתכת ומוקפת צמיד פתיל ונתונה באהל המת בית שמאי אומרים החבית והמשקים טהורים והמינקת טמאה בית הלל אומרים אף מינקת טהורה וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי· יש ששואלין מה שיכן של אלו הפסקות במסכת עדיות ואף העליונות שהן מחלוקת בית שמאי ובית הלל מה שיכן לכאן· ונראה לי כי השלש פסקות הראשונות שהן בתחלת הפרק נשנו כדרכן מפני שנדחו דברי בית שמאי ובית הלל מעדות חכמים ועדות הגרדיים כאשר פירשנו למעלה· ועל ידי ששנה חלוקת חכמים על דברי בית הלל שלא כל החכמים מודים לדברי בית הלל שנה כמו כן משנת כרשיני תרומה שהיה ר' עקיבא חולק על כולם· וכן הפורט סלע ממעות מעשר שני והפורט סלע של מעשר· שני הפסקות

יש

[לו מסגרת· יעב"ץ] [נ"ל הוא ראוי לישיבה] [נ"א ומכלי]

מסורת הש"ס

א) יבמות קכ: קיד: [שבועות לב:] ב) [יבמות קטז:] ג) גיטין מא. פסחים פח. חגיגה ב. ב"ב יג. ערכין ב: ד) יבמות סב. ה) חגיגה כב. ו) [בחגיגה שם איתא דברי ב"ה]

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פכ"ט מהל' כלים הלכה ח :

יד ב ג מיי' פי"ב מהל' גירושין הלכה טו סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן יז סעיף מג :

טו ד מיי' פט"ו מהל' אישות הלכה לא סמג עשין מח טוש"ע אה"ע שם וסעיף מד :

טז ה מיי' פ"ו מהל' עבדים הלכה ו סמג עשין פו טוש"ע יו"ד סי' רסז סעיף סב :

יז ו ז ח מיי' פכ"ב מהל' טומאת מת הלכה ח :

תוספות שאנץ

[illegible]

[...] ועל משנה זו א"ר יהושע בושנו מדבריכם בית שמאי פי' לפי שה' מטהרין אוכלין ומשקין ומטמאין כלים· ומצאתי תלמיד אחר מתלמידי שמאי ואמר לי טעם זה ב) טהרת לו ולך ונשתטח על קבר ב"ש

א) [...] כאן ועיין בלשון הלח"ד . ב) אולי צ"ל דבכלים טהרת לך ולו ונשתטח וכו'.

עין משפט נר מצוה

א א ב מיי' פי"ט מהל' פסולי מוקדשין הל' ו:

ב ג ד מיי' פ"ג מהלכות בכורות הלכה י ובפירוש' כאן שהלכה כר"ע וכחכמים ועיין שם בכ"מ:

ג ה מיי' פי"ט מהלכות פסולי מוקדשין הל' ט:

ד ו מיי' פ"ד מהלכות גירושין הלכה ה סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן קכג ס"א:

ה ז מיי' פ"י מהלכות טומאת אוכלין הל' יז:

ו ח מיי' פ"ח מהלכות טומאת אוכלין הלכה ד וכת"ק בפ"ג דטבול יום ע"ש:

ז ט מיי' שם

ח י מיי' פ"ד מהלכות מתנות עניים הל' ג:

ט כ מיי' פ"ח מהלכות כלאים הלכה ז סמג לאוין רפ טוש"ע י"ד סימן רצו סעיף סא וכפי' הר"מ:

פרק שני

רבי א) חנינא סגן הכהנים העיד ארבעה דברים מימיהם של כהנים א'לא נמנעו מלשרוף את הבשר שנטמא בולד הטומאה עם הבשר שנטמא באב הטומאה אף על פי שמוסיפין טומאה על טומאתו ב'הוסיף ר' עקיבא מימיהם של כהנים לא נמנעו מלהדליק את השמן שנפסל בטבול יום בנר שנטמא בטמא מת אע"פ שמוסיפין לו על טומאתו: **ב** ב)א"ר חנינא סגן הכהנים מימי לא ראיתי עור יוצא לבית השריפה א"ר עקיבא מדבריו למדנו ג'שהמפשיט את הבכור ונמצא טריפה שיאותו הכהנים בעורו וחכמים אומרים ג)אין לא ראינו ראיה ד'אלא יוצא לבית השריפה: **ג** ד)אף הוא העיד על כפר קטן שהיה בצד ירושלים והיה בו זקן אחד והיה מלוה לכל בני הכפר וכותב בכתב ידו ואחרים חותמין ובא מעשה לפני חכמים והתירו לפי דרכך אתה למד ה)שהאשה כותבת את גיטה והאיש כותב את שוברו שאין קיום הגט אלא בחותמיו ו'ועל ו)מחט שנמצאת בבשר שהסכין והידים טהורות והבשר טמא ואם נמצאת בפרש הכל טהור: **ד** שלשה דברים אמר רבי ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה ז)ז'על ביצה טרופה שהיא נתונה על גבי ירק של תרומה שהיא חבור ט'ואם היתה כמין כובע אינה חבור ח)ועל שבולת שבקציר וראשה ט)מגעת לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים כ'ועל גנה קטנה שהיא מוקפת ערים אם יש בה כמלא בוצר וסלו מכאן ומלא בוצר וסלו מכאן תזרע

ראב"ד

יש על בית הלל מחלוקת אחרת זולתי מחלוקת בית שמאי אי נמי איידי דתנא מחלוקת שמאי עצמו תנא נמי הנך כולהו על אלו דברים שחזרו להורות ואיידי דתנא שלש פסקות ראשונות שלא עמדו דברי בית הלל תנא נמי הנך פסקות אחרונות שחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי:

פ"ב עיקרה בפסחים פרק ראשון:

ב עיקרה פרק טבול יום ומפרש התם עור חלוץ קאמר משום דאיכא פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שהם נשרפים בעורותיהם: **ג** מביא אותה בגיטין פרק שני וסוף זו הפסקא שנויה שם באותו הפרק: ועל המחט שנמצאת בבשר· מביא אותה בפסחים פרק ראשון: **ד** עיקרה במסכת טבול יום פרק שלישי והתם מפרש שאם נגע טבול יום בביצה לא פסל ל) לו את הקלא כנגדו רבי יוסי אומר כל הסדר העליון ודומה שאינו מדבר אלא בביצה טרופה שנתנה בקדרה על הירק לתקון המאכל כי מאחר שהיא טרופה הרי היא חבור לירק ואם היא שלימה שלא נטרפה והרי היא דומה לכובע שהביצה שאינה טרופה עגולה כמין כובע אינה חבור מפני שהיא נשמטת והולכת לכאן ולכאן: שבולת הקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של עניים· עיקרה בפיאה פרק חמישי ומפרש בתוספתא השבלים שבקשים ושבשדות הרי הן של בעל הבית ובעלי בתים נהגו עין יפה נמצא כי השבולת הנמצאת במקום הקציר וכבר פנו משם את השבלים ואחר כך מצאו את זאת באותו המקום אם קצורה הרי היא של עניים מעין יפה של בעלי בתים ולדעת ר' מאיר דאמר ספק לקט מן הדין הרי זה לקט ואם מחוברת בתורת שכחה שהרי קצרו כל סביבותיה והיא עומדת ועכשיו כשראשה העליון מגיע לקמה שאינה נקצרת עדיין אם היא נקצרת עמה לקצרה בבת אחת הרי היא של בעל הבית מפני שהיא נחשבת עם הקמה וכיון שהקמה אינה שכחה ולא לקט גם היא אינה לא שכחה ולא (קמה) [לקט] והיינו דתנן בפיאה פרק ששי קמה מצלת את העומר ואת הקמה וכו' איזו היא קמה שהיא מצלת את העומר כל שאינה שכחה אפילו קלח אחד אבל אם אינה יכולה להקצר עם הקמה באגודה אחת הרי היא של עניים לפי שלא נחשב אותה עם הקמה אלא ספק לקט הוא שמא נשרה בעת קצירה ואם מחוברת הרי היא שכחת קמה שהקמה האחרת שאינה שכחה אינה מצלת אותה ובגמרא דפיאה דבני מערבא מתחזי דבשבולת מחוברת קא מיירי דגרסינן התם איזו היא קמה שהיא מצלת את הקמה כהדא דתנינן שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה וכו' אלמא במחוברת קא מיירי דהיינו קמה וקמה: ועל גנה קטנה שהיא מוקפת ערים אם יש בה כמלא בוצר וסלו מכאן ומלא בוצר וסלו מכאן תזרע ואם לאו לא תזרע· פירוש ערים היא שורה של גפנים שהיא נטועה בצדי הגדר ומודלה על הגדר כדתנן בכלאים פרק ששי אי זהו ערים הנוטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר שהוא גבוה עשרה או בצד חריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה נותנין לו עבודתו ארבע אמות ב"ש אומרים מודדין לו ד"א מעיקר גפנים לשדה וב"ה אומרים מן הגדר לשדה אמר רבי יוחנן בן נורי טועים כל האומרים כן אלא אם יש ד"א מעיקר גפנים לגדר נותנין לו עבודתו וזורע את המותר כמה עבודת הגפן ששה טפחים רבי עקיבא אומר ג' טפחים· גרסינן התם בגמרא דבני מערבא וקשיא על דב"ש בלא גדר אינו אסור משום כרם· פירוש משום דקסברי ב"ש כי הנוטע שורה אחת של חמש גפנים כרם וב"ה אומרים אינו כרם עד שיהא שתי שורות והכי איתא בכלאים פרק רביעי ומשום הכי קא מקשי בלא גדר הרי השורה אחת של ה' גפנים כרם היא וצריך להרחיק ממנה ד"א ותירץ ריש לקיש בערים המעוקם שנו כלומר שהוא מ) [כמין] גם שע"י עקימה תרתי מתבלען והכי איתא התם כלומר שאין נראית כה' גפנים ור' יוחנן אמר בערים המכוון שנו ואם בערים המכוון שנו בלא גדר אינו אסור משום כרם (וימד כגון) [נימר בגין]ב"ה (יתנגה) [תניתה] כלו' דב"ה סברי שורה אחת אינו כרם מיהו כשהיא סמוכה לגדר הגדר חושבה מפני שמדלה אותה עליו ויש בה מראית העין· ור' יוחנן בן נורי פליג אב"ש וב"ה אי נמי דקא סבר לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה אלא כולהו סבירא להו שאין הגדר אוסרתו כל כך לעשות שורה אחת ככרם גמור אלא כי יש מן הערים ולגדר ד' אמות מרחיק הזרע מן הערים ששה טפחים וזורע ג' אמות מפני שהוא חשוב מקום בפני עצמו אבל אם אין שם ד' אמות הכל אסור שנקרא הכל על שם הערים אע"פ שהערים רחוק ג' אמות מן הכותל הכותל חושבו לאסור בינתים מה שאין כן בגפן יחידית דבין כך ובין כך אין נותנין אלא עבודתה ושאר מותר אע"פ שהיא סמוכה לכותל וערים גופיה אילו לא היה שם גדר גבוה י' טפחים אע"פ שהיה שם גדר פחות מי' טפחים בין שהיה שם ד' אמות או פחות מד' אמות נותן לו כדי עבודתו ששה טפחים והשאר מותר מפני שהערים והגדר גורמין את האיסור ואי קשיא לך הלא נמצא גדר לאסור ובמסכת עירובין פרק כל גגות שהיה מביא ראיה שמלינו

רמב"ם

פ"ב עוד נתבאר בראש סדר טהרות מה הם אבות הטומאה ומה הם התולדות ולשם יתבאר שכל הנוגע באב מאבות הטומאה נקרא ראשון והנוגע בראשון נקרא שני והנוגע בשני נקרא שלישי והנוגע בשלישי נקרא רביעי וגם כן נקרא הראשון ולד הטומאה כמו שנקרא אותו שטמאו אב ונקרא השני ולד ולד הטומאה וכן תכפול מלת ולד כפי מה שיהיה הסדר וכן אמרו על הראשון והשני ומה שאחריהם ולד הטומאה לפי שהם כולם תולדות אב הטומאה ומה שאמר בכאן ולד הטומאה הוא שני וממה שזכרנו עתה תדע שהבשר שנגע בולד הטומאה ישוב שלישי לטומאה ובשר שנטמא באב הטומאה ראשון ואם נגע השלישי בראשון חזר שני כמו שזכרנו שהנוגע בראשון יהיה שני והנה הודיענו בעדות זו שהשלישי מותר לעשותו שני אמנם התוספת הוא מדרבנן אבל מדאורייתא העיקר בידינו שאין אוכל מטמא אוכל לפי שנאמר בטומאת אוכלין טמא הוא ולמדנו מפי הקבלה הוא טמא ואינו עושה טמא כיוצא בו רצונו לומר אינו מטמא זולתו מן האוכלין אבל מדרבנן הוא שמטמא אוכל ולפיכך חוזר השלישי שני כמו שנתבאר במקומות מסדר טהרות והוסיף ר' עקיבא על זה והעיד שהשלישי מותר לעשותו ראשון כמו שאבאר · ודע כי טמא מת מכלל אבות הטומאה והאדם שנגע במת הוא אב והנוגע באב ישוב ראשון וכן שני ושלישי כמו שקדם ביאורו ואם היו הנוגעים במת כלים הם אינם נעשין אב הטומאה כדי שנמנה אחריהם ראשון ושני אבל נעשים הם והמת דבר אחד והנוגע באותם הכלים יתטמא טומאת שבעה והוא שישוב אב הטומאה ומונין ממנו ראשון ושני וזה לפי שנאמר בחלל חרב או במת ולמדנו מפי הקבלה חרב הרי הוא כחלל וכן שאר כלי מתכות ובגדים דינם ודין החרב שוה ואמנם התנו בכלי מתכות לאפוקי כלי חרס שאינם שבים אב הטומאה כמו שנתבאר בזבים וכן כלי עץ וכלי עצם דינם כדין החרב הנה אותם שהם כחרב למעלה מן האדם לעולם בטומאת מת במדרגה ואם נגע אדם במת חזר אותו האדם אב הטומאה בלי ספק ואם נגע אדם י) בראשון חזר השני ראשון כמו שבארנו ואם נגעו כלים באדם ההוא שהוא טמא מת והוא אב הטומאה אינם נעשים הכלים ראשון אבל נעשים אב הטומאה וממנו יתחיל המנין ר"ל כי הנוגע בהם נעשה ראשון והנוגע בראשון נעשה שני ומן העיקרים הגדולים המועילים שצריך לידע בענין זה אמרו כל היכא דמטמא אדם במגע מונין בו ראשון ושני ואלה הכלים הם מטמאין אדם כמו שיתבאר זה ויתפרש בראיות בראש אהלות · ואמרו בכאן נר ר"ל נר של מתכת שהוא בכלל דיני הכלים כמו שזכרנו אבל נר של חרס אינו כן מן הטעם שזכרנו וזה הנר של מתכת שנטמא בטמא מת והוא נעשה אב הטומאה כמו שבארנו הדבר הנוגע באותו הנר נעשה ראשון ושמן שנפסל בטבול יום אמנם הוא שלישי כמו שנבאר עוד במסכת טבול יום וכשהושם בנר הנזכר חזר ראשון כמו שפירשנו ומה שהצריך לרבי עקי' בא להיות הנר אב הטומאה כדי שיהיה השמן ראשון ויטמא אחרים מדאורייתא אבל אילו סבר שהוא מדרבנן כמו שהוא פסק ההלכה והוא מספיק בטומאה דרבנן כ) היה מתיר נר של חרס לפי שהמשקים בלבד בין שנטמאו באב הטומאה או בראשון או בשני חוזרין ראשון אבל כל זה הוא מדרבנן כמו שנבאר במסכת טהרות ורבי עקיבא אמנם בקש שיהיה השמן ראשון מדאורייתא והתיר להשיב השלישי ראשון להוסיף לו טומאה מדאורייתא כפי סברתו ואלה שתי עדיות הלכה כמותם · וכבר קדם פירוש הלכה זו בפרק ראשון מפסחים: **ב** דברי רבי עקיבא הם בבכור בעל מום שנשחט על פי חכם בשאר ארצות כמו שמבואר במסכת בכורות וכשנמצא טריפה מותר ליהנות בעורו אם היה אותו הבכור ביד כהן יהנה ממנו הכהן ואם הוא ביד ישראל יהנה ממנו ישראל כמו שנבאר במקומו בבכורות והלכה כר' עקיבא בזה ודברי חכמים בבכור תמים כשנשחט להקריבו במקדש ונמצא טריפה דינו לדעת חכמים שיקבר הבשר וישרף העור · והלכה כחכמים: **ג** שאין קיום הגט אלא בחותמיו · לפי שקיום השטר אמנם הוא בעדות העדים לא בגוף הכתיבה ולפיכך תכתוב האשה גיטה והאיש מחילת אשתו שמחלה לו מן הכתובה לפי שהעיקר על העדים ועדות זו מעדות ר' חנינא סגן הכהנים והרביעית על המחט שנמצאת בבשר וזה כי כששחט קדשים בעזרה וחתך הבשר וכשהיה חותך מצא בבשר מחט טמאה טומאת מת והוא כשיכיר אותה שהיא המחט שנטמאה במת ואבדה לו ונסתפק לו אם נגע אותו הסכין במחט או לא נגע והעיקר אצלנו שספק טומאה ברשות הרבים טהור וכבר זכרנו זה פעמים מה שקדם לנו מן הפירוש ועוד יבא ביאור זה במסכת טהרות והעזרה היא אצלנו בחזקת רשות הרבים לרוב השתמשות בני אדם בה ולפיכך הסכין והאיש שחתך הבשר טהורין אבל הבשר הוא טמא בלי ספק לפי שהמחט הטמאה נמצאת בו וכבר ידעת כי מן העקרים המפורסמים שהאוכלים אינם מתטמאין אלא אחר הכשר ולפיכך העמיד הלכה זו בפרה של זבחי שלמים שהעבירה בנהר ושחטה ועדיין משקין טופח עליה כי הפרה כשנכנסה בנהר יתמלא גופה שבפנים במים וכשנשחטה נכשר הבשר באותן המים והוא מתטמא ואמנם הוצרכנו לזה ולא אמרנו שהבשר הזה נשרה במים מן המימות שמשתמשין בהן בבית המטבחים לפי שאותן המים אינן מכשירין כמו שנבאר במסכת זו וזהו מה שאמר משקה בית מטבחיא דכן ר"ל טהור ומן העיקרים שהאוכלים הטמאים מטמאין את הידים כמו שנבאר במסכת טהרות ובמסכת ידים וזה מדרבנן וכפי עיקר זה כיון שהבשר טמא יהיו גם כן הידים טמאות לולי עיקר אחר אצלנו אין טומאת ידים במקדש והוא דאמר ר' עקיבא זכינו שאין טומאת ידים במקדש רוצה לומר כי רבנן שגזרו טומאת ידים לא גזרו על הידים טומאה במקדש ואם נמצאת זו המחט הטמאה בתוך הכרם הכל הוא טהור לפי שלא נגע בבשר שיטמא אותו ולא נטמא ג"כ הכרם עצמו לפי שהמשקין שבו משקה סרוח ואינו ראוי לכלום ויצא מן כלל משקה והואיל ואין שם הכשר אין שם טומאה כמו שזכרנו ואלו העדיות ברורות: **ד** כרם: שם לקבוץ החכמים שנתקבצו ביבנה וזה לפי שהם דומים בישיבתם שורות שורות כשורות הכרם והשם יתברך קרא כנסת ישראל כרם שנאמר כרם היה לידידי: שהיא חבור: כי כשנגע טמא באותה ביצה כאילו נגע בירק ולא נאמר שהירק נטמא מן הביצה: כמין כובע · כמו כובע הברזל שלובשין בשעת המלחמה כלומר שתהיה בדמות אהל ועדות זו בפרק ג' מן טבול יום: ופעמים שתמלט שבולת אחת מן המגל בשעת הקציר ויקצר כל מה שסביבו ואמר כי אם יהיה ראשו מגיע לקמה שלא נקצרה והיא מתחברת בה דינה כדין שאר הקמה והיא של בעה"ב ואם היא נראית כולה מיוחדת נפרדת מן הקמה היא של עניים שדינה כדין הלקט וכבר הביאו אלו העדיות במסכת פיאה בפרק חמישי: ומוקפת ערים: הוא שיהיה סביב לה ערים הגפנים ואם נשאר חוץ אותו הערים שיעור שיעמוד הבוצר הענבים וסלו שאוסף בו הענבים מכל הצדדים הוא מותר להרחיק מן השורה הסובבת הגפנים

מסורת הש"ס

א) פסחים יד.: ב) זבחים קג:: ג) [גיר' סדה"מ לא ראינו אינו ראיה]: ד) גיטין כ:: ה) [שם כא. כב:]: ו) פסחים יט.: ז) [טבול יום פ"ג מ"ב]: ח) פאה פ"ה מ"ב: ט) מגיע. יעב"ץ: י) והיינו במי שנגע במת: כ) עיין פירושו במס' פסחים במשנה זו: ל) בטבול יום שם איתא הלא: מ) שהוא כרם שמס שע"י כו' כצ"ל יעב"ץ:

תוספות שאנץ

ב"ש עד שהושחרו פניו בתעניותיו:

פ"ב ב לא ראיתי עור יוצא לבית השרפה· כדמפרש ואזיל: **ג** [והתירו]· וליכא למיחש שמא יכתוב בהם שום תנאי או שום דבר שלא מרשות בעלים א): **ד** שלשה דברים א"ר (יהושע) [ישמעאל]· ביצה טרופה שנתונה על גבי ירק של תרומה· פי' ונגע בה טבול יום שהוא חבור ונטמא אף הירק ולטבול יום דוקא הוצרך לומר חבור דבשאר טומאות לא נפקא לן מידי אם [הוא] חבור אם לאו דביצה טהורת ומטמא הירק אם לא לענין שלישי והיינו טבול יום: אם היתה כמין כובע· פי' (אלא) [אם] החלמון והחלבון שלימין ועגולין ככובע אינו חיבור והיא נפסלת אבל לא הירק· ועל שבולת שבקציר בפ"ה דפיאה מיתניא דקי"ל כשם שיש שכחה בעומרין כך יש שכחה בקמה ואם שכח במקום שקצר וראשו מגיע לקמה שלא נקצרה עדיין אם נקצרת עם הקמה הסמוכה לה כלומר שבבת אחת יכול לקצור אותה עם הקמה הרי היא של בעל הבית ואם לאו שהיא מופלגת ואינו יכול לתפוס בתפיסת יד בה ובקמה של עניים ונראה דבעינן תרתי ראשה מגעת ונקצרת עמה לפי שפעמים שהראש נוטה ומגיע והעיקר רחוק: ועל גינה קטנה שמוקפת ערים אם יש בה מלא בוצר וסלו מכאן ומלא בוצר וסלו מכאן תזרע ואם לאו אל תזרע· פ"ו דכלאים תנן איזהו ערים הנוטע שורה של ה' גפנים בצד [גדר] גבוה עשרה טפחים ורחב ד' נותנין לו עבודתו ד' אמות פי' דאע"ג דאין חשוב כרם אא"כ יש שתים מכאן ושתים מכאן ואחת יוצאה זנב מ"מ כיון שמודלת על הגדר צריך [הרחק] כמו מכרם גמור מפני מראית העין א"ר יוחנן בן נורי טועין

א) עיין גיטין דף כ: ע"ב ובתוספות שם ד"ה וכותב ודו"ק:

תוספות שאנץ

כל האומרים כן פי' ואינו צריך הרחק ד' אמות רק כשאר גפן יחידי דמרחיק ו' טפחים או ג' למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה [אלא אם יש] ארבע אמות בין גפנים ולגדר נותנין לו עבודתו פי' עבודת ב) כרם יחידי ואז הזורע מותר אבל אם אין בין גפן ולגדר ארבע אמות אז הכל אסור דאז בטלי ואיכא מראית העין אם זורע בינתיים ומפרש בירושלמי ר' יוסי ורבי ישמעאל ור' יוחנן בן נורי אמרו דבר אחד [כו'] ר' ישמעאל דתנן ועל גינה קטנה כו' א"ר יוסי אמה בוצר ואמה סלו ואמה בוצר ואמה סלו ומתוך כך למדנו גם כן גינה המוקפת (עלי') [ערים] כלומר שנזרע בה שורה של ה' גפנים (או) [אם יש] מלא בוצר וסלו דהיינו ב' אמות מכאן לצד הכותל ושתי אמות בין הכותל לעיקרי הגפנים ג) דנזרע מג' אמות· ואם לאו דאיכא בציר מד' אמות היינו בינו ובין הכותל לא תורע מדרבנן והא (רבים) דאין בו שתים כנגד שתים אין כרם ה"מ כי אינו סמוך לכותל אבל אם סמוך לכותל בפחות מד' אסור לזרוע ולשון הגינה המוקפת ערים היינו אם יש בה בגינה כמה עריסין זה לפנים מזה ומכולהו קאמר אם יש בה מלא בוצר וסלו מכאן דבין ערים לערים בין שורה לשורה בעינן שיהא ד' אמות ואז מותר לזרוע בינתיים ובלבד שירחיק אמה (לרבי יוחנן) [לרבנן] או לר' עקיבא

ב) נראה דצ"ל גפן יחידי. ג) אולי צ"ל תורע ג' אמות ועי' בראב"ד:

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"י מהלכות שבת הלכה יז סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן שכח סעיף כח :

יא ב מיי' שם הלכה כה וסמג שם טור ש"ע א"ח סימן שטז סעיף ז :

יב ג מיי' פ"ח מהל' מטמאי משכב ומושב הלכה ג :

יג ד מיי' פכ"א מהל' שבת הלכה טז טוש"ע א"ח סימן רנב סעיף ס וסימן שב סעיף ב :

יד ה מיי' פ"י מהלכות עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סימן לד סעיף טז :

טו ו מיי' פט"ו מהלכות אבות הטומאה ה"ז :

טז ז מיי' פכ"ה מהל' כלים הלכה יח :

יז ח מיי' שם פט"ו הלכה א :

יח ט מיי' שם פכ"ו הלכה ד :

מסורת הש"ס

א) [בסה"מ הגירסא לא איסור והיתר] : ב) שבת קז. : כתובות ו: : ג) שבת שם : ד) ביצה לב. ע"ש : ה) שבת יט. : ו) שם נט: קלח. : ז) סנהדרין כד: ר"ה כב. : ח) טהרות פ"ד מ"ב [חולין ט:]: ט) שבת סו. תוספתא [פ"א ודכלים ב"ב פ"ד] : י) כלים פכ"ב מ"ז : כ) [צ"ל שאין מותר וכן הגיה התוי"ט]: ל) ירושלמי הכין: מ) צ"ל מליל :

תוספות שאנץ

סמלינו מחילה לאסור ולא הביא מזאת שמחילה אלא מפני שהיא מחשבת הערים כלל · והתם גרסינן אמר רבי יוחנן רבי יוחנן בן מרי אמרו דבר אחד רבי יוסי

ה שלשה דברים אמרו לפני רבי ישמעאל ולא אמר בהם לא איסור א) ולא היתר ופירשן ר' יהושע בן מתיא ב) המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה לחה פטור ועל ג) הצד נחש בשבת אם מתעסק שלא ישכנו פטור ואם לרפואה חייב ועל ד) לפסין אירוניות שהם טהורות באהל המת וטמאות במשא זב ר' אליעזר בן צדוק אומר אף במשא הזב טהורות מפני שלא נגמרה מלאכתן : ו שלשה דברים א"ר ישמעאל ולא הודה לו רבי עקיבא ה) השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום שר' ישמעאל אומר יגמור משתחשך ורבי עקיבא אומר לא יגמור : ז שלשה דברים אמרו לפני רבי עקיבא שנים משום ר' אליעזר ואחד משום רבי יהושע שנים משום ר' אליעזר ו) יוצאת אשה בעיר של זהב ז) ומפריחי יונים פסולין לעדות ואחד משום ר' יהושע ח) השרץ בפי חולדה ומהלכת על גבי ככרות של תרומה ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור : ח שלשה דברים אמר רבי עקיבא על שנים הודו לו ועל אחד לא הודו לו (א) על כסא ט) סנדל של סיידים שהוא טמא מדרס ועל שירי תנור ארבעה שהיו אומרים שלשה והודו לו ועל אחד לא הודו לו י) על כסא שנטלו שנים מחפוייו זה בצד זה שר' עקיבא מטמא וחכמים מטהרין : ט הוא היה אומר האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ שנאמר קורא הדורות מראש אע"פ שנאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ונאמר ודור רביעי ישובו הנה :

ישעיה מא בראשית טו שם

אף

עד עשרים שנה · ה"פ והמבין יבין : ה"נ ומספר הדורות לפניו הוא הקץ שנאמר קורא הדורות מראש ואע"פ

א) בתוס' שבת דף פד פ"ב ועי' בתוס' ביצה לג ד"ה אלפסין.

הגהות הב"ח

(א) במשנה א על סנדל של סיידים כצ"ל ותיבת כסא נמחק : (ב) בפירוש הראב"ד מ"ע ואי תמה למה הוא נזכר ב' קצים :

שנגאלו בסוף ארבע מאות שנה לא שבו לשבת בארץ עד דורו של יהושע. וכן היה בגלות בבל לסוף שבעים נגאלו שהיא שנת שתים לדריוש אבל ירושלים לא נבנתה עד סוף שלשים ושתים לארתחשסתא כי אז נתיישבה העיר ובאותו הפרק חזר נחמיה לבבל. וכן לימות המשיח כשיגאל אותם הקב"ה לא יכנסו מיד לארץ אבל יוליך אותם למדבר העמים כנבואת יחזקאל כ':

תורה אור

י אף הוא היה אומר חמשה דברים של י"ב חודש משפט דור המבול שנים עשר חודש משפט איוב שנים עשר חדש משפט המצריים שנים עשר חדש משפט גוג ומגוג לעתיד לבא י"ב חודש א) משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש שנאמר °והיה מדי חדש בחדשו רבי יוחנן בן נורי אומר מן הפסח ועד העצרת שנאמר °מדי שבת בשבתו:

ישעיה סו | שם

פרק שלישי

כל ב) המטמאין באהל שנחלקו והכניסן לתוך הבית רבי דוסא בן הרכינס מטהר וחכמים מטמאין כיצד הנוגע בכשני חצאי זיתים מן הנבילה או נושאן ובמת הנוגע בכחצי זית ג) וכחצי זית מאהיל עליו ומאהיל על כשני חצאי זיתים מאהיל על כחצי זית וכחצי זית מאהיל עליו ר' דוסא בן הרכינס מטהר וחכמים א)מטמאין אבל הנוגע בכחצי זית ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית ד) ב)טהור אמר רבי מאיר אף בזה רבי דוסא מטהר וחכמים מטמאין הכל טמא חוץ מן המגע עם המשא והמשא עם האהל ה) ג)זה הכלל כל שהוא משם אחר טמא משני שמות טהור:

ב ו)אוכל פרוד אינו מצטרף דברי ר' דוסא בן הרכינס וחכמים אומרים ד)מצטרף ז) מחללין מעשר שני על אסימון דברי רבי דוסא וחכ"א ח) ה)אין מחללין מטבילין ידים לחטאת דברי ר' דוסא וחכמים אומרים ו)אם נטמאו ידיו נטמא גופו: **ג** מעי אבטיח וקניבת ירק של תרומה רבי דוסא מתיר לזרים וחכמים ז)אוסרין ט)חמש רחלות

ראב"ד

ככנבואת יחזקאל כ': י כולן מפורש הטעם שלהם בסדר עולם פרק שלישי: ודור המבול. קראי נינהו ועוד נוסף עליהם י"א ימים ששנת החמה יתרה על שנת הלבנה: משפט איוב י"ב חדש. דכתיב (איוב ז) כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי מה לילות למנוי אף ירחים למנוי פירוש ירחי שוא הם ימות הקיץ שהם ארוכים כדכתיב ירח ימים ולילות עמל אלו לילות החורף שהם ארוכות כלומר אריכות הימים והלילות היה לו שוא ועמל שלא מצא בהם מרגוע. מנו לי כלומר במנינם נמסרו לו שלא חסר מהן אחת ומה לילות למנוי שלא חסרו אחת נמצא משפט איוב י"ב חדש: משפט המצריים י"ב חדש. דכתיב לקושש קש לתבן אימתי התבן מצוי הם באייר והם יצאו בניסן: משפט גוג ומגוג לעתיד לבא י"ב חדש. כלומר שלא ינגפו בבת אחת אלא מתחלת [מכתן] עד סופה י"ב חדש שיהיו נמוקים והולכין עד שיכלו דכתיב (ישעיה יח) וקץ עליו העיט וכל (חית השדה) [בהמת הארץ] עליו תחרף קיץ וחורף הוי: משפט הרשעים בגיהנם י"ב חדש דכתיב והיה מדי חדש בחדשו משמע מחדש לאותו חדש עצמו כגון מתשרי לתשרי יבא כל בשר להשתחוות לפני המקום ובמשפטי רשעים קא מיירי דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' והם אותם שכפרו בעיקר וחללו שם שמים ם)אבל שאר רשעים דינם י"ב חדש: ר' יוחנן אומר מן הפסח ועד העצרת דכתיב מדי שבת בשבתו. ומצאנו בפסח ועצרת שנקראו שבתות דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת דהיינו ממחרת יום טוב של פסח וכתיב עד ממחרת השבת השביעית תספרו דהיינו עצרת והאי דקאמר בשבתו מפני שיו"ט של עצרת תלוי ביו"ט של פסח משא"כ בשאר מועדים שאינן תלוים זה בזה ואיידי דתנא לעיל שלשה דברים אמרו לפני רבי עקיבא ושלשה דברים אמר רבי עקיבא תנא נמי הוא היה אומר שהם דברים הרבה נכללים באחד ותנא נמי הוא היה אומר חמשה דברים וכו' דדמי לה:

פ"ג משנה זו עיקרה באהלות פרק שלישי ומביא מקצתה במסכת חולין פרק העור והרוטב (דף קכד:) דאמר ר' יוחנן ר' דוסא ור' ישמעאל אמרו דבר אחד לאו אמר ר' דוסא אין מאהיל חוזר ומאהיל לר' ישמעאל נמי אין נוגע חוזר ונוגע הלכך עור שיש עליו שני חצאי זיתים מן הנבילה אין מטמאין במגע ואפי' נוגע בו מלפניו. וזו פירושא דמילתא הכי הוא כיון שמתחלתו לא נגע אלא בחצי זית אע"פ שחזר ונגע בחצי זית אחר והרי הוא נוגע עכשיו בשניהם וכן המאהיל על חצי זית אע"פ שחזר והאהיל על חצי זית אחר והרי הוא מאהיל עכשיו על שניהם היה ר' דוסא מטהר לפי שחצי זית הראשון לא טמאוהו בתחלה וכיון שבנגיעתו הראשונה לא טמא שוב אינו חוזר וניעור באותה נגיעה לטמא אע"פ שנצטרף עמו חצי זית אחר והא דקתני הכא הנוגע בשני חצאי זיתים מן הנבילה או נושאן דהלמא במשא נמי פליג ר' דוסא ושמעינן לר' ישמעאל דמודה בשני חצאי זיתים דמטמאין במשא כדאיתא במתני' דהעור והרוטב וא"כ אמאי א"ר יוחנן ר' דוסא ור' ישמעאל אמרו דבר אחד התם בשני חצאי זיתים המחוברים בעור קאמר דכי מסים להו בבת אחת מסים להו על גב עור אבל הכא בשני חצאי זיתים חלוקים קאמר דהוה ליה כמגע ומה מגע אין נוגע חוזר ונוגע אף משא זה אין נושא חוזר ונושא. ואי קשיא לך הא דא"ר יוחנן התם לאו א"ר דוסא אין מאהיל חוזר ומאהיל ה"נ אין נוגע חוזר ונוגע איכא למימר משום דאיכא לאחויי בהאי נגיעה דקאמר ר' דוסא דלמא בשני חצאי זיתים המחוברים בעור הוא ובנוגע מאחוריו קאמר ככר פדא דפליג אדרבי יוחנן במסכת חולין וטעמא דמילתא משום דאין שומר נעשה יד לחצי זית אבל בנוגע מלפניו דלמא יש נוגע חוזר ונוגע כדא"ר פדא התם הלכך ליכא למגמר להא מילתא מנוגע אלא מנושא או ממאהיל וכיון דבאהל איירי מעיקרא דמילתא משו"ה גמר לה ממאהיל והא דקתני ובמת הנוגע בחצי זית ומאהיל על כחצי זית וכו' דמגע ואהל מצטרפין מוקים לה במסכת חולין בטומאה רצוצה בין שני מגדלין עסקינן ואין ביניהם ספח ומאהיל ביניהם דכולה נגיעה היא וכן אהל דקתני בהאי מילתא כה"ג הוא ומש"ה כי מאהיל על כחצי זית ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית אין מצטרפין דהאי נ) דקאמר מאהיל על כחצי זית כיון שהיא טומאה רצוצה ה"ל כנגיעה ואידך ה"ל אהל המשכה והוה שני שמות: אר"מ אף בזה ר' דוסא מטהר וחכמים מטמאים וכו'. קא סבר ר"מ כל מאהיל נגיעה הוא ואפי' אהל המשכה עם הנגיעה מצטרפין. ואי קשיא לך הסיא דגרסינן התם ומאן האי תנא דקרי לאהל נגיעה ר' יוסי הוא הוה ליה למימר בהדיא ר"מ מהכא איכא למימר משום דר' מאיר דהכא אליבא דרבי דוסא וחכמים קאמר ודלמא לא סבירא ליה לדידיה ומשו"ה אייתי ליה מדר' ס)מאיר דקאמר אנפשיה: **ב** עיקרה במסכת טהרות פ"ח [מ"ח] וע"י משקה קאמרי רבנן מצטרף דתנן אם היה משקה עומד אפילו כעין החרדל מצטרף ר' דוסא אומר אוכל פרוד אינו מצטרף פי' משקה עומד שאינו קטפרס: מחללין מעשר שני על אסימון וכו'. מביא אותה פרק הזהב: מטבילין ידים לחטאת. דברי ר' דוסא וחכ"א נטמאו ידיו נטמא גופו פירוש כגון שהכנים ידיו לבית המנוגע ובמסכת חגיגה פ"ב שנה לה כרבנן דכוליה גופיה בעי טבילה. ויש לומר דאפי' נטמאו ידיו בהסח הדעת בעי טבילה לחטאת כדקתני התם נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה ולקדש מטבילין ולחטאת אם נטמאו ידיו נטמא גופו הא קתני טבילה לחטאת דומיא דנטילה לחולין ולתרומה מה התם בהסח הדעת לחולים: **ג** מביא אותה בתרומות פי"א וגרסינן עלה בני מערבא אמר ר' אבהו

רמב"ם

והם דור רביעי לפי שאמר הש"י ודור רביעי ישובו הנה הוא מתחיל מעת שנסעו מן הארץ ר"ל ירידתה למצרים כמו שנאמר ישובו הנה כאילו אמר מעת שיצאו מן הארץ הזאת עד ארבעה דורות ישובו אליה: י ר"ל השבתות הרצופות אותם שהיו שבתות ביחוסם קצתם לקצתם והוא אמרו וספרתם לכם ממחרת השבת וקרא יום ראשון של פסח שבת כמו שאתה רואה וצוה שיספרו אחריו שבע שבתות המיוחסות אליו והשתטעה וארבעים יום כמו שיש מפסח ועד עצרת ואשר הצריך לזכור אלה המאמרות בכאן ואע"פ שאינם מכוונת המסכתא ואין בהם עדות וכמו כן הלכות הרבה שבאו במסכתא זו ואין בהם עדות מוסף מאשר הוזכרו במקומותיהן מן המשנה הוא מה שאומר לך והוא כי כל דבר שבא במסכתא זו כולם הלכות דברו בהם במה שהעידו וזכרו בהם במה שנזכר ודנו בהם במה שדנו ביום אחד ובנצור יום אחד בעצמו והוא יום שהושיבו ר' אלעזר בן עזריה בישיבה והוא אמרם י) עדיות בו ביום כ)תקנום וכן כל מה שיאמר במשנה בו ביום בשביל אותו היום הוא אומר ולזה הטעם תמצא בזו המסכת הלכות מענינים משונים ודע זה ושמרהו:

פ"ג לפי שלמדנו שרבי דוסא אין מצטרף לפי דעתו חצי שיעור להשלים בו שיעור טומאה בטומאת מגע ובטומאת משא בין במת בין בנבילה ועוד יתבאר לך בהרבה מקומות ממסכת אהלות כי כשיאהיל האדם הוא עצמו על המת או על מה שיטמא מן המת באהל שהוא טמא וכשיהיה האדם בבית שיש בו חצי זית מן המת ויוציא אבר מאבריו חוץ לבית ויגע בחצי זית אחד או יגע בחצי זית בקצת גופו שהוא טמא לדעת חכמים יראה מזה שנוגע ומאהיל כפי סברתם שוה וכי אלה השני מינין משם אחד הם אחר כן אמר אבל הנוגע בכחצי זית ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית שהור וזה יורה כי נוגע ומאהיל אינם משם אחד וכבר ביאר הגמרא פירוש זה המחלוקת כפי פשוטו ואמר שנוגע ומאהיל שני שמות כמו שנתבאר בכאן באמרו אבל הנוגע בחצי זית ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית טהור ואולם אמר בתחלה ובמת הנוגע בכחצי זית ומאהיל על כחצי זית הוא כמו שאבאר והוא שתהיה תיבה על דרך משל על גבה חצי זית מן המת ותיבה שניה על גבי הראשונה ובין זו לזו פחות מספח ל) והוא מאהיל על אותו חצי זית אחר וכי יגע חצי זית אחר מן המת באותה תיבה העליונה הנה היא נטמאת לפי שיצטרף החצי זית שנגע בה לחצי זית שהאהילה עליו וכאילו נגע בה זית מן המת ואמנם נתחייב דין זה לפי שהוא גבוה מאותו חצי זית פחות מספח שהוא פחות משיעור אהל כמו שיתבאר במקומות ממסכת אהלות אבל אילו היה בין השתי תיבות ספח או יותר לא היתה נטמאת התיבה ואפי' לדעת חכמים לפי שנוגע ומאהיל שני שמות. וזה פירוש אמרם בטומאה רצוצה בין שני מגדלין עסקינן ואין ביניהן פותח ספח שנגע חצי זית בתיבה התחתונה ויהיה חצי זית בקרקע התיבה העליונה בענין שיאהיל החצי על התיבה התחתונה וביניהן פחות מספח הן גם כן מתטמאות על הדרך שזכרנו לפי שנחשוב הכל נגיעה לקרבן החצי זית אחר התחתונה ואין ביניהן ספח הוא מן הדבר אשר הוא האהיל בו הוא האהיל עליו אבל מאהיל באהל שלם ונוגע אינו מצטרף לדעת חכמים כמו שהמשיל באמרו אבל הנוגע בכחצי זית וכו' ורבי מאיר חולק ואומר חכמים ג"כ סוברין שאהל ונוגע מצטרפין ואין הלכה כרבי מאיר והעולה בידינו מזה שנוגע בכחצי זית ומאהיל על כחצי זית טהור אא"כ אין בינו ובינו ספח שחכמים מטמאים וכן אם היה החצי הוא המאהיל ובינו ובין הדבר שהוא מאהיל עליו פחות מספח רבי דוסא מטהר לפי שהוא אצלו נוגע ומאהיל וחכמים מטמאין לפי שהוא אצלם כמו שנגע בשני חצאי זיתים כיון שאין בינו ובין חצי זית אחר ריחוק אויר האהל שהוא אינו פחות מספח ואין הלכה כרבי דוסא בן הרכינס בכל ועוד יתבאר פירוש הלכה זו בפרק שלישי מאהלות: **ב** אוכל פרוד. הוא כשאוכלים טמאים נפרדי החלקים הם נצורים במקום אחד כגון אגוזים או פסתקי או אסתרובלי כשנטמאו והיו עשוין ערימה ובאותה ערימה כבילה שהוא שיעור טומאת אוכלין ר"ל שזה השיעור מן אוכלין טמאין מטמא זולתו ר' דוסא אומר הואיל והם פרודין ואפי' בזמן שהגוף האחד מהם כבילה אינן מצטרפות לכבילה ולא יטמאו אוכלין אחרים כשנגעו בהן ואסימון. כסף שאינו מצויר ואינו עשוי מטבע והעקר אצלנו שפירות מעשר אינן נפדין אלא בכסף מצויר אמר רחמנא וצרת הכסף בידך ואמרו ז"ל דבר שעליו צורה ואמרו בידים כשנטמאו בדברים שמטמאין את הידים בלבד ויאמר הגוף טהור כגון שיגע בידו אוכלין טמאין או משקין טמאין הנה הוא יטביל ידים במים ויטהרו ידיו כמו שיתבאר במסכת ידים וכבר זכרנו מזה קצת במסכת חגיגה ומותר לו להשתמש בקדשים כולן זולתי בפרה אדומה והיא הנקראת חטאת בתלמוד כדאמר רחמנא חטאת היא כי כשנטמאו ידיו נטמא כל גופו וחייב לטהר וכבר נתבאר זה בחגיגה ועוד יתבאר היטב בעיקריו בפרק עשירי ממסכת פרה ור' דוסא אומר שהוא ג"כ יטביל ידיו לחטאת ולא יטמא כל גופו ואין הלכה כר' דוסא בכולם ממה שזכר: **ג** מעי האבטיח. הזרע והרוטב שבתוכו וקניבת ירק הקצוות שחותכים ומשליכים מן הירק כשמחתכין אותו לבשל ואמרו

עין משפט נר מצוה

א א ב ג מיי' פ"ד מהלכות טומאת מת הלכה יד:

ב ד מיי' פ"ד מהלכות טומאת אוכלין ה"ג:

ג ה מיי' פ"ד מהלכות מעשר שני הלכה ט:

ד ו מיי' פי"ג מהל' פרה אדומה הלכה ד:

ה ז מיי' פי"א מהלכות תרומות הלכה י:

מסורת הש"ס

א) ר"ה יז. ע"ש שבת לג: ב) אהלות פ"ג מ"א, חולין קכד: קכה.: ג) [נשס"מ הגי' הנוגע בכחצי זית ומאהיל על כחצי זית או נוגע בכחצי זית וכחצי זית מאהיל עליו]: ד) [נשס"מ הגי' או מאהיל על כחצי זית ודבר אחר מאהיל עליו ועל כחצי זית טהור]: ה) חולין קכה.: ו) [טהרות פ"ח מ"ח]: ז) [תוספתא דמע"ש פ"א]: ח) ג"מ מז: ט) חולין קכה. כ"ב קנ.: י) [ברכות כח.]: כ) נ"ל נשנית. יעב"ץ: ל) וכיא מאהילה על כו' זית וכי כו' כנ"ל ותיבת אחר נמחק. הגי"ל: מ) [נ"ל אבל שאר רשעים דינם כו' וכן הגיה מהרי"ט ע"ש ועי' תוס' חגיגה כו. ד"ה פושעי]: נ) נ"ל דקא מאהיל: ס) נ"ל יוסי:

תוספות שאנץ

י משפט דור המבול שנים עשר חדש. קראי נינהו ועוד הוסיף עליהם י"א ימים ששנת חמה יתירה על שנת הלבנה: משפט איוב י"ב חדש. שנאמר (איוב ז) כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי מה לילות למינוי אף ימים למינוי: פי' ירחי שוא ימי הקיץ שהם ארוכים ולילות עמל לילות החורף שהם ארוכות כלומר אריכות ימים ולילות היו לי לשוא ועמל ולא שקטתי בהם מנו לי במנינם נמסרו לי שלא חסרתי אחד מהם ומה לילי החורף למינוי שלא חסר מהם אחת אף ימי הקיץ למינוי: משפט המצרים י"ב חדש דכתיב (שמות ד) לקושש קש לתבן אימתי הקש מצוי באייר והם יצאו בניסן: משפט גוג ומגוג י"ב חדש שלא ינגפו בבת אחת אלא יהיו נימוקים והולכים יב"ח דכתיב (ישעיה יח) וקץ עליו (כל עוף השדה) [העים] וכל בהמת הארץ עליו תחרף הוי קיץ וחורף: משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש שנא' (ישעי' סו) והיה מדי חדש בחדשו (ומדי שבת בשבתו) משמע מחדש לאותו חדש עצמו כגון מתשרי לתשרי או מניסן לניסן יבא כל בשר שהם נקיים מדינם שכבר קבלוהו ויהיו נקיים להשתחוות ובמשפטי רשעים איירי דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' כי תולעתם לא תמות הם אותם שכפרו בעיקר (ר"ה יז.) ושיש בידם חילול השם אבל שאר הרשעים דינם יב"ח: מפסח ועד עצרת שנא' מדי שבת [בשבתו] ומצינו שבתות נזכרין בין פסח לעצרת דכתי' (וספרת לך) [וספרתם לכם וגו'] שבע שבתות (שנים ומפ') [והראב"ד מפרש] בע"א מצינו פסח ועצרת שנקראו שבתות פסח דכתיב (ויקרא כג) ממחרת השבת והוא יו"ט ועצרת דכתיב (שם) עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום והיינו עצרת והיינו דקאמר בשבתו שיום טוב של עצרת תלוי ביו"ט של פסח משא"כ בשאר ימים טובים:

פ"ג א כל המטמאין באהל כזית מן המת או מלא תרווד רקב ורובע עצמות שנחלק כגון שמכנים לבית שני חצאי זיתים ר' דוסא בן הרכינס מטהר דאין אהלות מצטרפין דאין הבית מאהיל וחוזר ומאהיל' בספרים גרסינן כיצד הנוגע בב' חצאי זיתים מן הנבלה או נושאן ר' דוסא מטהר ותימה דבפרק העור והרוטב (דף קכד) תנן היו עליו על העור של נבלה שהופשט שני חצאי זיתים מטמאין במשא אבל לא במגע דברי רבי ישמעאל ומפרש בגמ' ר' יוחנן טעמא משום דאין נוגע וחוזר ונוגע ומפרש ר' ישמעאל ור' דוסא אמרו דבר אחד לאו (מי) א"ר דוסא אין מאהיל וחוזר ומאהיל ה"נ אין נוגע וחוזר ונוגע ומאי קאמר דבר אחד לרבי ישמעאל מטמאין במשא והת"ק ר' דוסא אין מטמאין לא במגע ולא במשא וצ"ל דלאו דוקאדבר אחד דבמשא אינהו חלוקין ומ"מ קשיא טובא התם אמאי קאמר לאו (מי) אמר ר' דוסא אין מאהיל וחוזר ומאהיל לימא בהדיא לאו אמר רבי דוסא אין נוגע וחוזר ונוגע ולייתי הך דנבלה ותו ק' פתח התנא דמטמאין באהל ומפרש כיצד הנוגע בנבלה על כן במשנת כיצד נראה לי דל"ג להך דנבלה. והר"ר אברהם תירץ דשפיר אמרו דבר אחד דבמילתיה (אמר) [דאמר] ר' ישמעאל דין הוא שיטמא במשא לפי שהן מחוברין והוא נושאן כאחד אבל ר' דוסא מיירי בב' חצאי זיתים מפוזרים דכי היכי דאין נוגע וחוזר ונוגע ה"נ אין נושא וחוזר ונושא והא דלא מייתי התם מהך דנבלה [משום דאיכא לדחויי] חצאי (ור') [דר'] דוסא במחוברין לעור (דעור מבטלן) ובנוגע מאחוריו דכיון דלא הוי כזית מכונס אין לו יד ולא שומר וגם במשא אין מטמאין דבטליה

אגב העור כדאמר התם ר"ע אבל נוגע מלפניו דלמא (אינו) [איכא] נוגע וחוזר ונוגע ולא מצי לאוכוחי דאין נוגע [וחוזר ונוגע] אלא (אך אמר) [מדאמר] אין מאהיל וחוזר ומאהיל: ובמת הנוגע בחצי זית ומאהיל על חצי זית. ר"ל בבת אחת ידו אחת נוגעת (משערה מאהילות) [והשניה מאהלת] או חצי זית מאהיל עליו כגון שתחוב בקיסם ותחוב בכותל והוא עומד תחתיו ומאהיל על חצאי זיתים או מאהיל על חצי זית וחצי זית מאהיל עליו ר' דוסא בן הרכינס מטהר דאין מאהיל וחוזר ומאהיל וכן נוגע ונוגע או נוגע ומאהיל אין מצטרפין: וחכמים מטמאין דיש נוגע וחוזר ונוגע [ונוגע] ומאהיל מצטרפין דמאהיל ונוגע הוי שם אחד ומהכא מייתי פ' העור והרוטב (דף קכה) אף אנן נמי תנינא (דהא) [דחד] שמא הוא]נוגע ומאהיל: אבל הנוגע בחצי זית (וחצי זית) [ור"א] מאהיל עליו [ועל חצי זית] או מאהיל על כחצי זית ודבר אחר מאהיל עליו ועל חצי זית [טהור] דלאו חד שמא הוא נוגע ומאהיל ובפ' העור והרוטב פריך רישא לסיפא אי חד שמא הוא אמאי טהור אלא קשיא רישא ומשני א"ר זירא רישא בטומאה רצוצה בין שני מגדלים ואין ביניהם פותח טפח דכולם נגיעה הוא פי' ואפילו מאהיל למעלה מבשר המת הרבה כגון שהיו המגדלים גבוהים והטומאה למטה והוא מאהיל סמוך לראשיהם של מגדלים קרי נגיעה דכיון דטומאה רצוצה בוקעת ועולה הוי כמאן (אוליא)[דמליא] טומאה ולכך נקט בין המגדלין דאי בין שני כלים המקבלים לא מקרי רצוצה שהיה לה מקום להתפשט לצידיה והמאהיל עליו אינו טמא משום נוגע אלא שם אהל עליו ולאו דוקא נקט מגדלים הה"ה אבנים או כל דבר שאינו מקבל טומאה אבל לעולם נוגע ומאהיל ב' שמות ולכך מטהר בסיפא וצ"ע א) אמאי נקט בסיפא ודבר אחר מאהיל עליו לפלוג שמאהיל על הטומאה

אבל אינה רצוצה ואין אהל ומגע מצטרפין: א"ר מאיר אף בזה ר' דוסא מטהר וחכמים מטמאין דסברי דכל מאהיל הוי נוגע ואפי' (דהמשא) [דהמשכה] עם הנגיעה מצטרפין ודקדק הר"ר אברהם התם דקאמר מאן תנא [דקרי] לאהל נגיעה ר' יוסי היא ומייתי מברייתא ואמאי לימא ר"מ דהכא דהוה משנה (יתירה) [ותירץ] דר"מ דהכא אליבא דרבנן קאמר ושמא ליה לא סבירא ליה: הכל טמא. וממילתא דר"מ אליבא דרבנן הוא דקאמר: **ב** אוכל פרוד אין מצטרפין דברי ר' דוסא. עיקרה במס' טהרות פ"ח עריבה שהיא עשויה כקטפרס ובצק טלמעלה ומשקה טופח מלמטה שלש תתיכות [בכביצה אינן מצטרפות ושתים מצטרפות רי"א אף שתים] אין מצטרפות אא"כהיו רוצצות משקה ג) פי' ועדיין הוא קטפרס ואם היה משקה עומד אפילו כעין החרדל מצטרף ר' דוסא אומר אוכל פרוד דקאמריתו דמצטרף לדידי אינו מצטרף וחכמים דהכא היינו ת"ק דהתם: מטבילין ידים לחטאת. במס' כלים פ"י ידים דהיסח (גבי) [הדעת בעי] טבילת ידים לחולין ולתרומה סגי בנטילה מן הכלי אבל לפרה אדומה בעינן טבילה וחכ"א נטמאו ידים כיון דהסיחו דעתם כאילו נטמאו כל גופו צריך טבילה משום חומרא דחטאת והכי תנן פ' חומר בקודש נוטלין [לידים] לחולין [ולמעשר ולתרומה] ולקדש מטבילין ולחטאת נטמא ידיו כולו טמא: **ג** מעי אבטיח

רחלות גזוזות מנה מנה ופרס חייבות בראשית הגז דברי רבי דוסא וחכ"א חמש רחלות כל שהן: ד א) כל החוצלות טמאות טמא מת דברי רבי דוסא וחכ"א מדרס כל הקליעות טהורות חוץ משל גלגילון דברי רבי דוסא וחכ"א כולם טמאות חוץ משל צמרים: ה הקלע שבית קבול שלה ארוג טמאה ושל עור ר' דוסא בן הרכינס מטהר וחכמים מטמאין נפסק בית אצבע שלה טהורה בית הפקיע שלה טמאה: ו ב) השבויה אוכלת בתרומה דברי רבי דוסא וחכ"א יש שבויה אוכלת ויש שבויה שאינה אוכלת כיצד האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני אוכלת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר ואם יש עדים שנשבית והיא אומרת טהורה אני אינה אוכלת: ז ג) ארבעה ספיקות רבי יהושע מטמא וחכמים מטהרין כיצד הטמא עומד והטהור עובר הטהור ד) עובר והטמא עומד טומאה ברה"י וטהרה ברה"ר טהרה ברה"י וטומאה ברה"ר ספק נגע ספק לא נגע ספק האהיל ספק לא האהיל ספק הסיט ספק לא הסיט ר' יהושע מטמא וחכמים מטהרין:

שלשה

יג א מיי' פ"י מהלכות כלים הלכה ב:
יד ב מיי' שם הלכה ו:
טו ג ד מיי' שם הל' ג:
טז ה ו מיי' שם פ"ט הלכה ו:
יז ז מיי' פ"י מהלכות כלים הלכה ב:
יח ח מיי' שם פ"ח הל' א:
יט ט י מיי' פע"ז שם הלכה ב:

א) כלים פי"ב [מ"ס]: ב) ג"ז שם [מ"ו]: ג) ביצה כח: ד) נ"ל ולא: ה) נ"ל תע:

ח א) שלשה דברים ר' צדוק מטמא וחכמים מטהרין אמסמר השלחני בוארון של גרוסות גומסמר של אבן שעות רבי צדוק מטמא וחכמים דמטהרין: ט ב) ארבעה דברים ר"ג מטמא הוחכמים מטהרין וכסוי טני של מתכות של בעלי בתים זותלוי *) המגררות חוגלמי כלי מתכות טוטבלא שנחלקה לשתים ומודים חכמים לר"ג בטבלא שנחלקה לשתים אחד גדול ואחד קטן יהגדול טמא והקטן טהור: י ג) שלשה דברים רבן גמליאל מחמיר כדברי ב"ש אין טומנין את החמין מיום טוב לשבת ואין זוקפין את המנורה ביום טוב ואין אופין פתין גריצין אלא רקיקין אמר ר"ג מימיהן של בית אבא לא היו אופין פתין גריצין אלא רקיקין אמרו לו ומה נעשה להם לבית אביך שהיו מחמירין על עצמן ומקילין על ישראל להיות אופין פתין גריצין וחרי:
אף

*) נ"ל המגרדות. יעב"ץ.

ראב"ד

ספק ביאה לרה"י טהור ספק מגע טמא דבתוספתא נמי פליגי אליבא דרבנן דתניא היה זה רוכב על חמורו וזה רוכב על חמורו זה טמא וזה טהור ספק נגעו זה בזה ספק לא נגעו ר' יעקב מטמא ור' יוסי מטהר כלים שטוחים ברה"ר והרוק מודבק בכותל למעלה מי' טפחים והטמא עובר ספק הסיט ספק לא הסיט ר' יעקב מטמא ור' יוסי מטהר שהיה ר' יעקב אומר כל שהוא למעלה מי' טפחים ברה"ר הרי הוא כרה"י ור' יוסי אומר כל שהוא לדרך הלוכו ברה"ר הרי הוא ברה"ר טהור פירוש ואע"פ שבודאי הטמא והמיטמא למעלה מי' כיון שדרך הלוכו בר"ה הוא ואין רשות מפסקת ביניהם טהור: ח פי' ג' מסמרים הם שנחלקו ר' צדוק וחכמים: מסמר של שולחני· דרך שולחני פותח חנותו ומוריד את הדלת ע"ג ספסלים לפני החנות ועליו הוא נותן את מעותיו ונועץ מסמר בשולחן ובספסלים כדי שלא ימוט · וכן בארון של גרוסות מוליך ארונו מלא גריסין לשוק ע"ג עגלה ונועץ מסמורים בעגלה בצד הארון כדי להדקו שלא ימוט ויפול אלו השנים אינם עשוים אלא לחזק דתניא בתוספתא מסמר שהתקינו להיות פותח ונועל בו טמא התקינו לשמירה טהור וכו' לנורות התופסות את הרחים מלמעלה טהורות שאין עשויות אלא לחזק · ומסמר של אבן השעות כדמתרגמינן צל המעלות טולא דאבן שעיא שאינו מממש אלא צל וכל אלו ר' צדוק מטמא דחשיב להו ככלים וחכמים מטהרים שאינם חשובים ככלים · ומה שפירשתי בארון של גרוסות על המסמר שנועץ בעגלה שלו היא המחלוקת למדתי אותו מן הסוגיא השנויה בהם במשנה כלים פרק י"ב דתנן מסמר הגרע פי' המנקיז טמא של אבן השעות טהור ור' צדוק מטמא מסמר הגרדי טמא וארון של גרוסות ר' צדוק מטמא וחכמים מטהרין היתה עגלה שלו של מתכת טמאה פי' אע"פ שאינה מקבלת כלים מסמר שהתקינו להיות פותח את החבית ר"ע מטמא וחכמים מטהרים עד שיצרפנו מסמר של שולחני טהור ור' צדוק מטמא אלמא כולה מילתא במסמרים קא מיירי וקאמר דבהאי מסמר שניהם מודים שהוא טמא ובהאי מסמר פליגי ומזה למדתי כי הארון אינו אלא במסמר שלו שאם יהיה המחלוקת בארון עצמו מה טיבו של ארון להבליעו בין המסמרים היה לו להקדים או לאחר ד) לחוץ במחלוקת המסמרים דר' צדוק וחכמים ועוד כי אין טעם למחלוקת הארון ומאי שנא ארון של גרוסות משאר ארונות והחכם יבין ואם יאמר האומר למה לא הזכיר בו מסמר כמו שהזכיר באחרים נשיב ונאמר מפני שמסמר של שולחני והארון לענין אחד הם עשוים שאינם אלא לחזוק ולכך הוציא את שניהם במסמר אחד · וי"מ מחלוקת ר' צדוק וחכמים בארון עצמו והטעם מפני שדרכו לעשות לו עגלה להוליכה עליה לשוק ולהביאו מן השוק ר' צדוק סבר אע"פ שדרכם של גרוסות לעשות כך א)כמו שלא חשוב לעשותה טמא משנגמרה מלאכתו ורבנן סברי כיון שדרכן בכך כמו שהוא עתיד לעשותה דמי והוא טהור עד שיעשנה לחברנה לו וגם העגלה טהורה בפ"ע לפי שאיננה מקבלת כלים אלא שמניחין עליה הארון להוליכה ואם העגלה של מתכת טמאה בפני עצמה מפני שהיא כלי לעצמה ופשוטי כלי מתכות טמאים · וזה הפי' יש לו פנים מדתניא בתוספתא דכלים פ"ה עריסה מאימתי מקבלת טומאה משתגמר מלאכתה ואם עתיד לעשותה עגלה טהורה עד שיעשה לה עגלה מ"מ קשה לי למה הבליעו בין חשבון המסמרים ואפשר מפני שהם חולקים בו ובמסמר שלו המחברו עם העגלה כמו שפירשתי ומפני כך נבלע ביניהם: ט משנה זו עיקרה במסכת כלים פרק י"ב כסוי טני של מתכת של בעלי בתים ר"ג מטמא וחכמים מטהרין של רופאים טמא הדלת שבמגדל של בעלי בתים טהור ושל רופאים טמא ומפרש בתוספתא שאם היה הכסוי של עץ טהור אפילו לרבן גמליאל אם היה משוקע עד חציו או עד שלישו טמא מפני שהוא ככסוי קופסא פחות מכאן טהור שהוא ככסוי קמטרא ותנן בכלים פרק ט"ז כסוי קופסא טמא כסוי קמטרא טהור ונראה לי מפני שזה מהודק ונעשה גופו של כלי וזה אינו מהודק וכן מפרש בתוספתא מפני מה הדלת שבמגדל של רופאים טמא מפני שהוא נותן עליה אספלנית ותולה בה את המספרים ואפשר כי זה הטעם כמו כן בכסוי טני רופאים שהוא טמא לדברי הכל מפני שהרופא מתשמש על הכסוי כמו שמשתמש בטני: והטני כמו מחתה כאותה ששנינו בתמיד הטני דומה לתרקב גדול של זהב מחזיק קביים וחצי ותנן מי שזכה בדישון מזבח הפנימי נטל את הטני והניח לפניו וכו' והוא עשוי לגמר בו ושל רופאים להניח בו סמנים שחוקים ובכסוי טני של מתכת של בעלי בתים נמי אפשר דבהא פליגי ר"ג סבר בכסוי נמי משתמשין בשעת המוגמר הלכך כלי הוא של מתכת ורבנן סברי לא משתמשי ביה ולא מידי ובכסוי שאינו מחובר לטני קא מיירי והוא פשוט ואינו משוקע ולא מוקף עליו מלמעלה · ועוד יש לפרש כי הכסוי של רופאים צריך הוא כל שעה לטני מפני שהוא נותן בטני סמנים שחוקים וצריך לכסותו כדי שלא תפוג ריחם ואפי' בשעה שאין בו סמנים צריך לכסותו כדי שלא יכנס עפר ועפרורית שהרופא מקפיד עליהם אבל של בעלי בתים אינו צריך לכלי אלא בשעת המוגמר אבל שלא בשעת המוגמר אין מקפיד עליו לכסותו הלכך לאו ככלי הוא דתנן בכלים פרק ששה עשר כסוי קופסא טמא כסוי קמטרא טהור כסוי תיבה וכסוי טני והמכבש של חרש וכו' טהור זה הכלל אמר ר' יוסי כל המשמש של אדם בשעת מלאכה ושלא בשעת מלאכה טמא וכל שאינו אלא בשעת מלאכה טהור הלכך של רופא טמא של בעל הבית טהור כדפרישית וזה עיקר: ותלוי ב) המגררת פי' תלוי כאותה ששנינו בשבת גמי כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה המגררת כי ההיא דאמרינן רב חייא ב"ר אשי עבדא ליה אמיה מגררתא דכספא לגרר בו גלדי צואה שעל בשרו או להתחכך בו ותנן בכלים פרק חמשה עשר כל התלויות טמאין חוץ מתלוי נפה וכברה של בעל הבית דברי רבי מאיר: נראה לי מפני שהוא משתמש בהן אף על פי שאין התלויות עמהן כלל וחכמים אומרים כל התלויות טהורות חוץ מתלוי נפה של סלתין ותלוי כברות גרנות ותלוי מגל יד ותלוי מקל הבלשיים פירוש הזקנים מפני שהן מסייעין בשעת מלאכה זה הכלל ג) לסייע בשעת מלאכה טמא העשוי לתלאי טהור ורבן גמליאל ורבנן בהא פליגי דרבן גמליאל סבר תלוי המגררת נמי מסייע בשעת מלאכה הוא בשעה שמגרר את הסוס ואת שאר הבהמה ורבנן סברי אינו מסייע: גלמי כלי מתכות מפרש בתוספתא אלו גלמי של מתכת שהם טהורין כל שהוא עתיד לשוף לשבץ ולגרד לכרכב להקים בקורנס אבל מחוסר כן [או] אוגן או אוזן טהור מחוסר כסוי טמא· והטעם לזה מפורש בחולין פ"א ור"ג פליג עלה דמתני' דעדיות ומשנת כלים אבל במשנת חולין סתים לה כרבנן דתנן טהור בכלי מתכות טמא בכלי עץ והיינו גלמים שהן טמאים כאן וטהורים כאן: וטבלא שנחלקה לשתים · פי' לשנים והם שוים במראה ובהא פליגי ר"ג סבר אי אפשר לצמצם הלכך שניהם טמאים דאמרינן בכל חד וחד זהו הגדול כדאמרינן במסכת חולין תנור שחלקו לשנים והם שוים שניהם טמאים וא"ת כיון שנחלק אע"פ שהאחד גדול מחבירו מ"מ אינו מגופף לבזבזין מארבע רוחותיו ותנן בכלים פרק חמשה עשר סרוד של נחתומים טמא של בעלי בתים טהור גפפו מארבע רוחותיו טמא נפרץ מרוח אחת טהור ה"ג כיון שנחלק לשנים א"א שלא יהא נפרץ גיפופו מרוח אחד התם בסרוד של בעלי בתים קאמר דאינו מיוחד לכלי אלא לפרקים הוא עושה עליו ואם יזדמן לו לעשות ממנו מלאכה אחרת עושה הלכך אם אינו מגופף כל סביביו אינו כלי דהו"ל נסר בעלמא אבל טבלא שהיא מיוחדת לכלי אע"פ שאינה מגופפת טמאה מדרבנן כדאמרינן בבבא בתרא שאני פשוטי כלי עץ דרבנן תלע דהא סרוד של נחתומין ה) ד) ודוקא של נחתומים פשוטים הם וטמאים מפני שהם מיוחדים לכלים ותנן נמי בכלים פ' כ"ה השלחן והדולפקי יש לו אחורים ותוך דברי ר' יהודה ר"מ אומר אין לו אחורים וכן טבלא שאין לה לזבזין פי' אין לה אחורים לסלוקה מפני שהאדם הופכה ואוכל עליה משני צדדים פעם בזו ופעם בזו הלכך אין לה אחורים אלא שני הפנים שלה תוכות הם אלמא טבלא שאין לה לזבזין טמאה מ"מ טומאה מדרבנן היא ולא תימא דוקא בטומאת שרץ הוא דגזרו בהו רבנן הואיל ויש לשרץ טומאה במקום אחר מן התורה בכלים המקבלים גזרו אף על הפשוטים אבל בטומאת משקין שאין להם טומאה מן התורה בשום כלי לא גזרו בהם על הפשוטים שהן אף השרץ אינו מטמא אותן מן התורה אלא אף בטומאת משקין נמי גזרו בהו רבנן דכולה מתני' דכלים פרק עשרים וחמש דאיתניא לה כולה בטומאת משקין איירי בה כלומר כדמפרשינן התם וטעמא דמילתא כיון דפשוטי כלי עץ דאית להו טומאה מן התורה ומאי ניהו הנך דחזו למדרסות גזרו בהן טומאת משקין אף על הפשוטים הואיל ויש בהן טומאה מן התורה גבי מדרס ובמשקה זב וזבה והכי איתא בבכורות פרק אלו מומין והשתא בהא פליגי ר"ג סבר כיון דאית לה טומאה מדרבנן אע"פ שאין לה לזוזים אמרינן אי אפשר לצמצם וזיל הכא איכא רובא וזיל הכא איכא רובא ורבנן סברי כיון דטומאתה מדרבנן הא בטומאה דרבנן לא אמרינן תרי רובא ולקולא תלינן ואמרינן אפשר לצמצם משא"כ בכלי חרס דטומאה דאורייתא היא שהרי יש לו תוך לשברים שלו מ"מ אם נשבר לשנים אחד גדול ואחד קטן ואין בקטן ארבעה טפחים הגדול טמא מן התורה והקטן טהור וכשנחלק לשנים שוים שניהם טמאים משום דאפשר לצמצם והיינו דקתני מודים חכמים לרבן גמליאל בטבלא שנחלקה לשנים אחד גדול ואחד קטן שהגדול טמא והקטן טהור מכל מקום טומאת גדול מדרבנן היא כדאמרינן · עוד אני יכול לפרש בטבלא שנחלקה לשנים דבהא פליגי רבן גמליאל ורבנן דרבן גמליאל סבר טומאתה דאורייתא ואף על פי שאין לה לזוזים מפני שהיא דומה לשק שהיא משמשת את האדם ואת משמשי האדם שהוא אוכל עליה אוכלין ומשקין שהן משמשיו של אדם וכן השק משמש את האדם ואת משמשיו שנותן לתוכו תבואה ורוכב עליו ורבנן סברי כל כלי עץ שאין לו בית קיבול טומאתו מדרבנן הלכך בדרבנן לקולא תלינן כדאמרינן וכבר פירשתי כל זה בפי' תורת כהנים; י כולן שנויות במסכת יום טוב בפרק שני: לא היו אופין פתין גריצין אלא רקיקין · מפרש בירושלמי מפני שטרחותן מרובה אף הוא אינו אופה אלא מה שצריך לו ליום טוב:

א) נ"ל כיון שלא חשב. יעב"ץ. ב) המגרדת כו' ולכברה המגרדת כו' אמיה מגרדתא. יעב"ץ. ג) נ"ל העשוי וכו' תלוי המגרדת וכו' בשעה שמגרד. יעב"ץ.
ד) נ"ל ודף כו' לתלוקה. יעב"ץ.

רמב"ם

ח מסמר שלחני · השלחני יש לו מסמר בתיבתו שתולה בו המאזנים שלו וגריס הם פולים טחונים: וגרוסות הם שמוכרין הפול הטחון והתיבה שסמין בה אותן הפולים אינו מתוקן במלאכה והיה תבניתו אלא בספק עד שחולקין בו אם הוא בתבנית הכלים או לא: ואבן השעות אבן רחבה ותולקה קבוע בקרקע ומעגלין בה עגול ובמולק אותו עגול מסמר עומד על זויות עומדות והוא נעשה על הרוב פחות מרובע שאלכסון באורך ורושמין באותו עגול קוים ישרים כדרך מלאכות הכלים וכתוב על כל קו מהם שם השעה שנעשית בשביל אותו הקו וכל שעה שיפול (על ראשו) צל של אותו המסמר על קו מאותן הקוים נודע כמה שעות עברו מן היום ושם כלי זה מפורסם אצל האלצטגנינין בלשון ערבי אל בנאט"ה · ואין הלכה כרבי צדוק ועוד יתבאר זה בפרק י"ב מכלים: ט טני הוא כלי מכיל חצי סאה מברזל או מנחשת ויניחו אותו בעלי בתים לבשל בם הדברים הנגרים והרופאים ישימו בהם הרפיות: ומגררות*) הם לכלים עושין להתגרר בהם מברזל או מנחושת תולין אותן במרחצאות וכל הנכנס לרחוץ נוטל אחד מהן לגרור בה רגליו ויש לה שלשלת קטנה שהיא תלויה בה ובאותו התלוי נפלה המחלוקת אם הוא מכלי מתכות ומקבל טומאה או לא: וגלמי כלי מתכות כלי המתכות שיש לה תבנית הכלי ואין מלאכתה מתוקנת כל צרכה כגון שאירע לה שאינה שוה ומיושרת או שאינה *גרורה או שאינה לטושה וכיוצא בזה כמו שנבאר ונפרש בתכלית הביאור בפרק י"א מכלים: וטבלא · לוח ואין הלכה כר"ג ועוד תבא משנה זו בפירוש בפרק י"ב מכלים: י בית שמאי אומרים אין אופין מיו"ט לשבת אלא אם כן עירב בפת ואין מבשלין אלא אם כן עירב בתבשיל ואין טומנין את החמין אלא אם כן היו לו חמין שמונין מערב יום טוב וב"ה אינן מחייבין זולתי עירובי תבשילין בלבד וכן הוא מותר לו לאפות ולבשל ולהטמין חמין ור"ג אומר כדעת בית שמאי כי אסור להטמין חמין ביום טוב ולהטמין אותן כדי שיהנה מהן בשבת אלא אם כן היו לו חמין שמונין מערב יום טוב כענין עירובי תבשילין: והמנורה הנזכרת בכאן היא מתפרקת פרקים פרקים בית שמאי אוסרין להרכיב אותן ולחבר אותן חתיכות לפי שנראה כבונה ביו"ט ובית הלל אומרים אין בנין בכלים ופירוש זוקפין שמציבין ומעמידין תבניתה תרגום וגם נלבה אף אודקפת: וגריצין עשויה ככרים עבים: ורקיק פת עשויה ככרים דקין ואין הכוונה לא שיהיה הככר גדול ולא קטן אבל הכוונה רוב הבצק ומיעוטו שבית שמאי אוסרין שילוש אדם ליסה גדולה ביו"ט ובית הלל מתירין זה זולתי בפסח בלבד כי זה לדברי הכל אין לשין אלא שיעור חלה וכבר פירשתי שיעור חלה בראש מס' זו: וחרי מין מן הפת גדול הגוף כמו והנה
שלשה

*) נ"ל ומגרדות כו' להתגרד כו' לגרוד. יעב"ץ.

תוספות שאנץ

ומונחים) [כמונחים] במים גם צ"ע א) הא דתנא התם במסכת טהרות בפי' עורב ספק האהיל ובנזיר תניא דטומאה צפה לא שייך באהל רק במגע דומיא דשרץ: ח מסמר של שולחני' דרך חנווני פותח חנותו ומניח הדלת על ספסלים ונועץ מסמרים בדלת ובספסלים שלא ימוט: וארון של גרוסות' ארגז שנותנים בו גריסים של פול ומוענין אותו על העגלה ונועץ מסמר בצדדים שלא ימוט ולכך מטהרין חכמים שאין למסמר תורת כלי שעשוי לשמירה וכן תנן גבי הך (בבא) [בפרק] י"ב דכלים מסמר שהתקינו להיות פותח ונועל בו טמא העשוי לשמירה טהור מסמר של אבן השעות צל המעלות מתרגמינן אבן שעיא ר' צדוק מטמא דחשיב ליה כלי וחכמים מטהרין דאינו חשוב כלי וק"ק אמאי לא קתני מסמר של ארון של גרוסות כדתניא מסמר של שולחני · וי"א דבארון עצמו פליגי מפני שדרכו לעשות לו עגלה להוליכו [עליה לשוק] ולהביאו מן השוק ר' צדוק מטמא את הארון מיד שנעשה דהוי שפיר נגמרה מלאכתו אע"פ שלא נעשית העגלה וחכמים מטהרין כיון דעשוי לחברו אל העגלה לא הוי כלי עד שיחובר בה וודאי עגלה טהורה דהוי פשוטי כלי עץ ותנן פי"ב דכלים מסמר הגרדי [טמא] וארון של גרוסות ר' צדוק מטמא וחכמים מטהרין ואם היתה עגלה שלו של מתכת טמאה ודוגמא לשיטה זו תניא בתוספתא' דכלים פ"ה (דב"מ) העריסה מאימתי מקבלת טומאה משתגמור מלאכתה ואם עתיד לעשות לה עגלה טהורה עד שיעשה לה עגלה וכתב הר"ר אברהם מ"מ ק' לי למה מנה הכלי בין המסמרות אפשר מפני שהן חלוקין בו ובמסמר שלו [המחברו] עם העגלה ולכך נבלע ביניהם: ט לשון הר"ר אברהם ב"ד (דברי) [ד' דברים] ר"ג [מטמא] וחכמים מטהרין כסוי טני של בעלי בתים תנן לה במס' כלים פי"ב ותנן לעיל מיניה בההוא פירקא כי האי גוונא וטמיים בה של רופאים טמא הדלת שבמגדל של בעלי בתים [טהור] ושל רופאים (טהור) [טמא] ומפרש עלה בתוספתא שאם היה כסוי של עץ טהור ואם היה משוקע עד חציו או עד שלישיתו טמא מפני שהוא ככסוי קופסא פחות מכאן טהור [שהוא ככסוי קמטרא ותנן כסא קופסא טמא כסוי] קמטרא טהור ופי' הר"ר אברהם מפני (שהיה) [שזה] מהודק וזה אינו מהודק וכן מפורש בתוספתא מפני מה הדלת שבמגדל הרופאים טמא מפני שהוא נותן עליה אספלנית ותולה בה המספרים ואפשר כי זה הטעם בכסוי של טני של רופאים שהוא טמא לדברי הכל שהרופא משתמש ופי' של טני מחתה כדתנן הטני (רואה) [דומה] לתרקב והוא עשוי לגמר בו כלים ושל רופאים להניח בו סמנין שחוקין ופליגי ר"ג וחכמים בכסוי של טני

תוספות שאנץ

של בעלי בתים אם הוא טמא באנפי נפשיה אע"פ שהוא פשוט לפי שהוא של מתכת ותנן כלי מתכות פשוטיהן ומקבליהן טמאין ורבנן סברי דאינו עשוי לתשמיש ולאו כלי הוא וי"א דלאו כלי הוא משום דלא צריך אלא בשעת המוגמר לכסותו אבל שלא בשעת המוגמר אין מקפיד עליו לכסותו אבל [של רופאים אע"פ] שאין בו סמנין צריך לכסותו שלא יפול בו אבק · וכן תנן בכלים כסוי קופסא טמא [כסוי] קמטרא כסוי תיבה כסוי טני והמכבש של חרש [וכו' טהורין] זה הכלל [אר"י] כל המשמש משמשי אדם [בשעת מלאכה ושלא בשעת מלאכה טמא וכל שאינו אלא] בשעת מלאכה טהור: ותלוי המגררות [מגררת] כלי העשוי לגרר אדם (ולתחבו בהן מגרר בחספא) [ולהתחכך בו כי ההיא דאמרינן (שבת קמז:) מגררתא דכספא] ותלוי בראשו חבל דר"ג סבר תלוי המגררות מסייע בשעת מלאכה שנותן בתוכו (לגרר) אצבעו [לגרר] בחוזק ורבנן סברי אינו מסייע ותנן פרק ט"ו דכלים כל התלויות טמאות [חוץ משל נפה וכברה של בעה"ב] וחכ"א כולם טהורות חוץ משל (נפרה) [נפת וכברה] של סלתים ולא דבעלי בתים [ותלוי כברת גרנות ותלוי מקל יד] ואית דגר' מקל יד ותלוי מקל הבלשים פי' זקנים כמו (מעשות) [נמושות] (תענית ו: ב"מ כה:) ויחפש (בראשית מד) תרגם ובלש · מפני שהם מסייעים בשעת מלאכה פי' מכניסים ידיהם לתוך התלוי כמו שפי' זה הכלל כל שעשוי לסייע בשעת מלאכה טמא העשוי לתלות טהור: גולמי כלי מתכות פ"ק דחולין (דף כה) מפ' מחוסר כן או אוגן [או אוזן] הוי גולמי כלי מתכות וטהור לרבנן והכי תנן פ"ק דחולין טהור בכלי מתכות טמא בכלי עץ מפ' בגמ' ת"ר גולמי כלי מתכות טהורים פשוטיהן טמאין ושל עץ גולמיהם טמאין ופשוטיהם טהורין ומפ' (רב נחמן) [ר' יוחנן] טעמא דגולמי כלי מתכות טהורים הואיל ולכבוד עשוין ואינן ראוין להתכבד עד שיגמר מלאכתן ור"ג מטמא ופליג אמתני' דהתם: טבלא שנחלקת לשנים · פי' שלפי ראות עינינו הן שוות ר"ג מטמא דאיכא בחד מינייהו רובא ומספק שניהם טמאים ואע"ג דפ"ב דבכורות (דף יז:) גבי תנור שחלקו לשנים והם שוים טמאים לפי שא"א לצמצם ומקשת התם והא אפשר לצמצם ומשני שאני חרס דאית ביה גומות אבל כלי עץ (א"א) [אפשר] לצמצם ודאי אי מעיינינן ודייקינן אפשר לצמצם אבל מיירי שלא דקדקו בו (ומסתמא) [ובסתמא] ר"ג מטמא דשמא אחת מהם איכא רובא ולא ידעינן הי מינייהו · וחכמים מטהרין דפשוטי כלי עץ אינו אלא מדרבנן ותלינן לקולא דשמא בכל אחד ליכא רובא אלא מחצה ומחצה על מחצה אינו כרוב כדמסיק בטמ' (כלים) [חולין] (דף כט.) ואי ק' הא דתנן ג) פ"ב דכלים: אחד גדול ואחד קטן' איירי שהגדול ראוי למלאכתו כבראשונה ולכך טמא אבל הקטן אפילו ראוי למלאכתו טהור כיון דליכא רובא: י אין טומנין את החמין · פ"ב דביצה פריך דאי הניח עירוב מ"ט דב"ש ואי לא הניח מ"ט דב"ה ומוקי לה בלא הניח ומשום כדי (יין) [חיין] שרי ואביי מוקי לה כשעירב לזו ולא עירב לזו ומני חנניא היא: לא היו אופין גריצין אלא רקיקין·

מסורת הש"ס

א) ביצה כב: ב) שם כג. ג) שבת נד: ד) פסחים יח: ה) ביצה ב. ו) ביצה ב. יומא פט: ז) [ס"א ל"ג עי' תי"ט]: ח) ביצה ב.: ט) פאה פ"ו מ"א ב"מ ל: י) פאה פ"ו מ"ב: כ) מ"ש פ"ה מ"ג פאה פ"ז מ"ו קדושין נד: ל) [בשה"מ הגי' יש לו חומש ויש לו ביעור] [וכ"ה מהריעב"ץ]: מ) יבמות טו:

רמב"ם

שלשה סלי חרי על ראשי · ואין הלכה כר"ג בכל: **יא** מכבדין בין המטות · ואע"פ שהקרקע עפר: ומניחין את המוגמר · שורפין את הקטורת להריח בה אבל לגמר את הכלים והבגדים לדברי הכל אסור: וגדי מקולס הוא שיהיה צלי ראשו על כרעיו ועל קרבו כגון שה הפסח שהיו אוכלים בירושלם והלכה כחכמים: **יב** פרתו · רצונו לומר שהתיר לצאת בה לפי שהפרה היתה לאשה שהיתה בשכונתו ולפי שלא מיחה בה יחסו אותו לו ורצועה זו בין שהיא עשויה לנוי או לסימן כדי שלא תתערב עם אחרות הכל אסור לפי שהוא משאוי כמו שנתבאר בפרק חמישי משבת: וקירוד הוא הסרת הזבובים הקטנים הנאחזים בירכות הבהמות והם מניחין המקומות פצועין כשעוקרין אותן · וקרצוף הוא הסרת הזבובים הגדולים שאין פוצעין המקום שהן אוחזין בהם וחכמים אוסרין להסיר הגדולים שאין עושין חבורה גזרה משום אותן שעושין חבורה לפי שסוברין שדבר שאין מתכוין אסור כר"י (בן בתירה)· והלכה כר' אלעזר דאמר דבר שאין מתכוין מותר וכבר קדם פי' הלכה זו עם השתי הלכות שלפניה בפ"ב מביצה: **פ"ד** תרנגולת העומדת לגדל ביצים אין מחלוקת שביצתה אסורה לפי שהיא מוקצית אבל מחלוקתם בתרנגולת העומדת לאכילה וטעם איסור ב"ה לפי שביצה שנולדה היום נגמרה ברייתה ביום שלפניו וכשיהיה יום טוב אחר שבת תהיה ביצה זו שנולדה ביו"ט נגמרה הויתה בשבת וכה"א חול מכין לשבת וחול מכין ליו"ט ואין יו"ט מכין לשבת ואין שבת מכין ליו"ט ונאסרה ביצה שנולדה בכל יו"ט גזרה יו"ט אחר שבת: שאור הוא שלשין בו העיסה ומתחמצת בו ואין מחלוקתם לענין אכילה אבל הכל מודים שלענין אכילה זה וזה בכזית ואמנם מחלוקתם לענין ביעור בית הלל אומרים ילפינן ביעור מאכילה וב"ש אומרים אי אפשר שלא יהיה ביניהם הפרש כיון שזכרה התורה שאור וחמץ: **ב** אינו ר"ל בכאן מי שעבר ושחט אבל הוא אומר מי שירצה לשחוט כשישאלנו היאך יהיה שוחט ביו"ט מה יהיה משפטו ואמר שב"ש אומרים [יחפור בדקר ויכסה וב"ה אומרים] לא ישחוט עד שיהיה לו עפר מוכן לומר שהפרים לו מקום מערב יום טוב ואמרו ומודים שאם שחטו שיחפור בדקר זהו בשני תנאים שיהיה הדקר נעוץ בעפר ויעקור אותו ובעקירתו נעקר העפר והתנאי השני שיהיה העפר תיחוח לא יהיה קשה ולא מעובה ומאמר ב"ש יחפור לכתחלה ויכסה על הפנים האלה אמרוהו ואפר כירה אין בו מחלוקת כדי שיודו אבל הוא תחלת דברים הודיענו שהאפר מוכן ומותר לשחוט בו ובתנאי שיהיה האפר מערב יום טוב אבל אם הדליק העצים ביו"ט לבשל בהם ונעשו אלא בעוד שהוא חם כדי שתתבשל בו ביצת תרנגולת לנענעו ולכסות בו אבל כשיתקרר אסור לנענעו

יא [א] אף הוא אמר שלשה דברים להקל מכבדין בין המטות ומניחין את המוגמר ביום טוב ועושים גדי מקולס בלילי פסחים וחכמים [א]אוסרין: **יב** [ב] שלשה דברים רבי אלעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרין [ג] פרתו יוצאה ברצועה שבין קרניה [ב]ומקרדין את הבהמה ביום טוב [ג]ושוחקין את הפלפלין בריחים שלהן [ד] רבי יהודה אומר אין מקרדין את הבהמה ביו"ט מפני שהוא עושה חבורה אבל מקרצפין וחכ"א אין מקרדין אף לא מקרצפין:

פרק רביעי

אלו דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל [ה] ביצה שנולדה ביו"ט בית שמאי אומרים תאכל ובית הלל אומרים [ד]לא תאכל [ו] בית שמאי אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת וב"ה אומרים [ה]זה וזה בכזית: **ב** [ז] [ו](בהמה שנולדה ביו"ט הכל מודים שהיא מותרת [ז]ואפרוח שיצא מן הביצה הכל מודים שהוא אסור) [ח] השוחט חיה ועוף ביום טוב ב"ש אומרים יחפור בדקר ויכסה וב"ה אומרים [ח]לא ישחוט אלא אם כן היה לו עפר מוכן [ט]ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה שאפר כירה מוכן הוא: **ג** [ט] בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר ובית הלל אומרים [י]אינו הבקר עד שיובקר אף לעשירים כשמטה כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבעה קבין ושכחו בית שמאי אומרים אינו שכחה ובית הלל אומרים [כ]שכחה: **ד** [י] העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש ולבקר ולכלים ושכחו בית שמאי אומרים אינו שכחה ובית הלל אומרים [ל]שכחה: **ה** [כ] כרם רבעי ב"ש אומרים אין לו חומש ואין לו בעור ובית הלל אומרים [ל] [מ]יש לו בעור בית שמאי אומרים [נ]יש לו פרט ויש לו עוללות והעניים פודין לעצמן ובית הלל אומרים [ס]כולו לגת: **ו** [מ] חבית של זיתים מגולגלים בית שמאי אומרים אינו צריך לנקב ובית הלל אומרים [ע]צריך לנקב [פ]ומודים שאם נקבה וסתמוה שמרים שהיא טהורה הסך בשמן טהור ונטמא

ראב"ד

פ"ד א ב ביום טוב פרק ראשון: **ג** פירוש הבקר כמו הפקר וכן בלשון תורה בקורת תהיה כמו פקורת תהיה כלומר מופקרת היא שאינה אשת איש לא יומתו כי לא חופשה: והא דאמרינן בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר דוקא לעניים אבל שיזכה בו עשיר לא וב"ה אומרים עד שיובקר אף לעשירים כשמטה פירוש אף לעניים עצמן אינו הפקר עד שיפקיר לכל ממעשה דר' ישמעאל בר' יוסי באלו מציאות (ל:) בההוא גברא דהוה דרא פתכא דאופי ולבסוף אפקריה ר' ישמעאל לכולי עלמא בר מההוא גברא ואקשינן עלה ומי הוה הפקר כי האי גוונא והא תנן בית הלל אומרים עד שיופקר לעשירים כשמטה כלומר וכיון דלא הוי הפקר נמצא רבי ישמעאל גורם מכשול לבני אדם שמא ימצאהו ויזכה בו ויהיה גזל בידו אלמא למי שהפקיר נמי לא הוי הפקר ובגמרא דפאה דבני מערבא פרק ששי מפרש טעמייהו ר' חייא בשם ר' יוחנן טעמון דב"ש לעני ולגר מה ת"ל תעזוב אותם יש לך עזיבה אחרת כזו מה זו לעניים אבל לא לעשירים אף עזיבה אחרת לעניים אבל לא לעשירים אמר ר' שמעון בן לקיש טעמון דב"ה תשמטנה מה ת"ל ונטשתה יש לך נטישה אחרת כזו מה זו לעניים ולעשירים וכו': בל עומרי השדה של קב ואחד של ארבעה קבין בית שמאי אומרים אינו שכחה וכו' מפרש בירושלמי פרק ששי מפני שהוא מסוים בין שאר העמרים

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פכ"א מהל' שבת הלכה ג ופ"ד מהלכות יו"ט הלכה ו ופ"א מהלכות חמץ ומצה הלכה יא טוש"ע א"ח סימן שלו סעיף ג וסימן תקב סעיף א וסי' תקיא סעיף ד וסימן תעו ס"א:

כא ב מיי' פ"ד מהלכות יו"ט הלכה טז סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תקכג סעיף א:

כב ג מיי' שם פ"ג הל' יב סמג שם טוש"ע א"ח סימן תקד סעיף א:

א ד מיי' פ"א מהלכות יו"ט הלכה יט סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תקיג סעיף א:

ב ה מיי' פ"א מהלכות חמץ ומצה הלכה ב טור ש"ע א"ח סימן תמב סעיף ז:

ג ו מיי' פ"ב מהלכות יו"ט הלכה א סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תצח סעיף ה:

ד ז מיי' שם סמג שם טוש"ע א"ח סימן תקיג סעיף ח:

ה ח ט מיי' פ"ג מהל' יו"ט הלכה א סמג לאוין שם טוש"ע א"ח סימן תצח סעיף יד:

ו י מיי' פ"ב מהלכות נדרים הלכה טו טוש"ע ח"מ סימן רעג סעיף ה:

ז כ מיי' פ"ה מהלכות מתנות עניים הל' יז:

ח ל מיי' שם הלכה ג:

ט מ מיי' פ"ט מהלכות מעשר שני ונטע רבעי הלכה ב:

י נ מיי' שם הלכה ד טוש"ע י"ד סימן רלד סעיף ו:

יא ס ע מיי' פי"א מהל טומאת אוכלין ה"ז

כולו לגת כצ"ל · יעב"ץ

עין משפט נר מצוה

יב א ב מיי' פ"כ מהל' טומאת אוכלין הל' כח:

יג ג מיי' פ"ג מהלכות אישות הלכה א סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סימן כו סעיף א :

יד ד ה מיי' פ"ג מהל' גירושין הלכה ה סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סימן קמח סעיף א :

טו ו ז מיי' שם פ"י הל' יח סמג שם טוש"ע אה"ע סימן קמט סעי' ב:

טז ח מיי' פ"ו מהלכות יבום וחליצה הלכה ו סמג עשין נב טוש"ע אה"ע סימן קעה סעיף ו:

יז ט מיי' פי"ד מהלכות אישות הלכה ו סמג לאוין פח טוש"ע אה"ע סימן עו סעיף ט ·

יח י מיי' פ"א מהלכות מחוסרי כפרה ה"ח:

יט כ מיי' פ"ג מהלכות ציצית הלכה ז סמג עשין כו טוש"ע א"ח סי' ט סעיף ו :

כ ל מיי' פ"ה מהלכות מעשר הלכה כב :

כא מ מיי' פ"ב מהלכות נזירות הלכה כא :

כב נ מיי' פ"ג מהלכות נזירות הלכה ט :

כג ס מיי' פט"ז מהלכות טומאת מת הלכה א ופי"ה הלכה ב :

משנה

ונטמא ירד וטבל בית שמאי אומרים אע"פ שהוא מנטף טהור וב"ה אומרים [א]כדי סיכת אבר קטן ואם היה שמן טמא מתחלתו בש"א כדי סיכת אבר קטן וב"ה אומרים [ב]משקה טופח רבי יהודה אומר משום בית הלל טופח ומטפיח: ז א) האשה מתקדשת בדינר ובשוה דינר כדברי ב"ש וב"ה אומרים [ג]בפרוטה ובשוה פרוטה ב) וכמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי ג) ב"ש אומרים פוטר הוא את אשתו בגט ישן וב"ה [ד]אוסרין איזהו גט ישן [ה]כל שנתייחד עמה אחר שכתבו לה ד) המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי ב"ש אומרים אינה צריכה ממנו גט שני וב"ה אומרים [ו]צריכה ממנו גט שני אימתי בזמן שנתגרשה מן הנשואין [ז]אבל אם נתגרשה מן הארוסין אינה צריכה ממנו גט שני מפני שאין לבו גס בה: ח ה) ב"ש מתירין את הצרות לאחים ובית הלל אוסרין חלצו ב"ש פוסלין מן הכהונה וב"ה מכשירין נתייבמו ב"ש מכשירין וב"ה פוסלין ואף ע"פ שאלו פוסלין ואלו מכשירין לא נמנעו ב"ש לישא נשים מבית הלל ולא ב"ה מלישא נשים מבית שמאי וכל הטהרות והטמאות שהיו אלו מטהרין ואלו מטמאין לא נמנעו להיות עושים טהרות אלו על גב אלו: ט ו) שלשה אחים שנים מהם נשואים לשתי אחיות ואחד מופנה מת אחד מבעלי אחיות ועשה בה מופנה מאמר ואח"כ מת אחיו השני ב"ש אומרים אשתו עמו והלה תצא משום אחות אשה וב"ה אומרים [ה]מוציא את אשתו בגט וחליצה ואת אשת אחיו בחליצה זהו שאמרו אי לו על אשתו ואי לו על אשת אחיו: י ז) המדיר את אשתו מתשמיש המטה ב"ש אומרים שתי שבתות ובית הלל אומרים [ט]שבת אחת ח) המפלת לאור שמונים ואחד ב"ש [י]פוטרין מן הקרבן וב"ה מחייבין ט) סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה [כ]מחייבין י) כלכלת שבת ב"ש פוטרין וב"ה [ל]מחייבין: יא כ) [מ]מי שנדר נזירות מרובה והשלים נזירותו ואח"כ בא לארץ ב"ש אומרים נזיר שלשים יום וב"ה אומרים נזיר בתחלה ל) מי שהיו שתי כתי עדים מעידות אותו אלו מעידים שנדר שתים ואלו מעידים שנדר חמש ב"ש אומרים נחלקה העדות ואין כאן נזירות ובה"א [נ]יש בכלל חמש שתים שיהיה נזיר שתים: יב מ) אדם שהוא נתון תחת הסדק ב"ש אומרים אינו מביא את הטומאה וב"ה אומרים [ס]אדם חלול

ראב"ד

הסך שמן טהור ונטמא בית שמאי אומרים אע"פ שמנטף טהור וב"ה אומרים וכו' מחלפא שיטתון דב"ש תמן אמרי טהור וב"ה אינון אמרין טמא כלומר במסכת עדיות הן אומרים שבטל המשקה על הגוף והכא אמרי שאינו בטל על גב המפה ומתרץ תמן משום כרס הכא בעיניו הוא פירוש שמן שעל גופו משום הוא לפיכך בטל על גבי גופו מה שאין כן במפה : אם היה שמן מתחלתו ב"ש אומרים כדי סיכת אבר קטן וב"ה אומרים משקה טופח וכו' · מחלפא שיטתון דב"ה תמן אמרין טמא וברם הכא אמרין טהור כלומר והכא ודאי א"א שלא יהא שם משקה טופח תמן בעינו ברם הכא בבלוע במפה הוא ואני תמה מה יש כאן משקה טמא מתחילתו ואפשר דלהכי קרי ליה משקה טמא מתחילתו דטמא אם קנחו במפה קודם שיבלעו יגעו המשקין בכסת מיד ויקבלו טומאה ממנה ויחזרו ויטמאו את הידים דהוה להו כמשקה טמא מתחילתו ושני להו דאכתי לא דמיא דהכא בלוע במפה הוא בשעת טומאתו וכיון דבלוע הוא בשעת הטומאה בעינן כדי סיכת אבר קטן וכבר אמרנו כל ספק משקין לידים טהור ושמא אין במשקין שבמפה כדי סיכת אבר קטן והא דמפלגינן בין טמא מתחלתו לטהור מתחלתו מפני שטומאתו חושבתו אי נמי גזרה שמא יאמרו ראינו שמן טמא עולה לו טהרה במקוה : ז איתא בקידושין פ"ק : פוטר אדם את אשתו בגט ישן וכו' המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק איתנהו בגיטין פרק הזורק : ח ט איתא ביבמות : י איתא בכתובות פרק אע"פ : המפלת לאור שמונים ואחד בית שמאי פוטרים מן הקרבן וכו' איתא בכריתות פרק ראשון · ומפרש התם טעמא דבית שמאי לילה מחוסר זמן והויא לה כמפלת תוך מלאת שאינה מביאה אלא קרבן אחד וב"ה סברי לילה אין מחוסר זמן והויא לה כמפלת לאחר מלאת שמביאה על כל ולד וולד : סדין בציצית בית שמאי פוטרין ובית הלל מחייבין · איתא במנחות פרק התכלת והכי פירושו סדין של פשתן בציצית של תכלת שהוא צמר בית שמאי פוטרין אותו שדין מן התכלת הלכך אי עביד ליה תכלת קאי באיסורא דרבנן דגזרי בית שמאי גזרה משום כסות לילה שמא יתכסה בו בלילה והיא שעה שאינה חייבת בציצית וקאי עליה באיסור כלאים ובית הלל סברי לא גזרינן וקיימא לן כבית שמאי בהא : בכלכלת שבת בית שמאי פוטרין מן המעשר ואוכל ממנה עראי וב"ה מחייבין · פי' שהשבת טובלת שכל המוכן לשבת אין אדם נמלך עליו למוכרו ולא לעשותו לדבר אחר אלא לאוכלו בשבת הלכך נקבע למעשר והכי איתא במעשרות פרק רביעי בגמרא דבני מערבא ר' חייא ור' אסי הוו יתבין עבר חד טעון כלכלה דתכין אמרין ליה לזבון אמר להון כלכלת שבת איכה מזבנא : יא עיקרה במסכת נזיר פרק מי שאמר הריני נזיר מגלח יום שלשים ואחד ותנן בההוא פירקא מי שנזר והוא בבית הקברות אפי' הוא שם שלשים יום אין עולה לו מן המנין ומפרש בגמרא שאין שביעי שלו עולה לו מן המנין אבל נזיר טהור שנטמא שביעי שלו מיהא עולה לו מן המנין דכתיב וטמא ראש נזרו בנזיר טהור שנטמא הכתוב מדבר שהוא טעון גלוח והבאת צפרים ויום שביעי עולה לו מן המנין כדכתיב וקדש את ראשו ביום ההוא יצא ונכנס עולין לו מן המנין ומתרץ בגמרא יצא הזה ושנה וטבל אע"פ שנכנס בו ביום עולה לו מן המנין פי' על שביעי שלו קאמר ובתרה תנינן מי שנזר נזירות מרובה וכו' וחד טעמא נינהו משום דארץ העמים כבית הקברות דמיא שהרי גזרו על גושה שיטמא כגוש הבא מבית הפרס מיהא בהא פליגי בית שמאי סברי כי קנסינן ליה בטומאת ארץ העמים לסתור את נזירותו הני מילי בסתם נזירות דהיינו שלשים יום אבל בכל הנזירות שנזר לא קנסינן ליה הואיל ואינו טמא אלא מטומאה דרבנן וב"ה סברי בכל נזירותיו קנסינן ליה מיהו הוא דנזיר בבית הקברות מדינא דאורייתא נמי לא סליק ליה מידי שהרי הוא צריך לנהוג נזירותו בטהרה : מי שהיו שתי כתות עדים מעידות אותו וכו' עיקרה במסכת נזיר [פרק] מי שאמר הריני נזיר מגלח יום שלשים ואחת : יב עיקרה באהלות פרק אחד עשר סגוס עבה וכופה עבה אין מביאין את הטומאה עד שיהיו גבוהים מן הארץ פותח טפח היה אדם נתון שם בית שמאי אומרים אינו מביא את הטומאה וב"ה אומרים אדם חלול הוא וכו' לפי זה הענין כך פירושו היה אדם נתון על כזית מן המת תחת הארובה שבבית והטומאה רצוצה תחתיו שאין הלל טפח ב"ש אומרים אין מביא את הטומאה בהמשכה לפי שאין זה אהל עד שיהא שם חלל טפח (*ובית שמאי אומרים אין מביא את הטומאה) בינו לבין הטומאה והרי הוא כסגוס עבה וכופה עבה וב"ה סברי אדם חלול הוא והרי הוא כשני קליפין זו ע"ג זו שאם העליונה גבוהה מן הארץ טפח אע"פ שהתחתונה ממלאת את החלל מביאה את הטומאה וכן האדם הרי יש בו שני צדדין ואויר בני מעיו בהמלע אע"פ שבני מעיים שלו ממלאים את החלל הצד העליון מביא את הטומאה · הנה השלמנו כל הדברים השנויין כאן מקולי ב"ש ומחומרי בית הלל · ובירושלמי בגמ' דנזיר ובתוספתא דעדיות

רמב"ם

ואין זה לרצונו ופעמים אומרים בהלם שם הטהרה על הדבר שאינו מוכשר כמו שנבאר במסכת מכשירין : אע"פ שהוא מנטף · ר"ל שהשמן ניזל ממנו וב"ה אומרים אם היה מן השמן על גופו כדי סיכת אבר קטן בלבד והוא האצבע הקטנה מאצבעות היד אבל אם הוא יותר הוא טמא בשביל השמן שנטמא בהטמאו ונשאר על גופו ואין מטהרין המשקין טמאים במי מקוה אלא המים בלבד כמו שיתבאר בפרק ד' דמכשירין וכבר קדם מזה קצת בפרק שני מבילה · ופירוש טופח שילחלח הכף בשמן· טופח ומטפיח שילחלח הכף ליחלוח שכשיגע בה הכף האחרת שתלחלח אותה גם היא ואין הלכה כרבי יהודה : ז כבר בארנו בפרק ראשון מקדושין שהדינר הוא משקל ששה ותשעים שעורות כסף שנקרא בערבי חכ"ה והאיסר רובע המעה והדינר הוא שש *עשרה כסף ולפי זה החשבון יהיה משקל האיסר ארבע שעורות והפרוטה הוא משקל חצי שעורה כסף ומה ששמעתי מאבא מרי ז"ל ששמע מרבותיו תמיד והוא המפורסם אצלנו שזה הנקרא חכ"ה בערבי אשר בה שוקלין הוא זרע אחד מן השעורים : וגט ישן הוא שיכתוב גט לאשתו ולאחר כן ישב עמה וישאר הגט אצלו אחר כן יגרש אותה לגמרי ונתן לה הגט ראשון בעצמו בית הלל אוסרין זה שאומרין חיישינן שמא ניטה קודם לבנה לפי שאפשר שיולד לו ממנה בן אחר זמן כתיבת הגט שיתן לה ובית שמאי אינן חוששין לזה ודע כי פסק ההלכה כי מי שגרש את אשתו בגט ישן תנשא בו לכתחלה כמו שבארנו בגיטין : ואמרו ולנה עמו בפונדקי ובלבד שיהיו שם שני עדים שנתיחדה עמו : ב"ה אומרים הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה וכאילו נבעלה בפניהם ואין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ואמנם בעלה לשם קידושין והרי קדשה בפניהם בביאה : ב"ש אומרים עד שיעידו ב' עדים בבעילה וכבר קדם זו ההלכה בפ' (ה') [ח'] מגיטין ופי' גם בה שהוא מכירה ונהוג עמה וענין אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שיבעל אדם בפני עדים בעילה לשם זנות והוא יכול שתהיה שלא לשם זנות והוי יודע ענין זה כי הוא נפלא מאד ונפתחים בו מנעולים : ח ב"ש שאומרים שהצרה חייבת בחליצה לפי דעתם ראוי כשחלצה חזרה גרושה ופסלה מן הכהונה ולדעת ב"ה אינה גרושה לפי שהיא כאילו חלץ לאשה שאינה אשת אחיו או שגירש אשה שאינה אשתו וכשנתייבמה הצרה פוסלין לפי שהוא זנות והזונה אסורה לכהן: ולא נמנעו אלו מאלו לפי שלא היו חושדין אלו (א) ואלו שיטעו אותם בדבר שסוברין שהוא אסור שיאמרו להם שהוא מותר וכבר בארנו הלכה זו בראש יבמות ג"כ : ט מאמר הוא הקידושין ואין הקידושין לדעת ב"ה קנין גמור ביבמה כדי שתדחה אחותה משום אחות אשה ולפיכך יחלוץ לה עד שתסתלק זיקתו ותהיה מותרת לכל אדם ונותן גם בשביל המאמר לפי שאין מתיר איסור המאמר אלא גט והראוי שיתן הגט בתחילה כמו שאמרו במשנה מוציא את אשתו בגט וחליצה וכבר קדם פי' הלכה זו ועיקרה בפרק שלישי מיבמות : י אם הוסיף על שבת אחת יוציא ויתן כתובתה או יתחרט ויתיר שבועה וכמו שביארנו בפרק חמישי מכתובות · ופירוש אור לשמונים ואחד ליל אחד ושמונים מעת לידתה נקבה ועיקר הלכה זו כי האשה שילדה וולדות הרבה אינה חייבת אלא קרבן אחד ואם הפילה כמו כן היא חייבת קרבן ובלבד שיהא בו צורת האדם כמו שנתבאר בריש כריתות ולשון התורה ביולדת נקבה כי אחר מלאת שמונים יום תביא קרבן והוא שנאמר ובמלאת ימי טהרה וגו' וכל נפל שהפילה האשה בתוך השמונים יום אינה חייבת עליו קרבן לדברי הכל לפי שהוא בימי הלידה הראשונה ודינה דין האשה שילדה וולדות הרבה וכשהפילה יום אחד ושמונים אין מחלוקת ג"כ שהיא חייבת קרבן לפי שהוא לידה השנית כיון שעברו ימי הלידה הראשונה אבל מחלוקתם במה שתפיל ליל אחד ושמונים ב"ש אומרים כאילו הפילה בתוך ימי טהרה ואינה חייבת זולתי קרבן אחד בשביל שהוא מוטל עליה מן הלידה הראשונה וב"ה מחייבין אותה שני קרבנות אחד על הלידה הראשונה וקרבן שני על הנפל כאילו הפילה אותו יום אחד ושמונים שהוא אחר מלאת ועוד תבא הלכה זו בראש כריתות ושם נבאר ונפרש לאיזה ענין חולקים בליל אחד ושמונים ליולדת נקבה ולא נחלקו במה שתפיל ליל מ' וארבעים אם יולדת זכר : וסדין · שלמת פשתים יתעטף בו האיש אומרים ב"ש אינו חייב בציצית לפי שהציצית בפשתים שעטנז מפני התכלת שאינו אלא מצמר תכלת וזה מותר ביום לפי שנאמר וראיתם אותו וזכרתם ולמדנו מפי הקבלה פרט לכסות לילה ומדרך בני אדם שלובשים סדיניהם בלילה ואם לבשו בלילה ובו תכלת יתחייב מלקות לפי שלא נאמר אתי עשה ודחי ל"ת אלא ביום שלבישתו מצות עשה וב"ה לא גזרי לכסות לילה : ובכלכלת השבת אמרו בתאנה המיוחדת לשבת ונשארה מאותה תאנה כלכלה אומרים ב"ה כיון שפירזת אותם התאנה מוכנים לשבת תמיד ומעיקרו שבת קובעת למעשר הנה כבר נקבעו למעשר ואין מותר לו לאכול מכלכלה זו ואפילו עראי עד שיעשר וב"ש אומרים לא הוקבעו למעשר ביחוד זה וכבר קדמה הלכה זו בפרק ד' ממעשרות : יא הכל מודים שאין נזירות בחו"ל וזה שנדר בחוצה לארץ קנסי ליה ב"ש שמן הקנס שיקיים סתם נזירות בא"י והוא ל' יום וב"ה יקנסו אותו שיקיים הנזירות שקבל על עצמו בא"י ואפילו היה מאה שנה ושיהא נזיר שתים שיעמוד נזיר ששים יום וכבר קדמה הלכה זו בפירושה בפרק שלישי מנזירות : יב המאמר הוא באכסדרה שנסדקה והיתה טומאה בצד זה וכלים בצד זה ואין ספק שהכלים טהורים הואיל והגג נסדק והופרש זה החצי וכשיהיה בארץ כנגד אותו הסדק אוהל ברומו טפח או יותר נחשבהו כאילו עלה וסתם אותו הסדק כיון שהוא כנגדו ונתחברו הטומאה והכלים וחזר הכל תחת אהל אחד ואם היה אדם תחת הסדק של אכסדרה אומרים ב"ש לא עירב את הטומאה לפי שהוא כדבר הנמות ואין שם חלל גבוה מן הקרקע : וב"ה אומרים האדם סלול הוא והצד העליון ממנו כאילו הוא אהל על הצד התחתון מדובק בקרקע ובגובה

חללו

מסורת הש"ס

א) קדושין כ. : ב) שם וב"מ מד: : ג) גיטין עט: : ד) שם פח. קדושין סה. : ה) יבמות יג. : ו) שם כט. : ז) כתובות סא: עא. : ח) כריתות ז: פסחים ג. : ט) מנחות מ. שבת כה: : י) [מעשרות פ"ד מ"ג] : כ) נזיר יט: : ל) שם כ. : מ) אהלות פי"א מ"ג :

נ"ל מעה

תוספות שאנץ

ושבל ב"ש אומרים אע"ג שמנטף שהשמן עדיין הוא (בעצים) [בעין] ונטמא כשנטמא אדם טהור דבטל אגב גופו: כדי סיכת אבר קטן בטל אבל איכא טפי לא בטל וטמא: אם היה שמן טמא מתחלתו · חשיב טפי ולא בטל כמו טהור מתחלתו כדאמרי' (שבת דף יז.) כלי טמא חושב משקין: י כלכלת שבת פי' של ענבים שהקצתו בחול לאכילת שבת ב"ש פוטרין מן המעשר לאכילת עראי · וב"ה מחייבין דשבת קובעת (כמו) [כיון] שייחדו לסעודת שבת אין אדם נמלך עליו לא למכור ולא לעשותו לדבר אחר אלא לאכלו בשבת והלכך גם בחול אסור לאכול ממנו והכי איתא בירושלמי ר' חייא ור' אמי ור' אסי הוו יתבין הוה חד טעין כלכלה דתאנים אמרו לו ליזבון אמר להו כלכלת שבת אינה (מררבנן)[מזבנא]: יא מי שנדר וכו' · פ"ג דנזיר תנן לה : יב אדם שהוא נתון תחת הסדק ב"ש אומרים אינו מביא טומאה פי' כזית מן המת תחת אהל ארוך ויש סדק באמצע אותו אהל מפסיק ואין אהל הטומאה מתפשטת לעבר הסדק ואם יש אדם תחת אותו סדק ועלה הוא במקום הסדק ב"ש אומרים דהוא כמו שאינו ולא הוי הסדק כאילו הוא בו בשר ואינו נעשה אהל וב"ה סברי דהוי כולו רצוץ וה"נ (רבנן) [תנן בפ'] י"א דאהלות הסגים עבה וכופת עבה אינו מביא הטומאה וב"ה אומרים חלול (כו') [כל] אלה מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ובתוספתא קאמר שהם כ"ד א) והאיש מריר

א) אולי צ"ל כ"ג דספקין :

תוספות שאנץ

בנו בנזיר דב"ש אומרים אינו מדיר וב"ה אומרים מדיר ומיהו בתלמוד שלנו בנזיר לא תנן להך פלוגתא כלל ולא ידענא דבריש פרקין התם [תנן] בית שנסדק (א) טומאה מבפנים כלים שבחוץ ב"ש אומר עד שיהא בסדק ד' טפחים וב"ה אומר כל שהוא דהוי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ג) וליתני הכא דבשלמא איך דהתם היה משקוף בצד החלון והיה מוטל על האסקופה ב"ש אומרים אינו מביא וב"ה אומרים מביא כולתו (מביא) תלויים בפלוגתא (דהבית) [דהכא] אם אדם נעשה אהל אם לאו ועוד אחריתי בפ' בתרא ומודים בית שמאי ובית הלל שבודקין לעושה פסח ולנזיר בית שמאי אומר בודקין ובית הלל אומר אין בודקין :

א) ואין הטומאה מתפשטת לעבר הסדק ואם יש אדם תחת אותו סדק על הטומאה שבמקום הסדק בש"א דהוא כמי שאינו ולא הוה הסדק כמלא ואינו נעשה אוהל שהוא מלא בשר וב"ה סברי דנעשה אוהל שכולו חלול וה"נ תנן בפי"א דאהלות סגוס עבה וכופת עבה כו' כצ"ל ועיין בהרא"ש ובר"ש דמיירי שהטומאה תחת האדם שאין בין הטומאה לאדם טפח ותנן התם דסגוס וכופת אף על פי שיש בעוביים יותר מטפח וטומאה תחתיהם תחיבה רצוצה אבל שתי סגוסים וכופות זע"ז אם התחתון עוביו טפח רואים כאילו אינו והעליון מביא הטומאה ובאדם פליגי ב"ש חושבים כדבר אחד עב וב"ה סוברים שהוא כשנים כפולים מפני שהוא חלול :

ב) הוא לפי' הראשון שבר"ש שם עיין שם :

הגהות הב"ח

(א) שלא היו חושדין אלו את אלו שיטעו :

הוא והצד העליון מביא את הטומאה :

פרק חמישי

א) ר' יהודה אומר ששה דברים מקולי ב"ש ומחומרי בית הלל ב)דם נבילות בית שמאי א)מטהרין וב"ה מטמאין ביצת הנבלה אם יש כיוצא בה נמכרת בשוק מותרת ואם לאו אסורה כדברי ב"ש וב"ה ב)אוסרין ג)ומודים בביצת טריפה ג)שהיא אסורה מפני שגדילה באיסור ד) ד)דם נכרית ה)ודם טהורה של מצורעת ב"ש מטהרין וב"ה אומרים ו)כרוקה וכמימי רגליה ז)אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כדברי ב"ש וב"ה אומרים אין אוכלין אלא בטובה החמת ב"ש אומרים צרורה עומדת וב"ה אומרים אע"פ שאינה צרורה : ב רבי יוסי אומר ששה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ה)העוף עולה עם הגבינה על השלחן ואינו נאכל כדברי ב"ש וב"ה אומרים ח)אינו עולה ואינו נאכל תורמין זיתים על שמן וענבים על יין כדברי ב"ש וב"ה אומרים ט)אין תורמין ו) הזורע ד' אמות שבכרם ב"ש אומרים קידש שורה אחת ובית הלל אומרים י)קידש שתי שורות ז)המעיסה בית שמאי פוטרין ובית הלל כ)מחייבין ח)מטבילין בחרדלית כדברי ב"ש וב"ה

רמב"ם

הללו יותר מספח ולפיכך יביא את הטומאה לצד ששני של אהסדרה שהם הכלים וזולתם ועוד תבא הלכה זו בפרק אחד עשר מאהלות :

פ"ה ביצת הנבלה הוא שישחוט עוף ויפסול אותו בשחיטתו וימצא בו ביצה אם היא שלימה ונתקשה קליפתה כגון הביצים שנמכרים בשוק היא מותרת באכילה ואם יש בקליפתה רכות ואפי' דבר מועט היא אסורה לפי שהוא מכלל בני מעיה אבל ביצת עוף טריפה היא אסורה מטעם שזכר · ועיקר הוא בידינו שהנכרים אין מטמאין לא בנדה ולא בזיבה לפי שנאמר בזב דבר אל בני ישראל בני ישראל מטמאין בזיבה ואין הנכרים מטמאין בזיבה אבל גזרו עליהם שיהיו כזבין לכל דבריהם והם זבין מדרבנן ב"ש מטהרים דם הנכרית על עיקר דין תורה ונותנין הגזרה דרבנן ברוקה ומימי רגליה שהוא מצוי תמיד שיהא כרוק הזב ומימי רגליו ובזה ידוע שהוא מדרבנן בהיות דמה טהור לפי שאילו היתה זבה מן התורה הכל היה טמא והיה דמה כדם זבה וב"ה אומרים זה שהשוינו דמה עם רוקה ומימי רגליה ואסרנו הכל בטומאה אחת ט)מודה שהוא מדרבנן · וענין כרוקה וכמימי רגליה שהוא יטמא לח ולא יטמא יבש ואין כך דם הנדה אמתית שהוא מן התורה לפי שהוא מטמא לח ויבש כמו שנתבאר בפ' ז' מנדה : ודם טהרה של מצורעת הוא הדם שתראה האשה המצורעת אחר ז' לזכר וי"ד של נקבה ועוד יבא פירוש זה בפ' שמיני מנדה : ופירוש בטובה בטובתו כאילו עשה לו צרכו או עשה לו עמו חסד ומניח אותו לאכול מפירות ארצו כמו שנתבאר בפרק ד' משביעית : וחמת כלי מעור ששמין בו מימיהן הולכי דרכים ואומרים ב"ש שזה החמת שנקב א)(מגדו)[ונררו*] צריך שיקמט העור ויתקשה על המקום הצרור כמו שמנהג כשיעמוד זמן ארוך שיארע לו והוא אמרו צרורה גזור מן הצוררים ויהיה הקשר בזה כל כך ב) שיחזיק זה החמת הדבר שמשימין בו ותעמוד בו ובכן תהיה החמת מקבלת טומאה כמו שהיתה מתחלה ובה"א כיון שקשרה תקבל טומאה ואף על פי שאינה צרורה ולא נקמט העור ולא נתקשה מקום הקשירה : ב בשר עוף בחלב אינו מן התורה ואף על פי כן אומרים ב"ה אינו עולה משום הרגל עבירה : ואמרו (ספרי פ' קרח) שומע אני יתרום זיתים על השמן וענבים על היין תלמוד לומר כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב מן הגורן מן הגמור וכבר קדמה זו ההלכה בפרק ראשון מתרומות וצריך אדם שירחיק ארבע אמות מן הכרם ואז יזרע הירק וזו היא עבודת הכרם ואם לא הרחיק וזרע כלאים בצד הכרם אמר רחמנא פן תקדש המלאה הזרע ב"ש שאומרים שתבואת שורה אחת נקרית כרם אומרים שתבואת שורה אחת עם אותם הזרעים נשרפים וב"ה שאומרים שאינו נקרא כרם פחות משתי שורות ראוי לפי דעתם שישרפו תבואת שתי שורות והוא שנפל עליהם שם תבואת הכרם וכבר בארנו זה בפרק ד' מכלאים : ומעיסה הוא שירתיח המים בקדרה עד שיהיו רותחין בתכלית הרתיחה ויטיל בהם הקמח וינענעו עד שיתעבה ויתבשל וזה אינו חייב בחלה לב"ש וכבר בארנו זה בראש חלה : בחרדלית הוא בחלוף ה"א בחי"ת ועקרו הרדלית ר"ל הר חלק והענין מימי הגשמים שיורדין ממקום גבוה כגון הר קטן או גבעה כשיגר ממנו נהר קטן אומרים ב"ש הרי הן כזוחלין ואע"פ שאין להם עיקר ומטבילין בהם את הכלים וב"ה אוסרין ועוד יתבאר בפ"ה ממקואות · וכבר פירשנו בשמיני מפסחים שמחלוקתם בגר בלבד שבית (שמאי) [הלל] אומרים שמא בשנה הבאה יהיה טמא מת ויאמר כמו שטהרתי בשנה שעברה ואכלתי פסח בערב כמו כן עתה אטבול ואוכל בערב אבל ערל ישראל אין בו מחלוקת שהוא טובל ואוכל פסחו

א) נ"ל מקלתו. יעב"ץ . ב) חזק. יעב"ץ .

ראב"ד

לעדיות [פ"ב] גרס שהם כ"ד דברים והאי שמדיר את בנו ממגילה דפלוגתא היא וב"ש לקולא דקא סברי אינו מדיר ומסתברא דהכי הוא מגילה · ביצה שנולדה אסור בכזית · השוחט חיה ועוף · הבקר לעניים · כל עמרי השדה · השומר שהוא סמוך · כרם רבעי אין לו חומש · יש לו פרט · חבית של זיתים · הסך שמן טהור · אם היה שמן [טמא] · האשה מתקדשת · פוטר אדם אשתו · המגרש את אשתו ולנה עמו · ב"ש מתירין את הצרות היא וכל הברכה חדא היא . ג' אחים · המדיר את אשתו · המפלת לאור שמנים ואחד . סדין בציצית . כלכלת שבת· מי שנזר נזירות הרבה · מי שהיו כתות עדים · אדם שהוא נתון תחת הסדק.הרי כאן כ"ג והאיש המדיר את בנו כ"ד· ובכתובות פרק האשה שנתארמלה וכו' מקשו לה בגמרא דבני מערבא ולמה לא תנינא מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ותירץ לא אתנינא מתני' אלא [דבר] שהוא קל משני לדדין וחומר משני לדדין אבל הכא חומר מצד אחד וקל מצד אחד כלומר קולא הוא אצל האשה וחומר הוא אצל הבעל וכולה מילתא כדאיתא התם :

פ"ה עיקרה במנחות פרק המנחות והנסכים והתם מפרש אף כשטמאו ב"ה לא טמאו אלא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית כלומר וכיון שהוא קרוש דומה לבשר וגזרו עליו משום כזית נבלה וכוליה פרקין דלעיל והאי פירקא נמי לא שנו במסכת עדיות אלא מפני ארבעה דברים שהעיד (רבי) עקביא בן מהללאל ואחד מהם דם הירוק שהוא מוסיף[על]ב"ש וב"ה במראה דמים · אי נמי משום דם נבילות דר' יהודה תני לה לחומרא ובפרק בתרא דעדיות חלקו עליו חביריו דתנן העיד ר' יהושע בן בתירא על דם נבילות שהוא דם טהור · ונראה לי כי התנאים שנזכרו בזה הפרק לקולי ב"ש ולחומרי ב"ה כולם מוסיפים הם על הפרק הראשון ששנו בפ"ד כי התנא ששנה הפרק ההוא סבירא ליה *כהנך דהאי פירקא דבית שמאי לחומרא ובית הלל לקולא מיהו אף על גב דהנך דיחידאי ניהו הנהו למסכתא בהו סתמא דמתניתין הלכתא ניהו : ביצת הנבלה אם יש כיוצא בה נמכרת בשוק מותרת כדברי ב"ש וב"ה אוסרין · אי קשיא לך הא דתניא השוחט את התרנגולת ומצאו בה ביצים גמורות מותרות לאכלן בחלב אלמא לאו כגופה דמו לא קשיא דהתם בשר עוף בחלב דרבנן הוא וכיון דהוו ביצים י) לא גזרו עליהם משום תורת בשר אבל נבילה איסורא דאורייתא הוא : ומודים בביצת טריפה שהיא אסורה מפני שגדלה באיסור מתריץ לה במסכת חולין מפני שנגמרה באיסור אבל גדלה ליכא למימר דטריפה אינה יולדת : דם נכרית ודם טהרה של מצורעת בית שמאי מטהרין ובית הלל אומרים כרוקה וכמימי רגליה כלומר מטמאה לח אבל לא יבש כתורת רוקו של זב אבל אינו מטמא יבש כתורת דם הנדה · ובמסכת נדה פרק בנות כותים איתא להא מתניתא והתם מפרש טעמייהו : אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה וב"ה אומרים אין אוכלין אלא בטובה . עיקרה במסכת שביעית פ' ד' ואיתא לפלוגתא דר' יהודה ורבנן התם ונראה לי טעמייהו דב"ה משום דגזרי שביעית אטו שאר [שני] שבוע כדי שלא יהא אדם רגיל לכנס בשדה חבירו ובגנתו ובפרדסו שלא מדעתו אבל מן [התורה] ודאי מותר דכתיב ובשנה השביעית תשמטנה ותניא במכילתא מגיד שהוא פורץ בה פרצות · אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם : החמת ב"ש אומרים צרורה עומדת וב"ה אומרים אע"פ שאינה צרורה · שנינו במסכת כלים פרק כ"ו [מ"ד] כל החמתות צרורות טהורות חוץ משל ערביים ר"מ אומר צרור שעה טהורה ר' יוסי אומר כל החמתות צרורות טהורות פי' עד שיתפור · ותניא בתוספ' דכלים (ב"מ פי"א) החמת בית שמאי אומרים מלאה ועומדת ובה"א מלאה וצרורה ר' יוסי (ור' יהודה אומרים) [ברבי יהודה אומר] חלוף הדברים · מכל זה לא מצינו מטמא אותם בשאינה צרורה · מעתה יש לנו לפרש משנה דעדיות דב"ש סברי בעינן צרורה עומדת כר"מ דלאמר צרור עולם טמאות וב"ה סברי אע"פ שאינה צרורה עומדת אלא אפי' צרור שעה טמאה וכולהו תנאי בכלים דלא כר' יהודה דאיהו ס"ל ב"ה לקולא ומתרוייהו שמעינן דבעינן שתהא נפוחה אלא מר סבירא לה בעינן נפוחה בצרורה ועומדת ומר ס"ל נפוחה בצרור שעה ותנא קמא דברייתא הוא ר' יהודה דעדיות : קא חשיב דם נכרית ודם טהרה של מצורעת בתרתי . ובתוספתא דעדיות (פ"ב) לא קתני אלא ה' וקא חשיב להנך תרתי בחדא : ב עיקרה במסכת חולין פרק כל הבשר (דף קד:) : תורמין זיתים על השמן וענבים על היין דברי ב"ש וב"ה אומרים אין תורמין עיקרה במסכת תרומה פרק ראשון ומסיים בה הכי ומודים שאם תרם שחייב לתרום שניה נראה דהאי מודים אבית הלל קאי מיהו אע"ג דצריך לתרום שניה תרומה כראשונה תרומה ומדמעת כדאמר בעלמא ויחזור ויתרום ומפרש בגמ' דבני מערבא בתרומה פרק ראשון א"ר מנא לית כאן זיתים על שמן אלא שמן על זיתים וכן היא שנויה בתוספתא דתרומות אבל זיתים על שמן וענבים על היין בין לב"ש בין לב"ה ואפילו לרבי מאיר דמקל מדר' יוסי בכל אלה אין תרומה ולר' יוסי אליבא דב"ה אם תרם אין תרומתו תרומה והכי איתא במסכת תרומות פרק ראשון ומפרש טעמא בגמרא ר' אילא בשם ר' יוחנן מפני גזל השבט כלומר כי הזיתים פסולת הרבה יוצא מהם והוא תורם מדת זיתים כמדת שמן ואפי' ירבה במדת הזיתים שמא יטעה ולא יוסיף כמדת השמן ר' חנינא אומר מפני הטורח ומוקי לה כר' יוסי דהוא מחמיר בגזל השבט אבל לר' מאיר אפילו זיתים על השמן לכתחילה אין תורמין אבל אם תרם תרומתו תרומה ואין צריך לתרום שניה כאותה ששנינו במשנה תרומה פרק ראשון בסוף הפרק אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על שנגמרה מלאכתו וכו' ואם תרם תרומתו תרומה ומוקים לה כרבי מאיר הלכך אפילו שמן על זיתים נמי לכתחילה אינו תורם אלא [בין] שמן על זיתים ובין זיתים על השמן לר' מאיר תרומתו תרומה והכי תני לה בתוספתא ובירושלמי : הזורע ארבע אמות שבכרם · פירוש הזורע בתוך ד' אמות לכרם בש"א קדש שורה אחת וב"ה אומרים שתי שורות. עיקרה בכלאים פרק ד' הנוטע שורה אחת של חמש גפנים ב"ש אומרים כרם וב"ה אומרים אינו כרם עד שיהו שתי שורות לפיכך הזורע ד' אמות שבכרם ב"ש אומרים קדש שורה אחת וב"ה אומרים שתי שורות פירוש התורה אמרה לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה ותבואת הכרם וכיון דסברי ב"ש כי חמש גפנים שעומדות בשורה אחת הם כרם אע"פ שאין שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב הלכך לא קדש אלא שורה אחת כי הוא כרם וכן כל שורה ושורה כרם בפני עצמה וכרם אחת אמרה תורה שתאסר ולא שתי כרמים וב"ה סברי כל שתי שורות הוו כרם אבל שורה אחת לא הלכך קדש שתי שורות : המעיסה ב"ש פוטרין. פירוש מן החלה וב"ה מחייבין עיקרה במסכת חלה פ' ראשון ומסיים בה החליטה ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין ומפרש בגמרא דבני מערבא איזו היא המעיסה נותן חמין לתוך קמח החליטה קמח לתוך חמין איתא נמי נחלטה כל צרכה ב"ש מחייבין לא נחלטה כל צרכה ב"ש פוטרין ר' יוסי בשם ר' חזקיה שני תלמידים שנו אותה נראה מן הענין הזה כי המעיסה והחליטה תחילתן חלוט ברותחין וסופן נאפו בתנור וממ"ה מתמה על דברי ב"ש דקא סברי תתאה גבר הלכך החליטה שהיא קמח לתוך חמין נחלטה כל צרכה ברותחין ואפ"ה כשהוא חוזר ואופה אותה בתנור קרי לחם והמעיסה שהיא חמין לתוך קמח שלא נחלטה כל צרכה כי הדר אפי לה בתנור פטרי ב"ש ומתרץ שני תלמידים שנו אותה כלומר תברא מי ששנה זו לא שנה זו ואיתא להא מילתא פרק כל שעה אלא שהוא נפרש בגמרא דילן המעיסה והחליטה בהפך ובמקום החליטה נאמרה כ)לעיסה והזכירו כאן מגלוסין במקום חמין ויש שגורסין מוגלסין · ונראה לי על שם שמקריחין ומשירין את השער מן הראש כשמרתיחין אותו בהם על כן נקראו המים שהם חמים הרבה מוגלסין והוא משרש גבח שמתרגמינן אותו גלוש הוא לפי שהוא קרח מלפניו וכן שגלשו מהר גלעד שנקרחו : מטבילין בהר דלית דברי ב"ש וב"ה אין מטבילין . עיקרה של זו במקואות פרק ה' ב"ש אומרים שמטבילין בהר דלית וב"ה אומרים אין מטבילין ומודים שהוא גודר כלים וטובל בהם וכלים שגדר בהם לא הוטבלו · ותניא בתוספתא מקואות איזהו [הר] דלית מי גשמים הבאים מן מדרון רואין אותם אם מתחלתן ועד סופן צרוף ארבעים סאה מטבילין ואם לאו אין מטבילין דברי בית שמאי וב"ה אומרים אין מטבילין בהם עד שיהיה לפניו עגול ארבעים פירוש הר דלית כגון הר היושב על הבקעה ומי גשמים יורדים מן ההר אל הבקעה ושם הם מתקבלים כמו במקוה ב"ש סברי מטבילין במים היורדים בשיפוע ההר וסופם מחובר אל מי הבקעה שברגליו ואע"פ שאין בתחתית ההר מקוה הראוי לטבילה מפני שהמים היורדים מתפשטים לכאן ולכאן ואין בכנוסן מ' סאה ואפ"ה מטבילין בהם מפני שהם כמו גל שנתלש ראשו אחד מן הים ובו מ' סאה ונפל על האדם שהוא טהור אע"פ שבנפילתן

מסורת הש"ס

א) מנחות קד. שבת עז. : ב) כריתות כא. : ג) חולין נח. תמורה לא. : ד) נדה לד.: ה) חולין קד: שבת יג.: ו)[כלאים פ"ד מ"ה]: ז) חלה פ"א מ"ו פסחים לז: ח) מקוואות פ"ה מ"ו: ט) [נ"ל מודה וכ"ה בדפוי"]: י) [נ"ל גמורות]: כ) [נ"ל מעיסה וכ"ה מסריענ"ץ] :

תוספות שאנץ

פ"ה דם נבלות ב"ה מטמאין · ומפ' (בבכורות) [במנחות] (דף קד) דאיכא רביעית דיכול לקרוש ולעמוד על כזית : ביצת נבלה אם יש כיוצא בה נמכרת בשוק שהיא נגמרת ואינה מגוף התרנגולת מותרת אבל ביצה מתרנגולת שנמצאת טריפה אסורה דשמא נטרפה טרם גמר הביצה ונגמרת באיסור וב"ה אוסרין דגזרינן אטו ביצה טריפה · מפני שגדלה באיסור בפ' אלו טריפות אמרי' שנגמרה באיסור: דם נכרית . ודם טהרה של מצורעת יולדת שטבלה לסוף ז' או י"ד בפ' בנות כותים מתפרש שפיר : אוכלין פירות שביעית בטובה . פי' בהחזיק טובה לבעליה ונוטל רשות מהם: וב"ה אומרים [אין אוכלין] אלא בטובה · דגזרי ב"ה אטו שאר שני שבוע דאינה הפקר שלא ליכנס לתוך שדה חבירו שלא ברשות אבל מן התורה ודאי הפקר הוא וכן תניא [במכילתא] הוא פורץ פרצות אלא שגדרו חכמים מפני תיקון העולם : החמת ב"ש אומרים א) צרורות טהורות עד שיתפרם · וקאמרי ב"ש דאם הוא צרור בצרורה עומדת טמא כאילו הוא נתפר ובה"א אע"פ שאינה צרורה פי' שאינה צרורה ועומדת אלא אפילו שעה טמאות ותנאי דכלים דלא כר' יהודה דסבירא ליה דב"ה לקולא והיינו ששה דברים דקחשיב . דם נכרית ודם טהרה של מצורעת בתרתי קחשיב ליה: ב תורמין זיתים על שמן וענבים על יין דברי ב"ש דב"ש סברי דזיתים ושמן הוי שפיר מין אחד וב"ה אומרים אין תורמין דהוו ב' מינים. צ"ע דבפ"ק דתרומות אי' אין תורמין זיתים על שמן ולא ענבים על יין ואם תרמו בש"א תרומתם תרומה וב"ה אומרים אין תרומתן תרומה משמע לב"ה אפילו בדיעבד אין תרומתו תרומה ולב"ש לכתחלה אין תורמין והכא משמע דלב"ש לכתחלה תורמין ונראה דניחא דהתם נמי בשילהי פ"ק [תנן] אין תורמין מדבר שלא נגמרה על דבר שנגמרה ואם תרם הוי תרומתו תרומה וזיתים הוי לא נגמרה ושמן נגמרה ופי' שם התוס' דבירושל' מפרש דהך אין תרומתו תרומה שלא מדעת כהן וסיפא (דתרווייהו) [דתרומתו] תרומה מדעת כהן ולכך יש לפרש מדעת כהן מיירי לכך לב"ש [תורמין לכתחלה ולב"ה] אין תורמין לכתחלה אבל תרומתו תרומה ואתי' מתני' דהתם כוותייהו (אכן) [וכן] מוכח לישנא דב"ה דשמעתין דאמרי אין תורמין (תרומה) ולא קאמר אין תרומתו תרומה בירושל' פ"ק דתרומות א"ר מנא לית כאן זיתים על שמן אלא שמן על זיתים : הזורע ארבע אמות ב"ש אומרים קידש שורה אחת (על ד')[בפ"ד] דכלאים תנן הנוטע שורה אחת של ה' גפנים ב"ש אומרים כרם וב"ה אומרים אינו כרם עד שיהו ב' שורות פי' לב"ש דשורה אחת אוסרת ארבע אמות ב) כשזורע ארבע אמות אינו אלא שורה אחת לבד הלכך שורה שניה לא שייכא לארבע אמות ואינה נאסרת בזריעה ד' אמות ולב"ה לא מיתסרי לזרוע כ"א משום ב' שורות הלכך תרווייהו שייכי בד' אמות ונאסרו (מסתמייהו) [תרווייהו].המעיסה.פ"ב דפסחים מפ' מוגלשין על גבי קמח ומפ' לשם במאי פליגי : מטבילין בחרדלית של גשמים פ"ה דמקואות תנן לה בש"א מטבילין בחרדלית וע"כ סברי דקספרס חבור וסברי דנוטפים מטהרין [בזוחלין] וב"ה אומרים אינו חבור.ותניא בתוספתא דמקואות איזה חרדלית מי גשמים הבאים מן המדרון רואין אותן [אם יש] מתחלתן ועד סופן צירוף מ' סאה מטבילין ואם לאו אין מטבילין דברי ב"ש וב"ה אומרים אין מטבילין עד שיהו לפניו עגול מ' ופ"ה ג) דבהא פליגי דב"ש (סברי) מדמי החרדלית לגל שנתלש ובו מ' סאה אף על פי שבנפילה לא נחתו המים וב"ה סברי דלא דמי דהתם הוי כוליה הגל אשבורן שמחובר יחד אבל הכא הוי ממש מקוה (כזוחלין) [בזוחלין] אלא כשיש לפניו עגול רואין את העליונים כאלו הם למטה ואתיא כמ"ד גוד אסיק במס' (סוכה) [חגיגה] (דף כא) וצ"ע ד) דקתני מודים שהוא גודר כלים

א) חסר כאן עיין בלשון הראב"ד ·

ב) נראה דנ"ל הלכך כשזורע הד' אמות אינו מקדש רק שורה אחת דשורה שניה וכו'. ג) הוא הראב"ד . ד) ע"ש כאן ועיין בר"ש במתניתין דמקואות שם :

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"א מהלכות אבות הטומאה הלכה ד סמג עשין רמה :

ב ב עי' בהגיד משנה פ"ג מהלכות מאכלות אסורות הל' י סמג לאוין קלב טוש"ע י"ד סימן פו סעיף ו וסעיף ג :

ג ג מיי' וסמג שם טור ש"ע י"ד שם :

ד ד מיי' פ"ב מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה י :

ה ה ו מיי' שם פ"ט הלכה ה :

ו ז מיי' פ"ו מהלכות שמיטין הלכה טו סמג עשין קמח :

ז ח מיי' פ"ט מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ סמג לאוין קמא טוש"ע י"ד סימן פח סעיף א :

ח ט מיי' פ"ה מהלכות תרומות הל' יח סמג עשין קלד טוש"ע י"ד סי' שלא סעיף סב :

ט י מיי' פ"ו מהלכות כלאים הלכה ג סמג לאוין רפ טוש"ע י"ד סימן רצו סעיף כא :

י כ מיי' פ"ו מהלכות בכורים הלכה יב טור ש"ע י"ד סימן שכט סעיף ח :

עין משפט
נר מצוה

יא א מיי' פ"ט מהלכות מקואות הלכה טז סמג עשין רמח טוש"ע י"ד סימן רא סעיף ב:

יב ב מיי' פ"ו מהלכות קרבן פסח הלכה ז:

יג ג מיי' פ"ט מהלכות אבות הטומאה הל' ו:

יד ד מיי' פט"ו מהל' פרה אדומה הלכה א וע"ש בכסף משנה:

טו ה מיי' פ"א מהלכות טומאת אוכלין הי"ג:

טז ו מיי' פ"ב מהלכות תרומות הלכה ג:

יז ז מיי' פ"ה מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה ב:

יח ח ט מיי' פ"ו מהל' יבום הלכה א והלכה ה סמג עשין נא טוש"ע אה"ע סימן קעה סעיף ב וסעיף ג ועיין בתוי"ט בפ"ג דיבמות באורך:

יט י מיי' פ"ב מהלכות טומאות צרעת הלכה ז ופ"א מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה ח ופ"ה מהלכות איסורי ביאה הלכה ז סמג לאוין קיא ועשין רמח טוש"ע י"ד סימן קפח סעיף א:

כ כ מיי' פ"ג מהלכות בכורות הלכה יא ופ"א מהלכות מעילה הלכה י סמג לאוין שמא טוש"ע י"ד סימן שח סעיף א:

כא ל מיי' פ"ב מהלכות סוטה הלכה ו:

כב מ מיי' פ"ו מהלכות ת"ת הלכה יד סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' שלד סעיף מג:

כג נ מיי' שם פ"ז הלכה ד וסמג שם טוש"ע שם סעיף ג:

תוספות שאנץ

ושוין שגודר כלים וטובל בהר פי' עושה מחיצה בכלים טמאים כגון בגדים ובלבד שיעכבו הילוך המים שלא יהו זוחלין ועושה מחיצת כלים באמצע ההר כדי שיהו המים באשבורן ולא זוחלין וטובל במים שחוץ לכלים וכלים שגדר בהם לא הוטבלו לפי שאין כל הכלים טבולין במים העומדים [כי אם צד העליון שלצד המים העומדים] ולא צד ...

ראב"ד

שבנפילתן עדיין לא נחו המים וב"ה סברי לא דמו לגל שנתלש כי הגל שנתלש מסוף במקום האשבורן ובא ממקום. טהרה וסופו נופל במקום אשבורן אבל זה סופו למקום אשבורן וראשו מן ההר שהוא שופך למדרון ומשו"ה בעינן שיהיה ברגל הזוחלים ההם עגול מ' סאה שהוא מקום הראוי לטבילה והוא שיש באותו מ' סאה ורואין את העליונים כאילו הם למטה ואתיא כמאן דאמר גוד אסיק במסכת חגיגה · ומודים שהוא גודר כלומר עושה גדר של כלים בפני המים ואע"פ שהמים יורדים בין כלי לכלי אין בכך כלום שאינו מקום הנקוה במקומות הרבה אם נאמרו בו ארבעים סאה מטבילין בו מכל מקום כלים שגדר בהם לא הוטבלו מפני שהצד החיצון שלהן לא טביל במקום אשבורן: גר שנתגייר ערב פסח וכו' עיקרה בפסחים פרק האשה: ג' אינו מטמא את הידים · פירוש מפני שהיא חכמתו של שלמה: מי חטאת שעשו מצותן ב"ש מטהרין וכו' פירוש שכבר הוזה על האדם ואותה הזאה עצמה נגעה באדם או בכלים · ובתוספתא דפרה פרק בתרא וכן היה רבן גמליאל אומר למזה פרוש לאחוריך שמא תטמא אמרו לו ע) והלא מחליקין היו לפניו חולין של רבים דורסין ולא נמנעין מפני מי חטאת שעשו מצותן אינן מטמאין · פירוש חולין של רבים מקום שמזין שם על כל הטמאים: הקצח ב"ש מטהרין וב"ה מטמאין וכן למעשרות · כך היא שנויה במסכת עוקצין קצח פי' בערוך ניל"א בלע"ז ואין לעתי ...

פסחו לערב: ג' וכבר ידעת שכתבי הקדש הן מטמאין את הידים ונחלקו בקהלת אם הוא מכתבי הקדש לענין זה או לא ועוד יתבאר בשלישי מן ידים. ועוד יתבאר בסוף פרה שמי חטאת כשהוזו על הטמא וטהרו אותו ואח"כ נזלו מגופו על הקרקע או על הבגדים כי הנוגע בהם אחר כן אינן מטמאין אותו לפי

רמב"ם

שכבר נעשה עליו מצותן: וקצח הוא הנקרא בערבי שונין ב"ש אומרים שאין חושבים אותם מן האוכלים ולפיכך אינו מתטמא ואינו חייב במעשר מאותו טעם לפי שאינו אוכל והוא לדעת ב"ה אוכל ויתחייב כחיובי האוכל מן הטומאה ומן המעשרות ועוד יתבאר זה בסוף עוקצים: ד' דם יולדת שלא טבלה · הוא הדם אשר רואה אחר שבעה לזכר וארבעה עשר לנקבה כשלא טבלה ליל יום שמיני או ליל החמשה עשר לפי שאם טבלה הוא דם טוהר בלי ספק ב"ה אומרים כיון שלא טבלה לא נתפרשה מן הנדות ולפיכך מטמא לח ויבש כדם הנדה וב"ש אומרים אמנם תועלת הטבילה שתהא מותרת לבעלה אבל שיחשב דם טוהר שמא מפני שלא טבלה לא ודע כשילדה בזוב ומלאו לה שבעה לזכר וי"ד לנקבה וספרה עם זה לתשלום שבעה ימים נקיים כדין כל זבה ולא טבלה וראתה דם אחר כן בית שמאי מטהרין וב"ה מטמאין וזה עיקר מחלוקתם ואמנם הסכימו על יולדת בזוב שלא ספרה שבעה ימי נקיים ולא טבלה שלא נבדלה מן הזבות בלא ספק: ה' מפני שכל אחד מן השני אחים נפלה ...

וב"ה אומרים [א]אין מטבילין [א)]גר שנתגייר ערבי פסחים ב"ש אומרים טובל ואוכל את פסחו לערב ובית הלל אומרים [ב]הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר: ג' ר' ישמעאל אומר שלשה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי ב"ה [ב)] קהלת אינו מטמא את הידים כדברי ב"ש וב"ה אומרים [ג]מטמא את הידים מי חטאת שעשו מצותן ב"ש [ד]מטהרין וב"ה מטמאין [ג)] הקצח ב"ש מטהרין וב"ה [ה]מטמאין [ו]וכן למעשרות: ד' רבי אליעזר אומר שני דברים מקולי בית שמאי ומחומרי ב"ה [ד)]דם יולדת שלא טבלה ב"ש אומרים כרוקה וכמימי רגליה ובית הלל אומרים [ה)][ז]מטמאין לח ויבש ומודים ביולדת בזוב שהוא מטמא לח ויבש: ה' [ו)]ארבעה אחים שנים [ז)]נשואין שתי אחיות מתו הנשואים לאחיות הרי אלו [ח]חולצות ולא מתייבמות ואם קדמו וכנסו יוציאו רבי אליעזר אומר משום בית שמאי יקיימו וב"ה אומרים [ט]יוציאו: ו' עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים אמרו לו עקביא חזור בך בארבעה דברים שהיית אומר ונעשך אב ב"ד לישראל אמר להן מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו הוא היה מטמא שער הפקודה ודם [ח)]הירוק וחכמים [י]מטהרין והוא היה מתיר שער [ט)]בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואח"כ שחטו וחכמים [כ]אוסרין [י)]הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את שפחה המשוחררת וחכ"א [ל]משקין אמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון אמר להן דוגמא השקוה ונידוהו ומת בנידויו וסקלו ב"ד את ארונו א"ר [כ)]יהודה חס ושלום שעקביא נתנדה שאין העזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל ואת מי נידו *אליעזר בן חנוך [מ]שפקפק בטהרת ידים וכשמת שלחו ב"ד והניחו אבן על ארונו [ל)]מלמד [נ]שכל המתנדה ומת בנידויו היו סוקלין את ארונו: ז' בשעת מיתתו אמר לבנו בני חזור בך בד' דברים שהייתי אומר א"ל ולמה לא חזרת בך אמר לו אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין מוטב להניח דברי היחיד ולאחוז בדברי המרובים אמר לו אבא פקוד עלי [מ)]חבירך אמר לו איני מפקיד אמר לו שמא [נ)]עילה מצאת בי אמר לו לאו מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך:

רבי

*נ"ל את. יעב"ץ

מסורת הש"ס

א) פסחים צב.: ב) ידים פ"ג מ"ה מגילה ז.: ג) [עוקצין פ"ג מ"ו]: ד) נדה לד.: ה) [נ"ל מטמא וכ"ה מהריעב"ץ]: ו) יבמות כו. [יח.]: ז) [גסה"מ מהם]: ח) נדה יט. סנהדרין פז: ט) בכורות כה.: י) ברכות יט.: כ) שם פסחים סד: ל) ברכות יט. ומו"ק טו.: מ) [גסה"מ הגירסא לחבריך]: נ) [בסה"מ עולה]: ס) [נ"ל התיר וכ"ה כדפו"י]: ע) בתוספתא איתא והלא מחליקין היו לפני חלון של רבים דורסים ולא נמנעים מפני שאמרו מי חטאת כו' [פי' חלון של רבים וכ"ה מהריעב"ץ]: פ) [נ"ל סיתר]:

תוספות שאנץ

ד' כרוקה וכמימי רגליה מדרבנן גזירה אטו ימי לידתה הואיל ולא טבלה עדיין ועביד רבנן היכרא דלא לשרות עלה תרומה וקדשים דאמר דמטמא לח ולא יבש אבל מן התורה ביומא תליא ...

פרק ששי

א) **רבי** יהודה בן בבא העיד חמשה דברים [א]שממאנים את הקטנות [ב]ושמשיאין את האשה ב) על פי עד אחד [ג]ושנסקל תרנגול בירושלים על שהרג את הנפש [ד]ועל היין בן מ' יום שנתנסך על גבי המזבח [ה]ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות: **ב** העיד רבי יהושע ור' נחוניא בן אלינתן איש כפר הבבלי [ו]על אבר מן המת שהוא טמא שרבי אליעזר אומר לא אמרו אלא על אבר מן החי אמרו לו והלא קל וחומר ומה (מן) החי שהוא טהור [ז]אבר הפורש ממנו טמא המת שהוא טמא אין דין שיהיה אבר הפורש ממנו טמא אמר להם לא אמרו אלא על אבר מן החי דבר אחר מרובה טומאת החיים מטומאת המתים שהחי [ח]עושה משכב ומושב מתחתיו לטמא אדם ולטמא בגדים ועל גביו מדף לטמא אוכלין ומשקין מה שאין המת מטמא: **ג** ג) כזית בשר הפורש מאבר מן החי רבי אליעזר מטמא ורבי יהושע ורבי נחוניא [ט]מטהרים עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי ר' נחוניא מטמא ורבי אליעזר ור' יהושע [י]מטהרין אמרו לו לר' אליעזר מה ראית לטמא כזית בשר הפורש מאבר מן החי אמר להם מצינו אבר מן החי כמת שלם מה המת כזית בשר הפורש ממנו טמא אף אבר מן החי כזית בשר הפורש ממנו יהיה טמא אמרו לו לא ד) טמאת כזית בשר הפורש מן המת שכן טמאת עצם כשעורה הפורש ממנו ה) נטמא כזית בשר הפורש מאבר מן החי שכן טהרת עצם כשעורה הפורש הימנו אמרו לו לרבי נחוניא מה ראית לטמא עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי אמר להם מצינו אבר מן החי כמת שלם מה המת עצם ו) הפורש ממנו טמא אף אבר מן החי עצם כשעורה הפורש ממנו יהיה טמא אמרו לו לא ז) טמאת עצם כשעורה הפורש מן המת שכן טמאת כזית בשר הפורש ממנו תטמא עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי שכן טהרת כזית בשר הפורש ממנו אמרו לו לר' אליעזר מה ראית לחלוק מדותיך או טמא בשניהם או טהר בשניהם אמר להם מרובה טומאת הבשר מטומאת העצמות שהבשר נוהג בנבילות ובשרצים מה שאין כן בעצמות דבר אחר אבר שיש עליו בשר כראוי מטמא במגע ובמשא ובאהל חסר הבשר טמא חסר העצם טהור אמרו לו לרבי נחוניא מה ראית לחלוק מדותיך או טמא בשניהם או טהר בשניהם אמר להם מרובה טומאת העצמות מטומאת הבשר שהבשר הפורש מן החי טהור ואבר הפורש ממנו והוא כברייתו טמא דבר אחר כזית בשר מטמא במגע ובמשא ובאהל ורוב עצמות מטמאין במגע ובמשא ובאהל חסר הבשר טהור חסר רוב עצמות אע"פ שטהור מלטמא באהל מטמא במגע ובמשא ד"א כל בשר המת שהוא פחות מכזית טהור רוב בנינו ורוב מנינו של מת אע"פ שאין בהם *רוב טמאים אמרו לו לרבי יהושע מה ראית לטהר בשניהם אמר להם ח) לא אם אמרתם במת שיש בו רוב ורובע ורקב תאמרו בחי שאין בו רוב ורובע ורקב:

העיד

רמב"ם

פ"ו אלו העדיות כולם מבוארים ועושים כהם ואמרו בירושלמי (ברכות פ"ד) בימי מלכות יון היו משלשלים להם שתי קופות של זהב והעלו להם שני כבשים פעם אחת שלשלו להם שתי קופות של זהב והעלו להם שני גדיים באותה שעה האיר להם הקב"ה עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים ועל אותה העיד רבי יהודה בן בבא: **ב** כבר ידעת שהמקראות הכתובי' בתורה בזב שהוא מטמא משכב ומושב ומשכב הזב ומושבו יטמא אדם ויטמא בגדים והוא שנאמר והאיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו וגו' אמנם כל מה שיהיה על הזב מן הבגדים והכלים ואפילו היו בינו וביניהם אלף חוצצין אותן המאכלים והמשקים נטמאים טומאה קלה והיא שנקראת טומאת מדף לפי שהיא מעליו מן עלה נדף ואותן בגדים או כלים אין מטמאין לא אדם ולא בגדים אבל מטמאין אוכלין ומשקין בלבד והביאו ראיה על טומאת מדף ממה שנאמר בזב וכל כלי עץ ישטף במים אמרו מה בא זה ללמדנו אם ללמוד שיטמא כלי שטף במגע והלא כבר נאמר והנוגע בבשר הזב יכבס בגדיו אם הנוגע בכלי שטף מטמא במגע הוא בעצמו לא יטמא כלי שטף במגע אם כן למה נאמר וכל כלי עץ אלא אוכלין ומשקין וכלים שעל גבי הזב ואמרו עוד וכל כלי עץ ישטף במים מלמד שהוא עושה על גביו מדף כל זה המיוחד בזב מאותן שדיניהם ודינו אחד רצונו לומר זבה ויולדת ונדה ונאמר כל המשכב אשר ישכב עליו הזב לא המת לפי שלא היה צריך להחזיר לו זכרון זב לפי שמת לא יטמא משכב כגון הזב ואם הנחנו על דרך משל מאה בגדים זה למעלה מזה מחברו וישב זב על הבגד העליון כל המאה בגדים טמאים משכב ואין הפרש בין הבגד שהוא דבוק בגופו כשישב עליו או הבגד שסמוך לארץ וזה ענין טומאת משכב אבל אם שמו המת למעלה ממאה בגדים השלשה בגדים מהם בלבד טמאים והם אותו שנגע במת [והשני] לפי שנגע בראשון והשלישי לפי שנגע בב' וכל מה שאחר השלישי טהור כמו שבאר ברים אהלות ואין מטמא אותן מדרך משכב אלא בדרך נגיעה בלבד וכן אילו השלכנו על הזב מאה כסוין זה על זה הכסוי העליון טמא מדף ומטמא האוכלין ומשקין וכן כל מה שלמעלה מן הבגד הדבוק בגופו הוא מטמא אוכלין ומשקין והוא טמא מדף אבל אם השלכנו על המת אין מטמא מהם זולתי הג' הסמוכין בלבד כמו שזכרנו ועוד תראה זה הענין בסדר טהרות במקואות ועיקרו ברביעי מזבים והביא ראיה ר' אליעזר בזה העיקר וסתר סברתו שאמר אבר מן המת טמא לפי שטומאת החיים גדולה מטומאת המתים וממה שראוי שלא תשכח שמחלוקתם אינו באבר מן המת שיש בו כזית לפי שכזית מן המת אין הפרש בינו ובין המת כולו והכל מודים בזה ואין חולק אבל מחלוקתם באבר קטן לפי שהעיקר אצלנו אברים אין להם שיעור · ואין הלכה כרבי אליעזר: **ג** זה הדבר כולו מבואר אבל צריך לידע העיקרים המקובלים אשר כפי אותם העיקרים היה משא ומתן זה והראיה וזה כי העיקרים שהכל מודים בהם שאבר מן החי דינו בטומאה כדין מת כמו שנאמר ובחלל חרב או במת ולמדנו מפי הקבלה שהכוונה בכאן באמרו חלל חרב שהמקום שהפריד החרב מן האברים כמו המת עצמו לפי שאין הפרש בין חלל חרב או החנוק או הנסקל וזולתם מת נקראים הכל· ועיקר שני שעצם כשעורה מן המת מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל והוא מה שנאמר וכל הנוגע בעצם או בחלל ובאה הקבלה הלכה למשה מסיני שאותו העצם כשעורה· והעיקר השלישי שעצמות הנבלה והשרץ אינם מטמאין אבל מטמא בשרם שנאמר והנוגע בנבלתם ולמדנו מפי הקבלה בנבלתם ולא בעצמות ולא בקרנים ולא בטלפים ואל זה רמז בכאן באמרו שהבשר נוהג בנבלות ובשרצים מה שאין כן בעצמות · והעיקר הרביעי שאבר מן החי או מן המת כשסר ממנו העצם אינו מטמא משום אבר וזה באומרו בעצם ר"ל עצם שהוא כאדם מה אדם בשר וגידים ועצמות אף כאן בשר וגידים ועצמות ואם הוא מבלי עצם כבשר מן המת בין שהוא מן המת או מן החי וזה אמרו בכאן חסר העצם טהור כלומר טהור משום אבר: והעיקר החמישי שפחות מכזית בשר מן המת טהור ואין טומאה בו כלל והעצם אפילו בכשעורה מטמא במגע ובמשא כמו שבארנו · והעיקר הששי שרוב בנינו או רוב מנינו של מת מטמא באהל ואפי' שאין באותן עצמות רובע הקב וכן רובע עצמות יטמא באהל ואע"פ שאין באותן [illegible] אמרו רוב ורובע ואמנם רקב הוא אפר מן המת הנשאר ממנו אחרי שנאבד לחותו ונדוקו עצמותיו ומתג[illegible] בארון מאבן גלל או עופרת וכיוצא בהם ממה שאינו כלה שיתערב מה שנדוק ממנו עם המת וכשיקח [illegible] ושיעורו מלא שתי הידים כאחת זה השיעור מטמא באהל וכבר קדם זכר קצת אלה העיקרים בפרק [illegible] בתכלית הביאור בפרק שני מאהלות וכשתדע אלה העיקרים כולם יתבארו לך כל המאמרים [illegible]

ראב"ד

פ"ו עיקרן ביבמות בראשונה פרק בית שמאי (דף קט.) והשניה פרק האחרון (דף קכב.): ושנסקל תרנגול בירושלים על שהרג את הנפש · פירוש אע"ג דכתיב כי יגח שור איש ילפינן שור שור משבת ואיתא בבבא קמא פרק שור שנגח את הפרה (דף נד:): ועל היין בן ארבעים יום שנתנסך ע"ג המזבח · אע"פ שלא נקרא תוסס אלא עד שלשה ימים מ"מ לענין נסוך בעינן נסך שכר יין המשכר ובן ארבעים יום כבר הוא משכר: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות · פלוגתא דרבי יהודה ורבנן היא בברכות פרק תפלת השחר (דף כו.) ונ"ל האי עדות לתמיד מפי שמועה העיד ולא מפי מעשה שאם ראה תמיד שקרב בארבע שעות מאי סהדותיה דלמא כי אשתהי נמי לחמש שעות או לשש שעות הם הכי מקרבי ליה: **ב** פירוש אבר מן המת שיש עליו בשר כראוי דהיינו כדי להעלות בו ארוכה מטמא באהל ואע"פ שאין עליו כזית בשר והכי איתא במסכת כלים ואהלות: שר"א אומר לא אמרו אלא אבר מן החי פי' והוא שיש עליו בשר כראוי: אמרו והלא קל וחומר וכו' פשוטה היא: ד"א מרובה טומאת החיים מטומאת המתים שהחי עושה משכב ומושב וכו' פי' כשהוא זב ועל גביו מדף לטמא אוכלין ומשקין פי' מדף טומאה קלה כדכתיב קול עלה נדף כי עליונו של זב אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין ואיתא בתורת כהנים ובמסכת נדה מה שאין המת מטמא: **ג** ר' אליעזר מטמא פירוש מטמא באהל: ור' נחוניא מטהר מלטמא באהל: עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי ר' נחוניא מטמא פי' במגע ומשא · ור' אליעזר ור' יהושע מטהרין לגמרי: אמרו לו לר' אליעזר מה ראית לטמא כזית בשר הפורש מאבר מן החי וכו' אמרו לו אם טמאת כזית בשר הפורש מן המת שכן טמאת עצם כשעורה הפורש ממנו תטמא כזית בשר הפורש מן החי שכן טהרת עצם כשעורה הפורש ממנו פירוש מדנפשיה קא מקשו ליה כלומר הרי לגבי עצם כשעורה אין אתה עושה אבר מן החי כמת שלם ולגבי כזית בשר הפורש ממנו אתה עושה אותו כמת שלם: אמרו לר' ט) נחמיה מה ראית לטמא עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי וכו' דברים פשוטים הם: אמרו לר' אליעזר מה ראית לחלק מדותיך או טמא בשניהם או טהר בשניהם· פי' בכזית בשר הפורש מאבר מן החי ובעצם כשעורה הפורש ממנו וכבר הקשו עליו מה ראה לטמא כזית בשר הפורש מן האבר והשיב להם והם השיבו לו על תשובתו מאחר שאין אתה משוה עצם כשעורה למת שלם גם לא תשוה כזית למת שלם ואח"כ אמרו לו מאחר שאתה למד כזית בשר מן המת שלם כמו כן תלמד עצם כשעורה מן המת שלם ויהיה טמא בשניהם ואמר להם מרובה טומאת בשר מטומאת העצמות וכו': ד"א אבר שיש עליו בשר כראוי מטמא (וכו') במגע ומשא ואהל חסר הבשר טמא חסר העצם טהור פי' אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי מטמא לגמרי חסר הבשר אע"פ שאינו מטמא באהל מטמא במגע ומשא חסר העצם טהור לגמרי ואע"פ שיש בו שיעור כשעורה ובזה כשעורה שניהם טהורים ר' אליעזר לטעמיה דאמר עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי טהור לגמרי: אמרו לו לרבי נחוניא מה ראית לחלק מדותיך וכו' פשוטים הם: ואבר הפורש ממנו והוא כברייתו טמא פירוש *(טמא) כברייתו שיש עליו בשר כראוי לו: רוב בנינו ורוב מנינו של מת אע"פ שאין [בהם *רוב] טמאין אף באהל: אמרו לו לר' יהושע מה ראית לטהר בשניהם. כלומר למה לא תלמד מה שפירש מאבר מן החי ממה שפורש ממת שלם והלא אבר מן החי כמת שלם לכל דבר אמר להם אם אמרתם במת שלם שיש בו רוב ורובע ורקב פי' רוב בנינו ורוב מנינו מטמאין באהל אף על פי שאין עליהם בשר כלל ורובע קב של עצמות מטמא באהל ומלא תרווד רקב מטמא באהל תאמרו בחי שאין בו אחת מכל אלו הלכך אין לנו להשוות בשר הפורש מאבר מן החי ועצם כשעורה הפורש ממנו למה שפורש מן המת:

עיקרה

* והוא כצ"ל יעב"ץ

* נ"ל רובע. יעב"ץ

* גי' יעב"ץ רובע

מסורת הש"ס

א) ברכות כז. נדה ח.: ב) [יבמות קטו. קכב. לקמן פ"ח מ"ה]: ג) חולין קכט: ד) [גי' ססה"מ אם]: ה) [גי' ססה"מ תטמא]: ו) [גי' ססה"מ כשעורה]: ז) [גי' ססה"מ אם]: ח) נזיר נג:: ט) נ"ל נחוניא [וכ"ה מהריעב"ץ]:

תוספות שאנץ

פ"ו ב על אבר מן המת שהוא מטמא באהל כמו מת שלם ובפרק כהן גדול בנזיר (דף נג:) מפיק לה (בהדיא) [מקרא] או במת זו אבר (שנאמר חלל)[שנחלל] מן המת: שר' אליעזר אומר לא אמרו אלא אבר מן החי דאיכא (חרא) [קרא] בחלל אבר (שבחלל) [שנחלל] מן החי ויש בו להעלות ארוכה בשר שיכול לחיות · אמר להם לא אמרו אלא אבר מן החי ואיכא למיפרך הק"ו כדמפרש ואזיל: שהחי זב וזבה ונדה עושה משכב ומושב ועל גביו מדף · פי' אוכלים או כלים שעל גבי נדבך ואצבעו שלוב תחתיו שלא כנגדם נמי טמאים תאמר במת שאם כזית מן המת תחת הנדבך שלא כנגד הכלים ואוכלים טהורים: **ג** כזית בשר הפורש (ונמנע) [מאבר] מן החי ר' אליעזר מטמא באהל כמו באבר גופיה: עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי רבי נחוניא מטמא במגע ובמשא ור' אליעזר ור' יהושע מטהרין · מצינו שאבר מן החי כמת שלם' דמטמא באהל: שכן עצם כשעורה · כלומר הרי לגבי עצם כשעורה סברת דלא הוי כמת שלם כמו כן לגבי כזית בשר לא הוה לך לשוויי כמו מת שלם: אמרו לו לרבי נחוניא' פשוט הך בבא והא דאמרו לו לר' אליעזר עד ד"א (עצם) [אבר] שיש עליו בשר כראוי מטמא במגע ובמשא ובאהל חסר הבשר טמא במגע ובמשא. ובאהל ודאי אינו מטמא חסר העצם טהור לגמרי אע"ג שיש בזה שיעור כשעורה ובזה שיעור כשעורה שניהם טהורים ר' אליעזר לטעמיה דאמר עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי טהור לשון הקי' א)ועוד נראה אבר שחסר עצם כשעורה טהור דתנן פ"ב דאהלות אלו אם חסרו טהורין כזית מן המת כו' ואבר מן החי שחסר עצמו: בשר הפורש מן החי ושלא מאבר טהור: והוא כברייתו שיש על האבר בשר שיכול לחיות אלמא עצמות גרמי טומאה יותר מבשר · ד"א כזית מטמא במגע ובמשא ובאהל ב) חסר רובע עצמות ד"א כו' רוב בנינו ורוב מנינו קכ"ה אברים שיש בהם בשר אבל הם מטמאים במגע כו' שלמים טמאים באהל אע"ג שאין בזה רובע:

א) ר"ל הראב"ד ז"ל בפירושו ומש"כ אע"ג שיש בזה נראה דר"ל דאף שיש כשעורה בבשר וכשעורה בגידין אעפ"כ טהור. ב) נראה דצ"ל חסר רוב עצמות מטמא במגע ובמשא מיהא ד"א וכו' ·

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ט מהלכות יבום הלכה כד כו כח ל ופי"ג הלכה טו סמג עשין נ טור ש"ע אה"ע סימן קטז סעיף יא וסימן קעא סעיף א וסעיף ה וסעיף ח וסעיף י:

ב ב מיי' פי"ב מהלכות גירושין הלכה טו סמג שם טוש"ע שם סימן יז סעיף ג:

ג ג מיי' פ"י מהלכות נזקי ממון הלכה ב סמג עשין סז:

ד ד מיי' פ"ו מהלכות איסורי מזבח הלכה ט סמג לאוין שיט:

ה ה מיי' פ"א מהלכות תמידין ומוספין הל' ב סמג עשין קל:

ו ו מיי' פ"ב מהלכות טומאת מת הלכה ד:

ז ז מיי' שם הלכה ג:

ח ח מיי' פ"א מהלכות מטמאי משכב ומושב הלכה א:

ט ט י מיי' פ"ב מהל' טומאת מת הלכה ג והלכה ו:

פרק שביעי

א) **העיד** רבי יהושע ורבי צדוק על [א]פדיון פטר חמור שמת שאין בו לכהן כלום שר"א אומר חייבין באחריותן כחמש סלעים של בן וחכמים אומרים אין חייבין באחריותן אלא כפדיון של מעשר שני: **ב** ב) [ב]העיד ר' צדוק על ציר חגבים טמאים שהוא טהור שמשנה ראשונה חגבים טמאים שנכבשו עם חגבים טהורים לא פסלו צירן: **ג** ג) [ג]העיד רבי צדוק על זוחלין שרבו על הנוטפין שהם כשרים מעשה היה בבירת הפליא ובא מעשה לפני חכמים והכשירוהו: **ד** ד) העיד רבי צדוק [ד]על זוחלין שקלחן בעלה אגוז שהן כשרים מעשה היה באהליא ובא מעשה ה) לפני לשכת הגזית והכשירוהו: **ה** [ה]העיד רבי יהושע ורבי יקים איש הדר על ו) קלל של חטאת שנתנו על גבי השרץ שהוא טמא שרבי אליעזר מטהר [ו]העיד רבי פפיים על מי שנזר שתי נזירות ז) שאם גלח את הראשונה יום שלשים שמגלח השניה יום ששים ואם גילח יום ששים חסר אחד יצא שיום שלשים עולה לו מן המנין: **ו** ח) [ז]העיד רבי יהושע ור' פפיים על ולד של שלמים שיקריב שלמים שר"א אומר שולד שלמים לא יקריב שלמים וחכמים אומרים יקרב אמר רבי פפיים אני מעיד שהיתה לנו פרה זבחי שלמים ואכלנוה בפסח ואכלנו ולדה שלמים בחג: **ז** [ח]הן העידו ט) על ארובות של נחתומים שהן טמאות שרבי אליעזר מטהר הם העידו [ט]על י) תנור שחתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא

לחוליא שהוא טמא שר"א מטהר הן [א] העידו [א]שמעברין את השנה בכל אדר שהיו אומרים עד הפורים [ב]הן העידו שמעברין את השנה על תנאי [ב] ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות מהגמון בסוריא ושהא לבא ועברו את השנה על תנאי לכשירצה רבן גמליאל השנה מעוברת: **ח** [ג]העיד מנחם בן סגנאי על מוסף היורה של שולקי זיתים שהוא טמא ושל צבעים שהוא טהור שהיו אומרים חילוף הדברים: **ט** [ג] העיד רבי נחוניא בן גודגדא [ד]על החרשת שהשיאה אביה שהיא יוצאה בגט [ה]ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שהיא אוכלת בתרומה [ו]ואם מתה בעלה יורשה [ז]ועל [ד] המריש הגזול שבנאו בבירה שיתן את דמיו [ח]ועל חטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת מפני תקון המזבח:

פרק שמיני

[ה]**העיד** ר' יהושע בן בתירא [א]על דם נבילות שהוא טהור [ו] העיד ר"ש בן בתירא [ב]על אפר חטאת שנגע טמא במקצתו שטמא את כולו [ז] הוסיף ר"ע [ג]על הסולת ועל הקטורת והלבונה והגחלים שנגע טבול יום במקצתם שפסל את כולם: **ב** [ד]העיד רבי יהודה בן בבא ור' יהודה הכהן על קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שהיא אוכלת בתרומה כיון שנכנסת לחופה אע"פ שלא נבעלה [ח] העיד ר' יוסי הכהן ורבי זכריה בן הקצב על תינוקת שהורהנה באשקלון ורהקוה בני משפחתה ועדים מעידים אותה שלא נסתרה ושלא נטמאה [ה]אמרו להם חכמים אם מאמינים אתם שהורהנה האמינו שלא נסתרה ושלא נטמאה ואם אין אתם מאמינים שלא נסתרה ושלא נטמאה אל תאמינו שהורהנה: **ג** [ט]העיד ר' יהושע ור' יהודה בן בתירא על [ו]אלמנת עיסה שהיא כשרה לכהונה שהעיסה כשרה לטמא ולטהר לרחק ולקרב אמר רבן (ש"ב) גמליאל קבלנו עדותכם אבל מה נעשה שגזר ר"י בן זכאי [ז]שלא להושיב בתי דינין על כך הכהנים שומעים לכם לרחק אבל לא לקרב: **ד** [י] העיד יוסי בן יועזר איש צרידה על איל קמצא דכן [ח]ועל משקי בית מטבחייא דאינון דכיין [ט]ודיקרב במיתא מסתאב [י]וקרו ליה יוסי שריא:

העיד

ה א)העיד ר"ע משום נחמיה איש בית דלי שמשיאין האשה על פי עד אחד העיד רבי יהושע על עצמות שנמצאו בדירת העצים שהם טמאים אמרו חכמים מלקט עצם עצם והכל טהור: ו ב) א"ר אליעזר שמעתי כשהיו בונין בהיכל עושין קלעים להיכל וקלעים לעזרות אלא שבהיכל א בונין מבחוץ ובעזרות בונין מבפנים אמר רבי יהושע ב שמעתי ג) שמקריבין ואע"פ שאין בית ואוכלין קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה ג שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא: ז א"ר יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרב המרוחקין בזרוע ד) משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן ורחקוה בני ציון בזרוע ועוד אחרת היתה שם וקרבוה בני ציון בזרוע כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק ר' שמעון אומר להשוות המחלוקת וחכמים אומרים ד לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום ביניהם שנאמר °הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

תורה אור: מלאכי ג

סליקא לה מסכת עדיות

ראב"ד

מפורש בפסחים פ"ק (דף טז.): ה מפורש ביבמות פרק בתרא (דף קטו. קכב.): העיד ר' יהושע על העצמות שנמצאו וכו' · עיקרה מפורש בתוספתא לעדיות (פ"ג) ומביא אותה בזבחים פרק בתרא (דף קיג.). והכי תני לה בתוספתא פעם מצאו עצם בלשכת דיר העצים ובקשו לגזור טומאה על ירושלים עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בושת היא לנו ולא כלימה היא לנו שנגזור טומאה על עיר אבותינו ה) איתמי מבול איתמי נבוכדנצר כלומר כבר נבדקה העיר מהם ופנו אותה אין לנו להחזיק טומאה אחרת ובאותה שעה נמנו וגמרו שיהא מלקט עצם עצם והכל טהור · יש מפרשים מפני כי היו משליכים שם עצמות הקדשים ונמצאו שם עצמות אדם בין העצמות לכך מלקט עצם עצם כלומר בורר עצמות האדם בין עצמות הקדשים והשאר הכל טהור ויש מפרשים שמצאו אותם מפוזרים שמונים בארץ וכשחפרו בה מעט נתגלו ואמרו חכמים אף ע"פ שבשלש מקומות וארבע נמצאת הטומאה לא פסיק עוד טומאה אלא מלקט אותם עצם מכאן ועצם מכאן והשאר הכל טהור ו): ו מביא אותה בשבועות פרק שני ופשוטה היא: ז טומאה וטהרה פסלות והכשר קאמר וכן רחוק וקרוב אלא שהטומאה הוא פסלות גמור וריחוק וקרוב הוא הולד פגום שאמרו חכמים אי נמי הטומאה פסול כהונה: אלא לרחק את המקורבים בזרוע וכו' דכתיב והשיב לב אבות על בנים וגו' משמע ליה על קירוב משפחה קאמר: ר' (ישמעאל) [שמעון] אומר להשוות את המחלוקת שיש בין החכמים בדברי תורה (ר' ישמעאל) [ר"ש] דריש מהני קראי לעיל דכתיב זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים וכתיב בתריה הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים וגו' כלומר על החוקים והמשפטים ישוב לב האבות עם לב הבנים שלא תהיה עוד מחלוקת ביניהם: וחכמים אומרים לעשות שלום בעולם · כלומר לעשות שלום לישראל מן האומות ולבשר אותם על ביאת הגואל וזה יום אחד לפני ביאת המשיח והיינו דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם כלומר לב האבות והבנים אשר נפל בם מורך מפחד וברחו אלה פה ואלה פה מפני צרותם ישוב אותו היום לגבורתו וישובו אלה את אלה ויתנחמו זה בזה אמן וכן יהא בימינו והא דכתיב בסיפא דקרא פן אבא והכיתי את (כל) הארץ חרם לדעת כולם על המקרא הראשון הוא חוזר וכך הוא פירושו זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב וגו' ואם תזכרו הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' פן אבא והכיתי את (כל) הארץ כלומר זכרו תורתי פן אבא והכיתי את הארץ חרם ואם תזכרו לא אבא ואשלח לכם מושיע רב והושיע אתכם מאויביכם אמן במהרה בימינו:

עוד יש לפרש ז)מלקט עצם עצם והכל טהור לומר שאין להם (אלא) שכונת קברות וכן שנינו בתוספתא דאהלות פרק ט"ז פיקא שמטילין (אותו) [לתוכו] הרוגים מלקט עצם עצם והכל טהור והנקבר שלא ברשות אין לו שכונת קברות ובמשנת אהלות פרק ט"ז [בור] שמטילין לתוכו נפלים או הרוגים מלקט עצם עצם והוא טהור ר' שמעון אומר אם התקינו לקבר מתחילה יש לו תפיסה והנך עצמות דלשכת דיר העצים כי האי גוונא הוא דהוו ולא חיישינן לשכונת קברות וזה עיקר וברור: (לעיל פ"ז מ"ב) העיד ר' צדוק על ציר חגבים טמאים שהוא טהור שמשנה הראשונה חגבים טמאים שנכבשו עם חגבים טהורים לא פסלו את ציר: מפרש בירושלמי (פ"י דתרומות) מהו טהור טהור מלהכשיר הא לטמא טמא בכל שהוא הא דקתני טהור מלהכשיר בשערב בו מים קאמר כדאמרינן בבכורות (דף כג:) נחשדו עמי הארץ לערב מהלה בצירן ועל ידי תערובת המים הציר מכשיר אבל בפני עצמו לא מנו אותו בכלל עם המכשירים במשנת מכשירין ומסתברא דלא מכשיר דלא עדיף ממי פירות ועכשיו בא רבי צדוק והעיד על ציר חגבים טמאים שהוא טהור מלהכשיר בא לומר שהוא אסור באכילה ואפילו על ידי תערובת ציר של חגבים טהורים הלכך אף על פי שערב בו מים כמי שזרק אותם לטיט דמו ובטל חשיבותם בתוכו מלהכשיר לפי שאינו דבר שהוא ראוי לאכול ולא למכור שאין מוכרין כיוצא בו בשוק דאילו למשנה הראשונה כיון שהיו אומרים שאינו אסור ואינו אוסר תערובתו אם ערב בו מים כבר חשב את המים מחשב הציר עמהם להכשיר ולקבל טומאה ואפילו למשנת ר' צדוק לטמא טמא בכל שהוא שהרי המים טמאים על גב עם הארץ ובבכורות פרק ג' (דף כג.) גרסינן אמר ר"ל משום רבי יהודה נשיאה הלוקח ציר מעם הארץ משיקו במים והוא טהור מה נפשך אי מיא רובא ניניהו קא עבד להו השקה ואי רובא ציר ניניהו ציר לאו בר קבולי טומאה הוא מאי איכא משום מישעא דמיא הא בטלי להו ברובא ולפי זה הענין נ"ל כי למשנה הראשונה שהיו אומרים שהוא מותר ומכשיר ע"ג המים בשערב בו מים קאמר ואילו למשנה אחרונה כיון שהוא אסור באכילה אע"פ שהוא רוב המים אינו מכשיר כנ"ל · עוד י"ל דר' צדוק נמי להקל בא לומר שהציר של חגבים טמאים אין דרך בני אדם לכנסו וכל כך הוא נמאס שאפילו המים שבו הוא מבטלן מלהכשיר מפני שהוא כמשקה סרוח וכל שכן שאינו אוסר את עירובו בציר חגבים טהורים אבל לטמא טמא בכל שהוא דקסבר ר' צדוק לענין טומאה כיון שכבר היו המים טמאים קודם ערובן ועדיין הוא ראוי לאכול על ידי תערובת לא בטלה טומאתן מהן אבל הכשרן שהוא מכאן ולהבא אחר שנתערבו בציר בטל מלהכשיר נמצא מעדותו של ר' צדוק למדנו שאפילו להכשיר אינו ראוי ואפילו על ידי רוב מים שבו ואילו למשנה הראשונה מכשיר היה שלא היו חושבים אותו כמשקה סרוח: וזה הפי' נ"ל יותר מכוון שאילו בא ר' צדוק להחמיר כפירוש הראשון לא היה פותח דבריו בטהרה והאסור בא מן הכלל אבל היה פותח באסור והטהרה היתה באה מן הכלל:

סליקא לה מסכת עדיות עם פירוש הראב"ד ז"ל

רמב"ם

טהור אבל לכתחלה נאמר לאותו האיש שנסתפק איך מפסיד שתטבול כיון שהמים מצוים על דרך שמירה ואמר הוא כי אינו צריך טהרה ואפילו לכתחלה ולפיכך נקרא יוסי שריא לפי שהתיר שלשה דברים כמו שאתה רואה וכן דרכן שכל בית דין שמתיר שלשה דברים נקרא בי דינא שריא ופסק ההלכה בספק טומאה ברשות הרבים שנאמר לו איך מפסיד לטבול ואם לא טבל ונגע בקדשים הם טהורים בלא ספק לפי שספק טומאה ברשות הרבים מכלל ספיקות שטהרו חכמים ועדותו ברורה והלכה למעשה: ה כשיעיד עד אחד שמת בעל האשה תנשא על פיו וזה מפורסם וכבר נתבאר באחרון מיבמות: ודיר עצים הוא מקום ששם העצים ששורפין ע"ג המזבח הוא לשכה בעזרת נשים על ימין הנכנס במקדש מאותן הארבעה לשכות שיש באותה העזרה כמו שנצייר כשנעשה תבנית המקדש ואירע שמצאו באותה לשכה עצמות מת וציוו ללקטן אחד אחד בלבד ונשארה כל העזרה וכל האנשים שהיו משתמשין בהם והכלים הכל טהור ולא אמרו שמא נטמא זה בזה וזה מזה ונגעו בטומאה אבל היא כמו רשות הרבים כמו שביארנו ולא חפרו בארץ גם כן כדי שיראו אם יש שם קבר אלא לקטו מה שמצאו בלבד ולא גזרו טומאה על ירושלים בשבילם אבל העמידוה בחזקת טהרה כמו שאר ארץ ישראל כמו שנתבאר בגמרא בפרק אחרון מזבחים וכל זה ברור: ו זה המאמר ברור וכבר ביארנו בשני משבועות כי מן העיקרים קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא ורצוני לומר בקדושתה ראשונה קדשה שלמה ע"ה ובמקדש בלבד הכל מודים בו אבל בקדושת שאר ארץ ישראל יש בו מחלוקת ואנו סומכין בזה על קדושת עזרא והוא קדושה שניה ולדברי הכל שקדושה שניה והיא כל מה שהחזיקו בה עולי בבל קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא: ז לא נשמע ממרע"ה זה הלשון אבל שמע ממנו זה הענין לפי שמשה ספר בביאת המשיח ולשון התורה אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' ומל ה' אלהיך וגו' וזולת זה והגיד להם ג"כ מפני הגבורה בהקדמותיו וסבותיו ושיקדים אותו האיש ליישר לו הארץ והוא אליהו והודע להם שהאיש ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה אבל יסלק ויסיר החמסים בלבד ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה אבל נפלה שמחלוקת ברעות שיסיר מה הם אמר רבן יוחנן בן זכאי שהרעות שיסיר הם להרחיק אדם פסול ביחסו שנב כשר בזרוע ולקרב האדם כשר שהורחק מקהל כהונה או מקהל ישראל בזרוע והמשיל בשתי משפחות שהיו אחת כשרה והשניה פסולה ונתגברו בני ציון עליהם והשיבו הפסולה כשרה והכשרה פסולה והתבונן היאך בורחין חכמים מלשון הרע כי אע"פ שהיו יודעים השתי משפחות זכרו העשוקה בשמה ואותה שהיתה פסולה בבירור והשיבו אותה בני ציון כשרה בזרוע לא פרסמוה אבל אמרו ועוד אחרת היתה שם וקרבוה בני ציון בזרוע ורבי יהודה אומר אין העוסק אלא לרחק הכשר בלבד וחכמים אומרים אין עוסק ביוחסין כל הנקרא בשמו הכל יתיחסו אל האמת והתורה שהיא אב הכל אבל ההתעשקות והרעות הם השנאות שבין בני אדם לפי שהם חגס והוא חומס בשנאתו אותו והוא אמרם לעשות שלום בעולם:

סליקא לה מסכת עדיות עם פירוש הרמב"ם ז"ל

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה כג ואזדא תמיהת הכ"מ וע"ש:
יא ב מיי' שם פ"ז הלכה טו:
יב ג מיי' שם הלכה יד והלכה טז:
יג ד מיי' פי"ב מהלכות מלכים הלכה ב:

תוספות שאנ"ץ

ספק ספיקא: ה העיד ר' יהושע על העצמות שנמצאו בדיר העצים אמרו חכמים מלקט עצם עצם והכל טהור נראה לפרש דילקט העצמות כמה שיוכל ולא יאמר דתחתיהן איכא טומאה ונחזיק אותו מקום בטמא אלא ודאי נחזיק אותו בחזקת טהור והטומאה כולה נמצא והכי נמי תניא פרק בתרא דזבחים מעשה ומצאו עצמות בדיר העצים ובקשו לגזור טומאה על ירושלי' אמר להם ר' יהושע לא בושה היא לנו שנגזור טומאה על עיר אבותינו איה מתי מבול דלא (היה)[ירד] מבול לא"י. איה הרוגי נבוכדנאצר והא העיר בחזקת טהרה: ו א"ר אליעזר שמעתי כו'. א)פ' קדשי קדשי' מייתי לה תלמודא: ז וחכמים אומרים לא בא אליהו אלא לעשות שלום בעולם שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם · ברוך אתה ה' למדני חקיך:

א) משנה זו לא הוזכרה רק במגילה י' ובשבועות ט"ז. אך בזבחים (דף ס"ב) איתא דנביא א' העיד להם בעת שעלו מן הגולה שמקריבין אע"פ שאין בית ע"ש.

מסורת הש"ס

א) [יבמות קטו. קכב.]: ב) זבחים קז: שבועות טז. מגילה י.: ג) שם [זבחים סב.]: ד) קדושין עא.: ה) נ"ל איה מתי מבול איה מתי נבוכדנצר יעב"ץ: ו) עיי' לקמן במתני' ז' ר"ש עוד כו': ז) לעיל משנה ה':

שדה צופים מהרב הגאון מוהר"ר בצלאל רנשבורג זצ"ל:

פרק א משנה ג הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין המקוה. הרא"ש בנדה הלכות מקוואות סימן ב':
פרק ה משנה א ומודים בבילת טריפה שהיא אסורה. הרא"ש בב"ק פ"ה סימן ב': שם משנה ז בשעת מיתתו אמר לבנו בני חזור בך בד' דברים שהייתי אומר. הרא"ש במו"ק פ"ג סימן ע"ח:

הגהות וחדושים על מסכת עבודה זרה

מאת הרב הגאון הגדול כו' מוהר"ר שמואל שטראשון זצ"ל מווילנא.

דף ב ע"א תד"ה לפני אידיהן ג"י. מגינא בסוף כי הכא כו'. אין זה ממש בסוף כי לפני אידיהן הוא הגבלת זמן המנין והוא חלק ממנו ושוה להא דבו"ד בודקין אס"ז ולנג"ד שוו גיטי נשים דהמנין קודם להמנין רק הוא נגד להא דז"י קודם יוה"כ. ועי' לשונס בריש קדושין: **גמרא** הא בישראל כתיב דאריב"ל כו' כצ"ל: **שם** ואומר למי שעסק בה. בעי"י הגי' כל מי שעסק כו': **ע"ב** בסופו איתגורי איתגור כו'. כתב הרש"א בח"א אבל ליכא למיפרך דמאי בעי לדיינם כיון דהתירן כו'. הן כאן לא מצינו דבא לדיינם רק דלא בעי ליתן להם שכר. גם נראה דאשתמיטתיה פרש"י לקמן (ו) ד"ה ולפני עור „וגבי דהתירן כו' עתידין ליתן אס"ד כו'" [וי"ל דרש"י לא כתב כן אלא לפי מאי דמסיק מר בריה דרבינא לומר כו'. אבל לקס"ד דמקשה איתגורי איתגר משמע ודאי דאין נענשין ג"כ]:

דף ג ע"א תד"ה ככנים ואתה בן אדם ולא אל כו'. מלת בן ע"ם כי איננו במקרא ולהרש"א בח"א הטעתו הגי' המשובשת ע"ם: ד"ה יבוא וכן הגיורת כו' שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו כצ"ל: ד"ה היום תימה כו'. לע"ד אין כאן תימה כי מה זה רומיא מדרש על פשט. הא דהכא דרשא היא מדהמניך היום לעשותם. ופשטיה קאי על מצוך כי התם. ולשון מאי דכתיב מצינו רבות על אסמכתות רחוקות ומהן בגיטין (ז) מ"ד קינה ודימונה כו' ע"ם: **ע"ב** **גמרא** כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג אומרים להם כו' ע"מ באתם אומרים להם כו' כצ"ל: תד"ה שניות. דמסקינן בסמוך לאבותות כו' כצ"ל:

דף ד ע"א **גמרא** לא שורש בעה"ז כו'. סנהדרין (קי ב): **שם** רתכפ"א חמה אין לי שכבר כו'. גי' רש"י ר' אחא ב"ר חנינא וכ"ה בעי"י וע"ם ברי"ף: **ע"ב** שמי זכר נא כו' עד הגלגל כו' כצ"ל: **שם** והריב"ל כ"מ כו' באות ומעידות כו' כצ"ל: **רש"י** ד"ה בתלת שעי קמייתא בשעת תכון. המ"א בסי' תקצ"א סק"ט הבין כוונתו דעל שעת זעמו קאמר ולכן הפלה דבשעה א' וב' שרי דהא כ' התוס' דזעמו הוא בשעה ג'. אבל הש"א בתשובה ה' כתב דרש"י יכוון על הכון דמחמת הדין כדאמרי' לעיל (ג ב) מקמי דליפים הכון אף. אך מה שהבין שם דעת התוס' בדברי רב יוסף שעל שעה ג' דוקא קאמר. נ"ד במתכ"ת דפשוט דליונס הוא על הא דאביי המוקדם. והראיה דבתר הכי לייגו על ש"מ הקדום ג"כ לדרב יוסף. וכבר נדפס זה בשמי נק"א שם: ד"ה מוספי כה"ם. מתוך שהוא מתפלל מלכיות כו' עי' מהרש"א. והמ"א שם פי' דקושיית דלפרא נמי הכוונה על דכל ימות השנה ע"ם. ואם נייחס דעת המאור בסוף ר"ה דמשורש הלכה כל התפלות דכל השנה בין דערבית בין דשחרית כו' תמע הן לרש"י ז"ל א"ש כפשטיה:

דף ה ע"א **גמרא** ואם תמצא ליצור אומרים לו כלך כו'. הגרי"פ הגיה להו. לכו. ול"נ דא"ל כי ליצור הוא שם לקבוץ פרטים בל"י כמו עם וכן מצינו בפסחים (ע ב) תפש ליצורין של מלה ואחד של ממן וכן בכל הסוגיא שם: **שם** אבל יחיד (דלא אלימא זכותיה) אימא לא. כנך ג"ת אמר קבנתים ליתנייהו בעי"י: **רש"י** ד"ה דתן ואבירם. והכא במבקשי נפשו כתיב כו' כצ"ל: תד"ה אלא וי"מ דמשמע ליה כו' כצ"ל: **ע"ב** **גמרא** דשכיחי מומין דפסלי כו' מנחות (קא) בכורות (נג ב): **רש"י** ד"ה עי"ש האחרון ש"מ תפני כו'. דתנן מי שלא חג כו'. קשה דהא הרמב"ם כ' בפ"ה מהל' חגיגה ה"ה דמצוה להקריב בראשון כו' וכל המאחר כ"ז תגונה ועליו נאמר טוני מתועד כו' ועמש"כ במגילה (ה). ומעלרם די"ל נמי תשלומין כ"ז ל"ק על פרש"י די"ל דכיון דהם ימי מלאכה אין דרך לשהות בהם בירושלים וכולן מקריבין בראשון. ופשת נמי הוא"ל דקונה נצרך פשתו קודם יו"ט קונה ג"כ לצורך עולת ראייתו ושלמי חגיגתו. אבל קשה דכתב נמי צריך לקנות קודם יו"ט לשלמי שמחה דטהנת כל ז' וי"ל: **גמרא** האי תנעי' ליה למעוטי טרפה כו' עד סוף הסוגיא. אנכי מסתפק אי מיעוטא דטרפה למסקנא הוא לפסול קרבן או לקיום העולם ולטובה. ובדברי התוס' ומפרשיהם יש פנים לכאן ולכאן וליכא למישמע מינייהו. ונ"ל דלמ"ד טרפה אינה יולדת דמימעיט טרפה מן לחיות זרע ע"כ אתך אתא למעוטי טרפה אף לקרבן ומורן קושיית התוס' ד"ה והשתא. ולמ"ד דטרפה יולדת דל"ל אלא חד מיעוט דאתך אמרי' דלא אתא רק לפסול לקה"ע ולנוואה וכמש"כ התד"ה תנין לענין זקן וסרים. וה"ת איך ילפינן לדידיה מן מכל הפי מתוסר אבר דלמא מהא למעוטי טרפה לקרבן דמסתבר יותר כמש"כ התד"ה אלא. עי' לשון התוס' בזבחים (קטז) ד"ה אבל ויתייבא לך. אולם עדיין קשה מאי פריך והשתא דנפ"ל מאתך לחיות זרע נ"ל. הא אצטריך תרי מיעוטי לטרפה כדאמרן. וי"ל ואכמ"ל:

דף ו ע"א יום א' לדרי"ם לעולם אסור. נ"ל דל"ל אסור: **רש"י** ד"ה ולפני עור. ואהכי קא עבר כו' ובאיגול שבת כו'. הגרי"ף הגיה ואהכי ובגליון נדפס עוד הגהה. ופי' מהרש"א באור דבריו כפי הגי' שלפנינו: **ע"ב** **גמרא** אמר אביי גזירה לשאול משון אתו לכשאין. מכאן ראיה לטעה"ש שהבאתי בריש חגיגה ודלא כהגרי"י שהבאתי שם. ובנדרים (מג) יש גירסאות מטוקות במפרשים שם: תד"ה ת"כ דב"ל. ועוד דלקמן כו' דחכמים דמתניתין א"ל נו"נ אסור כו'. עי' מהר"ם שנדחק. ול"נ דכוונתם דיש לפסוק כחכמים נגד הת"ק וכמש"כ הרא"ם בפ"ו דב"מ סימן י"א וי"ב ועמ"א סי' קפ"ח סק"ה וכן הרע"ב בפ"ו דנדרים מ"ח פסק כחכמים נגד הת"ק [וכן בפ"י דנדה מ"ו ולא כן פסק שם פ"ב מ"ו]. אבל בב"מ (עב ב) פוסק הרמב"ם כת"ק נגד חכמים לענין פסיקה על השער וגם הרא"ם דפליג עליה שם לפסוק כחכמים הוא מטעמים אחרים עי' שם. ועל מש"כ הרא"ם שם בפ"ז הטעם משום דלשון חכמים טולל רבים. ק"ל מחולין (פ"ה) דלהר רבי דבריו של ר"מ באוה"ב ושנאו בלשון חכמים ודר"ש בכסוי ושנאו בלשון חכמים ובגיטין (כז) מדקתני במתניתין ר"מ כו' וקתני לה בברייתא בלשון חכמים. ולקמן (ז ב) מאן חכמים נחום המדי הוא וכיוצא בזה הרבה. וליינם הגרי"פ בעירובין (פג):

דף ז ע"א ד"ה שבישא. ואפילו במחלוקת ואח"כ סתם נמי כו' ופסיק כו' הלכה כר' יוסי. פי' שם שמתסתם סתמי ע"ד ביבמות (מב ב): ד"ה נשל תורה. רש"י היה פוסק כו'. כ"ה לסדיא בתש"י חולין (ג): ד"ה ותנן. ונמקשת דמאי מיתניא בהדי הכיא דשם האכך כו' כצ"ל והוא בתוספתא דפ"ב דדמאי והמניין שעה: **ע"ב** **גמרא** יום א' לדרי"ם לעולם אסור. שמש"כ לעיל (ו): **שם** כל מילתא דאמר ס"ל נשתקע הדבר כו'. גם בפ"ה דנזיר מ"ד אותא וזו שמום שפה נחום המדי כו':

דף ח ע"א **רש"י** ד"ה אלא לאו למעוטי. דל"ת מאי דזבני כו' כצ"ל: **ע"ב** תד"ה מכי. דבכה"ם לא מצינו כו'. שלמון תמוה קצת דהרי בשבת (קלט ב) איתא ואחד שכר שמורים. אלא דר"ל דלא היו רגילין לשמוה בדמשמע בר"פ ואלו עוברין וכדכתב הרב"י ביו"ד ר"ס קי"ד על המרדכי בהיתר שכר שלנו: ד"ה קרמסים. פי' כה"ד. ונ"ל דלפ"ז א"ש מה שהסברייתא ברתשונה לא הגאה נמי יום ששפסק בו · מפני שקרמסים שלל ב' תפיסות: ד"ה מלמד. וא"ת והא ירושלים כו' דכתיב במקום אשר כו' כצ"ל דברים (יב יח):

דף ט ע"א **רש"י** סד"ה למותריה. ודרך קצרה נקט למילתיה. גם הוא ז"ל נקט כאן דרך קצרה ובסה"ד השמון הוסיף דברים ועוד דנמי כו'. והא דל"ק משום סימנא דשמרים שנה כמש"כ לקמן בסה"ם. משום דמשל פ' היה ג"כ משכה סימנא ושנה בן שמונים שנה: ד"ה ה"נ דבי תמיינה. הכי תק"ג שנה לגא כשנולד שם כדכתיב שם בן ק' כו' כצ"ל. ודש דע"ב שנה שהמבול היה שולה מן השמין כדאיתא בב"ר פ' ל"ג סי' ו' ובירושלמי ריש ר"ה. דאלא"כ הרי שם היה או בן ק"א שנה. או דיהיה פי' שנתים אחר המבול אחר שהתחלתו. או כשהולידו היה בן מק"ב בלימות והמבול השמיל ברמשים שם מאות וכ"מ בב"ר פב"ו „דאפי' יפת שהוא הגדול לשנים המבול היה בן ק' " והר"ק: ד"ה דכשה כלין. לך המשא מאלפים דתורה כו' כ"ה בעי"י: **גמרא** כמה בלחן כו' תמ"ח שנין כי מעיינת כו' כצ"ל. ומלת הויא למחוק וכן בעי"י ליתא: **ע"ב** **רש"י** ד"ה הלי מאן דל"י בכמה שני בשנות כצ"ל: ד"ה גמפי אדא שתא כצ"ל בלא ו':

דף י ע"ב ד"ה ושימה לאסקן. וכמן בגזל טמא משלה כו' כצ"ל:

דף יא ע"א **גמרא** ומשמה שמת ר"ג הזקן כו'. ברי"ף ורא"ש ליתא מלת הזקן. ול"נ כי אונקלוס היה תלמיד ר"א ור' יהושע (מגילה ג) שהיו בימי ר"ג דיבנה בן בנו של ר"ג הזקן. והלא כבר"ח שהביא בהרא"ש הזקן. וכן בסה"ד שהפסיק הזקן ולא הביר: **רש"י** ד"ה עוקרין. העידין לבד כו'. מלת לבד נמאה הדיין לסה"ד הקודם: תד"ה בנא. ולהרסיב במ"ש כ"ל כו': **ע"ב** ד"ה מסקל. וא"ש כו' סרין אספרי כו' פלגא דותא כו'. אולי לשיטתייהו בסוכה (כב ב) ד"ה כוותא ע"ש. אבל לסרא"ש שם אין כאן קושיא כלל ע"ש ועי' מה שכתבתי בבבא קמא (ל' ב) בס"ד:

דף יב ע"א **גמרא** ס"ד כו' ולא מתוכה לביר אמרם. נראה דר"ל דאפי' ליכנס לתוכה כדי לגבם דהן שליה לביר אמרם ולא יתמכתה בתוכה ג"כ אסור: **רש"י** ד"ה הכא

נמי הא'. ונקרבים היום לע"ז כו'. נראה דל"ל היו תחת היום פי' בתוספות ור"ן: ד"ה רבא אמר. דמיסתפי כו'. הב"ח הגיה ומיסתפי. ור"ל דזה הוא טעם אחר: תד"ה דכוותה. וקשה דלקמן פ"ב כו' ומייתי ראיה ממתניתא כו' כצ"ל: **ע"ב** ד"ה פרלופות. מ"מ כיון דאיכא נמי כו'. נ"ל ראיה לזה מיבמות (פב) כל בדאורייתא ל"ש איסור לאו ול"ש איסור כרת. טו"ם (קי"ט) מה לי איסור כרת מ"ל איסור לאו: ד"ה הבולע. ואע"ג כו' מ"מ מחללין כו' כיון שיש בה סכנה כו'. עמש"כ בק"ד ביומא (פד ב):

דף יג ע"א **רש"י** ד"ה מהנה לא כ"ם. א"כ הוא יהיב ליה לבעל החנות מכח מכירתו כו' כ"כ דל"ל: בסה"ע דמתהני מהקדש ומעיל כצ"ל: תד"ה לא היו מחרימין. שיכול ליתנו לכהנים מיד. ר"ל משום דכ"ז שהן בבית בעלים ה"ה כהקדש לכ"ד (ערכין כט). אך מה שהביאו מהא דאמר עולא כו'. ל"י כוונתם דלפמש"כ לקמן בדבור הסמוך לית משם ראיה כלל: **ע"ב** ד"ה נוטל. אבל בכור כו' אין לקונסו כו' ואע"פ שהוא יכול כו' אם לא עשה אין לקונסו כו'. לכאורה בפשוט הל"ל דבכור הוא לכהן ואם הבעה"ב עשה שלא כהוגן שלא הטיל בו מום קודם כו' יוקנס הכהן. ואולי כוונתם על בכור שנולד אצל כהן גופי'. והטו"ב בחלק יו"ד סי' פ"א מוקי לבריהם בספק בכור דנאכל לבעלים (מפני טעם אחר) אך בין לדידי ובין לדידיה יקשה קצת לשון התוס' „רק שיתננו לכהן" ולדידיה י"ל קצת כגון שנולד הספק בשעת לידה כגוונו דפ"ב דבכורות ממ"ו עד סה"פ: **גמרא** בע"מ נהי דל"ת לגופיה לדמי חזי לאפוקי כו' ועפרש"י. ק"ל דהא פלוגתייהו הוא בבכור והוא אין לו פדיון וא"כ ל"ח גם לדמי. ותמורתו ג"כ אינה קריבה כדאיתא בתמורה (כא) ויותר הל"ל כלשון התוס' בתמורה שם בד"ה המטיל. „משום דחזיא להקרבה קודם המום אבל כו' " ע"ש. ודבריהם צ"ע דשבקי סברת הש"ם דהכא ועמש"כ שם. ואין לומר דהתם בבכור גזר ר"מ אטו שאר קדשים דא"כ מנ"ל לרתב"א שם דרבנן פליגי עליה בהא דמטיל מום בבע"מ. דלמא גבי בכור דוקא דאינה אלא גזירה התירו משום הקזה. דהא גם לדידיה מדרבנן מיהא אסור אף לדידהו ולא התירו אלא משום הקזה כמש"כ התוס' שם וא"ש טפי דנקט פלוגתייהו בבכור ולא בשאר קדשים. ועוד יקשה מ"ע דר"י שם דגזיר מקום שאין עושין בו מום אטו מקום שעושין כיון דהיא גופה גזירה הוה ליה גזירה לגזירה וצ"ע:

דף יד ע"א תד"ה תורניתא. ועוד קשיא כו' והתנן כו'. מה שמקשה מהר"ם דהא יל"פ דהכוונה הוא משנקלן ע"ש. לק"מ דא"כ מאי פריך לקמן בדקל טב והתוס' דייקי לומר דהכי דייק לקמן כו'. ול"ל דאף דגם לאחר שנקלן מקרי דקל כדאר"פ בב"ק (צו) לא תשני ליה הכי דקי"ל דאין דרך להצריכו לע"ז משנקלן: ד"ה בנות שוח. ולגבי שביעית כו' הוי קברי כו' ולא כתר לקיטה. בר"ה כתבו אלא בתר לקיטה וכ"א בר"ם ליש דמאי: **ע"ב** ד"ה חלב. ובערוך פי' על חלבא דהכא כו' כצ"ל: ד"ה שלמין. וכן לא ימכור לו כו' כצ"ל:

דף טו ע"א **רש"י** ד"ה גזירה משום שאלה. ועביד ביה מלאכה בשבת וקא עבר בלאו כו' וכ"כ הר"ן. אבל התוס' בר"פ במה בהמה כ' דשביתת בהמה אין בה אלא איסור עשה דלמען ינוח כו' וכ"כ הרמב"ם בכפ"כ וע"ם במ"מ. ואולי לזה כוונו התוס' במש"כ דנאמר חמיר טפי ועי' בר"ן: ד"ה יאכילנה. אינו גזלן כו' לפי כו'. צ"ע דלפ"ז מאי פריך הגמרא בגיטין (ל) ואע"ג דלא אתו לידיה ע"ש: תד"ה ושמעה. ואור"י דמשום כו' לא הוה אסרינן מכירה משום נסיוני דלית ביה איסור כי אם לפי שעה ודוקא משום שאלה כו' כצ"ל: ד"ה שרא. והרר"ש פי' כו'. עי' מהרש"א ומהר"ם שנדחקו. ול"נ דבשבורין הטעם משום חשדא דיתמדוהו שמכרם שלמים דבאיסור דרבנן נמי גזרו משום חשדא כדלקמן ס"פ גבי מרחץ ובר"פ דשביעית ועמש"כ שם: ד"ה אימור. וקשיא לר"ת כו' משמע דפרות יותר הן בנות חרישה כו'. שמעתי מאחד א' לייחב דבכל הכי דמייתי הם אצל ישראל דמוזהרין על השיקום לכן לא היו חורשין בשוורים כי קודם סירוסן הם נוגחים ומתמגעים [עי' ב"מ ל' רע"ב בפירש"י] אבל הכא בעובדי כוכבים שאינן מוזהרין או אינן זהירין בסירוס: **ע"ב** **גמרא** אמר רבה מי דמי כו'. ובגליון ס"א רבא. לקמן בתד"ה רבה מייתו לגי' זו: **רש"י** ד"ה אלמא לא חשידי. ואפ"ה כו' הא בהמה גסה כו'. לע"ד לחנם פי' הקושיא מדיוקא. דמגופה דבמקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין בדקה נמי שמעינן שפיר: תד"ה רבה. דרובא לרדיא זבני. כ"ה בב"ק (מו ב) ובב"ב (לב ב):

דף טז ע"א **גמרא** א"ל והלא מרביעין עליה ויולדת כו'. והרמב"ם בפי' כאן ובפסחים כ' טעמייהו משום דממעטת לטחון וע"כ ה"ל ג"א: **שם** אריו"א הל' כב"ב. הן הרמב"ם שם ושם כתב שאין הלכה כבן בתירא. וכן בחבורו בפ"כ מהלכות שבת הלכה ד לא התיר אלא סוס העומד לרכיבת אדם דמודו ביה רבנן. וכן שם בפי"ח הע"ז פסק דלא כב"ב בשבת (לד) במוליא בהמה חיה ועוף. והוא וב"ב אמרו דבר אחד (שם) (ולפלא בעיני על הגר"א ז"ל בשו"ע או"ח סי' ש"ח סעיף מ' בגליון שכ' בשם הרמב"ם שפסק כב"ב וע"ש במ"א ס"ק ס"ז) והתוי"ע בפסחים כתב דהרמב"ם ע"כ ל"ג בגמרא דהל' כב"ב. אבל עדיין ק"ל מהא דר"פ נוטל רבא כב"ב ס"ל כו' וה"ל לפסוק כרבא. לכן נ"ל לייחב ע"ד שכ' הב"י בשי' רל"ה בדעת הרמב"ם דהא דפסק שם בגמרא הל' כב"ג היינו לאפוקי מדר"א כו' אבל במאי דאמרו חכמים כו' הל' כוותייהו דיחיד ורבים הלכה כרבים ע"ש. וה"נ י"ל הכא דל"פ הל' כב"ב אלא לאפוקי מרבי. וכ"מ מהא דקבע הש"ם ההלכה אחר הברייתא דפליג ביה רבי ולא קבעה אמתניתין. והא דל"ק הלכה כחכמים הוא בכדי שלא נטעה דטעמייהו דאסרי בסוס הוא כרבי כקושיית התוס' במתניתין ואסרי אפי' במיוחד לרכיבת אדם קמ"ל דהלכה כב"ב דל"ח לטעמיה דרבי וממילא במיוחד לרכיבת אדם דלכ"ע נושא א"ע מותר. ומיושב ג"כ דברי הה"מ והגמי"י במש"כ ע"ד הרמב"ם בפ"כ כב"ב. ובפשוט י"ל דל"פ כב"ב אלא בהא דמתיר בעושה מלאכה שא"ת עליה חטאת. ולכן במיוחד לרכיבת אדם דלכ"ע נושא א"ע מותר. והא דר"פ נוטל י"ל נמי דהא דקאמר כר"כ לאו לאפוקי רבנן אלא משום דבדבריהם אינו מבואר דבאדם מודו לכן קאמר כר"כ והוא ומחלוקתו קאמר וכמו שפירש"י בפסחים (כז) גבי ר"ה יוליך הנאה · ובבכורות (טו) ותני זו דר"ש ומחלוקתו ועי' בב"ק (מט ב) בתד"ה ותני ובמה שציינתי שם. ויתורץ ג"כ תמיהת התוס' בשבת (לד) בד"ה אבל: תד"ה אלא וג' מחלוקת בדבר. עי' מהר"ם. אבל בשבת (נד) בד"ה בסוס כתבו דאף חכמים אוסרין בכל הסוסים אפי' במיוחד לרכיבת אדם דלא חלקו חכמים בסוסים: רש"י במסנה בסוסה כמו אפרודיטא בבה"מ. הוא לקמן (מד ב): **ע"ב** תד"ה בימוסיאות. בימוסיאות של עבודת כוכבים מותרין מפני כו' כצ"ל: **גמרא** א"ל הואיל והאמנתני עליך כצ"ל וכן ברש"י. ויש ע"ם עוד ברש"י ול"ל במה שדנתי עליך:

דף יז ע"א **רש"י** ד"ה לבסוף. קבלה ממון כזונה ובאתנן כו' כ"ה בעי"י: **ע"ב** **גמרא** אילימא תורה דכתיב זימה ומתרגמינן כו' כצ"ל ומלת בה נראה למחוק: **שם** תאמר עליך תורה ת"ל כו' כצ"ל ומלת תגלגלה למחוק וכן בעי"י ליתא: **שם** כל העוסק בתורה בלבד כו' נלא אלוה אמת. עי' בתוס'. ול"נ לפרש דתורה נקראת אמת כדלעיל (ד ב) וה"ק קרא כביכול אינו אלוה אמת ר"ל על אנשי אמת לבד אינו אלוה להגן: **שם** א"ל זקן אני ומתיירא כו' כצ"ל וכ"ה בעי"י: **רש"י** ד"ה תשמור. ואנו הולכין הלוך ודבר בד"ת. הוצרך לזה משום דמסקינן בסוטה (כא) דתורה בעידנא דלא עסיק בה לא מגנא ע"ם: תד"ה רבן של תרסיים. עי' כה"ד. נ"ל דהגי' בהון נ"ל ערסיים בע' וכן ברש"י כאן הועתק בע' וכ"ה בתוס' חולין (נז ב) וכן הערוך הביא בהון בחות ע'. ודע דגם המפרש בנזיר (נג) הביא הג' פירושים:

דף יח ע"א **גמרא** א"ל אלמלי אני כו' כצ"ל ביו"ד: **שם** א"ל השמיעני לי כצ"ל וכ"ה בעי"י: תד"ה אונס. כאותיות של אחר התיבות כצ"ל בכ"ף: ד"ה מה. א"נ בשביל כו'. תיבות א"נ ליתא בתוס' שבעי"י ונכון יותר: **ע"ב** **גמ'** ומי יימר דהכי הוא. כ"ה בעי"י: **שם** רסטו אבתריה כצ"ל: **רש"י** ד"ה מאי האי. דל"מ למיזקפא כ"ה בעי"י: ד"ה גשא ונתן. ורבנן דמפרשי משום חשד וליצנות כ"ב דל"ל כו'. ול"ל דאף במקום שמזבחין שרי לרבנן בט"ב כיון דהאיסור אינו אלא משום חשד וכמו שפי' המהרש"א לפי פי' הא' שבתוס' כי פירוש מהר"ם בדבריהם אינו מבואר: תד"ה מ"ב תימה כו' דר"מ כו' הא אין מזבחין שם שרי. לע"ד ה"נ פי' דברי ר"מ דגזיר מקום שאין מזבחין אטו מקום שמזבחין וכדמפרש הגמרא לקמן ברפ"ג כה"ל של עובדי כוכבים אסורין מפני שהן נעבדין כו' שאמר שם ר"מ עלמו ע"ם וכן בעז"ה:

דף יט ע"א **גמרא** לעולם ליגרס איניש ואע"ג דמשכח כו' נראה דר"ל דע"י שאינו לגמר בעיון וכשותק משכח מהר כמו שדרשו בפסוק ואף חכמתי עמדה לי תורה שלמדתי באף עמדה לי פי' נשאר אצלי שומד קיים: **שם** רבא רמי כתיב על גפי וכתיב על כסא כו' הן הראשון כתיב בחכמה. והב' כתיב באשת כסילות: **שם** אם משכר כנפיה של האמונה. עיין מהרש"א בח"א: **ע"ב** **רש"י** ד"ה שיחת חולין. ועושר ומרפא טוענו למה שאר"ה בכתובות (קג) ע"ם: תד"ה הניא. בסופו דא"כ היינו ר"א האמורה כו' עי' מהר"ם שכתב דס"ל להתוס' דתכשיטין דינן בעבודת כוכבים עלמאנו"ל דאסורין מיד אבל הטוש"ע בר"ס קל"ט כתבו דהוי כמשמשים דאין

דאינן אסורין עדשיעבדו (וכן פשיטא ליה להמהרש"א) וכן הרב"י כתב שם דהויה ק"ו ממשמשיה ע"ש. וא"כ לחלק בין הוי לתכשיטין:

דף כ ע"א גמרא ואף ר"ע כאה כו'. כ"ל דלא מייתי הש"ס הא דר"ע לאקשויי מיני' עליה דרב אלא אגב דמייתי מעשה דרשב"ג אייתי נמי הך דדמי לה (וכיוצא בזה כתבתי בק"א להפמ"א במגילה על הא דכי נח נפשי' דר"ז שבדף ו) וכ"מ מלישנא דתירוצא אודויי הוא דקא מודה בל"י אולם בעי"י הגי' רבנן אודויי הוא דמודו: **תד"ה** דא"ק וי"ל דודאי בכל הנך קראי כו' כצ"ל: **בא"ד** הא כתיב (מלכים א' ה') גבי שלמה כו' כצ"ל: **בא"ד** דכתיב ונשל גוים רבים מפניך וגו' ועצומים ממך וגו' החרם תחרים אותם לא תכרות כו' כצ"ל: **ע"ב גמרא** ולא בעופות כו'. ברא"ש ובעי"י הגי' ולא בעוף ולא בעופפת [וכ"ה בתוס' ב"מ ל"א סע"א] ובכרי"ף הגי' בעופה כבאינך: **שם** ת"ר מוכרין להן אילן כו' שחת כו' קמה כו' בכרי"ף הגי' קמה קודם לשחת וגי' זו נכונה כי כ"מ מהאריכותא דלקמן: **רש"י** ד"ה כמכחול קנה שהכחול בתוכה כו' כצ"ל: **ד"ה** פרישות אף מדבר המותר פורש כו' כצ"ל: **ד"ה** עהור לא ומלובן (כצ"ל) ועדיף מנקי. ק"ל מההוא ספדנא דמו"ק (כה ב) דאמר בגוא אליו נפש נקי ול"א עהור: **ד"ה** לא ידיע שבחייהו (כצ"ל) מיהו לא מיגכר דנשבה כצ"ל: **תד"ה** חסידים וא"ת כו' וי"ל כו'. ועי' בפלפולא חריפתא אות ז' מש"כ ליישב לרפב"י קרא דלבשר ענוים. ודברי מהרש"א בזה אינם מחוורים: **ד"ה** ואי. וקמה דפסדה כו' כצ"ל בו':

דף כא ע"א רש"י ד"ה משכירין בתשנה. דכי כתיב לא תתן להם חנייה בא"י כו' כצ"ל וכ"ה ברש"י שברי"ף ובהרע"ב: **ד"ה** שמיה כיבוש. הלכך שכירות שדות דסוריא כו'. הגי' שלפנינו ישרה וכן העתיקה התוי"ט. ומה שנדפס הגהה בגליון בשם הרש"א אמת שכ"ה בו אבל נראה דט"ס הוא. גם מש"כ להגיה ומיהו לא אחמור כו' אמר אבל וכו' נראה ג"כ ט"ס. רק מש"כ דאבל כו' הד"א עם למעלה ישר הוא: **תד"ה** הא. דבשכירות גופה איכא ספקעה כו' כצ"ל: **בא"ד** ואפי' אם שכרה ישראל כו'. דהא דאמרינן בפרק התכלת כו' כצ"ל: **ד"ה** קסבר. דבפ"ק דגיטין דקתני כו' ובשלשה לא"ל כצ"ל. ותיבות סיכא. דברים. מיותרות: **בא"ד** דבמכירת בתים ושכירות שדות כו'. הגי' סיפא שלפנינו נכונה. ובמהרש"א ע"ש. והמדפיסים הגיהוה עוד עס"ג בטעות: **גמרא** פיסקא וגמ"ל מוכרין. כיון דמרחק ל"ג. לכאורה קשה האיכא רקס וחגל וכפר לודים דסמיכי כדאיתא בגיטין (ד א) ובסוריא אמר שם (ח א) דמרחקא טובא. וי"ל דעל עיירות פרטים לא ראו לגזור רק על מדינה שלמה כמו סוריא: **תד"ה** אף. דשמא כו' אלא בית העשוי לדירה דכתיב כו' ביתך כו'. ג"ל ראיה מיומא (יא) דנהדא בבייתא ממעט מן ביתך דגבי מזוזה בית הבקר ובית האוצרות. ואידך בבייתא דמתייבתם אינו אלא מן לבוייא דובשעריך ע"ש: **בא"ד** ור"ת כהן כו' מדגרסי' בירושלמי אף במקום כו' הא במקום שנהגו למכור כו' ומשכיר כו'. לכאורה לסירושלמי מצי אתיה אף כר' יוסי ולא בא אלא לאפוקי מקום שנהגו אף למכור. א"כ פליג על גמרתינו דמוקי לה כר"מ דוקא ולא ה"ל לפסוק כוותיה. אולם לפי מש"כ הר"ן דאף לר"י בסוריא דמותר למכור אסור להשכיר וכ"ה דעת התוס' לקמן בפי' התוספתא כמש"כ המהרש"א א"כ ע"כ הך סיפא דלא כוותיה. אבל לא מטעם גמרתינו דאמרם דאי ר"י בכ"ד מוגר ול"ע: **ע"ב גמרא** בפיסקא ובכ"מ לא ישכיר כו' תניא רשב"א לא ישכיר כו' כצ"ל בי': **שם** אריסא דמרחן ל"ע אינפי. ברי"ף ורא"ש הגי' למרחץ: **רש"י** ד"ה כותי. דלמדרש קופריס ל"א. משמע מלשונו זה דס"ל מלאכת חוה"מ דאורייתא עי' לקמן תד"ה תיפוק: **תד"ה** אריסא. וק"ו נמי דהשתא אריסות שדה כו'. מאריסות מרחץ דפריך הגמרא מרחץ נמי כו' הוי ק"ו אליס עפי: **ד"ה** אבל. וי"ל כו' מדשביק עובד כוכבים כו' ונקט כותי כו' עי"ל כו'. מדאיירי בכותי כו' כצ"ל:

דף כב ע"א רש"י ד"ה ואם באו. כלומר אם קבלוה שתם ועשו שתם שנטל העובד כוכבים כו' כצ"ל וכ"ה בהר"ן: **תד"ה** תיפוק. דשדריה ל"מ כו' כצ"ל: **בא"ד** כדפי' ר"ת במו"ק. בהגהות הגרי"פ ג"כ ע"ש וצ"ל בחגיגה:

פרק ב ד"ה אין בסופו. ובתרי מסכתי לכ"ע אין סדר עי' מהרש"א ועמש"כ ביסוב דבריהם במ"כ פ' נשא פי"ג אות ל"ב במ"ק: **ע"ב ד"ה** ורמינהי ואע"ג דה"נ כו' מקום שהתירו ליקח מהם להקריב (חסר בדבריהם כאן תיבת וכו') דל"ש הכא דתידוק הא כו' כצ"ל: **בא"ד** וי"ל כו' דא"א שלא יתערב כו'. לכאורה אם היו נוהגין שלא לקנות הוה אסור להם מכל מקום אף ממקום שנהגו למכור מחמת מנהגם בלא טעם תערובות ובפשוט הל"ל דלמכור התירו שיוכלו למכור לישראל. ולא רצו להתמיר מלקנות מהם לקרבן דמישראל לא מספיק להו ועוד למכור אטו ליחד שייך למיגזר טפי מלקנות אטו ליחד: **בסה"ד** מפום דשכיחי מומי כו'. כ"ה לעיל (ה ב) וש"כ: **ד"ה** אי איתא. דבלא ה"ע כו' לדלמא מקצו ופלאו דבמקום דאסרי למכור אינו אלא מפום כו' כצ"ל:

דף כג ע"א גמרא הניח עליה עודה כו' כצ"ל: **ע"ב רש"י** ד"ה שאני פרה. ומיהו לענין פסולין הניא מילתא כו' כצ"ל: **תד"ה** ש"מ. וי"ל דרביעת אדם שהיא בקומה זקופה כו'. לכאורה בפשוט יש לחלק דאדם חי נושא א"ע משא"כ בהמה וכרבנן דר"נ בשבת (לד) ועמש"כ לעיל (טז) וי"ל משום דתנן בפ"ב דפרה מ"ג רכב עליה כו' פסולה. ועעמא משום דדוקא גבי שבת אמרי' שכרת חי נושא א"ע דגמרי' ממשכן כמש"כ התוס' בשבת שם: **ד"ה** אלא. וקשה דבספ"ק דשבועות כו' משני דפרה קדב"ה הוא ודוחק היא דנוקי לה כר"ש. לכאורה תמוה דשם איתא להדיא דה"א לאוקמה כר"ש דבבבייתא איתא שחטה ע"ג מערכתה אין לה פדיה ולר"ש שמעינן דנפדית ענמ"ע. ונראה דהתוס' לא הקשו ממסקנא דהתם דאדרבה פשטה משמע דמסקנא דקדשי מזבח היא ע"ש בתוס' אלא כוונתם על תחילת הסוגיא דשם דמשני שאני פרה דקדב"ה היא. דזה דוחק לומר דיכוון דאתיא כר"ש והא דלא בא בחזקת היד מהא דפריך שם ע"ז א"ה כו' הא מני ר"ש כו' מוכח דבלאו קושיית א"ה הוה מוקי לה כרבנן משום דיל"פ כוונת הא מני דר"ל הלא הא ודאי כר"ש אתיא בלא זה מהא דשנה דקדב"ה היא: **בא"ד** ועוד דסוגיא כו' ובפ"ק דמנחות ובפ"ג כו' כצ"ל:

דף כד ע"א ד"ה ואבני. והכי פריך הכא והא כתיב ואבני מלואים כו' כצ"ל: **ד"ה** וכ"א הוה מצי לאקשויי כו'. לכאורה י"ל דשאני פרה דדמיה יקרין כדאמר לעיל ודלמא ע"כ ל"פ רבנן וכו'. ואולי דלישנא דוכן משמע דטעם אחד להם וכדכ' לעיל בד"ה ש"מ: **ד"ה** וניתוש. עי' מהרש"א ודבריו תמוהים לאסור הפרה משום עול בשעה שעלה זכר על אמה. דנהי דניתוש דלמא קלטה הזרע לאלתר מ"מ אין לאסור הולד אלא היכא דנגמר צורתו וכדאמרי' בסוגיין שממרין אותה משעה שנולרה. ובבכורות (כא ב) בעי ר"א יצירת הולד (פי' בבהמה) בכמה. ולשון הרמב"ם בפ"ד מהלכות בכורות ה"ג ולד בהמה לא עמדו חכמים על מנין הימים שיגמר בו משמע דעכ"פ זמן מה ודאי בעי להגמר: **גמרא** א"ל ר"י לעבדו שכם אחד כתיב כצ"ל וכן לקמן: **שם** אלא למ"ד יתרו לאחר מ"ת הוה מא"ל. ואע"פ שנתגייר עתה כדאיתא בזבחים שם מה שמועה שמע ובא ונתגייר וכתשובת ר"א כולם גרים כו'. מ"מ בהמות שלו שהי' מ"י מקודם הוה כלוקח מן העובד כוכבים: **ע"ב** והתנן פרה ותמור בת ג' (כצ"ל וכמו שהוא ברש"י ותוס') ודאי לכהן כו' ועפרש"י ולכאורה תמוה דאדרבה מדקתני מכאן ואילך ספק דמשמע דאפי' היא עתה כשילדה בבית ישראל רק בת ג' ויום א' הוה ספק דלמא כבר ילדה בבית העובד כוכבים א"כ ע"כ ילדה לכ' שנים ושלשה חדשים ואפי' תאמר שגם בהמה יולדת לשבעה (ובעי' דרבא היא בנדה (כד ב) וגם יולדת למקוטעים עי' בכורות רפ"ג בגמרא) אכתי ע"כ ילדה לב"ש ושסה חדשים. ואולי פרש"י הנל"פ בת שלש היינו שלקחה מן העובד כוכבים כשהיא בת ג' ואז אפי' לא ילדה בבית ישראל אלא אחר עבור איזה שנים ודאי לכהן מכאן ואילך ושהתה בביתו כדי עבור וילדה ספק אבל בסוגיא דבכורות שם מוכח כפרש"י ועמש"כ ריש פרה. וצ"ל דהכוונה בדברי ריו"ח מה שאמר גבול י"ל פחותה מבג"ש כו' היינו בתוך ב"ש קודם שתגיע לשנת ג'. אבל ג"ז לא א"ש דא"כ מאי משני על ואת הפרות העלו עולה בפחותה מבמ"ש. הלא לרבנן כ"מ שנאמר פר ופרה אינן אלא בני שלש עי' בפ"א דפרה. אולם שם איתא ג"כ דאילים בני שתים. ובב"ק (סה ב) אמרינן דאיל בן יומו קרוי איל ונפקא ליה מדכתיב ואילי נאנך לא אכלתי ע"ש: **שם** ר' אלעזר אמר ד' מלך כצ"ל בצ"י: **רש"י** ד"ה טורביל שמעבירין עליו הבהמות כו'. במנחות (כג) פי' דמושכין אותו הבהמות: **ד"ה** עלה חלב. פי' מהרש"א וכ"פ הרד"ק עלה היונק חלב. וכ"ל ראיה מויק"ר פ' כ"ב שאמר שם שהיה מחוסר זמן. וא"ת א"כ מאי מייתי ראב"א מהכא דעולת נקבה כשרה בבמת יחיד הלא ע"כ הוראת שעה היתה מדהקריב מח"ז דפסול אף בבמ"י כדמוכח בתוס' זבחים (יב) בד"ה יום להרצאה. די"ל דראב"א סובר דמשום שהיה עדיין יונק אין הכרח שהיה בתוך ז' ללידתו. ומה שאמר שם עוד היה ועורה. י"ל דסובר כרב בשלהי זבחים דעולת במ"י א"ע הפשט וניתוח ומה שאמר שם עוד ולוי היה פשיטא דל"ק דהא אין כהן בבמה כדאיתא במשנה שם. ועמש"כ שם במדרש בס"ד: **תד"ה** פרה. פי' דקודם לכן ודאי לא ילדה ויש לתמוה כו' ובחולין (מז) ד"ה כל. כתבו. אם לא שנאמר דכשיולדת בשנה ב' כו' ושוב לא תלד עד שנה ד'. וצ"ע דא"כ מאי פריך הגמ' כאן: **ד"ה** מזמורא. וגל"פ כו'. פי' דבריהם בעי"י ביתר באור:

דף כה ע"א רש"י ד"ה ויעמוד השמש וד"ה דכתיב ולא אץ לבא צ"ל בד"א: **ד"ה** ויאמר ללמד. בקינה שקונן כו' כצ"ל: **ד"ה** הלא היא כתובה. צ"ל הגה כתובה: **ד"ה** דמסכתא. הפוק סומך לאליה כ"כ דל"ל: **תד"ה** למשה. שלא היה רק תשלומין כו' בימי אחז. פי' חלק (נו): **ע"ב רש"י** ד"ה איכא בינייהו. הכא דמשובה בין האנשים כו' כצ"ל: **ד"ה** נקייף. כדי שיהא שמאלו של עובד כוכבים כו' ומלת יד למחוק וכן בר"ן ליתא: **תד"ה** לא.

לכאורה מוקי לה כר"ש כו'. ושם כתבו דהא דבזמן שאשתו עמו כו' אתא אפי' לרבנן ע"ש:

דף כו ע"א רש"י ד"ה דאמרות (כצ"ל) רועות. אימא מודו ליה לר"מ כצ"ל: **תד"ה** עובד כוכבים אם אין ישראליות בעיר יו"כ תמיד כו' כצ"ל:

דף כז ע"א גמרא ואידך נמי הכתיב המול ימול כו'. עמש"כ בזה בס"ד במ"ר בראשית פמ"ו אות י"ד במ"ש: **תד"ה** איכא בינייהו. תימה כו' ואולי"י כו'. ק"ל א"כ מ"ק לעיל אלא א"ב ישראל שמתו כו' הל"ל ישראל ערל סתמא. והרב"י ביו"ד ר"ם רס"ד כתב בשם הר"מ וב"ה דמותר לערלות פסול וכ"פ הרמ"א שם. וע"כ לתרוייהו פסול. ואם כן נראה דלענין נדרים ג"כ אינו בכלל מולים וכן דקדק הרב"י שם בש"ס רי"ז מדברי רש"י. ותימה דבשו"ע סתם הדברים שם וגם האחרונים לא העירו מזה: **ד"ה** אשה. אבל בש"ג פסק כו'. וכ"פ הרי"ף בס"פ ר"א דמילה. ולכאורה סותר א"ע למש"כ בשמו בשו"ע או"ח סי' ק"ס ע"ש. ורלאיתי בכ"מ בפ"ב מהל' מילה שכתב דלריו"ח מה שאמר בברייתא שנאמר ואתה את בריתי תשמור הוא כאומר וגו' ע"ש ומיושב בזה פסקי הרי"ף: **גמרא** והאר"י אפי' ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו. בפרש"י נראה דגרים לא מתסינא: **ע"ב תד"ה** שאני. והכי איתא בירושלמי כו' עד כדון שא"ע הבא לי עלין כו' (כצ"ל וכ"ה ברא"ש). אבל בירושלמי שלפנינו שם וכן במכלתין איתא זה בלשון בעיא ופשיט ליה מהאי עובדא דר' יונה ה"ל למרמורין (וכצ"ל בתוס' ועי' בנדה ס"ג במשנה) כו' לאיסורא וכ"פ הפ"מ ודלא כק"ע שפגה בזה במתכ"ת. וכ"כ הר"ן בפסחים בשם הירושלמי דמכלתין לאסור בכ"ע. וזהו ג"כ כוונת רב הונא מתניתין נמי אמרה כן אין מתרפאין בג"ע ור"ל דודאי שם אין תולה הרפואה מפני שהיא אשת איש כ"פ הגר"א ז"ל ביו"ד סי' קנ"ה סקי"ב ע"ש ודלא כק"ע ופ"מ: **ד"ה** כל. כי אם ימות מלי לאישתמוטי כו' כצ"ל:

דף כח ע"ב גמרא שב פתילתא בירקא. כן הגיה הרש"א. ופירושו נראה כמו נירא בדקא לעיל: **שם** דשוריינא דעינא. עי' בתוס'. ובכה"ם הגירסא דשורייקא. ונראה פירושו כדלעיל (ד ב) שורייקי סומקי: **רש"י** ד"ה דלא משקף. ערפא דשקיף כצ"ל:

דף כט ע"א ד"ה שני לדג דם. יאכל ביום כו' כצ"ל: **ד"ה** א"נ שפחות. והא דנקט תלמודא כו'. מה שהגיהו בד"ה עס"ג א"כ הוא שבוש: **ע"ב ד"ה** וגבינת בית אונייקא. שם הכפר וכן בגמרא לקמן (לד ב) קורא פיל. אבל ביומא (י) משמע דהוא שם מדינה או אומה שלמה ואולי מאותה מדינה או אומה באו ונתיישבו בכפר או בעיר א' ונקראת על שמם בית אונייקא: **ד"ה** מפני מה. לרבנן קבעי לה כו'. לכאורה גם לר"מ נלכך טעמא לגבינות דשאר מקומות ועי' לקמן (לד ב) תד"ה מפני. ועוד לגי' ע"י דמאל לר"ע והלא ר"ע חיים למעוטא כר"מ בבכורות (כ ב). ואולי לר"מ א"ל דגזר אטו דבית אונייקי כמו בר"פ דלקמן גבי צורות (ועמש"כ לעיל יח ב בס"ד) ולא רצו להתמיר כ"כ ולאסור גם בהנאה: **ד"ה** או דוליך לשון נקבה. כ"ל בניקוד חולם פתח תירק שוא. והמהרש"א בח"א לקמן (לה) שכ' דלנוכח זו"כ שוים הם ל"ד במתכ"ת: **ד"ה** הא אתא לאשמעינן. הא אם בשלו ישראל בהיתר תו לא מיתסר בהנאה. משמע דבשתיה מיהא אסור. וכ"ל דהיינו דוקא יין מבושל שלהם דעכ"פ שייכא ביה גזירת בנותיהן לאסור בשתיה וכדמתה הרא"ש ע"ש. אבל של ישראל שנגע בו עובד כוכבים בזמן הבית דלא אסרו אלא משום חשש ניסוך וכיון דמבושל לא מנסכי מודה רש"י דמותר אף בשתיה וכדמוכח מעובדא דשמואל ואבלט דלקמן וכמו שפי' בעצמו שם. וזהו ג"כ כוונתו באלונתית לקמן שכ' מותרת בהנאה היינו דוקא ג"כ בשלהם כדמיירי התם. ותמיהני על הרב"י והאחרונים שנדחקו מאד בדברי רש"י גבי אלונתית. וביותר על דברי הט"ז שם סק"ד דמסיק בדעת רש"י לאסור בשתיה אף במגע עובד כוכבים ומשמע דבמבושל נמי. והוא נסתר מהא דשמואל ואבלט. גם מש"כ שם דמשום חשש עירוב הוא אסור בהנאה כמו מורייס. וכ"ל לר"מ ואף רבנן דפרו הוא משום דלעבורי זוהמא הוא כדלקמן (ס"ד לה). ג"כ תמוה דהתם רובא שדו ביה חמרא והוה כידוע. אבל משום חששא לא נאסר רק בשתיה כמו כבשים לחזקיה שם. ולפמש"כ הר"ן שם בשם ויש שתירצו ע"ש יש מקום לדבריו ועפ"י מש"כ בס"ד לקמן (ל"ה) ע"ש. וכ"ל דזהו ג"כ כוונת רש"י במתניתין גבי אומן דזבן מישראל שכ' ג"כ דלא מיתסר בהנאה דמשמע דבשתיה אסור הוא נמי משום גזירת בנותיהן וכמש"כ הר"ן לקמן גבי חמרא דאקרים בשם ר"ת דאיכא תלא דשתו ליה רובא דאינשי. ודעת רש"י דבכי האי תלא נמי מיירי. וכ"מ מלשון הר"ן במתניתין דשייך ביה גזירת בנותיהם אלא שכ' כל שאין בו חשש ניסוך לא מיתסר משום בנותיהם ורש"י לא ס"ל סברא זו. ודעת הר"ן לכאורה תמוה דמי גרע משמנן דלית ביה כלל חשש ניסוך כדלקמן (סד ב). ודלא כהתוי"ע שכ' דלא שייכא גזירת בנותיהן בחומץ ונדחק בדעת רש"י שלא התירו בשתיה ע"ש. ועוד ק"ל דלדבריו מנ"ל לר"א למידק דחומץ לא מנסכי דלמא לעולם דמנסכי ליה רק כיון דלא שייכא ביה גזירת בנותיהן משום חשש ניסוך לחוד ל"ג כדכתב הר"ן בשם הר"ם והרמב"ן. והביאו גם התוי"ע בדבור הקודם: **תד"ה** יין בסופו. זריקה המשתברת כגון שבר מקל לפניה. ע"ש דשבירת מקל הוי כעין זביחה ולא מעין זריקה. וכ"ל לפרש הסיבות ולהשיג כגון שבר כו' קודם אחר כעין זביחה: **ד"ה** ישתו בסופו. שאוכל מנחות. נראה דל"ל זבחים כלישנא דקרא חלב זבחימו כו': **ד"ה** אמר ר"א. ה"ה כו' דוקא שלהם אסור שנתנסך כו' כצ"ל:

דף ל ע"א גמרא אמתיה דר"ת כו' אתת לקמיה דר"ת כצ"ל: **רש"י** ד"ה בפרוונקא. קשרו על פיו כצ"ל: **ע"ב גמרא** אבל אית בהו תלא מיגרי בהו עיין פרש"י. אבל מדברי התוס' שבת (קי) בסד"ה וליתי נראה להדיא דמפרשי איפכא דמיגרי אותו לשתות וקאי האי לא אמרן אכישא דתילתא והמהרש"א שם לא הרגיש בזה: **שם** מי טיף טיף. בכרי"ף הגי' מיטפטף: **תד"ה** המחליים. ואין לפרש כו' כי הסיא דפ"ב כצ"ל: **ד"ה** ומטמא ט"מ. וי"ל דאצטריך למיסר בפחות מבן ט' כו' כצ"ל:

דף לא ע"א גמרא מ"ם כי פליגי כו' אבל בחותם בת"ח שרו. ולל"ק משמע דלכ"ע שרי לרבנן בחבת"ח מדאר"א חוץ מן היין שא"ת בחותם אחד משמע דבב' חותמות שרי ואוקימנא כרבנן. וגם ריו"ח ל"פ עליו בזה. ולפ"ז ה"מ לאוקמי הא דר"ת דמן פרוד כרבנן ובחבת"ח ועי' מהר"ס. ואולי משום דתנא המפקיד יינו כו' דמשמע אבל המעשר יינו של עובד כוכבים לא עי' לקמן (ס"א ב) ואילו בחבת"ח אפי' מעשר נמי וכמש"כ הר"ן בשם י"א בדעת הרי"ף: **רש"י** ד"ה שיפול הענן. ששכן שם תלמיד חכם כצ"ל: **ד"ה** וחכמים אוסרין. לעשות כן כו'. ל"י מדוע אינו מפרש אוסרין בשתיה. ואולי דלשון איסור סתם גבי עניני עבודת כוכבים משמע בהנאה לכן הסכיל לפרש דאוסרין היינו לעשות כן ובדיעבד לא פירשו דינו. ובא כריב"ב ופירשו דאסור בשתיה ומותר בהנאה. אבל לפמש"כ התוס' בד"ה המפקיד דריב"ב לפיטתו. י"ל דרבנן אוסרין אף בהנאה והא דאמר הא רבנן ר"ל בשיטת רבנן דחייסי לזיופא: **תד"ה** דאמר (צ"ל אמר) וכולה סוגיא דשמעתא בחבת"ח מיירי ביין כ"כ דצ"ל: ורצו בזה דל"ת דהא דרבא איירי לענין חב"ת. לזה אמרי דמיירי ביין דנוד וחביתא כלים דיין הן עי' בר"ן:

דף לב ע"א גמרא מהו לסמוך בהן כרעי המטה כו' והלכתא כמאן דאסר. הגרי"פ הפלה בל"ע מה שהשמיטו הטוש"ע. הן גם הרי"ף השמיטו. וכ' הר"ן ולפי שאין דין זה נוהג אלא בחרס הדרייני השמיטו הרי"ף לפי שאינו מצוי עכשיו. ועי' בתוס': **רש"י** ד"ה גודע לחוד. ולזה הודה א"כ. נראה דאין זו מזרה אלא דבן גודא העיד על יין קוהה כנום בשם כלישנא דרישא דברייתא דהיינו לקיוס כדפרש"י במתני' לכן לא הודו לו. אבל בן גודע שהעיד על יין שבא כלישנא דריפיה דהיינו לפי מעה והודו לו. וזה למדתי מדברי הרא"ש בסי' ב' בסופו: **ע"ב** בד"ה מכלל דפליגי. מיכפי' קמב"ל כו'. בעלמא פי' בלשון קושיא ותמיהה וכן מוכרח באיזה מקומות עי' ליוני הגרי"פ בשבת (קו ב): **ד"ה** מה מת. כדגמרינן בסנהדרין כו'. כן איתא גם לעיל (כט ב): **ד"ה** ה"ג עד סס"ע צ"ל הד"א: **תד"ה** הלכה לאני אמוראי צ"ל כו'. עי' רשב"ם בב"ב (קלג ב) ד"ה ת"ש. וגם אליבא דריו"ח גופיה אמוראי פליגי ביה (כתובות עז וש"נ): **ד"ה** והיולא. ומפר"ת כו' כגון זביחה כו' מודו כו' לכאורה יקשה לפירושו מהא דחולין לנ"ק ויש לך אחרת שמטמאה אפי' באהל כו' וכריב"ב הא אפי' כרבנן אתיא. ולא"ד שם לא אתיא כמאן. ואולי לזה כוונו במש"כ בסה"ד ותשובות על פיר"ת יש להאריך הרבה בפ"ק דחולין: **ד"ה** כך. ונראה כי כשהתיר בנודות חדשים אע"פ כו' כצ"ל ותיבת התיר שבינים מיותרת: **בא"ד** ופ"ק מה שפי' כו' משמע דחרס כו' ולקמן פ"ב גבי הסיא דגולפי משמע דמותר כו' ועוד תימה דהיו מטעים כו'. הן לפי פרש"י לקמן ע"ב גבי כסי פעם ראשון וב' אסור כו' משמע דל"א חרס בולע לאלתר אלא בחדשים. וא"כ ל"ק מהני גולפי דשדר רבא משום שכבר נשתמש בו. וכ"כ הר"ן ופן אין תימה מסמעטים כו'. וכן יש לחלק בנודות בין ישנים שהיה תחלת תשמישן ביד עובד כוכבים לבין הא דפרזק שהיו תחלת תשמישן ביד ישראל וכדסבור גבי בר עדי טעי' ה"מ דידן כו'. וכן הר"ן לא הביא להקשות אלא מלישנא דרי"ס הני כובא דארמאי (והיא גירסת הרי"ף והערוך ערך כב הא') משכשכן כו' דמשמע דתחילתן היה ביד ארמאי: **בא"ד** בסה"ע משכשכן במים ומותרין כו' אלא שנקיף דיין בשכשוך כדמוכח כו' כצ"ל: **בא"ד** ויין שם כו' עד לטעם. א"י מה בא זה ללמדנו כאן. ונראה דזה נ"ע לקמי' אחר תיבת מעולם: **בא"ד** ולפי כו' וצריך להגעיל אותם כצ"ל:

דף לג ע"א גמרא רז"א כו' והכא כו' נעשה כזורק מים לטיט. והא דלקמן (עד ב) במשנה גת של אבן שזפתה עובד כוכבים כו'. ופרש"י ואורחיה כו' לעבורא קוטרא דזיפתא. תיכן המרדכי שם דהתם שמא נתן יין לאחר הזפיתה ע"ש. ולהכי בעינן הכא שישראל עומד ע"ג ועי' בהגר"א ז"ל ר"ס קל"ח: **ע"ב גמרא** מ"ם מחמץ בפסח כו' עד זה תשמישו בחמין כו'. ק"ק וכי

וכי עד השתא לא ידע חילוק זה דהא לקנקנים של חרס אמרי' לעיל דמהני עירוי לייה"כ ולאיסור חמץ אף הגעלה לא מהני לקדירות עי' פסחים (ל) וזבחים (לו) : תד"ה בעא. ותני עלה כו'. בהגהת הב"ח ליין לגיטין. וכמו כן איתא לקמן (לז) : בא"ד ומאה כו' ר"י דשרי את השמן הוה כו' כ"כ דצ"ל : ד"ה קינסא. ומשמע כו' זפת מבחוץ היה נוסר כו' כצ"ל : בא"ד ומשפך המים על כולה כ"כ דצ"ל עי' ברא"ש : ד"ה כלי נתר. אור"י כו' מש"כ הרש"א להוכיח דכ"כ אין להם טהרה במקוה מדקתני טומאתן שוה. יותר ה"ל להוכיח מהא דמסיים שם ושבירתן היא טהרתן דפי' הר"ש דר"ל דאין להם טהרה בטבילה : ד"ה ככי. אבל קשה לר"ת כו' מודה ר' בקנקנים כו'. עי' בהגהת הב"ח. ואנכי תמה מאי מקשי מרבי הא רבנן פליגי עליה ואסרי גם בגת ומחץ. ולעיל בד"ה כך לא הקשו מזה על פרש"י דשם רק הרא"ש הוסיף גם מזה להקשות שם : ד"ה קוניא. לכך פיר"ת קוניא היתוך זכוכית כו' כצ"ל ומלת כלי למחוק : בא"ד שויוהו רבנן ככ"ח ואע"ג דכ"ז שלם לא בלע כו' כצ"ל : בסה"ד הכא כיון כו' היינו משום דלא נתבטל כ"כ כ"ה בתוס' כתובות אבל הכא משמע דכוונתם משום דאין בו חפוי אלא מעט ושבע זכוכית שאינו פולט עי' בהגר"א ז"ל או"ח סי' תנ"א סעיף כ"ו. ולהמהרש"א נראה דאישתמיט כ"ז :

דף לד ע"א ד"ה שאינו. אבל תנור וכירים שאיסורן כו' אין יוצא כו'. הן בפסחים ובזבחים שם מבואר דלענין איסורא מהני אפי' אם הסיקום מבפנים. והכא כוונתם בתנור חדש שהסיקוהו בקליפי ערלה עי' בתוס' זבחים שם ד"ה אלא. ודברי הב"ח בהגהותיו כאן תמוהים. וכבר הושג מהמ"א סי' תנ"א סק"ד : ד"ה מתענין. והוא ה' מילין קודם לה"כ. עיין פסחים (נד) דעולא ורבא דאמרי הכי איתותבו מברייתא דתני בה דאינו אלא ד' מילין ועמש"כ שם (יא ב) בדבריהם : ד"ה שאין. כמו אימראות של ארגמן דנגעים. הוא שם בפי"א מ"י : ד"ה דורדיא. כדאמרינן רווקי דעובד כוכבים. הוא לקמן (עה) : בא"ד ואחר שנתמדו נקראו דורדיא. הא"ל בתשובה ע"ה הביא ע"ז ממגילה (יג ב) „כמתרא דיתיב על דורדייה" : בסה"ד ובתוספתא תניא שמריס כו'. הוא בפ' כתרא דתרומות : ע"ב ד"ה אכמא. ושורין אותן בחלב ומזלפין יין עליהם כצ"ל : בא"ד ור"ת גריס אכמא כצ"ל : בא"ד וא"כ כי לא מצינו שום כלי. עי' מהרש"א והנה מצינו לעיל כלי נתר אין לו עסרה עולמית. ופי' הרא"ש והר"ן בשם הרמב"ן דהיינו ע"י עירוי אבל יב"ח מהני : ד"ה אי אמרת בסופו. ואפי' לר"י כו' דהתם כו' אבל כאן כו'. אולי יכוונו דהכא אותו מיעוט הנשמטים לעבודת כוכבים ע"כ יצא מחזקתו. אבל התם אפי' אותו מיעוט דיולדת זכרים אינו בכור דמוליא מחזקת היתר לשוק דאולי אין לה כלה העומדת להזקק ליבום :

דף לה ע"א גמרא דהא מוריים כו' מ"ט לאו משום דליתיה לאיסורא בעיניה. הן יין ביין משמע דלכ"ע אסור בהנאה לקמן (עד) ומוריים מוכח לקמן (ס"ד לח) דהוה כידוע שמערבין בו יין. ול"ל דיין ביין כיון שהוא במינו נקרא בעין (ועי' בתוס' לעיל (לג) בד"ה דהא הכא) דהא לא נאבד טעמו. ומה"ט לר"י מין במינו לא בטיל. אבל ק"ל דלקמן שם אמרינן לחזקי' דטעמא דרבנן במוריים הוא משום דלשבוחי זוהמא בא. ומשמע דלריו"ח שם הוה נ"כ טעמייהו משום זה ול"ע : שם בהש"ע ואמר שמואל כו' קיבת שחיטת עובד כוכבים נבלה ואסורה כצ"ל : רש"י ד"ה לפי שהא. בין גומות של גבינה כו' כצ"ל : תד"ה משום. טעמא פסיקא ליה נקט בשאין כו' כצ"ל ומלת הכא מיותרת : ע"ב רש"י ד"ה כבשין במשנה. שכובשים דגים כו' כצ"ל : ד"ה וליב. והיא עלמה שמאה. והר"ן לקמן בשם ר"ת כתב שהיא דגה טהורה וכן הרמב"ם בחבורו. וסתו"א ה"כ לדבריהם מירושלמי פ"ו דנדרים הל"ד הנודר מדגה אינו אסור אלא בכלבית. ולכאורה י"ל דהכוונה שם לאסר בהנאתו פי' עירובין (ל) אולם בירושלמי איתא דגה שאני טועם ע"ש ולפ"ז הכאיה נכונה :

דף לו ע"א גמרא שמלאי לודאי קאמרת שאני לודאי דמזלזלו. נראה דלזה כוון גם ריו"ח בפסחים (סב ב) באמרו לר' שמלאי אין שונין לא ללודים כו' כי אסור ללמד לתלמיד שאינו הגון כדאיתא במכות (י) ורש"י פי' שם בע"א : ע"ב שם וגניבא מתמי' דרב כו' דכי אתא ר"א כו'. הלשון אומר דפליגי אהדדי וצ"ע במאי. וכן מלשון רש"י בשבת (יז ב) ד"ה כולן תיו"ד ותד"ה ועל בנותיהן. ולעיל שם (טז ב) בד"ה אף משמע דלא פליגי. וקשה לפ"ז מאי פריך לקמן בנותיהן דאורייתא היא הלא כבר שניהו רנב"י. ויש לדחוק ולייבב. ודע דרבינא לקמן בריש דף הסמוך פליג על רנב"י ופסק הרמב"ם כרבינא : שם אלא דאורייתא עובד כוכבים הבא על ב"י כו'. נראה דדאורייתא דקאמר היינו שמוזכר בתורה דכתיב הוליאוה ותשרף אבל מ"מ אינו אלא גזירה מב"ד של שם : שם וכשבאתי והרלתי דבריו כו' כצ"ל :

דף לז ע"א אמר ליה בימינו כו' כצ"ל : שם דתנן העיד יוסי ביו"ע כו' כ"כ דצ"ל בלא רבי וכדלקמן בגופא : שם וק"ל יוסי שריא כצ"ל : שם דתנן הרי גיטך מעכשיו כו' הוי גט ותיבעי לך לאלמר כו' כצ"ל ומה שבינתיים למחוק וכן בגיטין ליתא : רש"י ד"ה כל מעתו. כ"י נחלקו עליו כצ"ל : ד"ה ע"מ שתלא. ודכוותה כו' וכ"כ לקמן בהא תלא. ובגיטין פי' כן גם על לכשתלא. והא דל"א אביי על זה גופא. כה"ג תמלא לו בעירובין (לז ב) וע"ש ברש"י ד"ה היו לפניו ישוב ע"ז. וכה"ג כתבתי בברכות (יא) ע"ש : ד"ה לא נחלקו בסופו וה"כ משמע לכשתלא אבוא כצ"ל בלא ווי"ן : ע"ב גמ' יוסי אסרא מב"ל. אינו מובן כיון דב' דברים העיד להתיר יקרא אסרא משום חדא דאיסורא. וי"ל דה"ק דעל ד"ז אדרבה אסרה מב"ל. וע"כ קרו ליה שריא על הב"ד הראשונים א"כ ה"ל לתנא לשנותם לבסוף לקמכם לוק"ל כו' : שם ספק טומאה בר"ה התיר לכן. והא דנקטו בטומאות מת הוא לרבותא דאפי' ע"מ דחמרא ספיקה טהור כ"פ הרמב"ם בפיה"מ : שם הא אריו"ח הלכה ואת"כ ואמאי אינו כו'. הן לפי' הר"ש בר"פ דטהרות גבי פלוגתת ר"ע וחכמים העיד כחכמים. וא"כ הנ"ל דבא להעיד כחכמים דפליגי עם ר' יהושע שם פ"ו מ"ב בד' ספיקות. או כר"ת שם פ"ה מ"ז בנגע בא' בלילה כו' ע"ש : שם אף אוכל שלא נשתנה כצ"ל וכ"ה בר"ן : רש"י ד"ה קורות. והוא ארוך הרבה ד' אמות הכאשוות כו' כצ"ל : תד"ה ברא שו. שקליה דלמא קאכיל כו'. לקמן בדה"ם בד"ה לעולם העתיקו דלא לימרו כו' וכ"ה לפנינו :

דף לח ע"א גמרא בפומבדיתא כו' כל שאינו נאכל ע"ש מלכים כו'. לקמן (נט) ובפרק השולח (מ"ו) איתא שאינו עולה כו' וכ"ה ברי"ף ורא"ש ותוס' : תד"ה דגים. אור"י כו' א"כ צ"ל דמיירי בגדולים קלת כו'. ותמהני על הט"ז בסי' קי"ג ס"ק י"ב שהביא זאת בשם רש"ל (והש"ך שם הביא בשם התוס' כנכון) עוד הביא שם בשם הב"י לחלק דאחר המליחה עולין. ובב"י כ' שלמד כן מדברי הרשב"א. ברי"ן מבואר להדיא כן ובשם הב"ח הביאו לחלק בין מין שהוא קטן לעולם לאותו שהוא קטן עתה ועתיד להגדל. חילוק זה מוכרח בברכות (מד ב) וכמש"כ רש"י שם ד"ה גילדני. ולי הכ' לחלק בין מבושלין לללוין והכא מיירי בללויים כמו שאר"י אם ללאן כו' : ד"ה לעולם. כדתנא בתוספתא וכל נפש החיה כו' כצ"ל. ודע דבתוספתא ל"מ זה רק בתו"כ ס"פ שמיני איתא כן ע"ש. ועי' ברש"י בפיה"ת (ויקרא ט כג) שכ' מצאתי בברייתא הנוספת על ת"כ שלנו. ואולי גם דרשה זו היה לפני התוס' בהנוספת כו' ולכן קראוה תוספתא :

ע"ב גמרא דג מליח כו' וריו"ח אסר עפרש"י. והב"י הביא שהרשב"א בשם הראב"ד והרמב"ן פי' דפלוגתתן בדג מליח גדול שמלחו עובד כוכבים ושהרל"י פסק כריו"ח והביאו הטור. ותמה עליו הפ"ח שהוא נגד הרא"ש שפסק בזה כחזקיה ובר"ק. ולשתמיטתיה מש"כ הר"ן דלפי' זה ראוי לפסוק כריו"ח דמשמעתא דרב לעיל דאמר דגים מלוחים קטנים כו' כוותיה שייכא ע"ש. ואולי הפ"ח לטעמיה אזיל שכתב בכמה סי' כ"פ דלגי' הרא"ש שם בדברי רב יוסף אם ללאן עובד כוכבים כו' דברי רב מתפרשין בלא ללאן. אבל אינו מוכרח. וגם מד"ר יוסף דאמר אם ללאן משמע דדוקא קטנים דמיירי בהו רב אבל מלוח גדול לא והיינו כריו"ח : שם אמר חזקי' ל"ש אלא שדרכן כו'. עיין בר"ן בשם הראב"ד דזה דמי לב' רוקין א' טמא כו' דתולין כו' וגבינות מדמה לרוק אחד ספק טמא כו' ע"ש. וכוונתו על מ"ו דפ"ד דטהרות ע"ש. ואנכי תמה דהתם א' טמא היינו שהוא מטמא רוקין כדפי' הרמב"ם והר"ש והוא ס"ם וכ"כ הרמב"ם בחבורו בפי"ח מהל' אה"ט ה"ה ושתיק ליה הראב"ד. אבל אם אחד ודאי טמא פשיטא דשורפין עליהם את"ת כמו שרץ ולפרדע ברכ"י ע"ש רפ"ה וכר"ש ואדרבה זה נקרא איקבע איסורא לענין אשם תלוי משא"כ ברוק אחד דנקרא לא איקבע איסורא (כריתות יח) והכי ה"ל לחלק דגבינות הוא ספיקא דאורייתא משא"כ הכא דהוא ספק סתם יינם דאינו אלא מדרבנן דיין שנתנסך לא הוה מזבין ליה כמש"כ בעצמו לעיל (דף שלט) בשם הרמב"ן. אך לפ"ז יקשה מדוע ל"ח דאמר טעמא דגבינות מפני שמעמידין אותה בחומץ. וכן ר"ל דאמר מפני שמעמידין אותה בשרף ערלה. נסתרו שם בקושיא (לה ב) דמיתסר בהנאה. הלא לר"ח אינו אלא ספק סתם יינם. וכן ר"ל איתא דס"ל יש קנין לעובד כוכבים בא"י והוה כח"ל וקי"ל ספק ערלה בח"ל מותר או דיסבור כשמואל בקדושין (לח ב) דערלה בח"ל הל' מדינה : רש"י ד"ה ב"ק שרי הואיל ובליע כו'. לכאורה הגל"פ הטעם משום דהוי לגומעה היה (עי' תוס' יבמות מו ד"ה כיו"ח) וכ"ל דדחקו קושיית התוס' מברייתא דלקמן ולפירושו י"ל דהברייתא מיירי בקלופה : ד"ה וספות. כמו שומרי הסף יותר ה"ל להביא מן הדס אשר בסף : גמרא משכב כו' והמים ושעורים וקמח וקלי ופול כו' כצ"ל :

דף לט ע"א רש"י ד"ה חמרא דקי"ל כו' כל שיש ביבשה יש ביס כו' כצ"ל : תד"ה התם וי"ל דהתם כיון דנפלט היין מן הקנקנים הוה כמו בעין כו' כצ"ל ותיבות בשל ישראל נ"ל למחוק עי' לעיל (לב) בתד"ה והא : ד"ה אגב וי"מ כו' וקפלוט כו'. והא דפרינן לעיל קפלוטות שלהם י"ל מפני שמתבשלים עם מים עי' רמ"א סי' ל"ה סוף סעיף ב' : גמרא והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו. נ"ל דעי"י פי' בשבילו כמו הוא לוקט ובנו מוכר ע"י (שביעית פ"ז מ"ג) דפי' הרע"ב בשבילו. ולכן גם גבי תפילין י"ל כן. והא דמייתו התוס' במנחות (לו) ראיה מזה דתפילין דלאו ... לעולם לא מתחלפי קאמר כו' ... שם ...

מזה דתפילין דלאו א"ל לקבור בכל יום הוא לפי גירסתם קושרת לו תפילין בזרוע כמו שהעתיקו שם (וכ"ה הרא"ש בהל"ק ובחולין פ"א סי"ב) ודלא כמו שהוגה בש"ס החדשים על ידו : תד"ה אמר רב. אבל תמפ"ג אינו אלא תערובות מש"כ המהרש"א בזה איסתמיטתי' שקדמהו הר"ן :

ע"ב גמרא ושמואל כו' מח"ג כו'. מה ששינה שמואל הסדר מסידרא דרב. נ"ל משום דמח"ג הוא סימן ניכר שהיא תיבה המשמשת בלשון כמו מחוי ליה במחוג (חגיגה ה ב) ובמקרא ובמחוגה יתארהו (ישעיה מד) : רש"י ד"ה פת למאי ניחוש לה כו' ל"ג לה כצ"ל : ד"ה סלקונדרי נחתומין שברומי. ובר"ן השתובין שברומי : תד"ה פת למאי ניחוש דלמה יקשה זה על פת כו'. נראה דר"ל כיון דאיצטריך למיהב טעמא משמע משום דלכאורה יקשה ע"ז : ד"ה ימ"א. קשה לר"י למה הוצרך לשנות כאן גבינה. לכאורה י"ל משום דהשתא דחלב טמא בגבינה היא לתוקה קלת וכמו שהקשו התוס' שם וה"א דכולי האי לא חשו דלמא המגוני קנה מעובד כוכבים והוא עירב בה חלב טמא קמ"ל : בא"ד ובתוספתא כו' חתיכת דגים. וכ"ה גירסת הרי"ף והרא"ש : רש"י במשנה ד"ה וזיתי. ונעלרין מאליהן ונעשין כמין גלוסקא. מגולגלין כמו בילה מגולגלת כו' כצ"ל וכ"ה ברש"י שברי"ף : תד"ה תנינא. וי"ל דרואהו ל"ד כו'. וכוונת התנינא הוא דל"ת דחלב שלהם נאסר משום התנות כמו שמנם ועי"ל דמדתני וישראל רואהו משמע דרואה את העובד כוכבים לבד ואע"פ שאינו רואה את החלב ושמעינן מינה דל"ת לגילוי וכמש"כ התוס' לקמן וזהו התנינא :

דף מ ע"א גמרא פתומות כולן מותרות. עי' פרש"י והר"ן כתב לדעת הרמב"ם דהטעם הוא דכתאן דמעורבי בהדדי דמיין. והב"י הוסיף דאדם עשוי ליקח מזו וליתן בזו. ולשון הש"כ ליקח מזו ומזו ונראה דר"ל ומערבן יחד. ול"נ כוונת הר"ן ע"ד שכינו בפ"ג דמע"ש מי"ב עד שלא גפן תורם מא' על הכל כו' וע"ש בפי' הרמב"ם. וליר דגים שמאים מדרבנן כמש"כ הרא"ש והר"ן הלכך הקילו בו : שם מתלתא קראי שמ"ל. בערוך ערך קר הע"ו גורס קירלאי ופי' אדומים כמו שך קירי לעיל (יא ב) [וזה נעלם מהס"ד באות ש"ן] : שם תרוייהו שמילי בילים כו' כצ"ל : רש"י ד"ה בילת השרץ. וכ"ת דאם ליקמה וניקבה מטמא כו'. צ"ע דבחולין פריך עלה ומסקינן לענין דאם ליקמה ואכלה כו' ע"ש : תד"ה אמרת. לא בים לי דאמרת כו' כצ"ל :

ע"ב גמרא ת"ר המגבין כו' ומן הספינה מותרין. התוס' בחולין (סו) ד"ה במאי העתיקו וכן הבאין מן הסלולה. וע"כ ע"ש הוא דבמשנה איתא דמן הסלולה אסורין : שם וכן יין מפותים כו' ומן ההפתק ומן הספינה מותרין כצ"ל וכ"ה בתוספתא וברי"ף : שם וכן לכהן כו' ומן ההפתק ומן הספינה מותר כצ"ל וכ"ת בר"ן בפי' המשנה : רש"י ד"ה לקרמין. בכלי הס"ד ואח"כ מה"ד דלמא : ד"ה דלפי מוצ"ש הס"ד ואח"כ מה"ד וגרעינתו ודלא כהגהת הב"ח : ד"ה קפריסין וקפלוטות כו' כצ"ל :

פרק ג גמרא במקומו של ר"מ היו עובדין אותן כו' כצ"ל : תד"ה רשב"ג. ובפ' אם לא הביא תניא כו' : בא"ד הא לא שהה כגון שנטרף. בשבת (קלו) איתא שנפל מן הגג. ועי' בגיטין (עג) והגרי"פ הגיה שנטרף. עי' ב"ק (יא ב) פרש"י ור"ת על בכור שנטרף : ד"ה ובאנדרטי. ומפרש כתי בעומדין עפ"מ דחשיבי טפי משמע אבל כו' כצ"ל : בא"ד ולשון מלא משמע בשוק או בבדס. והא ל"ל דחיישינן שמא עמדו מקודם עפס"מ. משום דא"כ הוי כעין ס"ס שמא לא עמדו ואת"ל עמדו איתא לא עבדום. ואע"ג דחד שמא הוא עי' כתובות (ט) תד"ה ואב"א. הכא הקילו בזה וכמ"ק לשון ובעומדין דעתם הן עומדין :

דף מא ע"א ד"ה אמר רבה. ול"א בהו ר"מ אלא משום דגזר אטו מקומו כצ"ל : בא"ד פי' ומותרין בב"ת בכרכים כו' כצ"ל בצ"ו : ד"ה אמר שמואל. דכיון דאי ידעינן כו' דודאי אמרינן אילו כו' כצ"ל : בא"ד ואיכא למימר שהיד והרגל לא היו נעבדין כו' כצ"ל : בסה"ד כמו שפירשתי הטעם כו' כצ"ל : ע"ב רש"י ד"ה כדי שתהא בהמתו. אבל כו' אפי' מאכל בהמה חייב במעשר דהא כו' בדמאי תנינן לה. ואף בדמאי אמרינן בחולין (ז ב) דאם לקחן מתחלה לאדם ונמלך לבהמה חייב : תד"ה והא שברים וא"ת כו' וי"ל כו'. ולענ"ד לפ' דבשלמא אי דוקא צורות תנן והטעם דתלינן דביטלום ולכך שיברום. להכי תבנ"י כו' אסורין דאמרי' דאילו שברום בכוונה לא הוו מיירי בהו אבר שלם חשוב כזה. אע"ג דאם חזינן דבטלום אפי' פחסה מהני. מ"מ מספיקא לא תלינן בכה"ג. (וכ"ל עוד דלפ"ז יסיה הפי' במתניתין דאם מלא בתוך השברים תבנ"י כו' הוי כל השברים שמהם אסורין דמוכח דשלא בכוונה שברום) אבל אי נשתברה מאליה מותר מטעם דאיהי נפשה לא אצלה כו' אפי' נמצא תבנ"י כו' ג"כ ליפשרי : ד"ה ומכניסה. או בבדה ואין דעתו להביאו לבית נקבע הוא למעשר כו'. ל"י מאין להם ד"ז ולכאורה נ"מ כן בב"מ (פח ב) דמתיב שם מהא דאיזהו גרנן כו' מ"ל מסיפקסו אפי' בבדה. ומהא דמשתגמר מלאכתן כו' מ"ל הכנסתן אפילו בבדה. וכן הא דמקשה שם לעיל מפועל הא לוקח חייב. ליתני להו דכולהו מיירי באין דעתו להביאו לבית. וא"ל דכוונתם דמדרבנן חייב. יקשה מישה מהא דפריך מאיזהו גרנן כו' ע"ש בתוס'. ונראה דיכוונו להא דתנן בפ"א דמעשרות מ"ה איזהו גרנן כו' במד"א במוליך לשוק אבל במוליך לביתו כו' ועמש"כ בסוגיא דב"מ שם :

דף מב ע"א גמרא ומיפה בהן דרכים וטרטיאות. אולי צ"ל וקרטיאות מלשון קרטיפ (שבת ו) ע"ש בפרש"י ולקמן (מג) או דצ"ל שטרטאות כדלקמן (ג) ועי' ערוך ערך אסטרט : שם איתיבי' עובד כוכבים ששיפה כו' וישראל כו' אנאי כו' שנשתברה מאליה ה"נ כדרבא ומשמע דמיירי באבידה עי' לקמן בש"פ ומזה תמיהני על התוס' בפסחים (כז ב) ד"ה חוץ שתמהו על הא דאיתא שם דאפר אשרה אסור דליהוי כמו שנשתברה מאליה. די"ל דהתם מיירי בשרפה ישראל ע"ש בגמרא ובסוף תמורה [שוב מלאתי שקדמני בזה הש"ך ביו"ד סי' קמ"ב ס"ק כ'] : תד"ה ספק. וא"ת כו' ומ"ש משברי צורות (כצ"ל וכן בסמוך) כו' מטעם ס"ס ר"ל דס"כ איכא ס"ס שמא לא עבדום ושמא יבטלנה כשימלאנה מתוכה כדמסקי לקמן (ופי' הב"ח בהגהותיו תמוה) ומש"כ תהר"ס ל"י כו' פשוט דאם אין לד היתר אלא אם שברה עובד כוכבים אין נקרא ספק היתר הרגיל שהכריחו לעיל בד"ה וא"ש מוליא מידי ודאי : ע"ב רש"י ד"ה ור' אבהו בסה"ד. וסיפא דאפרוחין כו' וה"ה להקדש וקסבר אין מעילה בגידולין. תמוה דאפי' יש מעילה בגידולין אפרוחין לא מיקרו גידולין כדמוכח בסוגיא דב"ב (עט) ע"ש :

דף מג ע"א ד"ה זומו. וכן עושה בכ"י ובב"מ (כא ב) כ' פעמים ביום : תד"ה אכסדרה. שהאויר היה פרוץ במלואו כו'. פי' ר"ה (כד) בתד"ה אכסדרה וכמש"כ שם :

ע"ב רש"י ד"ה דאחרים. עובד כוכבים כצ"ל : תד"ה והא ר"ג. וא"ת כו' ולכך עשאה ר"ג. משמע דאפי' לע שות מותר באינה בולטת. וכ"מ מהא דהותמה בולט מותר לחתום ואע"פ שעושה לורה שוקעת. אם לא שנעמידנה באותן לורות שמותר לעשותן מה"ת כגון דרקון ואינן אסורות רק משום חשדא ועי' בר"ן : ד"ה שבל. דסדינין ומטפחות חד הוא. הן בכלים פכ"ד מי"ג איתא ג' סדינין כו' ובמשנה הסמוכה ג' מטפחות כו' וכן שם בפכ"ח מ"ה כר שעשאו סדין כו' כסת שעשאו מטפחת. וכן בישעיה ג' חשיב מטפחות וסדינים. ולא יגרעו מיוחות וקומקמו' כו' אע"ג דחדא תשמישא ניכהו חשבם בפרט : במשנה שנאמר כו'. צ"ל ונאמר וכ"ה לקמן (מח ב) :

דף מד ע"א גמרא אתרו לו מש"כ נחל קדרון כו' כצ"ל : שם ה"ה אומר וישרפו באש כצ"ל והוא בד"ה (א יד) : רש"י ד"ה ה"ה אומר שהמים בודקין כו' והורגין אותן כו'. ר"ל שהמים הורגין אותן ע"ש בפירושו : ד"ה עטרת מלכם. כדכתיב מלכם שקוץ עמונים כ"כ דצ"ל והוא שם בפסוק ה' : ד"ה היכי מלי מנח. והלא ככר שמים מנה הוא כו' כ"כ דצ"ל : ד"ה מקום יש. והיא היתה נוחה במלי רחבו כצ"ל : תד"ה מפליא. ובב"ר ס"פ תולדות נח כצ"ל : ד"ה והלא. ביעור המפלצת בנחל קדרון כצ"ל : ע"ב רש"י ד"ה והיכי עביד. דאהדר ליה במרחץ אין משיבין במרחץ כצ"ל והס"ד. ומה"ד אסור לאומרן כו' שאע"פ שאינס בלה"ק כו' כצ"ל : ד"ה גנובה. כלומר דחסו בקש כצ"ל : ד"ה כבטובת אחרים. הוה אסור הס"ד. ומה"ד כל הני ואני אומר כו' : תד"ה תנא בסה"ד הטיבו תשובות משנתנו כצ"ל : ד"ה גססין. אלן קאווקי כו' אלא הכאת עלמן שאני כצ"ל : בסה"ד גנאים של עובדי כוכבים כו' כצ"ל וכ"ה ברא"ש לקמן בפ' רי"ש :

דף מה ע"א רש"י ד"ה ריב"ג בסופו. דכתיב ואשיריהם תגדעון. בדיוק הביא האי קרא דתגדעון ולא דתשרפון שהביא בדר"ע משום דלר"ש בגמ' הוסיף ריב"ג אילן שנטעו ולבסוף עבדו וזה יליף מן דתגדעון כדאיתא בגמרא לריב"י. אבל מה ששינה להביא בדר"ע קרא דתשרפון נ"י כוונתו עי' בתוס' סד"ה ת"ק ולקמן ל"ד מ"ו : ד"ה אר"ע. ומיעוטא דהרים כו' ממעטינן מתמעטותא כו'. ולקמן ע"ב בד"ה לכדר"ע לא כתב כן : תד"ה אלהיהם. ועוד קשה כו' דאפי' כי הוי כחוק כו' הא קאמר בפירוש דלשם הר כו' כצ"ל : ד"ה ת"ק. ה"נ כו' אע"ג דאיכא חדא למיבותא שהם מחוברים כצ"ל : ד"ה וריה"ג. וא"ת כו' תנא בתרא לטפויי אתי. ולענ"ד דהכא ריה"ג סתירא קאמר וי"ל אדרבה דלטפויי בסתירא קאתי : ע"ב רש"י ד"ה הנה עד שתרדוף ותכלה העובדי כו' כצ"ל :

דף מו ע"א גמרא כי הא דאר"י אמר שמואל ישראל כו'. לקמן (נג ב) הגי' אר"י אמר רב : רש"י ד"ה להכי כתיב. דאע"ג דאתי מדינא מהלך השום כו' כצ"ל : ע"ב גמ' ומני עלה ר' אליעזר אוסר כצ"ל ביו"ד : רש"י ד"ה דתנן השיב ר"ע. משום דרישא דמילתא כו' כצ"ל וכן העתיקו המהרש"א : תד"ה כל האסורין. וגבי שינוי כו' תנן גזל פרה מעוברת וילדה אינו משלם אלא דמי הפרה כו' כצ"ל. והוא כשיטת הרא"ש שם דגם הפרה עלמה נקנית לגזלן. אבל

שיטת

ביומא רפ"ו וכפי שהבינו הכ"י שם דהפלה אוזלת בעינה להגנזל וכ"ה דעת הרמב"ם כמו שהביא הש"ג שם :

דף מז ע"א גמרא דקא נכפי מארעיה כצ"ל : רש"י ד"ה אשירה. וביטלה כו' נוטל מה שמחליף כו'. תמוה דלשון ביטול משמע דמיירי בשל עובד כוכבים דמהני בה ביטול וכגון שנטעו מתחלה לכך וביטול היינו קירסום וזירוד כו' דתנן בס"פ וכ"כ שפי' התוס'. אבל מה שפרש"י נוטל מה שמחליף אין זה ביטול ואפי' בדישראל מהני דפי' נוטל כו' הוא שישרף כדפי' בעצמו לקמן. ועוד העיקר מעולם לא נאסר ולא נדחה והחליפין לעולם אסורין : ד"ה לחצוצרות. דקי"ל בחליל דהשיר מעכב את"ק. שם לא נזכר מזה רק בערכין (יא) איתא דר"מ ס"ל כן וחכמים פליגי עליה וס"ל דא"ת. ולכן לישניה דקי"ל אינו מדויק [ועמש"כ בתענית (כז) ישוב לדבריו]. וכן הר"ן כתב למ"ד עיקר שירה בכלי ושירה מעכבת קרבן לא תיבעי : תד"ה אשירה. ומוקי לה ואפי' אשמור מעי"ע כו'. לישנא דואפי' אינו מדויק דאדרבה זה דוקא מפני שהוא דיחוי מעיקרו. אבל אשמור ביו"ט דהוי נראה ונדחה לא. ואפשר לדחוק וצ"ל דאפי' שימא דמיירי באשמור מעי"ע כדמסיק הכא מכל מקום תפשוט מיניה מיהא דדיחוי דמעיקרא כי הכא כו' לא הוי דיחוי : ד"ה היינו. שהרי נשתנה ע"י טוייה. אולי משום דבגביעה פליג ר"ש בר"פ הגוזל קמא וס"ל דלא הוה שינוי לכן שאנו בפרש"י : ד"ה קרניה. דבשלמא הסיא דקנים כו' י"ל שהוא שופר כו' כצ"ל בל"ו : בא"ד וי"ל כו' והכא בחצוצרות של לוים כו' תדע כו' ואיך זה יכול להיות והכתיב כו'. ולענ"ד הכ' לפמש"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' כה"מ ה"ה בימי המועדות כולם ובר"ח היו הכהנים תוקעים בחצוצרות כו' שנאמר וביום כו'. א"כ ע"כ מאי דאיתא בסוף תמיד דבכ"י היו תוקעין ב' כהנים בחצוצרות בעת השיר וכן בפרק החליל א"פ מכ"א תקיעות במקדש כו' תשע לתמיד של שחר וכן הביא הרמב"ם בפ"ו מהל' תומו"ם. אינן אלא כמו שהלוים היו מנגנין בשאר כלי שיר. וא"כ נוכל לומר דלחצוצרות אלו כוונה הגמרא כאן. דעל פירושם ק"ק מפ"ב דערכין דלא חשיב שופרות וגם שם מ"ו א"פ מי"ב לוים כו' ע"ש בתוי"ע ולמה לא תקנו כנגד חצוצרות אילו היו בלוים. אבל דעת הרמב"ם נראה דמוק בהא דבכ"י לא היו החצוצרות מוכח [וכ"ת בר"ה (כ"ט) דחצוצרות אלו היו מיוחד לכהנים בכ"י מקרא דותקעתם גו'. דאיתא שם והני כהנים הואיל ואיתנהו בתקיעות דכה"ם דכתיב ותקעתם גו'] וכ"ל עיקר דמתניתין איירי כר"כ דדריש בספרי וביום שמחתכם אלו תמידין וע"ש במפרש ז"א ונראה דזהו דעת התוס' ג"כ. אולם נ"ל עוד דלפי מאי דאמרי' בר"ה (כז) דבגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר ופי' הר"ן דהיינו בשעת מלחמה דכתיב והרעותם בחצוצרות משמע דכוותיה במקדש דהיינו בשעת הקרבן דכתיב נמי ותקעתם בחצוצרות היו ג"כ שופרות. א"כ יל"פ דאל שופר זה כוונה הגמרא וע"ד שפי' התוס' הסיא דקנים : בא"ד וכי"ס מפרש כו' בשל משה דוקא קאמר כו'. ור"ל אבל מצוה דוביום שמחתכם כו' ותקעתם בחצוצרות לדורות הוא אפי' בשל קרן. ובזה נתיישב יפה המנהג שמסיימין במוסף ר"ה בסוף השופרות בפסוק זה כי נכלל ביה אף שופר והרא"ש והר"ן נדחקו בו : ד"ה ל"ל. דאילו יוצאין כו' הא תניא (כצ"ל) כו' וא"כ כו' ואינן נאסרין. צ"ע דלכאורה זה דומה למאי דמסקינן בנדרים (מב) דאדם אוסר דבר שברשותו לכשיצא מרשותו : ע"ב גמרא דגדל ליה בהיזמי והיגי וכ"ה ברי"ף והרע"ב שכ' שמתלא המקום קוצים וכ"ה לשון הרמב"ם בחבורו פ"ח ה"ה והטוש"ע בר"ס קמ"ג צ"ל שגי' אחרת היה לפניהם והתוי"ע ל"ד שהעתיק לשון הגמ' כפי הגי' שלפנינו על לשון הרע"ב ולא הזכיר ועי' בהגהות הטור שם : רש"י ד"ה אבניו לפי שאין ברירה. ומסיק התוי"ע דאע"ג דקי"ל דבדרבנן יש ברירה ומותרת אשירה דרבנן היא דמשום חומרת אשירה אמרו דא"ב וכ"ל דכן ג"כ דעת התוס' לקמן (סד ב) ד"ה תנ"ה ע"ש שיטב דאל"כ דלמא שאני נשתתפו דיש לו חלק מן הדין. אבל יבומה דאינה אלא מדרבנן כדאיתא בקדושין שם אמרינן ברירה וסברת התוי"ע איתא בגמרא לקמן (נב א) משום חומרא דעבודת כוכבים שויא רבנן כטומאה דאורייתא כו' ע"ש וסתו"ת הביא בשם הרמב"ם בחבורו דאמרינן גם הכא ברירה משום דרבנן היא ול"ד כלל. א) דהרמב"ם כתב כן לענין הנאה והיא דאורייתא כמש"כ לקמן (נב ב) בס"ד ע"ש. ב) דהרמב"ם לא כתב מטעם ברירה אלא כתב סתם מחלה שלו מותר בהנאה וי"ל דמיירי במכיר או במוכר חלקו בכ"מ שהוא כמ"ש הר"ן וכ"כ שהבינוהו הכ"מ והלח"מ ע"ש : ד"ה כדה דכתיב וכל כו' אשר תשב עליו כו'. טעם זה תמוה דהתם דוקא במיוחדים למושב (ומטעם מדרס ונעשה אה"ע משא"כ אדם הנושאה אינו אלא כאבן כפירש"ם) ושאר כלים אינם מטמאין כלל במושבה דלא שייך משא בכלים אלא באדם כדאיתא בפ"ה דזבים והביא זאת בעצמו בשבת (פג ב) ע"ש ועי' בהגהות הב"ח : תד"ה אבניו ואפי' כו' כגון כו' של ישראל או כו'. צ"ע מסוגיא דשבת ר"פ ר"ע ע"ש דלרבנן לכ"ע אינה מטמאה לאברים ולר"ע איכא דר"א שם נ"כ א"מ ולרבה מיבעיא לן שם ומשמע שם דאפי' בהדיוט יכול להחזירה נמי א"מ וע"ש (פג ב) תד"ה אשירה וד"ה כי. וראיתי להרמב"ם בפ"ו מהל' אה"ע ה"ה שכתב דמשמשי אשירה אפי' קצץ מהם כזית מטמא וזו חומריהם יותר מאשירה עצמה ובית אשירה עצמו אבניו כו' מטמאין בכזית ככל המשמשין נראה שהרגיש בזה והבליע ישובו במתק לשונו אשר נתן לבית דין משמשין ואולי מפני שהוא משמש א"ע. ודע כי בכ"מ נשמט מוגהו של דין אבני בית כו' שמטמאין והוא ערוך במשנה שלפנינו טוב מלאתי להמאור בשבת שם שהקשה זאת ומחלק בין אשירה שהיא בתבנית בריי' שיש לה אברים ובין בית ע"ש : רש"י ד"ה נוטל מה שחדש. הכא בטיל כו' והוא חדוש שנטל אסור כו' כצ"ל : תד"ה בית הא גבי תפילין אמרי' לר ביה ולא אזמניה ר"ל הא אם אזמניה נמי אסור ולא בעינן שיפשנו מתחלה לכך אבל ל"י מדוע לא הביאו מגיפא דמילתא שם האי סודרא דתפילין דאזמניה כו' לר ביה תפילין אסור כו' ע"ש וע' בסנהדרין (מח) בתד"ה נתנו :

דף מח ע"א גמרא וכ"ת הא לא מתרלינן הכי כצ"ל : ע"ב במשנה לא ישב בצלה כו'. הר"ן דייק מזה דלעבור מותר ולכאורה י"ל דמשום סיפא דאם ישב טהור נקט ישיבה : רש"י ד"ה מתחיה במאהיל עליו האילן כצ"ל :תד"ה לא ישב א"כ חומרא דאשירה מאי. לפ"ז לא א"ש כ"כ קושיית הש"ס פשיטא :

דף מט ע"א גמרא אימר דשמעת כו' באשירה מי מקילי. מה שהקשה הרש"א (בתד"ה הא רבנן) דמהך דעצים דר"א אוסר זוז"ג ע"כ אית לן למימר כאביי בההיא דאסור תמוה כיון דהשתא קיימינן לחלק בין אשירה לשאר איסורים. ועי' בהגהת הב"ח ובמהרש"א : תד"ה שאם הב' וי"ל דערלה שאסורה בהנאה כו' אבל באיסור אכילה כו'. לכאורה קשה דהא גם טבל ותרומה אסירים בהנאה של כילוי עי' שבת (כו) ובתד"ה אין מדליקין וי"ל דאינו אסור אלא אם מכלה עתה בהנאתו ובזרעו כבר כלה האיסור : ע"ב במשנה ואחרים באחרים. לר"ת שהביאו התוס' לעיל גם הכא נ"ג לה וכ"כ להדיא בזבחים (עב) ד"ה נתערבו : גמרא א"ד א"ר א"ל אבא בר ר"ח כו'. לעיל (ל"א) הגי' בר חמא ולקמן (ס' ב) בר חנן. ונראה דצ"ל בכה"מ בשוה : רש"י ד"ה ונשתרי לך דהתם תרוייהו ס"ל כרבנן דהכא כו'. מה שהקשה הרש"א הלכתא אהלכתא ע"ש לדידי לק"מ דאנן פסקינן כקולי דתרוייהו ועי' במאור והר"ן בארוך : תד"ה אגב. א"ר יעקב ב"א חני קשיא כו'. בירושלמי דערלה פ"ג הגי' א"ר אחא בר יעקב חני כו'. והוא יותר נכון וצ"ל דר' אחא ב"י אומר דלא ר' יעקב ב"א הקשה אלא חני והוא בעצמו תירץ ג"כ : בתוי"ט ד"ה הפת. והלכך כו'. אנכי ל"מ טעם בדבריו דמ"מ קשה מדוע לא יעוכה שם הנאת דמי עצים דחולין. ועוד אפה בו את"פ במדע לדידן דמותר אם א"כ הוקק בעלי היתר מחמת זוז"ג ולדבריו עלי היתר הנוכמים לא יועילו ועמש"כ שם ב' חלוקים נכונים בס"ד :

דף נ ע"א רש"י ד"ה מני וד"ה שאינגלאות צ"ל בד"א :ד"ה כעין פנים ואבנים אין עובדין בהם בפנים כצ"ל: תד"ה בעינן. ובעבודת כוכבים מהני ביטול כו' כצ"ל : ע"ב גמ' אריב"א איקלע כו' נראה דצ"ל ואמר בו' : רש"י ד"ה כאן וכאן. כדי שיוצא נופות כו' כצ"ל : ד"ה עד ר"ה של שביעית כצ"ל : ד"ה שבר אלמא מידי דחזי לשם כו' כצ"ל : בא"ד ואם כו' בזריקת מקל לא תני למימר כו' כצ"ל :

דף נא ע"א גמרא בגולה לחה. פי' בברכות (כה) ובפרש"י דאדרבה יבשה נפרכת ולא הלחה ונראה דהכא ר"ל לחה כעין שיוצא ע"י שלשול : רש"י ד"ה ואינה נאסרת. דלא כו' אלא מידי דכעין פנים. דקדוק הרש"א עליו בדבור הסמוך ה"ל להקדים כאן ורש"י נראה דשיגרא דלישנא דלעיל (כ ספ"א) נקיט וכן דלקמן ועי' בר"ן : ד"ה אי מאתן. ושריפ מחמת חולי כו'. יכ' הרש"א דשריפ אדם הוי מתוסר אבר. ולי צ"ע בכליס עי' בכורות (לט ב) וקדושין (כה): ע"ב ד"ה ל"א כל שממנן דאמר רבויא הוא. כן איתא בסוטה (מו ב) ועי' במנחות (מג ב) : תד"ה אפי'. דאי עבודתה בכך אפי' כו' כצ"ל ומלת כלי למחוק :

דף נב ע"א רש"י ד"ה הזרו לטומאתן. שהכן כדי לטהרן. ונראה דהבירה מהני למהר אפי' משמשי עבודת כוכבים דישראל. ואף את"ל דאין להם ביטול לאיסורייהו כמו העבודת כוכבים עצמה וכדעת הראב"ד שהביא הר"ן. מ"מ לענין טומאה כיון דאית להו טהרה במקוה טומאה נמי בטלה כדלקמן שפי' התוס' לענין כלי של תקרובת אע"פ שאין לה ביטול לענין איסורא בטוש מקוה. והגהת הב"ח בזה תמוה : ד"ה כיון בשאר טומאות כו' כצ"ל בב' וכן בדבור הסמוך : תד"ה מה. כמו כ"ש דאמרי' שנגזוה כ"ה במהר"ס אלא שכתב דא"י לשון זה היכן הוא. ואולי יכוונו לזה דאיתא בזבחים (פח) סכין מערפת היה במקדש כו' ונגזוה. וכן לקמן בכלים אשר הזניח אחז איתא שנגזוס : בא"ד אף אשירה כו' פי' ביעור כו'. פי' מהר"ס. וצ"ל עוד דאיה מבבת (ל) במשנה מאבני המזבח כו' שמלגיעין אותן לגונזן (ועי' פרש"י) ומשמשי עבודת כוכבים פליגי עליה דר"י שם וע"ש בתוס' (לד) ד"ה את המת הגמא דאין מצוה לגונזם : ד"ה תבעי משום דעיקר טומאתן כו' מגבן אינה אלא מדרבנן. תיבת מגבם איפה מדויקת דמדאורייתא אין להם שום טומאה אפי' מתוכן ולשונם בשבת מדוייק היטב. ואולי משום דעל קושיית דלא ניטמאו מגבן דמשני שם כיון כו' שויגהו ככלי מתכות הדר פריך יחזרו לטומאתן ישנה וע"ז משני בטומאה דרבנן לא אחיתו לה טומאה (פי' ישנה) לזה נקטי הכא טומאה דמגבן : ע"ב רש"י ד"ה מאי כיון. מדר"ג בר"פ ובשאר טומאה נמי לית ליה כו' כצ"ל : ד"ה וסקדשום. שחזרו ומשחום בשה"מ. כן בסנהדרין (סז ב) איתא אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה ע"ש וצ"ע : ד"ה מזרקות. שהיו במקצעות העזרה כו'. שם איתא שהיו בבית המוקד : תד"ה כיון. וגבי כלים לעיל כו'. ר"ל לעיל בסמוך דפריך ותיבעי ליה כלים כו' והציון הוא בשבוש : ד"ה דינרי. כדאמרי' המלוה כו'. הוא בב"ק (לז ב) :

דף נג ע"א גמרא וקמ"ל כו' אבל עובד כוכבים דנפשיה מבטל. פי' לעיל (מג) בתד"ה ש"מ שהיה לפניהם גירסא אחרת פה. ובהג"א כ' ואפי' למאן דל"ל ברירה הכא י"ב דכל איסורי עבודת כוכבים דרבנן ניהו. ול"ע דבכ"ד במשכתין מוכח להדיא דדוקא טומאתה אינה אלא מדרבנן אבל איסורה הוא מה"ת וכדמוכח מקראי. שוב ראיתי בטעה"מ הב' גירושין בדיני ברירה שעמד בזה : רש"י ד"ה א"ר הלל. אבל עובד כוכבים כו' כצ"ל : ד"ה שאני התם. דהאי עובד כוכבים כו' כצ"ל : ד"ה נוה עליה. אפי' מגורף ישראל. עי' לקמן ע"ב תד"ה דאי : תד"ה או. ומיהו הפשיטותא לא כדחית דלמ"ד בכ"י פליגי אף בכ"י קאמר כצ"ל ומלת והא למחוק : ע"ב רש"י ד"ה ה"ק. דכתיב ל"י בידך כו'. צ"ע דהאי קרא כתיב בעיר הנדחת. וקראי טובא זולתו יש בעבודות כוכבים של כנענים דאסורים בהנאה : ד"ה א"ר אלעזר וכו' כצ"ל בל"י : תד"ה ונא. פירוש לאותה לבינה עצמה כו'. וישראל איוו לכל אלוהות שהיו בעולם :

דף נד ע"א ד"ה מתקיף. אדרבה מיניה ילפינן כו' אפי' במצוה קלה. עי' מהרש"א. ול"נ דתיבות אפילו במצוה קלה מקומם לעיל אחר דהא פרהסיא כו' דחייב למסור עצמו : ד"ה הא בצנעא בסופו. כשהוא אומר ולא תחללו (כצ"ל) כו' בין לאזהרה בין למיתה. פליג על מה דפשיטא להו בר"ד דלעיל דכל אונס פטור אפי' בפרהסיא. ונראה דלדעת הסמ"ג נרבא בפרהסיא אפי' בשאר מצות אהדריה לכלליה וחייב על כל מצוה עונש האמור בה (ודלא כמשמעות המהר"ס) ובזה א"ש מה דפריך בשלהי בסו"ת והא אסתר פרהסיא הואי ולא פריך דעריות הואי כדתמהו התוס'. משום דהא עדיפא דאפי' מיתה חייבת. ועי' בר"ן פ' כל שעה : ע"ב גמ' עשאן חליפין לעבודת כוכבים אסרן. וכ"ת משנוייא דר"פ בחולין ק"מ : במשנה שאלו את הזקנים כו' כצ"ל : רש"י ד"ה אימסרו להו. וצ"א ליפרקו וליפקו לחולין. והא דאמרי' לעיל (נב ב) כיון דאיפתמיש בהו לגבוה לאו אורח ארעא כו'. היינו שלא ע"י פדיון ועי' בר"ן. אבל קשה כיון דמדאורייתא שרי אף לגבוה כבסוגיא דלעיל לכאורה לית להו פדיון כדאיתא בגמרא דר"פ המנחות והנסכים ועי' מעילה (יט ב) תד"ה מ"מ ובתוס' לעיל ד"ה כבוק: ד"ה לא אסרן כצ"ל : ד"ה למעוטי ערלה. אע"ג דאיהו אסור כו' מיהא הסיא כו' כצ"ל :

דף נה ע"א במשנה. ד"ה מה שבבור אסור. אם נגע כו'. והרמב"ם בתוס' פי' מטעם כמו כו'. ולכאורה קשה דתיפוק ליה מטעם סתם יינם כדלעיל (כט ב) ברים המשנה ובתד"ה יין מגלן. ודוחק לומר דמפרשי דקאי על הרישא דלקח ישראל בעוד שהיה בגת דכשיקרא עליו שם יין כבר היה של ישראל. ועוד דהמעטר יינו של עובד כוכבים ימשך לקנותו בעודן ענבים וזה לא שמענו ועי' לקמן (נו ב) בתד"ה מהו וברש"א ועי' לשון הר"ן שהבאתי לעיל שם דכל שאין בו חשש ניסוך לא מיתסר משום בטחיקן ולשמתו א"ש. ולשון הרמב"ם בפי"א מהל' מ"א ה"ג יין שעובד כוכבים שאין אנו יודעים אם נתנסך כו' והוא הנקרא סתם יינם אסור בהנאה. משמע נ"כ דבידוע שלא נתנסך אינו בכלל סתם יינן. אבל שם הוכחתי דשטת רש"י אינו כן דעכ"פ אסור בשתיה. ואולי י"ל כיון דיינן נאסר משום בנותיהן כמו פתן דינו כמוהו דאינו אסור עד שיהא נמרו ע"י עובד כוכבים לעיל (לא ב) ואפי' לדעת הר"ן שהביא הב"י ר"ס קי"ב דפת של עובד כוכבים לא מהני באפהו ישראל מ"מ היינו דוקא כשהליש והעריכה היה ע"י עובד כוכבים ע"ש בב"י באורך : ע"ב במשנה ישראל כו' ולא בוצרין עמו. בתוי"ע ולפיכך הויין טבולין לתרומה קודם בצירה. תמוה לקרוא מחובר טבול לתרומה. ובפסחים (לג) כגון דאחמיץ במחובר ועמש"כ שם בפרש"י ועיין לקמן (נו) תד"ה שמותר. והל"ל דהויין טבולין בשעת בצירה קודם דריכה : תד"ה אבל הב'. משום שכבר נגמרה מלאכת העבירה כ"כ דל"ל. וכן לשון הרמב"ם בפירוש נשלמה העבירה :

דף נו ע"א גמרא ת"ש דתניא יין כו' נ"ל דתנן וכהגהת המהרש"א. ובהגרי"פ מ"ש. והנה מפרש"י כאן משמע דמשיקפה היינו מיד כשנפה אע"פ שלא הסירה. אבל הר"ש פי' משמסיר החרצנים כו' ור"ל שיסול הקפוי (עי' פ"ד דתרומות מ"א) וכ"ת להדיא בב"מ (נב ב) וכ"ת שם דמשילה פירושו שיסיר השמרים מהחבית מלמעלה. וכ"מ כאן מדמתרץ דמשיקפה דאר"ע בקמייתא היינו משילה ופרש"י דכאן צ"ע : שם שאני יי"נ דאחמירו ביה רבנן. כה"ג לקמן (ס"ב ב ע"ב א ע"ג ב) : רש"י ד"ה ואין בוצרין. כשהי תרומות הכ"מ. אמת דדרשה זו איתא בבכורות (לד) לר"א אבל לענין תרומה תלויה ולא לענין טבל דמיירי הכא. וגם שם לא קאי הכי במסקנא : ד"ה ש"מ קיפוי דבור דאי בחבית מה ענינו אצל גת. לכאורה נ"פ דהדיוק הוא דא"ת בחבית הל"ל רבותא טפי דאפי' מן הבור מותר וכ"כ שפי' התוס' ואפשר לכוון גם לשון רש"י לזה : תד"ה שמותר וקשיא כו' אלמא כו' וה"נ כו' ולמה לא יעשו בטומאה כו'. הן שם דבכבר איגע לה ספק טומאה דליכא מו הפסד כהן להכי שרי אבל הכא איכא הפסד כהן וכ"כ לתרץ בכדה. ואולי לזה כוונו לקמן באכן יש לתרץ והכא לא מקשו אלא על טעם רש"י : בא"ד ויש שדוחין כו' דכ"ז שהוא קמח א"כ חיוב חלה כלל כו'. וק"ל דהא עד שלא גלגלה משמע דאפי' הטילה כבר את המים. ואז הרי תוכל להפריש החלה כדאיתא רפ"ג דחלה וע"ש בר"ש בשם הירושלמי וא"כ עדיפא עוד מהפרשת מעשר בענבים : בא"ד מיהו קשיא כו' שמותר לסייע קודם שהטיל למים כו' ומ"ש מהך דהכא. לכאורה להוש שדוחין שהביאו לעיל אין מכאן קושיא. וכן לשאכן יש לתרץ דכיון דאיירי בפירות מוכשרין א"כ מו לא תאכל החלה מפני טומאת ע"ה : בא"ד ובפרק הנזקין תנן כו' ולפי' ר"ת הכא כו' כ"כ דל"ל : בא"ד ולדברי ר"ת נוכל לומר לא בוצרין ולא טוחנין כו' כ"כ דל"ל : ד"ה ואע"פ. כדאמר גבי תבואה כו'. הוא לעיל (מא ב) : בא"ד אבל יין שדרכו להכניס בענבים כו'. קשה דהא הכריחו לעיל דדרך גיתות שלהם היו בשדה : בסה"ד ואע"פ שהכניסם בפיקס שלהם כצ"ל : ד"ה לימא. אלא בסיפא רבותא נקט כו' דנקל יבא לטעות כו' דאין זה רבותא דהא ודאי אין לטעות כו'. נראה דר"ל דזה שכיח דבשגגה ימשה מן הבור דסמיך ליה. אבל לא דיטעה בדין ללמוד היתר מגע בגת מגע בבור דהכל יודעים כו' : ע"ב ד"ה גרגותני. ועוד קשיא לפי מה שפי' במתניתין כו'. הן רבים מתקשים בהבנת קושיא זאת. וכ"ל דכך הוא הלעת דבריהם. דלפי מה שפי' ר"י לעיל דמתניתין תרתי אשמעינן בוצר מותר א') דאינו נאסר במגע עובד כוכבים בו בעצמו. והב' דאינו נאסר גם ע"י ניצוק. והרי הזיגן הכא דהגרגותני אינו בכלל היתר הב' א"כ משמע דגם בהיתר הא' איננו ודו"ק : בא"ד דהא דאמרי' לקמן בפ"ב בגוואי כו' כצ"ל :

דף נז ע"א גמרא מדו בין ביד בין ברגל ימכר כו'. נראה דטעמא דת"ק דלענין איסור הנאה ל"ג גזירה לגזירה דהיינו מגע ביד לכוונת ד"א אטו כוונת מגע ממש ומגע אטו שכשוך (עי' פרש"י ותוס'). אבל לאסור בשתיה משום חומרא די"כ גזרו אפי' ג' גזירות דהיינו אף נגיעה לכוונת ד"א ברגל (דאין ניסוך ברגל כדלעיל) ותנא דמתניתין דנפל לבור כו' ימכר כוותיה אזיל מדתני שם נמי או שהיה תמפיח עפ"י חבית דהיינו בידו כפרש"י וחשיב כנוגע בידו ביין ממש וכדעת הר"ן לקמן (דף סנז ב ד"ו) ד"ה הלכך להוכ"ת כו' שבדבריו ע"ש ועי' בהגהת כמ"א סי' קכד סי"א. ולקמן (ע ב) בעובדא דרביתא ברש"י ותוס' ויתורץ תמיהת התד"ה דאי. ור"ן השוה מדותיו דגוזר ב' גזירות אף לאסור בהנאה להכי ביד אסור. וג' גזירות ל"ג אף לענין שתיה להכי ברגל אמר דמותר דמשמע אפי' בשתיה כמו לישנא דר"ש מתיר דהכוונה אף בשתיה. ור"ש ג"כ השוה מדותיו דל"ג אפי' ב' גזירות אף לענין שתיה וזה מוכרח ג"כ מהיה מנפיח ומתורץ קושית הרר"א בתד"ה אי. ודריכה ברגל חשוב כשכשוך כמ"ש התד"ה אימר ולא הוי אלא ב' גזירות ולהכי ס"ד דלר"ג יאסר אף בהנאה. ודחי אימר כו' משום דלא שייך כ"כ למיגזר בשכשוך דרגל כמ"ש התוס' להכי מסיק אלא כו' ככר"ש כו' דכיון דל"ג ב' גזירות אפי' במגע ביד אף לענין שתיה כש"כ דל"ג בדריכה דרגל כצ"ל : שם איתיביה רשב"א לרב כו' קתני מיהת כו' קטנים לא ועי' בתוס'. אמנם עדיין ק"ל אי ס"ד דעובד כוכבים גמור ג"כ אינו עושה יי"נ בקטנותו א"כ נ"ל לתנא להשמיענו ד"ז כאן בעבדים שמלו ול"ע אטו יגרעו מעובד כוכבים גמור : שם אלא למ"ד טהור מא"ל. כ"ל דהאי ואמרי לה טהור איננו מהברייתא אלא דהגמרא קאמרה די"ג בה טהור וכ"מ מהתוס' ומהפוסקים לקמן. ומזה תדין על ש"מ : רש"י ד"ה אי משכחת. דניסוך לא הוי אלא ע"י שכשוך כ"כ דל"ל : תד"ה דאי. תימה כו' וי"ל כו' לכאורה י"ל דנקט בקנה לומר דאפי' נגיעה ע"י ד"א ל"א אלא ימכר אבל בשתיה אסור : ד"ה אי בסופו. וכיון דלא אשכחן דאסר דריכה ברגל כו' כ"כ דל"ל : ד"ה תינוק אבל נפל לבור מוכחא מילתא כו'. ועובדא דהכא נ"ל דלא מוכחא כולי האי ולהכי אסר רב בשתיה ותקשו ליה ר"כ ור"א שפיר מתינוק ועי' לקמן נ"ח ב' תד"ה והא : ד"ה גדולים. ועי"ל דליכא דאין עושין משמע בשתיה כו'. קשה מלקמן (נח) והא כו' שכשוך אין עושה יי"נ והתם בהנאה קאמר ואף לגי' התוס' דשם יקשה קצת וי"ל : ע"ב רש"י ד"ה וא"ל טהור דלא שכיחא הוא ול"ג עלייהו. לפ"ז קשה אפי' בבית נמי ולשון הר"ן דתורת ספק טומאה גזרו עלייהו כו' : תד"ה אלא וא"ת ואמאי כו'. ולענ"ד דעיקר לשון זה משמעו דבא לאיסור בני הבפמות בגדולים דאיתא להדיא כבעלמא · רק משום דמשמעו נ"כ דדמו להדדי ולרב ע"כ ל"ד נקטנים

נקטיס ולשמואל במלו ועבלו. ע"כ מתרץ דלכ"א אשמעינן דדמיין להדדי בדינא דחבריה ודלא כוותיה וגזה מתורץ קו"ת דבדבור הקודם ודלקמיה. הפוך בה:

דף נח ע"א גמרא א"ל רבא כו' פרוק כו' דלא ניתו אינשי דניפקיד כו'. נראה דרבא לא רצה למימר ליה להדיא שיפרוק בפני ר"ה בריה דר"כ כי כיסופא הוא לסגור דלת בפני מ"מ אורח הבא לקבל פניו לכן השכיל לומר שמשא דלא ניתו אינשי ור"ל יען שיש לי עיון בדבר הלכה וסבר דר"ה כשימצא הדלת סגור יחזור לאחוריו או דשמעיה לא יפתח לו לאמר לוהו שמשא אך שמעיה בלא הבין כוונתו פתח אליו ועל ומתורץ ב' קושיות דתוס': רש"י ד"ה אקפן נמנמי ולאסור כל יין הסביות. לכאורה סותר למה שפי' לקמן בד"ה מאי לאו בהנאה. ולפירוש הרמב"א בוטוד מאי הוא מותיב כו' לשני ליה כו' שבתוס' זהו קושייתם אבל פירושו דחוק. ול"כ דכוונתם דאף על יין המשופשך ג"כ בל"ק דכיון שנתערב י"ל דבטיל כפיר"י שהביאו לקמן: תד"ה איקלע לכך פירי"י כו' של"כ לשכשך לניסוך אלא ליאשאל כו'. לכאורה נראה להגיה אלא לידע וכ"ה ברא"ש ובס"א לאיתי הגי' אלא לישראל. ויש להביא כוונתם לדעת הר"ן דמחלק בהס"ג ע"ש: בא"ד וה"ג בס"י וה"ג. ר"ל והלכות גדולות וכן לאיתי בה"ג עצמו וכ"ה גירסת הרי"ף. ודלא כהב"ח שמחקו: ע"ב גמרא והא קא חזי כל"ל בי' וכ"ה ברא"ש ור"ן: רש"י ד"ה אסור גזרו רבנן בכמו כו'. פי' בנוגע ע"י קלות המים שבא מכחו ואף שאין זה מיקרי נגיעה משום לך לך כו' אבל הר"ן לא נתחוור בפירושו וע"ש דאוסר אפי' במקטף קטופי וכ"מ בתוס' לקמן ס"ד ס' בשם ר"מ מקולי: תד"ה שמסכו. וה"ג דאמרי' בסמוך כו' לכאורה נראה דע"ש הוא ול"ל וא"כ והוא ר"ת ואין נראה: בא"ד אלמא קנס הוא דקניס להו כו'. נראה משום דרש"י פי' דהמזיגה היא כשנותנים בכוס ולשון לא והכריז על ייגס כו' משמע לאסור כל יינס אף מה שבחביות ועי"כ משום קנסא: ד"ה כדכתיב. הכוא מזיגה ביין עלמו. אם ר"ל כמו שמניעו בס"פ האסב ביין התירו למרב קשה בכך שהוא משביתו ופי' שם הרא"ש דכש"כ כך בקשה הכי שתירה לזה מהא דדלשינן מיניה בסנהדרין (יד ב) ע"ש אם לא דיפרשו קושי"ת שהביאו שם: ד"ה כתב. וקרוב הדבר בעיני כו' כ"כ דנ"ל כו' וכ"מ ממהר"ס: ד"ה בלר. ומשמע מהכא דה"ל ל"מ במעשר. מה שנדפס בגליון למחוק תיבת דמ"ל הוא שבוש: בא"ד ועוד אמרי' בפ"ק דביצה מוללין כו' א"כ מלינו תרומה שזכאי בהרמתה אלמא כו' מלינו תרומה בח"ל. אמת דרבא הוא שהורה כן על מעשה דח"ל. אבל הקושיא דא"כ מלינו תרומה כו' פשוט דטובל לפרשה דקאי על בארץ דד"ז דמוללין לא ישתנה בין ארץ לארץ וכדמוכח ג"כ מקושיא דאביי מברייתא דהמולל כו' ומסתירין. ובר"ש פ"ק דדמאי מ"ג כתב דמשמע קצת מכאן אבל איני רואה אפי' משמעות קצת וברא"ש העתיק אושפיזכניה כו' ה"ל כו' דלא מעשרן ול"מ לגירסא זו בשום מקום והוא בעצמו לא העתיק שם כן במקומו: בא"ד והא דתנן א"ד מתעשרין כו' והכמיהין. הן כמיהין פטורין אפי' מן הודאי ובא"י נמי כדאיתא בר"פ כלל גדול אלא ע"ש הוא ול"ל והכמון וכ"א בדמאי שם: בא"ד וא"כ דלמא רשב"ל בהני פירות אסר להו כ"כ דנ"ל: בא"ד שלא לי ר' יוסי ברבי כל"ל: בא"ד שהיו או כולם ע"ה. תמוה דזהו עיקר דמאי הנקרא מע"ה משום דרובן מעשרין הן ואולי דע"ש הוא ול"ל כותים: בא"ד בחג מרבילין עליו מים כו' כדתנן בסוכה. ע"ש (לה ב) ברש"י ותד"ה מפני שמכשירה דמוכח דעל האתרוג לא היו מזלפין מים:

דף נט ע"א ד"ה כל. א"ב דגים קטנים ואדרי כו' כל"ל: ע"ב גמרא הכוא אתרונא דנפל כו' כל"ל: רש"י ד"ה דשייפא כמו השופה יין לתמציס. כ"ה גירסת הרי"ף שם: תד"ה מהו. אע"ג דלקמן שרינן בזריקה כו'. ר"ל וא"כ היכי הוה ס"ד דרב יימר דר"כ אסר אף בדיעבד. והמהרש"א נראה שהבין בדבריהם דלשון או דלמא ל"ש כן היתה הגי' לפניהם בגמרא. וז"א דזהו לשון התוס' עלמם בביאור דברי הבעיין: ד"ה אמר ר"א. בעובד כוכבים נמי מסבינן ליה דמי הזיקו כל"ל: ד"ה אר"פ. פי' הקילות כו' ולקמן בד"ה מלידיה פי' חוץ מן היין שנעובי הנקב. ובסמוך כ' דלל"ק אתיא בהדיא כרי"י רק לל"ב הולרכו לטעם דחומרא דיי"נ. ול"ל דהכא אסור הקילוח מטעם ניצוק: בא"ד אבל הכא דלמא בריימא לא שמיע ליה לר"פ. תמוה דהלא מתני' ערוכה היא בפ"ב דטבו"י מ"ז. וממש"כ בחדושי שו"ע או"ח סי' ק"ס:

דף ס ע"א ד"ה מלידיה. שמן שלף כו' ונגע שבו"י בשמן ל"פ אלא השמן כל"ל: ע"ב במשנה זה היה מעשה והכשירו. בהגרי"פ דל"ל בבית שאן ושכ"א בהרא"ש. הן בגמרא לקמן בסה"ע ג"כ איתא בב"ש אלא שהתוי"ט לדד לומר דהסיא ברייתא היא ודבמתני' ל"ג במתמו. ודע שהר"ן העתיק הגמרא ול"ג שם ג"כ בב"ש ודפרכי' מדתנן כו': גמרא אר"א ב"א יגוחו לו לר"ש ברכות על ראשו. לכאורה לשון זה לא נופל אלא על אדם חי ויהיה מכאן ראיה לפירוש הא' שברש"י קדושין (דף עב ע"ב) וע"ש בתוס' ושם ויהיה ע"כ ג' לאב"א: רש"י בגמרא ד"ה זה היה מעשה דקתני ריפא כו' וכן התוס' דייקי מרישא אבל הגמרא לא דייקא אלא מסיפא. ונראה משום דרישא יל"פ דמאל לו לגמרי החוב: ד"ה כל שבזב. לא איירי ר"א בהסיט כו' אדם הנוגע בזב כו' בין בקנה שמא. תמוה דהא אפי' אדם הנוגע בזב אינו מטמא אדם בחבורין כדאיתא ברפ"ה דזבים כש"כ כלים שא"ת אפילו כלים. ועוד דקנה אינו בר קבולי טומאה הוא דהוא פשוטי כ"ע. ודוחק לומר דיכוון על קנה דשבת (קכג ב) במשנה או לקנים דפי"ז כלים מע"ז. ועי' בר"ן שהעתיק לשונו בשגגון נכון: תד"ה כל שבזב. וגם אם ישב על החבית כו' ובזב שמא. ר"ל בכה"ג כגון שישב על משכב ומושב אבל על חבית דהיא של חרס אף אם יהיה ליושבה אינה מטמאה במושבו כדאיתא בשבת (פד א) ובמגע א"ת מגבה אם לא שהיה בתוכה מו"מ שהן מטמאין אפי' תחת אבן מסמא ע"ש בדף (פב ב) בתד"ה באבן:

דף סא ע"א רש"י ד"ה אבל אם רולה דסבר אי חזו לא מפסידנא כו'. הלשון תמוה דודאי יפסיד מלמכור יינו וכדאיתא בתוס'. ולשון הרע"ב בזה מכוון יותר:

פרק ה דף סב ע"א גמרא מ"ע שכרו אסור כו'. לכאורה קשה דניחא מעמא משום דרולה בקיומו וכדמשמע לקמן (סג ב) דאי לאו למעוטי תיפלה הוה אסור מע"ז. וי"ל דמשום זה אין לאסור שכרו בדיעבד אלא מטעם קנס וכדמסיק והיינו מפני דעבר על איסור דרולה בקיומו וזהו ג"כ הכוונה שם כיון דרולה בקיומו אסור ר"ל מטעם קנס. שוב מצאתי שמוכיח לזה בהר"ן ע"ש: שם [ואלא דקדוש שכרו שקדושת שביעית כו' והתנן האומר לפועל הילך דינר זה ולקוט לי ירק היום שכרו מותר. ק"ל מהא דבילה (כ) ההוא כו' הבו לי ד' מאה זוזי לפלוני ולינסב ברתי אר"פ ד' מאה שקיל וברתי' כו' אי בעי לא נסיב ע"ש וה"נ נאמר דהדינר קנה ואי בעי לא לקיט וי"ל דלפי מה שבאר הרי"ף בפרק מי שמת הטעם בהא דבילה דהוי כמו ב' מתנות וכן הרמב"ם בפי"א מהל' זכייה ואחריהם הטוש"ע בסי' רנ"ג א"ש וזה עדיף מתנאי שכתב הש"ך שם סקפ"ז אלא דהוה כמו שא"ל הילך דינר בשכר לקיטה]: תד"ה מ"ע כי מעתה היה יודע שיין נסך כו' כל"ל: ד"ה והתנן. וה"נ גבי שביעית כו'. נ"ל דר"ל דמאי דתני גבה שכרו מותר יל"פ היינו לאחרים דוקא וא"כ מאי פריך מינה. ומש"כ כדאמר בפר"י כ"ל דרולים להביא ראיה דיל"פ מותר היינו לאחרים דוקא דמלינו שם בחליפי חליפין דעבודת כוכבים דמ"א מותרין ולהמחליף ודאי אסור דכיון דחליפין אסורים מש"ת הוויין כשאר אה"כ דאסורין למוכר עלמו וכהן בעז"ה והמפרשים הניחו דבריהם בל"ע: ד"ה לקוט. י"ל דל"ת מוכר דיד פועל כיד בעה"ב דמי. לא מפיהן אנו חיין כי כן איתא להדיא שם (י) ועי' ג"כ שם (קיח): ד"ה נמלא. וא"ת תיקשי ריפא לסיפא כו'. שמע"כ שם ישוב פשוט בס"ד ונשמע שם ועל ידו פי' בשבילו כדפי' הרע"ב וממש"כ לעיל (נט): ע"ב גמרא מי אמרי' כיון דאיסוריה שמור כל"ל כבפרש"י: תד"ה סעלה בסופו. לפנל"פ כו' היינו להיות מעות בקדושת מעשר ביד הלוקח כמו כו' מי שיש לו סלע של שביעית כו'. דבריהם מגומגמים בעיני הסתומות באין הבנה ה' יאיר עיני [וממש"כ בב"מ נ"ג במל"ה והן כ"כ]: ד"ה ולקבריגנהו. פרק שני דתמורה. היה כתוב בר"ת פ"ב והכונה בפ' בתרא: בא"ד וטעל נזיר וכו' דקברי כו' כ"כ דל"ל: ד"ה יזפי. כדתניא בתוספתא כו'.
גם במשנה פ"ע מ"ח איתא להא ע"ש:

דף סג ע"א גמרא ותיפשוט מדר' אלעזר כל"ל בל"י וכמו שהגיה הגרי"פ לעיל וכן כולם:
רש"י ד"ה בעלה סתם דקנייה ליה. ר"ל להעלה וא"ל להגהת הגרי"פ:
תד"ה או. ואע"פ שאין אתנן אל על המוקדשין כו'. הוא בתמורה (ל ב'): ד"ה והא. ול"ד כו' נתנה לסיטון מעל כו'. לכאורה לפמש"כ בב"מ (מג א) בד"ה "מאי ועוי"ל דלריו"ח כו' לא הפקידו כח שיש לו למוכר במעות כו' והוי שואל כו'" א"ש בפשיטות וע"ע בדבריהם שם (כט) ד"ה והוי: בא"ד דכיון דמעל מה"ת כו'. דברי מהר"ס בזה אינם מחוורין ואולי כוונתם דאף דנתן הפי"ת כח לחכמים לעשות תקנות לפי הזמן ז"א אלא לתקנת בנ"א אבל לא לתקנת גבוה וכדאיתא בקדושין רשות הגבוה בכסף כו': ד"ה ואין. ומסיק תרגמא רב חסדא בחנוני כו' כל"ל: בא"ד ולא קנין גמור שיוכל להקדישו ומעתה שקונה. כו' כ"כ דל"ל: בא"ד ע"ב ואע"פ שבמשיכתן כו' אלא לזכות לעלמן כו' להקנות לעלמן רק כו' כל"ל: בא"ד שהקדיש כו' לזכות לו בעלמו כשיתנם לפועלים כל"ל: ע"ב רש"י ד"ה ולא משום מעשר. וגמלא זה מאכילן כל"ל: ד"ה מי לא מישתעביד דקא שכית להו לדבר"י כו'. לכאורה אי הוה מקשה אדידהו לא הוה לריך לאקדומי הא דרבא דהא איכהו בעלמס הוו יזפי. ולפמש"כ התוס' דבני ביתו הוו יזפי והוא היה פורע א"ש: ד"ה מדין ערב. מההוא דינא כו' כל"ל: תד"ה תני. דאינו אלא שלוחו של חנוני. לכאורה כיון דאשלד"ע הוא עושה איסור כשמאכילם שביעית אחר הביעור: ד"ה אין הא' פי' המקשה ק"ל דתלה בזה"ז דאורייתא, אינני רואה הכרח לזה:

דף סד ע"א גמרא אם משבאו לרשות הגר אסור. עמש"כ לקמן (עא א): תד"ה כ"ע. וא"ת כו' אבל הכא אין כאן מעשה כו' וי"ל כו' דודאי אם אינו עוקר אינו

עובר כיון כו'. הע"א במגילה (י"ג ב) בד"ה ועל הכלאים הניח דבריהם בקושיא ע"ש: ד"ה ולמא. והשתא ליכא למימר כו' כל"ל: ע"ב גמרא שמן מי קא הוי נסך כל"ל ומלת יין למחוק ופן ברש"י ליתא: שם רשבג"א יינו יי"נ כל"ל וכ"ה בר"ן ובכ"מ פי"א מהל' מ"א הל"ז: תד"ה תנ"ה. דה"א דבדין הוא מטעם ברירה. עמש"כ בקדושין שם ע"ד: ד"ה אין בסופו ועוד בש"ס הל"ל אחרי התיקל כו'. תמוה דהא קי"ל כרבים אף בד"ס וכדמשמע לעיל (ז) והכא הרי ת"ק דנחשב כרבים פליג על תרוייהו ליחני דרשב"ג ואמר דיינו כשמנו וכ"פ הפוסקים והרמב"ם שם. וכ"ל דמאי יהיה ראיה להש"ך בתו"מ סי' קע"א סק"ע בדעת התוס' לפסוק כרשב"ג אף בברייתא הגם דשם שהביא מדבריהם מפ' א"כ תמוה דשם נאמרו דבריו ג"כ במשנה (סע ב) מ"מ תזלי' תזי:

דף סה ע"א ד"ה מאונא. שמא מקלת חילו הלכו כו' כל"ל: ע"ב במשנה כגון אומן שנפל ע"ג גריסין. וכ"ה בתוס' כאן אבל לקמן (סו ב) העתיקו וכן: רש"י בסה"ע לשון מלערו זיקי. הוא לעיל (ל) וכאן בהס"ע דלא נילערו זיקי: תד"ה כי בסופו שאינו יי"נ עד שיגע כל"ל וכ"כ ממהר"ס: ד"ה ה"ג עי' כס"ד. ול"כ ראיה דל"ג לה דהא בגמרא מסיק דאסורות סתם דריפא היינו בנו"ט. וא"כ מדוע בנפל ע"ג תאנים תני מפורש בנו"ט ובריפא מיסתם לה סתומי. ובפרט לאביי דמוקי לה במחלא עתיקא דניכר הטעם. ול"ל משום דבתאנים יש חילוק בין לחים ליבשים ויכוון במה שאמר אם יש בהם בנו"ט ר"ל טעם טוב ולאפוקי יבשים א"כ אין מהטורך לומר אסורי מאסרא: ד"ה הכי בסופו. ואע"פ שהלשה נמי גזלו כו' שמא תיכרך נימא ע"ב מ"מ הכא ל"ג. דאין רגיל ליכרך כל כך כ"כ בפסחים. ובנדה כ' דהטעם הוא דגזרי אטו השאלה ומדעת שאין דרך להשאלתה שרי וכ"כ הר"ם בפ"ט דכלאים מ"ב והר"ן בספ"ק דביצה ומהם לקח הגר"א ז"ל בשנ"א בכלאים שם: ד"ה אבל. שהעומדין (ר"ל אותן שעומדין בחייהן שלא מתו) יש להם כו' שאינם חשובין כולי האי (כל"ל וכ"מ בהגב"ח) והוא אינו יכול לעשות (ר"ל התם שעומד בתחיה שתה לא יוכל לעשות) הלילית מיד כשיקום ולכן אין כאן עבירה רק משום לועג כו':

דף סו ע"א רש"י ד"ה וכל מב"מ במשהו לקמן פסקינן כו'. עי' מהרש"א והגב"ח והגרי"פ. ולפלא בעיני על השלימים הללו שלא העלו על זכרונם פרש"י לקמן (סט) ד"ה ה"ג וכן כל איסור שבתורה של' דמב"מ במשהו ע"ש. שוב ראיתי להר"ן בפלוגתת רו"ה וריו"ח ור"ל דלקמן (עג ב) של' בסופו בשם רש"י גבי שכברא במיכרא דפסק דמב"מ בטל בס' וזה איסתתים ג"כ מן המגיהים והמפרשים: תד"ה תבלין וקשה כו' ולימנא דמתני' משמע כל"ל: בא"ד גבי יש אוכל כו' וח"ע ד' תמאות כל"ל: בא"ד כגון פלפל דכלאים. אם כוונתם על כלאים דהרכבה הלא מותרין הם אף באכילה רמב"ם פ"א מהל' כלאים ה"ז ועי' בתוס' ב"ב נ"ד ד"ה שאה. (ולכן לקמן (עד) ד"ה הא שחשבו בא"כ כלאים וכה"כ כ"ל למחוק חד דאה"כ אינו אלא בכה"כ בלבד) ואם יכוונו על פלפל דכה"כ וכמש"כ ג"כ רש"י לקמן (עד) על אגוזי פרך ורימוני בדן אם של כה"כ הן וכן הרע"ב בפ"ב דערלה מ"ד ובפי"ז דכלים מ"ה. הלא מיני אילנות אינן כלאים בכרם כמב"ס שם פ"ה הל"ו וכדאיתא להדיא בעירובין (לד ב) ובברכות (לו) גבי ללף. ועי' תוס' סוכה (לה) בסד"ה ללמדך. ואין לומר שכוונתם שהרכיב ענף של פלפלין או של רמון בגפן של כה"כ. דזה ג"כ שרי מטעם זוז"ג כדלעיל (כ"ד מע) ובתוס' שם. וכן הע"א בר"ה (ע ב) מוקי לא להסיא דהמרכיב דתניא התם דמונין ג"ש מהרכבה. בהרכיב באילן של אמירה ע"ש ואפ"ה בכלות שני ערלה שרי. ודע שבר"ש ליתא דכלאים: ומש"כ עוד ופלפל דתרומה וכ"א ברש"י לכאורה תמוה דהא פלפלין אין מיטמאין ע"א כדאותא בנדה (נא ב) ותמילא פטורין גם מתמעשרות כדאיתא שם (זה י"ל במה שכתבתי בס"ד בעבו"י פ"א מ"ה ע"ש. ואולי דבריהם בכאן לשתמא דתמיתין דשם) ובחולין (ו') ד"ה אינו כתבו דכל התבלין פטורין מהמעשר. ולכאורה זה תמוה מאד דבפ"ב דערלה מע"ו תנן תבלין של תרומה. ובפ"י דזבחים מ"ז ותבלי תרומה ובגמרא דפסחים (מד) הנה לתרומת תבלין דרבנן ולקמן (כ"ד סע) ודילמא כתבלין של תרומה (אך מדבריהם שם משמע דל"ג של תרומה) ובתוספתא פ"א דמע"ש תבשיל כו' שתבלו בתבלין של מע"ש וכן איתא בירושלמי שם פ"ב הביאו הר"ש שם במ"א. ועי' בתוס' יומא (פא ב): ע"ב ד"ה אביי. לפי שהריח נכנס בגופו ומזיקו כל"ל וכ"ה במהרש"א וכ"ה הב"ח וכ"ה בתוס' הסמוך לקמן: ד"ה רבא. ולענין ריחא דהתם דהלכה כרב כו' כל"ל: בא"ד אם המנוגית האיסור על המרדה כו' מיהו כשאינה ב"י מותר כו'. משמע דאפי' איסור בעין הטות ע"פ הכלי נפגם כשאינו ב"י וכבר הביא הר"ן דעה זו בסוף תכלתין ע"ש. וגדולה מזה משמע מלשון רש"י לקמן (סז ב) ד"ה לאו כמל"פ הוא דאפי' תבשיל בעין העומד בקדירה נפגם בלינה. אך לקמן (כ"ד סע) כתבו דשמנונית דאיסור הנדבק בדופני הסכין כו' הוי לשבח אף כשאינו ב"י: בא"ד וי"ל משום דל"ד דריחא דהתם כו' כל"ל: ד"ה אמר. דתנן תגור כו' כל"ל:

דף סז ע"א גמרא נעשה כמי שהשביח ולבסוף פגם ואסור. עי' בפי' הרע"ב שהוגל בזה ג"כ קדירה שאינה ב"י. ותמה עליו התוי"ט דמה ענין זה למשביח ולבסוף פוגם כו'. ול"כ דהרע"ב כיון למש"כ התוס' בסוף תכלתין בד"ה מכאן ואילך ע"ש ותבין: רש"י ד"ה לא שיאמרו. לא שיוכלו לתלות פגם כו' כ"כ דל"ל: ד"ה כל שטעמו וממשו אבל אם אין בכדי אכ"פ כו' כזית איסור הואיל ושהה באכילתו יותר כו' כל"ל: תד"ה אביו"ח. ועוד דהאוכל בב"ח אוכל ממשו של איסור כו' אלא נ"ל כגון חלב נימוח כו' נראה דהחילוק הוא דחלב נבלע כמו שהוא בברייתו ולא נשתנה הלכך נקרא ממשו. אבל חלב שנימוח ואיננו על תכנית ברייתו לכן נקרא ולא ממשו. אך מש"כ כדאמר פ' כה"ב ל"י מקומו אייתו: בא"ד והוא היתר מכלל איסור בזה כו' כל"ל בכ' ולא נלטרך להגהת הב"ח הארוכה: בא"ד כי כן רגיל התלמוד גבי מילה שאינה אלא ביום מביום השמיני כו' כל"ל ע"ש בפ' ר"א דמילה בתוס': בא"ד וכן ראיית הנגעים ביום כל"ל. פי' מו"ק (ח) תד"ה נפקא ליה: בא"ד כדאמר רבא פנ"ה (לז ב) דהוי בס' כל"ל: ע"ב ד"ה מכלל בסופו. כדפרשינן לעיל. הוא בדף ל"ח ב ד"ה אי: ד"ה ואידך והיכי קאמר הסם לרבנן כו' כל"ל בל"ז: בא"ד ילפינן מינה כיולא בו כו' כל"ל ולמחוק הד': בא"ד והר"ר יקר כו' היינו דוקא כשהאיסור בעין אבל לא ע"י תערובת כו'. הן כבר לווחו עליו מסוגיא דשבועות (כא ב) דפשיט דר"ע ל"ל דר"ש מהא דנזיר ששרה פתו ביין כו' ואמ"ד בעלמא כר"ש ס"ל ל"ל לצרף ע"ש. ולעד"נ ליישב דהגמרא סמיך על התוספתא שהביאו התוס' בסוכה (ו) ע"ש דמבואר להדיא דבשתיה בעינן נמי בעי ר"ע כזית ובשנה רבות בש"ס ועמש"כ ביבמות (קיד ב) בס"ד: בא"ד דדימוי הכר"י א"כ דודאי אי טעם כעיקר יליף מגיעולי כו' כל"ל: בא"ד משום דבלא ליכוף נמי איכא כל שהוא כל"ל: בא"ד ותדע כו' למכות בכזית לרבנן כל"ל בכ': בא"ד שיאכל כל כך מן ההיתר הבלוע איסור עד שיאכל כזית כו' כל"ל:

דף סח ע"א רש"י ד"ה ולאוי לתמע. של תרומה. נ"ל למחוק וכן ליתא בר"ש וברע"ב:
ע"ב תד"ה ר"ש. ותירץ ר"ת כו' היינו מתניתין דהתם (ר"ל דבמעילה גופה) דאמרינן נמי כו' כל"ל ותיבות דמס' ערלה למחוק: שם והסיא דמייתי הכא לאו היינו מתני' דמעילה אלא היינו מתני' דמס' ערלה דמיירי בתערובות כו' כל"ל. ועי' בר"ש רפ"ב דערלה ותמלא כן. ומשמע דהיה הגי' לפניהם בערלה אסורין ומלטרפין כמו במ"י שם גבי תבלין וכדאיתא הגמרא לעיל (סו) וע"ש בתוס'. וגם מדברי ר"א שם בסיפא מלטרפין בנו"ט אבל לא לאסור מוכח דאיירי בתערובות כל"ל נכון. ובזה תפול ההגהה דעה"ג דלהתוס' הגי' דתניא וכן מה שהעיר הגרי"פ ע"ד: בא"ד דכיון דאיכא מאתים דהיתר נגד ערלה לחוד ונגד כה"כ לחוד מותר אע"ג דליכא מאתים נגד כולם כל"ל: בא"ד דהיינו דוקא באיסור בעיניה כל"ל:

דף סט ע"א רש"י ד"ה ה"ג וכן כל איסור שבתורה. עי' מש"כ לעיל ס"ו בס"ד: תד"ה שכר תימה כו' בדבר לא בטל בס'. לכאורה מוכח בפ"ב מ"ו וז' ובס"מ דאין חילוק בין לא ליבש רק בין מינו לשא"מ. במינו בעי ק' ושלב"מ בנו"ט דהוא ס': בא"ד לכך לא ילפינן מיניה שרלים כו' כל"ל: ד"ה כתבלין כל"ל בכ': במשנה עובד כוכבים שהיה מעביר ע"י כדי יין כו'. הלא"ם בשם הרמב"ן כ' דלא מיירי בפתוחות לגמרי דודאי יש לחוש דלמא נגע ע"ש. והתוי"ט לקמן מ"ז ד"ה המעלה תמה דתיפוק ליה משום נדנוד כו' ע"ש. וא"כ תימא כלל. דהכלי כתב אינו נאסר מפני נדנוד דכך הילוכו. עי' בע"ז סי' קכ"ה סקי"ג ובש"ך סקי"ע: רש"י ד"ה סתומות מותרות. וסתמא כרבנן שמעון מדל"ק שיסתום כל"ל וכ"ה בר"ן וברש"י שם: תד"ה מ"ש. כדתנן אם הניחו כו' כל"ל: ע"ב ד"ה היה. וכן בסיפא כו' כדי שיפתח ויגוף ותיגוב כו' כל"ל ובמהרש"א ע"ש: ד"ה מ"ע. ע"ש ברזא כו' אותו בה כל"ל: בא"ד מדקאמר דוקא משום שייכא כו' כל"ל: בא"ד או שבת הילך אתמו כו'. לכאורה למה יגרע זה מלא הלך כלל לראותו. ואולי זהו הריעותא דאם היה סותם מכוון כמו שעשאו ודאי היה נזכר בראותו אותו עתה לומר שהוא הוא שעשאו וכן יעיד הנסיון: בא"ד ומיהו אין נכון שו' דאז ודאי אינו מותר כו' כל"ל: בא"ד ולאת אשוק כו' סביב השולים במקום כו' כל"ל וכ"ה לעיל (לא ב) בדבריהם: בא"ד מיהו אין לאסור ג"ז בדיעבד. נראה למחוק כ"ז מכאן ולהגיהם לקמן אחר או שיחזור:

דף ע ע"א רש"י ד"ה יגלא דיי"נ. דלא שבקי לה לגנובי כ"ה לשון הר"ן: ע"ב גמרא כי אתא ר"ד אמר עובדא הוה קמי' דר"א כו'. ר"ל דכי אתא מא"י ספר דכי האי עובדא הוה קמיה דר"א בא"י ושרי אך ל"י טעמא אי כו'. והתוס' משמע דגרסי אראב"א כו' קמיה דריו"ח אך בב"ב (נה ב) מוכח להדיא בדבריהם כגי' שלפנינו: שם א"כ יצחק בן (כ"ה ברי"ף ורא"ש) אלעזר כי אתא ר"ד אמר עובדא כו' כ"ה ברא"ש ובגי' זו יובנו דברי רש"י בד"ה יין: שם ואמרי לא מסרה כו' כל"ל וכ"ה ברי"ף ורא"ש: תד"ה ההיא. דגם הגדולים כל"ל:

דף עא ע"א במשנה משכנסה לרשותו אסור. לכאורה ה"כ הטעם כדלקמן (בע"ב) שגמרא דמיתחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל וכפרש"י שם ומהרא"ם ל"מ כן: רש"י בס ותניא

ותניא לעיל כו'. נראה דמפרש תן לנו את דמיו היינו שימכרנה ויתן להם את הדמים. ומה שמדמהו הר"ן לאומר המתן כו' דאוסר שם. לפמש"כ התוס' שם לק"מ וע"ש בר"ן : תד"ה הא. אבל אינו מצוה לו כו' כצ"ל : במשנה פסק עד שלא מדד דמיו מותרין. בטוש"ע בדעת הרמב"ם במדד בכליו של עובד כוכבים דמיו אסורין מפני תערובות טכנת יין שבכליו ושהראב"ד השיגו דהא קיי"ל כרשב"ג. וכד"ה אסור קיים דעתו כדברי הר"ן בהא דמשפך דמתניתין דלקמן של' דאפי' לרשב"ג אינו אלא כמפרש כו' ע"ש ותמה על הראב"ד והכ"מ. ודבריו אינן אלא דברי תימה. דבמדד בכליו של עובד כוכבים שיש בהם טכנת יין של העובד כוכבים לא קנה הישראל מעולם הסוא יין ולא בא ברשותו כלל והרי נשאר בידו של עובד כוכבים כשהיה ואינו מוכר לו אלא יינו שמודד ועדיף יותר ממפרש : ע"ב גמ'. ת"ש דאר"ח אריו"ח ב"כ כו' ומסיק אלא ש"מ משיכה בעובד כוכבים קונה. הן לפמש"כ התוס' לעיל בד"ה רב אשי. ע"כ גם הוא מודה דלריו"ח משיכה בעובד כוכבים קונה ואיהו לא אמר אלא לרשב"ל. וא"כ מאי מקשה ומדייק ליה ממילתא דריו"ח ועי' בב"מ ובבכורות שהתוס' הרגישו בזה ועמש"כ שם בב"מ : רש"י ד"ה טכנת יין ומקמי דנימטי כו' מיתסר בהזיה כו' כצ"ל : תד"ה ש"מ. וא"ת כו' ליקטפי קטופי כו'. לכאורה מ"מ דאם העליון שעדיין לא הגיע לאויר הכלי מיתסר בניצוק : ד"ה הכ"ע. תימה כו'. נראה דתמיהתם אזלא לשטת ר"ת לקמן (עג) ד"ה יין. וכוונת תירוצם דרב סבר גם בשאר איסורין מב"מ במשהו : ד"ה ואי ס"ד הא. וי"ל דבין מקשה דהכא ובין מקשה דהתם כו' כצ"ל : בא"ד ומ"מ דמקשה לותר דבעינן תרתי כצ"ל : ד"ה ואי ס"ד הב'. וקשה דהא ישראל נמי לא קנה כו'. אנכי תמה דגם גבי ישראל לא מתחייב עד שעשה מעשה קנין כדמוכח בסוגיא דכתובות (לא ב) ובב"ב (פו א) גבי הגונב כיס כו' היה מגרר ויוצא כו' דאי לא עביד משיכה דקני בה לא מתחייב בגניבה. ולכן עובד כוכבים נמי אי משיכה לא קניא גביה לא יתחייב ועל תירוצם קשה משם דהא התם איסרו ואפ"ה אי לא הוי משיכה דקני בה בעלמא לא הוי מתחייב : בא"ד וגם ממון העובד כוכבים לא נתרבה כו' כצ"ל :

דף עב ע"א גמרא אפי' תרי מגו תלתא כצ"ל בל"י : רש"י ד"ה והא לא פסק. דסבר כו' ירבה עליו בדמים. הלשון תמוה דמי ישמע לו להרבות בדמים. ודוחק לומר דישפה קטניא עם הלוקח ואח"כ יחזיר לו את המותר על דמיה. ויותר ה"ל לפרש דאולי ימלא לוקח שיתן לו יותר ממה דקמא רוצה לתת : ד"ה תסך ומשכס חבירו כו' כצ"ל : ד"ה פירקן קנייה ליה רשותו כמשיכה כצ"ל בכ' : ד"ה קטפרס של גבוה זקוף. וכ"ה בר"ש. אבל ברע"ב ליתא תיבת זקוף ונכון : ד"ה אינו תבור ונגע שמא במשקה טופח כצ"ל וכ"ה בר"ש וברע"ב : ע"ב גמרא תני ר"א שפחסתו ללוחיתו. לעיל (נו ב) : שם לא פחסתו ללוחיתו תיפשוט לך דאסור ניצוק תיבעי. לכאורה נראה דר"ל ע"ד דאמרי' לעיל (סג) דר"א גופיה קמבע"ל מאי מיפשט כו' ע"ש והיינו דמספקא לן בדר"א גופיה אי ניצוק פשיטא ליה דא"ח או דמספקא ליה. אבל זה ודאי מוכח דלא פשיטא ליה דניצוק חבור דא"כ לאשמעינן רבותא טפי דאפי' ניצוק ממש אוסר. ור"ה משמע דודאי קאמר ניצוק חבור עיין בר"ן ול"ע : רש"י ד"ה תני ר"א לכך מתניתין כו' כצ"ל : ד"ה ושדית ליה. שמא תניחו כו' כצ"ל : ד"ה קינשקנין. שכ"ז שזה מולך וזה מולך אין כו' כצ"ל וכ"ה בר"ן וברש"י שם : תד"ה א"ל ר"א. מ"מ הא ר"ש דבתרא הוא עפי עיין עירובין (מ א) תד"ה אדעתא ול"ע. ואולי דע"ש הוא ונ"ל דגדול הוא טפי וכמש"כ התוס' שם ויתיישב בזה ג"כ קושיית המעו"מ אות ח'. אך גם במרדכי איתא דבתרא הוא : בא"ד אלמא גבי גישתא כו' אלא ע"י מניקה ואין סופו נסתעבב מאליו כו' ה"ה נמי קינשקנין. לכאורה ל"ד כלל אהדדי דגישתא אע"ג דתחלת יציאת היין בא ע"י מניקה מ"מ אח"כ סופו ניכד כולו מאליו כפרש"י וכ"כ התוס' לעיל (נט ב) בד"ה אמר ר"פ והוה כמו המערה מכלי לכלי דתחלתו הוא ע"י אדם. משא"כ קינשקנין דרק בשעה שהוא מולך עולה וכשיפסוק מלמולך הוא פוסק ג"כ מלעלות וכדמשמע נמי משא דאסור אם קדם ופסק עובד כוכבים : ד"ה א"ל רבא. אא"כ ישראל אחר שמסייע הרבה (ר"ל לאפוקי נער קטן וכדמסיק) עמו ור"ל דיהיה עוד ישראל אחד דהיינו ב' ישראלים ועובד כוכבים אחד דאז אם יעמוד א' ישאר הב' עם העובד כוכבים :

דף עג ע"א ד"ה א"ד תימה כו'. פי' ב"י סי' קכ"ד : בא"ד י"ל דקמ"ל כו' בזה"ז משום שמחה. אולי צ"ל תענוג פי' שבת שם : רש"י ד"ה מלא מין א"מ לבסוף כו'. תיבה זו אין לה ביאור ובר"ן ליתא וע"ש : ע"ב גמרא מ"כ דרו"ש. ק"ק כיון דפלוגתא דתנאי היא ר"י ורבנן מאי שייך מ"כ הלא הברייתא ע"כ כר"י אתיא ואי משום דסתמה הברייתא כר"י יותר ס"ל להביא מסתם מתניתין דספ"ז דשביעית לפי פי' הרמב"ם והרע"ב ע"ש אלא שאנכי תמה על פירושם דמדוע לא נאמר דזה"כ דשם לא אתא לאתויי רק טבל ויי"נ כמו דזה"כ דהכא לא אתא אלא לטבל : תד"ה טבל. אבל אי ליכא בעיר כו' כיון שיש לו טורח והוצאה כו'. ק"ק הא קיי"ל דהתורם משלו על של חבירו א"ל דעת בעה"ב (יו"ד של"א ס"ל) א"כ יכול לתרום משלו אך גם בזה הרי לו הפסד שיפרים משלו ואין לומר יפריש חטה א'. דהלא מדרבנן יש לה שיעור ועי' בר"ן. ומש"כ מהר"ם כאן כבר קדמהו הר"ן :

דף עד ע"א רש"י ד"ה תרתי. ומשליך א' כו' והשאר נותן לכלבו פי' ברא"ש : ד"ה אגוזי פרך או של כה"כ הן. עמש"כ פ"ד בזה לעיל (סו א) : ד"ה תבית בתבית דשקיל דמי חדא ושדי בנהרא. כ"ע דצ"ל ונראה דהכא אזיל בשטת הרמב"ם בפט"ז מהל' מ"א הלכ"ט וכמש"כ הכ"מ שם בדעתו דרשב"ג ודר"א לעיל (בספ"ג) חדא היא ותרוייהו אהדדי שייכן אבל שם לעיל לא פירש כן : תד"ה הא. שהרי ערלה וכלאים וכה"כ אה"כ כו'. עמש"כ לעיל (סו) דצ"ל למחוק מדבריהם תיבת וכלאים : ד"ה למעוטי וא"כ פליגי כו' להסיא דפג"ה כו'. והתוי"ט הוסיף גם פרוטות דסוף מעילה ותמוה דהכי הקדש אה"נ הוא ומטבע תשוב כמש"כ התוס' שם (והוא עצמו בשם הכ"מ) וכ"מ כאן בס"ד שהקשה מדוע לא חשיב הסיא דמעילה וג"ז ל"ק דהא תנא ליה התם כמו דמתרץ הש"ס על הא דאגוזי כו' : ע"ב רש"י ד"ה דלא מלוותא שלא תפסיד כו' וגמלא נוות עלי. לכאורה הנל"פ דהזהירו שיסהרנו כהלכה שלא יצוותו רבנן דבי מדרשא עליו שמלא איש שא"י להורות כנכון ואולי דא"כ הנ"ל עלה (וכדגרסי' בעירובין) פי' על ההוראה אם תהיה שלא כהלכה : תד"ה דרש וכן פי' (כצ"ל) בסדר כו' כי שקיל מדורא עלייהו כו' נראה דצ"ל מדודא בד' כי"ם שהבאתי בפסחים (ל ב) ועמש"כ שם בס"ד :

דף עה ע"א גמרא היינו ת"ק עי' בתוס' בנדה שם : שם הא בתקופת ניסן ותשרי כו'. ועפרש"י וק"ל דתקופה היא ג' חדשים ומשמע דבכל התקופה קאמר מדל"ק והא בשאר יומי והלא סוף תקופת ניסן הלילה קצרה מאד וכמו כן היום בסוף תקופת תשרי ובסוף תקופת תמוז אדרבה הלילה מתארכת וכן היום בסוף תקופת טבת. ואולי אגב דאמר תקופת ניסן ותשרי (ור"ל ביום התחלת התקופה לבד) אמר נמי תקופת תמוז וטבת ול"ד אלא ה"ה שאר ימה"ש : שם אמר רב יהודה הני כו' כצ"ל : רש"י ד"ה גורני מסורגת כתלודה כצ"ל בכ' : ד"ה מדיחן ומתניתא קתני דבעי ניגוב כו'. כצ"ל ור"ל ברייתא דהנת והממך דלעיל וכ"ה בתוס' נדה ועי' לשון הרא"ש כאן : ד"ה רודפין כצ"ל : ע"ב גמרא זווא דקרבלא. בב"מ (קטז) וש"נ הגי' זוגא וכ"ה ברי"ף כאן : שם מנא דמרדה. גי' הרי"ף דמרמרא : שם קוניא פליגי בה ר"א ורבינא כו' וה"ל כסופו. צ"ע דזה נגד מה שאמרו בפסחים בפ' כ"ל בכסה"כ כו' והל' כרבינא לקולא כו' [ועי' לעיל (לג ב) תד"ה והלכתא] : שם ת"ר כו' דברים שלא נשתמש בהם מטבילן כו' עי' מהרש"א ועמש"כ בספ"ג דברכות : רש"י ד"ה זוזא חדשים דלא בלעי כצ"ל :

דף עו ע"א גמרא א"כ ס"ם כי פליג איסורא קא פליג. ור"א מסני בסוף הסוגיא בעידנא דקא פליג לא איתיה לאיסורא בעיניה כן ר"א (כפי מש"כ הר"ן בשם הרמב"ן בפרק כל שעה ע"ש) ע"כ ס"ל דמריקה ושטיפה המה קודם שנעשה נותר וכדעת הרמב"ם (עי' תוי"ט פ"א ,זבחים מ"ז ד"ה וחכמים) ולכן לא חל שם נותר על מעט הבליעה הנשארת אחר מו"ש (ע"ש בר"ן) ורבה ס"ל כדעת התוס' (עתוי"ט) שם דמו"ש הם לאחר שנעשה נותר (וכ"מ דעתם כאן בד"ה ב"י עיין ברא"ש) להכי פריך שפיר כיון שכבר חל עליו שם נותר איך תפקע אח"כ אפי' תהמועט הנשאר אחר מו"ש ולכן משני דכ"י וינס נעשה גיעול לחבירו ור"ל בעוד שלא נעשה נותר וכסברת ר"א ודע דלתירוצא דאביי לכאורה קשה אמו דיני הגעלה משמיע לן במתניתין דזבחים והרי ר"ש סובר שם דקק"ל א"ע מריקה ושטיפה והגעלה ע"כ מיהא בעי וכדאמרי' בגמרא שם (לו ב) ואפ"ה לא תני לה שם. ואולי דמשתפינא הייתי אומר דלאביי כלי שאין לו תוך לא הצריך הכתוב מו"ש עמש"כ שם (פח א) וזה אשמעינן במתניתין דהשפוד והאסכלה לפי שאין להם תוך מגעילן (ר"ל אחר הליבון) ודיו : שם א"ה ליתנינהו לתרוייהו בחדא כו' כ"נ דצ"ל : שם דחטאת דלמחר ושלמים דאתמול בהדי הדדי קא שלים זמנייהו. ל"ד דשלמים דאתמול שלים זמנייהו בסוף היום וחטאת דהיום לא יושלם זמנה עד למחר בבוקר מה"ת ועד חצי הלילה מדרבנן אלא דר"ל דגם השלמים עדיין לא נעשו נותר בעת ביטול החטאת : רש"י ד"ה אי יגיד עליו ריעו איבעי כו' כצ"ל : ע"ב תד"ה אמר. דקאמר התם אהא דקאמר הסכין כו' כצ"ל :

הגהות וחדושי הרש"ש על מסכת הוריות

דף ב ע"א במשנה בין שלא עשו ועשה פטור. מש"כ הכפ"ב וכן חייבין הוא שלא בדיוק דמשמע דקאי על מתניתין ביחיד שעשה ע"פ הוראתם וז"א דהב"ד לכ"ע א"א עד שיעשו רוב הקהל ונ"פ אלא על היחיד אם הוא חייב או לא וכוונתו הוא דלעולם אין המעשה תלויה בב"ד אלא אף שלא עשו בעצמם הוראתם לבד פוטרת את היחיד ומחייבת אותם בעצמם בעשיית רוב הקהל : גמרא עד שיאמרו להם מותרים אתם לעשות מ"מ לפי שלא נגמרה הוראה. וכן הוא המסקנא דמותרים אתם לחוד לא מיקרי גמר הוראה ונ"ל דמכאן יצא לו לרבא בב"ק (ס"ד סח) דחייב אתה ליתן לו לא הוה גמ"ד עד שיאמרו לו לא תן לו ותמיהני על לשון הרמב"ם רפי"ג מהלכות שגגות של' וכן אם נשאו ונתנו בדבר ואמרו ד"ז מותר הוא ולא הורו לעם כו' ושמע השומע מהן בעת שגמרו שהדבר מותר והלך ועשה כפי מה ששמע כו' ע"ש דהא משמע דאפי' הורו לעם וא"ל בפירוש מותרים אתם עדיין אינו כלום עד שיאמרו מותרים אתם לעשות וכמו שנאמר בעצמו שם : רש"י ד"ה אמר רבא תרתי קתני כו' שוגג כגון שהורו ב"ד כו' כצ"ל : ד"ה ואית דאמרי דמשמע דבשוגג על פיהם כו' כצ"ל : ד"ה ר"ש בן יוסי לקמן בפ"ג מותר לאכול חלב כו'. כצ"ל וע"ש דמשמע דלמסקנא לא קאי הכי ועמש"כ שם בס"ד ישוב לדבריו : ד"ה אר"פ והוא נמי הוי סדר כו' כצ"ל בו' : תד"ה עד שיהא כולן בשגגה א' ל"ש אם רוב לבור כו' אי מחייב ב"ד. לכאורה יש לפשוט דבכה"ג פטורין הב"ד וגם הלבור אליבא דרב והוא מדאמר לקמן (דף ג) הא שוגג דומיא דמזיד חייב כו' תפשוט הא דבעי רמב"ח כו' ואם איתא דבכה"ג ב"ד חייבין לרב א"כ לא תפשוט לגוס לד דלרב הכ"ד חייבין ולריו"ח הלבור מביאין כאו"א בהרה או פעירה ולפמש"כ שם [illegible] שוגג דומיא דמזיד כל הלבור פטורים אליבא דרב וגם הב"ד כדלבנא : ע"ב גמרא בפיסקא וידע א' מהן שטעו כו' כצ"ל : שם א"ל אביי כה"ג מזיד הוא. לכאורה תקשה ליה על מתניתין על א' מהן דהיינו מסנהדרין וא"ל דבאמת מקשה עלה דא"כ לא א"ש כ"כ הולטעמיך וי"ל : שם וקשני במלוה לשמוע ד"ת. לכאורה הא האמת כ"ה ואם אינו שומע הוי זקן ממרא ואמרו בספרי לא תסור כו' ימין ושמאל אפי' מראים בעיניך על שמאל שהוא ימין וע"ש במזרחי וי"ל דמ"מ מחוייב הוא ליגשא וליתן עמהם ויברר להם טעותם ואם גם אח"ז יחזיקו בטעותם ולא יחזרו בהם אז מחויב גם הוא לעשות כדבריהם והכא מיירי שלא גלה להם טעותם רק שאמר הואיל והורה כן מלוה עלי לשמוע דבריהם וכן מתבאר מדברי הרמב"ם ברפי"ג מהלכות שגגות ובסה"מ שלו בשרש א' ע"ש : תד"ה תנא משנה יתירה תימה כו' דהא מריפא ידעינן כו'. וא"ל דהחילוק הוא דבריפא לא ידע שטעו דא"ה ל"ל למיתנא כלל בקיפא תלמיד : ד"ה הכי אלו ג' מיעוטין ורשב"א פי' בנדה דהיכא כו' דבר אחד כו' כצ"ל בד' :

דף ג ע"א גמרא זאת תורת העולה היא העולה הרי כו' כצ"ל דמיעוט הב' הוא מהעולה הב' כמ"ש התוס' בזבחים (פד) ובנדה (מ) וכ"ג מפרש"י : שם מאי ר"מ כו' דתניא הורו ועשו ר"מ פוטר כו'. לכאורה י"ל דפליגי בספיקת התוס' לעיל (ב) בד"ה בין שעשו או בספיקן שם בד"ה עד שיהא בקה"ע וי"ל דפסיקא ליה להש"ס משום דרשה לחד לד באופן שא"א שיפלגו בזה אבל י"ל דפליגי בפלוגתת רב וריו"ח דלעיל : שם אר"פ דכ"ע יחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור כו' מ"ם כו'. בפשוטו נראה דר"ל דכמ"ם אין ב"ד תלוים לכן כולם פטורים הקהל דה"ל יחיד שעשה בהב"ד והב"ד דלא עשו רוב הקהל ע"פ ורבנן סברי ב"ד תלוים לכן ב"ד חייבין ועי' בכ"מ פ"ג הל"ב של' דהרמב"ם מפרש איפכא והלח"מ כ"ע שהוא פרש"י והוא כפי הגי' הישנה בדבריו עיין מהרש"א ותימה דא"כ מאי מחייבי רבנן הליבור כיון דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור לכ"ע ונראה דגי' הרמב"ם היה דכ"ע יחיד שעשה בהב"ד חייב : שם דתניא שבט שעשה בהוראת בית דינו כו'. מתניתין היא לקמן (ה) בשינוי לשון ושם ע"ב בברייתא : שם ואב"א כגון שמתאו שבט כו' ומתניתין מני כו'. המהרש"א הגיה ומתניתא מני ולי הג' להגיה ומכחים מני או ומאן חכמים כדלעיל : שם איסור דמשמע ליה לר"ש כו' דא"כ לייתי כי שעתא. כתובות (מה ב) ועמש"כ שם : שם מיעוט בחלב שפ"ג הקרבה כו' מהו כו'. עמש"כ בשבת (עא) בס"ד : רש"י בסס"ע ד"ה א"ד שמתא נמי כי עשו בהוראה מיצטרפי הס"ד ומה"ד ומיעוט : תד"ה אית ספרים ולא שניק ליפא למינקט קיפא. לכאורה י"ל דניחא ליה להש"ס לאתויי מרובה על רובה : ד"ה הורו ב"ד תימה כו' אלא חלב המכסה את הקרב וכן דם מה"ל. עי' לקמן (ז ב) ברש"י ד"ה הוא בחלב וד"ה [illegible] אך אינו מוכרח : במשנה אבל המוליא מרה"י לרה"ר פטור. נ"ל המוליא תרגום לרשות וכדמוכח לקמן בגמרא וכ"מ שהגיה בתוס"ע וכנ"ל לקמן בהברייתא : גמרא פר העלם דבר ש"ל ושעירי עבודת כוכבים בתחלה גובין כו'. מנחות (נב) : רש"י ד"ה רא"ח ספק ומביא אשם תלוי כצ"ל : ד"ה מיתיבי פר הע"ד ש"ל כגון שהורו ב"ד בעבודת כוכבים כו'. משמע דמפרש דהיינו הפר לעולה הבא בעבודת כוכבים אבל יותר נ"פ דר"ל פר לחטאת הבא בשאר מלות וכ"מ בכ"ד דמתניין בהדדי : תד"ה כל ועשה גם הוא חייב כ"נ דנ"ל :

דף ד ע"א גמרא אלא אפי' למ"ד לבור מביאין כו' והוו אמרין ליה לא משכת אינים דנשייאי. כ"נ שהיתה גי' רש"י ופי' הגב"ח : בפיסקא הורו ב"ד לעקור את כה"ג כצ"ל ותלת לו מיותרת : רש"י ד"ה ולא מיבעיא דכי הביאו כפרתן דמי כו'. ר"ל אף דר"א קאי ג"כ על בין שלא הביאו כפרתן המוזכר לעיל מ"מ כיון שידעו שטעו מיפרסמא מילתא שיודעין שילטרכו להביא כפרתן : תד"ה שהביא ושמא ה"נ מיירי במחכ"פ בע"פ כו'. לכאורה תמוה דא"כ מאי א"ת שייך בזה דאי משום ספק אכילת קדשים בטומאה אין א"ת בא עליה כדלקמן (ח ב) וי"ל דמ"ל שהיה כהן מח"כ בע"פ ובאיזה ימים אח"כ הקריב העולה חלב על אחד נמלא אם היה בה"ש ליל"ה הרי הכהן עדיין מח"כ והוא מיחל עבודה ונפסלה החטאת : ד"ה קרי ביה וילקת פליה שמן מנחה היא ננמד כו' כצ"ל : בא"ד ותניא בספרי ולא האומר במקלת כו' כצ"ל : ע"ב גמרא ת"ש יש שבת בתורה אבל המוליא מרשות לרבות פטור כצ"ל כדלעיל : במשנה או שהיה אחד מהן גר כו' נתין לכאורה נתין היינו גר וי"ל דאשמעינן דאף באמו מישראל דכה"ג בגר כשר (עי' סוטה מא ב' סד"ה אותו היום) ושמעיה ואבטליון יוכיחו עי' פ"א דאבות מ"י ובתוי"ט שם מ"מ נתין פסול ומיירי בעבר ונשא ישראלית והרמב"ם בפי"ב מהלכות שגגות השמיט נתין : שם או זקן שלא ראוי לבנים. משמע דהמשנה עצמה מפרשת שיעור זקן דהוא שאינו ראוי שוב להוליד אבל הרמב"ם בפ"ב מהלכות סנהדרין הל"ג כ' זקן מופלג בשנים וע"ש בלח"מ וגירסתו נראה היתה שלא ראה בנים עי' בפירושו ובחבורו רפי"ג מהלכות שגגות וכ"ה הגי' במשניות ובהרע"ב ומפרש דהו קתני ועי' רש"י סד"ה או שלא היה מופלא אבל מלשון זה משמע דאף דעתה אין לו בנים אם ראה בנים בזמן עבר כשר ובסנהדרין (לו ב) הגי' ומי שאין לו בנים וכן העתיק הרמב"ם בחבורו שם וקשיין אהדדי : במשנה ב' שוגגין ועשו מזידין ה"א פטורין. לשון הרמב"ם בפי"ג מהלכות שגגות הל"ו וידעו הקהל שטעו כו' ק"ל הא ידיעתם לאו ידיעה היא כמש"כ בהלכה הקודמת דמלטרף לכל השוגגים על פיהם ונ"ל דמיירי שהיו בכלל רוב העושים איזה תלמידים שהגיעו להוראה ובלעדם לא הוי רובא ומה שהניח בתוס"ע בל"ע דהיאך התנא לפוטרם אפי' מכשבה ושעירה הא מ"ל שחייבים כגון שידעו שדבר הזה אסור בלאו אבל לא ידעו הכרת ע"ש ולפמש"כ ל"ד במחכ"ת דמנ"כ שאר העם פטורין דה"ל יחיד שעשה בהב"ד דפטור אפי' דעו שטעו ואשר הגיעו להוראה בפשוט מ"ל שיהיו חייבים כגון שטעו במלוה לשמוע ד"ת וכדלעיל וליוצו ג"כ לא מתוור דהא שגגת הכרת אשר בעבורה יתחייבו הוא ע"י הוראת ב"ד ויותר יש לחייב את הב"ד פר מלחייבם כשבה או שעירה ועי' במל"מ ברפי"ב שם דשקיל וטרי בכעין זה ולולי דברי הרמב"ם הנל"פ ועשו מזידין היינו שעשו אחר שכבר חזרו בהם הב"ד כמו שוגג ועשה מזיד דל"פ דלקמן :

דף ה ע"א במשנה ר"י שבטים שחטאו כו' ושאר שבטים שלא חטאו מביאין ע"י פר פר כצ"ל וכדלקמן בברייתא וכ"מ מפרש"י [illegible] ע"פ ב"ד הגדול גורר שאר השבטים להביא כ"א פר [illegible] בין כולם אלא פר אחד בלבד [illegible] אין מביאין אלא פר אחד בי[illegible] שאר השבטים להביא פר לכא[illegible] דחטאו ז' שבטים כו' ולרש"[illegible] חטאו ב' שבטים מביאים ב' [illegible] שני להו בפר א' והקשה המה[illegible] פר לעצמו ותירוצו דחוק אב[illegible] ע"י כולם ה"א דס"ה אומן [illegible] מה"ש ועשה אותו השבט ע"פ [illegible] לדיוקא כמו שהבין הטו"ע [illegible] לגמרא דבב"ד הגדול אף שא[illegible] גרירה בשבט אחד אלא ברוב [illegible] חשיב כו' כצ"ל : ד"ה וכמ[illegible] **ע"ב גמרא** הכ"ע כגון שח[illegible] כדאמר לעיל (ג) מוכח ד[illegible] שחטאו מביאין ז' פרים כו' [illegible] על ז' שבטים שהזכיר ר' יהו[illegible] לשאר השבטים לכאו"א פר [illegible] הרע"ב שכ' לעיל ודלא כפר[illegible] ברש"י פי' במתניתין וכגון דהוי רובן של ישראל אבל זה דוחק כיון שלא הוזכר תנאי זה במשנה : **אבל** גם בששה שבטים טעמא בעי לר"ש מדוע לא יביא כל שבט ושבט (ואפי' הן מיעוטו של קהל) כדתנהו התוס' ולולי דמסתפינא הייתי אומר דהגמרא דנקיט הכ"ע כגון שחטאו ששה שבטים ל"ד נקיט אלא דר"ל שבט אחד דוקא ולא נקיט ו' אלא משום שיגרת לישן דלשב"א וגם הוא ל"ד נקיט ששה אלא ה"ה חד ולא נקיט ו' אלא לאפוקי מרובא ועי' לשון רש"י לעיל בסוף ע"א דמוכח ג"כ הכי וכן בכ"מ ברפי"ב מהלכות שגגות לדעת הרמב"ם ע"ש וכן בפיה"מ וברע"ב פי' או רובן דמתניתין היינו רוב מנין ישראל אע"פ שהוא ממיעוט מנין השבטים כו' ואע"ג דבירושלמי איתא על דברי רשב"א לא אמרו אלא ששה וכן רובו הא חמשה אע"פ שהן רובו ה"א פטורין ש"ם דילן פליגא עליה בהא : **שם** שחדשו דברים כו'. בגה"ש יש ע"ש וכצ"ל בגימט' שבול יוס אל יכנס במחנה של לוים : **שם** אלא יכול תהא נאכלת חטאת ללוים. עי' רש"א ובתו"כ הגי' חטאת זו :

דף ו ע"א גמרא הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו עולות לאלהי ישראל כצ"ל : **רש"י** ד"ה הכל עולות והכתיב צפירי חטאת כצ"ל : ד"ה אף חטאת לפי שהכניסו דמן לפנים כצ"ל : ד"ה ר' יהודה דהכי ס"ל דאפי' חטאת צבור מתה. מש"כ הרש"א דאימא דל"פ אלא בחטאת השותפין תמיה דהא שעיר יוה"כ הוה חטאת צבור ממש ופליג ר"י : **תד"ה** אילים וכבשים ל"ע מ"ע נשרפו כו'. הן למסקנא דהוראת שעה היתה ודאי לא קשה אלא אפי' למאי דס"ד תנ"ל דנשרפו אדרבה הא כתיב הכל עולה רק משום החטאות קאמר כעולה : **ע"ב רש"י** ד"ה והא כתיב ע"ש אחיהם בסופו דקרא ה"ת ומולדתך. הני תיבות אין להם ביאור נראה למחקם :

דף ז ע"א גמרא מי שחטאתו ושגגתו שוה כו'. לקמן (ח) הגי' שחטאו בשגגה וכן העתיק רש"י לקמן בס"פ בד"ה אלא א"ר איתא הכי בסופו וכ"ה לשונו לקמן ע"ב במשנה : **רש"י** ד"ה ומביא אשם ודאי שאם הורו שמחייבין על זדונו כרת ושגגתו אשם. אינו מוצא בכל האשמות זדונו כרת זולת באשם תלוי ע"פ דוחק ובשפחה חרופה עמש"כ ביבמות (נה) בס"ד ומש"כ ועוד דבאשמות אין בהם דין שוגג כו' תמוה דאשם מעילות הוא דוקא בשוגג וכן אשם גזילות לר"ם ולרבנן חייב ג"כ על המזיד אבל בשוגג לכ"ע חייב וכן אשם נזיר ושפחה חרופה חייבן במזיד ובשוגג ועי' לשונו לקמן (ח) במשנה ואין אני מוצא אלא באשם גזילות באומר מותר דומיא דהוראת ב"ד דפטור פי' שבועות (לא ב) תד"ה ואין חייבין בסופו וזה הלשון וא"ת על שגגתה גרידתא איתא נמי בשה"פ : ד"ה דכתיב דאינו חייב עד דהוי הכל בשגגת מעשה. הלשון לכאורה תמוה דימיד חייב בהעלם דבר ג"כ דומיא דמשיח דהיינו באומר מותר כדאיתא בשבת (עב ב ושם) ושגגת תלמוד בשבת היינו דסבר שהיא מותרת וכ"מ לסדיא לקמן (יו"ד) דחשיב אומר בנשיא על משום מה שהוא חייב בשגגת מעשה וי"ל כיון דהוראה דידי' ולא כלום הוא הוה כשגגת מעשה כדלקמן בשה"ע אבל א"כ אם הוא מופלא אינו חייב באומר מותר וזה לא שמענו : **במשנה** ד"ה הורה והוא בעבודת כוכבים. נ"ל להגיה בדם (ובזה טוב לא נצרך להגהת גה"ש בדבור הסמוך) כיון דהורה עם הצבור מפרש לקמן בחלב ומלב דוקא אבל י"ל דמילתא פסיקתא נקיט בתרוייהו פי' לקמן ע"ב בגמרא : ד"ה נתכפר לו עם הצבור והא דקתני שאין ב"ד כו' ולא קתני שאין צבור ט' כר"מ כו'. לעיל ברים מכלתין ד"ה לעולם אין ב"ד חייבין כו' כלומר כו' בין למ"ד צבור מביאין ט' ונראה דכאן דיוקו ז"ל מדשביק התנא לשון צבור דאתחיל ביה ונקיט ב"ד ש"מ דוקא קאמר והתוי"ט לא ירד לזה ע"ש : **ע"ב** ד"ה הוא בחלב א"כ דהורו כו' בין בכזית לפחות מכזית. וכ"כ לקמן בד"ה וכן בדם משמע דר"ל דהגדילו השיעור ליותר מכזית והשוו כזית לפחות ממנו והנה ח"ש קי"ל דאסור מה"ת וא"כ אף לפי טעותם עדיין יש בו איסור ויהיה סתירה למאי דמסיק המל"מ ברפי"ב מהל' שגגות דבעינן שיורו שד"ז מותר לגמרי ע"ש וי"ל דכוונת רש"י דטעו במרתי (א) שכזית הוא חצי שיעור (ב) דח"ש מותר לגמרי : ד"ה וכן בדם כגון בדם המובלע באברים. לכאורה תימה דהא דם האברים אינו אלא בל"ת כדאיתא בכריתות (כב) ועיין זבחים (כו) בתד"ה ש"מ ואין ב"ד חייבין אלא בדבר שזדונו כרת כדלקמן איברא לפמש"כ המגיה למל"מ פי"ג מה' שגגות לענין חלב שעל הקבה ושעל הדקין דאף שאין באכילתם כרת מ"מ כיון דעקר חלב יש בו כרת חייבין ב"ד עליהם והמשנה לא אתאה אלא לאפוקי דבר שאין בעיקרו כרת כגון כלאים וכבלה יתייסב פרש"י אבל דבריו לע"ג ומגומגמין מאד במה שמחלק שם בין הוראת ב"ד לבין עבודת כוכבים ע"ש גם מש"כ דהא מלתא דא"מ ב"ד אלא בדבר שזדונו כרת ילפינן לה תזקן ממרא בגז"ש דבר דבר בפ"ב דממרים' ליתא רק לעיל בפ"ק (ד) איתא אך לענין דלא יעקרו כל הגוף אבל לענין כרת נהפוך הוא דבסנהדרין (פז) יליף לזה זק"מ מהוראת ב"ד ורוב דבריו שם דברי שגגה הם ע"ש ואכמ"ל : **גמרא** ותסברא בזדונו כרת כו' מי קתני כו'. הקשה התוי"ט אמאי לא נקיט מריפא ותימה מאי קאיה מריפא אה"נ דרבי היא ולהכי חייב אף בעוקר כל הגוף ועוד דלרבנא למ"ל שגגת מעשה בעבודת כוכבים אלא בעוקר כל הגוף כדאיתא בסנהדרין (ר"ד סב) וזה נראה דאישתמטתי' להרב ז"ל :

דף ח ע"א רש"י במשנה ד"ה אי לב"ד ועוד דבאשמות אין בם דין הע"ד דחייבין כו' על המזיד כשוגג. עמש"כ לעיל (ז) ע"ד בס"ד : ד"ה א"ק בפרשה ויקרא ואם נפש כצ"ל : ד"ה לבור מכלן ויצמד מתחתון מואם נפש כצ"ל : **בא"ד** אף לבור כו' בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות. ביבמות איתא דילפינן שא"ת מן מעיני מעיני : **תד"ה** ויחיד דא"ק ה"ג המ"ע ט' מצות מצות כו' ועשתה אחת מכל מצות כו'. לשון המקרא הוא בעשותה אחת ממצות ואיכא למימר דנין מצות ממצות וא"ד ממצות מן מצות (ועמש"כ לקמן ע"ב בקושיית המהרש"א) תדע דלא יליף עבודת כוכבים ג"כ מצות מצות וע"כ משום דבעבודת כוכבים כתיב המצות אך בזה כ' התוס' טעם אחר ביבמות (ע) אבל תימה שלא הביאו הגמרא דשם דיליף באמת גם יחיד מצות מצות : **ע"ב גמרא** מן היום אשר לוה כו' כצ"ל : **תד"ה** והא אמר הא כו' כגון מילה כו'. לכאורה י"ל משום דכתיב ביד משה : **במשנה** א"ח על עשה כו'. פרש"י ב"ד וכ"פ הרע"ב והשיג עליו התוי"ט סוף פרש"י דבמשיח פלוגתא כו' ול"ד דבמשנה הקודמת דתני אין ב"ד חייבין עד כו' ושגגתו חטאת נראה להדיא שפי' הר"ב דר"ל חטאת קבועה ותני וכן המשיח אלמא דקאי כר"ע ובעקר פרש"י עמש"כ לקמן במשנה הסמוכה : **גמרא** א"ה קרבן עוי"ר נמי הא כתיב והיה כי יאשם גו'. פרש"י דהקושיא קאי על א"ת (דכ"מ מהתירוץ דנין אשם מאשמו והגרי"פ ל"ד בהגהתו ולפ"ד ה"ל להגיה ג"כ ואין דנין אשמו כו') והא דלא מקשה ג"כ על לבור הוא משום דכבר למד לעיל מדריב"ל דא"ח אלא ע"ד שזדונו כרת וכי יאשם קאי ג"כ על שמיעת הקול ושבועת ביטוי דאין בהם כרת וקושיית ועוד נילף מן ואשם מן טומאת מקדש וקדשיו קאי ג"כ על לבור ולהכי נקיט ואשם דטומאה ולא ואשם נאמת מאלה (כדנקיט רש"י בסד"ה ונילף ואשם ונשיאת עון) משום דהוא קאי גם אשמיעת קול וביטוי דלית בהו כרת. וקושית רב שימי אינה אלא על א"ת. ורש"י הוצרך להביא ואשם הכולל משום דהקושיא היא דנילף משמיעת הקול דלית בה ואשם פרטי ומה שהקשה המהרש"א למה לא נילף א"ת מחטאת נופה י"ל מפני דמסיק להוסיף מצות ה' ג"כ וביחיד כתיב ממצות ה' ועמ"ש לעיל בתוס' ומ"ת מתני ר"פ שפיר אף על קושיית ועוד כו' (ולפי מה שפי' דקאי גם אלבור) דנין מצות כו' משום דתני דבר"י ושב כו' ומה שהקשה עוד דדבר הלמד בגז"ש א"ח ותלמד בגז"ש נמשך אחר התוס' שכ' פן לעיל וכבר תמהו עליהם דאדרבה בזבחים מסקינן דלמדין : **רש"י** ד"ה מנה"ת דלבור ל"ת שום קרבן כו'. נראה דל"ד דודאי כאו"א חייב בקרבן עוי"ר ועי' לשון הרמב"ם בספי"ב ופי"ג מהל' שגגות : ד"ה אריי"ל וכתיב והביא קרבנו כו' כצ"ל. ומלת את למחוק : ד"ה א"ה דכתיב נפש כי תחטא ושמעה כו' כצ"ל. ומלת בשגגה למחוק : ד"ה זו היא לא תימא ושב הכהן כו' לביתו. זה ז"ל קרי בי רב הוא דהא כתיב וכאה כו' אחריו והנכון כדפי' בעלמא דר"ל דילפינן בג"ש זה מזה אף דאין הלשון שוה כיון דהמכוון אחד : ד"ה באשם תלוי ובפר העלם דמ"ל כתיב כו' כצ"ל : **בא"ד** אמר ל"ת ואשמו הלכך כו' כצ"ל : **במשנה** והנשיא כיוצא בהם בזיה"ב. וק"ל דהל"ל נמי כהן גדול דפטור לדידי' כדאיתא בגמרא וא"ל דסמיך על מה דתני אין

חייבין כו' דכולל ב"ד ומשיח כדלעיל בגמרא (ס"ד ז) (וזה כ"ל כוונת רש"י במש"כ וה"ה למשיח והתוי"ט ל"ד) ז"א דלטעמי' משום דאין כאן לידי עניות אף מרובה בגדים פטור והוא אינו בכלל בשם משיח כדלקמן (יא ב) במשנה ולהיפך ק"ל במשנה הסמוכה לקמן שאין כ"ג חייב על טומאת מקו"ק דר"ש מדשביק לישנא דמשיח דבכולה מכלתין ונקיט כ"ג משמע דר"ל אף מרובה בגדים (אמת בגי' המשנה שבגמרא איתא כ"ג משיח אבל במשניות ובמשנה דירושלמי ובפיסקא בגמרא וכן בפי"ב דפרה מ"ד ליתא מלת משיח ולשון רש"י בסוף המשנה שם כ"ג ומשיח) וכן איתא להדיא לקמן (יב ב) וכולן נוהגין במרובה בגדים חוץ כו' וחשיב שם לעיל ג"כ פטור דטומאת מקו"ק ולפי מאי דמסקינן טעמא דר"ש שם בגמרא מי שחטאו שוה ליחידים לא יפטור אלא משוח דוקא והכ"ל דע"כ לא ממעטינן מרובה בגדים אלא מהבאת פר אבל לענין דא"ח בשגגת מעשה דינו כמשיח ולכן מימעט שפיר בהא דאין חטאו שוה : **שם** שהמלך כו' ולא מעיד. עתוי"ט ומש"כ דלא אימעוט מלכי ב"ד מן לא מעיד אלא בע"כ אבל בשאר עדות לא עמש"כ שם (יט) על דבריו דשם אך מש"כ לר"ע דכיון דאין הנשיא כו' הלכך כו' אפי' בעדות שיכולין להעיד ולהכי נ"פ הרמב"ם כוותי' דטעמי' לא מכרעא כו' דברי תימה הן דהא שבה"ע איננה אלא בתביעת ממון כמבואר בשבועות פ"ד ובה גופה אינו ראוי להעיד : **רש"י** ד"ה ר"ע. ור"ע במשיח כו' ומביא על כולן פר כו'. לע"ד על כולן שכ' תמוה דלריו"ח שם דאמר דל"א ר"א אלא בטומאת מקו"ק כו' פשוט דגם ר"ע לא מחייב פר למשיח אלא בטמקו"ק ועוד נ"ל דאפשר דגם בטמקו"ק לא מחייבו ר"ע מטעם דר"ש וקתם מתניתין דפרה הכ"ל כוותיה וכן סתם ברייתא דלקמן (יב ב) וכן ר"א ס"ל כוותיה כדאיתא בס"פ או אולי דכיש לאשמת העם ומע"ז אפי' אי ליתא לדרוי"ח מ"מ פטור בכולן שהרי מעולם לא שמענו ליה לר"ע דמחייב בפר ור"פ לא קאמר שם רק דלר"א דמחייב לנשיא שעיר דה"ה דיחייב למשיח בפר דמטעם ר"ע אין לפוטרו אלא מקרבן עוי"ר ונכון בע"ה :

דף ט ע"א גמרא מידחא דחי כו'. פרש"י בזה דחוק ולע"ד נל"פ מידחא דחי ליה הצרעת מנשיאותו (וכ"ה הלשון לקמן (י) משום דה"ל חולה אידחי ליה מנשיאותו כו' שנצטרע) ולשון דיחוי משמע דמ"מ נשאר בו עוד שם נשיאות כמו טומאה דחויה בצבור (יומא ו ב) ע"ש פרש"י או מיפטר פטור ר"ל דנפטר לגמרי מנשיאותי' כמו פטור דבכולי הש"ס (וכן פטר רחם ה"כ לכאורה לפרש ע"ש שנשמע ונפטר מן הרחם ועפרש"י פ' ויקרא (יע יז) והמליצה זכר שנשמע העובר מן הרחם כי שורש פטר על כוונת זו נמצא במקרא עי' קונקרדאנצי' אולם לפ"ז לא יפול תואר זה על בכור דוקא) וכן יתפרש לשון זה לקמן (יב ב) : **שם** א"ל דילך או דנזא גם בזה פרש"י דחוק ואולי יל"פ דנזא שם חכם ואשכחנא ביבמות (מה ב) שרבינא שפר ממנו עובדא לכן א"ל האי שאלה דילך היא או שמעת מנזא ולא פשיט ליה : **במשנה** אלא שאין כ"ג משיח חייב כו'. עמש"כ לעיל בזה בס"ד ומש"כ רש"י וה"ה כו' שאין הנשיא חייב כו' כן אמר בפירוש בברייתא שמביאה הגמרא בסמוך : **ע"ב גמרא** אלא א"ר כו' מי שחטאתו שוה ליחידים (פי' לכל יחיד ויחיד) ומאי ניהו קהל (ר"ל לא כדקס"ד מעיקרא דקהל פי' כל הקהל ביחד אלא כל יחיד ויחיד מהקהל כולו זהו המכוון בהקהל דקרא) ופרש"י בזה דחוק : **שם** דא"ל מני ר"א היא כו' והא רי"ח כו' מפרש"י משמע דס"ז הוא דברי ר"ם אבל לשון קשיא אינו מדויק לפ"ז ולפי' ריב"ן במכות (כ ב) בד"ה דאמר לך מני ע"ש הוה דא"ל מני ר"א היא (דהכא) דברי ר"ם בניחותא וסתמא דגמרא פריך והאריו"ח כו' : **רש"י** ד"ה אלא א"ר דאותן השוים ליחידים בדבר זה הוא כו' כצ"ל : ד"ה אריו"ח דנשיא מביא שעיר במקום עוי"ר כצ"ל. ותיבת בידיעה למחוק : ד"ה אלא בטומאת כו' אבל בשמיעת קול כו' מודה כו' עוי"ר כהדיוט. אינו מוכרח די"ל דסבר כר"ע דהנשיא פטור משום דלא מעיד וכסתמא דמתניתין בפ"ד דשבועות ואינה נוהגת אלא בראוין להעיד דאמרינן שם דאתי למעוטי מלך לכ"ע ועתוי"ט ד"ה שהמלך : ד"ה א"ל ד"ה והאי דלא קתני נמי כו' פר בטומאת מקו"ק כו' כדי נקטה די"ל דסבר כר"ש :

דף י ע"א במשנה רש"א אם נודע כו' ומשנתמנו פטורי'. התו"א מביא בשם הירושלמי דטעמו משום שהגדולה מכפרת ולפ"ז הוא א"ש דל"פ בריטא ודלא כפרש"י וכ"ה להדיא בירושלמי אבל מגמרא דילן לעיל (ג) גבי מרובין ונתמעטו וכן לקמן (יא) בבעיא דר"ז אכל ספק חלב כו' מוכח דל"ל הא דירושלמי מ"מ י"ל דל"פ בריטא משום דילפינן מקרא שהביא הרע"ב (והוא מהרמב"ם) דאזלינן בתר חטא ואולי אף לרבנן לריך קרא דל"ת הואיל ואיפתני דינא אשתני קרבן עי' כתובות (מה) וכמש"כ שם בס"ד וילפי מזה דס"ה לחטאו עד שלא נתמנו ור"ש לא יליף ודלא כהתוי"ט שכ' דא"ל להקרא ודע דכעין זה מלינו לר"ם בפ"ה דתרומות מ"ח ע"ש : **רש"י** ד"ה ויושב בבית החפשית ודלא כר' יוסי כו'. נראה כוונתו דע"כ מה שאמר והנשיא כיונא בהן היינו אפי' נצטרע וכדפשיט רבנ"י לעיל לפירושו שם ואפ"ה קרי ליה נשיא ולכן יתחייב ג"כ בשאר מצות שעיר אבל לע"ד אין זה מוכרח : ד"ה ומתעה שכן דרך כו' נותן עיניו בכוכב אחד כו'. כ"ה הנוסחא הישנה ויפרה היא והגהת המהרש"א אין לה שחר : **בא"ד** וכשרב החובל כו' בצפון והכוכב תהפך בדרום כו' והוא שבור לייסרה ומהפכה לדרך אחר כצ"ל : **ע"ב גמרא** שנאמר וידברו כו' אם היום תהיה עבד כו'. ע"כ הכאיה הוא דחזינן דפעמים לריך להיות עבד להעם לשמוע בקולם וא"כ יש לפרש ג"כ עבדות אני נותן לכם ע"ד זה : **שם** ר"פ וכ"ה בכי' דר"י אתו לקמיה דרבא. כ"כ דצ"ל וכ"ה בע"י : **שם** אמרו ליה אין דזבנן כו' כצ"ל : **שם** וא' אכלו לשם אכילה גסה. פרש"י אינו מכוון ול"כ לפרש מפני דפסח דינו להאכל על השובע אך הראשון מפני אכלת מצוה אכלו לתיאבון והשני היתה עליו אכילתו כמו אכילה גסה כי אכלו בע"כ שלא בטובתו כי אם בהכרח כדי לצאת ידי המצוה ובזה מתורץ קושיית הע"א בד"ה (כע) מדר"ל בפסחים (קיד ב) דדייק התם דמצ"כ ויש לכוון זה בתירוצו שם : **רש"י** ד"ה אוי. אל פניו כצ"ל :

דף יא ע"א גמרא תיפשוט ליה כו' והכיר כו'. פי' דהכא נמי אידמי ליה התאי זית שאכל דתו לא חזי לאיצטרופי משנשתנה ומיושב קושיית הרש"א : **שם** ובעא כו' אכל ספק חלב כו' אימא לייתי אשם תלוי א"כ חמור ספיקו מודאי דאילו אתידע ליה דודאי חלב אכל פטור מחטאת : **שם** והא רבא אמר כו'. כ"ל למחוק מלת והא דמשמע דאיפרוך רב המנונא ובחולין (ה ב) לא מייתי הש"ס רק אוקימתיה ובזה מיושב פרש"י לעיל ברים מכלתין מתה שהעירותי עליו שם ועי' לח"מ פ"ב מהל' שגגות ה"ב : **שם** אלא הכא באוכל נבלה לתיאבון כו'. לכאורה הל' להגיה באוכל חלב כו' ואולי שיגרת לישן דחולין (ג סע"א) נקיט : **ע"ב** ומליף עליהם שמן כצ"ל : **שם** כיתא קרא והכהן תחתיו מבניו. כ"ה בע"י ובכריתות הגי' שתחתיו : **שם** יכופה היא להם כצ"ל וכ"ה ברש"י והטעות נמשכה לכאן מב"ב (קיז ב) : **שם** הוא שלום הוא צדקי'. הרש"א בח"א הקשה דמנ"ל הא דלמא ה"ל עוד בן רביעי שלום ואשתמיטתי' מקרא בירמיה (כב) שלום בן יאשיהו מלך יהודה המולך תחת יאשיהו אביו ולא מצאנו בסוף מלכים ודה"י רק שלשה מלכים מבניו יהואחז יהויקים צדקיהו וא"כ ע"כ הוא אחד מהם והנה יש מהמפרשים האומרים אשר צדקי' המולך אינו בן יאשיהו רק בן יהויקים אחי יויכין הי כן מלינו (בד"ה א' ג טז) ובני יהויקים יכניה בנו צדקיהו בנו ע"ש בביאור רי"ו ולדקי' בן יאשיהו לא מלך כלל אבל מלינו ברהב ירמיה לצדקיהו בן יאשיהו מלך יהודה וקבלת חז"ל אמת ולאורה נלך : **רש"י** במשנה ד"ה ואין בין כהן המשמש ולאחר שחזר כו'. אבל התוס' במגילה (ט ב) הביאו מהירושלמי שאף ביוה"כ זה שהשני משמש הפר היה משל ראשון :

דף יב ע"א גמרא יכול משוח מלחמה ת"ל הכהן המשיח כו' כצ"ל : **רש"י** ד"ה שמא ח"ו שנגעתי בו כשהלבשתיו. הלבישה היתה קודם המשיחה כדכתיב ובכריתות פי' שמעתי שם יותר מדאי וכ"ל דהכי ירד גם על זקנו : ד"ה ולאו מילתא היא ואפי' הכי לא ליעבד כו'. נראה דצ"ל ומשום הכי כו' : **בהה"ע** ת"ל והביא הכהן המשיח. פסוק זה נאמר בפסע"ד פ"ל דאזיל לשיטתו דמפרש פר הבא עכס"מ היינו גם פסע"ד פ"ל וכ"מ מפירושו בקדושין כמ"ש הע"א במגילה (ט ב) ואולי ע"ש הוא וצ"ל ולקח הכהן המשיח הכתוב בפרו : **ע"ב גמרא** והשני כל מלות כהונה גדולה עליו כצ"ל : **שם** ומוזהר על הבתולה. צ"ל ומלווה וכן לקמן וכ"ה ביומא וכלישנא דמתניתין ולקמן בברייתא הב' : **שם** משיח שנלטרע כו'. עמש"כ לעיל (ט) בס"ד : **רש"י** ד"ה עבר מחמת מומו וכי נצטרע אין לך מום גדול מזה. ר"ל וא"כ גם הוא נכלל במומין דאר"ע :

דף יג ע"א גמ' שעיר עבודת כוכבים קודם לשעיר נשיא מ"ט האי לבור כו'. לכאורה סותר קצת להא דר"ה (ח ב) ודע"ז (ג ב) מלך ולבור מלך נכנס תחלה כו' : **שם** שתי הלחם קודמים לכבשים כו'. לכאורה במאי הם קודמים הא אין בהם עבודה זולת תנופתם עם הכבשים ביחד עי' מנחות (סב) וצ"ל דהכוונה דבעי"ע דעזרת ישראה תחלה להתעסק בהם בהכנתם ובאפייתם ואח"כ בהכנת הכבשים ולבדקם ממום : **שם** קודם לדבר הבא בגין לחם. פרש"י וכבשים בכלל שתי הלחם וכ"ה לשון הרמב"ם בפ"ע מהל' תמידין ה"ע הגמרא דקדקה בלשונה לומר בגין והם במחילה מעפ"ק ל"ד דאדרבה במנחות (עו) אמרינן לחם גלל דכבשים ואין הכבשים גלל דלחם ואולי חילוק יש בין גלל לבגלל בכ' וע"ש בפ"ד מ"ג בתוי"ע ד"ה הלחם הב' ולכאורה ברייתא זו אתיא כר"ע דהם ולא כר"ש וב"כ וסייעת' לפסק הרמב"ם שם : **רש"י** ד"ה שעירת יחיד כצ"ל : **במשנה** בזמן שכולם עומדים בקלקלה האיש קודם לאשה. פי' הרמב"ם והרע"ב אחריו שהאיש אין דרכו בכך כו' והוא מהירושלמי וק"ל תיפוק ליה שהוא מקודש ממנה : **גמרא** שנאמר כי' קמו עמכם את עבדי אדוניכם כו' כצ"ל : **במשנה** אבל אם היה ממזר ת"ח כו'. נראה דדוקא נקטיה משום דגם הוא מטפה כשרה אבל נתין ואינך לא : **גמרא** מפני שמורן רע. פרש"י בזה דחוק ובירושלמי פ"ב דע"ז סוף הלכה ב' חד גיור כו' וחזר לסיאורו ועוד שם בגר שחזר לסיאורו משמע דהוא לשון שאור והוא יצרו הרע כמו שאור שבעיסה (ברכות יז) וכן יתפרש בכ"מ אמ"ז מלאתי כן בערוך ערך סר הד' : **ע"ב** העובר תחת אפסר הגמל כו' כצ"ל : **שם** כשאב ב"ד נכנס עושים לו שתי שורות שורה א' מכאן כו'. כ"ה בע"י וכ"ה גיר' רש"י ובליונו צ"ל עושין בל"ו : **רש"י** ד"ה זוהמא קרי ליה הכי כו' כצ"ל : ד"ה מתני' ליה רבי כו' אילו הוה תמורה כו' כצ"ל : **בא"ד** ועושה תמורה דברי ר"מ כצ"ל : **בא"ד** בפ"ק (יב) ואמר ר"מ אילו היה תמורה לא הוה קרב כדאמרי' שם (ס ב) אך בכור כו' כצ"ל :

דף יד ע"א גמרא אמרי כל דאמר מילתא כו' כצ"ל : **שם** חזייה רבא לאביי כו' כצ"ל : **רש"י** ד"ה סיני ועוקר הרים כו' כצ"ל :

בריך רחמנא דסייען

פרק א משנה ב בפי' הראב"ד ועמש"כ בשבת (טו) בתוס' : מ"ג בפי' הרמב"ם והתחיל במשנה א' ב' כו' לפי שנה הם כו' כצ"ל : שם א"כ חזר לאת טעם לחזור דבריהם כו' כצ"ל : שם א"כ הביא ההלכות שדעת שמאי עצמו בהן כדעת חכמים. כ"ל דה"ז הי' נוסחת ישנה והחליפה חכם אחד בלשון הכתוב אחריה והמדפיס שנה והגיה שתיהם כאחד : מ"ה הואיל וא"ה אלא כדברי המרובין כצ"ל : מ"ו בהעתקת התוי"ט דברי הרמב"ם בחבורו שאין ב"ד כו' עד שיהיה גדול וכו' במד"א וכו'. אלא באמר דיני תורה כו'. ק"ל דבדיני תורה כתב שם בראש הפרק (הביאו התוי"ט לעיל בד"ה שאין הא') דלא בעינן שיהא גדול כו' וברמב"ם שלפנינו ל"ב הגי' במד"א בדברים שלא אמרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא באמר ד"ת משמע דהחילוק הוא בין שהסייג הוא לחיזוק התורה בכללה לבין שאינו סייג אלא למצוה אחת ממצות התורה אבל מהכ"מ א"כ כן ועוד הכי י"ח דבר סייגים להתורה בכללה לכן נ"ל דצ"ל אלא באמר ד"ת בכ"ף וכ"ה במ"ע ור"ל דלא היתה רק תקנה בעלמא לא משום סייג כמו ד"ת שאינם משום סייג על הרוב אבל מ"מ קשה דלפנינו בהר"פ גזירות ולשון זה נופל על סייגים כדקרי הש"ס לי"ח דבר גזירות וי"ל דסייג נקרא כמו שניות דגזרי בכדי שלא יקילו בערוה גופה ותתבטל מצות אותה ערוה כולה וגזירה היא כמו סדין בציצית דגזרו אטו כסות לילה דאינה אלא חשש דבזה יעבור על איסור כלאים אבל גוף האיסור לא יתבטל בכללו : מ"ח שמאי אומר יאכלו צריך כצ"ל וכן בפי' הרמב"ם : מי"ד תוי"ט ד"ה אבל ולדבריהם כו' ולא ישאל מהם שום כלי שמא . תמוה דא"כ למה גזרו דלא יציל אלא דלשיטתם נ"ל דע"ה לייתי וא"כ יוכל החבר לשאול מהם וכן בגמרא שם משמע דשואלין מהם כ"ש :

פרק ב מ"ג תוי"ט ד"ה והבשר ועי' במ"ו פ"ד דמכשירין דמים תלושין מכשירין כו' ומסולקת קושיית התוס' כו'. הן כיון דמשקי בי מטבחייא דאין מכשירין היינו מים ודם כמו שמביא לקמן ע"כ נ"ל דתלושין אין מכשירין מדאורייתא כמ"ש התוס' שם ד"ה לא דיין ואי משום דרבנן תיפוק לי' משום חבת הקדש כמ"ש לקמן בשם הרמב"ם ולפמש"כ התוי"ט בשם הרמב"ם לקמן פ"ח מ"ד יתכני דבריו : מ"ד בהרע"ב ד"ה ערים חמש גפנים כו' ובד"ה תזרע והוא כו' כדי עבודת הכרם שהם ו"ט כו'. (וכעין זה הוא לשון הרמב"ם) הן עבוה"כ הוא ד' אמות כדתנן בפ"ו דכלאים מ"א ובעירובין (לג) ובב"ב (כו) ובכ"ד ועי' לקמן פ"ה מ"ב והכא נ"ל דמיירי שאין בו ה' גפנים או דרי"ש ס"ל כריב"כ בכלאים שם ועי' בפי' הראב"ד : מ"ט בפי' הרמב"ם וכן כשהוא חכם הוא מלמד לבנו על הרוב . ק"ק מנדרים (פא) ומ"מ אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן כו' : מ"י ריבב"א מן הפסח ועד העצרת שנאמר ומדי שבת בשבתו. עי' בפי' הרמב"ם והראב"ד ולפמש"כ בויקרא פכ"ג אות ב' במ"ק דעצרת היא תפילה לחה"פ כמו ש"ע לחה"ס ע"ש א"ש בפשוטו מה שנקרא עצרת שבתו דר"ל שבת של פסח :

פרק ג מ"ב מה שמביא התוי"ט ראיה לפי' הראב"ד מפ"ג דטהרות מ"ב שגגה היא דהא התם יש ג"כ משקה השמן היוצא מהם אלא דהם טעמא אחרינא דמשקה היוצא מכל פרוד אינו נוגע בפרוד אחר וגם המשקין אינן מתערבין יחד ותיכף הן נבלעין לכן טהור שם לכ"ע : מ"ח הרע"ב תפרש אבן השעות קודם ארון של גרוסות ונראה שבכוונה שרבן כדי להסמיך דיני המשמרים יחד עתו"ט ודלא ככל"ל שהגיה בדבריו : מ"י בפי' הרמב"ם זוקפין תרגום וגם נלנה אזדקפת לשון מקרא הוא וזוקף לכל הכפופים זוקף כפופים :

פרק ד מ"ב בהמה שנולדה ביו"ט מותרת . התוי"ט העתיק כאן לשון הרא"ש ולא שייך טעמא דהכנה כו' משמע דהבין בו דבא לתת טעם מדוע לא תאסר בו ביום משום הכנה וז"א דגם ביצה אינה אסורה אלא משום דמאתמול גמרה לה וגזירה משום יו"ט אחר השבת אבל משום לידתה ביו"ט אין חשש דיו"ט מכין לעצמו והרא"ש דינא אשמעינן דאף ביו"ט ושבת הסמוכים זל"ז דקי"ל דביצה הנולדה בזה אסורה בזה משום הכנה כדאיתא שם (ד) ובתד"ה אלא מ"ת בעגל מותר וכ"ת בשור פי' תל"ח ובמ"א שם שקי"א אבן הרב"י שם הבינו ג"כ כהתוי"ט ומש"כ דולד הוא טוב לאכילה כו' כמו אחר הלידה עי' מה שהעירותי ע"ז שם מזבחים : מ"ה בש"א יש לו פרע כו'. ופי' הראב"ד והא נמי מותרת לב"ה כו' ועתו"ט שהקשה עליו בזה וי"ל קושיותיו ע"פ מש"כ התוי"ט לקמן מ"ז בשם התוס' ול"כ דלא תני זה אלא מפני שהוא נמשך מפלוגתתם הראשונה וכה"ג לקמן (מ"ח) חלנו ב"ש פוסלין כו' : מ"י סדין בציצית כו'. עתוי"ט מה שהביא בשם הכ"מ לתרץ קושיית התוס' ול"כ דכוונתם להקשות דהכי הא דעשה דוחה ל"ת ילפינן מכלאים בציצית וא"כ נילף מינה אפי' היכא דאפשר לקיים :

פרק ה מ"א דם נבלות כו' וב"ה מטמאין. בפי' הראב"ד מוכח דאינו אלא מדרבנן דגזרו משום כזית בשר ונראה שכוון בזה לתרץ קושיית התוס' במנחות (קד) ד"ה הואיל דמוכח מכ"ד דדם אינו כבשר והתוי"ט לקמן רפ"ח רצה להשמים בפי' הר"ב דב"ה אינן מטמאין אלא טומאת משקין ותימה דבבכורות (כא) מוכח להדיא דמטמא מדאורייתא טומאת נבלה דקאמר שם ואם דם מטמא טומאה חמורה דתנן דם נבלות כו' והתם אדרבא דקרא קאי וש"מ דהוא מה"ת : שם ומודים בביצת טרפה. (ר"ל אפי' נגמרה קודם שנטרפה כמ"ש התוי"ט בשם הר"ן) שהיא אסורה מפני שגדילה באיסור פי' שהיא יכולה להגמר (כדאיתא בחולין אליבא דמ"ד טרפה א"י) באיסור ר"ל אף לאחר שנטרפה ואז נאסרת מדינא כיון דבשעה שנטרפה לא נגמרה עדיין ולכן גזרו אף אם נגמרה קודם שנטרפה אטו אותן שנגמרו אחר טריפתה משא"כ נבלה דא"א שיגמרו אחר שנתנבלה לכן ליכא למיגזר : מ"ד בהרע"ב ומודים ביולדת בזוב שאם לא ספרה ולא טבלה כו'. והוא תפי' הרמב"ם ולא טבלה כדי נקטו דמאי תהני לה טבילה אם לא ספרה והעיקר תלוי בספירה דאם ספרה אע"פ שלא טבלה עדיין היא מחלוקת וכמ"ש הרמב"ם תחלה והוא מהגמרא דנדה (לה ב) וכ"פ שם הרע"ב : מ"ו בפי' הראב"ד ובקושיא ירושלמי כו' הוא שם בספ"ב : שם ותמיהא כו' מ"ש מגר שנשא בת ישראל כצ"ל. וכן העתיק המל"מ פ"ב מהל' סוטה הל"ו : תוי"ט ד"ה מ"ו ופרש"י אלמנה תודוש אתה אדם חשוב שכן בירושלמי כו' שהי' שולח פרנסת חכמים תמוה הכי גם בגמרא דילן שם בפסחים איפשטא דגברא רבה הוא מדרדש כו' וריב"א אמר שם מעיל מלאי כו' והוא כהירושלמי שהביא ומש"כ עוד דבגמרא דברכות כו' גרסי' ר' יוסי בגמרא שלפנינו הגי' ר"י בר"ת ובפרש"י שם מפורש ר' יהודה : מ"ז בפי' הראב"ד א"ב עקביא ט' כי אותן כו' היו הרוב ותביריו אמרו כי האחרים ט' היו הרוב. לפ"ז לא א"ש מה שאמר לבנו מוטב כו' דדינא הכי הוא עי' בפירוש הרמב"ם :

פרק ו מ"ב שר"א לא אמרו אלא על אמה"מ כו' . נראה דהאבר מן הנבלה (וכן מן השרץ) גם הוא מודה דמטמא מק"ו דאמרו לי' דהתם ליכא לדחויי דמרובה טומאת המתים ונראה לדבר דבס"פ העור והרוטב מתרץ להא דר"ש מטהר גבי אבר המדולדל באדם דאזיל בשטת ר"א ולא תירץ כן דבריו דבמשנה הקודמת בהא דמטהר גבי אבר המדולדל בבהמה ולפ"ז נדחה הלכאורה דבתוס' שם ד"ה כזית : שם שהכי טומאה מו"ת מתחתיו כו' מה שאין המת מטמא. ופי' הרמב"ם (והרע"ב אחריו) דאם שמו המת מלמעלה מטמא בגדים כו' כל מה שאחר הג' עשר כו' ואם השלכנו על המת כו' לכאורה כיון דטומאת מת בוקע ועולה בוקע ויורד כל הבגדים שתחתיו או ע"ג כולם טמאים כמת עצמו ועי' לשונו בחבורו ספ"ה מהל' טומאת מת שקיים בזה במד"א כו' ע"ש : מ"ג כזית בשר הפורש מאמה"מ ר"א מטמא נראה דבבהמה מודה ר"א דטהור וראיה ברורה דבס"פ העור והרוטב מסקינן דת"ק דהוא ר"מ אית ליה כר"א בהא ושם לעיל (קכח ב) אמרינן לדידיה דבשר הפורש מאמה"מ (דבהמה) לא מטמא : שם ד"א אבר שיש עליו בשר כראוי כו' עתוי"ט שהר"ש פירשו דהאבר מן המת איירי ותמיהני דא"כ מאי שייטא ביה בשר כראוי לר"א הלא לדבריו בת"ב העצם אכוכה לא מעלה ולא מורידה אלא בכזית תליא מילתא ועוד קשה דחסר הבשר דטמא ע"כ בנאמר בו עצם כשעורה לר"א דאין תשובות לאמה"מ וכ"ש לריו"ח בנזיר (נג ב ונד) (ועמש"כ ברמב"ם פ"ג מטו"מ הל"ג) וחסר העצם דטהור היינו בלא נשאר בשר כזית ומאי פסקא ועוד מה זה ראיה לאומרת בשר מעצם ומש"כ הכ"מ דבאמה"מ אם חסר מהעצם כ"ש טהור לגמרי אע"פ שהס"ב קיים כו' תמוה דהא בדר"א קיימינן ולדידי' כזית בשר הפורש ממנו טמא ודע דהר"ש עצמו הכרי' לגזיזי' בפ"ג דאהלות מ"ה ופי' תחלה משנתינו זאת באמה"מ ע"ש : ומה שכ' התוי"ט דאין סברא לומר דעצם כשעורה הפורש מאמה"מ לא יהא דינו כו' וה"ז דומה ממש לתמיהת הכ"מ כו' על הראב"ד כו' תמיהני דאישתמיט לגבי האדירים האלה דר"ש א"ל סברא זו בס"פ העוה"ר לפי' הרמב"ם והרע"ב אחריו ע"ש ובעיקר כוונת הראב"ד עי' בחדושי שם : שם שהבשר הפורש מה"ח טהור ואבר כו' והוא כברייתו טמא. ופי' הרע"ב כברייתו בשר וגו"ע ולשון הראב"ד שיש עליו בשר כראוי ותמיהני דא"כ מאי חומרא דעצם מבשר כמו דבשר לחוד טהור כן עצם לחוד טהור ואינו טמא אלא בהצטרפותם יחד וגידין עמהם לכן נלע"ד דר"כ בשטת ר"ע בחולין (קכח ב) דמטמא בבהמה ושרצים אמה"ח אף שאין עליו בשר (ותפרש"י שם משמע דאינו מטמא אלא כבריאת ברייתה בלא בשר וזהו שאמר כאן והוא כברייתו ולהתוס' שם יל"פ כברייתו כדרך בריאת אחד מן האברים כגון רכובה שהיא בלא בשר ולפי ריב"א שם י"ל דסובר ר"כ כרבי) ומטהר בכוליא וניב שפתים אף שהם כברייתן ומביא ראיה ממה דמצינו חומרא בעצם יותר מבשר באברי נבלה ושרצים וכמו דהביא ר"א ראיה מהם על חומרת בשר מעצם ואולי לר"ע אף באמ"ה דאדם הדין כן עי' בתוס' שם בסה"פ ד"ה כזית ובמש"כ שם ועוד יל"פ דקי"ל אמה"ח שאין עליו בשר כראוי מטמא במגע ובמשא רק אם העצם הוא שלם (עי' אהלות פ"ב מ"ג ומ"ה) והבשר ממנו אף שהוא שלם טהור מכלום ויהי' פי' כברייתו דהעצם הוא שלם כמו שנבראת אף שאין עליו בשר היפך מפי' הראב"ד והרע"ב : שם שאמרו בחי שאין בו כו' ורובע נראה משום דאף במת א"מ רובע אלא מן רוב בנין או מנין ומעצם אחד א"ת אלא שמאי לעיל פ"א מ"ז :

פרק ז מ"ח בפי' הראב"ד . ובתחלה היו אומרים בחלוף מפני כו' יותר ממה שמולקי הזיתים מקפידין כו' כצ"ל :

פרק ח מ"א תוי"ט ד"ה על דם נבלות . עמש"כ לעיל רפ"ה בס"ד : מ"ג אר"ש קבלנו עדותכם. עתוי"ט שגי' הר"ג עקרית וסתו"ח קיימו מהא דעדיות בו ביום נשנית ט' אבל מצאתו לעיל בפ"ה ר"י ור' יוסי ור"ש (לג"א) וכן בס"פ והמה היו בדור רשב"ג וי"ל דהכוונה דוקא על לשון עדות הנאמר בה או דלכי הוסיף בס גם ד"א הדומים להם : מ"ו אר"י ט'. ומע"ש אע"פ שאין חומה כו' עתוי"ט של' דהא דאם אין מקדש יקדשו דתנן במע"ש ופסקה הרמב"ם הוא מדרבנן מטעם דאם אין מקדש אין הטעם דגילין בטהרה וכ' עוד ואע"פ כו' העתיק ג"כ הא דאוכלי' מע"ש כו' לכאורה י"ל בפשיטות דל"מ כשיש מקדש או כמו בימי עזרא שעשו מזבח לבד והקריבו קרבנות ולא רגילין בטהרה כיון שהתחילו להקריב רק שיקשה עדיין תהגמרא דנפול מחיצות שהביא הראב"ד : ד"ה שקדושה . וכ"ע הכ"מ ואי"י מה כח חזקה גדולה כו' ול"נ דכוונת הרמב"ם דגם עתה כשקנה ישראל קרקע בא"י ברשיון המלך הוי דומיא דזמן עזרא דאז ג"כ עלו והחזיקו ברשיון כורש ולכן חזרת לקדושתה :

בריך רחמנא דסייען

הגהות וחדושי הרש"ש על מסכת אבות

פרק א מ"ה בשעתו אמרו . מה שהקשה התוי"ט דאם נאמר דזהו דברי רבינו הקדוש לא הל"ל אמרו בל"ר נ"ל די"ל דהו' הוא לכינוי ונקראהו בחולם : מ"ח בהרע"ב כעורכי הדיינין שעורכין ומסדרין טענות בעה"ד (איך שיטענו בעה"ד) לפני הדיינין כ"נ כוונתו והתוי"ט נדחק : תוי"ט ד"ה אל תעש . שאלו אמר כו' עורך הדיינים היה במשמע בעריכה האסורה מנה"ד כ"כ דצ"ל : באי"ד והא דאריו"ח משום ומבורך היינו כו' . יותר הל"ל דאל"ה לא הי' עושה נגד משנתנו דהזהירה על אדם חשוב : מ"י שמעי' ואבטליון . עתוי"ט בשם ד"ח דאמן מישראל הוו אבל עדיין יקשה לדעת הרי"ף ור"ח משנאה שהביא הב"י בכ"פ מ"ח דלד"כ בעינן ישראל מכל צדדיו וכ"כ דעת הרמב"ם כפי שבאר הכ"מ בפ"ב מהל' סנהדרין ונ"ל דאביהן הי' מישראל ואמן הי' אביהן מישראל ואמן מגרים ועי' בטו"ב חלק חו"מ סי' א :

פרק ב מ"א בתוי"ט בשם ד"ח כי אמר עין ואוזן בל"י כו' . מצינו רבות בל"ר עיני ה' צופות (משלי טו) עיני ה' אל צדיקים ואזניו אל שועתם : מ"ד בהרע"ב כאותה שאמרו בפ' במה אשה כו' לפנינו שם איתא אפי' הקב"ה גוזר גזירה הוא מבטלה וכן במו"ק (ט"ז ב) מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה ומבטלה ולשון זה יותר נאות לענינינו : תוי"ט סד"ה הלל . וזו היא הסבה כו' שגורם כו' הלל אומר כו' ול"נ דלא מהשם הוא זה אלא משום דבסוכה (נג) מביא הש"ס הא דגולגולת ע"ש הלל הזקן : ד"ה שא"א לשמוע . אבל הרמב"ם כו' שלא יהא פשוטי הדברים מרוחק מאד ובטל כו' היסר הרבה בהעתק וע"ש בשלימותו אבל ק"ל שהרי רוב דברי חז"ל בהגדה שמה ע"ד זה וכמו שהאריך בעצמו בזה בתחלת פרק חלק ודע שבגליון הרע"ב ע"ם ול"ל וסופו להשמע כו' לא בשי"ן : מ"ח בהרע"ב ד"ה ירא חטא . דאל"כ מאי רבותי' אפי' ע"ה אפשר להיות יר"ח . תימה הכי מפני שאפשר אינו ראוי להשתבח בזה מי שהוא כך בפועל הרי כ' הרמב"ם בפ"ה מהל' תשובה כל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו כו' : מ"י שם בסופו . כך ת"ח אם מקניטו ובא לפייסו אינו מקבל פיוס ק"ל הכי זה מדת ת"ח אדרבה אמרינן ביומא (כג) דמפייסו ליה ומפייס ע"ש :

פרק ג מ"א בהרע"ב והמסתכל שבא מטפה סרוחה ניצל מן הגאות והמסתכל כו' . הן לקמן פ"ד מ"ד א"כ לויעש מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה הרי שההסתכלות דלאן כו' תבטל גאות האדם : תוי"ט ד"ה עקביא . בזמן הבית הי' (והרמב"ם בהקדמתו לפי' המשניות בפ"ד חשבו בחבורת שמעי' ואבטליון והסה"ד בזמן הלל) כדתנן כו' שאין העזרה כו' אינני רואה מזה ראיה כי יל"פ דה"ק כשהיתה העזרה ננעלת כו' לא נמצא אז אדם כו' כעקביא בדורו וע"ש במהרש"א בת"א : מ"ג שנאמר וידבר אלי כו'. פי' בהרע"ב בשם פרש"י וצ"ל להוסיף ע"ד דת"ח נקרא מזבח כדדרים ר"א (ע"ז נב) ובמקום ת"ח כו' שנאמר אלא מזבח כו' ע"ש פרש"י ומגין על דורו כעין כדאיתא בב"ב (טו) : מ"ט כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו . שתוי"ט שכתב ובהכי מיתרץ דל"פ אדהלל כו' גם בלא"ה אין משם סתירה לפי' הרע"ב שם דע"ה יוכל להיות יר"ח : מי"ב בתוי"ט סד"ה לתשחורת או התשחורת ובכללו כל איש שאין לו מעלה . תפירוש הרע"ב נראה דגם הוא לא ביאר רק שהוא עדיין בחור : מי"ג מסורת סייג לתורה נ"ל לפרש שהיא סייג להמתפרלים מתכמים בעיניהם לעשות ע"ש נקה"ק במקום אשר הלשון דחוק לפניהם לפרשו כפשוטו או שהיא נגד כללי הדקדוק או אם נמצא איזו סתירה ממקום למקום ובפרט בס' ד"ה אשר הוא בעיניהם כעיר פרוצה ושם תורה כולל כל ספרי תנ"ך כמש"כ בס"ד במ"ר נשא פ"ט אות י' במ"ק : שם מעשרות סייג לעושר . פי' פי' הרע"ב אולם לשון סייג מורגל על שמירת הדבר שכבר נמצא לכן נ"ל שכוון למעשה המסופר בס"ר ס"פ ל"ה באדם שהיה לו שדה כו' ע"ש : תוי"ט ד"ה שתוק אלו תנן הסייג כו' לא הוה משמע מיני' אלא כו' מביאין כו' ואני אומר דגם זה לא הוה משמע לפמש"כ הרע"ב בפ' דלעיל מ"ט על בבא דאיזו היא דרך רעה שיתרחק כו' ע"ש : מי"ז ד"ה אם אין חכמה וכדתנן כו' אין בור ירא"ח . עמש"כ לעיל במ"ט ע"ד ופירושו יתכן אם נפרש יראה דכאן ירא"ת הרוממת אשר היא ודאי לא תתכן בלתי חכמה :

פרק ד מ"ב הוי רץ למצוה קלה כו' שמצוה גוררת מצוה לכאורה תיפוק ליה משום מצוה זו גופה וכדלעיל רפ"ב ונראה דכאן יכוון דאפי' מצוה שאין מחויב לרוץ אחריה כמו שאמרו בחולין (קלט ב) גבי שילוח הקן יכול יחזור בהרים כו' (רמז לדבר דשם בסוף המסכת קוראה מצוה קלה) וכן מצות ציצית שאינו מתחייב ללבוש טלית בת ד' כנפות כדי להתחייב בה אשמעינן דמ"מ ישתדל וירוץ אחריה כדי לקיימה ועי' בפי' הרמב"ם מה שהביא דוגמא לזה ממשה רבינו : מ"ה הא למדת כל הנהנה מד"ת נוטל חייו מה"ע פי' הרע"ב שחייב מיתה בידי שמים כמו שנהנה מן ההקדש א"כ שנה ר"ל כרבי בסנהדרין (פ"ג) דהזיד במעילה במיתה דלס"ל אלא כחכמים דאינו אלא באזהרה : מי"ו ואם בטלת מה"ת (פירוש כדי לעסוק בעסקיך) יש לך בטלים הרבה כנגדך (פי' ישלח ה' בך מבטלים אחרים זולתה שיבטלוך מעסקיך) ואם עמלת בתורה (וע"י זה נתבטל העסק שהיה לפניך) יש לך שכר הרבה כו' (ישלם לך כנגדו ממקום אחר) : מי"ב ומורא רבך כמורא שמים. פי' בהרע"ב והוא מאדר"נ והרשב"ם בפסחים (קח) פי' מקרא אחר ע"ש ובמ"ר פרשה שמות איתא על פסוק ואתה תהיה לו לאלהים מכאן אמרו מורא רבך כמו"ש : מי"ג תוי"ט ד"ה הוי זהיר בשגגת התלמוד כו' . ראיה מפורשת לזה ממעשה דיואב עם רבו שרצה להרגו בב"ב (כא) וכפי' התוס' שם בשם ר"ת :

פרק ה מ"א בהרע"ב ואינו דומה כו' ביום א' כו' בהרבה ימים . דבריו שלא בדיוק פתח במאמרות וסיים בימים הכי אמר בששת ימים נברא העולם ושלא ביום אחד (או אפי' ברגע א') יכול להבראות : מ"ב תוי"ט להודיע הב'. וצ"ל דהיינו דכתיב ארך אפים ולא ארך אף בעירובין (כב) דכשוהו בענין אחר ע"ש : מ"ג עשרה נסיונות נתנסה א"א כו' . הן הרע"ב חשב בנסיון הג' ויהי רעב בארץ והוא תפי' הרמב"ם וכן חשבו בפדר"א פכ"ו בנסיון ד' והרמב"ן בפירוש"ת חשבהו אדרבה לו לחטא בצאת מהארץ שבלעה עליה מתחלה מפני הרעב כי האלהים ברעב יפדנו ממות וכ' עוד דעל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות במצרים מקום המשפט שמה הרשע ול"נ דהמקום נוהו על ב"ד. א) שילך מארצו והוא אמרו לך לך מארצך. ב) אנה ילך והוא אמרו אל הארץ אשר אראך ואברהם קיים מיד מצותו הראשונה כאמרו וילך אברם כאשר דבר אליו ה' אך יען אשר לא הראהו עדיין הארץ אשר יבא שמה לכן הלך באשר יתהלך כדכתיב עד מקום שכם עד אלון מורה ויעתק משם כו' ובדרך כלל אמר ויסע אברם הלוך ונסוע ובהיות הרעב בא"י וירד אברם מצרימה עד שא"ל המקום ב"ה שא נא עיניך וראה כו' (וזהו אשר אראך שא"ל בתחלה) אז ויבא וישב באלוני ממרא ור"ל דנתייבש

שמה

שמה ולא נסע עוד ומה שהלך תחלה לארץ כנען לא מפני שנמשכה עליה כמו שכתב הרמב"ן רק כמו תרח אביו לקחו מתחלה ללכת כנענה: מ"ד עשרה נסים כו'. בפירוש הרמב"ם ולשון התורה בכל מכה ש' על המצריים כו' ואמר בארבה ויעל הארבה על כל ארץ מצרים תימה כל ארץ מצרים אדרבה משמע גם מקום מושב בנ"י והרי בכנים נאמר ג"כ בכל ארץ מצרים ואפ"ה אמר מלבד מכות הכנים שלא באר זה יותר ה"ל להביא קרא דומלאו בתיך כו' ובתי כל מצרים: תוי"ט ד"ה ועשרה כו' ואם להאהיל עליהם מפני החמה. אגב שיטפי' ל"ד דלא עברו הים אלא בלילה: מ"ה ד"ה ולא הסריח. ויש להוסיף משכן שבמדבר ג"כ ולי יש להוסיף ג"כ גלגל: מ"ו והמטה פי' הרע"ב שנעשה בו האותות. ול"נ לפרש יותר על מטה אהרן אחר שמצינו בפסחים (נד) וי"א אף מקלו של אהרן שקדיו ופרחיו וכמו שסתם פה המשיר והוא דעת יחיד שם לעיל ר' יאשיה בשם אביו: שם והכתב והמכתב. עמש"כ שם בפסחים בס"ד: תוי"ט ד"ה פרעה ויקשה ע"ז מאמר כו'. איני רואה באלו קושיא כלל כי כבר היה גלוי לפניו יתעלה לאיזה זמן יאמר פרעה ושם אז בטבע הצפרדעים שימותו באותו זמן וכן תאמר בגדעון ובאמת היה גלוי לפניו שלא ישאל אות לכן לא שם אז שום שינוי בטבעי היצורים: ד"ה נבראו והלוחות כנגד מאמר פרו ורבו כו'. אישתמיטתיה מ"ר בראשית רפי"ז ופדר"א ספ"ג שלא חשבו ויאמר זה בהעשרה מאמרות ע"ש: ד"ה פי הארץ. שמשה שלא אמר שאול הוא כפי כו' לשאולה כו' הכא הה' משמשת במקום ל' בתחלה משא"כ התם דכבר כתב ל' בתחלה וכן מבואר שם בפרש"י והוא ממ"ר בראשית פ"ג ושוח"ט שם: בא"ד וזהו אשר בקש כו' באמרו ופצתה שעל פתיחה כו' הל"ל ופתחה ומה יאמר בפצתה דגבי הבל: ד"ה ופי הבאר כלומר שיהיו עונים כנגד הדבור שלה כצ"ל: מ"ח ד"ה מקצתן מש"כ בחלה דכתיב בה נתינה גם בתרומה כתיב ראשית דגנך כו' תתן לו עי' שבת (כה רע"ב) ובתוס' שם ובמל"מ פ"ו מהלכות תרומות ובנו"ב מ"ת חלק יו"ד סי' ר"א: מט"ו בהרע"ב והשתא מיירי בענין הסברא הישרה כו'. ולפ"ז נ"ל שמהר לשמוע כו' היינו שהכל גם ואין מתקבל על לבו שום ד"ת שלומדין אותו לכן למודו הוא מקופיא ומשמרת מהר ותשמרת כו' היינו שאין שכלו ישר ושלם והעקב לו למישור ומתקבל על לבו ולכן זוכרו והישר אצלו לעקום ואינו מתקבל עליו ושוכחו מיד: מ"ב ד"ה עז כנמר נולד מן חזיר היער והלביאה כו' זה דבר אדם וזר ולפ"ד לא יולידו ולא ראיתי זאת בספרי הטבע:

פרק ו מ"ג שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא ב' דברים. עפרש"י והנה מצינו בסוכה (נג) דלמד ממנו שמותר לכתוב שם אחספא כו' וזה י"ל ע"פ מש"כ במכות (יא) בס"ד ע"ש אבל מצינו במ"ר במדבר פ"ד שלמד ממנו שהלוים צריכין לשאת הארון על הכתף.

בריך רחמנא דסייען עד כען

הגהות וחדושים למסכת הוריות

מאת הרב הגאון האמתי מופת הדור מוהר"ר צבי הירש חיות זצ"ל אב"ד דק"ק זאלקווא והגליל.

דף ב ע"ב גמרא הורו ב"ד שחלב מותר וידע אחד מהן שטעו כו' יכול יהא פטור. נ"ב עי' בהר שבע שהקשה דבספרי פ' שופטים משמע אפי' על ימין שהוא שמאל אתה חייב לשמוע להם. ועי' רמב"ן בהשגות לס' המצות שורש א' ליישב הסתירה מסוגיא דכאן דאם היה החכם בישיבת הסנהדרין ובטלו טענות היחיד כמו ביו"כ שחל להיות בשבת בחשבונו של ר' יהושע שגזר עליו ר"ג שילך אליו במקלו ותרמילו משום שהיו נושאין ונותנין ביחד ונתבטלה דעת היחיד. אולם אם לא היה היחיד בישיבה אחת וידע שטעו אסור לשמוע אחר דעתם אם ידע שטעו ע"ש:

דף ג ע"ב גמרא מאה שישבו להורות. נ"ב עי' רמב"ם פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ב. אין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד ע"ש. והרב משנה למלך תמה מכאן דאמרינן מאה שישבו להורות והניח בצ"ע. ובאמת מצינו (מגילה יז ע"ב) אנשי כנה"ג ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו התפלות ובירושלמי פ"ק דמגילה אמרינן פ"ה זקנים ובהם שלשים וכמה נביאים נצטערו על קריאת המגילה. וכן (זבחים יב ומשנה פ"ד דידים) מקובל אני מפי ע"ב זקן ביום שהושיבו את ראב"ע בישיבה ע"ש. הרי דהיו בישיבה יותר מן ע"א:

דף ו ע"א גמרא ראויה כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים. נ"ב ובספרי פ' שופטים דרשו כפר אשר פדית אלו המתים. מלמד שגם המתים צריכים כפרה. ועי' א"ח הל' שבת סי' רפ"ד ס"ז וכתבו שנוהג מזה הזכרת נשמות שנהוג אצלנו. ואולם מכאן משמע דרק על יוצאי מצרים שמתו אז. ולא הוצא בשבילם עגלה. ועי' בס' שער יוסף שהאריך ליישב הסתירה:

דף ח ע"ב גמרא איזו מצוה שנאמרה בתחלה זה עבודת כוכבים. איני והאמר מר עשר מצות נצטוו ישראל. נ"ב הרב בעל באר שבע הקשה דהרי גם בשבע מצות בני נח ע"ז נאמרה בתחלה (סנהדרין נו ע"ב) דתני ויצו זה עבודת כוכבים. ובפשיטות י"ל דבמצות לאדם הראשון נאמרה ע"ז בתחלה. מ"מ בשעה שחזרו וקבלו שבע מצות במרה. מאן לימא לן דהיה בסדר הזה עבודת כוכבים תחלה. ועוד דאע"ג דב"נ נצטוו על עבודת כוכבים לא נצטוו על השיתוף. א"ח סי' קנ"ו בשם הר"ן ור' ירוחם. ועי' שו"ת שער אפרים סי' כד. ונו"ב מהדו"ת יו"ד סי' קמ"ח. מעיל צדקה סי' כ"ב. שו"ת ושב הכהן סי' ל"ח. ובפרט בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' קל"ט. והאמת עבודת שתוף לעבוד שניות. גם ב' מצות. אבל לעבוד את ה' ע"י אמצעי זה אינו בכלל מצות ב'. רק נלמד מקרא אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. דלא היה שום אמצעי ולא מלאך פי' תשב"ץ שם. וע"ל (סנהדרין סג ע"א). וא"כ יש הבדל בין איסור עבודת כוכבים לב"נ. ובין איסור עבודת כוכבים אשר נכלל במצות אנכי ה' אלהיך. דאסור לעבוד שום אמצעי. אף דיודע דהשי"ת הוא אלהא דאלהא. פי' (מנחות קי ע"א) ומקשה הש"ס דהרי מצות שקבלו במרה דהם ז' מצות ב"נ. קדמו למ"ע אשר נלמד מן אנכי ה' אלהיך וזה ברור:

דף י ע"ב רש"י ד"ה שלא לשם מצוה אלא לשם קיוה סעודה. נ"ב הגאון בעל טורי אבן בחי' (ר"ה כח ע"ב) הקשה לשיטת ר"ל דס"ל (פסחים קיד ע"ב) דמצות צריכות כוונה. ומאן דעבר אדרבנן שרי לקרותו עבריין מכ"ש מי שלא קיים מצות התורה. וא"כ כיון שלא אכלו לשם מצוה ולא קיים מצות פסח. שפיר נקרא פושע. ומה מתמה ר"ל כאן פסח מי לא אכל ואולם נעלם ממחכ"ת דברי התוס' (פסחים קז ע"ב) ד"ה דלמא אתי למיכל. דכ' דאין לו לקרותו רשע. כיון שמקיים מצות פסח. אע"פ שלא קיים מצות אכילה. דאכילת פסחים אינו מעכב ע"ש. ועוד י"ל דאחד אכלו לשם אכילה גסה. היינו לשבר רעבונו ובכה"ג כוון לשם מצות פסח. רק דפסח נאכל על השובע וזה אכלו כשהוא רעב. ועפ"ז הקשה ר"ל פסח מיהו לא אכל. דאכילה על השובע אינו מעכב. דהרי עיקר החגיגה היתה למען יהיה הפסח נאכל על השובע (פסחים ע ע"א) מובא בתוס' בשם הירושלמי. ובכה"ג חגיגה אינו מעכבת. דכשחל בשבת לא היתה החגיגה באה:

דף יא ע"ב גמרא בעי מיניה רבי מר' חייא כגון אני מהו בשעיר. נ"ב עיין ירושלמי פ"ט דכלאים מסופר הענין דא"ל ר"ח ארונו של רב הונא ריש גלותא בא. ועי' תשובת ר' שרירא גאון ביוחסין:

דף יב ע"א גמרא אין מושחין רק על המעיין שנאמר והורדתם אותו על גיחון. נ"ב בכריתות (ה ע"ב) פרש"י מעיין קטן סמוך לירושלים. ועי' רש"י (ברכות ו' ע"ב) ד"ה שתם שהביא בשם תרגום דגיחון היינו מי השילוח. וכן הוא באמת דלא נמצא אצל ירושלים. רק מעיין קטן נקרא שלוח. וכן כותבין בגט לפי עדות הרב בעל גט פשוט אהע"ז סי' קכ"ו. ודברי הרמ"ה מובא בהר שבע כאן. דגיחון הוא מד' נהרות היוצאין מן גן עדן לע"ג. וסותרין את אשר אנו רואין בחוש: שם ותיבו אקילקלי דמתא מחסיא. נ"ב גירסא זו נכונה יותר מגירסת הש"ס כריתות והוא בכלל הצוואות מר' משרשיא לבנו. ונזכרו כאן כלם ביחד. וא"ל לדחוק כמ"ש הרב ב"ש כאן לגרוס עד גילדנא סריא דמתא מחסיא למען יהיה לו שייכות לסקודם. אבל באמת א"ל לזה:

דף יג ע"ב גמרא אחוי להו בחלמא ר"מ לא אזיל. נ"ב ובה"ג סוף הלכ' הורא' מביא הגי' בזה"ל אחוי לר"כ זיל פייסי'. ולר"מ לא אחוי ליה דס"ל דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. היינו דבעל החלומות לא הראה לו. כיון דס"ל ד"ח ל"מ ולא מורידין לא נתן על דעתו לזכור אותן הרעיונות אשר חזה בחזיון לילה. (ועי' ר"ן נדרים ח ע"א) ושו"ת תשב"ץ ח"ב סי' קכ"ח קכ"ט. וש"ך תוס' סי' של"ג ס"ק כ"ד לענין דברי חלומות:

בריך רחמנא דסייען:

חדושים מס' מים חיים על מסכת ע"ז לרבינו חזקיה די סילוא זצ"ל (בעהמ"ס פרי חדש).

דף ב ע"א תוס' ד"ה אסור כו' ור"ת היה מפרש כו'. יש לסמוך לפי' ר"ת מהא דאמרינן לקמן דף ס ע"ב הכא דלהקרבה בעי תלתא יומי [עי' ברא"ש כאן ועי' תוס' שם ד"ה ומי ובמהר"ם שם]:

דף ג ע"א תד"ה כהנים דיש לחלק בין אדם להאדם כו'. מה שהקשה מכאן למ"ש בב"ב דף נח ד"ה מציין כו' כתבתי שם בגליון: ד"ה נוגעים כו' שהם קיימים ממה שקבלו. עי' בפ' חלק דף נב ע"ב ובפ' אלו דברים דפסחים דף סח [ע"ב] דלא משמע הכי ודו"ק:

דף ד ע"א גמרא התם נמי כיון שהיה בידם למחות כו'. כה"ג איתא לקמן דף יח ע"א ועי' בפ"ב דביצה דף כג ע"א:

דף ח ע"ב תד"ה מכי כו' לא מצינו וכו' וכ"כ רש"י עצמו בר"פ אלו עוברין גבי שכר המדי ע"ש: גמרא מוסיף אף ר' נחמיה. עי' בפ"ק דעירובין דף יג ע"ב [ע"ש בגליון ובס' יוחסין]:

דף יב ע"ב תד"ה אלא כו' מ"מ איסורא מיהא איכא. לא משמע כן בפ' כל שעה דף כה ע"ב בההוא עובדא דרבתיה דרבינא דהוה שייף לה בגוהרקי דערלה וקאמר טעמא משום דלא עביד דרך הנאה אלמא דכל מידי דלא הוה דרך הנאה שרי וי"ל דלחולה אע"פ שאין בו סכנה לא גזרו וכן דעת הר"ן ר"פ כל שעה ולפי זה איסורא מיהא איכא שכתבו התוס' אינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא שרי [וכ"ה להדיא בתוס' שבועות כב ע"ב סד"ה איתרא]:

דף יג ע"א תד"ה אבל כו' ור"ת פי' כו'. לקמן בפרק ר' ישמעאל [דף נא:] תנן ע"ז שיש לה גינה או מרחץ נהנין מהן שלא בטובה ואין נהנין מהן בטובה ופרש"י בטובה בשכר והיינו טעמא משום דמהנה לעו"ז אלמא מהנה אסור ואין לומר דהסיא ר' נתן היא דתיקשי למקשן דהכא דאדמותיב מברייתא לותיב ממתניתין דהתם דאלימא טפי אלא ודאי ע"כ לחלק כמ"ש ר"ת ועי' לקמן דף מד ע"ב בתוס' ד"ה נהנין ודו"ק:

דף יח ע"א גמרא הביאוהו וכרכוהו בס"ת כו'. עי' בתשובות מוהר"ם האחרונות סי' תקי"ז:

דף מח ע"ב תד"ה לא כו' היכל לתוכו עשוי. הכי איתא פ' כל שעה דף כו:

דף נג ע"א משנה והכ"א לא ביטל. עיין בר"פ אין מעמידין מאי דאמרינן אם איתיה דפלחים לא הוה מזבין ליה ודו"ק:

דף סז ע"ב תד"ה אמר ר' יוחנן כו' וק' לר"ת דמ"מ נימא כו'. עי' בפ"ק דביצה דף יב תד"ה השוחט:

הגהות בהרא"ש

ברא"ש פ"ב סי' י"ג יין מזוג נמי לאו בר ניסוך הוא. קשה דהיין מבושל לא מנסכי עובדי כוכבים כדאיתא בפרקין דף כט אבל יין מזוג מתנסך לעבודת כוכבים כדאיתא בפרקין דף ל ע"ש: סליק

הגהות למסכת ע"ז מאת הגאון המובהק כו' מוהר"ר זאב וואלף בהג"מ שמואל זצ"ל מבאסקוויץ (בעהמ"ס סדר משנה על הרמב"ם).

דף ח ע"ב גמ' לומר שלא דנו דיני קנסות. עיין סנהדרין דף י"ד ע"א ושבת דף ט"ו ע"א:

דף יג ע"א תוס' ד"ה אמר כו' כדמוכח פרק האשה רבה. דף פ"ח ע"א בתוס' שם ד"ה מתוך כו' ושם דף פ"ט ע"ב ד"ה כיון דלא ירתי כו' ותוס' נזיר דף מ"ג ע"ב ד"ה והאי מת מצוה כו':

דף יד ע"א גמ' אלפני דלפני לא מפקדינן. עי' לקמן ט"ו ע"ב תוס' ד"ה לעובד כוכבים מזדבן כו':

דף יז ע"א תוס' ד"ה ויעקב כו' שהוא אותו דפ' כיסוי הדם. דבריהם תמוהים דבחולין דף פ"ד ע"א נ"ל יעקב מנעה עיין תוס' מגילה דף כז ע"א ד"ה אמר יעקב כו':

דף כ ע"א תוס' ד"ה דאמר קרא וכו' גבי שלמה וחירם מלך צור ויכרתו ברית. עי' תוס' יבמות דף כג ע"א ד"ה שהוא בשבעה אומות וכו' מ"ש שם: ע"ב תוס' ד"ה ענוה כו' בירושלמי דשקלים. ספ"ג ובשבת פ"ק הלכה ג':

דף כז ע"ב תוס' ד"ה יכול כו' כמו ר' אבא בר זימרא דירושלמי. והוא בירושלמי דשביעית פ"ד ובסנהדרין פרק ג' הלכה ה' ודברי התוס' הללו תמוהים מכח דברי ר' מנא בירושלמי שם:

דף לז ע"ב גמ' הא מיא בשיקעתא. עיין בהרמב"ם פט"ו מהלכות שאר אבות הטומאה סוף הלכה ט' ובמשנה למלך בפ"י מהלכות מקואות הלכה ו':

דף מא ע"ב גמ' ע"ז שנשתברה מאיליה כו'. עי' תוס' פסחים דף כ"ז ע"ב ד"ה חוץ מעצי וכו' ובש"ך י"ד סי' קמ"ב סעיף קטן ב':

דף מז ע"א תוס' ד"ה מי כו' אית ליה שפיר דרבא. במס' סוכה דף לא ע"ב וע"ש בתוס' ד"ה באשרה דמשה וכו' מה שכתבו בזה באריכות ועי' תוס' יבמות דף קג ע"ב סוף ד"ה שגדל של עבודת כוכבים מה שכתבו בזה: שם ד"ה קרניה כו'. וראיה דבתוספתא. דסוטה פרק שביעי:

דף סח ע"א ד"ה תיקו וכו' וכי האי גוונא אשכחנא. וכ"כ התוס' לעיל דף כ"ג ע"א ד"ה או דלמא וכו': ע"ב תוס' ד"ה ר' שמעון כו' כי היא דמסכת ערלה. נ"ל דמסכת מעילה וכו':

דף עג ע"א תוס' ד"ה כי כו' וי"ל דבשמעתין כו'. ועי' בתוס' במסכת שבת דף ס"ה ע"ב ד"ה שמא ירבו וכו': ע"ב גמ' במה אמרו טבל אוסר כו'. ועי' בפי' רבינו שמשון ז"ל במס' חלה פ"ג מ"י ובחידושי הרמב"ן ז"ל במכילתין: סליק

חלופי גרסאות ע"פ נ"י במסכת ע"ז

דף ב ע"א (בסופו) גמ' [וגו']. בדפו"א הוסיפו זה בטעות. דסיפיה דקרא מפרשינן אח"כ:

דף ו ע"א רש"י ד"ה ולפני עור כו' והכי כו' ובחילול כצ"ל וכ"ה בדפוס וויניציא אך בדפו"א נשמט הוא"ו ראשון ממלת ובחילול. וכוונת רש"י עי' רש"א ועי' רש"י לקמן ט"ו א' ד"ה כיון דזבנה:

דף יג ע"ב גמ' דא"ר אבא בריה דרחב"א "אמר ר' יוחנן" ל"ש כצ"ל: שם אלמלא. נ"ל אלמלי (וכצ"ל ברש"י ובתוס' מגילה כ"א א'): תוס' סד"ה עבד כו' מאשה (חגיגה ד. וש"נ) כצ"ל:

דף יד ע"א תוס' ד"ה בנות. לא בתר חנטה ולא כו'. עמ"ש בח"ג שבועות י"ב ב': שם (בסה"ד) מוכססין בנות שוח. לפנינו בגמ' שם ליתא מלות בנות שוח אבל מרש"י שם מוכח דגירסתו כמ"ש התוס' כאן וברא"ש ט"ו ב' ובשבועות י"ב ב':

דף טו ע"א תד"ה אימור כו' השואל פרה. הגהת הב"ח תמוה דהשוכר פרה לחרוש בהר משנה היא בפרק המומנים. ואולי צ"ל "פרה וחורש בפרק השואל פרה (צה:)". ואיתא גם כן בב"ק קי"א ב' קי"ג א'. ויותר נראה דצ"ל "השאילני פרתך" וכוונתם למ"ש במתני' דנדרים מ"ג א' א"ל השאילני פרתך כו' קונם שדה שאני חורש כו':

דף טז ע"ב גמ' כשנתפס ר"א למינות. מוכח מפי' ר"ח שר"ל שחשדוהו שהוא ג"כ מהצדוקים ובאותו הזמן היו הרומיים רודפים אותם כידוע וז"ש זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים כו' וזהו שנלשער מפני שאין אדם נחשד אא"כ כו' (מו"ק י"ח ב') והשיבו ר"ע שמא כו'. ולפרש"י קשיא טובא ואולי ט"ס ברש"י וכיוצא בזה אין לעמוד על המכחן כי יש שנוים מטעם המבקרים:

דף כז ע"ב תוס' סד"ה שאני. אמר ר"ה מתני' כו'. עי' בירושלמי שם ובפרקין דמימרא דר"ה מלתא באנפי נפשה היא שמביא ראיה מהברייתא דתורת כהנים למ"ש שם בתחלה חוץ מג"ע וכמו כן מימרא דר"ח שם ושם מביא ראיה מהמשנה דאהלות למ"ש חוץ מש"ד. וכ"מ בפירוש ר"ח לקמן כ"ח א' וכן פי' הרמב"ן להדיא בתורת האדם (דלא כרש"ש ובבאור הגר"א הנדפס מחדש בדקדוק רב ליתא):

דף לב ע"א גמ' "והודו" לו. בדפו"י "והודה". ונכון לפי תירוץ ראשון שבגמ':

דף לג ע"א בין בהליכה בין. ברי"ף הגירסא בהליכה אסור ועי' ר"ן וריטב"א וגירסת כל הראשונים כגי' שלנו וכ"ה בתוס' לעיל י"ב א' ובפי' ר"ח כאן נשמט מן ההולך ליריד עד ההולך ואין ככרע:

דף לו ע"ב תוס' סד"ה משום. "בריש אין עומדין". ע"ש כאן ועיין ירושלמי ריש קדושין ובמדרש רבה פרשה י"ח:

דף לח ע"א תד"ה איכא. ואור"ת כו' "ולכן" פסק כו' דבכל סופרים הלך אחר המיקל. פי' דאם היה לשון אחרון פליג על ראשון ואסר דברים העולים ונאכלים חיים יש לנו להחמיר בכל ענין הואיל לכל אחד ואחד יש קולא וחומרא מכל צד עבדינן לחומרא כמ"ש התוס' בביצה י"ד א' ד"ה איכא ועי' בהגר"א א"ח סי' תקל"ח ס"ק ג' ובר"ן פסחים ק"ח א'. ועי' בפירוש רבינו חננאל כאן שמפרש דלא כר"ת ויש ט"ס בפר"ח וכצ"ל דגים קטנים וחרדי אינן נאכלין כתי ואינן נאכלין בפת ודייסא נאכלת כתי ונאכלת בפת. וכ"כ הריטב"א בשמו. ומ"מ מסיק הריטב"א שהעיקר כפי' ר"ת: ע"ב גמ' אמר רבינא הלכתא. גירסת ר"ח ורי"ף ורא"ש פת אמר ר' אחי ג' מלאכות יש בה הלכך האי ריפתא כו' וז"ש הר"ן במתני' דף ל"ה ב' ד"ה הפת כו' וכי אמרינן לקמן בגמ' דפת ג' מלאכות כו' לא אייתינן הסיא דר' (יוחנן) [אחי] דאמר ג' מלאכות כו'. ובתוס' נתקשו בזה בגליון הר"ן ורא"ש בדפו"א:

דף מא ע"א ולבסוף שבור כעטרה. עי' הגירסא בגמ' וברש"י בדפו"י:

דף מב ע"ב רש"י ד"ה יהיו בקנה כו' "הגאה: ממנו. מן" כצ"ל וד"ה ממנו קאי אמ"ש בגמ' שנשברה ממנו:

סליק

חדושים והגהות על מסכת עבודה זרה

מאת הגאון המובהק נודע ביהודה כו' מרנא יעקב עמדין זצ"ל בהרב הגאון רשכבה"ג צבי אשכנזי זצ"ל

דף ג ע"א תוס' סד"ה נוגעים. נ"ב ואעפ"כ נוגעים בעדותן הן מחמת סנאה שקבלו מישראל בקבלתן את התורה כפרש"א. ול"נ שא"צ לדוחק זה. ובלא"ה א"ש דאיכא למידק בודאי לאו על כל ישראל הכונה בכאן שקיימו כל התורה. כי, סלא ידוע שעברו עליה. גם אין שמים וארץ נוגעים בעדותן להכא שהרי פרש"י עפ"ת שלכך העיד עליהם שמים וארץ שאם יעברו יד העדים תהיה בהם וגו' כמש"ה והיו שמיך וגו'. אלא טענת או"ה לנגד יש ראל לע"ל זאת היא מדוע ישראל המקיימים את התורה י"ל שכר מצוה ועושה לא כן העובדי כוכבים. והיינו מחמת שלא רצו לקבל התורה. כדאמר לעיל. היינו דקטעט. ישראל שקבלוה היכן קיימו הקבלה. עד"ש [שבת פח א' שבועות לט א'] בפסוק קימו וקבלו מש"ק כבר. ואו"ה הא לא משמע להו וסברי דקבלת ישראל נמי לא הוי קבלה. שהרי באונס היתה ומודעא רבה לאורייתא. ולמה א"כ יקבלו עליה שכר כמצווה ועושה. מאי עדיפותייהו מאו"ה שלא רצו בה. והאי קמהדר להו שפיר שמים וארץ יעידו שקימו כו'. והראיה שהרי הם קיימים. והאי קמהדרי או"ה נמי שמים וארץ הא ודאי נוגעים בעדותן בענין קבלה. שאל"כ יחזירם לתוהו ובוהו. והכי מתיישב שפיר: **ע"ב** גמ' גרים גרורים. נ"ב י"ל מלשון שמצינו בכ"ר עה"פ ואבימלך הלך אליו מגרר. מגורר ופי' בערוך מלא חבורות ופצעים. אבל יותר כ"ל לגרום גרודים. דוגמתו מצינו בכ"ר כ"פ ויצא גרוד שלחו. ר"ל יחידי ויבש אין כל עמו. מלשון גרידא המצוי בגמ' דידן: **שם** כיון שרואין מגו"מ אומר. נ"ב הקב"ה לעובדי כוכבים הבאים עם גוג אבל יותר כ"ל שנ"ל אומרים פי' גרי העובדי כוכבים אומרים לגוג ולעובדי כוכבים שעמו והם אומרים להם (כנ"ל) משיבים לשואליהם על ה' וגו' הם באים: **שם** א"ל רב אחא לרבנ"י כו'. נ"ב עי' הגי' בע"י: תד"ה ומניחין כו' מצות תפלין כו'. נ"ב שקושרין אותן ברצועות שדומות למוסרות. ציצית הם גדילים וקליעות מעשה עבות: **שם** ד"ה שניות. דמסקינן כו'. נ"ב איברא הא מסיק התם לא תפיך: ד"ה שומר כו' ונגהא אזלא כו' דא ודאי צלותא. נ"ב זה לפי שהיה בא"י גם ברומי אין נגה גוברת כ"כ. וכן החום המופלג אינו מצוי להזיק במדינות הללו הצפוניות. רק בא"י והשוה לה:

דף ד ע"א רש"י ד"ה שמיר כו' השאת והשבר. נ"ב כ"ל ט"ס וצ"ל ועלה שמיר ושית (ישעיה ה): **ע"ב** גמ' הססכן הסכנתי כו'. נ"ב אע"ג דלשון תמיהא הוא. יתורא דהסכנתי קדרים: **שם** דלא כתיב ביה אמת כו'. נ"ב והא דלהיב אמת ומשפט שלום שפטו דרשינן [סנהדרין ו:] אבילוע. והיינו נמי לפנים משורת הדין: רש"י ד"ה לצורא מללו. שיתת כו'. נ"ב נקט לשון שיחה דקרא אשיחה ואהמה מניה ילפינן [ברכות לא] לשלש תפלות ואמר שחרית וצהרים כלומר אין זמנה קבוע כשתים אחרות לפי דשל מוספין מתחיל מיד בבקר ויש מתפללין אותה עם תפלת שחרית ויש מאחרין אותה עד הצהרים. ובבי"ס סי' תקנ"ו יש נ"א ע"ש:

דף ה ע"א גמ' כמי שלא באנו לעולם. נ"ב כדא"ל ריב"ק לר' [מגילה כח.] אחריך בסמות ירעו: **שם** כיון דליכא מיתה א"ל טובה גדולה מזו. נ"ב תימה הא תנן התם יפה שעה א' של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז. ודוחק לומר הסיא לאחר שגרם החטא שנתקלקל העולם. כי בודאי אינו דומה טובת עולם הגשמי לטוב עולם הנשמות שכולו טוב. ותדע שאפילו האבות שהטעימן הקב"ה בעוה"ז מעין עוה"ב ורא[ו] עולמם בחייהם הוצרכו למות. ונראה דדחויא בעלמא הוא. א"נ כי ליכא מיתה עד עולם אחר קאמר (דודאי כשיחדש הקב"ה יפשטו הכל כתונת התומר ויהיו הצדיקים כמלאכים) ועד אותו זמן היא טובה גדולה כי יפה שעה א' בתשובה ומע"ט כו': תד"ה כי. משית כו'. נ"ב וכדכתיב עליו ורוח אלהים מרחפת [כמ"ש בב"ר פ"ב]:

דף ו ע"א רש"י ד"ה ולפני עור כו' שא"ל שכר. נ"ב כמצוה ועושה:

דף ז ע"ב תד"ה סוס. שהורג כו'. נ"ב נראה דהיינו בסוס בלתי מסורס:

דף ח ע"א גמ' ח"ר יום כו'. נ"ב י"ל דל"פ אמ"ד בכ"ר שאור של יום הראשון לא שקע עד מ"ש ושמש ל"ו שעות. דמ"מ כולא חד יומא אריכא הוה: **ע"ב** גמ' בימי קלפטרא כו'. נ"ב זה מכוין עם קליאופטרא שלקחה אנטוניאוס לאשה מאז היתה ארץ מצרים משועבדת לרומיים. מה גם אחר שנצחו אוגוסטוס לאנטאניוס והרג אותו ואת קליאופטרא. שנעשה כל ארץ מצרים הגדולה והרחבה חלק ממלכות רומי. מן אז והלאה מלך אוקטביאנוס קיסר רומי הרחיב מלכותו בכפה יותר מכל הקסרים שלפניו ושלאחריו: **שם** נסעה ונלכה כו'. נ"ב צפו בן אליפז הוא יסד רומי ומלך עליה בתחלה ככתוב בספר יוסיפון גם אחר החורבן האדומים נתיישבו בה ויסדו בה אמונתם:

דף ט ע"א גמ' תנא תוספאה. נ"ב כותב התיבות מלאים במקום הצריך להשמר מן הטעות ולרש"י נ"פ כך. משום דאין כותבין הלכות. מ"מ בימי האמוראים האחרונים כבר התחילו לכתבן: **שם** ימות המשיח. נ"ב ראוים להיות יה"מ היום אם בקולו תשמעו:

דף י ע"א גמ' שאין מושיבין מלך בן מלך. נ"ב כך הוא ודאי עד היום א"ל ע"פ שאלה ובקשה כדמסיק. ואית ליה קרא נמי בפרשת ואלה המלכים וגו': **שם** לא כתב ולא לשון. נ"ב כי אותו שיש להם עתה גנוב הוא מן היונית ומזולתם המציאו כתב ולשון חדש מורכב משל אחרים: **ע"ב** קעבדה איסורא. נ"ב כך העידו גם סופרי החול. **שם** שדר ליה כרתי. נ"ב לפי שהסוירים לא נתקיים. ונראה שמת בחיי אביו על כן מלך תחתו של אנטונינוס אחריו: **שם** חד קטליה אבבא דב"ר. נ"ב והניח אחד במערה שימתין שם עד שובו:

דף יא ע"א ומעשה שמת ר"ג הזקן כו'. נ"ב תמיהא כי הלא אונקלוס תלמיד ר"א ור"י היה והם היו אחר החורבן וחבריו של ר"ג ביבנה היו שהוא נכדו של ר"ג הזקן. וכן בהנזקין [נו ב'] איתא שהיה אונקלוס ב"א דטיטוס. לכן נ"ל דט"ס הוא הזקן. אלא ר"ג דיבנה היה. או שמא תרי אונקלוס סגר הוו: תד"ה נגון כו' אפי' באצבע קטנה. נ"ב נ"ל דהיינו שלא נהנה מיגיעתו בתורה באצבע קטנה אע"פ שיגע בה בעשר אצבעות. שחבר המשניות וכתבן באצבעו (כך נ"ל אע"פ שהיו גורסין בע"פ ואמרו כותבי הלכות כשורפי תורה מ"מ מבעשה המשניות חבור מסודר לא היה אפשר להשמר כתקנו אם לא נתן לכתוב. ומתוך הכתב היו מסגירין המשנה בע"פ) לא נהנה מיגיע כפיו ואשר עשו אצבעותיו. ואפשר שאז עדיין אולי לא היה עשיר: **ע"ב** גמ' עוד אחרת יש ברומי א' כו'. נ"ב באותה זמן עשו כך: **שם** בגדי אדה"ר. נ"ב עשוין דוגמת בגדי אדה"ר: **שם** באיסך. נ"ב נוסף כמו א"ט ואיסך דלעיל [ח' ב']: **שם** בית בל בבבל. נ"ב אף על גב דכתיב ופקדתי על בל בבבל וגו' ולא ינהרו אליו עוד גוים. ונזכר ביוסיפון ובספרים חיצונים שדניאל בטלו. שמא בימי האמוראים חזרו לעבדו. אע"פ שלא נמשכו אחריו עוד עמים רבים:

דף יב ע"ב גמ' להתם לו אמין. נ"ב לצורך סקאה או לשלשול:

דף יג ע"א גמ' אימתי בזמן שאין מוצא ללמוד. נ"ב משמע דלישא אשה ליכא לפלוגי בין מוצא לאינו מוצא לכ"ע. שאם אינה מתקבלת אסור לישא. דמשו"ה אסור לקדש אשה עד שירצנה [רפ"ב דקדושין] ואסור לישא אשה ודעתו לגרשה. משום א"ת על רעך וגו' [יבמות לז:] ומ"ש [תוס'] דלא שרי אלא אם דעתו לחזור. לא ברירא כולי האי. דאי איתא אמאי נפיק איהו לגבה ולא אתיא איהי לגביה. הא ודאי משמע דמיירי אפי' שהיא לא תאבה ללכת אחריו אם זווג הגון הוא מותר. והסיא דכתובות י"ל דאיירי שהיה מוצא זווג הגון בא"י ונתן עיניו בממון שהביאה לו האשה שבח"ל:

דף יד ע"ב גמ' תאב קשבא. נ"ב פי' בערוך קנה שעושין ממנו צוקר ובהכונס (דכ"ח ב') ל"מ הכי. אבל נראה שהוא מין דקל נושא פירות מתוקים מאד. כנראה מהסיא דמגילה [ז:]:

דף טו ע"ב תוס' סד"ה והמזרה כו' של מתריסה. נ"ב ז"א כדמוכח הך קרא גופיה אשר זורה וגו' אלא מזרה מין כלי נפה הוא:

דף טז ע"ב גמ' פתי אוכמא. נ"ב שמשחיר עצמו על ד"ת. כדאמרינן [עירובין כב] על פסוק שחורות כעורב. גם מחמת תעניות משחיר. כדאיתא [חגיגה כב:] גבי יהושע [ובנזיר נב ב' גבי ר"ש] וכן ר"ז יתיב בתעניתא טובא כדאיתא [ב"מ פה א']:

דף יז ע"ב גמ' ומצאתי א' מתלמידי כו'. נ"ב כאן משמע שא"א היה קרוב לחורבן בזמן ר"א ור"ע וכ"מ עוד לקמן פ"ב (כ"ז ב') [ועמ"ש שם] ובבתרא [דסוטה דף מ"ז וסנהדרין קז ב'] איתא שהיה תלמידו של ריב"פ וצ"ל תרי הוו: **שם** מנשק להו לאחתיה. נ"ב שהיו מגדלות אותו: **שם** למימרא דכל הפורש כו'. נ"ב ואי קשיא ממנשה דחי טובא בתר דעבד תשובה. י"ל דבהא פליגי ת"ק ור"י ר"פ חלק. ת"ק סבר מדחיי כולא האי לא הדר ביה שפיר. ומר סבר מחיי חיי: **שם** שלא הניח זונה א' בעולם. נ"ב שידע: **שם** אמרה כו'. נ"ב לבודקו אם יהא דבק באהבתה: תד"ה ויעקב. לא הצריך ימים כ"כ. נ"ב דלא יחצו ימיהם כתיב: **שם** ד"ה מהו לעשות בה"כ לכ"ג כו'. נ"ב עמ"ש בס"ד בקונטרס ב"ה פ"א. ול"ע מ"ע נקט תלמודא ג"כ של כ"ג ולא ב"כ שהיה בהר הבית כמ"ש בפ"א דתמיד ועמ"ש שם בס"ד. ובאמת דברי תוס' תמוהין בעיני כי מ"ש אפי' רקועים דבית קה"ק כו' אינו מדויק דהא מסקינן בתמורה אפי' י"א אמה שאחורי בית הכפורת אין עושין ממנו רקועין. אי הכי דלמא לשכת פרהדרין נמי בכלל ריבויא כי אף היא בעזרה היתה. אע"פ שקדושת י"א אמה יתרים עליה. ומ"ש עוד אבל מידי דהר הבית פשיטא דשרי דהא אפי' פרה אמעיטא. לא הבינותי זה. ומאי אפי'. הא פרה לאו מידי דהר הבית היא לגמרי. שמעשיה בהר המשחה חוץ לירושלים. ומה זה ענין להר הבית שכולו מקום למקדש. אדרבה נידוק מינה איפכא מדאר"א פרט לפרה שאינה באה לבית. והיינו לפי שנעשית בהר הזיתים ע"פ ירושלים. הא מהר הבית ולפנים מקרי בא לבית: **ע"ב** גמ' שנתפסתי על ד"א ואינו ניצול כו'. נ"ב אע"ג דלקמן מוכח דבידים גרם לו המיתה שלא רצה להמלט באופן שעשה ר"א שהכחיש למוד תורתו ור"ח אמר כאשר צוני ה"א. והיה יושב ועוסק בתורה וס"ת מונח לו בחיקו. א"כ הוא בחר לעצמו המות מחיים. י"ל לפי שידע בעצמו שלא יהא נצול ולא יועיל לו ת"ת למלטו ממות בגזרת המלכות לפיכך נתחזק לקדש השם בכך. ואם רשאי אדם להחמיר ולחבל בעצמו בכה"ג עמ"ש בס"ד בפנת אבן בוחן: **שם** הי דשתיא והי דערבא. נ"ב השתי של צמר דק ושל ערב עב כמ"ש פ"ה דכתובות [במשנה דף סה:] ופי"א דנגעים [מ"ת וע"ש בר"מ ור"ש]. ובשל פשתן הכל שוה: רש"י ד"ה עבדך לחירות כו' דת יהודית. נ"ב אע"פ שהמשחרר עובר בעשה. הם לא ידעו זה: תוס' סד"ה רבן. שני טורסיים. נ"ב טורסיים הם אומה של טרסוס היא מדינת תרשיש שבכתוב:

דף יח ע"א גמ' בקובה של זונות. נ"ב מדה כנגד מדה כדמפרש לפי שהיה במעשיה גירוי יצה"ר. מ"מ לא נענשה שתובה ח"ו כי אין זו מן המדה אלא אדרבה שתעמוד בנסיון כנגד היצה"ר במקום המביא לידי הרגל עבירה וכמ"ש [יומא פו:] ה"ד בעל תשובה כו'. לכן זהו תקנתה כי אין אונסין הזונות לדבר עבירה. אלא מניחין אותה תפשית לבחירתה וכן נשארה נקיה וטהורה כדלקמן והיה שכרה כפול לעוה"ב: **שם** אם אני מרכה בשלהבת כו'. נ"ב עי' במס' כלה [בסופה]: תד"ה הוגה. שהיה קורא בפירוש כו'. נ"ב עי' גמ' דחלק (דף קא ע"ב): **שם** באותיות כו'. נ"ב נ"ל צ"ל כאותיות בכ"ף ר"ל שהיה קורא השם ככתיבתו כדרך שקורין שאר התיבות ככתיבתן ואין משנין בכן: **ע"ב** גמ' רחש אנתריה רחש מקמייהו על לבי זונות כו'. נ"ב והא דלא אמר איהו נמי אלהא דמאיר ענני לאצולי נפשיה. י"ל דלא שרי אלא מדוחק להצלת נפשו כדלא אפשר בלאו הכי ומשום דאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ומשו"ה נמי לא שרי לשומר לאצולי נפשיה בכה"ג אלא לכי שלמו דיגרי משא"כ לר"מ גופיה לא ש"ד לייחד שמו של הקב"ה על עצמו להצלת גופו. וגם דהוה אפשר ליה לאתצולי בגוונא אחריני דה"ל משתמש בתגא: **שם** ולכרקום. נ"ב בניתי מצור [דברים כ] מתרגם ותבני כרכומין: **שם** וראה שם את הנחשים. נ"ב בשקל הנחמים באלים [ישעי' נז]:

דף יט ע"א אשרי איש ולא אשרי אשה. נ"ב דהי"ל אדם שגם הנקבות בכלל כדכתיב ונפש אדם: **שם** ולא בשכר מצותיו. נ"ב בעוה"ז. עלא"ש: **ע"ב** תד"ה אם פריו יתן בעתו נ"ל לסרר"א הוראה. נ"ב איכא לסיועיה מההוא דקרי אנפשיה מפרי פי איש וגו' (פא"ש דף נט ע"ב):

דף כ ע"א גמ' אסור לאדם שיאמר כמה נאה עובדת כוכבים זו. נ"ב ה"ה דאפי' עובד כוכבים [וכ"ה הגיר' בגמ' בערכין ובע"י ורי"ף ורא"ש כאן] אלא נסוה דבר דבנקבה שכיח טפי: **ע"ב** גמ' יפספסנו על פניו. נ"ב עד שלא ימות כשהוא גוסס. מיהו לא שרי למעבד הכי: **שם** זריזות מביאה לידי נקיות. נ"ב עפרש"י מ"מ נ"ל דכייל נמי נקיות הגוף ומלבושיו מלכלוך כדתנן פ"ט דמקואות של בנאים מלד אחד חוצץ. ואמרינן (שבת דף קיד.) כל ת"ח שנמצא רבב על בגדיו חייב מיתה שההושש על נקיות נשמתו חושש גם על נקיות בגדיו שהם תכשיטיה. והוא דבר שכלי. לנהוג בנקיות אדם חכם שלא ידמה לבהמה: **שם** פרישות מביאה לידי טהרה. נ"ב טהרה נמי לא נפקא ממשמעה דהיינו סתם טהרה דקרא שהיא היפך טומאה תומרית שאין לה מצוה בשכל כנקיות רק מחוקי התורה. והיא שהיו רגילים בה ת"ח בא"י קדמונים וחסידים ראשונים כענין ששנינו [פ"ב דחגיגה] יוחנן ב"ג היה אוכל על טהרת הקדש. וכן רבים היו אוכלין חוליהם בטהרה והיא מביאה לידי חסידות וטהרת הלב:

דף כג ע"א גמ' הניח עליהן עודה כו'. נ"ב הוא מלשון ארמית עדאה תרגומו של שללה שלל הוא דבר מאוסף ומקובץ. וככה שמשו בו חז"ל לכלים מקובצים כמ"ש שלל ביצים שלל הכובסין. כך נשתמשו בתרגומו לענין כזה. עודה של שקים. קבוץ שקים: **ע"ב** תד"ה בקשו כו' ואורים ותומים לא היו בבית שני. נ"ב אבל אבני אפוד היו צריכין להיות לכליו של כ"ג שלא יהא מחוסר שמונה בגדים. וא"א לחושן ואפוד בלתי אבנים. אך אורים ותומים דבר אחר הוא. ככתוב ונתת אל החושן את האורים וגו'. והוא שם המפורש שנתנו בין כפלי החושן. כמ"ש רש"י על הפסוקים וזה הכתב לא היה מעכב בענין הבגדים. ודלא כמ"ש תוס' ספ"ק דיומא. כמ"ש שם בס"ד:

דף כד ע"א גמ' כוס אדום מעבירין לפניה. נ"ב כדרך שעשה יעקב אבינו ע"ה במקלות: תד"ה וניתוש כו' לא אשכחן כו' דתנן כו'. נ"ב הוכחה זו איני מכיר. דאע"ג דודאי א"א לה שתלד בלי שיעלה עליה זכר. הסיא שעתא אכתי לא הואי פרה. ולא ולד הוי עד אחר עלייה. שנקלט הזרע ונוצר ממנו ולד וזה נעשה אחר שפלט הזוכר בה את הזרע וירד. גם לא הבנתי מאי דעתייהו דתוס' והיכי ניחא להו. ומאי איכא למימר אליבא דת"ק דעלה עליה זכר. אלא ודאי כדפרישית דעלייה ראשונה. שממנו נתעברה פשיטא לא אפשר דפסלה ודבתר הכי אע"ג דפסלה ל"ת לה כדאמרינן לעיל גבי עודה של שקין דל"ת אע"ג דאית ליה הנאה כ"ש ברביעה דלית לה הנאה מיניה מינה דמוכר זכיר דלא לפסיד [ועי' במהרש"א]: **ע"ב** גמ' מטה של טורביל. נ"ב חברו במשנה בבתרא דפרה: תד"ה פרה. עתה נשתנה כו'. נ"ב וזה מידוש ושינוי למעליותא היפך ממה שמצינו דורות הראשונים היו מולידים בני ח' כדאיתא בפ' בן סורר [סט:]:

דף כה ע"א תד"ה למשה. אלא אות בעלמא. נ"ב ולא קחשיב ליה נמי מה"ט משום דאות בעלמא הוה ליה לחוד ורגע אחד בלבד שלא הרגישו בו כל העולם:

דף כז ע"א גמ' א"ל ר"י וכי היכן מצינו מילה מה"ת לשמה. נ"ב עמ"ש בהחולץ (מ"ו ב'): **ע"ב** גמ' יבא יעקב. נ"ב ע"ל (יז א') ואפשר שיעקב זה לא היה תלמידו ממש אלא מתלמידי תלמידיו: **שם** איש כפר סכניא. נ"ב אין זו סכניא של מצרים דאגדת הנזקין. ואיש זה אינו תואר אדון אלא יחס עירו בלבד:

דף כח ע"ב גמ' לא אברי כולייתא אלא לאודנא. נ"ב וסימניך ושומע לעצה:

דף לג ע"ב גמ' כסי רב אסי כו'. נ"ב זהו אמורא בבלאה בימי רב אשי לא ר' אסי הכהן תלמידיה דרב ודר' יוחנן: תד"ה קינסא דאע"ג דבשאר איסורין לא סלקא הגעלה כו'. נ"ב עי' זבחים פד"ח [צ"ה ב' תד"ה עירה]:

דף לד ע"ב גמ' ההוא ארבא כו' א"ל רבא. נ"ב מכאן נראה שרבא למד תורה בא"י כרבה רבו וכן רוב אמוראים בבליים עלו לא"י ומשם קבלו תורה ויסוד תלמודם: תד"ה שחבירו כו' עלמות השבוך. נ"ב דע"כ נוכח לזכר הוא: **שם** ד"ה י"ס שרומזים. נ"ב שמציינים:

דף לה ע"א תוס' ד"ה הדא קתני כו' שאין הנכרים שוטים לערב בו כו' נ"ב אומר אני לא מחמת שטות אלא שיש לחוש שערבו שלא בכוונה מחמת שאינו חושש לו אלא שי"ל עוד שאין חלב טמא שכיח כלל בזמנינו ובארץ הלזו כמו שהיה מצוי בימיהם באותן הארצות: **ע"ב** גמ' ולא עוד שמלאך המות אוהבו. נ"ב דניחא ליה בת"ח כהסיא דדרש ר"י דפוניא אתא ונשקיה אכרעיה:

דף לו ע"א גמ' שאני לודאי דמזלזלי א"ל. נ"ב שמואל לרב אשלח לר"ש ואודיענו מה שאתה אומר על הלודיים שמזלזלים במילי דרבנן. איכסיף רב. על שמסר להוציא לעז על ר"ש מיהו אשכחן דכוותה בתמיד נשחט (סב ב:) שאל ר"י לר"ש אין שונין ללודים: תד"ה אשר כו' זרעונים בלא פת. נ"ב למה לא וכי אין זרעונים לבדם משביעים ואין דרך לאכול קטניות ומיני זרעים כפולים ועדשים דוחן ואורז עם פת אלא בבלאי טפשאי [ביצה טז נדרים מט] כי הם עומדים למזון במקום פת. ודאי רוב ארצות המזרח האורז לחמם הוא: **ע"ב** גמ' זנות נמי בב"ד של שם גזרו. נ"ב על פנויה דאי משום יבמה לחוץ עדיין לא נצטוו על היבום (אע"פ שיהודה צוה לבנו לקיים המצוה כדרך שקיימו האבות המצות) ואפי' לישראל אינה במיתה כ"ש בשרפה: **שם** ר' נתן בן עמרם. נ"ב נ"ל שהוא ר' יונתן ב"ע דהשותפין [כ"ב ח] גבי פתח אוצרות: תד"ה משום דכתיב בתולה מעמיו ולא גיורת. נ"ב צ"ע דהאי קרא בכ"ג הוא דכתיב. א"כ מנ"ל דאסורה לכהן הדיוט כלל:

דף לז ע"ב גמ' קליות. נ"ב בהירו"ק הלמ"ד ויו"ד דגושה: [תוס' ד"ה והשלקות שמא. צ"ל ש"מ וכ"ה בדפוס ווינציא ונשתבש בדפוס בנבנשתי]:

דף לח ע"א גמ' לעולם דלא ידע הי טהור כו'. נ"ב נראה דאיירי בדלא הוחזקו שם טמאין אלא טהורין בלבד אפ"ה כיון דהשתא מיהת לא מינכרי ולא ידיע הי טהור. קמ"ל דאסירי כלהו מספק דלמא הנהו לאו טהורים נינהו או שמא טמאין נתערבו עמהן ואינן נכרין אחר שנחרכו: **ע"ב** גמ' אמר רב אשי אמר לי ר"ח. נ"ב שמא צ"ל ר' אסי א"כ ר"ח דבבלי הוא: **שם** אדמויי אדמוה. נ"ב במ"א הוא בס"א אלא שאותיות יהו"א מתחלפות:

דף לט ע"א גמ' זבן תכלתא מאנשי דביתיה דרב עמרם כו'. נ"ב ואע"ג דר"ע רמי תכלתא לפרזומא דאינשי דביתיה [סוכה יא א] א"כ היא עצמה אשה חברה אפי' את"ל אשת חבר דעלמא אינה כחבר שניא הך דאיסי גופה מזדהרא ביה הא ודאי חברה היא. אפ"ה קמבעיא ליה משום דאיהי מנפשה לא קעבדה הכי אלא איהו לגרמיה הוא דאחמיר בה דלאו כהלכתא [עי' תוס' בסוכה שם וש"מ]: רש"י ד"ה קרבי דגים שומנן. נ"ב קצת לא משמע הכי שלהי פרקין: **ע"ב** גמ' זקן אחד היה בשכונתנו כו'. נ"ב נ"ל במקומו לא היה אלא אותו זקן שעשאה והיה ידוע משא"כ בשאר מקומות אפי' יש ידוע אם יש אחרים עושין אותה ואינם ידועים שמחליקין אותה כו' אינה אסורה משו"ה בכה"ג אפי' ר"מ דחייש בעלמא למיעוטא הכא לא חיים. אם רק אפי' א' ידוע שאינו מחליק כו' הוא מציל על כולם ודו"ק לעיל (לד ב) בשמעתא דגבינות בית אונייקי ובכ"מ וע"ת כ"י שלי:

דף מ ע"ב גמ' נאדא דיילא. נ"ב עפרש"י והוא ע"פ גמרא דשלהי כילד צולין:

דף מא ע"א גמ' גדיל כלילי. נ"ב פ' יש נוחלין (קלג ב): תד"ה ככדור שהעולם עגול כו'. נ"ב מהכא מוכח בהדיא דפשיטא ליה לרבי דעולם שלנו כדורי הוא וכ"מ נמי בגמרא דפ' מי שהיה טמא בשמעתא דפלוגתא דחכמי ישראל ואו"ה אבל מחלוקתן של ר"א ור"י [ב"ב כה:] אם עולם כקובה כו' ד"א הוא. עי' מטפחת: **ע"ב** גמ' שבקיה איסריה. נ"ב קראו לשר דע"ז איסרא דרך קלון. לומר שאסור הוא קשור ותפוס בכבלים עד"ש [לקמן מ"ו א'] היו קורין אותו עין כל קורין עין קוץ וכדלעיל בשמעתין נמי הפכו הלשון לגנאי: תד"ה הזקה בישוב הדעת. נ"ב דהל"ה דלמא מ"ה אנסיה. מיהו לשינויא דספק וספק הוא לא צריכין לכך:

דף מב ע"א תוס' סד"ה הכא כו'. נ"ב כן דרך התלמוד בכמה מקומות משום יגדיל תורה. גם י"ל כל הני היתביה לא אמורא אותבינהו. ולא בחד זימנא אלא בכמה זימני דאתמרא פלוגתא דר"י ור"ל איתבו עלה כמה אמוראי ולא ידע כל חד מהני כדחבריה ותלמודא הוא דסדרינהו בהדדי:

דף מג ע"א גמ' ושר אפים. נ"ב כך נקרא שם ע"ז מצוי בספריהם. והתלמוד הולקו בכוונה לשתי שמות דרך גנאי כלומר הוא שר של אפס ותוהו. אע"ג דמפרשו נמי לפ"ד של העובדים אותם גם י"ל שר מלשונו שר ריתיה הבאים ת"א סרי:

דף מד ע"א גמ' כאן נאמר שבה אתי הגתי כו'. נ"ב בכאן ול"ד הרבה וע"ש אם לבינה בס"ד שם ישבתי גם קושית תוס' בזה: **שם** מאי רבותייהו. נ"ב דהא לאבשלום היו מאתים איש:

דף מו ע"ב תוס' סד"ה ואי לבית חצוב במערה. נ"ב אע"ק א"כ מאי לא הביא וי"ל שלא יתצוב ויקעקע המערה להביא מאבניה לבנין בית ה':

דף נב ע"א תד"ה מה כו' נ"ב מקרא איכא לסיועי דפירוש גניזה כמשמעה דכתיב ויטמן אותם יעקב. והאבות דינם כישראל לפ"ד אלא שרש"י פירש לעיל (דף נא א) שקודם מ"ת דינם כב"נ וכ"כ תוס' בב"מ [דף ע ע"ב ד"ה תשיך]. לפ"ז אין ללמוד מן הכתוב:

דף נג ע"א תוס' סד"ה או. בפ' בתרא (דף סח:) נ"ב ע"ש: **ע"ב** גמ' מכאן ואילך נשתרי מאן מוכח. נ"ב מכלל דאשרה דא"י בזה"ז בביטול סגי לה. מיהא תליא באשלי רברבי בפלוגתא אם יש קנין לעובד כוכבים בא"י:

דף נד ע"ב תד"ה מכרן כו' ויש ליתן טעם ולחלק כו'. נ"ב נ"ל טעם פשוט בקדושי אשה מצוה היא ומצות לאו ליהנות ניתנו:

דף נה ע"א גמ' שלא תלכו אלא ביום פלוני. נ"ב בתחלה לחול על האדם אע"פ שכבר נגזרו עליו א"ל רשות להקדים משעת הגזירה שהוא בר"ה: **שם** וע"י פלוני וע"י סם פלוני. נ"ב נ"ל דפ"פ וגם עי"פ וע"י סם פלוני תצאו ליום הקצוב בסוף אע"פ שהדין היה נותן מאחר שלא בעת הפ' ושם מבעתו באדם וכשם לא יצאו ודו"ק: **שם** מלמד שהחליקן בדברים. נ"ב של תלומות שוא אבל המטר לא ירד אלא מפני שכבר נגזר כך שעד עכשיו עצר ואח"כ ירד כיסורין דלעיל ואע"ג דאמרינן בר"ה [יז:] שאם פקדו להם גשמים בר"ה והטאו מורידין שלא בזמנם כו'. הייט בישראל שכל ענינם בהשגחה לפי מעשיהם: רש"י ד"ה זונן ישראל היה. נ"ב נראה דדייק בשמא מסתמא הוא אותו שנזכר במשנה לקמן בפ' השוכר [סה: וש"מ] בייתוס בן זונין וכן גל"פ:

דף נז ע"ב תד"ה לאפוקי. בשם אביך. נ"ב בני בנים ה"ה כבנים [יבמות סב:]:

דף נח ע"א גמ' תרם. נ"ב יש לו חבר במשנה נודרים לחרמים פ"ג דנדרים: רש"י ד"ה אגרדמים מנה לך אגרדמים. נ"ב ובש"פ הספינה מעמידים אגרדמים: **ע"ב** גמ' אקלע לסכתא. נ"ב אפשר נקרא המקום ע"ש סכתה אחי סבתכא [בראשית י]:

דף נט ע"א תד"ה אקלע כו' כדאמר כו'. נ"ב היינו משום דהר שעיר נחשב ג"כ לא"י לע"ל עיין קונטרס גדר ישוב א"י במו"ק א"ח (סס"ז) וגם בני ישעי משבט כבשום בימי בית ראשון:

דף ס ע"ב גמ' איתיביה ר"ה לרב אשי. נ"ב איזה ר"ה אחרון היה:

אנא

דף סא ע"ב גמ' אלא עד שיהא ממונה שאינו בא לקנין . כ"ב לאו דוקא אלא מעיקרא סבר דר"ל בבא לעפוס
ידועים קבועים פריך שפיר בגיעותא הוא לכתי מספר שאינו בא לקנין ידועים אבל לעולם בא הוא
לקנין כדקתני אלא שאינם ידועים וקבועים בשום פעמים מספר לבא שהו"ה ופעמים מתאחר . וזה ג"כ
משמע בלישנא בא לקנין שם לביאתו קנין אלא שאינם עוין :
דף סד ע"ב תד"ה אמרים לאו הייט ר"מ דבא סליגי . כ"ב נ"ל בלאמר דמקומות בשם אמרים תור בו
[וכ"ה בתוס' בזבחים] [illegible]
[illegible]
דף סה ע"א לאכודרכת כיוס אידס אמר כו' . [illegible]
[illegible]
אלהים זולתך . כלומר זולתך בלי בקשתך זה . אלקים יעשה למחכה לו . והוא עד"ם ביוסף [ברכות כ' וש"מ]
עין שלא ראתה במה שאינו שלה כו' : שם ולגינתו . נ"ב מלינו משקל לגינה במשנה פ"ה דתרומות מהא לגינה .
עם שהם הוא בענין אחר : תד"ה ביקרתך כו' ועומדות לשרתך . נ"ב כלומר והיינו דבר שהן :
דף סו ע"א גמ' והן מין אחד או שלשה מינין כנ"ל . וכ"ב כה"ג הנכונה :
דף סח ע"א גמ' תיקו . נ"ב בדור הקודש סליק בתיקו . א"נ בישיבה אחת שניהו שאיבעיא בתיקו . ובדור
אחר או בישיבה אחרת סדר פשטוס [ועי' בתוס'] :
דף ע ע"א גמ' הואיל וזילא עלייהו . נ"ב תמיהה לי הא איפכא שמעינן בפ' א"מ [לעיל כב:] שאפי' בהמתן
של ישראל חביבה עליהן יותר מנשותיהן וצ"ל דה"פ שהיא מתרפקת עליהם ביותר כמו וזילא ליה
פרילא ליה פ"ק דגיטין [דף יג] וזה לפי שהנבעלת לנכרי קשה לפרושי וצריך לגררה ולמשכה בע"כ מהם כנודע
שהיא נמשכת אחריהם . זילא עלייהו כו' . אחריהם נגררת כלומר שאינה מוחה בידיהם מלנסך ושותה עמהם
ג"כ וכן מוכח מברתיה דר"כ דאשתבו [גיטין מה א] דניחא להו בנכרים טפי ונשמעת להם לכל דבר . דתקיף
להו אפי' יצרא דיי"כ כדי להשביע תאותן ביצרא דעבירה ול"ד לגברי דשאני להו בהכי : שם דא"ר יצחק המונח
כים בשבת נ"ב ה"ג והיינו מי שהשיך לו בדרך אבל בשבת אסור להוציאו [עי' מ"א סי' רס"ו ס"ק יו"ד] ול"ג
נמי המונח דבמונח אסור כה"ג אי לא אתא לידו מבע"י דהיינו כיסו [עי' בהגר"א שם ס"ק ח'] : שם תמרא
הרי מימר אמר כי היכי כו' נ"ב וא"ת ת"ל דעשוהו כבולעת יי"ל אפילו סגר הדלת אחריו :
דף עב ע"ב גמ' להנהו סביתא . נ"ב סבויתא לשון רבים גרסינן והוא מלשון לשנאה חברו לעיל דף ע ע"ב
מסוביתא שם והוא לשון יחידה ונראה שהנשים היו בימיהם יושבות בחנות מוכרות יין לפיכך הוא
לשון נקבה וכדומה בלשון חכמים הוא לשון מזיגה . כדאמרינן בהמפלת מזוג עצמותיו שכוים . והיו מודדות
היין חי בפני הקונה אח"כ מוזגות אותו לשתותו :

דף עד ע"ב גמ' הכי לי גברא דדכי לי, מעלרתאי . נ"ב של גוי היתה שלקחה ישראל גם אפשר שמאס היתה
ורצה לעשות על גבה טהרות שהיו נוהגין עדיין בא"י בזמן ר"ח . כדאמר עולא [חגיגה כה
נדה ו] חברייא מדכן בגלילא ודין סגת וכלים לטהרות כמו בייש שוה כדלקמן :
דף עה ע"ב גמ' ר"י בר יוסף זבן מנא דמרוקה כצ"ל וכצ"ל ברש"י עיין ב"מ (דף מו ע"ב) :
דף עו ע"א א"ל עמרם בדי . נ"ב (מליעא פז ב') [וגיטין כה א] :

הגהות על הרא"ש

פ"ב סי' כ"ד בהג"ה ד"ה כתשמישי כו' ושמרים של שכר מותר לאוכלן בפסח . נ"ב נראה דמדמי לסו
לדורדיא דהרמאי ולא ברירא לי כ"כ . דלא דמי דורדיא דיין תחלתן לא היו אסורין כי
הן מן התרצנים והזגין שהיו מותרין מתחלה ולא נאסרו אלא ע"י בליעת היין . וכיון שיצא מהן כל לחלוחית
בידוע שלא נשאר מהן מיין האיסור מאומה . משא"כ בשמרי שכר . שכל עקרן חמץ היו . מה מועיל היובש
לחמץ . ול"ד לתרכו קודם זמנו . שנעשה אפר ואפ"ה איכא דאסר לאכלו . שמא בשמרי שכר של כשות הוא
אומר כן . שהכשות רק בלוע משכר : סי' כ"ה ברא"ש הדבר ידוע שלא נשאר בהן טעם כ"ד של יין ועפרא
בעלמא נינהו . נ"ב לא מחוור כל כך . שהרי מחמיצין בהן ודבר המחמץ לא בטיל . לכן נ"ל דר"ם עיקר .
שוב ראיתי בהגה שרצה ר"א להשמר מזה . ולא הבינותי מ"ש דהא מי פירות א"מ מי לא תנן תפוח שריסקו
דמ"פ הוא ואוסר העיסה . אטו לא שנו ליה בין חמץ לענין פסח . ובין חמוץ וקיוהא דנ"ט שבזה ודאי אין חילוק
בין מ"פ לזולתם שמא מט"ז נתלקו עליו חבריו :
פ"ג סי' ה בהגה"ה ד"ה ואומר ר"י כו' נורות אטונות . נ"ב אולי שהיו עובדין לאמרה . והאידנא לא חיישי
להו כלל דלמא משום דהשתא אין אילנות נעבדים :
פ"ה סי' כד [בהגה"ה ד"ה אשר שאלתני כו' כר' במס' טהרות פרק ר' „ישמעאל". נ"ל „שמעון" . והוא
בתוספתא פ"ח דטהרות ובתוספתא שלנו חסר שם כן מילתא דר' והובא בר"ש פ"ז דטהרות
מ"ו (וכ"ה בנוסחת הגר"א בתוספתא) . ומקור דברי הג"א הוא מהאור זרוע בשו"ת סי' תשע"ד ושם הביא
התוספתא ופירושה ע"ש היטב] :

הגהות על פי' המשניות להרמב"ם

פ"ב (במתני' דף כט) ד"ה מה שהביאם כו' וכן אמרו הכל הולך אחר המעמיד . נ"ב לא ידעתי היכן אמרו
כן באיסורי אכילה . אבל אמרוהו לענין קבלת טומאה :
פ"ד (במתני' דף נד) ד"ה ממה שאתה כו' וזה שהכזב שראשון גזרת הכוכבים כו'. נ"ב חז"ל קיימוה סוף
שבת וכן בכ"מ אלא שאמרו אין מזל לישראל וי"א הכל תלוי במזל אך הישראל יוכל לצאת עליו : סליק

מסכת מצפה איתן עבודה זרה .

חדושים והגהות מהגאון הגדול כו' מו"ה אברהם זצ"ל (בעהמ"ס משכיל לאיתן וכו') עם תוספת מרובה מכי"ק על הנדפס בש"ס זיטאמיר .

דף ג ע"א גמ' היום לעשותם ולא למחר לעשותם . נדה (דף סה:) : רש"י ד"ה ואליהוא בן ברכאל . לא
גרסינן . עיין תוס' ב"ב (דף טו:) דג"כ לא גרסי . אבל בילקוט ישעיה מ"ג גרים ליה : תוס' ד"ה
נוגעים בעדותן הן . וא"ת והרי ראיה גדולה שקיימו שהרי שמים וארץ קיימין הן ותירוצם דחוק . אלא י"ל
דממה שהן קיימין אין ראיה שכלם קיימו את התורה דדלמא לא קיים אלא אחד מהן ואף בשביל אחד נתקיים
העולם כדאיתא ספ"ג דיומא . אבל מ"מ לענין מלאכת שו"א להוריד גשמים נידון אחר רוב העולם . וז"ש שהן
נוגעין בעדותן לומר שכלם או רובם קיימוה כדי שלא לבטלו מלאכתן וז"ש קרא תוקות שו"א לא שמתי דהיינו
חוקם ותפקידם להוריד טל ומטר והארץ ליתן את יבולה : ד"ה יום הששי וכו' מאי יום הששי . עי' בתי'
אגדות . והדבר מבואר בתנחומא ר"פ בראשית דדרים ה' דהששי שרומז לחמשה חומשי תורה :
דף ד ע"א גמ' נוקם ה' ובעל חימה . עי' רבה וירא פרשה מ"ט ותנחומא בשלח :
דף ה ע"ב תוס' ד"ה מנין למחוסר אבר לאסור לב"נ . ותימה מ"ט לא חשיב ליה בהדי שבע מצות שנלטוו
כו' אלא י"ל דהאי קום עשה הוא דאם נדר מחוסר אבר אמרינן ליה קום והביא קרבן שלם .
וכמ"ל פ"י דמלכים תמה דמנין להתוס' דב"נ מחויבים לקיים נדר שנדרו להקריב לגבוה בבמה שלהם . ובתנם
תמה דיש ללמוד כן מיעקב אבינו דאיתא במדרש שנענש הרבה על שאיחר נדרו בגרת עשו ושרו וגרת דינה ומיתת
רחל ושארי צרות . ואי לא היה מצוה ע"ז אמאי נענש . וכה"ג פרש"י בסנהדרין (ריש דף נז.) וכה"ג כתב
המ"ל בעצמו שם היט ללמוד דב"נ מצווין על קיום שבועה ממה שהשביע יעקב לעשו . וכה"ג איתא בסנהדרין
(דף נט:) דיליף מאברהם לדין ב"נ . ואע"ג דהאבות קבלו עליהם לקיים התורה ומשו"ה ראוין לעונש בידי
שמים כמ"ש המזרחי פ' ח"ש . דמ"מ לא היו ראוין לעונש גדול כל כך וכה"ג כתבו התוס' ספ"ז דסוטה :
ומ"ש עוד המ"ל שם ע"ד התוס' דהאי קום עשה הוא כו' דהתינח בנדר שייך קום עשה והקרב קרבן שלם אבל
בנדבה דאמר על מחוסר אבר הרי זו לעולה מאי קום עשה שייך בה דאם אנו אומרים לו שלא יקריבנה להי'
הא לא נשאר לו עוד שום חיוב . ואדר"מ דאם אמר לעולה אכתי איכא קום עשה למכור אותה ולהביא בדמיה
עולה שלימה וכדתנן בתמורה (דף כ.) אלא דאם אמר ה"ז עולה על בע"מ תנן התם דלא אמר כלום וה"ה גבי
ב"נ במה"א . וגם ז"א רק לרבנן אבל לר"מ אמר התם דה"ל דמחויב להביא בדמיו משום דאין אדם מוליא
דבריו לבטלה . ולפ"ז י"ל דמשו"ה לא פסיקא ליה למתני הא גבי שבע מצות . ומה שתמה עוד המ"ל ע"ד
התוס' מהסוגיא דסנהדרין דקחשיב דינים אף שהם בקום ועשה משום שיש בהם ג"כ שוא"ת וה"נ גבי מה"א .
עי' מה שתירץ בספר קמח פסח :
דף ו ע"א תוס' ד"ה פשיטא כו' איכא מאן דפליג לקמן (דף כח.) גבי שכירות בתים כו' . הלכה כר' יוסי
אע"ג דבתר הכי סתם כר"מ . ולפמ"ש התוי"ט שם בסוף פרקין לק"מ דשאני הכיא סתמא דלא
חשיבא משום שסמוכה היא אגל המחלוקת והביא ראיה לזה מהירושלמי ע"ש . ולפ"ז איכא למימר דבסתם גמור
ליכא מאן דפליג ושמואל נמי מודה דהלכה כסתם . אך התוס' י"ל דאזלי לטעמייהו שכתבו בעירובין (דף נז:)
דמוכח מדבריהם שם דאף שסמוך הסתם אגל המחלוקת הלכה כסתם :
דף ח ע"ב תוס' ד"ה מכי כו' לא מצינו שהיו עושין שכר משעורים אלא מתמרים . עי' פסחים (דף קז.) :
דף י ע"ב גמ' שדר ליה גרגירא שדר ליה כוסברתא . עי' רש"י ותוס' . ולי אפשר לכוון ע"פ הגמ' דשבת
(דף קט:) דמבואר שם דכוסברתא מזיק לעינים וגרגירא יפה לעינים וכ"ה ביומא (דף יח.)
ולזה יש רמז בגרגירא וכוסברתא ודו"ק :
דף יג ע"א תוס' ד"ה ללמוד תורה כו' בשאלתות דר' אחא מפורש הך דקילא וכ"ש לשאר מצות שהם
תשובות . כה' טורי אבן שלהי חגיגה הקשה שהוא סותר מ"ש התוס' בשם השאלתות גופיה
בספ"ק דב"ק דגרס התם בדר"י דהניח תפילין קודם שאמר לתלמידים השמעתא ופריך והא לימוד גדול כו'
ומשני דליגמור נפשיה לימוד גדול שמביא לידי מעשה והוא הפך מ"ש תוס' כאן בשמו דת"ת קיל ממצות . וכ"ל
דא"ש ע"פ הא דאיתא בפ"ק דמ"ק (דף ט.) דרמי קראי אהדדי כתיב וכל חפצים לא ישוו בה הא חפצי שמים
ישוו בתורה וכתיב וכל חפצים לא ישוו בה ומשני כאן במצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים כאן במצוה שאי אפשר
לעשות ע"י אחרים . וא"כ י"ל דמ"ש כאן דת"ת קיל משאר מצות היינו מאותן שא"א לעשות ע"י אחרים דקי"ל
שדוחין ת"ת . אבל מצות שאפשר ע"י אחרים ודאי ת"ת גדול שהרי דוחה אותן והיינו הסיא דב"ק דלימוד גדול .
ואע"ג דאיירי התם ג"כ ממצות תפילין שא"א ע"י אחר י"ל דמ"מ כיון שהיה אפשר להניחם אח"כ ה"ל להקדים
ת"ת כיון שאין המצוה מתבטלת . וכה"ג איתא ביו"ד סי' ר"מ סי"ב בהג"ה . ועוד דעוסק בת"ת פטור
מתפילין כדאיתא במכילתא הובא בתוס' ר"ה (דף יז.) וכ"כ בת"ר פ"ק דסוכה (דף י:) וע"ש הטעם דא"א
בלא היסח הדעת : ד"ה אמר אביי כו' דילמא שאני התם דע"פ הדבור הוה כו' . לכאורה לא הקשו כלום
לפמ"ש ביבמות (דף ה:) דל"מ ע"פ הדבור דאין נביא רשאי לחדש . וי"ל דה"ה דיהושע גופיה לדידיה דאמר
ליה רחמנא רשאי . ועי' מ"ש בחי' לחולין (דף ה) ודו"ק : ע"ב רש"י ד"ה וניהוו כמטיל מום בבעל מום .
לרבא פריך דאמר נראה כמטיל מום כלומר מדרבנן הוא דאסור כו' הרי מטיל מום בבע"מ . וק"ל דמאי פריך
לרבא הא כפ"ג דבילה (דף ט:) מוכח דס"ל לרבא דגרמא אסור מה"ת מדרשא דכל מום לא יהיה ומאן דס"ל
הכי לא דריש כל למטיל מום בבע"מ :
דף יז ע"א תוס' ד"ה מהו כו' אבל מידי דהר הבית פשיטא דהרי דהא אפי' הרה אימעוטה מקרא דבית
ה' כו' . משמע דהר הבית לא מקרי בית ה' . וק"ל הא גבי בכורים כתיב תביא בית ה' ותנן
שהוא חייב באחריותן עד שיביאם להר הבית משמע דהר הבית מקרי בית ה' . ועיין בט"א ר"ה (דף כו.) וא"כ
אמאי ממעטינן גבי אתנן מקרא דבית ה' מידי דהר הבית . ומיהו התוי"ט כתב די"ל דהר הבית דתני גבי
בכורים הוא לאו דוקא אלא כלומר לבית המקדש ור"ל עד העזרה וכיוצא בזה ריש חגיגה . ונראה דהתוס'
בכאן נמי הכי ס"ל . ויש להר"ר לזה מהא דיומא (דף כה) דמוכח התם דהא דכתיב בית אלהים נהלך ברגש
היינו עזרה דוקא ולא הר הבית . וכה"ג מצינו דלא מקרי מקדש לענין הזכרת ה' כהכתבו כדמוכח רפ"ז דיומא
(דף סט:) . אך בפ"ק דיבמות (דף ו:) גבי מורא מקדש משמע דהר הבית בכלל : ע"ב גמ' ונכפוה לינורין
וניקבל אגרא . עי' רבה שה"ש : שם עליו לשריפה שהיה הוגה את ה' . עיין בירושל' רפ"ב דחגיגה : רש"י ד"ה
עליו לשריפה כו' דורשו בארבעים ושתים אותיות כו' . עי' קידושין (דף עא) :
דף יח ע"א גמ' ועל אשתו להריגה דלא מיחה בו . עיין שבועות (דף לט.) : שם אי לא איתעביד בה
איסורא מיתעביד דינא . עי' קידושין (דף מ.) :
דף יט ע"א גמ' ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה . עי' שבת (דף סג.) : ע"ב גמ' דלא ליפלוג ליסמי . עי'
עירובין (דף נג) ואבות דר"נ פ"ח :
דף כ ע"ב גמ' אמר רבא דיקא נמי כו' . עי' תוס' סוטה (דף ח סע"א) :
דף כא ע"א תוס' ד"ה קסבר כו' ואומר ר"י דתני ושייר כו' . וצ"ל דשייר נמי הא דכ"ב (דף נ:) דאין
מוציאין ממנה עי"ש : ע"ב גמ' אימת קעבד מלאכה בחש"מ בחש"מ אנן נמי עבדינן . ראיתי
מי שהקשה בשם גדול א' דהא כותי נמי איכא למיחש שיעשה מלאכה ביו"ט דהא הן דורשין ממחרת
הפסח דכתיב בקרא היינו מחרת שבת בראשית ואין מודין ביו"ט עצרת שלט . ואיני יודע מאי ק"ל דהא כבר
נצחו חכמים את הצדוקים וחזרו להם בימי ריב"ז כדאיתא במגלת תענית ובגמ' דידן פ"ג דתענית ופ"ו דמנחות
וקנעו אותו היום ליו"ט דאיתותב חגא דשבועיא . ומבואר בפרש"י דתענית דחזרו בהן . ולפ"ז בימי רשב"ג
דברייתא דהוא בן ר"ג דיבנה כמבואר מדברי התוס' כבר היה אחר חזרת הצדוקים ותוכחתם :
דף כד ע"א גמ' וניתוס דלמא רבעוה כו' . וע"כ הייט כר"י דאמר גבול יש לה כו' . וכה"ג כתבו תוס'
אסוגיא דלקמן (סוף דף מז.) . אבל קשה אהא דקאמר דהיו משמרין לאימא משעה שנולדה
ואמאי צריך כולי האי דהגי לשומרה מבת ג' : שם כלן גרים גרורים כו' . י"ל דרבנן ס"ל דמ"מ עתידים הן
לחזור כדתניא לעיל (דף ו.) וכ"ה בירושלמי בפרקין ושם איתא מאן דאמר שלא יקבלו ב"נ לעתיד רק ל'
מצות ואפשר דה"ט דרבנן : תוס' ד"ה ואבני מלואים כו' וכן משמע בירושלמי דפאה דמייתא האי עובדא
דדמא בר נתינא גבי פעם אחת אבדה ישפה מבנימין כו' . בס' כנסת יחזקאל ס"ס א' כתב דכוונת הירושלמי
לתרץ קושיית התוס' ד"ה בקשו כו' דהא בבית שני הוה ואז לא הוי שמיר . וזה לא קשה רק בשאר האבנים שהיה
תקוק בהם אותיות האבות דלא כתיבי בתורה ולא אפשר בתקיקה שתדחה עשה דופתחת ל"ת דלא תניף עליהם
ברזל . לז"א שהיה חסר ישפה מבנימין דלית ביה שום אות אחר ואתי עשה ודחי ל"ת . ואדר"מ דהא קיי"ל
דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש : ד"ה וניתוס כו' דא"כ לא אשכחן פרה שלא עלה עול על אמה דתנן עלה
עליה זכר פסולה . מכאן ק"ל לתירוץ א' שכתבו התוס' בפ"ב דפסחים (דף כו:) דמתני' דעלה עליה זכר
פסולה לא אתיא רק כחכמים דר"א דפסלו פרה מעוברת אבל לר"א דמכשיר מעוברת לא פסל נמי בעלה
עליה זכר . וכ"ה שיטת הרמב"ם בפ"א מה' פרה ולפ"ז הקשו קושיית תוס' כאן : ע"ב גמ' אמר רב אדא
ב"א מניין לעולה נקבה שהיא כשרה בבמת יחיד . הקרבן עדה בירושלמי פ"א דמגילה הקשה דאמאי לא קחשיב
לה בשלהי זבחים בדברים שבין במה גדולה לבמה קטנה . ולק"מ דהא כתבו התוס' ברפ"ב דזבחים (דף טו:)
הא דאמר התם בהונן שרי בבמה וז"ל והא דלא חשיב ליה בדברים שבין במה גדולה לקטנה י"ל דתנא ושייר
דשייר נמי יושב . ולפ"ז א"ש דשייר נמי הך דהכא : תוס' ד"ה יתרו כו' אבל סוף הפרשה ודאי לא נאמרה עד
לאחר מ"ת . עי' ספרי בהעלותך :
דף כה ע"א גמ' ר' יוחנן אמר שור ואליה כו' . בחידושי לברכות הבאתי מ"ש בשו"ת הרדב"ז דלר' יוחנן
אותו הזבח לא היה שלמים כלל אלא זבח חולין והבאתי לו שם סמוכין מברייתא דהתם (דף מח:)
וכן יש להביא ראיה מדאיתא בילקוט שמואל דשאול אכל חולין בטהרה ויליף לה מדכתיב וירם הטבח השוק
והעליה וש"מ שלא היה זבח של קרבן . וזה דלא כמ"ש התוס' בזבחים (דף סא.) בפשיטות שהיה קרבן וע"ש :
דף כו ע"א גמ' תלמידה דיהודאה רמאה את . עי' רש"י שבת (דף קנג.) הוריות (דף יב.) : תוס' ד"ה
השבר כו' תולדה דגוזז . עי' תוס' בכורות (דף כה.) :
דף כז ע"א גמ' ואידך (פי' ר' יהודה) הכתיב המול ימול ד"ת כלב"א . במהרש"א יבמות (דף עב:) הקשה
דלימא דאצטריך ליה לר"י המול ימול לרבות ציצין המעכבין את המילה . וי"ל עפמ"ש בירושלמי
דיבמות דמ"ד ד"ת כלב"א לא דריש ציצין מהמול ימול אלא מקרא דלמולות דכתיב בס' שמות . ובירושלמי
דנדרים ספ"ג משמע דר' יהודה הכי ס"ל וע"כ קאמר הכא לדידיה דהמול ימול ד"ת כלב"א . ולפ"ז הא דאמר
ר"י ביבמות שם וכ"ת המול ימול לרבות ציצין לדבריהם דרבנן קאמר דלית להו ד"ת כלב"א אבל לדידיה
גופיה דאית ליה ליכא למילף מהמול ימול ציצין רק מלמולות : תוס' ד"ה א"כ אשה כו' ואור"י דמומר
לערלות מיהו בר שמירת ברית הוא אלא שאינו חפץ כו' . נתקשו בזה המפרשים ועיין בס' נחלת עזריאל .
וי"ל עפמ"ש התוס' פר"א דמילה (דף קלא סע"א) :
דף כט ע"ב רש"י ד"ה וגבינות בית אונייקי שם הכפר כו' . עי' יומא (דף י.) :
דף ל ע"א רש"י אפלם עובד כוכבים היה . עיין שבת (דף קג) :
דף לא ע"ב גמ' א"ל שמואל לחייא בר רב בר אריא . ברכות (דף יב) חגיגה (דף יד) :
דף לב ע"ב תוס' ד"ה הלכה כרשב"ג לסני אמוראי ל"ל כללא דכל מקום ששנה רשב"ג וכו' . עי' רשב"ם
ב"ב (קלג:) ועיין בס' מ"ס :
דף לג ע"ב תוס' ד"ה והלכתא כו' בכל התורה כולה אמר רבינא לקולא ור"א לחומרא והלכתא כרבינא
לקולא כדאמרינן פ' כה"ב ולכך הוצרך לפסוק כאן כמאן דאסר . וכן נ"ל בהסיא דשלהי מכילתין
(דף עה:) גבי קוניא פליגי בה ר"א ורבינא ה"א כתחלתו פי' ולא בעי טבילה וח"א כסופו ובעי טבילה . ופסק
הלכתא כסופו . והיינו משום דלחומרא הוא הוצרך לפסוק כן . וכן נ"ל בסוגיא דסוטה (דף כה) והא דפסק
לקולא בפלוגתא דר"א ורבינא ביבמות (דף לט. ומח:) עי' בחי' שם :
דף לח ע"א גמ' א"ר יוסף כו' פשיטא מ"ד הרסנא עיקר קמ"ל קימחא עיקר . רב יוסף לשיטתו בברכות
(דף לו:) דכל שיש בו מחמשת המינין מברך בורא מ"מ . וכן התוס' לעיל (דף לא) מדמו
ביטולי עבודת כוכבים לברכה גבי שכר ע"ש : ע"ב גמ' ואין דבריו של אחד במקום שנים . חולין (דף לו) :
דף מא ע"א תוס' ד"ה אמר שמואל כו' דטפי שכיח שבירת עובד כוכבים או נשתברה מאליה משישברה
ישראל כו' . עי' במשנה למלך ה' ע"ז שדקדק בדבריהם דמאי איצטרכו לזה לומר דטפי
שכיח שבירת עובד-כוכבים או נשתברה מאליה תיפוק ליה דא"כא ב' צדדים להקל דהיינו שמא שברה עובד
כוכבים או נשברה מאליה . ונראה בכוונת התוס' דע"כ הוצרכו לזה דהא איכא דשמואל קיימי ואיהו ס"ל
בזבחים (דף עד) דספק ספיקא אסור בעבודת כוכבים וא"כ לשיטתו אי אפשר לומר טעמא דאיכא ב' צדדין
להקל אלא דמתיר משום דטפי שכיח כו' :
דף מב ע"ב רש"י ד"ה לא נצרכה כו' דבדילי מיני' . עי' ביצה (דף לט) .
דף מג ע"א תוס' ד"ה הלכה כרשב"א . פי' רשב"ם ואפי' אי מסכתת תנא דפליג . המשנה למלך תמה ע"ז
דבכמה דוכתי פריך תלמודא הלכה מכלל דפליגי ש"מ דלא אמרינן הלכה במקום דלא מצינו
חולק . ע"כ נראה ליישב דכאן הוה קים ליה לר' חמא בר"ה דאיכא תנא דפליג על רשב"א אעפ"י שאינו שנוי
במשנה ובברייתא ולכך הוצרך למפסק כמותו . וכה"ג כתבו התוס' בבכורות (ריש דף כד) ובשאר דוכתי דפריך
הלכה מכלל דפליגי ע"כ הוא משום דהתם קים להו לתלמודא דליכא שום תנא דפליג אבל הכא דלא פריך ש"מ
דקים לי דאיכא דפליג . ומ"ש התוס' בזבחים (דף פז) גבי שלחו מתם הלכתא כרב יוסף פי' דיפה אמר ולא
לפסוק הלכה בא . עי' בס' פאר הלכה דף סו דדוקא בלשון הלכתא ע"ש :
דף מו ע"א גמ' ההוא לבנות לה שם . עי' בס' נחלת עזריאל ולא ביאר מ"ט דר"ע דלא חש לפיבחא כלל .
ועי' מ"ש בחי' לשבת ור"ה : ע"ב גמ' אמר רבא ק"ו ומה אתנן שמותר בחלום כו' . הקשה בס'
ת"ח דל"ל קרא למעוטי נעבד לגבוה נילף ק"ו מאתנן שמותר להדיוט כו' נעבד שאסור להדיוט אינו דין שאסור
לגבוה . וכבר כ"כ תוס' רפ"ו דתמורה דהמנ"ל הכי :
דף מז ע"א רש"י ד"ה לאנגרות לשיר של קרבן דקי"ל בהחליל דשיר מעכב הקרבן : בס' שאילת שלום
תמה על פרש"י דהא איפלגו בהא מילתא ר"מ וחכמים ור"מ הוא דאמר הכי דשיר מעכב הקרבן
אבל חכמים אומרים דאינו מעכב ואמאי כתב רש"י דקי"ל דמעכב כר"מ דיחידאה הוא . וכן בס' שמות בארץ
בקונטרס יום תרועה כתב דנראה דלית הלכתא כר"מ דיחידאה הוא . וכ"כ בס' פ"י בר"ה ותמה על האשיך
בתשובה שפסק כר"מ . ולא זכרו המחברים הללו דגם רש"י במעתין פסק כן . ונראה דהדין עם רש"י
והאשיך

וְהָאלְפָסִי פסקו כמ"ד דמעכב דכוותיה אלא סוגיא דשמעתא דתענית (דף כז.) וכ"מ בספרי פ' בהעלותך דדריש גבי חצוצרות דכהנים דאין מעכבין מדכתיב והיו לכם לזכרון ולא לשכשר קרבן ניתנו משמע דבשיר של לוים דלא גלי קרא מעכב הקרבן · וגדולה מזו בירושלמי שם ובפסחים דאיכא מ"ד דאף שיר דכהנים מעכב ועכ"פ בשיר של לוים משמע שם דקי"ל דמעכב ששאלו שם מנין שהשיר מעכב ודרשו מקרא דלכפר על בני ישראל זה השיר : ע"ב גמ' אמר רב משתחוה לבית הסרו · הרי"ף השמיט הך מימרא · והשעה"מ פ"ג דאיסור כתב שאי למה · וי"ל ע"פ דאיתא בירושלמי דשבת דר' יוחנן פליג אדרב :

דף מט ע"א תוס' ד"ה שאם נטע כו' אבל באיסור אכילה אין לאסור שגידולין שאינו אוכל שאיסור עצמו : לכאורה קשה הא הוי הנאה של כילוי וכה"ג אסור בטבל כמ"ש תוס' בפסחים (דף פ') וכן בתרומה · ולפי מאי דמשמע ממ"ש התוס' לקמן (דף סו:) דאינו אלא מדרבנן א"ש · ודלא כמו שהוכיח המ"ל בפ"ג דתרומות שדעת התוס' שהוא מה"ת · ועי' מ"ש הגל"ח בפ"ב דברכות :

דף נ ע"ב תוס' ד"ה ומקקין כו' · וקשה כמאן אי כר"ע האמר תוספת שביעית דאורייתא מבתרים ובקציר תשבות ואי כר' ישמעאל הלכה למשה מסיני היא · וי"ל פרש"י דחרישה הוי תוספת דאורייתא אבל עבודת האילן לא אסור מדאורייתא אלא בשביעית ולא בתוספת שלפניו ל' יום · ועי' מ"ש בזה הר"ש רפ"ב דשביעית דכל מלאכות דשרינן עד ר"ה ה"ט דגם בשביעית עצמה לא אסירן מדאורייתא וא"כ לק"מ קושיית התוס' כאן · וכ"מ מדברי ר"ת שכתבו התוס' פ"ק דר"ה (סוף דף ט:) דטעמא דלא התמירו לאסור נטיעת אילן מעגרת כמו חרישה משום דאין תוספת שביעית דאורייתא בנטיעה אלא בחרישה דכתב קרא ומשמע דאילו בשביעית עצמה הוי נטיעה דאורייתא ואפ"ה שלשים יום דתוס' הוי דרבנן :

דף נב ע"א תוס' ד"ה מה כו' ביעור בלא הנאה · עי' כה"ג בתוס' בכורות (דף כב:) :

דף נג ע"ב גמ' ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו · בס' אור נערב כתב דז"א רק אי אמרינן דקרקע אינה נגזלת דלמ"ד דנגזלת מאי אסר · ואין מוכרח דהרי אף במטלטלין דנגזלות ודאי אין אדם אוסר דבר שא"ש דנהי דהוי שלו לענין דקנה לשתתייב באונסין אבל א"י לאסור כי היכא שא"י להקדיש · וכ"כ תוס' בחולין (דף מ) ועי' בט"א בר"ה (דף יג) ומה שכתבתי שם בחידושי : שם מדפלחו ישראל לעגל גלו אדעתייהו דניחא להו כו' · וקשה דהא אליבא דרב קיימינן והיהו אמר בסנהדרין (דף סג:) דלא עבדו ישראל עבודת כוכבים אלא כדי להתיר להן עריות בפרהסיא · וי"ל דמ"מ מה"ט ניחא להו גם בשארי עבודת כוכבים · ומיהו לעיל גרס שמואל :

דף נד ע"א תוס' ד"ה אמר חזקיה כו' אלא ודאי גם אביי ידע דברי רב אשי והוצרך לו לתרץ כו' · כ"כ תוס' חולין (דף ב:) ובזבחים (דף פז) · ועפ"ז י"ל מ"ש תוס' בערכין (דף ז) :

דף נח ע"ב תוס' ד"ה בצר כו' וקשה דאילו בכל שאר התלמוד משמע דת"ל חייבת במעשר כו' ותירץ ר"ת דהכא מיירי בדמאי כו' · וק"ל דא"כ אף למאי דסבר ר"ל דבצרה היא בצר נמי לא מחייבה בדמאי דהא בצר במדבר בארץ המישור לראובני בעבר הירדן היא · והראב"ד בהשגות פ"ד דשמיטה כתב דעבר הירדן לא החזיקו בו עולי בבל וכל היכא דלא החזיקו בו לא גזרו על הדמאי וצ"ל דר"ת ס"ל כמ"ש הכס"מ לדעת הרמב"ם שם דאפשר שיש כרכים בעבר הירדן שכבשום עולי בבל בבית שני וא"כ אפשר דבצר נמי היתה מאותן והיתה חייבת בדמאי :

דף ס ע"א תוס' ד"ה אמר רב פפא כו' ומה שהקשה ר"ת דבכ"ד פסקינן כיחיד לגבי רבים היינו כשפסק בהדיא כוותיה אבל הכא דלמא ברייתא לא שמיע ליה לר"פ ודילמא אי שמיע ליה דרבנן פליגי הוה הדר ביה · וכה"ג איתא בשבת (דף סא) וכ"כ הרא"ש בפ"ג דברכות ופי"ט דשבת ובפ"ק דב"ב סי' מ"ב · ולע"ע דכאן כתב ע"פ רש"י דלאו ראיה היא דלית הלכתא כר"פ דבכל מקום בתלמוד פוסקין אמוראים הלכה כיחיד נגד רבים והוא נגד מ"ש בברכות וב"ב דדוקא היכא דידע הברייתא אמרינן הכי וגם פסקי הרי"ף והרמב"ם סתרי אהדדי בזה · וי"ל דס"ל דש"ה דר"פ לא אמר כן דרך פסק הלכה רק שהורה על מעשה שבא לידו והינו ראיה שלא ידע הברייתא מדלא פסק הלכה עלה אלא א"כ שאמר דרך פסק ולא אברייתא וכהסיא דברכות ושארי מקומות · ואכתי קשה ממ"ש הרא"ש בנדה (דף י:) ע"ש :

דף סב ע"א תוס' ד"ה נמלא כו' ואע"פ שאמרנו שאסור לפרוע תובו מפירות שביעית מ"מ לקדש אשה מותר · המ"ל פ"ה דאישות הקשה איך לא השגיחו בדברי הירושלמי דאוסר · וי"ל לפי פר"ת בינה (דף לו) דמשום מצות פ"ו התירו שבות וה"נ ל"ג רבנן ול"ק מהירושלמי דאזיל לשיטתו ביומא דמשמע דס"ל דאסרו שבות : ע"ב תוס' ד"ה אתי לגבולי · זה וזה גורם מותר · י"ל דרב חסדא כאן לשיטתו בפסחים (דף כו:) דאוסר זוז"ג גבי הקדש לפי' מהרש"ל · ואף למאי דאמר התם דטעמיה דהקדש אף באלף לא בטל ה"נ גבי סתם יינם י"ל דלא בטל כמ"ש תוס' לקמן (דף עג) :

דף סד ע"א תוס' ד"ה ר"ע כו' דהא פ"ב דמכות (דף כא) · ע"ש וצ"ל פ"ק (דף ד) : שם ודלא כפי' הערוך שפי' מקיים בהנהה דכלאים ליגדל בתוך שדהו לוקה ואית ליה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו · ובפ"ק דמכות (דף ד:) ביארו הדבר דמשמע שם דר"ע לית ליה לאו שאב"מ לוקין עליו מדאמר ר"ל התם דטעמא דר' יהודה דס"ל לאו שאב"מ לוקין עליו הוא דגמר מעדים זוממין ומוניא שם רע כמה סגד ופריך מה להנך שכן קנס ומשני דר' יהודה לא סבר לה כר"ע דאמר עדים זוממין קנסא הוא · וכתבו דמסכא משמע דר"ע דאית ליה דעדים זוממין קנסא לית ליה לאו שאב"מ לוקין עליו דלא מצי יליף מעדים זוממין · והקשו שם על פי' הערוך כמ"ש כאן · וגם הט"א פ"א דמגילה נמשך אחר דברי התוס' וכתב דאף על גב דבירושלמי דכלאים איתא כפי' הערוך גמ' דידן לא ס"ל · אבל יש לו ליישב פי' הערוך שאין מסוגיא דפ"ק דמכות הכ"ל שום הכרח ומשמעות לומר דר"ע לא יסבור פרי"י במאי דאמר לאו שאב"מ לוקין עליו · דנהי דלא מצי יליף מעדים זוממין ושאמר ר"ל אליבא דר' יהודה מ"מ אפשר דיליף לה מדין אחר דס"ל כלב דימי דאית ליה בפ"ג דשבועות (דף כ:) דשבועה דלשעבר כגון אכלתי ולא אכלתי שוא והוסרתים מנא תנא את שם ה' אלהיך לשוא ולקי עלה מדכתיב לא ינקה ה' ודרשינן ה' שוא דאינו מנקה אבל ב"ד של מטה מלקין ומנקין אותו אוכל ולא אוכל שקר · ולדידיה איכא למימר דלוקה נמי בשבועה דלשבה אף באוכל ולא אכל דאין בו מעשה מדנאמרו שוא ושקר בדבור א' אמרי' כשם שלוקה על שוא לשעבר כך לוקה על שקר דלהבא אף שלא מעשה · ולא פ"ל דרשא דרבא דאמר התם (דף כא) בפירוש רבתה תורה שקר דומיא דשוא דוקא לשעבר · וכיון דלא פ"ל הך מיעוטא איפא למילף מיניה נמי לכל התורה דלוקה על לאו שאב"מ כמו בשבועה דלהבא · וא"כ איפא למימר דה"ט דר"ע דס"ל לאו שאב"מ לוקין עליו · וכן מבואר להדיא מדברי התוס' גופייהו פ"ק דשבועות (דף ד סע"א) וכ"כ מהרש"א שם בהדיא · (והריטב"א שם כתב בשם התוס' דר"ע מפיק דלאו שאב"מ לוקין ממוניא ש"ר ועדים זוממין ומקלל בשם וזה אתיא אף לבי"ד קנסא) · וא"כ נסתלקה קושיית תוס' על פי' הערוך מפ"ק דמכות · וא"ל לומר דגמ' דידן לא ס"ל כהירושלמי כמ"ש הט"א אלא דלא פליגי אהדדי כלל · והא דלא קאמר ר"ל הך טעמא אליבא דר' יהודה י"ל דאזיל לטעמיה דס"ל בשבועות דלא לקי בשבועה דאוכל ולא אכל וב"מ דלא ס"ל הך דרשא · וא"כ אין לו למוד גבי שבועה כלל · אבל למאן דס"ל הך לימוד גבי שבועה שפיר יליף מיניה לכל התורה כנ"ל · ומה שהקשה הט"א עוד שם ע"ד התוס' במעתין דלר"ע נמי ליכא אי' במקיים שלא ע"י מעשה מתני' דא' כאחד משמיעין על השקלים מני אלא ע"כ דאיכא איסור שלא ע"י מעשה עכ"פ לר"ע · כתבתי ליישב בחידושי למגילה :

דף סז ע"א גמ' והתניא אחד נותן טעם לפגם ואחד נותן טעם לשבח אסור דברי ר"מ רש"א לשבח אסור ולפגם מותר · וק"ל לפמ"ש התוס' בכ"ד דהיכא דאיכא פלוגתא דרך לשנות הפשוט קודם כלומר כשם שמודות בזו כך בזו שאינו פשוט כל כך וא"כ הל"ל כאן אחד כ"ע לשבח ואחד נטל"פ אסור · ועוד דבלא"ה מאי נ"ל דכ"ע לשבח אסור · וי"ל ע"פ מ"ש בחי' לפסחים דר"מ ור"ש ס"ל דשלא כדה"נ איכא איסור מה"ת בכל איסורים והוא חמור מנטל"פ וז"צ נ"ט לשבח אסור שכדה"נ :

דף עא ע"ב תוס' ד"ה ואי ס"ד כו' וקשה דהא ישראל נמי לא קנה הגזילה להיות שלו ואפ"ה קנייה להתחייב באונסין כו' · ולפמ"ש הרא"ש פרק הכונס לק"מ דכתב דה"ט דגזלן ל"ק במשיכה דמאן א"ל שימשוך מ"מ כיון שעשה דבר הקונה במקח וממכר והוא עתה ברשותו חייב באמירתו · ולפ"ז דייק דאי משיכה אינה קונה בעובדי כוכבים במקח וממכר לא ה"ל להתחייב גבי גזילה :

דף עב ע"ב תוס' ד"ה א"ל ר"ח כו' הא רב ששת דבתרא הוא טפי כו' · במעדני מלך הקשה ע"ז דקודם רבה לא קיי"ל כבתרא · ונראה דט"ס תיבת בתרא וצ"ל גדול והכי איתא להדיא בדברי תוס' בערוכין (דף מ.) · ומיהו בלא"ה לק"מ דדוקא כשחולק עמו פנים בפנים אין הלכה כתלמיד במקום הרב אבל כשאומר התלמוד דעתו שלא בפני הרב ולא שמע דבריו הלכה כתלמיד כמ"ש בס' כללים · וכ"מ במ"ר ריש סוכה ופ' חולין · ובזה א"ש גם מ"ש הכס"מ פ"א דברכות כמ"ש בחי' שם :

דף עג ע"ב תוס' ד"ה טבל כו' ובירושלמי קאמר דטעמא משום דטבל יש לו מתירין כו' · משמע מדבריהם דטעם זה דיש לו מתירין לתקנו ע"י הפרשה שייך נמי בטבל לתרומה גדולה · ורמיתי שתמה ע"ז בשו"ת זכרון יוסף דטבל לתרומה גדולה שנתערב ברוב חולין מתוקנים אין לו תקנה בהפרשה כלל דמטבל אחר דאורייתא א"א להפריש על התערובות דלא הוי טבל מה"ת דחד בתרי בטל · ומיניה וביה א"י להפריש כיון שהרוב חולין דלמא נוטל מהן על הטבל ומדמאי א"א להפריש דאינו חייב בתרומה גדולה דלא נתחדו ע"ה עליה עכ"ד · ונעלם ממנו מ"ש תוס' בנדרים (דף נח.) דמצי מעשר על התערובות מדמאי או מענין שאינו נקוב דהוא מדרבנן · ומה שהוקשה לס' הנזכר דדמאי א"א בתרומה גדולה א"ש ולק"מ די"ל דהתוס' ס"ל כמ"ש הר"ש פ"ב דמכשירין והובא במ"ל פ"ט דהל' מעשר דלדידיה מסכתת דמאי דחייב בתרומה גדולה · ועי' מ"ש המ"ל פ"ה דתרומות :

דף עד ע"א גמ' אי איסורי הנאה קתניא ליתני נמי חמץ בפסח · בס' שעה"מ הל' אישות הקשה דאמאי לא משני דאיסורי הנאה קתני והא דלא תני חמץ בפסח הוא משום דס"ל כריה"ג דמתיר חמץ בפסח בהנאה · וכה"ג תירצו תוס' אמתני' בקידושין (דף נו) דלא חשיב חמץ בפסח גבי המקדש בערלה וכה"כ כו' אינה מקודשת ע"ש והניח בצ"ע · ונראה די"ל לפמ"ש בחי' לפסחים (דף כג) דריה"ג לא מתיר רק ליהנות בשעת ביעורו אבל שארי הנאות כגון בשעה שהוא בעין מודה דאסור וכן למכרו אסור : תוס' ד"ה הא תני ליה כו' ול"ל משום דהוי בב"ח אי' הנאה לא בטלה אע"ג דאין בה חשיבות שהרי ערלה וכלאים אי' הנאה נינהו ועולים באחד ומאתים · ורמיתי בס' המדת לבי בחי' ליבמות שהוקשה לו ע"ד תוס' הללו דמאי ראיה מייתי מערלה וכלאים לבב"ח דתיבטל דאימא דס"ל דתרומה בזה"ז דרבנן וה"ה לערלה וכלאים · וכתב דנ"ל דקושיית הגמ' כאן קאי לר' יוחנן דס"ל תרומה בזה"ז דאורייתא וה"ה נמי לערלה וכלאים · ואין זה עולה לפי' ר"י שכתבו התוס' ביבמות (דף סב:) דר' יוחנן גופיה לא ס"ל דהוי דאורייתא בזה"ז רק אליבא דר' יוסי ע"ש · א"כ י"ל דעיקר ראיית התוס' כאן לבב"ח שתיבטל הוא מערלה ואליבא דר' יוחנן דס"ל בפ"ק דקידושין דערלה בח"ל הלכה למ"מ · ולדידיה אין חילוק גבי ערלה בזה"ז דנהי דבטלה עכשיו קדושת הארץ לענין מצות התלויות בה אבל ערלה אינה תלויה בארץ אין חילוק בשום זמן ולעולם הוא הל"מ · וסעד לדבר זה דהסוגיא אליבא דר' יוחנן קיימא דהא איירי בה רתב"א ור"י נפחא שהיו תלמידי ר' יוחנן כדאיתא בר"ה (דף כא) ובברכות (דף לא) :

דף עה ע"ב גמ' פליגי בה ר"א ורבינא כו' והלכתא כסופו · עי' מ"ש לעיל (דף לג:) : סליק

חדושים והגהות מאת הרב הגאון וכו' מוה' אהרן משה טויבש זצ"ל אבד"ק יאסי.

דף ד ע"ב תוס' ד"ה כיון כו' עם הציבור . נ"ב לא נמצא כן :

דף ה ע"ב תוס' ד"ה מנין כו' לא קתני . נ"ב וצ"ע דהא דינין הוי קוס ועשה וקחשיב וכמו דאמרינן בסנהדרין נ"ט קוס ועשה ושא"ת עי"ש בפרש"י וה"ה הכא :

דף ז ע"א תוס' ד"ה ר"מ כו' דלטובתו של בעל . נ"ב נראה מלשון התוס' דמש"ה ל"ש כאן קנס משום דלטובתו מתכוין והוי כהא דאמרינן בגיטין גברי לעשורי קא מכוין ואנן ניקוס ונקנסיה ועי"ש עוד אלא שצ"ע דא"כ מה מקשינן בב"ק ל"ה ואס"ד בשוגג נמי קנים דמי גמרו ושבחו בעי למיתב ליה עי"ש והא בגמר שאני דמתכוין לטובתו וצ"ע :

דף יב ע"ב תוס' ד"ה עיר כו' דר"י זבן . נ"ב עי' בדבריהם שם ד"ה ר"י :

דף יג ע"ב רש"י ד"ה וכיסו כו' ואיכא למ"ד . נ"ב ואע"ג דהכמים פליגי ומתירין מ"מ נוקים ברייתא כר"מ דאסור מיהו קשה דבזה"ז הוי כבע"מ מעיקרא ומותר אפי' לר"מ עי"ש וצ"ע :

דף טו ע"א תוס' ד"ה הרא כו' דהוי גזירה . נ"ב ואין דבריהם מובנים דכיון דיסברו שהבעלים מכרוהו ל"ש לומר דהוי גזירה לגזירה כמו דאסור בשכורה ולא הוי גזירה לגזירה ועי' מהרש"א ופי' דחוק:

דף כז ע"ב תוס' ד"ה כל כו' דלגבי הקזה . נ"ב עי' לעיל [ע"א] ד"ה ברופא מומחה וצ"ע :

דף סד ע"ב תוס' ד"ה תניא כו' מטעם ברירה . נ"ב אין דבריהם מובנים דמאי מהני ברירה מ"מ אכתי איכא איסורא דרוצה בקיומו דאם יאבד עובד כוכבים ממילא א"א לדון בזה ברירה גם בקדושין כתבו להוכיח דאין הטעם משום ברירה מהא דבאו לרשותו אסור עי"ש ואע"ג דדבריהם שם נ"ב תמוהין דאחר שבאו לרשותו ל"ש ברירה מ"מ דבריהם סתרי ולענ"ד דהכא מהני מטעם ברירה ואע"ג דבדאורייתא אין ברירה מ"מ הכא תפס ליסנא טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות וא"כ לא הוי חלופי עבודת כוכבים וכמ"ש התוס' בדף ס"ב בשם ר"י דכל שמשכה קודם נתינת דמים לא הוי חלופי עבודת כוכבים אלא דמ"מ מדרבנן אסור עי' בר"ן שם וא"כ בדרבנן אמרינן ברירה אלא דאכתי איכא איסור דרוצה בקיומו וא"כ מבואר תנ"ה דא"כ דרוצה בקיומו מותר גם בנשתתפו יהיה מותר משום ברירה וע"כ דאסור וגר שאני וז"פ :

דף עד ע"א תוס' ד"ה הא כו' וליכא למימר . נ"ב ול"ק דלתני נמי חמץ בפסח כיון דאה"נ חשיב דאפשר דדוקא באה"נ דאסור אפילו שלכדה"נ אסור במשהו ול"ק מחמץ ולכן שביאו מכלאי הכרם דאסור שלכדה"נ ועי' פסחים כ"ד כן נראה לי כוונתם :

חדושים והגהות מאת הרב הגאון וכו' מוהר"ר שמואל שמעלקא טויבש זצ"ל אבד"ק יאסי.

דף כז ע"א בתוס' ד"ה וכו' וכי היכן . והלכך צריך שיפרש . נ"ב עי' אה"ע סי' קל"א סעיף ז' ובב"ש ועיין פנ"י בקונטרס אחרון לגיטין ד"ה שם בגמ' ולרבה ובעובד כוכבים אפילו פירש לא מהני עיין תשו' חכם צבי סי' א' לענין מומר . דאתי עלה משום דאנן סהדי דאדעתי' דנפשי' עביד . והיינו כסברת התוס' היכא דאנן סהדי אדברים שבלב הוי דברים . עיין תשו' מהרי"ט . אולם תמי' מה יענה לרש"י גיטין דף כג דהוי רק ספק שמא גמר בלבו לשם אחר דלא שייך אנן סהדי . וגם להתוס' דסתמא לשמה לא שייך לומר אנן סהדי אף דפירש הוי כסתמא . וכיון דדברים שבלב סותרים לדברים שבע"פ מדוע לא יועיל דבריו שבע"פ . ועכצ"ל משום דכאן עיקר הנהו הדברים שבלב שמכוין לשמה . ועיין רש"י פסחים בהבודק צריך שיבטל בלב ואומר עי"ש וכנ"ב מסד"ק תאו"ת סי' י"ת מ"ש על תשו' מ"ב . ובלא"ה איסתמיט להח"ל התוס' הזה בסוף הדיבור דמקשים מעובד כוכבים ולא ממומר . עיין עוד תוס' מנחות דף מב ע"א ד"ה ואל דמוכח דס"ל דמומר סתמא לשמה . וגם מזה מוכח דס"ל להתוס' דאדעתי' דנפשי' עביד הוי ודאי ולא ספק דאל"כ אינטריך קרא לודאי . וכן מורין לשון תשו' הרשב"א סי' כ"ז . אולם מהרמב"ם ז"ל משמע דמומר אדעתא דנפשי' עביד עיין כ"ם סי' קכ"ג ס"ק ה' והתימה על המעיין הגדול הח"ל ז"ל שלא זכר על לשונו את כל זאת ודו"ק :

באד"ה יש לומר דתני עובד כוכבים אגב . נ"ב עיין תוס' מנחות דף מב ע"א ד"ה ואל :

דף מז ע"א בתוס' ד"ה הכא . דניחא לי' בנפחים . נ"ב עיין תוס' ב"ק שם ד"ה הם ובתוס' תמורה דף ל' ד"ה דניחא דכתבו תירוץ זה ביתר ביאור : שם בתוס' ד"ה מי מאים . אבל הכא מיירי אחר ביטול . נ"ב עיין תוס' יבמות דף קך ד"ה הגדל . וסוכה ל"ב ד"ה אהרה . אולם שיטת הר"מ ז"ל דבעי' לענין דיעבד עיין לח"מ פ"ד מהל' איסורי מזבח ה"ז ובכ"מ פ"ח מהל' לולב ה"א ועי' מג"א סי' תקפ"ו ס"ק ו' ועיין ר"ן מ"ש בשם הרמב"ן : שם בתוס' ד"ה היינו שהרי נשתנה ע"י שווי' . נ"ב פי' תוס' ב"ק דף סה ע"ב ד"ה הא כיון דנשתנה מאים נמי לא מאים וי"ל דס"ל אף בכה"ג דהוי שינוי החוזר לא מאים ודלא כמ"ש בש"מ שם בשם הרא"ש בפירוש הא' עי"ש או דחוטין לא הוי שינוי החוזר עיין מח"א הל' גירושין סי' כ"ט . כגוף הדבר הרמב"ם ז"ל חולק עיין מהר"מ מלובלין ובמג"א באו"ת סי' י"א ס"ק י"ב ועיין כ"מ ולח"מ פ"ד מהל' איסורי מזבח ה"ז עי"ש :

דף סה ע"ב בתוס' ד"ה אבל . והא דתלי טעמא בלועג לרש . נ"ב עי' מהר"ם מלובלין מ"ש בכוונתם . ויש לפקפק עליו הא אף למ"ד מצות אינן בטלות לע"ל מודה דכעת שמת נעשה חפשי מן המצות א"כ מה לועג לרש איכא לפ"ז דהיכא דאינו בר חיובא ליכא לועג לרש . גם לפ"ז נסתר תירוץ הרשב"א ברכות דף י"ח בהא דא"ל דלי' . הא האי טעמא רמי להו משום לועג לרש . דשמואל לשיטתו דס"ל מצות אינן בטלות לע"ל משא"כ הכא למ"ד בטלות עי"ש . והא אי ס"ל בטלות . וא"כ למה א"ל דלי' כיון דאינו בר מצוה לא שייך לועג לרש אע"כ דזה גופא הלועג לרש במה שאינו בר מצוה כדאיתא בכמה דוכתי הלועג לרש . גם לדבריו לר"י אמאי מותר לספדו הא הוי לועג לרש . ובזה צריך לומר כמ"ש הרשב"א בע"י ספ"ק דברכות . דלספדו ליכא איסור כלאים כלל עי"ש . אמנם העיקר בכוונת התוס' דהוי לועג לרש ע"ז גופא כיון דאחר שיחיה יעמוד בלי ציצית . כמו דנקטו התוס' בקושי' לענין קבורה . והיינו דאנו מוזהרים עליהם לעשות להם ציצית כיון דהמה אינם יכולים לעשות בעצמם הוי לועג לרש . וזה כוונת הרשב"א הנ"ל דלא כהפנ"י שם בתוס' ד"ה למתר שסבר דכוונת הרשב"א דפליגי לאחר מיתה . ע"כ כתב דהתוס' לא ניחא להו לומר כן דפלוגתי' לאחר התחי' עי"ש . ואינו נראה דכוונת הרשב"א לאחר התחיה הוי לועג לרש . וכמ"ש התוס' כאן ובב"ב ע"ו ד"ה פסקי' ועיין בתוס' נדה ס"א ע"ב ד"ה אמר . וכנראה דאישתמיט מיני' דיבורי התוס' הנ"ל . ובאמת ברשב"א גופא כתב כמ"ש בע"י שם . והר"ן בחי' נדה שם כתב מטמו פירוש מצות בטלות לע"ל . לזמן מאה קרי לע"ל ולא לאחר התחי' עיי"ש . ולועג לרש על אחר התחיה לא חשיב משום דאינן עתידין לעמוד בלבושיהן ממש כמ"ש בע"י שם . ועוד י"ל דס"ל כמ"ש התוס' כתובות דף קי"א ד"ה בלבושיהן שלא יעמדו בתכריכין אלא בלבושיהן מחיים עי"ש . והכי מעין פסקי הרמב"ם דפוסק ספ"י מהל' כלאים דמותר לעשות תכריכין למת מכלאים . דאין על המת שום מצוה . משמע דאף לקוברו מותר . אף דפוסק בפ"י ממלכים כשמואל דאין מצות בטלות לע"ל לא הוי לועג לרש לאחר התחי' דלא יעמדו בלבושיהן ממש כנ"ל ודוק היטב : סליק

חדושים והגהות מהג"מ יצחק אייזיק חבר זצ"ל.

דף ד ע"א וכמה רגע אחת מחמש כו' . נ"ב בספר היכר לר"ת מגי' שצ"ל א' מרבוא ושלשת אלפים ושמונה מאות וכ"ד בשעה וע"ש שהחשבון שכ"ד עונות בשעה וכ"ד עתים בעונה וכ"ד רגעים בעת ע"ש שהחשבון מכוון ע"פ מ"ש בתוספתא :

דף ז ע"א תוס' ד"ה כבשאל כו' . אפילו בשיקול הדעת . נ"ב עי' ש"ך חו"מ סימן כ"ה שזהו רק לרב חסדא כפי' הר"מ אבל לדידן קי"ל דבשיקול הדעת אינו יכול להתיר מה שאסר ועי' ברא"ש כאן :

דף כח ע"ב גמ' לא איברי כולייתא אלא לאודנא . נ"ב כידוע שב' כליות שרשם בב' אודנין כמ"ש האר"י ז"ל :

דף לג ע"ב תוס' ד"ה והלכתא כו' . נ"ב עי' לעיל כו ע"ב גבי פלוגתא דמומר דשם ג"כ משמע דהלכה כמאן דמחמיר [ועי' בהגר"א יו"ד סי' קנ"ח ס"ק ס'] ועי' סוטה כ"ה ע"א גבי בעל שמחל על קינויו נ"כ מסיק הש"ס כמאן דמחמיר בפלוגתא דרב אחא ורבינא :

דף נט ע"ב תוס' ד"ה מהו שיוליך כו' נראה לר"י לפרש דמיירי בהתחיל . נ"ב ר"ל שיין שבגת התחיל למשוך עי' ברא"ש מבואר יותר :

ברא"ש פ"א סי' ג' מתון כמשנה או מדברי אמורא יאמר אני אומר כו' . נ"ב עי' בש"ך חו"מ סי' כ"ה ס"ק י"ד אות טו פי' על דברי הרא"ש אלו :

פ"ב סי' ז' עובר על לפני עור לת"מ ועל לא תשיך לאחיך ועל ולאחיך לא תשיך כנ"ל ועי' ב"מ ע"ה ע"ב :

סי' כא קנקנים של עכו"ם הדשים מאפפים מותרים . נ"ב תיבת מזופפים צריך למחוק : ס"ס כב ור"י סי' מצריך כו' שיכנים כלי לתוך היורה . נ"ב עי' תוס' שכתבו בשם ר"י שנסתפק בזה אי מועיל כה"ג להגעיל ע"י כלי [וכבר העיר בזה הב"י . ועי' ט"ז יו"ד סוף סי' צ"ב] :

פ"ג סי' מ הסיק בה את התנור יותן . נ"ב צ"ע לפי מאי דקי"ל דזוז"ג מותר לא קי"ל הכי עי' פי' הרמב"ם על המשנה שכתב כן דלא קי"ל דיותן :

פ"ד סי' ד שנאסר יין שבקנקן ואח"כ מסך יין מן החבית לקנקן כו' כנ"ל : סי' ח הלכה כר"ש . אלמא בכוונת ניסוך . צ"ל בכוונת מגע :

קיצור פסקי הרא"ש

פ"ה סי' כב ומשכו הסובד כוכבים לתוך כליו . צ"ל או שמדד לתוך כליו : סי' כח מחבים או מנצור אוסר במשהו . נ"ב חסרון דברים יש כאן ועי' ברא"ש : סי' לא ושל עץ בין דרך בה כו' . נ"ב נראה שיש כאן ט"ס וצ"ל ושל עץ אפילו לא דרך בה בזפתה בעי קליפה ע"ש : סליק

דף ב ע"א גמ' אמר אביי אף אנן נמי תנינא חזר לעירו שנה ולימד כדרך שלימד פטור הורה לעשות חייב · בס' באר שבע תמה דמאי מייתי ראיה מזקן ממרא דלא הויא הוראה א"כ הורה לעשות דילמא התם הוי הטעם דבעינן מעשה דוקא ומש"ה אינו חייב עד שיורה לעשות · אבל היכא דקפיד קרא על הוראה חייב אע"פ שלא הורה לעשות לפי שנגמרה הוראה אם אמר מותרים אתם · וראיה לזה מדתניא בספרי גבי זקן ממרא דכתיב אשר יעשה על מעשה הוא חייב ואינו חייב על הוראה וא"כ משמע דמקרי הוראה במה שאמר מותרים אתם · ול"נ דהספרי י"ל ע"פ הסוגיא דפ"ב דכריתות (דף יג ע"ב) גבי שתויי יין שאסורים בהוראה דכתיב יין ושכר אל תשת וגו' ולהבדיל ולהורות ופליגי התם ת"ק ור"י בר"י אי למוד גמרא בכלל להורות דת"ק סבר דרק משנה מותר משום שאין מורין הלכה ממנה אבל גמרא שמורין ממנה אסור ללמוד · ור' יוסי מתיר ללמוד גמרא דסבר שאינה בכלל להורות אלא הוראה הלכה למעשה · ולפ"ז אין מהספרי קושיא כלל על מ"ד הכא דלא מקרי הוראה עד שיאמרו מותרים אתם לעשות · דהספרי אפשר דאתיא כת"ק דברייתא דכריתות דאפילו למוד גמרא מקרי הוראה ולדידיה ודאי הוי הוראה כשאמרו מותרים אתם דלא גרע מלימוד גמרא אבל לר"י בר"י התם דלימוד גמרא לא הוי הוראה י"ל דה"ה כשאמרו מותרים אתם לא הוי הוראה עד שיאמרו לעשות וכוותיה דר"י בר"י פסק רב התם בכריתות · ועפ"ז א"ש מה שיש לדקדק אלישנא בתרא בשמעתין דרב דימי ס"ל אפי' מותרים אתם נגמרה הוראה ואמר אביי הא לא תנן הכי וכו' ואמאי לא מותיב בלשון תיובתא כדרך הש"ס בכ"מ · אך לפמ"ש א"ש דתיובתא לא הוה כיון דאיכא מ"ד כרב דימי : עוד הקשה בספר באר שבע דמאי ראיה מז"מ דאימא דדוקא התם גלי קרא דאשר יעשה דלא הוי הוראה עד שיאמר מותרים אתם לעשות · ויש לי ליישב דע"כ אין לומר דגבי זקן ממרא קיל שהרי גבי ז"מ קי"ל דאפי' הורה להומרא חייב כל שיכול לבוא לידי קולא ע"י סיבוב וכמו שמבואר בסנהדרין (דף פו) ובפרש"י ותוס' וברמב"ם הלכות ממרים ואילו גבי הוראת ב"ד ודאי לא מחייבי בכה"ג א"כ שהורו בפירוש להתיר האיסור וא"כ ק"ו דלא מחייב בהו רחמנא כשלא אמרו בפירוש התרה לעשות דגם בזקן ממרא לא מחייב : ע"ב גמ' ראוי להוראה כגון מאן אמר רבא כגון שמעון בן עזאי ושמעון ב"ז א"ל אביי כה"ג מזיד הוא · והקשה בס' ב"ש אדפריך על רבא ה"ל לאביי למפרך על מתניתין גופה דקתני וידע אחד מהן שטעו ועשה חייב מפני שלא תלה בב"ד ואמאי חייב הא מזיד הוא · ועוד דמאי אצטריך ליה לרבא להשיב ולטעמיך הא דתניא כו' דהל"ל עדיפא מיניה ולטעמיך ממתניתין גופה ונדחק ליישב · ול"נ דאי ממתניתין י"ל דאיירי דאותן שידע שטעו היינו רק במה שהורו להתיר לגמרי ידע שטעו אבל מ"מ הוא ג"כ שגג דסבר שאין חייבין על דבר זה קרבן רק לאו בעלמא ובשבת (דף סט) א"ר יוחנן דכל ששגג בקרבן אע"פ שהזיד בלאו הוה שגגה וחייב קרבן ומשמע התם דאביי ורבא נמי הכי ס"ל וא"כ מש"ה לא קשיא להו כאן אמתניתין דליפטור משום מזיד דהא לדידהו משכחת מזיד דחייב בקרבן כנ"ל ולכך לא קשיא ליה רק אהא דשמעון ב"ע ושמעון ב"ז דמסתמא הם לא טעו כלל וידעו ג"כ בדין חיוב קרבן והא מסיק דקושטא דלא טעו רק במצוה לשמוע דברי חכמים וכו' :

דף ג ע"א רש"י ד"ה פשיטא מרובין ונתמעטו · כגון שהורו ב"ד ועשו רוב קהל על פיהם דנתחייבו להביא פר ולא הספיקו להביא פר עד שנתמעטו שמתו מקצתן היינו פלוגתא דר"ש ורבנן כו' ר' שמעון אומר כו' הכא נמי אם נודע לכן משנתמעטו פטורין · ולכאורה קשה מאי פשיטותא היא דלר"ש פטורין משום שנתמעטו ע"י מיתה דז"א לרב פפא לקמן (דף ו) דאמר גבי חטאת שמתו בעליה דגמירי שמתה ה"מ ביחיד אבל לא בצבור לפי שאין הצבור מתים · ולדידיה ה"נ לא שייך לפטור מיעוט הנשארים מחמת אותן שמתו כיון שאין הצבור מתים · ומיהו מסיק התם דבעינן שישארו רובן חיים דאז אמר מגו דמכפר אחיים מכפר נמי אמתים אבל כשמתו רובן לא אמר דמכפר אמתים משום מיגו דמכפר אמיעוטא דחיים · וא"כ י"ל דהי פשיטא לתלמודא כאן דמרובין ונתמעטו פטורין לר"ש היינו כשמתו רובן מהחוטאים ולא נשארו רק מיעוט מהן אבל לא איירי שמתו מיעוטן ונשאר רוב מהחוטאים וכן מיעוט הקהל :

דף ד ע"א גמ' רב אשי אמר יליף דבר דבר הוראת ב"ד מזקן ממרא כו' · והקשה בס' באר שבע דנילף נביא שקר דבר דבר מהוראה דעוקר כל הגוף פטור ולקמן בשמעתין אמרינן דנביא שנתנבא לעקור דבר מדברי תורה לגמרי חייב · וכתב דאולי לא קבלו מרבם גז"ש זו · ואין זה נכון דהרי ודאי נתקבלה גז"ש זו דדבר דבר למילף נביא שקר מזקן ממרא לענין דנידון בב"ד של שבעים ואחד וכדאמרינן בפ"ק דסנהדרין (דף טז.) · וא"כ תקשי קושיית הב"ש דנילף נמי בגז"ש זו גופה להא מילתא דלא מחייב נביא שקר בעוקר כל הגוף כמו בז"מ דהא קי"ל דאין גז"ש למחצה · אלא י"ל דלענין זה לא שייך למילף דבשלמא גבי הוראת ב"ד וגבי ז"מ דקי"ל דאינו חייב עד שיורה לעשות שייך לפטור בשעוקר כל הגוף דזה לא הויא הוראה דזיל קרי בי רב הוא משא"כ בנביא שקר דלא בעינן בו הוראה וא"כ אין סברא למפטר ביה עוקר כל הגוף טפי מעוקר מקצת · וכיון דאיכא סברא לחלק אמרינן שפיר גז"ש למחצה וכדאיתא בכ"ד · ועוד י"ל דע"כ ליכא למילף הגז"ש גבי נביא שקר לחייב רק בעוקר מקצת דבר בשאר מצות ולפטור בעוקר כל המצוה דא"כ למה לי דכתב רחמנא גבי מסית לעבודת כוכבים מן הדרך לחייב בעוקר מקצת כיון דאי בשאר מצות חייב במקצת כ"ש בעבודת כוכבים אלא מדכתב בה לחייב ע"כ דבש"מ פטור במקצת ולא מחייב אלא בעוקר כולה ולא ילפינן ליה מזקן ממרא והוראת ב"ד : שם דאמרי כי אסירא השתחויה כדרכה אבל שלא כדרכה שריא · הקשה בס' באר שבע דהאמאי אין הצדוקין מודין באיסור השתחויה שלא כדרכה הא איכא קרא יתירא להשתחויה שלא כדרכה וכדאמרינן בסנהדרין בפ"ד מיתות (דף סג.) שלש השתחואות בעבודת כוכבים למה אחת לכדרכה ואחת לשלא כדרכה ואחת לחלק ופרש"י שלש השתחוואות לא תשתחוה להם דעשרת הדברות כי לא תשתחוה לאל אחר לא תשתחוה לאלהיהם והניח בקושיא · ויש ליישב ע"פ מ"ש הרמב"ן בפי' החומש ס"פ משפטים בפסוק זה דלא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם וז"ל התורה תזהיר על עבודת כוכבים בכמה מקומות ואע"פ שהמקראות מיותרין בה אין להקפיד בכך שמפני אומר שבה שכל המודה בה כופר בכל התורה כולה תזהיר ותחזיר ותזהיר כאומר לעבדו זכור תמיד ולא תשכח העיקר הגדול שעיתיך שהכל תלוי בו ע"כ דבריו · וא"כ מטעם זה אין הצדוקין מודין באיסור השתחואה שלא כדרכה דס"ל דכולהי קראי בכדרכה איירו ומפני חומר האיסור מזהיר כמה פעמים : ע"ב גמ' בעי רב יוסף אין חרישה בשבת מהו מי אמרי' כו' · הך בעיא לא אפשטא והרמב"ם פסק דחייבין וצריך טעם דמנ"ל לחייב בקרבן חטאת מספק וכבר הרגישו בזה המפרשים · ונראה ליישב דעת הרמב"ם דס"ל דדוקא רב יוסף הוא דמבעיא ליה הכי לפי שיטתו דסבר בס"פ במה טומנין (דף מט.) דילפינן בשבת אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מלאכה ומלאכתו שבתורה ארבעים חסר אחת · דא"כ כיון דכנגד כל מלאכה ומלאכה כתיב קרא שפיר אפשר למיבעי דכל מלאכה בפני עצמה חשוב המתירה כעוקר כל הגוף שהרי עוקר מלאכה דכתב רחמנא כנגד אותה מלאכה · אבל למ"ד בס"פ ב"ט שם דיליף אבות מלאכות ארבעים חסר אחת מדסמך שבת למלאכת המשכן י"ל דלדידיה ליכא למבעי כלל דודאי עוקר מלאכה אחת לא הוי כעוקר כל הגוף דמהי תיתי תחשב עקירת גוף כיון דליכא קרא מיוחד לכל מלאכה ומלאכה בפני עצמה רק קרא אחד לכולן · והנה בסוגיא דשבת שם אמרינן דתניא כוותיה דמ"ד שכנגד עבודת המשכן וא"כ משמע דהכי הלכתא · וגם הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ז דשבת כתב טעם זה · ולפ"ז אזיל לטעמיה ושפיר פסק בעיא דרב יוסף כאן לחיוב דלשיטתו פשיטא דלא הוה עוקר כל גוף דשבת בהתיר מלאכה אחת כנ"ל : ומה שהשמיט הרמב"ם בעי' דר' זירא אם הורו אין שבת בשביעית ומסיק דחייב דהוי כבטול מקצתו וקיים מקצת נדחק הלח"מ ולי קשה הא הוי דבר שהצדוקין מודין בו לאיסורא ובמכלתא פ' משפטים יליף מדכתיב ששת ימים וגו' וביום השביעי השבות בפ' שמיטה ש"מ דשבת נוהג בשביעית וא"כ איך אפשר לחייב ב"ד בהוראה וע"כ בעיי' דר"ז לא אזלא אליבא דשמואל דבעי' דבר שאין הצדוקין מודין וכיון דקי"ל כשמואל ליתא לדר' זירא :

דף ה ע"ב גמ' יכול תהא נאכלת חטאת ללוים וכו' · ועי' במהרש"א שהוקשה לו דכל חטאת נמי אינו נאכל ללוים אלא לזכרי כהונה ובחנם נדחק בזה כי נוסחא משובשת היתה לפניו דעיקר הגירסא הוא כמו שהעתיק הר"ש בפ"א דפרה יכול תהא נאכלת חטאת הלוים ור"ל שתהא נאכלת כדין חטאת בעלמא שהוא לזכרי כהונה · וכיוצא בזה הוא לשון הברייתא בת"כ והעתיקו הילקוט ויקרא רמז תס"ת וז"ל יכול תהא נאכלת חטאת זו והיינו כדין חטאת אבל שתהא נאכלת ללוים זה לא ס"ד מעולם · [אמר נפתלי בן הגאון המחבר והקרבן אהרן בת"כ שם פירש את הברייתא כפי הנוסחא המשובשת דהכא שיכול שתהא חטאת זו נאכלת ללוים · ולא זכר גם הוא גירסת הר"ש הנכונה] :

דף ו ע"א גמ' מי דמי שעיר ר"ח דלמא לא מייתו מגבור וכו' · והקשה בס' באר שבע דמספק אין ראוי להקריב דדלמא מייתו והוה חטאת שמתו בעליה · והנה לפי דעת הרמב"ם דכל ספק שרי מה"ת ואיסור כל הספיקות אינו אלא מדברי סופרים ודאי פריך שפיר אדרב פפא דאיך דייק משעיר דר"ח דשרי מדאורייתא בודאי מתו בגבור דאימא דהתם מספק לא אסר רחמנא · ומיהו גם לדעת הפוסקים דספק אסור מה"ת נמי י"ל דהיינו דוקא באיסור המפורש בתורה משא"כ בשאינו מפורש רק שהוא הלכה למ"מ אין ספיקו אסור מה"ת · וא"כ א"ש כאן גבי חטאת שמתו בעליה שהיא הל"מ ספקו לקולא מה"ת · ואיך יליף מיניה רב פפא לודאי : שם והא מזידין הוו (פי' ואיך קאמר שמואל שהביאו חטאת על עבודת כוכבים שעבדו בימי צדקיהו הא מזידין הוו) ומשני הוראת שעה היתה · וק"ל הא קי"ל דאין נביא רשאי לחדש דבר ולהקל ע"ד תורה בקום ועשה ואפילו לשעה אלא משום מיגדר מילתא וכדאיתא ביבמות פרק הא"ר (דף צ ע"ב) · וא"כ היכי הורו כאן להקריב חטאת על מזיד הא איכא איסור מה"ת להביא חטאת שאינו חייב דהוה חולין בעזרה ונדבה לא שייך בחטאת ומשום מיגדר מילתא נראה דליכא כאן · ודוחק לומר דאיירי כאן למ"ד דח"ב דרבנן · אלא י"ל ע"פ מאי דאמר במנחות (דף מ"ה) מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה ופירש הלח"מ לדעת הרמב"ם בספ"ב מה' מעה"ק שהקריבו בימי עזרא קרבנות שאין נוהגין לדורות כדרך שהקריבו מילואים בימי משה קרבנות שאין נוהגין לדורות עכ"ד · ולפ"ז היינו דקאמר בשמעתין אקרבנות דעזרא שהיו הוראת שעה כלומר שהיו מילואים ואינן נוהגין לדורות רק לשעה היו למילואים וכמו שהקריבו בימי משה · וא"כ א"ש ולק"מ דאיך חדשו קרבנות וכן הביאו חטאות על המזיד שאין נוהג לדורות דשאני מלואים דבהו דינא הכי וכמו שמצינו שהקריבו בימי משה מלואים שאין לדורות וכיוצא בזה הקריבו בימי משה הלוים במילואם חטאת על שעבדו הבכורים את העגל וכמו שפרש"י בחומש פ' בהעלותך והן עבדו את העגל במזיד · וא"כ מזה למד עזרא שהקריב חטאות על אותן שעבדו עבודת כוכבים בימי צדקיהו במזיד · וכן מה שלא אכלו אותן החטאות שהקריבו בימי עזרא למדו מאותו חטאת הלוים שבימי משה · ובזה יש לפרש ג"כ לשון הברייתא דלעיל בסמוך דקתני אחטאת דלוים כיוצא בו א"ר יוסי השבים משבי הגולה הקריבו כו' · והיינו דמחטאת דלוים למדו השבים משבי הגולה בימי עזרא · ור' יוסי לשיטתו דאיהו גופיה אמר במנחות דמלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה · ומשו"ה נהגו בחטאות שהקריבו בימי עזרא כדרך שנהג משה בחטאת הלוים שלא נאכל : רש"י ד"ה ר' יהודה אומר כולן ימותו · דהכי ס"ל דאפי' חטאת צבור מתה · וכתב במהרש"א דאינו יודע מי הכריחו לזה דאימא דר"י מודה בחטאת הצבור דאינה מתה ולא פליג אלא בחטאת השותפין · ולדידי ההכרח גלוי שהרי נקט בברייתא פר ושעיר של יוה"כ ושעיר ודאי הוי חטאת צבור וכדאיתא בפרק ב' שעירים בהדיא :

דף ז ע"ב רש"י ד"ה הוא בחלב המכסה את הקרב כו' א"נ דהורו בחלב שעל הקרב בין כזית לפחות מכזית דכזית לא כתיב בהדיא והוי דבר שאין הצדוקין מודין · ובסמוך בד"ה וכן בדם פרש"י כגון בדם המובלע באברים כו' · וקשה הא קי"ל דא"ח עד שיורו בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת א"כ כשהורו בפחות מכזית הרי אין בו כרת וכן בדם האברים אין כרת אלא לאו בעלמא · מיהו בזה י"ל כיון דעיקר שם חלב ודם יש בו כרת סגי · אבל גבי פחות מכזית קשה דאין בו שיעור אכילה ולא חייבה תורה בחצי שיעור רק איסורא בעלמא ואיך יתחייבו ב"ד על פחות מכשיעור · וי"ל דכוונת רש"י שהורו על כזית שמותר וטעו וסברו שכזית הוי כמו פחות מכזית וכהסיא דאיתא בפ"ב דיומא (דף פ.) שהורו דבעי' כזית גדול ובאמת סגי בקטן · וז"ש דהוי דבר שאין הצדוקין מודין דסברי דבעי' גדול · א"נ י"ל דהורו דכזית בכא"פ א"מ דבעי' שיאכל בבת אחת וזה ג"כ אין הצדוקין מודין : שם ד"ה מ"ט דרבי כו' סבר רבי חטאה בשגגה הכי משמע חטא זה בשגגה יהא כלומר בשגגת מעשה לחודיה ואפילו משיח · ותמה בס' באר שבע דלמאי איצטריך למיתני דנשיא חייב בשגגת מעשה בעבודת כוכבים הא אפי' בשאר מצות חייב נשיא בשגגת מעשה בלא העלם דבר והניח בצ"ע · ויש לי ליישב ע"פ הא דתניא במנחות (דף עד) על פסוק זה דוכפר הכהן על הנפש השוגגת וגו' מלמד שהכהן מתכפר על ידי עצמו · וא"כ י"ל דלהכי כתב רחמנא השוגגת לרבות נשיא לומר דאע"פ שהוא כהן ונשיא מתכפר על ידי עצמו דאי לאו קרא לא שמעינן דכהן מתכפר ע"י עצמו גם כשהוא נשיא · ולהכי אתי קרא · וכיוצא בזה כתב בס' זית רענן פ' ויקרא אהא דתניא בת"כ שם בפרשה אשר נשיא יחטא דכתיב וכפר עליו הכהן שיהא כהן מכפר ע"י עצמו · ופי' בז"ר דמשו"ה רמזה תורה בפ' חטאת נשיא דהיינו מלך משום דאין מעמידין כהן למלך · וקמ"ל דאם אירע שהעמידו כהן למלך מ"מ מכפר על עצמו ואיכא למימר דה"ט נמי שרמזה תורה גבי עבודת כוכבים שכהן מתכפר ע"י עצמו ואע"פ שהוא נשיא ולכתחלה אין מעמידין מ"מ בדיעבד כשהעמידו מכפר גם בעבודת כוכבים :

דף ח ע"א גמ' נאמר כאן מעיני ונאמר להלן מעיני (פי' בשאר מצות) מה להלן דבר שזדונו כרת כו' · בס' באר שבע תמה דהאמאי לא קאמר דאתיא מצות מצות · וכתב דשמא י"ל דאליבא דר' קיימינן ואיהו אצטריך ליה כל המצות דגבי עבודת כוכבים לכדדרש בסמוך איזהו מצוה ששקולה כנגד כל המצות הוי אומר זו עבודת כוכבים · והנה כבר הקדימו התוס' בפ"ק דיבמות בזה · אמנם ק"ל ע"ד שהרי בספרים שלנו איתא בסמוך דבי רבי תנא דיליף מקרא אחרינא דבעבודת כוכבים הכתוב מדבר מדכתיב אשר דבר ה' אל משה וגו' איזהו מצוה שהיא בדיבורו של הקב"ה ונוה ע"י משה ה"א זה עבודת כוכבים · ובספרי איתא דרבי יליף גז"ש כל כל דאיירי בעבודת כוכבים וא"כ אייתר ליה מצות לגז"ש דהכא · ועוד ק"ל מדברי מהרש"א ביבמות שם שכתב אליבא דרבי דסבר דילפינן גז"ש אע"פ שאינה מופנית · וא"כ אפילו אי הוה צריך ליה לרבי כל המצות דגבי עבודת כוכבים לד"א הוה מצי למילפי' ג"כ לגז"ש כיון דלא בעא מופנה : שם וילמד תחתון מעליון · פי' יחיד נשיא ומשיח מצבור דאינו חייב בעבודת כוכבים אלא בדבר שזדונו כרת · ובס' באר שבע הקשה בשם תוס' דתיפוק ליה דכתיב כרת בהדיא בההיא פרשה דואם נפש בסדר שלח לך שנאמר שם והנפש אשר תעשה ביד רמה את ה' הוא מגדף ונכרתה ותירצו דאליבא דרבי קיימינן כאן ואליבא דידיה ההוא כרת במברך ה' כתיב דסבר דמגדף היינו מברך ה' · ובעל ב"ש בעצמו כתב דאי משום הא לא אריא דנהי דמגדף הוא מברך ה' מ"מ הרי כתיב אח"כ כרת גבי עבודת כוכבים דכתיב כי דבר ה' בזה הכרת תכרת הנפש ההיא וס"ל כר' ישמעאל דאמר בפרק חלק כי דבר ה' בזה זה העובד עבודת כוכבים · אלא הא דלא יליף רבי מזה לכל התורה י"ל דלא קבל מרבו · ואני אומר דנדקו דברי התוס' ודברי בעל ב"ש אינן נכונים שהרי מצינו בפ"ק דשבועות (דף יג) דרבי גופיה דריש קרא דכי דבר ה' בזה לפורק עול ומגלה פנים בתורה ולא דריש ליה כלל לעובד עבודת כוכבים : רש"י ד"ה תורה אחת כו' דתניא בספרי כ"ש אומר כו' · ובפנינו איתא ר' ישמעאל וכן איתא בסנהדרין (דף נט) :

דף י ע"א גמ' אשר נשיא יחטא יכול גזרה וכו' כדאשכחן דכתיב ונתתי נגע צרעת כו' בשורה היא להם שנגעים באים עליהם · ופי' בס' באר שבע דהא ודאי שאין הנגעים באים עליהם בלא חטא דלא עביד קוב"ה דינא בלא דינא · וא"כ הרי אשכחן גזרה שיחטאו · והקשה דהיא גופה טעמא בעי דלמה גזר הקב"ה שיחטאו ויבואו עליהן נגעים הלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והניח בצ"ע · ויש ליישב ע"פ מ"ש הרמב"ם דדוקא על היחיד בפרט לא גזר הקב"ה צדיק ורשע לא קאמר אבל על הרבים בכלל אפשר שיגזור ה' שיהא מהן צדיקים או רשעים · והארכתי בענין זה בחי' לנדה · ועפ"ז אתי נמי שפיר דלא תקשי קושיית הב"ש אהא דכתיב הנה אנכי שולח מלאך לפניך ופרש"י כאן נתבשרו שעתידין לחטוא · והשתא למה גזר עליהם שיחטאו הלא הכל בידי שמים וכו' · אך לפמ"ש ניחא דלא גזר על אדם פרטי אלא על הכלל שיהיו בהם חוטאים · וכה"ג גבי נשיא יכול גזרה על כלל נשיאים שיהיו בהן חוטאים בסתם איזו מהן שיהיו · ומיהו הא דלא מייתי כאן מהאי קרא דהנה אנכי שולח מלאך י"ל דאתיא כמ"ד בפ"ק דע"ז (דף ד' סע"ב) שלא היו ישראל ראוין לאותו מעשה אלא להורות תשובה · ולפ"ז אין מזה ראיה לדעלמא שיגזור ה' לחטוא : רש"י ד"ה דכתיב ונתתי כו' אע"פ שדבר רע הוא כו' · עיין בילקוט מצורע : שם ד"ה נתן רבן גמליאל דעתו עליהם כו' מתפרנסים מאותה שררה · עיין מ"ש רש"י בתענית (דף כא) :

דף יא ע"א גמ' ושתה יין נסך · בס' ב"ש הקשה דהא לא הוי דבר שהנפש קצה בו כדתניא בבכורות (דף לז) והתוס' בפא"מ לא הזכירו יי"נ · ובחנם הקשה דכבר יישבו התוס' בבכורות שם : ע"ב גמ' בעא מיני' רבי מר' חייא כגון אני מהו בשעיר · בס' באר שבע תמה דמאי קמבעי ליה דמאי נ"מ מאי דהוה הוה וליכא למימר דרוש וקבל שכר דדוקא למסבר קראי דרשינן אע"פ שכבר עבר אבל לא לקבוע בעיא בגמ' בדבר שכבר עבר וכדמוכח בפ"ק דיומא גבי כיצד הלבישן וכן בסנהדרין פרק ד"מ פריך אביי לרב יוסף הלכתא למשיחא והניח בצ"ע · וכבר כתבתי ליישב בחידושי לזבחים (דף מה.) דשאני גבי הלכות קרבן דלא בעינן ביה שיהא נפקותא עכשיו · ולא שייך לומר בו הלכתא למשיחא משום דקי"ל דכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריבה וה"ה לחטאת ושארי קרבנות · ולפ"ז שייך לומר בו דרוש וקבל שכר אע"פ שאינו למסבר קראי : שם אמר לו ר' יהודה וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה וכו' · ונראה דטעמא דר' יוסי דלא חש לדר' יהודה וסבר שהיו שורין במים ולא שלקו בהשמן משום שלא ספק ואע"פ שנעשו בו כמה נסים · מ"מ לא רצה משה לסמוך במעשיו על הנס דסבר כמ"ד בפסחים (דף סה:) גבי ג' כתות בע"פ שהיו נועלין העזרה בין כל כת וכת ולא סמכו על הנס · שמן השמים יסייעם שיהיו ג' כתות · כיון שאפשר לתקן ולעשות בעצמם הדבר לא סמכינן אניסא · ומשו"ה סבר ר' יוסי ג"כ גבי שמן המשחה דאע"פ שנעשו בו נסים שלא נחסר ממנו כלום · אפ"ה כל מה שהיה יכול משה לעשות בעצמו לתקנו לא סמך אניסא ולכך לא שלק את העקרין בהשמן אלא שרה במים וכו' · וא"ת דר' יהודה סבר הכא דסמך משה אניסא ושלקן בשמן ואילו התם בפסחים סבר רבא אליבא דר' יהודה גופיה דלא סמכינן אניסא גבי ג' כתות בנעילת העזרה · וא"כ תקשי עלי' דרבא מדרבי יהודה הכא · וי"ל דשאני הכא דאע"ג דבעלמא סבר דלא סמכינן אניסא הכא סבר ר' יהודה דסמך משה אניסא גבי שמן המשחה ושלק בו את העקרים · משום דגלי ביה קרא שנעשו בו הרבה נסים דכתיב שמן משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם שכלו קיים לעתיד לבוא · ומזה למד משה שיהא סומך על הנס גם בעשייתו :

דף יב ע"א רש"י ד"ה דמתא מחסיא כו' אבל בפומבדיתא לא הוי תרבות מעליא · עיין רש"י שבת (דף קנ"ג ע"א) : ע"ב משנה כל התדיר את חבירו קודם כו' והקשה בספר באר שבע דבריש ה"ל למתני הא דנקט בסיפא פר המשיח קודם לפר העדה שהוא מענין המסכת וא"כ הו"ל לומר כל התדיר שאינו אלא אגב איידי · וסיפא אגב רישא דרך למיתני · אבל רישא אגב סיפא אין דרך למתני והניח בצ"ע · והא מילתא ליתא באמת דבהדיא מסיק בזבחים בס"פ כל התדיר (דף נ"א ע"ב) דתני נמי רישא אגב סיפא : גמ' עולת התמיד ל"ל · פי' בס' ב"ש דפשיטא דעולת הבקר הוא ע"ת אלא תלה לך טעם הקדמה בתמידות כדי שתלמוד לשאר תמידים שיוקדמו דאי משום היא גופה למה לי לפרושי טעמא · ועיין בזה בסנהדרין (דף יח) גבי פלוגתא דר"י ור"ש אי דרשינן טעמא דקרא : שם וכל המקודש מחבירו קודם את חבירו מנלן דתנא דבי ר' ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון · ובס' באר שבע תמה דבפרק האשה רבה מסיק ליה להאי קרא דוקדשתו לדרשא אחרינא וקדשתו בעל כרחו לענין אם נשא הכהן נשים פסולות שכופין אותו ב"ד להוציא וא"כ להסוא תנא מנ"ל הא דהכא דכהן קודם · וליכא למימר דיליף מקרא דכתיב קדושים יהיו דהא בת"כ פ' אמור מפיק הך קרא ג"כ לבעל כרחו לענין טומאה למתים · וגם ליכא למימר דדריש הקדמה לכהן מקרא דכתיב קדוש יהיה לך וכמו שפרש"י בחומש דהרי בת"כ דריש ליה לרבות בעלי מומין · וגם על פרש"י בחומש הקשה דלמה הוציא מדרש זה של הקדמה מפסוק קדוש יהיה לך שלא דרשו כן לא בגמ' ולא בת"כ ושבק גמרא דידן דדריש ליה מוקדשתו והניח בצ"ע · ובאמת לק"מ דהא כבר פי' הרא"ם מזרחי בסדר אמור דעיקר ילפותא דר' ישמעאל כאן להקדים כהן לכל דבר כו' אינו מוקדשתו אלא מסיפיה דכתיב קדוש יהיה לך דאילו וקדשתו איצטריך לבעל כרחו · וסעד מצאתי לדבריו מפרש"י גופיה בגיטין (דף נ"ט ע"ב) שפירש אדר' ישמעאל בד"ה וקדשתו · כי את וגו' · ור"ל דבסיפיה כתיב קדוש יהיה לך ומיניה הוא דיליף ר"י הקדמה שפירש בחומש · ובזה נסתלקה קושיא ראשונה ואחרונה של בעל באר שבע שזכרתי על ההוא תנא דפרק הא"ר ועל פרש"י בחומש · ומה שהקשה עוד דבת"כ דריש ליה לקרא דקדוש יהיה לך לרבות בע"מ ורצונו דקאי גבי נשים פסולות לכהונה למימר דגם לבעל מום אסורות וא"כ איך יליף ר"י מיניה להקדמה · וי"ל דאי לרבות בע"מ שיהא כתם סגי בקדוש יהיה · כי היכי דמנינן דכתיב גבי טומאה והיו קדש ודרוש נמי בת"כ לרבות בעל מום · וה"נ גבי נשים פסולות הוה מרבינן בע"מ מקדוש יהיה · ולמה לי דכתב רחמנא לך · ואיכא למימר דמיניה הוא דיליף ר' ישמעאל הקדמה למימר שיהיה הכהן קדוש אצל ישראל לענין שיקדימו · או י"ל דר' ישמעאל יליף בע"מ מקרא אחרינא דכתיב והיו קדש וכדאיתא בסנהדרין (סוף דף נא) והיינו לענין הקדמה וכ"מ בס' המצות דהאי לענין טומאה למת מרבינן מבני אהרן · ועפ"ז י"ל ג"כ מ"ש הב"ש לתנא דת"כ דמנ"ל הקדמה די"ל דיליף מוהיו קדש : רש"י ד"ה ופליג עליה בהדא דאילו ר"מ סבר מרובה בגדים מביא פר הבא על כל המצות דהיינו פר העלם דבר של צבור · כתב בס' באר שבע דאינו מפירוש רש"י אלא תלמיד טועה כתב כן דמשמע שבא לומר דמרובה בגדים יכול להקריב פר העלם דבר של צבור ולא כהן הדיוט ואילו בת"כ פ' ויקרא מרבינן דאף כהן הדיוט יכול להקריבו · ונראה שנעלם מהרב בעל ב"ש פרש"י בפ"ק דקידושין (דף ל"ו ע"ב) שפי' הכא דאמר בגמרא שם דהזאות דפנים הכהן המשיח כתיב בהן וז"ל למעוטי הדיוטים · וש"מ דס"ל לרש"י דסתמא דגמרא לא ס"ל להא דת"כ אלא דכהן הדיוט א"י להקריב פר העלם דבר ש"צ ומשו"ה אתי שפיר מה שפירש כאן אליבא דר' מאיר דדוקא מרובה בגדים יכול להקריבו ·

דף יג ע"א גמ' שכן נתרבתה אצל ע"ז ביחיד · עיין סוטה (דף ל"ב ע"ב) :

דף יד ע"א גמ' אפילו רבי דענוותנא הוא תנא · עיין סוף סוטה וב"מ (דף פ"ה) : שם כל דאמר מילתא וקא מיפרך ליהוי רישא · עי' בס' באר שבע דאביי הוי סיני וקשי טפי מרבה ולכך אימנוהו ברישא דסיני עדיף ורבה הוה גדול מאביי בחריפות וסברא · ובזה מיושב פרש"י שפירש בפירושו אהא דאמרו אביי ורבא הריני כבן עזאי · דגבי רבה בפ"ב דעירובין פירש בחריפות · וגבי אביי בפרק בתרא דערכין פירש בבקיאות · דעל כל אחד ואחד פירש כפי מעלתו · והנה אע"פ שהן דברים של טעם אבל יש להקשות על זה דא"כ דאביי הוה גדול מרבה בבקיאות אמאי קי"ל בכולא תלמודא הילכתא כוותיה דרבא נגד אביי לבר מיע"ל קג"ם הא סיני עדיף · ומיהו קושיא זו קשה ג"כ אהא דקי"ל בכולא גמרא הלכתא כוותיה דרבה כנגד רב יוסף כדאמר בפרק יש נוחלין (דף קי"ד) הא רב יוסף סיני הוא והוא עדיף : שם מתון ומסיק מאי תיקו · והקשה בס' גור אריה הא לעיל בסמוך אמר דסיני ועוקר הרים סיני עדיף · ותירץ דהיינו דוקא כדמסיק שמעתתא אליבא דהלכתא שמצלת מן החטא כדאיתא בסוטה. וכן מוכח מדתנא דבי אליהו שלמי נדה כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב דהיינו כשמסיק שמעתתא אליבא דהלכתא שמצלת מחטא :

ירושלמי דהוריות פ"ג הלכה ב' אמר רב הונא כל אותן ששה חדשים שהיה דוד בורח מפני אבשלום בנו היה מתכפר לו בשעירה כהדיוט · ג"כ עי' זבחים דף קי"ו וצ"ע : סליק

הגהות בן אריה על מסכת עבודה זרה

מהג"מ זאב בן אריה זצ"ל אבד"ק גאלדינגען וטעלז.

דף ג ע"א תד"ה יום הששי תימה למ"ד כו'. עי' מדרש תנחומא ריש בראשית דאיתא שם מימרא דר"ל דהכא בזה"ל אם מקבלין ישראל התורה שיש בה חמשה חומשי תורה מוטב כו'. מבואר דדריש ה' ה' חומשי תורה ועפירש"י בחומש שהביא ב' הפירושים יום הששי כו' ע"מ שיקבלו ישראל חמשה חומשי תורה ד"א כולם תלוים עד יום ששי בסיון [וי"ל שהוצרך לשני הפירושים דלמ"ד בשבת קט"ז א' שבעה ספרי תורות הם ע"כ דריש הששי לששי בסיון ולמ"ד בשבעה נתנה תורה דריש ה' חמשה חומשי תורה. שמעתי מפיו זללה"ה ועי' מדרש רבה סוף פ"ט דדריש ג"כ דרשא מן ה' דהששי ע"ש]:

דף י ע"ב תד"ה אמר כו' כשנולד רבי כו'. נ"ב עי' במנורת המאור נר ג' כלל א' חלק ב' פ"ב סימן ס"ג המעשה בקצת אריכות: שם ואמרינן נמי בירושלמי. נ"ב פ"ק דמגילה [הלכה יא]:

דף יב ע"ב רש"י ד"ה להתם לו מים חיים לשתות כו'. נ"ב עי' מוסף הערוך ערך נס ה':

דף יד ע"א תוס' סד"ה פירי כו' וזה שמו שיטה. נ"ב וכן הוא בבה"ג הל' ברכות פ"ו ע"ש:

דף כג ע"ב תוס' סד"ה בקשו דע"י שמיר אינו נעשה חלק כו'. נ"ב עי' מדרש שוחר טוב תהלים ע"ח פסוק ישלח בהם ערוב גו' והשמיר כו' ובו חלק שלמה כל אבני מזבח מפני שכתוב בהן לא תניף עליהן ברזל וכו' ע"ש מבואר להדיא שלא כדברי תוס' ונ"ע וע"ע מדות פ"ג מ"ד:

דף כד ע"ב תד"ה מזומרא. וקשה דהא כמה מזמורים כו'. נ"ב עי' זוהר פ' חיי שרה [דף קכג]:

דף כו ע"ב תד"ה ולא מורידין וא"ת הא אמרינן בירושלמי דקדושין כשר כו' וי"ל דבמס' סופרים מפרש כו' כצ"ל: שם ומביא ראיה. נ"ב ומביא ראיה במכילתא מויקח כו':

דף כז ע"ב תד"ה יכול כו' ר' אבא בר זימרא בירושלמי כו'. נ"ב פ"ד דשביעית ה"ב ע"ש ובפרק זה בורר ה"ג ע"ש. ועי' במאור ומלחמות פ' בן סורר ומורה [דבירושלמי שם מסיים בשביעית שם אילו שמע ר' אבא מיליהון דרבנן הוה אכיל לי'. ובסנהדרין שם הגירסא מיזל הוה. ומזה הוכיח בבעל המאור מסיפי' להיפך מדברי התוס' שלא הי' ראוי למסור עצמו וע"ש ובמראה הפנים שם] והתוס' כאן מפרשים סיום הירושלמי הנ"ל כפירוש הפני מראה [בעל אגדת ירושלמי] ע"ש [ועי' ביאור הגר"א ז"ל על יו"ד סי' קנ"ז סק"ג]:

דף לב ע"ב בעין משפט אות ב' מיימון פ"ז מהל' אבות הטומאה ה"א. נ"ב ע"ש ה"ז דפסק דלא כר"י בן בתירא ועי' בכסף משנה שם:

דף לז ע"ב גמ' ועשאן קליות כו' אף אוכל שלא נשתנה מברייתו. נ"ב עי' כריתות דף ה' ע"א:

דף מ ע"א תד"ה מחלוקת כו' איכא נמי איסור דאורייתא כו'. נ"ב ע' תוס' חולין נ"ט ב' ד"ה שאני ושם קי"ב תד"ה הטמאים ובהרא"ש כאן [וע' בפרי מגדים יו"ד סי' פ"ג ש"ד ס"ק כ"ג מ"ש על דברי תו' אלו]:

דף מג ע"א תד"ה אכסדרה. שהאולם הי' פרוץ במילואו כו'. נ"ב עי' רש"י ב"מ נ"ג א' ד"ה ואחד סותם כיון ע"ש:

דף סט ע"א תד"ה אידי כו' ובירושלמי. נ"ב פ' עשירי דתרומות [הלכה ה' ע"ש]:

בראש פ"ב סי' ל"ד והלכתא כוותי' כדאמר כו' ונדפס בצדו תימה כו'. נ"ב ועי' במבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד ועי' בבה"ג בהלכות קצובות דבני מערבא (שנדפס אחר הל' שבועות) [שכתבו שם להלכה פסוקה ג"כ ר"מ ור"ש הלכה כר"ש] ועי' ירושלמי רפ"ג דתרומות ונו"ב ת' יו"ד ריש סי' כ"ו ד"ה ואומר: פ"ג סימן ה' בהג"ה תותבת בולע אסור לחתום בה. נ"ב עי' תוספתא פרק ו': סליק

מראה כהן חדושים והגהות מהגאון וכו' מוהר"ר בצלאל הכהן זצ"ל מו"ץ דווילנא.

דף ג ע"א בתוס' ד"ה יבוא. שנתגיירו ושנפדו. נ"ב נ"ל שנפדו ושנתגיירו וכ"א שם במשנה וע"ע שם כ"ט במשנה דגם שם איתא הכי וע"ע פסחים ס"ט ע"ב במשנה:

דף ו ע"ב בגמ' הלכתא כר' יהושע בן קרחה. נ"ב לכן בארצם משנה יירשו (ישעיה סא) סימן לסימני הלכות שהלכה כר"י בן קרחה משנה ר"ת "מציל מידם "שובו בנים שובבים. [דלקמן ז' ע"ב] "הנראה שתעמוד עמי לערב לקמן ז' "הנשאל לחכם לקמן שם:

דף ט ע"א ברש"י ד"ה ה"ג. כדכתיב בן ק' שנה. נ"ל שם בן ק' שנה: שם ברש"י ד"ה דכמה בצירן לך השתא דתורה נ"ל לך לשני אלפים דתורה: שם ברש"י ד"ה מ"ח שנה שהרי מנין מהא מתחיל. נ"ל שהרי מנין התנא מתחיל: שם בגמ' הרי אלפי פרטי. נ"ל ופרטי:

דף יא ע"א בתוס' ד"ה שלא פסקו. אין זה רבותא. נ"ב עי' בירושלמי פ"ט דב"ב ר' פרידא אוקר לר' יהודה נשי':

דף יב ע"א רש"י ד"ה ה"ג דנימא אסור למכור להם בהמה שדמים הללו כו' דמי כו' שבהמה היום לצורך בני תוכה היא ונקרבים היום כו'. נ"ב נ"ל דנימא שדמים הללו כו' דמי כו' של בני תוכה הן ונקרבים היו כו' ואסורים כו' כצ"ל וכ"ה בתוס' ובר"ן. ובתוד"ה דכוותה כ' שהוא לוקח מהם בשר זו נ"ל שהוא מקבל מהן תמורת בהמה זו כמ"ש ברש"י: ושם בגמ' לא תאו כו' משום בשר נבילה. חסר שם הציון בעין משפט טוש"ע יו"ד סי' קי"ח סעי' י"א: ע"ב בתוס' ד"ה אלא ובעבודת כוכבים נמי לא כתיב אכילה. נ"ב עי' תוס' לקמן מ"ג ע"ב ד"ה אמרו לו: שם בתוס' ד"ה אבל לקמן בברייתא דף מג. ונ"ב נ"ל דף לג והיינו הך ברייתא דפ' אין מעמידין הנ"ל ומ"ש התוס' אמאי לא תלינן דזבן מבע"ה וכו' לכאורה הי' נ"ל דמזבן לב"ה וכו' אמנם בס' לחם סתרים כתב ליישב דברי התוס' בזה בלא הג"ה. ע"ש:

דף יג ע"א בתוס' ד"ה ואם הקדים. נ"ב וע"ע תוס' יומא סו ד"ה ואין:

דף טז ע"א גמ' שא"י להתרפאות ולחיות. נ"ב בתוספתא פ"ב ובירושלמי כאן ובפסחים פ"ד ה"ג ובבכורות ב' ל"ג ולחיות (ועי' רש"י בכורות שם ד"ה משהי לה שכ' לסוף שנה או שתים כו' ובתוד"ה דלא דאפי' מהארכובה ולמטה שרי כו' ע"ש וא"כ לא איירי בטריפה כלל ומ"ש להתרפאות פרש"י התם לעשות מלאכה ע"ש ובפי' המשנה להרמב"ם כאן ובפסחים פ"ד מ"ג) [וא"ש בפשיטות מ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"כ מהל' שבת ה"ג דאין מוכרין שבורה אף דקי"ל דטריפה אינה יולדת כמ"ש בפיה"מ מהל' שחיטה ע"ש. דבאמת י"ל דלא קאסר התם אלא בשבורה שאינה טריפה כמ"ש בעז"ה ועי' מ"ש הגאון בכו"פ סי' נ"ז אות ח' והכמ"ל]: שם בהגהות מהרי"ב ד"ה עיין תוי"ט. ונ"ב עיין בשער המלך פרק כ"א מהלכות שבת ה"ט שדחה לדברי התוי"ט מאחר דאלפסי והרא"ש וכל הראשונים ז"ל גרסי לה ואיך אפשר שיהיה הרמב"ם ז"ל יחיד בדבר זה דלא גריס לה ולכן א"ש דהרמב"ם ז"ל דרבי יוחנן לא פסק כבן בתירא רק בסוס המיוחד לאדם ודלא כרבי עי' בתד"ה אלא אבל בסוס מיוחד לעופות ודאי דלא קי"ל כבן בתירא:

דף יז ע"א בעין משפט באות אלף טוש"ע יו"ד. נ"ב ועוד במיימון פ' כ"א מהל' איסו"ב הלכה כ"ב ובטוש"ע אה"ע סי' כ"א:

דף יח ע"ב בגמ' כלה ונתרלה שמעתי. נ"ב נ"ל כי כלה ונחרצה שמעתי וגו' על כל הארץ: שם קשה היא שתחילתן. נ"ב קשה היא הליצנות: שם אשרי האיש אשר לא הלך לטרטיאות. נ"ב נ"ל אשר לא הלך אחרי מי שלא הלך לטרטיאות וכן הוא בע"י: שם ברש"י ד"ה נשא ונתן משום חשד לגנות. ונ"ב נ"ל משום חשד ולגנות ור"ל דאף במקום שמזבלין קאמרי דאינו אסור רק משום חשד עבודת כוכבים וא"כ אם נתן ונשא מותר משא"כ לר"מ ונ"מ בתרווייהו ועי' רש"א בתד"ה מאי בינייהו לפי' קמא ע"ש:

דף יט ע"ב בגמ' כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין לו. נ"ב דרכיו כ"ה גי' הגר"א ז"ל וכמפורש כן בקרא דנביאים כי אז תצליח את דרכיך ובזה א"ש לכל מ"ש המהרש"א ז"ל בח"א כזה: שם ברש"י ד"ה של ישראל נמכרו למוכרה. ונ"ב נ"ל ברור בעז"ה דט"ס הוא וכן נ"ל של ישראל שעשה ישראל נמכרו לעובדה והוא סו"ד ושל עבודת כוכבים שעשה למוכרה לעבודת כוכבים משתעביד וכן הוא מוכח להדיא לקמן נ"ב דבעי למילף לרי"ש דעבודת כוכבים של ישראל אסורה מיד מעגל ומוכח דשל ישראל הוא שעשה ישראל לעבדה בעצמו וכן מוכח בע"ז ר"ס קל"ט:

דף כ ע"א בגמ' ואף ר"ע וכו'. נ"ב עי' נדרים נ' ברש"י ור"ן ותוס' שם: תוס' ד"ה הרואה. בירושלמי אומר אפי'. נ"ל בירושלמי [בפ' הרואה] אמר שכן אפילו: ע"ב תוס' ד"ה בהמה וי"ל כפ"ה. נ"ב טס"ה ונ"ל לפירוש ר"ת [ועי' לעיל טו בתוס' ד"ה אימור שכתבו כן בשם ר"ת ז"ל דעגלים יש לאסור טפי דוודאי למלאכה קבעי להו וסייחים בוודאי יש לאסור אף לפ"ה שם דבהמה טמאה הוא אבל הכא א"א לאוקמא בסייחים כלל מדקתני רמ"א אין מוכרין להם אלא שחוטה ועי' מש"כ המהרש"א ז"ל דסייחים לאו בדווקא נקטי הכא וכיון דעיקר תירוצא הוא מעגלים ע"כ צריך להגיה לפי' ר"ת וכמש"כ] וכ"כ בפלפלא חריפתא ברא"ש סי' כא דנ"ל לפי' ר"ת מיירי בעגלים וכו' ובתוס' כתב בהיפך והוא טעות עכ"ל: שם ברש"י ד"ה בגדי צבעונין אינון של נשים. נ"ב גי' הב"ח אינן אלא של נשים וכוונת רש"י ז"ל להך סוגיא דפ"ט דנדה דף סה שרצו לגזור בזמן החורבן על בגדי צבעונין ורק התירו לנשים להקל על כתמיהן:

דף כא ע"ב בגמ' תניא רשב"ג אומר לא ישכור. נ"ב נ"ל ובכל מקום לא ישכור וכו' וכ"ה בתוספתא דמכילתין סוף פ"ב רשב"ג אומר בכל מקום לא ישכור וכו': עוד שם לא ישכור אדם שדהו נ"ל הכא ג"כ בכל מקום וכ"ה ג"כ בתוספתא סוף פ"ב הנזכר:

דף כב ע"ב בתוס' ד"ה מוקצה בהגהות מהרי"ב שם נ"ל דתמורה. נ"ב ולפי זה נ"ל בפ' ששי דתמורה ולא בפ"ב דהא אם נאמר שהוא ר"ת כפ"ב הלא בתמורה יש שבעה פרקים:

דף כו ע"א גמ' שמא בציר מתני. נ"ב נראה דנ"ל שמתא בצרי לשני' וכ"ה בילקוט ויצא רמז קל"ג ע"ש בגליון (אך בתוד"ה גירדנא בשם הערוך ז"ל נראה דגרס כגי' שלפנינו):

דף כח ע"ב בהגהות מהרי"ב ז"ל עי' פירש"י שלפנינו וכו'. נ"ב ע"ש בגליון שכתב דאינו מפרש"י אלא לשון התוס' הוא:

דף לא ע"א בגמ' דתניא אחד הלוקח וכו'. נ"ב לקמן ס"א: שם ומפתח או חותם. נ"ב גי' הבה"ג והרי"ף והרשב"א ז"ל ומפתח וחותם ועי' תוס' ד"ה ותרוייהו וגם י"ב וכו': שם א"ר חייא בריה דר' חייא בר נחמני. נ"ב כעין זה לקמן מ"ט וס' לקמן מ"ט הגי' בריה דרבה בר נחמני ולקמן ס' בריה דאבא ונראה דנ"ל כדלקמן מ"ט וסימני הלכות הוא מ'פ'ת'ח והוא ר"ת "מפתח "חותם "פת לקמן מ"ט "מעפית על פי חבית מרותח מדדו לקמן ס':

דף לג ע"א בעין משפט אות י' טוש"ע יו"ד סי' קל"ז סעיף ד'. נ"ב קל"ה סעיף יב בהג"ה וע"ש בש"ך בס"ק ל"ב ודבריו שם צ"ע: ע"ב תוס' ד"ה והילכתא כדאמרינן בפ' כל הבשר. נ"ב נ"ל גיד הנשה ובשו"ת חוות יאיר שאלה נ"ד כתב בכלל רב אחא ורבינא ונ"ע בעבודת כוכבים לג ע"ב עכ"ל ונ"ע עליו שלא זכר ד' התוס' הללו:

דף לד ע"ב בגמ' משום ר"ת ב"ג אף הילק אומן מותר. נ"ב בתוספתא סוף פ"ה גרס רשב"ג ונ"ל דא"ש לפי זה דרשב"ג לטעמיה בזה דשרי לקמן מ' את הגרב כולו וכולן חד טעמא הוא משום דאומן מכיר ויודע דדגים טמאין מקלקלו לטהורין ומרע ליה לארבא וה"נ הך דלקמן איירי שנמלחו בגרב אחד דבכה"ג אין לחוש לתערובת טמאין ועי' לקמן בר"ן ז"ל אלא דצ"ע שהרי באמת מיקל ר"פ שם בחתיכות שוות וע"ש בר"ן ונ"ע: שם בגמ' א"ל רבא עד האידנא מאן נטרה. נ"ב כעין זה כתובות כג ע"א:

דף לו ע"א בגמ' א"כ קרו לן בית דינא שריא. נ"ב כאן נ"ל אות ב' הנרשם בעין משפט סי' קל"ז ועל הא דאמר לקמן ועל משקה בית מטבחיא דכן צריך לציין אות ג' הנרשם בעין משפט סי' קלח:

דף לח ע"ב בגמ' וקיירי מבינתא דרישייהו. נ"ב עי' במפרש לתוספתא פ"ג דמעשרות הלכה ח' ע"ש: שם תוס' ד"ה מ"ד אין נסקלות. נ"ב עי' במלחמות פ"ד דביצה ד"ה והא דת"ר אין סומכין וכו':

דף לט ע"א בגמ' אינן צריכין לקבל וכו' דברי ר"מ. נ"ב בתוספתא דדמאי פ"ב הלכה יב הגירסא הרי הן בחזקתן עד שיחשדו וכ"ה גי' הרמב"ם ז"ל בפ"י מהל' מעשר הלכה ג' אמנם בבכורות ל' הגמ' כמש"כ כאן וכ"ה ברמב"ם ז"ל בפ"י מהל' מטמאי מו"מ כ"ו ולכאורה יש לתמוה דאיך פסק כר"מ לגבי ר"י ואמנם באמת בתוספתא שם הגירסא בת"ק בסתם ובמקום ר"י רשב"א וזה שכתב הכ"מ שם דפסק כת"ק ואמנם בסוגיא דבכורות גרסינן במקום ר"י ר"מ אומר ובת"ק בסתם ואולי י"ל דהרי תנאי איכא באמת אליבא דר"מ דת"ק אליבא דר"מ ס"ל דא"צ לקבל ורשב"א משום ר"מ ס"ל דצריך לקבל והך דבכורות אתיא כרשב"א משום ר"מ בתוספתא: שם ברש"י ד"ה חמרא דימא כל שיש בים יש ביבשה נ"ל כל שיש ביבשה יש בים: בתוס' ד"ה כהס ולמאי דפרישית לעיל. נ"ב לעיל דף לב ד"ה והא הכא: ע"ב בגמ' ולא חלב ולא מלח. נ"ב גי' הרי"ף והרמב"ם ולא חתיכת דג ועי' בתוס' ד"ה ימ"ח בשם התוספתא:

דף מ ע"א א"ל ר' פפי כי שרי ר"ה ב"ת בצירן כו' א"ל ר' פפא כי שרי ר"ה ב"ת אפילו בגופן ולא אסרינא דקא"ל ר' פפא ולא שרינא דאר"י משמיה דעולא כו' ד"ה עד שיהא ראש ושדרה ניכר של כל אחד ואחד. נ"ב נ"ל דכ"ז ט"ס הוא ובמקום ר' פפי נ"ל ר' פפא ובמקום ר' פפא נ"ל ר' פפי וכן הוא בבעל הלכות גדולות סוף הלכות יי"נ ובנ"ל א"ל ר' פפא כי שרי ר"ה ב"ת בצירן כו' א"ל ר' פפי כו' אפי' בגופן ולא אסרינא דקא"ל ר' פפי ולא שרינא דאר"י משמיה דעולא כו' עד שיהא ראש ושדרה ניכר וא"ר פפא הילכתא עד שיהא ראש ושדרה ניכר של כל או"א כנ"ל וכ"ה בבה"ג שם ע"ש [ולגי' שלפנינו תקשה לכאורה דר' פפא אדר' פפא דכיון דמשמע בסוגיא דמדמינן הך דלעיל דלא שרינן גופן עד שיהא היכר סימן בכאו"א וה"נ לא מהני למשרי גופן ע"י קלפי דמשתכחי באחריני או כדופני הספינה (כמ"ש ברש"י ותוס' והר"ן) וא"כ כיון דרב פפא גופא פסק הילכתא לעיל דבעינן שיהא ראש ושדרה ניכר של כל או"א היכי אמר הכא דאפי' גופן שרי ר"ה ב"ת ע"י קלפי דאשתכח באחריני. ועוד דלעיל לא אמר עולא הך סיומא דשל כל או"א כלל רק ר' פפא הוא שהוסיף על דבריו כן. אלכן נ"ל כמ"ש בעז"ה. וא"ש דר' פפא לטעמיה בזה וכגי' הבה"ג ז"ל] ועי' בר"ן ז"ל בזה: ע"ב בגמ' דהא אישתרוקי. נ"ב נראה דלמאי שפירש הר"ן ז"ל במשנה לעיל צריך להיות בגמ' כאן קמ"ל דהא איתא [ור"ל דמעלמא קאתי] אישתרוקי הוא משתרקי כלומר שהיו נופלין מהעליון ולא היו נדבקין וע"ש בחידושי מהר"מ ז"ל בגליון: שם ובעומדין על כסיסן. נ"ב יש גורסין בעומדין וכ"ה ברי"ף וברא"ש ועי' במל"מ שהאריך בזה:

דף מא ע"א בגמ' מיהו נ"ל הוא ניהו וכ"ה בתוי"ט:

דף מב ע"א תוס' ד"ה עובד כוכבים וקשיא לרשב"ל. נ"ב ר"ל דר"י אקשי לרשב"ל גופיה. ונ"ל בתוס' מדלא משני רשב"ל שאני התם וכו': ע"ב בגמ' הבוחש לשם ימים וכו' נ"ב בחולין דף מ' איתא לשם הרים לשם גבעות לשם נהרות ומוכח שם בהדיא דגרסינן בברייתא לשם הרים מדמשני התם הא דאמר להר הא דאמר לגדא דהר ובזה תבין מש"כ רש"י הכא לשם הרים לשר הממונה וכו': עוד שם מנקיט רב ששת. נ"ב ורב ששת היה בקי במשניות וכדאיתא בעירובין ס"ז דר"ח מרתען שפוותיה ממתנייתא דרב ששת ע"ש:

דף מד ע"ב בהגהות מהרי"ב תוספתא פ"א נ"ל תוספתא דמכילתין פ"ו ושם ליתא בית זה רק שור זה ונ"ל עוד בתוספתא תמורה פ"ד ושם איתא גם בית זה לעבודת כוכבים אבל כוס זה לא נזכר שם ועי' תמורה דף כט בדין מוקצה לעבודת כוכבים וברש"י שם וברמב"ם פ"ד מהל' איסורי מזבח ה"ד ובלח"מ שם ובתוס' לעיל כב ד"ה מוקצה ע"ש:

דף מה ע"א תוס' ד"ה אלהיהם שיהא תלוש שעליהם. נ"ב וכר"ן איתא אבל תלוש וכנ"ל: עוד שם בתוס' דודאי לאו עבודת כוכבים נינהו. נ"ב עי' ברא"ש בפ"ב דחולין סי' יג שכ' בשם הר"י ז"ל עצמו דמחובר מקרי עבודת כוכבים אלא דהפ"ה אין תקרובתן אסור ונ"ע דמלבד שיסתור דברי הר"י סותרים זה את זה דכאן הוכיח ר"י דלאו עבודת כוכבים מקרי אבל גם בעיקר הדין צ"ע דברי הר"י שם דכיון דעבודת כוכבים מקרו וודאי יש לאסור תקרובת ואולי יש להגיה שם ברא"ש וכן פירש ר"י דמחובר לא מקרי עבודת כוכבים ואין תקרובתו אסור ועי' בב"י יו"ד סי' ד' ונ"ע: ברש"י ד"ה ומה שעליהם גזה"כ הוא שהרים וגבעות וכו'. נ"ב לפי מה שמחק הרש"א נ"ל אבל תלוש שעליהם כתלוש וכו' וכ"ה בר"ן ז"ל ואמנם יותר נראה כמש"כ הב"ח וא"צ למחוק רק ד' תיבות עבודת כוכבים מיהו הוו ונ"ל ג"כ אבל התלוש וכו': שם ברש"י דתניא לקמן וכו'. נ"ב דף מו ע"א: ע"ש ברש"י משום האי טעמא ונ"ב בר"ן איתא הייט טעמא: ע"ש חייב דהוי נ"ל ומשו"ה חייב דהוה וכו':

דף מו ע"ב בתוס' ד"ה גדעו שאם נתכוין העובד כוכבים לעוקרו. נ"ב נ"ל לעיקרו: עוד שם דומיא דעפר דחפר. נ"ב נ"ל דומיא דקרקע דחפר בה וכו' לקמן נ"ד: שם בתוס' ד"ה והוא. נוטל מה שחידש. נ"ב עי' היטב בשו"ת רמ"א ז"ל שאלה קי"ד ובמה שהאריך בד"ז השואל שם בסי' קי"ג והגאון הרמ"א ז"ל ביאר לו דבריהם ז"ל בסי' קי"ד ע"ש באורך:

דף נ ע"ב ברש"י ד"ה שבר מקל לא מצי למידק. נ"ב נ"ל למימר וכן הוא בר"ן:

דף נא ע"ב ברש"י בד"ה עובדיה אי יהבינן להו שכר. נ"ב נ"ל שכר טובת הנאה וכו' וכ"ה בר"ן:

דף נז ע"א בתוס' ד"ה אי אשכחנא דשרי ר' שמעון אף בשתיה. נ"ב עי' לעיל ע"ב תוס' ד"ה לאפוקי: ע"ב בתוס' ד"ה עד. כדאמר שמואל ונרשם בצדו בהגהות מהרי"ב ז"ל דנ"ל עולא. נ"ב הנה לפי הנראה דאף דבאמת כ"ה להדיא שם עולא מ"מ יש להבין לכאורה דא"כ באמת למ"ל להר"י ז"ל לדחוקי בהכי ולשני בפשיטות דשמואל כרשב"א דהתם דס"ל באמת דעבד אתה מל בע"כ וע"ש. אבל באמת אין צורך להגיה כאן בתוס' שהרי מוכח להדיא דגם שמואל עצמו דאמר התם המפקיר עבדו אין צריך גט שחרור ע"ש ע"כ ס"ל כרבנן דרשב"א וכעולא וכן ריב"ל דהכא נמי משמע דס"ל כעולא מדאמר שם ולא רצה למול [אמנם מדקאמר ריב"ל בגיטין (ל"ט) המפקיר עבדו צריך ג"ש אלמא דג"כ כרשב"א ס"ל דעבד אתה מל בע"כ] וא"ש הכא דלטעמיה אזיל בפשיטות לשיטת הגאונים בתד"ה לאפוקי דריב"ל ג"כ כשמואל ס"ל. וע"ש ביבמות בתד"ה אלא. ונע"ק לפי זה דא"כ רב דפליג ע"כ אדשמואל הכא יפלוג בסברות הפוכות עם שמואל דרב ע"כ ס"ל דעבד אתה מל בע"כ מדפליג בהך דהמפקיר עבדו בגיטין ל"ח וס"ל דצריך ג"ש וע"כ דכרשב"א ג"כ ס"ל ואכמ"ל [א"ה רצונו לומר דשמואל דס"ל דאי אתה מל בע"כ מ"מ ס"ל דבעינן דישתקע שם עבודת כוכבים ומטעם דאימת רבו עליו וכמש"כ התוס' כאן ואלו רב אף דס"ל דיכולין למול בע"כ [בזמן הבית אבל האידנא כל דינים הללו בטלין דקיי"ל דדינא דמלכותא דינא] מ"מ לא בעינן דישתקע:

דף נח ע"ב בתוס' ד"ה אלא. אסור בהנאה מדר' יוחנן. נ"ב לקמן פירש"י מדרי יוחנן דאמר לא והכריז כו' והיינו מיין שמזגו נכרי. ועי' בתוס' בד"ה שמשכו שכתבו דמשום קנסא הוא ועכ"פ צריך להגיה או בד' התוס' כאן או בד' רש"י לקמן:

דף סב ע"ב ברש"י ד"ה כאן יצא זה שמחוסר קבורה ותליסה. נ"ב נ"ל קצירה וקבורה וע"ש: שם בתוס' ד"ה יוסי. כדתניא בתוספתא וכו' אחד עשירים אוכלים. ונ"ב שביעית פ"ח ה"ג ואמנם גי' הרמב"ם ז"ל בפ"ז ה"ג מהל' שמיטה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור. וע"ש בכ"מ ומתוך קושית התוס' כאן יש להכריח כגי' הרמב"ם ז"ל דהשתא ניחא שפיר דאתיא בפשיטות הך סוגיא כר' יוסי:

דף סד ע"א בתוס' ד"ה מסתברא וכו' הייתי כשדעתו לקנות. נ"ב כשדעתו לתאר ולקנות עוד מהדמים עובדי כוכבים כנ"ל: ע"ב בתוס' ד"ה אין מקפידין. לפי שאינו מקפיד על מגע עובדי כוכבים: בא"ד שאין העובדי כוכבים רגילין לכנוס בתוך החנות. נ"ב בתוך החנות של ישראל וכ"ה בר"ן: בא"ד ועוד בשל סופרים הלך אחר המיקל בסתם יינם. נ"ב וסמכינן על הך לישנא דאמרי לעיל דאפי' בסתם יינם שרי בשתיה וכ"ש במגען כנ"ל וכ"ה בר"ן:

דף סה ע"א בתוס' ד"ה מאונה לאונה. נ"ב עי' נזיר דף ז' ברש"י ד"ה וליהוי כל אונה ואונה:

דף סז ע"ב בגמ' אין והתניא. נ"ב בתוספתא דתרומות פ"ז ושם איתא אחד נותן טעם לשבח ואחד נ"ט לפגם ועי' היטב בתוס' סוכה דף כ' ד"ה אחת קטנה ומה שנרשם שם בגליון:

דף סט ע"א רש"י ד"ה נפל. ואין הסרך מפיגו לתת בו טעם. נ"ב נ"ל לתת בו טעם לפגם וכ"ה ברש"י שברי"ף (ודלא כמהרש"א ז"ל בתד"ה איבע"ל ע"ש):

דף עה ע"א ברש"י ד"ה מדיתן. ועל משנה זו. נ"ל ועל ברייתא זו: ע"ש שא"ל אפר לגת. ונ"ב נ"ל דנ"ל לגת שאינו מזופף [ור"ל כרבא לעיל ע"ד בלישנא קמא דאפילו דרך בה עובד כוכבים באינו מזופף בסדחה סגי ובזה מיושב קושיית התוס' לעיל ד"ה הגת די"ל דאע"ג דסברייתא דהגת מיירי באינו מזופף ס"ל לרבא דקיי"ל כהך ברייתא דפליגא דשרי באינו מזופף בסדחה גרידא ובזה אין סתירה מש"כ הר"ש ז"ל בסוף טהרות והתוס' בנדה דגרסי' בנוסחא דילן בתוספתא מנגבן די"ל דתרווייהו אמת דבתוספתא מיירי במזופף [וכן הא דרבא לעיל דנעוה ארתחו אין צריך לדחוק ולאוקמי בשל חרס כמש"כ הרא"ש ז"ל בסי' ל"ג ע"ש אלא י"ל בפשיטות דבמזופף מיירי התם] וכמשנה דילן גת וכו' שזפתה וכו' והכא איירי בברייתא זו באינו מזופף ובזה פסק רש"י ז"ל כלישנא קמא דרבא הנ"ל. ובזה א"ש ג"כ דלא תקשה מהא דרב אשי דבתרא הוא דס"ל לעיל ס' בעובד כוכבים דנגע במעצרתא דבעוסה ע"מ להספית בעי ניגוב ועי' רש"י ותוס' שם דנ"ע ולפי מש"כ י"ל דעובדא דהתם בגת מזופף איירי ובתוס' כדה ס"ה לא הקשו על רש"י אלא מברייתא דלעיל הגת וכמתן וכו' ולא הקשו ממשנה שלמה דילן דגת שזפתה משום דוודאי לא איירי רש"י רק באינו מזופף וכמש"כ. ובאמת לפי מש"כ התוס' לעיל דבגת שהיה מתחילה ביד עובד כוכבים מודה רבא דאפילו באינו מזופף בעי ניגוב א"כ לק"מ גם מברייתא דגת ומתן דמיירי בשל עובד כוכבים וכמש"כ התוס' בנדה בשם התוספתא ע"ש: ע"ב גמ' פליגי בה ר' אחא ורבינא כו'. נ"ב בילקוט מטות סי' תשפ"ג איתא רבה ורבינא ע"ש (ובהכי א"ש בפשיטות הא דפסיק הילכתא כסופו לחומרא. ועי' בריטב"א ז"ל כאן ובתוס' לעיל ל"ב ד"ה והילכתא ובשו"ת חות יאיר סי' נ"ד בעלים עינו ז"ל מד' התוס' הנו' ולא הזכיר גם סוגיא זו. אך לגי' הילקוט א"ש בפשיטות כמ"ש בעז"ה: סליק בס"ד

פורת יוסף מאת הג"מ יוסף שליט"א חופק"ק ווילנא.

דף ב ע"א תוס' ד"ה לפני אידיהן ג' ימים. זמנין דתני מניינא בסוף כו' וזמנין דתני מנינא ברישא. נ"ל די"ל דמש"ה תנא הכא מניינא לבסוף משום דאי הוה תנא ג' ימים לפני אידיהן ה"א משום דאזיל תיכף ומודי אבל לאזיל ומודה לאחר זמן לא חיישינן ע"כ תני לפני אידיהן ג' ימים לסורות דהטעם הוא דלמא אזיל ומודה ביום אידם וכפרש"י ז"ל וכולהו משום דלמא אזיל ומודה לעבודת כוכבים ביום אידם וכזה יש להבין הא דקאמר ר' ישמעאל לקמן (דף ז:) שלשה לפניהם ושלשה לאחריהם אסור ולא אמר לפניהם שלשה כמו הכא משום דר"י ס"ל דהטעם הוא דבאותם הימים גופה אזיל ,ומודה דבלאחריהם נ"ל דלמא אזיל ומודה ביום אידם אלא משום דעדיין שם עבודת כוכבים שגור בפיהם ולכן היפך הלשון ועיין בר"ן : שם תוס' ד"ה אסור לשאת ולתת עמהם כו' מתוך לשון הקונטרס משמע דלאסור אף במקח וממכר. המהרש"א ומהר"ם דחקו מהיכן משמע זה מפרש"י . ונ"ל דדייקי מלשון רש"י ז"ל שכתב וכולהו משום דאזיל ומודה משמע שכולן שוין וחד טעמא למקח וממכר ולהשאיל ולשאול מהם מש"כ לפירוש ר"ת דמקח וממכר משום תקרובת ולהשאילן משום אזיל ומודה : ע"ב גמ' וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה . הא דאמרי דוקא שיתעסקו בתורה נראה משום דאמרינן סוף כתובות כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וקאמר התם דע"ה אכים שעושים פרקמטיא לת"ח ע"ש אבל לא משום מצות אחרות ע"כ גם כאן לעתיד הם אומרים שסייעו לישראל לעסוק בתורה : שם רש"י ד"ה וסופריה וחכמיה. נ"ע דהא סוף סוטה איתא מיום שחרב בית המקדש שרו חכימיא להוי כספריא וספריא כחזניא משמע דספריא קטנים מחכמים ועיין קידושין (דף ל) לפיכך נקראו הראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה :

דף ג ע"א רש"י ד"ה שלא נחשד על הגזל כו' ונתן הדר בבית חמיו כו'. לכאורה הוא מיותר ואפ"ל משום דבכולהו שפיר מביא ראיה מנמרוד שהפיל אברהם לכבשן ואעפ"כ לא עבד משא"כ מיעקב שלא גזל הא י"ל דלא היה נצרך לגזל ע"כ הוצרך ז"ל לומר דחתן הדר בבית חמיו אי אפשר שלא יצטרך לאיזו כלי וגם הוא מורה היתר שהוא חתנו ואעפ"כ לא מצא כו לבן מכליו א"כ ראיה גדולה היא שהרחיק את עצמו בתכלית ההרחקה : ע"ב גמרא ומי מקבלינן מנייהו. הא דלא מקשה על הברייתא מהפסוקים גבי דוד ושלמה שנתגיירו הרבה אפ"ל דלא היו אלא גרים תושבים והא דאין מקבלין היינו גרי צדק אבל הכא דקתני ומניחין תפילין וציצית א"כ משמע דהם גרי צדק דמסתמא ס"ל כר' יוסי כרבנן לקמן (דף סד) דגר תושב היינו שקבל על עצמו שבע מצות ולא יותר :

דף ה ע"א תוס' ד"ה וצריכה פי' לכתוב חטאה וקבלת תשובתם. עיין במהר"ם שדחק וי"ל דקשה לתוס' דהם על המעשה א"כ לא צריך רק חדא למאי מיבעיא ליה תרתי ודו"ק :

דף ו ע"א תוס' ד"ה אלא ש"מ הן בלא אידיהן ש"מ. תימה לי אמאי לא קאמר מתניתין נמי דיקא דהן בלא אידיהן דאי ס"ד הן ואידיהן לתני לפני אידיהן שני ימים כו'. וי"ל דלהכי לא פשיט ממתניתין דאפ"ל דהתנא רצה לכלול אידיהן ולפני אידיהן ביחד להודיענו דשניהם שוין דהא בע"כ איכא פלוגתא דר' יוחנן ס"ל דנשא ונתן אסור וא"כ להכי כלל התנא שניהם להודיע דכמו באידיהם אסור כן גם בלפני אידיהן אסור ור"ל דס"ל מותר היינו למאי דמסקינן בלא אידיהן אבל אי הוה ס"ל הן ואידיהן בודאי שוין וא"כ לא קשה קושית תוס' דמדלא תני יום אחד לפני אידיהן ממילא מוכח דהן ולא אידיהן דדלמא תנא הכי לגלות דשוין : ע"ב גמרא לנכוש לו אדום ונכשו שחור שחור ונכשו אדום. אפ"ל דמש"ה קתני תרתי משום דקי"ל שחור אדום הוא אלא שלקה א"כ לכאורה ה"א דשחור הוא בכלל אדום והוי כמו כסא נאה ועשאו כעור לכן תנא תרתי חדא להודיעך כוחו דר"מ וחדא להודיעך כוחו דר"י :

דף ז ע"א תוס' ד"ה ספיקא כו' תימה נ"ל למיפשט משום סתם בלא"ה מסקינן ר"מ ור"י הלכה כר"י . וצ"ע לדידי דהא ר"ה תלמידיה דרב ועיין בתוס' גיטין (דף יב:) ד"ה ור"ס ורב הא לית ליה הני כללי בעירובין (דף מו.) וכדפריך הגמרא שבת (דף קכח) והא ר"ה תלמידיה דרב ורב כר"י ס"ל עש"ה :

דף ח ע"א גמ' ריב"ל אמר קלנדא אסורה לכל היא. לכאורה הלשון קשה מאי לכל הו"ל למימר דגם למשועבדים אסורה ואפ"ל דהכוונה היא משום דהר"ן ז"ל הביא הירושלמי דמחלוקתם היא דגם המשועבדים [illegible]

[illegible] נתגייר ועיין כתובות (דף יא) בתוס' ואע"פ שצריך טבילה אפ"ל דטבל ג"כ :

דף יא ע"א תוס' ד"ה ואי תוקה כו' ומיהו הא ל"ק דאפ"ל דרבנן דמתניתין היינו ר"י . פי' משום הכי מקשה בגמ' דס"ל דמסתמא רבנן דמתניתין היינו ר"י דהתם בעל מחלוקת דר"מ היינו ר"י :

דף יב ע"ב גמ' מאי סכנה סכנת עלוקה מסייע ליה לר"ח. לכאורה לפי מה שכתב הר"ן בע"א דאמר אבל מעיין דאיכא סכנה דלאו סכנה גמורה אלא דיכול לבא לידי סכנה א"כ מאי קאמר מסייע לר"ח מדאמר מפני הסכנה דמותר להחם חמין בשבת דזה הא אינו מותר אלא בסכנה גמורה ובריית' אפשר דכוונתו גם דיכול לבא לידי סכנה אם יבלע עלוקה ואפשר דלשון מפני הסכנה משמע סכנה גמורה ועיין ב"מ (דף ע:) דדייקי כה"ג מלשון מפני שהוא רבית דמשמע רבית גמורה ואפ"ל דזהו כוונת רש"י ז"ל ד"ה להחם לו דסכנת נפשות היא דקתני דמו כראשו דלהכי הוסיף דמו כראשו משום דמדתני מפני הסכנה ס"ל דאין ראיה כל כך כמו שכתבנו אבל מלשון דמו כראשו משמע ליה לרש"י ז"ל דהוא סכנה גמורה אע"פ שבפרק ערבי פסחים קאמר התם כמה זמנין דמו כראשו אע"פ שנראה דאינה סכנה גמורה:

דף יג ע"א גמרא בבה"ק ס"ד טומאה דאורייתא היא. נ"ע דהא איתא ברכות (דף כ:) מדלגין היינו על גבי ארונות מ"ט רוב ארונות יש בהן פותח טפח ואפ"ל דאפילו ספק טומאה ברה"ר לכתחלה אסור וכדלקמן (דף לג:) הא מיא בנהרא זילו טבילו וכן כאן : שם ברש"י ד"ה מהנה כו' א"כ הוא יהיב ליה לבעל המעות מסחורתו שעושה שם ועיין בנדו שהגיה מספר ל"ם א"כ וי"ל דצ"ל א"נ רק במקום לבעל המעות צ"ל בעל המעות ופי' דלפי' ראשון המעות הם של הכומרים ולפי' השני המעות הם של החנונים רק החנויות הם של הכומרים ובעל המעות נותן מסחורתו לכומר עבור החנות ועיין בל"ם : ע"ב במשנה ובזמן שהוא בפני עצמו קוטע אצבעו ומוכר לו . בתוי"ט הקשה הא איכא צער בע"ח ותירץ בגליון מהא דאיתא (בדף יח:) ואם לקח ביריד בהמה תעקר וכתבו התוס' שיש כח בידי חכמים לעקור דבר מן התורה ע"כ ולא ידעתי מה שייך זה לכאן דהתם רצו חכמים לאסור ע"כ עשו כן משא"כ הכא מי הכריחו למכור לעובד כוכבים כדי שחכמים יתירו לו לקטוע אצבעו ולעבור על צבע"ח הו"ל למימר שאסור למכור יש לו אצבע קטוע כמו שאסרו כמה דברים למכור לגמרי : שם תוס' ד"ה ה"נ ואידך דמפרש כו'. ואפ"ל דס"ל דגם בבהמה שייך לומר דהכניסו לקדושה וכדאיתא ריש בכורות וצריכא דאי תנא לוקח משום דמייתי לה לקדושה ועיין שם בפרש"י שעובדת בשבת וזה שייך בכל הבהמות ואפשר דהתוס' אזלי לשיטתי' דמפרשי שם דמייתי לה לקדושת בכורה וזה לא שייך בכל הבהמות אלא בבהמה טהורה ובחמור והכא קתני סתם לוקחים מהם בהמה משמע אפילו סתם בהמות טמאות :

דף טו ע"א תוס' ד"ה ישראל כו' ועוד כו' אדדייק מסיפא כו' לידוק מרישא . ולכאורה היא קושיא עצומה על פירוש רש"י ז"ל וגם הא מרישא הראי' יותר חזקה שאין להשוכר קנין כלל משא"כ מסיפא עדיין יכולין לומר שיש לשניהם קנין ע"כ אין יכול להאכילה ואפשר לתרץ דמרישא ה"א דשכירות קניא אבל הכא דאם יקנה הישראל לא יוכל להאכילה כרשיני תרומה ניחא לי' להשוכר דליקום הפרה ברשות המשכיר הכהן כדי שיוכל להאכילה כרשיני תרומה וכמו שפרש"י ז"ל דניחא לתרווייהו ואשכחן כה"ג ביצה (דף מ:) שמואל אמר הנא דאמרי אפילו לרבנן ע"כ לא אמרו רבנן התם אלא דניחא לאינש דניקום תורא ברשותו דבעל חצר דאי מזיק לי' לא מחייב אבל הכא מי ניחא לי' לאינש דניקום פירא ברשותי' דחברי' אבל מסיפא מוכח שפיר :

דף יט ע"א גמ' ר"ש ברבי אמר ליתי לן ספר תהלים . קידושין (דף לג:) אמר ר"ש ברבי שני חומשים שניתי לו בתהלים ולא קם מקמאי :

דף כ ע"א תד"ה ר"י אומר כו' תימה לר"י . הר"ש אלגאזי הקשה למה לא הקשו התוס' על ר"מ ול"נ דהא קאמר הגמרא ומתנת חנם גופה פירוש דדרש מלא תחנם תנאי הוא פירוש דלר"מ אית לי' דמותר לתן להם מתנת חנם ודריש הפסוק לשאר דרשות משא"כ לר"י דמשמע מהגמרא דהברייתא ס"ל כר"י שפיר מקשו התוס' דלר"י נ"ל תרי קראי ועיין לקמן (דף סד:) הכ"ע דעביד בחנם ור"י היא כו' מדר"י נשמע :

דף כא ע"א תוס' ד"ה אף במקום שאמרו להשכיר . המהרש"א ז"ל כתב דבמכירה כיון שקנוי לעכו"ם לא שייך כלל איסור דלא תביא והקשה עליו הר"ש אלגאזי דהא לעיל (דף טו:) קאמר הגמרא ואה"ד שכירות קניא כו' שאני עבודת כוכבים דהחמיר כו' אלמא אע"ג דקניא מ"מ אסור ולא ידעתי מאי קשה לי' דה"פ אע"ג דבכל מקום שכירות קניא מ"מ לגבי עבודת כוכבים דהחמיר שכירות לא קניא וכן משמע פסחים (דף ו:) דפריך הגמרא למימר דשכירות קניא והא תנן אף במקום שאמרו להשכיר כו' שא"ה כו' מנוי בידך ולכאורה אמאי לא שני התם נ"כ שאני עבודת כוכבים דהחמירו אלא משום דפירכת הגמרא כך היא למימרא דשכירות קנה גבי חמץ דהחמיר דלאסור ג"כ בב"י והרי התם לא קני שכירות משום דהחמיר ועיין בהרא"ש בכאן שכתב דבזמן הזה שאינו יכול להוציאו מביתו גם בשכירות מותר משום דקני משמע דהיכי דקני לגמרי בזה ודאי ליכא איסורא :

דף כו ע"א גמ' ליהוו הני אינשי בשמתא. פרש"י ז"ל לפי שהי' אדם גדול ושמתי' תיילא לייטינהו בשמתי'. נ"ל דהכוונה משום דאיתא נדרים (דף ז:) ההיא איתתא דאתיא לקמי' דרב יהודה אמרה לי' שמואל רבך כו' א"ל לבזויי קאתית תיפוק בשמתא ע"כ אמר גם כאן בשמתי' דרב יהודה הנ"ל משום דבזוהו וקרו לי' רמאה :

דף כז ע"א גמ' ריו"ח אמר המול ימול . בספר לחם סתרים הקשה דל"ל דריו"ח קאי על רב שהוא רבו של רב וצ"ע חולין (דף נה:) כולהו שני דרב הוה שלח לי' ר' יוחנן לרב לקדם רבינו שבבבל ושם (דף נד.) א"ר יוחנן ולא נהירנא לאותו תלמיד (על רב) ששימש את רבי רבה והשלשים כל אותן שנים שהי' בישיבה הייתי אני בעמידה וגם מפרש שם מילתא דרב :

דף כח ע"ב גמ' אמ"ל רשב"י מאן נייח ליהודה מחיל שבי. עיין בגירסת רש"י נ"ל די"ל משום דאיתא שבת (דף לז:) דר' יהודה משהו לי' ואכיל אמ"ל בר מני' ופרש"י רגיל לאוחזו חולי בולמוס ואיתא יומא (דף פ:) דסימני בולמוס עיניו כהות ולכן לשיטתו הוא חולי שיש בו סכנה אבל לרשב"י סבר דזה נקרא חילול שבת ולכן קראו ר"י מחיל שבי ור"י השיב אטו דידי הוא דמר שמואל וקי"ל דתלמיד חכם דמורה הלכה אם קודם מעשה בא שומעין לו ואי לאחר מעשה אינו שומעין לו יבמות (דף עז.) ע"כ אמר דשמואל הוא ר"ל דהא שמואל ובית דינו קיים ויכולין לשואלו וגם מביא המעשה דמזה מוכח כדבריו וכדאיתא יבמות (דף נח.) עש"ה :

דף כט ע"ב גמ' א"ל היאך אתה קורא. כה"ג תוספתא פרה (פ"ט) וצ"ע ששאל לו דבר אחד שני פעמים ועיין לקמן (דף סה:) תוס' ד"ה איתיבי' :

חשק שלמה מהג"מ שלמה הכהן שליט"א מו"ץ דווילנא.

דף ב ע"א תוס' סד"ה ולפרוע מיהו בכ"ע חשיב כמציל מידם שכ"פ אובדת אפי' במשכון. נ"ב דר"ל אב הוא מלוה ברבית וכן מבואר ברא"ש וירושלמי דאמר דאין מלוה אובדת במשכון מיירי במלוה בלא רבית כן צריך לפרש דבריהם דאל"כ תקשה מהירושלמי . וכ"כ הגר"א ז"ל בביאוריו ליו"ד סי' קמ"ח ס"ק ה' :

דף ג ע"א רש"י ד"ה ואליהוא ב"ב ל"ג דישראל הוה כדאיי' בב"ב ט"ו . נ"ב בירושלמי סוטה ספ"ה פליגי תנאי בהכי דר"ע א' אליהוא זה בלעם בן ברכאל שבא לקלל ובירך כו' ממשפחת רם מן ארם כו' ורא"ב"ע א' סתם דאליהוא זה יצחק ממשפחת רם בן אברהם ע"ש . וא"כ א"ל למחוק כאן ואליהוא ב"ב [וכ"ה בר"ת] די"ל דהכא כר"ע דהוא בלעם ולהכי בב"ב שם דקחשיב לבלעם כאנפי' נפשי' התם בז' נביאים וא"כ ע"כ דאליהוא דחשבינן נמי התם נ"ל דס"ל דהוא יצחק . ומשו"ה פריך שם בפשיטות וליטעמיך אליהוא ב"ב לאו מישראל הוה והכתיב ממשפחת רם (ופי' רש"י בשם א"ד דרם הוא אברהם . ובאמת כ"ה בירו' הנ"ל לרא"ב"ע כמ"ש) משום דרם ליכא לפרושי אלא על בלעם או על יצחק כמ"ש . אבל הכא י"ל בפשיטות דס"ל דהוא בלעם ואתיא כר"ע בירושלמי הנ"ל וכמ"ש בעז"ה :

דף ז ע"ב רש"י ד"ה בגולה אין כו' . ולקמן דף י"א ע"ב פירש"י הטעם משום דאין אנו יכולים לעמוד על עצמינו כו' [ועי' בהגר"א יו"ד סי' קמ"ח ס"ק ח'] ועי' ר"ן דמתחלה הביא טעם הראשון בסתם ואח"כ הביא טעם השני בשם רש"י ומשמע מלשונו דטעם הראשון אינו מפירוש רש"י כו' וצ"ע :

דף ח ע"ב רש"י ד"ה בחנות מקום בהר הבית וחנות שמו . נ"ב בסנהדרין דף מ"א פרש"י מקום היה בירושלים וכן שמו ובר"ה דף ל"א פרש"י דחנויות ממש עשו להם בהר הבית :

דף ט ע"ב רש"י ד"ה ונטפי חדא כו' ומאן דמני לשני חורבן כו'. אבל שיטת הרמב"ם דהבית חרב בשנת ת"ך וכמו שפרש"י הכא אבל הא דאמרינן ומוצאי שביעית היינו שנה שאחר החורבן היה מוצאי שביעית ומשום שהיה בסוף שנת השמטה קרי ליה מוצאי שביעית ולא גרים כאן בגמ' ניטפי חד שתא וע"פ שיטתו יתורץ מה שהקשו התוס' על ב' הפירושים ודעתו שם עוד דהא דאמרינן ונשקול ממאה תרי אתי ג"כ לרבנן דלאחר חורבן גם רבנן מודי דשנת נ' עולה לכאן ולכאן משום דלאחר החורבן לא מנו יובלות לקדש שמיטין והיא דעת הגאונים ז"ל ולא כפירש"י כאן :

דף יב ע"ב תוס' סד"ה אבל לקמן בברייתא (דף לג) כצ"ל והיא הברייתא דפרק אין מעמידין שהקשו עלה התוס' מתחלה :

דף יג ע"ב גמרא לאפוקי הכא כו' . עיין בגליון הש"ס להגאון מוהרע"א זצ"ל וכבר הקדימו בקושיא זו הגאון מהרי"ט אלגזי ז"ל על הלכות בכורות להרמב"ן ז"ל בפ"ה דבכורות ותי' יפה דגבי בכור שאני דקדושתו לאו משום הקרבה בלבד רק משום דהוא ממתנות כהונה ואסור לשוחטו באיטליז והך קדושה אינה בטילה לעולם ואפי' בע"מ אסור [ועי' בטורי אבן (ר"ה דף ז') שהביא ראיות דהוא מה"ת ע"ש] אבל בשאר קדשים שקדושתם אינו רק מצד הקרבה הלכך בגוונא דלא חזי להקרבה קיל טפי ובחידושי הארכתי בזה בעז"ה ואכ"מ :

דף יד ע"ב גמ' והתנן אין מוכרין להם במחובר לקרקע. נ"ב עי' ביאורי הגר"א ז"ל ביו"ד סי' קנ"א ס"ק ט"ו דלדעת הרמב"ם וש"פ נ"ל דהקושיא הוא לר"מ לשיטתו דס"ל דאפי' בחו"ל אסור למכור שדות אבל לשיטת הרמב"ן וסייעתו דס"ל דלמכור להם כמחובר לקרקע חמיר טפי ואסור אפי' בחו"ל לד"ה א"ש בלא"ה יעו"ש ונראה דכ"ה ג"כ דעת התוס' לעיל עמוד א' ד"ה תורניתא מהא דהקשו אפירש"י מהא דאין מוכרין להם במחובר לקרקע ע"ש ודו"ק :

דף טו ע"א גמ' ושמעא ליה לקליה ואזל מהמתיה . עי' תוס' שהקשו דלמ"ל טעמא דמחמר תיפוק ליה משום שביתת בהמתו ולענ"ד נראה לומר ע"פ מה דנסתפק הפמ"ג בא"ח סי' ש"ג אי נשים מצווין על מ"ע דשביתת בהמתו משום דהוי מ"ע שהזמן גרמא ע"ש ואם נימא דנשים אינן מצווין י"ל בפשיטות דמשו"ה הוצרך לטעם דמחמר דנ"מ דגם אשה אסורה למכור בהמה גסה משום דאיסור מחמר הוי לאו ונוהג גם בנשים דאי משום איסור שביתת בהמה היתה מותרת למכור : שם והמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת. במהרש"א כתב דרש"י ל"ג ליה ונראה שהוכחתו ממה שהוצרך רש"י לומר ואיכא למ"ד בפרק בתרא דשבת כו' ומשמע דבגמ' כאן ליתא זה ונראה דמה שהוצרך רש"י לפרש כן היינו משום דאזיל לשיטתו שכתב למעלה בד"ה גזירה משום שאלה דאפי' בשביתת בהמה איכא לאו וא"כ מה חומר יש במחמר יותר מאיסור שביתת בהמה ולכן הוצרך לפרש משום דאיכא מ"ד דחייב חטאת [ועי' בהגהות הגאון מוהרש"ש זצ"ל] : שם כיון דלא דידיה לא מוביל ולא מוגיר. גירסת הרי"ף והרא"ש ור"ת כיון דלפי שעתיה הוא מזבין לא מוביל ולא מוגיר וכן נראה שהיה הגי' גם לפני הר"ן ולפי גירסתם משמע דהסרסור מקחו לחלוטין מיד המוכר אלא דמ"מ מותר משום דאינו לוקחו אלא לפי שעה ולהכי לא חיישינן לשאלה ושכירות ומאי דמשמעתי מקשים דכיון דאיידי דספסירא מותר א"כ גבי כודנייתא היוורתא דהכי בחולין דף ז' ע"ב דאמרינן שם דא"ל מזבנינא להו א"ל ולפני עור כו' ופירש"י דהא ליכא למימר דמזבן להו לעו"כ דהתנן אין מוכרין בהמה גסה לעו"כ ע"ש ברש"י ואכתי למה לא מכר אותם איידי דספסירא ולענ"ד נראה דכודנייתא דכיון דאינה מולידה אסור למכור מחמת חשש רביעה דבהו לא שייך סברא דנכרי חס על בהמתו שלא תעקר ואף דאמרינן לקמן דבזכרים נמי חס משום דמכחישין בבשר נראה דדוקא בזכרים שייך כחש בשר אבל לא בנקבות [וראיה מהא דאמרינן לקמן דף כ"ד ע"ב דגבול יש לה דבת ג' אינה נעקרת ולכאורה הא מ"מ עובד כוכבים חס לכחש בשר וע"כ דבנקבות ליכא כחש בשר] וא"כ י"ל דהתם פרדות נקבות היו ואסור אף איידי דספסירא ודו"ק :

דף כ ע"ב גמ' ולא בחמור ולא בתמורה. עי' בספר חסידים ברמז ק"ע דהביא סמך לזה ממקרא דיחזקאל א' ע"ש :

דף כא ע"ב תוס' סד"ה אף. אלא הטעם מפרש ה"ר אלחנן וכו'. נ"ב ומדברי ספר התרומה לרבינו ברוך ז"ל סי' קמ"ד נראה דתי' זה הוא מד' ר"י בעל התוס' עצמו דמסיים שם דכן שמעתי מפי מורי הקדוש רבינו יצחק בר שמואל ע"ש ועי' ברא"ש כאן סימן כ"ב דתי' עוד דמה"ת אינו אסור רק דיכנים הישראל עצמו והא שאסרו להשכיר לעובד כוכבים משום דשמא יכניס העובד כוכבים זה אינו אלא מדרבנן הלכך לא אסרו חכמים רק בית דירה ע"ש :

דף כב ע"א רש"י (במתני') ד"ה שהחשודין כו' ועוף. בגמ' סנהדרין נ"ח ליתא תיבת ועוף אך בבן נח הסברא מחייבת לזה כיון דנלמד מקרא דודבק באשתו והיו לבשר אחד ועוף נמי אין נעשה בשר אחד וכן משמע להדיא לקמן בגמ' ע"ב בהאי דמיבעי עופות מאי : תוס' סד"ה אין וכתרי מש' כו'. עי' מהרש"א ולענ"ד דהתוס' אזלו בשיטת הכף נחת שהביא התוי"ט בהקדמתו דנזיקין נסדר אחר סדר טהרות ע"ש : ע"ב גמ' אבעיא להו עופות מאי . בעין משפט נרשם מיי' וסמ"ג וטור . וגליון זה שלא במשפט הוא דליכא זה ברמב"ם ובטוש"ע כלל וגם ברי"ף וברא"ש השמיטו אבעיא זו וצ"ע אך דברי הרא"ש י"ל משום דמסיק שם דהאידנא נהגינן היתר להעמיד אצלם וכמ"ש התוס' לעיל ע"א ד"ה אין אבל על הרי"ף קשה ואולי דלא הי' זה בגירסתם ועיי' בסמ"ג ובספר יראים שנסתפקו בזה אי נוהג חיוב סקילה ברביעה דעוף ומה שלא הביאו מהכא י"ל דמחלקים בין ב"נ לישראל וכמ"ש בהגהותי במס' סנהדרין דף נ"ג ושוב ראיתי בס' לקח טוב המכונה פסיקתא זוטרתי לרבינו טוביה ז"ל בפ' קדושים דכתב שם להדיא דגם עוף בכלל אפי' בישראל ע"ש :

דף כז ע"א גמ' מאי בינייהו ערבי מהול וגבעוני מהול. עי' בערוך ערך גבן מהול שפי' דהיינו בני קטורה ועל שם שדרים בהרים קורים אותם גבנונים כמו דכתיב למה תרצדון הרים גבנונים וצ"ל דאף דלדעת הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' מילה חייבין במילה מ"מ פסילי למול לישראל משום דבעינן נמי שיהא מזרע אברהם וכמו דכתיב ואתה את בריתי תשמור וזרעך אחריך ונראה דלזה כוון ג"כ רש"י ז"ל במ"ש ומסיים וזרעך אחריך ולא נכרי וכוונתו בזה דאפי' בני קטורה דהן בכלל ברית מ"מ פסילי משום דלא מקרו זרע אברהם דביצחק יקרא לך זרע כתיב ומן התימה על הגאון בעל שאגת ארי' ז"ל בסי' מ"ט דנסתפק בבני קטורה לדעת הרמב"ם אם כשרים למול לישראל והאריך בזה ולפי פי' הערוך הנ"ל הרי מפורש להדיא בגמ' דפסילי לד"ה וצ"ע :

דף כט ע"א ברש"י ד"ה אבדתא איזוב . נ"ב נראה דלפירש"י נ"ל אברתה ברי"ש דכ"ה בשבת ק"ט ע"ב אמר רב יוסף איזוב אברתה וע"ש: ע"ב במשנה אלו דברים כו' אסורין ואיסורן איסור הנאה וכו' חרס הדרייני. נ"ב בתוספתא פ"ה דמכילתין איתא פלוגתא בזה דחכמים פליגי וסברי דאין איסורן איסור הנאה וצ"ע ואולי דט"ס נפל שם בתוספתא דהרי איתא שם בתוספתא דלר"מ גם בכבשין ושלקות שדרכן לתת בתוכן יין וחומץ ג"כ אסור בהנאה ואלו לקמן דף לח ע"ב מבואר להדיא בסוגיא דר"מ לא פליג בזה מהא דפריך ומ"ש שם ממורייס לר"מ ע"ש ודו"ק והדבר צ"ע : שם נודות העובדי כוכבים וקנקניהם וכו' וחכ"א אין איסורן איסור הנאה : נ"ב עי' בטור בסי' קל"ד דכתב הטעם משום דאינו נוטל יותר מחמת הבלוע ע"ש והדבר צ"ע דא"כ אינו שייך לקרותן אין איסורן איסור הנאה דהא ליתנו לבהמה או לרחוץ בהן אסור לפי דעתו והא דמותר למכור היינו לפי שאינו נהנה מן האיסור וזה אפילו במקום דאסור בהנאה כגון בנתערב יין ביין מ"מ אם הי' סתם יינם קיי"ל דמותר למוכרו חוץ מדמי איסור שבו ואמנם בר"ן כתב הטעם דלא גזרו איסור הנאה על פליטת הכלים וצ"ל הטעם דכיון דכל עצמו של טעם פליטת הכלים דאסר רחמנא חידוש הוא וכדאמרינן בפסחים דף מ"ד דאף קדירה בת יומא א"א דלא פגמה פורתא הלכך דיו לאוסרו בבתיה לבד וכ"מ בין הטעמים דלדעת הטור אם הי' בלוע בקנקנים יי"נ גמור שנתנסך לפני עבודת כוכבים הי' אוסר בהנאה ליין הכנוס בהן דהא ביי"נ גמור אסור למכור חוץ מדמי איסור שבו אם נתערב יין ביין משא"כ לדעת הר"ן אף בכה"ג מותר בהנאה ודו"ק . [וקצת תימה לי לשון הטור שכ' ולפי זה וכו' כגון קנקנים ומשמע דהוא מעצמו המציא דין זה דקנקנים אין אוסרים בהנאה והלא משנה ערוכה היא כאן וגם דהא דנייד מטעמו של הר"ן י"ל משום דאזיל בשיטת אביו הרא"ש ז"ל בתשובה בכלל י"ט דיין ביין לא שייך לפגם כלל וא"כ אינו חידוש כלל אבל לשון ולפי זה שכ' הטור אינו מדויק כלל וצ"ע] : גמ' א"ר אילעא שנינו יין מבושל וכו'. נ"ב בתוספתא פ"ה והוא הברייתא שהובא לקמן בסמוך דף ל' ת"ר יין מבושל ואלונתית וכו' רק דבתוספתא מסיים בה שפי' מתחילתו יין והובא בתוס' לקמן בסמוך ד"ה אלונתית והא דלא מדייק ר' אילעא לענין אלונתית דאלונתית שלנו א"נ חותם בתוך חותם היינו משום דמסיים בהדיא בברייתא דאלונתית כברייתא מותרת וממילא ש"מ דא"נ חותם בתוך חותם ומיהו כל זה לפירש"י אבל לר"ת דמפרש כברייתא בדרך אחר עדיין קשה ואולי דמשום זה הכריח לרש"י לפרש כן ודו"ק :

דף ל ע"ב גמ' ולא ישקה מהן לא בהמתו ולא בהמת חבירו . נ"ב נ"ל דהטעם הוא משום דעובר אבל תשחית דאפשר דתמות הבהמה ע"י זה ובפרט בבהמת חבירו דאית ביה נמי משום דמזיק ממון חבירו ואין להקשות דא"כ מאי מקשה לקמן בסמוך מהא דתניא אבל משקהו לבהמת עצמו ולשני בפשיטות דהתם מיירי בבהמה העומדת לשחיטה מיד ובכה"ג אין כאן משום בל תשחית דהא מותרת באכילה וכדתנן בחולין דף כ"ח דאם שתתה מים הרעים מותרת והיינו מים מגולין [וכמו שפירש"י והר"ן שם ועי' עוד ברש"י שם בחולין דף ק"ה ע"ב ד"ה עד דתלפי ונע"ק] דהא אינו קושיא דמ"מ לא עדיפא ממסוכנת דוודאי תיכף מרגשת חוזק הארס שטורף בגופה ותו אין יכולה לעמוד ולילך ופשוט דאסור לכתחלה לעשות לבהמתו מסוכנת ולסמוך על הפרכוס שאחר כן דהא לא התירו מסוכנת רק בבהמת ישראל ומשום הפסד ממון וא"כ פשיטא דאסור לשוחטה מסוכנת לכתחלה: תוס' ד"ה ומטמא טומאת משקין . וקשה דמה חידוש הוא זה וכו'. נ"ב לכאורה י"ל דקמ"ל דלא נימא כיון דלאיסור הנאה הוא כמותי מכתת שיעוריה ולא מטמא כלל וכמו שהקשו התוס' בסוכה ד' ל"ה ע"ב ד"ה

לאו

דף ל ע"ב [illegible]

דף לג ע"ב [illegible]

דף לד ע"א [illegible]

דף לז ע"א [illegible]

דף לח ע"א [illegible]

דף לט ע"ב [illegible]

דף מ ע"א [illegible]

ומתניתין תסיב מאי דאיתא בין בנקיבות בין בזכרים · **שם** גמ' ל"ק כאן בסתומות כאן בפתוחות ופרש"י ז"ל דבחד חיישינן דילמא מעלמא נפל אבל לא בבתים נראה דמכאן ראי' לענין נדה אשר לפעמים אם נמצא על הבדיקה אותן קרטין הגלקטין שהולין דמעלמא הם אם יש עוד איזו נדדים להקל בזה דווקא בא' אבל לא בשניים וראי' לפרש"י ז"ל מנדה (דף מח:) גבי מקור שהזיע כשתי טיפות מרגליות טמאה אבל חד דילמא מעלמא נפל :

דף מג ע"א ולית לי' כו' מפני שהבעלים מתיאשים משמע אע"ג דס"ל דלא נתיאש העובד כוכבים מ"מ אם הי' מגביה הישראל שוב לא היה יכול העובד כוכבים לבטל משום דנעשית של ישראל וא"כ קשה מכאן על הב"ח הביאו המג"א (סי' תקפו) דס"ל דדוקא של הפקר נקראת של ישראל ולא כשיש לה בעלים ואפשר כיון דהכא אבודה ממנו אע"ג דלא מיאש מ"מ לא נקרא שיש לה בעלים כיון דאין מחויבים להחזיר לו אבידה ובזה יש לתרץ קושיות רבות במג"א שם ע"ש : **ע"ב** גמ' והבע"א דפרקים הוואי ועיין פרש"י ז"ל. מכאן ראי' למה שפלפלו בשו"ע או"ח הלכות שבת (סי' ש"מ) גבי הסידורים שסמה מוזהבים הדפים באותיות אם מותר לפותחם ולסגרם דהא אם איתא דהפתיחה נקראת מחיקה והסתימה נקראת כתיבה א"כ מאי תירץ הגמרא דהא אכתי תקשה דאע"ג דאחרים עשו לו מ"מ אחרי שתיכף אחרי שהלכו העדים הי' צריך לפורקם משום הסדא כפרש"י ז"ל וא"כ כחדש השני לחזור ולסדרם א"כ תקשה הא אסור לעשות אעפ"י דזאת אינה נקראת סתימה בלא עשי' ועיין היטב בזה :

דף מה ע"א רש"י ד"ה א"ר עקיבא כו' אבל כל עץ רענן נוה לנו במקום אחר. נ"ע דהא לקמן (דף נא:) בסופו מקשה הגמרא הא מקומות כתיב אם אינו ענין למקומות דלא מיתסרא דכתיב על ההרים ולא ההרים תנהו ענין למקומות ולדברי רש"י ז"ל אמאי לא נימא דההרים אסורים כמו דמשמע מפשטי' דקרא דאבד המקומות והאי קרא על ההרים לסימנא בעלמא כמו עץ רענן :

דף נב ע"ב תוס' ד"ה בכוך כו' למילתי' דעולא כו' דמייתי אף להדיוט. נדל"ל דמיירי וגם תיבת דעולא צ"ל נפי הנראה דרב הונא דעולא לא מיירי להדיוט דהא נעבד לא מיתסר להדיוט ועיין לקמן (דף נד:) תוס' ד"ה שיהא בהמת חבירו דכתבו ג"כ דעולא לא מיירי להדיוט ור"ה מיירי להדיוט ועיין בר"ן :

דף נג ע"א רש"י ד"ה א"ר הילל כו' שאפילו שלו אינו יכול לבטל. נ"ע דלעיל (דף מב:) קאמר הגמרא דלר"ל דס"ל דנשתברה מאלי' מותרת יכול ישראל לבטל של עובד כוכבים אלא משום גזירה דילמא מגבה והדר מבטל אע"ג דבודאי עבודת כוכבים של ישראל אינו יכול הישראל לבטל ולומר דלריו"ח קאמר רש"י ז"ל דוחק גדול וגם מה הכריחו לזה · **שם** רש"י ד"ה אם עד שלא נתן מעות יחזיר לעובד כוכבים ויבטלנה. נראה דרש"י ז"ל מדקדק מדקתני יחזיר ביוד ולא קתני יחזור בואו משמע אעפ"י שאינו חוזר בכל המקח אלא שמחזיר העובד כוכבים לאוד יבטלנה : **שם** רש"י ד"ה אם משנתן מעות יוליך הנאה לים המלח. תיבת הנאה ליתא בגמרא ולכאורה נ"ע דהא לכאורה צריך העבודת כוכבים עצמה להוליך לים המלח ומאי שייך לומר הנאה דהא אין פדיון לעבודת כוכבים עצמה וכדאיתא לקמן (דף נד:) ואפ"ל דרש"י ז"ל משמיענו דמלבד העבודת כוכבים עצמה צריך להוליך גם הנאת העסק לים המלח וגם הרי"ף והרא"ש גרסי יוליך הנאה לים המלח : **ע"ב** גמ' כ"ד בימוס כו' א"ר יוחנן. משמע דריו"ח קאי על הברייתא וצ"ע דא"כ מאי א"ר יוחנן מעיקרא בימוס שנפגם מותר לימא הברייתא ואפ"ל דריו"ח קמ"ל אפילו למ"ד עובדים לשברים ומ"מ דוחק הוא דהא פלוגתא דאמוראי היא : **שם** תוס' ד"ה אם עתידין לחזור כו' משום מסקנא. אפ"ל דכוונת התוס' דבלוא עליי' נקראת עבודת כוכבים של ישראל דבע"ת קונה משכון ואפילו למאן דס"ל פסחים (דף לא:) דישראל מעובד כוכבים לא קנה משכון מ"מ לגבי תורמת דעבודת כוכבים אפשר דקני וכדאיתא לעיל (דף טו:) דאע"ג דשכירות קנית מ"מ לגבי עובד כוכבים אפשר דלא קני א"כ הכא נאמר להיפך וצ"ע לדינא : **שם** תוס' ד"ה דאי תנא כו' ומכאן יש להוכיח דהא דאמר לעיל משכנה ביטל לרבי היינו כיון שנשתקעה נ"ל כגון שנשתקעה וצ"ע דהא ראיתם אינה מוכרחת דאפ"ל דכאן מיירי בשלא משכנה לישראל לרשותו אלא שעשאה אפותיקי וכה"ג הלישנא גיטין (דף מג:) לוה עלי' מן העובד כוכבים כיון שעשה נמוסו והבע"א כגון שלוה ע"מ למשכנו ולא משכנו ע"ש בפרש"י ותוס' משא"כ במתניתין דקתני מכרה או משכנה משמע דהרהינו אצלו דומיא דמכרה :

דף נח ע"ב תוס' ד"ה בגר כו' ועי"ל וכו' אבל בחג מרבילין עליו מים. אפ"ל דכוונת התוס' דמרבילין מים על הלולב ומתילת האתרוג מוכשר דדוחק לומר דמרבילין מים על האתרוג דאדרבה מים מכחישין אותו :

דף סב ע"א תוס' ד"ה והתק מכרן וקידש כו' משמע הא בגוף הערלה אסור לקדש כו' וקשה כו'. הר"ש אלגאזי כל"ס דחק למה לא הקשו על רישא וכ"ל די"ל דמרישא לא מצי להקשות דמצינו למימר משום הכי היא מקודשת משום דערלה אסורה בהנאה גם דמיהן אסורין אבל כיון דקתני בסיפא מכרן וקידש בדמיהן מקודשת א"כ ע"כ נ"ל דמקדש בערלה היינו טעמא דאינה מקודשת משום דאינה שוה פרוטה וכמו שכתבו התוס' מקשו שפיר הא שוה פרוטה בשלא כדרך הנאתן ועיין בזה היטב : **ע"ב** תוס' ד"ה יזפי כו' כדתניא בתוספתא עניים אוכלין אחר הביעור. נ"ע דהא היא משנה מפורשת שביעית (פ"ט מ"ח) ואי משום דאיתא שם גירסא אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור א"כ הא אפ"ל דגם בתוספתא נ"ל כן והפ"ל דאפילו אם נאמר דמותר לאכול הפירות לעניים אחר הביעור מ"מ דמיהם אסורים וכה"ג ס"ל לר"מ במס' שביעית (פ"ז מ"ב) ר"מ אומר דמיהם מתבערים עד ראש השנה :

דף סד ע"ב תוס' ד"ה מסתכרת כו' והא דאמרינן לעיל שישראל יכול לבטל. לכאורה אפ"ל דישראל דוקא בשבירה יכול לבטל משא"כ בעכו"ם דגם בפחסה בפני' בטלה וכן כשמכרה או משכנה נרבי כדאיתא לעיל ובכה"ג איירי בכאן דבכה"ג בישראל בודאי לא בטיל :

דף סו ע"א תוס' ד"ה תבלין כו' וי"ל דא"כ כו' דר"ש לא פליג בנתינת טעם לקדירה. נ"ע דהא שם גופי' (פ"ב מ"א) איתא הכי ר"ש אומר אין מצטרפין ר"א אומר מצטרפין בנותן טעם אבל לא לאסור משמע דר"ש ס"ל דאפילו בנותן טעם אין מצטרפין ועיין לקמן (דף סח ע"ב) תוס' ד"ה ר"ש · **שם** תוס' ד"ה תבלין בסופו וכן משמע בירושלמי כו' לר"ש נצרכה משמע בהדיא דשמות הייט איסורין. לכאורה אפ"ל דכוונת הירושלמי הוא לר"ש דהך משנה גופי' דקתני הערלה וכלאי הכרם עולים בא' ומאתים ומצטרפים וע"ז ר"ש אומר אין מצטרפים משום שהם שני שמות ולכאורה מוכרח הוא דלמה לסירושלמי להביא ממרחק כיון דבהך משנה פליג ר"ש בסיפא ואפשר דכוונת התוס' הוא להביא ראי' מהלשון אבל אין זה נקרא בהדיא :

דף סז ע"ב גמרא והילכתא כלישנא בתרא דר"ל. מכאן קושיא להפוסקים בכ"מ כהאיכא דאמרי ועיין בהרא"ש לעיל (דף ז:) א"כ למה להגמרא לפסוק הילכתא כלישנא בתרא ועיין לעיל (שם) בתוס' ד"ה בעל תורה :

דף סח ע"ב תוס' ד"ה אמר רבה כו' ושמואל אמר מדיה. לפנינו הגירסא רבה בר בר חנה אמר מדיה ועיין שם בפרש"י :

דף עג ע"א רש"י ד"ה ה"ג לא תמרא כו' וכגון דנפיל כולי' כחדא. עי' במהרש"א שדחק עצמו מאד בדברי רש"י ז"ל דא"כ אמאי לא אוקמא באיסורא גו היתירא וכגון דנפל בחדא ומהתימה שלא עי' בהר"ן שכתב דמשמע לי' למקמן דמתניתין סתמא קתני בין בבת אחת בין בזא"ז אלא דהדיוק לא קאי אלא כשנפל בבת אחת : **ע"ב** תד"ה טבל כו' דסיתרו לא הוה כמשאו. עיין בכורים (פ"ב מ"ה) תרומת מעשר כו' ויש לה שיעור כתרומה :

דף עד ע"א תוס' ד"ה הא תני לי' כו' שהרי ערלה וכלאים וכלאי הכרם. נראה דתיבת וכלאים מיותר דהא ליכא אלא ערלה וכלאי הכרם דהא כלאי זרעים מותרים אפילו באכילה עי' כלאים (פ"ח) :

דף עה ע"ב גמ' אמרו לי' רבן לרבי ירמי' כדברי האומר אסור וכל סביבותיו טמאין. נ"ע דמאי טומאה וטהרה שייך בימי רבי ירמיה ולשון אמרו משמע על מעשה ואפ"ל דהכוונה לגבי מגע עובד כוכבים ביין אבל א"כ נ"ע על הפוסקים שלא הובא והרמב"ם ג"כ העתיק לגבי טומאה ועיין בר"ן וכה"ג דקדק הרא"ש נדה (דף סו:) גבי כי אתמר לטהרות : **סליק בס"ד**

לאו כגבוי לענין כלאי הכרם קמ"ל. א"נ י"ל דקמ"ל לאפוקי מר"ם דס"ל דאוכל שאי אתה יכול להאכילו לאחרים אינו מטמא טומאת אוכלין במקום דלא היה לו שעת הכושר וכדאיתא במנחות ד' ק"ס ולדידי' בודאי אינו מטמא סתם יינם אף אם נגעו בשרץ קמ"ל דמטמאין ודלא כר"ם : בא"ד שמשקה מטמא כלים דרבנן לא בעי רביעית כדתנן בפ"ג דטהרות וכו' ג"כ הדבר תמוה דמאותה סוגיא דברכות גופא שהביאו בתחלה היה להם להוכיח נמי דמשמע אפי' כלים מטמא בכ"ש מהא דאמר שם דטעמא דב"ש שמא יטמא משקין שאחורי הכוס מחמת הידים ויחזרו ויטמאו את הכוס ואף ב"ה לא פליג עלייהו בהך סברא · והא דלא חיישי לזה היינו משום דס"ל דאסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאות ע"ש וצ"ע :

דף לא ע"ב תוס' ד"ה רב נחמן כו' וי"ל דרב נחמן לית ליה וכו'. נ"ב היינו לרש"י בגיטין ד' דסתם ר"נ הוא ר"נ ב"ר יצחק ומיהו הב"ח הגיה לקמן דנ"ל רב נחמן סתם מכח ד' התוס' דהכא :

ד"ה לב ע"א גמ' מיתיבי הדרדורין וכו'. הוא תוספתא פ"ה דמכילתין אך שם איתא בשינוי לשון קצת : **שם** העיד שמעון בן גודא וכו'. נ"ב שם בתוספתא הגירסא שמעון בן גורע בעיי"ן וכרי"ש לפני בנו של ר"ג על ר"ג ששתה ממנו בעכו ולא הודה לו עכ"ל ולפי גירסא זו לא יתכן ב' הפי' דהי' הס"ם לקמן וצ"ע ואולי דט"ס נפל בתוספתא וצ"ל והודה לו והיינו הך ברייתא דמייתי בסמוך להקשות על ברייתא קמייתא וצ"ל גם כאן בברייתא השניה ונודה בה"א ומזה הוכיח הס"ם לחלק בין בנו לסייעתו ודו"ק : תוס' ד"ה והא בסוס"ד ויש פוסקים דצריך ליזהר שלא לעשות שום תשמיש בכלים הבולעים חמץ בפסח משום דהוי רוצה בקיומו עי' ד"א. נ"ב עי' בפר"ח בא"ח בסי' ת"נ שהקשה ע"ז מכ"מ דמוכח מהם דגבי חמץ אין בו איסור דרוצה בקיומו אפי' היכא דאיתא לאיסורא בעיניה ע"ש ובמח"כ כל ראיותיו שם יש לדחות בקל לפי מה בעצמו שם בשם הר"ן דהאיסור רוצה בקיומו לא שייך רק בדבר שמצוה לבערו וא"כ חמץ של ישראל נמי דצריך לבערו [ואפי' דמה"ת סגי בביטול מ"מ מדרבנן צריך ביעור ממש] פשוט דנוהג בו ג"כ איסור דרוצה בקיומו וא"כ אין מקום כלל לכל ראיותיו שהביא שם דכולהו מיירי שם בחמץ של עובד כוכבים דאינו מוטל עליו לבערו דשלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים וגם מה שהביא שם ראיה מהרמב"ם בפ"ה מהל' יסוה"ת דמתיר לעשות רטייה מחמץ בפסח כבר כתב שם בכ"מ דמיירי ג"כ בחמץ של עובד כוכבים ע"ש וא"כ לק"מ על דברי התוס' כאן די"ל דלא אסרי באמת רק בחמץ של ישראל ומיהו מה שמוכח מד' הטור ז"ל שם דנוהג גם בחמץ של עובד כוכבים ע"ש ע"ז שפיר הקשה ובחידושי האלכתי בזה בעז"ה : תוס' ד"ה אבל. א"נ ר"ג דהכא הוא זקינו של רבי. נ"ב עי' במהרש"א דהגיה דנ"ל ר"ג דיבנה שהוא זקינו של רבי ע"ש ואכן בתוספתא שם הגי' משם רבן גמליאל הזקן ע"ש וא"כ י"ל דבנו הוא רשב"ג הנהרג והך דרשב"ג משום ר' יהושע הוא אביו של רבי ואולי דט"ס נפל בתוספתא וצ"ע : בעין משפט באות ד' נרשם טוש"ע סי' קל"ז וכתב ע"ז המהרי"ב דלא מצא דין זה בטוש"ע וצ"ע השמטה זו ע"ש ובמח"כ לא ראה לדברי הר"ן ז"ל כאן דנתן טעם להשמטת הרי"ף ז"ל דין זה משום דהך איסורא דאסור לסמוך כרעי המטה אינו נוהג אלא בחרס הדרייני דוקא דבליעתו מרובה ותשיב כמו דאיתא לאיסורא בעיניה וחרס זה אינו מצוי בזמנינו כלל ופשוט דמה"ט השמיטו נמי הטוש"ע לדין זה : **ע"ב** גמ' כיון דאביק בה וכו'. נ"ב בכאן אין חשש משום דמי עבודת כוכבים בידו דהא לא הלך שם למכור רק לעבוד מהיכי תיתי ניחוש לדמי עבודת כוכבים משא"כ ביריד לקמן וכן להיפך גבי יריד לא שייך הטעם דמסדר סדר ואזיל כיון דכבר עבר זמן היריד לא שייך דיחזור פעם שנית והלכך הוצרך לומר הטעם משום דדמי עבודת כוכבים בידו ודו"ק :

ד"ה לג ע"א גמ' עובד כוכבים ההולך ליריד בין בהליכה ובין בחזרה מותר נ"ב גי' הרי"ף ז"ל בהליכה אסור ובחזרה מותר כמו בהולך לתרפות וכן בדין דהא כל יריד הוא יום איד ורש"י ז"ל הוצרך לדחוק דמיהו עובד כוכבים כי אזיל לסחורה הוא דאזיל. ומשמע דמפרש דהברייתא מיירי אם ידוע דאזיל לסחורה והוצרך לפרש כן כדי להעמיד גי' דידן אבל גי' הרי"ף נראה נכון יותר וכן נ"ל שהי' ג"כ גי' הרמב"ם והשו"ע דהרי השמיטו לרישא דברייתא כאן והיינו משום דסמכו על זה דהביאו למימרא דשמואל בעובד כוכבים ההולך לתרפות דהיינו הך. והטור ז"ל שהביא גם זה בס"ס קמ"ט היינו משום דהוא ז"ל העתיק כגי' דידן ונמשך אחר גירסת רש"י ואביו הרא"ש ז"ל דגרסי דבהליכה נמי מותר ודו"ק : ברש"י ד"ה עובד כוכבים נותן כו' כלומר נתן לתוכן וכו' ישראל נותן לתוכן שלשה ימים מים ומערן וכו'. נ"ב מד' התוס' לקמן ע"ב בד"ה שרא משמע דמפרשים דמותר לתת בו מים או שאר משקין בלא הכשר כלל והטעם מבואר בהרא"ש משום דיין במים או בשאר משקין הוי נט"ל [וכמו שפי' דבריו הטור בס"ס קל"ז ומה שקשה ע"ז מהמשנה דלקמן ד' ע"ג דיין במים בנותן טעם יבואר במק"א אי"ה] ולא מיירי כאן מדין עירוי כלל ושיטה שלישית יש בזה להרשב"א ז"ל בתו"ה בית ד' שער ד' [ובדפי הספר ד' ברלין הוא בד' קכ"ו ע"ב וכן כפל דבריו פעם שנית בד' קנ"ג ובד' קנ"ה כתב זה פעם שלישית בשם רבינו יונה ז"ל] דמפרש ג"כ דנותן בו מים שלא לשם הכשר ומותר והוציא מזה דין חדש דכלי שדרכו להשתמש בו בשפע מותר לבטל איסור לכתחלה ע"ש ובאמת מהא דאיבעיא ליה לעיל אי מהני עירוי בכלים שלהם ולא פשטה ניהליה מברייתא הלזו משמע כפי' התוס' והרשב"א ז"ל ואכן בתוספתא פרק ה' שהובא בתוס' כאן בסוד"ה כך מבואר להדיא כפירש"י וגם כל הקושיות שהקשה הרשב"א ז"ל שם על רש"י ז"ל לפי' גי' התוספתא לק"מ וכבר הרגיש בזה הפר"ח בסי' קכ"ב ע"ש היטב :

דף לד ע"א תוס' ד"ה שאין בו אימרא. וי"מ אמרא כמו עמרא לפי שבגדי כהונה הי' כלאים וכו'. נ"ב לכאורה צ"ע דהא גם בבגדי כהונה לא הי' כלאים בכתונת רק באבנט [ומה דאיתא בסליחה למוסף יוה"כ ומתחלת אבל אבנטו וכו' עושר הכתונת ארוגה פשתים ונמר תמוה באמת דהא בהדיא כתיב ועשית את הכתונת שש אבל תכלת וארגמן לא הוזכר כלל גבי כתונת] ושאלתי זה את פי הרב הגאון המנוח מוה' יחזקאל סג"ל לנדא זצ"ל שהיה ראב"ד בפ"ק והשיב לו די"ל כיון דבגד אחד הי' של כלאים דהיינו האבנט וכיון דמשה לא לבש רק בגד אחד הוה אמינא שהי' ג"כ של כלאים קמ"ל ודפח"ח :

דף לה ע"א גמ' דהא מוריים לרבנן ומו' משום דליתא לאיסורא בעיניה. נ"ב לקמן דף לח ע"ב אמרינן דטעמא דמורייס לרבנן משום דהיין אינו אלא לעבורי זוהמא ואולי דהכל חד טעמא הוא וצ"ע ודבר מתמיה ראיתי בר"ש בשביעית פ"ז משנה ג' ובאור זרוע בהלכות שביעית סי' ש"ל שכ' על דברי הירושלמי דמתיר לעשות סחורה במורייס וז"ל ואע"ג דמורייס תני ליה התם גבי איסורי הנאה וכו' שמא לא נמכר יותר ביוקר בשביל היין וכו' ועוד דיכול למוכרו חוץ מדמי יין נסך שבו עכ"ל [והש"ך בס"ס קי"ז כתב ג"כ קרוב לדבריהם ותמהני דהרי כבר קדמו בזה הר"ש והאו"ז] והדבר מתמיה דהא אדרבה במשנה מפורש דלרבנן מותר בהנאה ומטעם שהבאתי לעיל וגם בעיקר דבריהם שכ' דיכול למוכרו חוץ מדמי יין נסך שבו לא יתכן כלל לפי דעת הראב"ד ז"ל שהובא בר"ן לקמן בפ"ה דכל יין שבא לתקן המאכל נעשו כגופו של איסור ואסור למוכרו כלל ומנוה רבה לייזב. וגם על הרמב"ם והטוש"ע בס"ס קי"ד יש לדקדק קצת דכ' סתמא דמורייס אסור במקום שדרכן לתת בתוכו יין ולא כתבו בפירוש דמותר בהנאה דכיון דאיכא פלוגתא בזה הו"ל לפרש בהדיא דהלכה כחכמים וצ"ע :

דף ע"ב גמ' אר"י אמר קרא אוכל בכסף תשבירני ואכלתי. נ"ב הנה כבר הקשה הפו"ת דאמאי לא מייתי מקרא המוקדם לזה הנאמר גבי בני עשו אוכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם מים וגו' ובירושלמי מפיק לה באמת רשב"י מהך קרא דאוכל תשברו ונשאר בקושיא והנה שלח לי תי' נחמד על זה כבוד הרב הגאון המפורסם מוה' יצחק ליב גרושבערג ני' בעמח"ס שי למורא על בכורות דהנה באמת כפי מה דמסיק בגמ' אה"כ דאינו אלא דרבנן משום חתנות וקרא אסמכתא בעלמא והנה כבר מבואר לעיל דף ל"ו דלרבנן אין איסור חתנות מה"ת רק בז' עממין אבל בשאר אומות הוא מגזירת י"ח דבר והלכך ניחא ליה למנקט טפי מקרא הנאמר גבי סיחון מלך האמורי דהוא היה מז' עממין דאיסור החיתון בהם הוא מה"ת ושייך בהו גזירה דחתנות משא"כ בבני עשו עיקר איסור החיתון הוא מדרבנן אבל בירושלמי ר"ש בן יוחאי הוא דקאמר לה התם ולשיטתו אזיל דס"ל לעיל דכי יסיר לרבות כל המסירות ושפיר למד מקרא הקודם ואפשר דהא דאמר בש"ס דילן לעיל ולר"ש בן יוחאי דאמר וכו' ועמדו ע"ז בתוס' דלא מצינו בהדיא דר"ש אמר כן ואכן לה"נ י"ל דהש"ס דילן סמך על הירושלמי הנ"ל דמפיק ליה רשב"י התם מקרא הנאמר גבי בני עשו וע"כ דס"ל דבכל העובדי כוכבים איסור החיתון בהם מה"ת וזהו דמדייק הש"ס ואמר ולר"ש בן יוחאי ולא אמר ולר"ש סתם והיינו משום דבירושלמי נמי איתא בלשון ר"ש בן יוחאי ע"כ דבריו ודפח"ח. ואכן לפי פשטיות הגמ' דמשמע דלר"י מה"ת אסור ולא משום חתנות י"ל בפשיטות דמקרא קמא אינו ראיה דמבעי ליה לגופיה דהזהיר להם דאפי' מים דהוא דבר קל אעפ"כ לא יהנו מהם בחנם [והיינו דכ' שם וגם מים תכרו כלומר דאפי' מים לא תהנו מהם בחנם] וכן אמרינן בסוטה דף ה' דאין דורשין תחילות משום דמבעי ליה לגופיה אבל בקרא השני דכולו מיותר הוא דהא מסיים כאשר עשו לי בני עשו וקאי אקניית אוכל ומים וכמו שפירש"י וע"כ דלא אתי אלא לדרשא אבל רשב"י בירושלמי לשיטתו אזיל דס"ל בסוטה שם דדורשין תחילות והלכך שפיר למד מקרא קמא ודו"ק :

דף לה ע"ב גמ' ומ"ש ממורייס לר"מ דאסיר בהנאה. נ"ב ומשמע להדיא דהך דהכבשין שדרכן לתת בתוכן יין דתנן דמותר בהנאה ד"ה היא ואף ר"מ מודה בזה ותמהני דבתוספתא בפ"ה דמכילתין איתא דר"מ סבר באמת דאסור בהנאה אפי' בדרכן לתת בתוכן וכ"ש בידוע ואולי דט"ס נפל שם וצ"ע :

דף לט

דף לט ע"ב גמ' לבנה מותרת דברי ר"מ בתוספתא פ"ה איתא איפכא דר"מ סבר שתורה מותרת ולבנה אסורה ור"י איפכא ועפ"ז א"ש דברי ר' יוחנן דמפרש דברי האומר לבנה אסורה בריתא דהיינו ר"מ דתוספתא דאלו לגירסא דידן קשה דלמה מפרש דברי ר"י בריתא שלא כסדר הברייתא אבל לגי' התוספתא ניחא : שם בתוס' ד"ה תגינא וי"ל דרופסו לאו דווקא וכו' וכ"כ לכאורה תמוה דא"כ היכי אמר דתגינא במתני' להא דתני בברייתא דהא י"ל דרופסו דווקא ולולא דבריהם ז"ל הי' נ"ל לומר דהש"ס מדייק משום דבולה הך מתני' מיותר דהא מדתני רישא כדף ל"ה דבאינו רואהו אסור ממילא שמעינן דברואהו מותר אלא ודאי דמתני' קמ"ל מילתא חדתא דאפי' אינו רואהו ממש בתוס רק דרואה בראים שבלייה ומבין דלא עירב ג"כ מותר [וכמו דכתיב וירא וירץ לקראתם דפירושו לשון הבנה הוא] והיינו ביתיב ולא חזו ליה ואי הוי קאי חזי ליה דמירתת דשמא קאי וחזי ליה ג"כ מותר והלכך אמר שפיר דתגינא במתני' להא דתני בברייתא וק"ל:

דף מ ע"א גמ' התיכות שיש בהם סימן וכו' וכ"כ נ"ל שיש בהן סימן בין בכולן ובין במקצתן ואפי' באחד מהם שבהם וכ"ה בתוספתא פ"ה : תוס' ד"ה מחלוקת וא"ת והא קיי"ל נמי איסור דאורייתא וכו'. כ"כ עי' בתוס' חולין דף צט ע"ב ד"ה שאני דכי דציר של דגים טמאים אינו אלא מדרבנן וככר הרגים בזה בסמ"ג ביו"ד בסי' פ"ג בשפתי דעת ס"ק כ"ג ועי"ש מש"כ ליישב ועוד יש לתמוה על מאי דהפי' דקיי"ל בטיל ברוב דהא לא בלא בעי ס' ואפי' מין במינו ואפי' באיסור דרבנן ואם ר"ל בריביה והיינו בס' א"כ למה בעי ראש או שדרה ניכר ולרב הונא ראש ושדרה וצ"ע ובחידושי הארכתי בזה בעז"ה :

דף מג ע"א גמ' גוסי דמינה מייתם מאיסורא מי מייתם. שמעתי דצ"ל מאיסריה כה"א לבסוף ופירושו משר שלו כמו דאמר לעיל דף מח ע"ב שבקיה איסריה לרגון ע"ש ברש"י וק"ל : גמ' כדתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל. וכ"כ הרמב"ם ז"ל העתיק דין זה בפ"ז מהלכות בית הבחירה לענין מ"ע דמקדשי תיראו וכ' בספר מנחת חינוך בסוף פרשת יתרו במצוה ל"ט דטעמו דלמסקנא דלא תעשון אתי קאי גם על המשמשין שא"א לעשות כמותן אינו נוהג שלאו רק דווקא בחמה ולבנה וכל אינך דהשיב בגמ' כאן דיש בהם חשש ע"ז וכמש"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות עבודת כוכבים הלכה י' שלא יטעו בהן הטועים ונפק"ל מדסמיך ליה קרא אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם אבל בתבנית המקדש דלא שייך בזה לתא דעבודת כוכבים לא נפיק כלל מקרא דלא תעשון אתי וראיה גדולה לזה דהרי בהך ברייתא לא הזכיר כלל קרא דלא תעשון אתי כמו דהזכיר בשאר הברייתות כ"כ בספר הנ"ל וכן משמע באמת ברי"ף וברא"ש

[illegible]

מראה כהן מהגאון וכו' מו"ה בצלאל הכהן זצ"ל מו"ץ דווילנא

[illegible]

לה שם י"ג מקרא דתמורתו ולא תמורת תמורתו ואת"ז נ"ל אמרו משום ר"מ אלו היה תמורה לא היה קרב כאחד עשר דקי"ל דתמורת מעשר אינה קריבה בפ"ק דתמורה דף ה' וילפינן לה מקרא דהך בכור שור וכו' קודש הם הם קריבין ואין תמורתן קריבין כנ"ל ברש"י [א"ה ועי' במהרש"א כאן שכ' דלא מצאתיו שם אלא יליף לה התם מתמורתו ולא תמורת התמורה עכ"ל ואמנם הדבר פשוט דחסר כאן ברש"י וכמש"כ מר אחי ז"ל כאן ומש"כ רש"י מקרא דקודש הם קאי על סיפא דמתניתין דבכורות דמסיים שם דאמרו משום ר"מ דאילו היה תמורה לא היה קרב ודו"ק ע"כ הג"ה מאחיו מוהרש"כ נ"י] . ירושלמי פ"א הלכה ג' א"ר שמואל ב"ר יצחק כשאמרו . נ"ב נ"ל דאמרי הונאה אסורה והכנסה מותרת ואתי כמ"ד הכנסה והונאה שתים ברם כמ"ד הכנסה והונאה אחת היא ולא נמצא עוקר כל שם הכנסה א"ר שמואל ב"ר יצחק כשאמרו כגרוגרות מותרת ושתי גרוגרות אסורה כנ"ל לפע"ד :

עדיות פ"ד משנה ד בראב"ד אין מחלוקת שאינה שכחה . נ"ב כלומר אלא לכו"ע הוי שכחה וע"ש בירושלמי פ"ו ה"ב וברש"ש שם פ"ו משנה ב' :

פ"ו משנה ג ור"י ור' נחוניא . נ"ב בחולין קכ"ט איתא ר' נחוניא בן הקנה ור"י מטהרין ע"ש :

פ"ח משנה ג אמר רשב"ג קבלנו עדותיכם . נ"ב עי' תוי"ט שכתב דט"ס הוא וצ"ל אמר ר"ג דהא בכתובות רמינן לה דר"ג אדר"ג ע"ש ואני מוסיף ע"ז דהא בקידושין אר"ח הכל מודים באלמנת עיסה שפסולה לכהונה מאן מיקל בהני תנאי רשב"ג וקאמר וכו' למעוטי מאי למעוטי אלמנת עיסה ולאפוקי מהני תנאי וכו' ואם איתא למה לי לר"ח לדייק מדיוקא דליסנא דכל שאי אתה נושא בתו דקאמר רשב"ג דפליג אדר"י וריב"ב הרי להדיא פליג הכא רשב"ג עלייהו ואדרבה דמהכא משמע קצת דלא פליג אלא בלכתחילה וכמש"כ הרמב"ם דמאי דקאמר שגזר ר"י בן זכאי שלא להושיב ב"ד על כך היינו להתיר אלמנת עיסה לכתחלה ושם בקדושין משמע דלרשב"ג פסולה לגמרי לכהונה ועכ"פ לא היה לו לר"ח להביא מדיוקא מה דמפורש בהדיא וע"כ דהכא צ"ל ר"ג אולם למש"כ התוס' בכתובות פ"א ד"ה הלכה ע"ש יש לדחות ראייתי אך נראה דאי אפשר לומר דרשב"ג דהכא הוא רשב"ג הזקן שנהרג בשעת החורבן שהרי הוא היה נשיא קודם ר' יוחנן בן זכאי והיאך אומר שהרי גזר ריב"ז שלא להושיב ב"ד על כך ודו"ק : סליק בע"ה

דף מט ע"ב תוס' ד"ה ארג וכן י"ל כאפה פת דרך ליקח פת מן העובד כוכבים . וכ"כ עי' בתוי"ט דפירש לדברי התוס' דר"ל דדרך ליקח פת כדי להאכיל לפועליו עובדי כוכבים ועי' במראה הפנים כאן שתמה על התוי"ט בזה ואמנם כדברי התוי"ט איתא להדיא ברבינו ירוחם בנתיב י"ז וכתב כן בשם התוס' והובא בב"י בסי' קל"ד אך מש"כ שם בד' ר"י דין זה גבי יין שנתערב ביין תמוה דהיאך יקנה הישראל יין של העובדי כוכבים הא אסור בהנאה וצ"ל ברור דט"ס נפל בדבריו וצ"ל גבי פת שנאפה בעצים של עבודת כוכבים :

דף נח ע"א תוס' ד"ה דורכין משמע מתוך פירושו שדורכין בסוף דריכה קאמר . נ"ב אבל הרמב"ם בפי' המשניות מפרש בתחילת דריכה ומ"מ מותר משום דהכר נטמאו בשעת הבצירה וליכא גרם טומאה כלל והא דאסור עם ישראל היינו משום דהתם לא נטמא בשעת הבצירה רק בשעת הנתינה וס"ל להרמב"ם דנתינה ודריכה הכל מלאכה אחת ודו"ק ולפי זה מש"כ רש"י כאן ומשום מסייע ליכא שהעובד כוכבים לא נטמא על כך להרמב"ם א"צ לסברא זו דכיון דנטמאו בשעת הבצירה אין כאן משום מסייע כלל דבצירה מלאכה אחרת הוא ומש"כ התוי"ט כאן דלהרמב"ם בצירה בכלל מלאכת הדריכה כמש"כ לא דק דגבי ישראל לא נטמא כלל בשעת הבציר רק בשעת הנתינה ואינו מוכרח מהרמב"ם רק דנתינה והדריכה נחשב למלאכה אחת ודו"ק :

דף נו ע"א תוס' ד"ה שמותר וקביא מהסיא דמייתי בפ"ק דנדה וכו' וכתב לי הגאון מוהר"י ליב גרוזבערג נ"י הנ"ל ליישב ע"פ ד' הירושלמי דחלה שם דאמר דסך דעד שלא גלגלה תעשה בטומאה לת"ק דר"ע בפ"ב משנה ג' דמי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה ה"נ יעשנה קבין ע"ש וא"כ לא יפוא לעולם לידי חיוב חלה כלל ואף דמדר"ע מוכרח דמותר לגרום טומאה אף במקום דיבוא לידי חיוב חלה מ"מ בירושלמי משמע שם דתליא אם אדם מחויב על שמירת טבל וכיון דרש"י הביא קרא דאת משמרת תרומותי דבשני תרומות הכתוב מדבר וכו' ע"כ דס"ל דהברייתא אתיא כת"ק דיעשה קבין ולק"מ ממשנה הנ"ל ודו"ק . ודפח"ח : ע"ב בתוס' ד"ה יבא דלמשנה אחרונה נמי התחיל לימשך קובעו למעשר ונ"ב עי' בס' מקור מים חיים על היו"ד בסי' קכ"ג [להגאון אב"ד דק"ק בריסק זצ"ל] שכ' דלדעת הרמב"ם בפ"ג מהל' מעשר דפסק כר"ע דגמר מלאכתו למעשר הוא משיטלם בחביות וגבי יי"נ פסק כמשנה אחרונה ע"כ צ"ל דס"ל דלמשנה אחרונה גם רבא מודה דהומר הוא שהחמירו חז"ל ביי"נ והכ"מ בזה דגבי יי"נ משהתחיל להמשך עושה יי"נ ע"ש :

דף נט ע"ב גמ' האי עובד כוכבים דנסכיה לחמרא דישראל בכוונה וכו' . נ"ב לכאורה נ"ל דהך בכוונה היינו בכוונת מגע וכוונת ניסוך ולאפוקי אם היה מכוין למדוד היה מותר בהנאה דקיי"ל לעיל נ"ז לדעת הש"ק שם דמדד בין ביד או בקנה ימכר אבל ליכא לפרש בכוונת היזק דא"כ אפי' בשתיה מותר וכמ"ש התוס' לעיל דף נ"ח ע"ב ד"ה כדכתיב בשם האור זרוע אבל מד' הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהל' מאכלות אסורות הלכה כ"ח מבואר להדיא דמפרש דבכוונה היינו בכוונת היזק שכתב שנתכוין זה העובד כוכבים להזיקו ולאסור יינו וכו' ולשיטתו אזיל דפסק כר"נ דמדד ביד ג"כ אסור בהנאה וע"כ דהך בכוונה היינו בכוונת היזק וממילא מוכח דהרמב"ם חולק על דברי התוס' בשם האו"ז הנ"ל ודו"ק :

דף סב ע"ב גמ' ומתניתין הומרא דיי"נ שאני . נ"ב עי' בב"י בסי' קל"ג שהביא בשם אורחות חיים דכיון שאינו אלא קנסא דרבנן לא קנסו רק לדידיה אבל לאחריני שרי וכו' ולכאורה תימה דא"כ מאי הצריך רב חסדא לשורפם ולקוברם הא יכול ליתן לעניים ולא מצאתי מי שהתעורר בזה ואולי דגבי מעשה דר"ת דאגר ארבא י"ל דנפיש אגריה ודמו לחמרין וכמש"כ התוס' כד"ה דאגר וא"כ אפשר דבזה מודה האורחות חיים דאסור בהנאה לכל העולם ועדיין צ"ע :

דף סד ע"א תוס' ד"ה ר"ע דהא בפ' בתרא דמכות מוכיח דר"ע אית ליה וכו' . נ"ב כוונתם מדמוקי למתני' דיש חורש תלם אחד כר"ע דמקיים בכלאים לוקה אלמא דאי לאו שהרישה לא היה לוקה משום מקיים דאל"כ אין החרישה גורם המלקות רק מה שראה ואינו עוקר ומיירי באמת דבזה שחרש היה גורם תיקון וקיום לכלאים וכן מבואר להדיא בירושלמי בכלאים פ"ח דאף לר"ע אינו לוקה בלא מעשה והובא בר"ש בפ"ח דכלאים [ועי' בתח"ם תיו"ד סי' רפ"ח מש"כ בביאור דברי הירושלמי שם ע"ש] ומזה מוכח דלאו שאין בו מעשה אם עשה ע"י מעשה היו לוקין בזה"ב [ועי' במ"ל בפ"ד מהל' מלוה ולוה שהביא מחלוקת בזה ע"ש :

דף סה ע"ב בגמ' ההוא כריא דהיטי וכו' שריא רבא לזבוני לעובד כוכבים . נ"ב עי' במרדכי בפ' כל שעה שכ' דמיירי דוקא בסתם יינם אבל ביי"נ גמור לא ועיין בסמ"ג בפתיחה להלכות בשר וחלב ד"ה שוב דהביא ראי' מהסוגיא דהכא דהא דקיי"ל דביי"נ גמור אם נתערב יין ביין אסור למכור חוץ מדמי יי"נ שבו דוקא יין ביין אבל אם נתערב בשאינו מינו מותר וכמח"כ אשתמיטתיה ד' המרדכי הנ"ל דמיירי בסתם יינם באמת וכ"כ המג"א בסי' תמ"ה סק"ו דאין חילוק בזה בין במינו ובין שלא במינו וכן משמע עוד בת"י בסי' תמ"ז ס"ק ז' והפמ"ג תמה באמת על דבריהם ז"ל מהסוגיא דהכא אבל לא ראה ד' המרדכי הנ"ל ומיהו תימה על הר"ן דכ' לקמן בפירקין בשם הרא"ב"ד דאפי' בסתם יינם שנתערב וליכא ס' באופן דיהיב טעמא אסור למכור חוץ מדמי יין שבו דכל דאיכא טעמא הוי כגופו של איסור ותימה לי דהיאך יפרנס להסוגיא דהכא והדבר צע"ג :

דף עב ע"א רש"י ד"ה את שעירה וכו' ובגמ' מפרש בעובד כוכבים המערה וכו' . נ"ב בגמ' אינו מפרש כן על המשנה רק על הברייתא ובמתני' אדרבה מוקמינן בישראל המערה מיהו אפשר דלאחר דמוקמינן לברייתא בעובד כוכבים המערה ולא גזרו על כח עובד כוכבים רק על מה דנפיק לבראי מעתה גם מתני' י"ל דמיירי בכה"ג ולא נצטרך לדחוק דמיירי במקטף אקטופי ובחידושי הארכתי בזה : סליק בס"ד

חשק שלמה מהג"מ שלמה הכהן שליט"א מו"ץ דווילנא

הוריות דף ב ע"א גמ' כיון דכי מתידע להו לב"ד הדרי בהו שב מידיעתו קרינא ביה . נ"ב עי' יומא דף פ' ע"א דאמרינן דמאי ירבה בשיעורין אי נימא דמחייבי אכזית קטן והתניא וכו' לא שב מידיעתו אין מביא קרבן ולכאורה לר"י הכא שפיר מקרי שב מידיעתו דהא אי מתידע להו לב"ד דשיעור כזית הוא קטן מהשיעור שעברו הם הא הדרי בהו וא"כ מאי מקשה אר"א התם הא ר"א היה תלמידו של ר"י וכדאיתא ביבמות דף נ"ו ע"ב ואזיל בשיטת רבו ובפרט די"ל דגם רב לא פליג כאן אר"י בסברא זו דשפיר מקרי שב מידיעתו אלא דס"ל לרב דמ"מ פטור דמקרי תולה בב"ד ואולי דהתם שאני כיון דשיעור כזית נתפשטה ההוראה בכל ישראל ולא שכיח כלל דב"ד יחזרו בהם שפיר מקרי דאינו שב מידיעתו וכה"ג כתב המ"ל בפי"ב מהל' שגגות הלכה א' דבשיעורא דכזית אף דלא אמרו להם מותרים אתם רק דאין בו חיוב כרת מ"מ מקרי תולה בב"ד משום דההוראה נתפשטה בכל ישראל ע"ש ודו"ק :

דף ג ע"א ברש"י ד"ה הלך וכו' ולא אותן דמנחל מצרים . נ"ב מתיבות מנחל מצרים הוא דיבור בפני עצמו וצריך לציין ברש"י על הגמ' דאבל הנך לא וע"ז פירש"י אותן דמנחל מצרים וכו' :

דף ד ע"ב במשנה או שהיה אחד מהן גר או ממזר . נ"ב בירושלמי כאן איכא פלוגתא דחד אמר דדוקא שהיו בתוך הע' סנהדרין אבל היו שבעים חוץ ממנו לא מכיון שאינו ראוי להוראה נעשה כאכן ועי' בנועם ירושלמי שהביא מד' הירושלמי ראיה לדעת הקצה"ח בתוס"מ בס"ם ל"ו דבדיינין לא אמרינן דאם נמצא אחד מהן קרוב או פסול בטלו כולהו ולא דמי לעדות ע"ש ולענ"ד אין לשון הירושלמי מורה כן דא"כ לא שייך לומר דנעשה כאבן דהא גבי עדים באמת לא אמרינן דנעשה כאבן ורק עיקר הטעם דשם איכא קרא דבטל כל העדות וגזה"כ הוא וגבי דיינין ליכא קרא ולכן נראה דכוונת הירושלמי דגר או ממזר כיון דמעולם לא נראו לדיינין וגם לא יוכשרו מעולם אינם בגדר דיין כלל ולא שייך למפסלי לאחריני [וכעין סברא זו ממש כתב התומים בס"ם ל"ו דנשים אינם בגדר עדות לבטל עדות הכשרים ע"ש ודברי הירושלמי אלו הוא סייעתא גדולה לדברי התומים] וא"כ אדרבא יש להוכיח מד' הירושלמי הנז דגם גבי דיינים אמרינן דנמצא אחד מהן קרוב או פסול הדין בטל ובחידושי הבאתי עוד ראיה לד' התומים מהירושלמי דיבמות סו"פ נשאין ע"ש :

דף ה ע"ב ברש"י ד"ה מעיני . דהיינו ע"י הוראת ב"ד . נ"ב עי' תוס' לקמן רפ"ב ד"ה נאמן כאן דפירשו פי' אחר בד' אביי דלא יליף מעבודת כוכבים אלא דמעשה תלוי בקהל אבל בהוראה תלוי בב"ד ע"כ דילפינן עבודת כוכבים משאר מצות ע"ש : שם ברש"י ד"ה אמרי הכא . קסבר פר לכל שבט ושבט וכו' . נ"ב נ"ל קסבר הא דמביאין פר וכו' וכ"ה הב"ח ושיטה אחרת יש בזה לרבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בפי' למשניות ובחיבורו בפ' י"ב מהל' שגגות הלכה א' וע"ע בספר קרן אורה כאן שהאריך בזה [ולולא דמסתפינא הייתי אומר דצ"ל בגמ' כאמת כגון שחטא שבט אחד והוא רובו של קהל והנוסחא שכ' לעיל וכגון שחטא שבט אחד צ"ל כאן ובטעות נדפס לעיל וכמו שכתב בבאר שבע ע"ש . ובזה א"ש מה דלא מצריך ר"ש רק שני פרים וגם אין מן הצורך לומר דר"י פליג עם ר"ש במיעוט שבטים ודו"ק] :

דף ו ע"ב ומה ראה משה לעשות י"ב ימי חנוכה . נ"ב עי' במג"א פ"ט וצ"ע : תוס' ד"ה ועשה אי אכיל בשתיקה וכו' נראה דצ"ל ואי כיון דאכיל בשתיקה לא מקרי הוראה הא מאחר כנ"ל : בעין משפט אות ו' מיימון שם פי"ג . נ"ב ע"ש שיש להרמב"ם שם פירוש אחר במשנה :

דף ז ע"ב בגמ' וקא מורו בהדי איסורי . נ"ב גי' התוס' וקא מורו בחדא איסורא ועי' קרן אורה : שם ברש"י ד"ה וכן כדם כגון כדם המובלע באברים . נ"ב נ"ע הא כדם האברים ליכא כרת ואינו אלא לאו בעלמא ואין ציבור חייבין אלא בדבר שזדונו כרת ושוב ראיתי דהכבר העיר בזה בס' קרן אורה ובאר בנ"ע ואולי דר"ל כדם הכנוס בלב ומובלע לאו דווקא ועי' בכריתות דף כ"ב ודו"ק : שם בגמ' ואלו משית בעבודת כוכבים לא קתני מתני' מי כבי סיה . נ"ב קנ"ע דאמאי לא דייק הש"ס כמו כן גם לעיל עמוד א' דלא תנן במשנה ד וכן המשית בעבודת כוכבים אינו חייב עד שיורה לבטל מקצת ולקיים מקצת וש"מ דמתני' רבי היא דר"ש ור"מ : דף ח ע"א ברש"י ד"ה ורבנן דהעלם דבר כתיב בהו בהדיא . נ"ב ועוד דגבי אשם תלוי כתיב נפש אחת וגבי ציבור לאו בכלל נפש אחת הן וכן פירש"י ז"ל עצמו לעיל דף ז' ע"א ד"ה ליבור בפר יעו"ש וע"כ נ"ל כן דהא לעיל שם בדברי המקשן דלא ידע עדיין טעמא דמנ"ל דמשיח אינו מביא אשם תלוי ולא קים ליה כן סברא דמי שכל חטאו ושגגתו שוה ואפ"ה גבי ציבור היה ניחא ליה וע"כ דילפינן מקרא דואם נפש אחת ודו"ק : שם בתוס' ד"ה ואם נפש אחת תחטא ועשה אחת וכו' . נ"ב אף דהך קרא כתיב בריש הפרשה דבכן המשיח מ"מ כיון דבכך קרא נכלל כל החוטאים דהדר פרט כל אחד בפני עצמו וא"כ הוי כמו דכתיב גבי יחיד בהדיא מצות ומה שלא הביאו התוס' הקרא דכתיב גבי יחיד גופא בעשותה אחת ממצות ה' נ"ל משום דהתם כתיב ממצות ואיכא למימר דמצות ממש לא גמרינן ועי' ביבמות דף ט' ע"א דיליף הש"ס גופא ליחיד ממצות מצות וכמו שכתבו התוס' כאן וצ"ע : ע"ב במשנה שסמוך לה מעיד . נ"ב עי' היטיב בתוי"ט כאן ובס' תוס' יוה"כ ברפ"ח דיומא להגאון מוהר"מ בן חביב ז"ל וע"ע בתשובה הנדפסת בס' אור היסר מהגאון בעל שאג"א ז"ל [ובעת נדפס אותה תשובה בסוף ספר שאגת אריה בדפוס ווארשא] ע"ש היטיב : סליק

ירושלמי הוריות פ"ג סוף הלכה ג' א"ל ר"ע כו' אמר לו ר"ע שמא לא שמעת אלא בשעת הקהל וכו' . נ"ב בספרי בפ' בהעלותך על פסוק ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות איתא דאמר לו דשמא היה בר"ה וביוה"כ של יובל וצ"ל דתיבות וביוה"כ של יובל טס"ה אלא צ"ל בר"ה ובהקהל דהרי בזמן בית שני לא נהג יובל כלל משום דאין כל יושביה עליה ודברי המפרש שם תמוהין וע"ע תוס' גיטין ל"ו ד"ה בזמן של יובל ומשמע ג"כ דלא גרסי כן בספרי דאם איתא הו"ל להביא מזה ראיה לד' ר"ת ז"ל ע"ש ודו"ק : עוד שם בירושלמי בין ר"י לר"מ הכנסה ומי' . נ"ב כ"ה ג"כ בירושלמי דסנהדרין פ"ב ה"א וע"ש בפ"מ שכ' דלר' יעקב בן דסיי ס"ל לר"מ דאפי' אם התחיל בעבודה צריך להפסיק ומתמיר יותר מר"י ודבריו תמוהים דהרי בהדיא אמר ר"מ דמקריב אונן ואכן הדבר ברור דט"ס נפל כאן בירושלמי וצ"ל בין ר"מ לר"ש חדא [וסיינו דלר"מ מותר אפי' לכתחלה להקריב ולר"ש דווקא אם התחיל גומר] ובין ר"י לר"ש חדא ובין ר"י לר"מ הכנסה ר"מ אומר דאם היה נכנס ר"י אומר דאפי' אם היה בחוץ נכנס [וס"ל לירושלמי כמו דאמר רבא בש"ס דילן ביומא דף י"ג ע"ב דלר"י מביאין לו ואפי' מתוך ביתו] ר' יעקב בן דוסאי מפסיק ביניהון כצ"ל ור"ל דר"י אדרבה מחמיר וס"ל דצריך להפסיק והא דאמר כל היום ר"ל דאינו עובד כל היום גזירה שמא יאכל וכ"ה מסקנת הש"ס דילן ביומא שם דאביי פריך התם לרבה השתא לר"י אסוקי מסקינן ליה וכמו דתניא היה עומד ומקריב וכו' מניח עבודתו ויוצא דברי ר"י ולא אמרת וכו' ומסיק רבה דמאי כל היום היינו שאינו עובד כל היום ע"ש : סליק

מהגאון החסיד כו' מרנא יעקב צבי יאליש זצ"ל בעהמ"ס מלא הרועים .

דף ג ע"א בגמ' אבל חכ"א יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב . נ"ב ע' תשו' נ"ב מה"ת חלק יו"ד סי' צ"ו :

דף ד ע"א אבל המוציא מרשות לרשות פטור ואמאי כו' . נ"ב הוה מצי למימר דהורו בשיעור הוצאה דמותר להוציא כגרוגרת [וכ"ה בירושלמי כאן ע"ש] דשיעור הוצאה לא כתוב ועי' רש"י לקמן ד"ז ב' : רש"י ד"ה ספק משחשיכה כו' שהרי בה"ש כהרף עין כו' . נ"ב ע' רש"א ויש לדקדק לדבריו נהי דבה"ש אינו כהרף עין כר' נחמי' ור' יהודה מ"מ איכא ס"ס שמא יום ואת"ל ביה"ש שמא בין השמשות מן היום [ומן הלילה] דבלילה סתם ליכא לספוקי כמ"ש רש"א וי"ל דחשוב שם אונס חד וליכא אלא ספק א' שמא מן היום שמא מן הלילה : ע"ב רש"י ד"ה או שלא היה מופלא כו' ומינו אחר במקומו . נ"ב ע' תוס' סנהדרין דס"ז ב' ד"ה אחד מ"ש בזה : שם ד"ה או זקן וקשיא לי מפני מה אין ראוי כו' . נ"ב ע' רש"י סנהדרין ל"ו ב' שפי' טעם זקן שכבר שכח צער גידול בנים והוא אכזרי וכן סרים עי"ש ונראה דהכי קשיא לי' דדווקא לענין דיני נפשות שייך הטעם שהוא אכזרי אבל לענין הוראה באיסור והיתר מפני מה אין ראוי בעבור אכזריותו אך נ"ז ל"ק כיון דבעי' כאן סנהדרין של ע"א בעי' שיהי' ראוי לסנהדרין ומדברי הש"ס שם משמע דזקן להוד פסול וגם אינו ראוי לבנים לחוד . וכ"כ הכ"מ בפי"ג מה"ש וע' בס' חפץ ה' מה שפי' בדברי רש"י אלו בדוחק :

שם ד"ה כגון שהורו ב"ד שחלב מותר שעל כו' . נ"ב ולא הוה דבר שצדוקין מודין ביה כפרש"י לקמן דף ז' ב' והומ"ל שהורו כזית מותר עד דאיכא ככותבת דשיעורין לא כתיבא כמ"ש רש"י שם :

דף ו ע"א גמ' . מי דמי שעיר ר"ח דילמא לא מייתי מצבור אבל הכא ודאי מייתי . נ"ב וא"ת והא ספיקא דאורייתא לחומרא וכאן איכא ס' חולין לעזרה ולא הו"ל להביא מתרומת הלשכה וי"ל דמוקמינן להו בחזקת חיים כמו השולח חטאתו ממדינת הים ויש לחלק דהתם אנו דנין על איש פרטי שפיר מוקמינן לי' אחזקה אבל הכא דחיישינן שמא מת מן הצבור זהו וודאי דכמה אנשים מתו מאז ועד עתה ושמא הוא מאלו שיש להן חלק בקרבנות צבור ודמי' למ"ש התוס' ב"מ קט"ז אע"ג דאחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן דווקא כשאומר אתה גנבת אבל כשאומר סתם נגנבו מידע ידיע דכמה גנבי איכא בשוקא וה"ה כאן וי"ל דהכא נ"כ אנו דנין על אלו שיש להן חלק בתרומת הלשכה אע"ג דמרובים נינהו מ"מ כיון דאנו דנין עליהם מוקמינן להו בחזקת חיים אבל אין לתרץ כדעת הר"מ דס"ד מה"ת לקולא לכך קאמר שפיר דילמא לא מייתי דו"א דסוף סוף כיון דחכמים החמירו בספק תורה ודבר דלא חזי מדרבנן הוה לא חזי מדאורייתא כמו שהארכתי בחבורי מ"ה וא"כ גם מדאורייתא הוה חולין בעזרה וי"ל דהכא לא רצו חכמים להחמיר ולעקור ד"ת שאמרה להביא קרבן ר"ח מתרומת הלשכה ועדיין צ"ע :

דף ז ע"א גמ' ת"ל והקריב על חטאתו כו' . נ"ב ק' לר"י דס"ל צבור מביאין ע"ח . וא"ל לכדרשינן לקמן בסמוך חטא עם הצבור כו' דהתם מאשר חטא נפקא והכא מחטאתו וכן פי' שם בס' חפץ ה' וצ"ל דדריש על חטאתו מביא ואינו מביא בגרירה דר"י אית לי' גרירה בצבור וסד"א הואיל משיח מביא פר וצבור פר מה צבור מביאין ע"י גרירה אף משיח [כתיב] על חטאתו דאין מביא על חטא שחטאו אחרים ור"מ דלא ס"ל גרירה הא ס"ל ב"ד מביאין פר ואיצטריך חטאתו לדרשא דהכא ודו"ק : רש"י ד"ה ומביא אשם ודאי כו' חטאת וכן המשיח . נ"ב דאשם ודאי אין שמו חטאת :

ע"ב גמ' בתר קרבן אזלינן תיקו . נ"ב ע' לקמן י"א א' : רש"י ד"ה הוא בחלב המכסה כו' בין בכזית כו' . נ"ב ע' תשו' נ"ב מהר"ת חלק יו"ד סי' ל"ב : שם ד"ה מה להלן ב"ד כו' דהכא כתיב מעיני העדה נעשתה כו' . נ"ב תימה דלעיל ד"ה ב' ילוף אביי מההוא קרא דהוראה בב"ד ומעשה בקהל ועפרש"י שם ואיך כ' רש"י דמכאן לא משמע וצ"ל דהתם לר"ש ור"מ והכא לר"י דע"כ ס"ל דמהכא לא משמע דאל"כ קרא למה לי בפר צבור נילף גז"ש מעיני מע"ז וע"כ דס"ל דמכאן לא משמע הוראה ומעשה [וע' תוס' ובתוס' הרא"ש] :

דף ט ע"א רש"י ד"ה ל"א מרחא דחי כו' אפי' כשנצטרע או כו' . נ"ב תמיהה לי דאיפכא מבע"ל לפרושי מידחי שהנשיאות דוחה הקרבן ועכשיו כשאינו נשיא חייב דבאמת חייב הוא רק שהנשיאות דוחהו א"ד מיפטר פטור לגמרי והוא כעין טומאה דחוי' והותרה דפ"ק דיומא דהפי' דחוי' ואינו מותר לגמרי עי"ש וע' לקמן י"ב ב' משיח שנצטרע כו' :

דף יא ע"א גמ' רבא אמר דכ"ע מומר לאכול חלב לא הוי מומר כו' . נ"ב ע' לעיל ז' ב' :

דף יב ע"א בבואה דבבואה . נ"ב צל לצילו רש"י כריתות ו' [וכ"ה ברש"י יבמות קכ"ב] ובע"י מפרש דכשהצל נוטה נראה ב' צללים א' חזק וא' שאינו ברור כל כך ואינו גלוי והחזק נקרא בבואה והחלש בבואה דבבואה : רש"י ד"ה ביתא דחברא . נ"ב בכריתות ה' ב' הגירסא בביתא דבהתא ופרש"י דבהתא אפל במקצת :

דף יג ע"א רש"י ד"ה א"ל מפני שסורן כו' סורו שר כו' . נ"ב ע' בפרישה בחו"מ סי' רפ"ג שפי' סר בסמ"ך ר"ל אותו דבר המסיר אותו מדרך הישר לדרך עקלתון נקרא סר וע"כ היצה"ר נקרא סר עבור שמסיר אותו מדרך הישר וכן בעכבר ועי"ש שהאריך :

דף יד ע"א רש"י ד"ה אפי' אומנא כו' . נ"ב וע' בעין יעקב מ"ש בשם הרמ"ה ולי נראה עוד לפרש משום דעיקר מעשה זו הובא סוף ברכות להוכיח דכל הנדחה מפני שעה שעה עומדת לו דלרב יוסף אמרו לו כלדאי מלכת תרתין שנין ותו לא ולכך לא קיבל עליו רב יוסף שאמר אם אמלוך תחלה אמות לסוף שנתיים לכך נדחה מפני השעה ושעה עומדת לו שהי' בריא כל אותן כ"ב שנה שאפי' אומנא לא הוי אבבא דביתי' שלא תאמר שנגזר עליו מיתה רק שהועיל לו תפלתו וצדקתו ולא מטעם שנדחה מפני השעה לו"א שלא הי' לו שום מיחוש כל אותן השנים כלל וע"כ מפני שנדחה מפני השעה וי"ל עוד ע"ד צחות שלא רצה רב יוסף לקרות אותן שהי' בטוח שיחי' דלא סגי דלא מלך תרתין שנין : סליק מסכת הוריות

מהגאון המובהק כו' מרנא יעקב עמדין זצ"ל .

דף ב ע"ב גמ' וקטעי כמצוה לשמוע דברי חכמים . נ"ב אפי' אומר לך על ימין שמאל כו' : שם כמאי אילימא בשגגת מעשה שלא בהוראת ב"ד ב"ד מאי עבידתייהו כצ"ל :

דף י ע"א משום דקתני גבי נשיא דהי עבר מנשיאותו ואח"כ חטא כהדיוט מייתי . נ"ב כאן יש חסרון הניכר וכנראה מפרש"י וק"ל : שם כל כך בידך ואתה עולה בספינה . נ"ב משמע שר"ג היה צריך לשוט בספינה לצורך מזונותיו אע"פ שהיה נשיא . זה דבר תימה . ובכ"מ מוכח דהוה עשיר ג"כ וכמש' (דמאי רפ"ג) [מעשר שני פ"ה] נראה שהי"ל עבודה רבה בשדה . ובר"ה ת"ה [ברכות דף כח:] א"ל ר"י אוי לדור שאתה פרנסו שאתה בנערן של ת"ח . שמא לא היה נהנה משל צבור . ואעפ"י שהי"ל עושר ונכסים לא היה מספיק לו להתנהג לפי כבוד גדולת מעלת הנשיאות אם לא היה עוסק גם במו"מ ובפרגמטיא . וכ"מ דנכדו רבי עם היותו מופלג מאד בעושר כמ"ש [ב"מ דף פה ע"א] אהורייריה דרבי כו' עסק גם במו"מ כדאיתא בב"מ (ע"ג א') : שם כשעלה . נ"ב ר"ג מן הים : שם ולא בהו . נ"ב שמצאו הרבנות . אעפ"כ כששאלה להם שנית בהו . שלא להיות הרבנים לנשיא יותר מדאי . או שמא הודיעם שרבים צריכים להם ובמקום שאין איש כו' :

דף יא ע"א ואיזהו מומר דבסתמו מין הוי „אומר". מלת אומר נמחק [וכן ליתא בתוס' הרא"ש ואיתא שם „דבסתמא הוא מין"] : ע"ב בעי מיניה רבי מר' חייא . נ"ב דוגמת זה מצינו שאלת רב מתלמיד בחולין (די"ג א') [ועי"ש בתוס'] ובזבחים (דף כו א') : שם כגון אני מאי בשעיר . נ"ב שמע מנה תלת . חדא דכל זרע בית דוד נלחו למלוכה אע"פ שאינן מזרע שלמה . דהא רבי מספקיה ב"א קאתי כדאיתא [כתובות סב:] . ותו ש"מ דאפי' לא נמשח . ועם שלא ימלט שהיה אז גם זרע שלמה קיים לא עכב בנשיאותו של רבי . מאחר שנתמנה ועיני כל ישראל עליו הי"ל דין נשיא אילו לא הי"ל צרתו בבבל . כי במשיחתו של דוד נתקדש כל זרעו בכללם . וש"מ דאע"ג דחרב הבית ונהרס העטרה מ"מ גדולת זרעו של דוד לעולם עומדת היה וקיימת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית . ואין גדולתם עוברת אלא בגרעת (שהיא כמיתה) כדלעיל ריש פרקא . אך מכאן קשה על מ"ש בירושלמי [כלאים פ"ט] שרבי מן הנקבות היה ואין לנקבות דין ירושה ולא יגלתו למלוכה בישראל [וכמ"ש בספרי פ' שופטים מלך ולא מלכה] . ושמא הירושלמי לא נתכון אלא לומר שרבי מן הנקבות דבית דוד של זרע שלמה . ולעולם מזכרים דשפטיה היה . וריש גלותא מזכרי בני שלמה הוה והן קודמין ודאי והשתא א"ש מה שיחסו הלל אחר בני זרובבל שנתקפיתי פאע"פ [בכתובות שם] :

דף יב ע"א בתחלה מונקין . נ"ב היה ראוי להיות יונקין . אולי ט"ס הוא : רש"י ד"ה דמתא מחסיא . כפומדיתא לא הוי תרבות מעליא . נ"ב כדאמרינן [כתובות פ"ב א'] פומדיתאה רמאה [רמאי דפומדיתא כ"ב מו א'] . פומדיתאה לוייך כו' [חולין קכו וכן ברש"י דכריתות שהיא מזה] . ורבה סנו ליה כלהו פומדיתאי [שבת קנג א'] : ע"ב גמ' זמנין הוי יתיב ר"ה . נ"ב בתר ר"כ הוה : שם נשקיה בריש' ויהיב לי' ברתיה . נ"ב ר"פ סודנא ועתיר הוה [פסחים קיג א'] :

דף יג ע"א ואה לא היה בכלל ארור . נ"ב אע"ג דגבתונים נמי כתיב [יהושע ט] ארורים אתם . אפ"ה קודמים אף לגר . התם לדידהו דגבעונים בלחוד קלל יהושע בעבור שרמו אותו . אבל נח קלל כנען וכל זרעו . אלא שנ"ע איך א"כ הושוו כל העבדים הנקנים מאומות אחרות . לבני כנען גם בדבר זה . ומאי בגירותייהו מגרים דידהו שאינם בכלל ארור . וי"ל דשאני הני דנשבו ונמכרו לעבדים הוקשו לכנענים להיות גם הם בכלל ארור : שם הכל „רצין" כו' ואין הכל רצין . נ"ב רוצין גרסינן . כלומר רוצים בה יותר מבשוחררת . אם אין אשה אחרת מצויה להם . אלא אחת משתי אלה . מיהו כדאפשר בבת ישראל לא קמיירי דודאי עדיפא דא"א [ברכות ח: פסחים קיב:] לא תנסוב גיורתא . ועוד משום דרוב בנים הולכין אחר אחי האם [ב"ב קי] . מ"מ אין כל גיורות שוות ויהושע ובועז וזולתם יוכיחו שהניחו בנות ישראל ובחרו להם בגיורות . ואפשר דהדר נשאו נשים גם מבנות עמם : רש"י ד"ה משוחררת כו' דהתם שפחה מופקרת . נ"ב כדתנן [אבות פ"ב] מרבה שפחות כו' ואמרינן [גיטין יג א'] זילא ליה שכיחא ליה פריצא ליה : ע"ב גמ' והרגיל בזיתים . נ"ב אין משא"כ כבושים: שם והשותה מים של שיורי רחיצה . נ"ב נ"ל דהיינו של כל הגוף וגם של רגלים אבל של נטילה ידים מיבעיא לי : שם לא בעו למהוי היכרא בין דילי' לדידהו . נ"ב אע"ג דרשב"ג ממנה מלשה ענוותנין [ב"מ פד פה] . קסבר נשיא דומה למלך דבעינן שתהא אימתו עליך . ואין ראוי לתת כבודו לאחר :

דף יד ע"א רש"י ד"ה נחמני . ואיכא דאמרי כו' . נ"ב שבוש [כמבואר בכ"מ] . אבל רבה הוה בר נחמני . והוא דודו של אביי שגדלו מחמת שהיה יתום קטן ונקרא על שם זקנו נחמני הוא שם העצם שלו. ורבה דודו שגדלהו כאב לא רצה לקרותו בשם אביו . וכנהו אביי . כלומר ע"ש אביו . גם רמוז בו בר"ת „אשר בך ירוחם יתום". כך כתוב בספר יוחסין [ועי' בהגר"א יו"ד סי' ר"מ ס"ק ז'] : סליק

עדיות פ"ב (משנה ו' ברמב"ם) שר' ישמעאל תלמיד ר"ע . נ"ב מי אמר זה :

פ"ג (משנה ט בראב"ד) תדע דהא סרוד של נתחומין „ודף" של נתחומין כצ"ל : (שם) אין לה אחוריס „לסלוקה". צ"ל „לתלוקה" וכ"ב היא דין אחוריה חלוק מתוכה וגבה :

פ"ה (משנה א בראב"ד) מוסיפים הם על ספרק הראשון . נ"ב ר"ל הקודם לזה : שם ששנו „בפ"ד" כצ"ל : שם וכיון „דהני" כילים צ"ל „דהוי" : (משנה ו בראב"ד) ואע"פ שנתלם ממנו מתייס „נמי" לא אהני. צ"ל „ונמת" :

פ"ז (משנה ח בראב"ד) שלא יתפזרו יותר מדאי ואין שולקי כצ"ל :

פ"ח (משנה ד) „איל" קמצא . נ"ב שמא על שם גדלו וגבורתו משאר חגבים נקרא כך . ע"ד שקראו אילונית לגברתנית : [שם והכי איתא בתוספתא דעדיות . פ"ג שהיה צבע . ומ"ש ובתוספתא דכלים כו' נמשך למטה . ובדפו"ת שגו בזה והשנו שהד"א והצינו בגליון „לפנינו ליתא"] : סליק

השמטות יפה עינים ממסכת בבא בתרא ושבועות

דף עז ע"ב ה"ד אלימא כו' ואלא דקרו ליה נמי לבקר נמדא ל"נ כו' ואיכא נמי דקרו לבקר נמדא כו' . הנה בהרי"ף הגי' להפך דקרו ליה לגמד נמי בקר . בהשאלה ובלא צריכא וגריס עוד להלן וכ"ת כי האי גוונא קסברי רבנן ל"ה אונאה כו' ע"ש ונלע"ד דעת הרי"ף וגירסתו לפרש בטוב מ"ש ניכוי בסול מקח וכ"ת כו' דפרשב"ם ד"ה ה"ג וכ"ת כו' דחוק מאד וגם מאי פשיטא ליה מהא דתנן רי"א כו' דב"ד כופין להחזיר אונאה דלמא ר"ל לענין הלאו דאונאה לני"ש וגם תקשה קושית התוס' ד"ה וכ"ת ע"ש וגדולה מזו תקשה דל"פ מרישא דמתני' התם כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר רי"א אין לתגר אונאה דל"ש בזה פי' התוס' אולם לגי' הרי"ף דקאי הסתא אמכר בקר לא מכר גמד דסליק מניה ופריך ניכוי בסול מקח (כלומר ב"מ או אונאה כפי שהוא) ומל' לא מכר את הגמד משמע אבל מה שמכר הבקר מכור בלא תורת אונאה כלל (ועי' רשב"ם ד"ה ואי אין הדמים ראוים ובד"ה ה"ג וכ"ת) שפיר קאמר בפשיטות לפ"מ דגרים הו הרי"ף שם . וכ"ת כי האי גוונא קסבר רבנן ל"ה אונאה ר"ל כה"ג במוכר בקר ובהמה משום שרוצה לזווגן לחרישה ל"ה אונאה כמפרש בברייי' בב"מ שם ועי' רש"י שם [ור"ל דלכך תני במתני' הכא סתם דמה שמכר מפורש מכור משום סיפא דמכר את הבקר כו' ובהאבע"א כו' אבל בכדי שאין הדעת טועה לא כו' נ"ל להפך דנקט בסיפ' משום הרישא . ועי' בהרי"ף שם וכנ"ל שם בהאבע"א גם להרשב"ם והבן] והא תנן רי"א אף המוכר ס"ת בהמה כו' ורבנן פליגי עליה להדיא . ובפרש"י אגב האלפס שם הובא פרשב"ם אהרי"ף ולא הבין : שו"ר בשטמ"ק הביא בשם פר"ח שפי' להדיא וכ"ת כה"ג כגון מוכר בהמה אין לו אונאה . אלא שהקשה שם דהכא במכירת הגמד איירי' לרבנן ולא מכירת בקר ע"ש . ולפמ"ש לגירסת הרי"ף באמת איירי הסת' סוגית הגמ' ממכירת בקר . וקרוב לומר דגם הר"ח היה לו גי' הרי"ף . וכ"מ להדיא ברמב"ם פכ"ז מהל' מכירה דגריס בגמ' כגי' הרי"ף רבו (וכהר"ח רבו דרכו) ועפ"ז כתב אפי' במקום שקורין לגמד בקר כמ"ש בגמ' והוא רבות' יותר דאפ"ה לא בטיל הגמד המופש אגב מכירת הבקר וכ"ה בטוש"ע ח"מ סי' ר"כ סע"ד ע"ש . ובסמ"ע שם סק"י מגי' גמד לבקר ולא נהית לזה דנכון הוא ע"פ גי' הרי"ף כנ"ל . ועי' רא"ש בפירקין סי' ז' דגריס בהשאלה כגי' הרי"ף רק בשלא צריכא נתערב גי' הגמ' שלפנינו . ואח"כ גריס תו כהרי"ף וכ"ת כהכ"ג כו' ע"ש וכמע"ת מחק שם תי' בכה"ג ע"פ הגמ' ובאמת הרא"ש נקיט ואתי לגי' הרי"ף כמ"ש וקרוב יותר להגי' ברא"ש גם בל"ל כבהרי"ף [וכן אמנם בתוס' הרא"ש בשטמ"ק המזיק לקו' התו' ד"ה וכ"ת דלית לתי' וכמש"ל . וגם הביא בשטמ"ק דה"ג בספרי ספרד וכ"ת קס' רבנן כה"ג ל"ה אונאה] ויעוין היטב כי קצרתי ובכתובים בארתי יותר בעז"ה : מהר"י מייזל שליט"א :

מסכת שבועות

דף לו ע"א ומנין לעשות אלה · עי' גירס' רש"י ובירושלמי ה"י איתא כגי' הגמ' וגם כגי' שברש"י ועי' מה"פ ד"ה מנין ועי' ירושלמי סוטה פ"ב ה"ה ובמה"פ שם ובדברי פמ"ק שם ד"ה לאלה מיושב קושית המה"פ שם ועי' ירושלמי לקמן פ"ה ה"א : אריב"ח אמן בו שבועה · במד"ר פ"ט דב"ר פ"ז ע"ש ר' יוסי בן זמרא שוח"ט סי' פט קו ירושלמי סוטה שם : ת"ר איש איש כו' · ת"כ אמור פי"ט : ועל הכנויין באזכרה · בירושלמי ה"י ותכמים פוטרין ובירושלמי סנהדרין פ"ז איתא ע"ש אית תניי תני ולכ"ע באזכרה ור"מ מחייב גם כרת ועמ"ש בסנהדרין נו ולעיל לב. : ר' מנחם בר' יוסי · ת"כ קדשים פ"י אמר ספי"ט ובמכלתא משפטים פ"ה ע"ש ר' אחא : פן ואל · עב"ר פכ"א : והא לית ליה לר"מ · בירושלמי קדושין פ"ג ה"ג מקשה איפכא דבכל אתר אית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן ועי' תוס' גיטין עה. ד"ה לאפוקי דמגיה של"ל איפכא וכאן ה"י וכפ"ז ה"א איתא לר"מ דאית ליה מכלל לאו כו' וכן בנדרים ספ"ק ע"ש ר' יסא בשם ר' יוחנן ועש"ק בקדושין שם · ופ"ע לקמן פ"ז ה"א דאיתא שם דבקרא לכ"ע אמרינן מכלל לאו כו' כ"פ בלשון ב"א ע"ש וכ"מ במכלתא יתרו בחדש פ"ח : ע"ב וחייב על זדון השבועה · ת"כ ויקרא חובה פי"ג : ולא לך · ת"כ שם פכ"ג : תן לי פקדון · ת"כ שם פט"ז כה"ג לענין שבועת העדות : ר"ש פוטר · עי' ת"כ ויקרא פכ"ג : המית שורך · ת"כ שם :

דף לז ע"א באומר נויתי ולא נויתי בעדים · בירושלמי ה"א משמע דתפים בפשוטו דכיון שיש עדים לית הכחשה ור"י ור"ל אמרי לא סיתני עדים משום דמטין לשבות : פרט למודה לא' · בירושלמי איתא פרט למכחש בא' מן האחין והוכיח מזה דבנים שהפקידו לא' אין אחד יכול ליטול בלא השני ע"כ ל"ה הכחשה : אלא ראשונה אמאי · מדמי הכחשת בע"ד כפירת עדים משום דתד סברא הוא דאי נימא דעדים מטין לשבות כבירושלמי כאן ה"א אין לפטור העדים היודעים וכן כפירת בע"ד נקרא הכחשה ועמש"ל לב: ע"ב עדים חייב בשמר פטור · ה"ג בירושלמי ה"א ע"ש ר"י ור"ל : שמר נמי עביד דמרכם · ה"ג מקשה בירושלמי ה"א ומשני דעדים מטין לשבות והוא דלא כסברת הבבלי ועי' מה"פ שם ד"ה הוי : משביע עדי קרקע · הכא משמע דבדין קרקעות עדים ופקדון שוה ובירושלמי פ"ד וכאן פ"ה ה"ב ופ"ז ה"ו משמע דבעדים ס"ל דחייב ובפקדון פטור ועי' תוספתא רפ"ד ועמ"ש ומש"ל לב: דעבד אתקש לקרקעות · עמ"ש ב"ק סב :

דף לח ע"א כלל א"ח אלא א' · ת"כ ויקרא חובה פי"ז ושם הגירסא בדר' יהודה לא נך לא בלא וי"ו ובירושלמי גיטין פ"ט ה"ו מוכח דבוי"ו הוי כלל יותר מבלא וי"ו וכ"מ ממ"ש סוף ב"ב ואילו כשר ועי' רש"י ותוס' ומ"ש לקמן : א"ר יהודה אמר שמואל · ה"ג בירושלמי גיטין שם וכאן ה"ד . ור' יוחנן אמר הכל מודים · בירושלמי שם מוכיח הך דר' יוחנן ממה שאילו פסול ואילו כשר ואי אמרת פרטו של ר"מ כללו לר"י א"כ שאילו נימא דלכל חד חתם ועי' ק"ע ופ"מ וק"ל הא כאן הפלוגתא דשמואל ור' יוחנן אינו כ"א לר"מ ולר' יהודה אין חילוק בין שמואל לר' יוחנן גם אין לומר דתפס הירושלמי לר"מ דא"כ יהיה הראיה איפכא לטמר כשמואל כמובן ונראה דלהירושלמי הפלוגתא דר' יוחנן ושמואל בדעת ר' יהודה דלר' יוחנן קאמר ר' יהודה בולא לך לרבותא דאפי' בוי"ו דמסתברא להיות כלל הוי פרט וכ"ש בלא לך וה"פ דאי נימא כשמואל דבלא לך לר' יהודה הוי כלל א"כ יותר יש להכשיר בשאילו בלא וי"ו דכלל הוי מעלה וע"כ ס"ל לר' יוחנן דהוי רבותא ורק הכא הוי כן אבל בכ"מ אזלינן בתר הסברא דבוי"ו הוי כלל ובלא וי"ו הוי פרט · ובזה י"ל ג"כ מה דתפס הירושלמי כנזיר פ"א ה"ב וקדושין פ"ב ה"א דלר' יהודה וי"ו הוי יותר כלל הוא אך משום דתפס זאת לרבותא וגרסינן בדר' יהודה ולא לך בוי"ו : ת"ש מדידיה רמ"א · עי' ירושלמי שם : פרוטה מכולן מצטרפת · עי' ירושלמי כאן ה"ד וקדושין פ"ב ה"א א"ר יוחנן דברי ר' יודן נכללין בקרבן אחד ונפרטין בשלשה קרבנות כו' : ע"ב הואיל ועיקר קנס הוא תובע · בירושלמי נדרים פ"א ה"ג ונזיר פ"ד ה"ב וכאן ה"ד איתא דא"ר יוחנן דברי ר"ש במנה שאין בידו אינין פטור בשאר והוא מר"ש דהכא וה"ה כאן ה"ה א"ר אילא דברי ר"ש בתובעו קנס בושת ופגם דברי חכמים בתובעו בושת ופגם וקנס [פי' דר"ש ס"ל דקנס היא הראשונה וכיון דבטל נגד זה בטל גם מהשאר] רבנן אמרין דברי ר"ש בתובעו ג' דברים דברי חכמים בתבעו דבר א' נראה דצ"ל איפכא דברי ר"ש בתבעו דבר אחד דברי חכמים בתבעו ג' דברים · והיינו דס"ל דל"א דבשפטור בדבר אחד יפטר על השאר · ר"ז בעא קומוי ר' יסא בפירוש שמעת מניה דר' יוחנן או ממלתיה א"ר יוסי דשבר כרבנן א"ר מנא ואפי' דו סבר כר' אילא דברי ר"ש בתבעו דבר א' ברם הכא בתבעו שלשה דברים פי' דשאלו על מאי דאמר ר' יסא בשם ר' יוחנן לר"ש עיקר תביעה קנס דמשמע דס"ל לר"ש דרק דבר אחד תובע אי בפירוש שמיע ליה או מכללא והשיב לו דסובר כרבנן דאמרי לר"ש דבר אחד תובע א"ר מנא ואפי' אי ס"ל כר' אילא דאמר לר"ש תובעו קנס בושת ופגם מ"מ נתחב כתובעו דבר אחד משום דעיקר תביעתו היא קנס כהכא כבבלי משא"כ בחיטין ושעורין וכוסמין אף שבחיטין אמת לא נפטר מהשאר והוא כמסקנת הירושלמי לעיל ה"ד וכנזיר שם דגם ר' יוחנן ס"ל אליבא דר"ש דוקא באומר שעורין כחיטין כו' והגוע"י כאן הירושלמי באופן אחר קצת וס"נ בפנ"ד כתבתי : דחיטין הוא דלית ליה · עמש"ל לפ"ז : השענה שתי כסף · בירושל' כאן ה"א ובקדושין פ"א ה"א פלוגתא דב"ש וב"ה דב"ש סברי מעה א' ומקשה שם דב"ש אב"ש ומב"ה אב"ה ע"ש : כר' חנינא בר אידי · עי' ת"כ קדושים פ"ט מכלתא משפטים פ"ה ועי' מכלתא שם פט"ז דהתים דשבועת הדיינים ביו"ד ה"א ואמר מכאן אתה דן לכל השבועות ושבועת הדיינים נשמע מדכתיב שבועת ה' בשוי' :

דף לט ע"א שאין אם ומים מכלה · פס"ר פכ"ב ובירושלמי ה"ה א"ר יוסי אפי' שבועת אמת ועי' גיטין בבלי לה: : שלא על דעתכם · עמש"ל כט. : א"א לומר ונקה · מדרש משלי י' פס"ר פכ"ב ע"ש · ובמכלתא יתרו בחדש פ"ז דריש גם לא ינקה דשבועת שוא לגז ומלקות כשבועת שוא דריש מלא תשא ע"ש : ע"ב מלמד שתלה על שניהם · עי' ויק"ר פ"ו פס"ר פכ"ב ירושלמי כאן ה"ה אבל שם משמע או זה מה שנשבע לשקר או זה שמשביעו חנם : משום קניה דרבא · ע"ש בויק"ר ופס"ר : אפי' לא כפר אלא בפרוטה · ה"ג בירושלמי ה"א לשמואל : להוראה במקנת הקטנה · מכלתא משפטים פט"ו : תוס' ד"ה מה כלים · בירושלמי · כאן ה"א אך שם מוכח דלא ס"ל בכלים למה שהן אלא בעינן שוין שתי כסף :

דף מ ע"א אבל טענת מלוה והודאת ע"א · ה"ג בירושלמי ה"א דעת שמואל ושם איתא דרב חסדא ותברי' פליגי ע"ז וס"ל דשבועת הדיינין כולל כל השבועות דיינין : וכן א"ר יוחנן · בירושלמי ה"ד ובכתובות פרק בתרא ה"ד ס"ל לר' יוחנן דפטור וכלקמן ע"ב ור"ל פליג עליה וס"ל דחייב : להודיעך כחו דר"ג · ה"ג בירושלמי שם : ת"ש טענו כלים וקרקעות · ה"נ מקשה מאי ר"ל לר' יוחנן בירושלמי שם ומשני כהכא בבבלי זוקקין : ע"ב זוקקין · עמ"ש ב"מ ק : וכן א"ר יוחנן · ה"נ בירושלמי שם ועמש"ל פ"א : מעט שני מחטין · ה"נ בירושלמי שם ע"ש שמואל אך התם מסיק דבעינן שיהו שוין ב' מעה כסף לכ"ה : יצאו כלים למה שהן · מכלתא משפטים פט"ו לגי' הגר"א :

דף מא ע"א להוציאו בדיינין · עמ"ש ב"מ יג. : תנן מנה לי בידך · בירושלמי סוף ה"א מקשה מזה ג"כ לר' אסי דאמר צריך לפרעו בעדים ונשאר בקושיא ועמ"ש דלגירסתו משני כהכא ע"ש : ע"ב יכול נומר פרעתיך בפני פלוני · פי' ירושלמי ה"ב : א"ל הכא נמי קאמר ליה · עי' ירושלמי ה"ג עובדי' כה"ג קמי רבי ואמר יבאו פ' ופ' ויעידו : סליק בס"ד

יפה עינים על מסכת עבודה זרה

הגהות וחדושים מאת הג"מ אריה ליב יעלין אבד"ק בילסק (בעהמ"ס מצפה אריה וכו׳)

דף ב ע"א [illegible]

דף ג ע"א כהנים ולוים וישראלים [illegible]

דף ד ע"א כאן בישראל [illegible]

דף ה ע"א [illegible]

דף ו ע"א קלנדא ח׳ ימים אחר התקופה [illegible]

ע"ב ואבמה"ח לב"נ · ע׳ מה"פ דמאי פ"ג ה"א ד"ה רופא שסנית בג"ע על הרמב"ם שלא הביא דין זה · ויתכן דהוא הוספה מהגמ׳ בהברייתי׳ לרבות׳ למ"ד דז׳ מצות ב"נ עמד והתירן כברש"י לעיל ע"א אבל הרמב"ם שכ׳ בהל׳ מלכים כל פרטי ז׳ מצות לב"נ א"כ לא ס"ל שהותרו להן ואין רבות׳ בזה : ר׳ יוחנן אמר ט"כ אסור · בירו׳ ה"א נתחלפו דר׳ יוחנן ס"ל מותר ור"ל ס"ל אסור ובה"ג ס"ל לר׳ יוחנן שם דאסור והגיה הפ"מ דנ"ל מותר ועמ"ש לק׳ בסמוך : אידיהן אין · בירו׳ ה"א מתיר ר׳ יוחנן אפי׳ ביום אידו וקשה מסברייתא דהכא וע׳ מה"פ שם ובענ"ד נ׳ דקאי אמכירו וכדמוכח שם דסיים ע"ז ותני כן כו׳ מכירו מותר ובזה א"ש גם הסתירה מה"ב שכתבתי לעיל וא"נ להגיה כמ"ש הפ"מ ור"ל דאוסר שם בה"א אינו כ"א מחמת חומר׳ כדמוכח שם : דבר שאין מתקיים · בירו׳ ה"א על פלוגת׳ דהכרי׳ ור׳ בא בטעמ׳ דר׳ ישמעאל דאסר גם לאחריהם דחברי׳ אמרין משום ברי׳ דמועדא ור׳ בא משום שמחה · ע"ז אמר מה מפקא מביניהון דבר שאינו מתקיים ופי׳ הפ"מ ב׳ לשונות וכמה"פ כתב בל׳ ראשון שלו ובענ"ד נ׳ כל׳ השני דלחברי׳ אסור משום שיאכלנו היום ומהנהו לשעתו ביום ברי׳ דמועדא · ולר׳ בא דמשום שמחה אין בזה שמחה ולפ"ז לפניהם דבר שאינו מתקיים לכ"ע מותר דיאכלנו קודם בוא היום ומשום שמחה הלא ליכא בזה וא"ש דהכא ליכא פלוגת׳ משום לת"ק ולפניהם : דשדר לי׳ דינרא לר"י נשיאה · בירו׳ ה"א אית׳ דשלח לי׳ דסקי׳ מלא דינרין שקל חד כו׳ ע"ש : אבל לשאול מהן · בירו׳ משום שמשיאו שם וכן בגלוות מהן ובלפרוע מהן משום דאזיל ומודה כהלכה לרבא : ומודה ר׳ יהודה · בירו׳ כאן ה"א ובמ"ק פ"א ה"ז פלוגת׳ דר׳ חנינא ור׳ מנא ח"א בסיד שהיא מחירתו במועד [היינו שמקפלתו במועד] נחלקו אבל כו׳ לאחר המועד לד"ה אסור וח"א כו׳ לאחר המועד נחלקו אבל כו׳ בתוך המועד מותר ומוכיח מדאר"ח ר׳ יודא כדעתי׳ כו׳ סוי׳ דו אמר בתוך המועד נחלקו · והכא מייתי ברייתי׳ דלאחר המועד נחלקו ע"כ מקשה דר"י אדר"י : מע"פ נפרעין · ע׳ ירו׳ ה"א ומש"ל ב׳ נתוס׳: לצבוע לו אדום · עמ"ש ב"ק נט :

דף ז ע"א תו׳ ד"ה פסיקא · ע׳ ירו׳ ברכו׳ פ"ב ריש ה"ד ובמה"פ שם : תו׳ ד"ה הנשאל בירו׳ ס׳ ר"א דמילה ה"א ולפנינו הגירס׳ שם הנשאל לחכם והתיר ישאל לחכם אחר שמא יאסור ויתפרש לא כן פני כפשוטו וע׳ ברא"ש ובד"מ ורמ"א יו"ד סי׳ רמ"ב ובש"ך והגר"א ותימה שלא הזכירו כולם נוסח׳ הירו׳ שלפנינו חדשים גם ישנים שהיא כמש"ל : וכלן שחזרו בהן · תוספת׳ דמאי פ"ב וקאי על ע"ה שקבל עליו ד"ת וכהן ולוי עבודתם וחזרו בהן וקשה על התו׳ שלא הביאו התוספת׳ סעד לפירושם : ע"ב נחום המדי אומר · בירו׳ ה"א אית׳ דנחום המדי ובגליות וכ"ה בתוספת׳ וע׳ מה"פ שרוצה להטעים זאת גם בבבלי: בן בתירה לא מפליג בין זכרים לנקבות · בירו׳ ה"ו איתא לא אמר בן בתירה אלא בסוס זכר מפני שהורג את בעליו וי"א מפני שעומד ומשתין והוא דלא כהבבלי כאן : שנא׳ תפלה לעני · שו"ט סי׳ ק"ב ע"ש ר"מ ור׳ יוסי ח"א כו׳ ובירו׳ ברכו׳ פ"ד ה"ד ע"ש אית תניי תני ושם מדייק מקרא זה דמסדר שבחו ואח"כ יבקש צרכיו ומפרש תפלה היינו סדור שבחים ושיחי היינו בקשת צרכיו והוא הפך ממ"ש כאן וע׳ רש"י כאן שפירש יתפלל י"ח ואח"כ שאלת צרכיו היא לבד י"ח והוא דלא כפרש"י בברכו׳ לא . שאלת צרכיו היינו אתה חונן וכו׳ ועפנ"א ברכו׳ מ"ש בזה : אין שיחה אלא תפלה · מכילת׳ בשלח פ"ב : שואל אדם צרכיו בש"ת · ע׳ מ"ש ברכות לא :

דף ח ע"א שיש בה שריפה · בירו׳ סוף ה"ב כיני מתני׳ כל מיתה שיש בה עישון ושרפה וע׳ מה"פ ד"ה כיני : אבל יום תגלחתו · במשנה שבירו׳ ליתא תיבת אבל ולהפ"מ נ"מ בזה דהירו׳ סוף ה"ב אמר יום הלידה יום המיתה עד כאן לצבור מכאן ואילך ליחיד והיינו דמפרש דמיום הלידה מתחיל חשבון תני יחידים וע׳ מה"פ שם ואח"כ הוא דלא כרש"י להבבלי יום הלידה של מלך : ואותו כו׳ בלבד · במשנה שבירו׳ לית׳ תיבת בלבד וכ"מ במאי דמבע"ל בירו׳ אותו היום בלבד או אותו היום בכל שנה ולהגי׳ שבכאן פשיט׳ דרק אותו היום כ"כ המה"פ ובענ"ד אין מוכרח די"ל דהאי בלבד אינו ממעט כ"א לפניו ושם בירו׳ פשיט מדתני תגלחתו ותגלחת בנו ודאי תפתר שגלחו שניהם כא׳ ומקשה לידתו ולידת בנו אפשר שנולדו כא׳ ומשני דלא מספק למעבד ביומי׳ עד דאתיליד לי׳ בר ועפ"מ ונו"י שנדחקו בפירוש הירו׳ ובענ"ד נ׳ דהפשיטו׳ הוא כך מהא דאסור עם האב ביום תגלחת בנו ואין דרך לעשות בזה משתה בכל שנה האב לבנו גם כשיגדל וע"כ רק ביום זה בראשונה שעושה האב משתה נאסר גם האב משום שהוא בעל המשתה ודאי דלעולם אין איסור האב משום בעל משתה כ"א שניהם גלחו כא׳ וכ"א אסור משום דידי׳ ובכל שנה אף בלא משתה וכן במשתה נשואין ויום הלידה רק הבן נאסר בכל שנה משום דידי׳ והאב משום דידי׳ וכשאירעו ביום א׳ אסור עם שניהם ביום זה : קלנדא ח׳ ימים · עמש"ל ו : בתשרי נבראה העולם · ע׳ ויק"ר פכ"ט פס"ר פ"מ : זוטרי כי האי לא הוו · הכא משני גם למ"ד בניסן נבראת ובירו׳ ה"ב אוקי לה כמ"ד בתשרי ורב ס"ל כר"א וע׳ ויק"ר פכ"ט פדר"א פ"ח ובירו׳ ר"ה פ"א ה"ג ומ"ש בר"ה ג: ות. : כיון ששקעה עליו · בב"ר פ׳ י"א וי"ב ופפ"ב ובירו׳ ברכות פ"ח אית׳ דהי׳ זאת במנ"ש כי ל"ו שעות שמשה האורה ע"ש ובפדר"א פ"כ ופס"ר פ"ג ובמנ"ש הקים שני רעפים זה לזה ויצא אור : ויחזור עולם לתהו · בירו׳ כאן ה"ב שהי׳ ירא מהגהתם לבל ישופנו בחשך ע"ש ובירו׳ ברכו׳ פ"ח ה"ה פדר"א פ"ב: עמד והקריב · עב"ר פל"ד ושם אית׳ שהקריב על מזבח הגדול שבירושלים וכ"ה בפדר"א פכ"ג : שור שהקריב אדה"ר · במד"ר פ"ו : מקרן כתיב · ע׳ ירו׳ שבת פ"ב ה"ג ר"ה פ"ג ה"ב : אריב"ל קלנדא אסורה לכל · בירו׳ ה"ב ע"ש רב · ור׳ יוחנן פליג ע"ז כהכא : ישראל שבח"ל · ע׳ ירו׳ כאן ה"ג דמאי פ"ד ה"ג גיטין פ"ה ה"ט דאית׳ דמפני דרכי שלום מותר ותני ר"א אסור ע"ש : ע"ב א"ר יוסף שתי תפיסות . ה"נ בירו׳ ה"ב ע"ש ר׳ יוסי בר׳ בון : על ארץ העמים · ירו׳ שבת פ"א ה"ד פסחים פ"א ה"ו כתובו׳ פ"ח הי"א ועמ"ש שבת טו. : שלא דנו דיני קנסות · עמ"ש שבת טו. : מלמד שהמקום גורם · ע׳ ירו׳ סנהדרין פי"א ה"ג :

דף ט ע"א תו׳ ד"ה וגמירי · שתי יליאו׳ הוו · ע׳ שו"ת סי׳ צ"ח דחשיב ילאתו מחרן לשתי נסיונות בין העשרה ואפשר שהוא בעבור שב׳ יציאות הוו : ע"ב תוס׳ ד"ה האי מאן ופסק רבינו ברוך כו׳ כר׳ יהודה · והרמב"ם פ"י משמטה ה"ז פסק כרבנן ועמ"ש ר"ה ט׳ דשיטת הירו׳ קדושין פ"א ה"ב משנה בדעת ר׳ יהודה עמש"ש :

דף י ע"א כאן למלכי או"ה . בירו׳ ר"ה פ"א ה"א פלוגת׳ בזה ועמ"ש ר"ה ג ע"א וע"ב : יום שמעמידין בו מלך · בירו׳ ה"ב מפרש יום גנוסי׳ היינו יום לידת המלך ומ"ש אח"כ במתני׳ ויום הלידה ע"כ הייט של יחיד וע׳ מה"פ שם ד"ה יום ומש"ל ח׳ : ע"ב אתינא לעלמא דאתי · בירו׳ פ"ק דמגילה הי"א ופ"ג ה"ב שם ובסנהדרין פ׳ חלק שאל אנטונינוס לרבי אם יאכילני מלויתן א"ל שיאכילנו ואמר אנטונינו׳ מן אימר פסחא אין אתה מאכילנו ומלויתן תאכילנו וא"ל משום דכ׳ כל ערל לא יאכל בו ואזל וגזר וזהו כמ"ד שם דאתגייר אנטונינו׳ דפלוגת׳ היא בירו׳ שם : ווי לי׳ לאילפא . ע׳ דב"ר פ"ב עובדא כעין זה : מחצה לאהרן · עמ"ש יומא יז: :

דף יא ע"א שרפה לאו חוקה · בת"כ אחרי פי"ג לא אמרתי אלא בחוקים החקוקים להם ולאבותיהם : והא תני שורפין . ע׳ ירו׳ סוף ה"ב וכתיב בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו׳ כיני מתני׳ כל מיתה שיש בה עישון ושרפה כו׳ וכ׳ דנ"ל והכתיב כו׳ ובמשרפות אלמא דגם במלכי ישראל שורפין כבירו׳ סנהדרין ספ"ב דשורפין כתרו וכסאו וכל כלי תשמישו כו׳ וא"כ אין ראי׳ דיש בה ע"ז וע"ז משני כיני מתני׳ שיש בה עשון דהקטרת הוא סי׳ לע"ז והוא דלא כסוגית הבבלי : ע"ב הני דבבלאי · פ"ג בירו׳ ה"ב ג׳ בבבל מוהרי וכנוני ונוותא ותחת פרסאי אית׳ שם במדי ובשמות אחרים : עשלרוזא של עזה · בירו׳ ה"ד ר׳ יצחק בר נחמן שאל מר׳ חנינא יריד עזה מהו א"ל לא הלכת לצור כו׳ כמ"ש כאן ומקש׳ הירו׳ שאל לי׳ דא ומשיב לו דא [היינו שלא מענין זה] ומשני משום דר"א לא אמר דבר שלא שמע מיומוי׳ וע׳ מה"פ ומ"ש דלהירו׳ החשש הוא משום בשולי עכו"ם לא נהירא דמל׳ הירו׳ ולא תשו משום שמא נער כו׳ מוכח דהיינו חשש איסור דבניעור לחוד ליכא משום בשולי עכו"ם ונ׳ הפי׳ בירו׳ כאביי הכא ושפיר דמי להדדי רק דשאלת הירו׳ היא למה לא א"ל בפירוש מותר וע"ז משני משום דלא שמע ע"כ הגיד ברמז תשובתו וכעין מ"ש הט"ז בא"ח סוס"י תרכט גבי ר"א שלא"א דבר שלא שמע שעפ"ז נמלא תשובתו ברמז :

דף יב ע"א לא תשו כו׳ משום דמי · עמש"ל יא.: נתפזרו לו מעותיו · עמ"ש שבת סד : כ"מ שאסרו · עמש"ש : תום׳ ד"ה דכוותה ומסיק ר"ג דמותרין . ע׳ ירו׳ פ"ד ה"א דשם פלוגת׳ דר׳ יונתן ור׳ יוחנן דר׳ יונתן ס"ל מותר ור׳ יוחנן ס"ל דמי עבודת כוכבים ביד עכו"ם אסורין ע"ש ובמה"פ ומ"ש לק׳ סד. בס"ד: ע"ב ארשב"ל נ"ש · מחלפה שטתי׳ דר"ל ור׳ יוחנן בירו׳ סו׳ ה"ד ע׳ מה"פ שם ועוד ברים פ"ד מוקי ר"ל גם מתני׳ דלעיל יא : דמחלק בין תוכה לחוצה לה משום דבתוכה נותנין מכס וחוצה לה אין נותנין מכס והוא דלא כמ"ש כאן בשם ר"ל ומ"ש בירו׳ סו׳ ה"ד דלר"ל דאוסר בכל המינים אין אסור רק התוספת נ׳ דהיינו מה שנתוסף בשביל היריד דמזה נותן מכס אבל ברגילות בחנויות אין נותן מכס ולר"י הוא בשביל הי׳ דלעבודת כוכבים : תו׳ ד"ה עיר . בירו׳ פ"א ה"ד :

דף יג ע"א ולא פליגי והתניא הולכין ליריד · בירו׳ ה"ד מקשה ברייתא אברייתא דאמר תעקר [והתם קאי לר"ל ולא משני שם דפליגי רק] משני תפתר ישראל ישראל ופי׳ הפ"מ דברייתא דלוקחין מיירי בקונה מישראל שהי׳ בשוק יריד ומקשה המוכר עבדו לעכו"ם דמיו אסורין ומשני עוד היא תפתר בישראל ישראל וקושי׳ זו עם השי׳ אינו מובן ועפ"מ ונו"י שגלחו הרבה בדוחקים ובע"ד נ׳ דקאי על אידך ברייתא שאסור ובהמה תעקר דשם מיירי בקונה מישראל בתורתו דחיישי׳ לדמי עבודת כוכבים ביד ישראל דאסור ע"כ תעקר אבל הקונה מעכו"ם דדמי עבודת כוכבים ביד עכו"ם מותר ומשום הנאת מכס אין איסור בדיעבד לומר תעקר. ומקשה עוד מברייתא אחרת המוכר עבדו כו׳ ונ׳ דנ"ל המוכר בהמה דג"כ אית׳ בירו׳ ה"ו דקונין אותו וא"כ כ"ש דמותר לקנות מהם ולמאי אמר בהמה תעקר ומשני עוד היא בישראל מישראל דבזה אמרו תעקר משום חשש דמי כו׳ וא"ש : ולוקחין בהמה · תוספ׳ פ"א וירו׳ ה"א : וכהן מטמא · שם ובירו׳ ברכו׳ פ"ג ה"א ונזיר פ"ז ה"א מובא כל הברייתא׳ עם פלוגת׳ דר׳ יהודה ור׳ יוסי : ובשם שמטמא · כ"ה בתוספת׳ ובירו׳ שם ליתא : ולישא אשה · בירו׳ שם ודוקא שהבטיחו לו משם אשה : א"ר יוסי מעשה · בתוספת׳ וירו׳ שם אמרו עליו על ר׳ יוסף הכהן : כאן בלוקח מבעה"ב · ה"נ בירו׳ כאן ה"ד מ"ש ר׳ יוחנן ובפונדק מותר בפרקמטי׳ וע׳ פ"מ : אין מקדישין · ע׳ סוף שקלים ובמש"ש : ע"ב ירקבו . בירו׳ שקלים שם ישרפו : משום נזיון קדשים · לפי׳ הפ"מ בירו׳ שם אינה קדושה כלל בדיעבד ורק משום קנס אמרי׳ הכי ועמש"ש ולהפ"מ נ"ל דפליגי התלמודים דהכא משמע דכל דיני קדשים להם כמ"ש ג"כ לק׳ לענין הטלת מום ולהק"ע שלום בין התלמודים ולפמש"ש לפי׳ הרמב"ם במשנה שם דמפרשה בזמן המקדש מוכרח פי׳ הפ"מ והק"ע ע"כ מפרש כהרע"ב שם במשנה ע"ש : ארשב"ל אפי׳ עבד כנעני · ה"נ בירו׳ ה"א וה"ד : ובן פתח · בירו׳ ה"ד איתא דאוכל נפש מותר ומובא בתוספ׳ : ופטוטרות · במשנה שבירו׳ ופטוטרותיהן והכא בבבלי לק׳ יד . מתקן ר׳ יוחנן בפטוטרותיהן שנו ובירו׳ ה"ה איתא בשם ר׳ יוחנן בפטוטרותיהן ואצטרובלין בטוטלותיהן א"כ עיקר חדוש ר"י באצטרובלין :

דף יד ע"א אין תבילה פחות מבלש מנין · בירו׳ ה"ה מחמשה מנין ובתוספת׳ פ"א כבגמ׳ : אלפני דלפני לא מפקדינן · בתוספת׳ פ"א וירו׳ ה"ה לתגר מותר ואם הי׳ חשוד אסור ומקשה המה"פ ד"ה רופא הא לפי הבבלי אפי׳ הוא חשוד הו"ל לפני דלפני ואין חשש ע"ש ומ"ש דחשוד שאני ל"מ כן בתו׳ לק׳ טו ע"ב ד"ה לעכו"ם ובענ"ד נ׳ מ"ש לתגר מותר היינו אפי׳ פחות מתבילה ואם הוא חשוד דאדוק בעבודת כוכבים אסור בשביל עצמו וכן מצאתי ברידב"ז : ה"ד אי דקאמר תרנגול לבן · בירו׳ ה"ה תרנגול למי מותר למכור לו תרנגול לבן · תרנגול לבן למכור נימר בינו לבין עצמו [היינו הוא לבדו] אסור למכור · בין תרנגולים אחרים מותר והיינו כר׳ יהודה אבל מוכח דמפרש לדר׳ יהודה באומר תרנגול לבן למי ומ"מ בין תרנגולים מותר וכ"מ מקודם שם בירו׳ : תו׳ ד"ה בנות שוח . בב"ר פ"ד ובשו"ט ס"ז וע׳ מה"פ רפ"ה דשביעית : ע"ב תרנגול קטוע למי · בירו׳ ה"ה הי׳ חסר כו׳ הד"א שמקריבין חסר לע"ז וכ׳ הפ"מ לחלק בין קטוע שאינו מתחלת ברייתו דאין מקריבין ובין חסר מברייתו דמקריבין והנו"י פי׳ חסר בע"מ ולא מחוסר אבר : חצב קשבא· בירו׳ ה"ס ר"א בר׳ יוסי מין הוא ושמו חגדא וע׳ תו׳ ד"ה חגב ובירו׳ ל"מ כן דבפ"ב דפאה ה"א קרי לי׳ חצובות והכא קרי ליה חגד משמע דלאו היינו הך : קורייטי · ה"נ בירו׳ ע"ש ר׳ חמא בר עוקבא : התירו ליחד בירו׳ כאן ה"ו אר"א בשם רב אפי׳ במקום שהתירו למכור לא התירו ליחד וכ"ה בפסחים פ"ד ה"ג והוא כדהדר בי׳ רב לק׳ טו.:

דף טו ע"א מ"מ עובד כוכבים חס · בירו׳ כאן ה"ו ובפסחים פ"ד ה"ג הטעם משום דבהמתו היא ואין לנו לחוש מה שעושה בה ומ"מ סברא דנעקרה ס"ל להירו׳ ג"כ לק׳ פ"ב ה"א ע"ש : מעביד בי׳ מלאכה חייש׳ . בירו׳ ה"ו ובפסחי׳ שם מקשה הא גם בבהמה דקה איכא מלאכה בשבת שחולב וגוזז ומשני תמן היא מתחייבת והכא הוא מתחייב פי׳ דבחולב וגוזז אין הבהמה עושת מאומה ואין בזה משום שביתת בהמתו וע׳ גליון שם מ"ש על מאי דתפיס חולב למלאכה דאוריי׳ : כיון דזבנה קני׳ · ה"נ מקשה בירו׳ ה"ו ופסחים שם ומשני משום נסיון ע"ש ר׳ אמי בבליא בשם רבנן דתמן : והו"ל מחמר · בירו׳ שם החשש שהעכו"ם עושה בה מלאכה בשבת ואח"כ מחזירה והבבלי לא ניח׳ לי׳ בזה משום דבימי החזיקו אותה אגלו הו"ל כשאולה וקאי בסברא דשאלה קני׳ והירו׳ ס"ל דלא קני׳ וכמסקנ׳ הבבלי : אידא דספסירא . בירו׳ ה"ג אית׳ ר"י בר׳ בון אמר לסרסור קנס ר"ל שם בעובד׳ דהתם : ע"ב מפני שיכול לשוחטה · ע׳ ירו׳ שביעית פ"ה ה"ג דקאמר שם בסוף הסל׳ טעמא דב"ש דלית אורחי׳ דב"נ מיכס תורי׳ דרדיא וטעמ׳ דב"ה מפורש בירו׳ דמאי פ"ו ה"ה דע"י עילה התירו אף שהוא אופן רחוק ליכא משום לפני ומוכח דמיירי אפי׳ בעומדת לחרישה כמשמעו׳ ל׳ התורשת וע׳ בירו׳ כאן ה"ח לענין מכירה על סמך שישחוט דתלי לה בפלוגת׳ דרבנן ור"י במוכר ע"מ לקוץ וכן לק׳ כבבלי כ: מייתי פלוגת׳ דר"מ ור"י בע"מ משמע דבלא ע"מ לכ"ע אסור ודוח"ל דנקט ע"מ לרבות׳ דר"מ דאוסר ובתוספת׳ פ"ב סתים ע"מ לשחוט וישראל עומד ע"ג והוא שוחט וצ"ע : רש"י ד"ה לא ימכור ישראל החשוד · וכן מבואר בירו׳ שביעית פ"ה ה"ג כיני מתני׳ לא ימכור לישראל החשוד על השביעית :

דף טז ע"א דמגנו עלן · וכן בירו׳ פ"ב ה"א ע"ש וכפ"מ : אתו לשאוי׳ · בירו׳ כאן ה"ו החשש משום השוכר שאסור להמציא להם שוברין ומסתייע ממתני׳ ריש בכורות הלוקח עובר כו׳ והמוכר לו אע"פ שאינו רשאי : אמר להם לכשתלד · בירו׳ שם תשובת ר"י אף אני לא אמרתי אלא בזכר · ובזה נכון שיט׳ הירו׳ דפי׳ כבן בתירה דלא"א כ"א בסוס זכר משום דקאי על ר׳ יהודה והבבלי דפי׳ דר׳ יהודה בנקבה אמר לעיל ז: דבן בתירה לא מפליג בין זכרים לנקבות ע"ש : שאין חייבין עלי׳ חטאת . בירו׳ ה"ו ופסחים פ"ד ה"ג אית׳ לבן בתירה טעם אחר ומ"מ מוכח דס"ל גם טעם דהכא דאמר שם בן בתירה ור׳ נתן אמרו ד"א דתי נושא א"ע וכ׳ דהוא נגד שני טעמים דר׳ ונגד טעם כלי זיין אמר דהורג את בעליו וא"ב משום כלי זיין וטעם תי נושא א"ע נגד טעם בהמה גסה : מטחינו ברתיים · ה"נ בירו׳ : חי׳ גסה כבהמה דקה · בירו׳ ה"ו פלוגת׳ דר׳ וחכמים בזה ובפסחים פ"ד ה"ג משנה הגי׳ מבירו׳ כאן ועפ"מ ומ"ש לק׳ ע"ב : הא לית בי׳ נזק לרבים שרי · ה"נ בירו׳ ה"ז ופי׳ הפ"מ דקאי אסילקי ותמוה וגם אין שייך מותר כיון דיש בו גם משום מושב לצים גם מאי דמסיק ע"ז מתני׳ דברי דתני כו׳ אין לו פי׳ ונ׳ דנ"ל דברי ר׳ תני כו׳ פי׳ עפמש"ש לעיל ה"ו דס"ל לר׳ חיה גסה כבהמה דקה אתי׳ מתני׳ כוי׳ דדוקא י"ב נזק וכדייק כאן · ומ"ש אח"כ תני הוא מושב למטה והוא ענין בפ"ע : ע"ב חיה גסה אין מוכרין להן . בירו׳ ה"ו ע"ש רב ואמר דהן דברי חכמים וקרוב שכוונתו להברייתא׳ דהכא ודלא תקשה מתני׳ אברייתא׳ אמר דפלוגת׳ דתנאי היא וא"צ לאוקמה כאתי שבור להירו׳ · והנה בירו׳ פסחים פ"ד ה"ג מהופך הגירס׳ מר׳ לחכמים · וע"פ הק"ע וספ"מ דפי׳ דמקור פלוגתתם היא משום מוכרת כגי׳ דפסחים אולם נענ"ד אינו ענין לסוס דכאן אין שייך טעם כלי זיין דא"כ הו"ל נזק לרבים ולכ"ע אסור ורק דפליגי אי חיה רהוי׳ למלאכה ואין זה נוגע לסוס · ע"כ י"ל דגירס׳ שבכאן עיקר : תו׳ ד"ה דימוס . בירו׳ דשביעית וכ"ה בפדר"כ י׳ בשלח :

דף יח ע"א האומר אין תורה · עמ"ש ר"פ חלק : לא תלמד לעשות · ספרי שופטים : כל מי שבידו למחות · ירו׳ כתובו׳ פי"ג ה"א תנחומ׳ משפטים סי׳ ז׳ ויק"ר פכ"ה שו"ט סי׳ י"ב : צדקו עליהם את הדין · ספרי האזינו ש"ז ושם לית׳ דין עונש באשתו ובתו כ"א צדקו את הדין על גזרת ר"ח בן תרדיון לשרפה ובמס׳ שמחות פ"ח איתא שגזרו על כולן כבכאן אך בצדוק הדין יש שם שינוי דר"ח צדק על אשתו הדין וקרא עליה המקרא צדיק ה׳ בכל דרכיו ואשתו קראה עליו גדול העצה כו׳ : וכרכוהו בס"ת · בספרי שם אית׳ דסס"ת שרפו בפ"ע ולמחר שרפוהו ובמס׳ שמחות שם כבכאן : ע"ב ה"ז מושב לצים · ה"נ בירו׳ : ובלבד שלא יתחשב · ה"נ בירו׳ ה"ז : ור׳ נתן מתיר · שם בירו׳ : מקום שמזבחין שם · בירו׳ מקום שמזבנין ופי׳ הפ"מ שמזבלין : כל המתיהר · ע׳ פדר"כ ב׳ שקלים :

דף יט ע"א אברהם אינו · וכן נדרש בב"ר פנ"ד איש זה אברהם ע"פ ברצות ה׳ דרכי איש ומוכיח מהפסוק מארץ מרחק איש עצתי : בעצת אנשי דור הפלגה · ב"ר פס"א תנחומ׳ ויגש שו"ט סי׳ א׳ אדר"נ פל"ג : ע"ב שאפי׳ שיחת חולין · שו"ט סי׳ א׳ שהכל צריכים לשיחתו : ואין טוב אלא תורה · ירו׳ ר"ה פ"ג סו׳ ה"ח : אר"א אר"י כו׳ שכרו מותר · ה"נ אר"א בירו׳ סו׳ ה"ז ור׳ מנא פליג התם וס"ל דאסור וע"כ ס"ל אינה לשכירו׳ כ"א בסוף ור"א ס"ל ישנה מתחלה וע"ש דאין לומר דס"ל דהו"ל משמשי ע"ז ואינם נאסרים מיד דהלא בפ"ג ה"ח ס"ל לר׳ ינאי׳ בשם ר"א דמשמשי ע"ז נאסרים מיד ואולי הפיס הירו׳ כר׳ הילא בשם ר"א שם וע׳ ירו׳ שביעית פ"י ה"א דמשמע דתפיס אינה אלא לבסוף אך לר׳ יוסי אמרי׳ מתחלה וע"ש ומענין בימוס אי הו"ל כע"ז ע׳ ירו׳ פ"ג ה"ח וס"ד ה"ד כאן ומ"ש לק׳ נג : ומענין משמשי ע"ז עמ"ש לק׳ נב : במכוש אחרון · לפי׳ הנוע"י הוא ג"כ בירו׳ סו׳ ה"ז : אין עושין תכשיטין · במשנ׳ שבירו׳ לית׳ :

דף כ ע"א לא תתן להם חניה · בירו׳ ה"ט הוא טעם לאין משכירין בתים וע׳ מה"פ דגזרו אטו מכירה ועמ"ש לק׳ כא : לא תתן להם חן · ירו׳ שם : לא תתן להם מתנת חנם · ה"נ בירו׳ שם ומקשה שם מעובד׳ דר"ג דמייתי התו׳ כאן ד"ה ר"י וצ"ע על התו׳ שלא הזכירו את הירו׳ כלל וע׳ מה"פ שם : דברים ככתבן · עמ"ש פסחים כב: : מעשה ברשב"ג · בירו׳ מעשה בר"ג וכ"ה בירו׳ פ׳ סרוטה ה"א : אודויי הוא דקא מודה · ה"נ בירו׳ שם : ולאסתכולי מי שרי · ה"נ מקשה ומתרץ בירו׳ שם : ע"ב תוס׳ ד"ה ענוה בירו׳ שקלים · ספ"ג אבל שם הגי׳ אינה כמו שהביאו התו׳ כ"א איתא שם ענוה מביאה לידי יראת חטא וכ"ה בירו׳ שבת פ"א ה"ג ובשהש"ר פ"א גם ממסקנא שם ושם מוכח דמסיק יראת חטא מביאה לידי חסידות וא"כ חסידות גדולה מכלן והוא דלא כריב"ל גם מהרא׳ מקרא עקב ענוה יראת ה׳ מוכח כגי׳ שלפנינו וצ"ע על התו׳ : ע"מ לשחוט · עמש"ל טו ע"ב :

דף כא ע"א דאית בה תרתי · בירו׳ ה"ט אמר בשדה דהמירה משום דמתברכת מתוכה ובית אין מתברך מתוכו והוי בשדה תגי׳ יותר וע׳ מה"פ שכ׳ דהירו׳ קאי למ"ד אין קנין וליכא הפקעה ממעשר והבבלי קאי למ"ד יש קנין כמ"ש התו׳ ד"ה הא · ובחבורי קול ארי׳ הארכתי בזה דאולי לטעמייהו בדעת ר"מ

ועי׳

וע' ירו' דמאי פ"ב ה"א דשם איתא לר"מ אין קנין ולהכמ"ל: היא גופה גזרה · ע' ירו' פסחים פ"א ה"ד וסנהדרין פ"ה פ"ג ומ"ש בשבת כא: הלכה כר' יוסי · הכא קאי אמכירת שדות בחו"ל כדמסיק דלמא אזיל להו ישראל ומזבין כו' ובירו' דמאי פ"ו ה"א וכאן ה"ט איתא להשכיר כר' יוסי הייתו בסורי' ע"ש: אמר אביי אלפסי · עמש"ל יד: תו' ד"ה אף בירו' · כאן ה"י: ע"ב תו' ד"ה אריס' דבירו' פ"ק דשבת · ה"ח וכאן פ"א ה"א וע' תו' שבת יז: ד"ה אין מתנין ובמהרש"א שם שכ' דעכו"ם לא ידענו מה היא וע' מה"פ ובליון ירושלים כאן שכ' דהיינו ביום אידן שישראל עושה מלאכה אצלם בביתם אסור בביתו מותר: אבל לעכו"ם מאי שרי בירו' סוף ה"ו איתי' דשדה שהיא סמוכה לדרך אסור להשכירה מפני שהיא פרהסי':

דף כב ע"א תו' ד"ה לא יאמר ובתוספת' דמס' דמאי · פ"ו: תו' ד"ה אין מעמידין ובתרי מסכתו' לכ"ע אין סדר · ע' רש"א שתמה ע"ז וע' מס"פ ר"פ מ"ש ע"ז וע' נוב"ת חי"ד סי' ע"ט שכ' דס"ל לסתו' כהכף נתת מובא בהקדמת תוי"ט דס' נזיקין היא האחרונה ע"כ הו"ל מחלוקת ואח"כ סתם ע"כ שוצרכו לומר דבתרי מסכתו' לכ"ע אין סדר וא"ש בפשיטות: ע"ב חם על בהמתו · עמש"ל טו: ובירו' כאן ה"א מוקי לה כר"א ומקשה למה לא מוקמינן כד"ה ומשום דאף במקום שהתירו למכור לא התירו ליחד והיינו כסבר' דעל בהמתו חם ולא משני מידי: ופעמים שאינו מוצאה · ה"נ בירו': תו' ד"ה רגלא ובמדרש · שהש"ר פ"ב ושם הביטוי מואהבת ואיבת וקורא למשה משה ולאהרן אהרן ופי' המת"כ דהכ"מ בנקוד דקורא משה בפתח המ"ם ואהרן בפתח או קמץ הרי"ש:

דף כג ע"א תא לכתחלה הא דיעבד . ה"נ בירו' ומסתייע מהא דנתכבשה ודחי דהתם שאני דנוחה ותרשת רומזת ומסיק מאי כדון ר"א היא: הא ר"א. כ"ה ג"כ אוקימתת הירו': רא"א אינה נקחית. פסי"ר פי"ד: חיישי' לרביעה. שם: ובעגלה עד שתמשך. עמ"ש פסחים כו: ד"ה תו': מ"ם חיישי'. ע"ש בפס"ר שם דיש סי' בספרה שעלה עלי' עול שתי שערות שבצוארה נכפפות וגם יש שינוי בעיני' ע"ש וז"ל דהסי' הזה איתו כ"א בעול ממש ולא בהעלאה בעלמא מפודה של שקין ע"כ א"ש הפלוגת' אי חיישי' א"ל וגם מה שהוצרך להביא דין דהכית עלי' עודה כו' וא"א שתם מ"ם חיישי' לשנ והוא משום דלעול יש סי': וכן סי' ר"א פוסל. בירו' ה"א הוון בעו מימר מה פליגין רבנן ור"א בפרה משום מעלה כו' מן מה דמתיבין רבנן לר"א כל נאן קדר כו' הד"א אף בשאר כל הדברים פוסל ר"א וקשה הא מפורש יוצא מפי המתני' דפרה שסוכא פה וצ"ע: ע"ב מאי אותיבו לי' חבריא לר"א. ה"נ בירו' ה"א: בקשו ממנו אבנים לאפוד. בירו' פאה פ"א ה"א וקדושין פ"א ה"ז שנאבד ישפה של בנימין ע"ש וע' דב"ר פ"א:

דף כד ע"א בששים רבוא. ע' דב"ר פ"א דאיתא באלף זוז וכשלא רצה ליתן בעבור שאביו ישן ורגליו על התיבה שהאבן מונח שם חשבו שאין מתרצה לסמקח ונתנו לו עד עשרת אלפים זוז ולא רצה לקבל יותר ממאמרם הראשון שלא לסנות מכבוד אביו ובירו' שם מקח הראשון מאה זוז והוסיפו עד אלף וע' פס"ר פכ"ג: אלא אותו ממון שהפסדתי. בירו' שם ליתי' זאת דהדרכה שלא רצה ליקח מה שהוסיפו לו על האבן ואיך יתבע זאת ועוד דשם איתא ששקלו כעד הפרה משקלה זהב והוספתם להאבן לא היה כ"א ע' מאות זוז להירו' רק זאת איתא שם שבאותו הלילה נולדה לו פרה אדומה ופרע לו הקב"ה שכרו בזה וכ"ה בפס"ר פכ"ג ובדב"ר פ"א באותה השנה נולדה לו: מאי אותיבו. ה"נ בירו' ה"א: כלם גרים. בירו' שם משמע דלא ר"א השיבו רק דר' הושעי' ור' אבין מקשים כן לרבנן ע"ש: יתרו קודם מ"ת. ב"ר פכ"ד וסל"ד ויק"ר פ"ט במד"ר פי"ג שהש"ר פ' עורי צפון ירו' מגילה פ"א ה"א: ע"ב מאי מיטב דמי מיטב. בירו' ה"א אמר אין למדין משאול כו': ת"ש ויאמר ארונה. ה"נ מקשה מזה בירו' ומשני דקנה ולא הקריב ומה שא"ל ארונה ה' אלהיך ירצך היינו בתפלה והוא דלא כמ"ש כאן: הוראת שעה היתה. בירו' משני וכי מסרני פלשתים אנו למדין ולא כן כו' אפי' נקבות הקריבו . א"כ משמע דשלא כדין ושלא בידיעת ישראל עשו והוא דלא כבכאן: ויעלה כתיב. בירו' פ"א דמגילה הי"ב משמע דלא ס"ל דרש זה של הכתיב לומר שהקריב או נקבה מדל"ח שם בין הדברים שהותרו בקרבן שמואל דתשיב שם שלשה הוא ועורו בלא הפשט ומחוסר זמן ולוי הי' וזאת לא תשיב: מאי וישרנה. ב"ר פנ"ד אג"ש פי"ב: ור' יוחנן דידי' א' ואמרתם · בב"ר שם ר' יוחנן אמר שירו לה' שיר חדש ור"א אמר הודו לה' קראו בשמו · ואפשר דהיינו ואמרתם ובאג"ש שם תחת ר"א · ר"ל · ור"א אמר ה' מלך ירגזו כבכאן: ורא"א ה' מלך. עמש"ל ובב"ר שם ורבנן אמרי ה' מלך תגל ור' ירמי' בשם ר"ש בר יצחק תלת שירו כו' וכ' דט"ס שם וצ"ל ורבנן אי ה' מלך ירגזו ובדעת ר' ירמי' שירו לה' כל הארץ ה' מלך תגל שירו לה' שיר חדש שהם ג' זא"ז: ר"י נפחא · בב"ר ואג"ש שם ע"ש תני דבי אליהו:

דף כה ע"א רא"א זו משנה תורה. בירו' סוטה ספ"א פליגי בה תרין אמורין ח"א זה ספר בראשית וח"א זה חומש הפקודים ומפרש שם דהיינו מלחמה שהי' בעת מות אהרן: ר' יוחנן אמר שוק ואליה · ה"נ בירו' מגילה פ"א הי"ב פלוגתא דר"י ור"א ורשב"נ כבכאן וכ"ה כשוח"ט סי' ז' רק שבמקום ר"א כתוב שם רבי אומר והוא ט"ס ובמדרש שמואל פי"ד רא"ת שוקה וסופה ופי' המפרש והחזה ולי נ' דהיינו והשופי דרשב"נ דהכא ונתחלפו המ"ד ומ"ש אח"כ ורשב"ל א' שוקה וניעה היינו החזה שממנה יוצא הכיתה וניעה ורבנן א' שוקה ואליתי' הוא כר"י שבכאן: ע"ב אבל בפריצי אפי' י'. בירו' כאן ה"א מתיחדת אשה עם ב' אנשים אפי' שניהם עבדים או א' עבד וא' כותי אבל עובד כוכבים לא. משמע דלא חש לפריצי ובקדושין פ"ד הי"א א"ר אבין אבל פריצי אפי' מאה לא תתיחד וג"ל דעבדים וכותים כשרים עדיפי מפריצי: תו' ד"ה א"ב . בירו' כאן ה"א ולפנינו הגי' בשינוי מכאשר הביאו התו' והפ"מ נדחק לפי' הגירס' הכתובה וגי' התו' נוח יותר ע"ש: ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה. בירו' ה"א ר' ישמעאל בר' יוסי: היו עולין במעלה. שם: ואל ישוח לפניו · שם: שאלו להיכן הולך. שם ומסיים שם אר"ס לא מצינו ביעקב שהלך לשעיר א"ר יודן בר רב לעת"ל אמר לו ועלו מושיעים כו' וכ"ה בב"ר פע"ח וע' דב"ר פ"א:

דף כו ע"א דברי ר"מ וחכ"א עובדת כוכבים מילדת. בירו' ה"א סתים כחכמים ואינו מחלק בין אחרות עע"ג א"ל רק בין בחוץ בין בפנים במעי האשה ואפשר דמיירי באחרות עע"ג ובפנים דאין רואה אסור וע' ב"ק פ"ד ה"ג שבשני דברים אלו לידה ומינקת התרעמו וכדמסיק הכא דמשום איבה מותר: עכו"ם מניקה · שמ"ר פ"א: תו' ד"ה עכו"ם. ירו' כאן ה"א: ע"ב ואתה את בריתי תשמור. ה"נ בירו' פי"ט דשבת ה"ב ע"ש ר' לוי:

דף כז ע"א ואם הי' מומחה לרבים · ה"נ בירו' ה"א וה"ב ושבת פי"ד ולענין רפואה קאי התם דבמילה ס"ל להירו' דפסולה בעכו"ם מהמל ימול או מותחה את בריתי תשמר כבירו' פר"א דמילה ה"ב ואין פועלת כמומחה והכא לר"מ קאי דלא פסל כ"א חשש משום סכנה: דברי ר' יהודה א"ל ר' יוסי . ירו' שבת פי"ט ה"ב יבמות פ"ח ה"א: ד"ת כלב"א. הכא ס"ל לר' יוסי דל"א ד"ת כלב"א ובת"כ קדשים פרש' י' ס"ל לר' יוסי ד"ת כלב"א וע' זבחים קח: וכתו' סוטה כ"ד שהקשו מכאן אדזבחים ע"ש ומש"ש: משמי' דרב א' ואתה . בירו' שבת פי"ט ה"ב ע"ש ר' לוי: המל ימול · שם: ישראל שמתו אחיו מחמת מילה · בירו' שבת שם מוכח דבין לטעמ' זה ובין לטעם הכ' אין נ"מ בזה ולא ס"ל דתשיב כמהול כמו לענין נדרים דשאני נדרים כדמקשו סתו': ריפוי נפשות גופו · ה"נ בירו': אבל אם א"ל סם פלוני · בירו' ואם הי' נחמם אסור כהדא כו' ופי' הפ"מ נתחמם המכה ודחוק וכ' דצ"ל נח סם אסור והיינו שהרופא מניח סם אסור וע"ז מייתי כהדא כו' דהסם הזיק ובא למעט באם א"ל סם פלוני ואינו מניח בעצמו מותר: ע"ב מעשה בבן דמא. בירו' ה"ב אלעזר בן דמא וכ"ה בשבת פי"ד ה"ד: כפר סכני' · בירו' כפר סמא: איהו נמי תוי' טרקי'. ה"נ בירו' ולא נחש נשכו [בתמי'] אלא שלא ישכו לעתל"ל: וחי בהם · ה"נ בירו' שם: תו' ד"ה שאני בירו' · כאן ה"ב ובשבת פ' שמנה שרצים ה"ד ולפנינו הגי' משונה ממ"ש בתו' וע' מה"פ וע' באיכ"ר פ"ה קה"ר פ"י ר' ירמי' דשבת' כו': תו' ד"ה יכול · ר' אבא בר זימרא דירו' · שביעית פ"ד ה"ב סנהדרין פ"ג ה"ה ושם איתא בר זמינא וע' מה"פ סנהדרין שם:

דף כח ע"א אמר רב גב סיד · בירו' ה"ב שבת פי"ד ה"ד תמן אמרין בשם ר' יוחנן: מן השפה ולפנים · ה"נ שם ומקשה ע"ז מהחושש בשיניו ואינו מחלק שם בירו' בין חושש לכאיב: אשתבע לה · בירו' שם ליתי' שנשבע לה רק שאמרה לו לבל יגלה: מי שאור ושמן זית · בירו' איתא מינים אחרים ע"ש: ר' אמי ור' אסי דלתכוה · כעין זה בירו' ריש ה"ב: דר' יוחנן רופא מומחה · ה"נ משני בירו' כאן ה"ב ובשבת שם: ע"ב אר"ח מעלין אזנים · בירו' שם ר' חנינא בשם רבי מעלין בנות אזנים בשבת ופי' הפ"מ גידין הנמשכים להאזנים: עין שמרדה · ה"נ בירו' ע"ש ר' יוחנן: לזבורא · בלי' הירו' לרעה כמ"ש בירו' שבת פ"א ה"י ויתכן לפ"ז לפרש מ"ש וגם את הצרעה כו' דהנסתרים בחורים יש להם סכנת עקרב כבפסחים פ"ק אך לבל יהי' להם רפואה בתמימי' ישלח גם את הצרעה שלא יהי' להם רפואה:

דף כט ע"א רואה במראה · ה"נ בירו' כאן ה"ג: הגיע לבלוריתו · שם: ע"ב חרס הדרייני · עמ"ש סתו' לק' לב: ד"ה והא שב' דאפי' לרבנן לק' במתני' דמתירין בקנקנים מודו בחרס הדרייני וקשה דבתוספתא פ"ה כאן גם בחרס הדרייני פלוגת' דר"מ ורבנן ובירו' ערלה פ"ג ה"א וכאן ה"ג מוקי לה בבדיא הך דחרס הדרייני כר"מ וצ"ע על התו': שהי' מתחלתו יין · ע' תרומות פ"א ה"ג: המוריים · בירו' כאן ה"ו ובפי' בתרא דתרומות מפרש טעמא דלא בטל היין במוריים כמו גבי תרומה לחד מ"ד משום דהנאת תרומה מותר אבל הנאת עבודת כוכבים אסור: כי טובים דודיך. ע' שהש"ר פ"א דדרים מזה דחביבים ד"ס מד"ת וע' ירו' ברכות פ"א ה"ד פאה פ"ב ה"ד חגיגה פ"א ה"ח מגילה פ"ד ה"א סנהדרין פי"א ה"ד כאן ה"ז וע' בלקוטים לשנו"א דמשבש כאן הגי' במתני' ובק"א ישבתי בס"ד גי' הכתובה והכמ"ל: ומת גופה מנלן . בירו' לק' פ"ה הי"ב מהופך הדבר דיליף עגלה ערופה ממת בג"ש דשם שם וע' פסחים פ' מי שהיה ה"ה דאיתא דכיון דכ' בעגלה ערופה כפרה כמו שיש מהן למזבח ופוסל בו מום וא"כ היא דמי' לקדשים שהוקרב מהן למזבח דמותרים בהנאה כחטאת לכהנים ושלמים לבעלים ועור העולה לכהנים . והבבלי דקאמר כקדשים היינו כקדשים הנשרפים ולא הי' מכשרן למזבח ע"כ ליכא בהו הנאה ולהירו' אין להוכיח מזה אסה"נ ובמת צ"ל דפשיט' לי' איסור הנאה: אי משום אנסוכי לא מנסכי · ה"נ בירו' כאן ה"ג · ובתרומות פ"ח ה"ג דיין מבושל שנתיחד עמו לא נאסר:

דף ל ע"א י"ב משום גילוי או א"ב · בירו' כאן ה"ג ובתרומות פ"ח ה"ג האבעי' לענין נסך גם דברי ר' ינאי בר' ישמעאל שם הם לענין נסך: ר' ינאי בר' ישמעאל חלם · ה"נ בירו' שם: ומנו ר' חייא · בירו' שם לא אמר ר' חייא מפורש זה רק מוכיח ממתניתי' דר' חייא ושם הוא לענין יי"נ והכא בענין גילוי מיירי: יין מבושל א"ב משום גילוי · ה"נ בירו' אך ר' אמי ס"ל די"ב משום גילוי ע"ש: אימת ישן עליכן · בירו' פלוגת' בזה: שלש יינות הן · שם בירו': אפסינתון. ה"נ בירו' וחד הוא קונדיטון ומתוק הוא חמרא מבשלא: ע"ב יין תוסס · ירו' תרומות פ"ח ה"ג: שומר פתאים ה' · שם בעובד' דר' ינאי: של כחור בוקע · שם ובשבת פ"א ה"ד וכאן ה"ח: ה"ז לא ישפכם · ירו' תרומות שם: טומאה חמורה · בירו' ה"ג טומאה כשרן וע' מה"פ שם ד"ה מטמא:

דף לא ע"א הרי הן כפירותיו · במשנה דמאי פ"ג איתא ורש"א דמאי וכ"ה כאן בירו' פ"ב ה"ג וא"כ סומ"ל אנא ס"ל כר"ש וצ"ל דלא ניחא לי' למימר דיסבור דלא כחכמים: בייחד לו קרן זוית · ה"נ מוקי בירו' ומשמע שם דג"כ מיירי בחותם א' ובלא חותם אסור גם בהנאה: תו' ד"ה דאמר רב בירו' · כאן ה"ג ומ"ש דמשמע דבעכו"ם מיירי · באמת גבי יין מבושל איתא הכי וכ"ה בתרומות פ"ה ה"ג אבל אפשר דמיירי בליכא חותם כלל · אך לקמן בענין המפקיד מפורש ג"כ אגל העו"כ ושם מבואר בחותם א': ע"ב אמר שמואל כו' ג"ים לבן אדם של נחש ממית · בירו' תרומות פ"ח ה"ג כאן פ"ב ה"ג ר' ירמי' בש"ר חייא בר אבא כל הארסין מעלין חטטין ושל נחש ממית:

דף לב ע"א חד אסר וחד שרי · בירו' ערלה פ"ג סוף ה"א וכאן ה"ג ר"א אמר מותר ור' יוחנן אמר אסור ותסתיים מ"ד כך ומ"ד כך: תו' ד"ה והא · אפי' רבנן מודו · עמש"ל כט: ד"ה חרס: שקרוע כנגד הלב · ה"נ בירו' כאן ושם א"ר יוסי ותשמע מינה שחט בה סימן א' אע"ג כו' שי"ב רוח חיים כו' נאסר וע' לק' נד: ע"ב אר"י אמר שמואל הלכה · בירו' ע"ש ר' ירמי' אמר רב ע"ש בטעמו: אר"ח ב"ח אר"י דלא כר"א · ה"נ בירו' ה"ג וע' ירו' ה"ז וכפ"ק דביצה: א"א דליכא תקרובת · בירו' ה"ג ר' אבינא בשם ר' ירמי' כשהכניסו לפנים מו הקלקלין כו' והכא משמע דל"ב שידוע שיכנס לפנים כו': תוס' ד"ה ההולך ובירו' · סו' ה"ג:

דף לג ע"א ישראל ההולך ליריד · תוספתא פ"א: בהליכה מותר · בירו' פ"א ה"ד איתא ע"ז הטעם מפני שהוא כמציל מידם ופי' הפ"מ מציל מן העבירה שלא ימכור הישראל לעובד כוכבים ויותק וכ' דט"ס הוא וצ"ל על ססיפא מעו"כ מותר אף בחזרה דלענין לקיחה טוב הוא מפני כו': אבל קשורין. ע' מס"פ ה"ג ד"ה בשאין: חדשים מותרים · בירו' ה"ד אינו מחלק בטודות בין חדשים ליסנים רק בין גרודים למזופפין וכ"ה בתוספתא פ"ה שהובא' בתו' ד"ה כך דאיתא גבי מזופפים חדשים דהיינו אפי' חדשים כבתו': נעשה כזורק מים לטיט · ה"נ הטעם בירו': מטלאן ג' ימים · ה"נ בירו': קנקנים חדשים גרודים מותרין · בתוספתא פ"ה לא הוזכר בקנקנים חילוק בין גרודים למזופפין רק בין חדשים ליסנים ובירו' ה"ד מבואר דחדשים אפי' זפופים מותרים ויסנים בלעי אפי' בלא זפת ואסירי · ולק' שם פלוגתא דר' אמי ור' אסי בקנקנים שאינן זפופים דר' אמי מתיר ור' אסי אסר ונ' דצ"ל שם כסי והיא הפלוגתא דלק' ע"כ רב אסי אסר ורב אשי שרי משום דקילי מקנקנים שאין מכניסן לקיום ואפי' ישנים מותר בהינן זפופים ועמ"ש לק' ע"ב: ע"ב לכתחלה או דיעבד · בירו' ה"ד מחלק בין לכתחלה לדיעבד בדיעבד סגי: צריך שורף אור לא כ"ש · ה"נ בירו' ע"ש ר' יוחנן שאמר כן לר' יהודה נשיאה: כיון שנשרו זיפתן · ה"נ בירו' ר' חייא בשם ר' יוחנן בטעם שאשתיל זיפתן לא כ"ש: כשי רב אסי אסר · לפמש"ל ע"א ה"נ בירו' ויתכן להגי' שם בירו' ה"ד קנקנים קטנים וזה דמקשה שם רב אסי אח"כ מכותא ודיסון של מ"ר דג"כ קטנים ואין מכניסן לקיום: הני מאני דקוני' · עמ"ש ביפ"ע פסחים ל: מ"ש בשם המדרש תנחומא חקת:

דף לד ע"א ר"ע אקלע לגנזיק · ע' תו' ובירו' כאן ה"ד איתי' כשהלך ר"ע לזיפרין שאלו ממנו קנקנים כו' אמר מזו למדנו כו' וכשבאתי אצל חברי אמרו ע"י זפת הוא בולע · א"כ יתכן שפיר דהוי ר"ע ומשום דנדתו דבריו אמר ע"ז לא הוה בידי': בחלוק לבן · בויק"ר פי"א וירו' ריש יומא ע"ש ר"א בר' יוסי ובשוח"ט סי' צ"ט ע"ש ר' יהושע בר' יוסי פס"ר פי"א · ובירו' שם ליתי' שבעת ימי המלואים ומשמע דס"ל כמ"ד כל מ' שנה שמש בכה"ג ובכשוח"ט שם וע' זבחים קא: אך לפמ"ש הסו' כאן לא יתכן שיהי' בחלוק לבן בכל מ' שנה דכה"ג בעי ח' בגדים וע"כ בירו' חסר תיבות ז' ימי מלואים: תו' ד"ה מתענין. ובירו' לנדרים פ' קונם · ה"א: ע"ב מוריים אומן מותר · ע' ירו' כאן ה"ו ובתרומות פי"א: ארשב"ל מפ"מ אסרו · בירו' ר' יעקב בר אחא בשם ריב"ל ונשנה שם פעמים ע"ש: לזרוק דמה לעבודת כוכבים · בירו' גיטין פ"ו ה"ו נסתם דלא נאסר במחשבה מעבודה לעבודה: בפרש עגלי ע"כ אינה מקודשת · בירו' הוכיח ר' יוחנן ממתני' דהסותם לע"כ נאסר פרשה ודחי דהסיא כמשנה ראשונה ע"ש:

דף לה ע"א ערבים עלי דברי דודים · עמש"ל כ"ט ע"ב במתני' ד"ה כי טובים: תוס' ד"ה מאי שנא · ירו' כאן ה"ז: תוס' ד"ה לפי מן הירו'. כאן ה"א תרומות פ"ח ה"ג שבת פ"א ה"ד ועש"ק שם: אטו דעבודת כוכבים לאו נבלה היא · לפי' הפ"מ מוכיח בירו' כאן ה"ז ובילה פ"א ה"א כר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן דאמר דגם למשנה אחרונה אין מעמידין בקיבת עגלי ע"כ ואין מובן הראי' וע' פ"מ שפי' דחוק וכ' דמפרש שם ג"כ כשמואל דתדא קתני והי' סבור דמשום שיש בה חומר ע"כ ע"כ אסורה וע"ז דחי דהיא כמשנה ראשונה ומייתי ראי' מכשרה שינקה מטריפה דמתני' גבה בחולין קטז. דהיא ע"כ כמשנה ראשונה · ומזה סייעתא לגי' הרי"ף בחולין שם ע"ש ומ"ש כאן ה"ז דכשרה שינקה מן הטרפה היא כמשנה אחרונה ט"ס הוא כמ"ש הפ"מ וצ"ל כבבילה: ע"ב כאן קודם חורף · עמש"ל ע"א: שהמעמיד בשרף העלין · ע' ירו' ערלה פ"א ה"ח שביעית פ"ז ה"ב דשם מחלק בין אילן פרי ובין אילן סרק דבאילן סרק שאין לו פרי אמרי' קטפו זהו פריו אך בערלה אין שייך איסור באילן סרק משום דבכל שאין בו פרי למאכל אדם אין נוהג בו ערלה כ"א לענין שביעית דנוהג גם במאכל בהמה וכזה דחי שם ע"פ באור הגר"א שם מש"ש דר"ש היינו ר' יהושע: לצלוחית של פלייטון · שהש"ר פ"א: קרי בי' עלומות · זהו מטרת כונת התנא במתני' שיש להעלים הטעם ובק"א האלכתי בזה: שני עולמות · כעין זה ע"פ ינהגנו על מות בויק"ר ספי"א ובשהש"ר פ"א קה"ר פ"א ירו' מגילה פ"ב ה"ד מ"ק פ"ג ה"ז: ניקוס · ה"נ בירו' ה"ח אך התם לענין אסור דגילוי ומובא בתו' לעיל ע"א ד"ה לפי ובטעם חלב משום טמא איתא בירו' משום תערובת ולא מקשי ניקוס: פלטר עובד כוכבים · ע' ירו' שביעית פ"ח ה"ד מע"ש פ"ג ה"ח שבת פ"א ה"ד כאן ה"ח רבנן דקסרין בשם ר' יעקב בר אחא וכלבד מן הפלטר ולא עבדין כן ופי' הרא"פ דמחמירין והפ"מ פי' דמקילין אף מבעה"ב ובענ"ד נ' ולא עבדין כן פי' אם אין פלטרי ישראל עושין פת כזו וכ"מ שהטוי"ד קי"ג מפרש כן וע' ירו' פסחים פ"ב ה"ב במקום שנהגו לאכול פת שלהן ופי' הק"ע של בעה"ב וקשה איך יבטלו איסור זה וכ' דהפי' במקום ואופן שמותר כגון דליכא פלטר ישראל: רב אמר דניאל · בירו' כאן ה"ח ובשבת פ"א ה"ד פשיטא ליה להירו' דדניאל גזר עליו ועמ"ש בפנ"א שבת שם:

דף לו ע"א דרש ר' שמלאי בנציבין · ירו' שבת פ"א ה"ד וכאן ה"ח ומובא כתו' כאן: ר' יהודה · בירו' שם ר' ועמ"ש לק' בתו': נוטל"פ מותר · בתוספתא פ"ז דתרומות ובירו' שם פ"י ה"א ערלה פ"ב ה"ד כאן פ"ה ה"ג פלוגתא דר"מ ור"ש דר"מ ס"ל נוטל"פ אסור וכ"ה לק' סח: עמש"ש: והתנן אין ב"ד יכול לבטל · ירו' שביעית פ"א ה"א וע' תוי"ט מע"ש פ"ה ובירו' שבת פ"א ה"ד וכאן ה"ח מקשה זאת ר' יוחנן ומשני דלא קבלו העם גזרת דניאל: והאמר כאלי · לפמ"ש בפנ"א שבת פ"א ה"ד גם בירו' שם מקשה זאת כזה דקאמר שם מי גזר על השמן אר"י דניאל גזר דהיא קושי' איך אמרי' שם דשמאי והלל גזרו עליו והאר"י דניאל גזר: תו' ד"ה אסר · בירו' · שבת פ"א ה"ד כאן ה"ח וע' גיטין פ"ז ה"ג נדה פ"ג ה"ד דשם הוזכר ר' יהודה הנשיא ומ"מ מוכח דגרים במתני' ר' ובית דינו התירו את השמן דהזכיר גם בנדה דתנינן ר' וב"ד כו' וגם בסנדל משמע דהיינו מהמתנאים מדהוזכר דעה זו דבעינן צורת אדם במתני' בלי חכמים ובבבלי לא הוזכר סנדל ע"ש רבותינו ומה שהקשו מבית שאן י"ל דהתם ע"פ טעות הי' כמ"ש בחולין דהרי בית שאן הוו בטעו' שוחזקה מתחלה לארץ ישראל וכזה לא שייך התירו הדבר ועוד הלא בירו' דמאי פ"ב ה"א רבי התיר בית שאן רבי התיר קסרין רבי התיר בית גוברין רבי התיר כפר צמח רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית א"כ גם שם נמנא הרבה דברים עוד יותר משלשה בר' עצמו שהתיר וע"כ משום דזה לא נקרא הוראה כ"א הוכחת טעות: שם עוד כ' שם בירו' · שבת שם כאן ה"ח: אין גוזרין כו' אא"כ · שוח"ט קלז: ע"ב פתן ושמנן · עש"ק שבת פ"א ה"ד שהקשה על הרמב"ם דחשיב פתן כו' כ"א בפ"ע ובבבלי שם נחשבים פתן ושמנן יינן ובנותיהן כולן לדבר א' ועמ"ש ביפ"ע שבת יז: ובפנ"א בירו' שם באורך: דאורייתא שבע אומות · ה"נ בירו' שבת פ"א ה"ד א"ר אלעזר שבעה פעמים כי לא תתחתן א"ר אבין לאסור שבע אומות וכן בסוטה פ"א ה"ח ומשמע דליכא פלוגת' [ועמ"ש ביבמות כג·] אך בירו' שבת שם איתי' לאסור את ביניהן ומפרש בנותיהן ע"ש בת היענה וא"כ אותו המ"ד יתכן דס"ל דבכל האומות איכא לאו דלא תתחתן והוכרח לפרש בנותיהן ביניהן: קנאין פוגעין בו · ירו' סנהדרין פ"ט ה"ז: משום רשב"ן יסולדק רמז ליחוד · בירו' סוטה פ"א ה"א קדושין פ"ד סי"א משום ר"ש בן יוחי: תו' ד"ה משום נשג"ז בירו' אין עומדין · ע"ש הוא וצ"ל בירו' קדושין פ"א ה"א:

דף לז ע"א קרו לן ב"ד שרי'. מכאן מוכח דלא ס"ל להבבלי כהירו' דגם סנדל הפיר ר"י הנשיא וב"ד דא"כ הו"ל שלשה ועמש"ל לו · ד"ה תו' ובירו' שבת פ"א ה"ד מקשה איך התירו שלשה דברים ומשני דהך דגיטין לא נתשב משום דלא הודו לו והכא משמע דהך דגיטין נחשב במנין: משקי בית מטבחי' דכן · עמ"ש פסחים טו: ולא הודו לו · ה"נ בירו' כאן ה"ח שבת פ"א ה"ד גיטין פ"ז ה"ג: לאלתר הוי גיטא · ה"נ מבע"ל בירו' גיטין שם וכאן ה"ח: ע"ב דכן ממש עמ"ש בפסחים טז: יז: בחבורין · ע' ת"כ שמיני פ"ט ובפי' הרא"ד שם: מסופה גמרי' לה · ה"נ בירו' סוטה פ"א ה"ב: ואין מורין כן · ה"נ בירו' שבועו' פ"ב ה"א: אלא מעתה חטים ועשאן קליות ה"נ דאסורין · בירו' שבת פ"א ה"ד וכאן ה"ח איתי' שלא נשתנו מברייתן ומ"מ מקשה אלא מעתה קליות למה פי' הא נשתנו ולמה מותרין ומקשה הש"ק בשבת איך פליגי הבבלי וירו' במציאות ע"ש ולק"מ דהירו' אינו מדקדק בל' כברייתו או דכיון שנשתנה מראית סגרעין קרי לי' נשתנו מברייתן: תו' ד"ה שלוקין · ע' גליון בשבת פ"א ה"ד שהקשה על ר"ת שכ' דשלקו' הוי מה"ת או גזרה קדומה מהא דבירו' שם חשיב לה בתי"י דבר ובענ"ד לאו קושי' היא דהלא רק ח' מהם בררינן מהמובאים שם וי"ל דשלוקין אינו בחשבון ונכנס כבושיהן תחתיו ולא כהפ"מ שם דכ' דטעם כבושיהן הוא משום שלקות וס"ל להירו' כבוש כמבושל לענין בש"ע דזה ליתי' דהלא בירו' נדרים פ"ו ה"א מבע"ל במעושן ואי כבוש אסור כ"ש מעושן · אלא כבושיהן הוא מטעם תערובת יין וכ"כ המרכהמ"ש בקונט' ה"י דבר · ורא"י לזה דהלא המ"ד הוא רשב"י ואיהו ס"ל בהדיא בירו' שם בש"ע מה"ת כדמוכח שם ע"ש וא"ש קושיתו לר"ת ובפנ"א שבת האלכתי והכמ"ל: שם ובירו' דבילה · פ"ב ה"א ועמ"ש רפ"ב דבילה:

דף לח ע"א כל הנאכל כמות שהוא חי · ירו' שבת פ"א ה"ד כאן ה"ח נדרים פ"ו ה"א: אמר רב שמואל בר רב יצחק · בירו' ע"ש ר"י בר' בון: על שלחן מלכים · בירו' ליתי' ועכ"ז מוכח דבעי שיהי' עולה עמ"ש מדהתיר בש"ת בתורמסן משום שאין עמ"ש כלק' נט ומובא בתו' כאן ד"ה א"כ וע' גליון בירו' שבת שם: סומך עליהם משום ע"ת · רבות' קאמר אף דלענין בש"ע לא נחשב תבשיל וכ"ה בירו' כאן ושבת ונדרים שם הנאכל חי א"ב משום בש"ע וסומך כו': דלא ידע הי טהור וסי טמא · ה"נ בירו' ה"ח: דאי לא הוה היפך ל"ה בשיל אמאי מותר · בשו"ע יו"ד סי' קי"ג סע"ו פסק הרב גם בכה"ג מותר ועט"ז וש"ך שם שתמהו עליו מהגמ' דכאן וע' ירו' ה"ט ישראל שופת הקדרה ועו"כ מגער כו' ועפר"ח שם: כגון דאותבי' בסילתא · מזה מוכיח הב"ח דאם סילק העו"כ הקדרה קודם שנתבשל כמאכ"ד והעמידה אח"כ דאין בו משום בש"ע מדהוצרך הגמ' לאוקמי בסילת' ולא אמר שהי' בתנור וסלקו העו"כ והעמידו. והפר"ח חולק עליו ואוסר כה"ג וכד' הרשב"א ומסתייע לזה מהירו' הנ"ל ומפרש והעובד כוכבים מנער היינו שמסלק וע"כ בעי שישראל יחזירה דאילו העו"כ יחזירה י"ב משום בש"ע אף שהישראל שפתה מתחלה: ע"ב חוקי' ובר קפרא שרי · בירו' ה"ח בר קפרא שרי [בבילה צלוי'] וחזקי' אסר: והמטלי' והתמין · ה"נ בירו' ה"ח ובשבת פ"א ה"ד ותחת קפריסין שם קנפריסין ותחת קפלוטות קובטיות: נוטל"פ · עמש"ל לו ולק' ס"ח: תרי מיני שתיתא · ע' שוח"ט סי' ג': אמר חוקי' ל"ש · בירו' ה"ט ע"ש ר' אלעזר ע"פ פי' הפ"מ שם ומכאן מוכרח כמש"ל לו: דכבושיהן שבח"י דבר שבת פ"א ה"ד הוא משום שדרכן לתת לתוכן יין דלהפ"מ דמטעם בש"ע יהי' נגד המתני' כאן דאותן שאין דרכן ביין מותר ולא אסור משום בש"ע:

דף לט ע"א מאי חילק · בירו' ה"ט פליגי בזה רב אמר סולתניתא ור' יוחנן אמר היא חילק היא טרית טרופה: האי לתנתא · ירו' ה"ט בלשון לתלותתא ומטעם דאין דג טמא הולך עם הטהור · והיינו במקלתן ניכרים לטהורים ל"ח לתערוב' טמאים והוא דלא כהבבלי כאן דדוקא היכא דדג טמא לא מצי קאי כלל: עבדי' דר' לוי · ע' ירו' שם: חלב בשר · בירו' ה"ג תחת א' חלב איתי' שם חתיכת דג וכרב כהנא לק' ע"ב: ע"ב לא יין · תוספת' כאן פ"ה ובירו' כאן ה"ט ושם משמע דהאי בסורי' לא נשנה כ"א על יין והנא בבבל·

בבבלי קאי בסורי' על כלם : ולא גבינה · בתוספת' ובירו' גבינת בית אונייקי : שכר לו בעה"ב · ה"נ בירו' ה"ט ע"ש ריב"ל שילא ליה אלחית נאמן ושם אית' ג"כ שלא לו אכלת נאמן ושם לא שייך טעם דהכא ממאי דאכיל מסדר לי' : לבנה מותרת דר"מ בירו' ה"ט ע"ש אית תני הני : לדברי האומר · בירו' שם למ"ד שחור אסור דמערבין בה שרף שחור כו' וכ' דהיינו מלוחיהון שבירו' שבשבת פ"א ה"ד בירו' בח"י דבר ולא כהמרכה"מ בקו' א"י דבר דדן משום בש"ע והוא תמוה דהא בכונביהן לא ניחא לי' לפרש כהפ"מ משום בש"ע כמש"ל לז : כ"ש במליח דא"כ משום בש"ע · ובפנ"א שם האלכתי : בשומן חזיר · ה"נ בירו' ס"פ : ישראל בלד עדרו · בירו' כאן ה"ח ובשבת פ"א ה"ד מוכית מזה דהטעם משום תערובת חלב טמאה דאי משום ארס נחש אפי' מרחוק דכ"ז שהוא ביד העכו"ם לא יבא הנחש לשתות ועי' תרומו' פ"ח ה"ג :

דף מ ע"א עד שיהא ראש ושדרה ניכר · ה"נ בירו' ה"ט : סי' בא' מהן · בירו' שם מעשה בספינה כו' ע"ש ובתרומות פ"ח ה"ה : אינן נקחין אלא מן המומחה · ה"נ בירו' : א"ל ר"ז לא תיסמי · ה"נ אר"ז בירו' לא תחזור בך כו' : תו' ד"ה אמר רבא בירו' דפרקין · ה"ט : **ע"ב** אני מלחתים מותרין · ה"נ בירו' שם ע"ש ר' בא בשם רב יהודה : וגרעינתו נשמטת · בירו' ס"פ שנותנין חומץ לתוכן נחלן הגרעין מתוכס : במקומו של ר"מ · בירו' ה"א טעמי' דר"מ משום דס"ל שתם אנדרטי הוא של מלכים ונעבד ורבנן סברי דסתם אינן של מלכים ול"ה טעמי' דר"מ משום דחיים למעוט' :

דף מא ע"א תו' ד"ה ובאנדרטי בירו' · כאן ה"א : מקל שרודה · ה"נ בירו' : צפור שתופש · בירו' לפור ותמנא כקן ידי לחיל : כדור · ע' ירו' מובא בתוספ' : הוסיפו עליהן · ה"נ בירו' : שברי צלמים · במשנה שבירו' שברי כלים וכן מוכח בגמ' שם : **ע"ב** ר"י אמר אסורה · ע' מדרש שמואל פי"א : מסתמא בטולי מבטל · בירו' ה"ב מה אנן קיימין אם בעתיד להחזירן כו' כי אנן קיימין בסתם וע' ירו' שבת פ"ט ה"א וכאן ה"ז דמקשה מה דאבניו ועליו מטמאין ומשני במקומן חיישי' דעתיד להחזירן : שמניחין את הדגון · ה"נ בירו' ה"ב ושם הוא איפכ' דמקשה ר"ל לר"י מהא דדגון שעזבו הדגון ועבדו למפתן ע"ש : חזקה על חבר · מעשרות פ"ג ה"א וע' מה"פ שם מ"ש על הרמב"ם ועמ"ש בפסחים ד : וע' ירו' דמאי פ"ג ה"ה מע"ש פ"ה ה"א : מערים אדם · עמ"ש פסחים ט. : תוס' ד"ה ואין ספק' עמ"ש פסחים שם בתו' ד"ה ואת"ל :

דף מב ע"א מציק א' · פרש"י גברא אלמא ובירו' פסחים פ"א ה"ג מסיק א' ופי' הק"ע מוסק זיתים וישראל פי' : בעומדו' על בסיסן · בירו' ה"ב מוכח דלא מוקי בהכי · וס"ל דרגל עלמו הוי עבודת כוכבים כדכ' ואנשי בית שמש עשו את נרגל רגלי' דיעקב כו' : וישראל אינו מבטל. בירו' פ"ד ה"ד אית' כ"מ שנשברה מאלי' מותרת ישראל מבטלה והיא כקושית הגמ' כאן ולא ס"ל גזרה דרבא ועי' ירו' פ"ג ה"ב מלא עבודת כוכבים משבר אבר אבר משמע דמועיל ביטול ישראל ושמואל דפליג ע"ז ואמר אינה בטלה ס"ל גזרה דרבא: איתיביה עכו"ם שהביא אבנים · בירו' פ"ד ה"א מקשה לר"ל ממתני' ר"פ שם ומשני משום דעתיד להחזירן והכא אין שייך תי' זה : מפני שהגביה נוטרת · ה"נ מקשה בירו' כאן ה"א גם לר' יוחנן דבאינו עתיד להחזירן לד"ה מותר ומשני בעכו"ם של ישראל : **ע"ב** המוציא כלים · ב"ר פפ"ב : למידי אחרינא לאי ה"נ מדייק בירו' ה"ג : חוץ מנורת דרקון · ה"נ בירו' ע"ש :

דף מג ע"א פירש רשב"א כל שיש לו ניצן · בירו' ה"ג ע"ש ר"ש בן עזאי ומפורש יוצאין מנואהו וכתוספת' פ"ו כבגמ' : ר"א הקפר ברבי בדרך ומצא · בירו' פ"ד ה"ד עובדא זו בבר קפרא : ש"מ עכו"ם מבטל · שם : מבטל בע"כ · שם : המציל מן הארי · בב"מ כד · הוא על שם רשב"א וכ"ה בתוספ' פ"ב דמציעא ובירו' שקלים פ"ז ה"ב וב"ק פ"י ה"ב נסתם כבכאן : ברמות שמשי · מכלתי' יתרו בחדש פ"י ע"ש ר' ישמעאל : **ע"ב** דתני טבעת שחותמה בולט · בתוספת' פ"ו הוא ע"ש ר' יהודה וכ"ה בירו' ה"א ובדברי הת"ק שם יש שנוי דבתוספת' אית' מותר ובירו' אית' אסור : מבוזין למטה מן המים · ירו' ה"ג ע"ש ר' יוחנן : אמר להן ר' יוסי · ה"נ בירו' עם תשובתם :

דף מד ע"א וגם מעכה · ה"נ בירו' ה"ג ותשובת רבנן שם היא בשנוי דא"ל משם ראי' ויכרות אשא גו' פי' דבקרא דמלכים לא כ' וידק רק שרף וכיון דלא הדק כעפר אינו מגדל : ובתת נחש הנחשת · ה"נ בירו' שם הטענה והתשובה : כאן קודם שבא אתי · בירו' משני מה שביטל אתי ויש"ס דס"ל לבירו' שצריך דוד לקיים מצות שרפה וע' פ"מ ומ"ש לק' בתו' : תו' ד"ה כאן כו' בירו' · ה"ג והפ"מ תמה מה חילוק יתכן בין עץ למתכות לענין בטול ועפ"מ דקשה דהתם בירו' הלא קאי לר' יוסי ואיהו לא ס"ל ביטול כלל דמפרש ויש"ס מלי' ורוח תשאם ופשוט דהירו' מפרש מ"ש וישרפם לר' יוסי דהיינו בעץ דהשרפה מכלה ובמתכות שלא נכלה באש שחקם וזרם לרוח · והנוע"י סיפך גי' הירו' והאמ"ל בדחיית דבריו וגם לא הועילו מאומה בישוב דברי התו' דמיירי לענין ביטול וכ' בכונת התוס' דרק בשל עץ נדון כנשבר מאליו ואין עתיד להחזירו אבל בשל מתכות יתכן להחזירו ע"י היתוך והיכי דעתיד להחזירו ל"מ ביטול כבירו' ה"ב וה"ז וכי"א פ"ד ה"א שבת פ"ט ה"א ומה שמביאים התו' ראי' מירו' הוא דהכא בשל מתכות מיירי דראית ר' יוסי היא משל מתכות דבשל עץ פי' שרפה לר' יוסי · וע"ז משיבים רבנן דאתי הגתי ביטל והאי וישאם הוא כפשוטו וקאי בשל מתכות ע"כ ל"מ בטול הישראל דסו"ל עתיד להחזירן : אבן שואבת · אג"ש פכ"ז ובמקום ר' אלעזר אית' שם ר"ה בשם רב יוסף : **ע"ב** והיכי עביד הכי · ה"נ מקשה בירו' ה"ד ומתרץ דהלכות המרחץ מותר והא דלא סיים לו במרחץ שלא רצה להאריך דהשבל המרחץ קשה לשנים : ובבהכ"ס · עמ"ש ברכו' כד. ובשבת מ : ובירו' ברכו' פ"ג ה"ד ובשבת פ"ג ה"ג וכאן ה"ד : תשובה גנובה · ה"נ בירו' ה"ד ר' חמא בר יוסף בשם ר' הושעי' תשובת הפלג השיבו : פעור יוכיח · שם :

דף מה ע"א ריוהג"א אלהיהם · ספרי ראה ס' : תוס' ד"ה כל מקום · בירו' כאן סוף ה"ב : **ע"ב** שנטעו ולבסוף עבדו · בירו' משמע דמותר מדמוקי בשבת פ"ט ה"א וכאן ה"ו בהשתחוה לזמורה ואח"כ נטעו ומחלק בין בית לאילן דמשתחוה לבית אסרו ובאילן לא משום דבית הו"ל תלוש ואילן הוי מחובר: מואשריהם תגדעון · ע' ספרי ראה שם : שצריך לשרש אחרי' · בספרי ראה ס"א דריש מאבד תאבדון שאם החליפה אפי' עשרה פעמים חייב לקצצה : רא"א מנין · ספרי ראה ס"א : לבנות לה בסי · ע' ירו' כאן ה"ו שבת פ"ט ה"א :

דף מו ע"א בית גליא · ירו' שם : דהשתחוה לה אע"פ שלא זקפה . בירו' ה"ה פלוגת' דחזקי' ור' יוחנן בהשתחוה לבינה דחזקי' אמר לא אסרה ור"י אמר אסרה ופליגי שם ר"ז והכריא דר"ז אמר בבינה פליגין והכרי' אמרין פליגין בחלקי נחל ובינה הוא מל' סיגאה גמא בלא בנה ע"ש : **ע"ב** יש נעבד במחובר אבל גבוה · ע' ירו' כאן ה"ה לפי' הפ"מ ובכלאים פ"ז ה"ג לענין בע"ח דנאסר לגבוה אף דלהדיוט לא נאסר בע"ח וכן דן הירו' בשל חברו לאסור לגבוה עכ"פ :

דף מז ע"א לולבו מהו למצוה · ע' ירו' בכורים פ"א ה"ב דשם אפשיט' דאין מצות כגבוה ולא נאסר ומוכח שם דבאשרה שבטלה קאי ובלק' לרב דימי : יש דחוי אצל מצות · ע' ירו' חלה פ"ג ה"ד ובמה"פ שם ד"ה שני ובנוע"י : של רבים אינן נאסרים · בה"ג בספ"א דשביעית : בונס לתוך שלו ד' אמות · במשנה שבירו' לית' ד' אמות וע' נוע"י : **ע"ב** תו' ד"ה אבניו ובירו' · שבת פ"ט ה"א כאן ה"ז : שלשה בתים · ספרי ראה ס"א : המשתחוה לבית אסרו · ירו' שם וכה"ז ובשבת שם משמע דהיינו טעמא דהקדש וע' מה"פ כאן ה"ו ובנוע"י : כיון דלענין ביטול · בירו' ה"ז מחלק דבבנה לית לי' בטול ובהשתחוה מועיל ביטול וע' מה"פ מ"ש בזה : תו' ד"ה בית · ובירו' משמע דרק להעמיד שם ע"כ והו"ל כמשמשי' ע"כ ולזאת מוקי לה ר' הילא בשם ר' אלעזר בה"ז והוא שהכניס לתוכו ע"כ וכן בה"ח גבי אבנים ובה"ט גבי אשרות והפ"מ פי' דרק אבנא דאמצעית בסייד וכייד וכן באבנים ואשרה אמצעית' ובענ"ד נ' דגם בבנאו מתחלה לע"כ בעי שיכניס לתוכו משום דס"ל דאינו נאסר מיד במשמשי ע"כ ומקשה הירו' ע"ז שני בתים ואנן שלשה תנן פי' כיון דבבא השלישית הכניס לתוכה נדרש ונצרך בכולהו · ומשני כאן לבעה כאן לשהות ולענין ביטול יש שלשה דינין בבנה שיפרך פנימיו ויסתור הכתלים ובסייד שיטול מה שהידש ובהעמיד סגי בניטל מתוכה ורב ס"ל דל"ב מכניס לתוכו ע"כ דס"ל דגם משמשי נאסרין מיד ע"ש ה"ח ובפ"ד ה"ד וא"כ מוכח דהירו' אינו מפרש כהתו' דהבית עצמו נעבד : תו' ד"ה גדעו חפר בה · ע' ירו' כאן ה"ו שבת פ"ט ה"א משתחוה למערה לא אסרה וע' מה"פ שם :

דף מח ע"א שלשה אשרות הן · ספרי ראה ס"א : דר' ינאי לענין ביטול · בירו' ה"ט מחלפ' שטתי' דר"ל תמן אמר ר' אמי בשם ר"ל שיתח בה פתוחים אינה בטלה וע' פ"מ דמגיה תחת ר' אלעזר שם ר"ל וקשה דהלא גם בה"ז וה"ח וגם בה"ט נשנה ונשתלש ר' הילא בשם ר' אלעזר והוא שהעמיד כו' וקשה להגי' בכ"מ גם פ רושו דחוק ע"ש וכ' דנ"ל ר"ל בשם ר' ינאי וקאמר שהרכיב לע"כ ולענין ביטול הוי רבותא' דאף בזה מועיל בטול ור' הילא בשם ר"א פליג וס"ל דרק בהעמיד תחתי' מועיל בטול וע"ז מקשה מחלפא שטתו דר"ל דס"ל דל"מ בטול והכא אמר דמהני ומשני דחומר הוא במפתח פתוחים דהוי מעשה יותר בגופה : איזו היא אשרה · ע' ירו' ה"י ובריטב"א כאן מוכח כמה"פ ד"ה בסתם ודחה המה"פ פירושו וגירסתו ממאי דאית' שם סו' ההל' וקפי' דר"ש חולק על החכמים ועושה מעשה כיוצא בו וזה הכריתו להפוך גי' המשובשת בירו' ומהופך דר"ש לרבנן ובאמת פשוט דהקושי' בירו' הוא ע"פ האמור בברכו' ירו' פ"א ה"א דר"ש פליג על רבנן ולא עבד עובדא כותי' גבי ספיחי שביעית ע"ש וזהו דמקשה כאן שעושה מעשה כיוצא בו הייתו כדעתי' נגד חכמים שלא כמנהגו תמיד ודברי הריטב"א נכונים בגירסתו ופירושו בפשטות : **ע"ב** לצל צלה · בירו' הי"א תמן אמרי בשם ר"ח צלה אסור צל צילה מותר איזהו כו' כל שאלו תפול והיא נוגעת בו זהו צלה כו' : מ"ט א"א · בירו' הוא מדייק מדתנן ואם היתה גוזלת את הרבים מותר ז"א שאין טומאה מחוורת מס"ת : ארהיטני · בירו' הי"א מייתי עובדות ומוכח שם דא"ל לרוץ גם באדם חשוב ובגליון שם תמה שאין מוכח בפוסקים ופשוט דתפסו כהבבלי : תנ"ה מודה ר' יוסי · בירו' ספ"ק דערלה א"ר יוחנן עבר והרכיב אסור וע' גליון שם ובירו' כאן ה"ה וע' ריטב"א דשם קאי לרבנן ולא לר' יוסי :

דף מט ע"א שקדם וסלק · ע' ירו' ערלה פ"ב ה"ו וכאן פ"ה הי"א דמוכח דתפסו שם לר"א וז"ג אסור : הסיק בה את התנור · ע' ירו' הי"ב אר"א בסתם חלוקין כו' ועמ"ש בבאורו בפסחים כו : תו' ד"ה עד · ע' ירו' ערלה פ"ב ה"ה ובנוע"י שם: **ע"ב** תו' ד"ה ארג. בירו' הלי"ג : ח"א אסורין · בירו' הי"ד פלוגת' דרב ושמואל רב אמר מותרין ושמואל אמר אסורין ור' יוחנן ס"ל כרב וע"ש בפ"מ ומה"פ דבעי למימר דר' יוחנן ס"ל כשמואל בלגורכו דהיא אסורה וקשה דהא במתני' מבואר חילוק לגרכו מותר לגורכה אסור וא"כ לר' יוחנן דמתיר הספאים גם בלגרכה ע"כ ההיתר לגרכו קאי על היא עצמה וע"כ כרב ס"ל ולא הוצרך לפרש דממילא מוכח : כל קיסם וקיסם · ע' ירו' פ"ג ה"ב משבר אבר אבר וע' מה"פ פ"ד ה"א ד"ה שברי : קסבר עובדין לשברין · בירו' ה"א מקשה מזה לר"ל דס"ל נשתברה מותרת ומשני דעתיד להחזירן : היינו אורחי' · בירו' משמע דלא מטעם זה כ"א משום דעתיד להחזירן :

דף נ ע"א בצד ארבע אמות · בירו' ה"א כמה הן רגלי מרקולים ר' בא בשם רבנן דתמן חמשים אמה : ר' ישמעאל סבר עושין מרקולים קטן · ה"נ קאמר בירו' פלוגתייהו בזה : כי תניא היא בעיקר מרקולים · ה"נ משני בירו' : דלא מסתכל בצורת' · ירו' מגילה פ"א הי"א ופ"ג ה"ב סנהדרין פ"י ה"ה כאן פ"ג ה"א על ר' נחום איש קדוש והוזכר שמו גם בפ"ג הי"א : שאין לה בטילה עולמית · להפ"מ מוכח גם בירו' כן מדמחלק בפ"ד סו' ה"א בין אבני מרקולים הנזרקות לה דאין להם בטילה משום דהו"ל תקרוב' עבודת כוכבים ובין שאר האבנים דיש להם בטול · אך לפמ"ש לק' נג. בפי' הירו' אין ראי' : **ע"ב** מועד אפי' טרחא נמי אסור · עמ"ש בפנ"א שביעית פ"ב ה"ז : ורמינהו מזהמין · הפ"מ בירו' שביעית פ"ב ה"ג שגה בזה כמה שפי' שם דהקושי' היא אגיזום דבמתני' שם אית' קוטמין דהיינו גיזום ובברייתא' אית' אין מגזמין ע"כ משני מחלוקת הא ר' והא רשב"א ובאמת זה לא קשה כלל דבמתני' קוטמין היינו עד ר"ה אבל בשביעית לא ובריית' בשביעית קאי כמבואר שם אלא הקושי' הוא זיהום אזיהום דבמתני' תני עד ר"ה ובברייתא' מתיר אף בשביעית וכמו דמקשה כאן : לאוקמי אילני · שם בירו' שביעית א"ר יוסי א"ר אבינא מה בין מזהם לעושה לה בית מזהם אינו אלא כמושיב שומר וכ' פי' דזיהום כזה דאינו כ"א כשומר שלא יתקלקל שרי והוא כשנוי' דהכא: שבר מקל · ע' ק"ע וגליון ירו' פ"ז דשבת ה"א גבי תולדות הע"כ :

דף נא ע"א בעלת מום כו' שהוא פטור · בירו' סנהדרין פ"ז ה"ט וה"י אית' ע"ש ר' יוחנן דס"ל חייב ועמ"ש סנהדרין סא' בבאורו דפליג על מ"ש מקודם לפטור ובעת נ"ל שטוב להגיה בדר' יוחנן פטור במקום חייב וכמ"ש כאן והוא מסייע למ"ש מקודם ומאי כדון פי' מאי טעמא : מנין למתוסר אברי עמש"ל ה'. ע"ב ד"ה דא"ר אלעזר : **ע"ב** ופן ואל. ב"ר פכ"א: אר"ח בר יוסף א"ר הושעי' · בירו' פ"ג ה"ה ריב"ח בשם ר' הושעי' כתוב א' כו' : אמרי דבי ר' ינאי בכים קשור · בירו' שם ר' יוחנן בשם ר' ינאי כל שהכניסו לפנים מן הקלקלין אסרו כגון כיסים של מעות א"ר יסא סימן הוה לן והדא דר' הושעי' פליג על דר' ינאי ולית היא אלא מסייע לה מה עליהן דבר שמיוחד להם תכשיט יצאו כיסים של מעות ועפ"מ ונוע"י ודחוק וכ' דסימן הייגו שם אמורא והוה הוא כמו הוי בה ר' אבהו פי' דהוא הקשה לנו והדא דר' הושעי' פליגי אדר' ינאי בתמי' דהא מעות אינו נוי לר' הושעי' כדמוכח ממתני' ומשני ולית היא אלא מסייעא לה מה עליהן כו' דדוקא עליהן ל"ה מעות נוי אבל לפניו הוי נוי והוא כמ"ש כאן ולפמ"ש הריטב"א ע"פ הירו' דפ"ד ה"ב דל"ב דבר של נוי כ"א באין קלקלין אבל ביש קלקלין הכל אסור דחיישי' לתקרובת י"ל דזהו הטעם דר' ינאי בירו' פ"ג דמיירי בקלקלין וזהו דמסיק ר' בא שם אפי' מים ומלח ע"ש וכדקאמר רב אסי בר חייא הכא: אפי' מים ומלח · ה"נ בירו' פ"ג ה"ה ועמש"ל ושם בירו' מים לדיח ומלח לשוף ואנן אפי' אלא כגון מים ומלח · וכ' דבעי הירו' דבר שהם לתועלת או לכבוד וזולתן אין שייך בי' תקרובת : אין קלקלין לא לפטור · ע' מה"פ פ"ב ה"ג ד"ה אבל ובפ"ד ה"ב ד"ה לא סוף דבר : בשובת כומרין · ה"נ בירו' ה"ד : כיון דאיכא אחרים בהדה · בירו' שם וע' ברא"ש ובמה"פ שם : ר"ע חילוף הדברים · בירו' פלוגתתם בסתם בלא שם אומרם ואית דמחלפין כו' :

דף נב ע"א אשר אתם יורשים · הכא דריש מהיקש ובירו' ה"ד דריש מפשטי' שיורשים אותם ומותרים היינו בשלא נעבדו : ושעת עשי' · ה"נ בירו' ה"ד : ולקחת לך · בירו' לא תחמוד אבל אחרים עומדים ואתה לוקח : ושם בסתר · ה"נ בירו' : דיין שאינו הגון · ע' ירו' בכורים פ"ג ה"ג : ריתך כלי לע"כ · בירו' פ"ג ה"ח אמר רב אסור מיד ורלאייתו מבימוס וכן אמר ר' אלעזר ומקשה שם מחלפא שטת' דרב כו' ע"ש ובפ"מ וכ' דנ"ל מחלפ' שטתי' דר"א והקושי' היא מהא דאר"א והוא שהעמיד עליו ע"ז וכאן אמר מיד ומשני של עכו"ם אסור מיד כו' והיינו כאן בשל עכו"ם כאן בשל ישראל וכ' כונת הירו' לסיום הברייתא' ואית דמחלפין כו' דהוא דעת ר' ישמעאל ושל ישראל אסור מיד וס"ל להירו' דגם משמשיו אסורין מיד כדמסיק שם ועל פי' הפ"מ לפי הגי' הכתובה דהיינו הקושי' מהא דרב פ"ד ה"ד בימוס לא בטלה תמוה דבפ"ד ה"ד מקשה דרב אדרב ומשני בשינוי' אחרינ' עמש"ל נג: : תקרובת ע"כ של אוכלים · בירו' פ"ד ה"א המשתחוה לע"כ של אוכלים אין להן ביטול לעולם כיצד מבטלה כו' ופי' הפ"מ תקרובת אוכלים ובענ"ד אין לשון המשתחוה סובל כונת תקרובת וכ' דשם הוא ענין אחר דשם בירו' אית' שברי ע"כ אין להם בטול ופי' הפ"מ דמה שנשתברה אין זה ביטול וכ"נ לפרש מש"ש אבני מרקולים שנתפזרו אין להם ביטול היינו שהפיזור אין זה ביטול דכל אבן הו"ל כע"כ ודייק מזה ר' יוחנן דע"כ של אוכלין ג"כ לא נתבטל ע"י שבר דכל פרור הוי ע"כ ע"כ בעי כיצד מבטלה כו' ברוק דנמאס וא"כ לא נשמע שם דין תקרובת אוכלין וגם הכא לא נזכר כ"א לענין טומאה אבל לאיסור הוא כשאר תקרוב' : **ע"ב** אליב' דמ"ד בית חוניו · ע' תו' מנחות מא · ד"ה ת"ש דגרסי אליבא דמ"ד חוניו בית ע"כ הוא לא תבעי לך דהשתא' להדיוט אסור לגבוה לא כ"ש ע"ש : שנית לנו בילדותך · ה"נ בירו' ה"ד : בילדותי' מאי קסבר · לפמ"ש בירו' ה"ד דתלי דין בטול בדין איסור מיד ומדחה ר"ז דלית כאן לפיכך כ"א דין בפ"ע ויתכן דזה הי' סברת ר' בילדותו דכיון דיש להע"כ שותפות א"כ נאסרה מיד לזאת מועיל בטול כסברי' הירו' ובזקנותו סבר דאין תלוי דין בטול בדין איסור מיד :

דף נג ע"א ר"ש בן מנסיא · ירו' ה"ד : והי' כי ירעב · לפי' הפ"מ בירו' הוא ג"כ שם ה"ה ובענ"ד משמעו' הירו' איפכא וקאי אסוף דבריו שם דמתוך הקפדה מותר משום דכי ירעב והתקצף וקלל כו' ע"כ הוי בטול ממש : חד אמר · בירו' ה"ה מפורש דר' ירמי' בשם רב ס"ל בשמכרה לעובדה אבל לצורף ד"ה בטלה וזעירי בר חיננא בשם ר' חנינא בשמכרה לעובדה ד"ה אינה בטלה · וע' מה"פ ובענ"ד נ' דמ"ש בירו' לצורך צ"ל לצורף ועפ"ז באורתי בפנ"א שם בירו' באורך ע"פ התוספת' ואכמ"ל : **ע"ב** במלחמת יהושע · ע' ירו' ה"ו : בתחלה של א"י · ע' ירו' פ"ג ה"ז : מניחין דרך זו והולכין · בירו' ה"ד ע"ש רב ששת בשם רב ומקשה שם מחלפא שטתי' דרב דאמר בימוס לא בטל ומשני כאן כשקיטר כאן שלא קיטר [פי' הא דאמר לא בטל הוא בשקיטר להבימוס עצמה והו"ל ע"כ] ואפי' תימר כאן וכאן שלא קיטר [כנ"ל] רב כדעתי' דאמר ריתך כלי לע"כ נאסר מיד ומוכית זאת מבימוס א"כ דן בימוס למשמשי' ומ"מ מחמיר בה [וע' פ"ג ה"ח] ה"נ מחמיר לענין בטול ומ"ש משום שמניחין אותה בטלה הוא דבטלה ע"כ בטלו משמשי' אבל בעוד שלא בטלה הע"כ אין בטול למשמשי' וכמ"ש כאן בימוס שנפגם אסור : בימוס שנפגם אסור · עמש"ל ושם בירו' אמר רב בימוס לא בטיל ומקשה מחלפ' שטתי' דרב דאמר מזו ריתך כלי כו' והיינו דמשם מוכח דדן בימוס למשמשי והכא אמר לא בטל ומשני כאן כשקיטר כו' ואפי' תימר כו' רב כדעתי' כו' משום דמחמיר גם במשמשי לאסור מיד ע"כ מחמיר ג"כ לענין בטול · ועגו"י שהגי' ובפנ"א העמדתי הגי' הכתובה ואכמ"ל : בימוס אבן א' · בירו' ע"ש ר' יוחנן וחזקי' פליג ע"ז וכאן מייתי מחזקי' סיעת' לדין ר' יוחנן :

דף נד ע"א אמר חזקי' מ"ק בשומי · בירו' ה"ד ע"ש ר' הושעי': ושל חברו מותר · בירו' כאן פ"ג ה"ה ובכלאים פ"ז ה"ב איכא פלוגתא אית תני של חברו מותר ואית תני אסור ובעי למתלי בפלוגתי' דר' יהודה ור' יוסי ור"ש אי אדם אוסר דבר שאינו שלו וא"ר יוסי בשם ר' אילא ד"ה היא כמה כו' שיש בו רוח חיים אע"פ שאין נאסר להדיוט נאסר לגבוה ה"נ דבר שאינו שלך כו' נאסר לגבוה וכאן בירו' משמע דר' בון בר חייא פליג ע"ז ובכלאים שם ליתא הך דר' בון ויתכן ליישב בזה ד' הרמב"ם בפ"ד מאיסורי מזבח דנעבד של חברו אסור לגבוה מקושית הראב"ד שם הא בעי מעשה די"ל דהרמב"ם פסק כהירו' וכתבו' האלכתי ועמ"ש לק' ע"ב : הא בפרהסי' · ע' ירו' שביעית פ"ד ה"ב סנהדרין פ"ז ה"א ועי' תו' כאן : ופלח לה ברצון · ע' ירו' לק' פ"ה ה"ח דאפי' בע"כ ג"כ נאסר : עשה בה מעשה אסרה · ה"נ מוכח בירו' ערלה פ"ג ה"א מדמבעי' לי' נבעה לבהמה אי הוי מעשה לאסור אף אפסר דמיירי בדידי' ולהדיוט וכה"ה כמ"ש התו' ועמ"ש לק' ע"ב : **ע"ב** כיון דעבד בהו מעשה אתסרו · לרש"י היינו אף להדיוט ולהתוס' חולין מא · ד"ה ת"ש אינו כ"א לגבוה ע"ש ולפי הירו' כלאים פ"ז ה"ג כאן פ"ג ה"ה דלגבוה נאסר גם בלא מעשה א"כ לא הי' ראי' מבלים דע"י מעשה נאסר ועכ"ל דגם להדיוט אסירי כפרש"י ותמהני על הגהו' הב"ח לעיל נג : שכ' דמכאן מוכח דגם להדיוט ולא הביא דהתוס' מפרשים באמת גם כאן לגבוה והראי' להדיוט הכא הוא משום דהוי מעשה רבה ע"ש בחולין : חפר בה בורות · בירו' ערלה פ"ג ה"א נבע בה אסרה וא"כ כ"ש חפר בה וע' מה"פ כאן פ"ג ה"ו ד"ה מערה שמסתפק בדעת הירו' בחפר בה והי' לו לפשוט מירו' דערלה הנ"ל : חליפין לע"כ אסורין · ה"נ בירו' פ"ה ה"א : חד אמר · בירו' שם מבואר דר' ישמעאל בר' יוסי הוא האוסר ורבנן אמרי מותר : כל שאתה מסי' ממנו · בירו' שם הוא טעם המתיר וטעם האוסר משום דכ' כמהו ב' פעמים וג"ל חרם ב' פעמים דכמהו לית' ב"פ : שביעית תופסת · ת"כ בהר פ"ג : לקח בפירות שביעית · ירו' שביעית פ"ח ה"ז : הרי שגזל · ה"נ בירו' ה"ז : שבא על א"א · שם : שאל פלוספוס א' · מכלת' יתרו פ"ו :

דף נה ע"א מאי דכתיב · אם ללצים · ע' מכלתי' בשלח ויסע פ"א סוה"ט סי' א' : בא לטמא · ע' סדר"א פכ"ה ת"כ שמיני פי"ב ובירו' סוטה פ"א : ואינו עושה יי"נ · בירו' פ"ב ה"ה מקשה מזה על הא דאוסר שם ענבים לתים ומשני דהיינו ענבים שמעלה אותן מן הבור היא מתניתא' ומוכח ברי"ף שם : תוס' ד"ה דורכין בירו' · ה"ט ושם ר' יוסי פליג ע"ז ע"ש ובמה"פ : **ע"ב** תוס' ד"ה אבל ובירו' · דמאי פ"ה ה"ד : לא נשין · ע' ירו' כאן ה"י שביעית ספ"ה גיטין פ"ה ה"ח ועמ"ש לק' נד : תוס' ד"ה אר"ה יין כיון שהתחיל להמשך · בירו' כאן ה"ח אר"ה בשם רב הקלוח כבורו לר"ת שפי' כאן בקלות היינו הא דירו': תוס' ד"ה אר"ה · ע' רא"ש סי' ג' שהביא ראי' לשיטת רש"י מהירו' וע' פלפל"ת גי' הירו' והוא בה"ה כאן : שם בתוס' ראי' מהירו' כו' שלא העלים · כאן ה"ה וע' ה"ט : בראשונה · ירו' ה"ט ע"ש בפ"מ : שאסור לגרום טומאה . ע' שם ובחלה פ"ג ה"ב :

דף נו ע"א תוס' ד"ה שמותר שכבר נולד לה סי' טומאה · ה"נ זה הסברא בירו' ה"ט ובחלה פ"ג ה"ב : שם מיהו בירו' · כאן ה"י שביעית ספ"ה גיטין פ"ה ה"ח וע' תוס' גיטין ס"א ע"ב ד"ה רישא : הא ר"ע · במתני' דמעשרו' פ"א ה"ד לית' הך פלוגת' דר"ע ורבנן רק נסתם משיקפה וכן בירו' תרומו' פ"ב ה"א ב"מ פ"ז ה"ב לית' שם כ"א משיקפה וע"כ הך פלוגת' ברייתא' היא ונ"ל והתניא וגבי דתני' יין משיקפה צ"ל והתנן וע' הגרי"ב · וע' תוספת' מעשרו' פ"א : **ע"ב** ש"מ נצוק חבור · ה"נ בירו' ה"ח ע"ש ר"ה ושם הנוסח' מוטעת שכתוב שם סבר ר"ה נתנסך הבור נתנסך הקלוח נתנסך הקלוח לא נתנסך הבור ותמה במה"פ למה לא נתנסך הבור ועגו"י שכ' טעם לזה ובאמת צ"ל נתנסך הקלוח נתנסך הבור וכן מצאתי בריטב"א שהעתיק כן הירו' ובדברי ר' בא שם ג"כ מוטעק בהסך ממ"ש לפנינו ע"ש דכצ"ל נתנסך הבור לא נתנסך הקלות נתנסך הקלוח נתנסך הבור דר' בא פליג על ר"ה וס"ל נצוק ל"ה חבור ומ"מ הקלוח אוסר משום שיורד ומתערב והנה הריטב"א והר"ן מביאים ראי' מהירו' דמה שבגרגותני לא נאסר משום דהוי נצוק בר נצוק ולא באר אופן הראי' וכ' דהוא ממ"ש ר"ה בשם רב הנצוק חבור [כ"ה בריטב"א ור"ן ולפנינו כ' כבור] ר"ז בעי בכל אתר לית את עביד נצוק חבור והכא את עביד נצוק חבור סבר ר"ה נתנסך הבור כו' כנ"ל וכ' פירושו דמתרץ גם הכא ל"ה הנצוק חבור גמור לחבר עם מה שלמעלה בגרגותני כ"א הקלוח אוסר הבור משום שמתערב ע"כ גם הבור אוסר הקלוח ור' בא פליג ע"ז וס"ל דגם הקלוח לא נאסר מהבור אבל למעלה לגרגותני לד"ה לא נאסר משום דל"ה נצוק חבור ממש :

דף נז ע"א הלוקח עבדים · לגי' הנוע"י ה"נ כן בירו' ה"ח : **ע"ב** שכשך בי' · ע' ירו' ה"ח ר"נ בר' יעקב אמר ובלבד בשותת ובפי' הפ"מ בשכשך והנו"י פי' באופן אחר :

דף נח ע"א והחזירו לתבית · ע' מה"פ ירו' ה"ח : **ע"ב** בצרה לאו היינו בצר · ע' ירו' פ"ו דשביעית ה"א : ומים של רבים · בירו' ספ"ח דשביעית לית' דאסר להו ר"ל רק דשאל לר' יוחנן ופסק לו דמותר וע' תרומו' פ"י ה"ה כאן פ"ב ה"ט :

דף נט ע"א והא מחוברין ניגהו · בירו' שביעית ספ"ח העובדא בתלושין דמזלפין ע"ג פרודיטי : תוס' ד"ה בגר בירו' דמס' דמאי · פ"ג ה"ג ומאכילין כו' הוא שם הפרק : שם בירו' דברכות · פ"א סו' ה"א : שם בירו' דפ"ב דדמאי · ה"א : שם דמכזיב דמשמע בירו' · ע' ירו' רפ"ו דשביעית ובפ"ד דחלה ה"ד : הירו' דחלה. פ"ד ה"ד : שם תרגמוניא · ע' פ"מ דבני ר' חייא נקראים כן : דמוגי עכו"ם · ע' ירו' כאן פ"ד הי"א ר' יסא אזל לצור ואשכח לר' מנא בר תנחום שהתיר תורמסין שלהם אתי' גבי ר' יוחנן א"ל מה מעשה כו' משמע דר' יוחנן אוסר והכא ס"ל לר' יוחנן דמותר : במות שהוא חי · עמש"ל לח : **ע"ב** תוס' ד"ה מהו מתוך הירו' · פ"ד ה"א : וברצוה עד דשייפה · ע' ירו' ה"ח בעובד' דארמאה :

דף ס ע"א ישראל אדנא ועכו"ם אכובא · ע' ירו' פ' בתרא ה"י : תוס' ד"ה עכו"ם אדנא ומיהו לכתחלה אסור · בירו' שם נוטה הלשון דגם בדיעבד אסור ע"ש : **ע"ב** מלוה על אותו יין · ה"נ בירו' הי"א

ה"א ע"ש רב ושם איכא מאן דפליג וס"ל אע"פ שאין המלוה על אותו הכור וקאמר הוון בעי מימר מאן דמר והוא שיש לו מלוה על אותו הכור בתוך לפישוט ידים ומ"ד אע"פ שאין המלוה על אותו הכור בתוך לפישוט ידים · וצ' דצ"ל איפכא מ"ד מלוה על אותו הכור בתוך לפישוט ידים ומ"ד אע"פ שאין מלוה על אותו הכור בתוך פישוט ידים ול"פ וקאמר ולא כן א"ר בא כו' והיינו דחוץ לפישוט ידים ג"כ אסור : מתיר אפי' בשתי · ה"ג בירושל' ה"א ע"ש ר' אבין : אמר זעירי הלכה כר"ש · בירושל' שם ע"ש ר' אבין בשם שמואל : וזרקה בהמתו · ע' ירושל' שם :

דף סא ע"א דלתים ובריח · ירושל' ה"ב : וחלון כרה"ר · ירושל' שם ע"ש ר' אבהו בשם ריב"ח ושם ויש בה דע"ד על רום עשרה : א' הלוקח וא' השוכר · ירושל' ה"ב : ואע"פ שאין מפתח · בירושל' שם והוא שיהא עליו מפתח וחותם והוא ע"ש דמוכח דהלא בסיפא ביינו של עובד כוכבים איי' ג"כ מותר בישראל דר שם ובמפתח וחותם ומה בין רישא לסיפא אלא דברישא ביינו של ישראל דנתפס העובד גלולים כגנב הני בישראל דר שם בלא מפתח וחותם משא"כ בסיפא : ע"ב תני והע"פ שאין מפתח · ולפ"ז הנ"מ בין רישא לסיפא הוא בחצר אחרת · ובירושל' ה"ב ליתי' ברישא חצר אחרת ומוכרת הגי' והוא שיש מפתח וחותם גם בישראל דר שם דזה הנ"מ בין רישא לסיפא כמש"ל ע"א : להקל או להחמיר · בתוספתא פ"ח מוכח דלהחמיר דשם איתא זה הי' מעשה ושאלו לרשב"א ואמר להם כל רשות ע' אחת היא ולא יתכן לפרש שם כל' בתמי' דלא שייך כ"א במקום פלוגתי' ובירושל' ס"פ ר' יוסה בשם ר' ינאי חלוקים על רשב"א לא על הדא אתאמרת אלא על הדא דבתרה ועפ"מ ובענ"ד נ' דה"ש וכי חלוקים על רשב"א אלא דהוא המ"ד דסיפא המעשה והקדים רשב"א לומר כל רשות כו' להורות דגם אם היין מונח ברשות עובד גלולים אחר שאינו הלוה ל"ח שמא הנפקד יעשה תביעה בעד שכר שמירה והמקום לעכב היין · דמאחר שהמלוה יש לו כתב התקבלת והנפקד אין לו תביעה על גוף היין ל"ח וכן ברישא כל רשות א' היא רק דהרבותא היא בסיפא ול"פ רבנן עלי' כ"נ בענ"ד דדוה"ל דפלוגת' היא על הסיפא ונכתב ברישא כלפי' הפ"מ :

דף סב ע"א וקידש בדמיהן מקודשת · ע' ירושל' קדושין פ"ב סו' ה"ח דאית' שם בשאין דמיהן ופי' הק"ע דלאו בדמיהן קאמר כ"א בחליפי חליפין וא"כ ל"ק הכא מידי ועפ"מ שם שפי' שאינן נתפסים ועפנ"א שם : לקוט לי בו · בירושל' דשביעית פ"ח ה"ד מע"ש פ"ג ה"א איתא מה בין לקוט לי ובין לקוט לי בו ואמר ע"ז מהלכו' של עמעום היא ופי' הפ"מ דהאיסור הוא מגומגם וקשה ממאי דאיתא שם ובשבת פ"א ה"ד וכאן פ"ב ה"ח וכי יש עמעום לאיסור ועפנ"א בשביעית שם : קנס הוא · ה"ג בירושל' : דיהבינן להו שכר מספיחי שביעית · בירושל' שביעית פ"ח ה"ו כאן ה"א מוקי ר"ז בפירות היא מתני' וע' שביעית פ"ח ה"ד ומ"ש כאן ה"א בפירות ע"ז הוא ט"ס וצ"ל בפירות עבירה והיינו דשביעית וכ"ה בפ"ח דשביעית ה"ו : תוס' ד"ה נמצא מ"מ לקדש אשה מותר · קשה דבירושל' שביעית פ"ח ה"ח מע"ש פ"א ה"א איתא ז"א שאסור ליקח אשה מדמי שביעית וע"כ לחלק בין לכתחילה לדיעבד כדמסקי ויש לדחות כו' : ע"ב אבל אומר לו · בירושל' שביעית פ"ח ה"ד ובמע"ש פ"ג ה"א אמר ע"ז ר"ז בשם ר' יונה מהלכות של עמעום א"כ אין מזה ראי' · וע' בשביעית שם נד סיתר בתנאי כשאלקוט כו' ויתכן דפועל ששכירותו בסוף ל"ב תנאי :

דף סג ע"א אף כל גרשותו · ירושל' פאה פ"ד ה"ב פ"ז ה"ז פסחים פ"ג ה"ג פ"ד ה"ט גיטין פ"ח ה"ג ב"מ פ"א ה"ד וע' מע"ש פ"ה ה"א : במסירתו להדיוט · עפ"ק גיטין פ"ז ה"ו ד"ה כ"ע ובירושל' קדושין פ"א ה"ו פ"ג ה"א : ע"ב ואני פורע · בירושל' ספ"ו דדמאי ובקדושין פ"ב ה"א מוכח ברייתא זו ומוכח דלא מוקי לה כר"פ שהקדים דינר וגם לא כרב אשי כ"א משום דהוי כמו שהבעה"ב נותן להם משלו דהחנוני מזכה לפועל בשביל בעה"ב או שזוכה בעצמו לבעה"ב ע"ש הנ"מ והוא כס"ד דהכא וע' מה"פ דמאי שם ד"ה תני : לשבור · בירושל' כאן ה"א הוא בעית ר' ירמי' ונפשט לאיסור : אין עודרין · ע' תוספתא כלאים פ"ג ופ"ד וירושל' סוף ערלה : תוס' ד"ה אין עודרין מירושל' דסוף ערלה וסוף קדושין · ע"ש וצ"ל סוף פ"ק דקדושין והיא בה"ט שם :

דף סד ע"א רע"א אף המקיים · בת"כ קדושים פ"ד נסתם כן ובתוספתא פ"א דכלאים איתא דעובר בל"ת וליתי' שם דלוקה ובירושל' רפ"ת דכלאים מבואר דרק לאיסורא קאמר ר"ע ולא למלקות ומיירי בלא מעשה ובמעשה כ"ע מודו דעובר ולוקה ומיושב שיטת הערוך מקושית התוס' כאן עליו ועמ"ש מכו' ד: וכא: ובבבלי שם מוכח כשיטת התוס' עמש"ש : מתנת חנם · עמש"ל כ. : דמי ע"כ · בירושל' ה"א דמי יי"נ ביד ע"כ אסור דמי ע"כ ביד עובד כוכבים ר' יונתן אמר מותר ר' יוחנן אמר אסור ועפ"מ ונוע"י ובענ"ד נ' דצ"ל דמי יי"נ ביד עובד כוכבים מותר דדמי יי"נ אין נאסר לכ"ע : ישראל ששי' נוסח. בירושל' ה"א מחולקים הרישא והסיפא לשתי ברייתות ועט"י שהגי' ובענ"ד נ' אחר שהגי' דהיא הברייתא שנשנית כאן ובתוספתא פ"ת רק דשם איתא אבל לא יאמר המתן כו' דהיינו לכתחלה אסור משום מראית עין ובדיעבד אם מכר ונתן לו מותר שמא החליף פי' דתלינן שהחליף דמי ע"כ במעות אחרות וסו"ל חליפי חליפין וזהו דמסייע לר' יוחנן דאמר אסור מדהוצרך לטעם שהחליף אלמא דחליפין עצמן אסורים ומסיפא דתני הטעם משום מראית עין מסייע לר' יונתן דאין איסור ועפ"ז יש לתקן הגי' שם וא"ש : ע"ב אבל נשתתפו לא · ה"ג בירושל' דמאי פ"ו ה"ז : דברי ר"מ · ע' ירושל' פסחים פ"ב ה"א ערלה פ"ג ה"ג דתלי פלוגת' דר"מ ור"י בדברים ככתבן בפלוגתייהו כאן בגר תושב ועמ"ש פסחים כא: כדברי המס"פ יבמות פ"ח ה"א : משמר שבתו · ע' ירושל' ערובין פ"ו ה"ב :

דף סה ע"א למימר' דלגין לאו דינ' הוא · בירושל' ה"ב עד היכן עד שלא יהא החמר מקפיד כו' היינו שלא יוסיף בשכר אם יניח ולא יוזיל בשלא יניח : ע"ב תוס' ד"ה ואם בירושל' · ה"ג ושם הל' מותמה ומפרשים התוס' דהיינו עוקלה וע' מה"פ מש"ש בזה : אם נו"ט לפגם · עמש"ל לו' ולק' שם: וכאן בירושל' ה"ג איתא מה את עביד לה אם כיין ביין ד"ה אסור אם כיין בתבשיל מחלוקת ר"מ ורבנן :

דף סו ע"א הא מני ר"מ היא · ה"ג בירושל' ערלה פ"ב ה"א ר' אבהו בשם ר' יוחנן דברי ר"מ ובנזיר פ"ו ה"א לא הוזכר שם ר"מ וע' מה"פ שם : ע"ב אלא ריחא כמון · ה"נ משמע בירושל' תרומות פ"י ה"ב דמייתי עלה פלוגתא דריחו' מלתא : בפת חמה · בירושל' תרומות פ"י ה"ב א"ר בא בצוננת הוה עובדא והתנינן חמה א"ר חסדא שלא תאמר הואיל והשבל כובש יהא מותר קמ"ל וא"כ אפי' בצוננת אסור גם משמע דאפי' חבית מגופה מדמדמי להאי מתני' דבמכשירין פ"ג מ"ב חבית מלאה פירות ונתונה לתוך המשקין דמוכשרין הפירות ע"י לחלוחית שהולך דרך החבית ומוקי לה דלא כר' יהודה דמתיר בככר ע"פ החבית ע"ש :

דף סז ע"א וחבית מגופה · עמש"ל סו: בשם הירושל' תרומות פ"י ה"ב : נעשה כמי שהשביח ולבסוף פוגם · בירושל' תרומות פ"י ה"א ערלה פ"ב ה"ד כאן ה"ג מבואר דר"ל אמר דפליגי בהשביח ולבסוף פוגם אבל פגם ולבסוף השביח גם ר"מ מודה דמותר ור' יוחנן אמר דהיא היא המחלוקת והכא איתא לר' יוחנן דהשביח ולבסוף פוגם לכ"ע אסור וע' תוס' לק' סח: ד"ה א"ד דמשמע דר' יוחנן כאן דעת עצמו אמר ולא דעת ר"ש ובירושל' קאי לדעת ר"מ ור"ש : והיו קורין אותן שחליים · ה"ג בירושל' כאן ה"ג : אלא כל שאינה חסרה כלום · ה"ג בירושל' ערלה פ"ב ה"ה כה"ג וע' מה"פ שם דלפירושו מחלק הירושל' בין הדיוט ובין אומן ומקיימים תרי ליש' דר"ל ע"ש והכא מוכח דפליגי והתם בירושל' הוא ע"ש ר' יוחנן : כל שטעמו וממשו · ה"ג בירושל' ערלה שם ובנזיר פ"ו ה"א ושם איתא דבנזיר אפי' טעמו ולא ממשו לוקין עליו : ע"ב דברי ר"מ רש"א לשבח · ה"ג בירושל' תרומו' פ"י ה"א ערלה פ"ב ה"ד תוספת' תרומות פ"ז :

דף סח ע"א סרוחה מעיקרא ל"ג קרא · בירושל' תרומות פי"א ה"ב אשר יאכל פרט לאוכל סרוח ואפשר דמש"ה ל"צ קרא לאיסור דגמרי' לה מטומאה : אמר עולא מחלוקת · ה"נ דעת ר"ל בתרומות פ"י ה"א ערלה פ"ב ה"ד כאן ה"ג : תוס' ד"ה והידך אבל לא ע"י תערוב' · בירושל' פסחים פ"ג ה"א מבואר דגם בתערובת אר"ש כל שהוא ועמ"ש שבועות כא: : בין בזו · בירושל' תרומות פ"י ה"א ערלה פ"ב ה"ד מבואר דבין בזו והכי אמר חיקו ועמש"ל סז. : והא הכא דפגם מעיקר' הוא · בירושל' ערלה פ"ב ה"ד לפי' הפ"מ מקשה כן לר"ל דאמר פגם מעיקרא מודה ר"מ מהאי מתני' ומשני שהאשה דרכה לשייר בשעיסה שיעור מה להחמיץ ע"כ בזה אא"כ שתרומה הו"ל משבית ולבסוף פוגם ולא משני כהכא ועמ"ש לק' ע"ב : וחימצו אסור ור"ש מתיר · היינו כר' יוחנן בירושל' ערלה פ"ב ה"ד דחלוק ר"ש אף בראשונה ברישא דנפלה התרומה בעוד שלא גמרה החולין להחמיץ ע"ש : ע"ב נפל של תרומה תחלה ד"ה אסור · ה"ג בירושל' ערלה שם ובענ"ד נ' דמזה מקשה לר"ל דמה פליגין בהשביח ולבסוף פוגם דלמה כאן ד"ה אסור ואפי' נפל שאור של חולין תחלה פי' קודם שנגמר החימוץ של תרומה מ"מ אסור משום דנעשה כהשביח ולבסוף פוגם וקשי' לר"ל דאמר דפליגי בזה וכפ"מ פי' נעשה כהשביח הוא בתמי' ולהכ"נ הוא בניחותא וע"ז מסיק אלו השביח ולא פגם שמא כלום היא פי' דמיירי שסילק התרומה אחר גמר החימוץ ולא הי' פגם כלל : רש"א אין מצטרפין · ע' תוס' וע' ירושל' ערלה פ"ב ה"א : ההוא עכברא · ע' ירושל' תרומות פ"י ה"ה ר' יוסי בר' בון הורי בעכברא חד לאנך וע' פ"מ שם אך בהגמ"י פט"ו מהל' מ"א פי' בעכברא שם מקום וכן פי' הרא"ש בתרומות פ"י מ"ח : נוטל"פ · עמש"ל לו :

דף סט ע"א ויגוף · פרש"י ויעשה מגופה חדשה · ובירושל' ה"ז איתא מי שברת רשב"ג לקולא רשב"ג לחומרא דשתימהון דרבנן מעט מגף וצ' דצ"ל דמשתימיהון דרבנן מעט הגף וע' תוס' לק' ע"ב ד"ה האידנא וע"פ גי' הב"ח דמעשה מגופה חדשה קיל יותר משתומא דרבנן שיש בו טורח יותר : שעל הדולבקי מותר · בירו' ה"ז מוקי לה בתוך לפישוט ידים וכן בשלאן אסור אפי' חוץ לפישוט ידים וע' מה"פ מ"ש בשם הרשב"א : תוס' ד"ה אידי ובירושל' · תרומות פ"י ה"ה ועמש"ל סח: בשם הגהמיי' והרא"ש : ע"ב תוס' ד"ה והאידנא · ע' מה"פ פ"ד ד"ה את ומש"ל ע"א ע"פ גי' הב"ח :

דף ע ע"ב ההוא פולמסא · עמ"ש לק' עא. : שלא מסר לו אלא שמירת מפתח · בירושל' פסחים פ"ב ה"ב קדושין פ"א ה"ד איתא פלוגתא דר"ש מטמא והכא נסתם כבמתני' רפ"ז דטהרות גלי פלוגתא אך הכא בייי"נ י"ל דלכ"ע שרי כמ"ש בירושל' כאן ה"ו : אף טהרותיו טהורות · בירושל' כאן ה"ו ליכא פלוגתא רק ר' חמא אמר בשם ריב"ח דאף דלטהרות טמא לענין יי"נ שרי :

דף עא ע"א לנסך אין פנאי · בירושל' ה"ח א"ר יוחנן לית כאן אסורות אלא מותרות אר"ז אית כאן אסורות דאין מטא בי' הוא מודע לי' דאין לא מטא בי' לא מודע לי' דלא יהא שליס ליה טיבו ופי' הפ"מ והנו"י דחוק גם להפ"מ ר' יוחנן משבש למתני' ולהנו"י פליג אמתני' ועזב דרכו לפסוק כסתם מתני' ובענ"ד נ' דקאי על הא דמייתי תחלה בשעת הגזרה הכל אסור והוא לענין ביטול ע"כ שאין לו ענין כאן כמ"ש הפ"מ ולמותר הוצג' פה וצ' דבשביל הך דר' יוחנן ור"ז הובא זאת דע"ז קאי פלוגתייהו דבהאי גוונא שיש אנשים בתוך הבולשת לית כאן אסורות משום דאיכא ספק שמא הישראל נגע ואף דבעבודה אנוס ואוסר העובד כוכבים אין אנוס לנסך ובודאי נגעו שהוא ואיכא ס"ס ובפולמסא לעיל ע: דמותר בשביל זה ור"ז פליג ע"ז וס"ל דלא נחשב זאת לספק משום דאי מטא ביה כו' שאם הי' הישראל נוגע ופותח החבית הי' מודיע להבעה"ב שלא יחשוב ליי"נ כי הוא ישראל ומה שלא נגע הוא כ"א אחר אין לו להודיע מזה להבעה"ב שיחשוב ליי"נ דלא יהא שליס לי' טיבו ע"ז ע"כ כל שלא הודיע אין לספק בישראל וזהו דמסיק ר' אמי א"ר יוחנן בשלום בולשת במלחמה בולשת דמפרש למתני' ג"כ דמלחמה היינו בשעת הגזרה שנמצאו שם ישראל ומותרות מטעם ס"ס ולפ"ז ל"ק כלל להירושל' ממתני' דכרכום לענין בעילה דהתם ל"מ היתר זה כיון דמ"מ איכא נואפים הבועלים מאי מהני מה שנמצא ביניהם שאינם נואפים : עול תחת לאוצר · ע' מה"פ ספ"ו דדמאי ד"ה תני מ"ש לענין דמאי כה"ג : עד שלא פסק · בירושל' ה"ט מוקי למתני' דלעיל האומנין כו' שהובא להם היין בלא פיסוק דמים ע"כ לא מיקרי בא לרשותן וע' בה"י שם ובקדושין פ"א ה"ד : ע"ב ש"מ נצוק חבור · ע' ירושל' פ"ד ה"ח ומש"ל נו : עכבת יין · ה"נ בירושל' כאן פ"ה ה"י ע"ש : האמר רב הלכה כרשב"ג · בירושל' הי"ג ר' בון בשם רב מודים חכמים לרשב"ג בחבית בחבית ושם פלוגתא דר"י ור"ל ה"א הל' כרשב"ג כו' ולק' עדי' מבואר בגמ' דס"ל לר' יוחנן הל' כרשב"ג אפי' יין ביין וע' ערלה פ"ג ה"א וכאן פ"ג הי"ג דמשמעו' סתם הירושל' דתפס כרשב"ג :

דף עב ע"א הנצוק · עמש"ל נו: : ע"ב קלוח היורד · ע' ירושל' פ"ד ה"ח ומש"ל נו: : דלמא משתליתו · ע' ירושל' כאן ה"י :

דף עג ע"א קיתון של מים תחלה · ע' ירושל' ערלה פ"ב ה"ו וכאן פ"ה הי"א דר' הושעי' אמר והוא שנפל היתר לבסוף ור' יוחנן אמר בין כו' לא רואה את ההיתר כאלו אינו [היינו מינו כמי שאינו] כו' אר"ז הדא למעלן אתאמרת וכולה תניין האיך עבידא כו' וע' הרא"ש ופ"מ ובענ"ד נ' דהג"פ דדין דר' הושעי' הוא כר' יוחנן הכא לעיל דבאסור' לגו התירא ראשון ראשון בטל וה"ש והוא שנפל היתר לבסוף ולמעלן פי' על הריש' דמתני' ובזה לא פליג ר' יוחנן ושוב להגי' למערה במקום למעלן ופי' דר' הושעי' קאי במערה וכדמוקי כאן מגרגור קטן דקמא קמא בטיל וגם ר' יוחנן ס"ל כן · וכולה תנין היך עביד פי' איך נשנו דברי ר' יוחנן ושאר אמוראים ע"ז מסיק ר"י בר' בון ר' אבהו בשם ר' יוחנן לגוחית יי"נ שנפל כו' ולא במערה רק נפל בב"א · ובזה מיירי ג"כ ר' אמי בשם ר' יוחנן שהוזכר תחלה רק דר' אמי ס"ל אליבא דר' יוחנן דבעו מים תחלה ור' אבהו ס"ל אפי' מים לבסוף : מצא מין את מינו ונעור · ע' בכורות כב ובירושל' תרומות פ"ה ה"ב וממ"ש הל' בשלא נפלו המים תחלה משמע דגם בב"א אסור וע' בירושל' ערלה פ"ב ה"ו כאן היא דמבעי' ליה בזה ופשיט לאיסור וכ' דהא בעי' והפשיטו' אינו כ"א לדעי' ר' אמי בשם ר' יוחנן אבל לר' יוסי בר' בון דמכשיר אפי' בלא המים א"כ כ"ש בב"א : ע"ב אמר חזקי' הגדילו באיסור · בירושל' ערלה שם כאן ה' י"א משמע כפרש"י וע' מה"פ כאן ד"ה חזקיה וגליון בערלה שם : בפלוגתא דר"א ורבנן · ע' ירושל' שם ושם מוכח דהפשו לר"א משום זוז"ג ומדמי שם לזה דין דנפלו בב"א דהו"ל כזוז"ג ועמש"ל מט. : כהיתרו. בירושל' שביעית פ"ו ה"ג נדרים פ"ו ה"ד הטעם בטבל משום דשיל"מ ומוכח בתוס' כאן ובמק"א דכרתי בזה : דאמר שמואל חטה א' · בירושל' תרומות פ"ד סוף ה"ב ע"ש ר' מנא ושמואל דרים שם מקרא דיחזקאל א' מארבעים ע"ש :

דף עד ע"א ושעיר המשתלח · במשנה שבירושל' ליתי' וכ"כ דל"א תורה שלא להקלה כדאיתא ביומא סז: : לתני נמי חמץ בפסח · ה"נ מקשה בירושל' הי"ב ומשני משום דאית בי' כרת וכל שני דחשיב במתני' לית בהו כרת ולמסקנת הירושל' נ' דמתורץ מטעם אחר משום דמיירי כולהו בחתיכו' שאינן בטלות ונפורי היינו בצפרים שחוטות ושער ג"כ בשיעור חשוב מלא השיט אבל חמץ בפסח הוא במשהו ע"כ ל"ת לה בהדייהו והוא כתי' דהכא דל"ה כ"א דבר שבמנין : מאן שמעת דאית לי' ר"ע · בירושל' ערלה פ"ג סוף ה"ב איתא דגם ר"מ ס"ל כר"ע וע"ש בה"ט דלחד מ"ד דלא תני שם לר"מ שם עשרה דברים מקדשין אין הכרח לומר דס"ל לר"מ כר"ע : ימכר כולו · עמש"ל עא: : חבית בחביות · בירושל' כאן הי"ג ר' בון בשם רב מודים חכמים לרשב"ג בחבית בחביות ע"ש ובפנ"א : ע"ב הגת והמחץ · תוספתא פ"ט ובירושל' כאן : סיפא אתאן לרבנן · ה"נ מפרש בירושל' הי"ד :

דף עה ע"א הדפים והעדשים והנלבין מדיחן · בתוספתא פ"ט ובירושל' הי"ד איתא מנגבן והעקלין של גמרים ושל בצבון של סיפה כו' משפן כו' : רשב"ג אומר משום ר' יוסי מניחן · בירושל' ליתא משום ר' יוסי רק רשב"ג בעצמו אומר כן ובתוספתא כבגמ' : כדרך שאמרו בטהרות · ה"ג בירושל' הי"ד : אר"ח בר אבא א"ר יוחנן יום או לילה. הכא פליגי אליבא דר' יוחנן ובירושל' שם ר' יוסי בשם ר' יוחנן תני יום והני לילה ר' חייא אמר יום או לילה : ולא פליגי · ה"ג בירושל' שם : ע"ב אבל שאולין לא · ה"ג בירו' הט"ו ע"ש ר"ש בר בא בשם ר' יוחנן : ת"ר הלוקח כלים · תוספתא פ"ט ובירושל' שם משובשה קצת : והולן שנשתמש בהם · ה"ג בירושל' שם ואיתא דמותר : נוטל"פ · עמש"ל לו' וסז: סח: :

דף עו ע"א והתנן גבי קדשים . לפי' הפ"מ מקשה זאת בירושל'ס"פ ומשני חומר הוא בגעולי עובד כוכבים : עד שתסיר קליפתן · בירושל' ס"פ הליבון צריך שי הו נצוצות מנתזין ממנה ואפשר דהוא חדא שיעורא ועי' מה"פ שם : ע"ב תוס' ד"ה הסכין בירושל' · כאן ס"פ : תוס' ד"ה אמר וכן בירושל' · שם

סליקא לה ממסכת עבודה זרה

יפה עינים ממסכת מכות

דף ב ע"א ובן חלוצה. ע' בירושלמי במה"פ ר"פ מ"ש בענין זה מה שקשה הא פסול חלוצה היא מדרבנן ואמאי לוקין ע"ש : מנה"מ בירושלמי ר"פ שם לגי' הפ"מ אריב"ח את שאתה יכול לקיים בו כאשר זמם אין אתה מקיים בו לא תענה את שאין אתה יכול לקיים בו כאשר זמם אתה מקיים בו לא תענה דבר אחר ועשיתם לו ולא לזרעו ואין מדוקדק לשון הדבר אחר דהלא מקודם אמר טעם שלוקין והד"א הוא טעם דל"א כאן כאשר זמם ושניהם צריכים להדדי. וצ' דריב"ח ס"ל דלזאת ל"א שיעשה זה בן גרושה וב"ח משום דהו"ל ב' רשעיות והיכי דהוה ממון ומלקות מחייבין לי' ממון ולא מלקות משום דממון מרוית הבע"ד אין לנו להפסיד להבע"ד. אולם כאן בבן גרושה אין תועלת להבע"ד במה שיעשו העד לב"ג ולענין לענוש להעד מלקות עדיפא דליכא לקיומי בי' כאשר זמם נטונת הבע"ד וז"ש ד"א דאין הטעם משום ב' רשעיות כ"א משום מיעוט הקרא לו ולא לזרעו ובמאמר ריב"ל כאן ובזה מבואר מ"ש א"כ ריב"ל אמר שני דברים מסורים לב"ד כו' יצא דבר שהוא מסור לשמים שלכאורה אין לזה מקום שם ולהנ"ל י"ל שבא לדחות דברי ריב"ח משום ב' רשעיות דהכא דין פסול בן גרושה אינו מסור לב"ד דאין בכחם לחייב הכשר שיהיה בן גרושה ואם היה זה הפסול בעד זומם גזרת הכתוב היה נקרא דיני שמים וע"כ הטעם משום דגלה הכתוב לו ולא לזרעו וכדברי ריב"ל כאן : בר פדא אמר ק"ו. ה"נ בירושלמי ה"א ושם לא פריך ע"ז. כהכא א"כ בטלת כו' : ע"ב אר"ל הוא יגוש כו' ולא זוממיו . ה"נ בירושלמי ע"ש בר פדא : ר' ישמעאל בנו של ריב"ב אמר דמי מזיק . במכלתא משפטים פ"י פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע. ור"ע ס"ל כרי"ש בנו של ריב"ב הכא ובירושלמי ב"ק פ"ד ה"ו הפלוגתא היא ע"ש אית תני תני : ומ"ס כופרא כפרה. הכא בבבלי אין לפרש קנסא דהלא בב"ק מ"א ע"ב פריך והא מודה בקנס הוא ומשני קסבר כופרא כפרה ובירושלמי כתובות פ"ג ה"י ושבועות ספ"ה מבואר דלמ"ד דמי מזיק הוי קנסא וע' מה"פ כתובות ספ"ג : בגניבתו ולא בזוממו . ה"נ בירושלמי סוטה ספ"ב :

דף ג ע"ב מתיב רב כהנא אומדים . בירושלמי שביעית פ"י ה"א וכאן ה"ב מסייע ממתני' זו לרב דאמר ע"מ שלא תשמטנו שביעית דאין שביעית משמטתו דכיון דאין עשר שנים בלא שמטה הו"ל כמתנה ע"מ שלא תשמטנו שביעית. ומשני כהכא בגלוה על המשכון או בפרוזבול וע' קצוה"ח סי' סז : השתא מיהא לא קרינן לא יגוש. בירושלמי שביעית שם וכאן איתא ר' בא בר ממל רב עמרם ר' מתנה בשם רב המלוה את חברו ע"מ שלא תתובעו שביעית תשמטנו והנוע"י גרים אין שביעית משמטתו והתניין השוחט את הפרה וחלקה בר"ה ומר ר' לעזר ר' יהודה היא ותאני לתובעו בר"ה כיי דמר ר' בא בשם ר"ז כו' וכאן הואיל ורואי ליתן לו מעות ולא נתן הראשונה נעשית מלוה וע' פ"מ ונוע"י והגר"א בשביעית מוחק תיבות ר' יהודה היא וגם מוחק תיבת הראשונה אלא נעשית מלוה וספי' דרצה לפשוט ממתני' דאף שא"ר לתבוע בר"ה ומ"מ משמט ודחי דהתם א"ר לתבוע רק ביום זה אבל אח"כ נתנה לתבוע וכמ"ש בשבת (קמח) דאי הלוואת יו"ט נתנה לתבוע א"ש דמשמט . ומיושב בזה פסק הרמב"ם בפי"ט מהל' שמטה בחילוק הזה דמשמט מקושית הראב"ד מירושלמי דמוקי לה כר' יהודה די"ל דגי' הרמב"ם בירושלמי היה כמ"ש הגר"א וע' פנ"א שביעית שם והכמ"ל : ע"מ שלא תשמטנו . בירושלמי שביעית שם וכאן הל"ב ע"ש רב ואיתא אין השביעית משמטתו והוא בהפך ממ"ש גבי אונאה לרב דל"מ תנאי ועמ"ש בב"מ מט : דמ"ש בירושלמי ב"מ שם פ"ד ה"ג רב אמר ע"מ שאין לו אונאה יי"ב אונאה . צ"ל ע"מ שאין בו אונאה ודבכה"ג גם בפרוטה לשם הוי אונאה דבשתם אמרי' אין אונאה לפרוטות א"כ אין מבואר בירושל' דינא דרב הכא בע"מ שאין לו אונאה : וכל המתנה עמ"ש בתורה . ע' ירושלמי קדושין פ"א ה"ב דמחלק בין תנאי הגוף לתנאי בממון ולר"מ גם בתנאי הגוף תנאו קיים ועי' כתובות פ"ה הל"ב וה"ח שם : פחות מל' יום . ה"נ בירושלמי שביעית פ"י ה"א כאן ה"ב : דכתיב קרבה שנת השבע . ה"נ בירושלמי שם ע"ש רב יהודה וע' פנ"א מש"ש : מי נגע פוסלין . לפי' הרא"ש בירושלמי ערלה פ"ב ה"ג פליגי הירושלמי עם הבבלי בפי' המשנה דהירושלמי מפרש לה דהפסול מקוה הוא משום שינוי מראה ולא משום שאובים דלא הו"ל כמים והוא דלא כהכא דעיקר הפסול משום מים שאובים ולא משום מראה ובמתני' כלא מסיים שם אבל לא בשינוי מראה וצ"ל להירושלמי דהיינו בפחות מג' לוגין ובעי תרוייהו ג' לוגין ושינוי מראה ודוחק גם קשה לפירושו דאתא ברי' דר"כ אמר דברי ר"מ כו' דהיינו דמשנה הנוסחת מ"ש ע"ש ר' יוסי דצ"ל ר"מ . דלענין מאי כ"מ זאת ומה הכריחו לזה . והפ"מ פי' דר"מ פליג על ר' יוסי וס"ל דשינוי מראה פוסל בשינוי מראה אף בפחות מג' לוגין וכתב דהוא ע"פ שתוספתא פ"ז דמקואות דשם מבואר דעת ר"מ . ולא מצאתי שם במקום שציין גם לא בפ"ה מקום הדין . ע"ש ובר"ש פ"ז מ"ג שם וצ"ל בכונת הירושלמי ע"פ גי' הגר"א במתני' דמקואות דגרים שם מתהלה היין והמוהל כו' ושינוי מראיו פסול והדר תני הדיה כו' מי נגע ר' יוסי אומר כו' דלא פסיל משום שינוי מראה וס"ל להירושלמי דר"מ דהייט ת"ק דסתמיה הוא ר"מ ס"ל דפוסל גם מי נגע בשינוי מראה אף בפחות מג' לוגין משום דהוי שאיבה הניכרת ל"ב כשיעור ומוקי לה כסברת ב"ש שם ע"ש :

דף ד ע"א חסר קורטוב . במשנה במקואות ליתא חסר קורטוב ברישא : תנ"ה חבית מלאה יין . תוספתא מקואות פ"ה ומובאה בר"ש פ"ז מ"ג דמקואות : שלא השם כו' · עי' רש"י ותוס' ודעת ר"מ מוזכר בכמה דוכתי דס"ל לוקה ומשלם ועי' ירושלמי רפ"ג דכתובות ורפ"ז דתרומות שבועות פ"ד ה"ו דמוכח דאפילו בממון ס"ל לר"מ לוקה ומשלם ועי' תוס' כתובות ל"ה ריש ע"ב ולקמן ע"ב ד"ה שכר וע"ע תוס' ב"מ נא . שהקשו לר"מ אמאי מפקא האי כדי רשעתו ממלקות וממון לגמרי הא אפשר לאוקמי שקרעו שיראין של חבירם בשעת העדאתן וחי' דמשמע ליה שאתי הרשעיות הם מעדות שקר ולרש"י יתכן דמזה הטעם הזכיר ר"מ שלא השם כו' דהיינו דבכה"ג כ"ש שאין לאוקמי דהו"ל משתי שמות ואין סברא לפטרם ע"כ מפקא קרא לגמרי ממלקות וממון : כל המשלם אינו לוקה . ע' ספרי תצא רפ"ז : ע"ב גמר ממוציא ש"ר . ה"נ אמר בירושלמי רפ"ז דתרומות וכפ"ג דכתובות הל"א וטעמא דרבנן שם דלא ילפינן ממש"ר משום דחדוש הוא מה שחייבתו תורה אדבורי' ועי' בגליון ירושלים כתובות שם ומ"ש בב"ק ה . וסנהדרין ס"ג : תוס' ד"ה אלא . בירושלמי לעיל . תיבת לעיל ט"ס והירושלמי הוא בפ"ז דתרומות ה"א כתובות פ"ג ה"א : שם לפי' דירושלמי כ' דל"ל לפי הירושלמי נ"ל דעדים זוממין בדבורן אתעביד מעשה והיינו משום דהירושלמי יהיב טעם לרבנן דלא גמרי ממש"ר משום דחדוש הוא דמתחייב בדבורו א"כ יקשה הא גם עד"ז מתחייבים בדבורם וצ"ל דעד"ז מקרי דבורם מעשה : שכן א"צ התראה . בירושלמי כאן ה"ז איכא מ"ד דס"ל דצריכין לקבל התראה : תוס' ד"ה הא ופי' הערוך . עמ"ש בע"ז סד :

דף ה ע"א מה"ד ליחוש לגמלא פרחא. לפי' המוע"י בס"ג מבעיא ליה לר' בון בר חייא בזה ע"ש: הוא וכן נהרגין. עי' ירושלמי שבועות פ"ח ה"ג וכאן ה"ו ומ"ש בב"ק ע"ה: ע"ב א"ר אבהו שקדמו. ה"נ מוקי בירושל' ר' בא בר ממל ועי' מה"פ שם: ולא אמרת לי משנייה עמ"ש יבמות לו ע"ב: איש אשר יקח. ת"כ קדושים פ"י: שאין עונשין מה"ד. עי' ירושלמי ע"ז פ"ה ה"ב דגם במה מצינו אין עונשין וכ"כ המה"פ בנזיר פ"ו ה"א בשם הרשב"א והוא דלא כהמוע"י יבמות פ"א ה"א שכתב דלר' ישמעאל במה מצינו עונשין והא בע"ז שם ג"כ הוא לר' ישמעאל ומבואר שם לדידיה דגם במה מצינו אין עונשין: עונש שמעט. ה"נ שם: אין מזהירין מן הדין. עי' ירושלמי יבמות פי"א ה"א ומ"ש בפסחים כד: אראה בנחמה. ירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ג בקולר אמרים: רע"א לא בא הכתוב. ת"כ ויקרא חובה פרק כ': וא"כ ענש הכתוב. ספרי תצא רפ"ו ע"ש: נמצא א' מהם קא"פ. עי' ירושלמי שבועות פ"ד ה"ג דגם אם כפר א' מהעדים עדותו בטלה כל העדות למ"ד דלא אתקיים העדות בשאר ועי' כתובות פי"א ה"ה גיטין פ"א ה"א כאן ה"ז פלוגתא דר' יוחנן ור"ל אם כתוב בשטר מתנה או מכר לשני ב"א וקרובים העדים לא' מהם דלר' יוחנן פסולין גם להשני ולר"ל כשרים להשני ועמ"ש בב"ק בשם המו"י שכתב להירושלמי גם בע"פ נבטל עדותם להשני מצד קרבותם לא' ובעכ"ד גם הירושלמי ל"א כן כ"א בשטר ולא בעדות בע"פ:

דף ו ע"א א' ד"מ ול' ד"נ. ק"ק דהו"ל למינקט איפכא ע"פ הכלל דהפשוט נקט תחלה ועי' סוכה כ. כתובות כ: ובתוס' שם דהיכי דקאי אפלוגתא נקט תמיד הפשיטות תחלה ותקשה מהכא ויתכן דמשום הדין דמסיים אבל בשלא התרו בהן דשם הוו הרבות' בד"נ דתתקיים העדות בשאר. ועי' בירושלמי ה"ה דעביד צריכות' מד"מ לד"נ ומד"נ לד"מ. א"כ יתכן ג"כ לומר סברא איפכא דמצד תגורא דד"נ נחמיר לקיים העדות בשאר וא"ש: תוס' ד"ה א"ר יוסי. דבד"מ נמי כתיב כו'· בירושלמי ה"ה משמע דאלולי כתב נמי כד"מ לא הוה דרשי' כלל הקש שנים לשלשה אף בד"נ דהו"א דאצטריך להורות דשנים מזימין שלשה ולא אזלינן בתר רובא ועי' פ"מ. וא"כ י"ל דר' יוסי ס"ל דהא דד"מ אצטריך להא דשנים מזימין שלשה והך דד"נ להקש לנמצא א' מהן קא"פ: וכדי שאילת תלמיד לרב· עמ"ש ב"ק ע"ג ע"ב: ע"ב מפי התורגמן. עי' ירושל' פרק האשה בתרא ה"ז: מנין לעדות מיוחדת. לפי' המוע"י בירושלמי ה"ו מ"ש שנים רואים הא שלשה ושלשה לא היינו שאם היה בין הכל שלשה א' מכאן ואחד מכאן והאמצעי רואן אין מצטרפין ודאי משום סיפא דהוא וכן נהרגין דלא משכחת לה בבא א'. ודוחק דל"מ כן לשון שלשה ושלשה אם לא שנמחוק תיבת ושלשה. ובעכ"ד כ' הפ"מ דאם משני העברים הם שלשה שלשה ל"מ מה שהאמצעי רואה את א' מכת זו ואחד מכת זו כיון שנשארו שנים בלעדי שהראה אינן מצטרפין ע"י הנראה להאמצעי. ומ"ש א"כ תנינן הכא כו' הוא ענין אחר וקאי אסיפא ע"ש: אם היו רואין את המתרה. לפי' הפ"מ בהאי שלשה ושלשה לא שבירושלמי הנ"ל ס"ל להירושלמי דל"מ צירוף ע"י המתרה ספי' דהמתרה עם השנים מכל צד הו"ל שלשה ודחוק ועמש"ל לפ"ז: חבר א"צ התראה. ב"ר פי"ט ע"ש רב:

דף ז ע"א ר' יהודה בר' דוסתאי אומר משום רשב"ש. בירושלמי ה"א רשב"ג אומר: ובכל עיר ועיר. ה"נ בירושלמי שם: ע"ב אומר מותר אנוס הוא. עי' מה"פ רפ"א דתרומות והוריות פ"א ה"א ד"ה מה בין ומ"ש בס"ד הוריות יא: להביא ירידה שהיא צורך עליי' להרמב"ם פ"ו מרוצח ה"ג נ"ל פרט לירידה כו' ועי' מה"פ פ"א ד"ה היא ובה"ד ד"ה לאחריו: מה יער רשות. ספרי שופטים קפ"ב: תני חדא לפניו חייב. בירושלמי ה"ד שבת שהוא מקלב והכה לפניו למטן גולה לאחריו אינו גולה לאחריו למעלן גולה כו' מוכח מזה דס"ל להירושלמי דעליה מלאחריו כאשר שהוא לצורך ירידה נחשב לירידה וירידה שלאחריו שהיא גמר העליה שלפניו נחשב לעליה והוא דלא כהבבלי ע"ש פרש"י ועי' מה"פ שם ד"ה לאחריו: מן העץ המתבקע. ספרי שופטים קפ"ג: ושניהם מקרא א' דרשו. בירושלמי מפרש פלוגתייהו דר' סבר נאמר כאן ונשל ונאמר להלן כי ישל זיתך מה להלן נשירה אף כאן נשירה מ"ט דרבנן נאמר כאן ונשל ונאמר להלן ונשל ה' אלהיך גו' מה להלן מכה אף כאן מכה:

דף ח ע"א ראב"י אומר אם מכשילתה. ספרי שופטים קפ"ג: מה היער רשות לניזק. ספרי שם קפ"ב: לרה"ר מזיד הוא. ה"נ מקשה בירושלמי ויש לו רשות לזרוק את האבן לרה"ר א"ר יוסי בר' בון תפתר שהיה כותלו גוהה לרה"ר ועי' מה"פ ד"ה תפתר: לממציא א"ע. ה"נ בירושלמי ה"ג: פושע הוא. עי' ירושלמי ה"ד: יצא האב המכה. מכלתא משפטים פ"ד: ע"ב חריש של ערב שביעית. עי' מכלתא משפטים פ"כ דמייתי לה מקראי אחריני ופלוגתא דר' יאשיה ור' יונתן בזה ועמ"ש ר"ה ט ע"א: ר' ישמעאל אומר. בירושלמי שביעית פ"א ה"ג ושקלים פ"ד ה"א ואתי' דר' ישמעאל כדעתי' דאין העומר בא מסוריי': וגר תושב אינו גולה אלא. ספרי מסעי קנט ע"פ הגהת הגר"א ועי' ספרי שפטים קפ"א ועי' במשנה בירושל' דשם איתא וגר תושב ע"י גר תושב וכו' דז"ל גולה ע"י גר תושב וכ"ה הל' המובא בגמ' לקמן ט. ומיושב יותר קו' הגמ' לקמן שם ושתי' דלהגירס' אינו גולה אלא ע"י גר תושב מבואר במתני' דע"י ישראל אינו גולה כ"א נהרג ועי' ירושלמי יבמות פ"ח ה"א דחשיב ליה בין הג' דברים שהוא ג"ת לישראל שגולה כישראל וכאר במה"פ דהיינו ע"י גר תושב:

דף ט ע"א כאן בג"ת שהרג ג"ת. עמש"ל ח ע"ב: אומר מותר. עי' ירושל' רפ"א דתרומות וריש הוריות ובמה"פ שם ובמ"ש בס"ד בהוריות יא ע"א: ע"ב אשת נביא הוא דתהדר. בב"ר פנ"ב מפרש דנביא הוא ויודע שלא נגעת בה ולא נאסרה עליו וכ"ה ברש"י בחומש: שהיה לו ללמוד. בב"ר שם מכאן שב"נ א"צ התראה: לרבות את הסומא. ה"נ בירושלמי מגילה פ"ד ה"ז וכאן ה"ה ושם משמע דגם ר' יהודה ס"ל לרבות רק דמרבה המכה בלילה והתם מ"ש כאן לר' יהודה פרט לנתכוין איתא שם לרבות המכה בלילה ושם מקשה דר' יהודה אדר"י מהא דפוטרו מכל מצות ובמגילה אמר כל שלא ראה מאורות כו' הא ראה פורס ומובא בתוס' מגילה ובב"ק ושם מתרצים להבבלי דמדרבנן עכ"פ חייב ומוציא: ואין מעוט אחר מעוט. עי' ירושל' פאה פ"ו ה"ו וריש הוריות: חבר א"צ התראה· עמש"ל ו ע"ב: עד שישמע מתללו. בירושלמי רפ"א גם ר' יהודה ס"ל כן רק דהזכיר תבל ואמר עד שישמע כל התבל וזה סיוע למ"ש מהרש"א ומהר"ם דל"ג בברייתא הפני' ר"ם: בתחלה א' שוגג. ספרי מסעי ק"ס: ובנגרון הגדיל יהושע. ספרי שם קנ"ט: ומכוונות היו. ה"נ בירושלמי ה"ו ושם: עד שלא כבשו שכם בהר אפרים הפרישו קרית יערים תחתיה עד שלא כבשו את קדש הפרישו גמלה תחתיה: ושלשת. שם וליתא שם מדרוס לחברון ולא כמקדש לגשון ולקמן קו' הגמ' לקמן י· מ"ש מגיעת: בגלעד שכיחי רוצחים. עי' ספרי מסעי ק"ס:

דף י ע"א כהנים הללו. ב"ר פ"ס ושם דרים על שמעון ולוי שהרגו בשכם וא"כ אין ראיה דבשכם שכיחי רוצחים: ערים הללו. ספרי מסעי ק"ס וירושלמי ה"ו: במקום שווקים. ירושלמי שם: כהנים לוים וישראלים. שם: דברי ר' נחמיה. בירושלמי פלוגתא דר' נחמיה ורבנן על ענין אחר אין עושין בתוכן לא בית הבד ולא בית הבבירה דברי ר"נ וחכמים מתירין ולהירושלמי יתכן דהבבלי זיין גם רבנן מודו דאסור: חבלים. שם ואיתא שם ג"כ ואין עושין בתוכן כלי זכוכית: מפ"מ זכה ראובן. ב"ר פפ"ד אג"ס פ"ט: דרש ר' סימאי מ"ד אוהב כסף. דב"ר פ"ב קה"ר פ"ה: אמר דוד לפני הקב"ה. מדרש שוח"ט סי' קכ"ב ירושלמי ברכות פ"ב ה"א שקלים פ"ב ה"ו מ"ק פ"ג ה"ו: שאתה עוסק. שם שאתה עוסק משפט וצדקה: ע"ב מקלט היה כתוב. ה"נ בירושלמי שם: טוב וישר ה'. שם ע"ש ר"פ ומפרש שמורה דרך לתשובה: בדרך שאדם רוצה. עי' במד"ר פ"כ מכילתא בשלח ויסע פ"א: בתחלה א' שוגג. ספרי מסעי ק"ס שופטים קפ"ג:

דף יא ע"א כל דבור ל' קשה. ב"ר פמ"ד ויק"ר פ"א שהש"ר פ"ג אג"ב פי"ד אדר"נ סל"ד פדר"א פכ"ז ספרי בהעלתך לט ועב"ר פנ"א ובירושלמי כאן כ"מ שנאמר דבור חדוש מקרא שם וסכתיב וידבר אלהים אל משה ויאמר כו' גרס"ה ופי' הפ"מ גרסה כדגרסי' התם במדרש ע"ז והוא בשמ"ר פ"ז תנחומא וארא א': שמנה פסוקים. עי' ב"ב טו: ח"א כשר. בירושלמי מגילה פ"א ה"ט נסתם דצריך לתופרן בגידין: למותר כפיך. עמ"ש שבת כח: והכתיב כאסור לגוד. ה"נ מקשה בירושלמי כאן ה"ו ומשני לפעמים יש עת ועונה שהועיל גם תפלה כזו והכא משני באופן אחר: שכם נשיב ומבגאי גזר. ב"ר פ"ם: אפילו בחנם. עי' ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב ע"ש ר' יוסי מתלא אמר צריך ב"נ למיחש על לוטיא דרבה אפי' על מגן: מהו לכתוב שם אחספא. בירושלמי סנהדרין פ"ו ה"ב ליתא הכי כ"א אחיתופל אמר מלה ואוקמיה לתהומא וכ"ה באג"ם פכ"ו שם הרס היה מונח בארץ לעצור התהום והזהירו לדוד שלא יזיז החרס ולא שמע והאל להרימו ועלה התהום לשטוף העולם: ומה לעשות שלום. עי' ספרי נשא ט"ז ובירושל' סוטה פ"א ה"ד: ע"ב שם תהא דירתו. ספרי שפטים קפא: כך תחומה קולטות. עי' מכלתא משפטים פ"ד: ונעשה כהן בן גרושה. בירושלמי הוריות פ"ג סוף ה"ב מבעי' ליה בזה אי נימא דהוי כמת כה"ג או כנגמר דינו בלא כ"ג ולא אפשטא ובתרומות פ"ח ה"א משמע דאפשטא דמדמה לה לעבודה אליבא דר' יהושע ועי' מה"פ שם: תוס' ד"ה מי גרס במדרש. ב"ר פפ"ד מדרש משלי סי' א':

דף יב ע"א אר"י אמר רב שתי טעיות. בירושלמי כאן ה"ו ובאג"ם פכ"ה ר' יוחנן שלא לרבנן כו' ואתון אמרין בשם רב שבור יואב שקרנות המזבח קולטות ואינו קולט אלא גגו כו' ואני אומר אין מזבח קולט ולא גגו כו' ולא של בית עולמים אין לך קולט אלא שם ערי מקלט בלבד ועי' מכלתא משפטים פ"ד במד"ר פכ"ג ותנחומא מסעי יב דאיתא בכוונת יואב משום שקבורה להקבר עם אבותיו ועמ"ש בסנהדרין מח ועי' מה"פ כאן מ"ש בשם הרשב"א: לא נתנו לקבורה. ה"נ בירושלמי ס"פ ובערובין פ"ה סוטה פ"ט: מצוה ביד גואל הדם. ספרי שופטים קפ"ג וקפו ועי' ספרי מסעי ק"ס: אלא בגר. ובגר לאו כמ"ש בע"ז נח: ובירושלמי שביעית פ"ו ה"א: מ"ט דריה"ג. בירושלמי סוף ה"ו טעמיה משום דכתיב כי יחם לבבו ועפ"מ והגוע"י משיאו לענין אחר: יכול מיד. ספרי מסעי ק"ס: ד"ת כל' בנ"א · עמ"ש ברכות לא: אב שהרג בנו. ע' ספרי שפטים קפ"א: הא בבנו הא בבן בנו. עי' מה"פ כאן ה"ה ד"ה תני שמפרש דברי ראב"י שם בבן בנו להשוותו עם הא דר' שילא ומ"מ באחיו הוי פלוגתא דלר' שילא נעשה גואל הדם ולראב"י אין נעשה וצ"ל דבשם דר' שילא קאי על בנו דרוצח בן אחיו קאי על של הרוצח ע"כ נעשה גוה"ד ולראב"י כשם דקאי על בנו דנרצח בן אחיו קאי על של נרצח שהוא בנו דרוצח ע"כ אין נעשה גוה"ד וא"ש דל"פ כלל ושניהם לד"א נתכוונו וא"צ לתקן הגירסא כמ"ש המה"פ למען להשוות דגם לפי הכתוב יש לכוונם יחד: ע"ב רב אשי אמר מאי אתר הגוף אף כו'. עי' ירושלמי ספ"ג דמעשרות דמוקי ר"ה והוא שעלה דרך הגוף אבל אם עלה דרך עקרו כבר קלטו העיקר מתני' דב"ש היא דאמר הכל כלפנים ועפנ"א בהורו ועי' פ"ג דמע"ש ה"ד פלוגתא דב"ש וב"ה בבתים שפתחיהם לחוץ והאוקימתא דשם מתאחד עם דרב אשי דהכא רק דהתם מוקי לה כב"ש ומשמע דלאו הילכתא היא רק דקמ"ל דפלוגתא דב"ש וב"ה היא ובזה הוא דלא כהבבלי: מכאן אמרו בן לוי. ספרי מסעי קס: ורצו אנשי העיר לכבדו. ספרי שפטים קפ"א ובירושלמי ה"ו אמר ע"ז ב"נ דחכים חדא מיכלה [היינו מכילתא] ואזיל לאתר דמוקרין ליה כד סוס חכים תרין מיכלה נ"ל לין חדא מיכל' אנא חכים:

דף יג ע"א רמ"א לא היו מעלים. בירושלמי ה"ז תני: ר' יהודה אומר למחלוקת נתנו [פי' לחלוקה היא אחוזתם] רבי אומר [נ"ל ר"מ אומר] לבית דירה נתנו ואתי' דר' יוסי כר' יהודה ור"מ כדעתי' וגרים הפ"מ ואתיא דר' יוסי כר"מ ור"י כדעתי' ובהברייתא תחת ר' אומר גרים ר' יוסי אומר ופי' דר' יוסי דברייתא ס"ל כר"מ במתני' ור' יהודה כדעתיה במתני'. והרואה בירושל' ובמתני' דמע"ש פ"ה ה"ה יראה שהוא טעות דהלא ר' יוסי ס"ל שם דכהנים ולוים מתודים שיש להם ארץ אחוזה ור"מ ס"ל שם דאין מתודים וא"כ איך אמר כאן דר' יוסי כר"מ וע"כ ר"מ גרסי' בהברייתא ומ"ש ואתיא דר' יוסי היינו ר' יוסי דמתני' דמע"ש דהוא כר"י דברייתא ודמתני' דהכא. ור"מ דמתני' דהתם כדעתיה בברייתא ובמתני' כאן והפ"מ בעצמו במע"ש שם שינה מפירושו דהכא וגירסתו: וחוזר לשררה. ספרי מסעי ק"ס: ושב אל משפחתו. ת"כ בהר פ"ז: הבא על אחותו. מובא בירושלמי תרומות פ"ז ה"א כתובות פ"ג ה"א: רש"א כ"ש. ירושלמי פסחים פ"ג ה"א שבועות פ"ג ה"ד ועמ"ש שבועות כ: פסחים מד: מה ע"א: אי אתם מודים לי. ירושל' שבועות שם: באוכל נמלה כ"ש. עי' ירושלמי נזיר פ"ו ה"א: ע"ב ח"כ ישנו בכלל מלקות ארבעים. בירושלמי תרומות פ"ז סו' ה"א וכתובות פ"ג סו' ה"א מגילה פ"א ה"ו מבעי' ליה לר' יהודה בן פזי אי אמרי' מכות וכרת וכ' בעכ"ד דר"י בן פזי קאי על הך פלוגתא דר' נחוני' בהק"ג ורבנן דפליגי אי כרת פוטר מתשלומין והוקשה לו תיפוק לי' דפטור משום המלקות שעם הכרת והוא כמ"ש בבבלי כתובות פ' א"נ מאן תנא דפליג עליה דרנכנה"ק ר' יצחק דס"ל אין ח"כ בכלל מלקות. אך זה הסברא אינו כ"א לר"ל דס"ל חייבי מלקות שוגגין פטירי כמ"ש בכתובות לה: וכן בירושלמי שם קאי רק לר"ל ובזה מיושב הגירסא בתרומות שם דאיתא א"ר יונה ולמה לא שמע לה מן הדא דתני רשב"י ר"ט אומר נאמרה כרת בשבת ונאמרה כרת ביוה"כ מה כו' אין ממון אצל מיתה אף כו' אין ממון אצל כרת והגי' הפ"מ אין מכות כו' אף כו' אין מכות אצל כרת. ולפמש"ל י"ל דה"פ דמדייק מדאין ממון אצל כרת ע"כ אין כאן מלקות ופשיט ליה ר' יונה דע"כ אין כאן מלקות וס"ל כר' יצחק: פן ואל. ע' ב"ר פכ"א: דומי' דלאו דחסימה. ספרי תצא רפ"ו: כדי רשעתו. ספרי שם יכול ילקה ומת ילקה וישלם ת"ל כדי רשעתו: ברשעה המסורה לב"ד. ירושלמי תרומות שם כתובות שם ולעיל פ"א ה"א ב"ק פ"ז ה"ב:

דף יד ע"א לחייבו על אחותו. ת"כ קדושים פ"י ועי' מכלתא משפטים פי"ב גבי ושבתו או מכרו דאיתא גם גבי ממון אין עונשין מה"ד והגר"א מוחקו שם ועמש"ל ה: בענין אעמה"ד: ע"ב דאר"א א"ר הושעי' כ"מ כו'. ה"נ בירושלמי על שמו בשבת פ"ז ה"ב יבמות פי"א ה"א סנהדרין פ"ז ה"ה ושם בפ"ט ה"א בלא שם אומרו: ההוא אזהרה לתרומה. וכ"ה בת"כ תזריע פ"א לרבות את התרומה מבכל קדש לא תגע ומשמע שם דעיקר קרא לקדש אתי והאי בכל מרבה תרומה וא"כ הוא דלא כר"י ולא כר"ל דלר"ל האי קרא לקדש ובכל מרבה לפני זריקה ולר"י כולה לתרומה הוא דאתא ובירושלמי שבת פע"ז ה"ג בכל קדש כו' לרבות את התרומה: מה מקדש שי"ב נטילת נשמה. בת"כ תזריע פ"א דריש הקש זה למעוטי מעשר:

דף טו ע"א שהרי אשתו היא למה נאמר. ה"נ קאמר עולא בירושלמי כתובות פ"ג ה"ז ומוכיח מזה דאם גירש יחזיר כדאמר עולא הכא ושם ר' חייא ג"כ מדייק כן רק דדריש לאשה הראויה לו לג"ש לאונס ומקשה שם אי מה מש"ר אשה הראויה ומשלם קנס אף אונס אשה הראויה לו ומשלם קנס ולא משני מידי ופי' הק"ע ופ"מ דחוק ומוקשה ע"ש ובעכ"ד נ' דתיבת אי ט"ס וה"פ דמפתה אינו נותן קנס כ"א כשאינו כונסה ואונס גם כשכונסה ע"כ במפתה אין סברא שעשה תדחה ל"ת דהלא הברירה בידו ליתן קנס ולא ליטאנה ככתובות מ· לו מדעתו אבל באונס שמוכרח ליטאנה הו"א דהו"ל כעשה וסברא דאי אמרה ל"ב לא ס"ל להירושלמי ע"כ אתר דמג"ש ידעי' לה ממש"ר דהתם ודאי הראוי' שנשאה כדת. וס"ל לר' חייא דאם גירש יחזיר ידעי' מכל ימיו ועולא ס"ל דלהא דלא לדחי העשה ל"ת ל"צ קרא משום דאי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל כבבלי כתובות מ· ולו תהיה אית לזה דאם גירש יחזיר ויש ליישב בזה קו' התוס' בכתובות שם אי סברא היא ל"ל קרא ולו תהיה הראויה לו דאפשר דס"ל שם כעולא דלו תהיה אתי לאם גירש יחזיר וא"ש: ע"ב בהתראת ספק קמיפלגי. בירושלמי שבועות פ"ג ה"ז החליפו ר"י ור"ל שטתן דלר"י ל"ה התראה ולר"ל הוה התראה ובירושלמי פסחים פ"ה ה"ד ויבמות פי"א ה"ז איתא כבכאן דלר"י הוה התראה ולר"ל ל"ה התראה ועמ"ש בשבועות ג ע"א: תוס' ד"ה כמאי. דלעולם בעינן התרא' בשעה שעובר. כן מבואר בירושלמי שבועות שם ועמ"ש שבועות ד:

דף טז ע"א משום דהו"ל לאו שאב"מ. ירושלמי שבועות ספ"ג וספ"ד ומוזכר ג"כ בתרומות פ"ח ה"א כתובות פ"ג ה"א: התר"ס. עמש"ל טו ע"ב: הכה את זה. עי' ירושל' יבמות פי"א ה"ז דמקשה מדר' יהודה גבי גה"נ כזית מזה כו' דחייב ע"פ מ' ומשני תמן עיקר לאוין בספק הוא ברם הכא ודאי הי' ונסתפק פי' דשם מתחלה נאמר הלאו בספק אם דימין או דשמאל ואם לא ילקה אספקו לא ילקה לעולם וה"ל כמפורש בתורה שילקה על הספק באכל שתיהן משא"כ בהכה את זה כו' דהלאו נאמרה ע"ג הודאי ואח"כ נעשה ספק אין לוקין משום דהוי התר"ס ובבבלי חולין פ"ב: מקשה האי דר' יהודה אדר"י ומשני תרי תנאי אליבא דר"י ובירושלמי מתרצה וכ' דהן כן דברי הרמב"ם פ"ה מה' שבועות ה"א כמ"ש בירושל' ולא כהמקום שמואל סי' מז שהשיג ד' הרמב"ם לנוסחא אחרת דהוקה ועמ"ש בפנ"א ברכות פ"א ה"א: בבת א' חייב. עי' מה"פ בנזיר פ"ח ה"א שכתב דהבבלי מחולק עם הירושלמי דשם מחלק לר' יוחנן בין התרו על כל פעם בפ"ע או שהתרו על שניהם בב"א דבזה בפ"ע וזה בפ"ע מודה ר' יוחנן דל"ה התראה ובבבלי מכות פ"ג מוכח דבב"א לכ"ע חייב ופלוגתתם בזה בפ"ע. והוא טעות דהכא בב"א היינו שהמעשה היה בב"א ובירושלמי הפי' שהתראת העדים היה על ב' צדדי הספק בב"א כגון בעושה מלאכה בשני בהש"מ ע"ש ומול"ם שאם יעשה בשניהם יתחייב ודאי תדע דבנזיר הלא א"א שיהיה המעשה בב"א מל' יום הראשונים והאחרונים בב"א וע"כ הפי' כנ"ל וכ"ל דהירושלמי קאי לשטתו ביבמות פי"א ה"ז לחלק בין היכא שיש לברר הספק א"ל דבא"א לברר מודה ר' יוחנן דל"ה התראה ועי' ש"א סי' ע"ז וע"ז אמר הירושלמי בנזיר דאימת מודה דוקא בהתרה זה בפ"ע. ובבבלי לא מצינו חילוק בין אפשר לברר א"ל ע"כ ליתא גם חילוק זה בין היה ההתראה לכל פעם בפ"ע או שבכל פעם התרו על שני צדדי הספק. ופק"ע והפ"מ בנזיר שם מקשים רומי' דיבמות אנזיר בירושלמי ובאמת כ' דל"ק דביבמות מיירי בגוונא דזה בפ"ע דבכה"ג מבואר גם בנזיר דלכ"ע פטור בא"א לברר ולא קשי' ג"כ מפסחים שתמה הפ"ק שם דהתם בפ"ה ה"ד בשוחט הפסח על החמץ הלא אפשר לברר ע"כ אין חילוק בין בזה בפ"ע לבב"א ועוד נ' דאין שייך החלוקים הנ"ל כ"א בספק בא' משני דברים שבהצטרפם יחד נעשה איסור אבל בחמץ שהוא ענין א' אין שייך כלל החלוקים אלו וכן בנותר אין שייך זה משום שהוא ענין א' ובזה נדחה ג"כ ראית הפ"ק מסוגי' דהכא דס"ל גם להבבלי חילוק זה ע"ש והכמ"ל: חוץ מנשבע. עי' ירושלמי שבועות ספ"ג וספ"ד: מחזיר ואינה לוקה. עמש"ל פ"ז: נדר שהודר ברבים. בירושלמי נדרים פ"ה ה"ד שתים דאין לו התרה ע"ש: ע"ב מצות פאה. תוספת' פאה פ"א ושם ליתא תיבות דברי ר' ישמעאל ועמ"ש בב"ק נד ע"א: נטלה לוקה חמש. עמ"ש פסחים כד ע"א: יכול לא יהא חייב. ספרי ראה ע"ב:

דף יז ע"א דמ"ם ודאי טובלו. פרש"י דרבנן סברי טובלו ע"כ ס"ל קורא שם ובירושלמי דמאי פ"ד ה"ג מפרש איפכא דר"א ס"ל דבמיתה ע"כ בודאי הפרים הע"ה ורבנן סברי דאינו כ"א בלאו ע"כ חיים דלמא לא הפרים ועי' קדושין פ"ב ה"ח דשם נשנה דברי רב לחייב מיתה בטבל למ"ע וקשה לסברת הירושלמי דא"כ כ"ש טבול למע"ש ומע"ר דהוי במיתה ואמאי צריך להפרישם ועמ"ש בפנ"א דמאי שם: רש"א כ"ש. עמ"ש פסחים מד: מה· שבועות כ ע"ב: זו דר"ע סתימתאה. בירושלמי בכורים פ"א ה"ה מייתי ברייתא דתני בה רע"א קרי' מעכבת: ותרומת ידך אלו הבכורים. ספרי ראה ע"ב ועמ"ש פסחים לו ע"ב: לפני זריקה. בירושלמי ערלה ספ"ב פלוגתא דר' יונה ור' יוסי בזה ור' יונה ס"ל דאין לוקה על קדשים קלים לפני זריקה ור' יוסי ס"ל דלוקה ומסייע מברייתא זו לר' יוסי ועי' ספרי שם: וצאנך זו תודה. ספרי ראה ע"ג: ע"ב אפילו למ"ד עונשין מה"ד אין מזהירין מה"ד. בירושלמי יבמות פי"א ה"א איתא לר' ישמעאל מזהירין מה"ד ואין עונשין מה"ד והיא ס' הפוכה ממ"ש כאן ועפ"מ שם ובירושלמי ע"ז פ"ה ה"ב ומ"ש פסחים כד: ולעיל ה ע"ב:

דף יח ע"א דאר"א לא יאכל. עי' הגרי"ב ועמ"ש פסחים כד. דשם אין נכון גירסתו וגם כאן יש להחליף ע"פ הת"כ הקרא ולגרוס בקדש לא תאכל באש תשרף כל בקדש כו': ע"ב לאו הבא מכלל עשה. עי' ירושלמי כלאים פ"ח ה"א בכורים פ"ב ה"א שבת פ"ז ה"ב יבמות פ"ח ה"ב קדושין פ"ד ה"ו סנהדרין פ"ס ה"ג פ"ז ה"ה שם מבואר דעשה הוא: בבכורים הנחה מעכבת. עי' ירושלמי בכורים פ"א ה"ה ושם תרי טעמי להנחה מעכבת א' דנוהגת בכל [דבקרי' יש שמביאין ולא קורין] והב' משום דשנה עליה דכתב הנחה ב"פ וקאמר דחדא כרבנן וחדא כר' יהודה דלר' יהודה לצורך משנית לדרשא דתנופה ע"כ לדידיה טעם הא' ולרבנן מטעם השני והוא משונה מהבבלי דהכא אמר דלר' יהודה לא מעכבא הנחה כלל: כל הראוי לבילה. עמ"ש ב"ב פב ע"ב: והנחתו זו תנופה השנו"א בבכורים פ"ב מ"ו גרים והניחו זה תנופה וסר עי"ז תמיהת התוס' כאן ד"ה ומאן: ראב"י. בירושלמי פ"ב דבכורים ה"ג מוקי הא דתנופה כראב"י וה"נ הומ"ל כר' יהודה דג"כ ס"ל אך דתנופה רק מדרשא אחריתא ולפמ"ש התוס' כאן דלראב"י ב' תנופות היו י"ל דלזאת כתר כראב"י. ובשנו"א בכורים פ"ב מ"ו משבש לספרי [תבא ב'] שממנו מקור דברי התוס' דב' תנופות היו לסגי' הנחה במקום הנפה ולפ"ז שפיר פליג ראב"י עם ר' יהודה בהנחה דלראב"י דדריש לי' תנופה מיד יד אייתר ליה הנחה שני' לעכוב בהנחה ולר' יהודה הנחה לא מעכב והוא דלא כהירושלמי כנ"ל ול' הגמ' מיושב לפי' הגר"א מלהתוס' דפלוגתת ראב"י ור"י אינו בעיקר הדבר דמיירי ביה בהנחה:

דף יט ע"א בבכורים יוכיחו. ע' ספרי תבא ש' דדרים והניחו לפני מזבח כ"ז שיש מזבח כו': וקדשה לעו"ל. עמ"ש שבועות טז. בדברי הירושלמי סנהדרין פ"א ה"ג דלא כהפ"מ שם ע"ש ובמע"ש פ"ג ה"ג: ע"ב ואין שאת אלא אכילה. עמ"ש פסחים לו ע"ב: אפילו טמא וטהור. ספרי ראה ע"א: משראה פני החומה. פרש"י ויצא ובירושלמי מע"ש פ"ב ה"א ע"ש ריב"א אין חייבין על מע"ש אלא שיכנס לירושלים ויצא וכ"ה בבכורים פ"ב ה"ב ע"ש סתמא דירושלמי:

דף כ ע"א לא נחלקו ב"ש וב"ה. ע' ירושלמי מע"ש פ"ג ה"ג דטענת ב"ה דגם שנגמרה מלאכתן בידו להפקירן ולפטרו ממעשרות ועי' ר"ש ומה"פ שם ובתוספת' הגירס' מפני שיכול לעשותן תרומ' ומעשר על מקום אחר ולפ"ז י"ל למאי דמשני כאן דבלית' בעיני' לא קלטוהו מחיצות דלא תקשה א"כ אמאי אמר ר' יוסי בהברייית' דלוקה אף דעיילינהו בטבלייהו. דהתם כבר קרא שם וליכא האי הואיל ובידו להפקירן או לעשותן תרומ"ע על מק"א: על הראש שתים. ת"כ קדושים פ"ו: לא יקרחו. ת"כ אמור פ"א: ע"ב בגרים. ע' ירושלמי קדושין פ"א ה"ז קרחה אית תני בגרים ואת"ת כ"ש: ומודים כו' במלקט. עי' ירושלמי שבת פ"ו ה"א וכמ"ש שבת קמט ע"א: א' המקיף. ת"כ קדושים פ"ו: יכול אפילו שרט. ת"כ שם: ומנין למשרט חמש. שם ובאמור פ"א ע"ש: ר' יוסי אומר. ת"כ קדושים פ"ו:

דף כא ע"א כתב ולא קעקע. ת"כ קדושים פ"ו: נזיר כו' א"ת אלא א'. עי' ירושלמי נזיר פ"ג ה"ה ובב"ק שם מה שהקשה ובפנ"א ישבתי בס"ד קושיתו ואכמ"ל: ע"ב יש חורש כו' ויו"ט. מוזכר בירושלמי שבת פ"ז ה"ב וביצה פ"א ה"ג לענין חרישה ביו"ט דנימא מתוך ועמ"ש פסחים מז: ובירושלמי סוטה פ"ט ה"ה מייתי לה לנחלת וניתני נמי חורש בנחל איתן וכקושית הגמ' לקמן כב· ועמש"ם: א"ר ינאי בתבורה. ה"נ בירושלמי פ"ח דכלאים ה"א בהוכחה ממתני' כאן ומקשה שם וליתא ר"ע היא ודמי דר"ע לא אמר כ"א לאיסור ולא למלקות [ויש ליישב בזה קו' התוס' לעיל ד: ד"ה הא על הערוך דהערוך קאי בשיטת הירושלמי] והבבלי ע"כ ס"ל דהוי מעשה כמ"ש התוס' ד: ולוקה ג"כ לר"ע עוד מדחה הירושלמי דל"ל ר"ע היא דהא תני שביעית ולר"ע לא נקי אחרישה דשביעית והבבלי ע"כ ס"ל דלקי לר"ע אחריש' ועתו' מ"ק ג' ע"ב ד"ה שהרי שכתב שם דלר"ע לוקה והיו יכולים להביא ראיה מכאן: מקיים מניין. עי' ת"כ קדושים פ"ד: ולוקה משום מכשל ביו"ט. בירושלמי שבת פ"ז ה"ב וביצה פ"א ה"ג פליגי

ר"י

ר"י ור"ל נמבשל נבלה ביו"ט וצ"ל לר"י דסך ברייתא ב"ש היא דל"ל מתוך ותימה שלא הוזכר הברייתא שם

דף כב ע"א ולחשוב נמי הזורע בנחל איתן. ה"נ מקשה בירושלמי סוטה פ"ט ה"ה ומתרץ דאסר לא יעבד היינו לשעבר קודם העריפה וא"ל כ"ש להבא ע"ש: כמה מלקין אותו. ספרי תצא רס"ו: אין אומדין. בירושלמי נזיר פ"ד ה"ג מכת מרדות עד שת"ג ועמה"פ שם: **ע"ב** כמה טפשאי. עי' רש"א מה שהקשה מקדושין ע"ש וכ"ה בירושלמי רפ"ד דמגילה כבבבלי שם ויתכן דהטפשאי אינם מאמינים בדרשת חז"ל ומפרשים מפני שיבה תקום כפשוטו וזקן כמשמעו אכן בדרשה זו למעט המלקות לסקל יאמינו ע"כ יש להם להוקיר רבנן ולהאמין בכל דרשותיהם: נתקלל. ספרי תצא רפ"ו:

דף כג ע"א הרי הוא כאחיך. בירושלמי סוטה פ"ג ה"א יהיב טעמא לאשם מצורע דטעון נסכים אף שהוא חטאת דהמצורע היינו מוצא ש"ר אך כיון שנתיסר ה"ה כאחיך: **ע"ב** הא כל היושב ולא עבר. ספרי תצא רפ"ו שהש"ר פ"ד ושם בשבא לידו דבר עבירה וניצול הימנה וכן מוקי בקדושין לט: ליישב הקושי' מרישא שם עשה מצוה דבעינן מעשה ובירושלמי קדושין פ"א ה"ט מוקי שנשמר אפי' מספק עברה וג"כ בכדי ליישב הקושי' הנ"ל ועפ"מ וסק"ע מחק שם תיבות תמן תנינן בחשבו דתיבת הא הוא דיוק הסיפא דמתני' שם ובאמת הוא ל' המתני' כאן והקושי' היא מרישא שם וכבבלי שם: ומה אם הדם. ספרי שם ועי' ספרי תצא רנ"ה ק"ו כעין זה: ר"נ אמר הא מני ר' יצחק. עמש"ל י"ג ע"ב: אריב"ל שלשה דברים. בירושלמי ברכות ס"ט הלוה השיב ר' יהושע מדרומיא בין השלשה דברים חרמה של יריחו [שיהושע גזר והקב"ה אמר מעא ישראל] תחת הבאת מעשר ור' אבון בשם ריב"ל אמר אף המעשרות וא"כ הוה לריב"ל ארבעה דברים וכאן ל"א לריב"ל כ"א ג' דברים: עד שיכלו. ויק"ר פל"ה במד"ר פי"ב ירושלמי ברכות פ"ט שם ותענית פ"ג ה"ט ושם הוא בשם רב: בג' מקומות הופיע. ב"ר פפ"ה קה"ר פ' אי לך ארץ שוח"ט סי' י"ז וע"ב אג"ש פי"ד: שש מאות ושלש עשרה מצות. ב"ר פכ"ד שמ"ר פל"ג שוח"ט י"ז פדר"א מ"ח מדרש כונן שהש"ר פ"א פ' ישקני ושם פלוגתא דריב"ל ורבנן דריב"ל אמר ב' דברות שמעו ורבנן אמרי כל הדברות שמעו:

דף כד ע"א אנכי ולא יהיה. בשוח"ט י"ז משני עוד רב יהודה מילה ושבת קודם מ"ת וזה יתכן גם לדעת רבנן דס"ל דכל הי' דברות מסגבורה: כגון רב ספרא. שוח"ט י"ז: כגון אבא חלקי'. בירושלמי תענית פ"א ה"ד עובדא דאבא חלקי' ע"ש חסידא דכפר אימי: זה חזקיה. שוח"ט ט"ו וי"ז: שגירר. ה"נ בירושלמי פסחים פ"ט נדרים פ"ו סנהדרין פ"א: עד שאבא לביתי. בירושלמי נדרים פ"ח א"ר יוחנן עד דנתשל פרקא עד דנתשל פרשתי: עושה אלה כו'. פ' שוח"ט שם: באחת מכל אלה. עי' ת"כ אחרי פ"ט: כגון ר"א בר' שמעון. קה"ר פי"א פדר"כ י' בשלח: שעומדת על הכביסה. עי' ירושלמי נדרים פ"ה ה"א וכ"ב פ"א ה"ה: חזר ישעיה והעמידן. שוח"ט י"ז: ואבדתם בגוים. עי' ת"כ בחקת רפ"ח: וכבר היה ר"ג ורא"ע. איכ"ר פ"ה ספרי עקב מג: רש"י ד"ה מפי במכילתא. יתרו פ"ד דאיתא שם דאנכי ולי"ל בדבור א' נאמרו אבל ליתא שם הכתוב אחת דבר אלהים כו' כ"א בפ"ז שם על זכור ושמור בדבור א' ומשמעו' המכילתא פ"ג שם דקרא דבר אתה עמנו היה לאחר כל הדברות כד' רבנן בשהש"ר: **ע"ב** ומה לעוברי רצונו כך. ב"ר פס"ה: **סליק מסכת מכות**

מסכת הוריות

דף ב ע"א הורו ב"ד. ת"כ ויקרא חובה פ"ג: עד שיאמרו להם מותרין אתם. ה"נ בירושלמי ה"א אמר שמואל וסן שהורו מותר אבל אם הורו פטור לא כדא ועי' מה"פ שהקשה מהא דתנן לקמן ג: שומרת יום כנגד יום פטור והשב כונת שמואל לדוחק גדול ועי' עמק יהושע סי' י' שכתב דהאי פטור היינו פטור ומותר: שוגג נ"ל. לפס"מ מקשה כן בירושלמי ומתרץ כהכא ועי' נ"י ובענ"ד נ' דקו' הירושלמי וכי יש זדון לשגגה כיון דב"ד שגו אין שייך מזיד ולמה אצטריך שוגג וע"ז משני דאתי לאפוקי שמעון בן עזאי שידע שטעו נקרא מזיד אף דטעה במצוה לשמוע ד"ת ואנ"ל דפליגי התלמודים כמ"ש הנו"י ולק' ה"ה מוכרח הפי' כמש"ל וגם הט"י בעצמו פי' שם כן ותי' שלא נזכר השינוי ממקום למקום וסותר ד"ע: פרט למומר. ת"כ ויקרא דבורי' דחטאת פ"ט ובירושלמי כאן ה"א מקרא או הודע ומקשה מזה לשמואל דס"ל יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב וענו"י שפי' היינו עם שגגת מעשה ודבריו מעורבים דהלא הוא פי' לשמואל דס"ל לפרש מתני' כחכמים דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב גם בלא שגגת מעשה: השב מידיעתו. עמ"ש לק' יא.: מודה רב שאינו משלים. בירושלמי ה"א חבריא בשם שמואל יחיד משלים לרוב הצבור היא מתניתא ועפ"מ ומ"י ודחוק ובענ"ד אחר שניתן רשות להגי' י"ל להגי' באופן אחר ולהפך דברי שמואל לר' יוחנן שם וקאי על סברייתא דלק' ג. פלוגתא דר"מ וחכמים דשמואל דייק לק' שם דחכמים ס"ל יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב ודחי הגמ' דפליגי אי ב"ד משלים לרוב הצבור וצ"ל בירושלמי ב"ד במקום יחיד וכצ"ל ר' יוחנן אמר בב"ד משלים לרוב הצבור היא מתניתא היינו דר"מ וחכמים דפליגי בברייתא אבל יחיד שעשה בהוראת ב"ד לכ"ע פטור ושמואל אמר אפי' כל יחיד כו' דהיינו לחכמים חייב ובזה הוא כהבבלי לק' ג. וגם לפי גירס' הכתובה י"ל דנתחלפו האמוראין כדרך הירו' בחלופין ורק בהגהת תיבה אחת בב"ד במקום ביחיד מתוקנה הסוגי' להתפרש כפשוטי' למעיין שם: **ע"ב** כגון שמעון בן עזאי. עמש"ל ע"א ועי' לק' ה"ב: בעשותה יחיד כו'. ת"כ ויקרא חובה פרשה ז': במצוה לשמוע ד"ת. עמש"ל ע"א: מבעם בהוראה. עי' ירושלמי ה"ה דמוקי בכך הא דמזידין חייבין דא"א לאוקמי רבים כשמעון בן עזאי וע"כ היינו מבעטין: יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב. עמש"ל ע"א: אם נפש אחת. ת"כ ויקרא חובה פרשה ז': הרי אלו ג' מיעוטין. ה"נ בירושלמי ה"א ואמר דלר' ישמעאל מאו הודע אליו דהיינו השב מידיעתו אך ר"ע דדריש קרא זה לחטאות ואשמות שעבר עליהן יוה"כ דריש קרא דאם נפש כו' ג' מיעוטין: עדין אני אומר. ת"כ שם וירושלמי ה"א ע"ש: דדריש מיעוטי כה"ג. נ' פי' דבכ"מ אמרי' אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות כדמקשה בירו' ר"פ ומשני דבג' מיעוטין ל"א זה הכלל והבבלי סובר דרק ר' יהודה ס"ל כן ועי' מה"פ ולהנ"ל אין שייך לכאן דסנהדרין עשרה כהנים דהתם מיירי לרבנן ומוכח מהירושלמי דלא כהכלל שבקונטר' כללי התלמוד דהיכא דכל מיעוט ממעט ענין אחר אין אומרים אלא לרבות דא"כ לא הוי' מקשה בירו' בכל אחר כו' ולא הוי' צריך לתרץ כנ"ל:

דף ג ע"א צבור הוא דמייתי. ה"נ בירושלמי ה"א לר' יהודה: יכול הורו ב"ד. ת"כ ויקרא חובה פרשה ד': מ"ם יחיד שעשה. עמש"ל ע"א: ר' יהודה היא דתניא. מתני' היא לקמן ה. ובירושלמי ה"א ואולי משום חיוב כל השבטים מייתי לה מברייתא: חטאו שבט. ירושלמי ה"ג אבל חטאה והן רובו לא ע"ש: ובהוראה. ה"נ בירושלמי ה"ב ע"ש ריב"ל וכתוב שם לרא' וסגי' הנו"י להוראה וכבר הגי' כן הק"ע פסחים פ"ז ה"ו: מרובין ונתמעטו. בירושלמי ה"ב אבעי' כה"ג בחזרת הדיינים אם רוב ההורי' או רוב המתחייב שמתו מהדיינים ועמ"ש לקמן ו.: מיעוט בחלב הקבה. בירושלמי ה"ב הורי' בהורי' מהו שיצטרפו וכגון שתי הוראות בעבירה אחת היך עבידא אכלו רוב ושהטו רוב ע"ד דר"מ חייבין אחת ע"ד דר"ש חייבין שתים ועפ"מ והנו"י פי' בדרך רחוק ובענ"ד נ' דהיינו כ"א בעבירה אחת או דנ"ל בעבירה אחרת והיינו אבעי' דהכא מיעוט בחלב ומיעוט בע"ז וה"פ גם בירושלמי אכלו רוב חלב ושחטו רוב לע"ז ומה דתלי בפלוגתא דר"מ ור"ש [שתפסו למנוא] נ' דמשום דבירושלמי מיירי שבהוראה השניה חזרו מהראשונ' כמוכח בירושלמי א"כ תלוי בפלוגת' דר"מ ור"ש בעשו ע"פ הוראת ב"ד אחר חזרתם בלי ידיעתם מהחזרה דלר"מ דאמר חייב בני חיובי בקרבן נינהו ומצטרפי ולר"ש דפטירי אם עברו על הראשונה לא מצטרפי עם השניה: **ע"ב** עד שיורו כולן. ברייתא היא בתוספתא פ"א ובת"כ ויקרא חובה פרשה ד' ובירושלמי פ"א ה"א וה"ב ע"ש ר' מנא בר תנחום והכא נאמר בתיובתא ורק בעינן שיכנסו כלם ועמ"ש לק' ה.: שהרבין. בירושלמי ה"ב מתרץ שלא נכנס בעת ההוראה: אין גוזרין כו'. שוח"ט סי' קל"ז: הורו ב"ד וידעו. ת"כ ויקרא חובה פ"ו: ור' אלעזר אומר. בת"כ שם איתא ר' אליעזר:

דף ד ע"א שיכ"י הא כתיב'. בירושלמי ה"ג מקשה הא עוקר כל הגוף דשיכ"י כקו' הגמ' לק' ע"ב ומשני דאמרי בלילה מותר וביום אסור: מלמד שהוסרת. בת"כ מצורע פ"ח מקרא טמא יהיה [נ"ל טמאם תהי'] ומוספרה לה דרשי' בפ"ע שם לה לעצמה: הוצאה הא כתיב'. בירושלמי שם מקשה דהוי עוקר גוף שהוצאה כקו' הגמ' לקמן ע"ב ומשני דאמרי הכנסה מותר הוצאה אסור וכמ"ד הוצאה והכנסה אחת היא ברה כמ"ד שתים הן דאמרי גרוגרת מותר וגי' הירושלמי משובש: המשתחוה הא כתיבה. בירושלמי ה"ג מקשה הא עוקר גוף השתחואה כקו' הבבלי לקמן ע"ב ומשני דאמרי שתי' מותר והוא כהתי' שבכאן: **ע"ב** כרשנינן. ועמש"ל ע"א: וכיון דמקיימים לי' בשאר שני שבוע. בירושלמי כה"ג מבעי' לי' כה"ג הורו היום מותר ולמחר אסור אי הוי כקיום מקצת ופשיט מגניא שבכאן: שלא הי' מופלא. ת"כ ויקרא חובה פרשה ד': גר. שם: א"ק והתיצבו. ה"נ בירושלמי ה"ד: שוגגין ועשו מזידין. עי' ירושלמי ה"ה ומש"ל ב: ד"ה מבעט:

דף ה ע"א אלא על הוראת ב"ד הגדול. בירושלמי ה"א וה"ו ופסחים פ"ז ה"ו מלשכת הגזית וקאמר ר' יוסי [ובה"א ר' יוחנן] טעמא דהן תניי' דיליף דבר דבר מזקן ממרא ועי' מה"פ שם דפלוגת' היא וכן דין עד שיורו כולן או רובן כלעיל ג: תלוי בזה אי ילפינן ג"ש זו. וקשה דהוי סתירה בין הבבלי בין בירו' דהבבלי לענין לשכהג"ז לא יליף ג"ש וגבי יורו כולן או רובן יליף דתסגי ברובן והירושלמי איפכא ובתוספתא פ"א הדינים תכופים זא"ז דבעינן כולן ובלשכת הגזית והוא סתירה תכ"ד ומ"ש המה"פ דלשכת הגזית בתוספתא ל"ד הוא דוחק ונ' דהירושלמי ס"ל דקרא דכל עדת ישראל מפק' מג"ש והבבלי מפרש דסגי בנכנסו כולן ועי' ירושלמי ה"א וה"ד ר' אומר אינו מעכב אלא מופלא שבב"ד בלוד משמע דל"ב לשכת הגזית ונ' דצ"ל בלבד תחת בלוד: ולא שיודעו המוטאין. ה"נ בירושלמי ס"פ ובת"כ ויקרא חובה פרשה ד': חטאו שני שבטים. ת"כ שם: חטאו ז'. בת"כ שם הגיר' חטאו שלשה כו' ועמ"ש לקמן: רש"א ז' שבטים. בירושלמי כאן ה"ו ופסחים פ"ז ה"ו משמע דר"י ור"ש תרווייהו ס"ל כהדדי דשבט א' איקרי קהל רק דר"מ בגרירה ומשמע דגם לר"ש שבט א' בהוראת ב"ד הגדול מייתי פר לצבור ופר לב"ד וכן שני שבטים שלשה פרים ובבבלי לק' ע"ב מבעי' ליה בזה ועי' רש"י לק' ע"ב: ש"ה דכי אשר חטאו. כה"ג בירושלמי ספ"ב דשבועות ומודה ר' יהושע כו': לחייב על כל קהל. פלוגתא זו אי שבט א' הוי קהל בירושלמי כאן ה"ו פסחים פ"ז ה"ו ונזכר רפ"ט דברכות: **ע"ב** ומעשה תלוי בקהל. עי' ירושלמי ה"ח ופ"ב ה"א: ילפינן מעיני מעיני. עי' ירושלמי ה"ח ופ"ב ה"ד: מה הן מביאין. עי' ספרי שלח קי"א לפי הגהגר"א: רשב"א היא. עמש"ל ע"א: ר' יהודה אומר. ספרי שלח קי"א ושם נזכר ר' יאשי' ור' יונתן וסגי' הגר"א ר"מ ור"י: שבט א' דאיקרי קהל. עמש"ל ע"א: מאי הדשה. עי' ירושלמי ערובין פ"ה ה"א דדריש כן על שער החדש ופי' הק"ע שם על הלכה שנשנה כאן ונ' דהתם פי' שהוא סמוך ללשכת הגזית שמחדשין שם תמיד הלכות והכא פי' שחדשו על דין מקום זה: מאן איתיליד ליה. עי' רש"י וכ"ה בירושלמי פסחים פ"ז ה"ו כאן ה"ו. ובב"ר פפ"ב ועי' ירושלמי סוף תענית וכמה"פ כאן ד"ה דכתיב: רש"א מה ת"ל. ת"כ ויקרא חובה פ"ג:

דף ו ע"א ביוצא בו. ת"כ שם: מה עולה לא נאכלת. ירושלמי ה"ח אלא לר"מ עמש"ל ג' ע"ב: ת"ר מת אחד מן הצבור. ירושלמי שם וכפ"ב ה"ג: מב"ד פטורין. שם ועי' ירושלמי פ"א ה"ב דבעי התם לענין חזרה אי סגי ברוב המתחייב כגון כו' ומתו עשרה מהם כו' וק' הא בכה"ג פטורים מקרבן ולענין מאי אבעי' להו ונ' דדוקא באמת אחר חזרה שכבר נתחייבו בקרבן אבל קודם חזרה לא נכנסו בחיוב קרבן ואין שייך חטאת שמתו בעלי' ולמאי דמוקי הכא כר"מ וכן בירושלמי ה"א ופ"ב ה"ג להגהה ש"ל להה"פ ג"כ לר"י קאי דלהשוותו לר"י ה"ה לר"י הוא לא בעי' לר"ש דס"ל חטאת בעלי' לא מתו ביש לר"י הוא בעשרה ולר' יהודה דס"ל דהבבלי כרבנן לעיל ה. גם לרבנן אית בהו ביה דיליף ממנו חטאת שמתו בעליה ובקרבן דתנן לק' ע"ב ע"ש וכן ע"ז בעשרה לכר"ש יכלו שאר שנולדו. כתוס' שכ"כ:

דף ו ע"א (cont.)

שייך חטאת שמתו בעלי' ולמאי דמוקי הכא כר"מ וכן בירושלמי ה"ח ופ"ב ה"ג להמ"י ו"ל דהתם לר"י קאי דס"ל חטאת שמתו בעליה לא מתה דס"ל חטאת צבור אינו כנ"ל ולהסוברים דלר' שמעון נמי מ"ד ה"ה לר"ש כו' מה"פ. דמוקי הכא כר"מ וכן בירושלמי ה"ח ופ"ב ה"ג [להמ"י] לכ"ע דס"ל דהתם לר"י קאי ולא קשה מידי: אמר אביי כו'.

שייך חטאת שמתו בעלי' ולמאי דמוקי הכא כר"מ וכן בירושלמי ה"ח ופ"ב ה"ג להמ"י ו"ל דהתם לר"ש ולא ס"ל לר"י מיתה בצבור דמה שיש לה דרך ל"ה אלא בצבור גמור אבל לא בב"ד וזה אשר בא באמת:

שייך חטאת שמתו בעלי' ולמאי דמוקי הכא כר"מ וכן בירושלמי ה"ח ופ"ב ה"ג להגמ"י י"ל דהתם לר"י קאי ולית ליה שמתו בעלים בצבור, וכן בב"ד דס"ל הוא מכ"ש כיון דאם הוא טעם שמתו בעלי' הוא ממה שכתבתי וא"ל הלכה לשמואל כר"ש וכ"ה בירושלמי כאן שם: **ע"ב** חמשה חטאות מתות. עי' ירושלמי שבת פ"ח ס"ד חמש חטאות מתות אם רצו ב"ד לבטל מבטלין ותמה בגליון שם הא הלמ"מ היא וכ' עפמ"ש בתמורה ע"ז ב' דארבעה הוו ומספק נתוסף חמישי וא"י איזוהי. ובזה יכולים הב"ד שיבררו בפלפולם איזוהי המסופקת להסיר אותה ויבוטל המספר וישארו ארבעה: שאין לצבור מפרישין נקבה. בירושלמי פ"ט ה"ו איתא לר' ירמי' דס"ל לר"ש דאף דצבור שהפרישו נקבה לא קדשה ולדה קרב דר"ש לטעמיה דאין בה כ"א קדושת דמים ע"ש: וכי דנין אפשר. עמ"ש סוכה נ: דבירושלמי רפ"ב דתרומות סתום דלמדין אפשר משא"א וכתבתי לחלק בין במה מצינו להקישא ועתה ראיתי בבאר שבע שכ' לחלק כן גם להבבלי וכ' דבמה מצינו כ"ע מודו דאין דנין וקי"ל הא בסוכה שם הו"ל במה מצינו ופליגי וכאמת בבבלי אין לעשות חילוק זה דבמנחות ס' התודה פליגי בהקישא ובסוכה בב"מ ורק להירושלמי כתבתי דאפשר דמודה הירושלמי בהך דסוכה דהוי פלוגתא ועמ"ש בפ' החולץ מזה בס"ד: רש"י ד"ה והא כתיב במדרש תנחומא. במדבר סי' י"ב וכ"ה בב"ר פ"ק במד"ר פ"ב: הרי משיח כצבור. ת"כ ויקרא חובה פ"ב:

דף ז ע"א על מה שחטא. ה"נ בירושלמי ה"א ושם יליף מזה ג"כ שבהוראת ב"ד אינו חייב המשיח דהו"ל מה שחטאו אחרים: דת"ר הורה עם הצבור. ת"כ ויקרא חובה פ"ב: **ע"ב** ואת"ל שם חלב אי הוא. בירושלמי ה"ב מוכח דאם אינו החלב שהתירו ב"ד מיקרי עשה בפ"ע אף בשלא נשאר איסור בשום חלב אחר הוראת שניהם מבעי' ליה אם אין זה נקרא עוקר את כל הגוף: נאמר כאן מעיני. ת"כ ויקרא חובה פרשה ד' ועי' ירושל' פ"א ה"ח ובפ"ב ה"ד: ישגו יכול יהיו חייבין. ת"כ שם: לפי שיצאת. ת"כ שם: ואלו משיח בעבודת כוכבים לא קתני. ה"נ מדייק בירושלמי ה"ג ודחי דאתי' כרבנן ממתני' דגבי קיום מקצת ליכא פלוגתא והכא מוכיח מסיפא זדונו כרת: רבי אומר בשגגת מעשה. ירושלמי שם ועי' בה"ד ובה"ז: ושוין שבשעירה כיחיד. עי' ספרי שלח קי"א וקי"ב:

דף ח ע"א ר' אומר מי שכל חטאו. עי' ירושל' פ"ב ה"ז: ר' אומר נאמר כאן עלי'. ה"נ בירושל' ה"ד ושם לרבנן ילפי מעיני מעיני מעבודת כוכבים לשאר מצות הפך ממ"ש כאן משאר מצות לעכומ"ז וכ"ה ביבמות פ"ד הט"ו ומקשה ואימא מה ע"כ מיתה ועי' תוס' יבמות ט. ד"ה מה עבודת כוכבים שהקשו כן ומתרצים תי' המבואר בירושל' דשם בפרש' לא כתב אלא כרת ולא זכרו את הירושלמי וכן קשה על הבאר שבע שלא הזכיר בזה את הירושל' יבמות וכאן: נאמר כאן מעיני. הכא אמרי' גם לר' ג"ש מעיני ובירושל' ה"ד שקיל וטרי בזה ע"ש: שהיא שקולה ככל המצות. ספרי שלח קי"א ב"ר פט"ז ועי' ירושלמי ספ"ג דנדרים: אנכי ולא יהיה לך. שמ"ר פל"ג שהש"ר ה"א שוח"ט י"ז פדר"א מח ספרי שלח קי"ב ועמ"ש במכות כג: וכד.: **ע"ב** נצטוו ישראל במרה. עי' מכלת' בשלח ויסע פ"א ובירושל' רפ"ב דביצה: נאמר ואשם בחטאת. בירושל' פ"ב ה"ה אר"ש ב"ר יצחק אתי' מצות מצות והוא כמסקנ' דהכא: שהמלך לא. דב"ר פ"ה ירושל' סנהדרין פ"ב: אמר עולא מ"ע דריש"ג. בירוש' ה"ו ע"ש ר"ל: דתני' הי' ר' ירמיה. נ' דצ"ל דאתמר דלא מצינו ר' ירמיה בין התנאים ובירושל' ה"ו הוא ע"ש ר' יוחנן:

דף ט ע"א שבא לידי עניות. עי' ת"כ ויקרא ריש פרשה ח' שאין מנחת טומאת מקדש במשיח: מי שאין עליו אלא ה'. ירושל' פ"ג הל"ב: בנוי בחכמה. ת"כ אמור פ"ג ושם איתי' ג"כ במראה וכ"ה בתוספתא יומא פ"א ובירושל' שם פ"א ה"ג ובויק"ר פכ"ג ובתנחומ' אמור סי' ו' תחת במראה בשנים ובכל הכ"ל מני חמשה והכא ליכא כ"א ד' ובירושל' הוא ע"ש רבי אומר וה"ק היינו אחרים דהכא ובתוספתא ות"כ נכללים ע"ש תנא א': מידחי דחי. בירושל' פ"ב ה"ו מקשה אלא מעתה לא יטמא בנגעת שא"ר להביא בדלות ולהנו"י מתרץ שם דמצורע הוי כעני דחשוב כמת: זה קרבן אהרן. בירוש' ה"ו ע"ש ר' יוסי בשם ר' יוחנן: זו באה חובה לו. בירוש' ה"ו ר"ז בעא קומי ר' יוסי ואין מביא נדבה א"ל אין. חובה אינו מביא נדבה מביא ובת"כ ויקרא נדבה רפ"ח מייתי מקרא דמביא מנחת נדבה: אש"ת היחיד ונשיא חייבין. עי' ת"כ ויקרא חובה פרשה ס': אשם ודאי. עי' ירושל' ה"ז: על שמיעת הקול. עי' ת"כ ויקרא חובה פרשה ד': שאין כ"ג משיח כו' דברי ר"ש. בירוש' ה"ז כיני מתני' שאין כ"ג משיח חייב בטומאת מקדש דברי הכל והנשיא אין חייב בשמיעת הקול דברי ר"ש וקשה הא בנשיא לשמיעת הקול אין פלוגתא כמבואר במתני' לעיל ח: ודברי ר"ש לא קאי כ"א אהתחלת דבריו דמחייב בשאר במשיח ונשיא דבזה פליג אריה"ג ור"ע וכ' דלא בא הירוש' לתקן המתני' כ"א מה שחסר בסוף פטור נשיא בשמיעת הקול ולק' בברייתי' חשיב ליה ודברי הכל קאי גם על פטור נשיא: **ע"ב** מי שקרבנו שוה. ה"נ בירושל' ה"ז ומסיק שוה במתן דמים בחוץ וכן יתכן לפרש דברי רבא כאן: א"ר יוחנן לא אר"ת. ה"נ בירושל' שם ע"ש: כהן משיח מביא פר. עי' ירושל' ה"ב דפליגי חבריא ור' יוסי דלחבריא דאמרי טעמי' דר"ש במתני' לק' י. משום שהגדולה מכפרת לא פליג כ"א בסיפא אבל לר' יוסי דס"ל טעמי' דר"ש שאין חטאו וידיעתו שוין פליג ר"ש גם ארישא וצ"ל דלא קאי כ"א אנשיא אבל משיח הלא גם אחר שעבר מביא פרו והו"ל חטאו וידיעתו שוה רק בנשיא שייך זאת שדינו כהדיוט ועי' אג"ש פ"ז שהגדולה מכפרת:

דף י ע"א מלמד שמביא חטאתו משעבר. ת"כ ויק"ר חובה פ"ב: פרט לקודמו'. ת"כ שם: אשר נשיא יחטא פרט לקודמת. ת"כ חובה פרשה ה': יכול גזרה. ת"כ שם: בשורה היא להם. ויק"ר פי"ז: מן הדבור ואילך. ת"כ פ' מצורע: הגרי"ב. ע"ש וצ"ל תזריע פ"א מפ' נגעים: **ע"ב** אריב"ז אשרי הדור. ירושל' כאן ה"ב ת"כ ויקרא חובה פרשה ה': אשריהם לצדיקים. שם קה"ר פ"ח: למה נקוד על ו'. ב"ר פמ"ח במד"ר פ"ג ספרי בהעלותך סט מס' סופרים פ"ב אדר"נ פל"ד ועמ"ש פסחים לג: ב"מ פז. וענ"ר פמ"ח ופע"ח ופפ"ד שהש"ר פ"ז תנחומא וישלח ענין הנקודו' נדרש' ירושל' פסחים פ"ט ה"ב: שמתוך שלא לשמה. פתיחתי' דאיכ"ר ב' ע"ש ר"ה וכ"ה בירושל' חגיגה פ"א ה"ז: דאלו בכירה. ב"ר פנ"א ע"ש ר' יודן בר' אייבו: אל תגר את מואב. ב"ר פע"ד תנחומא דברים שוח"ט ס':

דף יא ע"א כגון שאכל חצי זית. ה"נ בירושל' ה"ב: נשיאות מהו שתפסיק. בירושל' פ"ב מוסיף דאכל גם בעת נשיאותו חצי זית ושקיל וטרי לדמות לאכל חצי זית שליטי בהעלמו של שני שבפי' כלל גדול בשבת ודחי דהכא שינוי קרבן הוא שאני ע"ש: הואיל ונדחה ידחה. בירושל' פ"א ה"ב פלוגתא דר"י ור"ל ור"ל סבר לא נדחית חטאתו: אכל ספק חלב. בירושל' כאן ה"ב אמר במצטרף לאח"ת גם לר"ש משום דגם נשיא הוא באח"ת ולא נשתנה בזה קרבנו ומקשה ע"ז מצינו עיקרו פטור וספיקו חייב ומשני מצינו כה"ג: פרט למומר. ת"כ ויקרא חובה פרש' ז' ירושל' פ"א ה"א: מאי בינייהו. עי' מה"פ פ"א ה"א ד"ה מה בין שכ' עוד חילוקים בינייהו לענין אומר מותר דלר"ש לאו שוגג ולת"ק שוגג ועוד לר"ש הגי בפ"א ולת"ק ג"פ שיקרא מומר ועוד לר"ש ל"מ תשובה כבתוס' פ"ק דחולין ולת"ק מהני תשובה וקשה א"כ אמאי לא אמר הגמ' כאן הך א"ב ועמל"מ פ"ג משגגות מ"ש בישוב קושי' זו להתוס' מאי דלא אמר הגמ' תשובה א"ב ותירוצו לא יועיל לשאר דברים ע"ש גם מ"ש הפ"מ דהרמב"ם פסק כת"ק בכל הני מילי ובענ"ד הר"ש שכ' שמועיל תשובה הוא לענין להבא שאם יעבור אח"כ בשגגה דבר קרבן הוא והתוס' שכ' דל"מ תשובה היינו על העבר ועמל"מ שם ועמ"ש ביפ"ע שבת סט. ליישב להרמב"ם בלתיאכון דפ' כר"ש ומפרש מ"ש כו' שבגמ' איפכא א"כ גם בחילוק תשובה הוא כר"ש ועלח"מ ומ"שהפ"מ דהרמב"ם מצריך דרש לא תעשינה למעט חייבי עשה והוא מהת"כ הוא טעות דבת"כ דריש לה מקרא דגבי פר כה"מ ודרש ר"ש הוא מקרא דגבי חטאת יחיד דכ' שם אח"כ או הודע כו' ועוד מוכרח להרמב"ם דפ' כר"ש דהלא ס"ל יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב דהוא מקרא דעם הארץ ולית ליה קרא לפרט למומר וע"כ ס"ל כר"ש והחלוקים בענין אומר מותר ובענין אתחזק שכ' הפ"מ אינם מוכרחים כמו שהארכתי בפנ"א רפ"ח דתרומות והכמ"ל: מ"ס כיון דלתאכון. עמ"ש שבת סט.: יכול נשיא שבט. ת"כ ויקרא חובה פרשה ה' וירושלמי כאן ה"ב: **ע"ב** מלכי ישראל. ה"נ בירו' ה"ב ואיתא שם אר"י ב"ר בון ובלחוד עד יהוא בן נמשי: אלו בני בניו של הלל. עי' ב"ר פצ"ח ומ"ש בסנהדרין ה.: דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר. עי' הגרי"ב שכ' גי' הרמב"ן דברי ר"מ א"ל ר' יהודה וכ"כ בשם הירושל' שקלים פ"ו. אמת כ"ה בשקלים פ"ו ה"א ובסוטה פ"ח ה"ג אבל הגר"א הגי' בשקלים שם שצ"ל כבכאן וכן מוכח בירושל' גופה שם לקמן דאיתי' דר' יהודה אומר גם נעשה בו ומ"ד שולקן במים לא ס"ל דגם נעשה בו כדמוכח כאן ובכריתו' ה.: כמה נסים. כ"ה בירושלמי שקלים וסוטה שם וכאן ה"ב ובת"כ מכלת' דמלואים פ"ט ובויק"ר פ"י:

דף יב ע"א משנגנז ארון. ירושל' שקלים פ"ו ה"א סוטה פ"ח ה"ג: עתה לכו עבדו. בירוש' שם אם הוא גולה עמכם לבבל אין אתם מחזירין אותו למקומו: מושחין את המלכים. עי' מכלת' משפטים פי"ג: היה משה דואג. ויק"ר פ"ג במד"ר פי"ח שוח"ט קל"ג ת"כ שמיני פ' מלואים: אלא על המעין. ירושל' שקלים וסוטה שם וכאן ה"ב: שאול ויהוא שנמשחו בפך. ירושל' שקלים וסוטה שם ועי' פדר"א פט"ז ובאגד' שמואל פי"ד ועי' בפי"ט שם דאיכא מ"ד דשאול לא נמשח ע"ש: דר"מ ולא הודו לו. מובא ג"כ בירושל' מגילה פ"א ה"י וכאן ה"ב ומקשה שם לרבנן מעבירין האיפה דמרבה מכהן מרובה בבגדים ומשני דהתם כתב בפרש' אהרן ובניו וליכא למעוטי לפרש משיח היינו מלך ואייתר כהן לרבות ועי' ת"כ ויקרא חובה פ"ב: **ע"ב** אירע פסול. בירושל' מגילה פ"א יומא פ"א ה"א וכאן ה"ג נסתם כר' יוסי ובתוספת' פ"א דיומא איתא הפלוגתא ושם בירוש' א"ר יוחנן אם עבר השני ועבד כשר וכאן ה"ב איתא פסול ועמ"ש ביומא יב: מעלין בקדש. ירושל' בכורים פ"ג ה"ג יומא פ"ג ה"ח מגילה פי"ד הי"ב שבועות פ"א ה"ה ועמ"ש ברכות כח.: ריבה דברי ר' ישמעאל. בירושל' כאן סוף ה"ב נסתם דהאי והוא מרבה משוח מלחמה: אמר רב למטה למטה ממש. ה"נ בירושל' מ"ק פ"ג ה"ח סנהדרין פ"ב ה"א כאן ה"ג פליגי בזה ר' אלעזר בשם כהנא ס"ל כשמואל כאן ור' יוחנן כרב הכא: על כל המתים. שמחות פ"ט: דאמר כל קרע. שם: ומי את לר"י קריעה בכ"ג. נ' דהיינו הא דמקשה בירושל' למאי דמוקי ר"א בשם כהנא [דהוא כשמואל דהכא] כר' יהודה דאי כר"י לא יפרום כל עיקר ורומז לברייתא דהכא וע"ז משני באביו ואמו וכר"מ ופי' הפ"מ אינו נכון בענ"ד: אילו נאמר ראש. ת"כ אמור פ"ב: סבר לה כר' יהודה בחדא. בירו' מוקי לה כולה כר"מ וס"ל כיון באביו ואמו לא הו"ל קריעה אין בזה משום איסור לא יפרום: כל התדיר. עי' ירושל' ברכות פ"ח ה"א יומא פ"ב ה"ב שקלים פ"ח ה"ו סוכה פ"ה ה"ו תענית פ"ד ה"ג נזיר פ"ז ה"א ועמ"ש ברכות נ"א: ולברך ראשון. בירושלמי ברכות פ"ה ה"ד אריב"ל מימי לא ברכתי לפני כהן ולא הנחתי לישראל לברך לפני ופי' המפרשים משום שהיה לוי וקשה מירושל' כאן ה"ה דאיתי' ולא הוא לוי הוא ישראל ומשני בשעת הדוכן שנו ועי' ירושל' נזיר פ"ז סוף ה"א ובענ"ד הכונה בירוש' ברכות שאם היה מניח גם לישראל לברך לפניו לא היה נחשב לכהן לכבוד בשביל כהונתו. ובגיטין פ"ה ה"ט ולא הנחתי לישראל לברך לפניו היינו לפני כהן:

דף יג ע"א דת"ר ושרף אותו. בת"כ ויקרא חובה פרשה ד' יליף מוי"ו דואם כל עדת מוסיף על ענין ראשון להקדים פר משיח ובפ"ו יליף מושרף כהכא: הואיל ומשיח מכפר. ה"נ טעמא בירוש' ה"ד: פר העלם דס"ל קודם לפר ע"ז. בירוש' ה"ד לגי' הנדפס' עם הבבלי פר משיח ושעירי ע"ז קודמים שדמן נכנס לפנים ותמוה הלא גם פר משיח נכנס דמו לפנים וצ"ל דהיינו נדבתו כבירוש' שלבדה ומ"מ קשי' דתיפוק ליה דחטאת קודם לעולה או שאר נדבה: דא"ק יקרה היא. עי' ירושל' פ' הבונה ה"ג וכאן סוף מסכת: זו היתה בחזקת במור. זה בשנים גם בירושל' כאן ה"ה: מפני שסורן רע. ה"נ בירושל' מפני שעסקן רע: **ע"ב** כשהנשיא נכנס. ירושל' בכורים פ"ג: יאפקינהו. בירושל' שם ה"ג ר"מ יצא בעצמו בכעס עליהם ואמר מעלין בקדש ולא מורידין: ד"ה לא מעלין. ב"ר פס"ח ועי' מ"ש סנהדרין ל.:

דף יד ע"א סיני עדיף. בל' הירושלמי כאן סודרן קודם לפולפלן: **סליק בס"ד**

הקדמה למסכת אבות

הנקרא שמונה פרקים להרמב"ם

הקדמה לרבינו שמואל אבן תבון

אמר שמואל בן יודא אבן תבון . זאת המסכת . ר"ל מסכת אבות . ידוע מסדר ישועות , סדורה בין מסכת עבודת כוכבים ומסכת הוריות . ולא נמצא לה גמרא . והרב הגדול רבינו משה בן הרב רבינו מיימון ז"ל פירשה בלשון הגרי בכלל פירושו למשנת שיתא סדרי שפירשה כולה בלשון ההוא . והרחיב במסכתא הזאת המאמר . להיותה יקרה בעניינה מפני שהיא מדברת במדות האדם החשובות והישרות . והפחותות והמעוותיות . אשר החשובות והישרות מהן מפנות הדרך . ומסקלות המסילה , העולה אל המעלות השכליות כמ"ש החכם (משלי יט) שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך . ובמעלות השכליות ישיג המשיג אל ידיעת בוראו כמ"ש החכם הנזכר על החכמה (שם ב) אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא . כלומר בבקשך החכמה ככסף ותחפשנה אותה כמטמונים . רוצה בזה בקשה וחיפוש בזריזות והשתדלות יתירה . שהמבקש על דרך הזאת אין ספק שימצא מבוקשו ויגיע אליו . אז תבין יראת ה' ותגיע אל ידיעתו . ר"ל בהבנת יראת ה' הבנת אמתות דעות התורה שהיא יראת ה' . שהיו בידו מקובלים לבד קודם בקשת החכמה ובחכמה ידע אמתתם והנרצה מהם . ור"ל במציאות דעת אלהים . שידע מציאות הש"י במופת . לא בקבלה לבד כאשר היה לפני בקשתו החכמה . וידיעת הש"י אין ספק שהיא תכלית האדם . כמ"ש הנביא ע"ה (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' . ואע"פ שהרב ז"ל פי' זה הפסוק פי' טוב בפרק נ"ד מן החלק הג' מספר מורה הנבוכים וחידש לנו בו חדוש גדול לא יערכנו זהב וזכוכית והוא מה שהבין ממלת בארץ יש בפי' קצת מלותיו דרך אחרת והוא במלת כי באלה חפצתי יש לי בהן חדוש אין ספק אצלי בטובו ואמתתו . וכמו כן בענין מלות צדקה ומשפט נ"ל זולת מה שפירש בהם החכם האמתי ז"ל ואולם הוא יותר נאות . והרואים את שניהם . יבחרו הטוב בעיניהם . כי אין חילוק ביניהם בענין המכוון כלל . וראיתי לזכור מה שנראה לי בו מחידוש בפתיחה זאת שלא תהיה הפתיחה הזאת ואם היא קטנה ערומה מחידוש מועיל . והוא שעיקר הרמז באומרו כי באלה חפצתי . שב אל השכל וידוע אותי . נתן בו טעם למה ראוי להתהלל באלה השנים . לא בשלשה הנזכרים בפסוק שלפניו . מפני שאלו השנים ר"ל השכל וידוע השם . הם תכלית חפץ השם וכונתו במין האדם . והנרצה ממנו . לא הג' הנזכר עם היותם או היות קצתם דרך ומבוא אל התכלית . והמגיע אל רצון השם יתברך אין צ"ל שהגיע אל דבר שראוי להתהלל בו . וקרא השכל וידוע שני ענינים מפני שאינן אצלי נשואים במקום הזה על דבר אחד רודפים עד שיהיה ענינם אחד . א) כלומר שיהיה ענינם השכל וידוע אותי כי שמות הרודפים ישמשו בהם מעט החכמים . ע"כ הם אצלי נאמרים על ב' דברים . וזה שמלת השכל אצלי נפרדת . לא סמוכה למלת אותי . ויהיה ענינה להשכיל כל מה שאפשר להשכילו ולדעתו בכל הנמצאות העלולות ידיעת מציאות סבה במה שאפשר בו . או ידיעת מציאות בלבד במה שאי אפשר לדעת בו זולת זה . כלומר שיקנה מן החכמה כל מה שאפשר ובזה ידע אותי . והענין שיגיע משכלו ומחכמתו בנמצאות העלולות אל ידיעתו . ר"ל

הגה"ה א) פ"א כלומר שיהיה הפעול בהם אחד והוא מלת אותי המכונה בה הש"י עד שיהיה ענינה השכל אותי וידוע אותי וזה בין שיהיה השכל וידוע ב' ענינים חלוקים בין שיהיה ענינם אחד וזה שאם יהיה ענינם אחד והוא שיהיה שמות נאים זה אחר זה על דבר אחד הם ב' במקום הזה מצד הנשוא ר"ל מצד הידוע . ואם יהיו שני ענינים חלוקים בעצמם והוא שאין השכל והדעת דבר אחד בעצמו יהיו שנים משני פנים מצד עצמם ומצד עצמנו שהם שנים במקום הזה והאחד לא נזכר בו והוא למלת השכל שענינם אצלי השכל כל מה שבכח שכל האדם להשיגו כלומר כל הנמצאות שאפשר להשיגם ידיעת מציאות וסבה במה שאפשר בו או ידיעת מציאות לבד במה שא"א לדעת בו זולתו . כלומר שיקנה מן החכמה כו':

הקדמה לפירוש חסד אברהם מאת הרב הגאון הצדיק כו' מוהר"ר אברהם הלוי הורוויץ ז"ל (אביו של בעל השל"ה ז"ל).

אמר אברהם בן החסיד הענו . המהולל בכל ענייניו . רבי שבתי ז"ל איש מבית לוי הורוויץ . כאשר נתתי את לבי ללמוד וללמד השמנה פרקים אשר אזן וחקר ותקן הרב הגדול הרמב"ם ז"ל לפירוש מס' אבות יגעתי ומצאתי בהם כמה מעלות טובות ומדות ישרות . אמרות טהורות . נכללים בהם . לא יערכם תרשיש ושוהם . והוא ז"ל ברוחב שכלו וגודל דעתו , דבר בהן בדרך קצרה . ומעט הערה . בסמכו על המבין . ובאמת אינם קלים על כל אדם להבינם . כי רוב דברי הפרקים ההם . והאפשר כולם . בנויין על יסודי הפילוסופיא . ומי שלא ידע אופיא . יהיה לו דברי הפרקים ההם כחלום בלא פתרון . ולא יהיה בהם יתרון כי אם חסרון . ויותר מהמה הקדמת רבינו שמואל אבן תבון ז"ל שהיא הקדמה ראשונה חמורה וסתומה מאד . ואינה מובנת הבנה גמורה . מבלי פי' ארוך . לכן ראיתי כי טוב הוא לעשות ביאור ופירוש על הפרקים הנזכרים . לתועלת הגברים . שלטי הגבורים . כת הבחורים . אשר לא נסו ללכת בדרכי החקירה . כי תפארת בחורים כחם במשנה וגמרא בפלפול ובסברא . ולא בגדולות ובנפלאות מופתי הפילוסופיא והצלעות . בעבורם הכנסתי ראשי . וסכנתי נפשי . לעשות פירוש קצרה . בשפה ברורה . קלה ולא חמורה . עד שיהיו השמנה פרקים בצירוף הקדמותיהם מוכנים ובנוים בפי כל איש ואיש . שאם ישאלנו אדם דבר מהם . אל יגמגם ויאמר לו מיד מתוך ביאור שלי . וצדקה תהיה לי . כי מעתה לא יצטרך הבחור לשמוע הח' פרקים מפי רבו בין הזמנים . כאשר עשה לפנים זה כמה שנים . כי עין בעין יראה שפירושי יספיק כולו . די מחסרו אשר יחסר לו . וישמע חכם תחתיהם משנה וגמרא . ויוסיף לקח בהמ"ג כי הוא לנו עוז ואורה . בביאור מצות התורה . לו משפט הבכורה . ולהוסיף עוד הטוב ראיתי אני בלבי לכתוב מראה מקום על כל מאמרי רז"ל אשר הובאו בח' פרקים . אכתוב בצדם . איה מקום כבודם . גם הטעיות שנפלו בשמנה פרקים הקדומים מצד המדפיסים . רבו כמו רבו . אתקן כל א' וא' במקומו כיד ה' הטובה עלי . וזה לך האות . כל מקום שתמצא בפנים מסומן כעין חצי עגולה כזה () תדע שמצלי הוא מה שכתוב בתוכו . אני הגהתי בכתב ידי בס"ד . ועדיין צריכין אנו למודעי להודיע לבני אדם כי נמצאים כמה דברים בפירושי הראשון אשר כתבתי בילדותי על הח' פרקים . וביחוד על הקדמת הר"ש אבן תבון . שהם אינם לפי האמת רק לפי הדמיון . וכבר כתבו הראשונים שהמדמה כוזב על הרוב ועתה בזקנותי במהדורא בתרא חזרתי מהם והשלכתי חוץ . וכתבתי תחתיהם מן הפירושים הטובים אשר מצאתי במורה הנבוכים ובמפרשיו ובספר העיקרים וזולתם מהמפרשים המדברים בענין . ולא כתבתי דבר מלבי כ"א חיבור הפרישה אחר הדרישה היטב והנה אמת . ובכל מקום שאגיע אל הפירוש אשר פרשתי בילדותי בטעות על הקדמה הר"ש אבן תבון ארמוז עליו בחוץ ואציג אותו לבדנה על הגליון כדי שיהיה מסויים וניכר טעות פי' הראשון ותיקון השתא . וכבר יודע אני בעצמי ומכיר אני את מקומי . שאינני ראוי לחוות דעתי הקצרה על דברי הקדמונים רז"ל ובפרט על דברי הרמב"ם ז"ל שכל דבריו רמוזות . ומי החכם ויבין את זאת . אמנם על זכות המלאכה נשענתי . ובחסד בורא עולם בטחתי . לא להתגדל ולקנות לי שם וכבוד . כ"א לשם ה' צבאות הוא מלך הכבוד . ע"כ אין ראוי לדבר עלי סרה . כי לא נתכוונתי לעטרה . וראיתי לקרא שם זה הפי' הקטן חסד אברהם כי שמי נקרא . וכבר ידעת מאמר רז"ל [סוכה מט:] שכל המלמד תורה לאחרים זו היא תורת חסד . והאל המגלה תעלומים . ומרנן לשון אלמים . ישים בפי דברי נכונה . וינחני במעגלי צדק ואמונה . ככתוב (תהלים כג) נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק למען שמו : נשלמה ההקדמה בסיוע תולה ארץ על בלימה

חסד אברהם

אמר שמואל. הוא רבינו שמואל אשר העתיק מורה הנבוכים משפת הגרי לשפה ברורה הוא שפת לשון הקדש. כמ"ש הוא עצמו ז"ל בסוף הקדמה זאת. ובהקדמה שהקדים למורה נבוכים הנקראת פתיחת רבינו שמואל אבן תבון. *אבן הוא מלשון חשיבות. כמו ומשם רועה אבן ישראל וע"ש זה נקרא החכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל ג"כ אבן עזרא וכן אבן שועיב . תבון שם משפחתו נקראת כן כך שמעתי : מסדר ישועות . הוא סדר נזיקין ונקרא זה הסדר ישועות לפי שהוא מושיע ומציל את האדם לפרוע מהיזק ומהתחייב ממון וכן פרש"י ז"ל במס' שבת (דף לא.) : סדורה בין מס' עבודת כוכבים וכו'. הרמב"ם ז"ל נתן טעם לזה הסדר בהקדמת סדר זרעים : פירשה בלשון הגרי בכלל פירושו וכו' . הרמב"ם כתב פי' המשניות של כל התלמוד בלשון הגרי שהוא לשון ערבי ואף גם זאת הפרישה של מסכת אבות עם הח' פרקים בכלל זאת הלשון היתה עד שעמד רבינו שמואל ז"ל בעל הקדמה זו והעתיק פירוש המשניות של מסכת אבות עם הח' פרקים מלשון ערבי ללשון עברית : להיותה . פירוש בשביל היותה : החשובות . הן הנה המדות החסידות אשר יעשה אותן האדם לפנים משורת הדין כמו שלמדו ז"ל מאשר יעשון : הישרות הם מדות האדם אשר יעשה אותם כפי שורת הדין ושניהם טובים : והפחתות . הם היפוך של החשובות : והמעוותות . הם היפוך של הישרות ושתיהם רעות : מהן . ממדות האדם : מפנות הדרך וכו' . כי אין האדם בא אל מעלות השכליות כי אם בהכבר עזב המעשים המגונים ובחר במעשים טובים . כמו שאמר הפילוסוף במקום אשר המעשים לא ילכו כראוי . לא יהיה העיוני שלם : ובמעלות השכליות כו' . פי' ואמר מעלה של מעלות השכליות : הנזכר על החכמה . הוא שהמע"ה הנקרא בכל מקום חכם סתם על שם חכמתו המפורסמת כמו שנאמר בו ויחכם מכל האדם וי"א שמלת הנזכר הוא דבוק אל מלת החכם שלפניו . ויהיה פירוש החכם הנזכר הנזכר למעלה בפסוק שמע עצה וקבל מוסר : על החכמה . פירוש שהמע"ה אמר על השגת החכמה אם תבקשנה ככסף וכו' . ופי' זה נראה עיקר , דלפי' הראשון קשה למה לא כתב המחבר במלת החכם הראשון . הנזכר על החכמה כמ"ש כאן : רוצה בזה בקשה וחיפוש כו' . המחבר בא לתרץ כפל לשון של בקשה וחיפוש הנאמר בזה הפסוק ואמר שהוא מורה על הזריזות והשתדלות יתירה : אז תבין יראת ה' וכו' . קא מפרש סיפא דקרא שהביא לעיל : ר"ל בהבנת יראת ה' הבנת אמיתות דעות התורה שהיא יראת ה' כו' . פי' התורה נקראת יראת ה' שנאמר יראת ה' טהורה ובתורה הכתוב מדבר . ויורה ע"ז סוף הפסוק שאמר עומדת לעד . וכבר ידעת כי התורה נצחית לעדי עד . לא יחליף האל ולא ימיר דתו וכו' . דעות התורה ר"ל עיקר ידיעות התורה . והם יסודי התורה . וה"פ שע"י בקשת החכמה בזריזות והשתדלות יתירה יבין וישכיל אמיתתן וסודם ונקראות יסודי התורה דעות . לפי שהן תלויות במחשבות ובדעות ר"ל בשכל העיוני שאין בו מעשים ולא מדות כי אם דעות בלבד . כמ"ש המורה בפרק כ"ז ח"ג . ור"ל במציאות דעת אלהים שידע מציאות השם במופת לא בקבלה בלבד וכו' . קא מפרש סיפא דסיפא דקרא שהביא לעיל בסמוך ודעת אלהים תמצא . וה"פ כשיבקש החכמה בזריזות ובהשתדלות יתירה . ע"ד הנזכר בסמוך . אז יעלה בזה עוד למדרגה גדולה נוסף על הראשונה . והוא שידע השם יתברך במופת . ר"ל בראייה גמורה ע"פ הקדמות צודקות . מה שלא היה יכול להשיג לפני בקשו החכמה . רק היה בידו בקבלה לבד . כאשר קבלנו אנחנו קהל בעלי הדת מציאת הש"י ממשה רבינו ע"ה והאמינו בו . כמצות אנכי ה' אלהיך שציוה אותנו בה להאמין מציאת הבורא יתברך ואין ספק שמי שיתבאר לו זה במופת השכלי נוסף על הקבלה הוא יותר שלם ויותר נכבד ממי שיאמין מצד הקבלה לבד . כמו שהאריך בזה בעל חובת הלבבות בהקדמת ספרו ע"ש : וזכוכית . אבנים טובות : והוא מה שהבין ממלת בארץ . ז"ל שם והוסיף ענין אחד צריך מאד והוא אומרו בארץ שהוא קוטב התורה ולא כמחשבת ההורסים שחשבו שהשגחתו יתברך כלתה אל גלגל הירח שהארץ וכל אשר בה נעזב . עזב ה' את הארץ זה אינו רק כמו שביאר לנו ע"י אדון הנביאים כי לה' הארץ . אמר שהשגחתו ג"כ בארץ כפי מה שהיא כמו שמשגיח בשמים כפי מה שהם . והוא אומרו כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ ואח"כ משלים הענין . ואמר כי באלה חפצתי נאם ה' . בחסד ומשפט וצדקה חפצתי נאם ה' ע"כ לשון המורה בפרק נ"ד הנזכר בפנים והוא במלת כי באלה חפצתי יש לי בהן חדוש כו' . מפורש לקמן בסמוך : אין ספק אצלי בטובו ואמתתו . על פי' עצמו אמר כן . שאינו מסופק בטובו ואמתתו כי בודאי הוא טוב ואמת : וכמו כן בענין מלות צדקה ומשפט נ"ל זולת מה שפירש בהם החכם האמתי כו' . הר"ש בעל הקדמה זו קורא לרמב"ם ז"ל חכם אמתי . ע"ש חכמתו כי רבה היא : ואולם הוא יותר נאות . על פי' עצמו אומר הר"ש כן במה שפירש על מלות צדקה ומשפט . הוא בעיניו יותר מטובה מפי' הרמב"ם ז"ל על אלו המלות : כי אין חילוק בהם בעניין המכוון כלל . ר"ל אלו השני פירושים שפירשו הרמב"ם ור"ש בעל הקדמה זו על מלות צדקה ומשפט כלל המכוון בהם אחד הוא דלדברי שניהם הם דרכים כוללים כל דרכי ה' במציאות העולמות כמו שמפרש ואזיל הוא עצמו לקמן בהקדמה זו : והרואים את שניהם יבחרו כו' . לכאורה משמע מזה כאלו אלו ב' הפירושים על מלות צדקה ומשפט שפירשו בהם הרמב"ם והר"ש נזכרים בהקדמה זו מדאמר והרואים את שניהם וכו' משמע כאן נמצאו וכאן היו אלו הב' פירושים . ותימה כי לא ראיתי כל תמונה תבנית פי' הרמב"ם ופי' הר"ש על פרטי אלו שתי המלות של צדקה ומשפט בהקדמה זו של הר"ש ז"ל אך יגעתי ומצאתי פי' אלו המלות להרב המורה בפרק נ"ג ח"ג . ופירש הר"ש בעל הקדמה זו על אלו המלות מצאתי בספר הנקרא מאמר השכל שהביא המחבר הוא בשמו בסופו פי' ארוך קצת וכדי להנצל מן האריכות לא הבאתים כאן בפירושי . וגם אין צורך כלל באריכות זה הואיל ואין חילוק ביניהם בענין המכוון כלל . כמ"ש הר"ש ז"ל לעיל בסמוך : שלא תהיה הפתיחה הזאת ואם היא קטנה וכו' . פי' שלא תהיה ההקדמה הזאת ואע"פ שהיא קטנה : ערומה מכל חדוש מועיל . כלומר לא תהיה ערומה מן החדוש אלא תהיה בה דבר חדוש המועיל לבריות . והיינו הפי' שחידש על מלות כי באלה חפצתי כדמפרש ואזיל כי באלה חפצתי שב אליהם אל השכל וידוע אותי כו' אבל לפי' הרב המורה ישובו מלות כי באלה חפצתי על חסד ומשפט וצדקה שהוא בסוף פסוק לא על מלת השכל וידוע אותי כאשר זכרתי לעיל בסמוך בשמו : לא בשלשה הנזכרים . בפסוק שלפניו היינו חכם גבור עשיר הנזכרים ברישא דקרא אל יתהלל חכם וגו' : והנרצה ממנו . ר"ל ממין האדם : עם היותם כו' . עם כמו אע"פ: או היות קצתם . מאלו הג' הנזכרים דרך ומבוא אל התכלית. ר"ל כי החכמה והעושר והגבורה אע"פ שהם עצמם אינם תכלית האדם . כי תכלית האדם הוא ידיעת הש"י כמו שזכר הר"ש בסמוך לעיל מ"מ הם הנעות לזה התכלית ומביאין אליו . כמ"ש הרב המורה בפ' נ"ד מן החלק

[*אמנם התשבי כתב אבן כל אותן שהיו בקיאים בלשון מיחסים עצמן אבן שהוא כמו בן בעברי אבל אינו כמו בן המצטרף לאב כי אם למשפחה וכו']

הג' ע"ש : שאינן אצלי נשואים וכו' . פירוש אין רצוני שיהיו פירוש ב' מלות אלו של השכל וידוע נשואות על ענין אחד כשמות הנרדפים הבאים זה אחר זה על דבר אחד . כגון שחוק ולעג . שמחה וששון וכל כיוצא בזה שהוא כפל לשון נקראו שמות הרודפים . מפני שרודפין זה את זה עד שיהיה ענינם אחד וכמו כן תחשוב לומר מלות השכל וידוע הנאמרים כאן הם עניין אחד . כלומר שניהם לשון השתכלות הש"י וכאילו כתב השכל אותי וידוע אותי . אלא מלה השכל לחוד ומלת וידוע לחוד כמו שמפרש ואזיל : כי השמות הרודפים ישמשו בהם מעט החכמים . פי' אינו שכיח שנמצא בספרים שמות הרודפים שיהיה ענינם אחד . כי למה להם לכתוב כפל לשון חנם . ואם נמצאו לפעמים כתוב בספרים שמות הרודפים הוא מעט מזער ואנו הולכים אחר רוב ספרים שאינם מדברים כך : הנמצאות העלולות . כל מעשה בראשית נקראות כן . לפי שהם עלולות ומושפעות מהבורא יתברך והוא עלה שלהם . כי הוא ברא אף יצרם . וכולם מעשה ידיו להתפאר . ואמר הר"ש שפי' מלת השכל הוא שישיג בשכלו טבע כל נמצא ונמצא מהנמצאות העלולות כמו השמים ושמי השמים ותכונת הגלגלים ומהלכם ומספרם . הארץ וכל אשר עליה . הד' יסודות וכל אשר בהם . ואיך נברא כל העולם כלו . וסדרו קצתו עם קצתו ומה תכליתו . כל אלו החקירות ודומיהם הם נקראים חכמת הטבע . והוא מעשה בראשית . וכן הן הקדמות והצעות בהשכלת ידיעת הש"י הנקראת חכמת אלהות . שהוא מעשה מרכבה . וזולת חכמת הטבע א"א ליכנס לפרדס חכמת אלהות . כמ"ש המורה בפתיחתו ובפ' ל"ג ח"א . ויהיה עניינו להשכיל אל מה שאפשר להשכילו ולדעתו בכל הנמצאות העלולות ידיעות מציאת סבה במה שאפשר בו או ידיעות מציאת בלבד במה שא"א לדעת בו זולת זה וכו' . קיצור אלה הדברים כך הם שיהיה עניינו להשכיל אל מה שבכחו להשכיל שבסדור הנמצאות העלולות . וידיעת סבה במה שאפשר וידיעה לבד במה שא"א לדעת זולתו . וה"פ כי יש בנמצאים העלולים שיוכל האדם לידע מציאותו . וגם סבתו של אותו הנמצא מה היא . ר"ל שישיג בשכלו איזה סבה גרמה לנמצא ההוא להמצא ע"ז האופן שהוא נמצא . ולא על אופן אחר הנמצאים אע"פ שהם מינו . ר"ל קורצו מחומר אחד . המשל בזה . אנו רואים שהעץ הנקרא צומח . צף על פני המים . אך את הזהב ואת הכסף ואת הנחשת ואת העופרת ואת הברזל וכיוצא בהם כל דבר הנקרא דומם . צללו במים אע"פ שהדומם והצומח חומר אחד לשניהם מורכבים מד' יסודות הידועים . ואין בעץ כח מוסיף על הדומם כ"א הצמיחה . והמשכיל יבין איזה סבה מצד הטבע גרמה להם שזה צף וזה אינו צף . ויאמר אל לבו כי כח הצמיחה שיש בעץ עשה אותו קל על פני המים לשוט כי הצמיחה היא כמו החיות אשר בבעלי חיים שהחי נושא את עצמו . משא"כ בדומם כמו אבנים או מתכות וכיוצא שאין בהם כח הצמיחה . ומפני זה כבדים הם . על כן אין בהם כח לעמוד על המים . ועוד תוכל לומר למה זה צף וזה אינו צף מצד הטבע כי אע"פ שהצומח מד' יסודות כמו הדומם . יסוד האויר שבו הוא גובר עליו יותר מיסוד העפר . והמופת על זה . העפר הנשאר מן העצים השרופים שהיא יסוד העפר שהיה בהם . שאינו חלק אחד מכ' מבעורם הראשון . ולזאת הסבת טבע העץ להיות צף על פני המים לפי שהוא אוירי . והנחת האויר הטבעית היא על המים ר"ל שהאויר טבעו להיות צף על פני המים . וכך סדרו לפי הנחת הד' יסודות אשר סימניהם ארמ"ע . האש למעלה . והאויר תחתיו . ולמטה ממנו המים . ולמטה מכולם העפר . אבל הדומם כמו ברזל ונחשת וזהב וכסף וכיוצא בו . רוב הרכבתו מן העפר . ומפני זה אם תשרוף אותו כל היום לא יחסר שעורו רק מעט . וזה היא הסבה שאינו יכול לעמוד על המים . וכן יש הרבה דברים בנמצאות העלולות שיכול אדם לידע בשכלו מציאותו וסבתו ר"ל באיזה סבה זה נמצא בטבע כך . אע"פ שלא נמצא כן בשאר דבר אע"פ שהוא מינו . וז"ש הר"ש כאן ידיעת מציאות סבה במה שאפשר בו . ר"ל שאפשר לידע מציאותו . וגם סבתו . כנזכר בסמוך . ומ"ש אחר זה או ידיעת מציאות בלבד וכו' ר"ל שיש דברים נמצאים העלולים שלא נדע בהם כי אם מציאותם לבד . אבל לא נדע מהם סיבתם ר"ל שלא נוכל להשיג בשכלנו איזה סבה גרמה לנמצא ההוא להמצא ע"ז האופן שהוא נמצא . ולא על אופן אחר הנמצאים שהן מינו . עד"מ הגלגלים הסובבים הם תשעה . הגלגל המקיף . שני לו גלגל המזלות ואחריהם גלגלים של כוכבי לכת שהם שצ"ם חנכ"ל . ולא נודע לנו שום סבה המחייבת להיות גלגל אחד מרובה באוכלוסין כמו שהוא גלגל המזלות . וגלגל שצ"ם חנכ"ל אין לשום גלגל מהם רק כוכב אחד . וגלגל העליון היותו חלוק בלתי שום כוכב כלל . אע"פ שחומר א' לכולם גשם החמישי . כמו כן בחלקי הארץ ונמצאיה בפתוריה ופרחיה . חילופים עצומים ושינויים רבים . מבלתי ידוע סבתם . אע"פ שהארץ אחת היא כאמרם ז"ל סדנא דארעא חד הוא . וכן בתכונת האדם ותמונתו נמצאים חילופים רבים וענינים משונים . כולם עלומי הסבה כסבת היות שער הראש ארוך שוכב . וגבות עינים זקף וקצר . והשיניים רחבות . והמלתעות חדות והטוחנות מרובעות . וכן נמצאים רבים ענינים שאין יכולין אנו לידע איזה סבה גרמה להם להיותם בזה האופן שהם . ולא באופן אחר . וקראום הראשונים לאלו הדברים דברים סגוליים . ועכ"ז צריכין אנו לידע מציאותם . ר"ל שמציאותם הוא כן מהממציא הראשון ית' שעשאם כולם בחכמה לא נפל דבר מכל הדברים על צד מקרי והזדמן . רק בכוונה גדולה ועצומה . הראשון יוצרם הבורא ית' . ואם לפנינו אינם גלוים וידועים למה זה כך . וזה כך . לפניו ית' הכל גלוי וידוע . וכבר האריך בדברים כאלה בעל העקידה ז"ל בתחלת פרשת בראשית שער א' . וסיים שם בזה וז"ל והנה אין ספק שכל אלו הנמצאות ימצאו מפאת ממציא יודע ומכוון אל שלימות מציאותם . וסכלתינו סבתם . אינו ראיה להזדמנותם . כי אם מוסכלים ממנו . הם מושכלים לקוניהם ב"ה עכ"ל . ומבואר למבין : *והענין שיגיע משכלו וכו' . ר"ל וא"כ הענין שאומר אני על השכל וידוע אותי הוא זה שיגיע משכלו ומחכמתו בנמצאות העלולות דהיינו פירוש מלת השכל אל ידיעתו ית' . דהיינו פי' וידוע אותי . כי לא יוכל האדם להגיע אל ידיעת השם יתברך . כי אם בהשכלת הנמצאים העלולות מקודם כאשר זכרתי זה לעיל בסמוך בפירושי . וידיעת מה שראוי להאמין בו לחיוב . או לשלילה :

*ובפירושי הראשון שעשיתי בילדותי על הח' פרקים ועל דברי הר"ש שבכאן ונדפס בשנת של"ז לפ"ק לא פרשתי זה הדבר כן . הראשון עוקר וכאשר כתבתי כאן הוא עיקר :

והנה אציג לפניך דברי בעל העקרים ז"ל . מ"ש בפ' כ"ב מהמאמר הב' . ומתוכו תלמוד פי' אלו הב' מלות לחיוב או לשלילה . הנזכרים פה . וז"ל שם כל בעלי העיון הפילוסופים חושבים שא"א ליחס להש"י שם תואר . לא עצמי . (כגון נמצא . אחד . קדמון . ודומיהם) ולא מקרי . (כגון חי . חכם . רוצה . יכול . ודומיהם) . מצד עצמו משום צד . אלא מצד פעולותיו בלבד . (כגון רחום . וחנון . ארך אפים . ורב החסד . ואחר י"ג מדות שהודיע הקב"ה למרע"ה . כי כל אלו וכיוצא בהם . הם תוארים הנאמרים בלי יש'

מצד

הקדמת רבינו שמואל אבן תבון

ר"ל ידיעת מציאתו וידיעת מה שראוי להאמין בו לחיוב. או לשלילה או להרחקה ויהיה ענינו כענין אז תבין יראת ה'. כמו שמפורש למעלה. כי החכם הנזכר לפני הפסוק אשר אנחנו בפירושו. באמרו אל יתהלל חכם. רצה בו בעל מדות הטובות בלבד. כמ"ש החכם האמתי ז"ל בפ' הנזכר. א) וכן אמר כי אני ה' העושה חסד משפט וצדקה בארץ והם דרכים כוללים כל דרכי ה'. ר"ל כל מעשיו במציאות. הנראה לי שזכרו הנה להורות שא"א לדעת ה'. רק בידיעת דרכיו כדבר אדון הנביאים (שמות לג) הודיעני נא את דרכך כאשר הורנו מורה צדק במקומו בחלק הראשון. ואע"פ שלא זכרו על הפסוק הזה. וזה עזר למה שפרשנו במלת השכל. ואשר לומר שיש בפסוק מוקדם ומאוחר. ויהיה סדרו השכל כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ. וידוע אותי כי באלה חפצתי נאם ה'. כלומר חפצי מן האדם שידע דרכי. ובידיעתם ידע אותי. והוא התכלית. ואפשר לפרש בו שעניינו וידוע אותי. וכי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ. ויהיה ג' עניינים. להשכיל כל מה שאפשר להשכילו בנמצאות העלולות וידיעת השי"ת בידיעתם והידיעה בו שהוא עושה בארץ משפט וצדקה. ר"ל ידע אמתתו ומציאותו בידיעת דרכיו. וידע השגחתו שהוא על הנמצאים אשר בארץ וכל אשר בה. ויהיה באלה חפצתי שב אל שלשתן כלומר באלו השלשה ראוי להתהלל. מפני שהם רצון השי"ת מן האדם והמכוון בו לא בשלשה הראשונים. וזכר השלשה הראשונים בעבור שכבר נמצא מי שחשב הצלחת האדם הוא הגיעו למדות טובות. ומי שחשב היותה שלימות תבנית הגוף ותכונותיו. ומנה הגדולה שבהן והיא הגבורה. ומי שחשב שתכלית האדם הוא העושר. ע"כ בא זה מאמר הנביא להודיענו ולהרחיק הדעות ולבטלם ולהודיע ולגלות מה תהלתו האמיתית ותכלית הסבה ממנו. וכזה בעצמו באר ארסטוטלוס דחות הדעות הראשונות הנזכרות בהצלחת האדם. ובאר שתכלית ההצלחה היא ידיעתו את השי"ת ידיעה אמיתית. וכן הורה הרב ז"ל ענין הג' מדות הנזכרות בפרק נ"ג מחלק השלישי. גם אין ספק שחפץ השי"ת ג"כ מן האדם שיתדמה בדרכיו לדרכי הבורא. כפי היכולת. כי כמו שידיעת דרכי ה' הם הדרך אל ידיעתו כן התדמות בדרכיו הוא מפתח הדרך אל ידיעתו. כי המדות שאפשר לאדם שידמה בהם למדות קונו. הם היקרות שבמדות הטובות הנמצאות בנפש האדם. אשר בלעדם רחוק להשיג אל המעלות השכליות. כאשר זכר במקומות רבים. וכן זכרו כל חכם. ואשר פי' הרב בזה הוא חדוש מופלג בטובו. ומפני שהחכמים המחקר חברו ספרים במדות האדם. והאריכו לדבר בהם ולהודיע איך אפשר לאדם להרגיל עצמו במדות הטובות עד שישובו קנין חזק ויהיה קבועות בנפשו. ואיך יוכל בעל מדות מעוותות לתקן המעוות בהם. ראה הרב ז"ל להקדים לזאת המסכת פרקים. יזכור מהם בקצרה הצריך מן העניינים אשר האריכו בהם חכמי המחקר. כמו שזכר בפתיחתו. וכאשר ראו חכמי לוניל עיר מולדתי פי' זאת המסכת והפרקים אשר הקדים הרב בביאור עניינם בקשו ממני להעתיקו להם כאשר עשו במאמר מורה הנבוכים. וזה החלי להעתיקו ומהשי"ת אשאל להישירני אל האמת ולהצילני משגיאה:

הגה"ה א) ס"א וגם לפי' יונתן בן עוזיאל שתרגם כדנן אמר ה' לא ישתבח שלמה בר דוד חכימא בחוכמתיה ולא ישתבח שמשון וכו'. יהיה הנראה מזה בעלות החכמה קודם שהגיע לידיעת דרכי השם שיוכל לדעתו בידיעתם ויהיה הנראה בשלמה כל עוד שהיה בעלות ולא השכיל לגמרי שאין ספק שבמדרגות עלה שלמה ע"ה אל החכמה בטבע האדם עמה. וזה אם נאמין בשלמה שהגיע בסוף אל ידיעת השם כנראה מספרו שקרא שמו שיר השירים ואולם אם היה דעת יונתן בן עוזיאל ששלמה ע"ה לא הגיע כלל אל ידיעת ה' לא נצטרך לכל זה. והנה חז"ל אמרו [חגיגה טו] עדיין בן זומא מבחוץ כלומר אע"פ שהוא חכם לא הגיע עדיין במקום שיוכל לראות ה' כלומר להשיגו. וכבר המשיל החכם האמתי ז"ל מדרגות בחכמה ואמר שהמגיע אל אחת מהם הוא הולך סביב הבית שהשי"ת נראה בו לבקש השער והמגיע אל השער האחרת כבר בא בשער הבית והוא הולך בפרוזדור כמו שנזכר בפרק נ"א מחלק הג' מהחבור הנזכר ויהיה החכם הנזכר חכם שהגיע אל אחת המדרגות מהם קודם הגיעו אל הבית שהשי"ת נראה בו ויהיה אמרו כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ ביאור לידיעת ה' הרמוז אליה באמרו וידוע אותי כלומר ביאור איכות הידיעה הזאת איך צריך שתהיה עד שידע האדם מאמתת מציאת השם כל מה שאפשר לו וזהו שידע אותי ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ לא שידענו ה' לבד כלומר נמצא המחוייב המציאות לבד כמו שאמר הרב ז"ל שהוא ענין השם הזה הנקרא שם המפורש. אך ידע כי שאני עושה חסד כלומר גמלתי לכל הנמצאות אשר תחתי חסד להמציאם וידע כי ג"כ שאני נתתי לכל נמצא חקו מן המציאות. וזה המשפט שאני נתתי לאדם שכל ולא לשור. ולארי כח וגבורה ולא לכבש. ולבעלי חיים נתתי רוח חיים ולא לעצים. ולעצים צמיחה ולא למתכות. ושמתי מדת ימים עמידת נמצא אחד ארוכה. ומדת נמצא אחד קצרה. כל זה היה במשפט יושר לא עותתי משפט אחד מהם כמו שהתבאר כל זה לחכמים. כי כל אחד מן הנמצאים קבל משפט חסד ה' במציאתו מה שיכול לקבל ממנו לא מנע טוב ממי שיוכל לקבלו וידע אם ידיעתי המציאי הנמצאי' כולם במשפט שאני מעמיד אותם. וזהו ענין הצדקה בפסוק הזה כלומר שלא יחשוב שגמלתי לנמצאות חסד להמציאם על טוב שאפשר בהם. והם עומדים מעצמן אחר שהמצאתים כמו שהנמצא כן בממציאים אחרים שאחר שהמציא הדבר לא יצטרך הנמצא בעמידתו אל הממציא. כי הבנאי אחר שהמציא צורת הבית לא יצטרך אליו בעמידתו. אך השם עם נמצאיו אינו כן שאחרי שהמציאם הוא מעמידם ובלעדיו לא היו יכולין לעמוד רגע אחד כמו שהודיע הרב ז"ל בפ' ס"ט מן החלק הא' וזה הענין הוא שקרא צדקה והוא דומה למה שהביא החכם האמיתי ז"ל במאמרו בהשבת המשכון לעני ולך תהיה צדקה כי אחר שגמלהו חסד להלוות לו כספו יוסיף יגמלהו עוד להשיב לו המשכון בעת צרכו. ואפשר שצדקה ברוב המקומות זהו ענינה כלומר טוב שיעשהו העושה אחר טוב אחר שעשה ואחר חסד אחר שעשה. וזהו הנראה לי במובן שתי המלות האלה ר"ל משפט וצדקה אע"פ שפי' החכם האמתי בהם טוב. ולשני הפירושים יהיה פי' בארץ בלי ספק מה שפי' בו הרב ז"ל כלומר שלא יחשוב שיודע אותי שאני מחוייב המציאות ממציא הנמצאות במשפט ומעמידם. שאלו הדברים אמנם הם באים אצלי בחק הגלגלים והשכלים הנפרדים. ובכלל בחק הנמצאות שלא ישתנו. ובהם נמצאה השגחתו לבד לא בארץ כמחשבת האומר מפני עונו עזב ה' את הארץ וכמחשבת קצת הפילוסופים. שאין הדבר כן שגם בארץ אני משגיח כל מה שאפשר בכל נמצא כמו שבאר החכם האמתי בפרק י"ז מן החלק הג'. ויבי' אומרו עושה חסד משפט וצדקה בארץ כענין גם בארץ וזה כמדומה לי שהרב ז"ל הבין בו כן אבל לא הוצרך לאומרו שאין מי שיעלה בדעתו שה' ישגיח בתחתונים ולא ישגיח בעליונים ויהיה השלמת ראש הפסוק כן לפי כוונתו כי אם בזאת יתהלל המתהלל וגו' בארץ. כלומר שעל הדרך הזאת הוא אמתת מציאותי ויהי השלמת סוף הפסוק מפני שבאלה חפצתי נאם ה' וישוב אל השכל וידוע אותי הידיעה המבוארת בפסוק ויהיה הטעם כמו שאמרנו בענין למה ראוי להתהלל באלו לא בשלשה הנזכרים בפסוק שלפניו מפני שבאלה חפץ ה' כלומר שהיה חפצו מן האדם לא השלשה הנזכרים והמגיע אל חפץ ה' ודאי ראוי להתהלל כאשר אין ספק לחכמים שחפץ ה' מן האדם ג"כ הוא שישתדל להדמות בדרכיו אל דרכי בוראו כפי היכולת כמו שהבין הרב ז"ל מאמרו כי באלה חפצתי כי כמו שידיעת דרכי (היקרות) ה' הם דרך אל ידיעתו כן ההדמות בדרכיו אל דרכי בוראו מפנה הדרך אל ידיעתו כי המדות שאפשר לאדם שידמה בהם למדות קונו הן היקרות שבמדות הטובות הנמצאות בנפש האדם אשר בלעדיהם רחוק להשיג אל המעלות השכליות כאשר זכר הרב במקומות רבים ממאמרו הנכבד. וכן זכרו כל חכם אמתי וזה מה שלא הוצרך הנביא לאמרו כי כבר התבאר מדברי מרע"ה באמרו הודיעני נא את דרכך ואדעך וגו' כמו שפי' הרב בפרק נ"ד מהחלק הראשון וכ"ש שכבר נודע ששלשתם הם מצות עשה ר"ל עשיית חסד ומשפט וצדקה ואולם אמרו באלה חפצתי הוא שוה למה שאמרנו ומלת כי לטעם כענין מפני. אשר. כמשמעתה בהרבה מקומות. כמו (בראשית מג) כי היא היתה אם כל חי מפני שהיתה. כי נכמרו רחמיו (שם מג) מפני שנכמרו. בכולם הוא לטעם על מה שאמר למעלה. והענין הזה הוא סמך לפירושי. ולפי' הרב ז"ל היה לו לומר ובאלה חפצתי שאינו אלו לטעם כמו שתבין מדבריו. ואיני כמשיב על דבריו. כי שלנו ושלו שלו הוא. כי מבארו אנו דולים. ומימיו אנו שותים: וזכר החכמה והגבורה והעושר לבד ואמר שאין ראוי להתהלל בהם כמו שזכר בו הרב בפרק הנזכר וכל אלה השלשה חשבום קצת הקודמים תכלית הצלחת האדם כמו שיובן מספר המדות לחכם ארוסטוטלוס: ומהנה אתחיל להעתיק דברי הרב ז"ל:

חסד אברהם

מצד פעולותיו הנמשכים מאתו להתנהג בהם בריותיו. כמ"ש המורה בהרבה פרקים מהח"א. ועקרים במקום הנזכר ובפ' כ"ג מהמאמר הנזכר) וכן דעת כל התוכניים הנמשכים אחר דעות הפילוסופים וכו' עד שאמרו שהרמב"ם ז"ל כתב שא"א ליחס להשי"ת שום תואר חיובי אלא שוללי. ושכל התוארים השוללים צודקים עליו. וא"א שיצדק עליו שום תואר חיובי. אלא מצד פעולותיו עכ"ל בעל העקרים שם: למדנו ממנו ב' דברים. למדנו שלא יצדק על השי"ת שום תואר עצמי או מקרי בחיוב. ר"ל בהחלט. כ"א בשלילה. (והטעם הוא כמו שאמר בעל העקרים בפ"ז מהמאמר הנזכר ע"ש): ולמדנו שתואר הפעולות הנמשכות תמיד ממנו. כגון הי"ג מדות ודומיהם. מותרים לאומרם עליו ית' בחיוב. מדהיים וכתב דברי הרמב"ם ז"ל בזה הלשון. וא"א שיצדק עליו שום תואר חיובי. אלא מצד פעולותיו. משמע בהדיא. דאם הם מצד פעולותיו. מותרים לאמרם עליו ית' אפי' בחיוב. וכן משמע בהדיא ממה שכתב הרמב"ם בספר המורה בפ' נ"ב מהחלק הא'. ז"ל שם. והחלק החמישי מתוארי החיוב. הוא שיתואר הדבר בפעולותיו וכו'. עד ולזה ראוי שיתואר בזה השי"י וכו': (ובפי' אפודי תמצא שם טעם לשבח למה אלו תוארים. ר"ל תארי הפעולות. מותרים בחקו ית' יותר מתארי עצמיים או מקריים ז"ל קרי ביה. ועיין עליו בהיטיב העיון. ועיין גם כן בעקרים בפ"ח מהמאמר הנזכר. כי זולת זה לא תסתלק מן הספק). וא"כ יהיה לפ"ז מ"ש הר"ם כאן לחיוב. הוא קאי על תוארי הפעולות הנמשכים ממנו. שמותרין לאומרם עליו ית' אפילו בחיוב כנזכר. אבל התוארים שיתואר בהם השי"י. ולא מצד פעולותיו כמו נמצא. אחד. קדמון. חי. חכם. ודומיהם. אין מותרים לאומרם עליו ית' בחיוב. כ"א בשלילה: ומלת שלילה הוא מלשון שלל. ר"ל שצריכין אנו לשלול ולסלק ממנו יתברך התוארים העצמיים והמקריים מצד אחד. עד"מ אם נתאר אותו בתואר חי. או בתואר חכם. אין לומר עליו אלו התוארים בחיוב ר"ל בהחלט. דאילו היינו אומרים עליו אלו התוארים ע"צ החיוב מכל צד. היה משמע שהוא וחייו שנים. או הוא וחכמתו שנים. וא"כ היה בו רבוי והוספה חלילה. רק כוונתנו במלת חי. לאפוקי שאינו מת ח"ו. וכן במלת חכם. רצוננו לומר שאינו סכל אבל מלת חי או מלת חכם. נשלול ממנו מצד אחד. והכוונה בשלילה זו הוא שאינו חי כחיותנו ואינו חכם כחכמתנו. כי אנו וחיינו או אנו וחכמתנו הם עניינים מקרים נוספים עלינו אבל הוא ית' הוא וחייו וחכמתו אחד מכל צד ופינה. בכל דרך ייחוד. וכענין זה כל שאר התוארים. והכל שב אל אחדות הגמור. ואם תרצה לידע ענייני השלילות. על השלימות. עי' בעקרים בפ' ל' מהמאמר הב'. ובספר המורה ח"א. ובייחוד בפ' נ"ז. ועיין ג"כ בסוף פרק אחרון מהח' פרקים הללו. בפנים ובפירושי. ואין כאן מקומו לדבר בזה יותר: *או להרחקה ר"ל דבר נמנע. כמו גשמות וכיוצא בזה שצריכין להרחיק ממנו בתכלית הריחוק: ויהיה עניינו כענין אז תבין יראת ה' וכו'. ר"ל ענין פסוק זה של השכל וידוע אותי אשר הוא עתה בו בפירושו וענין פסוק ראשון שהביא לעיל אז תבין יראת ה' וגו'. ענין אחד לשניהם. יחדיו יהיו תמים להודיענו שתכלית האדם הוא שיגיע אל ידיעת השי"ת כפי היכולת. כמו שסיים הר"ם בסוף פי' פסוק ראשון. וידיעת השי"י אין ספק שהיא תכלית האדם וכו'. ובפי' פסוק זה השני סיים ג"כ כענין זה באומרו כי באלה חפצתי שב אל השכל וידוע אותי וכו' עד אמרו מפני שאלו השנים. ר"ל השכל וידוע השם. הם תכלית חפץ השם וכוונתו במין האדם וכו' הא לך שהמכוון בשני פסוקים הללו אחד הוא: ועוד נוכל לפרש דברי הר"ם כאן כמ"ש ויהיה עניינו כענין אז תבין וכו'. דדמיין להדדי מזה הצד כי כמו שענין פסוק ראשון של אם תבקשנה ככסף וגו'. אז תבין וגו'. ודעת אלהים וגו'. הוא הוספת ענין על ענין. והמכוון בזה כי מתוך בקשת החכמה בזריזות והשתדלות יתירה יעלה להבנת יראת ה' הוא הבנת אמיתת דעת התורה. ולהשגת מציאת השי"י במופת כמו שפי' למעלה. כן ענין פסוק זה של השכל וידוע אותי. הוא ג"כ הוספות ענין על ענין. כי מן השכלות בנמצאות העלולות יעלה אל ידיעת השי"י. כמ"ש הר"ם זה בסמוך בהדיא כמ"ש והענין שיגיע משכלו ומתחכמו בנמצאות העלולות דהיינו ע"י מלת השכל אל ידיעתו יתברך והיינו פי' וידוע אותי: כי החכם הנזכר וכו'. הר"ם ז"ל רצה להתיר כאן הספק הנופל פה על פירושו. כי מאחר שפירש שמלת השכל וידוע אותי הם ב' עניינים. ופי' השכל על השכלת הנמצאות העלולות. וידוע על השכלת ידיעת השי"י מה שראוי להאמין בו כו'. א"כ מה בין מלת השכל ובין מלת חכם דקאמר ברישא דקרא אל יתהלל חכם בחכמתו הלא מסתמא גם מלת חכם הוא שיחכם כל הנמצאות העלולות. וא"כ איפוא למה אמר ברישא דקרא אל יתהלל חכם בחכמתו. ובסיפא אמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וגו'. בשלמא אם נפרש מלת השכל וידוע שניהם על ענין אחד ר"ל שניהם על השכלת השי"י. אז היינו מפרשים אל יתהלל חכם על חכמות הנמצאות העלולות שאין ראוי להתהלל ולהתפאר מי שהשכיל העלולות לבד ואינו מגיע משם אל ידיעת השי"י שהיא החכמה האמתית כי אם בזאת יתהלל השכל וידוע ושניהם השכלת השי"י שהוא מדע האלהים. והוא העיקר. אבל לפירוש הר"ם שפי' מלת השכל וידוע על שני דברים. דהיינו מלת השכל על השכלות העלולות ומלת וידוע על ידיעת השי"י. ועל שניהם אמר א"כ שראוי להתהלל. וגם באלה חפצתי שב אל מלת השכל וידוע אותי כדלעיל. א"כ קשה לפי זה למה אמר ברישא דקרא אל יתהלל חכם בחכמתו. לפיכך מסיק ואמר כי החכם הנזכר ברישא דקרא שאמר אל יתהלל חכם. ר"ל בעל מדות בלבד. ולא השכלת הנמצאות העלולות כמו שהוא פי' מלת השכל: החכם האמתי. הוא הרמב"ם ז"ל: בפ' הנזכר. הוא פ' נ"ד ח"ג שהזכיר למעלה יובא פי' על מלת חכם הנזכר ברישא דקרא שהוא בעל מדות: ר"ל כל מעשיו במציאות. הוא מעשה אלהים הנהוגות במציאת העולמות והם הדרכים אשר בקש מרע"ה מאתו יתברך ידיעתו. באומרו הודיעני נא את דרכך. והודיע אותם לו כי הי"ג מדות שנאמרו למרע"ה הם כולם תוארי פעולות הנמשכות מאתו יתברך להנהיג בהם בריותיו. כמו שאביא זה לקמן בסמוך בפירושי בס"ד: (הנראה לי שזכרו הנה כו'). הר"ם ז"ל רצה להתיר כאן ספק הנופל פה על פירושו. שפי' לעיל דמלת באלה חפצתי שב אל השכל וידוע אותי וא"כ לפ"ז היה לסמוך מיד אחר מלות השכל וידוע אותי. כי באלה חפצתי. ולא להפסיק במלות כי אני ה' עושה חסד וגו' בינתיים. ואומר הר"ם לכן הפסיק בזה כדי לתרץ קושיא אחת במקומו. והוא כמ"ש וידוע אותי. קשה והלא אמתת עצם הבורא יתברך אינו מושג לשום בריה כמו שפי' הרב המורה על פסוק ופני לא יראו אמיתת מציאותי כמו שהיא לא תושג כו'. ואפי' המלאכים שואלים זה אל זה איה מקום כבודו ר"ל מדרגת כבודו יתברך. ואיך יזכה ילוד אשה וא"כ מאי האי דקאמר כאן וידוע אותי. ע"כ סמך מיד לזה כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ. לבאר בזה איכות הידיעה הנזכרת כאן שהיא אינה ידיעת עצם הבורא יתברך. כי זה א"א כנזכר רק ידיעת דרכיו שהם חסד ומשפט וצדקה. והם תוארי פעולות הנמשכות ממנו יתברך להנהיג בהם בריותיו כמו שפי' הר"ם בעצמו כאן על הג' מלות של חסד ומשפט וצדקה: שהם דרכים כוללים כל דרכי ה' ר"ל כל מעשיו במציאות. וכן פירשם הרב המורה בפ' כ"ג מהחלק הג' ע"ש. וזה אפשר שיוכל האדם לדעת בו ולא זולת. כאשר הורנו מורה צדק במקומו בחלק הראשון והוא פ' נ"ד וז"ל שם. דע כי אדון הנביאים מרע"ה בקש ב' בקשות ובאתה תשובה על ב' בקשות. הבקשה הראשונה הוא בקש ממנו ית' שיודיעו עצמו ואמתתו. והבקשה השניה היא אשר בקש תחלה. שיודיעהו תואריו. והשיבו השי"י על שתי השאלות כשיעד לו בהודיעו אותו תואריו כולם. ושהם פעולותיו והודיעהו כי עצמו לא יושג לפי מה שהוא העירו על מקום עיון ישיג ממנו תכלית מה שאפשר לאדם שישיגהו. ואשר שישיגו ע"ה. לא השיגו אדם לפניו ולא לאחריו. אמנם בקשתו ידיעת תואריו. הוא אומרו הודיעני נא את דרכך וגו'. והסתכל מה שנכנס תחת זה המאמר מעניינים נפלאים באומרו הודיעני נא את דרכך ואדעך. מורה על שיהיה ית' נודע בתואריו. כי כשידע הדרכים ידעהו וכו'. עד כאשר בקש ידיעת התוארים. ובקש מחילה על האומה ונענה במחילה. ובקש אח"כ השגת עצמו ית' והוא אומרו הראני נא את כבודך ונענה על המבוקש הראשון. והוא הודיעני נא את דרכך. ונאמר לו אני אעביר כל טובי על פניך. ונאמר לו במענה השאלה השניה לא תוכל לראות את פני וגו'. אמנם כל טובי היה רמז להראות אותו הנמצאות כולם הנאמר עליהם וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד ר"ל בהראות לו שישיג טבעם והקשרות קצתם בקצתם וידע הנהגתו להם איך הוא בכלל ובפרט. א"כ השגת הפעולות ההם הם תואריו ית'. אשר יודע מצדם שהראיה שהדבר אשר יודע דהשיגו אותו הם פעולות ית'. היות הדבר אשר הודיעו תוארי פעולות גמורים רחום וחנון ורב חסד וכו'. עד כאן לשון המורה בפרק הנזכר: הנה הבאתי כאן דברי המורה קצת באריכות. כוונתי בזה כי מתוכו תבין דברי הר"ם יפה יפה. במ"ש כאן שא"א לדעת ה'. רק בידיעת דרכיו וכו'. בין תבין את אשר לפניך. ואע"פ שלא זכרו על הפסוק הזה. ר"ל הרב המורה לא זכר זה הפירוש הנזכר בסמוך שא"א לדעת ה' רק בידיעת דרכיו וכו' על הפסוק הזה של כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ. אשר הוא בו בפירושו. בפרק נ"ה ח"ג. שזכר הר"ם לעיל רק פירוש זה הדבר בפרק נ"ד ח"א. על פסוק הודיעני נא את דרכך. כמו שהבאתי זה לעיל בסמוך בשמו: וזה עזר למה שפירשתי במלת השכל. ר"ל פירוש המורה שפירש על פסוק הודיעני נא את דרכך וגו'. דהמכוון בזה הפירוש הוא דכשידע דרכיו יתברך דהיינו תוארי פעולותיו ידעהו. כמו שהבאתי זה לעיל בסמוך בשמו הוא עזר לפירוש הר"ם שפירש לעיל במלת השכל שהיא נפרדת ממלת אותי ויהיה עניינה להשכיל כל מה שאפשר להשכילו בנמצאות העלולות וכו'. עד אמרו והענין שיגיע משכלו. ומתחכמתו בנמצאות העלולות. אל ידיעתו וכו'. דכלל כוונתו בזה הפירוש גם כן שע"י השכלת העלולות דהיינו תארי הפעולות הנקראים דרכי ה' יגיע האדם אל ידיעתו יתברך כי ידיעת תואריו הנזכרים בדברי המורה בסמוך. וידיעת הנמצאות העלולות הנזכרים בפנים בדברי הר"ם. וידיעת דרכיו יתברך הנזכרים בדברי שניהם. כולם בשם אחד נקראים מורים על הפעולות הבאים מאתו יתברך במציאות עולמות וגם חסד ומשפט וצדקה האמור בפסוק אשר אנחנו בו לדברי שניהם הם תוארים מפעולותיו הנמשכות ממנו יתברך ר"ל להנהיג בהם בריותיו ונקראים ג"כ דרכי ה' כמו שפירש הר"ם כאן בהדיא על אלו השלשה מלות של חסד ומשפט וצדקה. שהם דרכים כוללים כל דרכי ה'. ר"ל כל מעשיו במציאות העולמות. והביא הרב המורה לראייה ע"ז שפירש כך על פסוק הודיעני נא את דרכך וגו'. וכבר נזכר לעיל שאין חילוק ביניהם ר"ל בין פירוש המורה ובין פירוש הר"ם בפירוש אלו הג' מלות של חסד ומשפט וצדקה. בענין המכוון כלל כ"א משמעות דורשין איכא בינייהו כדלעיל בפנים ובפירושי. מכל מקום אין צריך ביאור יותר. בפרט כשתעיין במה שבא לפניו ולאחריו בהקדמה זו בענין זה. ותחבר אחת אל אחת*: ואפשר לומר שיש בפסוק מוקדם ומאוחר וכו' ר"ל. ועוד נוכל לומר פירוש אחר על פסוק זה. אמנם צריכין להקדים ולאחר בפסוק. ויהיה סדרו השכל כי אני ה' וגו'. להקדים מלות כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ. קודם מלות וידוע אותי וגם לפ"ז תהיה מלת השכל נפרדת ממלת אותי כבראשונה. אלא המלות של כי אני ה' עושה חסד וגו'. הם מהות של מלת השכל ותהיה מלת השכל מורה על השכלת הנמצאות העלולות. שהם דרכי ה' ר"ל תוארי פעולות הנכללים במלות חסד ומשפט וצדקה. כדלעיל. ומלת אותי היא קאי על מלת וידוע כבראשונה ומגיד לך הכתוב שבידיעת דרכי ה' שהם חסד ומשפט וצדקה כדלעיל ידע אותי ומלות באלה חפצתי. ישובו על מלות כי אני ה' עושה חסד ומשפט וגו'. משא"כ לפירוש הראשון שהיו שבים על מלת השכל וידוע אותי ואפשר לפרש בו שענינו וידוע אותי וכי אני וכו' ר"ל שאפשר שישאר הפסוק ככתבו. זולת מוקדם ומאוחר רק שנוסף וי"ו על מלת כי. ואז יהיה מורה על שלשה עניינים. שהם ידיעת העלולות. וידיעת השי"י כממציאם. וידיעת השגחת השי"י בנמצאות אחר שהמציאם. ולפיכך הוצרך להוסיף הוא"ו על מלת כי. להיות וכי ר"ל הוספת ענין על ענין. ותהיה מלת השכל מורה על השכלות העלולות. שהם תוארי הפעולות ומלת וידוע אותי תורה על ידיעת השי"י באמצעות השכלות העלולות. ומלת וכי אני וגו' היא תורה על שהוא יתברך משגיח בהם ומעמידם אף אחר שהמציאם עת אחר עת וכל ימיהם לעולם. ואלמלא השגחתו ית' עליהם. א"א להם להתקיים ולעמוד אפילו רגע אחד ומלות כי באלה חפצתי ישובו על אלו שלשה עניינים הנזכרים בסמוך. בידיעת דרכיו. פירוש הנמצאות העלולות. כי דרכי ה'. והעלולות בשם אחד נקראו. כדלעיל לא בשלשה הראשונים. ר"ל חכם. גבור. ועשיר המוקדמים בקרא: מי שחשב הצלחת האדם וכו'. פי' שיש בני אדם שחושבים בדעתם שתכלית הצלחת האדם הוא כשיגיע למדות טובות ותו לא. כי מלת חכם הנזכר ברישא דקרא. פירשו בו בעל מדות טובות לבד כנזכר לעיל בפנים: ומי שחשב היותה. פי' ההצלחה שהיא לשון נקבה: ומנה הגדולה שבהן. ר"ל הפסוק מונה התכונה היותר גדולה שבתכונת הגוף והיא הגבורה: שתכלית האדם הוא העושר. והחכמה הזכיר לעיל במה שאמר נמצא מי שחשב הצלחת האדם הוא הגיעו למדות טובות. כי מלת חכם הנאמר במקום הזה הוא בעל מדות טובות. כמו שנזכר לעיל פעמים ושלש: דחות דעות וכו'. כמו דחיית. ר"ל שארסטוטלוס באר בספרו ביטול הדעות האומרות שתכלית הצלחת האדם בג' דברים הנזכרים ברישא דקרא. דהיינו חכם גבור ועשיר. וביאר שתכלית ההצלחה היא ידיעתו. וכן הורה הרב ז"ל כו'. וקאי אדלעיל. ואמר הראיה שיש לי שמלות חסד ומשפט וצדקה מורים על השגחתו ית' כדפרישית לעיל כי הרב פירש ענין חסד וענין משפט וענין צדקה בפ' נ"ג ח"ג. שהם המדות שמתנהג השי"י בהשגחת ברואיו ע"ש. ותמצא שהמכוון בשניהם אחד הוא. וכמ"ש הר"ם למעלה ע"ז כי אין חילוק בהן בענין המכוון כלל. וגם אנכי זכרתי זה בפירושי בסמוך ב' פעמים. גם אין ספק בו. פירוש כשם שאמרנו למעלה שחפץ השי"י מן האדם להשכיל העלולות ולידע אותם. כן ג"כ אין ספק שחפץ השי"י מן האדם וכו'. ר"ל שיעשה מעשים כמוהו. ולהתדמות אליו יתברך כפי האפשר וכן אמרו חז"ל בפ"ק דסוטה על פסוק והלכת בדרכיו אחר מדותיו הלכו. מה הוא מלביש ערומים ומבקר חולים ומנחם אבלים. אף אתה עשה כן וכו'. אשר בלעדם רחוק להשיג אל מעלות השכליות כאשר זכר במקומות רבים. ר"ל הרמב"ם ז"ל זכר זה בהרבה מקומות בספר המורה. שהאדם יעלה ויבא מן השכל המעשי שהן המדות הטובות. אל העיוני. שהוא החקירה האלהית. ובלעדה אי אפשר להבין ולהשכיל בשלימות: חדוש מופלג בטובו. והוא בפרק כ"ד מן החלק הג' כתבתי זה למעלה בשם המורה: חכמי המחקר. הפילוסופים נקראים כן. לפי שחקרו ודרשו כל הנמצאות: וזה החלי. כמו וזה התחלתי:

[*בפי' הראשון שעשיתי בילדותי על השמונה פרקים ועל דברי הר"ם שבכאן ונדפס בשנת של"ז לפ"ק לא פירשתי זה הדבר כך. וכאשר כתוב כאן הוא אמת וקיים לעד כו']:

*ובפירושי הראשון שעשיתי בילדותי על השמונה פרקים ועל דברי הר"ם שבכאן ונדפס בשנת של"ז לפ"ק לא פירשתי זה הדבר כן והראשון עוקר וכאשר כתבתי כאן הוא עיקר:

אמר שמואל בן יהודה אבן תבון ז"ל אמר הרב המחבר זצ"ל הנה בארנו בפתיחת זה החבור מה היתה הסבה בשום המחבר זאת המסכת בזה הסדר וזכרנו ג"כ רוב התועלת בזה המסכת ויעדנו פעמים רבות במה שקדם בזה החבור. לדבר בזאת המסכת בענינים מועילים ולהאריך בה קצת אריכות. מפני שהיא קטנה. ואע"פ שתראה [תועלת] מבוארת וקלה להבין ולעשות מה שכוללת אינו קל על כל בני אדם ואין כל עניניה ג"כ מובנים מבלי פי' ארוך עם היותה מביאה לידי שלימות גדול והצלחה אמיתית ומפני זה ראיתי להרחיב בזה המאמר. וכבר אמרו רז"ל [ב"ק ל.] האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות. ואין אצלנו מעלה גדולה מהחסידות אלא הנבואה והיא המביאה אליה. כמ"ש רז"ל [ע"ז כ:] חסידות מביאה לידי רוח הקדש. הנה התבאר מדבריהם שבקיום מאמרי זאת המסכת מביא לידי נבואה. והנני עתיד לבאר אמיתת הדבר ההוא מפני שהוא כולל חלק גדול מהמדות הטובות. וראיתי להקדים קודם שאתחיל בפי' ההלכה. פרקים מועילים. ידע מהם האדם הקדמות. ויהיו לו ג"כ מבוא ומפתח במה שאני עתיד לפרש. ודע שהדברים אשר אומר בפרקים אלו. ובמה שיבא מן הפירוש. אינם דברים שבדיתים מעצמי ולא פירושים שחדשתים. אמנם הם ענינים לקטתים מדברי חכמים במדרשות ותלמוד. וזולתם מחבוריהם ומדברי הפילוסופים ג"כ הקדמונים והחדשים. ומחבורי הרבה בני אדם ושמע האמת ממי שאמרו. ואפשר שאביא לפעמים מאמר כלו מספר המפורסם בלשונו. ואין בכל זה רוע. ואיני מתפאר במה שאמרו מי שקדם ממני. שאני כבר התודיתי בזה. ואע"פ שלא אזכור אמר פלוני [אמר פלוני] שזה אריכות אין תועלת בו. ואפשר שיהיה מביא זכרון שם האומר ההוא לחשוב מי שאין לו חיך שהדבר ההוא נפסד ובתוכו רוע. שלא יבינהו. ומפני זה ראיתי שלא לזכור האומר. שכוונתי להועיל הקורא ולבאר לו ענינים הצפונים בזאת המסכת. ואני אתחיל עתה לזכור הפרקים אשר ראיתי להקדימם הנה לפי כוונת, והם שמונה פרקים, נשלמו ההקדמות:

פרק ראשון בנפש האדם וכחותיה

דע שנפש האדם אחת. ויש לה פעולות רבות חלוקות יקראום קצת הפעולות ההם נפשות. ויחשב בעבור זה שיש לאדם נפשות רבות. כמו שחשבו הרופאים. עד ששם ראש הרופאים פתיחת ספרו. שהנפשות ג'. טבעית. חיונית. ונפשית. ופעמים שיקראו כחות. וחלקים, עד שיאמר חלקי הנפש. וזה השם יעשוהו הפילוסופים הרבה פעמים. ואינם רוצים באמרם חלקי. שהיא מתחלקת כהחלק הגופות, אבל הם מונים פעולותיה החלוקות שהם לכלל הנפש. כחלקים לכל המחובר מהחלקים ההם. ואתה יודע שתקון המדות היא רפואת הנפש וכחותיה וכמו שהרופא אשר ירפא הגופות צריך שידע תחלה הגוף אשר ירפאהו כולו, וחלקיו מה הם. ר"ל גוף האדם, וצריך שידע איזה דברים יחלוהו וישמור מהם. ואיזה דברים יבריאוהו ויכוין אליהם. כן רופא הנפש הרוצה לתקן מדות האדם. צריך שידע הנפש וכחותיה בכללה וחלקיה ומה יחלה אותה ומה יבריאה. ומפני זה אומר שחלקי הנפש הם חמשה. הזן והוא נקרא צומח. והמרגיש. והמדמה. והמתעורר. והשכלי. וכבר הקדמנו בזה הפרק שדברינו אינם רק בנפש האדם. כי כח המזון שיזון בו האדם אינו ככח המזון שיזון בו הסוס והחמור. כי האדם נזון בחלק הזן מן הנפש האנושית. והחמור נזון בחלק הזן מן הנפש החמורית. והנשר נזון בחלק הזן מן הנפש אשר לה. ואמנם יאמר על הכל נזון בשתוף השם לבד לא שהענין בכולם אחד בעצמו. וכן יאמר על האדם. ושאר בעלי חיים. מרגיש. בשתוף השם לבד לא שההרגש אשר באדם. הוא ההרגש אשר בשאר בעלי חיים. ולא ההרגש אשר בזה המין. הוא ההרגש בעצמו אשר במין האחר. אבל כל מין ומין מאשר לו נפש יש לו נפש אחת בלתי נפש האחר. ויתחייב מנפש זה פעולות ומנפש זה פעולות אחרות. ואפשר שתדמה פעולה לפעולה. ויחשוב בשתי הפעולות שהן דבר אחד בעצמו, ואין הדבר כן. והמשל בזה ג' מקומות השוכים. והאחד מהן זרחה עליו השמש והאיר. והשני האירה עליו הירח והאיר, והג' הודלק בו הנר והאיר. הנה כל אחד מהם נמצא בו האור. אבל סבת זה האור ופועלו. השמש. ופועל אחר הירח. ופועל אחר האש. כן פועל הרגשת האדם. הוא נפש האדם, ופועל הרגשת החמור הוא נפש החמור, ופועל הרגשת הנשר הוא נפש הנשר. ואין להם ענין שיקבצם אלא בשתוף השם בלבד, והבן זה הענין שהוא נפלא מאד, יכשלו בו הרבה מהפילוסופים. ויתחייבו בזה הרחקות ודעות בלתי אמיתות. ואשיב אל כוונתי בחלקי הנפש. ואומר החלק הזן ממנו הכח המושך והמחזיק. והמעכל והדוחה למותרות. והמגדל. והמוליד בדומה. והמבדיל הליחות עד שיפרוש מה שצריך להזן בו. ומה שצריך לדחותו. והדברים על אלו שבעה כחות ומה יעשו ואיך יעשו ובאיזה איברים פעולתם יותר נראית ויותר נגלית ומה הם נמצא תמיד. ומה יכלה מהן לזמן קצוב, זה כולו ראוי במלאכת הרפואה ואין צורך לו בזה המקום: והחלק המרגיש. ממנו הכחות החמשה המפורסמים אצל ההמון. [הם] הראות. והשמע. והטעם, והריח. והמשוש. והוא נמצא בכל שטח הגוף. ואין לו אבר מיוחד. כמו שיש לד' כחות. והחלק המדמה הוא הכח אשר יזכור רשומי המוחשים אחר העלמם מקרבת החושים אשר השיגום וירכיב קצתם אל קצתם. ויפריד קצתם מקצתם. ולזה ירכיב זה הכח מן ענינים אשר השיגו, ענינים שלא השיגו כלל. וא"א להשיגם. כמו שידמה האדם ספינת ברזל רצה באויר. ואדם שראשו בשמים ורגליו בארץ ובהמה באלף עינים עד"מ והרבה מאלו הנמנעות ירכיבם הכח המדמה וימציאם הדמיון. ובכאן טעו המדברים הטעות המגונה הגדול אשר בנו עליו פנת חטאתם (נ"א הטעתם). בחלוקת המחויב והאפשר והנמנע. שהם חשבו או הביאו בני אדם לחשוב. כי כל מדומה אפשר. ולא ידעו שזה הכח ירכיב ענינים שמציאותם נמנע כמו שזכרנו. והחלק המתעורר הוא הכח אשר בו ישתוקק [ויכסוף] האדם לדבר אחד. או ימאסהו. ומזה הכח יבא אל פעולות בקשת הדבר, והבריחה ממנו. ובחירת דבר אחד. או התרחק ממנו. והכעס והרצון והפחד והגבורה והאכזריות ורחמנות ואהבה והשנאה. והרבה מאלו המקרים הנפשיים וכלי זה הכח כל איברי הגוף ככח היד על לקיחת דבר ונגיעתו וכח הרגל על ההליכה וכח העין על הראות. וכח הלב להתגבר, או לירא בעת הפחד. וכן שאר איברי הגוף הנראים והנסתרים הם וכחותיהם. [כולם] כלים לזה הכח המתעורר. והחלק השכלי הוא הכח הנמצא לאדם אשר בו ישכיל. ובו יהיה ההשתכלות ובו יקנה החכמות. ובו יבדיל בין המגונה והנאה מן הפעולות. ואלו הפעולות מהן מעשי. ומהן עיוני. והמעשי ממנו מלאכות מחשבות. וממנו מחשבי והעיוני. אשר בו ידע האדם הנמצאות שאינן משתנות כפי מה שהן עליו. והם אשר יקראו חכמה סתם. והמלאכות מחשבות. הוא הכח אשר בו ילמד המלאכות. כנגרות ועבודת האדמה והרפואות והמלחות. והמחשבי הוא הכח אשר בו יסתכל בדבר אשר ירצה לעשותו אם אפשר לעשותו אם לאו. ואם אפשר לעשותו איך צריך שיעשה. זה שיעור מה שצריך שנקח מענין הנפש הנה. ודע שזאת הנפש האחת אשר קדם ספור כחותיה וחלקיה היא כחומר. והשכל לה צורה. וכשלא הגיע לה צורה, יהיה כאלו מציאות ההכנה שבה לקבל הצורה ההיא לבטלה וכאילו היא מציאות הבל. והוא אומרו (משלי יט) גם בלא דעת נפש לא טוב. ר"ל שמציאות הנפש שלא הגיע אליה הצורה אבל תהיה נפש בלא דעת לא טוב. אבל הדברים על הצורה. והחומר. והשכלי. והדעות כמה הם. ואיך יגיעו. אין זה מקומם. ולא יצטרך. במה שנרצה לדבר על המדות. והוא יותר ראוי בספר הנבואה אשר זכרנו:

ובכאן אפסיק בזה הפרק. ואתחיל באחר:

פרק שני

בעניני כחות הנפש. ובידיעות החלק אשר בו ימצאו המדות הטובות והרעות.

דע שהעבירות והמצות התוריות אמנם ימצאו בשני חלקים מחלקי הנפש. והוא החלק המרגיש. והחלק המתעורר לבד. ובשני אלו החלקים יהיו כל העבירות והמצות. אמנם החלק הזן והחלק המדמה. אין מצוה בו. ולא עבירה. שאין דעת ובחירה לאחד משניהם. [וגם אין בהם] מעשה כלל. ולא יוכל האדם בדעתו לבטל מעשיהם או למעטם מפעולה אחת. (א) הלא תראה ששני החלקים האלה. ר"ל הזן והמדמה יעשו בעת השינה הפעולה המיוחדת להם. משא"כ בשאר כחות הנפש. אך החלק השכל יש בו מבוכה. אבל אני אומר שיש בזה הכח ג"כ מצוה ועבירה. לפי אמונת דעת בטל. או אמונת דעת אמיתית. אבל אין בו מעשה שיאמר עליו שם מצוה או שם עבירה סתם: (ב) ולזה אמרתי למעלה שבשני החלקים ההם ימצאו העבירות והמצות. אמנם המעלות הם ב' מינים. מעלות המדות. ומעלות השכליות. וכנגדם ב' מיני פחיתות. אמנם מעלות השכליות, הם ימצאו לחלק השכלי. מהם החכמה. והוא ידיעת הסבות הרחוקות והקרובות אחר ידיעת מציאת הדבר אשר יחקרו סבותיו. ומהם השכל אשר ממנו השכל העיוני. והוא הנמצא לנו בטבע ר"ל המושכלות הראשונות וממנה שכל נקנה. ואין זה מקומו. ומהן זכות התבונה. וטוב ההבנה. והוא לעמוד על הדבר ולהבינו מהרה בלא זמן או בזמן קרוב. ופחיתות זה הכח. הפך אלו. או שכנגדם. אבל מעלות המדות. ימצאו לחלק המתעורר לבדו. וחלק המרגיש בזה הענין אינו רק שמש לחלק המתעורר. ומעלות זה החלק רבות מאד, בזהירות, כלומר יראת חטא. והנדיבות. והיושר. והענוה. והשפלות. וההסתפקות. והוא שקראו חכמים עשירות באמרם איזהו עשיר השמח בחלקו. והגבורה. והאמונה וזולתם:

ופחיתות

חסד

אמר הרב המחבר. הוא הרמב"ם ז"ל שחבר השמונה פרקים: בפתיחת זה החבור. היא ההקדמה שהקדים הרמב"ם ז"ל לפירוש המשניות בסדר זרעים: בשום המחבר. הוא רבי שחיבר וסידר הסדרים והמסכתות מזה הסדר: בשום. הס"ן בשמאל והוא מלשון שום תשים: זאת המסכת. מסכת אבות: בזה הסדר. בסדר נזיקין. הרמב"ם ז"ל נתן טוב טעם ודעת בהקדמה הנזכרת לסמיכת הסדרים זה אחר זה. ולסמיכות המסכתות בסדרים עצמן. זאת אחר זאת. כי ודאי צריך בכל מסכתות טעם למה נשנית אחר שלפניה כמו שפירשו התוספות בריש ב"מ ובריש ב"ב ובריש מסכת שבועות פריך התלמוד מכדי תנא ממכות סליק. מ"ש דקתני שבועות. וכן בכמה מקומות: ויעדנו. הוא מלשון לא יעדה ושניהם לשון הבטחה: במה שקדם בזה החבור. הוא הקדמת סדר זרעים: ולהאריך בה קצת אריכות מפני שהיא קטנה וכו' עם היותה מביאה לשלימות גדול כו'. פי' ואמר שני טעמים למה האריך בה קצת אריכות. אחד שהיא קשה להבין. וז"ש מפני שהיא קטנה. ר"ל מדברת בקצור מופלג. מעט הכמות. ורב האיכות. ועוד שמביאה שלימות גדול כו': מאן דבעי למיהוי חסידא וכו'. במס' ב"ק: חסידות מביאה וכו'. בסוף מס' סוטה (מט:) ובסוף פ"ק דמס' עבודת כוכבים: שאני כבר התודיתי. ר"ל מאחר שכבר גליתי הדבר שאיני מתפאר במה שאמר מי שקדם ממני: לחשוב מי שאין לו חיך. מי שאינו מבין נקרא כן כי החיך הוא לטעום. ומי שאין לו חיך אינו טועם המאכל. כן זה אינו מבין הענין: שהדבר הוא נפסד וכו'. ר"ל אותו האיש שאין לו חיך יסבור שכל הדברים שהסכמתי אני עליהם כתבתים בסתם. להראות שהם מוסכמים אצלי. ואשר לא הסכמתי עליהם. כתבתים בשם אמרו. להראות שאינן מוסכמים אצלי. כלומר הוא אמר כן. אבל אני איני מודה לדבריו. וא"כ יסבור הקורא בו מאמר שאינן מוסכמים אצלי. ודאי בתוכם רע: שלא יבינהו. ר"ל שלא יטריח הקורא את עצמו לעסוק באותו ענין במיטב העיון. כדי שיבינהו על נכון אלא מיד כשיקשה לו איזה דבר על אותו ענין ואף דאינה קושיא לפי האמת. יתיאש ממנו מיד ויתלה הטעות בבעל המאמר ההוא ויאמר שתוכו נפסד. וגם ראיה מדברי יחיד הם. לכן אמר המחבר שיביא כל הדברים בסתם שאם יקשה לקורא איזה דבר יעיין בו היטב ולא יתייאש ממנו. ומתוך זה יבא אל הבירור. וזה שאמר הרב שכוונתו להועיל הקורא:

פרק ראשון יקראום קצת וכו'. קצת חכמי המחקר קראו אותן הפעולות נפשות: ויחשב וכו'. פירוש יחשוב האדם בלבו בעבור שיש לנפש פעולות רבות יש לאדם נפשות רבות: עד ששם. הס"ן השני בשמאל: טבעית. היא צומחת: חיונית. היא המרגשת: ונפשית. היא המשכלת: פעמים שקראו כחות וחלקים. הוא מוסב למעלה שאמר ויקראום קצת פעולות ההם נפשות. אמר כאן דלפעמים קראום אותן גם כן כחות וחלקים: וזה השם. ר"ל חלקי הנפש: ואינם רוצים באמרם חלקי וכו'. ר"ל אותם שקראו הפעולות חלקי הנפש אינם רוצים בקריאת זה השם שהיא מתחלקת וכו'. ר"ל שיהא כל חלק מהנפש מיוחדת לפעולתו. עד שיהיה לכל פועל ופועל נפש בפני עצמו זה אינו: אבל הם מונים וכו'. פי' הם מונים פעולות הנפש. שאותן הפעולות הם לכלל הנפש כחלקים של איזה דבר גשמי. שהם בלי ספק חלקים לאותו כלל דבר גשמי המחובר מהחלקים ההם. ע"ד משל קורות הבית הם חלקים לכלל הבית. כן פעולות הנפש הם חלקים לכלל הנפש. ר"ל הנפש היא כלל. שממנה נמשכים הפעולות כולם: ומה יחלה אותה. העבירות והמדות רעות הם מחלים את הנפש. כמו שמפורש לקמן בפ"ג: ומה יבריאה. הם המצות והמעשים טובים אשר יעשה אותם האדם. כמו שמפורש בפרק ד': הזן. הכל נקרא זן. כמו עכול. ושתייה ושינה. ולא מזונות דוקא. ולכן פירש המחבר והוא הנקרא צומח. הזן והמרגיש והמדמה כו'. מפורש כל אחד לקמיה: בשתוף השם בלבד. שם משותף הוא. כשתמצא מלה אחת שם למינים הרבה שונים כמלת עין בלשוננו שהיא משותפת לעין שהוא כלי הראות. ולעין המים ולמראה הגופות. וכל אחת ואחת ענין בפני עצמו. ואינם שוים כ"א בשתוף השם בלבד: מאשר לו נפש. ר"ל אותם מינים שהם בעלי חיים לאפוקי הצומח והדומם שאין להם נפש: ויתחייבו ממנו הרחקת כו'. ר"ל הם מניחים הנחה מזוייפת שפעולות אדם ובהמה שוין ולפי זאת ההנחה יהיו הנפשות ג"כ שוין. ולא יהיה א"כ מותר האדם מן הבהמה. וזהו רחוק מן השכל וגם הוא בלתי אמתי מצד התורה האלהית. שנאמר בה בצלם אלהים עשה את האדם ופירש"י ז"ל בצלמו של הקב"ה. ובדפוסו נברא האדם. וזה שאמר המחבר ויתחייב ממנו הרחקות ודעות בלתי אמתיות. כפל לשון: חלק הזן ממנו כח המושך והמחזיק והמעכל כו' עד ודע שזאת הנפש האחת כו'. זה כולו תמצא ברות החן בפ"ה ע"ש: כח המושך. פי' המושך המאכל שיתפשט בכל אבריו: והמחזיק. שיש כח בגוף להחזיק הטוב מן המאכל שישאר אצלו עד זמן עיכולו: והדוחה למותרות. צריך עוד כח אחר שידחה מגופו המותר והפסולת מן המאכל שאינו יכול להתעכל והוא הריעי: והמגדל. הוא כח המגדל את הגוף בשלשה רחקים. והם אורך. ורוחב. וגובה: המוליד בדומה. הוא הכח אשר בטיפת הזרע לחדש גוף אחר דומה למולידו. עד"מ שיוליד אדם בדמותו. ולא כדמות בהמה: והמבדיל עד שיפרים. פי' המבדיל מגוף המאכל הטוב מן הליחות להיות הגוף נזון מהם. ודוחה הליחה שהיא רעה לגוף וראוי לדחות מן הגוף עד שישאר הגוף במזג השוה: ומה יעשו. פי' איך מחזיק. או איך מושך: ומה מהם נמצא תמיד וכו'. כל הכחות הנזכרים אינם נעדרים מבעלי חיים עד יום מותם. לבד מכח המגדל שאחר זמן גדולו דהיינו עשרים שנה נעדר הכח ההוא מהם: והוא נמצא כו'. פי' המשש כמו שיש לד' כחות כי יש לכל אחד ואחד מד' כחות. אבר מיוחד הנושא. החיך לטעום. האף להריח.

אברהם

האזן לשמוע. העין לראות: הוא הכח אשר יזכור רשומי המוחשים כו'. פי' כגון שראה אדם א' בחוש הראיה שהוא יפה מראה. או שמעו בחוש השמיעה שיש לו קול נעים. ולאחר זמן נעלם ממנו אותו האיש והרי זה הכח המדמה מזכיר רשומי המוחשים: אחר העלמות מקרבת החושים אשר השיגום. ולולא זה לא היה מכיר האיש ההוא שראה. או הקול ההוא ששמע. כשחוזר ורואהו או שמעו פעם אחרת: וירכיב קצתם אל קצתם וכו'. פי' יחשוב בדמיונו חבור דבר אחד משני ענינים והיו לאחדים. עד"מ שיראה אדם בחוש הראיה שהוא יפה מראה. ובחוש השמיעה שמע אותו אדם שיש לו קול ערב ולאחר זמן כשנעלם מקרבת החושים וזכר זה בכח הדמיון כגון אם לאחר זמן יראה זה האדם שהוא יפה מראה. יזכור זה בדמיון שהוא בודאי זה האדם שיש לו קול ערב. אע"פ שאינו שומע אותו או אם שמע קולו אע"פ שאינו רואה אותו. יזכור בודאי שזה הוא האדם שיש לו יפה מראה. וזהו ירכיב קצתם אל קצתם. ר"ל שהוא מרכיבם בכח הדמיון ויזכור אותם: ויפריד קצתם מקצתם. פי' יחשוב בדמיונו הדברים הנפרדים שא"א בחיבורם. כגון ספינת ברזל רצה באויר: מן הענינים לא השיגום בכלל וכו'. פי' כי המדמה ידמה לפעמים בדמיונו שהוא השיג ענינים שהם נמנעים במציאות כמו שידמה אדם ספינת ברזל וכו'. וזה הדמיון בא מכח שהוא נמשך אחר החוש. וירכיב דברים שמצאם נפרדים. ויתחברם בדמיונו. כי אחר שהשיג בחוש הראות. הספינה בעצמה והברזל בעצמו והאויר בעצמו ולבסוף הרכיב המדמה כל אלו הג' דברים ביחד. ונראה לו כאילו הרגיש כן מתוך החוש מחוץ שספינת ברזל רצה באויר וזה נמנע. ולכן אמרו הראשונים שהמדמה כותב על הכזב. אם לא שימשוך אחר מציאות דבר ואז יהיה ציורו אמת. או כשימשוך אחר המופת השכלי כמ"ש רות חן בפ"ה: המדברים. הוא שם לכת שמתחכמים בלא חכמה. וגוזרים בנמצאות לא לפי השכל. ולא לפי המציאות רק לפי דמיונם. הטעו בני אדם בהנחותיהם מוטעות לכן נקרא חכמתם חכמת הדברים. כלומר שאינו חכמת שכלית. כך מצאתי בפי' המלות בהקדמת מורה הנבוכים: פנת חטאתם. לשון קולע אל השערה ולא יחטיא. או חטא ממש: שהם חשבו או הביאו בני אדם לחשוב זה. פי' יוכל לומר שהם עצמם טעות או יוכל לומר שהם עצמם ידעו האמת. רק שהביאו בני אדם לחשוב זה. כדי להטעותם. כמנהג האפיקורסים הפילוסופים שבאו להכחיש מה שכתוב בתורה. והטעו בני אדם בהנחות כוזבות. כדי להחזיק שקרם: כי כל מדומה אפשר כו' עד ירכיב ענינים שמציאותם נמנע וכו'. ר"ל דלפי סברתם שאמרו כל מדומה אפשר א"כ יהיה אצלם הנמנע אפשר ר"ל מאחר שאצלם כל מדומה אפשר והמדמה ידמה דברים נמנעי המציאות כדלעיל בפנים. וא"כ לא יהיה כל דבר נמנע כי כל דבר שבעולם ידמה המדמה. והם עצמם מודים לאלו הג' חלקים שהם המחויב והאפשר והנמנע א"כ טעותם טעות המגונה: בקשת הדבר. שיבקש דבר מה וילך אחריו אפילו לדרך רחוקה. אבל לשם בחירה הוא כשמונח לפניו אז יש לו כח לבחור הטובה וכן לשם בריחה לדרך רחוק והרחקה הוא שירחיק ממנו מעט: המקריים הנפשיים. פי' אלו הכחות הם מקריים לנפש לא עצמיים: ממנו מלאכות מחשבות כו'. מפרש לקמן בסמוך: הנמצאות שאינן משתנות וכו'. והם המלאכים שאינן משתנים כפי מה שהן עליו עתה. כן הם קיימים לעולם לאפוקי כל מה שהוא תחת גלגל הירח יש לו השתנות: והם אשר יקראו חכמה סתם. ר"ל קודם שמקדימים הקדמות כשנרצה להשכיל באיזה חכמה. נקראת החכמה ההיא חכמה סתם. וכשהקדמנו הקדמות. נקראת שכל נקנה. כי באה בקנין ההקדמות. ויבא עוד זה לקמן בפירושי פרק ג' בס"ד: אשר קדם ספור. פירוש אשר קדם בתחלת זה הפרק הספור בו. והוא אומרו גם בלא דעת וגו'. שבע"ה אמר מקרא זה:

פרק שני בעניני כחות הנפש. בפרק ראשון ביאר הרב ז"ל שחלקי הנפש הם ה'. הזן. והמרגיש כו'. ועתה בא לפרש עניני של אלו הכחות: ובידיעות החלק אשר בו כו'. בא לפרש ג"כ בזה הפרק באיזה מהחלקים ימצאו המדות הטובות והרעות: שאין דעת ובחירה לאחד משניהם וכו'. לפיכך אין בהם מצוה ועבירה. לפי שגמול המצוה ועונש העבירה הם תלוים בדעת ובבחירה. כמש"ה (דברים ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' ובחרת בחיים: וגם אין בהם מעשה כלל. ר"ל כי כח הזן לא יעשה שום מעשה. אלא שבא מאליו וכן כח המדמה לא יעשה שום מעשה. רק מחשב בדמיונו. וכבר ידוע שהמצות והעבירות הם תלוין בדעת ובחירה וכלי המעשים גומרים: יעשו בעת השינה. ר"ל הזן מעכל ומגדל. והמדמה מחלום. כל זה יעשו בעת השינה. ואין ביד אדם לבטל': יש בו מבוכה. ר"ל חכמי המחקר נבוכים הם בזה. אם העבירות והמצות ימצאו בחלק השכלי ג"כ אם לאו: אמונת דעת בטל. היא אמונה שאינה אמת. כמו אמונות העובדי כוכבים והמינים: אבל אין בו מעשה וכו'. אין שייך בחלק השכלי שם מעשה כי אם דעות בלבד. כמ"ש הרב ז"ל במורה הנבוכים ח"ג בפרק כ"ז: אחר ידיעת מציאת הדבר כו'. פי' אחר שכבר יודע מציאותו. כי הדבר שהוא רוצה לחקור ולידע סבתו. צריך לדעת תחילה שהוא נמצא: הנמצא לנו בטבע כו'. פי' טבע מין האנושי לידע המושכלות הראשונות. כמו שנודע לכל אדם. שהכל גדול מן החלק. ושלא יתקבצו שני הפכים בנושא אחד בעת אחת. וכיוצא בהם מהדברים שלא יצטרך לאמתם במופת: שכל נקנה. פי' הם הדברים שצריך לאמתם או להכחישם במופת ואין כל אדם זוכה לזה כי לא רבים יחכמו. ונקראים שכל נקנה לפי שהם נקנים מהמושכלות הראשונות כמו שמבואר כל זה ברות החן פרק ג': הפך אלו או שכנגדם. פי' פחיתותיהם נקראות הפך. או שכנגדם ור"ל וכמו שהמעלות נקראו זכות התבונה. כן הפחיתות נקראות עכור התבונה. והוא דבר והפכו או נקרא נגד זכות התבונה. והיא היא: וההסתפקות כו'. הוא לשון סיפוק. כלומר אפילו מעט מספיק לו בדעתו

הגהות מהריעב"ץ (א) הלא תראה כו' יעשה בעת השינה כו'. נ"ב אומר אני שכבר ימצא לזה כח עבירה כמ"ש חז"ל [כתובות דף מו. ע"ז דף כ:] עה"פ ונשמרת מכל דבר רע שלא תהרהר ביום ותבוא לידי קרי בלילה וכן ההרהור בדבר טוב מחזיק הכח ההוא להשב תמיד בדברים טובים ועל זה באו מצות רבות במקרא: (ב) ולזה אמרתי למעלה שבשני כו'. נ"ב ואם כח המתעורר והמרגיש עושים פעולותיהם לבדם בלי סיוע השכל. על מה זה ילקו ויענשו ומדוע לא יענש המדמה בעשותו דמיון כוזב בלי דעת. ולא תענש הבהמה על חטא המרגיש והמתעורר שבה. אך האמת אין עונש כ"א לשכל לבדו כי הכל נתון בידו. המרגיש והמתעורר נתונים המה לו לעבדו. ולכן העובר בלי התראה ובלי כוונה והסכמת דעתו ושכלו הוא לא יענש. כ"א בדברים שבממון ובנזקי אדם לחברו שבהם אדם מועד לעולם לא זולת. גם על הבושת אינו חייב עד שיתכוין. ועיין באוצר הטוב ובחלון צורי:

ופחיתות זה החלק. הוא לחסר מאלו או להוסיף בהן. אבל החלק הזן והמדמה לא יאמר בו לא מעלה ולא פחיתות אך יאמר שהוא זן על יושר. או על בלתי יושר. כמו שיאמר איש פלוני עכולו טוב. או בטל עכולו. או נפסד דמיונו. או הוא מדמה על יושר אין בזו לא מעלה. ולא פחיתות. וזה מה שרצינו לזכרו בזה הפרק:

פרק שלישי בחולי הנפש

אמרו הקדמונים כי יש לנפש בריאות וחולי כמו שיש לגוף בריאות וחולי. ובריאות הנפש הוא שתהיה תכונתה ותכונת חלקיה תכונות שתעשה בה תדיר הטובות. והפעולות הנאותות. וחוליה הוא שתהיה תכונתה ותכונת חלקיה. תכונות שתעשה בהן תדיר הרעות והפעולות המגונות. אמנם בריאות הגוף וחליו מלאכת הרפואות תחקור עליו. וכמו שחולי הגוף ידמו להפסד הרגשותיהם במה שהוא מר שהוא מתוק. ובמה שהוא מתוק שהוא מר. ויציירו הנאות בצורות בלתי נאות ותחזק תאותם ותרבה הנאתם בענינים אין הנאה בהם כלל לבריאים ואפשר שיהיה בהם צער כאכילת עפר ופחמים והדברים העפוצים (ס"א העפושים) והחמוצים מאד וכיוצא באלו מן המזונות אשר לא יתאוו להם הבריאים אבל ימאסו אותם. כן חולי הנפשות. ר"ל הרעים. ובעלי מדות הרעות. ידמו במה שהוא רע שהוא טוב. ובמה שהוא טוב שהוא רע. והאדם הרע יתאוה לעולם להפלגת [פעולות רעים] אשר הם באמת רעות וידמה בעבור חלי נפשו שהם טובות. וכמו שהחולים הגופניים. כשידעו חליים, ולא ידעו מלאכת הרפואות. ישאלו הרופאים ויודיעום מה שצריך לעשותו ויזהירום מה שידמהו ערב. והוא בהפך חליים. ויכריחום לקחת דברים הנמאסים והמרים עד שיבריאו גופותם. וישובו לבחור בטוב ולמאוס ברע. כן חולי הנפשות צריך להם שישאלו החכמים שהם רופאי הנפשות ויזהירום מן הרעות ההם אשר יחשבו בהן שהן טובות, וירפאו אותם במלאכה אשר ירפאו בה מדות הנפש. אשר אזכרם בפ' שאחר זה. אמנם חולי הנפשות אשר לא ירגישו בחליים וידמו בו שהוא בריאות, או ירגישו בו ולא יתרפאו. אחריתם למה שיהיה אחרית החולה כשימשוך אחר הנאותיו. ולא יתרפא. שהוא ימות בלי ספק. אבל המרגישים והם נמשכים אחר הנאותיהם אמרה בהן התורה האמיתית מספרת דבריהם. [דברים כט] כי בשרירות לבי אלך וגו'. ר"ל שהוא מכוון לרוות צמאו והוא מוסיף לעצמו צמא. אך על שאינם מרגישים בדבר אמר שהע"ה עליהם [משלי יב] דרך אויל ישר בעיניו. ושומע לעצה חכם. ר"ל שומע לעצת החכם. חכם. מפני שיודיענו [הדרך] שהוא ישר באמת. לא אשר יחשבוהו שהוא ישר. ואמר [שם יד] יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות: ואמר [עוד] בחולי הנפשות האלה בהיותם בלתי יודעים. מה יזיקם ומה יועילם. [שם ד] דרך רשעים באפלה לא ידעו במה יכשלו. אך מלאכת רפואות הנפשות הוא כמו שאספר בפרק הרביעי:

פרק רביעי ברפואות חולי הנפש

המעשים טובים הם המעשים השוים הממוצעים בין שתי קצוות ששתיהן רע האחד מהן תוספת. והשנית חסרון. והמעלות המדות. הן תכונות נפשיות · וקנינים ממוצעים בין ב' תכונות רעות. האחת מהן יתירה. והאחרת חסרה. מן התכונות האלה יתחייבו הפעולות ההם. והמשל בו הזהירות שהיא מדה ממוצעת בין רוב התאוה ובין העדר הרגש ההנאה. והזהירות. היא מפעולות הטובות. ותכונות הנפש אשר יתחייב ממנה הזהירות. היא מעלת המדות. אבל רוב התאוה הוא הקצה הראשון. והעדר הרגש ההנאה לגמרי הוא הקצה האחרון. ושתיהן רע גמור. ושתי תכונות הנפש אשר מהם יתחייב רוב התאוה. והיא התכונה היתירה, והעדר ההרגשה והיא התכונה החסרה. שתיהן יחד פחיתות מפחיתות המדות. וכן הנדיבות ממוצע בין הכילות. והפיזור. והגבורה ממוצעת בין המסירה לסכנות ובין רך הלבב. והסלסול ממוצע בין ההתנשאות ובין הנבלה. ופירוש סלסול הוא מי שמתכבד כראוי ואינו מתנבל בדבר, וההתנשאות הוא שיתכבד האדם יותר מן הראוי לו. והנבלה ידוע והוא שיעשה אדם מעשים בלתי הגונים שיש בהם פחיתות הרבה וחרפה. והנחת ממוצעת בין הקטרוג והקנטרנות. ובין רכות הטבע. מה שקורין בלע"ז א"מ ול"ד. והוא מי שהוא בלא דבור ובלא מעשה לכבדות טבעו וקור מזגו. והוא כנגד הקטרוג שיבא מחדוד טבעו וחום מזגו. והענוה ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח. וההסתפקות ממוצעת בין אהבת הממון ובין העצלות. וטוב לב ממוצע בין הנבלה. ויתרון טוב הלבב. ומפני שאין למדות האלה שם ידוע בלשוננו. צריך לפרש עניניהם. ומה שרוצים בו הפילוסופים. לב טוב קורים מי שכל כוונתו להיטיב לבני אדם בגופו ועצתו ובממונו בכל יכלתו בלתי שישיגהו נזק או בזיון והוא האמצעי. והנבל הוא הפך זה. והוא מי שאינו רוצה להועיל לבני אדם בדבר אפי' במה שאין לו בו חסרון ולא טורח ולא נזק והוא הקצה האחרון. ויתרון טוב הלבב הוא שעושה דברים הנזכרים בלב טוב. ואפי' אם ישיגהו בזה נזק גדול או בזיון או טורח רב והפסד מרובה. והוא הקצה הראשון. והסבלנות ממוצע בין הכעס והעדר הרגשת חרפה ובוז. ובשת פנים · ממוצע בין העזות. והביישנות. פירוש נ"ל מדברי רז"ל שהביישן הוא אצלם מי שיש לו רוב בושת · ובשת פנים היא הממוצע: ממאמרם (אבות פ"ב מ"ה) לא הביישן למד ולא אמרו אין בושת פנים למד. ואמרו (שם פ"ה מ"כ) בושת פנים לג"ע. ולא אמרו הביישן: ולזה סדרתים כך. וכן שאר המדות יצטרכו על כל פנים לשמות מונחים להם מהסכמה שיהיו הענינים מובנים והרבה פעמים יטעו בני אדם באלו הפעולות. ויחשבו אחד מהקצוות טוב. ומעלה ממעלות הנפש, ופעמים יחשבו הקצה הראשון טוב. כמו שיחשבו המסירה לסכנות מעלה. ויקראו המוסרים עצמם לסכנות גבורים. וכשיראו מי שהוא בתכלית זאת המדה. ר"ל שמוסר עצמו לסכנות ומוסר עצמו למיתה בכוונה. ופעמים ינצל במקרה. יחשבוהו בזה ויאמרו עליו שהוא גבור. ופעמים יחשבו הקצה האחרון שהוא טוב ויאמרו על פחות הנפש שהוא סבלן. ועל העצל שהוא שמח בחלקו. ועל נעדר הרגש ההנאות לעובי טבעיו שהוא נזהר כלומר ירא חטא. ועל זה המין מן הטעות יחשבו ג"כ הפזור ויתרון טוב הלב מן הפעולות הטובות וזה כולו טעות. ואמנם ישובח באמת הממוצע. ואליו צריך לאדם שיכוין וישקול פעולותיו כולם תמיד עד שיתמצעו. ודע שאלו המעלות והפחיתות אשר למדות. לא יגיעו ולא יתישבו בנפש, רק בכפל הפעולות הבאות מן המדה ההיא פעמים רבות ובזמן ארוך, והרגילו בהם. ואם היו הפעולות ההם טובות יהיה המגיע לנו מהם מעלה. ואם היו רעות. יהיה המגיע לנו מהם פחיתות. ומפני שאין אדם בטבעו בתחלת ענינו בעל מעלה ולא בעל חסרון. כמו שנבאר בפ' ח'. והוא ירגיל בלא ספק פעולות מקטנותו כפי מנהג קרוביו ואנשי ארצו. ואפשר שיהיו הפעולות ההם ממוצעים. ואפשר שיהיו מיותרות או מחוסרות כמו שספרנו, ותהיה נפשו חולה. ראוי שילכו ברפואתו כדרך רפואות הגופות בשוה כמו שהגוף כשיצא משויו. נראה על איזה צד נטה ויצא ונעמוד כנגדו בהפכו עד שישוב אל השווי וכשישתוה נסלק ידינו מן ההפוך, ונשוב לעשות לו מה שיעמידהו על שוויו. כן נעשה במדות בשוה, והמשל בו. כשנראה אדם שהיתה לו תכונה בנפשו ותחסר בה נפשו מכל טובה לרוב הכילות. וזה פחיתות מפחיתות הנפש. והפועל אשר יעשהו מפעולות הרע. כמו שבארנו בזה הפרק. וכשנרצה לרפאות זה התולי. לא נצוהו להרגיל בנדיבות. שזהו כמו שירפא מי שיגבר עליו החום. בדבר הממוצע השוה, שלא יבריאהו מחליו, אבל צריך שנביאהו לפזור ויכפול מעשה הפזור פעם אחר פעם פעמים רבות. עד שתסור מנפשו התכונה המחייבת לכילות, ויהיה קרוב להגיע אל תכונת הפזור. ואז נסלק פעולת הפזור. ונצוהו להתמיד על פעולות הנדיבות וישקוד עליהם. לא יתיר ולא יחסר. וכן כשנראהו מפזר. נצוהו לעשות פעולות הכילות ולשנותה. אבל לא ישנה פועל הכילות פעמים רבות. כשנה פועל הפזור. וזה החדוש הטוב הוא סדר הרפואות וסודה, והוא שישוב האדם מן הפזור לנדיבות. יותר קל ויותר קרוב. משובו מן הכילות לנדיבות. וכן שוב נעדר הרגשת ההנאה נזהר וירא חטא יותר קל ויותר קרוב לשוב. משוב בעל התאוות נזהר. ולזה נכפל על בעל התאוות פעולת העדר ההנאה יותר משנכפל על נעדר ההרגשות פעולת התאוה. ונחייב על רך הלבב מסירת עצמו לסכנות יותר משנחייב המוסר עצמו לסכנות רכות הלבב ונרגיל הנבל ביתרון טוב הלבב, יותר משנרגיל מי שיש לו יתרון לב טוב בנבלה. זה סדר רפואות המדות וזכרהו. ולזה הענין לא היו החסידים מניחים תכונת נפשותיהם תכונה הממוצעת בשוה. אך היו נוטים מעט לצד היתר או החסר ע"ד הסייג והשמירה. ר"ל עד"מ שהיו נוטים מן הזהירות לצד העדר הרגש ההנאה מעט. ומן הגבורה לצד מסירות נפש בסכנות מעט. ומטוב הלבב לצד יתרון טוב הלבב מעט. ומן הענוה לצד שפלות הרוח מעט. וכן בשאר הענינים. ואל זה הענין רמזו באמרם לפנים משורת הדין אבל מה שעשו אותם החסידים בקצת הזמנים [וקצת המקומות] וקצת אנשים מהם ג"כ מנטות אחר הקצה האחר, בצום. וקום בלילות. [והנחת הדעת אשר ירצה לעשות אותו] והנחת אכילת בשר. ושתיית יין. והרחקת הנשים. ולבוש הצמר והשער. ושכונת בהרים. והתבודד במדברות. לא עשו דבר מזה אלא [על] דרך רפואות כמו שזכרנו. ולהפסד אנשי המדינה ג"כ כשיראו שהם נפסדים בחברתם וראות פעולותיהם עד שיפחדו מהפסד מדותיהם בעבורם. וע"כ ברחו להם למדברות ולמקום שאין שם אדם רע, כמאמר ירמיה הנביא ע"ה [ירמיה ט] מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בוגדים. וכאשר ראו הכסילים שהחסידים עשו אלה הפעולות ולא ידעו כוונתם. חשבו שהם טובות וכוונו אליהם. בחשבם שיהיו כמותם ויענו את גופתם בכל מיני עינוי. ויחשבו שהם קנו לעצמם מעלה ומדה טובה ושעשו טובה. ושבזה יתקרב האדם לשם כאילו ה' יתברך שונא הגוף ורוצה לאבדו. והם לא ידעו שאלו הפעולות רע. ושבהן יגיע פחיתות מפחיתות הנפש ואין להמשילם אלא לאיש שאינו יודע במלאכת הרפואות. כשיראה בקיאים מהרופאים שהשקו חולים נוטים למות, סמים הנקראים בערבי שח"ם חנט"ל ובלע"ז קולקונטריד"א ואשקמוניא"ה והצבר ובלע"ז אלוא"י וכיוצא בהם. ופסקו מהם המזון. ונרפאו מחליים ונמלטו מן המות הצלה גמורה. ואמר הסכל ההוא אחר שאלו הדברים מרפאים מן התולי כ"ש שיעמידו הבריא על בריאותו או יוסיפו (בה) [כח] והתחיל לקחת אותם תמיד. ולהתנהג בהנהגות החולים שהוא יחלה בלא ספק. כן אלו הם חולי הנפשות בלא ספק בלקחם הרפואות על הבריאות. וזאת התורה התמימה המשלמת אותנו כמו שהעיד עליה יודעה. (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי. לא זכרה דבר מזה. ואמנם כוונה להיות האדם טבעי הולך בדרך האמצעי יאכל מה שיש לו לאכול בשווי וישתה מה שיש לו לשתות בשווי. ויבעול מה שמותר לו לבעול בשווי. וישכון במדינות ביושר ובאמונה לא שישכון במדברות ובהרים ולא שילבש הצמר והשער. ולא שיענה גופו, והזהירה מזה לפי מה שבא בקבלה ואמר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. ואמרו רז"ל [תענית יא. נדרים י. נזיר יט. כב. ב"ק צא: שבועות ח.]. וכי על איזה נפש חטא זה. אלא על שמנע עצמו מן היין. והלא דברים ק"ו מה זה שציער עצמו מן היין צריך כפרה. (א) המצער עצמו מכל דבר ודבר עאכ"ו. ובדברי נביאינו וחכמי תורתנו ראינו שהיו מכוונים על השווי ושמירת נפשם וגופם על מה שתחייבם התורה. וענה השי"ת על יד נביאו למי ששאל לצום יום אחד בעולם אם יתמיד אם לאו והוא אומרו לזכריה הנביא (זכריה ז) האבכה בחדש החמישי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים וענה אותם כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה ע' שנה הצום צמתני אני וכי תאכלו וכי תשתו הלא אתם האוכלים ואתם השותים. ואח"כ צוה אותם ביושר ובמעלה לבד לא בצום: והוא אמרו להם כה אמר ה' צבאות לאמר משפט אמת שפוטו וחסד ורחמים עשו איש את אחיו. ואלמנה ויתום גר ועני אל תעשוקו ורעת איש את אחיו אל תחשבו בלבבכם. ואמר אח"כ כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיו לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו. ודע שהאמת הם המעלות השכליות. מפני שהן אמיתיות לא ישתנו כמו שזכרנו בפ"ב. והשלום הם מעלות המדות אשר בהם יהיה השלום בעולם. ואשוב אל כוונתי. שאם יאמרו אלו המתדמים באומות מאנשי תורתנו. שאיני מדבר כ"א בהם. שהם אינם עושים מה שעושים אותו מהטריחות גופותם ופיסוק הנאותיהם. אלא על דרך הלמוד לכחות הנפש כדי שיהיו נוטים אל הצד האחד מעט כפי מה שבארנו בזה הפרק שראוי שיהיה האדם כן, זהו טעות מהן כאשר אבאר: וזהו שהתורה לא אסרה מה שאסרה ולא צותה מה שצותה. אלא מפני זאת הסבה. ר"ל כדי שנתרחק מן הצד האחד יותר על צד ההרגל. שאיסור המאכלות האסורות כולם. ואיסור הבעילות האסורות. והאזהרה על הקדשה, ומה שהצריך בכתובת אשה וקדושיה. ועם כל זה אינה מותרת תמיד. אבל תאסר בעת הנדות והלידה. ועם כל זה גזרו רז"ל למעט המשגל. ומנעוהו ביום. כמו שבארנו בסנהדרין זה כולו אמנם ציונו השי"ת להתרחק מקצה רוב התאוה ריחוק גדול. ולצאת מן המיצוע אל צד העדר הרגשה וההנאה מעט עד שתחייב ותתחזק בנפשותינו תכונת הזהירות. וכן כל מה שבתורה. כנתינת המעשרות. ולקט והשכחה והפאה. והפרט והעוללות. ודין שמיטה ויובל. והצדקה די מחסורו. זה כולו קרוב ביתרון טוב לבב. עד שנתרחק מקצה הנבלה ריחוק גדול ונקרב לקצה יתרון טוב לבב עד שיתחזק לנו לב טוב. ובזאת הבחינה בחון רוב המצות תמצאם כלם שהם מלמדות ומרגילות כחות הנפש. כמו שאסרה הנקימה והנטירה וגאולת הדם באמרו לא תקום ולא תטור. עזוב תעזוב. הקם תקים. עד שיחלש כח הכעס והרוגז. וכן השב תשיבם עד שתסור תכונת הכילות. וכן מפני שיבה תקום. והדרת פני זקן, כבד את אביך ואת אמך: לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגו' עד שתסיר תכונת העזות, ותגיע תכונת הבושת ואח"כ הרחק הקצה האחרון ר"ל רוב הבושת ואמר הוכח תוכיח את עמיתך. לא תגורו מפני איש, עד שיסיר רוב הבושת ג"כ וישאר בדרך האמצעי. וכשיבא האיש הסכל בלא ספק וישתדל להוסיף על אלו הדברים כמו שיאסור המאכל והמשתה מוסיף על מה שנאסר מן המאכלים, או יאסור הזווג יותר על מה שנאסר מן הבעילות. ויתן כל ממונו לעניים או להקדש מוסיף על מה שבתורה על ההקדשות ועל הצדקות ועל הערכים, יהיה עושה מעשה רעים והוא לא ידע ויגיע אל הקצה האחר, ויצא מן המיצוע לגמרי: ולחכמים בזה הענין דבר לא שמעתי כלל יותר נפלא ממנו. והוא בגמרא דבני מערבא בפ"ט מנדרים דבר בגנות המקבלין על עצמן שבועות ונדרים עד שישארו כעין איסורים. אמרו שם בזה הלשון אמר רב אידי בשם רבי יצחק לא דייך במה שאסרה תורה. אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים. וזה הענין שזכרנו בשוה בלא תוספות ובלא חסרון. הנה התבאר לך מכל מה שזכרנוהו בזה הפ' שצריך לכוין אל הפעולות הממוצעות ושלא יצא מהן. אל קצה מן הקצוות. אלא על צד הרפואות. ולעמוד בנגדו

חסד לאברהם

ומדמה בו: הוא לחסר מאלו או להוסיף בהן. פירוש המדות שהזכיר למעלה בזהירות והנדיבות וההסתפקות וכו'. הם נקראים מעלות המדות לפי שהם ממוצעים בין שני קצוות ששתיהן רע. וא"כ מי שמוסיף בהן יותר מדאי. או מחסר מהן נוטה בזה אל הקצה האחרון. או אל הראשון. ושתיהן רע ופחיתות. כמו שיבא לקמן בפ"ד: עכולו טוב. שהמעכל שלו הוא טוב ויפה: או נפסד דמיונו. שהמדמה שלו נפסד ואינו עושה פעולתו:

פרק שלישי יש לנפש בריאות וחולי כמו שיש לגוף בריאות וחולי כו'. עד סוף הפרק. זה כולו כתב הרמב"ם ז"ל גם כן בספר המדע הלכות דעות פרק ב' ע"ש: מלאכת הרפואות תחקור עליו. מי שהוא עוסק במלאכת הרפואות יחקור עליו ואין כאן מקומו לדבר בהן: ידמו להפסד הרגשותיהם. פירוש בהרגשותיהם הנפסדות מחמת קושי חלאים ידמו להם במה שהוא מר וכו': העפוצים. הוא דבר מקהה השינים: והחמוצים. כמשמעו לשון חומץ. ולא יתרפאו בסבת העלות וכיוצא בו: כי בשרירות לבי אלך. סיפא דקרא למען ספות הרוה את הצמאה: והוא מוסיף לעצמו צמאה. כן זה עושה עבירות בכונה. כדי למלאות תאותו. והוא אינו מלא כמ"ש ז"ל במס' סנהדרין (קז.). אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו כו'. ונמצא עבירה גוררת עבירה: דרך אויל ישר בעיניו. פי' נראה בעיניו שהוא ישר: יש דרך ישר לפני איש. ר"ל שיחשוב האדם במה שהוא מעוות שהוא ישר: ואחריתה דרכי מות. ההבדל שיש בין חולי הנפשות המרגישים ובין אינם מרגישים. הוא זה כשאינן מרגישים יש להם חלק לעוה"ב כי המיתה ממרקת כמו שדרשו רז"ל במס' יומא (פו.) מפסוק אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. אבל הנמשכים אחר מעשיהם בשרירות לבם ובזדונם הרע. עליהם נאמר באותה פרשה לא יאבה ה' סלוח לו. ר"ל שאין להם מחילה בעוה"ז. כי אם ע"י יסורין בעוה"ב. וכמ"ש חכמים ז"ל על אלישע אחר שהיה יודע רבונו ומכוין למרוד בו. מש"ה לא ניתן לו מחילה. במס' חגיגה (טו.):

פרק רביעי העדר הרגש ההנאה. פי' שמחסר נפשו מכל הרגש הנאה: וכילות. הוא מלשון (מ"א ז) אלפים בת יכיל שהוא מצמצם ומודד כשיתן לאדם איזה דבר: (ב) סלסול. מלשון המסולאים כפז. ר"ל שהוא מכובד קצת בין הבריות: לכבדות טבעיו. ר"ל מכח כבדות טבעיו: ומפני שאין למדות האלה שם ידוע וכו'. ר"ל למדת טוב לב. ולמדת נבלה. ולמדת יתרון טוב לב אין להם שם מיוחד למדותיהם כמו שיש למדת הזהירות · או למדת הנדיבות. אבל הלב הטוב עם שתי קצותיו אינם כן שבלב טוב נכללו כל המדות הטובות. ובלב רע נכללין כל המדות הרעות. כמ"ש ר' אלעזר בן ערך בפ"ב ממס' אבות (מ"ט). והסכים עמו רבו ריב"ז: לפיכך צריך לפרש עניניהם ומדתם יצטרכו על כל פנים לשמות מונחים להם בהסכמה. פי' שהכל מסכים עליהם שיהיו עליהם שמות האלו: שיהיו עניניהם מובנים. פי' שבקל יוכל האדם להבין עניניהם ע"י שמות מונחים: על פחות הנפש שהוא סבלן. פי' על מי שהוא העדר הרגש הבוז אומרים עליו שהוא סבלן: ומפני שאין אדם בטבעו כו'. נותן טעם למה שצריך להרגיל לו כפול בהם: בדרך רפואות הגופות בשוה. כמו שהגוף צריך רפואה כך הנפש צריך רפואה ושניהם שוין לענין זה: וכמו שהגוף כשיצא משוויו כו'. פי' ממציאותיו שגבר עליו החום או הקור. כי טבע האדם להיות במזג השוה. מקצתו קר ולח ומקצתו חם ויבש ואם יתגבר עליו החמימות. יהיה חולה בלי ספק. וכן אם יתגבר עליו הקרירות יהיה ג"כ חולה: נראה אל איזה צד נוטה כו' אם גבר עליו החמימות עד"מ לא נאות לרפאותו בדבר הממוצע שאינו לא קר ולא חם לפי שבזה אינו יכול להתרפאות מרוב החמימות אשר בו. רק נצויהו לעשות דבר שהוא כנגדו והוא קר יותר כגון המשקים והמרקחת המבושמים המצננים את האדם עד שיעמוד על מזג השוה: נעשה כן במדות בשוה כמו שמפרש והזיל: לפי מה שבא בקבלה. דברי הנביאים נקראו קבלה. כמו שאמרו רז"ל בכמה מקומות בתלמוד ד"ת מדברי קבלה לא ילפינן: ואמרו רז"ל וכו' באיזה נפש חטא וכו'. פ"ק דתענית (יא.) ופ"ק דנזיר (יט.): שהן אמיתיות לא ישתנו. אם ימשוך האדם בעיונו אחר שכלו יהיה מה שהשכיל אמתי: אלו המתדמים בעובדי כוכבים כו'. ר"ל כי יש קצת עובדי עבודת כוכבים המענין נפשותם בכל מיני עינוי והולכים באפסי ארץ לחורב ביום ולקרח בלילה לעבודת כוכבים שלהם. ועוד נמצאים קצת מהם המחסרים נפשם מכל טוב. ושוכנים ערירים ביערות לשם עבודת כוכבים שלהם ואמר הרב כאן שאינו מדבר בהם. רק שהוא מדבר באומתנו אנשי תורתנו. ויש ספרים שכתוב במקום אומות האלה ולפ"ז צריך להגיה כאן כך. אלו המתדמים שאתם האמת מאנשי תורתנו כו'. וגרסא הראשונה נ"ל עיקר: המתדמים. המחשבים מלשון אל תדמה: אלא מפני זאת הסבה. ר"ל התורה בעצמה מפרשת ומגדת זה הטעם עצמו. ע"כ אסרה הבעילות האסורות ואזהרה על הקדשה וכו'. כדי שיהא על דרך הלמוד לכוחות הנפש: וגאולת הדם. ר"ל שגם זה בכלל נקמה: בלי ספק. קאי על מה שאמר אחריו יהיה עושה מעשה רע. והרמב"ם

הגהות מהריעב"ץ (א) המצער עצמו מכל דבר ודבר עאכ"ו ובדברי כו'. נ"ב ובדברי [ירמיה כב] אביך הלא אכל ושתה וגו' [ועי' בהגר"א או"ח סי' רל"א ס"ק ז']: (ב) סלסול כו'. נ"ב מלשון הכתוב [משלי ד] סלסלה ותרוממך ומזה אמרו חכמים [קדושין דף עא: בכורות דף ל:] נהגו כהנים סלסול בעצמן. והוא מענין גובה. אבל המסולאים הוא בענין ערך:

כנגדו בחסך כמו שהאדם היודע במלאכת הרפואות . כשיראה מזגו שישתנה מעט שינוי . לא ישכח ולא יניח תחולה להתחזק עד שיצטרך אל רפואה חזקה בתכליתו . וכשירע שאבר מאבריו חלוש ישמרו תמיד ויתרחק מדברים המזיקים לו ויכוין למה שיועילוהו עד שיבריא האבר ההוא . או עד שלא יוסיף חולשה . כן האדם השלם צריך לו שיזכור מדותיו תמיד . וישקול פעולותיו . ויבחן תכונות נפשו יום יום וכל מה שיראה נפשו נוטה לצד מן הקצוות . ימהר ברפואה ולא יניח התכונה הרעה להתחזק בשנותו מעשה הרע כמו שזכרנו . וכן ישים לנגד עיניו המדות הפחותות אשר לו . וישתדל לרפאותם תמיד כמו שזכרנו . שא"א לאדם מבלתי חסרון שהפילוסופים כבר אמרו כבד הוא ורחוק שימצא מי שהוא בטבע מוכן למעלות כלם . ר"ל למעלות המדות ולמעלות השכליות מזומן ומוכן . אבל בספרי הנביאים נמצא זה בהם הרבה . אמר הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה מה יצדק אנוש עם אלוה . ומה יזכה ילוד אשה . ושלמה המע"ה אמר סתם כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא . ואתה יודע שאדון הראשונים והאחרונים מרע"ה כבר אמר אליו הש"י יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל . על אשר מריתם את פי במי מריבה , על אשר לא קדשתם אותי . וחטאו ע"ה הוא שנטה לצד אחד מקצוות ממעלות המדות והוא הסבלנות כאשר נטה לצד הרגזנות באמרו שמעו נא המורים דקדק עליו השם יתברך שיהיה אדם כמוהו כועס לפני עדת ישראל . במקום שאין ראוי בו הכעס וכיוצא בזה בדין האיש ההוא חילל השם יתברך מפני שמתנועותיו ומדבוריו כולם למדים והיו מקוים להגיע בהם אל הצלחת העוה"ז והעוה"ב ואיך יראה בו הכעס והוא מפעולות הרע כמו שביארנו . ולא יבא כי אם מתכונה רעה מתכונות הנפש . אבל אמרו בענין מריתם פי הוא כמו שאבאר . והוא שלא היה מדבר עם סכלים . ולא עם מי שאין לו מעלה . אבל עם אנשים שהקטנה שבנשיהם היתה כיחזקאל בן בוזי כמו שזכרוהו חכמים . וכל מה שיאמר או יעשה יבחנוהו . וכאשר ראוהו שכעס . אמרו שאינו (ודאי) [שנא] אין עליו פחיתות מדה , ולולא שהיה יודע שהש"י כעס עלינו בבקשת המים ושאנחנו הכעסנוהו יתברך לא היה כועס . ואנו לא מצינו שהש"י כעס בדברו אליו בזה הענין . אבל אמר קח את המטה והקהל את העדה [וגו'] . והנה יצאנו מכוונת השער . אבל התרנו ספק מספיקי התורה שנא' בו דברים רבים . ונשאל פעמים רבים איזה חטא חטא . וראה מה שנאמר בו ומה שאמרנו בו אנחנו . והאמת יעשה דרכו . ואשוב אל כוונתי כי כשיהיה האדם שוקל פעולותיו תמיד ומכוין אל אמצעיותם יהיה במדרגה עליונה . ממדרגת בני אדם . ובזה יתקרב אל ה' יתברך וישיג אל טובו : וזה הדרך השלם שבדרכי העבודה וכבר זכרו חכמים ז"ל זה הענין וכתבו עליו [מו"ק ה: סוטה ה:] ואמרו כל השם אורחותיו ומשגיח בהם זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלהים . אל תקרי ושם אלא ושם , והשומה היא השיעור והסברא . זה הענין אשר פירשנו בזה הפרק כולו בשוה . וזהו שיעור מה שראינוהו שצריך בזה הענין :

פרק חמישי בהשתמש האדם בכחות הנפש לצד תכלית אחת :

צריך לאדם שישעבד כחות נפשו כלם לפי הדעת מה שהקדמנו בפרק שלפני זה , וישים לנגד עיניו תמיד תכלית אחת . והוא השגות הש"י כפי יכולת האדם לדעת אותה . וישים פעולותיו כולם תנועותיו ומנוחותיו וכל דבריו . מביאים לזה התכלית עד שלא יהיה בפעולותיו דבר מפועל ההבל ר"ל פועל שלא יביא אל זאת התכלית . והמשל בו שישים הכוונה באכילתו ובשתייתו . ומשגלו . ושנתו . ויקיצתו . ותנועתו . ומנוחתו . בבריאות גופו לבד והכונה בבריאות גופו שתמצא הנפש כלים בריאים ושלמים לקנות החכמות וקנות מעלות המדות ומעלות השכליות עד שיגיע לתכלית ההוא . ועל זה ההיקש לא תהיה אז כונתו אל ההנאה לבד עד שיבחר מן המזון והמשתה הערב וכן בשאר ההנהגות . אבל יכוין אל המועיל . וכשיזדמן שיהיה ערב יהיה וכשיזדמן שיהיה בלתי ערב יהיה או יכוין אל הערב ע"ד חכמת הרפואה . כמי שחלשה תאותו למאכל . יעירהו במזונות המתובלות הערבות. שנפש האדם מתאוה להם· וכן מי שהתעורר עליו מרה שחורה יסירה בשמיעת הניגונים. ובמיני זמר . ובטיול הגנות , ובבנינים הנאים. וחברת הצורות היפות. וכיוצא בהם ממה שירחיב הנפש. ויסיר חולי המרה השחורה ממנו . והכוונה בכל זה שיבריא גופו . ותכלית הכונה בבריאות גופו לקנות חכמה . וכן כשיתעסק לקנות ממון . יהיה תכלית כונתו בקבצו . שיוציאו במעלות ושימצאהו לחושי גופו . ולהמשיך מציאותו . עד שישיג וידע מהש"י מה שאפשר לדעתו . ועל זה ההיקש יש למלאכת הרפואות מבוא גדול מאד במעלות השכליות והמדות ובידיעת הש"י . ובהגיע אל ההצלחה האמיתית . ויהיה למודם ובקשתם עבודה מן העבודות הגדולות . ולא תהיה אז כאריגה וכנגרות . כי בה נשער פעולותינו וישובו פעולות אנושיות מביאות אל המעלות האמתיות . כי האדם שיבא ויאכל מזון ערב אל החיך טוב הריח שנפש אדם מתאוה לו והוא מזיק לו . ואפשר שיהיה סבה לחולי קשה . או למיתת פתאום . זה והבהמה אצלי שוין , ואין זה פעל האדם מאשר הוא אדם בעל שכל . אמנם הוא פעל אדם מאשר הוא חי . נמשל כבהמה נדמה . ואמנם יהיה פועל אנושי כשיאכל המועיל לבד , ופעמים יניח הערב ויאכל הנמאס כפי בקשת המועיל . וזה פעל לפי הדעת . ובזה נבדל האדם בפעולותיו מזולתו . וכן כשיבעול כשיתאוה מבלתי שישמור הנזק והתועלת יש לו זה הפעל מאשר הוא בעל חי . לא מאשר הוא אדם . ואפשר שתהיה הנהגתו כולה לפי המועיל . כמו שזכרנו . אלא שישים תכלית בריאות גופו ושלמותו מהחליים לבד . ואין זה חסיד כי כמו שבחר זה הנאת הבריאות . בחר זה האחר הנאת המאכל . או הנאת המשגל . וכלם אין תכלית אמתות לפעולותם . אבל הנכון שישים תכלית כל מה שיתעסק בו בבריאות גופו . והמשך מציאותו על השלימות כדי שישארו כלי כחות נפשו אשר הם אברי הגוף שלמים . ותתעסק נפשו מבלי מונע במעלות המדות . ובמעלות השכליות . וכן כל מה שילמדהו מן החכמות ומן הדעות שישיג מה שהוא מהן דרך לתכלית ההוא . א) אין בו דין ודברים . ומה שאין בו תועלת בתכלית ההוא כשאלת החשבון ג) וספר החרוטים , והתחבולות ולהרבות משאלות אל ההנדסה ומשיכת המשקלים . והרבה כיוצא באלו . יהיה כונה בהם לחדד בהם השכל . ולהרגיל כח השכלי בדרכי המופת עד שיגיע לו לאדם קנין ידיעת ההיקש המופתי מזולתו . ויהיה לו זה הדרך שיגיע בה לידיעת אמיתת מציאות הש"י . וכן בדרכי האדם כלם אין צריך שידבר (בהם)

*) נ"א ולפ"ע שיסתדל במה שאין בו וכו' . ג) בס"י הגי' בסיפור החדושים .

אלא במה שיבא לנפשו בו תועלת. או ירחיק היזק מנפשו או מגופו . או בחכמה . או במעלה . או בשבח מעלה או מעולה. או לגנות גנות . (או) מגונה . כי קללת בעלי החסרונות. וזכרם לגנות. אם יהיה הכוונה בו לחסרם אצל בני אדם . עד שיתרחקו מהם ולא יעשו כמעשיהם . הוא [דבר] מחוייב . והוא מעלה. הלא תראה אמרו ית' כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו. וספור הסדומיים וכל מה שבא במקרא [מספור] גנות בעלי החסרונות . וזכרם לגנאי . ושבח הטובים והגדלתם , אין הכוונה בו רק מה שזכרתי לך עד שימשכו בני אדם אחרי הדרכים הטובים האלה . ויתרחקו מדרכי הרעים ההם , וכשישים האדם כונתו אל זה הענין יבטל מפעולותיו , ויחסר ממאמרו הרבה מאד . כי מי שיכוין אל זה הענין . לא יתעורר לפתח הכותלים בזהב או לעשות רקום זהב בבגדיו הנאים. (האלקים) אם לא יכוין בזה להרחיב נפשו כדי שתבריא. וירחיק ממנה חליה עד שתהיה בהירה זכה לקבל החכמות . והוא אמרם ז"ל [ברכות נז: שבת כה:] דירה נאה ואשה נאה . ומטה מוצעת לתלמידי חכמים . כי הנפש תלאה . ותעכור המחשבה . בהתמדת עיון הדברים הכעורים כמו שילאה הגוף בעשותו המלאכות הכבדות . עד שינוח וינפש , ואז ישוב למזגו השוה . כן צריכה הנפש ג"כ להתעסק במנוחת החושים בעיון לפתוחים ולענינים הנאים . עד שיסור ממנה הליאות כמ"ש [לפי שעה לא ידעתי מקומו ובשבת ל: איתא דרבא מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא וכו'] כי הוו חלשי רבנן מגרסייהו הוו אמרי מילתא דבדיחותא . ויחשוב שעל זה הצד לא יהיו אלה רעות ולא מעשה הבל , ר"ל עשיית הפתוחים והציורים בבנינים ובכלים ובבגדים . ודע שזאת המדרגה היא מדרגה עליונה מאד ותמודה . לא ישיגוה אלא מעט מזער . ואחר הרגל גדול . וכשיזדמן מציאות האדם שזה עניינו אני אומר שהוא למטה מן הנביאים . ר"ל שישמש כחות נפשו כלם וישים תכליתם ידיעת השם יתברך לבד ולא יעשה מעשה קטן או גדול . ולא ידבר דבר . אלא שהפועל ההוא או הדבר ההוא מביא למעלה . או למה שמביא אל מעלה . והוא יחשוב ויסתכל בכל פועל ותנועה . ויראה אם יביא אל התכלית ההוא. או לא יביא. ואז יעשהו . וזהו אשר בקש ממנו יתברך שנכוין אליו באמרו ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך . ר"ל בכל חלקי נפשך . שתעשה תכלית כל חלק ממנה תכלית [אחת] והוא לאהבת הש"י . וכבר הזהיר הנביא ע"ה על זה ג"כ ואמר (משלי ג) בכל דרכיך דעהו · ופירשו חז"ל ואמרו [ברכות סג.] אפי' לדבר עבירה . ור"ל שתשים לפועל ההוא תכלית והוא האמת . אע"פ שיש בו עבירה מצד אחד . וכבר כללו חז"ל זה הענין כולו בקצרה במלות מועטות מורה על זה הענין הוראה שלימה מאד עד כשאתה תבחן קוצר המלות . איך ספרו זה הענין הגדול והעצום כולו אשר חברו בו חבורים ולא השלימוה . תדע שנאמר בכח אלהי בלא ספק , והוא אמרם בצוואותיהם . וכל מעשיך יהיו לשם שמים . וזהו הענין אשר ביארנוהו בזה הפרק וזהו שיעור מה שראינוהו ראוי לזכרו הנה לפי זאת ההקדמה :

פרק ששי

בהפרש אשר בין החסיד המעולה ובין הכובש את יצרו והמושל בנפשו :

אמרו הפילוסופים שהמושל בנפשו אע"פ שעושה המעשים הטובים והחשובים הוא עושה אותם והוא מתאוה אל הפעולות הרעות ונכסף אליהם ויכבוש את יצרו . ויחלוק עליו בפעולותיו אל מה שיעירוהו אליו כחותיו ותאותו ותכונת נפשו. ויעשה הטובות יהוא מצטער בעשייתם ונזוק . אבל החסיד הוא נמשך בפעולתו אחר מה שתעירהו תאותו . ותכונתו . ויעשה הטובות . והוא מתאוה ונכסף אליהם . ובהסכמה מן הפילוסופים שהחסיד יותר חשוב ויותר שלם מן המושל בנפשו . אבל אמרו שהמושל בנפשו כחסיד בענינים רבים . ומעלתו למטה ממנו בהכרת . להיותו מתאוה לפועל הרע ואע"פ שאינו עושה אותו . מפני שתשוקתו לרע היא תכונה רעה בנפש , וכבר אמר שלמה המלך עליו השלום כיוצא בזה (משלי כא) נפש רשע אותה רע. ואמר בשמחת החסיד במעשה הטוב . והצטער מי שאינו צדיק בעשייתה זה המאמר (שם ושם) שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און. זהו הנראה מדברי הנביאים גאות למה שזכרוהו הפילוסופים . וכאשר חקרנו דברי חכמים בזה הענין נמצא להם שהמתאוה לעבירות ונכסף אליהם הוא יותר חשוב ויותר שלם . מאשר לא יתאוה אליהם ולא יצטער בהנחתם עד שאמרו שכל אשר יהיה האדם יותר חשוב ויותר שלם תהיה [יותר] תשוקתו לעבירות והצטערו בהנחתם יותר גדול . והביאו בזה הדברים (סוכה נב.) ואמרו כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו . ולא דים זה . עד שאמרו ששכר המושל בנפשו גדול לפי רוב צערו במשלו בנפשו ואמרו (אבות פ"ה מכ"ג) לפום צערא אגרא . ויותר מזה שהם ציוו להיות האדם מתאוה לעבירות . עד שהזהירו מלומר שאני בטבעי לא אתאוה לזאת העבירה ואע"פ שלא אסרה התורה . והוא אמרם [ת"כ פ' קדושים ע"ש] רשב"ג אומר לא יאמר אדם אי אפשי לאכול בשר בחלב . אי אפשי ללבוש שעטנז. אי אפשי לבוא על הערוה . אלא אפשי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי . ולפי המובן מפשוטי ב' המאמרים בתחלת המחשבה הן סותרין זה את זה . ואין הענין כן · אבל שניהם אמת . ואין מחלוקת ביניהם כלל . והוא שהרעות אשר הן אצל הפילוסופים רעות . אשר אמרו שמי שלא יתאוה אליהם יותר חשוב מן המתאוה אליהן ויכבוש את יצרו מהן . הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעות כשפיכת דמים . וגניבה וגזילה ואונאה . ולהזיק למי שלא הרע לו . ולגמול רע למטיב לו . ולבזות אב ואם . וכיוצא באלו . והן המצות [יומא סז: ושם חשיב גם גילוי עריות והרמב"ם חשיב לקמן ג"ע ול"ע . ועי' במהרש"א ח"א אפשר לייבב קלא] שאמרו עליהם חכמים ז"ל שאילו לא נכתבו ראוים הם לכתב (א) ויקראו אותם קצת (חכמינו האחרונים) [חכמים הראשונים] . אשר חלו חלי המדברים מצות השכליות ואין ספק שהנפש אשר תכסף לדבר מהם ותשתוקק אליו . שהיא חסרה . (ב) ושהנפש החשובה לא תתאוה לאחד מאלו הרעות כלל . ולא תצטער בהמנעם מהם . אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים . שהכובש את יצרו מהם הוא יותר חשוב . וגמולו יותר גדול . הם התורות השמעיות וזה אמת שאלמלא התורה לא היו רעות כלל . ומפני זה אמרו שצריך האדם שיניח נפשו אוהבת אותם . ולא יהיה [לו] מונע מהם (אלא) [רק] התורה ובחון חכמתם ע"ה ובמה שהמשילו . שהם לא אמרו אל יאמר אדם אי אפשי להרוג הנפש אי אפשי לגנוב אי אפשי לכזב אלא אפשי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי . אבל הביאו

חסד

ז"ל כתב רוב דברי זה הפרק באריכות בספר המדע בהלכות דעות פ"א ופ"ב ופ"ג ע"ש : מפני שמתנועותיו וכו' . פי' כל ישראל היו לומדים מתנועות ומתכונות מרע"ה : אבל אמרו בענין מריתם כו' . בא לפרש מה חטא חטא משה רבינו ע"ה שבא ממנו חלול השם כי מריתם משמע חלול השם : ואנו לא מצינו כו' שכעס כו' . כי לא יכעוס הש"י על שישאלו דבר המצטרך אליהם כמים. והנה היה בזה חלול השם ית' כי יבואו לחשוב על ה' תועה . שכעס על לא דבר . וזהו ענין חטאו של משה רבינו ע"ה בענין שמעו נא המורים לפירוש הרמב"ם ז"ל שכתב כאן : והאמת כו' . והאמת שבתירוצים מה שתירץ הוא כאן ומה שתרצו אחרים בזה יעשה דרכו : ואמרו כל השם אורחותיו . פ"ק דסוטה ופ"ק דמו"ק : אל תקרא ושם השין הראשון בשמאל דאז הוא מלשון שימה. כמו לשום לכם שארית . וישימני לאב . שמני אלהים . וישימו עליו שרי מסים . שום תשים עליך מלך . אלא ושם השין בימין . שהוא מלשון שומא . ר"ל ששם ומשער דרכו לנטות אל הממוצע . ומה שאנו קורים אותן האנשים הנבררים מתוך הקהל מדי שנה בשנה לעשות הערכה בענין גביית המסים שמאים בשמאל וכן מה שקורין קצת פ' שום סיתומים בשמאל . אגב ריהטא אומרים על ימין שמאל : (ואם המכשלה הזאת תחת ידכם מדפוס ישן שנדפס בשנת של"ז לפ"ק שכתוב שם היפך זה . ישן מפני חדש תוציאו . אך איך שיהיה בהכור זה לכם תהאו) : השיעור והסברא. פי' שמשער ומסבר על הממוצע : כולו בשוה . כלומר רז"ל שאמרו אל תקרי ושם כו' . הוא שוה לענין אחד לגמרי לענין אשר פירשנו בזה הפרק :

פרק חמישי תנועותיו. פי' עשיית המעשה: ומנוחותיו. פי' הנחת המעשה: והמשל בו וכו'. בא לבאר איך יהיו כל מעשיו לתכלית אחת . אמר . שישים הכונה וכו' אל המועיל . והוא התכלית שהזכיר למעלה : כשיזדמן שיהיה ערב יהיה . כלומר באם יזדמן שיהיה המאכל ערב יהיה כלומר אין בכך כלום : אם התעורר עליו מרה שחורה וכו' . אמרו הפילוסופים ד' מרות יש באדם . כנגד ד' יסודות ומרה דטחול היא מרה שחורה . כנגד יסוד העפר . ואם יתגבר מרה שחורה על האחרים אז הוא עצב מאד : ולהמשיך מציאותו. פי' מציאת עצמו . שיהיה גופו בקיומו . כי כל דבר נקרא נמצא . גם האדם נקרא כן ויהיה למודה וכו' . לימודה של מלאכת הרפואה יבקשתה : ולא תהיה אז כאריגות וכנגרות . שאינם מבוא להגעת ההצלחה כלל : כי בה . ר"ל במלאכת הרפואות : נעשה פעולותינו כו'. באופן שישאר האדם בבריאותו תמיד לידע ולהשכיל להגיע אל ההצלחה האמיתית. שמכל זה קנה יד יתר שאר המלאכות : זה והבהמה אצלי שוין. כלומר זה האדם שאכל מה שיערב בפיהו ולא חש אם האוכל הוא מזיקו . הוא והבהמה בדעתי הם שוים . והרמב"ם זכר זה באריכות בפ"ג מהלכות

אברהם

דעות . ובפ"ד מבאר ביאור רחב בענין רפואות הגויה . ועיין בו כי הוא חייך ואורך ימיך: נמשל כבהמות נדמה. לישנא דקרא נקט כדכתיב בתהלים . ופי' כאילו היה הוא בהמה בצורת אדם : וזה פעל לפי הדעת. ר"ל לפי דעת האנושי : ואפשר שתהיה הנהגתו וכו' . הוא ענין בפני עצמו וקאי על כל הנזכר למעלה : אין בו דין ודברים . ר"ל אינו צריך לדבר בו . דמילתא דפשיטא הוא שילמוד בחכמות המביאות אותו אל התכלית בשאילת החשבון . כגון לפעמים שואל אדם סך כך וכך כמה יעלה החשבון אם מצרפם יחד . והוא מחכמת התשבורת הנקראת בל"א עשיפר. וספר החרוטים. והוא מדבר מציורים משונים ועל שם זה נקרא חרוטים מלשון ויצר אותו בחרט: הנדסה. הוא חכמת שיעור הלא . ר"ל יודע לשער כמה מדות יין או מים בחבית זה : ומשיכת המשקלים . הם הפעולות הנעשות ע"י המשכות במשקלים שקורין בל"א זייגער וכיוצא בזה שפעולתו ע"י המשכת המשקלים : או מעולה. ר"ל בשבח האדם מעולה : וכן או מגונה . ר"ל לגנות אדם מגונה : כי הוו חלשי רבנן כו' . במסכת שבת : כל חלק ממנה . פי' מהנפש : אפילו לדבר עבירה . כמו יעל אשת חבר הקיני במעשה סיסרא במס' נזיר : תדע שנאמר בכח אלהי כו' . ר"ל מכח זה תדע ותאמר שברוח הקדש נאמרו אלו המלות וכל מעשיך וכו' כי באלו המלות הקצרים נכלל כל שמורה על ענין התכלית שהזכרנו. וא"כ בודאי נאמר בכח אלהי. ר"ל נבואה או רוח נבואה היתה בו. שהיה יודע לכלול דברים הרבה במלות מועטות . אשר החכמים האחרים המדברים מענין זה חברו כמה ספרים ולא יכלו להשלים כל הדברים בענין זה וזה התנא שאמר וכל מעשיך יהיו לשם שמים כלל הכל במלות מועטות האלו : לפי זאת ההקדמה . פירוש השמונה פרקים האלו הם ההקדמה לפירוש מסכת אבות ואמר שבכאן היה מקומו לזכרון זה :

פרק ששי שהמושל בנפשו. פירוש עם נפשו ויתגבר על יצרו : ובהסכמה מן הפילוסופים . פירוש כולם מסכימים לזה : נפש רשע אותה רע . שהמע"ה קרא למי שמתאוה המעשים הרעים רשע אע"פ שלא עשאם מדקאמר אותה ולא אמר עושה : ומחתה לפועלי און . ר"ל כשהרשע עושה משפט הוא מחתה לו כי הוא הפך טבעו : ואמרו כל הגדול מחבירו כו' . בפ' החליל : ויותר מזה שהם צוו כו' . כוונת המחבר שלא תקשה שמא שקולים הם . ר"ל המושל בנפשו והחסיד . ומה שזכר המושל בנפשו גדול מהחסיד . מטום שצערו יותר גדול ומפרש שהם צוו כו' : שני המאמרים . ר"ל מאמר הפילוסופים ומאמר חז"ל : אשר חלו חלי המדברים . שהיה להם חולי של כת המדברים שטעו וקראו לאלו המצות שכליות . וכבר ידוע כי שם שכליות הוא נופל דוקא על מצות העיונים כמו מצות אנכי ולא יהיה לך . ושמע ישראל . ולא על מצות המעשיים אלא שם אמתי שלהם הוא לקרותם מצות סתם . כמו שפירש אחר כך בזה הפרק : השמעיות . פירוש שצריכים להשמיע אותם ואינם תלויים

הגהות מהריעב"ץ

(א) ויקראו אותם כו' מצות השכליות . נ"ב אמנם כך נקראו בפי החכם בראש ס' משלי מוסר השכל וכן בכל כה"ק : (ב) ושהנפש החשובה לא כו' . נ"ב אע"פ שלכאורה דברים נכונים הם ומקובלים אל הדעת בתחלת המחשבה וכמו שאמת כהן הרב החסיד המחבר ז"ל תנוח נפשו בע"ג אלהים שזכה וזיכה את הרבים בדבריו הנעימים ומתובלים מ"מ אחר בקשת המחילה אני אומר שאין זה דעת תורני מוסכם . כי לפ"ד האומר [ברכות דף לד: סנהדרין דף צט.] במקום שב"ת עומדין צ"ג אינם יכולים לעמוד . וכל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו [סוכה דף נב.] על כרחנו נאמר . שגם הנפש השוקקה לעבור על מצות השכליות וכבשה יצרה היא גדולה מנפש צדיק שאינו חומד ולא מתאוה לדבר עברה שתהיה . ודרך כלל אמרו לפום צערא אגרא. וכ"ש באלו העברות הגדולות שהנפש מתאוה להם ומתמדתן כגזל ועריות ודומיהן אע"פ שאינן ממצות השמעיות. כ"ש שסכנן גדול ומרובה . לפי הצער שיש בהמנעם . יותר ממניעות השמעיות (ובאמת שהאיש הישראלי יצרו תקפו עליו יותר בכל המצות המונעות בכלל . לפי שהיצר משתוקק יותר לדבר האסור . כמש"ה [משלי ט] מים גנובים ימתקו וגו' . וכן אמרו [קדושין לא. וב"מ ועי' תוס' שם ובע"ז ג.] גדול המצווה ועושה כו' . ואמרו עוד [סוכה נב.] שהיצה"ר מניח עובדי כוכבים ומתגרה בישראל) וכל שיצרו גדול והזק בהן שטבעו יותר נוטה להם . ועכ"ז הוא מושל בנפשו וכובשה מפני אהבת קונו . ה"ז ודאי משובח יותר ושכרו גדול ביותר שאת ממי שאין טבעו מטהו לעבור עליהן ואינו מוצא צער ונזק בהמנעו . ולכן גדולים ב"ת כו' . מפני שהראו גבורה גדולה ועשו מלחמה חזקה עם היצר שהכריתם בודאי בכח גדול . מהמת טבעם בתולדה ובמזג . המבקש העברות ורודף אחריהם . ועכ"ז לסוף עמדו נגדו ולבשו בגדי אומן ואזרו חיל עד שנצחו אויבם החזק השוכן בין צלעיהם ובקרבם . אלו ודאי ראוים לשכר עצום נפלא . יתר הרבה ממי ששוקט ועושה טוב במנוחה מבלי אויב ומאין שטן מסית ומדית . וזה כל האדם שעל מנת כן באו לעולם לבחון גבורתם וכחם במלחמה זו הגדולה והעצומה . ולפי כבדה וקשה . תכפל מנת שכרה . כאשר הארכתי בעזה"י בביאור הגדה פ"ק דברכות [דף י.] מ"ד מי כהחכם כו' יע"ש בהרחבה . ואולם דרך הפילוסופים אינו דרך התורה . כי מי שיעשה הטוב והישר במצות המפורסמות לב"א מצד היותן טוב בחיים כהסכמת השכל . עדיין אינו מוצא חן בעיני ה' בשביל כך . ולא יקבל שכר ע"ז מאת ה' כטוב וישר בעיני ה' . עם כי לא יקופח שכרו בעוה"ב הנה שכרו אתו . אבל התאב לעברות המפורסמות ומניחן מפני צווי בוראו . ודאי טוב ממנו . ובכמ"ס ·

הביאו דברים שמעיים כלם · בשר בחלב · ולבישת שעטנז . ועריות . ואלו המצות וכיוצא בהן . הם אשר קראם הש"י חקות וארז"ל [יומא סז:] חקים שחקקתי לך אין לך רשות להרהר בהן . ועובדי כוכבים משיבין עליהם . והשטן מקטרג בהן כגון פרה ארומה . ושעיר המשתלח וכו' . ואשר קראו אותם האחרונים שכליות . יקראו מצות . כפי מה שבארו החכמים . הנה התבאר לך מכל מה שאמרנו איזה מן העבירות יהיה מי שלא ישתוקק אליהם יותר חשוב מן המשתוקק אליהם . וכובש יצרו מהן · ואיזה מהן יהיה הענין בהפך וזה חדוש נפלא . בהעמיד שני המאמרים ולשונם מורה על אמיתת מה שבארנו . וכבר נשלמה כוונת זה הפרק :

פרק השביעי במחיצה. ועניניה.

הרבה ימצא במדרשות ובהגדות ויש מהן בגמרא : שיש מן הנביאים . מי שיראה הש"י מאחרי מחיצות רבות ומהם מי שיראהו מאחרי מחיצות מועטות לפי קרבתם אל הש"י . ולפי מעלתם בנבואה : עד שאמרו [יבמות מט:] מרע"ה ראה הש"י מאחרי מחיצה אחת בהירה . כלומר מזהירה . והוא אמרם הסתכל באספקלריא המאירה ; ואספקלריא שם המראה הנעשה מגוף המזהיר . כשוהם וזכוכית · כמו שהתבאר בסוף כלים . והכוונה בזה הענין . מה שאומר לך והוא שאנחנו ביארנו בפרק ב' . שהמעלות . מהן מעלות שכליות . ומהן מעלות המדות . וכן הפחיתיות . מהן פחיתיות שכליות . כסכלות ומעוט ההבנה . ודוחק (נ"א ורוחק) התבונה . ומהן פחיתיות המדות . כרוב התאוה . והגאוה · הרוגז . והכעס . והעזות . ואהבת הממון . והדומה להן . והן רבות מאד . וכבר זכרנו הסדר בידיעתם בפרק הד' . ואלו הפחיתיות כלם הם מחיצות המבדילות בין האדם ובין הש"י . מאמר הנביא מבאר זה . (ישעיה נט) כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם יאמר שעונותינו והם אלו הרעות כמו שזכרנו . הם המחיצות המבדילות בינינו ובינו יתברך ; ודע שכל נביא לא נתנבא אלא אחר שיהיו לו כל המעלות השכליות . ורוב מעלות המדות והחזקות שבהן . והוא אמרם [שבת לב. נדרים לח.] אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר . וחכם הוא כולל כל המעלות השכליות בלי ספק . ועשיר הוא ממעלות המדות ר"ל ההסתפקות מפני שהם קוראים המסתפק עשיר . והוא אמרם בגדר העשיר (אבות פ"ד מ"א) איזהו עשיר השמח בחלקו . ר"ל שיספיק לו במה שהמציא לו זמנו ; ולא יכאב במה שלא המציא לו . וכן גבור הוא ג"כ במעלות המדות . ר"ל שינהיג כחותיו כפי הדעת והעצה כמו שבארנו בפרק ה' . והוא אמרו (שם ושם) איזהו גבור הכובש את יצרו . ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות המדות עד שלא יפחיתהו פחיתות שהרי שהמע"ה העיד עליו הכתוב בגבעון נראה ה' אל שלמה . ומצינו לו פחיתות מדות והוא רוב התאוה בבאור בהרבות נשים . וזה מפעולות תכונות רוב התאוה ואמר מבואר (נחמיה יג) הלא על (כל) אלה חטא שלמה . וכן דהמע"ה נביא אמר (ש"ב כ"ג) [אלהי ישראל] לי דבר צור ישראל ומצאנו אותו בעל אכזריות אע"פ שלא שמש בה כי אם בעובדי גלולים . ובהריגת הכופרים . והיה רחמן לישראל אבל בא בביאור בדברי הימים שהש"י לא הרשהו לבנות בית המקדש ולא היה ראוי בעיניו לזה לרוב מה שהרג . אמר (דה"א כב) אתה לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת [ארצה לפני] ומצאנו [סנהדרין קיג.] באליהו ז"ל מדת הרגזנות ואע"פ ששמש בה בכופרים ועליהם היה כועס אבל אמרו הכמים שהש"י לקחו . וא"ל שאינו ראוי למשול בבני אדם ולהיות להם לכהן מי שיש לו קנאה כמו שיש לו כי ימיתם . וכן מצינו בשמואל שפחד משאול וביעקב שפחד מפגישת עשו . אלו המדות וכיוצא בהן הם מחיצות בין הש"י עם הנביאים ע"ה ומי שיש לו ב' מדות או ג' מהן בלתי ממוצעות כמו שבארנו בפרק הד' . נאמר בו שראה הש"י מאחר ב' מחיצות או ג' ולא תרחיק היות הסרון קצת המדות ממעט ממדריגת הנבואה ; שאנחנו מצינו קצת פחיתות המדות ימנעו הנבואה לגמרי . ככעס. אמרו [פסחים סו:] כל הכועס אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו והביאו ראיה מאלישע שנסתלקה ממנו הנבואה כשכעס עד שהסיר כעסו והוא אומרו (מ"ב ג') ועתה קחו לי מנגן : ובעבור האנחה והדאגה של יעקב אבינו ע"ה כל ימי התאבלו על יוסף נסתלקה ממנו רוח הקודש עד שנתבשר בחייו אמר (בראשית מה) ותחי רוח יעקב אביהם ואמר המתרגם ושרת רוח נבואה על יעקב אבוהון. ולשון החכמים [שבת ל: פסחים קיז.] אין הנבואה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה וכאשר ידע מרע"ה שלא נשארה לו מחיצה שלא הסיר אותה . וכי נשלמו בו מעלות המדות כלם והמעלות השכליות כלם בקש להשיג מהות הש"י על אמיתת מציאותו . אחר שלא נשאר לו מונע ; ואמר (שמות לג) הראני נא את כבודך והודיעו הש"י שא"א לו זה בהיותו שכל נמצא בחומר ר"ל מאשר הוא אדם · והוא אומרו כי לא יראני האדם וחי . הנה לא נשאר לו בינו ובין השגת הש"י על אמיתת מציאותו אלא מחיצה אחת בהירה והוא השכל האנושי שאינו נבדל · וגמל אליו יתברך חסד בתת לו מן ההשגה אחר ששאלו יותר ממה שהיה אצלו קודם שאילתו והודיעו שתכלית ההוא א"א לו מפני שהוא בעל גשם . וכנה אמתת ההשגה בראיית פנים כי האדם כשיראה פני חבירו תהיה אז בנפשו צורתו עד שלא יתערב לו עם זולתו (אפילו בשעה שאינו רואה אותו) אבל כשיראה אחוריו אע"פ שהוא מכירו בראי' ההיא (אבל) פעמים יסופק עליו ויתערב לו עם זולתו כן השגתו יתברך על האמת היא ידיעת ה' יתברך מאמתת מציאותו מה שלא ישתתף במציאות ההוא זולתו מן הנמצאות . עד שימצא בנפשו מציאותו חזק נבדל למה שמצא בעצמו ממציאות שאר הנמצאות ; וא"א לאדם להשיג זה השיעור מן ההשגה אלא שהוא ע"ה השיג למטה מזה מעט . והוא אשר כנה ואמר (שם ושם) וראית את אחורי · ואני עתיד להשלים זה הענין בספר הנבואה . וכאשר ידעו חז"ל שב' המינים האלו מן הפחיתיות ר"ל השכליות והמדות ; הם אשר יבדילו בין ה' יתברך ובין האדם ; ובהם הוא יתרון מעלות הנביאים אמר על קצתם במה שראו מחכמתם ומדותיהם [סוכה כח. ב"ב קלד.] ראוים הם שתשרה שכינה עליהם כמרע"ה ולא יעלם ממך ענין הדמיון שהם דמו אותו בו . לא שישווהו אליו חלילה . וכן אמרו על אחרים כיהושע בן נון על הצד אשר זכרנו : וזה ענין אשר כוונו לבאר בזה הפרק :

פרק השמיני ביצירה האנושית

אי אפשר שיולד האדם מתחלת ענינו בטבע בעל מעלה ולא בעל חסרון כמו שא"א שיולד האדם בטבע בעל מלאכה מן המלאכות . אבל אפשר [לאדם] שיולד בטבע מוכן למעלה או לחסרון . בהיות פעולת האחת מהן יותר [קרובות] קלות עליו מפעולה האחרת . והמשל בו כשיהיה האדם מזגו נוטה אל היובש . ויהיה עצם מוחו זך . והלחות בו מעט . יקל עליו לגרום ולזכור ולהבין הענינים יותר מבעל לחה לבנה רב הליחות . במות אבל אם יונח האיש ההוא המוכן במזגו אל זאת המעלה מבלתי למוד כלל . ולא יעורר כחותיו ישאר סכל בלי ספק ; וכן כשילמדו ויבינו זה העב הטבע רב הליחות ידע ויבין . אבל בקושי . ועל זה המין בעצמו ימצא איש שמזג לבו יותר חם ממה שצריך . יהיה גבור . ר"ל מוכן לגבורה אם ילמדהו הגבורה יהיה גבור (במהרה) [בלי ספק]. ואחר מזג לבו יותר קר ממה שצריך . והוא מוכן לצד המורך והפחד . וכשילמדוהו וירגילוהו יקבלם מהרה ואם יכוין בו הגבורה לא ישוב גבור רק בקושי גדול אבל ישוב כשירגילוהו בלי ספק . ואמנם בארתי לך זה שלא תחשוב השגעונות אשר ישקרו בהם חכמי הכוכבים אמתיות . כי יחשבו שמולד האדם ישימהו בעל מעלה או בעל חסרון ושהאיש מוכרח על המעשים ההם בהכרח . אמנם אני יודע שהדבר המוסכם עליו מתורתנו ומפילוסופי יון כמו שאמתוהו טענות האמת שפעולות האדם כולם מסורות לו אין מכריח אותו בהם ולא מביא אותו זולת עצמו כלל . שיטהו לצד מעלה או לצד חסרון אא"כ יהיה לו הכנת המזגים לבד כמו שבארנו שיקל לו ענין או יכבד אבל שיתחייב [פעולה מהפעולות] או יהיה בו נמנע אין זה כלל ואילו היה האדם מוכרח על פעולותיו יהיו בטלות מצות התורה ואזהרותיה והיה הכל שקר גמור . אחר שאין בחירה לאדם במה שיעשה . וכן היה מתחייב ביטול הלמוד וההתלמדות ולמוד כל מלאכת מחשבת היה כל זה הבל ולבטלה אחר שהאדם א"א לו כלל מפני הגורם המכריח אותו מחוץ זולתו לפי דעת האומרים זה שמוכרח שלא יעשה הפועל הפלוני ומבלתי שידע החכמה פלונית ושתהיה לו המדה הפלוני והיה הגמול והעונש ג"כ עול גמורה הן ממנו קצתינו [לקצתינו] הן מהש"י לנו שזה שמעון שהרג לראובן אחר שזה מוכרח שיהרוג . וזה מוכרח שיהרג למה נענש שמעון . ואיך יתכן עליו ג"כ יתברך צדיק וישר הוא שיענישהו על פועל שא"א לו שלא יעשהו ואפילו השתדל שלא יעשהו לא היה יכול . והיו בטלות ג"כ ההכנות כולם עד סופם . מבנות בתים . וכנוס הממון . ולברוח בעת הפחד . וזולתם מן הדומים להם . כי אשר נגזר שיהיה א"א מבלתי היותו . וזה כולו שקר גמור וכנגד המושכל והמורגש והריסות חומת התורה לגזור על הש"י בעול חלילה לו ממנו . אמנם האמת אשר אין ספק בו שפעולות האדם כולם מסורות לו אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה מבלתי הכרח שיכריחהו עליו . ומפני זה היה ראוי לצוותו אמר (דברים ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' ובחרת בחיים ושם הבחירה לנו בהם . וחייב העונש למי שימרה . והגמול למי שיעבוד. אם תשמעו ואם לא תשמעו. וחייב הלמוד וההתלמדות (שם יא) ולמדתם אותם את בניכם ; (שם ה) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכל מה שבא בלמוד המצות . וחייב ג"כ ההכנות כלם כמו שכתוב בתורה (שם כב) כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך . (שם כ) פן ימות במלחמה . (שמות יב) במה ישכב (דברים כד) לא יחבול רחים ורכב והרבה בתורה ובנביאים מזה הענין ; ר"ל ההכנות אבל מה שנמצא לחכמים ע"ה . והוא אמרם [ברכות לג. מגילה כה. נדה טז:] הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים היא ג"כ אמת ונוטה לצד מה שזכרנו . אלא שהרבה פעמים יטעו [בו] בני אדם ויחשבו קצת פעולות האדם הבאות לבחירתו שהוא מוכרח עליהם כזיווג פלוני . או היות הממון בידו . וזה בלתי אמת. כי זאת האשה אשר לקחה בכתובה וקידושין והיא כשירה לו ולקחה לו לפריה ורביה והיא מצוה . (א) והש"י לא יגזור בעשיית המצוה. ואם יהא בנשואין איסור היא עבירה והשם לא יגזור בעשות העבירה . וכן זה אשר גזל ממון פלוני או גנבו ממנו או הכה אותו וכחש בו ; ונשבע עליו בשקר ; אם נאמר שהש"י גזר על זה שיגיע זה הממון לידו ושיצא מיד זה האחר כבר גזר בעבירה . ואין הענין כן . אבל כל פעולות האדם (הבאות) מסורות לו ותלויות בבחירתו בהן בלא ספק ימצא המצות והעבירות . כי כבר בארנו בפ' הב' שמצות התורה ואזהרותיה הם בפעולות אשר לאדם בהם בחירה שיעשם . או שלא יעשם . ובזה החלק מן הנפש תמצא יראת שמים . ואינה בידי שמים . אבל נמסרה לבחירת האדם כמו שבארנו . א"כ מהו אמרם הכל בידי שמים . אמנם ירצו בו העניינים הטבעיים; אשר אין בחירה לאדם בהם כגון בהיותו ארוך . או קצר . או רדת המטר ; או עצירה . או הפסד האויר. או זכותו . וכיוצא בהם מכל מה שבעולם זולת תנועת האדם ומנוחתו . ואמנם זה הענין אשר בארו חכמים שהמצות והעבירות אינם בידי שמים ולא ברצונו אבל ברצון האדם . נמשכו בזה אחר דברי ירמיהו ע"ה והוא אמרו (איכה ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב שהרעות הם המעשים הרעים והטוב הם המעשים הטובים . ואמר שהש"י אינו גוזר על האדם לעשות רע או טוב ; ואחר שהענין כן ראוי לאדם להתאונן ולבכות על מה שעשה מן החטאים והעבירות אחר שפשע ברצונו ואמר (שם ושם) מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו . ואח"כ שב ואמר שרפואות זה החולי בידינו . כי כמו שפשענו בבחירתנו . כן לנו לשוב ממעשינו הרעים. ואמר אח"כ נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' . נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים . אבל המאמר המפורסם אצל בני אדם וגם ימצאו ממנו בדברי החכמים ובדברי הנביאים ג"כ והוא שישיבת האדם וקומתו וכל תנועותיו ברצון הש"י וחפצו . הוא מאמר אמתי על צד אחד . והוא כמי שהשליך אבן על האויר וירדה למטה . שאמרנו בה שברצון הש"י ירדה למטה . והוא מאמר אמתי שהש"י רצה שתהיה הארץ כלה כמרכז. ומפני זה בכל עת שישליכו חלק ממנו למעלה יתנועעו אל המרכז וכן כל חלק מחלקי האש מתנועע למעלה ברצון שקדם להיות מתנועע למעלה לא שהש"י רצה בעת שהתנועע זה החלק מן הארץ שיתנועע למטה . ובזה חולקים המדברים . כי שמעתי אומרים שהרצון בכל דבר עת אחר עת תמיד . ולא כן נאמין אנחנו אך הרצון היה בששת ימי בראשית שימשכו הדברים כלם על טבעם תמיד ; כמו שאמר (קהלת א) מה שהיה הוא שיהיה . ומה שנעשה הוא שיעשה . ואין כל חדש תחת השמש . ומפני זה הוצרכו החכמים לומר כי כל המופתים היוצאים חוץ לטבע אשר היו . וגם אשר עתידים להיות מאשר יעד בהם הכתוב . כלם קדם בהם הרצון בששת ימי בראשית . והושם בטבע הדברים אז שיתחדש בהם מה שיתחדש . וכאשר יתחדש הדבר בעת הצורך יחשבו הרואים בו שעתה נתחדש . ואין הדבר כן . וכבר הרחיבו בזה הענין הרבה במדרש קהלת וזולתו. ומאמרם בזה הענין מס' [ע"ז נד:] עולם כמנהגו נוהג . ותמצאם עליהם השלום תמיד בכל דבריהם בורחים מתת הרצון בדבר אחר דבר . ובעת אחר עת : ועל זה הצד יאמר באדם כשיקום וישב שברצון הש"י קם וישב . ר"ל שהושם בטבעו בתחלת בריאתו שיקום וישב בבחירתו לא שהוא רוצה עתה בעת קומו שיקום או שלא יקום . כמו שלא רוצה עתה בנפילת האבן הזאת שתפול או שלא תפול . וכלל הדבר שנאמין בו . הוא כי כמו שרצה הש"י שיהיה האדם נצב הקומה . רחב החזה . בעל אצבעות .

כן

חסד

בסברת האדם: ואשר קראו אותם האחרונים שכליות כו'. ר"ל אותם החכמים אשר אלו אלי המדברים כמו שכתוב למעלה : יקראו מצות . ר"ל מצות סתם :

פרק שביעי ודוחק התבונה . פירוש אינו מבין אלא בדוחק : חכם הוא כולל כל המעלות השכליות וכו'. ועשיר הוא ממעלות המדות וכו'. וכן גבור הוא ג"כ ממעלות המדות וכו'. וקשה ע"ז מ"ש למעלה ובהקדמה דאשונה שהיא הקדמת ר"ש אבן תבון כי מלת חכם רצה בו בעל מדות לבד . ועשיר הוא עשיר ממש . וכן גבור ר"ל גבור ממש . וכאן לא פי' כן . ואין לומר שר"ש בעל הקדמה חלוק בזה על הרב המורה . דא"כ היה לו לומר בהקדמה גם במלת חכם יש לו פי' אחר כמ"ש שם במלת משפט וצדקה . ועוד שהביא הר"ש למעלה המורה לראיה על פירוש זה . וז"ל כמ"ש החכם האמיתי ז"ל בפרק הנזכר וכו' משמע מדבריו שגם המורה מפרש מלת חכם בעל מדות וי"ל דע"כ צ"ל דאין פי' של מלת חכם האמור כאן במאמר רז"ל כמלת חכם האמור בפסוק של מעלה וכן עשיר וכן גבור . כי אילו היה פירוש מלת חכם האמור כאן בעל מדות טובות אם כן היה משמע שאין הנבואה שורה על הנביא אלא עד שיהיו בו כל המדות הטובות וזה אינו כמו שנראה בשלמה ובדוד ובאליהו כמו שמבאר אחרי זה בפנים . וכן העשיר האמור כאן אילו היה פירושו עשיר ממש. הנה ראינו כמה נביאים שלא היו עשירים כמו אלישע ואליהו . כי אילו היו עשירים בלי ספק לא היו נהנים מבני אדם כמו שנהנו . וכן גבור לא מצינו בנביאים שהיו גבורים קודם ששרתה שכינה עליהם . אלא ע"כ צ"ל כאן פירוש אחר וצריך לומר לשון נביאים לחוד ולשון חכמים לחוד : אין הנבואה שורה כו'. פרק המצניע : לי דבר צור ישראל . א"כ נראה מדברי אלה שהיה נביא : ועליהם היה כועס . במעשה נביאי הבעל : שפחד משאול . וכן יעקב וכו'. ר"ל שלא היה לו לפחד מאחר שהש"י אמר לו כי לא אעזבך וגו'. ואין לומר שר"ל שפחד הוא אחת מפחיתות המדות והוא רך הלב . שחשב בפ"ד שהוא אחד מן קצות כי בעת הצורך ודאי אינו פחיתות כלל אשרי אדם שמפחד במקום צורך . וצ"ע והלא כבר הקשו ע"ז בפרק קמא דברכות ופרק חלק וז"ל כתיב והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וגו'. וכתיב ויירא יעקב . ותרצו שמא יגרום החטא. פירוש שמא אחר ההבטחה חטא ועל שמואל תרצו פרק קמא דפסחים היכא דשכיח היזקא שאני וגם ממה שהשיב לו הש"י עגלת בקר תקח בידך וגו'. נראה שדבר שמואל כהוגן . כמ"ש ושמע שאול והרגני . כי אילו היה זה קצור בבטחונו . היתה התשובה אליו אני אמית ואחיה וגו'. או כדומה לו . כמו שהשיב למשה רבינו ע"ה באמרו כבד פה וכבד לשון אנכי . ובאתה התשובה . מי שם פה לאדם וגו'. ואחר שבדין היו מפחדים אם כן למה חשב הרב ז"ל כאן פחדם של אלו למעוט בטחון ולפחיתות המדות ומה שקשה בלא"ה ע"ז המאמר הנזכר שמא יגרום החטא וכו'. ממאמר שאמרו חז"ל פרק קמא דברכות כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא חזר בו וכו' תמצא מבואר בפירוש המזרחי פרשת וישלח והרמב"ם ז"ל זכר זה הענין בספר המדע בהלכות יסודי התורה בפירוש ובהקדמת סדר זרעים ע"ש : ולא תרחיק כו'. פירוש לא תהיה זה הדבר שאני אומר רחוק בעיניך : ולשון חכמים אין הנבואה שורה כו'. פרק ע"פ : שאינו נבדל . פירוש שאינו נבדל מהחומר . כן השגתו יתברך על האמת וכו' למה נמצא בעצמו כו'. ר"ל עד שתהיה מציאת הש"י נבדל וניכר בין שאר המציאות שהשיג אותו אדם כבר בעצמו . כמו שמשיג אדם צורת ראובן ואח"כ צורת שמעון . יודע אותו האדם בעצמו ההבדל בין ב' הצורות כן היתה השגת מציאות הש"י על אמיתתו אילו היה אפשר ויהיה פירושו כאילו אמר למה שמצא

אברהם

בעצמו ככל ממציאות שאר הנמצאות : ראויים הם שתשרה שכינה וכו'. פ"ק דסנהדרין : ולא יעלם ממך הדמיון . אל תתעלם עיניך ושכלך מלהבחין בענין הדמיון . כי אולי יעלה על דעתך לדמות אדם אחר למרע"ה . וזה א"א כמו שהעיד עליו הכתוב ולא קם נביא [עוד] בישראל כמשה (עוד) :

פרק שמיני אי אפשר שיולד אדם בעל מעלה כו'. בספר המדע בהלכות תשובה פרק ה' האריך ז"ל בענין זה יותר ע"ש : אמתיות . המלה הזאת מוסב על לא תחשוב ר"ל שלא תחשוב שהם אמתיות : שאמתוהו טענות אמת . פירוש שטענות שהם אמת אמתו זה הענין מ"ש הרב ז"ל בתחלת הפרק א"א שיולד האדם בתחלת עניינו בעל מעלה ולא בעל חסרון כו' אבל אפשר שיולד בטבע מוכן למעלה או לחסרון בהיות פעולת אחת מהן יותר קלה עליו מפעולות האחרות וכו'. צ"ע למה תהיה כזאת שיתחייב להיות זה האדם מטבע כבד במזגו ורחוק אל המעלה ואדם אחד קרוב קל אליה והרוצה לעמוד על עיקר באלו הענינים יעיין בעקדת יצחק שער כ"ב ושער כ"ו . כי מה שחסר בזה גילה זה . וישים עיניו ג"כ על מה שכתוב בשער ח' על מאמר רבותינו ז"ל שאמרו בפרק קמא דסוטה אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו וכו' : והלימוד . ר"ל המלמד לאחרים : וההתלמדות . ר"ל מה שלמד בעצמו והוא מתפעל . לפי דעת האומרים זה שמוכרח שלא יעשה הפועל הפלוני ומבלתי שידעו וכו' ושתהיה לו המדה הפלונית ר"ל שלא יוכל האדם לעשות פעולה רעה או טובה . או לא ידע שום חכמה . כ"א שתהיה לו זאת המדה הפלונית והוא מדת מולד המזל : והריסות חומת התורה . ר"ל כי זה הדעת הוא מהרס התורה שאמרה בפירוש ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים . אשר משם למדנו . שהבחירה שיש ביד האדם : ושם הבחירה וכו'. ושם בשמאל . לשון שום תשים : הכל בידי שמים כו'. במסכת ברכות : כזווג פלוני כו'. או היות זה הממון בידו כמו שאמרו רז"ל פ"ק דסוטה ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ומכרזת בת פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני כו' : בפעולות אשר לאדם בהם בחירה וכו'. והוא החלק המרגיש . והחלק המתעורר כנזכר בפרק שני : זולת תנועות האדם ומנוחתו . כי בהם יהיו המצות והעבירות . ואין גזירת השם בהם : נמשכו בזה אחר דברי ירמיה . והוא אומרו מפי עליון לא תצא הרעות והטוב וכו' ענין הבחירה הנזכר כאן בפרק זה . כולו תמצא ג"כ במדע בפרק הנזכר : כמרכז . פירוש הנקודה האמצעית שבעגולה נקרא מרכז בלשון יונית : כי כל המופתים היוצאים חוץ לטבע אשר היו כו' עד כולם קדם בהן הרצון בששת ימי בראשית וכו' הוא יתפרש ע"ד שדרשו רז"ל תנאי התנה הקב"ה בששת ימי בראשית עם הים שיקרע ועם הארץ שתפתח פיה ועם שמים וארץ שישתקו לפני משה . עם העורבים לכלכל את אליהו וכו'. וביאור זה עד"מ שביום הראשון כשנבראו שמים וארץ הושם בטבעם שישתקו לפני משה . ויום שני בהתחלק המים הושם בטבעם שיחלק הים סוף למרע"ה . והירדן ליהושע . ויום רביעי כשנברא השמש הושם בטבעו שיעמוד בזמן פלוני בדבר יהושע וכן שאר נפלאות . ועד"ז הביא הרב ז"ל למעלה . דברי שהמע"ה אין כל חדש וגו'. ר"ל אם תראה דבר חדש בשינוי טבע ומנהגו של עולם . אל תאמר זאת החדוש היתה עתה מאת ה' אלא כבר היה לעולמים מעת הבריאה הושם בדבר ההוא זה הטבע שישנה מנהגו בזמנו בעת הצריך כנזכר . והרוצה לעמוד על עקר אלו הדברים יעיין במ"ש הרב ז"ל לקמן בפרק בעשרה מאמרות על משנה י' דברים נבראו בין השמשות וכו' : וגם אשר עתידים להיות מאשר יעד בהם הכתוב וכו'. הם האותות והמופתים שהבטיחו הפסוקים לעתיד בביאת משיח ובתחיית המתים בשנוי טבע העולם כתוב ע"י הנביאים . כולם קדמו בששת ימי בראשית : מתת . שהרצון בו ממנו וכו'. ר"ל

הגהות מהריעב"ץ (א) והש"י לא יגזור בעשיית המצוה כו'. נ"ב אין זה כלום כי הסי"ת יגזור אם ירצה פלוני בעשיית מצות נשואי אשה ויתן לבו להשתדל בקומה , אז יזמין לו הי"ת אשה הגונה הראויה לו . כמ"ש חז"ל מ'

יום

כן רצה שיתנועע. וינוח מעצמו. ויעשה פעולות בבחירתו. אין מכריח לו עליהם. ולא מונע מהם כמו שהתבאר בתורה האמתית המבארת זה הענין באמרה (בראשית ג) הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע. (א) וכבר ביאר התרגום בפירוש שהרצון בו. ממנו לדעת טוב ורע. ר"ל שהוא היה אחד בעולם. ר"ל מין שאין כמוהו מין אחר שישתתף עמו בזה הענין אשר נמצא בו והוא שמעצמו ומנפשו ידע הטוב והרע ויעשה איזה מהן שירצה. ואין מונע לו מהן. ואחר שהוא כן אפשר שישלח ידו ויקח מזה (שם) ואכל וחי לעולם ואחר שיתחייב זה במציאות האדם. ר"ל שיעשה בבחירתו פעולות הטוב והרע כאשר ירצה. א"כ יתחייב ללמדו דרכי הטוב והרע ושיצוהו ויזהירהו ויענישהו ויגמלהו. ויהיה כל זה יושר. וכן ראוי לו להרגיל עצמו בפעולות הטובות. עד שיהיה לו המעלות [השכליות]. ויתרחק מן הפעולות הרעות עד שיסורו [ממנו] וחם הפחיתיות. אשר הם נמצאות אתו. ולא יאמר שהם בענין שאינם יכולים להשתנות. כי כל ענין אפשר להשתנות מן הטוב אל הרע. ומן הרע אל הטוב. והכל בבחירתו. ומפני זה הענין זכרנו כל מה שזכרנו מענין המצות והעבירות: (ב) והנה נשאר עלינו לבאר דבר אחד מזה הענין. והוא שיש מפסוקים יחשבו בהם בני אדם שהש"י יגזור במרי ושהש"י יכריח עליו. זה שקר וצריכים אנו לבארם כי הרבה מבני אדם התבלבלו בהם ומזה מה שנאמר לאברהם. (שם טו) ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה. אמרו הלא תראה שגזר על המצריים שיחמסו זרע אברהם. ולמה ענשם. הלא בהכרח בגזירת הש"י [יתעלה] השתעבדו בהם. כמו שגזר עליהם. והתשובה לאלו שזה הענין דומה כאלו אמר השם יתברך שהנולדים לעתיד יהיה מהן מורד, ועובד, וחסיד, ורע. וזה אמתי ולא מפני זה המאמר התחייב פלוני (זה) הרע להיות רע עכ"פ. ולא פלוני (זה) הצדיק להיות צדיק עכ"פ. אבל כל מי שירצה מהן להיות רע יהיה בבחירתו. ואילו היה רוצה להיות צדיק היה יכול ואין מונע לו. וכן כל צדיק וצדיק אילו היה רוצה להיות רע לא היה מונע לו ומזה כי הדברים שאמר הקב"ה. לא אמרם על איש ידוע, עד שיאמר כבר נגזר עליו. ואמנם באו הדברים בכלל ונשאר כל איש ואיש בבחירתו בעיקר יצירתו. וכן כל איש ואיש מן המצריים, אשר חמסו והונו אותם היה בבחירתו שלא יחמסם אילו היה רוצה, כי לא נגזר על האיש בפרט שיחמסם. וזאת התשובה בעצמה נשיב על אמרו (דברים לא) הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר, שאין הפרש בין זה ובין אמרו כל מי שיעבוד עבודת כוכבים יעשה בו כך וכך, שאם לא ימצא לעולם מי שיעבוד אותה תהיה [אותה] הפחדה לבטלה. ויהיו הקללות כלם לבטלה וכן העונשים אשר בתורה אין לנו לומר כאשר מצאנו דין סקילה בתורה. שזה שחלל שבת היה מוכרח לחלל. ולא מפני הקללות שבאו בתורה נאמר שאשר עבדו עבודת כוכבים חלו עליהם הקללות ההם שנגזר עליהם לאברם. אבל בבחירתו עבדו כל מי שעבדה. ותל עליו העונש כמ"ש (ישעיה סו) גם המה בחרו בדרכיהם וגו' גם אני אבחר בתעלוליהם ומגורותם אביא להם. אבל אמרו (שמות יד) וחזקתי את לב פרעה ואח"כ ענשו והמיתו. יש בו מקום לדבר ויעלה ממנו בידינו שורש גדול (על מה שלא חשבו כל המפרשים) והסתכל מאמרי בזה הענין. ושים אליו לבך. וחבר אותו על דברי זולתי. ובחר לך הטוב. והוא אצלי שפרעה וסיעתו אילו לא היה להם חטא אלא שלא שלחו ישראל. היה הענין מסופק עכ"פ שהרי הקב"ה מנעם מלשלוח אותם כמו שנאמר (שם י) כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו. ואיך היה מבקש מהם לשלחם והם מוכרחים שלא לשלחם ואיך ענשם אחר כך כאשר לא שלחם וזה נראה עול בלא ספק. וסותר כל מה שהקדמנו הצעתו. אלא שאין הענין כן. אבל פרעה וסיעתו מרו בבחירתם בלי הכרח וחמסו הגרים אשר היו בתוכם. והעלו עליהם עול גמור כאשר נאמר בבאור. (שם א) ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל וגו' הבה נתחכמה לו. וזאת הפעולה היתה מהם בבחירתם מבלי הכרח רק ברוע לבבם והיה עונש הש"י להם ע"ז למנעם מהתשובה. עד שיחולו עליהם מהעונשים מה שהיה ראוי להם מן הדין. ומניעתם מהתשובה הוא שלא ישלחם. וכבר ביאר לו הש"י זה הענין והודיעו שאילו היה רוצה להוציאם לבד. היה מאבד אותו וסיעתו והיו יוצאים מהרה מאין איחור. אמנם רצה עם הוציאו אותם לענשם על מה שקדם מחמת שעבודם כמו שהבטיח ואמר (בראשית טו) וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואח"כ יצאו ברכוש גדול וא"א לענשם אילו היו עושים תשובה. וע"כ נמנעו מהתשובה והתחזקו בהם. והוא אמרו (שמות ט) כי עתה שלחתי את ידי. ואך אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו'. ואין לדקדק עלינו אם נאמר שהש"י יענש האדם וימנעהו מהתשובה ולא יעזבהו לבחור בתשובה. כי הוא ית' [שמו] ידע החטאים. ולפי חכמתו וישרו יהיה שיעור העונש. פעמים בעוה"ב לבד. ופעמים בעוה"ז לבד. ופעמים בשניהם. וענשו בעוה"ז חלוק. פעמים יענש בגוף. פעמים בממון. ופעמים בשניהם יחד. וכאשר יבטלו קצת תנועות בני אדם שהם בבחירתו על צד העונש. כביטול ידיו מן המלאכה שלא יכול לעשות בה מאומה כמו שעשה לירבעם בן נבט. או לסמא עיניו מן הראות כמו שעשה לאנשי סדום. הנאספים על פתח לוט. כן יבטל ממנו בחירת התשובה. עד שלא יתעורר אליה כלל. וימות בחטאו. ולא נתחייב לדעת חכמתו. עד שנדע למה ענש זה בזה המין מן העונש. ולא ענשו במין אחר. כמו שלא נדע מה [היה] הסבה להיות לזה המין זאת הצורה. ולא היתה לו צורה אחרת. אבל הכלל כי כל דרכיו חסד ומשפט. ויעניש החוטא כפי חטאו. ויגמול המטיב כפי הטבתו. וא"ת למה בקש ממנו לשלח את ישראל פעם אחר פעם. והוא נמנע מלשלחם. ולמה לא באו עליו המכות והוא עומד במרדו על עקשותו. כמו שאמרנו שענשו מהש"י הוא שיעמוד על עקשותו. ולא היה מבקש ממנו לבטל מה שא"א לו לעשותו. זה ג"כ היה להכמה מהשם יתברך שיודיעהו שהש"י יבטל בחירתו כשירצה לבטלה. ואמר לו הנני מבקש ממך שתשלחם ולא שלחת. ואם תשלחם תהיה נצול. רק ידעתי שאתה לא תשלחם עד שתמות. והיה הוא צריך שיודה לשלחם. עד שיראה הפך דברי הנביא שאמר שהוא יהיה נמנע להודות. ולא היה יכול. והיה בזה אות גדולה ומפורסמת אצל כל בני אדם. כמ"ש (שם) ולמען ספר שמי בכל הארץ. שהש"י אפשר שיענוש האדם שימנעהו בחירת פעולת אחת. ויודיעהו בזה שלא יוכל למשוך נפשו ולהשיבה אל הבחירה ההיא. ועל זה הצד בעצמו היה עונש סיחון מלך חשבון. כי למה שקדם ממריו אשר לא הוכרח עליו. ענשו ית' שמנעו מעבור ישראל בגבולו מהפיק רצון ישראל עד שנלחמו עמו והרגוהו. והוא אמרו (דברים ב) ולא אבה סיחון מלך חשבון העבירנו בו וגו'. ואשר הביא להיות ענין זה הפסוק קשה על המפרשים כלם. מפני שחשבו כי לא נענש סיחון אלא מפני שלא הניח את ישראל עבור בגבולו. ואמרו איך ענשו. והוא מוכרח כי הקשה ה' את רוחו. ואמץ את לבבו. כמו שחשבו רבים שלא נענש פרעה ועמו אלא מפני שלא שלחו ישראל מארצם. ואין הענין כן אלא כמו שבארנו. וכבר ביאר הש"י ע"י ישעיה הנביא שהוא יתברך [שמו] יעניש קצת המורדים שימנע מהם התשובה ולא יעזוב הבחירה בידם ואמרו (ישעיה ו) השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע [וגו']. וזה הדבר פשוט א"צ לפרש. אבל הוא מפתח למנעולים רבים. וע"ז העיקר הולכים דברי אליהו ז"ל באומרו על הכופרים מאנשי דורו (מ"א יח) ואתה הסבות את לבם אחורנית. ר"ל כאשר חטאו ברצונם היה עונשם עליהם מאתך שתסב לבם אחורנית מדרך התשובה. ולא תניח להם הבחירה ולא רצו להניח החטא ההוא. והתמידו מפני זה על כפירתם באמרו (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו ר"ל שהוא מתחבר אל העצבים בבחירתו ואוהב אותם ענשהו שיונח על אהבתם. וזה ענין הנח לו. וזהו מן הפירושים הטובים למי שיבין דקות הענינים. אמנם מאמר ישעיה הנביא ע"ה שאמר (ישעיה סג) למה תתענו ה' מדרכיך תקשיח לבנו מיראתך. אינו מזה הענין כלל. ואינו נתלה בדבר ממנו. ואמנם ענין אלו הדברים כפי מה שבא לפניו ולאחריו. שהנביא [ההוא] היה מתרעם על גלותנו וגזירותינו. והפסק ממשלתנו. ותגבורת האומות עלינו. ואמר על זה דרך תפלה ה' אלהי ישראל כשיראו ישראל תגבורת הכופרים. יתעו מדרך האמת ויטה לבם מיראתך. וכאילו היית אתה הסבה לסכלים האלה לצאת מדרך האמת. כמ"ש מרע"ה (במדבר יד) ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת וגו'. ומפני זה אמר אחר זה. (ישעיה סג) שוב למען עבדיך שבטי נחלתך. ר"ל עד שלא יהיה בענין חלול שמך הגדול. וכמו שבאר בתרי עשר מאמר הנמשכים אחר דעת המנוצחים מן העובדי כוכבים בזמן הגלות. אשר מספר דבריהם כל עושה רע טוב בעיני ה' ובהם הוא חפץ או איה אלהי המשפט וספר מדבריהם המובן מאורך גלות (מלאכי ג) אמרתם שוא עבוד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדורנית מפני ה' צבאות. ועתה אנחנו מאשרים זדים. והבטיחנו שם שהוא ית' עתיד לבאר האמת. ואמר בזה (שם) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע. אלו הפסוקים המסופקים בתורה ובמקרא שיראה מהם שהש"י יכריח על העבירות. והנה בארנו [אנחנו] ענינם בלא ספק והוא באור אמתי עם טוב התבוננות. ונשארנו על שרשינו שברשות האדם היא המצוה והעבירה. והוא הבוחר בפעולותיהם מה שירצה לעשותו יעשה. ומה שלא ירצה לעשותו לא יעשה. רק אם יענישהו השם יתברך על חטאו שיבטל רצונו כמו שבארנו. ושקנין המעלות והפחיתות בידו ומפני זה צריך לו שישתדל לקנות לנפשו המעלות שאין לו מעיר לזולתו שיעירהו עליהם. והוא אמרם במוסרי זאת המסכתא. אם אין אני לי מי לי. ולא נשאר מזה הענין אלא דבר אחד שצריך לדבר בו מעט עד שתשלם כוונת זה הפרק. ואע"פ שלא היה בדעתי לדבר בו כלל אבל הצורך הביאני אל זה. והוא ידיעת הש"י העתידות שהוא הטענה אשר יטענו עלינו בה החושבים שהאדם מוכרח על המצוה ועל העבירה. ושכל פעולות האדם אין לו בחירה בהם. אחר שבחירתו תלויה בבחירת האלהים. ואשר גרם לזאת האמונה הוא שישאל השואל. זה האיש ידע בו הבורא אם יהיו צדיק או רשע או לא ידע. וא"ת ידע יתחייב מזה שיהיה מוכרח על הענין ההוא אשר ידעו הש"י טרם היותו. או תהיה ידיעתו בלתי אמתית. ואם תאמר שלא ידע מקודם. יתחייבו מזה הרחקות עצומות ויהרסו חומות נשגבות בענין הדת. לכן שמע ממני מה שאומר לך והסתכל בו מאד. כי הוא האמת בלא ספק. וזה כבר התבאר בחכמת האלהות. ר"ל מה שאחר הטבע. שהש"י אינו יודע במדע ולא חי בחיים עד שיהיה הוא והמדע שני דברים כאדם וידיעתו. שהאדם בלתי המדע. והמדע בלתי האדם. וכיון שכן הוא הם שני דברים. ואילו היה הש"י יודע במדע. היה מתחייב [מזה] הרבוי. והיו הנמצאים הקדמונים רבים [עם] ה' יתברך. והמדע אשר בו ידע. והחיים אשר בו חי. והיכולת אשר בו יכול. וכן כל תואריו יתברך. ואמנם זכרתי לך תחלה טענה קרובה וקלה להבין אותה ולהשכילה להמון. כי הטענות והראיות אשר יתירו זה הספק הם חזקות מאד. ומופתיות אמיתיות. והתבאר שהוא יתברך שמו תואריו ותואריו הוא. עד שיאמר עליו שהוא המדע. [והוא הידוע] והוא היודע. והוא החי. והוא החיים. והוא הממשיך לעצמו החיים וכן שאר התארים. ואלו הענינים קשים ולא תקוה להבינם הבנה שלימה מב' שורות [או] מג' מדברי. ואמנם יעלה בידך מהם ספור דברים לבד. ולזה העיקר הגדול לא התיר הלשון עברי לומר חי ה' צבאות כמ"ש חי פרעה חי נפשך. ר"ל שם מצורף. כי המצורף והמצטרף אליו. שני דברים חלוקים. ולא יצטרף הדבר לעצמו. ולפי שחיי השם הם עצמו. ועצמו הוא חייו. ואינו דבר אחר זולתו. לא הזכירוהו בצירוף אך אמר חי ה' צבאות חי השם אשר עשה לנו את הנפש הזאת. הכוונה בזה שהוא וחייו אחד. וכבר התבאר גם כן בספר הנקרא מה שאחר הטבע. שאין יכולת בדעתינו להבין

מציאותו

חסד אברהם

שראתה בו התורה באמרה לדעת טוב ורע. וע"ז מוסב ממנו: אשר נמצא בו. פירוש הבחירה. כי המלאכים הם מוכרחים לעשות טוב. והבהמה לא ידעה מאומה. לבחור טוב או רע. רק ביד האדם לבד גדולת הבחירה: יתחייב ללמדו כו'. ר"ל הש"י למד לאדם לעשות טוב באומרו ראה נתתי לפניך וגו' ובחרת בחיים וגו': ויהיה כל זה יושר וכו'. ר"ל אם יענשהו או יגמלהו הש"י יהיה הכל ביושר. הואיל ועושה האדם הכל בבחירתו. כמו שמסיק: כי כל ענין אפשר להשתנות וכו' והכל בבחירתו וכו'. וא"ת ומה יעשה הרב ז"ל עם מאמר רז"ל שהביא למעלה שאמרו מ' יום קודם יצירת הולד וכו'. וכבר הזכיר הרב ז"ל למעלה שזאת האשה שלקחה בכתובה וקידושין והיא כשרה לו ולקחה לו לפריה ורביה הוא מצוה. והש"י לא יגזור במצוה והם אמרו שקודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני כו'. ומסיק שם בגמרא שהוא זיווג ראשון. ובלי ספק שהיא לפריה ורביה. וי"ל לפי דעת הרב שהגזירה תהיה כן. אם הפלוני רצה לישא אשה למצוה בבחירתו אז לא ישא כי אם בת פלוני. ואמנם הרשות נתונה בידו אם לא יעשה מצוה לא ישאנה ואם ירצה לעשות עבירה אז ישא אחרת באיסור. ועכ"ז האדם נשאר על בחירתו. והשם לא יגזור שיהיה מוכרח לישאנה ודו"ק: מורד טוב מרע. וחסיד טוב מעובד. כי יש עובד מיראה: באו הדברים בכלל. ר"ל באו הדברים הנ"ל בכלל. לא על הפרט: שאין הפרש בין זה ובין אמרו כו'. ר"ל כמו שקשה על וקם העם וגו'. כן קשה על הלקאת עבודת כוכבים. שאם לא יהיה מי שיעבוד שיהיה הציווי לבטלה. אלא ע"כ צ"ל כמו שמבואר למעלה. ועולו עליהם עול. וענשו בעוה"ז חלוק. ודוקא חלוקה אבל עונש עוה"ב אינו רק לנשמה לבד אם שלא תהנה מזיו השכינה ואם שלא תדבק למקום מחצבתה. ואם שלא יתאחד שכלו עם השכל הפועל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. בענין גמול ועונש בעוה"ב כי דעת חכם אחד שעונש עוה"ב הוא שלא תהנה הנשמה מזיו השכינה. וחכם אחד אומר שהעונש הוא מה שלא תדבק למקום מחצבה. וא' אומר שלא יתאחד שכלו עם השכל הפועל: ולא נתחייב כו'. ר"ל כי אין דעתנו יכול לדעת זה כמו שלא נדע מה הוא הסבה להיות לזה המין זאת הצורה וכו': וא"ת למה בקש ממנו וכו'. ה"פ מאחר שביטל הש"י ממנו הבחירה איך צוהו אח"כ לשלחם ועוד איך הפחידו בהבאת המכות באמרו בכל מכה ואם מאן אתה וגו' הנני מכה וגו'. והלא בהכרח שיבואו עליו המכות. מאחר שבהכרח יעמוד במרדו ובעקשותו מאחר שבטל ממנו הבחירה וז"ש ולמה לא באו עליו המכות והוא עומד במרדו וכו' ר"ל מאחר שעמד במרדו בעל כרחו ודאי לא ישלחם. ואם כן איך שלח אליו וגם הפחידו ללא תועלת: והיה הוא צריך שיודה כו' פירוש ומן הדין והראוי לו לפרעה להודות על דבריו והיה לו לשלחם מיד: עד שיראה כו'. פירוש כדי להראות הפך דברי הנביא זה מרע"ה שאמר לפרעה שלא לשלחם עד שימות: ולא היה יכול. פי' אפ"ה לא היה יכול פרעה לשלחם. וזה פלא גדול שלא היה יכולת בידו לעשות מה שהיה ראוי לעשות: והיה בזה אות גדולה ומפורסמת וכו'. להניח החטא ההוא לא היה להם בחירה להניח החטא שלא לעשות עוד או ר"ל בשביל להניח ונאמר על הש"י שיבטל בחירתם כדי להניח להם החטא ר"ל שיעשו אותה תמיד. כמו שמביא הפסוק חבור עצבים אפרים הנח לו. ר"ל החטא הנח לו: למה תתענו. לשון ותלך ותתע. ותקשיח לשון קשה: אינו מזה הענין. אינו כענין מה שאמר על הכופרים שהיה מונע מהם הבחירה. אלא ענין אחר. והוא שהנביא היה מתרעם כו'. וכבר כתב הרב ז"ל בדברים האלה בהלכות תשובה פ"ו ע"ש: מאמר הנמשכים אחר האמת כו'. ר"ל הנביא היה מספר דברי הצדיקים שהם נמשכים אחר האמת. והן מנוצחים. ר"ל אותן הצדיקים היו מנוצחים מן העובדי כוכבים בגלות: מאשרים זדים. פי' משבחים זדים: עם טוב התבוננות. ר"ל הוא באור אמתי אם תתבונן עליו היטב ותראה שהוא באור אמתי: מה שאחר הטבע. כל חכמות אלהות נקראות כן. לפי שדרכי הש"י אינם בטבע. כמו דרכי בני אדם או שאר הנמצאים א"כ נקראת חכמת אלהות אחר הטבע כי מתחלה חייב ללמוד חכמת הטבעיות שהוא מעשה בראשית. ואח"כ חכמת אלהות שהוא מעשה מרכבה כמו שהזכרתי למעלה בפי' להקדמת אבן תבון: שהש"י אינו יודע במדע ולא חי בחיים כו'. עד הכוונה שהוא וחייו אחד. זה הדבר עצמו בדמותו וצלמו כתב הרב ג"כ בספרו מורה נבוכים בפרק נ"ו מחלק א'. ז"ל שם ידוע כי המציאות הוא מקרה קרה לנמצא. ולזה הוא ענין מוסף על מהות הנמצא וזהו הדבר המבואר הראוי לכל מה שלמציאתו הוא סבה שמציאותו ענין נוסף על מהותו. אמנם מי שאין סבה למציאתו. והוא הש"י ויתרומם לבדו. כי זהו ענין אמרנו עליו יתברך שהוא מחוייב המציאות. תהיה מציאתו. עצמו ואמתתו. ואמתתו ועצמו מציאתו. ואינו עצם קרה לו. שימצא ותהיה מציאתו ענין נוסף עליו (כשאר כל הנמצאים) כי הוא ראוי המציאות תמיד (פי' מחוייב המציאות ואינו עלול בשום דבר) אין מתחדש עליו. ולא מקרה קרה לו. וא"כ הוא נמצא לא במציאות. וכן חי לא בחיים ויודע לא במדע ויכול לא ביכולת. וחכם לא בחכמה. אלא הכל שב אל ענין אחד אין ריבוי בו כמו שיתבאר וכו'. ומ"ש נמצא ולא במציאות. ר"ל שהוא יתברך נמצא ולא כמציאות שאר הנמצאים שהם מורכבים ממציאות ומהות. אבל מציאותו יתברך ומהותו ועצמו הוא אחד. וכן הוא פי' חי לא בחיים. ויודע לא במדע וחכם לא בחכמה. ר"ל שאינו חי כחיותנו. ואינו חכם כחכמתנו ואינו יודע כמדענו. כי אנו וחיינו אנו וחכמתנו או אנו ומדענו. הם ענינים מקריים נוספים עלינו. אבל הוא יתברך וחייו וחכמתו ומדעו אחד מכל צד ופינה בכל דרך ייחוד כמ"ש הרב כאן שהוא המדע והוא היודע או הידוע. והוא החי והוא החיים כו'. ר"ל אינו דבר מוסף על העצמות. אבל הוא ענין עצמותו ויותר מבואר הואיל משה באר זה הדבר בספר המדע הלכות יסודי התורה פ"ב. ז"ל קרי ביה. כי אלה הדברים יחד. כולם נתנו מרועה א' הרמב"ם ז"ל וכבר זכרתי מקצת דברים אלה למעלה בפירושי שפירשתי על הקדמת הר"ש אבן תבון ז"ל בענין השלילות שכתבתי הבט מה למעלה ומה למטה. בפירושי זאת. והיו לאחדים בידך. ואני ידעתי שלא ידעתי לצייר הבנת עניין זה על השלימות כי עמוק עמוק הוא. שהאדם בלתי המדע. כמו ילד קטן. או שכור. או חולה. או משוגע. וא"כ צ"ל המדע בלתי אדם. דאל"כ מאין בא לילד או חולה או שכור המדע: היה מתחייב הרבוי כו'. ר"ל הוא והמדע שנים ח"ו: הנמצאים הקדמונים רבים. וזה א"א כמבואר בכמה מקומות כי ממ"נ אם היו צריכין זה לזה. הרי שניהם חלשים. ואם יכול כל אחד מהם לעשות כל מה שירצה. אם כן יהיה לפעמים אדם חי מת ומת חי נאלחר בהרף עין. כי הא' יחייהו והא' ימיתהו. כמו שהאריך עוד בזה בסמ"ג בתחלת מצוה עשייה. בשם רב סעדיה גאון ז"ל עיין עליו: ואמנם זכרתי לך תחלה עד כי הטענות וכו' הם חזקות מאד וכו' עד ולא תקוה להבינה מב' שורות עד ויעלה בידך מהם סיפור דברים בלבד וכו'. פי' הראיות החזקות שיתירו זה הספק לא הזכיר כאן כי אין רצונו להאריך. אבל מ"מ יזכרם במקום אחר. והתיר תחלה טענה קרובה להמון עם. ושייך כאן לשון תחלה מאחר שעכ"פ יזכור גם הטענות החזקות במקום אחר. אע"פ שאינו זוכר כאן לבסוף: ולא תקוה להבינם מב' שורות כו'. ר"ל לא תעלה על דעתך אלו הייתי כותב הדבר בקיצור בב' או בג' שורות שתבין אותו בשלימות. כי לא תבין אותו רק באריכות הרבה. ואילו הייתי כותב לך אלו הדברים בב' או בג' שורות לא היו עולים בידך כ"א הספור דברים. ר"ל הספור דברים היו בידך ולא היית מבין הענין בשלימות. רק באריכות. ואין רצוני להאריך כאן. לכן לא כתבתי מאותן הדברים פה בקיצור. רק באריכות במקומות אחרים: לא התיר לומר חי ה' צבאות כמ"ש חי פרעה כו'. עד ר"ל שם מצורף. כלומר החיות מצורף לפרעה. חי ופרעה ב' דברים: ולא יצטרף הדבר לעצמו. פי' לחיותו עצמותו. כי לא תוכל לצרף דבר. אלא לד"א זולתו. ר"ל כי התואר שיתואר הדבר אינו עצם המתואר. אבל הוא ענין אחר מגיע לעצם ונוסף עליו כמה שכתוב הרב במורה נבוכים בפרק נ"א מח"א ע"ש אף כאן כשתאמר חי פרעה תצרף חיות של פרעה אל פרעה והם ב' דברים חלוקים וזה הדבר אינו שייך לומר על הש"י חלילה כי הוא יתברך אחד אמיתי מכל צד ופינה פשוט בתכלית הפשיטות בלי שום הרכבה כלל. ע"כ לא יצדק לומר על הש"י חי ה' צבאות בציר"ה

אך

הגהות מהריעב"ץ

יום לפני יצירת הולד ב"ק מכרזת ואומרת בת פלוני לפלוני. וביחוד בזווג שני שהוא לפי מעשיו גם אמרו [מו"ק דף יח:] שמותר לארס אפילו (בט"ב) [נ"ל בחוה"מ. דאילו בט"ב ליתא בגמ' אלא בתוספות יבמות דף מג:] שמא יקדמנו אחר ברחמים. ואין בכל גזרה מוחלטת ולא בטול ושנוי רצון. אלא הוא כענין היעודים הטובים והפכם שבתורה. אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם וגו' שאם יקיימו התורה יתקיים היעוד הטוב. וא"ל. יקוים הפכו הרי שהגזרה תלויה בבחירת האדם. כן הדבר בחמס הנעשה לאדם נגזר לאדם ע"פ מעשיו שגרמו לו. אך לא ע"י זה החמסן אמנם בחירתו ונטייתו הרעה גרמה לו לעשות ממנו כלי משחית: (א) וכבר באר התרגום כו' ר"ל מין כו'. כ"ב חשב מה שת"א מניה למדע כו' שמלת מיניה ביו"ד מלשון למינו וזה שיבוש כי תרגום למינו לזנוהי. ועיין גלעד: (ב) והנה נשאר עלינו לבאר כו' כמו שנגזר עליהם. כ"ב זאת השאלה כבר נתבאר תשובתה יפה ע"פ שני נביאי ה' ישעיה אמר [מז] קצפתי על עמי וגו' לא שמת להם רחמים. ועד"ז אמר זכריה [א] וקצף גדול על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. [וכ"כ הראב"ד פ"ו מה' תשובה] הנה סרה בזה תלונת הטפשים כ"ש במצרים שלא הוזכרו בברית ב"ה וכבר אמר החכם [משלי טז] וגם רשע ליום רעה גם השאלה האחרת תשובתה בצדה ע"פ ה' היתה שומה באומרו [דברים לא] כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום בטרם אביאנו. הרי אמר כנשמר מתרעומת המינין שלא יאמר שהאדם מוכרח במעשיו. כי לא בא ליעדם בחטאים עכ"פ רק מדרך הרגל למודם ובדרך כ"ש כי מאחר שלא יכלו לעזוב דרכם הרע במדבר בארץ ציה. עאכ"ו כשיבואו אל ארץ זבת חלב ודבש ואכל ושבע. שיבעטו מרוב הטובה. ודברה תורה כדרך ב"א שאומר אדם למי שמכיר בו שסורו רע אפילו בשעת דחקו. וכשבא להיטיב לו מתרה בו ואומר הריני מכירך שאפילו בעת הדחק לא היית נכנע לי כ"ש כשאיטיב לך שתכפור בטובתי וכן אמר מרע"ה ע"ד ק"ו (שם ושם) הן בעודני חי עמכם וגו'. לא כגוזר אלא קרוב לודאי שתמרו אח"כ שכבר אתם מועדים למודי הרע. ובזה סרו אלה השאלות מעקרן:

מציאתו יתברך על השלימות. וזה לשלימות מציאתו וחסרון דעתנו ושאין למציאותו סבות. שיודע בהם. ושקצר דעתנו מהשיגו. כקוצר אור הראות. מהשיג אור השמש. שאינו לחולשת אור השמש. אבל להיות אור השמש יותר חזק מאור הראות שירצה להשיגו. וכבר דברו בזה הענין הרבה. והם כלם מאמרים אמתים [מבוארים]. וראוי מפני זה שלא נדע ג"כ דעתו ושלא יכילהו ג"כ דעתינו כלל. אחר שהוא דעתו. ודעתו הוא. וזה הענין נפלא מאד. והיא אשר נבצר מהם אמתתו. ואמרו שהם ידעו שמציאתו ית' על השלימות. אשר הוא עליו לא יושג. ובקשו להשיג ידיעתו עד שידעהו. וזה מה שאי אפשר. שאלו תכיל דעתינו מדעו. היה מכיל מציאתו אחר שהכל דבר אחד. שהשגתו אל השלימות הוא שיושג כמו שהוא במציאתו. ומן הידיעה והיכולת והחיים והרצון. וזולת זה מתאריו הנכבדים. הנה כבר בארנו שהמחשבה בהשגת ידיעתו סכלות גמורה [אין לנו] אלא שאנחנו נדע שהוא יתברך יודע כמו שנדע שהוא נמצא. ואם ישאלנו שואל איך הוא מדעו. נאמר לו אנחנו לא נשיג זה כמו שלא נשיג מציאתו אל השלימות וכבר הרחיק כל מי שישתדל לדעת אמתת ידיעתו יתברך ונאמר לו. (איוב יא) החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא. והבן כל מה שאמרנו שפעולות האדם מסורים אליו וברשותו להיות צדיק או רשע מבלתי הכרחת השם יתברך עליו על אחד משני הענינים. ומפני זה היה ראוי הצווי' והלימוד וההכנה. והגמול והעונש. ואין בכל זה ספק. אמנם תואר ידיעתו יתברך והשגתו לכל הדברים דעתינו קצרה להשיגו כמו שבארנו. וזהו כלל מה שכווננו אליו בזה הפרק. וכבר הגיע העת לפסוק הדברים הנה ואתחיל בפירוש המסכתא הזאת. אשר הקדמנו [לה] אלו הפרקים:

חסד אברהם

אך תי ה' נבאות בפתח. הכוונה בזה שהוא ותיו אחד ותי בניר"ס הוא תואר לגוף התי יתר על עצמו ותי בפתח אינו תואר אלא ביאור שם בלבד. ר"ל ה' שהוא תי כדי להורות ולדעת שהוא בורא העולם ומסבב הגלגל בכחו וזה לא יהיה אלא למצוי תי אך אמר תי ה' נבאות וכו' ר"ל שתי הוא ה' נבאות. וכן תי השם כי הוא ותיו אחד. ועיין בספר המדע פ"ב מהלכות תשובה פ"ה כי שם האריך בזה יותר: ושאין למציאותו סבות שיודע בהם. כמו האדם ושאר הנמצאות שיש להם סבות איך יתהוו. ובהבחנת אופן סבות יבחנו גם הם עצמם אבל הוא יתברך אין למציאתו סיבות שיודע בהם כי הוא סבת הסבות יתברך: וראוי מפני זה שלא נדע דעתו וכו' פירוש מאחר שאין יכולת לידע מציאותו יתברך על השלימות. א"כ א"א לידע ג"כ דעתו מאחר שהוא ודעתו אחד. ואם היה לנו יכולת לידע דעתו היינו יודעים ג"כ מציאתו. זה א"א לשום בריה: וזה הענין נפלא מאד וכו' פירוש הענין שיזכור אחר כך: והוא אשר נבצר מהם. ר"ל מן החכמים. אמיתתו יתברך פירוש שהם עצמם יודו שמציאותו ית' על השלימות לא יושג א"כ הוא פלא גדול איך ישתדלו להשיג ידיעתו: מאחר שהכל דבר אחד וכו' שהשגתו על השלימות כו' ר"ל ושמא תאמר שהם השתדלו לידע ידיעתו אע"פ שיודו שא"א להשיג מציאתו בכלל עם כל תואריו. כמו החיים והיכולת. והרצון ושאר תוארים. אבל הם רוצים להבין חלק אחד שהיא ידיעת הש"י זה א"א מאחר שתואריו הם עצמותו יתברך ועצמותו תואריו א"כ השתדלותו היא לידע ג"כ כלל מציאתו כי לא יתלק אחר שכל תואר ממנו יתברך הוא מציאתו. א"כ היה אצלם הנמנע אפשר. וזה דבר עצמו. בדמותו ובצלמו. מראשו ועד סופו. תמצא בספר עקרים פ"ג מהמאמר הב' ע"ש וטוב לך: וזהו שעור מה שראיתי לכתוב בבאור זה ללמוד וללמד. ואם ח"ו לא כונתי האמת באיזה ענין מענייני החקירות ה' יסלח לי ויכפר ותיטב לה' משור פר.

סליק הפירוש חסד אברהם. ותמו ונשלמו שמונה פרקים להרמב"ם

מסורת הש"ס | רמב"ם | אבות פרק ראשון | רש"י

מסורת הש"ס

א) [סנהד' דף ז' :]:
ב) [יבמות דף כא.]:

עין משפט נר מצוה

א א עי' בהקדמת הרמב"ם ז"ל בחלק ראשון:

ב ב מיי' פרק כ מהלכות סנהדרין הלכה ז סמג לאוין רה טור שו"ע חו"מ סימן י' סעיף א:

ג ג מיי' פרק א' מהל' ת"ת הל"ב סמג עשין יב טור שו"ע יו"ד סי' רמה סעיף ג:

ד ד מיי' פרק ג מהלכות ממרים הלכה ד טור שו"ע חושן משפט סימן ג סעיף א:

ה ה עי' בטור חו"מ סי' א' ובב"י:

רמב"ם

א כבר בארנו בפתיחת מאמרינו בזה שחבור תואר הקבלה איך היתה ואין הכונה הנה אלא לפרש דברי החסידים והמוסרים לבד לזרז לקנות קנת המדות מהם אותם שתועלתם גדולה וכאן צריך להזהיר מקצת פחיתיות שנזקן גדול והשאר אפרש המצות לבד ומקצת הענינים מפני שענייניהם מבואר מלבד במעט מהם: הוו מתונים בדין. שיאחרו לחתוך הדין ולא יפסיקוהו מהרה עד שיבינוהו שאפשר שיתגלו להם ענינים שלא היו נגלים בתחלת המחשבה: ועשו סייג לתורה. ר"ל הגזירות והתקנות אשר ירחיקו האדם מן העבירות כמו שאמר יתברך [א] ושמרתם משמרתי ונאמר בפירושו ב) עשו משמרת למשמרתי: ב יאמר שבחכמה והיא התורה ובמעלות המדות והם גמילות חסדים ובשמירת מצות התורה הם הקרבנות תהיה התמדת תקון העולם וסידור מציאותו על הדרך הטוב:

פרק

פרק ראשון

מתניתין

א משה [א]קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה הם אמרו שלשה דברים [ב]הוו א) מתונים בדין [ג]והעמידו תלמידים הרבה [ד]ועשו סיג לתורה: ב שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר [ה]על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים:

אנטיגנוס

רש"י

א משה קבל תורה מסיני וכו'. [ולמדה לכל ישראל שנאמר [ב] ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני ישראל ולמה נאמר ומסרה ליהושע ולא לאלעזר ולפנחס ולא לשבעים זקנים המתנבאים במחנה. שלא רצה למוסרה אלא למי שהי' ממית עצמו מנעוריו באהלי החכמה וקנה שם טוב בעולם וזהו יהושע שנאמר [ג] יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל ואע"פ שכתוב' על פנחס [ד] תורת אמת היתה בפיהו וגו']: ויהושע לזקנים. ולא רצה למסרה לשבעים זקנים שהיו בימי משה אלא מסרה לזקנים שהיו רודים ושופטים על ישראל כמו שנאמר [ה] ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע וזקנים הללו מסרו לכל זקנים שהיו בכל דור ודור כמו לעתניאל ועתניאל לאהוד ושאר שופטים שהיו אחריו עד [שהגיע לנבואת עלי הכהן ולשמואל הרמתי (שכן כתב במשנה): ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. מסרוה זה לזה עד] שבאו לאנשי כנסת הגדולה [ואלו הן] זרובבל נחמיה שריה רעליה ומרדכי בלשן שהיו בימי עזרא בבנין בית שני ולמה נקראו אנשי כנסת הגדולה מפרש במסכת יומא בפ' בא לו כ"ג [ו] שהם היו כנסיה גדולה וקדושה שהחזירו עטרה ליושנה [תרגום ישן עתיק כלומר לעתיק יומין] לפי שמשה אמר האל הגדול הגבור והנורא באו ירמיה ודניאל ולא אמרו הגבור והנורא וכו' והם החזירוהו כבתחלה לפי שהם אמרו הרי היא גבורתו של הקב"ה שאלמנה כך היאך אומה יחידה יכולה להתקיים בין כמה אומות: הם אמרו שלשה דברים שהתורה מתקיימת עליהם. הוו מתונים בדין. לשון ממתינין שלא יהיו גומרין הדין במהרה אלא חוקרין בו בעומק לפי שהדין יושב ברומו של עולם שהרי לעשרת הדברות סמכו הכתוב דכתיב ואלה המשפטים ללמדך שהם גופי תורה וכן הוא אומר [ז] גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה זה חזקיה וסיעתו שכתבו ספר ישעיה וספר משלי כדמפרש בבבא בתרא פרק א' והעתיקו לשון ישן מיושן ולענין הדין היו אומרים שצריך לו לאדם לייסנו כדי לעיין בו יפה: ס"א מתונים לשון קשה כלומר שיהיו מתקשים ומתחממים בדין שמתוך כך יצא הדין לאמתו: והעמידו תלמידים הרבה. שאם העמדת תלמידים בבחרותך העמד תלמידים אף בזקנותך שאי אתה יודע איזו מהם יכשר מחבירו: ועשו סיג לתורה. כלומר עשו משמרת למשמרתו כדי שלא יבא לידי איסור של תורה וכו': ב שמעון הצדיק כהן גדול היה. משירי לשון שירים כלומר בסוף שלא היה עמהם בתחלת הבית בימי עזרא: על התורה שנאמר [ח] אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: ועל העבודה. של בית המקדש כמו שמצינו בתענית אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ לכך היו קורין במעשה בראשית כל ימי השבוע: ועל גמילות חסדים. מלוה מעותיו לעני שהוא גדול מהצדקה לפי שאינו מתביים

מראה מקומות

[א] ויקרא י"ח:
[ב] דברים לא כ"ב:
[ג] שמות ל"ג י"א:
[ד] מלאכי ב' ו':
[ה] שופטים ב' ז':
[ו] [דף סט ע"ב]:
[ז] משלי כ"ה א':
[ח] ירמיה ל"ג כ"ה:

רבינו יונה

א משה קבל תורה מסיני וכו'. ארז"ל האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות ואמרי לה מילי דנזיקין ומפני שאדם משיג אל מעלת החסידות בעשותו אחת מאלה הדברים שמוה בסדר נזיקין ואף על פי שגם כן אמרו לקיים מילי דברכות והוא מסדר זרעים מפני שמדברת מברכות הזרעים והפירות שמוה בסדר ההוא (א"ה עיין במדרש שמואל מה שכתב בענין זה בשם רבי יוסף נחמיאש ז"ל) ועוד מפני שהם דברי הסנהדרין שמוה בסדר הדינים וכן כל החכמים הנזכרים עד רבן יוחנן בן זכאי כלם מן הסנהדרין: משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע. בין תורה שבכתב בין תורה שבע"פ שהתורה בפירושה ניתנה שאם לא כן אי אפשר למדע ביה שהרי כתוב לא תגזול וכל נזיקין בכלל אותו הלאו והן הן התורה שהיה קבלת משה בסיני אע"פ שלא נכתבו ועוד כתוב בין דם לדם ובין דין לדין ובין נגע לנגע וכמה מראה דמים וכמה דינין מתחלפים ומראות הנגעים כמה וכמה הידועים אצלנו על פי קבלה ואם היו מפורשין לא היינו יודעין לאיזה הדרך נלך. והם אינם מפורשים כי לא ניתנו לכתוב וכתיב (שמות כ"ד י"ג) ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה. תורה זו תורה שבכתב. והמצוה זו תורה שבעל פה. נמצאת אומר כל המצות שניתנו למשה בסיני בפירושן ניתנו והכתב הוא שנקרא תורה שבכתב והפי' הוא שנקרא תורה שבעל פה ומשה למד את כל מפי הגבורה ומסרה ליהושע כמו שנאמר [שמות ל"ג י"א] ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל: ויהושע לזקנים. כמו שנאמר [יהושע כ"ד ל"א] וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע: וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. והוא עזרא וסיעתו ונביאי בית שני היו באותה סיעא כמו שאמרו במס' יבמות (דף ט"ז) א"ר דוסא בן הרכינס כשאמר חגי דברים הללו על מדוכה זו היה יושב. הנה כי הנביאים של בית שני אחר החרבן היו כי חגי הנביא היה שמה. ואנשי כנסת הגדולה מסרוה לאנשי דורם. והחכמים לבניהם אחריהם בכל דור ודור והיתה הקבלה מחכם לחכם עד שנתקבצו כל חכמי ישראל ונזדקה עצה מפי כלם להכתב תורה שבעל פה וכתבו וסתמו התלמוד ואחרי כן לא נוסף בו דבר ולא נגרע ממנו. וגם הדור ההוא מסרוה לגאונים והיתה הקבלה מגאון לגאון רב מפי רב עד היום הזה: הם אמרו ג' דברים הוו מתונין בדין. למורים הוראות ולפוסקין את הדין אמרו לבל יסמכו במחשבה ראשונה אך בהמתנה גדולה ובעיון הדק לבל יטעו בשיקול הדעת כי האדם הממהר להורות נקרא פושע ואע"פ שחשב לומר האמת אין זה שוגג אך קרוב למזיד הוא אשר לא נתן בלבבו לאמר לבב הנמהרים לא יבין לדעת כי הטעות בכל אדם מצוי הוא וזהו שארז"ל הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון ועל ענין זה אמר שלמה ע"ה (משלי כ"ו יב) ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו. וכמו שאמרו חז"ל הגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח. לכן האדם המירה יש לו לישא וליתן בדבר ולהחמיץ המחשבה ולהשהותה כענין שאמרו מחמיצין את הדין שעל ידי חימוץ והמתנה מוסיף סברא על סברתו ופלפול על פלפולו עד שידין דין אמת לאמתו כי במחשבה השניה יראה לומר מה שלא ראה בראשונה ובענין זה אמר אסף (תהלים ע"ג כ"א) כי יתחמץ לבבי וכליותי אשתונן כלומר אחרי אשר לבבי מתחמץ ומתפלפל על החכמה וכליותי אני משתונן ומתחדד השגתי לדעת כי בלי זה לא ידעתי וזה וזלקי [וכמו] שכתוב אחריו ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך. והטעם על שאמר הוו מתונים בדין כדי להזהיר יותר על הדינין משאר הוראות שהם עיקר גדול בידיעת ית' וית' וכמו שאמר ירמיה הנביא ע"ה (ירמיה ט' כ"ג) השכל וידע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'. ואיך ישכיל אדם לדעת את ה' והוא דבר הנמנע אך בזאת ידענו לעשות דין ומשפט כי ה' עשה [את] אלה וזהו שנאמר (שם כ"ב ט"ז) דן דין עני ואביון אז טוב הלא היא הדעת אתי נאם ה'. וכתיב במקום אחר (מיכה ו' ח') ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד כי הדינין הם שרש גדול לתורה ומהם נשתת העולם כמו שאמרו במדרש כתיב לפני עשרת הדברות (שמות יח) ושפטו את העם בכל עת וכתיב לאחר עשרת הדברות (שם כא) ואלה המשפטים. משל למטרוניתא שהיתה הולכת בדרך ועבדיה הולכים לפניה ולאחריה בכלי זיין: והעמידו תלמידים הרבה. כדעת ב"ה כענין ששנינו ב"ש אומרים אין מלמדין אלא לתלמיד הגון וצנוע וכשר וירא שמים שנא' (איוב כ' כ"ס) כל [חשך] טמון לצפוניו. וב"ה אומרים מלמדין לכל אדם מאה בשביל שיצאו מהם עשרה טובים ועשרה כדי שיצאו שנים ושנים לפי שאינכם יודעים איזה מהם יכשר זה או זה ואם שניהם כאחד טובים וכה הוא מעשה של הלל שכנס לכל תלמידיו ואמר להם תלמידי יש כאן כולכם אמרו לו הן. א"ל אחד מתלמידיו כלם כאן חוץ מקטן שבהם אמר להם יבא קטן שעתיד הדור להתנהג על ידו. והביאו לו לרבן יוחנן בן זכאי הנה כי אין לדחות הקטנים מפני הגדולים כי הגדיים נעשו תיישים ועל ענין זה דרשו רז"ל בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך (קהלת י"א ו') אם העמדת תלמידים בבחרותך העמד תלמידים בזקנותך הנה כי הרבות תלמידים דבר טוב הוא עד מאד וזכות הוא לו לרב: ועשו סייג לתורה. כענין שנאמר (ויקרא י"ח ל') ושמרתם את משמרתי כלומר עשו משמרת למשמרתי והסייג הוא' דבר גדול ומשובח לעשות סייג וגדר למצות לבל יוכל להכשל בהם הירא את דבר ה' לכן המקיים את דברי חז"ל שהם סייגים למצות של תורה חיבב היראה ממי שעושה המצוה עצמה כי אין עשיית המצות הוכחה ליראה כמו השומר לסייגים שהוא נזהר מתחלה שלא יביא לידי פשיעה. אך העושה המצוה ואינו מקיים הסייג מראה לנו כי אם ייטיב בעיניו לעשות מצוה אל ירע בעיניו אם יפשע בה ולפרוץ פרץ לא חש מפני היראה ופורץ גדר ישכנו נחש. הנה כי דברי חכמים ז"ל יסודות ואילנות ליראת שמים שהוא עיקר העולם ויסוד המעלה. וכל מצות כלם פרפראות אליה. וזהו שאמרו במדרש כי טובים דודיך מיין חביבין דברי סופרים מיינה של תורה: ב שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. והיה כהן גדול כמו שאמרו במסכת תמיד (כ"א) (יומא ס"ט) שהיה יוצא מלובש בבגדי כהונה כנגד אלכסנדרוס וירד והשתחוה לו אמרו לו עבדיו אדוננו מלך כמוך משתחוה ליהודי זה אמר להם דמות דיוקנו של זה אני רואה במלחמה ונוצח: הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד. ר"ל שבשביל דברים אלו נברא העולם כי למטה הוא אומר על שלשה דברים העולם קיים ואינם אלו שזוכר כאן על כן צריכין אנו לפרש כי עומד שאמרו ר"ל שנברא העולם בשבילם מפני שהם רצון הקב"ה ר"ל שנברא העולם בשביל בריותיו שעתידין להיות רצון לפניו על ידי עשיית אלה הדברים. ואלו השלשה הם עמוד גדול שבשבילם יגיעו לכל הדברים שאמרו חז"ל שהעולם עומד בשבילם: על התורה. שנאמר בה (כמו שנאמר) [משלי י"א כ"ד] שחר טוב יבקש רצון ואין טוב אלא תורה ובשבילה נברא העולם שנאמר [ירמיה ל"ג כ"ה] אם לא בריתי יומם ולילה וזהו שאמר שלמה ע"ה [משלי ח' כ"ב] ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. אני אני נבראתי לפני כל העולם ובעבורי נבראו כל הנבראים כדי לקיימני: ועל העבודה כי הקב"ה בחר בישראל מכל האומות וארץ ישראל מכל הארצות ובחר ירושלים מכל ארץ ישראל ובחר מירושלים ציון כמו שנאמר [תהלים קל"ב י"ג] כי בחר ה' בציון אוה למושב לו ובחר מכל בבית הבחירה בשביל העבודה שכתוב בה רצון שנאמר [ויקרא א' ג'] לרצונו לפני ה'. הנה לך כי מפני העבודה נברא כל העולם כלו. אז בחטאינו חרב מקדש ובטלה העבודה. והתפלה אלינו עכשיו במקומה כמו שאחז"ל ולעבדו בכל לבבכם אי זה היא עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה וזהו שאומר [תהלים נ"א י"ז] ה' שפתי תפתח שדוד המלך אמרו לפסוק זה על חטאת בת שבע שהיה במזיד ואין מביאין קרבן על הזדונות ועל זה אמר כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה שאני הייתי יכול להביא קרבן לכפר לי הייתי מביא עכשיו שאיני יכול ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך ותקבל התפלה במקום קרבן ותכפר לי על חטאתי. גם אנחנו שאין לנו קרבן שיכפר לנו לא זדונות ולא שגגות ה' שפתי תפתח ותקבל תפלתנו במקום הקרבנות: ועל גמילות חסדים. כענין שאמרו גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שגמילות חסדים היא בין לעניים בין לעשירים והצדקה אינה אלא לעניים. גדולה גמילות חסדים שהיא בין בגופו בין בממונו והצדקה אינו אלא בממונו וזהו שאמרו (כ"ב ט) הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה. ומענין גמילות חסדים הוא להשגיח לעניים ולבחור בין טוב לרע ולהקדים הצנוע וירא שמים על אחרים שאינם כמותו (ואם בכלם נעשה צדקה) וכמו שאמר ירמיה ע"ה [ירמיה י"ח כ"ג] ויהיו מכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם. אפי' בשעה שיעשו צדקה הכשילם (שיתנוה במקום שאיני הגון) [בבני אדם שאינם מהוגנים]. וגמ"ח היא אף לעשירים להלוות להם ממון בשעה שאינו מצוי בידם ולתת להם עצה כמו שאמר שלמה המלך ע"ה [משלי כ"ז ט']

שמן

אבות פרק ראשון

ג אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר א) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס ב) אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם: ד יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם יוסי בן יועזר איש צרידה אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם: ה יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ג) ויהיו עניים בני ביתך ד) ואל תרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו קל וחומר באשת חבירו מכאן אמרו חכמים כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם: ו יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר ה) והוי דן את כל האדם לכף זכות:

רש"י

ועוד שגמילות חסדים טוב בין בעשירים בין בעניים [בין במתים בין בחיים בין בגופו בין בממונו מה שאין כן בצדקה כמו שאמרו גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה] וכה"א [ג] וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו [וכתיב [ד] כי אמרתי עולם חסד יבנה] ללמדך שבשביל החסד העולם מתקיים: ג אנטיגנוס קבל משמעון הצדיק את התורה הוא היה אומר הכי הוה מלתא מרגלא בפומיה: [אל תהיו כעבדים וכו'. פרס לשון ערך כמו בערכך ומתרגמי' בפורסניה. פרס מתנה [ה] נשאי המנחה תרגום נטלי. בערך פרס כלומר] שלא תאמר אקיים מצות בוראי כדי שיספיק לי כל צרכי אלא עבוד מאהבה: ויהי מורא שמים עליכם. לפי שאין שכר מצות בעולם הזה שנאמר [ו] אשר אנכי מצוך היום היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם. [וראיתי בספר ערוך שצדוק וביתוס תלמידיו של אנטיגנוס היו ולימד להם אל תהיו כעבדים וכו' אלא כעבדים שמשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס ולא פירש להם הטעם ומפני שהיה רגיל לומר כן נהפכו למינות ונקראו כל הבאים אחריהם צדוקין וביתוסין]: ד יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן קבלו מהם. מאנטיגנוס קבלו את התורה: בית ועד לחכמים. ללמוד שם: והוי מתאבק בעפר רגליהם. שתהא משמשן: בצמא. כאדם שהוא צמא ותאב ושותה לצמאון ולא כאדם שהוא שבע: ה פתוח לרוחה. פתוח לד' רוחות להכנס עוברי דרכים [וכן אמר ביואב [ז] ויקבר בביתו במדבר. [ח] וכי ביתו במדבר היה אלא שהיה ביתו כמדבר לד' רוחות וכן איוב אמר [ט] ואכל פתי לבדי]: ויהיו עניים בני ביתך. כלומר אל תרבה עבדים ושפחות לשרתך אלא הבא עניים במקומם וישרתוך ותקבל עליהם שכר: אל תרבה שיחה עם האשה. ואפי' היא אשתך לפי שאתה מתבטל מדברי תורה או שאם באת להרבות עמה דברים תבא לספר לה המחלוקת שעשית עם חבירך ודעתן של נשים קלה עליהן ומיד תלך גם היא ותתקוטט עם חברתה אשת חבירך ותמצא מביאה לידי בזיון כך מפורש באבות דר"נ שהובא מארץ ישראל. ובאבות דר"נ של צרפת מוקים באשתו נדה וכדי שלא יבא עמה לידי עבירה ונראה דאפי' טהורה לפי שבוטל מדברי תורה: ק"ו באשת חבירו שלא ירבה שיחה עמה מפני החשד: ו יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם. מיוסי בן יועזר ומיוסי בן יוחנן. יהושע בן פרחיה אומר הכי הוי מרגלא בפומיה והכי אמרינן בכולהו: עשה לך רב. שלא תהא אתה למד לעצמך מסברא אלא מן הרב ומן השמועה: וקנה לך חבר. אמרי לה ספרים ואמרי לה חבר ממש לפי שטובים השנים מן האחד וכן הוא אומר [י] חרב אל הבדים ונואלו: והוי דן את כל האדם לכף זכות. על כל שתשמע עליו אמור שנתכוון לטובה עד שתדע בבירור שאינו כן שאם אתה תדין

רמב"ם

ג פרס יקרא הגמול אשר יגמול האדם ממי שאין לו טובה עליו אבל יעשה זה על דרך החסד והחנינה כמו שיאמר אדם לעבדו או לבנו הקטן או לאשתו עשה לי כך וכך ואתן לך דינר או שנים וזהו הפרס אשר בין פרס לשכר כי השכר הוא שינתן בדין ואמר זה החסיד שאתם לא תעבדו הש"י ע"מ שייטיב לכם ויגמלכם חסד ותקוו לגמול ותעבדוהו בעבורו ואמנם עבדוהו כעבדים שאינם מקוים להטבה ולא לגמילות חסד רצה בזה שיהו עובדין מאהבה כמו שאמרנו בפרק י' מסנהדרין ואם כל זה לא פטרן מן היראה ואמר עם היותכם עובדים מאהבה לא תניחו היראה לגמרי ויהי מורא שמים עליכם כי כבר בא בתורה המצוה ביראה והוא אמרו [א] את ה' אלהיך תירא ואמרו החכמים עבוד מאהבה עבוד מיראה ואמרו האוהב לא ישכח דבר ממה שצוה לעשותו והירא לא יעשה דבר ממה שהוזהר מעשותו כי ליראה מבוא גדול במצות לא תעשה וכ"ש במצות השמעיות והיו לזה החכם שני תלמידים שם האחד צדוק ושם השני ביתוס וכאשר שמעו שאמר זה המאמר יצאו מלפניו ואמר האחד לחברו הנה הרב אמר בפירוש שאין לאדם לא גמול ולא עונש ואין תקוה כלל כי לא הבינו כונתו וסמך האחד מהן ידי חברו ויצאו מן הכלל והניחו התורה. התחברה לאחד כת אחת ולחברו כת אחרת וקראום החכמים צדוקים וביתוסים וכאשר לא היו יכולים לקבץ הקהלות לפי מה שהגיע להם מן האמונה שזאת האמונה הרעה תפריד הנקבצים כ"ש שלא תקבץ הנפרדים נטו להאמין הדבר שלא יכלו לכזבו אבל ההמון שאילו היו מוציאין אותו מפיהם היו הורגין אותם ר"ל דברי תורה (א) ואמר כל אחד לסיעתו שהוא מאמין בתורה וחלק על הקבלה שאינה אמתית וזה לפטור עצמם מן המצות המקובלות והגזרות והתקנות אחר שלא יכלו לדחות הכל הכתוב והמקובל ועוד שהתרחב להם הדרך לפירוש כי לאחר שסב הפי' בבחירתם היה יכול להקל במה שירצה ולהכביד במה שירצה כפי כונתו אחר שאינו מאמין כלל בעיקר ואמנם בקשו דברים המקובלים אל קצת בני אדם לבד ומאז יצאו אלו הכתות רעות ויקראו באלו הארצות ר"ל מצרים קראים ושמותם אצל החכמים צדוקים ובייתוסים והם אשר התחילו להשיב על הקבלה ולפרש כל הפסוקים כפי מה שירצה להם מבלתי שישמעו לחכם כלל הפך אמרו יתברך [ג] על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל: ד בית ועד. בית מועד ר"ל שתשים ביתך מוכן להתקבץ החכמים תמיד בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עד שכשיאמר אדם לחבירו הנה אתחבר עמך הנה אועד עמך יאמר לו בבית פלוני: ה פתוח. שיהא לך שער פתוח לדרך הולכי דרכים שכל הולך בדרך שיצטרך לדבר או ירעב או יצמא יכנס לבית מיד: ויהיו עניים בני ביתך. יאמר שצריך שיהיו משמשין העניים והדלים והוא יותר ראוי מקנות העבדים וכך היו החכמים מגנים קנות העבדים ומשבחים מי שהעניים משמשיו ובני ביתו: באשתו אמרו. ידוע שהשיחה עם הנשים על הרוב הוא בעניני המשגל מפני זה אמר שהרבות השיח עמהן אסור כי הוא גורם רעה לעצמו ר"ל שיקנה פחיתות מדות לנפשו והוא רוב התאוה: ובוטל מדברי תורה. מבואר הוא שמאבד הזמן בעסקים אחרים: וסופו יורד לגיהנם. בעבור שתביא אליו זאת השיחה מן המרי ויתחייב עליו העונש: ו עשה לך רב. ר"ל אפי' לא יהיה ראוי להיות לך לרב אבל שים אותו לך לרב עד שתדמה בו שהוא מלמד ויעלה בידך בעבור זה למוד החכמה כי אין למוד האדם מעצמו כלמודו מזולתו שהלמוד מעצמו טוב הוא אבל למודו מזולתו יתקיים בידו יותר והוא יותר מבואר אפי' היה כמוהו בחכמה או למטה הימנו וכן בארו בפירוש זאת המצוה. ואמר וקנה לך חבר זכר אותו בלשון קנייה ולא אמר עשה לך חבר או התחבר לאחרים הכונה בזה שצריך לאדם שיקנה אוהב לעצמו שיתקנו בו מעשיו וכל עניניו כמו שאמרו ו) או חברותא או מיתותא ואם לא ימצאהו צריך להשתדל בו בכל לבו ואפילו אם יצטרך (ב) שימשכנו לאהבתו עד שישוב אוהב ולא יסור מהמשך תמיד אחר רצונו עד שתתחזק אהבתו כמו שיאמרו בעלי המוסר כשתאהב לא תאהב על מדותיך ואמנם תאהב על מדת אוהביך וכשיכוין כל אחד משני האהובים אל זאת הנואה יהיה כונת כל אחד משניהם להפיק רצון חבירו ויהיה כונת שניהם יחד דבר אחד בלא ספק. ומה טוב מאמר אריסטוטלוס האהוב אחד הוא והאוהבים ג' מינים אוהב תועלת אוהב מנוחה ואוהב מעלה אמנם אוהב תועלת כאהבת שני השותפים ואהבת המלך ומחנהו ואמנם אוהב מנוחה הוא ב' מינים אוהב הנאה ואוהב בטחון אמנם אוהב הנאה כאהבת הזכרים לנקבות וכיוצא בהם. ואמנם אוהב בטחון הוא שיהיה לאדם אוהב תבטח נפשו בו לא ישמר ממנו לא במעשה ולא בדבור ויודיעהו כל עניניו הטוב מהם והמגונה מבלתי שירא ממנו שישיגהו בכל זה חסרון לא אצלו ולא זולתו כי כשיגיע לאדם בטחון באיש זה השעור ימצא מנוחה גדולה בדבריו ובאהבתו הרבה. ואוהב מעלה הוא שיהיה תאות שניהם וכונתם לדבר אחד והוא הטוב וירצה כל אחד להעזר בחבירו בהגיע הטוב ההוא לשניהם יחד וזה האוהב אשר צוה לקנותו והוא כאהבת הרב לתלמיד והתלמיד לרב: והוי דן את כל האדם לכף זכות. ענינו כשיהיה אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע קח אותו על

רבינו יונה

שמן וקטרת ישמח לב ומתק רעהו מעצת נפש. כלומר כאשר שמן וקטרת הן משמחין את הלב כך ימתק רעהו מעצת נפש וכשיתן לו עצה טובה ישמח עליה. והיא מדת חסד גורמת להיות רצון לפני ה' ובשבילה נברא העולם כדי לעשותה ועל זה אמר שלמה בחכמתו [משלי י"ד ל"ד] צדקה תרומם גוי וחסד לאמים חטאת וסמיך רצון מלך לעבד משכיל. רצון הקב"ה אינו אלא לישראל המשכילים לעשות דברים שהם לרצון לפניו: ג אנטיגנוס איש סוכו וכו' אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. לפי שאין זו עבודה שלימה שאינו עושה בשביל רבו אך לקבל פרס: אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס. (א"ה דעתי נ"ל כאן תיבות וקטה לגירסא זו) כי אין לאדם לעשות המצות על דעת שלא יהיה לו פרס עליהם אלא הגירסא שלא על מנת לקבל פרס שלא יעשה המצות בשביל הפרס אע"פ שיש לו לחשוב כי שכר יהיה לו חלף עבודתו. אבל נראה לי כי גרסת הספרים היא עיקר שעבודה כזו מצינו בבני אדם כי העבד מקנת כספו חייב הוא לעבוד עבודה בשלא שיתן לו פרס. גם כן יש לאדם לעבוד את ה' על מנת שלא לקבל פרס אלא מפני חסד שגמלו כבר ומפני מעלת הרב שהוא ראוי לכך וזו היא עבודת הש"י וית' מאהבה שנאמר [דברים ו' ה'] ואהבת את ה' ואי זו היא עבודה שלימה בבני אדם. הרוצה לשמש אוהבו מפני אהבתו אותו מימים קדמונים ואף אם ידע שלא יתן לו פרס ואהבה כזו יש לאדם לאהוב עבודת ה' ועל כן סמך זה לענין היראה ואמר ויהא מורא שמים עליכם. לעבוד את ה' מיראה ומאהבה כעבד שעובד רבו מפני גדולתו ומעלה על דעתו שיכול לעונשו ונמצא משמשו מיראה לא מפני יראתו מן העונש אלא מפני גדולת הרב שיש בידו לענוש: ד יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם משמעון הצדיק וכו' משמעון הצדיק ומאנטיגנוס איש סוכו: יוסי בן יועזר אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים. ר"ל בית שיתקבצו לשם החכמים כאשר יצטרכו לדבר זה עם זה. ואין זה אלא בבית אדם גדול וחשוב שאם בבית אדם פחות כאשר יאמרו לחכם ללכת שמה שמא לא ירצה כי הוא נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' לא יכבד: והוי מתאבק בעפר רגליהם. שינהג להם כבוד שיהיה דרכם לעמוד לפני החכם ומהן יושבין על הספסלים בבית המדרש ומהם יושבין לפניהם על גבי קרקע בעפר רגליהם כמו שאמרו כל הימים ששימש אותו תלמיד בישיבה שימשתי אני בעמידה. וזהו שאמר התכבד עם כל הבריות והוי מכבד את החכמים והוי שותה בצמא את דבריהם. וזהו כמו שנאמר [משלי כ"ז ז'] נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק. מי שהוא שבע מדברי תורה ואין חפצו בהן אפי' אומרים לו מרגליות בתורה תבוס אותם נפשו. והרעב מהם ומתאוה לשמעם אפי' אומר לו דבר בלא טעם ימתק בפיהו וישמח בו שהוא יודע שהוא אמת אחר שרבו אמרו: ה יוסף בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה. י"א שימצאו בביתו הרוחה בני אדם הצריכין או פי' שיהיה ביתו כבית אברהם אבינו ע"ה שיהיה ביתו בדרך במקום דוחק כדי שיכנסו לשם העוברים והשבים ויהיה ביתו פתוח לארבע רוחות מכל צד שיבואו שימצאו פתח פתוח ויפנו לשם כמו שאמר איוב [איוב ל"א ל"ב] דלתי לארח אפתח: ויהיו עניים בני ביתך. הוא נדרש לשני פנים במקום שקונה עבדים ומפרנסם ישתמש בעניים ויפרנס אותם ולא יצטרך להוציא מעות בקנייה שנמצא מרויח ועושה מצוה. פ"א וגם שיהיו העניים רגילין לביתו ויעמדו שם בלא בשת פנים בהראותו להם פנים של שמחה ולתתו להם רשות בכל אשר לו כאשר יתן איש לבניו ולאנשי ביתו: ואל תרבה שיחה עם האשה. ששיחת הנשים מביאה לידי הרהור עבירה וביטול תורה באשתו אמרו קל והומר באשת חבירו (כמרז"ל באבות דר' נתן) באשתו נדה אמרו ק"ו באשת חבירו ר"ל שלא ירבה דברים עם אשתו נדה שמא יתגבר עליו יצר הרע ויבוא לידי פשיעה וק"ו באשת חברו שיצרו תקפו עליה ביותר שאם בזאת שלמחר תהא לו מותרת ודומה לו פת בסלו אמרו כ"ש באשת נכרי שהיצר מתאוה אליה כענין שנאמר [משלי ט' י"ז] מים גנובים ימתקו. ונראה לפרש כפשוטו באשתו אמרו שלא להרגילה בדברים לעולם כדי שלא יהא מצוי עמה בכל יום. שאין לאדם להיות עם אשתו להנאתו אך לקיים המצוה. להפריש בין האדם ובין הבהמה כמו שאמרו במסכת ברכות גבי בעל קרי שלא יהו מצויין עם נשותיהן כתרנגולין והיא מדת הפרישות המביאתו למדרגות העליונות כדאמרי' פרישות מביאה לידי טהרה: מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו. כלומר גורם שהיצר מתגבר עליו שנקרא רע כדאמרי' גדול יצר הרע שבוראו קראו רע שנאמר [בראשית ח' כ"א] כי יצר לב האדם רע מנעוריו וזה האיש גורם הרע לעצמו שנתן לו מקום והזדמנה להדבק בגופו על ידי השיחה והפריץ על המדות יותר משאר בני אדם שפעמים יצר מתגבר עליהם אבל בשלא יעשו הם דבר גורם ולא הגרמת עצמן תפתח עליהם הרעה ובוטל מדברי תורה כי מחשבת התורה לא תכון לנגד עיניו בעוד לבו פונה אל האשה ולא לשיחתה כי הן שתי מחשבות שאין הלב סובלתן כאחד: וסופו יורש גיהנם. שסוף בא לידי עבירה אחר אשר בשרירות לבו הולך ומרבה דברים על פנים (א"ה נראה להגיה במקום על פנים עם האשה עיין במדרש שמואל) יעשה חטא וירד שאולה וזהו שאמר שלמה ע"ה [קהלת ז' כ"ו] ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה. ר"ל כי המות יסירהו מן העולם מחיי עולם קטן. אבל האשה תאבד הנפש לעולמי עד הנה כי היא מר ממות אשר היא מצודים וחרמים האדם כיון שמבים באשה נלכד הוא ברשתה אשר היא מצודה ולא יכול להמלט ממנה כי האיש רואה אשר חשקה לבו ואינו רואה מה יהיה לו עליה באחרית הימים כמו שאמר הפייטן יונה פותה הולכת במדבר רואה את הבר ואינו רואה את המכבר וחרמים לבה כשהיא חושקת את האדם בלבה אפי' אם לא יחשוק אותה ומזלו הרע של זה האיש גרם שתחשק היא בו אסורים ידיה. שאם אחזה בידיה כבר לקוח הוא בבית האסורים ושוב אין לו תקנה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה [קהלת ז' כ"ו] שהצדיקים הקב"ה שמרן ואין מזמן להם דבר אשר יוכלו להכשל בו אבל החוטא שאינו מתרחק מדרכים רעים ואין לבו שלם מזדמן אליו ענין כזה: ו יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם. מיוסי בן יועזר ומיוסף בן יוחנן: יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר. שאפי' אתה יודע כמותו עשה אותו רב עליך מפני שאדם זוכר מה שלמד מרבו יותר ממה שאדם לומד מעצמו. ועוד כי פעמים יבין הדבר יותר ממנו ונמצא מלמדו ואפי' אם שניהם שוין בחכמה: וקנה לך חבר. לשלשה דברים צריך אדם אל החבר הטוב. האחד לדברי תורה כמו שאמר הרבה למדתי מרבותי ומחברי יותר מרבותי. והשני למצות שאף כשאין חבירו חסיד ממנו. ופעמים שגם הוא עושה אשר לא כדת כשהוא נהנה בדבר עושה העבירה אבל אין חפצו ורצונו שחברו יעשנה כי אין לו הנאה בזה. וכמו שאמרו ואין אדם חוטא ולא לו. נמצאו שניהם חוזרין בתשובה. כל אחד על פי חברו. והשלישי לענין העצה שיקחנו להיות לו מעיר לעזור בכל ענינו ולקחת ממנו עצה טובה ולהיות בן סודו אחר היותו עמו בברית ולא יגלנו לאחרים לבל יפרו מחשבתי' ואף לא לנראים אליו כאהבים כי צורת האהבה נכרת על פניהם ועל זה אמר שלמה ע"ה [משלי ט"ו כ"ב] הפר מחשבות באין סוד וברוב יועצים תקום. ומה שאמר וקנה לך חבר בלשון נקיה שאם לא ימצאנו בחנם יקחנו בכספו ויבזבז נכסיו כדי להשיג אל חבר טוב או שיקנהו בפיום דברים ובלשון רכה ולא יקפיד בדבריו ויסבול אמרי פיהו אף כשיאמר דבר כנגדו אל ישיבהו מענה שבלא כן לא ישאר באהבה שחדעות חלוקים הם ופעמים יבקש דבר אוהבו כנפשו יאמר ראי זה לא אכשר ואם לא יעשה כן (ויעבירהו על כל פנים) תפרד החבילה וזהו שאמר שלמה ע"ה [משלי י"ז ט'] מכסה פשע מבקש אהבה ושנה בדבר מפריד אלוף ר"ל המכסה כשיפשע חברו מבקש אהבה כי על ידי זה תתקיים אהבתם שיסבול פשעיו ושנה בדבר אם חברו אומר כנגדו וחוזר אותו ואומר ראו מה אמר פלוני מה דבר עלי מפריד אלוף (על כל פנים) מפריד אלופו ממנו ר"ל אוהבו: והוי דן את כל האדם לכף זכות. זה מדבר עם אדם שאין יודעין בו אם הוא צדיק ואם הוא רשע. ואם מכירין אותו והוא איש בינוני פעמים עושה רע ופעמים עושה טוב ואם יעשה דבר שיש לדונו לכף חובה ויש לדונו לזכות בשיקול או אפי' (לידי) לפי הנראה נוטה לכף חובה יותר אם משום צד ענין יכול לדונו לזכות יש לו לומר לטובה נתכוון אבל אין הדברים בצדיק גמור ולא ברשע גמור כי הצדיק אפי' במעשה שכלו רע ונוטה לכף חובה מכל עבר ידינהו לטובה לאמר כי שגגה היתה שיצאה מלפני השליט והנה ניחם והביט ובקש מחילה וכמו שאמרו חז"ל אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה שמא ס"ד אלא אימא ודאי עשה תשובה פי'

שמא

מסורת הש"ס

א) [מס' ע"ג די"ט.]: ב) [ערוך ערך פרס פי' מתנה תרגום על ותהי מואב לדוד לעבדי' נשאי מנחה נטלי פרס (ש"ב ח') ועי' בפי' הרמב"ם פרס יקרא הגמול כו' והוא מכוון לזה ועי' תוס' יו"ט]: ג) [ב"מ דף ס']: ד) [עירובין דנ"ג.]: ה) [עי' שבת דקכ"ז. שבועות דף ל.]: ו) [תענית דף כג.]:

עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פ"י מהלכו' תשובה הל"ד:

ז ב מיי' פ"ב מהל' יסודי התורה הל"א סמג עשין ד טוש"ע או"ח סימן א סעיף א בהג"ה:

ח ג מיי' פרק ו' מהלכות דעות הלכה ב:

ט ד מיי' פרק י מהלכות מתנות עניים הל"ז סמג עשין קסג טור שו"ע יו"ד סי' רנא סעיף ו:

י ה מיי' פרק ה' מהל' דעות הל"ד טור שו"ע אבן העזר סי' כה סעיף ב:

יא ו מיי' שם הל"ש:

הגהות הב"ח

(א) ר"ל דברי תורה שבכתב ואמר: (ב) ואפילו אם יצטרך ליתן לו ממון כדי שימשכנו לאהבתו:

מראה מקומות

[א] דברים י': [ב] שם י"ז: [ג] תהלים ק"ג: [ד] שם פ"ט: [ה] שופטים ג': [ו] דברים ז': [ז] מ"א ב': [ח] סנהדרין מ"ט: [ט] איוב ל"א: [י] ירמיה נ':

ז נתאי הארבלי אומר [א]הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות: ח יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם יהודה בן טבאי אומר [ב]אל תעש עצמך כעורכי הדיינין [ג]וכשיהיו בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין לכשקבלו עליהם את הדין: ט שמעון בן שטח אומר [ד]הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר: י שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר [ה]אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות *): יא אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל: יב הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומר [ו]הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה: יג הוא היה אומר נגיד שמא אבד שמיה [ז]ודלא מוסיף יסיף ודלא יליף קטלא חייב ודאשתמש

*) שררה העומדת מאליה נגד החוק.

רמב"ם

הטוב ולא תחשוב בו רע אבל אם יהיה האדם נודע שהוא צדיק מפורסם ובפעולות הטובות ונראה לו פועל שכל עניניו מורים שהוא פועל רע ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול ואפשר רחוק הוא ראוי שתקח אותו שהוא טוב אחר שיש שום צד אפשרות להיותו טוב ואין מותר לך לחשדו ועל זה אמרו א) כל החושד בכשרים לוקה בגופו וכן כשיהיה רשע ויתפרסמו מעשיו ואחר כן ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מורות שהוא טוב ויש בו צד אפשרות רחוק לרע ראוי להשמר ממנו ושלא תאמין בו שהוא טוב אחר שיש בו אפשרות לרע ועל זה נאמר [א] (נס) כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו' וכשיהי' בלתי ידוע והמעשה בלתי מכריע לא' משני הקצוות צריך בדרך החסידות שתדין לכף זכות איזה קצה שיהיה משני הקצוות: ז אל תתחבר לרשע. במין אחד ממיני האהבה והחברה כדי שלא תלמד ממעשיו וכבר בארנו בפרקים הקודמים כי ילמד אדם מהפחיתיות בחברת הרשעים ואמר כשתחטא או תראה חוטא לא תבטח ותאמר שהשם יתברך לא יענישהו אלא בעולם הבא ולא תתיאש מהנקם ממנו מהרה על החטא ההוא: ח עורכי הדיינין. הם אנשים שלומדים הטענות והדינין עד שיהיו בקיאים בני אדם בדיניהם שהם מחברים שאלות ותשובות כשיאמר הדיין כך ענה כך וכשיטעון בעל הדין כך תהי' תשובתך כך כאילו הם עורכין הדין ובעלי הדין לפניהם ולזה קראו' עורכי הדיינין כאלו ערכו הדינין לפניהם והזהירם מהדמות להם רצה לומר ללמד אחד מבעלי הדין טענה שתועילהו ויאמר לו אמור כך או תכחש על דרך כך וכך ואע"פ שידע בו שהוא העשוק ושחברו טוען עליו שקר לפי מה שהוא חושב באמת עם כל זה אין מותר לו שילמדהו טענה שתצילהו ותועילהו כלל: י רשות זה הוא השלטנות ואלו שלש מדות יש בהן תיקון האמונה והעולם כי בהעדר המלאכה יצר לו ויגזול ויזנה ב) (א) ובבקשת השררה והרבנות יארעו לו נסיונות בעולם ורעות כי מפני שיקנאו בו בני אדם ויחלקו עליו יפסיד אמונתו כמו שאמרו כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מלמטה נעשה רשע מלמעלה. וכן ידיעת השלטון בימים הקדמונים וקרבתו רחוק היה מאד להנצל ממנה בעולם הזה והיא מפסדת אמונתו כי לא ישגיח בדבר רק במה שיקרבהו אליו ואתה יודע ענין דואג ואע"פ שהשלים אשר קרב אליו דואג היה משיח השם ונביא ובחיר השם יתברך: יא מים הרעים כנוי לאפיקורסות ואמרו השמרו בדבריכם בתוך ההמון ולא יהיה בדבריכם מקום שיסבול (ב) פירוש אחר מפני שאם יהיו שם אנשים כופרים יפרשו אותם כפי אמונתם והתלמידים כבר שמעו אותם מהם ויחזרו לאפיקורסות ויחשבו שזאת היתה אמונתכם ויהיה בזה חלול השם כאשר אירע לאנטיגנוס עם צדוק וביתוס: יב מתלמידיו של אהרן. אמרו שאהרן עליו השלום כשהיה

רש"י

תדין כן ידונו אותך מן השמים לזכות כמו שמפורש בפ' מפנין [ב]: ז ואל תתיאש מן הפורענות. שאם אתה עשיר אל תבטח בעשרך לפי שהפורענות ממהרת לבא לכן תהיה כל שעה בפחד וכן הוא אומר [ג] אשרי אדם מפחד תמיד וכן אם בא עליך רעה אל תתיאש לפי שהישועה קרובה לבא וכה"א [ד] הן לא קצרה יד ה' מהושיע: ח כאורכי. כתוב במשנה בא' ומתחלף בע' ומשמע כעורכי הדיינין כאדם הזה שאינו דיין ומעריך ומסדר לבעל דין טענותיו כדי שיזכה בדין וכדאמר התם [ה] אמר רבי יוחנן עשינו עצמנו כעורכי הדיינין פי' שלא תגלה ליחיד את דינו משום שנא' [ו] שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק שניהם כיצד אם באו שנים לפניך לדין וטענו טענתם כשתברר הדין להיכן הוא נוטה אל תגלה ליחיד את דינו לומר לו אחריך הדין אלא לשניהם ביחד פתח להן את הדין לחייב את החייב ולזכות את הזכאי ולא תעשה עצמך כערכאות של כותים שלהם מנהג לגלות הדין ליחיד מפני השוחד. ומר רבי יהודאי גאון ז"ל פי' בעינא אחריתי כד אתי קדמך אינים חד ולימא לך לא בעינא מינך למפסק לי דינא דתהוי לי את ב"ד אלא בעינא קמך היכי דינא דהאי תביעה וטענה דאית לי על חברו אסור למשתעי ליה כלום בדינא ולחוואה ליה כלום בדינא שכן מנהג של ערכאות של כותים דבעו מינייהו דינא מקמיה ומחוי ליה. ובלישנא אחרינא בכתובות אל תעש עצמך כעורכי הדיינין שאם בא לך אדם א' וישאל עצה ממך היאך יכול לטעון על חבירו אל תאמר לו שום עצה ללמוד אותו לטעון על חבירו ואפי' לקרובו והוא דאמרו רבנן אל תעש עצמך כאותם שמעריכין ומסדרין הטענות למי שאינם יודעין לטעון לפני הדיינין דהסיא קרובתיה דר' יוחנן דאתת לקמיה דלהוי מסדר לה ליטען קמי בית דינא והוה מסדר לה משום שנאמר [ז] ומבשרך לא תתעלם והדר ביה דלא מסדר לה משום דתנינן ואל תעש עצמך כעורכי הדיינין: יהיו בעיניך כרשעים. שלא תחשוב בלבך זה חשוב הוא ולא היה מדבר שקר אלא יהיו בעיניך שניהם שקולים כאחד שאם אתה עושה כן אל תוכל לראות חובה לאותו שהוא חשוב בלבך. כשקבלו עליהם את הדין גרסי' דהואיל וקבלו עליהם את הדין ונתחייב שבועה מי שנתחייב ונשבע והלך לו לא תחשדנו בלבבך לומר דבשקר נשבע: ט הוי זהיר בדבריך. כשאתה חוקר בהם שמא מתוך דבריך יבינו מה שבלבבך ויבינו לשקר ולומר מה שלא היה: י אהוב את המלאכה. כדאמר מר פשוט נבלתא בשוקא (ולא תהדר במילי ושקיל אגרא) [ולא תימר גברא רבא אנא שמתוך שהוא טרוד אחר מזונותיו לא יבא לידי לסטות. ואינו מתפרנס מתוך קופה של צדקה וימיו מאריכין שנאמר [ח] ושונא מתנות יחיה. ושנינו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך]: ושנא את הרבנות· לפי שמקברת את בעליה כדאמר מר מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שנהג עצמו ברבנות: ואל תתודע לרשות. שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן: יא הזהרו בדבריכם. בחזרת שמועתכם: שמא תחובו חובת גלות. כלומר שמא תהיו מורים בדבר האיסור שיש בו גלות: ותגלו למקום מים הרעים. למקום אחר שאין שם תלמידים הגונים ותלמדו להם וכשתחזרו למקומכם ישתו התלמידים הבאים אחריכם וילמדו מכם להתיר דבר של איסור ויבואו לידי חיוב מיתה: ונמצא שם שמים מתחלל על ידיכם לפי שהכל יאמרו ראיתם הללו בני אדם שהיו תלמידי' הגונים ומתו בחצי ימיהם [ולא הגינה תורתם עליהם שכתוב בה [ט] כי ארך ימים ושנות חיים. וכתיב [י] כי הוא חייך ואורך ימיך וכתיב [כ] עץ חיים היא למחזיקים בה]: יב הלל ושמאי קבלו מהם. משמעיה ואבטליון: הוי מתלמידיו של אהרן. כלומר הוי למד מאהרן שהיה אוהב שלום שנאמר [ל] בריתי היתה אתו החיים והשלום כשהיה רואה שנים מריבים זה עם זה היה הולך לכל או"א שלא מדעת חבירו ואומר לו פלוני ראה למה אתה מריב עם פלוני הלא הוא נתחטא לפני ופייסני לבא אצלך לדבר עמך עליו עד שתתרצה להתפייס עמו וכמו כן היה מדבר לחבירו ומתוך דברים הללו היה משים שלום ביניהם. אמר א' לאשתו קונם שאין נהנית לי עד שתרוק בעינו של כ"ג היה אהרן שומע היה הולך אצל אותה אשה והיה אומר פלוניתא חשתי בעיני ורוק שלך רפואה יש בו תרוק לי בעין והיתה רוקקת וע"כ נאמר בו [מ] את אהרן וגו' ויבכו אותו כל בית ישראל אחד אנשים ואחד נשים במשמע ובמשה לא נאמר אלא בני ישראל כדכתיב [נ] ויבכו בני ישראל את משה: יג נגיד שמא אבד שמיה. כל מי ששמו נמשך ועולה לגדולה מיתתו מתקרבת כמו שאמרו למעלה ביוסף ומן הפסוק נמלא סיוע שכן הוא שנא' [ס] לפני שבר גאון כלומר קודם שיבא לו לאדם שבר יעלה לגדולה. ואית דאמרי נגד שמא כל מי שאינו לומד אלא כדי שיגדל שמו לקרותו רבי. כ"א נגד שמא שמשתמש בשם המפורש: ודלא מוסיף. מן הלילות על הימים מט"ו באב ואילך יסיף אמר רב יוסף תקבריניה אימיה: [ודלא יליף קטלא חייב. ומי שאינו מלמד לכל שואל חייב מיתה: ודישתמש בתגא חלף. המשתמש בתלמידי חכמים והמשחר אותם. נשאתי תרגום שחרית הדבק לשחור עוסה איגרא בתלמידי חכמים תמיד נכרת בחצי ימיו

רבינו יונה

שמא ס"ד כיון שהוא ת"ח ועד עתה לא אירע דבר קלקלה בידו על כל פנים מיד עשה תשובה. הנה לך כי אין לדון לכף חובה הצדיק גמור לעולם וממנו לא הוצרך לו והוי דן את כל האדם לכף זכות גם מן הרשע הגמור לא אמר. אפי' מעשהו כלו טוב ואין נראה לחוש עליו משום צד עון יש לאדם לדונו לכף חובה ולומר לפנים עשה ואין תוכו כברו וכמו שנאמר [משלי כ"ו כ"ה] כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו וכ"כ הרמב"ם ז"ל ועל ענין זה אמר שלמה בחכמתו [משלי כ"א י"ב] משכיל צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע. ר"ל בני אדם חושבים כי הצדיקים מפני שאינם יודעין לעשות רע אינם מכירים דרכי רשע כי לא יבינו העושים אותו. ואין הדבר כן כי הצדיק משכיל לבית רשע ויודע ומכיר ומשגיח רוע מעלליו יותר משאר בני אדם שיודעין ולא יתנו אותו על לבם מסלף רשעים לרע הצדיק כשרואה מעשה רשעים הנראים בדרך טוב מסלף אותו ומטהו לדונו לאמר פעל און כי לא נתכוון למצוה אך לשום עצמו בחזקת הטובים: ז נתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע. לשוכר בתים ולקונה עבדים אמרו כי כאשר ישאל איש תחלה על דירה ובמקום דוחק. כך יש לו לשאול על השכנים אם רעים הם ירחק מהם ולטובים יקרב: ואל תתחבר לרשע. שהוא עונש גדול שאין כמותו כי החטא החמור פשע בו עשה עבירה אחת אבל זה בכל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק בהם ונמצא עושה חטאים רבים גדולים ועצומים ואם ידיו אסורים ולא נהנה מהם ואוי לרשע ואוי לשכנו כי הוא חוטא ושכנו מנוגד שכן הוא מפורש באבות דר' נתן כל המדבק לרשעים אע"פ שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם. והמדבק לצדיקים אע"פ שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם ועל זה נאמר [ד"ה כ' כ' ל"ז] בהתחברך כו' פרץ ה' את מעשיך. ואל תתיאש סמך שני דברים האלה ואמר אל תתחבר לרשע שאין לך להתיאש מן הפורענות ואל תאמר בלבך עודנו עומד בשלוה והשעה משחקת לו אתחבר אליו וכשיעבור מזלו הטוב אתרחק ממנו ולא תוכל כי לא תדע מה ילד יום וברגע יבא אידו ותלקח עמו כאשר החל לנפול הוא וכל אוהביו יפולו וגם אל תאמר אראה לו אהבה לפנים ולא אהבנו בלבי כי גם רע שתחניפנו והיא חטא להחניף הרשעים בעולם הזה ועל ענין זה אמר שלמה [משלי כ"ד כ"א] ירא את ה' בני ומלך עם שונים אל תתערב כי פתאם יקום אידם ופיד שניהם מי יודע פי' סמך יראת ה' בני ומלך אל יראת מלך ב"ו למשל ולענין יראת הגוף הנראית לעין ליראת הנפש הנעלמת ואמר כאשר אתה רואה כי המלך שונא לכל אוהב שונאו וכי יפקוד עליו רעה ישאל איזהו אשר מלאו לבו לאהוב את שונא המלך ויעשה לו כאשר עשה לשונאו כך הקב"ה עושה הכל מתערב עם שונים כלומר המשנים את התורה ואת המצוה כי שונים יוצא כמו אחרי דברי לא ישנו וכאשר הרשעים השונים ילקו וגם חבריהם יאספו עמהם [כמ"ש] [דה"ב י"ט ב'] הלרשע לעזר ולשנאי ה' תאהב ובזה יהיה עליהם כי פתאום יקום אידם שלא תאמר אתערב עמו עתה וכי תבוא עליו הרעה אתרחק ממנו כי פתאום יקום אידו ולא תוכל להמלט על נפשך ופיד שניהם מי יודע ר"ל פיד שונא המלך ופיד שונא הקב"ה מי יודע מתי יבוא להם ואין אדם יכול להזהר ולהתחבר עמהם ולהציל נפשו: ח יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי: יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין. ר"ל ראש כמו שאמר בבראשית רבה ועפרון יושב בתוך בני חת באותו יום מינוהו ארכי כלומר ראש הדיינין וגם בוישלח יעקב מלאכים. ארכי ראש הלסטים וגם בערוך תמצא ארכי ולשם מפרש אותו: ופי' זה הוא אל תעש עצמך כעורכי הדיינין שישאלוך ותאמר להם הדינין ואחר שישמעוה ממך הולכים לדיינין אחרים לדון ויאמרו להם כבר אמר לנו ראש הדיינין כך הדין אל תעש עצמך כמותם. והרמב"ם ז"ל פי' (אחר) אל תעש עצמך כעורכי הדיינין [לא] דבר בכאן במי שמלמד טענת של שקר לחברו ולטעון בהן כי אדם זה רשע גמור הוא ולא הוצרך לומר כי אין לאדם לעשות כן כי יחשדוהו וידברו עליו כי עבירה גדולה היא אלא שמסדר לו טענותיו ועורך לפניו הדינין ומגלה ליחיד דינו שאינו ראוי לעשות כן כי יחשדוהו וידברו עליו רע וכההוא מעשה דר' יוחנן במסכת כתובות [נ"ב] דמעיקרא סבר ומבשרך לא תתעלם ולבסוף סבר אדם חשוב שאני: וכשיהיו בעלי הדין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים שלא תטה לבך אל אחד מהם ולא תחשוב כי הוא [צדיק] בדינו שא"כ לעולם לא תדין הדין לאמיתו כי שרירות לבך עם זה ולא תוכל לראות לו חובה. אך כאלו רשעים שניהם בדינם וטוענין שקר יהיו בעיניך ולא יהיה לבך נוטה אל אחד מהם עד שתבוא הדבר לאור על נכון: וכשנפטרין מלפניך יהיו בעיניך כצדיקים כשקבלו עליהם את הדין. זו היא מדת החסידות אחר שאתה יודע שהאחד טען שקר לא יהיה בעיניך (לעולם) בחזקת שקרן ובעל דין קשה ואין ראוי לחשדו שקבל עליו את הדין ויצא מבית דין חייב ויש לחשב שחזר בתשובה ואין ברעתו לעשות כן כל ימיו: ט שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך לעשות להם דרישה וחקירה הרבה פעמים ובזה תגלה סוד כי ברוב דברים לא יחדל פשע ומלמד תוך דבריהם אם לשקר העידו והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר כי כשתחקור אותם על שום ענין תוכל לדבר דבריך שהם יבינו מאיזה צד יתחייב אותו בדינו וילמדו מתוך דבריך מה צריכין לשקר כדי לזכות: י שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה שלא תבטל אדם ממלאכה כי הבטלה מביאה את האדם לידי שעמום והיא מדת החולי שנאמר עליו [משלי כ"א כ"ה] תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות רוצה לומר כאשר הוא מרגיל איבריו להתבטל ממלאכה מאנו ידיו כי ההרגל שולט עליהם ואמר עליו עוד [משלי כ' ד'] מחרף עצל לא יחרש ושאל בקציר ואין שהוא חושב כי כשישב בטל מן מלאכה שהיא מנוחה לו והוא הפך כי ביגיעה יהיה לו מנוחה כי מפני החורף ינוח ויעמוד בביתו ולא יחרוש ושאל בקציר לאסוף התבואה ואין וימת ברעב אבל החורש בחורף [משלי כ"ח י"ט] עבד אדמתו ישבע לחם כי אין אדם משיג למנוחה אך ביגיעה תחלה כי מרדף רקים ורודף אחרי יושבי אל הקרנות הבטלים ממלאכה ישבע ריש: ושנא את הרבנות סמך זה לעבודת המלאכה שהם מענין אחד שישנא את הרבנות ומעלת הבטלנין שסופן לבוא אל מדת העוני. ויעסוק במלאכתו כל היום כדאמר ליפשוט נבילתא בשוקא ואכול אגרא ולא תימא כהנא אנא גברא רבא אנא. ועל זה אמר שלמה ע"ה [משלי י"ב ט'] טוב נקלה ועבד לו ממתכבד וחסר לחם. ואין פי' של נקלה כמשמעו. אך הוא הפך לשררת המתכבד: ואל תתודע לרשות. (היא השלטנות שהיו בימיהם) כי עבודת השלטנות קשה עד מאד ועכ"פ כיון שמקבל עליו עול השלטנות סופו לפרק עול מלכות שמים ולבטל המצוה כי הוא מתפחד מן השלטון ומלאכתו מרובה ויעשה מלאכת ה' רמיה מפני המלאכה ההיא ועוד שלסוף יורידנו מנכסיו בלי תועלת שאין מקרבין לאדם אלא לצורך עצמן ועכ"פ כיון שמקבל עליו עול השלטנות פעם אחת לא יוכל לעשות אשר האדון מבקש: יא אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות. הרמב"ם ז"ל כ' באבות בפירושיו על דרך נכון הזהרו בדבריכם לבאר דבריכם כדי שלא תניחו מקום למינים שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום המים הרעים מקום המינין שמראין פנים בתורה שלא כהלכה וידקדקו מתוך דבריכם דברים אשר לא כן. וישתו התלמידים הבאים אחריכם שישמעו דבריכם ולא הבינו ויסמכו על דברי המינין שיפרשו דבריכם על פי דעתם ויהיו סבורים שזו היתה דעתכם וימותו בעונם ונמצא שם שמים מתחלל: יב הלל ושמאי קבלו מהם משמעיה ואבטליון: הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. ר"ל שיאהב בלבו האמת והשלום וירדוף אחריו בפועל ידיו כי יש בני אדם אוהבים אותו בלבם לא שימרחו עצמן לשום שלום בעולם ואינם הולכים בדרכי שלום אך העושין פעולה ומשימין שלום בין אדם לחבירו ואוהבים לעשות המלאכה כמו שנאמר [תהלים ל"ד י"ד] בקש שלום ורדפהו אותם הם מתלמידיו של אהרן שהיה עושה כדבר הזה אוהב את הבריות ומקרבן לתורה כשהיה אהרן מרגיש באדם שהיה עושה עבירה בסתר הולך אליו ומתחבר עמו ועושה אותו אוהבו והחוטא מעלה על לבו אילו היה אהרן יודע מצפוני לבו כלום היה רוצה בחברתי אלא שאני מוחזק בעיניו כאדם כשר ובעל מצות אך אם יודע מחשבתי הרעה יתרחק ממני מהתחברו לרשע כמוני היום ויתנחם על רעתו ויהרהר בתשובה וזו היא אליו גרמה ותועלת גדולה להפר מחשבתו הרעה. וזהו שנאמר עליו [מלאכי ב' ו'] בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון: יג הוא היה אומר נגד שמא אבד שמא ר"ל אדם המתגאה ויצא שמו בעולם על יד גאותו וגדולתו ועושה לו שם כשם הגדולים אשר בארץ כנגד השם הגדול הנמשך בגאוה כן יאבד שמו אבדון גדול ולא יזכר ולא יפקד: ודלא מוסיף יסף. מי שהוא חכם ואינו רוצה להוסיף חכמה על חכמתו ויאמר בלבו כבר למדתי כל התורה כולה וראיתי דרכיה ונתיבותיה מה לי ולצרה הזאת לטרוח בהבל ימי ומה אתבונן בה ולא הבינותי יהי רצון שזה האיש ימות ויאסף אל עמו ולמה יהיה עוד

אשר

מסורת הש"ס

א) [שבת דף לג.]: ב) [על דרך שהבטלה מביאה לידי זימה כתובות דף נט:]: ג) [בפרשת במדבר כתב בעל הטורים וז"ל הפקד ב' במסורה כו' וזה שאמרו אין אדם נעשה שוטר מלמטה אא"כ נעשה רשע מלמעלה וכו' ולא אודיע איה מקום שאמרו שכי והיכן נזכר דבר זה בתלמוד בבלי וירושלמי או במדרש]:

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ו מהל' דעות הלכה א כל הענין:

יג ב מיי' פרק כא מהלכות סנהדרין הל"י וע"ש בכ"מ שטרח למצוא מ"מ דין זה סמג עשין קו טור שו"ע חו"מ סימן ז' סעיף ח:

יד ג מיי' שם פכ"ג הלכה י:

טו ד מיי' פרק כד מהלכות סנהדרין הל"ג פ"א מה' עדות הל"ד ופ"ג מהלכות עדות הל"א סמג עשין קח טור שו"ע חו"מ סי' טו סעיף ג וסימן ל סעיף א:

טז ה מיי' פ"ה מהל' דעות הל"א ופ"ג מהלכות ת"ת הל"י טור שו"ע יו"ד סי' רמו סעיף כא בהג"ה:

יז ו מיי' פרק ה מהל' דעות הל"ז:

יח ז טוש"ע יו"ד סימן רמו סעיף כג בהג"ה:

הגהות מהריעב"ץ

(א) ובבקשת השררה כו' נעשה רשע כו'. נ"ב ובמ"א אמרו [סנהדרין דף יד א'] שמוחלין לו על כל עונותיו. נ"ע ועמ"ש במור וקציעה סי' רכג: (ב) מים כו' שיסבול כו'. נ"ב לישנא דמשתמע לתרי אפי:

מראה מקומות

[א] משלי כ"ו: [ב] שבת דף קכ"ז: [ג] משלי כ"ח: [ד] ישעיה נ"ט: [ה] כתובות דף נב: [ו] דברים א': [ז] ישעיה נ"ח: [ח] משלי ט"ו: [ט] שם ג': [י] דברים ל': [כ] משלי ג': [ל] מלאכי ב': [מ] במדבר כ': [נ] דברים ל"ד: [ס] משלי ט"ז:

ודאשתמש א) בתגא חלף: **יד** הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני ואם לא עכשיו אימתי: **טו** שמאי אומר ב)עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות: **טז** ר"ג אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות: **יז** שמעון בנו

רש"י

מפני שמתגאים מלבנות באהבת התורה] : ודאשתמש בתגא חלף . המשתמש בכתרה של תורה כמו שמצינו בנדרים בר' טרפון כאילו חלף ובטל מן העולם . כ"א מי שמשתמש בת"ח חלף עבר שכר ממנו שהרי כבר קבלו בכאן: יד אם אין אני לי מי לי . כלומר אם לא אקיים אני את המצות מי מקיים אותם בשבילי : וכשאני לעצמי . כי אף כשאני הולך ועושה אותי עושה כפי חובתי שמוטלת עלי [ס"א וכשאני לעצמי . וכשאני שופה ומקיים אני מגיע (ס"א לגנ"ל צ"ל איני מגיע) לחובה המוטלת עלי]: ואם לא עכשיו אימתי . בזמן שאני חי . אימתי שכל מי שטרח בע"ש יש לו מה יאכל בשבת אבל מי שלא טרח מה יאכל [וזהו ששנינו התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין] : מן עשה תורתך קבע . שלא תהא קובע עתים לתורה אלא כל היום תעשנה עליך קבע . כ"א תקבע לך עתים ללמוד בכל יום ד' פרקים או ה' : אמור מעט ועשה הרבה . לעשות צדקה מעט ועשה הרבה שכן דרך הצדיקים שכן מצינו באברהם שאמר [ז] ואקחה פת לחם וגו' וכתיב ויקח בן בקר רך וטוב וכתיב מהרי שלש סאים קמח וגו' : מן רבן גמליאל אומר . זהו רבן גמליאל [הזקן בנו של ר"ש] בנו של הלל : עשה לך רב . פירשתי למעלה : והסתלק מן הספק. שאם תלמוד מעצמך תרבה לך ספקות . כ"א שלא תהא קובע עצמך לדבר הלכה ועומד לבטח אלא כיון דלאו בפירוש הוא איבעי ליה למיזל קמי רביה ביבמות פ' ב"ש : [והסתלק מן הספק . שלא יהיה ביסוד היסודות וידיעת הסודות ספק בלבך אלא ודאי וידוע בעין הלב כי הוא העיקר] : ואל תרבה לעשר אומדות . שלא תפריש מעשרותיך מאומד לפי שפעמים שלא תהא מכוין יפה כאדם הזה שאינו לומד מן השמועה . כ"א שהרי תורה נתנה שיעור במעשר שהוא א' מעשרה לפיכך צריך חשבון

אבל

רמב"ם

כשהיה מרגיש באדם שתוכו רע או שהיו מספרים לו שתוכו רע וטבעו עבירה היה מתחיל לו בשלום והיה מתאהב אליו והיה מרבה לספר עמו והיה האיש ההוא מתבייש בנפשו ואומר אוי לי אילו היה יודע הרבן רוע מפעלי לא היה מתיר לעצמו להסתכל בי כל שכן שידבר עמי ואמנם אני אצלו בחזקת אדם כשר אני אשמור דבריו ומתחבולו והיה חוזר למוטב ונעשה מתלמידיו הלומדים ואמר ס"ח כשתארו בזאת המדה הנכבדת בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון ועל זה הענין המפורסם עליו כמו הלל ואמר ג"כ כשימשך שם האדם לגודל התגבר בהפסקו והיה אומר ג"כ מי שאינו מרבה בקריאה ימיתהו השם יתברך אבל מי שלא למד כלל ראוי ליהרג ומי שמשתמש בתגא ימות רצה לומר מי שמתפרנס בתורה ומקבל ממנה תועלת וזאת היתה כונתו בזה המאמר כמו שיתבאר בזאת המסכתא ונאמר בו על דרך ג) הסימן תלמיד (אין) גברא אחרינא (לא) רצה לומר שאין מותר לו לתלמיד חכם שיקבל שמוש משום אדם אלא מתלמידיו : **יד** אמר אם לא אהיה אני בעצמי המעורר נפשי למעלה מי יעירה שאין לי מעורר מחוץ כמו שבארנו בפרק השני ואחר שברשותי להטות נפשי לאיזה צד שארצה איזה מעשה עשיתי מן המעשים הטובים כאילו היה מחסר עצמו ואומר מה אני כלומר מה בא ממני ואיככי שלם ואע"פ שעשיתי זה הענין : ואח"כ שב ואמר אם לא אקנה עתה המעלות בימי הבחרות מתי אקנה אותן בימי הזקנה לא כי קשה הוא לסור מהתכונות בעת ההיא מפני שהקנינים והמדות נתחזקו ונתישבו אם מעלות אם פחיתיות ואמר החכם [א] חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה : **טו** אמר עשה תלמוד תורה השרש והעקר וכל שאר עסקיך נמשכים אחריו אם נזדמן נזדמן ואם לא הזדמן לא הזדמן ואין נזק בהבצרו : ואמרו ג) צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה כאברהם אבינו שיעד בפת לחם אחת והביא חמאה וחלב ובן הבקר וג' סאין קמח סלת ורשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים כעפרון שנתן הכל בדבריו ובמעשה לא הניח אפילו פרוטה אחת מן הדמים : סבר פנים יפות . הוא שישא ויתן עם הבריות בנחת ובדברים ערבים ורצוים : **טז** זה אשר צוה הנה לעשות רב אינו לענין הלמוד אבל להוראה שיש לך רב שתסמוך עליו באיסור והיתר והסתלק אתה מן הספק כאמרם בירושלמי זיל אייתי לי זקן מן השוק דאסמוך עליה ואשרי לך וכן צוה שיברח מהוצאת המעשרות באומד מפני שהוא מן הספקות : **יז** כבר אמר החכם [ב] ברוב דברים לא יחדל פשע וסבת זה שרוב הדברים תוספת מותר וחטא כמו שאבאר עתה כי כשירבה האדם דברים יפשע על כל פנים שא"א שלא יהיה בדבריו דיבור אחד שאין ראוי לאמרו וממופתי החכמים מעוט הדברים וממופתי הסכלים רוב הדברים שנאמר [ג] וקול כסיל ברוב דברים וכבר אמרו החכמים שמיעוט הדברים ראיה על מעלת האבות והיות אדם מיוחס אמרו ד) מיחסותא דבבל שתיקותא ואמר בספר המדות שאחד מהחכמים נראה שותק הרבה על שלא היה מדבר דבור שאין ראוי לאמרו ולא היה מדבר אלא מעט מזער. ונאמר לו מה סבת רב שתיקותך ואמר בחנתי כל הדברים ומצאתים נחלקים לד' חלקים : החלק הראשון (א) הוא כולו נזק מבלתי תועלת כקללת בני אדם ודבר נבלה וכיוצא בהם שהדברים בהם שטות גמורה : והחלק הב' יש בו נזק מצד אחד ותועלת מצד אחר כשבח אדם אחד לקבל בו תועלת ויהיה בשבח ההוא מה שיכעיס שונאו ויזיק למי ששבחו וצריך להניח הדברים בזה בגלל הסיבה הזאת שלא ידברו בזה החלק ג"כ: והחלק הג' (ב) דברים שאין תועלת בהם ולא נזק כרוב דברי ההמון איך נבנית חומה פלונית ואיך נבנה היכל פלוני ובספור יופי בית פלוני (ג) ורוב *מגדלות המדינה הפלונית וכיוצא באלו הם הדברים המותר אמר הדברים בזה גם כן מותר אין תועלת בהם : והחלק הד' דברים שכולם תועלת כדברים בחכמות ובמעלות ודבר האדם במה שהוא מיוחד בו מן הדברים שחייו תלויים בהם ובהם ימשך מציאותו ובזה צריך לדבר אמר בכל עת שאשמע דברים אני בוחן אותם ואם אמצאם מזה החלק הרביעי אדבר בם ואם יהיו משאר החלקים אשתוק מהם ואמרו בעל המדות בחן זה האיש וחכמתו שהוא חסר שלשה רבעי הדברים וזאת החכמה שצריך ללמדה ואני אומר שהדבור יחלק לפי חיוב התורה לחמשה חלקים . א' מצוה בו. ב' נזהר ממנו. ג' נמאס. ד' אהוב. ה' מותר : החלק הראשון הוא המצוה בו והוא קריאת התורה ולמודה וקריאת תלמודה וזו היא מצות עשה מחוייבת שנא' [ד] ודברת בם והיא שקולה כנגד כל המצות וכבר נאמר מן האזהרה בלמוד מה שלא יכיל זה החבור קצתו : החלק הב' הוא הדבור הנאסר ונזהר ממנו כעדות שקר ודבר שקר והרכילות והקללה ודברי התורה מורים על זה החלק וכן נבלות הפה ולשון הרע : החלק הג' הוא הדבור הנמאס אשר אין בו תועלת לאדם בנפשו ולא עבירה ולא מרי כרוב ספור ההמון במה שאירע ומה שהיה ומה הם מנהגי מלך פלוני בהיכלו ואיך היתה סבת מות פלוני או איך התעשר פלוני ואלו קוראים אותם החכמים שיחה בטלה והחסידים השתדלו בעצמם להניח זה החלק מן הדבור ונאמר על רב ה) תלמידו של ר' חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו ומזה החלק ג"כ שיגנה אדם מעלה או ישבח פחיתות יהיו מדות או שכליות : החלק הד' הוא הנאהב והוא הדבור בשבח המעלות השכליות או מעלות המדות ובגנות הפחיתות משני המינים יחד להעיר הנפש למעלות בספורים ובשירים ולמנעה מן הפחיתיות בדרכים ההם בעצמם וכן לשבח החשובים ולהודות מעלותיהם כדי שיטבו מנהגיהם בעיני בני אדם וילכו בדרכיהם ולגנות הרעים בפחיתיותיהם כדי שיתגנו פעולתם וזכרם בעיני בני אדם ויתרחקו מהם ולא יתנהגו הם כמנהגיהם וזה החלק רצה לומר למוד המעלות והתרחק מן המדות הפחותות יקרא דרך ארץ : החלק הה' הוא המותר והוא הדבור במה שמיוחד בני אדם מסחורתו ופרנסתו ומאכליו ומשתיו ולבושו ושאר מה שצריך לו והוא מותר אין אהבה בו ולא מאום אבל אם ירצה ידבר בו מה שירצה ואם ירצה לא ידבר ובזה החלק טובת האדם כשימעט הדברים בו והזהירו אנשי המוסר מהרבות בו דברים אבל האסור והנמאס אין צריך לאזהרה ולא למצוה שראוי לשתוק ממנה לגמרי אבל המצוה בו והאהוב אילו היה האדם יכול לדבר בו כל ימיו היה טוב אבל צריך להזהר משני דברים . האחד מהם שיהיו מעשיו מסכימים לדבריו כמו שאמרו נאים הדברים היוצאים מפי עושיהם ועל זה הענין כוון באמרו ולא המדרש הוא עקר אלא המעשה באמרו וחכמים יאמרו לצדיק שילמד המעלות כאומרם ו) דרוש ולך נאה. לדרוש ואמר הנביא [ה] רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה . והענין האחר הוא הקצור וישתדל להרבות הענינים במעט דברים לא שיהיה הענין בהיפך והוא אמרם ז) לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה ודע שהשירים המחוברים באיזה לשון שיהיו צריך שיבחנו בעניניהם אם הם הולכים על דרך הדבור אשר חלקנוהו ואמנם בארתי זה אע"פ שהוא מבואר מפני שראיתי זקנים וחסידים מאנשי תורתנו כשיהיו במשתה יין כחופה או זולתה וירצה אדם לשיר שיר ערבי אפי' ענין השיר ההוא שבח הגבורה או הנדיבות והוא מן החלק האהוב או בשבחי היין ירחיקו זה בכל צד מן ההרחקה ואין מותר אצלם לשמעו וכשיסורר המשורר פיוט מן הפיוטים העבריים לא ירחיקוהו ולא ירע בעיניהם עם היות בדברים ההם המוזהר ממנו או הנמאס וזה סכלות גמורה שהדבור לא יאסר ויותר ויאהב וימאס ויצוה באמירתו מצד הלשון שנעשה [בו] אבל מצד ענינו שאם יהיה ענין [השיר] ההוא מעלה יתחייב לאמרו באיזה לשון שיהיה ואם היה כוונת השיר ההוא פחיתות באיזה לשון שיהיה אסור לאמרו [באיזה לשון שיהיה] גם יש לי בזה תוספת כי כשיהיו שני פיוטים ולשניהם ענין אחד מהעיר כח התאוה ושבח אותה ושמח הנפש בה והוא פחיתות והוא מחלק הדבור הנמאס מפני שהוא מזרז ומעורר על מדה פחותה כמו שהתבאר מדברינו בפ' הרביעי ויהיה א' משני הפיוטים עברי והא' ערבי או לעז יהיה שמיעת העברי והדבור בו יותר נמאס אצל התורה למעלת הלשון שאין צריך שישתמשו בו אלא במעלות כל שכן אם יצטרף אליו שישימו בו פסוק מן התורה או משיר השירים בענין ההוא שאז יצא מחלק הנמאס לחלק הנאסר ומוזהר ממנו שהתורה אסרה לעשות דברי הנבואה מיני זמר בפחיתיות ובדברים מגונים . ואחר שזכרנו לשון הרע בחלק הדבור האסור ראיתי לבארו ולזכור בו קצת מה שנזכר שבני אדם בו בעורון גדול והוא החטא הגדול שבבני אדם תמיד וכ"ש במה שאמרו חכמים ח) שאבק לשון הרע לא ינצל אדם ממנו בכל יום ומי יתן שינצל מלשון הרע עצמו ולשון הרע הוא ספור רעות האדם ומומיו ולגנות אדם מישראל באיזה צד שיהיה מן הגנות ואפילו היה המגונה חסר כמו שנזכר שאין לשון הרע שיכזב על אדם וייחס לו מה שלא יעשה כי זה יקרא מוציא שם רע על חבירו (ד) ואמנם לשון הרע הוא שיגנה גנות האדם אפילו בפעולותיו אשר יעשה באמת שהאומרו יחטא ואשר ישמעהו יחטא . אמרו ט) ג' לשון הרע הורגתן . האומרו . השומעו . ושאומרים עליו . ואמרו המקבלו יותר מן האומרו . ואבק לשון הרע הוא זכרון מומי האדם בלתי באור אמר שלמה בזה הענין כי פעמים יהיה הזוכר מומי האדם בלתי באור מראה שאין ידיעה לו במה שהובן מדבריו ושהוא לא כוון זה ואמנם כוון ענין אחר כמו שאמר [ו] כמתלהלה היורה זקים חצים ומות כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני . וכבר י) שבח חכם מן המתחכמים כתיבת הכופר שהראה לו במעמד גדול

רבינו יונה

אחר שכבר קם מללמוד ודלא יליף קטלא חייב מי שלא למד כל עיקר נמשל כבהמה כי למה נברא בעולם אך להבין ולהורות בתורה שדרכיה דרכי נועם וזה שלא עסק בתורה כל ימיו ועודנו מחזיק ברשעתו אין ראוי לחיות אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת : **ודישתמש** בתגא חלף. המתכבד בכתרה של תורה ונהנה בכבודה ועושה אותה ככלי לעשות בו צרכיו הרי זה נספה כדתנן לקמן אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתוך בהם עצים וכן היה הלל אומר ודישתמש בתגא חלף : **יד הוא** היה אומר אם אין אני לי מי לי . אם לא אוכיח עצמי שאזרז עצמי במצות מי לי להוכיח ולזרזני כי זרוז האחרים טוב הוא לפי שעה אבל כשיעורר האדם את עצמו בכל יום ויום יוסיף לחשוב מחשבות לעשות מלאכת ה' ואין שכחה לפניו כאשר לבו חפץ והוא דרך ישר לפני איש : **וכשאני** לעצמי מה אני. עדיין לא אוכל להשיג אל אחד מני אלף ממה שאני חייב לעשות . ומשלו משל למה הוא דומה למלך שנתן שדהו לעבדיו ופסק עמהם בשלשים כור לשנה טרחו בה הרבה והביאו לו חמשה כורין . אמר להם המלך והלא פסקתם עמי בשלשים כורין אמרו לו אדוננו המלך שדה שנתת לנו זבורית היתה טרחנו בה הרבה ולא היינו יכולין להוציא ממנה יותר מחמשה כורין כך אמרו לפני הקב"ה יצר הרע שנתת לנו מנעורינו הוא שנאמר [בראשית ח' כ"א] יצר לב האדם רע מנעוריו . ואפי' כשאדם טורח הרבה לעשות הישר בעיני ה' אין אדם יכול להשיג אלא לדבר מועט ממה שחייב לעשות וזהו שנא' [תהלים ק"ג ט"ו] כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו . שאם לא מפני יצר הרע הרבה האדם אפי' בלא שיטרח ויחזור אחר המצוה היה עושה מהם הרבה כשדה עדית אפי' אם לא יטרחו בעבודת אדמתו יצא ממנה שום דבר . אבל עכשיו שיודע שאפי' אם יטרח הרבה לא ישיג אלא המיעוט מפני יצר הרע שמקלקל גופו . כל שכן אם לא יטרח תשאר נפשו ריקה מן המצות כמו שדה זבורית אם לא יטרח בה ואם לא יזבלנו ויחרישנו לא יצא ממנו שום דבר ועל זה נאמר [משלי כ"ד ל'] על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרלים וגדר אבניו נהרסה . ומפני זה סמך עוררות אחרים ועוררות עצמו ואמר אם אין אני לי מי לי ואם לא אטרח ומעורר את עצמי לחזר אחר המצות אשאר מהן ריקן שאף כשאני לעצמי וטורח בהן איני משיג לחלק קטן מכמה חלקים ומה אני משיג אם לא אטרח כלל : **אם** לא עכשיו אימתי. שלא יאמר אני היום עסוק במלאכתי למחר אפנה ואעסוק ואתקן עצמי כי שמא לא תפנה ואפי' אם יפנה היום ההוא חלף עבר ובטל אותו ממלאכת ה' ולא יוכל לשלמו כל ימיו כי כל הימים אשר הוא חי על האדמה חייב הוא לתקן עצמו ולעסוק במצות ואין לו רשות ליבטל ממלאכתו ואפי' שעה אחת. ועוד יש בכלל זה הלשון אם לא עכשיו בימי נערות אימתי אם עד זקנה ושיבה יניחנה לא יוכל לעשותה ועל ענין זה אמר דוד ע"ה [תהלים קמ"ד י"ב] אשר בנינו כנטעים מגדלים בנעוריהם . ר"ל כי הנטע בעודנו קטן אדם יכול לגדלו להיות עץ ישר ולא יהיה עקום אך לאחר שגדל בעקומו היותו קשה הוא מאד לתקן וכן האדם בעודנו קטן בקל הוא להיות בדרך טוב ולסור מן הרע אבל אם הוקן ברישעו קשה

בעיניו להניחה כמו שכתוב [משלי כ"ב ו'] חנך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה וכתיב [דברים כ' יט] כי האדם עץ השדה ועוד כי התשובה בימי זקנה אינה תשובה שלמה כי באותו זמן אין היצר חזק והתאוה נקיה ולא תערב לנפש ואין לו חפץ בהנאת העבירות וזו היא הסיבה אליו לתשובה ועל ענין זה נאמר [קהלת י"ב א'] וזכר את בוראך בימי בחרותיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ : **טו שמאי** אומר עשה תורתך קבע . כמו שאמרו באבות דר' נתן כל העושה תורתו עיקר ומלאכתו טפלה עושין אותו עיקר לעולם הבא . וכל העושה תורתו טפלה ומלאכתו עיקר עושין אותו טפלה לעולם הבא ר"ל אע"פ שלא עשה עבירה ולא עשה התורה עיקר אפילו אם היה [ראוי] להיות בגן עדן טפל יהיה שמה : **אמור** מעט ועשה הרבה . כשתבטיח את חבירך לעשות בעבורו שום דבר אמור לו מעט ועשה לו הרבה . והוא מדרך המוסר והחסידות ולמדנו מאברהם אבינו ע"ה דכתיב ואקחה פת לחם ואח"כ ויקח חמאה וחלב ובן הבקר וגו' פי' אחר אמור מעט ועשה הרבה והיא מדת עליונות ורבותינו ז"ל למדוה מהקב"ה ית' שלא הבטיח אלא בשתי אותיות שנאמר דן אנכי וגאלם בשבע ועשרים מלות שנאמר או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וגו' ועל זה אמר ר' סעדיה גאון ז"ל אם להבטיח את אבותינו בשתי אותיות עשה להם כמה נסים ונפלאות על הגאולה העתידה לבא שנכתבו כמה דפין וכמה קונדרסין וכמה ספרים מהבטחות וכמה נחמות בירמיה בנביאים על אחת כמה וכמה כי נפלאים יהיו מעשיו ממה שהבטיח נפשנו יודעת מאד . ויש לו לאדם לדעת ולחשב בדבר ולתת את לבו כי שכר גדול יהיה לו מפני הבטחות : **והוי** מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות . שיראה להם פנים של שמחה כדי שתהא רוח הבריות נוחה הימנו . פי' אחר והוי מקבל וכו' שיתרחק ממדת הכעס שהיא מדה רעה עד מאד וינהג עצמו במדת הרצון על דרך שיהיו מרוצין ממנו בני אדם נאה ומקובלת ועל זה אמרו חז"ל בדרך מוסר תרצה שתחפץ חפץ כזה שלא תחפוץ שאין אדם יכול להשיג שיהיו בני העולם חפצים בו אם לא יעבור על מדותיו ואם לא יעבור חפצו מפני חפצם מבטל רצונו מפני רצון אחרים ובזה יהיו לו אוהבים רבים וישמור נפשו מנזקין של בני אדם . כי המראה להם פנים של זעם ישנאוהו ויבקשו להרע לו : **טז רבן** גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק . ר"ל שיקבל חברו לרב אע"פ שלא יהיה חכם יותר ממנו ואפי' אם לא השיג אל חכמתו כדי שיסתלק מן הספק . ובירושלמי אומר זיל איתי לי זקן מן השוק דאיסמוך עליה ואישרי לך . שפעמים החכם יסתפק בהוראה ואינו יודע למה לומר אם יתיר ושמא הוא אסור ותארע תקלה על ידו ואם יאסור המותר נמצא מפסיד ממונן של ישראל והתורה חסה עליו . על כן יעשה חברו רב וישאל ממנו ספקותיו . ויעשה ההוראה על פיו אפי' אם הדבר הוא פשוט אליו ואפילו להתר אף כשאינו גדול כמותו בחכמה . וכן אמרו הגאונים ז"ל כל היכא דלמר מספקא ליה ולמר פשיט ליה הלכתא כמאן דפשיט ליה . ואפילו תלמיד לפני הרב : **ואל** תרבה לעשר אומדות. שלא יעשר מאומד פירותיו ורצה לעשר בעין יפה . מה שמרד

יותר

מסורת הש"ס

א) [מגילה דכ"ח:] : ב) [ס"י השימוש] : ג) [ב"מ דף פו.] : ד) קדושין דף עא:] : ה) [לא מצאתי זה אלא בסוכה דף כח. נאמר על ר' אליעזר וכן על ר' יוחנן בן זכאי שלא שח שיחת חולין שוב ראיתי שגם בחיבורו בפרק שני מהלכות דעות דין ד' כתב אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטילה כל ימיו וכ' הכ"מ בפרק שיחן מלאתי כן על ר"י בן זכאי אבל על רב איני יודע כעת מקומו] : ו) [ב"ב דף עה. סנהדרין דף ק.] : ז) [פסחים דף ג: חולין דס"ג:] : ח) [ב"ב דף קסה:] : ט) [ערכין דף טו:] : י) [ב"ב קסד:] :

עין משפט נר מצוה

ימ א מיי' פרק ג מהל' ת"ת הל"י סמג עשין יב טור שו"ע יו"ד סימן רמו סעיף כא בהג"ה :

י"ג מגדלות

כ ב מיי' שם הל"ז סמג שם טור שו"ע שם :

הגהות מהריעב"ץ

(א) הוא כלו נזק מבלתי תועלת כקללת ב"א . נ"ב בלי ספק מחייבת כמש"ל בפ"ס מפרקיו : (ב) דברים כו' חומה פלונית ואיך נבנה היכל כו' . נ"ב לפעמים יצא מהם תועלת לבנות בית הכנסת כמוהו . (ג) ורוב מגדלות המדינה . נ"ב ימצא מותר ונאהב לספר בשבח א"י כמ"ש שלהי כתובות : (ד) ואמנם לה"ר כו' אשר יעשה באמת שהאומרו יחטא . נ"ב אם האיש הוא כשר בזולת זו הגנות שאינו רשע מחמתו . גם לא חטא נגדו . כי באופן כזה לא ימלט ממנו גם החסיד כמ"ש מעשים רבים גם הר"מ ז"ל לא נמלט מכיוצא בה כנראה באגרותיו למי שיסתכל בהם :

מראה מקומות

[א] משלי כ"ב ו' : [ב] שם י' י"ט : [ג] קהלת ה' ב' : [ד] דברים ו' ז' : [ה] תהלים ל"ג א' : [ו] משלי כ"ו י"ח : [ז] בראשית י"ח ה' :

בנו אומר *כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה ב) וכל המרבה דברים מביא חטא : יח רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם *עומד על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר °אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם :

תורה אור — זכריה ח

פרק שני

א א) רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם ג) והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות והוי מחשב ג) הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה והסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים : ב רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר *יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון

רש"י

אבל בתרומה לא כתיב שיעור אלא ראשית דגנך לפיכך היא ניטלת מאומד [ויש מפרשים שגם זה נאמר על והסתלק מן הספק עד שידרשו לך מעשה בראשית . וגם על זה נאמר לא מצאתי לגוף טוב משתיקה] : יז אלא שתיקה. שגם אויל מחריש חכם יחשב וכן הילוף שאם מרבה דברים עם בני אדם ולכל דבר מקדים עצמו להשיב אפילו אם הוא חכם אויל יחשב ע"כ אין טוב כשתיקה עד שתרצה . ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה . שגדול העושה המצות יותר מן הלומד ואינו עושה : יח שפטו בשעריכם . וסמיך ליה אולי יחנן וגו' ובמשנה טברייניות אין שם פסוק :

פ"ב א שיבור . שיברור : כל שהיא תפארת לעושיה. שנוח לו והנאה וגם בני אדם נוחין הימנו: כ"א לעושה למי שעושה אותה:תוספת גליון. כל שהיא תפארת לעושה . כל דרך שהיא נוחה ותפארת למי שעושין אותה לאותה הדרך יברור האדם לפי שבידוע שזו הדרך שהיא נוחה לעושה : ותפארת לו מן האדם . שלכל העולם היא ישרה דאין לך דבר עבירה שיעשה אדם שלא יתחרט בו ויאמר בלבו מה עשיתי ויש לו בושת מבני אדם . אבל נזדמן לידו דבר מצוה ודרך ישרה ויקיימנה אז ישמח ביותר עליה וגם ב"א מפארים ומשבחים אותו: שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. משל למה הדבר דומה למלך שאמר לעבדיו טלו בשכרכם כך וכך והכניסו לפרדס. וחרשו בו ותקנו כל צרכו ובפרדס היו בו אילנות טובות ורעות . ואילו היה אומר להם אילן פלוני טוב הוא ואילן פלוני רע הוא ותקנו בזה יותר מבזה היו הולכין כולם אצל הטוב כדי להרבות שכרן ונמצאו נשתיירו אילנות רעות שלא יתוקנו לכך אמר בסתם כך עשה הקב"ה שלא גילה שכר המצות שלא יראה אדם מצוה ששכרה מרובה יותר מחברתה ויחזור אחריה: והוי מחשב הפסד מצוה . מה שאתה מפסיד מסחורתך בשעה שאתה עוסק במצוה אל תתעצב על אותו הפסד אלא הוי מחשבו כנגד השכר שתקבל עליה לעתיד ואם יבוא מצוה לידך קיימנה אע"פ שתדע שיש לך בה הפסד ממון ששכר המצות הרבה הוא : ושכר עבירה. שאתה נהנה בה הוי מחשב כנגד הפסדה שאתה עתיד להפסיד בה ואם יבא עבירה לידך אל תעשנה אע"פ שתדע שתהנה ממנה כי ההפסד שעתיד לבא עליך הרבה הוא : מה למעלה ממך. שהיא רואה ושומעת וכותב בספר : ב בנו של רבי יהודה הנשיא . הוא רבינו הקדוש:שיגיעת שניהם משכחת עון. שמתוך שהוא לומד ועוסק בתורה ובסחורה להתפרנס אינו חוטא וגוזל ממון אחרים : לסוף בטלה לגרור עון. כך כתוב במשנה לפי שא"א לו בלא מזונות

רמב"ם

ונגה הרב מעשה המשנה כתיבת הסופר ההוא ואמר לו כלך מלשון הרע כלומר שאתה מסבב נגותו בשבחך אותו בתוך ההמון שמהם מי שיאהבהו ומהם מי שישנאהו וילמדך שונאו כשישמע שבחיו לזכור מומיו ורעותיו וזה תכלית ההרחקה מלשון הרע ולשון המשנה ד) לא נחתם גזר דין על אבותינו אלא על לשון הרע רצה לומר ענין המרגלים אשר נאמר בהם [א] ויוציאו דבת הארץ ואמרו ע"ה ומה אלו שלא הוציאו שם רע אלא על העצים ועל האבנים נתחייבו מן העונש מה שנתחייבו מי שידבר בגנות חבירו על אחת כמה וכמה : ולשון התוספתא על ג' דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא עבודת כוכבים גלוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם ואמרו בגמרא ה) בעבודת כוכבים בא לשון הגדולה והוא אמרו [ב] אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ובחטא גלוי עריות בא גם כן לשון הגדולה והוא אמרו [ג] ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת ובחטא שפיכות דמים בא ג"כ לשון הגדולה והוא אמרו [ד] גדול עוני מנשוא אבל בלשון הרע בא לשון גדולות ר"ל שהיא שקולה כנגד שלשתם והוא אמרו [ה] לשון מדברת גדולות ודברו בחטא הזה המעורר הרבה מאד וסוף מה שנאמר כל המספר לשון הרע כפר בעיקר שנאמר [ו] אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו אמנם ספרתי קצת מה שספרו בזה החטא אע"פ שהארכתי כדי שיתרחק ממנו האדם בכל יכלתו ויסים כונתו לשתוק רצה לומר מזה החלק מן הדבור : יח הדין הוא הנהגת המדינה ביושר וכבר בארנו בפרק הד' שהאמת הוא המעלות השכליות והשלום הוא מעלות המדות וכשימצא אלו השלשה יהיה המציאות בשלימות שאפשר לו בלא ספק :

פ"ב א מבואר הוא שהדרך הישרה היא הפעולות הטובות אשר בארנו בפ' הרביעי והם מהמעלות הממוצעות מפני שבהם יקנה האדם לנפשו תכונה חשובה ויהיה מנהגו טוב עם בני אדם והוא אמרו תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם : אח"כ אמר שצריך ליזהר במצוה שיחשב בה שהיא קלה כשמחת הרגל ולמידת לשון הקדש כמצוה שהתבאר לך חומרתה שהיא גדולה כמילה וציצית ושחיטת הפסח ושם סיבת זה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות ובאור זה הענין כאשר אומר והוא שהתורה כולה ממנה מצות עשה וממנה מצות לא תעשה · ואמנם מצות לא תעשה באר הכתוב העונש על כל אחת מהן מלבד המעט מהן וחייב על קצתם המיתות ועל קצתם הכרת ומיתה בידי שמים ומלקות וידענו מענשי מצות לא תעשה כלם מה מהם איסורם גדול ומה מהם למטה ממנו והם שמנה מדרגות. המדרגה הראשונה והיא הגדולה שבהם הם הדברים שחייבים עליהם סקילה . והמדרגה שלמטה הימנה מחויבי שרפה . והשלישית מחויבי הרג . והרביעית מחויבי חנק . והחמישית מחויבי כרת . והששית מחויבי מיתה בידי שמים . והשביעית מחויבי מלקות . והשמינית לאוין שאין לוקין עליהם ומאלו המדרגות נדע חומר העון וקלותו אבל מצות עשה לא התבאר שכר כל אחת מהן מה היא אצל הש"י וכל זה כדי שלא נדע איזו מצוה צריך מאד לשמרה ואיזו מצוה למטה הימנה אבל צוה לעשות ענין פלוני ופלוני ולא הודיע שכר איזה מהניהם יותר גדול אצל הש"י ומפני זה צריך להזהר עליהם כולם ומפני זה העיקר אמרו ו) העוסק במצוה פטור מן המצוה מבלתי (א) הקשה בין המצות אשר הוא מתעסק בה ובין האחרת אשר תבצר ממנו ולזה ג"כ אמרו ז) אין מעבירין על המצות ר"ל כשיזדמן לך מעשה מצוה לא תעבירהו ותניחהו לעשות מצוה אחרת ואח"כ אמר ואע"פ שלא התבאר שיעור חשוב מצוה על מצוה יש בהן צד (ב) הקשה והוא שכל מצות עשה שתמצא אותה שיתחייב העובר עליה עונש גדול דע שבעשייתה ג"כ שכר גדול המשל בו שהמילה וקרבן פסח ושביתה בשביעית ועשיית מעקה כל אלו מצות עשה אבל חיוב העושה מלאכה בשבת סקילה ואשר מבטל מילה או קרבן במועד חייב כרת והמשים דמים בביתו לאו והוא אמרו ולא תשים דמים בביתך ומזה תדע ששכר שביתה בשבת יותר גדול משכר מילה ושכר המילה יותר גדול אצל הש"י משכר עשיית המעקה והוא ענין אמרו והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה וג"כ אמר שכר עבירה כשלא תעשה אותה גם זה לא התבאר אמנם תלמדהו מענשה שהחטא אשר ענשו עושהו גדול שכר הנחתו כפי הערך ההוא מן הגודל כמו שהתבאר בקדושין ח) באמרם כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה וכבר ביארנוהו שם ולשון התורה בהיות המעשים ידועים אצלו יתברך כמו שמשה רבינו עליו השלום אמר [ז] מספרך אשר כתבת : ב ר"ל כדרך ארץ הנה העוסק בפרנסה ואמרו וגוררת עון כמו שבארנו במקום אחר אמרו סופו שהוא מלסטם את הבריות ובאמרו ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם הוא דבר השם לעמלים עם הצבור שפעמים שימנעו מעשות מצוה בעת התעסקם בצרכי צבור ואמר שהש"י יעלה עליהם שכר כאילו עשו המצוה ההיא ואע"פ שלא עשאוה אחר שהתעסקו עם

מסורת הש"ס

א) [נדרים דף כב: תמיד דף כח. ע"ש]: ב) [נדרים דף לט:] : ג) [ב"ב דף עח:] : ד) [ערכין דף טו.]. ה) [שם] : ו) [סוכה דף כח.] : ז) יומא לג. וש"נ : ח) צ"ל בסוף מכות :

עין משפט נר מצוה

כא א ב מיי' פרק ג מהל' דעות הל"ד :

א א מיי' פרק ג' מהלכות תלמוד תורה הלכה י סמג עשין ב טור שו"ע יו"ד סימן רמו סעיף כא בהג"ה :

הגהות הב"ח

(א) מבלתי הפרשה בין המצוה אשר הוא מתעסק וכו' : (ב) יש בהן צד הפרשה והוא שכל מצות עשה :

מראה מקומות

[א] במדבר י"ג ל"ב : [ב] שמות ל"ב ל"א : [ג] בראשית ל"ט ט' : [ד] שם ד' י"ג : [ה] תהלים י"ב ד' : [ו] שם שם ה' : [ז] שמות ל"ב ל"ב :

רבינו יונה

יותר מן העשירית נמצא שהוא טבל שאינו מעושר עד שיתן עיניו לעשר אותו והוא לא חשב עליו ונמצא שיש קלקול במעשר הזה וזה הדבר הוא משל מענין הסברא שאין לאדם לעשותה מאומד . אלא על דרך העיקר ושירד לסוף הדעת ואין זה בכל הסברות שיש שהיא לפנים והחכם אע"פ שסברתו נוטה לזה הצד מבין הוא מכיר כי חכם אחר יוכל לומר דרך אחרת אלא שזה נראה לעיניו יותר ויש סברא שהחכם מחדש אותה יכיר וידע כי הוא מוכרחת על פי סברא הנכונה ואין אליה פנים אחרות ולא יהיה חכם שיחלוק עליה והמבין יבין ועל זה סמך הדבר אל עשה לך רב והסתלק מן הספק שהם מעין הסברא כמו שכתבנו : יז שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים. וראיתי והבינותי בכל המדות החשובות ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה כבר פי' רמז"ל בענין השתיקה כי בדבור שיש לאדם נזק בו מכל צד או אם יש בו ריוח מצד אחר ונזק מצד אחר לא הוצרך רשב"ג להזהיר בזה כי כל אדם יזהר ממנו אם שומר נפשו מצרה. אלא אפילו בדבור שאין לאדם נזק בו כלל וכלו ריות כמי שמדבר בעסקיו ובצורך גופו ובצורך פרנסתו צריך למעט בדבור ושלא יאריך בו אך כדי סיפוקו ואין צריך לומר בדבר של הבל ושאינו מעלה ולא מוריד שאין לאדם לזכרו כלל וכן אמרו בירושלמי ארשב"ל אלו הוינא בטורא דסיני בעינא תרי פומי הדר אמר השתא דלית לן אלא חד לא יכילנא למיצל נפשין מלישנא בישא כל שכן אי הוה לן תרין . ר"ל שלא ידבר בפה דברי תורה ודברים שכלו דברים של הבלי עולם שהיו החכמים הקדושים עושים עצמן ככלי שרת שאין משתמשין בהם דברים של חול . והיינו דאמרינן בגמרא דבני מערבא כל פטטיא בישין בר מפטטיא דאורייתא טב . ויש שגורסין כל כרביא בישין בר מכרביא דאורייתא טב . פי' כרביא חרישא לומר שכל הדברים והמחשבות שאדם משתדל בהם בעולם הזה הכל הבל ורעות רוח לבד ממחשבת התורה ומעשה ה' כי נורא הוא : ולא המדרש הוא עיקר אלא המעשה . לומר שלא ידרוש המצות לאחרים והוא אינו עושה אותם אך יעשה אותם תחלה וילמדם לאחרים וכמו שארז"ל נאים דברים היוצאים מפי עושיהם : וכל המרבה דברים מביא חטא. זה הענין בדברי תורה מדבר שאין לאדם להרבות בהלכה אלא ימתין ויחשוב מה שיאמר ויהיו דברים במשקל ולא ימהר אותם כי ברוב דברים לא יחדל פשע ויחשוב כי הדבר כן הוא ויביא חטא בהוראה ועל כן אמרו ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה שהוא מענין התורה להודיע כי בדברי תורה היא אף גם ואת שאין לפרש אותו בהבלי העולם שא"כ היה להם לסמוך אותו [אל] לא מצאתי לגוף טוב משתיקה שהוא בדברי העולם ויאמר מיד וכל המרבה דברים מביא חטא אלא בודאי בדברי תורה אמרו כמו שפרשנו : יח רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם קיים על הדין . שידון דין אמת לאמתו . ועל האמת שיש לאדם ללכת בדרכי התשובה שהוא אמת ותורתו אמת והולך בדרכי הקב"ה אמת ג"כ ילך באותו הדרך שנאמר והלכת בדרכיו ואמרו חז"ל שאפילו ספור דברים בעלמא אין לו לאדם לשקר כההוא עובדא דבריה דרב וכו' אמר ליה מעלה אמך א"ל אנא הוא דהפיכנא לה א"ל היינו דאמרי אינשי דנפיק ממך טעמא ילפך ואת לא תעבר משום שנא' [ירמיה ט' ד'] למדו לשונם דבר שקר כי האדם המרגיל לשונו לדבר שקר בדבר שאין בה לא הפסד ולא תועלת גם כי יבא לדבר דברים של עיקר לא יוכל לומר האמת כי פיהו המדבר וההרגל שולט עליו : ועל השלום . שלום הוא כולל לכל טוב שבעולם ואין תכלית לתועלתו ושלום על ישראל :

פרק שני רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם . בהעשות המצות הקב"ה מפואר בהן והן תפארת לעושיהן כי תפארתו היא תפארת אמיתית בבני אדם ולכן יברור לעצמו הדרך ההוא ותפארת לו מן האדם שיעשה המצות בזמנן שנאמר [משלי ט"ו כ"ג] ודבר בעתו מה טוב . כי יוכל לעשות בזמנן שלא יישר בעיני הבריות ולא יהיה לו פאר בהן ואין זה עושה מצוה שלימה בענין שאחז"ל כל העושה מצוה כמאמרה אפי' גזר דין של שבעים שנה מבטל שנא' [קהלת ח' ד'] באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה וכתיב בתריה שומר מצוה לא ידע דבר רע . גם צריך להתנאות במצות לולב נאה טלית נאה ספר תורה נאה תפלין וכיוצא בהן בענין שיפארוהו בני אדם . וישבחוהו עליהן ורמז"ל פי' זאת המשנה על המדות לעשותן על דרך האמצעית שהוא דרך המובחר ותפארת לעשותו שמכינה לב טהור לאדם ומחדשת בקרבו רוח נכונה ותפארת לו מן האדם שילמדוהו לנהוג עם הבריות מנהג טוב ונאה וכמו מדת הנדיבות . כי [ישעיה ל"ב ה'] ולכילי לא יאמר שוע גם הפזור רע ירוע. ומי הוא הנדיב . אך האוהב את הממון ושומר אותו שמירה מעולה ומתיעץ בנדיבות ועושה סדר בהוצאה כדי שיספיק לו לעשות הטוב והישר במקום הראוי להנתן בו גם אין מדות תחת השמים כי [אם] על דרך האמצעות והן תפארת לעושה אותו ותפארת לו מן האדם (אך אם מעט ואם הרבה שניהם) : והוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות אע"פ שנתפרש אלינו העונשין מן העבירות שיש מהן בכרת . ויש במיתה בידי שמים כרת הוא וזרעו נכרתין מיתה בידי שמים הוא לבדו נכרת ויש עבירה שהיא בארבע מיתות ב"ד ויש בלאו שהיא מלקות ארבעים והעובר על דבריהם מכין אותו מכת מרדות מדרבנן אך לא נתפרשו אלינו שכר מצות ולא בקלות ולא בחמורות משלו חכמים ז"ל למשל למה הדבר דומה . למלך שמסר לעבדיו פרדס לנטוע בו אילנות ואילו היה מודיע להם מתן שכרם היו כולן טורחים באותן אילנות ששכרן מרובה ונמצא הפרדס חסר מאותן האחרים כך אילו היה הקב"ה מודיע מתן שכרן של מצות היו עושין החמורות ששכרן מרובה ומניחין הקלות ששכרן מועט ולא יהיה אדם שלם במצות ומזה הטעם לא יבא להקל במצות ותיקר בה נפשו לעשות אותן לפי שאינו יודע איזו קלה ואיזו חמורה אבל רמז"ל הפליג בדבריו ונתן טעם לדבר חזק מזה ואמר שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות כמה הוא שאפי' מצוה קלה שכרה גבוה עד למעלה : והוי זהיר שלא תפסיד ריוח גדול כמוהו כענין שאמרו כי יקרא קן צפור לפניך וגו' ומה אם מצוה קלה כאיסר אמרה תורה למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכלו ארוך קל וחומר למצות החמורות שבתורה : והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה . כי ירחש לבך דבר לאמר איך אעשה המצוה הזאת ואפסיד ממוני בזה ובזה אף אתה אמור לו כי שכר גדול יהיה לו עליה כפלים אלף פעמים מההפסד ובזה לא ימנעך מכבוד : ושכר עבירה כנגד הפסדה . פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר שכר גדול יש בעשות העבירה הזאת וארויח בה כמה וכמה והנאה גדולה יהיה לי ואיך לא אעשה אותה השמר לך ותשוב את אשר תפסיד עליה באחרית הימים והוא כפלי כפלים מאותו שתרויח עתה והצער העתיד ארוך וגדול מאד מהנאת השעה ובתתך זה אל לבך תנח ידיך מלעשות שאין אדם רוצה בריוח שיש הפסד כנגדו מרובה ממנו : והסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים . ר"ל שהקב"ה רואה ויודע כל מעשה בני אדם וזוכר את הכל כאלו נכתב לפניו וישלם לו רעה תחת מעשיו הרעים . והוא תימה למה מנאם לשלשה דברים ושלשתם דבר אחד הוא שאין זה אומר אלא שהשם יודע הכל ועתיד לשלם לו כפעלו ומה חשבון הוא זה הכל ענין אחד הוא על כן נראה לפרש כי זה הענין הוא למשל כאשר לפני מלכים יתיצב ולפני שרים וחכמים ואנשי השם ומתבייש לעשות לפניהם מעשים אשר לא יעשו ומלומר דברים שלא טובים כן יחשוב בכל עת כאילו הוא לפני הקב"ה כאשר יעמד איש לפני רעהו . ובזה ישמור דרכו מחטוא גם פיו ולשונו ומצרה נפשו . ועל כן אמר דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת ומנה אלה לשני דברים עין רואה כנגד המעשה ואזן שומעת כנגד הדבור . וח"ו לא עין ואזן ממש . אלא ר"ל שאין מעשה נסתר מלפניו ולא נעלם ממנו . והדבר השלישי וכל מעשיך בספר נכתבין ר"ל שאין שכחה לפני כסא כבודו והרי כל הדברים סדורים לפניו כאילו הם בספר נכתבין לשלם לעושיהם כפעלם וכמעשה ידיהם באחרית הימים . ואם ישית האדם אל לבו השכר אשר יתנו לו ימנע מלעשות אותם ועל זה אמר הסתכל בשלשה דברים הללו ואין אתה בא לידי עבירה : ב רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וכו' . ר"ל דרך ארץ מלאכה כי לשון דרך ארץ פעמים שהוא כמשמעו ופעמים שהוא אמור למלאכה הכל לפי הענין : שיגיעת שניהם משכחת עון . יכלו' מסיר יצר הרע כמו שנא' [תהלים נ"א ז'] הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי . שעל ידי שהוא יגע בתורה ובמלאכה לא ישלוט עליו יצר הרע כי בכל עת אשר לא יהיה דשן ושמן לא יערב לו לעשות עבירות . לכן יעסוק בתורה שמתשת כחו של אדם וגם במלאכתו לכדי חיותו ולא יעמד בטל לעולם פן יתענג ורם לבבו לשכח את ה' אלהיו כענין שנאמר [דברים ל"ב ט"ו] וישמן ישרון ויבעט : וכל התורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. כענין שאמרו במכילתין אם אין קמח אין תורה הענין כמשמעו כשיתבטל ממלאכה מביאתו אל העוני וגוררת כמה עונות ורעתה רבה כי מפניה יאהב מתנות ולא יחיה ויחניף בני אדם אף אם הם רשעים כדי שיתנו לו . גם כי יתם הכסף מהמתנות יהיה גנב או קוביוסטוס ויביא גזלות העני לביתו לבל ימות ברעב ובהגיע אדם אל המדות האלה אין מעצר לרוחו ולא ינוח ולא ישקוט עד יעבור אל כל המצות האמורות בתורה

אבות פרק שני

וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים שזכות אבותם מסייעתן וצדקתן עומדת לעד ואתם מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם: ג הוו זהירים*) ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן נראין כאוהבים בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו: ד הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. הלל אומר אל תפרוש מן הצבור א) ואל תאמן בעצמך עד יום מותך ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו ואל תאמר דבר ב)שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה: ה הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ולא כל המרבה בסחורה מחכים ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש: ו ג) אף הוא ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון: ז הוא היה אומר מרבה בשר מרבה רמה מרבה נכסים מרבה דאגה מרבה נשים

*) פי' שלטון העומד מרשות עצמו.

רש"י

מזונות והולך וטורח ומלסטם את הבריות ומשכח את תלמודו : וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים . שאע"פ שהן עמלין עמהן זכות אבותם מסייעתם : ואתם מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם . כאלו נעשה הדבר בשבילכם הואיל ועסקתם לשם שמים : כ"א והיו עוסקים עמהם לש"ש . כלומר בכל מאמצי כחם ובלבד שיהיה לשם לשמים : כ"א מעלה אני עליכם כאילו עשיתם אפי' אין אתם גומרין את המעשה מעלה אני עליכם כאילו גמרתם אותו : ד הוא היה אומר . רבן גמליאל : עשה רצונו כרצונך . שאפילו בשעה שמעשה תפלך תעשה לש"ש : כדי שיעשה רצונך כרצונו . כדי שיתנו לך מן השמים טובה בעין יפה : בטל רצונך מפני רצונו . שתחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה : שיבטל רצון אחרים . הקמים עליך לרעה . ויש ספרים שזאת ההלכה כתובה בפ' בן זומא : הלל אומר . זהו הלל הזקן שאמר למעלה בפ"א : אל תפרוש מן הצבור . אלא השתתף עמהם בצרתם כדי שתשמח עמהם כמ"ש הפסוק [ד] שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה . כדאמרינן כל מי שאינו משתתף עם הצבור אינו רואה בנחמת צבור ואינו רואה סימן ברכה לעולם בפ' אחרון דתענית: אל תאמין בעצמך. שהרי יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי : עד שתגיע למקומו . שיבא כמו כן לידך ותנצל ממנו . וכן מצינו בירבעם בשעה שבנה שלמה בהמ"ק והשלים אותו הניח מפתחותיו תחת מראשותיו כדי שישכים למחרת להקריב תמיד של שחר בזמנו מה עשתה בת פרעה הכניסה לו על מטתו כמין רקיע של נחושת ומזלות וכוכבים מצויירים בו כדי להטעותו בלילה וליהנות מגופו של אותו צדיק ועברו עליו ארבע שעות ביום שלא עמד ולא קרב תמיד של שחר ועל אותה שעה שנינו בגמרא ירושלמי על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות מה עשה ירבעם קבץ כל שבטו של אפרים והשכים לפתחו של שלמה להרתיעו על זאת יצאת בת קול ואמרה לו רשע אתה מחייבו על השוגג וז"ש הכתוב [ה] כדבר אפרים רתת וגו' כשנרתע אפרים והגיד על התמיד ששהה:ואל תאמר דבר . כלומר אל תאמר על דבר של תורה שאתה יכול לשמוע עכשיו שתשמע לבסוף אלא לאלתר הט אזנך לשמוע . פ"א ואל תאמר דבר כלומר אל תאמר דבר סוד שא"א לשמוע לאחרים שאם תאמרהו סופו לישמע בעולם שאתה גלית לו את הסוד : ה בור . ריק מכל דבר כמו שדה בור [תרגום [ו] והאדמה לא תשם לא תיבור] וגרוע הוא מעם הארץ שאפי' בטיב משא ומתן אינו יודע : ולא עם הארץ וכו' . אבל ירא חטא אפשר דהוי מתוך שהוא מתעסק בסחורה : ולא הביישן למד . לפי שנא' [ז] אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה . וזה הפסוק פירשו חז"ל במס' ברכות אם מנבל עצמו בדברי תורה סופו להתנשא אבל אם הוא שותק שאינו שואל בהלכות ובשאר ענינים ישים ידו לפיו כלומר לא ידע כלום : [ולא הקפדן מלמד . זהו רב שהוא קצר לב וכועס אם ישאל התלמיד פעמים הרבה בענין אחד ותרגום [ח] הקצור קצרה ידי האיתקפדא אתקפדא גבורתי מן [ט] קפדה בא · ומן [י] קפדתי כארג חיי] : ולא כל המרבה בסחורה יותר מדאי מחכים בתורה וכן הוא אומר [כ]לא בשמים היא לא תמצא תורה לא בתגרים ולא בסחרנין שפורשין מן היבשה לים : כ"א האדם הרוצה להתחכם צריך שיעסוק בכל ענינים של ישוב העולם בין בסחורה בין בשאר החכמות דרכי עולם להיות מבין בכל ע"כ: השתדל ותעסוק בצרכי צבור אבל במקום שיש איש אתה תעסוק בתורתך: ו אף הוא . הלל היה אומר : על דאטפת אטפוך . על שהיית מלסטם את הבריות ומציפן בנהר הציפוך בנהר: וסוף מטיפיך יטופון. אותם שהציפוך יהיו ג"כ מתים באותה מיתה שהם היו חייבין מיתה אלא שנהרגו ע"ז מפני שהיה הקב"ה עתיד לגבות מידן וכה"א [ל] מרשעים יצא רשע· ויש מקומות שלא נהגו לומר זאת ההלכה: ז מרבה רמה. ללמדך שאין מועיל לו ריבוי בשר כריבוי תורה. כ"א מי שמבריא עצמו בבשר כשמת יש לו תולעה ורמה: מרבה דאגה

רמב"ם

הצבור לשם שמים : ג כבר בארנו שהרשות היא השלטונות בימי הקדם והוא מספר במדותיהם ומזהיר מהם : כבר הודענו בפרק הד' שאין צריך להפרד מן הצבור אלא לפי הפסדם כמו שבארנו שם ואמר שהאדם אע"פ שתהיה לו תכונה חשובה בנפש והתחזק' לא יסלק ידו מלכפול עשיית הטוב להוסיף החזוק ולא יבטח ויאמר זאת המעלה כבר עלתה בידי ואי אפשר לה שתסור שאפשר הוא שתסור והוא אמרו עד יום מותך : ד ודבר שאי אפשר לשמוע הוא שיהיו פשוטי הדברים מרוחק מאד ובטל וכשיסתכל האדם בו היטב יראה שדברים נכונים (א) והוא מזהיר מן הדרך ההיא מן הדיבור שהוא אומר לא יהיו דבריך צריכים לפירוש רחוק והסתכלות יתירה ואז יבינם השומע : כשאפנה . רוצה בו כשאפנה מזה העסק וזה דומה למה שקדם ממאמר שמאי חברו עשה תורתך קבע : ה בור הוא שאין לו לא חכמה ולא מדות : ועם הארץ הוא שאין לו מעלות שכליות אבל יהיו לו קצת מעלות המדות: וביישן ידוע. וקפדן הוא מי שמקפיד על כל דבר וכועס : וענין השתדל הרגל נפשך ומשוך אותה לקנות המעלות ואחר שאין [שם] אנשים חכמים שילמדוך הוה אתה מלמד את עצמך ותרגום [א] ויאבק איש עמו ואשתדל גברא עמיה : ואמרו ד) שהתורה לא תמצא בבעלי הגאוה והגסות ולא בהולכי ארצות רחוקות וסמכו זה לפסוק על לד המליצה ואמרו לא בשמים היא לאמר וגו' ולא מעבר לים היא וגו' אמרו לא בגסי הרוח היא ולא במהלכי מעבר לים היא : ו ר"ל שאתה נהרג בעבור שהרגת זולתך ואשר הרגך עתיד ליהרג הכוונה בזה המאמר שפעולות הרעות ישובו בראש עושיהם כמו שאמר [ב] עונותיו ילכדונו [את] הרשע וגו' ואומר [ג]בור כרה ויחפרהו ואמרו חכמים ה) במדה שאדם מודד בה מודדין לו וזה דבר הנראה לעין בכל עת ובכל זמן ובכל מקום שכל מי שיעשה רע ויחדש מיני החמס ופחיתיו' שהוא עצמו יוזק מן הרעות ההם בעצמם אשר חדש מפני שהוא למד מלאכה שתעשה נזק לו ולזולתו וכן כל המלמד מעלה שמחדש פעל טוב מן הטובות יגיעהו תועלת הפעל ההוא מפני שהוא מלמד דבר

רבינו יונה

בתורה כי עבירה גוררת עבירה. ועל זה ארז"ל במס' (חולין) [ברכות ד"ח] כל הנהנה מיגיעו עליו הכתוב אומר [תהלים קכ"ח ב'] יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא על כן צריך לחכם שידע מלאכה כענין שנאמר [קהלת ז' י"א] טובה חכמה עם נחלה : וכל העוסקין עם הצבור יהיו עוסקין עמהם לש"ש . לא להתכבד ולא להנות מהם ולא להשתרר עליהם אלא להנהיגם בדרך ישרה והכל לשם שמים שזכות אבותם מסייעתן וצדקתם עומדת לעד שאע"פ שאתם עוסקין עמהם וצרכיהם נעשין על ידיהם לא אתם גורמין להם אלא זכות אבותיהם של צבור מסייעתם וצדקתם עומדת לעד לאלף דור : ואתם מעלה אני עליכם כאילו עשיתם . כלומר אע"פ שזכות אבותם מסייעתם וצרכיהם נעשין בזכות אבותיהם ולא על ידיכם אתם העוסקין מעלה אני עליכם כאילו נעשה כל צרכיהם על ידיכם ובזכותכם . כך פי' הראשונים ז"ל ויש לפרש עוד פירוש אחר וכל העוסקין עם הצבור יהיו עוסקין עמהם לשום שמים ואל תאמר למה לי הצרה הזאת לטרוח בצרכי צבור ואף כי יעשה צדקה עליהם לבד מתן השכר כי ממונם הוא שאין לך לחשוב דבר זה כי כפליים תטיב לעצמך בעבורך מפני שזכות אבותם מסייעתן ותצליח במעשיהם מאשר תוכל להצליח במעשיך : ומעלה אני עליך שכר כאילו עשית אותה משלך את הכל וכאילו מכיסך נתת את אשר נתנו על ידך והנך מרויח בפרחך במעשיהם מאשר אם תטרח לעצמך כי מעשיהם מרובים ממעשיך : וכל אשר אתה עושה ה' מצליח בידך שזכות אבותם מסייעתן . לכן העוסק בצרכי צבור היטיב לעצמו הרבה מאד. ובלבד שיכוין לבו לשמים : ג הוו זהירין ברשות.כלומר להתרחק מן השלטנות בימי הקדם שלסוף מורידין את האדם מנכסיו שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן א]דבר שלטון איננו אך הם לחקור בני אדם ואין חקר למחשבותיו ומי ירד לסוף דעתו : נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו . בהעצר אליהם יד הממון אף כי מחמת הדוחק לא ירחמו על העני עד שיורידוהו מנכסיו וישכחו הראשונות כי הכל חלף עבר . וכך הוא פשט המשנה הזאת ואם הדבר כן הוא מדברת בפגם השלטונים . וחלילה חלילה לא יהיה הדבר ולא יקום . ועל ידם מתקיים העולם כלו והם עושין דין ומשפט בארץ ואין איש שיוכל לחיות אמתי כמותם שאינן צריכין להחניף הבריות כי אינן מתפחדין ואין דבר מונע אותם מלכת בדרך ישרה . על כן נראה לומר כי השלטונים גם אהבתם גם שנאתם לא בידם היא וכאשר השלטון צריך אל האיש ומקרב אותו ומראה לו אהבה בשעת הנאתו מאת ה' יצא הדבר ולא מאת השלטון וה' זימן לאיש מהנאתו וכי יחטא האיש לה' ואשם ורוצה לדוחקו ומי יכול לעמוד לו ואף כי יחפוץ השלטון לעשות לו יקר ואין בידו אך לנקום נקמת ה' ולייסר את אשר יאהב ה' יוכיח . וזהו שנאמר [משלי כ"א א'] פלגי מים לב מלך ביד ה' . ר"ל כמו הפלג האדם מטהו לכל צד שירצה כן לב המלך ביד ה' להטותו להיטיב לאיש אשר הוא חפץ ביקרו ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו . ואמר לב המלך ולא דבר על שאר אנשים וכן כל הלבבות ביד ה' מפני שאף על פי שחושב מחשבות ובידו יכולת לעשות לפי הנראה לעינים אך האמת אין כח בידו להרע ולא להיטיב אף כי אם דבר אלהים חיים : ד הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כאשר האדם עושה רצון עצמו בחפץ ובתאוה כן יעשה לו רצון הקב"ה ולא להפריד רצון הקב"ה ית' ורצונו אך לעשות שניהם דבר אחד ר"ל שלא יהיה לו רצון כי אם דבר שהוא לרצון לפני ה' ואמרו באבות דר' נתן וכן בדוד הוא אומר [דה"א כ"ט י"ד] כי ממך הכל ומידך נתנו לך . ונתן עצה לבני אדם להתגבר על טבעם לעשות כחפץ ורצון (רצון) הש"י גם בממונם ובקנינם כי ה' נתן הכל ופקדון הוא בידם ובהעלות אל לבו זה עכ"פ יעשה מהפקדון רצון הבעלים שהוא הקב"ה ובזה לא ידאג בתתו לצדקה ויעשה רצונו כרצון הקב"ה ברצון ובטוב לבב . כדי שיעשה רצונך כרצונו . והש"י משביע לכל חי רצון ונותן לחם לכל בשר ולכל בריה כדי מחסורה ובזה חפצו ורצונו ואם תזכה להיות לרצון לפניו יעשה רצונך גם בצרכי עולמך הקטן ויתן פרנסתך שהוא זה רצונו על כל באי עולם : בטל רצונך מפני רצונו של הקב"ה כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך : הלל אומר אל תפרוש מן הצבור בשעה שהצבור עוסקין בתורה ובמצות הוא כתר כל עולמים וכבוד כל ממשלתו כי ברוב עם נאספים לקיים מצותו הדרת מלך הוא ואין ראוי לפרוש מהם שנאמר [דברים ל"ג ה'] ויהי בישרון מלך בהתאסף וגו' וזהו בצבור ההולך בדרך טובה ויתקבצו לעשות מצוה . אך צבור הנוטה לדרך רעה ומעשיהם מקולקלין אין ראוי להתחבר עמהם והפורש מהם הרי זה משובח ועל זה אמר ירמיה הנביא ע"ה [ירמיה ט' א'] מי יתנני במדבר מלון ארחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בגדים : ואל תאמן בעצמך עד יום מותך הוא נדרש בין לחסידות בין לאמונה שאע"פ שנתכנה לך רוח אמונה ונכונה לא תהיה צדיק בעיניך . ולא תאמר כמה ימים לא פעלתי און הכרחתי את יצרי ואני יכול עליו ונוצח אותו כבר נשבר ואנחנו נמלטנו ולא יכול להטותו מן הדרך הישרה והוא אויב ואורב אליך בהמצאו אותך פעמים עוסק במלאכתך ולא לומד ולא חושב בדברי אלהים חיים מרקד לפניך ומדבר אל לבך להטותך לשוט בארץ ולהלך בדרך לא עבר בה איש טוב ולא ישב שם ואולי כי יכול יוכל ותלקח נפשך בידו . לכן השמר לך ושמור נפשך מאד ופחדו מעליך אל תרחק ועשית בחכמתך אם איש חכם אתה לשום עיניך ולבך תמיד על דרכיך עד לא יוכל להתקרב אליך כל ימי חייך ועל זה נאמר ואל תאמן בעצמך עד יום מותך גם לענין האמונה נאמר הדבר הזה לכל תלמוד מן המינין ואפילו מן הדברים האמתיים כי שגיעתן רעה פן יפתוך חטאים ולדבריהם תאבה כי הם מושכין את הלב ואל תאמן בעצמך עד יום מותך לאמר אשמעם ואת הטוב אקבל ואת הרע לא אקבל שלא תסמוך על דעתך כאשר סמך ר' מאיר בלמדו לפני אלישע אחר המין כדאיתא במס' חגיגה שאמרו עליו על דרך משל רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק . ולא כל בני אדם שוין כאשר אתה מוצא ביוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה (שבעים) [שמונים] שנה ולבסוף נעשה צדוקי כי בשמוע אותם אפילו בדברי תורה יש בדבר עונש גדול עד מאד וכדאמרינן [ע"ז ע"ז ע"ב] על אותו חכם שנמסר למינין ואמרו לו שמא מינות שמעת והנאך וכו' : ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו . גם זה הוא מן הענין שאין לאדם להאמין בעצמו ולא לסמוך בדעתו יותר מדאי . וכאשר יראה חברו במעלה גדולה ולא יתנהג ביושרו . אל יאמר אם הייתי ממלא מקומו לא הייתי עושה דבר רע מכל אשר הוא עושה לרוע לפי שאינך יודע וכמוך כמוהו בתוא' בני אדם . ואולי המעלה ההיא מטה גם אותך אז כשתגיע למקומו ולמעלתו ותעביר על מדותיך יהיה לך רשות להרהר אחר מדותיו : ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע וסופו להשמע . שצריך אדם להשמר ולהזהר מן האפשרות . לכן אם יש לך סוד אל תספר אותו אף למי שנפשו קשורה בנפשך ואל תאמר אי אפשר שישמע דבר זה כי אין בינינו איש אחר שיוציא הדברים . וסוף דבר הכל נשמע גם בינך לבין עצמך אל תשמיעהו לאזניך כמו שאמרו רז"ל על דרך משל ואל תשיח בין הכתלים כי אזנים לכותל ועל זה אמר שלמה ע"ה [קהלת י' כ'] כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר : אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה כי לא תדע מה ילד יום וגם למחר יקראו לך כי חדשות הם מגידים ותצטרך ללכת בדרכיהם כי אין מחסור לענינים המתחדשים בכל יום ונמצאת יוצאת מן העולם בלא תורה אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי : ה הוא היה אומר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד . הבור הוא ריק אין בו לא תורה ולא מצות ולא דרך ארץ במדות טובות ובתרגום לא תשם לא תבור לא הוצרך ולא בור חסיד שאף ירא חטא איננו כי מתוך הרקות שבו גם מן העבירות לא ידע להשמר . אבל עם הארץ מעורב עם הבריות במדות חשובות ויש בו מקצת דעות ישרות יודע להשמר וישמור נפשו מן הפשעים ויוכל להיות צדיק ולעשות ולקיים במה שאומר לו שנצטוה אך אל מעלות החסידות לא יוכל להשיג כי אם גדול בתורה . שהיא מדה שצריכה טהרת הלב וזכות הנפש ואין זה בידו חכמה להטותו מן הקו האמצעי אל הקצה האחרון שיעשה לפנים משורת הדין . ועל זה נקרא עם הארץ מפני שהוא עמהם בדרך ארץ . ולפי שרוב בני העולם כמותו : ולא הביישן למד . מדת הבושת היא טובה בכל ענין לבד בלמוד כענין שנאמר [תהלים קי"ט מ"ו] ואדברה בעדתיך נגד מלכים ולא אבוש . שדוד ע"ה בברחו מפני שאול ובעמדו לפני מלכי אומות העולם לא היה מתבייש מלדבר בתורה ובמצות גם כי יהתלו בו ומלעיגים בדברו . כי לא טובה הבושה בלימוד . וגם אין לתלמיד לומר טפש כמוני איך אשאל דבר לפני חכם גדול בתורה ומפולפל בחכמה . לא דעת ולא תבונה לי ואם כה יהיה משפטו כל הימים חכמה אליו מאין תבוא . וזהו שאחז"ל [בעלי] המוסר בספר מבחר הפנינים שאל שאלת השוטים ושמור שמירת הנדיבים . ר"ל כאשר הנדיבים לא יפזרו ממונם ולא יעצרו אותו אך נותנים אותו למקומות הראויים בחפץ ורצון כאשר ביארנו למעלה . כן החכמה ידבר בה עם אנשים הראויים ובעת הראוי . אך לא עם כל אדם ולא בזמן שיודע שאין דבריו נשמעין . נמצאת אומר שיש להן לשאול כל שאלה ולא יתבייש כדי שילמד הדברים : ולא הקפדן מלמד . אין צריך לרב שיהיה כעסן ולא רוחו קצר אך רוחב לב ומשיב לכל אדם בכל דבר (שיש לו) [שישאלו] . גם כי יתקשו מלהבין תשובתו יחזירה אליהם עד שירדו לעומקו של דבר : ולא כל המרבה בסחורה מחכים אחר שעוסק בסחורתו כל היום ועושה ממנה קבע ומתורתו עראי לא יתחכם לעולם : ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש . פירשו הראשונים ז"ל במקום שאין אנשים לעזרך במצות וליסרך השתדל להיות איש וישר את עצמך שלא לעשות כי אם הטוב והישר בעיני ה'. פירוש אחר ובמקום שאין אנשים. אם ראית דור שהתורה מתרשלת על ידו עמוד והשתדל בה שנאמר [תהלים קי"ט קכ"ו] עת לעשות לה' הפרו תורתך מה טעם עת לעשות לה' משום דהפרו תורתך דמרישא לסופיה מדריש כדאיתא בשלהי מסכת ברכות (דף סג) . ועוד נוכל לפרש במקום שאין אנשים גדולים ממך בחכמה השתדל להיות איש . ואל תמנע מלהחכים אע"פ שלא תמצא חכם בעירך גדול ממך אף אם אין בדור ההוא כמותך תראה עצמך כאלו בדור חכמי התלמוד ואתה עמהם במקום אחד . גם כי תשיג למעלתם תחשוב כי אם אתה עומד עם הנביאים עד משה רבינו ע"ה ומתי תשיג למעלתם ולחכמתם . ובזה לא תתרשל לעולם מללמוד ובכל יום ויום התקן במדותיך כי תוסיף על חכמתך ותהיה כמעין הנובע : ו אף הוא ראה גולגולת אחת שצפה על פני המים וכו' ע' שהרגת וגרמת להציף גולגלת הנהרג הרגוך והציפו גלגלתך ושלא כדין עשו וכאילו שפכו דם נקי. והיא הדבר כי אין ב](בדין) להמית הרוצח אך הבית דין בזמה"ב על פי התורה וכל ההורגו חייב מיתה. הואיל ואין דמו מסור בידו של הורג להורגו. ומפני כך בסוף מטיפיך יטופון מאחרים. יעשו להם כאשר עשו לאחרים כי על כן נהיה הדבר הזה. שכלן חייבין ומגלגלין חובה על ידי חייב : ז הוא היה אומר מרבה בשר וכו' האדם חושב כי על ידי התענוג והעידון חיים יוסיף כי ינהיג עצמו על פי הטבע ואין שלטון ביום המות לא לעזור ולא להועיל יהיה לו הבשר ההוא כי לבושת וגם לרמה : מרבה נכסים מרבה דאגה . אל יחשוב כי על כבוד

א] נראה דצ"ל ואיננו דבר שלטון אך הם לחקור בני אדם ואין חקר למחשבותיהם ומי ירד לסוף דעתם . ב] נ"ל בידך .

מסורת הש"ס

א) [ברכות דף כט.]: ב) כסה"מ נ"א שאפשר : ג) [סוכה דף נג.] : ד) [עירובין דנ"ה.] : ה) [סנהדרין דף ל. ק. סוטה דף ח:] :

עין משפט נר מצוה

ב א (מיי' פרק ג מהלכות תעניות) טור שו"ע או"ח סי' תקעד סעיף ה :
ג ב מיי' פרק ג מהל' ת"ת הל"ז :

הגהות הב"ח

(א) שדברים נכונים הם והוא :

מראה מקומות

[א] בראשית ל"ב כ"ה : [ב] משלי ה' כ"ב : [ג] תהלים ז' ט"ז : [ד] ישעיה ס"ו י' : [ה] הושע י"ג א' : [ו] בראשית מ"ז י"ט : [ז] משלי ל' ל"ב : [ח] ישעיה נ' ב' : [ט] יחזקאל ז' כ"ה : [י] ישעיה ל"ח י"ב : [כ] דברים ל' י"ב : [ל] ש"א כ"ד י"ד :

עין משפט
נר מצוה

א מיי' פרק ו מהלכות דעות הלכה ג :

מראה מקומות
[א] איוב ל"ד י"א : [ב] דברים ל"ב ד' : [ג] נחמיה ט' ל"ג : [ד] [מיכה ג' ל"ו] : [ה] בראשית א' ל"א : [ו] ירמיה ו' ז' : [ז] תהלים ל"ז כ"א : [ח] דברים ל"ג כ"ז : [ט] מ"א ח' כ"ז :

נשים מרבה כשפים מרבה שפחות מרבה זימה מרבה עבדים מרבה גזל מרבה תורה מרבה חיים מרבה ישיבה מרבה חכמה מרבה עצה מרבה תבונה מרבה צדקה מרבה שלום קנה שם טוב קנה לעצמו קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העוה"ב: ח רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת : חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן ר' אליעזר בן הורקנוס ור' יהושע בן חנניה ור' יוסי הכהן ור"ש בן נתנאל ור"א בן ערך : הוא היה מונה שבחן ר"א בן הורקנוס בור סוד שאינו מאבד טפה ר' יהושע [בן חנניא] אשרי יולדתו רבי יוסי [הכהן] חסיד ר"ש בן נתנאל ירא חטא ור"א בן ערך כמעין המתגבר: הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ור"א בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כלם : אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ור' אלעזר בכף שניה מכריע את כלם: ט אמר להם צאו וראו איזוהי דרך *ישרה שידבק בה האדם רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב רבי יוסי אומר שכן טוב ר"ש אומר הרואה את הנולד ר"א אומר לב טוב. אמר להם רואה אני את דברי ר"א בן ערך שבכלל דבריו דבריכם : אמר להם צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם ר' אליעזר אומר עין רעה רבי יהושע אומר חבר רע רבי יוסי אומר שכן רע ר' שמעון אומר הלוה ואינו משלם אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום שנאמר °לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן (תהלים לז) ר"א אומר לב רע אמר להם רואה אני את דברי ר"א בן ערך שבכלל דבריו דבריכם : י הם אמרו שלשה דברים רבי אליעזר אומר *יהי כבוד *חברך חביב עליך כשלך

נסח"א ס"א טובה
נסח"א מס"א תלמידך

רמב"ם

דבר שיעשה טוב לו ולזולתו ודברי הכתוב בזה טובים מאד אמר [א] כי פועל אדם ישלם לו : ח שבח ר"א בזכרונות טוב בהדמות לבור מוסד שלא יאבד מימיו ושבח רבי יהושע במעלות המדות כי בהם יאושר האדם ויכובד ויאהבוהו רוב עולם ולזה הוא מאשר בו יולדתו : ורבי יוסי שבח בטוב מעלות המדות ובמעלות השכליות. ר' שמעון שבח בירא' חטא והוא זריזות והשתדלות בעניני עסקי הטוב ושמירתו מרע ושבח ר' אלעזר בן ערך בטוב ההבנה והיות כל ענין עמוק קל אצלו ותבונתו מוספת על הענין: ט עין טובה . ההסתפקו' במה שיש לאדם והיא ממעלות המדות: ועין רעה הפכה רצה לומר הקפנות הדברים והחריצות על התוספת : ואמרו הנה הרואה את הנולד אשר ענינו שילמד מה שעתיד להיות ממה שהוא נמצא עתה אינו בחכמות עד שתהיה מעלה שכלית ויהיה פירושו שילמד הנסתר מן הנראה אבל רוצה בו הנה העיון בעניני האדם מעסקיו אשר בהם המשך מציאותו שיעיין באחרית עניניו וכנגד זה הביא משל אחד והוא אמרו הלוה ואינו משלם שלא ילוהו דבר אחר כך והוא פחיתות המדה וצדיק חונן ונותן זה צדיקו של עולם והוא ה' יתברך שנא' [ב] צדיק וישר הוא וכן [ג] ואתה צדיק על כל הבא עלינו פירוש חונן לאדם המלוה לחבירו ואינו משלם משלם לו הקב"ה חלף עבודתו שגמל חסד לזולתו ללוותו עד שתשיג ידו די מחסורו וכאשר מצאה ידו ולא ישלם למלוהו ה' יתברך משלם לו : וענין רואה דבריו בוחר ומבחין מענין [ד] אדני לא ראה שכונתו לא בחר והבחין שבכלל דבריו שאמר לב רע הוא הכל : וכבר בארנו בפ' השני אשר הקדמנו לפירוש זאת המסכת שמעלות המדות כולם ימצאו לחלק המתעורר לחלקי הנפש לבד ולו ימצאו גם כן פחיתיות המדות ובארנו בפ' הרביעי שהפעולות שהם טובות הם הפעולות הממוצעות אשר יבאו ממעלות המדות וכן הוא ידוע אצל הפלוסופים והרופאים שהנפש המתעוררת היא בלב והלב חדרה וכליה אליו תיוחס . ואע"פ שהכחות כלם מפוזרות מן הלב והוא התחלתה לפי דעת האמתי אבל הכח המתעורר לא יתפשט ממנו לאבר אחר כדרך שמתפשט הכח הזן ר"ל החלק הצומח אשר ספרנוהו בפ' הראשון מן הלב אל הכבד והבן מכל מה שבארנוהו שלב טוב רוצה בו הפעולות הטובות והם הפעולות הממוצעות והם מעלות המדות והוא

רש"י

שמא יאנסו נכסיו ממנו : מרבה גזל . שגוזלים את אחרים דסתם עבדים גזלנים כלומר כל אלו הרבויים לא חשיבי . אבל מרבה ישיבה של תלמידי חכמים מרבה חכמה . שמחדדין ומחכמין אותו כדאמרינן ומתלמידי יותר וכו' : ח אל תחזיק טובה לעצמך . לומר כך וכך למדתי[וראוי אני שיכבדוני הבריות]ולפי שהוא לא הניח בעולם לא משנה ולא מקרא שלא למד לכך היה אומר כן : כי לכך נוצרת . לשם כך יצאת לאויר העולם כדכתיב [ה] ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם אין מקבלין ישראל את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו נמצא עכשיו שחובה גדולה מוטלת עליו ולא במובה הוא עושה : הוא היה מונה שבחן רבן יוחנן בן זכאי ולפי שתלמידיו היו קוראם בשמו אליעזר יהושע כו' : בור סוד שאינו מאבד טפה . (בור סוד) דמיונו [ו] כהקיר ביר מימיה לפי שטוח בסיד כל סביביו ואין נבלעים מימיו כך הוא לא שכח אפילו דבר אחד מתלמודו : אשרי יולדתו . שהיה בקי בכל דבר למוד ויועץ וקרוב למלכות ואני שמעתי לפי שאמו גרמה לו שיהיה חכם שכל הימים שעברתו אמו היתה מחזרת בכל יום על כל בתי מדרשות שהיו בעיר ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שיהיה חכם . בגמרא ירושלמי : מעין המתגבר . חריף ומחודד יותר מדאי . אבל רבי אליעזר לא היה חריף כמוהו וסיני ועוקר הרים סיני עדיף : [משמו של ר"נ ומשמן של ריב"ז] : ט שכן טוב יותר טוב מחבר טוב שהכנו רואהו כל שעה ביום ובלילה ולומד ממעשיו : [שבכלל דבריו דבריכם שהכל תלוי בלב]: אחד הלוה מן האדם כאילו לוה מן המקום . מאחר שהמקום עתיד לפרוע לו למלוה שנא' [ז] וצדיק חונן ונותן.[צדיקו של עולם הוא המקום]כ"א וצדיק חונן זה הקב"ה שהוא צדיק חונן ונותן לו למלוה ומדהזכיר שמו של הקב"ה גבי הלואה מכלל דחשיב כאילו לוה מן המקום . המקום הוא מקומו של עולם [ואין העולם מקומו] וכה"א [ח] ומתחת זרועות עולם אבל העולם לא יכילנו שנא' [ט] השמים ושמי השמים לא יכלכלוך : לב טוב יהא לו בכל דבר ולא יבא לידי תקלה לעולם : י הם אמרו שלשה דברים . כל א' מאלו ה' תלמידים : יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך . אימתי

רבינו יונה

כבוד עשרו ורוב נכסיו יבלה ימיו בטוב ושנותיו בנעימים . והוא דואג עליהם כל השנה כולה שאל אותו ויגדך עשיריך ויאמרו לך מרבה עבדים מרבה גזל מרבה שפחות מרבה זימה . מרבה נשים מרבה כשפים . וכי יגזלו העבדים הוא לוקה עליהם כי יש בידו למנוע אותם ואף אם אינו יודע הדבר עליו מושלך כי כספו וזהבו הם . גם כי השפחות מזונות עם אחרים הדבר אליו כאילו הוא בעצמו מזנה עמהם כי נבלה נעשתה בביתו . גם כי ברבות נשים גורם להם שיעשו כשפים להרבות באהבה . והשנואה תעשה פי שנים עד תטה לבו וכעסתה צרתה גם כעס ועל צוארו יתלו הדבר כי הוא עון פלילי שנאמר [שמות כ"ב י"ז] מכשפה לא תחיה : מרבה תורה מרבה חיים . זה הדבר כנגד מה שאמר מרבה בשר מרבה רמה שעל ידי התענוג יתקצרו ימיו ועל ידי עמל בתורה יאריכון . וגם כן הוא כנגד מרבה נכסים מרבה דאגה כי דאגת הנכסים מקצרת שנותיו ודאגת התורה אף כי היא דאגה גדולה למבין כאשר יחשב בהלכה עד יאמר דבר דבור על אופניו אין יכולת לדאגה ההיא לעשות לו רע אע"פ שאמרו חכמי הטבע היגון חלי הלב והדאגה הוא כלות הלב . אך דואג בתורה אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לו . ועל זה אמר שלמה ע"ה [משלי י' כ"ז] יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה : מרבה חכמה מרבה ישיבה . ר"ל חכמת הסברא והפלפול שעל ידי זה הוא מרבה ישיבה כי יבאו התלמידים לשמוע דבריהם חדשים ולהתחדד עמו וללמוד ענין הסברא המתחדשת כי היא חכמה בפני עצמה . ור"ל שנותנין לו שכר כנגד כלן כי הוא הגורם . וזה הדבר הוא כנגד מה שאמר מרבה שפחות מרבה זימה שיש שעושין אחרים ורואין כאילו הוא עשאו להרע או להיטיב : מרבה צדקה מרבה שלום . הנותן צדקה על ידי שנהנין ממונו אוהבין אותו ומרבה שלום בעולם וגם כי נותן עצה לאחרים לעשות צדקה נחשב אליו כאילו הוא עשאה . ובני אדם אוהבין אותו גם על זה ועל זה הוא כנגד מה שאמר מרבה עבדים מרבה גזל כי מפני מעשה אחרים שונאין אותו על ידי גזלת עבדיו . והמרבה צדקה שגורם לאחרים ליתנה תרבה אהבתו עם הבריות : קנה שם טוב קנה לעצמו . כי השם טוב לעצמו הוא לא יניחנו לאחרים . הפך מן המרבה נכסים כי במותו יעזבם וילך בלא חמדה הקם מהם : קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העולם הבא : ח רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי הוא היה אומר אם עשית תורה הרבה אל תחזיק טובה וכו' . ועדיין אתה בתחלה ומתי תשיג עד האמצע ועד הסוף כי התורה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים . ואין השגת האנוש יכולה להגיע אל הקצה האחרון . וכמה כל אדם מרוחק ממנו ואיך יחזיק טובה לעצמו ולא עשה תורה אחת מני אלף ממה שיש לו לעשות . כי לכך נוצרת . הקב"ה לא המציאך יש מאין רק לעשות תורתו וגם מזה הטעם אין לך להחזיק טובה לעצמך אם עשית תורה הרבה כי לכך נבראת . משל לבעל חוב שפרע את חובו וכי מחזיקין לו טובה על כך . וזאת המדה גם כן היא על המצות שאם עשית מצות הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת : חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן ר"א בן הורקנוס ור' יהושע בן חנניא ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך : הוא היה מונה שבחן רבי אליעזר בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טיפה . פי' שלא שכח מעולם דבר מכל מה שלמד כמו הבור אחרי שסדו אותו בסיד ואינו מאבד טיפה כי גם בדפנות אין המים נבלעים : ר' יהושע בן חנניא אשרי יולדתו . לשון אשרי בסתם הוא כלל וכולל כל המדות הטובות שאדם מאושר בהם . ובמקום שמזכיר המדה הוא פרט . ומצינו אותו אמור על היראה כמו אשרי איש ירא את ה' וגם על קביעות מקום התורה כמ"ש [משלי ח' ל"ד] אשרי אדם שמע לשקד על דלתתי יום יום ואומר [תהלים פ"ד ה'] אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה . ועל הדבקות שנא' [שם ס"ה ה'] אשרי תבחר ותקרב ישכן חצריך . ועל האמונה [שם פ"ד ו'] אשרי אדם עוז לו בך . גם נאמר על המונע עצמו מן הרשעים [שם א'] אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב . גם נאמר על שומר שבת [ישעיה נ"ו ב'] אשרי אנוש יעשה זאת . גם נאמר על ההולכים בתורת ה' [תהלים קי"ט א'] אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. גם נאמר על שומרי מצות אשרי נצרי עדתיו בכל לב ידרשוהו . גם נאמר על הנהגה מיגיעו [שם קכ"ח ב'] יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך . גם נאמר על שומרי משפט ועושה צדקה [שם ק"ו ג'] אשרי שמרי משפט עשה צדקה בכל עת. גם נאמר על הבטחון [משלי ט"ז כ'] ובוטח בה' אשריו. גם נאמר על החכמה [משלי ג' י"ג] אשרי אדם מצא חכמה ועוד כתיב [משלי י"ד כ"א] ומחונן עניים אשריו ועל זה נאמר אשרי יולדתו בסתם כלומר שהיה מאושר בכל המדות המאושרות גדול בחכמה ומתוקן במדותיו ובכל עניניו : ר' יוסי הכהן חסיד. שהיה עושה לפנים משורת הדין בכל מעשיו ועל זה אומר בהרבה מקומות בתלמוד מדת חסידות שאנו כאן . ר' שמעון בן נתנאל ירא חטא . שהיה עושה סייגים להרחיק עצמו מן העבירות : ר' אלעזר בן ערך מעין המתגבר . שהיה מפולפל הרבה ובעל סברא ומחדש דברים מדעתו : הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים וכו'. ר"ל בענין הידיעה . מפני שהיה כבור סיד שאינו מאבד טיפה . ולא היה בכל חכמי ישראל יודע הרבה כמותו שלא שכח דבר מכל מה שלמד : אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס עמהם ואלעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כולם לענין החדוד והסברא שבח לר' אלעזר בן ערך על כל חכמי ישראל נמצאת אומר שאלו שני התנאין אינן חולקין אלא מדבר בענין הסברא והחדוד : ט אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם ר' אליעזר אומר עין טובה מי ששמח בחלקו ר' יהושע אומר חבר טוב שידבק האדם אל החבר טוב ר' יוסי אומר שכן טוב לבקש דירה ששכניה טובים כי חברתם תדירה והנאתם מרובה בזמן שהם טובים . כך פירשו הראשונים ז"ל ואינו דרך ישר כי לפי דבריהם עין טובה ולב טוב הם דברים שבגופו וחבר ושכן טוב משל אחרים על כן יש לפרש זאת המשנה דבר דבור על אופניו : איזו היא דרך ישרה שידבק בה האדם . בכל המדות טובות והישרות יש לאדם להדבק בהם ר"ל להדבק במדה אחת להיות שלם בה כי טוב לאדם לאחוז במדה אחת בשלמות ונקל אליו להשיג ממנה אל כל המדות החשובות מהיותו בן כמה מדות ואיננו שלם באחת מהן : וזהו שאמר ר' אליעזר עין טובה . ר"ל מדת הנדיבות שהיא מדה נאה ומשובחת ואחר היות בתכלית הנדיבות על כל פנים ישיג אל המעלות האחרות כי מחמת רוחב לבו ועינו היפה באה אליו המדה הזאת . ואדם כזה ראוי לכל מדה טובה וזהו שכתוב [משלי י"ד כ"א] ומחונן עניים אשריו ר"ל שהעניים הם מוצאין חן בעיניו ונותן להם בעין יפה מלשון [תהלים ק"כ ט"ו] ואת עפרה יחננו שעפר ארץ ישראל ימצא חן בעיניהם: רבי יהושע אומר חבר טוב. שידבק אל דרך הישר הזה והוא נקל לעשותו ולהיות חבר טוב לאיש אחר לאשר לבו חפץ . ולהרגיל עצמו שתהא רוח [אחרת] נוחה הימנו וכן יבא באהבה עם כל הבריות : ר' יוסי אומר שכן טוב . שיהא בעצמו שכן טוב אל כל שכניו ואחר היותו טוב ואוהב נאמן לחמשה בני אדם או לשמונה . קרוב אליו הדבר לאהוב את כל באי עולם . ונמצא מאושר בכל המדות הטובות : ר' שמעון אומר הרואה את הנולד . שנותן עיניו על כל דבר ורואה כל הדברים הנולדים קודם שיולדו וכשרואה דבר שיש שכר בתחלתו וסופו מביא לידי הפסד מתרחק ממנו. ובזה לא יחטא לעולם . כי יחשוב שכר עבירה כנגד הפסדה . ועל כן יש לאדם להדבק בדרך ההיא לחשב בתחלה מה יהיה בסוף . ולחשוב כל עניניו על ידי מחשבה זאת : ר' אלעזר אומר לב טוב. רמז"ל פי' שזו היא מעלת תקון המדות לפי שדעותיו של אדם נובעות מן הלב . ובזמן שלבו טוב כל מדותיו ישרות ודעותיו נכונות ונמצא שמח בחלקו . ומתחבר עם הטובים ואינו חפץ אלא בדבר שיש בו תועלת ולא הפסד . וכן כתב הרמ"ה ז"ל . ואמנם כי הדבר כן הוא כדבריהם . אך אין הפי' מתיישב לפי דרכנו . על כן נראה לפרש כי לב טוב ר"ל מדת הרצון וזהו הסבלן שאינו קצר רוח. ומתרחק ממדת הכעס ומשיב במענה רך . אף (אך) כי יעשו לו דבר רע יסבלהו ואין מר בפיהו כי חכו ממתקים וכלו מחמדים : אמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם . כי אדם שמדה כזאת שוכנת בקרבו טוב הוא גם לחבריו ולשכניו ולכל העולם . גם מדת הנדיבות יש לו כי אם הגוף והלב מתנדב לבני אדם לחפוץ בכל חפצם ולעשות רצונם כל שכן שיתנדב להם בממונו . וכל מדה טובה תשכון באדם כזה . כי החפץ דבר גדול מן המעשה בלב מרפא. כי הנה המצות פעולת האברים מלאכה לבד היא . ונקלה לעשותה. אך שיתן עיניו ולבו שם כל הימים לחשוב מחשבות לעשות מלאכת ה' מרוב הדבקות ואהבתו בשם ית' ,הוא אליו הדבר הזה : אמר להם צאו וראו איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם . ר' אליעזר אומר עין רעה . צריכין אנו לפרש שאלתו ותשובתם כי דבר ידוע הוא שהפך מן הדרך הישרה היא הדרך שיתרחק ממנה האדם . והנכון כי מפני שיש כמה מדות טובות שהפכן אינו רע כמו מדת החסידות שהיא מעלה גדולה עד מאד ואם לא יתחסד לא יקרא רע . על זה אמרו עין רעה כלומר אל יאמר אדם מדת הכילות אינו רע אחר אשר לא עשק ולא גזל את עמיתו ורעתו רבה כי היא יסוד לכל מדה רעה וממנה יבא לעשות כל דבר רע שלא יאמר אם לא אשיג אל הקצה האחרון במעלות אינני חסיד אך אהיה צדיק לעשות מה שנצטויתי עליו . והוא לא ידע כי חסרון לא יוכל להמנות אך יחסר בלבו באחרית הימים כי המעט החסר יחסרנו חסר גדול כמו שאמר שלמה ע"ה בחכמתו [קהלת י' א'] זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט . ר"ל כאשר הזבוב שהוא קטן מפסיד לגמרי אל הדבר החשוב מאד שמן הרוקח כן סכלות מעט ליקר החכם והנכבד כי מדת הכילות גורם לאיש להיות בליעל במדות הטובות . ונקרא שמו בליעל כמו שמצינו בנבל הכרמלי מפני שאמר [ש"א כ"ה י"א] ולקחתי את לחמי ואת מימי וגו' ואמר עליו [שם כ"ה] אל נא ישים אדוני את לבו אל איש הבליעל הזה על נבל : ר' יהושע אומר חבר רע . רבי יוסי אומר שכן רע . בהיותו בעצמו רע אל חבריו ושכניו : ר"ש אומר הלוה ואינו משלם . לא היה יכול לומר בכלל הפך כי הרואה את הנולד שיתרחק ממנה האדם שכל אחד מרוחק ממנה מאליו אבל יכול להדבק בה על ידי הפועל ולקח דבר אחר שיש לאדם להראות את הנולד . ומי שאינו רואהו אינו מתרחק מדרך רעה כמו הלוה ואינו משלם שבשעת הלואה היה לו לחשוב ולראות אם יוכל לפרעו כשיגיע זמן הפרעון . ואם לא יכיר בשלו כי יהיה בידו יכולת לא ילוה עתה משום דוחק שיהיה לו וידחוק השעה גם אם הוא צריך ההלואה הרבה מאד . אחד לוה מן האדם כאלו לוה מן המקום ב"ה שמצינו הלואה בהקב"ה שנאמר [משלי י"ט י"ז] מלוה ה' חונן דל וגמלו ישלם לו ר"ל כאילו מלוה ה' אותו החונן לדל ושכר גדול יש לו . וזהו שנאמר כאן כאילו לוה מן המקום כלומר לבל תחשוב אחר שאין לי במה שאפרענו וכבר תבעני בב"ד ולא מצאו לי דבר למשכן ויצאתי זכאי מה פשעי ומה חטאתי וכאילו לוית מן המקום ב"ה הדבר עליך ואם אתה פטור מדיני אדם אך לא מדיני שמים וכאשר לא תפטר בשביל בני האדם היה הדין בינך ובין השם . כי בהיות לך דין הלואה עם בני אדם אינך פטור אע"פ שבני אדם פטרוך מה טעם שנאמר [תהלים ל"ז כ"א] לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן . כלומר כיון שלוה ואינו משלם רשע הוא . ואע"פ שאין לו כי מתחלה היה לו לעיין במה יפרעהו . אבל הצדיק חונן ונותן מה שיש לו ליתן ולפרוע בהן נותנו כי על כל פנים הוא נזהר מתחלה במה יוכל לפרוע ואע"פ שלאדם הפורע חובו אין מחזיקין טובה לו . אך הצדיק שהוא בדרך ארץ חן בשפתותיו ואף כשמחזיר ממונם לבני אדם מחזיקין לו טובה ונעשין אוהביו על ידי הממון שלהם : ר' אלעזר אומר לב רע . אמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם : י הם אמרו תלמידי רבן יוחנן בן זכאי שלשה שלשה דברים כמה וכמה דברים אמרו אלא ר"ל שהיו רגילין כל אחד לומר שלשה דברים בכל יום כענין שאמרו (מרגניתא) [מרגלא] בפומיה דרב בדברים הצריכין תדיר: ר"א אומר יהי כבוד

בזמן שלא תהא נוח לכעוס: ושוב יום אחד לפני מיתתך. הרי ב' כלומר בכל יום ויום עשה תשובה דשמא למחר אתה מת. וג' והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים. והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה. שלא תענש על ידם אם תעבור על דבריהם: נשיכת שועל. השועל הזה שיניו דקות ועקומות וקשה נשיכתו משאר נשיכות. ועקרב מטיל ארס מעוקץ. ונחש שרף עורק בפיו בלע"ז שיפלא"ר כדרך ששוי' אווזי' שלנו זה לזה ושורף האדם בארס שלו כלומר בכל ענין הכ מזיקים לעובר על דבריהם: וכל דבריהם. אף קלות שבקלות כי פורץ גדרן של חכמים כגון יחוד של פנויה שהתם אשה נדה היא שנא' [ז] והדוה בנדתה תהיה בנדתה עד שתבא במים וחכמים גזרו אף אם טבלה שהרי גזרו על יחוד פנויה לא שנא טהורה ול"ש טמאה: יא ושנאת הבריות. שנאת חנם וכו': יב שאינה ירושה לך. אל תאמר הואיל ואבא חכם גדול היה אף אני אהיה כמו כן בלי שום טורח: יג הוי זהיר בקריאת שמע. לקרותה בשעתה: ובתפלה ובתפלין לא גרסי'. כ"א ק"ש ותפלה חדא מילתא היא: אל תעש תפלתך קבע. כאדם שעליו דבר קבוע ומוטל עליו חובה ואומר כך וכך אני חייב מתי אפרוק מעלי עול זה: אלא רחמים ותחנונים. שתהא מכוון לעתך: כי חנון ורחום הוא. מכאן שרוצה בתחנונים ומרחם מיד: ואל תהי רשע בפני עצמך. כלומר אל תעשה דבר שהיום או למחר תעשה אתה את עצמך רשע ותאמר למה עשיתי רשע זה: יד הוי שקוד כו' ודע מה שתשוב כו' ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל מלאכתך. הרי שלשה: טו היום קצר. העולם הזה: ובעל הבית דוחק. זה

תורה אור

ואל תהי נוח לכעוס א) ושוב יום אחד לפני מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש: יא רבי יהושע אומר עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם: יב רבי יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עליך כשלך והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך וכל מעשיך יהיו לשם שמים: יג רבי שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום שנאמר ב) כי אל חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה ואל תהי רשע בפני עצמך: יד ג) ר' אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך: טו ר' טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק: הוא

יואל ב

כולל הספקות והכנת הטובים וזולת זה מן המעלות והוא אמרו שבכלל דבריו דבריכם וכן לב רע פחיתות המדות והוא כולל ג"כ כל מה שהזהירו ממנו: י אל תהי נוח לכעוס. אל תכין עצמך לכעס ולרגזנות וכבר הפליגו לגנות הכעס והרגזנות והחזק שבדבריהם אמרם ג) כל מי שכועס כאילו עובד עבודת כוכבים וסמכוהו לאמרו [א] לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר. ר"ל שני הדברים אחד: ושוב יום אחד לפני מיתתך. והוא א"י מתי ימות שמא היום שמא למחר ד) ויהיו כל ימיו בתשובה אבל אמרו והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים אינו ממאמרם אשר הוכיח בהם אבל הוא ממה ששמע מזולתו והיה מספר אותו ומפני זה לא נמנה מכלל דבריו והכונה בזאת הצואה הוא שאומר לך כשתתחבר לחכמים ואל אנשי המעלות אל תתגעגע עמהם ואל תתגאה עליהם אבל תהיה חברתם להודיע להם שתתקרב בעת שיקרבוך ואל תוסיף להתקרב אליהם יותר ממה שיקרבוך שלא תפסיד כונתם בך ותהפוך אהבתם לשנאה ולא תגיעך מהן התועלת אשר תקוה והמשיל זה במי שמתחמם באש שאם ישב רחוק ממנו יהנה בחומו ויקבל תועלת באורו ואם יפשע בעצמו ויוסיף להתקרב אליו ישרף וישוב לו התועלת לנזק והוא ענין אמרו על צד המשל הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה ואח"כ הוסיף להפחיד מזה ואמר לא תחשוב שאם ישכוך בלשונם תשוב ותפייסם בדברים ויתפייסו. כי אמנם לא ישמעו לקול מלחש כמו שלא ישמע אליו השרף כמו שאמר [ב] אשר לא ישמע לקול מלחשי' ואתה תדע זה מענין גיחזי במה שהתרים כנגד רבו אלישע שנפל בחלי מטונף כהתבאר מד"ח ה) בענין [ג] וארבעה אנשים היו מצורעים וכן עם רבי יהושע בן פרחיה וכלם התבאר הנזק שהשיגו וזולתם ממקדיחי תבשילם:

יא אמר שחריצות לממון ורוב התאוה ורוע הנפש והוא חולי המרה השחורה שיביא האדם למאוס ראות עיניו וישנאהו וייטב לו חברת החיות והתבודדות במדברות וביערות ויבחר לו מקום שאין מיושב וזה אנלם לא מצד פרישות רק לרוע תאותם וקנאתם בזולתם אלו ימיתו [האדם] בלא ספק כי יחלה גופו וימות טרם עתו: יב כבר בארנו בפ' השמיני ענין ההכנה והזמון שצריך לאדם להכין עצמו למעלות ובארנו בפ' החמישי ענין אמרו וכל מעשיך יהיו לש"ש: יג כשיחשוב אדם עצמו חסר ופחות לא יגדל בעיניו חסרון שיעשהו וכבר בארנו שענין קבע הוא שתכבד עליו התפלה ויחשבה כמו שלוה לעסוק עסק אחד ויפטר ממנו: יד ענין שקידה הוא מלשון הכתוב [ד] כי שוקד אני על דברי כלומר מהיר ומשתדל. או יהיה ענינו הרגל ותמידות כמו [ה] לשקוד על דלתותי יום יום: מה שתשיב לאפיקורוס. אמר צריך שתלמד דברים שתשיב בהם לאפיקורסים מן עובדי כוכבים ותחלוק עליהם ותשיבם אם יקשו לך ואמרו ו) לא שנו אלא אפיקורוס עובד כוכבים אבל אפיקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי ר"ל שיוסיף לבזות ומפני זה אין צריך לדבר עמו כלל שאין לו תקנה ואין לו רפואה כלל ועקר שנא' [ו] כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים ואמרו אף על פי שתלמד דעות האומות לדעת איך תשיב עליהם. השמר שלא יעלה בלבך דבר מן הדעות ההם ודע שמי שתעבוד לפניו יודע צפון לבך והוא אמרו ודע לפני מי אתה עמל רצה לומר שיכוין לבו באמונת השם יתברך: טו זה משל לקוצר השנים ורוב החכמות ועצלות בני אדם לבקשה עם רוב השכר עליהם ועם רוב התראות

א) [שבת דף קנג.]
ב) [סנהדרין דף לח:]
ג) [שבת דף קה ע"ב]
ד) [שם דף קנג.]
ה) [סנהדרין דף קז:]
ו) [שם לח:]

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פ"ו מהל' דעות הל"ד ופ"ב מהל' תשובה הל"ב:
ו ב מיי' פ"ג מהל' תשובה הל"א וכל' ב':
ז ג מיי' פ"ד מהל' דעות הל"ג:
ח ד מיי' פ"ד מהל' תפלה הל' טו סמג לאוין יט טור ש"ע או"ח סימן צח ס"ב:

מראה מקומות

[א] תהלים פ"א י'
[ב] תה' נ"ח ו'
[ג] מ"ב ז' ג'
[ד] ירמיה א' י"ב
[ה] משלי ח' ל"ד
[ו] שם ב' י"ט
[ז] ויקרא טו י"ט

רבינו יונה

הברך חביב עליך כשלך. הלכות דרך ארץ שאנו כאן לחזר אחר כבוד חברו ויחפוץ כי יכבדוהו כאשר חפץ בכבוד עצמו. והוא מדרך המוסר: ואל תהי נוח לכעוס. ידוע הוא כי מדת הכעס היא רעה עד מאד אך טבע בני אדם להיות נמשך אחריה על כן אמר שעל כרחך פעמים מכעס הזהר שלא תהא נוח לכעוס כי יחפוץ רצונך את הכעס. תשקול במאזני שכלך אם מפני הדבר ההוא ראוי לכעוס ואם תמצא (שאם) [שום] טענה להסיר כעסך בטלהו אך על דבר שראוי לכעוס על כל פנים ואז יהיה כעסך עמך וזהו שאמר שלמה ע"ה [קהלת ז' ט'] אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים ינוח. ר"ל שלא ימהר לכעוס כי אם בהמתנה ולצורך גדול ולא יעשה כמו הכסיל כי מפני שהכעס שוכן בחיקו הוא ממהר לכעוס. ולא ידע למשול ברוחו ואף בדבר שהוא צריך אל הכעס גם כי הוא יודע שמקלקל מפני כעסו בכל זאת לא ימנע את רוחו כמו הנחש שהארס בשיניו לדעת מקצת החכמים וכשנושך הארס יוצא מאיליהן ואין הנחש צריך להשליכו כן הכעס בחיק כסילים לשם נמצא מאיליו יוצא וזהו שאמרו חז"ל בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו בכיסו בכעסו: ושוב יום אחד לפני מיתתך. ישוב היום שמא ימות למחר. ולפי שאינו יודע יום המיתה נמצאו כל ימיו בתשובה. וזהו שנאמר [קהלת ט' ח'] בכל עת יהיו בגדיך לבנים שלשה דברים הללו מרגליתא בפומיה דר' אליעזר בן הורקנוס מפני שהם דברים הצריכין לכל אדם תדיר: והוי מתחמם כנגד אורן של ת"ח. כנגד פי' קרוב: והוי זהיר מגחלתן שמא תכוה. משל למתחמם כנגד האור אם עמד ממנו ברחוק כראוי לו נמצא נהנה ואינו נכוה. ואם קרב יותר מדאי נמצא נכוה. כך המתחמם כנגד אורן של חכמים ונהנה מחכמתם צריך לעמוד לפניהם מתוך אימה ויראה וכובד ראש. ואל ינהג קלות ראש בפניהם ואל יקרב להם יותר ממה שהקריבוהו שמדה זו מרחקתו ומחייבתו עונש גדול ואין צריך לומר בזמן שנכשלין בדבר עבירה: שנשיכתן נשיכת נחש ועקיצתן עקיצת עקרב. ושמא תעלה על דעתך שאתה יכול לפתותן. כדרך שלוחשין את הנחש ואינו נושך. אין הדבר כן. אלא נשיכתן נשיכת נחש ולחישתן לחישת שרף אשר לא ישמע לקול מלחשים. וכל דבריהם. (א"ה לפי הנראה חסר כאן איזה תיבות והענין מובן) ולומר גם יש בי רוח חיים אעשה סברות כמותו ואין חכמה בידך ופן תחטא על סברתך. כי דבריהם בחרו ופלפול מחכמתם השורפת בקרבם וזה הדבר אינו מן השלשה שמינה ר' אליעזר אומר כי לא היה אומר בכל יום ובפעם אחת שישית אל לבו ליזהר בכבוד חכמים די לו זמן מרובה. כי איננו דבר הצריך זכירה בכל יום כשלשה הראשונים: יא רבי יהושע אומר עין הרע. פי' מי שאינו שמח בחלקו ועויין את חברו העשיר ממנו מתי יעשר עושר גדול כמוהו והוא גורם רע לעצמו. ולחברו כאשר אמרו חכמי הטבע. מכל אשר לרעהו אויר עולה מן המחשבה ההוא ושורף את הדברים שעויין בהם בעיניו הרע. גם בקרבו ישרף אחר שמתאוה לדברים שאין יכולת מצוי בידו לעשות המחשבה ההיא מקלקלת גופו כי יתקצר רוחו ומוציאתו מן העולם וזהו עין הרע שאמר ר' יהושע וראיה לזה הפי' על שאמר בכאן עין הרע בלשון זכר שזהו העויין ברע. ולמעלה אמר עין רעה שפי' על מדת הכילות שלא כדברי מקצת המפרשים ויצר הרע ושנאת הבריות כמשמען מוציאין את האדם מן העולם: יב רבי יוסי אומר יהי ממון חברך חביב עלך כשלך. לקיים בו מצות בעליו: והתקן עצמך ללמוד תורה. התקן עצמך במדות טובות כדי שתלמוד את התורה ותגיע אל מעלת החסידות כדאמר ולא עם הארץ חסיד. וזהו שאמר שלמה ע"ה [משלי כ"ד ז'] ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו. ר"ל כי האויל החכמה אליו רחוק וגבוה גבוה מי ימצאנו. ובמקום שפוסקין את הדין ומדברים בחכמה יחסום פיהו כי לא ידע להשיב [משלי שם] מחשב להרע לו בעל מזמות יקראו. שלא תאמר בשביל שאין דעת האויל [מכוונת] בכוונת לא נתחכם. כי אין לו סברא לדעת החכמה והנה היא מחשב להרע וסברתו גדולה ומתודדת לעשות רע עד כי יכנו שמו ויקראו בעל מזמות. ולא הניח חכמת התורה אך מפני רוע לבבו כי הכל לקבל יש לו. גם יש בכלל התקן עצמך ללמוד תורה למעט התענוגים כדי שילמוד תורה הרבה כמו ששנינו כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל כי המרבה בעדונין לא תשכון בתוכו החכמה כמו שאמרו צוארו שמן (קו') [שוקו] עבה: שאינה ירושה לך ולא תשיגנה אם לא תיגע בה כי אינה כירושת אבות שהבן זוכה בלי טורח וגם בהיות אבותיך חכמים ונבונים מכמה דורות לא תחשוב ותאמר תורה חוזרת לאכסניא שלה בלי עמל וכי פרי צדיק עץ חיים ואין הדבר כן כי אם למחזיקים בה ותומכיה מאושר ולאבותיך לבדם ניתנה החכמה ולא תירש אותם. ואם תחפוץ אותה קנה אותה לעצמך ביגיע כפיך ואם כה תעשה אשריך וטוב לך: וכל מעשיך יהיו לשם שמים. אפי' דברים של רשות כמו האכילה והשתיה והישיבה והקימה והחליכה והשכיבה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו. אכילה ושתיה כיצד אין צריך לומר שלא יאכל דברים האסורים אף כי אכל ושתה דברים המותרים והיה רעב וצמא אם להנאת גופו עשה אין זה משובח. אלא אם כן יכוין להשלים צרכי גופו ושיאכל כדי חיותו לעבוד את בוראו. גם האכילה הגסה עושה רעה גדולה שכן אמרו חכמי הטבע שרוב החלאים הנולדים הם מסבת רובי המאכלים יאין לאדם לאכול כי אם עד שיסיר הרעבון ובזה ישמור מצרה נפשו ויגרום לגופו הבריאות אבל לא יאכל כל זמן שימתק לחכו כי לעולם מתאוה החך לאכול עד שיתמלא כריסו כפי מה שאדם יכול למלאתו. ובזה יהיה לו כל חלי וכל מכה וזהו שנאמר [משלי י"ג כ"ה] צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר. כי האצטומכא אינה יכולה לטחון אלא מה שהיא יכולה להחזיק וכשממלאין אותה ואוכלין עד שהחך לא תתאוה לאכל מחסרים בטנם ומקלקלין אותו והחסרון בבטן זה הקלקול. אך הצדיק שאוכל לשובע נפשו ולהסיר הרעבון לבד הוא מקיים הגוף שאוהב נפשו לעשות הטוב והישר בעיני ה' והמשכילים יבינו הישיבה והקימה וההליכה כיצד אין צריך לומר שלא לישב במושב לצים ושלא לעמוד במקום חטאים ושלא ילך בעצת רשעים אלא אפילו לישב בסוד ישרים ולעמוד בדרך צדיקים ולילך בעצת תמימים אם עשה להנאת עצמו ולהשלים חפצי גופו ותאותו אין זה משובח אלא אם כן עשה לשם שמים שכיבה כיצד אין צריך לומר בזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות ומתגרה בשינה לענג את עצמו שאין ראוי לעשות כן אלא אפי' בזמן שיגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעו אם עשה להנאת גופו אין זה משובח. אלא אם כן נתכוון להשלים צרכי גופו כדי שיוכל לעבוד את בוראו ויתן שנת לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות ושלא תטרף דעתו בתורה מחמת היגיעה. מתשמיש אין צריך לומר שלא יעבור עבירה אלא אפי' בעונה האמורה בתורה אם עשה להנאת גופו או להשיג תאותו הרי זה מגונה. ואפי' נתכוון כדי שיהיו לו בנים שישמשו אותו וימלאו את מקומו אין זה משובח אלא אם כן שיהיו לו בנים לעבוד את המקום ב"ה או שנתכוון לשמש מטתו כדי לקיים העונה האמורה בתורה כאדם שפורע את חובו לבעל חובו. השיחה כיצד אין צריך לומר לספר לשון הרע ונבלות הפה וכיוצא בהן. אלא אפילו לספר בדברי החכמה צריך שתהיה כוונתו לעבודת בוראו או לדבר המביא לידי עבודתו. כללו של דבר חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול את כל מעשיו במאזני שכל. וכשרואה דבר שמביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשנו ואם לאו יפרוש ממנו וכ"כ הרמ"ה ז"ל: יג רבי שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע. הזהיר על קריאת שמע יותר מבתפלה מפני שזמן התפלה גדול ורחב שהוא עד ארבע שעות וזמן קריאת שמע קצר. ומכוון עם הנץ החמה כותיקין. וזהו לשון הוי זהיר כי צריך זהירות גדולה: וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים לפני המקום ב"ה. שיאמר התפלה כעני המתחנן ושואל דבר שהוא צריך. כי תחנונים ידבר רש ולא כאדם השואל ואינו צריך בו. שאינו מתחנן בלב נמוך ולא בשברון הנפש וכל איש צריך לבקש על עצמו. כי אדם אין בארץ אשר לא יחטא גם לא תהיה אליו התפלה כמשוי ולא יעשנה כמי שפרע חובו שנאמר [א"ה לפי גירסת משנתנו מבית הפסוק מן יואל ב' י"ג] [יונה ד' ב'] אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה. כי כל אדם צריך רחמים ואם משחקת לו השעה כי השם יתברך מאריך אפו ומחול עליו לא על צדקותיו הוא מרחם עליו וצריך להתחנן לו פן ינחם ה' על אשר נחם על הרעה. כי שמא יגרום החטא ולאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא: ואל תהי רשע בפני עצמך. שלא יהא רשע בפני עצמו שאינו יכול לחזור בתשובה. שנמצא זה מתיאש לבו מן התשובה ואם באת לידו עבירה הותרה לו. לפי שמעלה דעתו שהיא קלה כנגד החמורות שעבר עליהן. וגם לא יהיה צדיק בפני עצמו כמו שאמרו במס' נדה [דף ל' ע"ב] משביעין את הולד במעי אמו אפילו כל העולם אומרים שאתה צדיק תהיה בעיניך כרשע ולא רשע ממש. אלא יהיה בעיני עצמו מחצה חייב ומחצה זכאי אם עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו לכף זכות עשה עבירה אחת אוי לו שהכריע עצמו לכף חובה וזהו שאמרו בויקרא רבה לעולם יראה אדם עצמו כאילו הוו מחצה זכאי ומחצה חייב שנאמר [משלי י"ד ט"ז] חכם ירא וסר מרע ר"ל החכם אע"פ שסר מרע הוא ירא מפני שהוא רשע בעיניו ונמצא רץ אחר המצות כדי שיכריעוהו לכף זכות. ובורח מן העבירות שלא יכריעוהו לכף חובה: יד רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב את אפיקורוס. שיקבע עצמו ללמוד תורה כדי שידע להשיב על דברי האפיקורוס שאם לא ישיבוהו כפי טענותיו ושקריו ילמדו העולם מהם וישתו מים הרעים בראותם כי נוצח אותו ונמצא שם שמים מתחלל ואפיקורוס שבכאן הוא כופר בתורה שבעל פה והוא הדין למורים שלא כהלכה. ולשון הפקר הוא: ודע לפני מי אתה עמל. לפני בוחן כליות ולב. וכי תלמד תורה תטרח ותשים כוונתך בה ובזה תדע להשיב את אפיקורוס וכשאתה מיגע את עצמך בתורה תשתעשע בה שמצינו שאמרה תורה [משלי ח' כ"ב] ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. וכתיב בתריה ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום. הנה לך כי הקב"ה היה משתעשע בה. ויש לך לעשות כן והוא שנאמר [משלי שם] משחקת בתבל ארצו ושעשעי את בני אדם. ר"ל כאשר היתה התורה שעשועים להקב"ה קודם יצירת עולם כך תהיה משחקת בתבל אחר שנברא העולם ושעשועים לבני אדם: ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך. שלא תעשה מלאכת התורה רמיה. כי השם יתברך הוא בעל מלאכתך ואין נסתר מנגד עיניו ועוד כי איך לא תטרח בה והנה יהיה לך שכר גדול עליה ובנאמנות ישלם לך שכר פעולתך ואע"פ שאמרו אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. כדי להתגבר על היצר המסיר אותו מלעשות המצות וללכת בדרך ישר. טוב לחשב כי פרס יהיה לו עליהם שלא יתן פתחון פה ליצר לקטרג. ועוד כי לא הזהירו לדעת את זה כדי לעבוד את המקום ב"ה מפני סבת השכר אלא שכשם שאדם חייב לחקור ולידע יחודו של מקום וגדולתו ותבונתו ונפלאותיו אשר עשה כדי להוסיף בו אהבה. כך חייב שישלם שכר הפעולה לעלות על לבו גודל חסדיו של מקום ב"ה אע"פ שהוא אדון כל המעשים וקונה הכל וכלנו עבדיו לעבדו ולשרתו כעבד מקנת כסף בלא שיתן שכר פרס ושכר פעולתנו אתנו ועכ"פ נוסף לו אהבה עליה ונעבוד אותו מיראה ומאהבה: טו ר' טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה. היום קצר אלו ימותיו שהם קצרים כנגד התורה שהיא מרובה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ואין יורד לסוף וזהו שאמרו אותם ארבעים יום שעמד משה רבינו ע"ה בהר סיני לא ישן. משל למלך שאמר לעבדו מדוד זהובים מכאן ועד למחר וכל מה שתמדוד יהיה שלך. איך ישן. והלא באותה שעה יפסיד כמה וכמה כך אמר משה אם אישן כמה מרגליות מדברי תורה אפסיד על אחת כמה וכמה אנו בל ניתן שינה לעינינו ולעפעפינו תנומה: והפועלים עצלים והשכר הרבה. אלו בני אדם שמתעצלין ללמוד תורה כי גם החכמים הזריזין מתעצלין הם. כי טבע האדם הוא להתעצל ואין אדם ניצל הימנה יש מרבה ויש ממעיט: ובעל הבית דוחק. שליט בעולמו שיצוה עליה ואינך כפועל העושה פעולתו בקבולת אם יעשה מעט נותנין לו שכר מועט. ואם עשה הרבה נותנין לו שכר הרבה לפי חשבון שפסקו על המלאכה כלה ואין הבעלים קפדים. אלא הקב"ה מצוה אותך מלאכת התורה ולא תלינן פעולתה אתך בכל אשר תוכל לעשות ואם תעבור על מצותו עונש גדול

תענש

מת הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא :

פרק שלישי

א עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא : ב א) רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו . רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר °ובמושב לצים לא ישב אבל שנים (תהלים א) שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה ביניהם שנאמר °אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב (מלאכי ג) ה' וישמע ויכתב (ב) ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו אין לי אלא שנים מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר שנאמר °ישב בדד וידום כי נטל עליו : (איכה ג) ג רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר °כי כל שלחנות מלאו קיא צואה (ישעיה כח) בלי מקום אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום שנאמר °וידבר אלי זה השלחן אשר לפני (יחזקאל מא) ה' : ד רבי חנינא בן חכינאי אומר הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו : ה רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות ועול דרך ארץ : ו ר' חלפתא איש כפר חנניא אומר ג) עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר °אלהים נצב בעדת אל ומנין אפילו חמשה שנאמר °ואגודתו על ארץ (עמוס ט) יסדה ומנין אפילו שלשה שנא' °בקרב אלהים ישפוט ומנין אפילו שנים שנאמר °אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה'

(תהלים פב) (תהלים פב) (מלאכי ג)

רש"י

הקב"ה שנא' [ב] בו והגית בו יומם ולילה : מת לא עליך המלאכה לגמור . את כולה : ולא אתה בן חורין . ליבטל מכל וכל לכך אם העשה הרבה תקבל שכר :

פרק שלישי א מאין ולאן ולפני מי . כולהו דרשו רבותינו ממקרא זה [ג] וזכור את בוראך זה הקב"ה . שתתן דין וחשבון לפניו . וקרי ביה בארך שתזכור מקורך מאין באת . מטפה סרוחה של שכבת זרע. וקרי ביה בורך שתזכור את קברך שאתה הולך שם למקום עפר רמה ותולעה: ב סגן. שני כלומר שהוא שני לכ"ג: בשלומה של מלכות. [כמו שנא' [ד] ודרשו את שלום העיר אשר הגלתי אתכם שמה] אפי' באומות העולם שכן מצינו שהיו נודרין נדרים ונדבות בשבילם וכמו שמצינו בשבעים פרים שהיו ישראל מביאים בחג על שבעים אומות : חיים בלעו . כל אחד ואחד את חבירו : איש אל רעהו. הרי כאן שנים : (בסוף משנת ר' חלפתא מצאתי כתוב בפי' רש"י וז"ל) לא מצינו במשנה כתוב וידום אבל אנחנו רגילים לומר וידום כמו כאשר דמיתי כלומר שהוא מחשב בדברי תורה כי נטל עליו שכר על אותו העסק . נטל כלומר יטול ואמרי לה נטל לשון סכך כמו [ה] וסכות על הארון ומתרגמינן ותטיל עכ"ל : ג ולא אמרו עליו ד"ת. ורגילין בני אדם לפטור עצמן בברכת המזון: מזבחי מתים . זו עבודת כוכבים שנא' [ו] ויצמדו (ישראל) לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים : קיא צואה . דבר מאוס הוא: בלי מקום. בלי שמזכירין שמו של מקום שם : וידבר אלי . מיד כשדבר דברי תורה נקרא שולחן שלפני ה' וי"א מראשו של פסוק שנאמר והמזבח עץ שלש אמות אל תקרי אמות אלא אמות כמו יש אם למקרא כנגד תורה נביאים וכתובים ויש אומרים מקרא משנה גמרא שצריך לדבר בהם על השולחן ואז נקרא שולחן אשר לפני ה' : ד הנעור בלילה . ומחשב בלבו דברי הבאי : לבטלה. להבטל מדברי תורה : ו חלפתא. שם חכם הוא : בעדת אל. ואין עדה פחותה מעשרה שנא' [ז] עד מתי לעדה הרעה הזאת וזה הפסוק נאמר במרגלים שהיו י"ב יצאו יהושע וכלב ונשארו עשרה : ומנין שאפילו חמשה שנאמר בקרב אלהים ישפוט : ואגודתו על ארץ יסדה . ואין אגודה אלא בג' שכן מצינו בג' מינים שבלולב שהיו נאגדין כא' ועוד תנן [פרה פי"א מ"ט עי"ש בלשון רש"י ל"ע] ולקחתם אגודת אזוב ג' קלחים וה' גרדומין . וי"א בקרב אלהים ישפוט כנגד דיינים וג' בעלי דינים הרי ה' . ג"א מנין שאפילו חמשה שנאמר ואגודתו וגו' אצבעות ידיו של אדם ה' וכשיאגוד ידו איכא אגד של ה' ובריש דקרא כתיב הבונה בשמים מעלותיו הקב"ה בנה בשמים מעלותיו והשרה בם שכינתו ואגודתו כשים למנות אגודה שהיא שלו דהיינו ה' בני אדם שעוסקים בתורתו על ארץ יסדה ותקנה להשרותה בין אלה הס' : בקרב אלהים. דיינין דהתם דיינין ג' : ישפוט המקום עמהם שמסכים

רמב"ם

התורה ואזהרותיה לבקש חכמה ולמוד : מת לעתיד לבא . רלה לומר לעולם הבא וכבר בארנו ענין העולם הבא בפרק העשירי מסנהדרין במה שראוי לזכרו :

פרק שלישי א זה ההסתכלות מביא האדם לידי ענוה בזכרון מאין בא . והסתכלו באחריתו יביאהו לבזות בעניני העולם. והסתכלו לגודל המצוה יביאהו למהר לשמוע מצותיו . וכשיעלו בידו אלו השלשה דברים לא יחטא כלל : ב ראייתו שמושב לצים יקרא כל מושב שלא ידברו בו דברי תורה מסוף הפסוק אשר אמר כי אם בתורת ה' וגו' כאילו אמר שמפני שהיה חפצו בתורת ה' לא ישב במושב לצים אשר אין בו תורת ה' : מנין שאפילו אחד שיושב וכו' . בפ' קמא דברכות ג) אומר בזה הלשון מנין לאחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך וכי מאחר דאפי' אחד תרי מיבעיא תרי מכתבי מלייהו בספר הזכרונות חד לא מכתבי מיליה וכי מאחר דאפילו תרי תלתא מבעיא מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמ"ל דדינא נמי היינו תורה וכי מאחר דאפילו תלתא עשרה מבעיא עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי : ופירוש וידום מן הדבור הנסתר מקול דממה דקה וממנו פי' התרגום [א] וידום אהרן ושתיק אהרן וראייתו שהוא כמי שקיים כל התורה כולה מאמרו כי נטל עליו כאלו נתינת התורה כולו היתה בעבורו לבד : ג זבחי מתים יקרא תקרובת עבודת כוכבים כמו שקראה הכתוב כמו שבארנו בפרק ג' מעבודת כוכבים וקראה ישעיהו ג"כ קיא צואה לבזותה כמו שתקרא עבודת כוכבים עצמה גלולים ושקוצים וקדם לפני זה הפסוק פסוק המורה על העוסק במאכל ובמשתה והנחת התורה ותלמודה ומפני זה כי השלחנות כלם כאילו אכלו עליהם הדברים המזוהמים והצואה רלה לומר מאכל עבודת כוכבים והוא אמרו לפני זה הפסוק וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו: ה עול תורה. התמדת הקריאה : ועול מלכות . טורח המלך וחיילותיו : ועול דרך ארץ. טורח הזמן : אמר כי בשכר לקחו עול התורה יצילהו השם יתברך ויקל מעליו טורח הזמן : ואמרו פורק עול תורה שאמר אין תורה מן השמים ואיני סובלה: ד) ואמרו חרות על הלוחו' חירות על הלוחו' רלה לומר החירות מתולדות הזמן ועניני המלכים למי שמקבל ועושה מה שנכתב על הלוחות : ו בעדת אל. הנה בארנו בתחלת סנהדרין שעדה אינה נופלת על פחות מי' ושם בארנו ג"כ שב"ד לא יהיו פחות מג' והם נקראים אלהים לענין המשפט : ופי' אגודה מה שאוגד אדם בידו אחת והיד יש בה ה' אצבעות שבהן יאגוד וכלל החמש אצבעות יקרא גם כן אגודה

א) [ע"ז דף ד.] : ב) [עי' בברכות דף ו. ועי' היטב תוספות סוכה דף יג. ד"ה בשלש שמים אגד] ג) [ברכות דף ו.]: ד) [עירובין דנ"ד.]:

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פרק ג' מהלכות ת"ת הלכה ו :

מראה מקומות

[א] ויקרא י' ג' : [ב] יהושע א' ח' : [ג] קהלת י"ב א' : [ד] ירמיה כ"ט ז' : [ה] שמות מ ג' : [ו] תהלים ק"ו כ"ח: [ז] במדבר י"ד כ"ז :

רבינו יונה

תענש שאין לך רשות להבטל אפילו שעה אחת : מת הוא היה אומר לא עליך המלאכה לגמור . שלא תעלה על דעתך אינני רחב לב ולא אוכל לגומרה ומה יתרון בעמל ומה אועיל ביגיעתי שלא עליך לגומרה אלא אחר שבתורה אתה עמל קיימת מצות בוראך : ולא אתה בן חורין להבטל ממנה . שלא תאמר הואיל ואיני חייב לגמור את המלאכה לא אעצר את עצמי אלא אלמוד בכל יום שעה אחת . ולא כן הדבר . כי עבד קנוי אתה עליה להגות בה יומם ולילה ואז תצליח את דרכיך ואז תשכיל : אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה. לומר שיש יתרון למרבה מדעתו . ונחכם על הממעיט אע"פ ששניהם לא נתבטלו : ונאמן הוא בעל מלאכתך. שלא תפחד כפועל ובעל הבית שלא יאמר לך לך ושוב על שאין מעות בידו כי אתה עמל למי שישלם לך שכר פעולתך . ומשלם בנאמנות : ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא . וכי תחשוב בזה יתחזק ידיך לעשות בתורה שהיא ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ואין יורד לסוף (ובמצותו) מתוך כך אתה מעלה על לבך גודל חסדיו של הקדוש ברוך הוא ותוסיף בו אהבה :

פרק שלישי א עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה . דע מאין באת . ובזמן שתשתכל מאין באת המחשבה תגרום לך להיות שפל רוח ותנצל ממדת הגאוה שנאמר בה [משלי ט"ז ד'] תועבת ה' כל גבה לב : ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה. וכי תחשוב בלבך לאן אתה הולך לא תחפוץ בכל התענוגים כי לרמה אתה טורח גם כל עושר וכבוד תבזה בעיניך וכל טובה תבהיל כי הכל הבל ורעות רוח . ועל ענין זה עשה שלמה המלך ספר קהלת והתחיל הבל הבלים להבהיל כל טובה וכל יקר. ואחר שהבהיל את הכל אמר [קהלת יב י"ג] סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם : ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. שהנבראים לא נבראו אך לירא את ה' . כי איך יחטא האדם אם יחשוב לפני מי עתיד ליתן דין וחשבון ויותר על הפורענות והנסיון שיהיה לו על חטאיו כי יתבייש בשת גדול . משל למלך שנכנס אדם לפניו אם ימצאהו מרמה במעשיו או משקר דבריו הלא יתבייש בשת גדול . על אחת כמה וכמה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה גם כי בהתבייש הנפש אחר שנתפרדה מן הגוף הבושת ההיא גדולה מתבושת בעודנה שמה כי טבע הגוף משכח וכי יעשה האיש דבר כיעור ויתבייש עליו מבני אדם לשנה או לשנתים ישכח הדבר וילך הבושה מעליו וגם כי לא ישכח מלבו . יהיה הדבר ישן נושן והוסרה קצת הבושה כי טבע השכחה שבגוף מתערב עם טבע הנפש וכי אינו יכול להתגבר עליו לשכוח הדבר לגמרי על כל פנים יתגבר עליו להתיישן הדבר שהוא קצת השכחה שמסיר רוב הבושה אך בהיות הנפש לבדה אין שכחה לפניה כי כלה ברה וזכה ואין שום טבע מהגשמים בתוכה . וכשמתביישת לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה . לעולם ולעולמי עד תעמוד בבושה באותה שעה שהיתה עומדת לפניו וכמו הפעם ההוא תעמוד מביישת לעולם וזהו שאמרו רז"ל אוי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה לכן על כל פנים המעלה על לבו דברים אלו לא יבא לידי עבירה : ב רבי חנניה סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה שהיא קשה עלינו איש את רעהו חיים בלעו · זה הענין ר"ל שיש לאדם להתפלל על שלום כל העולם ולהצטער על צער של אחרים . וכן דרכן של צדיקים כמו שאמר דוד ע"ה [תהלים ל"ה י"ג] ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי שאין לאדם לעשות תחנוניו ובקשתו לצרכיו לבד . אך להתפלל על כל בני אדם שיעמדו בשלום ובשלומה של מלכות יש שלום לעולם : רבי חנניה בן תרדיון אומר שנים שהיו יושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר ובמושב לצים לא ישב . שני עניינים נקראו לצנות . האחד לשון הרע המדבר רע על חברו להכלימו ולבזותו בין אנשים ולהחזיקו נבזה בעיניהם . וזהו מן החטאים הגדולים אשר יחטא האדם ואשם . ואין מדה זו כי אם רוע מעללים בלבד ועליו אמר שלמה בחכמתו ע"ה [משלי כ"א כ"ד] זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ר"ל כי שתי מדות אלו הרעות זדון ויהיר . שתיהן נכללו בלץ · וזד הוא המדבר על חברו ומבזה אותו בפני העולם . ויהיר הוא במחשבה . שאין אדם נחשב לפניו לכלום . והמוכתר בשני דברים הללו לץ שמו . ושמא תאמר אינו שומר לשונו אך ידיו אסורין לא יחטא בהן על זה אמר עושה בעברת זדון זה הדבר אשר לץ שמו כאשר יבא אל המעשה בכעס ובאכזריות יעשנו . כי הלצנות מורה עליו חטא שהוא רוע מעללים בלי ספק ושלמה ע"ה היה מנחם לשומעים חרפת הלצנות ואינם משיבים ואמר [משלי ג' ל"ד] אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן ר"ל המתלוצצים ממך האלהים יתלוצץ מהם ויותר יפסידו בלצנות ממך השומע ולענוים השותקין וסובלין אותם ואינן משיבין הקב"ה יתן להם חן . אבל הכתוב שאמר ובמושב לצים לא ישב לא דבר מן הלצנים שאמרנו כי זה או בכלל חטאים או בכלל רשעים האמורים בראש הפסוק הוא . אלא מושב לצים קרא הפך ממה שכתוב אחריו כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה · על העושים ישיבה של קבע על דעת לדבר בדברי הבאי ובוטלין מדברי תורה שפורקין עולה מעליה כי אם בשעה שאין להם עסק מלאכה . גם לא צריכין לדבר בעניניהם וקובעין מושב לדברים בטלים הרי זה נקרא מושב לצים ולענין בטול תורה נאמר הדבר הזה . כי בזה הפרק מדבר בענין בטלת התורה . אבל שנים שהיו יושבין ועוסקין בדברי תורה שכינה שרויה ביניהם שנא' [מלאכי ג' ט"ז] אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו. ופשט הפסוק הוא על הצדיקים לעתיד לבוא כשיראו בני אדם את מעלתם ויאמרו על מה בא להם זה הדבר ויענו כי מפני תחלה נדברו איש אל רעהו בדברי תורה . וכתב הספר הזכרון ונותן להם עתה שכר פעולתן : אין לי אלא שנים מנין אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר. ר"ל שיושב ומחשב בתורה כי על המחשבת נותנין שכר כמו על העוסק בדיבור שנאמר [איכה ג' כ"ח] ישב בדד וידם כי נטל עליו כי השותק ומחשב בתורה כאילו נטל עליו עול התורה בהגיון אבל הרמ"ה ז"ל גורס מנין שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה מעלה עליו הכתוב כאילו קיים את כל התורה כלה שנא' ישב בדד וידום כי נטל עליו ומאי משמע דהאי וידום לישנא דמלולי הוא כי נטל עליו עול הדיבור שהוא דורש לפניהם : ג ר"ש אומר שלשה שאכלו על שלחן ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים . ר"ל כי כל שלחנות הרי הן כאילו מלאו תקרובת עבודת כוכבים שנחשבת כצואה לפי שלא אמרו עליו דברי תורה כי ישיבת שלשה אנשים נקראת חבורה שהם מזומנין בברכת המזון ואין להתחבר להן ואין דברי תורה ביניהם שהיא פריקת עול התורה שאוכלין ושותין ונהנים וזכרת התורה לא תעלה על לבבם אוי להם אוי להנאתם : אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משלחנו של מקום ב"ה שנאמר [יחזקאל מ"א כ"ב] וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' לשון וידבר הוא פרטי כמו שאתה רואה וידבר ה' אל משה שהוא פרט על שהיה מדבר אל משה (שהוא פרט על שהית מדבר אל משה) לבדו וכשרוצת הכתוב לעשות הדבר כלל למשה שיאמר לישראל כתיב לאמר . שהוא לשון כולל פיר' וידבר בפני עצמו בלא לאמר הוא מפרש למשה לבדו ולא שישמש אחרים . גם זה שנאמר וידבר אלי זה השלחן לשון וידבר הוא מפרש שזה השלחן הוא של מטה שלא תחשוב כי מפרש שזה השלחן של מעלה . ואף ע"פ שאינו ראיה לדבר זכר לדבר כמנהג רבותינו בכמה מקומות : ד רבי חנניה בן חכינאי אומר עד הרי זה מתחייב בנפשו . מפני שהם שעות רצויות אין לו לחשב בהן כי אם דברים רצויים לפני המקום ב"ה אלו הן דברי תורה שאותן שעות כמה הם חשובות וראויות למחשבת התורה כי אין לו מלאכת לעשות ואינו שומע קולות בני אדם . ואם יפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו שמפסיד זמן כי תוכל להיות לו מחשבה ברורה ונכונה ומסירה אותו מהרהור דברי תורה : ה ר' נחוניה בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות. אחר שעושה תורתו עיקר ומלאכתו עראי הקב"ה ישמרהו מכל דבר רע שלא יצטרך ליבטל מלימוד התורה ולא יתן בלב העריץ הלוקח נפשות לעשות מלאכתו לקחת את זה וינצל ממלאכת העריצים להקים רצונו לעסוק : ועול דרך ארץ. לא יצטרך לעשות מלאכה הרבה לצורך פרנסתו ובמעט יספיק לו לכדי חיותו . כי מלאכת הצדיק מתברכת ונפשו שמחה בחלקו וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין לו עול מלכות שהוא חושב לעשות מלאכתו הרבה אם יניח מלאכת התורה והשם יתברך יפר מחשבתו ויתן בלב המלך לקחתו לעשות מלאכה לו . כי [משלי כ"א א'] פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפץ יטנו : ועול דרך ארץ. שהוא נודד וטורח אחר מחייתו ולא יוכל למצאה . גם כי ימצאנה לא ישמח בחלקו וכל ימיו להבל יגע להעשיר ולהוסיף עושר על עושר וכענין שנאמר [קהלת ה' ט'] אהב כסף לא ישבע כסף ונמצאו כל ימיו יוצאין בעמל ויגיעה ולא יהיה לו מנוחה לעולמי עד : ו רבי חלפתא איש כפר חנניה אומר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל . ואין עדה פחות מעשרה : מנין שאפי' חמשה שנאמר ואגדתו על ארץ יסדה . היד נקראת אגודה שיש בה חמש אצבעות : ומנין שאפילו שלשה שנאמר בקרב אלהים ישפוט. ואין בית דין פחות משלשה : ומנין שאפי' שנים שנאמר אז

נדברו

וישמע וגו' ומנין אפי' אחד שנא' °בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך: ז רבי אלעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלו וכן בדוד הוא אומר °כי ממך הכל ומידך נתנו לך רבי *שמעון אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו: ח ר' דוסתאי בר ינאי משום ר"מ אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר °רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך יכול אפילו תקפה עליו משנתו תלמוד לומר °ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו: ט רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת: י הוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו ר' דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת ילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם: יא רבי אלעזר המודעי אומר [א]המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות [ב]והמלבין פני חבירו ברבים [ג]והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא: יב רבי ישמעאל אומר הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל

תורה אור: שמות כ | דה"א כט | דברים ד | שם

רש"י

עמהם בדברי המשפט וכן כתיב אלהים נצב וגו' כלומר בקרב דיינין שאינם אלא שלשה נמי הוא שופט: אשר אזכיר. כלומר שאתן דעת בלבך להזכיר את שמי אבוא אליך דהיינו יחיד ע"כ אזכיר את שמי משמע אלמד לאחרים שיהיו מזכירין את שמי: ז ברתותא שם מקום הוא: וכן בדוד הוא אומר כי ממך הכל. על אותו מעשה שקבץ כסף וזהב לבית המקדש אמר דוד לפסוק זה. כ"א תן לו משלו משל עצמו שתעשה צדקה והתנדב מנכסין לשמים: שאתה ושלך שלו. והדין עליך לתת לו משל עצמו: כי ממך הכל וגו'. כי כל מה שהיה להם ממך הוא ומעתה שקבלו מידך שנתת להם מברכתך חזרו ונתנו לך לצורך ביתך כמו [ג] ונתנו את בנותינו לכם: מה נאה ניר זה. שדה שנתחרשה: המהלך בדרך ושונה ול"ג יחידי: הרי זה מתחייב בנפשו. כלומר מסתכן בנפשו כי כשעוסק בתורה אין רשות לשטן להזיקו וכיון שפוסק על דברים בטלים ניתנה לו רשות: הכא ל"ג מעלה עליו הכתוב דהא לא כתיב קרא: ח תקפה. שכחה בעל כרחו מפני שחמורה עליו: ט כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו. שמתרחק מן האיסור ומן החטא. כ"א שיראת חטאו קודמת כו' שבכל מעשיו ובכל עניניו מקדמת יראת חטא ובאה לפניו שנזכר הוא עליה בכל אשר הוא עושה: חכמתו מתקיימת. מעשיו מתקיימים בידו ומצליח בכל אשר יפנה דכיון דיראת שמים עומדת בעיניו כל שעה אינו נכשל במעשיו והוא נזכר ביראת חטאו: אין חכמתו עולה בידו שאין בו ממש ובטלה היא דע"כ חכמה ודעת בעינן יראת ה' היא אוצרו כדכתיב קרא ואם אין יראת השם אין חכמה: שחכמתו מרובה ממעשיו. שלמד הרבה ולא מקיים טוב לו שלא למד. כ"א שמעשיו מרובין וכו' שמרבה בצדקה ובעסק מצות יותר ממה שלמד תורתו מתקיימת. וכל הלומד ואינו מקיים דומה לאשה שיולדת וקוברת ולאדם שזורע ואינו קוצר: י כל שרוח הבריות. כלומר כל מי שהוא אהוב למטה [כ"א לבריות] בידוע שהוא אהוב למעלה [כ"א למקום]: שינה של שחרית. שהולך וישן עד שיעבור זמן ק"ש. כ"א עריבה לו לאדם ונמשך בה ומבטלתו מן התורה: ויין של צהרים. שמביאתו לידי שכרות: ושיחת הילדים. בחורים שעוסקים בדברי ליצנות ובני אדם רודפין אחריהם: וישיבת בתי כנסיות. שמתכנסים ועוסקים בדברים בטלים ונמשכים שם בני אדם: יא האי קרא קא דריש [ג] כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר. הכרת תכרת בעוה"ז ובעוה"ב מכאן אמר ר"א המודעי המחלל את הקדשים שאינו משמרן. כהלכה ומחללן מקדושתן: והמבזה וכו'. חילל חולו של מועד בעשיית מלאכה או שנוהג בהם מנהג חול באכילה ובשתיה דהואיל ואינם חמורים כיום טוב אינו חושש לשומרם כל אלה נפקי מכי דבר ה' בזה שנוהג בהם מנהג בזיון: והמפר וכו'. שאינו רוצה לימול את בריתו הפר: והמגלה פנים בתורה וכו'. דהיינו אפיקורוס כמנשה שהיה דורש אגדות של דופי למה לו למשה לכתוב ותמנע היתה פילגש זהו כי דבר ה' בזה: המלבין פני חבירו וכו'. לא כתיב התם במלתיה דרא"ה בחלק ולא ידענא היכי מפיק ליה מקרא: המלבין. דאזיל סומקא ואתי חיורא: אע"פ שיש בידו וכו'. כך כתוב במשנה: אין לו חלק לעולם הבא. כדדרשינן מקרא הכרת תכרת וגו': יב הוי קל לראש. בתחלה בעוד שאתה בחור הוי קל כנגד בוראך לעשות רצונו וגם בזקנותך תהא נוח לו: תשחורת. לשון זקנה כמו [ד] הילדות והשחרות הבל ושניהם באגדה בן תשחורת היה לו לר"ע וי"א קל לראש לראשי העיר ושופטים שלא תתגאה כנגדם אלא תעבדם ותקבל פניהם: ונוח לתשחורת. זה נזכר [העיר והוא לשון תלמוד כמו ממטי לי' לחמריה לשחור] ודוגמתו בתורה [ה] לא חמור אחד מהם נשאתי ומתרגמינן שחרית [הדבק לשחור וישתחוו לך]. כ"א תשחורת לשון עבודת השר אם נפלו בהמתך לאנגריא של שר וכיוצא הוי נוח לעשות רצונם פן יקחוהו בע"כ: והוי מקבל וכו'. עם כל אדם יהיו דבריך נעימים. (למה רחל מבכה על בניה מדרש אגדה על דרך הנסתר כו' שהלכו האבות והאמהות לפיים את הקב"ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפיים נכנסה רחל ואמרה רבש"ע רחמי מי מרובין רחמיך או רחמי בשר ודם הוי אומר רחמיך והלא אני הכנסתי צרתי בביתי שכל עבודה שעבד יעקב בבית אבא לא עבד אלא בשבילי כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי לא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימנים אף אתה אם הכניסו בני צרתך לביתך שתוק להם אמר לה

רמב"ם

תגודה: ט הנה דבר זה מוסכם עליו מהפלוסופים ג"כ שהרגל המעלות כשיקדם לחכמה עד שיהיה קנין חזק ואחר כך ילמד החכמה אשר תזרזהו על הטובות ההם יוסיף שמחה ואהבה בחכמה ובחריצות להוסיף ממנה אחר שתעוררהו למה שהורגל וכשיקדימו קניני הדעות ואח"כ ילמד ותהי החכמה מונעת אותו ממה שיתאוה בהרגל תכבד עליו החכמה ויניחנה: י אמר שאלו הדברים מונעין ומבטלין מעלת האדם עד שיצא מן העולם והוא אבד: יא מלבין פני חבירו. הוא מי שמביים את חבירו: מגלה פנים בתור'. הוא מי שעובר על מצות התורה בפרהסיא והוא תכלית הכפירה כמו שאמר הש"י [א] והנפש אשר תעשה ביד רמה: וענין מגלה פנים יגלה פנים ויעיז וזהו לשון כפירה והוא מפורש כן בגמרת [ירושלמי] פלה אמרו המגלה פנים בתורה העובר על ד"ת בפרהסיא כיהויקי' בן יאשיהו: מפר ברית. א) כמשמעו: ושם אמר בכל הדברים אשר אמרו חכמים בהם שהעושה אותם אין להם חלק לעוה"ב במה אנו קיימין אם כשעשה תשובה אין לך דבר שעומד בפני בעל תשובה אלא כשלא עשה תשובה ומת ביסורין רוצה לומר שחומר החטאים ההם אשר זכרו בהם אין לו חלק לעוה"ב גדול יותר מאשר החטאים שהיסורין עם המיתה לא יכפרו אותם: יב קל לראש. קלות ידוע: נוח. הוא הישוב וההנחה: ואמר בזאת הצואה כשתעמוד לפני אדם גדול המעלה שים עצמך לנגדו קל ושמש אותו ועמוד לפניו כאשר ירצה ואל תוקיר נפשך לו: וכשתהיה עם שחור השער רוצה לומר עם צעיר השנים לא תעשה כן אבל תוקיר נפשך עמו ואל תשחק ואל תתגעגע עמו: אחר כן אמר לא תחשוב שמה שהזהרתיך מהתגעגע עם צעיר השנים יתחייב שתקבל אותו בזעם ובפנים זועפים לא כן הכונה אבל צריך שתקבל כל אדם קטן וגדול בן חורין ועבד כל איש ממין האדם בשמחה. וזה יותר ממה שאמר שמאי בסבר פנים יפות: אמר ב) המתרגם נראה לי מדברי הרב שהוא מפרש מלת מקבל מהקבלת פנים וכאילו הוא מקביל הנגזר מן מקבילות הלולאות אשר הוא מן הארמית תרגם נגד או נכח וכן אומר בזה הענין בערבי לשון פגישה והקבלה

מסורת הש"ס

א) כ"א מוסך בערלה:
ב) פירוש המעתיק:

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ג מהל' תשובה הל' יד:

יא ב מיי' שם ופ"ו מהלכות דעות הלכה ח:

יב ג עיין כ"מ פרק ג' מהלכות תשובה הלכה יד:

מראה מקומות

[א] במדבר ט"ו ל':
[ב] בראשית ל"ד ט"ו:
[ג] במדבר ט"ו ל"א:
[ד] קהלת י"א י':
[ה] במדבר ט"ז ט"ו:

רבינו יונה

בדברו יראי ה' איש אל רעהו: ומנין שאפילו אחד שנא' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. ואם אפי' אחד יש לו שכר הרבה הלא פשוט הוא כי אם לעשרה עד שנים יתנו להם שכר אלא ר"ל ליתן לכל אחד שכר לפי שהם רבים: ז רבי אלעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו. זה מדבר בין לענין גופו של אדם בין לענין ממונו ולומר שלא ימנע אדם את עצמו ולא את ממונו מחפצי שמים. וזהו שאמר שאתה ושלך שלו. שאינך נותן משלך ולא מגופך ולא מממונך [אלא] משל מקום ב"ה שהכל שלו כי ממון האדם פקדון הוא בידו משל הקב"ה אלא שיש יתרון בו על שאר הפקדונות שיכול לקחת ממנו די צרכיו והשאר יתנהו באשר רצון המפקיד מלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה אשר צוהו ויש לשמח הרבה מאשר יכול להנות מן הפקדון (בדיבור) [א"ס כ"ל לסגי' די צרכיו] וכי יעשה רצון בעליו מן הנשאר. משל למלך שנתן לעבדו אלף זוזי ואמר לו טול אתה המאה לעצמך ותן התשע מאות לתשעה בני אדם. והלא שמח הוא וכן בדוד הוא אומר [ד"ה א' כ"ט י"ד] כי ממך הכל ומידך נתנו לך. במקום אחר כתיב שם מידך היא ולך הכל. והוא נאמר לענין הגוף על שהכינו לבנות בית קדשו וזהו שכתוב ומידך נתנו לך. נאמר לענין הממון כמו שאמר בראש הפסוק כי נעצר כח להתנדב כזאת כי ממך הכל ומידך נתנו לך: רבי יעקב אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו וכו'. כי בעוד שהאדם שונה אין לו להשיח שיחת חולין כי צריך לעמוד ביראה ובאימה לפני התורה כענין שאמרו כל תלמיד ששונה ואין שפתותיו נוטפות מור תכוינה מאחר שהוא משתמש בכתרה של תורה שהוא כתרו של הקב"ה צריך שלא ידבר שיחה בטלה ואם קל ראשו להפסיק ממשנתו הרי זה מתחייב בנפשו והדין נותן: ח רבי דוסתאי בר ינאי משום ר' מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר [דברים ד' ט'] רק השמר לך וגו' אשר לא נתן בלבבו לאמר כי השכחה מצויה בבני אדם והיה לו לחזור ההלכה הרבה פעמים ולחשוב בה כל היום וכל הלילה עד שלא תוכל לסור מלבו ולא עשה הרי זה מתחייב בנפשו כי יבא להורות על פי הזכרתו ויאמר כך אמר לי רבי ויאסר המותר ויתיר האסור ונמצאת תקלה באה על ידו. ונקרא פושע מפני ששגגת תלמוד עולה זדון: יכול אפי' תקפה עליו משנתו תלמוד לומר ופן יסורו מלבבך הא אינו מתחייב עד שישב ויסירם מלבו אם שכחה על ידי הזקנה או על ידי אונס אחר רחמנא פטריה: ט רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. לענין השתדלות נאמר הדבר המשתדל לדעת חכמה כדי שידע לשמור את נפשו מן החטא ונחכם: חכמתו מתקיימת בידו ונמצא פורש מן העבירות ועושה מצוה כאשר למד והשכיל. חכמתו קודמת ליראתו אין חכמתו מתקיימת לא השתדל מתחלה לדעת החכמה כדי לקיימה כי אם להבין ולהשכיל ולא תקיים בידו. והדין נותן. ד"א בזמן שיראת חטאו של אדם קודמת לחכמתו נמצא כשהוא למד משמרתו ומאשרתו לילך בדרך שהורגל ללכת בה מכמה ימים כשהוא ירא חטא ולבו מוסיף בה אהבה רבה ומתאוה להוסיף ממנה לפי שהיא מאשרתו למה שהורגל. אבל בזמן שחכמתו של אדם קודמת ליראת חטאו נמצאת החכמה מונעת אותו מעבירות שהורגל בהם וסופו לבעוט בה לפי שדומה עליו כמשוי: הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת. שבזמן שמעשיו של אדם מרובין מחכמתו נמצאת תאותו לחכמה גדולה מחכמתו. ונמצא כי בכל יום ויום מוסיף חכמה על חכמתו. וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת. שנמצאת תאותו לחכמה פחותה מחכמתו ונמצא כי חכמתו תהיה פוחתת והולכת כך פירשו הראשונים ז"ל אבל יש לשאול איך אפשר להיות מעשיו מרובין מחכמתו ואם אינו יודע התורה והמצות וכי יש לו לעשות המעשים האלו על מה עשאם. אלא שזו המשנה דברה לפי עצה טובה נאה ומקובלת שיש לו למי שאינו יודע שלא יאבד נפשו ושיקבל על עצמו לעשות כל הדברים אשר יגידו לו החכמים ולא יסיר מהן ימין ושמאל כאשר ידעם וע"פ התורה אשר יורו אותו ועל המשפט אשר יאמרו לו יעשה ומיד שקבלה זו יקבל על עצמו בלבב שלם ובנפש חפצה מעלה שכר כאילו קבל עליו כל המצות. ועל דרך זו אמרו כל שמעשיו מרובין מחכמתו כי אף מי שאינו יודע ואינו עושה נקראין מעשה על שם כי יש לו שכר עליהם כאילו עשאם מפי הקבלה וכן מפורש באבות דר' נתן דתנן התם. כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת שנאמר נעשה ונשמע. שהקדימו ישראל העשיה לשמיעה והיה להם לומר נשמע ונעשה כי קודם שיוכל לעשות את המעשה צריכין לשמוע מה יעשו אלא שקבלו עליהם תחלה לעשות כל אשר יצוה עליהם וישמעו ומיד קבלו שכר כאלו עשאם. וכל שחכמתו מרובה ממעשיו וכו' שלא יאמר אשנה הלכה זו ואקיימנה אשנה כל התלמוד ואקיימנו ואם כה יאמר לא תתקיים חכמתו. כי צריך תיקון המדות תחלה ואחר כך תתקיים חכמתו: י הוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. ר"ל מי שמשאו ומתנו נאה עם הבריות וכלם מכירים כי באמונה עם הבריות (מה הבריות) וכדאמרי' במסכת יומא [דף פ"ו] כל תלמיד שקורא ושונה ונושא ונותן באמונה עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אשרי פלוני שלמד תורה אשרי אביו אשרי אמו [א"ס בגמרא שלפנינו איתא אשרי רבו] שלמדוהו תורה וכו' ועל זה רוח המקום נוחה הימנו מפני שהתורה מתקלסת על ידו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו לא יהיה נקי מה' ומישראל: רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית. שמבטלת התפלה בזמנה: ויין של צהרים. שמבטל תלמוד תורה ומביא לידי עבירה: ושיחת הילדים. שאותו השעשוע מושך את לבות בני אדם על ידי אהבתם את הנערים ונמצאת התורה מתבטלת: וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ. וכמה רעות בישיבת כנסיות: הן מוציאין את האדם מן העולם. כי על מה נברא אדם אך לעסוק בתורה והיא אורך ימים ושנות חיים ואם לוקח הוא דברים כאלה ולמה לו חיים וראוי לטרדו מן העולם כי הבל הוא והבל ימיו ואחר שחיה כמה שנים ונתעסק בעסקו ולא הועיל הואיל שבטל התורה על מה יוסיפו לו ימים. משל למלך שנתן מאה כסף לעבדו והשליכם לים וחזר ובקש ממנו אחרים והלא ראוי שלא יתן לו יותר כך מי שאינו עוסק בתורה: יא רבי אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים. זה המפגל את הקדשים ומטמאם אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית המחלל אותם אין לו חלק לעולם הבא: והמבזה את המועדות. סמך שני הדברים האלה מפני שנקראו קדשים. בקדשים כתיב קדש קדשים. ובמועדות כתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש. והמחלל את שניהם אין לו חלק לעוה"ב. מפני שחלל קדשי ה'. ועל זה אמרו רז"ל כל המחלל את המועדות כאילו עובד עבודת כוכבים שנא' [שמות ל"ד י"ז] אלהי מסכה לא תעשה לך וסמיך ליה את חג המצות תשמר ואמר בכאן המבזה ולא אמר המחלל את המועדות מפני שאינו מדבר ביום טוב לעצמו כי בזה לא הוצרך לדבר שיום טוב כשבת הוא. אלא מחולו של מועד מדבר לעושה ביד מלאכת איסור והוא מבזה חולו של מועד ואומר אלו הימים אין להם קדושה כל כך כימים הראשונים ועושה בהם כל מלאכה ותועבה עושה גם בוש לא יבוש: והמפר בריתו של אברהם אבינו. זה המושך בערלתו לכסות העטרה ונראה כערל כמי שעושה להכעיס כדי להבזות המצות: והמלבין פני חברו ברבים. זהו תולדות הדברים שיהרג בהם ואל יעבור והאבות הם שלשה עבודת כוכבים וג"ע ושפיכת דמים. תולדת עבודת כוכבים עצי אשרה וכדאמרי' בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה ואע"פ שאין עבודת כוכבים עצמה אלא משמשיה יהרג ואל יעבור קודם שיהנה ממנה. תולדות גלוי עריות המסתכל או המדבר עם אשת איש שיהרג עליהם ואל יעבור. כההוא עובדא במסכתא סנהדרין [דף ע"ה] במי שהועלה ליבא טינא שאמרו שם תעמוד לפניו ערומה ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. תספר עמו מאחרי הגדר ימות ואל תספר עמו מאחרי הגדר. ותולדת שפיכות דמים המלבין פני חברו ברבים שדמו בורח מפני הבשת וכדאמרינן חזינא לי' דאזיל סומקא ואתי חיורא ועל זה אין לו חלק לעולם הבא: והמגלה פנים בתורה. זה המעיז פניו כלפי התורה לעשות עבירות בפרהסיא והוא הדין למעיז פנים כלפי לומדיה: אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. והני מילי בשלא עשה תשובה ומת ביסורין שאין מיתה ויסורין ממריקין אבל בשעשה תשובה אין לך דבר שעומד בפני התשובה. והכי מוקי לה בגמרא [ירושלמי] במסכת פאה: יב רבי ישמעאל אומר הוי קל לראש. ר"ל שיקלה עצמו למי שהוא ראש ואדון כמו שנאמר [משלי כ"ה ו'] אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדלים אל תעמד. שלא יחשוב אותך לאדם גדול והקל עצמך לפניו לעשות חפציו ולהשלים צרכיו. ואל תתודע אליו: ונוח לתשחורת. כלומר שיהא נוח בדבריו לשחור. לא שיקל עצמו לפניו כי איננו אדון ולא שיתגבר עליו. גם כן יש בידו יכולת כי אחר ששופט את הארץ והפקידו המלך פקיד על עצמו אי אפשר שלא יחשוב אל שנאיו להרע ויכול יוכל להם. אך באהבתו ירויח כי אדון הוא בארץ. ותשחורת הוא מלשון שחור וכדאמרינן בלעו

א) [עירובין דף כב. ב"ק דף נ. וע"ע סנהדרין דף קיא.] : ב) פסחים דף נט. :

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פרק ב מהלכות דעות הלכה ז :
יד ב מיי' שם הל"ה:
טו ג מיי' פרק ה מהלכות תשובה הלכה ה :
טז ד מיי' שם הל"ח:

מראה מקומות

[א] במדבר י"ד י"ח : [ב] דברים י"ד כ"ב: [ג] משלי י"ז כ"ח : [ד] שם ח' ל': [ה] שם כ"ב : [ו] דברים ל' ט"ו :

תורה אור

האדם בשמחה : יג רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה מסורת סייג לתורה מעשרות סייג לעושר נדרים סייג לפרישות סייג לחכמה שתיקה : יד הוא היה אומר חביב אדם שנברא בצלם חיבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם שנאמר °בצלם אלהים עשה את האדם (בראשית ט) חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנאמר °בנים אתם לה' אלהיכם (דברים יד) : חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנאמר °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד) : טו הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה : טז הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכל הרוצה ללוות יבא וילוה והגבאים מחזירין תדיר בכל

רמב"ם

והקבלה אומר פנשני פלוני בשמחה או בזעף ובלשון הסוא פירש הרב מקבל הנה ודעהו : יג כשידור אדם נדרים ויקיימם יעלה בידו קנין ההמנע ממה שירלה שימנע ממנו ויתחזק לו הקנין ההוא ויקל עליו הפרישות ר"ל השמירה מהטומאות כמו שאמרו בחגיגה בגדי עם הארץ מדרס לפרושים : יד הוא היה אומר שהודעת מה שהטיבו לו שיעור הטובה היא הטבה אחרת כי פעמים שיגמול אדם טובה לאיש מבני אדם על דרך רחמנות ולא יודיעהו שיעור מה שעשה עמו מפני שהוא נבזה בעיניו : טו זה המאמר כולל דברים גדולים מאד וראוי היה זה המאמר שיהא לר' עקיבא וזהו פירושו בקצרה ועל תנאי שתדע כל מה שקדם בפרקים הקודמים אמר כל מה שבעולם ידוע אצלו ית' והוא משיג אותו והוא אמרו הכל צפוי ואח"כ אמר לא תחשוב שבהיותו יודע המעשים יתחייב ההכרח כלומר שיהיה האדם מוכרח במעשיו על מעשה מן המעשים אין הענין כן אבל הרשות ביד האדם במה שיעשה והוא אמרו הרשות נתונה ר"ל כל אדם רשות נתונה לו כמו שבארנו בפרק השמיני ואמר שדין השם יתברך עם בני אדם אמנם הוא בחסד ובטוב לא כפי הדין הראוי עליהם כמו שבאר ית' מדרכיו ואמר [א] ארך אפים ורב חסד ואמת ואמרו רז"ל א) ארך אפים לצדיקי' ולרשעים. ואמר הנביא (המספר) טוב ה' לכל : ואחר כך אמר שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גודל המעשה אבל לפי רוב מספר המעשים והוא שהמעלות אמנם יגיעו בכפול המעשים הטובים פעמים רבות ועם זה יגיע קנין חזק לא כשיעשה אדם פעל אחד גדול מפעולות הטובות כי בזה לבדו לא יגיע לו קנין חזק והמשל בו כשיתן האדם למי שראוי אלף זהובים בבת אחת לאיש א' ולאיש אחר לא נתן כלום לא יעלה בידו מדת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול כמו שמגיע למי שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים ונתן כל זהוב מהם על צד הנדיבות מפני שזה כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו קנין חזק וזה פעם אחת לבד התעוררה נפשו התעוררות גדולה לפעל טוב ואח"כ פסקה ממנו וכן בתורה אין שכר מי שפדה אסור במאה דינרים או עשה צדקה לעני במאה דינרים שהוא די מחסורו כמו שפדה עשרה איסרים או השלים חסרון עשרה עניים כל אחד בעשרה דינרים ואל זה הסקם וזה ענין אמרו לפי רוב המעשה אבל לא לפי גודל המעשה: טז החנוני מקיף. מי שיאריך חובו ולא יבקשהו לאלתר וזה המשל מבואר כונתו ידועה : ואמרו וכל הרוצה ללוות יבא וילוה מחזק הענין הקודם שאין שם הכרח אבל בבחירת האדם יעשה מה שירצה לעשותו : ואמרו והגבאים מחזירין תדיר הוא

רש"י

יפה למדת סניגורא יש שכר לפעולתך ע"כ) : יג מרגילין . ממשיכים את האדם לידי עבירה : מסורת הגדולה סייג לתורה שע"י המסורת ידעינן בירור המקראות והלכותיו : סייג לעושר. שנא' [ב] עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר: סייג. גדר וחיזוק : נדרים סייג לפרישות. בזמן שאדם מתחיל בפרישות ומתיירא יהא מקבל עליו בלשון נדר שלא יעשה כך וכך ובענין זה כופה את יצרו : סייג לחכמה וכו' . דכתיב [ג] גם אויל מחריש וגו' ואמרי' ב) יפה שתיקה לחכמים כל שכן לטפשים : יד חביב אדם שנברא בצלם. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו. (נ"א) חבה יתירה נודעת לו כלומר חבה יתירה חבבו שבראו בצלם עצמו שנאמר וכו' וכל המפשפש ודורשו לצד אחר כי בצלם וכו' נזרקה בו אפיקורסות: פירוש כלי חמדה התורה כלי גדול וחשוב הוא שבו נברא העולם שנאמר [ד] ואהיה אצלו אמון אמרה תורה אני הייתי כלי אומנותו וכו' שנאמר בראשית ברא אלהים ואין ראשית אלא תורה שנא' [ה] ה' קנני ראשית דרכו וגו' : טו הכל צפוי . כל מה שאדם עושה בחדרי חדרים צפוי וגלוי לפני הקב"ה : והרשות נתונה בידו של אדם לעשות שנא' [ו] ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' [ואת המות ואת הרע וכתיב ובחרת בחיים] : ובטוב העולם נדון . במדת רחמים : והכל לפי רוב המעשה . לפי רוב מעשיו של אדם הוא נדון אם רוב זכיות זכאי ואם רוב עונות חייב . נ"א אין הקדוש ב"ה הולך אחר רוב מעשיהם של אדם שהן מוסיפין וחוטאים בכל יום אלא למוטב הוא דן את העולם שלא להחריבו ומכל מקום מעשיהן גנוזים ליום הדין : טז הכל נתון בערבון . שהכל ערבים זה לזה [כדאמרי' במס' סוטה [דף לז] . נ"א על כל מעשה יש לו ערב להקב"ה דנשמתו של אדם ערב בכל אבריה זכו זכתה היא לא זכו לא זכתה היא ונדונת : ומצודה פרוסה [על החיים . המות] שאינו יכול להשמט מיום המיתה ומיום הדין : החנות פתוחה. שכל מי שירצה לשתות יין יכנס לשם כך האדם אם יבא ליטמא פותחין לו : והחנוני מקיף . יין בהקפה באמנה לבני אדם כך הקב"ה ארך אפים לרשעים: והפנקס פתוחה. כל שעה לפני החנוני : והיד כותבת . באותו פנקס החשבון של כל או"א על כל פרוטה ופרוטה כמה חייב לו מיינו כך כותבין למעלה בספר הזכרונות על כל חטא וחטא שאדם עושה למטה : והגבאים של החנוני

רבינו יונה

בלעז שינייוריאוי הדבק לשחור פי' אדון והשתחוו לך (והוי מקבל את כל האדם בשמחה) והרמ"ה ז"ל מפרש לתשחורת מן תרגום לא חמור אחד מהם נשאתי . שחרית . ר"ל שיהא נוח לאדם גדול וראש וגם נוח לעבדו ולעשות רצונו : יג רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה . ר"ל שהשחוק ודברי שיחה בטלה עם קלות ראש מרגילין לערוה . אבל כובד ראש ויראה הם סייג לעריות שכל זאת המשנה בסייגים מדברת . מעשרות סייג לעושר . וכדאמרינן במסכת תענית [דף ט'] על אותו תינוק שהיה קורא עשר תעשר . אמר לו ר' יוחנן עשר בשביל שתתעשר ואמר לו וכי מותר לנסות והא כתיב לא תנסו את ה' אמר ליה [הכי אמר] רבי אושעיא חוץ מזו שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת וגו' וע"ז נאמר מעשרות סייג לעושר שהרוצה להתעשר יתן מעשרות בעין יפה . ושלא יאמר אלף כורין איך אתן מאה למעשר והם שוין כמה אלא יתנם . כי השם ית' וית' נאמן לשלם לו כל מה שיתן ולהכפיל את השכר והוא אמת גם על פי הנסיון . וענין הצדקה הוא כמו המעשרות ובהרבות בצדקה יוסיף עושר על עשרו . ואל ימנע לב האדם מליתן מתנות גדולות לאביונים פן ימעט עשרו ולא יספיק וידוע ידע כי זאת תהיה הסיבה אליו לעשות במשפט. ואל יחשוב העשיר הגדול בתתו הרבה בצדקה . אם לא נתן לפי עשרו ורוב נכסיו שינקה כי יעלה בלבבו דבר רע לאמר . כמה מעות פזרתי בצדקה כמה וכמה נפשות ימותו ברעב והצלתים. והוא לא ידע בכל אלה כי טוב העני ונותן הון רב כמו המעשר , כי הרש ואין לו אלא סאה ונותן מעשרו כראוי והעשיר יש לו אלפים סאה ונתן למעשר מאתים חסר אחת . יצא העני נקי מנכסיו והעשיר נתחייב בהם . כך הצדקה כל אדם שיש לו ליתן כפי כל מה שיש לו אם מעט ואם הרבה : מסורת סייג לתורה . מסורת אלו מלא וחסר והטעמים שמסרו חכמי' לתלמידיהם והם סייג לתורה שבכתב שלא תמצא הספרים חלוקים כי אם במקומות מועטים מה שאין כן בספרי התלמוד כי בכמה מקומות הגרסאות מתחלפות גם בכל יום ויום הסברות מתחדשות ומהם כותבין הגרסא על פי דעתם ונתנה רשות לסבלו . כי ספר שלום אין בארץ אשר לא יחטאו ותולין הטעות על הספר ולא על דעתם : נדרים סייג לפרישות . הפרישות היא מדה עליונית . וכמה מעלות טובות יש להשיג אלי' כדאמרינן נקיות מביאה לידי פרישות והוא הפורש מהנאות העולם . ואפילו מדברים המותרים באכילה ובתשמיש . גם בכל התאות האחרות בהמנע מן הכבוד ומן השררה והעושר וכיוצא בהן . ומתרחק משרשי' ומתקרב אל עיקרי הנפש ויסודה והוא קרוב לעבודת הבורא ית' כיצד במאכל . האוכל מעט לכדי חיותו שיהא בריא כדי ללמוד תורה הרבה ולעשות מלאכת ה' מלאכה מרובה . או השותה די הסרת צמאו. לא ישתכר ולא יתגל בתוך אהלה . ומה שאינו משמש בהנאה כי אם לקיים המצוה הרי זה מדרך הפרישות שאין דעתו ליהנות מן העולם ועוד תועלת שני' שישמור נפשו מחטא כי לשיתגבר עליו היצר ויתאוה לעשות עבירה יאמר בלבו מן ההנאות המותרות אני נשמר איך אעשה הרעה הגדולה הזאת . וחטאתי לאבי שבשמים כל הימים . וזה הדבר ימנעהו מן המכשולות . אך המתקרב אל טבע החומר ונמשך אחר תאוותיו והנאותיו גם כי לא יעשה איסור . נמצא מתרחק מעיקר הנפש ויסודה . גם כי יגרום אל הנפש שתמשך אחר הגוף והחומר ומסעף אותה במערצה משרשיה ומיסודה . וכמו שכתוב [הושע ד' י"א] זנות ויין ותירוש יקח לב . והוא הדעת כמו שנאמר [משלי ט"ו ל"ב] ושמע תוכחת קונה לב . על כן נתנו עצה למי שאינו יכול (למשוך) למשול ברוחו ונמשך אחר ההנאות לנדור נדר לימים לאמר עד זמן פלו' לא אוכל ולא אשתה כי אם כזה או לאסור עצמו בדבר המותר וההרגל ישלום עליו שמתוך כי הוא מקיים נדרו . נמצא מנהיג את עצמו לכבוש את יצרו ובזה תועלת בידו הפרישות וכדאמר ליה לר' פנחס אם לא יכלת למיכל חולין בטהרה כולה שתא . אכול לשבעה יומי . (א"ה המאמר הזה הוא בירושלמי פ"ק דשבת והגרסא שם לרב) . שהאוכל חולין בטהרה נקרא פרוש . כדאמרינן בגדי עם הארץ מדרס לפרושים . אבל אין ראוי להגדיר את עצמו בנדרים אלא אם כן יצרו מתגבר עליו שיוכל לידור על דרך רפואה . אך מי שמושל ברוחו ויכול להשיג אל מדת הפרישות בלא נדר אין לו לדור . כדאמרינן לא דייך במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עצמך את המותר אבל ודאי אם ראה אדם שיצרו מתגבר עליו צריך להרבות סייג מרובה . כפי מה שצריך לכבוש את יצרו . וכיון שנכבש יצרו חוזר למדת הבינונית משל לרופא בזמן שרואה שהחולי קל ונוח להתרפאת עושה לו רפואה קלה . ובזמן שרואה שהחולי כבד וחזק בורר לו רפואה חזקה עד שיתרפא ואחר כך חוזר ונותן לו דברים בינוניים שמעמידין את הגוף על בוריו . ועל זה אמרו נדרים סייג לפרישות ולא אמרו שבועה סייג לפרישות מפני שהשבועה היא פוסקת מיד מפני שהוא נשבע שלא יאכל דבר זה עד יום פלו' ואין זה סייג כי מיד נפסק שאינו יכול לעבור עליו . אבל נדר הוא שאומר אם אוכל יותר מזה השיעור עד יום פלוני יאסרו כל פירות שבעולם עד זמן אחר שיקצוב . זה נקרא סייג שהוא דבר שיוכל לעבור עליו . ומוטב למכוין לבו לשמים אם איננו שלטון בעצמו לעשות הסייג ההוא בלא נדר : סייג לחכמה שתיקה . זה סייג בין לחכמה עצמה בין למדותיה כיצד שאינו נכנס לתוך דברי חברו ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי . ואע"פ שאינה מכלל השתיקה . השתיקה מביאה לידי כך לחכמה כיצד שאינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה כי הלומד בפני רבו ורואה סברא אחת כהלכה אל יחשוב מיד כי היא האמתית ולא ירצה לאומרה בטרם שיסיים רבו מלדבר . ואם יעשה כן יפסיד מה שיאמר רבו ולא ידע הסברות מן החכמים הקדמונים כי לבו נע ונד מלהודיע דעתם . וגם כי סברתו לא תוכל להיות מכוונת כל כך עד שישמע מה שאמרו הראשונים וישקול במאזני שכלו אי ג' יכשר הזה או זה על כן השתיקה לתלמיד לפני הרב והגדול ממנו בחכמה סייג . ובהמצא סברא והרב עודנו מדבר והוא שותק לא יפתח פיו עד שיאירו דברי רבו וסברתו חקוקה בלבו . עד שיגמור הדברים וידע מה שלמדו רבו . ואחרי כן תהיה סברתו צלולה ומכוונת ועל זה אמר שלמה ע"ה [משלי י"ח ב'] לא יחפץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו : יד הוא היה אומר חביב אדם שנברא בצלם חבת יתרה נודעת לו. שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם . מפני שכפל הלשון יש לנו לומר שכך פירושו . חביב אדם שנברא בצלם . כי אף לא יודע הדבר, אלא כי נברא אדם בצלם אלהים אעפ"כ היה חביב לפניו אחר שנבראו בצלמו ובדמותו וכשנלה לנו הדבר חבה יתרה הודיענו : חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חבה יתירה נודעת להם שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם . גם כי הכפיל כראשון : חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם זאת התורה שכל העולם נברא בה . ושכל הנבראים לא נבראו אלא כדי לקיימה . וכל הדברים אשר תחת השמים כלם סבה לסבה לצרכי משמשי התורה . משל ליוצר כלי אומנותו ובו עושה כל מלאכתו כך התורה כליו של הקב"ה ובו נברא כל העולם כלו : חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו . וידעת אלה הדברים הם לתועלת גדולה לדביקות אחר שנתגלה לנו כי האדם חביב לפניו מכל הבריות כי בצלם נברא וישראל יודעין כי הם חביבין מכל שאר האומות כי נקראו בנים למקום ובחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו שמסיבתה נברא כל העולם כלו על כל פנים יודעים אנחנו כי קרוב אלינו השם ית' וית' לא יחשוב האדם . אף כי יעשה הישר בעיני ה' ולא יחטא שהוא קרוב אליו ואתה יודע כי השגת האנוש מועטת ואיננו שלם שיוכל להשיג אל הדבקות ולא שידמה לו וכי הוא רחוק ממנו לגמרי . חבה יתירה נודעת לו אם מזרע היהודים הוא . ואין לו להיות בעיניו לא רשע בפני עצמו ולא צדיק בפני עצמו . וזאת תהיה תורת האדם לא להתרחק ולא להתקרב והכל לפי רוב המעשה . כי אל הדבקות הגדול איך יש בנו ואין איש בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא . כמו שאמר ירמיה ע"ה [ירמיה ל' כ"א] והיה אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא והקרבתיו ונגש אלי כשאני מקריבו נגש אלי . אבל אם אין אני מקריבו מי הוא זה אשר ערב את לבו לגשת אלי . וערב הוא מלשון ערבות : טו הכל צפוי. כמו שכתוב [תהלים קל"ט א'] ה' חקרתני ותדע אתה ידעת שבתי וקומי בנתה לרעי מרחוק וגו' : והרשות נתונה . שנתן רשות ביד בני אדם לעשות כל אשר יחפוץ לבו אם טוב ואם רע כמו שנאמר ראה נתתי לפניך וגו' ואמר רמז"ל כי זה הדבר הוא מן הפלאים שאע"פ שהרשות נתונה לאדם לעשות רצונו . והקב"ה יודע מה שיש לו לעשות קודם המחשבה וקודם המעשה ולא בהכרח יעשה האדם את הטוב ואת הרע . כי אם ברצון לבו והש"י יודע תחלה מה יהיה רצונו ואפילו המעשים השקולים שאפשר שיהיו ואפשר שלא יהיו את הכל יודע תחלת המעשה והוא פלא : ובטוב העולם נידון והקב"ה אינו דן את האדם לפי מעשיו לבד אך בטובו ובמדת החסד . וזהו שאמר דוד ע"ה [תהלים כ"ה ז'] חטאות נעורי ופשעי אל תזכר חטאת הן בין השגגות בין הזדונות שאדם עושה בנערותו בעוד יצרו תקפו ודעת נקלה . אך אותם שעושה אחר שגדל בשנים והוא בדעת שלם נקראים פשעים אר מרי ועל זה היה מתודה ואומר בין החטאים שבנעורי בין הפשעים שאחר שגדלתי אל תזכור וכי יעלה לפניך זכרוני תזכירני לטובה אך כחסדך זכר לי אתה למען טובך ה' לפי שבטוב העולם נדון . ואף הרשעים נדונין בטובו כמו שנאמר [תהלים קמ"ה ט'] טוב ה' לכל . והרשעים בכלל מעשיו של הקב"ה כדאיתא במדרש : והכל לפי רוב המעשה . שאע"פ שהעולם נדון בטוב ה' . אין כל האדם במדת החסד כי למרבה בחסידות מדת החסד היתרה על מעשיו מרובה . ולממעיט תהיה מעוטה . וא"כ כלם נדונין בטובו . גם כן הרשעים אין הטוב היתר על מעשיהם מרובה כמו לצדיקים . וגם הצדיקים אין המרבה והממעיט שוין כי הכל לפי רוב המעשה . וכמו שאמר במדרש [איכה ג' כ"ה] טוב ה' לקוו לנפש תדרשנו . אינו דומה המקוה ומתעסק למקוה ואינו מתעסק ורבינו משה ז"ל גורס אבל לא על פי המעשה . ומפרש הכל לפי רוב המעשה כמו ענין הצדקה כי מי שנותן אלף זוז באלף פעמים זהו לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה זה שנותן בבת אחת מפני זה מתעוררת מחשבתו אלף פעמים לעשות טוב בתוך עמו. וזה לא התעורר כי אם פעם הראשונה : טז הוא היה אומר הכל נתון בערבון . כל מה שהאדם לוקח מן העולם הזה על הכל הוא ערב ובניו ערבים ואל יחשוב היורש את אביו ואת אמו זה הממון ירושתי הוא אעשה ממנו כל רצוני שאין לו בשלו כלום כי לה' הכל . ומה שלקח ממנו בערבון הוא לוקח . ועתיד הוא ליפרע ממנו . משל לאדם שנכנס למדינה ולא מצא שם אדם . נכנס לבית אחת ומצא שם שלחן ערוך ועליו מכל מיני מאכל ומשקה . היה אוכל ושותה ואומר הלא בכל זה אני זוכה ושלי הכל אעשה ממנו כל רצוני . ולא היה רואה את הבעלים שמביטין אותו ממקום אחר . ועתיד הוא לשלם כל מה שיאכל וישתה והוא במקום אשר לא יוכל להמלט : ומצודה פרוסה על כל החיים . זו המיתה שנגזרה ואין אדם יכול להנצל ממנה כדגים הנאחזים במצודה הרעה : והחנות פתוחה . שבני אדם נכנסין לשם . ולוקחין כל מה שצריכין עתה ואינן רואין את הנולד . ולא חושבין בהגיע זמן הפרעון אם יהיה להם להפרע מאחר שמוציאין את החנות פתוחה . ויכולין לקחת כל צרכי' לפי שעה . כך בני אדם בעולם הזה : והחנוני מקיף . זה בעל החנות שנותן לאחרים בהקפה יין . ונפרע מהם לאחר זמן כך שליט בעולמו נותן לכל באי עולם כל חפצם אם טוב ואם רע וסופו ליפרע מהם לאחר זמן : והפנקס פתוחה . לשני ענינים נאמר הדבר הזה האחד למשל כי אין שכחה לפני כסא כבודו כי החנוני מקיף שמקיף ומלוה לכמה בני אדם . מהם לאלפים ורבבות . ומהם לדינר (ולפשוע) [ולפשוט] אם לא מפני זריזותו שהפנקס פתוחה לפניו ומיד כותב את הכל לפעמים היה שוכח דברים הקטנים מפני הגדולים אם היה מלוה על פה . ועל זה נאמר והפנקס פתוחה והיד כותבת . כלומר בין החטאים הגדולים והקטנים כלם כאלו לפניו נכתבים ולא שכח עונות הראשונים . והשני להודיענו כי אין ממתינין לפתיחת הפנקס אחר שעושה החטא . אלא בגמר המעשה כבר כתו' הוא כדי שלא יעבור רגע שלא נמנה עליו העון ההוא שאע"פ שהעונות נמחלין לבעלי התשובה . נימנין אותן תחלה . מיד שגמ"' מלעשותן ואחרי כן אם יחזור בתשובה מוחלין לו . כדאמרינן במדרש אינו כמי שלא עשאו . אלא עשאו ונמחל שגדול מי שאינו עושה ממי שעושה ומוחלין לו . ומה שאמר אין צדיקים גמורים עומדין במקום שבעלי תשובה עומדין שם . ר"ל שבעלי תשובה יש להם להפרש מן המותר כענין שחטא בו . כמו אם עבר על העריות . ואפילו באשתו יש להתנהג עמה במדת הפרישות בדבר שחטא בו יפרוש ואפילו מן המותר יותר ממה שהצדיקים גמורין צריכין לעשות : וכל הרוצה ללוות יבא וילוה . שרשות נתונה לו לכל אדם . והרוצה ליטול אי זה דרך שירצה יבא ויטול . והכסילים חושבים כי ליהנות בו נברא עולם . אבל הצדיקים כל מחשבותם וכל הנאתם להיות נקיים לקיים המצות . וכל אדם בורר לעצמו ואשרי מי שיבחר הטובה : והגבאין מחזירין תמיד

בכל יום ונפרעין מן האדם מדעתו ושלא מדעתו ויש להם על מה שיסמכו והדין דין אמת והכל מתוקן לסעודה: יז ר' אליעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ אם אין דרך ארץ אין תורה אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה אם אין בינה אין דעת אם אין דעת אין בינה אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח: הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו שנאמר °והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנאמר °והיה כעץ שתול על (פלגי) מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חום והיה עלהו רענן ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי: יח ר' אליעזר בן חסמא אומר [א]קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות תקופות וגימטריאות פרפראות לחכמה:

פרק רביעי

א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר °מכל מלמדי השכלתי איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר °טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר °יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה

(תהלים קיט | משלי טז | תהלים קכח)

רש"י

החנוני הולכין ומחזירין תמיד אחרי בעלי חובות של חנוני לגבות מכל או"א מעותיו בין מדעתו וכו'. [נ"א והחנות פתוחה. העולם הזה לפני האדם: והחנוני מקיף. אדון העולם נופה ומביא וכותב בפנקסו: הפנקס. לוח מחופה בשעוה וכותבין בו: והגבאין. אלו שלוחי מקום]: נ"א והגבאין מחזירין בכל יום. לביתו שהחנוני בא וגובה חובו בין מדעתו בין שלא מדעתו כך מן השמים כותבין תורה אור עליו וגובין ממנו לבסוף: ויש להם על מה שיסמוכו. שגובין בדין. נ"א ויש להם לגבאים על מה שיסמוכו שהרי סומכין על החנוני שהזקיקן לכך: והדין דין אמת. בדין הוא לגבות מעותיו של ייגות שפתו: והכל מתוקן לסעודה. נ"א ואעפ"כ הכל מתוקן לסעודה אחד לדיקים ואחד רשעים יש להם חלק לעוה"ב לבירה הגדולה: יז אם אין תורה אין דרך ארץ. כמ"ש לעיל יפה תלמוד תורה עם ד"א: דעת גדול מבינה לפי שאם שואלין לו לאדם דבר והוא אומר כן הוא ומראה ונותן טעם לדבריו הוא דעת כאדם הזה שהוא מראה סלע לשולחני ואומר לו טוב או רע ומוציאו״ לו אחר מתוך חיקו הדומה לו ומראה לו. בינה שיודע להבין אבל אינו מראה טעם: אם אין קמח אין תורה. [לפי שיש בקמח חמשה מינים שנמשלו לחמשה חומשי תורה]. שאם אין לו מה יאכל היאך יעסוק בתורה: כל שחכמתו מרובה ממעשיו. שלומד הרבה ואינו מקיים: שרשיו. אלו מעשיו כדאמרינן לעיל ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה: והיה כערער וגו'. לעיל מיניה כתיב ארור הגבר וגו' שאינו בוטח בה' שיזמין לו פרנסתו אלא מרבה בגזלות ובוטח בבני אדם שמחזיקין ידו: והיה כערער וגו'. כאילן יחיד במדבר: ושכן חררים במדבר. כמו [א] עריריים דמתרגמינן בלא ולד: ארץ מלחה. כארעא דסדום לא איתותב שכל קרקע שזרקו עלי' מלח אינה מיושבת לעולם בזרעים: ערער. לשון חרבה: והיה כעץ וגו'. לעיל מיניה כתיב ברוך הגבר גו': ועל יובל. נהרי מים כמו [ב] כערבים על יבלי מים ישלח מתפשט: ולא יראה. לא יראהו ולא יזיקהו לאותו אילן שלא ייבש מפני החום והשרב בעבור המים שתחתיו: לא ידאג. ולא יתיירא אילן זה מן הבצורת שפירותיו לא יכלו לעולם מרוב לחלוחית שבו: לא ידאג ידואיי"ר בלע"ז כמו [ג] ויאמר לדקיה אל ירמיהו אני דואג את היהודים אשר נפלו וגו' כי מלאנה מדבר. נ"א ועוקרתו והופכתו כתיב במשנה והיה כערער אינו כתוב במשנה ולא כתיב ביה כמי והיה כעץ שתול על פלגי מים: יח הלכות קינין והלכות נדה שאבדה וספקה וצריכה לשמור עד שתחזיר לפתחה. נ"א נדה שאבדה פתחה ואמרה יום אחד טמאה ראיתי ואיני יודעת אם בימי נדה או בימי זיבה פתחה י"ז יום שאינה חוזרת לפתחה עד י"ז יום כדמפורש בערכין (דף ח.): הן הן גופי תורה. כלומר אל יהיו קלות בעיניך אלא שים לבך עליהן כי המורות הן יותר מדאי ותמלא בהם עומק גדול: תקופות. ענין הילוך המזלות. נ"א ענין גדול הלוך חמה והספק שלה ברבוע: גמטריאות. חשבון האותיות ונוטריקון. אין מקבלים עליהם שכר כשאר הלכות לפי שאינם אלא פרפראות כלומר ענייני החכמה כמו פטר את הפרפרת שלאחר המזון. נ"א פרפראות דהיינו מידי דגריר לבא שמביאין לפני הסעודה שום דבר שממשיך לבו של אדם לאכילה וכן העוסק בהלוך תקופות שברקיע ולדרוש תיבות שבתורה בגימטריא הן הן ממשיכין אותו לחכמה שיש בהן חכמה גדולה:

פרק רביעי א שמעון בן זומא ושמעון בן עזאי ושמעון התימני לפי שלא האריכו ימים נקראו על שם אביהם. נ"א ואלו שלשה שלא נסמכו כדאמרינן בסנהדרין היושבים לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ושמעון התימני: הלומד מכל אדם. ואפי' שאינו גדול ממנו בחכמה הולך ולומד ודוחק ונכנס בכל מקום שיש בני תורה ואינו מתביים: מכל מלמדי וכו'. כל מי שבא ללמדני הייתי משכיל שומע לדבריו ולא בושתי: הכובש את יצרו. ואינו הולך אחריו: טוב ארך אפים. שאין נוח לכעוס אלא מתגבר על יצרו טוב הוא מגבור: ומושל ברוחו. שכופה את רוחו טוב מגבור ומלוכד עיר: השמח בחלקו. בחלק שהקב"ה מזמין לו הכל נוטל בעין יפה. נ"א שיש לו חירות נפש ולב טוב באותו חלק שהקב"ה מזמין לו בין טוב בין רע בין רב בין מעט ואינו מצטער להיות רודף ולהוט לאגור ולקנות יותר מחלקו ואילו לא היה שמח מחלקו מיגיע כפיו שהוא אוכל מאי אשרי איכא אפילו עשיר שבעשירים ודואג ועצב בחלקו הרי הוא כעני שבעניים אלא ודאי באכלו בשמחה קאמר ומדקא משבח ליה קרא הכי אלמא עשיר קרי ליה: אשריך בעולם הזה. שלא

רמב"ם

משל על המות ושאר עונשים הבאים על האדם: והכל מתוקן לסעודה. כלומר תכלית כוונת כל זה חיי העולם הבא: יז רוצה לומר בזה שכל שנים מאלו כל אחד מהניהם מועיל במציאות האחר ומשלים זולתו ואמנם דבריו בדעת ובבינה הוא ענין פלוסופים דק מאד ואני אזכרהו נשען על תבונת מי שעיין בזה הענין וזה שהדעת אשר יגיע לנו ונקנה אותו אמנם השיגנו המושכלות אשר נשיגם אם נפריד הצורה ונשכיל אותה או שנשיג הצורות הנפרדות במציאותם מבלתי שנשימם אנחנו דעת אבל הם במציאותם דעת וזאת ההשגה היא אשר תקרא בינה והוא הדעת ובדעת ג"כ נבין ואפשר לנו שנשיג מה שנשיג וכאילו יאמר שאם לא נשכיל מושכל אין דעת לנו ואם לא יהיה דעת לנו לא נשכיל מושכל כי בדעת נשיגהו והבנת זה הדבר קשה מאד ואפילו מן הספרים המחוברים בו כל שכן מכאן ואמנם אנחנו מישרים עליו הדרך הישרה לבד: כל שמעשיו. כבר פירשנו וביארנו אלה הדברים בזה הפרק מדברי רבי חנינא בן דוסא: יח זה מבואר וכבר בארנו ענינו בפרקים הקודמים:

פרק רביעי א זה מבואר וכבר זכרנו ענינו

עין משפט נר מצוה

יז א עי' בכ"מ פ"ד מהלכות יסודי התורה הלכה י"ג:

מראה מקומות

[א] ויקרא כ' כ':
[ב] ישעיה מ"ד ד':
[ג] ירמיה ל"ח י"ט:

רבינו יונה

תמיד בכל יום מן השמים שמחפשין אחר מעשה בני האדם שנאמר [איוב ז' י"ח] ותפקדנו לבקרים לידע ולהודיע מה הם עושין: ונפרעין מן האדם לדעתו. כיצד כשיודע וזוכר העון שעושה וכשבא הפורענות אליו מכיר ומשגיח כי מפני אותו החטא. ואשריו שעל ידי זה מצדיק את הדין וחוזר בתשובה ומתכפר לו העון: ושלא לדעתו. כיצד כגון שיסורין באין עליו ואינו זוכר אל החטאים אשר עשה. ויש שחושבין כי לא בדין יבואו להם יסורין כי אומרים צדיקים אנחנו ולא חטאנו ולמה לנו הרעה הגדולה הזאת וימותו בלא תשובה ותולעתם לא תמות כי הרשיעו הדין והצדיקו עצמן אוי להן אוי לפגריהן כי פשעו בגופם. משל למלך שאמר לעבדו לך ומשכן לפלוני הלך ומשכנו ואותו האיש אינו זוכר את החוב והוא צועק ותמה על מה משכנין אותו והדבר מסור אל לבו. כך מי שנפרעין ממנו מן השמים שלא לדעתו. אבל כשזוכר החוב ויודע כי בדין משכנין אותו אין הדבר מסור אל לבו כל כך: ויש להם על מה שיסמוכו. במעשיהם על מדת הדין והדין דין אמת: והכל מתוקן לסעודה. שכל תועלת הדברים הללו אין סופן ואחריתם אלא להכשר סעודה כלומר לחיי העולם הבא: יז רבי אלעזר בן עזריה אומר אם אין תורה אין דרך ארץ. כלומר מי שאינו יודע תורה אינו שלם במדות של דרך ארץ כי רוב המדות הטובות שיש בדרכי העולם בתורה הם כמו והעבט תעביטנו הענק תעניק לו מאזני צדק אבני צדק וכמה וכמה כיוצא בהם. אם כן בלא תורה לא יהיו דעותיו שלמות בדרך ארץ: אם אין דרך ארץ אין תורה. ר"ל שצריך תחלה לתקן את עצמו במדות. ובזה תשכון התורה עליו שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מדות טובות לא שילמוד התורה ואחר כך יקח לו המצות כי אי אפשר וזהו כענין שנאמר נעשה ונשמע וכמו שכתבנו: אם אין חכמה אין יראה. כי אין יראה שלמה בלא חכמה. לפי שהיא מחזקת אותה ומאירה לנחותו בדרך: אם אין יראה אין חכמה. שצריך שיקדים היראה לחכמה שבלא כן לסוף לא יקיים החכמה. ויקוץ בה ויניחנה כי מאחר שאין לו תיקון המדות תחלה ואינו ירא את ה' למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין להקים את דבר ה'. כי היראה צריכה להיות קודם החכמה: אם אין דעת אין בינה. שלש מוחות הם ונחלקים לשלשה דברים. לחכמה. ולתבונה. ולדעת. חכמה מה שלומד מאחרים. ותבונה מוציא דבר מתוך דבר בדמיון. ודעת היא מה שמשיג מדעתו. וזהו שאמרו אם אין דעת אין בינה כי מאחר שאין לו יכולת להשיג ולדעת עצם הדבר מדעתו. איך יוציא דבר מתוך דמיון דבר. שהדעת קודם לבינה. ובלא דעת אי אפשר להיות לו בינה: אם אין בינה אין דעת. אם אין כח להבין הדברי' מדמיון דבר מחמת שאין בו דעת שלימה להשיג ולדעתו עצמו של דבר הוא: אם אין קמח אין תורה. לפי שצריך לחזור אחר פרנסתו ואינו יכול לעסוק בתורה: אם אין תורה אין קמח כלומר מאחר שאין בו תורה אין תועלת הקמח עולה שאין אדם מועיל בעשרו אלא כדי שיהיו צרכי גופו מצויין ויהיה לו פנאי לעסוק בתורה: הוא היה אומר כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין הרוח בא ועוקרתו על פניו וגו' וכל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין. ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. וכבר ביארנו דברים הללו בפרק זה כענין כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו': יח רבי אלעזר חסמא אומר קנים ופתחי נדה. קן יונים של יולדות. ופתחי נדה שלש מקומות הן. בית ועליה ופרוזדור וגם כמה מראות דם שיש בדמי נדה הן הם גופי הלכות. וכמו שאמרו [ב"מ דפ"ד] ששים מראות של דם הביא לפניו וכלן דן אותם לדם טהור: תקופות וגימטריאות. מפני שיש בהם חשבונות רבים וחכמת החשבון מחדדת את האדם: פרפראות לחכמה:

פרק רביעי א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם. אמרו חכמי האומות כי היודע כל החכמות אם אינו אוהב החכמה אינו חכם אלא טפש הוא אחר שאינו אוהב החכמה כי היא הדעת. אך האוהב אותה ומתאוה אליה אע"פ שאינו יודע כלום הרי זה נקרא חכם שעל כל פנים תשיג אל החכמה האמיתית ודעת אלהים תמצא. ועל זה אמר בן זומא איזהו חכם הלומד מכל אדם שכל כך אוהב החכמה ומתאוה אליה ששואל לכל אדם ואף מי שאינו יודע כי אם דבר (אחר) [אחד] ילמד ממנו ואז יצליח דרכו ואז ישכיל. ועל זה נקרא חכם שנאמר [תהלים קי"ט צ"ט] מכל מלמדי השכלתי שכן אמר דוד ע"ה שלמד מכל אדם ולא היה אומר זה אינו יודע כמוני כי מכלם למד והשכיל משל לאדם שהפסיד כלי קטן והלא מכל אדם מבקש אותו: איזהו גבור הכובש את יצרו. כמו שכח הגוף היא מעלתו וחשיבותו. כך כח הנשמה הוא מעלתה. וגבורת הגוף שהיא הכח באדם גם בבהמה הוא כי לכלם יש כח לישא משאות ומהם יותר על חבריהם. ובזה לא דבר בן זומא כי לא נקראת גבורה אך מגבורת הלב שיש בה שני כחות להיות גבור במלחמה ולא יפחד לבו לעולם. וגם כח כבישת היצר והיא נחלקת בין האדם והבהמה כי לא לבהמות גבורת הלב. ועל זה אמר שהכח האמיץ והחזק מגבורת הלב הוא הכובש את יצרו כי הגבור במלחמה אינו דבר גדול כל כך וכמוהו כמוהם בתאר בני אדם אם להם כח גם לזה חזקה אם למדו ידיהם לקרב אצבעותיהם למלחמה. אך כבישת היצר האויב לאיש על פניו להאבידו היא גבורה נשגבה וחזקה שנא' [משלי ט"ז ל"ב] טוב ארך אפים מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר. ארך אפים נקרא המאריך אפו ואין רצונו להנקם מיד אך ממתין שעה ומקום לנקום נקמתו כי הכעסן ומתנקם מיד מחבל את מעשיו ובלא דעת הוא עושה ועל זה אמר שלמה ע"ה טוב ארך אפים מגבור המאריך אפו אע"פ שאינו מוחל מתוך כעסו אלא שמניח הדבר להנקם אחר זמן יותר היא גבורת הלב מן הגבור במלחמה שגם בלא דעת יהיה גבור להלחם. והמושל ברוחו שהוא יותר ממאריך אפים כי מתוך הכעס הוא מוחל מאשר הוא ירא את דבר ה' הוא גבור מלוכד עיר אע"פ שיש לו שני דברים גבורת הלב וחכמה כמו שנא' [משלי כ"א כ"ב] עיר גברים עלה חכם וירד עוז מבטחה. כי מגבורת הלב והחכמ' העצה הנכונה לכדו העיירות. ועל זה נאמר [מלכים ב' י"ח כ'] עצה וגבורה למלחמה ומושל ברוחו גדול וחשוב מכל זה ונמצא כובש את יצרו מכל דבר רע: איזהו עשיר השמח בחלקו. האומר די לי בחלקי אחר שאני יכול לפרנס את עצמי ואת ביתי ולעסוק בתורה. מה לי לממון אחר אך להיות לי כדי צרכי ולהקים את דבר ה' כי מי שאינו שמח בחלקו ואינו שבע במה שנתן לו השם ית' עני הוא כמו שמפורש בפסוק [משלי ט"ו ט"ו] כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד. ר"ל כל ימי עני המתאוה לממון רעים [קהלת ה' ט'] אהב כסף לא ישבע כסף. אך טוב לב ושמח בחלקו כל ימיו טובים (כי מי) [כמי] העושה משתה תמיד על כן מדה טובה היא עד מאד להיות שמח בחלקו והוא הנקרא עשיר אחר שהשם ית' נתן לו במה שיתפרנס ויעסוק בתורה ובמצות כי מה יתרון לאדם בכל עמלו אך לקיים את התורה והמצות: שנא' [תהלים קכ"ח ב'] יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. אין מזה הפסוק ראיה לדבר שהשמח בחלקו נקרא עשיר. אלא שאדם מאושר במדה הטובה הזאת כשאינו חפץ לאסוף ממון ושונא מתנות. יגיע כפיו אוכל ומסתפק בו כמו השמח בחלקו שאין רצונו אלא בכדי חיותו ושלש המדות האלו סדרן בן זומא כסדר ירמיה הנביא עליו השלום החכמה והגבורה והעושר כמו שנאמר [ירמיה ט' כ"ב] אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו הקדים החכמה לגבורה מפני שהיא מעלה אמתית ובנפש השכלות ובגוף שוכנת ולא כן הגבורה שאיננה כי אם בגוף לבדו. אך כי היא מעולה מן העושר שהגבורה היא בגופו דבר קיים כל ימי עודנו חי והעושר חוץ לגוף והוא דבר הנאבד כי יעשה עושר ובחצי ימיו יקחוהו אחרים ואף ע"פ שהנביא אמר לבל יתהלל אדם בג' מדות הללו. חלק בן זומא ואמר כי יש לאדם באלו המדות צד שיהיה לו בלא טורח ועמל ויתהלל בהן. בחכמה להיות למד (בכל) [מכל] אדם כי אז יבין יראת ה' ואין בזה טורח כי החכמה היא ואינה מלאכה. בגבורה לכבוש את יצרו. ולמחול מתוך הכעס גם בזה יתהלל כי מתוך היראה הוא עושה. וזהו שאמר שלמה ע"ה [משלי י"ט א'] שכל אדם האריך אפו ותפארתו עובר על פשע. והשמח בחלקו אחר שאין חפצו רק ללמוד ולקיים המצות וכי יש לו כדי חיותו ופרנסתו שמח ומכיר כי השאר הבל. הוא העשיר הזה יתהלל בעשרו. כי בכל אלו הדברים הם ידיעת הבורא ית' כמו שנא' [ירמיה שם] כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'. ועוד הוסיף בן זומא מדה רביעית ואמר איזהו מכובד המכבד את הבריות. המכבד את חברו לעצמו הוא מכבד לא לחברו. ומה תועלת לאיש כי יעשו לו כבוד אם נכבד הוא לא הוסיף במעלתו ובכבודו מפני הכבוד אשר עשו לו. ואם נקלה הוא לא יחזירוהו נכבד כי יכבדוהו ולמכבדים הוא אבדון לכל נקלה כבוד כי אין מעלתו מוספת כמו שאמר שלמה ע"ה [משלי כ"ו ח'] כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד. כי הצורר אבן במרגמה עושה שטות הוא ולא לאבן כבוד כי לא נתעלית בזה וכן הנותן לכסיל כבוד שטות הוא. נמצאת אומר כי כל כבוד אשר יעשה אדם לבריות לעצמו הוא מכבד שגורם להם כי בעל כרחם יכבדוהו ומתורת חיוב שהוא הכבוד האמיתי ועל זה נאמר איזהו מכובד המכבד את הבריות שנא' [שמואל א' ב' ל'] כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. ראית זה הפסוק הוא מקל וחומר אם הקב"ה שכל בריותיו לא נבראו אלא לכבודו שנאמר [ישעיה מ"ג ז'] ולכבודי בראתיו. והן חייבין בכבודו ולא היה בדין להחזיק טובה להם כי לא נבראו לדבר אחר וזו היא מלאכתם ואין להם רשות לעשות אחרת וא:עפ"כ אמר כי מכבדי אכבד כ"ש וכ"ש חבריו שאין הגבר (חיים) [חייב] לכבדם אם יעשה להם כי יכבדוהו

תורה אור

הזה וטוב לך לעולם הבא איזהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר °כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו: ס"א ב

ב בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה: ג הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום: ד רבי לויטס איש יבנה אומר אמאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה: רבי יוחנן בן ברוקא אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם: ה רבי ישמעאל א) אומר בהלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד

רמב"ם

בפרקים הקודמים: ב כבר בארנו פירוש זה המאמר בפרק י' מסנהדרין וכבר העירו חכמים ע"ה על חדוש נפלא בתורה יש בו זרוז על מעשה המצות והוא אמרו [א] אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן וגו' בידוע שאינן מועילות שלא יהיה בהן דין ערי מקלט עד שיובדלו השלש האחרות שבארץ ישראל אמרו ב) יודע היה משה רבינו עליו השלום שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שיובדלו השלש שבא"י שנא' [ב] שש ערי מקלט תהיינה ואמרו הבדיל אלו מפני שאמר הואיל ובאה מצוה לידי אקיימנה ואם כיוצא בזה במשה רבינו ע"ה משיג השלמות שלם שבשלמי' נכסף להוסיף חצי מצות עשה על כל מעלתו ושלמותו ג) אין צריך לומר שיעשו מי שנצטרעה נפשם והוחזק צרעתה וקדמה: ג ואמר שאי אפשר שלא יהיה לכל אדם עת שיוכל להזיק בו או להועיל ואפילו בדבר מועט: ד כבר בארנו וזכרנו בפרקים הקודמי' שהענוה היא ממעלו' המדות והיא ממוצעת בין הגאוה ושפלות הרוח ואין לה שם אחר רק ענוה ולגאוה יש שמות רבים בלשון עברי גבה לב עינים רמות וגאה ורם (א) ומשמות החכמים ז"ל רוח גבוה וגסות הרוח (ב) ומתגאה. וכנגדן שפלות הרוח וכבר בארנו בפרק הרביעי שהאדם צריך לו שיטה מעט לאחד מן הקצוות עד שיעמוד באמצע המעשים על צד הסייג אבל במדה הזאת לבדה בין שאר המדות ר"ל בגאוה לגודל חסרון זאת המדה אצל החסידים ודעתם בנזקה רחקו ממנה עד הקצה האחרון ונטו אל שפלות הרוח לגמרי עד שלא ישאירו בנפשם מקום לגאוה כלל והנה ראיתי בספר מספרי המדות שנשאל א' מן החשובים החסידים ונאמר לו איזה יום הוא ששמחת בו יותר מכל ימיך אמר יום שהייתי הולך בספינה והיה מקומי בפחות שבמקומות הספינה בין תבילות הבגדים והיו בספינה סוחרים ובעלי ממון ואני הייתי שוכב במקומי ואחד מאנשי הספינה קם להשתין ואהי נקל בעיניו ונבזה שהייתי שפל בעיניו מאד עד שגלה ערותו והשתין עלי ותמהתי מהתחזק תכונת העזות בנפשו וחי השם לא כאבה נפשי למעשהו כלל ולא התעורר ממני כחי ושמחתי שמחה גדולה כשהגעתי לגבול שלא יכאיבני בזוי *) החסר ההוא ולא הרגישה נפשי אליו (ג) ואין ספק שזאת תכלית שפלות הרוח עד שיתרחק מן הגאוה: ואני זוכר עתה קצת מה שזכרו חכמים בשבח הענוה וגנות הגאוה ומפני זה צוה זה להתקרב אל השפלות ואמר מאד מאד הוי שפל רוח מפחדו שישאר האדם על הענוה לבדה כ"ש שיהיה אצלו מעט מן הגאוה אחר שהיא קרובה אליה מפני שהענוה ממוצעת כמו שזכרנו. ואמרו ד) בשבח הענוה מה שעשתה החכמה כתר לראשה עשתה הענוה עקב לסוליתה פי' למעלתה דכתיב [ג] ראשית חכמה יראת ה' זאת הראיה שיראת השם גדולה מן החכמה והיא סבת מציאותה ואומר [ד] עקב ענוה יראת השם כלומר שיראת השם תמצא בשולי הענוה א"כ הענוה גדולה מן החכמה הרבה: ואמרו ה) דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו כתוב בתורה [ה] האל הגדול וגו' וכתיב בתריה [ו] עושה משפט יתום ואלמנה. ושנוי בנביאים דכתיב [ז] כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון וסמיך ליה ואת דכא ושפל רוח. ומשולש בכתובים [ח] דכתיב סולו לרוכב בערבות ביה שמו וכתיב בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות ויש לך ללמוד ממשה רבינו ע"ה אשר נשלמו בו מעלות השכליות ומעלות המדות כלן מכוונות למדרגת הנבואה אב בחכמה אב בתורה אב בנבואה ושבחו השם יתברך על כל אדם במדת הענוה ואמר [ט] והאיש משה עניו מאד מכל האדם ואמרו מאד מופת לרוב ענותנותו והטותו לצד הקצה האחרון וכן תמצאהו אומר [י] ונחנו מה. וכן בדוד [כ] משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל והוא מלך נכבד שגדלה מלכותו וחזקה חרבו ושיעדו השם ית' לנו ע"י משה רבינו ע"ה והוא הכוכב אשר דרך מיעקב כמו שבארו רז"ל והוא נביא וגדול שבשבעים זקנים כמו שאמר [ל] יושב בשבת תחכמוני ועם כל זה אמר [מ] לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה והרבה מאלו מעלות המורות על תכלית הענוה. ומה שאמרו רז"ל בגאוה אמרו ו) כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים כתיב הכא [נ] תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם [ס] ולא תביא תועבה אל ביתך ואמרו כאילו כפר בעיקר שנאמר [ע] ורם לבבך ושכחת את ה'. ואמרו שחטא הגאוה כמי שבא על העריות אמר תועבת ה' כל גבה לב ואמר [פ] כי את [כל] התועבות האל ואמרו שהמתגאה הוא בעצמו אצל הש"י כעבודת כוכבים עצמה והביאו ראיה מאמרו [צ] חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כלומר גבה רוח כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. ואמרו שהמתגאה ראוי להורגו ואמרו ז) כל מי שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשרה כתיב הכא [ק] ורמי הקומה גדועים וכתיב התם [ר] ואשריהם תגדעון. ואמרו שהש"י לא יחיה המתגאים בתחיית המתים באמרם כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער שנא' [ש] הקיצו ורננו שוכני עפר מי שנעשה עפר בחייו ר"ל הענוים הם אשר יחיו והפליגו בזה ואמרו כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנא' [ת] וגבוה ממרחק יידע והרבה מדבריהם באמרם שהצרעת עונש המתגאים אמרו [א] לשאת ולספחת ולבהרת ואין שאת אלא גבוה שנא' [ב] הגבעות הנשאות כאילו אמר למתגאה הספחת: וסוף שאמרו בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה ר"ל שאין ראוי להיות האדם שפל רוח לגמרי מפני שאינו מן המעלות ושערוהו על דרך משל חלק מארבעה ושמים ר"ל כשנשים הגאוה בקצה א' ושפלות הרוח בקצה אחר יהיה ביניהם רחב ארבעה וששים חלקים שיהיה האדם עומד בחלק ס"ג אינו רוצה במנוע בזאת המדה לבדה לברוח מן הגאוה שאם יחסר חלק א' ויקרב אל הגאוה יותר יכנס תחת השמתא וזה היה דעת רבא בענוה אבל רב נחמן פסק ואמר שאין ראוי שיהיה לאדם ממנה ר"ל מן הגאוה לא חלק גדול ולא חלק קטן מפני שאין חטאו מעט שיהיה האדם תועבת ה' אין ראוי להתקרב אליו אמר בזה הענין רב נחמן בר יצחק אמר לא מינה ולא מקצתה. ומי זוטרא מאי דכתיב כי תועבת ה' כל גבה לב ולחזוק זה החטא הארור אמר זה מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה רוצה לומר שאתה צריך להכריח נפשך עד שתרחיק ממנה הגאוה בחשבך באחרית הגוף והוא שובו רמה: ד אתה יודע מן הכתוב שהשוגג יש לו חטא ומפני זה צריך כפרה בקרבן והשם יתברך אמר בו ונסלח לו מחטאתו אשר חטא אבל אינו כמזיד חלילה ליושר דרכו הי"ת להשוות המזיד והשוגג בדבר מן הדברים אבל כוונתו הנה שחלול השם אם יהיה במזיד או בשוגג נפרעין ממנו בגלוי אם היה מזיד עונש מזיד ואם היה שוגג עונש שוגג אבל שני העונשים בגלוי: ה אחרי אשר הסכמתי שלא אדבר בזאת הצוואה מפני שהיא מבוארת ולדעתי ג"כ שדברי בה לא יאותו לרוב חכמי התורה הגדולים ואפשר לכולן חזרתי מהסכמתי ואדבר בה מבלתי שאשגיח לקודמים או לנמצאים. דע שזה שאמר שלא תעשה התורה קורדום לחפור בו כלומר לא תחשבהו כלי לחיות בו ובאר ואמר כי כל מי שיהנה בעולם הזה בכבוד התורה נוטל חייו מן העולם פירוש מחיי העולם

רש"י

תצטרך לבריות ולעוה"ב דמתוך שהוא נהנה מיגיעו לא בא לידי גזל ונוחל שני עולמות: אמר הקב"ה כי מכבדי אכבד אם אתה הולך אחר דרכי מפני שיבה תקום וגו' גם אתה תמצא מכובד. נ"א כבר אכבדך ואז תמצא כבוד ותהיה מכובד: ובוזי יקלו. לא שאני מיקל אותם אלא הם יקלו מעצמם דהואיל ואינו מכבדני אלא מיקל אינו מכובד ביניהם אלא זל וקל: נ"א כי מכבדי אכבד וגו'. זו היא מדה אחת של מקום ואף אתה לך ולמד ממדותיו ותהיה מכובד: ב הוי רץ למצוה קלה. שמתוך כך תבא לידך מצוה חמורה לפי שמצוה גוררת מצוה וכך עבירה גוררת עבירה ותלקה על כלם. נ"א למצוה קלה הנראית בעיניך קלה הוי רץ ומקיימה. וכן הוי בורח מן העבירה הקלה. שמצוה וכו' שהרי שכר מצוה מצוה שאז תקיים מצות הרבה הואיל ומחמת סיבה של זו תבא לידך מצוה אחרת וכילד עבירה גוררת עבירה דמתוך עשייתה של זו תכשל לו באחרת ותקרנה לו שתים שכן דרך של יצר הרע מוסיף והולך להכשילו בעבירה כדי לטורדו מן העולם: ג אל תהי בז לכל אדם. אל תבזה שום אדם שבעולם: ואל תהי מפליג לכל דבר שאתה שומע שאם עכשיו אי אפשר לו להיות עתיד הוא להיות אחר זמן. נ"א אל תהי דוחה לשמוע שום חכמה שלא תאמר מה לי לשמוע אפשר לי לשמוע כל שעה שארצה אלא מאחר שזכית לשמוע שים לבך להבינה והיינו נמי אל תאמר דבר שא"א לשמוע שסופו להשמע. מפליג כמו מפליגו בדברים: שאין לך אדם קל שבעולם שאין לו שעה שאתה צריך לו לשום דבר ויפרע ממך לפיכך אל תהי בז לכל אדם. ואין לך דבר קטן של חכמה שאין לו מקום יבא מקום לדבר שתצטרך לו אם היית יודעו לפיכך אל תהי מפליג לכל דבר: ד מאד התקן עצמך להיות שפל רוח כי תקות אנוש רמה ותולעה לפיכך מה לך אצל הגאוה: כל המחלל שם שמים בסתר. שעובר עבירה בסתר נפרעין ממנו בגלוי הקדוש ברוך הוא מגלה לכל חרפתו שנא' [ג] מכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל וכל כך למה שלא יתחלל שם שמים על ידו שלא יאמרו ראיתם פלוני שהוא חכם ועשה מעשים טובים ופגעו בו צרות כך וכך. לפיכך אחד עושה בשוגג וא' עושה במזיד בחלול השם הקב"ה מגלה הכל: ה"ג אחד בשוגג ואחד במזיד בחלול השם. נ"א הקב"ה נפרע ממנו בגלוי שעושה לו דבר שמודיע לכל שהוא עבר עליה ומגלה חרפתו ברבים כדכתיב בדוד [ד] כי הנני מקים עליך רעה כי אתה עשית בסתר ואני אעשה הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש: אחד שוגג ואחד מזיד. אם עשית בשוגג גובה ממך כעין השגגה כי האי דאמרינן בעלמא מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה מפני שהשתחוו לצלם של נבוכדנצר וכי משוא פנים יש בדבר הם השתחוו לצלם יהיו כלים לגמרי א"ל הם לא עשו אלא לפנים משום נבוכדנצר אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים דבאותו ענין שחטאו פרע מהם הייתו כעין שוגג ואם עשה במזיד גובה ממנו בפרעון גמור בגלוי: בחלול השם. כגון ת"ח המזלזל בפני ב"א דמתוך שהוא ת"ח למדים בני אדם ממנו ממעשיו ונמשכים אחריו ונמצא ש"ש מחולל על ידו ואומרים ראו זה שלמד תורה כמה מעשיו מקולקלין ופורשין ואין למדין וקשה הוא חלול ה' מעבודת כוכבים מהכא [ה] ואתם (בני) [בית] ישראל [וגו'] איש גלוליו לכו עבדו מאחר שאינכם שומעי' אלי ואת שם קדשי לא תחללו עוד: ה הלומד על מנת ללמד לקרותו רבי ולכבדו: ה"ג אין מספיקין בידו ללמוד וללמד: נ"א גדול

רבינו יונה

יכבדוהו ועל כפים ישאוהו. וגם בזאת המדה אין בה טורח והיא נאה ומקובלת: ב בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה. כבר אמרו טעם בזה הדבר בפרק שני לפי שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. ועתה בן עזאי הוסיף טעם אחר ואמר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה מכח הטבע כי הוא זה. כי בעשות האדם מצוה קטנה פעם אחת הוא מתקרב את השם ומרגיל את רוחו לעבודתו ונקלה בעיניו לעשות מצוה אחרת שיש בה טורח כנגד הראשונה או יותר מעט מפני שכבר הורגל טבעו למלאכת המצוה. וכי יעשה שניה (לשלישי) [ושלישי] אף כי תהיה עליו לטורח הרבה מן הראשונות יעשנה מהרה כי כבר הרגל שולט עליו הרבה עד כי ישלוט עליו עד מאד ויעשה כל המצות כלן והעבירה גוררת עבירה גם זה מן הטבע אחר שעשה עבירה אחת ונתרחק מעבודת השם ית' כי תבא לידי עבירה אחרת אף כי אין היצר מתאוה אליה כבראשונה יעשנה כי רוחו עלול אל היצר ותוקף עליו ואם אין מתאוה גדולה בדבר ההוא אך יעשה כל העבירות כי טבעו מורגל לעשות כל תועבת השם אשר שנא: ששכר מצוה מצוה. זהו טעם אחר מן הטבע. וכן ר"ל כי הקב"ה לא נתן ביד האדם הרע והטוב אך הבחירה לבד כמו שנא' ובחרת בחיים ואחר שבחר לו הדרך האחת אם בטובה הולך וה' עמו וכי יעשה מצוה אחת מסייעת אותו לעשות מצוה אחרת כי בפני עצמו אין לו יכולת גם להיטיב ועל זה נאמר ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. ולא חס ושלום שזהו שכרה שאם כן מה שכר יש לו ולא כן הדבר כי שכרה קיים הוא לעולם הבא. אלא שר"ל שפרי מצוה מצוה ואוכל פירותיה בעולם הזה שמסייעת אותו לעשות מצות אחרות ונמצא הקרן מתרבה וקיים לעולם הבא. וזה שנאמר [ישעיה ג' י'] אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. ושכר עבירה עבירה ואם בחר את המות ואת הרע ועשה עבירה אחת הקב"ה מתרחק ממנו ומניחו ומוסר אותו ביד טבעו הרע. וזהו הפרי היוצא מן העבירה שמניחין אותו לעשות אחרת ואין בידו יכולת לסור מן הדרך ההיא. כי לא לאדם דרכו בשכבר בחר לו הדרך וזהו שאמר אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו [ישעיה שם]. ועל זה ארז"ל בא לטהר מסייעין אותו בא לטמא פותחין לו כלומר שאם בא לטמא אין מסייעין אותו אבל פותחין הרבה יש לו ליכנס בהן ולהרע כי מניחין אותו לעשות הישר בעיניו. ועל זה משלו חז"ל משל למה הדבר דומה לאדם שלקח את הגפט כשבא [למדוד] אומר לו מדוד לעצמך שאם (לו) [לא] מפני שלקחו בכספו לא היה לו רשות לקחתו אבל אחר שמכרוהו לו אומר לו מדוד לעצמך מפני שריחו רע. כן הרשעים אחר שבחרו בדרך הרע מניחין אותן לעשות חפצם ורצונם. כי חס ושלום מן השמים לא יסייעו לשום אדם רע אבל הצדיקים שבוחרין בדרך טובה מסייעין אותם. משל לאדם שלקח אפרסמון הלך למדוד לעצמו אמרו לו המתן עד שנמדוד עמך ונתבשם כלנו: ג הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר. שלא תבזה שום אדם ואפי' לנקלה. ואל תפליג דבריך לומר רחוק הוא שיוכל לבא אלי היזק בדבור זה: שאין לך אדם שאין לו שעה. שיוכל להזיק או להועיל אם מעט ואם הרבה: ואין לך דבר שאין לו מקום וצריך אתה להזהיר ממנו: ד רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה. איך יתגאה האדם כל עקר וסוף הרמה תשוה יותר ממנו. ועל זה אמר מאד מאד הוי שפל רוח להפליג בדבר ולומר כמה גדול עונשו של גסות הרוח והוא מתגאה.

ורמז"ל פירש שבא להודיענו כי אע"פ שהקו האמצעי בכל המדות הוא המשובח כמו מדת הנדיבות כי הפזור והכילות שניהם רעים והאמצעית היא הבחירה וכן במדת האכזריות שאין לאדם להיות אכזרי ולא רחמני לגמרי כי אין לו לרחם על הרשעים ולא להיות אכזרי על שאר בני אדם אך האמצעית הוא הדרך הטוב לרחם ולהיות אכזר כראוי ובכל (הדעת) [המדות] כלם יש לו לאדם לאחוז הדרך האמצעית ובמדה הבינונית אבל מדה זו של גסות הרוח צריך להתרחק ממנה עד הקצה האחרון שאין לך מדה קשה ממנה והוב העבירות שבתורה תלויות בה. ולא עוד שמשכחת הבורא ית' מלבו של אדם שנאמר [דברים ח' י"ד] ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. וזו היא ששנינו מאד מאד הוי שפל רוח וכבר נחלקו חכמי התלמוד בדבר הזה במס' סוטה [דף ה'] חד אמר בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה כלל. כלומר שאין לאדם להיות שפל רוח עד הקצה האחרון זלא יהיה כל כך שפל שיבזוהו בני אדם אך בינונית יקח לו גסות הרוח לא (להתנאות) [להתגאות] ולא להשפיל רוחו בתכלית השפלות שלא יבא לידי בזיון ועל זה אמרו בשמתא דאית ביה גסות הרוח הרבה ובשמתא דלית ביה כלל כי אינו אדם אך לבהמות נדמה. ואחרינא אמר בשמתא דאית ביה כלל שכל כך היא מדה רעה שצריך להתרחק ממנה הרחק גמור ולא יהיה בו ממנה כל עיקר כדעת ר' לויטס ומן הטעם שכתבנו וכן הלכה: רבי יוחנן בן ברוקה אומר כל המחלל את שם שמים בסתר נפרעין ממנו. חלול השם האמור בתלמוד הוא פרהסיא ולפי חשיבות האדם הוא חלול בדבר קטן וכדאמ' (רב נחמן במסכת חולין) [יומא פ"ו] היכי דמי חלול השם [אמר רב] כגון אנא דשקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר. לכן החכמים ואנשי השם [צריכין] לשמור במעשיהם על כל שאר בני אדם. וכל איש כפי מעלתו. וכל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול. ואמרו במסכת סנהדרין שאפי' על ערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור לא על דרך חיוב אך יש לו ליהרג על זה. כי עושה מצוה שמקדש את השם ית' וקונה עולמו בשעה אחת. אבל בשלשה דברים כל אדם חייב ליהרג עליהם: ואם יעבור ולא יהרג הוא עון פלילי כעבודת כוכבים ושפיכות דמים וג"ע וחלול השם בפרהסיא. עונשו גדול מכל אלו הג' כמו שנא' [יחזקאל כ' ל"ט] ואתם בית ישראל כה אמר ה' אלהים איש גלוליו לכו עבדו ואחר אם אינכם שומעים אלי ואת שם קדשי לא תחללו עוד במתנותיכם ובגלוליהם. הנה נתבאר לך כי ביותר (הפקיד) [הקפיד] במה שהיו עובדים גלוליהם מפני שהיו מחללין את השם קדשו בפרהסיא מן העבודת כוכבים עצמה. וזהו ששנינו כל המחלל שם שמים בסתר מדבר בדברים שהן בעצמן חלול השם כמו עבודת כוכבים שהוא חלול שמודה לאלהותו וכמו כן הנשבע לשקר בשמו של הקב"ה שגונב דעת הבריות חלול כמו שנאמר [ויקרא י"ט י"ב] ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני ה': אחד שוגג אחד מזיד על חלול השם. לא שנפרעין ממנו על השוגג כמזיד אלא שאף על השוגג נפרעין ממנו בגלוי וכל אחד כפי עונו ישא מפני שאף השגגה נחשבת לו עון בזמן שאינו אנוס שהיה לו ליזהר שלא יבא על ידו ולא נזהר לפיכך חייבו הכתוב קרבן שיכפר לו: ה רבי (שמעון בנו) [א"ס לפנינו הגרסא רבי ישמעאל] אומר הלומד על מנת ללמד. פי' חס ושלום שאין זה מדבר בלומד על מנת ללמד ולא לעשות שזה אין מספיקין בידו לא ללמוד ולא ללמד אלא על מנת לעשות איסור והיתר כמשמעו לא שיטרח ויעיין הרבה (אלא) [אולי] ימצא איסור בדברים המותרים

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פרק ב מהל' דעות הל' ג:

ב ב עיין בכ"מ פרק ג מהלכות ת"ת הלכה ו בארוכות:

מסורת הש"ס

א) בספ"מ בנו: ב) [מכות דף י.]: ג) בדפו"י הגי' אין צריך שיעשו כו' והוחזקה: ד) [מדרש רבה שיר השירים וירושלמי פ"ק דשבת]: ה) [מגילה דף לא.]: ו) [סוטה דף ד:]: ז) [שם ה. כל הענין]:

*) במנה"מ סי' שלד הגי' הסוחר ההוא

הגהות מהריעב"ץ

(א) כבר כו' וגאה ורם. נ"ב ויהיר: (ב) ומתגאה. נ"ב ויוהרא: (ג) נ"ב תיתי לי דאתא עובדא לידי מאחד מבני ברית בזוי ושפל מאד מפחותי ההמון שקללני קללה נמרצ' והרבה להכלים אותי ולבזותי בדברים קשים ומרים יורדים חדרי בטן. ואמר אלי שמותר ומצוה לנתק מעי מקרבי ולחתוך מבשרי רצועות. ועדיין לא יש בזה די לפי ערך מעשי (עם שלא עשיתי לו מאומה רע מימי לא הכרתיו מעולם) וכזה וכזה אמר בקללו. ולא התפעלתי כלל מזה ונענעתי. לו ראשי. גם דנתיו לזכות אמרתי לפי מחשבתו טוב עשה לפי דמיונו כמוטעה הותר לו דמי ומחלתי לו. אך עונותיו ילכדונו למקצת הימים כתוב מכמר:

מראה מקומות

[א] דברים ד' מ"א: [ב] במדבר ל"ה י"ג: [ג] תהלים קי"א י': [ד] משלי כ"ב ד': [ה] דברים י' י"ז: [ו] שם י"ח: [ז] ישעיה נ"ז ט"ו: [ח] תהלים ס"ח ה': [ט] במדבר י"ב ג': [י] שמות ט"ז ז': [כ] ש"ב כ"ג א': [ל] שם: [מ] תהלים נ"א י"ט: [נ] משלי ט"ז ה': [ס] דברים ז' כ"ו: [ע] שם ח' י"ד: [פ] ויקרא י"ח כ"ז: [צ] ישעיה ב' כ"ב: [ק] שם י' ל"ג: [ר] דברים ז' ה': [ש] ישעיה כ"ו י"ט: [ת] תהלים קל"ח ו': [א] ויקרא י"ד נ"ו: [ב] ישעיה ב' י"ד: [ג] משלי כו: [ד] ש"ב יב י"ב: [ה] יחזקאל כ ל"ט:

אבות פרק רביעי

והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות: רבי צדוק אומר א) אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בהם וכך היה הלל אומר ודאישתמש בתגא חלף הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם: ך רבי יוסי אומר ב) כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות: ז רבי ישמעאל אומר ג) החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא ד) והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח: ח הוא היה אומר ה) אל א) תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד

רש"י

גדול הוא מעל מנת ללמוד דלא המדרש הוא העיקר אלא המעשה: אל תעשם עטרה. לד"ת להתגדל בהם שלא תלמוד ע"מ ליטול עטרה[שיקראו אותך רב והתגדל בה]: ולא כקורדום. שאדם עושה בה מלאכה. כ"א ולא קרדום לאכול מהן אל תעשה דברי תורה כקרדום זה שאדם משאיל לחבירו ונותן לו פרוטה בשכרו [וכן לא תלמוד אותה על מנת שאם תצטרך לבריות שתלמד אותה בשכר אלא על מנת ללמד בחנם. וזהו האוכל הנאות מדברי תורה נוטל חייו מן העולם. מפסיד שכרו מן העולם הבא]: ודאשתמש בתגא חלף. עבר שכרו ממנו: ה"ג כל הנאות שמתהנה ומשתכר בהן נוטל שכרו בעוה"ז: ך כל המכבד את התורה. שאינו מניחה אלא במקום קדש ולא על ספסל שיושבים בו בנ"א גם לא תורה ע"ג תורה [ויש אומרים הנוטה אוזן אל ספר תורה ואינו מספר בעוד שקורא החזן בו. ויש אומרים מי שאינו מניחו כשהוא פתוח ויוצא]: כ"א וכל המכבד את התורה שאינו מלמדה לתלמיד שאינו הגון שנא' [א] יפוצו מעינותיך חוצה לתלמיד הגון ואין לזרים אתך לתלמיד שאינו הגון: גופו מחולל. גופו חולין: ז ה"ג ר' שמעון בנו של ר' יוסי אומר: כ"א רבי ישמעאל: החושך עצמו מן הדין. שאינו רוצה לישב בדין אא"כ מתפשרין זה עם זה: פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא. שאין בעלי דינים הללו שונאים אותו ואינו בא לידי עונש הדין. [כ"א שלא ישנא אותו החייב ולא יגזול שלא כדין ואינו בא לידי עונש הדין]. כ"א החושך עצמו מן הדין שמתפשר עם בעל דינו קודם שיבא לב"ד שאם באים לטעון בב"ד החייב יהיה גזלן דפעמים שהוא חייב וטוען טענה שהוא פטור בה ונמצא גזלן: ושבועת שוא. פעמים שהוא סובר שהוא אמת כדבריו ונשבע על שקר: והגס וכו'. ועוד א"ר ישמעאל כל המגים לבו בהוראות שוטה דאילו דברים שאין אדם עומד בהם עד שנכשל בהם וזה שמא נכשל בהוראתו שהורה שלא כדת והוא אינו מבין בכך ונמצא בדאי. א"כ שוטה קרו ליה על שנוטל גאוה על דבר שאינו שלו שהרי התורה אינה שלו. ורשע הוא שמראה עצמו דשלא לשמה למדה אלא לקנות ש"ם. וגם רוח שרודף אחר השררה: ח אל תהי דן יחידי. שאע"פ שיחיד מומחה דינו דין גמור מ"מ אל תזקק עצמך לבא לידי כך שאין שום אדם רשאי

רמב"ם

סבא והתעוותו בני האדם בזה הלשון סגנה והשליכוהו אחרי גיוס ונתלו בפשטי הדברים שלא יבינום ואני אפרשם וקבעו להם חוקים על יחידים ועל קהלות והביאו בני אדם לחשוב בסכלות גמורה שזה מחוייב ורצוי שיעזרו חכמים והתלמידים והאנשים המתעסקים בתורה ותורתן אומנותן וזה הכל טעות ולא נמצא בתורה ולא בדברי החכמים דבר שיאמת אותו ולא רגלים שישען עליהם כלל שאנחנו כשנעיין בדברי רז"ל לא נמצא אותם שהיו מבקשים ממון מבני אדם ולא היו מקבלים ממון לישיבות הנכבדות והיקרות ולא לראשי גליות לא לדייניהם ולא למרביצי התורה ולא לא' מהגדולים ולא לשאר בני אדם מן העם אבל נמצא בכל דור ודור בכל קהלותיהם שהיה בהן עני בתכלית עניות ועשיר גדול בתכלית העושר וחלילה לי לחשוד הדורות ההם שהם לא היו גומלי חסד ונותני צדקה כי אמנם העני ההוא אילו פשט ידו לקחת היו ממלאים ביתו זהב ופנינים אלא שלא היה רוצה אבל היה מסתפק במלאכתו שהיה מתפרנס בה אם בריוח אם בדוחק והיה בז למה שבידי אדם כי התורה מנעתו מזה וכבר ידעת ב) שהלל הזקן היה חוטב עצים והיה לומד לפני שמעיה ואבטליון והיה עני בתכלית העניות ומעלתו היתה כאשר ידעת מתלמידיו אשר נמשלו כמשה ואהרן ויהושע והקטן שבתלמידיו ג) רבן יוחנן בן זכאי (א) ואין ספק למשכיל שאילו היה מורה לאנשי דורו ליהנות מהן לא היו מניחין אותו לחטוב עצים. ור' חנינא בן דוסא ד) שיצאה בת קול ואמרה כל העולם [כלו] אינו נזון אלא בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש ולא היה מבקש מבני אדם ה) וקרנא היה דיין בא"י והוא הוה דלי דולא וכשהיו באין בעלי הדין לפניו היה אומר תנו לי מי שידלה במקומי או תנו לי כדי בטילתי ואדון לכם ולא היו ישראל שבדורם לא אכזרים ולא בלתי גומלי חסדים ולא מצאנו חכם מן החכמים *עניים שהיה מגנה אנשי דורו על שלא היו מעשרים אותם חלילה להם אבל הם בעצמם היו חסידים מאמינים האמת לעצמם והיו מאמינים בהשי"ת ובתורת משה אשר בה יזכה האדם לחיי העוה"ב ולא היו מתירים לעצמם לבקש ממון מבני אדם והיו רואים שלקיחתו היה חלול השם בעיני ההמון מפני שיחשבו שהתורה מלאכה מהמלאכות אשר יחיה בהם אדם ותתבזה בעיניהם ויהיה מי שעושה זה דבר השם בזה ואמנם התעו אלה המתגברין לחלוק על האמת ועל הפסוקים הפשוטים והנגלים בלקיחת ממון בני אדם ברצונם או על כרחם מהמעשים אשר ימצאו בגמ' מאנשי בעלי מומין בגופותיהם או זקנים באו בימים עד שא"א להם לעשות מלאכה שאין תחבולה להם אלא לקחת ממון מאחרים ואם לא מה יעשו הימותו זה לא צותה התורה ואתה תמצא המעשה אשר הביאו ראיה ממנו ו) באמרם היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה בבעל מום שאינו יכול לעשות מלאכה אבל עם היכולת לא המציא אליו התורה דרך: ורב יוסף היה ז) מוליך עצים ממקום למקום והיה אומר (יפה) [גדולה] מלאכה שמחממת בעליה ר"ל עם טורח אבריו כי בהוליכו העצים הכבדים היה מתחמם גופו בלא ספק והיה משבח זה ושמח בו והיה נהנה במה שחלק לו השם ית' מה שאלנו במעלות ההסתפקות ומשעתי המשוגעים המבוהלים הנתלים בראיות שהביאו באמרם ח) הרוצה ליהנות יהנה כאלישע והרוצה שלא ליהנות אל יהנה כשמואל הרמתי וזה אינו דומה לזה אשר מביאים כלל אבל זה אלא הטעה גדולה מהביא ראיה ממנו מפני שהוא מבואר ואינו מקום שיטעה האדם בו שאלישע לא היה מקבל ממון מבני אדם כ"ש שלא היה מבקש מהם וקובע להם חוקים חלילה לשם אמנם היה מקבל כבוד לבד כשהיה מאכסן אותו אדם בעברו עליו להיות בבית אלו והיה אוכל לחמו בלילה ההוא או ביום ההוא והיה שב לעסקיו ושמואל לא היה נכנס לבית אדם ולא היה אוכל משום אדם וכיוצא בזה אמרו חכמים ז"ל שתלמיד חכם שירצה להדמות בזה עד שלא יכנס לבית אדם הרשות בידו ואם ירצה להתאכסן אצל אדם בעברו עליו לצורך הולכת הדרך הרשות בידו מפני שכבר הזהירו מלאכול אצל כל אדם שלא לצורך ואמרו ת"ח ט) המרבה סעודתו בכל מקום וכו' ואמרו י) כל סעודה שאינה של מצוה אסור להת"ח ליהנות ממנה ולמה אאריך בזה הענין ואמנם אזכיר המעשה אשר התבאר בגמ' כ) והוא שאדם א' שהיה לו כרם והיו נכנסים בו הגנבים וכל פעם אשר היה רואה אותן בכל יום [היה] מוצא פירותיו מתמעטין והולכין ולא היה ספק בו שאחד מן הגנבים נתן עיניו בו והיה מצטער מזה כל ימי הבציר עד שבצר ממנו מה שבצר ונמקם על שיבשו ואסף המוקים ודרך בני אדם כשיאספו המוקים שיפלו מהם גרגרים מן התאנים ומן הענבים ומותר לאכלן מפני שהם הפקר וכבר הניחום בעלים למעוטם למוצאיהם ובא ר' טרפון במקרה יום א' לכרם ההוא וישב ולקט מן המוקים שנפלו והיה אוכל אותם ובא בעל הכרם וחשב שזה היה הגנב שגנב ממנו כל השנה ולא היה מכיר אותו אבל שמע עליו ולקחו מיד והתחזק עליו ושם אותו בשק אחד ושם אותו על גבו להשליכו בנהר וכשראה ר' טרפון כך צעק ואמר אוי לו לטרפון שזה הרגו וכששמע בעל כרם הניחו וברח לדעתו שחטא חטא גדול והיה רבי טרפון מצטער מן היום ההוא והלאה כל ימיו ומתאבל על מה שאירע לו שהציל את עצמו בכבוד התורה והוא היה עשיר גדול והיה יכול לומר הניחני ואני אתן לך כך וכך זהובים והיה נותנם לו ולא היה צריך להודיע שהוא ר' טרפון והיה מציל את עצמו בממונו ולא בתורה ואמרו כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה ואמר אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה שכל המשתמש בכתרה של תורה אין לו חלק לעוה"ב ונעקר מן העולם ואמרו בזה משום דר' טרפון עשיר גדול היה וה"ל לפיוסיה בדמים. וכן ל) פתח רבינו הקדוש ע"ה אוצרות בשנת רעבון ואמר כל מי שירצה לבא לקחת פרנסתו יבוא ויתפרנס ובלבד שיהיה ת"ח ובא ר' יונתן בן עמרם ועמד לפניו והוא לא היה מכיר אותו אמר לו רבי פרנסני א"ל קרית לא שנית לא אלא במה אפרנסך אמר לו פרנסני ככלב וכעורב ר"ל אע"פ שאין בי חכמה כמו שיפרנס הש"י חיה טמאה ועוף טמא שאין ע"ה פחות מהם ונתן לו ואח"כ נתחרט באשר פתהו בדבריו ואמר אוי לי שנהנה ע"ה מנכסי ואמרו לו השומעים מה שאירע לו אולי יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד התורה כשיוכל להשמר מזה ואפי' בתחבולה וחקר ומצא הענין כן. וג' המעשים האלה יעתיקו כל חולק בזה הענין. ואמנם הדברים אשר התירה אותם התורה לת"ח הוא שיתנו ממונם לאדם לעשות בו סחורה בבחירתו ויהיה השכר כולו להם אם ירצה והעושה זה יש לו שכר גדול מ) עליו וזהו ממיל מלאי לכיס נ) של ת"ח ושתמכר סחורתם ס) לפני כל סחורה ושיקנו להם בתחלת השוק אלה הם חוקים שקבע להם הי"ת כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי לפי מה שבא בקבלה כי שתי הפעולות האלה יעשו אותם סוחרים קלתם עם קלתם על דרך כבוד ואע"פ שאין שם חכמה (א) כדי הוא ת"ח להיות כע"ה נכבד וכן הקילה התורה מתלמידי חכמים חקי הארנוניות והכסניות החיל וחקים המיוחדים בכל איש ואיש והם הנקראים כסף גלגולת יפרעו בעבורם הקהל וכן בנין החומות וכיוצא בהן ואפילו היה הת"ח בעל ממון לא יתחייב דבר מכל זה וכבר הורה רבי' יוסף הלוי ז"ל לאיש במקום אחד שהיו לו גנות ופרדסים שהיה חייב בעבורם אלפי זהובים ואמר שיפטר מתת בעבורם דבר מכל מה שזכרנו מפני שהיה ת"ח ואע"פ שהיה נותן במס ההוא אפילו עני שבישראל וזהו דין תורה כמו שפטרה התורה מחלית השקל מן הכהנים כמו שבארנו במקומו ומה שדומה לזה: ך כבוד התורה הוא בהוראת הזריזות בעשייתה ויכבד החכמים המעמידים אותה והספרים אשר חברו בה וכן חלול התורה הפך הנ': ז בהוראה גס לבו להתגבר להורות מבלי יראה ופחד: ח התורה התירה לאיש מומחה לרבים לדון יחידי כמו שבארנו בסנהדרין אבל זהו דבר תורה והזהיר הנה ממנו קלת על צד המוסר ולא על צד האיסור. ואמר כשיחלוקו עליך חביריך בדעת מן הדעות לא תכריחם לקבל סברתך מפני שהם מכירים

רבינו יונה

המותרים אך לוקח הדברים כפשוטן מפני כך אין מספיקין בידו אלא כפי מחשבתו ללמוד וללמד: והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות. ר"ל שדעתו לפלפל בלימוד כדי לדעת אמתת הדברים ורצונו לטרוח כמה ימים ושנים להשיג דבר קטן ולנהוג עצמו על פי האמת הרי זה למד על מנת לעשות. שכל עיקר מחשבתו אין כי אם אל המעשה להיות אמתי. ולפיכך מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות שהכל בכלל המעשה: רבי צדוק אומר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום. שלא תעשה דברי תורה כעטרה להתגדל ולהתכבד בהם בעולם הזה שזהו הנאת הכבוד. זולת אם יכוין לכבוד התורה כי (כעושין) [כשעושין] לו כבוד. התורה מתכבדת בזה ואם כונת החכם לכבוד התורה ולא לכבודו בלבב שלם מותר ולא קרדום לחתוך בהם שלא יהנה בהם הנאת ממון שאין ליהנות בהן כל עיקר: וכן היה הלל אומר ודישתמש בתגא חלף. תגא לשון כתר כתרגומו האוכל הנאות מדברי תורה הנהנה בדברי תורה בעולם הזה הרי זה נוטל חייו מן העולם הבא ולא הנאת כבוד והנאת ממון בלבד אמרו אלא אפילו להציל את עצמו אסור. שהרי רבי טרפון שכפתוהו להשליכו בנהר כסבורין שהוא לסטים ולא אמר [רק] אוי לטרפון שזה הורגו וכיון שהכירו בו שהוא רבי טרפון הניחוהו וברח כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על דבר זה ואמר אוי לי שנשתמשתי בכתרה של תורה שכל המשתמש בה אין לו חלק לעולם הבא. ואמרי' טעמי' משום דר' טרפון עשיר גדול היה והוה ליה לפיוסיה בדמים ואמרי' נמי בב"ב פרק ראשון [דף ח'] רבי פתח אוצרות בשנת בצורת אמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה ובעלי התלמוד ועמי הארץ אל יכנסו. דחק ר' יונתן בן עמרם ונכנס אמר לו רבי פרנסני אמר לו קרית לא שנית לא. וא"כ במה אפרנסך. אמר לו פרנסני ככלב וכעורב עמד ופרנסו לאחר שיצא אמר רבי אוי לי שנתתי ממוני לעם הארץ אמר לפניו ר"ש ברבי. שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות (בכבוד) [מכבוד] תורה בדקו ומצאו כדבריו. א"ר יכנסו הכל. ואף רבי אמר לפרנס בכבוד תורה. אלא בשני בצורות שמצוה לפרנס את מי שאין לו די מחסורו. והצריך יש לו ליטול. אלא שלא היה רוצה רבי ליהנות ממונו לעם הארץ ר' לטעמיה דאמר רבי אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ. ואעפ"כ יונתן בן עמרם לפנים משורת הדין עשה דכיון שראה שלא היו מפרנסים אלא בעלי תורה. אמר א"כ בכבוד התורה הם מפרנסין ולא רצה ליהנות בכבודה של תורה ונראין דברים כי שמא אלו לא היו רוצים לפרנסו על מנת שהוא עם הארץ היה מפרנס בכבוד תורה שאין עון זה גדול מכל המצות האמורות בתורה שנא' וחי בהם ולא שימות בהם חוץ מן הג' הידועות וכן ההוא מעשה דרבי אלעזר ברבי שמעון [בב"מ דף פ"ד] דאמר היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה [משלי ל' י"ד] ומפני שהיה זקן וקבל עליו יסורין והיה צריך ליזון ולהתרפאות ולא היה לו במה. ואין לך צדקה מזו. אבל מי שהוא בריא ויכול לעשות מלאכה אסור לו ליהנות בכבוד תורה כל עיקר. ומה שאמרו מכאן למביא דורון לתלמידי חכמים מעלה עליו הכתוב כאלו מקריב בכורים לא אמרו אלא בדבר שהדיוטות רגילין בו שכן דרך בני אדם להביא דורון לאדם חשוב אפילו הוא עם הארץ. ומה שאמרו חכמים [ברכות י' ע"ב] הרוצה ליהנות יהנה כאלישע זה המטיל מלאי לכיס תלמידי החכמים ששכרן מרובה ומותר. והכתוב ג"כ פטרן מן מיני מסים וארנונות ואפילו כסף גולגלתא וכמה דברים הידועים על פי הקבלה שהקב"ה זכה בהם לתלמידי חכמים וכן סדר הענין ר"ם

ז"ל: ך רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה וכו' ואיזהו כבוד תורה שלא יניח ספרים בקרקע ולא ישב בספסל ובכסא כנגדם בשוה והחרד על דברי תורה ומכבד אותה ואת לומדיה שדבר ידוע הוא מהכרת הפסוקים והסברא שנותנת שכל מי שמדבר טוב על הטובים ועל החכמים שמוחזקין בו שהוא צדיק וכל הדן אותם לכף חובה ולוקח במעשיהם לומר שאינן מכוונין ואינו רואה להיות להם זכות וכשמדברין לפניו מן הרשעים מצדיק את מעשיהם בידוע שיש בו שמץ רשעות. ובזה אל תסתפק כי בזה הדבר תוכל להבחין לבות האדם ופסוק שלם יש לנו על זה ששלמה ע"ה אמרו [משלי כ"ז כ"א] מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו. כלומר לפי מה שהוא מהלל ואע"פ שכתוב [ש"א ט"ז ז'] וה' יראה ללבב. הוא בענין המינות מדבר שאין כח האדם להבחין בחברו אם הוא מין כי הדברים המוצנעין בלבות המינין. הם אך בדבור המאמינים [א"ה לפי המובן חסר כאן איזה תיבות]: גופו מכובד על הבריות. מן שמים מסייעין שיכבדהו הבריות אחר שהוא מכבד את התורה ועושה הדברים שזכרנו ובחלופיהן אמרו כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות. על אלו אמרו המגלה פנים בתורה. ואומר למה הוצרך לכתוב ותמנע היתה פילגש וכיוצא בו הרי זה מחלל את התורה: ז רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר החושך עצמו מן הדין. ואע"פ שכתוב שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך. וכתוב צדק צדק תרדוף שמצוה לדון את הדין זהו במקום שאין שם דיינים אחרים אבל כל זמן שיוכל לחשוך את עצמו טוב לו להשליך עולו על אחרים שמונע עצמו מכמה ספקות. פורק ממנו איבה שהיוצא מב"ד חייב ישנא את הדיינין. וגזל שמא יחייב תשלומין למי שאינו חייב והדבר עליו כאלו גוזלו. ושבועת שוא שמא יחייבנו שבועה שלא כדין ונמצא מכשילו שבועת חנם: והגס לבו בהוראה. סמך זה הדבר לחושך עצמו מן הדין שהוא ענין הפך ממנו. כי זה חושך עצמו מן הדין מפני שצריך לפסקו במתון ובעיון גדול והדבר עליו לטורח. אבל הגס לבו בהוראה שחושב בעצמו כי יודע להורות בדין ולא יטעה הרי זה שוטה. נקרא שוטה מפני שהוא חכם בעיניו ואין לך שטות גדול מזה כי תקוה לכסיל ממנו. כי הכסיל ועושה עבירות הוא בעצמו יודע ומכיר כי לא הולך בדרך טובה ואינו חושב כי איננו טועה. ויש תקוה לתועלתו כי אולי ישוב אל ה'. אך החכם בעיניו וגס לבו בהוראה מה תקוה יש בו מאחר שחושב כי הוא חכם איך יחזור לו כי יראה לו כמנית החכמה והדעת. ורשע אע"פ שאמר כי הוא שוטה אין בכלל אותו הלשון שאינו ירא חטא. ועל זה הוצרך לומר כי הוא רשע שאם היתה בו יראת שמים לא היה אץ בדבריו כל כך כי יודע הוא (שהשנה) [שהשגגה] מצויה היא בבני אדם וקרוב הדבר לכל אדם לטעות. וגם החכם הגדול ומפולפל וגם רוח אע"פ שאמר כי הוא שוטה ולא ירא חטא עתה מוסיף ואומר כי מתוך גאוה וגסות הרוח וכי רוצה להשתרר לבו גם בהוראה כדי שיראו העולם שפוסק את הדין מהרה ולהראות להם כי הוא חכם וימנוהו שופט ואדון עליהם. וזאת היא מחשבתו הרעה. הנה כי שלש המדות האלה יש בגס לבו בהוראה ומורה מבלי אימה ופחד המקום ברחמיו יצילנו מהם: ח הוא היה אומר אל תהי דן יחידי. גם זה מענין חושך עצמו מן הדין כי אף על פי שמומחה [דן] ואפילו יחידי מדת חסידות היא שלא יעשה כן עד שיקח חברים שידונו עמו ויסייעוהו ונמצא חושך עצמו מן הדין קצת שאין הכל עליו מושלך: שאין דן יחידי אלא אחד. ר"ל שאין דן יחידי אלא הקב"ה. ויש מפרש שאין דן יחידי אלא

מסורת הש"ס

א) [עיין תוס' סנהד' דף ה. ד"ה דן]: ב) [יומא דף לה:]: ג) [ב"ב דקל"ד. סוכה דף כח.]: ד) [ברכות דף יז: תענית דכ"ד: חולין דף פו.]: ה) [כתובות דף קה. וע"ש דרב הונא היה אומר כך]: ו) [ב"מ פד:]: ז) [גיטין דף סז: וע"ש]: ח) [ברכו' דף י:]: ט) [פסחים דף מט.]: י) [שם]: כ) [נדרים דף סב.]: ל) [ב"ב דף ח.]: מ) [ברכות דף לד: כתובות קיא. סנהד' נט.]: נ) [פסחים דף נג:]: ס) [ב"ב דף כב.]:

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פרק ג מהל' ת"ת הל"ו סמג עשין יב טור ש"ע יו"ד סי' רמו סעיף כא בהגה"ה:

ד ב מיי' פרק י מהל' ס"ת הל"ח:

ה ג מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הל"ט סמג עשין יז טור חו"מ סי' ג' סעיף ב:

ו ד מיי' שם הל"י והל"ט טוש"ע שם סעיף ח:

ז ה מיי' שם פ"ה הל"ח סמג עשין לו טור ש"ע חו"מ סימן ג' סעיף ג:

הגהות הב"ח

(א) שאין שם חכמה וכדאי הוא ת"ח:

הגהות מהריעב"ץ

(א) ואין ספק למשכיל שאילו היה מורה כו'. נ"ב תמהתי מאד אטו לא סבר מר להא דא"ר [קדושין דף ע.] כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לו לעשות מלאכה בפני ג'. ובודאי מי שעסוק בכל יום במלאכה קבועה הרי הוא כעושה בפרהסיא אחר שהדבר ידוע שמתפרנס ממנה וכן שניטו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות מכלל שהמלאכה והרבנות אינם משתתפים ולא יתקבצו יחד. א"כ ע"כ צ"ל שכל אותן חכמי' שעסקו במלאכ' לצורך פרנסתן. ודאי לא היו ממונים פרנסי' על הצבור. ולפ"ז אין ראיה לאסור ההנאה לר"מ ור"י. וכבר השיבו על הרב ז"ל כמה גדולים מהאחרוני' ז"ל והביאו כמה ראיות מהתלמוד שהותר הדבר לר"י והכן היה מנהג קדוש בישראל. ואין הוכחה מאותן חסידים יחידי' שקדשו עצמן במותר להם כמו בשאר דברים שהיו מופלגים בחסידות ואין זו מדת כל אדם ולא חובה:

מראה מקומות

[א] משלי ה' ט"ז:

אבות פרק רביעי

אחד ואל תאמר קבלו דעתי שהן רשאין ולא אתה: ט רבי יונתן אומר כל [א]המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר [ב]וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני: י רבי מאיר אומר הוי [ג]ממעט בעסק ועסוק בתורה [ד]והוי שפל רוח בפני כל אדם ואם [ה]בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך ואם עמלת בתורה יש שכר הרבה ליתן לך: יא ר' אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד [ו]תשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפורענות: ר' יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים: יב ר"א בן שמוע אומר [ז]יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך א) [ח]ומורא רבך כמורא שמים: ב) ר' יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון: ר' שמעון אומר [ח]שלשה כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן: יג ג) רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריך שחבריך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען: יד ר' ינאי אומר אין בידינו לא משלות הרשעים ואף לא מיסורי הצדיקים ר' מתיא בן חרש אומר [ט]הוי מקדים בשלום כל אדם ד) והוי זנב לאריות ואל תהי

רמב"ם

אם יש להם לקבלה ואינו ברשותך להכריחם לקבל את דעתך: ט אמר כי העוסק בתורה והוא עני ודל ועם כל זה יצער נפשו לעסוק בה לסוף יעסוק בה מעושר ומאשר לא יהיה לו מה שיטרידהו מן הקריאה ומי שלא יעסוק בתורה מפני רוב הממון להתעסקו במאכל ובמשתה ובמטוה לסוף יתרושש ויצר לו הזמן עד שיהיה סבת בטולו בקריא' טרדתו בלחם למאכלו: י אמר הוי ממעט בסחורה והתמד על התורה והוי שפל רוח בפני כל אדם ר"ל שלא תהא שפל רוח בפני הגדולים לבד אמנם בפני כל אדם עד שכשתשב עם איזה אדם שיהיה יהא ספורך עמו כאלו הוא גדול במעלה יותר ממך וזה כולו לברוח מן הגאוה כמו שבארנו: וענין בטלים הרבה כנגדך הוא שים דברים הרבה המבטלים ויצטרכו למי שנתעסק בהן וכשלא תתעסק בתורה יטרידך הזמן באחד מן הדברים ההם: יא פרקליט הוא[האיש]המליץ טוב על האדם לשלטן: קטיגור הוא הפך זה והוא המלשין האדם למלך ומשתדל להמיתו: ואמרו שהתשובה אחר המעשים הרעים או המעשים הטובים בתחלת הענין כל אחד משני הענינים האלה מונעים מבא המכות והחלאים באדם: יב אלו השלש מעלות טובות נתנו לאומה זו בתחלת נתינת התורה והן הכהונה והמלכות והתורה כהונה ה) זכה בו אהרן מלכות זכה בו דוד וכתר תורה מונח לכל מי שירצה להתעטר בו ואמרו רז"ל ו) ושמא תאמר שזה הכתר פחות הוא משנים האחרים אינו כן אבל גדול הוא משניה' ובו יהיו השנים שנא'[א] בי מלכי' ימלוכו ורוזני' יחוקקו צדק ואמר [ב] בי שרים ישורו וגו' אבל כתר שם טוב מגיע מאת התורה ר"ל ידיעתה והמעשה בה כי בזה יגיע השם הטוב האמיתי: יג אמר בקש מקום הקריאה והלמוד כי עם זולתך יתכן לך הקריאה ותתקיים ולא תשען על תבונתך ותאמר שאינך צריך לחברים ולתלמידים שיעוררוך: יד אמר שבהיות האדם תלמיד למי שהוא חכם ממנו יותר טוב לו ויותר ראוי מהיותו רב לפחות ממנו כי בענין הראשון יוסיף ובענין השני יחסר ואתה תבין ממה שבארנו בסנהדרין שהן (א) שמו מטעם מעלין בקדש ולא מורידין ראש ישיבה של עשרים ושלשה סוף של אחד ושבעים מישיבה גדולה שראו שהם הוסיפו לו בזה מעלה

רש"י

רשאי לדון יחידי אלא הקב"ה שהוא יחיד: ואל תאמר לבעלי הדין קבלו דעתי שהן רשאין לעשות כדבריך אם הם רוצים ולא אתה רשאי להכריחם בעל כרחם. פ"א אל תאמר קבלו דעתי אם הוא דיין אחד שיושב בין שני בעלי דינין אינו יכול לומר אותו הדיין קבלו דעתי בעל כרחכם אף על פי שאני אחד שהן רשאין בעלי דינין לומר לדיין אי אתה רשאי לומר קבלו דעתי כמו שאמר דהא קי"ל דיני ממונות בשלשה: ט כל המבטל את התורה מעושר. שמתוך עשרו אין לו פנאי לעסוק: י הוי ממעט עסקים בעסק דרך ארץ: אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך. כמה וכמה דברים תמצא יבואו לידך שתבטל מהם. כ"א הוי ממעט בעסקך: יש לך בטלים. מן השמים ויעמדו כנגדך מבטלין מליתן לך שכר: יא פרקליט אחד- מליץ יושר שמטהו לזכות וכה"א [ג] אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו: קטיגור. לשון קורא תגר: כתרים. מגן להגן עליו מפני הפורענות: כל כנסיה. כל קיבוץ: סופה להתקיים. עתידה שתהיה העלה קיימת ומצלחת: ושאינה לשם שמים. עלה שלה בטלה היא: יב ה"ג ככבוד חברך משמע שתעשה כבוד לתלמידך כמו לחברך. וכן כבוד חברך ככבוד ומורא רבך: כ"א יהי כבוד תלמידך כו' סובר הוא שאתה מתפאר בו והרי כבודו הוא כבודך לפיכך דין הוא שיהיה חביב עליך כשלך ככבוד עצמך. אבל בכבוד חבירך לא מצי למתני חביב שהרי אין לו חלק בכבודו של חבירו דמה שינו של כבוד חבירו אלא כבוד שלו לפיכך תלי כבוד חבירו במורא רבו: ומורא רבך וכו'. (אין צורך בדבר) דהא דרשינן [ד] את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וכ"ש לרבו ומוראו מפורש בקדושין לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו: הוי זהיר בלמוד. לפלפל ולחקור דקדוקיו: ששגגת למוד עולה זדון. שמתוך שאין מדקדקין בלמוד ומורין הוראה שלא כדין נעשה כזדון לפי שתלמידי חכמים השגגות נעשה להם כזדונות. כ"א שאם נכשלת בה אפי' בשוגג חשובה כמזיד שהיה לך לדקדק ולשמוע עד סופה:

שלשה כתרים הם. והאחד אינו דומה לשנים לפי שאין השנים שוין בכל אדם שא"א לו לאדם להיות כהן אלא אם כן הוא מזרע הכהונה וכן אי אפשר להיות מלך אלא אם כן ראוי למלכות ולכתר תורה אפשר לו בכל מי שיעסוק בה כדאמר מר יגעתי ומצאתי תאמין לכך גדול כתרה של תורה משנים הללו: וכתר שם טוב עולה על גביהן. שהוא משובח מכלם מי שיש לו שם טוב ומעשים טובים נמצאים בו שנא' [ה] טוב שם משמן טוב טוב שם משם של חנניה מישאל ועזריה שהיו בעלי מעשים טובים מנדב ואביהוא שנמשחו בשמן המשחה שהרי הללו נשרפו והללו לא נשרפו. כ"א וסימן לשלשת כתרים אלו הארון דכתיב ביה [ו] ועשית לו זר זהב היינו כתר תורה. זר שולחן דכתיב [ז] ועשית זר זהב זה כתר כהונה שהכהנים זוכים ואוכלים הלחם שעליו. זר מזבח דכתיב ביה [ח] ועשית לו זר זהב היינו דוגמא לכתר מלכות שכל ישראל משועבדים למזבח ופונים אליו להקריב קרבנות דהוא ענין מלוכה שהכל באין אצלו: וכתר שם טוב וכו' כלומר על ידיהן הוא בא אם עוסק בתורה נמצא שם טוב עליו וכן כהן המוזהר בעבודתו יצא שם טוב עליו וכן מלך המנהיג את עמו בצדק ומשפט ואית דמפרשי על גביהן על כלם ולא נהירא דא"כ ארבעה כתרים הם מיבעי ליה: יג רבי נהוראי זה ר' אלעזר בן ערך ועל שם שהיה מנהיר פני חכמים בהלכה נקרא כך כדאיתא במס' שבת: הוי גולה למקום תורה. למקום שהרב שם: ואל תאמר שהיא תבא אחריך. יבא לכאן ואלמוד לפניו: שחבריך יקיימוה בידך. שכל ספקות שיש לך יאמרו לך. כ"א שאם תוליך לשם תלמידים בני תורה המתחברים עמך ישאו ויתנו עמך שם בהלכה ותבינה כדאמרי' [ט] חרב אל הבדים וגו': ואל בינתך אל תשען. אל תאמר איני צריך ללכת לרב אלא מעצמי יכול אני לירד לעומקה. כ"א שלא תהא עצל לשאול בדבר כל מה שבלבך אלא הט אזנך לשמוע הכל מפיו ואחר כך הבין בתשובתו כדאמרי' הם ואח"כ כתת: יד אין בידינו לא משלות הרשעים ולא מיסורי הצדיקים שאין הדבר ידוע מדוע דרך רשעים צלחה. וי"א אין בידינו משלות רשעים שלומר כך הדין נוטה שלא תהא שלוה לרשעים בעולם הזה ולא יסורין לצדיקים אלא שאין הדבר מסור לידינו אלא ליד הקב"ה שהוא מביא שלוה לרשע בעוה"ז כדי שיטול חלקו וחלק הצדיק בגיהנם ועל הצדיק מביא ייסורין כדי שיטול חלקו וחלק הרשע בג"ע לפי שכל אדם יש לו שני חלקים אחד בג"ע ואחד בגיהנם והצדיק שזוכה נוטל חלקו וחלק מי שאינו צדיק והרשע המתחייב נוטל חלקו וחלק מי שאינו רשע. כך שמעתי: בשלום כל אדם ואפי' עובד כוכבים בשוק מפני דרכי שלום כדאמרי' לא קדמני אדם בשלום אפילו עובד כוכבים בשוק: הוי זנב

רבינו יונה

אלא אחד זהו המומחה אבל לא שאר בני אדם שאינן מומחין ולפיכך אין לאדם להחזיק עצמו במומחה. ויש לו לחשוב כי צריך חבורה: ואל תאמר קבלו דעתי. גם כשתקח חבורה לדון את הדין ונחלקו עליך אל תאמר אני מומחה והם אינן מומחין את דעתי יקבלו ויבטלו דעתם אצלי. כי אם לא מפני ענותנותי אני לבדי הייתי דן את הדין. גם עתה את סברתי תעשה שאין לך לחשוב את זה: שהן רשאין ולא אתה. אם (ישכימו) [יסכימו] חבריך ברעתך יש להם לקבל דבריך ואם לא אינך רשאי להכריחם על זאת: ט רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני. שדוחק שעותיו ומניח מלאכתו הצריכה לפרנסתו כדי לקיים התורה והמצוה והוא לומד ועושה מצות מתוך הדוחק: סופו לקיימה מעושר. כי יתעשר ונוסף עוד ויהיו לו שעות מרווחות לעסוק בתורה ולקיים המצות כי פרנסתו תהיה מרובה ולא יצטרך אל יגיע כפיו כי יאכל וילמוד בשמחה ובטוב לבב כי בחכמה יהיה לו כל טוב כמו שמצינו בשלמה המלך ע"ה ששאל החכמה ולא שאל כסף וזהב כמו שנאמר [משלי ל' ח'] שוא ודבר כזב הרחק ממני ראש ועשר אל תתן לי הטריפני לחם חקי משל למלך שאמר לעבדו שאל מה אתן לך. אמר אם אשאל כסף וזהב הנה הוא נותן לי נכסים וקרקעות הוא נותן לי. אשאל את בת המלך לי לאשה והכל בכלל כך אמר שלמה ע"ה אשאל את החכמה והכל בכלל כי בצל החכמה בצל הכסף: וכל המבטל את התורה מעושר. שכמה פעמים וכמה שעות יש לו פנאי ללמוד ואינו עושה: סופו לבטלה מעוני. שיצטרך לטרוח על פרנסתו ולא ימצאנה עד כי לא יהיה לו פנאי לעסוק בתורה גם כי ירצה מדה כנגד מדה ונמצא יוצא מן העולם בלא תורה: י רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. שתעשה מלאכתך עראי ותורתך קבע: והוי שפל רוח בפני כל האדם. גם זה הדבר מענין התורה הוא ועל כן נאמר בתוך דבריו דברי תורה. ולא קדמו ולא אחרו ור"ל גם כי תצליח בתורה שהיא המעלה האמתית ולא תתגאה ואין צריך לומר כי מפני המעלות האחרות נכריות גשמיות שאין ראוי להתגאות והוי שפל רוח בפני כל האדם וגם בפני השפלים והנבזים והפחותים כדי להתרחק ממדת הגאוה ואין צריך לומר בפני השקול כמותך: ואם בטלת מן התורה יש לך הרבה בטלין כנגדך. אלו הרשעים הרובים והאריות הבטלים ממלאכה שהם שבט מוכיח ובהם הקב"ה נפרע מן הבטלים בתלמוד תורה כי לא בידו רוצה לשלם אך על ידי אחרים במדת הפורענות: ואם עמלת בתורה יש לו שכר הרבה ליתן לך. הקב"ה בעצמו ובכבודו נותן שכר לעוסקי תורתו לא על ידי מלאך ולא על ידי שליח ובזה הוא מבטיח לכל באי עולם כי הפורענות מביא ע"י שולחיו להקל הדבר. כי לא כצורנו צורם אך שלום רב לאוהבי תורתו ושכר טוב ליראיו על ידו משלם להם ולא על ידי אחרים כדי להרבות בשכר. משל למלך שעשה לו אומן כלי נאה צוה ואמר המלך לעבדיו שיקחו מאוצרו מעות ולפורעו בענין יפה והלא פחות יתנו לו משאם המלך בעצמו היה פורעו כי אין רחב לבם כלב המלך ברוב עשרו וכבודו ואין טבעם בנדיבות כטבעו גם כי ממון המלך יתנו תהיה מתנתם מועטת ממתנת המלך כך הקב"ה ית' במדת הטובה על ידו רוצה ליתן להגדיל השכר ולהאדיר: יא רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד. זה המליץ טוב על האדם לפני המלך: והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד. זה המליץ על האדם רעה לפני המלך: תשובה ומעשים טובים כתרים לפני הפורענות. כי התשובה שאדם עושה על מעשיו הרעים או מעשיו הטובים שעשה מתחלתו הרי אלו מגינין עליו כתרים לפני הפורענות: רבי יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים. לתורה ולמעשים טובים נקראת כנסיה שהיא לשום שמים: ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. כשמתקבצין להשתרר זה על זה ומתכבדין כל אחד על חברו: יב רבי אלעזר בר' שמעון אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך ככבוד חברך. ר"ל כל אחד כפי כבודו. הידוע שראוי לעשות לחברו ולתלמיד אבל אינו אומר שיכבד לתלמידו כמו לחברו כי אינו בדין. אלא כמו שאינך רשאי לגרוע לחברך מכבודו הראוי כך אין לך רשות לפחות מהכבוד הראוי לתלמידך: וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים. בכלל המורא הוא הכבוד ואין בכלל הכבוד מורא כמו שאמר [מלאכי א' ו'] בן יכבד אב ועבד אדניו ואם אב אני איה כבודי ואם ארונים אני איה מוראי וגו' אמר מורא בעבד וכבוד בבן כי הדבר כן הוא והזכיר בכאן מורא לרב ולשמים שצריך לירוא אותם כי מורא הרב יסוד מורא שמים הוא על כי למדו תורה ולירוא את ה' אלהיו ואוהב את התורה אוהב את החכמים וירא את דבר ה' ולמלמד אותו יש בו יראת שמים וללכת בדרך טובה על כן נאמר מורא רבך. והזכיר כבוד בתלמיד ובחבר כי אינו חייב במוראם. נמצאת למד כי כבוד תלמידך צריך שיהא חביב בעיניך כמורא שמים המחויבת עליך ואין לך לבטל את זה כמו לזה שכלם תלה זה על זה וא"כ ארבעתם במדרגה אחת הם הכבוד לפי כבודם והמוראם לפי מוראם: רבי יהודה אומר הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. שיחזור הדברים עד כי לא יוכל לשכח דבר עד ירד לעומקן של דברים כי טבע האנוש קצר להבין החכמה והשכחה מצויה בבני אדם גם לא יסמוך בסברא הראשונה כמו שכתבנו בתחלת הספר. אשר בכל זה עושה זדון כי בכל דבר מדבר התורה והמצוה שהטעות מצויה ולא נתן אל לבו וחוטא אין זה שוגג אך נקרא פושע שהיה לו לחשוב כי כל אדם טועה ולהזהיר שלא יחטא ולא נזהר וארבעת הם פושע קרוב למזיד שוגג קרוב לאונס: רבי שמעון אומר שלשה כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה ניתנה לבית אהרן שנאמר [במדבר כ"ה י"ג] והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם. וכתר מלכות ניתן לבית דוד שנאמר [תהלים פ"ט ל"ז] זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי. וכתר (תורה) תורה מונחת לכל באי עולם. הרוצה לזכות בו יבוא ויזכה וזה הכתר גדול על שני הכתרים כמו שארז"ל שלשה זרות הן זר שלחן וזר מזבח הפנימי וזר כפורת שעל הארון שבו מונחת התורה. חרות על הלחות ומלפנים לפרכת מונח הכפרת וזרו. והשנים מונחים מחוץ לפרכת, הנה לך כי התורה מכובדת מן השלחן שהוא כנגד שלחן המלכים וכן המזבח שהוא כתר הכהונה שמקטירין עליו בכל יום. ועוד ראיה אחרת כי למלכות ולכהונה יחד להם בתים. בית למלכות כמו שנאמר [ירמיה כ"א י"ב] בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט. בית לכהונה כמו שנאמר בית אהרן בית הלוי. אבל ליראת השם שהוא כתר התורה אין בית מיוחד שנאמר [תהלים קל"ה כ'] יראי ה' ברכו את ה' [שמות כ' כ"א] בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך: וכתר שם טוב עולה על גביהן. ר"ל ולכתרים כלם צריך כתר שם טוב. והרי הוא תלוי בכתר תורה. כי במה יש לאדם שם טוב אם לא אשר יעסוק בתורה ויקיים המצות ועל זה נאמר [קהלת ז' א'] טוב שם משמן טוב ר"ל אם יניח בביתו שמן אפרסמון שהוא טוב ריח [לו] ולאנשי ביתו ושכניו הקרובים ואם יתרחקו ממנו מעט לא יריחו בו אבל המוכתר בשם טוב אפילו הוא עומד בקרן זוית זו שומעו הולך מסוף העולם ועד סופו. ויום המות מיום הולדו. ר"ל (כמן) [כמו] השם טוב יתר בחשיבות על שמן טוב כן חשוב יום המות על יום הולדו למי שנפטר בשם טוב ואם בני אדם שמחים על הלידה ועצבים ביום המיתה. כי אין בהם תבונה. משל למדינה שהספינה פורשת מן הים ליבשה וספינה הנכנס מן היבשה לים לזו שנכנסת מנגנין ועושין שמחות לזו שפורשת אין עושין כל עיקר. והלא אנשי אותה העיר שוטים הם כי באותה שעה שנכנסת לסכנת הים היה להם להתפחד עליה ולא לשמוח וכשיצאת וניצלה מן הסכנה הגדולה היה ראוי לנגן ולשמוח כך כשנולד אדם ראוי לפחד עליו אם ילך בדרך טובה ואם לאו וכשנפטר בשם טוב מן העולם ישמחו עליו ריעיו ואוהביו והם עושין בהפך: (רבי מאיר אומר עשה רצונו כרצונך וכו'. פרשנוה בפרק שני בס"ד): יג רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה. שתדור במקום שיש בו תורה הרבה וחכמים מרובים ואל תאמר שהיא תבוא אחריך שחבריך יקיימוה בידך לא תשען על חבריך אשר הלכו ללמוד כי יבאו וילמדוך כי אתה בעצמך צריך לגלות עמהם ולרדוף אחרי התורה אם תרצה לדעת אותה ואל בינתך אל תשען גם כי תלמוד ותגלה למקום תורה ותתחכם אל בינתך אל תשען שלא תסמוך על סברתך אך בעצת החכמים תעשה את כל המעשה: יד רבי ינאי אומר אין בידינו לא משלות הרשעים שאין לצדיקים השקט ובטח ועושר וכל צרכי העולם כמו לרשעים: אף לא מיסורי הצדיקים. יסורין של אהבה אשר לצדיקים שהם על דרך שלא יתבטלו מלמוד התורה וי"מ אין בידינו לא משלות הרשעים כי אע"פ שמן הדין הוא רשע וטוב לו צדיק ורע לו מ"מ אין אנו משיגין לטעם הדבר והיא מן הדברים אמתיים שאין ידיעתנו משגת למענה זו וזהו שאמר ירמיהו ע"ה [ירמיה י"ב א'] צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד. ועל זה נאמר אין [בידינו] לא משלות הרשעים שאנחנו יודעין באמת שיש טענה לדבר ואין אנו משיגין לדעת אותה: רבי מתיא בן חרש אומר הוי מקדים שלום לכל אדם. והוא מדרך המוסר: והוי זנב לאריות. ר"ל שישמש תלמידי חכמים וידבק בחברתם: ואל תהי ראש לשועלים. לומר לך שנוח לו לאדם להיות תלמיד למי שגדול ממנו בחכמה. שנמצא בכל יום מוסיף על חכמתו מהיותו רב למי שקטון ממנו בחכמה. שנמצא פוחת והולך מחכמתו

מסורת הש"ס

א) [פסחים דף קיח.]: ב) [ב"מ דף לג:]: ג) [שבת דף קמז:]: ד) סנהדרין דף לז.]: ה) [יומא דף עב:]: ו) [שם]:

עין משפט נר מצוה

ח א מיי' פ"ג מהל' ת"ת הל"ג סמג עשין יב טור שו"ע יו"ד סימן רמו סעיף כו:

ט ב מיי' שם הל"ח סמג שם:

י ג מיי' פ"ב מהלכו' דעות הלכה ג:

יא ד מיי' פרק ט מהלכות תשובה הלכה א:

יב ה מיי' שם פ"ו הלכה ב:

יג ו מיי' פרק ה מהל' ת"ת הלי"ב סמג עשין יב טוש"ע יו"ד סי' רמב סעיף לג:

יד ז מיי' שם הלכה א:

טו ח מיי' שם פ"ג הלכה א:

טז ט מיי' פרק ה מהלכות דיעות הלכה ז:

הגהות הב"ח

(א) בסנהדרין שהן שמו מטעם:

הגהות מהריעב"ץ

כלל. ואף אותן חסידים עצמן כמו הלל הזקן ודומיו אע"פ שנהג בחסידות זו קודם שעלה לגדולה מ"מ אחר שעלה לנשיאות בודאי לא היה עוסק במלאכה כלל. וע"כ היה צריך לקבל חקו הקצוב עכ"פ מהצבור באופן הראוי לכבוד הנשיא. וכמו שמוכיחים הדברים במקומות רבים בגמרא ויש עדים מצויים על זה. אמנם אפי' מי שלא עלה במדרגת ר"מ ופרנס צבור.. אם הוא עני מדוע לא יטול. והרי אפילו בעה"ב העני משנה שלמה שנינו [סוף פאה] שאפילו יש לו ר' זוז (והוא) [ואינו] נושא ונותן בהם ואינו חסר אלא דינר א' אפילו אלף נותנין לו כאחת ה"ז יטול. מעתה הת"ח שאין לו כדי סיפוקו ופרנסתו מדוע יגרע ממנו. ולא הותנה על העני שיהא דוקא בעל מום ומוטל במטה שאינו ראוי למלאכה. אלא אדרבה אע"פ שהרי הוא עוסק במו"מ [אולי ר"ל בהי"ל ג' זוז פחות

מראה מקומות

[א] משלי ח' ט"ו:
[ב] שם שם ט"ז:
[ג] איוב ל"ג כ"ג:
[ד] דברים ו' י"ג:
[ה] קהלת ז' א':
[ו] שמות כ"ה י"א:
[ז] שם שם כ"ד:
[ח] שם ל' ג':
[ט] ירמיה נ' ל"ו:

תהי ראש לשועלים: **טז** ר' יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא [א]התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין: **יז** הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז: **יח** רבי שמעון בן אלעזר אומר [ב]אל תרצה את חבירך בשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו: **יט** שמואל הקטן אומר °בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו: אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק: רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו והלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן: רבי אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן וישן שאפילו חדש אין בו: **כא** ר"א הקפר אומר [ג]הקנאה והתאוה והכבוד

תורה אור: משלי כד

רש"י

לאריות. טוב לך שתהיה זנב לאריות לאנשים טובים מהיותך ראש ושר לרקים: **טז** פרוזדור. פורטיק"ו בלע"ז פרוזדור לשון יון הוא והוא בין השער לחצר קודם שיכנס לפני המלך: כדי שתכנס לטרקלין. לפני המלך שהרוצה ליכנס לפני המלך מתקן ראשו וזקנו ומכוין מלבושיו לפני חצר הבית כך צריך כל אדם לתקן עצמו בעוה"ז בתשובה ומעשים טובים דמי שטרח בערב שבת יאכל בשבת. ושלמה דימהו לנמלה שנאמר [ב] לך אל נמלה עצל וגו': **יז** מכל חיי העוה"ב. שכל חיי העוה"ז לצורך כך לפי שבאותו הזמן לא יהיה נוהג תשובה ומעשים טובים שאין העוה"ב אלא לשילום שכר על מה שקיים בעולם הזה: נ"א ושעה אחת יפה היא לעולם הבא לצורך כך לקורת רוח הנאה מכל חיי העוה"ז מכל קורת רוח של עולם הזה לפי שאין בו לאדם קורת רוח שלימה מפני צרות ורעות הבאות עליו ומיום המיתה שמתיירא ממנו. קורת רוח לשון נתקררה דעתו שמתקררת ומתיישבת דעתו עליו מפני שמחה: **יח** אל תרצה. דאינו מועיל לך שאינו מקבל רצוי מתוך רתחנותו אלא לאחר שנתקררה דעתו כדאמרי' בברכות [דף ז.] אין מרצין לו לאדם בשעת כעסו שנא' [ג] פני ילכו והניחותי לך א"ל הקב"ה המתן לי עד שיעברו פנים זעומים. ה"נ אל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו שמתוך שצרתו עומדת בפניו אינו מקבל תנחומין: ואל תשאל לו בשעת נדרו. בשעה שהוא נודר אל תשאל לו ולומר בני כזה וכזה אל תדור כדי שיתירו לך וימצאו לך פתח לנדרך לפי שמתוך כעסו אומר לא כן אלא בכל ענין שבעולם אני נודר ונמצא שאינו בא לידי חרטה לעולם: ויש אומרים אל תשאל לו בשעת נדרו בזמן שהוא נודר שום דבר לעשות אל תשאל לו להתיר שלם את נדרך מיד שמא הוא מתחרט מאותו הנדר שכשרואה שאתה דוחקו לקיום הנדר הוא כועס ומתחרט ואומר טוב היה לי לשתוק מאשר נדרתי ומתחרט. נ"א ואל תשאל לו להתיר נדרך בשעת נדרו כ"ז שיש עליו נדר מפני שאתה מזכיר לו נערו: ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו. אל תהי רגיל לראותו אז לפי שהוא מתבייש מכל אדם: **יט** הקטן. קטן משמואל הרמתי כמו שמצינו שילתה בת קול ואמרה שהיה ראוי שתשרה עליו שכינה כמרע"ה: בנפול אויבך אל תשמח. הכי הוה מרגלא בפומי' האי קרא: והשיב מעליו אפו שישוב ממנו ויבא עליך. ה"נ חרון אף לא נאמר אלא אפו מלמד שמוחלין לו כל עונותיו: **כ** לדיו כתובה על נייר חדש. שדיבקה שם יפה ואינו נמחק לעולם כך הלומד בילדותו אינו שוכח לעולם: נ"א הלומד ילד כשהוא קטן בילדותו דומה וכו' והלומד זקן אדם שמתחיל בזקנותו שוכח הכל מיד ומאבד מהר כמו כתיבה על נייר מחוק שאין הכתיבה שעל המחק אדוקה ועומדת אלא שנמחקת והולכת: קהות. ענבים שלא נתבשלו כל צרכן אגריסט"ו בלע"ז כגון האוכל את הבוסר תקהינה שיניו: ושותה יין מגתו. המתמלא מן הגת ואינו מתוק אבל תורתן של זקנים שלימה היא כיין ישן שמשיב את הלב. נ"א יין מגתו שגופו עכור ממנו ואינו מועיל כלומר שאין תורתם קבע שלימה בטוב כענבים בשולות ויין ישן המשמחין את הלב: רבי אומר לא כן הדברים שיש בחור שתורתו שלימה מן הזקנים: אל תסתכל בקנקן לומר זקן חכם מובחר מן הבחור. נ"א אל תביט לקומת האדם ולמראהו לחלוק לו כבוד משום צורתו. אלא במה שיש בו תן עיניך ביין שבתוכו אם משובח הוא אם לאו כמו פוק חזי ליה אקנקניה אם יש בו ריח תורה אם לאו לפי שיש חדש אדם בחור מלא ישן שהוא מובחר למד תורה הרבה: וישן שאפילו חדש אין בו. שריקן הכלי כך אדם זקן ובעל צורה שאפילו יין חדש אין בו ואע"ג דיין חדש גרוע מן הישן מכל מקום הטוב הוא מן השמים להכי מדמי ליה תורה מועטת: **כא** הקנאה שיש לו לאדם על חבירו כדכתיב [ד] ורקב עצמות קנאה:

רמב"ם

מעלה: **טז** טרקלין הוא ההיכל ופרוזדור הוא בית שער והמשל מבואר והכונה ידועה שבעוה"ז יקנה האדם המעלות שבהן יזכה לעוה"ב כי זה העולם אמנם הוא דרך ומעבר לעוה"ב: **יז** כבר בארנו בפ' י' מסנה' שאין אחר המות שלמות ולא תוספת אמנם ישלים האדם ויוסיף מעלה בעוה"ז ועל זה רמז שלמה באמרו [א] כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה אבל הענין ההוא אשר ילך האדם עליו ישאר לעולם ולזה צריך שישתדל האדם בזה הזמן הקצר ולא יאבד זמנו אלא בקנות המעלות לבד מפני שהפסדו מרובה אחר שאין לו תמורה ולא תקנה וכאשר ידעו החסידים זה לא ראו לכלותו אלא בחכמה ובתוספת המעלות והרויחו זמנם כולו על דרך האמת ולא פזרו ממנו בעניני הגשמי' אלא זמן קצר מאד ובדבר הצריך שאי אפשר זולתו והאחרים הוציאו זמנם כולו בגשמיות לבד ויצאו ממנו כאשר באו כל עמת שבא כן ילך והפסידוהו כולו הפסד עולמית וההמון כולם יהפכו האמת בזאת השאלה ויאמרו שהכת הראשונה הפסידו העולם והכת האחרונה הרויחו העולם והענין בהפך כמו שספרנו והם שמים חושך לאור ואור לחושך ואוי למאבדים האמת והענין הזה עשה שלמה ע"ה עיקר בקהלת בשבחו הרווחת העולם וגנותו הפסדו ובארו שאין ריוח וקנין אחר המות מן הדבר אשר יבצר ממנו הנה וזה כולו אמת וכשתבחן הספר ההוא בזאת הבחינה יתבאר האמת: **יח** זה מבואר והם עניני מוסרים בתקוני חברת בני אדם בהפיל הדבר במקומו המועיל: **יט** חרון אפו לא נאמר אלא אפו מלמד שמוחלין לו כל עונותיו ואע"פ ששלמה אמר בחכמתו זאת הגזרה אבל זה החכם היה מוכיח בזאת המדה ומזהיר מזאת העבירה: **כ** אמר שהלמוד בימי הילדות יתקיים ולא יקל לשכחו והענין מן הלמוד בימי הזקנה בהפך וזה מבואר ונראה לעין. אמר ר' יוסי כי חכמת הבחורים יש בה שאלות וספקות בלתי מזוקקות ולא נמלטו מן הקושיות כי לא ארכו להם הימים לשנות תלמודם ולהסיר הספקות ואמר רבי לא תבחן היין בקנקניו כי יש קנקן חדש ובו יין ישן וקנקן ישן ריקם ואין דבר בו כן יש בחורים ששאלותיהם וחכמותיהם זכות לא התערב בהם ספק כיין ישן שנבדלו שמריו ממנו ויש זקנים שאין להם חכמה כלל ואין צריך לומר שאין להם חכמה מעורבת ומבולבלת: **כא** אמר הקנאה והתאוה והאהבת הכבוד מוציאין את האדם מן העולם והוא כי באלה המדות או באחת מהן יפסיד

רבינו יונה

מחכמתו כענין שאמרו מי שהיה ראש לסנהדרי קטנה עושין אות' טפלה לסנהדרי גדולה. ד"א ואל תהי ראש לשועלים שלא יהיה ראש ושר וקצין לרשעים וזהו שאמר שלמה ע"ה [משלי י"ג כ'] הולך את חכמים יחכם ורעה כסילים ירוע. ר"ל הולך את חכמים להיות שפל יחכם. שעושה עצמו זנב לאריות. ורעה כסילים שנעשה אדון להם כי הרועה הוא הראש ירוע: **טז** ר' יעקב אומר העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין (נאין). טרקלין הוא הבירה ור"ל שאין העולם הזה אלא כדי לזכות בו העולם הבא: **יז** הוא היה אומר יפה שעה בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא. שבשעה קטנה בעולם הזה אדם מרויח העולם הבא כמו שמצינו (בסדר קדושים [א"ה לא מצאתי בסדר קדשים אבל המעשה הזה הובא במדרש רבה בראשית פרשה ס"ה] אותו מעשה של יוסי בן יועזר שהיה יוצא ליהרג ופגע בו יוקים איש צרורות הרשע רוכב על סוס אמר ליה חזי סוסיא דארכבך מרך וחזי סוסיא דארכבן מרן אמר לו אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו לא כ"ש. אמר לו וכי יש עושי רצונו יותר ממך אמר לו אם לעושי רצונו כך קל וחומר לעוברי רצונו. עלה בלבו כאש בנעורת. פי' הבין בדבריו כי אמר אם טוב לרשעים עוברי רצונו בעולם הזה כל כך על אחת כמה וכמה לצדיקים בעולם הבא כי תהיה טובה כפולה ומכופלת מטובת הרשעים בעולם הזה ושמה אין שלום לרשעים כי ירע להם כפלים מאשר לצדיקים בעולם הזה וכשמעו כך הלך וקבל עליו ארבע מיתות ב"ד וכו' כדאי' התם א"ר יוסי בן יועזר בשעה קלה הקדימני לגן עדן. ועל זה נאמר יפה שעה אחת וכו' ואין שבח העולם הזה כי אם לזה כי גם שלמה המלך המהביל העולם בספר קהלת ובמקומות מעטים משבח החיים מן המתים גם אותו השבח איננו כי אם לתשובה ומעשים טובים מפני שהן מועלים בעולם הזה ולא בעולם הבא שאין דנין את האדם אלא בשעת מיתה: ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. כמו שארז"ל כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו שטוב העוה"ב אין לו ערך ולא דמיון. וזהו שאמר דוד ע"ה [תהלים ל"א כ'] מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם המקום יזכנו בו: **יח** רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חברך בשעת כעסו. שעל ידי זה יבא לומר דברים שאינם מהוגנים בו כי יוסיף כעס על כעסו: ואל תנחמהו בשעת שמתו מוטל לפניו. כי בשעת העצבון הנחמה מוספת עליו כעס ובא לומר דברים לא טובים: ואל תשאל לו בשעת נדרו. שלא ישאל ממנו הפתחים של היתר לומר אדעתא דהכי מי נדרת כי בעודנו כעוס ונודר בא לפרש כל השאלות אשר ישאלוהו וישימם בנדר על דרך שלא יוכל למצוא לו היתר ונמצא כי יגרום לו רעה: ואל תשתדל לראותו ולביישו גם עתה בעת קלקלתו בשעת ההיזק או עשה עבירה והוא מתבייש מעצמו אין לך לראותו ולביישו. גרסות הספרים: **יט** שמואל הקטן אומר בנפול אויביך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך. ומה בא להשמיענו שמואל הקטן בזה והלא פסוק שלם הוא ושלמה אמרו אלא ר"ל שהיה רגיל שמואל לומר פסוק זה מפני שהוא דבר הצריך ובני אדם נכשלים בו כי גם בהיות האויב רשע אין לשמוח ברעתו בלתי מפני ה' לבדו רצוננו לומר כי זה הצדיק לא ישמח במפלת הרשעים אך אם כוונת שמחתו מפני שמפלתו כבוד שמים הוא לא מפני שנאתו אותו וכ"ש מי שמעשיו מקולקלין כמוהו ואם יגל לבו בהכשלו רעתו רבה. ולמה הוא שמח והנה הוא כמוהו ועל כל זה נאמר [משלי כ"ד י"ז] בנפל אויביך אל תשמח ובהכשלו אל יגל לבך ולזה היה מתכוין שמואל לאמרו תדיר ויש שגורסין פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו. חרון אפו לא נאמר אלא מעליו אפו מלמד שמוחלין לו על כל עונותיו ועתה השמיענו שמואל חדוש גדול שר"ל כי יראה ה' שזה שמח בנפל אויבו ימחול לאויב ויקים אותו והוא עונש לשמח: **כ** אלישע בן אבויה אומר הלומד תורה לילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש. כי אין הכתיבה בנייר החדש יכולה למחוק כך תורה שבילדותו לא תשכח מלבו: והלומד תורה לזקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק. שמהרה נפסדת הכתיבה ההיא. כן תורה שבזקנותו משתכחת מהרה ומשל בזה אמרו במבחר הפנינים הלומד תורה לילד למה הוא דומה כפתוח על האבן. והלומד תורה לזקן דומה כפתוח על החול. ואל יאמר הזקן הן אני עץ יבש אחרי שאין התורה מתקיימת בידי ולמה אקרא והבל איגע כי מכל מקום שכרו אתו אשר למד וטרח ועשה מצוה ומה לו אם לא יזכרנה שבין כך ובין כך השכר נותנין לו. משל לשוכר שנתן לשני פועלים פרסקל נקובה לדלות בו מים ופסק עמהם לעשות עמו מלאכה זו יום אחד טפש אומר מה תועלת במלאכתי הפקח אומר ומה לי השכר יתן לי כך הזקן מה לו אם הוא שוכח שכר נותנין לו. אחד המרבה ואחד הממעיט בזכרונו ובלבד שיתכוין לבו בשמים: רבי יוסי בן יהודה איש כפר הבבלי אומר הלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן כי בהתישן על החכמה ובכל יום ויום מוסיף פנים לכל דבר ודבר ומתקן אותן ויורד לסוף הדעת עד כי הוא נקל להבין כי בישישים חכמה ואורך ימים תבונה. והלמד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו. כי עדיין לא נתבשלה חכמתם בקרבם: רבי אומר אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו שיש קנקן חדש מלא ישן וישן אפילו חדש אין בו. כי בחשיבות היין הישן לא יפסד בכלי החדש כך אם הקטנים נחכמו מן הזקנים ילמוד כל אדם לפני הקטנים תחלה וזהו מה שיש בין דברי ר' יוסי בן יהודה לדברי רבינו הקדוש ע"ה כי רבי יוסי היה אומר כי אם הזקנים והקטנים כלם חכמים עם הזקנים ילמוד לפי (שברוב חכמת) [שחכמת] הזקנים מבושלת. ורבינו הקדוש ע"ה [היה אומר] אין הולכין בחכמה אלא אחר הרוב ואם ימצא הקטנים נבונים ודבריהם נכונים וחכמתם מרובה ילמד לפניהם. ושני הדברים האלה אליהוא אמר אותן שנא' [איוב ל"ב ז'] אמרתי ימים ידברו ורב שנים ידיעו חכמה אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תבינם. כי מתחלה היה אומר כדברי ר' יוסי בן יהודה כי רוב שנים יודיעו חכמה אחר שראה כי הוא ילד מחבריו הזקנים. אמר כי רוח היא באנוש. ולפעמים כי הילד יחכם מן הזקן ותהיה חכמתו מבושלת ממנו ודבריו מתוקנים וברורים הדברים לכן טוב ללכת אחר ילד וחכם מאיש זקן ונשוא פנים ואיננו כמוהו בחכמה: **כא** רבי אלעזר הקפר אומר הקנאה. פי' בענין הקנאה יש שני דברים שבהם שנים שלשה ענינים ואין בהם לרוע לשנים. הדרך האחד מקנא בטובה והוא הדרך רע וענין הראשון כי יראה חבירו טוב ורע בעיניו. וכאשר עוסק בתורה ובמצות והולך בדרך טובה מקנא בו. כי הוא שונא אוהבי השם ועושי רצונו המדה הזאת מוציאתו מן העולם והיא הרעה הגדולה בקנאות ונקרא שמו שונאי ה'. הענין השני לא ירע בעיניו מצד כי שונא דרך עוסק בתורה. אך אחר שאיננו הולך בדרך ההיא לא חפץ גם בחברו שילך בה כי אם לפי רצונו לא ימצא אחר טוב ממנו לא מטובתו אך מרעת האחרים גם זה יקרא שונא ה'. כי אינו עושה מעשי ה'. גם מחבריו העושים קשה בעיניו ואם איננו שונא כראשון. ויש דרך טובה בקנאה ואם אחרת טובה ממנה מה שאחז"ל קנאת סופרים תרבה חכמה כי על ידי שרואה חבריו קדושים וחכמים גם הוא חפץ להיות כמותם ומפני הקנאה מרבה על חכמתו וטורח ומוסיף לעשות טובה וללכת בדרך ישרה. אך יותר היא שזה אם בלא קנאה חפץ באלה כי (נאם) [יראי] ה' הם. וזאת מלאכת האדם. וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה [קהלת ד' ד'] וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו גם זה הבל ורעות רוח. ר"ל שגם בעושה המעשה בכשרון אם מקנאת אדם יעשהו טובה עושה. ויש בו רעה רבה. כי עושיה הראוי מנדבת לבו הולך באמת ובלבב שלם וחשוב מן העושהו מקנאת אדם כי תעלה על לבו ואם מזה או מזה המעשה יעשה וטוב אשר תאחוז בראשון ומזה אל תנח ידך. הדרך הב' קנאת העושר הענין הראשון השוחר הרע וקשה בעיניו כי יש עושר לאחרים אחר שאין לו. ואין לו בכל אלה כזו לרוע. כי שונא טובת הנבראים ואינו רוצה בתיקון העולם. הענין השני המקנא בחביריו העשירים וקשה בעיניו כשהם עשירים ממנו לא משנאתו בהם ובעשרם ויחפוץ כשיתמעט אך מאהבתו אל העושר וחפצו להיות עשיר גדול. כי העושר בעיניו הוא הכבוד ורוצה להיות נכבד מהם. והענין השלישי הוא הטוב ברעים אוהב כסף ומקנא בו וחפץ שיהיה לו עושר גדול. ואם לאחרים יש מעט או הרבה לא יחוש. ואין לזה קנאה בוערת כמו החפץ להתעשר מכל בני אדם. ושלמה המלך ע"ה כלל לכל אלה הדברים ואמר [משלי כ"ג י"ז] אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום. פרש תחלה הקנאה הרעה שלא יקנא ברשעים בעושי העבירות לעשות כמותם ואחר כך כלל ואמר כי אם ביראת ה'. כל הקנאות למרע לבד קנאת היראה. שיקנא את מעשי ה' כי נורא הוא: והתאוה היא תחלה לכל הפעולות והמעשים וגם קודמת למחשבה כי חמד לתאותו לדבר חושב עליו לעשות ויש בכל התאות רעה רבה אין צריך לומר תאות היצר על העבירות כי אפי' תאות משכב הנשים הרבה במותר רעה גדולה ועל זה אמר שלמה ע"ה [משלי ל"א ג'] אל תתן לנשים חילך. וכמו כן תרבות התאוה במאכל ובמשקה. במותרין גם זה רעה. וכמו שאמרו חכמי הטבע כי גם המאכלים קלים וטובים מזיקין לאוכל מהם הרבה. וזהו שאמרו במסכת פסחים [דף קי"ד] אל תרגיל עצמך לאכול אווזין ולבך רדוף עליך. ושלשה דרכים יש בתאוה לרוע כמו בקנאה. הראשון המתאוה שלא יהיה עושר וחכמה לשום אדם ושיהיו לו והוא עון אשר חטא. והשני מתאוה לעושר וחכמה ואם יש לאחרים טוב הדבר בעיניו אך שיהיה לו יותר מהם להתגדל עליהם. גם בזה רעה רבה. והשלישי יש טובה מעט בראותו כי יש לחבריו חכמה ועושר מתאוה להיות גם הוא כמותם. וייטב הדבר בעיניו מאד להיות להם כמוהו ויוסיף להם השם ממנו אלף פעמים ויברך אותו ואתהם ואין המדה הזאת שלימה לטוב בהתאותו מצד כי אחרי הם חכמים ונבונים ועשירים כי התאוה הראויה להתאות בחכמה מצד כי היא העיקר והשורש לעבודת הבורא יתברך ולעשות בעושר הישר בעיני ה' ולא מפני דבר אחר וזהו שאמר דוד המע"ה [תהלים ל"ח י'] ה' נגדך כל תאותי ר"ל כי כל תאותו מצד שמים היא ולא מקנאת אדם. וכן מצינו ברבינו הקדוש ע"ה [כתובות דף ק"ד] שבשעת פטירתו זקף אצבעותיו ואמר גלוי וידוע לפניך רבון העולמים שאפילו אצבע קטנה לא נהנתי ואע"פ שאמרו עליו רבותינו שהיה עשיר גדול שנושא המפתחות שלו כעושר שבור מלכא ואעפ"כ לא נהנה כי אם לשום שמים כי לא נתאוה

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פרק ט' מהלכות תשובה הלכה א:

יח ב מיי' פרק ה' מהלכות דעות הלכה ז:

יט ג מיי' פרק ב' מהלכות דעות הלכה ו:

הגהות מהריעב"ץ

דינר] וכמלאכה ואינו מספיק לו יטול אפי' אלף כו'. כ"ש בת"ח שסתמו אינו ראוי לעסוק במלאכה ואם עוסק במלאכה מרובה ונמצא מפסיד כל תלמודו דאי ספרא לא סייפא כו' [ע"ז דף יז:] כ"ש בדורות הללו בעו"ה. ואין ראיה מאותן יחידים חסידים הראשונים שהן כמלאכים. ויש מהן שלא נהנה אף מסעודת אביו מיום שעמד על דעתו [חולין דף ז:] והראי' מיונתן ב"ע היא לענ"ד סותרת דעת הרב שהרי ר' נצטער על שחשב שהאכיל פתו למי שאינו ת"ח. א"כ חלילה שירצה ר' להכשיל לת"ח שיהנו ממנו. וכן אמרו בפירוש כל הנביאים לא נתנבאו אלא כו' ולמהנה ת"ח מנכסיו בחלק דצ"ט. ור"ת עם כל חסידותו נהנה הרבה מבית ר' ואחז"ל [כתובות דף קה:] כל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב ביכורי'. ואיך יתקיים תלמודו בידו מי שהוא טרוד לשוט אחר פרנסתו. ואין מביאין ראיה מיחידים חסידים הראשונים. וכבר מצינו גם כן לחכמי התלמוד שאמרו לבא בכיסא תליא וכן שנו אם אין קמח אין תורה ורבה ב"א אמר בארבע לא מצינא [ב"מ דקי"ד:] ואמרו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. ותו קשיא דר' נהוראי שילהי קדושין דאמר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה והרי כבר אמרו [קדושין דף כט.] כל שאינו מלמד בנו אומנות כמלמדו ליסטות ולא יחלוק ר"נ ע"ז שאם א"כ מה יאכל מה יעשה שיתקיי' בעולם וילמוד וכודאי לא נתכוין לומר שיסמוך על הנס שימצא חרוב ועין מים כדרך שאירע לרשב"י ובנו במערה [שבת דף לג:] אבל הדבר ברור שסבור ר"נ שלמוד תורה היא ג"כ אומנות המפרנסת וכ"כ במנת מורי התורה למען יחזקו בתורת ה' ועס"פ הזרוע בעובדא דשקא דדיני דאתא לבי מדרשא דאדם חשוב מצווין לגדלו. ומ"ש אח"ז אמנסיה מקבל

מראה מקומות

[א] קהלת ט' י': [ב] משלי ו' ו': [ג] שמות ל"ג י"ד: [ד] משלי י"ד ל':

והכבוד מוציאין את האדם מן העולם : **כב** הוא היה אומר הילודים למות והמתים להחיות והחיים לידון לידע להודיע ולהוודע שהוא אל הוא היוצר הוא הבורא הוא המבין הוא הדיין הוא עד הוא בעל דין והוא עתיד לדון ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח שחד שהכל שלו ודע שהכל לפי החשבון ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד א) ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה :

פרק חמישי

א בעשרה מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות : **ב** עשרה דורות מאדם ועד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול . עשרה דורות מנח ועד אברהם להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שבא אברהם אבינו וקבל ג) שכר כולם : **ג** עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו ע"ה : **ד** עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים . עשרה

רמב"ם

יפסיד אמונת התורה בהכרח ולא יגיעו לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המדות : **כב** אמר לידע להודיע ולהוודע רוצה בו שיודע העתידים להולד ואשר הם נולדים עתה וימותו ואשר יחיו אחר המות ונלמד משלש הכתות האלה שהוא היוצר והוא הבורא ואמרו הוא הדיין והוא עתיד לדון רוצה בו שהוא שופט עתה את הכל בחיים ובמות ובשאר ענייני העולם והוא ג"כ עתיד לדון אשר יחיו לעוה"ב בגמול ועונש : ואמר ולא מקח שוחד הוא כמו שאמר ג"כ בתורה [א] אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד ואין ענינו שלא יקח שחד להטות הדין כי זה מן הפחות שירוחק מן הש"י מה שלא יצוייר ואף לא ידומה כי איך יצוייר לו שחד ומה יהי השחד אבל ענינו מה שבארנו שהוא לא יקח שחד המצות כמו שיעשה אדם אלף טובות ורעה אחת שלא ימחול הש"י מעבירה ההיא לרוב טובותיו ויחסר לו מאלף טובותיו טובה אחת או יותר אבל יענש על זאת הרעה האחת ויגמלהו על הטובות ההם כולם וזהו ענין לא יקח שוחד והוא כמו לא ישא פנים שיענש הגדול במעלות על דבר מועט כמו שנענש משה רבינו ע"ה על חטא הכעס כמו שבארנו בפרקים הקודמים וגמול עשו הרשע על כבוד אב ואם ונבוכדנצר על כבוד הש"י כמו שהתבאר בסנהדרין וזהו ענין ולא משוא פנים : ובחון מאמר שעל כרחך אתה נולד ומה שדבק בו שהוא זכר ענינים טבעיים שאין בחירה לאדם בהן שעליהם אמרו רז"ל ד) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולא אמר על כרחך אתה חוטא או עובר או מהלך או עומד ומה שדומה לזה שאלו כולם ענינים שהם ברשות האדם ואין הכרח בהם כמו שבארנו בפרק השמיני :

פרק חמישי **א** בעשרה מאמרות כשתסתכל בכל מה שבא במעשה בראשית ויאמר תמצאם תשעה ובראשית עשירי ואף ע"פ שלא התבאר בו מלת ה) ויאמר הענין מורה עליו וכאילו אמר ויאמר אלהים יהיו השמים והארץ כי לא נהיו מבלתי מאמר והיה יכול לספר בריאה כולה במאמר אחד כשיאמר ויאמר אלהים יהיו שמים וארץ ויהי רקיע ויקוו המים וגו' ואמנם ייחד מאמר לכל ענין להודיע גודל זה המציאות וטוב סדרו ושמפסידו מפסיד דבר גדול ומתקנו יתקן דבר גדול רוצה לומר שמפסידו מי שיפסיד נפשו אשר בידו לתקנה ולהפסידה וכאילו הוא התכלית האחרון מכלל המציאות אשר אמר בו עשרה מאמרות כמו שבארנו בפתיחת חבורנו זה : **ב** אלו הדורות הם דברי התורה פלוני הוליד פלוני על הסדר וזכר זה ומה שאחריו מפני זכרו עשרה מאמרות שבהן מוסר לאדם לזרז אותו ולתקן נפשו במעלות המדות ובמעלות השכליות שזהו כוונת זאת המסכתא : **ג** הי' נסיונות שנתנסה אברהם אבינו כולם דבר הכתוב. הא' הגרות באמרו יתברך [ב] לך לך מארצך וגו' . הב' הרעב אשר נמצא בארץ כנען בבואו שם והוא יעדו [ג] ואעשך לגוי גדול וזה נסיון גדול והוא אמר [ד] ויהי רעב בארץ. והג' חמס המצרים עליו בהלקח שרה לפרעה . הד' הלחמו בד' מלכים . הה' לקחו הגר לאשה אחר שנואש מהוליד משרה . הו' הוא המילה אשר צוה בה בימי הזקנה . הז' חמס מלך גרר עליו בלקחו שרה גם כן . הח' גרש הגר אחרי הבנותו ממנה . הט' הרחקת בנו ישמעאל והוא אמרו יתברך [ה] אל ירע בעיניך על הנער וגו' וכבר העיד הכתוב איך היה קשה בעיניו הדבר הזה באמרו [ו] וירע הדבר מאד בעיני אברהם אלא שאמר מצות הש"י וגרשם . העשירי עקדת יצחק : **ד** אבל הי' נסים שנעשו לאבותינו במצרים הוא הנצלם מן הי' מכות והיות כל מכה ומכה מיוחדת במצרים ולא בישראל ואלו הם נסים בלא ספק ולשון התורה בכל מכה ומכה מהם שהביא הקב"ה על המצריים בלבד

רש"י

והתאוה . שמתאוה ממון הרבה שנא' [ז] אוהב כסף לא ישבע כסף . כ"א שהולך אחר תאות לבו כניאוף ושאר עבירות : והכבוד . שהרבנות מקברת את בעליה . כ"א ויש אומרים הקנאה שראו מלאכי השרת שעשו לו לאדם הראשון שהיו צולין לו בשר ומוזגין לו יין וראו כבודו ונתקנאו בו . והתאוה שהתאוה לאכול מן הפרי . והכבוד שעשו לו המלאכים לפיכך נגרש מג"ע . וי"א הקנאה שקנא קרח במשה ואהרן. והתאוה שהתאוה גיחזי לקחת ממון מנעמן. והכבוד מירבעם שאמר אם יעלו העם הזה לירושלים מפני שהי' המלך קורא משנה תורה: **כב** הילודים. אותם שכבר נולדו עתידין למות : והמתים. שכבר מתו עומדין לחיות : והחיים . אותם שעודם חיים עתידין לידון ליום הדין . כ"א והחיים שעתידין לחיות אינם ניצולים מיום הדין : לידע להודיע ולהוודע. ידע אדם ויבין ויודיע הוא לכל שיהיו גם הם יודעים שהוא יוצרם ובוראם. כ"א לידע שאין בריה נחבאת מיום הדין : להודיע את האדם ויבין שהוא דיין לכל . גם יהיו יודעים שהוא יוצרם ובוראם ומבין כל מעשיהם והוא הדיין מומחה שבקי לדונם כפי משפטם ואם תאמר במה ידונכו הלא אין עד שיעיד בנו הוא עד והוא עצמו יהא בעל דין לצעוק עליכם ולהביאכם במשפט . הוא עתיד לדון לכך הוא מצפה לדון אתכם ולשלם גמולכם: לא עולה. אלא בדין ובמשפט הוא פורע: ולא שכחה . שלא תדמה בנפשך הוא ישכח קצת מחובותיך שהרי כולם כתובים לפניו: ואל תאמר. [הוא] ישא פנים כי אין משוא פנים בלבו ולא מקח שוחד: שהכל שלו . והואיל וכן למה יקבל שוחד : ודע שהכל בא לפי חשבון. אחת לאחת למצוא חשבון פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול : שיש בשאול בית מנוס לך . ועיר מקלט ותפטר מן הדין לפי שלא אחרי דעתך עושין לך : שעל כרחך אתה נוצר. שבא לו מלאך הממונה על ההריון אצל הפרגוד שבו נשמות הקוקין ואומר לה לכי בתי עמי והכנסי במעי אשה פלונית ואומרת האיך אלך במקום הטנופת ואניח מקום טהרה כזה מיד בא מלאך ונוטלה' בעל כרחה ומכניסתה למעי אשה : ועל כרחך אתה נולד. בשעה שהגיע זמן העובר לצאת ממעי אמו ואינו רוצה לצאת משם לפי שהוא צופה מסוף העולם ועד סופו כמו שנא' [ח] בהלו נרו עלי ראשי מיד מוציאין אותו בעל כרחו משם : ועל כרחך אתה חי. לפי שיש אדם שהוא מדוכא ביסורין ובשעה שהוא ישן בלילה ואין הנשמה רוצה לחזור מפני עול הצרות שהוא סובל אומר לה הקדוש ברוך הוא חס ושלום לא אכפור באמונתי לעולם אלא אשלם לו פקדון שהפקיד אצלי וכן הוא אומר [ט] בידך אפקיד רוחי ועל כן רגילין לומר אמת ואמונה בלילות . ועל כרחך אתה מת וכו' וכן אתה עתיד ליתן דין וחשבון בקבר עד כאן :

פרק חמישי **א** בעשרה מאמרות וכו' . ט' ויאמר הן ובראשית נמי מאמר הוא שנא' [י] בדבר ה' שמים נעשו : ומה ת"ל. מה אנו למדין ממנו שהקב"ה נזקק לברוא העולם בעשרה כדאי היה לבוראו בדבור אחד אלא לכך טרח כדי ליתן פרעון גדול לרשעים שמאבדין את העולם שטרח הקב"ה כל כך לבוראו בעשרה מאמרות וכדי ליתן שכר טוב ומרובה לצדיקים וכו' : **ב** עשרה דורות וכו' לא וחשוב בפרשה : להודיע כמה הוא ארך אפים שהמתין לרשעים כל כך ולא נפרע שמא ישובו : שכר כלם . לפי שעד עתה לא היה צדיק בעולם כל כך שינחל חלקו וחלקם בעוה"ב . כ"א השכר שהיה ראוי לכולם אילו חזרו בתשובה קבל אברהם אבינו על עצמו . ובנח לא נאמר עד שבא נח וקבל עליו שכר כלם לפי שלא היה צדיק כל כך שנא' בו [כ] צדיק תמים היה בדורותיו ולא בדורות אחרות. כ"א וכ"ל דכ"ש שאם היה בדור צדיקים שהיה צדיק גמור : **ג** עשרה נסיונות . נתנסה א"א מפורשים בפרקי ר"א וכולם יסדם רבי שמעון הגדול בקרוב"ץ אמרת ה' צרופה . תחלה בקש נמרוד להרגו ונחבא בקרקע י"ג שנה . שוב השליכו באור כשדים . והגלהו מארץ מולדתו . והביא הקב"ה רעב בימיו . ונלקחה שרה בבית פרעה . ובאו המלכים והגלו את לוט בן אחיו . והראה לו בין הבתרים שעבוד ארבע מלכיות שימשלו בבניו . וצוה למול את עצמו ואת בנו . ואמר לו לגרש ישמעאל בנו עם אמו . וצוהו לשחוט את יצחק בנו . הרי עשרה ולא הרהר אחר מדותיו ית' מרוב אהבתו : מצינו באגדה שלכך נתנסה אבינו בעשר נסיונות כנגד י' מאמרות ללמדך שבזכותו העולם עומד וכן אתה מוצא בי' דורות שתלה הקב"ה מאדם ועד נח שמא יעשו תשובה כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם והאריך להם אפו ואח"כ הביא עליהם את מי המבול ואף נח לא היה בו כח להציל אלא אשתו ובניו עמו בלבד . אבל אברהם הציל כל העולם כלו לאחר שהמתין להם הקב"ה עשרה דורות לפי שהדריכן בתשובה ונתן לו שכר גדול על שנתקיים העולם בשבילו לפי שהקב"ה חפץ בתשובתן של רשעים ואינו חפץ במיתתן וכן הוא אומר [ל] ואת הנפש אשר עשו בחרן : וכנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן כנגדן עשה לישראל הקב"ה במצרים עשרה נסים ועשרה על הים והביא עשר מכות על המצריים במצריים ועשרה על הים וכנגדן נתן לבניו עשר דברות ובשעה שעשו את העגל ונשתברו הלחות שהיו כתובין בהן עשר דברות עמדו להם העשרה נסיונות שלא כלם הקב"ה וכן הוא אומר [מ] זכור לאברהם וגו' שכנגד עשרת הדברות שאבדו מהן הולך עשר נסיונות שנתנסה אברהם אביהם וכן הוא אומר שהקב"ה החזיק לו טובה שנאמר [נ] ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וגו' . ואם הם חייבים מיתת הרג זכור ליצחק שנעקד על גבי המזבח . ואם הם חייבים גלות זכור ליעקב שגלה על מצות אמו ואביו : **ד** עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים לא נתפרשו לנו :

מסורת הש"ס

א) [כתובות דף ל. גרסי תוס' ע"כ אתה מת וע"כ אתה חי וע"ש] : ב) נ"א עליו [וכ"ה בר"ב] : ג) ס"א יצחק : ד) [ברכות דף לג: מגילה דף כה. נדה דף טז:] : ה) [עי' ר"ה דף לב. מסיק הש"ס אשלא ואלא תשעה הוו בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו]:

הגהות מהריעב"ץ

כבוד לבד כו' . נ"ב ומה יענה הרב בכתוב [ש"א ט] ויאמר שאול לנערו וגו' ויוסף הנער וגו' הנה מבואר שזה היה דרך הדורשי' דבר ה' מפי נביא שלא לבוא אליו בידי' ריקניות . אף אם יונח שמואל לא קבל ממנו מאומה . להתיחדו במדה זו לעצמו . אבל ודאי יורה שכך היה המנהג לפנים בישראל . וגם שאול בנביאים [לישנא דקרא נקט אף שום היה אחר כך] וידע בלי ספק מנהגיהם ודרכיהם:ומ"ש אח"ז ויהיה השכר כולו להם כו'. נ"ב אם רצאי לקבל גם אחריותו של הממון עליו . עי' שאילת יעב"ץ :

מראה מקומות

[א] דברים י' י"ז : [ב] בראשית י"ב א' : [ג] שם ב' : [ד] שם י' : [ה] שם כא י"ב : [ו] שם שם י"א : [ז] קהלת ה' ט' : [ח] איוב כ"ט ג' : [ט] תהלים ל"א ו' : [י] שם ל"ג ו' : [כ] בראשית ו' ט' : [ל] שם יב ה' : [מ] שמות ל"ב י"ג : [נ] תהלים ק"ו כ"ג :

רבינו יונה

נתאוה להבלי העולם : **והכבוד** . כבוד הרע הוא המתכבר על בני אדם להטיל אימתו עליהם ונותן חתיתו בארץ חיים . ומה שכרו שיורד לעמקי שאול בגיהנם . ואין למפלתו תקומה לדורי דורות ומפני זה דמה יחזקאל הנביא מפלת מלכי עובדי כוכבים בגיהנם . לנותן חתיתו בארץ חיים לומר שאין להם תקומה כמו שנאמר [יחזקאל לב לב] כי נתתי חתתי בארץ חיים והשכב בתוך ערלים את חללי חרב וכל הענין . ויש כבוד שני הרוצה כי יכבדוהו בני אדם שחושב כי הוא ראוי לכבוד ההוא ואיננו . ג"כ כי יהיה תלמיד חכם ובעל מצות ורצונו שיכבדוהו על זה חוטא בנפשו אך אם כוונתו לשום שמים ואם לכבוד תורה הוא עושה לבד . ולא יקחהו מפני עצמו ולא יהנה בו כי אם כדי להתכבד התורה על [ידי] זה כמו שכתבנו . אך כל הדברים האחרים בכבוד רעים מאד . וכמה הזהירה התורה ואסרם אותו שגם על מלך ישראל אשר אמרה עליו שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך והוא ראוי לכבוד יותר מכל הבריות אשר תחת השמים . ואעפ"כ הזהירתו לבלתי רום לבבו מאחיו כל שכן ההדיוטים שאין להם לחפוץ הכבוד כלל : **מוציאין** את האדם מן העולם . שלשה מדות הללו בכלל עון פלילי . דבר אחר מוציאין את האדם מן העולם . הקנאה כמו שנאמר [משלי י"ד ל'] ורקב עצמות קנאה . התאוה כמו שנאמר [משלי כ"א כ"ה] תאות עצל תמיתנו הכבוד כמו שמצינו ביוסף שמת עשר שנים קודם אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות : **כב הוא** היה אומר הילודים למות . מאחר שסופן למות והיום בחיים ומחר בקבר יש להם להרהר במעשיהם ולשוב בתשובה : **והמתים** להחיות . כי יחיים השם ית' לעתיד לבא כמו שנאמר בדניאל [דניאל י"ב ג'] ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם . על כן יש לאדם לעשות מה שיהיה מן החיים ולא דראון עולם . **והחיים** לדון אותם שעתידין להחיות יעמדו לדין לפני השם יתברך ויתן להם כפעלם וכמעשה ידיהם : **לידע** ולהודיע ולהודע. כלם צריכין לדעת את זה . לידע מאחרים שילמדו אותו . ולהודיע שילמד אחרים בעולם הזה . ולהודע בעוה"ב מעצמו בלא מלמד כמו שנא' [ירמיה ל"א ל"ד] ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש אל אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם: **שהוא** אל . מלשון אלי הארץ כלומר חזק ותקיף : **הוא** היוצר הוא הבורא את הבריות מלידה ומבטן ומהריון . והיוצר הוא התחלת המעשה ובורא גמר המלאכה . ואיננו כמו עשיית הכלי כי אחר שנגמר אין צריך לעושהו אבל האדם בכל עת וזמן צריכין לבוראם כמו שאמר דוד המלך ע"ה [תהלים ק' ג'] דעו כי ה' הוא אלהים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו . ר"ל כי אנחנו צריכין לו בכל שעה ורגע : **הוא** המבין . מבין כל המעשים : **הוא** הדיין . מאחר שהוא יודע אמתת כל הענינים הוא ראוי לדון . כי ידין את הדין לאמתו : **הוא** העד . שהכל גלוי לפניו : **הוא** בעל דין . שהוא תובע את החוטאים כמו שאמר דוד [תהלים נ"א ו'] לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך כי אם יזיק אדם לחברו אל יחשוב כי אליו חטא ולא לשם כי הוא תובע את החזק כבעל דין כי גם לה' חטא : **והוא** עתיד לדון . לעתיד לבא : **שאין** לפניו לא עולה להטות את הדין ולא שכחה ולא משוא פנים למחול למי שגדול בחכמה וחסידות : **ולא** מקח שוחד . שיוציא שכר מצוה כנגד הפסדה אלא משלם שכר טוב מפני המצוה ונפרע מן העבירה ומפורש הוא בד"ה [ב' ו' כ"ג] שאין לפניו כל זה : **ודע** שהכל שלו והכל בא לידי חשבון אם לטוב ואם לרע ואל יבטיחך יצרך לומר שיש בשאול בית מנוס כמו שדומה לך בעולם הזה בית מנוס וכמו שהמינין אומרים בעלמא דאתי לית דינא ולא דיינא אל תחשוב ותאמר זה כי לא אמת הוא שעל כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה:

פרק ה' א בעשרה מאמרות נברא העולם ומה תלמוד לומר. מבראשית ועד ויכלו כתוב תשעה פעמים ויאמר ובראשית נמי מאמר הוא שנא' [תהלים ל"ג ו'] בדבר ה' שמים נעשו שאי אפשר שנבראו שמים וארץ אלא במאמר ומה תלמוד והלא במאמר אחד יכול להבראות ר"ל מה בא ללמדנו . כשאמר כי בעשרה מאמרות נברא העולם . או פירושו מה תלמוד לומר שנבראו בעשרת מאמרות אלא כדי להפרע מן הרשעים שמאבדין במעשיהם העולם שהוא דבר גדול שנברא בעשרה מאמרות וכן מדת הדין עתיד להפרע מהן וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות . שלא נברא העולם אלא לעשות בו הישר בעיני ה' והעושים כן מקיימין אותו : **ב עשרה** דורות מאדם ועד נח להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין לפניו עד שבא עליהם מי המבול ובא ללמדנו כי כאשר אתה רואה בדורות שבין אדם הראשון לנח שכלם הכעיסוהו במעשה ידיהם לרע להם והאריך אפו כל אותם הדורות ולסוף הביא עליהם מי המבול כי לא לעולם מאריך אפו כן תחשוב לגלותינו ע"י הרומיים ולבל תאמר כמה ימים ושנים כי השיב חמתו מעל מלכות רומי ואנחנו בגלות הלעולם יאריך להם אפו כי ארך אפים הוא ירוע תרע כי לסוף ישלם להם כפעלם וכמעשה ידיהם ויגאלנו ויושיענו כי ארך אפים גדול הוא . אך באחרית הימים פוקד עונות ראשונים ומהר יקדמנו רחמיך כי דלונו מאד : **ג עשרה** דורות מנח ועד אברהם ואמרו רבותינו כשמת נח היה אברהם אבינו בן חמשים ושמנה שנים אך כשתמנה התולדות תמצא עשרה דורות ביניהן כי אע"פ שנח האריך ימים עשרה דורות הם נחשבים להודיע כמה ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין עד שבא אברהם אבינו ולא אמרו בכאן עד שנפרע מהן כי אברהם אבינו מלא כל החסרונות ועשה טובה כנגד כל רעתם והצילם מן הפורענות אך נח לא יוכל להצילם כי לא היה צדיק כל כך למלא החסרונות ונטל שכר כלם . ואע"פ שלכל האדם יש להם חלק בגן עדן וחלק בגיהנם אם יזכה יטול חלקו בגן עדן אם

תורה אור

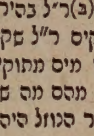
ד) עשרה נסיונות נסו אבותינו את המקום במדבר שנאמר °וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: (במדבר יד) ה ב) עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחים ולא אירע קרי לכהן גדול ביוה"כ ולא

רש"י

אשל"ה זה מצאתי כתוב בהעתק ישן פי' רש"י ולא השמטתיה וז"ל ואני משה בר מתתיה מצאתי עשרה נסים נעשו לאבותינו על הים כתוב באבות דרבי נתן וכן מפורשים להם באו משה ואבותינו ועמדו על ים סוף אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים נקבים נקבים נטל משה את מטהו והטילו על הים ונעשה הים נקבים נקבים שנאמר נקבת במטיו ראש פרזיו. אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים גזרים גזרים נטל משה מטהו והטילו על הים ונעשה הים גזרים גזרים שנאמר לגוזר ים סוף לגזרים. אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים בקעות בקעות שנאמר [ה] בקע ים ויעבירם. אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים טיט נטל משה את מטהו והטילו על הים ונעשה הים טיט שנאמר [ו] דרכת בים סוסיך. אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים מדברות מדברות שנא' [ז] מוליכם בתהומות כסוס במדבר לא יכשלו. אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים פירורין פירורין שנא' [ח] אתה פוררת בעוז ים. אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים סלעים נטל משה את מטהו והטילו על הים ונעשה הים סלעים שנא' [ט] אתה רצצת ראשי לויתן שברת ראשי תנינים על המים. אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים יבשה נטל משה את מטהו והטילו על הים ונעשה יבשה שנאמר [י] ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים. אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים חומות נטל משה את מטהו והטילו על הים ונעשה חומות שנא' [כ] והמים להם חומה. אמר להם משה קומו ועברו אמרו לו אין אנו יכולין לעבור עד שיעשה הים נודות נודות שנאמר [ל] נצבו כמו נד נוזלים. ומים שבין הגזרים ירדה אש מן השמים וליהטתם שנאמר [מ] כקדוח אש המסים מים תבעה אש ונודות של שמן ושל דבש ירדו לתוך פיהם של תינוקות של ישראל והיו יונקים שנא' [נ] ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור. וי"א מים היו נובעים להם מן השמים ושותין מפני שמימי הים מלוחים הם. רבי אליעזר בן יעקב אומר תהום קפה להם למעלה ועברו בו כדי שלא יצטערו רבי אליעזר ורבי שמעון אומרים מים העליונים ותחתונים היו מנערים את המצריים שנא' [ס] וינער ה' את מצרים בתוך הים. ע"כ נסים שנעשו לאבותינו על הים שהיו כתובים באבות דרבי נתן עכ"ל: עשר מכות הביא הקב"ה על המצריים במצרים וזה סימנם דצ"ך עד"ש באח"ב. וי' על הים מפורשים במכילתא והן כמנין לשונות מפלתן הכתוב בויושע. רמה בים. ירה בים. טובעו בים סוף. תהומות יכסיומו. ירדו במצולות כמו אבן. תרעץ אויב. תהרוס קמיך. יאכלמו כקש. נערמו מים. נצבו כמו נד נוזלים אין נד לי' נפילה אלא מגיד הכתוב שהמים נעשו ערימה וקיבוץ ועמדו כמו נד. כסמו ים. צללו כעופרת. הרי עשר נפילות. נטית ימינך תבלעמו ארץ לא קא חשיב בחשבון מפלתם שזו היא טובתם שניתנו לקבורה בשכר שעלו עם יוסף לקבור את יעקב. ובשכר שאמרו ה' הצדיק וגו' שפלטם הים ליבשה להראותם לישראל ולא רצתה הארץ לבולעם שהרי קלל הקב"ה את הארץ על שקבלה דמי הבל מידי קין שנא' [ע] לא תוסף תת כחה לך לפיכך מיאנה לקבל הללו שלא תמו מיתת עצמן אלא הים שבעם עד שנטה הקב"ה ימינו ונשבע שלא יתבע ממנה את דמם ובלעתם היבשה: ד עשר נסיונות נסו אבותינו את הקב"ה במדבר. מפורשים הן במסכת ערכין בפרק יש בערכין להקל (דף טו): אלו הן ב' בים. א' בירידה שנא' המבלי אין קברים במצרים. א' בעליה שנא' [פ] וימרו על ים בים סוף שאמרו כשם שאנו עולין מצד א' כך מצרים עולין מצד האחר מיד אמר הקב"ה לשר הים פלוט אותם ליבשה כו'. וב' במים אחד במרה שנא' [צ] ויבואו מרתה וגו' וילונו. וא' ברפידים שנאמר [ק] ויחנו ברפידים וכתיב וירב העם עם משה. וב' במן לא תצאו ויצאו. לא תותירו ויותירו. וב' בשלו ראשון [ר] בשבתינו על סיר הבשר ובשליו שני [ש] והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה. ואחד בעגל ואחד במדבר פארן (ואחד) במרגלים הרי עשרה ולשם נאמר במרגלים [ת] וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: ה לא הפילה אשה מריח בשר הקדש. אי נמי מריח איברים של המערכה שאלו הריחה בהן ובאת לטעום מהן אין שומעין לה להאכילה בשר קדש: ולא התליע. נ"א ולא הסריח כשלא היה לו פנאי להקטיר בלילה כל האיברים שנתעכבו מבערב מעלין אותן בראשו של מזבח ועומדין שם ב' ימים או שלשה עד שיהיו פנויין להקטירן שאין לינה מועלת בהן בראשו של מזבח ונעשה בהן נס ולא היו מסריחין כל זמן עכבתם: בבית המטבחים. שבעזרה במקום שהיו שם השולחנות של שיש שמדיחין עליהן את האמורין ולא היה יורד שם זבוב משום מיאוס ללמדך שהשכינה שורה בהם: ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים. לטומאה זו הואיל ויוצאה מגופו דבר מגונה הוא ומכוער משאר טומאות ומה שהיו מתקינין לו כהן אחר תחתיו מחמת פיסול אחר היו עושין ואותו פיסול שאירע בו ביוסף בן אלם [יומא י"ב] פיסול אחר היה כגון מחמת שרץ או צנורא של עם הארץ נתזה על בגדו ולא קרי היה. כתוב במשנה לא כבו גשמים ולא נצח הרוח וכמדומה לי שהוא שבוש דהא בפרקא קמא דיומא

רמב"ם

מלבד מכת הכנים שלא באר זה אלא שהוא ידוע שלא ענם ישראל אבל היו נמצאים אצלם ולא היו מצערים אותם וכן בארו החכמים אבל בשאר המכות התבאר בהם הענין אמר בדם [א] ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאור ראיה שהנזק היה משיג אותם לבדם ואמר בצפרדעי' [ב] ובאו בביתך ובחדר משכבך וגו' ואומר בערוב [ג] והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן וגו'. ואמר בדבר [ד] וממקנה בני ישראל לא מת אחד ואמר בשחין [ה] כי היה השחין בחרטומים ובכל מצרים. ואמר בברד [ו] רק בארץ גושן אשר שם בני ישראל לא היה ברד. ואמר בארבה [ז] ויעל הארבה על כל ארץ מצרים ואמר בחושך [ח] ולכל בני ישראל היה אור במושבותם. אבל היו"ד נסים שהיו על הים הם קבלה. הראשון הבקעת המים כפשוטו של פסוק [ט] ויבקעו המים. הב' שאחר שבקעו נעשה כקובה עד שהם (א) כדמות גג ולא מקורה ולא משופע והיה הדרך כאילו היה נקב במים והמים מימין ומשמאל וממעל הוא מאמר חבקוק [י] נקבת במטיו ראש פרזיו. הג' שארצו נתקשה ונקפל להם כאמרו [כ] הלכו ביבשה ולא נשאר בקרקעיתו שום חומר וטיט כבשאר נהרות. הד' שדרכי מצריים היו בחומר מדובק והוא אמרו [ל] חומר מים רבים. והה' שנבקעו לדרכים רבים כמספר השבטים כעין קשת עגול על זאת הצורה

והוא אמרו [מ] לגוזר ים סוף לגזרים. והו' שנקפאו המים ונתקשו כאבנים ועל זה ר"ל שנתקשו המים עד ששבו בענין שישבור ראשי תנינים אמר [נ] שברת ראשי תנינים על המים הראשים עליהם. והז' שלא נקפאו כקפיאת שאר המים הנקפאים ר"ל חתיכה אחת אבל היו חתיכות רבות כאילו הם אבנים וסדרו קצתם על קצתם והוא אמרו [ס] אתה פוררת בעוז ים. והח' שנקפה כזכוכית או כספיר (ב) ר"ל בהיר עד שיראו קצתם אל קצתם בעברם בו והוא אמרו [ע] חשכת מים עבי שחקים ר"ל שקבוץ המים היה כעצם השמים לטוהר שהוא בהיר. והט' שהיו נוזלים ממנו מים מתוקים והיו שותים אותם. והיו"ד שהיו נקפים בעת שהיו נוזלים אחר שלקחו מהם מה ששתו עד שלא היו יורדין לארץ והוא אמרו [פ] נצבו כמו נד נוזלים ר"ל הדבר הנוזל היה נקפה בלב ים ומצאנו בקבלה ג"כ שהמצריים באו עליהם מכות על הים יותר ממכות מצרים אבל כלם היו מעשרה המינים ההם אשר ירדו במצרים ונחלקו למינים רבים על הים ואל זה רמז באמרו [צ] אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר ר"ל במדבר ים סוף. אבל העשרה נסיונות שנסו אבותינו את המקום כולם דברי הכתוב הם. הראשון על ים סוף באמרם [ק] המבלי אין קברים במצרים. והב' ג) במרה הוא אמרו [ר] וילונו העם על משה לאמר מה נשתה. והג' במדבר סין כשבקשו המן והוא אמרם [ש] מי יתן מותנו ביד ה' וגו'. הד' מריתם בהניח המן על הבקר והוא אמרו [ת] ויותירו אנשים ממנו עד בקר. והה' מריתם בבקשם אותו ביום השבת כמו שנאמר [א] ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט. והו' ברפידים על המים ג"כ. והז' בחורב במעשה העגל. והח' בתבערה בהיותם מסופקים במקום ההוא ד) באמרו התאוננים והוא אמרו [ב] ויהי העם כמתאוננים · והט' בקברות התאוה בבקשם הבשר אמרו [ג] והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה. והיו"ד במדבר פארן בענין המרגלים ושם נאמר [ד] וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי: ה כבר ידעת שהמזבח היה באמצע העזרה ואנו עתידים לבאר זה במקומו והיה מגולה לשמים ועם כל זה לא היו מכבין הגשמים אש המערכה ולא היה מפזר הרוח את עמוד העשן העולה מן הקרבנות אבל בעת ההקרבה היה האויר נח והיו עומדים בעזרה כל אחד בצד חברו ובעת ההשתחויה

רבינו יונה

אם נתחייב בדינו ישלנו בגהינם. אבל מאחר שכלם נצטוו לעשות טובה וזה אינו עושה וחברו מקיים צוויו וצווי עצמו מדת הדין נותנת שיטול חלקו וחלק חברו בגן עדן ועל זה נטל אברהם אבינו שכר כלם וזהו שנאמר [תהלים קי"ט קכ"ו] עת לעשות לה' הפרו תורתך אם ראית דור שמתרשל מן התורה עסוק בה: ופשטיה דקרא עת לעשות בשביל ה'. ודומה לו אמרי לי אחי הוא כמו בשבילי. הפרו תורתך אחר שכלם מפירין תלמוד תורה יותר יש לי לעשות בשביל ה' משאר הדורות שחס ושלום לא תשתכחה תורה מישראל. משל למלך שכל עבדיו בוגדים בו חוץ מאחד שבהם הלא באותו זמן צריך ללכת עמו באמת ובלבב שלם משאר הזמנים וגם כי כל ימיו יאהבנו המלך אהבה רבה. והרבה משאת זה כמשאת כלם: עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכלם. הראשון אור כשדים שהפילו נמרוד לכבשן האש וניצל וזה אינו מפורש בתורה ומדברי קבלה הוא ויש לנו רמז לדבר הזה מן התורה. שקודם פ' לך לך מארצך וממולדתך נזכר למעלה שני פעמים אור כשדים להודיע שבשביל אותו הנסיון שעמד בו הבטיחו השם ית' והביאו אל הארץ כמו שמצינו בנח כי מתחלה כתוב ונח מצא חן בעיני ה' ואחר כך פרשת אלה תולדות נח שניצל ממי המבול על כי מצא חן בעיניו. והשני שצוהו לצאת מארצו שנאמר לך לך מארצך וממולדתך ועשה כן. והשלישי שנאמר ויהי רעב בארץ ואע"פ שהקב"ה הבטיח ואמר לו ונברכו בך כל משפחות האדמה כשהביא הרעב לא הרהר אחר מדותיו. הרביעי לקיחת שרה לפרעה. החמשי מלחמת ארבעה מלכים שבשלש מאות ושמנה עשר איש החזיק ובטח בהקב"ה ונעשה לו נס שניצל והציל אחיו וכל רכוש סדום ועמורה והיה סובל המקרים לטובתו ולזכותו: הששי. בן תשעים ותשע שנה בהמלו את בשר ערלתו שם עצמו בסכנת הזקנה וניצל. השביעי לקיחת שרה לאבימלך. השמיני כשגרש הגר וישמעאל בנו במצות ה' ואם הרע הדבר על אודות בנו קיים מצותו. התשיעי לעקידת יצחק בנו שכתוב בה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה וכי עד עכשו לא היה יודע והלא הכל גלוי וצפוי לפניו אלא כשנודע הדבר לבריות קורא הקב"ה בו כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובא להודיענו כי יראת שמים גדולה מכל המצות שבתורה שבכל הנסיונות לא אמר לו כי ירא אלהים אתה חוץ מזו מפני שהיה הנסיון הגדול שבכלם כי לקח בנו להעלותו עולה. העשירי קבורת שרה. שנאמר לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. וכשמתה אשתו לא מצא מקום לקברה עד שקנאו ולא הרהר. להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו היה מנסהו לגלות לבריות כי ירא אלהים ושלם בכל המדות: עשרה נסים נעשו לאבותינו. במצרים שבכל עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים במצרים לא נזקו אבותינו בהם. ובכלם הוא מפורש להם. לבד במכת הכנים שכתוב ותהי הכנם באדם ולא הפרישה התורה בין מצרים ובין ישראל אלא קבלה היא ביד חכמים שאף גם בזאת לא לקו בה: ועשרה על הים. הראשון קריעת ים סוף כמו שנא' ויבקעו המים. השני נעשו המים כקשת וכמין קובה ונמצאו המים למעלה מהן ועל זה נאמר [חבקוק ג' י"ד] נקבת במטיו ראש פרזיו. השלישי כי נבקעו מעינות תהום רבה ולא נשאר רפש וטיט בקרקעיתו כשאר המעינות כי יבשו אך כאבן שיש נשאר בתחתיתו וישראל עוברים בים כמהלך בביתו. ולא נתלכלכו רגליהם. הרביעי שהיו המקומות שדרכו המצרים עליהם בים כעין חומר וזהו שאמר הכתוב [חבקוק ג' ט"ו] דרכת בים סוסיך חמר מים רבים שגם סוסי המצריים מסורים ביד הקב"ה ועל זה אמר סוסיך. החמישי שקפאו המים יותר מדאי ונעשו חזקים כסלעים וכצורים ומזיק למצרים הרודפים אחרי ישראל ועל זה אמר דוד המלך ע"ה [תהלים ע"ד י"ג] שברת ראשי תנינים על המים. תנינים אלו המצרים. הששי כי נגזרים לשנים עשר גזרים דרך לכל שבט אשר יעבור שמה וזהו שנא' [תהלים קל"ו י"ג] לגזר ים סוף לגזרים הרבה. השביעי שהיו המחיצות שבין שבט לשבט זכים כזכוכית לבנה כדי שיראו השבטים אלו לאלו. השמיני שלא קפאו המים כלם כחתיכה אחת אלא נעשו חתיכות חתיכות כלבנה על גבי לבנה ואריח על גבי אריח וע"ז נאמר [תהלים ע"ד י"ג] אתה פוררת בעוז ים. התשיעי שהמים המתוקים שבים לא קפאו כשאר מי הים והיו נוזלים ושותים מכל הנחלים ההולכים אל הים. העשירי אחר שתיתם היו נקפאים מיד. שהמים הנוזלים לא היו יורדין עד הקרקע אלא ישראל שותין מהם והשאר היה נקפא ונופל אל הקרקע כחתיכ' של שלג. וכן בכל פעם ופעם שהיו צריכין לשתות:

עשר מכות הביא הקב"ה על המצרים במצרים דצ"ך. עד"ש. באח"ב: ועשרה על הים. הראשון [שמות י"ד] ויאר את הלילה וכמו שתרגם אונקלוס והוה (חשוכא) [עננא וקבלה] למצראי ולישראל נהר כל ליליא. והשני והשלישי [שמות שם] וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן. ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד אש מרתיחו וטלפי סוסיהם משתמטות. הרביעי ויסר את אופן מרכבותיו שהסיר האופנים מן העגלות ונפלו המצרים ונשתברו. החמישי וינהגו בכבדות אחר שנפלו ונשתברו לא היו יכולין לעמוד ובמקום שנפלו שם נשארו. הששי שרצו לנוס ולא יכולו כמו שנא' [שמות שם] ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל ולא כמו שמצינו בסיסרא שנאמר [שופטים ד' ט"ו] וירד סיסרא מעל המרכבה וינס ברגליו אבל אלו לא ירדו ולא הספיק בידם לנוס. השביעי [שמות שם] וינער ה' את מצרים בתוך הים כתרגומו ושניק מלשון שבר שנערם כאדם המנער את הקדרה מה שלמעלה למטה ומה שלמטה למעלה. השמיני שבלעה אותם הארץ אשר בתחתית הים כמו שנאמר [שמות ט"ו] נטית ימינך תבלעמו ארץ. התשיעי שירדו בכובד לעומקי הים כמו עופרת שנא' [שמות שם] צללו כעופרת במים אדירים. העשירי שפלטה אותם הים שנאמר [שמות י"ד] וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים: עשרה נסיונות נסו אבותינו את המקום במדבר שנאמר וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי. הראשון שאמרו [שמות י"ד] המבלי אין קברים במצרים. השני [שמות ט"ו כ"ד] וילנו העם על משה לאמר מה נשתה ונעשה נס שצוה הקב"ה למשה להשליך עץ במים המרים כמו שנאמר [שמות שם] ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ ואמרו במס' פסחים שאותו העץ הרדופני היה שהוא מר השליך מר במר והפך למתוק [א"ה לא מצאתי זה בפסחים כי אם ברש"י בפסחים דף ל"ט בשם המכילתא פ' בשלח ותוס' שם דף ל"ו מביא בשם המכילתא שזה העץ היה זית ובאמת שתי דעות הם במכילתא יעו"ש]. השלישי במדבר סין אשר שאלו לחם שנאמר [שמות ט"ז ג'] בשבתנו על סיר הבשר. הרביעי [שמות י"ז ז'] היש ה' בקרבנו אם אין. משל לאדם שמוליך בנו על כתפו והיה בן דעת ואומר ראיתם אבא. מה עשה אביו השליכו מעל כתפו. כך הקב"ה היה נושא אותם על כנפי נשרים שואלים היש ה' בקרבנו מה עשה הביא עליהם עמלק. החמישי שהותירו מן המן. הששי ברפידים לא היה מים לעדה [א"ה נראה כי הוא מונה מסה ומריבה בקרא בשנים וזהו נסיון הרביעי והששי אבל נ"ע מגמ' בערכין דף ט"ו]. השביעי בחורב במעשה העגל שנאמר [שמות ל"ב א'] ויקהל העם על אהרן וגו'. השמיני [במדבר י"א א'] ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה' והביא עליהם אש ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה [דברים ד' כ"ד] כי ה' אלהיך אש אכלה הוא אל קנא. התשיעי בקברות התאוה כשאמרו [במדבר י"א ד'] מי יאכלנו בשר וכי לא היה להם בשר והלא בכל עת ועת היה להם שלו כמו שנאמר [שמות ט"ז ח'] בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבע. וכמו שלא פסק המן לא פסק השלו אלא שבקשו בשר בערב לשבוע כמו שהיה להם הלחם ועל זה אמר משה רבינו ע"ה [במדבר י"א כ"ב] הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם וגו' אמר משה רבינו ע"ה לפני הקב"ה בשר הרבה יש להם בקשתם מרוע לבבם היא. וכי עם קשה עורף הוא גם כי תתן להם עוד רב יאמרו בלי די הצאן ובקר ישחט להם ולא ישבעו פיהם אמר לו הקב"ה היד ה' תקצר אני אתן בשר עד שיתרצו ולא יהיה להם פתחון פה לומר לא שבענו והוסיף והביא להם מן השלו הרבה עד מאד וישטחו להם שטוח והממעיט אסף עשרה חמרים ולא יכלו לאכלו כך הוא פשט הפסוק נמצאת אומר כי לא חטא משה בדבריו. ורבותינו שבתלמוד לא דרשו כן. והעשירי במדבר פארן ששלחו המרגלים ושם נאמר [במדבר י"ד כ"ב] וינסו אתי זה עשר פעמים: ה עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש. על המזבח החיצון ונותן ריח כעין כל צלי ובשר הקדש אסור בהנאה והקב"ה כל אותן הימים שמר את הנשים שלא הפילו מאותה הריח: ולא התליע בשר הקדש מעולם. קדשים קלים שנאכלין לשני ימים ולילה אח' שמשהין אותו זמן מרובה כזה לא התליע מעולם: ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים כדי שלא יצטרך לסגן. ואע"פ שהיו יודעין שלא יארע לו קרי היו ממנין את הסגן שאין סומכין על הנס משום לא תנסו כדאיתא בירושלמי: ולא נראה זבוב בבית המטבחים. משום קדושה

מסורת הש"ס

א) בסה"מ עשרה נסיונות נתנסה א"א כו' עשרה נסים נעשו לאבותינו כו' עשר מכות הביא הקב"ה על המצרים במצרים ועשר על הים עשרה נסיונות כו': ב) [יומא דף כא.]: ג) [סדר עשרה נסיונו' תמצא בערכין דף טו. קצת באופן אחר ממה שזכרן הרמב"ם הכא ועיין מהרש"א בחידושי אגדות וע"ע תוי"ט]: ד) נ"א באמת והתאוננו.

הגהות מהריעב"ץ

(א) ד"ה אבל העשרה נסים כו' כדמות גג. נ"ב ר"ל אוהל בעל מחיצות: (ב) ר"ל בהיר עד שיראו קצתם כו'. נ"ב לפי שנבקע הים לדרכים רבים כנ"ל. ואילו לא היו מחיצות המים שבין הדרכים בהירים. היו [דואגי'] אלו על אלו שמא נטבעו חבריהם:

מראה מקומות

[א] שמות ז' כ"א: [ב] שם שם כ"ח: [ג] שם שם י"ח: [ד] שם ט' ו': [ה] שם שם י"א: [ו] שם שם כ"ו: [ז] שם י' י"ד: [ח] שם שם כ"ג: [ט] שם יד כ"א: [י] חבקוק ג' י"ד: [כ] שמות יד כ"ט: [ל] חבקוק ג' ט"ו: [מ] תהלים קל"ו י"ג: [נ] שם ע"ד י"ג: [ס] שם שם י"ד: [ע] שם י"ח י"ב: [פ] שמות ט"ו ח': [צ] ש"א ד ח': [ק] שמות י"ד י"א: [ר] שם ט"ו כ"ד: [ש] שם ט"ז ג': [ת] שם שם כ': [א] שם שם כ"ז: [ב] במדבר י"א א': [ג] שם שם ד': [ד] שם י"ד כ"ב: [ה] תהלים ע"ח י"ג: [ו] חבקוק ג' ט"ו: [ז] ישעיה ס"ג י"ג: [ח] תהלים ע"ד י"ד: [ט] שם שם ט"ו: [י] שמות ט"ו י"ט: [כ] שם י"ד כ"ט: [ל] שם טו ח': [מ] ישעיה ס"ד א': [נ] דברים ל"ב י"ג: [ס] שמות י"ד כ"ז: [ע] בראשית ד' י"ב: [פ] תהלים ק"ו ז': [צ] שמות טו כ"ג כ"ד: [ק] שם י"ז א': [ר] שם ט"ז ג': [ש] במדבר יא ד': [ת] שם י"ד כ"ב:

כיבו גשמים אש של עצי המערכה ולא נצחה הרוח את עמוד העשן ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים עומדים צפופים ומשתחוים רוחים ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים: ך א) עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות וי"א אף המזיקין וקבורתו של משה ואילו של אברהם אבינו וי"א אף צבת בצבת עשויה: ז שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם [א]חכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין ואינו נכנס לתוך דברי חבירו ואינו נבהל להשיב שואל כענין ומשיב כהלכה ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומודה על האמת וחלופיהם בגולם: ח שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עבירה מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת באה מקצתן רעבים ומקצתן שבעים גמרו שלא לעשר רעב של מהומה ושל בצורת באה ושלא ליטול את החלה רעב של כליה באה: דבר

בא

רמב"ם

ההשתחויה לא היו נוחצים זה את זה לרוב מוראם ויושבים במקום ההוא : ך אף צבת בצבת עשויה . קמייתא מאן עבדה כבר זכרנו לך בפרק הח' שהם לא יאמינו בחדוש הרצון בכל עת אבל בתחלת עשיית הדברים שם בטבע שיעשה בהם כל מה שיעשה הן יהיה הדבר שיעשה ב) מאדי . והוא הדבר הטבעי . או יהיה חדוש לעתים רחוקים והוא המופת הכל בשוה על כן אמרו שביום הששי שם בטבע הארץ שתבקע קרח ועדתו ולבאר שיוציא המים ולאתון שידבר וכן השאר . וכתב היא התורה הכתובה לפניו ית' כמו שאמר ולא נודע איך הוא והוא אמרו [א] ואתנה לך את לוחות האבן והמכתב הוא הכתיבה שעל הלוחות כמו שאמר [ב] והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות. ואולי תאמר אחרי שכל הנפלאות כולם הושמו בטבעי הדברים ההם מששת ימי בראשית למה ייחד אלו העשרה דע שלא ייחדם לומר שאין שום מופת שהושם בטבע הדברים רק אלו אבל אמר שאלו נעשו בין השמשות לבד ושאר הנפלאות והמופתים הושמו בטבעי הדברים אשר נעשו בם בעת העשותם תחלה ואמרו על דרך משל שיום שני בהחלק המים הושם בטבע שיחלק ים סוף למשה והירדן ליהושע וכן לאליהו וכן לאלישע ויום רביעי כשנברא השמש הושם בטבעו שיעמוד בזמן פלוני בדבר יהושע אליו וכן שאר הנפלאות מלבד אלו העשרה שהושמו בטבעי הדברים ההם בין השמשות : ושמיר הוא שרץ קטן חוצב האבנים הגדולות בעברו עליהם ובו בנה שלמה את בית המקדש : וצבת הוא כלי שיקח בו הנפח הברזל החם על שיעשה בו מה שיעשה : ז (א) הנני מפרש תחלה אלו המדות שנכפלות הרבה בדברי חכמים והוא בור עם הארץ וגולם וחכם וחסיד אמנם בור הוא איש אשר אין לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המדות ר"ל לא חכמה ולא מוסר ואין לו ג"כ קנין הדעות כאילו הוא ערום מן הטוב ומן הרע והוא הנקרא בור לדמותו כארץ לא יזרע בה דבר מן הדברים והיא הנקראת שדה בור כמו שהתבאר בזרעים : ועם הארץ הוא איש שיש לו מעלות המדות אבל אין לו מעלות שכליות רצונו לומר שיש לו דרך ארץ ואין בידו תורה והוא הנקרא ע"ה ר"ל שהוא טוב לישוב הארץ ולקבוצי המדינות מפני שיש לו מעלות המדות שתיטב בהם חברתו עם זולתו כמו שבארנו בתחלת חבורנו : וגולם הוא איש שיש לו מעלות שכליות ומעלות המדות אמנם אינם שלמות ולא הולכות על סדר כראוי אבל יש בהם ערבוביא ובלבולים והתערב בהם חסרון ומפני זה נקרא גולם להדמותו לכלי אשר יעשהו האומן ותהיה בו הצורה המלאכיית שיחסרהו ההשלמה והתקון כסכין והסייף שיעשה הנפח גולמים והגיע להם צורתם קודם שישחיזם ויחדדם וימרטם ויפתח בהם מה שדרכו לפתח ויפליס תקונם והם הנקראים לפני זה גולמי כלי מתכות כמו שהתבאר בכלים והיא מלה עברית [ג] גלמי ראו עיניך ר"ל חומר שלי קודם הגיע צורת האדם בה וכאשר לא הגיע לזאת הצורה שלמותה קראוהו גולם לדמותו כחומר הנמצא מוכן לקבל צורה אחרת ישוב בה יותר שלם : וחכם הוא האיש שהגיעו לו שני המינים מן המעלות על השלמות כמו שצריך : וחסיד הוא האיש החכם כשיוסיף במעלה ר"ל במעלות המדות עד שיטה אל הקצה הא' מעט כמו שבארנו בפרק הד' ויהיו מעשיו מרובין מחכמתו ומפני זה נקרא חסיד לתוספתו (ב) כי ההפלגה בדבר יקרא חסיד תהיה ההפלגה ההיא בטוב או ברע ואמר הנה שהחכם יהיו לו אלו הז' מעלות והם עקרים גדולים ומפני זה יכוין אליהם שבהם אפשר הגמרא והלמוד והמעשה הארבעה מהם הם מעלות המדות והוא שאינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ואינו נכנס בתוך דברי חברו אבל ינוח עד שישלים דבריו ולא יתפאר במה שלא ידע והוא אמרו על מה שלא שמע אומר לא שמעתי ולא יתעקש אבל כשישמע האמת יודהו ואפילו במה שאפשר לו לדחות ולחלוק ולהטעות לא ירצה לעשותו וזהו אמרו ומודה על האמת והג' מעלות שכליות הם כשיטעהו מטעה במלאכת המטעה לא יבהל וישאר מסופק באמת אבל ירגיש מהרה למקום הטעות ויבארהו והוא אמרו ואינו נבהל להשיב וזה אמנם יהיה בקלות ההבנה וטוב ההתבוננות למאמר המטעה להבין הפרש הדברים והמעלה הב' שישאל מה שצריך לשאל בדבר ההוא ולא יבקש מופת למודי בחכמת הטבע ולא טענה טבעית בחכמות הלמודיות וכיוצא בזה ואם יהיה הוא הנשאל ג"כ יענה מענין השאלה אם ישאל בענינים שבטבעם מופת יענה מענין השואל במופת ואם ישאל במה שלמטה מזה יענה לפי מה שבדעתו וטבעו ועוד לא ישאל ממנו סבה חמרית ויתן סבה צורית או ישאל סבה צורית ויתן סבה חמרית אלא ישיב מצד התכלית וזהו אמרו שואל כענין ומשיב כהלכה וזה לא יהיה אלא אחר חכמה יתירה . והמעלה הג' שיסדר תלמודו ויקדים מה שראוי להקדימו ויאחר מה שראוי לאחרו שזה הדרך מועיל בלמוד מאד והוא אמרו אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ואלו כלם הם בגולם בהפך מפני שהוא בלא שלם כמו שבארנו ולא הגיע לזאת המעלה : ח רעב של בצורת הוא שתהיה השנה במעט מטר ימטר בקצת מקומות ובקצתם לא ימטר ובאשר ימטר יהיה מטרו מעט : ורעב של מהומה הוא שיתעסק אדם במלחמות וקטטות והדוחים אשר יתחדשו להם עד שתשמט הארץ ולא תיזרע בעת הזריעה לחרדת העולם : ורעב של כליה הוא שלא ימטר כלל

רש"י

(כ"א) קתני להן משנה אגב גררא ולא קתני בה הני תרתי ומוספינן להו בברייתא ותפסוט דלא גרסינן להו במשנה והכן תלתא עומר ושתי הלחם ולחם הפנים בתלתא חשיב להו והוו להו כמי עשרה מפני שהללו ג' קרבן צבור הן לכך לא נמצא פיסול בהן : ולא נמצא פיסול בעומר. ליגע בו שרץ במנחת העומר או בקומצה שלא נתן בה לבונתה וגם גדול היה שאלו נמצא בו שום פיסול ידחה לגמרי ואין לו תשלומין שהרי א"א לקצירתו ולקיטתו אלא בליל ט"ז כדמפרש במנחות ובשתי הלחם דעצרת נמי לא אירע פיסול דשוב לא יהא תשלומין בדבר מאחר שעבר עליהם יו"ט שהרי צריך לאפותם מבעו"י שאין אפייתם דוחה שבת ולא יו"ט כדאמרי' בפסחים נמצא נדחים לגמרי אם נמצא בהן פיסול ולחם הפנים נמי אם נמצא בהם פיסול בשבת נדחים הם עד שבת הבאה דא"א לסדרן אלא בשבת דכתיב [ד] ביום השבת יערכנו ולפי שאין לדברים האלה תשלומין היו נזקקין לשמירתן יותר משאר קרבנות . כשהיו מתכנסין בעזרה ברגלים או בשאר ימות השנה עומדין צפופין דחוקין בעמידתן וכשהיו משתחוים כלפי השכינה נבקע ונשאר כל אחד כפי צרכיו היה ריוח כל כך שהיה בין אחד לאחד ד' אמות כדי שלא ישמע אחד תפלת חבירו כך מצאתי באגדה . נ"א צפופים דחוקים היו עד שהיו נמשכין י"א אמה אחורי הכפורת: ולא הזיק נחש. לא נשך אדם ומת: צר לי המקום . כלומר דחוקה לי שעתי בכאן ואינו יכול להתפרנס שכל הדרים בתוכה היה הקב"ה מפרנסם. עד שלא נצרך אחד מהם לחבירו ולצאת משם להיות מטולטל . כך מצאתי באגדה ולא יותר : ך בין השמשות בערב שבת: פי הארץ. שפצתה את פיה בימי קרח אותו פתח נברא בארץ באותו מקום מששת ימי בראשית אלא שהיה מכוסה הפתח מלמעלה עד אותו זמן . פי הבאר של מרים שנבלע הפתח בסלע שדרך שם יצאו המים במדבר וכשהכה משה הסלע פתח הסלע את פיו שנברא לו מקדם . נ"א פי הבאר שפתח פיו ואמר שירה שנא' [ה] עלי באר ענו לה . פי האתון מששת ימי בראשית נגזר על אתונו של בלעם שתפתח פיה להתוכח עמו . והקשת הנראה בענן ביום הגשם אע"פ שלא נראה עד ימי נח נוצר ועומד היה מקדם . והמן שירד במדבר מאז היה מוצנע למעלה . והמטה של משה שבו שם המפורש חקוק מונח ועומד עד שנתנו למשה ולא זהו מטה אהרן דהא כתיב [ו] ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי וא"א שכתוב בו שם אהרן . והשמיר שהביא בניהו בן יהוידע לתקן בו אבני הבית מאז נברא . והכתב גוף האותיות נברא מששת ימי בראשית ואע"פ שהתורה קדמה לעולם אלפים שנה לא היה בה גוף האותיות אלא בעל פה היתה עומדת . והמכתב עט סופר גריפ"א בלע"ז שבו חקק עשר הדברות על הלוחות שניתנו למשה אותו עט נברא מקדם . וגם הלוחות הראשונות מאז נבראו ומוצנעות היו אצלו עד אותה שעה אבל לוחות שניות פסלן משה עצמו: קברו של משה. חלל הקבר שנקבר בו משה רבינו נברא בארץ מקדם . והאיל שנשחט במקום יצחק מאז נברא . רבי יהודה אומר אף צבת כו' . פי' מלקחיים שלנו לא נעשית אלא בצבת עשויה ומתוקנת מששת ימי בראשית שירדה מן השמים שאי אפשר לו לנפח להכניס ידו באש וליקח הברזל משם לתקן הצבת אלא אם כן אוחז אחרת בידו [ותרגום ומלקחיה . וצבתהא] : ז בגולם . [כמו שנאמר (תהלים קלט) גלמי ראו עיניך . כלי עץ שלא נגמרה מלאכתו כך זה אין בו דעת כלום]. אדם שאין בו בינה קרי ליה גולם על שם שלא נגמרה צורתו כשאר בני אדם כמו גולמי כלי עץ : בחכמה. שהרבה תורה יותר ממנו במנין בשנים וגדול בתלמידים : שואל כפי ענין הדבר שבני אדם עסוקים בו ואינו מפליג לדבר אחר : ומשיב . למי ששואל אותו כדת וכהלכה עד שמעמידו על העיקר . ואם שאלו על שני דברים או ג' . משיב כהלכה ואינו מקדים המאוחר שזהו ילדות : אומר לא שמעתי שאינו רוצה לומר בשם שאינו אמרו כדאמרינן האומר דבר שלא שמע מרבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל : ומודה על האמת . ואינו בוש בכך אם חוזר ממה שהיה אומר טעות וחלופיהן בגולם : ח רעב של בצורת בא. שמתייקר השער עד שמקצת בני אדם רעבין ומקצתן שבעין מדה כנגד מדה : גמרו שלא לעשר . כלל וכלל: ושל בצורת באה. שמרעיב את כל העולם כלו: רעב של מהומה. רעב כבד של מהומה כלומר אוכלין ואינן שבעין כדכתיב [ז] ואכלתם ולא תשבעו זה רעב של מהומה אבל עדיין אינן מתים אלא בזמן שגמרו שלא ליטול את החלה שבטלו מעשר לגמרי וכל הללו פורעניות אינן אלא אחת דבצורת אלא שהאחד משונה מחבירו ואין כאן אלא עבירה אחת בטול תרומות ומעשרות שאף החלה בכלל תרומה הוא כדדרש להו מקראי [ח] והפקדתי עליכם בהלה את

תקרי

רבינו יונה

קדושה : ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים. בעומר שהיה בזמן השעורים להתיר לישראל לאכול חדש ולא נמצא בו פסול ביוצא מחוץ לחומה ולא בלינה : ובשתי הלחם. באין להתיר להקריב מנחה חדשה מן החדש ולא נמצא בהן פסול לא ביוצא חוץ לעזרה ולא בלינה : ולחם הפנים . כי ביום השבת יערכנו והיה חם בשעת הסרתו מעל השלחן כיום אשר ישימו אותו שמה כמו שנאמר [ש"א כ"א ז'] (והיא) [לשום] לחם חם ביום הלקחו : ולא נמצא בו פסול. לא ביוצא ולא בלינה שהיו צריכין אותו לאכול אותו בשבוע שאחר השבת שהסירוהו ואם נשאר לשבוע אחרת הוא נפסל . ולא אירע להם תקלה מעולם : ולא כבו הגשמים אש מעל עצי המערכה. כי האש תוקד על המזבח החיצון העומד בחצר המשכן : ולא נצחה הרוח עמוד העשן. שהיה מתמר ועולה : עומדים צפופים ומשתחוים רווחים . היו עומדים בעזרה שורות שורות זה בצד זה צפופים ומשתחוים בריוח שלא היה אחד מהן דוחק את חברו והוא פלא : ולא הזיק נחש ועקרב בירושלם מעולם : ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום כשעולין לירושלם . כשעולין לרגל בירושלם לא אמר צר לי המקום גשה לי ואשבה וזהו שאמר דוד ע"ה [תהלים קכ"ב ג'] ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדו ר"ל כשבנו אותה שיערו שכל ישראל יכילו בה . ופירוש לה . כמו בשבילה . כי בשביל כנסת ישראל שהיה נקבצת יחדו חוברה : ך עשרה דברים נבראו ערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ. לבליעת קרח ועדתו : פי הבאר. הסלע שהכה משה: פי האתון. של בלעם [במדבר כ"ב כ"ח] ויפתח ה' את פי האתון : הקשת. [בראשית ט' י"ג] את קשתי נתתי בענן : והמן . של מדבר : והמטה של משה אשר עשה בו את האותות : והשמיר . כמין תולע ארוך היה . ובו בנה המלך שלמה את המקדש שהיה משימו על האבן ונבקעת [מ"א ו' ז'] ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו [גיטין דס"ח]: והכתב. התורה שהיתה כתובה לפני הש"י מששת ימי בראשית באש שחורה על גבי אש לבנה : והמכתב . צורת האותיות חרות על הלחות : והלחות בעצמן : וי"א אף המזיקין וקברו של משה . ולא ידע איש את קברתו : ואילו של אברהם אבינו . נאחז בסבך בקרניו וירא אותו ויעלהו לעלה תחת בנו . ויש אומרים [אף] הצבת בצבת עשויה. אלו המלקחים שהנפח אוחז בהן את המתכת כשהיא חמה עד שיעשנה כלי ותניא במס' פסחים [דף נ"ד] ר' יהודה אומר צבתא בצבתא מתעבד' צבתא קמיתא מאן עבדא לה אלא (בביאה) [בריה] בידי שמים היא אמרו לו אפשר יעשנה בדפוס ויקבענה כיון . ולמה הוצרך למנות עשרה דברים אלו להודיע כי כל מה שברא הקב"ה על תנאי ולשאומרים שישתנו טבעם בשעת הצריכה שאין דבר (מתחום) [מחודש] בעולם שלא עלה במחשבה במעשה בראשית (כשנפלו) [כשנתלו] המאורות ביום רביעי גזר עליהם שיעמדו ליהושע ולחזקיהו הים שיבקע לבני ישראל וכן כלם אלא שעשרה אלו עלו במחשבה ערב שבת בין השמשות ובכלל יש להן שיטבעו : ז שבעה דברים בגולם. כל דבר שאין צורתו נגמרת נקרא גולם כמו שנאמר [תהלים קל"ט ט"ז] גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו . קודם צורת האיברים כך היודע מה שמלמדין אותו ולא ידע לעשות סברא מדעתו נקרא גולם שאין חכמתו נכרת ולעולם אין דעתו מגעת לגדור עצמו בשבעה דברים הללו שבהן מענין החכמה ומהן ממדות טובות וכן פירש רמז"ל : ושבעה בחכם. היודע לעשות סברא : חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה. ששומע ושותק ולומד והוא חכמה עושה . מה שאין כן בגולם כי לא יחפוץ בתבונה כי אם בהתגלות לבו וכמו שכתבנו למעלה : ואינו נכנס בתוך דברי חברו. כי מניחו לדבר עד שיסיים כל דבריו ואחרי כן ישיבהו מענה והיא מדה טובה ולא כן הגולם עושה כי משיב דבר בטרם ישמע : ואינו נבהל להשיב. שאינו ממהר להשיב מענה כי ישאלוהו עד שישמע כל הטענות וכל אשר רצון השואלים לדבר ולהאריך בשאלה ויעיין בדברים היטב . ואל יבהל פיו ולבו אל ימהר להוציא דבר עד יהיה ברור כשמש לפניו והוא מדרך החכמה כי בזה תהיה תשובתו נכונה : שואל כענין ומשיב כהלכה.פירש ר"מ ז"ל שואל כענין אם ישאל לתת לו טעם לשום דבר אל ישאל אלא לפי הטעם שאפשר לתת לאותו דבר לפי ענין מדת הדבר ההוא . וכן אם שאלוהו משיב כהלכה ואמר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ואין פירושו שישיב על הדבר הראשון בראשונה ועל השאלה האחרונה באחרונה אלא שאם השאלה הראשונה מתבררת בדבר האחרון מבאר אותו תחלה ואחרי כן מבאר הראשון כדי להבין ולברר תשובתו ותעלה הדבר ביד השומע . ועל זה קראו ראשון והוא אחרון מפני שהוא מקדימו והדבר הראשון מתברר בו . ואם הענין בהפך יקרא אחרון ועל זה נאמר על ראשון ראשון. ועל אחרון אחרון וזה מחכמה גדולה והבן הדברים הוא . ולא ידע הגולם בכל אלה : ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי . מה שלא שמע מפי רבו אומר לא שמעתי מרבותי ואם יש אליו סברא בדבר אומר אבל כך יראה לי . וזה הדבר הוא מן המדות הטובות אשר לא ישיג בה הגולם : ומודה על האמת. גם כי יחכם לידע להשיב מרוב טענותיו ושכל דבריו ויכול לסתור טענת חברו כי לא נחכם כמוהו ולא יעשה כן אם יראה לו כי האמת עמו אך יודה לדבריו ולא יחוש מן הנצחון וכבוד הוא אליו כי היא מדה נאה ומקובלת והגולם לא יחשוב בזה והדבר הוא אליו לבזיון כשהוא מנוצח : וחילופיהן בגולם כי בכל אלה יפשע אשר לא בינת חכם לו לפי שאינו שלם בדעותיו ובחכמתו : ח שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה גופי עבירות מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת בא . רעב הבא מפני מניעת הגשמים בעתם מקצתם רעבים ומקצתם שבעים מדה כנגד מדה . מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין : גמרו שלא לעשר . שכלם אינן מעשרין רעב של בצורת ושל מהומה זה רעב הבא מחמת מלחמה ופורעניות הבאין לבני אדם ואינן יכולין לעבוד את אדמתן . וישלח השם להם את המהומה וכלם רעבים מדה כנגד מדה שכלן אינן מעשרין : שלא ליטול את החלה. שכלן אינן נוטלין את החלה: רעב של כליה בא..

שנה

מסורת הש"ס

א) [פסחים דף נד.]: ב) נ"ל תמידי:

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פרק ה מהל' תלמוד תורה הל' י' סמג עשין יב טור שו"ע יו"ד סימן רמב סעיף לא:

הגהות מהריעב"ץ

(א) הנני מפרש תחלה כו' . ועם הארץ הוא כו'. נ"ב פרש בו המחבר הספר הנודע מכוונת רז"ל בו . אבל יש בו מדרגות ודאי:

(ב) כי ההפלגה בדבר יקרא חסד כו' או ברע . נ"ב כמש"ה [ויקרא כ'] חסד הוא:

מראה מקומות

[א] שמות כ"ד י"ב : [ב] שם ל"ב ט"ז : [ג] תהלים קל"ט ט"ז: [ד] ויקרא כ"ד ח' : [ה] במדבר כ"א י"ז: [ו] שם י"ז י"ח : [ז] ויקרא כ"ו כ"ו : [ח] שם ט"ז :

בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לב"ד ועל פירות שביעית חרב בא לעולם על ענוי הדין ועל עוות הדין ועל המורים בתורה שלא כהלכה: ט חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חלול השם גלות בא לעולם על עבודת כוכבים ועל ג"ע ועל ש"ד ועל שמיטת הארץ בארבעה פרקים הדבר מתרבה ברביעית ובשביעי' ובמוצאי שביעי' ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית בשביעית מפני מ"ע שבששית ובמוצאי שביעית מפני פירות שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים: י ארבע מדות באדם האומר שלי שלי ושלך שלך זו מדה בינונית ויש אומרים זו מדת סדום שלי שלך ושלך שלי עם הארץ שלי שלך ושלך שלך חסיד שלי שלי ושלך שלי רשע: יא ארבע מדות בדעות נוח לכעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו קשה לכעוס וקשה לרצות יצא הפסדו בשכרו קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד נוח לכעוס וקשה לרצות רשע: יב ארבע מדות בתלמידים מהר לשמוע ומהר לאבד יצא שכרו בהפסדו קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו מהר לשמוע וקשה לאבד חכם קשה לשמוע ומהר לאבד זה חלק רע: יג ארבע מדות בנותני צדקה הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו יתן ויתנו אחרים חסיד לא יתן ולא יתנו אחרים רשע: יד ארבע מדות בהולכי לבית המדרש הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו עושה ואינו הולך שכר מעשה בידו הולך ועושה חסיד לא הולך ולא עושה רשע: טו ארבע מדות ביושבים

רש"י

תקרי בהלה אלא בהלה ואל תקרי בהלה אלא בחלה ויותר לא שמעתי: על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין. שאין בית דין דנין אותם בזמן שמתחייב אחת מארבע מיתות כדאמרינן אע"פ שארבע מיתות בטלו דין ארבע מיתות לא בטלו וכו': ועל פירות שביעית. העושה בהן סחורה אפי' לפני הביעור והעושה מהן אוצר לאחר זמן הביעור. נ"א שלא הפקירום משעת הביעור ואילך: עינוי הדין. שמענה דינו של אדם ומעכבו מלפסוק לו דינו. ועוות הדין זה ההולך אחרי הבצע: ועל המורים שאינם נזהרים להעמיד הדבר על האמת ומתיר את האיסור ומטמא את הטהור ובכל אלה שמעתי טעם כמו שמפו' בבמה מדליקין. והרי מלינו ג' גופי עבירה שהרי יש כאן שנים אבל עינוי הדין ועוות הדין והמורה בתורה שלא כהלכה א' הן ואין מחשבין אותו אלא באחת ושבועת שוא וחילול ה' עולים (לאחד ואין כאן אלא ד' עבירות) [בשתים שאין דומות זו לזו אבל ע"ז וג"ע וש"ד ענין אחד הם ועל שמיטת הארץ זה החורש והזורע בשביעית וזו היא מעניננו של פירות שביעית שאמרנו למעלה שאינו מן החשבון ואין כאן אלא שבע עבירות] ומה שעל עבירה זו לוקה גלות ועל זו [דבר ועל זו] כליה הכל מפורש בבמה מדליקין מטעם הפסוקים [על ענוי הדין ועל עוות הדין נוכל לומר ג"כ בהיות אנשים רעים וחטאים מונעין שלא יהא בית ועד לדין ולמשפט זה נקרא ענוי הדין ולפעמים מניחין לדון אף יגרמו ויסכנו שלא יהא בתום וביושר]: ט ועל שמיטת הארץ. שלא שבתה ארצם בשביעית אלא זרעו וקצרו: ברביעית. שנה רביעית של שמטה: במוצאי שביעית. שנה שמינית: החג. היינו סוכות. מפני מעשר עני שלא נתנה בג' ובששית נמי נהוג מעשר עני לכך נפרעין מהן לאחריהן: מפני פירות שביעית. שלא נהגו בהן הפקר: מפני גזל מתנות עניים. שהוא זמן אסיפה וצריך ליתן מתנותיהם לעניים כגון לקט שכחה ופאה: נפרעין מהם. מיד לאחר אסיפה זו וזהו במוצאי החג: י שלי שלי ושלך שלך שאיני רוצה שתהנה ממני ולא שאהנה ממך: זו מדה בינונית. שכן מלינו בשמואל הרמתי שנאמר בו [ד] ותשובתו הרמתה כי שם ביתו: נ"א בינונית שאינו לא צדיק ולא רשע. וי"א זו מדת סדום שמשואל הרמתי אע"פ שלא נהנה מאחרים אחרים נהנים ממנו אבל אנשי סדום לא היו אחרים נהנים משלהן ועליהן נאמר [ה] פרץ נחל מעם גר הנשכחי' מני רגל ונאמר [ו] הנה זה הי' עון סדום אחותך וגו': שלי שלך ושלך שלי עם הארץ. שאין בו תרבות. נ"א דהיינו מדת הגרגרנים שממלאים בית בליעתם מבית אחרים ואין בושים: שלי שלך. כלומר להפקיר לך את שלי וחלילה לי לקבל משלך זו מדת חסידים: שלך שלי. אני מקבל טובתך ולא יהיה לך עסק בשלי זו מדת רשעים: יא יצא שכרו שהוא מקבל שכר במה שנוח לרצות בהפסדו שהוא מפסיד במה שהוא נוח לכעוס שכל שעה צריך דמים לפייסו ואינו נשכר כלומר שגדול הפסדו משכרו: אבל קשה לכעוס וקשה לרצות טובה מעט הימנה שכרו שהוא כועס בקושי מרובה מהפסדו דקשה לרצות יצא הפסדו מועט ברוב שכרו שהוא מרויח כשאינו כועס תדיר: רשע. שמתוך כך בא לידי עון דאמר מר לא תרתח ולא תחטי: יב יצא שכרו במהירות שמיעתו בהפסדו שמאבד מהר כלומר לא עלה בידו כלום: יצא הפסדו ממה ששמע בקושי בשכרו ונמצא שמועילה מדה זו במקצת: יג עינו רעה. צרה בשל אחרים בממון אחרים שאינו רוצה שיעשו צדקה כדי שלא ירבו נכסיהם ויצא להם שם טוב: עינו רעה בשלו. אינו דומה עינו רעה בשל אחרים לעינו רעה בשלו לפי שבממונו אינו אלא מחמת אכזרות לב שבו. נ"א עינו רעה בשלו צר עין בשל עצמו שמסרב ליתן צדקה כדי שלא יחסר חשבון מעותיו ואינו נותן לב לשכר השמור לו לעוה"ב ולא דמי לעינו רעה בשל אחרים: יד ואינו עושה. שאינו לומד כלום אלא שומע מאחרים: עושה ואינו

רמב"ם

וייבשו הנהרות והאגמים כאמרו [א] והיו שמיך אשר על ראשך נחשת: ח עני הדין הוא איחור המשפט ועיון בו ימים רבים בדבר המבואר: ועוות הדין הוא שידון במה שאינו ראוי: ט כבר בארנו פעמים רבות בסדר זרעים סדר הוצאת החקים מן התבואה ושם התבאר שבשנה השלישית והששית היה מוציא מעשר ראשון ונותנו ללוי בכל שנה [ושנה] ואח"כ היה מוציא מעשר עני ונותנו לעניים וזה המעשר עני הוא במקום מעשר שני שהיה מוציא בשאר שני השמטה. ומתנות עניים הם הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות כי בחג ישלם זה כולו כי כבר נשלם עסק האדמה ומי שנתן אלו החקים נתנם ומי שלא נתנם גזלם: י הנה התבאר בזה המאמר שהחסיד הוא שירבה בפעולת הטוב ר"ל שיטה לאחד משני הקצוות מעט והתבאר לך ג"כ שיקרא רשע מי שיש לו מפחיתיות הנפש ר"ל שיטה בפעולותיו אל הקצה האחד המוסיף כמו שבארנו בפרק הד' כי זה אשר ירצה שיהיה לו ממונו וממון זולתו יש לו רוב התאוה וקראו רשע: יא הסתכל איך קרא הסבלן שסבלנותו יתירה עד שיקרב להעדר ההרגשה בדבר הכעס חסיד וקרא מי שיש לו פחיתיות מדת הכעס רשע: יב הסתכל איך לא קרא הנבון הזוכרן חסיד מפני שהיא מעלה שכלית וקראו חכם ולא קרא הקשה להבין הענינים ורב השכחה רשע מפני שאינו בידו ואינם מן המעלות אשר אפשר לקנותם כמו שבארנו בפרק השני: יג הסתכל איך קרא רב הרחמנות אשר לא יספיק לו מה שירחם הוא לבדו עד שירחמו גם כן אחרים חסיד וקרא האכזר רשע: יד אמרו בהולכי לבית המדרש רוצה בו ההליכה לבית המדרש יש בה ארבע מדות: הסתכל איך קרא המרבה לקנות המעלות חסיד והמתעצל לקנות רשע וכשתדע המעלות השכליות ומעלות המדות ותדע כל מין מהם אם תרצה למוד החכמה והמעשה ותדע הממוצע ודרך המעשי' אשר יקראו טובות והתוספת על הממוצע מעט אשר הוא מפעלות החסידים המפורסמים ותדע התוספת והחסרון אשר שניהם רע אלא שאחד מן הקצוות יותר ראוי בשם הרע ואחד יקרא חטא או פעל בלתי נכון והמשל בזה שהזהירות טוב גמור בלי ספק ורוב התאוה רע גמור בלי ספק והעדר ההרגשה בהנאה אע"פ שהוא רע אמנם אינו כרוב התאוה ויקרא חטא או פעל בלתי נכון והיציאה מן הזהירות מעט לצד העדר ההרגשה מן הראוי לשלמים וכשתבין זה הענין תדע שמי שיצא מן הזהירות מעט יקרא חסיד כמו שהקדמנו ונעדר ההרגשה יקרא חוטא ולזה אמר בנזיר מאשר חטא על הנפש כמו שבארנו בפרק הד' ומכל מה שהקדמנוהו ובארנוהו תדע מי מבני אדם ראוי שיקרא בור ומי ראוי שיקרא עם הארץ ומי ראוי שיקרא גולם ומי ראוי שיקרא חכם ומי ראוי שיקרא רשע ומי ראוי שיקרא חסיד ומי ראוי שיקרא חוטא אלו ז' שמות נופלים על ז' אנשים לפי מה שיש להם מן המעלות ומן הפחיתיות ואשר למדו השכליות לפי מה שקדם לנו מן הפירוש וכבר שמו שמות לפי ענייני האיש כמו שיש לו פחיתיות של מדות והוא הנקרא רשע כמו שבארנו ואם יהיו לו מעלות שכליות ישתמש בהן ברעות שזה יקרא אצל החכמים רשע ערום ואם יהיה רשע מזיק לבני אדם ר"ל שיהיו מכלל פחיתיות מדות עניינים שיזיקו לבני אדם כעזות והאכזריות וכיוצא בהן זה יקרא רשע רע וכן מי שיהיה אצלו מעלות שכליות ופחיתיות מדות יזיק בהן יקרא חכם להרע כמו שאמר הפסוק במי שהוא כך [ב] חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו ר"ל שמעלותם השכליות הם ישתמשו בהן בפעולות הרעות ולא בטובות אבל האיש אשר יתקבצו בו המעלות כולן השכליות ומעלות המדות עד שלא תהיה לא מעלה שכלית ולא מעלה ממעלות המדות שאינן בו וזה נמצא מעט והפלוסופים יאמרו שמציאת אדם כך רחוק מאד אבל אינו נמנע וכשימצא הם יקראוהו איש אלהי וכן יקרא בלשוננו איש אלהים ואומר אני שהאיש ההוא יקרא מלאך השם כמו שאמר ויעל מלאך השם מן הגלגל ואמרו הפלוסופים שנמנע שימצא אדם שנתקבצו בו הפחיתיות כולם עד סופן מאין השכליות ואשר למדות עד שלא תהיה לו מעלה כלל וכשימצא והוא רחוק הם יכנוהו בשם חיה אחת מן החיות הרעות המזיקות וכן קראו שלמה דוב שכול שהוא קבוץ הסכלות והנזק ואלו החמשה ג"כ שמות מורכבים. הארבעה לגנאי והם רשע ערום ורשע רע וחכם להרע ודוב שכול ואחד לגדולה ואין גדול ממנו והוא איש אלהים או מלאך השם וכבר באר הכתוב שקריאת האיש אשר ימצאו בו המעלות השכליות ומעלות המדות מלאך השם והוא אמרו [ג] שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא והדעת הוא כולל כל המעלות השכליות מפני שלא ישלם כי אם אחריהם ואומר ותורה יבקשו מפיהו ראיה על שלמותו במעלות המדות כפי מה שבארנו בפרק שביעי שזהו כונת התורה ולזה אמר וכל נתיבותיה שלום וכבר בארנו שם ג"כ שהשלום הוא ממעלות המדות ואמר אחר כך כי מלאך ה' צבאות הוא: טו דימה האיש הזוכר שיזכור כל מה שישמע ולא יבדיל בין האמת והשקר לספוג והוא אמר היא שבולעת הכל ודימה ג"כ מי שיבין לאחר ולא יזכור דבר כלל לא האמתי ולא שאינו אמתי למשפך ודימה מי שיזכור דברים הרעים והדעת שאינו אמתי וישכח דברים האמתיים אשר עליהם המעשה למשמרת שלא ישאר בה רק השמרים ויצא היין ודימה האיש שהענין בו בהפך לנפה שמוציאה העפר והאבק בנקביה וישאר בה הסלת וזו נפה הסלת לנגד היא הטובה שבהן להיותה מוציאה הקמח הדק אשר אין בו צורך ומשאירה הגס והוא

מראה מקומות

[א] דברים כח כ"ג:
[ב] ירמיה ד כ"ב:
[ג] מלאכי ב ז':
[ד] ש"א ז' י"ז:
[ה] איוב כ"ח ד':
[ו] יחזקאל טז מ"ט:

רבינו יונה

שנה שלא ירדו גשמים כל עיקר [דברים כ"ח כ"ג] והיו שמיך אשר על ראשך נחשת כי על רוב הפשעים פורענות גדולה: דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לב"ד. כגון כריתות ומיתות בידי שמים. ועל פירות שביעית שאינה מכלה אותם מן הבית עושה מהם סחורה ואסור ועל זה דבר בא מצד שהסכימו ישראל על העלמות מיניהם מהקהל במה שעושים מהרעות בא דבר על כל שונאי ישראל וממנו ימשך על כל העולם אמנם אם אין כח בראשים למחות על הקטנים יפורש דבר בא לעולם הוא מדבר על האדם פרטי הנקרא עולם קטן והוא רשע בעונו ימות וכל ישראל פטורים. חרב וכו' דכתיב והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית ואין ברית אלא תורה דכתיב בתריה יען וביען במשפטי מאסו וגו'. ועל המורים בתורה שלא כהלכה. על אסור מותר ועל מותר אסור. חיה רעה וכו' על שבועת שוא הם חטאו בפה שן בהמות אשלח בם שהפרש אשר בינינו ובין הבהמות הוא במבטא ולזה אנו מושלים עליהם ולכן מי שאינו חס על כבוד קונו ראוי הוא היו' למרמס לבהמות והוא טעם חלל השי"ת כי כבוד והדר תעטרהו תמשילהו וגו' ונהפוך הוא שישלטו הבהמות בבני אדם מחללי כבוד הנכבד. גלות בא לעולם וכו'. וכולן אנו למדין בפרק במה מדליקין מדכתיב בעריות ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ותקיא הארץ את יושביה ובע"ז כתיב וגעלה נפשי אתכם כאדם שמגרש חבירו מעל פניו שכל פליטת דבר קרוי גיעול ובשמיטה כתיב אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה תשבות ושפיכות דמים אפילו שוגגין וראיה לדבר ערי מקלט: ט בארבעה פרקים וכו' דכתיב אל תגזל דל כי דל הוא וכי מה יש לגזול מן הדל אלא אלו הגוזלים מתנות עניים שכל המעכבן ואינו נותנן לעני כאילו נוטל נפשו של העני וגם נפשו של הגזלן הוא גוזל לעצמו דכתי' כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש ר"ל נפש של גוזל ושל דל הם ולפיכך הדבר מתרבה ומצוי באותן ד' פרקים משעה שהחזיקו בהם. ברביעי' מפני מעשר עני שבשלישית והם לא נתנו. דכתיב מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר וגו' וכן הוא סדר המעשרות. ובמוצאי החג של סוכות שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים לפי שבחג הסוכות זמן אסיפה וכשגוזלין מתנות עניים שאין מניחין לקט ושכחה ופאה המקום נפרע מהם מיד אחר אסיפתן ולכך אמר בארבעה פרקים וכו': י ארבע מדות וכו' שלי שלי ושלך שלך וכו'. אינו נדיב לב והוא טוב ששונא מתנות וקשה שאיך יאמרו שזו מדה בינונית והלא המונע עצמו מליתן צדקה רשע גמור הוא ובשלמא למ"ד שהוא מדת סדום אתי שפיר כמו שנאמר הנה זה היה עון סדום אחותך וגו' ויד עני ואביון לא החזיקה אלא הכא מיירי בנותן צדקה מיראת ה' אך בטבעו הוא כילי ולכן אחר שמחזיק יד עני ואביון מה לנו ולטבעו המדה עצמה בינונית היא וי"א כי מדת סדום היא ושרשו רע מאד כיון שבטבעו הוא כילי אבל אם אינו מחזיק יד עני ואביון כלל בזה כולי עלמא מודו דרשע גמור הוא וזו מדת סדום. שלי שלך ושלך שלי עם הארץ. מפני שזה רוצה בתיקון העולם נקרא עם הארץ שרוצה ליקח וליתן כי בזה מתרבה האהבה ביניהם ואף שהיא מדה טובה לתיקון העולם לא מחכמה היא זאת כי שונא מתנות יחיה והמדה הטובה ליתן ושלא ליקח: יא נוח לכעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו. כי ההפסד מרובה מן השכר כי מה תועלת ברצותו מהרה אחר שהכעס בחיקו ינוח וקל מהרה הוא כועס ויבא לידי עבירה לפי שעה ומי יוכל לתקן את אשר עוות בשעת הכעס גם כי יתרצה מהרה. קשה לכעוס וקשה לרצות יצא הפסדו בשכרו. השכר מרובה על ההפסד שאינו כועס כי אם לעתים רחוקות בהכרח גדול ואף שבכעס ההוא לא יתרצה במהרה הרי הוא סבלן ברוב הפעמים. קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד. ואין צריך שלא יכעוס כלל לעולם כי לפעמים צריך האדם לכעוס לקנאת ה' כפנחס לכן אמר קשה לכעוס שעל כל פנים יש לו לכעוס אך בקושי הפעמים שאין לו רשות להיות בלא כעס ועל זה אמרו חכמי המוסר אל תהיה מתוק פן יבלעוך. וגם כן טוב הדבר להתרצות מיד אף בעוד כעסו עליו ולא אחר שיסור כעסו מעליו אלא בשעת הכעס ממש הוא נוח לרצות כי זו היא ממדת החסידות וטוב לבב: יב ממהר לשמוע וממהר לאבד ההפסד מרובה כיון ששוכח מיד מה תועלת במה שמבין ויודע מהרה הרי הכל נשכח אבל קשה לשמוע וקשה לאבד השכר מרובה כי אף שיבא לו בטורח גדול אינו שוכח. אחר שידע ושניהם לא יניחו עצמם מלימוד התורה כי יש להם שכר טוב בעמלם ולמדנו מזאת המשנה להקדים הזכרון לשוכח אם אין להם כדי לפרנס שניהם יפרנסו הזוכרן לא הזכירו בזאת המשנה חסיד ורשע כי לא שייך בזה כי שכל האדם מה' הוא כמו שאמרו חכמי המוסר השכל מתנה והמוסר קנין: יג ארבע מדות וכו' רוצה שיתן ולא יתנו אחרים רוצה כל הטובה והשבח לעצמו ואין רצונו בתועלת הבריות יתנו אחרים והוא לא יתן שהוא כילי יתן ויתנו אחרים חסיד וז"ש שלמה המלך ע"ה נפש ברכה שנותן הצדקה בעין יפה תדושן אבל המרוה הוא טוב יותר שהוא אדם שמרוה לאחרים ומלמד אותן שיתנו צדק' שרוצה ליתן ויתנו אחרים וזהו גם הוא יורה וכן אמר ישעיה ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום כלומר יועץ בעצמו ליתן וגם הוא על נדיבות יקום על נדבות של אחרים שאומר להם לעשות כמוהו: יד ארבע מדות וכו' הולך ואינו עושה. אין הכוונה שאינו עושה כלל מכל מה ששמע בבית המדרש כי אף הנמנע מעשיית המצות רשע גמור אף שאינו עושה עבירות אך הכוונה שאינו מחזר אחריהן לעשותן וכשיבאו לידו עושה אותם על מקרה. עושה ואינו הולך לבית המדרש לידע דקדוק המצות ולהחמיר בהם אבל עושה לפי ידיעתו המועטת יש לו שכר בעשיה זו: טו ארבע מדות וכו' ספוג. משל לתלמיד שאינו מבחין בין סברא נכונה כדמיון הספוג שקולט וסופג

ח) [יומא דף פז.]:
ב) [פסחים דקיב.]:
ג) [בכ"ב דף פז.]:
ד) סנהדרין דף קה. וכן בברכות דף ז. ובע"ז דף ד:]:
ה) [סנהדרין קו:]:
ו) [יבמות עט.]:
ז) [עיין נדרים כ.]:

מראה מקומות
[א] בראשית יד כ"ג: [ב] שם יב י"א: [ג] שם טז ו': [ד] שם כא י"א: [ה] שם יח כ"ז: [ו] דברים כג ה': [ז] במדבר לא ט"ז: [ח] שם כד ט"ז: [ט] תהלים נה כ"ד: [י] משלי ח כ"א: [כ] ישעיה מ"א ח': [כ] ש"ב כב כ"ז: [ל] שם יג ט"ו: [מ] תהלים טז י': [נ] משלי כח י"ז: [ס] במדבר כד ב': [ע] שם כב י"ג: [פ] שם י"ח: [פ] זכריה י"א ח': [ק] ויקרא יט כ"ד: [ק] במדבר ח כ"ד: [ר] שם ד ג': [ש] שם ה ו': [ת] בראשית לד כ"ה:

אבות פרק חמישי

לפני חכמי' ספוג ומשפך משמרת ונפה ספוג שהוא סופג את הכל משפך שמכנים בזו ומוציא בזו משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת: טז כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם איזו היא אהבה התלויה בדבר זו אהבת אמנון ותמר ושאינה תלויה בדבר זו אהבת דוד ויהונתן: יז כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים איזו מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו: יח א) כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו שנאמר °צדקת ה' עשה ומשפטיו עם (דברים לג) ישראל ירבעם חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו שנאמר °על חטאת ירבעם (בן (מ"א טו) נבט) אשר חטא ואשר החטיא את ישראל: יט כל מי שיש בו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים אחרים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין לעולם הבא שנאמר °להנחיל (משלי ח) אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר °ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי (תהלים נה) דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך: כ ב) יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים: הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: כא הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לגמרא בן שמונה עשרה לחופה בן עשרים לרדוף

רמב"ם

הסולת: טז פירוש אלו הדברים כך הוא אתה יודע שאלו הסבות הגשמיות יבטלו ויסורו ויתחייב סור המתחדש בסור סבתו ומפני זה כשתהיה סבת האהבה ענין אלהי והוא המדע האמיתי האהבה ההיא אי אפשר שתסור לעולם מפני שסבתה מתמדת המציאות: יז זה כלו מבואר שאלו הענינים על צד המשל והענין כי מי שיחלק לא לכונת סתירת דברי חבירו אלא לרצותו לדעת האמת יתקיימו דבריו ולא יפסיקו: וכל מי שייסר בני אדם ימנעהו ה' יתברך כשימנעהו מן החטא וכל מי שיטעה בני אדם יענשהו ה' יתברך כשימנעהו מן התשובה וזה מבואר אין קושי בו כשתבין מה שהצגנוהו בפר' השמיני: יט עין טובה כבר בארנו פעמים רבות שענין עין טובה היא ההסתפקות ונפש שפלה היא הזהירות ורוח נמוכה היא הענוה יתירה כמו שהתבאר בפרק שלפני זה והשלש שכנגדן הוא החריצות לקנות הממון והוא עין רעה ורוב התאוה והיא נפש רחבה והגאוה והיא רוח גבוהה והשלש מעלות ההן נתפרסמו לאברהם אבינו ומפני זה יקרא כל מי שימצאו בו אלו המעלו' מתלמידיו של אברהם אבינו מפני שהתנהג במדותיו. וכל מי שימצאו בו אלו השלשה פחיתיות הוא מתלמידיו של בלעם הרשע אחר שהתנהג במדותיו ואני אזכיר המקומות שהתבארו בהן אלו המעלות לאברהם והפחיתיות ההן כולם לבלעם והן נמצאות כולן בתורה אמנם ההסתפקות באברהם הוא אמרו למלך סדום [א] אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך וגו' וזה תכלית ההסתפקות והוא שיניח אדם ממון גדול ולא יהנה ממנו אפילו בדבר מועט. אבל זהירתו אמרו לשרה ביום בואו מצרימה. [ב] הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את ובא ג) בפי' שלא הסתכל בצורתה הסתכלות שלימה רק ביום ההוא וזה תכלית הזהירות ועוד אמרו על הגר אחר שלקחה [ג] הנה שפחתך בידך עשי לה כטוב בעיניך מורה שלא היה לו רצון להתענג עמה וכן כשביקשה ממנו שרה לגרשה עם ישמעאל עד שתמנעהו מגמות אחריה בעבור המשגל העיד הכתוב שהרע בעיניו על ישמעאל לבד והוא אמרו [ד] וירע הדבר מאוד בעיני אברהם על אודות בנו: אלו כולם מופתי הזהירות. ואמנם ענותנותו הוא אמרו [ה] ואנכי עפר ואפר. והתפרסם לבלעם הרשע החריצות על הממון והוא בואו מארם נהרים בעבור הממון אשר נשכר בו לקלל את ישראל והוא אמרו יתברך [ו] אשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו'. ואמנם רוב תאותו בענין המשגל היא סבת עצתו לבלק שיפקיר הנשים לזנות עם ישראל ויהיו זונות מפורסמות כי לולי רוב התאוה אשר היתה לו והיות הזנות טוב בעיניו לא היה מצוה בו שמצות בני אדם אינם רק לפי דעתם כי הטובים לא יצוו ברע אבל יזהירו ממנו ולשון הכתוב [ז] הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וגו' וחכמים אמרו ד) בלעם בועל אתונו היה ואין ספק בו שמי שזה דעתו בזה תהיה פעולתו. ואמנם גאותו אמרו [ח] נאם שומע אמרי אל ואמנם הביאו ראיה ה) על בלעם מאמרו [ט] ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים וגו' פירוש מפני שהיה איש הדמים שהוא היה סיבת מות ישראל במגפה והוא ג"כ איש מרמה בעשותו תחבולות לפעולת הרע: והביאו ראיה על תלמידי אברהם מאומרו [י] להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא כמו שקראו [כ] זרע אברהם אוהבי: כ אע"פ שאמר עז פנים לגיהנם לזה בעזות בתוכחת המורים וכיוצא בה וכאילו אמר השתמש בקצת הפחיתות במקומן ברצון הש"י ובאמיתתו כמאמר הנביא [כ] ועם עקש תתפל אלא בתנאי שתהיה כונתך האמת והוא אמרו לעשות רצון אביך שבשמים ומן הטובות שחנן הש"י לזאת האומה שיש להם בושת פנים וכן אמרו ו) שמופתי זרע אברהם שהם ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים אמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. ז) וכאשר סופר זה מעלות הבושת בקש ואמר ה' אלהינו כאשר חננתנו זאת המעלה כן תחננו לבנות עירך במהרה בימינו:

אמרו

רש"י

ואינו הולך. שלומד בביתו: טו ספוג. ספונזא בלע"ז: שהוא סופג את הכל · כך יש תלמיד משובח שלבו רחב לשמוע אבל אינו רחב כל כך שיוכל להבחין בין עיקר לטפל: משפך אנטוויי"ר בלע"ז: שמכנים בזו ומוציא בזו. שכל מה שמכניסים מלמעלה יוצא ממנו מלמטה כך יש תלמיד שסוכח הכל אבל יש תלמיד משובח ממנו שקולט מקצת פסולת כמשמרת זו· של יין שקולטת את השמרים וזולפת את היין כך יש אדם שמניח את העיקר ועומק ההלכה ומחזיק בידו הטפל: משובח מכולם שדומה לנפה שמוציאה את הקמח במקום שטוחנין ברחיים של גרוסות לצורך סולת למנחות שאותו קמח שנופל מן הנפה נקרא אבק של מנחות דהוי גרוע ופסולת לגבי מה שנשאר בנפה שנשרה קליפתן מפני שלתתן במים חוזרין וטוחנין אותן עם אותם גריסין של חטים שנשארו בנפה דק ומוציאין מהן סולת נקיה. ה"ג וקולטת את הסולת: טז תלויה בדבר. בכל דבר אהבה שבעולם ולא מחמת קורבה וריעות: בטל דבר בטלה אהבה. כגון אמנון שלא אהב את תמר אלא לשם ניאוף וכו' וכתיב [ל] גדולה שנאה אשר שנאה וגו': יח כל המזכה את הרבים וכו'. כדי שלא יהיה תלמידיו בג"ע והוא בגיהנם שנא' [מ] כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת: וכל המחטיא וכו' שלא יהא הוא בג"ע ותלמידיו בגיהנם שנאמר [נ] אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו. כ"א צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל תלה הכתוב במשה כמו שמעיד פסוק זה שכל המצות שעשו ישראל כאילו עשאן הוא עמהם אלמא זכות הרבים תלויה בו: יט עין טובה. שאין לו קנאה על חבירו וחביב עליו כבוד חבירו ככבודו: רוח נמוכה. עניו ושפל ברך: ונפש שפלה. שמשפיל עצמו בין אנשים ומעורב ביניהם ואינו גס רוח. אבל בלעם הרשע היתה בו עין רעה וכו'. כמ"ש [ס] וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו: רוח גבוהה [ע] מאן ה' לתתי להלוך עמכם אלא עם אחרים: נפש רחבה [פ] אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב. כ"א ונפש קצרה ונקרי"ש בלע"ז שנפשו קצרה עליו ומואס כל מה שעיניו רואות ואין לו דבור טוב עם בני אדם כי אם בקושי ואכזריות כמו [צ] ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי: מה בין. מפרש מילתיה ואזיל. אוכלין הפירות בעולם הזה ונוחלין הקרן לעוה"ב: להנחיל אוהבי יש הרבה יש בידי להנחיל לאוהבי טובה פשטי' דקרא: ובמדרש אגדה [במשניות] ראיתי כמנין י"ש שלש מאות ועשר עולמות עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק: לא יחצו ימיהם בלעם ודואג ואחיתופל משתעי קרא שלא באו לחצי ימיהם שהן ל"ה שנה דימי שנותיו של אדם ע' שנה כדאמרינן בחלק והוה כתיב על קבר בלעם בר ל"ג שנין הוה בלעם חגירא כד קטל יתיה פנחס ליסטאה ע"כ: כ יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר. בסמוך להא דר"ע דקאמר עשה שבתך חול תנינא לה במס' פסחים פר' ערבי פסחים ואתא לאורויי לן דלא אמר ר' עקיבא אלא במי שהשעה דוחקת לו ביותר אבל צריך אדם לזרז עצמו כנמר וכנשר לעשות רצון אביו שבשמים לכבד שבתות וימים טובים. כ"א בנמר אנגרי"ש בלע"ז אדוק ולהוט ומחזיק בהן באכזרי. וקל לרוץ מהרה בלא עצלות. וגבור ורטיאו"ש בלעז בעל זרוע לעסוק בכל כחך: כתוב במשנה הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובושת פנים לג"ע יהי רצון וכו' ומוסיפין כאן תניא ר' נתן אומר וכו' וברייתא היא דנהוג עלמא לאומרה* והיא במסכת כלה: כא בן חמש שנים למקרא · קרא קא דריש דכתיב [ק] ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש שמחנכין אותו לאותיות. ובשנה החמישית כתב להוסיף לכם תבואתו וכדאמרי' התם מכאן ואילך ספי ליה כתורא. למקרא· כ"א שמכניסין אותו ללמוד תורה ופסוקים אבל לא קודם לכן לפי שהתורה מתשת כחו של תינוק. בן עשר למשנה דולאי באלו חמשה למד המקרא דכל תלמיד שאינו רואה בחמש שנים סימן יפה במשנתו שוב אינו רואה וכדאשכחן גבי לויים דהוי גמרי הלכות עבודה בחמש שנים כדאמרינן התם קשו קראי אהדדי כתוב אחד אומר [ק] מבן עשרים וחמש שנה וכתוב אחד אומר [ר] מבן שלשים וגו' הא כיצד בן חמש ועשרים שנה היה בא ללמוד ולומד עד שלשים נמצא כל תלמודו בחמש שנים והיינו טעמא נמי דבן חמש עשרה לגמרא ולומד למודו עד שהוא בן עשרים ומכאן ואילך רודף אחר מזונותיו: כ"א בן עשר למשנה ללמוד המשניות כמו שהן בלא גמרא שאין בהם טורח כל כך ונקל הוא מלשון הגמרא: בן שלש עשרה למצות. דכתיב [ש] איש או אשה אשר יעשו מכל חטאות האדם וגו' ואינו קרוי איש עד שהוא בן שלש עשרה וכדאשכחן התם [ת] ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה ואז היה לוי בן שלש עשרה שנה כשתחשוב ב' שנים שעשה יעקב בבית אל. כ"א בן שלש עשרה למצות דמי שהביא שתי שערות בא לכלל מצות דאורייתא דהלכה למשה מסיני היא ושיערו חכמים הבאת שתי שערות לשלש עשרה שנה לפיכך מכניסין אותו לקיים מצות ומאותו זמן ואילך מסתמא מחזקינן ליה בשתי שערות כדין רוב תינוקות אבל היכא דידעינן ליה בבירור דאכתי לא מייתי ב' שערות לשלש עשרה אינו נזקק למצות מן התורה אלא בחינוך מדרבנן בעלמא דמחנכי ליה לרביא כבר שית כבר עשר דמדאורייתא ממתינן ליה עד עשרים שמא יביא שתי שערות ואם הגיע לעשרים ולא הביא גלי אנפשיה דסרים הוא דסרים אין לו שתי שערות וחייב בכל מצות ובכל עונשים שבתורה והיינו דקתני לקמיה בן עשרים לרדוף דמאחר שבא לכלל עשרים היו רודפין אותו ב"ד לרדותו מכת מרדות דרבנן כדי להביאו לייסרו בכל מיתות ועונשין האמורין לא שנא הביא ולא שנא לא הביא ומעשרים ואילך חשיב ליה קרא כגברא בעלמא דכתיב מבן כ' שנה ומעלה: בן חמש עשרה לגמרא. ללמוד גמרא ועומק הלכות: בן שמונה עשרה לחופה. די"ח פעמים כתיב אדם מבראשית עד כי מאיש לוקחה זאת. כ"א דעומד על פרקו להנשא: לרדוף במצות.

רבינו יונה

וסופג את המים בין צלולין: משפך. שמקבל את כל הדברים ומאבד אותם מיד: משמרת התלמיד שקולט בשכלו הסברא שאינ' נכונ' והנכונ' מאבד ועל זה אמר שלמה המלך ע"ה לפי שכלו יהולל איש ונעוה לב יהיה לבוז שאין ראוי לבוזתו מי שהוא נעו' לב שלבו מעות שקולט הדבר שאינו נכון שהוא הנמשל למשמרת כאמור. נפה שמוציאה את הקמח שהיא הסברא שאינה נכונה ואינו קולט אותה. וקולטת את הסולת. כלומר הסברא הנכונה קולט אותה ואינו מאבדה: טז כל אהבה וכו' איזו היא אהבה שאינה תלויה בדבר וכו' האהבה שאין לה הפסק הוא אע"פ שישער האדם שיגיע לו קצת היזק וקלון דוגמת דוד ויהונתן שאע"פ שהיה ראוי לעמוד במקום אביו ודוד היה עתיד להסיר אותו מהמלכות עם כל זה היתה אהבתו עמו בקשר אמיץ וז"ש דוד המלך ע"ה בהספדו של יהונתן נפלאתה אהבתך לי מאהבת נשים כלומר מהכין ידעתי שנפלאה אהבתך לי מאהבה של הנשים שכשהיה משנה אצל שאול היו אומרות הנשים הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו ושאול נתקנא כנודע אמנם יהונתן לא די שלא נתקנא אלא אדרבה הצילו מיד אביו וזה מצד כי אהבו ולא אהבת הגוף וז"ש ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד אמנם אהבת אמנון ותמר הוא מבואר ואין להאריך: יז כל מחלוקת וכו'. לומר כי מה שאמר כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים הכונה שלעולם יתקיימו במחלוקת היום יחלוקו בדבר א' למחר בדבר אחר למחלוקת יהיה קיים ונמשך ביניהם כל ימי חייהם ולא עוד אלא שאורך ימים ושנות חיים יוסיפו להם ושאינה לשום שמים אין סופה להתקיים רק במחלוקת הראשון יספו יתמו ושם ימותו כמחלוקת של קרח: יח כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. כדי שלא יהיו תלמידיו בג"ע והוא בגיהנם כדכתיב כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת והיאך אפשר שמי שהוא חסיד יראה שחת אלא שאח' צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל כלומר שהשלים וקיים כל התורה הוא וכל ישראל עמו: יט כל מי שיש בו שלשה דברים וכו'. היה אפשר לתנא לקצר ושלא להאריך כלל ופרט והיה יכול לומר כל מי שיש בידו עין טובה ורוח גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע ולמה תנא דרך כלל והדר מפרש דרך פרט אלא בא ללמדנו שבג' דברים האלה אשר זכר ראשונה כוללים כל השלימות ואם רבו חלקיו וכן השלשה דברים ההפכיים להם כוללים כל הפחיתיו' וזהו כי אם היה מקצר על דרך שאמר כי היה נשמע שמי שיהיו לו הג' דברים הנזכרים הוא מתלמידיו של אברהם אבינו אך לתלמידיו של אברהם אבינו היו לו שלמיות רבות לאלפים ולרבבות זולת אלה אשר על כן אמר ראשונה שמי שיהיו לו השלשה דברים האלה אשר יזכור הוא מתלמידיו של אברהם אבינו ואח"כ פירש שתלמידיו של אברהם אבינו היה עין טובה וכו' כלו' כל השלמותם על שעליהם היו נקראים תלמידיו היו עין טובה וכו' ועל כן לא אמר תלמידיו של אברהם אבינו היה להם עין טובה וכו' שהיה נשמע שהיה להם אלה ג' דברים עם שהיו להם עוד דברים אחרים כאלה אך באומרו תלמידיו של אברהם אבינו עין טובה וכו' רמז שאלה הג' דברים היו הגורמים היותם מתלמידיו של אברהם אבינו וכו' וכן ההפך לזה בתלמידיו של בלעם כי לא אמר תלמידיו של בלעם היה להם עין רעה וכו' להורות שכל עצמות תלמוד שלמדו מבלעם הרשע היו הג' דברים הללו בלתי רעות אחרות אשר עליהם היו תלמידי של בלעם היה תלמידי בלעם כי בהם היו כלולות כל הרעות ואם רבו חלקיהן: כ יהודה בן תימא אומר וכו' הוי עז כנמר להוכיח עוברי עבירה ולעסוק בתורה הרבה לא תיגע ולא תיעף וכן אמר ישעיה וקווי ה' יחליפו כח כשהם יגעים המקוים לה' יגדל כחם ויחליפו אותו להיות להם כח חדש לעשות מלאכת ה' עוד רב. וקל כנשר יעלו אבר כנשרים. ור"ל כצבי ירוצו ולא ייגעו שאר בני אדם כשהם רצים נלאים אבל לדבר מצוה לא ילאו וכן לדבר מצוה ילכו ולא ייעפו כי שאר בני אדם כשהולך ביום יותר ממהלכו הוא עייף ויגע: וגבור כארי. להתגבר על המצות. כלומר שכל מחשבתו ופעולו' איבריו אל מעשה ה' לעשות רצון אביך שבשמים כלומר ובלבד שיהיה לעשות רצון אביך שבשמים: עז פנים. אמר שלמה המלך ע"ה אוילים יליץ אשם כי הרשע האויל הדבר הבעור שרואה באדם והאשם בו מדבר כאותם הטפשים שאמרו כמה מוסרחת נבלה זו אבל בין ישרים רצון אינם מדברים אלא בשבח ורצון וכמו שאמר החכם כמה לבנים שניא: כא הוא היה אומר וכו'

בן שלשים לכח בן ארבעים לבינה בן חמשים לעצה בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה בן שמונים לגבורה בן תשעים לשוח בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם: **כב** בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה דכלה בה ובה תחזי וסיב ובלה בה ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה: **כג** בן הא הא אומר לפום צערא אגרא:

פרק ששי

א שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדי הוא לו נקרא ריע אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק וחסיד ישר ונאמן ומרחקתו מן החטא ומקרבתו לידי זכות ונהנים ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר °לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה: **ב** ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלים לו רזי תורה ונעשה כמעיין שאינו פוסק וכנהר שמתגבר והולך והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף שנאמר °נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר °והלחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חרות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בת"ת שכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה שנא' °וממתנה נחליאל ומנחליאל במות: **ג** [א]הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק א' [או דבור א'] או אפי' אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא ב' דברי' בלבד (עשאו) [קראו] רבו אלופו ומיודעו שנא' °ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי והלא דברים ק"ו ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו הלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או אפי' אות אחת עאכ"ו שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא *תורה שנא' °כבוד חכמים ינחלו °ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנא' °כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו: **ד** [ב]כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך א) אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשולחנם של שרים ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך: **ה** [ג]גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות ב) שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבעה והתורה נקנית בארבעים ושמנה דברים [ואלו הן] בתלמוד בשמיעת האוזן בעריכת שפתים בבינת הלב [א] בשכלות הלב באימה ביראה בענוה בשמחה בשמוש חכמים בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים בישוב במקרא במשנה במיעוט סחורה במיעוט שינה במיעוט תענוג במיעוט שחוק במיעוט דרך ארץ בארך אפים בלב טוב באמונת החכמים ובקבלת היסורין: **ו** המכיר את מקומו והשמח בחלקו

רש"י

עונשין: בן שלשים לכח. שכן בני לוי לא היו יכולין ליסא בכתף עד ל' מפני שלא היה להן כח: נ"א אז נכנס בכחו ובגבורתו: בן ארבעים. להבין דבר מתוך דבר ולהורות הלכה. נ"א לבינה כדאמרינן התם [ב] ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע עד היום הזה מכאן לתלמיד שאינו עומד על דעת רבו עד שהוא בן ארבעים: בן חמשים לעצה. שנא' [ג] ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד ושרת את אחיו באהל מועד שמייעץ אותם ומלמדן לשמור משמרתן: נ"א ליטא וליתן בעומק עצה מתוך שרבו עליו מעשיו: בן ששים לזקנה. שכן בכל"ח עולה ס' שנא' [ד] תבא בכלח אלי קבר. נ"א תחלת זקנה באה עליו להלבנת קצת שערותיו: בן שבעים לשיבה. דכתיב [ה] גם שב גם ישיש בנו וכשנכפלו שני חייו דאיוב היה מאה וארבעים שנה שמע מינה דבן שבעים שנה שיבה אע"פ שכתב אחרי זאת דרשא הוא דדרשינן. נ"א לשיבה זקן גמור הוא שנתלבנו רוב שערותיו כי היכי דאשכחנא בר' אלעזר בן עזריה בברכות דהדרי ליה תמניסר דרי שערות לבנות של זקנה וקאמר איהו לנפשיה הרי אני כבן שבעים שנה אלמא לע' מתלבן כבר רוב שער האדם: בן שמונים לגבורה. כלומר דבר גדול הוא אם יחיה אדם על שמונים שנה דכתיב [ו] ואם בגבורות שמונים שנה שאם הוא חי יותר בגבורתו של מקום הוא חי ולא מרב כח שבו שהרי מכאן ואילך אין לו כח לאכול ולשתות: לשוח. הוא מהלך שחוח שהרי מכאן ואילך הוא כפוף. וי"א לשוח ראוי לקבורה דשוב אין בו כח לצאת ולבא: כאלו מת. שכבר עיניו קמו וכהו ולחו נס ונשתנו פניו ומעין החכמה פסק ממנו והוא משתטה והולך: **כב** הפוך בה והפוך בה. סלסלה ותרוממך שבכל שעה תמצא בה חדושים וטעמים. דכלה בה. שכל מה שתרצה תמצא בה. נ"א הפוך בה שתהא מהפך בכל צדי צדדים ובכל ענייניס. ובה תחזי תדיר: ומנה לא תזוע. לא יום ולא לילה. תזוע כמו [ח] ולא קם ולא זע: **כג** לפום צערא. לפי צער שהוא עוסק בה ומצטער עליה יש לו שכר בין רב או מעט להכי תני להא מילתא לשון ארמי שהוא משל הדיוט שבני אדם רגילין לומר ולספר בהאי לישנא וה"נ תנן בבבא מציעא שכך כותב לו אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא ועוד בעשרה יוחסין גרי חרורי לויי ישראלי. בנן נוקבן די יהויין ליכי מנאי וכו' דכל הני מילי וכיוצא בהן רגילין בני אדם לסדרן ולכותבן בלשון הזה לפיכך אינו רוצה לשנות הלשון של בני אדם במשנה וכמו כן על דאטפת אטפוך וכו' ודאשתמש בתגא חלף שדרך בני אדם לספר דברים בלשון זה:

פרק ו **א** שנו חכמים. בלשון המשנה כלומר ברייתא היא ובלשון המשנה היא שנויה אבל אינה משנה ומה שנו ר"מ אומר וכו' ולפי שעד עכשיו כל הפרקים משנה לפיכך הוצרך להודיע שמכאן ואילך ברייתא היא ומתוך שהללו דברי הגדה הן ומספרות בעסק ת"ת נהגו לאומרן בבית הכנסת עם שאר פרקים הללו של מס' אבות: זוכה לדברים הרבה. להיות צדיק וחסיד כדלקמן. נ"א מלות הרבה אלו בשבילו הוא: בדאי הוא לו. כלומר שנברא בשבילו וכן הוא אומר [ח] כי זה כל האדם. ונקרא ריע [ט] ולי מה יקרו רעיך אל: אהוב. [י] ישליו אוהבך ואומר [כ] שלום רב לאוהבי תורתך. נ"א להנחיל אוהבי יש: אוהב את המקום. שעושה מאהבה: אוהב את הבריות. שמקרבן ומלמדן וגומלן טוב: ומלבשתו. התורה: ומכשרתו. להיות צדיק והולך בתומו ואינו עושה עולה אלא מצדיק דרכיו בקו והכרעת משפט: חסיד. עושה לפנים משורת הדין: ישר. עושה יושר ועדיף מצדיק: ונהנין ממנו עצה ותושיה שנא' לי עצה ותושיה דלעיל מהאי קרא כתיב ה' קנני ראשית דרכו וסמיך ליה לי עצה ותושיה כלומר עצה וגבורה ובינה אני ללומדי להיות לבני אדם לעזר. תושיה לעוי"ר בלעז ענין גאוה וגדולה. נ"א והנין ממנו בני אדם נהנים ללמוד ממנו עצה ותושיה שנאמר לי עצה וגו' כך משבחת התורה בעצמה שלי העצה והתושיה והגבורה וכתיב אני בינה שכל המדות הללו יש לי בלומדי: **ב** ונותנין לו. רשות וחקור דין שעומק הדין פתוח לפניו: ומגלין לו רזי תורה. מן השמים. ה"ג והוי צנוע וארך רוח הוי צנוע וארך אפים מתוך עסק התורה יהא קשה לכעוס דכל הכועס אפי' תורתו כמרע"ה משתכחת הימנו: מוחל על עלבונו. מעביר על מדותיו מרוב ענוה: מעלבונה של תורה. מעלבון שעולבין את התורה שהיא עלובה על שאין לה עוסקין: נזוף מנודה כמו [נ] ויגער בו אביו מתרגמינן ונזף ביה אבוהי. נ"א נזיפת חכמים מנודה: נזם זהב באף חזיר אינו משמרו אלא הולך ונובר באשפה וממאים כן תלמיד חכם שחסר מטעמים של תורה הוא מאוס כמנודה הזה. נ"א אשה יפה וסרת טעם כלומר מכנה הבריות בל' נקבה אשה יפה שהוא סר דבריו מטעמים של תורה דומה לנזם של זהב שנתון בחוטמו של חזיר שבני אדם בדלים ממנו אלמא כמנודה קרי ליה קרא: שאין לך בן חורין. לפי שבני אדם מכבדין ומשמשין לפניו ומי שאינו עוסק בה מתרחקין ממנו אלמא כמנודה הוא: וממתנה נחליאל למעלה מן הפסוק הזה כתיב וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ד) כיון שניתנה להם תורה במתנה נתנו אל כלומר הביאם בחלקו וכיון שחלקו אל עולים לגדולה שנאמר ומנחליאל במות: **ג** או דבר א'. של טעם דסמיך להאי קרא דואתה אנוש כערכי סמיך אידך קרא אשר יחדו נמתיק סוד לפי שמצאו אחיתופל לדוד שהיה יושב יחידי ועוסק בתורה אמר לו למה אתה לומד יחידי ה) והלא כבר נאמר [מ] חרב אל הבדים ונואלו. שוב פעם אחרת מצאו שהיה נכנס לבית מדרשו בקומה זקופה אמר לו והלא כבר נאמר [נ] ומקדשי תיראו שצריך לו לאדם ליכנס שם במורא כדי שתהא אימת שמים עליו וכן הוא אומר [ס] בבית אלהים נהלך ברגש לשון אימה ופחד. וי"א ברגש לכנס שם בכל כחו לפי שנאמר ברב עם הדרת מלך. נ"א ללכת ברגישה ובמהירות לב"ה: ואתה אנוש כערכי חשוב כמותי. מיודעי חכם שלי כמו אנשים חכמים וידועים: ומה דוד שהיה מלך ישראל עשאו לאחיתופל שהיה רשע ולא היה ראוי לכך רב ואלוף בשביל שני דברים אדם הדיוט הלמד מחבירו שאינו רשע עאכ"ו: ואין כבוד אלא תורה. כלומר אלא לתורה ולאו אצריך לנהוג בו קאי והכי קאמר אין כבוד בא לו לאדם אלא על עסקי תורה. כבוד חכמים ינחלו ולמה הן נוחלין כבוד בשביל שהם לומדין את התורה ויורשין אותה כנחלה: ואין טוב אלא תורה. נ"א ואין כבוד אלא תורה כלומר אין כבוד זה שאנו עושין ומצריכין לאדם לנהוג בו כבוד אלא ברבו שלימד לו תורה אבל לימדו אומנות אחרת כגון סוליא דנגרי לא: כבוד חכמים ינחלו. ראוים חכמים להנחיל כבוד ואיזה חכמים תמימים הנוחלים טוב דהיינו תורה אבל חכמים בשאר אומניות לא: **ד** פת במלח תאכל. לא על העשיר הוא אומר שיעמוד בחיי צער כדי ללמוד תורה אלא ה"ק אפי' אין לאדם אלא פת במלח וכו' ואין לו כר וכסת לישן אלא על הארץ אל ימנע מלעסוק בה דסופו ללמוד אותה מעושר: במשורה. מדה קטנה: אל תבקש גדולה. לרדוף אחר השררה: ואל תחמוד כבוד. להתכבד בתורתך שמתוך כך אתה נראה כמי שעושה שלא לשמה: ששולחנך גדול משולחנם. הוא שכר שתקבל על למודה של תורה. נ"א יותר מלמודך יותר ממה שלמדת עשה מע"ט וקיים מצות כדאמרי' כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת: **ה** שהמלכות נקנית בשלשים מעלות. אותן שכתובים בפ' שמואל כשבקשו ישראל מלך ואמר להם דעו כי כך וכך משפט המלך וכשתחקור הם שלשים דברים עם אותן ששנויות בסנהדרין מלך לא דן ולא דנין אותו וכו'. וכ"ד מתנות כהונה הן י' במקדש וד' בירושלים ועשרה בגבולין: באימה ביראה. שאין לבו גבוה עליו שנאמר יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב ולכן בעלי קריין היו אסורין שמתוך קלות ראשו של אדם והרהור לבו הוא בא לידי קרי: בשמחה. לפי שאין השכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה: בישוב. גרסינן פי' בישוב הדעת: במיעוט סחורה. דאמר מר ו) לא תמצא תורה לא בסחרנים ולא בתגרנים: במיעוט דרך ארץ. שלא יהא מצוי עם ע"ה בשוק: בקבלת היסורין. מקבל היסורין מאהבה: מתרחק מן הכבוד. ואינו רודף אחר הכבוד כהלא חשיב להו: שואל ומשיב נמי הלא הוא כלומר שאינו משיב את שואל תחלה כדי שישיב תשובה הגונה: ומכריעו לכף זכות. שדן את חבירו לזכות: ומעמידו על האמת. רודף אמת ושלום על הכל: שומע. כל מה שרבו אומר לו ומוסיף אבל לא לסתור את דברי רבו: והמכוין את שמועתו כשהוא מורה הוראה מכוין בלותו ענין שאמר לו רבו אבל אינו מוסיף דבר לומר שכך אמר לו רבו אלא א"כ אמר לו רבו: נ"א ביישוב בישיבה דמרבה ישיבה מרבה חכמה. ד"א תרבות טדיסור"א בלע"ז: במיעוט שיחה ליצנות: בארך אפים. שחוק קשה לכעוס: בקבלת היסורין. כדאמרינן בברכות אשרי הגבר אשר תיסרנו יה אימתי בזמן שתורתך תלמדנו שהקב"ה מביא יסורין של אהבה לעוסק בה להרבות שכרו לעוה"ב: בעריכת שפתים. שאינו מגמגם בדברי תורה אלא חותכן בלשון ומוציאן בפה דאין ד"ת מתקיימין אלא בהוצאת הפה דכתיב כי חיים הם למוצאיהם אל תקרי למוצאיהם

רמב"ם

כב אמרו על התורה שיהפוך בה ויהגה בה מפני שהכל בה: ואמר ובה תחזי ר"ל האמת פירש ותראה האמת בעין השכל כתרגום וירא וחזא: ואח"כ אמר וסיב ובלה בה כלומר התעסק בה עד עת הזקנה גם אז לא תסור ממנה לזולתה: **כג** ואמר בן הא הא לפי מה שתצטער בתורה יהיה שכרך ואמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שתלמוד בצורה עמל ויראה מן המלמד אבל קריאת התענוג והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה ואמרו בפירוש מאמרו [א] אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף עמדה לי ומפני זה צוה להטיל אימה על התלמידים ואמרו ג) זרוק מורא בתלמידים:

[א"ה בכל ספרי הש"ס נדפס בפי' המשניות להרמב"ם גם הפירוש לפרק ש"ח על שם הרמב"ם ז"ל. וכן נדפס ג"כ במשניות שנדפס ראשונה עם פי' הרמב"ם בנאפולי בשנת רנ"ב וכן במשניות וויניציאה ש"ו. אולם כבר העירו ע"ז הרבה חכמים והוכיחו כי המדפיסים שגו בזה וללא אמת ייחסו את הפי' לפרק ש"ח להרמב"ם ז"ל. ורובם יחסוהו לרש"י ז"ל וכן ייחסו אותו בעל מדרש שמואל. וגם מהר"ל מפראג בס' דרך חיים הדפיסו על שם רש"י ז"ל. וכן נראה מכ"י אחד שנמצא בעקד הספרים בפאריס שכתוב בו אחר חמשת הפרקים הראשונים בזה"ל „נשלמה העתקת פירוש זאת המסכת מלשון ערבי ללשון עברי אשר פירש רבינו משה בן מיימון זצ"ל והעתיקה רבינו שמואל בן תיבון זצ"ל. פרק ר' מאיר כפי מה שפירשו רבינו שלמה זצ"ל„ עכ"ל הכ"י. ולפי הנראה זה רבינו שלמה הוא רש"י ז"ל כדעת הגאונים הנ"ל (אם כי יש חולקין ע"ז) וע"כ נלוה כאן הפי' לפרק הזה אל פירושו של רש"י ז"ל ונקרא שמו עליו]:

מסורת הש"ס

א) [ברכות דף ח.]: ב) [בערוך ערך מלך מונה ופורט כל אותן שלשים מעלות ומפורשין בסנהדרין פ' כהן גדול שנוהגים גבי מלך ע"ש]: ג) [כתובות דף קג: זרוק מרה [וכ"ה בד"נ] וכן כתב הרמב"ם פ"ד מהלכו' תלמוד תורה דין ה]: ד) עירובין דף נד: נדרים דף נה.]: ה) [ועי' בברכות דף סג:]: ו) [עירובין דף נה. ושם איתא ר' יוחנן]:

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פרק ה' מהלכות ת"ת הל"ט סמג עשין יב טור שו"ע יו"ד סי' רמב סעיף ל:

יח ב מיי' פ"ג שם הל"ו וסמג שם טור שו"ע יו"ד סי' רמו סעיף כא:

יט ג מיי' פ"ג שם הלכה א:

הגהות הגר"א

[א] בשכלות הלב נ"ג. וכן אוהב את הצדקות:

נ"א לחכמים

מראה מקומות

[א] קהלת ב ט: [ב] דברים כט ו': [ג] במדבר ח כ"ה: [ד] איוב ה כ"ו: [ה] שם טו י': [ו] תהלים ל י': [ז] אסתר ו ט': [ח] קהלת יב י"ג: [ט] תהלים קלט י"ז: [י] שם קכב ו': [כ] שם קיט קס"ה: [ל] בראשית לז י': [מ] ירמיה נ ל"ו: [נ] ויקרא יט ל': [ס] תהלים נה ט"ו:

רבינו יונה

בן צ' לשוח לשון שיח ומערה כלומר ראוי הוא לקבורה. וי"מ מלשון שיח שאין לו פסוק אלא בדברי תורה כי קרבו ימיו למות: **כב** בן בג בג אומר וכו' לפי שלמעלה הרבה להזהיר על לימוד התורה וגם זקנה ושיבה ואפילו שיצטער הרבה והיא מתשת כחו של אדם מינה לא יזוז בא בן הא הא לנחם את האדם ולדבר על לבו כי לא יחוש על רוב צערו שיצטער בו כי לפום צערא אגרא: הפוך בה וכו' חוזר על דברי תורה שכל חכמת העולם כלולה בה:

סליק פירוש רבינו יונה למסכת אבות. (והתשב"ץ בספרו מגן אבות מזכירו בשם „שערי צדק לרבינו יונה".)

א) [מגילה דף טו. חולין דף קד: נדה דף יט:] : ב) [תוספ' סנהדרין פ"א ושם איתא רבי שמעון בן יהודה אמר משום רבי שמעון (ב"י)] : ג) [תוספתא שם] : ד) [פסחים דף פז: ועי' בחדושי אגדות תמצא נוסחאות שונו' דהרש"ל הגיה ארבע וע"ש וכ"א במכילתא אבל לפי משנת שנו חכמים יש לקיים חמשה קניינים וכו' ע"ש מביאורו נראה שלא ראו אלו הגדולים מ"ש הרמב"ם בפירושו דהכא] : ה) [יומא דף לח.] : ו) [מכות דף כג:] : ז) שבת סג. : ח) ז"ל סמג"א סימן נד ס"ג כתב ב"ש דף ס"ה ע"ד בענין קדיש דרבנן כתב הרמב"ם סוף פרקי אבות שאין אומרין אותו כי אם על ההגדה ולכן אומרים אחר הפרקים אמר ר"ח כו' כדי לומר קדיש עליו אמנם בחבורו כתב לאמרו על כל תורה שבע"פ ע"כ ל' הב"ש. וז"ל הרמב"ם ס"ס הלכה כל י' שעוסקים בת"ת שבע"פ אפילו במדרשות וכו' וע"ש כי האריך המג"א קצת בזה והמעיין בבאר שבע דפ"פ דמיין דף נח. בסוגיא דסוטה דף מט. ד"ה ואיסה"ר דאגדתא וכו' יראה כי העתיק הב"ש כל לשון הרמב"ם וביאר יפה למאד וכתב לבסוף וקשה לי אשא דכתב הרמב"ם לפי שאין אומרים קדיש על המשנה וכו' שהרי רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה וכו' משנה בסוף מסכת מכות וכ"ת כיון שלא נזכר בו שום דין וכו' אינו קרוי משנה אלא אגדה א"כ קשה שהרי גם בפרקים לא נזכר בהם שום דין א"כ למה לא יאמרו קדיש דרבנן על סיום הפרקים בלי ר"ח ב"ע ולולא דמסתפינא מחבראי הייתי אומר שאין זה מדברי הרמב"ם ז"ל כלל אלא איזה תלמיד טועה כתב זה בגליון עכ"ל הב"ש :

אלא למוצאיהם בפה : בבינת הלב. בשכלות הלב לא שמעתי מה בין זה לזה : באימה. כדאמרינן כו' בשימוש חכמים שדוחק ונכנס בכל מקום לשמוע דבריהן ולשמשן : בדקדוק חברים. לומד בחבורה ופלפול התלמידים שיפלפלו לפניו ויחכמוהו כדאמרי' ומתלמידי יותר מכולם : המכיר את מקומו. שעוסק בתורה כל שעה דמתוך כך מתקיימת תורתו בידו מקומו קרי לטעמים ולראיות שהוא מבין בהלכה כדאמרי' בסנהדרין כשמלינין את הדין למחר המחייב אומר מחייב אני במקומי אותה ראיה ואותו טעם עצמו שאמרתי אמש שלא מצאתי ראיה אחרת לזכות וכן המזכה : השמח בחלקו. שאם דואג בעניינו אינו מכוין בה : סייג לדבריו. שנמוקו עמו ומביא אמתלאות להעמיד דברי רבו לבני אדם. נחת רוח ליוצרו שמקיים מצות כדאמרי' מהו ריח ניחח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני. ואינו מחזיק טובה לעצמו שאינו נושא חן בלבו על עצמו על שהרבה תורה שהרי לכך נוצר. ואינו מגיס לבו בלמודו היינו שאינו מתגאה בפני הבריות : אוהב את הצדקות ל"ג : תוכחות. דכתיב הוכח לחכם ויאהבך. כל אלו המדות ראויות למתרחק מן הכבוד ואין רודף אחר השררה שבאה לידו ומתרחק ממנה ומסתבר דהכי הוה ליה למתני ולא רודף אחר הכבוד מתרחק מן הכבוד. ומעמידו על האמת על בוריו של הלכה : על השלום. שאינו מיישב בדין אלא עושה פשרה ברצון ומתיישב בלמודו : ז שהיא נותנת חיים לעושיה. אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעוה"ב. כי חיים הם למוצאיהם אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה בעולם הזה : ואומר ושקוי לעצמותיך. שיהא משקה עצמותיך בקבר ושמא תאמר לחיים הוא זוכה אבל מי יאמר שיהיה זוכה לעושר שהרי יש לך בני אדם הנידונין בעניות שהמות חביב להם מן החיים לכך נאמר כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך איזהו דבר המביא את האדם למצוא חן בעיני האנשים הוי אומר זה ממון ושמא תאמר ממון יתנו לך אבל לא יהא מכובד בין האנשים לכך נאמר עטרת תפארת תמגנך. ושמא תאמר אפילו למד שלא לשמה זוכה לדברים הללו לכך נאמר אורך ימים בימינה ז) למיימינים בה שלומדים לשמה יש לו אורך ימים וחיים ואצ"ל עושר וכבוד. ובשמאלה למשמאילים בה עושר וכבוד יתנו לו אבל לא חיים ארוכים ושמא תאמר לחיים ועושר זוכה אבל לא לשלום לכך נאמר ושלום יוסיפו לך : ח עטרת זה העושר. תפארת זה הנוי והבנים. ותפארת בנים אבותם. והכח תפארת בחורים כחם. והכבוד ונגד זקניו כבוד. והחכמה. דזקנים טובא איכא הכא וחד מינייהו לזה שקנה חכמה : לי הכסף ולי הזהב. פי' לשבחו ולכבודו שנאמר מלא כל הארץ כבודו : יא חמשה קניינים קנה הקב"ה וכו' : ה' קנני ראשית דרכו. שבריאתה קודם העולם מפני שכשעלה במחשבה לפניו לברוא את עולמו נתקיים העולם בשביל התורה : שמים וארץ קנין אחד. שהם עמודים של עולם שנאמר כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ שנאמר מלאה הארץ קניניך מה להלן שמים וארץ אף כאן שמים וארץ וכתיב קניניך וכו' : יב אברהם מנין. שבראו הקב"ה לכך להיות קנינו של עולם ויתקיים בשבילו שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון ולמה בשביל שהוא קונה שמים וארץ שבשבילו העולם מתקיים לפי שהוא קירב את הבריות תחת כנפי השכינה והחזירן למוטב ואמר להן דברים הנזכרין : יג ישראל קנין אחד. שנאמר עם זו קנית ומנין שהעולם מתקיים בשבילן שנאמר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל שהם עיקר הדירה של ארץ : מקדש ה' כוננו ידיך. עדיין לא מצינו קנין אלא מפני שנאמר כאן מקדש ולהלן הוא אומר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו מה כאן מקדש בקנין אף להלן מקדש בקנין. וכמה גמגום יש בדבר לפי שהענין נראה בעיני שהברייתא לא נכתבה כתקנה שהרי במס' פסחים בפ' האשה לא שנינו אלא שלשה תורה ושמים וארץ וישראל ומביא ראיה לשמים וארץ מאותו הפסוק שנאמר באברהם קונה שמים וארץ : אלא לכבודו. לשבחו : טו רבי חנניא בן עקשיא אומר וכו'. לא אמר למילתי' גבי מסכת אבות אלא במס' מכות באלו הן הלוקין ולפי שיש בה סיום נאה נהגו כל העם לאומרו בסוף כל פרק ופרק לפי שא"א קדיש על המשנה אלא על האגדה דאמר מר [סוטה מט.] ויהא שמיה רבא דאגדתא). ונקראו אלו פרקי אבות מפני שנסדרו הנה דברי אבות הראשונים שקבלו את התורה זה מזה כגון משה ויהושע והזקנים זה מזה עד אנשי כנה"ג ושמאי והלל ריב"ז ותלמידיו והודיענו רבי איך היו מעשיהם נכונים והיו מזהירים לאנשי דורם ומדריכים אותם בדרך ישרה כמו כן ראוי לכל חכם להזהיר את בני דורו ולהודיעם דרך ישרה :

והעושה סייג לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריות אוהב את הצדקות אוהב את התוכחות אוהב את המישרים מתרחק מן הכבוד ולא מגיס לבו בתלמודו ואינו שמח בהוראה נושא בעול עם חבירו מכריעו לכף זכות מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתיישב לבו בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסיף הלומד על מנת ללמד והלומד על מנת לעשות המחכים את רבו והמכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו הא למדת א) שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנא' [א]ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי : **ז** גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר [ב]כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא ואומר [ג]רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך ואומר [ד]עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ואומר [ה]כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואומר [ו]תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך ואומר [ז]אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ואומר [ח]כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך : **ח** ב)רבי שמעון בן מנסיא אומר משום ר"ש בן יוחאי הנוי והכח והעושר והכבוד [א] והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם [ב] שנאמר [ט]עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא ואומר [י]עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ואומר [כ]תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה ואומר [ל]וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד : **ט** ג) רבי שמעון בן מנסיא אומר אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כולם נתקיימו ברבי ובבניו : א"ר יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות אמרתי לו בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין אותו לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד שנאמר [מ]בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך. בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז ובשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך לעוה"ב וכן כתוב בספר תהלים ע"י דוד מלך ישראל [נ]טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף ואומר [ס]לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות : **יא** ד) [ג] חמשה קניינים קנה לו הקב"ה בעולמו ואלו הן תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אחד אברהם קנין אחד ישראל קנין אחד בהמ"ק קנין אחד תורה קנין אחד מנין דכתיב [ע]ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. שמים וארץ קנין אחד מנין שנא' [ד] [פ]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי ואומר [צ]מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך : **יב** אברהם קנין אחד מנין דכתיב [ק]ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ : **יג** ישראל קנין אחד מנין דכתיב [ר]עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית ואומר [ש]לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם : בית המקדש קנין אחד מנין שנאמר [ת]מקדש ה' כוננו ידיך ואומר [א]ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו : **יד** ה) כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר [ב]כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר [ג]ה' ימלוך לעולם ועד :

טו ו) **אמר** רבי חנניא בן עקשיא רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר [ד]ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר :

הגהות הגר"א

[א] והחכמה ל"ג כי בזה לא שייך נאה כי אין בור ירא חטא וכמו שלא חשיב מעשים טובים וכן לא מביא פסוק על זה [ועי' רש"י]: [ב] שנאמר כו'. מביא ראיה לשיבה ולהלן נאמר עטרת תפארת תמגנך כמ"ש במתני' הקודם. ואומר עטרת כו' ראיה לבנים ולהלן נאמר עטרת כנ"ל. וכן לכח שנאמר תפארת כו'. והשיבה אינו הזקנה אלא השיבה עצמו ומביא ראיה על הזקנה שנאמר ונגד זקניו כבוד ולהלן נאמר בשמאלה עושר וכבוד כנ"ל ואע"ג שאריכות ימים ג"כ נאמר שם מ"מ הזקנה עצמה שהוא סדר לא נאמר. אבל הנוי והעושר והכבוד מפורש במתני' הנ"ל בשמאלה כו' תתן לראשך כו' : [ג] חמשה. נ"ל ארבעה כמ"ש במכילתא ובגמרא (דפסחים): [ד] שמים וארץ מנין שנאמר [ויברכהו ויאמר] ברוך אברם כו' כנ"ל וכל הישובים שכתבו המפרשים הם דחוקים גדולים והאמת יורה דרכו (ועי' בגמ' דמס' כלה וצ"ע):

תורה אור א אסתר ד. ב משלי ד. ג שם ג. ד שם. ה שם. ה שם א. ו שם ד. ז שם ג. ח שם. ט שם טז. י שם יז. כ שם כ. ל ישעיה כד. מ משלי ו. נ תהלים קיט. ס חגי ב. ע משלי ח. פ ישעיה סו. צ תהלים קד. ק בראשית יד. ר שמות טו. ש תהלים טז. ת שמות טו. א תהלים עח. ב ישעיה מג. ג שמות טו. ד ישעיה מב:

סליק פרק ששי וסליקא לה מסכת אבות

מהר"ם שי"ף ממסכת אבות

פרק א משנה יד הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני וכו'. ע"ד הילל היה מחייב את העניים בגמ' יומא ד' ל"ה ת"ר עני ועשיר באין לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עני היה וטרוד במזונותיו היה אומרים לו כלום אתה עני יותר מהילל אמרו עליו על הילל הזקן שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרפעק חציו נתן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו אם כן אם אני לא למדתי מי היה מחייבני כי מקודם שלמדתי לא היה מי שיחייבני. וכשאני לעצמי עכשיו ולומד. מה אני כי עכשיו נעשה כחיוב על ידי. ועיין אגל יוסף שגם הוא היה מחייב כו' :

פרק ג משנה יז אם אין קמח אין תורה וכו'. ע"ד שאיתא ברבות יתרו דף קמ"ד פ' ומשה עלה אל האלהים בקשו לפגוע במשה מה עשה הקב"ה קלסתר פניו של משה דומה לאברהם וזהו [וזהו אם אין קמח ר"ל שנתן אברהם אבינו ע"ה קמח לאורחים אין תורה] ואם אין תורה שלמד אברהם אבינו תורה אפילו ע"ת לא היה נותן קמח הכנסת אורחים] :

פרק ה משנה ה עומדים צפופים ומשתחוים רוחים ולא הזיק נחש (ועקרב בירושלים). יקשה ע"ד (ב"ק דף טז ע"א) שדרש של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש והוא דלא כרע וכו' וכתבו התוס' הטעם לפי שמלוה לכרוע במודים וכי זקיף זקיף כחויא כו' מדה כנגד מדה ע"ש :

משנה יד הולך ועושה לענין הדרוש וכו' :

פרק ו משנה ד כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן ובתורה אתה עמל אם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה וכו'. קשה אדרבה אז אין טוב לו בעוה"ז. רק יאמר ע"ד המבטל תורה וכו' והמקיים תורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכו' וזהו אם למדת תורה בלחץ ודחק [אז יהיה] אשריך בעולם הזה וכו'. או יאמר כי לפעמים ילמוד אדם תורה על ידי הדחק כי באמת אין לו מה לאכול אבל אם היה לו לא היה לומד בדוחק ויש שהוא עושר מופלג ועל כל זה הוא לומד ומסתפק בלחם צר ומים לחץ וכו'. וזהו אם אתה עושה כן אתה הוא העושה להפוקי אם אין לך אז הקב"ה הוא העושה ומצידו לא יבצר כלל וק"ל ונכון :

חדושים והגהות למסכת אבות

מאת הגאון האמתי מוהר"ר **צבי הירש** זצ"ל אבד"ק ברלין והמדינה נכד הגאון **חכם צבי** זצ"ל

פרק ה משנה א בעשרה מאמרות. נ"ב חשבון המאמרות הללו לפי דעת תלמודן (במגילה ד' כ"ג) היינו עם ברחשית לח נתברר ברבותינו מפרשי התלמוד ז"ל והרב חברבנחל ז"ל בספרו הביח בזה דעת פרקי ר"ח ופסיקתח דמנו להו לויחמר בלח ברחשית ודמני בהדייהו ויחמר חלהים נעשה חדם ויגעתי ומנחתי דמנו הפרקי ר"ח פ"ג ובפסיקתח זוטרתי בפרשה וחתחן עד נעשה חדם שמנה והתשיעי ויחמר חלהים הנה נתתי לכם. והעשירי לח טוב היות לחדם לבדו. והנה לח מנו ויחמר להם חלהים פרו ורבו. והוח ז"ל חלק עליהם שחין למנות כ"ח הנך דקודם פ' ויכלו ולכך סילק מהחשבונם מחמר לח טוב היות החדם לבדו. ומנה תחתיו פרו ורבו וחני בעניי הי' דעתי נוטה לפי דעת תלמודן שהוח ודחי עקרית לסלק פרו ורבו וגם הנה נתתי שחין בהם ענין לבריחה כלל [הגם דיש לדחוק שיש בהם לורך הבריחה וקיומה] ומה גם פרו ורבו שהוח מלוה כמו שהחריך בזה הרב חברבנחל ז"ל עם היות שיש לעיין בזה ותחת שני חלו נכנם ברחשית דהוי מחמר ומחמר לח טוב היות החדם לבדו דחית בי' בריחה חלח שמנחתי במחזורים בשופרות דר"ה יום ח' בהם הרוקח שמנה תחת לח טוב היות החדם פרו ורבו ול"ע. חמנם מה שהקשה מהרי"ח ז"ל דחין למנות ממחי דכתיב חחר ויכלו חינה קושיח דהח החי מעשה קודם הוי ונרחה דברוקח נמי דמנו פרו ורבו משום דהח בכח תליח. ודעת פרדר"ח והפסיקתח דמנו הך דהנה נתתי ולח מנו פרו ורבו. נלענ"ד משום דס"ל דחמירה זו נמי בריחה הוי משום דחז ניתן בפירות החרץ ועשבים כח הזן לזון חת הבעלי חיים ולהשתנות לעלמיותם משח"כ שהולדה בדומה לח מלינו חמירה למענה לבד ברכת פרו ורבו שהוח להתרבות הרבה וכמו שבבהמה לח היתה חמירה ובחדם לגווי נחמר כמו שכתב מהרי"ח ז"ל להשיג על הרחב"ע ובחמת מפשוטו של מקרח נרחה הדבר כן שהרי הך ויחמר דהנה נתתי כולו מיותר ובדבור ח' הי' להחמר וגם דבפרו ורבו כתיב ויחמר להם. משח"כ בהנה נתתי כתיב ויחמר חלהים כמו בכל הני חמירות דמעשה ברחשית משח"כ בפרו ורבו שהוח גווי להם וזה ברור ונכון לענ"ד:

שוב מלחתי בפירוש התורה לרלב"ג שפירש בפסוק הנה נתתי וגו' היח בריחה ונתינת טבע לח מלוה והעד הנחמן חמר' בסוף הענין ויהי כן ע"ש. ועם היות שבשחר דברים שכתב שם חין בהם ממש לענ"ד מכל מקום בזה היטב חשר דיבר ועיין בחברבנחל שנדחק בפי' הפסוק בויהי כן. שוב הרחני בני הגחון נר"ו [חמר זעירח צבי יחזקאל ז"ק מיכלזאהן הוח חחד מבניו חו הג"מ שאול חבד"ק פפד"ח בעל כסח דהרסנח חו הג"מ שלמה חבד"ק לחנדחן] שיש פלוגתח בברחשית רבה דחיכח מחן דמני ורוח חלהים מרחפת וחיכח מחן דמני נעשה חדם ועיין ביפ"ת שהחריך ועיין בנזר הקודש ומכל מקום כולהו לח מנו פרו ורבו: סליק

הגהות וחדושים לפירוש המשנה להרמב"ם על מסכת אבות

מאת הרב הגאון האמתי החכם הכולל מוהר"ר **צבי הירש חיות** זצ"ל אבד"ק זאלקווא והגליל

פרק א משנה ג בענין הקרחים כ' רבינו שמחז ילחו חלו כתות הרעות ויקרחו בחלו חרלות קרחים. ושמותם חצל חכמים לדוקים ובייתוסים. נ"ב ע' כוזרי מחמר ג' סי' ס"ה שכ' כי בימי שמעון בן שטח נתחדש דת הקרחים ע"י מעשה שחירע עם חליעזר בן פועירה (קדושין ס"ו ע"ח) וע' רמב"ם פי' המשנה פ"ק דחולין. וע' מחור עינים ספ"ג וחלק חמרי בינה שכ' שהקרחים והלדוקים שתי כתות נפרדות הם. כי בדברי חז"ל לח נזכר שם קרחים רק לדוקים. וחלו כפרו בתחית המתים ובשכר ועונש. וחלו הקרחים מחמינים בגמול רק מכחישים בקבלת חז"ל. והתחילו להתגלגן בזמן ר' יהודחי גחון ע"י ענן ושחול שהתחילו להדיח חת ישרחל. ודע דקשה לי קו' תמורה דממשנה זו ומברייתח דחבות דר"נ משמע דרק בימי חנטיגנום ילחו חלו הזדים הכופרים בגמול ועונש. וחולם מלשון המשנה סוף ברכות משמע דבימי עזרח כבר ילחו חלו הכופרים. דהרי חמרו שם משקלקלו המינים וחמרו חין עולם חלח חחד. התקינו שיחמרו מן העולם ועד העולם ע"ש [ברש"י]. וי"ל דחז לח נתחברו עדיין לכת: **משנה י** ושנח חת הרבנות. כמו שחמרו כיון שנתמנה חדם פרנס מלמטה נעשה רשע מלמעלה. נ"ב הרב מהר"י ברלין כתב שנעלם מחתו המקור. ושמעתי שהכונה על מחמר חז"ל (סנהדרין ק"ג ע"ב) חמר ר"ל למה עי"ן תלויה כיון שנעשה רש מלמטה נעשה רש מלמעלה. ולפני הרמב"ם היתה בלי ספק הגירסח כיון שנעשה רחש מלמטה נעשה רשע למעלה:

פרק ב משנה א חיזהו דרך ישרה. לריך ליזהר במלוה שיחשב בה שהיח קלה כו' ולמידת לשון הקודש. פ"ב נ"ע מנין זחת לרבינו. וחם חמרו בירושלמי פ"ק דשבת על משנת לח ילח החייט. תניח ר"מ חומר כל מי שקבוע בח"י ומדבר בלשון הקודש מובטח לו שהוח בן עוה"ב. חבל מלוה מנין וחולם הדבר מבוחר בספרי פ' עקב מובח ג"כ ברש"י חומש ודברת בם מכחן חמרו תינוק שיודע לדבר חביו מלמדו תורה ולשון הקודש. ובירושלמי ס"פ לולב הגזול מלמדו לשון תורה ופי' היינו לשון הקודש:

פרק ד משנה ה ודחשתמש בתגח חלף. וכבר ידעת שהלל הזקן היה חוצב עלים. נ"ב מהר"י ברלין כ' שנובע מש"ס (יומח ל"ה ע"ב) וחולם לח נמלח שמה רק שהיה משתכר בטרפעיק בכל יום. ובעקר דברי הרמב"ם הללו ע' שו"ת תשב"ץ ח"ח סי' קמ"ב קמ"ג קמ"ד קמ"ה שסתר כל רחיותיו בזה:

פרק ו פירש על פ"ו דחבות חינו מן הרמב"ם רק מרש"י ונספח לפי' הרמב"ם ע' ברש"י. ותמלח מכוון חות בחות עם פירוש זה ומה שסיים רבינו דר' חנניח בן עקשיח הוח סיום נחה. ונהגו לחמרו בסיום הפרקים לפי שחין חומרים קדש על המשנה. והרב ב"ש תמה דהרי מחמר זה ג"כ הוח משנה. ובחמת הרבה ברייתות מלינו דנספחו למשנה. כמו בפרק מקום שנהגו ו' דברים עשה חזקיה שהוח ברייתח בלשון משנה וכן בסוף סוטה. וביותר רחינו (ב"ב ט"ו ע"ח) דכל ספרי נביחים נגמרו ע"י נביחים חחרים. וכן נהגו במשנה להוסיף חחר כל סיום הסדר ברייתח חחת. ומחמר זה חחד מהם. וכן פ"ד דבכורים הוח הוספה. ולח נמלח בסדר המשנה. סוף מועד קטן יש הוספה חבל לעתיד הוח חומר ומחה ה' דמעה מעל כל פנים. וע' תוס' שם משום דסיים בפורעניות ומתחיל בט"ו נשים פוטרות לרותיהן ופורעניות לפורעניות סמכינן ע"ש. וכן נשים מסיים במס' קדושין שקיים חברהם חבינו חת התורה עד שלח נתנה. והוח מחמר רב (יומח כ"ח ע"ב) והוסיפו דברי חמורח על המשנה. נזיקין מסיים בברייתח דקנין תורה. ובפרט הך הוספה מחמר ר"ח בן עקשיח. קדשים מסיים במס' קינים. זקני עם החרץ כ"ז שמזקינים והוח ברייי' במס' שבת (קנ"ב ע"ח) וע' במפרש שם וכ' דכן יש בס"פ עשרה יוחסין ברייי' חחר סיום המשנה ומהרי"ב הגיה וכ' דל"ל ברייתח בסוף סוטה. חבל החמת דכוונתו על סוף קדושין שנמלח במשנה מחמר של רב ביומח דקיים ח"ח כה"ת כלה. סוף עוקלין הוח מחמר ריב"ל הנזכר ג"כ (סנהדרין ק"י ע"ח) והוח הוספה מן חמורחים דריב"ל לח היה תנח. עכ"פ הרחינו דכן נהוג בסיום כל סדר וסדר: סליק בס"ד

הקדמת בעל המחבר ספר בנין יהושע

יהושע ח (פ' ל) אז יבנה יהושע וגו'. הל"ל אז בנה אלא אז כשראה הנס עלה בלבו שיבנה מזבח לה' עי' רש"י בחומש על פ' אז ישיר משה וגו' בפ' בשלח. גם אנכי **יהושע** בן איש בינה מהו' **יצחק** נר"ו כאשר לא משתי מתוך אהלה של תורה. והגעתי להנהו מס' שסי' דב"א מש"ס. דהיינו ד"א. כלה. אדר"נ. מס' שמחות. סופרים. הנדפס בכרך סנהדרין באשר שהמה בלי פי' וכולה מוקשה. ובאיזה מקומן ט"ס. שמתי בלבי דברי הס"ח אם ראית דבר טוב או מצוה שאין דורש ומבקש אותה רדוף והשיג אותה. לקיימה ולשמור ולעשות כי זהו נקרא מת מצוה ע"ש סי' תתקמ"ו עוד בעניני למוד עפי"ז. ע"כ תמכתי יתדותי במאמר חז"ל הבא לטהר מסייעין אותו. שלא אבוש ולא אכלם כתפלת ר"נ בן הקנה בכניסתו לבהמ"ד וכו' (ועי' בחו"ת ס"ס ק"י בע"ז ומג"א שהפלה שרחוי לחומרה בכל יום). ע"כ עלה ברעיוני לבנות בית פי' מספיק וקצר על התורה החתומה בעזר החונן לאדם דעת. ועל דרך בנין בית קורות וארזים מעצי היער. אבני גזית מהרים וגבעות. ועפר ממקום אחר יקח וטח את הבית. כן גם אנכי אעשה לביתי ללקוט שושנים וראשי בשמים. בונה עולמים. פירושי גאונינו מעוזינו מאור עינינו. המפוזרים במקומות הרבה ולבנות בית במקום א'. הן בפירוש הענין והן בהגהות כפי אשר יורוני מן השמים. בא נא וראה מימי הדפוס של ש"ס אשר הגיהו בו מהרש"ל מהרש"א מהר"ם בה"ז וצ"ק. מלבד גרסת רש"י ותוס' מזה תקיש ותדין על הנהו הלכות שלא נראה בעליל, ולא זכינו לאורם של מאורות הגדולים איש אשר עפר בה לתקן מה שצ"ל ומכלל ופרט פירושו של דבר. ומיום עמדי על דעתי נשגבה הפליאה בעיני. על גדולים בכל דור ודור מימות רבינו הגדול מאור עינינו בש"ס ותנ"ך אשר רוח הקודש דיבר בו ה"ה רש"י זצלל"ה. שלא שתו לבם לאלו ההלכות לבאר ולפרש כמו בש"ס ומדרשים. וכדאיתא בפסיקתא הובא בילקוט יתרו דע"ח ע"א כי חולת אהבה אני א"ר יצחק בראשון שהיתה הפרוטה מצויה היה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד. עכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר בזמנים הללו, אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא דבר הגדה עכ"ל. רק בלתי ספק כבר היה לעולמים ומי יודע איה מקום כבודם במקומם מונח. ואפשר לומר מרוב פשיטותא אצלם הניחו הדבר כמות שהוא. וא"כ הלא כבר ניבא (ישעיה כט) לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ודרש רב פ"כ דשבת דקל"ה ע"ז עתידה תורה שתשתכח מישראל וכו' ופי' המהרש"א בח"א שם הפלא ופלא שיהיה הפלאה כפולה בהם דהיינו שגם הנגלה של תורה תשכחי כדמסיק ולא ימצאו דבר ה' זו הלכה. עתידה אשה וכו' ופירש בה הכפל חכמת חכמיו תאבד בנגלה. ובינת נבוניו תסתתר בנסתר עכ"ל וע"ש עוד בגמ' הנ"ל מה שדרשו חז"ל על נבואת (עמוס ח) הנה ימים באים וגו' לא רעב ללחם וגו' כי אם לשמוע את דבר ה' וגו' והנה בעו"ה בגלות הזה אין תורה. ומילתא דפשיטא להו לראשונים מיבעיא להו לאחרונים. והמה ב"א ואנחנו כחמורים. אבל לפ"ז יאמרו נא עבדי ה' מטונך. מי שמך לאיש. ומה גבר מגוברין איך לא יראת לגשת לפתוח בהלכה זו. דעו נא רבותי שמעוטא דמעוטא חלקי אמרה נפשי בזה. כי ראשונה יסעו פי' רש"י מה שהובא מהלכות הללו בש"ס. ויש מהם שאיתא במדרשים וכדומה בספרי הקודש. עשיתי שדוכין לקשר הנה. ואמרתי לדבק טוב הוא. ענבי גפן בענבי גפן, והנוסחאות ישנים הנחתי במקומם כמו שהיה ונוסחא או גרסא אחרת מה שצ"ל הצבתי ציונית לסלת סלת נקיה. והמעיין יבחר ויקרב האמת הניתן לכתוב. ועוד ראוי לאומרו טעמים נכונים על שהכנסתי את ראשי לזה הפי' ראשון כדי לעורר לבבות הטהורות. גדולי מאורות. חכמי ראשי ישיבות. גאונים והרים הגבוהות שיאמרו נא אם זה חלוש מתחזק אל לבו לגשת הלום לגדלות ותורה זו. אף אנו נאמר בו דברים כנים ואמתים לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל ויגדיל תורה ויאדיר. וכך שמעתי מפה קדוש החסיד מורי הרב הגאון האמיתי והמובהק בחריצות ועניוות. תנוח נפשו בג"ע כש"ת מ' **משה זרח** זצ"ל איידליץ מק"ק פראג אשר שבק חיים לכל חי ויצאה נשמתו בטהרה יום ד' פ' אמור ה' אייר תק"מ לפ"ק וז"ל ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש (פ"א פ"ב מ"ה). ר"ל שתעשה איזה מעשה שע"י כך יהיה אחר איש ולכן אמרו חז"ל ודקדקו להיות פועל יוצא על אחר ולא אמרו השתדל שתהיה אתה איש א"ו כוונתם שע"י מעשיך יקנאו אחרים ג"כ בזה ואיש את אחיו יעזורו והאריך בזה ע"פ משל דאיתא בעוללות אפרים על מלך שהיה לו גבור בעיר היושבת על הספר ובא מלחמה גדולה עליה ואז לקח מהם המלך הגבור הזה אשר היה נלחם מלחמתם. כדי שיעמדו בני המדינה לבדם למלחמה ולא ישימו על הגבור בטחונם והנה באשר שאינם מלומדי מלחמה יראים כ"א לנפשו איך ומה לגשת אל המלחמה עד שבא איש חלש וקטן ואמר שהוא רוצה להיות מתנשא לכל לראש ועי"כ היה קנאת איש גבורי בח מרעהו ההוא. עיין שם בספרו חדש דרשה ב' ד' י"ד ע"א הנדפס בק"ק פראג נקרא **אור לישרים** י"ד דרשות נפלאות מרחיבין דעתו של אדם. לכן בודאי ג"כ ע"י פרושי בהנך הלכות יעוררו נא ויתיצבו נא שרי אלופי תורה ללחום במלחמתה. קולע אל השערה ולא יחטיאו. ומש"ה נמי העתקתי כ"פ דברי רש"י ומפרשים אות באות ולא הבאתי קושית התוספות או פשט מפרשים ע"ז למען כ"א יבחור בפירושו כפי השגתו באמת ובתמים. שוב שנית התנצלות אחרי רואי במ"ר פ' אחרי פכ"ב על פסוק איש איש מבית ישראל וז"ל ר' נחמיה אומר מלך לשדה נעבד (קהלת ה) שכל מי שהומה ומהמה אחרי תורה ותלמוד אין לו מה הנאה יש לו (ר"ל שאינו מלמד לאחרים ע"ש בידי משה). ר"א בר אבא בשם ר' אחא אמר למד ולא לימד אין לך הבל גדול מזה. ורבנן אמרו ויתרון ארץ וגו' אפי' דברים וכו'. אוהב כסף לא ישבע כסף אוהב מצות לא ישבע מצות ואוהב בהמון וגו' שכל מי שהומה ומהמה אחר המצות ומצות קבועה לדורות אין לו מה הנאה יש לו עכ"ל הובא ג"כ קצת מזה במג"א ס"ס קנ"ד. ומהנהו מילי מעליותא תקעתי יתד במקום נאמן אהל בל יצען לבנות הבית הזה. שידוע איש כמוני היום אין סיפק בידי לבנות בהכ"נ או בהמ"ד וכדומה מצוה הקבועה לדורות. באשר שדלותי ולי יהושיע. אולי את דכאי רוח יושיע. ואבנה ממנה להשלים בזה הבנין בעזר החונן לאדם דעת ויהי"ר אמרי פי והגיון לבי וגו' ויהי נועם ה' וגו' ובטוח אני במדת טובם וענותנותם דחכמי גאונים יצ"ו שיתאמצו ג"כ לבנות ולחזק הבנין ולא לסתור ח"ו שלכך נקראו ת"ח בניך ואל תקרי בניך אלא בוניך שבונין ומתבבין דברי חבריהם ותלמידיהם. ועיין ס"פ השלם מש"ש בס"ד. והנני מן המודיעים מה דאיתא בס"ח סי' תקנ"ט וז"ל וכל צדיק שמפרש דברי צדיק א' כגון אמורא שמפרש דברי תנא או דברי אמורא שהיה לפניו. כשמת יוצא התנא כנגדו לקבלו בסבר פנים יפות וללכת עמו ולבקש מן המלאכים להקל עליו ולתיירו לפני הקב"ה לדבר עליו טובות. ואם צדיק א' עשה ספר ובא צדיק ועוסק לסתור אותו ספר או מקצתו כדי להראות חריפותו ולא העמיד דבריו על האמת. כשמת הנה המת קובל ע"ז שבא לסתור דבריו בחנם. ובסי' תנ"ו כתב ג"כ מזה מה דאיתא בב"מ פא"כ דס"ב ע"ב אמר רבא כי שכיבנא ר' אושעיה נפק לוותי דמתרצנא מתני' כוותיה וכן אמר רבינא על ר"ח ור"א ע"ש:

גם לדעת מה דאיתא עוד שם סי' תק"ל וז"ל מי תכן רוח ה' (ישעיה מ) כי הקב"ה גוזר מי נעשה חכם ומה חכמתו וכמה שנים וכמה ספרים יעשה יש שגוזר עליו שעושה ספר א' או ב' או ג' וכן בתלמיד וכן לפתור קרייה וכן בסודות אחרים. וכל מי שגילה לו הקב"ה דבר ואינו כותב ויכול לכתוב הרי גוזל מי שמגלה לו כי לא גלה לו אלא לכתוב דכתיב (תהלים כה) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. וכתיב (משלי ה) יפוצו מעינותיך חוצה. וזה שכתוב יביא במשפט על כל נעלם שגורם שנעלם אם טוב שגילה לו אם רע שאינה כותבה וכו' עכ"ל. ובע"ז כתב הרב המקובל הגאון מה' הירץ זצ"ל בהקדמה שלו על פי' הסידור וז"ל אמר קהלת לכל זמן ועת לכל חפץ להורות שיש זמן לדורות אחרונים לחדש ד"ת מה שלא יכלו הדורות ראשונים לחדשו אף כי קטנם עבה ממתני אחרונים. לפי שעדיין לא הגיע הזמן של חפץ הדור ההוא וכו' ע"ש ודי בהתנצלות זו כי ודאי ידונו אותי לכף זכות וכל הדן את חבירו לכף זכות וכו':

ומעתה אכפול עוד. טעם לשבח. ע"ש החיבור. **בנין יהושע**. כי גימטריא תק"ג. כמנין שמי המכונה. ושם המכונה של אבי מורי נ"י **פלק בן החכם מ' אייזק**. חושבנא דדין כחושבנא דדין. גם גימטריא. עם הכולל **בן הסודה סעריל** שם אמי זצ"ל. וכן ראיתי בהקדמה של ס' זקוקין דנורא. ובעורא דאשא, שהוא פי' נחמד ונעים. על תנא דבי אליהו וז"ל שער ב' ועוד ט"א שנקרא שער שמואל כדי שיזכור שם המחבר על שם חבורו ולא משום יהורא ח"ו. רק כדי שיאמרו הדברים בשם אומרו ויקרים בו הפסוק אגורה באהלך עולמים שמטעם זה איתא ספ"י דיבמות דף צ"ו ע"ב שר' יוחנן איקפד שלא אמרו הלכה בשמו. דאר"י א' שמואל אגורה וגו' (תהלים סא) וכי אפשר לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו שמועה מפי בעולם הזה דא"ר יוחנן משום רשב"י כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר. א"ר יצחק בן זעירא ואיתימא ר' שמעון נזירא מאי קרא וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים וגו' (ש"ה ז') ככומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף ת"ח כיון שאומר דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר ע"כ הגמרא וכ"ה פרק חלק דף צ' ע"ב ובכורות רפ"ה דל"א. וכן בחלק צ"ג ע"ב איתא עוד מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה נו) א"ר תנחום דרש בר קפרא בצפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו. וכן מצינו בזוהר פ' ויחי עמוד תס"ד שביקש ר' יצחק מן חבירו ר' יהודה שלש מילין וחד מנהון שיאמר ד"ת מן שמו ע"ש מעשה נורא מאד מזה הענין. ובירושלמי ספ"ב דשקלים מאריך בזה ומסיים ג"כ רב גידל אמר האומר שמועה בשם אומרו יראה בעל השמועה כאילו עומד לנגדו שנא' אך בצלם יתהלך איש (תהלים לט) ע"ש וכן בדורות ראשונים שהזכירו שמותם על ספריהם כמו שמצינו בריש ספר הרוקח וקראתי הספר הזה רקח כשמי אלעזר וסימן מעשה רקח **שמן** בגימ' אלעזר בן יהודה (ש"ל) כל אדם צריך לרשום שמו בספרו כמו תנא דבי אליהו מתחיל **ויגרש** את האדם כי **ויגרש** כמו תנא דבי אליהו (תקי"ט). מדרש תדשא מתחיל תדשא הארץ דשא כי **תדשא** כמו (ז"ה רב"י פינח"ס ב"ן יאי"ר) (תמ"ה). ומדרש בראשית רבה מתחיל **ואהיה** אצלו אמון שעשועים **ואהיה** אצלו **אמון שעשועים** כמו רבינו הושעיה רבה (תתע"א) ופרקי דר"א מתחיל מי ימלל גבורות ה' כמו אליעזר בן הורקנוס (תמל"ז) וכן סדר עולם מתחיל מאדם ועד נח כי **מאדם** עם הכולל כמו יוסי עכ"ל הרוקח. ש"מ שצריך כל אדם לרשום שמו בספרו כנזכר וכן נהגו כל אחרונים וע"כ לא טוב אנכי מרבותי ולא נופל אנכי מהם יהא רעוא להיות חלקי עמהם עכ"ל ועיין בסדר אלי' רבה פרק כ"א:

ודע מה שאני כותב באדר"נ. מפרש. הוא מה שראיתי בחיבור על אדר"נ מהרב המאה"ג בעל המחבר לקח טוב מהו' **אליעזר ליפמן** בר' **מנלי** ז"ל מק"ק זאמושט שנדפס בק"ק זאלקווי שנת תפג"ל. אבל מאד קיצר בכמה סוגים ופרקים. והמקום ב"ה הניח לי להתגדר ולבנות בנין אבות על מכונה ותלה. ומה שראיתי בספרים אחרים שונים קראתי בשם מפרשים שים נגד עיניך ולבך ע"ז. גם לדעת שרש"י על פרקי אבות נדפס אצל מדרש שמואל, וספר זקיני הרב הגאון מהר"ל מפראג זצ"ל נקרא דרך חיים על פרקי אבות:

פרק ראשון

א(א) משה [א] נתקדש בענן וקבל תורה מסיני שנא' (שמות כד) וישכון כבוד ה' על הר סיני[ב]למשה לטהרו זה היה אחר עשרת הדברות דברי ר' יוסי הגלילי *(משום) ר"ע אומר [ג] (שם) ויכסהו הענן ששת ימים [ד] למשה (הה"ד) (שם) ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן [ה] לחלוק לו כבוד למשה. א"ר נתן מפני מה נתעכב משה כל ששת ימים ולא שרה עליו דבור. בשביל שימרק מכל אכילה ושתיה שהיה במעיו עד [ו] שעה שנתקדש ויהא כמלאכי השרת. א"ל רבי מתיא בן חרש [ז] ר' לא אמרו אלא לאיים עליו כדי שיקבל עליו דברי תורה באימה ביראה ברתת ובזיע שנאמר (תהלים ב) עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה. מעשה [ח] שאירע בר' יאשיה ובר' מתיא בן חרש שהיו שניהם יושבים ועוסקין בדברי תורה פירש ר' יאשיה לדרך ארץ א"ל ר' מתיא בן חרש רבי מה לך לעזוב דברי אלהים חיים ולשטוף בדרך ארץ (ואע"פ שאתה רבי ואני תלמידך אין טוב לעזוב דברי אלהים חיים ולשטוף בדרך ארץ) ואמרו כל זמן שיושבין ועוסקין בתורה היו [ט] עושין (ב) מקנאין זה לזה וכשנפטרין דומין כשהן אוהבים מנעוריהם: ב ע"י משה נתנה תורה בסיני שנאמר (דברים ה) ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי ולהלן הוא אומר (ויקרא כו) אלה החוקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה. [י] תורה שנתן הקב"ה לישראל לא נתנה אלא ע"י משה [כ] שנא' ביני ובין בני ישראל זכה משה להיות שליח בין בני ישראל למקום. משה [ל] (עשה את איל המלואים ואת) שמן המשחה ומשח בו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים (ג) ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים [מ] ואלעזר שרף פרת החטאת שממנו טמאים מטהרים לדורות. א"ר אליעזר (ד) גדולה מדה זו שהיא נוהגת לדורות (ה) שאהרן ובניו נתקדשו בשמן המשחה שנא' (שמות ל) ואת אהרן ואת בניו תמשח וקדשת אותם לכהן [נ]: ג יהושע קבל ממשה שנא' (במדבר כז) ונתתה מהודך עליו למען ישמעו כל עדת בני ישראל. זקנים קבלו מיהושע שנאמר (שופטים ב) ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה לישראל. שופטים קבלו [ס] מיהושע שנאמר (רות א) ויהי בימי שפוט השופטים. נביאים קבלו משופטים שנאמר (ירמיה ז) ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלוח. חגי זכריה ומלאכי קבלו מנביאים. אנשי כנסת הגדולה קבלו מחגי זכריה ומלאכי. והם אמרו שלשה דברים הוו מתונין בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה: ד הוו מתונין בדין כיצד מלמד שיהא אדם ממתין בדין שכל הממתין בדין מיושב בדין שנא' (משלי כה) גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה ולא שהעתיקו אלא שהמתינו. אבא שאול אומר לא שהמתינו אלא שפירשו. בראשונה היו אומרים משלי ושיר השירים וקהלת [ע] גנוזים היו שהם היו אומרים משלות ואינן מן הכתובים ועמדו וגנזו אותם עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם שנאמר (משלי ז) וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב [וגו'] והנה אשה לקראתו שית זונה ונצורת לב הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם ברחובות ואצל כל פנה תארוב והחזיקה בו ונשקה לו העיזה פניה ותאמר לו זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים נפתי משכבי מור אהלים וקנמון לכה נרוה דודים עד הבקר נתעלסה באהבים כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק צרור הכסף לקח בידו ליום הכסא יבא ביתו. וכתיב בשיר השירים (ו) לכה דודי נצא השדה נלינה

הגהות הגרי"ב

(א) [כל זה ביומא דף ד.]: (ב) [כעין זה קידושין דף ל:]: (ג) [הוריות דף יא:]: (ד) ר"ל בזה גדולה המדה כו' שאהרן ובניו כו': (ה) כדאיתא בהוריות שם ואע"פ שהוא כ"ג כו':

נוסחת הגר"א

[א] עלה בענן ונתכסה בענן ונתקדש בענן כדי לקבל תורה: [ב] ויכסהו הענן למשה לקדשו זה: [ג] וישכון כבוד ה' מר"ח: [ד] להר ולא למשה ויקרא: [ה] משה וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא: [ו] שיתקדש ויהא: [ז] לא בא הכתוב אלא: [ח] שאירע ל"ג: [ט] דומין למקנאין: [י] כל התורה: [כ] משה. בינו: [ל] ששמש את שבעת ימי המלואים ועשה שמן: [מ] וא"ר אליעזר גדולה משיחה זו שאהרן ובניו נתקדשו שהיא לדורות שנאמר: [נ] אלעזר שרף פרת החטאת שממנו טמאים מטהרים לדורות: [ס] מזקנים [וכ"ה בס"א]: [ע] וגנוז שהם:

הגהות מהריעב"ץ

פרק א ולא שהעתיקו אלא שהמתינו. נ"ב נ"ל דמפרש ליה מלשון עתק והדברים עתיקים [דה"א ד] וזהו ע"י שהיו מתונים בהם וק"ל: אלא שפירשו. נ"ב כמו [איוב לב] העתיקו מהם מלים: אומרים משלות הן כנ"ל:

כסא רחמים

פרק א שהיו שניהם כו'. שהיה ר' מתיא תלמיד חבר ולהכי קאמר שניהם יושבים ועוסקים: ולשטוף בד"א. כלומר להתעסק הרבה במשא ומתן: ואע"פ שאתה רבי ואני תלמידך. ואין להוכיח כמוכיח לחבירו אני אומר אין טוב לעזוב כו' שהוא בדרך כבוד. וכ"ש שתלמיד חבר הוה: שנאמר ויהי כו'. לא קפיד כ"כ אקראי

דקרא דהזכיר שופטים נקט: אנשי כה"ג קבלו מחז"ו. אע"ג דחז"ו הם מכלל כנה"ג ר"ל דשאר כה"ג קבלו מחז"ו שהם הראשונים של כה"ג: ולא שהעתיקו. כמו מעתיק שכותב מספר אל ספר דאין זה שבח לאנשי חזקיה שהכתוב משבחם אלא שהמתינו ופי' העתיקו כמו עתקה בכל גוררי שפי' נתישנה ותרגום ישן עתיק כמ"ש רד"ק בשרשים והיינו שהמתינו מתון מתון ונתישנו להוציאם לאור וזהו פי' הוו מתונים בדין שתישנו הדין לרדת לעומקא דדינא כפרש"י בפי' אבות: אלא שפירשו. ופי' העתיקו כפשוטו כמעתיק ספר והשבח הוא שהיו גנוזים אותם והם פירשום והיינו כמ"ש בילקוט (משלי כה): אנשי חזקיה ופי' כנ"ל וכ"כ בספר אהבת חסד. ומ"ש בבנין יהושע ליתא דלא נקראו כנסת הגדולה אלא חז"ו וסיעתם על שם שהחזירו עטרה ליושנה כמ"ש ביומא (דף סט:): וארא בפתאים כו'. והנה אשה לקראתו כו'. רמז לענייני סט"א וטענותיה מתענוגי עוה"ז הנראים לעין כמ"ש הרב כלי יקר ע"פ ותאוה הוא לעינים שהוא עיקר טענת היצר הרע כי ענייני עוה"ז הם נראים וגלוים: לכה דודי כו'. ענייני דבוק כנסת ישראל בהקב"ה.

בנין יהושע

(פרקי אבות מתחיל משה קבל תורה מסיני, לכך התחיל נמי האדר"נ לפרש היאך היתה הקבלה ההיא)

פרק ראשון משה נתקדש בענן וקבל תורה. (יומא דף ד' ע"א) איתא משה עלה בענן ונתכסה בענן ונתקדש בענן כדי לקבל תורה לישראל בקדושה שנאמר וישכון כבוד ה' וגו' ששת ימים וגו' (שמות כד): מסיני. ממי שנגלה בסיני. מפרש: למשה לטהרו. ל"ג הכא כדברי ר"י הגלילי כדלקמן אמר רבי נתן האי טעמא על ר"י הגלילי ור"מ בן חרש אומר ט"א על ר"י ע"כ בודאי א"א לגרוס כדר"י עצמו כן וכן במסכת יומא ליתא זה כדר"י הגלילי: זה היה אחר עשרת הדברות. שהיה תחלה לארבעים יום: דר"י הגלילי. כלומר א"א יכול לומר ויכסהו להר ולא למשה ואלו ששה ימים הן שהיו מר"ח שבאו לסיני עד יום מתן תורה וא"כ [לא היה] פרישה כלל למשה שהרי אותן ששה ימים עלה וירד בהשכמה להזהירן על פרישה מן האשה ומצות הגבלה. ואת לא תאמר לפי שזה מעשה היה אחר עשרת הדברות בתחלת ארבעים יום שנכנס למחנה שכינה להיות שם עם ה' לקבל הלוחות ולקמן מפרש מסיקא פשיטא ליה דאחר י' דברות היה ששה ימים הללו. רש"י שם ביומא: ר"ע אומר ויכסהו הענן. שם ביומא איתא רע"א וישכון כבוד ה' מר"ח ויכסהו הענן להר ופירש"י ר"ע אומר קודם י' דברות היה וששה ימים הללו הם ששה ימים שמר"ח עד יום מתן תורה ובשביעי קבלום ומשה וכל ישראל עומדים לקבל עשרת הדברות כדאמרינן (במס' מכות דף כ"ד) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ואחר כך עלה כדי לקבל את הלוחות ולא היה שם פרישה כלל: ויכסהו הענן להר. ולא למשה שהרי כל אותן ששה ימים עלה וירד בהשכמה לומר להם אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים (שמות יט) וישב משה את דברי העם אל ה' ולמחר נאמר לו לך אל העם וקדשתם ולמחר לך רד העד בעם ע"כ. ותיבת למשה שכ' כאן ט"ס: לחלוק לו כבוד למשה. שם ביומא איתא ויקרא אל משה. משה וכל ישראל עומדים ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה. ופירש"י ולא בא הכתוב לומר ויקרא אל משה לבדו אלא לחלוק לו כבוד. ומפורש שם במאי קא מיפלגי ר"י הגלילי ור' עקיבא: בשביל שימרק מכל אכילה ושתיה. רבי נתן סבר כר"י הגלילי דפרישה למשה הואי אבל לא ללמוד מכאן לשאר הנכנסין למחנה שכינה פרישה שלא היתה פרישה זו אלא שבששה ימים הללו נתמרקה אכילה שבמעיים להיות כמה"ש אבל בעלמא לא בעינן מירוק. רש"י שם: לאיים עליו. הוא סבר לה נמי כר"י הגלילי דפרישה למשה ולהבדילו מכ"א שתחול עליו אימה בהיותו לבדו יכין ויסים לבבו ליכנס למחנה שכינה באימה. רש"י: וגילו ברעדה. שם בגמ' איתא מאי וגילו ברעדה א"ר אדא בר מתנה אמר רב במקום גילה שם תהא רעדה. ופרש"י במקום גילה מתן תורה של לוחות דכתיב (תהלים יט) פקודי ה' ישרים משמחי לב. והתוספות כתבו כדכתיב (ד"ה א טז) עוז וחדוה במקומו. והא דמייתו תוספות בפסוק שהביא רש"י מתהלים שהוא מוקדם נ"ל משום דבשעת הפרישה עדיין לא היה שמחה עד שקיבל הלוחות לכך מביאים תוספות פסוק של ד"ה עוז וחדוה במקומו מלמד שהמקום גורם לבד מעצמו השמחה: מעשה וכו'. עיין לקמן: פירש רבי יאשיה לד"א. משום שהיה דחיקא ליה שעתא וכדמצינו כעין זה במס' תענית דכ"א אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מלתא טובא אמרו ניקום וניזול וניעבוד עיסקא ונקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך אביון (דברים טו) אזלו אותיבו תותי גודא רעועה הוו קא כרכי ריפתא אתו מה"ש שמע ר"י דקאמר חד לחבריה נישדיה עליהן האי גודא ונקטלינהו שמניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה א"ל אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא ופירש"י עתיד להתגדל ואין זמנו למות והמהרש"א פי' דקיימא ליה שעתא בחיי עולם שיהיה ראש ישיבה בתורה ר"י שמע אילפא לא שמע א"ל ר"י לאילפא שמע מר מידי א"ל לא אמר מדשמעית אנא ואילפא לא שמע ש"מ לדידי קיימא לי שעתא. א"ל ר"י איהדר ואקיים בנפשאי כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ר"י הדר אילפא לא הדר עד דאתא אילפא מלך ר"י וכו' ע"ש ובפירש"י ולכך הכא נמי רבי מתיא השיב לרבי יאשיה מה חזית לעזוב דברי אלהים חיים ולקיים הפסוק אפס וגו'. הפוך הסיטה לקיים כי לא יחדל וגו'. מפרש: ואע"פ שאתה רבי וכו' אין טוב לעזוב דא"ח. ר"ל דאיתא לקמן פ' מ' וביומא דף פ"ז כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו שלא יהיה הוא בגיהנם ותלמידו בג"ע שנא' וכו'. לכך א"ל רבי מתיא אע"פ שאתה רבי ואני תלמידך ועוסק בתורה אל תשתוף אחר ד"א. וכדאיתא שם ביומא פ"ג דף לה ע"ב שהלל עסק בתורה מתוך עוני רב. ובמסכת סוטה פ"ג דכ"א איתא ע"ז הילל ושבנא אחי הוו הילל עסק בתורה שבנא עבד עסקא לסוף א"ל תא נערוב ונפלוג יצתה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו (שה"ש ח): ד"א. מלאכה או סחורה ר"ב פ"ב מ"ב דפ"א: אמרו כ"ז וכו' וכשנפטרין דומים כשהם אוהבים מנעוריהם. שלא תאמר מה שפירש רבי יאשיה מרבי מתיא מחמת שהיו מקנאין זל"ז לכך אמר אע"פ שכ"ז שהיו יושבין יחד היו מקנאין זא"ז אבל תמיד כשנפטרין דומים שהן אוהבים ע"ד את והב בסופה וכדאיתא במס' קדושין דף ל ע"ב מ"ד כי ידברו את אויבים בשער א"ר חייא בר אבא אפי' אב עם בנו והרב עם תלמידו שעוסקים בתורה בשער א' נעשו שונאים זל"ז ואינן זזים משם עד שנעשו אוהבים זה לזה שנאמר את והב בסופה א"ת בסופה אלא בסופו. מפרש. ועיין בספר אור לישרים שחיבר אדמו"ו הרב הגאון מו"ה זרח מפראג זצ"ל דרשה י' דף מז ע"א ע"ז ותמצא נחת: ע"י משה נתנה תורה בסיני. אדלעיל קאי משה נתקדש וכו' ואיידי דהוזכר רבי מתיא ב"ח בברייתא סמיך ליה המעשה שאירע ברבי יאשיה ורבי מתיא. מפרש: שנא' ויכתבם וגו' (דברים ה' י"ט). זה אמר משה במשנה תורה אחר י' דברות הנאמרים בואתחנן. משום דלוחות אחרונים נתקיימו לאפוקי הראשונים נשתברו. לכך לא מביא מפ' תשא ויתן אל משה וגו' לוחות העדות. אא"מ נ"י: לוחות אבנים. ואיתא במס' ברכות פ"א ד"ה א"ר לוי בר חמא אמר ריש לקיש וכו' את לוחות האבן התורה והמצוה אשר כתבתי להורותם (שמות כ"ד) לוחות האבן אלו עשרת הדברות. והתורה זו מקרא. והמצוה זו משנה. אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זו גמ': מלמד שכולם נתנו למשה בסיני. ומשו"ה כתב רש"י בחומש בפ' משפטים על פסוק זה כל תרי"ג מצות בכלל י' דברות הן ורבינו סעדיה פי' באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו: ולהלן הוא אומר אלה וגו' והתורות. פירש"י שם בפרשת בחקותי ע"פ ת"כ והתורות א' בכתב וא' בע"פ. מפרש: בינו ובין ב"י וגו'. מלמד שנתנה תורה הלכותיהן ודקדוקיהן ופירושיהן ע"י משה מסיני ילקוט בשם ת"כ שם: זכה משה להיות שליח בין ב"י. שטהר וקדש עצמו לזה והיה חומרו זך ורוחני ונשמתו היה כלול מס' רבוא ישראל כנודע. מפרש: איל המלואים. הנאמר בפ' תצוה ופ' צו: ואת שמן המשחה. ואיתא במס' הוריות די"א ע"ב ופ"ק דכריתות ד"ה שנים גדול היה בשמן המשחה שבו נמשח המשכן וכליו אהרן ובניו וכו' וכולו קיים לעתיד לבא שנאמר משחת קדש יהיה זה לי לדורותיכם: ומשח בו אהרן ובניו. וע"י כך גם ע"י המלואים נתקדש אהרן ובניו לדורות להיות כהונתם עד עולם: ואלעזר שרף פרת חטאת. ונקראת ג"כ פרה שעשה משה כמ"ש רש"י בחומש ריש פרשת חקת ויקחו אליך לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר והיתה מאותו אפר לעדת ב"י למשמרת וכן יסד הקליר בפ' פרה ושלך לעולם עומדת: שממנו טמאים מטהרים לדורות. כדאיתא במס' פרה פ"ג מ"א. וע"ש בתוס' יו"ט מ"ג ד"ה וחרקו כשיבא הגואל ואליהו ב"ב יהיה הטהרה מאותו אפר פרה: אר"א וכו' שהוא נוהג לדורות. נמצא זכה משה שכל מעשיו עומדים לדורות כמו התורה שניתנה ע"י כנ"ל. ועי' במפרש בע"א: אותם לכהן. והוא נוהג לדורות כדאי' לקמן ריש פמ"א ועי' מה שכתבתי שם בס"ד: יהושע קבל ממשה. בפרקי אבות הגירסא ומסרה ליהושע וכתבו מפרשים שכל מה שקבל מסר ליהושע. אבל במשה לא יוכל לומר שנמסרה לו כי לא נמסר לו כל התורה שהרי שער החמשים לא נמסר לו כדאיתא במס' ר"ה דכ"א על פסוק תהלים ח' ותחסרהו מעט מאלהים. ולפיכך אמר שקיבל כלומר כל מה שהיה ראוי לקבל קבל מסיני ע"כ והמפרש מיישב הגירסא דהכא שהרי אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה דמרמז על השגתם כדאיתא במס' ב"ב דף עה על פסוק ונתתה מהודך ולא כל הודך א"כ גם ביהושע נופל לשון קבלה כמו הגירסא דהכא: זקנים קבלו מיהושע. אין אלו שבעים זקנים שהיו בימי משה אלא זקנים שהיו דנין ושוטרים על ישראל שנאמר ויעבדו את ה' וזקנים הללו מסרו לכל זקנים שהיו בכל דור ודור לעתניאל ועתניאל לאהוד ושאר שופטים עד שבאו לאנשי כנה"ג. כ"כ רש"י בפרקי אבות. והנה צריך טעם למה מביא הך קרא דשופטים ב' הלא מוקדם מזה ביהושע (כ"ד ל"א) ג"כ איתא הך קרא. ונראה משום דקתיב הכא סדר הדורות שקבלו התורה שופטים מזקנים ובמקראות של שופטים כתיב אחר כך וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם וכתב הרלב"ג שם נאספו אל אבותם הרצון בו שכבר נאספו אל אבותם ר"ל הזקנים כלם אשר ראו את כל מעשה ה' וכו' ע"ש ואח"כ כתיב שם ויקם ה' שופטים וגו' לכך מביא הך מקרא דשופטים שנזכר שם כסדר יהושע זקנים שופטים. רק זאת לדעת שבמס' שבת דף קה מביא ג"כ הגמ' הך קרא דשופטים ולכאורה שם הקושיא במק"ע למה לא מביא ממוקדם מיהושע כ"ד. אבל ראיתי בילקוט יהושע כ"ד שמביא באמת הך דרשה דמס' שבת על הפסוק הוא של יהושע כ"ד ע"ש: נביאים קבלו משופטים. בפרקי אבות הגירסא יהושע לזקנים וזקנים לנביאים. ועל פי פירש"י הנ"ל נ"ל כאן שופטים קבלו מזקנים. מפרש: ויהי בימי שפוט השופטים. שהיו הדורות מתפרנסים ע"י שופטים לבד והזקנים כבר מתו. גם הכא נאמר למה מביא הך קרא דבימי בועז והול"ל משופטים ב' ע"ז ומ"י ויקם ה' שופטים ויושיעום וגו'. וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט והושיעם מיד אויביהם וגו' רק בהנך מקראות נוכל לומר שהשופטים היו רק ראש להושיעם מאויביהם אבל לא מוכח שהיה מלמד עמהם לכך מביא הך קראי בימי שפוט השופטים שהיו מלמדים לדורות כנ"ל והמפרש כתב דרך אחרת ע"ש: נביאים קבלו משופטים שנאמר (ירמיה ז') ואשלח אליכם וגו'. דאיתא שם בירמיה לעיל מיניה כ"א את הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי וגו' והלכתם בכל הדרך אשר אצוה אתכם וגו' למן היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים עד היום הזה ואשלח אליכם וגו' נמצא מוכח שפיר מהך סיפא דקרא דנביאים היו קרובים לשופטים לקבל מהם שאפילו היכף מיציאת מצרים היה להם נביאים: קבלו מנביאים. מנביאים הראשונים שקדמו לפניהם מה שקבלו מהשופטים. מפרש: אנשי כנה"ג. ק"כ זקנים הוי זרובבל נחמיה שרי' רעלי' מרדכי בלשן שהיו בימי עזרא כשעלו מן הגולה בבית שני ואיתא במס' יומא דף סט ע"ב אריב"ל למה נקרא שמן אנשי כנה"ג שהם היו כנסי' גדולה וקדושה (רש"י שהחזירו עטרה ליושנה אתא משה אמר האל הגדול הגבור והנורא (בס' עקב) אתא ירמיה (סי' ל"ב) ואמר עובדי כוכבים מקרקרין בהיכלו היכן נוראותיו לא אמר נורא אתא דניאל (סי' ט') אמר עובדי כוכבים משתעבדים בבניו היכן גבורותיו לא אמר גבור אתו אינהו ואמרו אדרבה זה הוא גבורת גבורתו שכובש את יצרו שנותן ארך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה היאך אומה א' יכולה להתקיים בין האומות ע"כ ופרש"י זה הוא גבורתו שכובש יצרו כל השנים הללו שנשתעבדו בבן ומאריך אפו על כל הגזירות שגוזרים על בניו. ואלו הן נוראותיו כו' שאלמלא מוראו כו' מן יום החורבן אתה למד נוראותיו שכל האומות התאספו להשמידם ונתקיימו בהן: והם אמרו שלשה דברים דייקא. והם ר"ל הן שראו שהתחילו הדורות להשתנות לגריעותא ולא היו יכולים לקבל כל מה שהיו הדורות הראשונים יכולים לקבל דלכך אמר לשון קבלה שלא קבלום מהמקובלים כל התורה שהיה בהם. וה"ז תפוג התורה ולזה הזהירו את הדורות הבאים אחריהם בג' עמודים האלו ובמעמד שלשתן אלו מה שזוכר תאמר העולם על מכונה זקיני בס' דרך חיים ומפרש. והנה הולך ומפרש האדר"נ בההוא פרקים עד פ"ג הנהו תרי הוו מתונים בדין ועשו סייג לתורה ובפ"ג מפרש והעמידו תלמידים הרבה: הוו מתונים בדין כיצד וכו'. לשון ממתינים שלא יהיו גומרין הדין במהרה אלא חוקרין בו בעומק לפי שהדין יושב ברומו של עולם שהרי לעשרת הדברות סמכו הכתוב ואלה המשפטים ללמדך שהם גופי תורה: וכן הוא אומר גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה. זה חזקיהו וסיעתו שכתבו ס' ישעיה וס' משלי כדמפרש בב"ב דף ט"ו והעתיקו לשון ישן מיושן ולענין הדין היו אומרים שצריך לו לאדם ליישבו בדין לעיין בו יפה. ע"א מתונים לשון קשה כלומר שיהיו מתקשים ומתחממים בדין שמתוך כך יצא הדין לאמתו רש"י ובילקוט משלי שם כ"ה איתא אריב"ל מפני מה זכו אנשי חזקיה לאריכות ימים מפני שהיו מתונים בדין ומיושבים בדין שנאמר תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו א"ר תמא בר חנינא מה תלמוד לומר גם אלה אלא שהיו מתונים בדין וכו' שכל מי שמקפיד סופו לשכות שכן מצינו במשה וכו' שאר כ"א עאכו"כ אשר העתיקו מלמד שגנוזים היו והעתיקו מגניזתם ד"א אין העתיקו אלא פירשו כד"א (בראשית יב) ויעתק משם ההרה וא"ל לומר המעתיק הרים ולא ידעו עכ"ל ע"ש ומש"ה נמי האריכו ימים כדכתיב בפרשת שופטים צדק צדק תרדוף למען תחיה וגו'. ומעתה מבואר ממילא הסוגיא דהכא. והמפרש כתב בזה דרך אחר ע"ש: בראשונה היו אומרים משלי וש"ה וקהלת גנוזין. במס' שבת ד"ל איתא שבקשו לגנוז קהלת ומשלי מפני פסוקים הסותרים זא"ז ואח"כ קיימו אותם ופירשום ע"ש ולא נזכר שם שיר השירים כמו הכא משום דהתם היה מפני שסותרים וכאן טעם אחר וכ"ה במדרש שוחר טוב שמצאו קהלת י"ב אבל מביא פסוקים אחרים מש"ה ע"ש ובילקוט קהלת שם בשם הפסיקתא וכ"ה בש"ט איתא א"ר"ש בר יצחק בקשו חכמים לגנוז ס' קהלת מפני שמצאו בו דברים שמטים לצד אפיקורסות אמרו כך שלמה צ"ל שמח בחור בילדותיך וגו' משה אמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ושלמה אמר והלך בדרכי לבך הותרה הרצועה לית דין ולית דיין כיון שאמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט יפה אמר שלמה ודע כי על כל אלה רבי חייא רבה ור"ש בן חלפתא וכו' א"ר לוי לעוף שהוא נאון בכלוב ובא חבירו ועמד על גביו אמר לו אצריך מה מזונותיך מצויים לך אמר במזונות אתה מסתכל ובמצודה אי אתה מסתכל ודע וכו' ע"ש ובמס' שבת דף ס"ג ע"ב ועפ"י דברי הילקוט מובן שמפסיק האדר"נ בהך קרא ודע מקהלת ואח"כ חוזר ומתחיל אני לדודי מש"ה. כי העיקר שקיימו דבריו הוא מהאי קרא ודע ומפסוק אני לדודי ועלי תשוקתו קיימי ג"כ ש"ה שקאי על הקב"ה ומצאו שכל דברי שלמה מיוסדים על אדני השכל והאמת: אנשי כנה"ג. ר"ל אנשי חזקיה שהיו כנסיה גדולה: לכה דודי וגו'

עיין

גלינה בכפרים נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן [פתח הסמדר] הנצו הרמונים שם אתן את דודי לך (וכתיב בקהלת (יא) שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט [א] וכתיב בשיר השירים (ז) אני לדודי ועלי תשוקתו הוי לא שהמתינו אלא שפירשו ד"א הוו מתונים בדין כיצד מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ואל יהי מקפיד על דבריו (א) שכל המקפיד על דבריו משכח את דבריו (והיכן) [*שכן] מצינו במשה רבינו ששכח את דבריו שנא' (במדבר לא) ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה [ב] משה צוה ולא אותי (ב) (צוה את משה אחי אבא צוה ואותי לא צוה). והיכן מצינו במשה שהקפיד על דבריו הרי הוא אומר בפקודי החיל (שם) ויקצוף משה על פקודי החיל ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. [ג] א"ב מה ת"ל כל נקבה. אלא זו (ג) עצה שיעץ בלעם הרשע על ישראל דכתיב (שם כד) ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים אמר לו עם זו שאתה שונא רעב הוא לאכילה וצמא הוא לשתיה ואין להם שיאכלו ושישתו אלא מן בלבד לך ותקן להם קובות והנח להם מאכל ומשתה והושב בהן נשים יפות בנות מלכים כדי שיזנו העם לבעל פעור ויפלו ביד המקום. מיד הלך ועשה בלק כל מה שאמר לו בלעם הרשע [ד] ראה מה גרם לו בלעם הרשע לישראל שנפלו מהן עשרים וארבעה אלף שנאמר (שם כה) ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף. והלא דברים ק"ו ומה משה רבינו חכם [ה] גדול שבגדולים אב לנביאים בשעה שהקפיד על דבריו שכח את דבריו אנו על אחת כמה וכמה מלמד שיהא אדם ממתין בדבריו ולא יהא מקפיד על דבריו. בן עזאי אומר הוי זהיר בדבריך [ו] מבטלה: ועשו סייג לתורה. ועשה סייג לדבריך כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו ואדם הראשון עשה סייג לדבריו. תורה עשתה סייג לדבריה. משה עשה סייג לדבריו [ז] ואף איוב ואף נביאים וחכמים כולם עשו סייג לדבריהם. איזהו סייג שעשה הקב"ה לדבריו הרי הוא אומר (דברים כט) ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מלמד שגלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין הדורות כך לומר על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת לפיכך א"ל הקב"ה למשה כתוב והנח לדורות הבאים ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' [וגו'] וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם. הא למדת (ד) (שעשה הקב"ה סייג לדבריו [ח] וכתיב בתריה מה שהיו עתידין לומר עדיין) שהוציא הקב"ה שכר בריותיו בשלום. איזהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו הרי הוא אומר (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם [לאמר] מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו

כי ביום אכלך ממנו מות תמות לא רצה אדם הראשון לומר לחוה כדרך שא"ל הקב"ה אלא כך אמר לה ועשה סייג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העץ אפילו בנגיעה. באותה שעה היה נחש הרשע נוטל עצה בלבו אמר הואיל [א] ואיני יכול להכשיל את האדם אלך ואכשיל את חוה. הלך וישב אצלה והרבה שיחה עמה אמר לה (א) אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב"ה הריני נוגע בו ואיני מת אף את אם תגעי בו אי את מתה. מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע באילן בידיו וברגליו והרתיעו עד שנשרו פירותיו לארץ (ויש אומרים לא נגע בו כל עיקר אלא) כיון שראהו אותו אילן היה צווח עליו ואמר לו רשע רשע אל תגע בי שנאמר (תהלים לו) אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנדני: ד"א אל תבואני רגל גאוה זה טיטוס הרשע שנשחקו עצמותיו שהיה מורה בידו והיה מכה על גבי המזבח ואומר (ה) לקוס לקוס אתה מלך ואני מלך בוא ועשי עמי מלחמה כמה שוורים נשחטו עליך כמה עופות נמלקו עליך כמה יינות נסכו עליך כמה בשמים קטרו עליך אתה הוא שמחריב את כל העולם שנא' (ישעיה כט) הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד ספו שנה על שנה חגים ינקופו. ושוב אמר לה [ט] אם לאכילה את אומר צוה עלינו הקדוש ברוך הוא הריני (אוכל) אוכל ממנו ואיני מת ואף את תאכלי ואי את מתה. מה אמרה חוה בדעתה (אמרה חוה בדעתה) כל הדברים שפקדני רבי מתחלה שקר הם לפי שאין חוה קורא לאדם הראשון מתחלה אלא רבי. מיד נטלה ואכלה ונתנה לאדם ואכל שנאמר (בראשית ג) ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים [י] [וגו']: י' (ו) עשר קללות נתקללה חוה באותה שעה. שנאמר (שם) אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים ואל אישך תשוקתך והוא ימשל בך. [כ] אלו שתי רביעיות (נ"א רביות) דם אחת דם צער נדה ואחת דם צער בתולים. [עצבונך זה צער גידול בנים] והרונך זה צער העבור. בעצב תלדי בנים כמשמעו. ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. והוא ימשל בך שהאיש תובע בפה והאשה תובעת בלב. עטופה כאבל וחבושה מכל אדם בבית האסורין ומנודה מכל אדם. [ל] מי גרם לנגיעה זו סייג שסג אדם הראשון שעשה לדבריו. מכאן אמרו אם סג אדם לדבריו אין יכול לעמוד בדבריו. מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דברים ששומע. ר' יוסי אומר טוב עשרה טפחים ועומד ממאה אמה ונופל. מה חשב נחש (הראשון) [הרשע] באותה שעה. אלך ואהרוג את אדם ואשא את אשתו ואהיה מלך על כל העולם כולו ואלך בקומה זקופה ואוכל כל מעדני עולם (ז) א"ל הקב"ה אתה אמרת אהרוג

נוסחת הגר"א

[א] האלהים במשפט ד"א הוו כצ"ל והשאר נמחק: [ב] את משה צוה ולא אותי: [ג] הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על דבר פעור ותהי המגפה בעדת ה' מאי בדבר בלעם הרשע זו עצה וכו': [ד] מה גרם להם בלעם: [ה] שבחכמים: [ו] ממכשילה ועשה סייג לדבריך: [ז] ואף איוב עשה סייג לדבריו ואף נביאים וכתובים וחכמים כולם (וכסדר הזה מפרש לקמן בפ"ב): [ח] בתורה מה שעתידין לומר. איזהו סייג: [ט] כשם שנגעת ואי את מתה אף אם תאכלי אי את: [י] ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל: [כ] הרבה ארבה אלו שתי טיפות דם: [ל] מכאן אע"פ שצריך אדם לעשות סייג לדבריו לא יעשה הסייג מרובה על העיקר שא"כ אין יכול לעמוד ר' יוסי אומר:

הגהות הגרי"ב

(א) [פסחים דף סו:]: (ב) ס"א ל"ג: (ג) [סנהדרין דף קו.]: (ד) ס"א ל"ג: (ה) נ"א לוקוס: (ו) [כ"ז תמצא עירובין דף ק: וע"ש]: (ז) [סוטה דף ט:]:

כסא רחמים

שמח בחור בילדותיך כו'. פתויי היצר הרע ותחבולותיו בטענות ומעות כוזביו"ת לכל א' ע"פ מדותיו להוציאו מעט מעט מהיראה ועבירה גוררת עבירה בתחלה בילדות ואחר כך בבחרות. והלך בדרכי לבך ובמראה עיניך. כי עינא ולבא תרי סרסורי דעבירה: אני לדודי ועלי תשוקתו. ענין דבקות עם ה': ומה משה רבינו כו'. ואם תאמר אימא דוקא משה רבינו לפי גודל עליונותו המופלא שכח דהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה. י"ל דכל הכתוב בתורה בא ללמד לישראל ללמוד מק"ו וזהו שסיים מלמד שיהא אדם כו' כלומר הדעת נותנת שבא ללמד לכל אדם: ב"ע אומר הוי זהיר בדבריך מבטלה. לפי שאמר שיהא אדם ממתין בדבריו ולא יקפיד. אתא בן עזאי לומר שיהא ממתין בדבריו שלא יהי' בתוך דבריו דברים בטלים רק יהיו דבריו מסולתים ונערכים: צער גידול בנים. היכא טפי באשה דהאיש אינו מצוי בבית לגדלם. ולצער גידול בנים דאיש כמ"ש ביעקב אבינו בשבת פ"ט ע"ב וסנהדרין יט ע"ב היינו לגדלם לתורה ויראה ולהרחיק ממדות רעות ומכל חטא וקושית התוספות בסנהדרין שם על רש"י ל"ק דאיכא שמחה והוא ברכה ויש צער לגדלם לתורה ועבודה: מלמד שהאשה כו'. נקט מלמד שיוצא דין מזה שחייב לפוקדה [יבמות סב:]: ואהרוג את אדם כו'. דסבר דהגם דהוא בכלל הציווי כדכתיב ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מ"מ עונש המיתה דוקא

הגהות מהריעב"ץ

שיהא אדם. ממתין בדבריו ואל יהי מקפיד. נ"ב מקנטר בדבריו כמ"ש [פסחים סו.] כהלל שהתחיל מקנטרן: הא למדת שעשה הקב"ה סייג כו'. נ"ב נשמר שלא יאמרו או"ה ידינו רמה וגו' [דברים לב] לפיכך הודיע כזאת בטרם בואה למען ידעו כי יד ה' עשתה: מי גרם לנגיעה זו סייג שסג כו'. נ"ב נ"ל לתת בו קצת הבנה

בנין יהושע

עיין עירובין דף כ"א ע"ב מה שדרשו חז"ל על האי קרא: שכל המקפיד וכו'. במסכת פסחים דף ס"ו ע"ב איתא ריש לקיש אמר כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו וכו' ממשה דכתיב ויקצוף משה על פקודי החיל וגו' (במדבר לא) וכתיב ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה מכלל דמשה איעלם מיניה. ר"ל הל' געולי כלים: משה צוה. נמצא היה יודע כדבר רק מפני הכעס שכח: ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה. איידי דהביא רישא דקרא מפ' ג"כ הסיפא דקרא ויאמר אליהם. מפרש: א"ב מה ת"ל כל נקבה. הלא לבסוף נגלו אותם שאינם ראוים לביאה. אלא כוונת משה היה שדייק כל נקבה למה החייתם אפי' אותם הראוים לביאה ועיין במפרש שמאריך בזה: אלא זו עצה כו'. במס' סנהדרין דף קו ע"א מביא הגמרא באריכות יותר מעשה זו ע"ש: קובות. אהלים וחנויות כד"א (ס"פ בלק) ויבא אחר איש ישראל אל הקבה: בן עזאי אומר הוי זהיר בדבריך מבטלה. ר"ל שלא יכעוס ויקצוף כדי שלא ישכח דבריו ויבואו לבטלה כדמצינו שאלעזר היה מזכירו למשה הל' געולי מדין שנשכחים ממשה מחמת כעס. א"נ ברוב דברים לא יחדל פשע ודברים בטלים ע"כ יהיו דבריך מעטים שלא יבואו מהם לבטלה וקראי לעיל שרצו לגנות ספרי שלמה משום יתרון דברים עד שבאו ופי' כנ"ל אבל המפרש רוצה להגיד ולהורות דרך אחרת ואינו מן הצורך: ועשו סייג לתורה כדרך וכו' לדבריו. והכוונה להיות שומר פיו כשמדבר בד"ת שלא ידבר אלא שיעור הראוי ויעשה גדר לדבריו ויתן גבול להם לבל יקוצו השומעים אותם כדרך שהקב"ה עשה סייג שלא נתן תורה ומצות אלא כפי מה שראוי לסבול עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע כך יהיו דבריך במשקל ובמסורה כ"כ במדר"ש ד"ה סע"ב דפוס זאלקווי: אדם. אדה"ר וכן כולם מפרש לקמן: ולפיכך וכו'. במדר"ש שם ריש ד"ו הגירסא לפיכך אמרה משה והניחה לדורות כלומר הוא לא רצה לכתוב כן בויעודין של תורה עד שבא משה ואמרה במשנה תורה למדת שלא ייעד להם שיהיה לעג וקלס בין האומות אלא במשנה תורה אמרה משה שרצה הש"י ב"ה לעשות סייג לדבריו ולא לומר כל מה שאפשר עכ"ל: הא למדת וכו' שהוציא הקב"ה שכר בריותיו בשלום. שזה מחסדיו של הקב"ה ברוגז רחם תזכור ושפך חמתו לארץ. לכך ואמרו כל הגוים וגו' ככה לארץ כדי לשום לנו שארית וכאשר הובא ברש"י מדרש במסכת קדושין דף ל' ע"ב על פסוק תהלים ע"ט מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך קינה לאסף מבעי ליה וכו' שאמר אסף שיר על שכילה הקב"ה חמתו בעצים ואבנים שבביתו ומתוך כך הותיר פליטה בישראל שאלמלא כך לא נשתייר משונאי ישראל שריד וכה"א (איכה ד') כלה ה' את חמתו וגו' ויצת אש בציון ע"כ והתוס' שם מביא עוד משל אחר ע"ש. וזה שאמר הכא שהוציא הקב"ה שכר בריותיו בשלום ת"ל שהחיינו וקיימנו שנוכל לשוב איש על מקומו בשלום. והנה המפרש דחק עצמו לפי' אחר ורוצה להגיה ע"ש ואינו מן הצורך: אלא כך אמר לה ועשה סייג. נמצא מפורש הכא שאדה"ר עשה הסייג לחוה בנגיעה ולא רצה לומר האדר"נ כדאיתא במ"ר שחוה הוסיפה על דבריו של אדה"ר דק' האיך נתפתה חוה והלכה אחר עצתו של נחש שאמרה כשם שלא מתה בנגיעה וכו' והלא ידעה הוא בעצמה שלא נצטוית על הנגיעה ועוד כי ביום אכלך כתיב ועדיין לא פנה היום ושמא תמות קודם השקיעה והמפרשי תורה העירו ע"ז ועיין בשל"ה אבל לפי דברי האדר"נ שבצווי היה מאדה"ר על הנגיעה והוה סברה שע"פ צווי הש"י ב"ה הוא לכך שפטה שפיר בשכלה כשם שלא מתה בנגיעה כי אדה"ר לא אמר לה ג"כ ביום אכילה תמות כ"א סתמא וסברה שתיכף יהיה וכאשר ראתה שלא מתה תיכף בנגיעה נתפתתה ג"כ לאכילה. מפרש: הואיל ואינו יכול להכשיל את האדם. שהאיש קשה לעולם להוציא מדעתו אלא הריני אומר לאשה שדעתה קלה עליה שאני יודע שהיא שומעת לי שהנשים נשמעות לכל הבריות שנאמר (משלי ט' י"ג) אשת כסילות הומיה פתיות ובל ידעה מה כ"כ בפרקי דר"א פי"ג. ולפי דברי המפרש הנ"ל אתא כפשוטו שפיר שלא היה הנחש יכול להכשיל אדם באותן דברים שהכשיל את חוה כי הוא ידע האמת שלא נצטוה על הנגיעה: והרבה שיחה עמה. מפורש במ"ר וכן ברש"י בחומש מה היה: בידיו וברגליו. שההלך הנחש בקומה זקופה כדלקמן: שנשחקו עצמותיו. קללה הוא לטיטוס הרשע שעצמותיו יהו שבורים ועיין רש"י פ"ט דברכות דף נ"ט ע"א ויומא ספ"ג דל"ח ע"ב: לוקס. זאב בלשון יון רש"י במסכת סוכה דף נ"ו ע"ב. וכתב המהרש"א שם בח"א שקרא למזבח זאב כמו הזאב טורף הכבשים ושם בגמרא איתא בזה"ל עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל ואי אתה עומד עליהן בשעת הדחק: כמה בשמים קטרו עליך. ר"ל שהיו לוקחין גחלים ממערכה שניה לקטרת ההיכל אבל על מזבח החיצון של עולה לא היה מקטירין קטרת. א"נ שקאי על הקרבנות שנאמר בהם ריח ניחוח. וכד"א וירח ה' וגו' בפ' נח [בס' אהבת חסד פי' במתנדב לבונה מקטירה על מזבח החיצון. ובלא"ה איכא לבונה במקטירין עם המנחות]: שנא' הוי אריאל (ישעיה כט). יש לההאון על המזבח וקראו למזבח אריאל ע"ש שהאש שיורד בו מן השמים היה רבוץ כארי כדאיתא ספ"ב דיומא ורבותינו פירשוהו על ההיכל שהיה צר מאחריו ורחב מלפניו רש"י והמהרש"א כ' שם ביומא ע"ש שבית ראשון נבנה ע"י שלמה המלך משבט יהודה שנמשל לאריה כמ"ש גור אריה יהודה וגו' אבל בית שני נבנה ע"י מלכות פרס ולא היה אש רובץ בו רק ככלב ומצינו בו שנדמה לכלב כמ"ש בפ"ק דר"ה והשגל יושבת אצלו כלבתא: קרית חנה דוד. הכוונה בהעיר שחנה דוד בה: ספו שנה על שנה. כי בשביל שאתם מוסיפין עונות שנה זו על העונות משנה שעברה וכן בכל שנה עד שנתמלאה הסאה: חגים ינקופו. לכן יכרתו החגים כי אבות חגה ומועדה ולא יקרבו על המזבח קרבנות החג. מפרשים: ושוב אמר לה. אדלעיל קאי שהנחש הכשילה חוה בנגיעה כדלעיל ע"ז קאמר ושוב הכשילה באכילה ג"כ מפרש. וע"ש שהאריך בזה: לעינים. סיפיה דקרא ותתן גם לאישה עמה ויאכל: נ"א רביות. והוא מלשון הרבה ארבה. צער ועצבונך קדרים: צער נדה. דסתם נדות תחלה ראשה ואיברים כבידים עליה. ערש"י ריש פ' תזריע: צער בתולים. שיש צער גדול לבתולה בביאה ראשונה עיין לקמן ובתוס' כתובות דף ל"ט סע"א ד"ה צער דמאי: צער העיבור. שהם עוברות חולות הן רש"י בעירובין פ"י ד"ק: כמשמעו צער לידה. רש"י: משתוקקת. מתאווה לתשמיש: כשהוא יוצא לדרך. באמת גם כשהוא בבית משתוקקת רק כשהוא יוצא לדרך היא משתוקקת ביותר כי אינו דומה מי שיש לו פת בסלו. מפרש: והוא ימשל בך. שהוא מושל לומר בפה תאוות לבו והאשה בלב ובושה להוציא בפה. רש"י שם: עטופה כאבל. בושה לצאת בראשה פרוע. רש"י: וחבושה בבית האסורין. כצ"ל וכ"ה התם בעירובין ופירש"י כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מ"ה י"ד): ומנודה מכל אדם. שאסורה לכל אדם חוץ מבעלה והאיש נושא נשים הרבה גמרא שם וקחשיב עוד התם בגמרא צער גידול בנים וכנ"ל הכא דאל"כ לא הוי רק ט' וצער גידול בנים ודאי דשייך נמי באיש כדאמרי' בסנהדרין דף י"ט ע"ב גבי יעקב מ"מ טפי הוי באשה וכדאמרי' ביבמות דס"ג דיינו שמגדלות את בנינו וכו' מהרש"א שם ובפרקי דר"א פי"ד הוסיף ורצע את אזנה כעבד עולם וכשפחה שהיא משרת את בעלה ואינה נאמנת בעדות ועיין בזית רענן ריש פ' בראשית פי' ע"ז: מכאן אמרו אם סג אדם לדבריו. ולכאורה הוא סותר א"ע דלעיל הזהיר שיעשה כל א' סייג לדבריו ומייתי ראיה וכו' והכא הפך השטה שלא יעשה סייג ומתרץ המפרש דבודאי ראוי לעשות סייג כדלעיל וגם החכמים עשו הרחקה וסייג כגון שניות לעריות ושבות לשבת וכדומה רק באופן זה שלא יוסיף מדעתו על הדבר כ"א שיאמר בפירוש שהוא לשם סייג ומשו"ה דאם היה אדה"ר אמר בפירוש לחוה דהקב"ה לא צוה רק על האכילה ואנחנו לעצמנו נעשה סייג וגדר אף בנגיעה פשוט דלא היה יוצאת שום תקלה ממנו. ושוב לא היה נתפתה אף אם היה הנחש אכל ולא הזיק לו האכילה משום דהנחש לא נצטוה כנ"ל משא"כ ע"י הנגיעה שהוסיף אדה"ר בלשון שצוה הקב"ה עליה יצא תקלה זו וזהו מי גרם תקלה זו סייג שסג אדה"ר דייקא ר"ל שלא סג כהוגן וזהו שמסיים מכאן אמרו אל יוסיף אדם על דבריו ששומע דכל המוסיף גורע והיינו דהזהיר בן עזאי לעיל הוי זהיר בדבריך מבטלה ר"ל שאם תעשה סייג ראה תראה איך תעשה שלא תסתור הגדר העיקר ע"כ תוכן כוונתו בקצת שנוי לשון. ול"נ ע"פ מליצה דאיתא במ"ר ובילקוט אל תוסיף שלא תעשה את הגדר יותר על העיקר שלא יפול ויקצץ את הנטיעות כך הקב"ה אמר ביום אכלך וגו' ועמדה והעידה עדות שקר לא תגע בו וגו' כיון שראה שכזבה וכו' ע"כ. נמצא לפ"ז הכוונה הכא שלא להוסיף על הסייג וגדר יותר מדאי כי סייג סובל שני פירושים. א' לעשות סייג להוסיף על אותו דבר עצמו משמרת למשמרת כמו שהגדר שמירה לגנה וזהו מצינו שעשו חז"ל בהרחקה לנדה כדאיתא לקמן רפ"ב ומשרע"ה הפרישה שהוסיף יום א' מדעתו כדלקמן פ"ב. ועוד סובל סייג לשון סייג ורסן בפיו שלא לדבר כל צרכו והכל לפי המקום והזמן וכאשר מצינו שהש"י ב"ה עשה סייג לדבריו ולא דיבר הכל כ"א מרע"ה במשנה תורה ואמרו על מה עשה וגו' וכאשר הבאתי לעיל פי' המדר"ש ע"ז ע"ש ד"ה איזה סייג וכו'. לכן הכוונה הכא שלא לסייג הגדר יותר על העיקר כ"א שיעשה בהשכל פעם להוסיף קצת פעם לגרוע קצת לפי צורך השעה: רי"א טוב עשרה טפחים ועומד. אם א' הוא גבוה רק י' טפחים ועומד על מעמדו: ממאה אמה ונופל. שהיה גבוה מקדם מאה אמה ונפל למטה כדקרה לאדם שהיה הולך מסוף עולם ועד סופו וכיון שסרח נתמעט שנאמר ותשת עלי כפכה כדאיתא סנהדרין דף ל"ח ע"ב. וכדקרה נמי לנחש שנתמעט קומתו כדלקמן: נחש הראשון. משום דקחשיב המעלות שהיה לו בראשונה: באותה שעה אמר וכו'. מתוך הקללות שנתקללה אנו למדין שהיו בה כל המעלות קודם שנתקללה. רש"י במס' סוטה דף ט' ודוגמא לזה מצינו בסנהדרין דף ק"ה מברכותיו של בלעם וכו'. מהרש"א: ואשא את אשתו. וא"ת היאך סבר לישא חוה שלא ע"י אכילה תמות כנאמר פן תמתון תירץ רש"י בחומש שכוונת הנחש היה שיאכל רק האדם תחלה וכו' ע"ש ומהרש"א תירץ בסוטה ע"פ סברת האדר"נ הכא שאדם מעצמו צוה הכל כך לחוה ע"ש וכעין זה כ' המפרש וע"ש בגמרא דסוטה סוגיא דהכא

ראשון לציון [א] ואיני יכול להכשיל כו'. פי' ע"י התחבולה שבסמוך שהרי אדם בעצמו ידע כי הוסיף הנגיעה ולא נצטוה עליה לכך הכשיל את חוה שהיא סברה שאף הנגיעה בכלל הציווי. וגם בגמ' דסנהדרין כ"ט מנין שכל המוסיף גורע וצריך לפרש כן שחוה לא ידעה שהוא הוסיף מלבו. וכזה יש לכוין הפסוק ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך אשר צויתיך לאמר לא תאכל כו' לכאורה מלת לאמר מיותר הכנה אמנם בזה הכוונה ראוים שהרי צויתיך אך לאמר לא תאכל ולא יהיה לך להתפתות ע"י הנגיעה:

אהרוג את אדם ואשא את חוה לפיכך איבה אשית. אתה אמרת אהיה מלך על כל העולם לפיכך ארור אתה מכל הבהמה. אתה אמרת אלך בקומה זקופה לפיכך על גחונך תלך. אתה אמרת אוכל כל מעדני עולם לפיכך עפר תאכל כל ימי חייך (א) ר"ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא (לא) נתקלל הנחש היה לו לכל אחד ואחד מישראל (היו לו) ב' נחשים בתוך ביתו אחד משגרו למערב ואחד משגרו למזרח ומביאים להם (ב) [א] סנדלכים טובים אבנים טובות ומרגליות וכל כלי חמד טוב שבעולם ואין כל בריה יכולה [ב] להחזיק אותן ולא עוד אלא שהיו מכניסין אותן תחת גמל תחת חמור תחת פרד ומוציאין זבלים לגנות ולפרדסות: ח ר' יהודה בן (ג) בתירה אומר אדם הראשון היה מיסב בג"ע ומלאכי השרת עומדין בגן עדן לקראתו וצולין לו בשר (ד) ומצננין לו יין בא נחש וראה אותו והציץ בכבודו ונתקנא בו. [ג] כיצד נברא אדם הראשון. (ה) שעה ראשונה הוצבר עפרו. שניה נברא צורתו. שלישית נעשה גולם. רביעית נתקשרו אבריו. חמישית נתפתחו נקביו. ששית נתנה בו נשמה. שביעית עמד על רגליו. שמינית נזדווגה לו חוה. תשיעית הכניסו לגן עדן. עשירית צוהו. אחד עשר סרח. שתים עשר נטרד והלך לו לקיים מה שנאמר (תהלים מט) ואדם ביקר בל ילין. [ד] (ו) יום ראשון מהו אומר (שם כד) לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה [ה] כי הוא קנה ויקנה והוא ידין את העולם. ביום שני מהו אומר (שם מח) גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלהינו [ו] חילק את כל מעשיו ונעשה (ז) כולו על עולמו בשלישי מהו אומר (שם פב) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט [ז] ברא את הים ואת היבשה (ח) [ח] ונכפלת ארץ למקומה ונעשה מקום לעדתו. ברביעי מהו אומר (שם צד) אל נקמות ה' אל נקמות הופיע [ט] ברא את החמה ואת הלבנה והכוכבים והמזלות שהן מאירין בעולם ועתיד ליפרע מעובדיהם. בחמישי מהו אומר (שם פא) הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב [י] ברא עופות ודגים ואת התנינים שהם מרננים בעולם בששי מהו אומר (שם צג) ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט [כ] גמר את כל מעשיו ונתעלה וישב במרומיו של עולם. בשביעי מהו אומר (שם צב) מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת (ט) שאין בו לא אכילה ולא שתיה ולא משא ומתן אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן (י) ונזונין מזיו שכינה שנא' (שמות כד) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו כמלאכי השרת (כ) (כל כך למה כדי שיכנס לסעודת שבת מיד). רשב"א אומר אמשול [לך משל] למה הדבר דומה (אדם הראשון דומה) לאדם אחד שנשא את הגיורת היה יושב מפקדה אמר לה בתי אל תאכלי פת בשעה שידך טמאות ואל תאכלי פירות שאינן מעושרין אל תחללי שבתות ואל תפרצי בנדרים ואל תלכי עם איש אחר הא אם עברת על אחת מהן הרי את מתה. (מה עשה האיש ההוא עמד) [ל] ואכל פת בפניה בשעה שידיו טמאות ואכל פירות שאינן מעושרין וחלל שבתות ופרץ בנדרים

[מ] [והוציא לה] מה אמרה גיורת ההיא בלבה כל הדברים שפקדני בעלי מתחלה שקר הם מיד עמדה ועברה על כולם. רשב"י אומר אמשול לך משל למה (הדבר דומה) אדם הראשון דומה לאחד שהיה לו אשה בתוך ביתו מה עשה אותו האיש הלך והביא את החבית והניח בו תאנים במנין ואגוזים במנין וצד את העקרב ונתנו על פי החבית והקיפה בצמיד פתיל והניחה בקרן זוית אמר לה בתי כל שיש לי בבית הזה מסור בידך חוץ מחבית זו שלא תגעי בה כל עיקר. מה עשתה האשה ההיא כיון שיצא בעלה לשוק עמדה ופתחה את החבית והושיטה ידה לתוכה ועקצתה עקרב הלכה לה ונפלה על המטה. כיון שבא בעלה מן השוק אמר לה מה זה אמרה לו ידי השטתי על החבית ועקצתני עקרב והריני מתה אמר לה לא כך אמרתי לך מתחלה כל מה שיש לי בבית זה מסור בידך חוץ מחבית זו שלא תגעי בה כל עיקר מיד כעס עליה והוציאה כך אדם הראשון (דומה) בשעה שאמר לו הקב"ה מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות כיון שאכל ממנו נטרד לקיים מה שנאמר ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו. (בו ביום נוצר) בו ביום נברא בו ביום נוצרה צורתו בו ביום נעשה גולם בו ביום נתקשרו אבריו ונתפתחו נקביו בו ביום נתנה נשמה בו. בו ביום עמד על רגליו בו ביום [נ] נזדווגה לו חוה בו ביום [ס] קרא שמות בו ביום הכניסו לג"ע בו ביום צוהו בו ביום סרח בו ביום נטרד [ע] לקיים מה שנאמר ואדם ביקר בל ילין. (בו ביום עלו למטה שנים וירדו [ארבעה ר' יהודה בן בתירה אומר בו ביום עלו למטה שנים וירדו] ו') בו ביום נגזרו על אדם [פ] ג' גזרות שנא' ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו' ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה. (ל) כיון ששמע אדה"ר שאמר לו הקב"ה ואכלת את עשב השדה מיד נזדעזעו אבריו אמר לפניו רבונו של עולם אני ובהמתי נאכל באבוס אחד אמר לו הקב"ה הואיל ונזדעזעו אבריך בזיעת אפיך תאכל לחם. וכשם שנגזרו על אדם הראשון [צ] ג' גזרות כך נגזרו על חוה [ק] ג' גזרות שנאמר אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך והרונך בעצב תלדי בנים [ר] (מ) בזמן שהאשה רואה דם נדתה בתחלת וסתה קשה לה. (הרבה ארבה) בזמן שהאשה נבעלת בתחלת בעילתה קשה לה. עצבונך [ש] בזמן שהאשה מתעברת פני' מכוערות ומוריקות כל ג' חדשים הראשונים (נ) כיון שבא [ת] (אדה"ר) לעת ערב ראה אדם הראשון את העולם כלפי מערב שמחשיך ובא אמר אוי לי כי בשביל שסרחתי הקב"ה מחשיך עלי את העולם והוא אינו יודע שכן דרך העולם. לשחרית כיון שראה העולם שמאיר ובא למזרח שמח שמחה גדולה עמד ובנה [א] מזבחות והביא שור שקרניו קודמות לפרסותיו והעלהו עולה שנאמר (תהלים סט) ותיטב לה' משור פר מקרן מפרים. שור שהעלה אדם הראשון ופר שהעלה נח ואיל שהעלה אברהם אבינו תחת בנו על גבי המזבח (כולם קרנותיהן קודמות לפרסותיהן) שנאמר

וישא

הגהות הגרי"ב

(א) [סנהדרין דף נט:] : (ב) נ"א סנדלפתים : (ג) [בסנהדרין א' בן תימא] : (ד) נ"א ומסננין : (ה) [סנהדרין דף לח:] : (ו) [תמיד דף לג: ר"ה דף לא.] : (ז) נ"א שליט בעולמו : (ח) ונקפלת : (ט) [ברכות דף יז.] : (י) נ"א ונהנין: (כ) [סנהדרין דל"ח.]: (ל) [פסחים דף קיח. ע"ש]: (מ) עי' לעיל ד"ה עשר קללות : (נ) ע"ז דף ח. :

נוסחת הגר"א

[א] סנדלבונים : [ב] להזיק : [ג] רשב"א אמשול (וסכנתיים ז"ל למטה וכמו שיתבאר) : [ד] חשיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש ביום הראשון היו אומרים. וכן למטה בכולם צ"ל „היו אומרים" במקום מהו אומר : [ה] על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו : [ו] שחילק מעשיו ומלך עליהם : [ז] שברא : [ח] ונקוו המים למקומם : [ט] שברא : [י] שברא : [כ] שגמר : [ל] עמד איש א' : [מ] והוציא אותה מה: [נ] קרא שמות בו ביום : [ס] עלו למטה שנים וירדו ארבעה ריב"ב אומר בו ביום עלו למטה שנים וירדו שבעה: [ע] כיצד נברא אדה"ר. שעה ראשונה הוצבר עפרו. שניה נעשה גולם. שלישית נתקשרו אבריו ונתפתחו נקביו. רביעית נתנה בו נשמה. חמישית עמד על רגליו. ששית קרא שמות. שביעית נזדווגה לו חוה. שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה. תשיעית הכניסו לג"ע. עשירית צוהו. אחד עשר סרח. שתים עשר נטרד והלך לו : [פ] י' : [צ] י': [ק] י' : [ר] הרבה ארבה: [ש] והרונך : [ת] לעת ערב ראה אדה"ר : [א] מזבח :

תומת ישרים ומביאים להם סנדלפונים. פרש"י ז"ל בסנהדרין (דף נט.) סנדלפין [ע"ש] שם אבן טוב ובספר כתיבת יד כתוב סנדלבין ופי' בערוך ראמות וגביש [איוב כח] תרגום סנדלכין ובירונים: **יום ראשון** כו'. נ"ב הר"ר דוד אבודרהם ז"ל כתב מאמר זה בפירושו לסדר תפלות דף כ"ז סוף ע"ב בטעם שינוי: [**נקמות**] הופיע. נ"ב לשון הופיע קא דריש מענין הארה ולכן אמר שברא את החמה כו' שהם מאירין כו' ובכן בסמוך שהם מרננים בעולם מן הרנינו וכן בכולם: **והוציא** לה נמחק [ונפל טעות בדפוס פפד"מ שהצינו זה ברבועים וצ"ל בעגולים כי בכל הדפו"י איתא זה]:

הגהות מהריעב"ץ

הכנה. דודאי הסייג ראוי ומחוייב כמ"ש למעלה וככר אמר ג"כ שהקב"ה עושה סייג לדבריו. א"כ נאמר. ודאי היה רצונו של הקב"ה לאסור אף הנגיעה לסייג. אך בזה טעה אדם הראשון שאמר משמו של הקב"ה לאסור אף הנגיעה כמו כן בעונש מיתה כגוף העבירה. וזה בלתי ראוי כי הוא תוספת שמביא לידי גרעון שא"א לעמוד בו. א"כ אדם באמת לא הזהירה על הנגיעה בעונש מיתה רק אסר לה גם הנגיעה לסייג. רק שלא הודיעה שהוא סייג וחשבה שכ"ה הצווי מהקב"ה בעונש הזה וע"כ הוסיפה היא העונש המיתה גם הנגיעה כפרש"י עה"ת. וזה לפי שאדם נתן לה מכשול. שהוסיף על הדברים לאסור הנגיעה מפי הקב"ה. וסברה שהכל אזהרה. ועפ"ז מתיישב מה שמקשים על רש"י היאך יכול הנחש לפתותה. כי הלא היא ידעה שהנגיעה תוספה היא מדעתה. ועפמ"ש לק"מ :

כסא רחמים

לאדם כמ"ש כי ביום אכלך כו': **יום** ראשון מהו אומר כו'. נראה דאיידי דר"ל לקמן דאדה"ר אמר מזמור שיר ליום השבת נקט לה: **לשחרית** כיון שראה כו'. ובשוחר טוב מזמור לב אמרו דכמ"ש שראה החשך עפת על פניו כו' נשתלח לו עמוד של אש להאיר לו ולשמרו מכ"ד רע ראה עמוד אש ושמח בלבו ואמר עכשו אני יודע שהמקום עמי כו' ע"ש :

בנין יהושע

דהכא בסגנון אחר: **לפיכך** איבה אשית. סיפא דקרא בינך ובין האשה: **עפר** תאכל כל ימי חייך. לא שהוא טועם טעם בעפר דהחוש מכחיש זה ועוד שהוא אוכל חלב ודבש ושאר מינים דשייך ביה משום גלוי רק הפי' הוא כמו שאמרו רז"ל במס' יומא דף ע"ה אם אוכל כל מעדנים שבעולם טועם טעם עפר וה"א אם אוכל כל מעדני עולם לא נתקרר דעתו עד שיאכל עפר. מ"ר ומפרשים: **חבל**. הפסד לשון אהא כל הבל לשון צער וקבל הוא כלומר הפסד בא לעולם ויש לקבול על שמש וכו' רש"י בסנהדרין דף נ"ט ע"ב: **א'** משגרו למערב וכו'. בסנהדרין שם איתא א' משגרו לצפון וא' לדרום וכו' המהרש"א שם שבדווקא נקט הגמרא לצפון וכו' לפי דעת התוכניים שישוב ב"א הוא מקצה מזרח לקצה מערב באורך אבל לדרום ולצפון אין שם ישוב ב"א מפני הקור והחום ולזה אמר שהיה משלח שם שלוחו הנחש במקום שלא היה אדם יכול לילך בעצמו וכו': **סנדלבנין**. שם אבן טוב. רש"י שם: **תחת** גמל וכו'. שם בגמרא איתא ולא עוד אלא שמפשילין רצועה תחת זנב ומוציא בה עפר לגנתו ולחורבתו: **שעה** ראשונה. מה שלא היה בריאת אדם כולו כא' כשאר נבראים שכל מעשה בראשית בקומתן נבראו מפני שרמז רמז לו הקב"ה לאדה"ר שתמיד יהיה הולך בשלימות מעלה מעלה קונה שלימות יותר ואינו כמו הבהמה שהיא עומדת במצב א' מיום שנולדה עד סופה וגדולה מזה שהוא חשוב יותר מן מלאך שהוא עומד במצב א' כד"א שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו) ר"ל בעמידה לא כן הצדיקים שהוא מוסיף וקונה שלימות בכל יום ויום יותר. מפרש: **שניה** נברא צורתו. במס' סנהדרין דף ל"ח ע"ב איתא שניה נעשה גולם שלישית נמתחו אבריו רביעית נזרקה בו נשמה חמישית עמד על רגליו ששית קרא שמות שביעית נזדווגה לו חוה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה תשיעית נצטוה שלא לאכול מן האילן עשירית סרח אחת עשרה נדון ע"כ וע"ש במהרש"א בח"א: **בל** ילין. לינת לילה. רש"י שם: **לה'** הארץ. כל המזמור רש"י במס' ר"ה דף ל"א ע"א: **כי** הוא קנה ויקנה. שם איתא שקנה והקנה ופירש"י שקנה שמים וארץ והקנה תבל ליושבי בה כלומר קונה כדי להקנות ושליט בעולמו יחידי שלא נבראו המלאכים עד יום שני רש"י שם: **שחילק** מעשיו. שהבדיל רקיע בין עליונים לתחתונים ונתעלה וישב במרומים דוגמת תחנו בעירו והר קדשו. רש"י: **נ"א** ונעשה שליט בעולמו. שם בגמרא הגירסא שחילק מעשיו ומלך עליהם: ונכפלת. ר"ל שמתחלה היו המים מכסים כל הארץ עד יום ג' שאמר הקב"ה יקוו המים ותראה היבשה ונקפלו הארץ לבד והימים לבד. ונקפלת גרסי'. מפרש. ואינו מן הצורך שנכפלת הוא כמו נקפלת שאותיות גיכ"ק מתחלפים: **ונעשה** מקום לעדתו. שם בגמרא הגרסא שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו ופירש"י שגילה ארץ מקום מצב עדתו שנאמר ביום ג' ותראה היבשה: **ברא** את החמה וכו' שהן מאירים בעולם. כד"א (דברים ד) ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וגו' אשר חלק וגו' ופירש"י בחומש אשר חלק להם להאיר ע"ש: **שהם** מרננים בעולם. שם הגירסא הרנינו ע"ש שברא עופות ודגים לשבח לשמו ופירש"י כשאדם רואה עופות משונים זה מזה נותן שבח למי שבראם: **וישב** במרומיו של עולם. שם אי' על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהן: **שאין** בו אכילה וכו'. במס' ברכות דף י"ז ע"א קתני עוד ולא פריה ורביה ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות: **ויאכלו** וישתו. שבעו מזיו השכינה כאילו אכלו ושתו. רש"י שם בברכות: **כמה"ש**. ר"ל שאינם אוכלין ושותים כ"א נהנים מזיו השכינה: **כדי** שיכנס לסעודת. שם בסנהדרין ב' ד"א הוא ע"ש: **מיד** אדלעיל קאי בששי גמר כל מעשיו ונברא האדם וכל כך למה איחר בבריאת האדם והכין הכל מקודם לפניו כדי שיכנס לסעודת שבת מיד כדאיתא בסנהדרין דף ל"ח ע"א. מפרש: **שנשא** את הגיורת. נשא משלו בגיורת כמו הגיורת שלא ידעה להתנהג בשום דת ישראלית כשבאתה לכלל דת ישראל ובעלה מודיע לה כך אדה"ר צוה לחוה שהיא לא היתה נבראת עדיין בשעה שצוה הקב"ה לאדם על עץ הדעת. מפרש. ומה שנענשה חוה על אכילת עץ הדעת איכא בילקוט סוף פרשה בראשית דכתיב ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מהו לאמר לאבריו וחוה נבראת מצלעותיו: **בתי**. כן דרך לאמר לאשתו: **מה** עשה האיש ההוא. רוצה לומר האיש בעצמא שרצה לפתותה שתעבור על הציווי ולא דוקא האיש המצווה אלא איש אחר כמו הכא הנחש נגעה בפני' ואכלה ומכח זה פקרה האשה בציווי הבעל ג"כ ואמרה כל מה שציוני בעלי שקר הוא כדלעיל בד"ה כל מה שפקדני רבי שקר הוא. והמפרש בשם יפ"ת פ' ע"א כזה ע"ש: **והוציא** לה. ר"ל האיש ההוא במעשיו הוציא מלב האשה שהציווי שקר: **רשב"י** אומר אמשול וכו'. בזה בא לתרץ קושית רוב המפרשים שהקשו דאדה"ר נענש בי' קללות כדאיתא במדרש. ולקמן איתא באשה וגם נגזר עליו מיתה דהוי ליה לדון אותו בחמורה כדין קים ליה בדרבה מיניה ותירצו דאדה"ר גרם לו לעצמו המיתה מצד שבעץ הדעת היה בו טבע סם שהיה ממית מי שאכל אותה והקללות נתחייב שעבר פי מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וזה שאמר לו הש"י ב"ה מות תמותון שתי פעמים א' על שעברת על מצותי וא' שתגרום לעצמך שהאילן מצד טבעו ג"כ ממית ע"כ. ולכך ממשיל רשב"י ג"כ לאשה שהיא לעצמה גרמה מה שנשכה עקרב שלא שמעה לקול בעלה וכעס ג"כ בעלה והוציאה זה רמז שהקב"ה ענש יענש לו מיתה מלבד מה שגרם לעצמו. מפרש: **בו** ביום נוצר. ע"ד שכתב הרמב"ן דמה שנאמר וייצר זה קאי על מה שאמר הקב"ה לארץ ונתן לה כח להוציא גוף האדם שביום ראשון ברא הקב"ה יש מאין ובכל יומו ויומו עשה ויצר מאותו יש כל א' וא' ביומו. וזהו נעשה. ר"ל הקב"ה אמר לארץ ונתן לה כח שתוציא גוף האדם מן הארץ והיינו בו ביום נוצר זה קאי על גופו שהוציא הארץ. מפרש. ול"נ בו ביום נוצר הוא מלשון ויצר אותו בחרט בפ' תשא. שנצבר עפרו מכל אדמה שבארבע רוחות העולם שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה כדאי' במ"ר הובא ברש"י בחומש בפ' בראשית על פסוק וייצר ועי' סנהדרין דף לח ע"ב: **בו** ביום נברא. כדכתיב ויברא וגו' ור"ל ביום הששי אמר כל בהמה חיה ועוף ומענוותנותו נתייעץ עם מה"ש והסכימו בו ביום לבריאת האדם כדאי' ג"כ שם בסנהדרין. והמפרש כתב שקאי על הנשמה וקשה דהא קתני לקמן נשמה בפ"ע אם לא שכוונתו על נפש ורוח: **נוצרה** צורתו. ר"ל תארו ומראיו. מפרש: **גולם**. בלא התוך אברים וזהו גלמי ראו עיניך (תהלים קלט) מפרש. נשמה. היתה מהקב"ה בעצמו ולא מן הים שברא ביום הראשון וזש"ה חלקי ה' אמרה נפשי (תהלים קיט). מפרש: **עלו** שנים וירדו שבעה. אדם חוה קין ותאומתו הבל ותאומתו. מד"ר שם ועיין בתוס' סנהדרין דף לח ע"ב: **ג'** גזירות. בעצבון א'. קוץ ודרדר ב'. ואכלת עשב ג': **כיון** ששמע וכו' ואכלת את עשב השדה. בגמ' פסחים דף קיח ע"א איתא אריב"ל בשעה שאמר הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות וכו' והמפרש מביא ג"כ גרסא אחרת בשם יפ"ת ע"פ מ"ר ע"ש: **אני** וחמור. ופי' המהרש"א שם בפסחים בח"א שזלגו וכו' כי היה סבר כיון שמאכלו שוה כחמור ישוה גם בדעתו כחמור כי מזונות החמורי יולידו טבע חמורי ולא נתקררה דעתו עד שא"ל שיאכל לחם כי טעם הדגן מביא לאדם דעת שע"ז אמרו בברכות דף מ' וסוכה דף מב ע"ב קטן יוסיף דעת וגו' (קהלת א' ח"י) ומקשים המפרשים הרי קודם הקללה ג"כ כתיב הנה נתתי לך את כל עשב וגו' ותירצו שהיה אוכל עשב מג"ע כדאיתא במ"ר והיה טועם בו כל מיני מטעמים לא כן עכשיו שיאכל עשב השדה ורש"י בחומש כ' שע"כ יאכל קוץ ודרדר ע"ש: **כך** על חוה ג' וכו'. בהנך ג' נכלל כל צער שיש לאשה לבדה בוודאי לאפוקי מהך י' דקתני לעיל אינה הכרח אלא: **בתחלת** וסתה קשה לה. ולכך כתיב בפ' תזריע נדת דותה לשון מדוה ותולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה האשה ואיבריה כבידים עליה רש"י שם. והמפרש גרס בתחלה הרבה בזמן שהאשה רואה וכולי ואחר כך ארבה בזמן שהאשה נבעלת וכו': **שמחשיך** ובא וכו'. במסכת ע"ז דף ח' ע"א איתא ת"ר יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשך בעדי ויחזור העולם לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים היה יושב ובוכה כל הלילה וחוה בוכה כנגדו כיון שעלה ע"ה אמר מנהג ש"ע הוא וכו' ע"ש: **שקרניו** קודמות לפרסותיו. דאמר מר במס' ר"ה דף י"א וחולין דף ס' ע"א כל מעשה בראשית במקומתן נבראו שור עם קרניו מגודלין וכיון שיצא ראשו תחלה נמצאו קרנותיו קודמות לפרסותיו. רש"י שם: **שור** שהעלה אדה"ר ופר שהעלה נח וכו'. בזה נבין הפשט במס' ע"ז דף ח' וחולין ד"ס דאיתא התם שור שהקריב אדה"ר קרן אחת היה לו במצחו שנא' ותיטב לה' וגו' מקרן מפרים (תהלים סט) ופריך מקרין תרתי משמע ומשני מקרן כתיב ולכאורה הוא תמיה כיון דבאמת קרן א' היה במצחו אמאי קרינן מקרין דמשמע ב' ואי באמת קרינן מקרן א"כ מעיקרא מאי מקשה מקרן תרתי משמע ודוחק לומר דתד תנא טעה במסורת ה"ו אבל לפ"ד האדר"נ הכא דגם אצל נח היה הפר כך. הקרא בא לרמז קרבן דאדה"ר ושל נח בהך קרא דהניכן היו קודמין קרנותיהן לפרסותיהן וכי היכי דלא נימא דקאי רק אשור של אדה"ר לזה קרינן מקרין לשון רבים ע"כ מקרין קאי אתרווייהו על אדה"ר ועל נח ולפ"ז קשה אמאי כתיב מקרן לשון יחיד אלא ע"כ דלכל חד לא היתה אלא חד קרן ודו"ק כן הוא בס' ברכת הזבח סוף מנחות בדרוש לסיום מנחות בשם הרב הגאון מוה' אברהם בכודא זצ"ל דפוס ברלין: **ואיל** שהעלה א"א קרנותיו קודמין. משום דנברא ג"כ ע"ש בין השמשות כדאיתא בפ"א פ"ה וכל מעשה בראשית בקומתן נבראו כדלעיל ובזה מדויק איל אחר לכאורה תיבת אחר מיותר אלא לאורות שהיה משונה בבריאה משאר אילים. גם מתורץ איך לא חשש א"א ע"ה דילמא האיל גזל הוא שלא נתייאשו הבעלים ופסול לקרבן אלא שהכיר בו שמשונה בבריאה והוכן

לכך

(בראשית כב) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז [א]. באותה שעה ירדו שלש כתות של מלאכי השרת ובידיהם כנורות ונבלים וכל כלי שיר היו אומרים שירה עמו שנאמר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו' להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות להגיד בבקר חסדך זה העולם הבא שנמשל כבקרים שנאמר (איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך. ואמונתך בלילות זה העולם הזה שנמשל כלילות שנאמר (ישעיה כא) משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל [ב] באותה שעה אמר הקב"ה אם איני דן את הנחש נמצאתי מחריב את כל העולם כולו ואמר זה שהמלכתי ועשיתיו מלך על כל העולם כולו היאך נשתבש ואכל פירות האילן מיד נפנה אליו וקללו שנאמר ויאמר ה' אלהים אל הנחש וגו'. ר' יוסי אומר [ג] אלמלא (לא) נכתב [קללתו] בסופו כבר החריב את כל העולם: כשבראו הקב"ה לאדם הראשון צר אותו פנים ואחור שנאמר (תהלים קלט) אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך. [ד] וירדו מלאכי השרת (לשרתו) ונטלו הקב"ה ונתנו תחת כנפיו שנא' ותשת עלי כפך (כיון שסרח נטל לו הקב"ה אחד מהן). דבר אחר ותשת עלי כפך מכאן לאדם ולמקדש כשנבראו בשתי ידיו נבראו. מניין לאדם שנברא בשתי ידיו שנא' (שם קיט) ידיך עשוני ויכוננוני (א) מניין למקדש שנברא בשתי ידיו שנאמר (שמות טו) מקדש אדני כוננו ידיך (ואומר (תהלים עח) ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו. ואומר (שמות טו) ה' ימלוך לעולם ועד):

פרק שני

א איזהו סייג שעשתה תורה לדבריה. הרי הוא אומר (ויקרא יח) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב [ה] יכול יחבקנה וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים. [ו] ת"ל לא תקרב. יכול יישן עמה בבגדיה על המטה. ת"ל לא תקרב. יכול תרחוץ בפניה ותכחול עיניה. (ב) ת"ל (שם טו) והדוה בנדתה כל ימים שבנדתה תהיה בנדוי. מכאן אמרו כל המנוולת עצמה בימי נדתה רוח חכמים נוחה הימנה וכל המתקשטת עצמה בימי נדתה אין רוח חכמים נוחה הימנה: ב מעשה באדם אחד שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו. והיתה אשתו נוטלת תפילין וחוזרת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והיתה צועקת ובוכה ואמרה להם רבותי כתיב בתורתכם (דברים ל) כי הוא חייך ואורך ימיך בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי ימיו ולא היה אדם שהשיב לה דבר. פעם אחת נזדמן לה אליהו ז"ל אמר לה בתי מפני מה את בוכה וצועקת. אמרה לו רבי בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו. אמר לה כשבאת בנדתך כל אותן [ז] (ג') ימים הראשונים מהו אצלך. אמרה לו רבי ח"ו שלא נגע בי אפילו באצבע קטנה שלו אלא כך אמר לי אל תגעי [ח] (ד) בכלום שמא תבואי (לי) לידי ספק. כל אותן ימים האחרונים מהו אצלך. אמרה לו רבי אכלתי עמו ושתיתי עמו וישנתי עמו בבגדי על המטה ובשרו נגע בבשרי אבל לא נתכוון לדבר אחר. א"ל ברוך המקום שהרגו שכך כתוב בתורה (ויקרא יח) ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב. הרי הוא אומר (שם) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו מכאן אמרו (ה) אל יתיחד אדם עם (כל) הנשים בפונדק אפילו עם אחותו ועם בתו מפני דעת הבריות. (ו) לא יספר עם האשה בשוק ואפי' [ט] עם אשתו ואין צ"ל עם אשה אחרת מפני טענת הבריות (ח) לא ילך אדם [ט] אחר האשה בשוק ואפילו עם אשתו ואין צ"ל עם אשה אחרת מפני טענת הבריות נאמר [י] כאן לא תקרבו ונאמר להלן לא תקרב לדבר המביא לידי עבירה לא תקרב (ט) הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור (לפיכך) אמרו חכמים הרחק מחטא הקל [כ] (י) שמא יביאך לחטא חמור. הוי רץ [כ] למצוה קלה שיביאך (כ) למצוה [ל] רבה. הרי הוא אומר (שיר ז) בטנך ערימת חטים סוגה בשושנים בטנך ערימת חטים זו כנסת ישראל סוגה בשושנים אלו שבעים זקנים. דבר אחר בטנך ערימת חטים אלו מצות [מ] קלות הרכות סוגה בשושנים [נ] בזמן שישראל עושין אותן [ס] הן מביאים אותן לחיי העולם הבא. הא כיצד אשתו נדה עמו בביתו (ל) רצה משמש רצה אינו משמש וכי אדם רואהו או אדם יודע בו שיאמר לו כלום הא אינו מתירא אלא ממי [ע] שפוקד על הטבילה וכן אתה אומר בחלה וכן אתה אומר [פ] בראשית הגז (אמר ליה) [ג"א אלו] מצות קלות הרכות כשושנים שבזמן שישראל עושין אותן מביאות אותן לחיי העולם הבא: ג (מ) איזו סייג שעשה משה לדבריו הרי הוא אומר (שמות יט) ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר לא רצה משה הצדיק לומר להם לישראל כדרך שאמר (להם) [לו] הקב"ה אלא כך אמר להם היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה והוסיף להם משה יום אחד מעצמו (אלא כך) אמר משה ילך איש אצל אשתו ותצא ממנה שכבת זרע ביום הג' ויהיו טמאים ונמצא [צ] ישראל מקבלים דברי תורה בטומאה מהר סיני אלא אוסיף להם יום (ג) שלישי (כדי שלא ילך איש אצל אשתו ולא תצא ממנה שכבת זרע ביום השלישי) ויהיו טהורים (ונמצאו מקבלין תורה בטהרה מהר סיני). זה אחד מהדברים שעשה משה מדעתו (דין ק"ו) והסכימה דעתו לדעת המקום. שבר את הלוחות והסכימה דעתו לדעת המקום. פי' [מן] אהל מועד והסכימה דעתו לדעת המקום. פי' מן האשה והסכימה דעתו לדעת המקום כיצד אמר מה אם ישראל שלא נתקדשו אלא לפי שעה ולא נזדמנו אלא כדי לקבל עליהם עשרת הדברות מהר סיני אמר לי הקדוש ברוך הוא לך אל העם וקדשתם היום ומחר ואני שאני מזומן לכך בכל יום ויום ובכל שעה ואיני יודע אימתי מדבר עמי או ביום או בלילה על אחת כמה וכמה שאפרוש מן האשה והסכימה דעתו לדעת המקום. רבי יהודה בן בתירא אומר לא פירש משה מן האשה (ס) אלא שנאמרה לו מפי הגבורה שנאמר (במדבר יב) פה אל פה אדבר בו. פה אל פה אמרתי לו פרוש מן האשה ופירש. ר"א לא פירש משה מן האשה שנאמר לו מפי הגבורה

נוסחת הגר"א

[א] כולם קרנותיהן קודמות לפרסותיהן: [ב] כאן צ"ל מ"ש למעלה השיר שהלוים היו אומרים כו' עד כמלאכי השרת: [ג] אלמלי: [ד] כפיך שקנאו בו מלאכי השרת ונטלו: [ה] שיכול: [ו] דברים בטלים וישן עמה: [ז] ז': [ח] בי כלום שלא תבואי לידי: [ט] עם אשה: [י] נאמר לא תקרבו ונאמר לא תקרב: [כ] שלא: [ל] חמורה: [מ] מצות חמורות סוגה: [נ] אלו מצות קלות הרכות כשושנים: [ס] הן מביאין: [ע] שפקד על הנדה: [פ] בנדרים: [צ] נשי ישראל:

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' כתובות דף ה.]: (ב) [עי' שבת דף סד:]: (ג) שבת דף יג.: (ד) ס"א בכלום: (ה) [עי' קדושין דף פ:]: (ו) [ברכות דף מג:]: (ז) נ"א היא: (ח) [ברכות דף סא. עירובין דף יח:]: (ט) [חולין דף מד:]: (י) נ"א שלא: (כ) נ"א לחמורה: (ל) [עי' סנהדרין דף לז.]: (מ) שבת פז. [ועי' יבמות דף סב.]: (נ) נ"א אחד: (ס) נ"א והגר"א עד הגבורה

כסא רחמים

יכול יתחבקנה כו'. הראב"ד בספר בעלי הנפש בתחלתו כתב תניא באבות דרבי נתן יכול יתחבקנה כו' יכול יישן עמה בבגדיה על המטה ת"ל לא תקרב מעשה באדם א' שקרא כו' וכ"כ הרשב"א בת"ה הארוך ודילגו מ"ש יכול תרחץ כו' עד מעשה באדם א'. מפני שאינה הלכה אלא כר"ע בשבת דף ס"ד. ומ"ש כאן דברים בטלים פי' הראב"ד והשב"א דברי הרגל ע"ש וכ"ה בסדר אליהו רבא פט"ו וידבר עמה דברי תפלות ע"ש: כל אותן ז' ימים. ה"ג הראב"ד שם בברייתא שלנו ופי' ימי זיבה ע"ש אבל בהמ"א גרים ג' ימים: וישנתי עמו בבגדי ובשרו לא נגע בבשרי. ה"ג הראב"ד ורשב"א שם בברייתא שלנו ודלא כמ"ש בבנין יהושע ואהבת חסד ועי' בסדר אליהו פט"ו וברש"י שבת י"ג ע"ב ד"ה מטה אחת: סוגה בשושנים אלו ע' זקנים. כי הסנהדרין עושים סייגים וגדרות לכנסת ישראל שלא יכשלו באסורי תורה וז"ש סוגה" כלומר כנ"י היא מסויגת בסנהדרין שהם עושים סייג וגדר לשמור התורה וכן אמרו בתנחומא פרשת דברים שושן אלו סנהדרין שנאמר סוגה בשושנים ע"ש: והוסיף להם משה יום א' מעצמו. פי' בתמיה וכי הוסיף משה יום א' מעצמו בלי שום טעם. (רגל ישרה). וכן נ"ל ודלא כהרב בנין יהושע שהגיה לקמן וא"ל:

הגהות מהריעב"ץ

אל יתייחד אדם עם הנשים בפונדק אפילו עם אחותו ועם בתו כו'. נ"ב נראה דתנא ברא חש לפונדק מקום שאין מכירין שזו בתו. א"נ משום שהוא מקום זנות כדמתרג' זונה פונדקיתא. ומט"ז שמא אפילו באשתו יש

בנין יהושע

לכך. א"נ דאיתא בב"מ דף כד ומס' ע"ז דף מג המציל מן הארי וכו' ומן זוטו של ים ומשלוליתו של נהר וכו' הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתיאשים מהן. והנה המציאה של איל היה במקום מדבר שאובד מכל אדם וכל הקודם זכה כנ"ל גם י"ק הלא זקן פסול להקרבה משום שהיה בריא בתוקפו וכמ"ש תוי"ט פ"א דפרה מ"ב ד"ה אלא ע"ש ומזה מתורץ כמ"ר פ' נשא פי"ב שאלמה הקריב הפרים של הנשיאים ע"ש [אבל התוס' בזבחים כ"ט ע"ב ד"ה הא כ' דהוראת שעה היתה] גם מגדעון שופטים ו' ופר שני שבע שנים ודו"ק: באותה שעה. שהקריב אדה"ר קרבן לה' נתעוררו רחמים עליו כדמצינו בנת אחר המבול: מזמור שיר ליום השבת. לפי שבא יום השבת ונעשה סניגור לאדם לפני הקב"ה ואמר רבון העולם בששת ימי המעשה לא נהרג אדם בעולם ובי אתה מתחיל זו היא קדושתי וזו היא ברכתי וניצל אדה"ר מדינה ש"ג. בזכות השבת וכשראה אדם כחה של שבת התחיל משורר מזמור שיר ליום השבת מדרש. גם הלוים בבהמ"ק היו אומרים מזמור זה על קרבן של שבת כדלעיל: להגיד בבוקר חסדך וכו'. העולם הבא ועולם הזה וכו' יגידו ויאמרו אמונתו וחסדו של הקדוש ברוך הוא שעשה עמי והצילני מדש"ג. מ דרש. שם: שומר מה מלילה. עיין סנהדרין פ' חלק דף לד ע"א: באותה שעה. חוזר לדעיל: אם אין אני דן וכו'. ר"ל הנחש אני דן תיכף ואין אני שואל אותו מדוע עשית ככה כי אין טוענין למסית כדאי' במסכת סנהדרין פ"ג דף כט ע"א שנלמד זה הדין מהנחש: שהמלכתיו ועשיתיו מלך. דלכך היה ערום מכל רש"י במס' סוטה דף ט': אלמלא לא נכתב בסופו. המפרש כ' ע"פ מ"ר פ' נשא פי"ד מזרק אחד כסף שבעים שקל. למה ע' כנגד מראש ס' בראשית עד קללות נחש ע' פסוקים א"ר פנחס שני אויבים לא נתקללו עד שהשלים עליהם ע' נחש והמן הנחש מבראשית עד אחר ארור אתה ע' פסוקים והמן מאחר הדברים עד ויתלו את המן ע' פסוקים לתכלית ע' נתלה על חמשים וכו' ד"א נגד ע' שמות וא"ת יש בו יותר והייתם כאלהים אינו קודש עכ"ל וזה הכוונה אלמלא לא נכתב בסוף ע' שמות לא היה קללתו עושה רושם בזה הרשע דכח ע' שמות הקדושים גברו הס"א עד שנתקלל ולא יכול להחריב את העולם עכ"ל אבל בהגהות אדר"נ הגירסא אלמלא נכתב קללתו בסופו וכ"ה בדפוס ש"ס של א"ד וכ"ל פירושו דהגה הנחש נתקלל בתחלה טרם אדם וחוה כי לולא זאת היה הנחש מסית בינתים וידוע שאדם היה כלול מכל הנשמות וזה הכוונה כבר החריב את כ"ע לכך מיד אמר הקב"ה לנחש ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה: צר אותו פנים ואחור. דיו פרצופין כדאיתא במס' ברכות דף ס"א ועירובין דף י"ח. א"נ שהיה גדול ממזרח למערב אחור זה מערב וקדם זה מזרח כדאיתא בחגיגה דף י"ב סנהדרין דף ל"ח ע"ב: מה"ש לשרתו. כדאיתא לעיל וסנהדרין דף נ"ט ריבב"א מס"ש עומדין בג"ע לקראתו וצולין לו בשר וכו' כנ"ל והמפרש כתב לשרתו מלשון שירה ר"ל שבקשו לומר לפניו קדוש שהיו סבורים שהוא נצחי חי וקים כדאיתא במדרש שע"ז נופל לומר קדוש כמו שפי' היפ"ת מה עשה הקב"ה להראות להם כי אדם הוא וסופו למות נטלו הקב"ה ונתנו תחת כנפיו וכו' עכ"ל: כיון שסרח וכו'. בסנהדרין דף ל"ח איתא כיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו שנא' ותשת וכו': נטל לו אחד מהן. ידו אחת מהן וכ"ה בהגדת שמואל והכוונה ע"פ מה דאיתא פ"ק דכתובות (דף ה) דרש בר קפרא גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ דאילו במעשה שמים וארץ כתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים (ישעיה מח) ואילו במעשה ידיהם של צדיקים כתיב מכון לשבתך וגו' מקדש ה' כוננו ידיך וגו' מיתיבי השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע הכי קאמר מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר ע"כ ופרש"י הכי קאמר ומעשה ידיו במעשה צדיקים כתיב שקרוין מעשה שלהם מעשה ידיו של הקב"ה והכי קאמר ומעשה ידיו דהוא מעשה הצדיקים מגיד הרקיע שהרקיע מעיד עליהם לבריות שהם צדיקים שמתפללים על הגשמים ומטר יורד ע"כ הרי שהצדיק נקרא מעשה ידיו ר"ל ששולט בשתי ידיו ימין ושמאל ויש לו כח להוריד מטר בתפלתו אבל הרשע אין כחו אלא בידו אחד כאדם שאין לו אלא יד אחד וזהו שהקב"ה בראו לאדה"ר בב' ידיו רמז לו כשיהיה צדיק שישלוט בשמים ובארץ וכשסרח שוב אינו נקרא מעשי ידיו של הקב"ה ונטלו הקב"ה יד א' ממנו שלא יהיה לו שום שליטה על הרקיע. עכ"ל המפרש: ואומר ויביאם וגו'. זה הוא ראיה שבהמ"ק נקרא קנין כדאיתא בפ"א ספ"ו ואפשר שנ"ל הכא גם הבהמ"ק נקרא קנין שנאמר ויביאם. א"נ דקשה אם המקדש נברא בשתי ידיו של הקב"ה איך נחרב ואמרו בזה חז"ל שלא שלט ידי אויב במקדש כ"א הקב"ה נטל אותו למעלה ועתיד להחזירה לכך מסיים ואומר ויביאם אל גבול קדשו וגו' ויביאם לע"ל: ואומר ה' ימלוך וגו'. כמו כן על כוונה זו יה"ר שיהיה ב"ב אמן:

פרק שני איזהו סייג וכו'. אדלעיל פירקא קמא קאי דקתני התם הוה עשה סייג לדבריו וקמפרש הכא איזהו וכו': דברים בטלים ת"ל לא תקרב. שדברים בטלים מרגילין לערוה טור בי"ד סקצ"ה: יכול תרחוץ וכו' ת"ל והדוה וכו'. במסכת שבת דף ס"ד ע"ב איתא שזהו אמרו זקנים הראשונים עד שבא ר"ע ולימד א"כ אתה מגנה על בעלה ונמצא בעלה מגרשה אלא מה ת"ל והדוה בנדתה בנדתה תהא עד שתבא במים ע"כ ופירש"י הראשונים היו דורשין בנדתה כמשמעה כדבר המנודה והרחיקה מבעלה. אבל ר"ע דרש בנדתה בטומאתה עד שתבוא במים לטבול ואע"פ שעברו עליה שבעה שלה ופסק מעיינה עכ"ל: דע שאין חלוק בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה כי כל הבא על הנדה חייב כרת כדאיתא בש"ע יו"ד ס"ס קפ"ג וע"ש בס' תפארת ישראל על הל' הנ"ל משא"כ ע"ז ולקמן ספט"ו ד"ה וכל דבריהם מש"ש: ושמש ת"ח. להסבירו סתומות המשנה וטעמים והוא הנקרא תלמוד. רש"י פ"ק דשבת דף י"ג ע"ב: כשבאת בנדתך. שואל על העבירה שהוא בכרת דלמא משו"ה מת בחצי ימיו. מהרש"א בח"א שם: כל אותן ג' ימים. שם בגמרא ליתא אותן תיבות ג' ימים אלא הכי איתא התם בתי בימי נדותך מה הוא אצלך ופרש"י כל שבעה של ראייה ראשונה. גם סוגיא דהכא אלא כך אמר וכו' עד לידי ספק ליתא בגמרא דהתם ע"ש: כל אותן ימים אחרונים וכו'. שם בגמרא איתא בזה"ל בימי ליבונך מה הוא אצלך ופרש"י כגון זבה שסופרת ז' נקיים מפסקה וצריכה להיות לובשת לבנים לבדיקה שמא תראה ותסתור ספירתה. וע"ש בתוס': בבגדי. לא גרסי' הכא גם שם ליתא בגמ' כי הלא אמרה ובשרו נגע בבשרי: בנדת טומאתה. ועד שתבוא במים לטבילה היא בנדתה דמרבינן (מתהיה בנדתה בהויתה) [מוהדוה בנדתה בנדתה] תהא עד שתבוא במים בת"כ כ"כ רש"י שם ותימה שממרחק הביא לחמו הלא שם בגמ' דשבת דס"ד ע"ב איתא ג"כ הכי [לק"מ דברייתא דמייתי הש"ס היא מת"כ ולכך הביא רש"י עיקר המקור]: מפני דעת הבריות. שחושדין אותו שאין הכל בקיאין בקרובים. גמ' דברכות דף מ"ג ע"ב: מפני טענת הבריות. הכי נמי מטעם הנ"ל שם בגמ': לא ילך וכו' ואפי' עם אשתו. גנאי הדבר רש"י בברכות דף ס"א ע"ב ועירובין דף י"ח ושם אי' עוד בגמ' וכל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב ופירש"י בא"א איירי שמגבהת בגדיה מפני המים וזה מסתכל בה: נאמר כאן לא תקרבו. איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו: ונאמר להלן לא תקרב. ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב ואדלעיל קאי שצריך להרחיק מנדה כמו מהעריות ומהעריות כמו מנדה: והרחק מן הכיעור. דבר שהוא גנאי לבריאות שאין הכל בקיאין בקרובים כדלעיל. במס' ד"א זוטא פ"א פירשתי ע"פ גמ' דמס' חולין דף מ"ד ע"ש: לפיכך וכו' מחטא הקל. כלומר להתייחד ולדבר אפי' עם אשתו וקרובים כנ"ל: שמא יביאך. נ"א שלא יביאך כי עבירה גוררת עבירה: הוי רץ למצוה וכו'. השינוי לשון והזריזות שבין מצוה לעבירה עי' במד"ש בפ"א פ"ד מ"ב שמאריך ומתרץ הכל לנכון: ערימת חטים זו כ"י. מה ערימה הכל נהנין ממנו כך כ"י הכל נהנין ממנה שבזכותם יעמיד ארץ עם כל יושביה שנאמר ונברכו בו כל גויי הארץ. והמפרש כ' כחטים הנתונים באוצר כך ישראל נקראו סגולה מכל העמים ופירש"י אוצר תביב: סוגה בשושנים אלו ע' זקנים. שאפי' כסוגה של שושנים לא יפרצו בהם פרצות ופרש"י במסכת סנהדרין דף ל"ז ע"א גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה ובהבדל מועטת הם נפרשין מן העבירה וא"ל גדר אבנים להפסיקן שאפילו אין רחוקים אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר ע"כ. והמפרש כ' ע' זקנים שהם עיני העדה ומהם תצא הוראה לישראל ועל ידם נגדרים מגדר ערוה ומכל דבר עבירה עי"ז נקראים סגולה ע"כ. והנה שם בגמ' איתא לסיפך בטנך ע"ת על סנהדרין וסוגה וגו' על כ"י ע"ש: מצות קלות הרכות. שם בסנהדרין דף ל"ז ע"א איתא א"ל ההוא צדוקי לר"כ אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת א"ל התורה העידה עלינו סוגה בשושנים שאפילו כסוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות ר"ל אמר וכו' נמצא לפ"ז הפי' הקלות הרכות ר"ל סוגה בשושנים גודרין לפני המצות כלומר גדר קטן ולא שהמצוה קלה כי א"כ מביא שרואה דם ונדה חמורה שבכרת הוא וכעין זה כתב ג"כ המפרש ע"ש: הא כיצד אשתו נדה עמו בביתו וכו'. בילקוט בשם הפסיקתא נדרש כך סוגה בשושנים לענין דם נדות וז"ל סוגה בשושנים יש אדם גודר בשושנים דרך ב"א גודרים בקוצים ובדרדורים אלא היה אדם מתאוה לראות חופתו הוליא יציאותיו והגיע חופתו בא לזקוק עם אשתו אומרת לו שושנה אדומה ראיתי (ר"ל דם נדות) מיד פירש הימנה זה הופך פניו לכאן וזו הופכת פניה מי הפרישו ממנה איזה עקרב עוקצתו איזה נחש נשכו איזה גדר עמד ביניהם אלא אלו הם ד"ת שרכים הם כשושנה ע"כ הובא ג"כ מזה בתוס' סנהדרין שם: וכן אתה אומר בחלה וכו'. שאלו דברי סתר הם בביתו ודרכא דממונא הוא ויכול לומר נתתי המתנות: אמר ליה אלו גרסינן בס"א אבל לכאורה נראה של"ג זה הפיסקא כלל שכפול הוא ונזכר בתחלת המימרא: איזהו סייג שעשה משה. אדלעיל אפירקא קמא קאי שאיתא התם שמשה עשה סייג ומפרש הכא איזהו סייג וכו'. ומה שמתרץ המפרש עפי"ז קושית תוספות בע"ז דף ג' ע"א ד"ה יום הששי אינו מבין כי זה בכלל תירוץ של תוס' שם א"כ ע"ש: אלא כך אמר משה. נראה שגרסינן משום שאמר משה אם ילך וכו': ותצא ממנו. ממנה גרסינן וכ"ה בס"א וכדאיתא בשבת דף פ"ו ע"ב א"ר חסדא מחלוקת שפירשה מן האשה אבל פירשה מן האיש טמאה כל זמן שהיא לחה ופרש"י שפירשה מן האשה כגון פולטת ש"ז שקבלה מזכר הוא דאמר ראב"ע דבתרי יומו מסרחא מפני שמחממת בגופה. אבל פירשה מן האיש על הבגד מטמאה לעולם: שעשה משה דין ק"ו. דין ק"ו לא ידעתי פרושו ואפשר דל"ג ובמס' שבת שם דפ"ז ויבמות דף ס"ב ליתא תיבת ק"ו כ"א בזה"ל מאי דרש היום ומחר היום כמחר מה למחר לילו עמו אף היום לילו עמו ולילה דהאידנא נפקא ליה ש"מ תרי יומי לבר מהאידנא ומנ"ל דהסכים הקב"ה ע"י דלא שריא שכינה עד צפרא דשבתא ופרש"י דגמרינן ליה דעביד פרישה בד' בשבתא ופירשו ה' ושמי שלימים ובשבתא שריא שכינה והוא שלישי לימים השלימים ויום ראשון לא חשיב שלא היה לילה עמו ע"כ וע"ש בתוס' שמפרש כל הסוגיא מה שק' לפום רהיטא: שבר את הלוחות והסכימה וכו'. איידי דאיירי לעיל במה שהסכימה דעתו לדעת המקום מביא גם כן זה ומפרש לקמן: גם פירש מאהל מועד מפ' לקמן: ר"א לא פי' וכו'. בגמרא שם איתא איפכא ומנ"ל דהסכים דכתיב ואתה וגו' ואית דאמרי פא"פ

הגבורה שנאמר (דברים ה) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם וכתיב בתריה ואתה פה עמוד עמדי חזר לאחוריו ופירש והסכימה דעתו לדעת המקום. פירש מאהל מועד כיצד אמר ומה אהרן אחי שמשוח בשמן המשחה ומרובה בבגדים ומשתמש בהם בקדושה א"ל הקב"ה (ויקרא טז) דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש אני שאיני מזומן לכך על אחת כמה וכמה שאפרוש מאהל מועד מיד פירש מאהל מועד והסכימה דעתו לדעת המקום. שבר את הלוחות כיצד אמרו בשעה שעלה משה למרום לקבל את הלוחות שהן כתובות ומונחות מששת ימי בראשית שנאמר (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות שכל מי שעוסק בתורה הרי הוא בן חורין לעצמו (א) באותה שעה היו מלאכי השרת קושרין קטיגור על משה והיו אומרים רבש"ע (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרהו תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי צפור שמים ודגי הים [א] היו מרננים אחריו של משה והיו אומרים מה טיבו של ילוד אשה שעלה למרום שנאמר (שם סח) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות. נטלן וירד והיה שמח שמחה גדולה כיון שראה אותו סרחון שסרחו במעשה העגל אמר היאך אני נותן להם את הלוחות מזקיקני אותן למצות חמורות ומחייבני אותן מיתה לשמים שכן כתוב בהן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני חזר לאחוריו וראו אותו שבעים זקנים ורצו אחריו הוא אחז בראש הלוח והן אחזו בראש הלוח [ב] חזק כחו של משה מכולן שנא' (דברים לד) ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. (נסתכל בהן וראה שפרח כתב מעליהן אמר היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות שאין בהן ממש אלא אאחוז ואשברם שנאמר (שם ט) ואתפש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם). רבי יוסי הגלילי אומר אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לשלוחו צא וקדש לי נערה יפה וחסודה ומעשיה נאין הלך אותו שליח וקידשה לאחר שקדשה הלך ומצאה שזינתה תחת אחר מיד היה דן (ק"ו) (ב) מעצמו ואמר אם אני נותן לה כתובה מעכשיו נמצא [ג] מחייבה מיתה ונפטרוהו מאדוני לעולם כך היה משה הצדיק דן (ק"ו) (ב) מעצמו אמר היאך אני נותן להם לישראל את הלוחות הללו מזקיקני אותן למצות חמורות ומחייבני אותן מיתה שכך כתוב בהן (שמות כב) זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו אלא [ד] אאחוז בהן ואשברם ואחזירם למוטב (ג) שמא יאמרו ישראל היכן הלוחות הראשונות אשר הורדת אין דברים אלא בדאי. רבי יהודה בן בתירא אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנא' לו מפי הגבורה שנא' (במדבר יב) פה אל פה אדבר בו פה אל פה אמרתי לו שבר את הלוחות) וי"א לא שבר משה את הלוחות אלא [ה] שנאמר לו מפי הגבורה שנאמר (דברים ט) וארא והנה חטאתם לה' אלהיכם אינו אומר וארא אלא שראה שפרחה כתב מעליהם [ו]. ד) אחרים אומרים לא שבר משה את הלוחות אלא שנא' לו מפי הגבורה שנא' (שם י) ויהיו שם כאשר צוני ה' אינו אומר צוני אלא שנצטוה ושברן. רבי אלעזר בן עזריה אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה שנאמר [ז] (שם לד) אשר עשה משה לעיני כל ישראל מה להלן נצטוה ועשה אף כאן נצטוה ועשה. (ר"ע אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה שנא' ואתפוש בשני הלוחות במה אדם תופס במה שיכול (ד) לבוראן ה) ר"מ אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה שנא' (שם י) אשר שברת (ה) ויישר כחך ששברת): ד יחזקיהו מלך יהודה עשה ד' דברים והסכימה דעתו לדעת המקום. גנז ספר רפואות (ו) [ח] והסכימה דעתו לדעת המקום. כתת נחש הנחושת [ט] והסכימה דעתו לדעת המקום. והסיר את הבמות והמזבחות ([והסכימה דעתו לדעת המקום]) שנאמר (דה"ב לב) יחזקיהו הסיר את במותיו ואת מזבחותיו ויאמר ליהודה ולירושלים לאמר לפני מזבח אחד תשתחוו ועליו תקטירו [י]. סתם מי גיחון (ז) (והסכימה דעתו לדעת המקום) שנאמר (שם) [כ] יחזקיהו סתם [את מוצא מימי] גיחון [העליון] ויישרם למטה מערבה לעיר דוד ויצלח יחזקיהו בכל מעשהו [ל]: ה איזהו סייג שעשה איוב לדבריו הרי הוא אומר איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע [מ] מלמד שהרחיק איוב את עצמו מדבר המביא לעבירה ומן הכיעור ומן הדומה לכיעור א"כ מה ת"ל איש תם וישר אלא מלמד שיצא איוב מהול. אף אדם הראשון יצא מהול שנאמר (בראשית א) ויברא אלהים את האדם בצלמו. אף שת יצא מהול שנאמר (שם ה) ויולד בדמותו כצלמו. אף נח יצא מהול שנאמר איש צדיק תמים היה בדורותיו. אף שם יצא מהול שנאמר (שם יד) ומלכי צדק מלך שלם. אף יעקב יצא מהול שנאמר (שם כה) ויעקב איש תם יושב אהלים. אף יוסף יצא מהול שנאמר (שם לז) אלה תולדות יעקב יוסף והלא אין ראוי לומר [אלא] אלה תולדות יעקב ראובן ומה ת"ל יוסף אלא כשם שיצא יעקב מהול (אף) כך יצא יוסף מהול. (ח) אף משה יצא מהול שנא' (שמות ב) ותרא אותו כי טוב הוא וכי מה ראתה אמו בו שנאה ומשובח מכל אדם אלא שיצא מהול. אף בלעם הרשע יצא מהול שנאמר (במדבר כד) נאום שומע אמרי אל. [אף שמואל יצא מהול שנאמר (ש"א ב) והנער שמואל הולך וגדול וטוב]. (ט) אף דוד יצא מהול שנא' (תהלים טז) מכתם לדוד [נ] (שמרני (ק"ו) אל כי חסיתי בך). אף ירמיה יצא מהול שנא' (ירמיה א) בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך. אף זרובבל יצא מהול שנא' (חגי ב) ביום ההוא (אקח את) [נאום ה' צבאות אקחך] זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאום ה' [ס] הרי הוא אומר (איוב לא) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה מלמד (י) שהחמיר איוב על עצמו ולא נסתכל אפילו בבתולה והלא דברים ק"ו ומה אם בתולה שאם ירצה ישאנה לעצמו (לבנו לאחיו ולקרובו) החמיר איוב על עצמו ולא נסתכל בה אשת איש על אחת כמה וכמה. ומפני מה החמיר איוב על עצמו ולא נסתכל אפילו בבתולה מפני שאמר איוב שמא אסתכל אני היום ולמחר יבא איש אחר וישאנה ונמצא (כ) שאני [ע] מסתכל באשת איש: ו איזהו סייג שעשו נביאים לדבריהם הרי הוא אומר (ישעיה מב) ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח לא כגבור [פ] אחד אלא ככל הגבורים שבעולם. כיוצא בו (עמוס ג) אריה שאג מי לא יירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא לא כאריה [צ] אחד בלבד אלא ככל אריות שבעולם. כיוצא בו (יחזקאל מג) והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו בקול מים רבים זה גבריאל המלאך והארץ האירה מכבודו

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' שבת דפ"ח:]: (ב) נ"א בעצמו: (ג) ר"ל בזה יכולין להתגלגל ולומר היכן הלוחות כו': (ד) ס"א לשברן: (ה) [שבת דף פז. וש"נ]: (ו) כל זה עיין ברכות י. ופסחים נו.: (ז) [שם איתא ולא הודו לו ועי' בפי' המשניות להרמב"ם פסחים פ' אלו דברים ועי' מהרש"א ח"א]: (ח) [סוטה דף יב.]: (ט) [סוטה דף י.]: (י) [עי' ב"ב דף טז.]: (כ) [גי' רש"י בפירושו על איוב שמא לאחר ימים תנשא ונמצאתי כרוך אחריה]:

נוסחת הגר"א

[א] והיו: [ב] שנאמר ואתפוש שאין אומר ואתפוש אלא במה שאחד רוצה ליטלו מידו: [ג] אחייבה מיתה אלא אקרע את כתובתה ואפטרנה מאדוני לשלום: [ד] אשברם ואחזירם למוטב והסכימה דעתו לדעת המקום שנאמר (דברים י) אשר שברת יישר כחך ששברת: [ה] מפני שנסתכל בהם וראה שפרח כתב מעליהם: [ו] אמר היאך אני נותן לבני ישראל את הלוחות שאין בהם ממש אלא אאחז בהם ואשברם לעיניהם שנאמר ואתפוש בשני הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם שלא יאמרו ישראל היכן הלוחות אשר הורדת אין הדברים אלא בדאי: [ז] (שם לד) לכל האתת והמופתים אשר שלחו ה': [ח] שנאמר והטוב בעיניך עשיתי הטוב שגנז ספר רפואות: [ט] שנא' וכתת נחש הנחשת וגו' כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו: [י] והסכימה דעתו לדעת המקום: [כ] והוא: [ל] והסכימה דעתו לדעת המקום: [מ] וסר מרע: [נ] שהיתה מכתו תמה: [ס] ושמתיך כחותם וגו' מה עשה איוב סייג לדבריו: [ע] מהרהר: [פ] שלמטה אלא כגבור שלמעלה שנאמר (משלי כא) עיר גבורים עלה חכם וגו': [צ] שלמטה אלא כאריה שלמעלה שנאמר (יחזקאל א) ופני אריה וגו':

הגהות מהריעב"ץ

יש ליזהר. וכמו בסוק דבסמוך: ואשברם ואחזירן למוטב שמא כו' כצ"ל וכ"כ לכך נאמר ואשברם לעיניכם: אף זרובבל יצא מהול כו' נאום ה'. נ"ב היינו ושמתיך כחותם היינו אות ברית קדש שהיה חתום בו מבטן אמו לעד אמת דאל"ה מאי רבותיה דחותם: ונמצא שאני מסתכל בא"א. נ"ב ומאה"ח [רפ"ב דקדושין] אסור לאדם שיקדש אשה אא"כ יראנה. בזה אין לחוש שיסתכל בה עוד כשתנשא לאחר. שהרי לא ישרה בעיניו. כיון שלא נשאה כמו שהיה בדעתו. אבל איוב נזהר. לפי שהיה לו אשה ולא היה צריך אליה אם לא להרבות נשים או להשיאה לבנו ולקרובו אם תושר בעיניו. ומזה ראוי כל אדם ליזהר ודאי. שמא יבוא להסתכל בה גם כשתהיה א"א:

כסא רחמים

א"ת חרות אלא חירות. דייק דהל"ל חרות בלוחות אלא ר"ל חירות בעבור הלוחות [ותהי' הוראת על כמו בעבור וכמו על הברכה (בראשית כז) ועוד]: והמזבחות שנאמר כצ"ל ובזה לא שייך לומר והסכימה דעתו לדה"מ דמאי למימרא:

מצפה איתן א) אחרים אומרים לא שבר משה את הלוחות כו'. בילקוט כי תשא ובהעלותך גרס ר"מ. וכ"מ בב"ב (דף יד ע"ב): ב) ר' מאיר אומר כו' אשר שברת. נ"ל אחרים אומרים:

בנין יהושע

פא"ס. ופירש והסכימה וכו'. ומקשו התוס' שם וביבמות ד"ה ואתה מנ"ל דפי' מדעתו הלא היה ציווי וכו' ולמה כעסו עליו מאחר שהסכים לו המקום וי"ל משום דאמרינן במכות דף י' בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו וסייעוהו בבא לטהר: פירש מאהל מועד. שלא נכנס לשם בתמידיות: ומה אהרן אחי וכו'. ס"ל דאף משה היה כהן עי' במס' זבחים דף ק"ב ע"ב אלא שאהרן היה כ"ג ומשה שמש בארבעה בגדים. זית רענן בפ' תשא: והסכימה דעתו וכו'. שלא מצינו שציוה השי"ת עליו ע"ז: מששת ימי בראשית. כדאיתא בפ"ה פ"ה מ"ו עשרה דברים נבראו ע"ש בה"ש וכו' והלוחות. מפרש: שנאמר והלוחות מעשה אלהים. מסתמא מששת ימי בראשית היו כי אין כל חדש תחת השמש ועוד המכתב הוא מי' דברים שנבראו ערב שבת בין השמשות. אא"מ נ"י אבל לוחות אחרונות אמר הקב"ה למשרע"ה פסל לך ושל סנפרינון היו: אל תיקרי חרות אלא חירות וכו'. זהו מלתא באנפי נפשיה שמפרש אגב הפסוק. א"נ לולא נשתברו לוחות ראשונות לא שלטה אומה ולשון בישראל. גם לא נשתכחה תורה מישראל ועפ"ז מפרשים הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שלוחות ושברי לוחות מונחות בארון כדאיתא בברכות ח' וכ"כ דף י"ד ומנחות דף צ"ט ע"א ועיין במד"ש בפ"א פ"ו: נטלן וירד. שם במס' שבת פר"ע מפורש מה שהשיב משה למה"ש: מזקיקני וכו' ומחייבני. בילקוט איתא מזקיק אני אותן ומחייב אני אותן: שנאמר ואתפוש וגו' ואשברם. הא דלא מביא מקרא המוקדם בפ' תשא וישלך מידיו וגו' משום דהך קרא מוכח יותר המלחמה ע"ז: אם אני נותן לה כתובה. כרש"י פ' תשא על פסוק פסל לך איתא בשם מ"ר בזה"ל מה עשה השושבין קרע את הכתובה אמר מוטב שתהא נדונית כפנויה ולא כא"א וכו': שכך כתוב בהן זובח וגו'. דכל תרי"ג מצות כלולים בעשרת הדברות ורבינו סעדיה יסד לכל דבור מצות התלוים בה כאשר הבאתי לעיל פ"א ד"ה לוחות אבנים: וחזרו למוטב. ע"ז יחזרו למוטב שלא יתיאשו מן התשובה על העבירה גדולה כי יהיו נדונים כפנויה: אין דברים אלא בדאי. מכח זה יאמרו שנדונים כפנויה שעדיין לא נכתב הכתובה: אלא שראה שפרח הכתב. א"כ היאך אתן להם לוחות שאין בהם ממש כדלעיל: ויהיו שם כאשר צוני. אע"ג דהשתא בלוחות אחרונות כתיב מ"מ קאי גם כן על שברי לוחות (מפרש) והביא ראיה מספרי שהלוחות ושברי לוחות מונחים שם וכבר הבאתי לעיל שבג' מקומות בגמרא דידן נמי איתא הכי והיינו דקאמר דמפי הגבורה נאמר לו שישבר אותן כדכתיב כאשר צוני ה' ע"כ: לעיני כל ישראל. מפרש רש"י בחומש שקאי על שברי הלוחות שנאמר ואשברם לעיניכם וגם על שאר נפלאות שעשה משה קאי לכך קאמר מה להלן נצטוה שבודאי לא עשה משה שום חדוש בלי רשות הקב"ה אף מסתמא בשברי לוחות נצטוה וכעין זה כתב המפרש: במה אדם תופס במה שיכול לבוראן. ר"ל במעשה ידי אדם שייך תפיסה לאפוקי הלוחות מעשה אלהים המה ונשא את נושאיו וכאשר ראה משה שהרוחניות אזל מעתה יש בידו לעשות מה שרוצה כצ"ל והמפרש פירש כע"א ע"ש: אשר שברת. סיפיה דקרא ושמתם בארון (דברים י) שיהיו השברים בארון. רש"י מנחות דף צ"ט סע"א: יישר כחך ששברת. ולא אמר ליה בלשון כעס ש"מ הסכימה עמו דעת השכינה כשביטל תורה ושיבכן כיון דנתכוין לטובה. רש"י שם ריש ע"ב: חזקיה וכו' והסכימה דעתו וכו'. משו"ה קחשיב הכא ארבעה דברים משום דבאותן ד' דברים הסכימה דעתו לדעת המקום כדלקמן וכדלעיל גבי משה לאפוקי במסכת ברכות דף י' ע"ב ופסחים דף נ"ו ע"א קאמר הגמרא ששה דברים משום דהתם ליתא שהסכימה דעתו וכו' כ"א על ג' הודו ועל ג' לא הודו ר"ל החכמים גם התם לא קחשיב הסיר הבמות כ"א גירר עצמות אביו וכו' בתוך שלשה דברים שהודו לו וגם נ"ל להשוות המדות במה דאיתא התם על סתם מי גיחון שלא הודו לו שאלו ואלו דברי אלהים חיים כי (בד"ה ב) תחלת קפיטל כתיב ויסתמו כל מעינות וגו' למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים וגו'. וע"ז הכוונה איתא שם שלא הודו לו שהיה לו לבטוח בה' שאמר וגנותי על העיר כפירש רש"י שם אבל בסוף קפיטל הנ"ל כתיב והוא חזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון וגו' ולאו מטעמיה דלעיל כי אם מוכח שאפילו הקדוש ב"ה הסכים ע"י משום דהך מעשה יישרם למטה מערבה וכדמסיים הקרא ע"ז ויצלח חזקיהו בכל מעשהו. ועיין במהרש"א בח"א בברכות שמחלק ג"כ בהנך שתי מעשיות וה' יורני דרך אמת: גנז ספר רפואות. כדכתיב (ישעיה לח) והטוב בעיניך עשיתי ואמר רבי לוי שגנז ספר רפואות (ברכות דף י) לפי שלא היה לבם נכנע על חוליים אלא מתרפאין מיד רש"י והקשה הרמב"ם בפי' המשניות ס"פ מקום שנהגו דא"כ כשירעב האדם וילך אל הלחם ויאכל ממנו בלי ספק שיבריח מאותו חולי המזק חולי הרעב אם כן כבר נואש ולא ישען בה'. והכותב בע"י מתרץ קושיא זו ע"ש. אלא נאמר כאשר נודה לשם בעת האכילה שהמציא לי מה שישביע אותי ויסיר רעבתנותי ואחיה ואתקיים כן אודה לו שהמציא לי רפואה ירפא חוליו כשאתרפא ממנו ומפני כן פירש שהיה להם ספר רפואות מודיע מענייני צורת הכוכבים והטלמסאות שצורה פלוני מעשיה בזמן ועת ידוע מרפאת מחולי פלוני וזה היה קרוב להטעות הבריות אחר עבודת כוכבים ולכך גנזו. והמחבר זה הספר לא חברו אלא על דרך החכמה בטבע המציאות לא על דרך שיעשה אדם פעולה וכו' וכדרך שאמרו חז"ל סנהדרין דף ס"ח לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות. ובהקדמת הרמב"ן לפירוש החומש איתא שמה המלך כתב ס' רפואות הזה והובא כ"ז גם כן בתוס' י"ט ס"פ הנ"ל והלח"מ על משניות הביא בשם השב"ץ סימן תמ"ז כשהיה נח ובניו בתיבה היו עמו שדין ורוחין ולילין והיו מזיקין אותו עד שנעשה חולה ובא מלאך ולקח א' מבני נח לג"ע ולמד אותו רפואות וכתבו בספר עכ"ל השב"ץ ובודאי כי כן מצא בדברי חז"ל עכ"ל: כיתת נחש הנחשת. כדכתיב (במלכים ב יח) ויעש הישר בעיני ה' וגו' הוא הסיר את הבמות וגו' וכתת נחש הנחשת וגו' כי עד הימים ההמה היו ב"י מקטרים לו וגו' וכתב המהרש"א בח"א בברכות דף י' הטעם שהניח דורות הראשונים ע"ש הכ: שאין הנחש ממית אלא החטא ממית כמו צנצנת המן וכמטה אהרן שהניחו למשמרת מטעמים שנאמר בפסוקים ע"כ: סתם מי גיחון. מי שלוח ולא זהו גיחון הנהר הגדול דבפ' בראשית הוא הסובב את כל ארץ כוש דהסוא לאו בא"י הוא אלא מעין קטן הוא סמוך לירושלים שנאמר (מלכים א' א' ל"ג) והורדתם אותו על גיחון ומתרגמינן ותחתון יתיה לשילוחא רש"י שם בברכות. ועמ"ש לעיל ד"ה חזקיה וכו': ויצלח חזקיהו בכל מעשהו. פסוק בד"ה שם הוא ומזה מוכח שהסכימה דעתו לדעת המקום: איזהו סייג שעשה איוב וכו'. אדלעיל אפרק קמא קאי ואף איוב ונביאים וכתובים וחכמים כולם עשו סייג לדבריהם וקמפרש הכל לקמן: מן הכיעור ומן הדומה לכיעור. כי סר מרע מיותר מאחר שהיה ירא אלהים וגם מסתמא סכל אם כן למה נאמר וסר מרע א"ו שעשה לו סייג וגדר מן הדומה לכיעור וכעין זה כתב המפרש ועיין ב"ב ט"ו: א"כ מה ת"ל איש תם וישר. דמשמעו שקיים רק מה שהוא תם וישר בעיני כל הלא אפילו סייג ודומה לכיעור קיים: שיצא מהול. מתיבת תם דייק וכדאיתא בנדרים דף ל"א ול"ב גדולה מילה שכל המצות שעשה א"א לא נקרא שלם עד שמל. שנאמר התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז): בצלמו. שאדם נברא בצלם שלו שלא היה צריך שום תיקון כלל. זית רענן ריש פ' בראשית: ואף שת וכו'. דכתיב גביה בדמותו ובצלמו פירוש שהיה כמו אדה"ר. שם בז"ר: נח וכו' תמים. תמים דייק כדלעיל באיוב: מלך שלם. שלם דייק שהיה שלם בכל גופו. מפרש: יעקב איש תם. תם דייק כדלעיל: כשם שיצא יעקב מהול כך יוסף. וזש"ה אלה תולדות יעקב שעיקר תולדות יעקב מה שהיה בו היה ביוסף ועיין רש"י בחומש שם ר"פ וישב: ותרא אותו כי טוב. כלומר שהיה במלואו ושובו ז"ר וכ"ה בסוטה דף י"ב ע"א אחרים אומרים נולד כשהוא מהול וע"ש בתוספות: בלעם וכו' נאם שומע אמרי אל. ומסתמא היה בו מעלה יתירה משאר גויי הארץ שלא דברה השכינה עמהם ודוגמא לזה בבכורות דף ח' ע"א ומ"ש הני תלתא וכו' הואיל ודיברה עמהם שכינה ע"ש. א"נ נולד מהול. אבל דברי הז"ר והמפרש נע"ג: דוד וכו' שנאמר מכתם. שהיה מכתו תמה שנולד כשהוא מהול גמרא פ"ק דסוטה דף י' ע"ב ופירש רש"י מכתו תמה מקום מילה שהוא ראוי למכה היה תם ושלם שלא הוצרך לחתכו: ירמיה וכו' מרחם הקדשתיך. ואילו לא היה מהול מבטן אמו עדיין לא היה קדוש מרחם. כעין זה כתב מפרש: ביום ההוא אקח את זרובבל וגו'. וכתיב בתריה ושמתיך כחותם ודרים חותם לשון תם ז"ר. א"נ דאיתא במס' סנהדרין דף ל"ז ע"ב שלתיאל ששאלו אל וכו' ומסתמא היה תמים כדמצינו באדה"ר שהיה מעשה ידי הקב"ה ונולד מהול וכעין זה כתב המפרש: ברית כרתי לעיני. קאי אדלעיל שאיוב עשה סייג גם כן לעיניו: אפילו בבתולה. בב"ב דף ט"ז ע"א איתא בא"ח הרבותא גדולה מזה דאיוב רק דלאו דידיה לא מסתכל אבל אברהם אפילו בדידיה לא מסתכל דכתיב (בראשית יב) הנה נא ידעתי כי אשה יפת וגו' מכלל דמעיקרא לא הוה ידע וע"ש מהרש"א: ונמצא אני מסתכל באשת איש. והובא בילקוט על פסוק זה באיוב ל"א בשם התנחומא לפיכך אמרו חז"ל שאסור לאשה לצאת בתכשיטים אף בתול לרשות הרבים לפי שהעם מסתכלין בה לפי שלא נתן הקדוש ברוך הוא תכשיטין לאשה (ר"ל אותן כ"ד תכשיטין הנאמרים בישעיה ג'. ע"ל פ"ד ד"ה וקשטם) אלא שתהא מתקשטת בהן בתוך ביתה שאין נותנין פרצה לפני הכשר וכ"ש לפני הגנב עכ"ל ע"ש: איזהו סייג שעשו נביאים. דלשון סייג סובל ג"כ דבר שהוא שמירה וקיום לדבר ועי"ל פ"א ד"ה מכאן אמרו וכו' וכן הוא בפסוקים כמה פעמים לשבר האזן ולהבין הדבר כביכול אע"פ שאין לו דמות הגוף ודמיון: באיש מלחמות. ר"ל במלחמה יש כמה גבורים: לא כאריה א'. מדלא אמר ארי דהוי משמע ארי א' אבל אריה בה"א דהוא שם המין של כל האריות. מפרש: והנה כבוד ה' וכו' עד משמיעין האזן מה שיכול לשמוע

מכבודו אלו פני השכינה והלא דברים קל וחומר מה גבריאל שהוא אחד מאלף אלפי אלפים וריבי רבבות שעומדים לפניו קולו הולך מסוף העולם ועד סופו מלך מלכי המלכים הקב"ה שברא את כל העולם כולו ברא העליונים וברא את התחתונים על אחת כמה וכמה. אלא מראין את העין מה שיכולה לראות ומשמיעין את האוזן מה שיכולה לשמוע: ז איזהו סייג שעשו כתובים לדבריהם הרי הוא אומר (משלי ה) הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה הרחק מעליה דרכך (א) זו אפיקורסים שאומרים לו לאדם אל תלך בין האפיקורסים ואל תכנס לשם שמא תכשל בם [א] ואם אמר בוטח אני בעצמי שאע"פ שאני הולך שם איני נכשל בם [ב] שמא תאמר שומע אני את דבריהם וחוזר בי ת"ל (שם ב) כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים: [ג] כתיב (שם ט) טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה אלו [ד] רשעים שבזמן שאדם נכנס ביניהם מאכילין אותו ומשקין אותו ומלבישין אותו ומכסין אותו ונותנין לו ממון הרבה כיון שהיה כאחד מהם כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו ועליהם נאמר (שם ז) עד יפלח חץ כבדו [כמהר] צפור אל פח ולא ידע [ה]. ד"א הרחק מעליה דרכך זו זונה שאומרים לו לאדם אל תלך בשוק זה ואל תכנס במבוי זה שזונה יש שם נאה ומשובחת והוא אומר בוטח אני בעצמי שאף על פי שאני הולך לשם איני נכשל בה אמרו לו אע"פ שאתה בוטח בעצמך אל תלך לשם שמא תכשל בה (שהרי אמרו חכמים שלא ירגיל אדם לעבור על פתח זונה) שנא' (שם) כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה: ח איזהו סייג שעשו חכמים לדבריהם שחכמים אומרים (ב) קרית שמע של ערבית עד חצות (רבן גמליאל אומר עד קרות הגבר) (ג) כיצד אדם בא ממלאכתו אל יאמר אוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא קריאת שמע נמצא ישן כל הלילה ואינו קורא אלא אדם בא ממלאכתו בערב ילך לבית הכנסת או לבית המדרש אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה (ד) ואם לאו קורא ק"ש ומתפלל וכל העובר על דברי [חכמים] חייב מיתה [ו] (ה) רב"ג אומר פעמים שאדם קורא אותה [שתי פעמים] בלילה אחת עד שלא יעלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר [ז] ונמצא יוצא בה ידי חובתו של יום ושל לילה (עמדו חכמים והרבו ועשו סייג לדבריהם): ט [והעמידו תלמידים הרבה] שב"ש אומרים אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות *) ועשיר וב"ה אומרים לכל אדם ישנה שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים:

פרק שלישי

א רבי עקיבא אומר כל (ו) הנוטל פרוטה מן הצדקה בזמן שאינו צריך אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. הוא היה אומר המכריך סמרטוטין על עיניו ועל שוקיו ואומר תנו לסומא למוכה שחין זה סוף שהוא אומר לאמתו. הוא היה אומר החובט פתו בקרקע והמפזר מעותיו בחמתו אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות: ב הוא היה אומר (ז) הקורע את בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו סוף שיעבוד עבודת כוכבים שכך אומנתו של יצה"ר היום אומר לו קרע את בגדיך ולמחר אומר לו [ח] עבוד עבודת כוכבים [ט]: ג הוא היה אומר הנותן עיניו באשתו שתמות ויירשנה או שתמות וישא את אחותה וכל הנותן עיניו באחיו שימות וישא את אשתו סוף קוברין אותו בחייהן עליו הכתוב אומר [י] (קהלת י) חופר גומץ בו יפול ופורץ גדר ישכנו נחש: ד (ח) מעשה באדם א' [כ] (שעבר על דברי ר"ע) ופרע ראשה של אשה בשוק ובאתה לפני ר"ע וחייבו ליתן לה ד' מאות זוז א"ל רבי תן לי זמן נתן לו זמן (כיצד) (ט) א"ל חבירו אני אתן לך עצה שלא תתן לה אפי' שוה פרוטה א"ל תן לי [א"ל] לך טול שמן בכאיסר ושבור את הצלוחית על פתחה של האשה מה עשתה האשה יצאתה מתוך ביתה ופרעה ראשה בשוק והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה. והעמיד לה עדים ובא לפני ר"ע א"ל לבזויה זו אני אתן ד' מאות זוז ומה על שמן כאיסר לא חסה על כבוד עצמה אלא שיצתה מתוך ביתה ופרעה את ראשה בשוק והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה. א"ל לא אמרת כלום שהחובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור ואחרים שחבלו בו חייבין היא שחבלה בעצמה פטורה ואתה שחבלת בה צא ותן לה ת' זוז: ה רבי דוסתאי ברבי ינאי אומר אם [ל] בררת וזרעת ברביעה ראשונה שוב ולך וזרע ברביעה שניה שמא ירד ברד לעולם [מ] וילכדו ראשונים ויתקיימו אחרונים כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה או שניהם [נ] נתקיימו בידך (והם כאחת טובים) (י) (ואם שניהם כאחת רעים) שנאמר (קהלת יא) בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך אם [ס] בררת וזרעת ברביעה ראשונה ושניה שוב לך וזרע ברביעה שלישית שמא יבא שדפון לעולם וישדפו ראשונות ויתקיימו אחרונות (שנאמר) כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה או שניהם כאחד טובים שנאמר בבקר זרע את זרעך [וגו']: ו ר' ישמעאל ברבי יוסי אומר (למוד תורה בזקנותך) אם למדת תורה בילדותך אל תאמר איני לומד בזקנותי אלא למוד תורה כי אינך יודע איזה יכשר [ע] אם למדת תורה בשעת העושר אל תשוב לך בשעת העוני. אם למדת תורה בשעת שביעה אל תשוב לך בשעת רעבה. אם למדת תורה בשעת הריוח אל תשוב לך בשעת הדחק. לפי שטוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאה בריוח (כ) (שנאמר כי אינך יודע אם שניהם כאחת טובים) שנאמר בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך. ר' עקיבא אומר [פ] (ל) למדת תורה בילדותך (למוד תורה בזקנותך) אל תאמר איני למד תורה בזקנותי כי אינך יודע איזה [צ] יכשר אם שניהם יתקיימו בידך [ק] או שניהם כאחת טובים שנאמר בבקר זרע את זרעך [וגו']. רבי מאיר אומר א) אם למדת מרב אחד אל תאמר דיי אלא לך אצל חכם ולמוד תורה ואל [ר] תלך אצל הכל אלא למי שהוא קרוב [ש] לך מתחלה שנאמר (משלי ה) שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך חובה הוא לאדם שישמש שלשה תלמידי חכמים

*) ועשיר השמח בחלקו. יעב"ץ

נוסחת הגר"א

[א] שמא תאמר בוטח: [ב] או: [ג] ונאמר: [ד] המינים: [ה] וגו': [ו] לכך עמדו חכמים ועשו סייג לדבריהם: [ז] ויוצא בה: [ח] כך עד שאומר לו: [ט] ועובד: [י] (תהלים לד) ישיב הרע לשוררי: [כ] שפרע ראשה: [ל] חרשת וזרעת: [מ] וישברו: [נ] יתקיימו: [ס] חרשת וזרעת: [ע] הזה או זה או שניהם כא' טובים שנא' בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך: [פ] אם: [צ] מהם יתקיימו: [ק] הזה או זה: [ר] תאמר לא אלך אלא: [ש] אלי שנא'

הגהות הגרי"ב

(א) [ע"ז דף יז.]: (ב) [ברכות דף ד:]: (ג) נ"א שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ממלאכתו וילך לביתו ויאמר [וכ"ג הגר"א]: (ד) בגמרא דברכות וקורא ק"ש כו': (ה) נ"א רשב"י [וכ"ג הגר"א] [כ"ה בברכות דף ח:]: (ו) [כתובות דף סח.]: (ז) [שבת דף קה:]: (ח) ב"ק דף צ: [ושם ליתא שעבר על דברי ר"ע]: (ט) ס"א לאחר שיצא: (י) ס"א והגר"א ל"ג: (כ) ס"א והגר"א ל"ג: (ל) [יבמות דף סב:]

כסא רחמים

פרק ג הקורע בגדיו והמשבר כליו בחמתו כו'. כל הכועס כאילו עוע"ז כמ"ש פ"ק דסוטה [דף ד: ע"ש ובנדרים דף כב: ובת"א שם] והכא איסור מוסיף דעשה מעשה ואמרו בזוה"ק דהוי כמקריב לע"ז ולכן אמר סוף שיעבוד ע"ז ממש: **הנותן** עיניו כו'. אע"ג דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה הכא היא מחשבה תדירית ולא יבצר איזה דיבור או המלאה וגילוי דעת. ובסוטה דף ט' כל הנותן עיניו במה שאינו שלו כו' ע"ש: **וזרע** ברביעה שלישית. דכתיב זרע את זרעך ולערב הם שתים את לרבות שלישית: **שטוב** לו לאדם ד"א בצער כו'. כדתנן לפום צערא אגרא

מצפה איתן א) אם למדת מרב אחד אל תאמר דיו. עיין ע"ז (דף יט.):

בנין יהושע

לשמוע וכו'. בילקוט יחזקאל מ"ג איתא בזה"ל וכי מי נתן קול במים לא הוא אלא הרי אנו מכניס אותו לבריותיו כדי לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע כיוצא בו אריה שאג וגו' וכי מי נתן כח באריה לא הוא אלא הרי אנו מכניס אותו לבריותיו כדי לשכך את האזן מה שהיא יכולה לשמוע ע"כ: **הרחק** מעליה דרכך. ר"ל ארבע אמות כ"ה פ"ק דע"ז דף י"ז ע"א ובילקוט: **אפיקורסות**. זה המבזה את התורה ות"ח ואפי' דקדוק א' מד"ס עיין כ"ז באריכות פ' חלק דף צ"ט ובמסכת ד"א רבה פ"ב כתבתי הטעם למה האפיקורוס היה בכלל מורידין ולא מעלין כדאי' בשו"ע י"ד סי' קנ"ח ס"ב: **ואל** תכנס לשם. אפילו שלא תכנס בין האפיקורסים רק במבוי שהם שם גם בדרך זה אל תכנס לשם שמא תכשל בם שאם תכנס במבוי שלהם סופך שתלך בין האפיקורסים עצמם. מפרש: **שומע** וכו' וחוזר. שלא אתפתה אחר מעשיהם של תהו ובהו ולא יתתקע הדבר אצי. מפרש: **ת"ל** כל באיה לא ישובון. כל הממירים אחר שנדבקו במינות אינם שבין. רש"י במס' ע"ז דף י"ז ע"א: **ולא** ישיגו ארחות חיים. שם בגמרא מקשה וכי מאחר שלא שבו היכן ישיגו ה"ק ואם ישובו לא ישיגו ארחות חיים ופרש"י ואם שבין ממהרין למות מתוך צרה וכפיית יצרם חו גזירת המלך עליהם למות ע"כ: **אל** תלך בשוק זה. משום לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב שם ועיין פ"ו דיבמות דף ס"ג: **ועצומים** כל הרוגיה. כמ"ש בשמשון שהיה איש עצום וגבור ונהרג על ידה. כ"כ המהרש"א שם ביבמות בח"א: **רג"א** עד קרות הגבר. במשנה ראשונה דמס' ברכות איתא רג"א עד שיעלה ע"ה: **כיצד**. ארבנן קאי מפני מה אמרו חכמים רק עד חצות הרי זמנה כל הלילה. גמ' שם דף ד': **קימעא**. מעט רש"י: **אקרא** ק"ש. שם בגמרא איתא אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה: **ואם** רגיל וכו'. ילמוד או יקרא בין השמשות עד צאת הכוכבים כדי לחבר יום ולילה בתורה וכדאיתא במג"א ריש סי' א' בשם של"ה. ואח"כ בצאת הכוכבים זמן ק"ש בעונתה: **ואם** לאו קורא ק"ש. שם בגמרא ברכות ליתא האי ואם לאו אלא הכי גרסי' שם ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ואוכל פתו ומברך ע"כ: **על** דברי חכמים. עיין שבת דף ק"י ומסכת ע"ז דף כ"ז ע"ב: **חייב** מיתה. מקשה שם בברכות הגמרא מ"ש בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה ומ"ש הכא דקתני חייב מיתה אב"א משום דאיכא אונס שינה ואב"א לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות קמ"ל דחובה ופרש"י משום אונס שינה התוקפו לעבור על דברי חכמים הוזקקו להזהירו יותר: **רבג"א**. בברכות דף ח' ע"ב הוי הך רג"א פיסקא ממשנה ראשונה רג"א עד שיעלה ע"ה וכו' ואח"כ מתחיל תניא רשב"י אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה ע"ה ואחת לאחר שיעלה ע"ה ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה הא גופא קשיא אמרת פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אלמא לאחר שיעלה ע"ה לילה הוא (עד הנץ החמה. רש"י) והדר תני יוצא בהן י"ח אחת של יום ואחת של לילה אלמא יממא הוא לא לעולם ליליא הוא והא דקרי ליה יום דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא ופרש"י דקיימי בההוא שעתא הלכך זמן ק"ש דיום הוא דגבי ק"ש ובקומך כתיב והא קיימי. אריב"ל הלכה כרשב"י ע"ש: **שב"ש** אומרים. והעמידו תלמידים הרבה שבש"א כנ"ל וכ"ה בס"א וקאי אפיסקא דפ"ק הם אמרו שלשה דברים וכו' אבל במד"ש מיישב ג"כ הגירסא דהכא אע"פ שבה"א לכל אדם ישנה אעפ"כ יעשה הרב סייג וגדר לסודות התורה שידע למסרם לתלמיד הגון וללמוד לכל א' כפי יכלתו וסברתו ע"ש: **ובן** אבות. ר"ל מיוחס: **ועשיר**. כדי שיכול ללמוד בלי דאגות וטרדת פרנסה: **ויצא** מהם. רבותא שאפי' גם אלדותיהם היו ת"ח ועל שאמר ב"ש עשיר. לא חש ב"ה להשיב כי איתא במס' נדרים דף פ"א ע"א הזהרו בבני עניים שמהן תצא תורה. ופירש הר"ן שם הזהרו מבני עניים להשתדל ללמדם תורה שמהן תצא תורה שאין להם עסק אחר ועוד שדעתן שפלה עליהם ע"כ. שנאמר יזל מים מדליו בפרשת בלק ופי' המהרש"א בח"א שם התורה נקרא מים כמש"ה הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה) ופי' יזל מים שהוא התורה מן הדלים שיהיה זרעו של הדלים במים רבים דהיינו ת"ח עכ"ל. וכמ"ר וילקוט רות סי' תקנ"ז איתא אמרה תורה לפני הקב"ה רבש"ע תן חלקי בשבט של עוני שאם עשירים עוסקים בי יהיו מתגאים אבל כשהם עניים הם מתעסקים בי והם יודעים שהם רעבים ושפלים שנאמר נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו (קהלת י) עכ"ל ונ"ל שאפשר כל כוונתם לאו דוקא בעניים בממון כ"א עניו בדעת ושפל רוח בעיניו כי ע"ז נאמר אשכון את דכא ושפל רוח (ישעיה נ"ז ט"ו):

פרק שלישי רבי עקיבא אומר כל הנוטל פרוטה מן הצדקה וכו'. בסוף מס' פאה איתא בסתמא וכל מי שא"צ ליטול ונוטל וליתא התם תיבת מן הצדקה מ"מ הכוונה שם ג"כ שנוטל בתורת צדקה בערמה שמראה עצמו לעני: **אינו** נפטר מן העולם וכו'. והתם קתני ג"כ ההיפך וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו וכו' וכתב התוס' י"ט לעיל תנא אינו נפטר מן העולם משום דלעיל דא"צ ליטול ונוטל וזה לפי שחושש שלא יהיה לו פרנסה כל ימי חייו לכך אומר במדת עונש שאינו נפטר מן העולם כי שנים רבות לא יחיה וגם כי ימות אינו נפטר וכו' והיכא דצריך ליטול ואינו נוטל ובטחונו בקונו לכך אמר במדת שכרו שיזקין ושאינו מת מן הזקנה וכו' עכ"ל ועיין בשו"ע י"ד סי' רנ"ה הלוקי דינים ע"ז: **המכריך** סמרטוטים. איירי שאפילו הוא עני באמת ועושה כן דרך ערמה שיתנו לו יותר משאר עניים. מפרש. ובזה מתורץ קושית מהרש"א בח"א כתובות דף ס"ח דאיתא התם נמי קצת בשינוי לשון כמו הכא ע"ש ומקשה הלא מתני' דפאה היא ולק"מ דרש"י באמת לשונו שם גשמר מזה וכתב כדי ליטול צדקה ע"ש: **שהוא** אומר לאמתו. סוף שנעשה סומא וחגר והכי איתא התם גם כן במתניתין וכל מי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם שנאמר ודורש רעה תבואנו (משלי י"א כ"ז): **החובט** פתו בקרקע. וזה בזיון אוכלים כדאיתא ברכות דף נ' אין זורקין את הפת. ודא"ר פ"ט וגורם לו עניות מכ"מ מאחר שמבזה האוכל: **והמפזר** מעותיו. נמי דרך בזיון ומבעט בו. ובאמת טובה גדולה הוא בעולם. וכבר האריך בזה הח"ה בשער הבחינה פ"ה ובשער הבטחון ובאגרת הסכמה: **בחמתו**. נראה דל"ג הכא אלא לקמן: **עד** שיצטרך לבריות. ואיתא בילקוט ראה אפס כי לא יהיה בך אביון. ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ בזמן שישראל עושין רצונו של מקום אביונים באחרים וכשאין עושין רצונו ש"מ אביונים בכם: **הקורע** וכו'. בשבת ק"ה ע"ב קתני בהך נמי המפזר מעותיו בחמתו: **ולמחר** אומר לו עבוד עבודת כוכבים. שם איתא א"ר אבין מאי קראה לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל אחר (תהלים פ"א) (פרש"י בך משמע בקרבך שאם היה בך תשתחוה לאל אחר לבסוף) איזהו אל זר שיש בגופו של אדם הוי אומר זה היצה"ר ע"כ והא דנקט עבירה דבל תשחית יותר משאר עבירות ועוד מה אומנות יש בזו. אלא משום דיש בו דרכי אמורי וכל דבר שיש בו שמץ דרכי אמורי קרוב הדבר בקל שיעבוד עבודת כוכבים כי לאו דעבודת כוכבים נגעה בה. ולכך דייק ולמחר אומר כי מיד למחר הוא אומר עבוד עבודת כוכבים דמה לי זו או זו וזה אומנות גדולה. מפרש: **חופר** גומץ. ומסיים שם בילקוט אתה מוצא במחשבה שחשבו המצריים לאבד את ישראל בה אני מאבדן: **שעבר** על דר"ע. ב"ק פ"ח דף צ' איתא בזה"ל פרע ראש אשה בשוק נותן לה ד' מאות זוז זה הכלל הכל לפי כבודה. אר"ע אפילו עניים שבישראל רואין אותם כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהן שהם בני אברהם יצחק ויעקב ומעשה בא' וכו' וליתא שם שעבר על דר"ע. המפרש כתב ליישב הגרסא דהכא. שהיה סבר הכל לפי כבודה. והאשה היתה בזויה כאשר הוכיח סופה ועבר אדר"ע דס"ל שאפילו עניים הן כבני חורין: **כיצד** א"ל. כיצד ליתא התם רק בזה"ל רבי. תן לי זמן ונתן לו זמן שמרה עומדת על פתח חצירה (המתין לה עד שראתה עומדת על פתח חצירה. רש"י) ושבר את הכד ובו כאיסר שמן גילתה את ראשה וכו': **והיתה** מטפחת. מאספת השמן בטפח שלה והניחה ידה על ראשה לסוך ותבירים רבים ללשון זה פרק בתרא דתרומות מ"ז ופכ"ב דשבת ולא יטפח בשמן ופ"ד דע"ז מטפח על פי חבית תוי"ט שם והוכיח מסוגיא דהכא כן לאפוקי ממפרשים מטפחת מכה ונערה עצמה ע"ש: **לבזויה** זו. שעל כאיסר שמן זלזלה בעצמה לגלות ראשה ומראה היא שאינה מקפדת על הבושת. ר"ב שם: **אע"פ** שאינו רשאי. כדכתיב ונשמרתם לנפשותיכם והתם ב"ק צ"א ע"ב אר"א הקפר ברבי מה ת"ל (בפרשת נשא) וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכו' שלא ציער עצמו אלא מן היין וכו' המצער עצמו מכל דבר עאכ"ו: **בררת**. שבררת את הקוצים והאבנים משדך כדי שתהא נוחה לחרוש ולזרוע. מפרש ובילקוט גרסא אחרת: **ברביעה** ראשונה. ג' חשון. ושניה ז' בו. ושלישית י"ז בו. ורבי יוסי אומר שהוא ר"ח כסליו פ"ק דתענית. ורש"י בברכות דמ"י כתב י"ז כ"ג ר"ח: **ברביעה**. מטרא בעלה דארעא הוא. תענית דף ו: **ברד**. עי"ל ד"ה ברד: **ולערב** אל תנח. מלת לערב כולל מאוחר ומאוחר דמאוחר רביעה שניה ושלישית: **למוד** בזקנותך. מה שביכולתך ולא תאמר אין בי כח. כי אדרבה שהיא חייך ואורך ימיך (ס"פ נזכים) וגם אינך יודע איזה יכשר כדלקמן: **בשעת** העוני. שמא תאמר שמעתתא בעי צלותא ואין דעתי צלולה ע"ז קאמר טוב לאדם דבר אחד בצער ממאה בריות. ומנחת עני יוכיח שהיה רק קומץ סלת ונאמר בו אשה ריח ניחוח. נחת רוח לפני כדאיתא סוף מנחות: **שנאמר** וכו'. סיפיה דקרא כי אינך יודע וגו' חדא ועוד קאמר טוב דבר אחד בצער וכו' ועוד אינך יודע אי זה למוד יכשר ונחת רוח לפניו. וכמ"ש רש"י (בקהלת ה) ויתרון ארץ בכל היא. שכהן של ישראל בכל ד"ת בין במקרא בין במשנה בין בגמרא ע"ש: **רע"א**. יבמות דף ס"ב איתא למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו היו לו תלמידים בילדותו יהיה לו תלמידים בזקנותו וכו' אמרו י"ב אלף זוגים תלמידים היו לו לר"ע מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפסח ועד עצרת מפני שלא נהגו כבוד זה בזה. (וכתב מהרש"א ולא תם כ"א על כבוד חבירו דאין כבוד אלא תורה ובה כתיב כי הוא חייך וגו') עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה לר"מ ורבי יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור"א בן שמוע והם הם העמידו תורה באותה שעה אר"ח בר אבא וכו' ע"ש: **מרב** א' אל תאמר די. דאי' בע"ז דף י"ט ע"א כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם כו' וה"מ סברא (ללמוד חריפות ומידוד הלב לאחר שלמד ושגורה בפיו גירסת התלמוד) אבל גמרא מרב א' עדיף כי היכי דלא ליפלוג לישני ופרש"י שלא יתחלקו הלשונות דהאי גרס שמעתתא בהאי לישנא והאי גרם לה בלישנא אחרינא וחדא מלתא היא ומיהו תלמיד דגרס מתרוייהו לישני משתבש בגי' משום דמבלבל לישני: **קרוב** לה מתחלה. פי' אותו שהוא קרוב לך שאתה מכיר בו אם הגון הוא כדאיתא בחגיגה דט"ו כי מלאך ה' צבאות הוא (מלאכי ב) אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו וכו'. מפרש: **מים** מבורך. היינו מכונסים אצלך כלומר הקרוב לך: **ונוזלים** מתוך בארך. הם מים הנובעין ממקום אחר. כן אח"כ מרחוק. וכ"ה בילקוט שם ז"ל שתה מים מבורך כשרוצה אדם ללמוד תורה אל יאמר אלמוד מן הרחוק ואח"כ אלמוד מן הקרוב אלא ילמוד מן הקרוב ואח"כ ילמוד מן הרחוק וכו' ר"ש בן מנסיא אומר שתה מים ממי שבראך (שאח"כ יהיה

טולים

חכמים כגון ר"א ורבי יהושע ור"ע שנא' (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי אל תקרי דלתותי אלא דלת דלתותי כי אינך יודע [א] אם שניהם יתקיימו בידך [ב] אם שניהם כאחד טובים שנא' בבקר זרע את זרעך. (א) ר' יהושע אומר שא אשה בילדותך ושא אשה בזקנותך הוליד בנים בילדותך והוליד בנים בזקנותך. אל תאמר איני נושא אשה אלא שא אשה והוליד בנים ובנות והרבה פריה ורביה בעולם כי אינך יודע [ג] אם שניהם יתקיימו בידך [ד] אם שניהם כאחד טובים שנאמר בבקר זרע את זרעך: ז הוא היה אומר אם נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו כי אינך יודע [ה] אם שניהם יתקיימו בידך [ו] אם שניהם כאחד טובים שנא' בבקר זרע את זרעך: ח (ב) מעשה בחסיד אחד שנתן דינר אחד לעני אחד בשני בצורת הקניטתו אשתו הלך ולן בבית הקברות [בערב ר"ה] ושמע שתי רוחות שמספרות זו עם זו ואומרת חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונראה מה פורענות באה לעולם אמרה לה חברתי איני יכולה לצאת מפני שקבורה אני במחצלת של קנים. אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי הלכה ובאתה אצלה אמרה לה חברתי כלום שמעת מאחורי הפרגוד מה פורענות באה לעולם. אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו. הלך הוא וזרע ברביעה שנייה של כל העולם ברד לקה אותו ושלו לא לקה. לשנה אחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו את זו ואומרת אחת לחברתה בואי ונשוט בעולם ונראה מה פורענות באה לעולם. אמרה לה חברתי [לא כך אמרתי לך] איני יכולה לצאת מפני שאני קבורה במחצלת של קנים. אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי הלכה ובאתה אצלה אמרה לה כלום שמעת מאחורי הפרגוד [אמרה לה] שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו. הלך וזרע ברביעה ראשונה בא שדפון לעולם של כל העולם נשדף ושלו לא נשדף. אמרה לו אשתו מפני מה (פורעניות שבא לעולם) של כל העולם לקה ונשדף ושלך לא לקה ולא נשדף. ספר לה כל המעשה. לימים נפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד לבין אמה של [אותה] ריבה אמרה לה לכי [ואראך] בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים. לשנה אחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו את זו אמרה לה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מה שאומרים אחורי הפרגוד אמרה לה חברתי הניחי לי דברים שבינך לביני כבר נשמעו לבין החיים: ט מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה פעם אחת הלך וישב בספינה בא הרוח וטבע ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא (ג) ובא לפני ב"ד להעיד על אשתו להנשא עד שלא הגיע עת לעמוד בא אותו האיש ועמד לפניו א"ל את הוא שטבעת בים א"ל הן ומי העלך מן הים א"ל צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים א"ל מאין אתה יודע א"ל כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים שזו אומר לזו וזו אומר לזו רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל ימיו. באותה שעה פתח רבי עקיבא ואמר ברוך אלהים אלהי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הם לעולם ולעולמי עולמים שנאמר (קהלת יא) שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו [ז] ועוד כתיב (משלי י) וצדקה תציל ממות: י (ד) מעשה בבנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה ובאתה אשה אחת לפניו אמרה לו רבי פרנסני. אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו רבי אם אין אתה מפרנסני (ה) הנני מתה [ח] וארבעה בנים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה בנימין הצדיק והיה מצטער על המטה. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל (מעלה עליו הכתוב) כאילו קיים עולם מלא בנימין הצדיק שקיים אלמנה (ו) וארבעה בנים עאכ"ו והוא מצטער בצער חולי זה על המטה מיד [ט] בקשו עליו רחמים וקרעו לו גזר דינו והוסיפו לו כ"ב שנה על שנותיו:

פרק רביעי

א שמעון הצדיק היה משירי אנשי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. על התורה כיצד הרי הוא אומר (הושע ו) חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעולות [י] מכאן לעולה שהיא חביבה מזבחים מפני שהעולה כולה כליל לאישים שנאמר (ויקרא א) והקטיר הכהן את הכל המזבחה ובמקום אחר הוא אומר (ש"א ז) ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה עולה כליל לה' ותלמוד תורה חביבה לפני המקום מעולות לפי שאם אדם למד תורה יודע דעתו של מקום שנאמר (משלי ב) אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. מכאן לחכם שיושב ודורש בקהל שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב חלב ודם לגבי מזבח (ז) שני ת"ח שיושבים ועוסקים בתורה ועברה לפניהם כלה או מטה של מת אם בידן כדי צרכן אל יבטלו ממשנתן ואם לאו יעמדו (ח) וישנו ויקלסו לכלה וילוו למת [כ]: ב מעשה ברבי יהודה בר' אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה [ל] ואחז בידו כדי צרכו והיה משנין בה עד שעברה הכלה מלפניו: ג א) שוב מעשה בר' יהודה בר' אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה לפניו אמר מהו זה אמרו לו כלה שעברה אמר להם בני עמדו והתעסקו בכלה שכן (ט) מצינו בהקב"ה שנתעסק בכלה (שנאמר (בראשית ב) ויבן ה' אלהים את הצלע) הוא נתעסק בכלה [מ] אני עאכ"ו. והיכן מצינו שהקב"ה נתעסק בכלה שנא' ויבן ה' אלהים את הצלע ב) שכן קורין בכרכי הים [נ] לכלה בנאיתה. מכאן שתקנה הקב"ה לחוה וקשטה ככלה והביאה אצל אדם שנא' ויביאה אל האדם. פעם אחת נעשה הקב"ה שושבין לאדם מכאן ואילך אדם קונה שושבין לעצמו (שנאמר עצם מעצמי ובשר מבשרי). פעם אחת נטלה חוה מאדם מכאן ואילך מקדש אדם את בת חבירו [ס]: ד על העבודה כיצד כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת העולם מתברך על יושביו וגשמים יורדין בזמנן

הגהות הגרי"ב

(א) [יבמות סב:]: (ב) ברכות יח: : (ג) [כעין זה ביבמות קכא.]: (ד) ב"ב יא. : (ה) נ"א נמצאת הורג אלמנה ושבעה בניה: (ו) נ"א ושבעה וכ"ג סגר"א: (ז) [כעין זה כתובות דף יז.]: (ח) נ"א וישמחו: (ט) [ברכות דף סא. וש"נ]:

נוסחת הגר"א

(שם ב) אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה וחובה הוא : [א] איזה מהם יתקיימו : [ב] הזה או זה : [ג] איזה מהם יתקיימו : [ד] הזה או זה : [ה] איזה מהם יתקיימו : [ו] הזה או זה : [ז] ונאמר וצדקה : [ח] וו' : [ט] מיד קרעו לו : [י] ועולה היא : [כ] מעשה בר"מ שישב ושנה לתלמידיו ועברה כלה לפניו צוה עליה והכניסה בתוך ביתו ואמר לאמו ולאשתו רחצוה וסכוה וקשטוה ורקדו לפניה עד שתלך לבית בעלה : [ל] ולא היה בידה כדי צרכה והיו משנין : [מ] אנו : [נ] לקלע : [ס] שנאמר עצם מעצמי ובשר מבשרי :

כסא רחמים

בבית הקברות. לאו דוקא שלן בבה"ק ממש מקום טומאה אלא סמוך לבה"ק רחוק ד' אמות ויותר : פרק ד מכאן לעולה שחביבה מזבחים. דגבי זבח כתיב ולא זבח ולא כתיב ודעת אלהים ולא עולות אלמא דבעולות חפץ אלא דדעת אלהים חפץ יותר ואם כן חביבה עולה מהזבח : מפני שהעולה כו'. דס"ד דשלמים הם שלום למזבח וכהנים ובעלים וגדול השלום וגם חטאת בעלים מתכפרים וה' חפץ בכפרת ישראל

מצפה איתן א) שוב מעשה בר' יהודה בר' אלעאי. עי' כתובות (דף יז) וירושלמי פרק א' דחגיגה : ב) שכן קורין בכרכי הים לכלה בנאותה. עיין שבת (דף לה) :

בנין יהושע

נוזלים מתוך בארך) ואל תשתה עכורים ותמשך עם דברי אפיקורסים ע"ש עוד דרשות ע"ז ובע"ז די"ט עולא רמי וכו' הוא על כוונה ראשונה הנ"ל : כגון ר"א ור"י ור"ע. אלו היו בזמן א' כדמוכח ברכות דכ"ז ע"ב. מפרש. וביבמות ס"ב שהבאתי לעיל. ובסנה' דף ל"ב קחשיב הגמרא יותר תנאים : דלת דלתותי. דלת חד דלתותי תרי הרי שלש לרמז על ג' ת"ח שישמש. והוא נמי על דרך דאיתא בשבת דפ"ח ע"א דריש ההוא גלילאה עליה דר"ח בריך רחמנא דיהב לן אוריאן תליתאי וכו' ע"י תליתאי וכו' כעין זה כתב המפרש : אם שניהם יתקיימו בידך. לכך ילמוד אצל ג' שהוא חזקה גמורה : ולערב אל תנח ידך. כלומר בעת זקנותו. וסיפיה דקרא כי אינך יודע איזה יכשר וגו' ר"ל איזה זרע יהיה הגון ויירא שמים ומתקיים רש"י יבמות ס"ב ומצינו בבועז שלשים בנים ובנות היו לו בילדותו ומתו ונשא אשה בזקנותו רות והוליד עובד שיצא ממנו דוד מלך ישראל ע"ה ומשיח כדאיתא ב"ב צ"א. מפרש: ערבית תן לו. בילקוט הגרסא אם יש בידך ליתן לו תן לו ואם לאו פטרהו מיד ואל תאמר איני נותן כבר נתתי שחרית לאחר כי וכו' : מעשה בחסיד א'. כל היכא דאמר מעשה בחסיד א' או רבי יהודה בן בבא או ר' יהודה בר' אילעאי דתמורה דט"ז ע"ב ועיין שם בברכת הזכה דבר נאה ומתקבל ע"ז : שתי רוחות. של שתי ילדות מתות. רש"י ברכות דח"י : חברתי בואי ונשוט. שם בגמרא ליתא חברתי : מה פורענות. שהעולם נדון בר"ה. רש"י : הפרגוד. מחיצה המבדלת בין מקום השכינה. רש"י : רביעה. עי"ל ד"ה רביעה ראשונה : ברד מלקה אותו. שעתיד ברד ליפול סמוך לרביעה ראשונה ומה שנזרע כבר הוקשה והברד שוברו. והנזרע בשניה עדיין רך הוא ואינו נשבר בשביל הברד כענין שנאמר (שמות ט) והפשתה והשעורה נכתה והחטה והכסמת לא נכו. שדפון מלקה הרך ואינו משדף הקשה רש"י שם. והכותב בע"י מאריך בהגדה זו ע"ש: ראהו ר"ע. שהיה החסיד נטבע בים ועיין ביבמות דף קכ"א שמביא בסגנון אחר המעשה בשם ר"ע : על אשתו להנשא. שם' שאין חלוק בין מים שיש להם סוף ובין מים שאין להם סוף וביבמות שם חזר בו ע"ש : עת לעמוד. מבהמ"ד בזמן שהיה קבוע להם כדאיתא פ"ק דשבת ובפ"ק דפסחים דף י' : מגלי ים. פר של ים רשב"ם ר"פ הספינה ותוס' חולין דף ז' סע"א : פתח ר"ע וכו'. להראות לתלמידים מעשה רב שד"ת ודברי חכמים קיימים לעולם. והמפרש כתב דודאי ר"ע ידע קרא דצדקה תציל ממות אך ס"ד דמצלת ממיתה משונה ולא ממיתה עצמה. עתה נתאמת לו שהיא מצלת ממיתה עצמה ונותנת חיים וכדאיתא בשבת דף קנ"ו על מעשה דר"ע ושמואל ואכלם וזהו ועוד כתיב וצדקה וגו' דכבר כתיב שלח לחמך וגו' והדר כתיב וצדקה תציל ממות ע"כ דאתי ללמד דמצלת ממיתה עצמה עכ"ל : ודברי חכמים קיימים. שמחלקים בין מים שיש להם סוף לאין סוף. דהכא שאני שניצול בזכות הצדקה. א"ח : שלח לחמך ע"פ המים. ת"י ע"ז אושיט לחם פרנסותך לענייי דאזלין בספינן על אפי מיא : אשה א' לפניו. בב"ב די"א איתא שבשני בצורת היה המעשה: העבודה. היא לשון שבועה : שאין בקופה של צדקה כלום. ולא נתן משלו כלום שהיה נצרך לעצמו וכדכתיב אפס כי לא יהיה בך אביון אבל כששמע שהאשה וז' בניה המה בסכנת מיתה ושלו ספק הניח הספק והציל הודאי וכעין זה כתב המהרש"א שם בח"א: אתה אמרת וכו'. מתורתך למדנו לפיכך נברא אדם יחידי לומר לך כל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא כדאיתא בסנהדרין דף ל"ח וכתיב (בראשית ד) קול דמי אחיך דמו ודם זרעותיו אף כשאתה מקיים דמי אחיך עמך מעלה עליך חייו וחיי זרעותיו שמדה טובה מרובה ממדת פורענות. רש"י שם : כ"ב שנים על שנותיו. כנגד כ"ב אותיות של תורה. ומהרש"א כתב שם בח"א שמצינו כ"ב שנים נקראים שנים מועטות ברבקה שאמרה ליעקב וישבת עמו ימים אחדים וגו' דהיינו מועטים כפרש"י והוא נתעכב שם עד בואו לאביו כ"ב שנים עכ"ל : והוסיפו לו. עיין ביבמות ד"נ בתוס' : ובדרשתי בה"ק של סדרה רש"י על הנעך טו"ב שבט תקמב"ל הקשיתי על דברי תוס' בב"ב לפניו בדף י' ע"א ד"ה ואיזו וי"ל שצדקה בסתר שאינו יודע למי נתן אוכל פירותיו בעוה"ז אבל צדקה שאינו בסתר אין עומדין לאדם בעוה"ז אלא לאחר מיתה ע"ש ק' לפ"ז ממעשה דבנימין הצדיק הנ"ל שידע למי נתן הצדקה לאותה אשה וז' בנים אעפ"כ אכל פירותיו בעוה"ז שהוסיפו לו כ"ב שנים [וי"ל בפשיטות דלהכי מלאכי השרת אתו עלה מכח שקיים ח' נפשות דאינה כשאר צדקה כי היו מתים והחיים ומשו"ה ניצל] . ותירצתי בשני אופנים. א' דהנה איתא בקדושין דף ל"ט ע"ב כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ וכו' ורמינהו אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז וקרן קיימת לעוה"ב וכו' אמר רב יהודה ה"ק כל העושה מצוה א' יתירה על זכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שמקיים כל התורה כולה ע"ש היוצא מזה העושה מצוה א' יתירה על זכיותיו יהיה מה שיהיה מטיבין לו ומאריכין לו ימיו אפילו בעוה"ז. והנה בלאו האי צדקה גדולה שהחיה בנימין הצדיק שמנה נפשות מסתמא ודאי שבנימין הצדיק היה בו תמיד רוב זכיות כי לא להנם נקרא צדיק וגם היה ממונה על קופה של צדקה לכך כל מצוה שעשה יהיה איך שיהיה שכרו אפילו בעוה"ז שמאריכין לו ימיו. ובד"א נראה לתרץ דאיתא בזוהר ובספרי מוסר על פסוק וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו (בפ' ויצא) כל היכא דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא הוא רק אם עושה מה שמחויב בדבר לאפוקי אם אדם עושה לפנים משוה"ד אוכל פירותיהן בעוה"ז וזה שאמר יעקב אבינו ע"ה עשר אעשרנו כפל מעשר לפנים משוה"ד לכן ביקש שיהיה אלהים עמו וישמור אותו מכל צרה כי בוודאי יגיע לו פירות מזה בעוה"ז ע"ש שהעמידו הרבה פסוקים ומאמרים ע"פ הקדמה זו. והנה כאשר כתבתי לעיל בד"ה שאין בקופה וכו' שלא היה בנימין הצדיק מחויב בפרנסת אשה הנ"ל רק ללוות לקופה ש"ל לפי שעה כי היה נצרך בעצמו. והוא עשה לפנים משוה"ד ופרנס משלו לגמרי לכך מגיע לו מתן שכר ג"כ לפנים משוה"ד שאוכל פירותיהן בעוה"ז אפי' מצדקה שבפרהסיא שידע למי נתן והוסיפו לו על שנותיו נמצא דברי תוס' שרירין וקיימין וק"ל :

פרק רביעי שמעון הצדיק. כה"ג היה כדאיתא יומא ד"ט ודל"ט : משירי. לשון שיורים כלומר בסוף שלא היה עמהן בתחלת הבית כמו עזרא. רש"י : הוא היה אומר. כלומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד וכן כל רבי פלוני אומר הוא היה אומר שבמס' זו פי' היה רגיל לומר כן תמיד. ר"ב שם : העולם עומד. לא נברא העולם אלא בשביל שלשה דברים הללו על התורה כתיב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג) כדאיתא במס' נדרים ספ"ג דף ל"א ע"ב וע"ש בתוי"ט. על העבודה מצינו במגילה דל"א ותענית דכ"ז ע"ב אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ וכו'. וג"ח דכתיב עולם חסד יבנה (תהלים פ"ט) רש"י ור"ב ועיין בב"י ריש ח"מ : לעולה שהיא חביבה מזבחים. מדאפקא עולה מכלל זבחים דרישא אלמא עולה חשובה מזבחים. מפרש : ויקח שמואל טלה חלב. הא דהקריב נקבה והלא עולה צריך להיות זכר משום שהיה בבמת יחיד וכשירה נקבה לעולה כדאיתא בע"ז דכ"ד ע"ב. טלה חלב רחל ומניקה את בנה. רש"י שם : ויעלה עולה וגו'. וכתיב בתריה ויענהו ה' ויהי שמואל מעלה העולה ופלשתים נגשו למלחמה וגו' וירעם ה' בקול גדול וגו' ויהמם וינגפו לפני ישראל. הרי שמאד היה חביב לפני הש"י ההקרבה של עולה זו. וכן מצינו בנח שבשביל העולה שהקריב נשבע הקב"ה שלא יביא מבול לעולם : דעתו של מקום. חכמה ובינה כן הוא בילקוט. ומפרש כתב דעת זו רוה"ק כדאיתא ספ"ק דע"ז ורש"י פי' תשא ובתבונה ובדעת אצל בצלאל : אז תבין וגו'. רישיה דהאי קרא קאי על התורה דכתיב אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין וגו'. מפרש : ודעת אלהים. וגדולה דעה שניתן בין שתי אותיות שנאמר (שמואל א' ב') כי אל דעות ה' ועוד כאילו נבנה בהמ"ק בימיו כדאיתא ברכות דף ל"ג וסנהדרין צ"ב וע"ש מהרש"א : תמצא. לאחרים נמי משמע לכך קאמר מכאן וגו' : כאילו הקריב חלב ודם. כי בשעה שחכם יושב ודורש הקב"ה מוחל עונותיהם של ישראל א"נ כדאיתא סוף מנחות זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם וכו' כל העוסק בתורה כאילו הקריב כל הקרבנות ועדיפא מקרבנות שקרבנות מכפרים רק על השוגג והתורה מכפרת אפילו על המזיד כדאמר רבא שם כל העוסק בתורה אין צריך לא עולה ולא חטאת ולא מנחה ולא אשם ולכך קאמר כאילו הקריב חלב ודם שזה ודאי בכל הקרבנות אבל בעולה אפי' הבשר לגבוה ונ"ל שזה כוונת הפסוק (ש"ה ד) כחוט השני שפתותיך כי שעיר המשתלח היה נמי מכפר על כל העבירות כנאמר (בפרשת אחרי) והתודו כל עונות וגו' עי' סוף מס' יומא והסימן היה בחוט השני אם נתלבן לכך קאמר כחוט השני שהיה מכפר על הכל כך שפתותיך מכפר על הכל עיין במסכת סוטה דף ה ע"ב כנ"ל : שני ת"ח. לרבותא נקט שנים דלא הוי קנת ת"ת דרבים ואפ"ה מבטלין : כדי צרכן. וכמה כדי צרכן מפורש בכתובות די"ז ע"א : ויקלסו. לשון שבח הוא. והתם מפורש ג"כ במה משבחין אותה ע"ש. וכ' המפרש בשלמא דמבטלין מפני המת הוא מטעם דאיתא שם בכתובות נטילתה כנתינתה. אלא בהכנסת כלה למה רשאי לבטל ת"ת [ולפמ"ש בברכ"י סי' לח מיסוד ראשונים דהא דהעוסק במצוה פטור מה"מ היינו דוקא במצות אבל אם עוסק בתורה פוסק לכל מצוה שא"א לעשות ע"י אחרים א"כ לק"מ שה"ה כל מצוה שא"א ע"י אחרים ונקט הני משום דשכיחי] ואפשר הטעם מפני דאיתא בברכות דף ו' כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות שנאמר (ירמיה ז) קול ששון וגו' ואם משמחו מה שכרו אריב"ל זוכה לה' קולות של תורה שניתנה בה' קולות וכו' נמצא אע"פ שמבטל בהכנסת כלה נגד זה יזכה לתורה שניתנה בה' קולות עכ"ל וקצת דחוק דהא רמ"א כתב באה"ע סימן ס"ה דמבטלין ת"ת להכנסת כלה היינו לחופה. וכדאיתא הכא לפנינו במעשה דר"י בר"א. ובחופה עדיין אינם אוכלים ונהנים ואפשר כוונתו שכ"ש הוא אע"פ שאינו נהנה כלל עדיין מסעודה ואפ"ה משמחה ונ"ל דאיתא במנחות דף נ"ט א"ר לקיש פעמים שבטולה של תורה זהו יסודה דכתיב וכו' פרש"י כגון שמבטל תורה להוצאת המת והכנסת כלה זהו יסודה כלומר מקבל שכר כאילו יושב ומייסדה ועוסק בה שנאמר אשר שברת כאשר העתקתי לעיל פ"ב ד"ה יישר כחך ששברת וכו' כיון דנתכוין לטובה עכ"ל וק"ל וטעמו של דבר נראה עוד בזה משום שהוא קיום העולם מצוה זו כי לא תהו בראה לשבת יצרה והא ראיה שהיא מצוה ראשונה בתורה ע"כ בוודאי חביבה מצוה בשעתה שמבטלין ודוגמא לזה מצינו ג"כ בבכורים כדאיתא במס' קדושין דל"ג וחולין דל"ד כנ"ל האמת והנכון : נ"א וישמחו לכלה וילוו למת. בזה מתורץ קושית המפרש : ואחז בידו כדי צרכו. כלומר שנתן לשמח הכלה כדי צרכן כדלעיל : והיו משנן בה. לשון ושננתם שהיו משבחים ומדברים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. שם בכתובות : בני עמדו שלא היה כדי צרכה : אני עאכ"ו. בברכות דס"א איתא מכאן למדה תורה ד"א שיחזור גדול עם קטן בשושבינות ואל ירע לו : לכלה בנאותה. שם בברכות איתא ויבן ה' אלהים וגו' מלמד שקלעה הקב"ה לחוה והביאה אל האדם שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בנאיתא וכנ"ל כמו כן הכא : וקשטה. בכ"ד מיני תכשיטין הנאמרים (בישעיה ג') מ"ר בראשית פי"ח ומ"כ : שנאמר וי"בא"ה. גימטריא כ"ד זוהר : שושבין. משתדל בחופתו ובזווגו. רש"י שם בברכות : שנאמר עצם מעצמי וגו'. לכך לא היה יכול אדה"ר לקחת לעצמו שושבין : בת חבירו. שלא תאמר שכ"א ינהג כן ליקח קרובתו שהיא ש"ב ואחותו וי"א לכך מדייק דוקא בת חבירו שאינה אסורה לו. מפרש : שעבודת בהמ"ק קיימת העולם מתברך. משום דתמיד של שחר

בזמן שנאמר (דברים יא) (לאהבה את ה' אלהיכם) ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש [וגו'] ונתתי עשב בשדך לבהמתך . ובזמן שאין עבודת בית המקדש קיימת אין העולם מתברך על יושביו ואין הגשמים יורדין בזמנן שנאמר (שם) השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ועצר את השמים ולא יהיה מטר וכן בחגי (ב) הוא אומר שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה מטרם שום אבן אל אבן בהיכל ה' מהיותם בא אל ערמת עשרים והיתה עשרה בא אל היקב לחשף חמשים פורה והיתה עשרים (א) מפני מה לא נאמר ביקב עשרים [א] והיו עשרה כשם שנאמר בחטים כ' [ב] והיו עשרה לפי שיקב סימן טוב יותר מחטים ללמדך שכל זמן שהיין לוקה סימן רע לכל השנה כולה אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אתה עשית לנו כך . השיבן רוח הקודש (שם א) פנה אל הרבה והנה למעט [וגו'] יען ביתי אשר הוא חרב ואתם רצים איש לביתו ואם אתם תעסקו בעבודת בהמ"ק אני אברך אתכם כבתחילה שנאמר (שם ב) שימו נא לבבכם [וגו'] מיום כ"ד לתשיעי למן היום אשר יוסד היכל ה' [וגו'] העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך הא למדת שאין עבודה שהיא חביבה לפני הקב"ה יותר מעבודת בית המקדש : ה על גמ"ח כיצד הרי הוא אומר (הושע ו) כי חסד חפצתי ולא זבח . העולם מתחלה לא נברא אלא בחסד שנאמר (תהלים פט) כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכין אמונתך בהם . פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה רבי יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב [אר"י אוי לנו על זה שהוא חרב] מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל . א"ל בני אל ירע לך יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה ואיזה זה גמ"ח שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח [ג] שכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק בגמ"ח ומה הן גמ"ח [ד] שהיה דניאל מתעסק בהם אם תאמר עולות וזבחים מקריב בבבל והלא כבר נאמר (דברים יב) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולותיך . אלא מה הן גמ"ח שהיה מתעסק בהן היה מתקן את הכלה ומשמחה ומלווה את המת ונותן פרוטה לעני ומתפלל ג' פעמים בכל יום ותפלתו מתקבלת ברצון שנאמר (דניאל ו) ודניאל כדי ידע די רשים כתבא על לביתיה וכוין פתיחן ליה בעיליתה נגד ירושלם וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה . (ב) וכשבא אספסיינוס להחריב את ירושלים אמר להם שוטים מפני מה אתם מבקשים להחריב את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרוף את בית המקדש וכי מה אני מבקש מכם אלא שתשגרו לי קשת אחת או חץ אחת ואלך [לי] מכם . אמרו לו כשם שיצאנו על שנים ראשונים שהם לפניך והרגנום כך נצא לפניך ונהרגך . כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שלח וקרא לאנשי ירושלים ואמר להם בני מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת ואתם מבקשים לשרוף את בהמ"ק וכי מהו מבקש מכם הא אינו מבקש מכם אלא קשת אחת או חץ אחת וילך לו מכם . אמרו לו כשם שיצאנו על שנים שלפניו והרגנום כך נצא עליו ונהרגהו . היו לאספסיינוס אנשים שרויין כנגד חומותיה של ירושלים וכל דבר ודבר שהיו שומעין היו כותבין על החצי וזורקין חוץ לחומה [ה] לומר שרבן יוחנן בן זכאי מאוהבי קיסר הוא . [וכך [ו] היה [ז] מזכיר לאנשי ירושלים] וכיון שאמר [להם] רבי יוחנן בן זכאי יום אחד ושנים ושלשה ולא קבלו ממנו ד) שלח וקרא לתלמידיו לר' אליעזר ורבי יהושע אמר להם בני עמדו והוציאוני מכאן עשו לי ארון [ח] ואישן בתוכו ר' אליעזר אחז [ט] בראשו ר' יהושע אחז [י] (ברגליו והיו מוליכין אותו עד שקיעת החמה עד שהגיעו אצל שערי ירושלים . אמרו להם השוערים מי הוא זה אמרו להן מת הוא וכי אין אתם יודעין שאין מלינים את המת בירושלים אמרו להן אם מת הוא הוציאוהו) והוציאוהו (והיו מוליכין אותו עד שקיעת החמה) עד שהגיעו אצל אספסיינוס פתחו הארון ועמד לפניו . אמר לו אתה הוא ריב"ז שאל מה אתן לך א"ל איני מבקש ממך אלא יבנה אלך ואשנה בה לתלמידי ואקבע בה (ג) תפלה ואעשה בה כל מצות [האמורות בתורה] א"ל לך וכל מה שאתה רוצה לעשות עשה . א"ל רצונך שאומר לפניך דבר אחד א"ל אמור . א"ל הרי אתה עומד במלכות . מנין אתה יודע . א"ל כך מסור לנו שאין בהמ"ק נמסר ביד הדיוט אלא ביד המלך שנאמר (ישעיה י) ונקף סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול . אמרו לא היה (יום אחד שנים) שלשה ימים עד שבא אליו [כ] דיופלא מעירו שמת קיסר ונמנו עליו לעמוד במלכות . הביאו לו קשת של זירים [ל] (א) ותיפ"א כנגד החומה של ירושלים הביאו לו נסרים של ארז ונתן לתוך קשת של זירים והיה מכה בהן על החומה עד שפורץ בו פירצה הביאו ראש חזיר ונתנו לתוך קשת של זירים והיה משליך [מ] אותו כלפי איברים שע"ג המזבח . באותה שעה נלכדה ירושלים והיה רבן יוחנן בן זכאי יושב ומצפה וחרד (ה) (כנגד מקום) שהיה עלי יושב ומצפה שנאמר (ש"א ד) והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה כי היה לבו חרד על ארון האלהים . כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שהחריב את ירושלים ושרף את בהמ"ק באש קרע בגדיו וקרעו תלמידיו את בגדיהם והיו בוכין וצועקין וסופדין [נ] ואומר (זכריה יא) פתח לבנון דלתיך [זה בהמ"ק] ותאכל אש בארזיך אלו (ו) כהנים (גדולים) שהיו במקדש שהיו [נוטלים] מפתחותן בידן וזורקין כלפי מעלה ואומרים לפני הקב"ה רבש"ע הילך מפתחותיך שמסרת לנו הואיל ולא היינו גזברין נאמנין לעשות מלאכת המלך ולאכול משלחן המלך [ס] . אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים היו בוכין וצועקין וסופדין ואומרים (שם) הילל ברוש כי נפל ארז אשר אדירים שודדו [הילל בראש [ע] כי נפל ארז זה בית המקדש אשר אדירים שודדו [פ] זה אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים] הילילו אלוני בשן זה משה אהרן ומרים כי ירד יער הבציר זה קודש הקדשים קול יללת הרועים כי [שדדה] אדרתם זה דוד ושלמה בנו קול שאגת כפירים כי שודד גאון הירדן זה אליהו ואלישע : ו (ז) בשלשה דברים שינה הקב"ה את בני אדם זה מזה אלו הן בקול בנעימה ובמראה . [צ] כיצד מלמד ששינה הקב"ה קולות בני אדם זה מזה שאלמלא (לא) שינה הקב"ה קולות בני אדם זה מזה כבר היתה זנות הרבה בעולם כיון שאדם יוצא מתוך ביתו [יבא אחר] ויכבש את אשתו בתוך ביתו לפיכך שינה הקב"ה קולות בני אדם זה מזה קולו של זה אינו דומה לקולו של זה . בנעימה כיצד [מלמד ששינה הקב"ה נעימות בני אדם זה מזה] שאלמלא שינה הקב"ה נעימות בני אדם זה מזה היו מתקנאין זה בזה לפיכך שינה הקב"ה נעימות בני אדם של זה מזה נעימה של זה אינו דומה לזה ושל זה אינו דומה לזה . במראה כיצד מלמד ששינה הקב"ה מראה בני אדם זה מזה שאלמלא (לא) שינה הקב"ה מראה פנים זה מזה לא היו בנות ישראל מכירות את בעליהן ואין הזכרים מכירין את נשותיהן לפיכך שינה הקב"ה את מראה פנים זה מזה :

פרק חמישי

א אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר אל תהיו

נוסחת הגר"א

[א] והיתה : [ב] והיתה : [ג] וכן : [ד] אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישזבינך (דניאל ו') וכי מה עבודה שהיה : [ה] וכתבו על החץ וזרקו חוץ לחומה : [ו] וכך : [ז] מדבר : [ח] ואשכב : [ט] מצד א' : [י] מצד א' והוציאוהו עד : [כ] דיופלי מרומי : [ל] ושמה כנגד : [מ] מוחו : [נ] ואומרים : [ס] עכשיו יהו המפתחות מסורות לך והם קפצו לתוך האור : [ע] זה אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים : [פ] אלו ישראל הילילו אלוני : [צ] בקול :

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' רש"י בחגי סימן ב' הביא סך ברייתא בסגנון אחר] : (ב) [עי' גיטין דף נו] : (ג) נ"א מצות תפילין : (ד) ס"א ושימתה : (ה) נ"א והגר"א בשם : (ו) [תענית דף כט.] : (ז) [סנהדרין דף לח. ע"ש] :

כסא רחמים

לפי יליף מקרא דעולה חביבה והשתא מוכרע דטעם שהעולה כליל הוא עיקר אבל בלאו קרא לא הוי מספיק טעם שהעולה כליל : **בנעימה**. פי' שמה שהוא נעים לזה ותפס בו חבירו הוא רוצה ונעים אצלו דבר אחר ועל ידי זה כל אחד עושה כתאותו וחפצו ואינן מתקנאין זה מזה כדמפרש ואז"ל וכזה יש ישוב בעולם :

הגהות מהריעב"ץ

היו מתקנאין זה בזה . כשהיה אחד עולה לגדולה ולמעלה :

מצפה איתן ד) שלח וקרא לתלמידיו לר' אליעזר ור' יהושע . עי' גיטין (דף נו.) :

בנין יהושע

שחר היה מכפר על עבירות של לילה ותמיד של בין הערבים על עבירות של יום כדאי' במדרש על הפסוק (ישעיה א') צדק ילין בה . וגם שאר קרבנות על חטאים ידועים שהיו מקריבים לכפר עונות . נמצא ממילא הברכה מצוייה כדאיתא סוף מס' קדושין ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והם מתפרנסים שלא בצער אני וכו' אלא שהרעותי את מעשי וכו' שנאמר עונותיכם מנעו הטוב מכם לאפוקי אם יש לו כפרה על העונות לא גרע מחיה ועוף וזש"ה באיכה מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו שיתפלל רק על מחילת חטאיו ואז נהפך הכל לטובה ומש"ה כ"ל ג"כ שתיקנו חז"ל בתפלת ש"ע בשומע תפלה אנא ה' חטאתי וכו' להתפלל על מחילת עון ויהיה מודה ועוזב מקודם . ואח"כ תפלה על הפרנסה כדינו דלעיל : **על יושביו** . שלא היה גלות ונדנוד ממקום כ"א כל אחד תחת גפנו ותאנתו : **ולעבדו** בכל לבבכם זו עבודת בהמ"ק . והרי זו אזהרה לכהנים שלא יהיה לבם מבוהלת בשעת עבודה ילקוט שם ועוד מביא הרבה דרשות ע"ז ע"ש וכתב המפרש שדיוקו דאל"כ ולעבדו ל"ל הא כבר כתיב והיה אם שמוע תשמעו וגו' ע"כ ה"ק אע"ג דתשמרו כל מצותי אם אינכם עושים עבודה בהמ"ק אין לכם ברכה והטעם מפני שהיה בבית המקדש לחם הפנים וגם היו מקריבין עומר ועל זה נשתלחה ברכה בתבואה ועל ידי שתי לחם נשתלחה ברכה בפירות כדאיתא בראש השנה [טז.] אמר הקב"ה הביאו לפני וכו' כדי שאברך לכם . ועל ידי היין שהיו מנסכין ע"ג מזבח נשתלח ברכה ביין ולא היה מחמיץ כדאיתא בפסחים [דף מב:] : **ובזמן** שאין עבודת בהמ"ק וכו' אין העולם מתברך על יושביו . ואין לנו שדות וכרמים ומעט ברכה שמצוין הוא על פי טלטול ונדנוד כי דיו לעבד שיהיה כרבו כדאיתא בברכות דף נח ע"ש : **בחגי** ה"א . שהכל תלוי בעבודת בהמ"ק : **שימו** נא לבבכם . להתבונן במעשיכם : **מיום** הזה ומעלה . ר"ל מימים שעברו : **מטרם** . מקודם שמתם אבן אל אבן בבנין ההיכל וזכרו האיך היה המארה נשתלחת במעשה ידיכם : **מהיותם** בא . ממה שהייתם באים למדוד כדי תבואה הראוי להיות בה עשרים מדות והיתה עשרה : **היקב** . הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בה : **לחשוף** . לשאוב כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל) : **פורה** . שם מדת היין : **שיקב** סימן טוב . גירסת רש"י בחגי שם למדך שהיין מדה יתירה לעולם . ועוד כתב תירוץ למה לא אמר ביין מדה מעוטה כמו שאמר בדגן כגון וכו' לפי שאדם טועה באומד מדת היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומד לפניו : **פנה** אל הרבה . הלא עד הנה סבורים הייתם להביא הרבה תבואה משדה והנה נהפך למעט : **יען** ביתי . כאילו שואל לעצמו בשביל מה היה כ"ז וכאילו משיב ואומר בשביל שביתי חרב ואתם רצים איש לביתו ואינכם שמים על לב : **מיום** כ"ד לתשיעי למן היום . ר"ל מכ"ד לחדש שהוא מן היום שהוסד ההיכל שימו לבבכם לברכה הבאה מעתה : **במגורה** . הוא מקום אסיפת תבואות כמו נהרסו ממגורות (יואל א) : **לא** נשא . עדיין לא זרעתם בשנה זו והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה תזרעו בזמן ברכה כי בבנין הבית יבא ברכה במעשה ידיכם . כ"ז ממפרשים : **אלא** בחסד . עפד"מ סנהדרין נח ע"ב : **חסד** חפצתי ולא זבח . וזש"ה (תהלים לד) אם אמרתי מטה רגלי ר"ל זהו בהמ"ק שהוא א' מרגלי עולם שחרב היא אעפ"כ חסדך ה' יסעדני יש לי כפרה אחרת ואיזה זה חסד שהיא מכפרת כקרבן . מפרש : **מתקן** את הכלה . הכין לה כל צרכה כדלעיל קשטה ותקנה : **פרוטה** לעני ומתפלל . כדכתיב (תהלים יז) אני בצדק אחזה פניך ובזה פודה התפלה מכל מקטריגים המעכבים אותה כמו שהוא מרחם על הבריות כן מרחמים עליו מן השמים וזה הכוונה בגמרא ברכות ד"ח ע"א לעולם ישהה אדם שיעור שני פתחים ויתפלל ר"ל פתח תפתח את ידך לעניך וגו' . מפרשים : **כדי** ידע . כאשר ידע : **בעליתיה** . בעליתו: **נגד** ירושלים . נגד בהמ"ק אע"פ שחרב עשה כמו שאמר ש"ה ויתפללו אליך דרך ארצם (מלכים א ח) : **וזמנין** תלתא . ערבית ושחרית ומנחה : **ברך** על ברכוהי . כורע על ברכיו : **הוא** עבד וגו' . ככל אשר היה עושה לפני זאת . רש"י שם : **וכשבא** אספסיינוס וכו' . עיין בגיטין דף נ"ו הרבה שינויים במעשה זו כמו הכא : **מבקשים** להחריב העיר וכו' . כלומר שאתם גורמין החורבן אם אינכם מכניעים לו : **או** חץ א' . כלומר הכנעה כאילו עושים שלום ואין בידם כלי זיין א"נ קשת אחד לרמז עש"ה ידך בעורף אויביך (בפרש' ויחי) ואיתא בע"ז דכ"ה שזו קשת ותן עש"ה (בפ' בלק) ותניו ימחץ והיה הכל כוונתו בזה שלא יעשו לו מלחמה זו . מפרש : **שנים** ראשונים . אפשר הכוונה על בני חשמונאי שבטלו מלכות מיונים ומלכו ק"ג שנים כדאיתא בע"ז ד"ט ועוד מלחמה א' נלחו בימי הורדוס עיין ביוסיפון [שכתב נמי שהלך כשתיאו"ת עם אגריפס על ירושלים] ועליהם רמזו כשם שעשינו להם כך נעשו לכם . מפרש : **היו** וכו' אנשים שרוים . אוהביו של אספסיינוס היו : **שאין** מלינין וכו' . כדלקמן פרק ל"ה ד"ה ואין מלינין וע"ש מ"ש : **עד** ש"ה . ל"ג : **שאל** מה אתן לך . כי שמעתי עליך שאוהבי אתה ותרצה בשלום : **אלא** יבנה . שם בגיטין איתא ג' דברים : **תפלה** . בהכ"נ שיהיה מיוחד לתפלה כדאי' בברכות ד"ו ע"ב שא"א ע"ה קבע מקום לתפלתו שנאמר (בפ' וירא) אל המקום אשר עמד שם וגו' . מפרש : **והלבנון** . בגיטין שם איתא ואין לבנון אלא בהמ"ק שנאמר (בפ' ואתחנן) ההר הטוב הזה והלבנון . ולמה נקרא לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל וכ"ה ביומא דל"ט ע"ב : **באדיר** . ואין אדיר אלא מלך דכתיב (ירמיה ל) והיה אדירו ממנו . גמרא שם בגיטין : **דיופלא** . שני שלוחים חשובים . תענית י"ט : **קשת** של זירים . כלי עץ של ארז עיין שבת דף קכ"ג : **ותיפא** . דבר של אימוס ועצמותיו כמוקד נחרו (תהלים קב) תרגום כמקד תפיא ערוך ערך תפי : **פתח** לבנון . הנבואה הזה הוא על החורבן בית שני ואמר אתה בהמ"ק פתח דלתיך ויכנסו בה האויבים : **ותאכל** אש. ר"ל האויב יכלה השרים שבך : **מפתחות** . של ההיכל והעזרות : **ולא** היינו . שם בתענית איתא ולא זכינו וכו' ופרש"י שאתה מחריב ביתך . ואיתא שם בגמרא שיצאה כמין פס יד ולקחתם . ומפורש מה שהיה קונן עליו הקב"ה וישעיה הנביא קפיטל כב ע"ש : **לעשות** וכו' המלך . בתענית דף כט ליתא מתיבת לעשות עד המלך כ"א הואיל ולא זכינו להיות גזברים נאמנים . ואיתא התם שפרחי כהונה עשו היא מעשה עם המפתחות : **הילל** . ענין יללה: **נפל** ארז . לרמז על בהמ"ק דכתיב (מלכים א ו) ושדרות בארזים וגו' הכל ארז . את הבית היפה בעצי ארזים : **אדירים** . אלו האבות ושבטים כדכתיב (תהלים טז) לקדושים וגו' ואדירי כל חפצי בם וער"פ כל מנחות דנ"ג . מפרש : **אלוני** בשן זה משה וכו' . שנקרא בשן ע"ש שנתדשנו ישראל ע"י במדבר אף שהיו בארץ לא זרועה ובזכותם נתפרנסו . המן בזכות משה והענן בזכות אהרן ובאר בזכות מרים . מפרש : **יער** הבציר זה ק"ק . הבציר ענין מבצר ותוזק . וזה הק"ק שהוא עיקר וחוזק של בהמ"ק ויער הוא המקדש דכתיב (במלכים ז) בבנין הבית ויבן יער בית הלבנון . מפרש : **אדרתם** . מעוזם וחזקם כמו לגפן אדרת (יחזקאל יז) כי דוד ושלמה בנו הכניעו את האומות כמו שמבואר בכתובים והמפרש כתב אדרתם תפארתם שהיה שמעם בכל העולם לטוב : **כי** שודד . כלומר שנחסר מהם נביאים גדולים שהיו עומדים בפרץ : **גאון** ירדן זהו אליהו ואלישע . דתרווייהו נלחו הירדן כדכתיב (במלכים ב ב) גם ע"י אלישע נבקע כדפירש אליהו ממנו ונטל אדרתו של אליהו והטיל על הירדן ונלה בו . מפרש : **ובנעימה** . נראה שכוונתו ג"כ כמו דאיתא בסנהדרין דל"ח ע"א בקול ובמראה ובדעת וקרו לה הכא הדעת בשם נעימה כי באמת דבר נעימה ומתוקה . ומבלעדי הדעת לא ירים איש את ידו ורגלו . משו"ה נקבע ג"כ בברכה ראשונה של אמצעיות בש"ע אתה חונן לאדם דעת ברוך חונן וכו' וכאשר האריך בזה ח"ה שער הבחינה ע"ש : **מקנאין** זה בזה . שם בסנהדרין איתא בדעת מפני הגזלנין והאמסנין ופרש"י אם יודע מה שבלב חבירו יחפש מצפוניו וידע היכן ממונו ע"כ אע"פ שזה יודע ג"כ שחבירו עושה לו ויטמר עצמו אעפ"כ אולי יהיה חבירו אלים ולו יהיה הכח והממשלה על של חבירו גם קשה להוציא קשה מכולם ועיין במפרש : **מתקנאים** וכו' ולפיכך וכו' . מכח שינוי דעת האנשים שאין חפצו של זה כו' כי זה יחפוץ בשדה פלוני ובמלאכה פ' ומ"מ פ' וזה באחר שאילו היה הכל חפצם שוה בדבר אחד היו מתקנאים וכל א' נפשו חפיצה במה שביד חבירו . מפרש . גם היה נחסר ישוב העולם שכולם כאחד היה חנם על דבר א' לכך יש שנוי דעה וצריכים מכח זה חד להבירו וכפופין לנפות למלאכה או סחורה שאין לו ועוד מדרך טבע העולם שקן מקח על מקחו כדאיתא סוטה דמ"ז שלשה חן הם וכו' נמצא כשאין הדבר שוה כל אחד משמח יותר בשלו באמרו שטוב מחבירו הוא ע"י כך אין מתקנאים וכו' ואיתא בירושלמי אפילו הפירות והתבואה אינם שוים מטעם הנ"ל ע"ש : **ולא** מכירין את בעליהן . ר"ל אפילו ביום ולעיל בקול פירושו אפי' אם לא היה מראיהן שוה מ"מ בלילה שלא יתחלפו לכך נשתנה הקול :

פרק חמישי אנטיגנוס איש סוכו . איש לשון אדון כדתנן ביומא פ"א מ"ג אישי כה"ג . ר"ל אדוני : סוכו . מקום . שהיה אדון למקום הנקרא סוכו ר"ב ותי"ע : **הוא** היה אומר . שכי הוי

ערגלא

כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם כדי שיהיה שכרכם כפול לעתיד לבא: ב אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים שהיו שונין בדבריו (א) והיו שונים לתלמידים ותלמידים לתלמידיהם עמדו ודקדקו אחריהן ואמרו מה ראו [א] אבותינו לומר [דבר זה] אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו ערבית אלא אילו היו יודעין [א] אבותינו שיש עולם [אחר] ויש תחיית המתים לא היו אומרים כך. עמדו ופירשו מן התורה ונפרצו מהם שתי פרצות צדוקין וביתוסין צדוקים על שום צדוק ביתוסין על שום ביתוס. והיו משתמשין בכלי כסף וכלי זהב כל ימיהם [ב] שלא היתה דעתן גסה עליהם [ג] אלא צדוקים אומרים מסורת הוא ביד פרושים שהן מצערין עצמן בעוה"ז ובעוה"ב אין להם כלום:

פרק ששי

א [יוסי בן יועזר אומר] יהי ביתך בית ועד לחכמים כיצד מלמד שיהיה ביתו של אדם מזומן לחכמים ותלמידים ותלמידי תלמידיהם [ד] כאדם שאומר לחבירו הריני [ה] משמר לך במקום פלוני. דבר אחר יהי ביתך בית ועד לחכמים כיצד בזמן שת"ח נכנס אצלך לומר לך [שנה לי] אם יש בידך לשנות שנה לו ואם לאו פטרהו מיד. ואל ישב לפניך לא על המטה ולא על הכסא ולא על ספסל אלא ישב לפניך על הארץ וכל דבר ודבר שיצא מפיך יקבלהו עליו באימה ביראה ברתת ובזיע: ב והוי מתאבק בעפר רגליהם כיצד בזמן שת"ח נכנס לעיר אל תאמר איני צריך לו אלא לך אצלו ואל תשב עמו לא על גבי המטה ולא על הכסא ולא על הספסל אלא שב לפניו על הארץ וכל דבר שיצא מפיו קבלהו עליך באימה ביראה ברתת ובזיע כדרך שקבלו אבותינו מהר סיני באימה ביראה ברתת ובזיע. דבר אחר הוי מתאבק בעפר רגליהם זה רבי אליעזר ושותה בצמא את דבריהם זה רבי עקיבא. מה היה תחלתו של רבי עקיבא. אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לא המים שתדיר [נופלים] עליה בכל יום [ו] אמרו [לו] עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים. מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשה כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם. מיד חזר ללמוד תורה. הלך (ב) הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות א"ל רבי למדני תורה אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח כתב לו אלף בית ולמדה [ז]. (אלף תיו ולמדה תורת כהנים ולמדה). היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כולה הלך וישב לפני רבי אליעזר ולפני ר' יהושע אמר להם רבותי פתחו לי טעם משנה כיון שאמר לו הלכה אחת הלך וישב לו בינו לבין עצמו אמר (אלף זו למה נכתבה בית זו למה נכתבה) דבר זה למה נאמר חזר ושאלן והעמידן בדברים. רבי שמעון בן אלעזר אומר אמשול לך משל למה הדבר דומה לסתת שהיה מסתת בהרים פעם אחת נטל קרדומו בידו והלך וישב על ההר והיה מכה ממנו צרורות דקות ובאו בני אדם ואמרו לו מה אתה עושה. אמר להם הרי אני עוקר ומטילו בתוך הירדן אמרו לו אי אתה יכול לעקור את כל ההר היה מסתת והולך עד שהגיע אצל סלע גדול נכנס תחתיו סתרו ועקרו והטילו אל הירדן ואמר לו אין זה מקומך אלא מקום זה. כך עשה להם רבי עקיבא לרבי אליעזר ורבי יהושע. אמר לו רבי טרפון עקיבא עליך הכתוב אומר (איוב כח) מבכי נהרות חבש ותעלומה יוציא אור דברים המסותרים מבני אדם הוציאם רבי עקיבא לאורה. בכל יום ויום היה מביא חבילה של [ח] עצים חציה מוכר ומתפרנס וחציה מתקשט בה עמדו עליו שכניו ואמרו לו עקיבא אבדתנו בעשן מכור אותן לנו וטול שמן בדמיהן ושנה לאור הנר אמר להם הרבה ספוקים אני מסתפק בהן אחד שאני שונה בהן ואחד שאני מתחמם כנגדן ואחד שאני יכול לישן [ט] [בהם] (ג) עתיד רבי עקיבא לחייב את כל העניים בדין שאם [י] אומר להם מפני מה לא למדתם [והם אמרו מפני] שעניים היינו אומרים להם והלא רבי עקיבא עני ביותר ומדולדל היה [והם אמרו מפני טפינו אומרים להם והלא רבי עקיבא] היו לו בנים ובנות (ד) (אלא אומרים להם מפני) שזכתה רחל אשתו. בן מ' שנה הלך ללמוד תורה סוף שלש עשרה שנה לימד תורה ברבים אמרו לא נפטר מן העולם עד שהיו לו שולחנות של כסף ושל זהב ועד שעלה למטתו בסולמות של זהב. היתה אשתו יוצאה בקרדמין (ה) ובעיר של זהב אמרו לו תלמידיו רבי ביישתנו ממה שעשית לה אמר להם הרבה צער נצטערה עמי בתורה: ג מה היה תחלתו של רבי אליעזר בן [הורקנוס. בן] עשרים ושתים שנה היה ולא למד תורה. פעם אחת (ו) [אמר אלך ואלמוד] תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי אמר לו אביו הורקנוס אי אתה טועם עד שתחרוש מלא מענה השכים וחרש מלא מענה. אמרו אותו היום ערב שבת היה הלך וסעד אצל חמיו וי"א לא טעם כלום מו' שעות של ערב שבת עד שש שעות של מוצאי שבת [כ] כשהוא הולך בדרך ראה אבן שדימה ונטלה ונתנה לתוך פיו וי"א גללי הבקר היה הלך ולן באכסניא שלו הלך וישב לו לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושלים עד שיצא ריח רע מפיו אמר לו רבי יוחנן בן זכאי אליעזר בני כלום סעדת היום שתק שוב א"ל ושתק. שלח וקרא לאכסניא שלו א"ל כלום סעד אליעזר אצלכם אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי היה סועד אמר להם [אף אני] אמרתי שמא אצלכם היה סועד ביני וביניכם אבדנו את רבי אליעזר מן האמצע. א"ל כשם שיצא לך ריח רע מפיך כך יצא לך שם טוב בתורה שמע עליו הורקנוס אביו שהיה לומד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי אמר אלך (ז) (ואדיר) אליעזר בני מנכסי אמרו אותו היום רבן יוחנן בן זכאי יושב ודורש בירושלים וכל גדולי ישראל יושבין לפניו. שמע עליו שבא הושיב לו שומרין אמר להם אם בא לישב אל תניחוהו הוא בא לישב ולא הניחוהו. היה מדלג ועולה [והולך] עד שהגיע אצל בן ציצית הכסת ואצל נקדימון בן גוריון ואצל בן כלבא שבוע היה יושב ביניהם ומרתת. אמרו אותו היום נתן עיניו רבן יוחנן בן זכאי ברבי אליעזר ואמר לו פתח [ודרש] א"ל איני יכול לפתוח דחק עליו ודחקוהו התלמידים עמד ([ופתח]) ודרש בדברים שלא שמעתן אזן מעולם. כל דבר ודבר שיצא מפיו [ל] עמד רבן יוחנן בן זכאי ([על רגליו]) ונשקו על ראשו (ואמר לו ר' אליעזר רבי (ח) אמת למדתני). עד שלא הגיע [זמן] לצאת עמד הורקנוס אביו על רגליו ואמר רבותי אני לא באתי אלא להדיר אליעזר בני מנכסי עכשיו כל נכסי יהיו נתונין לאליעזר בני וכל

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' בפירוש הרב מברטנורא משנה ית פ"א דאבות ומ"ש עליו התוי"ט]: (ב) [מזה משמע שהיה בן לר"ע טרם שנשא בת כלבא שבוע ויתיישב בזה קושית תוספות בשבת דף קנ. ד"ה וריב"ק וב"ב דף קיג. ד"ה ומטו ובכורות דף נח. ד"ה חוץ מן הקרח ע"ש]: (ג) [עי' יומא דף לה: נמצא הלל מחייב את העניים]: (ד) כ"א וסגר"א הרבה והיה מפרנס אותן ואת רחל כו': (ה) [שבת דף נט: ועי' נדרים דף נ.]: (ו) כ"א הלך ולמד: (ז) כ"א לירושלים ואוריש וגירסת הגר"א לירושלים ואדיר: (ח) כ"א אתה:

נוסחת הגר"א

[א] רבותינו (וכן גי' ת"י): [ב] שהיתה דעתן: [ג] היו צדוקין: [ד] ואדם אומר: [ה] משמש: [ו] והיה ר"ע מתמיה על זה: [ז] עד תיו הלך וישב בינו לבין עצמו ואמר אלף זו למה נכתבה בית זו למה נכתבה היה וכו': [ח] תבן: [ט] עליהם: [י] אומרים: [כ] כשהיה: [ל] אמר ר' אמת למדתני:

תומת ישרים פרק ו תורת כהנים. נ"ב תורת כהנים הוא ספר ויקרא שבו היו רגילין להתחיל ללמוד למתחילין [עי' ש"ך יו"ד סימן רמ"ה ס"ק ח']: [והיה] מכה. צ"ל מסתת: [חבילה של] קשים: צ"ל עצים [ובן הוגה לפנינו ובאמת בגמ' נדרים דף נ' איתא הוו גנו בי תיבנא כו'. וגי' הגר"א כאן תבן היא שוה לגי' ישנה]: שאני יכול לישן. צ"ל שאני ישן בהם: [כל העניים בדין] ואם אומר. צ"ל ואומרים: לא למדתם תורה והם אומרים מפני שעניים כצ"ל: ומדולדל היה והם אומרים מפני טפינו אומרים להם והלא ר"ע היו כצ"ל:

הגהות מהריעב"ץ

פרק ה עמדו ופירשו מן התורה. נ"ב לפי הטעם משמע סתמו כפירושו שמכללות התורה פרשו אבל בכ"מ בתלמוד נראה שהיו מחזיקים בתורה שבכתב א"כ לא פירשו אלא מתורה שבע"פ. אפ"ה קרי לה תורה סתם. שהרי הוא כפורש מכולה. שא"א לקיימה אם לא ע"פ מסורת חכמים:

פרק ו וחציה מתקשט בה כו' נ"ב נהנה בה עושה ממנה מדורה ומשתמש לאורה. לכן אמרו שכניו

כסא רחמים

פרק ה והיו משתמשין כו'. צדוק וביתוס ותלמידיהם. וכבנין יהושע כ' אנטיגנוס ותלמידיו והוא אגב שיטפיה:

פרק ו את כל העניים כו'. הגם דהלל מחייב את העניים עם כ"ז הלל לא הי' לו טפול בנים ע"כ יאמרו אנו יש להם טפול דפטירי אבל ר"ע שהיה לו טפול מחייב כל העניים וכ"כ אהבת חסד: אותם ואת רחל אשתו. ר"ל שהי' מפרנס בניו של אשתו הראשונה ואת רחל אשתו בת כלבא שבוע:

בנין יהושע

מרגלא בפומיה רש"י: פרס. לשון ערך ערכך מתרגמינן פורסני והוא מה שאדם נותן למי שעבד אותו והוא אינו חייב בדין ליתן לו כלום כמו מה שיתן אדם לבנו קטן או לאשתו או לעבדו מפני קורת רוח שעשו לו ואפילו לתקות פרס כזה לא יעבוד אדם את בוראו אלא מאהבה בלבד וזה ההפרש שיש בין לשון פרס ללשון שכר כי השכר הוא שינתן כדין רמב"ם ור"ב שם: ויהי מורא שמים עליכם. אע"פ שאתה עובד מאהבה עבוד ג"כ מיראה שהעובד מאהבה זריז במצות עשה והעובד מיראה נזהר ממצות ל"ת ונמצאת עבודתו שלימה וכן אמרו חז"ל [ירוש' פ"ט בברכות ופ"ה דסוטה] עבוד מאהבה עבוד מיראה עבוד מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא עבוד מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט. ר"ב: כדי שיהיה שכרכם. נראה שצ"ל ויהיה שכרכם: כפול לע"ל. על עבודה שלימה כזו. וזקני הגאון מהר"ל מפראג ז"ל כתב בספר ד"ח דלכך אמר אלא הוו כעבדים וכו' ולא די לו באמרו אל תהיו וכו' לפי שאמרו ואל תהיו היה נשמע שהולל ואוסר מלהיות כעבדים המשמשין וכו' וזה אינו שאין זה אסור שגם העובד כן הוא צדיק גמור אבל לא בא אלא להורות שיש עוד מעלה ומדרגה יותר גדולה והוא העובד מאהבה ולכך הוצרך לכפול ולומר אלא הוו כעבדים וכו' לומר שאין תכלית כוונתו אלא שתהיו כעבדים המשמשין שלא ע"מ וכו' וזה היא המעלה היותר גדולה אבל אין ר"ל לאסור לשמש ע"מ לקבל פרס והובא ג"כ בתוי"ט. ובמד"ש האריך נמי עוד בזה גם המפרש עיין עליהם: אבותינו. ר"ל רבותינו וקראו אבות כד"א (מלכים ב ב) אלישע על אליהו אבי אבי שהיה רבו ובמ"ק דף כו אבי זהו רבו שלמדו חכמה: אילו היו יודעין. זה כוונת שדקדקו בדבריהם ר"ל שכוונת אבותיהם הודעה שעובדים ואינם מקבלים פרס: לא היו אומרים. דעתם הזרה היה על תחיית המתים של הגוף כי מאחר ששמעו שיעבדו להקב"ה מאהבה ויהיה שכרכם כפול לעוה"ב בודאי יש שכר ועונש. אמנם דעתם הזרה היה שבודאי הקב"ה יתן לאיש כמפעלו שכרו בעוה"ב אמנם לנשמה זה יהיה שכרה שתתעדן בג"ע בתענוג רב אבל לגוף אין לו שכר רק סופו לעפר וכפרו בתחיית המתים לבד ולא בשכר והיינו שדקדקו בלשונם וכי יש פועל שיעשה מלאכתו כל היום ולא יטול שכרו דזה רמז על הגוף החומר שטרח כל היום ותהיה לריק יגיעו ולכך סיימו אילו היו יודעין אבותינו שיש ת"ה דייקא דביה לא האמינו שיחזור הגוף החומר לכמות שהיה שיקבל שכרו הגלויי כי יסודו מעפר וסופו לעפר. מפרש: והיו משתמשין. ר"ל אנטיגנוס ותלמידיו שהיו עשירים והיו משתמשים בכסף וזהב ואפ"ה לא היתה דעתם גסה עליהם משום טעם כנאמר: שלא. וכ"א גרסינן ולא היה דעתן גסה עליהם. כך היו אומרים צדוק וביתוס אע"פ שפרושים משתמשין בכלי כסף וזהב אין דעתם גסה עליהם אלא מסורת הוא ביד פרושים ר"ל קבלה בידם כן ואין טעם בדבר על אותו צער בחנם כלומר להגוף כדלעיל ועיין ברשב"ם בב"ב דקט"ו ע"ב הביא גם כן אדר"נ הלז ובתוי"ט בפרקים פ"א מי"א:

פרק ששי יוסי בן יועזר. ויוסי בן יוחנן הנזכר בפרק דלקמן וכל הנזכרים לקמן זוג זוג פלוני ופלוני קבל מפלוני ופלוני הראשון מהם נשיא והשני אב"ד ר"ב פ"א מ"ד ועיין אמרי שפר פ' וילך: ועד לחכמים. כשירצו החכמים להתקבץ ולהתוועד יהיה ביתך מוכן לדבר זה שיהיו רגילין לומר נתקבץ בבית של פ'. ר"ב: מזומן לחכמים. שא"א שלא תלמוד מהם איזה דבר חכמה וטובה משלו משל למה"ד לנכנס לחנותו של בשם אע"פ שלא לקח כלום מ"מ ריח הטוב קלט והוליא עמו. שם: הריני משמר לך. ר"ל כאדם האומר לחבירו הנה אמתין לך במקום פ' שהוא מקום מסויים ומפורסם כך יהיה ביתך מסוים ומפורסם לת"ח: שנה לו. מלשון ושננתם שתלמוד לו מה שתפן: ואם לאו פטרהו מיד. והיינו שדייק בית ועד לחכמים ר"ל לחכמים הבאים ללמוד ולומדים ממך ולא שיושבים בטלים אצלך ואין בידך ללמוד עמהם. מפרש: ואל ישב לפניך. ואם לומד אצלך: יקבלהו עליו באימה. כדאיתא בכתובות דף ק"ג ע"ב זרוק מרה בתלמידים. וכתב בש"ע י"ד סימן רמ"ו סי"א לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו מוטלת עליהם וילמדו ממנו מהרה: באימה. שנאמר וגילו ברעדה עיין רפ"א ד"ה ר' מתיא ב"ח מש"ש: אלא לך אצלו. כמו שאמר רבי יוחנן בסוטה דף כ"א החכמה מאין תמצא (איוב כח) אין ד"ת מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו יודע ופירש"י מאין תמצא מן העשוי כאין תמצא וכתב המהרש"א שם זה הפירוש בפ"א פ"ד איזה חכם וכו' ר"ל איזה חכם שהתורה מתקיימת בידו הלומד מכל אדם ואינו משים עצמו חכם וכו' ע"ש ועוד ר"ל ע"פ מה דאיתא במנחות דף ז' ע"א אבימי מסכתא אתעקר ליה (מסכ' דמנחות נשתכחה הימנו. רש"י) ואתא קמיה דרב חסדא לאדכורי גמריה ולישלח ליה (לרב חסדא. רש"י) ולייתיה לגביה סבר הכי מסתייעא מילתא טפי (משום יגעתי ומצאתי מגילה ד"ו. רש"י) ע"כ אמר הכי ג"כ לך אצלו: על הארץ. כדמצינו בדסמע"ס כשהיה יושב בישיבה היה יושב ע"ג קרקע (מ"ק דף ט"ז ע"ב) וכתובות דף ק"ו כי הוי קיימי רבנן ממתיבתא דר"ה ונפצי גלימייהו הוי סלקא אבקא וכסי ליה ליומא: זה ר"א. כלומר כדרך שעשה ר"א בן הורקנוס כדמפרש לקמן: זה ר"ע. כדרך שעשה ר"ע: תחלתו של ר"ע. במה דסיים פתח אע"פ שר"ע תלמידו של ר"א היה כדלקמן ובסנהדרין ס"ח ע"א ועיין תוס' ב"מ דף ד' ע"ב ד"ה אין נשבעין. ותיו"ט פ"ג דבכורים מ"י. ופ"א דמכות מ"ז ד"ה ר"ט: ולא שנה כלום. דייק ולא שנה ר"ל משנה וגמרא לאפוקי פסוק היה למוד ולפ"ז שפיר קאמרי ליה לקמן עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים משום שזה הוא פסוק באיוב י"ד: ד"ת שקשה כברזל. עיין פ"ק דתענית דף ד': הלך הוא ובנו. ר"ל בנו שהיה לו קודם שנשא בת כלבא שבוע המבואר בכתובות פרק אע"פ דף ס"ג ובזה מתורץ קושית התוס' בשבת דף ק"נ ע"א ד"ה וריב"ק וב"ב קי"ד ד"ה ומטו ובכורות נ"ח ע"א חוץ מן הקרח ע"ש כ"כ בגליון הש"ס של הגאון הבקי מוהרי"ב נ"י ב"ה ש"ם: א"ב ולמדה. אע"פ שמוכח לעיל דמקרא היה הלומד אפשר הכוונה כמאן שלמדו א"ב על דרך דאיתא שבת דף ק"ד ע"א אתו דרדקי לבהמ"ד וכו' א"ב אלף בינה וכן א"ת דרך א"ת ב"ש א"נ למה התורה מתחיל בבי"ת שהוא לשון ברכה ועשרת הדברות באל"ף שהיא אות הראשונה ומורה על אחדות כדאיתא במדרשים. מפרש: לפני ר"א ור"י. כדאיתא נדרים פ"ו דף מ"ט שלמד אצלם י"ב שנים: כיון שאמר שאמרו. נ"ל: אל"ף זו למה נכתבה. ר"ל בצורה זו ותג זו וקוץ זו כדאיתא מנחות דף כ"ט ע"ב שר"ע היה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילין. מפרש: משל לסתת וכו'. נשא המשל לאבן שהוא רמז על היצה"ר שנמשל לאבן סוכה נ"ב וכד"א והסירותי לב אבן מבשרכם יחזקאל י"א י"ט ובקדושין ד"ל אם אבן הוא נמוח והמפרש מאריך בזה ע"ש: כך עשה להם ר"ע וכו'. שלמד מהם לאחדים עד שתפש הכל ונתגדל: מבכי. על יד בכי ותפלות: נהרות. התורה שנמשלו למים: חבש. כבש ותיקן עצמו בו כד"א בפרש' ויקח ויחבוש את חמורו ר"ל חומר האדם ותרגום ואתקן: ותעלומה. דברים הנעלמים ונסתרים: יוציא אור. הוציא לאור. ובפרקי דר"א פ"ו איתא חלון יש ברקיע ושמו תעלומה משם תולדת השמש לתקופתו. והכא המשל לתורה שנמשלה לשמש שמאיר עינים: מתקשט בה. ר"ל שאר צרכיו דקחשיב לקמן: לישן עליהם. כדאיתא בנדרים דף נ' בסיתוא הוו גני בי תבנא וכו' אתי אליהו וכו' ע"ש: עתיד ר"ע וכו' אתי אליהו וכו'. ביומא דף ל"ה ע"ב איתא הילל וע"ש ברי"ף: אלא אומרים להם. והם אומרים גרסינן ר"ל שהם יענו תשובה והתנצלות דר"ע היה לו אשה לנוע והיא גרמה לו כל זה כדאיתא בכתובות דף ס"ג והיה אומר לתלמידים שלי ושלכם שלה הוא פירש"י תורה שלמדתני אני ושלמדתם אתם על ידה הוא. מפרש. אבל בנ"א מתוקן הלשון לנכון: ולסוף י"ג שנים. שם בכתובות ונדרים משמע לסוף י"ב היה: בקרדמין. ענין תכשיט בנות המלך מעילים תרגום כרדוטין (שמואל ב י"ג ח"י): ובעיר של זהב. תכשיט של זהב שירושלים מצויר בה נדרים שם ושבת דנ"ט וע"ש בתוס': ביישתנו ממה שעשית לה. ביוש הוא לנו ולנשותינו שאין הולכים בתכשיטים חשובים כמותה: אמר להם הרבה וכו' בתורה. שהיתה מסתפקת עמי במועט והרשה לי לילך לבית רב כמבואר הכל באריכות בכתובות ונדרים ע"ש: בן כ"ב שנים. בפרקי דר"א פ"א איתא שהיה בן כ"ח שנים: אמר אלך ואלמוד וכו'. שם איתא עשה שתי שבתות ולא טעם כלום עד שנגלה לו אליהו ז"ל וכו' ונתן לו העצה שיעלה לירושלים ללמוד אצל ריב"ז. וע"ש עוד כמה שינוים במעשה זו כמו דאיתא הכא: אבן שדימה. היה דומה לו שהוא דבר מאכל שנתעפש ונשתנה טרתו. מפרש: באכסניא. שם איתא מי היה אכסניא ר"י בן חנינא ור"י הכהן: שמע עליו וכו'. שם ליתא מפני ששמע שהיה לומד תורה כדירו אלא כך איתא בזה"ל שהיה בוכה ללמוד תורה אמר לו אביו והלא בן כ"ח שנים אתה ואתה מבקש ללמוד אלא קח לך אשה ותוליד לך בנים ואתה מוליכן לבית הספר וכו' אמרו בניו של הורקנוס לאביהם עלה לך לירושלים ונדה את בנך אליעזר מנכסים וכו' עד שבא לנדר ושמת ע"ש: גדולי ישראל. דקחשיב לקמן בן ציצית הכסת ונקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע וכ"ה התם בפדר"א פ"ב: שבא. ר"ל אביו: אל תניחוהו. שם איתא בפ"ב שהיה ריב"ז אומר עשו לו מקום ועשו לו מקום והושיבו אותו אצלו ע"ש. ע"כ גם הכא הכוונה אם בא לישב למטה משום ענוה אל תניחהו אלא שישב כראה אצל גדולי הדור משום חשיבות בנו שהוא גדול הדור ועיין זה כ' המפרש: ומרתת. מפני אימתן:

וכל אחיו פטורין [ואין להם בהן כלום]. (א) ולמה נקרא שמו ציצית הכסת שהיה מוסב על מטה של כסף בראש כל גדולי ישראל. אמרו על בתו של נקדימון בן גוריון שהיתה מטתה מוצעת בשנים עשר אלפים דינרי זהב [א] ודינר צורי [ב] של דינר זהב (ב) היה יוצא לה מע"ש לע"ש לציקי קדירה ושומרת יבם היתה. ולמה נקרא שמו נקדימון בן גוריון מפני שנקדה לו חמה בעבורו (ג) פעם אחת עלו ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתות הלך אצל שר אחד וא"ל הלויני שתים עשרה עינות מים מכאן ועד יום פלוני אם איני נותן לך שתים עשרה מעיינות מים אני נותן לך שתים עשרה ככר כסף וקבע לו זמן. כיון שהגיע זמן שלח לו שגר לי שתים עשרה מעיינות מים או שתים עשרה ככר כסף א"ל עדיין שהות ביום. לגלג עליו אותו השר ואמר כל השנה כולה לא ירדו גשמים ועכשיו ירדו גשמים. נכנס אותו השר לבית המרחץ שמח. ונקדימון בן גוריון לבית [ג] המדרש נתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי אלא לכבודך עשיתי כדי שיהיו מים לעולי הרגל. מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים עד שנתמלאו שתים עשרה מעיינות מים והותירו. [ד] שלח לאותו השר שגר לי דמי מים יתירים שיש לי בידך. א"ל [ה] כבר שקעה חמה ומים ברשותי ירדו. חזר ונכנס לבית [ו] המדרש ונתעטף ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע עשה לי נס באחרונה כבראשונה. מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה חמה. (ופגעו זה בזה וא"ל יודע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך). (ד) ולמה נקרא שמו כלבא שבוע שכל הנכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא מביתו שבע. וכשבא אספסיינוס קיסר להחריב את ירושלים בקשו קנאים לשרוף כל הטוב ההוא באש. אמר להם כלבא שבוע מפני מה אתם מחריבים את העיר הזאת ואתם מבקשים כל הטוב הזה לשרוף באש. המתינו לי עד שאכנס ואראה מה יש לי בתוך הבית. הלך ומצא שיש לו מזון עשרים ושתים שנה סעודה לכל אחד ואחד מירושלם. מיד צוה גדשו וברורו וטחנו ולקדו ולשו ואפו והתקין מזון כ"ב שנה לכל אחד ואחד מירושלים ולא השגיחו עליו. מה היו אנשי ירושלים עושין היו מביאין העגלים וגוררים אותם במגרים וטוחים אותם בטיט. ועוד עשו אנשי ירושלים שולקין את התבן ואוכלין אותם וכל אחד ואחד מישראל [ז] שרוי נגד חומותיה של ירושלים. אמר מי יתן לי חמש תמרים וארד ואטול חמשה ראשים. נתנו לו חמשה תמרים ירד ונטל חמשה ראשים מאנשי אספסיינוס. הציץ אספסיינוס בצואתן וראה שאין בהן מין דגן ואמר להיילות שלו ומה אלו שאין אוכלין אלא תבן כך הורגין [ח] בהן אילו היו אוכלין כל מה שאתם אוכלין ושותין על אחת כמה וכמה שהיו הורגין אתכם:

פרק שביעי

א יוסף בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שיחה עם האשה. יהי ביתך פתוח לרוחה כיצד מלמד שיהא ביתו של אדם פתוח לרוחה לדרום ולמזרח ולמערב ולצפון כגון (שעשה) איוב שעשה ארבעה פתחים לביתו. ולמה עשה איוב ארבעה פתחים לביתו. כדי שלא יהיו עניים מצטערים להקיף את כל הבית. הבא מן הצפון יכנס כדרכו הבא מן הדרום יכנס כדרכו וכן לכל רוח לכך עשה איוב ארבעה פתחים לביתו: ויהיו עניים בני ביתך ולא בני ביתך ממש אלא שיהיו [עניים] משיחין מה שאוכלים ושותים בתוך ביתך כדרך שהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותין בתוך ביתו של איוב. וכשנפגשו זה בזה אמר אחד לחברו מאין אתה בא מתוך ביתו של איוב ולאן אתה הולך לביתו של איוב (ה) וכשבא עליו [ט] ההוא פורעניות גדול אמר לפני הקב"ה רבש"ע לא הייתי מאכיל רעבים ומשקה צמאים שנאמר (איוב לא) ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה ולא הייתי מלביש ערומים שנאמר (שם) ומגז כבשי יתחמם. אעפ"כ א"ל הקב"ה לאיוב איוב עדיין לא הגעת [לחצי שיעור] של אברהם אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחין נכנסים אצלך את שדרכו לאכול פת חטים האכילתו פת חטים את שדרכו לאכול בשר האכילתו בשר את שדרכו לשתות יין השקיתו יין אבל אברהם לא עשה כן אלא יושב ומהדר בעולם וכשימצא אורחין מכניסן בתוך ביתו את שאין דרכו לאכול פת חטין האכילהו פת חטין את שאין דרכו לאכול בשר האכילהו בשר ואת שאין דרכו לשתות יין השקהו יין ולא עוד אלא עמד ובנה פלטרין גדולים על הדרכים והניח מאכל ומשקה וכל הבא ונכנס אכל ושתה וברך לשמים לפיכך נעשית לו נחת רוח. וכל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו של אברהם שנאמר (בראשית כא) ויטע אשל בבאר שבע:

ב למוד בני ביתך ענוה שבזמן שאדם ענוותן ובני ביתו ענוותנין כשבא עני ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם אביכם יש בכאן יאמרו לו הן בא והכנס עד שלא נכנס ושלחן [היה ערוך] לפניו נכנס ואכל ושתה וברך לשם שמים נעשית לו נחת רוח גדולה. ובזמן [י] שאדם ענוותן ובני ביתו קפדנין ובא עני ועמד על פתחו ואמר להם אביכם יש בכאן ואומרים לו לא וגוערים בו והוציאו בנזיפה. ד"א למוד בני ביתך ענוה כיצד בזמן שאדם ענוותן ובני ביתו ענוותנין והלך לו למדינת הים ואמר מודה אני לפניך ה' אלהי שאשתי אינה עושה מריבה אצל אחרים לבו אין מתפחד עליו ודעתו מיושבת במקומו עד שעה שיחזור. ובזמן שאין אדם ענוותן ובני ביתו קפדנין והלך לו למדינת הים ואומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאין אשתי עושה מריבה אצל אחרים ובני אל יעשו מריבה לבו מתפחד עליו ודעתו אינה מיושבת עד שיחזור: ואל תרבה שיחה עם האשה ואפילו היא אשתו ואין צריך לומר באשת חברו שכל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם:

ג (דבר אחר) אל תרבה שיחה עם האשה כיצד בזמן שאדם בא לבית המדרש ולא היו נוהגין בו כבוד או שערער עם חברו אל ילך ויאמר לאשתו כך וכך ערערתי עם חבירי כך וכך אמר לי כך וכך אמרתי לו מפני שבוזה את עצמו (ובוזה את אשתו) ובוזה את חברו ואשתו שהיתה נוהגת בו כבוד עומדת ומשחקת עליו כיון ששמע חברו אמר אוי לי דברים שבינו לביני הלך ושחן לאשתו ונמצא אותו האיש בוזה את עצמו ואת אשתו ואת חבירו:

פרק שמיני

א יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות. עשה לך רב כיצד מלמד שיעשה לו [כ] את רבו קבע וילמד ממנו מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות. טעם שהניח לו במקרא סוף שיאמר לו במשנה טעם שהניח לו במדרש סוף שיאמר לו בהלכות טעם שהניח לו בהלכות סוף שיאמר לו בהגדה נמצא האדם ההוא [יושב במקומו] ומלא טוב וברכה:

ב (א) היה רבי מאיר אומר הלומד תורה מרב אחד למה הוא דומה לאחד שהיה לו שדה אחת וזרע מקצתה חטים ומקצתה שעורים [ובמקצתה זיתים ובמקצתה אילנות ונמצא האדם ההוא מלא טובה וברכה ובזמן שלומד מב' ג' דומה למי שיש לו שדות הרבה אחת זרע חטין ואחת זרע שעורים] ונטע אחת זיתים ואחת אילנות ונמצא אדם ההוא מפוזר בין הארצות בלא טוב וברכה:

ג וקנה לך חבר כיצד מלמד שיקנה האדם חבר לעצמו שיאכל עמו וישתה עמו ויקרא עמו וישנה עמו ויישן עמו ויגלה לו כל סתריו סתר תורה וסתר דרך ארץ שכשיושבין ועוסקין בתורה וטעה א' מהם הלכה או ראש הפרק או שיאמר על טמא טהור או על טהור טמא [ועל אסור מותר ועל מותר אסור חבירו מחזירו. ומניין

נוסחת הגר"א

[א] בדינר: [ב] ודינר זהב של צורי: [ג] המקדש עצב: [ד] עד שיצא מבית המקדש יצא השר מבית המרחץ ופגעו זה בזה א"ל שגר לי כו': [ה] יודע אני שלא הרעיש הקב"ה את עולמו אלא בשבילך אבל פתחון פה יש לי עליך שאוציא ממך מעותי שכבר: [ו] המקדש: [ז] ששרוי: [ח] בכם: [ט] הפורענות הגדול אמר: [י] שאין אדם [וכ"ה בדפו"י]: [כ] רב קבוע וילמד:

הגהות הגרי"ב

(א) [גיטין נו.]: (ב) [כתובות סה.]: (ג) [תענית יט:]: (ד) [גיטין נו.]: (ה) כ"א ואמר זל"ז כך וכך נתן לי איוב:

תומת ישרים, כדי שיהיו מים מצויים לעולי הרגל כצ"ל: ואטול חמשה ראשים מיד נתנו לו כצ"ל: [כשבא עני] ועמד. צ"ל ועומד: ואמר. צ"ל ואומר: [בכאן] ואומר [כ"ה בדפו"י] צ"ל ואומרים: [ענוה כיצד] בזמן שאין אדם [כ"ה בדפו"י] צ"ל בזמן שאדם [ובדפוס פפד"מ טעו והגיהו גם למעלה שאדם במקום שאין אדם. ובאמת שם צ"ל שאין אדם כהגי' הישנה וכנוסחת הגר"א]:

כסא רחמים

פרק ז עדיין לא הגעת לחצי כו'. הכונה דהיה מחשב עצמו איוב כ"כ כאילו נפלאים מעשיו ולא נראה כמעשים טובים אלו מעולם. וע"ז אמר אל תתהדר לפני מלך דעדיין לא הגעת לח"פ אברהם:

הגהות מהריעב"ץ

אבדתנו בעשן העלים: מה היו אנשי ירושלים עושים היו מביאין העגלים. נ"ב נראה שחסר כאן עורות. ר"ל עורות העגלים היו מחתכין במגרה דק דק ומושיבין אותן בתנור וטחין אותן בטיט עד שיתרככו ויהיו ראוים לאכילה קצת ואכלום:

מצפה איתן א) היה ר' מאיר אומר הלומד תורה מרב אחד. עיין ע"ז (דף יט.):

בנין יהושע

בראשי כל גדולי ישראל. וכמס' גיטין דנ"ו איתא בין גדולי רומי ופרש"י כשהיה הולך ברומי להקביל פני הקיסר ועוד אי' טעם שהיו ציציותיו של טליתו נגררות ע"ג כרים וכסתות ופרש"י שלא היה מהלך אלא ע"ג מילת: **בתו** ושומרת יבם היתה. בכתובות דס"ה איתא שכלתו היתה שומרת יבם. ושם דס"ו ע"ב איתא על בתו של נקדימון שפסקו לה חכמים ארבע מאות זהובים לקופה של בשמים לבו ביום ופרש"י לצורך יום אחד שמת בעלה ובאתה לב"ד לפסוק לה צרכיה מנכסיו וע"ש בתוס' ד"ה ועני אחריה וצ"ע קצת דברי המהרש"א במ"א לעיל ספ"ה על כלתו דלכאורה דברי תוס' דהכא קמה ע"ש: **שנקדה**. נקטה לשון מקדרים בהרים עירובין פ"ה מ"ד רש"י בגיטין דף נ"ו ובתענית דף י"ט כתב נקדה זרחה לשון מקדיר שהיתה מקדרת ברקיע וזורחת. ותוס' כתבו כמ"ש רש"י בגיטין. ובוני היה שמו גמ' שם בתענית. וכתב בפרדר"א פ"ב שנקדימון ב"ג היה לו מזון ג' שנין קמח לכל אחד ואחד שהיה בירושלים: **הלך**. ר"ל נקדימון הלך. גמרא דתענית שם: **שר א'**. שם איתא הגמון אחד: **הלויני** וכו' ואני אתן לך י"ב מעינות מים. כלומר שירדו גשמים ויתמלאו כל המעינות מים אותן מעיינות לא היו נובעין מימיהם כ"כ ואינן מתמלאין מאליהן (כ"כ) כשאר מעיינות. רש"י שם: **עינות** מים. לעולי רגלים. שם: **מכאן** ועד יום פלוני. ליתא התם גם הכא נראה דל"ג משום דאח"כ אמר וקבע לו זמן ואפשר לומר וקבע לו זמן כפי דבריו עד יום פלוני: **כיון** שהגיע זמן. ולא ירדו גשמים. גמרא שם: **שלח** לו. בשחרית שלח לו וכו' וכן בצהרים וכן במנחה. גמרא שם: **ועכשיו** ירדו גשמים. בתמיה. רש"י: **לבית** המרחץ שמח. אפשר שעשה זה דרך לגלוג שהם לא היה להם מים לשתות שהוצרכו לתת לו י"ב ככרי כסף והוא יש לו גם היום מים למרחץ מהרש"א שם. וכ' עוד ונקט נקדימון בתחלה מספר זה של י"ב שהיה סומך על זכות כלל ישראל י"ב שבטים כמ"ש בהם ושם שתים עשרה עינות מים (בפ' בשלח) ואם שלא יהיה זכותן מועיל בזה יתן לו י"ב ככרי כסף פדיון נפש י"ב שבטים ע"כ ע"ש שהאריך יותר בזה: **לבהמ"ד**. ובעוד שאותו הגמון בבית המרחץ נכנס נקדימון ב"ג לבהמ"ק. גמ' שם: **שלח** לאותו שר. שם בגמ' איתא יצא אותו הגמון מן המרחץ ונקדימון ב"ג מבית המקדש כשפגעו זה בזה א"ל תן לי דמי מים יתירים וכו': ומים ברשותי ירדו. לפי הגירסא דהכא מתורץ שפיר קושית המהרש"א שם ד"ה וא"ל יודע אני וכו' שלא הרעיש וכו' ע"ש: **רבש"ע**. שם בגמרא איתא רבש"ע הודע שיש לך אהובים בעולמך וכשם שעשית לי נס בראשונה כן עשה לי נס באחרונה: **בשבילך**. אלמלא שנקדה חמה היה לי פ"פ עליך שאוציא ממך את מעותי. גמרא. וע' במפרש שמאריך בענין זה איך סמך נב"ג על הנס ובדברי מהרש"א לעיל מתורץ זה נמי: **רעב ככלב**. שמזונותיו מועטים ושיהא אכילתו נ"י כדאיתא בשבת פכ"ד דף קנ"ה: **מביתו** שבע. בפרדר"א פ"ב איתא שהיה לו בית ד' כורין של גנות טוחין בזהב: **קנאים**. במס' גיטין דנ"ו מוכח שהיו הנהו בריוני דירושלים ופרש"י שם אנשים רקים ופוחזים למלחמה שלא רצו להשלימו עם אספסיינוס ע"ש: **כ"ב** שנים. שם בגיטין איתא כ"א שנים: **ולא** השגיחו עליו. כדאיתא שם קמו בריוני קלנהו להנהו אוצרות והוה כפנא: **מה** היו עושין אנשי ירושלים. הכוונה על מלחמותיהם שנלחמו עם אספסיינוס ומבואר באריכות בס' יוסיפון ב"ג מפ' ע"ה והלאה ע"ש: **שולקין** את התבן. מחמת רעב שהיה: **חמש** תמרים וארד. מחומה למחנה האויב ואהרוג חמשה מהם ואביאם לעיר: **אילו** היו אוכלין וכו'. היה כחם יותר:

פרק שביעי יוסף בן יוחנן. בפ"א מ"ה איתא יוסי: **למזרח** ולמערב. שנוי סדר ההקפה לא ידעתי הטעם ונראה שצ"ל לדרום ולמזרח ולצפון ולמערב. וכן היה הקפת המזבח כדאיתא בפ' איזהו מקומן משום דכל פנות הוא דרך ימין: **ולא** בני ביתך ממש. שלא יקמץ ביותר עם ב"ב כדאיתא ירושלמי פסחים פ' מ"ש שהיו כ' ת"ח הולכין לגבות נדבה לביתו של חסיד אחד והיו רואים שהיה מלמם במזונות ב"ב עד מאד וחזרו לאחוריהם וכו' ע"ש: **א"א** וכו' את שאין דרכו לאכול. שהאכילהו והשקהו כדי שיהיה משיבת נפש לאכיון התאב למה שאין סיפק בידו. **וברך** לשמים. סוטה דף י' איתא לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו [לאברהם] אמר להם וכי משלי אכלתם משל אל עולם אכלתם הודו וברכו למי שאמר והיה העולם זה שאר"ל שם א"ת ויקרא אלא ויקריא שהקריא אברהם שמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב ועמ"ש בס"ד דא"ר פ"ד ד"ה מעט מים: **נחת** רוח. שהוליד בן למאה שנה ושאר טובות ולא בא עליו ג"כ כפורענות של איוב: **אשל** לשון שאלה שאל א"א לאורח מה תשאל ענבים תאנים ורמונים וכו' מ"ר וילקוט. ורש"י כתב בכתובות ד"ת ע"ב ד"ה בבריתו של א"א ובסוטה ד"י ע"א ד"ה פונדק אש"ל נוטריקון אכילה שתיה לויה: **למוד** ב"ב. זה פירוש על ויהיו עניים ב"ב דעניים פירושו לשון ענוה כמו עד מתי מאנת לענות מפני ותרגומו להתכנעא והוא מגזרת עני דמשמעותו להיות עני ושפל כמו שפרש"י (כפ' כא). מפרש: **שאדם** ענותן לא יקפיד מסתמא על העני לכן ב"ב אמרו לו הן. אבינו בבית אע"פ דאיתא פ"ק דברכות דף ד' למד לשונך לומר איני יודע: **ובזמן** שאין אדם ענותן. כד"א (משלי כ"ט) מושל מקשיב וגו'. א"נ שירא מב"ב משום שהוא קפדן: **אפי'** היא אשתו. לפי שאשה מתבטל מד"ת או שאם באת להרבות עמה דברים תבא לספר לו המחלוקת שעשית עם חבירך ודעתן של נשים קלות עליהן ומיד תלך גם היא ותתקוטט עם חברתה אשת חבירך ותמצא מביאה לידי בזיון. כך מפורש בהדר"כ שהובאו מה"י ובהדר"כ של צרפת מוקים באשתו נדה (והראשונים נתנו סימן למעט הדבור באשתו נדה. "נאלמתי "דומיה "החשיתי. (תהלים מ"ט). ר"ת נדה). וכדי שלא יבא עמה לידי עבירה ונראה דאפילו טהורה לפי שבוטל מד"ת. רש"י שם בפ"א. והא דנקט הלשון שיחה ולא נקט דברים משום דלא תיקשי הא אמרינן בב"מ דנ"ט ע"א אתתך גוצא גחין ולחיש לה לכך דקדק שיחה בעלמא אבל עניני מו"מ הותר כדמחלק הגמרא שם. מפרש [מאן פלג בין שיחה לדבור ומעיקרא לק"מ דהא' תרבה קאמר אבל הצריך שרי לדבר עם אשתו. ואפי' עם אשה דעלמא כשהוא מוכרת]: **ואצ"ל** באשת חבירו. שלא ירבה שיחה עמה מפני החשד:

פרק שמיני יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם. מיוסי בן יועזר ומיוסי בן יוחנן רש"י: יהושע בן פרחיה אומר. הכי הוה מרגלא בפומיה והכי אמרינן בכולהו. רש"י: **לכף** זכות. כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע לכאן ולכאן כגון אדם שאין אנו יודעים ממעשיו אם צדיק אם רשע ועשה מעשה שאפשר לדונו לזכות ואפשר לדונו לחובה מדת חסידות הוא לדונו לכף זכות והאומר מתכוין לטובה עד שתדע בבירור שאינו כן שאם אתה תדין חבירך לזכות ידונו אותך מן השמים לזכות אבל אדם שהוחזק ברשע מותר לדונו לחובה שלא אמרו אלא החושד בכשרים לוקה בגופו מכלל שהחושד ברשעים אינו לוקה. רש"י ור"ב: **טעם** שהניח לו במקרא וכו'. פ"ק דע"ז די"ט ע"ב מחלק ה"מ גמרא אבל סברא הלומד מרב אחד אינו רואה סימן ברכה עיין לעיל פ"ג ד"ה מרב א'. ועירובין נ"ג ע"א: **ומלא** טוב וברכה. וכדאיתא לקמן טובים שנים וגו' אשר יש להם שכר טוב בעמלם (קהלת ד): **וקנה** לך חבר. כדרך קנין סחורת שמאד מדקדק שלא יתאנה עצמו במקח רע. מפרשים. וע"ז אנחנו מתפללים בכל יום הצילנו מחבר רע ואגב אמינא מלתא עוד כוונה בזה הצילני מחבר רע שלא יצטרך לקבל צדקה ופרנסתו מאדם רשע ורע כי עי"כ צריך ליתן לו חלק לעוה"ב בג"ע וזקיני הגאון מהר"ל מפראג בס' ד"ח דקדק שלא אמר קנה לך תלמיד שאין ראוי לעשות דבר זה לעשות האדם לעצמו לרב וליקח לעצמו שם חשיבות לומר תלמוד ממני כמו שעושים בארצות הללו הובא בתוי"ט. וכוון אל האמת כדאיתא לקמן פי"א ד"ה ושנא את הרבנות וכו' שנאמר יהללך זר וכו'. וע"ש בס' ד"ח מה שמחלק בזה מי שבידו כח להעמיד תלמידים הרבה וראוי. ככר הזהירו לעיל והעמידו תלמידים הרבה וכדאיתא בע"ז די"ט ע"ב ע"ש: **חבירו** מחזירו. לכך איתא בברכות ד"ו תרי מכתבן מילייהו בספר הזכרונות חד לא מכתב מילים

א) ומניין] שכשחבירו מחזירו וקורא עמו שיש להם שכר טוב בעמלן שנא' (קהלת ד) טובים השנים מן הא' אשר יש להם שכר טוב בעמלם: ד שלשה שיושבין ועוסקין בתורה מעלה עליהם הקב"ה כאילו נעשים אגודה אחת לפניו שנאמר (עמוס ט) הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה (הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה' שמו) הא למדת (א) שלשה שיושבין ועוסקין בתורה מעלה עליהם כאילו נעשו אגודה אחת לפני הקב"ה: ה שנים שיושבין ועוסקין בתורה שכרם מתקבל במרום שנאמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה'. אלו הן יראי ה' אלו שגוזרים גזרה ואומרים נלך ונתיר את האסורים ונפדה את השבויים והספיק הקב"ה בידיהם והולכין ועושין מיד. ואלו הן ולחושבי שמו אלו שמחשבין בלבם ואומרים נלך ונתיר את האסורים ונפדה את השבויים ולא הספיק הקב"ה בידיהם ובא מלאך וחבטן בקרקע: ו יחיד יושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום שנאמר (איכה ג) ישב בדד וידום כי נטל עליו. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה לו בן קטן הניחו ויצא לשוק עמד ונטל את המגילה והניחה בין ברכיו והיה יושב והוגה בה כיון שבא אביו מן השוק אמר ראו בני קטן שהנחתיו ויצאתי לשוק מה עשה מעצמו [א] למד ונטל את המגילה והניחה בין ברכיו והיה יושב ולומד בה. הא למדת שאף יחיד שיושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום: ז והוי דן את כל האדם לכף זכות. ב) מעשה בריבה אחת שנשבית והלכו אחריה שני חסידים לפדותה נכנס אחד מהם לקובה של זונות כשיצא אמר לחברו במה חשדתני אמר שמא לידע בכמה דמים היא מהורהנת. א"ל העבודה כך היה. א"ל כשם שדנתני לכף זכות כך הקב"ה ידין אותך לכף זכות: ח שוב מעשה בריבה אחת שנשבית והלכו אחריה שני חסידים לפדותה ונתפס א' מהם לשום לסטים וחבשוהו בבית האסורין בכל יום ויום היתה אשתו מביאה לו לחם ומים יום אחד אמר לה לכי אצל פלוני ואמרי לו שאני חבוש בבית אסורין [(מפני הזנות) הוא יושב (ושוחק) בביתו ואינו משגיח על הריבה. אמרה לו לא דייך שאתה חבוש בבית האסורים אלא שהיית מתעסק [ב] בדברים בטלים] לא הלכה (אלא היתה מתעסקת בדברים בטלים) אמר לה בבקשה ממך לכי ואמרי לו. הלכה ואמרה לו. מה עשה אותו האיש הלך והביא כסף וזהב ובני אדם עמו והוציאו את שניהם. כשיצא אמר להם תנו לי ריבה זו שתישן עמי בבגדיה על המטה. לשחרית אמר להם הטבילוני והטבילוה והטבילום (ב) אמר [ג] לטובליהם לטבילה שלי במה חשדתוני. אמרו לו אמרנו כל אותן ימים שהיה חבוש בבית האסורין היה רעב וצמא ועכשיו יצא לאויר העולם וחם בשרך עליך ושמא ראית קרי. א"ל לטבילה של ריבה זו במה חשדתוה. אמרו לו שכל אותן הימים שהיתה שרויה בין העובדי כוכבים היתה אוכלת משלהם ושותה משלהם עכשיו אמרת הטבילוה כדי שתטהר. אמר להם העבודה כך היה ואתם שדנתוני לכף זכות המקום ידין אתכם לכף זכות. כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות אמרו גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו עבודת כוכבים שנאמר (בראשית כד) ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים [ואנכי פניתי הבית מתרפים ומת"ל ומקום לגמלים] מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי עד שפנו כל העבודת כוכבים מפניהם. (ג) מעשה בחמורו של ר"ח בן דוסא שגנבוהו לסטים וחבשו את החמור בחצר והניחו לו תבן ושעורין ומים ולא היה אוכל ושותה. אמרו למה אנו מניחין אותו שימות ויבאיש לנו את החצר עמדו ופתחו לה את הדלת והוציאוה והיתה (ד) מושכת והולכת עד שהגיעה אצל ר' חנינא בן דוסא כיון שהגיעה אצלו שמע בנו קולה א"ל אבא דומה קולה לקול בהמתנו א"ל בני פתח לה את הדלת שכבר מתה ברעב עמד ופתח לה הדלת והניח לה תבן ושעורים ומים והיתה אוכלת ושותה. לפיכך אמרו כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן חסידות כמותן:

פרק תשיעי

א (יהושע בן פרחיה ו) נתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות. הרחק משכן רע אחד שכן שבבית ואחד שכן שבחוץ ואחד שכן שבשדה. (מלמד) שאין הנגעים באין [אלא על ביתו של רשע שנאמר (משלי ה) עוונותיו ילכדונו את הרשע מלמד שאין הנגעים באים] אלא בעונו של רשע. עונותיו של רשע גרמו לו לסתור כתלו של צדיק [כיצד] כתלו שבין רשע לבין צדיק נראה נגע בביתו של רשע בכתלו [שבינו לבין הצדיק נמצא סותרין כתלו] של צדיק בעונו של רשע. [ד] (רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר) אוי לרשע אוי לשכינו (עונותיו של רשע גרמו לסתור כתלו של צדיק): ב [ה] עשרה נסיונות נסו אבותינו את הקב"ה ולא נענשו אלא על לשון הרע ג) ([שהוא אחד מהם]) ואלו הן (ה) אחד על הים ואחד בתחלת המן ואחד בסוף המן ואחד בשליו הראשון ואחד בשליו האחרון אחד במרה ואחד ברפידים ואחד [ו] בחורב וא' [בעגל ואחד] במרגלים. זה של מרגלים קשה מכולם שנאמר (במדבר יד) וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי. כיוצא בו (שם) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' והלא דברים ק"ו ומה ארץ שאין לה לא פה לדבר ולא פנים ולא בשת בקש הקב"ה עלבונה מן המרגלים המדבר דברים כנגד חבירו ומבייש אותו על אכ"ו שיבקש הקב"ה עלבונו. ר"ש אומר על מספרי לשון הרע נגעים באים עליו שכן מצינו באהרן ומרים שספרו לשון הרע במשה ובא עליהם את הפורענות שנאמר (שם יב) ותדבר מרים ואהרן במשה [למה הקדים הכתוב מרים לאהרן. מלמד שהלכה] צפורה ושחה לה למרים הלכה מרים ושחה לו לאהרן עמדו שניהם ודברו בצדיק ההוא מתוך שעמדו שניהם ודברו בצדיק בא עליהם את הפורענות שנאמר (שם) ויחר אף ה' בם וילך [ז] מה ת"ל וילך (ו) מלמד שנסתלק מאהרן ודבק במרים מפני שלא היה אהרן עסקן בדברים אבל מרים שהיתה עוסקת בדברים (מיד) נענשה יותר. מרים אמרה [ח] אלי היה דבור ולא פרשתי מאצל בעלי. אהרן אמר [ט] אלי היה דבור ולא פירשתי מאצל אשתי ואף אבותינו הראשונים היה דבור עליהם ולא פרשו מאצל נשותיהן אבל הוא מפני שדעתו גסה עליו פירש הוא מאצל אשתו. ולא היו (ז) דנין אותו בפניו אלא שלא בפניו ולא היו דנין אותו בודאי אלא בספק ספק שדעתו גסה עליו ספק שאין דעתו גסה עליו. והרי דברים ק"ו ומה מרים שלא דברה אלא באחיה [ולא דברה אלא בהחבא

נוסחת הגר"א

[א] מעצמו נטל את: [ב] בדברי שטות: [ג] להם בשעה שהשכבתיה תחת מרגלותי במה חשדתוני א"ל אמרנו שמא יש בנו תלמיד שאינו בדוק לר': [ד] וע"ז אמרו אוי לרשע וכו': [ה] כאן צ"ל מ"ש למטה ר"ש אומר כו' עד נמוכה מכולם: [ו] בתבערה: [ז] מלמד שאף אהרן נצטרע ומה: [ח] עלי: [ט] עלי:

הגהות הגרי"ב

(א) עי' תוס' סוכה דף יג. ד"ה בשלש: (ב) [עי' שבת דף קכז: תמצא כעין מעשה אלו]: (ג) עי' חולין דף ז: ועי' שבת דף קיב: וברש"י שם]: (ד) נ"א משחקת: (ה) [עי' ערכין דף טו.]: (ו) [עי' שבת דף צז.]: (ז) נ"א מדברים:

תומת ישרים. **את** הפורענות. מלת את נמחק. וכן בפעם השני:

הגהות מהריעב"ץ

פרק ח יחיד יושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום. נ"ב כלומר שכרו בא ממקום השפע ושמור הוא ומוצנע במרום עד למחר שיבא הוא ויקבלנו אבל אינו מקבלו מיד בכאן דשכר מצוה בה"ע ליכא:

כסא רחמים

פרק ח וחבטן בקרקע. כמחזה אברהם פי' דחבטן לחושבי שמו ואינו מחוור דהכתוב בשבת לבד איירי ולא קאמר אליה וקוץ בה. אלא נראה כפי' בנין יהושע:

מצפה איתן א) ומניין שכשחבירו מחזירו וקורא עמו יש להן שכר טוב בעמלן. עיין שבת (דף סג.): ב) והוי דן את כל האדם לכף זכות מעשה בריבה אחת. שבת דקכ"ז: ג) שהוא אחד מהן ואלו הן אחד על הים. עיין פרק לד:

בנין יהושע

מיליה ופירש המהרש"א בח"א שם לפי ששנים מתוך משא ומתן שלהן בדברי תורה יבואו ברוב על האמת שניתן ליכתב מילייהו בס' הזכרונות לפניו יתברך אבל הא' אפשר שיבא לטעות בלמודו ולא ניתן ליכתב עכ"ל וע"פ מה שכ' התוי"ט בפ"א פ"ג מ"ב בשנים כ' ויש ביניהן ד"ת ובא' כ' שיושב ועוסק בתורה משום שהיחיד אינו רגיל להוציא ד"ת מפיו לפיכך קאמר התנא אלא שנים ויש ביניהם דברי תורה ע"כ בקיצור ולפ"ז שפיר קאמר תרי מכתב מילייהו היינו הד"ת שמדברין איש אל רעהו לאפוקי חד אינו מדבר רק מעיין לכך לא נכתב מיליה כ"א העסק בלבד כנ"ל *[ואינו נראה אלא אפי' קורא ומדבר ומעיין ומוציא הדברים בפיו אין לו שכר כשנים ולא מכתב מיליה בס' הזכרונות]: **אגודה א'**. שאגודה הוא שלשה שכן מצינו בג' מינים שבלולב שהיו נאגדין כא' ועוד תנן ולקחתם אגודת אזוב ג' קלחים וד' גרדומין. רש"י ועי' בתוס' סוכה דף י"ג ע"א ד"ה בשלש: **הבונה** בשמים מעלותיו. הקב"ה בנה שמים מעלותיו והשרה שם שכינתו. רש"י: **ואגודתו** על ארץ יסדה. וכשיש שם אגודה עוסקים בתורה השכינה יורדת למטה לארץ כי קבוצת הצדיקים דהיינו ג' שעוסקים בתורה היא היתה יסוד הארץ לתקנת השמים שבשבילם הכל קיים וגם הארץ יסדה על ג' אש ואויר ומים על יסוד ארץ הם מקיפים. רש"י ור"ב: **ה' שמו**. כי שישראל שוין בעצה א' מלמטה שמו הגדול משתבח מלמעלה שנאמר ויהי בישורון מלך (ובזאת הברכה) אימתי בהתאסף ראשי עם וכו' וכשהם ג' נקראו שוים בעצה אחת וכה"א ואגודתו על ארץ יסדה ולא כשהם אגודות אגודות רשב"י אומר. משלו וכו'. ילקוט בשם ספרי שם: **איש אל רעהו**. היינו שנים: **והספיק** הקב"ה בידיהם. שמקויים בהם ותגזר אומר ויקם לך (איוב כ"ב) ודרש ר"נ בתענית דכ"ג אתה גזרתה מלמטה והקב"ה קיים מאמריך מלמעלה לכך אע"פ שנגזר גזירה שיהיה שבוי ואסור בכבלים והם אומרים שרצונם לפדותם הספיק הקב"ה בידיהם: **ועושין** מיד. כד"א טרם יקראו ואני אענה (ישעיה ס"ה): **אלו** שמחשבין בלבם וכו' כלומר שלא הוציאו מפיהם שרצונם לעשות המצוה הזאת אלא המחשבה היה בלבד ואומרים ר"ל בלב כד"א לדבר אל לבי (בפ' חיי שרה כד) ויאמר עשו בלבו (בפ' תולדות). אע"פ שחשבו כאילו עשאו כדאיתא בברכות דף ו' ושבת ס"ג וקדושין דף מ' מ"מ אילו הוציאו מפיהם הדבור היה מועיל שנאמר ותגזר אומר וגו' לכך לא הספיק הקב"ה על ידיהם לפדות השבוי כ"א בינתיים בא מלאך והשבוי נחבט בקרקע. ולפ"ז גרסי' ולא הספיק הקב"ה בידיהם שבא מלאך וחבטו בקרקע. כנלע"ד וראיה גדולה לפרושי משבת שם דס"ג ולחושבי שמו וכו' א"ר חיננא בר אידי כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות שנא' שומר מצוה וכו' א"ר אסי ואיתימא ר"ח אפי' הקב"ה גוזר גזירה הוא מבטלה. שנא' (קהלת ח') באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה וסמיך ליה שומר מצוה וגו': **יחיד** וכו' שכרו מתקבל. ומקשה הגמרא בברכות דף ו' השתא חד תרי ותלת מיבעיא ומשני תרי וכו' כאשר העתקתי לעיל ד"ה ועוסקים בתורה ע"ש מה שכתבתי בס"ד: **וידום**. לשון קול דממה דקה כדרך השונה יחידי שהוא שונה בלחש. ר"ב: **נטל**. לשון סכך כמו וסכות על הארון ומתרגמינן ותטול. כלומר שהשכינה סוככת עליו. א"נ כי נטל עליו כאילו נתינת כל התורה כולה היתה בעבורו בלבד. רש"י ור"ב. ובפ"א פ"ג הגירסא מפסוק בכל מקום אשר אזכיר וגו' ועמדו בזה המפרשים ע"ש: **עמד** ונטל את המגילה. בזה המשל מתורץ שאינו סותר מה שאמר כאן שיחיד שיושב ועוסק בתורה שכרו וכו' הלא איתא בברכות דס"ג שאין התורה נקנית אלא בחבורה דר"י ב"ח מ"ד חרב על הבדים ונואלו (ירמיה נ') חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבין בד בבד ועוסקים בתורה ולא עוד אלא שמטפשין וכו' ולא עוד אלא שחוטאין וכו' דהתם מיירי שיש לו ללמוד עם חבירו. וכאן מיירי שאין מצוי בידו חבר אפ"ה מרוב תשוקתו ותאותו אינו מבטל רגע א' ועוסק בתורה אפי' לבד מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שלבו לשמים אז הקב"ה קובע לו ג"כ שכר טוב וזהו המשל ג"כ שאביו הלך מבנו אעפ"כ אינו פוסק ונוטל המגילה והוגה בה ומדויק הכל. כ"כ המפרש. ול"נ ע"פ סברת רש"י שכ' לחד פי' וקנה לך חבר י"א ספרים מתורץ כפשוטו הכל לנכון שספרים חבירים לו אע"פ שעוסק לבד וע"ז מביא המשל ג"כ שפי' שלקח התינוק המגילה והוגה בה ר"ל הספר שהוא לו לחבר ובזה מיירי כאן מה שאמר שא' יושב ועוסק בתורה: **והוי דן** וכו'. עיין ריש זה הפרק: **מעשה** בריבה. בשבת דקכ"ז איתא בזה"ל ת"ר הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות ומעשה וכו': **בריבה**. נערה. רש"י שם: **לקובה**. אהל שעשוי כמין כובע. אהח"ע וגיכ"ק מתחלפים וכד"א אל הקבה (ס"פ בלק): **מהורהנת**. ממושכנת רש"י כתובות דכ"ו: **העבודה**. הוא לשון שבועה אבל לא בעבודת בהמ"ק דהא מעשה בחסיד א' הוא ר"י ב"ר אילאי או ר"י בן בבא כדאיתא בתמורה דף ט"ו ע"ב ואחר החורבן היה אלא בכך היה שבועתם העבודה לשמים וברמז נקודת עבודה הם נקודת שם של ד'. מהרש"א שם בח"א: **כך הקב"ה** ידין אותך לכף זכות. דרך בשורת המצוה אמר לו שיהיה כן אם יהיה שקול מכריע מצוה זו מפני שהיא מדברים שאוכל פירותיהן בעוה"ז כדאיתא שם בגמרא הני בהני שייכי ופרש"י דן את חבירו לכף זכות בכלל הבאת שלום דמגוף שהוא מכריעו לזכות ואמר לא חטא לי בזאת אנוס היה או לטובה נתכוון יש שלום ביניהן ובספ"ק דקדושין איתא שג"ח יש לו מעלה אם הכף מאזנים שקול מכרעת. מפרש. ול"נ שהוא מדה נגד מדה כי לכף זכות דיוק הלשון לכף כתבתי לעיל ריש הפרק בשם רש"י כשהדבר בכף מאזנים ואין לו הכרע לכאן ולכאן וכו' מדת חסידות לדונו לכף זכות ע"ש לכך הקב"ה מכריע עליו ג"כ הכף מאזנים לזכות. ומה שמק' המפרש מה צריך לברכו הלא קמי שמיא גליא כוונתו לק"מ כי הברכה והדיבור דלתתא מתעוררת ברכה דלעילא כדלעיל ותגזר אומר וגו' ומצינו בהשי"ת בעצמו אמר (בפ' נשא) ושמו את שמי על בני ישראל אע"פ שאני אברכם מ"מ תחלה ושמו ואח"כ אני אברכם וכן מצינו במשה רבינו ע"ה (בפ' דברים) ה' יוסף עליכם וגו' ויברך אתכם כאשר דבר לכם דיוק דבר לכם. יע"ש ברש"י בחומש: **שוב** במעשה שם. בשבת דקכ"ז איתא מעשה זו קצת בשנוי אחר ע"ש: **שני חסידים**. שם בגמ' איתא חסיד א' ופרש"י כ"מ דאמרינן מעשה בחסיד א' או ר"י בר"א או ר"י ב"ב כדאיתא מס' תמורה דט"ו ע"ב וע"ש בברכות הזבח דבר נאה ומתקבל על רש"י זו: **לשום לסטים**. שהיו חושדים אותו גנב ולסטים: **שאני** חבוש וכו' מפני הזנות. ר"ל שהייתי מתעסק לפדות ריבה א' משביה שלא תבואה לידי זנות: **לא** הלכה עד בדברים בטלים. לא גרסי' שם ולא נמצא כן בס"א: **שתישן** עמי בבגדיה. מפורש שם בשבת הטעם. פיסקא של א"ל בשעה שהשכבתי וכו' דאיתא שם חסר במקצת ס"ס: **ושמא** ראית קרי. עיין יבמות דע"ו ע"א: **הטבילוה** כדי שתטהר. כדפסקינן בי"ד ס"ס רס"ח ע"ש: **המקום** ידין. גם שאמרו בשבת דקי"ח יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו. מ"מ אין אדם רוצה שיהיה נחשד וגם נראה שלא אמר כן יהי חלקי וכו' אלא במי שלא היה מביא את עצמו לידי חשד אבל בכל הני דשמעתין דמתוך מעשיו מביא עצמו לידי חשד לא אמר ר"י יהא חלקי עמו דלא היה לו להביא עצמו לידי חשד וק"ל מהרש"א שם בח"א: **מעשה** בחמורו של ר"ח ב"ד. בשבת דקי"ב ע"ב איתא ר"ח ב"ד (ומה שכתב רש"י תענית כ"ד. ע"ש. ונ"ל אדר"נ ספ"ח) ור"פ בן יאיר. ובחולין ד"ז איתא מעשה בחמורו של ר' פנחס בן יאיר. וע"ש בגמ' ובילקוט בראשית כ"ד על פסוק ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים:

פרק תשיעי יהושע בן פרחיה. לא גרסינן הכא בפ' זו כי לעיל בפ' שלפניו מפורש דברי ר' יהושע בן פרחיה והכא מפרש דברי נתאי הארבלי וכ"ה בפרקי אבות פ"א. מפרש: **הרחק**. מבנין הפעיל ולא אמר התרחק שהוא מבנין התפעל כוונת התנא שאם יבוא שום אדם לשכון עם השכן רע לפי שאינו מכירו שירחיקהו ויזהירו שלא ישכון עמו. מד"ש בשם הר"י לירמא: **משכן** רע. אחד תתרחק מאותן ב"א המראים עצמן שהם אוהבך ושכינך ובקרבם ערמה ומרמה וכעין זה איתא במד"ש על מתני' דהכא ה' לי בעוזרי (תהלים קי"ח) ר"ל אותן ב"א שמראים בעצמם שעומדים לעזרתי ובקרבם תוך ומרמה לכן מבקש לה' שחופש כל חדרי בטן יהיה לי בעוזרי ואני אראה בשונאי שהמה פומבי ואוכל להנצל מהם ע"כ: **א' שכן** וכו'. דרך לא זו אף זו קתני לא מיבעיא שכן בבית שמצוי תמיד אלא אפילו וכו' ואפילו שכן שבשדה שאינו מצוי אלא באקראי אפ"ה צריך אתה לעשות גדר והרחקה מפניו כי מן השדה יבוא לבית ועי"ז תלקה כותלך וכדומה. מפרש: **מלמד** וכו'. מביא ראיה מן המקרא על הרחקת שכן רע מבית: **ר"י** בנו של ר"י בב"ח. היינו דאמרי אינשי אוי לרשע וכו' כנ"ל כנ"ל ובזה מתורץ קושית מפרש שרש"י בשר"י ב"ב היינו ת"ק: **נסו**. ענין נסיון להקב"ה הוא מעוט האמונה והסתפקות בו ולכך חטא העגל ג"כ נקרא נסיון תוי"ט בפ"א פ"ה מ"ד ועי"ל רפל"ד: **ולא** נענשו אלא על לה"ר. הביא זה הכא משום דנגעים באים ג"כ על לה"ר כדלקמן: **אחד על הים**. בערכין דט"ו ע"א קחשיב הגמרא שנים על הים א' בירידה וא' בעליה. ולא קחשיב התם א' בחורב וכ"ה בס"א הכא ג"כ ולקמן: **בתחלת** המן. אל תצאו ויצאו כך איתא הסדר בקרא (פ' בשלח) אבל בגמרא דערכין הנ"ל איתא להיפך אל תצאו וגו' אל תותירו וגו' ולא ידעתי למה: **בשליו** הראשון. בשבתם על סיר הבשר וגו' (בפ' בשלח): **בשליו** האחרון. והאספסוף אשר בקרבו (במדבר י"א) גמרא שם: **א' במרה**. דכתיב ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות וגו' וילנו (שמות טו): **וא' ברפידים**. (שם יז) ויחנו ברפידים ואין מים לשתות וגו' וירב העם וגו' גמרא שם ולכאורה קשה מדוע קחשיב הנהו מאוחר שהמה מוקדמים אבל באמת בגמ' שם הנך ראשונה ישעו דקחשיב אותם מיד אחר שנים בים ע"ש: **ואחד** בחורב. לא גרסי' כי היינו חורב היינו מעשה העגל ועי"ל ד"ה אחד על הים וברש"י חומש ריש דברים על פסוק אחד עשר יום מחורב: **של** מרגלים קשה מכלם. ע"ז נחתם גז"ד שהיה בו לה"ר. גמ' שם: **כיוצא** בו וכו'. מביא עוד ראיה על הוצאת דבת הארץ נחתם דכתיב דבת הארץ רעה על דבת הארץ שהוציאו ולא תימא משום שאמרו כי חזק הוא ממנו כדאיתא בגמרא שם. מפרש. ול"נ משום שאמר למעלה נגעים באים בעונו של רשע. לכך קאמר כיוצא בו המה עונשים על לה"ר עוד מלבד הנגעים: **ושחה** לה למרים. ר' נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנא' למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי להם לנשותיהן של אלו אם הם נזקקין לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן הובא ג"כ ברש"י חומש ס"פ בהעלותך ע"ש: **וילך**. מלמד שנסתלק מאהרן. בשבת דצ"ז ע"א

בהחבא] ולא דברה אלא שלא בפניו של משה נענשה אדם הדיוט המדבר דברים בפני חבירו ומביישו עאכ"ו שיהא עונשו מרובה. באותה שעה א"ל אהרן למשה משה אחי כסבור אתה בעצמך שצרעת זו על מרים נתונה אינה נתונה אלא על [א] בשרו של אבא עמרם. אמשול לך משל למה הדבר דומה לאחד שנתן גחלת בתוך ידו אע"פ שהופכה ממקום למקום מ"מ בשרו נכוית שנאמר אל נא תהי כמת באותה שעה התחיל אהרן לפייס במשה א"ל משה אחי כלום עשינו רעה עם אחד בעולם א"ל לאו ומה עם אחד בעולם לא עשינו רעה אתה שאחינו אתה האיך נעשה רעה עמך אבל מה אעשה שגגה היא בינותינו ברית שבינינו לבינך (א) (מפני שהברית כרותה לאהרן ולבניו) שנא' (עמוס א) ולא זכרו ברית אחים באותה שעה עג משה עוגה קטנה ועמד בתוכה וביקש רחמים עליה ואמר איני זז מכאן עד [ב] שתתרפא מרים אחותי שנאמר (במדבר יב) אל נא רפא נא לה. באותה שעה א"ל הקב"ה למשה (ב) אילו מלך נזף בה אילו אביה נזף בה כראוי היה לה שתכלם שבעת ימים אני שאני מלך מלכי המלכים עאכ"ו לא דין הוא שתכלם ארבעה עשר יום אלא למענך מחול לה שנא' (שם) ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה וגו'. (שם) והאיש משה ענו מאד יכול שהיה ענו ולא נאה ומשובח ת"ל (שמות מ) ויפרוש את האהל על המשכן מה משכן י' אמות אף (ג) משה י' אמות קומתו. יכול שהיה ענו כמלאכי השרת ת"ל מכל האדם מאדם אמרו ולא ממלאכי השרת יכול שהיה ענו כדורות הראשונים ת"ל על פני האדמה מדורו אמרו ולא מדורות הראשונים. ג' מיני מוכי שחין נבראו בעולם לח יבש בעל פוליפוס והיתה נפשו של משה נמוכה מכולם: ג (ד) ר"ש בן אלעזר אומר אף על מספרי [ג] לה"ר נגעים באין שכן מצינו בגחזי שספר [ד] לשון הרע ברבו ודבקה בו צרעת עד יום מותו שנאמר (מ"ב ה) וצרעת נעמן תדבק בך [וגו'] ויצא מלפניו מצורע כשלג. הוא היה אומר [ה] על גס הרוח נגעים באין עליו שכן מצינו בעוזיהו שנאמר (ד"ה ב כו) ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל מעל בה' [אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטורת ויבוא אחריו] עזריהו הכהן ועמו כהנים לה' שמונים בני חיל ויעמדו על עוזיהו המלך ויאמרו לו לא לך עוזיהו להקטיר לה' כי לכהנים בני אהרן המקדשים להקטיר צא מן המקדש כי מעלת ולא לך לכבוד מה' אלהים ויזעף עוזיהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכהנים והצרעת זרחה במצחו. באותה שעה נבקע היכל אילך ואילך שנים עשר מיל על שנים עשר מיל והיו הכהנים [ו] מבוהלים לצאת וגם הוא נבהל לצאת כי נגעו ה' ויהי מצורע עד יום מותו וישב בית החפשית מצורע כי נגזר מבית ה' ויותם בנו על בית המלך שופט את עם הארץ: ד ואל תתחבר לרשע מלמד שלא יתחבר אדם עם אדם רע ולא עם אדם רשע שכן מצינו ביהושפט שנתחבר באחאב ועלה עמו רמות גלעד (ה) ויצא עליו קצף [ז] (מאת) ה' שוב נתחבר לאחזיה [ויעשו אניות בעציון גבר ופרץ ה' את מעשיו שנא'] (דה"ב כ') בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך וישברו אניות. וכן מצינו באמנון שנתחבר עם יונדב ויעץ לו עצה רעה שנא' (שמואל ב יג) ולאמנון ריע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד ויונדב איש חכם מאד חכם

(ו) לרע. דבר אחר אל תתחבר לרשע ואפילו [ח] לתורה: ה ואל תתייאש מן הפורענות כיצד. מלמד שיהא לבו של אדם מתפחד בכל יום [ויאמר אוי לי שמא יבא עלי פורענות היום ושמא למחר ונמצא מתפחד בכל יום] שנאמר [ט] כן באיוב (איוב ג) פחד פחדתי: ו דבר אחר אל תתייאש מן הפורענות כיצד. בזמן שאדם רואה מה שבידו מצליח אל יאמר בשביל שזכיתי נתן לי המקום מאכל ומשתה בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא אלא יאמר אוי לי שמא לא נמצא לי לפניו אלא זכות אחד בלבד נתן לי מאכל ומשתה בעולם הזה כדי שיאבדני לעולם הבא:

פרק עשירי

א **יהודה** בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין. וכשיהיו בעלי דינין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כזכאין כשקבלו עליהם את הדין: ב אל תעש עצמך כעורכי הדיינין כיצד מלמד שאם באת לבית המדרש ושמעת דבר [י] או הלכה אל תבהל ברוחך להשיב אלא הוי יושב ושואל באיזה טעם אמרו [דבר זה ומאיזה ענין היה להם דין זה [כ] אומר הלכה שאל להם [ל] תחלה עיקר הדין והלכה בזמן] ששאלוני ובזמן ששני בעלי דינין באין לפניך לדין אחד [מ] עני וא' [נ] עשיר אל תאמר היאך אזכה את [ס] העני ואחייב את [ע] העשיר והיאך (אזכה את העשיר ואחייב את העני ואם אחייב את העני נמצא עני אויבי ואם אזכה את העני נמצא העשיר אויבי ואל תאמר היאך) אטול ממונו של זה ואתן לזה והתורה אמרה (דברים א) לא תכירו פנים במשפט (ז) (היה רבי מאיר אומר מה תלמוד לומר) [פ] כקטן כגדול תשמעון שלא יהא [צ] אדם אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו [ק] ואחד אומר לו קצר דבריך. (א"ר יהודה (ח) שמעתי שאם רצו להושיב שניהם כאחד מושיבין ואין זה אסור. אי זה אסור שלא יהא אחד יושב ואחד עומד [אלא מה ת"ל) [ר] כקטן כגדול] (ט) [ש] יהא עליך דין קטן כדין גדול [דין] של פרוטה כדין של מאה מנה: ג (הוא היה אומר (י) כל מי שיאמר לי קודם שאכנס לגדולה זו הכנס רוצה אני [שארד עמו עד לחייו עכשיו שנכנסתי כל מי שיאמר לי רד הימנה רוצה אני] שאפיל עליו קומקומוס של חמין שהגדולה קשה היא להעלותה וכשם שקשה היא להעלותה כך קשה להורידה שכן מצינו בשאול בשעה שאמר לו עמוד במלכות היה מתחבא שנאמר (שמואל א י) ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים ובשעה שאמר ליה רד הימנה היה מחזיר אחרי דוד להרגו): ד שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים [ת] מתוך שאתה חוקרן (הוי זהיר בדבריך) שמא מתוך דבריך [א] ישמעו השומעין ויוסיפו עליך שקר מפני הרמאין:

פרק אחד עשר

א **שמעיה** ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתוודע לרשות. אהוב את המלאכה כיצד מלמד שיהא

נוסחת הגר"א

[א] על בשרינו אמשול: [ב] שתרפא: [ג] שקרים: [ד] שקרים: [ה] אף: [ו] מבהילים אותו לצאת: [ז] שנאמר (שם יט) ובזאת עליך קצף מלפני: [ח] לקרבו: [ט] (משלי כח) אשרי אדם מפחד תמיד: [י] מפי ב"ד אל: [כ] אמרו: [ל] עיקר ההלכה וכשיהיו בע"ד עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים כיצד בזמן ששני וכו': [מ] צדיק: [נ] רשע: [ס] הרשע: [ע] הצדיק: [פ] ונאמר כקטן כגדול תשמעון ר"י אומר: [צ] תי' אדם נמחק: [ק] ולאחד: [ר] דבר אחר כקטן: [ש] תשמעון שיהא חביב עליך דין קטן: [ת] והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר. הוי מרבה לחקור את העדים מפני הרמאין. והוי זהיר בדבריך: [א] ילמדו ויוסיפו לשקר:

הגהות הגרי"ב

(א) נ"א והגר"א [בטלנו שנאמר ולא זכר ברית אחים מפני הברית הכרותה בינינו שבטלנו נאבד את אחותינו]: (ב) [עי' ב"ק דף כה. ב"ב דף קיא.]: (ג) [בכורות דף מד. וש"נ נדרים לח]: (ד) [ענין זה ערכין דף טו:]: (ה) נ"א וסגר"א והיה: (ו) [סנהדרין דף כא.] נ"א לפורענות: (ז) [עי' שבועות דף ל.]: (ח) [שם]: (ט) [סנהדרין דף ח.]: (י) [מנחות דף קט: ע"ש בר' יהושע בן פרחיה]:

תומת ישרים. כשם. צ"ל שכשם: בשבת כל זאת שלא עשה. נ"ב נ"א כל שבעה וכל זה. לפי שלא עשה: שנכפה ונפל על אומן שלו. נ"ב נ"א שנכפל ונפל על אמן שלו: סרדיוט אחד הלך ואמר להגמון עמד והקיף כצ"ל:

כסא רחמים

פרק ט ואפילו לתורה. להיות חברים בתורה ואפילו ללמוד תורה אמרו פרק אין דורשין [דף טו:] שאין ללמוד מרב שאינו הגון ע"ש:

הגהות מהריעב"ץ

לכ"א כלשון זה אבל פירות אוכל בעוה"ז של ת"ת וחבריו כמ"ש ריש פאה: פרק ט יכול שהיה ענו ולא נאה ומשובח. ר"ב כלומר ומחמת זה שלא היה נאה אלא מכוער לכן היה מוכרח להיות ענו:

בנין יהושע

ע"א קדרים מויפן אהרן ספנה מלרעתו פרש"י שקדש ונתרפא: בהחבא. בסתר: של אבא עמרם. נ"ל דזה המעשה היה בסוף מ' כמ"ש תוס' פר"ע דפ"ז ויבמות ס"א ואז היה עמרם כבר מת אלא ה"ק על בשרו של אבינו עמרם כאילו היה הצרעת עליו כאשר שאנחנו בשר א' ויצאנו מבטן א' מאבינו עמרם כי בשרנו הוא. מפרש. ונ"ל ע"ד דכתיב בפ' תצא קללת אלהים תלוי זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו משל וכו' עיין רש"י בחומש שם כך הכא הכוונה בזוי הוא לאבינו עמרם ויצטער בקבר ע"ז: שנאמר אל נא תהי. סיפיה דקרא ויאכל חצי בשרו: נאבד את אחותנו. בתמיה: אלא למענך מחול לה. בב"ק דכ"ה וב"ב קי"א ובחים ס"ט איתא ק"ו לשכינה וכו' אלא דיו ע"ש וכת ב המפרש שהאדר"נ מיאן בזה משום דאין שייך נגד הקב"ה דיו וכו' דמה דמות נערך לו ולכך כתב מפני כבודו של משה אמר שמוחל ע"כ ונ"ל שכוונה ג"כ הכא שאמר הקב"ה נגד כבודו ג"כ רק דיו ומחל מפני כבודו של משה ע"ד שכתבו המפרשים בפ' מטות נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים: מה משכן י' אמות דכתיב עשר אמה אורך הקרש (בפ' תרומה): אף משה י' אמות. שבת דצ"ב ונדרים דף ל"ח ובכורות דף מ"ד ע"א איתא אמר רב משרע"ה עשר אמות היה שנאמר ויפרש את האהל מי פרשו משה רבינו פרשו וכו' ע"ש וקחשיב התם בנדרים נמי שאר מעלות ע"ש: י' אמות קומתו. נמצא היה נאה בגדלו וכן הוא אומר (יחזקאל ל"א ז) וייף בגדלו וגו' ויש לרמז פסוק זה על משה ע"ש: יכול וכו' כמה"ש. דכתיב ענו מאד: ענין כדורות הראשונים. ר"ל האבות אי"ו: ג' מיני מוכי שחין. ספ"ז דכתובות דע"ז ע"ב איתא כ"ד מיני שחין הן. וי"ל דהנהו כ"ד שייכי בהנהו ג' דאותן קשים וכוודאי נפשם שפלים ונבזים ונמוכי רוח עד מאד ואפ"ה נפשו של משה היה נמוך מהם כדכתיב ענו מאד מכל אפילו מאלו ג'. מפרש: לח יבש. עיין בכורות דמ"א וב"ק דף פ': בעל פוליפוס ל"ג אלא בעלי ראתן גרסי' כי בעל פוליפוס הוא מום של ריח החוטם או הפה כדאיתא שם בכתובות: רשב"א אומר וכו'. בערכין דט"ו ע"ב איתא זה בשם ר"י בן זימרא: בגחזי שסיפר לה"ר שם דף ט"ז ע"א איתא א"ר בר"נ א"ר על ז' דברים נגעים באים וכו' ועל שבועת שוא דכתיב ויאמר נעמן הואל וקח ככרים וכתיב וצרעת נעמן תדבק וגו'. ועל ספירת לה"ר הביא הגמרא פסוק בתהלים (ק"א) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית וכתיב וכו' וכתב המפרש שיש ליישב גירסא דהכא משום דכאמת סיפר גחזי לה"ר כדמוכח בפסוקים וע"פ מדרש חז"ל שאמר אלישע לגחזי קח המטה והחיה את בנה של שונמית ואל תדבר לשום אדם בדרך דיבור קל והיו בעיני גחזי כמצחק וכשהלך אמר לכל אחד ואחד התאמין שמקל זה יחיה מתים ואין לך לה"ר גדול מזה דעונשו נגעים דכתיב וזאת תהיה תורת המצורע מוציא רע. והנה הלה"ר גרם לו ולעצמו של גחזי הצרעת. והשבועת שוא גרם לבניו כדאיתא בשבועות דל"ט שבשבועת שוא נפרעים ממנו וממשפחתו שנא' אל תתן את פיך לחטיא את בשרך (קהלת ה) ואין בשרו אלא קרובו שנאמר ומבשרך אל תתעלם (ישעיה נח) ובזוהר פ' תזריע על פסוק ואיש כי יהיה בו בהרות איתא ג"כ האי טעמא שנדבק בזרעו משום השבועה. ועוד איתא התם דתמה אלישע דלא נפיק מגחזי ברא דמעלי ע"כ: י"ב מיל. נגד י"ב שבטים. ועל י"ב מיל היו חונים במדבר: הכהנים מבוהלים לצאת. כדכתיב שם ויבהילוהו משם וגם הוא נדחף לצאת: בית החפשית. בירושלמי מפורש שעשו לו בית בבית הקברות ע"ש במתים חפשי (תהלים פ"ח) רש"י שם: אדם רע. זה רשע שהוא רע לשמים ורע לבריות כדאי' ספ"ק דקדושין ע"ש אוי לרשע רע וגו'. וכן מצינו באחאב שהרג לנביאים ולגנבות ולכך נאמר באחאב רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע וגו'. אדם רשע הוא רק רע לשמים ולכך נקט התנא אל תתחבר לרשע וכ"ש לרע שהוא לבריות ג"כ וכעין זה כתב המפרש: עצה רעה. פ"ב בסנהדרין דף כ"א ע"א מפורש זה ע"ש: ואפילו לתורה. וש"ת הריני זהיר מלהיות לו שכן שהוא התחברות תמידי. ואיני מתחבר עמו אלא לסחורה או לד"ת דרך אקראי בעלמא לכך חזר והזהיר ואל תתחבר לרשע אפילו באקראי כ"כ במד"ש בשם ה"ר מנחם לבית מאיר וכן אמרו חכמים כל המתדבק ברשעים אע"פ שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם. למה"ד לנכנס לביתו של בורסי אע"פ שלא לקח ממנו כלום מ"מ ריח רע קלט והוציא ממנו כ"כ הרע"ב והמפרש כתב שאפילו לתורה הוציא האדר"נ מהדיוק ואל תתחבר דלשון חבר שייך אגל בעלי תורה כמ"ש הרמב"ם ז"ל דלכך נקרא ת"ח חבר שחברותם נאה ונקראו באמת חיבור לא כן חיבור ע"ה והיינו דקאמר ואל תתחבר לרשע אפילו לענין שתהיה שם חבר נקרא עליך היינו ללמוד תורה אפ"ה אם הוא רשע לא תאמר לו עכ"ל ועיין סוטה דף כב: ואל תתייאש וכו'. וז"ל רש"י שאם אתה עשיר אל תבטח בעשרך לפי שהפורענות ממהרת לבא לכן תהיה כל שעה בפחד וכה"א אשרי אדם מפחד תמיד (משלי כ"ח) וכן אם בא עליך רעה אל תתייאש לפי שהישועה קרובה לבא וכה"א הן לא קצרה יד ה' מהושיע (ישעיה נט):

פרק עשירי יהודה בן טבאי וכו'. קבלו מהם. ר"ל מיהושע ב"פ ונתאי הארבלי: כעורכי. לשון ערכאות של כותים ערכאות של בית דוד. רע"ב: הדיינים. כי הדין שפסקו הדיינים לזכות לזה הוא בסיבת בעל הדין שסדר זה טענותיו לפניו ולמדם לטענות ועי"ז יזכה בדין א"כ זה הוא עורך הדיינים לדון דין זה כ"כ בלב אבות: וכשיהיו בע"ד עומדים לפניך יהיו כרשעים. ועפ"ז כתב הש"ך בח"מ סי' י"ז ס"י שאי' בס' חסידים דאין להסתכל בפני הבעלי דין כשטוענין דאסור להסתכל בפני רשע ע"כ וכתב בספר יערת דבש זש"ה לא תכירו פנים במשפט *[אחר שאמרו הטענות דאמור הטענות יכול הדיין להכיר מפניהם ומתנועותיהם ושינוי פניהם וכיוצא]. ואמרתי היינו טעמא דנאמר על משיח (ישעיה י"א) והריחו ביראת ה' וקדרים רבא דמורח ודאין דכתיב לא למראה עיניו ישפוט סנהדרין דף צ"ג ע"ב. כי אסור להסתכל בבע"ד כנ"ל וע"ש במהרש"א שמפרש בענין אחר: אל תבהל ברוחך להשיב וכו'. הדין או ההלכה ששמעת ותרצה לסתור ולהשיב עליו על ידי זה ישתנה הדין לפי טעמך אם כן תהא אתה כעורך הלכה לפני הדיינים כמו שבעל דין עורך הדיינים לפסוק הדין לזכותו. מפרש. וע"פ מהירתו שנבהל להשיב טועה הוא בדין והרע"ב כתב עוד יותר אזהרה כעורכי הדיינים ר"ל כגדולי הדיינים וכתלמיד היושב לפני רבו מדבר שלא יעשה עצמו כגדולי הדיינים לדבר לפני רבו כפוסק את הדין ע"כ: וההלכה בזמן ששאלוני. ר"ל הרב לתלמיד דהיינו שלשים יום קודם הרגל כדאיתא בב"מ דצ"ו ע"א כ"ה בס' קול יהודה. והכוונה ג"כ שלא יבלבל בשום ד"ת שלא מענינו: נמצא העני אויבי. שיאמר מסתמא נשאתי פנים להעשיר: נמצא העשיר אויבי. שיאמר מסתמא עברתי על לא תשא פני דל משום שאני מחוייב לפרנסו ולכך נקט המלינה בעני ועשיר לאפוקי שני ב"א השווים אין התרעומות כ"כ שיחשבו בעצמם שהדין אמת כי מה"ת יזכה זה יותר מזה. מפרש: לא תכירו פנים וגו'. הביא מקרא ממשנה תורה והלא איתא במוקדם בפ' קדושים לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול. משום דקאי אדלעיל וכשבעלי דינים עומדים לפניך וכו' ועיין מ"ש בשם יערת דבש. ועוד שמפרש אח"כ סיפיה דקרא כקטן כגדול תשמעון: היה רבי מאיר אומר וכו' עד אלא מה ת"ל. במסכת שבועות דף ל' ע"א איתא ת"ר ועמדו שני האנשים (דברים יט) מצוה לבע"ד שיעמדו (פירש"י דהאי קרא בבע"ד איירי דכתיב אשר להם הריב) א"ר יהודה שמעתי שאם רצו להושיב שניהם מושיבין וכו' וככן תבין ג"כ סוגיא זו שנ"ל כמו התם: אחד עומד ואחד יושב. שלא יראה חבירו שמכבדין אותו יותר ממנו ויסתתמו דבריו רש"י שם: מה ת"ל כקטן כגדול וכו'. שם פ"ק ד"ת איתא אמר ריש לקיש כקטן כגדול תשמעון שיהיה חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה למאי הילכתא אילימא לעיונה ביה ומפסקיה (ר"ל לאמתו רש"י) פשיטא אלא לאקדומי פרש"י אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין של מנה הקודם לפניך הקדם לחתוך ע"כ: הוא היה אומר. אדלעיל קאי שיהודה ב"ט קיבל מר' יהושע ב"פ. ואיתא במסכת חגיגה דף ט"ז שרבי יהושע בן פרחיה נשיא היה. לכך היה אומר זה המלינה כדאיתא ג"כ מפורש בשם רבי יהושע בן פרחיה זה סוף מנחות דף ק"ט ע"ב וז"ל הגמרא שם אמר רבי יהושע בן פרחיה כל האומר עלה לה אני כופתו ונותנו לפני הארי כל האומר לי וכו' והתוס' כתבו שם שרבי קלונימוס הגיה שם בגמרא על פי נבואה וכו' ונראה שהנבואה דיבר בו שכיון להלכה כמו שאיתא הכא מפורש כך האי גרסא. לאפוקי מפי' קמא שם: עד לחייו. כדאיתא בפרק דלקמן ושנא את הרבנות: בשעה שאמר לו. ר"ל שמואל ואפשר שכנ"ל: היה מתחבא. ולכך נתקיים בו שפל רוח יתמוך כבוד (משלי כט) כל מי שבורח מן השררה השררה רודפת אחריו. ילקוט בשם התנחומא. וכן מצינו בסנהדרין דף י"ד ע"א ר"ז הוה מיטמר למיסמכיה וכו' ועיין כ"ב דף נ"א ע"ב וירושלמי פ"ג דבכורים וק"ל: שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור וכו'. מפני המעשה הבא לידו היה רגיל לומר כן שתלה שמנים נשים באשקלון ונהרג בנו בבית דינו ע"י עדות שקר. מדר"ש בשם רשב"ם. ומעשה זו הביא רש"י באריכות כיצד עשאו העדות שקר סנהדרין דף מ"ד ע"ב ד"ה דבעי מכסא. והוא מן הירושלמי פ"ב דחגיגה וקצת התעוררו ג"כ תוס' בחגיגה דף ט"ז ע"ב: מתוך. נ"ל ומתוך: הוי זהיר בדבריך. שלא יאמר הדיין שמא כך וכך היה המעשה או אם היה הדבר כך היה פלוני זכאי ומתוך דברים הללו לומד בע"ד או העדים דבר שלא היה ולכך ג"כ בשעת חקירה הוי זהיר בדבריך שמא מתוך דבריך יבינו מה שבלבך ויבינו לשקר ולומר מה שלא היה. רש"י ורע"ב ואע"פ שפתח בעדים אבל ה"ה והוא הטעם ג"כ בבעל דין. ועוד הוי זהיר מלתא באפי נפשיה הוא וכו' תוי"ט:

פרק אחד עשר שמעיה ואבטליון. גרי צדק היו ומבני בניו של סנחריב הם כ"כ הרמב"ם בהקדמה ורע"ב ופי' זקיני הגאון מהר"ל מפראג ז"ל בס' ד"ח שמעיה ואבטליון אמרו שהיו מקהל גרים. וכן מוכח ביומא דף ע"א ע"ב שאמר להם הכה"ג ייתון בני עממיא לשלם ופרש"י שמבני בניו של סנחריב היו ע"ש ובגיטין דף נ"ז איתא מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון אבל אין הפירוש שהם עצמם היו גרים שא"כ היך אפשר למנותן לנשיא ואב"ד כי שמעיה היה נשיא ואבטליון אב"ד כדאיתא בחגיגה דף ט"ז אלא שבאו מן הגרים ובודאי אמן מישראל היו ולכן היו מותרים למנותן לנשיא ואב"ד אבל יש שפירשו כי הם עצמם גרים היו בודאי זה טעות גמור ע"כ וכ"ה בתוס' יו"ט: אהוב את המלאכה. אפילו יש לו במה להתפרנס כדברי ר"י לקמן חייב לעסוק במלאכה שהבטלה מביא לידי שעמום ר"ב ועיין בתוי"ט: אהוב את המלאכה. כי גדול הנהנה מיגיע כפו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך כדאיתא

שיהא אדם אוהב את המלאכה ואל יהיה שונא את המלאכה כשם שהתורה נתנה בברית כך המלאכה נתנה בברית שנא' (שמות כ) ששת ימים [א] תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך. ר"ע אומר עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה ועתים שאין אדם עושה מלאכה ומתחייב מיתה לשמים. כיצד ישב אדם כל השבוע ולא עשה מלאכה ולע"ש אין לו מה יאכל היו לו מעות של הקדש בתוך ביתו ונטל מהם ואכל מתחייב מיתה לשמים. אבל אם היה פועל והולך בבנין בית המקדש אע"פ שנתנו לו מעות של הקדש בשכרו ונטל מהם ואכל מתנצל מן המיתה. רבי דוסתאי אומר [ג] מניין שאם לא עשה מלאכה כל ששה [ד] שיעשה כל שבעה הרי שישב כל ימות השבת ולא עשה מלאכה ולערב שבת אין לו מה שיאכל הלך ונפל בין הגייסות ותפשוהו ואחזו אותו בקולר ועשו בו מלאכה בשבת כל זאת [ה] שלא עשה כל ששה. ר"ש בן אלעזר אומר אף אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה שנא' (בראשית ב) ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה [ו] והדר מכל עץ הגן אכול תאכל. ר"ט אומר אף הקב"ה לא השרה שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה שנאמר (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם [ז] רבי יהודה בן בתירא אומר מי שאין לו מלאכה לעשות מה יעשה אם יש לו חצר חרבה או שדה חרבה ילך ויתעסק בה שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ומה תלמוד לומר ועשית כל מלאכתך להביא את מי שיש לו חצרות או שדות חרבות ילך ויתעסק בהן ר' [ח] [טרפון] אומר (א) (אין אדם מת) אלא מתוך הבטלה (שנאמר (בראשית מט) ויגוע ויאסף אל עמיו [רבי יוסי הגלילי אומר] הרי שנכפה ונפל על אומן שלו ומת הא אינו מת אלא מתוך הבטלה) היה עומד על ראש הגג [ועל ראש הבירה ועל ראש הבניין] [(ועל שפת הנהר)] ונפל ומת אינו מת אלא מתוך הבטלה. (שכן) שמענו לאנשים ולנשים מניין שנא' (שמות לו) איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש לטפלים מניין שנאמר (שם) ויכלא העם מהביא. א"ר נתן בשעה שנתעסק משה במלאכת המשכן לא רצה ליטול עצה מנשיאי ישראל והיו נשיאי ישראל יושבין ושותקין ואומרים עכשיו יצטרך לנו משה. כיון ששמעו שהעבירו קול במחנה שנאמר והמלאכה היתה דים אמרו אוי לנו שלא היה לנו שותפות במלאכת המשכן עמדו והוסיפו דבר גדול מעצמם שנא' (שמות לה) והנשיאים הביאו את אבני השהם: ב ושנא את הרבנות [ט] כיצד מלמד שלא יניח אדם עטרה [י] מעצמו בראשו. אבל אחרים יניחו לו שנאמר (משלי כז) יהללך זר ולא פיך נכרי ואל שפתיך. אמר רבי עקיבא כל המגביה עצמו על דברי תורה למה הוא דומה לנבלה מושלכת בדרך כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו ומתרחק ממנה והולך שנא (שם ל) אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה [(א"ל בן עזאי דרשהו מעניינו)] אם מנבל אדם עצמו על דברי תורה ואוכל תמרים חרובים ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתח של חכמים כל עובר ושב אומר שמא שוטה הוא זה לסוף אתה מוצא כל התורה כולה עמו. (רבי יוסי אומר רד מטה למעלה ומעלה למטה) כל המגביה עצמו על דברי תורה סוף שמשפילין אותו וכל המשפיל עצמו על דברי תורה סוף שמגביהין אותו [כ]: ג ואל תתוודע לרשות כיצד מלמד שלא יצא לו לאדם שם ברשות *) כיון שיצא לו שם ברשות סוף נותנין בו עיניהם והורגים אותו ונוטלין הימנו כל ממונו [ל]. כיצד היה חבירו בשוק ואומר הקב"ה יברכהו לפלוני היום יצא מתוך ביתו מאה שורים מאה רחלים ומאה עזים ושמע הימנו סרדיוט אחד והלך ואמר לשר הלך והקיף את כל ביתו ונטל ממנו כל ממונו עליו הכתוב אומר (משלי כז) מברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו. דבר אחר (אל תתוודע לרשות) היה חברו יושב בשוק ואמר הקב"ה [מ] יתננו לפלוני אותו היום הכנים לתוך ביתו כמה כורין של חטים כמה כורין של שעורים שמעו ממנו לסטים ובאו והקיפו את כל ביתו נטלו ממנו כל ממונו לשחרית אין לו כלום עליו הכתוב אומר מברך רעהו בקול גדול וגו'. דבר אחר אל תתוודע לרשות כיצד מלמד שלא יכוין אדם לומר (ב) אני הוא שר העיר [נ] ואני הוא המשנה מפני שגוזלין לישראל: ח דבר אחר אל יכוין אדם ליטול את הרשות אע"פ שבראשונה פותחין לו פתח הנאה באחרונה פותחין לו פתח הקשה לו: ך אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא יורו דבר משמכם שלא כתלמוד תורה ותחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים ואף התלמידים הבאים אחריכם שמא יורו דבר משמכם שלא כתלמוד תורה [ס] ותחובו חובת גלות ויגלו למקום מים הרעים. איזהו מים הרעים הוי אומר (תהלים קו) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם דבר אחר מים הרעים כמשמעו [ע]. וי"א שמא יגלו לעבודה קשה:

פרק שנים עשר

א הלל ושמאי קבלו מהם הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין [פ] איש לאשתו [אוהב את הבריות] ומקרבן לתורה. הוא היה אומר נגד שמא אבד שמיה ודלא מוסיף יסיף ודלא יליף קטלא חייב ודאישתמש בתגא חלף: ב הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני אם לא עכשיו אימתי: ג אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן אוהב שלום בין כל אחד ואחד שנא' (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון (ר"מ אומר מה ת"ל ורבים השיב מעון) כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע בו באדם רשע ונתן לו שלום למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי היאך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה. וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהם אמר לו בני ראה חברך מהו [צ] אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו [ק] אומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. והולך אהרן ויושב אצל האחר וא"ל בני ראה חברך מהו [ר] אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיניו ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. וכשנפגשו זה בזה גפפו ונשקו זה לזה לכך נאמר (במדבר כ) ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל: ד (ד"א) מפני מה בכו ישראל את אהרן שלשים יום (ג) [(אנשים ונשים)] מפני שדן אהרן דין אמת [ש] לאמיתו *) מניין לא אמר לאיש [ת] שסרחת ולא לאשה [ת] שסרחת לכך נאמר ויבכו אותו כל בית ישראל. אבל משה שמוכיחן בדברים קשים נאמר ויבכו בני ישראל את משה. ועוד כמה אלפים היו בישראל [א] שנקראו שמם אהרן (אהרן) שאלמלא אהרן לא [ב] בא זה לעולם שהיה משים שלום בין איש לאשתו ומזדווגין זה עם זה והיו קורין שם הילוד על שמו. וי"א

*) וסיא ממשלס שעמדס מרשות עלמס.

הגהות הגרי"ב

(א) נ"א לא נקנסה מיתה על האדם: (ב) נ"א להיות אצל שר העיר ושר המשנה: (ג) אנשים ונשים שנא' ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל ובמשה נאמר ויבכו בני ישראל מפני שמשה הי' מוציא דין לאמיתו ומוכיחן בדברים אבל אהרן לא אמר לאיש שסרחת כנ"ל:

*) נ"א מימיו

נוסחת הגר"א

[א] יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת ושמרו גו' ברית עולם גו' כי ששת ימים וגו' (שמות לא) : [ג] ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות (שם כג) הרי שלא עשה : [ד] גורם לו שיעשה מלאכה בשביעי : [ה] גרם שלא : [ו] ואח"כ : [ז] כאן צ"ל מ"ש למטה שמענו לאנשים לנשים מנין כו' עד אבני השהם : [ח] יוסי הגלילי : [ט] שכן היה ר' יהושע בן פרחיה אומר כל מי שיאמר (וכו' כמ"ש בפנים בפרק סקודס עד) שיאמר לי רד הימנה (וכו' עד) להעלות עליה וכשם שקשה היא להעלות עליה כך קשה לירד הימנה שכן (וכו' עד) להרגו. ד"א ושנא את הרבנות: [י] לעצמו : [כ] ר' יוסי אומר רד מטה שיאמרו לך עלה למעלה ואל תעלה למעלה שיאמרו לך רד למטה שנאמר [משלי כה] כי טוב אמר לך עלה הנה וגו' : [ל] ואל יגרום לחבירו שיצא לו שם ברשות : [מ] יברכהו: [נ] ואצל: [ס] ויחובו : [ע] אלו אפיקורסין: [פ] אדם לחבירו ובין: [צ] עושה : [ק] ואומר : [ר] עושה : [ש] שלעולם לא אמר: [ת] סרחת: [א] שהיו מהלכין אחר מטתו של אהרן : [ב] באו לעולם:

תומת ישרים. ועוד כמה. צ"ל (וערב מה) [והרבה]:

כסא רחמים

פרק יא ריב"ב אומר כו'. דריש כל כל דהוא ואזיל לטעמיה בסנהדרין (דף עח.) רגל ישרס: צואים. לאו דוקא דה"א [שבת דף קיד] כל ת"ח שנמצא רבב על בגדו ח"מ. אלא ר"ל שאינס מתוקנים: שלא כת"ת. פי' שלא כדי,

בנין יהושע

כדאיתא פרק קמא דברכות דף ח' ע"ש וברי"ף על עין יעקב והארכתי בזה בס"ד בחדושי: ואל יהיה שונא וכו' אפילו מלאכה בזויה לא יתבייש מב"א ואם עני הוא ובע"כ צריך להתפרנס על ידי מלאכה אל יהיה לו לעול ולמשא: כשם כשהתורה נתנה בברית. שנאמר (ירמיה ל"ג) אם לא בריתי יומס ולילה וקאי על התורה כענין שנא' והגית בו יומס ולילה ועיין תוי"ט פ"ק דאבות מ"ב שנא' ששת ימים תעבוד וגו' כ"ל שנ"ל שנא' ששת ימים יעשה מלאכה (שמות לא) כי שם נאמר ברית בסיפא לדורותם ברית עולם שקאי ג"כ על המלאכה: ומתנצל. מן המיתה: אע"פ שנהנה מן ההקדש כדלקמן. מעות של הקדש וכו' ואכל. מסתמא כך הוא אם אין לו מה לאכול על שבת קודם שלוקח מן הכא לידו לאפוקי בחול היכי שאין לו אינו מתאוה כ"כ לתענוגים ומסגף עצמו קנת. ועיין פ"ד דפסחים דף נ ע"ב דאיתא ע"ז יש זריז ונשכר וכו' מתחייב מיתה לשמים כדא"ר פסחים ל"ג סנהדרין פ"ד הזיד במעילה חייב מיתה כלומר בהנאת הקדש דיליף חטא חטא מתרומה: בשכרו וכו' מתנצל מן המיתה. שהשכיר הוא ונא בשכרו ומעות של הקדש מתחלל על המלאכה: שיעשה כל שבעה. כלומר שיכול לבוא לכך שבע"כ יהיה צריך לעשות מלאכה בשבת. ולע"ש אין לו מה שיאכל. ומסתמא הולך לגנוב או לגזול ושאר המלאכות רעות ועי"ז נפל בין הגייסות ונתפס: בקולר. בלשון רומי סוגר הנתון בצואר השבוים והחייבים ערוך ערך קלר: כל זאת שלא עשה כל ששה. ונ"ל שזה מרמז הפסוק בי' דברות ששת ימים תעשה מלאכה. מכח זה ביום השביעי שבת תוכל לשבות שיהיה שבת וכענין זה כתב המפרש ומתורץ בזה קושית העולם וכי נצטוינו דוקא לעשות מלאכה בו' ימים: אדה"ר. עיין במ"כ: מי שאין לו מלאכה. שהכל מתוקן: ועשית כל מלאכתיך. דייק הקרא ועשית אתה בעצמך. מפרש: כל מלאכתך. כל רבוי הוא: רבי טרפון. נ"א ר' יוסי: שנאמר ויגוע וגו'. דרך רמז בעלמא הוא ויגוע ממלאכה ויאסף אל עמיו ומצינו בתהלים ק"ד יצא אדם לפעלו וגו' תוסף רוחם יגועון ותוסף מלשון ואספתו אל תוך ביתך (בפ' תצא) ורא"ע כתב מלשון כמו רוחו ונשמתו אליו יאסוף (איוב ל"ד יד) כלומר שמתעצל ממלאכה וסיפיה דקרא ואל עפרם ישובון כי הבטלה מביא לידי שעמום ומהומה ועי"ז מת: הרי שנכפה. והוא חולי הנופל לארץ (כמ"ש רש"י יבמות ס"ד כתובות ס"ב): ונפל על אומן. שחלה ולא יכול לעשות עוד מלאכה ומשו"ה אינו משתכר ומרויח לאכול ולשתות נמצא מת מתוך הבטלה: על ראש הגג וכו'. דרך חירות: שמענו לאנשים שעשו מלאכה: ויכלא העם וגו'. הכל משמע: ליטול עצה מנשיאים. שמשה אמר כל נדיב לב יביאו תרומת ה' ולא אמר לנשיאים וכו' מ"ר נשא פי"ב: יצטרך לנו משה. אמרו אלו עושין את המשכן ולנו אוא אומר שניתן נדבה ילקוט שם סי' תשי"ג בשם ספרי: והמלאכה היתה דים. שלא יביאו עוד שום דבר: ושנא את הרבנות. המפרשים פירשו מפני שהרבנות מקברת את בעליה כדאיתא ספ"ק דסוטה ביוסף והאדר"נ סבר אפילו שום גאוה והתנשאות לומר אני ראוי למלוך תשנא וע"ז מביא ראיה שפיר מקרא יהללך זר וגו' וכענין זה כתב המפרש ועי"ל פ"ח ד"ה עשה לך רב בשם ד"ח: דומה לנבלה. עיין בפ"ר פ' ויקרא ספ"א. ובתנא דבי אליהו פ"ו בפירוש זקוקין דנורא סק"כ ובס' עיון יעקב שחיבר בעהמ"ס חק יעקב על אגדות הש"ס סוף מסכת כתובות ובספר ווי העמודים עמוד השלום פכ"ו ועוד כ"ל ע"פ תקוני זוהר ת' חמישאי על פסוק לא תלין נבלתו שלא ישדך עם ע"ה כו' ע"ש: מתרחק ממנה. כך ב"א מתרחקים מהגבוה ההוא. שנאמר אם נבלת בהתנשא וגו' (משלי ל). והתרגום לא התרומם דלא תיעפש: בן עזאי אומר. ה"ג בילקוט: שמא לא גרסי' שם בילקוט: תמרים חרובים. עיין פסחים רדפ"ח וירושלמי דתענית פ"ד: אתה מוצא. שם הגירסא לסוף נעשה סופר ונמצא בו כל התורה: רד מטה. אם משפיל עצמו: למעלה. לסוף עולה לגדולה ונעשה מעלה: ומעלה. אם מגביה ומעלה עצמו למטה. לסוף משפילין אותו למטה. והמפרש כתב רד יש לפרש כמשמעה לשון ירידה. וגם ההיפך נשון מנשלה כמו וירד מיעקב בפ' בלק. וכן לשון עלה סובל ג"כ ב' פירושים א' כמשמעה עליה למעלה ואחת הסתלקות כמו בהעלות הענן ונעלה הענן בפרשת בהעלותך והיינו דקאמר אם הוא מטרם בעצמו רד למטה יזכה לעלות כסי פי' השני וכן בעלה וכו'. ועי"ל ס"פ כ"ה ד"ה רד ממקומך וכו': לרשות לשון רשות מי שיש לו רשות שר וכדומה: שם ברשות. שעושר הוא. ד"א. במשל ראשון א"א ללסטים לקחת הבהמות משום דמסתמא יש עליהם שומרים. אבל במשל האחרון שיש לו הרבה מטלטלין בבית יכול לאבד הון רב מגנבים: מברך

וכו'. ועל זה איתא בערכין דף ט"ז תני רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו: אני הוא שר העיר. ר"ל שמתפאר שעל פיו ישק השר כל עמו ובלעדו לא ירים ידו ורגלו מפני שגוזלין לישראל. כי מסתמא מוסר הוא ממון של ישראל משום כך הוא התקיף הגדול כי אין השרים מקרבין לאדם אלא בשעת הנאתן והמפרש כתב כי מן השרים העובדי כוכבים גוזלין וחומסין ב"י כד"א אכלו עמי אכלו לחם (תהלים יד) ואם מתפאר עצמו שהשר סומך הכל עליו ועושה על פיו נמצא כל הגזילות ג"כ נקראים על שמו וכאלו הוא עשה: פתח הנאה. כדאיתא בפ"א פ"ב הוו זהירין ברשות שאין מקרבין וכו': חכמים הזהרו. ס"ה שאר בני אדם מוזהרים מכך רק מסתמא בדברי הדיוט אין משגיחין כ"כ כמו כד"א לכך הזהיר יותר לחכמים מד"ש בשם הרי"ש: הזהרו בדבריכם. שלא תניחו מקום לטעות בדבריכם רע"ב: שלא כת"ת. כמו שקרה לאנטיגנוס איש סוכו עם צדוק וביתוס תלמידיו כדלעיל פ"ה ע"ש: ותחובו חובת גלות. כלומר אע"פ שבמקום שאתם בו אין שם מקום לטעות יש לחוש שמא יגרום החטא ותתחייבו גלות ותגלו למקום שיש שם אנשים שמראים פנים בתורה שלא כהלכה שהמים רעים הם כנוי לפנים בתורה שלא כהלכה וישתו התלמידים הבאים אחריכם מאותן דברים דברי אפיקורסות שישארו אותן דעות בטילות בעולם ר"ב שם: ותחובו וכו' ויגלו. ל"ג שכפול הוא כי נזכר לעיל. א"נ נראה שפיסקא הוא לפרש מים הרעים: ד"א מים הרעים כמשמעה. שמטמטם הלב וסותם מעיינות החכמה עיין כתובות דף ע"ז וכתב המפרש כד"א בפרשת בשלח ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים וגו' חק ומשפט פרש"י במרה ניתן להם מקצת פרשיות של תורה ור"ל עתה שמתקו המים נתן להם ולא קודם לכן משום דהמים רעים היו מטמטם את לבם: וי"א שמא יגלו לעבודה קשה. שהיא ג"כ מטמטם הלב כלומר גלות וצרות שעבוד כדאיתא במד"ש והמפרש כתב כד"א ולא שמעו אל משה מעבודה קשה ושמעו לשון הבנה מלשון גוי אשר לא תשמע לשונו שלא הבינו מכח עבודה קשה ע"כ ע"ש:

פרק שנים עשר הלל ושמאי קבלו מהם. משמעיה ואבטליון: באדם רשע ונתן לו שלום אע"ג דאסור ליתן שלום לרשע (כי שמו של הקב"ה שלום) כד"א (ישעיה מח) אין שלום אמר ה' לרשעים. ה"מ שלום בעלמא אבל בזה השלום מונע הרשע מן העבירה מצוה היא כי גדולה עבירה לשמה. וכדאיתא סוף מס' ברכות ר' נתן אומר הפרו תורתך משום עת לעשות לה' ופי' הר"ב פעמים שמבטלים ד"ת כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול בשלום חברו זה רצונו של מקום שנאמר בקש שלום ורדפהו מותר להפר תורה ולעשות דבר הנראה אסור. ומצינו בשביעית פ"ד מ"ג וספ"ה דגיטין שאפילו לעובד כוכבים שואלין בשלום מפני דרכי שלום: שנתן לו שלום. ואם היה יודע מרשעתי מסתמא לא היה מקרב אותי בשאילת שלומו: מטרף. מכה כמו בילים טרופות: הוא יושב. והיה יושב כנ"ל וכ"ה בילקוט: גפפו. חבק התרגום על ויחבק וגפף: אהרן דין אמת לאמיתו. בילקוט פרשת חקת הגירסא ויבכו את אהרן כב"י. למשה לא בכו אלא אנשים מפני שהוציא הדין לאמתו ומשה היה מוכיחן בדברים ואהרן לא אמר מימיו לאיש סרחת וכו' נמצא לפ"ז הוציא הדין לאמתו קאי אמשה. ותיבת מניין הכא ט"ס ונ"ל אבל אהרן לא אמר וכו' והטעם שתפס משה הדין עיקר ואהרן השלום דאיתא בתנחומא הובא בילקוט (תהלים פ"ה) חסד ואמת נפגשו וגו' הסד זה אהרן שנאמר ולוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך (דברים לג) ואמת זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב) צדק זה משה שנאמר צדקת ה' עשה וגו' ושלום זה אהרן שנאמר בשלום ובמישור וגו' נמצא היה אהרן מדת שלום ומשה מדת אמת ואיתא במ"ר בראשית פ"ח על פסוק נעשה אדם חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו. חסד אמר יברא שהוא גומל חסדים. ואמת אמר אל יברא שכולו שקרים צדק אמר יברא שהוא עושה צדקות שלום אמר אל יברא דכוליה קטטה מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד ותשלך אמת ארצה (דניאל ח) אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבון העולם מה אתה מבזה תכסים אלטיכסיים (פי' במ"כ אנטיכסיים) חותם בחותמו של הקב"ה (אמת) תעלה אמת מן הארץ הה"ד אמת מארץ תצמח (תהלים פ"ה) ע"כ המדרש וכתב הידי משה וא"ת למה לא השליך שלום לארץ ותירץ ג' תירוצים וחד מהם דכיון שהשליך אמת יהיה מותר לשנות מפני דרכי שלום ונוסף כח לשלום ובזה יפה כחה ולא קיטרגה ודו"ק עכ"ל נמצא לפ"ז אהרן שהיה מדת שלום וניתן כח לשלום לשנות מפני שמחלוקת נכן היה רודף שלום והיה משנה בזה כמה דברים בין אדם לחבירו שהותר מדתו לכך לאפוקי

וי"א לכך נאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל שכל מי שרואה משה רבינו שיושב ובוכה מי לא יבכה . (ויש אומרים) מי שרואה אלעזר ופינחס שהם שני כהנים גדולים שעומדים ובוכים מי לא יבכה . באותה שעה בקש משה למות כמיתת אהרן מפני שראה מטתו מוצעת בכבוד גדול וכתות כתות של מלאכי השרת סופדות אותו וכי בינו לבין אדם שאל והלא בינו לבין עצמו שאל ושמע הקב"ה לחישתו שנא' (דברים לב) ומות בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמיך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר הא למדת שבקש למות כמיתתו של אהרן . באותה שעה א"ל למלאך המות לך הבא לי נשמתו של משה. הלך מלאך המות ועמד לפניו א"ל משה תן לי נשמתך גער בו [א"ל במקום שאני יושב אין נותנין לך רשות לעמוד ואתה אמרת תן לי נשמתך גער בו] והוציאו בנזיפה . [א] עד שא"ל הקב"ה למשה משה דייך העולם הזה שהרי העולם הבא שמור לך מששת ימי בראשית שנאמר (שמות לג) ויאמר ה' הנה מקום אתי ונצבת על הצור . נטלה הקב"ה נשמתו של משה וגנזה תחת כסא הכבוד (שנאמר (ש"א כה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים) . כשנטלה לא נטלה אלא בנשיקה שנאמר (דברים לד) על פי ה'. לא נשמתו של משה בלבד גנוזה תחת כסא הכבוד אלא (א) נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים . יכול אף של רשעים כן ת"ל (ש"א כה) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע [(משל למה"ד) לאחד שנטל את האבן ונתנו בתוך הקלע] [ב] אע"פ שזורק ממקום למקום [ג] אינו יודע על מה שתסמוך אף כן נשמתן של רשעים זוממות והולכות (ב) ושוטפות בעולם [ד] ואינן יודעות על מה שיסמכו . שוב א"ל הקב"ה למלאך המות לך והבא לי נשמתו של משה הלך למקומו בקשו ולא מצאו הלך אצל הים הגדול א"ל משה בא לכאן א"ל מיום שעברו ישראל בתוכי שוב לא ראיתיו הלך אצל הרים וגבעות וא"ל משה בא לכאן [אמרו לו מיום שקבלו ישראל את התורה בהר סיני שוב לא ראינוהו הלך אצל שאול ואבדון אמר להם משה בא לכאן אמרו לו שמו שמענו ואותו לא ראינו הלך אצל מלאכי השרת א"ל משה בא לכאן] א"ל אלהים הבין דרכו והוא ידע את מקומו אלהים גנזו לחיי העולם הבא ואין כל בריה יודעת שנאמר (איוב כח) והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה לא ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים תהום אמר לא בי היא וים אמר אין עמדי אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה . אף יהושע היה יושב ומצטער על משה [שלא ידע היכן הוא] עד שאמר לו הקב"ה יהושע למה אתה מצטער על משה משה עבדי מת : ו רודף שלום כיצד מלמד שיהא אדם רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד (כדרך שהיה אהרן רודף שלום בישראל בין כל אחד ואחד שנאמר (תהלים לד) סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו : ר' שמעון בן אלעזר אומר) אם יושב אדם במקומו ושותק היאך רודף שלום בישראל בין כל א' וא' [אלא יצא ממקומו ויחזור בעולם וירדוף שלום בישראל] שנאמר (שם) בקש שלום ורדפהו . הא כיצד בקשהו ממקומך רדפהו למקום אחר אף הקב"ה עשה שלום [ה] במרום ואיזה שלום עשה הקב"ה במרום שלא קרא עשרה גבריאל עשרה מיכאל עשרה אוריאל עשרה רפאל כדרך שבני אדם קורין עשרה ראובן עשרה שמעון עשרה לוי עשרה יהודה [ו] שאלמלא עשה כדרך שבני אדם עושים כיון שקרא לאחד מהם באין לפניו ומתקנאין זה בזה אלא קרא גבריאל אחד מיכאל אחד כיון שקרא אחד (ג) הם באו לפניו ומשגרו לכל מקום שירצה ומנין שיראים זה את זה ומכבדין זה את זה וענותנין מבני אדם שבשעה שפותחין את פיהם ואומרים שיר זה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני וזה אומר לחבירו פתח אתה שאתה גדול ממני . לא כדרך שבני אדם עושין שזה אומר לחבירו אני גדול ממך וזה אומר לחבירו אני גדול ממך . וי"א כתות כתות הן כת אחת אומרת לחברתה פתחי את שאת גדולה ממני שנאמר (ישעיה ו) וקרא זה אל זה ואמר : ז אוהב את הבריות כיצד מלמד שיהא אדם אוהב את הבריות ולא יהא שונא את הבריות שכן מצינו באנשי דור הפלגה שמתוך שאוהבין זה את זה לא רצה הקב"ה לאבדן מן העולם אלא פזרן בארבע רוחות העולם אבל אנשי סדום מתוך שהיו שונאים זה את זה אבדן הקב"ה מן העוה"ז ומן העוה"ב שנא' (בראשית יג) ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד [ז] (ד) וחטאים זה גילוי עריות לה' זה [ח] חילול ה'. מאד שמתכוונין וחוטאים.הא למדת מתוך ששונאין זה את זה אבדן הקב"ה מן העולם הזה ומן העולם הבא : ח ומקרבן לתורה כיצד מלמד שיהא אדם (ה) מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה כדרך שהיה אברהם אבינו מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה [ולא אברהם לבד עשה אלא אף שרה שנא'] (בראשית יב) ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן והלא כל באי עולם אינם יכולים לבראות אפילו יתוש אחד ומה ת"ל ואת הנפש אשר עשו בחרן מלמד שהעלה עליהם הקב"ה כאילו עשו אותם . [ט] כשם שאין אדם חולק שכר לחבירו בהעוה"ז כך (אין) חולק שכר (לחבירו) לעולם הבא שנאמר (קהלת ד) והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עושקיהם כח ואין להם מנחם . למה נאמר ואין להם מנחם שני פעמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ומצליחין בבנים ובבנות בעולם הזה ובעולם הבא אין להם [כלום ואין להם] מנחם שאם נגנבה לו לאדם גניבה בעוה"ז או שמת לו מת באין בניו ואחיו וקרוביו ומנחמין אותו יכול אף לעוה"ב כן ת"ל גם בן ואח אין לו [י] וכן מי שעובר עבירה והוליד ממזר אומרים לו ריקה חבלת בעצמך חבלת בו [שאותו ממזר היה רוצה ללמוד תורה עם אותן התלמידים] שהיו יושבין ושונין בירושלים והיה הממזר הולך עמהן עד שהגיע לאשדוד עומד שם ואומר אוי לי אילו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים שלמדתי עד עכשיו ולפי שאני ממזר איני יושב ושונה בין התלמידים לפי שאין ממזר נכנס לירושלים כל עיקר שנאמר (זכריה ט) וישב ממזר באשדוד [כ] (והכרתי גאון פלשתים : ט הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי אם אני לא אזכה (ו) בחיי מי יזכה בי . וכשאני לעצמי מה אני אם אני לא זוכה בעצמי מי יזכה בי (ז) בעצמי). אם לא עכשיו אימתי אם אני לא זוכה בחיי מי יזכה בי לאחר מיתתי וכה"א (קהלת ט) כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת כי לכלב חי הוא טוב זה רשע המתקיים בעולם הזה . מן האריה המת אפילו מאברהם יצחק ויעקב שהן שוכני עפר . (דבר אחר כי לכלב חי הוא טוב זה) רשע המתקיים בעולם הזה אם עשה תשובה הקב"ה מקבלהו אבל צדיק כיון שמת שוב אינו מוסיף זכות : י (ח) הוא היה אומר אם תבא לביתי אני אבא לביתך למקום שלבי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי . אם תבא לביתי אבא לביתך כיצד אלו בני אדם שמשכימים ומעריבים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הקב"ה [ל] מברכן לעולם הבא כענין שנא' (שמות כ) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו' . למקום שלבי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי כיצד (ט) אלו בני אדם שמניחים כספם וזהבם ועולין לרגל להקביל פני שכינה במקדש הקב"ה משמרם בתוך מחניהם שנאמר (שמות לד) ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני ה' אלהיך : יא הוא היה אומר אם אני כאן הכל כאן אם אני לית כאן מאן כאן [מ] הופכה והופך [בה דכולא בה] [נ] ולכולהון לפום

נוסחת הגר"א

[א] כאן צ"ל מ"ש למטה שוב א"ל הקב"ה כו' עד שמענו שמעה : [ב] בתוך הקלע וזורק ממקום : [ג] ואין לה מקום על מה : [ד] בעולם ואין להם מקום על מה : [ה] במרומיו (איוב כה) : [ו] שאלמלי : [ז] רעים זה עם זה : [ח] ברכת : [ט] הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי אם אני לא אזכה בי מי יזכה בי לא כשם שאדם חולק : [י] וכשאני לעצמי מה אני אם אקלקל בעצמי מי יתקן אותי : [כ] באשדוד ואם לא עכשיו אמתי : [ל] בא אצלם ומברכם כענין : [מ] הוא היה אומר הפוך בה והפוך : [נ] ובה תחזי וסיב ובלה בה ומינה לא תזוע שאין לך מדה טובה הימנה : בן הא הא אומר לפום :

הגהות הגרי"ב

(א) [שבת דף קנב:] : (ב) נ"א והגר"א ושוטטות : (ג) נ"א והגר"א [מהם בא] : (ד) [סנהדרין דף קט.] : (ה) לשון ניצוח [כעין זה סנהדרין דף נט:] : (ו) נ"א בחיובי : (ז) נ"א בעבורי אחר מיתתי : (ח) [סוכה דף נג.] : (ט) [כעין זה פסחים דף ח:] :

תומת ישרים. שהרי העולם הבא . נ"ב נ"א שכבר מקומך :

כסא רחמים

פרק יב ומתקנאין זה בזה. דאחד שהלך אם האחר יזכה לשרת והוא נסוג אחור יש לו בושה שהוא לא נבחר ולא דמי למ"ש בסמוך שהן ענותנין :

הגהות מהריעב"ץ

פרק יב הוא טוב זה רשע המתקיים . נ"ב שמא פירושו שמחללין עליו השבת אם הוא בסכנת נפש. משא"כ על מת צדיק אין מחללין וכמ"ש בפ' ב"מ [שבת דף ל] בשאלה דר"ת דמן נוי. וצ"ל ברשע שלא פשט ידו בעיקר שמצווים עליו להחיותו. אבל המומר לעבודת כוכבים מורידין ולא מעלין [ע"ז דף כו:] אז"ל שאסור לחלל עליו השבת. ורשע גמור בחייו קרוי מת. ואפשר שאעפ"כ כל זמן שהוא בעוה"ז יש לו תקנה לשוב וגדולים בעה"ת כו' ויפה שעה אחת של תשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב . ואפשר ג"כ שזהו פירוש המתקיים. כלומר שאינו קרוי מת אלא הוא בן קיימא. ואע"פ שאח"ז אמר ד"א בדרך זה. תחלה אמר אף על זמן שעומד בעולם קודם שעשה תשובה. אם עשה תשובה בסוף. גם אותן הימים שחטא בהם טובים הם לפי שעונות נעשים לו

בנין יהושע

משה שהיה מדת אמת ואין לשנות בו ע"כ אתו במדתו כנ"ל וה' יורנו נפלאות מתורתו : אלעזר ופינחס וכו' כה"ג . ר"ל פינחס היה משוח מלחמה כדאיתא פ"ח דסוטה דמ"ג . ורש"י בחומש פ' מטות . ובזה מתורץ דלא קחשיב איתמר . אבל קצת קשה לפי י"א זה א"כ על מיתת מרע"ה מסתמא נמי בכו אלעזר ופינחס ולמה לא בכו עמהם כל ישראל וי"ל : וכי בינו לב"א שאל . דלא מצינו שהוציא שאלה זו מפיו כ"א מתשובה של הקב"ה מוכח שמשה נתאוה לכך לכך מדייק לקמן הא למדת שבקש וכו' : באשר מת אהרן אחיך . באותה מיתה שראית ונחמדת בה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה כבודו בכבודו א"ל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו . רש"י בשם ספרי ס"פ האזינו : במקום שאני יושב אין נותנין לך רשות לעמוד . שמשה היה תמיד עוסק בתורה ומגרש בזה היצה"ר הוא המלאך המות כי הוא תבלין שלו כדאיתא (בסוכה דנ"ב) [בקדושין ד"ל:] . וכהאי גוונא מצינו בדוד המע"ה כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס וכו' קם מ"ה קמיה ולא יכיל ביה כדאיתא בשבת דף ל' ע"ב באריכות מזה ע"ש : מששת ימי בראשית . עיין במ"ר ובעל הטורים ריש פ' בראשית : שנאמר ויאמר ה' הנה מקום אתי . מזומן מששת ימי בראשית לדבר אתך פנים אל פנים . א"נ הכוונה בסיפא דקרא וחנותי את אשר אחון באותה שעה הראה לו הקב"ה כל אוצרות של מתן שכר שמתוקנות לצדיקים אמר לפניו רבש"ע האוצר הזה של מי אמר לו של עושה צדקה . הזה של מי הוא. של מכלכל יתומים וכן כל אוצר ואוצר וכו' עד אני עושה עמו חנם שנאמר וחנותי וגו' עיין כל זה באריכות בתנחומא וילקוט . והכל היה מתוקן מששת ימי בראשית כנ"ל : בצרור החיים . סיפיה דקרא את ה' אלהיך עמו בכסאו. רש"י שבת דף קנב ע"ב ואביגיל אמרה כן לדוד שיהיה נשמתו גנוזה אצל שאר צדיקים והיא היתה מכלל ז' נביאות כדאיתא במגילה דף י"ד ויש בזה המאמר סוד גלגול נשמות שנפש אדם שלא זכה בחייו נתנה עד ג' פעמים בגוף אחרים אולי יזדכך הנשמה שם וסמכוהו אקרא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש וגו' . משא"כ נפש הצדיק גמור כמותו נשאר כך ולא בא לגוף אחר וז"ש נפשות של צדיקים גנוזות תחת כסא כבוד שנא' נפש אדוני צרורה בצרור החיים נשאר שם באוצר החיים משא"כ נפש הרשע יקלענה בכף הקלע מגוף לגוף והיינו המשל שיתנו לכביסה אולי יזדכך ויתלבש בגוף אחר היות נקי . מהרש"א בח"א שם : יכול אף של רשעים כן . וא"ת וכי ס"ד לומר כן אלא דל"ת כי היכי דצדיקים נפשם צרורה בצרור החיים כן הרשעים נפשם צרורה בצרה וצוקה אבל מ"מ הם עומדים במקום א' רק שנדונים ביסורים לכך בא למעט שאפילו אין עומדין במקום א' אלא נזרקים בכף הקלע. כ"כ המפרש : ונותנו בתוך הקלע. רוחב הרצועה שנותן האבן לתוכה לקלע עשוי כעין כף. רש"י שם . והראב"ד והריטב"א בפ' חלק כתבו דכף הקלע היינו גלגול האש דנשמת רשעים נכנס בה והפסוק כינהו בשם אש לא נופח (איוב כ) דא"ל ניפוח כיון שנתגלגלה תמיד ועי"ז נתלהב וע"ש בסנהדרין דף נ"ב וחולין דף קל"ג : וזוממת . כמו בזממא דפרזלא חבושה בבית הסוהר. רש"י בשבת שם . הלך אצל הים הגדול . ר"ל שר הים עי"ל ספ"ג ד"ה מגלי הים : שנאמר והחכמה . והחכמה זה משה שהיה חכם בתורה ועי"ל פ"ו ד"ה אלא לך אצלו : מאין תמצא. בשום מקום אינו נמצא: בקשהו ממקומך. שכל המצות שבתורה כתוב בהן כי תראה כי תפגע כי יקרא כי תבנה כשבאה המצוה לידך אתה זקוק לעשות . אבל השלום מה כתוב בו בקש שלום וגו' כ"ה סוף מס' דא"ז בפ' השלום וע"ש : כיון שקרא לא' וכו' ומתקנאים . שהיה רואה לאיזה צורך נקרא חבירו : ומשגרו . ואין חבירו יודע מזה כלום : וענותנין מב"א . ר"ל יותר מב"א כדלעיל פ"ט ד"ה מאדם ואע"פ שאמר קודם לזה אם היו שמותיהן שוין ונקראים היו מתקנאין זה בזה . ש"ה שהוא מצד ד"א גם טבע העולם שמכבד הוא בעצמו לאדם יותר ממה שרוצה שיכבד אחר אם יבואו שניהם למקום אחד : מתוך שאוהבין זה את זה . כדכתיב ס"פ נח ויהי כל הארץ שפה אחת ע"ש ברש"י על פסוק ויפץ : מן העוה"ז והעוה"ב שנאמר וכו' . רעים בהעוה"ז וחטאים להעוה"ב. גמרא פ' חלק דק"ט ע"א : וחטאים זה גילוי עריות. דכתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים (בראשית לט) גמרא שם ועוד איתא התם וחטאים בממונם דכתיב והיה בך חטא פירש רש"י רישא דקרא השמר לך פן יהיה וגו' והיה בך חטא היינו ממון : לה' זהו חלול השם. בגמ' שם איתא לה' זו ברכת השם : ששונאין זה את זה. שהיו גוזלין וחומסין כדאיתא התם בגמרא : מקפח . הוא לשון נכיון כמו דאיתא פסחים דף קי"ב אין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה ובכל הש"ס כולה עיין ערוך ערך קפח . והכי פרושה מקפח את הבריות מן היצה"ר וממעטים הרעים ומכניסן תחת כנפי השכינה : שהעלה עליהם הקב"ה כאילו עשו . כעין זה איתא פרק חלק דף צט ע"ב אר"ל כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר ואת הנפש וגו' ע"ש ומסתברא שע"י חבור ספר מלמד ג"כ לרבים והרמז זה ספר תולדות אדם (בראשית ה) : כשם שאין חולק וכו' בהעוה"ז . פירוש שיתן שכר מהמצות שלו לחבירו בעוה"ז א"א משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא כן בהעוה"ב אף שכרו ופעולתו אתו אפילו הכי אין בידו לזכות חבירו משלו כלום והיינו דכתיב שני פעמים ואין להם מנחם . מפרש : אין חלק שכר לעולם הבא . אדלעיל קאי שיהא האדם שומע למוכיח שרוצה להכניסו תחת כנפי השכינה . כי לולי זאת אח לא פדה יפדה וגו' (תהלים מט) ומי שטרח בע"ש בעוה"ז יאכל בשבת בעולם הבא לכך בל יסמוך על אוהביו וקרוביו שיתנו לו שמה שכר וכעין זה כתב המפרש ומאריך עוד ע"ש : והנה דמעת העשוקים . רישא דקרא ושבתי ואראה (ברוח הקדש) את כל העשוקים (הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים תחת אליפים של התורה) והנה דמעת העשוקים (בוכים על נפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית ואכזרים וכן הוא אומר עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו (תהלים פד) אלו יורדי גיהנם כך מדרש בספרי. כ"ז מפירוש רש"י שם) : ת"ל גם בן ואח אין לו . שפדה יפדה אותו מגיהנם אלא יגיע כפיך כי תאכל . וכן מי שעובר אדלעיל קאי שיכניס ב"א תחת כנפי השכינה ויאמר לו אם שמוע תשמע לי אשריך וטוב לך ולבניך . מפרש : חבלת בעצמך . לעוה"ב שהולדת ממזר שהוא מעוות אשר לא יוכל לתקון כדאיתא בחגיגה דף ט : שאין ממזר נכנס לירושלים . אף על פי דאיתא סוף מס' הוריות ממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה שנאמר (משלי ג) יקרה היא מפנינים מכה"ג שנכנס לפני ולפנים מ"מ קדושת ירושלים אינה סובלת אותו דהקדושה היא כ"כ גדול מי שאינו מיוחס כגון ממזר לא יכול להיות לו ישיבה בירושלים והיינו דכתיב וישב ממזר באשדוד וגו' . מפרש : הוא היה אומר . ר"ל הלל וכ"ה בפ"א : אם אני לא אזכה בחיים. במ"ע ומע"ט : אם אני לא זוכה בעצמי . ר"ל לתקן מעשי הרעים ממצות ל"ת כ"מ מפי' הרע"ב בפ"א פ"א מי"ד : לכלב חי . הוא כנוי לשפל והרי כנוי לחשוב : זה רשע המתקיים בעולם הזה . ואיתא בילקוט על פסוק זה . אנדרייונס שחיק עצמות א"ל לר"י בן חנניא אנא טב ממשה רבך א"ל למה א"ל דאנא חי והוא מת דכתיב כי לכלב חי וגו' א"ל יכול את גזור דלא ידליק נורא תלתא יומים ברומי א"ל אין מיד גזר וכו' עד ברם מרע"ה כתב בתורה לא תבערו אש אמיתא יהודאי מדליק נורא בשבתא וכו' לאפוקי הבעל חי אין יכול לגזור שלא ידליקו אש בשבת ע"כ ע"ש : הוא היה אומר . הלל אמר כן כשהיה שמח בשמחת בית השואבה. גמרא דסוכה דף נג ע"א וע"ש : בכל המקום אשר אזכיר . משום דבכל מקום הייתי מזכיר את שמי בבהכ"נ ובבהמ"ד לכך אבוא אליך בעולם הבא במתיבתך לברכך : שנאמר לא יחמוד. כעין זה בפסחים דף ח ע"ב ע"ש : אם אני כאן הכל כאן . הלל היה דורש לרבים שלא יחטאו בשמו של הקב"ה אם אני כאן הכל כאן כל זמן שאני חפץ בבית הזה ושכינתי שרויה בו יהיה כבודו קיים ויבואו הכל כאן ואם תחטאו ואסלק שכינתי מי יבא כאן . רש"י שם בסוכה . ואני שמעתי אם אני כאן ר"ל בדרך רמז אותיות אנ"י הוא אותיות אי"ן כלומר כשאני איני חשוב בעיני כלום מגודל ענוה אז הכל כאן ר"ל השכינה כמד"א אשכון את דכא ושפל רוח (ישעיה נז) : הופכה . ר"ל שצריך האדם לייגע בתורה ולחפש אחריה ולהפך בה כדרך שמחפשין ומהפכים העפר או חול למצוא אבן טוב . מפרש . ועיין בפ"א ספ"ה במפרשים : והפוך

בה

לפום צערא אגרא : יב מעשה בהלל הזקן שהיה מהלך בדרך ופגע בני אדם שמביאין חטין אמר להם סאה בכמה אמרו לו בב' דינרין ופגע באחרים אמר להם סאה בכמה אמרו לו בג' דינרין [אמר להם והלא ראשונים אמרו בשנים] אמרו לו בבלאי טפשאי אי אתה יודע שלפום צערא אגרא. אמר להם שוטים (וריקים) על שאני אומר לכם אתם מחזירין לי כך מה עשה להם הלל הזקן החזירן למוטב. אף הוא ראה גולגולת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך ודאטפוך יאטפוניה : יג אף הוא אומר בלשון בבלי ד' דברים נגד שמא אבד שמיה ודלא משמש חכימיא קטלא חייב ודלא מוסיף פסיד ודישתמש בתגא אבד ואזיל ליה. נגד שמא אבד שמיה כיצד מלמד שלא יוציא לו לאדם שם במדינה שכיון שיוציא לו שם במדינה סוף שנותנין בו עיניהם והורגין אותו ונוטלין ממנו את ממונו. ודלא משמש חכימיא קטלא חייב כיצד (אמרו) מעשה באדם אחד מבית רמה שהיה נוהג בעצמו מדת חסידות שלח אליו תלמיד אחד רבן יוחנן בן זכאי לבודקו הלך ומצאו שנטל שמן ונתנו על גבי כירים ונטלו מעל הכירים ונתנו לתוך של גריסין א"ל מה אתה עושה א"ל כהן גדול אני ותרומה בטהרה אני אוכל א"ל כירים זה טמא או טהור א"ל וכי יש לנו בתורה על כירים שטמא והלא לא אמרה תורה אלא על תנור שטמא שנאמר (ויקרא יא) כל אשר בתוכו יטמא א"ל כשם שאמרה תורה על תנור שטמא כך אמרה תורה על כירים שטמא שנאמר (שם) תנור וכירים יותץ טמאים הם א"ל א"כ היית נוהג לא אכלת תרומה טהורה מימיך. ודלא מוסיף פסיד כיצד מלמד שאם שנה אדם מסכתא או שתים או שלש מסכתות ואין מוסיף עליהם סוף שמשכח את הראשונות. ודאשתמש בתגא אבד ואזיל ליה כיצד א) שכל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא :

פרק שלשה עשר

א שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות : ב עשה תורתך קבע כיצד מלמד שאם שמע אדם דבר מפי חכם בבית המדרש אל יעשה אותו עראי אלא יעשה אותו קבע. ומה שלמד אדם יעשה וילמד לאחרים ויעשו שנאמר (דברים ה) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם וכן בעזרא הוא אומר (עזרא ז) כי עזרא הכין (את) לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות ואחר כך וללמד בישראל חק ומשפט: ג אמור מעט ועשה הרבה כיצד מלמד שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה אבל רשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים. (א) ומניין שהצדיקים אומרים מעט ועושין הרבה שכן מצינו באברהם אבינו שאמר למלאכים פת אתם סועדים עמי היום שנא' (בראשית יח) ואקחה פת לחם וסעדו לבכם אבל באחרונה ראה מה עשה אברהם למלאכי השרת שהלך ועשה להם שלשה שוורים ותשע סאין של סולת ומניין שעשה להם תשע סאין של סולת שנאמר (שם) וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת שלש [א] כמשמען קמח הרי שש סלת הרי תשע ומניין (ב) שעשה להם שלשה שוורים שנאמר ואל הבקר רץ אברהם הבקר אחד בן בקר שנים רך שלשה. וי"א וטוב ארבעה. ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו נתן ביד ישמעאל בנו כדי לחנכו במצות. אף הקב"ה אמר מעט ועשה הרבה שנאמר (שם) ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא א"ל אלא בדלי"ת ונו"ן אבל באחרונה כשפרע הקב"ה משונאיהם של ישראל לא פרע אלא בשבעים ושתים אותיות (ג) שנאמר (דברים ד) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים [ב] ובמוראים גדולים הא למדת כשנפרע בשונאיהם של ישראל לא נפרע אלא בשבעים ושתים אותיות ומניין שהרשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים שכן מצינו בעפרון שאמר לאברהם (בראשית כג) ארץ ארבע מאות שקל כסף אבל באחרונה כששקל לו את הכסף וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון וגו' [ג] : ד והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות כיצד מלמד שאם נתן אדם לחבירו כל מתנות טובות שבעולם ופניו (זעומות) [כבושים] בארץ מעלה עליו הכתוב כאילו לא נתן לו כלום אבל המקבל את חבירו בסבר פנים יפות אפי' לא נתן לו כלום מעלה עליו הכתוב כאילו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם :

פרק ארבעה עשר

א רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. (ד) שמונים תלמידים היו להלל הזקן שלשים מהן ראויין שתשרה שכינה עליהן כמשה רבינו אלא שאין דורן [ד] ראוי לכך שלשים מהן ראויין [ה] לעבר שנה ועשרים בינוניים. גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי ואמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות תוספתות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים וכל המדות של חכמים וכל דבר ודבר שבתורה לא הניח שלא למד לקיים מה שנא' (משלי ח) להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא : ב הוא היה אומר אם [ו] עשית תורתך הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. לפי שלא נוצרו הבריות אלא על מנת שיתעסקו בתורה : ג חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי לכולן קרא להן שמות. לאליעזר בן הורקנוס קרא בור סיד שאינו מאבד טיפה קנקן זפותה שמשמרת את יינה. ליהושע בן חנניה קרא לו חוט המשולש לא במהרה ינתק. וליוסי הכהן

הגהות הגרי"ב

(א) [ב"מ דף פו:] : (ב) [ב"מ דף פו: ע"ש וצ"ע] : (ג) [מבואר במדרש להדיא דגוי שני אינו מן המנין דקאי על מצרים ונמצא שיש ע"ב אותיות מן לבוא לקחת וגו' עד ובמוראים גדולים] : (ד) סוכה דף כח. ב"ב דף קלד. :

נוסחת הגר"א

[א] סאים : [ב] ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה : [ג] עובר לסוחר : [ד] וכאין : [ה] לעמוד להם חמה כיהושע בן נון : [ו] למדת תורה הרבה :

הגהות מהריעב"ץ

זכיות [עי' יומא דף פו:]: אי אתה יודע שלפום צערא אגרא כו'. נ"ב והשם מרחוק הביאום והדברים הללו החזירם למוטב כלומר אע"פ שהוא דבר קשה מחמת שכבר נשתרשו בחטא והביא להם ראיה מד"ע שלא יתיאשו מן התשובה. כי אדרבה שכר טוב יש להם בעמלם. ולפום צערא. וק"ל: כהן גדול אני. נ"ב כלומר גדול במעשים:

כסא רחמים

פרק יג אמור מעט ועשה הרבה. בכללו שלא יאמר אני רוצה ללמוד כך וכך כי יבואו לו עכובים מהיצר הרע ויש"א ק"ו מדוד שהיה אומר למחר אני הולך לראות דירה נאה כו' ואח"כ היה נכנס לבית המדרש כמ"ש ז"ל וכבר אמרו [סנהדרין דף כו:] מחשבה מועלת לד"ת וכ"ש אמירה. וז"ש אמרתי אחכמה וכו' והאמירה היא רחוקה ממני בסיבתי: אבל המקבל א"ח בספ"י כו'. וכן אחז"ל [כתובות דף קיא:] על פסוק ולבן שנים מחלב טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב : פרק יד שאין דורן ראוי לכך. פי' דכשיש השראת שכינה יש טובה וברכה בעולם ברוחניות וגשמיות. וכ"ש שהיו ל' ראוים לכך כי ל' גימטריא שוי"ה ד' הרומז לשכינה. ומהברכה והטובה שתהיה בעולם יהנו הכל ולא היו ראוים :

מצפה איתן א) שכל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעוה"ב. עיין בסנהדרין (דף צ ע"ב)

בנין יהושע

בה. ר"ל בתחלת העיון יתעורר לאדם קושיות ושוי המשמעות מחמת עיון לפעמים ממש להיפך מן האמת ואחר אשר תקשה לשאול עד שנראה דבריהם הפוכים לא תניח הדבר בל"ע רק תחזור והפוך בה הפוך מן ההפוך הראשון דכולא בה הכל מבואר לאחר העיון היטב. מפרשים: בבלאי טפשאי. דהלל מבבל היה כדאיתא בפסחים דף סו ע"א: על שאני אומר לכם. ר"ל שהשיבו לו כפי שטתו שהיה רגיל לומר לפום צערא אגרא. מפרש. א"נ כפשוטו על שאני שואל לכם כהוגן אתם מחזירים לי כך. בדרך בזיון בבלאי טפשאי: אף הוא ראה. ר"ל הלל ומסדר דבריו יחד. וכתב המפרש שקאי אדלעיל דלפום צערא אגרא כן לענין עונש המדה הכי: שצפה על פני המים. שחתכו את ראשו והטילוהו למים והכיר בו שהוא רוצח ופגעו בו עכשיו לסטים כיוצא בו. רש"י סוכה דף נג ע"א: א"ל על דאטפת אטפוך. על שהצפת גולגולת של אחרים במים אטפוך הציפוך אחרים עכשיו. רש"י שם: ודאטפוך יאטפוניה. עוד יבא יום ויצופו גולגלותם של אלו שהרגוך. רש"י שם ועוד רבו בזה המפרשים עיין במד"ש ותוי"ט בפ"א פ"ב ומפרש: בלשון בבלי. לפי שהדברים הללו הן צורך גדול לב"א היה אומר בלשון שהיו הכל מכירין בו כשעלה מבבל. תוי"ט סוף פ"ה בשם מד"ש ובשם זקיני הגאון מהר"ל מפראג כתב לפי שהתורה לא ניתנה למלאכים ולא שייך לגבייהו שכר מצות אמרו בלשון ארמי לשון שאין מלה"ש מכירין בו ע"כ: נגד שמא. לשון משיכו תרגום משכו נגודו. מפרשים: נגד שמא אבד שמיה. כי אחרי דרגא תביר. כ"כ מד"ש בשם רבי יוסף בן נחמיאש ז"ל: שם במלכות. עיין לעיל ספי"א: שנטל שמן. של תרומה: ונתנו ע"ג כירים. להסק: א"ל מה אתה עושה. נראה שהיה שם גם כן תנור ולא נתן עליו כ"א דוקא בכירה. מפרש: א"ל כה"ג אני. ר"ל גדול המדקדק ומחויב במצות לאפוקי קטן וכעין זה איתא ברש"י רפ"ד דבכורות דף כ"ז סע"א ע"ש: ותרומה בטהרה אני אוכל. לכך אני מדקדק ליתן דוקא ע"ג כירה שאינו מטמא כדלקמן: א"ל כירה זה טמא או טהור. נראה שלא חשש כלל לטומאת הכירה: שנאמר וכל אשר בתוכו. לאפוקי כירה שופתים ע"ג למעלה לא למטה בתוכו כדרך שעושין בתנור לכך בוודאי קא קפיד הקרא רק על התנור שמטמא אל תוכו ולא כירה והא דכתיב תנור וכירים יותץ היינו היכא דנתלה או נגע שרץ תוך הכירה עצמו שהיא טמאה אבל לא לטמא אחרים: א"ל כשם כו' שנאמר תנור וכירים יותץ. נמצא שוים בדיניהם הם כדמשיים הקרא טמאים הם וטמאים יהיו לכם ועי"ז קאמר שפיר ודלא משמש חכימיא להבין פירוש המקראות על פי דרש חז"ל: א"ב היית נוהג. שהחזקת תמיד הכירה בטהרה אף על פי שנטמאה: לא אכלת וכו'. כי תנור וכירה שוין בזה כנ"ל לפרש לפי פשוטו אבל המפרש כתב וז"ל ויש לתמוה על החסיד הזה איך טעה במקרא מפורש וזיל קרי בי רב הוא תנור וכירים וי"ל דאפשר דהיה כירה שלו מטלטלת כדרך הכירים וסבר כר"י פ"ה דכלים מ"ו ושבת דף קכה ע"א דאמר שאין מחוסר נתיצה טהור ובאמת הלכה כרבנן אפילו אינו מחובר בארעא טמא לכך קאמר הכא ודלא משמש חכימיא ר"ל אע"פ שאין חסיד זה ע"ה היה כי לא ע"ה חסיד אלא שלא היה משמש ת"ח לידע הלכה על בוריה עכ"ל והאריך בזה אבל דוחק גדול הוא כי ע"כ צריך לאוקמי ג"כ שהיה בהיסק ראשון ותלוי ע"פ הכור כי בהיסק שני מודה ר"י אפילו תלוי בצואר גמל כדאיתא שם בגמרא. גם דייק החסיד ואמר הלא לא אמרה תורה אלא על תנור שטמא ולפי דברי מפרש הנ"ל בסבר החסיד כר"י. גם תנור טהור ע"ד זה והנראה לענ"ד כתבתי: ואין מוסיף וכו'. כתב הכ"מ בפ"ג מהל' ת"ת דלפי שאמר נגד שמא כלומר מי שלומד להגדיל שמו אבד שמיה ופן תאמר בלבבך לא אלמוד עוד כי שמא יהיה למודי בשביל השם ויאבד או אם שמעתי מאמר זה קודם שאלמוד לא אלמוד לזה אמר ודלא מוסיף יסיף ודאי כי הלומד ופירש קשה מהכל וכלפי שאמר קודם שלמד שלא ילמוד לזה אמר ודלא יליף קטלא חייב ואין זה כמו יסיף דהכא חייב מיתה ואם יש לו זכות תולין לו. עכ"ל תוי"ט: סוף שמשכח. שחדא מסכתא בייך בחברתה. א"נ משום שפירש מלמודו: בשם המפורש. עיין פרק חלק דף קא ע"ב ולקמן ספל"ו ובעקרים פח"י מ"א כתב שהרי זה כמי שגנב טבעתו או חותמו של מלך ומשתמש בהם שהוא חייב מיתה. ויש לדקדק תחלת הפרק מסדר כאשר הוא בפ"א ראשון פיסקא של נגד שמא. ואח"כ אם אין אני לי וכו'. ואח"כ כשמפרש האדר"נ כל חדא בפרט הקדים פיסקא של אם אין אני לי וכו' וי"ל :

פרק שלשה עשר שמאי אומר וכו' אלא יעשה אותו קבע. שיחזור על הדבר ויטמנם בלבו : ומה שלמד אדם יעשה. וזה עשה תורתך קבע שלא תיקל בעצמך ותחמיר לאחרים. ולא תחמיר לעצמך ותיקל לאחרים אלא תהא תורתך קבע לך ולאחרים שנאמר כי עזרא הכין. וכו' כן הוא במד"ש בשם הרשב"ץ שמלא הנוסחא כן מפורש הכא: וילמד לאחרים ויעשו. כך ילמד ג"כ לאחרים שהלומד מה שהם לומדין יהיה ע"מ לעשות. ושמעתי הרמז על פסוק (איוב ה) כי אדם לעמל יולד לע"מ ל' ר"ת ללמוד על מנת לעשות. ללמוד על מנת ללמד. מהרש"א פרק חלק דף נט ע"ב: שנאמר ולמדתם. שיהיה הלמוד ע"מ ושמרתם לעשות: כי הכין וגו'. כמו שהכין לבו לעשות כך היה מלמד לב"י. רע"ב: אמור מעט. דלמא לא ירצה המקבל להטריח אותך. יפ"ת: קמח הרי שש. במ"ר בראשית פמ"ח איתא רבי אביתר אומר תשע סאין אפתה. שלש לעוגות. שלש לחבין. ושלש למיני מילוטמים פי' המ"כ חבין מין מאכל מפרורי לחם ונילוש יתר ודייק מדכתיב עשי. מילוטמים גם הוא מין מאכל מדכתיב ועשי שהיה לו לומר לושי עוגות: שלשה שורים. עיין ב"מ דף פו ע"ב: וטוב ארבעה. תימה מאי וי"א דע"כ ד' כן דאל"כ איתא תד הוי כקושיית הש"ס וע"כ מדכתיב וטוב א"כ ד' הם בשלמא בגמרא דידן לא דריש אל הבקר אבל לאדר"נ צ"ע עכ"ל מפרש. ולק"מ כי אדר"נ דריש רך וטוב לחדא כקושיית הגמרא שם כדאמרי אינשי רכיך וטוב נמצא אל הבקר בפ"א ידיעה חדא ובן הבקר ב' רך וטוב ג' וסי"א ס"ל כתרגן שם שכל חדא וחדא לחלק לפ"ז ד' הוי: אלא כד' ונו"ן. דן אנכי רמז לדן שמות מרובעים היוצאים מחלוף צירוף שם של ארבע מ"כ ושידי משה כתב דכוונה היא בהנהו שתי אותיות ד"ן ר"ל ד' היא רומז דם שהיא מכה ראשונה והנו"ן היא מכה אחרונה שנאמר עוד נגע אחד ע"כ ועי' בזוהר שכאלו השמות עושה הקב"ה נסים מפורסמים חוץ לטבע כמו שעשה למצרים: בשבעים ושתים אותיות. ע"ב שמות היוצאים מויסע ויבא ויט וגם שם של ד' מתגלגל בצירופו שבעים ושתים מ"כ. ומק' שם שמ"כ פמ"ד שנאמר או נסה. ואם יאמר לך אדם ע"ה הם אמור לו לא מהם גוי שני שאינו מן המנין: וישקול וגו'. סיפא דקרא ארבע מאות וגו' עובר לסוחר. דלא שקיל מיניה אלא קנטרין גמרא שם בב"מ ופירש רש"י קנטרים משקל גדול שקורין קנטינר מאה מנה. וע"פ גמרא דבכורות דף נ' ע"א חשבתי לפי הכלל שבידינו שחמשה סלעים של פדיון הבן עולה ארבעה ר"ט ותלי. שהוא א' אדום זהוב ותלי [עיין בהגר"א אה"ע סימן ס"ו] ועולה אותן ארבע מאות שקל לסך שנים עשר אלף אדומים. כי בכל שקל היה מאה סלעים. עיין רש"י שם. נמצא היה שקל אחד למ"ד אדומים. וארבע מאות פעמים למ"ד הוא שנים עשר אלף אדומים ומתחלה אמר עפרון רק ד' מאות פשוטים. ואח"כ הוכרח ליתן עובר לסוחר כך הנ"ל: מעלה עליו הכתוב. מה שלוה על צדקה או על גמילות חסדים: כל מתנות טובות שבעולם. כעין זה איתא ביומא דף עה וב"ק נה. קדושין דף לא יש מאכיל לאביו פסיוני ועורדו מן העולם ויש מטחינו ברחים ומביאו לחיי העולם הבא ע"ש ברש"י ותוס' ובילקוט (משלי ט"ו י"ז) מעשה נפלא משלמה המלך ע"ש :

פרק ארבעה עשר רבי יוחנן בן זכאי וכו' כמשה רבינו. האריך בזה המהרש"א בח"א בב"ב דף קל"ד ע"ש: אלא שאין דורן ראוי. שעון הדור גורם רשב"ם שם ושמעתי מפני שאין השכינה שורה אלא על חכם ועשיר נמצא אם היה שכינה שורה עליהן היו מוכרחים להיות עשירים ורצונם היה להיטיב ולהשפיע הרבה ואין הדור היה ראוי לאותה השפעה לכך לא היה שכינה שורה עליהן: לעבר השנה. סוכה דף כ"ח ושם בב"ב איתא ראוים שתעמוד להן חמה כיהושע בן נון: גמרא. זו היא סברא שהיו התנאים אחרונים מדקדקים בדברי ראשונים הסתומים לפרשם וליתן להם טעם כמו שעשו האמוראים לאחר התנאים שפירשו דברי התנאים שלפניהם וקבעו להם גמרא ואותן דקדוקים שבימי התנאים היה נקרא גמרא. רש"י בסוכה וכגון ל"ש חסורי מחסרא. רשב"ם: הלכות. הלכה למשה מסיני כגון גוד ולבוד ודופן עקומה שיעורין חציצין מחיצין עשר נטיעות ערבה וניסוך המים. רש"י: ואגדות. מדרשי פסוק כגון תנחומא ובראשית רבה. רשב"ם: דקדוקי תורה. רבוי אותיות שבאים לדקדק לדרוש בהם רבוין ומעוטין כגון האזרח להוציא את הגרים שדקדקה התורה בלשונה לכתוב אות יתירה ללמדו וכגון ו' דוזה לכם הטמא (ויקרא י"א) דמרבינן מיניה דם השרץ. רש"י ורשב"ם: ודקדוקי סופרים. שהוסיפו לדקדק אחר מעשה הבריות ולהחמיר לעשות סייג ואזנים לתורה שלא יבא לאיסור תורה. שם: וכל המדות של חכמים. עיין סוכה וב"ב מה הוא המדות ההוא כי שם מפורש הכל באורך. וגם הרשב"א והריטב"א בח"א בסוכה מאריכים בדברים ההמה בתוכחת מגולה על האפיקורסים עיין עליהם ותמצא נחת: להנחיל אוהבי יש. י"ש עולמות וכ"כ למה כי אוצרותיהם מלאים כל טוב ד"ת וחכמה. רשב"ם. והריטב"א כתב כלומר על אלו נתקיים מקרא זה והמהרש"א מפרש עוד בע"א ע"ש ושמעתי שזה הרמז עירובין נ"ד יש לך היטב לך ר"ל י"ש עולמות. ושם בגמרא איתא וכי מאחר שקטן שבכולם כך גדול שבכולם עאכו"כ אמרו עליו על (רבי) יונתן בן עוזיאל שבשעה שהיה יושב ודורש ועוסק בתורה כל עוף שפורח באויר מיד נשרף ופירש רש"י שהיו מלאכי השרת סביביו ומתקבצים לשמוע תורה מפיו. ובירושלמי איתא התלמיד כך הרב מה והשיבו שהתלמיד כתוך ד' אמות ברם הרב חוץ לד"א: אם עשית תורתך וכו'. בפ"א פ"ב איתא אם למדת וכו' ודקדק הכא עשית ר"ל אפילו עשית פעולות רבות וטובות מכח אל הפועל והעמדת תלמידים הרבה אל תחזיק לך טובה וכו' והמפרש כתב בע"א: אל תחזיק טובה לעצמך. לומר הרבה למדתי ולפי שלא הניח לא מקרא ומשנה הלכה ואגדה שלא למד לכך היה אומר כן. ר"ב: כי לכך נוצרת. לשם כך יצאת לאויר העולם כדכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם אין מקבלין ישראל את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו נמצא עכשיו שחובה גדולה עליו ולא בטובה הוא עושה. רש"י ותוי"ט: שיתעסקו בתורה. ועיקר הלמוד לא מד לאחרים ולשמור ולעשות כדלעיל ריש פי"ג ע"ש וכ"כ המד"ש ד"ה אני לעצמך. ר"ל לך לבדך ולא תרצה ללמוד לאחרים רק יפוצו מעיינותיך חוצה וכו' כי לכך נוצרת ללמוד לאחרים: חמשה תלמידים וכו'. עמד בזה המד"ש הלא יותר היה לו. ותירץ בא יוזה אופנים ע"ש: קרא להן שמות. כנויים לשבח: לאליעזר ב"ה. לפי שתלמידיו היו קוראים בשמם אליעזר יהושע. רש"י: בור סיד. דמיונו כהקיר ביר מימיו לפי שטוח בסיד כל סביביו ואין נבלעים מימיו כך הוא לא ישכח דבר אחד מלמודו. רש"י. ובע"ז דף נה ע"א במתניתין של גת בעוטה כתב יש שטחין סבור בסיד והיין מסתמר בתוכו ואינו מאבד טיפה והוא בור סיד ע"כ: קנקן זפות וכו'. עי' ד"א זוטא פ"א: חוט המשולש. בפ"א איתא אשרי יולדתו וכתב המד"ש הפי' שהיה בעל מוסר וד"א שקנה זה קנין גמור מהמוסר אשר יסרתו אמו בבחרותו כמש"ה (משלי ל) בשלמה הע"ה אשר יסרתו אמו וע"כ בירך את אמו אשרי יולדתו ועוד אפשר לומר שקיים מצות כבוד אב ואם עד תכלית אחרון יתר שאת על חביריו ולכן אמר אשרי יולדתו כלומר מאושרת היתה יולדתו לפי שזכתה לכבוד גדול אשר לא זכתה אם כל חי וכו' ע"ש ולכך קרא לו רבי יוחנן לר"י ב"ח חוט המשולש בעל מוסר ד"ת כבוד גדול של אב ואם. ע"א שרש"י פי' אשרי יולדתו שהיה בקי בכל דבר למוד ·

ויוזן

הכהן קרא לו חסיד שבדור. [א] ולישמעאל בן חנניה קרא לו (א) גרוע במדבר שמחזקת מימיה (אשרי תלמיד שרבו מודה לו ומעיד עליו). ולאלעזר בן ערך קרא לו נחל שוטף ומעין המתגבר שמימיו מתגברין ויוצאין לחוץ לקיים מה שנא' (משלי ה) יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים: ד הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס בכף שנייה מכריע את כולם אבא שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ורבי אליעזר בן הורקנוס אף עמהם ורבי אלעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כולם: ה אמר להם צאו וראו איזוהי דרך טובה שידבק בה האדם כדי שיכנס בה לעוה"ב. נכנס רבי אליעזר ואמר עין טובה. נכנס רבי יהושע ואמר חבר טוב. נכנס רבי יוסי ואמר שכן טוב יצר טוב ואשה טובה. רבי שמעון אומר הרואה את הנולד (נ"א כגון מרדכי יהודי שראה את הנולד). נכנס ר' אלעזר ואמר לב טוב לשמים ולב טוב לבריות. אמר להם רואה אני את דברי ר"א בן ערך מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם. אמר להם צאו וראו איזה דרך רעה שירחק ממנה האדם כדי שיכנס בה לעוה"ב. נכנס ר' אליעזר ואמר עין רעה. נכנס ר' יהושע ואמר חבר רע. נכנס ר' יוסי ואמר [ב] עין רע ושכן רע ואשה רעה. נכנס ר' שמעון ואמר הלוה ואינו משלם [ג] שהלוה מן האדם כלוה מן המקום שנא' (תהלים לז) לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. נכנס ר' אלעזר ואמר לב רע לשמים ולב רע למצות ולב רע לבריות ואמר להם רואה אני את דברי ר' אלעזר מדבריכם שבכלל דבריו דבריכם [ד]: ו כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו. נכנס רבי אליעזר וישב לפניו וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל אדה"ר היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין. ומניין שקבל עליו תנחומין שנא' (בראשית ד) וידע אדם עוד את אשתו אף אתה קבל תנחומין א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי צערו של אדה"ר. נכנס ר' יהושע וא"ל [ה] רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל איוב היו לו בנים ובנות ומתו כולם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין אף אתה קבל תנחומין. ומניין שקבל איוב תנחומין שנא' (איוב א) ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי צערו של איוב. נכנס ר' יוסי וישב לפניו א"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל אהרן היו לו שני בנים גדולים ומתו שניהם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין שנאמר (ויקרא י) וידם אהרן אין שתיקה אלא תנחומין ואף אתה קבל תנחומין. א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של אהרן. נכנס ר"ש וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל דוד המלך היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין ואף אתה קבל תנחומין ומניין שקבל דוד תנחומין שנא' (ש"ב יב) וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן ויקרא את שמו שלמה אף אתה רבי קבל תנחומין. א"ל לא די שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של דוד המלך. נכנס ר"א בן (ב) עזריה כיון שראהו אמר לשמשו טול לפני כלי ולך אחרי לבית המרחץ לפי שאדם גדול הוא ואיני יכול לעמוד בו נכנס וישב לפניו ואמר לו אמשול לך משל למה"ד לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון בכל יום ויום היה בוכה וצועק ואומר אוי לי אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום אף אתה רבי היה לך בן קרא תורה מקרא נביאים וכתובים משנה הלכות ואגדות ונפטר מן העולם בלא חטא [ויש לך לקבל עליך תנחומים כשחזרת פקדונך שלם] א"ל ר' אלעזר בני נחמתני כדרך שבני אדם מנחמין. כשיצאו מלפניו הוא אמר אלך [ו] לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים והם אמרו נלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובים אוהבים את התורה (ג) הוא שהלך [ז] לדמסית למקום יפה ומים יפים ונאים נתמעט שמו בתורה הם שהלכו ליבנה למקום שת"ח מרובים ואוהבים את התורה נתגדל שמם בתורה:

פרק חמשה עשר

א והם אמרו שלשה דברים רבי אליעזר אומר יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך. אל תהי נוח לכעוס. שוב יום אחד לפני מיתתך. יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך כיצד מלמד שכשם שרואה את כבודו כך יהא אדם רואה את כבוד חבירו וכשם שאין אדם רוצה [ח] שיהא שם רע על כבודו כך יהא אדם רוצה שלא להוציא שם רע על כבודו של חברו. ד"א יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך כיצד בזמן שיש לו לאדם מאה רבוא ונוטלים את כל ממונו אל יפגום את עצמו בשוה פרוטה: ב ואל תהי נוח לכעוס כיצד מלמד שיהא עניו כהלל הזקן ואל יהי קפדן כשמאי הזקן מה היה ענותנותו של הלל הזקן אמרו (ד) מעשה בשני בני אדם שעמדו והמרו זה את זה וזה את זה בד' מאות זוז אמרו כל שילך ויקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז הלך אחד מהם ואותו היום ע"ש היה עם חשיכה [ט] וקא חייף רישיה בא וטפח לו על הדלת אמר היכן הלל היכן הלל נתעטף ויצא לקראתו א"ל בני מה אתה צריך א"ל שאלה (זו) אני צריך לשאול א"ל אמור א"ל מפני מה [י] עיניהם של תרמודים תרוטות א"ל מפני שדרין בין החולות במדבר ובאות רוחות ומפזרות אותו על עיניהם לפיכך עיניהם תרוטות הלך והמתין שעה אחת וחזר וטפח לו על הדלת אמר היכן הלל היכן הלל נתעטף ויצא א"ל בני מה אתה צריך א"ל [כ] הלכה אני צריך לשאול. א"ל אמור א"ל מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות א"ל מפני שהם יושבין עם בצעי המים ובכל יום ויום הם הולכים במים לפיכך רגליהם רחבות הלך והמתין שעה אחת וחזר וטפח על הדלת אמר היכן הלל היכן הלל נתעטף ויצא א"ל מה אתה צריך לשאול א"ל [ל] הלכה אני צריך לשאול. א"ל אמור נתעטף וישב לפניו א"ל [מה אתה צריך א"ל כך נשיאים משיבים] אל ירבו כמותך בישראל (אמר לו ח"ו הוי זהיר ברוחך מה אתה צריך) א"ל מפני מה (ראשיהם של בבליים ארוכים א"ל בני הלכה גדולה שאלת לפי שאין שם חיות פקחות כשנולד הולד מגדלות *אותם על אברים של עבדים ושל שפחות לפיכך ראשיהם ארוכות אבל כאן שיש חיות פקחות כשנולד הולד מגדלות אותו בעריסה ומשפשפות את ראשו לפיכך ראשיהם סגלגלין). א"ל איבדת ממני ד' מאות זוז א"ל [מ] כדי הוא הלל שתאבד על ידו ד' מאות זוז [וד' מאות זוז] והלל אל יקפיד: ג מה היה קפדנותו של שמאי הזקן אמרו מעשה באדם אחד שעמד לפני שמאי א"ל רבי כמה תורות יש לכם א"ל שתים אחת בכתב ואחת בע"פ א"ל את שבכתב אני מאמין לך את שבע"פ איני מאמין לך גער בו והוציאו בנזיפה

*אותו

נוסחת הגר"א

[א] ולשמעון בן נתנאל: [ב] שכן רע ויצר רע ואשה רעה: [ג] אחד הלוה מן: [ד] אשרי תלמיד שרבו מודה לו ומעיד עליו: [ה] רבי: [ו] לדיומסית: [ז] לדיומסית: [ח] שיצא שם: [ט] והיה חופף ראשו: [י] ראשיהם של בבלים ארוכים א"ל בני שאלה גדולה שאלת מפני שאין להם חיות (וכו' כמ"ש למטה עד) סגלגלים. הלך והמתין ש"א חזר וטפח לו על הדלת אמר היכן הלל נתעטף ויצא לקראתו א"ל בני מה אתה צריך א"ל שאלה אני צריך לשאול א"ל אמור א"ל מפני מה עיניהם: [כ] שאלה: [ל] שאלה: [מ] הוי זהיר ברוחך:

הגהות הגרי"ב

(א) נ"א וסגר"א ערוגה: (ב) נ"א וסגר"א [ערך]: (ג) עי' שבת דף קמז: (ד) שבת דף לא. ע"ש:

תומת ישרים. ולישמעאל בן חנניה קרא לו גרועה במדבר שמחזקת. נ"ב נ"א ולשמעון בן נתנאל קרא לו גרועה שבמדבר שפוסקת: [ואיני יכול לעמוד] בו. צ"ל לו: רבוא ונוטלים את כל. נ"א מנה אפי' נוטלים ממנו כל: תרוטות. פרש"י ז"ל רכות. ובערוך ערך טרט פי' שעפעפיו סגורות ואינן פתוחות אלא מעט: על אברים של עבדים ושל שפחות. נ"ב נ"א בחיק עבדים ושפחות:

כסא רחמים

פרק טו מלמד שיהא עניו כהלל. פי' הגם שהלל היה בטבעו רך וטוב. הקב"ה נתן כח באדם דהגם שטבעו קשה יש כח בידו להפוך הטבע ולהיות רך ונוח והכל ליטהר מסייעין אותו:

הגהות מהריעב"ץ

פרק טו בזמן כו' אל יפגום א"ע בש"פ. נ"ב כך אמרו [סנהדרין דף לב:] אפילו בשעת הסכנה לא יפנה אדם מן הרבנות שלו ואם כך הוא חס על כבוד עצמו ככה יקפיד על כבוד חבירו:

בנין יהושע

ויועץ. וקרוב למלכות. נמצא גם כן ג' מעלות הוא כחוט המשולש ועיין לקמן ד"ה ואשה טובה: חסיד. שעושה לפנים משוה"ד. ר"ב ועיין סוף מס' סוטה: ולישמעאל ב"ח. בפ"א הגירסא ר"ש בן נתנאל ירא חטא ועיין במד"ש פי' נאה ע"ז: ערוגה. עמוקה שמחזקת מימיה כנ"ל עיין ד"א זוטא פ"א: נחל שוטף ומעין המתגבר. בפ"א פ"ו איתא ונעשה כמעין שאינו פוסק וכנהר שמתגבר והולך פי' המד"ש ד"ה ומגלין. הם שתי מעלות עליונות לחכמים. הא' שילמד לאחרים ויעשה תלמידים הרבה כי על זה יאמר עליו מעין שאינו פוסק לפי שהכל ישתו ממנו ולא יפסקו המים. עליו אמר שלמה המלך ע"ה יפוצו מעינותיך חוצה. והשני שיוסיף בחכמתו יותר ממה שקבל כי יוציא דבר מתוך דבר ותתוסף חכמתו מפלפולו כנגד זה אמר וכנהר שמתגבר והולך שהוא מעצמו מתגבר ומתרבה תמיד. ועי"ל כמעין שאינו פוסק את מימיו כי המעין שמקורו משחת מן הטנופת יפסקו מימיו אבל מי שהוא זך ונקי יהיה לעולם נובע וכן העוסק בתורה לשמה שהיא רחוק מן החטא וקרוב לזכות ועולה לעולם במדרגת הסולם עד בואו לפני ולפנים וכל זה נמשך לו להיות תחלת למודו לש"ש כמו שנביעת המעין נובעת ממקורו וכו' והתורה נמשלה למים מהמעין כד"א (משלי יח) נחל נובע מקור חכמה ע"כ ורש"י כתב שר"א ב"ה לא היה חריף כמוהו וזה היה חריף ומחודד יותר מדאי ופלוגתא היא סוף מסכת הוריות סיני ועוקר הרים הי מינייהו עדיף ע"ש: הוא היה אומר. ריב"ז: אבא שאול אומר משמו. של ריב"ז: וראב"ע בכף שניה. מצאתי כתוב דאבא שאול לא נחלק על ת"ק ושני הדברים אמרם ריב"ז ושניהם אמת דלענין הבקיאות והזכרון היה ר"א ב"ה מכריע. ולענין החריפות והפלפול היה ר"א מכריע ר"ב. ומ"מ כיון שדברי אבא שאול באו על דברי ת"ק הוצרך להזכיר כי אף ר"א ב"ה שאהה שבחת אותו אפילו הוא בכלל וכו' אבל הת"ק שדבריו ראשונה באו לא הוצרך לפרש שכשאמר וכל חכמי ישראל אף ר"א ב"ע עמהם בכלל. מד"ש ותוי"ט: צאו. קשה מהיכן יצאו ולהיכן יכנסו וכו' ואפשר עוד לומר שהם היו בבהמ"ד ולומדים עמו בישיבה ואמר להם שתיכף בצאתם מבית המדרש לא יתעסקו רק בדבר זה לראות ולעיין איזו היא דרך טובה וכו' ואיזו היא דרך רעה וכו' ואפשר שזה גם כן בכל מקום בש"ס הכוונה נפק דק ואשכח. נפק עיין אשכח מהיכן נפק אם לא מבית המדרש מד"ש. וראוי להתבונן בעיון השכל היטב כמו ולבי ראה הרבה חכמה (קהלת א' ט"ז) תוי"ט: שידבק בה האדם. כתב המד"ש בשם רבינו יונה ז"ל כי בודאי שבכל הטובות והישרות יש להדבק אלא רוצה לומר במדה א' להיות בה שלם לעולם כי טוב לאדם לאחוז במדה אחת לעולם בשלימות ונקל עליו להשיג ממנו הטובות התשובות כולם מהיות בו כמה מדות ואינו שלם באחד מהם ע"כ ושפתים ישק עכ"ל ועיין בתוי"ט מה שמתרץ עי"ז. ומ"ש בסיום מסכת זו: חבר טוב. שמוכיחו כשרואה אותו דבר שאינו הגון. ר"ב: שכן טוב. יותר מחבר טוב ששכנו רואה כל שעה ביום ובלילה ולומד ממעשיו. רש"י: יצר טוב. שכונה גביה: ואשה טובה. ג"כ שכנו תמיד ע"כ יראה לדבק עצמו באשה טובה. כמו אמו של ר"י ב"ח שלכך קרא לו ריב"ז אשרי יולדתו שאמו הצדקת ויראת ה' היא גרמה להיות הבן היוצא ממנה צדיק כדאיתא מזה ג"כ בירושלמי שהיתה מחזרת בכל יום על כל בתי מדרשות שבעירה ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעי שיהיה חכם ומיום שנולד לא הוציאה ערסתו מבהמ"ד כדי שלא יכנסו באזניו אלא ד"ת ע"כ וזה שרמז דוד הע"ה אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי (תהלים קא) ר"ל אשתו השכונה גביה אתהלך בתם לבבי וכעין זה איתא במד"ש ועיין מ"ש בס"ד בספ"א דא"ר ד"ה הנושא אשה ההוגנת לו וסוף ד"א זוטא: הרואה את הנולד. צופה ומביט במה שעתיד להיות ומתוך כך נמצא מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. ר"ב: לב טוב. יהיה לו בכל דבר ולא יבא לידי תקלה לעולם. ולפי שהלב הוא המניע לכל שאר הכחות והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות ואע"פ שיש לפעולות אברים מיוחדים מ"מ הכח המעורר לכל התנועות הוא הלב לפיכך אר"א לב טוב ומפני זה אריב"ז רואה אני את דברי ר"א בן ערך מדבריכם. ש"י ור"ב: איזו דרך רעה. הוצרך לשאול מזה ולא הבין מתוך דבריהם הראשונים שדרך הרעה היא הפך דרך הטובה לפי שלא כל מה שהוא טוב יהיה הפכו רע כי מדת החסידות והוא הטובה לפנים משוה"ד היא טובה ומי שאינו חסיד ומעמיד דבריו על ד"ת אינו רע ואפשר היה לומר שאם ההסתפקות והיא עין טובה היא דרך טובה בקשת היתרונות אינה דרך רעה לפי שאינו מזיק לשום אדם בזה וכן בשאר המדות לפיכך הוצרך לשאול מהם איזה היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. ר"ב: שיכנס בה להעוה"ב. כי המתעצל מן העבירה מקבל שכר כעושה מצוה כדאיתא בפ"ק דקדושין וכתב במד"ש שזש"ה (תהלים קי"ט) אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו: רבי יוסי אומר עין רע. יצה"ר ראוי לגרוס שיהיה דבר והפוכו כדברי ר"י: הלוה ואינו משלם. הוא הפך הרואה את הנולד שאם ישלם לא ימצא מי שילונו ויהיה מוטל ברעב ולא אמר סתם מי שאינו רואה את הנולד לפי שאפשר לאדם שאינו רואה את הנולד שלא יבא לידי תקלה שיציל עצמו בכוח הנולד ההוא ר"ב ונ"ל עוד ע"פ דברי מהרש"א בח"א פרק חלק דנ"ב ע"א כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר וכו' ולכאורה קשה שהרי נאמר לא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר וגו' (קהלת ט) וי"ל ע"פ מ"ש בנדה דף ע' ע"ב מה יעשה אדם ויתעשר א"ל ירבה בסחורה וכו' א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו אלא יבקש רחמים למי שהעושר שלו וז"ש כל שיש בו דעה לסוף מתעשר דבתחלה מרבה בסחורה ולבסוף שרואה בשכלו ודעתו שלא הועיל לו גמר בדעתו לבקש רחמים ממי שהעושר שלו וז"ש בהיפך זה מי שאין בו דעה לסוף הוא גולה וכו' דמתוך שהוא מרבה בסחורה לא הועיל לו ולפי שאין בו דעת אין מבקש רחמים ונעשה עני לבסוף הוא גולה אף ממקומו שצריך למוכרו מחמת דחקו וק"ל עכ"ל א"כ הרואה את הנולד שנגלגל החוסר אלו אינו מלוה עוד מאחרים שלא יבא לידי מדה לוה רשע וגו' כ"א שמבקש רחמים וכו' ומסתפק ביגיעתו לפי שעה אבל מי שאינו מביט לסוף דבר בקדמותו ומלוה עוד מאחרים להרבות בסחורה לסוף גולה ובורח ולוה רשע ואינו משלם לכך הוי שפיר הלוה ואינו משלם הפך מהרואה את הנולד כי הוא מקיים וצדיק חונן ונותן וק"ל: כלוה מן המקום שהמקום עתיד לפרוע לו למלוה שנאמר וצדיק חונן ונותן זה הקב"ה שהוא צדיק שנאמר (בפ' האזינו) צדיק וישר הוא. צדיק ה' בכל דרכיו. חונן ונותן לו למלוה ומדהזכיר שמו של הקב"ה גבי הלואה מכלל דחשיב כאילו לוה מן המקום. רש"י ור"ב: המקום הוא מקומו של עולם וכה"א מתחת זרועות עולם (בפ' הברכה) אבל העולם לא יכילנו שנאמר השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ"א ח כ"ז). רש"י: לב רע לשמים. שעובר על ל"ת: ולב רע למצות. שאינו מקיים רמ"ח עשה: כיון שראהו. ריב"ז לראב"ע: כשיצאו. התלמידים: הוא אמר. ר"א בן ערך כן מוכח שבת דף קמז ע"ב: לדמסית. שם נהר שמימיו מלוחים. רש"י שם: ומים יפים. שמעמלת ומרפא גמרא שם ופרש"י שמעמלת מחממת. ומרפא שהטיט מלוח: נלך ליבנה. דשם היה סנהדרי גדולה בימיו עיין ר"ה ד"ל: שת"ח מרובים. כדתנן פ"א פ"ד ר' נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה: נתמעט שמו בתורה. כדאיתא התם בשבת בגמרא ר"א בן ערך איקלע התם אימשך בתרייהו איעקר תלמודו. קם למיקרי בסיפרא בעי למיקרי החדש הזה לכם וכו' עד בעו רבנן רחמי עליה והדר תלמודיה וכו' מפרש"י שם: פרק חמשה עשר והם אמרו. כל אחד מאלו התלמידים. רש"י: ג' דברים. בד"א ובמוסרים ובמדות דאילו בענין האסור והמותר והפטור והחיוב דברים הרבה אמרו א"כ אלו ג' דברים הוי מרגלא בפומייהו תמיד. ר"ב: יהי כבוד חבירך חביב עלך. ואימתי יהיה זה כשלא תהיה נוח לכעוס שאם אתה נוח לכעוס א"א שלא תזלזל בכבוד חבירך הרי דבור אחד. ושוב יום אחד לפני מיתתך הרי שתים. והוי מתחמם וכו' הרי ג'. רש"י ור"ב: חביב עליך כשלך. ולא פליג אדתנן בפ"א פ"ד מי"ב כבוד חבירך כמורא רבך דהתם בחבירים שהם חבירים בתורה וקיני הגאון בס' ד"ת והמד"ש האריך בפשטים נאים ומתוקים כדרכו ע"ש. ואני שמעתי שודאי האדם בעצמו אל יאמר לעצמו כשבא לביתו ברוך הבא רוצה אתה לישב לאכול ולשתות כי אין לך שטות גדול מזה כך יהיה בעיניך כבוד חבירך אם אינו נוהג עמך כרצונך בכבוד וזה שדייק התנא כבוד חבירך חביב עליך כשלך כלומר ככבוד עצמך משלך אבל להיפך אם אתה נבזה בעיניך ואינו רודף אחר שום כבוד מ"מ כבוד חבירך יהיה יותר חביב עליך כשלך ולא תזלזל בכבודו וזה ג"כ דקדוק נכון כבוד חבירך חביב עליך משלך כלומר יותר משלך: כשם שרואה את כבודו. ר"ל כאשר נפשי אותם לראות בכבודו: על כבודו של חבירו. שידון אותו תמיד לכף זכות: אל יפגום עצמו. ר"ל שעדיין בודאי כבודו ורצונו עליו כאשר היתה באמנה אתו כשהיה עשיר ולא היה פוגם בכבודו אף בשוה פרוטה רק היית נוהג א"ע דרך כבוד כאילו היית עדיין עשיר כן יהיה כבוד חבירך בעיניך כאילו היה לו מאה רבוא ונטלו ממנו וצריך אתה לנהוג בו כבוד ולא לזלזל אף בשו"פ ותאמר שהוא עני. מפרש: והמרו. נתערבו כמו שממרין עם היונים דסנהדרין דף כ"ה רש"י דשבת דל"א ע"א: הלך אחד מהם. אמר אחד מהם אני אקניטנו. גמרא שם: חייף רישיה. הלל היה חופף וסורק ורוחץ: היכן הלל. שם איתא מי כאן הלל ופרש"י כלום כאן הלל ול' גנאי לנשיא ישראל: תרוטות. רכות ובמקום אחר מפרש תרוטות לשון עגולות בית מושב שלהן ואף כאן אני אומר כן ומפני שדרים בין החולות שונה אותם המקום שלא יהיה סדק של עיניהם ארוך כשלנו ויכנס בו החול. רש"י שם: הם הולכים במים. לכך רגליהם רחבות שלא יטבעו בבצעי המים ורבותינו מפרשים שדרים בין בצעי המים והולכין יחפין ומתפשטין רגליהם לפי שהמנעל דוחק הרגל ומעמידו על דפוס שלו. רש"י: כך נשיאים משיבים. בגמרא שם איתא זה בסגנון אחר ע"ש: סגלגלים. עגולות: כדי הוא הלל. ראוי לכך. רש"י: מעשה באדם אחד. שם בגמרא איתא מעשה בעובד כוכבים אחד: גער בו. שם איתא גיירני ע"מ שתלמדני תורה שבכתב גער בו וכו': והוציאו בנזיפה. דתניא הבא לקבל דברי חבירות חוץ מדבר א' וכן גר הבא להתגייר וקבל עליו ד"ת חוץ מדבר א' אין מקבלין אותו ר"י ב"ר יהודה אומר אפי' דקדוק א' מד"ש ר"ל תומרא דרבנן. בכורות

בנזיפה. בא לפני הלל א"ל רבי כמה תורות נתנו א"ל שתים אחת בכתב וא' בע"פ א"ל בכתב אני מאמינך בע"פ אין אני מאמינך א"ל בני שב כתב לי אלף בית [א] א"ל מה זה א"ל אלף א"ל אין זה אלף אלא בית א"ל מהו זה א"ל בית א"ל אין זה בית אלא גימל [ב] א"ל מניין [ג] אתה יודע שזה אלף וזה בית וזה גימל [ד] א"ל כך מסרו לנו אבותינו הראשונים שזה אלף וזה בית וזה גימל כשם שקבלת זו באמונה כך קבל עליך זו באמונה. מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בהכ"נ ושמע תינוק שקורא (שמות כח) ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל בא לפני שמאי א"ל רבי כל הכבוד הזה למי אמר לכה"ג שעומד ומשמש ע"ג המזבח א"ל גיירני ע"מ שתשימני כה"ג א"ל אין כהן בישראל ואין לנו כהנים גדולים שיעמדו וישתמשו בכהונה גדולה אלא גר הקל שלא בא אלא במקלו ובתרמילו ויבא וישתמש בכהונה גדולה גער בו והוציאו בנזיפה. בא להלל א"ל רבי גיירני ע"מ שתשימני כה"ג שאעמוד ואשמש ע"ג המזבח אמר לו שב ואומר לך דבר אחד מי שמבקש להקביל פני מלך ב"ו לא דין הוא שילמוד איך יכנס ואיך יצא א"ל הן אתה שמבקש להקביל פני ממ"ה הקב"ה לא דין הוא שתלמוד איך תכנס לבית קדש הקדשים איך תיטיב את הנרות איך תקרב לגבי מזבח איך תערוך את השלחן איך תסדר את המערכה אמר לו הטוב בעיניך עשה. כתב לו תחלה אלף בית ולמדו תורת כהנים והיה לומד והולך עד שהגיע (במדבר א) והזר הקרב יומת נשא אותו גר ק"ו בעצמו ואמר מה אם ישראל שנקראו בנים למקום ועליהם אמרה [ה] שכינה (שמות יט) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש אעפ"כ הזהיר עליהם הכתוב והזר הקרב יומת אני גר הקל לא באתי אלא בתרמילי עאכ"ו מיד נתפיים אותו גר מאליו בא לו אצל הלל הזקן א"ל כל הברכות שבתורה ינוחו על ראשך שאם היית כשמאי הזקן לא באתי (להקהל) בישראל. קפדנותו של שמאי הזקן בקש לאבדני מן העוה"ז ומן העוה"ב. ענותנותך הביאני לחיי העוה"ז והבא. אמרו לאותו גר נולדו שני בנים לאחד קראו הלל ולאחד קראו גמליאל והיו קוראין אותם גרים של הלל: ד שוב יום אחד לפני מיתתך (א) שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע באיזה יום ימות שיעשה תשובה אמר להם כל שכן שיעשה תשובה היום שמא ימות למחר ישוב למחר שמא ימות למחרתו ונמצא כל ימיו בתשובה. ר' יוסי בר יהודה אמר משום ר' יהודה בר' אלעאי שאמר משום רבי אלעאי אביו שאמר משום ר"א הגדול (שוב יום אחד לפני מיתתך ו) הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב אף כל דבריהם כגחלי אש:

פרק ששה עשר

א רבי יהושע אומר עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם. עין הרע כיצד מלמד שכשם שאדם רואה את ביתו של עצמו כך יהא רואה ביתו של חבירו. וכשם שאדם רוצה שלא להוציא שם רע על אשתו ובניו כך יהא אדם רוצה שלא להוציא שם רע על אשת חבירו ועל בניו של חבירו. ד"א עין הרע כיצד שלא תהא עינו של אדם צר במשנתו של חבירו. מעשה באחד שהיה עינו צרה במשנתו של חבירו נתקצרו חייו ונפטר והלך לו: ב יצר הרע כיצד אמרו שלש עשרה שנה גדול יצר הרע מיצר טוב ממעי אמו של אדם היה גדל ובא עמו והתחיל מחלל שבתות אין ממחה בידו [הורג נפשות אין ממחה בידו הולך לדבר עבירה אין ממחה בידו] לאחר י"ג שנה נולד יצר טוב כיון שמחלל שבתות א"ל ריקה הרי הוא אומר (שמות לא) מחלליה מות יומת. הורג נפשות א"ל ריקה הרי הוא אומר (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך. הולך לדבר עבירה אומר לו ריקה הרי הוא אומר (ויקרא כ) מות יומת הנואף והנואפת. בזמן שאדם מחמם את עצמו והולך לדבר זימה כל אבריו נשמעין לו מפני שיצה"ר מלך הוא על מאתים וארבעים ושמונה אברים. כשהוא הולך לדבר מצוה התחילו מתענין (לו) כל אבריו מפני שיצר הרע שבמעיו מלך הוא על מאתים וארבעים ושמונה אברים שבאדם ויצר טוב אינו דומה אלא למי שהוא חבוש בבית האסורין שנאמר (קהלת ד) [כי] מבית הסורים יצא למלוך זה יצר טוב וי"א (ב) זה יוסף הצדיק כשבאתה אותה רשעה היתה מענה אותו בדבריה אמרה לו אני אחבשך בבית האסורין אמר לה ה' מתיר אסורים אמרה לו אני אנקר את עיניך אמר לה ה' פוקח עורים אמרה לו אני אכפוף את קומתך אמר לה ה' זוקף כפופים (אמרה לו אני עושה אותך רשע אמר לה ה' אוהב צדיקים אמרה לו אני עושה אותך ארמאי אמר לה ה' שומר את גרים עד שאמר איך אעשה הרעה הגדולה הזאת) אל תתמה על יוסף הצדיק שהרי [ו] רבי צדוק היה גדול הדור (ג) כשנשבה נטלתו מטרוניתא אחת ושגרה לו שפחה אחת יפה כיון שראה אותה נתן עיניו בכותל שלא יראנה והיה יושב ושונה כל הלילה לשחרית הלכה והקבילה אצל גבירתה אמרה לה שוה לי המות משתתנני לאיש הזה שלחה וקראה לו ואמרה לו מפני מה לא עשית עם אשה זאת כדרך שיעשו בני אדם אמר לה ומה אעשה מכהונה גדולה אני ממשפחה גדולה אני אמרתי שמא אבא עליה והרביתי ממזרים בישראל כיון ששמעה דבריו צותה עליו ופטרתו בכבוד גדול. (א"ל) אל תתמה על רבי צדוק שהרי [ז] ר' עקיבא גדול ממנו כשהלך לארץ אוכילו קורצא אצל שלטון אחד ושגר לו שתי נשים יפות רחצום וסכום וקשטום ככלות חתנים והיו מתנפלות עליו כל הלילה זאת אומרת חזור אצלי וזאת אומרת חזור אצלי והיה יושב ביניהם ומרקק ולא פנה אליהן הלכו להן והקבילו פני השלטון ואמרו לו שוה לנו מות משתתננו לאיש הזה שלח וקרא לו א"ל מפני מה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שבני אדם עושים לנשים לא יפות המה לא בנות אדם כמותך הן מי שברא אותך לא ברא אותם. אמר לו מה אעשה ריחן בא עלי מבשר נבלות וטרפות ושרצים. אל תתמה על ר' עקיבא שהרי [ח] ר"א הגדול גדול ממנו שגדל את בת אחותו י"ג שנה עמו במטה עד שבאו לה סימנים אמר לה צאי והתנשאי לאיש אמרה לו הלא אמתך [ט] (אנכי) לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך אמר לה בתי כבר זקנתי צאי והתנשאי לבחור שכמותך אמרה לו לא כך אמרתי לפניך הלא אמתך לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך כיון ששמע את דבריה נטל ממנה רשות לקדשה ובא עליה: ג רבי ראובן בן אצטרובלי אומר היאך [י] מתרחק אדם מיצר הרע שבמעיו לפי שטיפה ראשונה שאדם מטיל באשה הוא יצה"ר. (ד) ויצר הרע אינו שרוי אלא [כ] על מפתחי הלב שנאמר (בראשית ד) לפתח חטאת רובץ [ל] א"ל לאדם בשעה שהתינוק מוטל בעריסה (האיש) מבקש [מ] להורגך הוא רוצה שיתלוש ממנו בשערו תינוק מוטל בעריסה הניח ידו ע"ג נחש או ע"ג עקרב ועקצתו לא גרם לו אלא יצר הרע שבמעיו הניח ידו ע"ג גחלים ונכוה לא גרם לו אלא יצה"ר שבמעיו (לפי שיצר הרע זורקתו (ה) בית ראש אבל) בא וראה בגדי או בטלה כיון שהוא רואה את הבאר הוא חוזר לאחוריו לפי (ו) שאין יצר הרע בבהמה [נ]. רבי שמעון בן אלעזר אומר אמשול לך משל למה (הדבר דומה) יצה"ר דומה לברזל

הגהות הגרי"ב

(א) שבת דף קנג ע"א: (ב) [יומא דף לה ע"ב עיין שם]: (ג) [עיין קדושין דף מ ע"א באופן אחר]: (ד) [ברכות דף סא ע"א]: (ה) נ"א בבת: (ו) עי' ברכות דף סא ע"א אלא מעשה בשמה וכו' עיין שם:

נוסחת הגר"א

[א] ולמדו ולמחר: [ב] א"ל והא אתמול לא אמרת לי כך: [ג] אנו יודעין שזה: [ד] וזה גימל אלא שכך מסרו: [ה] תורה: [ו] מעשה דר' צדוק גדול ממנו כשנשבה: [ז] מעשה דר': [ח] מעשה דר"א: [ט] ל"ג (וכן ליתא בדפו"י) [י] יתרחק: [כ] בין מפתחי: [ל] אפי' בשעה: [מ] להרגו תינוק: [נ] אבל בתינוק יצה"ר זורקו בבת ראש:

תומת ישרים. א"ל וכי אין כהן וכו' בכהונה גדולה על גבי המזבח אלא וכו' בא אצל הלל א"ל כו' כהן גדול ואעמוד בשמנה בגדים ואשמש וכו' שילמוד תחלה איך יכנס ואיך יצא לפני המלך א"ל הן א"ל אם [כן] אתה וכו' הקרב יומת מיד נשא וכו' גר הקל שלא באתי כצ"ל: **להקהל** בישראל. צ"ל לקהל ישראל: **כשבאתה** על אותה כצ"ל: **בדבריה**. צ"ל בדברים: **בכבוד** גדול. ואל ותתמה כצ"ל והשאר נמחק: **ומרקק** ולא פנה אליהן לשחרית הלכו כצ"ל: **רשות** וקדשה כצ"ל [ובדפו"י קדשה ובדפו"ח סוגה לקדשה]: **האיש** מבקש להרגך הוא. נ"א אם בעריסתך היה איש שמבקש להרגך הוא:

הגהות מהריעב"ץ

פרק טז והרביתי ממזרים בישראל. נ"ב מפני שולד שפחה כמות האם דזכר הוא דינו כעבד הנך ונשא בת ישראל כי אמר בן [חסר ב"ת] ישראל אני. וס"ל עבד הבא על בת ישראל הולד ממזר:

כסא רחמים

פרק טז י"ג שנה כו' ממעי אמו כו'. שהיצה"ר שולט בו משעת לידה כמו שהסכים רבינו הקדוש פרק חלק [צא:] ודייק לה מדכתיב לפתח חטאת רובץ וז"ש י"ג שנה גדול ממעי אמו ר"ל משעת לידה: **התחילו** [מתעדנין]

בנין יהושע

ספ"ד ד"ל ע"ב רש"י: **בא** לפני הלל. והלל גיירו שסמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו. דלא דמיא הא לחון מדכר אחד שלא היה כופר בתורה שבע"פ אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה והלל הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו. רש"י: **א"ל** אין זה אלף. שם בגמרא איתא למחר אפיך ליה פרש"י כגון תשר"ק: **א"ל** כך מסרו. שם איתא א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי דידי קא סמכת דע"פ נמי סמוך עלי פרש"י מנין אתה יודע שזה א' וזה ב' אלא שלמדתיך וסמכת עלי דע"פ נמי סמוך על דברי: **ושמע** תינוק. בגמרא שם איתא ושמע קול סופר: **א"ל** אין כהן בישראל עד במקלו ובתרמילו. ליתא שם בגמרא אלא ה"ג א"ל גיירני ע"מ שתשימני כה"ג דחפו באמת הבנין שבידו פירש"י מקל שהוא אמת הבנין ומודדים בו אורך הבנין שהיו קוננין עם האומנין כך וכך אמות בכך וכך דמים: **להקביל** פני מלך. שם בגמ' איתא א"ל כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות. לך למוד טכסיסי מלכות הלך וקרא כיון שהגיע לוהזר הקרב יומת א"ל מקרא זה על מי נאמר א"ל אפי' על דהע"ה. נשא אותו גר ק"ו בעצמו ומה ישראל שנקראו בנים למקום ומתוך אהבה שאהבם קרא להם בני בכורי ישראל (שמות ד) כתיב עליהן והזר וגו' גר הקל וכו': **בא** לו אצל הלל הזקן. שם בגמרא איתא בא לפני שמאי א"ל כלום ראוי אני להיות כה"ג והלא כתיב בתורה והזר הקרב וגו' בא לפני הלל א"ל ענוותן הילל ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה לימים נזדווגו שלשתן (הגרים הללו. רש"י) למקום אחד אמרו קפדנותו של שמאי בקשה לטרדנו מן העולם ענוותנותו של הילל קרבנו תחת כנפי השכינה ואיתא התם עוד מעשה בעובד כוכבים א' שבא לפני שמאי א"ל גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל א' דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני הילל גייריה א"ל דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פירושא הוא זיל גמור ופרש"י דעלך סני לחברך וכו' ריעך וריע אביך אל תעזוב (משלי כז) זה הקב"ה אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חבירך על דבריך. ל"א חבירך ממש כגון גזילה גניבה ניאוף ורוב המצות. ואידך שאר ד"ת. פירושא דהא מילתא הוא לדעת איזה דבר שנאוי זיל גמור ותדע ע"כ: **קרא** גמליאל. נכדו של הלל היה כדמוכח בשבת דט"ו ע"א מפרש וע"ש במהרש"א בח"א: **שוב** יום אחד. אע"פ שעבר עבירות כל ימיו נאמר עליו שוב לפי שנשמתו ממקום קדוש יצאה ושכלו חלק אלהים ממעל אשר ממנו בא לו וא"כ הרי הוא חוזר ושב אל מקורו. מד"ש בשם לב אבות ע"ש ובשבת דף קנג ע"א מביא עוד הגמ' דרשות ע"ז מפסוקים ע"ש: **כנגד** אורן. שתשמע לדבריהם. רש"י: **שלא** תכוה. שלא תענש על ידם אם תעבור על דבריהם. רש"י: **נשיכת** שועל. שהשיניו של שועל דקות ועקומות וקשה נשיכתו מאחר נשיכות וצריך הרופא לחתוך הבשר באזמל ולהרחיב הנשיכה. ועקרב מטיל ארס מן העוקץ ושורף האדם בארס שלו כלומר בכל ענין הם מזיקים לעובר על דבריהם. רש"י ור"ב ושם בפ"א פ"ב איתא עוד ולחישתן לחישת שרף: **כל** דבריהם. אף קלות שבקלות כי פורץ גדר של חכמים כגון יחוד של פנויה שהתם אסה נדה היא שנאמר תהיה בנדתה עד שתבא במים ותנן פ"ה דנדה מ"ג תנוקת בת יום אחד מטמאה בנדה. וחכמים גזרו אף אם טבלה שהרי גזרו על ייחוד פנויה ל"ש טהורה ול"ש טמאה. רש"י ותוי"ט ועי"ל רפ"ב ד"ס ודע: **כגחלי** אש. לכך דימה אותם לגחלת שאע"פ שהיא טמונה בארץ עדיין היא חייה ועומדת ואם תקרב אליה תכוה כך המזלזל ת"ח אפי' לאחר מיתה אשר קבורים בארץ כמה יכוה כי צריך ליזהר בכבוד החכמים בין בחייהם בין לאחר מיתה לפי שבמיתתם קרויים חיים. מד"ש בשם הרי"א: **ובל** דבריהם. ז"ש בתענית ד"ד ע"א האי צורבא מרבנן דארתח אורייתא מרתחא ליה שנאמר (ירמיה כ"ג) הלא כה דברי כאש ולזה נקרא צורבא מרבנן ל' חמימות מן ונצרבו בה (יחזקאל כ"א ג') והוא"ל צרבת (ויקרא יג) וכפירש"י שם הנ"ל בשם רשב"ץ. וז"ל הרמב"ם כשתתחבר לחכמים ואל תתגעגע עמהן ואל תתגאה עליהן. אבל תהיה חברתך להודיע להם שתתקרב בעת שיקרבוך ואל תוסיף להתקרב עליהם יותר ממה שיקרבוך. שלא תפסיד כוונתם בך. ותהפוך אהבתם לשנאה ולא תגיעך מהם המעלה אשר תקוה והמשיל זה במי שמתחמם באש שאם ישב רחוק ממנו יכנה בחומו ואם יוסיף להתקרב ישרף:

פרק ששה עשר רבי יהושע אומר עין הרע. כמו עין רעה שאינו מסתפק במה שיש לו ומחזר אחר דברים אחרים. א"נ שמכניס עין הרע בממון חבירו או בבניו ומזיק לו. ר"ב. ולכך קאמר לקמן כשם אתה רואה וכו' ורוצה וכו' כלומר שרוצה בתקונו וטובתו כך יהיה רוצה בטובת חבירו:

צר במשנתו של חבירו. כי זה הוא מקנאה שמזכר בפ"א פ"ד מכ"א ד"ה הקנאה וכו' וכתב המד"ש שם בשם הר"י הקנאה יש בה דרכים רבים. א' כי יראה חבירו הולך בדרך תמים ועוסק בתורה ומצות מקנא בו כי הוא שונא אוהבי ה' ומדה זו מוציאו מן העולם כי היא רעה מכל הקנאות וזה נקרא שמו שונא ה' וכו' ע"ש שהאריך וכמו שאמרו הרשעים מקרת ועדתו שמפני קנאה נאבדו ושמעתי שזה"ה (תהלים קא) הולך בדרך תמים הוא ישרתני ר"ל כמו שמשרת ועובד אותי. כי נפשי דבקה ואוהב בכבוד המקום ב"ה. וזה בחינה גדולה אצל האדם אם רואה בעל עבירה ומצטער על כבוד הש"י ב"ה שמיקל הרשע בזה. ובהיפך אם רואה עובד הש"י ב"ה משמח א"ע בודאי נפשו דבק בו שבשמחתו ישמח לבו כדרך שמצינו בטבעי אדם על ב"ב ואוהביו ועיין מסכת שמחות פ"ב ה"י: **יצה"ר**. רוב התאוה. רמב"ם: **אמרו** י"ג שנה. בזה מתרץ למה הגוף נוטה יותר ליצה"ר אלא שיצה"ט יש לו גם כן טענות גדולות שלא לנטות ליצר הרע שמגלה לו עונש כל עבירה רק משום שהיצה"ר נתגדל בגוף מנעוריו גם נהנין ממנו מיד לא כן לדבר המצוה היום לעשותם ומחר לקבל שכר כדלקמן. מפרש: **מבית** הסורים יצא למלוך. רישיה דקרא טוב ילד מסכן וחכם זה יצה"ט ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה: **כי** מבית הסורים יצא למלוך. כי הילד המסכן שסופו שיאמרו עליו שיצא למלוך מתוך עוניו ומבית הסורים שהרי סמ"ך של הסורים יצא נקודה רפי והרי הוא כמו האסורים שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים וכן דוד אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן. רש"י (בקהלת ד): **ה'** מתיר אסורים וכו'. זה המזמור נדרש על יוסף שהתחיל אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' וגו' ומהרש"א בח"א ביומא דל"ה ע"ב מאריך בזה ע"ש: **אני** עושה אותך רשע. שאחטיאך בעבירות. א"נ שארשיע אותך ע"י לה"ר: **ה'** אוהב צדיקים. ולא יאונה לצדיק כל און. ולא"כ ה' שותם כל פי דוברי שקרים: **אותך** ארמאי. ר"ל אעשה פעולות להעבירך על דת: **והקבילה**. מתרעמת: **שוה** לי המות. רע עלי המעשה כמות: **ומה** אעשה מכהונה גדולה. ה"ה שאר אדם אלא לרבותא אמר כן עי' מס' שמחות פי"ב מ"ש בס"ד: **והרביתי** ממזרים בישראל. כד"א (מלאכי ב) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה ובעל בת אל נכר וגו' ועי' פ"א דמסכ' דא"ר מש"ש בס"ד ד"ה הבא על השפחה: **שהרי** ר"ע גדול ממנו. והגדול מחבירו יצרו גדול ממנו כדאיתא בסוכה דף נ"ב ואפילו הכי כבש יצרו נכשל בעבירה. מפרש: **כשהלך** לארץ. בר"ה דף כ"ו איתא לאיזה ארץ היה ר' עקיבא רגיל להלך ע"ש: **אוכילו** קורצא. מלשינות לקיים דבריהם אוכלים חנפי לעגי מעוג. רש"י בגיטין דף כ"ו: **ככלות** חתנים. ככלה לחתן: *) **ומדקק**. נ"ל ומרקק כלומר שרקק בפניהם: **מבשר** נבלות. כבשר נבלות אי נמי הריח מה שאוכלים בשר נבלות וכו': **עמו** במטה. וכבש יצרו: **אני** לשפחה. רמזה לו שיקח אותה לאשה כדרך שרמזה רות לבועז ופרשת כנפיך על אמתך (רות ג): **רגלי** תלמידך. הלואי אפי' לתלמידך: **לפי** שטיפה ראשונה וכו'. כדאיתא פרק חלק דף צ"א ע"ב א"ל אנטונינוס לרבי מאימתי יצה"ר נתון באדם משעת יציאה או משעת יצירה א"ל משעת יצירה וכו' ע"ש: **שנאמר** לפתח וגו'. עיין בברכות דף ס"א ע"א: **מוטל** בעריסה. שכשעדיין קטן ומוטל במטה שלו: **מבקש** להורגך. כך מפתה היצה"ר אותו ומשים בלב התינוק דמיונות כאיש שבא להורגו ולתלוש בשערו: **הניח** ידו ע"ג נחש וכו'. כלומר דאל תתמה שהתינוק מניח ידו ע"ג נחש וגורם רעה לעצמו וא"ת שבאמת לא בדעת ותמימה עשה זה עוז"ק הרי גדי או טלה הרואה בור וחוזר לאחוריו ק"ו בן אדם דאית ליה מזל. היה ראוי שישיג דעת זו לכך השיב אינו מן התימה שהרי ידו של המסית והמדיח היתה במעל הזה. מפרש: **נ"א** בבת ראש. המפרש גרס נזרק ביה מראש ר"ל מתחלת יצירה עד שהוא במעי אמו והיינו מראש כמו נסכתי מראש (משלי ח): **שאין** יצה"ר בבהמה. ותימה הרי איתא בברכות דף ס"א דבהמה יש לה יצה"ר דחזינא דמזקה ונשכה ובעטה וי"ל דבהמה אף שיש לה יצה"ר מ"מ אין בא עליה בקטנותה אלא בגדלותה לא כן האדם כדלעיל עכ"ל המפרש ודוחק הוא לפי הלשון שאין יצה"ר בבהמה משמע דאין לה כלל אפילו בגדלותה לכך נ"ל שהכוונה שאין יצה"ר בבהמה ר"ל שאינה מזקת לעצמה אלא כשרואה את הבור אפי' כשעדיין טלה קטן וגדי קטן חוזר לאחוריו משום דאינה מצווה על ונשמרתם לנפשותיכם לכך אין יצה"ר מסית אותה להזיקה גופה לאפוקי אדם שמצווה על כך מרגילו מנעוריו עכ"פ לעבור ע"ז ואפי' תינוק קטן מסית אותו היצה"ר להזיקת גופו שיניח ידו על גבי נחש ועקרב וגחלים. כאשר יגדל נא מגדילו להטאיס יותר להזיק ג"כ אפי' לחבירו וק"ל: **רשב"א** אומר אמשול וכו'. עלה טובה קמ"ל איך להנצל מפח היקוש הבוא. ועיין סוכה נ"ב. ובדרשות מורי הגאון

*) בדפו"י הגי' ומדקק ולא סגה כו' ופי' ה' יעב"ץ ומדקדק במשנתו ועיין בה.

לברזל שהטילוהו בתוך האור כל זמן שהוא בתוך האור עושין ממנו כל כלים שירצו אף כך יצה"ר אין לו תקנה אלא בדברי תורה ([שהוא כאש]) בלבד שנאמר (משלי כה) אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלים לך. רבי יהודה הנשיא אומר אמשול לך משל למה (הדבר דומה) יצר הרע דומה לשני בני אדם שנכנסו לפונדק אחד נתפס אחד מהם משום לסטות אמרו לו מי עמך יכול הוא שיאמר לא היה עמי חברי אלא אומר הואיל ואני נהרג יהרג חברי עמי אף כך אומר יצר הרע הואיל ואני אבוד לעוה"ב (אני) אאבד את (כל) הגוף. רבי שמעון בן יוחי אומר מכאן שאין ישראל רואים פני גיהנם לעולם משלו משל למה"ד למלך ב"ו שהיה לו שדה זבורית באו בני אדם והשכירוה בעשרת כורין חטים בשנה זבלוה עדרוה השקוה וכסחוה ולא הכניסו ממנה אלא כור אחד חטים בשנה אמר להם המלך מהו זה אמרו לו אדונינו המלך אתה יודע בשדה שנתת לנו שמתחלה לא הכנסת ממנה כלום ועכשיו שזבלנוה וכיסחנוה והשקינוה מים לא הכנסנו ממנה אלא כור אחד חטים בלבד. כך עתידים ישראל לומר לפני הקב"ה רבש"ע אתה יודע ביצר הרע שהוא מסית בנו שנא' (תהלים קג) כי הוא ידע יצרנו: ה ושנאת הבריות כיצד מלמד שלא יכוין אדם לומר אהוב את החכמים ושנוא את התלמידים אהוב את התלמידים ושנוא את עמי הארץ [אלא אהוב את כולם] ושנוא את האפיקורסין והמסיתים [א] ומדיחין וכן המסורות וכן דוד אמר (תהלים קלט) [ב] משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי [ג] הלא הוא אומר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך אני ה' [מה טעם כי אני] בראתיו [ד] ואם עושה מעשה עמך אתה אוהבו ואם לאו אי אתה אוהבו. ר' שמעון בן אלעזר אומר (א) [ה] בשעה של גדולה נאמר דבר זה ואהבת לרעך כמוך אני ה' בראתיו אם אתה אוהבו אני נאמן לשלם לך שכר טוב ואם לאו אני דיין לפרוע:

פרק שבעה עשר

א רבי יוסי אומר יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך ([והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך): ב כיצד מלמד כשם שאדם רואה את ממונו כך יהא רואה את ממון חבירו וכמו שאדם רוצה שלא יצא שם ([רע]) על ממון שלו כך יהיה רוצה שלא יצא שם (רע) על ממון חבירו. [ו] ד"א יהי ממון חבירך חביב עליך בשלך] כיצד בזמן שת"ח נכנס אצלך (לומר שנה לי) אם יש בידך [ז] לשנות שנה לו ואם לאו פטרהו מיד ואל [ח] תקח ממנו את ממונו שנא' (משלי ג) אל תאמר [ט] לך ושוב ומחר אתן ויש אתך: ג התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך כיצד בשעה שראה משה רבינו [את בניו] שאין בהן (תורה) שיעמדו בנשיאות אחריו נתעטף ועמד בתפלה אמר לפניו רבש"ע הודיעני (את) מי יכנס [י] את מי יצא בראש כל העם הזה שנאמר (במדבר כז) וידבר משה אל ה' לאמר יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם. א"ל הקב"ה למשה משה [קח לך יהושע אמר הקב"ה למשה] לך ועמוד לו תורגמן וידרוש לפניך בראש גדולי ישראל באותה שעה א"ל משה ליהושע יהושע עם זה שאני מוסר לך איני מוסר לך תיישים אלא גדיים (וכבשים) איני מוסר לך [כ] אלא טלאים שעדיין לא נתעסקו במצות ועדיין לא הגיעו לתיישים שנאמר (שיר א) אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים: ד (ב) פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי מהלך בשוק ראה ריבה אחת שמלקטת שעורים מתחת רגלי בהמתן של ערביים אמר לה בתי מי את שתקה שוב אמר לה בתי מי את שתקה אמרה לו המתן לי נתעטפה בשערה [ל] וישבה לפניו אמרה לו רבי בתו של נקדימון בן גוריון אני אמר לה בתי וממון של אביך היכן הוא אמרה לו רבי לאו כדין מתלא מתלין בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד אמר לה של בית חמיך היכן הוא אמרה לו רבי בא זה ואבד זה. באותה שעה אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו כל ימי הייתי קורא מקרא הזה אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן [מ] ולא למדתי מה שכתב בו [שנתחייבו] עד שבאתי היום ואמרתי מה שכתב שנתחייבו ישראל לאומה שפלה [ולא באומה שפלה בלבד אלא לגללי בהמתן] שוב אמרה לו רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי אמר לה הן אמר לתלמידיו העבודה אני חתמתי על כתובתה של ריבה זו והיו קורין בה אלף אלפים דינרי זהב בדינרי צורי [נ]. מימיהם של בית אביה של ריבה זו לא היו נכנסים מבתיהם לבית המקדש עד שפורסין לו כלי מילת: ה מעשה בריבה אחת שנשבית היא ועשר שפחותיה ונטלה כותי אחד והיתה מתגדלת ובאת בתוך ביתו יום אחד נתן לה כדה ואמר לה צאי והבא לי מים עמדה אחת משפחותיה ונטלתו ממנה אמר לה (ג) מהו אמרה לו חיי ראשך אדוני אני הייתי מחמש מאות שפחות של אמה של ריבה זו כיון ששמע את דבריה שגרה בת חורין היא ועשר שפחותיה: ו שוב מעשה בריבה אחת שנשבית ונטלה כותי אחד והיתה מתגדלת ובאת בתוך ביתו בא לו בעל החלום ואמר לו הוצא ריבה זו מתוך ביתך אמרה לו אשתו אל תוציאנה. שוב בא לו בעל החלום א"ל אם אין אתה מוציאה הריני הורגך עמד והוציאה. והיה מהלך אחריה אמר אלך ואראה מה יהא בסופה של ריבה זו. כשהיא הולכת בדרך צמאתה וירדה לשתות מים על המעיין כיון שהניחה ידה על הכותל יצא עליה נחש ונשכה ומתה והיתה צפה על פני המים ירד ונטלה והעלה וקברה. ובא ואמר לאשתו עם זו שאתה רואה לא כעס עליהם אלא אביהם שבשמים: ז וכל מעשיך יהיו לשם שמים לשם תורה שנאמר (משלי ג) בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך: ח רבי שמעון אומר הוי זהיר בק"ש ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעשה תפלתך (ד) [ס] שיחה אלא תחנונים לפני הקב"ה שנאמר (יונה ד) *) כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה. ר"א אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודבר אחד בתורה אל תשתכח ממך דע לפני מי אתה עמל ומי הוא בעל [ע] בריתך [ונאמן הוא בעל [פ] בריתך שישלם לך שכר פעולתך]:

פרק שמונה עשר

א ולנגדן (ה) היה ר' יהודה הנשיא מונה שבחן של חכמים של רבי טרפון של ר"ע ושל ר"א בן עזריה ושל ר' יוחנן בן נורי ושל ר' יוסי הגלילי. לרבי טרפון קרא לו גל אבנים וי"א גל של אגוזים כיון שנוטל אדם אחד מהן כולן מתקשקשין ובאין זה על זה כך היה ר' טרפון דומה בשעה שת"ח נכנס אצלו וא"ל שנה לי מביא לו מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כיון שיצא מלפניו היה יוצא מלא ברכה וטוב. לר' עקיבא קרא לו אוצר בלום למה רבי עקיבא

נוסחת הגר"א

[א] והמדיחין והמסורות: [ב] הלא: [ג] וכן הוא: [ד] לכבודי אם עושה כן אתה: [ה] באזהרה גדולה: [ו] ממון חבירו ובזמן שעני נכנס כו': [ז] ליתן תן לו ופטרהו: [ח] תשהא אותו שנא': [ט] לרעך: [י] ויצא: [כ] אינו מוסר לך טלאים אלא כבשים: [ל] ועמדה: [מ] ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים ולא ידעתי בו עד עתה אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך שכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם וכשאין עושים רצונו של מקום מוסרם ביד אומה שפלה ולא ביד אומה שפלה בלבד אלא כי אם תחת רגלי בהמתן: [נ] מבית אביה חוץ משל חמיה: [ס] קבע אלא רחמים ותחנונים: [ע] מלאכתך: [פ] מלאכתך:

הגהות הגרי"ב

*) נ"א כי חנון ורחום הוא וכ"ה ביואל ב

(א) נ"א בשבועה: (ב) כתובות דף סו: (ג) נ"א והגר"א מה זו: (ד) נ"א קבע: (ה) גיטין דף סז.:

תומת ישרים. **בדברי** תורה שהן כאש בלבד כצ"ל: **שהוא** מסית. נ"ב נ"א מושל: **ועדיין** לא הגיעו לתיישים וכבשים שנאמר כצ"ל [ולגירסת הגר"א נ"ל לתיישים וטלאים]:

כסא רחמים

[כן היתה גירסתו] לו כל אבריו. כלומר מתקשרים מלשון אענדנו עטרות שכלם מתקשרים כנגדו: **יצר** הרע א"ל תקנה אלא בד"ת. אע"ג דיש סגולות להכניעו כמו אם יהיה עניו באמת ומי שזכה ליראת שמים כתקונה וכיוצא. כ"ז מועיל לינצל ממנו אבל ע"י עסק התורה מתקן היצה"ר עצמו ועושהו טוב. וז"ש [קדושין דף ל: ב"ב דף טז] בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין דכמו שהתבלין מכשירין התבשיל לאכילה כן התורה מכשרת היצה"ר שיעשה טוב. וז"ש יצה"ר אין לו תקנה לו דייקא לעשותו טוב אלא בד"ת:

פרק יז ואל תקח ממנו את ממונו. על לימוד תורה אבל אם מעצמו נותן לך בשביל דורון שרי ומצוה איכא דהנותן דורון לת"ח כאילו הקריב בכורים [כתובות דף קה:] והוא מזכה לנותן ע"ד ושם האיש אשר עשיתי עמו כמש"ל:

הגהות מהריעב"ץ

פרק יז שאין בהם תורה כו'. נ"ב כלומר שיהו ממלאים מקומו הגונים לנשיאות אע"פ שהיו גדולים בתורה בודאי. כי לא לחנם נכתבו בתורה ונקראו בשם:

בנין יהושע

הגאון המנוח מוהר"ר זרח איידלין זצ"ל מפראג בספר אור לישרים ריש דרשה י': **א"ת** ישלם. ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ומפרש כתב ע"א: **אלא** ישלים לך. כדין הכא לעסר מסייעין אותו וכתב בספר אור החיים על התורה פרשת בראשית ואפילו תאוות היצר הרע בעצמו לכך שתגנא אותו ולזה רמזה הקרא ואליך תשוקתו שאתה תמשול בו ותגנא אותו: **יכול** הוא לומר. לא גנבו וגזלו חבירים אחרים שהיו עמי אלא אני לבדי הייתי במעל ההוא: **אלא** אומר. ולא עשה כן אלא עינו רעה בשל חבירו ומלשין גם כן עליו: **כך** אמר היצר הרע. משום שסופו יאבד מן העולם כד"א בלע המות לנצח (ישעיה כה). מפרש: **שאין** ישראל רואים פני גיהנם. עיין סוף מסכת חגיגה: **שהיה** לו שדה זבורית. וכנוי לגוף האומר שיצה"ר שרוי בו: **זבלוה**. מכניסין להם זבל: **עדרוה**. חופרים בעקרי אילנות: **וכסחוה**. קוצרים ענפים רעים. עיין ריש מ"ק: **ישראל** לומר. שעשינו פעולות רבות בתורה ומע"ט ואתה יודע ביצה"ר כו' ולכך מדייק רשב"י שאין ישראל רואה פני גיהנם ר"ל מי שמכונה בשם ישראל ומתחכם עצמו לעשות פעולות רבות לבער היצה"ר מקרבו: **תכלית** שנאה וגו' לאויבים היו לי. ר"ל כאשר המה אויבים לי ע"ש ריש הפ' הולך בדרך תמים וגו': **הרי** ה"ה. קושיא היא על שנאת הרשעים: **כי** אני בראתיו. אלהיך אלהיו: **ואם** עושה מעשה עמך. תירוץ הוא וכדאיתא בב"מ דף מ"ח וס"ב ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך: **בשעה** של גדולה. רשב"א דריש הכא לענין שכר ועונש וכמו שפרש"י פ' וארא אני ה' נאמן לשלם שכר טוב וכו' עד כשהוא אומר אבל הפורענות נאמן ליפרע וכו' כ"כ המפרש וגרס ג"כ רשב"א בשם הגדול נאמר דבר זה: **ותיבת** בראתיו לא גרסי' הכא. א"כ על אהבת רעך נאמן לשלם שכר ראוי שיהיה אהבה ואחוה וריעות ושלום בינינו:

פרק שבעה עשר רבי יוסי אומר יהי ממון וכו' רואה את ממונו. שלא יבוא לידי היזק כך יחוס על ממון חבירו דלאו דהשב אבידה נגע בו ואם אחד רוצה לעשקו ויש כח בידך להצילו הוא בכלל ואהבת. מפרש: **שלא** יצא ש"ר על ממון שלו. שהוא של גזל ורבית ואונאה: **ממון** חבירו. שילמוד ג"כ זכות עליו: **ד"א** יהא ממון וכו' כשלך. כאשר אתה רוצה בממונך שלא תתן בחנם כך אל תקח מחבירך ממונו בחנם: **שנה** לו. מיד שנאמר אל תאמר לך ושוב ומחר אתן היינו ללמוד עמו ואל תתמה על לשון אתן שהרי כל משלי מרמז על התורה. מפרש: **את** ממונו. זה מסברא שלא יקח בחנם ומה שאמר שנאמר אל תאמר קאי ארישא אם יודע הלכה שיאמר לו מיד. מפרש: **שאינה** ירושה לך. שלא תאמר הואיל ואבי חכם ואבי אבא חכם תורה חוזרת לאכסניא שלה ואיני צריך לבקש אחריה. ר"ב. שכך דרשו רז"ל בבא מציעא דף פ"ה בפסוק לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך וגו' מעתה ועד עולם וקמ"ל ר"י דהנ"מ כשיתקן עצמו לכך דמתקיימא בו יותר מבזולתו ואי לאו לאו הכי לא. תוספות יו"ט ועיין תוספות כתובות דף ס"ב ע"ב ד"ה החוט המשולש היינו שלשתן כאו זה את זה וכ"כ בב"ב דנ"ט ע"א: **ועמד** תורגמן וכו'. כשתפטר מן העולם לא יהיו ישראל אומרים בחיי רבך לא היית מדבר ועכשיו אתה מדבר שעמידו מן הארץ והושיבו על הספסל. ספרי וילקוט: **תיישים**. הוא כנוי לגדולי צאן: **אלא** גדיים. כלומר קטנים שבקטנים: **וכבשים**. כל שנתו קרוי כבש: **אלא** טלאים. טלה נקרא בעודו בקטנותו: **שנאמר** אם לא תדעי וגו' על משכנות הרועים. ותרגומו דהאי קרא ותהי מאלפא לבנהא דמתילין לגדיי עיזין למהך לבית כנישתא ולבית מדרשא ובההוא זכותא יהון מתפרנסין בגלותא עד זמן דאשלח מלכא משיחא ויהי מדבר יתהון בניח על משכנהון הוא בית מקדשא דיבני להון דוד ושלמה רעותי דישראל עכ"ל ואגב אמינא מה שנ"ל עוד פי' דהאי קרא על פי גמרא דברכות דף י"ז וסוטה דכ"א א"ל רב לר"ח נשים במאי זכיין באקרויי בנייהו בי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ומנטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן ע"כ ע"ש וזש"ה אם לא תדעי לך היפה בנשים ר"ל שלא ידעת ללמוד להם זכות מדבר טוב צאי לך בעקבי הצאן היינו גברייהו ע"ד ואתם צאני צאן מרעיתי ורעי גדיותיך היינו בנייהו על משכנות הרועים לבהמ"ד וק"ל. ובד"א ע"פ דאיתא בספר אור לישרים ממורי הרב הגאון מוה' זרח זצ"ל בדרשה י"ד למה אין מספידין נשים עד ואזניך תשמענה דבר וגו' ודו"ק: **מהלך** בשוק. כתובות דס"ו ע"ב איתא מעשה בריב"ז שהיה רוכב ע"ג בהמה והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכין אחריו וכו': **ריבה**. נערה: **מתחת** רגלי בהמתן. שם איתא מבין גללי בהמתן. (שם) וכ"מ לקמן בסוף המעשה: **המתן** לי. שם ליתא זה אלא כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה: **וישבה** לפניו. שם איתא ועמדה לפניו אמרה לו רבי פרנסני אמר לה בתי מי את אמרה לו בת נקדימון בן גוריון וכו': **ולא** כדין מתלא מתלין. ולא כך היו מושלים משל בירושלים. רש"י: **מלח** ממון חסר. הרוצה למלוח ממונו כלומר לגרום לו שיתקיים יחסרנו לצדקה תמיד וחסרונו זהו קיומו. רש"י. והמהרש"א כ' ועי"ל כל מי שאינו נותן צדקה כראוי הוא מחסר שמלח שהוא קיום ממונו עכ"ל: **ואמרי** לה חסד. יעשה ממנו חסד ושל בית אבא לא עשה צדקה כראוי וכלה ממונו. רש"י. **בא** זה ואיבד זה. לפי שנתערבו בו. רש"י: **בעקבי** הצאן. וסיפא ורעי את גדיותיך א"ת גדיותיך אלא גויותיך. גמרא שם ועי' פרש"י: **לאומה** שפלה. ערביים קרי אומה שפלה שהוכני אהלים הם במדבר. רש"י: **העבודה**. שבועה ועי"ל פ"ת ד"ה א"ל העבודה: **בדינרי** צורי. ליתא התם בגמ' ומוסיף עוד שם חוץ משל חמיה בכה ריב"ז וכו' ע"ש וכמהרש"א: **עד** שפורסין לו. תחת רגליו להלך עליהם. רש"י: **מילת**. בגדי צמר דק ונקי מאד וממנו עושים בגדים אשר יצא שמותם בכל הארץ. צמרי ופשתי (הושע ב) תרגומו כסות מילא עמרך ערך מל: **וכל** מעשיך וכו'. קאי לעיל ר"פ אסיפא של ר' יוסי: **שנא'** בכל דרכיך דעהו. (משלי ג) ואיתא בברכות פרק הרואה דס"ג ויומא דע"א דרש בר קפרא איזו פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה שנאמר בכל דרכיך דעהו וגו' ובש"ע א"ח סי' רל"א מפורש האי קרא שאפי' דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו וכו' ע"ש ואז בודאי הקב"ה יישר אורחותיך: **הוי** זהיר בק"ש. לקרותו בשעתו. רש"י. ואיתא בזוהר דברים דף קכ"ב ע"א למדנו כל מי שאינו קורא ק"ש בעונתה יהא בנדוי הובא בספר מעולפת ספירים ביום ד' סימן ז' וכ"כ מור"ם אלשיך בפ' ויחי: **ובתפלה**. וכן בתפלה יזהר להתפלל כל תפלה בעונתה. ר"ב. ולפי שהם קבלת עול מ"ש ועבודה לו יתברך לפיכך הזהיר עליהם ביותר וזהו לשון הוי זהיר כי צריך זהירות גדולה. מד"ש ותוי"ט: **אל** תעשה תפלתך שיחה. ר"ל שלא בכוונה כשיחה בעלמא. מפרש. נ"א קבע. כאדם שעליו דבר קבוע ומוטל עליו חובה ואומר כך וכך אני חייב מתי אפרוק מעלי עול זה. רש"י. א"נ קבע כאדם שקובע לו לקרות פרק א' פרשה אחת שאומר אותה בקריאה בעלמא ואינו אומרה בלשון תחנונים כאדם שמבקש רחמים. ר"ב: **אלא** תחנונים. שתהא מכוון דעתך. רש"י: **רחום** וחנון הוא. מכאן שרוצה בתחנונים ומרחם מיד. רש"י: **שקוד**. כד"א לשקוד על דלתותי יום יום (משלי ח) וע"ש בילקוט ובפי' הר"ב סוף סוטה מט"ו: **ודע** מה שתשיב. הודיע שלא תלך אתה אצלם להקשות להם על סברתם אלא אם יבואו אליך ויקשו לך דע מה שתשיבם אמנם אתה לא תתחיל לנסות בך את הכלב. כ"כ במד"ש ותוי"ט: **לאפיקורוס**. לשון הפקר המבזה את התורה ומתשיבה כאילו היא הפקר. א"כ משים עצמו כהפקר ואינו חס על נפשו לחוס שמא תבא עליו הרעה על שמבזה את התורה ולומדיה. ר"ב. וכדאיתא פרק חלק דנ"ט ועמ"ש בס"ד דה"ר פ"ב ד"ה והאפיקורוס וי"ד סקנ"ח ס"ב: **ודבר** א' בתורה אל תשתכח ממך. כלומר אל תאבה ותשמע להאפיקורוס לנטות מדבר א' שבתורה כי מדבר קטן יבא להעביר אותך מדבר גדול ואי אתה יודע מתן שכרן של מצות ועונש העבירות: **דע** לפני מי אתה עמל. בתשובה זו שאתה תשיב לאפיקורוס שלא יפתה לבך לנטות לרעה. ר"ב. והרמב"ם כ' דלפני מוסב אל השי"ת ודע מי שתעבוד לפניו יודע צפון לבך לכן אע"פ שתלמוד דעת באפיקורסים לדעת איך תשיב עליהם השמר שלא יעלה בלבך דבר מן הדעות ההם אלא שיכוין לבו באמונת השי"ת ע"כ: **ומי** הוא בעל בריתך. כל יכול תופש כל חדרי בטן ובעל יכולת ליתן ולמלאות משאלות לבך לטובה. מפרש:

פרק שמונה עשר ולנגדן. נ"א וכנגדן ר"ל כדרך שריב"ז לעיל היה מונה שבחן של חמשה תלמידיו כך היה ר"י הנשיא מונה שבחן של ה' חכמים: **ר"י** הנשיא. בגיטין ס"ז ע"א איתא איסי בן יהודה היה מונה שבחן וכו' כדאיתא לקמן בסוף הפרק ומה שחסר כאן גילה כאן ושייכים זה לזה: **גל** אבנים. ל"ג שם בגמרא אלא כי"א גל של אגוזים וכן מביא רש"י שם הלכה זו של אגוזים ע"ש: **אוצר** בלום. סגור מסגירות לבדן מחיצות מחיצות כמו שעושין בתיבות גדולות ליתן חטין מכאן שעורין מכאן עדשים מכאן כמו פיו בלום ורגליו מבולמות בבכורות ד"מ קלוסיי"א בלעז. רש"י. והתוס' גרים בסמ"ך בלום כמו

עקיבא דומה לפועל שנטל קופתו ויצא לחוץ מצא חטים מניח בה מצא שעורים מניח בה כוסמין מניח בה פולין מניח בה עדשים מניח בה כיון שנכנס לביתו מברר חטים בפני עצמן שעורים בפני עצמן כוסמין בפני עצמן פולין בפני עצמן עדשים בפני עצמן. כך עשה ר' עקיבא ועשה כל התורה טבעות טבעות. לר"א בן עזריה קרא לו קופה של רוכלים ולמה היה ר"א דומה לרוכל שנטל קופתו ונכנס למדינה ובאו בני המדינה ואמרו לו שמן טוב יש עמך פלייטון יש עמך אפרסמון יש עמך ומוצאין הכל עמו כך היה ר"א בן עזריה בזמן שת"ח נכנס אצלו שאלו במקרא אומר לו במשנה אומר לו במדרש אומר לו בהלכות אומר לו בהגדות אומר לו כיון שיצא מלפניו הוא מלא טוב וברכה: ב (א) לעת זקנתו של ר' יהושע נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם בני מה חידוש לכם בבית המדרש אמרו לו תלמידיך אנו ומימך אנו שותים אמר להם [א] ח"ו שאין דור יתום [של חכמים] שבת של מי היתה אמרו לו שבת של ר"א בן עזריה היתה. אמר להם ובמה היתה ההגדה היום אמרו בפרשת הקהל את העם האנשים והנשים והטף (דברים לא) אמר להם ומה דרש בה אמרו לו כך דרש בה אנשים באים ללמוד ונשים לשמוע טף למה הם באים כדי לתת שכר טוב למביאיהם אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני אלמלא (לא) באתם אלא [ב] לשמוע דבר זה די. אמרו לו ועוד דרש בה דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות (קהלת יב) מה דרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דברי תורה מכוונין את האדם לדרכי חיים אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין ת"ל וכמסמרות [ג] נטועים מה [ד] נטועים אינן מתעקרין אף דברי תורה אינן מתעקרין בעלי אסופות אלו ת"ח שנכנסין ויושבין אסופות אסופות אלו אוסרין ואלו מתירין אלו מטמאין ואלו מטהרין אלו פוסלין ואלו מכשירין [שמא יאמר [ה] לך אדם] אשב ולא אשנה ת"ל נתנו מרועה אחד אל אחד [ו] בראם ופרנס אחד [ז] נתנם רבון כל המעשים אמרם אף אתה עשה אזנך כאפרכסת והכנס בהם דברי אוסרין ודברי מתירין דברי מטמאים ודברי מטהרין דברי פוסלין ודברי מכשירין [ח] ולר' יוחנן בן נורי קרא לו קופה של הלכות. ולר' יוסי הגלילי מלקט יפה בלא גסות הרוח [ט] שאחז בה מדת חכמים (מהר סיני והיה משנן בה) [י] כל חכמי ישראל: ד איסי בן יהודה היה קורא לחכמים שמות. לר"מ חכם וסופר. לר' יהודה חכם לכשירצה. לר"א בן יעקב קב ונקי. לרבי יוסי נמוקו עמו. [כ] ולרבי יוחנן בן נורי קופה של [ל] הלכות. לרבי יוסי הגלילי מלקט יפה יפה בלא גסות הרוח. לר' שמעון בן גמליאל חנות [מ] מלא ארגון טב לר"ש שונה הרבה ומשכח קימעא. לאח"כ מצאו רבי שמעון לאיסי בן יהודה א"ל מפני מה אתה מפטפט דברי בפני ת"ח א"ל וכי אמרתי עליך אלא שאתה שונה הרבה ומשכח קימעא ומה שאתה משכח סובין של משנתך:

פרק תשעה עשר

א עקביא בן מהללאל אומר כל הנותן ארבעה דברים אל לבו שוב אינו חוטא מאין הוא בא ולאן הוא הולך ומה עתיד להיות ומי הוא דיינו [מאין הוא בא ממקום חושך ולאן הולך למקום חושך ואפילה ומה עתיד להיות עפר רמה ותולעה ומי הוא דיינו] מלך מלכי המלכים הקב"ה: ב רבי שמעון אומר בא ממקום חושך וחוזר למקום חושך בא מטיפה סרוחה ממקום שאין העין יכולה לראות ומה עתיד להיות עפר רמה ותולעה שנא' (איוב כה) אף כי אנוש רמה [ובן אדם תולעה רבי אלעזר בן יעקב אומר רמה] בחייו ובן אדם תולעה במותו איזה רמה בחייו [זה כינים] ובן אדם תולעה במותו זה שמרחיש במותו: ג ר"ש בן אלעזר אומר אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך שבנה פלטרין [נ] גדולים וישב בכולם וביב של בורסקי עוברת בתוכה ונופל על פתחה כל עובר ושב אומר כמה נאה ומשובח פלטין זו [ס] (ב) אלמלא ביב של בורסקי לא היתה עוברת בתוכה. אף כך אדם דומה ומה אם עכשיו שמוציאין ממעיו מעין סרוח כך מתגאה על הבריות אם היה מוציא מעין של שמן טוב אפרסמון ופלייטון על אחת כמה וכמה שיתגאה על הבריות: ד (ג) כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו וישבו לפניו אמרו לו רבינו למדנו [ע] דבר אחד ממה שלמדתנו אמר להם (מה אלמד אתכם) צאו והזהרו איש בכבוד חברו ובשעה שאתם מתפללין דעו לפני מי אתם עומדים להתפלל שמתוך דבר זה תזכו לחיי העוה"ב (ד) אמר רבי אלעזר בן עזריה חמשה דברים למדנו מרבי אליעזר ושמחנו בהן יותר ממה ששמחנו בהן [פ] בחיינו אלו הן [כסת] עגולה והכדור והאימום והקמיע והתפלה [צ] שנקרעה שאמרת לנו מה הן אמר להם טמאים הם [ק] והזהרו בהן והטבילו אותן כמה שהן [ר] שהלכות קבועות שנאמרו לו למשה בסיני:

פרק עשרים

א רבי חנניה סגן הכהנים אומר כל הנותן ד"ת על לבו מבטלין ממנו הרהורי חרב הרהורי רעב הרהורי שטות הרהורי זנות הרהורי יצר הרע הרהורי אשת איש הרהורי דברים בטלים הרהורי עול בשר ודם שכן כתוב בספר תלים על ידי דוד מלך ישראל שנא' (תהלים יט) פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים. וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו נותנין לו הרהורי חרב הרהורי רעב הרהורי שטות הרהורי זנות הרהורי יצר הרע הרהורי אשת איש הרהורי דברים בטלים הרהורי עול בשר ודם שכך כתוב במשנה תורה על ידי משה רבינו (דברים כח) והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך אשר ישלחנו יי' בך ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל [ש]. ברעב כיצד [ת] (בזמן שאדם תואב) לאכול פת (ה) שעורים ואינו מוצא [א] אויביו מבקשין ממנו פת נקיה ובשר שמן. ובצמא כיצד בזמן [ב] שאדם מתאוה לשתות טפה של חומץ טפה של שכר ואינו מוצא [ג] אויביו מבקשין ממנו יין משובח שבכל המדינות. ובעירום כיצד בזמן [ד] שאדם יבא ללבוש חלוק של צמר או של פשתן ואינו מוצא [ה] אויביו מבקשין ממנו השיראין והכלך [ו] שבכל המדינות. ובחוסר כל (ב) בלא נר ובלא

הגהות הגרי"ב

(א) חגיגה דף ג. : (ב) עי' תוס' מגילה דף כח. : (ג) [ברכות דף כח: וע"ש] : (ד) [סנהדרין דף סח.] : (ה) נ"א וסגר"א קיבר : (ו) [עיין נדרים דף מא.] :

נוסחת הגר"א

[א] א"א לבהמ"ד בלא חידוש שבת של מי : [ב] להשמיע : [ג] אי מה מסמר חסר ולא יתיר אף ד"ת כן ת"ל : [ד] נטיעה פרה ורבה אף ד"ת כן בעלי : [ה] אדם היאך אני למד תורה מעתה ת"ל : [ו] נתנם : [ז] אמרם מפי : [ח] א"ל אין דור יתום שראב"ע שרוי בתוכו : [ט] שהיה מלקט : [י] ומשנת : [כ] לר"ט גל של אגוזים. לר"ע אוצר בלום. לראב"ע קופה של בשמים : [ל] הרוכלים : [מ] מיוזנת : [נ] גדולה ומשובח בכולה : [ס] אלמלי : [ע] אורחות חיים אמר להם : [פ] בחייו ואלו : [צ] שנקרעו מה : [ק] טמאים הם ומטבילין אותם כמה שהם : [ר] והזהרו בהן שהן קבועות : [ש] ונתן עול ברזל על צוארך וגו' : [ת] שתואב : [א] ואויביו : [ב] כיצד שמתאוה לשתות : [ג] ואויביו : [ד] שמבקש ללבוש : [ה] ואויביו : [ו] הטוב :

תומת ישרים. לפועל שנטל קופתו כו'. גירסת רש"י ז"ל לעני שנטל קופתו ויצא לשדה מצא שעורין קצר ונתן בה מצא חטים קצר ונתן בה וכן פולין וכן עדשים וכשבאו לביתו בירר כל מין ומין לעצמו כך ר"ע כשלמד מרבותיו שמע דבר מקרא מרבותיו ואחריו הלכה ואחריו מדרש ואחריו הגדה נתן לבו לחזור עליהם ולגורסן עד שהיו סדורים בפיו ולא אמר אלמוד מקרא לעצמו מדרש לעצמו אבל כשנעשה חכם גדול עשה כל התורה מטבעות מטבעות סדר מדרש ספרי וספרא לבדן ושנאן לעצמן לתלמידיו והלכות לעצמן והגדות לעצמן. את זה כתבתי ממ"ש רש"י ז"ל שם להיותה גירסא אחרת וצריכה להבנת הברייתא השנויה פה וע"ש בגמ' ופרש"י ז"ל ואז תבין עד סוף הפרק ומאי איכא בין האחד לחבירו: ובמה היתה הגדה היום אמרו לו בפרשת כצ"ל: יין משובח [מלות שבכל המדינות ליתא בדפו"י]. נ"ב נ"א יינות המשובחים שבכל המדינות: והכלך. נ"ב אינו בנ"א ונכון כי הוא פסולת המשי עיין (בפרק) [בערוך ערך] כלך ובפרק במה מדליקין (דף כ'):

הגהות מהריעב"ץ

פרק יח ועשה כל התורה טבעות טבעות. נ"ב כמו טבעות כלים שהכלים נטלים על ידיהם כן עשה ר"ע כללות כקופה שיש לה אזנים:

פרק כ „הרהורי" חרב „והרסורי" רעב. נ"ב דאגת: הרהורי יצה"ר. נ"ב שהתורה היא תבלין ואם פגע בך מנוול זה משכהו לבה"מ כו' [קדושין דף ל: וש"מ]:

כסא רחמים

פרק כ משמחי לב. דעל ידי התורה הלב שמח וממילא אולי הנהו הרהורים רעים ותעתועים:

בנין יהושע

כמו בבראשית רבה משל למלך שהיו אוצרותיו בלוסין ותתומין ומעורבין: כך עשה ר"ע. משלמד מרבותיו שמע דבר מקרא מרבותיו ואחריו הלכה ואחריו מדרש ואחריו הגדה נתן לבו לחזור עליהן ולגורסן עד שהיו סדורין בפיו ולא אמר אלמוד מקרא לעצמה מדרש לעצמה אבל כשנעשה חכם גדול עשה כל התורה מטבעות מטבעות סידר מדרש סיפרי וסיפרא לבדן ושנאן לעצמן ותלמידיו והלכות לעצמן ואגדות לעצמן. רש"י שם: לראב"ע וכו' רוכלים. שם איתא בגמרא ר"י בן נורי קופת הרוכלים ראב"ע קופה של בשמים ופי' רש"י קופת הרוכלים ואין שבח זה דומה לשל ר"ע שנתן לבו תחלה ולמד הכל מבולבל ואח"כ סדרן עכ"ל גם אין זה דומה לר"ט כי ר"ע כששאל לו א' שנה לו היה מביא לו הכל מקרא ומשנה וכו' כדלעיל אבל ראב"ע על מה ששאלו השיב שאלו מקרא אמר לו רק מקרא וכן כולם: תלמידיו לבקרו. בחגיגה ד"ג איתא מי היו ר' יוחנן בן ברוקא ור"א בן חסמא. ושם ליתא לבקרו אלא להקביל ופרש"י י"ט היה שאדם חייב לכבד את רבו בהקבלת פנים כדאיתא בר"ה דף ט"ז ע"ב וסוכה דכ"ז ע"ב מדוע את הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת: תלמידיך אנו. ואין לנו לדבר בפניך. רש"י: שאין הדור יתום. שיש עוד ת"ח לשמוע מהם ד"ת. ושם בחגיגה הגירסא תחלה שבת של מי היתה וכו' ואמרו של ראב"ע ואמר רבי יהושע על ראב"ע אשרי וכו' (כ"ה בעי"ן) שאין דורו יתום ע"ש: שבת של מי היתה. דר"ג היה דריש ב' שבתות וראב"ע שבת א' כדאי' בברכות דף כ"ח ושאל כן לידע מי הוא בעל הגדה כדאמרי' כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. מהרש"א שם בח"א: נשים לשמוע. אמרינן בירושלמי דלא כבן עזאי דאמר חייב אדם ללמוד לבתו תורה. תוס' ועיין בסוטה דף כ"א ע"ב ד"ה ב"ע: כדי ליתן ש"ע למביאיהם. ע"ז סמכו להביא קטנים לבהכ"נ תוס' וכו' המהרש"א בדרך צחות אותיות ט"ף שלפניהם ולאחריהם הם אותיות ע"ץ ח"י דהיינו שמביאים הטף בבהכ"נ להחזיק עץ חי: אלא לשמוע. להשמיע אותי דבר זה: כדרבונות. הוא היתד התקוע במחרישה: לתלמים. שורת המענה. רש"י שם. ושם בגמ' איתא תלמיה להוציא חיים לעולם. רוצה לומר חיים הגופנים ודברי תורה חיים הרוחנים. מהרש"א: מכוונין את האדם. שם איתא מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים: דרבן זה מטלטל. שאינו מתקיים. מהרש"א: ת"ל וכמסמרות. ומוסיף עוד הגמ' שם אי מה מסמר זה חסר ולא יתיר אף ד"ת חסרין ולא יתרין ת"ל נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרים ורבים: ד"ת אינן מתעקרים. כמ"ש כמה מלכים גוזרים גזירות ומתבטל ומשה גזר כמה גזירות ואינן בטלים לעולם. מהרש"א: ת"ח שיושבין אסופות. שהתורה נקנית בקיבוץ כדאמרי' אימתי ד"ת נשמעין כתקון בזמן שבעליהם שומעין אותן באסיפות ומדכתיב אסופות בלשון רבים ולא אסיפה דריש ליה לב' אסופות מחולפין הללו מטמאין והללו מטהרין. מהרש"א: פוסלין ומכשירין. שייך לענין פסול עדות ופסול כהונה. רש"י: אשב ולא אשנה. משום שהללו אומרים כך והללו כך: אל אחד בראם. אין לך אחד בבני המחלוקת מביא ראיה מתורת אל אחר אלא מתורתו של הקב"ה. רש"י: ופרנס אחד נתנם. אין לך אחד מביא ראיה מדברי נביא הבא לחלוק על משה רבינו. רש"י: רבון כל המעשים. שם איתא מפי אדון כל המעשים ברוך הוא שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר ע"כ לכן אלו ואלו דברי אלהים חיים ויבא עת וזמן לכל חפץ שיתקיימו שניהם: עשה אזנך כאפרכסת. מאחר שכולן לכן לשמים עשה אזן שומעת ולמד ודע דברי כולן וכשתדע להבחין איזה יכשר קבע הלכה כמותו. אפרכסת טירמזיי"א שעל הרחיים רש"י. ומהרש"א כתב בערוך פירוש אפרכסת הוא דלי של רחיים שהוא מכניס הרבה ומוציא קמעא והוא משל לענינו שיכניס לאזנו לשמוע הרבה דברי כולן בין המטמאין ובין המטהרין אבל יקנה לו לב להבחין מדעות החלוקות איזה יכשר ויקבע לו הלכה כמותו כפרש"י עכ"ל: בלא גסות הרוח. שהיה עניו ומקטין א"ע ללמוד דבר חדוש אפי' מקטן ממנו כדברי בן זומא בפ"א מ"ד איזהו חכם הלומד מכל אדם. מפרש: מהר סיני. וכל הלכה שהיה מקובל כאילו נתנה מסיני ד"א ממי למד מדה זו מהר סיני שהניח הקב"ה כל ההרים הרמים ולא השרה שכינתו עליהם אלא ה"ס מפני שהוא נמוך וכתב המהרש"א מכאן ראיה שאדם חשוב ישפיל א"ע ללמוד תורה אפי' מהקטן שממנו וזה שאחז ממדת חכמים שמדה זו יצא לחכמים מהר סיני ע"כ. מפרש: איסי ב"י וכו'. שם בגמרא [דגיטין סז] איתא איסי ב"י היה מונה שבחן ומהם מה דקחשיב ר"י הנשיא ריש הפרק: לר"מ חכם וסופר. כדאמרי' סוטה דף כ' אמרתי לו לבלר אני. רש"י: חכם לכשירצה. כשהיה רוצה להיות מתון ומתיישב בדבריו היה חכם. רש"י. וע"ש בתוס' וכתב המהרש"א שזה דחוק דאין זה בכלל מונה שבחן ובערוך פי' לכשיפתח שפתיו הוא ראש המדברים והיינו שבח עכ"ל גם היה למהרש"א כאן גירסא אחרת כי לפנינו איתא כמו התם: קב ונקי. לא לימד הרבה כשאר חביריו אלא מה שאומר בבהמ"ד נקי הוא שהלכה כמותו לעולם. רש"י. ובס' ברכת שמואל על התורה ריש פ' משפטים כתב נמצא לפ"ז קב הוא לגריעותא דלא למד יותר מן קב הלכות [רק זה לק"מ כי למד בעיון ובהתמדה] לכך פי' הוא ע"פ מה שכ' הר"ן פ"ק דפסחים תרי אוקימתי על האי מפני מה בודקין בטהרה וכו' אי לשון קצרה מוטב אפי' אם הוא לשון מגונה או אי מוטב להאריך ובלשון נקיה ע"ש ולראב"י היה תרתי לטיבותיה שאמר בלשון קצרה ובלשון נקיה. וזה קב בקצרה. ונקי בלשון נקי. ונכון הוא. ובפ"ג דבכורות דף נ"ג ע"ב פרש"י קב ונקי מעט שלא הוזכר אלא במקומות מועטין ומה שאמר נקי הוא שהלכה כמותו: נמוקו עמו. פינו בו עמו לתת טעם לכל דבריו שהיה מיישב את דבריו. רש"י. ובפ"ה דבכורות דף ל"ז כתב רש"י. נמוקו טעמו. שהיה מביא טעם לדבריו כל שעה: קופה של הלכות. שם איתא קופת הרוכלין ופרש"י שהרוכל מתוך שאומנתו לכך מרבה מינים יותר וקושר כל אחד בצרור לבדו להיות מזומן לשואלו ועי"ל ד"ה ראב"ע: לר"י הגלילי. לא קחשיב התם: מלקט יפה. אותן הלכות שהיה בהם דבר נאה מתקבל לכל שומעיהן. מפרש: לרשב"ג. לא קחשיב התם: ארגיון טב. שאינו מצוי כ"כ רק מעט מזער כך היה בידו חדושים שאינו מצוי והתם איתא ר' ישמעאל חנות מיוזנת ופרש"י יינה מוכן בה תמיד שאין החנוני צ"ל ללוקחין המתינו ואביא לכם כך נצרך אדם ללמוד מפיו מזומן לו ותלמודו ערוך בפיו ע"כ ואפשר הכוונה ג"כ הכא מלא ארגון טב לזו: מפטפט דברי בפני ת"ח. שאתה אומר שאני שוכח דבר א' ממשנתי: סובין של משנתך. מה שהכח מתלמודו לא שכח אלא דברים שלא נראה שהלכה כמותן. רש"י:

פרק תשעה עשר עקביא כמ"א. כל הפרק זה מבואר דא"ר פ"ג וע"ש מה שפירשתי בס"ד ואין בהמ"ד בלא חדוש לפרש עוד איזה חדושים הכא: אינו חוטא. המסתכל שבא מטפה סרוחה נצול מן הגאוה. והמסתכל שעתיד לילך למקום עפר רמה ותולעה נצול מן התאוה והחמדה אל הממון. והמסתכל שעתיד ליתן דין וחשבון פורש מן החטא ואינו נכשל בעבירה. ר"ב: מאין הוא בא וכו'. במדרש א"ר אבא בר כהנא בש"ר פסי ור' יהושע דסיכנין בש"ר לוי שלשתן דרש ר"ע מתוך תיבה א'. וזכור את בוראך (קהלת יב) בוראך בארך בורך. בארך זו ליחה סרוחה ש"ז. בורך קברך זה רמה ותולעה. בוראך זה ממ"ה הקב"ה. רש"י: מאין בא וכו'. שאלת המקום שבא משם בלשון אין כמו מאין באו האנשים בפ' וירא. ושאלת המקום שיבוא לשם בלשון אנה כמו אנה מפניך אלך ואנה מפניך אברח (תהלים קלט) ובפסוק א' שניהם בפילגש בגבעה אנה תלך ומאין תבא. זקיני הרב הגאון מהר"ל מפראג זצ"ל בס' ד"ח ומלת לאן האלף קמוצה. תוי"ט: וישב בכולן. כ"א שכללן וכתב המפרש לשון כלילת יופי שבנה הפלטרין וכיידו וציירו בכל מיני יופי שבעולם: ונופל על פתחו. הביב עוברת על פתחו: אף כך אדם דומה. שמעולה בחכמה ומבוכה הוא בריאת האדם: וביב של בורסקי. ר"ל צרכי האדם גדולים וקטנים: הזהרו בכבוד חבירו. ולא יהיה ביניהם קנאה ושנאה ומדות מגונות וגם לענין העיון ילמדו זה מזה. הכותב בעי"י בברכות דכ"ח ע"ב: וכשאתם מתפללים. ר"ל שמלבד הכוונה באמונה שהש"י ב"ה יתן שאלת השואל ידע וישכיל עוד כי הוא יתברך גבוה על כל גבוהים ואלהי האלהים ג"ז שם והאריך בעניני למוד הכנים ע"ש וכעין זה כתב המפרש: אראב"ע. בסנהדרין דף ס"ח ע"א איתא בשהם אמרו לו משמע כל תלמידים ופירשתי הלכה זו בס"ד לקמן פכ"ה כי שם עיקר מקומה גם ספ"ג דמס' דא"ר ע"ש:

פרק עשרים רבי חנני' סגן הכהנים אומר כו'. בסדר אליהו זוטא פט"ו איתא כ"ז בשם רשב"י ובסגנון אחר ע"ש ובזקוקין דנורא: הרהורי חרב. בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו וזה ג"כ אפשר לכוון בהאי קרא הקול קול יעקב יכול לפעול כל טוב ולהכרית כל הקליפות כד"א רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם כל מה שצריך ולייגע עשו בידים כנאמר לו על חרבך תחיה ורמז על זה במשנה ספ"ג דערכין נמצא האומר בפיו יתר מן העושה מעשה כנ"ל: והרהורי רעב. ע"ד שכתבתי סוף דא"ז בפ' השלום ד"ה וישם לך שלום ע"ש וכה"א אם בחקתי תלכו וגו': הרהורי שטות. שעדות ה' נאמנה מחכימת פתי: הרהורי זנות. כדאיתא [קדושין דף ל:] בראתי יצה"ר בראתי תבלין זו תורה: הרהורי יצה"ר. רוב התאוה כדלעיל רפי"ג: מאירת עינים. להראות לפניך הדרך הישר ולמנוע מכל דברים זרים דלעיל. וקאי נמי ארישא דקרא תורת ה' תמימה משיבת נפש וגו': שבך כתב במ"ת. בפסוק ראשון מדוד כלל. וממשה רבינו ע"ס מביא ספרט הסיפך: פת שעורים. אין לך קללה גדולה מזו שהוא תואב לאכול פת שעורים ואין לו. וצר ואויב מבקש ממנו ליתן לו פת נקיה וכן כולם. ד"א ה"ק מי גרם לך שהאויב יבקש ממך פת נקיה וכו' ע"י שעני בא על פתחך לבקש ממך פת שעורים ודחית אותו שאין ידך משגת ליתן לו סופך שהאויב יבקש ממך פת נקייה וכו' ועד ממהר הלא פרום לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית (ישעיה נח) ודרשו חז"ל בב"ב דף ט' זכה פרום לרעב ואם לאו עניים מרודים שרודים אותך רדוי ועוני יבואו לביתך. מפרש: השיראים והכלך

ובלא סכין ובלא שלחן. דבר אחר בחוסר כל בלא חומץ ובלא מלח זו היא קללה שמקללין בני אדם אל יהא לך חומץ ומלח בתוך ביתך. הוא היה אומר (שה"ש א) אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש [א] אלו (א) כל בנות שביהודה שפרקו עולו של הקדוש ברוך הוא מעליהם והמליכו עליהם מלך בשר ודם. דבר אחר [ב] בני אמי נחרו בי זה משה שהרג את המצרי שנא' (שמות ב) ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם [וגו'] ויפן כה וכה וירא כי אין איש מה ת"ל כי אין איש מלמד שהושיב לו משה סנהדראות של מלאכי השרת ואמר להם אהרוג את זה אמרו לו הרוג וכי בחרב הרגו והלא במאמר הרגו שנא' (שם) הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי מלמד שהרגו בשם. (ד"א) בני אמי נחרו בי זה [ג] משה שברח למדין שנא' (שם) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר ויבאו הרועים ויגרשום ויקם משה ויושיען וישק את צאנם בא משה וישב עליהם בדין אמר להם מנהגו של עולם אנשים (ב) ממלאין ונשים משקות כאן נשים דולות ואנשים משקין עוות הדין יש כאן [ד] (חייבין בדין חייבין לשעה) ויש אומרים כל זמן שהיה משה עומד על שפת הבאר היו המים צפין ועולין לקראתו וכיון שהזר חזרו המים לאחוריהם באותה שעה אמר אוי לי שהנחתי את עמי ובאתי לדור עם כותים. ד"א בני אמי נחרו בי אלו ישראל שעשו את העגל שבתחילה אמרו (שם כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע חזרו ואמרו אלה אלהיך ישראל (שם לב) דבר אחר בני אמי נחרו בי אלו מרגלים שהוציאו דבת הארץ וגרמו להם לישראל שיפלו פגריהם במדבר שנאמר (במדבר יד) במדבר הזה יפלו פגריכם. (שה"ש א) שמוני נוטרה את הכרמים [ה] אמר הקב"ה מי גרם לי להיטיב לכותים אלא ישראל (שכל זמן) שכותים שרויין [ו] (ג) בטוב הם דחופים ונזופים ומטולטלים. דבר אחר שמוני נוטרה את הכרמים אלו ישראל שגלו לבבל עמדו עליהם נביאים שביניהם ואמרו להם הפרישו תרומות ומעשרות אמרו להם כל עצמינו לא גלינו מארצנו אלא (ד) עד שלא הפרשנו תרומות ומעשרות [ז] ועכשיו [ח] אתם אומרים לנו שנפריש תרומות ומעשרות [ט] [לכך נאמר שמוני נוטרה את הכרמים] [י]:

פרק אחד ועשרים

א רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים כו'. שינה של שחרית כיצד מלמד שלא יתכוון אדם לישן עד שתעבור עליו זמן ק"ש שאם ישן עד שתעבור עליו זמן ק"ש נמצא בטל מן [כ] התורה שנאמר (משלי כו) (הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו) אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות [ל]. יין של צהרים כיצד מלמד שלא יתכוון אדם לשתות יין בצהרים שכל זמן שאדם שותה יין בצהרים נמצא בטל [מ] מכל התורה כולה שנא' (קהלת י) אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו ואומר (שם) אשריך ארץ שמלכך בן חורים [נ] (וגו'). ואיזו אותו עת הוי אומר לעתיד לבא שנאמר (ישעיה ס) אני יי' בעתה אחישנה. ואומר (במדבר כג) כעת יאמר ליעקב ולישראל וגו' כך אמר הקב"ה לבלעם כעת ולא בעת [לא] בעת שאתה עומד בתוכה [אלא] כעת שאני עתיד לעשות להם גאולה לישראל. שיחת ילדים כיצד מלמד שלא יתכוון אדם בשעה שהוא שונה בביתו לשוח עם אשתו עם בניו ועם בנותיו שכל זמן שאדם יושב בתוך ביתו ושונה ומשיח עם בניו ובני ביתו נמצא בטל מן התורה שנא' (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה. וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ כיצד מלמד שלא ישב אדם עם יושבי קרנות בשוק ונמצא בטל מן התורה שנאמר (תהלים א) אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים [ס] [כי אם בתורת ה' חפצו] רבי מאיר אומר ומה תלמוד לומר ובמושב לצים (לא ישב) אלו תרטיאות [ע] של לצים (שבהן דנין דיני נפשות להמית). [פ] שנא' (שם כו) שנאתי קהל מרעים ועם רשעים לא אשב. [צ] (ואין מרעים אלא רשעים שנא' כי מרעים יכרתון ומה הוא פורענותן לעתיד לבא שנאמר) (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושה רשעה קש. ואין זדים אלא לצים שנא' (משלי כא) זד יהיר לץ שמו: **ב** מעשה ברבי עקיבא שהיה יושב ושונה לתלמידיו ונזכר לו מה שעשה בילדותו אמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות בשוק:

פרק שנים ועשרים

א רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת שנא' (תהלים קיא) ראשית חכמה יראת ה'. הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין וכו' שנא' נעשה ונשמע. אמרו לפני רבן יוחנן בן זכאי חכם וירא חטא מה הוא אמר להם הרי זה אומן וכלי אומנתו בידו חכם ואין ירא חטא מהו אמר להם הרי זה אומן ואין כלי אומנתו בידו. ירא חטא ואין חכם מהו אמר להם אין זה אומן אבל כלי אומנתו בידו. ראב"ע אומר אם אין תורה אין דרך ארץ וכו' הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה לאילן שעומד על המים ענפיו מועטין ושרשיו מרובין אפי' ארבע רוחות העולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו שנאמר (תהילים א) [ירמיה יז] והיה כעץ שתול על (פלגי) מים וגו'. אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לאילן שעומד במדבר ענפיו מרובין ושרשיו מועטין כשרוח נושבת בו עוקרתו והופכתו על פניו שנא' (ירמיה יז) והיה כערער בערבה וגו'. רבן גמליאל אומר עשה לך רב וקנה לך חבר. רב להכמה וחבר ללמוד והסתלק מן הספיקות ואל תרבה לעשר

נוסחת הגר"א

[א] בני אמי נחרו בי: [ב] ששזפתני השמש זה משה: [ג] דתן ואבירם שנא': [ד] עמד והושיען: [ה] כרמי שלי לא נטרתי: [ו] בשלוה והם דחופים: [ז] בא"י: [ח] אנו צריכים להפריש תרומות: [ט] בבבל: [י] כרמי שלי לא נטרתי: [כ] הק"ש: [ל] הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו: [מ] מדברי תורה שנאמר: [נ] ושריך בעת יאכלו: [ס] ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב: [ע] וקרקסיאות שלהן: [פ] ומהו פורענותן לעתיד לבא שנאמר (תהלים לז) כי מרעים יכרתון ואין מרעים אלא רשעים שנאמר: [צ] ואומר כי הנה:

הגהות הגרי"ב

(א) נ"א והגר"א [בולאות]: (ב) נ"א והגר"א דולים: (ג) נ"א בשלוה: (ד) נ"א והגר"א בשביל:

תומת ישרים. ששזפתני השמש וגו' כצ"ל: **כל** בנות. נ"ב נ"א בלאות ובערוך ערך בל כתב בויקרא רבה פי"ט ויגל את מסך יהודה גלי בולאות פ"א דוכסיא ע"כ נראה שבולאות ודוכסיא ענין אחד והם שרים או שרות כנ"ל. תניא: [**בני** אמי נחרו בי] זה משה כו'. נ"ב ופי' הפסוק לפי זה שחרה אפו של משה על המצרי בי בשבילי ובעבורי: **וישב** על הבאר ולכהן מדין שבע בנות [וגו'] ויבאו הרועים כצ"ל: **נמצא** בטל מכל. נ"א מן: **כולה**. לנוסחת הספר נמחק תיבת כולה ולנ"א לא: **בן** חורים ושריך בעת יאכלו. ואיזו כצ"ל: **לעשות** להם גאולה. נ"א ליתן גאולה: **שלא** יתכוין אדם בשעה שהוא שונה בביתו לשוח. עם אשתו עם בניו. נ"א שלא להיות יושב ושונה בתוך ביתו ומשיח עם בניו:

כסא רחמים

שהרגו בשם. בזה אפשר לפרש וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה דיש לחקור דמשה כהן לבתיה יקר מאד בבית המלכות איך תכף בעבור הדיוט א' רצה להורגו תכף בלי עדות שלם. אמנם דתן ואבירם הגידו לו שהרגו בשם ולכן נתירא מאד פרעה דיכול משה לבא אצלו בלי שום תנועה והיכר ולהזכיר השם ולהרגו וז"ש וישמע פרעה את הדבר הזה ר"ל שבדבור הרגו ולכן ויבקש כו':

פרק כא נמצא בטל מן התורה. נקט נמצא שרצונו הוא ללמוד ומשיח עם בניו ונמשך והוא לא ידע ואח"כ נמצא דרך מציאה ביטול תורה שלא מדעתו:

פרק כב אומן וכלי אומנתו בידו. דהיראה מונעו מלחטוא ומתוך יראה יבא ללמוד וזהו אומן וכ"א בידו שע"י הכלים יכול לעשות האומנות ללמוד וחכמתו מתקיימת ואם אין לו יראה מתגבר היצר הרע עליו ואינו מניחו ללמוד ואין חכמתו מתקיימת וז"ש ראשית חכמה יראת ה'. וז"ש בב"ב דט"ז שבקש איוב לפטור העולם מן הדין דאנוסים ביצה"ר והשיבו לו חביריו אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל ברא יצה"ר ברא לו תורה תבלין. ולכאורה עדיין יש מקום פטור איברא דהתורה מבטלת יצה"ר אמנם היצה"ר אינו מניחו

הגהות מהריעב"ץ

אלו בולאות שביהודה [כנ"א]. נ"ב זוהי נוסחא נכונה כענין שדרשו עה"פ ושברתי את גאון עוזכם אלו בולאות שביהודה. שהם עשירי העם והתקיפים אילי הארץ הם שהביאו צוארם בעול העובדי כוכבים והלכו בדרכיהם ובחקותיהם ולכן נשברו על ידיהם. שאין מקרבין אלא בשעת הנאתם: **מלמד** שהרגו בשם. נ"ב ומ"ש ודאשתמש בתגא חלף היינו לצורך עצמו ולהנאתו:

פרק כא (בסופו) מה שעשה בילדותו. נ"ב מעשה נערות כשהיה ע"ה אמר מי יתן לי ת"ח כו' [פסחים דף מט:]. מ"מ נגיע ומעלי הוה כדאיתא [כתובות דף סב:]:

בנין יהושע

והכלך מיני משי כדאיתא בשבת רפ"ב דף כ': **הוא** היה אומר. רבי חנניה סגן הכהנים: **אל** תראוני וגו'. סיפיה דקרא בני אמי נחרו בי: **בולאות** שביהודה. בגיטין דף ל"ז ע"א איתא בולי אלו עשירים דכתיב (ויקרא כו) ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו בולאות (עשירים שביהודה) וסיפיה דקרא כרמי שלי לא נטרתי פרש"י מינו פרנסים נקראים במקרא בל' כרמים שנאמר (הושע ב' טו) ונתתי לה את כרמיה משם ומתרגמינן ואמני לה פרנסהא וכן לא יפנה דרך כרמים (איוב כד ח"י): **סנהדראות** של מה"ש. למלאכים המקיפים אותו שאל אם ראוי להרגו דכתיב (מלכים א כב כ) ויאמר זה בכה וזה אומר בכה. ילקוט: **אמרו** לי הרוג. באמירת השם יהרגנו וזה החרב של פיפיות. שם: **עוות** הדין. ונתחרט שהניח את עמו ובא לכאן. שם: **שהכותים** שרוין בטובה הם. ישראלים דחופים וכו' כד"א (בראשית כה) ולאם מלאם יאמץ לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכה"א (יחזקאל כו) אמלאה החרבה לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים כדאיתא פסחים דף מג ע"ב: **שנפריש** בגולה בחוסר כל הרבה מבארצנו: **את** הכרמים. המה המוכיחים והמזרזים למצות הבורא ב"ה ב"ש:

פרק אחד ועשרים רבי דוסא בן הרכינס וכו' שינה של שחרית. בדרך רמז כתב המד"ש שינה של שחרית הזהיר לאדם שיעור בשחרית שהוא זמן ילדותו וכו' ויין של צהרים הוא זמן העמידה ושיחת הילדים נגד זמן הירידה שאין תשוקת הזקן כ"א לשוח וכו' וכל הבל פיו של אדם עולה לרקיע ועושה רושם למעלה אם טוב ואם רע ורמז לזה בפסוק ריש מטות לא יחל דברו וגו' כלומר לא יעשה דבריו חולין ולא יצא מפיו רק דברים של קדושה וזה לפי שככל היוצא מפיו יעשה כלומר ככל היוצא מפיו בזה העולם כן יעשה מעשה רושם למעלה עכ"ל ע"ש ושמעתי שזה הרמז ג"כ בפ"א פ"ב מ"א דע מה למעלה ממך ר"ל מה שנעשה למעלה הוא ממעשיך למטה: **נמצא** בטל מד"ת. בילקוט ריש תהלים איתא ובתורתו יהגה יומם ולילה וגו' אמר לו ר' יהושע זה ק"ש שחרית וערבית ומעלה עליהם הכתוב כאילו הן יגעים בתורה ע"ש. ועיין זה במנחות דף צט ע"ב וע"ש במהרש"א ולעיל באדר"נ ספ"ז: **אמר** עצל. הנה לעולם העצל לא ירצה לצאת מביתו: **שחל** בדרך. ואומר עילה ותואנה כדי שלא יצא מביתו שיש שחל בדרך אשר ילך בה: **ארי** בין הרחובות. שיטרפוהו: **הדלת** תסוב על צירה. הנה כמו שהדלת תסוב על צירה ואינה נפרדת ממנו כן דבוק העצל אל מטתו לרוב אהבו שינה כי עצלה תפיל תרדמה. רלב"ג. והראב"ע כתב הדלת תסוב על צירה שיפתחו הדלתות לצאת איש ואיש למלאכתו ועדיין העצל על מטתו: **יין** של צהרים. מושך לבו של אדם ביותר כי בשחרית האדם הוא עצל מחמת השינה. ובערב כבר הוא יגע ומבקש לנוח. ובצהרים האדם בכחו ביותר עד שהוא שמח לגמרי כדכתיב (קהלת ב) למשוך ביין את בשרי. זקיני בס' ד"ח ותוי"ט: **שמלכך**. שכל ישראל בני מלכים הם: **נער**. נעור מן התורה ומצות: **ושריך** בבקר יאכלו. ת"י ורברבניך עד דלא יקרבון תמידא דצפרא ייכלון לחמא. ור"ל שאוכלין ושותין קודם התפלה: **שמלכך** בן חורין. ות"י בתר דמקרבין תמידא אכלון לחמא בזמן ד' שעין מן עמל ידיהון בגבורתא אורייתא ולא בחלשות ובסמיות עינא ר"ל מי שעוסק בתורה נקרא בן חורין כדאיתא בפ"א פ"ו אין לך ב"ח אלא מי שעוסק בתורה וכו' וכעין זה איתא בשבת ד"י ע"א ע"ש ובמהרש"א והבאתי בדא"ר פ"ז ד"ה לא יאכל עד ד' שעות: **ואיזו** אותו עת. דסיפיה דקרא דלעיל ושריך בעת יאכלו: **שנא'** בעתה אחישנה. זה קאי על הגאולה נמצא תיבת בעת יאכלו מכוון לתיבת בעתה אחישנה ועיין מ"ש בסוף ההקדמה בס"ד: **בעת** יאמר ליעקב. מביא ג"כ לראיה שהוא לעתיד לבא שעתידין ישראל יושבין לפניו ולמדים תורה מפיו של הקב"ה ומהיכלן לפנים ממה"ש וישאלו מה פעל אל ואימתי בעולם התחיה כדאיתא במדרש ותשחק ליום אחרון עיקר שכרה של תורה ביום אחרון וזהו כעת המיוחד והמפרש האריך עוד בענין זה ע"ש ובירושלמי פ"ק דשבת: **שהוא** שונה בתוך ביתו. שהם מנוי אשתו ובניו לאפוקי בבה"כ ובהמ"ד לא שכיחי כי אשה בעזרה מנין. א"כ בבה"כ ובהמ"ד ג"כ אחרים לומדים ומזרזים זה את זה: **ומה** ת"ל ובמושב. דהו"ל בין לצים לא ישב דבמושב משמע שיש מקום קבוע ללצים לכך קאמר דאמת כן אלו טרטיאות וכו' שבהם מקום קבוע לישב בסוד משחקים. מפרש: **טרטיאות** של לצים. שמקבלין למיני שחוק מלשון טרטוס שעושין בקמעדיא וכ"ה בירושלמי דתענית ועיין דא"ר ספ"י: **שבהן** דנין דיני נפשות. שמדברים לה"ר שהורג שלשה והרבה עבירות כיוצא בו המאבד הנפש הקדוש ובשבת דף קנ ע"א כתב רש"י מיני פלטין הן שהם נאספו לבית הוועד וכן מוכח לקמן פכ"ח ד"ה ותרטיאות והכל לפי ענינו: **מה** שעשה בילדותו. משום שהיה בן ארבעים שנה כשהתחיל ללמוד כדאיתא לעיל פ"ו: **מודה** אני וכו'. וזה היה תפלת ר"נ בן הקנה בצאתו מבהמ"ד וראוי לומר אחר הלמוד ונדפס בש"ס בכל ברך וברך בארוכות:

פרק שנים ועשרים רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת. שמתרחק מן האיסור והחטא. כ"א שבכל מעשיו ובכל ענייניו מקדמת יראת חטא ובא לפניו שנזכר הוא עליה בכל אשר הוא עושה. רש"י. וכתב זקיני בס' ד"ח להכי קאמר שיראת חטאו ולא קאמר כל שיראתו מהחטא קודמת וכו' כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ולהכי קאמר שיראת חטאו שירא מן החטא שהוא מוכן שיחטא ועיין בתוי"ט: **חכמתו** מתקיימת. מעשה מתקיימת בידו ומצליח בכל אשר יפנה דכיון די"ש עומדת בעיניו כל שעה אינו נכשל במעשיו והוא נזכר ביראת חטאו. רש"י: **שנאמר** ראשית חכמה. עמ"ש בס"ד סוף מס' דא"ז: **כל** שמעשיו מרובים וכו' שנאמר נעשה ונשמע. כתב במד"ש ור' יונה ז"ל פי' כל שמעשיו מרובים מחכמתו וכו' ק' איך אפשר אם אינו יודע איך יעשה אלא במה שיקבל על עצמו לעשות כל הדברים אשר יגידו לו החכמים ולא יסור ימין ושמאל ה"ז מעשיו מרובים מחכמתו כי מעתה מעלה עליו כאילו קיים כל התורה כולה כיון שבדעתו לקיים מה שיאמר לו החכם וכן מפרש באדר"נ דתנן התם כל שמעשיו מרובין מחכמתו שנא' נעשה ונשמע שהקדימו נעשה לנשמע וקבלו שכר כאילו עשו הכל קודם ששמעו וכל שחכמתו מרובה ממעשיו שלא יאמר אשנה הלכה ואקיימנה עכ"ל וכ"ל לפרש דבריו כל שמעשיו מרובין שגומר בדעתו לקיים תמיד הכל יהיה איך שיהיה שנאמר נעשה ונשמע אע"פ שלא ידעו עדיין עד כמה תכבד העבודה דלמא לא יכלו לקיים הכל אעפ"כ קימו וקיבלו עד היכן שכח ידם יהיה מגעת: **ה"ז** אומן. שיודע להוכיח: **וכלי** אומנתו בידו. שאינו מתבייש מאחרים שיוכלו לומר לו טול קורה מבין עיניך ודברים היוצאים מן הלב נכנסין ללב ע"כ דבריו נשמעין מה שהוא מורה חטאים בדרך אשר ילכו בה כמו שאמרו כל אדם שיש בו יראת חטא דבריו נשמעים: **חכם**. שיודע להוכיח: **ואין** י"ח וכו' ואין כלי אומנתו בידו. שאין דבריו נשמעין דאמרינן לו טול קורה מבין עיניך וכד"א (צפניה ב') התקוששו וקושו דרשו רז"ל בב"מ דף קז וב"ב דף ס' וסנהדרין י"ח י"ט אר"ל קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים. וכתב בס' אור ישראל בשם עשרה מאמרות ראשי תיבות של התקוששו "השירו "תהלה "קופה "של "שרצים "והדר קושו: **י"ח** ואין חכם. שאינו יודע להלך נגד כל איש הצריך תוכחה לפי ערכו לכך אינו נקרא אומן אבל כלי אומנתו בידו שעכ"פ אינו מתבייש מאחרים כנ"ל: **אם** אין תורה אין דרך ארץ. שהתורה מלמדת ד"א ומוסר כי היא מלאה בזה ואמרו חז"ל כל מי שאין ד"ת עוברת על פיו אינו מד"א. ובפ"א פ"ג מי"ז קחשיב יותר גם דבר והפוכו ע"ש ובמפרשים: **ושרשיו** מרובים. אלו מע"ט כדאמרינן בפ"ק לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. רש"י: **ארבע** רוחות. שם בפ"א איתא שאפילו כל הרוחות שבעולם וכו': **על** פלגי מים. ושם בפ"א איתא והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו' והוא פסוק (בירמיה יז) והוגה כן ע"פ הגהת התוי"ט ע"ש: **אדם** שאין בו מע"ט וכו'. שאינו מקיים מה שהוא לומד: **והיה** כערער וגו'. כאילן יחיד במדבר ושכן חררים במדבר כמו ערירים דמתרגמינן בלא ולד ארץ מלחה כארעא דסדום לא איתותב שכל קרקע שזרקו עליו מלח אינה מיושבת לעולם בזרעים. ערער לשון חרבה כ"כ רש"י ולכך מדמה מי שאין בו מע"ט לשרשים מועטים כי במעט יצר והאוה עובר על ד"ת. ודע דשם בפ"א איתא בתחלה כל שאין וכו' ואח"כ כל שיש וכו' ע"ש: **רג"א** עשה לך רב. כ"ה בפ"א פ"א מט"ז אבל וקנה לך חבר לא נזכר בדברי ר"ג כ"א לעיל מיניה מ"ו בדברי ר"י בן פרחיה וכ"ה לעיל באדר"נ רפ"ח ע"ש: **וחבר** ללמוד. כמו שאמרו חרב אל הבדים ויואלו מי שלומד בד בלא חבר ועמ"ש לעיל רפ"ח מזה וכי הא דרבא פ"ק דסנהדרין כי הוו אתי טרפתא לגביה היה מכניף לכולהו טבחא דמתא מחסיא אמר כי היכי דלמטיין שיבא מכשורא לכך הסתלק מן הספק ולא תפסוק אתה לבדך. ר"ב: **והסתלק** מן הספיקות. שאם תלמוד מעצמך תרבה לך ספיקות. כ"א שלא תהא קובע עצמך לדבר הלכה ועומד לבטח אלא מה דלא איתמר בפירוש איבעי ליה למיזל קמי רביה. ביבמות פ' ב"ש רש"י: **ואל** תרבה לעשר אומדות. שלא תפריש מעשרותיכם מאומד לפי שפעמים שלא תהא מכוון יפה כאדם הזה שאינו לומד מן השמועה. כ"א שהרי התורה נתנה שיעור במעשר שהוא א' מעשרה לפיכך צריך חשבון אבל בתרומה לא כתיב שיעור אלא ראשית דגנך לפיכך היא נטלת מאומד. רש"י. והר"ב כתב שהמפריש מעשרות מאומד אינו נצול מן הקלקלה אם פוחת ממה שראוי ליתן מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים ואם העדיף על שהיה ראוי ליתן פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים ע"כ ועי' רש"י

לעשר אומדות : ב שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה [א] . (א) אם לחכמים יפה שתיקה קל וחומר לטיפשים : ג לא חכמה מביא דברים ולא דברים מביא חכמה אלא מעשה . כל המרבה דברים מביא חטא שנא' (משלי י) ברוב דברים לא יחדל פשע ואומר (שם יז) גם אויל מחריש חכם יחשב [ב] :

פרק שלשה ועשרים

א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנא' (תהלים קיט) מכל מלמדי השכלתי איזו עלוב שבעלובים זה שהוא עלוב כמשה רבינו שנאמר (במדבר יב) והאיש משה עניו מאד. איזו עשיר שבעשירים זה ששמח בחלקו שנאמר (תהלים קכח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. איזו גבור שבגבורים זהו שכובש את יצרו שנאמר (משלי טז) טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. וכל הכובש את יצרו מעלין עליו כאילו כבש עיר מלאה גבורים שנאמר (שם כא) עיר גבורים עלה חכם [ג] ואין גבורים אלא גבורי תורה שנא' (תהלים קג) גבורי כח עושי דברו . וי"א מלאכי השרת שנאמר (שם) ברכו ה' מלאכיו [גבורי כח וגו'] ויש אומרים מי שעושה שונא אוהבו : ב (רבי נהוראי*) אומר הוי גולה למקום תורה וכו') הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם ((ואל תהי מפליג לכל דבר]) שנאמר (משלי יג) בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישלם [ד] הוא היה אומר הלומד תורה בילדותו למה הוא דומה לעגלה שכבשוה כשהיא קטנה שנאמר (הושע י) ואפרים עגלה מלומדה אוהבתי לדוש . והלומד תורה בזקנותו דומה לפרה שלא כבשוה אלא בזקנותה שנא' (שם ד) כי כפרה סוררה סרר ישראל. הוא היה אומר הלומד תורה בילדותו דומה [ה] לאשה שהיא לשה בחמין והלומד תורה בזקנותו [ו] למה הוא דומה לאשה שהיא לשה בצונן : ג ר' אליעזר בן יעקב אומר הלומד תורה בילדותו דומה לכתב שנכתב על נייר חדש והלומד תורה בזקנותו דומה לכתב שנכתב על נייר ישן : ד רבן שמעון בן גמליאל מוסיף על דבריו הלומד תורה בילדותו דומה לבחור שנשא בתולה שהיא הוגנת לו והוא הוגן לה והיא מתנפלת עליו והוא מתנפל עליה הלומד תורה בזקנותו למה הוא דומה לזקן שנשא בתולה היא הוגנת לו והוא אינו הוגן לה היא מתנפלת עליו והוא מתרחק ממנה שנא' (תהלים קכז) כחצים ביד גבור כן בני הנעורים וכתיב בתריה אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם. שונה ומשכח (ו) דומה לאשה שיולדת בנים וקוברת שנאמר (הושע ט) כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם אל תקרי ושכלתים אלא ושכחתים [ז] *) (רבי שמעון בן אלעזר אומר הלומד תורה בילדותו דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו איזמל לחתוך וסמני רפואות לרפאות הלומד תורה בזקנותו דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו איזמל לחתוך ואין לו סמנין לרפאות . אף כך דברי תורה יהיו) מצויינין לך זה מזה ויהיו מצויינין לך זה בצד זה שנא' (משלי ז) קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר (שם ו) קשרם על לבך תמיד ענדם על גרגרותיך :

פרק ארבעה ועשרים

א אלישע בן אבויה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה לאדם שבונה אבנים מלמטה ואחר כך לבנים אפילו באים מים הרבה ועומדין בצידן אין מחין אותן ממקומן : ב ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה לאדם שבונה לבנים תחלה ואחר כך אבנים אפילו באים מים קימעא מיד הופכין אותן : ג הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה לסיד שטוח על גבי [ח] לבנים אפילו יורדין עליו גשמים (ג) אין מזיזין אותו ממקומו . אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסיד שניטוח על גבי לבנים אפילו יורדין עליו מיעוט גשמים מיד (ד) נימוק ונופל : ד הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לכוס שיש לו פיספס שכיון שמניחה אותו מידו אע"פ שנהפך על צידו אין נשפך כל מה שיש בו . ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לכוס שאין לו פיספס שכיון שהניח אותו מידו מיד נהפך על צידו ונשפך כל מה שיש בו . הוא היה אומר אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסוס שיש לו [ט] (ה) כלים נאים . ואדם שאין בו מע"ט ולמד תורה הרבה דומה לסוס שאין לו רסן לבלום כיון שאדם רוצה לרוכבו זורקו בבת אחת . הוא היה אומר הלומד תורה בילדותו דברי תורה נבלעין בדמיו ויוצאין מפיו מפורשין . והלומד תורה בזקנותו אין דברי תורה נבלעין בדמיו ואין יוצאין מפיו מפורשין וכן מתלא אומר אם בנערותיך לא חפצתם איך תשיגם בזקנותך : ה (ו) הוא היה אומר קשין דברי תורה לקנותם ככלי זהבים . ונוחין לאבדם ככלי זכוכית שנא' (איוב כח) לא יערכנה זהב וזכוכית מקיש [י] זהב לזכוכית מה כלי זהב [כ] לאחר שנשבר יש לו תקנה [ל] (וכל כלי זכוכית אין להם תקנה כשנשברו אלא א"כ חזרו לברייתן) . ומה אני מקיים) ותמורתה כלי פז לומר לך [מ] כל העמל בהן ומקיימן פניו מצהיבות כפז . וכל העמל בהן ואין מקיימן פניו משחירות כזכוכית : ו הוא היה אומר יכול אדם ללמוד תורה בעשרים שנה ולשכח בשתי שנים . כיצד ישב ששה חדשים ואין חוזר לאחריו נמצא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא . שנים עשר חדשים ולא חזר לאחריו נמצא מחליף חכמים זה בזה . י"ח חדשים ולא חזר לאחריו נמצא משכח ראשי מסכתותיו . כ"ד חדשים ואין חוזר לאחריו נמצא משכח ראשי פרקים ומתוך שאומר על טמא טהור ועל טהור טמא ומחליף חכם בחכם ומשכח ראשי מסכתותיו

*) בגר"א גורס זה בס"פ הקודם

הגהות הגרי"ב

(א) [פסחים דף נט.] : (ב) [סנהדרין דף נט.] : (ג) נ"א והגר"א מרובים אינו נמות : (ד) נ"א נימוח והולך לו : (ה) נ"א כלונס : (ו) [חגיגה דף טו:] :

נוסחת הגר"א

[א] ולא המדרש הוא עיקר אלא המעשה : [ב] רשב"א אומר הלומד תורה וירא שמים דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו אזמל לחתוך וסמני רפואה לרפאות . הלומד תורה ואינו י"ש דומה לרופא שהביאו לפניו מכה וי"ל אזמל לחתוך ואין לו סמנין לרפאות : [ג] ד"א אין : [ד] אלישע בן אבות אומר הלומד ילד כו' : [ה] דומה לעיסה שהיא לשה בחמין : [ו] בזקנותו דומה לעיסה שהיא לשה בצונן : [ז] ושכחתים ונאמר (דברים יא) ושמתם את דברי וגו' שיהיו ד"ת מצויינים : [ח] אבנים : [ט] רסן לבלום ואדם : [י] לזהב ולזכוכית : [כ] וזכוכית : [ל] אף ת"ח אע"פ שסרח י"ל תקנה : [מ] שכל :

תומת ישרים. כלים נאים . בספר כתיבת יד כתוב כלונס וכ"כ בערוך כלנס ולא פירשו אבל לפי ענינו נראה שהוא מתג או רסן : רסן לבלום צ"ל כלונס [וכ"ה בערוך] :

הגהות מהריעב"ץ

פרק כד ואח"ב לבנים . נ"ב בלתי שרופים : זורקו בבת אחת . נ"ב נ"ל לגרוס בבת ראש :

כסא רחמים

ללמוד וא"כ הוא אנוס דהיצה"ר א"ל בטול . ויראה דהש"ס רמז התירוץ לזה בהביאו מ"ש אף אתה תפר יראה פי' דאם הי"ל יראת ה' אינו חוטא ולומד ואז התורה מבטלת יצה"ר ובכן נסתר גם טענת שהיצה"ר אינו מניחו ללמוד : לא חכמה מביא דברים . שאם היה קורא ושונה הרבה בפלפול עצום לא יאמר היום עיינתי הרבה ואני עייף ויגע הן עתה אדברה וירוח לי ל"ת כזאת כי סייג לחכמה שתיקה אלא חכמה מביאה לידי מעשה כמו שעשו הני אמוראי דהוו יגעים בתורה . וזמנין דיתבי אפתחא לקום מקמי סבי [עי' ברכות דף כח.] ולא דברים מביא חכמה. אף שאמרו בע"פ [קיז. שבת ל:] דרבה מקמי דפתח אמר מלתא דבדיחותא ובדחו רבנן ואח"כ פתח בשמעתא. מ"מ אין לדבר דברים בטלים קודם הלימוד . דמילי דבדיחותא דרבה היינו דברי אגדה המשמחים את הלב כמ"ש הפ"י ח"א בהקדמתו ע"ש :

פרק כד מע"ט . פי' כבנין יהושע עניו כו' . וא"נ דא"כ הל"ל מדות טובות . והפשוט הוא מצות מעשיות צדקה גמ"ח שמירת שבת זהיר בק"ש ותפלה וכיוצא. והמדות טובות נכללות בעשין ובלאוין ובמצות והלכת בדרכיו:

בנין יהושע

רש"י קדושין דף כ"ב ופ"ד דעירובין ותוס' גיטין דף ל"א : שמעון בנו. והוא היה מהרוגי מלכות. רש"י : ולא מצאתי לגוף טוב. היינו בעניני גוף ששומע חרפתו ושותק אבל דברים הנוגעים אל הנשמה כתיב ודברת בם : לא חכמה מביא דברים . כי סייג לחכמה שתיקה ואיתא מגילה דף י"ח מלה בסלע שתיקותא בתרין : ולא דברים מביא חכמה. כי אדרבה ברוב דברים וגו' : אלא מעשה . במע"ט ותורה ומצות הדבור נאה כדאיתא בירושלמי סוף מס' ברכות כל פיטטיא בישין ופיטטיא דאורייתא טבין כל שתיקותא יפה ושתיקותא דאורייתא בישא ואפשר נרמז בפ"א פ"ו מ"א כל העוסק בתורה זוכה לדברים הרבה ר"ל שיכול לדבר מה שרוצה בתורה ועיין ילקוט פ' בהעלותך פי"ב על פסוק ותדבר מרים וגו' מעשה נאה מהויכות בין השתיקה והדבור :

פרק שלשה ועשרים בן זומא. הוא ר"ש בן זומא. ובן עזאי הוא ר"ש ב"ע ולפי שלא האריכו ימים נקראו בשם אביהם. ל"א אלו ג' לא נסמכו כדאמרינן בסנהדרין דף יז ע"ב היושבים לפני חכמים שמעון ב"ע ושמעון ב"ז ושמעון התימני. רש"י : הלומד מכל אדם . ואפילו מי שאינו גדול ממנו בחכמה הולך ולומד ודוחק ונכנס בכל מקום שהם בני תורה ואינו מתבייש. רש"י : מכל מלמדי וכו'. כל מי שבא ללמדני הייתי משכיל ושומע לדבריו שלא בושתי : השכלתי . כלומר הייתי לומד תורה מכל מלמדי דאין לפרש שר"ל שנעשה משכיל יותר מן מלמדיו שאין זה חדוש שלאחר שלמד האדם מלומדיו שהוא מתחכם ומשכיל יותר ממה שהשכילו מלמדיו. זקיני בד"ח ותוי"ט : איזו עלוב שבעלובים. שיש עלובין שהמה רק בדבר א' עלוב ולא בכל הדברים . אבל אם הוא עלוב כמשה רבינו ע"ה שהיה עניו מאד בדעתו בכל דרכיו הוא עלוב בכל כדאיתא בילקוט ועי"ל פ"ט ד"ה והאיש משה : איזה עשיר שבעשירים . שיעמיד בעשרו תמיד ויהיה עשיר בעשירים : זהו ששמח בחלקו . בחלק שהקב"ה מזמין לו הכל נוטל בעין יפה ויש לו חירות נפש ולב טוב באותו חלק שהקב"ה מזמין לו בין טוב ובין רע בין רב ובין מעט ואינו מצטער להיות רדוף ולהוט לאצור ולקנות יותר מחלקו ואילו לא היה משמח מגיע כפו שהוא אוכל מאי אשרי איכא. אפי' עשיר שבעשירים ודואג ועצב בחלקו הרי הוא כעני שבעניים א"נ כאוכלו בשמחה קאמר ומדקמשבח ליה קרא הכי אלמא עשיר קרי ליה. רש"י : שנא' אשריך וכו'. בעוה"ז שלא תצטרך לבריות. ולעוה"ב דזה שהוא נהנה מיגיעו לא בא לידי גזל ונוחל שני עולמות. רש"י. לאפוקי אם הוא להוט אחר הון רב מסתמא נותן עיניו בממון אחרים וא"א שלא יהיה מעורב בו פרוטה א' של גזל וכתיב (ירמיה יז) עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו . וכשהוא שמח בחלקו אינו נבהל לפרוטה של גזל ושום נדנוד איסור א"כ אותו מעט שיש לו לא ימוט לעולם לכן יאות לקרות לו עושר מפרש : איזהו גבור שבגבורים . שראוי שיתהלל בגבורתו. ר"ב : את יצרו . יצה"ר נקרא יצר סתם לפי שקדם ושליט בגוף הוא לבדו. מד"ש בשם הר"י קארו . וכתב עוד לפי שרוב העולם הולכים אחרי שרירות לבם הרע כי טבעם נטוי אליו יותר כי יצה"ט הוא איש מסכן וחכם ואין עוזר לו וכאילו אינו יצרו של האדם רק היצה"ר ולכן היא גבורה נפלאה לכבוש את יצרו ולהכניעו תחת כפות רגלי יצה"ט ע"כ : שנא' טוב ארך אפים מגבור . הכי הוי פרושו דקרא טוב ארך אפים הבא מצד הגבורה של כבוש היצר לא מצד רכות הטבע וכן מושל ברוחו מלוכד עיר מן המלך שלאחר שכבש את העיר ובאו לידו האנשים המורדים בו מושל ברוחו ואינו הורגן . ר"ב : מלאה גבורים . כדאיתא פ"ה דסוכה דף נב צדיקים נדמה להם כהר גבוה ויהיו בוכים על שנזכרים בצער שהיה להם לכבוש אותו בחייהם כפרש"י. שם. ועל הא דאיתא התם שגם הקב"ה מתמיה ובעיניו יפלא שנאמר וכו' הארכתי בחדושי בס"ד : עלה חכם . סיפא דקרא ויורד עוז מבטחה ר"י ור"נ ר"י א' עוז זו תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן . מבטחה שבטחונה בה ומתן שכרה בצדה רנ"א וכו' מבטחה שכל מי שיגע בה בעות שהוא גוזר ואחרים מקיימים אותו כדאיתא בילקוט ע"ש : גבורי תורה. דע"י מתים כח היצה"ר כדאיתא שם בסוכה אם פגע בך מנוול זה משכהו לבהמ"ד. מפרש. וה"פ מה שעלה חכם וכבש עיר גבורים הוא מכח התורה שהיה מתגבר בה וזה אין גבורים אלא גבורי תורה שעיקר גבורה שמתגבר א"ע ע"י התורה כנ"ל . עיין ספ"ק דקדושין דף מ : וי"א מה"ש. שהצדיקים מתגברים יותר במעלתם ממה"ש שהמלאך נקרא עומד והצדיקים נקראים הולכים ממדרגה למדרגה והילקוט תהלים מביא ראיה אחרת ממ"ת וממרע"ה : ר' נהוראי אומר . בשבת דף קמז ע"ב איתא שהיה ר' נהמיה ואמרי לה שהיה ר"א בן ערך ולמה נקרא שמו ר' נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה. רש"י. ובעירובין דף יג ע"ב איתא תנא לא ר"מ שמו אלא רבי נהוראי ולמה נקרא וכו' וקצת צ"ע סוף קדושין וסנהדרין דף נט ע"א דאיתא רמ"א וכו' ר' נהוראי אומר וכו' נמצא לכאורה מוכח שר"נ לאו ר"מ הוא [בס' יוחסין כתב בשם ר"ח דר"מ לאו היינו ר' נהוראי ובעירובין שם נ"ל לא ר"מ שמו אלא ר' מיישא שמו ואיידי דנקט לא ר"מ שמו . נקט לא ר' נהוראי כו' ולא קאי על ר"מ ע"ש וכן מוכרח דלא קאי על ר"מ דנהוראי שמו ולמה נקרא שמו כו' דהרי שמו העיקרי נהורא עמו שרי ואמאי הוכרחו לקרותו שם אחר לומר שמאיר עיני חכמים] וי"ל : הוי גולה למקום תורה וכו'. עיין במפרשים בפ"א פ"ד מי"ד : הוא היה אומר . משמע שר' נהוראי אמר הכי . ובפ"א פ"ד מ"ג איתא שבן עזאי אמר כן : אל תהי בז לכל אדם. אל תבזה שום אדם שבעולם. א"נ אל תהי דוחה לשמוע שום חכמה שלא תאמר מה לי לשמוע אפשר לי לשמוע כל שעה שארצה אלא מאחר שזכית לשמעו שיש לבך להבינו והיינו נמי דבר שא"א לשמוע שסופו להשמע. רש"י: ואל תהי מפליג לכל דבר. שאתה שומע שאם מעכשיו א"א לה להיות עתיד הוא להיות את"ז. מפליג כמו מפליגין בדברים. רש"י. והר"ב כתב אל תהי בז וכו' לומר מה יוכל פלוני להזיק לי. ואל תהי מפליג לכל דבר. מרחיק לכל דבר שיש לחוש עליו אל תאמר רחוק הוא שיהיה ואין לדאוג ממנו ע"כ : יחבל לו . הכותב א' מד"ת סוף מתמשכן עליו כד"א אם חבל תחבול שלמת רעך. ילקוט : וירא מצוה הוא ישלם . יקבל שכר. רש"י: לעגלה שכיבשוה . שבעודה קטנה מלומדת בעול ואוהבת אח"כ הדישה שרגילה בה. כן בתורה מי שלמד בילדותו לא ימוש ממנו בזקנותו שההרגל נעשה טבע : כפרה סוררה. ענין מרידה ואינה מושכת בעול : לשה בחמין. שע"י החמין נתתמלה העיסה ועולה למעלה לאפוקי בצונן נשאר העיסה כאבן דומם ואינה עולה . כך בילדותו השכל מתגבר גם כי יזקין לא יסור ממנה כי זקני ת"ח כ"ז שמזקינין דעתן מתיישבת כדאיתא סוף מס' קנים כענין זה כתב המפרש : על נייר חדש . שדיבקה שם יפה ואינו נמחק לעולם כך הלומד בילדותו אינו שוכח לעולם רש"י : והלומד תורה בזקנותו . אדם שהתחיל בזקנותו שוכח הכל מיד ומאבד מהר כמו כתיבה על נייר מחוק שאין הכתיבה שעל המחק אדוקה ועומדת אלא שנמחק והולכת. רש"י: על נייר ישן . בפ"א ספ"ד הגירסא על נייר מחוק וע"ש בתוי"ט שמקיים גרסא הסוא : רשב"ג מוסיף וכו' . ושבזקנותו אינו לומד לבסוף כלל והוא מתרחק ממנה כמשל הזקן שנשא בתולה : כחצים ביד גבור . להלחם בם את אויביו : בן בני הנעורים . התלמידים שאדם מעמיד מנעוריו : אשר מלא את כנ"ל מאותם תנים . אשפה תיק החצים שקורין קוכרי"ן בלעז רש"י וסיפיה דקרא לא יבושו וגו' : שונה . לומד עיין סנהדרין דף נט סע"א : כ"א יגדלו . ואף אם יגדלו בניהם ויגלו מהמקרים ההם מ"מ ימותו בנערותם ולא יבואו לזמן שיקראו אדם וזהו ושכלתים מאדם כי מי שבניו מתים קרוי שכול. מפרשים: א"ת ושכלתים אלא ושכחתים . ולכך כתיב שכול כדמצינו בדואג שלא מת עד ששכח תלמודו והיה שכול קודם חצי ימיו כדאיתא סנהדרין דף סט ע"ב והיינו הסמיכות בפ' משפטים לא יהיה בך משכלה וגו' את מספר ימיך אמלא ר"ל אני מבטיחך שלא תשכח התורה ונמשך מזה את מספר ימיך אמלא. מפרש : הלומד תורה בילדותו . אינו שוכח מהרה כדלעיל על נייר חדש. ונמצא אם קשה לו דבר במקום זה מתרץ ע"י סוגיא אחר כי ד"ת עניים במקום זה ועשירים במקום אחר ע"כ יש בידו רפואה לרפאות לא כן הזקן ששוכח אין בידו רפואה זו רק האיזמל בידו שהקושיא במק"ע : יהיו מצויינים לך זמ"ז. כדאיתא בעירובין דף כד א"ר חסדא אין התורה נקנית אלא בציונין דכתיב הציבי לך ציונים עשה ציונים לתורה : זה בצד זה . פעמים מתרץ ממקום קרוב פעמים ממקום רחוק : שנאמר קשרם על אצבעותיך . שתוכל להראות באצבע מיד שכך הוא במקום פלוני : כתבם על לוח לבך . מכח שהיא כתובה על לוח לבך אתה זוכר הכל : ואומר קשרם על לבך תמיד . אם התלמודך תמיד נקשר בלוח לבך זה היא ענדם עדוי וקשוט יפה לגרגרותיך . ועיין מפרש שמאריך הכא :

פרק ארבעה ועשרים אלישע בן אבויה אומר וכו' מע"ט . עניו ושפלן אהבת רעך כמוך וכדומה: שבונה אבנים מלמטה . שהוא יסוד חזק ונקט המשל בזה ע"ד וכל בניך וגו' א"ת בניך אלא בוניך ועיין ס"פ השלום : אין מחין . כך ע"י מע"ט אינו זז ממשנתו : לסיד שטוח . בא להוסיף לא די שאין מכבן אלא ג"כ שהתורה ומע"ט מעשה יגינו עליו שלא יכשל בחטא והיינו לסיד שטוח ע"ג לבינים דהסיד גורם מגין שאין המים מזיזין וממתין הלבנים. מפרש : שניטוח ע"ג לבנים. ר"ל שניטול ונקלף הטוח מע"ג לבנים : פיספס . פי' בערוך שהוא האבן שיש לו ד' פיות על ד' רוחותיה ואינו נופל וכן מוכח לקמן ספכ"ח ד"ה אבן פיספס כך כוס זה יש לו מושב כתב תחתיו ואינו נוח ליפול : ואדם שאין בו מע"ט וכו'. סוף שהתורה נשכחת ממנו ודואג יוכיח כדלעיל. מפרש : כלים נאים . הכלל הכל הרסן לבלום וכלי עדוי שמייפים בו ויכול להטות הסוס ההוא למקום שלבו חפץ כך הנמשל באדם שיש בו מע"ט מתנהג עם הכל בנחת ונהנין ממנו עצה ותושיה : ואדם שאין בו מע"ט . ע"ז נאמר (מלאכי ב) כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וגו' אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו כדאיתא בחגיגה דף ט"ו . מפרש : בדמיו . בס"א הגירסא במעיו : ויוצאין מפיו . משום דגירסא דינקותא אינו שוכח לכן הכל מתוקן ומפורש אצלו . מפרש . (ועיין עירובין דנ"ד) : ונוחין לאבדם . ע"י שכחה רש"י חגיגה דף טו : יש לו תקנה . שמתיכן לנקב או הבסים והוא שלם כמקדם לאפוקי כלי זכוכית א"א לתקן השבירה כ"א שמתיכין אותו לגמרי כבכשן ופנים חדשות באו לו : ומה אני מקיים . לענין מה נכתב זכוכית בין זהב לכלי פז דבוודאי ג"כ להקיש אליה לכאן ולכאן. מפרש : פניו מצהיבות כפז . פז זהב טהור מבהיק כמרגלית. רש"י שם בפסוק : בעשרים שנה . בסדר אליהו זוטא פט"ו איתא בעשרה שנים וכ"ז בסגנון אחר ובשם ר"י בן אלישע ע"ש : כיצד ישב ששה חדשים וכו' . כל ששה חדשים משכח לס"ע מדריגה יותר עד שיושב ודומם מכל . ומה שנקט כל פעם מדריגה של ששה חדשים סמך אקרא על שדה איש וגו' ושם שדה נמשך

זמנם

מסכתותיו וראשי פרקיו סוף שיושב ודומם ועליו אמר שלמה (משלי כד) על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. וכיון שנפל כותלו של כרם מיד חרב כל הכרם כולו: ז הוא היה אומר כל (א) העושה מצוה בחבירו מעלה עליו הכתוב כאילו לא עשאו אלא בגופו. [א] משל למה הדבר דומה (ב) למלך בשר ודם שצד צפור ונתנו לאחד מעבדיו ואומר לו הוי זהיר בצפור זה שאם אתה נזהר בו טוב ואם לאו אני נוטל נשמתך תחתיו. כך אמר הקב"ה לישראל דברי תורה שנתתי לכם אם אתם משמרים אותן טוב ואם לאו אני נוטל נפשכם תחתיה שנא' (דברים ד) (רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך) (שם לב) כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם:

פרק חמשה ועשרים

א בן עזאי אומר כל שדעתו נוחה מפני חכמתו סימן יפה הוא לו. ושאין דעתו נוחה מפני חכמתו סימן רע הוא לו. כל שדעתו נוחה מפני (ג) יצרו סימן יפה לו. ושאין דעתו נוחה מפני (ד) יצרו סימן רע לו. כל שרוח חכמים נוחה הימנו (בשעת מיתה) סימן יפה לו. שאין רוח חכמים נוחה הימנו סימן רע לו. (ה) כל שפניו זקופות [ב] למעלה סימן יפה לו. וכל שפניו כבושות למטה סימן רע לו. נתן עיניו בבני אדם סימן יפה לו (ו) לא נתן עיניו בבני אדם סימן רע לו. כל שפניו מצהיבות סימן יפה לו. כל שפניו משחירות סימן רע לו. (ז) בשעת פטירתו של רבן יוחנן בן זכאי היה מגביה קולו ובוכה אמרו לו תלמידיו רבי עמוד [ג] הגבוה נר עולם פטיש החזק מפנימה אתה בוכה אמר להם וכי פני מלך בשר ודם אני הולך להקביל שאם יכעוס עלי אין כעסו אלא בעוה"ז ואם אוסרני אין אסורין אלא בעוה"ז אם ממיתני אין מיתתי אלא בעוה"ז ועוד שאני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון. הא איני הולך להקביל אלא פני מלך מלכי המלכים הקב"ה שאם יכעוס עלי כעסו בעוה"ז ועולם הבא [ד] ועוד שאיני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון. ועוד שיש [ה] לי שתי דרכים אחת לגן עדן ואחת לגיהנם ואיני יודע אם יכרעני לגיהנם או אם יכניסני לגן עדן. [ו] ועליו הכתוב אומר (תהלים כב) לפניו יכרעו כל יורדי עפר וגו' (במשה הוא אומר ויגוע וימת ויאסף אל עמיו) ואומר (שמות לג) והסירותי את כפי [ז] ואומר (יחזקאל ב) ויפרוש אותה לפני והנה כתובה פנים ואחור וכו' פנים בעוה"ז ואחור לעולם הבא. דבר אחר פנים יסורין של צדיקים בעוה"ז ושלוותן של רשעים בעוה"ז. ואחור מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא ופורענותן של רשעים בגיהנם. [ח] (ח) וכתוב אליה קינים והגה והי. קינים זו פורענותן של רשעים בעוה"ז שנא' (שם לב) קינה היא וקוננוה בנות הגוים תקוננה אותה. והגה זה מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא שנאמר (תהלים צב) עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור. והי זה פורענותן של רשעים לעולם הבא שנא' (יחזקאל ז) הווה על הווה תבא ושמועה על שמועה תהיה. (ט) הוא היה אומר פנו הבית מפני הטומאה והכינו כסא לחזקיה מלך יהודה: ב הוא היה אומר מת מתוך היישוב סימן יפה לו. מתוך הטירוף סימן רע לו. מתוך הדיבור סימן יפה לו. מתוך השתיקה סימן רע לו. מתוך דברי תורה סימן יפה לו. מתוך דבר סחורה סימן רע לו. מתוך דבר מצוה סימן יפה לו. מתוך דבר בטלה סימן רע לו. מתוך שמחה סימן יפה לו. מתוך עצבות סימן רע לו. (י) מתוך השחוק סימן יפה לו. מתוך בכיה סימן רע לו. מת בע"ש סימן יפה לו. במוצאי שבת סימן רע לו. מת בערב יום הכפורים סימן רע לו. במוצאי יום הכפורים סימן יפה לו: ג כשחלה רבי אליעזר (אמרו) אותו היום ערב שבת היה נכנס רבי עקיבא וחביריו לבקרו (כ) [ט] והיה ישן בתוך חדרו והם יושבין בטרקלין שלו נכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפילין שלו ולא הניחו והיה בוכה ויצא הורקנוס ואמר לחכמים רבותי דומה לי שנטרפה דעתו של אבא. אמר לו בני לא דעתי נטרפה אבל דעתך נטרפה שהנחת הדלקת הנר שנתחייבת עליה מיתה לשמים והיית מתעסק בתפילין שאין אתה מתחייב עליהן אלא משום שבות. כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו (נכנסו) ישבו לפניו ברחוק ד' אמות אמרו לו רבי כסת עגולה והכידור והאימום והקמיע ותפילין שנקרעו מהו (מקבלין טומאה) אמר להם מקבלין טומאה והטבילו אותן כמו שהן והזהרו בהן שהן הלכות גדולות שנאמרו למשה בסיני. והיו שואלים לו בטהרות בטמאות במקוואות. אמרו לו רבי מה הוא זה אמר להם טמא. מה הוא זה אמר להם טהור. והיה משיב על טמא טמא ועל טהור טהור. אח"כ אמר ר' אליעזר לחכמים תמה אני על תלמידי הדור שמא יענשו מיתה לשמים אמרו לו רבי מפני מה. אמר להם מפני שלא באו ושמשו אותי. ואח"כ אמר לעקיבא בן יוסף עקיבא מפני מה לא באת לפני ושמשת אותי א"ל רבי לא נפניתי. אמר לו תמה אני עליך אם תמות מיתת עצמך וי"א לא אמר לו כלום אלא כיון שאמר רבי אליעזר לתלמידיו כך מיד נמס דמו בקרבו אמר לו רבי עקיבא רבי מיתתי במה אמר לו (ר') עקיבא שלך קשה (ל) מכולן נכנס ר"ע וישב לפניו ואמר לו רבי מעתה שנה לי פתח ושנה לו ש' הלכות בבהרת באותה שעה הגביה רבי אליעזר שתי זרועותיו והניחן על חזה שלו ואמר אוי לי על שתי זרועותי אלה ב' ספרי תורות שנפטרין מן העולם שאם יהיו כל הימים דיו וכל (מ) קנים קולמוסים וכל בני אדם לבלרין אינן יכולין לכתוב כל מה שקריתי ושניתי ומה ששמשתי לחכמים בישיבה ולא חסרתי [י] (נ) (מכל אשר שאלו עיני) אלא כאדם שטובל אצבעו בים ולא [כ] חסרתי מתלמודי אלא כדי שיכחול המכחול מן השפופרת ועוד אני שונה ג' מאות הלכות במכשפה לא תחיה וי"א שלשת אלפים (משל) הלכות ולא שאלני אדם בהם דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף שפעם אחת אמר לי רבי למדני איך נוטעים קישואין (ואיך עוקרין אותן) אמרתי דבר אחד נתמלא כל השדה קישואין. אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן. אמרתי דבר אחד נתכנסו כל הקישואין כולם למקום אחד. א"ל ר"א בן עזריה רבי מנעל שעל גבי האימום. אמר לו טהור. [ל] והיה משיב על טמא טמא ועל טהור טהור עד שיצתה נשמתו בטהרה. מיד קרע ר"א בן עזריה את בגדיו ובכה ויצא ואמר לחכמים רבותי בואו וראו ברבי אליעזר שטהור הוא לעוה"ב (לפי) שיצתה נשמתו בטהרה. לאחר שבת בא ר"ע ומצאו [מ] באריסרט' שבא מקסרי ללוד מיד קרע את בגדיו ותלש בשערו והיה דמו שותת ונופל לארץ והיה צועק ובוכה ואומר אללי [נ] רבי עליך אללי [ס] רבי עליך מרי שהנחת כל הדור יתום. פתח עליו בשורה ואמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו [ע] מעות יש [פ] לך עלי ואין לי שולחני לרצותן: ד בן עזאי אומר

נוסחת הגר"א

[א] אלא בגופו כל השוכח ד"א ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך משל: [ב] בשעת מיתה: [ג] הימיני: [ד] ואם אוסרני אסורו בעוה"ז ובעוה"ב ואם ממיתני מיתתי בעוה"ז ובעוה"ב: [ה] לפני: [ו] לגן עדן שנאמר לפניו: [ז] וראית את אחורי ופני לא יראו פני בעוה"ז ואחורי לעוה"ב: [ח] ואומר ויפרוש אותה לפני והנה כתובה פנים ואחור: [ט] והוא יושב: [י] מרבותי אלא: [כ] חסרו ממני תלמידי: [ל] ויצאת נשמתו: [מ] ארונו: [נ] לי עליך רבי: [ס] לי עליך רבי ומורי: [ע] הרבה: [פ] לי ואין כו':

הגהות הגרי"ב

(א) כ"א וסגר"א המעשה את חבירו לעשות מצוה מעלה כו' כאילו עשה הוא בגופו [וכ"ה בסנהדרין דף נט.]: (ב) [עיין מנחות דף נט:]: (ג) כ"א יוצרו: (ד) כ"א יוצרו: (ה) [כתובות דף קג:]: (ו) כ"א נתן עיניו בכותל: (ז) ברכות דף כח:: (ח) [עירובין דף כא. ובשינוי נוסחא ע"ש]: (ט) [ברכות דף כח:]: (י) [כתובות דף קג:]: (כ) כ"א והוא יושב בקינוף סנהדרין דף סח.: (ל) כ"א משלהן: (מ) כ"א וסגר"א אגמים: (נ) כ"א מן התורה (וכו') [וכגמ'] מרבותי וכ"ה גי' הגר"א:

פי'

תומת ישרים, חכמתו. נ"ב נ"א חכמים וכן בפעם השני: משחירות. נ"ב נ"א קרובות [אולי צ"ל וכגמ' דכתובות איתא ירוקות]: ואומר ויפרוש אותה. נ"ב כל זה הפסוק אינו בנ"א וכתוב למשה קודם וכתוב אליה קינים [וכ"ה גירסת הגר"א]: [לאחר] שבת. צ"ל השבת: והיה בוכה וצועק ואומר כצ"ל:

בנין יהושע

זמנה לניר ולחרישה לא פחות מתשי שנה כדאיתא בב"מ פרק הפועלים. מפרש: איש עצל. ועיין רש"י שם שמטין דבריו כמו הכא ולקמן ספכ"ה: אלא בגופו. ר"ל בגופו של חבירו שמעלה עליו הכתוב כאילו הציל את חבירו בנפשו והיינו בגופו דאם לא היה מעשה חבירו למצוה זו היה הקב"ה נוטל נשמתו כדמסיק במשל. מפרש. ול"נ שיש לכוין ע"ד כאילו עשאו בגופו ר"ל כאילו המעשה בעצמו עשה המצוה בגופו. ועוד יותר מזה שאפילו גדול המעשה יותר מן העושה כדאיתא בב"ב דף ט ע"א: שצד צפור. הא משלו בצפור משום דהתורה יש בה שתי בחינות כצפור. א' אף מי שצד צפור אם אין לו שמירה מעולה בקל יפרח באויר ויאבד אותה כך ד"ת כתיב בה התעיף עיניך בו ואיננו (משלי כג). ובחינה שנית כמו שהצפור בא ליד אדם ע"י צידה כך התורה אינה נקנית אלא ביגיעה כי יגעתי ומצאתי תאמין. עיין שבת דף פט. מפרש. וע"ד משל זה נאמר כצפרים עפות כן יגן ה' וגו' (ישעיה לא): שאם אתה נזהר בו טוב. במנחות דף נט ע"ב איתא תנא דבי ר"י משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו א"ל כמדומה אתה שאם אתה מאבדה איסר אני נוטל ממך בדמיה. נשמתך אני נוטל ממך וכתב במהרש"א שם בח"א דכתיב השמר לך ושמור נפשך בתורה וע"ז תשמור נפשך שהיא הנשמה באדם וכו' ע"ש: כי לא דבר רק הוא וגו'. ג"כ ראיה דהקב"ה נוטל נשמתו בעד התורה דכתיב כי הוא חייכם ומכלל הן אתה שומע לאו. מפרש. ורש"י בפי' החומש (שם לב) כתב כי לא דבר רק הוא לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם ד"א אין לך דברים ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בה מתן שכר וכו':

פרק חמשה ועשרים בן עזאי. עמ"ש לעיל ריש פכ"ג: שדעתו נוחה מפני חכמתו. שחכם להיטיב הוא נמצא אינו דואג על מעשיו שעשה וזהו דעתו נוחה וכו': כל שדעתו נוחה מפני יצרו. שהכניע היצה"ר תחת כפות רגליו ואינו יכול לו עוד כדמצינו ביעקב אבינו ע"ה וירא כי (אין) [לא] יכול לו וגו' כפי' וישלח בוודאי סימן יפה לו שצדיק גמור הוא. וכ"א שדעתו נוחה מפני יוצרו הוא ע"ד כל שרוח המקום נוחה הימנו כדאיתא בפ"א פ"ג: כל שרוח חכמים נוחה הימנו בשעת מיתה. כלומר שהיה צדיק ותמים עד יום מותו לאפוקי מיוחנן כה"ג ששימש בכה"ג שמונים שנה ואח"כ נעשה צדוקי: כל שפניו זקופות וכו'. עיין כל זה באריכות בכתובות דף קג ע"ב: עמוד הגבוה. בברכות דף כח ע"ב איתא עמוד הימיני ופרש"י ב' עמודים העמיד שלמה באולם שם הימיני יכין ושם השני בועז הימיני לעולם חשוב: פטיש החזק. המפוצץ סלעים פיק"ו בלעז. רש"י. ומהרש"א בח"א שם כתב נר ישראל במצות כמ"ש כי נר מצוה ועמוד הימיני שהוא היה עמוד אותו הדור שהציל כמה צדיקים בחורבן של אספסיינוס כדאיתא פ' הניזקין ופטיש החזק בתורה כמ"ש וכפטיש יפוצץ סלע: שאיני יכול לפייסו בדברים וכו'. בהעוה"ז יכולין לפייסו בדברים שהוא התפלה וכן לשחדו בממון בצדקה שנא' (משלי י ויא) וצדקה תציל ממות. אלא בדין להעוה"ב קאמר דאז א"א לפייסו ולא לשחדו בממון. מהרש"א שם: שיש לפני שני דרכים. ר"ל גם אם לא יהיה מיתתי להעוה"ב מיתת עולם כרשעים גמורים מ"מ אני מתיירא שמא יוליכו אותי לדרך גיהנם להיות נדון יב"ח כדאמרינן פ"ק דר"ה. מהרש"א. ולפי גירסא דהכא ואיני יודע אם יכריעני וכו' לכך כתב כן לאפוקי הרי"ף בח"א כתב לפי הגרסא דהתם שיש לפני שני דרכים כו' כתב וז"ל הכוונה יש כמה רשעים בגיהנם שאינם עולים עד שיעבור צדיק א' וזהו שנא' עוברי בעמק הבכא שהוא הגיהנם ומתעכבים שם עד יעבור דרך שם הצדיק ויעטה מורה שמתעטפות בו הנשמות ועולות עמו ועל זה היה בוכה אם בעלייתו לגן עדן יעבירוהו דרך עמק הבכא שהוא גיהנם כדי להעלותו עמו כמה נשמות או אם ילך דרך ישרה לג"ע עכ"ל: ואיני יודע וכו'. מ"כ שלא היה הצדיק הזה מאמין בעצמו כענין שדרשו (ברכות ד.) בדוד לולא האמנתי וגו' (תהלים כז) או שלא רצה ליטול את השם לפני תלמידיו ללמדם בכך ענוה וע"כ א"ל פנו כלים מפני הטומאה וכו' כדלקמן ומ"מ הודיעם שחזקיהו מלך יהודה בא ללוותו כדי שלא יהרהרו אחר מטתו. מהרש"א שם: לפניו יכרעו. במדרש פי' ע"ז הפסוק שרואה פני השכינה קודם מותו דכתיב לפניו דקאי על הקב"ה. ולכך דאג ר"י איזו פי' שיקוים בו הכרעת גיהנם או קבלת פני השכינה. מפרש: במשה הוא אומר. לא נמצא כך במשה כ"א בא"א ס"פ חיי שרה וביצחק ס"פ וישלח. רק במשה נאמר ויאסף אל עמיו ס"פ האזינו וריש דקרא עלה אל הר העברים וגו' שהראה לו מתן שכרן של כל כדאי' במדרש ע"ש: ואומר והסירותי את כפי. א"ל הקב"ה והסירותי את כפי בהעוה"ז אני מראה לך מתן שכרם של יראים. מדרש: ויפרוש אותה לפני. מגלת תורה שבע"פ הראהו. רש"י בעירובין דף כ"א ע"א וע"ש כמה שנוים בגמ' כמו הכא: והגה. לשון שמחה. רש"י: עלי הגיון בכנור. נמצא מוכח שהגה לשון שמחה: הוא היה אומר. ריב"ז: פנו הבית. הכלים. גמרא ברכות שם: מפני הטומאה. טומאת אהל המת בכל הבית. רש"י: לחזקיה. שבא אלי ללותו. רש"י. וכתב הכותב שם בע"י שריב"ז כל ימיו למד תורה ומצות נראה לו חזקיה שעם היות מלך למד מדן ועד באר שבע תורה ומצות: מתוך היישוב. יכול לצוות אל ביתו כל דבר על נכונה ולהתוודות ולקדש השם שיצא נשמתו בקדושה ובטהרה וה"ט נמי מתוך הדבור: מתוך השחוק וכו'. ע"ד ותשחק ליום אחרון ופי' היפ"ת דהקב"ה מראה שכרן של צדיקים קודם מותן כדאיתא במדרש הנ"ל וע"י שהם ששים ושמחים בראותן גודל שכרם שמזומן להם עי"ז נעשו כישינים מתוך שובע ונפשם יוצא בנשיקה שהנפש מתדבקת בשכינה כשרואה אותה [ושמעתי שזש"ה כי לא יראני האדם וחי כפי' תשא ר"ל כשרואה השכינה ואז אינו חי שמתדבק בשכינה] וזה שאמר מת מתוך שחוק סימן יפה לו שזה יורה שראה השכינה והשכר שלו. ע"כ. מפרש: בעיו"כ. שמעתי הכוונה בעיו"כ של אדם שלא נמחלו לו עדיין בהעוה"ז עוונותיו וכן ההיפך במוצאי יו"כ שכבר נמחל לו הכל קודם מותו סימן יפה לו: בקינוף. ארבעה עמודים וכילה פרושה עליה כדאמרינן פ"ק דסוכה. רש"י: לחלוץ תפילין. של אביו קסבר שבת לאו זמן תפילין הוא ואסור להניחם שמא יצא בהן לרה"ר. רש"י: ולא הניחו. שם איתא גער בו ויצא בנזיפה: רבותי. שם איתא לחביריו: שנטרפה דעתו. וקרוב הוא למות שאילו היה דעתו מיושבת עליו היה חולץ תפיליו. רש"י: אלא משום שבות. המניח תפילין בשבת אין כאן איסור מלאכה ואפילו יצא לרה"ר דהא דרך מלבוש הוא ותכשיטין הוא לו כחול. רש"י: ברחוק ד"א. מפני הנדוי שברכוהו במחלוקת תנור של עכנאי בב"מ ס"פ הזהב. רש"י: כסת עגולה. קטנה היא שעושים השרים תחת מראשותיהם. ערוך וכ"כ הר"ב פ"י דמקוואות מ"ב. אבל הרמב"ם מפרש שם בע"א ע"ש: והכידור. פליטא מחופה עור ומלאה מתוכו צמר של איל כדוחק וישחקו בו. רש"י ורמב"ם. וכן אימום שלהם של עור הוה כעין מנעל וממולא מתוכו שער ופיו תפור וכו היו עושין המנעלים כמו שעושין הרצענין שלנו בדפוס של עץ. רש"י: והקמיע. של עור וממולא מתוכו ותלאוהו בצוארו לנוי. רש"י: ותפילין. יש בתוכן פרשיות כתובים בקלף תוך הבתים. ר"ב פכ"ג דכלים וע"ש. ובגמרא דסנהדרין לא קחשיב תפילין אלא עניינים אחרים: מהו. לפי שנחלקו באלו ר"א וחכמים בסדר טהרות כלים פכ"ג חכ"א אינן מקבלין טומאה לפי שכלי עור אין מקבל טומאה אא"כ יש לו בית קבול דהא איתקש לשק והני הואיל וקבולן לעשות למלאתן מלוי בתוכן עולמית לא שמיה קבול ור"א מקבל טומאה דבית קבול העשוי למלאות שמיה קבול ועוד נחלקו בכדור ובאימום שנקרע ונראה הלל שלהם דמודו רבנן דמקבלי טומאה דהא איכא בית קבול ופליגי לענין טבילה שחכמים אומרים מה שבתוכו חוצץ ור"א מה שבתוכו אינו חוצץ דכולו חד כלי הוא ובשעת פטירתו הא רוצין לידע אם חזר בו ושאלוהו מה אומר באותן שני המחלוקות אמר להם טמאים אפילו שלמים והטומאה נוגעת בהון. רש"י. והתוס' כתבו שבהדיא לא אשכחן פלוגתא אלא וכו' ע"ש. ול"נ לדברי תוס' דבפ' י' מ"ב דמקוואות מיירי היכי דלא נקרעו: כמו שהן. כלומר אם נקרעו שחכמים מודים שמקבלים טומאה וחלוקים עלי לומר שהמלוי חוצץ. ועומד אני בדברי שהמלוי אינו חוצץ שמטבילן כמות שהן. רש"י: שמא יענשו מיתה לשמים. שם בסנהדרין איתא תמה אני אם ימותו מיתת עצמן: לא נפניתי. לא היה לי פנאי: שלך קשה משלהן. מפני שלבך פתוח כאולם ואילו שמשתני היית לומד תורה הרבה. רש"י: אלה ב' ס"ת. שם איתא בגמרא שהם כשתי ס"ת שנגללין ופרש"י שנוללין ס"ת הכתב מכוסה כך תתעלם ותתכסה תורה שבלבי כשאמות לפי שלא שמשוני ולמדו ממני וע"ש במהרש"א: שטובל אצבעו בים. שם איתא ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים ופרש"י לפי חכמתם שהיתה גדולה אין למודי עולה לחסרם ולקבל מהם חכמה אלא מעט ככלב המלקק מן הים וכן תלמידי לא חסרוני ולא קבלו מחכמתי לחסר את יתרון חכמתי מהם אפי' כמו שמחסר המכחול בשפופרת בטבול א'. שפופרת קנה שנותנין בה כחול. קיסם של עץ או של כסף שתוחבין מכחול בתוכו ומטבלו בכחול ומוציאו: במכשפה לא תחיה. שם איתא בבהרת עזה ופרש"י בהל' מראות נגעים: ג' אלפים. שם איתא ג' מאות הלכות וי"א ג' אלפים הלכות. בנטיעות קישואין ופרש"י הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלא כל השדה קשואים. ומקשה הגמרא היכי עביד הכי וכו' ומשני להתלמד שאני וכו' ע"ש: שפעם א' אמר לי. כשהיו מהלכין בדרך. גמרא שם: א"ל ראב"ע. שם ליתא ראב"ע אלא משמע שכל תלמידיו שאלו זה: מנעל שע"ג האימום. שאף בו נחלקו בתוספתא דטהרות חכמים אומרים הואיל ואינו מחוסר מלאכה הצריכה אומן שהדיוט יכול לסלקו מעל האימום כבר שם כלי עליו וטמא ור"א מטהר שעדיין לא נגמרה מלאכתו. רש"י: מקסרי ללוד. שהיו נושאין את מטתו מקסרי ללוד. רש"י: ותלש בשערו. היה מכה בבשרו עד שדמו שותת. גמרא שם וכתבו התוספות ומשום שרט לנפש (ויקרא יט) ליכא דמשום תורה קעביד כדאמר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן ע"כ: פתח עליו בשורה. שהיו עושין שורה סביבות המטה להספד. רש"י: אבי אבי רכב ישראל וגו'. הך קרא צעק אלישע על אליהו (מ"ב ב) ותרגום רבי רבי דטב להון ישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין וכתב המהרש"א והכא נראה לפרש רבי רבי הוא רכב ישראל ופרשיו במלחמתה של תורה ואמר מעות יש לי וכו' ודימה את עצמו שיש לו מעות ומטבעות ואינו יודע ומכיר אותן שבוודאי כשנותנן לאחרים שאינו שולחני הוא מפסיד בהן. כן הדבר הזה דר"ע ודאי יש לו תורה אבל אמר שאינו יודע ומכיר בה ככל הצורך בשאלות וספיקות שהיה לו ואין לו שולחני להרצותן ולהשיב

על

אומר הוי רץ למצוה קלה. הוא היה אומר אם עשית מצוה אחת ואין אתה דואג ממנה מאותה מצוה סוף שהיא גוררת מצות הרבה. העובר עבירה אחת ואינו דואג מאותה סוף שהיא גוררת עבירות הרבה. שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. הוא היה אומר (א) הפסק מאליך ויהא שכר להפסק ואל יפסיקוך אחרים ויהא שכר להפסיק. הוא היה אומר רד ממקומך שתים ושלש מעלות ושב. טוב שיאמרו לך עלה משיאמרו לך רד שנאמר (משלי כה) כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב אשר ראו עיניך: ה (ב) שלשה חייהם אינן חיים אלו הן המצפה לשלחן חבירו והדר בעלייה וכל שאשתו מושלת עליו וי"א שיסורין מושלין בגופו. הוא היה אומר נוח (ג) [א] למלוך על כל העולם כולו מלישב (ולשנות) בפני בני אדם העטופים בסדינין (פי' שאינם תוכו כברו עיין בסוטה כב ע"ב פרש"י על דחפו גונדא):

פרק ששה ועשרים

א (ד) רבי עקיבא אומר סייג לכבוד שחוק. סייג לחכמה שתיקה. סייג לנדרים פרישות. סייג לטהרה קדושה. סייג לענוה יראת חטא: ב הוא היה אומר אל תבא לבין הלצים שמא תלמד ממעשיהם. אל תאכל לחם עם כהן ע"ה שמא תמעול בקדשים. (ה) אל תפרוץ בנדרים [ב] שמא תמעול בשבועות. אל [ג] תרגיל עצמך לאכול מן הסעודה [ד] שמא יהא סופך לאכול [א] מן [ה] הקנים. ואל תבא לידי ספק [ו] שמא תבא לידי ודאי ואל תצא חוצה לארץ [ז] שמא תעבוד עבודת כוכבים (ו) שכן דוד הוא אומר (ש"א כו) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד עבודת כוכבים היה. אלא כך אמר דוד כל המניח א"י ויוצא חו"ל מעלה עליו הכתוב כאילו עובד עבודת כוכבים. הוא היה אומר כל הקבור בשאר ארצות כאילו קבור בבבל. כל הקבור בבבל כאילו קבור בא"י. כל הקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבח. לפי שכל א"י ראויה למזבח. וכל הקבור [ח] תחת המזבח כאילו קבור תחת כסא הכבוד שנאמר (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו: ג הוא היה אומר אין ע"ה חסיד ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד. הוא היה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים כשהן קטנים לא מפני שהן מנאפים ולא מפני שהן גוזלין אלא שפוסקין מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה. ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים: ד ר' שמעון בן אלעזר אומר (ז) ישראל שבחוצה לארץ עובדים עבודת כוכבים בטהרה. הא כיצד כותי שעשה משתה לבנו שלח וזימן כל היהודים שבעירו אע"פ שהן אוכלין ושותין [ט] ושמש שלהן עומד ומשקה עליהן מעלה עליהם כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר (שמות לד) וקרא לך ואכלת מזבחו רבי אלעזר המודעי אומר המחלל שבתות והמבזה את המועדות והמפר את (ח) הברית בבשר והמגלה פנים בתורה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. ור"ע אומר כל הנושא אשה שאינה מהוגנת לו עובר משום חמשה [י] לאוין משום לא תקום (ויקרא יט) ומשום לא תטור (שם) ומשום לא תשנא את אחיך בלבבך (שם) ומשום ואהבת לרעך כמוך (שם) ומשום וחי אחיך עמך (שם כה) מתוך ששונא אותה רוצה הוא שתמות [כ] ונמצא מבטל פריה ורביה מן העולם: ה הוא היה אומר האוכל אוכלין [ל] [שאינם עולים על גופו] (שאינו מברך עליהן) עובר משום ג' [ל] לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומברך ברכה שאינה כתיקונה: ו רבי יהודה בן אילעי אומר אדם [מ] שמת והניח בן ולא למד תורה מאביו והלך ולמד תורה מאחרים [ג] הרי חנופה מבקש. ר"א הקפר אומר אל תהא כמשקוף העליון שאין יד בני אדם יכולה ליגע בה. ולא כאסקופה העליונה (ט) [נ] שמבלעת פרצופות. ולא כאסקופה האמצעית שמנגפת הרגלים. אלא הוי כאסקופה תחתונה שהכל דשין בה וסוף כל הבנין נסתר והיא במקומה עומדת:

פרק שבעה ועשרים

א רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות שנא' (ש"א ב) כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו [ס] כי מכבדי אכבד זה פרעה מלך מצרים [ע] שנוהג כבוד לפני מי שאמר והיה העולם שיצא בראש פמליא שלו ואמרו לו עבדיו מנהג שבעולם כל המלכים אינם יוצאים אלא אחר פמליא שלהם ואתה יוצא בראש פמליא שלך. אמר להם וכי פני

מלך

הגהות הגרי"ב

(א) פי' לצדקה: (ב) [ביצה דף לב: ע"ש]: (ג) [צ"ל להלך על כל העולם פי' לחזר אחר רב הגון]: (ד) כ"א והגר"א ר"ע אומר שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה מסורת סייג לתורה מעשרות סייג לעושר נדרים סייג לפרישות טהרה סייג לקדושה ענוה סייג ליראת הטא סייג לחכמה שתיקה: (ה) [נדרים דף כ.]: (ו) [כתובות דף קי:]: (ז) [ע"ז דף ח. ע"ש]: (ח) כ"א בריתו של אברהם אבינו: (ט) כ"א שבוזה את היקרים אלא הוי וכו':

נוסחת הגר"א

[א] להלוך: [ב] שסופך למעול: [ג] אל תאכל מן: [ד] שסופך: [ה] הצקנין: [ו] שלא: [ז] שלא: [ח] בירושלים כאילו: [ט] משלהם: [י] דברים: [כ] שתמות ומבטל פו"ר: [ל] ג' דברים: [מ] שיש לו בן: [נ] שמבלות: [ס] ד"א: [ע] שנהג:

תומת ישרים, רד ממקומך ב' וג' מעלות. נ"א הרחק ממקומך ב' וג' מקומות: בשבועה. צ"ל בשבועות: מן הקנים. ג"ב נ"א מן הקונם: [ראויה] למזבחות [לפנינו למזבח]. ג"ב נ"א לבנות מזבח: ונמצא מבטל מפריה [כ"ה בדפו"י]. צ"ל ומבטל פריה: שאינו מברך. ג"ב נ"א שאינן עולין על גופו: עליהן. נמחק [ור"ל לנ"א ולא כלל הגה"ה זו עם מ"ש למעלה בגליון. מפני שבדפוס שלפניו נדפס מלות שאינו מברך בסוף העמוד ומלת עליהן בראש עמוד אחר. ובדפוס פפד"מ שגו בזה והגיהו מלת עליהן בעגולים]:

הגהות מהריעב"ץ

פרק כה הוא היה אומר הפסק. נ"ב מעברה: פרק כו שכל א"י ראויה למזבח. נ"ב בשעת הסר הבמות: כפני מה ת"ח מתים כשהם קטנים. נ"ב כשהם מתים קטנים מ"ט יש בדבר:

כסא רחמים

פרק כו סייג לענוה י"ח. דכשיש לו יראת חטא מכיר בחסרונו ובגודל חיובו לעבוד ה' וקילורו. ויכלם ויהיה עניו ושפל רוח:

פרק כז שנאמר כי מכבדי אכבד. פי' כי התורה כולה שמותיו של הקב"ה וא"ש כי מכבדי על כבוד התורה שהוא כבודו יתברך ובזוה"ק פרשת בשלח גבי ויבא עמלק הקשה דכתיב ברפידים על שרפו ידיהם מן התורה והרי עדיין לא ניתנה תורה ותי' דהתורה היא הקב"ה ע"ש:

בנין יהושע

על ספיקיו ככל האורך ע"כ: למצוה קלה. ר"ל הנראית בעיניך קלה. רש"י ועיין במפרשים על פ"א פ"ד מ"ב והא דלא תנן ובורח מן העבירה הקלה משום שכל העבירות הם קלות על האדם לעשותן וכולם הם הנאה לאדם. כ"כ זקיני הגאון מהר"ל מפראג בס' ד"ח: ואין אתה דואג ממנה על הטרחתך או איבוד ממון למצוה או להמלגלג עליך: העובר עבירה ואינו דואג. שאינו מתחרט ועושה מיד תשובה: שמצוה גוררת מצוה. שהרי שכר מצוה מצוה שהבא לטהר מסייעין אותו ואז תקיים מצות הרבה ע"י סיבה של זו תבא לידך מצוה אחרת. ולהיפך עבירה גוררת וכו' דמתוך עשייתה של זו תכשל לו האחרת ותקנה לך שתים שכן דרך של יצה"ר מוסיף והולך להכשילו בעבירה כדי לטורדו מן העולם. כ"כ רש"י. והר"ב כ' ששכר מצוה וכו' שכל מה שהאדם משתכר ומתענג בעשיית המצוה נחשב לו למצוה בפ"ע ונוטל שכר על המצוה שעשה ועל העונג וההנאה שנהנית בעשייתה. ושכר עבירה עבירה והשכר והנאה שמגעת לו לאדם בעשיית העבירה נחשבת לו כעבירה בפ"ע ולוקה על העבירה שעשה ועל השכר והנאה שמקבל בעשייתה ע"כ: הפסק מעליך. כשפוסקין לצדקה תפסיק מעצמך ולא שיהיו אחרים צריכים לכוף אותך ועי"ל סוף פרק כ"ד: ויהא שכר להפסק. שממך ילמדו אחרים ג"כ: ויהיה שכר להפסיקם. כי גדול המעשה וכו' ויעלו המה יותר שכר וז"ה (משלי י' ח) חכם לב יקח מצות שפוסק לצדקה מעצמו. ואויל שפתים ילבט שאינו פוסק עד שבא הגבאי ומעשה אותו. מפרש: רד ממקומך. עי"ל פי"א ד"ה רד מטה: אשר ראו עיניך. שדבר זה אמת. רש"י במשלי: והדר בעלייה. בביצה לב ע"ב לא קחשיב זה כ"א הנהו ג' המצפה וכו' ואשתו מושלת וכו' ומי שיסורין וכו' וי"א אף מי שאין לו אלא חלוק א'. ות"ק אפשר דמעיין במניה ע"כ ע"ש וכ' המהרש"א שם בה"א דהיכא דיסורין מושלים בגופו לא הוו יסורין של אהבה. אבל רא"כר"ש בפרק הפועלים הוא מושל ביסורין דבאורתא אמר להם אחי וכו' ובצפרא א"ל זילו וכו' זו מיקרו יסורין של אהבה ועיין תוס' פסחים דף קיג סע"ב: נוח למלוך עכ"ה כולו. אע"פ דאיתא לעיל פי"א ושנא את הרבנות ומכ"ש לקבל עליו טרחא מרובה ועול של כל העולם כולו ואפ"ה מוטב זה מלישב וכו' בפני אדם העטופין בסדינים ר"ל צבועים או תלמידים שאינם מהוגנים שלא יקרה לו כאשר קרה לאנטיגנוס כדלעיל פ"ה ע"ש והמפרש מגיה וגרס מוטב להלוך וכו' רצה לומר להלוך ולבקש רב הגון שילמוד אצלו אף שקשה עליו לענות בדרך כחו. אפי' הכי מוטב שיחזור על כל העולם כולו על זה משישב וכו' שהם צבועין ודומין לפרושים כדאיתא באורך בסוטה דף כב ע"ש ועיין סדה"ז:

פרק ששה ועשרים רבי עקיבא אומר סייג. גדר ותיזוק. רש"י: לכבוד שחוק. כי שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה כדאיתא בפ"א פ"ג מי"ג לכך יעשה גדר לכבוד שלו שלא לשחוק כי ע"י שחוק יתבזה כבודו: סייג לחכמה שתיקה. וכתב הר"ב במה אנן קיימין אי בשתיקה בד"ת הרי כבר כתיב והגית בו וגו' אי בשתיקה מרכילות ולה"ר וקללה דאורייתא נינהו הא אינו מדבר אלא בשתיקה מדבר הרשות שבין אדם לחבירו. שיש לו לאדם למעט הדיבור בהם כל מה שאפשר עליהם אמר שלמה גם אויל וגו' ועי"ל ס"פ כ"ב ודא"ז פ"ז פסחים לט.: סייג לנדרים פרישות. בזמן שאדם מתחיל בפרישות ומתיירא. יהא מקבל עליו בלשון נדר שלא יעשה כך וכך ובענין זה כופה את יצרו. רש"י ועי' תוי"ט פ"ק דנדרים ד"ה כנדרי כשרים: סייג לטהרה קדושה. כדאיתא במשנה סוף סוטה וספ"ק דע"ז טהרה מביאה לידי פרישות ופרישות מביאה לידי קדושה: סייג לענוה י"ח. כדאיתא שם וענוה מביאה לידי יראת חטא וע"ש בתוי"ט: אל תבא לבין הלצים. כד"א ובמושב לצים לא ישב: לחם. כל הסעודה קרוי ע"ש הלחם כמו ויושב המלך אל הלחם (שמואל א כ כד) עבד לחם רב (דניאל ה): שמא תמעול בקדשים. שיאכילך תרומה וקדשים והר"ן גרס ספ"ב דנדרים דף כ שמא יאכילך תרומה טמאה להזכיר אפילו כהן שלא יהא רגיל אצל כהן ע"ה. ועוד א הא התם ואל תהי רגיל אצל ע"ה שסופך להאכילך טבלים והק' עמיתי וריעי הרב החריף מע"א כ"י רבא דאמר בשבת דף י"ג רוב ע"ה מעשרין הן ולא חיים שמא יאכילו טבלים איך יחלוק על ברייתא זו. ותירצתי לו שבנדרים מדייק הגמרא ואל תהי רגיל אצל ע"ה הכוונה משום דאיתא בשבת שם בתוס' ד"ה רבא דהוי מעוטא דשכיח טובא שאינם מעשרין. לכך אבל פעם א' שפיר קאמר רבא דלא חיים שיזדמן מהמיעוט ע"ה אלא אמרינן מרוב ע"ה הוא שמעשרין. לאפוקי אם הרגיל עצמו אצל ע"ה יזדמן בתוכם גמי ממיעוט הנ"ל שאין מעשרין ויאכלו טבלים וק"ל והודה לי: אל תפרוץ. אל תהי רגיל בנדרים כנ"ל כ"ה שם בגמרא: שמא תמעול בשבועה. דחמיר טפי דכתיב ביה לא ינקה. ר"ן שם. ומקשה התוס' והא אמרינן לעיל נדרים סייג לפרישות מפרש ר"ת כגון שנודר לקיים המצוה כמו אשנה פרק זה או אעשה מצוה זו: לאכול מן הקנים. המפרש גרס לאכול מן הקופה ר"ל שיצטרך לצדקה וכדאיתא בפסחים דמ"ט ע"א כל ת"ח המרבה סעודתו בכ"מ לסוף מחריב את ביתו וכו' ופי' המהרש"א מכח רבוי תענוגותיו מבקש למודו גם בביתו כן ועי"ז מכלה ממונו ומחריב ביתו למכור את כליו שבביתו וכו' ע"ש: שמא תעבוד עבודת כוכבים. בכתובות דף ק"י איתא כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה ופי' המהרש"א דודאי הקב"ה הוא אל כל העולם אבל נקרא אל הארץ דהיינו ע"ש א"י כמ"ש הרמב"ן בפ' וילך והוא ע"פ הדמיון שעמו ישראל הם בארץ וכו' ע"ש: כל הקבור בבבל וכו'. בכתובות שם איתא הכל בסגנון אחר ע"ש: שנאמר כסא כבוד וגו'. עיין פסחים דף נד: הוא היה אומר. משמע שאדלעיל קאי שדברי ר"ע הן. אבל בפ"א פ"ב מ"ה משמע שדברי הלל הם ע"ש: אין ע"ה. כתב במד"ש שמעתי שעם הוא לשון עמום מן התורה. והארץ הוא לשון תורה כדכתיב (יחזקאל לו) עם ה' אלה ומארצו יצאו ותרגום יונתן ומבי אולפנא נפקו מאורייתא. והר"ב כתב בפ"א פ"ה מ"י לשון ע"ה בכ"מ שרוצה בתיקונה של ארץ אבל אין בו חכמה להבדיל בתיקונים הראוי: חסיד. אבל ירא חטא אפשר דהוי מתוך שהוא מתעסק בסחורה. רש"י ועי"ל פכ"ב: לא הביישן למד. לפי שנאמר (משלי ל) אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה ופי' ע"ז רז"ל בברכות דף סג אם מנבל עצמו בדברי תורה סופו להתנשא אבל אם שותק שאינו שואל בהלכה ובשאר ענייניה ישים ידו לפיו כלומר לא ידע כלום. רש"י ועיין לעיל פרק י"א: ולא הקפדן מלמד. הר שמקפיד על התלמידים כששואלים אותו לא ילמוד כראוי אלא צריך שיסביר פנים בהלכה לתלמידיו ואז התלמי ישאלנו כל צרכו ולא ישאר במבוכתו. ר"ב ומדרש שמואל: אלא שפוסקים מד"ת. בע"ז דף ג ע"ב איתא אמ רבי לוי כל הפוסק מד"ת ועוסק בדברי שיחה (בטלה רש"י) מאכילין אותו גחלי רתמים שנאמר הקוטפים מלו עלי שיח וגו' (איוב ל) וע"ש מהרש"א: ועוד שאין מתחילין במקום שפוסקים. דומה להא דאיתא בעירובין ד ס"ד רועה זונות יאבד הון (משלי כט) כל האומר שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה מאבד הונה של תורה ופרש"י הונה כבודה של תורה וסופה להסתלק ממנו. רועה זונות נוטריקון זו נאה ואשנה ואעסוק בה ע שתתקיים בידי ובמשלי הנ"ל מסיים רש"י וסיוע במקרא שאין זונות במקרא מלא אלא זה בלבד ע"כ וכתב המפר לכך הם פוסקים מד"ת ועוסקים בדברי שיחה שוכחין המקום שפוסקים ומתחילין במקום אחר ע"ש ועי"ל ספכ"ט רשב"א אומר. בע"ז דף ח ע"א איתא ר' ישמעאל: בטהרה. כלומר בלא כוונה ואין שמים על לב. רש שם: ומשקה. ל"ג שם: ומעלה עליהם. הכתוב. שם: וקרא לך. מטעם שאתה קרוי לו מעלה אני על אכילתך כאילו הוא מזבחו. רש"י: המחלל שבתות. צ"ל המחלל את הקדשים וכ"ה בפ"א פ"ג מי"א ובפ' חלק דף נט איתא ראיה מקרא ע"ז ובפ"א פרש"י המחלל את הקדשים שאינו משמרן כהלכה ומחללן מקדושה והמבזה וכו' חילל תוה"מ בעשיית מלאכה או שנוהג בהם מנהג חול באכילה ושתיה דהואיל ואינם חמורים כי"ט אינו חושש לשומרם והמפר וכו' שאינו רוצה לימול. וכתב עוד והמלבין לא קחשיב כ"ל דר"ל הכא כאדר"נ לא קחשיב ובזה מתורץ קושית התיו"ט ד"ה המחלל והר"ב כתב והמפר ברית שמל ומושך ערלתו לכסות המילה כדי שלא יראה שהוא מהול. והמגלה פנים בתורה וכו' היינו אפיקורוס כמנשה שהיה דורש אגדות של דופי למה לו למשה לכתוב ותמנע היתה פילגש זהו כי דבר ה' בזה וכגון מזרעך כדאיתא פ"ד דמגילה מ"ט א"נ שמעיז פניו לעבור על דברי תורה בפרהסיא ביד רמה ואין לו בושת פנים ע"כ: אין לו חלק לעוה"ב. היכא דלא חזר בתשובה אע"פ שבאו עליו יסורים ומת ביסורין אין לו חלק לעוה"ב אבל אם חזר בתשובה קודם מותו אין לך דבר שעומד בפני התשובה. ר"ב וכתב במד"ש ובכלל אפיקורוס דתנן ריש חלק דאין לו חלק לעוה"ב איתנהו לכל הני. וזקיני בד"ח כתב שאפשר שהן בכלל אין תורה מן השמים דתנן התם וי"ל ג"כ דהנהו דפרק חלק אפילו יש בידו כל התורה והמצות אין לו חלק לעוה"ב אבל הני דהכא דוקא אם אין זכאי ואני חייב ואלו חמשה הם בכלל התובות המכריעין לכף חוב ופי' זה נראה עכ"ל ועיין בתוי"ט סוף פ"ק דקדושין ולקמן ספל"ו: ורע"א כל הנושא. עי' דא"ר ספ"א ודא"ז פ"י מש"ש בס"ד: עובר. משום שסופו לשנאותה ויעבור על הכל: חמשה לאוין. ג' לאוי הן וג' עשה דפריה ורביה ג"כ עשה דפרו ורבו. מפרש. וכ"ל דעשה דפרו ורבו לא פסיקא דאע"פ שקיים או שיש לו נשים הרבה על כל פנים הנך חמש פסיקא: האוכל אוכלין שאינם עולים על גופו. ר"ל שמזיקים לבריאות גופו וגרסת הג"מ פ"ג מהל' דעות שאינם עולים על לבו: ג' לאוין. מה שאינו ראוי לעשות יכונה בשם לאוין וכן מוכח לעיל בהלכה הנושא וכו' ודא"ר ד"ה הנושא שפחה ע"ש: שביזה את עצמו. שנראה כרעבתנות ואזהרתיה אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו (משלי כג) א"כ אל תשקצו את נפשותיכם כדאיתא בשו"ע י"ד סקט"ז: ובוזה את האוכלין. לא תשחית (ס"פ שופטים): ומברך ברכה שאינה כתיקונה. מאחר שמזיק ואינו נהנה מוציא ש"ש לבטלה כדאיתא בשו"ע א"ח סר"ד וכעין זה כתב המפרש. וג"א האוכל אוכלין שאינו מברך עליהן עובר וכו'. נראה פרושו ע"פ מה דאיתא ריש פ' כיצד מברכין ת"ר אסור לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וכו' מעל (וכתב המהרש"א אפילו אם שינה בברכת הנהנין לא יצא וכאילו לא בירך כלל ה"ז מעל גם הברכה שבירך היא לבטלה ע"ש שהאריך) אמר ר"ח ב"פ כל הנהנה מהעוה"ז בלא ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר וכו' ופרש"י גוזל להקב"ה את ברכתו. ולכ"י שבחטאו הפירות לוקין ע"כ ומסיים שם בגמרא חבר הוא לאיש משחית זה ירבעם וכו' ע"ש לכך קחשיב הכא הנהו ג' שביזה א"ע ר"ל שחבר הוא לאיש משחית. ובוזה את האוכלין שבחטאו הפירות לוקין. ומברך ברכה וכו' כדברי מהרש"א הנ"ל: הרי חנופה מבקש. כראותו שאין עזור ועזוב מאביו מראה בעצמו שנפשו חשקה בתורה. וכן הו"ל למעבד בחיי אביו אלא שהוא רק לפנים ולחנופה: שאין יד ב"א. שלא יתגאה על הבריות עד שאין מתערב עמהם לגודל רום לבבו: שמבלעת פרצופים וכו'. ר"ל שנבלעים בתוכו ציורים כדאיתא בב"ק דף נ"ח ע"ב ככשורא נגלמי פרש"י כקורה זו הנכתרת מאחר קורות לתקן בה צורות ודיוקנאות וכ"ה בכתובות דף פו ע"א: במקומה עומדת. דע"י דריסת רגלים נתחזק היטב כדאיתא בב"ב פרק לא יחפור וכה"א אשכון את דכא ושפל רוח (ישעיה נז) ואת דכאי רוח יושיע (תהלים לד):

פרק שבעה ועשרים ר"א כל המכבד את התורה. שאינו מניחה אלא במקום קדש ולא על ספסל שיושבים בו ב"א ולא גם תורה ע"ג תורה ד"א כל המכבד את התורה שאינו מלמדה לתלמיד שאינו הגון שנאמר יפוצו מעינותיך חוצה (משלי ה) לתלמיד הגון. ואין לוריס אתך לתלמידים שאינו הגון. רש"י. והר"ב כתב כל המכבד וכו' הדורש החסירות והיתירות שבתורה ומראה טעם על כל קוץ וקוץ לומר שאין בה דבר לבטלה אין לך כבוד תורה גדול מזה א"נ המכבד ס"ת ולומדי תורה והעוסקים בה כי אלו בכלל המכבד את התורה הם: גופו מכובד על הבריות. כלומר על כל הבריות שבעולם ואפי' בע"ח כי חוט של חסד משוך עליו. ועם אבני השדה השלמה בריתך (איוב ה) וחית השדה השלמה לך. וכעין מוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ כי ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז) ואה"ל במ"ר בראשית פנ"ו וילקוט אפי' הפרעושים וכן מצינו אותן העופות שבאו לכבוד אותו חכם והיו סוככים בכנפיהם עליו ואפשר עוד הפי' גופו יהיה מכובד יותר על כל הבריות המכובדות שבעולם כי התורה היא מדברים שאין לה שיעור וכו המכבדה כבודו בלא שיעור. מד"ש: ד"א כי מכבדי וגו' כנ"ל. מפרש. ובפ"א דפ"ד איתא האי פסוק על דבר

ראשון לציון. [א] יש גורסים לאכול מן הקופה ור"ל שלא תהא רגיל בסעודה אולי סופך להיות עני ותהא מוכרח לאכול מאכלים שלא תהיה רגיל בהם ואפשר דצ"ל לאכול מן הקמצנים פי' מסעודה שאינה מספקת לבעליה ולפ"ז שפיר דמי להנך דלעיל דע"י הרגל יבוא לידי עבירה: [ב] פי' שאינם לבריאות גופו כ"א להזיקו והך שאינו מברך ר"ל דמדינא אינו מברך עליהן דמזיק הוא אבל אי מברך עליהן נמצא עובר משום ג' לאוין כו': [ג] פי' הרי חנופה מבקש והביא לא חנף לו אך התגאה כנגדו לכן לא זכה ללמוד ורצה בזה שהאב יתגיף לבנו למען הביאו לנימוד התורה:

מלך בשר ודם אני הולך להקביל אלא פני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לפיכך נהג בו הקב"ה כבוד ולא נפרע ממנו אלא הוא בעצמו (שיר א) לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי: ב רבי פפיים אומר כנסת ישראל היתה משבחת על סוס רכב פרעה) שנא' (חבקוק ג) דרכת בים סוסיך. רבי יהושע בן קרחה אומר כשבא פרעה (א) לים [א] בא על סוס זכר ונגלה עליו הקב"ה בסוסיא נקיבה שנא' לסוסתי ברכבי פרעה. והלא לא רכב אלא על כרוב שנא' (תהלים יח) וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח אלא נדמה הכרוב לסוסי פרעה כנקבה ונכנסו כולם לים. (ש"א ב) ובוזי יקלו זה סנחריב שנהג בזיון לפני מי שאמר והיה העולם (לפיכך ביזהו הקב"ה) שנא' (ישעיה לז) ביד עבדיך חרפת (את) אדני ותאמר ברוב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון ואכרות קומת ארזיו מבחר ברושיו ואבא [ב] מלון קיצו יער כרמילו (ואמר) אני קרתי ושתיתי מים ואחריב בכף פעמי כל יאורי מצור. לפיכך פרע הקב"ה ממנו ע"י מלאך ונגלה ראשו וזקנו וחזר לבושת פנים אל ארצו (רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר הלומד ע"מ ללמד וכו') הוא היה אומר לא כל התורה כולה אתה מקבל עליך לגומרה ואי אתה בן חורין לפרוש הימנה אלא כל המרבה ומוסיף מוסיף שכר הרבה. ר' אלעזר בן חסמא אומר קינין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות רבי יוחנן בן נורי אומר הלכות והטהרות (ב) והנדות והקינין הן הן גופי תורה. הוא היה אומר [ג] סידור של שלחן [גדול] ועשיית ב"ד וקיומיהן מביאין טובה לעולם: ג ר' יוחנן בן דהבאי אומר האומר אין הלכה זאת (ג) נבראת אין לו חלק לעוה"ב. הוא היה אומר אל תרחק עצמך ממדה שאין לה קצבה וממלאכה שאין לה גמירא. משל למה הדבר דומה לאחד שהיה נוטל מי הים ומניח ליבשה ים אינו חסר ויבשה אינה מתמלאה היה מקצר בדעתו אמר לו ריקא מפני מה אתה מקצר בדעתך בכל יום טול שכרך דינר של זהב: ד ר"א בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים. (ד) מלמד שיהא כבוד תלמידו חביב עליו [ד] ככבוד חבירו ילמדו כל אדם ממשה רבינו שאמר ליהושע (שמות יז) בחר לנו אנשים בחר לי לא נאמר אלא בחר לנו מלמד שעשאהו כמותו אע"פ שהוא רבו ויהושע תלמידו. ומניין שכבוד חבירו יהא חביב עליו כרבו שנא' (במדבר יב) ויאמר אהרן אל משה בי אדוני והלא אחיו קטן ממנו היה אלא עשאו רבו ומניין שכבוד רבו [יהא] חביב עליו ככבוד שמים שנא' (שם יא) ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כלאם. שוקלו כנגד שכינה

[ה] מפני שבראשונה היו אומרין דגן ביהודה ותבן בגליל ומוץ בעבר הירדן חזרו לומר אין דגן ביהודה ואין תבן בגליל אלא מוץ ובעבר הירדן לא זה ולא זה:

פרק שמונה ועשרים

א רבי נתן אומר אין לך אהבה כאהבה של תורה. ואין לך חכמה כחכמה של (ה) דרך ארץ ואין לך יופי כיופי של ירושלים. ואין לך עושר כעושר של מדי. ואין לך גבורה כגבורה של פרס. ואין לך זנות כזנות של ערביים. ואין לך גסות כגסות של עילם. ואין לך חנופה כחנופה של בבל שנא' (זכריה ה) ויאמר [אלי] לבנות לה בית בארץ שנער. ואין לך כשפים ככשפים של מצרים: ב רבי שמעון בן אלעזר אומר חכם הדר בארץ ישראל [ו] ויוצא חוצה לארץ פגם (ו) (הדר בה משובח הימנו) ואע"פ שפגם משובח הוא יותר מכל המשובחים שבמדינות. משלו משל למה הדבר דומה לברזל הנדואי שבא [ז] ממדינת הים שאע"פ שנפחת ממה שהיה הוא משובח יותר מכל המשובחים שבמדינות: ג רשב"ג אומר כל המשים שלום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו משים שלום בישראל על כל אחד ואחד. וכל המטיל קנאה ותחרות בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו מטיל קנאה ותחרות בישראל לפי שכל אחד ואחד מלך בתוך ביתו שנא' (אסתר א) להיות כל איש שורר בביתו: ד רבן גמליאל אומר בד' דברים מלכות כותים אוכלת במכסאות במרחצאות ותרטייאות וארנוניות שלהן: ה הוא היה אומר דברי תורה קשין לקנותן (ככלי מילת) ונוחין לאבדן ככלי פשתן. דברי שטות ודברי תיפלות נוחין לקנותם וקשין לאבדם כשק. פעמים שאדם לוקח שק מן השוק בסלע ומשתמש בו והולך ד' או חמש שנים. רבי יהודה הנשיא אומר כל המקבל עליו תענוגי העולם הזה מונעין ממנו תענוגי העולם הבא וכל שאינו מקבל תענוגי העולם הזה נותנין לו תענוגי העולם הבא: ו הוא היה אומר צדיקים שרע להם בעולם הזה למה הוא דומה לטבח שמתקן סעודה לעצמו ואף שמצטער בעצמו אין מתקן לאחרים אלא לעצמו. אבל רשעים שרע להם בעולם הזה למה הוא דומה לטבח שהתקין סעודה לאחרים ואע"פ שמצטער בעצמו אין מתקן לעצמו כלום אלא לאחרים: ז הוא היה אומר יהיה סתרך [ח] עליך גלוי. (ז) ודבר שאי אפשר לשמוע אל תאמר לחבירך: ח הלל אומר אל תפרוש עצמך מן הצבור וכו': ט הוא היה אומר כל המרבה לאכול מרבה להוציא וכל המרבה בשר מרבה רמה ותולעה. וכל המרבה מעשים טובים משים

נוסחת הגר"א

[א] לא בא אלא על: [ב] מרום קצו: [ג] ספוק של ת"ח: [ד] ככבודו: [ה] בראשונה: [ו] משובח. יצא: [ז] למדינת: [ח] לך בגלוי:

הגהות הגרי"ב

(א) כ"א לים לא בא אלא על סוס זכר שנא' כי בא סוס פרעה וגו' אבל כשנפרע ממנו לא נפרע אלא בסוס ורכב שנאמר דרכת בים סוסיך וגו': (ב) כ"א והמידות: (ג) כ"א והגר"א נראית: (ד) כ"א והגר"א מנין: (ה) כ"א והגר"א ארץ ישראל: (ו) כ"ל הדר בה בקביעות ואינו יוצא הימנה משובח הוא ממנו וזה שיצא אע"פ שפגום משובח הוא וכו': (ז) ס"א והגר"א ודבר שאפשר לשמוע עליך אל תאמר:

תומת ישרים, דרכת בים סוסיך נמחק וצ"ל במקומו לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך וכו': ילמדו כל אדם ממשה. נ"א שכן מצינו במשה: ממדינת הים. צ"ל ממדינתו: במכסאות במרחצאות ותרטייאות וארנוניות. נ"ב נ"א במסיאות במרחצאות וטרסיות וארכיות. ולא הבנתי אך בערוך מצאתי שפי' בארכי ישנה של צפורי ערכאות ואולי ארכיות הוא כמו ערכאות: שפעמים שאדם לוקח כצ"ל:

הגהות מהריעב"ץ

פרק כז איני הולך להקביל אלא פני כו'. נ"ב שמא לא חשב לו עון ירדוף אחר ישראל כסבור שעשו זאת מדעתם. שלא קימו תנאם. לשוב אחר מהלך ג' ימים במדבר: סידור של שלחן. נ"ב ערוך לעניים ולאביונים: וממלאכה שא"ל גמירא. נ"ב לכל תכלה ראיתי קץ וגו' [תהלים קיט]: היה מקצר בדעתו. נ"ב כענין קוצר רוח. כלומר קצרה דעתו במלאכה ורצה להניחה: דגן ביהודה כו'. נ"ב לענין למוד תורה קאמר כדאמרינן [עירובין נג. ע"ב] ב"י דדייקי לישנא נתקיימה תורתם בידם. ובני גלילא ל"ד כו' לפיכך המשילם לתבן. ובני עבר לא עסקו בה כראוי. אח"כ נתקלקלה ביד כולם:

פרק כח כעשרה של מדי. נ"ב אפשר שלכן כתוב [ישעיה יג] הנני מעיר עליהם את מדי וגו' לפי שאין כסף נחשב להם מאומה מפני רבוין אצלם:

בנין יהושע

ב"ע איזהו מכובד וכו' את הבריות: שנאמר לסוסתי. בפ' חלק דף צד ע"א איתא ט"א שפרע לו הקב"ה בעצמו משום שחירף בעצמו דכתיב מי ה' אשר וגו' נפרע הקב"ה בעצמו שנאמר וינער ה' את מצרים וגו' סנחריב שחירף ע"י שליח וכו' ע"ש: ב"י היתה משבחת. כלומר שנמוגו כל יושבי כנען וכל יושבי תבל היו משבחין לישראל על הגדולות והנפלאות שנעשו להם: ריב"ק וכו'. בילקוט ש"ה וחבקוק ג' איתא בשם מכילתא בזה"ל דרש ר' פפיים רכב פרעה על סוס זכר נגלה עליו הקב"ה על סוס זכר שנאמר דרכת בים סוסיך רכב פרעה על סוס נקבה כביכול נגלה עליו על סוס נקבה שנאמר לסוסתי ברכבי פרעה ע"ש וכ"ה הכא בס"א: מרום הרים. הר הבית: ירכתי לבנון. זה בהמ"ק שמלבין עוונות: ואכרות קומת ארזיו. לא אלך לארצי עד אשר אחריבנו מנהמקדש והן שריו וגבוריו: ואבוא מרום. כצ"ל הגם שבמלכים ב' י"ט כתיב מלון אבל הכא איתא סדר הפסוקים מישעיה ל"ז. ועיין סנהדרין שם צ"ד מפרש הגמרא באריכות כל הסוגיא והמאמר גם כמה שנויים איתא התם: קיצו. סופו ר"ל לסוף גבהו וזה בהמ"ק: יער כרמילו. טוב שבחו וכובד חוזקו ומעלת ארצו ויופי הדרו: אני קרתי ושתיתי. כלומר התחלתי בכל מעשי וגמרתי והצלחתי כזה הכורה בור ומוציא מים ומצליח: קרתי לשון מקור: ואחריב בכף פעמי. באתי לצור על עיר הבצורה בחוזק נהרותיהם הבאתי עליהם גייסות רבים וכלו מימי נהרותם בשתייתם ובשתיית בהמתם ומדרך כף רגליהם: יאורי מצור. יאורי עיר הבאה במצור ואחריב לשון הוה כלומר כן דרכי תמיד. כ"ז מפרש"י שם: ר"י וכו' הלומד ע"מ ללמד וכו'. עיין במפרשים פ"א פ"ד מ"ה: הוא היה אומר. משמעו ר"י בנו של ר"י ב"ב אבל בפ"א ספ"ב איתא זה בשם ר' טרפון ע"ש: לא כל התורה כולה. שם איתא לא עליך המלאכה לגמור וכו' ופי' הר"ב לא שכרך הקב"ה לגמור את כולה כדי שתפסיד שכרך אם לא תגמרנה. ושמא תאמר איני לומד ואיני נוטל שכר לא אתה בן חורין ליבטל ע"כ העול מוטל עליך לעבוד: מוסיף שכר הרבה. ולא תעלה על דעתך שכשתקבל המתנה הרמוזה במתן ובהרבה שיוכה משכרך מד"ש וכתב זקיני בד"ת אבל תשלומין לא שייך לומר הרבה כי אין התשלומין רק מה שראוי לשלם ולא הרבה אבל שכר מתרבה עכ"ל ועיין סוף מנחות: בן חסמא. גרסת התוי"ט בפ"א ספ"ג ר"א חסמא ע"ש הטעם ע"פ מדרש: קינין. קרבנות העוף קרויין קינין לשון קן צפור ויש בהן הלכות חמורות כגון אם נתערבו חובה בנדבה או עולת העוף שמעשיה למעלה בחטאת שמעשיה למטה. ר"ב: ופתחי נדה. הל' נדה שאבדה וסתה וצריכה לשמור עד שתחזור לפתחה ופעמים שהיא צריכה לטבול נ"ה טבילות לדברי האומר טבילה בזמנה מצוה. כ"א נדה שאבדה פתחה ואמרה עד א' טמא ראיתי ואיני יודעת אם בימי נדה או בימי זיבה פתחה י"ד יום שאינה חוזרת לפתחה עד ע"ז יום כדמפורש בנדה דף כט. רש"י ור"ב: הן הן גופי הלכות. כלומר אל יהיו קלות בעיניך אלא שים לבך עליהם כי חמורות הן יותר מדאי ותמצא בהן עומק גדול. רש"י. והר"ב כתב הן הן גופי הלכות עיקר תורה שבע"פ שמקבלים עליה שכר ע"כ ולא בא למעט שאר הלכות ח"ו אלא לפי שהן דומים לתקופות וגימטריאות שהן חשבונות בעלמא ושמא תאמר שאין מקבלים עליהם שכר לזה קאמר שהן הן גופי תורה כעיקר תורה שבע"פ ומקבלין עליהן שכר ועיין עוד מזה בתוי"ט: הלכות. הדינין והעבודות. גמרא בחגיגה דף י' ע"א: והטהרות והטמאות. כ"ה שם במשנה: והנדות. שם איתא ועריות: הן הן גופי תורה. מקשה בגמרא שם סוף הפ' הני אין הנך לא אלא אימא הן והן גופי תורה ופרש"י אלו ואלו: סידור של שלחן. ר"ל הלחם הפנים שהיו מסדרין בשלחן של היכל בכל שבת השבוע. והיו לוקחין הישינה. ועי"ז נשתלחה הברכה לעולם והסי' שלחן מלכים ולכך היה ג"כ השלחן בצפון כי מצפון זהב יאתה (איוב לז כ"ב) כדאיתא ספ"ק דיומא: ועשיית ב"ד וקיומיהן. ועי"ז מקיימים אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו וזה מביא טובה לעולם שחלין כל הברכות הנאמרים שם ונתתי גשמיכם וגו'. וכן יתרו אמר על מנוי דיינים וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום: האומר אין הלכה זו נבראת וכו'. כדאיתא סנהדרין דף צט ע"א תניא אידך כי דבר ה' בזה האומר אין תורה מן השמים ואפי' אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו זה הוא כי דבר ה' בזה ואפי' אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מק"ו זה מג"ש זו (ר"ל שכופר בפירושה והוא תורה שבע"פ. רמב"ם הלכות תשובה פ"ג ה"ח) זה הוא כי דבר ה' בזה ע"כ ע"ש: ממדה שאין לה קצבה וכו'. ר"ל התורה שהיא ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ושמא תאמר מה לי לייגע כמי צריך סוף סוף בלתי אפשר לגומרה וגלל זה נשא משלו לקחת מוסר שלא יתבטל רגע א' והיינו לא' שהיה נוטל מי ים וכו' עד היה מקצר בדעתו ר"ל שנתן אל לבו שהמלאכה זו לא תועיל לו באשר שא"א לגמרה ולכך היה מתעצל עד שבא א' וזרז אותו מה איכפת לך הרי דינר זהב אתה נוטל בכל יום. מפרש. וכדאיתא לפני זה לא כל התורה וכו' כל המרבה מוסיף שכר: יהי כבוד תלמידך וכו'. שאתה מתפאר בו והרי כבודו הוא כבודך לפיכך דין הוא שיהיה חביב עלך כשלך ככבוד עצמך. אבל בכבוד חבירך לא מצי למתני חביב שהרי אין חלק בכבודו של חבירו דמה טיבו של כבוד חבירו אצל כבוד שלו לפיכך תלה כבוד חבירו כמורא רבו: ומורא רבך וכו'. דהא דרשינן את ה"א תירא לרבות ת"ח וכ"ש לרבו ומוראו מפורש פ"ק דקדושין לא ישב במקומו ולא יסתור דבריו. רש"י וכתב במד"ש אם כבוד תלמיד ככבוד חבר וכבוד חבר כמורא הרב א"כ הכל שוה אלא אינו משוה אותם לגמרי רק לענין החביב הוא דמשוה אותם כלומר שיהיה חביב עליו כפי שהוא בטבע אוהב וחביב בעיניו לכבד או לירא במי שהוא מדרגה גדולה מזו ומלת חביב נמשכת לכולם עכ"ל: תלמידו וכו' ככבוד חבירו. נ"ל חביב עליך כשלך: בי אדוני. עיין בתוי"ט שם שוקלו כנגד שכינה. לכך אמר יהושע כלאם שמי שהמרה בך כאילו המרה נגד כבוד שמים: מפני שבראשונה היו אומרים. אדלעיל קאי ויען יהושע וכו' מה שהיו אלדד ומידד מתנבאים וכדאיתא בסנהדרין דף יז רב נחמן ב"י אומר על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר וכו' והאדר"נ משמיענו עוד דברים אחרים שהיו מתנבאים מה שעתיד להיות דגן ביהודה. ותבן בגליל שהדגן בגליל היה נחשב נגד דגן שביהודה לתבן. ובעבר הירדן היה גרוע הגידול שהיה נחשב רק למוץ וכדאיתא במנחות ר"פ כל הקרבנות. ומה שמדייק תיבת שבראשונה היו אומרים דאיתא התם בסנהדרין אלא לא"ד משה מת למה אמר מי יתן וגו' מינח הוי ניחא ליה (בתמיהה) לא סיימו קמיה לכך מדייק שלא היו אומרים לפני משה כל נבואתם כ"א מה שהיו אומרים בראשונה: חזרו לומר. ועוד היו מתנבאים שלבסוף בעקבות החורבן אין דגן ביהודה אלא יהיה נחשב לתבן ולא כאשר היה מקדם וכן לפי ערך בגליל יהיה נחשב רק למוץ וכו' וכדאיתא סוף סוטה מ"ב רשב"ג א"מ משום ר' יהושע מיום שחרב בהמ"ק אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות ר' יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות ע"ש והמפרש האריך בשני אופנים דכך דרוש וגם רוצה להגיה והנלע"ד בדרך פשוט כתבתי:

פרק שמונה ועשרים רבי נתן אומר וכו' כאהבה של תורה. כד"א סוף משלי ואת עלית על כולנה וכדומה פסוקים רבים: כחכמה של א"י. וכן מוכח בקדושין דף מט ע"ב דאיתא התם עשרה קבין חכמה (פרש"י תורה וד"א) ירדו לעולם תשעה נטלה א"י וא' כ"ע כולו וכ"ה בכתובות דף ע"ה חד מבני א"י כתרין מבני בבל: כיופי של ירושלים. שם בקדושין עשרה קבין יופי ירדו לעולם ט' נטלה ירושלים וכו' וכה"א (איכה ד') בני ציון היקרים המסולאים בפז. מפרש: כעושרה של מדי. י' קבין עבירות וכו' ט' נטלו רומי וכו' גמרא שם ועל מדי קאמר ט' קבין כנים ע"ש: כגבורה של פרס. שם י' קבין וכו' ט' נטלו פרסיים: כזנות של ערביים. שם י' קבין וכו' ט' נטלו ערביים: כגסות של עילם. שם י' קבין וכו' ט' נטלה עילם: ויאמר אלי לבנות וגו'. כצ"ל: בארץ שנער. זה בבל. ורישא דקרא ורוח בכנפיהם היא גסות הרוח. רש"י וע"ש בתוס': כבשפים של מצרים. שם י' קבין וכו' ט' נטלו מצרים: חכם הדר בא"י. משום דלעיל קאמר ואין לך חכמה כחכמה של א"י שנטלו ט' קבין כי אוירה דא"י מחכים ולכך נקט חכם כי סתמא כן הוא וכדלעיל חד מבני א"י כתרין מבני בבל: ויוצא חו"ל פגם. שאין אוירה מחכים כא"י ונפגם מחכמתו: הדר בה משובח. אבל אם היה נשאר דר בו היה משובח לעולם: ואע"פ שפגם. שיצא לח"ל ונפגם מחכמתו מ"מ הוא משובח יותר בחכמתו בהיותו בח"ל מכל המשובחים שבמדינות אחרות וכדמספר ומשבח ג"כ באריכות במדרש איכה מחכמת בני א"י ע"ש: משלו וכו' דומה לברזל. נקט המשל לברזל כד"א (בפ' עקב) ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרא אבניה אלא בוניה. וכדאיתא מנחות דף לה ע"ב הקשה אדם קשה כברזל וכתבו התוס' שבח הוא לתלמיד חכם כדאמר פ"ק דתענית דף ז' כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם. חכם וחריף שיכול לחתך הלכה כברזל: הנדאי. ארץ כוש עיין רש"י יומא דף לד: כל המשים שלום בתוך ביתו. שמקיים יהי שלום בחילך וגו': מעלה עליו הכתוב. שציוה על כך וכדאיתא בפ' השלום ע"ש: כאילו משים שלום בישראל. הטעם שכל א' מב"ב ילמדו מדה זו ממנו לנהוג א"ע עם ב"ב ג"כ ונמשך מדה זו ומתפשטת בכל ישראל להיות שלום ביניהם. מפרש. ול"נ ע"ד דאיתא לעיל ספ"ד ובפ"א ספ"ק על ג' דברים העולם עומד וחד מנהון השלום ואיתא לעיל ספ"ג ופ"ק דב"ב דף יא כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא לכך אם משים אפי' רק שלום בביתו נגד א' כאילו משים שלום בישראל וע"ד שכתבתי לקמן פל"א ד"ה כאילו קיים עולם מלא בשם הר"ב ע"ש: מלכות כותים אוכלת. ר"ל שמכלות הבני מדינה בנתינות ומסים הללו: במכסאות. יותר מדאי במכס שאין לה קצבה: במרחצאות. עיין ריש ע"ז: ותרטייאות. שבת דף קנ ע"א איתא א"ר ש בר נחמני א"ר יוחנן הולכין לטרטיאות וכו' לפקח על עסקי רבים בשבת וכו' ופרש"י טרטיים וכו' מיני פלטין הן ששם נאספו לבית הוועד ע"כ. וזה הוא ערכותיהם של כותים שדנין בהם ומרבים שכר לסופריהם ועי"ל בפכ"א: וארנוניות. מס שגובה המלך מן התבואות כך וכך כורין מן השדה לשנה. רש"י בסנהדרין דף כו ע"א: ד"ת קשין לקנותן וכו'. עי"ל פכ"ד מש"ש בס"ד ובחגיגה דף טו: דברי שטות וכו' נוחין לקנותן. דיצה"ר מגרה ומסית מהרה לזה: וקשים לאבדם. נמי ממעשה היצה"ר: כשק. שדבר המתקיים הוא כדמפרש אח"כ: ד' או ה' שנים. כך שבשתא ודברי שטות כיון דעל על: ר' יהודה הנשיא. הוא רבי. והיינו דאמר רבי קודם מותו לא נהנתי מעוה"ז אפילו באצבע קטנה כתובות דף קד ע"א: כל המקבל וכו' העה"ז. כד"א ומשלם לשונאיו אל פניו וגו' ס"פ ואתחנן: וכל וכו' נותנין לו תענוגי העה"ב. סיפא דקרא דלעיל ושמרת את המצוה וגו' היום לעשותם ופרש"י היום לעשותם בעה"ז ולמחר להעוה"ב ליטול שכרם וכדאיתא בעירובין דף כב כי סוף הכבוד לבא: לטבח שהתקין סעודה. כי סתמא הטבח שעושה סעודה באשר שיש לו בשר למכור: אלא לעצמו. כך הצדיקים מה שמסגלים תורה ומצות ומע"ט בהעה"ז שמור להם לעה"ב מפרש: אבל רשעים שרע להם. כי יש רשע ורע לו כדאי' בברכות דף ו': שהתקין סעודה. שע"י יסוריו ועניו מתוקן העוה"ב אבל רשעתו גורם לו שנוטל הצדיק חלקו בג"ע וכדאיתא חגיגה דף טו ע"א ומכ"ש מרשע וטוב לו בהעוה"ז שנוטל חלקו וכו': יהי סתרך עליך גלוי. שלא יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני כי הקב"ה מכה"כ. וכן מצינו בברכות דף כח שריב"ז אמר לתלמידיו הלואי שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בו"ד. א"כ שלא הדבר א' בפה ואחד בלב כי הקב"ה חופש כל חדרי בטן ואין מלה בלשוני הן ה' ידעת כולה (תהלים קלט) ובזה נראה לכוין ג"כ הפסוק בפ' מטות והייתם נקיים מה' ומישראל דלכאורה קשה מה צריך לנקות עצמו לפני ה' כי הוא יודע הכל כדלעיל אלא משום האדם יראה לעינים ויכול לדבר אחד בפה ואחד בלב לכן הזהיר משה רבינו ע"ה והייתם נקיים מה' שזה בוודאי צריך להיות בלב שלם בלי שום רמיה שבעולם כי הוא חופש כל חדרי בטן כך יהיה הנקיון מישראל באמת ובתמים: ודבר שא"א לשמוע. סוד הכמוס: אל תאמר לחברך. כי חברא חברא אית ליה ויצא הקול גם עוף השמים יוליך את הקול וכן מפרש הר"ב בפ"א פ"ב מ"ד ושם המשנה בסגנון אחר והמפרש כתב דבר שא"א לשמוע וכו' משום שסופך נתפסת עליו כבדאי: מרבה להוציא. זבל הגמאס: וכל המרבה בשר. שמרבה אכילה ושתיה עד שנעשה שמן ובעל בשר. ר"ב: מרבה רמה ותולעה. וקשה רמה למת וכו' גם נמאס בה: וכל המרבה מע"ט וכו'. קמ"ל האי תנא שכל ריבוים

משים שלום בגופו . רבי אלעזר בן שמוע אומר שלש מדות בתלמידי חכמים אבן גזית אבן פינה אבן פיספס . אבן גזית כיצד זה תלמיד ששנה מדרש בזמן שתלמיד חכם נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו זהו אבן גזית שאין לה אלא פה אחת . אבן פינה כיצד זה תלמיד ששנה מדרש והלכות בזמן שתלמיד חכם נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו בהלכות אומר לו זהו אבן פינה שיש לו שתי פיות בלבד . אבן פיספס כיצד זה תלמיד ששנה מדרש והלכות ואגדות ותוספתות כשת"ח נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו בהלכות אומר לו בתוספתות אומר לו באגדות אומר לו וזהו אבן פיספס שיש לה ארבע פיות מד' רוחותיה : י רבי יהודה בן אילעי אומר כל העושה דברי תורה עיקר וד"א טפל עושין אותו עיקר בעולם (הזה) . דרך ארץ עיקר ודברי תורה טפל עושין אותו טפל בעולם (הזה). משלו משל למה הדבר דומה לאיסטרטיא שהיא עוברת בין שני דרכים אחת של אור ואחת של שלג אם מהלך כנגד האור הרי נכווה באור ואם מהלך נגד שלג הרי הוא לוקה בצינה כיצד יעשה ילך בינתיים ויזהר בעצמו שלא יכווה באור ושלא ילקה בצינה (רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חבירך וכו') :

פרק תשעה ועשרים

א רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר אל תרצה את חבירך בשעת כעסו [ואל תנחמהו [א] בשעת אבלו ואל תשאל לו בשעת נדרו] ואל תבא לביתו ביום אידו ואל תשתדל לראותו [ב] וכו' *(יש אומרים) יש לך חבירים מקצתן מוכיחין אותך ומקצתן משבחין אותך אהוב את המוכיחך ושנא את המשבחך מפני שמוכיחך מביאך לחיי העולם הבא והמשבחך מוציאך מן העולם . הוא היה אומר [ג] בכל מקום שאדם הולך לבו הולך . עומד לבו עומד . יושב [ד] דברים מיושבים כנגדו : ב הוא היה אומר כל השוקד עצמו על דברי תורה מוסרין לו שקדנין כנגדו . וכל הבוטל מדברי תורה מוסרין לו בטלנין כנגדו [ה] כגון ארי וזאב ונמר וברדלס ונחש והגייסות והליסטין באין ומקיפין אותו ונפרעין ממנו שנא' (תהלים נח) אך יש אלהים שופטים בארץ : ג אבא שאול (בן ננס) אומר (יש לך) [ד' מדות בת"ח יש (לך)] אדם שלמד לעצמו ואינו מלמד לאחרים . לאחרים ואינו מלמד לעצמו הלמד לעצמו ולאחרים . ואינו למד לא לעצמו ולא לאחרים . הלמד לעצמו ואינו למד לאחרים כיצד שנה אדם פרק אחד שנים ושלשה ולא השנה אותם לאחר ונתעסק בהן ולא שכחן זה שלמד לעצמו ואינו למד לאחרים . לאחרים ולא למד לעצמו כיצד שנה אדם סדר אחד שנים וג' (א) פעמים ושנה אותן לאחרים ולא נתעסק בהם ושכחן זה שלמד לאחרים ולא למד לעצמו . הלמד לעצמו ולאחרים כיצד שנה סדר אחד שנים ושלשה סדרים והשנה אותן לאחרים ונתעסק בהן ולא שכחן (ב) נתפשה ותפשוה זהו שלמד לעצמו ולאחרים . אינו למד לא לעצמו ולא לאחרים . כיצד שנה אדם סדר אחד ב' וג' [ו] פעמים ולא שנאן לאחרים ולא נתעסק בהן ושכחן זהו שלא למד לעצמו ולא לאחרים . רבי חנניא בן יעקב אומר הניעור בלילה מתוך דברי תורה סימן יפה לו. מתוך דברי (ג) שיחה סימן רע לו ר' יעקב בן חנניה אומר הניעור בלילה ואינו פותח פיו בדברי תורה ראוי לו ומוטב לו שנהפכה לו שלייתו של אמו על פניו ולא יצא לאויר העולם ולא ראה את העולם : ד ר"א הקפר אומר כל המכבד חבירו [ז] לשום ממון סוף שנפטר ממנו בקלון . וכל הבוזה את חבירו לשום מצוה סוף שנפטר ממנו בכבוד . ומנין שכל המכבד חבירו [ח] לשום ממון סוף שנפטר ממנו בקלון שכן מצינו בבלעם הרשע שכבד [ט] בלק לשם ממון שנא' (במדבר כב) ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב . ומניין שנפטר ממנו בקלון שנא' (שם כד) ועתה ברח לך אל מקומך וגו' והנה מנעך ה' מכבוד . ומניין שכל הבוזה את חבירו לשם מצוה סוף שנפטר ממנו בכבוד שכן מצינו במשה רבינו שביזה פרעה לשום מצוה שנא' (שמות יא) וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחוו לי לאמר . וכי [י] פרעה עומד על הגג ומשה עומד על הארץ אלא כך אמר משה לפרעה אפי' כל עבדיך שעומדין (ומשתחוים) לפניך על במה שלך יעמדו ויבקשו ממני איני שומע להם . ומניין שנפטר ממנו בכבוד שנא' (שם יב) ויקרא למשה ולאהרן לילה אמרו לו וכי גנבים אנו שנצא בלילה אלא המתן לנו עד שיביא הקב"ה לנו ז' ענני כבוד ונצא בהם בשמחה ובראש גלוי שנא' (במדבר לג) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה [כ] : ה על ד' חלוקי כפרה הלך ר' מתיא בן חרש אצל ר' ישמעאל בן אלעזר הקפר ללודקיא לבקרו ואמר לו (ד) שמעת בארבע חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש . אמר לו שמעתי ושלשה הן ותשובה [ל] על כל אחת ואחת . כתוב אחד אומר (ירמיה ג) שובו בנים שובבים נאם ה' ארפא משובותיכם . וכתוב אחד אומר (ויקרא טז) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם . וכתוב א' אומר (תהלים פט) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם . וכתוב אחד אומר (ישעיה כב) אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון . הא כיצד אם עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו מיד על זה נאמר שובו בנים שובבים . עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה התשובה תולה ויום הכפורים מכפר על זה נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם . עבר אדם על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין (ובשאר ימות השנה מכפרין) ועל זה נאמר ופקדתי בשבט פשעם . אבל מי שמחלל שם שמים אין בו כח לא לתשובה לתלות ולא ליסורין למרק ולא ליוה"כ לכפר אלא תשובה [מ] ויסורין תולין ומיתה ממרקת עמהן ועל זה נאמר אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון: ו איסי בן יהודה אומר מפני מה תלמידי חכמים מתים בלא זמנן לא מפני שמנאפין ולא מפני שגוזלין אלא מפני שהן בוזין בעצמן : ז ר' יצחק בן פנחס אומר כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות לא טעם טעם של חכמה . כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא . הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות זה גבור ואינו מזוין . כל שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש חלש וזיין בידו . יש בידו זה וזה גבור ומזוין . הוא היה אומר הוי זהיר בשאילת שלום בין אדם לחבירו ואל (ה) תבוא לבין המחלוקת ואל תשתדל לראותו . שב במקום חברים והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים :

הגהות הגרי"ב

(א) נ"א וסגר"א סדרים : (ב) נ"א וסגר"א תפשם ותפשום : (ג) נ"א סחורה : (ד) [יומא פו.] : (ה) נ"ל תכנס לבית :

נוסחת הגר"א

[א] בשעה שמתו מוטל לפניו ואל : [ב] בשעת קלקלתו : [ג] כל זמן : [ד] לבו יושבת . הוא היה : [ה] ולבסוף באין עליו ארי : [ו] סדרים : [ז] ומתחבר : [ח] ומתחבר : [ט] לבלק והלך אצלו לשם : [י] היו עומדין : [כ] לעיני כל מצרים : [ל] עם : [מ] ויום הכפורים ויסורין :

תומת ישרים , יש לך אדם שלמד . נ"ב נ"א ד' מדות בת"ח למד [וכדפוס ספד"מ עלט הנוסחאות] : לאחרים ולא למד לעצמו כצ"ל : יעמדו ויבקשו ממני איני . נ"א ואיני : שמחלל שם שמים אין כח כצ"ל :

הגהות מהריעב"ץ

פרק כט מפני מה ת"ח מתים בלא זמנם . כ"ב עי' פירושו לעיל [פכ"ו] :

כסא רחמים

פרק כט מוסרין לו שקדנין כנגדו . פי' מלאכים שתדיר מתמידים וזהירים לשומרו מדה כנגד מדה שהוא שקדן בתורה : לא טעם טעם של יראת חטא . שהאגדות והמדרשים מלאים תוכחות מוסר ומשלים שמביאים לאדם ליראת חטא ואדרבה הת"ח העוסקים בהלכות זמנין שגבה לבם שסוברים שהם חכמים ומ"ו יבואו לכלל גאוה והילה"ר רודף אותם שעסקו יותר בת"ח כמ"ש בסוכה דנ"ב ולכן צריך שילמדו מוסר להתעורר ליראת ה' ולהכנעה ואז תורתם רצויה . ובכרקת סימן קי"ד הביא מברייתא דידן הגירסא מי שלא ראה אגדה לא טעם טעם יראת חטא :

בנין יהושע

רבוים קשים לאדם חוץ מרבוי תורה ומע"ט. ר"ב שם: שלום בגופו . לאפוקי כשהוא מלא עונות גופו מתייסר ביסורים כד"א (תהלים פט) ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עוונם. כ"כ המפרש : מדרש . עי"ל ספכ"ט : אבן פיספס . עי"ל פכ"ד ד"ה לכוס שיש לו פיספס : וד"א . מלאכה או סחורה : טפל . כי אע"פ שראוי לעסוק בד"א כדאיתא בס פרק ב' מ"ב שטוב תלמוד תורה עם דרך ארץ וכו' מ"מ עכ"פ יהיה הד"א רק הטפל והעיקר יהיה הת"ת : לאיסטרטיא . שביל . מפרש : שלא יכווה באור וכו'. ר"ל שלא יטה מן התורה לד"א כ"א דוחק השביל הצריך להכרחי שיהיה ד"א טפל . וכד"א יגיע כפיך יהיה רק מה שאתה צריך לאכול כדכתב המהרש"א בח"א והעוללות אפרים ע"פ משל :

פרק תשעה ועשרים רבי שמעון בן אלעזר אומר משום ר"מ . בפ"א פ"ד מח"י ליתא משום ר"מ אלא רק רשב"א : ואל תנחמהו וכו'. שמתוך שצרתו עומדת בפניו אינו מקבל תנחומין. רש"י. והר"ב כתב שבשעת החורבן כביכול היה הקב"ה מתאבל בקשו מה"ש לנחמו ורוח הקודש משיבן אל תאיצו לנחמני (ישעיה כב): בשעת אבלו. ה"ג המד"ש בשם הרשב"ץ נמי בפ"א שם : ואל תשאל לו בשעת נדרו . למצוא פתחים להתיר לו את נדרו מפני שאז על כל פתח ופתח שתמצא לו . יאמר אדעתא דהכי נדרתי. ר"ב. (כי מתוך כעסו יאמר על כל ענין שבעולם אני נודר ונמצא שאינו בא לידי חרטה לעולם) . ומסיים הר"ב ומצינו שכשנשבע הקב"ה למשה שלא יכנס לארץ לא התחנן מיד אלא המתין ואח"כ התחיל להתחנן. וי"א אל תשאל וכו' בזמן שהוא נודר שום דבר לעשות אל תשאל לו לאמר שלם את נדרך מיד שמא הוא מתחרט מאותו נדר שבשראותה שאתה דוחקו לקיים הנדר הוא כועס ומתחרט ואומר טוב היה לי לשתוק מאשר נדרתי ומתחרט. רש"י: ואל תשתדל וכו'. מפורש ס"פ זה : אהוב את המוכיחך . שעי"ז אתה יודע הקלקול שצריך תיקון וזה שמסיים שמביאך להעה"ב : ושנא את המשבחך . שחנופה הוא מבקש בזה ובפרט שאינו מעמידך על האמת והיושר וזה שמסיים שמוציאך וכו' : לבו הולך . שיש ביד האדם להטות הלב כדאיתא במ"ר בראשית פל"ד ובילקוט שמואל א' הרשעים הם ברשות לבם. כד"א ויאמר עשו בלבו . ויאמר ירבעם בלבו . אמר נבל בלבו . ויאמר המן בלבו . אבל הצדיקים לבם ברשותם שנאמר וחנה היא מדברת על לבה. ויאמר דוד אל לבו . וישם דניאל אל לבו . דומיא לבוראם ויאמר ה' אל לבו ס"פ בראשית ע"כ : ונקט ג' חלוקות. הולך לרמוז על המחשבה כמו ולבי הלך וזהו שאמר אדם הולך שיש לו שום מחשבה לבו הולך ונמשכת אחריו. עומד שירצה לחזור ממחשבתו כמו ותעמוד מלדת . לבו ג"כ עומד: יושב שעושה מעשיו במיושב ובמתון . מפרש: כל השוקד . ענין התמדה ושקידות והמסירות כד"א לשקוד על דלתותי (משלי ח). מפרש : בארץ . ר"ל הקב"ה יש לו שלוחים בארץ להעניש האדם וכדמצינו במ"ר ס"פ קרח במעשה דצפרדע (מפרש) וזבור ואולדה בתענית דף ח ועוד בהרבה מקומות בש"ס אע"פ שארבע מיתות לא בטלו דין ד' מיתות לא בטלו : ונתעסק בהן. שחוזר על למודו : ולא שכחן . עי"כ אינו שוכח : ושנאן אותו לאחרים . והם חזרו על הדבר כדי שיתקיים בידם: תפשם ותפשום . שהוא תופש הדבר שאינו שוכח וכן תלמידו : הניעור בלילה . שניעור והקיץ משינתו : מתוך דברי תורה סימן יפה לו . כשאדם ישן נשמתו עולה למעלה ומלמדין אותה תורה אם הוא למד תורה ביום כדאיתא בזוהר . מפרש : מתוך דברי שיחה . בעלמא או סחורה או נער כמו מרוב שיחי וכעסי סימן שלא הניחוהו לעלות מפני שנפשו לא מטוהרה . כ"כ מפרש : ר' יהושע בן חנניה . בפ"א פ"ג מ"ד איתא ר"ח בן חכינאי : ואינו פותח פיו בדברי תורה . לפי שהלילה הוא זמן למזיקים ואם היה לומד תורה היתה משמרתו. במד"ש כתב בשם ר' יונה . הניעור בלילה שהם שעות פנויות למחשבת התורה שאין לו מלאכה לעשות ואינו שומע קולות ב"א ואם יפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו שמפסיד זמן טוב ללמוד התורה וכאילו הוא הממית את עצמו לפי שהכינה דבר המוסיף ימים ושנות חיים וכו' עיין שם שהאריך בזה : ולא יצא לאויר העולם . דכשהוא במעי אמו למד תורה כדאיתא במס' נדה דף ל' ע"כ אמר שלא יצא וכו' כאשר שהולך מדרך החיים לדרכי המות במה שפורש מד"ת . וקצת מזה כתב ג"כ המפרש : כל המכבד חבירו לשום ממון. כלומר שחונף ומסכים לדברי רשע שני מפני הנאת ממון שיקבל ממנו . וכל הבוזה חבירו לשום מצוה . שמוכיחו על מעשיו הרעים ומהפך אותו לטוב : אם יתן לי וכו' . שבזה היה מראה שראוי ליתן לו ממון רב וכפרש"י שם בחומש למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אמר ראוי ליתן לי כל כסף וזהב שלו וכו' ובזה מתורץ קושית המפרש : אפי' כל עבדיך וכו' איני שומע להם . קשה והלא הפסוק מסיים ואח"כ אצא נמצא היה שומע להם . וי"ל דהכוונה של פסוק היה על פרעה עצמו אם פרעה יאמר לו לצאת אז אמר משה יצא ולא רצה משה לאמר בפירוש על פרעה רק בכנוי לעבדיו משום כבוד מלכות . וכדאיתא בזבחים דף ק"ב ע"א ומנחות דף צ"ח א"ר ינאי לעולם תהא אימת מלכות עליך דכתיב וירדו כל עבדיך אלה אלי ואילו לדידיה לא קאמר ליה ופרש"י לא קאמר ליה וירדת אלי והשתחוית לי לאמר וגו' ואע"ג דמסקנא הכי הוי דכתיב שם (בפ' בא) ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו וגו' ע"כ . ונראה הטעם מפני שהמלך מנהיג המדינה ואנחנו מחויבים אפילו להתפלל בשלומו כדאיתא בפ"א פ"ג הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה וכו' : בכבוד שנאמר ויקרא למשה ולאהרן . ר"ל פרעה בעצמו כדלעיל . נמצא נפטר ממנו בכבוד על שהוכיחו לכבוד השם יתברך ב"ה : לילה אמרו וכו'. היא מלתא באפי נפשה דקשה לילה ל"ל דבכבר כתיב ויקם פרעה לילה ע"כ לדרשא אתי דזה היה תשובת משה ואהרן וכי בלילה וכע"ז כתב המפ' : ובראש גלוי . ביד רמה לעיני מצרים ותרגומו ברים גלי לעיני כל מצראי . ובזה מתורץ שלא הביא קרא המוקדם בפ' בא ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות וגו' כי שם לא נאמר שהיה ביד רמה (כ"א בפרשת בשלח ולא נאמר שם שהיה ביום) ואגב אמינא מה שנ"ל עוד תירוץ על קושית הגמרא דברכות דף ט' בפ' בא כתיב בעצם היום הזה וגו' ובפ' ראה כתיב כי בחדש האביב הוציאך ה"א ממצרים לילה ע"ש התירוץ וכ"ל ע"פ ת"י פ' יתרו על פסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים . ת"י ואובילת יתכון לאתר בית מקדשא למעבד תמן פסחא ובההוא לילא אתיבת יתכון לפלוסין עכ"ל נמצא לפ"ז קיימא שפיר השני מקראות הוציאך וגו' לילה ר"ל לא"י להקריב הפסח ובעצם היום יצאו כל צבאות לגמרי ממצרים וק"ל : אצל ר"י ב"א הקפר . ביומא דף פ"ו ע"א איתא שאל ר' מתיא ב"ח את ראב"ע ברומי : חלוקי כפרה . שחלוקים בכפרתן זה כך וזה כך רש"י שם : ושלשה הן . הנחלקים שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה אבל תשובה אינה מן החלוקים שהיא צריכה לכולן. רש"י: שובו בנים . ומיד ארפא למדת שיש עבירה שמכפרת בתשובה. רש"י: כי ביום הזה יכפר למדת שיש עבירה שצריכה יוה"כ : ופקדתי בשבט פשעם . למדת שיש עבירה שצריכה יסורין ומסתבר הקל לקלה והחמור לחמורה רש"י . וכתיב וכו' אם יכופר וגו' . לא שייך הכא כ"א לקמן על חילול השם וגם בגמרא שם ליתא כי זה אינה מחלוקי כפרה שמועיל תשובה כדלקמן : ובשאר ימות השנה מכפרין . ר"ל בזמן ההוא שסובל היסורין אפילו בתוך השנה אבל בגמרא שם ליתא כך בשאר וכו' ע"ש : אלא תשובה ויסורין . שם איתא אלא כולן וע"ש במהרש"א שהאריך בזה בח"א . ובגמרא שם מפרש ה"ד חילול השם אמר רב וכו' רי"א וכו' רב יצחק בר אבדימי אמר כל שחביריו בושים משמועתו וכו' אביי אמר כדתניא ואהבת את ה' אלהיך שיהיה ש"ש מתאהב על ידיך וכו' ובזמן שאדם קורא ושונה ומשמש ת"ח ואין דבורו בנחת עם הבריות ואין מו"מ נאה בשוק ואינו נושא ונותן באמונה מה הבריות אומרים וכו' ע"ש לכך סמך ע"ז איסי בן יהודה מפני מה ת"ח וכו' אלא מפני שהן בוזין בעצמן על ידי חלול השם והיינו שכל חביריו בושים משמועתו וכו' ובני עלי יוכיח שנענשו על חלול השם שהיו בוזין בעצמם נגד העם במעשיהם לכך סמך שפיר איסי בן יהודה דבריו הכא . ועי"ל פרק כ"ו ד"ה הוא היה אומר מפני מה ת"ח וכו' ובדא"ר פ"ב : ואין בידו הלכות . ר"ל פלפולו של הגמרא והוויות דאביי ורבא : טעם של חכמה . כי פלפול הגמ"ל נקרא חכמה כדאיתא בשבת דף ל"א פלפלת בחכמה . מפרש . וסוף ב"ב איתא הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות וכו' : ואין בידו מדרש . ר"ל דרש החכמים על פסוקים ואגדות שבש"ס ומדרשים שהכל דברי מוסר ויראה ועי"ל ספכ"ח : בידו מדרש וכו' ואינו מזויין . כי ההלכות שנוים ככלי זיין אבל גבור הוא מפני שע"י מדרש ירא שמים הוא ונקרא גבור כדלעיל ריש פ"ד כמ"א איזה גבור הכובש את יצרו. מפרש ועי"ל פכ"ב : זה וזה גבור ומזויין . ששניהם צריכים זה לזה : הוי זהיר בשאילת שלום וכו' . בין להקדים ובין להשיב וכדאיתא ברכות דף ו' ע"ב א"ר חלבו א"ר הונא כל שיודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו (תהלים לד) ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנא' (ישעיה ג') גזלת העני בבתיכם ע"כ וסיפיה דקרא מה לכם תדכאו עמי וגו' נמצא דבר זה מביא ג"כ למחלוקת ולכן נקרא שלום שמקרב הבריות וגיטין ס"פ הניזקין איתא דרב חסדא היה מקדים שלום אפי' לכותי וזה שמסיים הכא ואל תבא כ"א ואל תכנס לבית המחלוקת : ואל תשתדל לראותו . זהו הפיסקא מתחיל בה ראש הפרק זה . והכי מפרש כי גם זה שאל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו הוא מפני ד"ש וז"ל המד"ש והר"ם אלמשוניגו כתב כי אמר שלא ישתדל לראותו בשעת קלקלתו אם לא שיהיה זה במקרה שימצא שם כי אז אין ראוי שיפרד ממנו עד ינחמהו מצרתו אך אם ישתדל לראותו אז הנה זה יוליד ביניהם איבה תחת אהבה כי יחשוד חבירו שהוא שמח במפלתו במה שראה שהשתדל לראותו מיד כ"א היה משתדל ללכת אליו לנחמו בדברים ובהבטחות טובות כראוי אז היה מוסיף אהבה ואחוה אך אמנם כאשר לא יהיה ההשתדלות רק לראותו לבד בלתי דבר אחר אז תפסיד אהבה ע"כ אמר ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו. ירצה לא תהיה השתדלותך בשעת קלקלתו לראותו לבד עכ"ל : שב במקום חבירים . שאשר חבירך יושבים ואל תתמוד גדולה כ"א הוי זנב לאריות טוב לך שתהיה זנב לאריות לאנשים טובים מהיותך ראש ושר לרקים רש"י . והמד"ש כתב בשם הרי"ן שושן ז"ל כי הארי מעלה זנבו על ראשו והשועל מוריד ראשו תחת זנבו . כמותו בבני אדם הנכבד מכבד לקטן ממנו ורואה לו מעלה עליו . והנקלה מבזה אל הנכבד ממנו ויורידהו למטה לארץ וכ"כ הרב רבי מתתיה היצהרי הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע (משלי יג) יתכן לפרש מלשון רועה יהא מונהג מאחרים לא מעצמו אבל הסועך עם חכמים סופו שינהוג לאחרים עכ"ל :

פרק שלשים

א רבי [א] נתן בן יוסף אומר כל המבטל דברי תורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים ד"ת מעוני סופו לקיימה מעושר. הוא היה אומר תנחומי אבלים וביקור חולים וגמ"ח מביאין טובה לעולם: ב ר"מ אומר כל העובר עבירה אחת בספק מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו בודאי. כיצד אדם חוטא ונודע לו חטאו מביא חטאת בסלע ועשירית האיפה בפונדיון. ספק חטא ספק לא חטא מביא (מעילה וחומשה ומביא) אשם בשתי סלעים. וכי איזה מדה מרובה מדה טובה או מדת פורענות הוי אומר מדה טובה והרי דברים ק"ו אם מדת פורענות מעוטה העובר עבירה בספק מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה בודאי ק"ו למדת הטובה מרובה. רבי נתן בן יוסף אומר. כל העובר עבירה בשוגג מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה במזיד כיצד שוגג שהרג את הנפש וגולה לעיר מקלטו ומצאו גואל הדם והרגו הרי זה פטור. הרגו במזיד ומצאו גואל הדם והרגו [הרי זה [ב] גולה על ידו] וכי איזו מדה מרובה מדת הטוב או מדת פורענות הוי אומר מדת הטוב ואם מדת פורענות מעוטה העובר עבירה בשוגג מעלין עליו כאילו עשאה במזיד ק"ו למדת הטוב מרובה: ג רבי עקיבא אומר כל המדבק בעוברי עבירה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל פורענות כיוצא בהן וכל המדבק בעושי מצוה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל שכר כיוצא בהן (א) כיצד שנים מעידים באחד ואומרים אדם זה הרג את הנפש [ג] ונמצאו זוממין ונגמר דינם ליהרג וכשהן מוציאין אותן לבית הסקילה אחד רץ (ובא) אחריהם ואומר יודע אני בעדות זו אומרים לו בא והעד עדותך [ד]. אף הוא נמצא זומם ונגמר דינו ליהרג כשהן מוציאין אותו לבית הסקילה אומר אוי לי שאילו לא באתי אני כבר לא נגמר דיני ליהרג עכשיו שבאתי עמהן [ה] נגמר דיני ליהרג. (אומרים לו ריקה אפי' מאה בני אדם באין אחריך ונמצאו זוממין כולן נהרגין). וכי איזו מדה מרובה מדת הטוב או מדת פורענות הוי אומר מדת הטוב אם פורענות מעוטה המדבק בעוברי עבירה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל פורענות ק"ו למדת הטוב מרובה: ד ר' שמעון אומר (ב) כך עונש של בדאי שאפי' דובר אמת אין שומעין לו שכן מצינו בבניו של יעקב שכיזבו לאביהן בתחלה האמין להם שנאמר (בראשית לז) ויקחו את כתונת יוסף וישחטו שעיר עזים וכתיב (שם) ויכירה ויאמר כתונת בני אבל באחרונה אע"פ שדברו אמת לפניו לא האמין להם שנאמר (שם מה) ([ויפג לבו כי לא האמין להם]) ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי [ו] ולא האמין להם [ז]. ויש אומרים רוח הקודש שנסתלקה מיעקב אבינו שרתה עליו באותה שעה שנא' (שם) ותחי רוח יעקב אביהם:

פרק אחד ושלשים

א רבי אחאי בן יאשיה אומ' הלוקח תבואה מן השוק למה הוא דומה לתינוק שמתה אמו ומחזירין אותו על פתחי מיניקות אחרות ואינו שבע. (ג) הלוקח פת מן השוק למה הוא דומה כאילו חפור וקבור. האוכל משלו דומה לתינוק המתגדל על שדי אמו. הוא היה אומר בזמן שאדם אוכל משל עצמו דעתו מיושבת עליו ואפילו אוכל אדם משל אביו ומשל אמו ומשל בניו אין דעתו מיושבת עליו ואין צריך לומר משל אחרים: ב בעשרה מאמרות נברא העולם וכי מה צורך לבאי עולם בכך אלא ללמדך שכל העושה מצוה אחת וכל המשמר שבת אחד וכל המקיים נפש אחת [ח] [מעלה עליו הכתוב] כאילו קיים עולם מלא שנברא בעשרה מאמרות. וכל העובר עבירה אחת וכל המחלל שבת אחד וכל המאבד נפש אחת מעלין עליו כאילו איבד עולם מלא שנברא בעשרה מאמרות (ד) שכן מצינו בקין שהרג את הבל אחיו שנא' (בראשית ד) קול דמי אחיך דם אחד שפך דמים רבים נאמר אלא מלמד שדם בניו ובני בניו וכל תולדותיו עד סוף כל הדורות שעתידין לצאת ממנו כולם היו עומדין וצועקין לפני הקב"ה (ה) (הא למדת שאדם אחד שקול כנגד מעשה בראשית כולו): ג רבי נחמיה אומר מנין שאדם אחד שקול כנגד כל מעשה בראשית שנא' (שם ה) זה ספר תולדות אדם [ט] ולהלן הוא אומר (שם ב) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם [י] מה להלן בריאה ועשיה אף כאן בריאה ועשיה מלמד שהראהו הקב"ה כל הדורות שעתידין לצאת ממנו כאילו הם עומדין (ומשחקין) לפניו. וי"א לא הראהו אלא צדיקים בלבד שנא' (ישעיה ד) כל הכתוב לחיים בירושלים. רבי יהושע בן קרחה אומר הרי הוא אומר (תהלים קלט) גלמי ראו עיניך ועל ספרך וגו' מלמד (ו) שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו דור דור ומנהיגיו דור דור ונביאיו דור דור וגבוריו דור דור ופושעיו דור דור וחסידיו בדור פלוני עתיד להיות מלך פלוני בדור פלוני עתיד להיות חכם פלוני. ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי אומר (ז) תשע מאות (ח) ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם היתה תורה כתובה ומונחת בחיקו של הקב"ה ואומרת שירה עם מלאכי השרת שנא' (משלי ח) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת בתבל ארצו. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שנטל את העץ ומבקש לצייר צורות הרבה ואין לו מקום לצור ויש לו צער אבל מצייר בארץ והולך [כ] ומבדיל הרבה הרבה. אף כך הקב"ה יתא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים בחכמתו ובתבונתו ברא את כל העולם כולו וברא את השמים ואת הארץ עליונים ותחתונים. ויצר באדם כל מה שברא בעולמו. ברא חורשים בעולם וברא חורשים באדם זה שערות של אדם. ברא חיה רעה בעולם ברא חיה רעה באדם זה (ט) (בני מעיו) של אדם. (ברא [ל] קורצין בעולם וברא [מ] קורצין באדם זה אזניו של אדם). ברא ריח בעולם ברא ריח באדם זה חוטמו של אדם. חמה בעולם חמה באדם זה (י) אורו של אדם. מים סרוחים בעולם מים סרוחים באדם זהו (כ) מימי חוטמו של אדם. מים מלוחים בעולם מים מלוחים באדם זהו דמעות של עינים. נחלים בעולם נחלים באדם אלו [נ] דמעות (ל) חומות בעולם חומות באדם

נוסחת הגר"א

[א] יונתן : [ב] נהגג : [ג] ועד שלא נגמר דינו אחד רץ אחריהם : [ד] ונמצאו זוממין ונגמר דינם ליהרג : [ה] מפני מה : [ו] אחי ויפג לבו כי לא האמין : [ז] עד וירא את העגלות וגו' : [ח] מעלין עליו : [ט] ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו : [י] ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים : [כ] ומצייר צורות הרבה אף כך כו' : [ל] קוצין : [מ] קוצין : [נ] מי רגליו של אדם. שערים בעולם שערים באדם וכו' :

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' במשנה מכות דף ה.] : (ב) [סנהדרין דף פט:] : (ג) [עי' מנחות דף קג: דרוש ולא תאמין בחייך] . (ד) [סנהדרין דף לז.] : (ה) נ"א וסגר"א ל"ג : (ו) [סנהדרין דף לח: ע"ז ה.] : (ז) כן איתא בחגיגה יג: וכן איתא בזבחים קטז. וכן בשבת פח: ועיין בילקוט קהלת ד"ס לבד זה מצאתי : (ח) נ"א ותשעים : (ט) [נ"א וסגר"א הכנים] : (י) נ"א פרחתו : (כ) נ"א מי רגלים : (ל) נ"א חותמות :

תומת ישרים, כיצד שוגג כו'. נ"ב נ"א כיצד שוגג שהרג את הנפש מצאו גואל הדם והרגו ה"ז פטור הרגו במזיד מצאו גואל הדם והרגו ה"ז גולה על ידו וכי וכו' [והנוסחא שישנה לסיפך בריסא גולה וכסיפא פטור וגם אחר מלת הנפש גרסינן וגולה לעיר מקלטו] : מעלין [כ"ה בדפו"י] עליו הכתוב כל זה נמחק [וכאמת א"צ למחוק רק מלת הכתוב וכגי' סגר"א וכמ"ש בסיפא] : דמים רבים נאמר. נ"ב נ"א דמים הרבה מנין : ובני בניו ודם זרעותיו וכו' כצ"ל : ר' נחמיה אומר כו'. נ"ב נ"א ר' נחמיה אומר כתוב אחד אומר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות. וכתוב להלן זה ספר תולדות אדם מה תולדות האמור כאן בריאה ועשיה אף תולדות האמור להלן בריאה ועשיה מלמד כו' : אלא צדיקים. נ"ב נ"א דורו של צדיקים : חכם פלוני בדור פלוני עתיד חכם פלוני למות כצ"ל : ויש לו צער כו'. נ"ב נ"א והיה לו לצער גדול בא לו לצור על הארץ והיה מצייר והולך בה צורות הרבה אף כך כו' : בני מעיו [של אדם]. נ"א הכנים שבו : זהו דמעות. נ"א מימי רגליו של אדם :

כסא רחמים

פרק ל כל המבטל ד"ת כו'. [עי' יומא לה:] אמרו בתנא דבי אליהו כל החרבנות וכל הצרות הבאות לכלל ישראל או לפרטי הכלל בעון ביטול תורה שנאמר [מיכה א'] בפשע יעקב כל זאת [ועיין בבא בתרא דף ח א' אין פורענות בא כו'] : שנאמר ויפג לבו כי לא האמין להם. פי' דהל"ל ולא האמין להם דכי הוא נתינת טעם אמנם בזה ניחא דענשו של בד אי דאע"פ שאמר אמת אין שומעין ולכן אף שאמר לו דיוסף חי ויפג לבו ונתן טעם כי לא האמין להם דייקא שכזבו לו בתחלה וא"ש תיבת כי ותיבת להם :

הגהות מהריעב"ץ

פרק לא חיה רעה באדם זה בני מעיו. נ"ב ש בולעים ומכלים מה שמכניסים להן ומוציאין רעי סרוח

בנין יהושע

פרק שלשים רבי נתן כי"א. בפ"א פ"ד מ"ט איתא רבי יונתן אומר וגם הגרסא בהיפך בתחלה כל המקיים וכו' ואח"כ כל המבטל וכו' ע"ש: כל המבטל ד"ת מעושר. מחמת רוב ממון צריך ליתן לבו פעם לכאן ופעם לכאן ואין לו פנאי לעסוק בתורה. ר"ב: וכל המקיים ד"ת מעוני. שהוא דחוק למזונות ומתבטל ממלאכתו כדי לעסוק בתורה. ר"ב. ועיין בתוי"ט וד"ח: סופו לקיימה מעושר. גם היות נסיון פעמים רבות יורה בחלוף זה ועובדא דר"א בן פדת בתענית יוכיח אי בעו לאהדורי עלמא כתב זקיני בד"ח דמתני' בבינוני במזלו ועוד כדי שהעושר לא יבטלו. עיין תוי"ט ועוד האריך בתירוץ קושיא זו המד"ש וכתב שהרמז ג"כ המקיים את התורה מעוני בעוה"ז סופו לקיים מעושר בעוה"ב וכד"א להנחיל אוהבי יש וכו' א"נ המקיים וכו' מעוני שזן ומפרנס לומדים ותלמידים מעוני מאותו מעט שיש לו וכו' יקויים בו עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר סופו לקיימה מעושר וכו'. ומור"ם אלשיך כתב שבשורה היא אם אדם הרגיל עצמו ללמוד אף מתוך הדחק בידוע שאם יתעשר לבסוף ילמד ג"כ ולא יבטלנה ועי"ל ריש פ' ל"א שייך ג"כ להכא: תנחומי אבלים וביקור חולים. הוא ג"ח שבגופו: וג"ח. שבממון: מביאים טובה לעולם. שעל ג"ח העולם עומד כד"א עולם חסד יבנה. ועי"ל פ"ד ד"ה על ג"ח כיצד וכו'. והרמב"ם כתב ריש פאה וימצא טובה בעוה"ז בעבור שנהג מנהג הטוב בין ב"א וכו' והעתקתי לקמן ריש פ"מ ע"ש: בספק וכו' מעלה עליו הכתוב. ולא ידע ואשם ונשא עונו (ויקרא ה) אישה הפרש וה' יסלח לה (במדבר ל) כדאיתא מזה באריכות בנזיר דף כ"ג ע"א ע"ש: כיצד. נראה שה"ג ועוד החמירו יותר בספק כיצד וכו': ועשירית האיפה. ר"ל או עשירית האיפה והיכי דהעני כדין קרבן עולה ויורד. ועכנ"ל כן כי חטאת אינה טעונה נסכים כדאיתא ספ"י דמנחות דף נ' ע"ב: בפונדיון. בכריתות דף י' ע"ב מוכח שהוא רק פרוטה וע"ש בתוס' הנדפס מן הצד. גם שם בתוס' ד"ה מכלל מה שמק' על חטאת בסלע ובמנחות דף ק"ז ע"ב ד"ה כבש. מביא מעילה. היינו היכא דנהנה בספק מן ההקדש ובדברי ר"ע פ"ה דכריתות מ"ב דף כ"ב ע"א דמחייב אשם תלוי על ספק מעילות ע"ש: בשתי סלעים. וכתב הרמ"א סוף הל' ר"ה סי' תר"ג בשם ר' יונה וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי כי יותר מתחרט כשיודע שעשה מאחר ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת: הוי אומר מדה טובה. שמצינו במדה הטובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים ובמדת פורענות הוא אומר שלשים ועל רבעים (שמות לד) רש"י פ"ק דמכות ד"ה סע"ב: ק"ו למדת הטוב. שאע"פ שבשוגג ובבלי דעת בא מצוה לידו מקבל שכר עליה וכדאיתא בספרי ומדרש ס"פ תצא ושכחת עומר בשדה למען יברכך ה' אלהיך וגו' אע"פ שבאת לידו שלא במתכוין ק"ו לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה הובא ברש"י ג"כ שם בפסוק: כיצד שוגג וכו'. נראה שהגה ג"ג נ"ל ועוד חומרא יותר בשוגג מבמזיד כיצד וכו' כדלעיל: ה"ז פטור. אפי' אם הרגו במזיד שגואל הדם לרוצח פטור כדין היוצא מערי מקלט כדאיתא במכות דף י"ב ע"א: הרגו במזיד. בלא התראה: ומצאו גואל הדם. בכל מקום שיהיה: והרגו. אפי' בשוגג: ה"ז גולה. נמצא חומרא יותר לרוצח בשוגג במזיד בלא התראה שפטור מגלות אע"פ שבאמת בדין שמים אינו נפטר מ"מ יכול לתקן בתשובה בעוד חיותו ונשמה באפו: רע"א וכו' עיין פ"ק דמכות ד"ס וד"ו: אני כבר. בס"א איתא אני עמהן: רש"א כך וכו'. משום דלעיל מיירי מעדים זוממין היינו שדברו שקר לכך סמך עוד לכאן עונש של בדאי ועיין בסנהדרין דף פ"ט ע"ב ממעשה דעקידה הוכחה ע"ז: שנא' ויפג לבו. הפוך כתובים כתב כאן אלא כנ"ל ויגידו לו וגו' ויפג לבו וגו' וכ"ס בס"א: וי"א רוה"ק וכו'. רוצה לתרץ אם כך עונש של בדאי שאפי' אומר אמת אין שומעין לו הלא לבסוף האמין להם. רק הפסוק מתרץ בעצמו וירא את העגלות וגו' ובאותן העגלות היה ליעקב הסימן שיוסף חי כדאיתא ברש"י שם ובמפרשי תורה שסימן מסר לו שבפ' עגלה ערופה פירש ממנו וכו' והאדר"נ מתרץ עוד בהאי י"א רוה"ק שרתה עליו וראה בנבואה שאמת הוא שיוסף חי:

פרק אחד ושלשים מפיסקא רבי אחאי בן יאשיה עד בעשרה מאמרות שייך עוד לסיום פ"ל זה עמ"ש לקמן באריכות בס"ד: רבי אחאי בן יאשיה אומר הלוקח תבואה מן השוק וכו' עד ספיסקא בעשרה מאמרות נברא העולם. לא ידעתי איך שייך הכא בפרק זה להקדמה על בעשרה מאמרות כי ראוי היה להתחיל הפרק בעשרה מאמרות כאשר הוא בפ"א פ"ה לכן נלענ"ד שבאמת ראוי להגיה שדברי רבי אחאי בן יאשיה שייכים עוד לעיל סוף פ' הקודם וקאי ארישא הפרק למ"ד כי כן תמצא ברוב הפרקים של אדר"נ שמפרש מתחלת המשנה עד לבסוף ושם בפ' ל' התחיל רבי נתן בן יוסף וכו' כל המקיים ד"ת מעוני וכו' ומפרש ג"כ רבי אחאי בן יאשיה איך נקרא מקיים התורה מעוני היינו נמי אם צריך ליקח תבואה מן השוק וכו' וכדמצינו כה"ג במנחות דף ק"ג ע"ב מתיב רבי יצחק בר ביסני וכו' אישתיק א"ל רבי זריקא מ"ט לא קא מהדר מר א"ל היכי אהדר ליה דא"ר תנין והיו חייך תלואים לך מנגד (דברים כח) זה הלוקח תבואה משנה לשנה (ופרש"י שאין לו קרקע לזרוע והיינו חייו תלואים שאינו יודע אם יהיה לו מעות לשנה הבאה) ופחדת לילה ויומם זה הלוקח תבואה מע"ש לע"ש. ולא תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר וההוא גברא על הפלטר סמיך ופירש"י אדידיה קאמר דהא אפלטר סמכינא ואין דעתי מיושב להשיב לו ר"ל תשובה על הקושיא עכ"ל ע"ש נמצא לפ"ז משמיענו בזה הכא שפיר שאם סמיך על הפלטר ואעפ"כ לומד תורה בזה נקרא מקיים תורה מעוני כנ"ל להגיה זה התחלת הפרק שייך לסוף פרק דלעיל. ואגב ע"י העתקת גמ' מנחות הנ"ל תראה ג"כ קצת שנוי הלשון דהתם כמו הכא: חפור וקבור. משום שנא' ע"ז ולא תאמין בחייך וכמ"כ ריש מגלת אסתר מפורש יותר שרבי ברכיה אמר שלא דברה תורה במתים ר"ל הקונה מן הפלטר ע"ז תשוב כמת אלא התורה דברה בלוקח וכו' ע"ש: המתגדל על שדי אמו. כי אז שבע לאפוקי היונק מאחרים אינו שבע כדלעיל וקצת נראה טעם הדבר משום שהתינוק היונק משדי אמו נקרא טפי יונק משלו שמאחר מחמת לידתו אברים של אמו מתפרקים ודם נעכר ונעשה חלב כדאי' בנדה דף ט' נמצא הוא בעצמו הגורם ליניקת חלב שלו לאפוקי אם יונק מאחרים לא הוי הוא הגורם לחלב שתבא מתחלה ואינו שבע כדין המצפה על שלחן אחרים וק"ל: ואצ"ל משל אחרים. כדאיתא בר"ס ותוי"ט פ"ק דערלה מ"ה בשם הירושל' זמורה או יחור שהבריכה באילן אחר ויונקה ממנו וכו' ונוכל לעמוד על זה בעלין שכשהיא יונקת מן הזקינה הופכת עליה שלא יעמדו נגד העלין של אב. ואם לאו הופכת עליה כלפי עלי הזקינה וסימן לדבר דאכיל מחבריה מתבייש לאסתכל בו עכ"ל ועפי"ז אמר אדמ"ו החסיד האמיתי הרב הגאון אב"ד דק"ק ליסא מוהד"ע כ"י וש"ה הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו וק"ל. ע"כ לפ' הקודם. ומעתה מתחיל פל"א בעשרה מאמרות וכו': בעשרה מאמרות. ט' ויאמר ובראשית נמי מאמר הוא שנאמר בדבר ה' שמים נעשו (תהלים לג). רש"י. כי יש באותיות בראשי"ת בארשת כמו וארשת שפתיו (תהלים כא). מד"ש בשם רבי אפרים ז"ל: וכי מה צריך לבאי עולם בכך. מה אנו למדין ממנו שהקב"ה נזקק לברוא העולם בי"מ כדאי היה לבוראו בדבור אחד אלא לכך טרח כדי ליתן פרעון גדול לרשעים שמאבדין את העולם שטרח הקב"ה כ"כ לבוראו בי"מ וכדי ליתן שכר טוב ומרובה לצדיקים וכו'.רש"י. ומפרש זקיני הגאון בס' ד"ח לא שהיתה שאלה על הבריאה עצמה למה היתה בי"מ אלא שר"ל שיש לנו ללמוד מהבריאה שהיא בי"מ לימוד מוסר נאה לפי שהלא במאמר אחד יכול להבראות ויצא לנו ממה שנבראת בי"מ להפרע וכו' אבל לא שלכך היתה כוונת הבריאה בי"מ כדי להפרע וכו' שאין זה ממדת טובו יתברך לעשות פעולה יתירה כדי להפרע וכו' עכ"ל: כאילו קיים עולם מלא וכו'. שאם העולם מחצה זכאי ומחצה חייב מכריע במצוה א' עולם כולו לכף זכות כדאי' ספ"ק דקדושין. א"כ במצוה נותן היות וקיום לנפשו והמקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא ומזה תדין ברשעים הכל להיפך כ"כ הרב ועי"ל פכ"ח ד"ה כאילו משים שלום בישראל מש"ש בס"ד: שכן מצינו בקין וכו'. מבואר בסנהדרין דף לז ע"א ע"ש: תולדות אדם. סיפיה דקרא ביום ברא וגו' בדמות אלהים עשה אותו: בהבראם. סיפיה דקרא ביום עשות ה' אלהים וגו'. מלמד שהראהו וכו'. כמו אין כל חדש תחת השמש והכל נברא ביומו של מעשה בראשית כן הראהו ג"כ הקב"ה לאדה"ר כל הדורות שעתידין לצאת ממנו: ומשחקים לפניו. המפרש גרס ומשמשין לפניו ר"ל כדין בנים לאב: אלא צדיקים וכו' שנאמר כל הכתוב לחיים. זה ספר תולדות אדם בישעיה מפורש מה היה כתוב באותו ספר נחיים ר"ל צדיקים הנקראים חיים: גלמי ראו עיניך. מאז בראת את העולם ראו עיניך את כל גולמי הדורות הבאים. גלמי זהרתי בתבנית צורתי בטרם הולדי ובטרם בואי לעולם ראו עיניך: ועל ספרך וגו' וכל יצורי עולם כמוני כמוסם גם כולם בטרם הבראם יחדיו גלוים לפניך. רש"י בתהלים: תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם באלפים שנה שקדמה תורה לעולם היו עתידין דורות הללו להבראות שנאמר דבר צוה לאלף דור (תהלים קה) וראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בלא תורה כ"כ והעבירן ולא בראן ונתנו לכ"ו דורות מאדם עד משה רבינו כ"ו דורות הרי שחסרו תתקע"ד מאלף כן כתב רש"י במס' שבת דף פח ע"ב ובזבחים דף קטו ע"א. ועיין חגיגה דף יג ע"ב. ובילקוט תהלים שם ובקהלת ז' על פסוק אדם א' מאלף מצאתי רמז תתקע"ז. עם מה"ש עיין ביפ"ת בראשית. וריש של"ה: אמון. גדילה אצלו לשון אמונים עלי תולע (איכה ד): יום יום. אלפים שנה כי אלף שנים וגו' כיום אתמול: משחקת. לפניו בכל עת משחקת בתבל ארצו ושעשועי את ב"א כנ"ל: משחקת כל הדורות רשעים שהיו מאדם ועד נח ומנח עד אברהם הייתי משחקת עליהם: ושעשועי. נפיתי עד בא דור המדבר ויקבלוני. כ"ז מפרש"י במשלי ח': חורשים בעולם. תרגום יער חורשא: זה שערו של אדם. שדומים ליער באילנות: ברא קורנין בעולם. שהעולם עגול ככדור. כי קרן דבר עגול הוא אלות מנות תרגום גרינן פעירין. ופ"א דכלים והקרן בנתיים פי' ככר עגול. ובפ"א דטבול יום מקרעות נוסכות עורך ערך קרן ובשבט מוסר פ"א כתב ברא קורנין מערות ע"ש: נ"א פרחתו. שבמגלה מאיר כד"א ומגלה אשה זונה: אלו דמעות. שנוזלים כנחלים ובתנחומא ריש פרשת חקת נתן טעם נמי

באדם אלו שפתותיו של אדם. דלתות בעולם דלתות באדם זה שיניו של אדם. (רקיעים בעולם רקיעים באדם זה לשונו של אדם). מים מתוקים בעולם מים מתוקים באדם זהו רוקו של אדם. [א] לסתות בעולם לסתות באדם זה לחייו של אדם. מגדלים בעולם מגדלים באדם זה צוארו של אדם. סתידראות בעולם סתידראות באדם זה זרועותיו של אדם. יתידות בעולם יתידות באדם זה אצבעותיו של אדם. מלך בעולם מלך באדם ראשו. (אשכולות בעולם אשכולות באדם דמו). יועצים בעולם יועצים באדם כליותיו. ריחים בעולם ריחים באדם זה קרקבנו של אדם. נימסים בעולם נימסים באדם זה טחולו של אדם. אשפתות בעולם אשפתות באדם זה כריסו של אדם. בורות בעולם בורות באדם זה טיבורו של אדם. מים חיים בעולם מים חיים באדם זה (מי רגליו של אדם חיים בעולם חיים באדם זה) דמו של אדם. עצים בעולם עצים באדם זה עצמותיו של אדם. גבעות בעולם גבעות באדם זה עגבותיו של אדם. עלי ומכתשת בעולם עלי ומכתשת באדם זה ארכובותיו של אדם. [ב] סוסים בעולם סוסים באדם זה [ג] שוקיו של אדם. (מלאך המות בעולם מלאך המות באדם זה עקיביו של אדם). הרים ובקעות בעולם הרים ובקעות באדם עומד דומה להר נופל דומה לבקעה. הא למדת שכל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא באדם:

פרק שנים ושלשים

א **עשרה** דורות מאדם ועד נח וכי מה הוצרך לבאי עולם לכך אלא ללמדך שכל הדורות היו מכעיסין ובאין ולא הביא הקב"ה עליהם את מי המבול בשביל צדיקים וחסידים שהיו בהם. [ד] וי"א כל זמן שהיה מתושלח (א) חי לא ירד מבול לעולם ובשמת מתושלח עוד נתלה להם שבעת ימים לאחר מיתתו שנא' (בראשית ז) ויהי לשבעת הימים מה טיבן של שבעת הימים הללו אלו ימי אבלו של צדיק שעיכב את הפורענות. לפיכך נאמר ויהי לשבעת הימים. ד"א ויהי לשבעת הימים מלמד שקבע הקב"ה להם זמן לאחר ק"כ שנה שמא יעשו תשובה ולא עשו ולכך נאמר ויהי לשבעת הימים. ד"א מלמד ששינה עליהם הקב"ה סידורו של עולם והיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח שמא יבינו ויתייראו ויעשו תשובה ולא עשו לכך נאמר ויהי לשבעת הימים. דבר אחר מלמד שהעריך להם הקב"ה את שולחנו והראה להם טובו מעין העולם הבא כדי שידקדקו הן בעצמן ויאמרו אוי לנו טובה זו שאבדנו וששיחתנו זרענו (מן הארץ) שנא' (שם ו) וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה וגו': ב רבי אלעזר בן פרטא אומר הרי הוא אומר (שם) לא ידון רוחי באדם לעולם אמר הקב"ה איני דן אותם עד שאכפול להם שכרן שנא' (איוב כא) יבלו בטוב ימיהם (ושנותיהם בנעימים) וברגע שאול יחתו. רבי יוסי הגלילי אומר הרי הוא אומר לא ידון אמר הקב"ה איני (ב) משווה יצר הרע [ה] על יצר הטוב אימתי עד שלא נחתם גזר דינם אבל נחתם גזר דינם שניהם שוין (בעבירה): ג הוא היה אומר (ג) צדיקים נוטל מהם יצר הרע ונותן להם יצר טוב שנא' (תהלים קט) לבי חלל בקרבי. רשעים נוטל מהם יצר טוב ונותן להם יצר הרע שנא' (שם לו) נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו. בינונים נותנין להם זה וזה את שבא ליצר הרע יצר הרע שופטו את שבא ליצר טוב יצר טוב שופטו שנא' (שם קט) כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו. ר"ש בן אלעזר אומר הרי הוא אומר לא ידון אמר הקב"ה ([איני דן אותם עד שאשלם שכר לצדיקים אימתי בעוה"ז אבל בעוה"ב אמר הכתוב (שם קמו) תצא רוחו ישוב לאדמתו. ר"ע אומר הרי הוא אומר (בראשית ו) לא ידון רוחי באדם לעולם אמר הקב"ה]) הם לא דנו בעצמן שהן בשר ודם אלא הגיסו את רוחן כלפי מעלה ויאמרו לאל סור ממנו. ר"מ אומר הרי הוא אומר לא ידון אמר הקב"ה אמרו הדור ההוא לא ידון ה' אין דיין בעולם נטש המקום את העולם. רבי אומר הרי הוא אומר לא ידון אמר הקב"ה הם לא הושיבו סנהדרין בארץ (ד) אני מושיב להם סנהדרין במרום:

פרק שלשה ושלשים

א **עשרה** דורות מנח ועד אברהם וכי מה צורך לבאי עולם בכך אלא ללמד שכל אותן הדורות היו מכעיסין לפניו ולא היה אחד מהם שיהלך בדרכי הקב"ה עד שבא אברהם אבינו והלך בדרכי הקב"ה שנא' (בראשית כו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' (ה) (וכי תורה אחת שמר והלא תורות הרבה שמר) אלא מלמד שזימן הקב"ה לאברהם אבינו ב' כליותיו כשני חכמים והיו מבינות אותו ויועצות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה שנא' (תהלים טז) אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי. ולא עוד אלא שהיה אברהם אבינו עושה צדקה תחלה ואח"כ משפט שנא' (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' בזמן ששני בעלי דינין באין לפני אברהם אבינו בדין ואמר אחד על חבירו זה חייב לי מנה היה אברהם אבינו מוציא מנה משלו ונותן לו ואמר להם סדרו דינכם לפני וסדרו דינן כיון שא' מתחייב לחבירו אמר לזה שבידו המנה תן המנה לחבירך ואם לאו אמר להם חילקו (מה שעליכם) והפטרו לשלום אבל (ו) דוד המלך לא עשה כן אלא עושה משפט תחלה ואח"כ עושה צדקה שנא' (ש"ב ח) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו בזמן שבעלי דינין באין לדין לפני דוד המלך אומר הא' זה נתחייב לי מנה אמר להם סדרונו דינכם וסדרו דינם כיון שנתחייב אחד מהם לחבירו מנה היה מוציא מנה משלו ונותן לו ואם לאו אמר להם (חלקו מה שעליכם ו) תפטרו בשלום: ב עשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו לפני הקב"ה ובכולן נמצא שלם אלו הן שנים בלך לך [ו] ב' בשתי בניו ב' [ז] בשתי נשיו אחד עם המלכים ואחד בין הבתרים אחד באור כשדים ואחד בברית מילה (בין הבתרים

הגהות הגרי"ב

(א) [ענין זה בסנהדרין דף קח:] : (ב) נ"א והגר"א דן : (ג) [כענין זה בברכות דף סא:] : (ד) נ"א אף אני לא אושיב לכם : (ה) נ"א והגר"א תורה אחת לא כתב כאן אלא תורות הרבה מניין לו אלא : (ו) [סנהדרין דף ו:] :

נוסחת הגר"א

[א] כוכבים בעולם כוכבים באדם זהו לסתות של אדם חומות בעולם חומות באדם : [ב] צבאים בעולם צבאים באדם זה שוקיו של אדם : [ג] רגליו : [ד] וכל זמן : [ה] עם : [ו] ורעבון : [ז] באשתו :

תומת ישרים, **סתידראות** כו' סתידראות. נ"א סרדיוטות ופי' בערוך שרים ממונים לעשות דין מהדיוטות: **שוקיו של אדם**. נ"א עקביו של אדם צביים בעולם צביים באדם שוקיו: **עקיביו**. נ"א רגל: שעיכב. צ"ל שעכבו: שנים מלך לך כצ"ל ונ"ב עי' בפירוש הרב דון יצחק אברבנאל ז"ל למסכת אבות בפי' משנת עשר נסיונות כו' דף קנד ע"ב כי הוא ז"ל פי' שם ברייתא זו:

כסא רחמים

פרק לא מלך באדם ראשו. וניכר בשמו הוא הראש. ובמעשיו הוא הדעת ושכל טוב המנהיג לכל. ובמקומו ירום ונשא ואע"ג דהכל תלוי בלב ושלמה המלך ע"ה אמר דהחכמה בלב כמשז"ל מ"מ הלב רואה ואינו נראה: **מ"ח** באדם מ"ר. וכבר נודע כמה רפואות יש בהם והרמב"ם ז"ל בחכמתו היה מכיר בהם כל חלקי החולי לסוגיהם ולמיניהם אי אשתני לגריעותא או למעליותא: **זה עקביו של אדם**. וז"ש ואתה תשופנו עקב וכתיב והיה עקב תשמעון כו'. וז"ש עון עקבי תרי מבית ומחוץ. ולשבח נאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי ודו"ק:

פרק לב נוטל מהם יצה"ר וכו'. הוא על דרך מ"ש [שבת קד. וש"נ] הבא ליטהר מסייעין אותו וכו':

פרק לג ולא היה א' מהם שיהלך בדרכי הקב"ה כו'. לאו דוקא דהאיכא שם ועבר. ומעיקרא היה נח חי עד שהיה לאברהם נ"ח שנה וכמ"ש אברהם בן נ"ח כשמת נח. א"נ דשם ועבר קבלו מנח. ונח קבל ממתושלח ודעמיה אבל אברהם במחוז שלו היו כלם עע"ז והוא מעצמו נתעורר. וכונת לא הי' אחד מהם שיהלך בדרכי הקב"ה היינו מעצמו בלי מלמד. ומ"ש הרב בנין יהושע וז"ל בדרכי הקב"ה ר"ל בכל דרכי הקב"ה כדמסיים וכי תורה א' וכו' עכ"ל. לא שמיע לי דהגם שאברהם אבינו עליו השלום זכה לזה. אין לומר שנח ושם ועבר לא הלכו בדרכי הקב"ה א"ו דהיו יראי ה' ומקיימים ז' מצות שנצטוו וגם נח למד תורה כמשז"ל ושם ועבר קבלו ממנו. ומ"ש נראה נכון. א"נ כפשיטות מ"ש ולא היה א' מהם שיהלך בדרכי הקב"ה במחוז

בנין יהושע

למי החוטם ואזנים והפה ע"ש ומ"ר ס"פ קרח: **שפתותיו** וכו' שיניו וכו'. כדאיתא בערכין דף טו הקפתי לך שני חומות א' של עצם וא' של בשר וכו': **רקיעים** באדם זה לשונו. ודבר המתפשט נקרא רקיע כד"א וירקעום צפוי למזבח (במדבר יז) כך לשונו של אדם מתפשט ומתהלך כד"א לשונם תהלך בארץ (תהלים עג) ובשבט מוסר פ"א כתב שהלשון מבדיל בין מים למים כמו הרקיע: **לסתות** בעולם. כמה הרים דומים ללסתות של ב"א וכן מגדלים ג"כ כוונה על ההרים. א"נ לסתות בעולם ר"ל כוכבים כדאי' במס' שבת דף קנא ע"ב והכוכבים אלו הלסתות ע"ש והלסתות של אדם מאירים ג"כ: **סתידראות** בעולם. כתב המפרש פי' בערוך הוא תורן בלשון משנה פעמים מעמידין אותו ופעמים הוא נופל כך זרועותיו של אדם פעמים מגביה אותם אדם למעלה כתורן ואני לא מצאתי כן בערוך לכן נ"ל ע"פ פי' ערוך ערך סתר בחולין דף ס ע"א איתא דנעביד לה חדא סתוריתא פי' מעזלא ע"כ כך בזרועותיו טווין ומעזלא: **אשבולות** וכו'. תמורה דף טו ע"ב איתא מאי אשכולות אר"י א"ש איש שהכל בו. כך אבוסון דכולהו דם: **יועצים** כליותיו. כד"א אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז) עי"ל רפל"ג: **קרקבנו** של אדם. מתוך המאכל כרחים כדאיתא בברכות דף סא קרקבן טוחן. **נמסים**. הוא מלשון ותם השמש ונמס ופי' דבר שגורם נמות. וטבע הטחול לעורר תאות האכילה מפני טעם החימוץ שבו כדאיתא בשבילי אמונה נתיב ד' שבט מוסר פ"א ועוד כתב עשה לו הטחול נגד שמאל עם המרה השחורה לקרר בקרותה הקרבים והמעים והבטן שלא יתייבשו ויתרבו המאכל והמשקל מפני חום ריתות הקרבים המתחממים ומרותחים מחום הדם והכבד והמרה האדומה וע"ש הכל באריכות: **טבורו** של אדם. עשוי כבור א"נ שהתינוק במעי אמו טבורו פתוח כדאיתא בנדה דף ל: **חיים** וכו'. זה דמיו. בשבט מוסר הגירסא זה בניו של אדם: **זהו עגבותיו**. הוא מלשון ותעגב על מאהביה (יחזקאל כג) שם בשבט מוסר: **עלי ומכתשת**. הוא כלי שכותשים בו בשמים ודברים אחרים ועלי הוא יד של המכתשת ונקרא כן ע"ש שמעלין אותו ומכין בו תמיד. שם: **מ"ה** באדם זה עקיביו. ע"ד דאיתא סוכה נ"ג רגלוהי דבר נש אינון ערבין ביה שם. וכד"א רגליהם לרע ירוצו (ישעיה נט) ושבת דף סב עקב בצד גודל ובנדרים דף כ' המסתכל בעקיבה של אשה ובשבועות דף מז ע"ב ובמ"ר ביום השמיני פי"ד איתא אזהרה לשוקב אחר מנאף מניין שנאמר לא תנאף קרי ביה לא תנאיף פי' שמרדף והולך על עקיביו ומזמן להכירו ניאוף. פי' אחר מכין לו מקום ונשים לניאוף מניין שחייב ת"ל לא תנאף לא תגרום ניאוף. ערוך ערך עקב ע"ש: **הא** למדת וכו' ברא באדם. כתב בשבט מוסר שם טעמו של דבר להודיעו כי הוא כל העולם כולו ובשבילו ברא הכל ובהיות פוגם בא' מאיבריו פוגם הוא בחלק העולם הנרמז בו ואם עובר על כל המצות דאז פוגם בכל איבריו נמצא פוגם ומחריב כ"ע כאשר אירע בדור המבול וכו' נמצא בכל פרט ופרט שבעולם פגום ונחרב העולם. וכן תדין בתקונו של אדם הוא מתקן הכל:

פרק שנים ושלשים עשרה דורות מאדם ועד נח. לא וחשוב סוף פ' בראשית. רש"י: **וכי מה** הוצרך וכו'. עי' בפ' הקודם ד"ה וכי מה וכו': **בשביל** צדיקים וחסידים. כגון שת חנוך מתושלח. ובפ"א פ"ה איתא להודיע כמה ארך אפים לפניו וכו' ופירש הר"ב אף אתה אל תתמה שהאריך למלכות הרומי כל השנים הללו שכן משעבדים בבניו שיותר האריך לדורות שמאדם ועד נח ואח"כ נשטפו והחשבון שכן המבול היה אלף תרנ"ו לבה"ע וחורבן הבית היה ג' אלפים תתכ"ח לב"ע לא וחשוב חכה לו כי לא יאחר. תוי"ט (ובשנה זו שאנו מונין תקמח"ל כבר זה הזמן בעו"ה עבר ס"ד שנים כי לפי החשבון הלז היה ראוי לבא באלף החמישי וארבע מאות ושמונים וארבעה) ומד"ש פי' בשם הר"ר יונה שמודיע שכמו שלבסוף גמולם שילם להם שהביא עליהם את מי המבול כך הנה עוד ימים באים ישלם להם כפעלם ויושיענו ויגאלנו ב"ב אמן: **הימים** וכו'. מיהורא דה"א הידועה סימים דרשו כן שהן ז' ימים הידועים שהן אבלו של מתושלח וכו' אבל רש"י בחומש הביא דרשא דהכא אקרא דלעיל מיניה דכתיב כי לימים עוד שבעה וגו' והוא מבואר דבהספידו של צדיק אולי יחזרו בתשובה שאין עוד מי שיגן עליהם כי אפס צדיק כדאיתא בסנהדרין דף ל"ו ע"א ומי מעכב פרידה א' יש לו וכו'. מהרש"א בח"א פ' חלק דף קח ע"ב: **שעיכב** את הפורענות. למדך שהספידן של צדיקים מעכבין את הפורענות לבא. גמרא שם: **זמן** לאחר ק"ך שנים. בגמרא שם איתא ד"א שקבע להם הקב"ה זמן גדול ואח"כ זמן קטן ופרש"י זמן קטן אחר זמן גדול בתחלה אמר להם והיו ימיו מאה ועשרים שנה כשעבר זמן זה ולא שבו לטובה חזר וקבע להם זמן קטן וכתב המהרש"א מפני אותן שנולדו באותן ק"ך שנה שיהיה להם התראה מאותן ז' ימים: **סדורו** של עולם. שם בסנהדרין איתא סדר בראשית ופרש"י והיינו לשבעת הימים סדר שבעת ימי בראשית שינה להם. ודברי המהרש"א בח"א שם מה שמפרש ע"פ התוכניים וכו' לע"ג כי מה שלא שמשו המזלות היה אח"כ בירידת המבול ולא קודם לכן וק"ל. **עד** שאכפול להם שכרן. ופי' הקרא לא ידון רוחי באדם כ"ל שלא יהיה לאדם דין ותרעומת עלי ע"כ אתן לו הטוה"ז שרוצה בזה וכד"א ס"פ ואתחנן ומשלם לשנאיו וגו': **שנאמר** יבלו בטוב ימיהם. אמר איוב זה על אנשי דור המבול כמו שדרשו חז"ל שם בסנהדרין דף קח ע"א: **יצה"ר** על יצה"ט. ר"ל עם יצה"ט כמ"ש רש"י בפ' בא ראשו על כרעיו ואיני משוה כוונתו שאינו מענין תאות היצה"ר הנשמה כי הנשמה מתאוה למע"ט ופי' הקרא לא ידון רוחי ר"ל הנשמה כד"א ורוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (ישעיה נז טז) בשגם הוא בשר זה הגוף. מפרש: **אבל** נחתם גז"ד. שהכריע טומאת ותאוות הגוף ונתמלאה הסאה שנחתם ע"י זה הגז"ד: **שניהן** שוין בעבירה. כדאי' פרק חלק דף נא ע"ב מכל

לחגר וסומא וכו' אף הקב"ה מביא נשמה וזורקו לגוף ודן אותם כאחד שנא' יקרא אל השמים מעל וגו' (תהלים נ) וכו' ע"ש והמפרש האריך עוד בזה: **צדיקים** נוטל מהם יצה"ר וכו'. בברכות דף סא איתא תניא ר"י הגלילי אומר צדיקים יצר הטוב שופטן שנאמר לבי חלל בקרבי ופרש"י לבי חלל בקרבי יצר הרע הרי הוא כמת בקרבי שיש בידי לכופו ואין שולט בי אלא יצה"ט והוא שופטו. חלל כמו ימצא חלל באדמה ס"פ שופטים: **רשעים** וכו'. שם איתא רשעים יצה"ר שופטן שנא' נאם פשע וגו' ופרש"י אמר דוד בקרב לבי יש ואומר אני שהפשע נאם לרשע כלומר שהיצה"ר אומר לרשע אל תהי פחד אלהים לנגד עיניך אלמא יצה"ר שופטו עד שמרחיקו שאין מתפחד מיוצרו: **בינונים** נותן וכו'. שם איתא ובינונים זה וזה שופטן ופרש"י מדקאמר קרא להושיע משופטי נפשו ש"מ יש לך אדם שיש לו שני שופטים ע"כ וע"ש במהרש"א שמפרש בע"א: **עד** שאשלם שכר לצדיקים אימתי. כלומר אימתי יהיה אנשי דור המבול ורשעים כמותם יהיו רואים שכר הצדיקים הוא רק בעוה"ז: **אבל** בעוה"ב וכו' ישוב לאדמתו. כי אנשי דור המבול אין להם חלק לעוה"ב ואין עומדין בדין שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח ופרש"י שאין עומדין בדין אין להם רוח לחיות עם הצדיקים שיש להם חלק. משנה פ' חלק דק"ז ע"ב: **רע"א**. עד סוף הפרק מבואר הכל באריכות שם דק"ח ע"א ע"ש:

פרק שלשה ושלשים עשרה דורות מנח ועד אברהם. לא וחשוב ס"פ נח רש"י וכתב התוי"ט לא דמי למאדם ועד נח דאדם ונח בכלל עשרה אבל הכא אין נח בכלל אלא לפי דסיים בנח בפ' דלעיל הדר ופתח ביה ע"כ: **וכי מה** צורך. עי"ל ר"פ ל"א: **בדרכי** הקב"ה. ר"ל בכל דרכי הקב"ה כדמסיים וכי תורה א' שמר וכו' אלא תורות הרבה וכו'. **תורות** הרבה. ויומא פ"ג דף כח ע"א אמר רב ואיתימא רב אסי קיים א"א אפי' ערובי תבשילין שנא' ותורותי א' ד"ת וא' דברי סופרים: **שתי** כליותיו כשני חכמים. אב לא למדו רב לא היה לו ומי למדו חכמה תניא רשב"י אומר מלמד שזימן לו הקדוש ברוך הוא שני כליות והיו נובעות חכמה ודעת. ילקוט תהלים טז: **ולא** עוד. לא זו בלבד שמר התורות שנאמר כי ידעתיו וגו'. סיפיה דקרא לעשות צדקה ומשפט וגו': **מנה** משלו ונותן לו. בזה היה מקדים הצדקה: **תן** המנה לחבירך. בכך היה המשפט: **ואם** לאו. שלא היה חבירו חייב בדין וטעה התובע: **חלק** מה שעליכם. שלא היה רוצה לחזור ממתנתו שנתן מקודם. לכך אמר להתובע שעכ"פ יחלק עם חבירו התובע כי הוא היה הגורם שבא לידי מתנה זו וכנ"ל רק קשה לפ"ז לקמן גבי דוד איך יתיישב האי לשון ואם לאו וכו' הלא דוד לא נתן עד שנתחייב באמת הנתבע בדין. ובאמת בסנהדרין דף ו' ליתא כלל גבי דוד האי ואם לאו וכו' ע"ש ובלתי ספק שנגררת לשון מא"א נכתב ג"כ אצל דוד ול"ג ובאברהם עולים דברינו שפיר: **דהע"ה** משפט תחלה. משום מלך במשפט יעמיד ארץ: **היה** מוציא מנה משלו. אמרו בזה שאמר דוד (תהלים קיט) עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי שהתפלל שלא יעשו העני ובעל דינו קנוניא עלי לתבוע את העני אף אם אין העני חייב לו ואני אשלם לו בעבורו ואח"כ יחלקו ביניהם מה שעשקו ממני. מהרש"א שם בסנהדרין בח"א. ושמעתי שזה יורה הנוטריקון של לעשקי ר"ל "לעושין "שני "קנוניא "יחד: **י' נסיונות**. אם אדם עומד בנסיון נתגדל ונתרומם ונעשה לו נסיון מלשון וישימהו על הנס בפ' חקת וכנס על הגבעה (ישעיה ל) הרימו נס (שם סב): **אברהם** אבינו. שאנו זוכים ומקבלים טובה בזכותו זה שעמד בכל נסיונות לפיכך קראו התנא בכאן אבינו. תוי"ט. ומד"ש כתב הכוונה לומר שתהיו אוחזין מעשה אבותיכם בידכם וכמעשה האבות שנתנסה ועמד בנסיונות יעשו בניו וכיוצא בזה היה אומר שלמה המלך ע"ה (משלי כ) מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו רצה בזה האיש המתהלך בתום לבבו ובנקיון כפיו צדיק מתקרי ואשרי האיש שבניו אחריו כלומר שאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם והולכין אחרי מעשיו הטובים להדמות אליו ע"ש שהאריך עוד בפסוקים נאים כדרכו המשמח אלהים ואנשים. **ובכולם** נמצא שלם. שלא הרהר אחר מדותיו מרוב אהבתו. רש"י: **שנים** בלך לך. אחד כשאמר לו הקב"ה לך לך מארצך נוה עליו לילך ארץ נכריה ולעזוב בית אבותיו. גם הטלטול קשה לאדם ביותר פרד"א והשנית באותה פרשה ויהי רעב בארץ וגו' ופרש"י שם ע"פ מדרש רז"ל הרעב היה רק באותה הארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקב"ה שאומר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנו ומסיים בפדר"א פכ"ו מיום שנבראו שמים וארץ לא בא רעב אלא בימי אברהם ולא בכל הארצות אלא בארץ כנען בלבד לנסותו: **ב'** בשתי בניו. א' שאמר לו על ישמעאל לגרש אותו. וא' נסיון של עקידת יצחק בנו: **ב'** בשתי נשיו. א' שנלקחה שרה אשתו לפרעה לאשה וכי יש לך אדם שרואה שאשתו נלקחה לאיש אחר ואינו קורע את בגדיו פדר"א שם. וא' ויאמר לאברהם גרש האמה הזאת וגו'. שם פ"ל ומאריך בזה: **א'** עם המלכים. עיין בפדר"א פכ"ז שכתב שבאו להרגו אמרו נתחיל ראשון בבן אחיו ואח"כ נתחיל בו ויבא הפליט זה מיכאל שרו של עולם הוא מגיד שנאמר ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י) ועוד האריך בזה מקידוש השם על שהשיב כל רכוש סדום ועמורה והתחיל ראשון לעשר בעולם ע"ש: **וא'** בין הבתרים. בברית בין הבתרים ורמז לו על הגאולה מתי יהיה ובפדר"א פכ"ח מפרש הרמז גם נרמז בפיוט ר"ה יום שני לשחרית קודם הקדושה ע"ש: **א'** באור כשדים. כשהשליך אותו נמרוד לתוך כבשן האש כדכתיב ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים (בראשית טו): **וא'** בברית מילה. שבן צ"ט שנה היה כדכתיב ויהי אברם בן תשעים ותשע שנים בהמולו. וגם יליד ביתו מהל ועמ"ש בזה הפדר"א פכ"ט:

וכל

הבתרים) . וכל כך למה כדי שכשיבא אברהם אבינו ליטול שכרו שיהיו (א) [א] המלאכים אומרים יותר [ב] מכולנו יותר מכל שוה אברהם אבינו ליטול שכרו שנא' (קהלת ט) לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך . כנגד עשר נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ובכולן נמצא שלם וכנגדן עשה הקב"ה י' נסים לבניו במצרים כנגדן הביא עשר מכות כנגדן נעשו לישראל עשרה נסים על הים כנגדן הביא עשר מכות על המצריים בים . מצריים הרעימו עליהם בקולם אף הקב"ה הרעים עליהם [ג] בקול על הים שנא' (איוב לז) ירעם אל בקולו נפלאות . מצריים באו על הים בקשת ובחצים והקב"ה נגלה עליהם בקשת ובחצים שנאמר (חבקוק ג) עריה תעור קשתך ואומר (תהלים יח) וישלח חציו ויפיצם . מצריים באו על הים בחרבות אף הקב"ה בא עליהם בחרבות (ורמחים) שנא' וישלח חציו ויפיצם [ד] ברק ויהם ואין ברק אלא חרב שנא' (יחזקאל כא) חרב חרב הוחדה וגם מרוטה למען טבוח טבח הוחדה למען היה לה ברק מורטה . מצריים נתגאו במגן וצנה והקב"ה עשה כמו כן שנא' (תהלים לה) החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי . מצריים באו [ה] בחניות וכך הקב"ה שנא' [ו] (חבקוק ג) לנוגה ברק חניתך . מצריים באו באבנים [ז] בקלעים והקב"ה נתגאה עליהם באבני אלגביש שנאמר (תהלים יח) (מנוגה נגדו) עביו עברו ברד וגחלי אש . בשעה שעמדו אבותינו על הים אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שנראה הים נקבים נקבים שנא' (חבקוק ג) נקבת במטיו ראש פרזיו . אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שנעשה הים בקעה לפנינו הכה משה על הים ונעשה בקעה לפניהם שנאמר (תהלים עח) בקע ים ויעבירם ונאמר (ישעיה סג) כבהמה בבקעה תרד . אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שנעשה לפנינו גזרים גזרים שנאמר (תהלים קלו) לגוזר ים סוף לגזרים . אמר להם משה קומו עברו אמרו לו לא נעבור עד שנעשה לפנינו חומר נטל משה המטה והכה הים ונעשה לפניהם טיט שנא' (חבקוק ג) דרכת בים סוסיך חומר מים רבים . אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו מדבר נטל משה את המטה והכה על הים [י] שנא' (תהלים קו) ויוליכם בתהומות כמדבר . אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו פירורים פירורים נטל משה את המטה והכה על הים [כ] שנא' (שם עד) אתה פוררת בעזך ים . אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו סלעים סלעים נטל המטה והכה על הים [ל] שנא' (שם) שברת ראשי תנינים על המים הוי אומר ראשי תנינים אין משתברין אלא על הסלעים אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לנו יבשה נטל משה את המטה והכה על הים [מ] שנא' (שם סו) הפך ים ליבשה ואומר (שמות יד) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים . אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשה לפנינו חומות נטל משה את המטה והכה על הים [נ] שנאמר (שם יד) והמים להם חומה מימינם ומשמאלם . אמר להם משה קומו עברו אמרו לא נעבור עד שיעשו לפנינו נאדות נטל משה את המטה והכה על הים [ס] שנא' (שם טו) נצבו כמו נד נוזלים . (ומנין שבין הגזרים ירדה אש וליחכתן שנאמר (ישעיה סד) כקדוח אש המסים מים תבעה אש להודיע שמך לצריך) והיו הנודות מושכין שמן ודבש לתוך פיהן של תינוקות והן יונקין מהם שנא' (דברים לב) ויניקהו דבש [ע] מסלע . וי"א (ב) היה יוצא להם מים חיים מן הים ושותין בתוך הגזרים לפי שמימי הים מלוחים הם שנא' נוזלים ואין נוזלים אלא מתוקים שנא' (שיר ד) באר מים חיים ונוזלים מן לבנון ועננו כבוד למעלה מהם שלא ישלוט בהם השמש ועברו ישראל כן כדי שלא יצטערו . רבי אליעזר אומר תהום כפה עליהם מלמעלה ועברו בו ישראל כדי שלא יצטערו . רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים מים העליונים והתחתונים היו מנערין את המצריים שנא' (שמות יד) וינער ה' את מצרים בתוך הים [פ] :

פרק ארבעה ושלשים

א עשרה נסיונות ניסה הקב"ה את אבותינו ובכולן לא נמצאו שלימים ואלו הן במדבר בערבה מול סוף [בין פארן ובין תפל ולבן וחצירות ודי זהב] (דברים א) במדבר [צ] שעשו את העגל שנא' (שמות לב) עשו להם עגל מסכה בערבה על המים שנא' (שם יז) ויצמא שם העם למים . מול סוף על שהמרו על ים סוף (וי"א זה פסלו של מיכה) . רבי יהודה אומר המרו על הים המרו בתוך הים שנא' (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף . בין פארן ובין תפל (במדבר יג) וישלח אותם משה ממדבר פארן . בין תופל ולבן על דברי תפלות שתפלו על [ק] המן . ולבן זה מחלוקתו של קרח . וחצירות על (ג) [ר] השליו . והרי שבעה ובמקום אחר הוא אומר (דברים ט) ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה . ודי זהב אמר להם (אהרן) דייכם חטא [ש] זהב שהבאתם לעגל . ורבי אליעזר בן יעקב אומר די הוא עון זה שלקו ישראל בו מכאן ועד שיחיו המתים [ת] :

ב עשרה שמות של שבח נקרא הקב"ה . אלו הן שם אל"ף דל"ת יו"ד ה"א י"ה אלהי"ם אלו"ה [א] אלהי"ך אלהיכם אל אהי"ה אש"ר אהי"ה שד"י צבאות . אמר רבי יוסי (ד) חלקנו על צבאות שנא' (שם כ) ופקדו שרי צבאות בראש העם :

ג עשרה שמות נקראו לעכו"ם שם גנאי אלו הן שקוצים גלולים מסכות פסילים אלילים אשירים חמנים עצבים (ה) און תרפים :

ד שני סמניות אמורות בתורה בפרשה קטנה ואיזו פרשה קטנה ויהי בנסוע הארון וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר (ו) ראויה היתה פרשה זו שתעקר ממקומה ותכתב במקום אחר

נוסחת הגר"א

[א] תכל : [ב] מכולם שוה : [ג] בקולו על המים שנא' (תהלים יח) ועליון יתן קולו ואומר ירעם אל : [ד] ברקים והמם : [ה] בחניתים אף : [ו] בא עליהם בחניתים : [ז] (שם יח) מנגה נגדו וגו' ונאמר לנוגה : [ח] ותרמנסין ונפט ואף הקב"ה בא עליהם כמו כן שנאמר : [ט] חומר : [י] ונעשה מדבר : [כ] ונעשה פירורים : [ל] ונעשה סלעים : [מ] ונעשה יבשה : [נ] ונעשה חומות : [ס] ונעשה נאדות : [ע] מסלע והיה יוצא : [פ] ומנין שבין הגזרים ירדה אש ולהטתן שנאמר (ישעיה סד) כקדוח אש המסים מים תבעה אש להודיע שמך לצריך : [צ] במדבר זה כלל כל מה שעשו במדבר שנאמר (תהלים עח) כמה ימרוהו במדבר וגו' . בערבה מה שעשו במרה על המים שנאמר (שמות טו) וילונו העם על משה וגו' מול סוף : [ק] השליו ראשון ולבן במן וחצירות : [ר] על השבת ודי זהב : [ש] זה : [ת] הרי שבעה ובמקום אחר הוא אומר ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה הרי עשרה : [א] אלהי אל כו' :

הגהות הגרי"ב

(א) כ"א אר"ה : (ב) כ"א הבקיע : (ג) כ"א העריות : (ד) [עי' שבועות דף לה: מ"ס פ"ד] : (ה) כ"א טלאים [אולי צ"ל בעלים . יעב"ץ] : (ו) [שבת דף קטז.] :

תומת ישרים . שיהיו המלאכים כו' . נ"ב נ"א יהיו אומות העולם אומרים יותר מכן ויותר מכן יש לאברהם ליטול שנאמר כו' : **וישלח** חצים ויפיצם וכו' שנאמר וישלח חצים כצ"ל ונ"ב בשמואל [ב כב] : הוי אומר ראשי כו' על הסלעים . נ"ב נ"א והיכן משברים ראשי תנינים הוי אומר על הסלעים : **וליחכתן** . צ"ל וליהטתן ופי' שליהטה האש הנודות : **ולבן** זה מחלקותו . נ"ב האמת שהית נ"ל להגיה ובין תופל ולבן אלו דברים שתפלו על המן כמ"ש רש"י ז"ל בפי' על הפסוק הזה וכתב עוד וחצרות זה מחלקותו של קרח עכ"ל . ובזה היה מתישב דקשה לי איך דריש מלבן מחלקותו של קרח דבשלמא על המן ניחא שהוא לבן כדפרש"י ז"ל אבל מה אעשה לשון הברייתא אינו מניח לי להגיה כי דריש מהאי קרא ז' נסיונות ואמר בפי' וחצרות על השלו או על העריות בנ"א הרי שבעה ולפי דבריהם ששה לבד לכן נראה להניח הענין כמו שהוא ולישב דרשת לבן זה מחלקתו של קרח אפשר לישב על דרך שאמרו רז"ל על קרח [הובא ברש"י ריש פ' קרח] מה עשה סדר וכנס ר"נ ראשי סנהדראות וכו' והלבישן טליתות שכלן תכלת באו ועמדו לפני משה ואמרו לו טלית שכלה תכלת [חייבת וכו' חוט א' של תכלת] פוטרה זו שכלה תכלת לא תפטור את עצמה : [א"ר יוסי] חלקנו . נ"א חלוק אני : **רשב"ג** אומר עתידה פרשה [כ"ה בדפו"י] נ"ב נ"א ראויה היתה :

כסא רחמים

שלו קאמר דאע"ג דנח ובניו היו בעולם היו רחוקים הרבה : **וכל** כך למה כו' . כלומר מאחר דהקב"ה יודע תעלומות וכבר לפניו יתברך גלוי שעומד בכלם אמאי אצטריך לנסותו ומשני להודיע לכל צדקתו וראוי לשכר הרבה וכן אמרו בזוהר הקדוש בסגנון אחר :

הגהות מהריעב"ץ

פרק לג ואין ברק אלא חרב שנאמר כו' . נ"ב גם מס"ת נלמד שנאמר (דברים לב) ברק חרבי .

פרק לד שנאמר וימרו על ים בים סוף . דייק דהול"ל וימרו על ים סוף ומדכתיב על ים בים סוף למדנו שהמרו על הים והמרו בתוך הים : **ולבן** זו מחלוקתו של קרח . כתב המפרשים והוסיף קצת דהתחלת המחלוקת שהא' טלית שכולה תכלת אם צריכה לבן ולזה סמך פ' קרח לפ' ציצית וכונתו כי טלית שכולה תכלת ודאי אינה צריכה לבן גם ישראל כלם קדושים אינם צריכים לאהרן ונמצא דברים כל מרעין היה על הלבן שבציצית ומשו"ה דריש ולבן זו מחלוקת קרח : **א"ר יוסי** כו' . ר"ת והרי"ף ורמב"ם ורא"ש פסקו דצבאות אינו נמחק [כר"י ועי' תוס' בשבועות שם] וכן בזוהר הקדוש אומר סוד גדול בשם צבאות :

בנין יהושע

וכל כך למה . שלכך נתנסה א"א בי' נסיונות כנגד עשרה מאמרות שבזכותו עומד וכן אתה מוצא בעשרה דורות שתלה הקב"ה מאדם ועד נח שמא יעשו תשובה כנגד י"מ שבהן נברא העולם והאריך להם אפו ואח"כ הביא עליהם את מי המבול ואף נח לא היה בו כח להציל אלא אשתו ובניו עמו בלבד . אבל א"א הציל כ"ע כולו לאחר שהמתין להם הקב"ה י' דורות לפי שהדריכן בתשובה ונתן לו שכר גדול על שנתקיים העולם בשבילו לפי שהקב"ה חפץ בתשובתן של רשעים ואינו חפץ במיתתן וכה"א ואת הנפש אשר עשו בחרן . רש"י : **שיהיו** המלאכים וכו' . נ"ל ושיהיו : **שוה** אברהם . דאלולי הי' נסיונות היה הקטרוג מהמלאכים על הנסים שעשה הקב"ה לאברהם ע"י המלאכים והם בני עליה רוצים לא יאות שיהיו נכנעים לצלילות בשר ודם ועכשיו שראו הי' נסיונות הודו ואמרו יותר מכולנו שוה ונהפכו מן קטיגור לסניגור . מפרש בשם יפ"ת : **שנא'** לך אכול בשמחה וגו' . בילקוט קהלת ע' איתא רבי עזריה בשם רבי יהודה ברבי סימון פתר קריא באברהם כשחזר מן העקידה אמר שמא ח"ו נמצא בו פסול ולא נתקבל קרבני יצאת בת קול ואמר לו לך אכול בשמחה לחמך . וסיפיה דקרא כי כבר רצה האלהים מעשיך . ובשעה שהתינוקות מתפטרים מבית רבן בת קול אומרת להם לך אכול [בשמחה לחמך ובשעה שהצדיקים נפטרים המלאכים מקדימים ואומרים להם לך אכול] וגו' ע"ש : **עשרה** נסים לבניו . שנצולו מי' מכות וכולם היו במצרים ולא בישראל . ר"ב : **בנגדן** הביא עשר מכות . על המצרים במצרים כצ"ל ורבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב ועיין בתוי"ט פ"א פ"ה מ"ד : **על** המצרים בים . קחשיב לקמן . והר"ב קחשיב י' נפילות למצרים הכתובים בשירת ויושע ע"ש וכנגדן נתן לבניו עשרת הדברות ובשעה שעשו את העגל ונשתברו הלוחות שהיו כתובין בהן י' דברות עמדו להם י' נסיונות שלא כלם הקב"ה וכה"א זכר לאברהם וגו' שכנגד י' דברות שאבדן מהם הילך י' נסיונות שנתנסה א"א והקב"ה החזיק לו טובה שנא' ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וגו' (תהלים קו) אם הם חייבים מיתת הרג זכור ליצחק שנעקד ע"ג מזבח . ואם הם חייבים גלות זכור ליעקב שגלה על מנות או"א רש"י פ' תשא ע"פ מדרש רז"ל : **מצרים** הרעימו עליהם וכו' . מהעונשים שבא עליהם תדין שאותו דבר היו רוצים המצרים לעשות בישראל ושלם להם הקב"ה מכ"מ : **עריה** תעור קשתך . בגלוי לעין כל עוררת קשתך ללחום עם מצרים : **הוחדה** . חדדה אותה להיות חריפה ביותר וגם מרוטה . מרוטה עניני נצוצות והעברת החלודה כמו נחשת ממורט (מ"א ז) למען היה לה ברק ענין זהרורית להבהיל ב"א . מפרשים : **לנגה** ברק . לאור הזוהר וכפל הדבר כמ"ש . מפרשים : **אמרו** לא נעבור עד וכו' . מה שבקשו ישראל הי' דברים בים משום דקבלה היתה בידם דים נקרע בזכות אברהם כדאיתא במדרש כתיב הכא לגוזר ים סוף לגזרים ובאברהם כתיב אשר עבר בין הגזרים מלמד שהראה הקב"ה לא"א קריעת ים סוף ונמשך מזה דע"כ יעשה הקב"ה י' נסים בים מאחר דבזכותו הים נקרע נגד י' נסיונות שעמד בהן כמו שעשה במצרים י' מכות . מפרש . ולכך מביא נמי לקמן פסוקי תהלים דאיתא שם נגד אבותם עשה פלא : **נקבים** נקבים . ר"ל כאילו היה נקב במים והמים מימין ומשמאל נקובה עד שהם כדמות גג . כן משמע מפי' הרמב"ם : **כבהמה** בבקעה תרד . סיפיה דקרא רוח ה' תניחנו . בבקעה היא ארץ חלקה ואין בה מכשול . תרד תתפשט כמו לרד לפניו גוים (ישעיה מה) הרודד עמי (תהלים קמד) כן רוח ה' הניחתו לתהום ועשה בו דרך כבושה . רש"י בישעיה סג : **לגוזר** ים סוף לגזרים . שנבקעו לדרכים רבים כמספר השבטים כעין קשת עגול על זאת הצורה (((. רמב"ם בפרושו . ובזה מתורץ לי קושיא גדולה על ציון הגבולים ברא"ש פ' מסעי . שהמדבר וכל גבולה היא ג"כ מצד זה של ים שהתחילו לעבור ולא מצינו היכן חזרו מצד זה לצד זה . אכן אם תיכף הלכו בים כעין קשת עגול אתי שפיר ודו"ק וכ"ה מפורש בתוס' דערכין דף טו ע"א ע"ש : **חמר** . כד ונצור כמו חמרים חמרים (שמות ח) : **חמר** מים רבים . דרכת בים סוסיך ונלחמת בם . חומר עשית מי הים לחומר כמש"ה נצבו כמו נד . מפרשים : **ויוליכם** בתהומות כמדבר . ים סוף היה כמדבר דכתיב סגר עליהם המדבר . רש"י (בתהלים קו) : **פרורים** פרורים . שלא נקפאו כקפיאת שאר המים הנקפאים ר"ל חתיכה א' אבל היו חתיכות רבות כאילו הם אבנים וסדרו קצתם על קצתם והוא אמרו אתה פוררת בעזך ים . רמב"ם : **סלעים** סלעים . שנקפאו המים ונתקשו כאבנים וע"ז אמר שברת ראשי תנינים על המים ר"ל שנתקשו המים עד שהם בענין שישברו הראשים עליהם . רמב"ם . ורש"י בתהלים כתב מצרים נקראו תנינים שנא' התנים הגדול (יחזקאל כט) : **שנאמר** הפך ים ליבשה . שלא הלכו בתוכו עד שנהפך ליבשה . ואח"כ מביא קרא דאורייתא שהלכו כרצונם ביבשה : **חומות** . הוא כיוצר למעלה : **נודות** . שהיו נקפים בעת שהיו נוזלים אחר שלקחו מהם מה ששתו עד שלא היו יורדין לארץ והוא אמרו נצבו כמו נד נוזלים ר"ל הדבר הנוזל היה נקפו בלב ים . רמב"ם כד"א נצב הנצב : **וליחכתן** . למצרים : **בקרות** . ענין שריפה כמו אש קדחה באפי (דברים לב) : **אש** המסים . כמו האש שורף דבר הנמס : **מים** תבעה אש . וכמו המים נעשו אבעבועות מהאש כדברים האלה עשית במצרים : **להודיע** שמך וגו' . עשית זאת להודיע שמך וכו' . ועיין ילקוט חבקוק ג' על פסוק נקבת במטיו וגו' מביא בשם מכילתא ג"כ הנך י' נסים אבל קצת בסגנון אחר וכן מטין דברי רמב"ם בפירוש המשניות כדברי המכילתא הביא ע"ש . וע"פ טובה מרובה שהיה להם לישראל בים ונתת רוח גדול נ"ל לפ"ז לקרב אל השכל מה שפרש"י על פסוק בשירת ויושע ימינך ה' נאדרי בכח וגו' אותה ימינך שהיה נאדרי בכח להציל לישראל אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שא"א לאדם לעשות וכו' ע"ש הגם שהקב"ה כל יכול ולו דומיה תהלה אעפ"כ מה שמוכל לשבר האזן ולקרב אל השכל ראוי לומר ע"כ נ"ל להבין זה ע"פ מה דאיתא בח"ה שאנו רואים שהשמש עושה שני הפכים משחיר הכובס ומלבין הבגד . מתיך השעוה והחמאה . ומיבש הארץ וכדומה . ואין בהשמש אלא כח א' והכל תלוי רק בהמקבלים ע"ש בשער הבחינה . והנה ידוע שרוב טובה אין ב"א יכולים לקבל כמו שמונית המאכלים וגודל תמימות וכדומה . וכדאיתא פרק חלק דף ק' כשם שנותן הקב"ה כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב"ה כח בצדיקים לקבל טובתן וע"ז איתא בזוהר שמברכין הצדיקים בכל יום בג"ע ברוך הנותן ליעף כח על רוב הטובה שיכולין לקבל . נמצא לפי רוב הטובה והי' נסיונות שהיה בים כדלעיל גם גלוי שכינתו שנאמר זה אלי ואנוהו כי ראתה שפחה על הים מה שלא ראו הנביאים היו צריכין שישראל ישועת ה' וכח לקבל רוב הטובה הזאת אבל למצרים לא ניתן הכח לקבל הטובה לכך ימינך ה' נאדרי בכח אותה ימין עצמה של טובה שהתחזק לישראל . תרעץ אויב המצרים ממילא . שלא היו יכולין לקבל הטובה ובזה מתורץ ג"כ איך כתיב ימינך ה' תרעץ אויב הלא השם הוי"ה ב"ה וכ"ש הוא רחמים גם הימין הוא רחמים (כי שמאל דוחה וימין מקרב) אבל לפי פירוש זה לא היה שום דין כ"א הכל ברחמים גדולים והכן זה כי לדעתי אמת ויציב הוא בס"ד ה' יראני נפלאות מתורתו אמן :

פרק ארבעה ושלשים עשרה נסיונות ניסה הקב"ה את אבותינו . בפ"א פ"ה מ"ד איתא בהיפך עשרה נסיונות נסו אבותינו את המקום ב"ה וע"ש בתוי"ט ולפי גירסא דהכא אתי שפיר : **במדבר** שעשו העגל . כ"ה (בפ' בלק) על פסוק וישת אל המדבר פניו בתרגום אונקלוס ושוי לקבל עגלא דעבדו ישראל במדברא אפוהי וכן היה כתוב לפני רש"י כדמוכח מדבריו עמש"ח וכ"ה מפורש בת"א של מקראות גדולות וחומש טעם הרמב"ן וראוי להגיה כן בכל חומשים : **בערבה** . לשון שממון כי אחר מעשה הסוא בא עליהם עמלק . א"נ לשון ערבות שאמרו היש ה' בקרבנו : **על** שהמרו על ים סוף . דכתיב ויאמרו המבלי אין קברים במצרים . גמרא בערכין שם . וי"א זה פסלו של מיכה . דכתיב ועבר בים צרה (זכריה י יא) א"ר יוחנן זה פסלו של מיכה . סנהדרין דק"ג ע"ב : **רי"א** המרו על הים וכו' . אחד בעליה . אחד בירידה . בירידה דכתיב המבלי אין קברים בעליה כדר"ה דאמר רב הונא וכו' דכתיב וימרו על ים בים סוף (ולא כתב וימרו על ים סוף ומדכתב על ים בים סוף) מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואומרים כשם שאנו עולים מצד זה כך המצריים עולים מצד אחר א"ל הקב"ה וכו' . גמרא שם ע"ש : **שתפלו** על המן . ונפשנו קצה בלחם הקלוקל : **ולבן** זה מחלוקת של קרח . על שחלק בטלית וציצית שהוא לבן . כך מצאתי : **ובמקום** אחר הוא אומר . עוד שלשה אחרים : **ובתבערה** . ויהי העם כמתאוננים וכו' ויקרא שם המקום תבערה (בפ' בהעלותך) : **ובמסה** . בלקיטת המן דכתיב (בפ' בשלח) למען אנסנו הילך בתורתי וגו' ולבסוף כתיב שהותירו . גם יצאו בשבת ללקוט . ובערכין קחשיב לשנים שנאמר אל יצא א"ש ממקומו ויצאו אל תותירו ויותירו ע"כ . וצריך טעם למה מקדים הגמרא המאוחר להמוקדם שאל תותירו היא מוקדם ועי"ל פ"ט ד"ה וא' בתחלת המן : **ובקברות** התאוה . בגמרא שם קחשיב בשליו ראשון בשבתנו על סיר הבשר ובשליו שני דכתיב והאספסוף וגו' ועוד שם שנוים רבים כמו הכא והמהרש"א והתוי"ט עומדים עליהם לתרץ עיין עליהם : **א"ל** אהרן וכו' . משום דנאספו על אהרן והביאו לו הזהב לעגל והוכיחן ע"ז : **ועד** שיחיו המתים . כדאיתא פרק חלק דף ק"ב ע"א אמר ר' יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה א' מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל ראשון שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם : **עשרה** וכו' . איידי דריש פירקין עשרה נסיונות וכו' קחשיב ואזיל כל העשרה דאתנייהו : **עשרה** שמות של שבח וכו' . ולכך נברא העולם בי"מ נגד י' שמות הללו . גם התורה נתנה בי' דברות כדלעיל פל"ג ד"ה כנגדו הביא י' וכו' . וזה היה טעמו של דוד שהילל להקב"ה בעשרה הלולים . מפרש : **אלו** הן שם וכו' . עיין מזה בארוכות שבועות דף ל"ה ע"א : **שנאמר** ופקדו שרי צבאות . וכ"ה במס' סופרים ריש פ"ד אבל בשבועות שם איתא שנא' והוצאתי את צבאותי וגו' : **נקראו** לעכו"ם שם גנאי וכו' . משום דגם את זה לעמת זה עשה האלהים (קהלת ז יד) כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו וכו' כדאיתא בחגיגה דף ט"ו . מפרש : **שני** סממנות וכו' . עשה לה סמניות מלמעלה ולמטה להבדילה מן הסמוכות לה בתחלה ובסוף ויהי בנסוע הארון . רש"י בשבת דף קט"ז והסמניות הן כמין נונין הפוכין וכבר עמדו בזה הפוסקים עיין בי"ד סער"ה : **שתעקר** ממקומה . שם ת"ר ויהי בנסוע הארון וגו' פרשה זו עשה לה סמניות מלמעלה ולמטה לומר שאין זו מקומה (פרש"י שאינה ראוי לכאן דלאו בכל' מסעות מתעי לעיל מיניה אלא בדגלים ראוי לכתוב

בפי'

אחר כיוצא בו (שופטים יח) ויהונתן בן גרשום בן מנשה (א) וכי בן מנשה היה והלא בן משה היה אלא לפי שלא נדמו מעשיו למשה אביו לפיכך תולין במנשה [א] כיוצא בו (זכריה ד) אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ זה [ב] אהרן ומשיח ואיני יודע איזה מהן חביב כשהוא אומר (תהלים קי) נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם הוי יודע שמלך המשיח חביב יותר מכהן צדק [ג]הרי הוא אומר (תהלים פ) יכרסמנה חזיר מיער[ד]ויכרסמנה חזיר מיאור (כתיב) יכרסמנה חזיר מיער שבזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום כותים דומות עליהם כחזיר מיער מה חזיר מיער הורג נפשות ומזיק את הבהמות ומלקה בני אדם כך כל זמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום כותים הורגין ומלקין ומזיקין אותם וכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום אין כותים מושלין בהם כחזיר של יאור מה חזיר של יאור אינו הורג נפשות ואינו מזיק לבריות כך כל זמן שישראל עושין רצונו אין אומה ולשון הורגין בהן ומזיקין בהן ולא מלקין אותן לכך נכתב חזיר מיאור: ך (ב) עשר נקודות בתורה אלו הן ישפוט ה' ביני ובינך (בראשית טז) על י' שביני"ך נקוד מלמד שלא אמרה לו אלא על הגר וי"א על המטילין מריבה ביני ובינך. ויאמרו אלי"ו איה שרה (שם יח) [ה] נקוד על אי"ו שיודעין בה ומבקרין אחריה. (נקוד על) בשכבה ובקומה (שם יט) [ג] נקוד על וי"ו שבקומה הראשון מלמד [ה] שלא הרגיש אלא בעמידתה (של צעירה) כיוצא בו וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפול על צואריו וישקה"ו (שם לג) כולו נקוד מלמד שלא נשקו באמת. ר"ש בן אלעזר אומר נשיקה זו של אמת וכולן אינן של אמת. כיוצא בו וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם (שם לז) נקוד על א"ת מלמד שלא לרעות הצאן הלכו אלא לאכול ולשתות (ולהתפתות). כיוצא בו כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן (במדבר ג) (ג) נקוד על אהרן למה מלמד שלא היה אהרן מן המנין. כיוצא בו או בדרך רחוק"ה (שם ט) (ד) נקוד על ה' שברחוקה מלמד [ו] שלא היתה דרך רחוקה אלא מן אסקופת עזרה ולחוץ. כיוצא בו ונשים עד נופח אשר עד מידבא (שם כא) נקוד על רי"ש שבאש"ר למה מלמד [ז] שהחריבו העובדי כוכבים ולא החריבו המדינות שלא החריבו עובדי כוכבים אלא המדינות. ועשרון עשרון (במדבר כט) של יו"ט הראשון של חג הסכות (ה) נקוד על [ח] עשרו"ן בוי"ו למה מלמד שלא יהא שם אלא עשרון אחד כיוצא בו (דברים כט) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנ"ו ולבנינ"ו נקוד (ו) על לנו ולבנינו ועל ע' שבעד [ט] למה אלא כך [ג] אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעביר נקודה מעליהן. אחת עשרה היא [והיא כתיב ביו"ד] בתורה. הראשון הוא מלך בלע היא צוער. הלא הוא אמר לי אחותי הוא והיא גם הוא אמרה אחי הוא. הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר. וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה. והיא הפכה שער לבן. ואם יראנה הכהן [וגו'] והיא כהה. [י] והיא תראה את ערותו. את אביה היא מחללת. (בקנאות) ונסתרה והיא נטמאה (והיא לא נתפשה). או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה: ה עשר ירידות ירדה שכינה על העולם אחת בגן עדן שנא' (בראשית ג) וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן [כ] ואחת בדור המגדל שנא' (שם יא) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל ואחת בסדום שנא' (שם יח) ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי ואחת במצרים שנאמר (שמות ג) וארד להצילו מיד מצרים ואחת על הים שנאמר (תהלים יח) ויט שמים וירד [ל] ואחת בסיני שנא' (שמות יט) וירד ה' על הר סיני [מ] לעיני כל העם ואחת במקדש שנאמר (יחזקאל מד) ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח וגו' כי ה' אלהי ישראל בא בו ואחת (ז) בעמוד הענן שנאמר (במדבר יא) וירד ה' בענן [נ] ואחת שעתידה להיות בימי גוג ומגוג שנא' (זכריה יד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים: ו (ח) עשרה [ס] מעלות נסתלקה שכינה ממקום למקום מכפורת לכרוב ומכרוב למפתן הבית וממפתן הבית [ע] לשני כרובים ומשני כרובים לגג ההיכל ומגג ההיכל לחומת עזרה ומחומת עזרה למזבח וממזבח לעיר ומעיר להר (הבית) ומהר (הבית) למדבר [פ]. מכפורת לכרוב דכתיב [צ] (ש"ב כב) וירכב על כרוב ויעף. מכרוב למפתן דכתיב (יחזקאל ט) (ט) (ויעל כבוד ה') מעל הכרוב אשר יהיה עליו אל מפתן הבית. וממפתן הבית [ק] לשני כרובים דכתיב (שם י) ויצא כבוד ה' מעל מפתן הבית ויעמוד על הכרובים. מכרוב לגג ההיכל דכתיב (משלי כא) טוב לשבת על פנת גג. מגג לחומת העזרה דכתיב (עמוס ז) והנה ה' נצב על חומת אנך. ומחומת העזרה למזבח שנאמר (שם ט) ראיתי את ה' נצב על המזבח. וממזבח לעיר שנא' (מיכה ו) קול ה' לעיר יקרא. ומעיר להר דכתיב (יחזקאל יא) ויעל כבוד ה' מעל תוך העיר ויעמוד על ההר וגו'. מהר למדבר דכתיב (משלי כא) טוב שבת בארץ מדבר. ואחת שנסתלקה [ר] כלפי מעלה שנאמר (הושע ה) אלך אשובה אל מקומי: ז עשרה שמות נקרא נביא. אלו הן ציר. נאמן. עבד. שליח. חוזה. צופה רואה [ש] חולם. נביא. איש האלהים: ח עשרה שמות נקרא רוח הקדש. אלו הן משל. מליצה. חידה. דיבור. אמירה. [ת] (י) תפארת. ציווי. משא. נבואה. חזיון: ט עשרה שמות נקרא שמחה. אלו הן ששון. שמחה. גילה. רינה. דיצה. צהלה. עליזה. חדוה [א] תפארת. עליצה: י עשרה נקראו חיים. הקב"ה (ירמיה י) וה' אלהים אמת הוא אלהים חיים. תורה נקראת חיים שנא' (משלי ג) עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ישראל נקראו חיים שנא' (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. [ב] צדיק נקרא חיים שנא' (משלי יא) פרי צדיק עץ חיים. גן עדן נקרא חיים ([שנא' (תהלים קטז) אתהלך לפני ה' בארצות החיים. עץ נקרא חיים]) שנא' (בראשית ב) ועץ החיים בתוך

הגן

הגהות הגרי"ב

(א) [ב"ב דק"ט:]: (ב) [מ"ס פ"ו]: (ג) [בכורות ד.]: (ד) [פסחים דנ"ג:]: (ה) [מנחות דפ"ז:]: (ו) [עי' סנהדרין דמג:]: (ז) נ"א באהל מועד: (ח) [ר"ה דל"א. ע"ש]: (ט) וכבוד אלהי ישראל נעלה: (י) נ"א סוכה:

נוסחת הגר"א

[א] וכן הוא אומר (תהלים קי) אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק וכי דוד כהן הוא אלא לפי שנמשח בשמן המשחה קראו כהן וכן הוא אומר אלה: [ב] כהן צדק: [ג] כיוצא בו כתיב יכרסמנה: [ד] וכתיב יכרסמנה: [ה] שהרגיש בעמידתה: [ו] שאין דרך: [ז] שאף מכאן ולהלאה החריבו אלא שעד כאן החריבו האומות והמדינות מכאן ולהלאה החריבו האומות ולא המדינות ועשרון: [ח] וי"ו שבעשרון: [ט] מלמד שלא ענש עליהם אלא עד שעברו את הירדן ולמה נקוד אלא כך: [י] שבת שבתון היא לכם: [כ] ואומר (ש"ה ו) דודי ירד לגנו: [ל] וב': [מ] אל ראש ההר ונאמר (שם לד) וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם וב' באהל מועד שנאמר וירד: [נ] וידבר אליו וגו' וירד ה' בעמוד ענן וגו' (שם יב): [ס] מסעות נסעה: [ע] לכרובים ומכרובים: [פ] וממדבר עלתה למקומה: [צ] ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת (שמות כה) וכתיב: [ק] לכרובים: [ר] למעלה: [ש] מלאך: [ת] קריאה: [א] עליסה: [ב] מעשים טובים:

תומת ישרים. מיאור כתיב. נ"ב פי' שעיין תלויה מיער והוא אחד מד' אותיות תלויות כאשר תראה במסרה בשופטים על פסוק ויהונתן בן כו' וכן במדרש תלים על הפסוק עצמו מיער העיין תלויה אם זכית מיאור כו': עשר נקודות. נ"ב ג"כ במסרה מנאם בסדר במדבר וכן תמצא כ"ז מכאן ועד אחת עשרה היא בתורה במדבר רבה ס"פ ג' דף קמ"א ע"א: שלא נשקו באמת. נ"ב שם במדרש כתוב בכל לבו וכן בפרש"י ז"ל מלשון ספרי: רשב"א אומר כו'. נ"ב אולי כוון למ"ש רש"י ז"ל בשם רשב"י וז"ל ארשב"י בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו עליו באותה שעה ונשקו בכל לבו וז"ש נשיקה זו של אמת ר"ל זו של אמת היתה שנכמרו רחמיו וכלן אינן לאמת [כ"ה כדפו"י והוגה כדפו"ח של אמת] ר"ל שבשאר פעמים שנשקו לא נשקו באמת רק בפעם הזאת שנכמרו רחמיו ולפיכך הוא נקוד להודיע השנוי. ובנ"א ולכלן אין אין לאמת ולא הבנתי: כלמד שהחריבו האומות כו'. נ"ב בספר כ"י כתוב מלמד שלא החריבו אלא האומות ולא המדינות כיוצא בו [ועשרון] כו' ובמדרש נקוד על ריש שבאשר שאף מלהלן היה כן ויש אומרים מלמד שלא החריבו האומות אלא מדינות ע"כ ור"י בעל הטורים כתב אשר ריש נקודה ונשאר אש כי שרפוה באש וניטל ראש שלה ע"כ תראה שזה מסכים למדרש ששרפוה באש והחריבו המדינות לא האומות אלא ראש שלהן: עשרון הכתוב ביו"ט כצ"ל: ואחת שעתידה כו'. נ"ב כשבאתי למצא חשבון העשר ירידות לא מצאתי אלא ט' כאשר תראה כאשר תמנה פרטן. האמנם נ"ל שהאחד שחסרה מן המנין היא שמצינו שבאהל מועד ירד ב' פעמים כאשר תראה בפרשת בהעלותך סימן י"א כתיב ויאמר ה' אל משה היד ה' תקצר וגו' ויצא משה וידבר אל העם וגו' ויעמד אותם סביבות האהל וירד ה' וגו' הרי ירידה א' לאהל מועד עוד בפרשה עצמה סימן י"ב ותדבר מרים ואהרן במשה וגו' ויאמר ה' פתאום וגו' וירד ה' בעמוד ענן ויעמד פתח האהל הרי ירידה שניה לאהל מועד. ובזה יהיו עשר ירידות תמימות כנ"ל תני': תפארת. נ"ב נ"א סוכת. ונראה לפרש (מן סוכה) [כמו יסכה] שסוכה ברוח הקדש [מגילה דף יד. סנהדרין דף סט:]:

כסא רחמים

רשב"א אומר נשיקה זו של אמת. פירש הרב נחלת יעקב דנקוד לומר שלא בא לנשקו בתחלה אלא לנשכו ושאר נשיקות של עשו ליעקב אינן אמת זה ת"ד. ויש להשיב דכיון דבא למעט שאר נשיקות א"כ לזה נקוד דדוקא נשיקה זו אמת. ואו ליכא רמז דבתחלה היה רוצה לנשכו ומה שמיעט שאר נשיקות עשו הכונה שהכתוב רומז דנשקו פעמים אחרות ולא היו אמת אלא זו. ומדברי הרב רגל ישרה נראה דמיעט כל נשיקה הנכתב במקום אחר בכל מקום ואם זה כוונתו לא נהירא דודאי נשיקה הכתובה כגון וישק יעקב לרחל וגבי אהרן וכיוצא הם אמת ויש לנדד:

בנין יהושע

בפ' במדבר סיני) רשב"ג אומר עתידה פ' זו שתעקר מכאן ותכתב במקומה ולמה נכתבה כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שניה וכו' (ופרש"י עתידה פ' זו לעתיד שיהיו כל הפורענות בטלים ולא ידאגו לפורענות ויאה"כ בטל) וכת"א שם כתב המהרש"א שע"כ באו אלו הסי' בנונין הפוכין כי הנון מורה על פורענות כמ"ש בברכות דף ד' שעל כן לא נכתב נון באשרי לפי שהיא מורה על הנפילה וע"כ הם הפוכים שיתהפך הנפילה לטובה על שם סומך ה' לכל הנופלים כמ"ש שם: **בן** מנשה. הנון תלויה מפני שהיא יתירה דבן משה הוא. רשב"ם בב"ב דף קט: **והלא** בן משה היה. כדכתיב ובני משה גרשם ואליעזר (ד"ה א' כ"ג). גמרא שם. וכתב המהרש"א והא דלא הביא הקרא של תורה בפרשת יתרו משום דבהאי קרא דד"ה כתיב בהדיה בני גרשום שבואל ושבואל הוא יהונתן: **שלא** נדמו מעשיו למשה וכו'. שם בגמרא איתא אלא מתוך שעשה מעשה מנשה וכו' ופרשב"ם מעשה מנשה שעבד עבודת כוכבים. אבל המהרש"א שם כתב לחד פי' שתלאו בו דכמו שעשה מנשה תשובה בכל לבו כן עשה יהונתן תשובה בכל לבו כדלקמן עכ"ל ולכך נקט הכא אלא לפי שלא נדמו מעשיו למשה שמשה לא חטא כלל ולא היה צריך לתשובה: **כיוצא** בו אלה שני וגו'. ר"ל כמו לענין גנאי תולין הקלקלה במקולקל כך לענין שבח תולין הגדולה בגדול שתולין הגדולה של זרובבל מלך ויהושע כה"ג באהרן ומשיח. מפרש: **שני** בני היצהר. קרן כהונה ומלכות הנמשחים בשמן המשחה. רש"י שם. ובילקוט בשם ת"כ נמי הרמז מהכא על אהרן ודוד ע"ש: **העומדים** על אדון כל הארץ. לבקש מלפניו להחזיר את גדולתם: **נשבע** ה' וגו' · כל הקפיטל ההוא קאי על משיח כדכתיב שב לימיני וכדאיתא בילקוט שם הרמז מטה עוז וגו' ידין בגוים מלא גויות. ועי' בסנהדרין דף כ"ד ע"א עוד דרש על הך קרא דאלה שני בני היצהר: **אתה** כהן. יש במשמע כהן כהונה ושררה כמו (ש"ב ח) ובני דוד כהנים היו. רש"י בתהלים: **יכרסמנה**. כמו שדה שקרסמוה נמלים פ"ב דפיאה מ"ז והוא לשון נתיקה. רש"י בתהלים: **חזיר** מיאור. שהעי"ן מיער תלויה וכאילו נכתב באל"ף. רש"י: **הכותים** וכו' כחזיר מיער. כדכתיב (בדניאל ז) אכלה ומדקה ושארה ברגלה רפסה ויש לו לחזיר מקצת סימני טהרה אף הוא יש לו זכות אבות. רש"י: **עשר** נקודות בתורה. ר"ל על י' מקומות שבתורה נקוד והנקוד בא למעט ולדרוש הכתב. חוץ היכא שהנקודה רבה על הכתב כדלקמן נקוד של אי"ו: **על** י' שביניך. י' בתרא מס"ג ואו"ת. וביניך. נ"ל מלא וכמ"ש רש"י בחומש כל ובינך שבמקרא חסר וזה מלא קרי ביה וביניך שהכניסה עיין הרע בעיבורה של הגר והפילה עוברה. הוא שהמלאך אמר להגר הנך הרה והלא הגר כבר הרתה והוא מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון עכ"ל ולכך נכתב מלא כפי כונתה שכוונה אל הבן דהיינו העובר וכמ"ש ביפ"ת ונקוד עליו להורות ע"ז. נחלת אריאל פ"ו דמס' סופרים ה"ג: **וי"א** על המטילין וכו'. ונקוד עליו לעקור הי' ולומר על מה שאמרה לו וביניך המטילין מריבה: **ומבקרין** אחריה. כדי לחבבה על בעלה (להודיעו שהיא צנועה משאר חברותיה שאינה נראית וצריך לשאול אחריה. רש"י) ר"י ברח"א כדי לשגר לה כוס של ברכה. גמ' בב"מ דפ"ז וע"ש באריכות: **נקוד** על וי"ו שבקומה. היינו וי"ו שניה של ובקומה וכ"מ בסמ"ג ואו"ת. נ"א שם: **הראשון**. ר"ל בבכירה מיירי משום דבצעירה חסר וי"ו שניה ונקוד על הבכירה לומר לך דהוי כמאן דליתא. תוס': **שלא** הרגיש וכו' של צעירה. בנזיר דף כ"ג איתא תנא משום ר' יוסי בן חוני למה נקוד על ו' שבקומה של בכירה לומר שבשכבה לא ידע הא בקומה ידע ומאי הו"ל למיעבד מאי דהוה הוה נפקא מיניה דלפניא אחריניא לא איבעיא ליה למשתי חמרא ע"כ וראוי להגיה כמו כן הכא: **שלא** נשקו באמת. לכך כולו נקוד כאילו לא היתה שום נשיקה: **רשבא"א** נשיקה זו אמת. רש"י בחומש בשם ספרי ארשב"י הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו ע"כ א"כ למה נקוד עליו שלא בא לנשקו אלא לנשכו (בתחלה) ונעשה צוארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע ומה ת"ל ויבכו אלא זה בוכה על צוארו וזה בוכה על שיניו. מ"ר. אבל שאר נשיקות אינן של אמת מעשו ליעקב: **נקוד** על את וכו'. ופי' הקרא וילכו אחיו לרעות ונאן אביהם היו בשכם עיין יפ"ת: **נקוד** על אהרן וכו'. עי' בבכורות דף ד' ע"א: **רחוקה** נקוד על ה'. פ"ט דפסחים דף צ"ג ע"ב איתא א"ל רבי יוסי לפיכך נקוד על ה"א לומר לא מפני שרחוק ודאי אלא מאיסקופת העזרה ולחוץ ופרש"י שכל נקוד למעט שדבר בא דמשמע שהיוה לאו היינו מהכא. והר"ב שם במשנה כתב אני שמעתי לדרוש ה' אמות מאיסקופת העזרה שאפי' אינו רחוק אלא ה"א בלבד בסוף שעת הקרבת הקרבן נדון כדרך רחוקה. ובירושלמי איש רחוק ואין דרך רחוקה וכ"ה בספרי כלומר שאם היה רוצה לבא היה בא שאינו רחוק הרבה מירושלים נ"א. ודע שבש"ס דפוס של א"ד חסר כאן שתי שורות: **נקוד** על ריש. נמצא ישאר רק אש כי שרפה באש וניטל ראש שלה. כ"כ בעל הטורים: **שהחריבו** האומות. כמו כן יש לפרש אם ישאר אש בנקוד חירק הוא לשון איש. מפרש: **שלא** החריבו נ"ל וי"א בהיפוך שלא החריבו האומות וכו'. אבל בש"א ליתא להאי פיסקא כלל וגם בילקוט איתא ע"ז דרש אחר שאף להלן היה כן ופי' הזית רענן ר"ל מגפה ולהלן החריבו ג"כ: **נקוד** על עשרון בוי"ו וכו'. במנחות ר"פ שתי מדות דפ"ז איתא תני אר"י למה נקוד ו' שבאמצע עשרון של עשרון ראשון של י"ט הראשון של חג שלא ימדוד לא בשל ג' לפר ולא בשל שנים לאיל. וקאי על המשנה שם שלפניו שתי מדות היה במקדש עשרון וחצי עשרון מה היה משמש שבו היה מודד לכל המנחות לא היה מודד לא בג' לפר ולא בשל ב' לאיל אלא מודדין עשרונות: **אם** יבא אליהו. כלומר שאז יהיו ימות המשיח ויחיה המתים ומשרע"ה יעמוד לתחיה כנ"ל: **ויאמר** לי. ר"ל משרע"ה. וכן משמע מפסקי תוספות במנחות פרק כל הקרבנות נבור סימן רל"ב ודע שהט"ז ב"ד רע"ד צריך תיקון כי כוונתו בוודאי לפסקי תוס' הנ"ל ע"ש: **מפני** מה כתבת כך. משום שעזרא הסופר תיקן התורה בתיקון סופרים כפי הצורך דוק ותמצא. ובפסוק זה יש משמעות שהנסתרות לה' וגו' כפשוטו שדין זה לעולם בין קודם שעברו את הירדן ובין לאחר שעברו את הירדן הדין שוה הנסתרות לה' והנגלות לנו וגו' ובאמת איתא פלוגתא בין רבי יהודה ורבי נחמיה פ"ו דסנהדרין דף מ"ג ע"ב שהפסוק הזה אינו כפשוטו ע"ש מה שרש"י שם מאריך בטעם בסדר פלוגתתם לכך אם יבא אליהו ויעמוד משרע"ה לתחיה וגם עזרא ויאמר משה לעזרא למה לא תקנת בתיקון סופרים הך קרא שלא לטעות יאמר לו עזרא כבר פקדתי עליהם והנקודות בא למעט ולרמז לכל מר כדאית ליה. ואם אומר לי משה יפה כתבת שהכל כפשוטו ועשית כהוגן שלא תקנת ונקדת בתקון סופרים אז אעבור ואמחוק הנקודות. כ"כ בכתנות אור על התורה ממור"ם א"ש פרשת נצבים ומאריך יותר אבל זה תוכן כוונתו בקיצור ונכון הוא. ועפ"ז פסק פסקי תוס' והט"ז הנ"ל אם הסופר שכח לנקוד דכשר ע"ש: **אחת** עשרה היא. ור"ל דבכל התורה כתיב הוא בוי"ו בין לזכר ובין לנקיבה רק לזכר קורין במלאפו"ם ולנקיבה קורין בחיר"ק כאילו כתיב היא ביו"ד אבל בי"א מקומות כתיב לנקיבה היא ביו"ד. מס"ג ומפרשים: **היא** צוער. (בראשית יד): **והיא** גם הוא. (שם כה): **והיא** שלהם. (שם ל"ד כ"ה): **אשר** היא לכם לאכלה. (ויקרא י"א לט): **והיא** הפכה שער לבן. (שם יג י): **והיא** כהה. (שם פסוק כא): **והיא** תראה. (שם כ יז): **היא** מחללת. (שם כא ט): **והיא** נטמאה. (במדבר ה יג) **והיא** לא נטמאה. שם פסוק י"ד: **והיא** לא נתפשה. לפנינו בכל תיקון סופרים איתא והוא בוא"ו וכ"ה במ"ג וקחשיב (בויקרא טז) שבת שבתון היא ועיין מס' סופרים פ"ו וירושל' פ"ד דתענית ויפ"מ שם: **עשר** ירידות ירדה שכינה וכו'. העתיק כסדר שאיתא בפדר"א רפי"ד א' בג"ע שנא' וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן ומסיים בפדר"א וכתב ש"ה (ו ב) דודי ירד לגנו. ב' בדור הפלגה וירד ה' לראות וגו'. ג' בסדום שנאמר ארדה נא ואראה הכצעקתה וגו'. ד' ביעקב כשירד למצרים שנאמר (שם מו ד) אנכי ארד עמך מצרימה. ה' בסנה (שמות ג) וארד להצילו מיד מצרים. ו' בסיני שנאמר וירד ה' על הר סיני. ז' בי"ג מדות שנא' (שם לד) וירד ה' בענן. ח' בשבעים איש שנאמר (במדבר יא) וירד ה' בענן וידבר אליו ויאצל וגו'. ט' במעשה דמרים (שם יב) וירד ה' בעמוד הענן וגו' ויקרא אהרן ומרים. י' לעתיד שנא' (זכריה יד) ועמדו רגליו וגו' עכ"ל ומזה צריך ההגהה הכא: כי בפרטן אתה מוצא רק ט' גם לדעת שם בפדר"א ע"ם שלאחר וא' בסדום נ"ל וא' ביעקב כדאיתא התם מפורש פ' ל"ט ע"ש. ושתים בנקרת הצור נ"ל א' ודו"ק: **עשר** מעלות נסתלקה שכינה. מעל ישראל מעט מעט כשחטאו. כ"כ רש"י בר"ה דף ל"א: **מכפורת** וכו'. צריך הכא תיקון במקצת כפי מה דאיתא שם בר"ה והנחתי למעיין שם להגיה כפי רצונו. כי גמרא ר"ה מצוי ביד כ"א ומה שנקט רש"י שם בתחלה צפון משום דהארון היה במערב נמצא כשפניו למערב צפון הוא דרום העולם. נ"ל: י' שמות נקרא נביא וכו'. כולם תמצא במקראות: **ג"ע** נקרא חיים שנאמר ועץ החיים בתוך הגן כנ"ל וכ"ה בילקוט בשם אדר"נ

ראשון לציון. [א] [עי' ב"מ פז. וע"ש בתוס' שהקשו על רש"י ומהכא סיוע לרש"י]: [ב] [ועי' נזיר כג: דשם איתא להיפך שהרגיש בעמידתה של בכירה]: [ג] [בפסקי תוס' במנחות פרק כל קרבנות. סי' רל"ב איתא בזה"ל כשכתב עזרא התורה נקדה אמר אם יאמר משה למה נקדת אשיב הלא לא מחקתי]:

הגן. ארץ ישראל נקראת חיים שנא' (יחזקאל כו) ונתתי צבי בארץ חיים. (א) (ירושלים נקראת חיים שנא' [א] (תהלים קטז) אתהלך לפני ה' בארצות החיים). גמילות חסדים נקרא חיים שנא' [ב] (תהלים סג) כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך. חכם נקרא חיים שנא' (משלי יג) תורת חכם מקור חיים. [ג] מים נקרא חיים שנא' [ד] (זכריה יד) ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים :

פרק חמשה ושלשים

א עשרה נסים נעשו לאבותינו [ה] בבהמ"ק (ב)[מעולם לא הסריח בשר הקדש] ולא הפילה אשה מריח בשר הקודש ([עשרה נסים נעשו לאבותינו בירושלים) לא ניזוק אדם בירושלים מעולם] ולא נפגע אדם בירושלים ולא נכשל אדם בירושלים מעולם ולא נפלה דליקה בירושלים מעולם לא היתה מפולת בירושלים מעולם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי תנור לצלות פסחים בירושלים. מעולם לא אמר אדם לחבירו לא מצאתי מיטה שאישן עליה בירושלים. מעולם לא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים : **ב** (ג) אין ירושלים מטמאה בנגעים. ואין נידונית בעיר הנדחת. ואין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות וצינורות לרשות הרבים מפני אהל (המת ו) הטומאה. ואין מלינין בה את המת. ואין מעבירין בתוכה עצמות אדם. ואין עושין בה מקום לגר [ו] ותושב. ואין מקיימין בה קברות חוץ מקברי בית דוד וחולדה הנביאה שהיו שם מימות נביאים הראשונים (וכשפינו את הקברות מפני מה לא פינום) אמרו מחילה היתה שם שהיתה מוציאה הטומאה לנחל קדרון. ואין נוטעים בה נטיעות. ואין עושין בה גנות ופרדסין חוץ מגנות וורדים שהיו שם מימות נביאים הראשונים. ואין מגדלין בה (אווזין ו) תרנגולין ואין צ"ל חזירים. אין מקיימין בה אשפתות מפני הטומאה. ואין [ז] מקיימין בה סורר ומורה דברי רבי נתן שנאמר (דברים כא) ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו ואין זה עירו ואין זה מקומו. אין מוכרין בה בתים [אלא] מן הקרקעות ולמעלה. ואין [ח] [מוכרין הבית לצמיתות] בתוכה לאחר י"ב חדש. (ד) ואין לוקחין בה שכר [ט] מטות ומצעות רבי יהודה אומר אף שכר המטות והמצעות (ה) [לא היו לוקחין בה]. עורות קדשים מה היו עושין בהן נותנין אותן לבעלי אושפיזין. רשב"ג אומר אכסניים היו שרויים מבפנים ובעלי אושפיזין מבחוץ. אכסניים היו מערימין [י] ונוטלין (ו) כבשים המצויירין שעורותיהן יפה בד' וה' סלעים ונותנין (ז) לבעלי אנשי ירושלים ובה [בעלי בתים] היו משתכרין : **ג** כתוב אחד אומר (דברים יב) באחד שבטיך וכתוב אחד אומר (שם) מכל שבטיכם באחד שבטיך זו שבט יהודה ובנימין מכל שבטיכם (זו ירושלים) שכל ישראל שותפין בה. (ח) מה היה בחלקו של יהודה הר הבית והלשכות והעזרות ומה היה בחלקו של בנימין ההיכל והאולם ובית קדשי הקדשים וכראש תור היה יוצא ונכנס והיה חוזר לאחוריו [ועליו מזבח בנוי] [כ] זכה בנימין ונעשה אושפיזכנא לגבורה שנא' (שם לג) ובין כתפיו שכן : **ד** [א] א"ר [ל] יהושע בן לוי באותה שעה [מ] שיודע אני שבית הבחירה עתידה ליקבע בין [נ] תחומו של יהודה לבנימין [ס] אלך ואתקן דושנה של יריחו. ומי אכל כל אותן השנים בני קיני חותן משה [ע]. שנא' (שופטים א) ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים וגו' [פ] אמר כשיגלה הקב"ה את שכינתו עתיד לשלם שכר טוב ליתרו ולבניו. [צ] [ומנין] הם מתפרנסין בניו של יתרו מן (ט) הצדקה שנאמר (ד"ה א ב) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ [ק] ואומר (שם ד) המה היוצרים ויושבי נטעים וגו'. (בני אדם גדולים היו ובעלי בתים ובעלי שדות וכרמים היו ובשביל מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה (י) ישבו שם) עם המלך [ר] במלכותו ישבו שם להיכן הלכו אצל יעבץ ללמוד תורה ונעשו עם למקום (באותה שעה היה) יעבץ [ש] איש טוב וכשר ואיש אמת וחסיד ויושב ודורש בתורה [ת] שנאמר (דה"א ד) ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר [אם ברך תברכני וגו' ויבא אלהים את אשר שאל] : **ה** עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש מעולם לא נראה זבוב בבית המטבחים ולא אירע [א] קרי לכהן גדול ביום הכפורים חוץ (כ) מרבי ישמעאל בן קמחית שיצא להסיח עם שר אחד ונתזה צינורא מפיו ונפל על בגדיו ונכנס אחיו ושמש בכהונה גדולה תחתיו וראתה אותן אמן בו ביום שני כהנים גדולים. ראוה חכמים ואמרו מה זכות היה בידך ואמרה מעולם לא ראו קורות ביתי שער ראשי. (מעולם לא נפגע אדם בירושלים ולא ניזוק אדם ולא נכשל במקדש מעולם) לא הפילה אשה מריח בשר הקודש מעולם. ולא פיגלו הכהנים בקדשים מעולם [ב] וכשהיו מרבים לאכול בשר הקדשים היו

שותים

נוסחת הגר"א

[א] (ישעיה ד) כל הכתוב לחיים בירושלים. עוה"ב נקרא חיים שנא' (דניאל יב) אלה לחיי עולם. צדקה נקרא: [ב] (משלי יב) באורח צדקה חיים. חכמה נקרא : [ג] אור נקרא : [ד] (איוב לג) באור החיים: [ה] בירושלים: [ו] תושב : [ז] דנין בה בן : [ח] נחלט : [ט] בתים אבל לוקחין בה שכר : [י] ולוקחין : [כ] והיה בנימין הצדיק מצטער עליה שנאמר (שם לג) חופף עליו כל היום לפיכך : [ל] יהודה באותה: [מ] שידעו שבית: [נ] תחום שבין : [ס] הפרישו דושנה : [ע] שנא' (במדבר י) והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והסבנו לך וכשנבנה בהמ"ק עמדו ופינו : [פ] ומנין הם מתפרנסים מן הצדקה אמרו כשיגלה : [צ] שנאמר (במדבר י) כי ה' דבר טוב על ישראל וגו'. ר"ש אומר בני אדם גדולים היו ובעלי בתים ובעלי שדות וכרמים היו ובשביל מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה הניחו הכל והלכו משם שנא': [ק] וגו': [ר] במלאכתו: [ש] היה : [ת] הלכו חסידים אצל חסיד : [א] טומאה : [ב] ולא אירע נותר מעולם :

הגהות הגרי"ב

(א) ס"א ל"ג מן ירושלים עד גמ"ח : (ב) [יומא דף כא.] : (ג) [ב"ק דף פב:] : (ד) [מגילה דף כו.] : (ה) נ"א לוקחין : (ו) נ"א כבשי מצרים: (ז) נ"א לבני וכ"ג הגר"א: (ח) [יומא דף יב. מגילה דף כו. זבחים דף נג: קיח:] : (ט) נ"א היצירה : (י) נ"א הניחו הכל והלכו : (כ) [יומא דף מז.] :

תומת ישרים. [שעורותיהן] יפה. נ"א יפים: **לבעלי** אנשי. נ"א לבעלים לבני: **וכראש** תור היה יוצא כצ"ל ונ"ב בירושלמי דמגילה פ"ק אמר ר' אבדימא דצפורין כראש תור היה נכנס מתוך חלקו של יוסף לתוך חלקו של בנימין והיה המזבח נתון עליו: **והיה הוזר**. צ"ל וחוזר: **ליקבע** בין תחומו של יהודה לבנימין. נ"ב נ"א לבנות בשבט יהודה ובנימין :

כסא רחמים

פרק לה ולא נכשל אדם בירושלים. פי' הרב בנין יהושע לא נכשל בעבירה וכו' ולדבריו ר"ל שלא עבר עבירה בשוגג אבל במזיד הבחירה היא ביד אדם. ומ"מ יותר נראה כפשוטו דלא נכשל הוא ע"ד אם תרוץ לא תכשל שאינו נתקל בעץ ואבן ולא נופל. ולא נפגע. שלא הוזק משדים ולא נטרפה דעתו : **לא** היתה מפולת בירושלים. פירש מהריט"ץ ז"ל בכ"י ברעש: **אלא** מן הקרקעות ולמעלה. הוא הבנין דקרקע עצמו לא יוכל למכור דהא לא נתחלק לשבטים ואינו שלו. כ"כ הרב אהבת חסד ונכון : **וממה** הם מתפרנסים בניו של יתרו מן הצירה כנ"ל. והיינו כדכתיב המה היוצרים ופי' המפרשים אומני כלי חרס ואתיא כי הא דתנן אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ופירשנו שלא תהיה מלאכה כצורף זהב וכסף ומשבצות וכיוצא שיש במלאכות אלו ודומיהם רבנות ובעל כרחך תתודע לרשות כי יצא שמך לפני מלכים או עם שרים ולכן בני יתרו בחרו במלאכה שלא יהיה בה כבוד תרש את חרשי כדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה. והרב אהבת חסד ז"ל פירש דעסקי בהלכות

הגהות מהריעב"ץ

פרק לה עד שמגיע לרקיע. נ"ב שמזבח העולה לא היה עליו גג ותקרה : **יוצא** ממזבח הזהב כו'. נ"ב שהוא בהיכל ושם יש קרוי ועליות. לכן היה ענן עמוד הקטורת נכפף (לא עלה כמקל) וזהו

בנין יהושע

תהלים קטז ומשלי יא וכתב הזית רענן בתהלים שם וז"ל נ"ע אדרבה מהכא משמע דג"ע גופיה לא איקרי חיים רק עץ שבתוך הגן ואפשר דכל הגן נקרא על שמו עכ"ל. וגם גרסת הילקוט שם ירושלים נקרא חיים שנאמר אתהלך וגו' בארצות החיים (תהלים קטז) ומה שחסר בילקוט הנ"ל תמצא שם במשלי יא כי שייכא זה לזה: **יוצא** מים חיים. יצאו מים חיים כנ"ל. והסדר של יו"ד הנקראים חיים. הקב"ה. תורה. ישראל. צדיק. גן עדן. ארץ ישראל. ירושלים. ג"ח. חכם. מים. [ולגי' הגר"א הסדר. הקב"ה ותורה. (הן א') ישראל. מע"ע. ג"ע. א"י. ירושלים. עוה"ב. צדקה. חכמה. ואור] :

פרק חמשה ושלשים עשרה נסים נעשו לאבותינו בבהמ"ק. הוא פיסקא על פ"א פ"ה מ"ה כדרכו של אדר"נ שמביא תחלה משנה משם. ואח"כ מפ' אותה. ומפ' תחלה נסים מירושלים דרך כניסה ואח"כ סוף הפ' מפ' ממקדש כנ"ל : **לא** הסריח ולא הפילה וכו'. ר"ל מקדשים קלים שנאכלין בכל העיר. וע"כ צ"ל כן דאל"כ שמנה נסים הוא ועי"ל ד"ה לא הפילה וצ"ל הנך תרי פיסקות אחר תיבת בירושלים כנ"ל : **לא** נזוק. ע"י נחש ועקרב. ולא תנא לא נשך אלא אפי' אם אירע לפעמים שהיה נושך לא היה מזיק. תוי"ט: **ולא** נפגע. מפגע רע. והמפרש כתב לא נעשה שעמום כמו בן זומא הציץ ונפגע ופרש"י נטרפה דעתו בחגיגה דף י"ד ע"ב : **ולא** נכשל. בעבירה וכן באכילת קדשים קלים ומעשר שני ונטע רבעי וכדומה היה הכל כדין : **ולא** נפלה דליקה. דהאש של המזבח שנא' בו אש תמיד מגין שלא יפול אש זרה. מפרש : **לא** היתה מפולת. הומות בריאות שפעמים נופלים כדאיתא רפ"ג דתענית די"ט וכו' ע"ב שמתריעין עליהם אבל בירושלים שהיה האבן שתיה בבהמ"ק שממנו הושתת העולם היה מגין על כל אבני הבנין. מפרש : **תנור** לצלות פסחים. אע"פ שאין עושין כבשונות בירושלים מפני העשן כדלקמן אפ"ה היה מספיק לכל ישראל תנורים. מפרש : **שאלין** בירושלים. מזונותי דחוקה. דירתי דחוקה. רש"י יומא דף כ"א ועמ"ש לקמן ד"ה פנו מקום לאחיכם בס"ד. ע"כ היה נסים ומכאן ואילך מפ' שאר מעלות : **אין** ירושלים מטמאה בנגעים. בב"ק דפ"ב איתא בזה"ל י' דברים נאמרו בירושלים וכו'. אין ירושלים מטמאה בנגעים. דכתיב (ויקרא יד לד) ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם וירושלים לא נתחלקה לשבטים. גמ' שם ועיין תוס' יומא ריש די"ב ומגילה דכ"ו ד"ה ורצועה : **ואין** נדונים בעיר הנדחת. דכתיב עריך וירושלים לא נתחלקה וכו'. גמ' שם: **זיזין**. קורות יוצאין מן הכתלים רש"י. גזוזטראות אולדיור בלעז על פני העליה מבחוץ. רש"י: **מפני** אהל המת והטומאה. שם גרסינן מפני אהל הטומאה ופרש"י שמא יהיה כזית מן המת מוטל בארץ והגזוזטראות מאהילות עליו ועל אנשים הרבה ונמצא מרבה את הטומאה ותו איתא בגמרא התם ט"א דאין מוציאין זיזין וכו' משום דלא ליתזקו עולי רגלים : **ואין** מלינין בה מת. מת בה אדם באותו יום קוברים אותו מיד רש"י ואיתא שם בגמ' שכך היה מסורת בידם. ומכאן הוכחה גמורה שרשאים לקבור באותו יום וא"צ להשהות יותר ועיין שמחות רפ"ח מש"ש בס"ד : **עצמות** אדם. תוספתא פ"ו דנגעים ורמב"ם פ"ז מה' ב"ה הי"ד : **ואין** עושין וכו' ותושב. שם איתא ואין נותנין בתוכה מקום לגר תושב עי"ל פ"ב ד"ה ממזר : **ואין** מקיימין בה קברות וכו'. תוספתא ספ"ק דב"ב איתא כל הקברות מתפנין חוץ מקבר המלך ומקבר הנביא רע"א אף קבר המלך וקבר הנביא מתפנין אמרו לו והלא קברי בית דוד וקבר חולדה הנביאה היו בירושלים ולא נגע בהן אדם מעולם א"ל משם ראיה מחילה היתה להן והיתה מוציאה טומאה לנחל קדרון ע"כ ועיין שמחות ספי"ד ד"ה כל הקברות שצריך תיקון והגהות כפי תוספתא זו. ועי' ירושלמי ס"פ בתרא דנזיר מה שמפרש ע"ז : **ואין** נוטעין בה נטיעות. הטעם כמו לעיל בזיזין ובגזוזטראות. ובגמרא ב"ק ורמב"ם ליתא האי פיסקא של נטיעות : **ואין** עושין בה גנות ופרדסין. משום סירחא גמ' שם ופרש"י עשבים הרעים הגדלים שם וזורקין בחוץ. ועוד דרך גנות לזבלן ויש סרחון : **חוץ** מגנות וורדים. כך שמה והיא היתה צריכה לקטרת. והיינו כיפת הירדן דאיתא בכריתות דף ו' בפיטום הקטורת על שם שדרך הורד לגדל על שפת הירדן. רש"י : **ואין** מגדלין בה אווזים ותרנגולים. משום קדשים גמ'. ופרש"י שתרנגולים מנקרים באשפה ומביאים בשר שרצים בפיהם ומטמאין את הקדשים. וכתב בשו"ת מנחם עזריה סי' פ"ה נ"ב אלא במקום שאינו משתמר אבל בלולין נשמרים מותר וברבורים אבוסים דשלמה יוכיחו ויומא דף כ' מאי קרא הגבר. קרא תרנגולא. וכן אין מגדלים בהמה דקה בא"י דהיינו דוקא בשלוה הרגל אבל במכניס לה מזונות במקום שמור לא גזרו דאי הכי תכבד העבודה ללשכת הטלאים ועוד וכו' עכ"ל ובהכי מתורץ כמה סוגיות וקושיות דוק ותמצא ועיין דא"ר פי"א ד"ה ומגדלי בהמה : **ואצ"ל** חזירים. שזה אסור בכ"מ גמ' שם ומשום מעשה שהיה ע"ש : **אין** מקיימין בה אשפתות. שם בגמ' איתא ואין עושין אשפתות : **מפני** הטומאה. דרכן של שרצים ליגדל באשפה ומרבים טומאה לפי שמתים שם ומטמאים הקדשים שבישראל. רש"י : **ואין** מקיימין בה סו"מ. ר"ל דין סו"מ כדלעיל בעיר הנדחת ושם בגמ' ורמב"ם ליתא זה אלא תרי אחריני אין מביאים עגלה ערופה ואין עושין בה כבשונות ע"ש : **אין** מוכרין בה בתים. יומא דף י"ב ומגילה דכ"ו איתא אין משכירין בתים בירושלים מפני שאינן שלהם ר"א ברבי צדוק אומר אף לא מטות ודר"י דהכא ליתא שם ופרש"י שם במגילה אין משכירין ב"ב את בתיהם לעולי רגלים אלא בחנם נותנין להם ונכנסין לתוכן: **מן** הקרקעות ולמעלה. לאפוקי מטלטלין משכירין. עי"ל ד"ה נותנין : **ואין** מוכרין הבית לצמיתות וכו'. שם בב"ק איתא אין הבית חלוט בה דכתיב (ויקרא כ) וקם הבית וגו' לדורותיו וקסבר לא נחלקה ירושלים לשבטים ופרש"י אין הבית חלוט בה כדין בתי ערי חומה אלא גאולה תהיה לו אם ירצה לגאול ואם יגיע יובל יוצא ביובל כבתי ערי הגרים :

ואין לוקחין בה שכר מטות. מפורש שם טעם פלוגתתן : **עורות** קדשים. של שלמי חגיגה ושמחה שעולי רגלים שוחטין ואוכלים. שם רש"י : **נותנין** אותן. שם איתא היו נוטלין אותן בזרוע וכתבו התוס' במגילה מחמת מטלטליהם של ב"ב שרשאים להשכיר: **מערימין**. כלא אחיך במרמה (בראשית כז ל"ה) ותרגומו בחוכמא כך היו עושין האכסנאים היו לוקחין כבשים טובים ונאים כדי שיתנו ב"ב עיניהם עליהם עבור העור ועי"ז מכבדים אותן בעין יפה תעיבה מול תעיבה: **מכל** שבטיכם זו ירושלים. רש"י בחומש בשם ספרי כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים ומ"מ הגורן בחלקו של בנימין היה : **שותפים** בה. כמ"ד שלא נתחלקה לשבטים וכדלעיל ולקמן. הר הבית בכניסתו מצד המזרח כל מה שיש שם פנוי קרוי הר הבית שאין לה שם אחר. רש"י במגילה שם : **והלישכות** שבתוך החיל שם : **והעזרות**. שלשתן. עזרת נשים ועזרת ישראל. הן י"א אמה שישראל רשאין ליכנס לפנים מן השער ואחוריהם לצד מערב ועזרת כהנים י"א אמה שבין דריסת רגלי ישראל למזבח החיצון. וסיים רש"י ביומא דף י"ב ומשם המזבח מתחיל אלא שבמקום מושב המזבח יוצאה רצועה מחלקו של יהודה ונכנסת לקרן מזרחית דרומית ע"ש : **ההיכל** והאולם. נ"ל בהיפוך האולם וההיכל כי האולם היה קודם ההיכל וכ"ה שם בגמ': **אולם** והיכל. מצד מערב. עכשיו יותר בנתיים מקום המזבח ל"ב אמה ובין האולם והמזבח כ"ב אמה שלא פי' של מי הוא חור ופי' רצועה יוצאה וכו' לימדך כאן רצועה זו לצד ליהודה אבל צפונו של מזבח ודרומו ומערבו של בנימין. וזבחים דף נג אמרינן שאין ליהודה באותה הרצועה אלא המזרחית מקום היסוד ולכן לא היה יסוד למזרחו של מזבח. רש"י : **וכראש** תור. תור הוא שם תכשיט של אשה שצורתו משולשת כלומר בעל שלש זויות ל' תורי זהב נעשה לך (ש"ה א) ועל שמו קורין קרן זוית המחודדת ראש תור מכל איזה תבנית שיהיה בין משולש בין מרובע או שאר תבנית. רמב"ם ור"ב פ"ב דכלאים מ"ז : **היה** יוצא וכו'. שהמזבח היה כראש תור דשלשה קרנות היה בחלקו של בנימין עם יסוד וקרן מזרחית דרומית היה בחלקו של יהודה ולא היה לו יסוד וזהו היה יוצא ר"ל שחלק בנימין היה יוצא מגבולו ונכנס קרן רביעי בחלק יהודה וחוזר לאחוריו כשהגיע לקרן מזרחית צפונית בתוך אמה כלה. וכן אמה הדרומית כשמגיע לקרן דרומית מערבית היתה כלה ונכנס שוב לגבול עיין כ"ז בזבחים דנ"ג. מפרש : **זכה** בנימין. בילקוט וזאת הברכה מפרש הטעם משום שבנימין נולד בא"י. ושלא היה במכירתו של יוסף. ועוד תרי טעמים ע"ש באריכות : **אושפיזכנא** לגבורה. שהיה הארון בחלקו. רש"י : **שנאמר** ובין כתפיו וגו'. עיין באריכות מזה ביומא ומגילה וזבחים ובילקוט הנ"ל : **אריב"ל** אמר יהושע כנ"ל וכ"ה בילקוט שם : **שיודע**. יודע נ"ל : **דושנה** של יריחו. היה ת"ק על ת"ק אמה נגד הר הבית שהיה כך כדי ליתן זה לעומת זה כדי שיהיה לכל ישראל חלק בהר הבית ע"ש באריכות : **מעיר** התמרים. הוא יריחו והיו אוכלים אותו ת"מ שנה עד שנבנה הבית וכיון ששרתה השכינה בחלקו של בנימין באו בני בנימין ופינו אותם. ילקוט שם בשופטים: **אמרו**. חז"ל : **ליתרו** ולבניו. שהלכו אצל עתניאל בן קנז הוא יעבץ במדבר יהודה אשר בנגב ערד ללמוד תורה כדלקמן עיין רש"י בשופטים : **יושבי** יעבץ. סיפיה דקרא המה הקינים וגו' ואומר המה היוצרים וגו' כל זה נדרש על בני יתרו כדאיתא בילקוט בד"ה ושופטים באריכות : **עשרה** נסים וכו' בבית המקדש. בפ"א פ"ה מ"ה וביומא דף כ"א נחשבין בע"א : **בבית** המטבחים. שבעזרה במקום שהיו שם השולחנות של שיש. שמדיחין עליהן את האימורין ולא היה יורד שם זבוב משום מיאוס ללמדך שהשכינה שורה בהם רש"י : **ולא** אירע קרי לכהן גדול ביוה"כ. דטומאה זו הואיל ויוצאה מגופו דבר מגונה הוא ומכוער משאר הטומאות ומה שהיו מתקנין לו כהן אחר תחתיו מחמת פיסול אחרת היו עושין כמו אותו פיסול שאירע ברבי ישמעאל בן קמחית לקמן שנתזה צנורא וכו' רש"י ועיין בתוי"ט מה שמתרץ בשם מד"ש על קושית העולם : **חוץ** מר' ישמעאל בן קמחית שיצא. יוה"כ היה. רש"י ביומא ד' מ"ז ע"א: **צינורא**. רוק. שם : **לא** ראו קורות ביתי וכו'. ראיתי בהש"ס ירושלמי כל כבודה בת מלך פנימה משבצות זהב לבושה (תהלים מה) אשה צנועה ראויה לצאת ממנה כה"ג הלבוש משבצות זהב. רש"י שם : **מעולם** לא נפגע אדם בירושלים. לא גרסי' הכא אלא לעיל בריש הפרק גם בס"א ליתא הכא : **ולא** נכשל. במה שאין ראוי במקדש כדינו ולעיל בירושלים כדינו שייך אבל המפרש כתב לתרוצי קושיא זו ודייק מעולם ותירץ דמעלה יתירה היתה במקדש אף כשהוא חרב במקומו עדיין לא ניזוק שום אדם במקום המקדש עכ"ל ונשתקע הדבר ולא נאמר כי ח"ו לכנס שם בזה"ז אפי' בחורבנה כי כולם טמאי מתים ושאר טומאות. והנכנס שם אפי' בזה"ז בחורבן חייב כרת כמ"ש הרמב"ם וספר החינוך הובא ג"כ במג"א סוף הל' תשעה באב ע"ש ע"כ הנכון מה שכתבתי לענ"ד [יש לקיים דברי המפרש דבימי התנאים והאמוראים היה להם אפר פרה והיו נטהרין מטומאת מת כמ"ש (חגיגה כה. נדה ו:) חבריא מדכן בגלילא וא"כ רבותא אשמעינן לתנאים ולאמוראים שהיו יכולים ליכנס]: **לא** הפילה אשה וכו'. ז"ל רש"י בפ"א פ"ה כאשר הובא בתי"ט שם לא הפילה אשה מריח בשר הקדש מתאוות בשר הקדש א"נ מריח אברים של המערכה שאילו הריחה ובאת לטעום מהן אין שומעין לה להאכילה בשר קדש עכ"ל וכתב המפרש ותימה מ"ש מיוה"כ דאיסור כרת הוא ותנן פרק בתרא דיומא דפ"ב ע"א עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשיב נפשה עכ"ל ובגמ' שם איתא בפירוש שמאכילין אותה בשר קדש. ולענ"ד נראה דברי רש"י לקיימן (והאומר אני ע"ז דברי הש"ה שתנ"ו אשר הבאתי בהקדמה ע"ש) כי ז"ל רש"י כפי אשר נדפס בספר ד"ת של זקיני הגאון מהר"ל מפראג ז"ל שאם היתה מריחה אין נותנין לה ואעפ"כ לא הפילה עכ"ל ונחסר רק ואו וצ"ל ואין נותנין לה וכוונת רש"י שאם היתה מריחה ויזדמן שלא היו נותנין לה מפני הטרדא או שהאשה היתה בושה לתבוע אעפ"כ היה הנס שלא הפילה מהרית. אבל אם תבעה שיתנו לה דוקא מודה רש"י כדין המשנה

והברייתא

ראשון לציון. [א] יתכן דצ"ל אמר יהושע באותה שעה יודע אני וכו' וקאי על יהושע בן נון וכן הוא בילקוט פרשה וזאת הברכה :

שותים את מי השילוח ומתעכל במיעיהן כדרך שהמזון מתעכל: ו מעולם לא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ולחם הפנים: ז (א) כלי חרס שנשבר במקומו נבלעין שבריו. לא נצחה הרוח בעמוד עשן (הקטורת). ובזמן שיצא [עמוד עשן] מן המזבח [העולה היה] מתמר ועולה כמקל עד שמגיע לרקיע [ובזמן שעמוד הקטורת יוצא ממזבח הזהב היה נכנס כדרכו לבית קדשי קדשים]: ח (עומדין צפופין ומשתחוין רוחים בזמן שישראל עולין להשתחוות לאביהן שבשמים כשהן יושבין דחוקים אין כל בריה יכולה להושיט אצבעו ביניהם [וכשהם משתחוים רווחים]) נס גדול מכולם אפילו ק' בני אדם [א] נכפפים בבת אחת אין חזן הכנסת מכריז ואומר פנו מקום לאחיכם. (נסים נעשו בעזרה שאפי' כל ישראל נכנסין בעזרה עזרה מחזקתן). נס גדול מכולן [ב] כשישראל עומדים בתפלה דחוקים ואין כל בריה יכול להושיט אצבעו ביניהם (כמלא קומתו) וכשהן משתחוין נעשה ריוח ביניהם כמלא קומת אדם: ט רשב"ג אומר עתידה ירושלים שיתקבצו בתוכה כל האומות וכל הממלכות שנאמר (ירמיה ג) ונקוו אליה כל הגוים לשם ה' ולהלן הוא אומר (בראשית א) יקוו המים מה [קווי האמור להלן ליכנס] כל מימי בראשית למקום אחד אף קווי האמור כאן לקבץ כל האומות והממלכות לתוכה שנא' ונקוו אליה כל הגוים:

פרק ששה ושלשים

א (ב) אנשי סדום לא חיין ולא נידונין שנא' (שם יג) ואנשי סדום רעים וחטאים וגו'. רעים זה עם זה. וחטאים בגלוי עריות. לה' זה [ג] חלול השם. מאד שהיו מתכוונין לעבירות [ד] דברי ר"א רבי יהושע אומר באין הן לדין שנא' (תהלים א) (על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים) בעדת צדיקים בעדת צדיקים אינן עומדין אבל עומדין הן בעדת רשעים. ר' נחמיה אומר אפילו בעדת רשעים אינן באים שנא' (שם קד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם. קטנים בני רשעים לא חיין ולא נידונים שנא' (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור [וגו'] [אשר לא יעזוב להם שורש וענף] דברי ר"א. רבי יהושע אומר (אינם) באים [ה] ועליהם הוא אומר (דניאל ד) קרי בחיל וכן אמר גודו אילנא וקציצו ענפוהי אתרו ענפיה ובדרו איניביה ואומר (שם) ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו ובאסור די פרזל ונחש נאמר כאן שרשיו ונאמר להלן שרשיו מה שרשיו האמור להלן בגופו של אילן אף שורש האמור כאן בגופו של אדם הכתוב מדבר א"כ מה [ו] אני מקיים (מלאכי ג) אשר לא יעזוב להם שורש וענף שלא תמצא להם זכות שיסמכו עליה. ואחרים אומרים באים הם ועליהם הכתוב הוא אומר (ישעיה מד) זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה. זה יאמר לה' אני אלו צדיקים גמורים. וזה יקרא בשם יעקב אלו קטנים בני [ז] רשע וזה יכתוב ידו לה' אלו רשעים שפירשו מדרכיהם וחזרו בהם ועשו תשובה. ובשם ישראל יכנה אלו גרי אומות העולם: ב קרח ועדתו לא חיין ולא נידונין שנאמר (במדבר טז) ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל דברי ר' אליעזר. רבי יהושע אומר באין הן ועליהם הוא אומר (ש"א ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל נאמר כאן שאול (במדבר טז) וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ונאמר להלן שאול מה שאול שנאמר להלן מוריד ומעלה אף שאול האמור כאן ירדו ועתידין לעלות אמר לו ר"א מה [ח] אני מקיים ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל אמר לו מתוך הקהל אבדו מן העוה"ב לא אבדו: ג דור המדבר לא חיין ולא נידונין שנא' (שם יד) במדבר הזה יתמו ושם ימותו ואומר (תהלים צה) אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי ר"א. רבי יהושע אומר באין הן ועליהן הוא אומר (שם נ) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח. אמר לו (ג) קבל דברי מה אתה מקיים אשר נשבעתי באפי אמר לו אלו מרגלים [ט] כל רשעי הדור (כולן). אמר לו רבי יהושע ומה אתה מקיים אספו לי חסידי אמר לו זה משה ואהרן וכל חסידי הדור [י] משבט לוי [כ] משיבין על דבריו רשעים נאמר בהם שם וצדיקים לא נאמר בהם שם והלא כבר (בראשית מט) שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו ואומר נאמר (שם נ) בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ואומר (במדבר כ) ותמת שם מרים ותקבר שם [ל] [והלא כבר נאמר (שם לג) ויעל אהרן הכהן וגו' וימת שם] ואומר (דברים לד) וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה' [מ]. רבי יוסי הגלילי אומר אינן באין שנא' (במדבר יב) במדבר הזה יתמו ושם ימותו ואומר (דברים כב) וערפו שם את העגלה בנחל. מה שם האמור להלן בעגלה ערופה שתמות ולא תזוז ממקומה אף שם האמור כאן ימותו ולא יזוזו ממקומן. (ואחרים אומרין באים הן ועליהן הוא אומר (ירמיה ב) הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר [וגו' זכרתי לך חסד נעוריך] וגו'): ד עשרת השבטים לא חיין ולא נידונין שנ' (דברים כט) ויתשם ה' מעל אדמתם [וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה]. רשב"י אומר מה היום ([הזה אשר מרדו בו]) הולך ואינו חוזר אף הם אינם חוזרין. ר"ע אומר מה היום מאפיל ומאיר אף אפילה שלהן עתידה להאיר. (ר"ג אומר הרי הוא אומר (דברים יא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם ואומר (שם כד) לא יומתו אבות על בנים כל זמן שהאב מאריך ימים הבן מאריך ימים [אין האב מאריך ימים אין הבן מאריך ימים] רבי יוסי הגלילי מסייע לר"א ור"ג מסייע לרבי יהושע): ה שבעה אין להם חלק לעוה"ב ואלו הן (ד) לבלר וסופר וטוב שברופאין

הגהות הגרי"ב

(א) כ"א החרסים נבלעים במקומן: [יומא דף כא. זבחים דף צו.]: (ב) [רוב פרק זה במשנה וגמרא סנהדרין דף קז: קח: קי:]: (ג) כ"א והגר"א ר"א מה אתה]: (ה) [עי' עירובין דף יג. ועי' סוף קדושין]:

נוסחת הגר"א

[א] נכנסים: [ב] שאפילו כל ישראל: [ג] ברכת: [ד] וכתיב על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים וע"כ לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול. וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום: [ה] ומה אני מקיים שורש וענף בגופן וכן הוא אומר: [ו] ת"ל: [ז] רשעים: [ח] אתה: [ט] ורשעי: [י] ושבם: [כ] כאן צ"ל מ"ש למטה ר' יוסי הגלילי אומר כו' עד ממקומן: [ל] ואומר ויעל אהרן: [מ] ר"ג אומר הרי הוא אומר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם זה תחיית המתים שהאבות מאריכין ימיהם עם הבנים יחד. ר"י הגלילי מסייע לר' אליעזר. ור"ג מסייע לר' יהושע:

תומת ישרים, **ביניהם** כמלא קומתו כצ"ל אדם נמחק [כוונתו שצ"ל קומתו במקום קומת אדם אבל בריסא ליתא מלות כמלא קומתו בדפו"י וכגי' הגר"א. ובדפוס פפד"מ חשבו שכוונת המחבר להוסיף בריסא כמלא קומתו והשיגו זה בפנים בטעות]: **לעבירות**. נ"ב נ"א והוטאים: **אומות העולם**. נ"ב נ"א אמת [ותיבת העולם ליתא]:

הגהות מהריעב"ץ

כדרכו. מפני הגג המונע עלייתו. ע"כ היה נמשך אל צד מערב ונכנס לבית קה"ק אל פני הכפורת על הארון: **כמלא** קומתו. נ"ב ר"ל בכל קומתו של איש ורעהו לא נמצא ריוח ביניהם כדי אגבע:

כסא רחמים

יצירה ומברי להו כמ"ש בסנהדרין דף ס"ז ובכל יום מעין הבריאה ברא עכ"ל ואינו נראה מכמה טעמי' והעיקר כמו שפירשו המפרשים דהיה מלאכתם בכלי חרס: **בדרך** שהמזון מתעכל. שלא היה להם צער כדרך שותה סם לרפואה וכיוצא:

פרק לו ז' אין להם חלק לעולם הבא אלו הן לבלר וכו'. ואם תאמר דבמתני' פ' חלק תניא שאין להם חלק האומר אין תחיית המתים וכו'. ואמאי לא קתני הני. ותו דהכי הוי רבותא טפי. וי"ל דמאי דתנן הוא מילתא פסיקתא אם לא עשו תשובה והני נמי מילתא פסיקתא דמשכחת לה שלא חטאו כלל אלא דבברייתא שלנו קתני הני דשכיח דיחטאו ואם לא שבו אין להם חלק לעוה"ב. שוב ראיתי להרב שאלת יעבץ ז"ל בח"ב סימן סט דף מב ע"ב שכתב על ברייתא שלנו. והעתיק קצת מדבריו בקיצור וז"ל ז' אין להם הלק לעולם הבא פי' אם אינן זהירין במלאכתן ואומנותם ומינוים כראוי להם. לבלר. כותב סת"ס כמ"ש רי"ש לר"מ שאם תחסר אות א' נמצאת מחריב העולם. וסופר. כותב שטרות וגיטין שהרבה דברים תלוים בו אם מקלקל בהם נמצא מפסיד ממון שלא כדין או מרבה ממזרים. דיין לעירו כשמתפרנס מהם בדרכים מעוקלים ועוד אם באו לפניו לדון בני עיר אחרת לדון עם בני עירו מטה הדין לצד בני עירו. וקושם ענין זה נתעורר מאד היינו דאחריבנהו לכמה קהלות ישראל. חזן ועבח. הם ודאי לאבן נגף ולצור מכשול לבית ישראל עכ"ל:

בנין יהושע

והברייתא הכ"ל כנ"ל להפך כונתו של רש"י ונכון הוא בס"ד: **לא** נמצא פסול בעומר וכו'. ליגע בו שרן או בקומץ שלא נתן בה לכונתה. ונס גדול היה שאילו נמצא בו שום פיסול נדחה לגמרי ואין לו תשלומין שהעומר נקצר בלילה מוצאי י"ט. ואין מרבין לקצור אלא לפי השיעור של עשרון מנופס בי"ג נפה. וכן שתי לחם נאפין מעי"ט ואין אפייתן דוחה י"ט ואם יפסל לא יאפו אחרת בי"ט. וכן לחם הפנים שנאפו מע"ש אם יפסל אין חילוף והשלחן עומד ריקם עד שבת הבא. רש"י פ"ק דיומא דף כ"א. וצריך טעם על הסדר בכל הש"ס עומר ושתי לחם קודם ללחם הפנים הלא לחם הפנים היה בכל שבת והעומר ושתי לחם פ"א בשנה ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וי"ל משום דעומר ושתי לחם היו להם מעלה וקדושה יתירה על לחם הפנים שהיו צריכים להיות דוקא מא"י כדאיתא פ"ק דכלים עשר קדושות א"י מקודשת שמביאין ממנה עומר ושתי לחם ואילו לחם הפנים לא קחשיב ע"ש בתוי"ט סוף הפרק מה שמקשה עפ"ז על הר"ב שם וכ"ה רים פ"ט דמנחות. כל קרבנות צבור באין מא"י ומחו"ל חוץ מן העומר ושתי לחם ודו"ק ועפ"ז יהיה קצת מוכח שאע"פ שבזבחים פ"י ד"ל ע"ב איבעיא דלא אפשטא תדיר ומקודש איזה מהם קודם ופסק הרמב"ם פ"ט מהל' תמידין ה"ב שיעשה כמו שירצה. ומתירולי קושיא זו מקצת ראיה להקדים מקודש אם לא שיש לחלק כאשר שהיה ב' קדושות עומר ושתי לחם וק"ל: **במקומו** נבלעין. שברי כלי חרס שמבשלים בהן ק"ק ובליעתן נאסרת משום נותר וטעונים שבירה כדכתיב (ויקרא ו) וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר ושבירתן במקום קדוש כדאמרינן בזבחים דף צו. ואם אין נבלעין נמצאו אשפתות של שברים בעזרה. רש"י שם: **לא** נצחה הרוח. שהמזבח היה עומד במקום מגולה. ר"ב: **בעמוד** עשן הקטרת. ל"ג בס"א תיבת הקטרת כי מזבח הזהב שהיו מקטירים עליו הקטרת היה עומד בהיכל תחת האהל והגג אע"פ שאפשר לייאשב שקאי על הקטרת האימורין במזבח החיצון מ"מ יותר נראה גרסת ס"א וכתב במד"ש הודיענו כי הנה הרוח הוא דבר חזק מפרק הרים ומשבר סלעים והעשן הוא החלש שבחלשים וכמעט אין בו ממשות ועם כל זה לא נצחה הרוח את עמוד העשן מפני שהיה קודש. א"כ האדם שיקדש עצמו בתורה ובמצות אף אם יהיה היותר חלש שבעולם יאמר גבור אני ואפי' כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו ואין גבור בעולם שיוכל לעמוד כנגדו ע"כ: **ובזמן** שעמוד הקטורת. מסממני הקטורת היה עמוד עשן אבל אם לא היה שם כ"א גחלים ממערכה שנייה של קטורת שהיה במזבח העולה: **היה** נכנס כדרכו. אע"פ שהיה בו מעלה עשן שהיה מתמר ועולה כמקל ולא היה פונה אילך ואילך כדאי' ספ"ג דיומא דף לח ע"א זה היה בשעת ההקרבה אבל אח"כ היה נכנס כדרכו לבית ק"ק. וכ"מ מפי' הרמב"ם ד"ה ולא נצחה ע"ש: **עומדין** צפופין. דחוקין היו עד שהיו נמשכים י"א אמה אחורי הכפרת ול' צפופין צף ע"פ מים מרוב הקהל היו נדחקים איש באחיו ועד שהיו רגליהם נטולות מן הארץ ועומדים באויר. רש"י והר"ב: **ומשתחוים** רווחים. בשעת השתחויה נעשה להם נס ומשתחוים בריוח כל אחד רחוק מחבירו ד' אמות כדי שלא ישמע את חבירו כשהוא מתודה ומזכיר עונותיו שם: **פנו** מקום. בפ"א פ"ה מסיים ולא אמר אדם לחבירו וכו' שאלין בירושלים ומקשה הגמ' ביומא דכ"א פתח במקדש ומסיים בירושלים ומשני וכו' ע"ש ולענ"ד עוד תירוץ ע"ז כשעלו כ"י ברגל יחד בלתי ספק כמה אלפים היו צריכים לדור בחדר אחד כדמצינו בגיטין פרק הניזקין מה שהיה רק בתגר אחד כפלים כיוצאי מצרים והנה ברגל הכל היו פנוים מכל. ואיך היו יכולין ללמוד במנוחה או כדומה תפלות והתבודדות מחמת אנשים ונשים וטף א"ו שהיתה הרוחה לזה ע"י בהמ"ק והעזרות ושם היה הנס שא"צ לומר פנו מקום לאחיכם לכך שייך זה הנס שלא היה אומר אדם לחבירו צר לי המקום וכו' בירושלים לבהמ"ק שהרוחה לזה היה מכח סבהמ"ק וק"ל: **שיתקבצו** בתוכה וכו'. דעתידה ירושלים להרחיב בלי מדה כדכתיב פרזות תשב ירושלים (זכריה ב) ועיין כ"ז באורך בב"ב דף עה: **ונקוו** אליה. ונתקבצו לשון מקוה מים. רש"י:

פרק ששה ושלשים אנשי סדום. קאי אפרקי אבות פ"ה מ"י ארבע מדות באדם וכו' זו מדת סדום וקמפרש מעשיהם הרעים ליתן טעם על ענשם שהיו ראוים לכך. רעים זע"ז. בפרק חלק דף ק"ט ע"א איתא רעים בגופן רעים בממונם ומפורש באורך רשעתם ע"ש: **וחטאים** בגלוי עריות. דכתיב (בפ' וישב) ואיך אעשה וגו' וחטאתי לאלהים שקאי על גלוי עריות: **לה'** זהו חלול השם. שם איתא זו ברכת השם: **ר'** נחמיה אומר וכו'. שם דק"ד במתני' איתא אנשי סדום אין להם חלק להעוה"ב וכו' אבל עומדין בדין. ר' נחמיה אומר אין עומדין בדין שנא' על כן לא יקומו רשעים במשפט וגו' אמרו לו אינם עומדין בעדת צדיקים אבל עומדין בעדת רשעים וכו' ע"ש: **קטנים** בני רשעים. רשעי ישראל עצמן פשיטא דאין להם חלק להעוה"ב כדאמרינן בפ' בתרא דכתובות דף קי"א רפאים בל יקומו מי שמרפה עצמו מד"ת אבל בנים שלהם קטנים ולא חטאו פליגי בהו רש"י שם דף ק"י ע"ב: **לא** חיין ולא נדונין. שם איתא בגמ' אין באין להעוה"ב: **שורש** וענף. אלו בני קטנים שלהם. רש"י. ושם בגמרא איתא שורש בעוה"ז וענף להעוה"ב ופרש"י שימותו כפלים וענף לעוה"ב שאע"פ שאבותיהן היו רשעים הם לא חטאו עיין לקמן ד"ה רי"א באין: **דברי** ר"א. שם איתא דר"ג: **רי"א** באין. שם איתא רע"א באין הם להעוה"ב שנא' (תהלים קטז) שומר פתאים ה' שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא ונראה להגיה ברש"י דלעיל וענף להעוה"ב שאע"פ שאבותיהן וכו' הם לא חטאו שייך הכא לדברי ר"ע וצ"ל ד"ה באים שאע"פ וכו' הם לא חטאו ע"כ ראוי לתקן זה בכל ש"ס בסנהדרין שם: **קרי** בחיל. צועק בכח: וכן אמרו גודו אילנא נ"ל. כלומר קוצו האילן: **אתרו** ענפיה נ"ל. כלומר השירו והפילו ענפיו: **ובדרו** אנביה נ"ל. כלומר והפיצו פריו: **עיקר** שרשוהי בארעא שבקו. אלו הבנים קטנים שאע"פ שהאבות אין להם חלק תקנה יש להם. כ"ז מפרש"י: **נאמר** כאן שרשיו וכו' עד הכתוב מדבר. כ"ז ליתא התם בגמרא: **שלא** תמצא להם זכות. ושם איתא שלא יניח להם לא מצוה ולא שיורי מצוה. (וקאי על האבות) ופרש"י שלא יניח להם הקב"ה לא מצוה תמורה ולא מצוה קלה הכל הוא מעביר ומשלם שכרם לאלתר כדי לטורדן מן העולם: **ואחרים** אומרים באים. ועוד אחרים אומרים באים מהאי טעמא: **קרח** ועדתו וכו' דר"א. שם דף ק"ח איתא אינם עתידים לעלות דר"ע: **רי"א** באין. שם איתא ר"א וע"ש דף ק"ט ע"ב כל הענין באריכות: **ה'** ממית ומחיה. התפללה חנה ע"ז משום שמואל שהיה סבת מחלוקת של קרח שקרח ראה שלשלת יוחסין יוצא ממנו שסקול וכו'. מהרש"א שם באריכות יותר: **דור** המדבר לא חיין ולא נדונין. שם במשנה איתא דור המדבר אין להם חלק להעוה"ב ואין עומדין בדין שנא' וכו' דר"ע ר"א עליהם הוא אומר וכו': **ואומר** אשר נשבעתי וגו'. לעיל מיניה כתיב ארבעים שנה אקוט בדור וגו' זה היה דור המדבר שהיו שם מ' שנה. ובדרשותי על הנעך של א"ק רש"י ה' בשלח י"ג שבט תקמ"ג האריכתי קצת מזה ע"פ מ"ר וילקוט למה לא הביאן הקב"ה הישראל בדרך פשוטה אלא כיון ששמעו הכנעניים שישראל נכנסין לארץ ועמדו ושרפו את הזרעים וקצצו את הנטיעות וסתרו את הבניות וסתמו את המעיינות. אמר הקב"ה לא הבטחתי לאברהם אביהם ע"ה שאני מכניסם לארץ חריבה אלא לארץ מלאה כל טוב שנאמר בתים מלאים כל טוב (דברים ו) אלא הריני מקיפן במדבר ארבעים שנה כדי שיעמדו כנעניים ויתקנו מה שקלקלו עכ"ל ע"ש וזש"ה ארבעים שנה וגו' והם לא ידעו דרכי שלטובתם אני מסבבם מ' שנה. והארכתי בזה בפסוקי התורה ויסב אלהים וגו' ואינו מענין חיבור זה ועוד תזון למועד אי"ה: **אספו** לי חסידי. היינו דור המדבר שנא' בהו זכרתי לך חסד נעוריך וגו' כדלקמן והיינו אספו לי חסידי דמיתת צדיקים אינה אלא אסיפה בעלמא שיעמדו להעוה"ב. מהרש"א שם בח"א: **כורתי** בריתי עלי זבח. והיינו דור המדבר שכרתו ברית של מקום עלי זבחים ושלמים דכתיב (שמות כד) ויזבחו זבחים שלמים וכתיב שם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם. רש"י דף ק"י ע"ב: **אלו** מרגלים. שם איתא בגמרא אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי. באפי נשבעתי וחוזרני בי ופרש"י והיינו אשר נשבעתי באפי מפני כעסי נשבעתי ומתחרט אני: **משיבין** על דבריו. זה שייך לקמן אחר דברי ר"י הגלילי שהיו משיבין ומקשין לדברי ר"י הגלילי שדרש ושם ימותו שקאי על רשעים מכח היקש הלא מצינו לשון שם אצל צדיקים ג"כ כדקתיב ואזיל: [**אחרים** אומרים כו'. בגמ' שם אמר ר' יוחנן הכי וע"ש]: **עשרת** השבטים. שהגלה סנחריב שנאמר (מ"ב ח"י) וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי אין עתידין לחזור ממקום שגלו והא דאמרינן בגמ' דירמיה החזירן לא שהחזירן כולן אלא מקצתן החזיר. רש"י שם דף ק"י ע"ב: **לא** חיין ולא נדונין. שם במשנה איתא אינן עתידין לחזור שנא' וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינם חוזרים ופי' רש"י שכך גזר להם הקב"ה שכיון שעוזבין את תורתו הוא מגלה אותן: **רשב"א**. שם איתא ר"ע וע"ש בגמ': **למען** ירבו ימיכם וגו'. אדלעיל קאי אפלוגתא אם דור המדבר יש להם חלק להעוה"ב וקאמר ר"ג ראיה לר' יהושע שיש להם משום דהתורה ניתנה לדור המדבר קודם חטא המרגלים וקאמר להו רחמנא למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו' וכשם שיש לבנים העוה"ב דלא חטאו כך להאבות ורמז ירבו ימיכם עוה"ב ליום שכולו ארוך כדאיתא סוף חולין וקדושין דף מ' דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא: **ואומר** לא יומתו אבות על בנים. ועוד ראיה שיש להם חלק דכתיב לא יומתו אבות על בנים. ועל פירושו בשביל כדאיתא בסנהדרין דף כ"ז לימוד פיסול קרובים מהאי קרא לא יומתו אבות בשביל עדות בנים ע"ש כמו כן נאמר הכא מאחר שהבנים בודאי יש להם חלק שלא חטאו כך האבות נצולו בשביל הבנים דוגמא לזה לקמן פ"מ וביומא דף פ"ז כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידו בג"ע שנא' וכו' משום דאין ראוי שיהיה הרב בגיהנם והתלמיד בג"ע כן בוודאי אין ראוי שיהא הבן בג"ע והאב שהביאו לעוה"ז בגיהנם ולכך נדרש הקרא לא יומתו אבות על בנים שיש להם חלק כי ברא מזכה אבא כנלענ"ד: **ר"י** הגלילי וכו'. קאי נמי אדלעיל שאמר שדור המדבר אינן באין שנאמר במדבר הזה וכו' מסייע לר"א שאמר נמי כך לעיל. ור"ג שמביא ראיה שבאין מסייע לר' יהושע שאמר ג"כ לעיל שבאין וכו': **ז'** אין להם חלק להעוה"ב. ר"ל קרוב הדבר שאין להם חלק להעוה"ב כי א"א לירד לסוף דעתם מה שבלבם של הנהו דקחשיב ואזיל כי המעשים ההמה דבר המסור ללב הוא ועי"ל ר"פ ל"ט שמוכח ג"כ לומר כן: **לבלר**. כותב סת"ם וכדאיתא בעירובין דף י"ג ע"א ובסוטה דף כ' ע"א בני הוי זהיר במלאכתך שמלאכת שמים היא שמא תחסר

שברופאין ודיין לעירו [א] וקוסם חזן וטבח: ה שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב · ג' מלכים ירבעם אחאב מנשה. ד' הדיוטות בלעם דואג ואחיתופל וגיחזי. רבי יהודה אומר מנשה כבר שב שנא' (ד"ה ב ל"ג) ויתפלל אליו ויעתר לו [ב] אמר לו אילו כתיב וישיבהו לירושלים ושתק היינו [אומרים] כדבריך כשהוא אומר למלכותו למלכותו השיבו ולא השיבו לחיי העוה"ב. ר"מ אומר אבשלום אין לו חלק לעוה"ב · רשב"א אומר [ג] ירבעם אחאב מנשה בעשא ואחזיה וכל מלכי ישראל שהרשיעו אין להן חלק לעוה"ב. רבי יוחנן בן נורי אומר אף ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב. הוא היה אומר המנענע קולו בשיר השירים (והלוחש על המכה) והרוקק [ד] על המכה ואומר כל המחלה וגו' אין לו חלק לעוה"ב. וחכמים אומרים כל תלמיד חכם ששנה ופירש אין לו חלק לעוה"ב שנא' (במדבר טו) כי דבר ה' בזה ואומר (ירמיה ב) מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי. ר"מ אומר כל שיש לו בית המדרש בעירו ואינו הולך לשם אין לו חלק לעוה"ב. ור"ע אומר אף מי שאינו משמש לתלמידי חכמים אין לו חלק לעולם הבא:

פרק שבעה ושלשים

א שבעה בריות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו. למעלה מכולם ברא רקיע. למעלה מן הרקיע ברא כוכבים שמאירין לעולם. למעלה מכוכבים ברא אילנות שאילנות עושין פירות וכוכבים אינם עושין פירות. ולמעלה מן האילנות ברא רוחות רעות שרוחות רעות הולכות לכאן ולכאן ואילנות אינם זזים ממקומן. למעלה מרוחות רעות ברא בהמה שבהמה עושה ואוכלת ורוחות רעות לא עושות ולא אוכלות. למעלה מן הבהמה ברא אדם שבאדם יש בו דעה ובבהמה אין בה דעה. למעלה מן האדם ברא מלאכי השרת שמלאכי השרת הולכין מסוף העולם ועד סופו ובני אדם אינן כן: ב (א) ששה דברים נאמרו בבני אדם שלשה כבהמה ושלשה כמלאכי השרת. שלשה כבהמה אוכלין ושותין כבהמה פרין ורבין כבהמה ומוציאין ריעי כבהמה. שלשה כמלאכי השרת יש בהן בינה כמלאכי השרת ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת ומספרין בלשון הקודש כמלאכי השרת: ג (ב) ששה דברים נאמרו בשדים שלשה כבני אדם וג' כמלאכי השרת. ג' כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם פרין ורבין כבני אדם ומתים כבני אדם. ג' כמלאכי השרת יש להם כנפיים כמלאכי השרת ויודעים מה עתיד להיות כמלאכי השרת ומהלכין מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת. וי"א אף הופכין פניהן [לכל דמות שירצו] ורואין ואינם נראין: ד (ג) [ה] ח' פרושין הם. פרוש שכמי. פרוש [ו] נכפאי. פרוש [ז] מקצואי. פרוש (ד) מכובאי. פרוש [ח] מלאכה היתה לו. פרוש *מחופתו עשאני. ופרוש מן היצרא. ופרוש מן היראה: ה [ט] (ה) ח' דברים רובן קשה ומיעוטן יפה. יין מלאכה שינה ועושר ודרך ארץ ומים חמין (ותשמיש) והקזת דם: ו בז' דברים ברא הקב"ה את עולמו אלו הן [י] בדיעה בבינה [כ] ובגבורה (בגערה בדין) בחסד וברחמים: ז [ל] וכענין ז' דברים שברא את עולמו [מ] כך ברא ז'. אבות ג' ואמהות ד': ח שבע מדות שמשמשות לפני כסא הכבוד אלו הן [נ] חכמה צדק ומשפט חסד ורחמים אמת ושלום שנא' (הושע ב) וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'. [ס] [ר"מ אומר מה ת"ל וידעת את ה' אלא] מלמד שכל אדם שיש בו כל מדות הללו יודע דעתו של מקום: ט ז' מדורות הן אלו הן מדור עליון ומדור תחתון ואויר העולם וד' [ע] עליונים רבי מאיר אומר שבע רקיעין הן אלו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות. *כנגדן קרא לארץ ז' שמות אלו הן ארץ אדמה ארקא חרבה יבשה תבל חלד למה נקרא שמה תבל על שם שהיא מתובלת בכל. ד"א [פ] שדרכה להכניס ואינה דרכה להוציא. *(ז' מעלות בין צדיק לצדיק אשתו נאה משל חבירו בניו נאים משל חבירו שנים אוכלין בקערה אחת זה טועם לפי מעשיו וזה טועם לפי מעשיו שנים צובעים ביורה אחת לזה עולה נאה ולזה עולה כיעור. בחכמתו ובתבונתו ובדעתו (ובקומתו) שנא' (משלי יב) יתר מרעהו צדיק וגו': י ז' מדות דרש הילל הזקן לפני בני בתירה אלו הן ק"ו וגזרה שוה בנין

נוסחת הגר"א

[א] וחנווני: [ב] וגו' וישיבהו ירושלים למלכותו: [ג] אחז ואחזיה וכל: [ד] ולוחש: [ה] ז': [ו] נקפי: [ז] קוזאי: [ח] מה חובתי ואעשנה. פרוש מיראה. פרוש מאהבה: [ט] ז': [י] בחכמה: [כ] ובדעת ובכח: [ל] וכשם שברא: [מ] בז': [נ] אמונה: [ס] ואומר (תהלים פה) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו ומה ת"ל: [ע] רוחות: [פ] שמכלה את הכל:

הגהות הגרי"ב

(א) [חגיגה טז.]: (ב) שם: (ג) סוטה כב: (ד) נ"א (מרוביא) [מדוכיא] וכ"ה גי' הגר"א: (ה) [גיטין ע.]:

תומת ישרים. ח' פרושין הם. נ"א שבעה פרושין הם פרוש שכמי פרוש נקפי פרוש (מרוביא) [מדוכיא] פרוש מה חובתי ואעשנה פרוש מן היראה פרוש מן היצירה [חסר עוד פרוש אחד] ע"כ בנ"א ועי' בסוטה (דף כב) בגמ' ופרש"י ועיין בערוך ערך פרש: ח' דברים רובן כו'. נ"א נ"ב שבעה ולא מנה תשמיש כי היא דרך ארץ האמורה:

הגהות מהריעב"ץ

פרק לז **למעלה** מן האדם ברא מלאכי השרת כו'. נ"ב ויש מעלה לאדם על מלאכים שעושה פירות ומרבה ישוב על אדמה שוממה ומוסיף כמעט מחדש כעין בריות בשכלו ולא עוד אלא שכובש את המלאך כמ"ש וישר אל מלאך ויוכל [הושע יב] כי שרית וגו' [בראשית לב]. וכופה יצרו הרע ומחזירו למוטב משא"כ במלאכים. וזה מחמת שהוא גם הוא מלאך ודאי. נשמה קדושה וטהורה גבוהה היא ממלאך שנמסר לו לשרתו כמש"ה [תהלים צא] כי מלאכיו יצוה לך. עם שיש חילוק גם במלאכים. להם מדרגות גבוהות זה על זה. עמ"ש בסולם בס"ד: **אשתו** נאה כו'. נ"ב במדות ובמעשים והן טיה וכן בנים הגונים נאים ומשובחים לעולם:

בנין יהושע

אתה מחסר אות א' או מייתר אות א' נמצא מחריב את כל העולם כולו. ופי' רש"י מחסר אות א' וה' אלהים אמת אם תחסיר אלף הרי אתה מחריב וידבר ה' אם תוסיף אות ותכתוב וידברו או בראשית ברא אלהים נמצא מחריב. ועוד איתא התם בגמ' כמה חששים שהמה בסתר שא"א לבוא על הדבר ע"ש: **וסופר**. מלמד תינוקות כדאיתא סוף קדושין לא ילמד רווק סופרים שעושין מלאכת ה' ברמיה כדאיתא בב"ב דף כ"א ע"א. והמפרש כתב סופר שטרות מזויפין כדאיתא בסוכה דף כ"ט ודא"ר ספ"ב בשביל ד' דברים מאורות לוקין על כותבי פלסתר וכו' ופרש"י כותבי פלסתר שטרות מזויפין ומכתבי עמל לשום דופי על אדם לכתוב בשמו מה שלא צוה ע"כ: **וטוב שברופאין**. כדאיתא סוף קדושין טוב שברופאין לגיהנם ופי' רש"י טוב שברופאין וכו' שאינו ירא מן החולי ומאכלו מאכל בריאים ואינו משבר לבו למקום ופעמים שהורג נפשות ויש בידו לרפאות העני ואינו מרפא עכ"ל ועוד שהרופא על בינתו לבד דן החולי ברפואות ואינו אומר כפשוטו שישאלו ויגרפו עוד רופאים אחרים ובאבידת ממון אמרו רז"ל בסנהדרין דף ז' ע"ב שראוי לכנוף כל המבינים כי הא דר"ה כי הוי אתא דינא לקמיה מיכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב וכו'. ואם כך על אבידת ממון. ק"ו וכ"ש על אבידת הגוף ח"ו כי כל המקיים נפש א' וכו' שראוי להמתיק סוד בכל הצלות שבעולם אולי תשועה ברוב יועץ. וכעי"ז כתב המהרש"א בח"א שם ועוד נאמרו על טוב שברופאים פירושים רבים ידועים ומפורסמים והקב"ה יצילנו מידם: **ודיין לעירו**. כדאיתא בשבת דף קל"ט תניא ר' יוסי בן אלישע אומר אם ראית דור שצרות רבות באות עליו צא ובדוק בדייני ישראל שכל פורענות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל שנא' שמעו נא זאת וגו' (מיכה ג) ע"ש באריכות ענין זה כנ"ל. ואא"מ הרבני הישיש נ"י דייק עוד הלשון דיין ולא אמר דיינים. ור"ל שדן יחידי ולזה הדיין מצוי טעות בדין כדאיתא פ"א פ"ד אל תהי דן יחידי ע"כ וכ' הטור בח"מ ריש סי' י' כי ברוב מו"מ של דיינים רבים ירד לעומקו ע"כ. עי' פ"ק דסנהד' ד"ה תד"ה כגון אנא מה שמתרצים על יחיד מומחה: **וקוסם**. כדאיתא נמי התם בשבת על האי קרא (במיכה ג) ראשיה בשוחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו בשביל כסף קוסמים. והמפרש כ' המכשף שמטעה ומדית הבריות בקסמיו עי' נדרים ד' ל"ב: **חזן**. שמש שלית ב"ד נקרא חזן כדאיתא ספ"ג דמכות מי"ב וחזן הכנסת וכו' ואיתא התם בשבת א"ר מלאי משום ר"א בר"ש מאי דכתיב (ישעיה יד) שבר ה' מטה רשעים שבט מושלים שבר ה' מטה רשעים אלו הדיינים שנעשו מקל לחזניהם ופי' רש"י לחזניהם לשמשים נותנין יד וסוויין להם לחזק לומר לא אהיה שלית ואזמין את פלוני לב"ד אם לא תרבה שכר ואחר פסק דין לא ארדנו ליכנס למשכנו ע"כ והמפרש כתב חזן ש"ץ שאינו הגון וגורם שתפלת הצבור אינה מקובלת ועיין באור לישרים דרשה י"ב ממורי הגאון מוהר"ז זצ"ל: **וטבח**. כדאיתא סוף קדושין והכשר שבטבחים משותפו של עמלק ופרש"י ספיקי טריפות באות לידו וחס על ממונו ומאכילן: ג' מלכים כו' וארבעה הדיוטות. אע"פ שגדולים וחכמים היו אין להם חלק לעוה"ב שלא היתה אמונתם שלימה ואע"ג דבלעם עובד כוכבים הוה ואנן כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב תנן משום דקי"ל חסידי עובדי כוכבים יש להם חלק לעוה"ב (עי' בתוי"ט פ"ג דפ"א מי"ד מ"ש בשם הרמב"ם והבאתי קצת לקמן פל"ט ד"ה חביב אדם ע"ש) אשמועינן דבלעם לאו מחסידי העובדי כוכבים הוה. ר"ב ר"פ חלק: **אמר לו**. אמרו לו כצ"ל וכ"ה שם במשנה וע"ש בגמרא ראיות מפסוקים על כל א': **חוץ מאחיתופל**. מפורש בתוי"ט הוכחה ע"ש ועי"ל פמ"א ד"ה חמשה מלכים: **רמ"א** אבשלום וכו'. שנא' ויכו את אבשלום וימיתוהו ויכוהו (ש"ב ח"י) ויכוהו בעוה"ז וימיתוהו להעוה"ב גמ' שם דף ק"ג ע"ב ועיין בסוטה דף י' ע"ב: **רשב"א** אומר. שם איתא ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע בעיני ה' לא חיין ולא נדונין וע"ש רש"י: **ריב"נ** וכו' ההוגה. שם ריש חלק איתא זה במשנה בשם אבא שאול: **ההוגה** את השם באותיותיו. כתב רש"י בד' ק"א ע"ב ד"ה ובלשון עגה שם בן מ"ב. והרב במשנה כ' שם של ד' אותיות כמו שהוא נכתב: **המנענע** קולו בשיר השירים. שם דף ק"א ע"א איתא ת"ר הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו ליצים אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו אמרה לפניו רבש"ע וכו' בתורה נביאים וכתובים וכו' במשנה בהלכות והגדות ובש"ס הל' פסח בפסח וכו' כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנא' (משלי טו) ודבר בעתו מה טוב ע"כ ופרש"י הקורא שיר השירים ועושה אותו כמין זמר שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועשה אותו כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשות כמין שיר אלא בקריאתו. הקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו במיסב על יינו עושה שחיקותיו בד"ת וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה אבל אם אומרו בזמנו על המשתה כגון שהוא י"ט ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מענייני של יום מביא טובה לעולם ועיין בא"ח סי' תק"ס ובט"ז שם והלוחש על המכה והרוקק על המכה. שם במשנה ר"פ חלק איתא והלוחש על המכה ובגמרא דף ק"א ע"א איתא ע"ז א"ר יוחנן ובלוקק בה לפי שאין מזכירין ש"ש על הרקיקה. ופרש"י שכן דרך מלחשים לרקק קודם הלחש ואסור להזכיר פסוק על הלחישה. ויש לחשים שדרכן לרקק אחריהם ואומר אותן בלשון לעז ומזכירין להם שם בלשון לעז וא"ל רבי דמותר דאין איסור אלא לוחש אחר הרקיקה דנראה שמזכיר השם על הרקיקה ועוד לא נאסר אלא בלה"ק אבל בלעז לא ועיין בי"ד סי' קע"ט סעיף ח': **ואומר** כל המחלה וגו'. שם איתא אפי' פסוקים אחרים דלית בהו שם וכתב רש"י וקסבר הוא להנצל בזכות ד"ת שהוא מזכיר אסור ללוחשו: **וחכ"א** כל ת"ח ששנה ופירש. פסחים פרק אלו עוברין דף מ"ט תנא שנה ופירש קשה יותר מכולן: **שנא'** כי דבר ה' בזה. בפרק חלק דף צ"ט ע"א איתא הרבה דרשות על האי קרא ע"ש ועי"ל פכ"ו ד"ה המחלל שבתות: **בהמ"ד** בעירו וכו'. שם איתא תניא היה רמ"א כל הלומד תורה ואינה מלמדה זה הוא דבר ה' בזה וגו' ועיין סדא"ר פי"א: **מי שאינו משמש ת"ח**. עי"ל ספכ"ה וסוטה דף כ"א:

פרק שבעה ושלשים שבעה בריות. קאי אפ"א פ"ה מ"ז שבעה דברים בגולם וכו' שאחר שקחשיב הי' דברים דלעיל התחיל מעתה לחשוב מה שהוא מז' דברים וכו' וקחשיב ואזיל כל שבעיות עד שבעה דברים בגולם לקמן: **מה"ש** שהולכין וכו' ולענין זה הם למעלה. אבל לענין חשיבות הצדיק יותר ממה"ש כדאי' פרק חלק דף צ"ג ע"א וחולין דף צ"א ע"ב א"ר י' גדולים צדיקים יותר ממה"ש וכו'. ועי"ל פרק כ"א: **ג' כבהמה**. קחשיב בריאת אדם קודם שחטא ונקנסה עליו מיתה. משו"ה קחשיב רק ג' כבהמה אבל אחר החטא הוי ד' שמתים כבהמה כ"כ הרי"ף בע"י בחגיגה. והרא"ש תירץ רוח אדם עולה למעלה ורוח הבהמה יורדת למטה לכך לא שייך לומר מתים כבהמה: **בינה** כמה"ש. בחגיגה דף ט"ז איתא יש בהם דעת כמה"ש. ודאי דלאו כולהו ב"א מספרין אלא שקודם דור הפלגה היה כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים וזה היה בלה"ק כי העולם נברא בלה"ק רק אחר חטא של דור הפלגה בלבל ה' לשונם לכך קאמר שפיר ומספרין בלה"ק כמה"ש תחלת בריאת האדם וכדברי הרי"ף הנ"ל ד"ה ג' כבהמה א"כ כאשר נאמר בשם הרמב"ם אם לא נדבר בתינוק הנולד שבעה שנים שום דבור כאשר יגדל ידבר מאליו לה"ק שהתולדה הוא מבטן אתי נמי שפיר: **ג' ככ"א**. ע"ש בחגיגה בתוס' ובמהרש"א מה שכתבו בזה: **ויודעים** מה עתיד להיות כמה"ש. יודעין ה"ד אלא שומעין מאחורי הפרגוד כמה"ש. גמ' שם: **ח' פרושין הם**. בסוטה דכ"ב ע"ב לא קחשיב רק ז' וליתא התם פרוש מלאכה היתה לו וקאי התם על המתני' מכות פרושין הרי אלו מבלי עולם וכתב הרמב"ם החכמים קוראים עצמן פרושים להיות מופרשים מבני אדם שיש להם הסרות והמדות הפחותיות והרדיפה אחר תאות העולם והם מיחלים לשכר העוה"ב ולמדות המעלות. וגם הכא ראוי לגרוס ז' פרושין כי בפרק זה קחשיב כל שבעיות כדלעיל ר"פ: **פרוש שכמי**. זה העושה מעשה שכם גמ' שם ופרש"י שמלו עצמן שלא לש"ש אף זה מעשיו להנאתו שיכבדוהו ב"א ולא לשמים ע"כ א"נ שטוען בכתיפו עלים ואמר שהוא רודף בזה אחר מצות סוכה. ערוך: **פרוש נכפאי**. שם איתא פרוש נקפי (גיר"ק מתחלף) זה המנקף את רגליו ופי' רש"י מהלך בשפלות עקב בצד גודל ואינו מרים רגליו מן הארץ ומתוך כך מנקף את אצבעותיו באבנים. ומהרש"א כ' עפמ"ש בחולין דף ז' דם ניקוף מרצה כדם עולה והוא דקאזיל לדבר מצוה וזה המנקף רגליו בעצמו כדי שיחשבוהו כפרוש ונדיק שנתכפר כדם עולה: **פרוש מקצואי**. שם איתא פרוש קיזאי (וסמ"ך מתחלף) ארנב"י זה המקיז דם לכתלים ופרש"י עושה עצמו כעוצם עיניו שלא יסתכל בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל והדם יוצא: **פרוש מכובאי**. שם איתא פרוש מדוכיא אמר רבה בר שילא דמשפע כי מדוכיא פירש"י הולך כפוף כי מדוכיא בוכנא עשוי כמקבת וראשו כפוף. וכתב המהרש"א אע"ג דדינא הכי שילך אדם בכפיפת ראש ולא בקומה זקופה. אפשר דמשפע כי מדוכיא היה כפופה ביותר. ואפשר דכל הני דנקט היינו בעושה אותן כמראה עצמו בפני הבריות בפרישות ואינם פרושים. אבל הפרוש האמיתי העושה כן הרי זה משובח בכל הני עניני דנקט: **פרוש מחופתו**. (כומ"ף מתחלף) שם איתא מה חובתי או ואעשנה ופרש"י מה לעשות עוד ולא עשיתי ומראה עצמו כאילו קיים את הכל כלומר שאין אדם יכול להגיד עלי שום פשע. ערוך: **ופרוש מן היראה** ופרוש מן היראה. שם איתא פרוש מאהבה פרוש מיראה ופרש"י מאהבת שכר המצות ולא לאהבת מצות בוראו. ומיראה של עונשין. אלא מה על האדם לעשות מאהבת הש"י ב"ה כאשר ציוני ה' אלהים סוף השכר לבא. ועי' בערוך באורך ערך פרוש עוד פרושים ע"ז ותוס' הביאו ירושלמי ברכות פרק הרואה כתיב ואהבת את ה' אלהיך וכתיב את ה' אלהיך תירא. עשה מאהבה ועשה מיראה. עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאת ירא ואין ירא בועט וכו' ע"ש: **ח' דברים** רובן קשה ומיעוטן יפה. כשיש לאדם מעט מהן. יפה לגופו לרפואה וטוב שיהיה לו קצת מעלה יהיה לו כלום אבל רובן קשה כשיש לו הרבה רש"י בגיטין דף ע ע"א: **יין**. יומא פ"ח דע"ו זכה נעשה ראש פרש"י זכה לשתות לפי המדה וכו' ע"ש: **שינה**. מ"ר בראשית פ"ט ישן קמעא יכול ליגע בתורה הרבה: **ועושר**. מיעוטו יפה ורובו קשה שמבטלו מת"ת ומגביה לבבו. רש"י: **ודרך ארץ**. ודרך כצ"ל וכ"ה שם בגמרא ופרש"י דרך להלך בדרכים וגירסת הג"מ פ"ג מהל' דעות והולך בדרך ע"ש: **ומים חמין**. לרחוץ ולשתות. רש"י: **ותשמיש**. היינו מה דקחשיב התם ד"א. ועיין בש"ע א"ח סי' ר"מ סי"ד מ"ש בשם הרמב"ם פ"ד מהל' דעות: **בז' דברים**. רפ"ב דחגיגה די"ב ע"א איתא בעשרה דברים נברא העולם ע"ש כל הענין: **ברא ג' אבות**. עדא"ז ספ"א ד"ה ז' אבות: **לפני כסא הכבוד**. שמלמדין מדות הללו זכות לפני כסא הכבוד וכדאיתא במדרש על פסוק חסד ואמת נפגשו וגו' (תהלים פה) ועי"ל פי"ב: **שנא' וארשתיך**. ג' אירוסין שבהנהו מדות דקחשיב הקרא הקדשתיך וארשתיך לי: **וארשתיך לי לעולם**. היינו חכמה שהיא התורה ורמוז בתיבת לעולם שזהו מעמד ומצב העולם. וכן השלום מרמזו בתיבת לעולם שהוא א' מעמודי עולם. א"נ השלום מרומז בתיבת בצדק כי כשעושה צדקה נעשה שלום שאין העני גוזל הבריות ובפרט כשעושה משפט צדק נעשה אמת ושלום כמ"ש הב"י בח"מ סי' א' ע"פ ירוש' פ"ד דתענית ע"ש ככ"ל בס"ד: **ז' מדות**. הן וכו' רמ"א שבע רקיעין וכו'. כל הסוגיא זו מפורשת באר היטב שם בחגיגה וראיות ממקראות באריכות ע"ש ובילקוט פ' עקב על פסוק הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים ובתוס' דמס' ע"ז דמ"ג רע"ב: **מדור התחתון**. עי' תוס' מנחות דל"ז ע"א ד"ה או קום: **ארץ**. בראשית וגו' ואת הארץ ועוד פסוקים רבים: **אדמה**. שם (ואת כל רמש האדמה) לעבוד את האדמה ודומיהן רבים: **ארקא**. די שמיא וארקא (ירמי' י יא): **חרבה**. מכל אשר בחרבה מתו (בראשית ז כב): **יבשה**. ותראה היבשה (שם א ט): **תבל**. וישת עליהם תבל (ש"א ב ח) ודומיהם בנו"כ: **חלד**. האזינו כל יושבי חלד (תהלי' מט): **שהיא** מתובלת בכל. ארץ שאנחנו יושבי' עליה היא מתובלת בכל מיני טוב מה שאין כן ארצות התחתונות הן חסרי טוב ומשונים הבריות כדאיתא בזוהר (מפרש) ואיתא בתוס' דמנחות דל"ז ע"א ד"ה או קום שאשמדאי הוציא מתחת קרקע אדם א' שיש לו שני ראשים וכו' ע"ש ובמ"ר בראשית פי"ג על פסוק וכל שיח השדה וגו' איתא עוד טעם על שמות הארץ תבל ארקא אדמה כנגד ד' תקופות בשנה ע"ש: **ד"א** שדרכה להכניס וכו'. חסרון יש כאן שמפרש רק טעם של תבל וחסר הטעם של שאר שמות הארץ וקאי האי ד"א על חלד דאיתא בירושלמי פ"ק דשבת והובא בילקוט (תהלים מט) האזינו כל יושבי חלד ר' אחא בשם ר' אבהו ורבנין חד אמר למה מושל כל באי עולם לחולדה לפי שכל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מחולדה. וחד אמר מה חולדה זו גוררת ומנחת ואינה יודעת למי מנחת כך כל באי עולם גוררין ומניחין ואין יודעין למי מניחין דכתיב יצבור ולא ידע מי אוספם ע"כ מפרש: **מעלות** וכו'. שהכל תלוי במזל עי' פ"ג דתענית דף כה: **ביעור**. משנה ב"ק דף ק ע"ב: **בחכמתו** בתבונתו. עי"ל ד"ה בז' דברים ברא הקב"ה וכו'. וכתב רש"י בחומש בפ' דברים בשם ספרי ששאל אריוס את ר' יוסף מה בין חכמים לנבונים חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאין מביאין לו דינרין לראות יושב ותוהא. נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו: **ובדעתו**. רוה"ק: **ק"ו**. עשרה המה (בתנ"ך) במ"ר וילקוט סוף פרשה מקץ נחשבים בפרט כל חד וחד וע"ש בידי משה גם נדה מק"ו דמרים דין דיו עי"ל פ"ט: **וג"ש**. כמו שנא' בישראל לא תשימו קרחה בין עיניכם למת ונא' בכהנים לא יקרחו קרחה בראשם מה להלן כל הראש אף כאן כל הראש ומה להלן וכו'. גמ' במכות דף כ': **בנין** אב מכתוב א'. כמו שנא' (בפ' בא) אבל חג המצות אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם שהתיר לנו הכתוב אוכל נפש בלבד בחג המצות. ובשאר מועדים לא התיר לעשות אוכל נפש אלא אמרו רז"ל זה בנה אב לכל המועדים. וכמו שנא' (בפ' נשא) ועד אין בה וגו' ותניא רפ"ק דסוטה ועד אין בה בשני עדים הכתוב מדבר או אינו אלא עד א' ת"ל לא יקום עד אחד באיש וגו' ומת"ל ועד זה בנה אב כ"מ שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרט לך הכתוב

בנין אב (מכתוב אחד ובנין אב משני כתובים) מכלל ופרט ומפרט וכלל כיוצא בו במקום אחר דבר הלמד מענינו אלו שבע מדות שדרש הילל הזקן לפני בני בתירה): יא שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם [א] וכו' על מה שלא שמע אומר לא שמעתי. ואינו מתבייש ומודה על האמת [ב] וכנגדו נאמרו בגולם (בחילופין): יב חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין זה משה שנא' (שמות ד) וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה ויעש האותות לעיני העם וכי מי ראוי לדבר משה או אהרן הוי אומר משה שמשה שמע מפי הגבורה ואהרן שמע מפי משה אלא כך אמר משה אפשר שאדבר במקום שאחי גדול ממני עומד שם לפיכך אמר לו לאהרן דבר [ג] שנא' (שמות ד) וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה. ואינו נכנס לתוך דברי חבירו זה אהרן [שנא' (ויקרא י) [ד] וידבר אהרן וגו' הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם וגו' אלא] ששתק עד שסיים משה את דברו. ולא אמר לו קצר דבריך ואחר כך אמר אל משה הן היום הקריבו [וגו'] ואוננים אנחנו וי"א משכו אהרן מתוך הצבור לחוץ ואמר לו משה אחי (א) ומה מעשר הקל אסור לאונן לאכול ממנו חטאת חמור לא כ"ש שתהא אסורה לאונן. מיד הודה לו שנאמר (שם) וישמע משה וייטב בעיניו (ובעיני הגבורה. כיוצא בו ויקצוף משה על אלעזר ועל איתמר בני אהרן. מכאן אמרו כשאדם (ב) [עושה משתה] לתלמידיו אינו נותן פניו אלא בגדול. וכשהוא קוצף אינו קוצף אלא על הקטן שנא' ויקצוף על אלעזר ועל איתמר מלמד שאף אהרן היה בקצפון. אהרן היה גדול ממשה (ג) וגדול מאהרן הקב"ה ולמה לא דבר עם אהרן על שלא היו לו בנים עומדים בפרץ שאילו היה לו בנים עומדים בפרץ אלעזר ואיתמר לא גרם חטא לנדב ואביהוא). כיוצא בו באברהם אבינו כשהיה מתפלל על אנשי סדום אמר לו הקב"ה אם אמצא בסדום חמשים צדיקים ונשאתי לכל המקום בעבורם גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם (ד) [ה] שאילו היו מצויין בסדום ג' או ה' צדיקים לא [ו] גרם בה עון אלא המתין הקב"ה את אברהם עד שסיים דבריו [ז] ואח"כ השיבו שנאמר (בראשית יח) וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם (כביכול אמר לו הרי אני נפטר שנא') (שם) ואברהם שב למקומו: יג ואינו נבהל להשיב זה אליהו בן ברכאל הבוזי שנא' (איוב לב) אמרתי ימים ידברו מלמד שהיו יושבין ושותקין לפני איוב עמד היו עומדין ישב היו יושבין אכל היו אוכלין שתה היו שותין עד שנטל מהם רשות שנא' (שם ג) אחרי כן פתח איוב את פיהו ויקלל את יומו ויאמר יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר. יאבד [ח] יום שבא אבי אצל אמי ואמרה לו אני הרה. ומניין שלא ענו בערבוביא שנאמר ויען איוב ויאמר. ויען אליפז התימני ויאמר. ויען בלדד השוחי ויאמר. ויען צופר הנעמתי ויאמר. ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי ויאמר סדרן הכתוב אחד אחד (אלא) להודיע לכל באי עולם שאין חכם מדבר לפני מי שגדול הימנו בחכמה. ואינו נכנס לתוך דברי חבירו. ואינו נבהל להשיב. שואל כענין זה יהודה שנא' (בראשית מג) אנכי אערבנו. שואל שלא כענין זה ראובן שנא' (שם מב) ויאמר ראובן אל אביו את שני בני תמית. ואומר על ראשון ראשון [ט] זה יעקב וי"א זו [י] שרה ועל אחרון אחרון אלו אנשי חרן [כ]. ומודה על האמת זה משה [ל] שנא' (דברים ה) ויאמר ה' אלי [וגו'] הטיבו (את) [כל] אשר דברו. [מ] וכן הקב"ה הודה על האמת שנא' (במדבר כז) כן בנות צלפחד דוברות:

פרק שמונה ושלשים

א שבעה מיני פורעניות באות לעולם וכו'. מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין רעב של בצורת באה. מקצתן [נ] תורמים ומקצתן [ס] אינן תורמים רעב של מהומה באה [ע] מקצתן מפרישין חלה ומקצתן אינן מפרישין חלה רעב של כליה בא. [פ] גמרו שלא לעשר עצרו השמים להוריד טל ומטר ובני אדם (ה) יגיעים ואין מסתפקין רבי יאשיה אמר) בעון חלה אין הברכה נכנס בפירות [צ] ובני אדם (ו) יגיעים ואינן מסתפקין [ק]. (בעון תרומות ומעשרות נעצרו השמים להוריד טל ומטר והעם נמסרות לאויביהם): ב דבר בא לעולם בעון לקט שכחה ופאה ומעשר עני. מעשה באשה אחת שהיתה יושבת בשכונה של בעל השדה ויצאו שני בניה ללקט ולא הניחן בעל השדה. אמן היתה אומרת מתי יבואו בני מן השדה שמא אמצא בידם כלום לאכול והם היו אומרים מתי נלך אל אמנו שמא נמצא בידה כלום לאכול היא לא מצאה בידם כלום והם לא מצאו בידה כלום לאכול. והניחו ראשיהם בין ברכי אמם ומתו שלשתן ביום אחד. אמר (להן) הקב"ה (אין) אתם [ר] גובין מהן אלא נפשות. חייכם אף אני אגבה מכם נפשותיכם וכן הוא אומר (משלי כב) אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש: ג חרב בא לעולם על [ש] עינוי הדין ועל עיוות הדין [ת] ומפני המורין בתורה שלא כהלכה [א] (ז) וכשתפשו את רשב"ג ואת רבי ישמעאל ליהרג

*) הגר"א גורס זה בס"פ הקודם

הגהות הגרי"ב

(א) [זבחים קא.] (ב) כ"א שונה: (ג) כ"א ומי גדול: (ד) כ"א שאפילו (כו') ד' או ה' צדיקים [אין בה אלא]: (ה) כ"א עושים: (ו) כ"א עושים: (ז) [עי' במסכת שמחות פ"ח]:

נוסחת הגר"א

[א] חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין. ואינו נכנס לתוך דברי חבירו. ואינו נבהל להשיב. שואל כענין ומשיב כהלכה. ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. ועל מה: [ב] וחלופיהן בגולם: [ג] דבר ואהרן גדול ממשה ולמה לא דבר הקב"ה עם אהרן על שלא היה עומד בפרץ שאילו היה עומד בפרץ לא גרם חטא לנדב ואביהוא ואינו: [ד] ויקצוף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן מכאן אמרו שכשאדם שונה לתלמידיו אינו נותן פנים אלא בגדול וכשהוא קוצף אינו קוצף אלא על הקטן שנא' ויקצוף על אלעזר ואיתמר ומה ת"ל בני אהרן שאף אהרן היה בקצפון וכתיב וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם וגו' שתק עד שסיים: [ה] שאפי' ד' או ה' צדיקים: [ו] היו בסדום אלא: [ז] ואחר שסיים כל דבריו כביכול אמר לו הריני נפטר שנא': [ח] לילה: [ט] ועל אחרון אחרון: [י] רבקה וי"א אלו אנשי: [כ] ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי זה משה שנא' (במדבר ט) ויאמרו האנשים ההמה וגו' ויאמר אליהם משה עמדו ואשמעה וגו': [ל] שנא' (ויקרא י) וישמע משה וייטב בעיניו. וכן הקב"ה הודה על האמת: [מ] ואומר כן בנות: [נ] רעבים: [ס] שבעים. גמרו שלא לעשר: [ע] ובשביל שאין מפרישין: [פ] ר' יוסי אומר בעון חלה: [צ] והעם נמסר לאויביהם שנ' (ויקרא כו) וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם. בעון תרומות ומעשרות השמים נעצרין מלהוריד טל ומטר: [ק] שנא' (איוב כד) ציה גם חום יגזלו מימי שלג וגו': [ר] נוטלין: [ש] עינוי יתום ואלמנה ועל: [ת] ועל המורין: [א] שנא' (שמות כב) וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב וגו' ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב איני יודע שהנשים נעשו אלמנות והבנים יתומים ומה ת"ל והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא אלמנות ולא אלמנות שלא ימצאו להן עדים להתירן להנשא כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה להתיר אשת איש ויתומים ואינם יתומים שיהיו נכסיהם עומדים בחזקת אבותם ולא יהיו מניחים אותם לירש

תומת ישרים. [עד שסיים משה את דברו. נ"ב פי' כשקצף משה על אלעזר ואיתמר בניו הנותרים על שעיר החטאת ואמר משה להם מדוע לא אכלתם וכו' הן לא הובא וכו' והאריך בתוכחות והשיב אהרן בעבור בניו והמתין עד שסיים משה תוכחתו ואז וידבר אהרן אל משה וכו' כי יכול היה להשיבו מיד ולקצר דבריו של משה אלא ששתק כדי שלא ליכנס לתוך דברי חבירו. ומה שדרשו היש אומרים שאהרן משכו למשה חוץ לצבור כו' נ"ל שדרשו בן מיתורא דוידבר אהרן אל משה שהיה די שיאמר ויאמר אהרן שפשיטא שאל משה דבר ומדקאמר אל משה משמע אל משה לבדו אמר כן ולא לכל העדה וזה כשמשכו מתוך הצבור: **אמר להן** [סוגי' ולין. כ"ס בדפו"י]. נ"ב נ"א אמר הקב"ה:

כסא רחמים

פרק לז חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין זה משה שנאמר וידבר אהרן כו'. פירוש ומשה היה גדול מאהרן בחכמה. ועכ"ז לסיותו גדול ממנו בשנים לכך לא דיבר ומשם נלמוד ק"ו שלא לדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין. ואפילו אם תמצא לומר שאני משה שהוא עניו מאד. מ"מ אודי לי מיהת שאין ראוי לדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין: **וייטב** בעיניו ובעיני הגבורה. כלפי מ"ש אהרן שייטב בעיני ה' לכן מפרש וייטב בעיניו דעולה לכאן ולכאן וייטב בעיניו ובעיני הגבורה ומה שפי' הרב בנין יהושע לא שמיע לי ושוב ראיתי שהרב אהבת חסד פי' כדאמרן:

פרק לח על עינוי הדין. עוות הדין. לכאורה ה"ל זו ואצ"ל זו. וי"ל דה"פ על עינוי הדין שמכיר הדין והבע"ד כדבר ודאי ולא זו דהוא הטעה הניכר לדיין ולבע"ד אלא אף זו עיוות הדין דניכר לדיין ולא לבע"ד דאינו ודאי לו כי הדיין עיות הדין ולאו כ"ע דינא גמירי שעיות הדין ולא זו דהדיין ככר ידע אלא אף על המורים בתורה שלא כהלכה דבע"ד לא ידע וגם המורה בעצמו לא ידע שהורה שלא כדין שהוא אינו יודע ספר וסובר שהורה כדין לפי דעתו המשובש גם זה גורם הטונה והוי כאינך ועל דרך זה ניחא דהוי לא זו אף זו. ואל תשיבני כי אלו החלוקות עינוי ועיוות הם שתי תיבות והתוספות ריש פ"ב דקידושין כתבו דבשתי תיבות לא אמרינן לא א אף זו. לזה אומר דעינוי הדין ועיוות הדין הם שתי חלוקות. ואו דהריטב"א בחידושיו הם פליג על התוס' ומצאתי בתוספות ר"י כ"י שכתב כדברי הריטב"א ז"ל וכמ"ש הארכתי בס"ד:

בנין יהושע

הכתוב א': **ובנין** אב משני כתובים. כמו שנא' (בפ' אמור) במומי אדם או גבן או דק או תבלול בעינו וגו' ולא אמר לנו הכתוב יבלת. אך במומי בהמה כתוב עורת או שבור או חרוץ או יבלת ואיתא בת"כ כ"מ שנמצא בתורה מום סתם נותנין עליו מומי אדם ומומי בהמה עי' ספ"ו ורפ"ז דמס' בכורות: **מכלל** ופרט. כמו שנא' ריש ויקרא אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה זה כלל שהחיה בכלל בהמה הוא דכתיב זאת הבהמה אשר תאכלו איל צבי וגו' (בפ' שמיני) הרי שחיה בכלל בהמה. ואח"כ פרט מן הבקר ומן הצאן ונתמעטה חיה מן הקרבן ואין בכלל אלא מה שבפרט: **ומפרט** וכלל. כמו שנאמר בעשרת הדברות לא תחמוד אשת רעך ועבדו ואמתו שורו וחמורו פרט. שמשמע אלו אין לך לחמוד בלבד אבל דבר אחר רשאי ואח"כ וכל אשר לרעך חזר וכלל ונעשה הכלל מוסיף על הפרט שהכל אסור וכמו שנאמר בהשבת אבדה וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו פרט שמשמע שאלו אתה חייב להשיב בלבד אבל לא דבר אחר ואח"כ כלל וכן תעשה לכל אבידת אחיך כל אבידות שבעולם ונעשה הכלל מוסיף על הפרט הלך אחר הכלל בכ"מ שתמצא בתורה פרט וכלל: **דבר** הלמד מענינו. כמו שנאמר בפ' בשלח בענין שבת שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי אינו ר"ל שישבו תחתיהם כל היום כולו אלא שלא יצא איש ממקומו אלפים אמה שהוא למד מענינו: **אלא** שבע מדות שדרש הלל וכו'. אבל רבי ישמעאל אומר י"ג מדות הן וכאשר נדפסים בסידורים אחר פ' איזהו מקומן. ועיין בכך ברכות אחר כללי הש"ס ובספר קרבן אהרן בסופו נקרא מדות אהרן וספר הליכות עולם מבוארים הי"ג מדות באר היטב: **בגולם**. כמו גולמי כלי עץ שלא נגמרה מלאכתו כן זה אין דעת כלל בגופו. רש"י. והרמב"ם כתב וקורא גולם איש שיש לו מעלות שכליות ומעלות המדות אמנם אינם שלימות ולא הולכות על סדר כראוי אבל יש בהם ערבוביא ובלבולים והתערב בהם חסרון ואין זה ע"ה שיש לו ד"א שהן מעלות המדות בלבד וכ"ש שאינו בור דאיתא בפ"א פ"ב מ"ה תוי"ט וע"ש בהר"ב משנה י': **ושבעה** בחכם. קמפרש הכל לקמן: **ובנגדו** נאמרו בגולם בחלופין. חלף הדברים הללו של חכם הפכם הם בגולם ר"ב כי הוא תמרי וחסר השכל ויוצא תמיד מן הסדר כן כתוב בד"א (וכתב התי"ט לפי שהגולם קודם בזמן לפיכך הקדים לשנות ז' דברים בגולם ומ"מ ביאר אח"כ המדות שבחכם שכן נאה להעלות על שפתים ישק מדות החכם. וידיעת ההפכים אחת על כן אמר וחילופיהן בגולם): **לפני** מי שגדול וכו'. וזה המדה דוקא בתשובה אבל בשאלה לא תנן בפ"א פ"ב מ"ה ולא הביישן למד. תי"ט: **ובמנין**. בשנים וגדול בתלמידים. רש"י: **שאחי** גדול ממני. שאהרן היה גדול שלשה שנים קודם משה ולכך סירב בשליחות עד שאמר לו הקב"ה ואהרן יהיה נביאך: **ואוננים** אנחנו. על מיתת נדב ואביהוא: **מעשר** הקל. שאמרה תורה לא אכלתי באוני (דברים כו): **מיד** הודה לו וכו'. לא בוש לומר לא שמעתי אלא אמר שמעתי ושכחתי. גמ' בזבחים דף ק"א ע"א: **ובעיני** הגבורה. הודאה של משה. א"ב מעשה אהרן: **כיוצא** בו וכו' מכאן וכו'. עוד יש ללמוד ד"א ממעשה זו כדמפרש: **אלא** בגדול. הוא נותן מקודם הכבוד: **מלמד** שאף אהרן. דאל"כ למה כעס עליהם ולא על אהרן שגם הוא בכלל הכעס והוצרך להשיב לו ותקראנה אותי כאלה ואכלתי חטאת היום וגו' אלא בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס כ"כ רש"י ורא"ם בפ' שמיני: **ולמה** לא דבר עם אהרן. ר"ל הקב"ה כל שליחותיו. מפרש. דוגמא לזה לעיל רפ"ד ע"ש: **כיוצא** בו. שאין נכנס תוך דברי חבירו: **ד'** או ה' צדיקים וכו'. אע"ג דאברהם לא ביקש על פחות מי' מכח דור המבול שהיה ח' נח ובניו ולא נצולו שאני התם דהקב"ה ראה שאין שום לחלוחית זרע קודש יוצא מהן כדאיתא במדרש על פסוק הפוך רשעים ואינם (משלי יב) וכ"ה בזוהר ואברהם לא ידע מזה וקסבר שתלוי דוקא בי' צדיקים. מפרש: **נפטר**. עוד יש ללמוד ד"א מן המקום ב"ה שאל יפטר אדם מחבירו אא"כ נוטל רשות ממנו שהרי הקב"ה אמר לא"א כלום אברהם אני צריך לך כ"ה במס' דא"ר ריש פ"ה ע"ש: **ואינו** נבהל להשיב. כדי שתהא תשובתו כהלכה ולא סגי ליה במה שלא נכנס לתוך דברי חבירו אבל יתמהמה ג"כ עד שידע שישיב כהלכה. ר"ב ותי"ט: **אמרתי** ימים ידברו. סיפא דקרא ורוב שנים ידיעו חכמה ר"ל הזקנים ישיבו כהלכה והר"ב הביא הקרא כתר לי זעיר ואחוך (שם לו): **והלילה** אמר הורה גבר. א"ר חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על הריון לילה שמו וכו' כדאיתא בנדה דט"ז: **אלא** להודיע וכו'. הנהו ג' דברים מוכח נמי מזה: **זה** יהודה. שאמר רק אנכי אערבנו ודינא הכי להכנים בערבות מה שנוטל מחבירו להשיב לידו לכך השיב לו יעקב כהלכה ונתן לו בנימין לאפוקי ראובן שאל שלא כענין שאמר את שני בני תמית השיב לו יעקב בכור שוטה הוא זה וכי בניו הם ולא בני כדאיתא רש"י בחומש ע"פ מרז"ל. והר"ב כתב שואל כענין התלמוד לרב בענין שעוסק הרב או הרב משיב כהלכה כדמצינו באנשים אשר היו טמאים לנפש אדם שראו את משה עוסק בהלכות פסח ושאלו לו אותו ענין: **על** ראשון ראשון זה יעקב. כששלח המנחה לעשו אמר לשלוחים (בפ' וישלח) כי יפגשך וגו' ואמרת לעבדך ליעקב מנחה וגו' פרש"י על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ששאלת למי אתה לעבדך ליעקב אני וכו' ושאלת למי אלה לפניך מנחה היא שלוחה וגו' [וכן שדיבר ללבן כי יראתי גו' עם אשר תמצא גו'] א"נ ע"פ מדרש ילקוט ר"פ ויצא והנה אנכי עמך וגו' שהשיבו ליעקב וכו' ע"ש: **וי"א** זו שרה. לא ידעתי לכוון אם לא שהכוונה על המעשה (בפ' וירא) שראתה שרה מישמעאל שהוא מצחק ופרש"י שם מצחק לשון עבודת כוכבים כמו שנא' ויקומו לצחק: **ד"א** גלוי עריות וכו' ד"א לשון רציחה וכו' היה מריב עם יצחק על הירושה ואמר אני בכור ונוטל פי שנים וכו' ונוטל קשתו ויורה בו חצים וכו' ע"ש נמצא היה רוצה שרה להרחיק ישמעאל מיצחק מהנהו טעמי דלעיל עבודת כוכבים ג"ע ש"ד ועוד מהירושה ואמרה ראשון גרש האמה הזאת וגו' כדי שלא יעשה ישמעאל ביצחק הנך ג' דברים ואח"כ אמרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני וגו'. אבל יותר נראה להגיה וי"א זו רבקה כדמצינו (בפ' חיי שרה) ויאמר בת מי את וגו' היש בית אביך וגו' ותאמר אליו בת בתואל וגו' גם מקום ללון ופרש"י השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון והר"ב מביא ראיה מהקב"ה שאמר לו משה (בפ' שמות) מי אנכי כי אלך אל פרעה כיא הראשונה. וכי אוציא את בני ישראל הרי שניה והשיבו הקב"ה על הראשונה כי אהיה עמך ועל השניה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את ה' וגו': **ועל** אחרון אחרון אלו אנשי חרן. ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי אלו אנשי חרן כצ"ל דאל"כ לא הוי שבעה דברים בחכם. וכ"ה בהר"ב ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי אם פוסק דין מן הסברא מדעתו לא יאמר כך שמעתי מרבותי. ומצינו באנשי חרן כששאל מהם יעקב השלום לו אמרו לו שלום והנה רחל בתו באה עם הצאן והיא תגיד לך כי אנחנו לא ידענו יותר מזה עכ"ל והרמב"ם כתב לא יתפאר במה שלא ידע והוא אמרו על מה שלא שמע אומר לא שמעתי ע"כ וע"ז יצדק ראיית אנשי חרן שאם בדרך ארץ הוא כך ק"ו בענייני חכמה ותורה. תי"ט: **ומודה** על האמת. ואע"פ שיכול להעמיד דבריו על טענות שבידו אינו בוש בכך ק"ס תוזר ממה שהיה אומר טעות רש"י והר"ב: **הטיבו** (את) [כל] אשר דברו. הא דלא מביא קרא דלעיל מפ' שמיני שהוא מוקדם וישמע משה וייטב בעיניו. משום דלעיל קאמר וי"א משכו אהרן מתוך הצבור לחוץ ואמר לו משה אחי וכו' נמצא נוכל לומר שהודה משה ולא בוש היה רק בייחוד לפני אהרן לבד. אע"פ דאיתא במדרש רבה שהכריז כן בכל המחנה. עכ"פ אינו מפורש בקרא הכי לאפוקי בפסוק זה הטיבו (את) [כל] אשר דברו: **הודה** על האמת לפני כל קהל ישראל. והנסיון רב ועצום בזה יותר לכך עדיף ליה מהך קרא ככ"ל והמפרש הביא בנ"ע. ואח"מ הרבני היהיש כ"י תירץ דלעיל קאמר רק וייטב בעיניו נוכל לומר בלבו הוטב אבל לא הוציא בשפתיו שמודה כדקחזינן בפלפול ת"ח אע"פ שיודע בעצמו הדין עם חבירו מ"מ אינו מודה לו בפירוש אמת אתה אומר. כ"א טומן בלבו לכך מביא הטיבו וגו' שהודה בפה מלא. אע"פ שגם האמת ששם הודה משה בפה מלא כדלעיל עכ"פ הכתוב הכא מפרש יותר ודפת"ח ושפתים יושק ויש מגיהים זה משה מקרא דלעיל וייטב בעיניו והאי ויאמר ה' אלי נ"ל אחר וכן הקב"ה הודה על האמת:

פרק שמונה ושלשים שבעה וכו'. קאי על מתניתין דפ"א פ"ה מ"ח: **של** בצורת. הגשמים מועטים ומתוך כך מתייקר השער עד שמקצת ב"א רעבים ומקצתן שבעים מ"מ. רש"י ור"ב. ובשבת דל"ב איתא ראייה ע"ז ואם נותנים מתברכין שנא' (מלאכי ג) הביאו את כל המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די מאי עד בלי די עד שיבלו שפתותיכם מלומר די: **מקצתן** תורמין וכו'. בפרקי אבות שם איתא גמרו שלא לעשר: **רעב** של מהומה באה. שם איתא של מהומה ושל בצורת באה: **של** מהומה. כלומר אוכלין ואינן שביעים כדכתיב (בפ' בחקתי) ואכלתם ולא תשבעו זה רעב של מהומה אבל עדיין אינם מתים. רש"י. והר"ב כתב של מהומה מפני הגייסות אין יכולין לאסוף התבואה והא דחמיר תרומה ממעשר משום דחטה א' פוטרת את הכרי ועל שהוא כילי ביותר לכך ענשו מרובה ממעשר. מפרש: **מקצתן** מפרישין חלה. בפ"א איתא ושלא ליטול את החלה: **אין** מפרישין חלה. קרא ע"ז והפקדתי עליכם בהלה אל תקרי בהלה אלא בחלה גמרא שם: **כליה** בא. השמים כברזל והארץ כנחשה. ר"ב: **גמרו** שלא לעשר. מעשר הוא שם לכלל המתנות וכ"מ שם בגמ' תוי"ט: **טל** ומטר. לעיל לא קחשיב טל כ"א מטר: **ואינם** מסתפקין. שם איתא והיוקר הוה והשכר אבד (שכר הרוות רש"י) וכ"א רצין אחר פרנסתן ואינם מגיעים שנאמר ציה וגו'. נמסרו לאויביהם. זו קשה מן הראשון שב"א יגיעים וכו' ותנא בתרא נטפוי: **ומעשר** עני. שם בפרקי אבות איתא דבר בא לעולם על מיתות וכו' שלא נמסרו לב"ד ואח"כ איתא בארבעה פרקים הדבר מתרבה וכו' וכמוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים ופי' רש"י שהוא זמן אסיפה וצריך ליתן מתנותיהם לעניים כגון לקט שכחה ופאה נפרעין מהם מיד לאחר אסיפה זו וזהו במוצאי החג ועיין בתי"ט: **אל** תגזול דל. אל תגזלנו כי תראנו דל בעבור שהוא דל ואין כח לעמוד נגדך רש"י ובילקוט שם בשם התנחומא איתא בזה"ל אל תגזול דל וכי יש לו כלום אלא אם היית רגיל להיות מפרנסו וחזרת בך ואמרת עד מתי אני מספיק לזה ואתה מונע יד שלא ליתן לו אם עשית כן כאילו אתה גוזלו. ואל תדכא עני בשער שלא בשבילך אעצור את השמים שנקרא שער וזה שנאמר וזה שער השמים. כי ה' יריב ריבם אני רב אותך ריבם שעשיתך עשיר ולא לו וקבע את קובעיהם נפש נפשו אתה מחסר אם לא תפרנסו ע"כ: **וקבע**. ויגזול בלשון ארמי קביעה גזילה. כדאיתא בר"ה דף כ"ו ע"ב אתא ההוא גברא לקמיה א"ל קבען פלוני וכו'. רש"י במשלי: **עינוי** דין. שמתענה דינו של אדם ומעכבו מלפסוק לו דינו. ועוות הדין זה ההולך אחרי הבצע: **ועל** המורים וכו'. שאינם נזהרים להעמיד

הדבר

[א] ליהרג היה רשב"ג יושב ותוהה בדעתו ואומר אוי לנו שאנו נהרגין כמחללי שבתות וכעובדי כוכבים וכמגלי עריות וכשופכי דמים. אמר לו רבי ישמעאל בן אלישע רצונך שאומר לפניך דבר אחד אמר לו אמור אמר לו שמא כשהיית מיסב בסעודה באו עניים ועמדו על פתחך (א) ולא [ב] הנחתם שיכנסו ויאכלו אמר לו השמים אם עשיתי כן אלא שומרים היו לי יושבין על הפתח כשהיו עניים באים היו מכניסין אותן אצלי ואוכלין ושותין אצלי ומברכין לשם שמים. אמר לו שמא כשהיית יושב ודורש בהר הבית והיו כל (ב) אוכלוסי ישראל יושבין לפניך זחה דעתך עליך. אמר לו ישמעאל אחי [ג] (ג) מוכן אדם שיקבל את פגעו. והיו מתחננין לאספקלטור זה אמר אני כהן בן כהן גדול הרגני תחלה ואל אראה במיתת חבירי [וזה אמר לו אני נשיא בן נשיא הרגני תחלה ואל אראה במיתת חבירי] אמר להם הפילו גורלות והפילו ונפל הפור על רשב"ג. מיד נטל החרב והתך את ראשו. נטלו רבי ישמעאל בן אלישע והניחו בחיקו והיה בוכה וצועק פה קדוש פה נאמן פה קדוש פה נאמן פה שמוציא סנדלפונין טובות ואבנים טובות ומרגליות מי הטמינך בעפר ומי מילא לשונך עפר ואפר. עליך הכתוב אומר (זכריה יג) חרב עורי על רועי ועל גבר עמיתי. לא הספיק לגמור הדבר עד שנטלו החרב והתכו את ראשו. (ועליהם אמר הכתוב (שמות כב) וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב [(ד) ממשמע שנאמר והרגתי אתכם בחרב] איני יודע שהנשים נעשו אלמנות ובנים יתומים. אלא אלמנות ולא אלמנות כגון שלא ימצאו להן עדים להתירם להנשא כגון ביתר שלא נמלט ממנה נשמה להתיר אשת איש וממשמע שנאמר והיו נשיכם אלמנות אני יודע שהבנים יתומים אלא יתומים ושאינן יתומים שהיו נכסיהם עומדים בחזקת אבותם ולא היו מניחין אותן לירש ולישא וליתן בהן): ד גלות בא לעולם על עבודת כוכבים ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ. על עבודת כוכבים שנא' (ויקרא כו) והשמדתי את במותיכם [ד]. אמר הקב"ה הואיל ואתם רוצין בעבודת כוכבים אף אני מגלה אתכם למקום שיש שם עבודת כוכבים [ה] לכך נאמר והשמדתי את במותיכם. על שמיטת הארץ מנין שנא' (שם) אז תרצה הארץ את שבתותיה אמר להן הקדוש ברוך הוא הואיל ואין אתם משמיטין אותה היא תשמט אתכם ומספר ירחים שאי אתם משמיטין אותה היא תשמט מאיליה לכך נאמר אז (ה) תרצה הארץ כל ימי השמה. (על גילוי עריות כיצד אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי (ו) כל זמן שישראל פרוצים בעריות שכינה מסתלקת מביניהם שנאמר (דברים כג) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך):

פרק תשעה ושלשים

א [ו] חמשה אין להם סליחה המרבה (לשוב ומרבה) לחטוא. [ז] והחוטא (בדור זכאי. וחוטא) ע"מ לשוב. [ח] וכל שיש בידו חלול השם (בעונו. אין ספק לאדם לידע מה דמות למעלה) ואלמלא [ט] כן היו מוסרין לו מפתחות ויודע במה נבראו שמים וארץ. [י] (הוא היה אומר הכל צפוי והכל גלוי והכל לפי דעתו של אדם. הוא היה אומר הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים וכו'). (ז) תשובת רשעים מעכבת [כ] וגזר דינם מחותם. ושלות רשעים סופה רעה. והרשות קוברת את בעליה. [ל] תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. תשובה מכפרת עד יום המיתה. ויום המיתה (בתשובה) [ממרק]. משלמין לרשעים ומקיפין לצדיקים. משלמין לרשעים [בעוה"ז] בבני אדם שעשו את התורה בעין רעה ולא נמצא בהם דבר טוב מעולם. ומקיפין לצדיקים בבני אדם שעשו את התורה בעין יפה ולא נמצא בהם דבר רע נותנין לאלו ואלו קמעה [מ] והשאר מונה להם (מרובה. הוא היה אומר הכל יוצא והולך ערום והלואי שתהא יציאה כביאה. ר"מ אומר חביב אדם שנברא בצלם אלהים שנא' (בראשית ט) כי בצלם אלהים עשה את האדם. חביבין ישראל שנקראו בנים למקום שנא' (דברים יד) בנים אתם לה' אלהיכם. חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנא' (משלי ד) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו). (ח) ר"א בר צדוק אומר למה הצדיקים דומים בעולם הזה לאילן שעומד במקום טהרה (ט) [נ] וסוכה יוצא ממנו למקום טמא מה הם אומרים קוצו (י) [ס] סוכה זו מן האילן ויהיה כולו טהור כדרכו. למה רשעים דומים בעוה"ז לאילן שעומד במקום טמא [ע] וסוכה יוצא ממנו למקום טהור מה הן אומרים קוצו (כ) [פ] סוכה זו מן האילן ויהא האילן כולו כדרכו טמא: ב (ל) ששה שמות נקרא האריה. אריה כפיר לביא ליש שחל שחץ: ג ששה שמות נקרא נחש. [נחש]. שרף. תנין. צפעוני. אפעה. עכשוב: ד ששה שמות נקרא שלמה. [צ] ידידיה. קהלת. בן יקה. אגור. למואל: ארבעה

נוסחת הגר"א

ולישא וליתן בהם: [א] בן אלישע כה"ג: [ב] הניחם השמש: [ג] לא אלא מוכן: [ד] וגו' ואתכם אזרה בגוים ואומר (דברים ד) כי תוליד בנים וגו' והפיץ ה' אתכם וגו' ועבדתם שם וגו': [ה] ועל ג"ע שנאמר (ויקרא יח) ולא תקיא הארץ אתכם וגו' אמר ר' ישמעאל בר' יוסי כ"ז שישראל פרוצים בעריות שכינה מסתלקת מביניהם שנאמר ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. ועל ש"ד שנאמר (במדבר לה) ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה וגו' ועל שמיטת: [ו] ששה: [ז] והמרבה לשוב: [ח] והחוטא ע"מ שיוה"כ מכפר. והמחטיא את הרבים. ומי שיש: [ט] אדם חוטא היו: [י] והיה אדם יודע מה דמות למעלה: [כ] אע"פ שגזר דינם נחתם: [ל] ערום נכנס וערום יוצא ממנה והלואי שתהא יציאה כביאה. ועל חלול השם אין תשובה תולה ואין יוה"כ מכפר: [מ] והמנין מרובה מונח להם: [נ] ושוכה: [ס] שוכה: [ע] ושוכת: [פ] שוכה: [צ] שלמה:

הגהות הגרי"ב

(א) נ"א ולא הניחם השמש ליכנס: (ב) נ"א חכמי: (ג) נ"א אחי לא אלא מכאן לאדם: (ד) [ב"מ לח:]: (ה) נ"א תשבת הארץ והרצת את שבתותיה כל ימי השמה וגו': (ו) [סוטה ג: ע"ש]: (ז) [יומא פו: ע"ש]: (ח) [קידושין מ:]: (ט) נ"א ונופו נוטה: (י) נ"א נופו של אילן זה: (כ) נ"א נופו זה: (ל) [סנהדרין דף נט.]:

כסא רחמים

פרק לט משלמין לרשעים. מעט זכיות שיש להם בעוה"ז. והוו בה קמאי מדוע לא ישלמו לרשעים קצת מצות בעוה"ב ואמאי משלמין אותו מיעוט זכיות בעוה"ז. ורבו הפירושים ונזכיר קצתם. א' דהכל לפי הענין ומדות האדם כי הרשע שהוא רוצה עוה"ז וכל ישעו באכילה ושתיה ומלבושים נאים וכיוצא. לכן ע"פ מדותיו משלם שכרו בעוה"ז לפי רצונו. ב' דהכל לפי רוב המעשה ולכן ישלם ה' לרשעים בעוה"ז מעט זכיות כי הם יש להם רוב העונות ואזלינן בתר רובא. ג' דהרשע באונס וכיוצא כשעושין מעט בצרתם או אפי' ברצונם הוא בלי כוונה ובפניה להתיהר וכיוצא ולזה מצוה ולימוד שלהם אינו פועל למעלה אלא למטה ואינו ראוי

בנין יהושע

מדבר על האמת ומתיר את האיסור ומטמא את הטהור וכשבת שם. מביא ראיה מקרא על זה והנהו תלתא בחדא מחשבן. רש"י: א"ל ר"י כ"א. עיין מעשה זו באורך בתנא דבי אליהו פרק למ"ד ומסכת שמחות פ"ח: שיקבל את פגעו. אל תשאל טעם ותהרהר אחר מדותיו של הקב"ה כי מוכן אדם לפגעו אין טעם בדבר כי כך גזרה חכמתו אל ולפניו גלוי הטעם וצדיק ה' בכל דרכיו וגו' אבל אנחנו הטאנו כ"כ המפרש: לאספקלטור. בלשון רומי ממונה להרוג מחוייבי מיתה למלכות כ"כ במוסף הערוך ערך ספקלטור: אני כהן. ר"י בן אלישע: אני נשיא. רשב"ג: מיד נטל החרב. ספקלטור הנ"ל: סנדלפונין טובות. עיי"ל פ"א ד"ה סנדלפון: חרב עורי. אתה חרב עורר את עצמך על הרועה ר"ל על מלכות רומי הרשעה שמניתי אותו להיות רועה את עמי: ועל גבר עמיתי. שומי נאני כמוני: הך את הרועה. אתה החרב הך את השר על שהשחית את עמי כ"כ המפרשים: ממשמע שנא' [וכו'] אני יודע וכו'. זהו מלתא באפי נפשיה ואיידי דמביא הקרא מפרש אותו כי וודאי ממיתת ר"י בן אלישע ורשב"ג ידעו הכל ולא בהסתר נהרגו וכן מוכח לקמן דקאמר לדוגמא כגון ביתר וכו' א"ו דלא קאי אדלעיל אלא פי' המקרא כפ"ע וכדאיתא נמי בב"מ דל"ח ע"ש: והשמדתי את במותיכם. סיפיה דקרא ונתתי פגריכם על גלוליכם (דהיינו עבודת כוכבים) וכתיב בתריה ואתכם אזרה בגוים גמ' פ' ב"מ שם: ומספר ירחים. ר"ל מספר השנים וכמו שפרש"י שם בפ' בחקתי החשבון שבעים שנה של גלות בבל היו נגד שבעים שמיטות שלא שמטו בא"י: שנאמר ולא יראה. חסר הכא לפרש מהיכן מוכח שעל שפיכות דמים גלות בא לעולם רק באשר שע"י ש"ד שכינה מסתלקת שנאמר ולא תחניפו וגו' ולארץ לא יכופר בדם וגו' ולא תטמא את הארץ וגו' אשר אני שוכן בתוכה וגו' (דברים לה) וכדאיתא פ' ב"מ שם נמצא היכא דהשכינה מסתלקת הוי אח"כ גלות: על גילוי עריות. הא דמפרש זה לבסוף והוא שני למילתיה עבודת כוכבים ג"ע משום שהפסוק שהביא נראיה הוא מאוחר בקרא דברים כ"ג:

פרק תשעה ושלשים חמשה אין להם סליחה. כלומר קשה סליחתם כי צריכים תשובה גדולה ע"ז ועי"ל כעין זה פל"ז ד"ה שבעה: המרבה לשוב. בחטאים משונים בזה מראה שלא עשה בראשונה תשובה כהוגן שעיקרה עזיבת החטא וכדכתב הרמב"ם פ"ב הל"ב מהל' תשובה ויעיד עליו היודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא וכעין זה כתב המפרש: ומרבה לחטוא. בחטא אחד כ"ש שתשובתו קשה כדלקמן פ"מ ויומא דפ"ו ופ"ז כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר: והחוטא בדור זכאי. שהיה לו ללמוד ממעשיהם הטובים ולא עשה כן לכך גם כן תשובתו קשה אי נמי אם גם הוא היה זכאי ולא חטא הוו כולי עלמא זכאי והיה משיח בא כד"א (ישעיה ס"א) ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ וכדאיתא פרק חלק דצ"ח ע"א אין בן דוד בא עד שיהא כולו זכאי וכו' ועיין בפ"ק דקדושין מש"ה תשובתו קשה שעיכב הגאולה. והמפרש כתב שהחוטא בדור זכאי אינו שב מהרה כי סומך עצמו שמסתמא עולם נדון ע"פ רובו וכו' ע"ש: וחוטא ע"מ לשוב. כדאיתא לקמן פ"מ וסוף יומא האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. וכל מי שיש בידו חלול השם. קשה מכולם עיי"ל פכ"ט וביומא שם ודא"ר פ"כ: בעוונו. שנחשב לגברא רבה דכוותיה לעון אם עשה כזה כדאיתא שם ביומא ה"ד חלול השם כגון וכו' אע"פ שאדם אחר שאינו חשוב כמוהו לא נחשב לכלום. א"נ בעונו דייק שנקרא חלול השם אם עשה באמת העון לאפוקי אם חושדין אותו לשקר ואויבים אפקוה לקלא בישא אדרבה ע"ז א"ר יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין ואין בו שבת קי"ח ומ"ק דח"י: אין ספק לאדם לידע וכו'. אינו יכול להשיג דבר גדול הזה וכרפ"ב דחגיגה איתא כל המסתכל בארבעה דברים וכו' והמפרש כתב ע"ד דאיתא התם בדף י"ג ע"א ע"ש: ואלמלא. כמו אם לא כמו בסוף מגילה אלמלא מעמדות וכו' כן הכא ספי' אבל בשאר מקומות הוא כמו בוי"ז אם לו בשבת דף קי"ח אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות עיין בערוך: היו מוסרין לו מפתחות. מכח זה היה יכול להחיות מתים ולעשות מופתים וכעין זה בילקוט (תהלים ג) על פסוק לדוד בברחו וגו' וז"ל זש"ה לא ידע אנוש ערכה (איוב כח) א"ר אלעזר לא נתנו פרשיות התורה על הסדר שאלמלא נתנן על הסדר כל מי שהיה קורא בהן היה יכול להחיות מתים ולעשות מופתים לפיכך נתעלם סדורה של תורה והוא גלוי לפני הקב"ה שנאמר ומי כמוני יקרא וגו' (ישעיה מד) עכ"ל ועפ"ז פירשתי פסוק (בקהלת ג ט) ראיתי את הענין וגו' את הכל עשה יפה בעתו וגו' (ר"ל שאין מוקדם ומאוחר בתורה והיפך הסדר) מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף וק"ל: הוא היה אומר. ר"ל ר"ע כ"מ בפ"א פ"ג מט"ו ע"ש: והכל לפי דעתו של אדם. כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעתיד לעשות הכל גלוי לפניו ולא תאמר כיון שהקב"ה יודע מה שיעשה האדם א"כ הוא מוכרח במעשיו שיהיה צדיק או רשע כי הרשות נתונה בידו לעשות טוב ורע ואין שום דבר שיכריחהו כלל וכו' כי לא מחשבותיכם מחשבותי וכו' ר"ל בשם רמב"ם. ועיין בתוי"ע שהאריך בזה גם מור"ם אלשי"ך במגילת איכה על פסוק מפי עליון לא תצא הרעות כו'. ובנושאי כלי הרמב"ם פ"ה מהל' תשובה: הוא היה אומר. נמי ר"ע כדלעיל: הכל נתון בערבון. שהכל ערבים זל"ז נ"א על כל מעשה יש לו ערבות להקב"ה דנשמתו של אדם ערב בכל איברים זכו זכתה היא. לא זכו לא זכתה היא ונדונית כ"כ רש"י. והמד"ש בשם החסיד כתב זה המאמר הוא נגד הכל צפוי כלומר שאע"פ שהכל צפוי ויודע השי"ה בעושי רע לא משלם כדי רשעתו מיד. כי הכל נתון בערבון כלומר שיש לו ערבות שלא ימלט מידו ע"כ תוי"ט: ומצודה פרוסה על כל החיים. שאינו יכול להשמט מיום המיתה ומיום הדין (שם) ועיין בס' אור לישרים של מורי הגאון מהר"ז איידלין זצ"ל דרשה י"ד דף נג ע"ב ותמצא נחת: תשובת רשעים מעכבת. אם רשעים מעכבים א"ע בתשובה: וגזר דינם מחותם. אינו נקרע הגזר דין לאפוקי אם עשאו תשובה גדולה היא שמקרעת גזר דין כדאיתא יומא דף פו אבל התם איתא בגמרא בזה"ל תשובת המוחלטין (רשעים גמורים. רש"י) מעכבת הפורענות ואפי' שנחתם עליו גזר דין של פורענות עכ"ל נמצא אם נמי הכוונה הכא לזו ראוי לגרוס תשובת רשעים מעכבת אע"פ שגז"ד מחותם: ושלות רשעים סופה רעה. מתוך שלותם הם יושבין ומהרהרין בעבירה רש"י שם ובגמרא שם איתא סופה תקלה. ובסנהדרין דף עא ע"ב איתא שקט לרשעים רע להן ורע לעולם: והרשות. והרבנות רש"י: קוברת את בעליה. שנאמר וימת יוסף (שמות א) ואח"כ כל אחיו ברכות דף נה ובסוטה דף יג. ר"ב. א"נ הרשות נקרא סיטא"ר כמ"ש המד"ש במשנה הנ"ל הכל נתון בערבון אמרו המפרשים רשאות על סיטא"ר וסיעו אשר הם רשאות ומצודות לצוד את ב"א וכו' ע"ש והוא סיטא"ר הוא המלאך המות לכך נאמר והרשות מקברת את בעליה: עד יום. עם יום כנ"ל וכ"ז מפורש לעיל פכ"ט ע"ש וביומא שם: משלמין לרשעים. בעוה"ז שנאמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו (ס"פ ואתחנן): ומקיפין לצדיקים. לשון חנוני המקיף וקאי אדלעיל החנות פתוחה והחנוני מקיף ואיתא בעירובין דף כב לא יאחר לשונאיו אבל מאחר הוא לצדיקים גמורים והיינו דאריב"ל וכו' היום לעשותן ולמחר להעוה"ב ליטול שכרן: משלמין לרשעים וכו'. ר"ל באיזה רשע אמרו באותן שעשו את התורה בעין רעה שלא קיימו מה שלמדו ושמעו ועינם רעה בהתורה ובמצות שבה ולא נמצא בהם דבר טוב ע"כ מקבלים שכר בהאי עלמא על מעוט טובה שעשו בחייהם: ומקיפין לצדיקים וכו'. באותן צדיקים שעשו את התורה בעין יפה שלומדים לש"ש לשמור ולעשות ולקיים ואז משתנן עולה יפה שם"ש מתאהב ע"י שאומרים אשרי שזה ילדו אשרי שזה גדלו אשרי רבו שלמדו תורה וכו' וכדאיתא יומא דפ"ו ע"א: נותנין לאלו קמעה. ר"ל נותנין שכר לרשע על מיעוט זכיות שלו. ועוד כל מה שנהנה בעוה"ז נקרא קמעה נגד שכר הנצחי של העוה"ב ויפה שעה א' של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז וגם מה שצדיק אוכל ממעשיו פירותיהן בעוה"ז נקרא קמעה ומעט נגד הקרן קיימת שנשאר לעוה"ב ע"ל פ"מ: והשאר. שלא קבלו הן לצדקת הצדיק ורשעת הרשע. מונה להם מרובה. מה שמקבלים עוד המותר והעיקר בעוה"ב נחשב להם למספר מרובה כי אצל הצדיק יפה שעה א' של קורת רוח בעוה"ב וכו' ועוד אם זכה נוטל חלק ג"ע מהרשע כדאיתא פ"ב דחגיגה והצדיק אינו מרגיש ומכיר בעצמו נאותו חלק למשל אם ניתן לו שכר על כתיבת ס"ת או כדומה מצות שלא היה יכול לעשות אותם בחייו מפני החסרון כיס לכן הוא בעיניו הכל טובה מרובה וכן היפך לרשע מדומה לו עונש של גיהנם מרובה יותר על רשעתו שעשה. כי הרבה שנשכח ממנו וגם שמגיע לו חלק חבירו של צדיק בגיהנם כדאיתא בחגיגה שם וזה שאמר הכא והשאר מונה להם מרובה כנ"ל לפרש סוגיא זו. וה' ינחני במעגלי צדק. והגב אמינא מה ששמעתי טעם נכון שזכו כמה רשעים לכמה מצות רבות וגדולים כגון קניית ספר תורה והכנסת כלה. וצדקה לעניים הגונים וכדומה. משום שהצדיק חבירו שיהיה נוטל חלק הרשע בג"ע כדלעיל לא היה סיפק בידו להנך מצות מפני החסרון כיס על פי מזלו הנולד בו. וכדי שלא יהיה חסר לצדיק המצות הללו לכן הרשע עושה שליחותו בזה כדאיתא ר"פ כיצד מברכין בברכות. בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים. וראוי לאמרו: הכל יוצא. להעוה"ז ערום וכד"א (איוב א) ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב: והלואי שתהא יציאה מן העולם שלא חטא כביאה על העולם שלא חטא: רמ"א. בפ"א פ"ג מ"ד שר"ע אומר זה המאמר ג"כ. ואפשר באמת אמר ר"מ הכי בשם ר"ע כרוב סתם מתני' ר"מ אליבא דר"ע כדאיתא בסנהדרין דף פ"ו ע"א ועיין ברש"י ספ"ד דבכורות דף ל ד"ה תיתי לי: שנברא בצלם אלהים. לכן מוטל עליו לעשות רצון קונו רש"י. ובכל אדם אמר התנא וכמו שהוא הראיה שממנו הביא שהוא נאמר לבני נח לא לבני ישראל לבדם ירצה התנא לזכות את כל האדם אף לבני נח ומאמר מלא אמר הרמב"ם בפ"ח מהל' מלכים וז"ל צוה משרע"ה מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו ב"נ וכל מי שלא יקבל יהרג. והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בכ"מ וכו' כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן ה"ז מחסידי אוה"ע ויש לו חלק לעוה"ב. והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו ע"י משרע"ה שבני נח מקודם נצטוו בהן אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אוה"ע ולא מחכמיהם עכ"ל והאריך בזה התוי"ע ע"ש ועיי"ל פל"ו ד"ה ג' מלכים: שנאמר בנים אתם וגו'. הא דלא הביא מקרא המוקדם (שמות ד) בני בכורי ישראל. כ' במד"ש לפי שבפסוק בנים אתם הודיע לישראל בעצמם שהם בנים כמ"ש בנים אתם וכן לעיל בצלם אלהים הודיע לב"א בעצמם. וכן לקמן בלקח טוב נתתי לכם ע"כ והתוי"ע כתב לפי שהקרא בני בכורי אפשר נפרש על אותו דור בלבד שרצה להוציאם ממצרים וכו' ומנלן לדורות הבאים וכו' אבל הך קרא בנים אתם נאמר אצל מצות שנצטוינו בה לדורי דורות ע"ע חק ולא יעבור לא תתגודדו וגו' שהם חובות הגוף הנוהגים בכ"מ ובכל דור ודור וקראן בנים ע"כ ול"נ דהתם במצרים עדיין לא קבלו התורה והיתה החשיבות מישראל סבא זכו יעקב אבינו ע"ה ולכך נכתב בלשון יחיד בני בכורי וכדכתב רש"י שם בשם המדרש שקאי על יעקב שכאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו ע"כ אבל לאחר מ"ת קראם בלשון רבים בנים אתם וגו' שחשיבות היו להם לבדם ג"כ אפי' הרבו לפשוע במדבר עדיין חביבותיה גבן ונקראו בנים כי מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה כנ"ל: כלי חמדה וכו'. התורה כלי גדול וחשוב הוא שבו נברא העולם שנא' (משלי ח ל) ואהיה אצלו אמון אמרה תורה אני הייתי כלי אומנתו וכו' שנא' בראשית ברא וגו' ואין ראשית אלא תורה שנא' (שם) ה' קנני ראשית דרכו. רש"י: שנאמר כי לקח טוב. כל מעשה בראשית שנא' בו וירא אלהים כי טוב לא נברא אלא בשביל התורה שנקרא לקח (כד"א יערוף כמטר לקחי) (דברים לב). ר"ב ועיין בתוי"ע: למה הצדיקים דומים בהעוה"ז. ביסורין הבאים עליהם רש"י ספ"ק דקדושין דף מ ע"ב: וסוכה יוצא. ונוף א' כלומר מעט ממנו. שם: מה הם אומרים. זה ליתא שם בגמרא אלא הכי איתא נקצץ נופו כולו עומד במקום טהרה: כדרכו. שם איתא בגמרא כך הקב"ה מביא יסורין על הצדיקים בהעוה"ז (על מעוט עונות שבידם ונמצאו כלם נקיים רש"י) כדי שיירשו העוה"ב שנאמר (איוב ח) והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאד: למה הרשעים דומים בהעוה"ז. בטובה שמשפיע להם רש"י: וסוכה יוצא. נוף מעט ממנו אף אלו יש בידם מעוט טובות וזכיות (שם): מה הן אומרים קוצו סוכה זו מן האילן. כ"ז ליתא התם בגמ' אלא כך נקצץ נופו כולו עומד במקום טומאה ופרש"י קבלת שכרם היא קצילת נופם: כדרכו טמא. שם בגמרא כך הקב"ה משפיע לכן טובה לרשעים בהעוה"ז כדי לטורדן ולהורידן למדריגה התחתונה (מדריגה אשולייא כדרך שעושין מדרגות לחרילין שסביבות המגדלים כשמגביהים קרקעיתה רש"י) שנאמר (משלי יד) יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות ופרש"י כשרואין הרשעים שלותן נראית דרכם בעיניהם ישרה ואחריתה של אותה שלוה הזמנת דרכי מות היתה: ששה שמות נקרא האריה וכו'. משום דברים הפרק מביא חמשה דברים לכך מביא גם כן הנך דנקראים ששה וכולם מפורשים במקראות עד סוף הפרק:

פרק ארבעים

א (א) ארבעה דברים אדם העושה אותן אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. אלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם. ד' דברים אדם העושה אותן נפרעין ממנו בעולם הזה ולעולם הבא. עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ולה"ר (ב) יותר מכולם: ב (ג) זכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר (ישעיה ג) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנא' (שם) אוי לרשע רע וגו'. וי"א יש להם לעבירות פירות שנאמר (משלי א) ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו: ג (ד) כל המזכה את הרבים אין מגלגלין עבירה על ידו שלא יהא תלמידיו נוחלין העולם הבא והוא יורד לשאול שנאמר (תהלים טז) כי לא תעזוב נפשי לשאול. וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה כדי שלא יהיו תלמידיו יורדים לשאול והוא נוחל העולם הבא שנא' (משלי כח) אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס: ד (ה) האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר. אחטא ויום המיתה (ו) ממרק אין יום המיתה (ו) ממרק: ה רבי אלעזר ברבי יוסי אומר החוטא ושב והולך לתומו אינו זז ממקומו עד שמוחלין לו והאומר אחטא ואשוב מוחלין לו עד שלשה פעמים ולא יותר: ו ארבע מדות באדם. האומר שלי שלך ושלך שלי וכו'). ארבע מדות בתלמידים הרוצה [א] שילמוד וילמדו אחרים עין טובה. [ב] ילמוד ולא ילמדו אחרים עין רעה. ילמדו אחרים והוא לא [ג] ילמוד זו מדה בינונית וי"א זו מדת סדום. לא [ד] ילמוד ולא ילמדו אחרים ה"ז רשע גמור. ארבע מדות [ה] בהולכי לבהמ"ד. מתקרב ויושב יש לו חלק. מתקרב [ו] ואינו יושב אין לו חלק. מתרחק ויושב יש לו חלק מתרחק [ז] ואינו יושב אין לו חלק: ז [ח] שואל ומשיב יש לו חלק [ט]. (ז) יושב ושותק אין לו חלק. מתקרב ויושב בשביל שישמע וילמוד יש לו חלק. מתקרב ויושב מפני שיאמרו איש פלוני מתקרב ויושב לפני חכם אין לו חלק. מתרחק ויושב בשביל שינהוג כבוד במי שהוא גדול יש לו חלק. מתרחק ויושב בשביל שיאמרו איש פלוני אין צריך לחכם זה אין לו חלק. (ח) יושב ושואל בשביל [י] שיאמרו איש פלוני [כ] יושב ושואל ומשמש לפני חכמים (זה) אין לו חלק (ח) יושב ושואל בשביל שישמע וילמוד יש לו חלק. יושב ושותק בשביל שישמע וילמוד יש לו חלק. יושב ושותק בשביל שיאמרו איש פלוני יושב ושותק לפני חכמים (זה) אין לו חלק: ח ארבע מדות ביושבים לפני חכמים. יש דומה לספוג יש דומה לנפה יש דומה למשפך יש דומה למשמרת. דומה לספוג כיצד זה תלמיד חכם שיושב לפני חכמים ולמד מקרא ומשנה ומדרש הלכות ואגדות כשם שספוג סופג את הכל כך הוא סופג את הכל. לנפה כיצד ת"ח פיקח שיושב לפני (תלמידי) חכמים ושמע מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כשם שנפה מוציאה את הקמח וקולטת את הסולת כך הוא מוציא את הרע וקולט את היפה. למשפך כיצד זה תלמיד טיפש שיושב לפני ת"ח שמע מקרא ומשנה הלכות ואגדות כשם שהמשפך מטיל מכאן ויוצא מכאן כך הוא כל דבר ודבר שמטילין באזניו נכנסים מכאן ויוצאין מכאן ראשון ראשון נשמט והולך לו. למשמרת כיצד זה תלמיד רשע שיושב לפני חכם ושמע מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כשם שהמשמרת מוציאה היין וקולטת השמרים כך הוא מוציא את היפה וקולט את הרע. ר' אליעזר בן יעקב קורא אותו קרן נקוב [ל] קיטועה. קטועה כיצד זה תינוק שנותנין לו מרגלית וחוזרין ונותנין לו פת זורק את המרגלית ונוטל את הפת חוזרין ונותנין לו כלי חרס זורק את הפת ונוטל את החרס לא נמצא בידו כי אם כלי חרס בלבד: ט לענין תלמידים דרש רבן גמליאל הזקן ארבעה דברים דג טמא דג טהור דג מן הירדן דג מן הים הגדול. דג טמא כיצד בן עניים שלמד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ואין בו דעה. דג טהור כיצד זה בן עשירים שלמד מקרא ומשנה הלכות ואגדות ויש בו דעה. דג מן הירדן כיצד זה תלמיד חכם שלמד מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות ואין בו דעת להשיב. דג מן הים הגדול כיצד זה ת"ח שלמד מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות ויש בו דעת להשיב: י ד' [מ] מדות הם. יש רואה ונראה נראה ואינו רואה רואה ואינו נראה אינו רואה ואינו נראה. רואה ונראה כגון הזאב והארי והנמר והדוב הברדלס והנחש והליסטין והגייסות אלו רואין ונראין. נראה ואינו רואה כגון הסייף והקשת והרומח והסכין ומקל (ט) וקינוקנות נראין ואינן רואין. רואה ואינו נראה זו מכת רוח רע. אינו נראה ולא רואה זה מכת חולי מעיים: יא (י) ארבעה חכמים הם. הרואה רבי יוחנן בן נורי בחלום יצפה ליראת חטא. ר"א בן עזריה יצפה לגדולה ולעשירות. ר' ישמעאל יצפה לחכמה. ר"ע ידאג מן הפורענות: יב שלשה ת"ח הם. הרואה בן עזאי בחלום יצפה (כ) לחסידות. בן זומא יצפה לחכמה. אלישע בן אבויה ידאג מן הפורענות: יג שלשה נביאים הם. הרואה ספר מלכים בחלום יצפה לגדולה ולעשירות. ישעיה יצפה לנחמה. ירמיה ידאג מן הפורענות: יד שלש כתובים הם. הרואה ספר תהלים בחלום יצפה [נ] לענוה. משלי יצפה לחכמה. איוב ידאג מן הפורענות:

מיתה

הגהות הגרי"ב

(א) [פאה פ"א מ"א שבת דף קכז. קדושין דף לט: מ.]: (ב) נ"א כנגד כולם: (ג) קדושין דף מ.: (ד) [יומא דף פז.]: (ה) [יומא פה:]: (ו) נ"א מכפר: (ז) נ"א שואל (ואינו) משיב אין לו חלק יושב ושותק יש לו חלק: (ח) נ"א שואל ומשיב: (ט) נ"א והגר"א כידון: (י) [ברכות דף נז: וכם כל הענין]: (כ) נ"א מהופך:

נוסחת הגר"א

[א] שילמד: [ב] ילמד: [ג] ילמד: [ד] ילמד: [ה] ביושבי בית: [ו] ויושב: [ז] ויושב: [ח] יושב ושואל יש: [ט] יושב ושואל אין לו חלק. יושב ושותק יש לו חלק: [י] בתחלה צ"ל בבא ד"ל חלק ואח"כ בבא דא"ל חלק דומיא דאידך ג' בבי: [כ] נ"א שואל ומשיב: [ל] קרן קיטוע. קטוע: [מ] מכות: [נ] לחסידות:

תומת ישרים. קורא אותו קרן נקוב קיטועה. נ"ב [נ"א] היה קורא אותו קרא נקובה וקטע: קיטועה. נ"ב נ"א קרא:

כסא רחמים

לשכר עוה"ב ומעוה"ז משלם להם הזכיות בעוה"ז. ד' במה שהקרו דשכר מצות בהאי עלמא ליכא ואמאי והאיכא כל אלין וניחא להו לרבנן דהירא' בידו של אדם ובשמקיים מצוה ביראת ה' שהיא שלו אומן קונה בשבת כלי וליכא כל אלין. אבל הרשע שאין לו יראה לא קנה וצריך לשלם שכרו בעוה"ז. אלו הפירושים תירצו המפרשים ואני בעניי הארכתי בזה בדרושים בכמה מקומות בס"ד:

פרק מ מפירותיהן. ה"ג רבינו האר"י ז"ל דלא כל הפירות אוכל בעוה"ז רק מקצת פירות: ות"ת כנגד כולם. אפשר לומר משום דע"י התורה מבטל היצה"ר ולא עוד אלא שעושה היצה"ר טוב דז"ש [קדושין דף ל: בבא בתרא דף טז.] בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין לו דייקא תבלין שמכשירו להיות טוב. וזה טעם מ"ש [קדושין דף מ: וש"מ] תלמוד גדול שמביא לידי מעשה שהוא מבטל היצר הרע ויכול לקיים המצות: והאומר אחטא ואשוב מוחלין לו עד ג"פ ולא יותר. זה הלשון קשה ומ"ש הרב אהבת חסד יש לגמגם. ול"נ להגיה. חטא וחזר וחטא מוחלין לו ג"פ ולא יותר כנ"ל: ילמדו אחרים כנ"ל. ופי' שאחרים ילמדו תלמידים והוא לא ילמד אך הוא לומד לעצמו זו מדה בינונית כיון שהוא לומד ורוצה שאחרים ילמדו תלמידים. והרב בנין יהושע נתקשה בזה אך הרב אהבת חסד פי' כהוגן ע"ש:

בנין יהושע

פרק ארבעים ארבעה דברים וכו' אוכל פירותיהן בעוה"ז וכו'. כתב הרמב"ם כי המצות כולם נחלקים בתחלה על שני חלקים החלק הא' במצות המיוחדות לאדם בנפשו במה שיש בינו ובין הקב"ה כגון ציצית ותפלין ושבת ועבודת כוכבים. והחלק השני במצות התלויות בתועלת ב"א קצתם עם קצתם כגון אזהרה על הגניבה והאונאה והאיבה והנטירה וכגון הצווי באהבת איש את חבירו ושלא נסית אדם להזיק לחבירו ולא יעמוד על דם רעהו וכבוד האבות והחכמים שהם אבות הכל. וכשיעשה האדם המצות המיוחדות לנפשו מה שיש בינו ובין בוראו תחשב לו לצדקה ויגמלהו הקב"ה עליה להעוה"ב כמו שנאמר בפ' חלק וכשעושה האדם המצות התלויות בתועלת ב"א זע"ז כמו כן תחשב לו לצדקה להעוה"ב לפי שעשה המצוה וימצא טובה בהעוה"ז בעבור שנהג מנהג הטוב בין ב"א כי כשינהג מנהג הזה ונהגו אחרים כמנהגו יקבל כמו כן שכר מהענין ההוא וכל המצות שבין אדם לחבירו נכנס בג"ח ושיש לבך עליהם כי כן תמצאם שהרי הילל הזקן בשבת דף ל"א כשאמר לו העובד כוכבים למדני תורה על רגל א' אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד וכשתחקור על הענין הזה תמצא ת"ת שקול כנגד הכל כי בת"ת יזכה האדם לכל זה כמו שאמרנו בתחלת דברינו שהתלמוד מביא לידי מעשה עכ"ל פ"א דפאה וע"ש בתוי"ט: והקרן. הוא כמו העיקר רמב"ם רפ"ו דתרומות. והרמב"ן כתב בחומש פ' אמור על פסוק בעצם היום הזה שבעבור שהכח בקרניים יקרא גוף הדבר קרנו: להעוה"ב. עיין תוי"ט רפ"ב (דף פא) ד"ה שאין אתה יודע מתן שכרן: באו"א. ספ"ק דקדושין דף מ ע"א איתא ראיות לכל זה ע"ש: ות"ת כנגד כולם. כי בת"ת יזכה האדם בכל זה שהתלמוד מביא לידי מעשה כדלעיל לשון רמב"ם: ד' דברים וכו' נפרעים ממנו בהעוה"ז וכו'. ר"ל אפי' לרשעים שמגיע להם שכרן הטוב בעוה"ז והעונש לעוה"ב עי"ל פל"ט אבל הנהו ג' ראשי עבירות שדינם יהרג ואל יעבור נפרעין ממנו העונש אפילו לרשעים בהעוה"ז. ולה"ר יותר מכולם. כי לה"ר כולהו איתנהו בהו דוק ותמצא: זכות יש לה קרן. כדלעיל והקרן קיימת להעוה"ב: ויש לה פירות. בהעוה"ז: שנא' אמרו צדיק כי טוב. אמרו למי שהוא צדיק כי טוב הם. רש"י: כי פרי מעלליהם יאכלו. גמול מעשיהם נמצא מוכח מדכתיב פרי מעלליהם שיש להם פירות וכ"ש הקרן כי מהיכן יבואו הפירות אם אין הקרן קיימת: וי"א יש להם. ספ"ק דקדושין דף מ ע"א איתא עבירה שעושה פירות (כגון חלול השם שאדם חשוב עובר עבירה ואחרים למדין ממנו לעשות כן רש"י) יש לה פירות ושאין עושה פירות אין לה פירות ע"כ: מפרי דרכם. שאוכלים בחייהם בצרות המוצאות אותם לרשעים מהעבירה הפירות והקרן שמורה להם בגיהנם כ"כ רש"י במשלי (שם א): אין מגלגלין עבירה ע"י. יומא דף פז איתא אין חטא בא ע"י ופרש"י הקב"ה הוא מדחה את העבירה מלפניו שלא תבא לידו: נוחלין העוה"ב. שם בגמרא איתא שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידו בג"ע: כי לא תעזוב נפשי וגו'. למדנו שהקב"ה מונע את החטא מלהכשילו רש"י: שלא יהא תלמידיו יורדים לשאול. שם בגמרא איתא שלא יהיה הוא בג"ע ותלמידו בגיהנם: בדם נפש. שיש עליו עונש דם הוא המחטיא את חבירו והכהו נפש ע"י: עד בור ינוס. עד יום מותו ינוס לעזרה שיתכפר לו וסיפיה דקרא אל יתמכו בו משמים להספיק בידו לשוב אלא יהא הוא בג"ע ותלמידו בגיהנם כ"ז מפרש"י שם במשלי ובגמרא שם איתא עוד אל יתמכו בו שלא יפול אלא מניחין אותו ויפול בבור גיהנם: האומר אחטא ואשוב. האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב כצ"ל תרי זמני וכ"ה במשנה סוף יומא: עי"ל פל"ט: אחטא ויוה"כ וכו'. מאחר שעליו הוא סומך לחטוא אינו מכפר גמרא ורש"י והרמב"ם כתב שהוא כמו אמרם אין מספיקין בידו לעשות תשובה ולפיכך לא יעזרהו השם שיעשה בגוס כפור מה שראוי לו לעשות כדי שיכפרו לו עונותיו באותו היום וכתב התוי"ט ולפי זה נראה דהכא נמי בתרי זמני כמו ברישא: והולך לתומו. שהולך מעתה בתמימות ויעזוב החטאים בשלימות: עד ג' פעמים. שם בגמרא יומא דף פו ליתא האומר אחטא וכו' אלא כך איתא אר"י בר"י עבר אדם עבירה פעם ראשונה מוחלין לו וכו' רביעית אין מוחלין לו שנאמר (עמוס ב) כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו ואומר (איוב לג) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר וכו': ארבע מדות באדם האומר שלי וכו'. עיין במפרשים בפ"ה פ"ה מ"י: וי"א זו מדת סדום. לא ידעתי לכוון אם לא למד מה מדה בינונית או מדת סדום יש זו. גם בפ"א ליתא הך חלוקים על למוד כ"א על צדקה וכתב על זה המד"ש וז"ל למה לא לקט התנא שם אלו הארבע מדות בתלמידים רוצה שילמוד ולא ילמדו אחרים עינו רעה בשל אחרים וכו' והיה הכל מדבר בלמודי התורה ע"ד דאיתא שם בשאר המשנה אלא בהיות שבענין הלמוד לא שייך בעלם עינו רעה בשל אחרים על השכר העתיד לינתן להם כי אולי הקב"ה ינסה אותם ויפרעו להם לעוה"ב. אמנם בענין הצדקה כי השכר הוא מוכרח לבא כד"א (מלאכי ג) ובחנוני נא בזאת וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די וכתיב כבד ה' מהונך וגו' (משלי ג) וימלאו אסמיך שבע וגו' ע"כ באפשר שהשכר מוכרת הוי ליה כאילו בא ושייך למימר ביה עינו רעה עכ"ל ע"ש ואם לא שהכוונה הכי ילמדו אחרים שמספיק או מתאמץ שילמדו לבד ולא רצה ללמוד מהם בתורת רב או חבר אבל על כל פנים לומד הוא בעצמו ביחיד לכך היא מדה בינונית שלא רצה ללמוד מאחרים. וגם הוא אינו רוצה ללמוד מהם אבל י"א זו מדת סדום. ויותר נ"ל להגיה שצ"ל ארבע מדות בנותני צדקה כדקתני בפ"א שם כי בלאו הכי קשה הכא למה אינו מביא הך פיסקא של ארבע מדות של נותני צדקה וכו': מתקרב ויושב. ר"ל שמתקרב לת"ח ויושב עמהם ללמוד: יש לו חלק. עמהם כדין חברותא: מתקרב לת"ח. ומראה בעצמו שאוהב להם: ואינו יושב. ללמוד עמהם: מתרחק ויושב. שאינו מקרב עצמו לת"ח ללמוד בחברותא אבל עכ"פ יושב לבד ולומד: מפני שיאמרו וכו'. היינו לשום ערמה להחזיקו לת"ח: מתרחק ויושב. שיושב למטה אבל עכ"פ יושב ללמוד: מתרחק. מת"ח: בשביל שיאמרו וכו'. שהוא שלא לשם שמים (ואע"פ דאיתא בנזיר דכ"ג ע"ב וסוטה דכ"ב ע"ב לעולם ילמוד אדם שלא לשמה וכו' מתוך שלא לשמה וכו' מחלקי' התוס' שם בין היכא שלומד לקנטר או לקיבול פרס ולירלת עונש או להתגדר ולקנות שם ע"ש): ביושבים לפני חכמים. הסתא מיירי בענין הסברא ישרה ובריכת הדבר המודק מהבלתי מודק. ר"ב: ספוג. הוא צמר הים רמב"ם. ובמוסף הערוך כתב שהוא גדל על פי הים מקלף הנקפא רך ומלא נקבים ושואב כל דבר לח וקראו חז"ל כן לכל דבר שהוא שואב דבר אחר ונעתקה מלה זו לכל דבר קל מלא חורים כמו רקיקים תרגום ורקיק אחד ואיספוג. והערוך פי' ספוג הוא על ראש דג אחד גדול שבים ובשעה שמרים ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו ואינו רואה כלום ובחכמה בראו הקב"ה יתברך ויתרומם לעד. כדי שלא לאבד את עולמו שלא היתה ספינה ניצולת מפניו ע"ש באריכות: דומה לספוג כיצד וכו'. כשם שספוג סופג את הכל בין עכורים ובין צלולים כך יש תלמיד משובח שלבו רחב לשמוע אבל אינו רחב כ"כ שיוכל להבחין בין עיקר לטפל. רש"י ור"ב: לנפה כיצד וכו'. נפה מוציאה את הקמח במקום שטוחנין ברחיים של גרוסות לצורך סלת למנחות שאותו קמח שנופל מן הנפה נקרא אבק של מנחות כדאיתא במנחות ספ"ו דהוי גרוע ופסולת לגבי מה שנשאר בנפה שנשברה קליפתן מפני שלתתן במים חוזרים וטוחנין אותם עם אותם גריסין של חטים שנשארו בנפה דק ומוציאין מהן סלת נקיה כך מי שיש בו כח לברר וללבן שמועותיו וקולט האמת מן השקר והבטל. רש"י ור"ב: משפך. אנטוו"ר בלעז ובלשון אשכנז טרעכט"ר והוא בכלי שנותנים ע"פ הנוד כשרוצים למלאותו יין או שמן שמכניס בזה ומוציא בזה שכל מה שמכניסים מלמעלה יוצא ממנו למטה כך יש תלמיד ששוכח את הכל וכבולעו כך פולטו רש"י ור"ב: משמרת. בלשון אשכנז זייע"ר שנותנין בו משקה לברר וקולטת את השמרים וזולפת ממנו הזך והצלול כך יש אדם שמניח את העיקר ועומק ההלכה ומחזיק בידו הטפל ודבר של בטלה (שם): ראב"י קורא אותו. ר"ל אותן שני כתות שמכוונים לעיל למשפך ולמשמרת היה ראב"י קורא אותו של משפך קרן נקוב כי כמו בקרן נקוב יוצא הקול לריק שמכניס בתוכו. כן יש תלמיד כבולעו כך פולטו והקול יוצא כאשר נכנס. וקיטוע הוא נגד משמרת ומכנה אותו בשם קיטוע כאשר שאותו תלמיד רשע מוציא את היפה וקולט את הרע וזה גריעותא יותר ממשמרת שעל כ"פ בשמרים עדיין משקה טובה מעורב בו. ולכך ממשיל נמי לתינוק שזורק המרגלית וכו' עד כלי חרס בידו בלבד שהוא ג"כ זורק לגמרי הטוב והיפה ונותר רק רע כמשל בחרס כנ"ל פירושו של דבר: לענין תלמידים. כלומר לענין לימוד יש ד' חלוקים כדמפרש ואזיל: דג וכו'. מה שמכנה לדג ע"ד דאי' בברכות פרק הרואה דס"א שהשיבו הדגים לשועל. ומה במקום חיותנו וכו' כך בזמן שאנו עוסקים בתורה דכתיב בה (דברים ל) כי הוא חייך ואורך ימיך וכו' כשאנו פוסקים מד"ת עאכ"ו ע"ש נמצא כמו חיות הדג בים כך חיותנו בתורה והיא יכונה נמי בשם מים כד"א (ישעיה נ"ה) הוי כל צמא לכו למים וכדאיתא בתענית ד"ז וסוכה דנ"ב ולקמן פמ"א. וכן המפרש הביא ראיה מסימנא דפ' שמיני דאי' התם דגים ותנינים וכו' עד מה נוני ימא חיותן בימא ואי לא ידעין לאשתא במיא אינון מייתן. אוף ת"ח אתרי מתניתין חיותייהו באורייתא ואי אתפרשין מיניה מיד מתים ע"ש: כיצד בן עניים. ר"ל עני בדעת וכדאיתא בנדרים דמ"א אמר אביי נקטינן אין עני אלא בדעת במערבא אמרי דדא ביה כולא ביה דלא דא ביה מה ביה דדא קני מה חסר דדא לא קני מה קני. ופירוש שם דלא קני דעה מה יועיל לו כל מה שיקנה. וכתב המהרש"א לכך הענין כפול לרמז בין בדברים הגופניים ובין הרוחניים כולן תלוין בדעה. מפרש: ואין בו דעה. להבין מה שלומדים עמו. א"נ ע"ד דאיתא במ"ר ויקרא ספ"א כל ת"ח שאין בו דעה וכו' ועי"ל פי"א מזה: בן עשירים. ר"ל עשיר בדעת שמבין מה שלומדים עמו: דג מן הים הגדול וכו'. התורה נקרא ים כדכתיב (איוב יא) ארוכה היא מארץ מדה ורחבה מני ים א"כ החכם הכולל שיש בו דעה להשיג כל מה ששואלין אותו להשיב הן דבר קטן והן דבר גדול וידו בכל דומה לדג גדול שבים הגדול שיש בכחו לשוט בו לארכה ולרחבה. ובחלוקה שלישית שאין בו דעה להשיב מכנה אותו לירדן שאין גדול כל כך כמו הים וגם ירדן הוא לשון ירידה כן הת"ח ההוא אין בו כח להשיג כ"כ כמו זה האחרון אשר דימה לים הגדול. מפרש: ארבע מדות וכו' יש רואה. משום דקתני לעיל מריש הפרק עניני ארבע משום הכי קתני עוד מה שהוא ארבע ואח"כ קתני של שלשה בסוף כנ"ל והמפרש כתב ד' מיני נזקין חלוקים לענין רואה ונראה וכ"מ הרואה א' מד' מדות הנ"ל בחלום ידאג ממנו ויפיס רחמים שלא יזוק מהם דאם רואה בחלום רואה ונראה ידאג שלא יזוק מן הזאב והארי וכו' וכן איך דקתני להו כל א' כפי מדרגתו ויגיד עליו ריעו בסיפא ד' חכמים הן הרואה אותן בחלום עכ"ל: ד' חכמים הן. בברכות דף נז ע"ב קתני רק שלשה וליתא התם ריב"נ ע"ש: ראב"ע יצפה לגדולה ולעשירות. בן י"ח שנה היה ראב"ע כשנתמנה לנשיא כדאיתא התם ד' כח ע"א ובשבת ד' נד איתא מעשירות שלו שי"ב אלף עגלים היה מעשר בכל שתא ע"ש. מפרש: רבי ישמעאל יצפה לחכמה. שם בברכות איתא הרואה ר' בחלום יצפה לחכמה: ר"ע ידאג מן הפורענות. מהרוגי מלכות היה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל כדאיתא התם דס"א ע"ב. אבל שם דנ"ז ע"ב איתא ר' ישמעאל בן אלישע ידאג מן הפורענות ופרש"י מהרוגי מלכות היה כדלעיל פכ"ח והפשיטו עור קרקפתו בחייו: בן עזאי יצפה לחסידות. משום דלא היה נשוי אשה מפני שנפשו היה חשקה בתורה כדאיתא יבמות דף סג ע"ב ואפ"ה היה ניצול מן החטא ואין לך חסיד גדול מזה. מפרש: אלישע בן אבויה. הוא אחר כדאי' בחגיגה ד' טו וכ"ה בברכות שם אחר ידאג מן הפורענות: ס' מלכים יצפה לגדולה ולעשירות. משום דשם נזכר דוד ושלמה ושאר מלכי ישראל. אבל שם איתא רק הרואה ספר מלכים יצפה לעשירות: ישעיה יצפה לנחמה. דרוב ישעיה נחמות. ורוב ירמיה פורענות ושם איתא עוד יחזקאל יצפה לחכמה: ס' תהלים וכו' לענוה. דדוד היה עניו גדול כדכתיב (שם כב) ואנכי תולעת ולא איש. אבל שם איתא הרואה ס' תהלים יצפה לחסידות: משלי יצפה לחכמה.

שלמה

ח (א) [א] מיתה לרשעים נאה להם ונאה לעולם. לצדיקים רע להם ורע לעולם. [ב] שקט לרשעים רע להם ורע לעולם לצדיקים טוב להם וטוב לעולם [ג]. אל יעמוד אדם ערום כנגד בית קדשי הקדשים: ט (ב) הנכנס לבית הכסא לא יחזיר פניו לא למזרח ולא למערב (ג) אלא לצדדין (ד) לא יפרע עצמו מעומד אלא מיושב. ולא יקנח אדם עצמו בימין אלא בשמאל ומפני מה אמרו לא יקנח אדם עצמו בימין אלא בשמאל רבי אליעזר אומר מפני שמראין בה דברי תורה. ר' יהושע אומר מפני שאוכל ושותה בה: י כל אהבה שהיא תלויה בדבר וכו' איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר כו'. כל מחלוקת שהיא לשם שמים כו'. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים כו' כל כנסיה שהיא לשם מצוה כו' כל כנסיה שהיתה לשם מצוה זו (ה) כנסת אנשי [ד] הגדולה ושלא לשם מצוה זו כנסת אנשי דור הפלגה:

פרק אחד וארבעים

א רבי שמעון אומר ג' כתרים הם אלו הן כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על גביהן. כתר כהונה כיצד אפילו נותן (לו) כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר כהונה שנא' (במדבר כה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. כתר מלכות אפילו נותן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר מלכות שנאמר (יחזקאל לז) ודוד עבדי נשיא להם לעולם אבל כתר תורה אינו כן עמלה של תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול שנאמר (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים הוי עמל בדברי תורה ואל תתעסק בדברי בטילה. מעשה בר"ש בן יוחאי שהיה מבקר את החולים ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחולי מעיים ואומר גידופין לפני הקב"ה א"ל ריקה היה לך [ה] שתבקש רחמים על עצמך ואתה אומר גידופין. א"ל הקב"ה יסלקנו ממני ויניחנו עליך. אמר יפה עשה לי הקב"ה שהנחתי דברי תורה והייתי מתעסק בדברים בטלים. מעשה (ו) בר"ש בן אלעזר שבא ממגדל עדר מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הים ראה אדם אחד שהיה מכוער ביותר א"ל ריקה כמה מכוער אתה שמא כל בני עירך מכוערים כמותך. א"ל מה אעשה לך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע (ז) ר"ש שחטא ירד מן החמור והיה משתטח לפניו א"ל נעניתי לך מחול לי א"ל איני מוחל לך עד שתאמר לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית [ו] רץ אחריו ג' מילין. יצאו אנשי העיר לקראתו אמרו לו שלום עליך רבי אמר להם למי אתם קוראים רבי אמרו למי שמטייל אחריך אמר להם אם רבי זה אל ירבו כמותו בישראל. אמרו לו ה"ו מה עשה לך אמר להם כך וכך עשה לי אמרו לו אעפ"כ מחול לו. אמר להם הריני מוחל [לו] ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. אותו היום נכנס ר"ש לבית המדרש גדול שלו ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ולא יהא קשה כארז מה קנה זה כל הרוחות באות ונושבות בו הולך ובא עמהם דממו הרוחות חוזר הקנה עומד במקומו (ח) [ז] לפיכך זכה קנה ליטול הימנו קולמוס לכתוב ספר תורה. אבל ארז אינו עומד במקומו אלא כיון שנשבה רוח (ט) דרומית עוקרתו והופכתו על פניו. ומה סופו של ארז [באים עליו סתתין ומסתתין אותו (י) ומסבבין ממנו בתים והשאר] משליכין אותו לאור מכאן אמרו יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז: ב ושלשה דברים נאמרו [ח] בבני אדם הנותן צדקה תבא עליו ברכה. והמלוה טוב ממנו. הנותן (כ) [ט] מחצה ממותר זהו למעלה מכולן: ג שלש מדות בתלמיד חכם. שואל ומשיב חכם. שואל ואינו משיב למטה הימנו. אינו שואל ואינו משיב זהו למטה מכולם: ד שלש זיעות הן יפות לגוף זיעת חולי זיעת מרחץ זיעת מלאכה. זיעת חולי מרפא. זיעת מרחץ אין לך כיוצא בו: ה (ל) שש דמעות הן שלש יפות ושלש רעות. של בכי ושל עשן ושל בית הכסא רעות (מ) של סם ושל שחוק ושל פירות יפות: ו שלשה דברים בכלי חרס בולע ואינו פולט ואינו מבאיש כל מה שבתוכו. (נ) שלשה דברים בכלי זכוכית אינו גר"א בולע (ואינו פולט) ומראה כל מה שבתוכו במקום חם חם במקום צונן צונן: מ"ז ז [י] ארבעה דברים קשין לתשמיש המטה. הבא מן הדרך והעומד מלפני גר"א [כ] הספר ([והעומד מלפני החולי]) והיוצא מבית האסורין: מ"ז ח כל המקבל גר"א עליו [ל] ארבעה דברים [מקבלין אותו] להיות חבר (אינו הולך לבית הקברות מ"ז ואינו מגדל בהמה דקה) [אינו נותן תרומה לכהן עם הארץ אינו עושה טהרות אצל עם הארץ אוכל חולין בטהרה]: ט [מ] (ס) כסף מצרים חזר למקומה שנאמר (שמות יב) וינצלו את מצרים ואומר (בראשית מז) וילקט יוסף את כל הכסף [(ע) ואומר (מלכים א יד) ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך מצרים וגו' ויקח את אוצרות בית ה' וגו']. (פ) כתב שמים חזרה למקומה שנאמר (משלי כג) התעיף עיניך בו ואיננו [כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף בשמים]: י רבי יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר

נוסחת הגר"א

[א] שלש דברים אמרו: [ב] יין ושנה לרשעים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם. פזור לרשעים נאה להם ונאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם. ג' דברים אמרו חיים: [ג] שקט לרשעים רע להם ורע לעולם לצדיקים נאה להם ונאה לעולם כינוס לרשעים רע להם ורע לעולם לצדיקים נאה להם ונאה לעולם: [ד] כנסת הגדולה: [ה] לבקש: [ו] והיה מטייל אחריו: [ז] ולא עוד שזכה: [ח] בנותני צדקה: [ט] למחצית שכר: [י] שלש: [כ] הקזה: [ל] שלש: [מ] ג' חזרו למקומן ישראל כסף מצרים וכתב שמים. ישראל שנאמר (ירמיה כז) בבלה יובאו וגו':

הגהות הגרי"ב ור"ן

(א) [סנהדרין דף עא:]: (ב) [ברכות דף סא:]: (ג) נ"א אלא לצפון ולדרום: (ד) [ברכות סב.]: (ה) נ"א כגון כנסת ישראל לפני הר סיני: (ו) [ובגמ' תענית דף כ. רבי אלעזר ברבי שמעון]: (ז) נ"א ר"א: (ח) נ"א ומה סופו של קנה זה זכה: (ט) נ"א צפונית: (י) נ"ל [ומסכבין וכן גרס הגר"א]: (כ) נ"א למחצה ולמותר: (ל) [שבת דף קנא:]: (מ) נ"א דמעות סם דמעות חרדל יפה לעינים של שחוק יפה מכולם: (נ) עי' בטור אורח חיים סימן תנא ועיין בר"ן פרק כ"ש: (ס) [פסחים דף פז:]: (ע) נ"ל וכתיב: (פ) [עי' פסחים שם]:

תומת ישרים, אלא כיון שנשבה בו רוח כצ"ל: אוכל חולין בטהרה. כאן חסר בהעתק והיה כתוב עוד שם זה הלשון אמרה לו בתו של פלוני אהובך אמר המלך לעבדיו הפשיטו כליה והלבישו כלי מילת והושיבוה על מטות כסף וזהב הלכו עבדיו ועשו כן לימים סרחה הנערה על המלך אמר המלך איני מכה אותה ואיני הורגה אלא טלו מה שעליה והלבישוה כליה ותלך לבית אביה לקיים מה שנאמר ועמה הגלי לבבל בעזרא סימן ה': כסף מצרים חזר למקומה וכו'. ולי אני תם נ' יחייא המגיה נראה שמה שחסר מתחלת מאמר זה הוא מה שאמרו חז"ל במסכת פסחים דף פ"ז ע"ב והביאו הילקוט במלכים סימן ר"ד במעט תוספת אולי היה כתוב כן בגירסתו וז"ל המאמר תני ר' חייא מאי דכתיב אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה יודע הקב"ה שאין ישראל יכולין לסבול אכזריות של ארמיים לפיכך הגלה אותן לבבל כו' ר"ח אמר כו' ר' יוחנן אמר מפני ששגרן לבית אמן משל לאדם שכעס על אשתו להיכן משגרה לבית אמה והיינו דר' אלכסנדרי דאמר שלשה חזרו למטעתן. ישראל וכסף מצרים וכתב לוחות. ישראל הא דאמרן נ"ב [כ"ה] בגמרא אבל הילקוט הוסיף וז"ל ישראל דכתיב ביהושע סימן כ"ב בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם. וכתיב בעזרא סימן ה' וביתה סתריה ועמה הגלי לבבל. כסף מצרים דכתיב ויהי בשנה וכו' כתב הלוחות דכתיב ואשברם לעיניכם תנא לוחות נשברו ואותיות פורחות עכ"ל המאמר. ופרש"י ז"ל כסף מצרים שבוזו ישראל בצאתם ממצרים כדכתיב וינצלו את מצרים. ובימי רחבעם עלה שישק מלך מצרים ונטל את כל האוצרות עכ"ל רש"י ז"ל. וזה שכתב רש"י ז"ל הוא מבואר יותר באורך בפ' ערבי פסחים דף קי"ט ע"א ע"ש: והנה אין ספק אצלי שכך היה תחלת המאמר גם בזה כי פה הוא מונה הדברים של שלשה שלשה והיה מתחיל שלשה חזרו למקומן ישראל וכסף מצרים וכתב הלוחות. וחסרה חלוקת ישראל ובקל יוכל המעיין לראות כי המשל שהמשילו בגמרא מפני ששגרן לבית אמן שאמר על בבל הוא מה שנזכר בזה אמר המלך איני מכה אותה כו' ותלך לבית אביה. ושני המאמרים מקרא אחד דרשו. עם שיש לדקדק איך מביא ראיה מפסוק ועמה הגלי לבבל כי ידוע אצל הכל כי ועמה בלשון ארמי הוא כמו והעם בלשון הקדש וא"כ איך הוא דורש שהעם היה תחלתו מבבל דבשלמא לגמרא דידן דמייתי ראיה מפסוק בעבר הנהר ניהא אבל למאמר שלנו ולפי גירסת הילקוט היכי מוכח לה מהאי קרא והנראה לי הוא כי אם כוונת הפסוק היתה לומר והעם הגלה לבבל היה ראוי להכתב ועמא באלף בסוף התיבה ומדכתב ועמה בה"א ובמפיק בה"א מורה שרוצה לומר עמה של בבל הגלה לבבל והוא דקדוק נכון: את אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית

כסא רחמים

פרק מא שנאמר הוי כל צמא לכו למים. מה מים בזול והם חיות העולם כך התורה תורה מונחת בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבא ויטול והיא בזול כמו המים ותיות העולם: לעולם יהא אדם רך כקנה

[כ"ב טז:] אין אדם נתפס על צערו ורואיה מאיוב. לכן היו דברי תוכחתו לעני הדעת המתגולל בדמי יסוריו נחשבים דברים בטלים ודאי: והעומד מלפני הספר. כ"ב המגלח: והעומד מלפני החולי. כ"ב כלומר עמד מן החולי:

הגהות מהריעב"ץ

פרק מא אמר יפה כו'. כ"ב רשב"י: והייתי מתעסק בדברים בטלים. כ"ב שעבר על מ"ש [משלי כג] באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך ואומר [שם ע] אל תוכח לץ וא"ת [אבות פ"ד] אל תנחם חברך בשעה שמתו מוטל לפניו ואת"ל בשעת קלקלתו ואמרו [עי' עירובין מא:] היסורין מעבירין כו' ועד"ק ואמרו

בנין יהושע

שבלמה אכם גדול סיה. וסם קחשיב עוד מן הכתובים הרבה ע"ש: מיתה לרשעים נאה להם. שאין מוסיפין לחטוא: ונאה לעולם. ששקטה כל הארץ: לצדיקים רע להם. שהיו מוסיפין זכיות: ורע לעולם שהיו מגינין על דורם ומוכיחין את הדור. כל זה מפרש"י בסנהדרין ד"ע ע"ב: שקט לרשעים וכו'. מתוך כך תושבין ועושין רעות הרבה באשר שיש להם פנאי בדבר: לצדיקים טוב להם. שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות רש"י שם דף עב רע"א. כלומר ולא שיהיו שקיטים גם מטרדת תורה ומצות תוי"ט: כנגד בית ק"ק. בברכות ר"פ הרואה איתא במשנה לא יקל אדם את ראשו (לא ינהג קלות ראש רש"י) כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית ק"ק ע"כ ולדעתי שגם הכא כצ"ל כי ערום אסור בכל מקום מפני צניעות אפילו שלא כנגד בית ק"ק וכדאיתא תענית דף יא ותגיגה דף י"ז אל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו: הנכנס לב"ה וכו' אלא לצדדים. בברכות דף סא ע"ב מחלק הגמ' הרבה חלוקים בזה ע"ש וברש"י: רא"א מפני שמראין. שם דף סב איתא ר"ע בר יצחק אמר מפני שמראה וכו' וכן ר"ע. ורא"א מפני שאוכל בה ע"ש וכ"ה בדא"ר ספ"ז ע"ש: שמראין בה ד"ת. שם איתא טעמי תורה ופרש"י נגינות טעמי מקרא של תנ"ך בין בניקוד של ס' בין בהגבהת קול ובגלגול נעימות הנגינה של פסטא ודרגא ושופר ומהפך. מוליך ידו לפי טעם הנגינה ראיתי בקוראים הבאים מא"י ע"כ: ר' יהושע אומר מפני שאוכל וכו'. שם איתא רי"א מפני שכותב בה. ועוד איתא התם טעמים אחרים. רבא אמר מפני שהתורה ניתנה בימין שנאמר (דברים לג) מימינו אש דת למו. ור"ש בן לקיש אומר מפני שקושר בה תפילין ע"ש: כל אהבה וכו'. עד סוף הפרק עיין במפרשים בפ"ה שם בפ"ה:

פרק אחד וארבעים רבי שמעון אומר ג' כתרים הם. הכתובים בתורה שחייבה תורה לנהוג בהם כבוד. ר"ב: כתר תורה. כתיב ביה והדרת פני זקן זה שקנה חכמה. וכתב רש"י ואינו דומה לשנים אחרים שאין השנים כהונה ומלכות שוין בכל אדם כדלקמן ולכתר תורה אפשר לו בכל מי שיעסוק בה כדלקמן וכדאמרינן נמי פ"ק דמגילה דף ו' יגעתי ומצאתי תאמין לכך גדול כתרה של תורה משנים הללו ועוד התורה אמרה בי מלכים ימלוכו (משלי ח) וגדול הממליך מן המלך גמרא ורש"י ביומא דף עב ע"ב: וכתר שם טוב עולה ע"ג. שכל הג' כתרים צריכים לו. שאם ת"ח הוא ושני שומעים שרי לבזויה. ואם כ"ג הוא אמרינן שם במעשה דשמעיה ואבטליון וכו' ע"ש ואם מלך הוא כתיב ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך. ע"כ מי שיש בידו מע"ט ושמועתו טובה מחמת מעשיו אע"פ שלא מצינו לו כתר בתורה שיהיו מחוייבים לנהוג בו כבוד הוא עולה ע"ג שהוא משובח מכולם שכלם צריכים לו. ונאמר נמי (קהלת ז) טוב שם משמן טוב. שמם של חנניה מישאל ועזריה שהיו בעלי מע"ט מנדב ואביהוא שנמשחו בשמן המשחה שהרי הללו נשרפו והללו לא נשרפו. וסי' לג' כתרים אלו. זר הארון. זר שלחן. וזר מזבח הזהב כדאיתא שם ביומא. רש"י ור"ב: ברית כהונת עולם. הא דהביא קרא דפינחס ולא מהפסוקים מוקדמים חקת עולם לו ולזרעו אחריו (שמות כח) לכהונת עולם לדורותם (שם מ) ברית מלח עולם וגו' לך ולזרעך אתך (במדבר יח) ועוד פסוקים ע"ז. משום דרצה להוכיח האדר"נ שאין הפסק לכהונה אפילו בזה"ז בשעת החורבן לכך מביא הקרא דפינחס שהוא אליהו שעדיין בכל יום עומד ומקריב תמידין כדאיתא בעשרה מאמרות מאכ"ח ה"ג פכ"ג אמרו על אליהו שהוא מקריב תמידין בבהמ"ק בחורבנו שהרי בקדושתו הוא עומד ואתיא כי הא דתנינן סוף עדיות מקריבין אף שאין בית ואפשר שגנזו לו קופות מתרומות הלשכה כדי שיהיו באים משל צבור. ועל העורות של קדשים כותב שם זכיות של ישראל עכ"ל והובא בספר ברכת שמואל על התורה ס"פ וירא ומתרץ בזה קושית העולם ששאל יצחק הנה האש והעצים ואיה השה לעולה וקשה איך ראה יצחק במעשה ההוא שאביו יקריב שה ועולה דוקא דלמא יקריב פר או איל וכדומה או חטאת ואשם וכדומה קרבנות וכו' והול"ל איה הקרבן להקרבה. אלא ודאי דקאי על קרבן התמיד וברמז בר"ת "אלהים "יראה "לו "השה ראשי תיבות אליה ע"ש באורכה. נמצא לפ"ז ע"י פינחס שהוא אליהו אין הפסק לכהונה ולכך מביא הקרא דפינחס וראיה גדולה מצאתי לזה בספרי דאיתא שם והיתה לו וגו' ויכפר על בני ישראל וכפר ע"כ לא נאמר אלא ויכפר שעד עכשיו לא זז אלא עומד ומכפר עד שיחיו המתים הובא בילקוט ס"פ בלק ע"ש וק"ל [מהספרי אינה ראיה כלל דמיירי על הריגת זמרי וכזבי שזה מכפר לעולם וכן אמרו בסנהדרין דף פב ע"ב אמר הקב"ה למשה הקדם לו שלום שנא' לכן אמור לו הנני כ"ל אב"ש ורואיה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם]: ודוד עבדי נשיא להם לעולם. מהאי טעמא נמי מביא קרא דיחזקאל ל"ז ולא מקרא דשמואל (ב' ז יב) והקימותי את זרעך אחריך וגו' וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם וגו' ועוד שם כב ותהלים יח לדוד ולזרעו עד עולם משום דהאדר"נ רצה לומר שאין הפסק למלכות דוד אפילו בזה"ז ע"כ מביא קרא דדוד עצמו נשיא להם לעולם משום שדוד מלך ישראל חי וקים: הוי. ענינו קריאה וזימון: כל צמא. לדבר ה': לכו למים. לתורה ובילקוט ישעיה על הך קרא הרבה טעמים למה נמשלה התורה למים: והייתי מתעסק בדברים בטלים. אע"פ שרשב"י היה מבקר החולי שהוא מגדולי ג"ח כדאיתא בנדרים ד"מ ומ"א ולאו דבר בטל הוא. מ"מ ת"ת כנגד כולם ורשב"י תורתו אומנתו היה כדאיתא פ"ק דשבת על משנה ומפסיקין לק"ש: מעשה ברשב"א. בתענית ד"כ ע"ב אי' ר"א בר"ש וכבר פירשתי הלכה זו עד ואל יהא קשה כארז דא"ר פ"ד בס"ד ע"ש: ג' דברים. איידי דרים פרקין דקחשיב ג' כתרים קא מני עוד מעלות של ג': ג' דברים נאמרו בצדקה. ובש"ע י"ד סרמ"ט ס"ו קחשיב שמנה מעלות בצדקה ע"ש: אבא עליו ברכה. כדכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך (דברים ט"ו): והמלוה טוב ממנו. לפי שאין העני בוש בדבר רש"י בשבת דף ס"ג ע"א: נ"א למחצה ולמותר. וה"פ שנותן לעני עיסקא בידו למחצית שכר שיתלקו בריוח ויותר מעט בשביל שכר טרחא שהוא מתעסק בחצי נותן שלא יהא מיתוי כרבית דעתה אין עני מתבייש דשלו הוא נוטל שמתעסק ומרויח (כ"י ומפרש) ושם בשבת איתא בזה"ל ומטיל בכיס יותר מכולן ופרש"י ומטיל לכיס מעות ומלאי להשתכר בהם למחצית שכר וכו': שלש מדות בת"ח. עי"ל פ"מ: ושל בית הכסא. מתוך יסורין רש"י פכ"ג דשבת דף קנ"א: של פירות. כגון ריח חרדל (שם): בולע. לאפוקי זכוכית שאינו בולע כדלקמן: ואינו פולט. דהתורה העידה על כ"ח שאינו יוצא מידי דפיו לעולם. והא דלא מהני ליה הגעלה ממ"כ תירצו הפוסקים משום דפולט מעט מעט ולא בבת אחת: בכלי זכוכית אינו בולע. הובא מזה האדר"נ בהג"מ פ"ס דהל' חמץ ומצה ובכ"י בא"ח ס"ס תנ"א וע"ש בשו"ע סכ"ו: ארבעה דברים וכו'. פ"ז דגיטין דף ע' ע"א לא קחשיב הנך ג' העומד מלפני הספר וכו' כ"א הבא מן הדרך וכו' ע"ש וקצת תימה על שו"ע בא"ח סי' ר"מ שלא הובא מזה כלל גם תימה על המג"א ס"ס הנ"ל שכתב בשם הזוהר וס"י היוצא מבית הכסא לא ישמש וכו' והוא מפורש כן בגמרא הנ"ל וזמנם להמתין שיעור חצי מיל ע"ש: כל המקבל עליו ארבעה דברים. פ"ב דדמאי מ"ג איתא בהיפך המקבל עליו להיות חבר וכו' וע"ש בר"ב ותוי"ט מה שמאריכין בזה גם על סוגיא דבכורות ספ"ד דף ל ע"ב. כי שם מבואר ג"כ דיני ת"ח וזקן יושב בישיבה ע"ש: להיות חבר. לענין טהרות דהיינו פרוש ויהיו בגדיו ומשקים שלו טהורים. ולשון הרמב"ם חבר נקרא ת"ח וכן יקראו לת"ח חבריא ונקרא בזה השם כי חברתם זל"ז חברה נאמנות כי היא חברה לש"ש ועיין דא"ז רפ"ד: אינו הולך לבה"ק. שם במתני' דדמאי איתא ולא יהא מטמא למתים: ואינו מגדל בהמה דקה. שזה אסור בא"י שלא ירעו בשדות אחרים ר"ב ובספ"ז דב"ק כתב הטעם משום ישוב א"י שמפסידין את הזרעים עי"ל פל"ס ד"ה ואין מגדלין: לכהן ע"ה. שם בדמאי איתא אינו מוכר לע"ה לח ויבש. וכתב הר"ב דאין מוסרין לע"ה טהרות וכו': אצל ע"ה. שם איתא ואינו מתארח אצל ע"ה ולא מארחו אצלו בכסותו והטעם שלא יבא לידי טומאה ע"י ע"ה ע"ש: אוכל חולין בטהרה. נ"ל שזה פי' לדלעיל מהו חבר מסיים האוכל חולין בטהרה דאל"כ חמשה הוי והוא מתחיל רק בארבעה. אבל יותר נראה שקאי על הע"ה שרוצה לאכול חולין בטהרה שחבר לא יעשה לו משום דע"ה אינו יודע ליזהר שפיר: כסף מצרים. שבזו ישראל בצאתם ממצרים כדכתיב (בפ' בא) וינצלו את מצרים ובימי רחבעם עלה שישק מלך מצרים ונטל את כל האוצרות כדלקמן רש"י רפ"ח דפסחים דף פז ע"ב: ואומר וילקט יוסף וגו'. אותן האוצרות לקחו עמהם וינצלו ישראל את הכל: כתב שמים חזרה למקומה. שם בגמרא איתא בזה"ל ג' חזרו למטעתן כתב הלוחות דכתיב (דברים ט) ואשברם לעיניכם כלומר דבר שלא ראיתם שם שהעין פונה להסתכל בו רש"י אבל האדר"נ מביא מקרא דמשלי שהוא קרוב לפשוטו יותר: התעיף וגו'. מלשון עפיפה ותנועה כלומר בשעה קלה עודך תנענע עינך להסתכל בו ואיננו. כי פתאום יאבד. וכאילו עשה לעצמו כנפים לעוף ממך תיש מהר כנשר הזה הממהר לעוף לצד השמים ונכסה מהעין מפרשים. ודע שבפסחים שם קחשיב הגמרא עוד חדא היינו ישראל שחזרו ג"כ למטעתן ע"ש. וכן ראוי להגיה הכא כדי שיהיה שלשה דברים כדקחשיב עד הנה ושם מביא הגמרא מקראות ע"ז ע"ש וזקיני הרב הגאון מוה' פייטל זצ"ל בספרו חק נתן בספר שני דף קא ע"א מאריך בסוגיא זו דפסחים למה מפרש הגמרא בתחלה כסף מצרים ואח"כ כתב שמים הלא כתב שמים היה מוקדם ע"ש [ולק"מ דמיירי שלקחום ישראל וחזרו למקומן וכסף מצרים לקחו ישראל בצאתם. והלוחות לקחם משה רבינו אחר מעמד ה"ס וא"כ כסדר נקטינהו]: ר"י בן תימא אומר וכו'. ובסמוך להביא דר"ע דקאמר עשה שבתך חול תנינא לה בפסחים דף קיב ע"א ואתא לאורויי לן דלא אמר רבי עקיבא אלא במי שהשעה דוחקת לו ביותר אבל צריך אדם לזרז עצמו כנמר וכנשר לעשות רצון אביו שבשמים לכבד שבתות וי"ט כנמר אלגרי"ש בלעז אדוק ולהוט ומחזיק בהן כאכזרי. וקל לרוץ מהרה בלא עצלות. וגבור ורטיא"ש בלעז בעל זרוע לעסוק בכל כחך רש"י: עז כנמר. הנמר הזה נולד מן חזיר היער והלביאה. כי בעת יחם האריות. הלביאה מכנסת ראשה בסבכי היער ונוהמת ותובעת את הזכר. והחזיר שומע קולה ורובעה. ונמר יוצא מבין שניהם ולפי שהוא ממזר הוא עז פנים אע"פ שאין בו גבורה כ"כ אף אתה הוי עז ולא תתבייש לשאול מרבך מה שלא הבנת. כאותה שבניט לא הביישן למד: וקל כנשר. לחזר אחר למודך ולא תיגע

ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים: **יא** הוא היה אומר אהוב [א] (מן) השמים [ב] הדרוש של כל המצות. ואם עשית לחברך רע קימעא יהא בעיניך הרבה. ואם עשית לחברך טובה הרבה יהא בעיניך מעט. ואם עשה לך חברך טובה קימעא יהא בעיניך הרבה [אם עשה לך רעה רבה יהא בעיניך קימעא]. ספוג וקנקנה זפותה אלו ת"ח. משפך ושפופרת אלו הרשעים. הוי כנוד שאין בו פתח להכנים את הרוח. הוי למוד לקבל את הצער. והוי מוחל על עלבונך: **יב** (א) דברים העשויין וגנוזין אלו הן אהל מועד וכלים שבו וארון ושברי לוחות וצנצנת המן והמטה [צלוחית של שמן המשחה] ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה ובגדי כהונה ובגדי כהן משיח אבל מכתשת של בית אבטינס שלחן ומנורה ופרוכת וציץ עדיין מונחין ברומי: **יג** [ג] (מעשה בר' טרפון שישב ושנה לתלמידים ועברה כלה לפניו צוה עליה והכניסה בתוך ביתו ואמר לאמו ולאשתו רחצוה וסכוה וקשטוה ורקדו לפניה עד שתלך לבית בעלה): **יד** אלו ([שתקנו חכמים]) שאין להם חלק לעולם הבא (ב) [ד] חמשה מלכים וששה ([מבקשי גדולה]) הדיוטות קין וקרח ובלעם ואחיתופל ודואג וגיחזי: **טו** רבי יוסי אומר צדיקים גמורים אין [ה] מצטרפין אותם רשעים גמורים אין [ה] מצטרפין אותם את מי הן [ה] מצטרפין בינונים. [ו] אנה ה' מלטה נפשי מדינה של גיהנם (ג) שמא אם יורדין לתוכה ומסתפסכין ועולין ממנו ומסתפסכין שנא' (זכריה יג) (ד) והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב [ז]. בית הלל אומרים אין רואין אותה כל עיקר שנא' [ח] (תהלים סג) כי טוב חסדך מחיים שפתי ישבחונך ואומר (נחמיה יג) וחוסה עלי (הם) כרוב חסדיך (כדי שינצלו מדינה של גיהנם): **טז** כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו שנא' (ישעיה מג) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר (שמות טו) ה' ימלוך לעולם ועד: **יז** א"ר חנניא בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנא' (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: **סליק מסכת אבות דרבי נתן**

הגהות הגרי"ב

(א) [הוריות דף יב. וש"נ כריתות דף ה.] וקא חשיב שלשה מלכים וד' הדיוטות]: (ב) [סנהדרין דף ה:]: (ג) נ"א בית שמאי אומרים יורדים לתוכה ומצפצפין בה ומבצבצים ועולים ממנה: (ד) [ר"ה דף יז.]:

נוסחת הגר"א

[א] את: [ב] ואהוב את כל המצות: [ג] מעשה וכו' (נמחק וגורס זה לעיל בפ"ד): [ד] שלשה: [ה] מצרפין: [ו] הן יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין שנאמר והבאתי: [ז] כדברי ב"ש: [ח] אנא ה' מלטה נפשי חנון ה' וצדיק (תהלים קטז) ורב חסד (שמות לד) מטה כלפי חסד שינצלו מדינה של גיהנם. ואומר כי טוב:

תומת ישרים, המלך וגו'. כצ"ל: **ובלעם** ודואג ואחיתופל כצ"ל: **אין** מצרפים אותם רשעים גמורים אין מצרפין אותם את מי מצרפין בינונים כו' של גיהנם בית שמאי אומרים יורדים לתוכה ונצרפין בה ומבצבצים ועולים ממנה שנאמר והבאתי כו' כצ"ל: אני הצעיר **תם ן' יחייא** בלא"א החכם השלם הרופא המובהק כמהר"ר **גדליה** זלה"ה הגהתי הכבא הזאת של **אבות דרבי נתן** מספר כתיבת יד ישן נושן והשלמתי ההגהה בשלהי אלול שנת **נרננה לה'** ותודות ותשבחות לשמו הגדול אמן כן יהי רצון:

הגהות מהריעב"ץ

אלו שתקנו חכמים. נ"ל שמנו: **חמשה** מלכים. נ"ב נ"ל דמפיק מנשה ומעייל אחז ואחזיה אמון: **אין** מצטרפין כו'. נ"ב אקרא דוהבאתי וגו' וצרפתים קאי. ונראה מצרפין גרסינן:

כסא רחמים

כקנה. שלא ידבר נגד שום אדם כמו שדבר הוא לאותו אדם ריקה כמה מכוער כו'. ואמר לעולם בין שהוא שמח וטוב לב בין שאינו שוקט וכיוצא תדיר יהיה רך בדיבורו ובעניניו: **אהוב** מה"ש הדרוש של כל המצות. כלפי שאמרו לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה לזה בא ר' יהודה בן תימא לומר שבכל מה שאמר הוא עצמו עז קל רץ גבור לעשות רצון אביך שבשמים בכלל הוא דרצון שמים הוא דרוש של כל המצות לדעת טעמן ונימוקן כפי השגתו. כדי שכשיקיים מצוה יהיה בשרש וידיעה:

בנין יהושע

תיגע כדכתיב (ישעיה מ) יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו: **ורץ** כצבי. לרדוף אחר המצות: **וגבור** כארי. לכבוש את יצרך מן העבירות כ"ז מפי' הר"ב ועיין במד"ש שמפרש שלא יתבייש הן בחסידות ומע"ט ועוד פנים אחרים נאים ונחמדים: **הוא** היה אומר. ר"י בן תימא: **אהוב**. שיהיה עובד מאהבה: **מן** השמים. עיין דא"ז רפ"ב: **הדורש** של כל המצות. כוונת העושה כי הוא חופש כל חדרי בטן. ואם בדבור הוא נאמר (תהלים קלט) כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כולה ועי"ל פרק כ"ח ד"ה יהי סתרך עליך גלוי כנ"ל: **ואם** עשית לחברך וכו'. שאין אתה יודע מתן שכר של מצוה. וכן להיפך לעונש העבירה ר"ל. יהיה בעיניך מעט שגדולה ג"ח בין בגופו ובין בממונו ואלו דברים שאין להם שיעור. לכן אוהב מצוה לא ישבע מצוה ועיין דא"ז ספ"ב מש"ש בס"ד: **ספוג** וכו'. מפורש לעיל פ"מ ד"ה ספוג ונפה: וקנקנה זפותה. משמרת בתוכה המשקה כך נקרא ת"ח שיודע מה שלמד ושמע: **הוי** כנוד וכו'. מפורש דא"ז פ"א: **לקבל** את הצער. כדמצינו בתענית דף כ"א בנחום איש גם זו: **והוי** מוחל על עלבונך. שכל המעביר על פשעיו מוחלין לו ג"כ מן השמים עונותיו כדאי' בר"ה דף יז: **דברים** העשויים וגנוזין וכו'. ביומא דף נב ע"ב. ובהוריות דף י"ב ע"א ובכריתות ד"ה ע"ב איתא שיאשיהו גנז הארון וצנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגז ששיגרו פלשתים דורון ומביא הגמרא ראיות ע"ז ע"ש: **והמטה**. היינו מטה של משה: **ובגדי** כהן משיח. שמנה בגדים של כה"ג: **מכתשת** של בית אבטינס. שהיו כותשין בו הקטרת ושל בית אבטינס היו אומנין במעשה הקטרת כדאיתא ספ"ג דיומא דף לח ע"א: **ופרכת** וכו' ברומי. כ"ה ביומא דף נז ע"א ובמעילה דף יז ע"ב: **מעשה** בר"ט. עי"ל פ"ד ד"ה שני ת"ח וכו': **חמשה** מלכים. לעיל פל"ו וריש פרק חלק איתא ג' מלכים וילוף מקראי ע"ש: **וששה** הדיוטות. שם איתא רק ארבעה הדיוטות ולא קחשיב קין וקרח ע"ש: **צדיקים** גמורין אין מצטרפין. נ"ל אין מצפצפין ור"ל שאין צועקים ובוכין מתוך יסורין אפי' שעה אחת אלא נכתבין ונחתמים לאלתר לחיי עולם ובר"ה דף טז ע"ב איתא בזה"ל תניא בש"א ג' כתות הן ליום הדין וכו' צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לגיהנם וכו' בינונים (מהלה על מהלה. רש"י) יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולים (צועקים ובוכין מתוך יסורין שעה אחת ועולין. רש"י) ובה"א ורב חסד מטה כלפי חסד (הואיל ומחלה על מחלה הם מטה את ההכרע לצד זכות ואין יורדים לגיהנם רש"י) ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע וגו' דלותי ולי יהושיע ע"ש בתוספות ומהרש"א בח"א לפ"ז תבין ג"כ סוגיא דהכא ואפשר דאוי להגיה הכל כמו התם ובמקום ר' יוסי נ"ל בש"א כי ב"ש הוא בר פלוגתא דב"ה: **בה"א** אין רואין אותן כל עיקר. ר"ל הבינונים. כדלעיל שבה"א ורב חסד מטה כלפי חסד וכו': **שנאמר** כי טוב חסדך מחיים. רישא דקרא צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה וגו' כן בקדש חזיתיך ר"ל שנפשם של בינונים כשרואים שעומדים במשקל השוה. אז משתוקקת נפשם ומתאוים שיכריעו זכיותיהם יוציא לצדק דינם. כדי שינצלו מארץ ציה זה הגיהנם. רק בקדש חזיתיך בג"ע בתוך הצדיקים קדושי עליון. כי טוב חסדך מחיים ר"ל החסד שעושה הקב"ה לעתיד הוא יותר וטוב שעושה מחיים כי זה שכר גלוי ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז. ומסיים הקרא ע"כ שפתי ישבחונך על הטוב ההוא כי שם א"א עוד לסגל ולהעלות למדריגת הנשמה כ"א ממה שרב חסד מהטי"ת ב"ה מטה כלפי חסד: **ואומר** וחוסה עליהם וגו' ואומר חוסה עלי כנ"ל ולקח האדר"נ למליצה פסוק זה כלומר שבתפלה זו מתפללים הבינונים בשעה ששוקלים מעשיהם אומרים וחוסה עלי כרוב חסדך. הקב"ה יכריע הזכיות שיהיה רב חסד מטה כלפי חסד כדי שינצלו מדס"ג כנ"ל בס"ד לפי פשוטו: **כל** מה שברא הקב"ה. הסיום הוא כמו בפ"א. כי כן הפתיחה נמי כמו התם איך היה סדר קבלה משרע"ה מסיני ושייך נמי לדלעיל שרב חסד מטה כלפי חסד וק"ל: **אלא** לכבודו. בראו לשבחו שיתכבד בהם בעולם וימליכוהו עליהם. מפרשים וכד"א (ישעיה מט) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. ואיתא סוף מסכת קידושין כי כל הנבראים נבראו לשמש האדם. והאדם נברא לשמש את בוראו: **שנאמר** כל הנקרא בשמי. כל הצדיקים הנקראים בשמי: **ולכבודי** בראתיו. וכל העשוי לכבודי: **יצרתיו** אף עשיתיו. תקנתיו בכל הצריך לו והכנתי הכל כלומר אע"פ שעברו בגולה ובצרה כבר הכנתי להם כל צרכי גאולתם כ"ז מפרש"י ישעיה מג. ועיין מהרש"א בח"א ב"ב דף עה: **ואומר** ה' ימלוך לעולם ועד. ואז יודו הכל וישבחו על כל מעשיו שמשפט ה' אמת וצדקו יחדיו: **אמר** רבי חנניא בן עקשיא וכו'. אמר למילתיה באבות ומסכת מכות שיש בה סיום נאה ונהגו העם לאומרו בסיום הפרקים לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על הגדה דאמר מר עולם אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא רש"י. ואיידי דפ"א מסיים נמי הכי בזה כדלעיל ד"ה כל מה שברא וכו' אעפ"י שיש באדר"נ אגדות. א"נ ע"ד דאיתא לקמן משם הרמב"ם ובמד"ש על שרצה הקב"ה לזכות ישראל הרבה להם תורה ומצות לכך על מוסר ודינים הרבה של אדר"נ מסיים נמי שפיר בהך דרבי חנניא בן עקשיא: **לזכות** את ישראל. כדי שיהיו מקבלין שכר במה שמונעין עצמן מן העבירות לפיכך הרבה להן תורה ומצות כגון פרשת שקלים ורמשים כדי להרבות שכר כשהן בדלין מהם אע"פ שבלא"ה לא היו אוכלין אותן שנפשו של אדם קצה בהן. ריב"ן ור"ב סוף מסכת מכות. והרמב"ם שם כתב מעקרי האמונה כי כשקיים אדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי וכהוגן. ולא שתף עמה כוונה מכוונות העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה זכה בה לחיי העוה"ב וכו': **לכך** הרבה להם תורה ומצות. כי בהיותם הרבה א"א שלא יעשה אדם בחייו אחד מהם על מתכונתם וכו' וזה ה' חפץ למען צדקו וכו' ע"כ ול"נ ע"ד דאיתא במור"ם אלשיך ע"פ (תהלים יט) משפטי ה' אמת צדקו יחדיו כי לפעמים קשה לאדם על שום מצוה אבן כשרואה אחרת שיהיה בעיניו מבטל דעתו נגד אחרת ומודה על האמת למפרע שכולם אמת וע"ד דאיתא בקדושין דף ל"א ראם דברך אמת (תהלים קי"ט) מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת. וז"ש ר"ח ב"ע רצה וכו' הרבה להם תורה ומצות כדי שבודאי לא ימלט תסכים דעת ב"א למקצת ואז מצוה גוררת מצוה שמודה על האחרים שכולם אמת ויליב ונכון: **למען** צדקו. להצדיק את ישראל ולזכות אותן אמן כיה"ר:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם. מסכת אבות דרבי נתן פרקיו ארבעים ואחת וסי' אב"י חי"י. וגם א"ם כל חי:

הקדמת בעל המחבר נחלת יעקב

מה ראה על ככה. לגשת לזאת המלאכה

אברך את ה' אשר יעצני. ובמדת חסדו חנני. ובדרך אמת הנחני. אהודנו בכל לבב בסוד ישרים ועדה. אזמרה שמו לעד ואגדלנו בתודה. אשר הביאני עד הלום לתורה ולתעודה. ועל כל זאת נברך ונודה. אשר נתן לנו חקים ישרים ומשפטים צדיקים התורה והמצוה. התורה זו תורה שבכתב. והמצוה זה פירושה על פה נמסרה. דור אחר דור נמסרה. עד רבינו הקדוש שחבר המשנה בלשון ברורה. ודרך קצרה. כי גבר השכחה מרוב התלאות והצרות. אשר הגיע לאומה הנבחרת. והשעה צריכה לכך להיות הרצועה מותרת. בדברים שבע"פ לאמרם בכתב אשורית. וקם רבינו הקדוש וקבץ כתות וחבורות. המשניות אשר בפיהם שגורות. לאספם ולחברם בלשון זך וזהורית. ועדיין לא היה הגמרא על הסדר. עד שבאו רב אשי ורבינא לסדר. והנה התנאים והאמוראים סתמו דבריהם עניים במקום אחד ועשירים במקומות אחרים. עד שקם המאור הגדול רבינו **שלמה בר יצחק** זצ"ל. והאיר בביאורו כל התורה. בפירוש צח ומצוחצח משנתו שלמה. ושמו שלמה. ואחריו קמו בעלי תוספות. סתרו ע"מ לבנות. ועדיין גם המה ברחבת לבם. ועומק שכלם. קצרו וסתמו דבריהם. לדור אחרון ולבניהם אחריהם. וקמו בתראי אנשים חשובין. גוברין חריפין ותקיפין. מופתי הדור ואנשי שם. ועשו פירוש לפירושם. ספרים הרבה אין קץ. תילי תילים על כל קוץ וקוץ חדשים עם ישנים. מדבש ונופת צופים:

אכן אחות לנו קטנ"ה. ושדים אין לה. הן הנה המסכתות קטנות. אשר לא הניקם רש"י ז"ל ממתק דבריו הנעימים. ולא אחד משארי מפרשים. ומה נעשה לאחותינו הקטנ"ה ביום שידובר בה. אמרתי אחכמה והיא רחוקה. מי יעלה לנו השמימה וישמיענה. ומי יעבר לנו בים התלמוד ובינה. את כל אלה נתתי בלבי. אף שידעתי מיעוט ערכי. וקוצר השגתי. ואנכי תולעת יעק"ב ולא איש. מדעת נבער ולא בינת אדם יש. אכן תמכתי יתדותי. בדברי חז"ל בשמות רבה פרשה כ"ח. וזה לשונו:

דבר אחר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. אמר רבי יצחק מה שהנביאים עתידין להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני שכן משה אמר להם לישראל כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום. עמנו עומד היום אין כתיב כאן אלא עמנו היום אלו הנשמות העתידות להבראות שאין בהן ממש שלא נאמרו בהן עמידה שאע"פ שלא היו באותה שעה כל אחד ואחד קבל את שלו כו'. ולא כל הנביאים בלבד קבלו נבואתם מהר סיני אלא אף חכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד קבל את שלו מסיני. עכ"ל המדרש:

(המתכל האליך בזה לבאר כמה פסוקים ולא מלאתו חפץ בהם להליגם כי הלך בדרך דרום)

את כל זה ראו עיני. שכל נשמות אדם עומדות היו בהר סיני. ושם שם לו המקום ב"ה לכל אחד חבל נחלתו. מה יחדש בתורתו. ועליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. בתנאי שימרק תומרו ויהא יגע. ואז המצא ימצא חלקו הניתן לו. כפי כוחו ושכלו. וידר יעק"ב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני. לא אתן שנת לעיני ולעפעפי תנומה. עד אמצא למסכתות הקטנות תקומה. ולפרש ולברר כל דבר כשמלה. כפי אשר תשיג ידי יד כהה. כי אמרתי אולי זהו חלקי. ומתת אלהים היא לי. על כן לא נגע אחר בגורלי. ואבוא אל העיון במסכתות הללו וראיתי כמה דברים התומים וסתומים לא לבד לאיש נבער מדעת כמוני. כי גם לגדולים ורחבי לבב ויודעי מדע. אשר אני שאלתי להם בכמה מקומות ונבוכים המה בפירוש הדברים ובפרט במסכת סופרים ומסכת שמחות שבכמה דברים נוגעים לדינא ומפיהם אנו חיין ופסקינן כוותייהו אף אם לפעמים יהיו נגד התלמוד בבלי כמבואר בתוס' במס' ע"ז (דף סה: ובפסחים דף מ) אכן אין יוצא ואין בה במסכתות אלו כי לא עבר איש בתוכם רק מעט מזעיר. ומלבד הטעיות אשר נפלו בראשונים הוסיפו עוד המדפיסים בכל דור ודור עד כי הלך וגדל ממש להיות פרוץ מרובה על העומד. וראה ראיתי שרוב דברי המסכתות הללו מפוזרים במקומות נפרדים בתלמוד ירושלמי ובבלי וספרא ותוספתא ומכילתא ובשאר מדרשים. ובמקום מובאה פירשו הראשונים די סיפוקה. אך לא רצו הראשונים. לכפול הדברים. כי סמכו על הרואים בגן הש"ס ילקטו שושנים במקום מטעה. אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב אלי לכנס העומרי"ם המפוזרים בש"ס לקבץ כעמיר גרנם אל מקום אחד להבין כל איש בהשקפה ראשונה מוצא הדבר. ואם ראיתי שבמסכתות הללו סותרים לתלמוד שלנו יגעתי מאד ליישבם ולתקנם בתיקון הלשון כדי שלא יהיו מתנגדים לש"ס וזהו עיקר עסקו במסכתות הללו בכל מקום אשר ימצא בהם דבר תימה הצגתי בפירושי מקום מוצא ההלכה מן הש"ס ופרש"י להקל על המעיין. לבלתי צריך לקבץ הרבה ספרים לברר מהם הצדק והנכון. ואחרי הצעת סוגיית הש"ס ופרש"י כתבתי דעתי הקלושה להגיה להוסיף או לגרוע במסכתות הללו כפי הצורך כדי שיהיו עולים בקנה אחד עם הש"ס. וקראתי שם ספר הזה **נחלת יעקב** על שם הפסוק נחלת ה' בנים. יען כי לא זכיתי עד עתה לבנים יהיה פירוש וחיבור הזה לזכות נשמתי ויהא נחשב כבנים כי בזה אה"ה מן המזכים הרבים ללמוד מסכתות הללו. אי לזאת קראתי שמו נחלת יעקב כי היא נחלתי באמת לי לשמי שהוא יעקב. וזה חלקי מכל עמלי. ועוד טעם שני לקריאת שמו נחלת יעקב שמספר קטן משתי תיבות נחלת יעקב עולה במ"ק של שמי ושם אבי מורי זצ"ל שהוא **יאקב בן ר' ברוך** ובתנאי שיחשוב הנו"ן פשוטה לשבע מאות כנודע ליודעי ובקיאים בטיב המספרים שאותיות מנצפ"ך נחשבין עד ט' מאות. ולחשבון הזה מספר קטן מנו"ן פשוטה עולה שבע. ויעלה חשבון של כל סוג וסוג שלשים ואחד שהוא בגמטריא א"ל לרמז גם אל הפסוק חסד א"ל כל היום והוא יצוה עלי חסדו להוציא מחשבתי אל הפועל להוציא לאור. גם פירושי על מס' אבות דר"נ הלא היא גם ממסכתות קטנות ולה משפט הבכורה. אכן בעסקי במסכתות הללו מצאתי דאתא לידי ספר אחד הנקרא אהבת חסד והוא פירוש מספיק על אבות דרבי נתן. לכן משכתי את ידי ממנה, ובלא"ה כי רבה היא ויעלה הוצאת הדפוס לסך רב. ואמרתי טוב מזה להרבק בגרים ולהעלות על מזבח הדפוס מסכת גרים אשר עדיין לא נראה מעולם. ואנכי מצאתיה ע"פ חקירה גדולה כמבואר בהקדמה שלי למסכת גרים ודפס"ת מרובה לא דפסת דפס"ת מועט דפס"ת עד כי ירחיב ה' גבולי. וירבה חילי. עוד ידי נטויה לטובה להוציא לאורה:

וידוע להוי לכל קורא משכיל. בכל מקום שכתבתי שהוא ט"ס או שכתבתי כן צריך להיות. כל כוונתי על המדפיסים והמעתיקים. וחס לזרעא דאבא לומר כן על הראשונים. ולכן לא שלחתי ידי להגיה אפילו אות אחת בלשון הגמ' אפילו מה שהוא טעות דמוכח וזיל קרי בי רב הוא אפ"ה לא שניתי מלשון הגמרא. כי לא נעלם ממני שאין נכון להגיה שום ספר ע"פ הסברא כמ"ש בשו"ע יו"ד סימן רע"ט וז"ל הרמ"א ז"ל ואין להגיה שום ספר ע"פ הסברא כי אם בראיה ברורה שיש בו טעות. וכ"כ בספר אור תורה פרשה צו בשם הרמב"ן ז"ל וז"ל הגהת ספרים בסברא עבירה גמורה וראויה לנדות עליה עכ"ל. וכן למדתי מבית אבא מרי זצ"ל בספרו עיטור בכורים והוא פירוש על הרב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל. אף שהספ' בעל הטורים הוא מלא טעות בדפוסים ישנים בטעות דמוכח לעין כל. בכל זאת לא שלח ידו בלשון בעל הטורים והדפיס כדמותו וכצלמו שהיה כתוב לפניו ובפירושו תיקן כפי הצורך. ומעתה גם אנכי אלך בעקבות אבותי ז"ל ולא הגהתי שום דבר בגמרא רק כתבתי בפירושי מה שנראה לדעתי הקלושה והבאתי הוכחה להגה"ה שלי מש"ס או מפרש"י ושארי מפרשים:

כ"ד יעקב הקטן המכונה **יאקב** בן הרב **ברוך נויבורג** זצ"ל באאמ"ו המושלם במעלות ומדות מוהר"ר **אלקנה ש"ץ בפיורד"א** וצלה"ה נין ונכד להגאון בעל **קיקיון דיונה** מגזע ישרים תאומים:

פרק ראשון

הלכה א אין כותבין ספרים [א] (א) לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה ולא נתפרין בגידין ולא נכרכין בשערן והלכה (ב) למשה מסיני שכותבין על עורות בהמה טהורה ועל עורות חיה טהורה ותופרן [בגידן] וכורכן בשערן. (ג) הלכה למשה מסיני שמסרגלין בקנה וכותבין בדיו על העור [ב] שהוא סמוך לו מן המקרא (ירמיה לו) ואני כותב על הספר בדיו: הלכה ב שאל אחד את רבי יהושע הגרסי (ד) מפני מה כותבין על עורות נבלות וטרפות. אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לב' בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות אחד הרגו מלך ואחד הרגו אספקלטור איזה מהן חשוב זה שהרגו מלך. אמר לו א"כ יהא מותר באכילה. אמר לו הרי הוא אומר (דברים יד) לא תאכל כל נבלה הכתוב אסרה ואני מה אעשה לך (מכאן שכותבים על עורות נבלה ועל עורות טריפה ואין חוששין שמא עורות לבובין הן): הלכה ג לוקחין עורות מכל מקום לספרים לתפילין ומזוזות ואין חוששין שמא עורות לבובין הן: הלכה ד (ה) כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער ואינו רשאי לשנות. הלכה למשה מסיני שאם שינה בזה ובזה אין קורין בו: הלכה ה אין כותבין לא על דיפתרא ולא על גבי נייר [ג] מחוק ולא בשחור ולא בשיחור ולא בקומוס ולא בקנקנתום ולא במי טריא ואין נותנין קנקנתום בדיו: הלכה ו אין כותבין לא עברית ולא ארמית ולא מדית ולא יונית. כתב בכל לשון בכל כתבים לא יקרא בו עד שתהא כתובה אשורית: הלכה ז מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה: הלכה ח (ו) שוב מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והושיבם בשבעים ושנים בתים ולא גלה להם על מה כנסם נכנס לכל אחד ואחד מהם אמר להם כתבו לי תורת משה רבכם. נתן המקום עצה בלב כל אחד ואחד והסכימה דעתן לדעת אחת וכתבו לו [ד] תורה בפני עצמה: וי"ג דבר שינו בה. ואלו הן אלהים ברא בראשית (בראשית א) ויאמר אלהים אעשה אדם בצלם ובדמות (שם) ויכל בששי וישבות בשביעי (שם ב) זכר ונקבה בראו (שם ה) הבה ארדה ואבלה שם (שם יא) [ה] ותצחק בקרוביה לאמר (שם יח) כי באפם הרגו [ו] איש וברצונם עקרו אבוס (שם מט) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושאי אדם (שמות ד) ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים ובארץ כנען שלשים שנה וארבע מאות שנה (שם יב) [ז] ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו (שם כד) לא חמד אחד מהם נשאתי (במדבר טז) את צעירת הרגלים (ויקרא יא) אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל העמים תחת כל השמים (דברים ד) אשר לא צויתי לעבדם (שם יז): הלכה ט (ז) אין כותבין בזהב. מעשה בתורתו של אלכסנדרים שהיו כל אזכרותיה כתובות בזהב ובא מעשה לפני חכמים ואמרו תגנז: הלכה י כל התורה כולה עברית היא אלא שיש [ח] דברים תרגום של עברית אל יכתב תרגום ודברים של תרגום אל יהפכם כגון יגר שהדותא גלעד (בראשית לא) ויש אומרים לא דברו אלא על [יגר] שהדותא ועל גלעד שהן שתי לשונות של עברית ותרגום. עברית שכתבו תרגום ותרגום שכתבו עברית אל יקרא בו. ואיזהו תרגום כגון יגר שהדותא גלעד וחביריו. האזינו השמים שעשאה שירה שירה שעשאה האזינו רצוף שעשאה מסורג מסורג שעשאה רצוף

נוסחת הגר"א

[א] תפילין ומזוזות: [ב] וסמך לו: [ג] מחוק ל"ג (וכ"כ התוספות במנחות דף לא: ד"ה סא ועי' ש"ך יו"ד סימן רע"א ס"ק י'): [ד] כל אחד ואחד תורה בפני עצמו: [ה] ותצחק שרה בקרוביה (וכ"ה בכ"י): [ו] שור (וכ"ה בכ"י): [ז] וישלח את זאטוטי בני ישראל: [ח] בה דברים של תרגום. עברית שכתבו תרגום ותרגום שכתבו עברית אל יקרא בו ואיזהו תרגום יגר שהדותא וחביריו ויש אומרים לא דברו אלא על יגר שהדותא וגלעד שהם שתי לשונות של עברית ותרגום שלא יחפכם. האזינו וכו':

הגהות הגרי"ב

(א) [שבת דף קח.]: (ב) נ"א היא: (ג) [עיין תוס' גיטין דף ו: מגילה דף טז:]: (ד) [שבת דף קח.]: (ה) [מנחות דף לב.]: (ו) [מגילה דף ט. וע"ש]: (ז) [שבת דף קג:]:

נוסחאות כ"י פ"א (הל"א) חיה טמאה ולא תופרין אותן בגידין ולא כורכין בשערן הל"מ שיהיו כותבין (וכו') ותופרין בגידין טהורים וכורכין בשערות טהורין וכותבין בדיו שהרי יש לו סמך מן: (הל"ב) (שאל כו' עד מכאן שכותבין ליתא וס"ג) כותבין על (וכו'): (הל"ד) שער ואם שינה בזה ובזה אל יקרא בו: (הל"ה) דיפתרא ולא ע"ג פינקס ולא (וכו') בקנקנתום ולא נותנים קנקנתום בדיו אמר ר' יעקב משום ר"מ נותנין קנקנתום בדיו אמר ר' יהודה היה ר"מ אומר כותבין תורה בקנקנתום חוץ מפרשת סוטה א"ר יעקב לא היה אומר כן אלא חוץ מפרשת סוטה שבמקדש מפני שהיא נמחקת א"ר שמעון בן אלעזר משום ר"מ שאמר משום ר' ישמעאל שנותנין קנקנתום בדיו: (נ"א כנ"ל עד) לא היה אומר חוץ מפ' סוטה אלא שבמקדש מפני שהיא נמחקת א"ר שמעון בן לקיש משום ר"מ משום ר' ישמעאל שנותנים קנקנתום בדיו (ואפשר שבדפוס שלנו נשמט מן קנקנתום בדיו עד קנקנתום בדיו. ועי' עירובין דף יג סוטה דף כ'): (הל"ו) לשון בכל הכתובים: (נ"א) אין כותבין עברית ולא מדית ולא עילמת ולא יונית שבעים זקנים כתבו התורה לתלמי המלך כתיבה יונית והיה אותו היום קשה לישראל כיום שעשו את העגל שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה: י"ג דברים שינו (וכו' ושבנתיים ליתא): (הל"ח) ואבלה שם (ליתא בכ"י וכן ליתא בירושלמי פ"א דמגילה וכ"כ בתוס' הרא"ש במגילה בשם רשב"ם דל"ג אבלה דלא שינו אלא ארדה אבל נבלה קאי לעס ע"ש): ישבו בארץ כנען ובארץ מצרים שלשים: (נ"א) מצרים ובשאר ארצות שלשים: מאות שנה לא חמד (ושבנתיים ליתא וכן ליתא בירושלמי שם ומכילתא פרשת בא ומכוון מספר י"ג דברים): (הל"ט) בתורתן של אלכסנדרים: (הל"י) ואיזהו תרגום כגון יגר שהדותא וחביריו: (נ"א) עברית שכתבו תרגום תרגום שכתבו עברית האזינו שעשו רצוף או שעשו את המסורג (ומ"ש בתחלת ההלכה כל התורה כו' עד עברית שכתבו ליתא):

כסא רחמים

פרק א והלכה למשה מסיני שכותבין על עורות בהמה טהורה כו'. בשבת (דף כ"ח ודף ק"ח) לתפילין יליף מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך ונראה שם בש"ס שהיא דרשא פשוטה וכ"כ התוס' שם כאשר יראה הרואה: [שמסרגלין. בלשון ערב קורים לשרטוט סרגל כמ"ש בערוך. רגל ישרה]: שהוא סמוך לו מן המקרא. כלומר שיש לו סמך מן המקרא: שיחור. אדרמנ"ט: קומום. שרף האילן: קנקנתום. וידרואול"ו: מי טריא. מים שסורין גל"ש: ואין נותנין קנקנתום בדיו. הרמב"ם פ"א דתפילין הכשיר מי עפצא וקנקנתום והרא"ש כתב דמי עפצא וקומוס נקרא דיו: לא עברית. פי' לשון עבר הנהר ולא כתב עבר הנהר: ולא ארמית ולא מדית ולא יונית. פי' בין בלשונם בין בכתיבתם: כתב בכל לשון בכל כתב לא יקרא בו. פי' בס"ת שכתוב באיזה לשון או באיזה כתב הוא פסול לקרות בו בצבור: עד שתהא כתובה אשורית. פי' ובלשון הקדש: מעשה כו'. ס' יוחסין וס' סדר הדורות הביאו ברייתא זו ולא נתברר אימתי היה זה דבסמוך שנינו שכתבו הזקנים התורה לתלמי. וממה ששנינו בסמוך שוב מעשה בתלמי נראה שזה קדם: אין כותבין בזהב. פי' שום אות מס"ת ולאו דוקא זהב אלא אפילו שאר מיני צבע וזהב אצטריכא ליה אע"ג דמשום חשיבות ומעלה עושה: כל אזכרותיה כתובות בזהב. שעשה כן ליקר תפארת האזכרות: כל התורה עברית. לא דמי למ"ש לעיל הלכה ו' לא עברית דהתם פירושו לשון עבר הנהר. והכא פירושו לשון הקדש כי שם עברית הוא שם משותף ומתפרש לפי ענינו: וי"א לא דברו אלא כו'. פי' דת"ק סבר דכל תיבה שהיא לשון הקדש לא יכתבנו תרגום ואם כתבה תרגום פסול וי"א סבר דודאי לכתחלה אין לשנות אבל בדיעבד כשר ומה שאמרו שמעכב אינ

הגהות מהריעב"ץ

פרק א אין קורין בו. נ"ב בצבור: עברית. נ"ב כתב ליבונאה [סנהדרין דף כא:]: לתלמי. נ"ב נ"ל שזהו בן לאגוס: בתלמי. נ"ב זהו פילאדילפוס: כולה עברית. נ"ב שפת עברי: וחביריו. נ"ב כגון ואתא (דברים לג):

נחלת יעקב

פרק ראשון ה"א אין כותבין ספרים כו'. הטעם מבואר במסכת שבת דף קח דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך. וכ"ל דהגרסא צריך להיות הכי אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות לא על עורות כו' דהא עיקר הלימוד מייתי ליה הש"ס לגבי תפילין. וכן נראה מלשון הטור בי"ד סימן רע"א שכתב אין כותבין ספרים תו"מ על גבי עור בהמה טמאה וכתב עליו הב"י דהכי איתא להדיא בפ"ק דמסכת סופרים. ועפ"ז מיושב קושית מעדני י"ט שכתב בריש הלכות קטנות וז"ל ותמהני על הא דקתני ולא כורכין בשערן האיך מצינו כריכות שערות לגבי ספרים עכ"ל. אבל אי גרסינן הכא ספרים תו"מ לק"מ די"ל מש"ה נקט ולא נכרכין בשערן משום תפילין דשייך שפיר האי לישנא כדפרש"י בפ' ח' שרצים דף ק"ח ונכרכות האגרת בשערן שלהן: ותופרן וכורכן בשערן. ט"ס הוא וכצ"ל ותופרן בגידין וכורכן בשערן וכן הוא להדיא במסכת שבת דף הנ"ל: שמסרגלין בקנה. סירגול היינו שירטוט וכ"כ התוספות בפרק הקומץ וכתב הטור בי"ד סימן רע"א הא דנקט בקנה לא אתא אלא לאפוקי עופרת וכיוצא בו שצובעין. ואי קאי האי מסרגלין אס"ת או לא הוא מחלוקת הפוסקים בב"י סימן רע"א. ובפרק הקומץ הביאו תוס' בשם ר"ת דלא קאי רק על מזוזות ולא על ס"ת וע"ש בדף ל"ב ע"ב [ז"א דכ"ע מפרשים הכא דאס"ת קאי אלא דר"ת מפרש לה בשיטה ראשונה ע"ש]: **ה"ב** שאל אחד את ר"י כו'. הלשון דהכא מגומגם קצת. ומבואר יותר במסכת שבת דף ק"ח והכי איתא שם שאל בייתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מניין שאין כותבין תפילין על עור בהמה טמאה דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך. אלא מעתה על גבי עור נבילות וטריפות אל יכתבו א"ל אמשול לך משל כו' אלא מעתה יאכלו א"ל התורה אמרה לא תאכלו כל נבלה ואת אמרת יאכלו א"ל קאלוס. ופרש"י ואחד הרגו מלך. ואלו בורלין הרגן. קאלוס. משובח הטעם עכ"ל והנה לגירסת הש"ס דשם ממילא יתבארו הטעיות שנפלו בהלכה זו. ואין להקשות דהא תינח במתו מאליהן שייך שפיר שהרגו מלך. ואכתי בנחורות ובעקורות מא"ל למה יהא מותר לכתוב עליהן כבר כתבו תוספות שם במסכת שבת וז"ל כיון דמתו מאליהן שרי אם כן מן המותר בפיך לאו דוקא אלא מהמין המותר בפיך: ואין חוששין כו' עורות לבובין. מפורש במסכת ע"ז פרק אין מעמידין איזהו עור לבוב כל שקרוע כנגד הלב וקדור כמין ארובה והיו עושין כן לשם עבודת כוכבים. והטעם דלא חיישינן לעורות לבובין נ"ל משום דהוי מיעוטא נגד שארי בהמות ולמיעוטא לא חיישינן: **ה"ג** לוקחין עורות כו'. דוקא העורות קודם שעיבדן מותרין ליקח מכ"מ אבל וודאי צריכין עיבוד לשמה כמ"ש בי"ד סי' רע"א וכל הפוסקים כתבו כן דלפחות צריך הישראל לסייע לעובד כוכבים בשעת העיבוד: **ה"ד** כותבין על הקלף. מהו קלף ומהו גויל מבואר בתוספות במסכת שבת דף ע"ט ובהרא"ש בהלכות קטנות. כל העור כשהיא שלימה נקראת גויל וכשחולקין העור לשנים הצד החיצון נקרא קלף וכותבין עליו במקום בשר והצד הפנימי נקרא דוכסוסטוס ועל זה כותבין במקום שער דהיינו במקום שנדבק ולכן על הגויל כשהיא שלימה כותבין במקום שער. ועיין בי"ד בב"י סימן רע"א: הלכה למשה מסיני וכו'. יש בזה מחלוקת הפוסקים הטור כתב בסימן רע"א דס"ת כשר על הקלף ועל הדוכסוסטוס והא דקתני הכא שאם שינה פסול קאי רק על תפילין שאינן כשירין אלא על הקלף. אבל הב"י שם השיג עליו ודייק מדקתני במסכת סופרים אין קורין בו משמע דבס"ת נמי איירי. ועוד מדקתני אם שינה בזה ובזה ואי אתפילין להודא קאי לא שייך למיתני בזה ובזה דהא אין כשירין רק על הקלף ועיין במעדני י"ט הלכות ס"ת: **ה"ה** אין כותבין לא על הדיפתרא כו'. מבואר בכמה מקומות בש"ס בשבת ובמגילה ובסוטה ובמסכת גיטין דף כ"ב ע"ב דיפתרא. דמליח וקמיח ולא עפיץ: בשחור ובשיחור. בשחור פחמין. בשיחור חרתא דאושכפא רש"י בגיטין דף י"ט: בקומום. שרף האילן: קנקנתום. מבואר שם בגמרא חרתא דאושכפא ואין להקשות דא"כ שיחור וקנקנתום חדא היא ככר הקשה תוספות שם בד"ה קנקנתום ומסקי תוס' שם דקנקנתום היא קרקע ירוקה [אין הלשון מדוקדק דמחמת קושיא זו פי' התוס' דלא כרש"י שפירש שיחור חרתא דאושכפי]: מיא טריא. מי גשמים רש"י שם ולשון מורי מים שסורין בו פרי שהוא כעין עפצים: **ה"ו** כתב בכל לשון כו'. לכאורה משמע דקאי על ס"ת מדקתני אל יקרא בו ואע"ג דקי"ל כרשב"ג דמותר לכתוב ס"ת יוונית כדאיתא במסכת מגילה דף ט'. ואפשר ליישב לפי מ"ש הרמב"ם פרק א' מהל' תפילין הלכה י"ט אין כותבין תו"מ אלא אשורית והתירו בספרים לכתוב אף יווני בלבד וכבר נשתקע יווני מן העולם ונשתבש ואבד לפיכך אין כותבין היום שלשתן אלא אשורית עכ"ל. וא"כ י"ל דברייתא דהכא ס"ל נמי הכי ומש"ה אסרו לכתוב יוונית בס"ת: **ה"ח** אלהים ברא בראשית. כל הלכה זו מבואר במס' מגילה. וכדי להקל על המעיין אציגה כאן פרש"י דשם במעט תוס' ביאור במה שלא פירש רש"י להדיא. וז"ל רש"י שם אלהים ברא בראשית. שלא יאמר בראשית שם הוא ושני רשויות יש ראשון ברא השני: ויאמר כו'. בקרא כתיב נעשה אדם בצלמינו כדמותינו. והם כתבו אעשה לשון יחיד שמכאן פקרו המינין האומרים שתי רשויות יש דכתיב נעשה ומה שדרשו חז"ל ללמד שלא ימנע הגדול לשאול עצה מן הקטן לא יקבל מהם: ויכל כו'. בקרא כתיב ויכל ביום השביעי והם שינו וכתבו ויכל בששי שלא יאמר א"כ עשה מלאכה בשבת דהא כתיב ויכל ביום השביעי והוא לא יקבל מדרש חכמים שדרשו בו מה היה העולם חסר מנוחה בא שבת באת מנוחה וזה גמרו: זכר ונקבה בראו. ולא כתבו בראם דמשמע שני גופין ברא כל אחד זכר ונקבה שני פרצופין לכך כתבו בראו שכך נברא אדם בשני פרצופין: הבה ארדה. בקרא כתיב הבה נרדה והם כתבו ארדה ורש"י לא פירש כאן. אכן הטעם פשוט דמש"ה לא כתבו נרדה שלא יאמר שתי רשויות יש ודרש חכמים ללמדך דרך ארץ כמ"ש רש"י בחומש לא יקבל מהן: ותשחק בקרוביה לאמור. ט"ס וכצ"ל ותצחק שרה בקרוביה. ולא כתבו בקרבה שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ויצחק אברהם בלבו ועל שרה הקפיד לכך כתבו בקרוביה לומר אברהם בלבו והיא אמרה בקרוביה: כי באפם הרגו איש. ט"ס הוא דהא בקרא כתיב כן. וכצ"ל כי באפם הרגו שור שלא יאמר ראובנים היו אבותיכם שהרי אביהם מעיד עליהם שהם הרגו איש לכך כתבו שור שלא היה חשובין בעיניו אלא כבהמות ולא הקפיד על הבהמות: ויקח משה כו' נושאי בני אדם כצ"ל וכ"ה בגמרא. ולא כתבו על החמור אלא נושא בני אדם דמשמע גמל שלא יאמר משה רבכם לא היה לו סוס או גמל: ומושב ב"י כו'. בקרא כתיב אשר ישבו במצרים והם כתבו במצרים ובשאר ארצות. שלא יאמר שקר כתיב בתורה שהרי קהת מיורדי מצרים היה וכשתחשב מונה שנותיו של קהת ושנותיו של עמרם ושנותיו של משה כולן אין מגיען לד' מאות שנה כ"ש שהרבה משנות הבנים נבלעין בתוך שנות האבות אלא שמנה הכתוב מיום שנגזרה גזירת גלות מצרים בין הבתרים ומשם עד שנולד יצחק שלשים שנה ומשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ד' מאות שנה לא מהם ששים של יצחק ומאה ושלשים שהיה יעקב כשבא למצרים כשאמרו מאתים ועשר וכן היתה הגזירה כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ולא נאמר במצרים אלא בארץ לא להם וכשנולד יצחק היה אברהם גר בארץ פלשתים ומאז עד שיצאו ממצרים כמנין יצחק וזרעו שהן זרעו של אברהם גרים ושלשים של קודם לכן לא נמנה בגזרה דהא זרעך כתיב: ואל זאטוטי כו'. נראה לי שכצ"ל וישלח את זאטוטי ב"י ואל זאטוטי בני ישראל וכ"ה במגילה ולא כתבו וישלח את נערי בני ישראל אלא זאטוטי שהוא לשון חשיבות אבל נערי לשון קטנות. ויאמר גרועים שלכם שלחתם לקבל פני השכינה. ומשום דכתבו בתחלה זאטוטי מש"ה באותה פרשה דכתיב ואל אצילי ב"י לא שלח ידו. לא כתבו אצילי אלא כתבו כשמם הראשון זאטוטי. וצריכין לומר דגמרא דהכא קחשיב הני תרי שינוים וישלח את זאטוטי. ואל זאטוטי לחד שינוי דאל"כ י"ד הם ובגמרא דהכא קאמר י"ג דברים שינו: לא חמד כו'. בקרא כתיב לא חמור אחד מהם נשאתי והם כתבו לא חמד. שלא יאמר חמור לא לקח אבל חפץ אחר לקח: את צעירת הרגלים. בתורה כתיב את הארנבת ובמקום הארנבת כתבו צעירת הרגלים לפי שידיה קטנות וקצרות מרגליה. והטעם מפורש שם בגמרא לפי שאשתו של תלמי ארנבת שמה שלא יאמר שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה: אשר חלק כו' להאיר לכל העמים כו'. עירוב פרשיות יש כאן דשני פסוקים הן (בדברים ד) כתיב אשר חלק ה' לכל העמים והם כתבו להאיר לכל העמים שאל"כ יאמר בן נח מותר בעבודת כוכבים ומדרשו להחליקן מן העולם כדי לטורדן. ועוד כתיב (דברים יז) ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתי והם כתבו אשר לא צויתי לעבדם. שאם לא היו כותבין רק אשר לא צויתי משמע אשר לא צויתי שיהיו ויאמר א"כ אלהות הן שע"כ נבראו לכן כתבו אשר לא צויתי לעבדם. גם בזה צריכין לומר דהני תרי חשיב לחדא. כיון דמענין אחד הן דאל"כ י"ד הווין: **ה"ט** אין כותבין בזהב כו'. אין להקשות דהוא מעשה לסתור ברישא קתני סתם אין כותבין בזהב משמע דבכל הס"ת אין לכתוב בזהב ובסיפא מייתא מעשה דאין כותבין האזכרות בזהב משמע דשארי ס"ת מותר לכתוב בזהב ובמסכת שבת דף קג איתא להדיא אין כותבין האזכרות בזהב. אכן כבר כתב הב"י בי"ד סימן רע"ו הא דקתני אין כותבין האזכרות בזהב לאו דוקא אלא ה"ה שאר הס"ת וכ"כ בסי' רע"א דאין כותבין בשאר מיני צבעונין. והט"ז בסי' רע"ו נתן טעם לשבח למה נקט דוקא אזכרות לפי שבימיהן היה רוצים לחלוק כבוד להשם לזרוק עליהן זהב כדאיתא במסכת סופרים מעשה באלכסנדרום כו' מש"ה נקט האזכרות עכ"ל. ועוד נ"ל דמש"ה נקט האזכרות דבשאר אותיות איכא תקנתא בגרידה ומתיקה משא"כ באזכרות דאין רשאי למחוק השם ואחרי כותבי זאת מצאתי סברא זו בש"ך ולכאורה מוכח הכי מלישנא דברייתא דברישא קתני אין כותבין משמע לכתחלה אבל בדיעבד איכא תקנה בגרידה ובסיפא גבי אזכרות נקט תגנז לפי שאין לו תקנה: **ה"י** וי"א לא דברו כו'. הלשון תמוה מאוד. וכ"ל דת"ק סבר דבכל התורה אסור לשנות ולכתוב תיבה של תרגום במקום עברית וי"א סברי דוקא בשתי תיבות הללו אין רשאי לשנות כגון במקום גלעד לא יכתוב יגר שהדותא וכן במקום יגר שהדותא לא יכתוב גלעד וע"ז אמרו הטעם שהן שתי לשונות של עברי ותרגום ר"ל שהתורה הקפידה על זה לפי שלבן קרא לו יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד מש"ה אסור לשנות אבל שארי תיבות של עברי שכתב במקומם תרגום או בעזרא ודניאל שכתב עברי תחת תיבות של תרגום לא פסל בדיעבד. ואמת ראיתי טעם נכון במהר"ם אלשיך פרשת ויצא למה הקפיד יעקב לקרותו גלעד ולבן יגר שהדותא ע"ש לכן בזה דוקא יש להקפיד שלא לשנות. ומה שיש הפסק נקודה בגמרא דהכא בין תיבת עברית לתיבת ותרגום טעות המדפיסים היא ותיבת ותרגום קאי אדלעיל וכן נ"ל שהן שתי לשונות של עברית ותרגום. עברית שכתבו תרגום ותרגום שכתבו עברית אל יקרא בו ומלתא באפיה נפשיה היא ואע"ג דככר תנא ליה ברישא דברייתא אפשר לומר דרישא אשמועינן דאין כותבין וסיפא אשמעינן דאם כתב תרגום במקום עברי או איפכא לא יקרא בו. כל זה כתבתי ליישב גירסת הספרים שלפנינו. אבל ראיתי בספר אגודה שהביא הלכה זו וגרס הכי. כל התורה כולה עברית היא אלא שיש בה דברים של תרגום כגון יגר שהדותא עברית שכתבו תרגום או תרגום שכתבו עברית אל יקרא בו עכ"ל ולהך גי' עולה הכל על נכון בלי דוחק: יגר שהדותא גלעד. וחבירו. הלשון וחבירו לא יתיישב שפיר דהא לא מצינו בתורה תיבה של תרגום רק תיבת יגר שהדותא ואפשר דקאי על תרגום של ירמיה יו"ד דכתיב כדנא תימרו להון או תרגום של דניאל ועזרא. רק לפ"ז קשה לישנא דאל יקרא בו וצ"ל לאדדין קתני דאל יקרא בו קאי אס"ת ותיבת וחבירו קאי על דניאל ועזרא: האזינו שמים שעשאה שירה כו' עד סוף הלכה. ידוע שיש חילוק גדול בין כתיבת שירת הים לשירת האזינו כמבואר בטוי"ד סימן ער"ה שכתב בשם אביו הרא"ש ז"ל וזה לשונו שירת הים כותבין שיטה הראשונה כדינה ושאר כל השיטות מניחין באמצע הראשונה ריוח מעט ושתחתיה כתוב באמצע וחלוק בב' מקומות ונמצא השיטה חלוקה לשלשה ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח וזה צורתה* ובט"ז סי' ער"ה נדפס צורת שירת הים בשיבוש [ולפנינו הוא מתוקן] אלא כמ"ש וכ"כ האור תורה וכן נמצא בספרי תורות שלנו. וגבי שירת האזינו כתב הטור בסי' הנ"ל וז"ל בצורת שירת האזינו מפורשת במסכת סופרים באמצע כל שיטה ריוח כשיעור פרשה סתומה ונמצא כל שיטה חלוקה לשתים עכ"ל הטור. ומ"ש שצורתה מפורשת במסכת סופרים אין כוונתו להלכה זאת דבהלכה זו לא מצינו צורתה אמנם כוונת הטור על פרק י"ב הלכה ט' ממסכתא זאת דשם מבואר דצריך לכתוב אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה ומבואר שם בתחלת כל שיטה ומנין שיטותיה. ועפ"ז מבואר רישא של הלכה זו הא דקתני האזינו שמים שעשאה שירה ר"ל שכתב שירת האזינו כצורת שירת הים שכתב אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח ובאמת בשירת האזינו צריך לכתוב לבינה ע"ג לבינה ואריח ע"ג אריח ושירה שעשאה האזינו ר"ל שכתב צורת שירת הים כצורת שירת האזינו פסול. אבל במסכת שבת גרסינן הכי כתבה כשירה או שכתב שירה כיוצא בה פסולה ר"ל שכתב התורה בצורת השירה או שכתב השירה כשאר ס"ת פסול. אמנם היא היא דאם כתב שירת הים כשירת האזינו או איפכא נמי פסול: רצוף שעשאה מסורג כו'.

רצוף או שעשה את המסורג שלא כהלכתו אל יקרא בו: הלכה יא גמר כל [א] הדף ושייר בה פחות מסרגו ועושה אותו דף קטן בפני עצמו ואינו נמנע: הלכה יב יריעה של ששה חולקין אותה לשנים ושל חמשה [א] אין חולקין אותה [ב] שמא יעשה אחד שנים ואחד שלשה. ואינו רשאי לכתוב אלא א"כ יודע לקרות: הלכה יג (א) ס"ת שכתבו צדוקי או מסור או גר או עבד או [ג] שוטה או קטן אל יקרא בו זה הכלל כל [ד] הכותבו מוציא את הרבים ידי חובתן: הלכה יד פתוחה שעשאה סתומה סתומה שעשאה פתוחה הרי זה יגנז. איזהו פתוחה כל שלא התחיל בראש השיטה. ואיזהו סתומה כל שהניח באמצע השיטה. וכמה יניח בראש השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שם של שלש אותיות. וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת סתומה כדי לכתוב שם של שלש אותיות. גמר כל הפרשה בסוף הדף ישייר שיטה אחת למעלה ואם שייר מלמטה כדי לכתוב שם של שלש אותיות מתחיל מלמעלה [ה]:

פרק שני

הלכה א (מניחין בין שם לשם כדי שיהיו ניכרין ובאותיות כדי שלא יהא מעורבבין אם עירב את האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו): הלכה ב (ב) מניחין בין שיטה לשיטה כמלא שיטה ובין תיבה לתיבה כמלא אות ובין אות לאות כמלא שער (ובין דף לדף כמלא אגודל). [ג] עשה סוף הדף [ו] לתחלתו פסול. עירב את האותיות או שהפסיק באמצע [ז] השם אל יקרא בו: הלכה ג [ח] מניחין בין דף לדף שם בן ארבע אותיות. לא יכתוב [ט] שנים בסוף הדף ושתים בין דף לדף אבל לא משם קטן ואם היה שם קטן בפני עצמו של [י] שלש אותיות אסור: הלכה ד (ג) מניחין בין דף לדף בתורה ריוח שתי אצבעות ריוח ובנביאים ובחומשין ריוח גודל אחד. מניחין מלמטה בתורה ריוח טפח ולמעלה [כ] שני חלקים בטפח. ובנביאים ובחומשין שלש אצבעות מלמטן ושתים מלמעלן. כאן וכאן אם רצה להוסיף מוסיף ובלבד שלא יהו הרוחות מרובין מן הכתב. (ד) מניחין בין ספר לספר בתורה ארבעה שיטין ובנביאים שלש שיטין: הלכה ה [ל] גמר כל הספרים ושייר בו דף אחד עושה אותו יריעה אחת קטנה ואינו נמנע. (ה) מניחין [אותו] בסוף הדף כדי לתקיפו עושה עמוד בסוף הספר בתחלה כדי להקיפו וא"צ לעשות כן בתחלתו ובתורה מכאן ומכאן לפיכך גוללין הספר לתחלתו (ו) ולתורה לאמצעית ואין פותחין את התורה ביריעה ואורכו של ס"ת ששה טפחים: הלכה ו אין פותחין ביריעה פחות משלשה דפין ולא מוסיפין על שמנה. אבל בשיטין נותנין טעם [מ] במסעות ארבעים ושנים וברבבות של ישראל ששים ובזקנים של ישראל שבעים ושנים ובתוכחות של משנה תורה תשעים

הגהות הגרי"ב

(א) עיין גיטין דף מה: (ב) [מנחות דף ל.]: (ג) [שם]: (ד) [ב"ב דף יג:]: (ה) [שם]: (ו) כ"א והתורה לאמצעיתה:

נוסחת הגר"א

[א] התורה ושייר בה פחות מדף עושה: [ב] שלא: [ג] אשה: [ד] שאינו מוציא רבים י"ח אינו רשאי לכתוב: [ה] (סוף הפרק): (כ"ז הוא גירסת התוספות והא"ש אבל גירסת הרמב"ם הביא הב"י ביו"ד סימן ער"ה) איזו היא פתוחה כל שהתחיל מראש השיטה. וכמה יניח בסוף השיטה ויתחיל בראש השיטה ותהא נקראת פתוחה כדי לכתוב שלש תיבות של שלש אותיות. גמר הפרשה בסוף השיטה משייר שיטה אחת. גמר בסוף הדף מניחת שיטה אחת בתחלת הדף ואם נשארה שיטה בסוף הדף מתחיל מתחלתו. ואיזו היא סתומה כל שהניח באמצע השיטה וכמה יניח באמצע השיטה ותהא נקראת סתומה שלש תיבות של שלש אותיות (ועמ"ש רבינו בהא"ת סימן ל"ב ס"ק פ"ג): [ו] שוה (וכ"ה בירושלמי): [ז] (כ"מ שמוכר כאן שם פירושו תיבה): [ח] נזדמן: [ט] א' בסוף הדף וג' בין דף לדף אלא: [י] שתי: [כ] שלשה (ועי' בהגר"א יו"ד ר"ס רע"ג): [ל] מניחין בסוף הספר כדי להקיף עמוד וצריך לעשות עמוד בסופו וצריך להניח בתחלתו כדי להקיפו ובתורה צריך לעשות עמוד מכאן ומכאן ולפיכך גוללין הספר לתחלתו ובתורה לאמצעיתו ואין פותחין את התורה מב' יריעות (וכ"ה בירושלמי פ"א דמגילה) וארכו: [מ] כמסעות (כו') וכרבבות (כו') וכזקנים (כו') וכתוכחות (וכן בפעם השני צ"ל הכל בכ"ף):

נוסחאות כ"י

(הלי"א) כל הספר ושייר בו פחות מדף מסרגו (וכו') קטן ואינו נמנע: (הלי"ב) שלשה ואינו רשאי לכתוב אא"כ סרגל כתב יריעה שאינה מסורגלת פסולה ואינו (וכ"ה בתוס' גיטין ו' ב' סד"ה אמר בשם מ"ס כזה"ל ובתוס' מנחות ל"ב ב' ד"ה אלא וברא"ש הל' ס"ת שהביאו בקצור ונראה שבנוסחא שלנו כאן נשמט מן ואינו רשאי לכתוב אא"כ עד ואינו רשאי לכתוב אא"כ): (כ"א הלכה י"ג ליתא): (הלי"ג) מסור אשה ממזר או גר או עבד או חרש או שוטה וקטן: כל המוציא את הרבים י"ח אם כתבו מוציא בו הרבים י"ח: (כ"א) כל המוציא את הרבים ידי חובתן אף כתבן מוציא את הרבים ידי חובתן: (הלי"ד) הרי זו תגנז איזו היא פתוחה כל שהתחיל מראש השיטה כמה יהא בסוף השיטה והיא נקראת פתוחה כדי לכתוב שם של שלש אותיות גמר כל הפרשה בסוף הדף אם שייר שיטה אחת ופרשה סתומה היא מתחיל באמצע השיטה ואם פתוחה היא מתחיל מלמעלה ומניח את השיטה ההיא: פ"ב (הל"א) שלא יהיו מעורבין עירב: (הל"ב) (ליתא בכ"י ואולי נשמט מן עירב את האותיות כו' אל יקרא בו שבפעם הראשון עד פעם השני): (הל"ג) מביאין בין דפין ב' אותיות משם גדול אבל לא משם קטן ואם היה שם קטן בפ"ע אסור: (הל"ד) מניחין בתורה (וכו') הגודל מניחין (וכו') לספר בתורה ריוח ד' שיטין ובנביא של תרי עשר ג': (כ"א) ובנביאים של שנים עשר ג' שיטין: (הל"ה) מניחין בסוף הספר ובתחלתו כדי להקים ובתורה לא נתנו שיעור אלא עושה עמוד בסוף הספר ואינו צריך לעשות כן אלא בתחלתן (והשאר שבדפוס ליתא): (הל"ו) דפים ואין מוסיפין על שמנה ובקלפים לא נתנו שיעור אלא מוסיף כל מה שהוא רוצה ובלבד שלא יפחות מג' דפין גמר כל הספר ושייר בו דף אחד עושה אותו יריעה קטנה בפני עצמה ואינו

כסא רחמים

אלא כתיבות אלו יגר שהדותא גלעד בזה הוא שאם שינה פסול [שהוא שקר דהא באמת יעקב קראו בלשון הקדש ולבן קראו בלשון תרגום] והיינו דמסיים עברית שכתבו תרגום תרגום שכתבו עברית אל יקרא בו ואיזהו יגר שהדותא גלעד והכירו כלומר מ"ש שהמשנה פסל ולא יקרא בו היינו יגר שהדותא שכתבו גלעד ותכירו גלעד שכתבו יגר שהדותא וכ"ז סברת י"א. ודע דאפילו לסברת י"א דוקא אם כתב פי' התיבה שכתובה בלשון הקדש

נחלת יעקב

גם בזה צריכין למודעי שירת הים צריכין לכתוב בשלשים שיטין כדלקמן פרק י"ב הלכה י"א ושירת האזינו צריכין בשבעים שיטין ושם מבואר בתרוייהו איזה תיבה צריך להיות בתחלת שיטה ואיזה בסופה גם הרמב"ם כתבה בהלכות ס"ת ומבואר היטב בספר אור תורה. ואותן התיבות שצריכין להיות סמוכין להדדי היינו רצוף דהכא ואותן תיבות שצריכין להיות נפרדין מתבריסס היינו מסורג דהכא והוא מלשון סירוגין ובטור י"ד קרי ליה פיזור. וזהו דקתני הכא רצוף שעשאה מסורג היינו התיבות שצריכין להיות סמוכין כתב נפרדין או איפכא פסול. והא דקתני או שעשה המסורג שלא כהלכתו ר"ל אף שכתבו מסורג רק ששינה בסירוג עצמה כגון התיבה שהיה ראוי לכתוב בסוף שיטה הראשונה כתב בתחלת שיטה שנייה וכן בשאר שנויים דאיתא לקמן פרק י"ב בכל אלו לא יקרא בו. איברא הא דקתני הכא שאם שינה במסורג עצמה פסול לא קי"ל הכי. אלא כמ"ש הטור בסי' ער"ה וכ"כ הב"י שם בש"ע סעיף ג' כתב השירה כשאר הכתב פסול ודוקא שכתב השירה כשאר כתב בלא פיזור אבל אם שינה בפיזור ממה שנהגו לא פסול ובלבד שיהא אריח ע"ג לבינה. ואפשר הא דקתני הכא רצוף שעשאה מסורג כו' ר"ל שכתב בשירת הים אריח ע"ג אריח ובשירת האזינו כתב אריח ע"ג לבינה והיינו נמי שינה במסורג עצמה מש"ה פסול ולא יקרא בו. רק לפי זה קשה היינו רישא האזינו שעשאה שירה וכו': ה"י"א גמר כל הדף וכו'. כוונת הלכה זו מבואר ע"פ גמרא דמנחות דף ל' ע"א עושה אדם יריעה מבת ג' דפין עד בת ח' דפין פחות או יתר מכאן לא יעשה כו' בד"א בתחלת הספר אבל בסוף הספר אפי' פסוק אחד בדף אחד וכתב הרא"ש בסי' ט"ו אע"פ שצריך לסיים הספר בסוף הדף ואין בפסוק אחרון תיבות כמנין השיטין יעשה אותיות ארוכות מלמעלה למטה עד שתחזיק תיבה אחת ה' שיטין או שם כדי שיסיים בסוף הדף עכ"ל וכ"כ הטור סימן ער"ב ומעתה מבואר הלכה זו דהכי פירושה גמר כל הדף ושייר בה פחות ר"ל שנשאר עוד פסוק אחד לכתוב בדף האחרון ואנן קי"ל שצריך לסיים הספר באמצע השיטה שבסוף הדף: מסרגו ר"ל שדולג ומבליע כמה שיטין בתיבה אחת שעושה תיבות ארוכות כמ"ש הרא"ש ועושה מפסוק אחרון דף קטן בפני עצמו. וגי' האגודה מתיישב יותר לפירושי שגרס גמר כל הספר ושייר בה פחות מדף מסרגו כו' עכ"ל וזהו ממש כמו שפרשתי: ה"י"ב שמא יעשה כו'. דקי"ל דאין עושין יריעה פחות משלשה דפין כמו שכתבתי בהלכה י"א מפ' הקומץ. ומש"ה לא יחלק היריעה של חמשה דפין שמא יעשה אחת של שני דפין. ובפרק הקומץ נקיט ליה בגוונא אחריתא יריעה של ט' דפין לא יעשה אחת של שש ואחת שלש אלא אחת ד' ואחת של ה' וזהו מגוה מן המובחר ולגי' דהכא קשה מאי הלשון שמא יעשה אחת ב' דפין דוודאי צריך לעשות כן. ואפשר דט"ס הוא וכצ"ל שלא יעשה אחת שני דפין: ואינו רשאי לכתוב כו'. מלתא באפיה נפשיה היא והכי איתא במגילה דף י"ח אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב עכ"ל ודוקא בס"ת אבל בתפילין ומזוזות מגרס גריסין והכי איתא נמי בפרק הקומץ: ה"י"ג צדוקי. אין הטעם של כל אלו שוין כדאיתא במסכת גיטין דף מה ע"ב דגבי צדוקי הטעם משום דאדוק בע"ז ומסתמא כתבו לשם ע"ז וגבי מסור הטעם לפי שפרק מעליו עול מצות וגבי עבד ושוטה וקטן הטעם לפי שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שאינו בקשירה אינה בכתיבה והנהו תלתא ליתא בקשירה דהוי מ"ע שהז"ג והכי איתא להדיא בגיטין דף מה. ומ"ש הכא גר צ"ל ע"כ דמיירי בגר שחזר לסורו שלא מחמת יראה דאי עדיין גר הוא למה יפסל מלכתוב ואי שחזר לסורו מחמת יראה איתא להדיא בגמרא דכשר וכ"כ בש"ע סימן רפ"א אע"כ דמיירי בגר שחזר לסורו שלא מחמת יראה דבזה איתא להדיא בגיטין דגרע מעובד כוכבים. והמרדכי כתב בהלכות קטנות הא דקתני הכא גר מיירי בגר תושב והטעם אכתוב לקמן בהלכה זו סי' ב': אל יקרא בו. זהו לא קאי רק על עבד ושוטה וקטן אבל גבי צדוקי קי"ל דישרף. ואפשר ליישבו כמ"ש הט"ז בסי' רפ"א על הא דכתב הטור נמי גבי צדוקי אין קורין בו. וכתב עליו הט"ז דקמ"ל אפי' בביתו אין קורין בו אפילו ביחידית דלמא אתא לאכשורי בציבור. והא דנקט הכא ס"ת לאו דוקא ס"ת אלא אפי' תו"מ נמי פסולין בכתיבת כל הני דהא עיקר הלימוד דוקשרתם וכתבתם כתיב גבי תו"מ ואדרבה כתב הדרישה דמדברי הרי"ף והרא"ש נראה דעבד ואשה וקטן פסולין דוקא בתו"מ ולא בס"ת. והא דנקט הכא ס"ת צ"ל לרבותא נקט אפי' בס"ת פסולין. והב"י בסי' רפ"א הביא בשם מסכת סופרים דממזר נמי פסול לכתוב וכ"כ המרדכי בשם מ"ס וכתב שם הטעם לפי כשמגיע לפסוק לא יבא ממזר בקהל ה' נחפז ואינו כותב האזכרה לשמה ואפי' אמר נתכוונתי אנן סהדי שלא נתכוון וכן בגר תושב כשמגיע לפסוק לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך כו' כי עם קדוש אתה לה' אלהיך. אבל הש"ך בס"ק ח' הקשה על טעם זה אמאי כל הס"ת פסול לא לפסול רק אותה יריעה וכתב הש"ך טעם אחר כמו גבי עבד ואשה וקטן ה"נ לפי שיש כמה מצות דג"ת וממזר אינן חייבין ומש"ה פסולין. עכ"פ מכל הלין מוכח שחסר הכא בהלכה זו תיבת ממזר. ובאגודה העתיק הלכה זו וקחשיב נמי ממזר: זה הכלל. ובאגודה גרס הכי זה הכלל כל מי שאינו מוציא הרבים ידי חובתן אם כתבו לא יקרא בו ע"כ וגי' זו נכונה יותר מגי' דהכא: ה"י"ד פתוחה שעשאה סתומה. הלכה זו הביאו תוס' בפרק הקומץ והרא"ש בהלכות ס"ת סימן י"ב ויש בזה מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש בצורת סתומה ופתוחה ועיין בב"י בטוי"ד סי' ער"ה. ומכל הפוסקים נראה דגמרא דהכא סבר דפתוחה צריך להיות פתוחה בתחלת שיטה דהיינו שצריך לשייר בתחלת שיטה כדי שלש אותיות ואח"כ מתחיל לכתוב ואז"כ היא פתוחה מתחלתה. וצורת הסתומה יניח באמצע השיטה פנוי כדי שלש אותיות ומתחיל לכתוב בסוף אותה השיטה לפחות תיבה אחת. וה"ה אם השלים בסוף השיטה והניח כל שיטה שתחתיה פנויה והתחיל לכתוב מתחלת שיטה שלישית זהו נמי סתומה כמ"ש הרא"ש סי' י"א ועפ"ז יובנו סיפא דהלכה זו בסי' ג': שם של שלש אותיות. ר"ל כדי לכתוב תיבה של שלש אותיות. אבל אנן קי"ל דבעינן שלש תיבות של שלש אותיות וכ"כ הרמב"ם כמו אשר אשר אשר וכ"כ בש"ע י"ד סי' ער"ה. והב"י מביא בשם מ"ס שלש תיבות של שלש אותיות אכן כל שאר הפוסקים שהביאו הלכה זו הביאה כמ"ש לפנינו שם אחד משלש אותיות: גמר כל הפרשה כו'. זהו קאי אסתומה אם סיים הפרשה בסוף השיטה שבסוף הדף ישייר בדף השני שיטה עליונה פנוי ומתחיל לכתוב בתחלת שיטה שנייה וזהו נקרא נמי סתומה כמ"ש לעיל סי' א'. ואם שייר בשיטה אחרונה כדי לכתוב שלש אותיות וא"כ יש למטה שיעור סתומה מתחיל מלמעלה ואינו צריך להניח שיטה עליונה פנוי. ויש לתמוה למה השמיט הב"י בש"ע דין זה דאם סיים בסוף הדף כיצד יעשה. אלא הרא"ש והטור הביאה הלכה זו ואין חולק עליה ונלע"ד לפי שכתב הב"י בש"ע סי' ער"ה סעיף ב' וז"ל בצורת פתוחה וצורת סתומה יש מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש וירא שמים יוצא את כולם ויעשה בענין שבפרשה פתוחה יסיים פרשה שלפניה באמצע שיטה וישייר בסופה חלק כדי תשעה אותיות (והיינו פתוחה לשיטת הירושלמי אבל לא לדעת גמ' דהכא ועיין בב"י בטור) ויתחיל לכתוב בראש שיטה שתחתיה ובפרשה סתומה תמיד יסיים פ' שלפניה בתחלת שיטה ויניח חלק כדי ט' אותיות ויתחיל לכתוב בסוף אותה שיטה עצמה ולא ישנה לעשות צורה אחרת לא לפתוחה ולא לסתומה ובהכי הוי כשר בין להרמב"ם ובין להרא"ש עכ"ל הש"ע. ובזה כבר נכלל שלא יסיים פרשה סתומה בסוף השיטה שבסוף הדף. דהא אם סיים בסוף הדף ומניח שיטה עליונה מדף שני חלק ומתחיל לכתוב משיטה שנייה זהו צורת סתומה לרמב"ם ולהרא"ש ולהטור לשיטתם ולמ"ש הרמב"ם והש"ע כדי שלש אותיות אבל לדעת הש"ע דין זה: סליק פרק ראשון

פרק שני ה"א מניחין בין שם כו'. האי שם דקתני הכא ר"ל תיבה שמניחין ריוח בין תיבה לתיבה ובאגודה גרס בהדיא הכי מניחין ריווח בין תיבה לתיבה כדי שיהא נכרין. כוונתו שלא יקרב התיבות אלא שיהא ניכר שהן שתי תיבות. וצ"ל דתני והדר מפרש בהלכה ב': או שהפסיק כו'. ר"ל שהפסיק באמצע התיבה אות מחבירו. כגון שהיה צריך לכתוב ראובן וכתב כזה ראו בן ונראה כשתי תיבות וכ"כ הב"י בא"ח סי' ל"ב וכל הדינים הללו מבוארים בי"ד סי' רע"ד: ה"ב כמלא אגודל. כך היא גי' הרא"ש בס"ק סי' ט' ובמעדני י"ט הגיה שכן צ"ל ובין דף לדף כמלא רוחב שני אצבעות ובחומשין בין דף לדף כמלא אגודל ע"כ. ולכאורה מוכרח כגי' מעדני י"ט דלקמן בהך פרקין הלכה ד' איתא להדיא דבס"ת צריך להניח בין דף לדף ב' אצבעות ובחומשין ובנביאים מלא רוחב אגודל. אע"כ דגם הכא צריכין להגיה דצ"ל ב' אצבעות או דצריכין לומר דהלכה זו קאי אחומשין: עשה סוף הדף כו'. בירושלמי פ"ק דמגילה גרסי' הכי עשה סוף שוה לתחלתו פסול ופי' בקרבן עדה דה"פ שהתחיל בסוף הדף ושייר מלמעלה פסול דנראה כאילו חסר שם דבר עכ"ל והלשון דחוק ובפרט לגי' הירושלמי דגרס שוה לתחלתו לא שייך האי פירוש שפיר. ולי נראה דה"פ שכתב בדף הראשון הרבה אותיות חוץ לשיטה עד שקירב האותיות לדף שבצידו ונראה השני דפין כדף אחד וזהו מדויק בלישנא דירושלמי עשה סוף הדף שוה לתחלתו: עירב כו'. כבר נשנית דין זה בפרק זה הלכה א' ומצינו הרבה דינים שנישנו ושילשו בגמרא זו: ה"ג מניחין כו'. אם אנו רוצין לפרש הלכה זאת כמשמעו בלי הגה"ה צריכין לומר דה"פ מניחין בין דף לדף שם של ד' אותיות ר"ל שמותר לכתוב תיבה בת ד' אותיות חוץ לשיטה והיינו בין דף לדף דקתני. והדר מפרש הברייתא עצמה הא דשרינן לכתוב תיבה בת ד' אותיות בין דף לדף לא שיכתוב שתים בסוף הדף ר"ל בסוף השיטה ושתים בין דף לדף דזה אסור. אלא דמשם בת ד' אותיות צריך לכתוב ג' אותיות בתוך השיטה ואות אחת מותר לכתוב חוץ לדף. והא דקתני או אבל לא משם קטן מפרש הברייתא עצמה שאם היה שם קטן בפני עצמו של שלש אותיות אסור. ר"ל בתיבה של שלש אותיות אסור לכתוב אפי' אות אחת בין הדפין. כן נראה לכאורה לפרש ההלכה זאת לפי משמעות לשון הברייתא אבל קשה דלפי פי' זה יהא כל ההלכה זו נגד גמרא ערוכה דמנחות. ואציע לשון הש"ס פרק הקומץ דף למ"ד ע"ב נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות לא יכתוב שנים בתוך הדף ושלש חוץ לדף אלא שלש בתוך הדף ושנים חוץ לדף נזדמנה לו תיבה בת שתי אותיות לא יזרקנה בין הדפין. פרש"י אע"פ שהתרנו לו לכתוב ג' אותיות חוץ לדף מתיבה בת ה' אותיות תיבה שלימה לא התרנו עכ"ל וכן פסק הרא"ש בפ"ק סי' ט' וכתב עוד שם הרא"ש ובתיבה בת ג' אותיות יש להסתפק אי מותר לכתוב שתים חוץ לדף כיון דהוי רוב התיבה ומיהו נראה מדקאמר נזדמנה לו תיבה בת שתי אותיות לא יזרקנה בין הדפין. אבל בת ג' כיון דמקצתה בתוך הדף יכול לכתוב ב' אותיות חוץ לדף עכ"ל הרא"ש. והמרדכי כתב אפי' מתיבה גדולה אם השתי אותיות ניכרין להיות תיבה בפ"ע אין כותבין אותה חוץ לדף וכ"כ הרמ"א בי"ד סי' רע"ז. הרי מוכח מסוגית הש"ס וכל הפוסקים דמתיבה בת חמש אותיות מותר לכתוב שתי אותיות חוץ לדף והכא קתני דמתיבה בת ארבע אותיות אסור לכתוב שתים חוץ לדף. ויותר קשה לשיטת הרמב"ם וכן פסקינן בש"ע י"ד סי' רע"ג דאפי' ה' אותיות מתיבה בת עשר מותר לכתוב חוץ לדף רק שלא יהא רוב האותיות חוץ לדף. וברייתא דהכא אוסר אפי' מתיבה בת שלש אותיות אפי' אות אחת חוץ לדף. ואי איתא דהלכה זו אמת לא איסתמיט שום פוסק להביאה. וע"ק דתנא הכא ואם היה שם קטן בפ"ע תיבת בפ"ע אינו מובן כלל לפירושא דלעיל. לכן נלפע"ד דטעות המדפיס היא בהלכה זו כדרך מס' זאת בכל מקום וכן צריך להיות. מניחין בין דף לדף שם בן חמש אותיות לא יכתוב שנים בתוך הדף ושלש חוץ לדף. ר"ל שהרוב לא יכתוב *בתוך הדפין אלא יכתוב שנים חוץ לדף ושלש בתוך הדף כדאיתא בגמרא שהבאתי לעיל. ותו קאמר אבל לא שם קטן. ר"ל אם היא תיבה בת שתי אותיות אסור לכותבה חוץ לדף וזהו נמי כשיטת גמרא דמנחות. ותו קאמר ואם היה שם קטן בפני עצמו של שתי אותיות אסור והיינו כדעת המרדכי שהבאתי כגון ראובן דאותיות בי"ת נו"ן הוה תיבה בפ"ע וכן תיבת שלחן דאות חי"ת ונו"ן הוה תיבה בפ"ע אסור לכותבה חוץ לדף אע"פ שהן משם גדול. ואי גרסי' הכי היה מסכים הלכה זו מכל צד לשיטת הש"ס ופוסקים: ה"ד ריוח שתי אצבעות ריוח. תיבת ריוח השני מיותר ובמס' מנחות ליתא: ובחומשין. היינו ספרים העשוין בגליון כס"ת אבל לא נכתבה לשם קדושת ס"ת וזהו הנקרא חומשין: שני חלקים בטפח. ובמסכת מנחות גרסי' למעלה שלש אצבעות וכן העתיק הרא"ש בה"ק וצ"ל שגם כאן צ"ל כן והטעם דבעינן יותר ריוח למטה מלמעלה. כתב הנימוקי יוסף (במס' ב"ב) [בהל' ס"ת] לפי שאין היד ממשמש כל כך (למטה כמו) למעלה [כמו למטה]: מניחין בין ספר וכו'. לכאורה נראה הא דקתני הכא ובנביאים ג' שיטין היינו בנביאים של תרי עשר. דבשאר נביאים בעינן נמי ד' שיטין והכי איתא להדיא במס' ב"ב מניחין בין ספר לספר ד' שיטין וכן בין כל נביא ונביא ובנביאים של שנים עשר ג' שיטין. אכן בטי"ד סי' רפ"ג כתב בזה"ל מניחין בתורה ד' שיטין ובנביא ג' שיטין וכן בנביא של שנים עשר. וכתב עליו הב"י שכן היא גירסת רבינו בגמרא וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ז מהלכות ס"ת ועפ"ז י"ל הא דקתני הכא ובנביאים ג' שיטין קאי נמי על כל נביאים: ה"ה גמר כל הספרים כו' כצ"ל גמר כל הספר. ופי' הלכה זו יובן ע"פ גמרא דמנחות דף למ"ד עושה אדם יריעה מבת ג' דפין כו' וכבר הבאתי לשון הגמרא בפרק א' הלכה י"א וסיים שם בגמרא אבל בסוף הספר אפי' פסוק אחד בדף אחד. ופרש"י שם דאפי' מדף אחד עושה יריעה אחת בסוף הספר וכ"כ הטור סי' ער"ב ולפ"ז ממילא יובן פי' הלכה זו וה"ק גמר כל הספר ושייר בו דף אחד עושה אותה יריעה קטנה ואינו נמנע אע"ג דבתחלת הספר לא יעשה יריעה פחות מג' דפין אבל בסוף הספר מותר לעשות יריעה אפילו מדף אחד: מניחין בסוף הדף כו'. ר"ל מניח קלף חלק בסוף הספר כדי לגלול ע"ג עמוד של עץ שהספר נגלל עליו כ"כ רש"י בב"ב: עושה עמוד כו'. גי' זו נכונה וכ"ה בב"ב דף י"ד. ור"ל דבספר של נביאים עושה עמוד אחד בסופו ובתורה שני עמודים והא דקתני הכא לפיכך גוללין כו' זהו הטעם בשאר ספרים גוללין לתחלתו מש"ה סגי בעמוד אחד בסופו כדי שיכול לגלול לתחלתו אבל ס"ת גוללין לאמציעתא מש"ה בעינן שני עמודים. והתוס' בב"ב הביאו הלכה זו וע"ש. ואין פותחין כו'. ר"ל כשרוצה לפתוח התורה לא יפתח אותה ביריעה שיטול היריעה בידיו אלא אוחז בעמודים ופותחה ובאגודה גרס אין פותחין את התורה ביריעה. ופי' בס' כ"א כשבא לקרות בתורה לא יפתח לפתוח פחות מיריעה קטנה שהיא ג' עמודים עכ"ל ופי' זו מתוור לפי גי' האגודה: ואורכו של ס"ת כו'. היינו דוקא בגוויל והכי איתא להדיא בב"ב שאלו את רבי שיעור ס"ת בכמה א"ל בגוויל ששה בקלף בכמה איני יודע ע"כ: ה"ו אין פותחין כו'. מפורש בהקומץ דף למ"ד וכבר הבאתי גמרא זו פ"א הלכה י"א ובפרק זה הלכה ה': אבל בשיטין נותנין טעם כו'. בהלכה זו יש כמה

ראשון לציון. [א] [פי' אין חולקין אותה אפי' ליקח החלק הנחתך לתפילין ומזוזות דשמא יעשה כו' כ"א]: [ב] פי' שהתיבה שמתחיל למעלה בהעמוד כתב ג"כ למטה לסי' כמו שעושין בספרים הנדפסים פסול עד שיתקן כ"א:

תשעים ושמנה הכל לפי הכתב . במסעות שנאמר (במדבר לג) ויכתב משה את מוצאיהם . ברבבות ישראל שנאמר (שמות לד) כתב לך [וגו'] ואת ישראל מה ישראל בששים ריבוא אף שיטה של תורה בששים (ריבוא) . בזקנים שבעים ושנים שנא' (במדבר יא) אספה לי שבעים איש וגו' . וישארו שני אנשים במחנה [וגו'] והמה בכתובים שבעים ושנים . ובתוכחות תשעים ושמנה שנאמר (דברים כח) אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת [וגו'] ובקלפים לא נתנו שיעור אלא כל שרוצה [א] מוסיף ובלבד שלא יפחות משלשה דפין [ב] : הלכה ז יריעה שבלתה לא יטול שנים ויחזיר שנים אלא נוטל ג' ויחזיר ג' ומה שהוא מחזיר כמדת כתב ראשון : הלכה ח שיעור הדף כדי שיהא רואהו ובקטן לא יפחות מטפח . ר' יוסי בר יהודה אומר לא יפחות משלש אצבעות : הלכה ט ולא יעשה חצי ארכו [יתר] על רחבו ולא רחבו יותר על חצי ארכו אלא *מאמצעו הוא ועושה אותו מן המובחר : הלכה י לא יעשה חציו גויל וחציו קלפים אבל עושה חציו גויל וחציו צבאים [ג] קלפים מפני שאינו מן המובחר : הלכה יא אין דובקין בדבק ואין כותבין על גבי מטלית (א) ואין תופרין במקום הכתב . אמר ר' שמעון בן אלעזר משום ר' מאיר דובקין בדבק וכותבין על גבי מטלית אבל אין [ד] (ב) כותבין במקום הכתב מבפנים אלא מבחוץ . צריך שיהא משייר מלמעלן ומלמטן שלא יקרע ומחו לה אמוהא מלמטה למעלה ומלמעלה למטה (ג) . הלכה למשה מסיני ספר תורה שנקרע מטלה עליו מטלית מבחוץ . כל האותיות הכפולים באל"ף בי"ת כותב את הראשונים בתחילת התיבה והאחרונים בסוף (ד) ואם שינה פסול . (ספר שנקרע מטלה עליו מבפנים אבל לא מבחוץ) :

פרק שלישי

הלכה א (ה) עושה תורה ונביאים [ה] כאחת דברי ר' יהודה וחכ"א תורה בפני עצמו ונביאים בפני עצמן : הלכה ב לא יניח בין נביא לנביא [ו] כשם שמניח בין ספר לספר בתורה אבל נותן [ז] לו ריוח בפני עצמו [ולזה ריוח בפני עצמו] ומתחיל מלמעלה : הלכה ג אין עושין תורה חומשין כשהן מפוזרין תורה חומשין מקובצין שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה אבל עושה חומשין תורה אימתי בזמן שמדתן ושיטתן שוין : הלכה ד אין עושין שני חומשין כאחת ולא חומש ומחצה כאחת אבל אם עתיד הוא להוסיף עליהן מותר : הלכה ה (ו) מעשה בבייתוס בן זונן שהיו לו שמנה נביאים מדובקין כאחת ע"פ ר"א בן עזריה וי"א לא היו לו כי אם כל אחד ואחד בפני עצמו ושוב מעשה באדם אחד שהביא לפני חכמים תורה נביאים וכתובים כאחת : הלכה ו בד"א בדיפתרי אבל בגיליון תורה בפני עצמו ונביאים בפני עצמן : הלכה ז ספר [ח] שפסקו ושנוקד ראשי פסוקים שבה אל יקרא בו גורפו או שעירב בו את האות אל יקרא בו : הלכה ח ספר שנמחק אל [ט] יקרא בו ר"ש בן אלעזר אומר אם היה בבואה שלו נכרת הרי זה מותר : הלכה ט ספר שנמחק בו שיטה אחת על פני כולו אסור נמחק בו רובו ומיעוטו קיים מותר . (ז) ספר שיש בו טעות אל יקרא בו וכמה יהא אחד בדף דברי רבי יהודה רשב"ג אומר אפילו [י] שלשה בדף אל יקרא בו : הלכה י אין [כ] פותחין בתורה פחות מג' דפין אבל קורין באחד ואין נמנעין (ח) ומצוה בגדול לגללו הגולל ס"ת גוללו כנגד התפר אבל לא כנגד היריעה ס"ת [ל] לא יהדקנו

נוסחת הגר"א

[א] עושה : [ב] גמר כל הספרים ושייר בו דף אחד עושה אותו יריעה קטנה ואינו נמנע : [ג] אע"פ שאינו מן המובחר : [ד] תופרין במקום הכתב ואין תופרין מבפנים אלא מבחוץ . הלכה למשה מסיני שיהא משייר מלמעלן ומלמטן ומחו לה אמוהא שלא יקרע וס"ת שנקרע מטלה עליו מטלית מבחוץ אבל לא מבפנים כל האותיות : [ה] וכתובים כאחת דברי ר"מ ר' יהודה אומר תורה בפני עצמו ונביאים וכתובים בפ"ע וחכמים אומרים כל אחד ואחד בפ"ע . אמר ר' יהודה מעשה בבייתוס בן זונין שהיו לו ח' נביאים מדובקים כא' ע"פ ראב"ע . וי"א לא היו לו כי אם כל אחד ואחד בפני עצמו . אמר ר' מעשה באחד שהביא לפנינו תורה ונביאים וכתובים כאחת והכשרנו . במה דברים אמורים בקלף אבל בגויל תורה בפ"ע ונביאים בפ"ע וכתובים בפ"ע לא יניח : [ו] ריוח באמצע (וכ"ה בכ"י) : [ז] לו ריוח מלמטה ומתחיל מלמעלה : [ח] שנקדו או שפסקו : [ט] יקרא : [י] א' בשלשה דפין אל : [כ] פותחין : [ל] גוללו מבחוץ אבל מהדקו מבפנים :

הגהות הגרי"ב

(א) כ"ה אבל תופרין : (ב) [אין דובקין כצ"ל] : (ג) [ב"ב יג: עי' מגילה דף יט:] : (ד) [עי' שבת דף קד. מגילה דף ג.] : (ה) [בבא בתרא דף יג:] : (ו) [בבא בתרא שם] : (ז) מנחות דף כט: : (ח) [מגילה דף לב.] :

נוסחאות כ"י נמנע : (הל"ז) ג' ומחזיר (וכו') הראשון : (הל"ח) כדי שהוא רואהו : (הל"ט) לא יעשה ארכו יתר על רחבו ולא רחבו יתר על ארכו אבל ממציעו : (הלי"א) אבל אין כותבין במקום הכתב וספר שנקרע טולה עליו מטלית מבחוץ (והשאר שבדפוס בסוף ההלכה ליתא) : פ"ג (הל"א) עושה אדם : (הל"ד) עתיד להוסיף : (הל"ה) עצמו א"ר מעשה בא' שהביא לפנינו תורה נביאים מדובקים כאחת והכשרנו : (הל"ו) אבל בגוילין : (כ"ה הל"ס ו' ליתא) : (הל"ז) ספר שנפסק או שנקד ר"פ אל יקרא בו גלפו או שעירב אותיותיו (כ"ה אות באות) א"י בו : (הל"ט) בו אות אחת (וכו') נמחק רובו ומיעוטו קיים מותר (והשאר ליתא) : (כ"ה) אסור לקרות בו נמחק (וכו') אומר ג' בדף א' אל : (הל"י) אין פותחין בתורה יותר מד' דפין אבל קורין אפילו עשרה כאחת ואין נמנעין (והשאר ליתא) : (כ"ה) אין פותחין בתורה יותר מג' (וכו') היריעה והמהדק ס"ת (וכו') מבחוץ כלפי פנים והנותן :

כסא רחמים

בתרגום אבל כתב פי' שאמרו רז"ל כגון שכתוב הן ואמרו רז"ל [מו"ק כח וש"מ] בלשון יוני אחד אם כתב א' במקום הן פסול וכן מ"ש במנחות דף ל"ד טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים אם כתב במקום לטוטפות לארבע פסול וכיוצא בזה ופשוט :

פרק ב כמדת כתב ראשון . אפשר דאתא לאשמעינן דכל הקפידא הוא שיהיה כמדת כתב ראשון הגם דיש שינוי במהות הכתב כל שהיא כמדת ראשון סגי אמנם ודאי דטוב שיכתוב ספר הראשון אם אפשר כמ"ש הרב ש"ך ז"ל אמנם אין קפידא כי אם על שיהיה מדה כנגד מדה : **שיעור** כו' . פי' שיעור אורך הדף לא יהא ארוך כל כך שאינו רואה פי' שלא יהא כ"כ גבוה עד שיטרח לראות . ובקטן אם בא לעשותו קטן לא יפחות כו' : **ר'** שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר כצ"ל וכן הוא ברא"ש הלכות ספר תורה ס"ס י"ד .

פרק ג מעשה בבייתוס כו' . פ"ק דב"ב דף י"ג איתא אמר ר' יהודה מעשה כו' : **לפני** חכמים . פי' רבי ובית דינו כדמוכח בב"ב שם : **כאחת** והכשירום כצ"ל : **ושנוקד** . פי' או שנוקד ראשי פסוקים שלא עשה הפסק בין הפסוקים אלא עשה נקודה בראשי הפסוקים לסימן : **מותר** . לקרות בו כגון שנמצא בשעת הקריאה אם רישומו ניכר א"צ להוציא ס"ת אחר ויגמור הקריאה ואח"כ יתקן האותיות שנמחקו תקון יפה : **אבל** קורין באחד . דדי לקרות בדף אחד ובספר האגודה גריס אבל קורין יו"ד באחת פי' דסגי בספתח ג' דפין לכבוד הס"ת ויכולים לקרות עשרה באחת בזה אחר זה [ובס' רגל ישרה פי' וז"ל אין פותחין כו' . ר"ל

נחלת יעקב

טעיות וחסר ויתיר . אמנם אעתיק מ"ש מעדני י"ט בסוף ה"ק שהביא הלכה זו על מכונה וז"ל בשיטין נותנין טעם במסעות מ"ב וכרבבות של ישראל ס' וכזקני של ישראל ע"ב וכתוכחות של משנה תורה צ"ח הכל לפי הכתב: **במסעות** שנאמר ויכתוב משה את מוצאיהם . ר"ל שהוקש כתיבת התורה למסעות של ישראל שהיו מ"ב עיין רש"י בחומש פ' מסעי : **כרבבות** ישראל שנאמר כתב לך ואת ישראל . ר"ל בפ' כי תשא כתיב כתב לך גו' כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל הוקש כתיבת התורה לישראל מה ישראל בס' ריבוא אף כתיבת התורה בס' ריבוא . ובגמרא מדויקת מצאתי כתוב אף כתיבת התורה בס' . וכן הוא : **בזקנים** ע"ב שנאמר אספה לי שבעים איש וישארו שני אנשים במחנה והמה בכתובים שבעים ושנים . ר"ל כדאיתא במסכת סנהדרין דף יז שמשה בירר ששה מכל שבט ועשה ע"ב פתקין וא"כ היו מתחלה ע"ב זקנים ומדכתיב והמה בכתובים מקיש כתיבת התורה לע"ב זקנים : **ובתוכחות** צ"ח שנא' אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת . וצ"ל דמסיפא דקרא נפקא ליה דכתיב בסיפא הכתובים בספר הזה מקיש נמי כתיבת התורה לתוכחות שהם צ"ח עכ"ל מעדני י"ט בקצת תוספת ביאור . ובהגהות מיימוני כתבו מ"ח מסעות וע"ש בתי"ט והרא"ש והטור הביאו עוד דיעה אחת מ"ב שיטין וסימן לדבר אדני ב"ס סיני בקודש : **ובקלפים** לא נתנו שיעור כו' . ר"ל שלא נתנו שיעור כמה יריעות צריך לס"ת אלא כל שרוצה מוסיף ובלבד שלא יפחות משלשה דפין ר"ל שלא ירבה ביריעות עד שיעשה ביריעה אחת פחות משלשה דפין דאין עושין יריעה פחות משלשה דפין כדאיתא לעיל ובמס' מנחות :

ה"ז יריעה שבלתה כו' . ר"ל אם בלה מס"ת יריעה אחת או שתים לא יטול אותן שבלתה ויחזיר אחרים תחתיהן אלא נוטל שלשה ומחזיר שלשה והטעם כתב הטור סי' ר"פ ובש"ע שם לפי שאי אפשר שיהא אותן שמחליף דומות לגמרי לאחרות לכך צריך שיהא לפחות שלשה יריעות דומות : **ומה** שהוא מחזיר כו' . אין להקשות דמלתא דפשיטא היא דבעינן כמדת כתב ראשון דהא מה שנוטל מחזיר ואם לא יהא כמדת כתב ראשון יהא דף אחד חסר או יותר . אמנם אין זה קושיא די"ל דאפשר בשלשה יריעות שמחזיר איזה דפין יותר מביריעות שנטל לפי שיוכל לכתוב כתיבה גסה יותר מכראשונות או איפכא שיכתוב כתיבה דקה וימעיט בדפין ע"ז קאמר שיהא כמדת כתב ראשון שלא יחסיר ולא יעדיף בדפין וא"כ ממילא יהא כמדת כתב ראשון ועוד י"ל דאתא לאשמעינן כמ"ש הש"ך בסי' ר"פ דטוב שיכתוב הסופר ראשון אם אפשר עכ"ל וא"כ י"ל הא דקתני ומה שהוא מחזיר כמדת כתב ראשון אתא לאשמעינן כמ"ש הש"ך . ובאמת בש"ע לא כתב הב"י הך סיומא דיהא כמדת כתב ראשון :

ה"ח שיהא רואהו . דאיתא במנחות דף למ"ד שיעור אורך השיטה כדי לכתוב למשפחותיכם שלשה פעמים ולא תהא קצרה מזה כדי שלא יהא נראה כאגרת ולא ארוכה יותר על זה כדי שלא יהא עיניו משוטטת בכתב . ופרש"י שאם יהא השיטות ארוכות כ"כ יטעה בראשי השיטות ע"כ . וזהו דקתני הכא כדי שיהא רואהו ר"ל שיהא יוכל לראות בכתב ולא יהא עיניו משוטטות והיינו שלא יעשה ארוכות יותר מכשיעור ובכלל זה נמי שלא יעשה קצרות כדי שיהא רואהו לכל שהיא ס"ת ולא תהא נראה כאגרת אלא שלשים אותיות בשיטה אחת והוא שיעור האמור בגמרא: **ה"ט ולא** יעשה חצי ארכו כו' . הלשון מגומגם מאד . ובמסכת ב"ב דף י"ד גרסי' הכי אין עושין ס"ת לא ארכו יתר על הקיפו ולא הקיפו יתר על ארכו וכ"ה הלשון בש"ע סי' ער"ב וכן צריך להיות כאן . ואפשר ליישב גי' דהכא דקי"ל שיעור ס"ת בגויל ששה טפחים כדאיתא לעיל הלכה ה' וא"כ חוט המקיף אותה צריך נמי להיות ששה טפחים דבעינן ארכו כהקיפו . וידוע כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש ברחבו טפח וא"כ בסתם ס"ת שארכה ששה טפחים רחבה שני טפחים שליש הקיפה . ולפ"ז אם חצי ארכו הוי יותר מרחבו או רחבו יותר מחצי ארכו א"א להיות הקיפה כארכו ומש"ה לא יעשה כן . אלא שהלשון דחוק וטפת יתר דהל"ל בקיצור כדאיתא במס' ב"ב : **ה"י לא** יעשה כו' . הרא"ש הביא (בשם הירושלמי) הכי אבל עושה חציו גויל וחציו קלפי צבאים אע"פ שאינו מן המובחר ע"כ וגי' זו נכונה . והטעם דקלף הצבאים דומה קצת לגויל שלבהמה ולגי' דהכא דגרס מפני שאינו מן המובחר צ"ל דקאי ארישא : **ה"יא אין** דובקין בדבק ואין כותבין ע"ג המטלית . וקשה דברישא פליג ת"ק ורשב"א בזה . ובסיפא קתני סתם הל"מ ס"ת שנקרע מטלה עליו מטלית מבחוץ . אכן כתב הרא"ש בה"ק סי' ט"ו דפלוגתייהו הוא רק אם כותבין במקום הדבק והמטלית אבל לאחר הכתיבה מודו כ"ע דדובקין ועושין מטלית כדקתני סיפא הל"מ ס"ת שנקרע כו' : **ואין** תופרין במקום הכתב . ר"ל כשבא הסופר לתפור היריעות ביחד לא יניח שפת שתי היריעות זו ע"ג זו ויתפור בכפל מבית ומבחוץ ולתפור במקום הכתב אלא שיתפור מבחוץ כמו שאנחנו עושין ועיין בטוי"ד סי' רע"ח שכתב הטור בשם אביו הרא"ש ז"ל ששאל השואל מן הרא"ש למה אנו אין תופרין כדרך הראשון שכתבתי והשיב לו הרא"ש שכ"ל באמת היה יותר טוב לתפור בענין זה אלא שבמסכת סופרים איתא שתופרין מבחוץ וע"ש : **אבל** אין כותבין כו' ט"ס הוא וכצ"ל אבל אין תופרין במקום הכתב ובזה מודו רשב"א לת"ק : **צריך** שיהא משייר כו' הלשון מלמעלן ומלמטן אין לו המשך לא למעלה ולא למטה . אבל במגילה דף יט איתא הכי וא"ר"ת ב"ח א"ר"י שיור התפר הלכה למשה מסיני ומחו לה אמוהא ולא אמרו אלא כדי שלא יקרע . ופרש"י ומחו לה כו' . לאחר שאמרה הכה על מוחא כלומר חזר וסתר ואמר לאו הלמ"מ הוא אלא חכמים אמרו כדי שלא יקרע שאם אינו משייר מהדק בחזקה כשהוא מהדק לס"ת והוא נקרע אבל עכשיו כשהוא מהדקו בכח ומתחיל להרחיב ורוצה ליקרע מונע מלהדקו יותר עכ"ל . ובירושלמי דמגילה איתא בלשון אחר קצת וז"ל הלכה זהו שהוא תופר צריך לשייר מלמעלן ומלמטן כדי שלא יקרע ומחו לה אמותא אם הלכה למה לא יקרע ואם לא יקרע למה הלכה . ופי' המפרש לירושלמי דה"פ אם הלכה למשה מסיני הוא למה צריך הטעם כדי שלא יקרע דהלכה למ"מ לא צריך טעמא ואם הטעם הוא מכח סברא כדי שלא יקרע למאי איצטריך הלכה למ"מ ע"כ . ומעתה נראה דגם כאן צריך להיות כגי' הבבלי או ירושלמי . כי בלא"ה רוב הלכות במסכת זה המה כלשון הירושלמי : **הראשונים** בתחלת התיבה . כגון כ"ף כפופה ומ"ם פתוחה . וכן בשאר אותיות מנצפ"ך : **ובאחרונות** כו' . ט"ס וצ"ל והאחרונות בסוף . כגון כ"ף פשוטה ומ"ם סתומה וכן בשאר אותיות מנצפ"ך : **ספר** שנקרע וכו' . ר"ל ספר העשוי בגלילה כמו ס"ת מותר לתפור מבפנים משא"כ בס"ת תופרין מבחוץ כדקתני רישא . תיבות אבל לא מבחוץ מיותר הכא דבחוץ פשיטא דמותר ובספר נחלת אריאל מקיים גי' דהכא וה"פ מותר לתפור מבפנים ולא מבחוץ ר"ל שאין צריך לתפור דוקא מבחוץ :

סליק פרק שני

פרק שלישי ה"א וחכ"א תורה כו' . במסכת ב"ב דף יג ע"ב גרסי' הכי ת"ר מדביק אדם תורה ונביאים וכתובים כאחד דברי ר"מ ר"י אומר תורה בפני עצמו ונביאים בפ"ע וכתובים בפ"ע וחכ"א כל אחד ואחד בפ"ע ופרש"י כל ספר של נביאים וכתובים צריך להיות בפ"ע . ותוס' שם כתבו טעמא דמ"ד כל אחד ואחד בפ"ע שלא יהא [נראה הכל כמו נביא אחד וטעמא דר"י שלא יהא] הכל נראה כתורה או הכל נביאים וע"ש בד"ה ר"י : **ה"ב לא** יניח כו' . ר"ל שבין כל נביא ונביא אין צריך להניח ד' שיטין כמו בין ספר לספר בתורה כדאיתא לעיל פ"ב הלכה ד' אבל נותן לזה ריוח בפ"ע כו' ר"ל שמניח ג' שיטין בין נביא לנביא כדאיתא נמי לעיל בפרק ב' : **ומתחיל** מלמעלה . זהו קאי בין נביא לנביא כמבואר בתוס' שם במס' ב"ב ור"ל אם סיים נביא אחד בסוף הדף אין צריך להניח ג' שיטין חלק מלמעלה בתחלת הדף אלא מתחיל מלמעלה בראש השיטה העליונה . ומבואר שם בגמרא הטעם שאם בא לחתוך חותך . כלומר שמותר לחתוך ולחלק זה מזה ונמצא זהו ראש הכרך וגנאי הוא לו שיהא דף זה משונה מחבירו על כן ומש"ה מתחיל מלמעלה :

ה"ג אין עושין כו' . ר"ל שאין חולקין ס"ת שלמה לחומשין דהיינו כל ספר בפ"ע דהיינו מפוזרין ובין מקופלין דהיינו או שלשה חומשין כאחת אפ"ה אסור לפי שאין קדושת חומש כקדושת ס"ת ואין מורידין מקדושה . ואית ספרים דגרסי מקובלין בבי"ת והיא היא דאותיות בומ"ף מתחלפין : **אימתי** כו' . ר"ל שאין גליון של אחד גדול מחבירו . וכן בשיטות שאין באחד שיטות ארוכות ובאחד שיטות קצרות . או בענין הכתב שאחד נכתב כתיבה גסה ואחד כתיבה דקה אז מותר לעשות מחומשין תורה . ובאגודה גרס הכי אין עושין תורה חומשין שאין מורידין מקדושה כו' : **ה"ד אין** עושין כו' . ר"ל שאין כותבין שני חומשין כאחת או חומש ומחצה . ואין להקשות דבהלכה ג' משמע דמותר לכתוב כל חומש בפ"ע מדקתני אבל עושין חומשין תורה . י"ל דשני חומשין או חומש ומחצה גרע דמחזי כס"ת ואתא למטעי שהיה בקדושת ס"ת . וכיוצא בזה איתא במס' גיטין דף ס' ע"א דמבעיא ליה לש"ס אי מותר לקרות בחומשין בציבור ורצה הש"ס למפשט מדקתני בברייתא ס"ת שחסר יריעה אחת אין קורין בו ש"מ דאסור לקרות בחומשין ודחי הש"ס לא היה סתם מחסר במלתא פרש"י שקורין לה ס"ת וחסר הוא . וא"כ ה"נ י"ל הכי כיון שהוא יותר מחומש ולא הגיע לכלל ס"ת גרע טפי : **אבל** אם כו' . כלומר מתחלה כשכתבו כל חומש ומחצה או שני חומשין היה דעתו להוסיף עליו שאר חומשין עד שישלם הס"ת מותר . והכי איתא נמי כה"ג במסכת גיטין דף ס"א בהא דקי"ל אין כותבין מגילה לתינוק אבל אם עתיד הוא להוסיף עליו מותר : **ה"ה שמנה** נביאים . פרש"י בב"ב כל ספרי נביאים שמנה הן : **כאחת** . במס' ב"ב די"ג גרסי' הכי ושוב מעשה באחד שהביא לפני חכמים תנ"ך כאחת והכשרוהו : **ה"ו בד"א** בדפתרי אבל בגליון כו' . נראה שתיבת גליון ט"ס וצ"ל בגווילין . וקאי אמאי פרקין דקתני דר"י מתיר תורה ונביאים וכתובים כאחת . ע"ז קתני הכא דוקא בדפתרי מותר דלא שייך הטעם שיאמרו הכל הוא תורה לפי שאין כותבין ס"ת על הדפתרי . אבל בגויל דמותר לכתוב עליו ס"ת וא"כ איכא למיחש שיאמרו כולו ס"ת היא אפילו ר"י מודה דאסור לכתוב תנ"ך כאחת : **ה"ז שפסקו** . ר"ל שעשה הפסק בין הפסוקים בנקודות כמו שאנו עושין בחומשין העשויות בדפוס פסול וכתב בדברי חמודות סי' ע"ד הטעם דפסול משום שאין לנו אלא כנתינתה מסיני . ובנקדו הטעם דפסול כתוב שם בשם תשובת הרמב"ן משום דיש אם למקרא ויש אם למסורת ואם נקדו אין כאן מסורת . וסיים שם דאפי' אם הסיר הניקוד פסול מהאי טעמא : **גורפו** . בדברי חמודות סי' ע"ד הביא הלכה זו וכתב שם בשם הגהת מיימוני דבמקום גורפו גרס גולעו . וכתב התי"ט ופי' שתיבה לא אדע ויראה לי שצ"ל גורעו ר"ל שגרע את האות והקטינה עכ"ל : **שעירב** בו את האות . ר"ל שלא הפריד האותיות שיהיו מוקפת גויל אלא שעירב אות לחברתה אל יקרא בו . ועוד אפשר לומר הא דקתני גורפו או שעירב בו את האות קאי אדלעיל דקתני ספר המנוקד פסול וע"ז קאמר גורפו ר"ל אע"פ שחזר ומחק הניקוד או שעירב בו האות ר"ל שהמשך הניקוד לאות אפ"ה פסול וכמ"ש התי"ט בשם תשובות הרמב"ן בסימן שהבאתי לעיל דאפילו הסיר הניקוד פסול וכן כתב הב"י בי"ד סימן רע"ד . ועוד נ"ל לפרש הא דקתני או שעירב בו האות ר"ל שעירב האותיות משורה לשורה כמו בגט מעורה וכ"כ בש"ע סימן רע"ד שאם עירב האותיות כמו בגט שאסור לכתחלה . וכ"כ הלבוש סי' רע"ד : **ה"ח ספר** שנמחק כו' . הלשון מגומגם ונראה שצ"ל אל יקרא בו וכן מצאתי בגמרא אחת כתב על הגליון אל יקרא בו: **רשב"א** כו' בבואה . ר"ל שעדיין ניכר רשומו של האות מותר לקרות בו: **ה"ט אסור** . ר"ל אסור לקרות בו : **נמחק** בו . לכאורה יש לתמוה מה"ת שאם נמחק רוב השיטה שיהא כשר . דלת"ק דלעיל בהלכה ח' סתמא קתני ספר שנמחק אסור משמע אפילו אות אחת . ולרשב"א בעינן עכ"פ שיהא בבואה שלה נכרת והיכא קתני הכא דאם נמחק רוב השיטה ומיעוטו קיים דמותר . ואפשר לומר דהלכה זו אתיא כרשב"א דלעיל בהלכה ח' דאמר אם היה רישומה ניכר מותר . והא דקתני הכא אם נמחק רובו מיירי באמת שבבואה שלה ניכר . ואפ"ה קתני רישא אם נמחק כל השיטה אסור אע"פ שרישומה ניכר . ולולא דמסתפינא הייתי אומר שט"ס יש כאן וכצ"ל ספר שנמחק בו אות אחת אסור נמחק בו רובו ומיעוט קיים מותר . וקאי מיעוט קיים על מיעוטו דאות והוא ע"פ מ"ש בטא"ח סימן ל"ב וז"ל ניקב רגל סימני של ה"א אם נשאר ממנה מלא אות קטנה כשר . וזהו דקתני הכא ומיעוט קיים ר"ל אם נשאר רק מלא אות קטנה של האות הראשון כשר: **טעות** . צ"ל טעיות כלומר שנמצאו בו טעיות הרבה כדמפרש לקמן : **אחד** בדף . ר"ל אחד בכל דף ודף : **אל יקרא** בו . טעות דמוכח יש כאן וצ"ל יקרא בו והכי מוכח מגמרא דמנחות דף כט ע"ב . אר"י הני תרתי מילי אמר רב בספרים ותניא תיובתא חדא הא דאמר רב ס"ת שיש בה שתי טעיות בכל דף ודף יתקן שלש יגנז ותניא תיובתא שלש יתקן ארבע יגנז עכ"ל . וא"כ הא דקאמר רשב"ג הכא אפי' שלשה בדף יקרא בו היינו ע"י תיקון אבל לת"ק בשלשה לא מהני תיקון אלא יגנז והיינו כרב במסכת מנחות ורשב"ג ס"ל כתנא דברייתא והכי קי"ל בש"ע י"ד סימן רע"ט . ושם במנחות מסיק הש"ס וה"מ חסירות אבל יתירות לית לן בה ופרש"י וה"מ דאמרי ד' יגנז כגון חסירות שחסרו ממנו אותיות . ומפרש בש"ע סימן הנ"ל הטעם שאם כתב המלא חסר שגנאי הוא לתלות כ"כ בין שיטי . אבל אם כתב החסר מלא אפי' יש בכל דף כמה טעיות יתקן לפי שאין הגרידה גנאי כמו תליי' וע"ש : **ה"י אין** פותחין . ר"ל כשבא לקרות בתורה בציבור לא יפחות מלפתוח מג' דפין : **באחד** . ר"ל שמותר לקרות רק דף אחד אע"פ שצריך לפתוח שלשה דפין מ"מ מותר לקרות באחד . ובאגודה גרס הכי אבל קורין יו"ד כאחד . ר"ל ביחידית מותר לקרות הרבה בני אדם כאחד אע"פ שבציבור אסור אבל ביחידית מותר: **ומצוה** בגדול לגלול . כדאיתא בסוף מסכת מגילה א"ר שפטיה א"ר יוחנן עשרה שקראו בתורה הגדול שבהן גולל . וע"ש בב"י בטא"ח סימן קמ"ז הפירוש של גדול שבהן . אי קאי אגדול שבשבעה שקוראין . או קאי על הגדול שבכל עשרה : **הגולל** ס"ת . גם זה שם בדף הנ"ל ופרש"י יעמדנו כנגד התפר שאם ראוי להדקו יפה . והר"י

יהדקנו מתוכו אבל מהדקו מבחוץ והנותן ס"ת לחבירו לא יתנהו אלא בימין והמקבל לא יקבלנו אלא בימין שכן נתנתנו מהר סיני שנאמר (דברים ל) מימינו אש דת למו (א) א"ר שפטאי א"ר יוחנן הקורא בלא נעימה והשונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ) וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים : הלכה יא לא [א] יניח כותבין דיו בקולמוס על גבי הכתב ולא יאחז בכפליים ויתירים ולא יאחוז ויוציא הכתב מבחוץ ולא יוציאנו מתוכו ויחלצנו וכולן במגיהי ספרים מותר לא ישמט אדם ס"ת מתיקו ויחלצנו (בו) שנוהג בו דרך בזיון ולא יתננו ע"ג ארכובותיו ויתן אצילו עליו ויהא קורא כדברי ר' נחמיה : הלכה יב לא יתננו על גבי הכסא ויהא תלוי וקורא כשם שקורין בשטרות שאין נוהגין בזיון בספרים אלא אוחז בידיו באימה וקורא בו (ב) אין זורקין ספרים ממקום למקום ואין נוהגין בהן דרך בזיון : הלכה יג לא יתננה על גבי מטה (לא) במרגלות המטה ולא תחת המטה (ג) ולא ישב אדם על גבי המטה שס"ת עליה מעשה ברבי אלעזר שישב לו על גבי המטה וספר עליה ועמד דומה כמי שנשכו נחש (ד) שנאמר (ויקרא יט) את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו לא מן השבתות אני ירא אלא ממי שפקד עליו [ולא] מן המקדש אני ירא אלא ממי שפקד עליו (שנא') את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו) : (ה) חייב אדם לעשות ציצית נאים ומזוזות נאות ולכתוב ס"ת נאה בדיו נאה וקולמוס נאה ולבלרין נאים ובקלפים נאים ועורות [ב] צבועים ויעטפנו בשיראין נאין שנאמר (שמות טו) זה אלי ואנוהו עשה לפניו מצות נאות כדברי ר' ישמעאל : ר"ע אומר הרבות בנאות שלו אבא שאול אומר הדמה לו מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון : הלכה יד (ו) אין נוהגין בזיון באוכלין ואין זורקין אוכלין ממקום למקום לא ישב אדם על גבי קופה מלאה תמרים או גרוגרות אבל יושב הוא על גבי קופה מלאה קיטניות או ע"ג עגול של דבילה מפני שנהגו בו כן . אין סומכין ואין מכסין באוכלין (ז) (ואין אוכלין באוכלין אלא אם כן ראוין לאכילה ר' אליעזר בן יעקב אומר כל שיש לו יד ועוקץ מותר לכסות בו ר' שמעון בן גמליאל אומר כל אוכל שנוטרו בידי אחרים מותר לכסות בו ר' שמעון בן גמליאל אומר כל אוכל שיש לו שומר מותר לכסות בו (ח) והכותב בספרים לא יהפוך מגילה עליה שנוהגין בהן דרך בזיון : הלכה טו אם סיים כל הספר ושייר בה דף א' עושה אותו יריעה קטנה ואינו נמנע אין מכסין באוכלין) ר"מ אומר כל שיש לו קליפה מותר לכסות בו ר' יהודה אומר כל שיש לו עוקץ או יד מותר לכסות בו : הלכה טז אין אוכלין אוכלין באוכלין אלא אם כן היה אוכלין בבת אחת [ג] וספר שאין עליו מפה הופכו על הכתב (ט) אמר (י) רבי יוחנן כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום ערום ס"ד אלא נקבר ערום בלא אותה מצוה :

פרק רביעי

הלכה א (י) אלו שמות שאין נמחקין הכותב אל"ף למ"ד אל"ף דל"ת יו"ד ה"י שדי צבאות אהיה אשר אהיה רבי יוסי אומר צבאות חול אמר ר"ש בן אלעזר של בית [ד] אגודה היו כותבין [ה] בירושלים והיו מוחקין צבאות שהיו נוהגין בו חול שנאמר (דברים כ) ופקדו שרי צבאות בראש העם : הלכה ב הכותב אל"ף למ"ד [ו] מארבע אותיות יו"ד ה"י מד' אותיות אינן נמחקין מפני שיש שמות כיוצא בהן שי"ן דל"ת משדי צבא מצבאות א' ה' מאהי' הרי אלו נמחקין מפני שאין שמות כיוצא בהן : הלכה ג כל האותיות המשמשות לשם בין מלפניו בין מלאחריו הרי אלו נמחקין בה' [ז] כה' לה' וה' בכל"ו הרי אלו נמחקין וכיוצא בהן ומלאחריו אלהינו אלהיכם אלהיהם נ"ו כ"ם ה"ם הרי אלו נמחקין וכיוצא בהן ויש אומרים [ח] כ"ם מאלהיכם אינו נמחק : הלכה ד וכל שמות הדיוטות שאותיותיהם אותיות השם הרי אלו נמחקין כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים (בראשית ג) הראשון קודש והשני חול כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים (דברים י) הראשון קודש והשני חול : הלכה ה ואדני האדנים (שם) הראשון קודש והשני חול [ט] אלהי אברהם (בראשית לא) קודש ואלהי נחור (שם) חול אלהי אביהם (שם) חול אלהים לא תקלל (שמות כב) [י] (כ) משמע קודש וחול ר"ש אומר קודש (שנאמר) (בראשית לג) כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים הרי זה חול מחנה אלהים (שם לב) הרי זה קודש : הלכה ו כל השמות האמורים באברהם קודש חוץ מאחד שהוא חול שנא' (שם יח) ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך וי"א [כ] [קודש] (שם כ) ויהי כאשר התעו אותי אלהים [ל] ר' חנינא אחיו של ר' יהושע אומר קודש שאלולי אלהים כבר התעו אותי : הלכה ז כל השמות האמורים בלוט חול חוץ מהאחרון (שם יט) ויאמר לוט אליהם אל נא אדני . כל השמות האמורים במיכה חול ר' יוסי אומר ביו"ד ה"י קודש באל"ף למ"ד חול חוץ מבית האלהים (אשר) בשילה (שופטים יח) וכל השמות האמורים בנבות קודש חוץ מברך נבות אלהים ומלך (מלכים כא) וכל השמות האמורים בגבעת בנימין ר' אליעזר אומר חול ר' יהושע אומר קודש אמר לו רבי אליעזר וכי היאך (יכול) אפשר שהמקום מבטיח ואינו עושה אמר לו ר' יהושע (ל) המקום (כבר) מבטיח

הגהות הגרי"ב

(א) מגילה דף לב. : (ב) [עירובין דף לח.] : (ג) [מנחות דף לב.] : (ד) [יבמות דף ו. ע"ש] : (ה) [שבת דף קלג ע"א] : (ו) [ברכות דף נ:] : (ז) [עיין שם בתוס' ד"ה כמאן וברא"ש שם] : (ח) [עירובין דף לה:] : (ט) [שבת דף יד. מגילה דף לב.] : (י) [שבועות דף לה. ושם רוב עניני זה הפרק] : (כ) נ"א משמש : (ל) [שם בשבועות מבואר היטב] :

נוסחת הגר"א

[א] יניחו הכותבין דיו : [ב] צבאים : [ג] והכותב בספרים לא יהפוך היריעה על פניה שנוהגין בהם דרך בזיון : [ד] (בירושל' פ"א דמגילה הגירסא) הגידה : [ה] אומנים שבירושלים : [ו] מאלהים יו"ד (וכ"ה בכ"י) : [ז] שה' כה' מה' לה' וה' בשכמל"ו : [ח] נ"ו כ"ם אינו : [ט] (עד כאן שייך לסל"ד) : [י] ר"ע אומר קדש ר' ישמעאל אומר חול . כי : [כ] חוץ ויהי כאשר : [ל] חול :

נוסחאות כ"י (הלי"א) ולא יאחז בקלפים ויתירן אלא יאחז בקלפים ויוציא כתב מבחוץ ולא יוציאנו מתוכו . ויחלצו (וכו') מותר לא יתננו ע"ג הכסא ויתן אציליו עליו ויהא קורא בו כדברי ר"נ : (הלי"ב) וקורא בו כשם (וכו') בספרים (והשאר ליתא) : (נ"א) למקום לפי שנוהג בהן בזיון : (הלי"ג) ועמד כאדם שנשכו נחש שנאמר (וכו') שנאמר אש"ת ומקדשי תיראו אני ה' חייב (וכו') אומר אדבר בנאות (וכו') אתה היה רו"ח : (הלי"ד) באוכלין לא ישב (וכו') קטניות ואע"ג עיגול דבילה מפני שנהגו בו כן (והשאר ליתא) : (הלט"ו) (אם כו' עד אין ליתא) אין מכסין (וכו') מותר ר"י (וכו') מותר אין (וכו') אא"כ אוכלין בב"א (והשאר ליתא): פ"ד (הל"ד) שאותיותיהם כאותיות: (הל"ו) ר' חנינא (נ"א חנניה) בן אחיו: (הל"ז) מן האחרון במיכה חול אפילו יה בנבות קדש אפילו אל (והשאר עד אלהים נלנ שבהל"ט ליתא):

הגהות מהריעב"ץ

פרק ד הל"ה חול כ"ב כי לא יראני האדם וחי :

כסא רחמים

כדי שיהא הדף שקורא בה מגולה מכל צדדיו . אבל קורין באחת . ר"ל אף שפותחין ג' דפים אפ"ה לא יקרא אלא באחת לאפוקי אם שנים רוצים לקרות אחד בדף זה וא' בדף שני שאסור עכ"ל] : **אלא** אוחז בידיו באימה .

פי' מלבד שאין נוהגין בזיון אלא צריך לכבדן ביראה . דכל התורה שמותיו של הקב"ה וכתיב ליראה את השם הנכבד וגו' : **הדמה** לו מה הוא כו' . וכמ"ש בסוטה דף י"ד [אחרי ה"א תלכו וכי אפשר כו' אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא מלביש כו'] ע"ש : **אין** נוהגין בזיון באוכלין . לא די שלא ינהגו בזיון גמור באוכלין עצמן אלא אף זו שאין זורקין אוכלין ממקום למקום אף מידי דלא ממאיס [היינו בפת דוקא אבל שאר אוכלים דוקא בממאים] דנראה שהם בזוים בעיניו . ולא זו כי בעת שזורקן ניכר הבזיון אלא אף זו לא ישב כו' שנמשך מזה אח"כ בזיון שיתמעכו : ע"ג קופה כו' . ואם מונחים בתיבה של עץ שרי . ב"ח ואחרונים : **כל** שיש קליפה מותר לכסות . דלא ממאיס : **פרק ד הראשון** קדש . אגב שאמר בסוף הלכה הקודמת אלהי האלהים הראשון קדש והשני חול גמר אומר שזה פי' ואדוני האדונים ואדוני קדש האדונים חול . אבל לענין מחיקת השם אדון הוא כמו חנון רחום :

נחלת יעקב

וכר"י כתב שהטעם מפני שאם יקרע יקרע בתפר עכ"ל : **ס"ת** לא יהדקנו כו' . הכי גרסי' בסוף מגילה . וא"ר שפטיה א"ר הגולל ס"ת גוללו מבחוץ וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים . פירש"י הגולל ס"ת מענין לענין והוא יחיד וס"ת מונח לו על ברכיו גוללו מבחוץ העמוד שהוא חוצה לו גוללו ויגול מצד חוץ לצד פנים שאם יאחוז עמוד הפנימי לצד החוץ יתפשט החיצון ויפול לארץ . וכשהוא מהדקו כשגמר מלגלול וכא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתב בזרועותיו שמצוה להראות את העם כשמהדקו במס' סופרים עכ"ל . ומעתה בין תבין אשר לפנינו שגי' דהכא משובשת . דהכא קתני לא יהדקנו מתוכו אבל מהדקו מבחוץ . וזהו ממש נגד סוגיא דמגילה שהבאתי . לכן נ"ל דגרסי' הכי ס"ת לא יהדקנו מבחוץ אבל מהדקו מבפנים וכגי' דהתם . או שנגרסי' הכי ס"ת אינו גוללו מבפנים אבל גוללו מבחוץ והוא נמי כסוגיא דהתם . ועיין בב"י בא"ח סימן קמז הרבה פירושים על גמרא דמגילה שהבאתי : **הקורא** . שם בסוף מגילה ופרש"י הקורא בלא נעימה טעמי המקראות . ועל שונה בלא זמרה פי' תוס' שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונין אותן ע"פ ועי"כ היו נזכרים יותר . ובגמרא דשם הוקשו עלה אביי משום דלא ידע לבסומי קלא מספטים לא יתיו קרית ליה . ומוקי הש"ס באמת כך קרא לדרשה אחריתא . **הי"א לא** יניח . בס' אגודה הגי' יותר נכונה וה"ג שם לא יניח הכותב ידיו בקולמוס על הכתב והטעם פשוט שעי"כ יתקלקל הכתיבה . **ולא** יאחוז בכפליים ויתירים . הלשון מגומגם מאד ובדוחק יש ליישבו דה"פ כשבא להגביה הספר ולהראות הכתב אל העם לא יאחז השני עמודים מוכפלים זה על זה ואח"כ יתירם אלא יפשוט מתחלה קודם שמגביה הס"ת . ואפשר שט"ס הוא וצ"ל לא יאחזו בידים ויתירם והכי איתא במס' מגילה . ובפרק זה הלכה טז כל האוחז ס"ת ערום כו' : **ולא** יאחוז . ר"ל שלא יאחוז הס"ת באופן שיצא הכתב מבחוץ אלא כשמגביה אותה יהא הכתב נגד פניו : **ולא** יוציאנו מתוכו . ר"ל שלא יוציאנה מן התיק דרך בזיון אלא יפשוט התיק מעליו וכן משמע בב"י סימן קמז : **בו** . תיבת בו מיותר וכנ"ל לא ישמט אדם ס"ת מתיקו ויחלצנה כלומר שלא יניחה על חיקו ויחלצנה מן התיק דזהו נמי דרך בזיון : **כדברי ר"נ** . ר"ל כך הם דברי ר"נ ומצינו זה הלשון כמה פעמים במדרשות ובירושלמי [וכן במתני' דסוף נזיר כדברי ר' נהוראי וע"ש ברש"י] : **הי"ב בידיו** . לאו דוקא בידיו דהא אסור לאחוז ס"ת ערום אלא בהפסק מפה קאמר : **אין** זורקין . כ"כ הרמב"ם בסוף הלכות ס"ת וכתב דה"ה שאר ספרים נמי אסור לזורקן : **הי"ג ע"ג** המטה כו' . זו ואין צ"ל זו קתני בכל הני ד' בבות : **מעשה** בר"א כו' . במנחות דף לב הגירסא מבואר יותר וה"ג שם מעשה בר"א שישב ע"ג המטה שס"ת עליה ונזכר ועמד ודומה כמי שנשכו נחש . כלומר מרוב צער שהיה לו עמד במהירות כאילו נשכו נחש : **את** שבתותי תשמרו . הכי איתא ביבמות דף ו' והא דקתני בסיפא את שבתותי תשמרו מיותר הוא : **חייב** אדם . כל המאמר הזה איתא במסכת שבת דף קלג ע"ב . ובמקום דקתני הכא ולבלרים נאים . קתני התם ולבלר אומן . וכן הא דקתני הכא בשורות צבועים לא קתני התם כלל . אלא הכי גרס התם וכורכו בשיראין נאים : **הרבות** בנאות שלו . ר"ל הרבה בשבח של המקום וכן הוא במכילתא פרשת משפטים : **הדמה** לו . דרש ואנוהו לשון אני והוא אשוה לו מה הוא רחום כו' . רש"י במסכת שבת: **הי"ד ואין** זורקין אוכלין . הטעם הוא פשוט כמס' ברכות דף נ' משום בזיון אוכלין : **לא** ישב אדם . הטעם דבדבר לא כשהוא יושב עליו הקופה נכפפת והפירות נמאסים. אבל בקטניות ועגולי דבלה שהן יבשין ואין נמאסין וכ"ה בטאו"ח סי' קע"א : **אין** סומכין . אין סומכין הקערה באוכלין ואין מכסין כלי באוכלין שמא ישפך מהקערה על האוכלין וממאסין וכן כשמכסה כלי באוכלין פן יפול לתוך הכלי וימאס . וכ' הטור סי' הנ"ל דוקא במידי דממאס אבל אי לא ממאס שרי : **ואין** אוכלין כו' . מפרש הטור הא דקתני אא"כ ראוין לאכילה פי' שדרך כ"א לאכול אלו עם אלו ואוכלין ביחד משו"ה מותר לאכול דבר אוכל באוכל אחר : **יד** ועוקץ . דאם יש לו יד או עוקץ אינו נמאס אם יפול לתוך הכלי דיוכל לאחוז בעוקץ או ביד לכן מותר לכסות בו : **בידי** אחרים . הב"י בסי' קע"א הביא בשם מסכת סופרים דגרסי' הכי כל שגמרו בידי אדם מותר לכסות בו . והיינו שעדיין אינה ראויה לאכילה עד שצריך תיקון בידי אדם : **והכותב** בספרים כו' . שאם הכתב לא עדיין ותשש שיעלה אבק עליו לא יהפך היריעה שיהא הכתב למטה אלא יפרוס עליה בגד . אבל אם אין לו מפה מותר . והכי משמע במסכת עירובין דף לה והכי איתא נמי לקמן הלכה טז : **הט"ו רישא** דהלכה זו כשנית לעיל פ"א הל' יא ופ"ב הל' ח ושם פרשתי' . וסיפא דהלכה זו כשנית בהך פרק בהלכה הקודמת : **הט"ז אר"י** כל האוחז ס"ת ערום כו' . כתבו תוס' בסוף מגילה בשם הריב"א הא דקתני ערום בלא אותה מצוה שאם קרא בס"ת ואחזו ערום אין לו שכר מאותה הקריאה : **סליק פרק שלישי**

פרק רביעי ה"א אלו שמות שאין נמחקין . אע"ג דבמס' שבועות קחשיב יותר . דקתני התם אלו הן שמות שאין נמחקין אל אלהיך אלהים אלהיכם אהיה אשר אהיה אל"ף דל"ת יו"ד ה"א שדי צבאות ע"כ . גם הרמב"ם פ"ו מהל' יסודי התורה קחשיב שבעה שמות שאין נמחקין מלבד אהיה אשר אהיה. אפ"ה אין מזה סתירה לברייתא דהכא . די"ל דקחשיב הכא אל ובזה נכלל כל שם אלהות . דהיינו אלהיך ואלהים ואלהיכם . אבל הש"ס דשבועות קחשיב כל חדא באפיה נפשיה . וכיוצא בזה כתב הכ"מ בפרק הנ"ל ליישב הא דלא קחשיב הרמב"ם אל ואלהי משום דבכלל אלהים הוא וא"כ י"ל איפכא ברייתא דהכא קחשיב אל וכל שם אלהות בכלל . ועפ"ז מיושב נמי דבאבות דר"נ פל"ד קחשיב י' שמות . דהתם קחשיב כל פרט ופרט והכא קחשיב בכלל . וכן אנו צריכין לומר בברייתא דהכא דקחשיב יו"ד ה"א ובזה נכלל השם של ארבע אותיות וגם החזי שם של ארבע אותיות : **שנא'** ופקדו שרי צבאות וא"כ קאי צבאות על שם ישראל ולא על הקב"ה . ובמסכת שבועות מפורש להדיא ר"י אומר צבאות חול שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל . ומייתי לה מקרא אחרינא והוצאתי את צבאותי את עמי ישראל ממצרים : **ה"ב מארבע** אותיות . משם אלוה או אלהי שנתכוון לכתוב כל השם ולא כתב רק שתי אותיות אל"ף למ"ד וכן שנתכוון לכתוב שם הויה ולא כתב רק יו"ד ה"א . אפ"ה אין נמחקין לפי ששתי אותיות אלו לחוד הן נמי שמות ובספר אגודה גרס הכי שכותב אל מן השם : **כיוצא** בהן . ר"ל ששתי אותיות הללו הן נמי שמות : **צבא** מצבאות . במס' שבועות גרסי' נד"י בי"ת מצבאות שי"ן דל"ת משדי הרי אלו נמחקין לפי שאלו שתי אותיות לחוד אינן שמות ומש"ה אין בהם קדושת השם עד שכתב כל השם : **ה"ג בבל"ו** . בית מן בה' וכ"ף מן כה' ולמ"ד מן לה' וכן וי"ו מן וה' שכל אלו נטפלין לשם ואינן מעצם השם ומותר למוחקן : **וכיוצא** בהן . ר"ל שה' שי"ן נמחק מה' מ"ם נמחק שהן נמי טפילין לשם : **נ"ו** כו' . ר"ל אלהינו נ"ו נמחק אלהיכם כ"ם נמחק אלהיהם ה"ם נמחק שכל אותיות הללו נטפלין לשם מאחריו והא דקתני הכא וכיוצא בהן ר"ל אלהיך כ"ף נמחק : **וי"א** כ"ם כו' . חדא מינייהו נקט דהא לדעת הי"א כל האותיות הנטפלין לשם מאחריו אינן נמחקין והכי איתא במס' שבועות להדיא אחרים אומרים לאחריו אינו נמחק שכבר קידשו השם ופסקינן התם הלכתא כאחרים וכ"כ בש"ע סי' רע"ו : **ה"ד הראשון** קודש . דיודע אלהים קאי על הקב"ה והוי קודש . אבל והייתם כאלהים לא קאי על הקב"ה אלא פירושו והייתם כמלאכים וכן מפרש התרגום והויתון כרברביא ומש"ה הוא חול : **אלהי** האלהים . דאלהים השני קאי על השופטים הנקראים נמי אלהים והוא חול וכ"כ הב"י סי' רע"ו דאלהים בתרא קאי אשופטים ושרים והוא יתברך שופט עליהם כי רם ה' ומש"ה אלהים הראשון דקאי על הקב"ה קודש : **ה"ה הראשון** קודש . דקאי אהקב"ה ואדוני' קאי אשופטים והקב"ה הוא אדון על כל האדונים לכן הראשון קודש והשני חול : **אלהי** אברהם . הכי מפורש במ"ר ורש"י בחומש פי' ויצא דאלהי אברהם קאי אהקב"ה . אבל אינך הוי שם עבודת כוכבים . ובמ"ר איתא' אלהי אברהם משמש קודש וחול דיש לפרש על אביהם של יעקב והוא קודש ויש לפרש על אלהי אביהם של לבן והוי חול : **ואלהים** לא תקלל כו'. דיש לפרשו על ברכות השם והוא קודש . ויש לפרשו נמי שהוא אזהרה על קללת דיין והוי חול ובסנהדרין דף ס"ו ע"א פליגי בזה ר"י ור"ע דר"י סבר חול ור"ע סבר קודש . והא דקתני הכא ר"ש קודש צ"ל רש"א קודש. ובאגודה גרס ר"י אומר קודש : **שנאמר** כי על כן . תיבת שנאמר מיותר וכצ"ל כי על כן כו' חול דפני אלהים קאי על מלאך וכן מפרש התרגום אפי רברביא אבל על מחנה אלהים מתרגם משריתא מן קדם ה' וא"כ קודש הוא . ובאגודה הוסיף כאן פסוק אחד נביא אלהים קודש [וכ"ה בכ"י] : **ה"ו** ויאמר אדני כו' . פרש"י בחומש ובמסכת שבועות למלאך אמגעי קרא אדון וא"כ הוא חול דקאי על המלאך : **וי"א** ויהי כו' . ר"ל זהו חול . אבל הפסוק ויאמר אדני אם נא כו' הוא קודש ונגד הקב"ה אמר אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך תמתין לי עד שאכניס האורחין וכן פרש"י בחומש ובשבועות ומיניה ילפינן דגדול הכנסת אורחין יותר מקבלת פני השכינה . ורבי חנינא ס"ל דגם הפסוק ויהי כאשר התעו אותי אלהים נמי קודש הוא וה"פ אילולי ה' כבר התעו אותי וכן איתא בירושלמי פ"ק דמגילה אבל בבבלי ליתא להך י"א : **ה"ז ויאמר** לוט אליהם כו' . והיינו בגמרא מי שיש בידו להמית ולהחיות . פרש"י וה"ק ויאמר לוט אליהם בחזקיהם אל נא יהי כן וחזר כלפי השכינה ואמר לו אדני הנה נא מצא עבדך חן כו' להחיות את נפשי עכ"ל וכיון דקאי אקב"ה מש"ה הוי קודש . והא דנקט כל השמות האמורין בלוט חול חוץ מזה ובאמת ליתא בפרשה של לוט רק עוד אחד דהיינו ויאמר הנה נא אדני סורו נא כו' והוא שם אדנות וקאי על המלאכים ועוד ב' פעמים כתיב שם הוי' וזהו וודאי קודש וא"כ היכי קתני כל השמות האמורין בלוט חול חוץ מזה דהא ליתא רק זהו . אכן כבר הרגיש בזה הכ"מ בפ"ו מיסודי תורה ותירץ בשם הריטב"א דלאו דוקא אלא אגב רהיטא נקט . ר"ל מדקתני כל השמות האמורים באברהם קודש חוץ מזה נקט נמי גבי לוט איפכא : **רי"א** כו' . כגון הקדש הקדשתי הכסף לה' (שופטים יז) וכגון נוכח ה' דרכיכם אלו הן ביו"ד ה"א וקודש הן . באל"ף למ"ד כגון (שם י"ח) לו בית אלהים . (שם יז) את אלהי אשר עשיתי לקחתם חול חוץ מבית אלהים אשר בשילה דודאי קודש הוא וקאי על הקב"ה והכי איתא במסכת שבועות : **אלהים** ומלך . כ"ל לפי שרוב ישראל היו עובדין ע"כ בימים ההם ומסתמא לא רצו שיענשו לנבות על ברכת השם אלא ודאי דקאי על ע"כ . אמנם במס' שבועות איתא דכל השמות האמורין בנבות קודש מבלי חולק וכ"כ הרמב"ם בהלכות יסודי התורה והוא הנכון גם הכא צריכין לומר כמ"ש לעיל סי' א' דנקט כל השמות אגב רהיטא דהא ליכא בפרשה של נבות אלא עוד פעם אחד (ברך) [ברכת] אלהים ומלך ופעם אחד שם הוי' וא"כ ליתא רק שם אחד שהוא קודש ומאי כל השמות דנקט א"ו כדאמרן : **בגבעת** בנימין . דכתיב וישאלו בני ישראל בה' לאמר האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימין אחי ויאמר ה' עלו אליו . וס"ל לר"א שהוא חול ר"ל ששאלו לע"כ . ור"י סבר שהוא קודש ששאלו באורים ותומים : **שהמקום** מבטיח כו' . פרש"י במסכת שבועות שיבטיח שיצליחו ואינו עושה . שהרי לא הצליחו באותה המלחמה . אע"כ שלע"כ שאלם שאלו . ועפ"ז השיב ר"י המקום כבר מבטיח ועושה . ובגמרא מבואר יותר

מבטיח ועושה [א]: **הלכה ח** אספרה אל חוק (תהלים ב) הרי זה (קודש וחכ"א) הרי [זה] חול אל אלהים בציון (שם פד) הראשון חול והשני קודש להלוך אל אל במשפט (איוב לד) הראשון חול והשני קודש עמנואל (ישעיה ז) ועמנו אל (שם ח) הראשון (נחלק) [חול] והשני קודש הראשון [אינו] נחלק והשני (אינו) נחלק: **הלכה ט** [ב] ויהי כאשר התעו אותי אלהים (בראשית כ) ומי אל כמוך (מיכה ז) הראשון חול והאחרון קודש תאשם שומרון כי מרתה באלהיה (הושע יד) הרי זה קודש רבי נתן אומר [ג] בבית אלהיו (שם ט) הרי זה קודש ואתה באלהיך תשוב (שם יב) הרי זה קודש אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט (תהלים פב) משמש קודש וחול יסגירני אל אל עויל (איוב טז) הראשון קודש והשני חול כי אל אל (העמוד) [האמר] נשאתי (שם לד) הראשון חול והשני קודש ואמר ר"א בנו של ר"י הגלילי ואל יהי מקום (לשועתי) [לזעקתי] (שם טז) יש לאל ידי (בראשית לא) ואין לאל ידך (דברים כח) בהיות לאל ידך (משלי ג) אל (מותי) [מות] (שם ב) [ד] כולם חול (א) ואלהים אמר לבהלני (דה"ב לה) קודש חדל לך מאלהים אשר (עמדי) [עמי] (שם) קודש כדברי ר' יוסי בר יהודה אלהים זדים קמו עלי (תהלים פו) קודש אלא שהקורא צריך שיהא מפסיק בקריאתו אלהים. זדים קמו עלי. אבל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד מלך מלכים מרומם גדול עליון צדיק וישר חסיד תמים גבור הרי אלו נמחקין (ב) והמקלל בהן עצמו וחבירו חייב [ה] גוים ומתים [ו] אחד חייב דיין ונשיא חייב שתים וי"א על הנשיא חייב שלש המקלל (בהן) אביו [ואמו] בשם המיוחד הרי זה טעון סקילה ועל הכינויים הגר"א מ"ז הרי הוא באזהרה:

פרק חמישי

הלכה א הכותב שם של שני שמות של קודש מקיים את הראשון הגר"א מ"ז [ז] (ג) ומעכב את האחרון ר' יהודה אומר אם הראשון הגר"א מ"ז בסוף הדף [ח] מעכב את הראשון ומקיים את האחרון שני שמות של חול מקיים את הראשון ומוחק את האחרון ר' יהודה אומר אם היה הראשון [ט] בראש הדף מוחק את הראשון ומקיים את האחרון: **הלכה ב** הכותב יהודה ולא נתן בו דלת יתלנו מלמעלה. [י] את השם כותב יהודה עושה מדלת הי ומוחק הי האחרון היה צריך לכתוב יהודה ונתכוון וכתב את השם. אע"פ [כ] שלא כתב בו דלת מעכבו וכותב יהודה אחר: **הלכה ג** היה צריך לכתוב את השם ונתכוון וכתב יהודה ולא נתן בו דלת מוחקו וכותב את השם ר' יהודה אומר יחזור עליו את (ד) הקולמוס ויקדשנו אמרו לו אין זה מן המובחר: **הלכה ד** [ל] (ה) הכותב את השם וטעה בה אות אחת יתלנו מלמעלה רבי שמעון שזורי אומר שם כולו תולין אות אחת ממנו אין תולין טעה את כל השם יתלנו בין השיטין דברי ר' יהודה רבי מאיר אומר מוחק מלפניו וכותב את השם על מה שמחק רבי שמעון בן אלעזר אומר משמו אין תולין אלא השם ואין כותבין האזכרות על מקום (ו) הגרר ר' חנינא בן עקביא אומר יגנז את כל הירועה: **הלכה ה** טעה (ז) וכתב יסגירני [מ] אל אל עויל (איוב טז) מקיים את הראשון [נ] ומעכב את האחרון: **הלכה ו** הכותב את השם אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. היה כותב שנים ושלשה שמות כאחת מפסיק ביניהם ומשיב הטובל קולמוס לא יתחיל אותיות השם אלא מתחיל מאות שלפניו (ח) המוחק אות אחת מן השם עובר בלא תעשה א"ר (ט) שמעון לכך נאמר (דברים יב) ואבדתם את שמם מן המקום ההוא הגר"א מ"ז לא תעשון כן לה' אלהיכם: **הלכה ז** אבל הדיו שנטפה על גבי הכתב מותר למוחקו שלא היתה כוונתו אלא לתקן: **הלכה ח** הטועה את השיטה אינו תולה (אלא) מנגד השיטין אלא [ס] הטעות גורר אחת וכותב שתים או שתים וכותב שלש ובלבד שלא יגרר שלש [ע]: **הלכה ט** (י) אין עושין שמע הלל מגלה לתינוקות [פ] ר' יהודה מתיר מן בראשית עד המבול מן ויקרא הגר"א מ"ז עד ויהי ביום השמיני ושאר כל הספרים אסור (אם עתיד הוא להוסיף עליו הגר"א מ"ז מותר): **הלכה י** אלו שמות הנחלקין בית אל בית און באר שבע צפנת פענח פוטי

נוסחת הגר"א

[א] והם לא הבינו: [ב] מי כמוכה באלים ה' (שמות טו) הראשון: [ג] מבית אלהיך (נחום א') הרי: [ד] אל הלקח ארון (שמואל ד): [ה] אחת (וכ"ה בס"א): [ו] פטור: [ז] ומחטב: [ח] מחטב: [ט] בסוף: [י] נתכוין לכתוב את השם וכתב: [כ] שכתב בו דל"ת מחטבו (וכ"ה שכתב בס"א): [ל] הטועה בשם גורר מה שכתב ותולה את מה שגרר וכותב את השם על מקום הגרר דברי ר' יהודה ר"מ (בגמרא סגירסא ר' יצחק) אומר מוחק וכותב ר' יוסי אומר אף תולין את השם ר"ש שזורי אומר כל השם תולין מקצתן אין תולין רשב"א אומר משום ר"מ אין כותבין את השם לא על מחק ולא על גרר ואין תולין אותו אלא מסלק את הירועה כולה וגונזה (וכ"ה בגמרא ומ"ש דברי מ"ד מוחק קודם דברי ר' יוסי כ"ה ברי"ף והרא"ש וע"ש במעדני יו"ט): [מ] אל: [נ] ומחטב: [ס] תולה כנגד מקום: [ע] (פי' שלא יגרור ג' ויכתוב א'): [פ] ואם עתיד הוא להוסיף עליו מותר: (ר"י כו'. ומשמע בגיטין שם דלר"י כותבין מגילה לתינוק):

הגהות הגרי"ב

(א) [עיין תענית דף כב:]: (ב) [סנהדרין דף סו.]: (ג) [פי' קודר את האחרון]: (ד) [שבת דף קד: גיטין דף כ. כד:]: (ה) [מנחות דף ל:]: (ו) כ"א גרר: (ז) [ר"ל שקידש שניהם]: (ח) [מכות דף כב.]: (ט) כ"א ישמעאל: (י) [גיטין דף ס.]:

נוסחאות כ"י. (הל"ט) **אלהים** נצב (וכו') האמר הראשון חול והשני קדש ואל יהי מקום לזעקתי חול ואלהים אמר (וכו') צריך להיות קורא ומפסיק (והשאר ליתא): (כ"א) מלך מלכי המלכים מרומם גדול ונורא עליון: **פ"ה** (הל"א) **הכותב** שני (וכו') אם היה האחרון בסוף (וכו') היה האחרון בראש: (הל"ב) **אע"פ** שנתן בו דלת מחטיבו: (הל"ג) **ונתכוין** לכתוב יהודה: (הל"ד) **וטעה** אות א' יתלנו מלמעלה טעה את השם כולו יתלנו בין השיטין כדברי ר' יהודה ר' יוסי אומר מוחק מה שלפניו וכותב את השם וחוזר ותולה מה שמוחק ר' חנניה בן עקשיא אומר צריך לגנוז את כל הירועה: (הל"ח) **הטועה** בשיטה שלימה אינו תולה מנגד (כנ"א כל ההלכה ליתא): (הל"ט) **אין** עושין מגילה והלל לתינוקת (וכו') ואם עתיד להוסיף עליהם מותר:

כסא רחמים

התעו אותי אלהים חול מי אל כמוך קדש כצ"ל: **פ"ה את** השם וכתב יהודה כצ"ל. פי' שהיה צריך לכתוב השם וטעה וכתב יהודה אבל הוא היה בדעתו שכותב שם ונתכוון לקדשו אך טעה וכתב יהודה להכי עושה מדלת כו': **ונתכוון** וכתב את השם אע"פ שכ' בו דלת כצ"ל פי' שהיה צריך לכתוב יהודה וטעה ונתכוון לכתוב השם וכוון לקדשו ואחר שכתב אותיות יהו נזכר שיהודה צריך לכתוב וכתב דלת אפ"ה כיון דהוא נתכוון לקדש שם הויה וכתב אותיות ראשונות בכוונה זו לא מהני מ"ש דלת אלא מעכבו וכותב יהודה: **אפי'** המלך. פי' מלך ישראל אבל מלך או"ה פוסק [וכמ"ש בברכות דף לב:]: **מותר** למחקו. וה"ה שעוה או חלב מותר להסירו. אגודה:

נחלת יעקב

יותר והכי איתא התם. א"ל ר"י מה שהבטית עושה והם לא ביתנו אם לנצות אם לנלא באחרונה שבתנו הסכימה על ידן. פרש"י הם לא שאלו אלא האלך ולא אמרו התנהו בידי באחרונה שביתנו באורים ותומים שאמרו האוסיף עוד לנאת למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל. הסכימו לדבריהם והשיב ויאמר ה' עלו כי מחר אתננו בידך. ובאותו פעם באמת הצליחו ואם כן יש לומר שהוא קודש: **ה"ח אספרה** אל חוק. בהלכה זו אתי לאשמעינן לפי שתיבת אל מצינו לפעמים בניקוד סגול והוא נקרא אצל המדקדקים מלה שמחבר השם והפועל. ופעמים כתיב בניקוד פתח ופירושו לא. ופעמים הוא בניקוד צירי והוא שם קודש משמות שאין נמחקין. ופעמים אף שהוא בניקוד צירי פירושו כמו אלה כמו שמצינו כמה פעמים בתורה (בראשית כ"ו) את כל הארצות האל. ופעמים פירושו לשון חוזק כמו ואת אילי הארץ. או יש לאל ידי. והואיל שבתורה אין חילוק באלו התיבות במסורה מש"ה אתא לאשמעינן דלא ניתי למטעי היכא נקרא בניקוד צירי והוא קודש והיכא נקרא באחד מאחרי תנועות והוא חול ועל פ"ז יובן כל הלכה זאת לקמן. אמנם הא דפליגי הכא הת"ק וחכמים באספרה אל חוק. קשה לי במאי פליגי דא"ל דפליגי בתיבת אל ק' מ"ט דת"ק דאמר קודש דא"כ אין לו שייכות וחיבור כלל. וא"ל נמי דפליגי בשם המיוחד דכתיב בתריה אל חוק ה' קשה מ"ט דחכמים דאמרי חול וחלילה לעשות מקודש חול. ומצאתי דאתא לידי מקרא גדולה מדפוס ויניציאה הנדפס ע"י בומבורגי עם תרגום ופי' הרד"ק שנכתב על הגליון בפסוק אספרה אל חוק ונכתב בצידו אל אֵל. וכן בתרגום כתב בצד הגליון. אשתעי אלהא קיימא דה' סרי לסדי' דאיכא מאן דסבר דתיבת אל הוא קודש. וא"כ ע"כ צ"ל דפסקינן לכך קרא בסכינא חריפא וה"פ אספרה אל ונגד הקב"ה אמר אספרה חוק המוטל עלי כפרש"י והדר מפרש מהו שאספר ה' אמר אלי כו': **אל** אלהים. לפי דכתיב גבי אלהים אתא לאשמעינן דהאי אל דכתיב גביה נקרא בסגול ולא בצירי וא"כ הוא חול: **להלוך** אל אל הראשון בסגול וחול. ואל השני בצירי והוא קודש: **עמנו** אל ועמנו אל כו'. גי' דהכא אין לה שחר ובודאי ט"ס הוא וכצ"ל הראשון חול והשני קודש הראשון אינו נחלק והשני נחלק. וה"פ דבישעיה ז' כתיב לכן יתן ה' הוא לכם אות הנה העלמה הרה ויולדת בן וקראת שמו עמנואל וקאי שם עמנואל על האדם וכבר קתני לעיל הלכה ד' כל שמות הדיוטות שאותיותיהם כאותיות השם הרי אלו נמחקין ומש"ה מותר למחוק שם עמנואל לפי שקאי על הבן שיולד ומה"ט נמי דאינו נחלק דחד תיבה הוא. ובישעיה סי' ח' כתיב וחלף ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע והיו מוטות כנפיו מלוא רוחב ארצך עמנו אל ועוד כתיב שם עצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל. זהו קודש שהנביא הבטיח שבארצנו יהיה אל עמנו להצילנו וכן כי עמנו אל קאי וודאי על הקב"ה וא"כ הוא קודש. ומה"ט נמי דנחלק לפי שעמנו הוא תיבה בפ"ע ואל הוא תיבה בפ"ע. וכן ראיתי במקרא קטנה מדויקת משנת ד"ש שנדפס תיבת עמנואל הראשון בתיבה אחת ועמנואל השני והשלישי נחלקים כזה עמנו אל: **ה"ט ויהי** כאשר התעו כו'. לשון ראשון ואחרון דהכא דחוק דהא תרי פסוקי נינהו · אלא שרצה לפרש בקוצר וכולל שתי הפסוקים בחדא. וצריכין לומר ע"כ דהלכה זו אתי' כי"א בהלכה וי"ו דאינו לת"ק ולר"י דלעיל גם כאשר התעו אותי אלהים הוא קודש: **בבית** אלהיו (בהושע ט') כתיב צופה אפרים כו' משטמה בבית אלהיו. פרש"י בביהמ"ק הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה וכיון דקאי בבית אלהיו על בהמ"ק הוי קודש אבל ברד"ק על פסוק זה מפרש פ"א ולאותו פירוש הוא חול: **ואתה** כו'. פרש"י בהושע בהבטחתו ומשענתו שהוא מבטיחך אתה תוכל לסמוך ותשוב אליו וא"כ קאי על הקב"ה והוי קודש: **אלהים** נצב כו'. בפסוק זה כתיב ב' פעמים אלהים. הראשון קאי על הקב"ה והשני קאי על הדיינים והוא חול: **יסגירני** אל אל עויל. הראשון בניקוד צירי והשני בניקוד סגול והוא מלה: **אל** אל העמוד. כצ"ל אל אל האמור והוא (באיוב לד) והכא הוי איפכא מדלעיל שהראשון הוא מלה והשני הוא שם קודש: **אל** יהי מקום לזעקתי. ט"ס הוא וכן צ"ל אל יהי מקום לזעקתי והוא (באיוב טז) ומלת אל הוא בניקוד פתח: **יש** לאל. אין לאל. בהיות לאל. אע"ג דהני תלתא בניקוד צירי אפ"ה חולין הם ופירושו לשון חוזק כדכתיב ואת אילי הארץ לקח: **אל** מותי. אין זה פסוק ובאגודה נמי לא גרס ליה וכ"ל דצ"ל אל מות ביתה. והוא (במשלי ב') כי שחה אל מות ביתה והוא בסגול וחול הוא: **ואלהים** אמר לבהלני. חדל לך מאלהים אשר עמדי קודש. אף שלפי פשטא דקרא הוא חול שהרי פרעה נכה אמר זה אמנם כבר כתב הרד"ק שם על הפסוק ואלהים אמר לבהלני וז"ל מחלוקת בדברי רז"ל י"א כי שניהם קודש וכן נראה ממה שאמר בפסוק שלאחריו ולא שמע אל דברי נכה מפי אלהים אולי מפי ירמיה הנביא היה לו עכ"ל וא"כ נראה דקאי על הקב"ה: **שיהא** מפסיק כו'. ר"ל שיפסיק בין אלהים ובין זדים: **אבל** רחום כו'. אריש פרקין קאי דקתני אלו שמות שאין נמחקין ע"ז קתני אבל רחום וחנון וכל הכינויים נמחקין: **עצמו** וחבירו חייב. דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך וכן פסק הרמב"ם פרק כ"ו מהלכות סנהדרין המקלל עצמו לוקה כמו שמקלל אחרים: **גוים** ומתים אחד חייב. הלשון אחד חייב אינו מדוקדק. גם על עיקר הדין יש לתמוה מאד דלא מצינו בכולה הש"ס שיהא חייב על קללת עובד כוכבים אדרבה בכולי ש"ס אמרינן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ואף על הכאתו איכא מ"ד דפטור דמקשינן הכאה לקללה כדאיתא במכות דף ט' ובסנהדרין דף פ"ה ואפילו מאן דמחייב על הכאתו ה"ט דס"ל לא מקשינן הכאה לקללה. מ"מ בקללתו ליכא מ"ד דמחייב. גם הרמב"ם פ' כ"ו מהלכות סנהדרין כתב להדיא המקלל אחד מישראל לוקה ובפ"ה מהלכות ממרים כתב המקלל אביו ואמו בכינוי פטור מן הסקילה אבל לוקה כדרך שלוקה על קללת אדם מישראל עכ"ל. מכל זה משמע דאינו לוקה על קללת עובד כוכבים. גם הא דקתני הכא במקלל את המת דחייב. יש לתמוה. דבהדי' כתב הרמב"ם בהל' סנהדרין פ' הנ"ל המקלל את המת פטור וכתב הכ"מ הטעם מדאיצטריך קרא במקלל אביו ואמו לאחר מיתה דחייב מכלל דבשאר כל אדם פטור. לכן כ"ל ברור דט"ס יש כאן ולפני המדפיס הי' כתוב עובד כוכבים ומת א"ח והוא ראשי תיבות אינו חייב וטעה וסבר שצ"ל אחד חייב. ותקנתו היא קלקלתו. ומה"ט נמי שינה הלשון וכתב אחד חייב ולא כתב חייב אחד. ולפמ"ש גמרא דהכא אינו חולק על הש"ס: **דיין** ונשיא חייב שתים. שדיין ונשיא היו בכלל של המקלל כל אדם ולמה ייחד הכתוב לאו בדיין ונשיא לחייבו שתים וי"א סברי דנשיא הוא בכלל אלהים לא תקלל ולמה ייחד לאו ונשיא בעמך לא תאור לחייבו שלש וכ"כ הרמב"ם בהלכות סנהדרין וז"ל נמצא למד שהמקלל אחד מישראל לוקה אחת ואם קלל דיין לוקה שתים ואם קלל נשיא לוקה שלש עכ"ל: **המקלל** בהן כו'. מדקתני המקלל בכן משמע דקאי אכינויין דהא עד השתא איירי בכינויין ומשמע דאם קלל אביו ואמו ושם המיוחד בכינויין חייב סקילה. ובסיפא קתני על הכינויין באזהרה ובאמת הכי קי"ל בסנהדרין דף נו ודף סו דהמקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם. וכן גבי ברכת השם וילפינן לה מדכתיב גבי ונוקב שם ה' עד שיברך שם בשם. וכן כתב הרמב"ם פ"ב מהלכות עבודת כוכבים ופ"ה מהלכות ממרים. וע"כ צריכין לפרש הא דקתני המקלל בהן אביו וכו' ארישא קאי דהיינו בשמות המיוחדין חייב סקילה. ויותר נראה להגיה וכצ"ל המקלל אביו ואמו בשם המיוחד חייב סקילה ועל הכינויין באזהרה ובזה ניחא הכל: **סליק פרק רביעי**

פרק חמישי ה"א הכותב כו' · שהיה צריך לכתוב שם של קודש וטעה וכתב שני שמות ונתכוון לקדש שניהם מקיים הראשון לפי שנכתב כדינו ומעכב האחרון ויש גורסים ומחטב וכ"כ הפמ"ג בסי' רעו והוא מלשון קדירה אמנם היא היא שהחי"ת והעי"ן מתחלפין באותיות אהח"ע [תיבת דהעי"ן מתחלף בחי"ת דמחטב אבל הכ"ף דמעכב איך תתחלף בטי"ת דמחטב] · אמנם הפוסקים מחולקים בזה אי מותר לקדור השם ועיין בב"י סי' הנ"ל ובשו"ת צמח צדק סי' נה ובתשובות משאת בנימין סי' נז: **הראשון** בסוף הדף כו'. דגנאי הוא אם יהיה נקב בראש הדף ומש"ה קודר הראשון שהוא בסוף הדף ומקיים האחרון שהוא בראש הדף: **שני** שמות של חול. ר"ל שתי תיבות של חול. הראשון בראש הדף מוחק הראשון שלא יהא הפסק כ"כ בין התיבות לכן טוב הוא למחוק הראשון · וה"ה דה"מ למתני הכא כמו ברישא וכן ברישא ה"ל למתני כמו בסיפא אלא דבכל בבא חדא מנייהו נקט · אכן באגודה לא גרס לסיפא כלל: **ה"ב יתלנו** מלמעלה · הדל"ת יתלנו מלמעלה: **את השם** כותב יהודה · כצ"ל את השם וכתב יהודה שהי' צריך לכתוב השם וטעה וכתב יהודה עושה מדל"ת ה"א ומוחק ה"א אחרונה: **אע"פ** שלא כתב דל"ת · לשון אע"פ דחוק דעיקר הטעות הוא משום דלא כתב דל"ת · ונראה דכצ"ל אע"פ שלא כתבו כולה · ר"ל אע"פ שעדיין לא כתוב כל השם כגון שנזכר לאחר שכתב יו"ד ה"א אפ"ה אסור למחוק לפי שכתב אלו שתי אותיות בכוונת קדושת השם: **ה"ג לא** נתן בו דל"ת · ר"ל בתוך מחשבתו שהי' מתכוין לכתוב יהודה טעם שנית ולא כתב דל"ת וא"כ הוא השם מותר למוחקו לפי שנכתב שלא בכוונת השם דהא כוונתו הי' לכתוב יהודה ולא נתקדש השם וכ"כ בש"ע סי' רע"ו: **ה"ד הכותב** כו' · ששכח לכתוב אות אחת מן השם יתלנו אותו האות מלמעלה בין השיטין: **כל השם** · ששכח לכתוב כל השם: **כותב** את השם על מה שמחק · והוסיף בגמרא דמנחות ותולה מה שמחק וכ"כ בש"ע סי' רעו דעדיף טפי לכתוב על המחק מלתלות השם בין השיטין: **אלא** השם · נ"ל את השם: **הגרר** · החילוק בין מחק לגרר · מחק הוי כשמוחקו מלחלוחית הדיו לחה וגרר הוי כשנתיבש ובגמרא גרסי' להדי' לא על המחק ולא על הגרר: **ר"ח** ב"ע כו' · לפרושי דברי רשב"א אתא דאמר אין תולין ואין כותבין על המחק אלא כיצד יעשה יגנז כל הירועה ובגמ' גרסי' כל זה בדברי רשב"א ולא בשם ר"ח ב"ע: **ה"ה טעה** וכתב כו' · דאל הראשון הוא בניקוד צירי והוא שם קודש ואל השני הוא בניקוד סגול ונקרא מלה · והסופר טעה וסבר ששתי שמות הן ונתכוון לקדש שתיהם מקיים הראשון שנכתב כדינו ומעכב האחרון · אך קשה לפי מה שפרשתי א"כ קשה דכבר תנא לי' ברים פרקין הכותב שני שמות של קודש מקיים הראשון ומעכב האחרון וא"כ תרתי ל"ל · ונראה ע"פ מ"ש בדברי חמודות ס' ל"ז בשם ספר התרומה שנסתפק לו אי הך דיניין של השם בגורר ומוחק ותולין שייכי נמי בנביאים וכתובים אי לא והוכיח מלשון הירושלמי פ"ק דמגילה דשייכי כל דיני השם נמי בנביאים וכתובים וא"כ י"ל נמי דברייתא זו אתא לאשמעינן הך דינא דגבי נביאים וכתובים שייכי נמי הך דיני כמו בתורה ולכן נקט הך קרא דיסגירני כו' שהוא בכתובים: **ה"ו שנים** כו' · כגון ה' ה' אל רחום וחנון שהמה שלשה שמות זא"ז וכגון שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד שהם נמי שלשה שמות זא"ז · וכן בנביאים (יהושע כב) אל אלהים ה' · ובכתובים (תהלים נ) אל אלהים ה' שהם שלשה שמות רצופים מותר להפסיק ביניהן · ועוד יש לפרש כמ"ש הנימוקי יוסף שהנית ביריעה שמות רבות ולא כתבן מפני שלא הי' טהור ועתה בא לכותבן כולם זא"ז מותר להפסיק ביניהן: **הטובל** קולמס · דכיון שהקולמס מלא דיו פן יתקלקל הכתיבה בשם לכן יתחיל לכתוב מאות שלפניו וכ"ה בש"ע סי' רעו: **אמר** ר"ש כו' · לפרושי ת"ק קאתי מש"ה אסור למחוק השם דכתיב ואבדתם את שמם וסמיך ליה לא תעשון כן לה' אלהיכם וכ"ה במסכת מכות ובספרי: **ה"ז אבל** הדיו כו'. אפי' נטף הדיו על השם מותר למחוק דאין זה דרך מחיקה אלא דרך תיקון וכ"ה בש"ע סי' רעו סעי' י"א: **ה"ח הטועה** כו' · שלשון מגומגם מאד אכן ראיתי בשו"ת משאת בנימין שהעתיק הלכה זאת וז"ל במס' סופרים פ"ה ה"ח תניא הטועה את השיטה גורר אחת וכותב שתים שתים וכותב שלש אבל לא יגרור שלש ע"כ · ומפרש הוא כוונת הברייתא וז"ל פירוש גורר אחת שיטה אחת ועל אותו הריוח כותב שני שיטין וכן גורר שתים וכותב על מקום השני' ג' שיטין אבל לגרור שלש ולכתוב במקומן ד' או ה' שיטין אסור דכולי האי לא שרי למעט ריוח השיטות משום דמחזי כמנומר אם יהיה ד' שיטות קצרות עכ"ל מ"ב ולפי גרסא זו עולה סיפא דהלכה זו בלי פקפוק וכל השאר הוא מיותר וכן נראה מלשון האגודה שגורס הכי הטועה בשיטה גורר אחת וכו' וכל שארי התיבות לא גרס כלל ובדוחק יש ליישב נמי רישא דהלכה וכצ"ל הטועה את השיטה אינו תולה מכנגד השיטין אלא גורר אחת כו' · וה"פ אם שכח כל השיטה לא יתלנו כל השיטה בין השיטין לפי שצריך לכתוב כתיבה דקה ומחזי כמנומר אלא גורר שיטה אחת וכותב במקומה שתים וא"כ הוי לפתות שתי שיטות דומות: **ה"ט אין** עושין כו' · כלומר אין כותבין פרשת שמע או הלל לתוד להיות כמגילה לקרות בו התינוקות · ופשיטא למ"ד תורה חתומה ניתנה דאסור דצריך שיהא כל התורה כאחת אלא אפי' למ"ד תורה מגילה מגילה ניתנה אפ"ה אסור · כדמפרש טעמא בגיטין כיון דאדבק אדבק וכ"ה בש"ע סי' רפ"ג: **ר"י** מתיר כו' · דמן בראשית עד פרשת המבול הוי כמו ענין אחד וכן בספר ויקרא מתחלת הספר עד ויהי ביום השמיני הוי ענין בפ"ע ומש"ה מותר וכן כתבו תוספות במסכת גיטין וכ"ה בירושלמי פ"ק דמגילה: **ושאר** כל הספרים · ר"ל בשאר ספרים אסור לכתוב מגילה ממנו לתינוק להתלמד בה · אבל אם עתיד הוא להוסיף עליו כגון שדעתו לכתוב כל הספר מותר והכי קי"ל בש"ע סי' רפג: **ה"י הנחלקין** · אע"ג דשם אחד הוא אפ"ה מותר לחלוק אותו בכתיבה ובתיבת ידידי' והללויה פליגי אמוראי בסוף ערבי פסחים ובירושלמי פ"ק דמגילה ופ"ג דסוכה ועיין מזה בס' מכתב מאלי' פרשת לך לך בתיבת כדרלעומר

פוטי פרע בן אוני ידיד יה הללו יה (וחרה אף וחרה אפי) רבי יוסי אומר אין נחלקין אבל הכל שוין שאין חולקין (א) עמיאל עמינדב צוריאל צורישדי: הלכה יא אלו שמות שאין נחלקין ישראל געתם פוטיפר נבוכדנצר (עמיאל צוריאל צורישדי): הלכה יב [א] (ב) הכותב את השם על בשרו לא ירחוץ ולא יסוך ר׳ יוסי מתיר ובלבד שלא ישפשף: הלכה יג על קרן הפרה (ג) ועל כרעי המיטה (ד) גוררו וגונזה על האבן שומטה וגונזה: הלכה יד ספר [ב] שתותך התפר שלו אחת חוזר ויתפור שנית חוזר ויתפור שלישית לא יתפור המתתך בספרים חדשים מותר בישנים [אסור] מקק הספרים מקק התפילין מקק מטפחות הספרים הרי אלו יגנזו: הלכה טו (ה) מעשה בר׳ חלפתא שהלך לפני רבן גמליאל ומצאו יושב על שולחנו ובידו תרגום של איוב והיה קורא בו א״ל רבי תרשיני לומר מה שראו עיני אמר לו אמור צופה הייתי ברבן גמליאל הזקן אבי (אמך) [אביך] שהיה יושב על גב הבנין בהר הבית והביאו לפניו תרגום של איוב ואמר (לבניו) [לבנאי] סלק את השורה ושקע זה תחתיו [ג] ר׳ אומר ב׳ תשובות בדבר אחד טיט בהר הבית מנין [ועוד] שאינו רשאי לאבדן ביד אבל לא יניחן במקום הטינוף אלא במקום התורפה והן מרקיבין מאליהן: הלכה טז (ו) המשאיל ספר תורה לחבירו אינו רשאי להשאילה לאחר [ד] אם יודע לקרות בו קורא אם [ה] בשביל לפתחו הרי זה אסור סומכוס אומר חדש גוללו אחד לשלשים יום [ו] (ז) א׳ חדש וא׳ ישן אחד לשנים עשר חדש: הלכה יז (ח) כל השלמות האמורים בשיר השירים כולם קודש חוץ מאחד שהוא חול ואיזהו (ש״הג) הנה מטתו שלשלמה וי״א (שם ח) האלף לך שלמה: הלכה יח כל מלכיא האמורים בדניאל כולם חול חוץ מאחד שהוא קודש ואיזהו זה (דניאל ב) מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך וי״א (שם ד) [מרי] חלמא לשנאך ופשריה לערך:

פרק ששי

הלכה א הכותב (ט) צריך לעשות [ז] שיעור בפתיחה של (במדבר י) ויהי בנסוע הארון (י) מלמעלה ומלמטה שהוא ספר בפני עצמו וי״א שמקומו בנסיעת דגלים: הלכה ב (הכותב צריך לעשות שיעור בפתיחה של ויהי העם כמתאוננים מלמעלה ומלמטה שהוא ספר בפני עצמו וי״א שמקומו בנסיעת דגלים): הלכה ג (כ) עשר נקודות בתורה (בראשית טז) ישפוט ה׳ ביני וביניך יו״ד [ח] שביניך נקוד (שם יח) ויאמרו אליו אי״ו נקוד (שם יט) ולא ידע בשכבה ובקומה וי״ו [ט] נקוד שבקומה (שם לג) ויפול על צוארו וישקהו כולו נקוד (שם לז) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם את נקוד (במדבר ג) אשר פקד משה ואהרן אהרן נקוד (שם ט) או בדרך רחוקה ה״י נקוד (שם כא) ונשים עד נפח אשר רי״ש נקוד (שם כט) ועשרון עשרון שבחג בי״ט הראשון וי״ו שבעשרון השני נקוד (דברים כט) הנסתרות [לה׳ אלהינו] והנגלות לנו ולבנינו עד עולם [י] עיין שבעד נקוד: הלכה ד א״ר שמעון בן לקיש שלשה ספרים נמצאו בעזרה ספר [כ] מעונה ספר זאטוטי ספר היא באחד מצאו כתוב מעון ובשנים כתוב מעונה אלהי קדם (שם לג) וקיימו שנים ובטלו אחד באחד מצאו כתוב וישלח אל זאטוטי בני ישראל ובשנים מצאו כתוב וישלח את נערי בני ישראל (שמות כד) וקיימו שנים ובטלו א׳ באחד כתוב (ל) אחד עשר הוא ובשנים מצאו כתוב אחד עשר היא וקיימו שנים ובטלו אחד: הלכה ה שלשה לא כותבים בלמ״ד אל״ף וקוראים בלמ״ד וי״ו ואלו הן אשר לא כרעים ממעל לרגליו (ויקרא יא) אשר לא חומה (שם כה) אשר לא (יגיד) [יעדה] (שמות כא): הלכה ו ואלו הן של נביאים ושל כתובים תרבו חושי אמר (לו) הרבית צרתם יקטלני אחריש כצפור מרעהו זרובבל יצרו דעו יאסף שם

הגהות הגרי״ב

(א) כ״ה עוזיאל: (ב) שבת דף קכ: יומא דף ח. פח.: (ג) [שבת דף סא: ערכין דף ו.]: (ד) כ״א גוררו: (ה) [שבת דף קטו.]: (ו) [ב״מ דף כט:]: (ז) בגמ׳ הגי׳ ראבי״א: (ח) [שבועות דף לה:]: (ט) [שבת דף קטו: ע״ש והכן]: (י) האגודה לא גרס בפיסקא זו מלמעלה ומלמטה והכוונה דסיפא זו ג״כ על ויהי בנסוע הארון דלעיל: (כ) [אדר״נ פל״ד מבואר]: (ל) [ע״ש באדר״נ]:

נוסחת הגר״א

[א] מי שהיה שם כתוב על בשרו ה״ז לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי ויורד וטובל ר׳ יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד: [ב] שנחתך (פי׳ שנחתך עד בין השיטין ע״כ אם הם בין ג׳ שיטין לא יתפור): [ג] ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר עריבה של טיט כפה עליו אמר ר׳ ב׳ תשובות בדבר א׳ טיט בהר הבית מנין ועוד וכי מותר לאבדן ביד אלא מניחו במקום התורפה: [ד] והמפקיד ס״ת ביד חבירו גולל אחד לי״ב חדש: [ה] בשבילו פתחו: [ו] ישן אחד לי״ב חדש ראב״י אומר (וכגמ׳ פריך ראב״י היינו ת״ק וקאמר אלא אימא ראב״י אומר זה וזה לי׳ יום): [ז] סימן בפרשה (והם הנונין של ויהי בנסוע): [ח] ב׳ של וביניך: [ט] ב׳ שובקומה נקוד: [י] לנו ולבנינו עד: [כ] מעון: [ל] עשר היא (ואולי מ״ש ספר היא צ״ל הוא):

נוסחאות כ״י. (הל״י) שבע פוטיפרע צפנת פענח וחרה (וכו׳) נחלקים הכל: (הלי״א) ישראל ראובן געתם (בנ״א כל ההלכה ליתא): (הלי״ב) הכותב שם (וכו׳) ר״י אומר מותר: (הלי״ג) גוררן וגונזן: (הלי״ד) (ספר כו׳ עד המתתך ליתא) המתתך בספרים בחדשים (וכו׳) יגנזו אבל לא יניחם אלא במקום תורפה והן מרקבין מאליהם (והשאר עד סוף המס׳ ליתא בנ״א): (הלט״ו) לומר דבר מת (וכו׳) אמור א״ל צופה (וכו׳) במקום הטינא אלא במקום התורפה והן מתאבדין מאליהן: (הלט״ז) יום ישן אחד לי״ב חדש וחכמים אומרים אחד:

פרק ו (הל״ג) וי״ו שבקומה נקוד ויפול (וכו׳) לנו ולבנינו כולו נקוד: (הל״ד) כתוב מעון אלהי קדם ובשנים:

כסא רחמים

על האבן. פי׳ שהי׳ האבן משוקעת בבנין ומ״ש שומטה ר״ל תולשה. רגל ישרה: ספר שתותך. ר״ל שנקרע התפר ומש״ה בב׳ פעמים אפשר להחזיק עדיין במה שנתקיים אבל בפעם ג׳ לא יתפור דמסתמא כבר כלה כל הגליון. רגל ישרה: ואיזהו הנה כו׳. בשבועות דף לה הנוסחא היא לסיפך דת״ק סבר כהי״א שבכאן וי״א סברי כת״ק דכאן:

הגהות מהריעב״ץ

פרק ה ידידי׳ הללוי׳. כ״ב בתלמודין נמי פליגי בהני תרתי ואיכא תו טובא דלא קחשיב הכא כגון כדרלעומר בת שבע ביה אל פדה צור ודכוותיהן בת היענה: צורישדי. כ״ב אולי צ״ל עמישדי. לא חשיב הכא אליצור אחיעזר ודומיהם רבים: מלך מלכיא. כ״ב מלך קודש לא מלכיא:

נחלת יעקב

כדרלעומר שהאריך בענין זה ועיין במס״ג פרשת ויגש: הי״א פוטיפרע. הא דקתני הכא פוטיפרע גבי שמות שאין נחלקים ט״ס הוא דהא לעיל בהלכה י׳ קחשיב ליה גבי שמות הנחלקין וכן האמת וכן כתב האור תורה פרשת מקץ דפוטיפרע נחלק לשתי תיבות וע״ש בס׳ מכתב מאלי׳ וכן הוא בכל ס״ת שלנו שכתוב בשתי תיבות: הי״ב הכותב. מבואר יותר במס׳ שבת ד׳ קכ הרי שהיה השם כתוב לו על בשרו ה״ז לא ירחץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטנופת נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי ויורד וטובל: (פרש״י) [ופרשיקן] כדי שלא יעמוד בפני השם ערום. ר׳ יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף ע״כ וכ״כ הרמב״ם פ״ו מיסודי התורה דטעמא דת״ק הוא דאסור לעמוד בפני השם ערום והא דשרי ר״י מסיק שם בש״ס דפליגי בטבילה בזמנה מצוה או לא. אבל בס״ד דש״ס סבר טעמא דת״ק משום מחיקת השם ור״י שרי הגרמה. ונראה דגמ׳ דהכא ס״ל כס״ד דהתם מדמייתי ליה הכא בדינא מחיקה דלפי המסקנא לא שייך הך דינא הכא: הי״ג על קרן הפרה. שהי׳ השם כתוב על קרן הפרה או על כרעי המטה גורר מקום השם וגונזו וכן אם היה שם כתוב על האבן שומט מקום האבן שהשם כתוב עליו וגונזו ושאר הכלי או האבן מותר להשתמש בו וכ״כ הרמב״ן פ׳ הנ״ל: הי״ד שתותך. נ״ל שהותר תפר שלו וכ״ה באגודה: אחת חוזר ויתפור. יש לפרש הכי אם הותר תפירה פעם אחת מותר לתופרה אע״פ שממעט קצת בגליון שבין יריעה ליריעה אפ״ה מותר אבל אם הותר שלש פעמים שנתמעט הרבה אסור לתופרה וצריך לעשות יריעה מחדש: המתתך בספרים חדשים מותר. ר״ל אם חתך קצת קלף מיריעה חדשה מותר להשתמש בנותר שעדיין לא חלה עליו קדושת הספר. אבל המתתך בספרים ישנים אסור הגליון להשתמש שחל עליו קדושה. אכן בש״ע א״ח סי׳ שלד פסק דגליונות של ספרים אין מצילין מפני הדליקה משמע דאין בהן קדושה ועיין בשו״ת מ״ב שהאריך בזה: בישנים. כצ״ל בישנים אסור: מקק. מה שנאכל ע״י תולעת הנקרא מקק. רש״י במס׳ שבת. בין שהמקק הוא מספרים או מתפילין או ממטפחות המשמשין לספרים טעונין גניזה וכ״ה במס׳ שבת דף ל׳: הט״ו מעשה. הלכה זו משובשת בכמה טעיות. אבל הגירס׳ הנכונה היא כדאיתא במסכת שבת וז״ל א״ר יוסי מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר״ג ברבי לטבריא ומצאו שהי׳ יושב על שלחנו של יוחנן הנזוף ובידו ספר איוב תרגום והוא קורא בו א״ל זכורני ברבן גמליאל אבי אביך ופרש״י אבי אביו של רבינו הקדוש. שהי׳ עומד ע״ג מעלה בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום ואמר לבנאי שקעהו תחת הנדבך אף הוא צוה עליו וגנזו כו׳ א״ר ב׳ תשובות בדבר חדא טיט בהר הבית מניין ופרש״י הלא בטרכסיד היו בונין חול וסיד מעורבים וטיט לא הוי אלא עפר ומים ועוד וכי מותר לאבדן ביד אלא מניחו במקום התורפה. פרש״י מקום גלוי והפקר. והן מרקיבין מאליהן ע״כ לשון הגמרא. וכ״ה ראוי׳ להיות כאן: הט״ז המשאיל ס״ת כו׳. עירוב דברים יש בהלכה זו דמרכיב שני בבות בחדא ואליע גמר׳ דב״מ וממילא יובנו הטעיות שבהלכה זו. וה״ג בגמרא ת״ר השואל ס״ת מחבירו ה״ז לא ישאילנו לאחר פותחו וקורא בו ובלבד שלא ילמוד בו בתחלה ולא יקרא אחר עמו וכן המפקיד ס״ת אצל חבירו גוללו כל שנים עשר חודש פותחו וקורא בו אם בשבילו פתחו אסור סומכוס אומר בחדש שלשים יום ובישן י״ב חודש ראב״י אומר אחד זה ואחד זה י״ב חודש ע״כ הברייתא. ותו אי׳ התם אמר מר השואל ס״ת מחבירו ה״ז לא ישאילנו לאחר מאי איירי׳ ס״ת אפי׳ כל מילי נמי כו׳ ומשני ס״ת איצטריך ליה מ״ד ניחא לאינש דתעבד מצוה בממוניה קמ״ל. פותחו וקורא בו פשיטא אלא למאי שיילה מני׳ סיפא איצטריכא ליה ובלבד שלא ילמד בו בתחלה וכן המפקיד ס״ת אצל חבירו גוללו כל שנים עשר חודש פותחו וקורא בו מאי עבידת׳ גביה. פרש״י מאי עבידתא דהאי גבי ס״ת לקרות בו. ותו אם בשבילו פתחו אסור הא אמרת פותחו וקורא בו ס״ק אם כשהוא גוללו פותחו וקורא בו מותר. פרש״י כשהוא גוללו להנאת ס״ת פתחו וקורא בו מותר. אם בשבילו פותחו אסור ע״כ. ומעתה הא דקתני הכא אם יודע לקרות בו קורא הך בבא קאי אמפקיד ר״ל אם בשעה שגוללו לצורך הס״ת כדי שלא יתעפש יוכל לקרות בו מותר. והא דקתני אם בשביל לפתחו צריך להיות אם בשבילו פתחו אסור כנ״ל. והא דקתני בסיפא סומכוס אומר כו׳. צריך להיות הכי. סומכוס אומר חדש גוללו כל שלשים יום. לפי שהוא ממהר להתעפש וישן כל י״ב חודש. ראב״י אומר אחד חדש ואחד ישן י״ב חודש: הי״ז כל שלמות האמורים כו׳. כל היכא דכתיב שלמה בשיר השירים קאי על הקב״ה וה״פ שיר נמי שהשלום שלו חוץ מהנה מטתו שלשלמה שהוא חול דקאי על שלמה המלך עצמו ופרש״י במס׳ שבועות לפי שהי׳ נבעת מאשמדאי היה לו גבורים סביב למיטתו. והי״א פליגי על הת״ק וסברי הנה מטתו שלשלמה הוא קודש אלא האלף לך שלמה זהו חול ומפרש במס׳ שבועות דה״פ האלף לך שלמה לדידי׳ שמותר לעשות בהן אנגריא ומאתים לנוטרים את פריו. לרבנן הניחום ויעסקו בתורה אחד משמשה שנהם. רש״י במס׳ שבועות: הי״ח כל מלכיא כו׳. כל מקום שנאמר תיבת מלך בדניאל כשדבר עם נבוכדנצר הוא חול וקאי על נבוכדנצר חוץ מפסוק זה אנת מלכא מלך מלכיא כו׳ זהו קודש וקאי על הקב״ה דאילו נבוכדנצר לא הוי קרי ליה דניאל מלך מלכיא. והכי פירושו אנת מלכא אתה נבוכדנצר מלך מלכיא דשמי׳ זהו הקב״ה מלכותא חסנא ותקיפא ויקרא יהב לך כך פרש״י בשבועות: וי״א חלמא לשנאך. מפרש התם בגמרא דאי ס״ד לנבוכדנצר אמר ליה שנאותיה מאן נינהו ישראל מילט קלייט לישראל אע״כ צ״ל נגד הקב״ה אמר מרי וה״ק להקב״ה מרי. חלמא לשנאך השלום שלו יתקיים בשונא של המקום ב״ה והיינו נבוכדנצר וא״כ ס״ל לסי״א גם זה קדש. [ובמס׳ שבועות קתני בהדיא הכי וי״א ג״ז קדש מרי חלמא כו׳]. וכתב הרמב״ם פ״ו מהלכות יסודי התורה הא דקאמר דשלמה ומלכייא הוא קדש ר״ל שהן כשאר כינויין. ומפרש הכ״מ לא לענין שאין נמחקין אלא הן כשאר כינויין לכל דבריהם ונאמר דהוי קודש שאם השביע בהן את העדים וכפרו העדות הרי אלו חייבין קרבן שבועה עכ״ל הכ״מ: סליק פרק חמישי

פרק ששי הכותב. פרק זה ופרק שאחריו שמה מעט הכמות ורב האיכות מאד מאד כי מהם יוצאין כמה דינים לענין כתיבת וקריאת התורה וכן בנביאים וכתובים. אכן המה סתומים וחתומים כנותן ספר חתום אל איש שיודע ספר ואומר לו לא אוכל לקרא כי חתום הוא. כן המה שני פרקים אלו כי כל דבריהם במה ברמז ברומ״ז על האר״ש ואינו זוכר רק תיבה אחת מכל פסוק ומי החכם יודע פשר דבר להבין כוונתו מתוך תיבה אחת. וגם אנכי לא מחכמתי ומבינתי נודע לי רק אחר החקירה והיגיעה רבה במסורה גדולה וקטנה ובמסורה רבתא מצאתי כל אחד על מקומו גם נמצאו בשני פרקים הללו טעיות רבות עד כי חדל לספור. לכן הוכרחתי להאריך קצת בפרקים הללו ואודיע מקום כבוד של הפסוקים הבאים בפרקים אלו ואברר ואלבן להיות ברורות כשמלה ולהרים המכשלות ולסקל מסס כל הקמשונות וס׳ יורני בדרך אמת: ה״א הכותב צריך לעשות שיעור כו׳. אין לפרש הא דקתני צריך לעשות שיעור היינו שצריך להניח ד׳ שיטין כמו בין ספר לספר. דהא פרשת ויהי בנסוע היא סתומה כמ״ש הרמב״ם בהלכות ס״ת וכ״כ הרמ״ה הלוי בספרו מסורת סיג לתורה. אלא הא דקתני הכא צריך לעשות שיעור בתחילת ויהי בנסוע כוונת הברייתא על נוני״ן הפוכין והכי איתא במסכת שבת ת״ר ויהי בנסוע הארון פרשה זו עשה לה סמניות למעלה ולמטה לומר שאין זו מקומה. פרש״י שאינה ראויה לכאן דלאו בהלכות מסעות משתעי לעיל מיניה. והיכן מקומה אמר רב אשי בדגלים. פרש״י בדגלים היתה ראויה לכתוב בפרשת במדבר סיני ורבי סבר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפ״ע. פרש״י לא זהו השם של טעמי הסמניות דמקומה הוא דפרשה זו בתחלת מסע שנסעו מהר סיני איירי כדכתיב לעיל מני׳ ויהי בחודש השני בשנה השנית בעשרים לחודש ע״כ וא״כ הא דקתני הכא שהיא ספר בפ״ע היינו כדעת רבי בגמרא: וי״א שמקומה בנסיעת דגלים. היינו כדעת הת״ק דהם דסבר מש״ה עשה לה סמניות לומר שאין כאן מקומה אלא מקומה היא בנסיעת דגלים. והנה בכל הש״ס לא מצינו מה הן הסמנים שצריכין להיות רק ע״פ המסורה מצינו שהסמניות הן בנוני״ן הפוכין וכ״כ האור תורה. ועיין בשו״ת רש״ל סימן ל״ו ובתשובת מהר״ם לובלין סי׳ ע״ה בענין נוני״ן הפוכין היכן מקומן וגם בצורת הנו״ן יש מחלוקת והרבה דיעות. והעיקר הוא שמקומה הוא בפיסקא שקודם ויהי בנסוע ואחד לאחר פרשת ויהי בנסוע קודם פרשת ויהי העם כמתאוננים וכ״כ הא״ת להלכה וכן נוהגין סופרי זמנינו. וצורתה היא כמ״ש הא״ת ע״פ הזוהר שרגל הנו״ן יהיה הפוך ולא הראש והיינו כזה הצורה ‏ או רק פניה הפוך כזה ‏ ובאמת אני מצאתי בכמה ס״ת שהיא על צורה השניה רק פניה הפוך וזה מסכים לדעת הא״ת ע״פ ספר הזוהר כאדם שמביט לאחריו כך השכינה מביט לאחריה ומשגיח תמיד על הישראל לשומרם מכל נזק: ה״ב הכותב צריך כו׳. כל ההלכה זו מיותרת דהא פרשת ויהי בנסוע ופרשת ויהי העם כמתאוננים סמוכים זה לזה וכיון דקתני בהלכה א׳ דבפרשת ויהי בנסוע צריך לעשות שיעור למטה והיינו למעלה דפרשת ויהי העם כמתאוננים וכן הא דקתני הכא למעלה מפרשת ויהי העם היינו למטה דויהי בנסוע. ועוד קשה הא דקתני דצריך שיעור למטה בפרשת ויהי העם ובאמת זהו ליתא דלאחר פרשת ויהי העם אין נו״ן הפוכה. ועוד קשה הא דקתני מפני שהוא ספר בפני עצמו נמי ליתא דפרשת ויהי העם אינו ספר בפני עצמו. וגם טעם של היש אומרים לא שייך בפרשת ויהי העם. לכן נראה לי דכל הלכה זו מיותרת. או שנ״ל הכי צריך לעשות שיעור למעלה מפרשת ויהי העם. כדי שנדע דפרשת ויהי בנסוע היא ספר בפני עצמו. או כדעת היש אומרים לומר שאין כאן מקומה. ובאגודה גרס הכי הכותב צריך לעשות שיעור בפתיחה של ויהי בנסוע הארון שהיא ספר בפני עצמו וכן בפתיחה של ויהי העם כמתאוננים ע״כ. וזהו הגירסא הנכונה ומסכים למ״ש: ה״ג עשר נקודות בתורה. רצה לומר בעשר מקומות בתורה מצינו תיבה שהיא מנוקדת לפעמים כל התיבה מנוקדת. ופעמים איזה אותיות מהתיבה מנוקדים כדמפרש ואזיל. וטעם של עשר נקודות מבוארים כולם במדרש רבה פרשת במדבר ובאבות דרבי נתן פרק לד. ושם האדכתי לפרשם כולם וכתבתי שם כל חלוקי הדיעות. אכן כאן לא באתי רק לתקן הטעיות שנפלו במסכת זו בענין יו״ד נקודות: ישפוט כו׳. טעות סופר הוא וצריך להיות וביניך בשני יודי״ן והנקודה היא על יו״ד בתרא של וביניך: אי״ה נקוד. צריך להיות אי״ו רצה לומר אותיות אי״ו מן אליו נקוד וכן הוא בפרק הפועלים ורש״י בחומש פרשת וירא: נקוד שבקומה. כצ״ל וי״ו שובקומה נקוד דהיינו וי״ו בתרא של ובקומה הראשון האמור גבי בכירה והכי איתא במסכת נזיר וכן כתב רש״י בחומש פרשת וירא: וי״ו שבעשרון השני נקוד. כן צריך להיות וי״ו שני שבעשרון הראשון נקוד. דביו״ט הראשון של חג כתיב ועשרון עשרון. וי״ו בתרא של ועשרון נקוד וכן הוא בש״ס דמנחות ובמדבר רבה פרשה ג׳: עיין שבעד נקוד. כן צריך להיות לנו ולבנינו ועי״ן שבעד נקוד וכן הוא במסכת סנהדרין דף מ״ג ע״ב ובאבות דר״נ פרק ל״ד ובספר כ״א דחק עצמו ליישב הגירסא שלפנינו אכן אין אחר האמת כלום: ה״ד וישלח אל זאטוטי בני ישראל. כן צריך להיות וישלח את זאטוטי בני ישראל והוא בסוף פרשת משפטים וזהו אחד מי״ג דברים ששינו לתלמי המלך כדאיתא במסכת זו פרק קמא הלכה ח׳: באחד כתיב כו׳. בירושלמי פרק ד׳ דמסכת תענית איתא נמי להאי מאמר וכתב היפה מראה הא דקתני אחד עשר היא הכוונה על הפסוק דויקם בלילה הוא דפרשת וישלח באחד כתיב בלילה הוא ובשנים היה כתוב בלילה היא. ומשום דכתיב בהאי קרא אחד עשר ילדיו נקט לסימן אחד עשר הוא. ומי שכתב היא מגי למימר היא על הלילה שמכר כאן לשון נקבה עכ״ל. אבל הפירוש הנראה יותר כמו שכתב בס׳ מכתב מאלי׳. דאיתא באבות דר׳ נתן אחד עשר היא כתיב בתורה ר״ל בכל התורה כתיב הוא בוי״ו אף אי קאי על לשון נקבה אלא דלנקבה קרינן הוא בחיר״ק כאלו כתיב היא ולזכר קרינן הוא במלאפום. אבל בי״א מקומות בתורה כתיב היא ביו״ד והכי איתא נמי במס״ג ובמס״ק פרשת וישב. וזהו פירוש הברייתא באחד היה כתוב אחד עשר הוא ר״ל באותן י״א מקומות הי׳ כתוב הוא בוי״ו ובשנים היה כתוב באותן י״א מקומות היא ביו״ד וקיימו השנים ובטלו האחד וכן נוהגין סופרי זמנינו לכתוב בי״א מקומות הללו היא ביו״ד ובזולתם לא מצינו בכל התורה היא ביו״ד. וכל הי״א מקומות מפורשים באבות דר׳ נתן פ׳ ל״ד ושם פרשתים. וגי׳ האגודה נמי מסכים לפירוש מכתב מאלי׳. דגרס הכי כתוב באחד הוא ובשנים היא עכ״ל: ה״ה אשר לא יגיד. שני טעיות בזה. דבקרא כתיב אם לוא יגיד בוי״ו ואל״ף והכא משמע דכתיב רק באל״ף לבד אמנם האמת הוא שכן צ״ל אשר לא יעדה כתיב בלמ״ד אל״ף וקרינן לו בלמ״ד וי״ו וכ״ה במסורה גדולה פ׳ שמיני: ה״ו ואלו הן כו׳. ר״ל השתא קחשיב בנביאים וכתובים כל היכא דכתיב לא באל״ף וקרינן בוי״ו. ומציין מכל פסוק תיבה אחת. והנני מפרשם אחת לאחת: תרבו. בשמואל א׳ ב׳ כתיב אל תרבו תדברו גבוהה כו׳ ולא נתכנו עלילות וקרינן לו: חושי. בשמואל ב׳ ט״ז ויאמר חושי אל אבשלום כו׳ ל״א אהיה ואתו אשב וקרי׳ לו: אמר לו ע״ס הוא וכצ״ל ויאמר אליו. מלכים ב׳ ח׳ כתיב ויאמר אליו אלישע לך אמר לא חיה יחיה וקרי׳ לו: הרבת. ישעיה ט׳ הרבית הגוי לא הגדלת השמחה לו קרי: צרתם. ישעיה ס״ג בכל צרתם לא צר וקרי לו: יקטלני. איוב י״ג הן יקטלני לא איחל וקרי׳ לו: אחריש. איוב מ״א לא אחריש וקרי׳ לו: כצפור. משלי כ״ו כצפור לנוד כו׳ כן קללת חנם לא תבוא לו קרי: מרעה. ט״ס הוא וכצ״ל מרעהו. משלי י״ט כל אחי רש שנאהו אף כי מרעהו רחקו ממנו מרדף אמרים לא המה וקרי׳ לו: זרובבל. עזרא ד׳ ויגשו אל זרובבל כו׳ ולא אנחנו זובחים לו קרי: יצרו. תהלים קל״ט ימים יצרו ולא אחד בהם לו קרי: דעו. תהלים דעו כי ה׳ הוא אלהים הוא עשנו ולא אנחנו וקרי׳ ולו: יאסוף. כצ״ל יאסף. ישעיה

מ״ע

שם [א] (א) ודברו: הלכה ז ענאל יניאל ונגרעון אלישמע השוטר *): הלכה ח (ב) אלו קוראין ולא כותבין בני. פרת. איש. בן. בניו. צבאות. באים. (לא) [לה]. אלי. אלי: הלכה ט וחילוף כתובים ולא קוראים אמנון. באשר. במקום. גואל. [ב] ידרך. חמש:

פרק שביעי

הלכה א אלו כתובין חסרון וי"ו וקוראין בוי"ו [ג] ויעלהו אמרו ויאמרו וידברו (ויקחו) [יקחו] ויתנהו ואכלו יחדיו (יהללו) (ג) [והללוהו] ויעלו (שמו) [שויו] וקבלו [ד] מלכיה וחילופיהן רגלי שמטוהו ויצוה נכחו שער העין ויקראו לו [ה] ויקהל תפס: הלכה ב אלו כותבין [בה"א] ולא קוראין ואראו ואביא הארי דשמואל (מוצא) [נמצא] ותרא הזאת רע הרע בא ובא [ו] וקו וקו [ז] (הרע) אוהבי ורע יעש פקח [ח] אריאל (צור) [ציד] וחילופן (וארכה הגונה) [וארכה הגגה] והמה [ט] יהיה והיתה (ונראה) (והמה יהיה) [הנה] שתול גדליהו ותעגבה המדה ואכבדה שלשה (דממה) [זממה] טעמה קומי זכור השיבנו הגדתה קללת (שמתה) [שתה] עשית נבהלה פתוחיה תזנותיה שבנה (אבלה) [אגלה] (שקטה) [שכת] ויראה: הלכה ג אלו כותבין דבר אחד וקוראין שנים בא גד [י] אש דת (אשתונן) [מאש תם] מה לכם והנה הוא (באנת') מה הם בני מן לבן ימיני חל כאים (כי שימות) [ישי מות] לגאיונים מן הסערה מן סערה (מן) [הם] פרוצים וחילופיהן כטוב [מבן ימין] (מבנימין) למרבה מהמערה מאתי בחרבותיהם מבת כיענים: הלכה ד אלו כותבין וי"ו וקוראין יו"ד (אסורים) [אסורי] אבוגיל אנועך אולי אושר ארוצם [כ] בעוני (ביד) [בור] בהליכתם החפשות (דרכי) התעיף (המכעיסני) [הכעסוני] הישר הנתינים המבינים ברזות גול דהיא היצא החרסית הלחות המביא הבציר (אילנו ושח עיניה) [וילונו ושחצומה] וצניף ואליל ותרמית וסוס ואתיקיהא ותילון (וחיאל) [ל] והכינו חוקק יציעו [מ] יעיר יעביר [נ] (ועיאל) יניעון יכסימו יכשילו לרוב לשור ליש לדיגים לסיג למשיסה למעניתם מיפעת מניות [ס] נטוות נוב נובי נפישסים שום עשיות עיפי (עברים) [ע] עתודים תנינא צעיריהם צעיריה (צעיפי) [צפיעי] [פ]:

נוסחת הגר"א

[א] דברי ענאל יניאל וב' גרעון אלישמע הסופר (עי' מנחת שי ישעיה מט והיינו פלוגתייהו דענאל יחיאל עם אלישמע דהוא מגרע להני ב' בתרייתא): [ב] את (ירמיה לט) נא (מ"ב ה): [ג] ויצוו (שופטים כא): [ד] חנניה (נחמיה ג) מלכיה (שם) וישתחו (בראשית כז) וישתחו (שם מג) וישתחו (מ"א ט). וחילופיהן ויאמר (יהושע ו) ויאמר (שם ט) ויאמר (ש"א טו): [ה] (מ"א יב ויקראו לו ויבאו כתיב וקרי ויבא): [ו] קו (ירמיה לא): [ז] הרב (תהלים נא): [ח] ארי (איכה ג) אל (עזרא ה): [ט] [שמה] (ש"ב כא כתיב שם וקרי שמה): [י] מה זה (שמות ד): [כ] [אעודך (איכה ב) אחולה (ירמיה ד) אשוב (שם לג) אשוב (שם מט) ישוב [משלי יב]]: [ל] ויזואל (דה"א יב) [ויעואל (שם יא) ויעואל (דה"ב כט) ומדונים (משלי יח) מדונים (שם כג) מדונים (שם כה) מדונים (שם כו) מדונים (שם כז)]: [מ] [היצוע (מ"א ו) היצוע (שם)]: [נ] יחואל (דה"ב כט) [יעואל (דה"א ט) יעואל (דה"ב כו)]: [ס] [מוזנים (ירמיה ה)]: [ע] [ענוים (תהלים ט) ענוים (ישעיה לג)] ענוי (איוב כד) [עולם (ירמיה מט)] עפרון: [פ] [צלול (שופטים ז)] קרואי (במדבר כו) שושק (מ"א יד) שרוקת (ירמיה יח) שרותך (שם טו) שפרורו (שם מג) [שלמות (דה"א כג)] שמור (שם כד) שבותם (צפניה ב) שבות (תהלים סה) [שבותינו (שם קכ"ו וע"ש במנחת שי)] שלשום (משלי כב) [השלושים (דה"א יא) השלושים (שם יב)] תנואון (במדבר לב) תרוב (משלי ג) תשוה (איוב ל): (א"ה כל מה שהשגנו כאן ברבועים לא קחשיב להו במסורה מערכת אות יוד. ונראה מ"ש כאן בפנים "ברזות גול דהוא" צ"ל למעלה אחר מלת בהלוכתם כסדר הא"ב וכ"ה במסורה).

הגהות הגרי"ב

(א) [נ"ל דדברי ור"ל דדברי הימים]: (ב) נדרים דף לז:: (ג) ועיין במס"ג:

נוסחאות כ"י, פ"ז (הל"א) וקבלו חנניה מלכיה:

נחלת יעקב

…ט וישראל לא יאסף לו קרי ובמס"ג לא קחשיב פסוק זה וכן לעיל פסוק וזרובבל נמי לא קחשיב במס"ג פ' …ני: שם. ד"ה א' י"א והגשי אחי יואב ולא שם בשלשה לו קרי · גם זה לא נמנו במס"ג אכן אין זה תימה דמצינו כמה פעמים חלוקי דעות בין המסרת: ודברו. לא מצאתי פסוק זה וצ"ל דכצ"ל וחבירו: …ל דהאי קרא ולא שם בשלשה כתיב נמי בשמואל א' כ"ג ומצינו לשון זה כמה פעמים במסורה מי שבקי בלשון מסורה אכן לא ראיתי בשמואל שום מסרה על פסוק ולא שם בשלשה דקרינן לו בוי"ו [אלא כתיב בוי"ו וקרינן …י"ו]. אכן ראיתי עוד פסוק א' בשמואל ב' י"ט לאהבה את שנאיך כו' הגדת היום כי לא אבשלום חי ואיתא במסורה קטנה לו קרי ולפ"ז אפשר לומר הא דקחשיב הכא ודברו ט"ס הוא וצ"ל הגדת והיינו הך פסוק דשמואל …בלתי [אבל ז"א בסוג הכתובים האחרים דהכא קרי לו כמו לו ישמעאל יחיה לו ישטמנו וכיוצא]: ה"ז ענאל כו'. חזרתי על הרבה מסורות גדולות וקטנות ולא מצאתי גם שאלתי להרבה חכמים ובקיאים במסורת ואין מגיד לי. ומספר אגודה נראה שלא היה גורס הלכה זו כלל לפי שדרך ספר האגודה להעתיק ראשי פרקים מכל ההלכה ובפרק זה כתוב בזה הלשון שלשה כתובים בלא וקוראין בלו כדאיתא במסורת. ואלו הן של אלהים וכתובים כו' אלו קריין ולא כתבין כו' אלו כתבין ולא קריין כו' עכ"ל הרי דהשמיט הלכה זו ולא זכר …נה כלום. לכן נראה דטעות הדפוס היא שנפל בכל הספרים: ה"ח אלו קוראין כו'. בני [שופטים כ' …א אבו בנימן כתיב · וקרי בני בנימן: פרת]. שמואל ב' ח' ויך דוד בנהר כתיב וקרי בנהר פרת: איש. שמואל ב' ט"ז ועצת אחיתופל כו' כאשר ישאל בדבר אלהים כתיב. וקרי כאשר ישאל איש: בן. שמואל ב' י"ח ויאמר לו יואב כו' כי על בן המלך מת כתיב וקרי כי על כן בן המלך מת וצ"ל דכצ"ל הכא כן דהא תיבת כן היא שנקרא ולא נכתב: בניו. מלכים ב' י"ט ויהי הוא משתחוה ואדרמלך ושראצר הכהו כתיב ונקרא ושראצר בניו הכהו: צבאות (ישעיה ל"ז) [מלכים שם] כי מירושלים כו' קנאת ה' כתיב וקרי קנאת ה' צבאות: באים. ירמיה ל"א הנה ימים נאם ה' כתיב וקרי הנה ימים באים: לא. צ"ל לה. ירמיה נ השמיעו אל בבל … אל יהי פליטה כתיב וקרי אל יהי לה פליטה: אלי אלי רות ג ה ותאמר אליה כל אשר תאמר כתיב וקרי כל אשר תאמר אלי עוד שם ג' י"ז כי אמר אל תבואי ריקם כתיב וקרי כי אמר אלי. כל זה הבנתי מתוך מסרה רבתא אות כ"ף ומס"ג רות סימן ג' ובמסכת נדרים דף ל"ז ע"ב קחשיב נמי רבי יצחק לכתיבין ולא קריין וקריין ולא כתבין ולא קחשיב שם רק שבעה ובסמ"ג והכא קחשיב עשרה קריין ולא כתבין. וכבר התעורר בזה המדקדק ר' אליה בחור ז"ל בספרו מסרת המסרה בהקדמה שלישי: ה"ט וחילוף · ר"ל בהלכה הקודמת …ש קריין ולא כתבין ובהלכה זו מפרש כתבין ולא קריין ואלו הן. אמנון. שמואל ב יג ועתה אל ישים כו' כי אם אמנון לבדו מת כתיב וקרי כי אמנון: באשר. ט"ס הוא וכצ"ל כאשר. ירמיה ל"ט קחנו ועינך שים עליו כו' כי אם כאשר ידבר כתיב וקרי כי כאשר: במקום. שמואל ב טו ויען אתי את המלך כו' כי אם במקום כתיב וקרי כי במקום: גואל. רות ג' ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי כתיב וקרי כי גואל אנכי: ידרוך. ירמיה נ"א ג' אל ידרוך ידרוך הדורך קשת כתיב וידרוך השני לא נקרא: חמש. יחזקאל מח ואלה …ותיה כו' ופאת נגב חמש חמש כתיב וחמש השני לא נקרא: ובמסרה רבתא מערכת אות כ"ף קחשיב …ר שנים וכן במס"ג רות סימן ג' ובמס' נדרים קחשיב כאן פחות מדהכא וגם בזה התעורר ר' אליהו בחור …קום הנ"ל ואנכי לא באתי אלא לפרש האמור במסכת סופרים ולהבין מסכת זאת כי בלא"ה מצינו כמה מסורת מחולקין והוא מחלוקת בן אשר ובן נפתלי: סליק פרק ששי

פרק שביעי ה"א אלו כותבין כו'. ר"ל שחסירים וי"ו בסוף התיבה וקוראין בוי"ו ומפרש לכל התיבות: ויעלהו. שמואל א' ז' ויקח שמואל טלה חלב ויעלה וקרי ויעלהו: אמרו. שמואל א' י"ג והרם לא ימצא כו' כי אמר וקרי' אמרו: ויאמרו. שם י"ב ויזעקו אל ה' ויאמר וקרי' ויאמרו: וידברו. מלכים א' י"ב וידבר אליו וקרי' וידברו: יקחו. מלכים ב כ ומבניך אשר יצאו יקח וקרי' יקחו: ויתנהו. מלכים ב כ"ב ויתנה על ידי וקרי' ויתנהו: ואכלו. ישעיה ל"ז וזה לך האות כו' …כל וקרי' ואכלו: יחדיו. ירמיה מ"ח כהניו ושריו יחד וקרי' יחדו: יהללו. כצ"ל וחללה יחזקאל ז'. …ת כו' ולרשעי ארץ וחללה וקרי' וחללוהו וכ"ה במסרה רבתא מערכת אות ו: ויעלו. עזרא ג' ויבנו המזבח … ויעל עליו וקרי' ויעלו: שמו. כצ"ל שוי דניאל ה' ומן בני אנשא טריד ולבבי' עם חיות' שוי וקרי' שויו וכ"ה במסרה הנ"ל: וקבלו. אסתר ט' קימו וקבל וקרי' וקבלו: מלכי'. נחמיה ג ל"א אחרי החזיק מלכי' כו' וקרי' אחריו והא דנקט מלכי' הא כוונת הגמ' הוא על תיבת אחריו וא"כ הל"ל אחריו כמו בכל ההלכה זו. וצ"ל דנקט הכא לישנא דמסורה דבמסרה רבתא הביא ב' פסוקים דכתיב אחרי וקרי' אחריו אחד בנחמיה ג ל אחרי החזיק חנני' כו'. ואחד שם ל"א אחרי החזיק מלכי' וכדי שלא נטעה מביא בכל קרא תיבה אחרת לסי' ומש"ה נקט הכא מלכי' ר"ל תיבת אחרי דכתיב ביה מלכי' ואין להקשות אמאי לא קחשיב נמי אחרי דכתיב בפסוק הקודם. אין זה קושיא דבלא"ה פליגי הך ברייתא על מסרה רבתא דשם קחשיב י"ח מילין והכא לא קחשיב רק י"ג מילין: וחילופיהן. ר"ל בהנהו דמייתי לקמן הוי חילופיהן שכתיבה בוי"ו ונקראים בלא ו'. וקחשיב ואזיל רגלי. שמואל ב' כ"ב משוה רגליו כאילות כתיב וקרי רגלי: שמטהו. מלכים ב' ט' ויאמר שמטוהו וקרי' שמטוה: ויצוה. מלכים ב ט"ז ויצוהו המלך אחז וקרי' ויצוה: נכחו. יחזקאל מ"ו לא ישוב דרך השער כו' כי נכחו יצאו וקרי' יצא: שער העין. חדא היא נחמי' ג כתיב ואת שער העין החזיק ויעמידו וקרי' ויעמוד: ויקרא. יהושע ו ויקרא יהושע ויאמרו וקרי' ויאמר: לו. שמואל א' ט"ו ויאמרו לו דבר וקרי' ויאמר והא דכתיב הכא ויקראו לו ט"ס וכצ"ל ויאמרו לו ותרווייהו תיבה חדא היא: ויקהל. מלכים א' י"ב ויבואו להכעס ירושלים ויקהל וקרי' ויבוא: תפס. מלכים ב' י"ד ואת אמצי' תפס יהואש כו' ויבואו ירושלים וקרי' ויבוא: ה"ב אלו כותבין ולא קורהין. נ"ל שכצ"ל אלו כותבין בה"א ולא קורהין בה"א דאילו נכתבין ולא קריין כבר תנא לעיל סוף פרק ששי. וכ"ה במסרה רבתא מערכת אות ה"א כ' מילין כתיב ה"א בסוף תיבותא ולא קריין וחד פלוגתא עכ"ל המסרה. ואלו הן. וארא. יהושע ז' וארא בשלל וקרי וארה: ואביא. שם כ"ד ואביאה אתכם כו' וקרי' ואביא: הארי דשמואל. שמואל ב' כ"ג והוא ירד והכה את האריה וקרי' הארי והאי קרא כתיב נמי בד"ה לכך נקט הארי דשמואל: מוצא. נ"ל שכצ"ל נמצא והוא בירמיה מ"ח ואם לא השחוק כו' אם בגנבים נמצאה וקרי' נמצא וכן הוא במסרה הנ"ל: ותרא. ירמיה ג' ותראה בגודה אחותה כו' וקרי ותרא: הזאת. שם כ"ו ואת העיר הזאתה וקרי' הזאת: רע. מיכה ג' שונאי טוב ואהבי רעה וקרי' רע: הרע. פסוק זה מיותר ואין כאן מקומו וקחשיב ליה לקמן לאחר תיבת וקו וכן במסרה רבתא לא קחשיב רק פעם א' תיבת הרע בירמיה סי' י"ח: בא. (מיכה ג') [ירמיה] ט"ו אומללה יולדת כו' באה שמשה וקרי' בא: ובא. שם מ"ג ובאה והכה את ארץ מצרים וקרי ובא: וקו. מלכים א ז וקוה שלשים באמה וקרי' וקו: וקו. זכריה א' וקוה ינטה על ירושלים וקרי' וקו: הרע. ירמיה י"ח ועשה הרעה וקרי' הרע: אהבי. משלי ח' אני אהביה אהב וקרי' אהבי: ורע. שם כ"ז רעך ורעה אביך וקרי' ורע: יעש. רות א' ותאמר נעמי לשתי כו' יעשה ה' וקרי' יעש: פקח. דניאל ט' הטה אלי כו' פקחה עיניך וקרי' פקח: אריאל. פסוק זה לא מצאתי במסרה רבתא הנ"ל. וצ"ל שצ"ל ארי והוא באיכה ג' דוב אורב הוא לי אריה וקרי' ארי: צור. גם זה לא נמנה במסרה הנ"ל וצ"ל שצ"ל ציד והוא בראשית כ"ז כתיב וצודה לי צידה וקרי' ציד ובמסרה איכא פלוגתא בתיבת ציד כמ"ש בתחלת הלכה זו ואחד פלוגתא והיינו תיבת ציד וא"כ ברייתא דהכא סבר דתיבת ציד נמנה ג"כ בחשבון זה: וחילופן. ר"ל בהנהו דקחשיב לקמן לא כתיב ה"א בסוף וקרי' בה"א ואלו הן וארכה. כצ"ל וארבה ביהושע כ"ד וארב את זרעו וקרי' וארבה: הגנה כצ"ל הגגה שמואל א ט ויקרא שמואל אל שאול הגג וקרי' הגגה: והמה. שמואל ב' כ"א והם הומתו וקרי' והמה: יהיה. מלכים א א כן יהי עם שלמה וקרי' יהיה: והיתה. מלכים ב ט' והית נבלת איזבל וקרי' והיתה: ונראה. ישעיה מ"א הגידו האותיות לאחור ונרא וקרי' ונראה: והמה. כצ"ל והנה ישעיה כ"ד הן אנכי וקרי' הנה ותיבת יהיה מיותר דכבר קחשיב לעיל: שתול. ירמיה י"ז והיה כעץ שתול כו' ולא ירא וקרי' יראה: גדלי'. שם מ' ויאמר גדלי' כו' אל תעש וקרי' תעשה: ותעגבה. יחזקאל כ"ג ותעגב עלי למראה וקרי' ותעגבה: המדה. שם מ"ה ומן המדה הזאת תמד וקרי' תמדה: ואכבדה. חגי א' וארצה בו ואכבד וקרי' ואכבדה: שלשה. משלי ל' שלשה המה נפלאה ממני וארבע וקרי' וארבעה: דממה. כצ"ל זממה וכ"ה במסרה והוא במשלי ל"א זממה שדה כו' נטע כרם וקרי' נטעה: טעמה. שם טעמה כי טוב כו' לא יכבה בליל וקרי' בלילה: קומי. איכה ב' קומי רוני בליל וקרי' בלילה: זכור. שם ה' זכור ה' כו' הבט וקרי' הביטה: השיבנו. שם השיבנו ה' אליך ונשוב וקרי' ונשובה: הגדת. שמואל א' כ"ד ואת הגדת וקרינן ואתה: קללת. קהלת ז' אשר גם את קללת וקרינן אתה: שמתה. כצ"ל שתה תהלים צ' שת עוונותינו וקרי' שתה: עשית. נחמיה ט' את עשית וקרי' אתה וכוונתו על את תניינא בפסוק זה: נבהלה. תהלים ו' ונפשי נבהלה כו' ואת ה' וקרי' ואתה: פתוחיה. שם ע"ד ועת פתוחיה יחד וקרי' ועתה: תזנותיה. יחזקאל כ"ג ואומר לבלה כו' עת יזנה תזנותיה וקרי' עתה: שבנה. כצ"ל לכנה רות א' לכן בנותי שבנה וקרי' לכנה: אבלה. כצ"ל אגלה רות ד' אגלה אזניך ואדע וקרי' ואדעה: שקטה. כצ"ל שכתה איוב א' הלא את שכתה בעדו וקרינן אתה: ויראה. שם מ"ב וירא את בניו כו' וקרינן ויראה: ה"ג אלו כותבין דבר אחד כו'. ר"ל שנכתב בתיבה אחת וקרינן ב' תיבות: בגד. בראשית ל' ותאמר לאה בגד וקרי' בא גד: אשדת. דברים ל"ג מימינו אשדת וקרי' אש דת: אשתונן. נ"ל דכצ"ל מאשתם ירמיה ו נחר מפוח מאשתם וקרי' מאש תם וכ"ה במס"ג ד"ה א' כ"ז: מה לכם. ישעיה ג' מלכם תדכאו עמי וקרינן מה לכם: והנה הוא. ירמיה י"ח וארד בית היוצר והנהו וקרינן והנה הוא: באנתה. נ"ל שכצ"ל הענתות לבן ימיני והוא בד"ה א' כ"ז הענתותי לבנימיני וקרי לבן ימיני. ותיבת לבן ימיני דלקמן שייך הכא לתיבת הענתות: מה הם. יחזקאל ח' ויאמר אלי כו' הרואה אתה מהם עושים וקרינן מה הם: בנימן. ד"ה א' ט' עותי בן עמיהוד כו' בנימין וקרי' בני מן: חלכאים. תהלים י' ונפל בעצומיו חלכאים וקרי' חל כאים: כי שימות. כצ"ל ישי מות וכ"ה במס"ג והוא תהלים נ"ה ישימות וקרינן ישי מות: לגאיונים. תהלים קכ"ג הבוז לגאיונים וקרינן לגאי יונים: מן הסערה. איוב ל"ח ויען ה' את איוב מנהסערה וקרינן מן הסערה: מן סערה. שם מ ויען ה' את איוב מנסערה וקרינן מן סערה: מן פרוצים. כצ"ל הם פרוצים נחמיה ב אשר המפרוצים וקרינן הם פרוצים. ובמס"ג נמסר עוד אחד מזה בידך (שמות ה) וקרי מה זה בידך: וחילופיהן. מעתה קחשיב היכא דכתיבא ב' תיבות ונקראים כאילו הם תיבה אחת ואלו הן כטוב. שופטים טז ויהי כי טוב להם וקרי כטוב: מן בנימין. כצ"ל מבן ימין שמואל א ט ויהי איש אחד מבן ימין וקרי מבנימין: למרבה. ישעיה ט' כתיב למרבה מ"ם סתומה באמצע התיבה וא"כ לפי הכתיב הוי כשתי תיבות דלא מצינו מ"ם סתומה רק בסוף התיבה ובאמת נקרא בתיבה אחת כאילו כתיב למרבה במ"ם פתוחה: מהמערה. שמואל א' כ"ד ויקם דוד אחרי כן מן המערה וקרי מהמערה: מאתי. ישעיה מ"ד רוקע הארץ מי אתי וקרי מאתי: בחרבותיהם. ד"ה ב ל"ד ובערי מנשה כו' בחר בותיהם וקרי בחרבותיהם: מבת. איכה א ויצא מן בת וקרי מבת: כי יענים. שם [ד'] בת עמי לאכזר כי ענים וקרי כיענים: ה"ד אלו כותבין וי"ו כו'. ר"ל באמצע תיבה כתיב וי"ו ונקרא ביו"ד וכ"ה במסרה רבתא מערכת אות יו"ד: אסורים. כצ"ל אסורי בראשית ל"ט אשר אסורי המלך וקרי אסירי: אבוגיל. שמואל א כ"ה ותמהר אבוגיל וקרי אביגיל: אנועך. שמואל ב' ט"ו תמול בואך והיום אנועך קרי אניעך: אולי. מלכים ב כ"ד ואת אולי הארץ וקרי אילי: אושר ישעיה מ"ה והדורים אושר וקרי אישר: אריצם. ירמיה נ"ן ארוצם מעליה וקרי אריצם: בעונו. שמואל ב' טז אולי יראה ה' בעוני וקרי בעיני: ביד. כצ"ל בור ירמיה ו' כהקיר בור וקרי ביר: בהליכתם. נחום ב' יכשלו בהלוכתם וקרי בהליכתם: החפשית. ד"ה ב' כ"ו וישב בבית החפשות וקרי החפשית: דרכי. כתב בס' כ"א דקאי על פסוק ויתר תמים דרכו וקרי דרכי אבל אין זה נכון דהתם כתיב הקרי בסוף תיבה והכא קחשיב החילוף בין וי"ו ליו"ד באמצע תיבה וגם במסרה לא נמנה פסוק זה ועוד דשם במסרה קחשיב לפי סדר אלפא ביתא וגם הכא וא"כ מה שייכות לתיבה זו לכאן דהשתא מונה אות ה"א לכן נ"ל דט"ס הוא וכצ"ל דהיא והוא בעזרא ד' אדין רחום בעל טעם כו' דהוא וקרינן דהיא: התעיף. משלי כ"ג התעוף עינך בו וקרי התעיף: הכעיסני כצ"ל הכעסוני ירמיה כ"ה ולא שמעתם כו' למען הכעסוני וקרי הכעסיני: הישר. תהלים ה' למען שוררי הושר וקרי הישר: הנתינים. עזרא ח ואוניאם כו' הנתונים וקרי הנתינים: המבינים. ד"ה ב' ל"ה ויאמר ללוים המבונים וקרי המבינים: ברזות. ד"ה א' ז' ובני בריעה כו' ברזות וקרי ברזית: גול. משלי כ"ג גול יגיל אבי וקרי גיל יגיל: דהיא. כבר פרשתי לעיל במקום דרכי צ"ל דהיא: היצא. בראשית ח' הוצא אתך וקרי היצא: החרשית. ירמיה י"ט ויצאת כו' שער החרסות וקרי החרסית: הלוחות. ירמיה מ"ח כי מעלה הלוחות וקרי הלוחית: המביא. יחזקאל מ"ב ומתחת הלשכות כו' המבוא וקרי המביא: הבציר. זכריה י"א הילל ברוש כו' הבצור וקרי הבציר: אילנות. כצ"ל וילינו במדבר י"ד וישובו וילונו וקרי וילינו: ושח עיניה. חדא היא וכצ"ל ושחצימה וכ"ה במסרה יהושע י"ט ופגע הגבול בתבור ושחצומה וקרי ושחצימה: וצניף. ישעיה ס"ב והיית עטרת כו' וצנוף וקרי וצניף: ואליל ותרמית. שניהם בפסוק אחד ירמיה י"ד ויאמר ה' אלי כו' ואלול ותרמות וקרי ואליל ותרמית: וסוס. ירמיה ח גם חסידה כו' וסוס וקרי וסיס: ואתיקיהא. יחזקאל מ"א ומדד אורך הבנין כו' ואתוקיהא וקרי ואתיקיהא: ותילון. ד"ה א ד ובני שימון אמנון ותולון וקרי ותילון: וחיאל. כצ"ל יחיאל ד"ה ב כ"ט ומן בני הימן יחואל וקרי יחיאל: והכינו. ד"ה ב ל"ה והכונו לבית אבותם וקרי והכינו: חוקק. תהלים ע"ד וימינך מקרב חוקך וקרי חיקך: יציע. מלכים א ו ויבן על קיר הבית יצוע וקרי יציע: יעיר. ד"ה א כ ותהי עוד מלחמה כו' בן יעור וקרי יעיר: יעביר. יחזקאל מ"ח ולא ימכרו כו' יעבור וקרי יעביר: ועיאל. כצ"ל ויזואל ד"ה א' י"ב ויואש ויזואל וקרי ויזיאל: יניעון. תהלים נ"ט המה ינועון וקרי יניעון: יכסימו. תהלים ק"מ עמל שפתימו יכסומו וקרי יכסימו: יכשלו. חד תיבה הוא וכצ"ל יכשילו משלי ד' כי לא ישנו כו' יכשולו וקרי יכשילו: לרוב. שופטים כ"א והיה כי יבואו אבותם לרוב וקרי לריב: לשור. שמואל א י"ח בשוב דוד כו' לשור וקרי לשיר: לוש. שמואל ב ג וישלח איש בושת לוש וקרי ליש: לדיגים. ירמיה ט"ז הנה שולח לדוגים וקרי לדיגים: לסיג. יחזקאל כ"ב היה לי בית ישראל לסוג וקרי לסיג: למשיסה. ישעיה מ"ב מי נתן יעקב למשוסה וקרי למשיסה: למעניתם. תהלים קכ"ט האריכו למענותם וקרי למעניתם: מיפעת. ירמיה מ"ח ומשפט בא כו' מופעת וקרי מיפעת: מניות. שמואל א' כ ויברח דוד מנוית וקרי מניות: נטוות. ישעיה ג' ויאמר ה' כו' ותלכנה נטוות וקרי נטיות: נוב. ישעיה נ"ז בורא נוב שפתים וקרי ניב: ניבי. נחמיה י' חרף ענתות נובי וקרי ניבי: נפישסים. נחמיה ז' בני נפושסים וקרי נפישסים: שום. שמואל ב' י"ד והנה קמה כו' לבלתי שום וקרי שים: עשיות. שמואל א כ"ה וחמש צאן עשוות וקרי עשיות: עיפי. ירמי' מ ובני עופי וקרי עיפי: עברים. נ"ל דכצ"ל עפרון ד"ה ב י"ג וירדף אביה אחרי עפרון וקרי עפרין וכ"ה במסרה: עתודים. אסתר ח' להיות היהודים עתודים וקרי עתידים: תנינא. אין זה פסוק בכל המקרא [אבל באמת מלת תניינא נמשך למלת עתודים לאפוקי קדמאה דשם ג'] וצ"ל שכצ"ל תנואון במדבר ל"ב ולמה תנואון וקרי תניאון וכ"ה במסרה רבתא אות תי"ו: צעיריהם. ירמיה י"ד ואדיריהם שלחו לצוריהם וקרי לצעיריהם: [צעיריה. שם מ"ח השמיעו זעקה לצוריה וקרי לצעיריה]: צעיפי. כצ"ל צפיעי יחזקאל ד' צפועי בקר וקרי צפיעי וע"ש במסרה רבתא מערכת אות יו"ד דקחשיב עוד יותר מבכאן ואני לא באתי רק לפרש מה שכתב בספר: סליק פרק שביעי

*) כתב הרב המדקדק מוה' זאב וואלף היידנהיים ז"ל בחומש מאור עינים בסוף ספר דברים: כי כל דברי הלכה הזאת הן הן דברי המסרת הגנוזה בד"ה א' סימן ט' והיא אומרת ד' כתיבין ישואל וקריין יעיאל וסימן ובגבעון (ד"ה ט' ל"ה) אליפלט שמרי ויעואל (ד"ב כ"ט י"ג) עזיה העשתרתי שמע ויעואל (ד"ה י"א מ"ד). ויעואל הסופר ומעשיהו השוטר (ד"ב כ"ו י"א) עכ"ל וככה תיקון ההלכה הזאת יעואל יעיאל (ר"ל דכתיבין יעואל וקרין יעיאל) הם ד' אלה) ובגבעון. אלי. שמע. השוטר (ר"ל הסופר). והיינו השוטר והיינו הסופר. לכן הלכה ז' מאושרת ומתוקנת לעצמה ואין בה שום דופי. עכ"ל [וע' בהקדמת פאת השלחן שהשיג ע"ז וכתב שאין לזה מקבלת הגר"א]:

פרק שמיני

הלכה א אלו הן חלופי שירות תהלים בשירות שמואל וידבר [א] ומפלטי לי אלי צורי משגבי ומנוסי ומאויבי כי אפפוני משברי נחלי סבבוני אקרא וישמע ויתגעש מוסדות השמים. וירא. וישת [ב] סוכות. חשרת. [ג] בערו גחלי. ירעם מן שמים [ד] חצים ויהום אפיקי מים ויגלו בגערת אפו משנאי משען ויוצא אותי בצדקתי אסור ממנה ואהיה לו ואשתמרה כצדקתי כבורי גבור תתבר תתפל ואת ועיניך על רמים [ה] תשפיל ואלדי באלדי. מי אל מבלעדי. מעוזי. ויתר ונחת וענותך תחתני. ארדפה. ואשמידם. ואכלם ואמחצם. יקומון ויפלו. ותזרני. תחתני. [ו] משנאי ואצמיתם ישעו. אל ה'. כעפר ארץ. אדיקם ארקעם ותפלטני. עמי (תשימני) [תשמרני] יתכחשו לי. לשמוע. [ז] ויחגרו (ממסגרותיהם) [ממסגרותם] צור. ומוריד. תחתני. ומוציאי. ומקמי. חמסים. ה' ראשון. אומר מגדול: הלכה ב אלו הם חלופי ישעיה (הקוראים) במלכים ובארבע [ח] חזקיה רב סרים אל המלך ירושלים [ויעלו] ויבואו [ירושלים] ויעלו [ויבואו] ויעמדו (ירושלים) [ט] ויקראו (אלהים) [אל המלך] אלהם [י] אמרת עתה לך תאמרון בירושלים את מלך עתה על המקום [הזה] להשחיתו על הארץ בן חלקיהו עמנו אליהם העל [כ] וידבר דבר ואל תשמעו כי יסית (ההיכל הנענועה) [ההצל הצילו הנע ועוה] כי הצילו הארצות והחרישו העם [ל] דברי רבשקה ושבנא הנביא קדמיית' את כל דברי להם ישעיה לארצו אל תרהקה הנה יצא (יצא) וישב את אשר [מ] ה' אלהי שמעתי (אמר לקדוש) [אל קדוש] מלאכיך [נ] מבחור ואבואה מלון [ס] זרים למימי להשות (ויתבישו) [ויבשו] ושדפה סחיש [ע] יבא אל העיר ויהי בלילה [ההוא] ויך שמונים [פ] את פניו לאמר אנא ובלבב [צ] שוב נגיד עמי רופא לך [ק] והספתי למעני [ר] קחו ויקחו וישימו ויהי אל ישעיהו כי ירפא זה לך כי יעשה את הדבר הלך [ש] (בארץ) [בראדך] כי שמע חזקיהו וישמע את כל שמן בית כליו באו דבר ה' בבלה [ת] הלא אם [א]:

פרק תשיעי

הלכה א ב' דבראשית צריך ארבע תגין ופשוטין אותיותיו של תיבה מן כל האותיות שהיא [א] תקום לעולם: הלכה ב (א) וי"ו דגחון (ויקרא יא) צריך להיות זקוף שהיא חצי אותיות של תורה דרש דרש (שם י) חצי תיבות של תורה דרש בסוף שיטה דרש בראש שיטה: הלכה ג וישחט (שם ח) צריך להיות פשוט שהוא חצי הפסוקים של תורה: הלכה ד שמע ישראל (דברים ו) צריך לכתבו בראש השיטה וכל אותיותיו פשוטין ואחד צריך שיהא בסוף השיטה: הלכה ה למד דוישליכם (שם כט) צריך שיהא ארוך: הלכה ו ה' דהלה' (שם לב) צריך להיות פשוט מכל ה"י [ב] שיהא תיבה בפני עצמה: הלכה ז יו"ד של תשי (שם) צריך להיות קטן מכל יו"ד שבמקרא [יו"ד של יגדל] (במדבר יד) צריך להיות גדול [ג] שהוא אותיות שבמקרא ישראל שבסוף התורה צריך להיות פשוט ולמ"ד שלו צריך להיות זקוף מכל [ד] הלמ"ד: הלכה ח (ב) אלו דברים כתובים [ה] ולא נקראים כתיב (דברים כח) בעפולים וקרינן בטחורים כתיב (ישעיה יג) תשגלנה וקרי תשכבנה כתיב (מ"ב ו) ורובע (דביונים) [הקב חריונים] וקרי ורובע הקב דביונים כתיב (שם יח) שיניהם וקרי מימי רגליהם כתיב את חוריהם וקרי את צואתם כתיב (שם י) וישימהו (למחריהם) [למחראות] וקרי למוצאות (מניין שאין מכנים לעריות) (ג) המכנה [ו] לעריות משתקין אותו א"ר יונה המכנה

הגהות הגרי"ב

(א) [קדושין דף ל.]: (ב) [מגילה דף כה:]: (ג) [שם כה.]:

נוסחת הגר"א

[א] דוד לה' (ובתהלים למנצח לעבד ה' לדוד אשר דבר לה'). ומכף (ובתהלים ומיד). [ויאמר ה' (סלעי ובתהלים ויאמר ארחמך ה' חזקי ה' סלעי)]. לי. אלהי (וכ"ה בס"א) ומנוסי מושיעי מחמס תושיעני (ובתהלים ליתא). ומאויבי. כי. משברי. נחלי. סבוני (וכ"ה בס"א). אקרא. וישמע. [ושועתי באזניו (ובתהלים ושועתי לפניו תבוא באזניו ויתגעש מוסדות]: [ב] [חשך סביבותיו (ובתהלים חשך סתרו סביבותיו)]: [ג] (מנגה נגדו. ובתהלים מנגה נגדו עביו עברו): [ד] [קולו וישלח (ובתהלים קולו ברד וגחלי אש וישלח)]. חצים. ברק ויהום (ובתהלים וברקים רב ויהמם). אפיקי ים (וכ"ה בס"א) יגלו: [ה] [אתה נירי (ובתהלים אתה תאיר נרי)]. וה' [בכה (ובתהלים בך)]. באלהי. אל. מבלעדי (ובתהלים זולתי). מעוזי. ויתר. [דרכו רגליו כתיב (ובתהלים דרכי רגלי)]. ונחת. [ישעך] וענתך (ובתהלים ישעך וימינך תסעדני וענותך): [ו] תחה (ובתהלים נחתה): [ז] (וגם בתהלים האי קרא מהופך דתחלת הפסוק לשמע אזן ישמעו לי ואח"כ בני כו'): [ח] וישלח כו' ויתן כו' בעת כו' (ג' פסוקים כתובים במלכים וליתנהו בישעיה) חזקיה (הוא סימן דבהנך ג' פסוקים דכתיב בהו חזקיה ולא חזקיהו המה כתובים רק במלכים). את תרתן ואת רב סרים ואת (ובישעיה רק את). מן לכיש (ובישעיה מלכים): [ט] אשר (ובישעיה ליתא): [י] ושבנה (ובישעיה ושבנא): [כ] ושבנה (ושם ושבנא): [ל] חריהם (ושם חראיהם): [מ] מידו (ושם ליתא). ולא (ושם לא). את (ושם ליתא). מלך (ושם המלך). ארץ זית יצהר ודבש וחיו ולא תמותו ואל תשמעו אל חזקיהו (ושם ליתא) כי. [אתכם (ושם אתכם חזקיהו)]: [נ] חלקיה (ושם חלקיהו). ושבנה (ושם ושבנא): (דברי רבשקה. ושם את דברי רבשקה. ועי' מ"ש במלכים שם): [ס] שחתו (ושם השחיתו). בתלאשר (ושם בתלשר) איו (ושם איה). ויקראם (ושם ויקראהו). לפני (ושם אל). ויאמר (ושם לאמר). ה' אלקי (ושם ה' צבאות אלהי). את דברי (ושם את כל דברי). שלחו (ושם שלח). הגוים ושם כל הארצות). ונתנו ושם ונתן). נא. אלהים (ושם ליתא): [ע] ברכב כתיב (ושם ברב): [פ] קצה כתיב (ושם קץו): [צ] ואכלו (ושם ואכול כתיב). צבאות קרי ולא כתיב (ושם קרי וכתיב): [ק] בניו קרי ולא כתיב (ושם קרי וכתיב): [ר] ויהי ישעיהו לא יצא העיר התיכנה ודבר ה' היה אליו (ושם ויהי דבר ה' אל ישעיהו): [ש] ביום השלישי תעלה בית ה' (ושם ליתא): [ת] ולמען דוד עבדי (ושם ליתא): (קחו. ושם ישאו: ויקחו וישימו. ושם וימרחו: ויחי כנ"ל פי' דקרינן הוי"ו בפת"ח והיו"ד בדגש ושם הוי"ו בשו"א ובלי דגש: אל ישעיהו. ושם ליתא) כי ירפא ה' לי ועליתי ביום השלישי (ושם כי אעלה) ויאמר ישעיהו ויאמר יחזקיהו כו' ויקרא ישעיהו כו' (ושם הנני משיב כו'). יקח כתיב (ושם יקחו) יהיה (ושם ליתא): [א] כו': [א] חק עולם (ומלת עולם כ"ה בדפו"י): [ב] שהיא (וכס"א מפני שהיא): [ג] מכל יו"ד שבתורה. ישראל: [ד] למ"ד (וכס"א תלמידים שבתורה): [ה] לגנאי ומכנים לשבח כתיב: [ו] בעריות.

נוסחאות כ"י. פ"ט (הל"ג) צ"ל חית פשוט: (הל"ד) בסוף השיטה וד' תפשום (אולי צ"ל ודלת פשוט) מכל האותיות והיא בסוף שיטה:

כסא רחמים

פרק ט (הל"ה) למ"ד כו'. בפסיקתא זוטרתא דרבינו טוביה פרשת נצבים. למד וישליכם גדולה משונה מכל למד שבמקרא ללמדך כי אורך הגלות עליהם:

נחלת יעקב

פרק שמיני ה"א אלו הן חלופי שירות כו'. ר"ל דשני שירות הללו כתובין בשמואל ב' כ"ב ובתהלים י"ח ויש בהן כמה שינוים לפעמים בתיבה עצמו שכתיב בשינוי קצת ופעמים תיבה שכתוב באחת ולא כתוב בשנית רק הואיל שיש בהן כמה טעיות לכן הוכרחתי לפרש כל תיבה בפ"ע בהלכה זו מה הוא השינוי. ודע דרוב תיבות הכתובין כאן המה כתובים בשמואל ובאותה התיבה יש שינוי בתהלים אלא איזה תיבות דנקט הכא כתובים בתהלים והשינוי הוא בשמואל ואפרש אחת לאחת: וידבר. ר"ל בשמואל מתחיל הענין וידבר דוד ובתהלים למנצח לדוד: ומפלטי לי. כתיב בשמואל ושם לא כתיב רק ומפלטי: אלי צורי. כתיב בתהלים ושם אלהי צורי: משגבי ומנוסי. כתיב בשמואל ושם לא כתיב רק משגבי: ומאויבי. כתיב בשמואל ושם ומן אויבי: כי אפפוני. כתיב בשמואל ושם אפפוני: משברי. כתיב בשמואל ושם כתיב חבלי: נחלי. כתיב בשמואל ושם ונחלי: סבבוני. כתיב בשמואל ושם סבוני: אקרא. כתיב בשמואל ושם אשוע: וישמע. כתיב בשמואל ושם ישמע: ויתגעש. קרי בשמואל ושם הקרי ותגעש: מוסדות השמים. בשמואל ושם ומוסדי הרים: וירא. בשמואל ושם וידא: וישת. בשמואל ושם ישת: סוכות. בשמואל ושם סוכתו: חשרת. בשמואל ושם חשכת: בערו גחלי. בשמואל ושם ברד וגחלי: ירעם מן שמים כנ"ל מן שמים כתיב בשמואל ושם וירעם בשמים: חצים. בשמואל ושם חציו: ויהום. בשמואל ושם ויהמם: אפיקי מים כתיב בתהלים ובשמואל אפיקי ים: ויגלו. בתהלים ושם יגלו: בגער. כנ"ל בגערת כתיב בשמואל ושם מגערתך: אפו בשמואל ושם אפיך: משנאי. בשמואל ושם ומשנאי: משען. בשמואל ושם למשען: ויוצא. בשמואל ושם ויוציאני: אותי. כתיב בשמואל ושם לא כתיב: בצדקתו כנ"ל כצדקתי כתיב בשמואל ושם כצדקי: סור ממנה. כנ"ל אסור ממנה כתיב בשמואל ושם אסור מני: ואהיה. בשמואל ושם ואהי: לי כנ"ל לו בשמואל כתיב תמים לו ושם תמים עמו: ואשתמרה. בשמואל ושם ואשתמר: בצדקתי. כנ"ל כצדקתי ושם כצדקי: כבורי. בשמואל ושם כבור [ידי]: כגבור. כנ"ל גבור ושם גבר: תתבר. כתיב בשמואל ושם תתברר: תתפל. בשמואל ושם תתפתל: ואת [בשמואל ושם כי אתה]: ועיניך על רמים תשפיל. כתיב בשמואל ושם ועינים רמות תשפיל: ואלהי בתהלים כתיב וה' אלהי יגיה ובשמואל וה' יגיה: באלהי. בשמואל ושם ובאלהי: מי אל בלעדי. כנ"ל מי אל מבלעדי בשמואל ושם מי אלוה מבלעדי: מעוזי. בשמואל מעוזי חיל ושם המאזרני חיל: ויתר. בשמואל ובתהלים ויתן: ונחת. בשמואל ושם ונחתה: וענותך. כתיב בתהלים ושם וענתך: תחתני. בשמואל ושם תחתי: ארדפה ואשמידם. בשמואל כתיב ארדפה אויבי ואשמידם ושם ארדף אויבי ואשיגם: ואכלם. כתיב בשמואל ושם לא כתיב: ואמחצם. בשמואל ושם אמחצם: יקומון. בשמואל ושם [יוכלו] קום: ויפלו. בשמואל ושם יפלו: ותזרני. בשמואל ושם ותאזרני: תחתני. בשמואל ושם תחתי: משנאי. בשמואל ושם ומשנאי: ואצמיתם. בשמואל ושם אצמיתם: ישעו. בשמואל ושם ישועו: אל ה'. בשמואל ושם על ה': כעפר ארץ. בשמואל ושם כעפר על פני רוח: אריקם. כתיב בתהלים ובשמואל אדיקם: ארקעם כתיב בשמואל ושם לא כתיב: ותפלטני. בשמואל ושם תפלטני: עמי. בשמואל ושם עם: תשימני כתיב בתהלים ושם תשמרני: ותכחשו לי. כנ"ל יכחשו לי כתיב בתהלים ושם יתכחשו לי: לשמוע בשמואל. ושם לשמע: ויחגרו כתיב בשמואל ושם ויחרגו: ממסגרותיהם. כתיב בתהלים ושם ממסגרותם: צור. כתיב בשמואל ושם לא כתיב: ומורד עמים תחתני. כתיב בשמואל ושם וידבר עמים תחתי: ומוציאי. בשמואל כתיב ומוציאי מאויבי. ושם מפלטי מאויבי: ומקמי. כתיב בשמואל ושם אף מן קמי: חמסים. בשמואל ושם חמס: ה' ראשון. בשמואל כתיב אודך ה' בגוים ואח"כ כתיב השם קודם לתיבת גוים ובתהלים כתיב אודך בגוים ה' ואח"כ כתיב השם אחר תיבת גוים: אזמר. כתיב בשמואל ושם אזמרה: מגדול. קרי בשמואל ושם מגדיל: ה"ב אלו הן חילופי ישעיה קוראים במלכים. ר"ל הענין דחזקיה ורבשקה כתיב בישעיה סי' ל"ו ל"ז וכתיב נמי במלכים ב' י"ח [י"ט] ויש בהן כמה חילופים ושינוים וקחשיב ואזיל כל השינוים. ודע דכל תיבות דקתני הכא כתובים במלכים ובאותה תיבה יש בה שינוי בישעיה או שלא נכתב כלל שם או שנכתב בשינוי ואפרש אחת לאחת: בארבע. נ"ל ובארבע ר"ל במלכים מתחיל הענין ובארבע ושם [ויהי] בארבע: חזקי'. הכא כתיב שלח חזקי' אל מלך אשור ושם לא כתיב כל אותו הענין: רב סרים. כתיב הכא ושם לא כתיב: אל המלך ירושלים. כתיב הכא ושם כתיב ירושלימה אל המלך: ויבואו ויעלו. כנ"ל ויעלו ויבאו [ירושלם ויעלו ויבאו] כתיב הכא ושם לא כתיב: ויעמדו. כתיב הכא ושם ויעמוד: ויקראו אל המלך. ושם לא כתיב: אליהם. כתיב הכא ושם אליו: אמרת. ושם אמרתי: עתה. ושם לא כתיב: לך. ושם לא כתיב: תאמרון. ושם תאמר: בירושלים. ושם איתו: את מלך. ושם המלך: עתה. ושם ועתה: על המקום [הזה] להשחיתו. ושם על הארץ הזאת להשחיתה: על הארץ. ושם אל הארץ: בן חלקי'. ושם איתו: עמנו. ושם אלינו: אליהם. ושם איתו: העל. ושם האל: וידבר. ושם (ויאמר) [איתו]: דבר. ושם [את] דברי: ואל תשמעו. ושם איתו: כי יסית. ושם פן יסית: ההיכל. כנ"ל ההצל הצילו ושם לא כתיב רק הצילו: הנענועה. כנ"ל הנע ועוה ושם איתו: כי הצילו. [ושם וכי הצילו]: הארצות ושם הארצות האלה: והחרישו העם. ושם ויחרישו: דברי רבשקה. זהו מיותר: ושבנא. ושם ואת שבנא: הנביא קדמייתא. ר"ל הכא כתיב אל ישעיהו הנביא בן אמוץ כתיב הנביא קודם בן אמוץ ושם בן אמוץ הנביא: את כל דברי. ושם את דברי: להם ישעיה. ושם אליהם ישעיה: לארצו. ושם אל ארצו: אל תרהקה. ושם על תרהקה: הנה יצא. ושם יצא ויצא השני מיותר: וישב. ושם וישמע: את אשר. ושם אשר: ה' אלהי. ושם ה' צבאות: שמעתי. ושם איתו: לקדוש כנ"ל על קדוש ושם אל קדוש: מלאכיך ושם עבדיך: מבחור. ושם מבחר: ואבואה מלון קיצו ושם ואבוא מרום: זרים. ושם איתו: למימי ושם מימי: להשות. ושם להשאות: ויתבישו. כנ"ל ויבושו ושם ובושו: ושדפה. ושם ושדמה: סחיש. ושם שחים: יבוא. ושם בא: אל העיר. ושם על העיר: ויהי בלילה [ההוא] ושם איתו: ויך. ושם ויכה: שמונים ושם ושמונים: את פניו. ושם [חזקיהו] פניו: לאמר אנא. ושם ויאמר אנה: ובלבב. ושם ובלב: שוב. ושם (איתו) [הלוך]: נגיד עמי. ושם איתו: רופא לך. ושם איתו: והוספתי. ושם יוסף: למעני. ושם לא כתיב: קחו. ושם איתו: [ויקחו וישימו ויחי אל ישעיה. ע"ס הוא וכנ"ל ויקחו וישימו ויחי אל ישעיה ושם כל זה איתו: [ע"ס כאן ועי' בהגהות הגר"א]: וזה לך כנ"ל זה לך כתיב הכא ושם וזה לך: כי יעשה. ושם אשר יעשה את הדבר ושם את הדבר הזה: הלך הצל. ושם [הנני] משיב (הצל) [את צל]: בארץ כנ"ל בראדך ושם מראדך: כי שמע. ושם וישמע: [חזקיהו וישמע. ושם ויחזק וישמח]: את כל בית. ושם את בית: שמן. ושם השמן: כליו. ר"ל הכא כתיב בית כליו ושם כל בית כליו: באו. ושם באו אלי: דבר ה'. ושם ה' צבאות: בבלה. ושם בבל: הלא אם (יהיה). ושם כי יהיה: ודע שיש עדיין כמה שינוים מה דלא קחשיב הכא אלא ככר כתבתי שאנכי לא באתי אלא לפרש מה שכתוב בספר: סליק פרק שמיני

פרק תשיעי ה"א ופשוטין אותיותיו כו'. ר"ל שצריכין להיות גדולים קצת משאר אותיות. אכן הא"ת כתב שהבי"ת לבד צריך להיות רבתא ולא שאר אותיות של התיבה וכן ראיתי בכל ספרי תורות שהבי"ת לבד היא גדולה משאר אותיות. ובאמת ראיתי בקצת ספרים כתוב בזה הלשון ופשוטין אותיותיו משאר אותיות ולא גרסינן של תיבה וא"כ משמע להדיא דקאי רק על הבי"ת לבד. ואי גרסינן על הבי"ת לבד אתי נמי שפיר הטעם דקתני הכא שהיא תקום לעולם ר"ל לרמז שיתקיים העולם לפי שהבי"ת לשון ברכה כדאיתא במ"ר ולכן באה הבי"ת גדולה לדרוש שיהא גדול ויתקיים לעולם: שהיא תקום לעולם. ככר פרשתי בסימן א' ואף לפי גירסא שלפנינו דקאי על כל האותיות של בראשית אתי נמי שפיר לרמז שיתקיים לעולם ועיין בספר מגלה עמוקות אופן קס"ו טעמים הרבה על כל האותיות קטנות וגדולות שבתורה ובספר מכתב מאליה פרשת שמות: ה"ב וי"ו דגחון. ר"ל שצריכה להיות גדולה קצת אבל לא גדולה יותר מדאי שלא תדמה לנו"ן פשוטה וכ"כ הא"ת בהדיא בפ' שמיני: דרש בסוף כו'. דרש הראשון צריך לכתוב בסוף השיטה ודרש השני בראש השיטה והכי איתא במסרה פ' שמיני דרש דרש חצי התורה בתיבה דרש מכא ודרש מכא עכ"ל. ובזה מצאתי טעם לשבח בכתבי הא"מ ז"ל בשם מג"ע וז"ל בסוף דבריו ומזה הטעם כותבין בס"ת והנה דרש דרש משה דרש אחד בסוף שיטה ודרש השני בתחלת שיטה להודיע לאדם שאין קץ וחקר לדרשות התורה וסודותיה כשהשלים האדם הדרש והוא חושב שכבר השלים ההשגות ובא עד סוף תכונותם חוזר ומתחיל כראש לכן מלת דרש הב' בתחל' שיטה שלאחריה לרמז שהוא מתחיל כראש עכ"ל ודפח"ח: ה"ג וישחט כו'. לא מצאתי בשום מסרה מזה גם לא ידעתי איזה וישחט שצריך להיות גדול. אבל במסכת קדושין איתא והתגלח הוא חציין של פסוקים ולכך הגימ"ל גדולה ובמסרה איתא וישם עליו את החשן הוא חציין של פסוקים אבל על תיבת וישחט לא מצאתי רמז בשום מסרה. ונראה דכוונת הגמרא דהכא על תיבת וישחט האמור בפרשת צו והוא בסימן ח' פסוק ט"ו וישחט ויקח משה כו' שהוא איזה פסוקים אחר הפסוק וישב עליו את החושן. ואין זה תימה כ"כ דבלא"ה פליגי המסרה אגמ' דידן דבגמ' קתני והתגלח הוא חציין של פסוקים והוא מרחק רב בין וישם עליו את החושן. מכ"ש דאיכא למימר דפליגי אי החצי הוא בפסוק וישחט שהוא הפרש מועט וכן משמע בקדושין דאכן לא בקיאין בפסוקי ומייתי ראייה דכי אתא ר"א בר אדא אמר במערב' פסקו לי' להאי קרא לתלתא פסוקי ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן כו' עכ"ל: ה"ד פשוטין. ר"ל גדולים קצת משאר אותיות: ה"ה למ"ד דוישליכם כו'. לא כתב טעם למה. וראיתי בבעל הטורים פרשת נצבים שכתב וז"ל וישליכם למ"ד גדולה ותסר יו"ד לומר שאין השלכה כזאת ליו"ד שבטים. וכתב הא"מ ז"ל בפירושו עיטור בכורים וז"ל לפע"ד כוונתו ע"פ מה דאיתא ברבות פרשת ויצא וז"ל ותקרא שמו יוסף ה' לי בן אחר אחר לגלות אר"י ב"ר סימון לא למקום שגלו יו"ד השבטים גלו שבט יהודה ובנימין עשרת השבטים גלו לפנים מן נהר סמבטיון שבט יהודה ובנימין מפוזרים בכל הארצות עכ"ל המדרש. הרי שהשלכה של יהודה ובנימין היא גדולה מהשלכת יו"ד השבטים עכ"ל אדוני אבי מורי זצ"ל: ה"ו ה"א דהלה' כו'. ר"ל כאילו היא תיבה בפ"ע ונכתבות קצת רחוק מן לה' ועיין בא"ת פרשת האזינו שהאריך בזה. ובמ"ר פ' בשלח פרשה כ"ד משמע להדיא שהיא נכתבת קצת רחוק משאר אותיות. אף שכתוב שם שצריכה להיות למטה כבר כתב הא"ת דהאי למטה לאו דוקא אלא קצת רחוק וכאילו משמע הוי לה' תגמלו זאת כלומר שיש להתקונן שגמלו כל זאת לה' וע"ש במתנת כהונה: ה"ז יו"ד של תשי כו'. גם בזה ראיתי טעם נכון בבעה"ט פרשת האזינו וז"ל תשי יו"ד קטנה נתן בך עשרה דברים וניסתו אותו בעשרה נסיונות. ר"ל שהקב"ה נותן לאדם בשעת יצירה עשרה דברים כדאיתא פ' המפלת ואפ"ה נסית' אותו בעשרה נסיונות וכתב הא"מ ז"ל ונכון לרמז זה ביו"ד כי כל אלו נותן הקב"ה במעי אמו בעודו בקטנותו ועיין עוד במ"ר סוף פ' אחרי טעם על יו"ד קטנה שבתשי וע"ש: צריך להיות גדול כו'. טעות הניכר יש כאן. ונראה שכנ"ל יו"ד של ועתה יגדל צריך להיות גדול מכל יו"ד שבתורה וכ"כ הא"ת ובעה"ט פ' שלח לך וכן האמת שהיו"ד דיגדל היא כתובה גדולה בכל ס"ת ועיין הטעם בבעה"ט: ולמ"ד שלו כו'. ר"ל גדולה קצת משארי האותיות. אכן בס' א"ת לא קחשיב הלמ"ד בכלל אותיות הגדולות: ה"ח כתובים ולא נקראין. כלומר כתובים לגנאי אבל לא נקראין לגנאי אלא לשון שבח והכי איתא להדיא במגילה דף כ"ה ע"ב ת"ר כל המקראות הכתובין בתורה לגנאי קורין אותן לשבח: כתיב בעפולים כו'. דעפולים מפורש יותר לגנאי מבטחורים שניהם בנקב בית הרעי. רש"י שם במגילה: כתיב תשגלנה. ע"ס וכנ"ל כתיב ישגלנה וקרי ישכבנה: רובע דביונים כו'. כנ"ל כתיב חריונים וקרי דביונים. פרש"י הורי לשון ריעי דביונים הזב מן יונים שלא לפרש שהיו ישראל אוכלין גלליהן בשומרון: כתיב שיניהם כו'. הלשון מגומגם ומפורש יותר בגמרא כתיב לאכול את חוריהם ולשתות את מימי שיניהם וקרי' לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם. ופרש"י חוריהם ריעי היוצא דרך הנקב: מימי שיניהם שינים יש לכרכשתא וצואה נתה ורכה קרוי מימי שיניהם: למחריהם. כנ"ל כתיב למחראות וקרי למוצאות. גבי ע"ז כתיב בס' מלכים כי חור לשון מוצא ריעי הוא ומש"ה קרי' למוצאות שאין כ"כ גנאי: מנין שאין מכנין כו'. הלשון מגומגם ונראה שכנ"ל מנין שאין מכנין לעריות דתנן המכנה לעריות משתקין אותו ומתני' היא במסכת מגילה דף כ"ה ע"א: א"ר יונה כו'. ר' יונה אתא לפרושי מהו המכנה בעריות עז"א בעריות דאבוה ובעריות דאימיה. כך הוא לשון הירושלמי דמגילה ופירושו כשמגיע לפסוק ערות אביך לא תגלה. אינו רוצה לתרגם בלשון נוכח שנראה לו כמבזה אחד מהציבור או הקורא אלא מתרגם ערות אביו לשון נסתר וכן בעריות כולן זהו פירושו דהמכנה. אמנם בבבלי מפרש בגוונא אחריתא והכי איתא שם המכנה בעריות תני רב יוסף קלון אביו וקלון אמו. פרש"י שדורש

(הסכנה בעריות) בעריות דאבוה ובעריות דאימיה (א) האומר (ויקרא יח) ומזרעך לא תתן להעביר למולך משתקין אותו בנזיפה: הלכה ט (ב) מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם [מעשה תמר [א] לא נקרא ולא מתרגם] (ג) מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם השני נקרא ולא מתרגם: הלכה י מהיכא הוא מתחיל [שמות לב] מאנא חטא העם הזה [ב] (ד) ברכת כהנים מעשה דוד ואמנון (ל) נקרין ולא מתרגמין: הלכה יא (ה) אין מפטירין במרכבה ר' [יהודה] מתיר ר"א אומר אין מפטירין (יחזקאל טז) בהודע את ירושלים ומעשה באחד שהפטיר בהודע את ירושלים א"ל ר"א ילך האיש ההוא ויודע בתועבותיה של אמו בדקו אחריו ונמצא ממזר:

פרק עשירי

הלכה א(ו) משה [הקנא והתרה (ז) כדתנן (ח) המקנא לאשתו ר' אליעזר אומר מקנא על פי שנים ומשקה ע"פ אחד שאין התראה פחות משנים שאינה יכולה לומר לא התריתי אבל באחד תעיז ותאמר לא התריתי] הקניא להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות וימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד שנאמר (ויקרא כג) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל: הלכה ב (ט) עזרא תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה: הלכה ג ((י) אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת): הלכה ד (כ) א"ר יהודה מקום שמפסיקין שבת שחרית שם קורין במנחה בשני ובחמישי ובשבת הבאה: הלכה ה (ל) בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין ג' אין פותחין מהן ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה בר"ח ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פותחין מהם ואין מוסיפין עליהם [ג] זה הכלל כל שיש בו מוסף ואין בו יום טוב קורין ארבעה: הלכה ו בי"ט ה' ביום הכפורים ששה וביום שבת שבעה אין פותחין מהם אבל מוסיפין עליהם [ד] י"ט שאיסור לאו חמשה יוה"כ שאיסור כרת ששה שבת שאיסור סקילה שבעה ומפטיר בנביא הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה: הלכה ז (מ) אין פורסין על שמע [ה] לא בעמידה ולא בישיבה ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהן ואין מפטירין בנביא ואין עושין מעמד ומושב [ו] כל שכן לנשים שאין עושין מעמד ומושב לנשים ואין אומרים קדיש וברכו פחות מעשרה רבותינו שבמערב אומרים בשבעה ונותנין טעם לדבריהם בפרוע (שופטים ה) פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' כמנין התיבות וי"א אפי' בששה [ז] ברכו ששה הוא ובמקום שיש שם [ח] תשעה או עשרה שמעו בין ברכו בין קדיש ולאחר התפלה [ט] עומד אחד מאלו ויאמר ברכו או קדיש וענו אחריו יצא וכבר תקנו חכמים לחזנים לומר לאחר גאולה (תהלים קיג) יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם ואחריו ברכו את ה' המבורך כדי לצאת אותם שלא שמעו (נ) דאמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ונהגו אנשי מערב ואנשי מזרח לאמרו לאחר עושה (ס) שלום בשלש תפלות של שמנה עשרה [י] גזרה משום הנכנסין וגזירה משום היוצאין ואפי' לאחר קריאת ספר תורה. (ע) ולענין פדיית קרקעות תשעה וכהן ואדם כיוצא בהן:

פרק אחד עשר

הלכה א (פ) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים ולא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד ובנביא ג' ואם שלשתן של שלש פרשיות קורא אחד אחד כגון (ישעיה נב) [כי] כה אמר ה' חנם נמכרתם (וכגון) [וגו' כי] כה

נוסחת הגר"א

[א] נקרא ומתרגם (ובדפו"י ליתא כלל להך בבא ונשמט מן מלת מעשה עד מלת מעשה ובדפוס פד"מ תקנו בשעות): [ב] (אבל בגמ' אמרינן מן ויאמר משה עד וירא משה וכ"ל גם הפסוק וירא משה וכ"ה בירושלמי להדיא ב תוס' ועוד מוסיף בתוספתא וירושלמי פסוק ויגוף וכ"פ כל הפוסקים): [ג] ואין מפטירין בנביא הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה (וכ"ה בס"א): [ד] ומפטיר בנביא הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה י"ט שאיסור לאו חמשה יוה"כ שאיסור כרת ששה שבת שאיסור סקילה שבעה. אין בין י"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד אין בין שבת ליוה"כ אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת: [ה] בישיבה אלא בעמידה ואין פורסין על שמע ואין עוברין: [ו] ואין צריך לומר לנשים (שאין כו'. פליג אגמרא דילן בב"ב דף ק' ע"ב דא"כ טעה נמי בהא ע"ש): [ז] עד: [ח] עשרה שלא שמעו (ועי' ר"ן ורא"ש במגילה שם ובהגר"א או"ח סימן נה ס"ק ה' וסימן ס"ע ס"ק ע'): [ט] עמד א' מאלו ואמר ברכו: [י] משום הנכנסין ומשום היוצאין:

הגהות הגרי"ב

(א) [מגילה דף כה.]: (ב) [שם]: (ג) [שם]: (ד) [שם]: (ה) [שם]: (ו) המאמר המוסגר פה הקנא כו' נמצא בכל הדפוסים אבל נראה שאין כאן מקומו וצ"ל משה התקין להם וכו': (ז) [ר"ל ע"פ ב' עדים דהיינו שמים ואלרץ]: (ח) [סוטה דף ב.]: (ט) [ב"ק דף פב.]: (י) [מגילה דף ז:]: (כ) [שם לא:]: (ל) [שם כא.]: (מ) [שם דף כג:]: (נ) ברכות דף כא. פסחים דף נד: (ס) בדפו"י השלום: (ע) [מגילה דף כג: סנהדרין דף ב.]: (פ) [מגילה דף כג:]:

נוסחאות כ"י. (הלי"א) אחריו ומצאו בו שמץ פסול: פ"י (הל"ד) שם מתחילין במנחה: (הל"ה) מוסף ואינו י"ט: (הל"ז) לא בישיבה ולא בעמידה ואין (וכו') ואפילו לאחר קריאת התורה:

כסא רחמים

פרק י שנאמר וידבר כו'. הוא אסמכתא בעלמא דפירושא דקרא סדר מועדיא כמו שתרגם אונקלוס. ובתורת כהנים אמרו וידבר משה את מועדי ה' מלמד שהיה משה אומר להם הלכות פסח בפסח ויש שם דרשות אחרות וכן בפסיקתא. והא דקורין בשבתות וכו'. הוא תקנת משה רבינו ע"ה ואינו מן התורה: לא בעמידה. אחר שהתפללו הקהל תפלת י"ח: ולא בישיבה. אחר שאמרו הקהל פסוקי דזמרה. רגל ישרה: ואין קורין בתורה ואין מפטירין כצ"ל [וכ"ה בכ"י וכמ"ש במתני' דמגילה ונשמט בדפוס כאן מן ואין עד ואין]:

הגהות מהריעב"ץ

פרק י התריתי. נקוד בקמ"ץ תחת הה"א וכ"כ מלא נזכר פועלו מהנוסף: הקניא. נ"ב ע"י קריאת התורה שכתוב בה אל קנא. בקנאו את קנאתי. וקנאתי באיש ההוא. והתרה שנאמר העידותי בכם:

נחלת יעקב

פירש פרשת עריות בכינוי ואומר לא ערוה ממש דבר הכתוב אלא כינה הכתוב בלשונו וקרא אותו ערוה גלה קלון אביו וקלון אמו ברבים: האומר מזרעך כו'. קיצר הגמרא ואינה מפרש תחת איזה פסוק הוא אמר כן. אבל מבואר במס' מגילה וז"ל האומר מזרעך לא תתן להעביר למולך לא תתן לאעברא בארמיותא. פרש"י שמפרש הכתוב לא תבוא על הכותית ותוליד בן לע"ז: משתקין אותו בנזיפה. שעוקר הכתוב ממשמעו לא עבודת חוק לאמוריים להעביר בניהם לאש ונותן כרת לבא על הכותית ומחייב חטאת על השוגג ומיתת על המזיד בהתראה: ה"ט מעשה ראובן כו'. פסוק וישכב ראובן את בלהה פלגש אביו נקרא בבהכ"נ ולא מתרגם מפני כבודו דראובן: מעשה תמר לא נקרא ולא מתרגם. במס' מגילה קתני איפכ' במתני' מעשה תמר נקרא ומתרגם ומפרש טעמא בגמרא ולא חיישי' לכבודו דיהודה אדרב' שבחי' הוא דאוד' וא"כ קשה הא דקתני הכא מעשה תמר לא נקרא ולא מתרגם וביותר קשה האיך מצינו למימר בענין הכתוב בתורה שאינו נקרא. ובשלמא גבי מעשה אמנון או בהודע ירושלים דלקמן שייך שפיר אינו נקרא דאין מפטירין בענין זה דהא מצינו להפטיר בענין אחר אבל על מעשה הכתוב בתורה איך שייך לומר אינו נקרא דאסור לדלג אפי' תיבה אחת בתורה. ואפשר לדחות ולומר הא דקתני הכא מעשה תמר היינו מעשה אמנון ותמר וכן פי' הר"ע מברטנורה במשניות. אלא שהתוי"ט השיג עליו דהל"ל מעשה אמנון כמו גבי ראובן וי"ל דגמ' דהכא לא ס"ל זהו לדיוק. אבל דעדיין קשה דלפ"ז הא קתני לקמן מעשה דוד ואמנון לא נקרין ולא מתרגמין וא"כ קשה תרתי ל"ל. וי"ל דבגמ' פרכי' רישא דברייתא אסיפא דברישא קתני מעשה תמר ואמנון נקרא ומתרגם ובסיפא קתני לא נקרא ולא מתרגם ומשני הא דכתיב אמנון בן דוד הא דכתיב אמנון סתמא א"כ י"ל הא דקתני בסיפא מעשה דוד ואמנון לפרושי רישא קאתי הא דאמרי' תמר ל"נ ול"מ היינו מעשה דוד ואמנון היכא דכתיב אמנון בן דוד. ובפירוש המשניות להרמב"ם כתב נמי הא דקתני במתני' מעשה תמר היינו אמנון ותמר אלא שהוא גורס כגי' המשנה נקרא ול"מ. כנ"ל לפרש בלא הגה"ה ולומר דל"ל נקרא ומתרגם: מעשה עגל ראשון. בהלכה שאחריה מפרש מהו עגל ראשון ועגל שני והטעם שא"מ עגל שני כדי שלא יאמרו ממש היה בו מדכתיב ויצא העגל הזה: הל"י מאנא חטא העם כו'. בגמ' אמרי' איזהו מעשה עגל שני מן ויאמר משה עד וירא משה. ובאמת יש לתמוה על גמ' דהכא דמ"ט לא מתורגם מאנא חטא העם כו' בשלמא לפי גי' גמ' דמגילה א"ש דבאותן פסוקים כתיב ויצא העגל הזה. אבל לפי גמ' דהכא לא ידעי' כלל מ"ט לא יהא מתורגם מאנא חטא העם כו'. ואפשר דלפמ"ש דהרמב"ם כתב בפ' י"ב מהל' תפלה כפי גי' הגמ' דמגילה וכתב עוד דגם הפסוק ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן ג"כ לא מתרגם משום כבודו דאהרן וכן איתא מ"ד בירושלמי דס"ל הכי וכתב המפרש דהירושלמי לא ס"ל משום דאתא למעטי אלא דחיישי' ליקרא דאהרן ובפסוק זה מפורש אשר עשה אהרן מש"ה לא מתרגם. וא"כ י"ל דגמ' דהכא ס"ל כדעת הירושל' והרמב"ם ומש"ה מאנא חטא העם עד גמירה ל"מ ובתוכ' הפסוק כתב הרמב"ם ויגוף ה' כו': ברכת כהנים. ומפרש טעמא בגמ' דכתיב ביה ישא ה' פניו אליך ויאמרו שהקב"ה נושא פנים ודרש הגמ' אינן ידעין. והא דקתני הכא גבי ברכת כהנים ל"נ ול"מ. באמת כך הגיר' במשנה שבמשניות. אבל במשנה שבגמ' גרסי' ברכת כהנים נקרא ול"מ וכ"כ הרמב"ם פי"ב מה"ת וכ"כ דמה"ת לומר שיהא התורה נקראת שלא בשלמותה וכמ"ש התוי"ט בפ' הקורא עומד. וע"כ נ"ל דכנ"ל כאן ברכת כהנים נקרא ול"מ: מעשה דוד ואמנון. כבר פרשתי בהלכה ט': הי"א אין מפטירין במרכבה. פרש"י שם דלמא אתא לשיולה ולעיונא בה. והא דנקט הכא ורבי מתיר ובגמרא גרסינן ור"י מתיר: בהודע את ירושלים. פרשה היא ביחזקאל: ויודע בתועבותיה של אמו. ר"ל יבדוק בתועבת אמו כך הגי' בירושלמי. ובבבלי גרסי' הכא מעשה באדם א' כו' א"ל עד שאתה בודק בתועבות ירושלים לא ובדוק בתועבות אמך בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול: סליק פרק תשיעי

פרק עשירי ה"א הקנא והתרה. התרה היינו פירושא דהקנא שהוא ל' התראה שהזהיר כן לישראל: ר"א אומר. מתני' היא בריש מס' סוטה ומייתי ראיה ממתני' דהקנא הוא לשון התראה. ואגב דמייתי הך מתני' מפרש טעמא דר"א דאמר בשנים: בי"ט ובר"ח כו'. בגמ' דכ"ק לא קתני שמשה התקין ביו"ט ובר"ח ובחש"מ אמנם הרי"ף במס' מגילה הביא בשם הירושלמי דמשה תיקן נמי ביו"ט ובר"ח ובחש"מ ומייתי ליה מקרא דוידבר משה כו' וכן משמע בבבלי דקתני במתני' שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל ב"י מצותן שיהא קורין כל אחד ואחד בזמנו ופרש"י שם דאכולה מתני' קאי משמע דקאי נמי אי"ט ור"ח וחש"מ דקתני במתני' מה קורין בהן וע"ז קתני שמשה תיקן לישראל: ה"ב עזרא תיקן כו'. אין להקשות דבהלכה א' קתני משה תיקן לישראל והכא קתני עזרא תיקן. דכבר הקשו במס' ב"ק על הא דקתני עזרא תיקן שיהא קורין בשני ובחמישי והא תניא דנביאים שבדורו תיקנו ותירצו בגמ' דעיקר התקנה היה מינות משה ועזרא תיקן הסדר דמעיקרא הוי קרי חד גברא ג' פסוקים א"נ תלתא גברי תלתא פסוקי ואתא עזרא ותיקן תלתא גברי יו"ד פסוקים. אבל אין לומר הכי דמשה תיקן בשבתות וי"ט ועזרא תיקן בשני וחמישי. ז"א דבהדיא קתני התם דנביאים שבדור תיקנו בשני וחמישי הני נביאים היינו משה וכ"כ הכ"מ על הרמב"ם בהלכות תפלה וכ"כ בהדיא בירושלמי דמגילה משה תיקן לישראל שיהא קורין בתורה בשבת ביו"ט בר"ח בחש"מ כו' עזרא תיקן לישראל שיהא קורין שלשה בתורה בשני בחמישי ובשבת במנחה ע"כ: ה"ג אין בין יו"ט לשבת כו'. מתני' היא במגילה דף ז ופרש"י אין בין יו"ט לשבת להיות מותר לכתחלה ביו"ט מה שאסור בשבת אלא אוכל נפש אבל לענין עונשין יש הרבה שזה בסקילה ובכרת וזה בלאו גרידא: אלא שזה כו'. בשבת יש מיתות ב"ד במזיד וביוה"כ בכרת. וכ"ל ליישב הא דקתני הנהו תרתי אין בין דאין ענייננ לכאן. וכ"ל דלקמן בהלכה ו יהיב טעמא על סדר הקרואין בשבת וי"ט ויוה"כ מש"ה קתני ברישא החלוקים שבין שבת וי"ט ויוה"כ וע"ז שייך טעם דלקמן: ה"ד אמר ר"י כו'. בסוף מגילה פליגי בזה ר"מ ור"י ואפסק הלכתא כר"י: ה"ה ואין מוסיפין. שלא יקשה לציבור שהן ימי מלאכה ושבת במנחה סמוך לחשיכה הוא שהרי כל היום היו רגילין לדרוש כ"כ רש"י במגילה: ואין מפטירין בנביא. נמי מהאי טעמא משום ביטול מלאכה: הפותח והחותם. בגמ' דמגילה דף כב מפרש דכך היה המנהג בימי משנה אבל האידנא כולהו מברכין משום הנכנסין והיוצאין: ארבעה. הטעם מבואר בגמ' כל דעפי ליה מלתא מחבריה טפי ליה גברא יתירה הלכך בר"ח ובחש"מ דאיכא קרבן מוסף קורין ארבעה וכדמסיים בהלכה זאת זה הכלל כו': ה"ו י"ט שאיסור לאו חמשה. יהיב טעמא למה מוסיפין וקורין בי"ט חמשה וביוה"כ ששה ובשבת שבעה ע"ז מפרש ואזיל כיון דכל חדא טפי ליה מילתא מחבריה והכי איתא להדיא במס' מגילה דף כב: הפותח והחותם בתורה. אע"ג דכבר תני ליה בהלכה ה' גבי שני וחמישי ושבת במנחה דהפותח והחותם מברך ולמה לי למתני הכא. כבר תירצו תוס' בריש פ' הקורא עומד בד"ה הפותח וכו'

וז"ל דסד"א דכל דטפי ליה מלתא מחבריה מברך לפניה ולאחריה מש"ה איצטריך למיתני בכולהו. ואע"ג דהתם במתני' קתני תלתא זימנא דהיינו בשני וחמישי. וגבי ר"ח וחש"מ וגבי י"ט ושבת והכא לא קתני רק תרי זימנא. אפשר ליישב דגמ' דהכא ס"ל דסגי בתרתי [אין לשונו מדוקדק דמי איכא למ"ד דלא סגי בבבא ראשונה ובבא אחרונה דמתני' אך תנא תני גם בבבא האמצעית בדרך לא זו אף זו כדרך המשניות] כיון דתני גבי שני וחמישי ותני נמי בשבת ויו"ט ויוה"כ אע"ג דטפי ליה מלתא משני וחמישי אפילו הכי אינו מברך אלא הפותח והחותם ממילא ידעינן דגבי ר"ח וחש"מ נמי דינא הכי דהפותח והחותם לחוד מברך לפניה ולאחריה: ה"ז אין פורסין על שמע. פרש"י יו"ד בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה הרי אחד מהן עומד ומתפלל קדיש וברכו ומתחיל ביוצר מפני קדושה שיש בה ומאחר שסיים אותה ברכה מתחיל לתפלה מעומד לפי שיש בה קדושה וזהו נקרא עובר לפני התיבה. כ"כ הר"ן במסכת מגילה וזהו נקרא פורס על שמע לפי שלא אמר רק ברכה אחת והוא לשון פרוסה: לא בעמידה ולא בישיבה. לשון זה לא מצאתי בשום פוסק ואפשר לפרש לפי פירוש הר"ן שכתבתי ומבואר יותר בטא"ח סימן ס"ט וז"ל אין פורסין על שמע פחות מיו"ד פירוש אותן שבאו לבהכ"נ ולא שמעו כו' אומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר כו' ויש שמוסיפין עוד לאחר שסיימו ברכה ראשונה לומר אבות וגבורות ואומר קדושה ואתה קדוש עכ"ל ועפ"ז י"ל הא דקתני הכא לא בעמידה ולא בישיבה ר"ל כשאינו אומר רק קדיש וברכו וברכה ראשונה זהו הנקרא פורס על שמע בישיבה שמותר לישב וכשאומר ג"כ ג' ברכות ראשונות של י"ח וקדושה זהו נקרא פורס על שמע בעמידה כנ"ל. אלא דלפ"ז קשה הא דקתני ואין עוברין לפני התיבה למה לי דהא למאי שפרשתי פורס על שמע בעמידה היינו עובר לפני התיבה ותרתי ל"ל. אכן גם לפירוש הר"ן קשה הך קושיא ובאמת הר"ן הקשה כן ותירץ די"ל דאתא לאשמעי' דאם התחילו לפרוס על שמע כו' ויצאו מקצתן וסד"א דהוי כגמר התפלה ומותר לגמור בפחות מיו"ד קמ"ל דאפ"ה בעי' יו"ד כעובר לפני התיבה. ועפ"ז י"ל לדידי נמי לק"מ אף דכבר קתני אין פורסין על שמע בעמידה דהיינו עובר לפני התיבה קתני משנה יתירה ואין עוברין לפני התיבה לאשמעי' מיתורא כמ"ש הר"ן. ועוד נ"ל לפרש הא דקתני הכא לא בישיבה ולא בעמידה כוונתו ע"פ דקתני לקמן פרק י"ד הלכה ח' המפטיר בנביא הוא פורס על שמע באיזה שמע אמרו בשמע של ס"ת עכ"ל ר"ל שהיה רגילין לומר פסוק שמע ישראל בשעת יציאת ס"ת כדקתני בהדיא לקמן פי"ד הלכה ט' וזהו נקרא פורס על שמע ושם הלכה י"ד קתני וי"א פורס על שמע היינו שיאמר קדיש וברכו כו' וכמ"ש רש"י והר"ן במתניתין דמגילה. וא"כ פורס על שמע בישיבה היינו כמ"ש רש"י והר"ן ובעמידה היינו מה שאומר המפטיר בשעת הוצאת ס"ת וכדלקמן [ואינו מחוור דאמאי צריך יו"ד באמירת פסוק שמע ישראל]. ועפ"ז נתיישב לי מה שנתקשה לי ימים רבים במתני' דמגילה דף כ"ד ע"א קתני להדיא המפטיר בנביא הוא פורס על שמע. וסתמא דמתניתין היא מבלי חולק עליה ולמה כל הפוסקים השמיטו דין זה הרמב"ם פי"ב מה"ת שהביא כל אלו הדינים וזה דינא השמיט וכן הטור [בטור סי' רפ"ד איתא זה] והש"ע כולם השמיטו הך דינא. אבל למ"ש בשם מ"ס הא דקתני המפטיר בנביא פורס על שמע היינו שמע דס"ת ולפ"ז עכשיו שאין אנו נוהגין לומר שמע בשעת הוצאת ס"ת ממילא לא שייך האי דינא ולכן השמיטוהו הפוסקי': מעמד ומושב. כשנושאין המת לקוברו היו יושבין ז' פעמים לכבוד המת והיו אומרים עמדו יקרים שבו יקרים שבו והרוצה לסופדו יספיד זהו מעמד ומושב ואין עושין זה פחות מי' שאין דרך לקרותן יקרים פחות מעשרה: ואין אומרין קדיש וברכו. אע"ג דתני ברישא אין פורסין על שמע פחות מעשרה ובכלל זה הוי קדיש וברכו י"ל דתני כל גווני' באפי נפשיה: בשבעה. ר"ל שצריכין להיות שבעה שלא שמעו עדיין קדיש וקדושה אז מותר לפרוס על שמע בשבילן כ"כ התוספות במגילה בשם ר"ת וכ"כ הרא"ש והטור בסימן ס"ט ורבותינו שבמערב ל"פ את"ק אלא לפרושי אתא דת"ק סתמא קאמר א"פ על שמע פחות מי' וע"ז מפרשי רבותינו שבמערב שצריכין ז' שלא שמעו: כמנין התיבות. ר"ל מן בפרוע פרעות עד השם והשם בכלל הם ז' תיבות וזהו רמז דבעי' ז' וכתבו תוספות והאי קרא מיירי בהכי בפרוע פרעות בישראל שלא עשו מה שמוטל עליהם אז יתנדב העם לברך ה': ברכו ששה הוא. דברכו הוא התיבה ששית שבפסוק משמע בששי מותר לומר ברכו: ובמקום שיש שם כו'. הטור בסימן ס"ע הביא הלכה זו בלשון מובן יותר וכ"כ שם הטור וז"ל ותלמידי רש"י כתבו שאפילו בשביל א' שלא שמע קדיש וברכו פורסין על שמע כו' והכי איתמר במסכת סופרים במקום שיש ט' או י' שמעו קדיש וברכו ועמד א' שלא שמע בין אלו שמעו ואומר קדיש וברכו וענו אלו אחריו יצא ידי חובתו עכ"ל ועפ"ז י"ל הא דתני הכא ובמקום שיש שם כו' סתמא דברייתא היא ופליג על בני מערבא דסברי דבעינן שבעה או ששה שלא שמעו וסתמא דברייתא ס"ל דאפילו א' שלא שמע מותר לפרוס על שמע בשבילו והיינו כתלמידי רש"י שהביא הטור: לחזנים כו'. ר"ל אם בין גאולה לתפלה באים לבהכ"נ שלא שמעו קדיש וברכו מותר לחזן להפסיק ולפרוס על שמע. אכן בב"י סי' ס"ע כתב בשם המנהיג דדוקא בתפלת ערבית מותר דלא בעינן לסמוך גאולה לתפלה אבל בשחרית אסור להפסיק בין גאולה לתפלה וע"ש אבל ברייתא דהכא ס"ל דאף בשחרית מותר מדקתני בסיפא בג' תפלות משמע דת"ק סבר אפילו בין גאולה לתפלה מותר: דאר"י כו'. קאי אדלעיל דקתני דחזן מותר לפרוס על שמע כו' אע"פ שכבר יצא אפ"ה מותר להוציא אחרים ע"ז קאמר הטעם הלואי שיתפלל אדם כל היום: לאחר עושה שלום. אנשי מזרח ומערב פליגי על ת"ק וסברי שאין להפסיק בין גאולה לתפלה אלא לאחר ש"ע אומרים. והב"י כתב בסימן קנ"ג שאומרים אותו לאחר גמר התפלה וע"ש בב"י: גזירה משום הנכנסין כו'. נ"ל דה"פ ולמה אומרים תיכף לאחר התפלה ולא אחר גמר כל התפלה וכמ"ש הב"י בסי' קנ"ג ועז"ק גזירה כו' ר"ל הנכנסין לאחר גאולה ויוצאין לאחר ש"ע קודם קדיש בתרא לכן אומרים אותו לאחר עושה שלום: ואפי' כו'. ר"ל אם באין בני אדם לאחר קריאת התורה לבהכ"נ אומרים נמי אותו. אבל באגודה גרס הכי ונהגו כו' לאחר ג' תפלות ולאחר קריאת התורה: ולענין כו'. אם בא לפדות קרקע מן ההקדש בעינן ט' ישראלים וא' כהן ובמסכת מגילה ילפינן מקרא: וארון וכיוצא בהן. ע"ס הוא וכנ"ל ואדם כיוצא בהן וכ"ה במסכת מגילה ר"ל אדם שאמר דמי עלי דקי"ל שמין אותו כעבד בעינן נמי תשעה וכהן וכ"ה במגילה וכ"ה ריש פ"ק דסנהדרין: סליק פרק עשירי

פרק אחד עשר ה"א [מג' פסוקים. מפרש בגמ' מגילה דף כ"ד כנגד תנ"ך]: ולא יקרא כו'. הטעם שלא יטעה המתורגמן (מן) המתרגם ע"פ. רש"י במגילה דף כ"ג ע"ב וכל הלכה זו מפורש שם במתניתין: ובנביא ג'. פרש"י אם ירצה ולא איכפת לן אם יטעה דלא נפקא מניה הוראה: וכגון כה אמר ה' כו'. לשון וכגון ב"פ האחרונים אינו מדוקדק דהא חדא מלתא היא דהכי תלתא פסוקי הוי ג' פרשיות וכתיבי בזה"ז ובאמת במסכת מגילה ליתא להאי לישנא אלא ה"ג שם כגון כה אמר

פ

כה אמר ה' [אלהים] מצרים ירד עמי בראשונה (וכגון) [וגו'] ועתה מה לי פה נאם ה'. עיר שאין בה קורא אלא אחד קורא הוא [א]הקריות (א)ובלבד שישב בין קריאה לקריאה: הלכה ב (ב) מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה לפי שגוללין נביא ברבים ואין גוללין ספר תורה ברבים וכן אמר ר' ירמיה בשם ר"ש בן לקיש אין גוללין ספר תורה ברבים ר' יוסי [ב] פתר לה כגון שהיתה הפרשה קטנה כדי שישמעו ישראל את התורה על הסדר והא תנינן קורא באחרי מות ואך בעשור שניי' היא שהוא סדרו של (עולם) [יום] ותדע לך דר' שמעון בן לקיש אומר בכל מקום אינו קורא על פה וכאן הוא קורא על פה: הלכה ג רבי יוסי הוה מפקיד לרב עולא חזנא דכנישתא דבבלא כד (היה קורא) [היא חדא] אורייתא [א] תהא גיילאה אחורי פרוכתא וכד אינון תרתי תהא מוביל חדא ומייתי חדא עד היכא א"ר יוסי כגון פרשת [ג] יהוידע הכהן: הלכה ד החזן שהוא קורא בתורה בשבת פחות משבע קריות ושכח כסבור שקרא ז' יחזור ויקרא וימלא שבע קריות ויפטיר (שמיני) ובלבד שיהא בסדר עשרים ואחד פסוקים ליתן לכל קורא וקורא ג' ואם פחות יוסיף על הסדר הזה מפרשה אחרת [ד]: הלכה ה ואם היתה הפרשה של ארבעה חמשה פסוקים קורא את כולה אבל פרשה של ששה פסוקים קורא ומפסיק לפי שיש בה שיעור שתי קריות ואם קרא בשני ובחמישי ובשבת במנחה ובמנחה של י"ט פחות מי' פסוקים יחזור ויקרא עד שישלים עשרה פסוקים ובמה קורין [ב] במנחה של י"ט בסדר שפסק לפני הרגל: הלכה ו ואם קרא ודילג על פסוק (ג) ולא קראו אם קרא עשרה [ה] מן הפסוק המדולג ביניהם אינו חוזר ואם בתוך עשרה הוא יחזור ויקרא עשר כראוי [ו] על שטתן שאין מדלג זו בחול ובמנחה בשבת ובמנחה של יום טוב אבל בשבת אם שכח ועבר על פסוק ואח"כ נודע לו [ז] חוזר וקורא אפי' לאחר שהפטיר בנביא והתפלל מוסף מפסיק מיד וקורא [ח] שאין מעמידין [ג] תפילת המוספין פעם שנייה:

פרק שנים עשר

הלכה א (ד) מפסיקין בברכות ואין מפסיקין בקללות א"ר חייא בר גמדא מה טעם דכתיב (משלי ג) ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשם קוצים קוצים: הלכה ב א"ר לוי אמר הקב"ה אינו דין שיהיו בני מתקללין ואני מתברך אמר ר' יוסי בר אבין לא מטעם הזה אלא זה שהוא עומד לקרות בתורה פותח בדבר טוב וחותם בדבר טוב: הלכה ג לוי בר [ט] פאטי שאל לר' חנינא אילין ארוריה מאי יקרינון חד ויברך לפניהן ולאחריהן אמר ליה אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא קללות שבתורת כהנים ושבמשנה תורה: הלכה ד ר' יונתן ספרא דגופתרא נחית להכא חמא לרבי אבונא ספרא קרא שירת הבאר ובירך לפניה ולאחריה א"ל ועבדין כן א"ל עד כדון את לזו [י] צריך כל השירות טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם: הלכה ה [כ] אשאלת לרבי סימון אמר לון בשם ר' יהושע בן לוי אין לך טעון ברכה לפניו ולאחריו אלא שירת הים ועשרת הדברות וקללות [ל] שבמשנה תורה: הלכה ו א"ר [מ] אבי אני לא שמעתי אלא נראין הדברים בעשרת הדברות רבי יוסי בר אבין בשם רבי בתומנתא פסוקייא [נ] (ה) אחריה ובמשנה תורה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם: הלכה ז ר' יצחק סחורה שאל את ר' יצחק נפחא (ו) ר"ח טבת שחל להיות בשבת במה קורין [ס] [ז] לענין כלות והמפטיר בשל שבת ור"ח. (שחל) [חל] להיות בחול קורין ביום ראשון שלשה בשל ר"ח והרביעי בשל חנוכה שכל התדיר מחבירו קודם לחבירו והואיל וקרא תחילה (בכל) [בשל] ר"ח [ע] ביום

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' בטוא"ח סי' קמג]: (ב) [מגילה דף כג.]: (ג) כ"א אחד: (ד) [מגילה דף לא:]: (ה) [כ"א אחרונים שבמ"ת]: (ו) [מגילה דף כט:]:

נוסחת הגר"א

[א] כל (וכס"א קורא כל): [ב] בעי הגע עצמך שהיתה פרשה קטנה אלא כדי: [ג] כהן גדול (ר"ל ובעשור שבחומש הפקודים דעלה פריך בגמרא דילן וניתי ס"ת אחרינא או אפילו אך כמאמר לירושלמי פ"ד דמגילה ופ"ז דיומא ופ"ז דסוטה ומ"ש הל"ב הנ"ל): [ד] המפטיר בנביא בשבת לא יפחות מכ"א פסוקים כנגד ז' שקראו בתורה ואם היה בשבת תורגמן או דורש מפטירין בנביא או ג' פסוקים או ה' או ז' ואינו חושש לכ"א פסוקים (וע"ל פי"ב הל"ז ופי"ד הל"א והל"ב): [ה] בלא (וכס"א ואין): [ו] שאין מדלגין: [ז] מפסיק וקורא וחוזר: [ח] ואין: [ט] (בירושלמי איתא) פסטי: [י] (בירושלמי ליתא מלת) צריך: [כ] (בירושלמי איתא) אתי שאיל: [ל] שבתורת כהנים וקללות (וכ"ה בס"א): [מ] אבהו (וכ"ה בס"א ובירושלמי): [נ] אחרייא דמשנה: [ס] א"ל ז' ביום כלות: [ע] (ר"ל ביום ראשון קרא תחלה בשל ר"ח לזה ביום שני יעשה כאידך מ"ד בגמ' דמגילה כט ובירושל' פ"ד דברכות ופ"ג דמגילה ופ"ד דתענית וז"ש ולמה כן שלא כו' הוא טעם מ"ד השני והכריע המ"ס לצאת ידי שניהם):

נוסחאות כ"י. פי"א (הל"א) ובלבד שישהא בין:

כסא רחמים

פרק יא פתר לה. להא דאין מדלגין בתורה. כגון. פי' אפילו שהיתה פ' קטנה והטעם כדי שישמעו את התורה על הסדר וכשמדלג אין לב השומע פנוי כל כך ואין הטעם כמש"ל שאין גוללין ס"ת ברבים:

פרק יב ועבדין כן. שבזמנם לא היו מברכין בתורה אלא הפותח והחותם: אני לא שמעתי. הא דר' סימון בשם ריב"ל אבל מסברא נראה דוקא בעשרת הדברות:

נחלת יעקב

ה' הנה נמכרתם כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה ועתה מה לי פה נאם ה'. דשלשתן הם בענין אחד סמוכין לסדרי רק שהמה ג' פרשיות ומש"ה קורא אחד אחד: עיר שאין בה כו'. ר"ל שאין בכל היו"ד ב"ה אלא א' שיודע לקרות בתורה וכ"כ בטא"ח סימן קמ"ג בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב וחוזר ועומד וקורא ויושב אפילו ז"פ וכתב הטור בשם אביו הרא"ש ז"ל דזהו לפי מנהג הראשון שהיה הראשון מברך לפניה והאחרון לאחריה לכך צריך לישב כל פעם להכיר שהן שבעה אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם ברכה ראשונה ואחרונה כמו כהן שקורא במקום לוי א"צ לישב עכ"ל ועפ"ז יובן הלכה זו: ה"ב מדלגין בנביא. פרש"י במגילה מדלגין בנביא מפרשה לפרשה ואין מדלגין בתורה שהשומע את הקופץ ממקום למקום אין לבו מיושב והיינו כדעת ר"י לקמן: לפי שגוללין כו'. הגמרא דהכא ס"ל ה"ט דא"מ בתורה לפי שאין גוללין ס"ת ברבים שגנאי לציבור לעמוד שם בשתיקה והא דבנביא מדלגין אע"פ שצריך לעמוד בשתיקה מבואר במשנה דמיירי בכדי שלא יפסוק המתורגמן ובב' עניינים ואפ"ה מותר דלא חיישינן לטעות דלא נפקי מניה הוראה. אבל בתורה בחד ענינא מותר דלא שייך טעמא שלא יעמוד ולמטעי נמי לא חיישינן כיון דחד ענינא הוא אבל בתרי ענינא אסור בתורה אפילו בכדי שלא יפסוק המתורגמן דחיים לטעות כך היא מסקנת הש"ס במגילה וביומא פרק בא לו: ר"י פתר לה כו'. הלשון מגומגם קצת אכן הלכה זאת מבוארת יותר בירושלמי פ"ד דמגילה הלכה ה' וז"ל אין מדלגין בתורה. ר"י בשם ר"ל שאין גוללי' ס"ת ברבים. ר"י בעי הגע עצמך שהיתה פרשה קטנה א"ל כדי שישמעו ישראל על הסדר. והכי פירושו דר' יוסי מקשה על הא דקאמר הטעם משום שא"ג ס"ת ברבים הרי שהיתה הפרשה שצריך לדלג קטנה ואין בה שהיי' בגלילה כלל ואפ"ה אסור דהא סתמא קתני אלא דס"ל לר"י הטעם שא"מ כדי שישמעו ישראל התורה על הסדר וכשהן דולגין אין לב השומע פנוי כ"כ ע"כ וזהו כפרש"י במתניתין. ומעתה הא דקתני הכא ר"י פתר לה ט"ס הוא וצ"ל הגע עצמך והי' הקושיא שהקשה בירושלמי. והא דקתני כדי שישמעו כו' תירוצא הוא כנ"ל בירושלמי: והא תנינן כו'. קושיא הוא דהכא קתני א"מ בתורה והא תנינן במסכת יומא שהכ"ג קורא פ' אחרי מות ואך בעשור שהוא בפרשת אמור והרי מדלג. ע"ז משני שניי' היא שהיא סדור' של עולם. ותיבת עולם ט"ס וצ"ל סידורו של יום וכיון שהוא מענין א' מותר לדלג והוי כפ' הזה: ותדע לך כו'. ר"ל בעשור לחודש הכתובה בפ' פינחס קורא הכ"ג ע"פ כדמפרש במסכת יומא פרק בא לו ובעלמא קי"ל דאסור לקרות ע"פ אע"כ כיון שהכל הוא מע"א מותר לקרות ע"פ וה"נ מותר לדלג וע"ש ביומא למה קורא ע"פ: ה"ג ר' יוסי כו'. הלשון מגומגם ויש בה איזה טעות. אבל כל הלכה זו מבוארת יותר בירושלמי פ"ד דמסכת מגילה וה"ג שם רבי יוסי מפקד לבר עולא חזנא דכנישתא בבליית' כד תהא חדא אורייתא תהא גולא אחורי פרוכתא. וכד אינון תרתי תהא מוביל חדא ומייתי חדא. וה"פ דר"י צוה לשמש הכנסת אם הוא קורא בתורה ואין לו אלא ספר א' והוא צריך לקרות בשני ענינים. תהא גולל אחורי פרוכתא ר"ל תהא גולל לפני הפרוכת והקרא ואין אתה צריך להכניס' לתוך הארון ולהוציא שנית. וכד אינון תרתי. ר"ל כשיש ב' ס"ת תהא מוביל חדא ומייתא חדא. כלומר תכניס תחלה הראשונה לתוך הארון ואח"כ תוציא שנית ולא תוציא שני ס"ת כאחד עכ"ל הירושלמי. ומעתה ממילא יובנו הטעיות שנפלו בהלכה זו אבל האידנא לא עבדינן הכי אלא מוציאין שני ס"ת כאחד כמבואר בש"ע א"ח סי' קמ"ז וע"ש במג"א: עד היכא כו'. נ"ל דקאי אדלעיל דקתני בענין אחד מותר לדלג בתורה וע"ז שואל הכא עד היכא מותר לדלג והשיב כגון פרשת יהוידע הכהן ר"ל כגון פרשה של כה"ג ביוה"כ שאין בה כדי שיפסק המתורגמן וא"כ ליכא טעמא משום טרחא דציבור וגם למטעי לא חיישי' כיון שהוא מענין אחד וכגון זה מותר לדלג וכן פרש"י במס' מגילה דפרשה של כ"ג ביוה"כ אין בה כדי שיפסיק המתורגמן שהרי סמוכין הן. אכן הא דקתני הכא פרשת יהוידע הכהן הוא דחוק דהל"ל סתם פרשה של כה"ג ובירושלמי דמגילה כתוב נמי כלשון הזה ולא ראיתי לשום מפורש שהתעורר בזה. אבל בירושלמי פרק בא לו איתא נמי הלכה זו ולא כתוב שם האי לישנא. ואפשר לדחוק דקאי אהפטרה של פרשת שקלים במלכים ב' סי' י"א שמפטירין בתחלת הפסוק בן שבע שנים כו' והספרדים מתחילין בפסוק ויכרות יהוידע הכהן ואפשר שבענין זה היה בימיהם מדלגין מפסוק ויכרות יהוידע עד הפסוק בן שבע שנים כו' ולפי שהוא בענין אחד מותר ואין בה כדי להפסיק המתורגמן ולדוגמא בעלמא נקטיה דהא בנביא בענין אחד מותר לדלג אע"פ שהוא יותר מכדי שיפסוק המתורגמן: ה"ד החזן כו'. ר"ל שהש"ץ טעה וסיים הפרשה עם הששי צריך לקרות עוד אחד למלאות שבעה קרואים אע"פ שכבר אמר קדיש וכ"כ בטא"ח סי' רפ"ב בשם מהר"ם מרוטנבורג: ובלבד כו'. ר"ל שנשאר עדיין ג' פסוקים לקרות עם השביעי ואם לא נשתייר באותו סדר ג' פסוקים צריך להוסיף על סדר זה מסדר אחרת. אכן בש"ע לא קי"ל הכי אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא ואין צריך לקרות עוד אחד: ה"ה ואם היתה הפרשה כו'. מלתא באנפי נפשיה הוא וקמ"ל אם היתה הפרשה רק של ד' או ה' פסוקים צריך לקרות' כולה לאדם אחד אבל אם יש בה ששה פסוקים מותר לחלק ולקרות אותה פרשה לשני גברא והכי איתא להדיא במס' מגילה דף כ"א: פחות מיו"ד. נ"ל דמיירי שלא קרא רק ח' פסוקים דבקראו ט' פסוקים א"צ לחזור ולקרות וכ"כ בש"ע א"ח סי' קל"ז וראיי' מפרשת עמלק אע"כ הא דקתני הכא פחות מיו"ד לאו דוקא אמנם בתוס' במס' מגילה כתבו נמי כלישנא דהכא [וע' בהגר"א סי' קל"ז ס"ק ו שהעיקר דיו"ד פסוקים לעיכובא]: ובמה קורין כו'. נראה דמיירי ביו"ט שחל בשבת ואתא לאשמעי' דאין קורין בסדר של י"ט אלא באותו סדר שהיו פוסקין לפני הרגל וכן הוא בש"ע א"ח סי' רנ"ב קורין בשל שבת הבאה ולא בשל יו"ט: ה"ו ואם קרא כו'. ר"ל אם קרא יו"ד פסוקים בלא פסוק המדולג א"צ לחזור ולקרות אבל אם בין הכל לא קראו יו"ד פסוקים צריך לחזור ולקרות על שטתן כלומר שצריכין לקרות כראוי וכ"כ בש"ע א"ח סי' קל"ז: זו בחול. ר"ל דוקא בחול דינא הכי שאם קרא יו"ד פסוקים מלבד פסוק המדולג א"צ לחזור ולקרות כיון דקוראין אותו הסדר בשבת הבאה אבל בשבת אם שכח פסוק א' חוזר וקורא. ובש"ע סיים חוזר וקורא הוא ושנים עמו לפי שאין קורין בתורה פחות משלשה פסוקים: מפסיק וקורא. הלשון מפסיק אינו מדוקדק כיון דמיירי שכבר התפללו מוסף מה שייך לומר מפסיק ובש"ע באמת ליתא האי לישנא דמפסיק: שאין מעמידין כו'. נ"ל דכצ"ל ואין מעמידין תפלת מוסף פעם שנייה. ר"ל שאין צריכין להתפלל עוד מוסף אע"פ שקראו בטעות. אבל בש"ע סי' קל"ז כתוב כל הלכה זו והאי לישנא שאין מעמידין כו' לא כתוב שם וכן בס' אגודה לא גרס ליה:

סליק פרק אחד עשר

פרק שנים עשר ה"א ואין מפסיקין בקללות. מבואר במתני' דמגילה פרש"י שאין שנים קורין בהן אלא אחד קורא את כולן: קוצים קוצים. הוא לשון קללה וכן הביא רש"י שם במתני' בשם מסכת סופרים ופרש"י שהוא לשון פיסקא פיסקא לשון קללה: ה"ב אמר הקב"ה כו'. מדכתיב עמו אנכי בצרה וא"כ אינו בדין שיברכוני בני על הצרות (ובירושלמי דמסכת מגילה תניא הכי בהדיא כתיב עמו אנכי בצרה וא"כ אינו בדין כו') וכן הביאו תוס' במסכת מגילה והכי איתא נמי במדרש רבה פרשת ראה: אמר ר"י בר אבין כו'. וכן איתא במסכת מגילה בשם ר"ל לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות אלא היכא עביד תנא כשהוא מתחיל מתחיל בפסוק שלפניהן וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהן וזהו דקתני הכא מתחיל בדבר טוב ומסיים בדבר טוב: ה"ג אילין ארוריה כו'. כלשון הזה ממש איתא נמי בירושלמי פרק בני העיר הלכה ז' ופי' בקרבן עדה אילין ארוריה היינו י"א ארורים בפ' כי תבא מי הוי דינן כמו התוכחות וצריך שיקרא אותן אחד ואסור להפסיק ביניהן או לא. ועו אשאלה אחרינא מהו שיברך לפניהן ולאחריהן. דכל השירות טעונין ברכה לפניה ולאחריה כדתניא בסמוך אע"ג דתנן הפותח בתורה מברך לפניה והחותם מברך לאחריה מ"מ שירות שאני. והקללות דינן כשירות דכשם שהוא מברך על הטובה מברך על הרעה ומבעיא ליה אם הארורים דינן כשירות ומברך לפניהן ולאחריהן או לא. וע"ז משני אין לך דבר שטעון ברכה לפניה ולאחריה אלא קללות שבת"כ ומ"ת אבל לא הארורים שאינן נאמרין אלא מפי הלוים ובזמן שעברו ישראל את הירדן. וע"ש בקרבן עדה שפירש פי' אחר אבל זהו שכתבתי נראה לי עיקר. ועפ"ז נתיישב לי מה שהקשה הט"ז בסי' תכ"ח וז"ל ויש לתמוה הרבה שהרי בפ' הקורא עומד תנן הפותח בתורה מברך לפניה והחותם מברך לאחריה א"כ בזמן המשנה לא היה מברך אלא הפותח והחותם ואיך אמר ר"ל מש"ה אין מפסיקין בקללות לפי שאין מברכין על הקללות הא הקללות המה באמצע הקריאה ולא היו מברכין כלל בימי המשנה ותירוצו דחוק מאד אמנם למאי דמוכח הכא ומירושלמי שהבאתי דעל השירות ועל הקללות היו מברכין אפי' בזמן המשנה א"כ אין מקום לקושית הט"ז די"ל דר"ל ס"ל נמי הכי וקאמר שפיר הטעם שאין מברכין כו' אף דמברכין קודם הקללות ולבסוף עכ"פ בתוך הקללה עצמן אינו מברך. וזהו דקאמר נמי בגמרא היכי עביד ר"ל שדבריך סותרין דקאמרת שאין מברכין על הקללות ובאמת קי"ל דמברכין על הקללות כמו על השירות וע"ז השיב מתחיל בפסוק שלפניהם כו' וא"כ איכא לקיים תרתי כנ"ל וכן משמע בס' אבודרהם דף קי"ד שאפי' בימי חכמי המשנה היו מברכין קודם הקללות ולאחריהן: ה"ד ספרא דגופתרא. מקרי דרדקי מעיר ששמה גופתרא: נחית להכא כו'. ירד לא"י וראה לר' אבונא מקרי דרדקי שקרא שירת הבאר דהיינו עלי באר ענו לה הכתובה בפ' חקת ובירך לפניה ולאחריה: ועבדין כן. וכי עושין כן הלא קי"ל שהפותח והחותם לבד מברכין ושירה זו היא באמצע הסדר ולמה ברכת עליה: עד כדון כו'. ועדיין אתה צריך לדין זה הלא דבר פשוט הוא כל השירות טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם: ה"ה אשאלת לר' סימון. ר"ל שאלה זו שאלתי לר' סימון אם מברכין נמי על שירת הבאר או לא והשיב לי אין לך דבר שטעון ברכה אלא אלו דמפרש הכי אבל לא שירת הבאר: וקללות שבמשנה תורה. בירושלמי גרסי' הכא קללות שבת"כ ובמ"ת וכן נראה שצ"ל כאן דכל הלכות הללו הם ממש לשון הירושלמי פ' בני העיר. ואי גרסי' כגי' דהכא נראה דר' סימון פליג על ר' בר חנינא בהלכה ג' וס"ל דוקא בקללות שבמ"ת מברכין אבל לא על קללות שבת"כ ונ"ל דהיינו טעמא דמצינו בגמרא דאמר אביי ל"ש אלא קללות שבת"כ אבל שבמ"ת פוסק מ"ט הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרו עכ"ל. וא"כ י"ל ר' סימון ס"ל כר"י בהלכה ב' דטעמא הוי משום דכתיב עמו אנכי בצרה ומש"ה בקללות שבמ"ת שמשה מפי עצמו אמרן מברכין אבל בת"כ שמפי הגבורה נאמרה ושייך הטעם עמו אנכי בצרה וא"כ אינו בדין שיברך אפי' קודם ולאחר הקללות נמי אין מברכין כנ"ל. אבל יותר ניחא אי גרסינן הכא כגירס' הירושלמי ואז אין אנו צריכין לדחוק כלל: ה"ו אני לא שמעתי. אני לא שמעתי כלל מדין זה דכל השירות מברכין עליהן אבל מסברא נראה דדוקא בעשרת הדברות טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם: בתומנתא פסוק' ובמ"ת. נ"ל שצ"ל בתומנתא פסוקים אחרונים שבמ"ת. ר"ל שמונה פסוקים אחרונים שבתורה והיינו מן וימת משה עד סוף התורה. וצ"ל הטעם שמברכין על שמנה פסוקים לפניהם ולאחריהם דאיתא במסכת ב"ב דף ט"ו שמנה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן ופרש"י דאין מפסיקין בהן דס"ל דלאו משה כתבן וא"כ איפשטי. ולפ"ז י"ל דמש"ט מברכין לפניהם ולאחריהם כיון דאיפשטו איפשטו והואיל שצריכין לקרותן ביחיד ואין מפסיקין בהן דינן כשירות ומש"ט מברכין לפניהם ולאחריהם כמו בכל השירות. ובירושלמי מקשה אמאי איצטריך למימר בח' פסוקים דמברכין לבסוף והלא סוף התורה היא ופשיטא דהחותם מברך בסוף ומשני בירושלמי לא נצרכה בר"ח שחל בשבת שאז האחרון קורא בפרשת ר"ח וסד"א דאין מברכין לבסוף קמ"ל. ונ"ל דמיירי בא"י שהיו מסקי אורייתא לתלת שנין וא"כ אפשר דמקלע פ' וזאת הברכה בשבת ור"ח אבל לדידן אי אפשר דמקלע פ' וזאת הברכה בר"ח ולהרמב"ם פרק י"ג מהל' תפלה שיט' אחרת בענין שמנה פסוקים: ה"ז במה קורין. נ"ל דלא שאל אלא על שני ספרים אחרונים במה קורין אי קורין תחלה בשל חנוכה משום פרסומי ניסא או בשל ר"ח דתדיר אבל על ספר הראשון לא קמבעי' ליה דודאי קורין בסדר הפרשה. והכי איתא להדיא במסכת מגילה דף כ"ט ע"ב א"ר יצחק נפחא ר"ח טבת שחל בשבת מביאין שלש ס"ת באחד קורין בענייני של יום ואחד בשל ר"ח וא' בשל חנוכה: לענין כלות. זהו התשובה שהשיב שקורין בתחלה של חנוכה המתחיל ויהי ביום כלות משה ועוד דבימיהם היו קורין לעולם בשבת של חנוכה ויהי ביום כלות כדמוכח בפרקין דלקמן: והמפטיר בשל שבת ור"ח. כצ"ל דתיבת ר"ח קאי אדלעיל ר"ל דהמפטיר קורא בפרשת של שבת ובראשי חדשיכם דס"ל פרסומי ניסא עדיף להכי קורין תחלה בשל חנוכה ואח"כ בר"ח מיהו אנן לא קי"ל הכי כמ"ש לעיל כדמוכח מש"ס דמגילה וכן פסק הטור דהשביעי קורא בר"ח והמפטיר בחנוכה דהיכא דמצינו למעבד תרווייהו תדיר קודם אבל בהפטרה דלא אפשר למעבד תרווייהו מפטירין בשל חנוכה דפרסומי ניסא עדיף: שחל להיות בחול. לפמ"ש בסי' הקודם דתיבת ור"ח קאי אדלעיל צריכין לומר דכצ"ל חל להיות בחול ר"ל אם חל ר"ח טבת בחול ואיכא ב' ימים א' דר"ח קורין שלשה בר"ח והרביעי בשל חנוכה דתדיר קודם וביום שני של ר"ח עבדי' איפכא קורין שלשה בשל חנוכה והרביעי בשל ר"ח וצ"ל הטעם דבמסכת מגילה דף כט פליגי אמוראי ח"א קורא תלתא בר"ח וחד בחנוכה וח"א תלתא בחנוכה וחד בר"ח וקאמר ר' אבין טעמא דמי גרם לרביעי שיבוא ר"ח הלכך בר"ח בעי למקרי. מאי הוי עלה רב יוסף אמר אין משגיחין בר"ח ורבה אמר אין משגיחין בחנוכה עכ"ל. ולפ"ז י"ל גמרא דהכא מספקא לה ומש"ה כשהם ב' ימים ר"ח עבדי' כתרווייהו והא דקורין ביום שני שלשה בחנוכה ולא עבדינן איפכא. י"ל דעיקר ר"ח הוי ביום שני וא"כ כיון שלא בא הרביעי אלא בשביל ר"ח קורא הרביעי בשל ר"ח: בבכל ר"ח. כצ"ל בשל ר"ח

ראשון לציון. [א] [כלומר תהא גולה במקום שרוצה לקרות וכד אינון תרתי פירוש כשמוציאין שני ס"ת תהא מוביל' חדא פי' הראשונה תחזור למקומה ואח"כ תביא חברתה: עד היכא. פי' שצריכין להוציא ספר תורה אחרת כגון פרשת וכו' אבל בפחות מזה יכול לגלול בס"ת הראשון שהוא בכדי שלא יפסוק המתורגמן]: [ב] גם לעיל גם כאן נ"ל דמיירי במנחה א' די"ט שחל בשבת וכדי שלא נטעה לומר כיון שהוא ביו"ט קורין בסדר היום לכן קא חשיב ליה הכא וקאמר במה קורין בסדר שפסק קודם הרגל אמנם לקמן בהלכה ו' כיון דכבר אשמעינן כך מה לו להזכיר מנחה של יו"ט מ"ש משאר מנחה דשבת וצ"ל דהם הוא טעות לכך הגיה המג"א בסימן קל"ז ס"ק ג' הך ולא הך דהלכה ה': [ג] כלומר דאם היו צריכין להתפלל שנית אז לא היו מטריחין והיו קוראין ע"פ: [ד] ר"ל דודאי הראשון קורא בענינא דיומא אך על ב' ס"ת האחרונים קאמר דבראשון קורין כלום דהיינו ענינא דחנוכה ובשני קורין בשל שבת ור"ח דהיינו ביום השבת ועוד ובראשי חדשיכם וגו' והך ור"ח אדלעיל קאי וצריך לגרוס חל להיות בחול:

ביום שני יקרא ג' לחנוכה והרביעי של ר"ח ובראשי חדשיכם עד שישלים (כל השיטה) ולמה כן שלא בא הרביעי אלא מחמת מוסף ראש חדש (א) (ואם היה בשבת תורגמן או דרוש מפטירין בנביא או שלשה פסוקים או חמשה או שבעה ואינו חושש לעשרים ואחד פסוקים): הלכה ח אמר ר' יוסי בר אבין שירת [א] הלוים לא יפחתו (ב) לו משישה קרויות (ג) וסימניך הזי"ו ל"ך ואלו הן האזינו. זכור. ירכיבהו. וישמן. לו. כי ידין ה' עמו. ויש לה [ב] פסוק שיטה מלאה מלמעלה ושיטה מלאה מלמטה כנגד כך נהגו לעשות שיטותיה של תורה [ג]: הלכה ט וסימן תחלת השיטים האזינו. יערוף. כשעירים. כי (שם ה' אקרא). [הצור.] אל. שחת (לו בניו). הלה'. הלא (הוא). זכור. שאל. בהנחל. יצב. כי (חלק). ימצאהו. יסובבנהו. כנשר. יפרוש. ה' (בדד). ירכיבהו. ויניקהו. חמאת. ואילים. ודם (ענב). שמנת. וינבל. בתועבת. אלהים. לא (שערום). ותשכח. מכעס. אראה. בנים. כעסוני. בגוי (נבל). ותיקד. ותלהט (מוסדי). חצי. וקטב. עם (חמת). ומחדרים. יונק. אשביתה. פן (ינכרו). ולא (ה'). ואין (בהם). יבינו. ושנים. וה' (הסגירם). ואויבינו ומשדמות. אשכלות. וראש. חתום (באוצרותי). לעת. וחש. ועל (עבדיו). ואפס. צור. ישתו. יהי (עליכם). ואין (אלהים עמדי). מחצתי. כי (אשא). אם (שנותי). אשיב. אשכיר. מדם (חלל). הרנינו. ונקם: הלכה י ר' זעירא ר' ירמיה בשם רב אמר (ד) שירת הים ושירת דבורה נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח: הלכה יא שירת הים שלשים שיטין. אז. לאמר. ורכבו. לישועה. אבי. שמו. שלשיו. אבן. ה'. קמיך. אפיך. נוזלים. אויב נפשי. ברוחך. אדירים. כמוכה. פלא. בחסדך. קדשיך. אחז. אדום. כל. ופחד. יעבור. קנית. לשבתך. ידיך. בא. מי [ד]: הלכה יב סימן שירת דבורה (ה) ששים וחמשה [ה] שיטין ותשר (ו) (דבורה). לאמר. [ו] ברכו. רוזנים. לה'. משעיר. רעשה. מים. סיני. ענת. נתיבות. חדלו. אם. חדשים. אם. בישראל. בעם. צחורות. על. משאבים. פרזונו. [ה'.] עורי. אבינועם. ירד. בעמלק. מכיר. [ספר]. כן. ברגליו. חקקי לב. המשפתים. ראובן. שכן. ישב. ישכון. על. נלחמו. על. לקחו. ממסילותם. גרפם. נפשי. סוס. מרוז. ישביה. ה'. יעל. באהל. נתנה. ליתד. עמלים [ז] ראשו. שדוד. סיסרא. לבוא. שרותיה. רחמתים. לסיסרא. רקמתים. אויביך. הארץ:

פרק שלשה עשר

הלכה א אבל בשירת דוד שבשמואל ובתהלים לא נתנו חכמים שיעור אבל לבלר מובהק מרצפן [ח] (ז) במפתחות באותיות וסוף וכן תהלים כולו ואיוב ומשלי: הלכה ב (ח) מגלת אסתר צריכה שירטוט כאמתה של תורה [ט] ספר נקרא: הלכה ג (ט) עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבין אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה כל בנין כדין לא קאים. מאי כדין למצוה לעיכוב: הלכה ד א"ר יוסי [י] בר חנינא אחוה של ר' הושעי' סבביך ר' אבא בר' זבדא ושאלינן זה ואמר בשם רב לעיכוב: הלכה ה רבי חייא בריה דרב אדא דיפו ר' ירמיה בשם ר' זעירא צריך לאומרן בנפיחה אחת עשרת בני המן [ועשרת עמהן]: הלכה ו אמר רבי יוסי בר אבין בכתבן צריך שיהא איש בראש דפא ואת בסופה [כ] בששה שיטין עשרת בסוף דפא שחיץ תגין שמנוהון כהדין סקוטראק נטרי' כדי שיפלו ולא תהא להם תקומה. (אסתר ג) אחר הדברים האלה גידל המלך אחשורוש את המן בן המדתא תירגם רב יוסף בתר פתגמיא האלין רבי מלכא אחשורוש ית המן [ל] המדתא אגגי בר ביזא בר אפליטוס בר דיוס בר דיזוט בר פרוס בר נידן בר בעלקן בר אנטמירוס בר הורם בר הודורס בר שגר בר נגר בר פרמשתא בר ויזתא בר עמלק בר לחינתיה דאליפז בוכריה דעשו רבי יתיה (הוי ויתו)[ושוי ית] כורסיה לעיל מכל רברבנוהי ועבדוהי דקדם [מ] שבריה גיניניה: הלכה ז אמר רב זעירא (י) וי"ו דויזתא צריך למזקפיה [נ] (כ) כמדורא דדברות: הלכה ח מי שהוא אוחז ס"ת נחלקו בדבר שני תנאין (ל) חדא אמר פותח ורואה וגולל ומברך והדא אמר פותח [ורואה] ומברך [ס] ומה טעם דכתיב (נחמיה ח) ובפתחו עמדו כל העם ומה כתיב בתריה ויברך עזרא את ה' האלהים הגדול (מ) במה גדלו רב [ע] אמר גדלו בשם המפורש [פ] רבא אמר בברכה גדלו והיכי מברך בעשרה אומרים ברכו את ה' המבורך ביחיד כשהוא משכים לקרוא אומר בא"י אלהינו מלך העולם אשר נתן לנו תורה מן השמים חיי עולמים ממרומים ברוך אתה ה' נותן התורה וגולל ואומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו ברוך אתה ה' נותן התורה: הלכה ט וכן בנביאים אומרים ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה ה' הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק: הלכה י ולבסוף מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה מדבר ומקיים כי כל דבריו אמת וצדק. ומיד עומדין העם ואומרים נאמן אתה הוא ה' אלהינו נאמנים דבריך נאמן חי וקים שמך וזכרך תמיד [צ] ימלוך עלינו לעולם ועד זה אחד ממחלוקת בני מזרח ובני מערב שבני מזרח עונין אותו בישיבה ובני מערב בעמידה ובכל מקום שנחלקו שני תנאים ושני אמוראים ולא בדיק לן הלכתא כחד מינייהו אזלינן בתר מחמיר כל שכן בשבח ותהלה של חי העולמים שהדבר גלוי בלב לשנות [ק] הלכה למעשה שנא' (משלי טז) כל פעל ה' למענהו: הלכה יא ואחר כך חוזר המפטיר לענינו ואומר נאמן אתה הוא ה' אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך (ג) לא ישוב ריקם כי אל מלך נאמן אתה ברוך אתה ה' האל הנאמן בכל דבריו: הלכה יב [ר] נחם ה' אלהינו ציון עירך כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו ברוך

נוסחת הגר"א

[א] האזינו: [ב] הפסק: [ג] שבעים ושנים: [ד] (והרמב"ם כתב את ואח"ת כתב סים): [ה] (בשלנו לית אלא ס"ד): [ו] עם. רוזנים: [ז] וחלפה. שכב. כרע. ותיבב. בשש. מרכבותיו. היא. שלל. צבעים. רקמה. יאבדו. בגבורתו (כ"ה בשלנו): [ח] (כס"א כנ"ל): [ט] מפני שנקראת ספר: [י] לר' חנינא בר אחוה של ר' הושעי' נהיר את כד הוינן קיימין קדם חנותא דר' הושעיא חביבך עבר ר' בא בר זבדא ושאלינן ליה ואמר: [כ] באחד עשר שיטין עשרת בסוף דפא שליף ונחית כהדין קנטרה כדי: [ל] בר המדתא אגגיא בר סרח בר בוזא בר אפלוטס בר דיוסים בר פדום בר מעדי בר בעלקן בר אנתמרום בר חרום בר הדורם: [מ] בר בירתא גיניניה: [נ] כמורדיא דלברת: [ס] ר' זעירא אבא בר ירמיה רב מתנא בשם שמואל הלכה כמי שאומר פותח ורואה ומברך (כ"ה בירושלמי פ"ג דמגילה): [ע] גידל: [פ] רב מתנא אמר בברכה גדלו (ר"ל הגדול הגבור והנורא כמ"ש בגמרא וכ"ה בירושלמי): [צ] ומלוך: [ק] לתלמידים הלכה למעשה הלכה כדברי המחמיר שנאמר: [ר] רחם ה' אלהינו על ציון כי:

הגהות הגרי"ב

(א) [מגילה כג]: (ב) כ"א לה: (ג) [ר"ה לא.]: (ד) [מגילה טז:]: (ה) ט"ס ואינו רק ס"ב שיטין: (ו) כ"א ליתא: (ז) ס"א בפתיחות באתנחייתא וסוף פסוק: (ח) [מגילה טז:]: (ט) [שם]: (י) [שם]: [כ] לפי הגהות בעל מנחת שי (אסתר ד) נ"ל כמרדיא דלברות כי הא דאמרינן בב"מ ריש פ' השוכר את הפועלים א"ל צריכא וי"ו כי מורדיא דלברות ע"ש ברש"י ובערוך ערך מרדיא: (ל) [מגילה לב:]: (מ) [יומא סט: ע"ש]: (נ) כ"א אחור:

נוסחאות כ"י. פי"ג (הל"א) מובהק מצרפן: (הל"ח) המפורש ור' יוחנן אמר (וכו') חיי העולמים במרומים: (הל"י) ומקיים שכל דבריו (וכו') אלהינו ונאמנים (וכו') תמיד תמלוך (וכו') שהדבר תלוי:

כסא רחמים

פרק יג בברכה גדלו שבירך על קה"ת ואע"ג דאיכא רבוותא דסברי דברכת התורה מדאורייתא הכא קאי בברכה על קה"ת בצבור שתקן עזרא ואנשי כנה"ג כמו שתקנו כל הברכות והתפלות: הנאמרים באמת

נחלת יעקב

ר"ח: כל השיטה. ר"ל כל הענין כלומר כל הפרשה של וכראשי חדשיכם [וכד"י תיבת כל ליתא]: ואם היה בשבת כו'. מלתא באנפיה נפשיה הוא וקאי לענין ההפטרה ונ"ל דאין כאן מקומו ונשנית לקמן פ' י"ד הלכה ב' ושם אפרשה אי"ה כי שם ביתה וע"ש: ה"ח שירת הלוים. היינו שירת האזינו וקרי ליה שירת הלוים לפי שהלוים היו מחלקין כן בבית המקדש כל שבת במוסף פרק אחד משירה זו: משישה קרויות. שבששה שבתות היו גומרין שירת האזינו ובשביעית חוזרין לומר מתחלתה והכי איתא בירושלמי דמגילה פ' בני העיר: וישמן לו כי ידין. ובמס' ר"ה דף ל"א הביאו רש"י ותוס' במקום וישמן ויאמר ה' וינאץ ובמקום שכתוב כאן לו כתוב שם לולי כעס אויב. והרמב"ם כתב במקום כי ידין כי אשא אל שמים ועיין בטא"ח סי' תכ"ח וע"ש בט"ז. וכתב הרמב"ם הטעם שמסיימין בענינים אלו לפי שהן דברי תוכחה כדי שיחזרו העם בתשובה עכ"ל והיינו לפי מנהגינו שמחלקין אותה בהכ"נ כמו שהיו מחלקין בבהמ"ק: ויש לה פסוק כו'. כ"ל שכל"ל ויש להפסיק שיטה מלאה כו' ופירושו קודם השירה מניחין שיטה שלימה פנויה וכן למטה משירה וכ"כ בס' מכתב מאליה פרשת בשלח: כנגד כך כו'. הלשון זה דחוק מאד ונראה לי על פי דאיתא במסכת ר"ה אמר רב כדרך שחלוקין כאן כך חלוקין בבית הכנסת ופרש"י כמו שהיו מחלקין שירת האזינו בבהמ"ק כך קוראין אותה הששה שקוראין בס"ת והשביעי קורא מן השירה ולהלן ע"כ. וזהו דקתני הכא כנגד כך נהגו לעשות שיטותיה של תורה כלומר כמו שהיו מתלקין בבהמ"ק כך היו מחלקין הפרשיות כשקורין בתורה ומצינו כמה פעמים במס' זאת שקורא לפרשה שיטה. ועי"ל דקאי אהלכה דבתריה וה"פ כנגד כך נהגו לעשות שיטותיה של תורה כמו שמפרש לקמן והרמב"ם והרא"ש והטור כתבו לעשות שבעים שיטות: ה"ט סימן תחלת השיטין כו'. ערבוב דברים יש כאן פעמים נרשם רק תיבה אחת מהתחלת השיטה ולפעמים מביא כמה תיבות משיטה אחת ועי"ז ישגא הקורא ולא ידע מהו התחלת השיטה. גם שורה החמישית המתחלת הנור נשכח לגמרי ע"כ אעתיק לשון הרמב"ם פ"ח מהל' ס"ת שהביא מנין השיטין בסידור נכון וז"ל צורת שירת האזינו כל שיטה ושיטה יש באמצע ריוח אחד כצורת הפרשה הסתומה ונמצא כל שיטה חלוקה לשתים וכותבים אותה בשבעים שיטות ואלו הן התיבות שבראש כל שיטה ושיטה. האזינו יערוף כשעירים כי הצור אל שחת הלה' הלא זכור שאל בהנחל יצב כי ימצאהו יסובבנהו כנשר יפרוש ה' ירכיבהו ויניקהו חמאת בני ודם שמנת וינבל בתועבת אלהים לא ותשכח מכעס אראה בנים כעסוני בגוי ותיקד ותלהט חצי וקטב עם ומחדרים יונק אשביתה פן ולא ואין יבינו ושנים וה' ואויבינו ומשדמות אשכלות וראש חתום לעת וחש ועל ואפס צור ישתו יהי ואין מחצתי כי אם אשיב אשכיר מדם הרנינו ונקם עכ"ל וכל זה מסכים למ"ש כאן אלא שיש כאן כמה טעיות ואין חילוק בין גירסת הרמב"ם לגירסת דהכא רק בשורה כ"ג שכתב כאן ואילים והרמב"ם כתוב בני והאור תורה בפ' האזינו מסכים לגי' דהכא: ה"י אריח כו'. פרש"י במגילה דף טו ע"ב אריח הוא הכתב לבינה הוא החלק שהוא הפנוי מן הכתב ואריח חצי לבינה והר"ן כתב בזה פי' אחר אמנם הא"ת הסכים לפרש"י וע"ש פרשה בשלח: הי"א שירת הים שלשים שיטין כו'. וקחשיב כאן התחלת התיבות שבכל שיטה ושיטה וכן כתבם הא"ת פ' בשלח ואין ביניהם שינוי זולת בשיטה למ"ד שכתיב הכא מי והא"ת הביא בשיטה למ"ד מתחלת בתיבת הים ותיבת מי שייך לשורה כ"ט וע"ש בא"ת שקרא תגר על מדפיסי ספרי הרמב"ם ועל מדפיסי מקראות גדולות וקטנות ששינו בצורת השירה כאשר בדאו מלבם ולא ידעו שיש קפידא בצורת השירה לכן אל תפן אל מראיהם זולת כפי מ"ש הא"ת וכן נהגו סופרי זמנינו בכתיבת ס"ת: הי"ב סימן שירת דבורה ס"ה שיטין וקחשיב התחלת כל השיטין. גם בזה לא השגיחו המדפיסים להדפיס שירת דבורה כדינה. ויש כאן ג"כ איזה טעיות חדא דלא קחשיב רק (ס"א) [ס"ד] תיבות וכללן קחשיב ס"ה והוא"ל שהפוסקים לא זכרו מזאת השירה מידי כיון דלא נפקא מיניה מידי לדידן שאין אנו כותבין נביאים וכתובים כמו בימיהם גלל כן לא אוכל ליישב הלכה זו על מכונו. רק אתקן קצת טעיות שנפלו בה והן הנה בין תיבת פרזונו לתיבת עורי נשמט שיטה אחת המתחלת ה'. גם בין תיבת מכיר לתיבת בן נשמט שורה אחת המתחלת סופר. ותיבת בן צ"ל כן: ראובן שכב. צ"ל ראובן שכן. ועפמ"ש שחסירים כאן שתי שיטות א"כ הם (ס"ג) [ס"ב] שיטין ובמקרא אחת קטנה מצאתי ס"ד שיטות וממש כל השיטות מכוונות לשיטת הלכה זאת עד שדוד ומשם ואילך מתחילין כל השיטות בתיבה אחרת הכתובה כאן: סליק פרק שנים עשר

פרק שלשה עשר הלכה א אבל בשירת דוד וכו'. דהיינו בשירה הכתובה בשמואל ב' כ"ג ובתהלים י"ח בשירה זו לא נתנו חכמים שיעור בכמה שיטין צריכין לכתוב אותן: אבל סופר מובהק כו'. נ"ל דהגירסא שבס"א עיקר וה"פ שסופר מובהק מרצפן בפתיחות שמכוון בתחלת השורה תיבת בהתחלת ענין ובסוף השיטה כותב התיבות שיש בהן אתנחתא וסוף פסוק ומכוון תמיד ליתן ריוח מעט בסוף הענין. וכן הוא עושה באיוב ומשלי וספר תהלים לפי שיש בהן פסוקים קצרים והרבה הפסקות בכל פסוק: ה"ב ספר נקרא. ומש"ה בעי שירטוט כמו בס"ת הלכה למשה מסיני דבעינן שירטוט ס"ה במגילה. ובמסכת מגילה דף טז ע"ב ילפינן לה מקרא אחרינא והכי איתא שם דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שירטוט כאמתה של תורה [אבל באמת גם ברייתא שלנו מרמזת דרשת הש"ס מדכתיב ואמת וז"ש כאמתה של תורה והוסיף משום דנקראת ספר כלומר דוקאת גילה דג"ז בכלל מה שנקראת ספר לאפוקי מהס"ד דזה בכלל מה שנקראת אגרת וכמ"ש הרשב"א ור"ן בפ"ב דמגילה]: ה"ג ומלכי כנען. היינו ביהושע סימן י"ב שכתובין שם ל"א מלכי כנען שכבשו ישראל אלו נכתבין גמי אריח ע"ג אריח וכו' וכל שיטה חלוקה לשתים כמו שירת האזינו והכי איתא להדיא במסכת מגילה דף טז כל השירות כולן נכתבין אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח חוץ משירה זו. היינו עשרת בני המן. ומלכי כנען נכתבין אריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה מ"ט שלא תהא תקומה למפלתן ופרש"י שלא יהא להם מקום להרחיב לצדיו תחתיו וזהו דקתני הכא כל בנין כדין לא קאים. ר"ל בנין כמו זה אין לו קיום אם אינו נותן אריח ע"ג לבינה ולבינה ע"ג אריח: מאי כדין כו'. ר"ל הא דקאמרת כל בנין כדין לא קאים למצוה אמרת כן דבעינן אריח ע"ג אריח אבל בדיעבד לא מפסיל בשביל כך או לעיכוב אמרת כן דאפילו בדיעבד פסול אם לא נכתבות כן: ה"ד אמר ר' יוסי ב"ח כו'. הלכה זו היא תשובה על שאלתו בהלכה הקודמת אלא שהלכה זו משובשת מאד והגי' האמיתית כגי' הירושלמי פ' בני העיר וז"ל מאי כדין למצוה או לעיכוב א"ר לר"ח בר אחוה דרב הושע נהיר את כד הויין קיימין קדם חנותא דרב הושע חביבך עבר רבי בר זבדא ושאלינן ליה ואימר בשם רב לעיכוב עכ"ל וה"פ ששאל אם למצוה או לעיכוב ע"ז השיב נהיר את זוכר אתה כשהיינו קיימין לפני החנות של דודך רב הושע ושאלינן כו' ואמר לעיכוב: ה"ה ר' חייא כו'. גם הלכה זו איתא בירושלמי פ' הנ"ל וה"פ שצריך לאומרן בנשימה אחת שמות של עשרת בני המן וגם תיבת עשרת נ"ל עמהן ובבבלי מסיים מ"ט כולהו בהדדי נפקא נשמתייהו מש"ה צריך לומר כולן בנשימה אחת: ה"ו בכתבן כו'. ט"ס הוא וכצ"ל בכתבן צריך להיות איש בראש דפא. ר"ל כשכותבין עשרת בני המן צריך לכתוב איש בראש השיטה ותיבת את בסוף השיטה: בששה שיטין. כ"ל שט"ס וצ"ל הכי ואת בסוף שיטה ועשרת בסוף דפא. ר"ל בכל שיטה צריך להיות את בסוף השיטה ובשיטה י"א צריך לכתוב עשרת בסוף דפא וכ"מ מן הירושלמי שהבאתי ובטא"ח סימן תרצ"א: שחיץ תגין כו'. ט"ס יש כאן וה"ג בירושלמי שנין ונחין כהדין קנטירא. וכתב עליו הב"י בסימן תרצ"א נראה דשנין הוא מלשון שנים כלומר כעין שנים שעושין לכים שאחד בולט מצד זה ואחד מצד שני כן איש בריש דפא ואת כנגדו בסוף אותה השיטה ומ"ש ונחין כהדין קנטירא נראה שר"ל שוה משני צדדיו כמו בנין השוה ולא יהא שום בליטה. ובקרבן עדה מפרש עוד פירוש על זה וע"ש וזהו דקאמר הכא כדי שיפלו ולא יהא להם תקומה וכפי' הפ"ם שהבאתי בהלכה ג' כיון דאין שום בליטה אין מקום להרחיב לצדיו: אחר הדברים האלה כו'. לכאורה משמע דאתא לאשמעינן דהמן בא מזרע עמלק לכן מייחס אותו עד עמלק ועשו. ועוד אפשר ע"פ הירושלמי פ"ב דיבמות דשם איתא להדיא דלאו בן המדתא האגגי היה אלא שקורא אותו כן שהוא נוכר בן נוכר ולפ"ז הוצרך לאשמעינן דבא מזרע עשו. ועפ"ז מדויק היטב דקתני ית המן המדתא האגגי ולא קתני בר המדתא בר אגג כדקתני באינך לפי שבאמת לא היה בן המדתא האגגי כדמשמע בירושלמי: בר לחינתיה דאליפז. ר"ל בן פלגש של אליפז דתרגום של פלגש הוא לחינתא: רבי יתיה. כנ"ל רביה יתיה ר"ל שגדל אותו מכל השרים: דקדם שברי' גיניניה. הוא תרגום של פסוק לפני שבר גאון: ה"ז וי"ו דויזתא כו'. ובמסכת מגילה גרסי' הכי צריך לממתחיה כמרוד' דלברות ורש"י לא פי' כהם מידי אכן מצאתי במס' בבא מציעא דף פ"ז ע"א על הא דאיתא שם צריכה וי"ו כמורד' דלברות פרש"י וז"ל שם מורידא דלברות שם הנהר מורידא עץ שרב החובל מנהיג בו הספינה להרחיקה מן האבנים והמכשולות עכ"ל ובב"י סי' תרצ"א מביא ב' דיעות על הא דקאמר צריך למזקפא אם הכוונה על הכתיבה שצריך הוי"ו להיות גדולה או דקאי על הקריאה שצריך להאריך בקריאת הוי"ו דויזתא: ה"ח חדא אמר כו'. היינו דעת ר"מ במס' מגילה וטעמא דצריך לגלול קודם שיברך שלא יאמרו ברכות כתובין בתורה: וחדא אמר פותח ומברך. וזו דעת ר' יהודה בגמרא דס"ל דלא חיישינן לשמא יאמרו ברכות כתובין בתורה: ובפתחו עמדו כולם כו'. ודייק מדכתיב בסיפא ויברך משמע שבירך בשעה שהיתה הס"ת פתוחה וכן הוא בירושלמי פ' בני העיר: במה גידלו. מדכתיב האלהים הגדול ועי"ז שאל במה גידלו רב אמר בשם המפורש שהזכיר שם המפורש ורבא אמר בברכה גידלו שבירך על קריאת התורה: אשר נתן לנו כו'. נוסחא אחרת הי' להם בברכת התורה ביחיד ומצינו כמה שינוי נוסחאות בברכות שהיה בימיהם: וגולל ואומר. קאי אדלעיל בברכת התורה בציבור לאחריו גולל תחלה ואח"כ מברך וכתב הכ"מ בהלכות ס"ת אפילו למ"ד בתחלה אין צריך לגלול אבל לאחריו מודו כ"ע דגולל תחלה כיון דבלא"ה צריך לגלול בין גברא לגברא מש"ה גולל קודם שיברך: ה"ט וכן בנביאים. היינו בברכת הפטרה אומר כן כדמוכח מהלכה י' וי"א דקחשיב לברכת הפטרה: ה"י ומיד עומד כו'. זהו היה דוקא בימיהם כשהיה מגיע המפטיר לנאמן אתה היה הקהל עונין דברי שבח וכ"כ תוס' בפסחים דף ק"ד ע"ב וכתבו שם דמש"ע יש הפסק במחזורים בין וצדק לנאמן אף על פי שכולו ברכה אחת היא אלא שבימיהם היו עונין כאן דברי שבח: כל פעל ה' למענהו. פרש"י במשלי בשביל קילוסו כמו ענו לה' בתודה וא"כ בדבר של שבח להקב"ה יש להחמיר ולומר בעמידה. ועוד פי' רש"י שם פי' אחר דלמענהו הוא לשון עדות וא"כ מוכח מזה דבעי' לומר שבח של הקב"ה בעמידה כמו דעדות בעי' בעמידה דכתיב ועמדו שני האנשים: הלכה י"א י"ב י"ג אינו מן הצורך לפרשם

ברוך אתה ה' (א) משמח ציון בבניה: הלכה יג שמחנו יי' אלהינו כו' שלא תכבה נרו לעולם בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו (ירמיה כג) ברוך אתה ה' מצמיח קרן ישועה לעמו ישראל [א]: הלכה יד על התורה ועל הנביאים ועל יום פלוני הקדוש הזה אשר נתת לנו יי' אלהינו לקדושה ולמנוחה לכבוד ולתפארת על הכל ה' אלהינו אנו מודים לך ומברכים את שמך תמיד אלהי ישענו ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום פלוני חוץ משבת שאינו מזכיר בחתימה ישראל אלא מקדש השבת בלבד שהשבת קדמה לישראל כדכתיב (שמות לא) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש ואומר (שם טז) ראו כי ה' נתן לכם (את) השבת שהיתה כבר:

פרק ארבעה עשר

הלכה א ולמה אמרו כולן כדי לקיים ברכת שבע כנגד ז' קוראים [ב] וכן אתה אומר בכ"ב פסוקים בנביא כ"א כנגד ז' קרואים מג' ג' ואחד כנגד חזן הכנסת: הלכה ב (ב) בד"א בשלא תרגמו ושלא דרשו אבל תרגמו ודרשו המפטיר מפטיר (ג) שלשה או חמשה או ששה בנביא ודיו: הלכה ג ברות ובשיר השירים [ג] באיכה ובמגלת אסתר צריך לומר על מקרא מגילה ואע"פ שכתובה [ד] בכתובים: הלכה ד הקורא בכתובים צריך לומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות בכתבי הקדש: הלכה ה במגלת אסתר אמרו שצריך להזכיר בו זמן ולאחר קריאתה צריך הקורא לומר בא"י אמ"ה (ד) האל הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו [ה] והגואלנו והמושיענו מכף כל עריצים ברוך אתה ה' האל [ו] העוזר ומושיע. כנגד עלבונה של (ו) תורה מברכין וי"א כנגד עלבונם של ישראל מברכין: הלכה ו ועוד אמרו שכן צריך ליתן שבח והודאה על הגאולה ועל הפדות וחותם בא"י האל הנקמות המשלם גמול לאויבים ומגן לצדיקים ומושיע עמו (ז) מיד שונאיהם ואחר כך מקלס לצדיקים ברוך מרדכי ברוכה אסתר ברוכים כל ישראל ורב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו אמר רבי פנחס צ"ל חרבונה זכור לטוב: הלכה ז ר' ברכיה רבי ירמיה רבי חייא בשם רבי יוחנן כד הוה מטי ר' (יוחנן) [יונתן] להדין פסוקא (אסתר ב) אשר הגלה נבוכדנצר הוה אמר נבוכדנצר רשיעא [ז] שחיט שמוי (ז) למזגא לטבא טבתי' ולביש בישתיה שנא' (משלי י) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב: הלכה ח (ח) המפטיר בנביא הוא פורס על שמע באיזה שמע אמרו בשמע של ספר תורה [ח] היכי (ט) פתח אשרי יושבי ביתך ואח"כ עומד המפטיר ואומר (תהלים פו) אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך (שמות טו) מי כמוך באלים ה' מי כמוך נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא (תהלים קמה) מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור. ה' מלך ה' מלך (שמות טו) ה' ימלוך לעולם ועד (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (נחמיה ט) אתה הוא [ה'] לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כולם וצבא השמים לך משתחוים: הלכה ט מיד נכנס המפטיר ואוחז את התורה ואומר שמע ישראל פסוק הראשון בנעימה ואף העם עונין אותו אחריו: הלכה י [ט] וחוזר ואומר אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש [י] אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש ונורא שמו כנגד שלשה אבות ויש אומרים כנגד שלש קדושות: הלכה יא (תהלים עא) וצדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות אלהים מי כמוך (שם קלה) ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור הכל תנו עוז לאלהים ותנו כבוד לתורה (שם לד) גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו. וצריך להגביה את התורה בשמע ישראל ובאלו ייחודין שלשה [כ] גדלו לה' אתי: הלכה יב ועוד צריך [לומר] על הכל יתגדל [ל] וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתעלה ויתהדר ויתקלס (הנכבד והנורא) שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה [מ] בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא כרצוננו וכרצון כל עמו בית ישראל תגלה ותראה מלכותו עלינו במהרה ובזמן קרוב והוא יבנה ביתו בימינו ויחון פלטתנו ופלטת עמו ישראל ברחמיו וברוב חסדיו בשלום ובחן ובחסד וברחמים המקום (הוא) יעשה עמנו בעבור שמו הגדול ואמרו אמן: הלכה יג (ואח"כ מגביה את התורה ואומר אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש ונורא שמו לעולם ועד ומתחיל בנעימה ואומר ה' הוא האלהים ה' שמו ואחריו עונין אותו העם וחוזר וכופלו ועונין אותו פעמים): הלכה יד מיד גולל ספר תורה עד שלשה דפין ומגביהו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה לכל האנשים ולנשים לראות הכתב ולכרוע ולומר (דברים ד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (או) (תהלים יט) תורת ה' תמימה משיבת נפש והמפטיר נותנו לחזן הכנסת והוא חוזר התורה [נ] לכסות ראשי הקרואים שאין כבוד להיות התורה יחידה וכיוצא בו אינו מן המובחר שיעמוד החזן יחידי לפני התיבה אלא שיעמדו עמו אחד לימינו ואחד לשמאלו כנגד אבות (ויש אומרים פורס את שמע שיאמר יוצר אור וקדוש וטעם לדבר על הברכה שמברך על התורה ועל העבודה) כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין כשהיו מוציאין את התורה ומחזירין היו הולכין אחריה מפני כבודה [ס]: הלכה טו (י) קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס את שמע לומר יוצר אור ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו: פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומין או מי שראשו מגולה פורס את שמע ויש אומרים בכרעיו ובגדיו פרומים פורס אבל לא בראשו מגולה [ע] אינו רשאי להוציא אזכרה מפיו בין כך ובין כך מתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו: הלכה טז (כ) סומא פורס את שמע ומתרגם רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס את שמע: הלכה יז קטן [פ] שאמרו מבן שתים עשרה שנה ולמעלה פורס את שמע [צ] והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו עד שיהיה בן עשרים שנה ובעל זקן אבל אין לו זקן והוא בן עשרים [ק] אע"פ שנראה כסרים וי"א אפילו סרים עצמו מותר אבל אם [ר] עלה זקנו אפילו מבן י"ח מותר לעבור לפני התיבה ולישא את כפיו: הלכה יח (ל) במגילה הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ר' יהודה מכשיר בקטן. (מ) א"ר לוי מגלת אסתר צריך לקרותה בלילה ולשנותה ביום שנאמר (תהלים ל) למען יזמרך כבוד בלילה ולא ידום ביום (לפיכך נהגו לקרותה במוצאי שבת שתים)

ר'

הגהות הגרי"ב

(א) כ"א מנחם: (ב) [מגילה דף כג.]: (ג) כ"א גי' הגמ' ה' או ז' או י': (ד) כ"א ליתא: (ה) כ"א שכינה: (ו) כ"א ישראל: (ז) גי' הערוך למגזי [וילקוט תהלים סי' ש"ט הגי' הוו זהירין למיגז לטבא טיבותיה ולביש בישותיה]: (ח) [מגילה דף כד.]: (ט) כ"א פותח: (י) [שם]: (כ) [שם]: (ל) [מגילה דף יט.]: (מ) [שם ד.]:

נוסחת הגר"א

[א] (וכגמ' דידן פסחים דף קי"ז ב' איתא מגן דוד): [ב] בתורה: [ג] ובקהלת (ועמ"ש רבינו באו"ח ס"ס ת"נ) [ד] בין הכתובים: [ה] הנפרע לנו מצרינו המושיענו מכף כל העריצים (וכ"ה בס"א העריצים. ובגמ' ל"ג המושיענו כו' אלא והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו): [ו] (בגמ' בנוסחא הנפרע לישראל מכ"צ האל המושיע): [ז] שחיק טמיא למזגא: [ח] (ר"ל בשמע שאומרים בפתיחת הארון קודם קריאה והמפטיר אמרו) היכן פותח (ר"ל החזן): [ט] ואח"כ מגביה את התורה ואומר אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש ונורא שמו לעולם ועד וחוזר: [י] הוא: [כ] אחד אחד ובגדלו לה' אתי ומתחיל בנעימה ואומר ה' הוא האלהים ה' שמו ואחריו עונין אותו העם וחוזר וכופלו ועונין אותו פעמים: [ל] ויתקדש: [מ] הנכבד והנורא: [נ] לראש הקרואים: [ס] ויש אומרים פורס את שמע שיאמר יוצר אור וקדוש: [ע] שאינו: [פ] מבן י"ג שנה (ועי' אור זרוע סימן תסנ"כ): [צ] ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא: [ק] אסור שנראה: [ר] נתמלא:

נוסחאות כ"י. (הלי"ג) שלא יכבה נרו לעולם ועד: פי"ד (הל"ג) צריך לברך ולומר: (הל"ד) צריך לברך ברוך (וכו') לקרוא: (הל"ז) ר"ב בשם ר' (וכו') רשיעא שחיק גרמי למזגא: (הלי"א) עוז לאלהינו (וכו') שלשה ובגדלו: (הלי"ב) וכרצון יראיו וכרצון (וכו') ופליטת ע"י בהמון רחמיו וברוב חסדיו לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום והוא ירחם עלינו ועל כל עמו בית ישראל בעבור: (הלי"ג) התורה למעלה ואומר: (הלי"ד) האנשים והנשים (וכו') ישראל ועוד אומר תורת: (נ"א) ישראל ועוד אמר ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו תורת (וכו') נפש וגו' כל הפסוקים והמפטיר: (הלט"ו) אור בצבור ואינו (וכו') אבל בראשו: (הלי"ח) לוי צריך (וכו') משום יזמרך כבוד ולא ידום ושבקון (וכו') עצרת קורין עד חציו ומשלימין:

כסא רחמים

ברוך כו'. כולה חדא ברכה ויש כאן שינויים מאשר ברכות והכסף משנה פי"ב מהלכות תפלה האריך ליישב הכל ע"ש. וכתב מהרי"ט אהלון סימן ע"ג שאין ראוי שיעשו הפסק אלא יאמר הכל בב"א להראות שהכל ברכה א': משמח ציון בבניה. וכ"ה נסחת הראב"ד בהשגות פי"ב מה"ת אבל נסחת הרמב"ם בונה ירושלים ע"ש: [בימיו תושע כו'. בנוסחא שלנו ליתא וגם מגן דוד כגמ' דילן והא בהא תליא דנ"ל מעין החתימה]:

פרק יד ועוד אמרו כו'. אין כן מנהגנו: ברוך מרדכי כו'. וכ"ה בירושלמי פרק בני העיר ומנהגנו לומר כמ"ש בטור שו"ע סימן תר"צ סעיף טז [וע"ש בהגר"א]: א"ר לוי כו'. בריש מגילה היא מימרת ריב"ל אך מייתי קרא אלהי אקרא יומם כו' ואח"כ א"ר חלבו אמר עולא בירא חייב אדם כו' ומייתי האי קרא למען יזמרך כו': לפיכך נהגו לקרותה כו'. כיון דדרשינן מהאי קרא דצריך לחזור ולקרותה היה

נחלת יעקב

לפרסם כי המה נוסח ברכת המפטיר ועיין מזה בתוס' פ' ע"פ דף ק"ד ע"ב: ה"יד השבת קדמה לישראל. ר"ל שהיה מקודש מששת ימי בראשית קודם שנתקדשו ישראל בקדושת התורה והכי איתא במס' ביצה דף ט"ז אטו שבת ישראל מקדשי שבת מקדשא וקיימא. וע"ז מביא הכא ראיה מדכתיב כי ששת ימים כו'. הרי שנתקדש יום השבת מימי הבריאה קודם לישראל: ואומרים ראו. כצ"ל ואומר ראו כו' ודייק מדכתיב השבת בה"א הידיעה משמע שנתקדש מקודם אבל י"ט נתקדש ע"י ישראל המקדשין החודש מש"ה מזכיר בי"ט ישראל וע"ש במסכת ביצה: סליק פרק שלשה עשר

פרק ארבעה עשר ה"א ולמה אמרו כולן. אפרקין דלעיל קאי קתני שהמפטיר מברך כל הברכות דקחשיב בפ' שלפניו וע"ז שואל ולמה מברך המפטיר כל הברכות כולן ומשני כדי לקיים ברכות שבעה נגד שבעה שקוראים בתורה מש"ה מברך המפטיר שבע ברכות והיינו שתים בתורה אחת לפניה ואחת לאחריה וה' לפני ההפטרה וארבע לאחר הפטרה וכ"כ תוס' בפסחים דף ק"ד ע"ב: וכן אתה אומר. ר"ל מש"ה מפטירין בנביא כ"ב פסוקים. כ"א נגד ז' קרואים שכל אחד לא יפחות מג"פ וא"כ הם כ"א ועוד פסוק אחד קורא המפטיר נגד חזן הכנסת. אבל במסכת מגילה דף כ"ג איתא דהמפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים נגד שבעה קרואים. ולא קתני שם אחד כנגד חזן הכנסת: ה"ב בד"א שלא תרגמו כו'. ר"ל בד"א שלא יפחות המפטיר מכ"א פסוקים בשלא תרגמו אבל אם יש שם מתורגמן מותר לפחות מכ"א פסוקים. והכי איתא להדיא במגילה דף כ"ג אהא דתניא התם המפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים פריך והאמר רב שמואל בר אבא זימנין סגיאין הוי קאימנא קמיה דרבי יוחנן וכי הוי קרינן עשרה פסוקי' אמר לן אפסיקו ומשני מקום שיש תורגמן שאני דתני רב תחליפא בר שמואל ל"ש אלא במקום שאין תורגמן אבל במקום שיש תורגמין פוסק ופרש"י הטעם שיש טורח לציבור ומש"ה מותר לפחות וה"ה כשדורשה נמי מהאי טעמא: ה"ג ברות ובשיר השירים כו'. יש בזה מחלוקת הפוסקים אי מברכין על שארי מגילות או לא אבל מנהגנו הוא שלא לברך על שום מגילה אלא על מגילת אסתר וכ"כ רמ"א בש"ע א"ח סימן ת"ן וז"ל ונוהגין לומר שיר השירים בשבת של חול המועד כו' וכן הדין בסוכות עם קהלת ונוהגין לומר רות בשבועות והעם נהגו שלא לברך עליהן על מקרא מגילה ולא על מקרא כתובים עכ"ל וע"ש בט"ז הטעם וכ"כ הב"י בסי' תקנ"ט שאין מברכין על שום מגילה חוץ ממגילת אסתר. ונ"ל ליישב שלא יהא מנהגנו חולק על מסכת סופרים עפמ"ש בט"ז הטעם שאין אנו מברכין לפי שאינן כתובים על הקלף ובגליון רק בחומש ה וא"כ י"ל דמסכת סופרים מיירי כשהיא כתובה בגליון כמו שהיה בימיהם כל ספרים כתובים על הקלף ובגליון אבל אנו שאין כותבין בגליון אין לברך וכן יש ליישב לקמן בהלכה ד' דקתני הכא שמברכין כשקורא בכתובים. ואנן אין מברכין אלא דהכא מיירי כשכתובים כדינא וכנ"ל: ה"ה כנגד עלבונה של תורה. נראה שרוצה ליישב בזה קושית הר"ן וז"ל יש לתמוה ברכה זו אמאי פותחה בברוך שהרי סמוכה לברכה שלפניה דהא מגילה וודאי דלא מפסקא כי היכא דלא מפסיק ק"ש בברכותיה דמש"ה חשבינן ברכה אחרונה שלה סמוכה לחברתה. י"ל דהא ברכה אחרונה לאו אקריאת מגילה נתקנה אלא שהיא ברכה בפ"ע שנתקנה על הנס עכ"ל הר"ן וזהו דקתני הכא כנגד עלבונה של תורה או כנגד עלבונה של ישראל מברכין וא"כ לא הוי סמוכה לחברתה ומש"ה פותחת בברוך: ה"ז שחיט שמוי. ט"ס הוא וכצ"ל שחיק שמו או שחיק עצמותיו וכן הגירסא בב"ר פרשה מ"ט וז"ל ר' ברכיה ור' חלבו משום רשב"נ ור' יונתן כשהיה מגיע לפסוק זה אשר הגלה כו' הוי אמר נבוכדנצר שחיק עצמות ומקשה המדרש למה לא אמר כן בירמיה. פי' בשמות של נ"נ הכתובים בירמיה אלא כל נ"נ דכתיב בירמיה חי הוי ברם הכא מת הוי וע"ש במ"כ ובידי משה: למזגא לטבא כו'. פי' הקב"ה משלם לרשע כרשעתו ולצדיק כצדקתו: שנאמר כו'. קאי נמי אדלעיל מש"ה אומר ברוך מרדכי וארור המן שנאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב ומש"ה כשהגיע לשם של נ"נ אמר שחיק עצמותיו וכן בהמן: ה"ח המפטיר בנביא כו'. פרש"י במגילה מי שהוא רגיל להפטיר בנביא תקנו חכמים שיהא פורס

את שמע ומפרש בגמרא הטעם ה"א משום כבוד פרש"י הואיל וממעיט עצמו לדבר שאינו כבודו תקנו לו זה לכבוד שיעבור לפני התיבה. וה"א משום אנצויי פרש"י הדבר בא לידי מחלוקת אני מפטיר ואתה תעבור לפני התיבה: בשמע של ס"ת. גמרא דהכא לא ס"ל כפרש"י במגילה וכמ"ש הטור סימן ס"ט דפורס על שמע היינו שאומר ברכו וברכה ראשונה של ק"ש אלא דגמרא דהכא ס"ל דפורס את שמע היינו שמע של ס"ת שהיו רגילין לומר קודם קריאת התורה הפסוק של שמע ישראל כדקתני לקמן הלכה ט' וזהו אומר המפטיר. ולקמן בהלכה י"ד איתא בהם י"א דפורס את שמע כמו שמפרש רש"י במגילה: היכא פתח. השתא מפרש מהו שמע של ס"ת ע"ז קתני מהו היה אומר המפטיר ומניח נשמע שהיה אומר שמע: ה"י חוזר ואומר אחד אלהינו כו'. נ"ל שכצ"ל ואומר אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש ונורא שמו וכל השאר כפל ומיותר: כנגד שלשה אבות. ומש"ה אומר ג' לשונות של שבח: הי"א צדקתך כו'. וצריך לומר נמי צדקתך וכל הענין כדמפרש ואזיל: גדלו לה'. בספר נחלת אריאל גרס ובגדלו לה' אתי. ר"ל שצריך להגביה את התורה באלו שלשה יחודין שמזכיר השם. היינו אלהים מי כמוך. ה' שמך. ה' זכרך. וגם בגדלו לה' אתי צריך להגביה התורה. ולי נראה שכצ"ל שנאמר גדלו לה' אתי ומדכתיב גדלו הוא לשון גידול והגבה ומש"ה צריך להגביה באלו שלשה יחודין: הי"ב ועוד צריך. ר"ל שצריך לומר עוד על הכל יתגדל וכל הענין: הי"ד מיד גולל ס"ת. והוא לפי מנהג שבימיהם היו נוהגין להגביה ולגלול קודם קריאה וכ"כ הרמ"א בש"ע סימן קל"ד דמה"ט סידר הב"י דיני הגבה קודם קריאת התורה לפי שכן היה מנהגם ועד היום כן הוא מנהג ספרדים: לכסות ראשי הקרואים. כתוב בס' כ"א דהאי לכסות פירושו לשון מנין כדכתיב במכסת נפשות. וה"פ שחזן הכנסת נותן התורה למפטיר עד שמנה מי יעלה לתורה: שאין כבוד להיות התורה יחידה. ומש"ה נותן המפטיר לחזן הכנסת והמפטיר עומד אצלו שלא יהא התורה יחידה: וי"א פורס את שמע כו'. קאי אדלעיל בהל"ח דקתני באיזה שמע אמרו בשמע של (ק"ש) [ס"ת] ע"ז קתני וי"א סברי דפורס את שמע היינו שאומר יוצר אור וקדוש וזהו נקרא פורס את שמע וכ"כ רש"י במתני' דמגילה: וטעם לדבר כו'. ומש"ה המפטיר בנביא פורס על שמע כדי שיברך על התורה ועל העבודה דתפלה היא כמו העבודה וזהו כטעם הראשון במסכת מגילה מפני הכבוד ומש"ה תקנו שהמפטיר בנביא יהא פורס נמי על שמע לכבודו: הט"ו אבל אינו פורס על שמע. לפי שבא להוציא רבים ידי חובתן וכיון שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן ומש"ה אינו פורס את שמע ואינו עובר לפני התיבה. ובנושא כפיו הטעם שאין כבוד לציבור שיהא כפופין לברכתו. רש"י במגילה דף כ"ד: פוחח. ובמגילה גרסי' פוחח ופרש"י שהוא תרגום של יחף: אבל אינו קורא בתורה כו'. פרש"י בזה נמי הטעם שאין כבוד לציבור בראשו מגולה לקרות או לעבור לפני התיבה או לישא את כפיו: הט"ז סומא כו'. הטעם מבואר במסכת מגילה אע"פ שהוא אינו רואה מ"מ הוא נהנה במה שאחרים רואין המאורות להורתו הדרך אשר ילך. ור"י לית ליה האי סברא ומש"ה אמר מי שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס: הי"ז קטן שאמרו כו'. הלשון תמוה דמה"ת לומר דמבן י"ב שנה ולמעלה פורס את שמע דהאי קטן הוא ולעיל קתני דקטן אינו פורס על שמע. לכן נ"ל שכצ"ל קטן שאמרו מבן י"ג שנה ומעלה פורס את שמע וכ"כ בש"ע סימן נ"ג וס"ט. ומצאתי באגודה דגרס הכי קטן שאמרו עד שלש עשרה שנה מהם ולמעלה פורס את שמע וזהו מסכים למ"ש: והעובר כו'. נראה דאו או קתני עד שיהא בן עשרים או בעל זקן וכן מוכח להדיא מסיפא דהלכה זו וכ"מ מדברי הב"י בא"ח סימן נ"ג וכתבו תוס' במגילה הא דבעינן בעל זקן היינו בת"צ או להיות ש"ץ בקביעות אבל באקראי בעלמא יוכל להיות ש"ץ משהביא ב' שערות וכן בכ"כ כתבו תוס' דוקא לישא כפיו בקביעות תדיר הוא דבעינן מילוי זקן אבל באקראי בעלמא יוכל לישא כפיו אע"פ שלא נתמלא זקנו וכ"כ תוספות במסכת חולין דף כ"ד וכ"כ בטא"ח סימן נ"ג: הי"ח חוץ מחש"ו. הטעם מבואר במס' מגילה דף י"ט לפי שאינן בני חיוב ומש"ה אינן יכולין להוציא הרבים ידי חובתן: ולשנותה ביום. הכי איתא במגילה דף ד' ופרש"י זכר לנס שהיו צועקין בימי צרתן לילה ויום: שנאמר כו'. ופרש"י שם דהאי קרא דרשינן בפסיקתא על מרדכי ואסתר: במוצאי שבת שתים

שבת

ר"מ כי החליף בכנשתא שמע קליהון דסדרא אמר עד מתי אתם עושים את[הגר"א מ"ו] (התורה קרויות אמרו ליה משום יזמרך כבוד ושבקון ונהגו העם [א] לומר כן לאומרה במוצאי שבתות של אדר עד שיעברו חמשה עשר באדר ומקרי היכי קרי בשבת ראשונה של אדר קורין העם ביחד עד בלילה ההוא ובמוצאי שבת שניה קורין מבלילה ההוא עד ודובר שלום לכל זרעו: בשיר השירים קורין אותו בלילי ימים טובים של גליות האחרונים חציו בלילה אחד וחציו בלילה השני. רות במוצאי יום טוב ראשון של עצרת עד חציו ומשלים במוצאי יום טוב האחרון. ויש אומרים בכולן מתחילין במוצאי שבת שלפניהם ונהגו העם כך שאין הלכה נקבעת עד [ב] (א) שיהא מנהג וזה שאמרו מנהג מבטל הלכה מנהג ותיקין אבל מנהג שאין לו ראיה מן התורה אינו אלא כטועה בשקול הדעת: הלכה יט וכשם שקורין בתורה ומפטיר בנביא ביום כך חייב במגילה לקרותה ביום שנאמר (אסתר ט) ביום אשר שברו אויבי היהודים ותני עלה כל היום כשר לקרות מגילה: הלכה כ ((ב) אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא[הגר"א מ"ו] שהספרים כו' (ג) תפלה שבלתה אין עושין אותה מזוזה ומזוזה שבלתה עושין אותה תפילין לפי שמעלין בקדש ולא מורידין):

פרק חמשה עשר

הלכה א (ד) **אין** בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ותפילין ומזוזות אין נכתבות אלא אשורית רשב"ג אומר אף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית [ג]: הלכה ב [ד] אף על פי שאמר רבן שמעון בן גמליאל שאף ספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית לא הודו לו חכמים שאמר ר' (ה) מעשה (ו) ברשב"ג שהיה עומד על גבי בנין בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום ואמר (לבניו) [לבנאי] גנזו תחת הנדבך ואף חכמים עמדו בדבריהם דתנינן (ז) כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה בין שקוראין בהן בין שאין קוראין בהן ואף על פי (כן) שכתובין בכל לשון טעונין גניזה ומפני מה אין קורין בהן מפני ביטול בית המדרש ((ח) מצילין[הגר"א מ"ו] תיק הספר עם הספר ותיק של תפילין עם התפילין ואע"פ שיש בתוכן מעות ולהיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש בן בתירה אומר אף למפולש): הלכה ג אף על פי שאמרו אין קורין בכתבי הקודש אלא מן המנחה ולמעלה (התירו) (ט) אבל שונין ודורשין בהם צריך דבר נוטל ובודק אבל בשטרי הדיוטות אע"פ שמסורגלין אסור לקרות בהן: הלכה ד (י) ברכות שכתבו בהן ענינות הרבה מן התורה אין מצילין אותן מן הדליקה מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה (כ) מעשה באחד שהיה כותב ברכות והלך רבי ישמעאל לבודקו כיון שהרגיש קול פרסותיו של ר' ישמעאל נטל תכריך של שטרות וזרקו לתוך הספל של מים בלשון הזה אמר [ה] עונש האחרון קשה מן הראשון: הלכה ה [ו] מפני מה אמרו לו מפני ענינות של תורה שהן כותבין בהן דתני ר' שמעון בן יוחי (ל) העוסק במקרא מדה ואינה מדה במשנה מדה שמקבלין עליה שכר העוסק בהש"ס אין לך מדה גדולה מזו על מנת שקרא ושנה: הלכה ו (מ) לעולם הוי רץ למשנה יותר מן הש"ס [ז] דר' יוסי בר אבין אמר עד שלא שיקע בו רבי משניות אבל שקע בו רבי משניות לעולם הוי רץ להש"ס יותר מן המשנה: הלכה ז אבל אמרו[הגר"א מ"ו] נמשלה המקרא כמים והמשנה כיין והש"ס כקונדיטון אי אפשר לעולם בלא מים ואי אפשר לעולם בלא יין ואי אפשר לעולם בלא קונדיטון ואיש עשיר מתכלכל בשלשתן כך אי אפשר לעולם בלא מקרא ובלא משנה ואי אפשר בלא הש"ס לעולם: הלכה ח ועוד נמשלה התורה כמלח והמשנה כפילפלין והש"ס כבשמים וא"א לעולם בלא מלח וא"א לעולם בלא פילפלין וא"א לעולם בלא בשמים ואיש עשיר מתכלכל בשלשתן כך אי אפשר לעולם בלא מקרא ואי אפשר לעולם בלא משנה ואי אפשר לעולם בלא הש"ס: הלכה ט אבל אשרי אדם [ח] שיש עמלו בהש"ס ולא שיהא דולג במקרא ובמשנה ויבא להש"ס [ט] על מנת שילמד מקרא ומשנה ויבא להש"ס על זה נאמר (משלי יח) הון עשיר קרית עוזו וכחומה נשגבה במשכיתו: הלכה י (נ) אבא גוריון [י] אומר איש צדיון משום אבא גוריון לא ילמד את בנו חמר ספן קדר רועה וחנוני לפי שאומנותם [כ] לסטות רבי יהודה אומר משמו החמרין רובן רשעים והספנים רובן חסידים טוב שברופאים לגיהנם והכשר שבטבחים שותפו של עמלק רובן של ממזרין פקחין רובן של עבדים[הגר"א מ"ו] [ל] נאים רובן של בני אבות ביישנים רובן של בנים דומין לאחי האם תני ר"ש בן יוחי הטוב שבעובדי כוכבים (ס) בשעת מלחמה הרוג הטוב שבנחשים רצוץ את מוחו הכשירה שבנשים בעלת כשפים אשרי מי שהוא עושה רצונו של המקום:

נוסחת הגר"א

[א] לקרותה במוצאי שבתות שתים של: [ב] עד שיקבע המנהג: [ג] תפלה שבלתה אין עושין אותה מזוזה ומזוזה שבלתה עושין אותה תפילין לפי שמעלין בקדש ולא מורידין: [ד] אמר ר' שמעון בן גמליאל מעשה ברבן גמליאל שהיה עומד ע"ג מעלה בהר ואף חכמים: [ה] לו (וכ"ה בס"א): [ו] אמרו לו מפני מה אמר להם מפני ענינות של תורה שכתובין בהן תני: [ז] ר': [ח] שישים: [ט] אלא (וכ"ה בס"א): [י] איש צדיין אומר משום אבא גוריא: [כ] אומנות לסטים: [ל] גאים:

הגהות הגרי"ב

(א) כד"ק הגי' עד שיעשה וכו': (ב) [מגילה ה:]: (ג) [מנחות דף לב. שבת דף עט:]: (ד) [מגילה דף ח:]: (ה) [שבת דף קטו.]: (ו) נ"א בר' גמליאל: (ז) [שם דף קטו.]: (ח) [שם דף קטז:]: (ט) [שם]: (י) [שם קטו.]: (כ) [שם]: (ל) [ב"מ דף לג.]: (מ) [שם]: (נ) [קידושין דף פב]: (ס) עי' תוס' ע"ז דף כו: ד"ה ולא:

נוסחאות כ"י (הלי"ט) שברו וגו' ותני: פט"ו (הל"ו) אמר הדא דתימר עד: (הל"ז) משנה ובלא תלמוד (את"ז מתחיל הלכה ח'): (הל"י) חמר גמל ספן ספר:

כסא רחמים

מנהגם לקרות המגילה בשתי שבתות קודם פורים במוצאי שבת אחר ר"ח אדר: **ר"מ** הי' עובר בבהכ"נ ושמע שקראו חצי המגילה ואמר להם אמאי פסקי בחצי וא"ל משום יזמרך שקורים החצי במוצאי שבת שיבא והניחם: **בשיר** השירים כו'. כך נהגו לקרות שיר השירים ורות חצי ללילה א' וחציו לילה ב' ביו"ט של פסח ועצרת וי"א במוצאי שבת שלפניהם כדמפרש ואזיל: **וכשם** שקורין כו'. כלומר דבחגים ומועדים קורין ומפטירין בענינו של יום כן בפורים מסתברא דעיקר קריאת המגילה ביום שנאמר ביום אשר שברו ונותן הסבה יומא דהלולא: **ותנן** כל היום כשר לקריאת המגילה כנ"ל. אלמא עיקר קריאתה ביום [ועי' רא"ש פרק א' דמגילה סימן ו']:

פרק טו ברבות וכן קמיעות שכתוב בהן ענינות הרבה של תורה כנ"ל: **נטל** טימוס של ברכות וזרקן כנ"ל. ור"ל קבוץ של ברכות שכתב [ובכ"י הגירסא כאן תכריך של ברכות]: **טוב** שברופאים לגיהנם. כתב הרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם אין ברפואות אלא סכנה מה שמרפא לזה ממית לזה וז"ש טוב שברופאים כו' לגנות דרכן של רופאים בפשיעות וזדונות שלהם נאמר אבל לא שיהיה חשש איסור בדבר כדרך שאמרו כשר שבטבחים כו' ואם נהג כשורה כ"ש שהוסיף זכות לעצמו עכ"ל: **והכשר** שבטבחים שם"ע. במדרש דריש עם ל"ק שהיה להוט אחר ישראל ככלב אחר הנבלה. לכך מדמה לטבח שחס על בהמותיו להכשיר נבלות. תוס' קדושין לר"י הזקן ז"ל כ"י:

נחלת יעקב

שהי' מנהג בימיהם ב' שבתות קודם פורים היו כל הקהל קורין המגילה ביחד בבהכ"נ וכן הי' המנהג בימיהם בפסח לקרות הלל בלילי פסחים ועיין בתוס' פ' ע"פ דף ק"ד ע"ב: **קליהון** דסדרא. לפי ששי' הסדר לקרותא מש"ה קרי ליה סדרא כמו סדר פרשיות: **קריות**. כלומר שמפסיקין במגילה וקורין אותה לחצאין: **הי"ט כך** חייב במגילה. אע"ג דכבר תני לה בהלכה י"ח דחייב לקרות המגילה בלילה וביום וא"כ תרתי ל"ל. ואפשר ליישב דבהלכה י"ח קתני ולשנותה ביום ואפשר לטעות בזה כדטעו תלמידי ריב"ל על מה שאמר ריב"ל חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום סבר מיניה ללמוד משנה דידיה ביממא והשיב ריב"ל כמאן דאמר אעבור פרשה דא ואשנה וא"כ ה"נ איכא למטעי הא דתני ולשנותה ביום היינו ללמוד משנה דידי' ביממא ע"ז קתני להדיא דחייב לקרות המגילה ביום והביא ראיי' מדקתני כל היום כשר לקריאת המגילה מוכח דמחויב לקרות המגילה ביום: **ה"ב אין** בין ספרים כו'. אגב דאתא לאשמעינן החילוק שבין תפילין למזוזה מייתי בקוצר אין בין ספרים לתו"מ ולקמן באידך פרקין מפרש להדיא החילוק שבין ספרים לתו"מ: **תפלה** שבלתה כו'. הטעם מפרש רש"י במנחות דקדושת תפילין חמורות שיש בהן ד' פרשיות ומש"ה מתפילין אין עושין מזוזה אבל ממזוזה עושין תפילין לפי שמעלין בקודש ואין מורידין. וה"ה דמס"ת נמי אין עושין מזוזה כדאיתא בשבת דף ע"ט: סליק פרק ארבעה עשר

פרק חמשה עשר ה"א אלא אשורית. במסכת מגילה מפרש הש"ס הטעם שאין כותבין תו"מ אלא אשורית דכתיב והיו הדברים האלה משמע בהוייתן יהא דהיינו אשורית כמו שנכתבו בתורה: **לא** התירו כו'. פרש"י לא התירו לכותבם לשון אחר חוץ מלשון הקודש אלא יונית. ושם בגמ' מפרש טעמא דרשב"ג דכתיב יפת אלהים ליפת כו' יפיפית של יפת באהלי שם: **ה"ב אע"פ** שאמר רשב"ג כו'. כל הלכה זו קשה להולמה חדא דלישנא לא מתיישב דקתני אע"פ שאמר רשב"ג כו' לא הודו לו חכמים מאי הלשון אע"פ ועוד דזהו הפלוגתא בהלכה הקודמת ופשיטא שלא הודו לו חכמים ועוד דמאי מייתי ראיה ממעשה שהביא האיך מוכח מהאי מעשה שלא הודו לו חכמים. ועוד הא דקאמר לקמן ואף חכמים עמדו בדבריהם דתנן כל כתבי קודש מצילין אותן מפני הדליקה כו' האיך מוכח מזה דחכמים עמדו בדברי' וא"ל מדקתני אע"פ שכתובין בכל לשון מצילין אותן מפני דליקה ש"מ דמותר לכותבן בכל לשון. ז"א בפ' כל כתבי דייק ממשנה זו להיפך מדקתני אע"פ שכתובין בכל לשון משמע דאתי' דוקא כרשב"ג דלרבנן מאי אע"פ דהא ניתנו לכתוב בכל לשון אע"כ דמתני' אתיא כרשב"ג ואתא לאשמעי' אע"פ שאוסר רשב"ג לכותבן בכל לשון אפ"ה מצילין אותן מפני הדליקה וא"כ דמתני' אתיא כרשב"ג האיך מוכח מזה דחכמים עמדו בדבריהם. וגם מהירושלמי דרישא פ' כל כתבי מוכח להדיא כמ"ש דאיתא התם על המתני' דכל כתבי הקודש מצילין אותן מפני הדליקה למי נצרכה לרשב"ג אע"פ דאמר רשב"ג אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית מודה הכא שמצילין אותן מפני הדליקה מעשה בר"ג שהיה עומד ע"ג הבנין וכו' עכ"ל הרי מפורש דמתני' דכל כתבי לא אתיא אלא כרשב"ג. לכנ"ל דצריכין להגיה איזה תיבות בהלכה זו וכנ"ל אע"פ שאמר רשב"ג אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית מודה לחכמים שמצילין אותן מפני הדליקה שאמר רבי מעשה ברשב"ג שהיה עומד כו'. ומדאמר ליה לשקע תחת הנדבך לגונזו ש"מ דס"ל דטעונין גניזה אע"פ שהיה כתוב תרגום ולא אשורית וממילא דמצילין מפני הדליקה. וזהו ממש כגירסת הירושלמי שהבאתי דמייתי ראיה מהאי מעשה דמודה רשב"ג דמצילין אותן מפני הדליקה. ותו גרסינן הכי ועוד דתנינן כל כתבי קודש מצילין כו'. וזהו ראיה אחרינא דמודה רשב"ג לחכמים דמצילין מדקתני אע"פ שכתובין בכל לשון ע"כ דאתיא כרשב"ג ואפ"ה קתני דמצילין אותן מפני הדליקה. וע"פ הגה"ה זו עולה הלכה זאת שפיר מכל צד ומסכים כשיטת הירושלמי. אמנם בבבלי ריש כל כתבי פליגי אמוראי אליבא דרשב"ג אי מצילין אותן מפני הדליקה או לא וע"ש: **ואבר** לבנו. כנ"ל ואמר לבנאי וכבר כתבתי זאת פ"ה הלכה ט"ו: **בין** שקורין בהן. פרש"י כגון נביאים שמפטירין בהן בבהכ"נ. ובין שאין קורין בהן כגון כתובים: **ואעפ"כ**. כנ"ל ואע"פ שכתובין בכל לשון והכי איתא להדיא במתני' ריש פ' כ"כ: **מפני** ביטול בהמ"ד. פרש"י דמשכי לבא ובשבת היו דורשין דרשה לבעלי הבתים שעסוקין במלאכה כל ימות החול ובתוך הדרשה היו מורין להם הלכות איסור והיתר וטוב להן לשמוע מלקרות בכתובים: **אע"פ** שיש בתוכן מעות. דמפני כבוד הספר מותר להציל אפילו המעות שבתיק: **למבוי** שאינו מפולש. בפרק כ"כ דף קי"ז איכא כמה אוקימתי מאי הוי מבוי מפולש ואיזהו אינו מפולש ואסיק רב אשי שלש מחיצות ולחי אחד זהו מבוי שאינו מפולש שלש מחיצות בלא לחי זהו מבוי מפולש: **ה"ג אלא** מן המנחה ולמעלה. הכי איתא בירושל' פ' כל כתבי והטעם שהתירו מן המנחה ולמעלה לפי שאז לא היו רגילין לדרוש וליכא תו ביטול בה"מ וכ"כ ביפה מראה. אבל בבבלי משמע דהיפך אחר אכילת שחרית מותר לקרות בהן דאיתא שם דף קט"ז ע"ב בזמן בית המדרש אין קורין בהן אבל שלא בזמן בהמ"ד קורין בהן. ופרש"י שלא בזמן בהמ"ד לאחר אכילה לא דרשו משום שכרות. וכ"ל דהבבלי וירושלמי ל"פ אהדדי דזמן אכילת שחרית היה נמשך בימיהם עד שש ומתלה וזהו זמן מנחה גדולה: **שונין** ודורשין. שונין פרש"י כגון מדרש שיר השירים וקהלת: **צריך** דבר כו'. פי' צריך לעיין בפסוק מביא ורואה בו. רש"י שם: **שמסורגלין**. ר"ל שנכתבין בשירטוט אפ"ה אסור לקרות בהן: **ה"ד ברבות** שכתבו כו'. ר"ל מטבע הברכות שטבעו חכמים כגון י"ח ושאר ברכות. רש"י: **ענינות** הרבה. ר"ל שכתוב בהן ענינות מפרשיות שהיו כותבין בקמיעין פסוקים ללחש כגון כל המחלה וכגון לא תירא מפחד לילה. רש"י פרק כ"כ: **בשורפי** תורה. פרש"י לפי שלא יצילום בשבת מפני הדליקה והוי כשורפי תורה: **לבודקו**. לידע אם אמת הדבר: **ה"ה מפני** מה אמרו לו. נ"ל שכנ"ל מ"מ א"ל. וקאי על רבי ישמעאל מ"מ אמר לו גדול עונש האחרון מן הראשון ומשני מפני עניינות של תורה שכתובין בהן ואסור לאבדן בידים והוא היה מאבד אותן בידים ולכן גדול עונש האחרון: **דתני** רשב"י כו'. בירושלמי פ' כ"כ איתא על הא דתני מפני מה אין קורין בהן מפני ביטול בהמ"ד. הדא אמרה שהמשנה קודם למקרא. פי' הואיל שאסרו לקרות בכתובים משום ביטול בהמ"ד ש"מ דמשנה עדיף ממקרא. ודא מסייע להיא דתני רשב"י העוסק במקרא מדה ואינה מדה כו' עכ"ל הירושלמי ולפ"ז יובן הלכה זו וקא אריש פרקין בהלכה ב' דקתני ומפני מה אין קורין בהן מפני ביטול בהמ"ד ע"ז קתני דתני ר"ש בן יוחאי כו' והיינו ממש כשיטת הירושלמי: **על** מנת שקרא ושנה. הנהו ד' תיבות ליתא בירושלמי ואפשר ליישב דאיתא לקמן בהלכה ט' ולא שיהא דולג כו'. והייט דקתני כאן אע"פ דאמרי' העוסק בש"ס אין מדה גדולה מזו אבל בתנאי ע"מ שקרא ושנה תחלה אבל לא שידלג במקרא ובמשנה כדי לבוא לש"ס וכדלקמן בהלכה ט': **ה"ו לעולם** הוי רץ למשנה. הלכה זו מבואר במס' ב"מ דף לג ובירושלמי פרק כ"כ. ויען דלישנא של הלכה זו היא ממש כלשון הירושלמי אלא שיש בה איזה טעיות לכן אגיה לשון הירושלמי ופי'. והכי איתא שם לעולם הוי רץ למשנה יותר מהש"ס דר"י בר אבין אמר עד שלא שיקע רבי בו רוב משניות אבל שיקע בו רבי רוב משניות לעולם הוי רץ לש"ס יותר מן המשנה עכ"ל. והנה בירושלמי איכא נמי ע"ס בסיום הלכה ז"ל לעולם הוי רץ למשנה יותר מן הש"ס. וה"פ הא דקתני העוסק בש"ס אין לך מדה גדולה מזו מיירי קודם שקבע רבי רוב הלכות במשנתו. אבל בתר שקבע רבי רוב משנתו כלומר לאחר שסידר המשנה אמרו הוי רץ למשנה יותר מהש"ס וכמס' ב"מ משני הש"ס בענין אחר וע"ש אמנם הכוונה אחת היא אלא שיש בהן שינוי לשון: **ה"ז בקונדיטין**. יין ודבש ופלפלין ומצינו לשון זה כמה פעמים במדרשות: **בלא** הש"ס לעולם. דכולהו איתנהו ביה דבלולה במקרא ומשנה כדאיתא בסנהדרין דף כ"ה: **ה"ח ועוד** נמשלה התורה כו'. כל זה איתא בילקוט פ' יתרו ושיר השירים וכן דרך המדרשים להביא על ענין אחד כמה משלים כדי לחזק הענין: **ה"ט אבל** אשרי אדם. ר"ל באמת ומצינו לשון זה כמה פעמים בש"ס: **ולא** שיהא דולג. ר"ל שידלג במקרא ובמשנה ולא ילמדנה על נכון רק כדי לבוא לש"ס דא"כ מאי מהני ליה הש"ס אלא ילמד בתחלה מקרא ומשנה על נכון ואח"כ יבוא לש"ס. וזהו שסיים על מנת שילמוד מקרא וכו'. והרא"ש סוף פרק ב' דב"מ הביא הלכה זו בשם מדרש וגם התי"ט בהקדמה שלו לספר פלפלא חריפתא הביאה בשם מסכת סופרים ופירשה בשני אופנים וע"ש: **ה"י חמר** ספן קדר כו'. הלכה זאת איתא במשנה דסוף מסכת קדושין אמנם בירושלמי הוסיף בה דברים והלכה זו היא כלישנא דירושלמי. והטעם שלא ילמד את בנו חמר ספן כו' מפורש במשנה שם שאומנותן אומנות לסטים. פרש"י כשלמין בדרכים הם נכנסין ולוקטים ענים מן הכרמים ופירות ועוד שנשכרין לאחר ומעבירין על תנאם: **קדר**. פי' בעל קדרות שמוליך ממקום למקום: **והספנים** רובן חסידים. וקשה דת"ק דר"י אמר דאומנותן לסטות ור"י אמר משמו דרובן חסידים. וראיתי במהרש"א בח"א שכתב באמת לפרש"י צריכין לומר דר"י שאמר משמו פליג על ת"ק וכתב עוד ולולא פירושו נראה דתמר גמל ספן לאו משום גזילה הוא אלא משום שמלאכתן בדרכים רחוקים חוץ מביתם והטעם שאומנותן אומנות לסטים לא קאי אלא על ארועה וחנוני ברועה שמרעה בשדות אחרים וחנוני שמלומד באונאה שמטיל מים ביין וצרורות בחטים והשתא ר"י משמו לא פליג ומלתא באנפי נפשה היא עכ"ל. ודע שחסר כאן בבא אחד דבמשנה קחשיב ברישא נמי גמל והכא לא קחשיב וכן בסיפא קתני והגמלין רובם כשירים והכא לא קתני. וטעם דרוב גמלין כשירים פרש"י לפי שהולכים במקום גדודי חיות ולסטים ויראים לנפשם ומשברין לבם למקום והספנים שפורשין למקום סכנה ותמיד הם ברעדה יותר מן הגמלים: **טוב** שברופאים לגיהנם. פרש"י שאינו מתירא מן החולי ואינו משבר לבו למקום ופעמים שהורג נפשות ויש בידו לרפאות העני ואינו מרפא: **והכשר** שבטבחים כו'. פרש"י ספיקי טריפות באות לידו וחס על ממונו ומאכילן ובתי"ט כתב לפי שטבח הוא אכזרי והיא מדת עמלק: **רוב** ממזרים פקחים. פי' ביפ"מ שדומין לאביהם שהם בעלי ערמות לפתות הנשים ולהסתיר מעשיהם מבני אדם: **רובן** של עבדים נאים. כתב ביפ"מ שנ"ל גאים וטעמא דאין הגיאות נמצא אלא בביזוי משפחה: **ביישנין**. פי' הי"מ שהן מיוחסין ולכן הן ביישנים דומין לאביהם: **דומין** לאחי האם. כתב היפ"מ יתכן דזהו לפי שאשה אוהבת אותם ולעולם מחשבתה בהם וכשדמיונה בהם בשעת תשמיש ידמה הוולד להם שציורה פועל בו כמ"ש הטבעיים: **דתני** רשב"י. נ"ל שצ"ל תני רשב"י הכשר שבעובדי כוכבים כו' וכתב היפ"מ נ"מ שאין להאמין בו. והא דקתני בשעת מלחמה נ"ל דאז צריך ליזהר עצמו ביותר שיוכל ליתן אמתלא לדבריו שכוונתו היה להרוג אחד מהשונאים. אכן ברש"י פ' בשלח על הפסוק ויקח שש מאות רכב ובמכילתא הובא דברי ר"ש ולא כתב שם בשעת מלחמה. ואחרי כתבי מצאתי בספר בחיי על התורה שכתב כמו שפרשתי: **הטוב** שבנחשים כו'. ונ"מ אע"פ שהוא בן תרבות אין לבטוח בזה וכן כשירה שבנשים אין להאמין בהן כדאשכחן בבנתה דרב נחמן בפרק השולח עיפ"מ: **אשרי** מי כו'. כתב היפ"מ משום דקאמר בכמה מהכשרים שהן רעים קאמר דאשרי מי שעושה רצון המקום כי קשה למצא זה אי נמי לפי שאמר מן רעות הנשים אמר אשרי מי שעושה רצון המקום שניצל ממנה כאמור טוב לפני אלהים ימלט ממנה:

סליק פרק חמשה עשר

פרק ששה עשר

הלכה א (א) רבי נהוראי אומר מניח אני כל האומניות שבעולם [א] ואני מלמד את בני תורה שאדם אוכל משכרה בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ושאר אומניות אינן כן שאם (ב) יכנס אדם לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעשות במלאכתו הרי זה מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו בנערותו מהו אומר (ישעיה מ) וקווי ה' יחליפו כח [בזקנותו מהו אומר (תהלים צב) עוד ינובון בשיבה]: הלכה ב א"ר יהושע ב"ל הדא אגדתא [ב] כתוב בה הכותבה אין לו חלק לעולם הבא והדורשה מתכרך והשומעה אינו מקבל שכר [ג] והתני ר' חיננא בר פפא (דברים ה) פנים בפנים דבר ה' פנים תרי בפנים תרי הא ארבעה אפין [ד] פנים של אימה למקרא פנים בינוניות למשנה פנים [ה] שוחקות להש"ס פנים [ו] מסבירות לאגדה: הלכה ג (ג) ר' נחמיה בשם ר' יעקב בר ינאי (משלי כז) כמים הפנים לפנים בנוהג שבעולם יש לך רב רוצה ללמד ותלמיד (ד) שאינו רוצה ללמוד תלמיד רוצה ללמוד והרב אינו רוצה ללמדו ברם הכא הרב רוצה ללמד והתלמיד רוצה ללמוד (מקרא ומשנה גמרא ואגדה): הלכה ד ר' יצחק נפחא פתח (ש"ה ב) [ז] סמכוני באשישות אלו הלכות המאוששות רפדוני בתפוחים [ח] שריחן יפה כתפוחים כי חולת אהבה אני אמר ר' יצחק לשעבר כשהיתה הפרוטה מצויה היתה נפש אדם מתאוה לשמוע דבר הלכה [ט] ודבר אגדה: הלכה ה [י] א"ר תנחום בר חנילאי אילו נתנה התורה חתוכה לא היתה (ה) עומדת רגלים למורה שיורה [כ] שאם טמא יש מטמאין כיוצא בו ואם טהר יש מטהרין כיוצא בו: הלכה ו א"ר ינאי תורה שנתן הקב"ה למשה נתנה לו בארבעים ותשע פנים טמא ומ"ט פנים טהור שנאמר (שם) ודגל"ו בגימטריא מ"ט הוא: הלכה ז ר' אבהו בשם ר' יוחנן (ו) תלמיד וותיק היה לו לר"ע והיה יודע לדרוש את התורה במ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור [ל] שלא מאותו הטעם שאם כן רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור כל אלו מנין אלא שהיה חכם במקרא ובקי במשנה וותיק בתלמוד וסבר בהגדה: הלכה ח (ז) אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הניח פרשה אחת מן התורה שלא למדה ולמד במקרא ותרגום מדרש הלכות ואגדות (ומשלות) הכל למד וכן אמרו עליו שאמר אם יהיו כל השמים יריעות וכל האילנות קולמוסין וכל הימים דיו אין כדי לכתוב את חכמתי שלמדתי מרבי ולא אצלתי מחכמת חכמים אלא כשם שזבוב הזו הטובלת בים הגדול ומשהו מחסרו:

הלכה ט (ח) וממי קבל תורה מהלל ומשמאי אמרו עליו על הלל שלא עזב דברי חכמים שלא למדה אפילו כל הלשונות אפילו שיחת הרים וגבעות ובקעות שיחת עצים ועשבים שיחת חיות ובהמות שיחת שדים ומשלות כל כך למה משום שנאמר (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: הלכה י א"ר יהושע בן לוי אנא מימי לא הסתכלתי גו ספר דאגדתא אלא חד זמן אסתכלת ואשתכחת כתיב מאה ושבעים וחמשה פרשיות שכתוב בתורה דבור ודבור אמירה וציווי כנגד שנותיו של אברהם אבינו דכתיב (תהלים סח) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם וכתיב (יהושע יד) האדם הגדול בענקים הוא הלכך קבעו מאה ושבעים וחמשה סדרים בתורה בכל שבת ושבת עולת תמיד: הלכה יא מאה וארבעים ושבעה מזמורים (ט) שכתוב בספר תהלים כנגד שנותיו של יעקב ללמדך שכל קילוסין שישראל מקלסין להקב"ה כנגד שנותיו של יעקב אבינו [מ] (תהלים כב) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: הלכה יב מאה וכ"ג פעמים שישראל עונין הללויה כנגד שנותיו של אהרן [נ] (שם קנ) הללויה (י) הללו אל בקדשו לקדושו לאהרן קדוש ה' אפי' כן הוינא מיבעת בלילה (ותלמיד ותיק של ר"ע שהיה דורש מ"ט פנים טמא מ"ט פנים טהור כל אחד ואחד מטעם אחר שלא מאותו טעם וא"כ רבו המטמאין טמא רבו המטהרין טהור). וקטן שאינו פורס שמע אין יכול לומר קדוש (כיוצא) [ביוצר] ביחיד אבל בצבור עונה עמהן וגדול פורס את שמע יכול לומר קדוש לפי שהוא [ס] בסודר אבל קדוש של עמידה כיון שצריך לומר נעריצך ונקדישך אינו [ע] הדין לאומרו פחות מי' ואין קטן עולה מן המנין [פ] ברכו קריאת התורה וקדיש עד שיהא בן שלש עשרה ואין [צ] נדבקין באלו:

פרק שבעה עשר

הלכה א דברי חכמים כדרבונות (כולם) [כו'] נתנו מרועה אחד (קהלת יב) (כ) ורועה אחד אמרן וכולן מצילין אותן מפני הדליקה וספר אגדתא אע"פ שלא ניתן ליכתב אפ"ה מצילין אותו מפני הדליקה מה טעם (תהלים קיט) עת לעשות לה' הפרו תורתך: הלכה ב (ל) מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה ולפורים לתעניות ולמעמדות וליום הכפורים: הלכה ג כיצד מפסיקין ראש חדש [ק] וימי חנוכה שחלו להיות בשבת קורין שבעה בענין שבת והשמיני [ר] לר"ח הוא קורא וביום השבת ובראשי חדשיכם שני [ש] הפסקות אם לחנוכה שחל יום ראשון להיות בשבת קורין שבעה [ת] לשבת והשמיני קורא ויהי (ככלות) [ביום כלות] משה עד [כן] עשה את המנורה: הלכה ד [א] לפורים שלשה ימי הצום אין

הגהות הגרי"ב

(א) [קידושין דף פב.]: (ב) נ"א יבוא: (ג) ובילקוט הגי' ד"א פנים בפנים בנוהג כו': (ד) נ"א אינו: (ה) נ"א עמידות: (ו) [עירובין יג:]: (ז) [עי' סוכה דף כח. וב"ב דף קלד.]: (ח) [אבות פ"ב]: (ט) ר"ל דאשרי האיש ולמה רגשו חדא כדאיתא בברכות דף ט: ולמנצח על מות לבן ולמה ה' ג"כ חדא כדס"ד דתוס' מגילה דף יז: ומזמור קלד קלה ג"כ כחדא יחשב כדמשמע ובתוס' פסחים דף קיז: (י) ובילקוט הגי' יראו את ה' קדושיו זה אהרן שנקרא קדוש שנא' לאהרן קדוש ה': (כ) [חגיגה ג:]: (ל) [מגילה דף ל.]:

נוסחת הגר"א

[א] ואיני מלמד את בני אלא תורה: [ב] כתובה הכותבה אין לו: [ג] תני: [ד] מקרא משנה הלכות ואגדות: [ה] מסבירות (וכ"ה בס"א): [ו] שוחקות (וכ"ה בס"א): [ז] סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים: [ח] אלו אגדות: [ט] עכשיו שאין הפרוטה מצויה נפש האדם מתאוה לשמוע דבר: [י] (כל מ"ש כאן נ"ל בהל"ו וכל מ"ש שם נ"ל כאן): [כ] אבל עכשיו מעמדת רגלים למורה: [ל] כל אחד ואחד מטעם אחר שלא מאותו טעם ולפי כן: [מ] מה טעם: [נ] מה טעם: [ס] כסדרן (ר"ל לפי שהתחיל לומר ברכו יכול לומר קדוש של יוצר) (ועמ"ש רבינו באו"ח סימן נט ס"ק ה'): [ע] יכול: [פ] לברכו וקריאת: [צ] נבדקין לאלה: [ק] שחל להיות בשבת: [ר] בר"ח והוא קורא: [ש] פרשיות וחנוכה שחל: [ת] בענין שבת (וכ"ה בס"א): [א] פורים כיצד פורים שחל להיות בשבת קורין שבעה בענין של שבת והשמיני קורא ויבא עמלק. שלשה:

נוסחאות כ"י פט"ז (הל"ו) ודגלו עלי אהבה ודגלו: (הל"ח) ומשלות שועלים הכל (וכו') דיו אינם (וכו') מרבותי ולא אצלתי מחכמתם כשם שזבוב הזו טובלת: (הל"ט) דברי חכמה (וכו') ומשלות כובסין ומשלות שועלים הכל: (הלי"א) יעקב אבינו (וכו') אבינו שנאמר: (הלי"ב) אינו מן הדין (וכו') שלש עשרה שנה ויום אחד: פי"ז (הל"א) כדרבונות וגו' (ובדפוס נ"ל כו' והוא כמו וגו') נתנו (וכו') ליכתב מצילין: (הל"ג) מפסיקין לר"ח ולחנוכה:

כסא רחמים

פרק טז והדורשה. הרדב"ז בתשוב' סימן רל"ב מפרש כפשטה דורשה אפילו בע"פ שעיקר האגדה היא סודות נעלמים וכפי פשוטה השומע יטעה וצריך למוסרה פה אל פה ע"ש באורך: והתניא. בניחותא ומייתי סייעתא לריב"ל דלא ניתנה לכתוב משום דבעיא פנים מסבירות ואם לא יהיה פה אל פה פנים בפנים אין כאן פנים מסבירות. רדב"ז שם: פנים של אימה למקרא. דכל התורה שמותיו של הקב"ה וכשהוא עומד באימה לכבוד התורה אתיא זכירה גדולת התורה: פנים שוחקות להש"ס. דצריך ישוב דעת להבין עומק הלכות וע"י השמחה מרחיב דעתו של אדם: פנים מסבירות לאגדה. דהכל רמזים ומשלים וצריכים סברא: ר"ב כו'. איידי דדריש פנים בפנים. נקט האי דרשא כפי' כמים הפנים דהרב רוצה ללמד והתלמיד רוצה ללמוד: חכם במקרא. שהיא בכתב והיה חכם לדרוש המקרא: ובקי במשנה. שהיא בע"פ והיה בקי מאד בע"פ: ותיק בתלמוד. וע"י שהיה ותיק שהוא עניו לכן היה מכוין אל האמת: וסבר באגדה. כמש"ל הלכה ב' פנים מסבירות לאגדה דהכל רמז וצריך סברא: שנא' ה' חפץ כו'. בגמ' פ' הישן אמרו לקיים מ"ש להנחיל אוהבי יש וגו'. ולפי נסחתנו אפשר דה"פ כיון דה' חפץ להגדיל תורה גם הוא לקיים והלכת בדרכיו למד כ"ז ומכל דבר היה נמשך איזה דבר להגדיל תורה: כנגד שנותיו של יעקב. אפשר לומר דהטעם כמ"ש בב"ר פ' ס"ח דיעקב אע"ה לא שכב בבית לבן כ' שנה והיה קורא כל ספר תהלים שנאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ישראל סבא ומאחר שהיה קורא כמה שנים תהלים לזה היו מזמורים כנגד שנותיו ע"ה:

פרק יז אע"פ שלא ניתן לכתוב. דדברים שבע"פ אסור לכתבן מ"מ האידנא הותר לכתבן ומצילין והיינו דקאמר מ"ט משום עת לעשות דמשו"ה הותר לכתבן וכדאמרינן בגיטין דף ס' ר"י ור"ל מעייני

נחלת יעקב

פרק ששה עשר ה"א בנערותו כו'. ובמתניתין דמסכת קדושין הוסיף עוד ובזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה דמזה מוכח דהתורה עומדת לאדם אף בזקנותו ובמתני' מביא עוד ראיה דכתיב ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל: ה"ב כתוב בה כו'. בירושלמי פרק כ"כ לא גרס כתוב בה אלא ה"ג שם אמר ריב"ל הדא אגדתא הכותבה אין לו חלק לעוה"ב ופי' בקרבן עדה הטעם דכתיב ע"פ הדברים האלה משמע דצריכין ללומדן על פה ובשלמא הלכות לא סגי בלא"ה שיש לחוש שיתיר האסור או איפכא אבל אגדתא אסור לכותבה: והדורשה מתכרך. ר"ל יהא בשמתא ומצינו כמה פעמים לשון שמתא בלשון ברכה כמו ברכוהו לר"א בפרק (הפועלים) [הזהב דף נט:]: והשומעה כו'. השומע אגדתא מהדורש מתוך הכתב אע"ג דאיהו לא קעביד מידי אין לו שכר כיון דשמיעתו ע"י עבירה: והתניא ר' חיננא כו'. קושיא היא דהא הקב"ה אמר למשה נמי פנים של אגדה וקשיא לריב"ל והניח בקושיא. אמנם אינו קושיא כ"כ דודאי מצוה לדרוש באגדתא רק שאינו רשאי לכותבה מדכתיב כי ע"פ הדברים האלה וא"כ לק"מ על ריב"ל: ה"ג רבי נחמיה כו'. הוסיף על דברי ר' חיננא ומביא מקרא דכמים הפנים לפנים שפני הרב ופני התלמיד שוין ללמוד אגדה: ה"ד המאוששות. פי' חזקות וכן פי' בילקוט פ' יתרו רמז רע"א: לשמוע דבר הלכה כו'. ט"ס הוא וגם חסר כאן בבא דסיפא והכי איתא בילקוט פ' יתרו כי חולת אהבה אני אמר ר' יצחק בראשון שהיתה הפרוטה מצויה היה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד עכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שאנו חולים מן המלכות אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה עכ"ל הילקוט והכי נ"ל הכא: ה"ה חתוכה. ר"ל פסוקה ומפורשת אילו היה הכל מפורש בתורה ולא היה שום מחלוקת בשום דין לא היה עומדת רגלים למורה כלומר אם יהיה הדיין טועה עצמו באיזה דין לא היה מקום להשיב. אבל עתה שלא ניתנה התורה חתוכה יש רגלים למורה שיוכל לתרץ דבריו ולמצוא בכל פעם סעד וסמך לדבריו וזהו דקאמר בתר הכי שאם טמא יש מטמאין כיוצא בו וכו' דבכל דין יש דיעות הרבה אלו מטמאין ואלו מטהרין אלו אוסרין ואלו מתירין ואלו ואלו דברי אלהים חיים: ה"ז ותיק. פרש"י במס' ברכות [דף ט:] ותיקין בני אדם ענוים ומדקדקין במצות: שלא מאותו טעם. ר"ל שכל פנים היה אומר מטעם אחר: שא"כ רבו המטמאין כו'. ר"ל השתא שיש לדרוש בתורה בכל ענין לכאן ולכאן ע"כ צריכין לילך אחר הרוב רבו מטמאים טמא כו' וקרוב לזה מצאתי במדרש ילקוט על הפסוק אמרות ה' אמרות טהורות מביא נמי מאמר זה. ולעיל מינה איתא שם א"ר ינאי כל דבר ודבר שהקב"ה אמר למשה א"ל מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור א"ל רבש"ע א"כ מתי נעמוד על האמת של הלכה א"ל אחרי רבים להטות רבו המטהרין טהור רבו המטמאין טמא עכ"ל המדרש. ועפ"ז י"ל הא דקתני הכא א"כ רבו המטמאין קאי אדלעיל הלכה ו"ו שאמר ר' ינאי שהקב"ה אמר לו מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור וע"ז קשה קושית משה רבינו ע"ה מתי נעמוד על האמת ובאה התשובה שא"כ רבו המטמאין כו' והן הן דברי ר' ינאי כאן ובמדרש ילקוט: ה"ח הלכות. הלכה למשה מסיני: ומשלות. במסכת סוכה גרסינן משלות כובסין ומשלות שועלים ופרש"י שיסדו הקדמונים לתת אמתלא לתוכחות ותולין אותן בכובסין ובשועלין כגון מאזני צדק אבות יאכלו בוסר: ולא אצלתי כו'. כלומר אע"פ שלמדתי הרבה מרבותי אפ"ה הם לא היו חסרים מחכמתם וחכמתי היא מעט מזעיר נגדם וכן פרש"י בסוף פ' ד' מיתות גבי ר"א בן הורקנוס וע"ש: ה"ט שיחת הרים כו'. במסכת סוכה (כח.) גרסינן שוחת דקלים וכתב רש"י לא ידעתי מהו: ה"י מאה ושבעים וחמש פרשיות. משמע דכל דיבור ואמירה וציווין שבתורה המה רק קע"ה ובאמת כשנעמוד למנין נראים הרבה יותר מזה וגם א"ל שכוונת הגמרא לפרשות סתומות ופתוחות פשיטא שהם יותר ואי כוונת הגמרא לסדר הפרשיות שאנו קורין בכל שבת בבהכ"נ א"כ בצרי טובא. והנה ראיתי בהקדמה לספר שמע שלמה שחיבר הרב הר"ש אלגאזי דבר נאה על מאמר זו ואת כתוב נמי בירושלמי פ' כ"כ וז"ל שם בשם גאון אחד דאיתא במהרי"ל בספר יש"ש סוף ב"ק החילוק בין בני א"י לבני חו"ל בקריאת התורה שאנהגו בני חו"ל קוראים משנה לשנה את התורה כולה אבל בא"י קורין כל התורה שני פעמים בשמיטה שהתורה נקראת לשלש שנים ומחצה והא דאמרינן במסכת מגילה דבני מערבא מסקי אורייתא לתלת שנין פירושו ג' שנים ומחצה ובזוהר על פסוק אם יש חמשים צדיקים נ' פרשיות שבתורה הם כנגד נ' שבתות השנה וא"כ הפי' בירושלמי כך הוא קע"ה פרשיות שבתות לדידהו בני א"י דמסקי לאורייתא בג' שנים ומחצה וא"כ לכל שנה נ' פרשיות הם ק"ן לשלש שנים ולחצי שנה כ"ה הם קע"ה עכ"ל ודפח"ח. רק דעדיין תקשה דהכא קתני להדיא דיבור ואמירה כו' משמע דכוונת הגמרא על הדיברות והאמירות ולא על שבתות השנה. אכן סיומא דברייתא מסכים מאד לפי' הנ"ל לפי שסיים הלכך קובעין קע"ה סדרים בתורה בכל שבת ושבת עולת תמיד וזהו ממש כדברי הגאון ז"ל: לקחת מתנות באדם. מביא ראיה מהקרא שבפרשיות התורה הם כנגד שנות אברהם מדכתיב לקחת מתנות באדם דקאי על התורה שניתנה למשה במתנה דבהכי מיירי כל הענין בתהלים ס"ח כ"ז היו בשביל אברהם הנקרא אדם דכתיב האדם הגדול בענקים והיינו אברהם. וזהו שמביא נמי קרא דיהושע מזה מוכח דאברהם נקרא אדם. והכי איתא להדיא בב"ר פרשה י"ד וכ"כ רש"י בספר יהושע: עולת תמיד. ר"ל מהפרשיות הללו קורין כל שבת ושבת כמו שסדרו לנו הקדמונים והא דקתני עולת תמיד לישנא דקרא נקיט: הי"א מאה וארבעים וכו'. תמוה מאד דהא ק"נ מזמורים הם. ואף למאי דאיתא במסכת ברכות דף ט' דאשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא נינהו מ"מ קמ"ט הן ובקרבן עדה כתב בפשיטות שהיה מקובל להם כמו דאמרינן דאשרי ולמה רגשו גוים חדא נינהו ה"נ יש עוד איזה מזמורים שנחשבין לאחד וזהו דוחק גדול. ובמסכת פסחים דף קי"ז ע"א הביאו תוס' בשם המדרש דקמ"ז מזמורים הן ולא ראיתי מי שהתעורר בזה. אמנם ראיתי לא"א מורי זצ"ל שכתב ליישב זה בספרו עיטור בכורים וז"ל על מ"ש בספר בעל הטורים קמ"ז מזמורים יש בתהלים וכתב עליו א"א מורי זצ"ל לכאורה יש לתמוה דהא ק"ן מזמורים הם ואין לומר דלא קחשיב רק מה שעשה דוד א"כ תקשה דלא יהיה קמ"ז כדאיתא בגמרא דב"ב דף י"ד ע"ב דוד כתב ספרו ע"י עשרה זקנים ע"י אדם הראשון ומלכי צדק אברהם משה הימן ידותון אסף ושלשה בני קרח עכ"ל הגמרא. אמנם לפע"ד הוא ניחא דרש"י כתב שם וז"ל ע"י עשרה זקנים כתוב בו דברים שאמרו זקנים הללו שהיו בימיו כגון אסף והימן וידותון מן הלוים המשוררים עכ"ל. לפ"ז אפשר לומר דזהו כוונת רבינו דאלו ג' שהיו בימי דוד לא מייחס המזמורים לדוד כי אפשר שהם בעצמן היו כותבין אבל כל שאר קמ"ז מזמורים מייחסם כולם לדוד כי הוא כתבן אף על גב דאיכא בתוכן נמי מה שאמרו שארי הזקנים אמנם לפי שלא היו בימיו ואלמלא דוד אפשר שנשתכחו לכך מייחסם כולם לדוד חוץ מן ג' שהיו בימיו עכ"ל א"א מ"ז זצ"ל. וראיתי ישוב אחר לא"מ זצ"ל בספרו תוספת בכורים אשר עדיין לא נדפס ויען כי בא בארוכה לא הבאתי: ואתה קדוש כו'. ישראל קאי על יעקב שנקרא ישראל והכי איתא להדיא במ"ר וילקוט ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ישראל סבא: הי"ב מאה וכ"ג כו'. כתב ביפ"מ פ' כ"כ וז"ל קכ"ג פעמים שישראל עונין הללויה דעל כל דבור ודבור של הלל היו עונין אחר המקרא הללויה ובקרבן עדה כתב לכוון המספר של קכ"ג פעמים הללויה [וע' רמב"ם פ"ג מהל' מגילה וחנוכה]: הללויה הללו אל בקדשו כו'. הגרסא אינו מדוקדק ובירושלמי פרק כ"כ גרסי' הכי הללויה הללו אל בקדשו לאהרן קדושו ה' ופי' היפ"מ הללו לאל כנגד שנות קדושו דהיינו אהרן כדכתיב לאהרן קדוש ה': אפי' כן כו'. אדלעיל קאי בהלכה יו"ד שאמר ריב"ל מימי לא הסתכלתי בס' אגדתא אלא חד זמנא ע"ז אמר אע"פ שלא הסכלתי בה רק פעם א' עדיין אני מתפחד ונבעת בלילה מאותו עון כ"כ היפ"מ וקרבן עדה בירושלמי: וקטן כו'. ר"ל קטן שאינו מותר לפרוס על שמע כדאיתא לעיל פ' י"ד אין יוכל לומר קדוש: כיוצא. כצ"ל ביוצר: בסודר. כצ"ל כסודר ר"ל כמסדר הדברים וכ"כ בטא"ח סי' נ"ט בשם מסכת סופרים וז"ל וא"א הרא"ש ז"ל כתב שיחיד מותר לומר שאינו בא עתה לקדש אלא סיפור דברים היאך המלאכים מקדישים ולא דמי לקדושה שבתפלה שאומר נעריצך שאותה ודאי אינו בפחות מעשרה והכי איתא במסכת סופרים קדושה שביוצר אור ושבסדר קדושה יחיד אומר אותה שאינו אלא כסיפור דברים עכ"ל הטור: ואין נדבקין באלו. כצ"ל ואין נבדקין באלו ר"ל שאין צריך לבודקו אם הביא ב' שערות אלא כיון שהגיע לכלל שנותיו אמרי' מסתמא הביא ב' שערות וכ"כ הרמ"א בש"ע א"ח סימן נ"ה וז"ל ומיהו אין מדקדקין בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזיקין אותו לגדול ואומרים לענין זה מסתמא הביא ב' שערות עכ"ל:

סליק פרק ששה עשר

פרק שבעה עשר ה"א עת לעשות כו'. כיון דא"א בענין אחר מותר לכתוב וכ"כ בטא"ח סימן של"ד כל כתבי הקודש מצילין האידנא מפני הדליקה וכתב הב"י שם הטעם משום עת לעשות לה' כו': ה"ב מפסיקין לר"ח כו'. האי מפסיקין דקתני הכא לאו בחד גווני מיירי אלא הא כדאיתא והא כדאיתא בתענית ומעמדות דא"א שיהיו בשבת אלא בחול דליכא הפטרה וא"כ פירושא דמפסיקין הוא שמפסיק בפרשה כגון אם חלו בב' וה' מפסיקין מפרשה של השבוע וקורין בענייני דתעניות ומעמדות. וכל אינך דקחשיב דאפשר שחלו בשבת הוי פירושא דמפסיקין שמפסיק מהפטרה של אותו שבת וקורין ההפטרה מענין המאורע וכן הוא מסקנת הש"ס במגילה דף ל"ד ע"ב וכן הוא להדיא לקמן סוף הלכה ח'. והא דקתני הכא יוה"כ יותר משאר המועדות כתבו תוס' שם דמיירי במנחה של יוה"כ שחל בשבת שמפסיקין מפרשת השבוע וקורין בענין יוה"כ והאי מפסיקין דהכא אין הפירוש לגמרי כמו במתני' דמגילה אלא שמביא אגב כל הדינין של ר"ח והתעניות ומעמדות כמו שמפרש והולך בפרק זה ובפרק שאחריו ומייתי נמי בכל צבא שמפסיקין בפרשה או בהפטרה: ה"ג ר"ח וימי חנוכה כו'. לאו פירושא דמפסיקין הוא אלא בתחלה מביא דין קרייה של ר"ח וחנוכה ואח"כ מייתי כיצד מפסיקין: לר"ח הוא קורא. כצ"ל אם ר"ח הוא קורא ביום השבת ובראשי חדשיכם וכ"ה גי' האגודה: שני הפסקות. שני פרשיות פרשת השבת ופרשת ובראשי חדשיכם: שחל יום ראשון כו'. תיבת יום ראשון מיותר דה"ה בשארי ימי חנוכה שחלו בשבת נמי דינא הכי: ויהי ככלות משה. כצ"ל ויהי ביום כלות משה שכן היה מנהגם בחנוכה שחל בשבת היו קורין תמיד ויהי ביום כלות משה ולא כמו שאנו קורין ועיין לקמן פ"כ הלכה י': ה"ד לפורים. אגב פרקין קאי דקתני מפסיקין לפורים וקתני הכא בתענית שייכים

אין מתענין אותם רצופין אלא פרוזין שני וחמישי ושני רבותינו שבא"י נהגו להתענות אחר ימי הפורים מפני ניקנור וחבריו ועוד שמאחרין בפורענות ואין מקדימין: **הלכה ה** מעמדות דתניא (א) אנשי מעמדות (ואנשי משמר) היו מתענין בכל יום בשני על מפרשי הים דכתיב (בראשית א) ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים בשלישי על מהלכי דרכים דכתיב (שם) ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים ברביעי על התינוקות שלא תעלה בהן אסכרה (וימותו) דכתיב (שם) ויאמר אלהים יהי מאורות מארת כתיב בחמישי מתענין על עוברות ומניקות שלא יפילו את בניהן שנאמר (שם) ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ וגו' בערב שבת ובמוצאי שבת לא היו מתענין מפני כבוד השבת וא"א בין השמשות בערב שבת ניתוספת נשמה יתירה לישראל ולאחר [השבת] נוטלין אותה הימנו ד"א מפני העובדי כוכבים שלא יאמרו על כי אנו שמחין בראשון הם מתענים בו אבל אמרו חכמים בזמן המעמדות לא היו חוששין לאיבת העובדי כוכבים אלא משום דכתיב (שמות לא) וינפש וי על נפש: **הלכה ו** (ב) בפסח קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים. ובעצרת שבעה שבועות. בראש השנה בחודש השביעי באחד לחודש. ביום הכפורים אחרי מות. ביום טוב הראשון של חג קורין בפרשת המועדות שבת"כ. ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג: **הלכה ז** (ג) בחנוכה בנשיאים. בפורים ויבא עמלק. בראשי חדשים וראשי חדשיכם. במעמדות במעשה בראשית. ובתעניות של ט' באב וז' אחרונות של עצירת [גשמים] ברכות וקללות אבל תעניות אחרות ויחל משה ומפטירי' (ישעיה נה) דרשו ה' ויש אומרים שאין מפטירין [א] נהגו בו העם (ד) ואין מפסיקין בקללות לפי שאינו מן המובחר להפסיק בקללות ולהתחיל בקללות: **הלכה ח** (ה) בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין כסדרן ואין עולין להם מן החשבון שנאמר (ויקרא כג) וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותן שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו מכאן אמרו לכל מפסיקין לראשי חדשים לחנוכה לפורים ולתעניות ולמעמדות וליום הכפורים שיבואו אלו בין בשבת בין בשני בין בחמישי שהן קורין כסדרן שמפסיקין סדרן וקורין באלו אבל אי אתה יכול לומר בתעניות ובמעמדות (ובפורים) שיבואו בשבת כדי להפסיק מסדר שבת עליהם אלא בשני ובחמישי: **הלכה ט** ובזמן שחל ר"ח להיות בשבת השמיני שצריך לקרות וביום השבת ובראשי חדשיכם הוא מפטיר (יחזקאל מו) בכה אמר [ה"א] שער החצר הפנימית הפונה קדים חל להיות באחד בשבת [ב] מלפני החודש ויאמר (ש"א כ) ויאמר לו יהונתן מחר חודש ובחודש עצמו קורין ג' בקרבן תמיד הראשון קורא שלשה וידבר צו ואמרת השני קורא את הכבש אחד ועשירית עולת ונסכו [ג] והשלישי חוזר למעלה וקורא [עולת] ונסכו ואת הכבש [ד] מפני שאמרו (ו) אין קורין בפרשה פחות משלשה פסוקים [ה] וי"א אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים: **הלכה י** בד"א בספר של פסוקים אינו יכול לפסוק עד שקרא ממנה ג' פסוקים ומכיון שהוא קורא ונסכו ואת הכבש וביום השבת ועולת שבת נמצא שלישי שהוא קורא ד' פסוקים ואחד קורא בשל ראש חודש ובראשי חדשיכם כל הפסוקים: **הלכה יא** [ו] אבל צריכין לומר אחר יהי כבוד ה' מלך ומזמור שירו לה' (תהלים צו) מדברי סופרים ואחריו (ד"ה א טז) הודו לה' קראו בשמו וששת המזמורים של כל יום וא"ר יוסי יהי חלקי עם המתפללים בכל יום ששת המזמורים הללו ואמרו למה הזכיר דוד במזמור הודו לה' קראו בשמו [ז] כהנים לוים וישראלים להיות אומרים אותו בכל יום:

פרק שמונה עשר

הלכה א למה אמרו שיהא אומרין בכל חודש וחודש [ח] כרשב"ל בעא קמיה רבי יוחנן מהו לומר שיר בלא נסכים אמר ליה נשמעיניה מן הדא בזה ובזה הלוים עומדין על הדוכן ואומרים (תהלים צד) וישב עליהם את אונם א"ל רשב"ל מזמור ומוסף מי קודם [ט] מחורתא מילתא שהמזמור קודם לפיכך נהגו העם לומר מזמורים בעונתן (כלומר בעתן) דתנינן תמן (ז) שיר שהלוים אומרים (ח) בבית המקדש ביום הראשון היו אומרים (שם כד) לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה כו': בשני היו אומרים (שם מח) גדול ה' ומהולל מאד כו': בשלישי היו אומרים (שם פב) אלהים נצב בעדת אל כו': ברביעי היו אומרים (שם צד) אל נקמות ה' כו': בחמישי היו אומרים (שם פא) הרנינו לאלהים עוזנו כו': בששי היו אומרים (שם צג) ה' מלך גאות לבש כו': בשבת היו אומרים (שם צב) מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים שכל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאילו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן: **הלכה ב** בחנוכה (שם ל) ארוממך ה' בפורים (שם ז) [י] שגיון לדוד ביום הראשון של פסח (שם קלה) הללו את שם ה' (וי"א (שם פג) אלהים אל דמי לך) וכן חולו של מועד אלא בימים הראשונים של פסח הוא צריך לומר יהי כבוד ה' וכל העם בעמידה [כ] עד וברוך שם כבודו לעולם ויושבין ואומרים כל ענין של מזמורות ובי"ט האחרון של פסח הלל הגדול ואיזהו הלל הגדול (שם קלו) הודו לה'

נוסחת הגר"א

[א] ונהגו בו העם להפטיר: [ב] שבת שלפני החודש מפטיר ויאמר: [ג] ואת הכבש: [ד] וביום השבת עולת שבת (ועמ"ש רבינו בהו"ח סימן תכ"ג): [ה] ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים קרא שני פסוקים והתחיל באחרת אינו יכול לפסוק עד שקרא ממנה ג' פסוקים ומכיון שהוא קורא עולת ונסכו ואת הכבש וביום השבת עולת שבת נמצא שלישי שהוא קורא ה' פסוקים: [ו] וצריכין לומר בר"ח אחר יהי כבוד ה' מלך. מזמור שירו לה' שיר חדש ואחריו: [ז] אברהם יצחק ויעקב להיות (וכל הפסקה רועים הוזכרו כפ' זו בתהלים (קה) ודוד אמרן): [ח] דרשב"ל: [ט] א"ל: [י] וי"א אלהים אל דמי לך (ועי' תוס' מגילה ד"ד ע"א סד"ה פסק וגליון שם): [כ] ויושבים ואומרים כל הענין של מזמורות עד וברוך שם כבודו לעולם ובי"ט:

הגהות הגרי"ב

(א) [תענית דף כו.]: (ב) [מגילה דף ל:]: (ג) [שם]: (ד) [שם לא.]: (ה) [שם]: (ו) מגילה דף כא: (ז) [ר"ה דף לא. תמיד פ"ז]: (ח) גי' רש"י במקדש:

נוסחאות כ"י. (הל"ה) דתנינן (וכו') מתענין בשני (וכו') שלא תפול בהן (וכו') שלא ימותו בניהן (וכו') שרץ נפש חיה בערב שבת: (הל"ט) **באחד** בשבת מפטיר בשבת שלפני (וכו') אין קורין ומתחילין בפ': (הל"י) ד' פסוקים והרביעי קורא (וכו') כל הפרשה: **פרק יח** (הל"א) אומרין מזמור. בכל (וכו') עליו הכתוב כאילו בנה מזבח חדש והקריב: (הל"ב) ארוממך ה' כי דליתני:

כסא רחמים

בספרא דאגדתא כשכתא והא לא ניתן לכתוב אלא כיון דלא אפשר עת לעשות כו' ופרש"י דלא אפשר מלמכתב שנתמעט הלב והתורה משתכחת עיין שם וכיון דעתה הותר לכתוב מגילין וכן כתב הרא"ש בר"פ כל כתבי ע"ש: **ולהתחיל** בקללות. פי' או להתחיל בקללות וכמש"ל פי"ב הל"ב זה שהוא עומד לקרות בתורה פותח בד"ע וחותם בד"ט:

הגהות מהריעב"ץ

פרק יח בפורים שגיון לדוד. נ"ב דכתיב ביה ע"ד כוש בן ימיני. הוא שאול שיצא ממנו מרדכי

נחלת יעקב

השייכים לפורים נמי מפסיקין ואין מתענים רצופים כמו שהיו מרדכי ואסתר מתענין אלא מתענין פרוזין בה"ב ולקמן פ' כ"א ה"ב מבואר למה אין אנו מתענין כמו מרדכי ואסתר: **מפני** ניקנור וחבריו. מש"ה אין מתענין בי"ג אדר השלשה ימים אלא לאחריו משום דבי"ג אדר הוא יום א' מאותן ימים הכתובים במגלת תענית שעשו נקמה בניקנור וחבריו והיה י"ט ואין ראוין להתענות ועיין במסכת תענית דף י"ח: **ועוד** שמאחרין בפורענות. ומש"ה אין מתענין השלשה תעניות קודם י"ג אלא אחר הפורים: **ה"ה מעמדות**. מהו מעמדות מבואר במסכת תענית בר"פ בתרא במתני' והכי איתא שם אלו הן מעמדות לפי שנאמר צו את בנ"י את קרבני לחמי וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד ע"ג התקינו הנביאים הראשונים כ"ד משמרות על כל משמר היה מעמד בירושלים של כהנים של לוים ושל ישראלים הגיע זמן המשמר לעלות כהנים ולוים עולין לירושלים וישראל שבאותו משמר מתכנסין לעריהן וקורין במעשה בראשית עכ"ל וא"כ מבואר אותן ישראלים שהיו בירושלים נקראין אנשי מעמד וישראלים שבאותו משמר שהיו מתכנסין בעריהם נקראין אנשי משמר: [והמעיין היטב בגמ' וברמב"ם יראה שאינו כן והעיקר כגירסת הגר"א כאן]: **בכל** יום. אינו מדוקדק דהא לא היו מתענין אלא ד' ימים בשבוע וכמשנה שבגמ' גרסינן ד' ימים בשבוע וכצ"ל הכא: **בשני** על מפרשי הים דכתיב וכו'. מדכתיב בשני יהי רקיע בתוך המים צריך להזכיר ולרצות על הדבר. רש"י: **יקוו** המים. וכתיב בתריה ותראה היבשה משמע תהי ראויה ליבשה לכל הולכיה שלא יוזקו מפני חיות רעות. רש"י: **ישרצו** המים שרץ. ורש"י הביא נמי סיפא דקרא נפש חיה ואפשר דמדכתיב נפש חיה משמע שיהא ראוין לחיות ומש"ה מתפללין על העוברות והמניקות: **ובמוצאי** שבת. היינו באחד בשבת ובגמרא דתענית גרסינן להדיא באחד בשבת: **מפני** כבוד השבת. טעם זה קאי על ע"ש וכ"ה להדיא בגמ' והי"א נותנים טעם למה אין מתענין באחד בשבת: **ולאחר** נוטלין. כצ"ל ולאחר השבת נוטלין אותה ממנו וא"כ כיון שניטלה ממנו נשמה יתירה הוא חלש ומש"ה אין מתענין: **אלא** משום דכתיב כו'. והיינו כדעת הי"א שהטעם הוא מפני איבוד נשמה יתירה ומייתי ראיה מדכתיב וינפש הוא נוטריקון וי אבדה נפש והכי איתא להדיא במס' תענית. ובגמרא שם איתא עוד טעם אחר מפני שהוא שלישי ליצירה ופרש"י שהאדם נברא ביום ששי ובכל יום שלישי הוא חלש דכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וא"כ יום ראשון הוי שלישי ליצירה ולכן אין מתענין בו: **ה"ו בפסח** כו'. כל הלכה זו מתני' היא במגילה ופרש"י דכל המתני' מיירי ביומא קמא ובברייתא מפרש בשאר יומי במאי קורין: **מועדות** שבת"כ. שור או כשב: **שבעה** שבועות. דכל הבכור: **בחודש** השביעי. דשור או כשב: **בקרבנות** החג. בפ' פינחס כיצד ביום ראשון ויום שני קורא המפטיר בחמשה עשר אע"פ שביום שני הוא אין קורין בו ביום השני להראות שהוא ספק יום שני דגלאי הוא לקרות י"ט בספק חול יום ראשון של חה"מ שהוא ספק שני ספק שלישי קורא ראשון ביום השני ותניינא ביום השלישי תליתאי ביום הרביעי והרביעי שהוא נוסף בשביל חה"מ הוא קורא את ספיקי היום ומהו הן ספיקי היום ביום השני וביום השלישי וכן למחר כו' וע"ש ברש"י במתני': **ה"ז בנשיאים**. פרש"י דהוי נמי חנוכת המזבח: **במעשה** בראשית. מפורש במס' תענית דף כ"ו ביום א' בראשית ויהי רקיע בשני יהי רקיע ויקוו המים בשלישי יקוו המים ויהי מאורות ברביעי יהי מאורות וישרצו המים בחמישי ישרצו המים ותוצא הארץ בששי ותוצא הארץ ויכולו השמים והתם מפרש טעמא מאי קורין במעמדות במעשה בראשית שבשביל הקרבנות מתקיימין שמים וארץ: **של** עצרת. ט"ס הוא וצ"ל של עצירת גשמים ובאגודה גרס ובתענית של גשמים. דאיתא בפ"ק דתענית שהיו גוזרין י"ג תעניות על עצירת גשמים ובשבע אחרונות היו נוהגין בהן כמה חומרות כמו בט' באב: **ברכות** וקללות. והיינו אם בחקותי ופירש רש"י להודיע שעל עסקי החטא באה הפורענות לעולם ויחזרו בתשובה ויגלו מצרה שהן מתענין עליה: **נהגו** בו העם. ר"ל שהעם נהגו להפטיר דרשו: **שאינו** מן המובחר כו'. הטעם שאין מפסיקין בקללות איתא לעיל ריש פ' י"ב וע"ש מה שכתבתי: **ה"ח קורין** כסדרן. בענין סדר הפרשיות: **ואין** עולין כו'. כשיגיע יום שבת יחזרו מה שקראו בשבת במנחה ובשני ובחמישי: **שנאמר** וידבר משה. אכולהו קאי בכל הלכות דלעיל דקתני בכל מועד ומועד מה שקורין ע"ז מפרש הטעם דכתיב וידבר משה כו' וכן פירש רש"י במתני' דמגילה: **שהן** קורין כסדרן. נ"ל דט"ס הוא וכצ"ל שאין קורין כסדרן אלא שמפסיקין סדרן וקורין באלו: **אבל** אתה יוכל לומר. כצ"ל אבל אי אתה יוכל לומר בתעניות כו' שיבואו בשבת. פירוש דתענית ומעמדות אי אפשר בשבת כדאיתא לעיל דאנשי מעמד לא היו מתענין בשבת. ותענית פשיטא הוא שאין גוזרין בשבת ופורים של י"ד דבני עיירות נמי אי אפשר בשבת: **או** בב' וה'. כצ"ל אלא בב' וה' ר"ל דכל אלו א"א שיחולו אלא בב' וה' ומפסיקין מסדר השבוע וקורין באלו. והא דקתני בב' גבי פורים לאו דוקא דא"א לפורים לחול בשני: **ה"ט בכה** אמר כו'. נ"ל דכצ"ל כה אמר ה' השמים כסאי: **מלפני** החודש. ר"ל שבת שלפני ר"ח מפטירין מחר חודש: **עולה** ונסכו. להבין הלכה זו אקדים גמרא דמגילה דף כ"א ע"ב בעי מיניה עולא בר רב מרבא פרשת ר"ח כיצד קורין אותה צו את בני ישראל כו' תמניא פסוקי היכי נעביד נקרי תרי תלתא תלתא פסוקי פשו להו תרי ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקין נקרי ארבעה ארבעה פשו להו שבעה וביום השבת הויין תרי ובראשי חדשיכם הויין חמשה היכי נעביד נקרי תרי מהא וחד מהנך אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים לקרי תרי מהא ותלתא מהנך פשו להו תרי עכ"ל ופליגי רב ושמואל גבי מעמדות חד אמר דולג וח"א פוסק והסיק הלכתא פוסק. והא דקתני הכא עולת ונסכו תיבת ונסכו מיותר דבלאו ונסכו איכא תלתא פסוקי: **ונסכו** ואת הכבש. ט"ס הוא וכצ"ל והשלישי חוזר למעלה עולת ונסכו ואת הכבש. כיון דבפרשת וידבר ליכא תלתא פסוקי לתלתא גברי מש"ה צריך השלישי לדלג ולקרות פסוק אחד מה שקרא הלוי. ואף דלפ"ז איכא למיחש ליוצאין דהא הלוי משייר שני פסוקים מן הפרשה ואיכא למיחש דהיוצאין יאמרו דשני פסוקים אלו יקראו לשלישי וצ"ל דת"ק דהכא ס"ל כדאיתא במגילה דס"ד דיוצאין לא שכיח והאי תנא סבר באמת הכי דיוצאין לא שכיחי ומש"ה מותר לשייר ב"פ סמוך לפרשה. אבל קשה כיון דהאי תנא סבר דמותר לשייר למה צריכין כלל לדלג לקרות השלישי ב"פ מפרשת וידבר ופרשת ביום השבת. בשלמא במסכת מגילה דלא קאמר הכי דס"ל אין משיירין אבל להאי דס"ל משיירין א"כ לעבוד כנ"ל. וצ"ל ע"פ מ"ש הרמ"א בא"ח סימן קל"ח בשם תרומת הדשן וז"ל פרשה של ב' פסוקים מותר לשייר בתחלה ולהפסיק שם עכ"ל וא"כ י"ל דהאי תנא דהכא סבר אף בפרשה של שני פסוקים חיישינן לנכנסין וא"כ א"א למעבד הכי ולסיים עם השלישי פ' ביום השבת דהנכנסין בשעה שסיים פ' ביום השבת יסברו שלא קראו עם השלישי אלא ב"פ של ביום השבת ומש"ה השלישי מדלג וקורא עד וביום השבת והרביעי קורא וביום השבת ובראשי חדשיכם: **וי"א** אין משיירין כו'. נראה די"א פליגי את"ק וסברי דאין לעשות כן דאין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים משום חשש יוצאין אלא דקוראין בענין אחר וכמו שאפרש לקמן: **ה"י בד"א** כו'. האי בד"א קאמרי הי"א דלעיל ופליגי את"ק במילתא אחריתא דס"ל לת"ק דאין לסיים עם פרשת וביום השבת משום חשש נכנסין וכדכתבתי בהלכה ט' סימן ד' ע"ז פליגי הי"א ואמרי בד"א בספר של פסוקים אינו יוכל לפסוק עד שקרא ממנו ג"פ. ר"ל בפרשה של פסוקים הרבה אסור להתחיל עד שיקרא ממנו ג"פ כדי שלא יאמרו הנכנסין שאותו שלפניו לא קרא רק ב"פ מהפרשה אבל אם כל הפרשה היא של ב"פ כגון וביום השבת מותר לפסוק שם. והשתא מפרשי הי"א היאך יקרא אלא שיש ט"ס בדבריהם וכצ"ל ומכיון שהוא קורא עולת ונסכו ואת הכבש ופרשת ביום השבת נמצא השלישי קורא ה' פסוקים. והיינו כמו שאנו עושין הלוי דולג והשלישי קורא ג"פ מוידבר ופרשת ביום השבת והרביעי קורא ובראשי חדשיכם. ואין להקשות דהכתי איכא חשש נכנסין כשמתחילין עם הלוי מפסוק שלישי יאמרו שהכהן לא קרא רק ב' פסוקים כבר תירצו הפוסקים קושיא זו ועיין בהר"א ובמג"א סימן קל"ח ובט"ז סימן תכ"ג ובמהרש"א במסכת מגילה: **הי"א אבל** צריכין כו'. שבימיהם היו נוהגין לומר אלו הפסוקים קודם הודו לה' וכן הוא עד היום מנהג ספרדים: **ואמר** רבי יוסי כו'. במסכת שבת (קיח.) אמר רבי יוסי יהי חלקי מגומרי הלל בכל יום איני והאמר מר הקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף כי קאמרינן בפסוקי דזמרה ופי' רש"י שני מזמורים של הלולים הללו את ה' מן השמים והללו אל בקדשו וא"כ קשה למה נקט הכא ששה מזמורים ואפשר דרש"י כתב כן ליישב הלשון גומרים ולכן כתב שני מזמורים אחרונים שהם הגמר אבל באמת ששה הן ובטוא"ח סימן נ"א כתב להדיא שאומרים מתהלה לדוד עד סוף ששה באמת ששה מזמורים: **ואמרו** למה הזכיר כו'. הלשון דחוק וצ"ל שכצ"ל למה אומרים אותו שהזכיר דוד במזמור כו' להיות אומרים אותו בכל יום והיינו לפני הארון וכ"כ הטור בסימן נ"א והכי מפורש בדברי הימים א' ט"ז שקאמר שם הלוים המשוררים והכהנים שהיו אומרים הודו לה': **סליק פרק שבעה עשר**

פרק שמונה עשר ה"א למה אמרו כו'. ר"ל למה אמרו שיאמרו שיר בכל ראש חודש כדמפרש לקמן שבכל ר"ח ובכל המועדות אומרים שיר מעין המאורע ולמה אומר בשלמא בזמן שבהמ"ק קיים היו אומרים השיר על הקרבן אבל עכשיו שאין קרבן למה יאמרו שיר. וע"ז משיב כדר"ל דמזה מוכח דאומרים שיר בלא קרבן: **מהו** לומר שיר כו'. להבין הלכה זו אציע ל' הירושלמי פרק ד' דתענית הלכה ט' ומתוכו יובן הלכה זו. וז"ל הירושלמי תני רבי יוסי אומר יום שחרב הבית מוצאי שבת היה ומוצאי שמיטה ומשמרתו של יהויריב בט' באב וכן בשני בזה ובזה היו הלוים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם כו' ובתר הכי איתא התם רבי אבהו אמר אתפלגין ר"י ור"ל ר"י אמר אומרים שיר בלא נסכים ור"ל אמר אין אומרים שיר בלא נסכים התיב ר"י לר"ל והתניא בזה ובזה היו הלוים עומדין על הדוכן ואומרים וישב עליהם את אונם א"ל רשב"ל מאי את שמעית מיניה. פירוש היאך מוכח מהכא דאומרים שיר בלא נסכים. א"ל ר"י מאחר שאלו נסכים היו זמנו של שיר היו. ופירש בקרבן עדה דה"פ אף את"ל שאלו נסכים היו מיום ד' אין זה זמנו של שיר אלא היו להם לומר שיר של יום א' אלא שלא אמרו שיר ביום ד' ואמרו אותו ביום א' ובאמת לא הקריבו הנסכים וא"כ מוכח דמותר לומר שיר בלא נסכים עכ"ל. ועפ"ז מבואר הלכה זו דהיינו ממש כלשון הירושלמי אלא דגמרא דהכא קיצר בלשון ובמס' ערכין דף י"א פשט נמי מהך ברייתא דאומרים שיר בלא קרבן. ואם כן כיון דאומרים שיר בלא קרבן לכן עכשיו נמי אומרים השיר אע"ג דליכא קרבן: **א"ל** רשב"ל. נראה שכצ"ל אמר רשב"ל. ואגב דאיירי משיר קבעי מזמור ומוסף מי קודם. כלומר כשלא אמרו שיר של שחר עד זמן הקרבת קרבן מוסף מי קודם. ומשני מחוורא מילתא דמזמור קודם לפי שהשיר הוא דמתמיד של שחר: **לפיכך** נהגו העם כו'. אדלעיל קאי שאל בתחלת הפרק למה אמרו כו' וכמו שפירשתי לעיל ע"ז קתני הכא לפיכך נהגו העם לומר מזמורים בעונתן אע"פ שעכשיו אין לנו קרבן אפ"ה אומרים השיר ומביא ע"ז מתניתין דתמיד איזה שיר שהלוים היו אומרים בכל יום: **לה'** הארץ ומלואה. לפי שהוא ראשון למעשה בראשית: **גדול** ה' וכו'. שבו נחלקו המים והיה רקיע בין מים למים: **אלהים** נצב כו'. שבו נראית היבשה שעליה עומדים הדיינין לעשות דין: **אל** נקמות כו'. שבו נבראו השמש והירח והכוכבים שעתיד הקב"ה להנקם מן העובדים להם: **הרנינו** כו'. שבו נבראו בעלי חיים שהרואה אותן מרנן ומשבח לבוראו: **ה'** מלך כו'. שבו נשלמה הבריאה ובו נברא אדם שמכיר מלכותו של יוצרו: **ומנוחה** לחיי העולמים. על שם שבאלף השביעי לא יהיה כי אם הקב"ה שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא לכן אומרים בשבת מזמור שיר ליום השבת לאלף השביעי שיומו של הקדוש ב"ה אלף שנה. רש"י והר"ע בסוף תמיד:

שאינו

לה' כי טוב הודו לאלהי האלהים ונהגו העם לומר הלל הגדול אף ע"פ שאינו מן המובחר: הלכה ג ובחג השבועות (תהלים כט) הבו לה' בני אלים בט' באב בארבע פסוקים משל ירמיה (יד) המאוס מאסת את (דבר ה') [יהודה] עד כי אתה עשית [את] כל אלה. ושני מזמורים הללו אלהים באו גוים בנחלתך (תהלים עט) ועל נהרות בבל (שם קלז) אע"פ שבכל מקום מקדימין דברי קדושה לדברי קבלה בזה דברי קבלה מקדימין לדברי קדושה: הלכה ד יש שקורין ספר קינות בערב ויש מאחרין עד הבקר לאחר קריאת תורה שלאחר קריאת תורה עומד [א] וראשו מתפלש באפר ובגדיו מפולשין וקורא בבכיה וביללה אם יודע הוא לתרגמו מוטב ואם לאו נותנו למי שיודע לתרגם בטוב ומתרגם לפי שיבינו בו שאר העם והנשים ותינוקות שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים וכ"ש זכרים וכן המה חייבות (א) (בקריאת שמע) בתפלה ובברכת המזון ובמזוזה ואם אינן יודעות בלשון הקדש מלמדין אותן בכל לשון שהן יכולות לשמוע (ב) וללמד מכאן אמרו המברך צריך שיגביה קולו משום בניו הקטנים ואשתו ובנותיו ומן הדין הוא לתרגם לעם לנשים ותינוקות כל סדר ונביא של שבת לאחר קריאת התורה וזו היא שאמרו (ג) בשבת מקדימין לבוא ומאחרין לצאת מקדימין לבא כדי לקרות ק"ש כוותיקין עם הנץ החמה ומאחרין לצאת כדי שישמעו פירוש של הסדר אבל בי"ט מאחרין לבא שהן צריכין לתקן מאכל של יום וממהרין לצאת שאינו מן הדין לפרש להן דאמרי' רב (ד) לא מוקי אמורא מיומא טבא לחבריה: הלכה ה וכן היה מנהג טוב בירושלים [ב] להתענות בניהם ובנותיהם הקטנים ביום צום בן[י"א]שנה עד עצם היום בן שתים עשר' להשלים [ג] ואח"כ סבלו ומקרבו לפני כל זקן וזקן כדי לברכו לחזקו ולהתפלל עליו שיזכה בתורה ובמעשים טובים [ד] וכל מי שהיה לו גדול ממנו בעיר היה עומד ממקומו והולך לפניו והיה משתחוה לו להתפלל בעדו ללמד שהן נאין ומעשיהם נאים ולבן לשמים ולא היו מניחין בניה' קטנים אחריהם אלא הוו מוליכן אותן לבתי כנסיות כדי לזרזם במצות: הלכה ו (ה)ביום שהושיבו ר' אלעזר בן עזריה בישיבה פתח ואמר (דברים כט) אתם נצבים היום כלכם טפכם נשיכם אנשים באין לשמוע נשים כדי לקבל שכר פסיעות טף למה בא כדי ליתן שכר למביאיהן מכאן נהגו בנות ישראל קטנות לבא לבתי כנסיות כדי ליתן שכר למביאיהן והן לקבל שכר: הלכה ז והקורא אומר ברוך דיין האמת ויש שמניחין את התורה על הקרקע (באבילות)[בעטיפה] שחורה ואומר נפלה עטרת ראשנו וקורין ומספידין כאדם שמתו מוטל לפניו ויש שמשנין את מקומן ויש שיורדין מספסליהם למטה וכולן מתפלשין באפר ואין אומרים שלום זה לזה כל הלילה וכל היום עד שישלימו העם קינותיהם בשעת הקינות אסור לספר דבר ולצאת לחוץ כדי שלא יפסיק לבו מן האבלות (וכן כל) [וכל] שכן לשוח עם הנכרי: הלכה ח בתפלת ערבית אין אדם שומע לחבירו מפני שהן מתפללין בלחישה ואין אומרים לא ברכו ולא יהי שם:

פרק תשעה עשר

הלכה א אבל בתפלת שחרית אחר המזמורים והפסוקים אלו אומר ביוצר ברכו בקול נמוך ואין מזכירין קדוש ואף לא קדיש אבל בתפלת המנחה אומר קדוש וקדיש: הלכה ב ובראש השנה אומר כל העמים תקעו כף (תהלים מז) ביום הכפורים ברכי נפשי (שם קד) [ה] וממעמקים קראתיך ה' (שם קל) בחג הסוכות נודע ביהודה (שם עו) ביום השמיני למנצח על השמינית (שם ו) ואם אינו בקי בהן אומר אודה ה' בכל לבי (שם ט) ודיו: הלכה ג בפסח בין בתפלה בין בכוס [צריך] להזכיר ביום טוב מקרא קודש הזה ביום חג המצות הזה ובחולו של מועד חג [ו] פלוני הזה בשביעי אומר ביום שביעי העצרת הזה ואין מזכיר בו חג לפי שאינו חג בפני עצמו: הלכה ד בחג שבועות אומר ביום טוב מקרא קודש הזה וביום חג השבועות הזה וערבית שחרית ומנחה שוין בתפלות: הלכה ה בר"ח (ניסן) צריך להזכיר ביום ראש החדש הזה ובראש השנה בי"ט מקרא קודש [ז] הוא ובראש החודש הזה וביום ראש השנה הזה וביום תקיעת שופר הזכרון הזה: הלכה ו ביום הכפורים אין מזכירין בו ביום טוב שאין יום טוב ביום צום אלא אומר ביום מקרא קודש הזה ביום צום העשור הזה ביום מחילת העון הזה וחותם מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו ישראל ברחמים ומכפר על פשעיהם מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום צום הכפורים והזמנים ומקרא קודש ואין מזכירין בו לא מועד ולא שמחה שאין שמחה בלא אכילה: הלכה ז וכשם שמקלסין יום ראשון וחולו של מועד [ח] כך מקלסין ימים טובים בתפלה ביוצר במנחה בערבית והיכן קילוסו אלהינו ואלהי אבותינו גלה כבוד מלכותך עלינו ואחריו אנא אלהינו שם יעלה ויבוא כו' והשיאנו (וכתוב לחיים כו') וחתימתו ברוך מקדש עמו ישראל ומועד שמחה והזמנים ומקראי קודש: הלכה ח כשם שחתימתן של ראש השנה ויום הכפורים משונה משאר ימים טובים כך תפלתן ואין מזכירין (זכרונות) בשלשה ראשונות ובשלשה אחרונות אלא בב' ימים טובים של ר"ה וביום הכפורים בלבד ואף באלו בקושי התירו אם חלה ראש השנה להיות בשבת אינו אומר יום תרועה אלא זכרון תרועה לפי שאין תקיעת שופר דוחה את השבת בגבולין משום גזירה: הלכה ט בר"ח ישבו החבורות של זקנים ושל (ו)בלווטין ושל תלמידים (ביום הראשון) מן המנחה ולמעלה עד [ט] שישקע החמה וצריך בברכת היין לומר בא"י אמ"ה בפה"ג בא"י אמ"ה אשר [י]גידל (ז) חורשי הורם ולמדם זמנים חדשים(ח)טובים ירח כליל לבנה מינה נבונים סודרי עתים פילם צורינו קיצי רגעים שבם (ט) מתקן אותם חדשים ומועדים דכתיב (תהלים קד) עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו (ואומר (ישעיה סו) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וחותם בא"י מקדש ישראל וראשי חדשים (י) וגו' הודו לה' כי טוב ביום הזה בירושלם ששים ושמחים כולנו במקום) אליהו הנביא במהרה יבוא אלינו המלך המשיח יצמיח בימינו [כ] את הימים בשנים בבנין בית המקדש ירבו שמחות ויענו העם ויאמרו אמן ירבו בשורות טובות בישראל ירבו ימים טובים בישראל ירבו תלמידי תורה בישראל מקודש החודש מקודש בראש חודש מקודש בזמנו מקודש בעיבורו מקודש בתורה מקודש בהלכה מקודש בעליונים מקודש בתחתונים מקודש בא"י מקודש בציון מקודש בירושלים מקודש בכל מקומות ישראל מקודש בפי רבותינו מקודש בבית הוועד [ל] הודו לה' כי טוב ואומר וכלכם ברוכים ועל כל ברכה וברכה אומר הודו לה' כי טוב חוץ מברכת [מ] הלוים: הלכה י וכשהוא מקלסו מקלסו בשנים עשר טובי העיר [נ] כנגד שנים עשר שבטים ושנים עשר חבירים ושנים עשר חדשים ושנים עשר מזלות: הלכה יא ואע"פ שאמרו יעלה ויבא בבונה ירושלים וגומר על כל הכוס ברכת הזימון אותו כוס נותנו לאשתו לקיים מה שנא' (יחזקאל מד) להניח ברכה אל ביתך [ס] ומביא לו כוס אחר ומברך בורא פרי הגפן ואחריו אשר [ע] בעגולה כולה וכן אתה אומר בברכת חתנים ובברכת אבלים (כ) לפי שאין [פ] אומר שתי קדושות על כוס אחד ונהגו רבותינו לומר בבקר בברכת חתנים ובברכת אבלים על הכוס בעשרה ובפנים חדשות כל שבעה וכן בערב [צ] קודם סעודה: הלכה יב וברכת אבלים [ק] בערב לאחר התפלה בפני המתפללים על הכוס בשבת שאין אבילות נוהגת בפרהסיא כר"א בן הורקנוס דאמר (ל)ראה שלמה כח של גומלי חסדים ובנה להם לישראל שני שערים אחד לחתנים ואחד לאבלים ולמנודים בשבת היו מתקבצין יושבי ירושלים ועולין להר הבית ויושבין בין שני שערים הללו כדי לגמול חסדים לזה ולזה משחרב בית המקדש התקינו שיהו החתנים והאבלים באים לכנסת כדי לגמול להם חסד חתנים לקלסן ולהלוותם לבתיהן אבלים [ר] לאחר שיגמור החזן תפלה של מוסף הולך לו [ש] אחורי דלתי של בית הכנסת או בפני הכנסת ומוצא שם האבלים וכל קרוביו ואומר עליהם ברכה ואחר כך אומר קדיש ואין אומר בעלמא דעתיד לחדתא אלא על התלמוד ועל הדרש:

פרק עשרים

הלכה א ואין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובכלים נאים

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' ברכות דף כ.]: (ב) נ"א וללמוד: (ג) [עי' מגילה כג ועי' בש"ע א"ח סי' רפ"א וצ"ע]: (ד) [ביצה ד. זבחים יח. כריתות יג.]: (ה) כעין זה חגיגה ג.: (ו) לשון שרים [עי' יומא מ:]: (ז) צ"ל דורשי: (ח) כדפו"י טובים: (ט) צ"ל תיקן וכ"ה בס"א: (י) נ"א ואומר: (כ) [פסחים קב]: (ל) [פרקי ר"א פ' יג]:

נוסחת הגר"א

[א] החזן: [ב] לחנך בניהם ובנותיהם הקטנים להתענות ביום: [ג] בן י"ג מוליכו ומקרבו: [ד] וכן כל: [ה] ממעמקים: [ו] המצות הזה: [ז]הזה את יום ראש השנה הזה יום הזכרון הזה יום תרועה וחותם מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון והזמנים: [ח] ויום טוב האחרון כך מקלסין כל: [ט] שתשקע החמה ויראה הירח בלילה וצריך לומר בברכת היין בא"י: [י] גלת סוד חידוש הירח הורם ולמדם זמנים חדשים וימים טובים מינה: [כ] כהיום הזה בירושלים ששים ושמחים כולנו בבנין: [ל] ואומר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וחותם ברוך אתה ה' מקדש ישראל וראשי חדשים ואומר הודו: [מ] האבלים: [נ] ושנים עשר חבירים כנגד שנים עשר שבטים ושנים עשר חדשים: [ס]ומביאין: [ע] גלה כו' (ולגירסא שלנו צ"ל בעגולה כו' וכמ"ש בתה"א להרמב"ן ולעיל בהל"ט חסר מלת בעגולה וכמ"ש בשם הגר"א מוולזין דנוסח ברכה זו ע"ש ח"כ): [פ] אומרים: [צ] אחר: [ק] בשבת שאין אבלות נוהגת אומרין אחר התפלה בפני המתפללים על הכוס דאמר ר' אליעזר בן הורקנוס ראה: [ר] לנחמן: [ש] כל אחד ואחד אחורי

נוסחאות כ"י. (הל"ג) מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך: (הל"ו) (וכן לקבל שכר ליתא): (הל"ז) והקורא בט' באב אומר: פי"ט (הל"ז) אנא השם אלהינו יעלה (וכו') והותמים ברוך: (הל"ח) ימים כך: (הל"ט) אמן ירבו שמחות בישראל ירבו (כ' דנ"ל כשורות) טובות (וכו') תלמידי חכמים בישראל (וכו') טוב וגו' כולכם ברוכים ועל: (הל"י) שבטים ושנים עשר חדשים: (הלי"א) וגמר על הכוס בברכת: (נ"א) וגו' על הכוס ברכת המזון (וכו') בבקר ברכת חתנים על:

הגהות מהריעב"ץ

וכתיב ביה נמי כור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל דקאי אהמן שנתלה על העץ אשר הכין לו: מתקן אותם. נ"ב נ"ל שצ"ל אותות ככתוב והיו לאותות וגו':

כסא רחמים

פרק יח לפני כל זקן וזקן לברכו. דמלבד מ"ש [ברכות דף ז' מגילה דף טו] אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך אמרו רז"ל ברות רבה אלמלא ברכתן של זקנות לרות נתקעקעה בילת מלכות בית דוד בימי עתליהו אלמא ברכת זקנים מהניא טפי: פתח ואמר [דברים לא] הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באים כצ"ל וכ"ה בחגיגה דף ג': פרק יט וערבית שו"מ שוין בתפלות. לאו בחג השבועות לבד קאמר אלא על כל ימים טובים קאי: ובר"ח הזה. ואנו אין מזכירין בר"ה ר"ח והכי איפסיקא הלכתא בעירובין דף מ' דזכרון אחד עולה לכאן ולכאן: ביום צום העשור הזה. המנהג לומר ביום הכפורים הזה וכן בחתימה אנו חותמים מקדש ישראל ויוהכ"פ ותו לא ולא כמ"ש בברייתא שלנו בחתימה וכ"כ הרמב"ם בנוסח התפלות: מקדש ע"י ומועד כו' מנהגנו לחתום מקדש ישראל והזמנים ותו לא וכמ"ש בא"ח סימן תפ"ז וכ"כ הרמב"ם בנוסח התפלות [ועי' ברכות דף מט א' פסחים דף קיז ב' ביצה דף יז א']: אלא בב' י"ט של ר"ה וביו"כ בלבד. וכתב הטור וכבר נהגו לאומרו כל עשרת ימי תשובה:

נחלת יעקב

ה"ב שאינו מן המובחר. דקי"ל אין אומרים הלל הגדול אלא בכרם מלאה ונפש שבעה כדאיתא סוף פ"ג דתענית [אך נהגו העם ואין לשנות מנהגם]: ה"ג דברי קדושה. כתובים נקרא דברי קדושה ונביאים נקרא דברי קבלה. והרא"ש סוף פרק בתרא דר"ה הביא הלכה זו סימן ג' אלא שהם נדפס בטעות וכבר הגיה בספר קרבן נתנאל והביא הברייתא על נכון: ה"ד בק"ש. נ"ל דתיבת בק"ש מיותר דהא בהדיא תנן בפ"ג דברכות דנשים פטורות מק"ש: דרב לא מוקי אמורא. בפ"ק דביצה מסיים הגמרא משום שכרות דבי"ט היו רגילין לשתות יין וקי"ל השותה רביעית יין אל יורה ומה"ט נמי ממהרין לצאת בי"ט מבהכ"נ כדי לשמוח בשמחת י"ט: ה"ה בן שנה. נ"ל שצ"ל בן י"א שנה עד עצם היום וכן י"ב להשלים וכ"כ הרמ"א בא"ח סימן תרע"ז וכתב שם דוקא באינו בריא אבל בבריא חייב להשלים מד"ס כבן י"א שנה: ה"ו אנשים באין לשמוע. במס' חגיגה גרסינן הכי בשלמא אנשים באין ללמוד נשים לשמוע כו' ובצ"ל הכא: והן לקבל שכר. אע"ג דקטנים לאו בני שכר ועונש נינהו מ"מ ע"כ יכנס יראה בלבבם בגדלותם ועי"ז יקבלו שכר: ה"ז והקורא אומר. קאי אדלעיל הלכה ד' דאיירי שם מדיני ט"ב: באבילות שחורה. נ"ל שצ"ל בעטיפה שחורה: וכן כ"ש וכו'. בהגודה לא גרס וכן אלא וכ"ש שלא לשות עם הנכרי: ה"ח לא ברכו. לפי שאין אדם שומע לחבירו ומש"ה לא אמרו ברכו. אכן אנן לא עבדינן הכי: סליק פרק שמונה עשר

פרק תשעה עשר ה"א אבל בתפלת כו'. אסוף פרקין דסליק מיניה קאי שסיים בדיני תשעה באב וקתני שם בתפלת ערבית אינו אומר ברכו וכו' ע"ז קתני הכא אבל בתפלת שחרית אומר ברכו וכו': ה"ב ובר"ה אומר כו'. קאי אפרק י"ח הלכה ב' וג' דקחשיב שם איזה שיר שהיו אומרים בר"ח ובחנוכה ובפורים ובשבועות ואגב קתני שם בט"ב בלילה היו אומרים מזמורים מעין ט"ב ואגב דאיירי בט"ב היה מפרש כל דיני ט"ב והפסיק בענין המזמורים ומעתה חוזר לפרש איזה שיר שיהיו אומרים בשארי י"ט דשייר לעיל ומפרש ואזיל לה הכא: ה"ג מקרא קודש הזה וכו'. כך היה נוסח שלהם וכן עד היום בנוסח הספרדים לומר את יום חג המצות הזה את י"ט מקרא קודש הזה וכן בכל י"ט אומרים ג"כ את י"ט מקרא קודש הזה: ה"ה בר"ח ניסן. ס"ה בכל ר"ח דינא הכי אלא לפי שר"ח ניסן הוא ראשון לחדשים נקט ר"ח ניסן: מקרא קודש הוא. כצ"ל מקרא קודש הזה: ה"ז וכשם שמקלסין כו'. הלשון מגומגם ובספר אגודה גרסינן הכי. ומקלסין. בי"ט מקלסין ואומרים גלה כו': ה"ח זכרונות כו'. בטא"ח סימן תקפ"ב מביא ברייתא זו וגרס הכי וא"א זכרונות בשלש ראשונות ובשלש אחרונות אלא בשני י"ט של ר"ה ובקושי התירו וכו' והטעם שהתירו בקושי דקי"ל אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות אמנם כתב הטור שם דהיינו דוקא בצרכי יחיד אבל בצרכי ציבור שרי: ה"ט בר"ח ישבו החבורות כו'. נוסח ברכה זו לא מצאתי בשום פוסק. וכ"ל דברכה זו היו מברכין הב"ד בשעה שישבו לקדש החדש לפי שאז היו מרבין בסעודה כדאיתא פ' בן סורר ומורה וכ"כ הרמב"ם פ"ג מהל' קדוש החודש הלכה ז' וז"ל כשמעברין ב"ד את החודש כשלא באו עדים כל יום שלשים היו עולין למקום מוכן ועושין בו סעודה ביום אחד ושלשים שהוא ר"ח וכו' וזהו סעודת מצוה של עיבור החודש האמורה בכ"מ עכ"ל ונראה שבאותה סעודה לאחר ברהמ"ז היו אומרים ברכה זו וכן משמע לקמן: בלווטין. אנשים חשובים ומליץ לשון זה כמה פעמים במדרש וכ"כ הערוך: חוץ מברכת הלוים. נ"ל דהיינו הא דכתב בד"ה ב' כ' גבי יאשיה ובצאת לפני החלוץ והאמרים הודו לה' כי לעולם חסדו. ואמרינן ע"ז במסכת מגילה דף י' ע"ב מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו וא"ר יוחנן מפני שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים. וא"כ י"ל זהו דקתני הכא חוץ מברכת הלויה שאותו שיר אומרים הלוים וכשהיו אומרים פסוק זה לא היו אומרים כי טוב אע"ג דבכל המקרא כתיב הודו לה' כי טוב אבל בהודאה זו אינו כן וכדמפרש טעמא בגמרא: ה"י ושנים עשר חבירים. לא ידעתי מהו החבירים ונראה שצ"ל י"ב מלכים דהכי איתא במ"ר סוף פ' נשא על הפסוק פרים שנים אילים שנים כו' א"י שם פרים י"ב כנגד י"ב מלכים ופי' במ"כ י"ב מלכים בשירים היו עם רחבעם וא"כ נראה דגם כאן צ"ל נגד י"ב מלכים: ה"יא אשר בעגולה כולה. תיבות הללו אין להם הבנה וכ"ל שצ"ל אשר בעגולה גידל כו' והיינו הא דלעיל בהלכה ט' וכ"כ האגודה ומביאין לו כוס אחר ומברך ברכת פה"ג כדלעיל. ומצאתי אח"כ ראייה לדברי מספר תורת האדם לרמב"ן ז"ל שהביא הלכה זאת בהלכות אבל וכתב שם וז"ל ואחריו אשר בעגלה גידל דור דורשיו כו': ובברכת אבלים. מיותר הוא דבהלכה י"ב מפרש ברכת אבלים באנפי נפשיה וכ"כ הרמב"ן בספר תורת האדם וז"ל ונהגו רבותינו לומר בבקר ברכת חתנים בעשרה ובפנים חדשות כל שבעה וכן בערב קודם סעודה וברכת אבלים בערב אחר התפלה לפני המתפללים על הכוס בשבת שאין אבילות נוהגת בפרהסיא כר"א בן הורקנוס כו' כמ"ש לקמן בהלכה י"ב והוא בפרקי דר"א פי"ז בקצת שינוי לשון גם הרא"ש בסוף פ"ק דכתובות הביא הלכה זו כמ"ש וע"ש סי' י"ג: סליק פרק תשעה עשר

פרק עשרים ה"א אלא במוצאי שבת כו'. כ"כ הטור בא"ח סימן תכ"ו וע"ש בב"י בשם תלמידי הר"י

נאים ותולה עיניו כנגדה ומיישר את רגליו ומברך (א) אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם [א] פועלי אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתתחדש באור יקר ועטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה [ב] לפאר יוצרם על כבוד מלכותו בא"י מקדש ראשי חדשים: הלכה ב ואומר ג"פ סימן טוב סימן טוב (ב) [תהיה] לכל ישראל ברוך יוצרך ברוך עושך ברוך קונך ברוך בוראך ורוקד ג' רקידות כנגדה ואומר ג"פ כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע ביך כך אם ירקדו אחרים כנגדי [להזיקני] לא יגעו בי תפול עליהם אימתה ופחד ולמפרע אמן אמן סלה הללויה ואומר לחבירו ג"פ שלום וילך לביתו בלב טוב והדא היא לכל מפסיקין לראשי חדשים: הלכה ג כיצד מפסיקין לחנוכה אמרו בעשרים וחמשה בכסליו מדליקין נר חנוכה ואסור להדליק בנר ישן ואם אין לו אלא ישן מלבנו באור יפה יפה ואין מגביהין אותו ממקומו עד שיכבה: הלכה ד (ג) מצות הדלקתו משקיעת החמה עד שיכלה הרגל מן השוק ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר (שמות יג) לא ימיש עמוד הענן יומם [ג] ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואי' מברכין עליו שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו ואין חוששין לפתילתו להחליפו עד שיכלה: הלכה ה (ד) נר חנוכה מצוה להניחו בפתח הסמוך לרה"ר [ד] שתהא מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל לקיים מה שנאמר (ש"ה ז) מה יפית ומה נעמת מה יפית במזוזה ומה נעמת בנר חנוכה [ה] ונרות כב"ה משום מעלין בקדש ולא מורידין [ו] כעין ימים היוצאין: הלכה ו (ה) וכיצד מברכין ביום ראשון המדליק מברך שלש והרואה מברך שתים [ז] בא"י אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר ואומר הנרות האלו אנו מדליקין על הישועות ועל הניסים ועל הנפלאות אשר עשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל (מצות) שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קודש ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתך בא"י שהחיינו ואומר שעשה נסים לאבותינו אלו למדליק אבל לרואה אינו אומר ביום ראשון אלא שתים שהחיינו ושעשה מכאן ואילך [המדליק] מברך להדליק ושעשה והרואה אומר (אשר עשה) [שעשה] נסים: הלכה ז החזן צריך לומר אתה קדוש בשמנה [ח] עשר של חנוכה וכן בראשי חדשים וכן בחולו של מועד מפני שכתוב בהן [ט] עולת תמיד ותני רבי חייא כל יום שאין בו מוסף אין בו קדוש חוץ מן החנוכה שאע"פ שאין בה מוסף יש בה קדוש מפני (מה) שיש בה הלל וי"א אף בפורים מפני שיש בה מגילה: הלכה ח ואומרים בהודייה והודאת פלאות ותשועת (ו) כהנים אשר עשית בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול והשמונאי ובניו (ז) וכן עשה עמנו ה' אלהינו ואלהי אבותינו נסים ונפלאות ונודה לשמך לנצח בא"י הטוב ונסים מרדכי ואסתר מזכירין אותן בהודייה ושניהן נזכרין בברכת המזון: הלכה ט וגומרין את הלל כל שמנת ימי חנוכה [י] בג' פרקים הראשונים אין משיבין ואין צ"ל לשאול בשנים האחרונים שואלין מפני היראה [כ] (ח) [ומשיבין] מפני השלום ומפני הכבוד ואלו הן [ל] שלשה ראשונים הללו עבדי ה' בצאת ישראל [מ] אהבתי שנים האחרונים הללו את ה' הודו לה' וצריך לברך בתחילתן ולקרותן בנעימה [נ] (ט) דתני ר' שמעון בן יהוצדק ימים שמנה עשרה ולילה אחד יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן שמנת ימי חנוכה [ס] וי"ט של עצרת וי"ט הראשון של פסח ולילו ובגולה עשרים ואחד יום ושתי לילות מצוה מן המובחר לקרות הלל בשני לילות של גליות [ע] ולברך עליהן ולאומרן בנעימה לקיים מה שנאמר (תהלים לד) ונרוממה שמו יחדיו וכשהוא קורא אותו בביתו אינו צריך לברך שכבר בירך ברבים: הלכה י ואחר כך מוציאין (י) ספר וקורין בנשיאים ויהי המקריב ביום הראשון וכן לכל יום יומו עד יום השמיני ובשבת שבתוכו קוראו ויהי ביום כלות משה עד כן עשה את המנורה [פ] וכן ביום השמיני עד וזה מעשה המנורה כל הפסוק ומפטיר בותשלם כל המלאכה (מ"א ז): הלכה יא (אין) מקדימין בשמנת ימי חנוכה לומר ביום השני ביום השלישי ביום הרביעי ביום החמישי ביום הששי ביום השביעי ביום השמיני כדי לגמור עשרה פסוקים: הלכה יב בזמן שחל ר"ח טבת להיות באחד בשבת ביום ראשון קורין בענין ר"ח תחלה שלשה והרביעי [צ] של חנוכה שכל התדיר מחבירו תדיר קודם והוא קודם את חבירו אבל ביום שני אינו כן אלא קורים שלשה בשל חנוכה והרביעי בשל ר"ח [ק] שאין חשבון חודש מיום שני אלא בזמן שהשנים כסדרן דר' יצחק סחורה שאל את ר' (כ) יהושע נפהא ר"ח טבת שחל להיות בשבת במה קורין [ר] לענין כלות שלמה והמפטיר בשל שבת ור"ח חל להיות בחול קורין ביום הראשון שלשה [בשל] ר"ח [והרביעי] בשל חנוכה [שכל] התדיר מחבירו (תדיר) קודם את חבירו והואיל וקרא תחלה בשל ר"ח ביום השני קורא ג' לחנוכה והרביעי בשל ר"ח ובראשי חדשיכם עד שישלים (כל השיטה) ולמה כן שלא בא הרביעי אלא מחמת מוסף של ר"ח הרי מפסיקין לחנוכה:

פרק אחד ועשרים

הלכה א מפסיקים לפורים [ש] כמנהג רבותינו שבמערב להתענות שלשה ימי צום מרדכי ואסתר פרודות ולאחר פורים שני וחמישי ושני: הלכה ב ולמה אין מתענין אותן בחדש ניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם לי"ב יום יום לכל שבט ושבט וכל א' היה עושה ביומו י"ט וכן לעתיד לבא עתיד המקדש להבנות בניסן לקיים מה שנאמר (קהלת א) אין כל חדש תחת השמש: הלכה ג לפיכך אין אומרין תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן אלא הבכורות שמתענין בערב הפסח והצנועין בשביל המצה כדי שיכנסו בה בתאוה והתלמידים מתענין בו שני וחמישי מפני חילול השם ומפני כבוד (ל) ההיכל שנשרף: הלכה ד בד"א בצנעה אבל להזכיר בציבור אסור עד שיעבור ניסן. ובאחד באדר משמיעין על השקלים (מ) ולמה באחד באדר שהיה צפוי וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שיהיה המן עתיד לשקול על ישראל לפיכך הקדים ואמר למשה [ת] (נ) (שהיו ק') שקלי ישראל קודמין להמן וצריכין ישראל לתת שקליהם לפני

שבת

נוסחת הגר"א

דלתות של בהכ"נ בפני: [א] ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתן: [ב] ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים: [ג] ועמוד האש לילה: [ד] משמאל: [ה] ומנין נרות: [ו] וכעין: [ז] המדליק אומר: [ח] ימים של (וכ"ה בס"א): [ט] על: [י] בב': [כ] בב' אמצעים מפני: [ל] שנים הראשונים: [מ] ב' אמצעים לא לנו: [נ] דאמר: [ס] ושמנת ימי החג (וכר"ן פ' ע"פ הביא הגירסא כאן וי"ט של עצרת וחג הסוכות ויום שמיני עצרת ונשמט בדפוס מן עצרת עד עצרת): [ע] בבית הכנסת (וכ"ה בר"ן שם): [פ] וביום השמיני קורא מביום השמיני כל הפרשיות עד כן עשה את המנורה ובשבת מפטיר: [צ] בשל חנוכה שכל התדיר מחבירו קודם את: [ק] שכבר קרא אתמול בר"ח תחלה דר' יצחק: [ר] א"ל ביום כלות משה והמפטיר: [ש] מנהג: [ת] שיהיו שקלי:

הגהות הגרי"ב

(א) [סנהדרין דף מב.]: (ב) וכן גי' הטא"ח סי' תכו: (ג) [שבת דף כא:]: (ד) [שם]: (ה) [שם כג.]. (ו) כדפו"י כהניך: (ז) נ"א כן יעשה וכו': (ח) ס"א: (ט) [תענית דף כח: ערכין דף י.]: (י) נ"א ס"ת: (כ) ס"א יצחק: (ל) נ"א התורה: (מ) [מגילה דף יג:]: (נ) [שיהו קורין]:

נוסחאות כ"י. פ"כ (הל"א) ולפאר ליוצרם: (הל"ו) שלש בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של חנוכה ואומר (וכו') חנוכה הנרות הללו קדש הם ואין (וכו') ישועתך ואומר ברוך: (הל"ח) בהודייה וכניסי פלאות (וכו') כן (וכו') ונסי (וכו') בברכת הארץ: (הל"ט) ומשיבין מפני הכבוד (וכו') פסח ולילו וח' ימי החג ובגולה: (הל"א) ביום הראשון ביום השני: (הל"ב) קודם לחבירו אבל: פכ"א (הל"ד) אבל להפריח צבור (וכו') לשקול כברותיו על (וכו') קודמין לשקלי המן:

כסא רחמים

פרק כ פועלי אמת. ה"ג רש"י בפרק היו בודקין והתוס' כתבו די"ג גורסים פועל אמת וכן הוכיח רבינו יונה ס"פ תפלת השחר וכ"כ בספר המנהיג וכ"ה גירסת גורי האר"י ז"ל וכן המנהג: וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת. כ"ה הנוסח בש"ס פ' היו בודקין וכ"כ הרי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור וכן המנהג [וכ"ה הגירסא כאן בכ"י]: בא"י מחדש חדשים. כ"ה נסחת הש"ס ורי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור וכן המנהג. ופי' הרב שבלי הלקט שהלבנה נקראת חדש כדכתיב החדש הזה ובלשון משנה [סוף פ"א דר"ה] אב ובנו שראו את החדש [מי שראה את החדש]. וכתב דלאית דגרסי מקדש חדשים [ובכ"י כאן הגירסא מקדש ישראל וראשי חדשים]: משה"ח עד שיכלה הרגל כו'. הכי תניא בשבת דף כא ע"ב: זכר לדבר לא ימיש כו'. הכי תניא התם דף כג ע"ב וזכר לדבר הוא: שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו בברכות דף נג לענין בורא מאורי האש ומשם אנו למדין: להדליק נר. כתב הרב פרי חדש דנוסח הברכה להדליק נר חנוכה [ולא של חנוכה] וכ"כ רבינו האר"י ז"ל וכן מנהגנו [וכ"ה בהגהות הגר"א ז"ל]: שהחיינו ואומר שעשה נסים הרמב"ם וטוש"ע כתבו שהחיינו בסוף: שכתוב בהן מלבד עולת התמיד כנ"ל וכ"כ רש"י ביומא דף ג' ע"א דכי כתיב מלבד הוא מוסף: מפני שיש בה מגילה. פי' שהיה נס גדול ממות לחיים ונאמרה לקרות ונאמרה

נחלת יעקב

הר"י: את תפקידם. פירש רש"י מנוי שצויתם להתנהג בהילוך תקופותיהם. פועלי אמת. הן שאינן משנין את סדרם: וללבנה אמר. הקדוש ברוך הוא שתתחדש בכל חודש: ועטרת תפארת. היא זו לעמוסי בטן סימן הוא לכן שאף הן שמונין להם עתידים להתחדש בגאולתם כמותה: לפאר ליוצרם. שישראל יפארו ליוצרם ועיין עוד בב"י סימן תכ"ו כמה פירושים על נוסח ברכה זו: ה"ב הדא היא כו'. ר"ל בפי"ז הלכה ב' קתני שם דמפסיקין לר"ח לחנוכה ולפורים כו' והפסיק בינתיים במילי אחרנייתא ועתה חוזר לענין הראשון ולפרש כיצד מפסיקין לחנוכה מש"ה קתני תחלה הדא היא לכל מפסיקין כו' וכיוצא בזה מצינו במסכת סנהדרין פרק ד' מיתות דקתני בסוף מתני' זו היא מצות הנסקלין ואח"כ מפרש דין שאר מיתות כ"ד: ה"ג בנר ישן. היינו דוקא בנר של חרס. לפי שנמאס בהדלקתו והוי ביזוי מצוה כ"מ בש"ע סימן תרע"ג: ואין מגביהין כו'. הטעם מבואר בגמרא דהרואה אומר לצרכו הוא דנקיט ליה: ה"ה ונרות בב"ה. ט"ס הוא וכצ"ל ונרות בבית הלל משום מעלין בקודש ולא מורידין וכעין ימים היוצאין. והוא מבואר ממה דאיתא במס' שבת דכ"א ע"ב בש"א ביום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך ובה"א ביום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך. ופליגי התם תרי אמוראי ח"א טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ולא מורידין ע"כ. והנה גמרא דהכא סברא כתרי טעמא דבש"ס ומעתה הכי פירושא ונרות ר"ל במנין הנרות קי"ל כב"ה דמוסיפין והולכים וקאמר הטעם משום מעלין בקודש והיינו כטעם שני בש"ס וכנגד ימים היוצאין וזהו כטעם הראשון בש"ס: ה"ו ואומר הנרות. לאו דוקא לאחר ברכה ראשונה אומר הנרות הללו אלא אחר שבירך כל הברכות וכן משמע ממ"ש בטא"ח סימן תרע"ו גרסינן במסכת סופרים המדליק אחר שהדליק אומר הנרות הללו כו' עכ"ל: אלא שתים. שהרי אינו יוכל לברך להדליק כיון שהוא אינו מדליק לכן מברך הרואה רק שתים שעשה ושהחיינו וכן מבואר במסכת שבת: מכאן ואילך כו'. והיינו כמסקנת הש"ס דמיום ראשון ואילך ממעט זמן מש"ה המדליק מברך שתים והרואה אחת: ה"ז אתה קדוש. נראה לפי שבימיהם היו מתחילין בקדושה נעריצך ונקדישך וכ"ה עדיין מנהג ספרדים ואפשר דבשבת וי"ט היה להם נוסחא אחרת שהיו מתחילין אתה קדוש וכן משמע קצת מהא דכתבו תוספות בסנהדרין דל"ז ע"ב ד"ה מכנף הארץ וז"ל כתוב בתשובת הגאונים שאין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת וי"ט עכ"ל ואף דבתוס' לא כתבו רק שבת מ"מ י"ל י"ט נמי איקרי שבת כדאיתא כמה פעמים בש"ס: ה"ח ואומרים בהודיית כו'. הל' מגומגם אבל בהגדה הגי' נכונה וה"ג שם ואומרים בהודאה על הנסים כו' ושניהם נזכרין בברכת הארץ עכ"ל: ושניהם נזכרין. בין ניסי חשמונאי בחנוכה ובין ניסי מרדכי ואסתר בפורים נזכרין בבהמ"ז: ה"ט בג' פרקים הראשונים כו'. בכל הפוסקים לא מצאתי שום חילוק בהלל בין פרקים הראשונים לאחרונים אלא דבגמרא דברכות די"ד מחלקין בין ימים שגומרין בהן הלל לימים שאין גומרין לענין הפסקה וכ"כ הטא"ח סימן תכ"ג ותפ"ח וכ"כ הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה ימים שגומרין בהן הלל יש לו להפסיק בין פרק לפרק אבל באמצע הפרק לא יפסיק כו' עכ"ל הרמב"ם: ואלו הן כו'. ט"ס יש כאן וכצ"ל ח' ימי החג וח' ימי חנוכה וי"ט של עצרת וי"ט ראשון של פסח וכ"ה להדיא במסכת ערכין דף י' וכן כתב הרמב"ם פ"ג מהל' חנוכה: בשתי לילות של גליות. לפי שבימיהם היו רגילין לקרות הלל בבהכ"נ בלילי פסח כדאיתא לעיל וכ"כ תוס' פרק ע"פ בשם הירושלמי דמסכת ברכות: ה"י המקריב ביום הראשון. כן מוכח לקמן שלא היו קורין בחנוכה כמו שאנו קורין לקרות ביום ראשון מן ביום כלות משה עד ביום השני ובשני קוראין ביום השני לכהן ולוי והישראל קורא ביום השלישי וכן בשאר הימים. אבל הם לא היו קוראין בכל יום אלא יומו דהיינו ביום ראשון היו קוראין לכהן שלשה פסוקים מביום הראשון והלוי קורא ג"פ האחרים והישראל חוזר וקורא מביום הראשון חוץ מחנוכה שחל בשבת היו מתחילין מן ויהי ביום כלות משה עד כן עשה (את) המנורה וכ"מ לעיל פרק י"ב ה"ז ופי"ז ה"ג: וזה מעשה. היינו כמו בשבת אלא דברישא נקט סיפא דקרא ובסיפא נקט רישא דקרא אבל אנו לא קי"ל הכי אלא קורין רק עד פרשת בהעלותך וע"ש בש"ע שיש בזה מנהגים ונהרא נהרא ופשטא: ה"יא אין מקדימין כו'. בש"ע סימן תרפ"ד הובא שתי דעות הב"י כתב שביום השני של חנוכה קורין לכהן ג"פ מביום השני וללוי ג"כ ג"פ מביום השני והג' חוזר וקורא מביום השני עד סופו וכן בכל יום ויום וזהו דעת הטור. והרמ"א כתב שקורין לישראל מיום שלאחריו דהיינו ביום הג' וזהו דעת הגהות מיי' וכן הוא מנהגנו. ואח"כ גמרא ס"ל כדעת הטור וכן מוכח להדיא. מהלכה י' דקתני וכן לכל יום יומו. וע"ז קתני הכא אין מקדימין כו' ר"ל א"צ להקדים והיינו כדעת הרמ"א להקדים ביום השני ולקרות ביום השלישי וכן ביום השלישי צריכין להקדים ולקרות מיום רביעי כדי להשלים יו"ד פסוקים דבכל נשיא אין בו אלא ששה פסוקים קמ"ל אפ"ה אין צריכין להקדים רק שמשלימין היו"ד פסוקים כמ"ש הטור שכל יום קורא השלישי מה שקראו השנים הראשונים. ואין להקשות באמת למה לא ס"ל לגמרא דהכא שמקדימין הלא יותר טוב מלדלוג ושיהא שישראל קורא מה שכבר קראו הראשונים. וי"ל דטעמא רבא איכא בהא והוא ע"פ מ"ש האבודרהם דף עג בשם ספר העיתים שהקשה למה אינו עושין ט' ימי חנוכה משום ספיקא דיומא כמו בכל י"ט ותירץ בשלמא קרבנות החג שהן דאורייתא עבדינן הכי לקרות ספיקא דיומא כיון דאין קובעין המועדות על פי הראייה אלא ע"פ חשבון לא סמכינן אחשבון אבל חנוכה שהוא מדרבנן סמכינן אחשבון הקביעות דהם אמרו והם אמרו ומש"ה לא עבדינן ט' ימים מספיקא ע"כ וכן כתב הלבוש בא"ח סימן תרפ"ד דהא דקרינן בכל יום מיום שלאחריו היינו כיון שאין כל הט' פסוקים בחד נשיא אבל לא משום ספיקא דיומא שאין שייך ספיקא דיומא שהרי הקרבת הנשיאים לא היה בזה הזמן אלא בניסן ואין קורין אותן אלא משום דדמי קצת למעין המאורע וע"ש כו' ומה"ט נמי אין אנו מחברים לקרות ב' נשיאים בחד גברא כמו בחה"מ סוכות שמחברים ב' ימים בחד גברא דהתם משום ספיקא דיומא נעשה כן משא"כ כאן עכ"ל הלבוש. ועפ"ז י"ל דמה"ט ס"ל לגמרא דהכא דקרינן לכל השלשה ביומו ולא מיום שלאחריו להורות שאין אנו חוששין לספיקא דיומא בחנוכה או מהטעם שכתב האבודרהם או מטעם שכתב הלבוש: ה"יב בזמן שחל ר"ח. הלכה זו נשנית לעיל פי"ב ה"ז ושם פירשתיה בכל הצורך אלא שיש כאן דבר נוסף מה שלא קתני שם והיינו הא דקתני הכא שאין חשבון החודש מיום שני אלא בזמן שהשנים כסדרן ע"כ ודברי תימה הן דמה נתינת הטעם הוא זה. ועוד דבאמת מחשבין החודש מיום שני וכ"כ בש"ע א"ח סימן תכ"ז ובש"ע אה"ע סימן קכו. ואפשר לדחוק ולייישב דה"פ אף דמחשבין החודש מיום שני מ"מ אינו וודאי כמו שהיה ידוע כשמקדשין ע"פ הראייה ומש"ה קורין ביום ראשון תחלה בר"ח וביום שני עבדינן איפכא משא"כ אילו היו ידעינן ודאי לא היה קורין כלל בר"ח רק יום אחד אבל עכשיו עבדינן כתרוייהו ועיין עוד במ"ש פי"ב: כלות שלמה. כצ"ל ביום כלות משה: שלשה ר"ח בשל חנוכה. כצ"ל שלשה בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה: הרי מפסיקין לחנוכה. מדקתני שמפטירין בשל חנוכה מוכח שמפסיקין לחנוכה מסדר ההפטרות כמ"ש בתחלת פי"ז וע"ש: סליק פרק עשרים

פרק אחד ועשרים ה"א מפסיקין לפורים. קאי אפרק י"ז דקתני שם מפסיקין לפורים וקתני שם בקוצר איזה דינים מפורים ומעתה חוזר לפרש כל דיני פורים בארוכה: ה"ב ולמה אין כו'. הלכה זו והלכה שאחריה הביא הטור בא"ח סימן תכ"ט וכתב שם הב"י וכיון שיצא רוב החודש בקדושה לכן אין מתענין כלל בכל חודש ניסן: ה"ג והצנועין בשביל המצה. ר"ל הצנועין מתענין גם כן בע"פ כדי שיאכלו המצה מבערב לתאוה כדאיתא במסכת פסחים דק"ח וע"ש: והתלמידים מתענין בו כו'. כתב הטור בסימן הנ"ל היינו לאחר הפסח כמו שרגילין באשכנז להתענות בה"ב אחר הפסח וסוכות ודע שהטור הביא הגירסא במסכת סופרים והתלמידים מתענין בו שני וחמישי ושני שלשה ימים וע"ז הקשה הב"י איך אפשר בניסן שאחר הפסח להיות בו שני וחמישי ושני ותירץ כיון דעכ"פ שנים מצינו להתענות בניסן והוי רובא בניסן מש"ה בו קרי ליה. אמנם לפי הגרסא שלפנינו דקתני רק שני וחמישי לא קשה כלל קושית הב"י וע"ש בב"י שמפרש פירוש אחר על הא דקתני והתלמידים מתענין בו כו' כלומר התלמידים שרגילין להתענות תמיד בב' וה' מפני חילול השם ומפני כבוד ההיכל כמבואר בש"ע סימן תק"פ גם מתענין ב' וה' ופירוש זה יתיישב נמי לפי גירסא דהכא: ה"ד ק' שקלי ישראל. ט"ס הוא וכצ"ל שקלי ישראל ותיבת ק' מיותר גם בהגדה לא גרס אלא שקלי ישראל. ומדי דברי בו בענייני דשקלים

זכור

שבת זכור ואסור לומר עליהם לשם כופר אלא לשם נדבה [א] צריכין להספיק מים ומזון לאחיהם עניים [ב] משום קובלין ומתנות לאביונים ויש שמספיקין לחם ויין ויש שמספיקין לחם ודגים ומ"מ לא יפחות משתי מתנות אפילו חטים ופולים: הלכה ה [ג] בי"ד ובט"ו יושבין שולחנות של חבירים בכפרים בי"ד ובכרכים בט"ו בו: הלכה ו קורין בויבא עמלק ואע"פ שאין בה [אלא] תשעה פסוקין אין מתחילין בוישמע יתרו אלא ראשון קורא שלשה פסוקים ויבא עמלק ויאמר משה ויעש יהושע. ושני קורא והיה כאשר ירים משה וידי משה ויחלש יהושע שלישי קורא ויאמר ה' ויבן משה ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' ומניחין ספר תורה במקומו ואומר (תהלים קיג) יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם וקדיש (שאין לך קריאה שטעון קדיש עד שיחזיר אלא של שבת בלבד מפני המפטיר ועל הנביא לאחר שמניחין ס"ת במקומו אומר קדיש וקדיש למה אלא ללמד) שאין אומרי' קדיש לא בראשי חדשים ולא בתעניות ולא בשני ובחמישי ולא בחולו של מועד ולא בשמונת ימי חנוכה ולא בפורים עד שמחזירים ספר תורה למקומו בשעה שהעם עומדים והן עונין אמן יהא שמיה רבה בכוונה בעמידה [ד]: הלכה ז רב הונא אמר שלש קריות שבתורה לא יפחתו להם מעשרה פסוקים חזקיה אמר כנגד עשרת הדברות והתנינן (א) ביום הראשון [בראשית] ויהי רקיע דהא לית בהון אלא תמניא רב אידי אמר איתפלגין בה כהנא ואשי חד אמר חוזר וחד אמר חותך מאן דאמר חוזר חוזר לשני פסוקים ומאן דאמר חותך ויהי ערב ויהי בקר פסוק בפני עצמו הוא והתנינן בשני יהי רקיע ויקוו המים מאן דאמר חוזר חוזר לשני פסוקים ומאן דאמר חותך אפילו חותך לית בהון [ה] התיב רבי פוליפא בר רבי פריט קמית ר' יונה הרי פרשת עמלק אמר [ו] לא שנויה היא היא סדרה של יום התיב רבי אליעזר ברבי מקום (ב) המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקים [ז] (מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה שאפילו אם דלג פסוק אחד ולא קראו והחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר ופותח ומברך וקורא הוא ושנים אחרים): הלכה ח מקום שנהגו לקרות את המגילה שני ימים קורין לילה ויום קורין הכל כמנהג המדינה וחייבין כל ישראל לקרותה בלשון הקודש: הלכה ט האדם הגדול בענקים (הגדול היה אברהם אבינו גבוה יותר מענק) בענקים זה אברהם אבינו שהיה גבוה קומתו כנגד שבעים וארבעה אנשים ואכילתו ושתייתו כך היה כנגד שבעים וארבעה אנשים וכוחו כן מה עשה נטל [ח] שבעה עשר בני קטורה ובנה להן כרך של ברזל והכניסן לתוכה והשמש מעולם לא נכנס בתוכה מפני שהיא גבוה הרבה ומסר להן דיסקרין של אבנים טובות ומרגליות [ט] ומשתמשין לעתיד לבא כשעתיד הקב"ה להחפיר חמה ולבנה כמה דכתיב (ישעיה כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה שמהן עתידין לשמש: עוג הוא אליעזר ופרסות רגליו [י] אברהם אבינו היה טומנו בכף ידו ופעם אחת גער בו ומיראתו נפל ממנו שינו ונטלו אברהם אבינו ועשאו מטות שהן של שן והיה ישן שם ויש אומרים כסא עשאו וישב בו כל ימיו ומי נתנו לאברהם נמרוד והלך עוג ובנה ששים עיירות והקטן שבהן היה גובהן ששים מיל שנאמר (דברים ג) ששים עיר כל חבל ארגוב ומה היה אכילתו אלף שורים וכן כל מין חיה ושתייתו אלף מידות [כ] ומה שהיתה טיפת זריעתו שלשים וששה ליטרין (וכן לכל דורות). תני מה עשה יעקב אבינו כשהביאו בניו את הכתונת בדם לא האמין להן כל עיקר מנין דכתיב (בראשית לז) וימאן להתנחם לפי שאין מקבלין תנחומין על חי אבל [ל] שמת הוא מעצמו משתכח מן הלב שנאמר (תהלים לא) נשכחתי כמת מלב ומה עשה [מ] הלך בהרים וחצב שנים עשר אבנים והעמידן שורה וכתב על כל אחת ואחת שם שבטו ושם מזלו ושם ירחו היאך (אלא) הוא על (האחת) האבן [האחת] ראובן טלה ניסן וכן לכל אבן ואבן התחיל משמעון ואמר להו גוזרני עליכם שתעמדו לראובן ולא עמדו לשמעון ולא עמדו לכל שבט ושבט ולא עמדו האבנים וכיון שהזכיר להם שם יוסף מיד עמדו וכרעו לפני אבן יוסף ועדיין לא ברור הדבר לו שהוא חי ועוד הלך ובחן באלומות כדעת הראשון וכתב עליהן שמות השבטים והמזלות והחדשים ואמר להן גוזרני עליכם שתשתחוו ללוי שהוא לבוש אורים ותומים [ולא] עמדו ליהודה שהוא מלך ולא עמדו וכשהזכיר להן יוסף עמדו וכרעו כולן ליוסף ועדיין לא נתברר [נ] כל עיקר שהוא חי אלא מן המשמרות אלישב כהן אלקנה שקנה פוטיפר (בראשית לט) ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר וגו' (שם מא) (ויקרא פרעה שם יוסף צפנו' פענח וגו'). בת שלש שנים (ושלשה ימים) היתה רבקה כשיצאת מבית אביה שכן דרכן של מלכים כשתוליד להן בת מנהגן לשמוע לאחר ג' ימים ולפי שלא שמע אביה [ס] ולכך נעשה לה נס שלא תטמא שכך היה מנהגן של ארמיים לשכוב עם בנותיהם בתולות [ע] ואחר כך משיאין אותן (על שם דכתיב (שם כד) ואיש לא ידעה ואין איש אלא אביה). בת שש שנים היתה דינה כשהולידה את אסנת משכם מנין שש שנים של שכר הצאן שעבד יעקב אבינו ללבן [פ] והוסיף עשרים שנה שמת מכאן ואילך יוסף המבין דעת וירד מיכאל והוליכה לבית פוטיפר:

סליק מסכת סופרים

הגהות הגרי"ב

(א) [תענית דף כז] [מגילה דף כא]: (ב) [מגילה דף כג:]:

נוסחת הגר"א

[א] וצריכין ממנו להספיק: [ב] במקום קרבן ומתנות: [ג] בכפרים ובעיירות גדולות קורין בי"ד ובכרכים: [ד] שאין לך קריאה שטעון קדיש קודם שיחזיר אלא שבת וי"ט בלבד מלפני המפטיר בנביא: [ה] עשרה: [ו] לו שניה היא שהיא סדורה: [ז] ואם איתא צריך עשרים ושלשה תלתא עשרה ותלתא עשרה וחד תלתא: [ח] ששה עשר: [ט] שמשתמשין: [י] של: [כ] טיפת זריעתו היתה שלשים: [ל] המת: [מ] הלך ובחן באלומות וכתב עליהן שמות: [נ] שהוא חי הלך בהרים וחצב שנים עשר אבנים והעמידן בשורה וכתב על כל אחת ואחת שם שבטו ושם מזלו ושם ירחו על אבן אחת ראובן (וכו' כמ"ש בפנים למעלה עד) אבן יוסף לפיכך נכתבו כל השבטים על אבן יוסף וכן כל ישראל נקראו על שם יוסף שנאמר (תהלים פ) נוהג כצאן יוסף וכן כל ראשי אבות כהונה ולויה אלישיב על שם להשיבו אל אביו אלקנה שקנתו: [ס] לא טמא אותה עד עתה ועתה נעשה לה נס ומת אביה שלא יטמא אותה דכתיב ואיש לא ידעה ואין איש אלא אביה שכך היה: [ע] לאחר ג' שנים: [פ] עד עשרים שנה ששמש וירד מיכאל והוליכה לבית פוטיפר מכאן ואילך יוסף המבין דעת:

נוסחאות כ"י. (הל"ו) רבה מברך בעמידה: (הל"ט) שבעים אנשים (וכו') שבעים אנשים מה:

כסא רחמים

לכתוב ומה גם למ"ד [מגילה די"ד ערכין יו"ד וכ"ה ברמב"ם פ"ג מהל' מגילה הל"ו] קריאתה זו הלילה: **פרק כא** מקום שנהגו לקרות המגילה שני ימים קורין לילה ויום הכל כמנהג המדינה כצ"ל ור"ל שנהגו לקרות שני ימים י"ד וט"ו מספק שמא העיר היא כרך דהוקף חומה מימות יהושע ב"כ קורין לילה ויום. דצריך לקרותה יום ולילה כמ"ש בש"ס [ולעיל פי"ד הל"ח]:

נחלת יעקב

זכור אזכרנו דבר נאה ומתקבל אף שאין דרכי להאריך בחדושים אכן איידי דאתא מדרשא חביבה עלי ואכתוב בסיום של מס' סופרים מה שחדשתי בזה דאיתא במס' מגילה דף ט"ז ע"א על הא דאמר המן למרדכי אתא קומצא דידכו ודחי עשרת אלפי ככרי כספא דידי וכתבו שם תוספות וז"ל שמעתי שעשרת אלפי ככרי כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו ת"ר אלף כשיצאו ממצרים ואמר המן שיתן לאחשורוש כל פדיונן ודוק ותשכח עכ"ל וכבר התעוררו בדיבור תוספות זה כל בעלי תריסין וקדמאי דקדמאי שהחשבון רחוק כרחוק מזרח ממערב הלא בפרשת פקודי כתיב מפורש דשקלים של ת"ר אלף היו עולים למאת ככר כסף ומהם נעשה מאה אדנים ככר לאדן וכ"כ רש"י בחומש וכיון שהמן רוצה לתת כנגד שקלי ישראל היה די במאה ככר כסף. וצ"ל ליישב על נכון. רק נדקדק תחלה בל' התוס' שסיימו בסוף דבריהם ואמר המן שיתן לאחשורוש כל פדיונן ולכאורה שפת יתר הוא. וצ"ל ליישב הכל על נכון. ונקדים מ"ש הרב מהר"ם אלשיך ז"ל בפ' כי תשא וז"ל ונחזור על ענין המקראות והתכתם באומרו מחצית השקל בשקל הקודש פי' רש"י ז"ל שהוא כשקל האמור בערכין והנה הקשינו למה תולה הקודש במאומר ולא עוד אלא שכאן מפורש עשרים גרה השקל ולמה יתלה במקום אחר. אמנם כוון הכתוב לתרץ קושיא נופלת על הפסוק והוא הלא כל רואה כופר נפש הלא יתתמה לבו באומר מה זאת כי הלא הוא יתברך האומר בערכין ואם מבן עשרים שנה וגו' והיה ערכך הזכר חמשים שקלים ואם ערך זכר מבן עשרים הוא חמשים איככה נוכל וראינו כופר נפש איש מבן עשרים ומעלה חצי שקל באופן יהא נדון בקרבו אולי יש הפרש בין שקל לשקל ולזה בא הוא יתברך ואמר דע איפ' בני כי שקל זה הוא בשקל הקודש האמור בערכין ואל תתמה על החפץ כי תשובתך היא תרומה לה'. והוא כי משתי תרומות שהן תרומה גדולה ותרומת המעשר לא נאמר בתורה שיעור רק לתרומת המעשר כי על כן בגדולה חטה אחת פוטרת הכרי ועל כן אומר כי על שיעור המפורש בתורה ידבר הוא תרומת מעשר שהיא אחד ממאה כי ממאה שאין נוטל הלוי עשר ומעשר נותן אחד תרומה לכהן נמצאת התרומה אחד ממאה וזהו אומר דע איפ' כי מחצית השקל הוא בשקל הקודש האמור בערכין ואל תתמה היות פה ערך הכופר מחצית השקל כי התרומה בלבד מערכו שהיא אחד ממאה הוא לה' בזה אני מתפיים כי חצי שקל הוא אחד ממאה חצאי שקל שהם חמשים שקלים וזהו תרומה לה' עכ"ל הצריך לענינינו. למדנו מתורת רבינו משה אלשיך ז"ל שכל הפדיון מאדם הוא נ' שקל שהם ק' חצאי שקלים אלא שהקב"ה חס על עמו והתרצה והתפייס בכופר נפש איש אחד ממאה מפדיונו שהוא חצי שקל כנ"ל. ומעתה לפי החשבון של רש"י ז"ל שת"ר אלף חצאי שקלים עולים מאה ככר כסף לפ"ז אם יתנו ת"ר אלף כל פדיונם דהיינו מאה חצאי שקלים לכל אחד יעלה מאה פעמים מאה ככר כסף שהם י' אלפים ככר כסף ומה נעמו דברי תוספות באמרם שעשרת אלפי ככרי כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו ת"ר אלף כשיצאו ממצרים רק עדיין קשה הלא אין החשבון מכוון דת"ר אלף חצאי שקלים לא יעלה רק מאת ככר כסף על זה סיומו במתק דבריהם ואמר המן ליתן לאחשורוש כל פדיונם. הן אמת כי הקב"ה חפץ חסד הוא ולא ביקש מישראל רק אחד ממאה של פדיונם אבל המן חישב ליתן כל פדיונם דהיינו נ' שקל לכל אחד מישראל ויעלו לעשרת אלפים ככר כסף. והצעתי דבר זה לכמה חכמים וקלסוהו. ועפ"ז היה אפשר ליישב גירסא שלפנינו הא דקתני ק' שקלי ישראל דהיינו אחד ממאה שקלי ישראל כנ"ל אכן פשטא דברייתא לא משמע שכוונו לזה ודו"ק היטב: **משום קובלין כו'**. באגודה גרס הכי משום מתנות עניים ותיבת קובלין ליתא: **ה"ה בי"ד ובט"ו כו'**. במתניתין דשקלים קתני סתם בט"ו בו שלחנות יושבין במדינה ואינו מחלק בין י"ד דכפרים לט"ו דכרכים ואפשר דטעמא דהכא כיון דכפרים זמן קהלה דידהו בי"ד לקרות המגילה וזמן קהלה דכרכים הוא בט"ו מש"ה יושבין השלחנות בכל אחד בזמן קהלה שלו [וידוע דעיירות קורין בי"ד והכפרים מקדימין וכפרים דנקט לאו דוקא והכרכים היינו דהוקפו מימות יהושע]: **ה"ו שאין בה ט' פסוקים**. כצ"ל אע"פ שאין בה אלא ט' פסוקים ואנן קי"ל דלא יפחתו לשלשה הקוראים פחות מיו"ד פסוקים אפ"ה קורין ויבא עמלק וטעמא כיון דסליק ענינא כדאיתא במסכת מגילה ולקמן בהלכה ז': **בוישמע יתרו**. אין אומרים דכהן ולוי יקראו פרשת ויבא עמלק והשלישי יתחיל מוישמע יתרו כדי להשלים עשרה פסוקים לא אמרינן הכי: **ויעש יהושע**. ט"ס הוא וצ"ל וידי משה ואפשר ליישב על פי מ"ש הב"י בסימן תרנ"ג דכופלין הפסוק האחרון כדי להשלים עשרה פסוקים א"כ י"ל דגמרא דהכא ס"ל דכופלין פסוק ויעש יהושע אלא דעדיין קשה דהו"ל לחשוב נמי פסוק וידי משה: **כי יד ה' על כו'**. כצ"ל ויאמר כי יד על כס כו': **שאין לך קריאה וכו'**. כצ"ל שאין לך קריאה כו'. לכאורה נראה דברייתא דהכא סבר' שא"א קדיש אחר קה"ת מיד אלא בשבת וי"ט כיון שמפטירין בנביא מש"ה אומרים קדיש להפסיק בין הקרואים לחובת היום ובין המפטיר אבל כשאין מפטירין א"א קדיש רק לאחר חזרת ס"ת למקומה כמו שאנו עושין בשבת במנחה ועפ"ז יובן ברייתא זו אלא שיש בה איזה טעיות וכצ"ל שאין לך דבר שטעון קדיש קודם שיחזיר אלא בשבת בלבד מפני המפטיר בנביא אבל בר"ח ובתענית כו' עד שמחזירין ס"ת במקומו אבל אנו אין נוהגין כן אלא שאומרים בכולם קדיש לאחר קה"ת וכמו שהובא בש"ע א"ח סימן רפ"ב זולת בשבת במנחה ובמנחה של תענית אנו אומרים הקדיש לאחר חזרת ס"ת במקומו וכ"כ בש"ע סימן רצ"ב וע"ש בלבוש הטעם למה נשתנה אלו מאחר קה"ת: **ה"ז הראשון יהי רקיע**. כצ"ל ביום הראשון בראשית ויהי רקיע וגבי מעמדות מיירי דתנן בסוף פ"ד דתענית דאנשי מעמד היו קורין כל יום במעשה בראשית וקתני התם דביום ראשון היו קוראין פ' בראשית ופ' ויהי רקיע ובשתי פרשיות אלו ליכא רק תמניא פסוקי וקשיא לרב הונא: **חוזר לשני פסוקים**. ר"ל הלוי קורא שני פסוקים מקריאת הכהן כדי להשלים מספר עשרה פסוקים: **חותך ויהי ערב כו'**. ר"ל כאילו נחתך הפסוק לשנים וא"כ בפ' בראשית בפסוק ויקרא אלהים עד ויהי ערב נחשוב לפסוק אחד ומן ויהי ערב עד סופו נחשוב ג"כ לפסוק והוי בפ' בראשית ששה פסוקים וכן בפ' יהי רקיע בפסוק ויקרא אלהים לרקיע שמים עד ויהי ערב נחשוב לפסוק ומויהי ערב עד סופו לפסוק אחר והוי ד' פסוקים בפ' יהי רקיע וא"כ לפי האמת הן עשרה פסוקים: **בשני יהי רקיע**. ביום שני של מעמדות היו קורין ויהי רקיע ופרשת יקוו המים שהם בין כולם ח' פסוקים ובפ' יקוו המים ככר הוי הפסק ויהי ערב פסוק בפ"ע וא"כ בשלמא למ"ד חוזר א"ש די"ל הכא נמי דהלוי חוזר וקורא שני פסוקים שקרא כבר אלא למ"ד חותך אפילו חותך לית בהון ר"ל דלא סגי בהכי אפילו אי נימא דפסוק ויהי בוקר יום שני נחשוב לפסוק בפ"ע אכתי לא הוי אלא ט' פסוקים והניח בקושיא. אמנם למסקנא לק"מ דמשני גבי פ' עמלק כיון דסדורא דיומא (היא) מותר לקרות ט' פסוקים וא"כ ה"נ אי אמרינן חותך מ"מ תשעה הויין וסגי בהכי: **התיב ר"א בר מקום**. קושיא אחריתא הוא על ר"ה וכוונת הקושיא מבואר יותר בירושלמי דמגילה פ' הקורא עומד בירושלמי דמסכת תענית וה"ג שם התיב ר"א בר מקום והא תניא המפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים ויהיו כ"ג תלתא עשרה תלתא עשרה וחד ג' עכ"ל ופירש בקרבן העדה דקס"ד הא דאמר ר"ה שלש קריות כו' ר"ל דלכל שלשה מהם בעי' עשרה פסוקים וא"כ לשיתא גברי בעינן עשרים ולשביעי שלשה פסוקים והוי כ"ג ואם כן הו"ל למפטיר להפטיר כ"ג פסוקים כנגד שבעה קרואים שצריכין לקרות לפחות כ"ג אע"כ דסגי בט' פסוקים וא"כ לשבעה סגי בכ"א פסוקים ומשו"ה אינו מפטיר רק כ"א והדרא הקושיא לר"ה והניח גם זה בקושיא. אמנם באמת י"ל קושיא זאת דדוקא כשקורין רק ג' או בעינן י' פסוקים אבל בשבת שקורין שבעה ובלא"ה קורין יותר מן עשרה פסוקים לא בעינן י' לכל תלתא מינייהו ומש"ה סגי למפטיר בכ"א פסוקים. ומ"ש תו הכא מדלגין בנביא כו' עד סוף הלכה שפת יתר הוא ואין כאן מקומו וכבר קתני לעיל פי"א אלא אגב דמותיב ממתניתין דמפטיר בנביא מייתי לה בקוצר אבל עיקר הקושיא הוא מרישא כמ"ש ובאמת בירושלמי דמסכת תענית איתא כל הלכה זו והך דמדלגין בנביא וכו' לא קתני שם: **ה"ח מקום שנהגו כו'**. הא דנקט הכא שני ימים היינו (בין) בי"ד ובין בט"ו מקום שנהגו לקרות בימים לבד קורין ובמקום שנהגו לקרות גם בלילות קורין: **בלשון הקודש**. היינו למי שאינו מבין שום לשון חייב לקוראה בלה"ק ואפ"ה יצא אבל מי שמבין אחד משאר לשונות מותר לקרותה בשאר לשון כדתנן אבל קורין אותה ללועזות בלעז וכן כתב בש"ע סימן תר"ץ: **ה"ט האדם הגדול בענקים**. פסוק הוא ביהושע סימן י"ד. היה אברהם אבינו גבוה יותר מענק בענקים. כל זה מיותר ובספר אגודה גרס הכי האדם הגדול בענקים זה אברהם אבינו וכ"ה במדרש ילקוט יהושע: **שהיה גבוה קומתו כו'**. בילקוט יהושע גרסינן הכי האדם הגדול בענקים זה אברהם ולמה קורא אותו גדול שפסיעותיו של א"א היה שלשה מילין כו' וע"ש: **עוג הוא אליעזר**. הכי איתא בפרקי דר"א סוף פט"ז וז"ל זקן ביתו של אברהם היה עבדו אליעזר ומאין היה עבדו אלא כיון שיצא מאור כשדים עמדו כל גדולי הדור ונתנו לו מתנות ועמד נמרוד וכתב עבדו לאברהם וכשגמל חסד עם יצחק בנו הוציאו לחירות ונתן לו הקב"ה שכרו בעולם הזה בשביל שלא יהא שכר לרשעים בעולם הבא והקימו למלך והוא עוג מלך הבשן עכ"ל פדר"א: **האיך אלא הוא**. כצ"ל האיך הוא על האבן האחת ראובן וכו': **אורים ותומים עמדו**. כצ"ל לא עמדו: **שכן דרכן של מלכים**. ובמדרש ילקוט איתא שבתואל היה מלך בעירו: **ולפי שלא שמע אביה כו'**. וקשה האיך תליא זה בזה ואפשר ליישב על פי מדרש ילקוט שהובא שם כל בתולה קודם שניסאת לבעלה היתה נבעלת לבתואל שהיה מלך ואפשר שקודם שלש שנים לא היה רוצה לבעול אותה שעדיין אינה ראויה לביאה ולפ"ז כיון שלא שמע מלידתה עד לאחר שלשה ימים א"כ לפי חשבונו כשנעשה בת שלש שנים עדיין היה סבור שאינה בת שלש שנים ובאותו זמן לקחה עבד אברהם מבית בתואל וניצלה רבקה שלא בעל אותה אמנם בילקוט הובא הנס בע"א שבני עירו היו מנאפין ואומרים שאם לא יבעל את בתו יהא הורגים אותו ובתו ונעשה נס שמת באותו לילה: **עשרים שנה**. ט"ס הוא וצ"ל שש שנים דהיינו שש שנים שהיה אצלו בשביל הצאן נענש אבל על י"ד שנים שעבד בשתי בנותיו לא נענש שקיים בזה מצות פו"ר: **יוסף המבין דעת**. לא בינת אדם לי להבין מה שטעמו חז"ל ברמז דבריהם ומ"מ נראה שכוונו על הא דאיתא בפדר"א פרק ל"ח וז"ל מה עשה שכם בן חמור הביא משחקת נערות תופפה לה מתופפות בתופים יצאה דינה לראות בבנות המשחקות ושללה ושכב אותה והרה וילדה את אסנת ואמרו בני ישראל להרגה שעכשיו יאמרו כל הארץ שיש בית זנות באהלי יעקב מה עשה יעקב הביא ציץ וכתב עליו שם הקודש ותלה על צוארה ושלחה והלכה לה והכל צפוי לפני הקב"ה וירד מיכאל המלאך והורידה למצרים לביתה של פוטיפרע שהיתה אסנת ראויה ליוסף לאשה והיתה אשתו של פוטיפרע עקרה וגדלה עמה כבת וכשירד יוסף למצרים לקחה לו שנאמר ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע לו לאשה עכ"ל. ומעתה כ"ל דגמרא דהכא התחיל בתחלת דברי פדר"א והשמיט מה שיעקב כתב שם הקודש וגם הא דקתני התם בהדיא שע"פ הקב"ה ירד מיכאל והוליכה לבית פוטיפרע ולפי שכבוד ה' הסתר דבר לכן השמיט הגמרא דברים הללו בכוון ולא הביאו רק אפס קצהו ממאמר ההוא וע"ז קתני הכא מכאן ואילך יוסף המבין דעת כנלפע"ד: **סליק פרק אחד ועשרים**

סיימתי לפרש מסכת סופרים. על זאת אודה יה בתהלות ושירים: ובעזר יוצר הרים ובורא רוחות. אתחיל לבאר מסכת שמחות:

(שמות יב) ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור בארץ מצרים וגו' וכתיב (במדבר ח) כי לי כל בכור [וגו'] ביום הכותי כל בכור וגו' *(ואתה משיב) א"ר יוחנן אע"פ שהכה אותם מכת מות [א] מחצי הלילה היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבוקר משל הדיוט אומר נתת פת לנער הודע את אמו [ב] אף הקדוש ברוך הוא אמר אודיע לבני המיתה המשתקת הזאת ששונאיהם היאך מתים בה אלא תשמור נפשותם עד הבוקר כדי שיראו בני בשונאיהם:

*סגר"א מ"ז

פרק ראשון

הלכה א הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר לעולם (זקיק) [זוקק] ליבום ופוטר מן היבום ומאכיל בתרומה ופוסל בתרומה (א) ונוחל ומנחיל פרש ממנו אבר כאבר מן החי בשר כבשר מן החי וזורקין על ידו דם חטאתו ודם אשמו עד שימות: הלכה ב אין קושרין את לחייו *ואין פוקקין את נקביו ואין נותנין כלי של מתכות ודבר שהוא מיקר על טיבורו עד שעה שימות שנאמר (קהלת יב) עד אשר לא ירתק חבל הכסף: הלכה ג אין מזיזין אותו ואין מטילין אותו על גבי החול ולא על [ג] המלח עד שעה שימות: הלכה ד (ב) אין (מעמידין) [מעמצין] את עיני הגוסס הנוגע בו ומזיזו הרי זה שופך דמים שהיה רבי מאיר אומר משל לנר שהוא מטפטף כיון שנגע בו אדם מכבהו כך כל המעמץ את עיני הגוסס מעלין עליו כאילו הוא נוטל נשמתו: הלכה ה אין קורעין ואין חולצין ולא מספידין ואין מכניסין ארון עמו בבית עד שעה שימות: הלכה ו אין משמעין עליו ואין משננין עליו את מעשיו רבי יהודה אומר אם חכם הוא משננין [עליו] את מעשיו: הלכה ז אין שואלין בעיר זה את זה בד"א בכפר קטן אבל בעיר גדול מותר מחותך מסורס נפלים ובן שמונה חי בן תשעה מת אין מתעסקין עמו בכל דבר: הלכה ח ט נכרי ועבד אין מתעסקין עמו לכל דבר אבל קורין עליו הוי ארי ארי הוי גבור רבי יהודה אומר (ג) הוי [ד] טבי הוי נאמן אוכל מעמלו אמרו לו [ה] מה הנחת לכשרים אמר להן אם היה כשר מפני מה אין קורין עליו: (ד) אין מקבלין תנחומין על העבדים ועל השפחות: הלכה י (ה) ומעשה כשמתה שפחתו של ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו נכנס מפניהם לחצר נכנסו אחריו נכנס לביתו נכנסו אחריו אמר להם כמדומה הייתי שאתם נכווין בפושרין והלא אין אתם נכווין אפילו ברותחין (ו) הלא אמרו שאין מקבלין תנחומין על העבדים שהעבדים חשובים כבהמה: הלכה יא (ז) וכשמת טבי עבדו של רבן גמליאל קבל עליו תנחומים אמרו לו לא למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים אמר להן אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר היה: הלכה יב אף הוא הניח לו להניח תפלין אמרו לו לא למדתנו רבינו שהעבדים פטורין מן התפלין אמר להן אין טבי עבדי כשאר כל העבדים כשר הוא: הלכה יג (ח) אין קורין לעבדים ולשפחות אבא פלוני ואימא פלונית של בית רבן גמליאל היו קורין [ו] לאבא טבי ולאימא טביתא: הלכה יד (ט) אין קורין לאבות אבינו אלא לשלשה האבות ולא לאימהות אמנו אלא לארבע האימהות:

פרק שני

הלכה א המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו בכל דבר רבי ישמעאל אומר קורין עליו הוי [ז] נטלה הוי נטלה א"ל ר"ע הנח לו בסתמו אל תכבדהו ואל תקללהו אין קורעין עליו ואין חולצין עליו ולא מספידין עליו אבל עומדין עליו בשורה ואומרין עליו ברכת אבלים מפני שהוא כבוד חיים כללו של דבר כל שהוא כבוד של חיים מתעסקין בו כל שאין כבוד של חיים אין הרבים מתעסקין עמו לכל דבר: הלכה ב איזהו המאבד עצמו לדעת לא שעלה בראש האילן ונפל ומת בראש הגג ונפל ומת אלא זה שאמר הריני עולה לראש הגג או לראש האילן ואפיל עצמי ואמות [ח] ורואין אותו שעלה לראש האילן ונפל ומת הרי זה בחזקת המאבד את עצמו בדעת וכל המאבד את עצמו לדעת אין מתעסקין עמו בכל דבר: הלכה ג מצאהו חנוק ותלוי באילן הרוג ומושלך על גבי הסייף הרי זה [ט] בחזקת המאבד את עצמו שלא בדעת ואין מונעין הימנו כל דבר: הלכה ד מעשה בבנו של גורנוס בלוד שברח מבית הספר והראה לו אביו באזנו ונתירא מאביו והלך ואבד עצמו [י] בבגד ובאו ושאלו את רבי טרפון ואמר אין מונעין הימנו כל דבר: הלכה ה מעשה בתינוק אחד מבני ברק ששבר צלוחית בשבת והראה לו אביו באזנו ונתירא מאביו והלך ואבד עצמו בבור ושאלו את רבי עקיבא ואמר אין מונעין הימנו כל דבר: הלכה ו מכאן אמרו חכמים אל יראה אדם לתינוק באזנו אלא מלקיהו מיד או ישתוק ולא יאמר לו כלום (י) ר' שמעון בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת: הלכה ז הרוגי בית דין אין מתעסקין עמהן בכל דבר אחיהם (כ) וקרוביהם באין ושואלין את שלום העדים ואת שלום הדיינין [כ] שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם ולא היו מתאבלין אלא אוננים שאין אנינות אלא בלב: הלכה ח רבי נתן אומר אין בין שתיקה לבכיה כלום: הלכה ט (ל) אין מברין עליהם שנא' (ויקרא יט) לא תאכלו על הדם (מ) ב"ד [ל] שהרג לא היה טועם כל אותו היום ומניחין אותן לדבר עם אחיהם ועם קרוביהם [מ] ובשביל שלא להשהות (נ) ומשקין אותן יין ולבונה כדי שלא יצטערו (ס) ומלמדין אותן להתוודות שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע (יהושע ז) בני שים נא כבוד לה' (אלהיך) [אלהי ישראל] ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי ומה ת"ל וכזאת וכזאת מלמד שמעל בחרם שני

נוסחת הגר"א

[א] בחצי: [ב] כך הקב"ה אמר מי מודיע לבני במיתה המשנקת: [ג] כלי המיקר עד: [ד] איש טוב הוי: [ה] אם כן: [ו] אבא טבי אמא טביתא: [ז] נתלה הוי נתלה: [ח] וראו: [ט] שלא בחזקת מאבד עצמו לדעת ואין: [י] בבור (וכ"ה בתס"א וכרא"ש דמ"ק סי' קמ"א ובמרדכי שם סי' תתק"י): [כ] כלומר שאין בלבנו עליכם כלום (ומלת כלומר איתא ג"כ במתני' דסנהדרין מ"ו ובתס"א ורי"ף ורא"ש סוף מ"ק בשם מכלתין): [ל] שהרגו לא היו טועמין: [מ] רק שלא לשהות:

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' תוס' קדושין עח: ד"ה לא וצ"ע]: (ב) [שבת קנא:]: (ג) [ברכות טז: ע"ש]: (ד) [שם]: (ה) [שם]: (ו) ס"א לא כך שניתי לכם: (ז) [שם]: (ח) [שם]: (ט) [שם]: (י) [סוטה מז. סנהדרין קז:]: (כ) [סנהדרין מו.]: (ל) [שם סג.]: (מ) [שם ומו"ק יד:]: (נ) [סנהדרין מג.]: (ס) [שם]·

לב חכמים

פרק א לכל דבר. פי' להספיד וללוות. אלא הצריכים למטה וקבורה מתעסקין בעבדים דהא שייכי במצות. (תורת האדם): הוי טוב ונאמן אוכל מעמלו א"ל א"כ וכו'. (גירסת תס"א):

נחלת יעקב

ויהי בחצי הלילה כו'. יש לדקדק למאי הביא הך דרשה להתחלת מסכת זו כיון דאין בזה סדרים נפקותא לענין דינא. וכ"ל ליישב דמן דרשה זאת יש סמך וראיה להתחלת מסכת זו. והוא ע"פ גמרא דסנהדרין דף ל"ט ע"א שאל האי מינא לר' אבהו אלהיכם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה כי קבר למשה במאי טבל וכ"ת במיא הא כתיב מי מדד בשעלו מים א"ל בנורא דכתיב כי הנה ה' באש יבא ומי סלקא טבילותא א"ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא דכתיב כל אשר לא יבא באש תעבירו במים ע"ש פרש"י. וכתבו תוספות הא לא קשה ליה האיך נטמא דישראל נקראו בנים למקום ע"כ. ולפ"ז יש להקשות גבי מכת בכורים דכתיב וה' הכה כל בכור שהוא בעצמו ובכבודו המית אותם כדרשות המגיד אני ה' ולא השליח א"כ קשה קושית תוס' האיך טימא עצמו וע"ז לא שייך תירוץ תוספות. אמנם אי אמרי' דגוסס הוי כחי לכל דבר א"כ לק"מ כיון דמכה רומיא דהכי קראי מוכח דהקב"ה שווי' גוססים א"כ לק"מ קושית תוספות דהרי לא טימא להן כמותן. ומעתה מקושר ומחובר הדק היטב דרשה זו להתחלת המסכת כיון דהתחיל במסכת זו הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר וקשה מנ"ל הא לכן הקדים דרשה זו דמוכח מרומיא דקראי דהקב"ה שווי' גוססים א"כ מוכח דגוסס הוי כחי דאם לא כן תקשה קושית תוס' האיך טימא להן אע"כ דגוסס הוי כחי:

פרק ראשון ה"א כחי לכל דבר. הלכה זו הביא הרי"ף פרק אלו מגלחין והטור ביו"ד סי' של"ט. והא דקתני גוסס הוי כחי לכל דבר מפרש הר"ן דהיינו לענין גט דאם רמז ליתן גט לאשתו נותנין ולענין מתנה ולענין שכהן מותר לכנוס בבית שיש בו גוסס עכ"ל. אמנם במסכת קדושין דף ע"ח ע"ב מחולקין רש"י ותוס' בגוסס לענין מתנה והטור אה"ע סי' קכ"א הביא מחלוקתם. וכן לענין כהן אי מותר לכנוס בבית הגוסס תליא בחילופי גרסאות במס' נזיר דף מ"ג ע"א וע"ש ורוב הפוסקים הסכימו דאסור לכנוס הכהן בבית שיש בו גוסס ועיין בהרי"ף והרא"ש הלכות טומאה: זקוק ליבום. כ"ל של"ל זוקק ליבום. פי' אם מת אחיו כשהוא גוסס ואין לו אח אחר אשת אחיו אסורה לשוק כל זמן שהוא גוסס. וכן פוטר מן היבום אם מת אביו כשהוא גוסס ואין לאביו בן אחר אפ"ה אמו פטורה מן היבום דהוא נחשב כחי ואע"פ שאח"כ מת פטורה מן היבום כמו תינוק בן יום אחד דפוטר מן היבום כדאיתא במסכת נדה דף מ"ג ע"ב: ומאכיל בתרומה. אם היתה אמו בת ישראל הנישאת לכהן אוכלת תרומה בשבילו כל זמן שהוא גוסס: ופוסל בתרומה. אם היתה אמו בת כהן הנשואה לישראל אסורה לאכול בתרומת בית אביה כל זמן שהוא גוסס דנחשב כחי וכתיב וזרע אין לה ושבה אל בית אביה וא"כ כל זמן שבנה גוסס הוי כחי ואסורה לאכול בתרומת בית אביה: ונוחל ומנחיל. כ"ל דנוחל ומנחיל חדא הוא וה"ס נוחל מן האם כגון אם מתה אמו בשעה שהיה גוסס יורש הוא מן אמו ואם א"כ מת הוא מנחיל את הנכסים מאמו לאחיו מאביו משא"כ אי אמרינן דגוסס הוי כמת הוי שקלי לנכסי אמו קרובי אמו. והכי איתא נמי במסכת נדה דף מ"ד ע"א במתני' תינוק בן יום אחד מטמא בזיבה כו' ונוחל ומנחיל ומקשי בגמרא נוחל ממאן מאביו ומנחיל למאן לאחיו מאביו אי בעי מאבוה לירתיה ואי בעי מיניה לירתיה פרש"י אפי' חשיבא ליה כמאן דליתא. ירתי אחר מיתת אביהם ואיהו מאי אהני ומשני רב ששת נוחל בנכסי האם להנחיל לאחיו מן האב וע"ש פי' רש"י והיינו ממש כמ"ש: כאבר מן החי. דיש חילוק בין אבר שפירש מן המת לאבר שפירש מן החי דאבר שפירש מן המת כזית בשר הפורש מאותו אבר מטמא כמת אבל כזית בשר הפורש מאבר מן החי טהור כדאיתא בפ"ב דעדיות וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהל' טומאת המת ואם כן אבר הפורש מגוסס דינו כאבר שפורש מהחי: כבשר מן החי. דקי"ל בשר הפורש מן המת טמא ובשר הפורש מן החי טהור וא"כ בשר הפורש מגוסס דינו כבשר הפורש מהחי וטהור: וזורקין על ידו כו'. דקי"ל חטאת שמתו בעליה למיתה אזלי ובאשם ירעה עד שיסתאב אבל כל זמן שהוא גוסס מותר לזרוק דם חטאתו ואשמו דלא הוי כחטאת שמתו בעליה ואין להקשות מהא דאיתא בגיטין דף כח המוליך גט לאשתו והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים וכן המוליך חטאתו ממדינת הים מקריבין אותו בחזקת שהוא קיים ואמר רבה עלה ל"ש אלא חולה כו' אבל הניחו גוסס אין מקריבין אותו שרוב גוססין למיתה. אבל לק"מ דודאי כ"ז שהגוסס לפנינו מחזיקין אותו בחזקת חי אבל כשעברו איזה ימים אמרינן מסתמא מת כיון דרוב גוססין למיתה וכ"כ בטוי"ד סי' של"ט בשם מהר"ם מרוטנבורג מי שאמרו לו ראינו בנך או אחיך גוסס היום ג' ימים הוא בחזקת שמת וצריך להתאבל עליו וכן כתב המרדכי והרא"ש פרק ואלו מגלחין: ה"ב אין קושרין כו'. שהיה דרכן לקשור לחייו כדי שלא יפתח פיו וכן לפקוק נקביו שלא יכנס הרוח ויתפח ומה"ט מניחין נמי דבר המיקר על כריסו כ"ז אסור בגוסס והטעם שלא יקרב את מיתתו כדאיתא בש"ע סי' של"ט: עד אשר כו'. מסיפא דקרא מייתי ראיה דכתיב ותשבר כד על המבוע ודרשינן במסכת שבת זה הכרס שמתבקע לאחר מיתה ומש"ה דרך להניח דבר המיקר על הכרס כדי שלא יתפח וכן מבואר להדיא במס' שבת דף קנ"א ע"ב: ה"ג ע"ג החול כו'. כדי שיצטנן ולא יתפח וכן ע"ג מלח כל זה אסור עד שעה שימות: ה"ד אין מעמידין כו'. כ"ל של"ל אין מעמצין את עיני הגוסס וכן קתני להדיא במתני' דשבת: שהיה ר"מ אומר מושלו כו'. נ"ל שהיה רמ"א משל לנר וכן הוא בגמ' דשבת: ה"ה ואין חולצין שבימיהם היה דרך האבלים לחלוץ הכתף כל אלו אסור כשהוא גוסס. וכתב הר"ן ס"פ ואלו מגלחין הטעם בכל אלו שאסורין כדי שלא להבעיתו ועי"כ יתקרב מיתתו: ה"ו אין משמעין עליו. אין מקבצין בני אדם כדי להתעסק עמו והוא מלי' הקרא ויסמע שאול וכן אין משננין את מעשיו לספר בשבחו. והכי נמי טעמא הוא כמו כריתה שלא להבעיתו: רי"א אם חכם. נ"ל טעמא דר"י דת"ח בלא"ה רגילין לספר ממעשיו הטובים ומש"ה אין מבעיתין אותו בכך: ה"ז אין שואלין כו'. לא מצאתי דין זה ברי"ף והרא"ש גבי גוסס וכ"ל דט"ס הוא ואין כאן מקומו אלא מילתא באפיה נפשיה הוא וה"פ אין שואלין בעיר זה את זה. כשיש מת בעיר אין אדם שואל בשלום חבירו ודוקא בכה בכפר קטן שהכל יודעין כשיש מת בעיר אבל עיר גדולה מותר. וכ"כ הרמב"ן להדיא בספר תורת האדם וז"ל תניא באבל רבתי אין שואלין שלום זה לזה והמת בעיר בד"א בכפר קטן אבל בעיר גדולה שואלין עכ"ל: מחותך מסורת כצ"ל מחותך מסורס. פי' שהוציאו הוולד מן הבטן איברים איברים וכן היוצא הפוך שאינו יכול לחיות וכן הנפלים דהיינו בן שמונה אפילו הוא חי אפ"ה הוי נפל דאינו יכול לחיות או בן תשעה מת בכל אלו אין מתעסקין להספידם. הר"ן ס"פ א"מ: ה"ח ט כותי ועבד. ר"ל כותי ועבד הקנוי לישראל אין מתעסקין עמהם להספידם: ר"י אומר הוי טובי. הוי לשון גניחה וצעקה. והא דקתני הוי טבי לאו דוקא אלא כיון שעבדו של ר"ג היה שמו טבי לכך נקט הוי טבי. ובמסכת ברכות פרק היה קורא קתני לה בשם רבי יוסי ולא בשם רבי יהודה: ה"י נכוין בפושרין. כלומר סבור הייתי שתבינו דבר ברמז מועט שראיתם אותי סר מעליכם כשנכנסתי לחצר וראיתי שאפילו ברותחים אין אתם נכוים שהלכתי לבית כדי שלא תבואו לנחמני ואין אתם מבינים כוונתי: חשובים כבהמה. ומסיים בגמרא כשם שאומרים על שורו וחמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים על עבדו ושפחתו שמתו המקום ימלא לך חסרונך: ה"יב כשר היה. ויש לתמוה מאי מהני לענין תפלין דכשר הוא בשלמא לענין קבלת תנחומין שהוא מפני הכבוד א"ש דעבדים ושפחות היו חשובין כבהמה ומש"ה אין מקבלין עליהן תנחומין אבל טבי עבדו דכשר היה ראוי לכבדו ולקבל עליו תנחומין אבל לענין תפילין דנשים ועבדים פטורים מדאורייתא דמצות עשה שהזמן גרמא היא אם כן מאי נ"מ דכשר הוא אפ"ה פטור דלא עדיף מנשים. וכ"ל דאיתא בעירובין דף צ"ו אשתו של יונה עלתה לרגל ולא מיחו בידה חכמים מיכל בת שאול הניחה תפילין ולא מיחו בידה חכמים וכתבו תוספות שם בפסיקתא תניא דגבי מיכל בת שאול מיחו בה חכמים ופירשו תוס' הטעם דקי"ל תפילין צריכין גוף נקי ונשים אינן זריזות עכ"ל וא"כ י"ל מהאי טעמא נמי אסור לעבד לנהוג תפילין אע"ג דקי"ל בכל מ"ע שהזמן גרמא אם רצו להחמיר על עצמן ולעשותם אין מוחין כמ"ש הרא"ש סוף פ"ק דקדושין אבל בתפילין כיון דצריכין גוף נקי ועבדים קלי הדעת הם מחינן בהו ולפ"ז שפיר השיב ר"ג על טבי עבדו דכשר הוא ואיני מקלי הדעת כשאר עבדים ויודע להזהר בהן ומשו"ה לא מיחו בו: ה"יג אבא פלוני. פי' רש"י לא בבניהם קאמר אלא בשאר בני אדם כעין שקורין עתה מרי פלוני מרת פלונית כך היו רגילין לומר לבני אדם חשובים אבא ואימא אבל על עבדים ושפחות אין קורין לכן אבא ואימא: ולאימא טביתא. נ"ל של בית ר"ג היו קורין לאבא טבא ולאימא טביתא וטביתא אפשר שפחתו של ר"ג היתה נקראת כן והכי איתא להדיא במדרש רבה ספר ויקרא פרשה י"ט טביתא אמתיה דר"ג כו' אבל בגמרא דברכות גרסינן בפשיטות של בית ר"ג היו קורין אבא ואימא: ה"יד הלשון בהלכה זאת אינו מדוקדק אבל בגמרא דברכות גרסי' הכי אין קורין אבות אלא לשלשה דהיינו אברהם יצחק ויעקב ואין קורין אמהות אלא לארבע שרה רבקה רחל ולאה עכ"ל וכן ראויה להיות הכא: סליק פרק ראשון

פרק שני ה"א הוי נטלה. ר"ל שניטלה נשמתו הימנו וע"ז פליג ר"ע ואומר שמוטב שלא יאמר כלל מפיאמר הוי נטלה דמשמע שהוא בעצמו נטל נפשו: אין קורעין. כתב הטור ביו"ד סי' שמ"ה והאי אין קורעין פירוש לרחוקים הקורעים לכבוד אבל הקרובים הראוים להתאבל קורעין עליו עכ"ל. וכתב עליו הב"י שהרמב"ן נתן טעם לדבר שהקריעה חיובא הוא וא"ת זה שאינו עושה מעשה עמך פטורים ממנו א"כ אף הם לא ינהגו עליו אבילות ואיך עומדין עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים. אבל הרמב"ם כתב בפ"א מהל' אבל דאינו נוהג אבילות כלל: ה"ב לא שעלה באילן. דאיכא למימר שמא נאנס ונפל ולא עשה לדעת אלא בעינן שיאמר תחלה לעשות כן ואח"כ ראינו שעלה לגג ונפל מסתמא נעשה לדעת ועי' בב"י סי' שמ"ה: ה"ד והראה לו אביו באזנו. פי' הרא"ש פרק אלו מגלחין סי' נ"ה פירוש שאיים שהפחידו שלם לו המאורע שאירע לו באזנו כדרך שמכין התינוקות ומושכין אותן באזניהם. ואין להקשות דהוי מעשה לסתור דהא גבי דהאי קטן לדעת הוי ואפ"ה אמר ר' טרפון שאין מונעין ממנו שום דבר. אכן כבר כתב שם הרא"ש ליישב דצריך להגיה בברייתא ואם היה קטן אין מונעין ממנו כלום ומעשה בבנו של גורנוס בלוד כו' לפי שהיה תינוק וכשלא לדעת דגדול דמי וכן כתב בטור יו"ד סי' שמ"ה גבי קטן הוי כשלא לדעת: ה"ז ולא היו מתאבלין. כדי שתהא בזיונן כפרה להם אלא אוננין בלבד דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכך שאין אנינות אלא בלב בלבד: ה"ח אין בין שתיקה כו'. ר"ל אם שותקין האבלים הוי כמו בכיה ומשו"ה פליג ואמר אפילו אנינות אין נוהג בהרוגי ב"ד. ובש"ס דפוס פפ"ד נדפס על הגליון בזה"ל ר"ל אין בין מתאבלין לאנינות שהוא בלב. וזהו ממש כמו שכתבתי וכן נכון לגרוס כאן: ה"ט אין מברין עליהם. פי' שאין מברין את האבלים ברחבה כדרך שמברין את האבלים בסעודה ראשונה משל אחרים כדאמרינן במ"ק דף כ"ז אבל על הרוגי ב"ד אין מברין דכתיב לא תאכלו על הדם פרש"י בסנהדרין דלא תאכלו על הדם משמע על הנרצח ומסברא אוקמינן לה אהרוגי ב"ד שנהרגין על עונם שלא ינהגו בהם כבוד משום כפרה: ב"ד שהרג לא היו טועמין. הא נמי ילפינן במסכת סנהדרין מדכתיב לא תאכלו על הדם: ובשביל שלא לשהות. נ"ל שצ"ל ובלבד שלא לשהות וטעמא משום עינוי הדין: ומשקין כו'. פי' כדי שתטרף דעתן ולא ירגשו בצער מיתתן ובמסכת סנהדרין ילפינן לה מדכתיב

תנו

שני פעמים אנכי חטאתי אנכי ולא ביתי אנכי ולא בני מלמד שהתודה באמונה ומניין שכיפר לו וידויו שנאמר ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' ביום הזה: ביום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא ואומר (דה"א ב) ובני זרח זמרי ואיתן [והימן] וכלכל ודרע כלם חמשה וכי אין אנו יודעים שכולם ה' אלא מלמד שאף עכן עמהם לעולם הבא (כיוצא בו הגונב את המכס ואת החרם: הרי זה שופך דמים ולא שופך דמים בלבד אלא כאילו עובד עבודת כוכבים ומגלה עריות ומחלל שבתות): הלכה י כל הפורש מדרכי צבור אין מתעסקין עמו בכל דבר אחיהם וקרוביהן לובשין לבנים ומתעטפין לבנים ואוכלין ושותין ושמחים שנאבד שונאו של מקום שנא' (תהלים קלט) הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט (מפני מה ש) תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי: הלכה יא הרוגי מלכות אין מונעין מהן כל דבר מאימתי מתחילין למנות להם משעה שנתייאשו מלשאול אבל לא מלגנוב שכל הגונב הרי זה שופך דמים ולא שופך דמים בלבד אלא כאילו עובד עבודת כוכבים [א] וכו': הלכה יב מי שנפל לים מי ששטפו נהר מי שאכלתו חיה רעה אין מונעין מהן כל דבר מאימתי מתחילין למנות להם משעה שנתייאשו לבקש מצאוהו אברים אברים אין מונין לו עד שימצא ראשו ורובו רבי יהודה אומר השדרה והגלגולת [ב] הן רובו: הלכה יג מי שהיה בעלה צלוב עמה בעיר אשתו צלובה עמו בעיר אביו ואמו צלובין עמו בעיר לא ישרה באותה העיר אא"כ היתה עיר גדולה כאנטוכיא לא ישרה בצד זה אלא ישרה בצד זה עד מתי הוא אסור עד שיכלה הבשר כולו [ג] ואין הצורה ניכרת בעצמות: הלכה יד (ב"ש אומרים) (א) המגרש את אשתו לא ישרה עמה לא במבוי ולא בחצר אם היה מבוי של שניהם הופך פתחו לצד אחר ואם היתה חצר של שניהם מפנה זה מפני זה ומפנה אשה מפני איש בד"א בזמן [ד] שנשאו והכהנת אע"ג שלא נשאו בד"א מן הנשואין אבל מן האירוסין לא וכן החולץ ליבמתו לא יפנה מפני שאין לבו גס בה:

פרק שלישי

הלכה א (א) בן יומו שמת הרי הוא לאביו ולאמו כחתן שלם לא סוף דבר בן יומו חי אלא אפי' יוצא ראשו ורובו בחיים אלא שדברו חכמים בהווה: הלכה ב (ב) ויוצא בחיק נקבר באשה אחת ובשני אנשים [ה] אבא שאול אומר באיש א' ובשתי נשים אמרו לו אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים ואין איש אחד מתייחד עם שתי נשים (ג) אין עומדין עליו בשורה ואין אומרין עליו ברכת אבלים עד שיהא בן שלשים יום ובן שלשים יום יוצא באנשים ובנשים ובדלוסקמא [ו] ובאגפים עד בן שנים עשר חדש בן שנים עשר חדש יוצא באנשים ובנשים ובדלוסקמא [ז] ובכתף עד בן שלש שנים רבי יהודה אומר אם רצה אביו לכבדו מוציאין לו ארון לבית הקברות [ח] עד בן שלש שנים: הלכה ג בן שלש שנים יוצא במטה רבי עקיבא אומר הוא בן שלש שנים ואיבריו כבן שתים (אינו יוצא במטה) הוא בן שתים ואיבריו כבן שלש יוצא במטה [ט] שמעון בן אחי עזריה אומר (ד) כל היוצא במטה מקלסין לפניו רבי מאיר אומר משום רבי אלעזר בן עזריה כל שהרבים מכירין אותו מתעסקין עמו וכל שאין הרבים מכירין אותו אין הרבים מתעסקין עמו [י]: הלכה ד [כ] (ה) רבי יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה אומר אף שכיניו (ו) לענין הספד מספידין לעניים בני שלש ולעשירים בני ארבע רבי עקיבא אומר לעניים בני שש ולעשירים בני שבע בני עשירים כבני חכמים בני חכמים כבני מלכים (מתעסקין עמהם): הלכה ה תינוק שיודע לישא וליתן יוצא במעשה עצמו אם אין לו מעשים יוצא במעשה אבותיו ואם אין לאבותיו מעשים יוצא במעשה קרוביו הכלה יוצאת בין בכבוד אביה בין בכבוד חמיה מפני (ז) (שמעלין בכבוד ולא מורידין) לא מוסיפין בתחילה אבל מוסיפין על העיקר: הלכה ו בירושלים היו אומרים עשה לפני מיטתך וביהודה היו אומרים עשה לאחר מיטתך (של) שבירושלים לא היו אומרים לפני מיטתו של מת אלא [ל] דבריו של מת וביהודה היו אומרים דברים שיש בו ודברים שאין בו המהלכין אחר המטה לא היו עונין אחריהם ואומרים אלא דברים שיש בו (ודברים שאין בו). מבן שלש ועד בן שלשים יוצא כחתן מבן שלשים עד בן ארבעים יוצא כאח מבן ארבעים ועד בן חמשים יוצא כאב: הלכה ז רשב"א אומר מבן שלשים ועד בן ארבעים אם יש לו בנים או לרוב בני גילו בנים יוצא כאב ואם לאו יוצא כאח מבן מ' ועד בן נ' אם יש לו בני בנים או לרוב בני גילו [מ] בנים יוצא כאב ואם לאו יוצא כאח: הלכה ח (ח) מת פחות מחמשים מת בהכרת לחמשים ושתים שנה זו היא מיתת של שמואל הרמתי מת לששים שנה זו היא מיתה האמורה בתורה שנאמר (איוב ה) תבא בכלח אלי קבר מת לשבעים שנה זו היא מיתה של שיבה שנא' (תהלים צ) ימי שנותינו בהם שבעים שנה מת לשמונים שנה זו היא מיתה של גבורה שנא' (שם) ואם בגבורות שמונים שנה [נ] וכן ברזילי הגלעדי אמר לדוד (ש"ב יט) בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טב לרע (יתר מכאן חיים של צער): הלכה ט המת (ט) ליום א' מיתה של זעף. המת לשנים מיתה של בהלה. המת לשלשה מיתה של מגפה. לארבעה לחמשה מיתה חטופה. המת לששה מיתה האמורה בתורה. המת לשבע מיתה של חיבה. יתר מכאן של יסורין: הלכה י רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר זקן שאכל את החלב או שחלל את השבת מת בהכרת וכי מה מודיענו [ס] שמיתתם בהכרת אלא שמת לשלשה מת בהכרת לארבעה מיתה חטופה המת לששה מיתה האמורה בתורה וכו'. א"ר יהודה חסידים הראשונים (י) היו מתייסרין בחולי מעיים [ע] כעשרים יום קודם מיתתן כדי למרק את הכל כדי שיבואו [פ] זכאין לעתיד לבא שנא' (משלי כז) מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו:

הגהות הגרי"ב

(א) [כתובות כז:]: (א) [נדה מד.]: (ב) [מו"ק כד. קדושין פ:]: (ג) [שם]: (ד) [שם]: (ה) [שם]: (ו) [שם]: (ז) ס"א [והגר"א] שעולה עמו ואינה יורדת: (ח) [מו"ק כח.]: (ט) [שם]: (י) [עי' שבת קיח:]:

נוסחת הגר"א

[א] וכמגלה עריות ומחלל שבתות כיוצא בו הגונב את המכס ה"ז שופך דמים ולא שופך דמים בלבד אלא כאילו עובד עבודת כוכבים ומגלה עריות ומחלל שבתות: [ב] הרי הן כרובו: [ג] שאין: [ד] שנשאת והכהנת אע"ג שלא נשאת: [ה] אבל לא באיש א' ושתי נשים אבא שאול אומר אפי': [ו] באגפיים: [ז] בכתף: [ח] קודם: [ט] ר' שמעון בן אלעזר אומר כל היוצא במטה מקלסין לפניו ראב"ע אומר כל: [י] ר"י משום ראב"ע אומר אף שכניו: [כ] ולענין הספד ר"מ משום ר' ישמעאל אומר לעניים בני שלש ולעשירים בני חמש ר' יהודה אומר משמו עניים בני חמש ועשירים בני שש ר"ע אומר לעניים בני שש ולעשירים בני שבע ומספידין לבני עניים כבני עשירים ובני עשירים כבני חכמים ובני חכמים: [ל] דברים שיש בו ואחר המטה היו אומרים בין דברים שיש בו בין דברים שאין בו וביהודה לפני המטה היו: [מ] בני בנים יוצא כאבי אב ואם לאו יוצא כאב: [נ] יתר מכאן חיים של צער שכן ברזילי: [ס] שמיתתו (וכתה"א וטור סי' שנ"ט הגירסא מי מודיענו שמת): [ע] בב' וג' יום (וכתה"א איתא כעשרה כעשרים יום): [פ] נקיים:

על

לב חכמים

פרק ב רי"א הסדרה כו'. וכן סבר ר"י לקמן ס"פ י"ב ובתה"א הביא בשם מכלתין דגם לענין מת מצוה סבר ר"י הכי [ועי' בהגר"א יו"ד סי' שס"ד ס"ק ו']. ובש"ע ס"ס שנ"ג וסי' שס"ד ס"ג וסי' שע"ד ס"ב וסי' שע"ה ס"ז סתם כת"ק דלא כהטור ועי' ב"י: פרק ג אומר אף כאים. (גירסת תה"א): א"ע עליו בשורה כו'. אבל מברין עליו בסעודה ראשונה אי קים ליה ביה שכלו לו חדשיו (כגון שבעל ופירש) כמ"ש בשבת קל"ו א' נוורוניתא קבעית למיכל א"ל כו'. (תה"א): לארבעה וחמשה. גירסת תה"א וטור סי' שנ"ט וגרסי' ג"כ כאן ובהלכה הקודמת דתופס במקום חטופה:

נחלת יעקב

הנו שכר לאובד ויין למרי נפש: שני פעמים. במסכת סנהדרין ילפינן מהכא שמעל בחרם ג' פעמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע דכתיב אנכי חטאתי משמע במעל הזה וכזאת וכזאת משמע עוד שני פעמים והיכא מ"ד התם שמעל בחרמים והא דלא איענש בימי משה מסיק התם שקודם שעברו את הירדן לא איענשו על הנסתרות וע"ש: ואומר ובני זרח כו'. הכי איתא במסכת סנהדרין דף מ"ד ע"ב ופי' רש"י זמרי הוא עכן כדאמרינן לקמן וכוללו הכתוב עם שאר אחיו שהיו צדיקים משמע שגם הוא היה בן עוה"ב שנמחל חטאו ע"י שהתוודה קודם מיתתו: כאילו עובד עבודת כוכבים. שעל ידי שגנב המכס צריך לפעמים לברוח וגם צריך להעלים שהוא יהודי ועי"כ יכול לבוא לידי כמה עבירות חמורות. ואיידי דקתני לעיל בחייבי מיתות ב"ד נקט נמי שהגונב הוי נמי כחייבי מיתות ב"ד: ה"י כל הפורש כו'. מי הן הפורשין מדרכי הצבור כתב הרמב"ם פ"א מהל' אבל הם האנשים שפרקו עול המצות מעל צוארן ואין נכללין בכלל ישראל בעשיית המצות ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות אלא הרי הן כבני חורין לעצמן כשאר העובדי כוכבים וכן האפיקורסין והמומרין והמוסרין לאנסין כל אלו נקראין פורשי מדרכי צבור וכ"כ הטור סי' שמ"ה: ה"יא הרוגי מלכות. כתב הטור בשם הרמב"ן דוקא הרוגי מלכי ישראל אבל הרוגי מלכי עובדי כוכבים מונעין מהן הספד וע"ש בב"י: מאימתי מתחילין למנות. כלומר מאימתי מונין האבילות שהרי לא נקבר הנגלל שלא ניתנו לקבורה שיהא מונין להם מסתימת הגולל כמו בשאר מתים וא"כ מאימתי מתחילין למנות האבילות. ר"ן פרק א"מ: משעה שנתייאשו כו'. פי' הר"ן שמבקשים מאת המלך ושריו לקוברו וכשמתייאשו מלשאול אותו היום הוא להם כאילו נסתם הגולל וחייבין להתאבל עליהן אע"פ שבדעת של קרובים לגנוב אותן ולקוברן אפ"ה מתאבלין עליהם דמלתא דלא שכיחא היא: שכל הגונב כו'. כל זה מיותר גם הרי"ף והרא"ש הביאו הלכה זו בשם אבל רבתי ולא העתיקו לשון זה אכן ראיתי בחידושי אנשי שם שכתבו מלתא באפיה נפשיה הוא וכן סדר המשנה פ"ק דבילה שאפר כירה מוכן הוא וכתב הרא"ש מלתא באפי' נפשיה הוא כמו ואפר כירה וה"כ נ"ל כן: ה"יג לא ישרה כו'. כתב הר"ן הטעם לפי שהוא גורם לבזות המת שאומרים אותו האיש הצלוב אחיו של פלוני הוא: עיר גדולה. דבעיר גדולה אין מכירין זה את זה כ"כ ומ"מ לא ישרה בצד זה דהיינו סמוך לאותו צד שנצלב בו אלא בצד אחר: עד שיכלה הבשר. כיון שאין הצורה קיימת לא יזכרו אותו לרעה עוד ר"ן פרק א"מ: ה"יד לא ישרה כו'. פירש"י בכתובות לפי שמכירה ברמיזותיו וקריצותיו שמא יבואו לידי עבירה: ומפנה אשה. הכי מסקינן במסכת כתובות שהיא נדחת מפניו: והכהנת אע"פ כו'. פרש"י שמא יבוא עליה וכהן אסור בגרושה: בד"א מן הנשואין. כשנתגרשה מן הנשואין כיון שלבו גס בה חיישינן שמא יבואו לידי עבירה אבל כשנתגרשה מן האירוסין שאין לבו גס בה וכן החולץ ליבמתו שאין לבו גס בה מותר אע"פ שגם יבמתו שחלץ אסורה עליו כמו גרושה אפ"ה מותר לדור במבוי אחת. ובמסכת כתובות הביא הש"ס בשם אבל רבתי לענין פרעון חוב שאסור לפרוע לו חוב ע"י עצמה כשנתגרשה מן האירוסין אבל בגירסא שלפנינו איכה. והא דנקט לה הך דינא הכא י"ל איידי דאיירי לעיל מי שהיה בעלה צלוב בעיר שאסור לדור באותה עיר נקט לה נמי הך דינא דהמגרש דדמי ליה: סליק פרק שני

פרק שלישי ה"א כחתן שלם. היינו לענין אבילות שאביו ואמו חייבין להתאבל עליו והכי אמרי' במסכת נדה דף מ"ד במתני' דקתני בן יומו הרי הוא לאביו ולאמו כחתן שלם ומסיק הש"ס למאי הלכתא ומשני לענין אבילות ומוקי לה בגמרא דמיירי דקים ליה בגוויה שכלו חדשיו וכ"כ הרא"ש פרק א"מ סי' פ' דאל"כ נפל הוא ואין חייבין להתאבל עליו ועי' בתוי"ט שנתן טעם לשבח למה נקט האי לישנא כחתן שלם: לא סוף דבר כו'. כלומר לא בעינן שצריך לחיות יום אחד דוקא אלא כיון שיצא ראשו ורובו ועדיין חי נמי הוא כחתן שלם: ה"ב ויוצא בחיק. במסכת מ"ק דף כ"ד איתא כל ל' יום יוצא בחיק דהיינו שמוליכין אותו בחיק ולא בארון והכא דקתני סתם יוצא בחיק נ"ל נמי דמיירי בתוך ל' יום ולא ידעינן ביה דכלו חדשיו ודינו כנפל ומש"ה יוצא בחיק באשה אחת ובשני אנשים ולא בעינן שיהיו רבים מתעסקין עמו: אמרו לו אשה כו'. וטעמא דאבא שאול דמתיר כבר כתבו תוס' במ"ק דף כ"ד דס"ל בשעת אבילות דטרידי שרי אבל בעלמא מודה אבא שאול דאיש אחד אסור לייחד עצמו עם שתי נשים: בשורה. פרש"י א"נ לעמוד עליו בשורה כשחוזרין מבית הקברות עוברים לפני האבל בשורה וכל אחד אומר לו תתנחם: ברכת אבלים. ברכה שאומרים ברחבה כדאמרינן בכתובות: ובדלוסקמא ובאגפיים. פרושי קמפרש איזהו דלוסקמא הניטלת באגפיים והכי אמרינן במ"ק דף כ"ד בן ל' יוצא בדלוסקמא אר"י לא דלוסקמא הניטלת בכתף פירוש באדם אחד אלא באגפיים פי' רש"י בשני ב"א דרך כבוד. אכן נמצא דהכא ע"כ ליכא לפרושי כפרש"י שהם מדקתני לקמן מבן י"ב חודש עד ג' שנים יוצא בדלוסקמא ובכתף ולפירוש רש"י הניטלת באגפיים הוי יותר כבוד מניטלת בכתף ונ"ל דברייתא זו ס"ל כמ"ש הב"י בסימן שנ"ג בשם הרמב"ם דדלוסקמא הניטלת באגפיים היינו במטה קטנה הניטלת בין אגפיים והניטלת בכתף יותר גדולה שצריכין לשאת בכתף ולפ"ז אתי שפיר הא דקתני הכא בן י"ב חודש יוצא בדלוסקמא ובכתף שהוא יותר כבוד מניטלת בין האגפיים: בן י"ב חדש כו'. ברייתא דהכא פליגא אברייתא דמ"ק דהא התם קתני בן י"ב חודש יוצא במטה וכ"כ הטי"ד בסי' שנ"ג וע"ש בתוס' שהביאו ברייתא זו ודבריהם סתומים ועי' במהרש"א ליישב כוונת תוס': ר' עקיבא אומר כו'. בגמרא דמ"ק גרסינן הכי הוא כבן שתים ואיבריו כבן שנה הוא בן שנה ואיבריו כבן שתים יוצא במטה וע"ש בתוס' שהביאו ברייתא דכאן ולגירסא דהכא לק"מ קושית תוס' שם במאי פליג ר"ע את"ק די"ל בהא פליגי ת"ק סבר דוקא בן ג' שנים יוצא במטה ור"ע סבר כשאיבריו כבן שלש אע"פ שהוא בן שתים אפ"ה יוצא במטה ולפעמים אפי' בן ג' אינו יוצא במטה והיינו כשאבריו כבן שתים. ויותר נראה דצ"ל כגי' הגמרא הוא בן שתים ואיבריו כבן שלש הוא בן שלש ואיבריו כבן שתים יוצא במטה דסגי בחד מינייהו או שיהא בן שלש או שאבריו כבן שלש: מקלסין. בגמרא גרסינן מאהיבין עליו פי' רש"י מרגישין ומצערין עליו וכן הוא הפי' של מקלסין דהכא: מכירין אותו. פרש"י שהיו מכירין אותו כבר שהיה רגיל לצאת מן הבית: ה"ד אף שכניו. פליג את"ק דאמר דוקא כשרבים מכירין אותו מתעסקין עמו ור"י סבר אפי' אם אינן מכירין אותו רק שכניו נמי מתעסקין עמו: לענין הספד. מלתא באנפיה נפשיה היא ולענין הספד מהו הדין ומפרש ואזיל לעניים מספידין בני שלש משום להספידן אבל בני עשירים אין מספידין אלא דוקא בני ד' ופרש"י לפי שעני מצער על בניו יותר מן העשירים לפי שאין לו שמחה אחרת: בני עשירים כבני כו'. ר"ל מספידין אותן בעילוי ומוסיפין קצת בשבחיהם מפני כבוד אבותיהן כדאמרי' לקמן מוסיפין על העיקר כן כתב הרא"ש פרק א"מ סי' פ"ו: ה"ה יוצא במעשה עצמו. פי' כשמספידין אותו ויוצא מזכירין את שבחו ואם אין לו מעשים מזכירין שבח אבותיו או שבח קרוביו וכ"כ הטור סי' שד"מ: מפני שמעלין כו'. בס"א גרסי' שעולה עמו ואינה יורדת. פי' מש"ה יוצאה נמי בכבוד חמיה: לא מוסיפין בתחלה. כלומר אין מספידין בכבוד למי שאינו ראוי לו כלל אבל אם ראוי לכבוד מועט מוסיפין מקצת על דבר טוב שנמצא בו וזהו דקתני אבל מוסיפין על העיקר. כ"כ הרא"ש והטור סי' הנ"ל: ה"ו בירושלים כו'. כל הלכה זו משובשת בכמה טעיות אכן ראיתי בספר תורת האדם לרמב"ן ז"ל שהביא הלכה זו על נכון וז"ל תניא באבל רבתי בירושלים היו אומרים עשה לפני מטתך ביהודה היו אומרים עשה לאחר מטתך מפני שבירושלים לא היו אומרים לפני מטתו של מת אלא דברים שיש בו וביהודה היו אומרים דברים שיש בו ודברים שאין בו המהלכים אחר המטה לא היו עונים אלא דברים שיש בו עכ"ל וכן נ"ל הכא. וה"פ בירושלים היו אומרים עשה דברים שיאמרו עליך לפני מטתך וביהודה היו אומרים עשה דברים שיאמרו לאחר מטתך ומפרש הברייתא למה היו אומרים בירושלים עשה לפני מטתך מפני שבירושלים לא היו אומרים לפני מטתו אלא דברים שיש בו מש"ה היו אומרים עשה לפני מטתך כלומר שיעשה מצות ומעשים טובים כדי שיוכלו לומר עליו אחר מותו ולספר בשבחו. אבל ביהודה המהלכים לפני המטה היו אומרים נמי דברים שאין בו אבל לאחר שמטה לא היו אומרים אלא דברים שיש בו לכן היו אומרים עשה לאחר מטתך. אבל במסכת שבת דף קנ"ג איתא נמי הך לישנא בין בני גלילאי לבני יהודה ומפרש הש"ס מר כי אתריה ומר כי אתריה פרש"י בגליל היו הספדנין הולכין לפני המטה מש"ה אומרים עשה לפני מטתך אבל ביהודה היו מהלכין אחר המטה מש"ה היו אומרים עשה לאחר מטתך: מבן שלש כו'. מלתא באפיה נפשיה היא ויגעתי הרבה בפוסקים ולא מצאתי דין זה בשום פוסק אבל לפי הענין נראה שהיה להם מנהג מיוחד בהוצאת המת לחתן ומנהג מיוחד לאב דהיינו בגדול שיש לו בנים ומנהג מיוחד לאח דהיינו גדול שאין לו בנים וע"ז קתני הכא מבן שלש כו' כדמפרש ורשב"א פליג על ת"ק בזה כדמפרש רשב"א בהלכה ז': ה"ח פחות מחמשים. במ"ק דף כח ע"א גרסי' מת בחמשים שנה זו היא מיתת כרת משמע גם שנת חמשים בכלל וכ"כ הטור להדיא בסי' שנ"ט בשם אבל רבתי מת בחמשים כגירסת הגמרא וכן נראה ממ"ש תוס' שם בשם הירושלמי דדייק מדכתיב אל תכריתו שבט הקהתי ועבודתם היה עד חמשים דכתיב מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה עכ"ל: שמואל הרמתי. דלאו מיתת כרת היא מדשמואל מת לנ"ב שנה וכ"כ רש"י במסכת תענית דף ה': בכלח. בכלח בגמטריא ששים ובמסכת מ"ק איתא בהדיא הכי והא דקתני מיתה האמורה בתורה ר"ל מיתת כל אדם והטור כתב בהדיא בשם אבל רבתי מת לס' זהו מיתת כל אדם. אבל בגמרא איתא דהיא מיתה בידי שמים הבא על עונש ועי"ש בתוס': בן שמנים שנה אנכי היום. וכתיב בתריה האדע בין טוב לרע אם יטעם עבדך את אשר אוכל כו' משמע דהוי תידוש פתי כ"כ ובמס' שבת דף קנ"ב נמי יליף ליה מהאי קרא שאין דעת הזקנים נוחה במאכל ובמשתה אע"ג דמסיק שם דמברזילי הגלעדי אין ראיה דשטוף בזימה הוי מ"מ סמך לדבר הוא: ה"ט המת ליום אחד כו'. במסכת מ"ק איכא לישנא אחרינא והטור הביא בסי' שנ"ט חלוקי הגירסאות שבין הגמרא דמ"ק לאבל רבתי: של זעף. בחדושי אגדות הובא בשם רש"י דכתיב למות תוצאות שמיני מיתות יש בגמטריא של תוצאות והן הן מיתת זעף ומגפה ובהלה וחטופה כולם מיני מיתות משונות הן: האמורה בתורה. כלומר מיתה של כל אדם: ה"י זקן שאכל כו'. הלשון מגומגם אבל הטור הביא בסי' שנ"ט בלשון הזה רחב"א אומר זקן שחלל את השבת או אכל חלב מי מודיעני שמת בכרת אלא המת בג' ימים מת בהכרת לד' וה' מיתה חטופה כו'. והיינו כרת דיומא: בב' יום כו'. ר"ל כ' יום קודם מיתתן היו מתייסרין בחולי מעיים ובמדרש ב"ר פרק ס"ב איתא הכי חסידים הראשונים היו מתייסרין בעשרה בעשרים יום בחולי מעיים כדי למרק כו' ר"ל שיהיו נקיים מכל כדאי' במסכת יומא [דף ד:] גבי משה כדי למרק אכילה ושתיה שבמעיו: מצרף לכסף. כשם שהכלי הנקרא מצרף מזקק הכסף והכלי הנקרא כור מזקק

את

פרק רביעי

הלכה א [א] (א) על כל האמור בתורה כהן מטמא על אביו ועל אמו על בנו ועל בתו על אחיו ועל [ב] אשתו ועל אחותו רבי עקיבא אומר שניים להם מתאבל ואונן ולא מטמא: הלכה ב (ב) רשב"א אומר [ג] אבי אביו ובן בנו וחכמים אומרים כל מי שמתאבל עליו מתאבלין עמו וכל שאין מתאבל עליו אין מתאבלין עמו ספק שהוא אחיו ספק שאינו אחיו ספק שהוא בנו ספק שאינו בנו מתאבל ואונן ואינו מטמא: הלכה ג אשתו ארוסה לא מתאבל [ד] ולא מטמא גרושה אע"פ שיש לו הימנה בנים לא מתאבל ולא אונן ולא מטמא: הלכה ד ([איזה אנינה מיום מיתה ועד יום קבורה כדברי רבי מאיר וחכמים אומרים אין לך אסור באנינה אלא יום אחד בלבד]) אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט מתאבל ואונן ולא מטמא: הלכה ה אחותו ארוסה ר"מ [ה] אומר מטמא רבי יהודה ור"ש אומרים לא יטמא: הלכה ו מוכת עץ [ו] ר"י אומר יטמא ור"מ ור"ש אומרים לא יטמא באנוסה ומפותה הכל מודים שלא יטמא בבוגרת הכל מודים שיטמא: הלכה ז כללו של דבר [ז] שהיה רבי שמעון אומר כל שהיא כשירה לכהן גדול מטמא לה כל שאינה כשרה לכהן גדול לא יטמא: הלכה ח על כל [ח] אלה שאמרו כהן מטמא אינו רשות אלא חובה [ט] (ג) רבי שמעון אומר רשות רבי יהושע אומר חובה: הלכה ט (ד) מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערבי פסחים ולא רצה ליטמא לה ודחפוהו חביריו וטמאוהו על כרחו אמרו לו אינה רשות אלא חובה: הלכה י עד אימתי מטמא לה ר"מ אומר כל אותו היום [י] רבי יהודה אומר עד שלש רבי יהודה אומר משום רבי טרפון עד שיסתם הגולל: הלכה יא מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד ובא יוחנן אחיו מן הגליל [כ] [לטמא לו] מאחר שנסתם הגולל לטמא (לאחוריהם) ובאו ושאלו לחכמים ואמרו אל יטמא פתחו לו [ל] על הקבר ויראה: הלכה יב (ה) מעשה בתינוק אחד שכתב נכסיו לאחרים והניח את משפחתו והיו בני משפחתו מעוררין ואומרים יבדק ובאו ושאלו לחכמים ואמרו אל יבדק מאחר שנסתם הגולל אין מזיזין את המת ממקומו [מ] ודבר אחר כיון שמת שערו נשתנה: הלכה יג (ו) כהן הדיוט שהוא מטמא לקרוביו אל יטמא לאחרים אפילו בו ביום בד"א בזמן שיש בו כדי נושאי המטה וקבריה אבל אין שם כדי נושאי המטה וקבריה ה"ז יטמא נטמא ובאו כדי נושאי המטה וקבריה פורש למקום טהרה: הלכה יד היו שם שני דרכים אחת קרובה וטמאה ואחת רחוקה וטהורה אם היה העם הולך לו ברחוקה ילך עמהם ואי לאו ילך בטמאה מפני [נ] כבוד השם: הלכה טו היה עומד וקובר את מתו עד שהוא עומד בתוך הקבר מקבל מאחרים וקובר פירש הרי זה לא יטמא: הלכה טז (ז) נטמא בו ביום רבי טרפון מחייב ורבי עקיבא פוטר נטמא לאחר אותו היום הכל מודים שהוא חייב מפני שהוא סותר יום אחד: הלכה יז מטמא כהן על הקרובים אפילו הן פסולין בנו ובתו נתינים וממזרים אחיו ואחותו נתינין או ממזרין חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית (וחוץ ממי שיש לו ממקום אחר): הלכה יח ספק אחיו ספק שאינו אחיו ספק שהוא בנו ספק שאינו בנו מתאבל ואונן ואינו מטמא: הלכה יט (ח) איזהו אנינה מיום מיתה עד יום קבורה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אין לך (איסור) באנינה אלא יום אחד בלבד: הלכה כ [ס] כהן גדול שהוא מטמא למתים או שפרע או שפרם הרי זה לוקה ארבעים: הלכה כא כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה סופג את הארבעים ושאין הנזיר מגלח עליה אין סופג את הארבעים: הלכה כב (ט) (כהן גדול שהוא מטמא או שנכנס לבית הקברות הרי זה לוקה ארבעים): הלכה כג [ע] (אע"פ) שנכנסו למדור הנכרים לארץ עממים ולבית הפרס או שיצא חוץ לארץ מלקין אותו מכת מרדות: הלכה כד נכנס לשדה שאבד קבר לתוכה פטור עד שיהלך את כולה: הלכה כה (י) מטמא כהן ויוצא ח"ל לדיני ממונות ולדיני נפשות לקדש את החדש ולעבר את השנה ולהציל את שדהו מנכרי [פ] ואפילו יוצא ועורר עליה: הלכה כו [צ] (כ) ללמד תורה ולישא אשה רבי יהודה אומר אם אין לו מאין ללמד יטמא [ואם לאו אל יטמא ר"י אומר אע"פ (שאין) [שיש] לו מאין ללמוד יטמא] שלא מכל אדם זכאי ללמוד בתורה מעשה ביוסי הבבלי שנטמא ויצא חוץ לארץ אצל רבי יוסי בציידין: הלכה כז (ל) מטמא כהן [ק] על עצם כשעורה מאביו ורבי יהודה אומר בתחלה אין אדם מטמא על עצם כשעורה מאביו (אבל חוזר הוא על עצם כשעורה מאביו אמרו לו) לא יטמא כהן על אבר מן החי אפילו מאביו: הלכה כח מעשה ביוסף פסקס שעלתה נימא ברגליו ונכנס הרופא לחתכה [ר] אמרו לו כשתניח לו כחוט השערה חתכה והניח בה כחוט השערה והודיעו קרא לנחוני בנו אמר לו בני ע"כ אתה חייב ליטפל [ש] מכאן ואילך צא לך שאמרו חכמים אין אדם מטמא על אבר מן החי (ואפילו) מאביו כשבא הדבר אצל חכמים אמרו על זה נאמר (תהלים קיט) נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי (קהלת ז) יש צדיק אובד בצדקו (ויש רשע מאריך ברעתו): הלכה כט מצא מת מצוה הרי זה מטפל בו וקוברו (מ) איזהו מת מצוה כל שהוא צווח ואין בני העיר שומעין את קולו אבל בני העיר שומעין את קולו אין זה מת מצוה: הלכה ל לעולם הוא מת מצוה עד שיהא שם כדי נושאי המטה וקבריה אבל יש שם כדי נושאי המטה וקבריה אין זה מת מצוה: הלכה לא [ת] על הכל מטמא כהן

גדול

נוסחת הגר"א

[א] האמור בתורה שכהן מטמא להן אבל מתאבל עליהן על: [ב] אחותו ועל אשתו: [ג] אין מתאבל אלא על: [ד] ולא אונן ולא וכו': [ה] ור' יהודה אומרים מטמא ר' יוסי ור"ש: [ו] ר"מ ור' יהודה ור' יוסי אומרים יטמא ר"ש אומר: [ז] היה: [ח] אלו: [ט] ר' ישמעאל אומר רשות ר"ע אומר: [י] ר' יוסי אומר עד ג' ימים: [כ] אחר שנסתם הגולל לטמא לו: [ל] את: [מ] דבר: [נ] כבודו: [ס] כהן שהוא מטמא או שנכנס לבה"ק הז"ל ארבעים כ"ג שמטמא למת: [ע] נכנס למדורות העובד כוכבים ולבית: [פ] וחותם ומעלה בערכאות שלו ואפי' יוצא מעורר עליה: [צ] ויוצא ללמוד תורה ולישא אשה אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאין מוצא ממי ללמוד אבל יש לו ממי ללמוד אין יוצא ר' יוסי אומר אפי' יש לו ממי ללמוד יטמא שלא מכל אדם זוכה ללמוד מעשה ביוסף הכהן שהלך אצל רבו ללמוד תורה ויצא: [ק] לעצם כשעורה מאביו ואין מטמא לאבר מן החי מאביו ר"י אומר בתחלה אין מטמא על אבר מן המת מאביו אבל (ונראה דל"ג מן אמרו לו עד סוף ההלכה): [ר] אמר לו כשתניח בו כחוט השערה הודיעני וחתכה: [ש] בי: [ת] כה"ג ונזיר ר"א:

הגהות הגרי"ב

(א) [מ"ק כ:]: (ב) [שם]: (ג) [סוטה ג. זבחים ק.]: (ד) [זבחים שם]: (ה) [עיין כ"כ קנד.]: (ו) [נזיר מב]: (ז) [עי' תוס' שבועות יז. ד"ה נזיר]: (ח) [זבחים ק:]: (ט) [עיין בתוס' נזיר נד: ד"ה ומשני ותוס' ברכות יט: ד"ה מדלגין ותוס' שבת קנד: ד"ה עד ותוס' כתובות ד: ד"ה עד]: (י) [ע"ז יג. ע"ש]: (כ) [שם]: (ל) [נזיר מג]: (מ) [עירובין יז: יבמות פט: נזיר מג:]:

לב חכמים

פרק ד מתאבל ואונן. מכאן סיוע לדעת הגאונים דאבלות דאורייתא ביום ראשון שהרי בכאן ספק אבלות להחמיר אלמא ספק תורה הוא ולא דמי למה שהקילו בולד שלא שהה ל' יום שכל ספק בן קיימא אין לבו אדם דוה עליו ולא מקיים ביה ואחריתה כיום מר. הס"א וע"ש שהאריך בזה ועי' תוס' יבמות ל"ו ב' כד"ה הא וש"מ ועי' ירושלמי ס"פ י"א דיבמות וצ"ע: הבל מטמאין כ"ג ונזיר רא"א יטמא כ"ג ולא

נחלת יעקב

את הזהב מכל סיג ופסולת שבתוכו כן הצדיקים ממרקן הקדוש ברוך הוא בעולם הזה כדי שיבואו נקיים וזכאין לעולם הבא: סליק פרק שלישי

פרק רביעי ה"א על כל האמור בתורה כו'. ט"ס הוא וכן צ"ל על כל האמור בתורה שכהן מטמא להן אבל מתאבל עליהן ואלו הן אביו ואמו בנו ובתו אחיו ואחותו הבתולה ואשתו. שעל כל אלו רשאי הכהן לטמא ומשו"ה חייב לנהוג נמי אבילות על אלו. והכי איתא להדיא במ"ק דף כ ע"ב: רע"א שניים להן. ר"ע פליג את"ק דאמר דוקא על שבעה קרובים שכהן מטמא חייב להתאבל עליהן ור"ע סבר על השניים דהיינו אבי אביו ובן בנו ובן בתו ובן אחותו אע"פ שאין הכהן מטמא להן אפ"ה חייב להתאבל עליהם מדרבנן: ה"ב אבי אביו כו'. לפרושי מלתא דר"ע אתא דלא על כל השניים מתאבל אלא על אלו אבי אביו ובן בנו לאפוקי בן בתו ובן אחותו דלא. או י"ל דפליג אר"ע דקאמר סתמא שניים להן מתאבל משמע על כל השניים ואיהו סבר רק על אלו שניים מתאבל: וחכ"א כו'. בגמרא מפרש מאי איכא בין חכמים לר"ע דר"ע נמי סבר על כל השניים מתאבל ומשני איכא בינייהו עמו חכמים ס"ל כל מי שמתאבל עליו כגון אביו שהוא חייב להתאבל עליו אם מת ה"ה אם אביו הוא אבל בשביל אביו דהיינו אבי אביו גם הוא חייב להתאבל עם אביו ודוקא כשאביו עמו בבית. וכן בנו שהוא חייב להתאבל על בנו אם בנו הוא אבל בשביל בנו דהיינו בן בנו חייב להתאבל עמו ודוקא כשהוא עמו בבית מדקאמרי עמו אבל ר"ע סבר לא בעינן עמו בבית: ספק כו'. פי' הרא"ש בהל' טומאה כגון שנתערב וולדה בולד חברתה או ספק בן ט' לראשון בן ז' לאחרון או שגירש אשתו בספק גירושין בכל אלו אינה מטמאה. ובת"כ ילפינן מקרא דכתיב לא יטמא על הוודאי מטמא ואינו מטמא על הספק: ה"ג אשתו ארוסה. מפורש כמה פעמים בש"ס ביבמות דף כ"ט ודף מ"ג דאשתו ארוסה אינו מטמא לה דכתיב שארו וארוסה לאו שארו היא והיינו טעמא נמי בגרושה דהשתא לאו שארו היא: ה"ד אלמנה לכ"ג. מפורש ביבמות דף כב ודף צ' דכתיב לא יטמא בעל בעמיו להחלו יש בעל שהוא מטמא ויש בעל שאינו מטמא הא כיצד מטמא לאשתו כשרה ואינו מטמא לאשתו פסולה: ה"ה רמ"א מטמא כו'. ט"ס הוא וכצ"ל ר"מ ור"י אומרים מטמא ר' יוסי ור"ש אומרים אינו מטמא וכן הוא ביבמות דף ס' וטעמא דפלוגתייהו מפורש שם בגמרא דר"מ ור"י דרשי להכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה יכול שאני מוציא אף מוכת עץ ת"ל אשר לא היתה לאיש מי שהווייתה ע"י איש יצאה זו שאין הווייתה ע"י איש. הקרובה לרבות הארוסה. אליו לרבות הבוגרת. ור' יוסי ור"ש דרשי הכי ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה ומוכת עץ אשר לא היתה פרט לארוסה הקרובה (פרט לארוסה) [לרבות ארוסה] שנתגרשה אליו לרבות הבוגרת עכ"ל ועפ"ז יתבארו כל ההלכות דלקמן: ה"ו מוכת עץ כו'. גם בזה יש ט"ס וכצ"ל ר"י ור"מ אומרים יטמא ור"ש אומר לא יטמא והכי מוכח מגמ' שהבאתי לעיל דבמוכת עץ לא פליג אלא ר"ש לחוד וטעמא דר"ש מפורש לקמן בהלכה ז' לפי שר"ש סובר דמוכת עץ פסולה לכה"ג דבעינן בתולה שלימה וכל שאינו ראוי לכ"ג לא יטמא: באנוסה ומפותה כו'. מדכתיב הבתולה והנהו לאו בתולות נינהו: בבוגרת כו'. מדכתיב אליו לרבות הבוגרת: ה"ז כללו של דבר. אדלעיל קאי מש"ה קאמר ר"ש במוכת עץ לא יטמא לפי שאינה ראויה לכ"ג ור"ש אמר במתני' שם מוכת עץ אסורה לכ"ג. אבל ר"מ לית ליה האי כללא ומש"ה מודו בבוגרת דיטמא אע"ג דר"מ סבר דכ"ג לא ישא בוגרת אפ"ה מותר לכהן הדיוט לטמא לה דשאני הכא דריבה רחמנא אליו: ה"ח אלא חובה. במסכת זבחים דף ק מפרש הש"ס טעמא דמ"ד חובה מדכתיב לה יטמא משמע מצוה לטמא וכ"כ הרי"ף בהל' טומאה והרמב"ם פ"ב מהל' אבל: ה"י בהלכה זאת וההלכה שלאחריה יש כמה טעיות. אכן הב"י בסי' שע"ג הביא כל שני ההלכות בל' זה תניא באבל רבתי עד מתי מטמא לאם ר"מ אומר כל היום ר"ש אומר ג' ימים ר' יהודה אומר משום ר' טרפון עד שיסתום הגולל מעשה שמת ר' שמעון בן יהוצדק בלוד ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר שנסתם הגולל ובאו ושאלו את ר' טרפון וחכמים ואמרו אל יטמא אלא יפתחו אגר הקבר ויראה עכ"ל וכ"כ הרא"ש פרק א"מ סימן ל"ט ומזה הוכיח הרא"ש דסתימת הגולל האמור בכל הש"ס היינו מאחר שנסתם הקבר כפי' ר"ת ולא כמו שפרש"י דסתימת הגולל הוא כיסוי הארון ע"ש: הי"ב משפחתו מעוררין. שהיו אומרים שהוא עדיין קטן שלא הביא שתי שערות א"כ אין מתנתו כלום ואמרו שיבדוק אותו אם הביא ב' שערות ואמרו חכמים כיון שנסתם הגולל אין מזיזין אותו כדי לבודקו: שערו משתנה. וא"כ אין סומכים אחר מיתתו דלמא נשתנה ע"י המיתה: הי"ג אפי' בו ביום. והיינו דוקא לאחר שפירש ממתו אז אסור לטמא לאחרים אפי' בו ביום וסתמא דהכא אתי כר"ט לקמן בהלכה ט"ז וכן מחלק הש"ס בנזיר דף מ"ב וכן כתב בטיו"ד סי' שע"ג וכן כתב הרמב"ם פ"ג מהלכות אבל: אבל אין שם כו'. דהוי כמת מצוה ומותר לכהן לטמא למת מצוה כדאמרינן לקמן הלכה ל': הי"ד כבוד השם. נ"ל מפני כבוד העם ור"ל מפני כבוד העם מותר לילך אפילו בטמאה הכי איתא להדיא בירושלמי דפרק מי שמתו ובירושלמי דמסכת נזיר אמנם בבבלי במסכת ברכות דף י"ט ע"ב משמע איפכא דקתני התם קברו את המת וחזרו והיה שתי דרכים אחת טהורה ואחת טמאה בא בטהורה באין עמו בטהורה בא בטמאה באין עמו בטמאה מפני כבודו. ע"כ משמע שהכל תלוי באבל אם האבל הולך בטמאה מותר לכהן הבא לנחמו לילך עמו בטמאה מפני כבודו. ואפשר ליישב דהבבלי והירושלמי לא פליגי אהדדי בבבלי איירי שהאבל הוא ישראל ורשאי לילך באיזה שירצה ומש"ה תליא מלתא באבל שאם הולך בטמאה מותר לכהן ההולך עמו לנחמו נמי לילך בטמאה אבל בירושלמי איירי שהאבל הוא כהן וכן ברייתא דהכא ולכאורה מוכח כן דלעיל בהלכה י"ג קתני כהן הדיוט שהוא מטמא לקרוביו כו' ועז"ז קתני הכא היו לפניו ב' דרכים וא"כ שהאבל הוא כהן בוודאי לכתחלה אסור לילך בטמאה אלא אם העם הולכין בטמאה לפי שהוא קרוב מותר לו לילך עמהן בטמאה מפני כבוד העם. ובמס' ברכות מוקי לה דמיירי בבית הפרס דהוי בטומאה דרבנן אבל בטומאה דאורייתא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' אבל בירושלמי מוקי להדיא בטומאה דאורייתא ואפ"ה מותר מפני כבוד העם. ואפשר ליישב דהירושלמי ס"ל כר"ע בהלכה ט"ז אם נטמא בו ביום פטור דמיטמא וקאי וא"כ למ"ש דמיירי הכא בכהן שהיה מטמא לקרובו ובלא"ה טמא הוא ומשו"ה מפני כבוד העם מותר לטמא לכתחלה אפי' בטומאה דאורייתא: הט"ו מקבל מאחרים. כיון שעדיין עוסק במתו הוי כטומאה אחת אבל כשפירש ממתו ונוגע במת אחר הוי כמטמא לכתחלה הכי מסיק הש"ס בנזיר דף מ"ב ומהכא הוכיחו הפוסקים דקברות של כהנים יהא בסוף הקברות כדי שבחזירתו ממתו לא יטמא לשאר מתים דקי"ל הלכה כר"ע וכ"מ מסתם מתני' דמכות אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת אע"פ דמיטמא וקאי: הי"ז אפי' הן פסולין. הרי"ף בהלכות טומאה וילפינן מדכתיב לבנו ולבתו מכל מקום וכ"ה במתניתין דיבמות דף כ"ב מי שיש לו בן מ"מ ובנו הוא לכל דבר ומסקינן למאי הלכתא הוי בנו ליורשו ולטמא לו וכן קתני התם גבי אחיו: נתינים וממזרים. כגון שכהן נשא ממזרת או נתינה וקי"ל כל מקום שיש קדושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום וא"כ הולד הוא ממזר או נתין: אחיו ואחותו נתונין כו'. כגון כהן כשר שנשא אביו אשה אחרת והיא ממזרת או נתינה והולד ממנה ג"כ ממזרת או נתין והוא אחיו של כהן כשר: מן השפחה כו'. אמרינן כמה פעמים בש"ס דהולד כמותה ולא הוי בנו וביבמות ילפינן מקרא: ממקום אחר. לא אדע מהו הדבר אחר והרי"ף והרא"ש הביא ברייתא זו ולשון זה לא הביאו ואפשר שכוונתו על מי שפירש עצמו מדרכי צבור וכ"כ בש"ע סי' שע"ג מי שפירשו אבותיו מדרכי צבור אין מטמא לו דכתיב בעמיו בזמן שעושה מעשה עמיו: הי"ח ספק כו'. כל הלכה זו מיותרת שכבר קתני לעיל הלכה ב': הי"ט איזהו אנינה כו'. כל הלכה זו מפורש במסכת זבחים דף ק ע"ב אלא מאי דקתני הכא בשם ר"מ קתני התם בשם רבי: הכ"א שהנזיר מגלח עליה. כגון על המת ועל כזית מן המת וכזית נצל וכל המפורשין במסכת נזיר דף מ"ט שהנזיר מגלח עליהן אם טימא הכהן לאותן טומאה חייב מלקות אבל כל הנהו דקתני שם דאין הנזיר מגלח עליהן אינו סופג את הארבעים: הכ"ב ה"ז לוקה ארבעים. כשהתרה בו ולא יצא מיד לוקה ארבעים: הכ"ג שנכנסו. נ"ל שנכנס: מכת מרדות. לפי שכל אלו הטומאות אינן אלא מדרבנן מש"ה אין לוקין רק מכת מרדות: הכ"ד עד שיהלך את כולה. דבלאו הכי הוא התראת ספק שמא לא יאהיל על מקום הטומאה אבל אם הלך בכל השדה התראת ודאי היא ולוקין עליו: הכ"ה ואפי' יוצא ועורר עליה. לשון אפילו אינו מתיישב וכצ"ל ויוצא ח"ל ועורר על שדהו וכ"ה בירושלמי דמ"ק ויוצא ח"ל ועורר על שדהו להציל מן העובד כוכבים מפני שהוא כמציל מידם וכן איתא במס' ע"ז דף י"ג ע"א והא דנקט הכא ד"נ וד"מ וקידוש החודש ועיבור שנה כל זה ליתא במסכת ע"ז אלא ללמוד תורה ולהשיא אשה ובתוס' שם ד"ה ללמוד תורה הביאו חלוקי דיעות אי אמרי' דוקא ללמוד תורה ולהשיא אשה מותר שכן מצות חשובות מותר לטמא או אפי' בשאר מצות נמי מותר אכן בירושלמי איתא כמו הכא אבל הרמב"ם פ"ג מהלכות אבל והטור בסי' שע"ב כתבו כלשון הש"ס דמסכת ע"ז: הכ"ו ללמוד תורה. רצה לומר אף בשביל ללמוד תורה ולהשיא אשה מותר לכהן לצאת לחוץ לארץ ולטמא עצמו בטומאת ארץ העמים: ביוסי הבבלי. במסכת ע"ז גרסי' הכי מעשה ביוסף הכהן שיצא אחר רבו לצידן כו' וצ"ל דידע שהיה מוצא ללמוד במקומו ואפ"ה יוצא אע"כ כר' יוסי דאפי' במוצא מאין ללמוד אפ"ה מותר לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל אדם: הכ"ז מטמא כהן כו'. היינו כשפירש מאביו לאחר מיתה דאלו מחיים הא קתני לקמן דאינו מטמא על אבר מן החי מאביו: ר' יהודה אומר כו'. ר"ל לכתחלה אם אינו מוצא רק עצם כשעורה מאביו אינו רשאי לטמא לו כדדרשינן במסכת נזיר לאביו כשהוא שלם ולא כשהוא חסר אבל חוזר הוא כו' ר"ל אבל מטמא הוא לעיקר הגוף ואם נחסר ממנו אבר הולך ובודק אחריו אפילו על עצם כשעורה וכן פי' רש"י במסכת נזיר: אמרו לו לא יטמא. תיבות אמרו לו מיותר ומלתא באפי' נפשה הוא: הכ"ח מעשה ביוסף פסקס כו'. בירושל' דמסכת נזיר פרק כ"ג הני' יותר נכונה וז"ל מעשה ביוסף כו' נכנס הרופא לחתכו א"ל כשתנית בו כחוט השערה הודיעני חתכו והודיעו קרא לנחוניא בנו א"ל בני עד כאן אתה חייב לטפל כו' וכשבא הדבר אצל חכמים אמרו על זה נאמר יש צדיק אובד בצדקו וצדקו עמו עכ"ל וכן צ"ל הכא: נפשי בכפי תמיד. כלומר אע"פ שהוא קרוב למות אפילו הכי תורתך לא שכחתי שהזהיר לבנו שלא יטמא על אמ"ה של אביו: יש צדיק כו'. ר"ל אפי' בשעה שהוא מת לא שכח ממנו תורתו וצדקתו והזהיר לבנו שלא יכשל בעבירה והא דמביא הכא סיפא דקרא ויש רשע מאריך ברעתו הוא למותר וכן בירושלמי שהבאתי ליתא: הכ"ט כל שאות כו'. הכי איתא בנזיר דף מ"ג ובפירושא דכל שאות מחולקים רש"י ותוס' רש"י פירש דכל שאות קאי על כהן המוצאו כשאות ולא באו ישראלים שיוכלו לטפל בקבורתו אז הוא מת מצוה. אבל אם הוא סמוך לעיר שאם צוח הכהן המוצאו לבני העיר יכולין לשמוע קולו ולבוא אסור לכהן לטמא לו. ותוס' פי' דכל שאות קאי על המת ר"ל כשאין לו קרובים המתעסקים עמו אפילו אם הוא בעיר הוא מת מצוה. ועיין ברא"ש הלכות טומאה שהביא שני דיעות הללו והאריך בו אבל רוב הפוסקים תפסו שיטת רש"י ז"ל וכן הטור בסי' שע"ו: ה"ל לעולם הוא מת מצוה כו'. ר"ל אפי' אם הוא קורא ובאים בני אדם לקוברו כל זמן שלא באו כדי צורכו הוי מת מצוה. וכמה הוא כדי צורכו מפורש בגמ' למאן דקרי ותני שיתא אלפי גברא ולמאן דמתני אין לו שיעור וכ"כ הטור סי' שע"ד ומהלכה זו משמע כשיטת רש"י שהבאתי בהל' הקודמת דכל שאות קאי על בני העיר: הל"א על הכל כו'. ס"ס הוא וכצ"ל כה"ג ונזיר אין מטמאין

בקרוביהן

גדול נזיר ונשיא רבי אליעזר אומר (א) יטמא כהן ואל יטמא נזיר שזה מביא קרבן טומאה על טומאתו וזה אין מביא קרבן על טומאתו וחכ"א יטמא נזיר ויביא מאה קרבנות ואל יטמא כהן הדיוט שזה קדושתו מרחם וזה אין קדושתו מרחם (מפני ש)זה קדושתו לשעה וזה קדושתו קדושת עולם: הלכה לב (ב) הכל מודים [א] בכ"ג ומרובה בבגדים יטמא מרובה בבגדים מרובה בבגדים והממונה יטמא הממונה[ממונה ומי שעבר יטמא מי שעבר]מי שעבר ומשוח מלחמה יטמא משוח מלחמה משוח מלחמה וכהן הדיוט מטמא כהן הדיוט כהן הדיוט ולוי מטמא לוי לוי וישראל מטמא ישראל ואם היו שניהן שוין מטמא הזריז שבהם ואם היו שניהם זריזין מטמא איזה מהן שירצה: הלכה לג (ג) מצאוהו בין שדה ניר לשדה בור קוברו לשדה בור בין שדה ניר לשדה זרע קוברו לשדה ניר בין שדה זרע לשדה אילן קוברו לשדה זרע בין שדה אילן לשדה [ב] פרס קוברו בשדה אילן ואם היו שתיהן שוות קוברו (ד) בקרובה שבהן ואם לא היו שתיהן שוות קוברו באיזה מהן שירצה: הלכה לד (ה) אמר ר' עקיבא זו היתה תחלת זכותי לפני חכמים השכמתי ומצאתי הרוג א' והייתי מטפל בו בג' תחומי שבת עד שהבאתיו למקום קבורה וקברתיו וכשבאתי והרצתי דברי לפני חכמים אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעלין עליך כאילו שפכת דמים דנתי קל וחומר בעצמי ומה אם עכשיו שנתכוונתי לזכות חטאתי [ג] לרבות מעונותי אלו נתכוונתי על אחת כמה וכמה וכשהיה אדם מדבר זה לפני רבי עקיבא היה אומר זה היתה תחלת זכותי:

פרק חמישי

הלכה א (ו) אבל כל שבעה ימים אסור לעשות מלאכה הוא ובניו ובנותיו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו כשם [ד] שהם והוא אסור לעשות כך אחרים אסורים לעשות לו: הלכה ב עושין לו מלאכה שהיא אובדת (לו) כונסין לו גרנו ובועטין לו נתו גורפין לו את חביותיו (ז) זיתיו הפוכין רבי יהודה אומר טוען קורה הראשונה לאחר [ה] אבל גומר אמר לו רבי יוסי והלא אובדין הן אלא יגמור: הלכה ג (ח) פשתנו [ו] לעלות מן המשרה צמרו לעלות מן היורה אם יש שם אחרים מסלקין [ז] עמו אם לאו [ח] מסלקין בצנעא: הלכה ד בדו לגוף רבי יהודה אומר (למדין לאחר האבל ומריח) [עושין לו למודין ולאחר אבילות יגמור] (ט) אמר לו רבי יוסי והלא אובדים הם אלא [ט] יגמורו: הלכה ה מרביצין שדה לבן (י) [י] שלא לזורעה. זורעין לו פס. פשתן ברביעית כדברי ר"א וחכמים אומרים לא זרעה פשתן יזרענה מין אחר לא זרעה [כ] בשבת זה יזרענה בשבת אחרת: הלכה ו היה נחתום בעיר ואין שם אלא הוא עושה בצנעה מפני [ל] כבוד העם: הלכה ז (כ) רבי שמעון בן [מ] יוחי אומר והרי שהיה ספר או בלן לרבים והגיע זמן הרגל [נ] עושה בצנעא מפני כבוד העם: הלכה ח היה יושב ומספר ובאו ואמרו לו מת אביך הרי זה יגמור אחד המספר ואחד המסתפר. (ל) הפועלים שקבלו מלאכה לעשות לאבל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר רבי שמעון בן [ס] יוחי אומר שכר יום בין כך ובין כך אסור [שכר הקיבולת בביתו אסור בבתיהם מותר [ע] במחובר לקרקע בין כך ובין כך אסור] בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר: הלכה ט (מ) אבל שתכפוהו אביליו הרי זה מיקל בסכין [פ] ובמספרת אבל לא במספרים ואם היו בגדיו צואין מדיחן בצונן אבל לא במי רגלים: הלכה י (נ) אבל ומנודה שהיו מהלכין בדרך מותרין בנעילת הסנדל וכיון שהגיעו לעיר יחלוצו וכן בתשעה באב וכן בתענית צבור: הלכה יא (ס) מנודה שמת הרי זה טעון סקילה לא [צ] שהעמידו עליו גל אבנים גדול כעכן אלא שליח בית דין נוטל את האבן ונותנה על ארונו לקיים בו מצות סקילה: הלכה יב (ע) מנודה [ק] לא קורא ולא קורין עמו לא שונה ולא שונין עמו אבל קורא הוא ושונה לעצמו בשביל שלא ישכח את למודו: הלכה יג (פ) שוכרין אותו ומשתכרין לו לא בשביל הנאת עצמן אלא כדי [ר] שינעול הדלת לפניו: הלכה יד (צ) מנודה לעירו *(לא) מנודה לעיר אחרת

*הגר"א מ"ז מנודה

הגהות הגרי"ב

(א) [נזיר מז.]: (ב) [שם]: (ג) [ב"ק פא:]: (ד) ס"א במקום קבורה: (ה) [עיין תוס' כתובות יז. ד"ה מבטלין]: (ו) [עיין תוס' מ"ק כא:]: (ז) [מ"ק יא:]: (ח) [שם]: (ט) [מ"ק שם]: (י) [שם]: (כ) [שם]: (ל) [שם]: (מ) [מ"ק יז תענית יג]: (נ) [מ"ק טו תענית יג]: (ס) [מ"ק טו]: (ע) [שם]: (פ) [שם]: (צ) [שם]:

נוסחת הגר"א

[א] בכהן משוח ומרובה בגדים יטמא מרובה בגדים. מרובה בגדים ומשוח שעבר יטמא מי שעבר. מי שעבר והממונה יטמא הממונה. הממונה ומשוח מלחמה: [ב] כרם: [ג] לרבואות עונות בשעה שלא נתכוונתי עאכ"ו כשהיה ר"ע זוכרו היה: [ד] שהוא והם אסורים: [ה] אבלות: [ו] להעלות מן המשרת צמרו להעלות: [ז] אותו: [ח] מסלקן: [ט] יגמור: [י] אבל לא זורעין וזורעין לו שדה פשתן ברביעה כדברי ר' יהודה: [כ] ברביעה זו יזרענה ברביעה אחרת: [ל] צורך: [מ] גמליאל: [נ] ואין שום אומן אלא הוא הרי זה יעשה מפני (ועי' רש"י במ"ק שם שכתב להדיא דל"ג כאן בצנעא): [ס] אלעזר: [ע] בגידולי קרקע: [פ] ובתער: [צ] שיעמידו (וכ"ה בהגהות מרדכי סוף מ"ק): [ק] קורא וקורין לו שונה ושונין לו מותרם לא קורא ולא קורין לו לא שונה ולא שונין לו: [ר] שלא ינעל:

לב חכמים

וכו' ואל יטמא אפי' כהן וכו' אין קדושתו מרחם זה קדושתו. (גירסת הס"א): לוי וישראל כו'. ירושלמי פ"ז דנזיר ולא הוא לוי הוא ישראל א"ר אבין בשעת דוכן שנינו: מטמא ישראל. ישראל וממזר מטמא ממזר. (גירסת הס"א וג"ע): בין שדה זרע כו' בין כו'. הנך בבי ליתא בגמ' ספ"ק דעירובין וספ"ז דב"ק. ודברי כ"י תמוהין מ"ש ובגמ' דב"ק גרסינן כו' אבל בגמ' דב"ק ליתא להאי בבא ועפ"ז י"ל כו' שבש"ס לא הוזכר חלוקה זו כו'. דבאמת ליתא בגמ' גם חלוקה הקודמת. ואין שום ספק שבטור יש השמטה וכמ"ש הפרישה. וידוע שדרך הטור להעתיק מלשון הרמב"ן בתה"א ושם איתא כל הני בבי [ודע שגם בנוסחת הגר"א שנדפס בשקלאוו נשמט כאן מן בין שדה זרע עד בין שדה אילן]: קוברו בשדה אילן. וכ"פ בטו"ע סי' שס"ד. ובירושלמי פרק ז' דנזיר איתא מ"ד דמפנהו לשדה כרם וכן פסק הרמב"ם ובספר האשכול: פרק ה אבל כו'. וכ"ה בירושלמי פ"ב דברכות ופ"ח דיומא ופ"א דתענית ופ"ג דמ"ק ועי' רא"ש פ"ג דמ"ק סי' נ"א. ומ"ש שם ותנ"ס בתוספתא אולי כוון הרא"ש לברייתא שבכאן

נחלת יעקב

בקרובים אבל מטמאין למת מצוה היו כ"ג ונזיר מהלכין בדרך ומצאו מת מצוה ר"א אומר יטמא כהן כו' וכ"ה במסכת נזיר ריש פרק כ"ג ונזיר וכן הוא גירסת הרמב"ן ז"ל בספר תה"א: כפני שזה קדושתו לשעה. זהו טעם שני שיטמא הנזיר ולא כהן שנזיר קדושתו לשעה עד שישלים נזירתו אבל קדושת כהן הדיוט לעולם היא: הל"ב ומרובה בבגדים. היינו כל הכהנים מיאשיה ואילך שנגנז שמן המשחה ואין היכר בין כה"ג לכהן הדיוט אלא בריבוי בגדים שכה"ג משמש בשמנה בגדים וכה"ד בארבעה ולפי שכה"ג משוח בשמן המשחה קדוש יותר ממרובה בגדים כדמפרש טעם במסכת נזיר משו"ה יטמא מרובה בגדים וכן בכל הני דתני לקמן וכ"כ הרמב"ם בקיצור כל הגדול מחבירו במעלה מתאחר בטומאה: והממונה. נ"ל דהיינו סגן הכהנים האמור בגמרא ולפי שנתמנה שאם יארע טומאה לכה"ג ישמש הוא תחתיו משו"ה קרי ליה הכא ממונה: ממונה ומי שעבר יטמא מי שעבר. כשאירע פסול בכה"ג ושימש אחר תחתיו ואח"כ נטהר הכהן גדול חוזר לעבודתו ומי שנתמנה תחתיו מעבירין אותו וזהו מי שעבר האמור כאן: כי שעבר ומשוח מלחמה. ר"ל כהן מיוחד ההולך במלחמה נקרא משוח מלחמה כדאיתא במסכת סוטה: כהן הדיוט ולוי. בירושלמי פריך הוא הלוי הוא הישראל. כלומר מה בין לוי לישראל לענין טומאה ומשני בזמן הדוכן מיירי ומשו"ה יטמא ישראל ולא הלוי כדי שיוכל לכנוס למקדש ולעמוד על הדוכן: הל"ג שדה ניר. היינו שדה שנחרש ולא נזרע ושדה בור היינו שעדיין לא נחרש וזהו הכלל שבכל מקום שמפסיד מעט מפניהו לאותו מקום שהפסדו מועט: קוברו לשדה זרע. ובגמרא דב"ק גרסי' קוברו לשדה אילן וכ"כ הטור סי' שס"ד: בין שדה אילן לשדה פרס. כצ"ל לשדה כרם וכ"כ הרמב"ם בהלכות טומאת מת הלכה ח' אבל בגמ' דב"ק ליתא להאי בבא כלל ועפ"ז י"ל קושי' הב"י בסי' שס"ד שהקשה על הטור למה השמיט הך בבא דשדה אילן וכרם אכן לפי שבש"ס לא הוזכר חלוקה זו לכן השמיטה הטור: ואם היו שתיהן שוות. ר"ל שתיהן שדה ניר או שתיהן שדה אילן קוברה בקרובה שבהן: ואם לא היו שתיהן שוות. ע"ס הוא וכצ"ל אם היה שתיהן שוות [וכ"ה בדפו"י] ר"ל שהיה שוות נמי בקורבה קוברו באיזה שירצה והטור כתב בהדיא אם היה שתיהן שוות בקורבה. ובמסכת ב"ק מוקי הש"ס לברייתא דהכא במוטל המת על המיצר ברוחב הדרך והעוברים מאהילים עליו ומטמאים לכן מותר לפנותו דאל"ה אסור לפנותו דקי"ל מת מצוה קנה מקומו כדאי' שם ובסנהדרין פנ"ה: הל"ד מעלין עליך כו'. בכתובות דף י"ז כתבו תוס' הטעם משום דמת מצוה קונה מקומו. ועוד כתבו שם טעם אחר לפי שלא שימש תלמידי חכמים כדמשמע לקמן במסכת דרך ארץ שסיים שם ודלא שימש ת"ח קטלא חייב וכן משמע מלשון הירושלמי שאביא לקמן: ומה אם עכשיו כו'. עד סוף ההלכה הלשון מגומגם ומצאתי הגי' נכונה בירושלמי מסכת נזיר וז"ל מה אם בשעה שנתכוונתי לזכות נתחייבתי בשעה שלא נתכוונתי לזכות עאכ"ו באותה שעה לא זזתי מלשמש חכמים וכן הביאו הרי"ף והרא"ש בהלכות טומאה ומלשון הירושלמי מוכח כמ"ש שהטעם שחייב מיתה משום שלא שימש תלמידי חכמים: סליק פרק רביעי

פרק חמישי ה"א כל ז' ימים. ובמ"ק דף כ"א איתא אבל כל שלשה ימים הראשונים אסור בעשיית מלאכה אפי' עני המתפרנס מן הצדקה מכאן ואילך עושה בצנעה בתוך ביתו ע"כ וא"כ משמע דדוקא שלשה ימים הראשונים אסור במלאכה והכא קתני כל שבעה. כבר כתבו תוס' שם בד"ה מכאן ואילך ושם הביאו תוס' ראיה מברייתא זו וכתבו דדוקא לעני מותר מכאן ואילך אבל בעשיר שיש לו במה לפרנס אסור כל ז' לכן משמע מלשון הגמרא דבג' ימים הראשונים אפי' לעני אסור ומכאן ואילך עושה בצנעה קאי נמי על העני ותוס' הביאו דיעות אחרות בזה ועיין בב"י סי' ש"פ שהביא כל הדיעות ופסיק דדוקא לעני מותר לאחר ג' ימים אבל לעשיר אסור כל שבעה: לעשות מלאכה. בגמ' אסמכוהו אקרא דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג אסור במלאכה אף אבל אסור במלאכה והטעם שהחמירו בג' ימים הראשונים יותר מבאחר ימים כתבו הפוסקים לפי דאמרינן שלשה לבכי ואם יעסוק במלאכה יבטל מבכי ובירושלמי דמ"ק הובא טעם אחר וע"ש: ובניו ובנותיו. כתב הרמב"ן בספר תורת האדם וכ"כ הב"י סי' ש"פ דדוקא בסמוכים על שלחנו דמעשה ידיהם שלו אבל באינם סמוכים על שולחנו הוי כאחרים ודיניהם כמבואר בהלכות דלקמן שמותרים לעשות לו מלאכה דבר האבוד וכ"כ בטו"ע סי' ש"פ: ה"ב גורפין לו חביותיו. בכל הפרק של מי שהפך לא מצינו לשון זה ולכאורה נראה שהוא לשון סתימה שאם היו חביותיו ממולאים אבל הנה סותמין אותו דאם אינם סותמין יפסיד היין: זיתיו הפוכין. שהזמין את זיתיו כדי ליתנן בבית הבד להוציא מהן שמן: טוען קורה הראשונה. כלומר נותנו על גבי בית הבד וסותם עליהם את הקורה פעם אחת דאי לא עביד הכי איכא פסידא יתירא אבל יותר מקורה הראשונה אסור אלא לאחר אבילתו גומר וסותם הכל. ור' יוסי סבר דמותר לסתום הכל בימי אבלו דס"ל דהוא דבר האבוד ופלוגתא דר"י ור' יוסי מיירי דוקא ע"י אחרים אבל ע"י עצמו ס"ל לר"י ור' יוסי דאפי' בדבר האבוד אסור וכן כתב רש"י להדיא בריש פרק מי שהפך. והא דקתני הלכה ב' ואם אין שם אחרים מסלק בצנעה הוא דעת רשב"ג בגמרא כמו שאבאר לקמן אבל לר"י ור' יוסי ע"י עצמו אסור אפי' בדבר האבוד: ה"ג פשתנו לעלות מן המשרה. זהו דעת רשב"ג בריש פרק מי שהפך. והא דקתני פשתנו לעלות כו' לאו דוקא אלא בכל מידי דדבר האבוד ס"ל לרשב"ג דאם אין אחרים מותר לאבל לעשות בעצמו והכי איתא להדיא בריש פרק מ"ש רשב"ג אומר זיתיו הפוכין ואין שם אומן אלא הוא כדו לגוף ואין שם אומן אלא הוא פשתנו לעלות מן המשרה צמרו להעלות מן היורה ואין שם אומן אלא הוא הרי זה יעשה בצנעא עכ"ל ועיין בב"י סי' ש"פ שהביא מחלוקת הפוסקים בזה. אי קי"ל כרשב"ג או לא: מסלקין בצנעה. כצ"ל מסלק בצנעה דהא אפילו אבל עצמו מותר לעשות אם אין אחרים עמו לעשותו: ה"ד בדו לגוף. נ"ל כדו לגוף או כורו לגוף וכ"ה בגמרא ופרש"י כדו לגוף מגופת החביות. והיינו שיסתום את החביות ר' יהודה אומר עושין לו לימודין ולאחר אבילות יגמור וכן הוא הגירסא הכתובה בגליון הגמרא ופירושו שאינו יוכל לגוף כדרכו אלא שיתפס היינו לימודין בשביל שלא יחמיץ שאם אינו סותמו מחמיץ: ה"ה מרביצין שדה לבן שלא לזורעה. הלשון שלא לזורעה מגומגם ובגמרא גרסי' הכי ומרביצים את שדהו משתגיע שונת מים שלו פרש"י כשהגיע זמנו להשקות שדה שכך היו נוהגים כל אחד ואחד משקה

כל השדות שבבקעה איש יומו או שבוע אחד ר"י אומר אף זורעין לו שדה ניר ושדה העומדת לפשתן פירש רש"י שאם לא תזרע עכשיו מכאן ואילך אינה ראוי לפשתן אמרו לו אם לא תזרע בבכיר תזרע באפיל אם לא תזרע פשתן תזרע מין אחר ע"כ. ועפ"ז יובן כל הלכה זו. ותיבת שלא לזורעה דקתני הכא מיותר. או שכצ"ל מרבילין שדה לבן שלו לזורעה. ואפשר לקיים גירסא שלפנינו ע"פ מ"ש הטור סי' ש"פ על הא דקתני מרבילין לו שדהו כו' פי' הרמב"ן דהך השקאה מיירי בהשקאה מועטת שעושין לשדה לבן קודם זריעה לזורעה מיד בזמנה ודבר האבוד הוא שאם אין מרבילין אותה בעונתה באין ימות הגשמים ושוב אינה נזרעת בשנה זו אבל אם היא זרועה אסור להשקותה. ורבינו יצחק פי' דמיירי אפי' זרועה ולא משום פסידא דזרעים דלא צריכן להשקות אלא בית השלחין אלא משום פסידא דמיא שהמים חלוקין לבני הבקעה כל אחד ואחד יומו עכ"ל הטור. וא"כ י"ל ברייתא דהכא ס"ל כפי' הר"י שהביא הטור ומשו"ה דייק שלא לזורעה ר"ל אע"פ שאין רוצה לזורעה שדהו לפי שכבר נזרע אפ"ה מותר להשקותו משום פסידא דמיא וזהו ממש כשיטת הר"י: ברביעית. כצ"ל ברביעה ר"ל משתגיע עונת המים: וחכ"א לא זרעה פשתן כו'. אתרוייהו פליגי אפשתן קאמרי דיוכל לזרוע מין אחר ומאי דשרי ת"ק לרבנן שדהו אמרי רבנן אם לא זרעה בשבת זה יזרענה בשבת אחרת: ה"ו היה נחתום בעיר. גם זה הוא דעת רשב"ג בריש פרק מ"ש: מפני כבוד העם. ר"ל הואיל שהוא צרכי רבים מותר אפי' בפרהסיא דהא הכא לא שייך בצנעה כיון שכל בני עירו באין אצלו לקנות וכן פרש"י גבי ספר ובלן: ה"ז שהיה ספר כו'. בריש פרק מי שהפך קתני זה בשם רשב"ג ודוקא בזמן הרגל ואין שם אומן אלא הוא דמותר: ה"ח הרי זה יגמור. הב"י בסי' ש"ן כתב בשם המרדכי הטעם דגדול כבוד הבריות ומשו"ה מותר בין המספר הוא אבל ובין שהמסתפר אבל וכן הוא בירושלמי דמסכת שבת: בתוך ביתו אסור כו'. ומיירי בדבר תלוש ומשו"ה מותר חוץ לביתו שאינו ניכר שהוא מלאכתו של אבל וכ"כ הטור סי' ש"פ: שכר יום בין כך כו'. פרש"י הואיל שבידו לחזור כדאמר בן במסכת ב"ק דף קט"ז פועל חוזר אפילו בחצי היום ומשו"ה אסור בכל ענין: שכר הקיבולת. שקיבל עליו לזמן פלוני לשמור השדה בסכום כך וכך בין יהיה הרבה או מעט רש"י בפ' מ"ש: במחובר לקרקע כו'. לפי שידוע הוא לכל שמלאכתו של אבל הוא ומשו"ה אפי' חוץ לביתו אסור אבל בעיר אחרת מותר אפילו במחובר לקרקע לפי שאין שם בני אדם הרואים וכ"מ מסוגיא דמ"ק דף י"ב אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר וכפי' התוספות שם דמיירי לענין אבל ולא כפירש"י דשמואל מיירי לענין שבת גם הטור בסימן ש"פ כתב כשיטת תוס' אבל הרמב"ם השמיט דין זה וכתב הב"י דס"ל כשיטת רש"י דשמואל לענין שבת איירי: ה"ט בסכין ובמספרת כו'. נראה הא דקתני הכא ובמספרת היינו תער והכי איתא להדיא בפרק א"מ דף י"ז ובמסכת תענית דף י"ג אבל שתכפוהו אביליו זה אחר זה הכביד שערו מקיל בתער ומכבס כסותו במים ומפרש רב חסדא בתער אבל לא במספריים. במים ולא בנתר ולא בחול עכ"ל. ופרש"י מקיל בתער דשקיל פורתא מנייהו ובתער דרך שינוי. והב"י בסימן ש"ן כתב בשם רב האי להקשות על זה הלא בתער איכא יותר השחתה מבסכין וע"ש שדחק עצמו מאד. אמנם הרמב"ן כתב ליישב קושייתו דהכא במקיל משער ראשו ומספר ממנו קצת עסקינן כדאמר בהדיא והדבר ידיע שהחותך מן השיער מקצתו אין דרכו בתער ואי אפשר לגלחו כהוגן אלא כזוג של מספריים משום שהוא שלא כדרך המתגלחין ובשינוי מותר בסכין ובמספורת שהתער כאן בסכין הוא וע"ש בב"י וא"כ משמע להדיא שאינו אסור אלא בזוג של מספריים אבל בתער מותר כמו בסכין וכמ"ש: ה"י בדרך מותרין כו'. הכי אמרינן בהדיא במסכת מ"ק דף ט"ו ובמסכת תענית והטעם לפי שקשה להן לילך יחף על הדרך ומשו"ה אינן אסורין בנעילת הסנדל אלא בעיר: בתענית צבור. היינו אותן תענית שגזרו על הגשמים שיש בהן כל חומר תשעה באב: הי"א כעכן. שהשליכו אבנים הרבה כדכתיב ויעמידו עליו גל אבנים גדול אלא שנותנו על ארונו אבן אחת והכי איתא במ"ק דף ט"ו ובמסכת עדיות פ"ה: הי"ב מנודה לא קורא כו'. יש לתמוה דבמסכת מ"ק דף ט"ו קתני איפכא מנודה קורא וקורין עמו שונה ושונין עמו. לכן נ"ל שיש כאן ט"ס וחסר בבא אחת וכן נ"ל מנודה קורא וקורין עמו שונה ושונין עמו מותרם לא קורא ולא קורין עמו לא שונה ולא שונין עמו וכן הגי' בגמרא. והתם מפרש נמי מה מנודה ומהו מותרם כשאינו רוצה לשלם לחבירו או שעשה אפקירותא מנדין אותו לאלתר (שאומרים פלוני יהא בנידוי) ושונין לאחר למ"ד יום כלומר אם לא ציית עד שלשים יום מנדין אותו עוד פעם אחת ומחרימין לאחר ששים יום (שאומרים פלוני יהא בשמתא) ועיין בטור ובב"י סימן של"ד ואפשר ליישב גירסא שלפנינו ע"פ מ"ש הב"י בסי' הנ"ל וז"ל כתבו בקונדריסים הא דמנודה מותר בד"ת ה"מ לממונא אבל למילי דשמיא אסור לקרות בתורה אבל אינו נראה כן מדברי הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו עכ"ל הב"י ולפ"ז י"ל ברייתא דהכא ס"ל כדעת הקונדריסים ומיירי כאן שנידוהו למילי דשמיא ומש"ה קתני לא קורא ולא קורין עמו כו'. אכן לפ"ז קשה למה השמיט גמרא דהכא הדין של מותרם ועוד דה"ל לפרש דמיירי דוקא בנידוהו למילי דשמיא אלא מחוורתא כמ"ש שנשמט כאן הדין של מותרם והמדפיסים טעו וכתבו הדין של מותרם גבי מנודה: הי"ג כדי שינעל הדלת לפניו. הלשון כדי שינעל קשה להבין אדרבה כיון דשוכרין אותו ונשכרין לו ליכא נעילת דלת. וי"ל דכצ"ל כדי שלא תנעול דלת לפניו. ר"ל דלת התשובה משו"ה לא מחמרינן עליו כולה האי כבמותרם שלא לשוכרו דא"כ לא יעשה תשובה ולא יצייח דינא דמה יש לו לעשות עוד משום הכי מקילינן קצת במנודה להיות נשכר ונשכרין לו כדי שישים אל לבו ויאמר אם לא ישוב יחרימו עוד ויהא אסור בכל אלה ולא יעמוד במרדו. ואפשר ליישב גירסא שלפנינו וכמ"ש בהלכה י"ב שחסר כאן בבא של מותרם וכצ"ל מנודה שוכרין אותו ונשכרין לו מותרם לא שוכרין אותו ולא משתכרין אבל עושה לו חנות קטנה בשביל פרנסתו וכן הגי' בגמרא ומפרש רבא עלה כגון מיא בפקתא דערבלת ופי' הב"י שהוא דבר מועט כדי שיהא לו פרנסתו בצמצום וע"ז שייך שפיר טעמא דהכא לא בשביל הנאת עצמו כלומר הא דצריכין לו חנות קטנה אינה להנאותו אלא כדי שינעול הדלת לפניו ולא צריכין ליה להשתכר אלא פרנסתו בצמצום כדמפרש רבא כגון מיא בפקתא דערבלת: הי"ד מנודה לעירו כו'. חסר כאן בבא אחת וכצ"ל מנודה לעירו

[א] מנודה לתלמידים לא מנודה לחכמים מנודה לחכמים מנודה לתלמידים מנודה לכל העם לא מנודה לנשיא מנודה לנשיא מנודה לכל העם: הלכה טו מת א' מהמנדים אם נתן רשות לחברים מתירים לו ואם לאו אין מתירים לו: הלכה טז (א) אין נדוי פחות משלשים יום ואין נזיפה פחות משבעה ימים: הלכה יז ר"ג אומר כל שפשטו בו ב"ד [ב] אע"פ שחזרו וקרבו אותו אין יוצא בשלום מן העולם:

פרק ששי

הלכה א (ב) אבל אסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ואסור לשנות במשנה ובתלמוד בהלכות ובאגדות ואסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה וחייב [ג] בכיסוי הראש ובכפיית המטה (ג) מעשה שמתה אשתו של ר"ג ורחץ לילה הראשונה שמתה אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו [שאבל אסור לרחוץ א"ל איני כשאר כל בני אדם איסטנים אני] [כל הלכה] [ד] (ד) שאלו בשלומו (ואמר) [יאמר] להם אבל ביום הראשון וביום השני (ואמר) [יאמר] להם אבל הוא בשלישי משיבו בשפה רפה והוא אינו שואל ביום הראשון אינו (נושא) [נותן] תפילין בשני נותן תפילין (בשלישי) באו אחרים לנחמו חולצן דברי [ה] ר"א רבי יהושע אומר ביום הראשון וביום השני אין נותן תפלין בשלישי נותן תפלין באו אחרים לנחמו ה"ז [ו] חולצן. מת באותה העיר [ז] ביום הראשון וביום השני אין יוצא עמהן בשלישי יוצא ועומד בשורה להתנחם אבל לא לנחם אחרים במה דברים אמורים בזמן שיש שם כדי נושאי המטה וקבריה אבל אין שם כדי נושאי המטה וקבריה יוצא עמהן אפילו ביום א'. (ו) בא אצל קרוביו ממקום אחר בשני ובשלישי משלים עמהם [ז] ברביעי ובחמישי מונה לעצמו ורבי שמעון בן אלעזר אומר מצאן שיושבין אפילו ביום השלישי מונה לעצמו לא מצאן יושבין אפילו בשני מונה לעצמו ביום הראשון וביום השני אינו עושה מלאכה אפילו נוטל מן התמחוי בשלישי [ח] יוצא ועושה בצינעא אינו עושה לו בשדה שהיא סמוכה לעיר ולא בשדה שהיא סמוכה לדרך אבל עושה הוא בתוך גינתו בצינעא וכן האשה לא תעשה בראש הגג ולא בתוך החצר אבל עושה היא בתוך ביתה בצינעא ובלבד שלא תראה לחברותיה: (ז) שלשה ימים לכלב שאכל בשר המת ונכנס לבית [ט] טהור פחות מכאן טמא (ח) שלשה ימים לזרע מחמשת המינים לפני הפסח (אסור לאחר הפסח) מותר [י] אין יוצאין לשיירא פחות משלשה ימים קודם לשבת (ט) אין מוציאין למלחמת הרשות פחות משלשה ימים קודם לשבת (י) אין מפליגין בספינה בים פחות משלשה ימים קודם לשבת: ביום ראשון וביום שני אין נכנס להר הבית ובשלישי נכנס ומקיף בדרך שמאל (כ) אלו שמקיפין דרך שמאל אבל ומנודה (בה) ומי שיש לו חולה בתוך ביתו ומי שאבד לו אבדה [נ] מהלך מקיף על שמאל אבל שהוא אומר לו השוכן בבית הזה ינחמך שאני מנודה השוכן בבית הזה יתן בלבם ויקרבוך דברי רבי מאיר אמר לו רבי יוסי עשית כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך (ותשמח) [ותשמע] את דברי חבריך ויקרבוך מי שיש לו חולה בתוך ביתו אומר לו השוכן בבית הזה ירחם עליו (ואם היה בן של קיימא ירחם עליו) מיד מעשה באשה אחת שהלכה בתה ועלתה (זו) והקיפה ולא זזה משם עד שבאו ואמרו לה נתרפאת מי שאבד אבדה אומר לו השוכן בבית הזה יתן בלב מי שמצאה ויחזירה לך מיד מעשה באלעזר [ל] ובחנניה ובחזקיה בן גרון שאבד לו ספר תורה שלו לקוחה במאה מנה ועלה והקיף ולא [מ] זז משם עד שבאו ואמרו לו נמצא הספר תורה שמתחלה [נ] לא בנאו שלמה אלא על תנאי שכל מי שיש לו צרה יבא ויתפלל עליה [ס] (מ"א ח) רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה (בארץ) שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר (לאויביו) [לו איבו] בארץ שעריו כל נגע (ומחלה כלתה) [כל מחלה] כל תפלה כל תחנה אשר תהיה לכל האדם אין לי אלא ליחיד לצבור מנין תלמוד לומר [ע] וגם אל הנכרי אשר (יבא) וגו' אשר תהיה לכל האדם יכול אפילו מבקש בנים נכסים ולא טוב לו ת"ל אשר תדע את לבבו (וגו') מה שטוב לו תן (לו) כי אתה ידעת לבדך את לבב [כל] בני האדם [פ] ומנין שלא יחזיק במרדו שנא' (שם) אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה [צ]:

פרק שביעי

(ל) שבת עולה אבילות מן המנין ואינה מפסקת רגלים מפסיקין ואין עולין ר"א אומר [משחרב בהמ"ק] עצרת כשבת [ק] רשב"ג א' ר"ה ויוה"כ כרגלים וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עצרת כרגלים ר"ה ויום הכיפורים כשבת מי שמת לו מת יום אחד קודם הרגל הרי זה מפסיק את כל הרגל ומונה ששה לאחר הרגל שלשה ימים קודם הרגל א"צ כפיית המטה [ר] ר"א אומר אפילו שעה אחת שנים או שלשה ימים וב"ה אומרים אפילו שעה

נוסחת הגר"א

[א] מנודה לעיר אחרת לא מנודה לעירו: [ב] יד: [ג] בעטיפת: [ד] וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין אמרו לו למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים א"ל אין טבי עבדי כשאר עבדים כשר היה. שאלו בשלומו ביום הראשון יאמר להם ביום השני יאמר להם אבל אני ביום השלישי יאמר להם אבל אני מרביעי ואילך משיבו (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' ש"פ ס"ק ו' וסי' שנ"ג ס"ק ב'): [ה] ר' יהושע רא"א: [ו] אינו: [ז] מרביעי ואילך מונה לעצמו ר"ש אומר מצאן שיושבין אפי' ביום השביעי משלים עמהן. לא מצאן: [ח] עושה בצינעא: [ט] ומת: [י] פחות מכאן אסור: [כ] מה לך מקיף בדרך שמאל שאני אבל אומרים לו: [ל] בן חנני' בן חזקיה בן גורין: [מ] זז: [נ] בנה שלמה על כל מי: [ס] שנאמר: [ע] לכל עמך ישראל. יכול: [פ] ומה שטוב לו תן לו: [צ] אין לי אלא ישראל נכרי מנין ת"ל וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא וגו': [ק] ר"ג: [ר] לאחר הרגל דברי ר"א וחכ"א אפי' יום א' ואפי' שעה א' אמר ר"א בר"ש הן הן דברי ב"ש והן הן דברי ב"ה שבש"א ג' ימים ובה"א אפי' יום א' ואפי' שעה א'. הקובר:

הגהות הגרי"ב

(א) [מ"ק טז:]: (ב) [שם כא:]: (ג) [כרכות טז:]: (ד) [מ"ק כא:]: (ה) [שם:]: (ו) [שם]: (ז) [אהלות פי"א שבת קנה:]: (ח) [ר"ה י.]: (ט) [שבת יט:]: (י) [שם]: (כ) [מדות פ"ב מ"ז]: (ל) [מ"ק יט:]:

לב חכמים

פרק ו באו אחרים לנחמו חולצן. כל שבעה. כ"ה בירושלמי פ"ג דמ"ק [וכ"מ בגמ' דמ"ק דלאו דוקא ביום ב' לאחר מדאיבעיא לכו בשני לעולא ע"ש] וכ"מ לדידן דאם באו פ"ח אינו מניח לכתחלה עד שילכו [אבל במרדכי דמ"ק סי' תתנ"ד כתב דבשלישי אפי' יש שם פ"ח מניחן] ועי' מ"א סי' ל"ח ס"ק ה' ובהגר"א שם. מיהו ביום ז' יש להקל להניח לכתחלה אפי' קודם נה"ת אפי' יש פ"ח ועי' בהגר"א יו"ד סי' שנ"ה: דברי ר"א ר"י כו'. כ"ה ג"כ בירושלמי ר"פ פ"ג דברכות ופ"ג דמ"ק ואיתא שם הלכה כר"א בנתינה וכר"י בחליצה ר"ז בעי נתן ביום שני כר"א מהו שיעשה כר"י שלא לחלוץ (וכהבעיא בגמ' דידן). אמר ריב"ג כיני נתן ביום שני כר"א יעשה כר"י שלא לחלוץ (וכן מסיק רבא בגמ' דידן). "דלא כן" נימא הלכה כר"א "בשני וכר"י בשלישי". כ"ה גי' הגר"א. עכ"פ ע"כ צ"ל דבירושלמי מתנייא דברי ר"א ור"י להיפך מגמ' דידן כי קשה להגיה כ"כ בירושלמי בכל המקומות ר"י במקום ר"א ור"א במקום ר"י: פרק ז רשב"ג אומר כו'. במתני' דמ"ק י"ט א' ובגמ' שם כ"ד א"ב איתא ר"ג. אך כמה ראשונים גרסי רשב"ג ועי' תוס' עירובין מ"ו א' ד"ה דאמר. ועי' נמוקי יוסף במתני' שם כמ"ש והלכה כרשב"ג דכ"מ ששנה רשב"ג כו' [כצ"ל ומתורץ קושית הלמ"מ]. ור"ל דמהא דפסק שמואל כוותיה אין הכרח משום דאיכא דמתני כו' וכ"כ האור זרוע סי' תל"ב. להכי כתב הנ"י משום דכ"מ ששנה רשב"ג כו'. והא דהוצרך שמואל לאשמעינן לפסוק הלכה כוותיה משום דשמואל ל"ל האי כללא כדמוכח בשבת ק"ו ב' ביצה כ"ד א' ע"ז ל"ב ב' וכמ"ש בתוס' שם:

נחלת יעקב

לעירו מנודה לעיר אחרת מנודה לעיר אחרת לא מנודה לעירו וכן הוא להדיא במס' מ"ק דף ט"ז ע"א וכ"כ הטור סי' של"ד וע"ש: לא מנודה לחכמים. במ"ק ד' ט"ז גרסינן הכי מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב מנודה לתלמיד אמנם היא היא דבגמרא איירי מלשון יחיד שהוא מנודה מתלמיד אחד אינו מנודה לרבו והכא מיירי בלשון רבים משו"ה נקט אינו מנודה לחכמים. וכתב שם הרא"ש דוקא בתלמיד שנדהו לאחד מפני שזלזל לכבודו הא דאינו מנודה לרב אבל אם נידוהו משום מילי דשמיא מנודה לכל ישראל וכ"כ הטור והב"י סי' של"ד: הט"ו מת אחד כו'. בגמרא איתא סתם שלשה שנידוהו לאחד אין השנים יכולים להתירו אא"כ יתן להם השלישי רשות. וממילא נשמע מזה דאם מת אחד מהם אין השנים מתירין לו אם לא נתן להם בחיין רשות להתירו. ואח"כ מצאתי בב"י שכ"כ להדיא בשם הקונדריסין וז"ל ג' שנדו ומת אחד מהן אם נתן רשות לחביריו מתירין לו כו' עכ"ל: הט"ז ואין נזיפה כו'. נזיפה הוא אם אדם גדול גוער בו ואומר כמה פלוני חצוף וכיוצא בו ומשפטו הוא שיהא מתחבא ויושב בביתו ויהא נכלם ולא יראה פנים למי שהכלימו ולא יעמוד לפניו בגילוי הראש וימעט בשחוק ובדיבור ואם נהג נזיפה זמן נזיפה מותר ממילא וא"צ להתירו וכ"כ הטור בסי' של"ד ובגמרא יליף לה מקרא דנזיפה שבעה ימים שנאמר ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים ובגמרא מסקינן דנידוי שלנו כנזיפה שלהן דהיינו נידוי של בני בבל הוי כנזיפה של בני א"י: הי"ז כל שפשטו בו ב"ד. ר"ל מי שנדהו הב"ד אע"פ שחזרו וקרבו אינו יוצא בשלום מן העולם ובגמרא דף י"ז איתא קצת בלשון אחר רשב"ג אומר כל מי שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני. וכתב הב"י דוקא כשלא התירו בדעת נוחה אלא מפני היראה אבל כשהתירו בדעת נוחה יוצא בשלום מן העולם והיינו הא דאמר רשב"ל בגמרא דף י"ז כשם שנכנסת ברמ"ח איברים כך כשהיא יוצאת מרמ"ח איברים. כשהיא נכנסת דכתיב והיתה העיר חרם חרם בגימטריא מאתים וארבעים ושמנה וכשהיא יוצאה דכתיב ברוגז רחם תזכור רח"ם בגימטריא הכי הוי: סליק פרק חמישי

פרק ששי ה"א אבל אסור כו'. תנא ושייר כמה דברים שאבל אסור בהן כגון איסור עשיית מלאכה שכבר תנא לעיל פרק חמישי. ואיסור הנחת תפילין וכביסה תנא לקמן. אבל הטור בסי' ש"פ קחשיב להו לכולהו בהדדי וזה לשונו אלו דברים שאבל אסור בהן במלאכה ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ואסור לקרות בתורה ובשאילת שלום ובכביסה וחייב בעטיפת הראש ובכפיית המטה כל שבעה ואסור להניח תפילין ביום הראשון ואסור בגיהוץ ובתספורת ובשמחה ואיחוי הקרע כל למ"ד יום וכולהו אסמכוהו אקרא עכ"ל הטור: איסטנים אני. פרש"י אדם מעונג ומפונק וכתבו תוס' בפרק היה קורא ד"ה שמותר לו לרחוץ לפי שהוא איסטנים ויש לו צער אם אינו רוחץ והאבל אינו אסור אלא רחיצה של תענוג: כל הלכה. ר"ל כך הוא הלכה אם בני אדם שואלים בשלומו ואינם יודעים שהוא אבל צריך האבל לומר להן שהוא אבל. והדר מפרש דוקא ביום ראשון ושני אבל ביום השלישי משיב להן בשפה רפה אבל הוא לא ישאל בשלום אחרים כלל אפי' ביום השלישי: אינו נושא. ט"ס הוא וכצ"ל אינו נותן תפילין: בשני נותן כו'. כל בבא זו עד סופו משובשת בכמה טעיות אמנם הגירסא הנכונה היא כדאיתא בירושלמי דברכות פרק מי שמתו וז"ל ביום הראשון אינו נותן תפילין ביום שני נותן תפילין ואם באו פנים חדשות חולצן דברי ר"א רבי יהושע אומר בראשון ובשני אינו נותן תפילין ובשלישי הוא נותן ואם באו פנים חדשה הוא חולצן עכ"ל וכצ"ל כאן והטעם שהוא חולצן בבאו פנים חדשות שלא יאמרו שבימים הראשונים נמי הניח תפילין. והנה לפי הירושלמי נראה דר"א ס"ל דעיקר אבילות אינו אלא יום אחד ור"י ס"ל דעיקר אבילות תרי יומי. אמנם במ"ק דף כ"א איתא פלוגתייהו בהיפך והכי קי"ל בשו"ע יו"ד סי' שפ"ח דאבל אינו אסור בתפילין רק ביום הראשון והיינו כשיטת הבבלי דר"י סבר הכי וקי"ל הלכתא כר"י. גם בגמרא דידן פליגי בחליצה דר"א סבר אינו חולצן ור"י סבר חולצן ובחליצה קי"ל דהלכתא כר"א: מת באותה העיר כו'. במ"ק דף כ"א גרסי' הכי ת"ר אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמים אלא במקום המתנחמים וכ"כ הטור סי' שצ"ג וכתב עוד וכן הדין ביציאתו לבית הקברות ג' ימים הראשונים אינו יוצא כו' כמו דקתני הכא וכתב עליו הב"י דדין יציאת בית הקברות נלמד מדין בית האבל האמור בגמרא: בד"א בזמן כו'. וכתב הב"י הטעם שהרי חייב בכל המצות האמורות בתורה וכיון שאין שם כדי נושאי המטה וקובריה המת מוטל בבזיון אם הוא לא יסייע עמהם ומש"ה מותר לצאת אפילו ביום הראשון: ממקום אחר כו'. חסר כאן חלוקה אחת ובמ"ק דף כ"א איתא הכי אבל שלשה ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהן בא ממקום רחוק מונה לעצמו מכאן ואילך אפילו בא ממקום קרוב מונה לעצמו וכ"כ הטור סי' שע"ה וכתב הרא"ש שם דמקום קרוב דאמרן פירשו הגאונים דהיינו י' פרסאות סוגיא דחד יומא כיון דאי שמע הוי מטי הכא בחד יומא כמאן דאית בהדייהו דמי: רשב"א אומר כו'. הלשון מגומגם מאד אכן בגמרא שם גרסינן הכי ר"ש אומר אפילו בא ביום השביעי ממקום קרוב מונה עמהן ואתמר עלה אמר ר"ת בר גמדא אר"י בן שאול אמר רבי והוא שבא ומצא מנחמין אצלו פרש"י שבא בשביעי שחרית עד שלא עמדו המנחמין אצל זה שבבית עכ"ל. ועפ"ז צריכין להגיה כאן וכה"ל רשב"א אומר מצאן שיושבים כלומר כשבא מצא עדיין מנחמים יושבין אצל זה שבבית אפי' בא ביום השביעי מונה עמהן לא מצאו שיושבין ר"ל שכבר עמדו המנחמין אפי' בשני מונה לעצמו. וכ"כ הטור להדיא סי' שע"ה. והא דנקט הכא שני דאילו בא ביום ראשון ליכא נפקותא אי מונה עמהן אי מונה לעצמו וכן כתב הפרישה שם: אינו עושה מלאכה. הכי אמרינן נמי במ"ק דף כ"א והא דקתני הכא מכאן ואילך עושה בצנעה קאי דוקא על העני המתפרנס מן הצדקה אבל בעשיר אסור כל שבעה וכבר כתבתי זה לעיל ריש פרק חמישי וע"ש: שלשה ימים לכלב כו'. איידי דתני לעיל לענין אבילות שיש חילוק בין שלשה ימים הראשונים לשאר ימים נקט נמי כמה דינים התלוים בשלשה ימים. ושלשה ימים לכלב כו' מבואר במסכת אהלות פרק י"א משנה ז' כלב שאכל בשר המת ומת הכלב ומונח על האסקופה ופליגי תנאי התם אם מביא הטומאה לתוך הבית או לא וקתני בסיפא דמתני' כמה ישהה בתוך מעיו שלשה ימים מעת לעת. פי' הרע"ב כמה תשהה בשר המת במעיו של כלב קודם שימות הכלב ושוב לא יטמא מפני שיהא חשוב כמעוכל ג' ימים מעת לעת מפעם שאכלו כדאמרי' [שבת קנה:] גלוי וידוע לפני הקב"ה שמזונותיו של כלב מועטין לפיכך משהה אכילתו בתוך מעיו שלשה ימים ע"כ. והא דנקט הכא ונכנס לבית מיירי שהכלב מת דאילו חי וודאי אינו מטמא דטומאה בלועה היא וכ"כ שם הר"ע מברטנורה: ג' ימים לזרע כו'. כ"ל דה"פ דאיתא בריש מסכת חלה ובמנחות דף ע"א גבי חמשת המינין אם השרישו קודם העומר העומר מתירן ואם לאו אסורין עד שיבוא עומר הבא וקי"ל בג' ימים הוי זמן קליטת הזרע כדמוכח (בפסחים) [במנחות] דף ע"א ולפ"ז הכי פירושו אם נזרע אחד מחמשת מינין ג' ימים קודם פסח אסור רק לפני הפסח דהיינו קודם העומר אבל לאחר הפסח מותרין מיד לפי שהעומר מתירן. אלא שהלשון הוא קצת דחוק. וטוב להגיה שכצ"ל ג' ימים לזרע מחמשת מינים לפני הפסח מותר לאחר פסח: אין יוצאין לשיירא כו'. בטור או"ח סי' רמ"ח כתב הב"י בשם הריב"ש דהך דינא נלמד מדין הפלגת הספינה האמור בש"ס כדלקמן: אין מוציאין כו' ואין מפליגין בספינה. הכי איתא במסכת שבת דף י"ט אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת עוד שם ת"ר אין צרין על עיירות של עובדי כוכבים פחות משלשה ימים קודם השבת. וכתב הרא"ש הטעם משום ביטול עונג שבת דכל שלשה ימים הראשונים הו"ל שינוי ווסת ניענוע הספינה כדכתיב יחוגו וינועו כשכור ולא יכלו למעבד עונג שבת והיינו נמי טעמא דאין צרין על עיירות של עובדי כוכבים פחות מג' ימים קודם לשבת משום טרחא ופחדא דלבא דלא מתבניא ליה אכילה ושתיה עד בתר תלתא יומי עכ"ל. וכ"ל מש"ה דייק הכא אין מפליגין ספינה בים מה שלא נאמר כן בגמרא דהכא ס"ל הטעם כמ"ש הרא"ש וזהו שייך דוקא בים המלח וכמ"ש הב"י בסי' רמ"ח משא"כ בנהרות מותר אפי' תוך שלשה ימים לשבת: ביום א' וביום ב' כו'. הסתא חוזר לפרש דיני אבילות ומכאן עד סוף הפרק רוב הדברים מבוארים בפרקי דר"א פרק י"ז והביאו הרא"ש בפרק א"מ סי' מ"ו והטור סי' שנ"ג. אלא הא דקתני הכא בשלישי נכנס להר הבית אבל הרא"ש והטור כתבו דדוקא בשבת נכנס להר הבית: אבל שהוא. כצ"ל אבל הוא כלומר שואלין אם הוא אבל וכשמשיב שהוא אבל אומרים המקום ינחמך. אבל במסכת מדות פ"ב גרסי' שאני אבל כלומר שהיו שואלין אותו למה מקיף דרך שמאל והשיב שאני אבל: יתן בלבם. כלומר שהקב"ה יתן בלב ב"ד שיתירו לו הנידוי: כאילו עברו עליו כו'. אם הם אומרים לו שהקב"ה יתן בלב בית דין שיקרבו נראה כאילו עוותו הדין ונדוהו שלא כהלכה אלא כך אומרים השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חבירך דהשתא משמע שהוא עשה שלא כדין וצריך תשובה: ותשמח את דברי. כצ"ל ותשמע את דברי חבירך: בן של קיימא. ר"ל אם עדיין היה בחיים נתרפא מיד. או דה"פ אם הוא ראוי להיות חי שלא נקנסה המיתה עליו נתרפא תיכף מחליו: נמצא בס"ת. כצ"ל נמצא הספר תורה: רעב כי יהיה בארץ. מכאן עד לכל האדם הוא לשון הפסוק במלכים א' סי' ח' בתפלת שלמה: אין לי אלא ליחיד. כ"ל דגרסי' איפכא אין לי אלא לצבור דכל הנהו פסוקים מיירי בצבור כדכתיב רעב כי יהיה בארץ שהיא מכת מדינה. ליחיד מנין ת"ל וגם אל הנכרי כו' לכל האדם משמע אפי' ליחיד מועיל התפלה: נגע לבבו. ר"ל שאם אל לבו להשיב ולא יעמוד במרדו אז אם יתפלל בבית הזה יעתר לו ה' וישמע תפלתו ושב ורפא לו: סליק פרק ששי

פרק שביעי שבת עולה אבילות מן המנין ואינה מפסקת. ר"ל אם אירע שבת בימי אבלו עולה למנין שבעה. אבל אינה מפסקת דלאחר שבת צריך להשלים שבעת ימי אבילות עם השבת והכי איתא להדיא במ"ק דף יט במתני' הקובר את מתו שלשה ימים קודם הרגל בטל ממנו גזירת שבעה מפני שאמרו שבת עולה ואינה מפסקת: רגלים מפסיקין כו'. פירש רש"י מפסיקין דכי קבר מתו שלשה ימים קודם הרגל מפסיק האבילות לגמרי ולאחר הרגל אינו משלים כלום. ואין עולין דכי קבר מתו בתוך הרגל דלא בטלה ממנו גזירת שבעה אין ימי הרגל עולין למנין שבעה אלא לאחר הרגל צריך לישב ז' ימי אבילות: ר"א אומר כו'. פרש"י שאין לעצרת תשלומין כל שבעה ואינו אלא יום אחד ודינו כשבת שעולה ואינה מפסקת: רשב"ג אומר ר"ה כו'. ובמתני' דמ"ק גרסי' רבן גמליאל אומר ר"ה ויוה"כ כרגלים מיהו אנן קי"ל דבכל הרגלים וגם ר"ה ויוה"כ אפי' לא נהג אבילות אלא שעה אחת קודם הרגל בטלה ממנו גזירת שבעה וכ"כ הטור והשו"ע סי' שצ"ט וכאו"ח סימן תקמ"ח: הי"ז מפסיד כו'. כצ"ל ה"ז מפסיק את כל הרגל ר"ל שאינו נוהג אבילות ברגל ומונה ששה ימים אחר הרגל להשלים שבעת ימי אבילות עם יום אחד שנהג קודם הרגל והיינו כסתם מתני' שהבאתי לעיל דדוקא בקובר מתו ג' ימים קודם הרגל בטלו ממנו גזרת שבעה דעיקר אבילות הוא שלשה ימים אבל בקובר מתו יום א' קודם לרגל צריך להשלים ששה ימים אחר הרגל: א"צ כפיית המטה. ר"ל אם נהג אבילות שלשה ימים קודם הרגל אינו צריך כפיית המטה כלומר אינו נוהג אבילות אחר הרגל אבל בגמרא דף כ' הגי' יותר נכונה וה"ג קיים כפיית המטה קודם הרגל א"צ לכפותה אחר הרגל: ר"א אומר כו'. עירבוב דברים יש בהלכה זו וכצ"ל אינו צריך כפיית המטה אחר הרגל דברי ר"א וחכ"א אפי' יום אחד אפי' שעה אחת אר"א בר"ש הן הן דברי ב"ש

שעה אחת אבא שאול אומר הקובר את מתו שלשה ימים קודם הרגל בטל ממנו גזירת שבעה שמנה ימים קודם הרגל בטל ממנו גזירת ל' (והלכה כדבריו) שמנה ימים קודם לרגל אם רצה לספר (ולכבס) בערב הרגל הרשות בידו לא סיפר (ולא כיבס) בערב הרגל לא יספר (ולא יכבס) עד שישלמו לו שלשים יום [א] (א) שני ימים בתוך הרגל הרי זה מפסיק את (כל) הרגל ומונה שבעה לאחר הרגל [ומתעסקין עמו ה' ימים לאחר הרגל [ב] ז' ימים בתוך הרגל הרי זה מפסיק את כל הרגל ומונה לאחר הרגל] ואין הרבים מתעסקין בו כלום לאחר הרגל (ב) ימים שהוא [ג] מונה לאחר הרגל לא עבדו ולא בהמתו בטלים עמו אלא הוא [ד] וקרוביו נוהגין כאבלים הרגל עולה לאבל למנין שלשים ואין עולה לו למנין שבעה אבל במועד כאילו אינו אבל ונוהג בצנעא (ג) כללו של דבר כל שעסקו עם הרבים הרגל עולה לו למנין שבעה וכל שאין עסקו עם הרבים אין הרגל עולה לו למנין: שלשים יום לאבל שלשים יום לגיהוץ [ל' יום לתספורת (ל' יום לגיבוי ל' יום ליפת תואר) ל' יום לאירוסין] ל' יום לנשואין ל' יום [ה] לבתולות ל' יום לאלמנה ל' יום ליבמה [ו] המדיר את אשתו שלשים יום [ז] סתם נזירות ל' יום. כיצד לאיבול שנאמר (דברים לד) ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב ל' יום. (ד) שלשים יום לגיהוץ כיצד אסור ללכת בכלים מגוהצין אלו הן כלים מגוהצין כלי היוצא מתחת המכבש [ח] כדברי רבי וחכ"א צבועים ולא לבנים ר"מ אומר לבנים אבל לא צבועים חדשים אבל לא שחקים מותר בפונדא ובפסיקיא ובאפיליא ובכובע של ראש מותר להוליך כלים לגהץ בתוך ל' יום. לתספורת כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו וא' שפתו ואחד זקנו ואחד כל שער שבו [ט] כשם שהוא אסור בנטילת שער הראש לאחר שבעה: (ה) המלוה את חבירו סתם אסור לגבות ממנו עד שישלמו שלשים יום. כיצד ליפת תואר (ו) (דברים כא) וחשקת בה ולקחת לך לאשה [י] מגלחת ראשה ומעברת צפרניה דברי [כ] רבי מאיר ר"ע אומר מגדלת את ראשה ומגדלת את צפרניה ר"א אומר נאמר מעשה בראש ונאמר מעשה בצפרנים מה מעשה האמור בראש נטילת שער אף מעשה האמור בצפרנים נטילת צפרנים ר"ע אומר נאמר מעשה בראש ונאמר מעשה בצפרנים מה מעשה האמור בראש ניוול אף מעשה האמור בצפרנים ניוול. ראיה לר"א (ש"ב יט) ומפיבושת בן שאול ירד לקראת המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו ראיה לר"ע (דניאל ד) שעריה כנשרין [רבה] וטפרוהי כצפרין. (דברים כא) והסירה את שמלת שביה היו עליה בגדים לבנים [ל] והן נאים לה שחורים והן נאין לה שירים ונזמים וטבעות מעבירין אותן הימנה כדי [מ] שתהא יושבת ורואה בניוולה [וישבה בביתך כדי שתהא יושבת בתוך ביתו נכנס ורואה בניוולה] ובכתה את אביה ואת אמה [נ] ודאי דברי ר"א ר"ע אומר אין אביה ואמה אלא עבודת כוכבים שנא' (ירמיה ב) אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו ירח [ס] זה ירח ושאר כל הנשים ג' חדשים דברי רבי ר"ע אומר ובכתה את אביה ואת אמה ירח הרי ג' ימים הרי זה ב' חדשים ואח"כ תבא אליה ובעלתה לרבות את השלישי (ז) בד"א בזמן שאינה רוצה להתגייר אבל אם רוצה להתגייר מטבילה ומשחררה ומותר בה מיד רשב"א אומר [ע] בתחלה מטבילה לשם שפחה ומשחררה ומותר בה מיד וכל כך למה (כדי שלא יתערב זרע הקודש בעמי הארצות) (ח) מוטב שיאכלו בני ישראל בשר [פ] מיתות ולא שחוטה בשר נבילה לבדה. כיצד לאירוסין אסור לעשות סעודת אירוסין בתוך ל' יום. כיצד לנשואין אסור לעשות סעודת נשואין בתוך ל' יום אבל אם (ט) טבח טבחו ומת אביו או [צ] חמיו ה"ז כונס ובועל בעילת מצוה ופורש [ק] לאחר שבעה בד"א בזמן שמת אביו או [ר] חמיו אבל אם (י) מתה אשתו אסור לו לישא אשה אחרת עד שישלמו לו ג' רגלים רבי יהודה אומר שני רגלים וכונס בשלישי בד"א בזמן שיש לו בנים אבל אין לו בנים או שהיו לו בנים קטנים מותר לו לישא אשה אחרת בתוך ל' יום. מעשה שמתה אשתו של ר' טרפון ואמר לאחות אשתו בתוך האבל [ש] התכנסי ותגדלי את בני אחותיך אעפ"כ לא בא עליה אלא לאחר ל' יום. כיצד לבתולים (כ) בתוך ל' יום יכול לטעון טענת בתולים לאחר ל' יום אינו יכול לטעון. כיצד לאלמנה [ת] הוא תובעה והיא מעכבתו היא תובעתו והוא מעכבה נותנין לו לפרנס את עצמו (ל) כשם שנותנין לאשה כך נותנין לאיש כיצד ליבמה היבמה שאמרה בתוך שלשים יום לא נבעלתי כופין אותו שיחלוץ לה לאחר ל' יום [א] [אין כופין אותו לחלוץ] (מ) המדיר את אשתו מלהנות [ב] לה עד ל' יום יעמיד פרנס יותר מכאן יוציא ויתן כתובה [ג]. (נ) סתם נזירות ל' יום בין שאמר הריני נזיר [ד] ל' יום בין שאמר הריני נזיר בתחלת ל' יום סתם נזירות ל' יום והרי (ס) שהשלים נזירות בחו"ל ואח"כ בא לארץ

הגהות הגרי"ב

(א) [מ"ק כא:] : (ב) [שם] : (ג) [שם] : (ד) [שם כג:] : (ה) [מכות ג:] : (ו) [יבמות מח:] : (ז) [שם מז:] : (ח) [קדושין כא:] : (ט) [כתובות ד:] : (י) [מ"ק כג:] : (כ) [יבמות קיא.] : (ל) [כתובות נז:] : (מ) [שם ע:] : (נ) [נזיר ה] : (ס) [שם יט עדיות פ"ד] :

נוסחת הגר"א

[א] אבא שאול אומר מותר לספר אחר הרגל כשם שמצות שלשה מבטלת גזירת שבעה כך מצות שבעה מבטלת גזרת שלשים והלכה כדבריו. שני ימים בסוף הרגל : [ב] בתחלת הרגל ה"ז מפסיק את כל הרגל ומונה ז' לאחר הרגל : [ג] משלים : [ד] והמתאבלים עמו נוהגים כאבלים כללו של דבר כל דבר שהוא משום עסקי רבים רגל עולה לו למנין ז' וכל שהוא משום איבול אין רגל עולה לו למנין ז'. אבל במועד כאילו אינו אבל. אבל נוהג בצנעא. הרגל עולה למנין שלשים ואין עולה למנין ז'. ל' יום לאיבול : [ה] לבתולים : [ו] ל' יום למדיר : [ז] לגיבוי. ל' יום ליפת תואר : [ח] ר' אומר לבנים אבל לא צבועים ר"א בר' שמעון אומר לבנים אבל לא שחקים : [ט] ואשה מותרת בנטילת שער לאחר שבעה. כיצד לאירוסין (ושבנתיים שייך לקמן כמו שיתבאר) : [י] וגו' : [כ] ר"א רע"א מגלחת : [ל] או שחורים והם נאים לה שירים : [מ] לנוולה וישבה בביתך שתהא : [נ] אביה ואמה : [ס] ימים שלשים יום רשב"א אומר ג' חדשים שנאמר ובכתה את אביה ואת אמה ירח הרי חדש אחד ימים הרי שני חדשים ואחרי כן לרבות את השלישי כדי שלא יתערב זרע קדש בעמי הארצות בד"א : [ע] אפי' אינה רוצה : [פ] תמותות שחוטות ולא בשר תמותות נבילות. סתם נזירות (ושבנתיים צ"ל למעלה כנ"ל) : [צ] חמותו : [ק] עד : [ר] חמותו : [ש] הכנסי : [ת] תבעה והיא מעכבתו נותנין לה ל' יום לפרנס את עצמה וכשם שנותנין לאשה כך נותנין לאיש לפרנס את עצמו : [א] מבקשין ממנו שיחלוץ לה : [ב] לו : [ג] כיצד לגיבוי המלוה את חבירו סתם אינו יכול לגבות ממנו עד שישלמו לו שלשים יום. כיצד ליפת תואר (וכו' כמ"ש למעלה עד תמותות נבילות) : [ד] סתם בין שאמר הריני נזיר יום אחד נזיר ל' יום הרי שנזר נזירות מרובה והשלים נזירותו :

הגהות מהריעב"ץ

פרק ז שחורים והן נאין לה. נ"ב כגון שהיא לבנה ביותר :

לב חכמים

ולכבס כו' ולא כיבס כו' ולא יכבס. עי' תוס' מ"ק כ"ג א' ד"ה כל [והגר"א מ"ז כשיטת הפוסקים] :
כיצד לאירוסין אסור לעשות סעודת כו' כיצד לנשואין אסור לעשות כו'. וקשה דהא קי"ל ביבמות מ"ג ב' דבין אירוסין בין נשואין בלא סעודה אסורין כל ל'. ושמא משום סיפא דקתני אבל אם היה טבחו טבוח ומת אביו של חתן כו' דפרינן אפי' סעודה תנא הכי. תס"א. אבל דעת הרמב"ם דאירוסין בלא סעודה מותר [ועיין בהגר"א יו"ד סי' שצ"ב ס"ק ה'] :

נחלת יעקב

ב"ש הן הן דברי ב"ה שב"ש אומרים שלשה ימים וב"ה אפי' יום אחד. וכ"ה במ"ק דף כ ע"א: **בטל** ממנו גזירת ל'. הואיל שהתחיל יום אחד מימי השלשים אין צריך לשמור כלום לאחר הרגל דין שלשים אלא מותר לאחר בתספורת וגיהוץ וכיבוס: **לא** סיפר כו'. זהו דעת ת"ק בגמרא דף יט דקאמר התם להדיא שמנה ימים קודם לרגל בטלו ממנו גזירת ל' ומגלח ערב הרגל אם לא גילח ערב הרגל אסור לגלח אחר הרגל ופי' רש"י דכי בטלו גזירת ל' ואיבעי ליה לגלוחי ערב הרגל ולא גילח אסור לגלח אחר הרגל עד לאחר שלשים אבל אבא שאול פליג התם ואמר אע"פ שלא גילח ערב הרגל מותר לגלח אחר הרגל. וי"ל שכצ"ל כאן דלפי גירסא דהכא לא פליג אבא שאול מידי ומאי שייך הלכה כדבריו ע"כ נראה דגרסי' הכי אבא שאול אומר הקובר את מתו כו' ואם לא גלח ערב הרגל מותר לגלח אחר הרגל וחכ"א אסור לגלח אחר הרגל וע"ז שייך שפיר לומר והלכה כא"ש והכי קי"ל: **שני** ימים בתוך הרגל. כצ"ל אם קבר מתו שני ימים בסוף הרגל מפסיק ברגל ומונה כל השבעה אחר הרגל כדאמרינן בריש פרקין די"ט אינו עולה: **ומתעסקין** עמו ה' ימים אחר הרגל. אינן צריכין לנחמו אחר הרגל רק חמשה ימים שכבר נחמוהו שני ימים בתוך הרגל והכי איתא בגמרא דף כא כל שהוא משום עסקי רבים אין רגל מפסיקו פרש"י תנחומי אבילים אין רגל מפסיקו שיהא צריך להשלים ולעסוק בו אחר הרגל אלא מתעסקין בו ברגל. ואפשר לקיים גי' דהכא שני ימים בתוך הרגל. ר"ל כשמת לא נשארו רק שני ימים מן הרגל כגון שמת ביום ששי וכיון שנחמוהו ב' ימים בתוך הרגל מתעסקין עמו רק ה' ימים לאחר הרגל: **ז'** ימים בתוך הרגל. כלומר שקבר מתו בתחלת הרגל א"כ כבר נחמוהו כל ז' ימי הרגל ולכן אין הרבים מתעסקין עמו כלום אחר הרגל לנחמו. ובגמרא גרסי' בהדיא הכי הקובר מתו בתחלת הרגל מונה שבעה אחר הרגל ואין רבים מתעסקין בו שכבר נתעסקו בו ברגל: **לא** עבדו ולא בהמתו כו'. הכי איתא שם בגמרא קברו בתחלת הרגל מונה שבעה לאחר הרגל ומלאכתו נעשית ע"י אחרים ועבדיו ושפחותיו עושין בצנעה בתוך ביתו. והטעם שמותר לעשות מלאכה ע"י אחרים כתב הטור סי' שצ"ט כיון דכבר נתבטל בשבעת ימי הרגל ממלאכה אע"פ שלא נתבטל מחמת האבל אלא מחמת הרגל סוף סוף נהג כדין אבילות במלאכה הלכך אין להחמיר בו כמו בשאר אבילות ומלאכתו נעשית ע"י אחרים: **הרגל** עולה למנין שלשים. אם קבר מתו איזו ימים קודם לרגל שלא בטלו ממנו גזירת שלשים או קבר מתו בתוך הרגל שלא בטל ממנו אפי' גזירת שבעה אפ"ה הרגל עולה למנין שלשים. גם בזה כתב הטור בסי' הנ"ל הטעם שהרי דין שלשים דהיינו גיהוץ ותספורת נוהג ברגל שהרי מתורת רגל מותר ללבוש כלים מגוהצים חדשים וכן בבא ממדינת הים או מבית השביה ושאר שמנו חכמים מותרין לספר ולכבס ומדין אבילות נוהג בכולם כמו בחול משו"ה עולה הרגל למנין שלשים: **אבל** במועד כו'. כלומר אע"פ שאבל במועד כאילו אינו אבל אפ"ה דבר שבצנעה נוהג: **כללו** של דבר (כו') כל שעסקו עם הרבים. כגון תנחומי אבלים הרגל עולה למנין שבעה כדקתני לעיל לפי שמנחמין אותו לכן א"צ לנחמו אחר הרגל אבל כל שאין עסקו עם הרבים כגון דברים שהן משום אבל שאינן נוהגין ברגל אין הרגל עולה למנין וחייב בהן אחר הרגל: **שלשים** יום לאבל כו'. איידי דאיירי מדין שלשים של אבל נקט הכא כמה דברים מדין ל' והדר תנא ומפרש כל חדא וחדא: **מתחת** המכבש. משמע ישנים היוצאין ממכבש אסורין ועיין בטור סי' שפ"ט אי בעינן בחדשים נמי יוצאין מתחת המכבש או לא: **חדשים**. כלומר אפי' בלבנים אינן אסורין אלא חדשים אבל שחקים לבנים מותר ובגמ' איתא בהדיא הכי בשם ר"א בר"ש לא אסרו אלא כלים חדשים לבנים בלבד: **מותר** בפינדא. כצ"ל מותר בפונדא ובפסיקיא וכו'. ר"ל אע"פ שהן מגוהצין מותר לאבל לנאת בהן שכלים הללו אינן חשובין וכ"כ הב"י בסי' שפ"ט: **מותר** להוליך כלים. אע"פ שאסור ללבשן בתוך ל' אפ"ה מותר להוליך כלים לגהץ בתוך למ"ד כדי ללבשן אחר למ"ד: **לתספורת** כיצד. הלכה זו משובשת אבל הרא"ש בפ' א"מ סי' נג הביא הגי' הנכונה וז"ל תניא באבל רבתי לתספורת כיצד אסור בנטילת שער אחד ראשו ואחד שפמו ואחד זקנו ואחד כל שער שיש בו ואשה מותרת בנטילת שער אחר שבעה ע"כ וכצ"ל כאן וכן נראה מדברי הב"מ פרק ה' מהלכות אבל על מה דכתב הרמב"ם אשה מותרת בנטילת שער אחר שבעה כתב הכ"מ וכן מבואר באבל רבתי פרק ז' מזה מוכח דגרסי' הכא כמ"ש: **עד** שישלמו ל' יום. במס' מכות דף ג' ע"ב ילפי' מקרא שנאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ממשמע שנאמר קרבה שנת השבע איני יודע שהיא שנת השמטה ומה ת"ל שנת השמטה לומר לך יש שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום דאמר מר שלשים יום בשנה חשוב שנה: **כיצד** ליפת תואר כו'. ט"ס יש כאן וכצ"ל כיצד ליפ"ת וחשקת בה ולקחת לך לאשה וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה מגלחת ראשה ומעברת צפרניה דברי ר"א ר"ע אומר מגדלת כו' וכ"ה במסכת יבמות דף מ"ח ע"א. ועיקר פלוגתייהו בקרא דעשתה את צפרניה דר"א סבר דהוי פירושא לשון העברה שמעברת צפרניה ור"ע סבר דהאי ועשתה הוי פירושא לשון גידול שתגדל את צפרניה: **ר"א** אומר נאמר מעשה בראש. בגמ' דיבמות גרסי' הכי נאמר עשיה בראש פרש"י כלומר נאמר שם תיקון מנוול בראש דכתיב וגלחה וכו' מה מעשה האמור בראש נטילת שער אף מעשה האמור בצפרנים נטילת צפרנים ור"ע יליף הכי מה מעשה האמור בראש ניוול דנטילת שער הוי ניוול אף מעשה האמור בצפרנים היינו גידול צפרנים דהוו ניוול: **לא** עשה את רגליו. פרש"י לא עשה את רגליו לא קצץ צפרני רגליו. ולא עשה את שפמו לא גילח שער שפמו אלמא עשיה קרי להעברה וזהו ראיה לדברי ר"א: **ראיה** לר"ע כו'. במסכת יבמות כל זה ליתא. אבל במדרש ילקוט פרשת כי תצא הובא מאמר זה וגרס הכי ד"א שעריה כנשרין והנה הלשון דבר אחר אין לו שחר ועיין בזית רענן שדחק עצמו ליישב אבל לפי גרסא דהכא שמביא מזה ראיה לר"ע א"ש והכי פירושו דשם איירי בנבוכדנצר כשנתקיים הנבואה עליו ונעשה כחיות השדה וכתיב בהא שעתא מלתא ספית על נבוכדנצר ומן אנשא טריד ועשבא כתורין יאכל ומטל שמיא גשמיה יצטבע עד די שעריה כנשרין רביה וטפרוהי כצפרין הרי שהכתוב מגנה אותו בגידול צפרנים א"כ מוכח דגידול צפרנים הוי ניוול וה"נ הן ועשתה צפרניה היינו גידול צפרנים: **ואת** אמה וודאי. כלומר אביה ממש ואמה ממש ור"ע סבר דאין אביה ואמה האמורים כאן אלא עבודת כוכבים וכתבו תוס' ביבמות דלמסכר קראי פליגי א"נ כ"מ אם מתו אביה ואמה או נתגיירו: **ירח** זה ירח כו'. מכאן עד בד"א כולו משובשת ויש בזה טעיות רבות והגרסא האמיתית היא כך. ירח ימים ירח שלשים יום רשב"א אומר תשעים יום ירח שלשים ימים שלשים ואחר כן שלשים והכי איתא ביבמות דף מח ע"ב. והא דקתני הכא ושאר כל הנשים שלשה חדשים מלתא אחריתא היא וה"ק אע"ג דהכא איכא למ"ד דמותר ביפ"ת לאחר ל' יום אבל בשאר כל הנשים שמתו בעליהן צריכין להמתין מלהנשא לאחר עד שלשה חדשים כדי לידע אם הוא בן שבעה לראשון או בן תשעה לאחרון כדאמרינן ביבמות. ובדוחק אפשר ליישב גירסא שלפנינו וה"פ ירח זה ירח כלומר סתם ירח שלשים יום. ושאר כל הנשים שלשה חדשים. אע"פ שיפ"ת מותרת לאחר ל' יום אבל בשאר כל הנשים בעינן שלשה חדשים. דברי ר' רע"א ובכתה את אביה ואת אמה ירח הרי אחד. ימים משמע עוד חודש הרי ב' חדשים ואח"כ תבוא אליה ובעלתה לרבות חודש השלישי הרי ג' חדשים והיינו כדעת רשב"א בגמרא דיבמות: **בד"א** כו'. ר"ל אם אינה רוצה להתגייר הא דפליגי אי מותר בה לאחר ל' יום או לאחר ג' חדשים אבל אם רוצה להתגייר מותר בה מיד לאחר טבילה ושחרור: **רשב"א** כו'. ט"ס הוא וכצ"ל רשב"א אומר אע"פ שלא קבלה עליה להתגייר כופה ומטבילה לשם שפחות וחוזר ומטבילה לשם שחרור ומשחררה ומותר בה מיד והכי אמרי' בהדיא ביבמות דף מז ע"ב: **וכל** כך למה. קאי אדלעיל לרשב"א דס"ל דצריך להמתין שלשה חדשים ולמה כך ע"ז אמר כדי שלא יתערב זרע קודש כו' דג' חדשים הוא שיעור הבחנה ואם היא מעוברת מעובד כוכבים ידעינן אי הוי מעובד כוכבים. או מישראל והכי איתא להדיא במדרש ילקוט פרשת כי תצא. ועוד י"ל דקאי אעיקר מלתא למה התמירה התורה שתהא בוכה את אביה ואמה ועשתה את צפרניה וכל הדברים האמורים לעיל למה כך ע"ז אמר כדי שלא יתערב זרע קודש בעמי הארצות דהיינו שלא יהא ישראל נושא עובדת כוכבים ומש"ה התמירה התורה לעשות בה כל המעשים האמורים בענין אולי תתגנה עליו ולא ישאנה והך פי' השני נראה יותר דלפי' הראשון קשה א"כ כשרצתה להתגייר אמאי מותר בה מיד דהא בעינן הבחנה אע"כ כאן לא חששה התורה להבחנה והא דקתני כדי שלא יתערב פירושו כמ"ש בפי' השני: **מוטב** כו'. כצ"ל וכ"ה בקדושין דף כא מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטה ואל יאכלו בשר תמותות נבילה פרש"י מוטב שיאכלו בשר שחוטה אע"פ שהיא מסוכנת ואל יאכלו בשר נבילות וכצ"ל כאן. וה"פ כיון דחסה התורה שלא יתערב זרע קודש בעמי הארצות א"כ למה התירה התורה כלל יפת תואר ע"ז מסני מוטב שיאכלו כו' כלומר לא דברה התורה אלא כנגד יצה"ר שאם לא התירה התורה ישאנה באיסור וכפרש"י בחומש פ' כי תצא ובקדושין דף כא: **אביו** או חמיו. במסכת כתובות דף ד' מפרש הגמרא דוקא כשמת אביו או חמותו דליכא איניש דטרח דאביו של חתן טרח עצמו בצרכי הסעודה ואמו של כלה טרחה עצמה בתכשיטי כלה אבל איפכא לא: **ופורש** לאחר שבעה. במס' כתובות גרסי' הכי בועל בעילת מצוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות משמע דצריך לפרוש עצמו תיכף לאחר בעילת מצוה: **אבל** אין לו בנים. במס' מ"ק דף כג מפרש הש"ס כשאין לו בנים מותר משום מצות פריה ורביה וכיש לו בנים קטנים מותר משום פרנסתן וכדמייתי לקמן ממעשה של ר' טרפון: **של** ר"ט. בגמרא גרסי' אשתו של יוסף הכהן אבל הגי' דהכא היא כגי' הירושל' ועיין מזה בתוס' פ' א"מ דף כג וביבמות [דף מג] ובכתובות דף ד וברא"ש פ' א"מ סי' מח: **בתוך** ל' יום כו'. אם בתוך למ"ד יום טען טענת בתולים כגון שאמר עדיין לא בעלתי אותה עד עתה נאמן אבל אחר ל' יום אינו נאמן וביבמות דף קיא מפורש הטעם דעד ל' יום מוקי איניש אנפשיה ולא בעיל: **כיצד** לאלמנה כו'. הלכה זו משובשת מאד ועוד שהעיקר חסר שאין מפרש לענין מאי הוי שלשים יום לאלמנה דהא עלה קאי ואקדים גמ' דכתובות נותנין לבתולה י"ב חודש משתבעה הבעל לפרנס עצמה. וכשם שנותנין לאשה כך נותנין לאיש לפרנס עצמו. ולאלמנה שלשים יום. ופרש"י לבתולה נותנין י"ב חודש להכין עצמה בתכשיטין. ולאיש נותנין כדי לפרנס עצמו בצרכי סעודה ותופה. ולאלמנה ל' יום שאינה טורחת כ"כ בתכשיטים שכבר יש בידה ועוד איתא התם במתני' הגיע הזמן ולא נשאו אוכלת משלו ואוכלת בתרומה ופרש"י ולא נשאו שהבעלים מעכבין אוכלת משלו ואם כהן הוא אוכלת בתרומה דמשעה שהגיע הזמן חייב במזונותיה ע"כ. ומעתה יובן כמה שגיאות נפלו בהלכה זו וכצ"ל כיצד לאלמנה נותנין לה ל' יום לפרנס עצמה. וכשם שנותנין לאשה כך נותנין לאיש היא תובעתו והוא מעכבה אוכלת משלו ואוכלת בתרומה. וזהו דקתני הוא תובעה והיא מעכבתו מיותר דאם היא מעכבתו מ"ט תהא אוכלת משלו. ויותר נראה לקיים גירסא שלפנינו ע"פ דאיתא שם דף נ ע"ב המארס את הבתולה בין שתבעה הבעל והיא מעכבת ובין שתבעה היא והבעל מעכב נותנין לה י"ב חודש משעת תביעה. וא"כ י"ל לענין אלמנה נמי דינא הכי בין שהוא תובעה והיא מעכבתו כו' נותנין לה ל' יום משעת תביעה: **היבמה** שאמרה כו'. פירוש בתוך ל' יום שכנסה אמרה לא נבעלתי ליבם והוא אמר בעלתיך ודייק בגמ' כופין אותו לחלוץ דסיא נאמנת דעד תלתין יומין מוקי איניש אנפשיה ולא בעיל אבל לאחר ל' אין כופין אותו לחלוץ וביבמות גרסי' מבקשין ממנו שיחלוץ לה. דלאחר ל' יום הוא נאמן דיותר מל' יום לא מוקי איניש אנפשיה מלמבעל מיהו איהו לא מהתרי דשויתא נפשה חתיכה דאיסורא ובעי חליצה ומשו"ה מבקשין ממנו שיחלוץ אבל לא כופין דהא הוא אמר שבעל והא דכופין אותו לחלוץ תוך ל' יום ומבקשין אותו לאחר ל' ולמה אין כופין ומבקשין ליכנס. משני בגמ' כגון שנגע יוצא מתחת ידה שכיון שנתן גט לזיקתו נפסלה עליו מיהו בעי חליצה למשרייה לעלמא כ"כ הרע"ב בפ' י"ג דיבמות: **המדיר** את אשתו כו'. שנדר שהיא לא תהנה ממנו: **עד** ל' יום יעמיד פרנס. בכתובות ריש פרק המדיר מפרש (רש"י) [הש"ס] לא שיעמיד שליח דהא שלוחו של אדם כמותו אלא שאומר כל המפרנס אינו מפסיד והטעם דדוקא עד ל' יום מבואר שם בגמ' דעד ל' יום לא שמעי אינשי וליכא זילותא טפי מל' יום שמעי אינשי ואיכא זילותא ומשו"ה יוציא ויתן כתובה: **בתחילת** ל' יום. הלשון דחוק. וי"ל שכצ"ל בין שאמר הריני נזיר סתם ובין שאמר הריני נזיר ל' יום נזיר ל' יום ור"ל דבכל ענין שאמר הוי נזיר ל' יום והכי איתא במתני' דנזיר דף ה' וילפינן מקרא דכתיב בנזיר קדוש יהיה יהיה בגימטריא תלתין: **והרי** שהשלים כו'. נ"ל הכי שהשלים מירתו ומלתא באפיה נפשיה היא כדאיתא בסוף פ"ג דנזיר

לארץ ב"ש אומרים נזיר ל' יום וב"ה אומרים נזיר בתחלה (א) הדר בא"י ל' יום חייב במזוזה והשוכר מיד הדר בחו"ל פטור השוכר [א] ל' יום והדר בבורגן ל' יום חייב במזוזה. [ב] (ב) הלוקח בהמה מחבירו להניק בדקה ל' יום ובגסה נ' יום רבי יוסי אומר בדקה שלשה חדשים מפני שהדקה טיפוליה מרובין [(ג) טיפולי הבכור בדקה ל' יום ובגסה נ' יום ר' יוסי אומר בדקה ג' חדשים מפני שהדקה טיפוליה מרובין] (ד) סוכה הישנה ב"ש פוסלין [ג] וב"ה מכשירין (עד שיחדש בה דבר) איזו היא סוכה הישנה שעשאה קודם לחג ל' יום אבל אם עשאה לשם חג אפילו מתחילת השנה כשרה (ה) האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה רבי שמעון שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בו רבי שמעון אומר פולין גומלנין כיוצא בהן ר"א אומר פולין גומלנין (שנתמלאו) שנתגמלו לפני ר"ה: (ו) בצלים סריסים ופול המצרי שמנע מהן [מים] ל' יום לפני ר"ה (אם) עלתה להם שנה ומותר לקיימן בשביעית [פחות מכאן לא עלתה להם שנה ואסור לקיימן בשביעית]. (ז) הנוטע והמבריך והמרכיב ל' יום לפני ר"ה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית פחות מכאן לא עלתה לו השנה [ד] ואין מותר לקיימן בשביעית (ח) רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לג' ימים שוב אינה קולטת ר"ש ור' יוסי אומרים כל הרכבה שאינה קולטת לשתי שבתות אינה [ה] הרכבה פירות' של נטיעה זו אסורין עד חמשה עשר בשבט:

פרק שמיני

יוצאין לבית הקברות ופוקדין על המתים עד ג' ימים ואין חוששין משום דרכי האמורי מעשה שפקדו אחד והיה עשרים וחמשה שנים ואח"כ מת. אחר והוליד ה' בנים ואח"כ מת. עושים חופה לחתנים ולכלות ותולין בהן אחד דברים שהביאו אוכל ואחד דברים שלא הביאו אוכל דברי ר"מ [ו] רבי יהודה אומר אין תולין בהן אלא דברי אוכל [שלא הביאו אוכל] אלו דברים שתולין בהן אגוזים שלא הביאו אוכל [ז] גלוסקאות שלא הביאו אוכל ולשונות של ארגמן צלוחית של שמן ערב ואלו דברים שאין תולין בהן אגוזים שהביאו אוכל רימונים שהביאו אוכל וכל גלוסקאות [ח] שהביא אוכל צלוחית של שמן מתוק (כללו של דבר) התלוי בחופה אסור בהנאה מבזבזין לפני חתנים ולפני הכלות מחרוזות של דגים וחתיכות של בשר [ט] בימות החמה אבל לא בימות הגשמים אבל לא חתיכות של דגים מבושלים ולא כמהים ופטריות ולא שומשמין בין בימות החמה בין בימות הגשמים אבל קליות ואגוזים נוטל [י] הוא בתוך וזורק כללו של דבר כל שהוא אבד אין מבזבזין לפניהן. (ט) ממשיכין לפני חתנים ולפני הכלות צינורות של יין וצינורות של שמן ואין חוששין משום דרכי האמורי ואין חוששין משום [כ] איסורן של אוכלין מעשה ביהודה והלל בני ר"ג שנכנסו (י) לכן זכאי לבבל והמשיכו אנשי העיר לפניהם צינורות של יין וצינורות של שמן. (כ) שורפין ומעקרין לפני מלכים ואין חוששין משום דרכי האמורי [ל]. כל עיקור שיש בו טריפה [אסור באכילה ומותר בהנאה וכל עיקור שאין בו טריפה] מותר באכילה ואצ"ל בהנאה ואיזו היא טריפה מן הארכובה ולמעלה [מ] שורפין שריפה למלכים ואין שורפין שריפה לנשיאים (ל) וכשמת ר"ג הזקן שרף אונקלוס הגר יותר משבעים מנה [נ] אמרו לו מה ראית אמר להם כתיב (ירמיה לד) בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו' ואין ר"ג יפה יותר ממאה מלכים שאין בהם צורך. סותרים שערות של כלות ומגלים פניהן של חתנים [ס] ונותנין [ס] בריתו וקולמסו בצידו ואין חוששין משום דרכי האמורי (מ) וכשנכנס ר"ג הזקן מצא שמנה אמר מי הוא זה שנכנס שלא ברשות עמד לו שמואל הקטן ברגליו וא"ר הלכה נכנסתי לשאול אמר לו (נ) אלדד ומידד שכל ישראל יודעין שאילו אמרתי שלא יכנסו אלא שנים שהיית אחד מהן אמר לו) ותולין מפתחו ופנקסו של מת מפני עגמת נפש וכשמת שמואל הקטן תלו מפתחו ופנקסו בארונו מפני שלא היה לו בן והיה ר"ג הזקן ור"א (בן עזריה) מספידין עליו ואומרים על זה נאה לבכות על זה נאה להתאבל מלכים מתים ומניחים כתריהם לבניהם עשירים מתים ומניחים עושר לבניהם שמואל הקטן נטל כל החמודות שבעולם והלך לו [ע] (ס) וכך אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא ושאר כל עמא לביזא ועקן סגיאין [פ] יהוון אחריהם ובלשון ארמית אמרן וכשבאו רשב"ג ורבי ישמעאל גזרו עליהם שיהרגו והיה רבי ישמעאל בוכה ור"ש אמר אברך בשתי פסיעות אתה נתן בחיקם של צדיקים ואתה בוכה [א"ל (וכי) אני בוכה על שאנו נהרגין] (אלא על שאנו נהרגים) כשופכי דמים וכמחללי שבתות אמר לו שמא בסעודה היה יושב וישן ובאה אשה לשאול על נדתה על טהרות שלה ואמר לה השמש ישן הוא והתורה אמרה (שמות כב) אם ענה תענה אותו [צ] ומה כתיב והרגתי אתכם בחרב וי"א רשב"ג

נוסחת הגר"א

[א] ל' יום: [ב] השם בהמה מחבירו חייב לטפל בולדה בדקה ל' יום: [ג] עד שיחדש בה דבר: [ד] ואסור לקיימן: [ה] קולטת. ופירות: [ו] וחכ"א אין תולין בהן אלא דברים שלא: [ז] רמונים: [ח] של אוכלין: [ט] חיים וקליות ואגוזים בימות: [י] את שבתוך וזורק בין בימות החמה בין בימות הגשמים כללו: [כ] בזיון: [ל] שנאמר בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו': [מ] וכשם ששורפין למלכים כך שורפין לנשיאים: [נ] מנה אמר אין ר"ג סותרים: [ס] דיו: [ע] ועל זה נאמר (משלי ה) יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך ר' יהושע אומר ע"ז נאמר (מיכה ז) אבד חסיד מן הארץ (וכ"ה בתס"א): [פ] ייתון על עלמא ובלשון ארמית אמר. וכשגזרו על רשב"ג ועל ר' ישמעאל כהן גדול שיהרגו היה ר' ישמעאל בוכה א"ל ר"ש אברך: [צ] אחד עינוי גדול ואחד עינוי קטן מה כתיב אחריו והרגתי:

הגהות הגרי"ב

(א) [מנחות מד.]: (ב) [ב"מ סט:]: (ג) [בכורות כו:]: (ד) [סוכה ט:]: (ה) [שביעית פ"ב ר"ס יג:]: (ו) [שביעית פ"ב]: (ז) [ר"ה ט:]: (ח) [שביעית פ"ב]: (ט) [ברכות נ:]: (י) ס"א לר"ע לבבל: (כ) [סנהדרין נב: ע"ז יא:]: (ל) [ע"ז יא:]: (מ) [סנהדרין יא.]: (נ) א"ל מה לך א"ל (כן יש להגיה מילקוט בשלח דף ע"ה ע"א): (ס) [שם]:

לב חכמים

פרק ח שורפין שריפה כו'. אבל לא על הדיוטות. תוספתא פ"ח דשבת ופ"ד דסנהדרין:

הגהות מהריעב"ץ

פרק ח מעשה שפקדו כו'. ג"כ מצינו בתלמוד [פסחים נ. ב"ב י:] בר"י בריה דריב"ל אתנגיד. ומהרי"ל אירע לו ג"כ כזה בחדרו וחיה אח"כ ל' שנה כמוזכר בסוף לקוטיו:

נחלת יעקב

דנזיר וסוף פ"ד דעדיות מי שהשלים נזירתו ואח"כ בא לארץ ב"ה נזיר שלשים יום וב"ה נזיר בתחלה. פירוש כמנין הימים שקבל עליו צריך למנות בא"י וכל הימים שמנה בחו"ל אין נחשבין שאין הנזירות נוהג רק בא"י אבל לא בחו"ל מפני טומאת ארץ העמים וב"ש סברי דאינו צריך למנות בא"י רק שלשים יום כמנין סתם נזירות: **הדר בא"י כו'**. כל הלכה זו משובשת וה"ג במנחות דף מד ע"א הדר בפונדק בא"י והשוכר בית בחו"ל כל שלשים יום פטור מן המזוזה מכאן ואילך חייב אבל השוכר בית בא"י חייב מיד משום ישוב א"י וכן הביא הרא"ש בה"ק והטור יו"ד סי' רפו וכן נ"ל הכא אבל הגירסא שלפנינו א"א ליישבה: **הלוקח כו'**. פי' שלוקח הוולד והתנה עם הלוקח שיתן לו האם עד שתניק הוולד כמה חייב להניח לו האם וקאמר ת"ק בדקה צריך להניח לו האם להניק ל' יום ובגסה נ"ן יום ור"י סבר בדקה ג' חדשים. והנה דין זה לא מצאתי בגמרא ובש"ע ואפשר שנלמד דין זה מדין הבכור האמור לקמן: **טיפולי הבכור**. ר"ל עד כמה ישראל חייב להטפיל בבכור להתעסק בגידולו קודם שיתנהו לכהן בדקה ל' יום ובגסה נ' יום ובמסכת בכורות דף כו ילפינן מקרא דכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי וסמיך ליה כן תעשה לשורך ולצאנך ורמינן שורך המוקדם במקרא למלאתך ודמעך שהוא מוקדם וצאנך המאוחר לבכור בניך שהוא מאוחר. מלאתך ודמעך שהן הביכורים קריבין לחמשים יום שהתבואה מתבשלת בפסח ואין מביאין בכורים עד עצרת דכתיב וחג הקציר בכורי מעשיך וכמו שאתה עושה למלאתך ודמעך שאין מביאין אלא לסוף נ' יום כן תעשה לשורך שלא תביאנו עד נ' יום וכדרך שאתה עושה לבכור בניך דכתיב ביה ופדויו מבן חדש תפדה כן תעשה לצאנך שלא תביאנה עד ל' יום עכ"ל הרע"ב במס' בכורות ור' יוסי פליג התם וס"ל בדקה ג' חדשים לפי שטיפולה מרובה שהיניה דקות ואין יכולין לאכול עשב ואם לא תהיה עם אמה תמות. ונ"ל הא דקתני לעיל גבי הלוקח בהמה להניק ר"י אומר בדקה שלשה חדשים צריך להיות כאן גבי בכור דהכי קתני להדיא במתני' דבכורות וכן דינא דלוקח נלמוד מדין דבכור: **סוכה הישנה**. היינו שעשאה קודם לחג ל' יום כדקתני בסיפא ולא פירש שהיא לשם חג: **ב"ש פוסלין**. דבעו סוכה לשמה וזו סתם נעשית ואלו תוך ל' לחג הוי כיון דשואלין בהלכות החג קודם לחג ל' יום שהם הוא לשם חג אבל קודם ל' סתמא לאו לחג: **וב"ה מכשירין**. דלא בעינן סוכה לשם חג: **עד שיחדש כו'**. הכי איתא בירושלמי הובא בתוס' דסוכה דף ט' ע"א דלב"ש בעינן עכ"פ שיחדש בה דבר: **והפרגין**. כעין רמון מלא זרע: **מתעשרין לשעבר**. כמעשר שנה שעברה אם היה שנה ראשונה ושניה של שמיטה נוהג בהן מעשר שני ואם שנה שלישית נוהג בהן מעשר עני: **ומותרין בשביעית**. אם השרישו בשנה הששית לפני ר"ה של שביעית מותרין בשביעית ואין בהם משום קדושת שביעית דכיון שהשרישו לפני שביעית ובהנהו אזלינן בתר השרשה: **ומתעשרין לשנה הבאה**. היינו כשנת לקיטתן כיון דבאותה השנה נשרשו ואם היה שנה השביעית כשנלקטו אין מתעשרין כלל ויש להן קדושת שביעית ובמס' שביעית פ"ב מפורש הטעם דאזלינן בהנהו בתר השרשה כיון דאין נלקטין כאחד לא אזלינן בהו בתר לקיטה כשאר ירק אלא בתר השרשה דהא נשרשו בזמן אחד: **שזרעו לזרע**. להוציא מהן הזרע ולא לאכילה כיוצא בו אזלינן נמי בתר השרשה כמו באורז ודוחן בין לענין מעשר בין לענין שביעית: **גמלנין**. פי' גסין ובמשנה דשביעית גרסי' אפונין גמלנין: **שנתמלאו** שנתגמלו. כלומר אם כבר נתמלאו ונתגדלו לפני ר"ה אז מתעשרין לשעבר ובמשנה גרסינן אפונין הגמלנין משתרמלו פי' שהוקשו ונעשה כעין כיס. והא דקתני האי מלתא הכא נ"ל דמשום סיפא נקט לה כיון דתני בסיפא דהך מתני' בצלים הסריסים כו' שמנע מהן מים למ"ד יום לפני ר"ה כו' דדמו לכל הנך דקתני לעיל דהוי הדין של שלשים יום משו"ה קתני כולהו הך מתני' הכא: **בצלים** סריסים. כלומר בצלים שאין עושין זרע כשאר בצלים ומשו"ה נקראו סריסים: **שמנע מהן** למ"ד יום. כצ"ל שמנע מהן מים יצאו מתורת ירקות הגדילין על כל מים ונעשים כשדה בית הבעל המספקת במי גשמים שלכך מתעשרין לשעבר: **אם** עלתה כו'. כצ"ל עלתה להן שנה ומותר לקיימן בשביעית כלומר שכיון שמנע מהם מים ל' יום קודם ר"ה א"כ עיקר גידולן היה בשנה שעברה משו"ה מתעשרין לשעבר ואם היה ל' יום לפני שנה שביעית מותרין לקיימן בשביעית דכבר גדלו בששית. ובמשנה דשביעית גרסי' הכי בצלים הסריסים כו' לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין לקיימן בשביעית וכתב הר"ע מברטנורה הא דקתני הכא פול המצרי מיירי שזרעו לירק דאי זרעו לזרע הא תנן לעיל דאזלינן בהו בתר השרשה אפילו לא מנע מהם מים: **המבריך**. היינו שכפף זמורה של גפן בארץ וכסהו בעפר: **והמרכיב**. שהביא ענף של אילן והרכיב אותו באילן אחר שהוא מינו: **עלתה** לו שנה. כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה למנין שני ערלה אבל פחות משלשים יום לא עלתה לו שנה עד תשרי הבא אם אינו ערב שביעית ואם ערב שביעית היא אסור לקיימו משום תוספת שביעית: **ר"י אומר כו'**. כתב הרע"ב בפ"ב דשביעית במסכת ר"ה מוכיח דהנך ל' דקליטה לת"ק וג' ימים דר"י ושתי שבתות דר"ש ור"י צריכין קודם ל' דתוספת שביעית דבעינן שתקלוט הנטיעה קודם תוספת שביעית וכולהו ס"ל דתוספת שביעית ל' יום הלכך לת"ק דאין קליטה פחות משלשים בעינן למ"ד דקליטה ולמ"ד דתוספת ולר' יהודה דאמר בג' ימים הוי קליטה צריך ל"ג ימים ולר"י ורבי שמעון דשעור קליטה ב' שבתות בעינן מ"ד יום: **פירות** של נטיעה זו כו'. פרש"י פירות נטיעה זו אע"פ שאמרנו עלתה לו שנה אם חנטו בו פירות לאחר ראש השנה של שנה שלישית מיד עדיין אסורין משום ערלה עולמית שאע"פ שתשרי ר"ה לנטיעה ט"ו בשבט ר"ה השנה לאילן וזה כבר נעשית אילן לפיכך אין שנתו מתחיל לצאת מידי ערלה עד ט"ו בשבט אבל מכאן ואילך אם יחנטו בה פירות תורת רבעי עליהן ועיין ברא"ש בהלכות קטנות ובב"י סי' רצ"ד: **סליק פרק שביעי**

פרק שמיני יוצאין ופוקדין על המתים. כלומר שרואין אחריו דלמא חי הוא עדיין וכתב הפרישה בטור יו"ד סי' שנ"ד דדוקא בימיהם שהיו קוברין בכוכין ולא היו צריכין רק לפתוח כיסוי הארון אבל האידנא שקוברין בארץ אין פוקדין: **אחר** והוליד כו'. ר"ל עוד אחר שהיו פוקדין אותו והיה חי והוליד ה' בנים אבל בטור סי' שנ"ד לא גרס תיבת אחר ומשמע מדבריו שמעשה א' היה וה"ג שם מעשה שפקדו אחד וחי כ"ה שנים והוליד ה' בנים ואח"כ מת: **עושים** חופה לחתנים. שהיה דרכן כשמת חתן או כלה כשמוציאין אותם לקוברם היו עושין להן חופה מפני עגמת נפש לומר אילו היו בחיים היו עושין להם חופה וקמ"ל בזה דאין חוששין משום דרכי האמורי כדקתני לקמן וכ"כ הטור בסי' ש"נ הלכה זו אכן הטור הביא בלשון אחר בקוצר וז"ל הטור ועוד תניא באבל רבתי עושין חופות לחתנים וכלות ותולין בהן אחד דברים שהביאו אוכל נפש ואחד דברים שלא הביאו אוכל נפש דברי ר"מ וחכ"א אין תולין בהן אלא דברים שלא הביאו אוכל נפש כללו של דבר כל התולה בחופתו של מת אסור בהנאה לפיכך אין תולין בהן דברים שהביאו אוכל נפש שאין אוסרין אוכלין ואין מפסידין אותן שלא לצורך עכ"ל הטור: **גלוסקאות** שלא הביאו אוכל. הלשון דחוק האיך שייך זה גבי גלוסקאות בשלמא בפירות שייך שפיר פירות שלא נגמרו כל צרכן אבל בגלוסקאות לא שייך זה ובדוחק י"ל דמיירי בענין שאינן ראוין לאכילה כגון שנתחרכו באור או שנתעפשו: **מבזבזין** לפני חתנים כו'. כלומר מזרקין לפניהם והיו עושין כן לשמחם: **מחרוזות**. שהיה דרכן לקשר כמה דגים בקשר אחד וזהו נקרא חרוז כדאיתא בריש אלו מציאות מצא מחרוזות של דגים ונ"ל דמיירי בדגים שלא נתבשלו כלל ובלא"ה דרכן להדיחן קודם הבישול ומשו"ה מותר משא"כ בחתיכות מבושלין שנמאסין בזריקתן אסור כדקתני בסיפא: **בתוך** וזורק. נ"ל שצ"ל הכי נוטל הוא בתוך ידו וזורק. או שצריך להיות הכי נוטל הוא בתוך קליפתן וזורק ואי גרסי' הכי נתיישב שלא תהא גמ' דהכא נגד סוגיא דברכות דף נ' דהתם קתני דקליות ואגוזים דוקא בימות החמה מותרין והכא קתני סתמא משמע אפי' בימות הגשמים מותרין אבל אי גרסי' הכא בתוך קליפתן לק"מ אמנם תוס' כתבו במס' ברכות דאפי' בתוך קליפתן אסור בימות הגשמים ואפשר דברייתא דהכא לא ס"ל הכי: **ממשיכין** כו'. במסכת ברכות פרש"י מקבלין בכלי כפי הצינור וכ"כ הטור באו"ח סי' קע"א ובלבד שיקבלם בכלי כפי הצינור א"כ י"ל ברייתא דהכא ס"ל נמי הכי אע"ג דקתני סתם דהא במסכת ברכות נמי סתמא קתני ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה ואפ"ה מפרשינן דמיירי בענין שאין נפסדין וא"כ גם הכא י"ל הכי. ועוד נ"ל דגמרא דהכא ס"ל דאפי' אם אין מקבלין אותן כפי הצינור מותר וכמ"ש הב"י בסי' קע"א שכתב הר"ר מנוח בשם הראב"ד דביין מותר אפילו כשאזל לאיבוד דעיקר שמחה בכך משא"כ בקליות ואגוזים שאין עיקר שמחה בכך: **איסורן** של אוכלין. נ"ל שצ"ל משום בזיון של אוכלין וה"ט כמ"ש כיון דעיקר שמחת חתן וכלה בהכי: **שורפין** ומעקרין. כלומר מלכים שמתו שורפין מטותיהן וכלי תשמישן ועוקרין בהמתן כד. שלא יוכלו לילך ועושין כן לכבוד המלכים שלא ישמש אחר בכלי תשמישן ובבהמתן: **שיש** בו טריפה היינו שהבהמה נטרפת בכך אסור. במסכת ע"ז גרסי' סתם עיקור שיש בה טריפה אסור ושאין בה טריפה מותר ופרש"י דאסור ומותר קאי לענין עשיה שאסור לגרום טריפות לבהמה בידים. אבל הא דקתני הכא אסור באכילה הוא לשון התוספתא והביאה תוס' במס' ע"ז וכתבו עוד וא"ת מאי קמ"ל ברישא פשיטא דאסור באכילה וי"ל מותר בהנאה איצטריכא ליה שלא נאסר בהנאה מפני כבוד המלך וגם בסיפא איצטריך לאשמועינן היתר אכילה שלא יאסר מפני כבוד המלך: **ואין** שורפין שריפה לנשיאים. לפי גירסא דהכא דאין שורפין לנשיאים קשה דהוא מעשה לסתור דמביא מעשה שהיו שורפין על ר"ג ודוחק לחלק בין ר"ג לשאר נשיאים. אמנם נ"ל שט"ס הוא וכצ"ל וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים והכי איתא להדיא במסכת ע"ז וכשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים ומעשה שמת ר"ג הזקן כו' וא"כ משמע דבכל הנשיאים מותר: **סותרים** כו'. כתב הטור בסי' ש"נ שהיו עושין כן לעגמת נפש: **ונותנין** בריתו וקולמסו. כצ"ל ונותנין דיו וקולמסו בצידו וכ"כ הרא"ש והטור בסי' ש"נ וכתב בספר בית הלל הטעם שהיו מתנין לתתן דיו וקולמסו בצידו להראות לעם אילו היו חיים היו כותבים להן כתובה וזהו עגמת נפש גדול ואפשר לומר דהאי דנותנין דיו וקולמסו בצידו לא קאי אחתן אלא אשארי מתים שהיה דרכן לכתוב הרבה בחייהן וכן שארי דברים כמו מפתחו ופנקסו כל אחד במה שהיה עוסק בחייו וכתב הב"ח עכשיו לא נהגו לעשות כן ומעכבין על מי שבא לשנות המנהג עכ"ל: **וכשנכנס** ר"ג הזקן. הלכה זו אין לה המשך וחיבור כלל להא דלעיל אמנם עיקר הלכה זו מבואר במסכת סנהדרין דף י"א ע"ב ת"ר אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה מעשה בר"ג שאמר השכימו שבעה לעליה השכים ומצא שמנה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות עמד שמואל הקטן על רגליו אמר אני הוא שעליתי שלא ברשות א"ל שב בני שב ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. זו היא גי' הבבלי. אבל גי' דהכא הוא לשון הירושלמי אלא שיש בה איזה טעיות וה"ג בירושלמי פרק א' דסנהדרין תבירים מהו שיכנסו לעבר השנה נשמיענה מן הדא מעשה בר"ג שאמר יקרוני שבעה זקנים לעליה ונכנסו שמנה אמר מי הוא שנכנס שלא ברשות עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות הלכה נצרכה לי ונכנסתי לשאול עליה א"ל ר"ג ומה אלדד ומידד שכל ישראל יודעין שאלו שנים הן אמרתי שאתה אחד מהן. ופירש בספר פני משה כלומר הכל יודעין שאלדד ומידד שנים הן ולא יותר אעפ"כ הייתי אומר שאתה אחד מהן ותשוב כאחד מהן וכוודאי ראוי היתה לעבר שנים עם אנשים חשובים כמותך וסיים שם בירושלמי ואפי' כן לא עיברם בהאי יומא ע"כ ומעתה יובן ברייתא דהכא וכצ"ל הכא כגי' הירושלמי והא דמייתי האי מעשה הכא נ"ל לפי דקתני לקמן כשמת שמואל הקטן הניחו לו מפתחו ופנקסו בארונו לפי שהיה אדם גדול משו"ה נקט האי מעשה לאשמעינן דקטן היה לגדול: **אמר** לו ותולין כו'. נ"ל דתיבת אמר לו מיותר וכצ"ל ותולין מפתחו ופנקסו בארונו וקאי אדלעיל דקתני סותרין שערות של כלות כו' ואין חוששין משום דרכי האמורי ועל זה קתני וכן תולין מפתחו ופנקסו בארונו ואין חוששין משום דרכי האמורי וכן נראה מלשון הטור סי' ש"נ שכתב הנהו תרי מילתא בהדי הדדי סותרין שערות כו' ותולין מפתחו כו'. אכן מצאתי במדרש ילקוט דגרס נמי אמר לו. ואפשר ליישב לפי גירסת הירושלמי שהבאתי לעיל שאמר שמואל הקטן לר"ג הלכה נכנסתי לשאול ואפשר שזה היה שאלתו אי מותר לתלות מפתחו ופנקסו בארונו של מת וע"ז השיב ר"ג וא"ל ותולין מפתחו כו': **וכך** אמר בשעת מיתתו. מייתי להאי מעשה הכא לאשמועינן שאדם גדול היה ומתנבא קודם מותו וכן פרש"י בסנהדרין דף י"א: **שמעון** וישמעאל. פרש"י בסנהדרין רשב"ג הנשיא ור' ישמעאל בן אלישע כהן גדול יהרגו בחרב: **עקן** סגיאין. צרות רבות יהא אחריהם ובגמרא דסנהדרין מוסיף עוד שנתנבא גם על ר"ע ור"ח בן תרדיון שיהרגו: **והיה** ר"י בוכה כו'. מכאן עד וי"א רשב"ג היה בוכה נדפס בשיבוש ומצאתי בספר ת"ה בשער הגמול שהביא כל זה בלשון מובן יותר וז"ל ועוד אמרו באבל רבתי כשנאחז רשב"ג ור"י בן אלישע גזרו להן שיהרגו

רשב"ג היה בוכה ורבי ישמעאל השיבו כדברים אלו [וכשנהרג ר"ש ור"י באתה השמועה אצל ר"ע וריב"ב עמדו וחגרו מתניהם שק וקרעו בגדיהם ואמרו אחינו ישראל אלו טובה היתה לעולם תחלה לא היו מקבלים אלא ר"ש ור"י ועכשיו גלוי היה לפני מי שאמר והיה העולם שסוף פורענות גדול עתיד לבוא לעולם ולפיכך נסתלקו אלו מן העולם (ישעיה נז) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואומר (שם) יבא שלום ינוחו על משכבותם] [א] וכשנהרג ר"ע בקיסרי באתה שמועה אצל רבי יהודה בן בבא ואצל רבי חנניה בן תרדיון עמדו וחגרו שקים את מתניהם וקרעו את בגדיהם ואמרו אחינו שמעונו לא נהרג ר"ע (לא נהרג שנחשד) על הגזל ולא על שלא עמל בתורה בכל כחו לא נהרג ר"ע אלא למופת שנאמר (יחזקאל כד) והיה יחזקאל לכם למופת ככל אשר וגו' וידעתם כי אני ה' מכאן ועד ימים מועטים לא ימצא מקום בא"י שלא יהיו [ב] שם מושלכין בו שנאמר (ירמיה ט) דבר [כה] נאם ה' (והיתה) [ונפלה] נבלת האדם כדומן וגו' אמרו לא [ג] עברו ימים עד שבא בולמוס ועירבב את העולם מכאן ועד י"ב חדש [פסקו בולאות שביהודה שנאמר (ישעיה לב) חרדו שאננות רגזה בוטחות שאננות אלו בולאות שביהודה בוטחות אלו קורקסיאות] לא היה בו לשון בטוחות אלא טרכסיו אמר לא באו י"ב חדש עד שנתקיים להם מה שאמר שהיה ר"מ מושלו משל למה הדבר דומה (א) למלך שעשה סעודה וזימן אורחים ולא קבע להם זמן מתי יכנסו [ד] הפקחין שבהן עמדו בתשעה שעות ביום ונכנסו לבתיהם ועלו למטותיהם באורה האחרים עמדו בשקיעת החמה [ה] והניחו חנויות פתוחות ונרות דולקות נכנסו לבתיהן ועלו למטותיהן בנרות האחרים עמדו בשתים ושלשה שעות בלילה [ו] הניחו מקצתן חנויות פתוחות ומקצתן נעולות מקצתן נרות דולקות ומקצתן כבו' נכנסו לבתיהן ועלו למטותיהן (באפילה) המשויירים שבסעודה נכנס בהן יין ופצעו זה את זה והרגו זה את זה [ז] שנאמר (עמוס ט) ראיתי את ה' נצב על המזבח ויאמר הך הכפתור וירעשו הסיפים ובצעם בראש כולם [ח] (ב) וכשנכנס רבי חנניא בן תרדיון למינות גזרו עליו שריפה ועל אשתו הריגה ועל בתו לישב בקופה אמר להם מה גזרו על אותה עניה אמרו לו הריגה קרא עליה המקרא הזה (תהלים קמה) צדיק ה' בכל דרכיו. אמרה להם מה גזרו על אותו רבי אמרו לה שריפה קראה עליו המקרא הזה (ירמיה לב) גדול העצה ורב העליליה וכששרפו אותו כרכוהו בס"ת ושרפוהו והיתה בתו צועקת ובוכה ומתחבטת לפניו אמר לה בתי אם עלי את בוכה אם עלי את מתחבטת מוטב שתאכלני אש שנופחה ולא אש שלא נופחה שנא' (איוב כ) [ט] אש לא נופח ואם על ס"ת את מתחבטת הרי התורה אש ואין אש אוכלת אש הרי אותיות פורחות ואין האש אוכלת אלא [י] על הנייר שאף כל עבדי המלך גדולים לוקין על ידי קטנים [כ] על כן הצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי (הושע ו) רבי עקיבא אומר ד' בנים [ל] למלך אחד לוקה ושותק ואחד לוקה ומבעט ואחד לוקה ומתחנן ואחד לוקה ואומר לאביו הלקני. אברהם לוקה ושותק שנא' (בראשית כב) קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק והעלהו לעולה היה לו לומר אתמול אמרת לי (שם כא) כי ביצחק יקרא לך זרע [מ] שנאמר (שם כב) וישכם אברהם בבקר וגו' איוב לוקה ומבעט שנאמר (איוב י) אומר אל אלוה אל (תריבני) [תרשיעני] הודיעני על מה תריבני. חזקיה לוקה ומתחנן שנאמר (מלכים ב כ) ויתפלל (חזקיה) אל ה' וגו' וי"א חזקיה לוקה ומבעט [נ] אח"כ היה לו לומר והטוב בעיניך עשיתי. דוד אמר לאביו הלקני שנאמר (תהלים נא) הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני: אין מבטלין תלמוד תורה עד שתצא נשמתו של מת וכשהיה ר"ש בנו של ר"ע חולה לא ביטל בית מדרשו אלא פקדו ביד שלוחו בא הראשון ואמר לו נטען אמר להם שאלו עד שבא השני [ס] ואומר לו הכביד החזירן לתלמוד תורה בא השלישי ואמר לו גוסס אמר להם שאלו בא הרביעי ואמר לו השלים עמד וחלץ תפילין וקרע את בגדיו ואמר להם אחינו ישראל שמעו עד כאן היינו חייבים בת"ת מכאן ואילך אנו חייבים בכבודו של מת נתקבצו קהל גדול לקבור את בנו של ר"ע אמר להם הוציאו לי ספסל לבית הקברות [ע] ישב ודרש ואמר (ג) אחינו ישראל שמעו לא שאני חכם [פ] ויש כאן חכמים ממני לא שאני עשיר [צ] ויש עשירים ממני אנשי דרום מכירין את ר"ע אנשי גליל מאין מכירין האנשים מכירין את ר"ע הנשים והטף מאין [ק] אלא יודע אני ששכרכם מרובה שלא נצטערתם ובאתם אלא לכבוד תורה ולשם מצוה מנחם אני שאילו היה לי שבעה בנים קברתים ולא שאדם רוצה לקבור את בניו אלא יודע אני שהוא בן העולם הבא שזיכה את הרבים שכל המזכה את הרבים [ר] אין חטא בא לידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו שנאמר (דברים לג) צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ירבעם חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו שנאמר (מלכים א טו) על חטאת ירבעם (בן נבט) אשר חטא (והחטיא) [ואשר החטיא] את ישראל ולא עוד אלא [ש] שישב עליו (ד) מגלגלין זכות ע"י זכאין ראוין היו ישראל להגאל ממצרים שאילו לא עמדו משה ואהרן שנאמר (בראשית טו) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ראוין [ת] הן ישראל לקבל את התורה שאילו לא עמדו משה ואהרן ודור המדבר שנאמר (משלי ב) יצפון לישרים תושיה. ראויה היתה [פרשת שופטים להאמר אילולי עמד יתרו. ראוית היתה] פרשת פסח קטן להאמר שאילו לא עמדו טמאים (שנאמר (במדבר ט) למה נגרע לבלתי הקריב וגו'). ראויה היתה פרשת נחלה להאמר שאילו לא עמדו בנות צלפחד. ראוי היה בית המקדש ליבנות שאילו לא עמדו דוד ושלמה שנאמר (שמות טו) מקדש ה' כוננו ידיך. ראוין [א] הם ישראל ליגאל בימי המן שאילו לא עמדו מרדכי ואסתר שנאמר (ויקרא כו) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו'. ראוין היו ישראל להשתעבד שאילו לא עמד פרעה במצרים שנאמר (בראשית טו) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. ראוין [ב] הן ישראל לעבוד עבודת כוכבים שאילו לא עמד ירבעם בן נבט שנאמר (דברים לא) וקם העם הזה וזנה. ראויה היתה פרשת מקלל ומקושש להאמר שאילו לא עמד בן ישראלית ומקושש. ראוין [ג] הן ישראל ליפול בחרב שאילו לא עמדו פלוני [ד] ופלונית שנאמר (עמוס ט) בחרב ימותו כל חטאי עמי ואומר (ירמיה יד) בחרב וברעב ובדבר יתמו. ראויה היתה ירושלים ליחרב שאילו לא עמד נבוכדנצר וחבריו שנאמר (מיכה ג) לכן בגללכם ציון שדה תחרש (ציון תחוללכם מירושלם) [וירושלם עיין תהיה] והר הבית לבמות יער [ה] ולא עוד אלא שמגלגלין זכות ע"י זכאין וחובה ע"י חייבים (ה) וכשהרג טרגיאנוס פפוס ואת לוליאנים אחיו בלודקי' אמר להם אם אתם מעמו של חנניה מישאל ועזריה יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי [כדרך שהציל חמו"ע] אמרו לו חנניה מישאל ועזריה כשרים היו נבוכדנצר מלך הגון היה וראוי לעשות נס על [ו] ידו אבל אתה מלך רשע ואין ראוי ליעשות נס על ידך ואנו מחוייבין מיתה לשמים ואם אי אתה הורגנו הרבה הורגים יש למקום הרבה מזיקין יש למקום הרבה דובים יש למקום הרבה נמרים יש למקום הרבה נחשים הרבה שרפים הרבה עקרבים יש למקום שיבואו ויפגעו בנו אבל כשנמות תדע שאנו מבני בניהם של חנניה מישאל ועזריה אמרו לא מתו עד שראו מחטטין בעיניו דורשי חמורות אומרים (ו) (דברים יב) ונתצתם את מזבחותם מה חטאו עצים ואבנים אלא לפי שבא לאדם תקלה על ידיהם אמר הכתוב ונתצתם והרי דברים קל וחומר ומה אם עצים ואבנים שאין בהן לא זכות ולא חובה ולא טובה ולא רעה על שבאה תקלה על ידיהם לאדם אמרה תורה ונתצתם אדם שהוא גורם להחטיא את חבירו ומטהו מדרך חיים לדרך מות על אחת כמה וכמה [ז] (ויקרא כ) והרגת את האשה ואת הבהמה (ז) אם אדם חטא בהמה מה חטאה [אלא לפי שבא לאדם [ח] רעה ע"י] שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ואומרים זו בהמה שנסקל פלוני על ידיה והרי דברים קל וחומר ומה אם בהמה שאין בה לא זכות ולא חובה לא טובה ולא רעה ועל שבאה לאדם תקלה על ידה אמרה התורה תסקל האדם שהוא גורם להחטיא את חבירו ומטהו מדרך חיים לדרך מות על אחת כמה וכמה [ט] וכן הוא אומר [באבני מזבח (דברים כז) לא תניף עליהם ברזל ובמקום אחר הוא אומר (שמות כ) כי חרבך הנפת עליה ותחלליה מה נשתנה ברזל להיות פסול למזבח מכל מיני מתכות לפי שחרב סימן קללה ומזבח [י] סימן כפרה ומעבירין סימן קללה בשביל דבר כפרה] והרי דברים קל וחומר ומה מזבח אבנים שאינן לא רואות ולא מדברות ולא אוכלות ולא שותות ועל שמטילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל בני תורה שהם כפרה לעולם על אחת כמה וכמה וכן הוא אומר (דברים כז) אבנים שלימות תבנה את מזבח ה' אלהיך אבנים שמטילות שלום בעולם והרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינם לא רואות ולא שומעות ולא מדברות ולא אוכלות ולא שותות ועל שמטילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים יהיו שלימות לפני

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' שבת קנג׳] : (ב) [ע"ז יז:] : (ג) [עי׳ היטב מ"ק כח:] : (ד) [שבת לג׳] : (ה) [תענית יח:] : (ו) כעין זה סנהדרין נה. : (ז) [סנהדרין נד.] :

נוסחת הגר"א

[א] הולך נכחו ואתם קרבו הנה וגו׳. אמרו לא עברו ימים עד שבא בולמוס וערבב את העולם. מכאן ועד י"ב חדש פסקו בולאות שביהודה שנא׳ חרדו שאננות רגזה בוטחות שאננות אלו בולאות שביהודה בוטחות אלו קרקסאות ואין בוטחות אלא שהיו העם בטוחים בו. וכשנהרג ר"ע : [ב] העם : [ג] באו י"ב חדש עד שנתקיים להם מה שאמרו. היה ר"מ : [ד] לבתיהם : [ה] ומצאו בתיהם פתוחות : [ו] מצאו מקצת בתיהן פתוחות : [ז] ויצאו באפילה ומצאו בתיהם נעולות : [ח] וכשנתפס : [ט] תאכלהו : [י] את הנייר ואף : [כ] שנאמר : [ל] הן : [מ] ונאמר : [נ] לא היה : [ס] ואמר : [ע] עמד : [פ] שיש : [צ] שיש : [ק] מכירין אם בשביל עקיבא באתם כמה עקיבא בשוק אלא יודע אני שלא נצטערתם ובאתם אלא בשביל כבוד תורה אמרתם תורת אלהיו בלבו ולשם מצוה כ"ש ששכרכם מרובה מנוחם אני שאפי׳ היו לי ז׳ בנים וקברתים : [ר] זכות הרבים תלוי בו וכל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו. משה : [ש] שמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב. ראוין : [ת] היו : [א] היו : [ב] היו : [ג] היו : [ד] ופלוני : [ה] דורשי חמורות (וכו׳ עד סוף הפרק) לפני הקב"ה. וכשהרג טוריינוס את פפוס : [ו] ידו : [ז] כיוצא בו : [ח] תקלה על ידה אמרה תורה תסקל והרי דברים : [ט] ד"א שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ואומרים זו בהמה שנסקל פלוני על ידה. כיוצא בו אומר : [י] דבר כפרה ואין מעבירין סימן קללה על דבר : לב חכמים אמר להם שאלו . צא השני . גירסת הגר"א :

נחלת יעקב

שהרגו והיה ר"י בוכה א"ל רשב"ג מפני מה אתה בוכה לשתי פסיעות אתה נתון בחלקן של צדיקים ואתה בוכה א"ל אני בוכה על שאנו נהרגין כשובדי עבודת כוכבים וכמחללי שבתות וכמגלי עריות וכשופכי דמים א"ל רבי שמא סועד היית או ישן ובאתה לך אשה לשאול על נדתה ועל טומאתה וטהרתה ואמרת לה שמתיני עד שאישן והתורה אמרה כל אלמנה ויתום לא תענון אם ענה תענה אותו וכתיב בתריה והרגתי אתכם בחרב עכ"ל וכצ"ל הכא: לא נהרג ר"ע לא נהרג כו׳. ט"ס הוא וכצ"ל לא נהרג ר"ע על שנחשד על הגזל וכו׳: אלא למופת. ר"ל לאות ולסימן שיבוא גזירות קשות ורעות ובאמת כן היה כדמפרש לקמן: והיה יחזקאל כו׳. הגמרא קיצרה בפסוק והביא רישא וסיפא דקרא ודילג אמצע הפסוק והכי כתיב בקרא והיה יחזקאל לכם למופת ככל אשר עשו תעשו בבואה וידעתם כי אני ה׳ אלהים ומדבר שם בענין השמועות רעות שאמר לו הקב"ה הנני לוקח ממך מחמד עיניך במגפה ולא תספוד ולא תבכה וכתיב בתריה והיה יחזקאל לכם למופת שגם אתם תעשו כן בגלות: מושלכין כו׳. נ"ל שכצ"ל מושלכין בו נבלת אדם וכדמייתי ראיה מקרא (והיתה) [ונפלה] נבלת אדם כדומן כו׳: בולאות שביהודה. היינו העשירים כדאי׳ במס׳ גיטין דל"ז בולי עשירים שנאמר ושברתי את גאון עוזכם ותני רב יוסף אלו בולאות שביהודה: רגזו בטחו. כצ"ל חרדו שאננות רגזה בוטחות ומפרש שאננות אלו בולאות שביהודה וכן נראה מן התרגום שמפרש על הפסוק דכתיב לעיל מיניה נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות ומתרגם הת"י מדינן דיתבן שליא קומא שמענא קולי כרכין דיתבין לרוחצן הרי נראה דהך קרא קאי על המדינות משו"ה מפרש הגמרא דהכא הקרא על בולאות שביהודה: אלא טרכסיו. הלשון קשה להבין אכן נראה לפי הענין דס"פ דמלינו בגמרא טרכסיד הוא טיט וחול מעורבבים וזהו דקאמר לא היה בו לשון בטוחות כלומר מרוב צערתם וגלותם לא היו יכולין לדבר בל׳ נח אלא מעורבב כמו טרכסיד: מתי יכנסו. כלומר שלא קבע להם זמן מתי יכנסו לבית שלהן מן הסעודה: למטותיהן. כצ"ל למטותיהן ר"ל ששכבו למטותיהן בנרות ולא היו משכורים כ"כ אבל המשויירים שבסעודה הם פצעו זה את זה והנמשל נראה לפי הענין כמו כן כל המאחרים בגלות יהיה הגלות יותר קשה מהראשונים: הך הכפתור. פרש"י בעמוס ט׳ הך הכפתור שהוא נראה הגג: וירעשו הספים. אסקופות הבית התחתונה כן יהרג המלך וירעדו השרים: ובצעם בראש כולם. כמו ופצעם וכתיב בתריה ואחריתם בחרב אהרג. ומזה מייתי ראיה ממקרא זה למשל דרבי מאיר כמה שכתבתי: לאפיקורסות. ובמס׳ ע"ז גרסי׳ כשנתפס לאפיקורסות. רצה לומר בשביל האפיקורסות שלא עשה כמעשיהן אלא עסק בתורה ע"ז נתפס: בקופה. ובמסכת ע"ז גרסינן בקובה של זונות והוא חדר שהזונות יושבין בה: א"ל הריגה. כצ"ל אמרו לו הריגה: אש לא נפח. והיינו אש של גיהנם שאין צריכין לנפוח: שאף כל עבדי כו׳. נ"ל שכצ"ל שאף עבדי המלך גדולים לוקים ע"י קטנים שנאמר על כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי פי ופירש רש"י של אשר חצבתי עליהם דברי ע"י הנביאים והם לא נוסרו בהם לפיכך הרגתים באמרי פי בשביל אמרי פי: יע"א ד׳ בנים. ר"ל משל לד׳ בנים כדמפרש ואזיל לקמן כל ד׳ בנים: שנאמר וישכם אברהם כו׳. נ"ל דכצ"ל אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אמרת והעלהו לעולה. ולא עשה כן אלא אעפ"כ עשה שנאמר וישכם אברהם בבוקר כו׳. ובמדרש ילקוט באיוב מביא נמי משל זה של ד׳ בנים והביא כל הענין בנוסחא אחרת ועי"ש: אל תריבני. כצ"ל אל תרשיעני הודיעני על מה תריבני: אח"כ היה לו לומר. בלשון תמיה וכי נכון היה שאמר והטוב בעיניך עשיתי דהוי כמטיח דברים כלפי מעלה וכן דרשו רז"ל במסכת ברכות מהאי קרא דכל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים שנאמר וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי וחזקיה תלה בזכות עצמו שנאמר זכר נא אשר התהלכתי לפניך והטוב בעיניך עשיתי וזה כמבעט כלפי המקום ב"ה: פקדו ביד שלוחו. שהיה שולח אחד אצלו להשגיח עליו אם יחלה יותר או אם ימות ולהגיד לו כדי שלא יבטל הוא מת"ת אפי׳ שעה אחת: נטען. ר"ל שעדיין חליו קשה עליו: השלים. ר"ל שיצא נשמתו: ויש כאן חכמים. ר"ל יש כאן חכמים יותר ממני וכן לקמן יש עשירים יותר ממני וכן במדרש ילקוט הביא כמ"ש: מנחם אני כו׳. כצ"ל מנוחם אני שאילו היה לי שבעה בנים קברתים כלומר אפי׳ אם קברתי שבעה בנים מנוחם אני מרוב כבוד שעשיתם לי והכי איתא במדרש ילקוט פרשת יתרו רמז רע"א ובפ׳ א"מ גרסי׳ הכי אחינו בית ישראל שמעו אפילו שני בנים חתנים קברתי מנוחם אני מרוב כבוד שעשיתם לי: ולא עוד אלא כו׳. הלשון כזה ולא עוד אלא שישב עליו קשה להבין ובמדרש ילקוט כל זה ליתא והכי איתא שם רמז רע"א ירבעם חטא והחטיא כו׳ שנאמר על חטאת ירבעם בן נבט אשר חטא והחטיא את ישראל מגלגלין זכות על ידי זכאין כו׳ וגירסא זו נכונה. ואיידי דקתני לקמן מגלגלין חובה על ידי חייב ומייתי נמי מירבעם משו"ה נקט נמי הכא שמגלגלין זכות על ידי זכאין: שנאמר ואחרי כן כו׳. מביא ראיה של שהיו ראוין לגאול אפילו לא היו משה ואהרן שהרי הקב"ה הבטיח לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אלא שמגלגלין כו׳: למה נגרע. לא ידעתי למה מייתי האי קרא ובאמת בילקוט ליתא אלא ה"ג שם ראויה היתה פרשת פסח קטן לומר לולי עמדו טמאים ולא אצטריך להביא ראיה על זה דפשיטא שלא יחסר בתורה פרשה אחת אף אילו לא היו אותן טמאים וכן בכל הני פרשיות דכתיבי בתורה לא מייתי ראיה מקרא דמלתא דפשיטא היא מטעם שכתבתי: פלוני ופלונית. ר"ל כל האומות שהרגו ישראל בחרב ובילקוט גרס אילו לא עמד בלעם ולכאורה גירסא דהכא נראה יותר דהא גבי מעשה בלעם לא מתו ישראל בחרב אלא במגפה וצריכין לומר דקאי על חרב של מלאך המות: לבן בגללכם ציון שדה כו׳. ט"ס הוא וכצ"ל לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער: ולא עוד. לשון ולא עוד מיותר וכן נ"ל אלא שמגלגלין כו׳ והכי איתא בילקוט: נבוכדנצר מלך הגון היה. טעם אחר הוא כלומר חדא שחנניה מישאל ועזריה צדיקים היו ועוד שנבוכדנצר מלך הגון היה וראוי לעשות נס על ידו וכמסכת תענית גרסיק הכי ונבוכדנצר מלך הגון היה: מחטטין בעיניו. כלומר שהיו עיניו טפלין ובמסכת תענית גרס הכי אמרו לא זזו משם עד שבאו שני דיופלין פי׳ רש"י ב׳ שרים שבאו מהעיר ופצעו את מוחו בגזירין פרש"י בעלים: והרגת את האשה. גבי מרבע כתיב והרגת את האשה ואת הבהמה: שלא תהא הבהמה כו׳. טעם אחר הוא לפיכך אמרה התורה שהבהמה תסקל כדי שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה ובפ"ז דסנהדרין משנה ה׳ איתא בהדיא הכי אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא לפי

לפני [א] בני תורה שהם כפרה לעולם עאכו"כ יהיו שלימים לפני הקב"ה:

פרק תשיעי

על כל המתים כולן [ב] אינו קורע אלא על רבו שלמדו חכמה (א) רשב"א אומר חכם שמת כל שעומדים בשעת מיתתו קורעים עליו כל שאין עומדין עליו בשעת מיתתו אין קורעין עליו (הכל חולצים על חכם ועל תלמיד) חכם שמת (ב) חולצין לפניו את הימין אב ב"ד שמת חולצין לפניו את השמאל נשיא שמת חולצין לפניו ב' ידים מעשה כשמת ר"א חלץ לפניו ר"ע שתי ידיו (ג) והיה מכה על לבו והדם שותת [ג] וכן היה אומר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. (ד) על כל המתים כולן אינן חולצין אלא על אביו ועל אמו ואם אין רואין להלוץ אף על אביו ועל אמו לא יהלוץ מעשה כשמתת אביו של ר"ע חלצו לפניו והוא לא חלץ. על כל המתים כולן קורע בסכין על אביו ועל אמו אינו קורע בסכין. על כל המתים כולן אינו מגלה לבבו על אביו ועל אמו מגלה. על כל המתים כולן. (ה) אינו מבדיל קמי שפה על אביו ועל אמו מבדיל קמי שפה [ד] א"ר יהודה כל קרע שאינו מבדיל קמי שפה הרי זה קרע של תיפלה (רבי יהודה אומר (ו) כל קרע שהוא בתחילה קורע שלשה אצבעות ותוספתו כל שהוא. אין קורעין אלא עד הטיבור הקטנים אחרים קורעים להם הקורע לשם כבוד הרי זה מאחה מיד. (ז) אפיקרסין אין מעכבת את הקריעה רבי בנימין משום ר"ע אומר קורעין אפיקרסין). (ח) על כל המתים כולם הוא קורע את העליון על אביו ועל אמו אע"פ שיש עליו מאה קורעין. האשה אינה קורעת אלא את העליון רבי יהודה אומר האשה קורעת את הפנימי והופכתו לאחוריה וחוזרת וקורעת את השאר [ה] (ט) על כל המתים שולל לאחר ז' ומאחה אחר ל' ועל אב ואם אינו מאחה לעולם. האשה שוללת מיד ומאחה אחר ל' ר"א אומר האשה שוללת מיד ומאחה אחר [ו] ג' (י) על כל המתים כולן הוא דוחק את המטה ואינו מרבה בעסקו על אביו ועל אמו המרבה בעסקו ואינו דוחק הרי זה משובח אבל אם היתה שעת הדחק או ליל שבת או גשמים יורדין דוחק אף על אביו ועל אמו ואינו מרבה בעסקו. על כל המתים כולן אסור ללבוש כלים מגוהצים עד שלשים יום על אביו ואמו אסור עד שיגיע הרגל ויגערו בו חביריו. (כ) על כל המתים כולן אסור בתספורת עד שישלמו שלשים יום על אביו ועל אמו [ז] ישלח פרע עד שיגערו בו חביריו. על כל המתים כולן אסור בסחורה עד שישלמו לו שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו [ח] ואמרו לו צא עמנו. (ל) על כל המתים כולן אסור לילך לבית המשתה עד שישלמו לו ל' יום על אביו ועל אמו אסור כל שנים עשר חדש אלא א"כ היתה לשם שמים: אמרו לו מת אביו וקרע והיא אינו אלא אמו יצא אמו וקרע והוא אינו אלא אביו (לא) יצא מת אביו וקרע והוא אינו אלא אחד מן הקרובים יצא אחד מן הקרובים והוא אינו אלא אביו לא יצא מי שמתו אביו ואמו קורע קרע אחד לשניהם רבי יהודה בן תימא אומר קורע על זה בפני עצמו ועל זו בפני עצמה מי שמתו עשרה בניו כאחת קורע קרע אחד על כולן משקרע בישרו אותו שמת בנו [ט] וקרע הרי זה קורע והולך עד שהוא מגיע לטיבור הגיע לטיבור [י] הופך את הקרע לאחוריו מת בנו וקרע הרי זה מבדיל בין הקרע ג' אצבעות וקורע אין קורעין אלא בין שתי הקורע למטה מן הצדדין לא יצא רבי יהודה אומר יצא אמר רבי יהודה מעשה בימי [כ] חרסום שהיו קורעין למטה [ל] מן הצדדין אמרו לו אין שעת הסכנה ראיה. פוחח אינו קורע רבי יהודה אומר קורע [מ] את הברסים ואת הבדרסים ואת הפלמוט ואת השלל ואת החרוד לא יצא הקורע את המאחוי יצא איזהו מאחוי כל שיאחהו כל צרכו. [נ] (מ) אלו קרעין שאין מתאחין על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו חכמה ועל שריפת התורה ועל חורבן הבית ועל שמועות רעות ועל קללת השם והרואה את ירושלים [ס] מן הצופים ועל המלך ועל הנשיא ויש אומרים אף על כהן גדול ונביא ועל אב בית דין על שריפת התורה לא ששמע שנשרפה אלא א"כ עומד עליה והיא נשרפת על חרבן הבית אפילו שמע שחרב הבית ועל שמועות הרעות שהן קשין כחרבן הבית. הרואה את ירושלים [ע] מן הצופים חייב לקרוע נכנס בתוכה הרי זה מוסיף על הקרע עלה מוסיף לקרוע עלה להודיעו על פרק ופרק חייב לקרוע עלה וישב בה קורע קרע אחד ויוצא. הלוקח חלוק קרוע [פ] לחבירו [אינו רשאי לאחות אלא אם כן הוא יודע שהוא מן הקרעים המתאחין המוכר חלוק לחבירו] צריך להודיעו שהוא מן הקרעין [המתאחין או] שאין מתאחין (וכן) כל הקרעין שאין מתאחין אסור למכרן לנכרים [צ] לתופרן ולהפכן מלמטה דברי ר"ש ורבי אליעזר מתיר ר"ג אומר (נ) השואל חלוק מחבירו לילך ולבקר בו את אביו הלך ומצאו שמת הרי זה קורע ומאחהו ומחזיר לו את חלוקו. [ק] לקחו הימנו סתם אינו [ר] יוצא לקרוע היוצא בחלוק קרוע לפני מטתו של מת הרי זה גוזל את המת מרובה גזילת המת מגזילת החי שהגוזל את החי הוא יכול לפייסו ולהחזיר לו את הגזלות [הגוזל את המת אינו יכול לפייסו ולהחזיר לו גזילו] [ש] (ס) הקורע על מתו וחזרה בו נשמה אם לאלתר מת יצא ואם לאחר זמן מת לא יצא [כיוצא בדבר אתה אומר מכבד אביו ואמו במותן כאילו כבדן בחייהן משום שהמכבדן בחייהן משום יראה ומשום ירושה והמכבדן במותן אין מכבדן אלא לשם שמים] (ע) כל המציל כלים מן המת הרי זה גוזל את המת יש מציל ויש שאינו מציל

נוסחת הגר"א

[א] הקב"ה : [ב] קורע ועל רבו שלמדו חכמה חכם שמת הכל קרוביו הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו הכל מברין עליו ברחבה רשב"א אומר על כל אדם כל שעומדין עליו בשעת : [ג] והיה : [ד] ר' יהודה אומר כל : [ה] אפרקסותו אין מעכבת את הקריעה ר' בנימין משום ר"ע אומר קורע את אפרקסותו : [ו] ז' : [ז] עד שישלח פרע ויגערו (ועי' באור זרוע הל' אבילות סי' תמ"ו) : [ח] ויאמרו (וכ"ה בירושלמי סוף מ"ק) : [ט] מוסיף וקורע עד היכן הוא קורע והולך : [י] מרחיק מן הקרע ג' אצבעות וקורע נתמלאו מלפניו מחזירו לאחריו נתמלא מלמטה . אין קורעין אלא בשתי הומריות והקורע מלמטה ומן : [כ] חירום : [ל] ומן : [מ] הקורע את הסולמות ואת הלקט ואת השלל ואת המלל לא : [נ] תחלת קריעה טפח ותוספתו ג' אצבעות דברי ר"מ ר' יהודה אומר קרע שבתחלתו ג' אצבעות ותוספתו כל שהו . קטנים אחרים מקרעין להם מפני עגמת נפש . וקורע על חמיו ועל חמותו מפני כבוד אשתו . הקורע לשם כבוד הרי זה מאחה מיד : [ס] והנכנס לפנים : [ע] חייב לקרוע נכנס לפנים מן הצופים חוזר וקורע ירד ועלה ירד ועלה על כל פרק : [פ] מחבירו : [צ] ואסור להפכן למטה ולהאחותן דברי רשב"א וחכמים מתירין רשבג"א השואל: [ק] ונותן לו דמי קרעו: [ר] רשאי : [ש] כאן צ"ל מ"ש למטה כיוצא בדבר כו' עד לשם שמים :

הגהות הגרי"ב

(א) [שבת קה: מ"ק כה׳] : (ב) [מ"ק כב׳] : (ג) [סנהדרין סח׳] : (ד) [מ"ק כב:] : (ה) [שם הוריות יב:] : (ו) [מ"ק כו:] : (ז) [שם כב:] : (ח) [שם] : (ט) [שם] : (י) [שם׳] : (כ) [שם:] : (ל) [שם] : (מ) [מ"ק כו׳] : (נ) [שם:] : (ס) [נדרים פז׳] : (ע) [סנהדרין מח׳] :

הגהות מהריעב"ץ

פרק ט אין קורעין אלא בין שתי . נ"ב נראה שחסר תי' אצבעות : עלה מוסיף . נ"ב פי' עלה במעלות ההר שעל הר היה בנויה : עלה להודיע. נ"ב נ"ל שצ"ל לשר הבית : באילו כבדן בחייהן . נ"ב כלומר אע"פ שהיה מקום לומר שאין לו שכר על כך מאחר שאין יודעין ולא מרגישין בכבוד הנעשה להם יכבדו בניו ולא ידע :

לב חכמים

פרק ט האשה שוללת לאחר ז'. כלומר דאף אשה שוה לאיש בזה ולאפוקי מר"י דאמר שאשה שוללת מיד : ומאחה אחר ל'. אפי' על אביה ואמה . ובזה היא חלוקה מהאיש : ר"א כו' ומאחה אחר „ג'". אפשר דצ"ל שלשים . ובגמ' דידן איתא סתמא דהאשה שוללת מיד וכדין איתוי שוה לאיש . בירושלמי סוף מ"ק איתא תני בשם ר' נתן האשה שוללת מיד ומאחה לאחר ל' . על אביה ועל אמה אינה מאחה עולמית : עד שיגיע הרגל . לאחר שלשים ויגערו בו חבריו לומר לבוש כלים מגוהצים לכבוד הרגל : וס"ט דבעינן רגל דאילו בלא רגל אין חביריו מכירין בו . ואין לגעור בו אבל בתספורת כיון שהכביד שערו גוערין בו . תה"א :

נחלת יעקב

לפי שבא לאדם תקלה על ידה דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת בשוק כו' והכי איתא נמי במדרש ילקוט ובת"כ סוף פרשת קדושים וע"ש : סליק פרק שמיני

פרק תשיעי על כל כו'. מכאן ועד על חכם ועל ת"ח תמוה מאד שהוא היפך סוגית הש"ס דמ"ק דף כ"ה דקתני הכא על כל המתים כולן אינו קורע אלא רבו ובמ"ק קתני בהדיא רשב"א אומר כל העומד על המת בשעת יציאת נשמתו חייב לקרוע הא למה זה דומה לס"ת שנשרף והכי אי' במסכת שבת דף קה . ואין לומר דהכא מיירי שלא בשעת יציאת נשמה אכתי קשה סיפא דקתני אלא על רבו שלמדו חכמה מאי איריא רבו הא על כל אדם כשר חייב לקרוע אפילו שלא בפניו כששמע בין מיתה לקבורה ועל רבו חייב אפי' לאחר קבורה . ודוחק לומר דמיירי כששמע לאחר קבורה וא"כ שפיר קתני דעל כל אדם אינו חייב לקרוע לאחר קבורה אלא על רבו . דלא הו"ל למסתם אלא לפרש . ועוד הא דאמר רשב"א חכם שמת כל העומדין בשעת מיתתו קורעין עליו ובפ' א"מ קתני חכם שמת הכל כקרוביו הכל קורעין ומוכח התם דאפי' שלא בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע . ועוד דקשיא רשב"א ארשב"א דבמס' מ"ק אמר רשב"א כל העומד בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע משמע אפילו שאינו חכם והכא קאמר דוקא על חכם ובשעת יציאת נשמה . לכן נ"ל דהכ"ל על כל המתים כולן אינו קורע אלא בפניו ועל אדם כשר קורע אפילו שלא בפניו וזהו כדעת הרמב"ן שהביא הב"י בסי' ש"מ . רשב"א אומר כל העומדין בשעת מיתתו קורעין עליו ומיירי בכל אדם והכי נמי אמר רשב"א בגמרא ועל חכם ות"ח ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה קורעין עליו אפי' לאחר קבורה וכ"כ הטור סי' ש"מ . שוב מצאתי בת"ה לרמב"ן ז"ל דט"ז ע"ג וז"ל הא דתניא באבל רבתי רשב"א אומר חכם שמת כל שעומדין עליו בשעת מיתתו קורעין נ"ל שהוא שיבוש ואדם שמת הוא נ"ל והיא היא הברייתא השנויה במ"ק עכ"ל והיינו כמ"ש : הכל חולצין כו'. כבר כתבתי לעיל דהיינו שיבוש ועל חכם ועל ת"ח שייך לעיל לענין קריעה ואח"כ מתחיל ענין חליצת הכתף וצ"ל חכם שמת חולצין לפניו כו' וה"נ איתא במ"ק דכ"ב וחליצה היא שחולץ זרועו ומוציא כתפיו חוץ לקרע ונמצא זרועו וכתיפו מגולה : ואם אינן רואין לחלוץ . פי' הטור בסי' ש"מ כגון שהבן גדול בתורה ואין כבודו לילך חלוץ כתף א"נ לחלוץ וע"ז מייתי ראיה מר"ע כיון שהיה גדול הדור לא חלץ : קורע בסכין . אם רצה קורע בסכין כדי שלא יקרע יותר מדאי אבל על אביו ואמו חייב לקרוע דוקא ביד והכי איתא במ"ק דף כ"ב : אינו מבדיל קמי שפה . כך הגרסא בגמרא ופי' רש"י שם מגומגם קצת אבל מבואר יותר בב"י וז"ל מבדיל קמי שפה שהאימרא שעושין סביב לבית הצואר צריך שתהא קרוע כדי שיהא הקרעים נראין כשנים . אבל בשאר מתים א"צ להבדיל קמי שפה וכ"כ הטור על כל המתים רצה מניח שפת הבגד שלימה וקורע מהשפה ולמטה ועל אביו ואמו צריך לקרוע כל השפה : של תפלה . כצ"ל קרע של תיפלות וכ"ה בגמרא ופי' רש"י כלומר שאינו יוצא ידי קריעה : ותוספתו כל שהוא . הכי איתא במ"ק דף כ"ו ופי' רש"י שאם כבר קרע וא"כ אירעו אבל אחר מוסיף על קרע הראשון וסגי בכל שהוא ולא בעי לקרוע טפח כמו בתחלה : עד הטיבור . נ"ל עד הטבור ומיירי לענין הוספה שאם תכפוהו הרבה אבילות זה אחר זה מוסיף על כל אחד כל שהוא עד שמגיע לטבור ואז מרחיק שלש אצבעות מן הצד וקורע והכי איתא במ"ק דף כ"ו ולקמן בהך פרק : הקטנים אחרים קורעין להן . במ"ק דף כ"ו גרסינן מקרעין לקטנים מפני עגמת נפש פרש"י לא שהקטנים חייבין באבילות אלא מפני עגמת נפש כלומר כדי שיבכו הרואין : הקורע לשם כבוד. פי' שאינו מחויב מן הדין לקרוע כגון שקרע על חכם שמת מותר לשלול מיד והכי איתא במ"ק דף כ"ה חכם כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין מיד וע"ש בתוס' שפירשו פי' אחר . וכן משמע בב"י סימן ש"מ דדוקא על חכם שאינו רבו מותר לשלול מיד וכ"כ בשו"ע : אפיקרסין כו'. במ"ק דף כ"ב איתא אפרקסותו אינו מעכב את הקריעה פרש"י סודר שעל ראשו אינו חייב לקרוע והטור כתב פי' אחר שהוא בגד התחתון שמקבל הזיעה וכן משמע במסכת דרך ארץ בפ' הנכנס למרחץ שהוא בגד התחתון : קורעת את הפנימי . כלומר הבגד התחתון קורעת תחלה משום צניעות והופכתו לאחריה ואח"כ קורעת העליון והתחתון מכסה את לבה והכי מוכח במו"ק דף כ"ב : שולל . היינו שאינו תופר כל צרכו אלא מעט שעדיין ניכר הקרע : ועל אביו כו'. ובמ"ק דף כ"ב גרסי' הכי ועל אביו ואמו שולל לאחר ל' ואינו מאחה לעולם : אשה שוללת מיד . בגמרא גרסי' נמי דאשה שוללת מיד אבל הא דקתני הכא ומאחה לאחר שלשה ליתא בגמרא גם הטור לא כתב אלא כלשון של הגמרא וכ"נ דטעות סופר הוא מה דקתני הכא מאחה לאחר ג' דבשלמא לשלול דמותר שפיר משום כבודה אבל למה יהא מותר לאחה לאחר ג' : הוא דוחק כו'. כצ"ל הוא דוחה את המטה כלומר שממהר להוציאו אבל באביו ואמו אינו דוחה וממהר להוציאם : ואינו מרבה בעסקו . ר"ל אינו מרבה בשבחו בשעת הספד אבל באביו ואמו מרבה בעסקו כלומר בשעת הספד מרבה בשבחו . ואין להקשות מהא דאיתא במ"ק דף כ"ב על כל המתים רצה אינו ממעט בעסקו ועל אביו ואמו ממעט בעסקו א"כ היכי קתני הכא איפכא דעל שאר המתים ממעט בעסקו ועל אביו ואמו אינו ממעט אמנם לק"מ דתרי מיני עסקים נינהו דעסקו האמור בגמרא היינו בסחורה שעל שאר מתים אינו ממעט בסחורה וכ"כ רש"י שם ובאביו ואמו ממעט בסחורה . ועסקו דקתני הכא היינו בשבחו ע"ז קתני דעל שאר מתים ממעט ועל אביו ואמו אינו ממעט . וכ"נ מדברי הרמב"ן בתה"א שכתב תניא באבל רבתי על כל המתים כולן מרבה בעסקיו ומתגנה על אביו ואמו משתבח כד"א שהיו כדאי אבל לא היו כדאי אל ירבה בעסקן שאינה אלא מגונה והיינו ממש כמ"ש : או ליל שבת . ר"ל שהוא סמוך לליל שבת אף על אביו ואמו דוחה המטה ובגמ' איתא בהדיא ואם היה ע"ש או עי"ט ה"ז משובח : ישלח פרע . ר"ל יגדל שערו והכי מוכח מהרים נזיר דקתני האומר הרי עלי לגלח פרע ה"ז נזיר ומוכח שם דהאי לישנא משמע גידול שער : אסור בסחורה עד כו'. הטור בסוף סי' ש"פ הביא כן בשם הירושלמי וכתב הוא ז"ל פי' בהולכין לסחורה למרחוק איירי ואיכא פירסום גדול ודומה לשמחה שהולך בשיירא גדולה אבל שאר כל מו"מ מותר לאחר ז' ימים : לשם שמים . היינו סעודת מצוה . ותוס' במסכת מ"ק דף כ"ב כתבו בהדיא בשם מסכת שמחות אלא א"כ היה סעודת מצוה וע"ש בתוס' ד"ה ולשמחת מריעות שכתבו מהו סעודת מצוה שמותרת בתוך י"ב חדש אי הוי דוקא סעודה שעושין בקידוש החדש או דמותר אפי' בסעודת ברית מילה וע"ש . ובתה"א לרמב"ן ז"ל דף ס"ד כתב בשם אבל רבתי וז"ל ואם היתה חבורה לשם מצוה כגון קידוש החודש מותר . וכתב עוד בשם הראב"ד ז"ל וכן משיא יתום ויתומה או עני ועניה לשם שמים שאם לא יעשה הוא יבטל המעשה מותר : אמרו לו מת אביו כו'. מכאן עד מי שמתו אביו ואמו כו'. כל זה הביא הב"י בסי' ש"ס וכתב עלה והא דלא הזכירו הפוסקים דברים אלו ונראה הטעם לפי שלא הוזכרו בגמרא נראה דלאו דמסכתא נינהו עכ"ל ובאמת ליכא טעם לחלק בין אביו לאמו למה לא יהא יוצא אם סבר שהוא אמו ובאמת שהוא אביו : קרע ע"ז בפני עצמו . משמע אפי' באביו ואמו חייב לקרוע על כל אחד בפ"ע . אבל בגמ' לא משמע הכי והכי תניא בדף כ"ו מת אביו מתה אמו מת אחיו מתה אחותו קורע קרע אחד לכולן ר"י בן בתירא אומר על כולן קרע אחד ועל אביו ואמו קרע אחד ע"כ משמע דוקא כשמת אחד משאר קרובים עם אביו או אמו חייב לקרוע בפ"ע אבל על אביו ואמו מודה ר"י בן בתירא דקורע קרע א' לשתיהן ועיין בטור שהאריך בזה אי אמרינן דריב"ב פליג ארישא נמי או לא : בישרו אותו שמת בנו וקרע . תיבת וקרע הוא מיותר ויש בהלכה זו עירבוב דברים ונראה שכן צ"ל משקרע בישרו אותו שמת בנו ה"ז קורע והולך עד שמגיע לטבור הגיע לטבור ה"ז מבדיל בין הקרע ג' אצבעות וקורע עד שנתמלאו לפניו הופך הקרע לאחוריו וקורע . וכן מוכח מגמ' דף כ"ו ופרש"י שם מרחיק ג' אצבעות בצד אותו קרע וקורע נתמלאו לפניו מחזירו לאחוריו וחוזר וקורע לפניו : אלא בין שתי כו' מכאן עד פותח יש כמה טעיות אכן הרמב"ן בספר תה"א דף י"ח הביא הלכה זו על מכונה וז"ל תניא באבל אין קורעין אלא בשתי המוריאות הקורע מן הקיפה ומן הצדדין לא יצא ר' יהודה אומר יצא עכ"ל . וכתב הוא ז"ל פירש שתי המוריאות הם אימרא שבפי החלוק שבימין ואימרא שבפיו מן השמאל שעושין אותו כדי שלא יקרעו התפירות ושפת החלוק מצידו על בית יד לפיכך הקורע מן השפת ומן הצדדין מכאן ומכאן חוץ ממקום האימראות לפניו לא יצא : אין שעת הסכנה ראיה . שהיו גוזרין על המצות ומשו"ה היו קורעין מלמטה כדי שלא יהא ניכר : פוחח . היינו שבגדיו קרועים ולפי שאין הקריעה ניכרת בו אינו חייב לקרוע וכן משמע מירושלמי דקתני שלמו לפניו לאחוריו שלמו לאחוריו מתחיל מלמטה שלמו אלו ואלו נעשה כפותח עכ"ל : הברסים כו'. מיני בגדים הן שאינן חשובין משו"ה לא יצא בהן ידי חובת קריעה : קורע את המאחוי . פי' מתוך קרע שנתאחה יצא וכן איתא בגמ' הקורע מן המאחוי יצא ומפרש רב חסדא שם באיחוי אלכסנדרס ונראה דהיינו כל צרכו דנקט הכא וכן כתבו תוס' שם ואיחוי אלכסנדרס היא תפירה חשובה שתפר כל צרכו עד שאין התפירה ניכרת ומשו"ה יצא : אא"כ עומד עליה . הכי איתא במ"ק דף כ"ו דבעינן דוקא כמעשה שהיה דהיינו גבי יהויקים ששרף המגילה בזרוע : מן הצופים . כ"כ הטור בא"ח סי' תקס"א וכתב הב"י דדוקא כשרואה מן הצופים אבל קודם לכן כיון שהוא עדיין רחוק לא הוי ראיה כלל : ה"ז מוסיף . לכאורה משמע שמוסיף לקרוע בשביל המקדש . אבל א"א לומר כן חדא האיך שייך מוסיף משמע דבאותו קרע מוסיף ובאמת קי"ל דחייב לקרוע על מקדש בפ"ע ועל ירושלים בפ"ע ועוד כשרואה ירושלים מן הצופים וודאי רואה המקדש שהוא עומד בראש ההר ונראה ליישב דמיירי שראה המקדש תחלה כגון שנכנס בשידה תיבה ומגדל וראה ירושלים אחר המקדש על זה קתני דמוסיף לקרוע וכן מחלק בגמרא כשרואה המקדש תחלה מוסיף על ירושלים : עלה מוסיף כו'. מכאן עד סוף הענין קשה להבין . ונראה ליישב ע"פ הירושלמי דמס' ברכות פרק הרואה שאל שמעון קמטריא לר' חייא בגין דאנא אמר וסליק לירושלים בכל שעה מהו שנקרע א"ל בתוך ל' יום אין אתה צריך לקרוע לאחר ל' יום צריך אתה לקרוע וכן כתוב בא"ח סי' תקס"א וא"כ י"ל ברייתא דהכא אתא לאשמעינן הך דינא וצ"ל עלה וחזר חייב לקרוע על כל פרק ופרק ר"ל כל ל' יום חייב לקרוע : עלה וישב בה . ר"ל שנתיישב לדור בקביעות בירושלים קורע קרע אחד ויוצא כצ"ל ליישב גמרא דהכא : חלוק קרוע לחבירו . נ"ל הלוקח חלוק קרוע מחבירו אינו רשאי לאחות אא"כ כו' והא דתני תרתי גבי לוקח וגבי מוכר לאשמעינן דאחד הלוקח ואחד המוכר אסור ומתחלה החיוב על המוכר להודיע ללוקח אם הוא מהקרעים המתאחין או לא ואם לא הודיע לו אסור ללוקח לאחה מן הספק אא"כ יודע ודאי שהוא מהקרעים המתאחין וכ"כ הטור סימן ש"ס : השואל חלוק מחבירו כו'. ובגמרא דף כ"ו מסיים ונותן לו דמי קרעו וכ"כ בשו"ע סימן ש"מ ואע"ג דאסור לאחות על אביו ואמו הכא שאני כיון שאין החלוק שלו וכ"כ בבאר היטב : אינו יוצא לקרוע . ובגמרא גרסינן ה"ז לא יגע בו כיון שלא הודיע משו"ה אסור לו לקרוע חלוק של חבירו : ה"ז גוזל את המת . לפי שלא קרע על המת שהרי הבגד היה קרוע מתחלה ובגמרא גרסי' ה"ז גוזל את החיים והמתים לפי שהעולם סוברין שקרע בשביל שמת והוא לא קרע : אם לאלתר מת . בסוף נדרים מפרש דהיינו תוך כדי דיבור וכ"כ בשו"ע סימן ש"ס : כל המציל כלים כו'. כגון שהיו אביו ואמו מזרקין בו כלים מרוב צערן אסור להצילן וליטלן מי

מציל אם עד שלא הגיע לארון מציל ואם משהגיע לארון אינו מציל אבל מלמדין לאדם שלא יהא חובלן [א] והלא אמרו כל המרבה כלים על המת הרי זה עובר משום בל תשחית דברי ר"מ ר"א בר צדוק אומר מנוולו רבן גמליאל אומר מרבה עליו רימה רבי נתן אומר (א) היא כסותו שיורדת עמו לשאול היא באה עמו לעתיד לבוא שנאמר (איוב לח) תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש :

פרק עשירי

(ב) אבל כל זמן שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפילה ומכל מצות האמורות בתורה ואם רצה להחמיר על עצמו הרי זה לא יחמיר מפני כבוד המת (ג) הגיע זמן קריאת שמע כל העם קורין והוא שותק עמדו להתפלל הכל מתפללים והוא מצדיק עליו את הדין ומה הוא אומר רבון כל העולמים חטאתי לפניך כמעט מחובותי נגביתי והלא הרבה מכן הייתי שוה יהי רצון מלפניך שתגדור פרצותינו ותנחמנו רבי שמעון בן אלעזר אומר אף הוא שואל לכל צורכי המת · (ד) אבל אוכל אצל חבירו ואם אין לו חבר אוכל בבית אחר ואם אין לו בית אחר עושה לו מחיצה ואוכל ואם אין יכול לעשות לו מחיצה הופך פניו מן המת ואוכל ואינו מיסב ואוכל ואינו אוכל כל צרכו ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואין מזמנים עליו ואין [ב] אומרים לו ברך בד"א בחול אבל בשבת אוכל כל צרכו ואוכל בשר ושותה יין ומזמנים עליו ר"ג אומר אבל בשבת כאילו שאינו אבל · (ה) אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע אלא א"כ הקדימו שעה אחת (או שאחרו שעה אחת) הוציאו סבלי המטה (ו) את שלפני המטה את שלאחר המטה את שלפני המטה צורך בהן פטורין מן ק"ש [ג] ומותרין בנעילת הסנדל אלו ואלו פטורין מן התפלה (ומן התפילין) (ז) קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה [ד] עומדין ואחר כך קורין ואם לאו קורין ומתפללין ואחר כך עומדים בשורה · (ח) שורה הפנימית הרואה פני אבלים פטורה והחיצונה חייבת ר"י אומר אפי' אין שם אלא שורה אחת העומדים לשם אבל פטורים לשם כבוד ירדו [ה] לפסגן הרואים פני [האבל] פטורים ושאינם רואים פני האבל חייבין ר"ש בן אלעזר אומר קבר שאולה היתה לר"ג ביבנה שהיו מכניסים את המת לתוכה ונועלין את הדלת לפניו ובאין ועומדים בשורה (ומזמנים) [ומנחמין] ופוטרין את הרבים ואח"כ מעלין אותן לירושלם נסתם הגולל מכסה את הראש [בא לעמוד בשורה מגלה את ראשו ופוטרן יצא חוץ לשורה מכסה] את ראשו נכנס לתוך ביתו באו אחרים לנחמו מגלה את ראשו ופוטרן · (ט) חכם או תלמיד חכם שמת לו מת באין ויושבין לפניו ונושאין ונותנין בהלכות אבלים ואם טעו משיבן בשפה רפה והוא אינו שואל [ו] אם רצה מדבר ע"י עצמו ואם לאו נותן לאחר רשות ומדבר על ידו · מעשה שמת בנו של רבי יהודה ונתן רשות לאחר שידבר על ידו מעשה (בבנו) [שמת בנו] של ר' יוסי הגלילי ונתן רשות לאחר שידבר על ידו מעשה שמת בנו של ר"ע והיה יושב ודורש כל היום [ז] זה מעשה היה ביד רבי והיה דורש כל היום · (י) אבל שבת הראשונה אינו נכנס לבית הכנסת שניה נכנס ואינו יושב במקומו שלישית נכנס ויושב במקומו ואינו מדבר רביעית שוה לכל אדם רבי [ח] שמעון אומר בראשונה (ובשניה) אחרים באין אצלו ומנחמים אותו שניה היא כראשונה שלישית היא כשניה רביעית [ט] שוה לכל אדם (ר"מ אומר בראשונה ובשניה אינו בא לבית הכנסת שלישית נכנס ויושב במקומו רביעית שוה לכל אדם) במה דברים אמורים בבית הכנסת אבל בבית המדרש עולה ואפילו בשבת ראשונה [ליל שבת בין השמשות מגלה את ראשו במוצ"ש חוזר ומכסה אותו ליל שבת בין השמשות הופך קריעה לאחריו במוצ"ש הופכו לפניו] (כ) חכם שמת בית המדרש שלו [י] משנין את מקומן ושאר כל בתי מדרשות משנין את מקומן [אב"ד שמת [כ] בתי מדרשות שלו בטלין ושאר כל ב"ד ומדרשים משנין את מקומן] נשיא שמת כל בתי מדרשות בטלין ולא היו [ל] בטלין ומטיילין בשוק אלא יושבים ועומדין עגומין ודומין כבני אדם שאין להם פרנס משהגיעה שעת העמדה יעמדו בית הכנסת קורין שבעה וממעטין בעסקן ועומדין (ל) אין אומרים לא הלכה ולא אגדה בבית (מדרשו של) אבל צריך לשאול מתחילין בהלכות אבלים ופורשים לעניינים אחרים וחוזרים וחותמים בהלכות אבלים רבי חנינא בן גמליאל [מ] אומר [אומרים] אגדה בבית מדרשו של אבל ביהודה נותנין שלום בכניסתם ובצאתם ללמדך שאין אבל בשבת ·

פרק אחד עשר

עיר שמתו בו שני מתים מוציאין את הראשון [נ] ואין מלינין את הראשון [ס] ומוציאין את השני [ע] מפני שאמרו כל המלין את מתו הרי זה [פ] מנוולו אם לחפור לו קבר או להביא לו תכריכין או כדי שיבאו קרוביו ממקום אחר מלינו ואין בכך כלום · חכם ותלמיד מוציאין את החכם · תלמיד ועם הארץ מוציאין את התלמיד · היו שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ מוציאין את הראשון · איש ואשה מוציאין את האשה מפני שהאשה קרובה לניוול · דברים שבין איש לאשה מניחין את האיש ברחוב (מ) ואין מניחין את האשה עולין בחבר עיר על האיש ואין עולין בחבר עיר על האשה (ר' יהודה אומר אם יש לה בנים קטנים) מברין על האיש ואין מברין על האשה ר' יהודה אומר אם יש לה בנים קטנים מברין עמהן הוציאו את הראשון וקברוהו אין עומדין עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים עד שיוציאו השני הוציאו את השני וקברוהו באין ועומדים בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים (אף על פי שאמרו) אין מנחמין שני אבלים כאחד אלא אם כן כבודם שוה אין מוציאין שני מתים במטה אחת אלא א"כ כבודם וקילוסן שוה מעשה באיש אחד באושא שנפל הבית על שני בניו ועל בתו ובאו ושאלו את רבי יהודה

הגהות הגרי"ב

(א) [עי' כתובות קיא:] : (ב) [ברכות יז: מ"ק כג:] : (ג) [ברכות יט:] : (ד) [שם יז: מ"ק כג:] : (ה) [ברכות יט:] : (ו) [שם יז:] : (ז) [שם] : (ח) [שם יט:] : (ט) [מ"ק כא:] : (י) [שם כג:] : (כ) [שם כב: ע"ש] : (ל) [שם כג:] : (מ) [שם כז:] :

נוסחת הגר"א

[א] וכל המרבה (וגירסת הרי"ף ורא"ש פ"ג דמ"ק וטור מפני שאמרו כל המרבה) : [ב] מברכים עליו בד"א : [ג] ואסורין בנעילת הסנדל ואת שלאחר המטה צורך בהן חייבין בק"ש ומותרין (ועי' תוס' ברכות י"ז ע"ב ד"ה ה"ג וכ"פ הפוסקים וכ"ה גי' תה"א הובא בב"י כאן ואולי גם בנוסחת רבינו כצ"ל שלאחר המטה שאין למטה צורך) : [ד] קורין ואח"כ עומדין ואם לאו עומדין ואח"כ קורין ומתפללין · העומדים בשורה : [ה] לנחמן : [ו] ואם היו רבים צריכים לו מותר : [ז] מעשה ברבי : [ח] יהודה : [ט] היא כשלישית · חמישית שוה : [י] בטל ושאר : [כ] כל בתי מדרשות שבעירו בטלין ושאר כל בתי מדרשות : [ל] הולכין ומטיילין בשוק אלא נכנסין ודומין ויושבין עגומין כבני אדם שאין להם פרנס הגיע שעת העמדה יעמדו וממעטין בעסקן בני הכנסת נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה ויוצאין : [מ] היה אומר הגדה בבית האבל ביהודה בשבת נותנין שלום בכניסתם וביציאתם : [נ] ואם : [ס] מוציאין : [ע] אע"פ : [פ] עובר בל"ת :

לב חכמים

פרק י ואינו אוכל כ"צ ולא שותה כ"ל · כ"ה בירושלמי פ"ג דברכות ופ"ג דמ"ק · וכתב הב"י בסי' שמ"א דמשו"ה השמיטוהו הפוסקים כיון דלא נזכר זה בברייתא דגמ' דידן [בברכות ובמ"ק] משמע דלא קי"ל הכי : אבל בשבת מיסב ואוכל [וכ"ה בגמ' וירושלמי בברכות ובמ"ק] ואוכל כ"צ · כצ"ל : ר"מ אומר בראשונה כו' · בירושלמי פ"ג דמ"ק איתא רש"א אבל בשבת הראשונה הולך לבהכ"נ ואינו יושב במקומו · בשניה יושב במקומו ואינו מדבר · בשלישית שוה לכל אדם [ודברי ר"ש דהכא תני לה סתם בשם ר"י וכגירסת הגר"א] ועי' תה"א וצ"ע :

נחלת יעקב

המת לפי שאסורין בהנאה כשהיו על המת ודוקא במטה שנקברת עמו כדמסיק לקמן יש מציל ויש שאינו מציל והכי מסקינן בסנהדרין דף מ"ח וכ"כ הטור סימן שמ"ט וע"ש בטור שהביא כל ההלכה זו והטעם שאותן בגדים שנזרקין על המטה שנקברת עמו אסור בהנאה משום דאתא לאחלופי בתכריכי המת : משהגיע לארון . אע"ג דבמס' סנהדרין קתני משהגיע למטה אין זה סותר לכך דהכא כמ"ש הפרישה לפי שהיה הארון מונח על המטה כולה חד מילתא היא : יהא חובלן . כצ"ל שלא יהא חבלן וכ"ה בטור : כמו לבוש . משמע כמו שהיה לבוש בשעת מיתה כן יעמוד לתחיית המתים לכן לא ירבה עליו לזרוק כלים בשעת מיתה וכן איתא בירושלמי דסוף כלאים דמהך קרא ילפי' שיעמדו בלבושיהן לתחיית המתים : סליק פרק תשיעי

פרק עשירי אבל כל זמן כו' . בריש פרק מי שמתו מסיק הש"ס דלאו דוקא מוטל לפניו אלא כיון דמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי : ואם רצה כו' . הכי איתא בירושלמי דברכות וע"ש בתוס' ר"פ מי שמתו והב"י בא"ח סי' ע"א האריך בדין זה ותמיהא לי שהביא כמה ראיות שאין רשאי להחמיר על עצמו ולמה לא הביא מברייתא דהכא : ומהו אומר כו' . במס' ברכות דף י"ט איתא אמר אביי לא מבעיא ליה לאינש למימר הכי משום אל יפתח אדם פיו לשטן : אבל אוכל אצל חבירו . היינו במי שמתו מוטל לפניו והכי איתא בהדיא בר"פ מ"ש מי שמתו מוטל לפניו אוכל בבית אחר כו' : וא"א לו ברך . ובגמ' גרסי' ואינו מברך והיא היא והיינו שאינו מברך ברכת המוציא ועיין בתוס' במ"ק דף כ"ג שהאריכו בזה אבל לגי' דהכא לק"מ קושייתם שם : ר"ג אומר אבל כו' . ובברכות ובמ"ק גרסי' רשב"ג אומר מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן ומפרש ר' יוחנן תשמיש המטה א"ב דלת"ק אסור בתשמיש המטה דדבר שבצנעה נוהג ורשב"ג מתיר אפי' תשמיש המטה . והיינו דקתני הכא אבל בשבת כאילו אינו אבל ר"ל דמותר אפילו בתשמיש המטה : אין מוציאין כו' . פרש"י בברכות דף י"ט לפי שהם מוציאין סמוך לק"ש יבטלו מק"ש והכי איתא נמי בירושלמי כדי שיקראו ויתפללו : הוציאו סבלי המטה . הלשון מגומגם גם חסר כאן בבא אחת . אבל מצאתי הלכה זו יותר מבוארת בס' תה"א לרמב"ן ז"ל וז"ל תניא באבל הוציאו סבלי המטה והלוסיהן וחילופי חילופיהן שלפני המטה צורך בהן פטורין מן הק"ש ואסורין בנעילת הסנדל את שלאחר המטה שאין למטה צורך בהן חייבין בק"ש ומותרין בנעילת הסנדל . והטעם שנושאי המטה אסורין בנעילת הסנדל כתב בטור יו"ד סי' שנ"ח בשם ירושלמי שהכתפים אסורין בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהן ונמצא מעכב מן המצוה : מן התפלה ומן התפלין . ובר"פ מי שמתו גרסי' פטור מן התפלה ופרש"י הטעם דלאו דאורייתא היא וכ"כ בתוס' שם אבל בתפלין הוי הדין כמו בק"ש : אם יכולין להתחיל כו' . מכאן עד ואח"כ עומדים בשורה כל הענין נדפס משובש ובמתני' דברכות גרסי' הכי אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו . וברמב"ן בס' תה"א דף ל"ג ע"ד הביא הלכה זאת כגורסתה כמ"ש כאן ולא הרגיש כלל שהלשון משמע לסיפוך כלשון הש"ס וכשבא לפרש הלכה זו פירשה כפשטא דמשמעתין וא"כ נראה להדיא שט"ס יש כאן וצ"ל כמ"ש בגמ' דברכות וכתב הב"י בשם הרמב"ם הא דאמרי' ואם לאו לא יתחילו אלא מנחמין תחילה היינו כשיש שהות אח"כ לקרות . אמנם מדברי התוי"ט פ' מ"ש משמע דאפי' באין שהות מותר דניחום אבלים הוא מצוה דאורייתא והעוסק במצוה פטור מן המצוה : שורה הפנימית כו' . מלתא באנפי' נפשיה היא וה"ק כשעומדין בשורה לנחם האבל הפנימית פטורה ומפרש מהו פנימית הרואה פני אבלים והכי איתא במתני' דברכות ובגמ' דף י"ח פלוגתא דת"ק ור"י : לשם כבוד . כצ"ל לשם כבוד חייבין ובגמ' גרסי' הבאים מחמת עצמן חייבין ופרש"י שלא באו לשם אבל אלא לראות המהורע חייבין והיינו לשם כבוד דקתני הכא והכי איתא נמי בירושלמי דברכות : ירדו לפסגן . ובירושלמי גרסי' ירדו להספד ופי' המפרש מקום מיוחד היה לשם שהיו מספידין ואפשר שהיה נקרא פסגן : הרואים פנים . ר"ל פני ההספד שפניהם להספד אפי' לא באו אלא לכבוד פטורים . ושאין רואין פנים חייבין כצ"ל ולא גרסי' הכא פני אבל : ומזמנין . כצ"ל ומנחמין ופוטרין את הרבים ועיין ברא"ש פ' א"מ סי' כ"ה והרמב"ן בדף ל"ח ע"ד כתב בהדיא כמ"ש בשם אבל רבתי : מכסה את הראש . לפי שאבל חייב בעטיפת הראש ובפ' א"מ דף ט"ו ילפינן לה מקרא : מגלה את ראשו ופוטרן . וכתב הטור סי' שפ"ז הטעם שמגלה ראשו מפני כבוד העם : חכם או ת"ח כו' . כל הלכה זו הביא הטור בסי' שפ"ד ומפרש הטור הא דקתני רצה מדבר ע"י עצמו היינו כשמשיבן בשטעו אם רצה מדבר ע"י עצמו או ע"י אחר : ביד רבי . הרא"ש גרס מעשה בבתו של רבי בבית שערים והיה דורש כל היום . ואפשר לומר דכל הנהו תנאי לא פליגי מידי אלא מ"ד דמותר לדרוש כל היום מיירי ברבים צריכין לו ומאן דאסר מיירי באין רבים צריכין לו וכ"כ הטור סי' שפ"ד לחלק בהכי ע"ש ואח"כ מצאתי בס' תה"א בדף כ"ט ע"ב שהביא הלכה זו וכתב בהדיא כמ"ש דסיפא מיירי ברבים צריכין לו ואפילו בהלכות אחרות דורש ורישא דקתני אינו שואל אבל משיב בהלכות אבלים וכן בכל אדם עכ"ל : רש"א בראשונה ובשניה כו' . ר"ל בראשונה ובשניה אינו צריך לומר שאינו נכנס לבהכ"נ שהרי אחרים באין אצלו לנחמו . ובגמ' דמו"ק דף כ"ג איתא בהדיא הכי בשם ר"י לא הוצרכו לומר שבת ראשונה לא יצא מפתח ביתו שהרי הכל נכנסין לביתו לנחמו ופרש"י שודאי לא יצא מפתח ביתו אלא שניה אינו יוצא מפתח ביתו שלישית יוצא ואינו יושב במקומו כו' עכ"ל . ונראה דהכי צ"ל נמי הכא רש"א בראשונה אחרים באין אצלו ומנחמו אלא שניה היא כראשונה ר"ל שאינו יוצא מפתח ביתו שלישית היא כשניה שיוצא ואינו יושב במקומו רביעית [היא כשלישית] יושב במקומו ואינו מדבר חמישית שוה לכל אדם . אבל הא דקתני הכא בראשונה ובשניה אחרים באים לנחמו א"א להעמידה דהא בשניה אין אחרים באים אצלו לנחמו אלא ודאי דכצ"ל כמ"ש וזהו מסכים לגירסת הש"ס : ר"מ אומר בראשונה כו' . ר"מ פליג אר"ש בשלישית וברביעית דלר"ש בשלישית אינו יושב במקומו ולר"מ יושב במקומו ופליג נמי ברביעית דלר"ש אינו מדבר ולר"מ שוה לכל אדם ברביעית אמנם בגמ' לא הוזכר כלל דעת ר"מ ומצאתי בירושלמי דמ"ק ממש כמ"ש וע"ש : חכם שמת כו' . מכאן עד סוף הלכה זו יש איזה טעיות . אכן הגי' יותר נכונה במ"ק דף כ"ב וז"ל ת"ר חכם שמת בית מדרשו בטל פרש"י אותן שרגילין ללמוד תורה מפיו . אב"ד שמת כל בתי מדרשות שבעירו בטילין ונכנסין לבהכ"נ ומשנין את מקומן כו' נשיא שמת כל בתי מדרשות בטילין ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה ויוצאין פרש"י וקורין שבעה בס"ת דאין מתפללין יחד בבית הכנסת אלא כל אחד מתפלל בביתו ר"י בן קרחה אומר לא שילכו ויטיילו בשוק אלא יושבין ודומין כו' עכ"ל הגמ' וכצ"ל כאן : צריך לשאול . אם צריך לשאול שום דבר מתחילין בהלכות אבלים וחותמים בהלכות אבלים : רחב"ג אומר . כצ"ל אמרו עליו על רחב"ג שהיה אומר הגדה בבית האבל וכ"ה במ"ק דף כ"ג ונראה דדוקא בשבת מתיר רחב"ג לומר הגדה בבית האבל וכן מוכח מדברי הב"י בסי' שד"מ על הא דכתב הרמב"ן שאין אומרים הגדה בבית האבל אפי' בשבת וכתב הב"י והיינו כת"ק דרחב"ג משמע דרחב"ג אינו מתיר רק בשבת : נותנין שלום . ר"ל בשבת היו נותנין שלום לאבלים בכניסתם וביציאתם וכ"ה בירושלמי ונראה דמזה הוי ראיה לדברי רחב"ג דמתיר לומר הגדה בשבת לפי שאין אבל בשבת : סליק פרק עשירי

פרק אחד עשר עיר שמתו בה שני מתים כו' . חסר כאן בבא א' ומצאתי הלכה זו בתה"א להרמב"ן ז"ל דף ל"ד ע"ד בזה הלשון עיר שמתו בה שני מתים מוציאין את הראשון ואח"כ מוציאין את השני . אם היו מלינין הראשון מוציאין את השני מפני שאמרו כל המלין את מתו ה"ז מנוולו עכ"ל . פי' אם היו מלינין הראשון לכבודו כגון להביא ארון ותכריכין כדקתני לקמן דבענין זה מותר להלין מתו משו"ה מוציאין השני תחלה וכ"כ הטור סי' שנ"ד בשם אבל רבתי וכצ"ל הכא כמ"ש : שניהם ע"ה מוציאין את הראשון . היינו אותו שמת ראשון מוציאין תחלה : ואין מניחין את האשה כו' . מתני' במ"ק דף כ"ז אין מניחין המטה ברחוב . פי' כחולו של מועד שלא לרגיל את ההספד ולא של נשים לעולם מפני הכבוד . פרש"י לפי ששופעת זיבה . והיינו קרובה לניוול דקתני הכא וכ"כ הטור סי' שנ"ה : בחבר עיר · בלשון הזה הביא הטור סי' שנ"ה והרבה פירושים נאמרו בפירוש חבר עיר והנכון לדעתי מה שכתב הפרישה שם וז"ל בערוך ערך חבר מביא כמה מקומות שכתב שם חבר עיר ופי' שהוא גדול בעיר אשר יועדו אליו כל הזקנים שנאמר כל אלה חברו כו' . פי' אחר ליבור מקום שמתחברין בני העיר להתפלל בו ע"כ וע"ד זה יש לפרש כאן שהיה מנהגן לברך ברחובה של עיר כדלקמן סימן שע"ו וקורין אותה חבר עיר לפי שע"י גדול העיר נתקבצו כולם במקום שהוא עומד שם לפי שכולם נגררים אחריו ולכן קורין הקיבוץ ע"י עכ"ל . והשתא קאמר הכא שאין עולין בחבר עיר על האשה שאין כבוד לגדול העיר לעלות בשביל האשה וכ"פ הש"ך שם וכתב הט"ז אבל פשיטא שכל שארי דברים עושין לאשה כמו לאיש : רי"א אם יש לה בנים קטנים . כצ"ל אם יש לה בנים קטנים עולין בחבר עיר על האשה . אכן הרמב"ן הביא הלכה זו ולא הביא דברי ר' יהודה אלא בסיפא גבי הברא' . אבל נראה דלק"מ על גי' דהכא כיון דעיקר טעמא הוא שאין כבודו של גדול לעלות בשביל אשה אבל בים לה בנים קטנים לא שייך טעם זה וכן נראה מדברי המרדכי הביאו הב"י סי' שע"ח וז"ל וכתב עוד שם דטעמא דאין מברין על האשה משום הרגל עבירה וכן מהאי טעמא לאחר שנקבר המת שרגילין ללוות האבל לביתו היכא דליכא אבילים אלא נשים אין ללוותם עכ"ל משמע דוקא כשאין שם אלא נשים לבד אבל בים שם בנים קטנים מותר והיינו כדעת ר"י דהכא . וצ"ל דס"ל למרדכי דר"י לא פליג על הת"ק אלא לפרושי דברי ת"ק אתא וכמ"ש הב"י בסי' שע"ח גבי הברא' דהל"כ הא קי"ל הלכתא כת"ק : ואין מברין על האשה . כתב הרא"ש דוקא אנשים אין מברין מפני הרגל עבירה אבל פשיטא שהנשים מברין אותה וכ"כ הב"י בשמו סי' שע"ח : רי"א אם יש לה בנים קטנים מברין עמהן . כתב הב"י דר"י לא פליג אלא לפרש מלתא דת"ק אבל המרדכי כתב דר"י פליג ואין כן הלכה . וכן נראה מדברי הש"ע דס"ל דר"י פליג מדלא הביא החילוק של בנים קטנים אע"כ דס"ל דר"י פליג את"ק והלכה כת"ק : אע"פ שאמרו אין מנחמין כו' . הרמב"ן בתה"א דף ל"ד הביא ברייתא זו וגרס ואין מנחמין שני אבלים כאחת וכ"כ הטור סי' שנ"ד וכתב הב"י וז"ל נראה דהיינו לומר דמשום שהיה נראה שינחמו לב' אבלים אלו כאחד קמ"ל דלא אא"כ כבודן שוה אבל אם אין כבודן שוה מנחמין את זה וחוזרין ומנחמין את חבירו לא יחלקו לשני

יהודה ואמר להם הוציאו שלשתן כאחת ונתנו את החתנים בראש אחד ואת הכלה בראש אחד והיו מקלסין לפניהם ואומרים הוי הוי חתנים והוי הוי כלה · אין עושין שני הספידין בעיר אחת אלא א"כ יש שם כדאי לזה וכדאי לזה · אין מקלסין שתי כלות בעיר אלא אם כן יש שם כדי קילוס לזו וכדי קילוס לזו ר"ש בן אלעזר אומר אעפ"כ אסור משום איבה · המת והכלה שהיו מקלסין ובאין זה כנגד זה (א) מעבירין את המת מלפני הכלה מפני שכבוד החי קודם את [א] המתים · המלך והכלה מעבירין את הכלה מפני כבוד המלך אגריפס המלך עבר לפני הכלה ושבחוהו חכמים אמרו לו מה ראית אמר להם אני [ב] כתר נוטל בכל יום וזאת תטול כתריה שעה אחת · אין מבטלין תלמוד תורה מפני המת והכלה אבא שאול אומר המעשה קודם לתלמוד תורה כך היה רבי יהודה עושה בשעה שהיה רואה את המת ואת הכלה שנקלסין ובאין (זה כנגד זה) היה נותן עיניו בתלמידים ואמר המעשה קודם ללימוד · (ב) האשה שמת חמיה או אחד מקרובי בעלה הרי זו לא תכחול ולא תתקשט אלא נוהגת עמו כדרך שהוא נוהג אף הוא שמת חמיו או אחד מקרובי אשתו אינו כופה להתקשט אלא נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת · (ג) כיבוד הבית והדחת הכוסות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה לאבל · (ד) (דרגש המקפת אינה נכפת רבי שמעון בן אלעזר אומר מוריד קלמנטרין שלה ומניחה כמות שהיא) · חמשה אחים שהיו אוכלין על שולחן אביהם ומת אביהם בזמן שכל אחד ואחד הולך וישן בתוך ביתו כופה בתוך ביתו ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשתמשין בו בלבד היו [ג] חמשה בתים בזמן שמשתמשים בכולן כופין בתוך כולן ואם לאו אין כופין בתוך כולן אלא בבית שמשתמשים בו בלבד הדר באכסניא אצל חבירו אם לבו גס [ד] כופה ואם לאו אינו כופה היה מהלך בדרך ושמע שמת לו מת אם יכול (לעשאן לאחרים) הוא כופה ואם לאו אינו כופה · כופה אדם מטתו על גבי שתי ספסלים או על גבי ארבעה אבנים אפילו חמשה מצעות מלמעלה אפילו גבוה מן הארץ ד' טפחים ובלבד שיהו רגליה זקופות מלמעלה · אבל כל זמן שמת מוטל לפניו אין ישן לא על גבי מטה ולא על גבי מטה כפויה · (ה) הישן על גבי ספסל או על גבי [ה] מטלתא דכרמא האודיינא חייב במטה כפויה אינו כופה את המטה ואינו יושב על גבי ספסל אין שומעין לו אלא אומרים מצות כפייה היא · (ו) כפיית המטה פעמים ו' פעמים ה' פעמים ד' פעמים ג' לא פחות ולא יותר כיצד מת [ו] בין השמשות כפיית המטה ששה בין השמשות ערב שבת כפיית המטה חמשה יו"ט לאחר השבת כפיית המטה ד' שני ימים טובים של ראש השנה כפיית המטה ג' (לא פחות ולא יותר) · מאימתי כופה אדם מטתו משיצא המת מפתח ביתו כדברי ר"א רבי יהושע אומר [ז] עד שיסתם הגולל מעשה כשמת ר"ג הזקן כיון שיצא מפתח [ח] החצר אמר יכפה את המטות [וכיון שנסתם הגולל א"ל ר' יהושע כפו את המטות] א"ל כבר כפינו על פי זקן :

פרק שנים עשר

(ז) יום שמועה כיום קבורה לקריעה ולאבל למצות ז' ולמצות ל' אבל לאכילת קדשים אינו אלא כמלקט עצמות אלו ואלו לא אוכלין קדשים [ט] ר"א אומר (ח) שמועה קרובה בתוך ל' יום נוהג שבעה ושלשים יתר מכאן אינו נוהג אלא יום א' בלבד *([ר"ע אומר שמועה קרובה כל י"ב חודש נוהג ז' ול']) וחכמים אומרים אחד שמועה קרובה ואחד שמועה רחוקה נוהג שבעה ול' מעשה שמת אביו של ר' צדוק בגנזק של מדי ובאה שמועה לשלש שנים ונהג עליו ז' ול' · כל שקורעים עליו בשעת מיתתו קורעין עליו בשעת ליקוט עצמות כל שאינו מאחה בשעת מיתתו אינו מאחה בשעת ליקוט עצמות : ליקוט עצמות אינו אלא יום אחד בלבד לפיכך אינו מלקטן אלא עם חשכה לקטן כל אותו היום [י] חשכה באותו היום שלאחריו · אין עומדין עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים אבל אומרים עליהן תנחומין לעצמן אין (אומרין) עולין עליהן בחבר עיר אבל מברין עליהן בתוך ביתו של אבל [כ] רשב"א אומר היו סובבין מטות כפויות חשיכה הרי זה אינו זוקפן · כך היו חבורות עושין בירושלם אלו לבית האבל ואלו לבית המשתה אלו לשבוע הבן ואלו ללקט עצמות · לבית האבל ולבית המשתה בית המשתה קודם לשבוע [הבן] וללקט עצמות לשבוע הבן קודם אבל חסידים הראשונים היו מקדימין לבית האבל מלבית המשתה שנאמר (קהלת ז) טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו שכל מי שמהלך אחר המטה צריך לומר אחרי זה אני (ט) מת · אין מפרקין את העצמות ואין מפסיקין את הגידים אלא אם כן נתפרקו עצמות מעצמן ונפסקו הגידין מעצמן · כל העצמות אדם מלקט חוץ מעצמות אביו ואמו דברי רבי יוחנן בן נורי רבי עקיבא אומר ליקוט עצמות אינו עד שיכלה הבשר כלה הבשר אין הצורה ניכרת בעצמות מלקט אדם עצמות שני מתים כאחת ונותן אלו בראש אפיקרסין מכאן

*הגר"א מ"ז וכן ליתא בדפו"י

נוסחת הגר"א

[א] המת : [ב] נוטל כתר : [ג] לו חמשה בתים בזמן שמשתמש בכולן כופה בתוך כולן ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשתמש בו בלבד · דרגש א"צ לכפותו רשב"א אומר מתיר קרביטין שלו ומניחה כמות שהיא הדר : [ד] בו : [ה] מטה או ע"ג אודיינא חייב בכפיית המטה האומר איני כופה את המטה והריני ישן ע"ג ספסל אין שומעין לו מפני שמצווה הוא בכפיית המטה פעמים ששה : [ו] בחול כפיית המטה ששה · ע"ש מן המנחה ולמעלה כפיית : [ז] משיסתם : [ח] ביתו אמר להם ר"א כפו : [ט] ר"ע : [י] ותשכה מותר ביום שלאחריו · ליקוט עצמות אין עומדים : [כ] ביום שוכב על מטות כפויות חשיכה ת"ז זוקפן כך היו :

הגהות הגרי"ב

(א) [כתובות יז׳] : (ב) [מ"ק כ: כתובות ד:] : (ג) [מ"ק כז] : (ד) [שם] : (ה) [שם ודף כא׳] : (ו) [ירושלמי פ"ג דמ"ק ע"ש] : (ז) [זבחים ק: ע"ש] : (ח) [מ"ק כ׳] : (ט) ס"א והגר"א מהלך :

לב חכמים

פרק יא אבל כ"ז שמתו מוטל כו׳ ולא ע"ג מטה כפויה · פי׳ אלא ישן ע"ג קרקע וכדאמרינן [לעיל רפ"י] אינו מיסב · תה"א : בין השמשות ע"ש · אפשר דאו או נקט · בס"ס כפי׳ נ"י · ע"ש מן המנחה ולמעלה : יו"ט לאחר השבת · עי׳ כ"י ועדיין קשה דכה"ג אין הרגל עולה למנין ז׳ וכמ"ש בברייתא דמ"ק י"ט ב׳ [ועי׳ מה שנדחק בזה בגה"ש ירושלמי דמ"ק דפוס זיטאמיר ועוד קשה בזה ודוק] ואפשר דע"ס הוא וצ"ל יוה"כ לאחר השבת ואתיא כחכמים לעיל ריש פ"ז דר"ס ויוה"כ כשבת ועולין ואינן מפסיקין :

נחלת יעקב

לשני כתות כת זו מנחמת לזה וכת שניה לשני עכ"ל . והפרישה כתב ליישב גי׳ דסהא דגרס אע"פ שאין מנחמין כו׳ וז"ל הפרישה והכי פי׳ אע"פ שאין מנחמין שני אבלים כאחד אא"כ אין כבודן וקילוסן שוה מ"מ אמרינן שאין מוציאין שניהם כאחד אלא זא"ז ואת"כ אם קילוסן וכבודן שוה מנחמין שניהם כאחד ואם אינן שוה מנחמין זא"ז או יחלקו לשני כתות עכ"ל בסי׳ שנ"ד : משום איבה . שלא יאמר כל אחד אני הולך לקלס לזו ואתה תלך לזו וא"כ יהא איבה משו"ה אין מוליכין שתי כלות בעיר אחת ונראה דרשב"א לא פליג אלא בכלה לפי שאפשר לכנוס אחת היום לחופה ואחת למחר אבל בשני הספידין לא פליג רשב"א : שהיו מקלסין ובאין . פי׳ שהיו פוגעין זה בזה ונקט לישנא דקילוס משום כלה ובמסכת כתובות דף י"ז ע"א איתא בהדיא הכי . ת"ר מעבירין המת מלפני הכלה פרש"י כשכלה יוצאה מבית אביה לבית חתונתה ונושאי מת יוצאין ובזו ובזו אוכלסין הרבה ואין רוצין להתערב מעבירין את המת דרך אחרת . וכ"כ הטור סי׳ ש"ס וכתב עוד שם וה"ה נמי להקדים שאם אין בעיר כדי לזה וכדי לזה מקדימין ומכניסין הכלה לחופה ואח"כ קוברין המת והקשה הרמב"ן הביאו הב"י בסי׳ ש"ס וז"ל ואי קשיא לי הא דהניא באבל רבתי (והוא לקמן פרק י"ב) בית האבל ובית המשתה בית האבל קודם הסיא לאו בשעת הכנסת כלה לחופה אלא כל ז׳ דהברכאת האבל קודם לאכילת בית המשתה וע"ש בב"י שהביא יותר מדברי הרמב"ן ז"ל : אגריפס המלך כו׳ . בכתובות דף י"ז פקשו בגמרא ע"ז מדקתני ושבחוהו חכמים אלמא דשפיר עביד והא א"ר אשי אפי׳ למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול דאמר מר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ומשני הש"ס פרשת דרכים הוי פרש"י ולא ניכר שעבר מלפניה אלא כאילו הוא צריך לפנות לאותו הדרך : אין מבטלין ת"ת כו׳ . במסכת כתובות דף י"ז איתא להיפוך ת"ר מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה . אבל באמת לק"מ דהא איתא שם בד"א כשאין עמו כל צרכו אבל יש עמו כ"צ אין מבטלין וא"כ י"ל דהכא איירי בשיש עמו כ"צ ומש"ה אין מבטלין ועפ"ז י"ל דהא שאול נ"פ את"ק אלא הא דאמר אבא שאול המעשה קודם לתלמוד איירי בשאין עמו כ"צ . וכ"כ להדיא מדברי הטור סי׳ שס"א שהביא לשון הירושלמי וז"ל ר׳ אבהו שלח לר׳ חנינא בריה לטבריא . פי׳ ללמוד אמרו לו גומל חסד הוא פי׳ שגומל חסד למתים ללוותם . שלח לו המבלי אין קברים בקסרין שלהתיך לטבריא נמנו וגמרו בעליית בית ארם בלוד שהתלמוד קודם למעשה רבנן דקיסרן אמרין הד"ד כשיש שם מי שעשה מעשה אבל אין שם מי שעשה מעשה המעשה קודם לתלמוד וכתב הטור והיינו מה שמחלק בגמרא דידן בין אם יש שם כ"צ או לא עכ"ל : מקרובי בעלה . משמע דאפי׳ על שאר קרובי בעלה נמי חייבת לנהוג אבילות ובמ"ק איתא בהדיא גבי מי שמת חמיו וחמותו לא אמרו אלא חמיו וחמותו אבל על שאר קרובי אשתו אינו נוהג עמה אבילות . מיהו זה יש ליישב כמ"ש הרמב"ן בספר תה"א דף מ"ו ע"א דדוקא מפני כבוד אשתו אינו נוהג אלא בחמיו וחמותו אבל מפני כבוד בעלה חייבת להתאבל על כל קרובי בעלה וע"ש שהוכיח כן מל׳ הש"ס אע"ג דגבי אשתו קתני נמי חמיה או חמותה איידי דתני גבי דידיה חמיו וחמותו דהוי דוקא קתני נמי גבי דידה חמיה וחמותה וא"כ לק"מ הכא על הרישא דברייתא אלא בסיפא קשיא דקתני הכא אף הוא שמת חמיו או א׳ מקרובי אשתו וזהו ודאי נגד סוגית הש"ס דמ"ק . מיהו גם בזה לק"מ די"ל בסיפא כמ"ש הרמב"ן שם וז"ל ברישא דוקא קתני דבכל קרובי בעלה נוהגת עמו אבילות וסיפא דקתני קרובי אשתו לומר דבכל קרובים שלה אינו כופה וכי קתני נוהג עמה כדרך שהיא נוהגת עמו אמת חמיו בלבד ולגדדין קתני עכ"ל וסיים שם הרמב"ן ותהא זאת הברייתא סיוע לדעת המתמירין באבלות אשה על קרובים שלו וכ"מ מירושלמי וע"ש יותר ובטור סי׳ שע"ד [ועי׳ בהגר"א יו"ד סי׳ שע"ד ס"ק ז׳] . ועפ"ז אין כאן סתירה מברייתא זו על סוגיא דמ"ק שהבאתי : כיבוד הבית כו׳ . הכי איתא במ"ק דף כ"ז ת"ר מכבדין ומרביצין בבית האבל ומדיחין קערות וכוסות וצלוחית וקיתונית בבית האבל : דרגש המקפת . לשון המקפת לא מצאתי לא בגמ׳ ולא בפוסקים אלא הכי איתא במ"ק דף כ"ז דרגש א"צ לכפותו אלא זוקפו רשב"ג אומר מתיר את קרביטיו והוא נופל מאליו ופי׳ הטור סי׳ שפ"ז דרגש היא מטה שאינה סרוגה בחבלים אלא של עור שקושרין אותה ברצועות בארוכות המטה א"צ כפייה אלא מתיר הרצועות שהעור קשור בהן והוא נופל לארץ . ונראה הא דקתני דרגש המקפת פירושו שמוקף ברצועות כמ"ש הטור ויותר נראה שט"ס הוא וכצ"ל דרגש נזקפת ואינה נכפפת [וכ"ה בירושלמי פ"ג דברכות ופ"ג דמ"ק] : קלמנטרין שלה . היינו קרביטין דקאמר רשב"ג בגמרא : היו חמשה בתים כו׳ . לאו אחמשה אאין קאי דא"כ היינו הך אלא מלתא באפי׳ נפשיה היא מי שהוא אבל ויש לו חמשה בתים וכצ"ל היו לו חמשה בתים בזמן שמשתמש בכולן כופה בתוך כולן ואם לאו אינו כופה אלא בבית שמשתמש בו בלבד וכ"כ הטור סימן שפ"ז וכ"מ שם דלאו אחמשה אאין קאי דטור מביא תחלה היו לו ה׳ בתים ואח"כ מביא הדין של ה׳ אחין : הדר באכסניא כו׳ . כלשון הזה כתב הרא"ש והטור ולא ראיתי בשום פוסק טעם על זה וכ"ל ע"פ מה דאיתא בירושלמי והביאו הטור פונדק אינו כופה שלא יאמרו חרש הוא פי׳ מכשף ופונדק היינו מקום שרבים באים שם ואכסניא היינו מקום שאין שם אלא אורח א׳ ומשו"ה כשלבו גס בו וא"כ לא חיישי׳ שיאמר עליו חרש הוא משו"ה כופה אבל כשאין לבו גס בו חייש׳ שיאמר חרש הוא ומשו"ה אינו כופה כמו בפונדק : אם יכול לעשאן כו׳ . האי עשאן פירושו לשון כפיי׳ אם יכול לכופה לאחרים שיתרצו בכך להיות כופה חייב לכפות כו׳ אבל קשה דהיינו פונדק אכן כיון דלא תני הכא פונדק נקט האי דינא . ובטור שהביא פונדק לא הביא הך דינא כיון דתרווייהו חדא היא : כופה אדם כו׳ . כל זה הביא הרמב"ן והטור והטעם כתב הטור וז"ל שאין טעם הכפייה כדי שיצטער שנאמר שאם ישן על הארץ או ע"ג המטה או על חבלי המטה בלא מצע והיא זקופה שיצא אלא עטמא כדקתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתים יהפכו המטות עליכם אלא כיון שכפה המטה כו׳ וכל שמתיר מטתו כמי שאין מצע והיא זקופה לא יצא אבל אם הפכה אע"פ שאינו ישן עליה יצא עכ"ל : היישן ע"ג ספסל כו׳ . ט"ס הוא וכצ"ל היישן ע"ג המטה ע"ג אודיינא חייב בכפיית המטה וכ"ה במ"ק דף כ"א ודף כ"ז . ופירושו שישן ע"ג חבלי המטה ואודיינא פרש"י היא מכתשת גדולה והרא"ש פי׳ כיסוי הבור לא יצא וחייב בכפיית המטה כדלעיל אלא ברישא אשמעי׳ אם המטה כפופה מותר לישן עליה אפי׳ אם היה גבוה מן הארץ או שיש מצעות על המטה ובסיפא אשמעי׳ אם המטה אינה כפופה אפי׳ אם הוא שוכב ע"ג קרקע או בשום ענין של צער אינו יוצא : אינו כופה את המטה ואינו יושב על הספסל · פי׳ שאינו רוצה לישב ע"ג הספסל וגם אינו רוצה לכפות המטה אין שומעין לו . והרמב"ן גורס הכי אינו כופה את המטה (אלא יושב) [והריני ישן] ע"ג הספסל אין שומעין לו : פעמים ו׳ כו׳ . כדמפרש ואזיל מת בין השמשות ששה . לאו דוקא אלא סמוך לבהשמ"ש ונקבר באותו יום וכבר נהג אבילות קצת מן היום וכשבא לביתו כבר הוא לילה וא"כ כל יום הראשון של אבילות לא נהג כפיית המטה ואינו רק ששה ימים . אבל קשה לי האיך תלוי׳ בכה"ש דהא כל אבילות אינו נוהג כפיית המטה רק ו׳ ימים [וכ"מ מדקתני ולא יותר] כיון דבשבת אינו חייב בכפיית המטה כדאיתא במ"ק דף כ"ז וכ"כ הטור סי׳ ת׳ ואין ז"י בלא שבת וא"כ אינו נוהג כפיית המטה רק ששה ימים . וביותר קשה דקתני בסיפא י"ט לאחר שבת כפיית המטה ארבעה ת"ל דאינו נוהג כלל כפיית המטה דהא הרגל מבטל שבעה כדאיתא במ"ק דף כ"ד קבר מתו שעה אחת קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שבעה והכי קי"ל בשו"ע א"ח וי"ד ומיהו זה יש ליישב דמתני׳ דמ"ק תנן הקובר מתו ג"י קודם לרגל בטלה ממנו גזירת שבעה וכן קתני לעיל פ"ז ממס׳ זו וכבר כתבתי לעיל הכל באריכות וא"כ י"ל דהך ברייתא ס"ל נמי דבעי׳ ג"י קודם לרגל ומשו"ה אם מת ע"ש בה"ש וביום א׳ הוא יו"ט לא עברו רק ב"י מהאבילות ולא בטלו גזירת שבעה וחייב לנהוג אבילות ד"י אחר יו"ט ומשו"ה כפיית המטה ד׳ . אבל קושיא ראשונה במ"ע . וכ"ל שהכ"ל הא כיצד כדרכו ששה מת בה"ש של ע"ש ס׳ וה"ה בשאר בה"ש אלא משום סיפא דיו"ט לאחר שבת נקט בה"ש של ע"ש כנלע"ד ליישב ולא ראיתי בשום פוסק שהביא הלכה זו : אמר כפה את המטות . כצ"ל אמר להם ר"א יכפו את המטות וכ"ה בגמרא דף כ"ז דר"א אזיל לשיטתו דס"ל משיצא המת מפתח הבית חייב לכפה המטות ור"י אזיל נמי לשיטתו :

סליק פרק אחד עשר

פרק שנים עשר יום שמועה . לקמן מפרש מהו יום שמועה שהוא כיום קבורה ופליגא ביה תנאי . אלו ואלו . פי׳ יום שמועה והמלקט עצמות לא אוכלין קדשים אם כהן הוא אינו אוכל בקדשים באותו יום לבד לפי שהוא כאונן וכ"כ הב"י סי׳ ת"ג : שמועה קרובה בתוך ל׳ . תנא והדר מפרש איזהו שמועה קרובה כששמע בתוך ל׳ נוהג שבעה ושלשים . ותיבת שלשה ט"ס הוא : יתר מכן . פי׳ כששמע לאחר ל׳ אינו נוהג אלא יום א׳ ובמ"ק דף כ׳ קתני הכי בהדיא איזהו שמועה קרובה בתוך ל׳ רחוקה לאחר ל׳ ור"ע סבר דכל יב"ח הוי שמועה קרובה . אכן בגמ׳ איתא בשם ר"ע כדברי ר"א דהכא : מעשה שמת כו׳ . מייתי הך לראיה לדברי חכמים שאפי׳ שמועה רחוקה נוהג ז׳ ול׳ : כל שקורעין כו׳ . ר"ל דליקוט עצמות שייך בכל הקרובים ולא על אביו בלבד ומשו"ה קתני כל שקורעין עליו בשעת מיתתו חייב לקרוע בשעת ליקוט עצמות שלו וכ"כ הטור בסימן ת"ג ל"ד בליקוט עצמות אביו חייב להתאבל אלא על כל הקרובים מתאבל יום ליקוט עצמותיהן : אלא עם חשכה כו׳ . מכאן עד אין עומדין נדפס הכל בשיבוש ומהופך והגי׳ נכונה היא כמ"ש הטור סי׳ ת"ג וז"ל היה עומד ומלקט וחשיכה לו מותר ביום שלאחריו לפיכך אין מלקטין אותן סמוך לחשיכה וכ"כ הרא"ש בשם אבל רבתי וכתב הב"י הטעם שלא ילקטן סמוך לחשיכה כיון דאם לקטן סמוך לחשכה אינו מתאבל למחר . נמצא שלא התאבל כלל על ליקוט עצמות אביו : אין עומדין עליהן בשורה . ר"ל על ליקוט עצמות אין עומדין עליהן בשורה וא"א עליהן ברכת אבלים ותנחומי אבלים אבל אומרין עליהן תנחומין לעצמן ר"ל שמספר בשבחו של מת לפי מה שהוא וכ"מ מל׳ הטור : אין עומדין עליהן . בטור גרס אין מברין עליהן בחבר עיר אבל מברין עליהן לעצמו והב"י והפרישה כתבו במקום שכתוב לעצמו צ"ל בתוך ביתו והיינו כגי׳ דהכא ר"ל שאין מברין עליהן בצבור כמו בשאר אבלים אלא מברים בתוך ביתו : היו סובבין מטות כפיות . אם היה יושבין משחשיכה ע"ג מטות כפיות אינו רשאי לזוקפן אע"פ שאין חייב להתאבל משחשיכה על ליקוט עצמות אפ"ה אם היו כפיות אינו זוקפן : לשבוע הבן . פי׳ פדיון הבן וכסנהדרין פרש"י שבוע הבן זהו מילה ונקרא שבוע הבן לפי שהיא אחר שבוע א׳ : לבית האבל ולבית המשתה בית המשתה קודם . אע"ג דכל הפוסקים הביאו בשם אבל רבתי בית האבל קודם והכא קתני בהמ"ש קודם וכ"כ הרמב"ן בספר תה"א בשם אבל רבתי דבית האבל קודם ומזה נתקשה לו על הא דתני לעיל דהכנסת כלה קודם לאבל . ונראה דכוונת הפוסקים היא על הא דקתני לקמן אבל חסידים הראשונים היו מקדימין לבית האבל אבל סתמא דהך ברייתא סברי בהמ"ש קודם דכבוד חיים קודם לכבוד המתים ועי׳ בטור סי׳ ש"ס : ונפסקו מגידין עצמן . כצ"ל ונפסקו הגידין מעצמן וכ"ה לשון הטור סי׳ ת"ג : חוץ מעצמות אביו ואמו . פי׳ עצמות אביו ואמו לא ילקט הוא עצמו בידיו אלא אחרים ילקטו לו ור"ע ס"ל כיון שליקוט עצמות אינו רק לאחר שיכלה הבשר ואז אין הצורה ניכרת ואין בזה משום ביזוי אביו ואמו ומשו"ה מותר ללקטן בידיו : אפיקרסין . הטור כתב (אפקרסן) [אפרסקל] ולפי הענין נראה שהוא מין סל שנותנין העצמות לתוכן אבל הפרישה כתב שהוא מין בגד ולפירושו נראה יותר שגרסי׳ אפיקרסין כדאיתא לעיל אפיקרסין אינו מעכב הקריעה וכן לקמן במס׳ דרך ארץ קחשיב אפקרסין בכלל המלבושים והוא סודר שעל ראשו או נגד

מכאן ואלו בראש אפיקרסין מכאן דברי רבי עקיבא רבי יוחנן בן נורי אומר סוף אפיקרסין להתאבל וסוף עצמות להתערב אבל מלקטין [ונותנין [א] אותו בידים] מרביצין עליהם יין ושמן דברי רבי עקיבא שמעון בן ננס אומר שמן ולא יין מפני שהיין מטרף וחכמים אומרים לא שמן ולא יין מפני [ב] שמברכין עליהן את הסיכה אבל נותנין עליהן חפירין יבישין אמר רבי אליעזר בר צדוק כך אמר לי אבא בשעת מיתתי קברני תחילה בבקעה ובסוף לקט עצמי ותנם [ג] בגלוסקמא בבארין ואל תלקוט אתה בידך וכן עשיתי לו נכנס יוחנן וליקט ופרס עליהן אפיקרסין נכנסתי וקרעתי עליהן [ד] ונתתי עליהם חפירין יבישין כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו: האיש [ה] מברך ומקשר לאיש אבל לא את האשה האשה [ו] מברכת ומקשרת את האיש ואת האשה האיש משמש את האיש בחולי מעיים אבל לא את האשה האשה משמשת את האיש ואת האשה בחולי מעיים אבא שאול בן (א) קטנים היה אומר לבניו קברו אותי תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מאפלוני · (ב) עם הכל הוא נכנס לבית המרחץ חוץ מאביו וחמיו בעל אמו [ז] ורבו שלמדו חכמה רבי יהודה אומר אם היה אביו זקן או חולה נכנס ומרחיצו שכן הוא כבודו · אין מוציאין את המטה אלא אם היה ראשו ורובו קיים רבי יהודה אומר השדרה והגלגולת הן רובו מעשה בבנו של רבי חנינא בן תרדיון [ח] שיצא לתרבות רעה ותפסוהו ליסטין והרגוהו נמצא תפוח לאחר ג' ימים נתנוהו [ט] בכבודו והניחוהו על גבי המטה והכניסוהו לתוך העיר [י] והיו מקלסין לפניו בכבודו של אביו ושל אמו [אביו] קרא עליו הפסוק (משלי ה) ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת נאץ לבי ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני כמעט הייתי בכל רע בתוך קהל ועדה גמר וחזר לראש המקרא ואמו קראת עליו הפסוק הזה (שם יז) כעס לאביו בן כסיל [וממר] ליולדתו אחותו קראת עליו מקרא זה (שם כ) ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ:

פרק שלשה עשר

המלקט עצמות והמשמר עצמות [כ] פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה ואם רצה להחמיר על עצמו לא יחמיר מפני כבוד עצמות רבי יוחנן בן נורי אומר ירחיק ארבע אמות ויקרא [ל] רבי שמעון בן עזריה אומר אם היו אחרים עמו יסלקום למקום וקורא רבי יצחק אומר של קרובים פטור ושל אחרים חייב ר' שמעון אומר [מ] חייב בשבת ובחול פטור רבי נתן אומר אם יש תפלתו עליו הרי זה פטור שזיקת שמירתו עליו ולא זיקת התפילה · (ג) המעביר עצמות (בכלי) וכתבי הקדש ממקום למקום לא יניחם לא בקרון ולא בספינה ולא על גבי בהמה [נ] ולא ישב עליהן ואם בשביל הניית עצמו או שיגנוב את המכס מאנסים הרי זה מותר (ד) (כיוצא בו הגונב את החרם הרי זה שופך דמים ולא שופך דמים אלא כעובד עבודת כוכבים ומגלה עריות ומחלל את השבת) היה עובר בין הקברות לא יהיו תפילין עליו ולא כתבי הקדש בידו מפני שהוא דרך בזיון העושה כוך בקבר והגיע זמן המקרא לא יקרא ולא יתפלל אלא [ס] פי' למקום טהרה וקורא ואחר כך נכנס · המוצא מת בקבר לא יזיזנו ממקומו אלא אם כן יודע שהיה מקומו [ע] שאלו המוצא עצמות בקבר הרי זה נותנו במכמורות דברי רבי עקיבא וחכמים אומרים לא יזיזם ממקומן · המוצא בכוך [פ] הן באסטן לא יזיזם ממקומן · אין מפנין לא את המת ולא את העצמות ממקום ביזוי למקום ביזוי ולא ממקום [צ] מכוער למקום מכוער ואין צריך לומר ממקום מכובד למקום ביזוי בתוך שלו אפילו ממקום מכובד למקום ביזוי הרי זה מותר [ק] שכך הוא כבודו · אין קוברין שני מתים זה בצד זה ולא את המת בצד עצמות ולא עצמות בצד המת רבי יהודה אומר כל הישן עמו בחייו נקבר עמו במותו · קבר שפינהו מותר בהנאה לא יעשה ממנו בית התבן בית בקר בית העצים בית האוצרות כוך שפינהו אסור בהנאה (ה) קבר שעשאו לשם חי ימכר לשם מת לא ימכר · אבנים שחצבן לשם חי ימכרו לשם מת לא ימכרו · ארון שפינהו אסור בהנאה ואם היתה של אבן ושל חרס תשבר ושל עץ תשרף [ר] המוציא נסרים לבית הקברות לא יזיזם ממקומן:

פרק ארבעה עשר

אין מוציאין אמת המים [ש] מן הקברות ולא יעשה שם שביל ולא ירעה בהמתו שם ולא [יטייל שם [ת] ולא] ילקט משם עצים ועשבים ואם ליקטן אסור בהנייה ואם בשביל [א] הניית עצמו ליקטן שורפן במקומן (של גרני) הנחלות עוברים ממקום למקום (ואינו נעקר) ונעקרות ממשפחה למשפחה הקבר אין עובר ממקום למקום ואין עובר ממשפחה למשפחה קבר חדש נמדד ונמכר ונחלק ישן לא נמדד ולא נמכר ולא נחלק · יש קבר חדש שהוא כקבר ישן ויש ישן שהוא כקבר חדש ישן [ב] קבר בו עשרה מתים שלא ברשות הבעלים הרי זה כקבר חדש נמדד ונמכר ונחלק [ג] כי נפל אחד מרשות הבעלים הרי זה כקבר ישן לא נמדד ולא נמכר · [ד] קבר גולין אין להם חזקה בשעת הדבר בשעת המלחמה אין חזקה לקברות רבי שמעון בן גמליאל אומר הנפלין אין קונין את הקבר הנקבר שלא ברשות אין לו חזקת האשה שירשה את הקבר נקברת בו היא ויוצאי יריכה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר היא [ה] וכל יוצאי יריכה מודה רבי יהודה שאניניה הראויין לה [הגר"א ס"ב] בחייה נקברין עמה במותה · אביה אומר תיקבר אצלי בעלה אומר תיקבר אצלי

הגהות הגרי"ב

(א) כ"א והגר"א במנית: (ב) [פסחים נא: ע"ש]: (ג) [כעין זה בברכות יח:]: (ד) ס"א אינו וכן הגר"א ל"ג לה: (ה) [סנהדרין מח.]:

נוסחת הגר"א

[א] אותן בארזים: [ב] שמרבין עליהן את הדרנא אבל (וכ"ה בתה"א): [ג] בארזים (וכ"ה בתה"א וברמ"ם פ"א דמ"ק סי' י"א ובטור) ואל: [ד] ופרסתי עליהן את הסדין (וכ"ה בתה"א וברמ"ם וטור אך בטור חסר ונתתי כו') תתתי: [ה] מכרך: [ו] מכרכת: [ז] ובעל אחותו: [ח] שנתחייב לליסטות והרגוהו תמצא תפוח: [ט] בכליבה: [י] רצו לקלס לפניו בכבודו של אביו ושל אמו ולא הניחם אביו · אביו: [כ] והמוליך עצמות ממקום למקום (וכ"ה בתה"א וברמ"ם פ"א דמ"ק סי' י"ב ובטוש"ע סי' ת"ג): [ל] בן עזאי אומר אם היו עמו בספינה מסלקן לצד אחר וקורא (וכ"ה בתה"א ורמ"ש) ר' יצחק אומר: [מ] בשבת חייב (וכ"ה שם ושם) ובחול פטור ר"נ אומר אם יש חבילה עמו פטור מפני שזיקתו שמירתו אבל לא זיקת החבילה (ועמ"ש רבינו ביו"ד ס"ס ת"ג): [נ] וישב עליהן ואם בשביל עצמות או שיגנוב: [ס] פורש: [ע] שאול לו המוצא עצמות במהמורות ה"ז נותנן בקבר דברי: [פ] או בנקע לא: [צ] מכובד למקום מכובד ולא ממקום בזוי למקום מכובד ואצ"ל: [ק] שכן ערב לאדם שינוח בשלו: [ר] המוצא נסרים בבית: [ש] בין: [ת] בקסנדריא (וכ"ה בתה"א): [א] בית הקברות עצמן לוקטן ושורפן במקומן (וכ"ה בתה"א) · כל בתי הנחלות עוברין ממקום למקום עוברין ממשפחה: [ב] שקבר: [ג] חדש שקברו בו נפל אחר ברשות: [ד] ולא נחלק · קבר שאלין אין: [ה] ולא יוצאי ירכה ומודה ר"י באותן שראתה בחייה שהן נקברין ·

לב חכמים

פרק י"ב והיו מקלסין לפניו בכבודו של אביו · כלומר אוי ואבוי על בנו של חכם וחסיד שכך אירע לו וכיוצא בדברים אלו · ואביו קרא · לשון תס"א:

נחלת יעקב

בגד התחתון: **ר"י בן נורי כו'**. הגי' דהכא משובשת וכצ"ל סוף האפרקסין להתאבל וסוף העצמות להתערב אלא מלקטין ונותנין בארזים וכ"כ הטור. פירוש אם נותנין לתוך אפקרסין הלא סוף אפקרסין להתאבל ונמצא עצמות ב' מתים מעורבין אלא נותנין אותו בארונות של ארזים: **שהיין מטרף**. ר"ל שהיין מאבדן ואסור לעשות כן: **מפני שמברכין כו'**. ר"ל שראוי לברך עליהן בשעת סיכה ונמצא מאבד המשקין ומשו"ה אסור לזלף עליהן לא יין ולא שמן: **חפירין יבשין**. צרורות אדמה: **אר"א בר צדוק כו'**. יש בהלכה זו כמה טעיות אבל הטור הביא ברייתא זו בזה הלשון אר"א ב"צ כך אמר לי אבא בשעת מיתתו בתחלה קברוני בקעה ולבסוף לקטו עצמותי ותנם בארזים ואל תלקטם אתה בידך שלא יהא בזיון בידך וכן עשיתי לו נכנס יוחנן וליקט ופירס עליהן [את אפרסקל ונכנסתי וקרעתי עליהן ופירסתי עליהן] הסדין וכשם שעשה אבא לאביו כך עשיתי לו עכ"ל הטור וכצ"ל הכא: **האיש מכרך ומקשר כו'**. אין המדפיס הזה מברך אלא מכאן · וכצ"ל האיש כורך ומקשר האיש אבל לא האשה והאשה' כורכת ומקשר לאיש וכ"כ הטור והשו"ע בסי' שנ"ב וכתב הש"ך הטעם שהאיש אין כורך לאשה משום הרהור משא"כ באשה ליכא הרהור כל כך. ונראה דהיינו נמי הטעם שהאיש אינו משמש לאשה בחולי מעיים משום הרהור אבל באשה ליכא הרהור כולי האי משו"ה משמשת לאיש בחמ"ע: **והתירו** תכלת מאפלוני. כלומר שיסירו הציצית מטליתו שקוברין בו ועי' במסכת ברכות דף י"ח. בתוס' ד"ה למחר ותוס' נדה סא: ד"ה [אבל] וברמ"ם פרק א"מ סע"ח שמביא ראיה מכאן להסיר הציצית מטליתות של מתים אמנם לבסוף סתר הראיה ופי' בע"א וע"ש ובס' תה"א להרמב"ן ז"ל: **חוץ מאביו**. במס' פסחים נ"א פרש"י הטעם באביו מתוך שרואהו נזכר שמשם יצא ונותן לבו להרהור וכן בחמיו נותן לבו שיצאה אשתו מכאן וברבו פרש"י הטעם שצריך לקיים מוראו ולכבדו. ובגמרא דשם הוסיף עוד בעל אחותו: **נכנס** ומרחיצו. מפני שצריך לו לשמשו וה"ה ברבו נמי ובפסחים איתא בהדיא הכי גם ברבו. אבל קשה מאי ענייני דהך מלתא להכא. וי"ל בדוחק דקתני לעיל גבי אבא שאול שצוה להניחו תחת מרגלותיו של אביו משו"ה מייתי הך מילתא כאן: **אין מוציאין את המטה**. כצ"ל אין מוציאין את המת במטה אלא אם היה ראשו ורובו קיים וכן הביא הרמב"ן: **קרא עליו הפסוק ונהמת כו'**. כצ"ל אביו קרא עליו המקרא הזה ונהמת באחריתך כו' ואמו קראה עליו הפסוק הזה כעס לאביו בן כסיל וממר ליולדתו כו'. והא דמייתי האי מעשה נ"ל שהוא ראיה לדברי ר' יהודה דהא קתני הרגוהו ליסטים וסתם הרג היא סייף משמע שלא היה ראשו שלם ואפ"ה הוציאוהו במטה בכבודו לפי שהיה השדרה והגלגולת שלם והיינו כדברי ר"י:

סליק פרק שנים עשר

פרק שלשה עשר אם היו אחרים עמו כו' · הלשון אינו מדוקדק דאם יש אחרים עמו למה צריך לסלקם לצד אחר אבל הרא"ש בפ"ק דמ"ק הביא ברייתא זו בלשון אחר וה"ג שם אם היה בספינה מסלקו לצד אחר ויקרא וגי' זו ניחא יותר. וכיוצא בזה איתא במס' ברכות דף י"ד גבי המוכר כוך למת ע"ש: **חייב** בשבת. דהוי כמו אבילות אם אינו קורא ומשו"ה חייב בשבת: **אם** יש תפלתו עליו כו'. בספר קרבן נתנאל כתב הלכה זו וכתב שם שיש ט"ס בהלכה זו וכצ"ל אם היתה חבילתו עליו פטור מפני שזיקת שמירתו עליו ולא זיקת התפלה ופי' הוא ז"ל חבילתו היינו משאוי של עצמות נקרא חבילה ומשו"ה פטור שזיקת החבילה עליו לשומרה. **ואם** בשביל הנאת עצמו כו'. במס' ברכות דף י"ח גרסינן הכי ואם מתיירא מפני הגנבים או ליסטים מותר. ונראה דגרסינן ואם בשביל הנאת עצמן כלומר בשביל הנאת העצמות: **כיוצא** בו הגונב כו'. בקצת ספרים כל זה אינו וכ"נ דמיותר שאין ענינו לכאן וכבר קתני לעיל בפ"ב ושם פרשתי: **דרך** בזיון. כלומר שהוא בזיון למת ובברכות דף י"ח ע"א גרסינן בהדיא הכי לא יהלך אדם בבה"ק ותפלין בראשו וס"ת בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום לועג לרש חרף עושהו: **העושה** כוך בקבר. לפי שהיו להן מערות ובתוך המערות היו כוכין הרבה שהיו נותנין הארון לתוכו וזהו דקתני העושה כוך בקבר: **אלא** פירש למקום כו'. לכאורה קשיא רישא אסיפא דרישא קתני לא יקרא ולא יתפלל והדר תני פירש למקום טהרה וקורא. אמנם כלשון הזה איתא נמי בברכות דף י"ד ע"ב החופר כוך למת בקבר פטור מק"ש כו' הגיע זמן המקרא עולה וטובל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל הא גופה קשיא רישא אמרת פטור וסיפא חייב ל"ק רישא בחד וסיפא בתרי פרש"י דה"ק ואם הם שנים מניח את חבירו חופר והוא עולה ומקיים מצות ק"ש ותפילין ומתפלל וחוזר למלאכה וחבירו יעלה ויניח תפילין ויקרא ק"ש ומתפלל עכ"ל וא"כ ה"נ י"ל הכי רישא דקתני לא יקרא מיירי בחד וסיפא דקתני פירש למקום טהרה וקורא מיירי בתרי: **שהיה** מקומו שאלו ע"ש הוא וכצ"ל אא"כ יודע שהיה מקומו שאול לו וכ"ה גי' הרמב"ן והטעם דאם היה המקום בשאלה או לא קנה מקומו ומותר לקברו במקום אחר: **במכמורת**. כצ"ל נותנו במכמורות וכ"ה לשון הירושלמי פ"ק דמ"ק והוא בור עמוקה והוא לשון הפסוק בתהלים קמ"א במכמורות בל יקומו כ"כ בס' ק"נ: **הן באסטן**. נ"ל או באסטן והוא כמו דיסקיא שנותנין עצמות לתוכן: **אין מפנין כו'**. כל הלכה זו כתובה בירושלמי [פ"ב] דמ"ק רק שהם הגירסא מבוררת קצת יותר וה"ג שם אין מפנין המת והעצמות לא מקבר מכובד לקבר מכובד ולא מקבר בזוי לקבר בזוי ולא מבזוי למכובד ואצ"ל ממכובד לבזוי ובתוך שלו אפילו ממכובד לבזוי שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו ר"ל אם היה נקבר בקבר שאינו שלו ורוצין לקוברו עתה בתוך שלו אפילו ממכובד לבזוי מותר וכ"כ הטור סי' שס"ג: **רי"א** כל הישן עמו בחייו כו'. חסר כאן עיקר דברי ר' יהודה אבל גי' הרמב"ן היא כן תניא באבל רבתי [כ"ה לשון הטור אבל לשון הרמב"ן בתה"א אינו כן ועי' ב"י] אין קוברין ב' מתים זה בצד זה אא"כ היה דופן הקבר מפסיק ביניהן כו' ולא המת בצד עצמות ולא עצמות בצד המת ר' יהודה אומר האיש יקבר עם בתו הקטנה והאשה עם בנה הקטן ועם בן בנה הקטן זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו · ע"כ לשון הרמב"ן וכצ"ל הכא: **קבר** שפינהו מותר בהנאה. נ"ל דגרסי' איפכא קבר שפינהו אסור בהנאה כוך שפינהו מותר בהנאה דקבר היינו קבר בנין שבנוית למעלה על הארץ וא"כ הוי בתלוש ומשו"ה אסור בהנאה אבל כוך היינו מחובר לקרקע ומותר בהנאה והכי מסקי' בפרק נגמר הדין דקרקע עולם אינה נאסרת וכ"כ הטור סי' שס"ד קבר אסור בהנאה ודוקא קבר של בנין אבל קרקע עולם של קבר אינה נאסרת כו' ואיזהו קרקע עולם כגון החופר כוך בסלע שהוא קרקע שלא נתלש ואינה נראה אלא העפר נקרא קרקע עולם עכ"ל והיינו כמ"ש: **קבר** שעשאו לשם חי. ר"ל שעשה בחייו קבר שיקברוהו לתוכו כשימות מותר בהנאה אבל לשם מת ר"ל שכבר מת אותו האדם שבנאו הקבר בשבילו ודעתו לקוברו עתה באותו קבר אסור בהנאה ועיין בסנהדרין דף מ"ח ע"ב: **המוציא** נסרים לבה"ק. כצ"ל המוצא נסרים בבה"ק לא יזיזם ממקומן וכ"ה גי' הרמב"ן והטור סי' שס"ג וכתב הב"י הטעם שחיישי' שמא הוא ארון שפינה ואסור בהנאה משו"ה לא יזיזם ממקומן:

סליק פרק שלשה עשר

פרק ארבעה עשר אין מוציאין. במסכת מגילה דף כ"ט מבואר שם הטעם בכל אלו מפני כבודן של מתים: **ולא** יטייל שם · בטור גרס ולא יטייל שם לקסנדריא דהיינו לקצר מהלכו הוא דאסור: **ואם** בשביל הנאת עצמו כו'. הלשון דחוק אבל בטור גרס הכי ואם ליקטן או שצריך ללקטן לצורך בה"ק כלומר כדי לקבר שם שורפן במקומן והטעם כדי שלא יחשדוהו שלקטן בשביל בהמתו מש"ה שורפן במקומן והא דקתני הכא של גרני לא ידעתי לפרש ובאמת הטור גם הרמב"ן שהביאו הלכה זו לא כתבו ב' תיבות הללו ובלי ספק שהוא טעות המדפיסים ולא ידעתי אופן תיקונן: **הנחלות** כו'. ברוב ספרים גרסי' הכי הנחלות עוברים ממקום למקום ואינו נעקר ונעקרות ממשפחה למשפחה הקבר כו' אבל גי' זו א"א ליישבה וי"ל שכצ"ל הנחלות עוברים ממקום למקום ונעקרת ממשפחה למשפחה והקבר אין עובר ממקום למקום ואין נעקרת ממשפחה למשפחה וכן תני לקמן המוכר דרך קברו לא עשה ולא כלום ולקמן בע"ה אפרש הטעם: **קבר** חדש נמדד כו'. הטור בסי' שס"ח הביא הלכה זו ופירש' וז"ל פי' אין מודדין אותו כמה מתים נקברין במקומן שיתפש אותו מדה למתים אחרים כנגדו ולא נמכר משום פגם משפחה ולא נחלק בין היורשין אלא כולם נקברין שורות שורות לעצמן והכל משום כבודן של מתים עכ"ל הטור: **כי** נפל אחד. כצ"ל קבר בו נפל אחד מרשות בעלים ה"ז כקבר ישן ר"ל אע"פ שלא קבר בו רק נפל א' והוי כחדש אפ"ה אסור בהנאה כקבר ישן והכי איתא בפרק נ"ה קבר חדש מותר בהנאה קבר בו נפל א' אסור בהנאה. ומצאתי בתשובת ח"י דף רמ"ד ע"ב שהעתיק הלכה זו בזה"ל. קבר חדש נמדד נמכר נחלק ולא קבר ישן יש קבר חדש שהוא כישן ויש קבר ישן שהוא כחדש קבר בו עשרה מתים שלא ברשות בעלים ה"ז קבר חדש נמדד נמכר נחלק נקבר אחד מרשות בעלים ה"ז קבר ישן לא נמכר ולא נמדד ולא נחלק. הרי להדיא כמ"ש אלא שהוא לא גרס כלל קבר בו נפל אחד: **קבר** גולין כו'. פרושא קמפרש מהו קבר גולין בשעת הדבר ובשעת מלחמה שבני אדם גולין ממקום למקום: **אין** חזקה לקברות. דהוי כמו שנקבר שם שלא ברשות בעלים ומותר לפנותו למקום אחר: **רי"א** היא וכל יוצאי יריכה. ט"ס הוא וכצ"ל רי"א היא ולא יוצאי יריכה וכ"ה גי' הטור ומפרש הטור טעמא דר"י לפי שהיא יורשה ממשפחתה ובניה מתייחסין על משפחת אביהם וגנאי הוא לבני משפחתה לקבר אצלה אבל גם על גי' הטור קשה דקתני מודה ר"י שבניה שרואין אותה בחייה שנקברין אצלה הרי בנים בכלל יוצאי יריכה וא"א לבנים שלא תהא רואין אותה בחייה והאיך קתני ולא יוצאי יריכה. אבל ראיתי שהפרישה בסי' שס"ו נתקשה בזה וכתב הוא דגרסי' הכי היא וכל יוצאי יריכה דברי ר"מ רי"ה היא ולא כל יוצאי יריכה וע"ז קתני שפי' ומודה ר"י שבניה שראתה בחייה נקברים עמה במותה. ול"פ אלא על שאר יוצאי יריכה: **מודה** ר"י שאניניה כו'. ט"ס הוא וכבר כתבתי שכצ"ל ומודה ר"י שבני' שראתה בחייה נקברין עמה במותה וכ"ה לשון הטור סי' שס"ז: **אביה** אומר תקבר אצלי כו'. בטור סי' שס"ו גרס הכי אביה אומר תקבר אצלי ובעלה אומר תקבר אצלי קוברין אותה אצל בעלה. והפשר ליישב התם מיירי ביש לה בנים והיא אינה אומרת כלום משו"ה קוברין אותה אצל בעלה וה"נ קתני בסיפא ואם יש לה בנים

שאין

אצלי קוברין אותה אצל אביה ואם יש לה בנים [א] קוברין אותה אצל [בעלה ואם היא אומרת קברו אותי אצל בניי קוברין אותה אצל] בניה אם אביה אומר לא תיקבר אצלי [ובעלה אמר לא תיקבר אצלי] קוברין אותה אצל בעלה מפני שבעלה חייב במזונותיה ובפירקונה ובקבורתה [ב] מטה חלילים ומקוננות מקום שמספידין הוא מספיד על אשתו ואם אין בעלה [ג] (מטפל לה) מטפל בה בקבורתה ומוציאין הימנו בעל כרחו · (א) נמצאת אתה אומר שלשה קברות הן קבר הנמצא (בתחלה) מותר לפנותו ואם פינהו מקומו [ד] אסור בהנייה קבר הידוע אסור לפנותו ואם פינהו [ה] אסור בהנייה קבר המוחזק את הרבים אסור לפנותו ואם פינהו [ו] ממקומו טומאתו קבר שהקפתו את העיר משלשה רוחותיו או משתי רוחותיו זה כנגד זה אם הוא רחוק יותר מחמשים אמה מכאן ויותר מחמשים אמה מכאן [ז] מפנין אותם כל הקברות מתפנין אמרו לרבי עקיבא מעשה בקבר חולדה שהיה בירושלם ולא נגע בהן אדם מעולם אמר להן רבי עקיבא משם ראייה מחילה היתה עשויה להן ומוציאה את הטומאה לנחל קדרון (ב) המוכר דרך קברו לחבירו לא עשה כלום המוכר מקום [ח] מספד לחבירו לא עשה כלום [ט] (ג) הלוקח מעמד לחבירו כך שמין לו זקני אב בית דין ארבעה קבין דרך היחיד ארבע אמות דרך הרבים שש עשרה אמה דרך המלך אין לה שיעור דרך הקבר אין לה שיעור [י] והמספד אין לה שיעור · (ד) הרואה אבל בתוך שלשים יום מדבר עמו ואינו שואל בשלומו לאחר שלשים יום [שואל בשלומו ואינו מדבר עמו] בתוך שנים עשר חדש שואל בשלומו ואחר כך מדבר עמו לאחר שנים עשר חדש מדבר עמו ואחר כך שואל בשלומו רבי מאיר אומר הרואה אבל בתוך שלשים יום מדבר עמו ואחר כך שואל בשלומו לאחר שלשים יום בתוך שנים עשר חדש הרי זה שואל בשלומו ואחר כך מדבר עמו לאחר שנים עשר חדש הרי זה לא יזכור לו כל עיקר שהיה רבי מאיר אומר משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיתה לו מכה ונתרפא ובא רופא אחד ואומר לו תן לי שכרי ואקרע את מכתך ואני מרפא (אותך מעלין עליו כאילו עורר מכתו) כך כל המזכיר לאבל לאחר שנים עשר חדש מעלין עליו כאילו עורר את מכתו רבי שמעון בן גמליאל אומר אף מי שמתה אשתו ונשא לו אשה אחרת בתוך י"ב חדש מדבר עמו בשוק ואינו מדבר עמו בתוך ביתו · הכל מעלין לבית האבל [כ] קלוסקיום בשר ודגים ובחבר עיר ירק וקטניות ודגים רשב"ג אומר (אף) במקום שנהגו אפילו מעשה הקדירה · (ה) עשרה כוסות שותין בבית האבל שנים קודם המזון וחמשה בתוך המזון ג' לאחר המזון [ל] ואחד לברכת אבלים ואחד לתנחומי אבלים ואחד לגמילת חסדים חזרו והוסיפו עוד שלשה אחד לראש הכנסת ואחד לחזן הכנסת ואחד לר"ג וכשראו בית דין שהיו משתכרין (ויוצאין) גזרו עליהן והחזירו למקומן · (ו) המברך בבית האבל [מ] אינו אומר ברכה רביעית דברי רבי יוסי הגלילי ר"ע אומר הטוב והמטיב וחכמים אומרים דיין האמת שליט במעשיו שופט בכל הדורות בצדק שכולנו עמו ועבדיו ובכל (זאת) אנו חייבין להודות לו ולברכו · (ז) הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה (תהלים קז) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו :

סילק אבל רבתי הנקרא מסכת שמחות

נוסחת הגר"א

[א] והיא אומרת (וכ"ה בתס"א ובטור) : [ב] ובצרכי קבורתה : [ג] מטפל בה מטפלין בה בקבורתה : [ד] טהור ומותר : [ה] מקומו טמא ואסור בהנאה קבר המזיק : [ו] מקומו טהור ואסור בהנאה · קבר שמקיף את העיר משלש רוחותיה או משתי רוחותיה : [ז] אין מפנין אותו פחות מכן מפנין אותו · כל הקברות מפנין חוץ מקבר מלך ונביא אמרו : [ח] מספדו : [ט] המוכר מעמד לחבירו כך שמו זקני ב"ד (וכמ"ש במתני' דב"ב שם המעמד דייני גזירות אמרו כו') : [י] דרך המספד : [כ] גלוסקאות : [ל] אחר (והוא"ו שנדפס גרם להג"י שכתב ובפרט קחשיב יותר) : [מ] מה הוא אומר בברכה רביעית הטוב והמטיב ר"ע אומר דיין :

הגהות הגרי"ב

(א) [סנהדרין מז: וע"ש] : (ב) [עי' ב"ב ק:] : (ג) [שם נט:] : (ד) [עי' מ"ק כא:] : (ה) [כתובות ח: ע"ש] : (ו) [ברכות מו:] : (ז) [שם נד.] :

לב חכמים

פרק י"ד ואם פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה קבר הידוע אסור לפנותו ואם פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה כצ"ל לדעת הרמב"ם [הובא בשו"ע סי' שס"ד ס"ב ועי' ב"י שם] וכ"ה בירושלמי סוף נזיר ובתוספתא פט"ז דאהלות · אך מ"ש שם בתוספתא במזיק את הרבים מקומו „טמא" · צ"ל „טהור" וכן הובא בר"ש ספט"ז דאהלות אך גירסתו שם בקבר הנמצא ג"כ מקומו טהור : ודע שבנוסחא שלפנינו במסכת זו חסר הרבה · ועי' מ"ק כ"ד א' תנא באבל רבתי אבל אסור כו' ושם כ"ו ב' תנא בא"ר אבל לא יניח כו' [אך מ"ש בכתובות כ"ח א' תנא בא"ר כד"א כו' ועי' נ"י לעיל ספ"ב · יש לדחות דמדמי מילתא למילתא וכן דנפרעת ע"י עצמה הוא הוספת הש"ס כאילו כתוב כן להדיא בברייתא · וכיוצא בהרבה מקומות בש"ס] ועי' בהגר"א יו"ד סי' שנ"ה ס"ק ט' וסי' שנ"ז וסי' שנ"ח ס"ק א' וסי' שנ"ט ס"ק א' · וכמו כן במסכת כלה שלפנינו חסר הרבה ועי' בהגר"א יו"ד סי' שע"ו ס"ק ו' והראשונים הביאו כמה דברים שאינם בנוסחא שלפנינו :

נחלת יעקב

קוברין אותה אצל בעלה : אביה אומר לא תקבר אצלי כו' . כצ"ל אביה אומר לא תקבר אצלי ובעלה אומר לא תקבר אצלי קוברין אותה אצל בעלה מפני שבעלה חייב בקבורתה וכ"ה לשון הטור סימן שס"ו ומה שכתב כאן במזונותיה ובפירקונה מיותר ובטור נמי ל"ג לה ואפשר שנקט לשון המתני' : מטה . תיבת מטה מיותר וכצ"ל מפני שבעלה חייב במזונותיה ובפירקונה ובקבורתה וחלילים ומקוננת דבכל אלו חייב הבעל כדאיתא בכתובות פרק נערה וכ"כ הרמב"ם פרק י"ד מה"א . וכ"ל שתיבת מטה צ"ל מספד וכ"ה לשון הרמב"ם : ואם אין בעלה כו' . הלשון מגומגם וכצ"ל ואם אין בעלה מטפל בקבורתה מוציאין ממנו בע"כ וכ"כ הרמב"ם פי"ד מאישות : נמצאת כו' . מלתא באפיה נפשיה היא והכי איתא בסנהדרין דף מ"ז נמצאת אתה אומר שלש' קברים הן פרש"י תלוקין הן בהלכותיהן קבר הנמצא קבר הידוע קבר המזיק את הרבים עכ"ל הש"ס אלא דהכא מפרש להו מיד והתם תני תחלה הכלל והדר מפרש : קבר הנמצא כו' . כצ"ל קבר הנמצא מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה . וה"פ קבר הנמצא שבעל השדה לא נוח לקוברו שם ובגזילה נקבר שם מותר לפנותו שלא קנה מקומו פינהו מקומו טהור פרש"י אע"פ שגזרו טומאה על הקברות אפילו כשנטלו משם אבל ע"ז לא גזרו ובהנאה נמי מותר אע"פ דאיסורא דאורייתא הוא דאין תורת קבר עליו עכ"ל הגמרא ורש"י . ובאמת בירושלמי דנזיר גרסינן כמו הכא דקבר הנמצא מקומו אסור בהנאה אבל בבר הגיה בספר פני משה דצ"ל מקומו מותר בהנאה וכ"ה בתוספתא : קבר הידוע כו' . בגמרא גרסינן הכי קבר הידוע אסור לפנותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה . והטעם פשוט כיון דמדעת בעלה נקבר שם כל דיני קבר עליו : קבר המוחזק כצ"ל קבר המזיק את הרבים מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ואסור בהנאה פרש"י מפני נזקי רבים שמונח סמוך לדרך ומטמא את המאהילים עליו ניתן רשות לפנותו פינהו מקומו טהור דלא גזרו עליה מפני הנזק מיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא היא ולא פקע [ודוקא אם קדם הקבר אבל אם קדם הדרך מקומו מותר בהנאה . ירושלמי סוף נזיר וכ"כ בטוש"ע סי' שס"ד] : קבר שהקיפתו כו' . בירושלמי סוף נזיר גרסינן הכי קבר שהקיפתו העיר משלש רוחות מפנין אותו משתי רוחות אית תנא מפנין ואית תנא אין מפנין כו' מאן תני מפנין בעשויה כמין גא"ם מאן תני אין מפנין בעשויה כמין ה"א . וה"פ קבר שהקיפתו העיר קברות שמקיף העיר מג' רוחות מפנין אותו מפני הטומאה מ"ד מפנין בעשויה כמין ג"ם יונית ומקיף העיר מב' רוחות מ"ד אין מפנין בעשויה כמין ה"א כמו העיר עצמה נגד ב' רוחותיה מכאן ומכאן דלאו מוקפת מיקרי עכ"ל . וגי' דהכא א"א לייטבה אלא דצ"ל כגירסת הירושלמי או שצ"ל פחות מחמשים צריך לפנות דביותר מכ' מותר לכתחלה לעשות קבר סמוך לעיר : כל הקברות מתפנין . ר"ל כשהיה בתוך העיר מפנין אותו וע"ז השיב ר"ע שלא קבר חולדה היה בירושלים ולא פינהו והשיב מחילה היתה בקברה תחת הקרקע והיתה הטומאה יוצאה דרך מחילה לנחל קדרון מש"ה לא פינהו וכ"ה בירושלמי דנזיר : המוכר דרך קברו כו' . והכי תניא במסכת ב"ב וסיים שם באין בני משפחתו וקוברין אותו על כרחו משום פגם משפחה ופירש רשב"ם תקנת חכמים היא שנהגי הוא להם שאין לקרובים מקום קבורה הלכך אמור רבנן לשקול דמי ולהדר : הלוקח מעמד לחבירו . כצ"ל הלוקח מעמד מחבירו צריך המוכר ליתן לו מקום שיכולין לזרוע ד' קבין : דרך היחיד . המוכר לחבירו דרך בתוך שדהו צריך ליתן לו ד' אמות כרוחב העגלה וכן כולם וע"ש בב"ב דף נ"ט : הרואה אבל כו' . מכאן עד רשב"ג אומר משובשת הגירסא מאד והמדפיסים הרכיבו ב' ברייתות יחד והגי' הנכונה כדאיתא במ"ק דף כ"א ע"ב המוצא חבירו אבל בתוך ל' יום מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו לאחר ל' יום שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין . ופריך הש"ס מהא דתניא בברייתא אחרת המוצא את חבירו אבל בתוך י"ב חדש מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו לאחר י"ב חדש שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומין אבל מדבר עמו מן הצד פרש"י שאומר לו תתנחם ואינו מזכיר לו שם המת אמר ר"מ המוצא את חבירו אבל לאחר י"ב חדש ומדבר עמו תנחומין למה הוא דומה לאדם שנשברה רגלו וחיתה ומצאו רופא וא"ל כלך אצלי שאני שוברו וארפאנו כדי שתדע שסממנין שלי יפין . ומשני הש"ס כאן באביו ובאמו אסור כל י"ב חדש לשאול בשלומו כאן בשאר קרובים אינו אסור אלא בתוך ל' עכ"ל וכצ"ל כאן אבל גי' דהכא א"א לייטבו ולא מצינו בשום פוסק שמחלק בין מדבר עמו תחלה או שואל בשלומו תחלה : מדבר עמו בשוק כו' . פירוש מדבר עמו תנחומין בשוק אבל לא יכנס לביתו ופרש"י במ"ק דף כ"ג הטעם שאינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין מפני חלישת דעת של אשתו אחרונה ושם בברייתא לא קתני תוך י"ב חדש וע"ש בתוספות : הכל מעלין כו' . בטור סי' שע"ח הביא הלכה זו קצת בלשון אחר : עשרה כוסות כו' . בכלל תנא עשרה ובפרט קחשיב יותר . אכן הגי' כצ"ל כדאיתא בכתובות דף ח' וז"ל י' כוסות תקנו חכמים בבית האבל ג' קודם אכילה כדי לפתוח בני מעיו ג' בתוך אכילה כדי לשרות אכילה שבמעיו וארבע' לאחר אכילה אחד נגד הזן ואחד נגד ברכת הארץ ואחד נגד בונה ירושלים ואחד כנגד הטוב והמטיב והוסיפו עליהן ארבע אחד נגד חזני העיר ואחד נגד פרנסי העיר ואחד כנגד בית המקדש ואחד כנגד ר"ג התחילו היו שותין משתכרין החזירו הדבר ליושנו ופירש"י כנגד חזני העיר תקנו להם ברכה עליו לפי שהיו שמשי העיר להתעסק במתים ובשאר צרכי צבור . פרנסי העיר שהיו עשירים נותנים ממונם לקבורות עניים . כנגד בהמ"ק תקנו עליו ברכת ניחומים שינחמנו המקום בבניינו מאבלנו שאנו מתאבלים עליו כבעל מת . וכנגד ר"ג מפרש שם בגמ' מאי ר"ג דתניא בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו . פירש רש"י שהיו קוברין אותו בכלים יקרים. עד שהיו מניחין אותו ובורחין עד שבא ר"ג ונהג קלות בעצמו והוציאוהו בכלי פשתן ונהגו כל העם אחריו להוציא בכלי פשתן : החזירו למקומן . פרש"י שהחזירו כמו שהיה קודם תקנה דהיינו לעשרה אבל הטור כתב בשם הרמב"ן שלא יהא שותין אלא בתוך הסעודה דיין שלאחר הסעודה משכר וע"ש בסימן שע"ח : המברך בבית האבל . גם בזה יש כמה טעיות והכי איתא בברכות דף מ"ו ע"ב מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר"ע אומר ברוך דיין האמת טוב ומטיב אין דיין אמת לא אלא אימא אף טוב ומטיב הרי מוכח דת"ק ס"ל אומרים תרווייהו ור"ע סבר אין אומרים טוב ומטיב : הרואה מקום כו' . איידי דתנא לעיל ובכל זאת אנו חייבין להודות לו ולברכו מייתי נמי דהרואה מקום שנעשה נסים לישראל חייב לברך ולהודות ועוד שרוצה לסיים בדבר טוב כדרך כל המסכתות ומש"ה סיים בהך קרא דהודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו :

סליק פרק ארבעה עשר וסליקא מסכת שמחות :

בעזרת פלג לשטף תעלה אפרש מסכת כלה

פעולת מסכת שמחות פרק עשירי שכיר

מהג"מ ישכר בער זצ"ל זקן ההוראה דפ"ק ווילנא

בנחלת יעקב פ"י ד"ה הוציאו שכלי המטה וכו' כתב בטיו"ד סי' שנ"א · נ"ב גם זה לקוח מדברי הרמב"ן שער הגמול: שם בד"ה אם יכולין להתחיל כו' והרמב"ן בס' תה"א וכו' כמ"ש כאן ולא הרגיש כלל · נ"ב המחבר לא הרגיש ולא הבין דברי הרמב"ן מתנא בפיו לאמר כי הרמב"ן לא הרגיש · כי הרמב"ן כתב על זה ולא דיקא היא היינו שאינו מדייק והגרסא בטעות אלא כן אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיע קורין ומתפללין ואם לאו עומדין ואח"כ קורין · ואתא לאשמעינן דין חדש דאפי' אם אין שהות רק לגמור פסוק אחד קורין ומתפללין הכל · וכן הוכיחו תלמידי הרשב"א בחידושי ברכות · ואח"כ הביא הרמב"ן עוד ובשורה כו' אף שאין מקומו כאן רק בשער הסתלה ושם הביאה באורך לסימנא לגירסא זאת אגב הורחא נקטא וחכם הרזים כמוהו לא ירגיש דבר אשר זה המחבר מרגיש · והדרבה הוא אינו מרגיש · ושבשתא דעל לי' להמחבר תפסי' ונקטי' · גם בדברי התוי"ט הלקוחים מדברי תר"י לא הבין והעלם בדעתו שאינה מחוורת לתלות בוקי סריקי דנחום אבלים דוחה מצוה דאורייתא ודברי התר"י מיירי שיעבור זמן ק"ש וכן איתא להדיא בתר"י פרקא מי שמתו סי' המתחיל אין מוציאין המת וכן מוכח בירושלמי · בק"ש דנן השמש · וכגרסת הרמב"ן ממש בלשונו הגי' הגאון מווילנא :

א כלה בלא ברכה (א) אסורה לבעלה כנדה מה נדה שלא טבלה אסורה לבעלה (כנדה) אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה. ומניין לברכת חתנים מן התורה שנאמר (בראשית כד) ויברכו את רבקה. ומנין [א] שאפילו אלמנה אסורה שנאמר (רות ד) ויקח (בועז) עשרה אנשים וגו' ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' וגו' ויהי ביתך כבית פרץ וגו'. (ב) כלה שנבעלה יום ראשון אסורה כל שבעה ואסור ליטול הימנה כוס כל שבעה דברי רבי אליעזר ורבי יהושע אומר עד (ג) שיבדוק הדבר אם היתה נדה בבית אביה אסורה ואם לאו מותרת. שאלו את ר"א מהו לשתות מיד הכלה כל זמן שבעלה מיסב עמה. אמר להם כל השותה מיד כלה כאילו שותה מיד זונה אמרו לו והלא כל [ב] בנות ישראל יש להם דרך ארץ. אמר להם חס ושלום כל מי שאין התורה עובר על פיו אין בו דרך ארץ. הכריז ר"א (בן עזריה) בשלש מאות שופרות ואמר כלה אחת בנות ת"ח ואחת בנות עמי הארץ השותה בכלה כשותה בזונה ועוד [ג] אמרו כל המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק לעולם הבא (ד) הקורא פסוק משיר השירים ועשאו כמין זמר וכן הקורא פסוק מדברי תורה בבית המשתאות שלא בזמנו מביא [ד] מבול לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת רבש"ע עשאוני בניך ככנור המנגנים בו לצים. אמר לה בתי בשעה שהן שמחים מה יהיו עושים אמרה [ה] לו רבש"ע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה ובלימוד ובמעשים טובים ובאגדות ובעלי מקרא במקרא ובעלי משנה במשנה בהלכות הפסח בפסח ושל עצרת בעצרת ושל חג בחג. העיד ר"ש [ו] ואמר כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם [שנאמר] (משלי טו) ודבר בעתו מה טוב. המשגר כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה חייב מיתה מפני שדעתו רבה [ז] עליו. רבי אומר מפני שיצר הרע רבה [ח] עליו. וכן בני חבורה ששגרו כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה חייבים מיתה מפני שדעתן רבה [ט] עליהן. רבי אומר מפני שיצר הרע רבה [י] עליהן. (ה) המרצה מעות לאשה מידו לידה בשביל להסתכל בה אפילו הוא כמשה רבינו שקבל תורה מהר סיני לא ינקה מדינה של גיהנם שנאמר (משלי יא) יד ליד לא ינקה רע. הרי הוא אומר (במדבר לא) ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וגו' אצעדה (ו) זו בירית. וצמיד אלו השיראים. עגיל זה דפוס של (בית) הדדים. כומז זה דפוס של בית הרחם. לכפר על נפשותינו לפני ה' א"ל משה לישראל שמא חזרתם לקלקלכם הראשון. אמרו לו (שם) לא נפקד ממנו איש אמר להם א"כ כפרה זו למה. אמרו לו אם מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו. טבעת למה [כ] לפי שכל המסתכל באשה בכוונה כאילו בא עליה מכאן אמרו חכמים כל הנוגע באצבע קטנה של אשה כאילו נוגע באותו מקום. (וכן) כל המסתכל בעקיבה של אשה הויין לו בנים [ל] בעלי מומין חגרין סומין אלמין חרשין. רבי אליעזר אומר מפני שתבעה למטה ואינה נתבעת. רבי יהושע אומר מפני שאמרה בשעת בעילה אנוסה אני רבי עקיבא אומר מפני שאומרת בשעת טהרתה טמאה אני. (ז) רבי נחמיה אומר בעון שנאת חנם אשתו מפלת נפלים ומריבה רבה בתוך ביתו ובניו ובנותיו מתים כשהם קטנים. רבי נהוראי אומר כל המבייש פני חבירו סוף הוא מתבייש ולא עוד אלא שמלאכי חבלה דוחפין אותו וטורדין אותו מן העולם ומראין קלונו לכל באי עולם (ח) וכל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא שנאמר (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. וכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו תחת הר סיני. [מ] אמר רבי יוחנן (ט) ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת ואלו הן חגרים סומים אלמים חרשים. חגרים מפני מה מפני שהופכים את שולחנם ועושים כמעשה בהמות. סומים מפני מה מפני שמסתכלין באותו מקום. חרשים מפני מה מפני שמספרין בשעת תשמיש. אלמים מפני מה מפני שנושקים באותו מקום. וחכמים אומרים [אין הלכה כרבי יוחנן אלא] כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו [עושה כי אין הדבר דומה אלא למי שלקח בשר מטבח רצה אוכלו צלי רצה אוכלו מבושל רצה אוכלו ע"ג גחלים]: (י) שאלו את אימא שלום אשתו של רבי אליעזר אחותו של רבן גמליאל אמרו לה מפני מה בניך יפין ובשעת תשמיש מהו אצלך. אמרה להם לא היה מספר עמי לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה אלא בבינונית מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד. אמרתי לו כל כך למה. אמר לי שלא תעלה על דעתי באשה אחרת ונמצאו בניי באים לידי ממזרות [נ] מכאן אמרו עשרה הם כממזרים ואינם ממזרים ואלו הן (כ) בני אמה בני [ס] שפחה בני שנואה (בני נדה) בני נדוי בני תמורה בני מריבה בני שכורה בני גרושת הלב בני ערבוביא וי"א אף בני ישינה. והבועל ארוסתו בבית חמיו שלא בכתובה הויין לו בנים ויתקין [ע] חלשות אלו בועלי נדות. מכוערים אלו בני טהרות ספק. (ל) היוצא מבית הכסא ושימש הווין לו בנים נכפים מפני ששד של בית הכסא מלווה [פ] עמו עד כמה ישהה וישמש עד שיעור מהלך חצי מיל (מ) הקיז דם ושימש הויין לו בנים ויתקין חלשות. הקיזו שניהם ושמשו הויין לו בנים בני ראתן אימתי בזמן שלא טעמו כלום [אבל טעמו כלום לית לן בה] (נ) המשמש מטתו מעומד אוחזתו אחילו וזו היא אש של עצמות. ואיזו היא רפואתו קמח של עדשים ויין. כל הרפואות כולן אדם עושה אותן כשהוא שבע וזו כשהוא רעב. כל הרפואות כולן אדם עושה אותן [צ] על גבי רגליו וזה עושה אותן רגלו אחת במטה ורגלו אחת בארץ

הגהות הגרי"ב

(א) עי' תוס' יבמות דף נו: ד"ה ולא קתני וכו': (ב) [נדה דף סה.]: (ג) ס"א עד יום שלישי: (ד) [סנהדרין דף קא.]: (ה) [ברכות דף נא. עירובין דף יח:]: (ו) [שבת דף סד.]: (ז) [שם לב:]: (ח) [נדרים דף כ.]: (ט) [שם]: (י) [שם]: (כ) [שם ועי' ברא"ש ובר"ן שם]: (ל) [גיטין דף סט.]: (מ) [גיטין שם כתובות דף עז: נדה דף יז.]: (נ) [שם]:

נוסחת הגר"א

[א] אף אלמנה שנאמר (ועי' במס' כלה רבתי): [ב] בני: [ג] אמר: [ד] רעה: [ה] לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הם יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים ואם בעלי משנה הם יעסקו במשנה בהלכות ובאגדות ואם בעלי גמרא הם יעסקו בתלמוד בהלכות פסח: [ו] בן אלעזר משום ר' יהושע בן חנניא: [ז] עליה: [ח] עליה: [ט] עליה: [י] עליה: [כ] מכאן אמרו חכמים כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל באותו מקום וכל הנוגע: [ל] שאינם מהוגנים. ר' נהוראי אומר (ושכתיים נ"ל לקמן כמו שיתבאר): [מ] ר"י אומר עז פנים לגיהנם (וכו' כמ"ש למסה עד) אשר גלה סודו לר"ע בן יוסף א"ר יוחנן בן דהבאי ארבע': [נ] תשעה הם כממזרים ואינם: [ס] חצופה: [ע] מצורעין אלו בועלי: [פ] אותו (וכמס' כלה רבתי הגי' נלוה עמו): [צ] רגליו על הארץ וזו עושה אותה:

כסא רחמים

פרק א כל מי שאין התורה עובר על פיו אין בו דרך ארץ. פירוש כי אף אמנם הני נשי ליתנהו בת"ת. מ"מ יודעות כמה דיני ברכות ושבת ויו"ט ומאכלות אסורות ונדה וכיוצא. אמנם אינו מתוך הלימוד רק כי כן ראו מבית אביהן ובעליהן והיינו דדייק לומר כל שאין התורה עובר על פיו ר"ל שאינו חייב בת"ת אע"פ שיודע כמה וכמה דינים: **הכריז** ראב"ע בש' שופרות. ואם תאמר מה כל החרדה הזו ולא מצינו שעשו זה בשאר אסורים יותר חמורים. וי"ל דהיו העם פרוצים בזה והיו סוברים דשריותא היא ואדרבה מצוה איכא לחבבה על בעלה ונפיק מינה תורבא לפרוץ גדר בעריות להכי כרוזא קרא בחיל לאפרושי מאיסורא. וכעין זה אמרו בפרקי דר' אליעזר על שתם יינם: **מפני** שדעתו רבה עליו. פי' שהרהוריו ומחשבותיו בעריות רבות רעות. ורבי אמר שיצרו רבה עליו ומדבר קל יביאנו אל האיסור ולא פליגי אלא דמר נקט עיקר הדבר ומר נקט סוף הדבר: **חגרים** מפני מה כו'. אע"ג דבסמוך אמרינן דהמסתכל בעקיבה של אשה ה"ל בנים חגרים סומים כו'. אפשר לומר דמסתכל כו' יהיו לו בנים בעלי מומין כמו חגרין וכו' מחד מהנהו ולא מסיימא מילתא. אבל הכי לכל מין יש לו טעם בפני עצמו. ולאו מילתא פסיקתא קאמר דלא אפשר חגרין וכו' אלא מטעם זה. א"נ דהא פליגי עלה הכא והתם. אמנם בנדרים דף כ' אמרינן המסתכל בעקיבה ש"א ה"ל בנים שאינן מהוגנין ותו לא: **וי"א** אף בני ישנה והבועל כו'. ות"ק סבר דהני נהי דלאו שפיר עביד אבל אינו בסוג עשרה האמורים ושתים

נחלת יעקב

פרק ראשון כלה בלא ברכה. היינו ברכת חתנים אע"פ שכבר בירך ברכת אירוסין אפ"ה אסורה לבעלה עד שיברך ברכת חתנים בשעת החופה וכ"כ בטאה"ע סימן נ"ה וז"ל האשה משנתארסה אע"פ שהיא כא"א לחייב הבא עליה אינה חשובה כאשתו שהרי אסור לבוא עליה וכתב הב"י הטעם כדאיתא במס' כלה כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה עכ"ל: **בנדה**. לאו דוקא דהא נדה אסורה מדאורייתא וכלה בלא ברכה אינה אלא מדרבנן וכ"כ הבית שמואל בסימן נ"ה לשיטת הרמב"ם דכתב אירס וכנס לחופה ולא בירך ה"ז נשואה גמורה ובנדה פסק הרמב"ם דלא מהני חופה וכ"כ בשו"ע סימן ס' בשם הרמב"ם א"ו הא דקתני כנדה לאו דוקא. מיהו כתב הב"ש די"ל דרמב"ם סבר הא דקתני כלה בלא ברכה היינו חופה ונקרא על שם ברכה אבל הברכות אינן מעכבין: **מה** נדה שלא טבלה כו'. הלשון דחוק דנדה היינו כל זמן שלא טבלה והיאך שייך לומר נדה שלא טבלה אסור כנדה דהיינו כך ואפשר ליישב ע"פ מ"ש תוס' במס' שבת דף י"ג בד"ה בימי ליבונך בשם ר"ת שהיו רגילין לטבול ב' טבילות אחת לסוף שבעה לראייתה שהיא טהורה מדאורייתא בהך טבילה ואחת בסוף ימי ליבון עכ"ל ולפ"ז יש ליישב הלשון מה נדה שלא טבלה ר"ל פעם שנית אע"פ שמדאורייתא טהורה אפ"ה אסורה לבעלה כנדה גמורה שלא טבלה כלל אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה. ולפ"ז מיושב נמי שמדמה לגמרי כנדה דהא נדה שלא טבלה שנית אינה אלא מדרבנן אף כלה בלא ברכה אסורה מדרבנן *): **ויברכו** את רבקה. במס' כתובות דף ז' ע"ב כתבו תוס' הא דילפינן ברכת חתנים מויברכו את רבקה אסמכתא היא דעשרה לא משתמע מהתם ולא איירי פשטא דקרא בברכת אירוסין: **ומנין** שאפילו אלמנה כו'. גם בזה כתבו תוס' שם דאלמנה לאו דוקא דהא רות כשנשאת למחלון וכליון היתה עובדת כוכבים אלא כיון דבעולה הוי חשיב לה כאלמנה עכ"ל וגם בזה נ"ל דאסמכתא היא דהא בברכה זו שבירכו זקנים אינו מרומז ברכת אירוסין ונשואין וכ"כ הרי"ף בה"א: **אסורה** כל שבעה. אע"פ שלא ראתה נדה אפ"ה אסורה כנדה דחיישינן שמא ראתה טיפת דם כחרדל ותיפוהו ש"ז. והיינו כרב ושמואל במס' נדה דס"ה דאמרי הלכה בועל בעילת מצוה ופורש והכי קי"ל בשו"ע יו"ד סימן קצ"ג: **בבית** אביה. אם כבר ראתה נדה בבית אביה אסורה לאחר בעילת מצוה דחיישינן שמא ראתה גם עתה אבל אם לא ראתה מעולם לא חיישינן. ונראה דר"י סבר כב"ש דאמר בנדה דף ס"ד ראתה בבית אביה בועל בעילת מצוה. ולפי גי' הס"א דגרסי עד יום שלישי היינו כדעת ב"ה שם שהגיע זמנה נותנין לה ד' לילות וזהו דקאמר עד יום ג' ויום ג' בכלל: **לשתות** מיד הכלה. ר"ל לקבל הכוס מידה כדי לחבבה על בעלה שאין עיניה צרה באורחין והשיב דאסור דהוי כאילו שותה מיד זונה: **כל** בנות ישראל כו'. ודרך ארץ הוא להושיט לאורחים בידים ולמה יהא אסור והשיב כל שאין התורה עוברת דרך פיו כלומר מי שאינו ת"ח אין בו ד"א כדאיתא בפ"ג דמס' אבות אם אין תורה אין ד"א כלומר שאינו יודע לשאת וליתן עם הבריות: **השותה** בכלה. כלומר השותה מיד הכלה אע"פ שדעתו לחבבה על בעלה אפ"ה אין לו חלק לעוה"ב: **ועשאה** כמין זמר. פרש"י בסנהדרין דף קא שקורא בניגון אחר שאינה נקוד בה ועשאה כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו: **מביא** מבול לעולם. ר"ל חטאו גדול כאילו מביא מבול לעולם ובמס' סנהדרין גרסינן מביא רעה לעולם. והטעם פשוט כיון שעיקר קיום העולם על התורה ועתה שהתורה עצמה מקטרגת בודאי בא רעה לעולם חלילה: **בהלכות** הפסח בפסח. במס' סנהדרין גרסינן ואם בעלי ש"ס הן יעסקו בהלכות פסח בפסח כו': **ודבר** בעתו. נ"ל שכנ"ל שנאמר ודבר בעתו מה טוב ר"ל דבר בעתו הלכות פסח בפסח כו' מה טוב מביא לעולם: **המשגר** כוס כו'. אפשר דרבותא קמ"ל אפ"ה כוס של ברכה אסור שלא מדעת בעלה ומכ"ש בכוס שאינו של ברכה ועי' במס' ברכות דף נא דמשמע דצריך לשגר כוס של ברכה לאשתו אבל באחר שלא מדעת בעלה אסור: **שדעתו** רבה עליו. כלומר שדעתו ומחשבתו רבה עליו למשוך אחריה להרגילה עליו ורבי הוסיף לומר שיצה"ר רבה עליו מתוך זה יסיתנו לדבר עבירה: **מהר** סיני. ממי ששכן בהר סיני ודכוות' איתא בריש מס' אבות משה קבל תורה מסיני ופירשו המפרשים ממי ששכן שמו בהר סיני: **לא** ינקה רע. פרש"י אפילו הוא כמשה רבינו שקבל תורה מימינו של הקב"ה לא ינקה רע וקרא באשה משתעי ובעירובין דף י"ח מפורש יותר וז"ל יד ליד ר"ל המרצה מיד ליד אפילו הוא כמשה שקבל תורה מיד הקב"ה לידו לא ינקה רע: **הרי** הוא אומר כו'. במלחמת מדין כתיב כששבו מן המלחמה: **בירית**. פרש"י כמו אצעדה שהוא בזרוע ובירית הוא צמיד שבשוק להחזיק בתי שוקים שלא יפלו ויראה שוקיה: **לקלקולכם** הראשון. פרש"י של מעשה שטים לזנות את בנות מואב שמא כך עשיתם עכשיו במדין והם השיבו לא נפקד ממנו איש פירש רש"י לא נחסר מדת יהודית: **טבעת** למה. פי' למה מנה הכתוב בהנהו תכשיטי מדין טבעת הלא טבעת הוא תכשיט שבחוץ ומשני ללמד שכל המסתכל באשה כו' ובמס' שבת איתא בהדיא למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ דהיינו טבעת עם תכשיטין שבפנים דהיינו כומז. לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה שבאשה כאילו הסתכל במקום התורפה: **שתבעה** למטה כו'. ר"ל שתבעה לתשמיש והיא אינה מתרצה לו כ"כ הטאה"ע סימן ר"מ ובטור אה"ע סימן כ"ה ובספר מנורת המאור סימן קע"ע מביא בשם מסכת כלה וגרס הכי מפני שתבעה לתשמיש ואינה נתבעת: **אנוסה** אני. ואעפ"כ מתרצית קצת וכתב הטור בסימן הנ"ל דאיכא בינייהו רוצה ואינה רוצה ר"ל לר"א אינה מתרצית כלל ולר"י מתרצית קצת: **בשעת** טהרתה כו'. ר"ל בשעת תשמיש אמרה לבעלה טמאה אני כדי לצערו ובספר מנורת המאור סימן הנ"ל גרס בהדיא שאמרה בשעת תשמיש טמאה אני: **שנאת** חנם. פרש"י בשבת דף ל"ב שלא ראה בו דבר עבירה שיהא מותר לשנוא אותו ואפ"ה שונאו זהו שנאת חנם: **מריבה** רבה. מדה כנגד מדה לפי שהוא עשה מריבה לפיכך מריבה רבה בתוך ביתו: **ובניו** ובנותיו כו'. היינו נמי מדה כנגד מדה שאהבתו ניטל' ממנו: **יראתו** על פניכם כו'. היינו הבושה שניכרת בפנים וכתיב בתריה לבלתי תחטאו. ר"ן בנדרים: **סחו** לי מלאכי השרת. בנדרים מפרש אמימר מאן מלאכי השרת רבנן ואמאי קרי להו מלאכי השרת דמצייני כמלאכי השרת ופי' הר"ן שהן מצויינין ומובדלין משאר בני אדם כמה"ש וכדאמרינן בהגדה מלמד שהיו ישראל מצויינין שם כלומר שהיו עם בפני עצמן ולא נתערבו במצרים: **שהופכין** שולחן. ולפי שהיא בידך לוקה בידך. ר"ן: **שמספרין** בשעת תשמיש. ולפי שמוטאין בדיבור ובשמיעה נעשו חרשין שאינן שומעין ואינן מדברין: **בשעת** תשמיש כו'. בנדרים לא גרסינן ובשעת תשמיש מהו אצלך אלא ה"ג שאלו את אימא שלום מפני מה בניך יפין ביותר: **לא** במשמרה ראשונה. שליש הראשון של לילה ולא במשמרה האחרונה היינו שליש השלישי של לילה אלא בבינונית דהיינו באמצע הלילה והטעם לפי שבתחלת הלילה ובסוף הלילה הנשים הולכות בשוק ויראה פן בשעת תשמיש יתן דעתו על אשה אחרת: **מגלה** טפח. פרש"י לא היה מגלה רק טפח מהאשה ואותו טפח היה תיכף מכסה שהיה ממהר באותו ענין. ור"ן פי' במסכת נדרים דאמרינן בפרק מ"ש שהתירו (לה לאשה) [לו לאיש] לגלות טפחיים לקטנים והוא מגלה טפח מאותן טפחיים ומכסה טפח כלומר וטפח שני נשאר מכוסה: **ודומה** כמי שכפאו שד. פי' רש"י שבא עליה בכח ודומה כמי ששד כופאו ואית דאמרי שמתכסה כולו כמו אדם שמפחד מן השד. ועי' בטור אורח חיים סימן ר"מ ובטור אבן העזר סימן כ"ה הרבה פירושים על הא דמגלה טפח ומכסה טפח והקשה הטור לפ"ז שהיה ממהר באותו ענין א"כ לא היה משהה על הבטן ואמרו חכמים [נדה דף ע"א] שכר פרי הבטן בשכר שמשהין עצמן על הבטן עד שיזרעו נשותיהן תחלה הויין להו בנים זכרים. ותירץ כי כל לבבות דורש ה' וכל המעשים שהם לשם שמים טובים הם מי שיודע בעצמו שיוכל לעשות המעשה ולא תכנס בו מחשבה אחרת והוא משהה עצמו כדי שתהנה האשה מן המעשה ותזריע היא תחלה מכוון לעשות מצוה ועושה אותה הקב"ה משלם לו שכרו בבנים זכרים ומי שאינו בטוח בעצמו וממהר כדי להנצל מן החטא גם הוא עושה מצוה והקב"ה משלם לו שכרו בבנים זכרים ע"כ: **כל** כך למה. למה קבעת הזמן באמצע הלילה דוקא ובמהירה כל כך והשיב שלא תעלה על דעתו באשה אחרת והוי הבנים קרובים להיות ממזרים: **בני** אמה. במסכת נדרים גרסינן בני אימה ופי' הר"ן שמטיל אימה עליה ומקקת לו שלא ברצונה אבל הרא"ש גורס שם אמה כמו הכא דהיינו שפחה משוחררת לפי שרגילה להיות שטופה בזימה. אבל הכא ע"כ א"א לפרש כפי' הרא"ש דהא הכא קתני בני שפחה וא"כ היינו בני אמה דשם בגמרא לא קתני בני שפחה אע"כ דהכא גרסינן אימה וכפי' הר"ן: **בני** שפחה. כבר פרשתי שהוא שפחה משוחררת: **בני** שנואה. ששונאה בשעת תשמיש ומתוך כך נותן דעתו באשה אחרת: **בני** נדה. בגמרא ובכל הפוסקים לא קחשיב נדה אבל באמת אין זה סתירה דקי"ל הבא על הנדה אין הוולד ממזר (מן התורה) ואם כן קאמר הוי כממזר ואינה ממזר: **בני** נידוי. שבא עליה כשהוא או היא מנודה: **בני** תמורה. שבא על אחת מנשיו וכסבור שהיא נרתה: **בני** מריבה. אע"פ שאינה שנואה אלא שהיה מריבה ביניהם לפי שעה: **בני** שכורה. שמשמש בשכרות דביאתו לאו ביאה גמורה אלא כביאת זנות שאין מתכוון אלא לבעול בעלמא: **בני** גרושת הלב. שגמר בלבו לגרשה אע"פ שאינו שונאה מתוך שגמר בלבו לגרשה דעתו ומחשבתו על אחרת: **בני** ערבוביא. שהיה לו נשים הרבה ואינו יודע על איזה מהן בא. והנה כאן חשיב עשר מדות ובמסכת נדרים קתני בני תשע מדות וכ"כ כל הפוסקים בני תשע מדות. אמנם אין זה קושיא דבאמת במס' נדרים קחשיב בפרט נמי עשר אע"פ שבכלל קתני תשע ושם בגמ' נותן סימן אסנ"ת משגע"ח והיינו תשע וכתב שם הר"ן דאימה ואנוסה קחשיב כחד דדמיין להדדי. ומהרש"א כתב דאות אל"ף של אסנ"ת מורה על ב' דברים על אימה ועל אנוסה וא"כ לפי הסי' המה רק תשע אבל בפרטן עשרה הן. ובזה מיושב קושי' הא"מ ז"ל בפרשת כי תצא על בעה"ט שכתב בני עשרה מדות והקשה הא"מ ז"ל דבמסכת נדרים קחשיב רק תשע אבל למ"ש לק"מ: **בני** ישינה. שבא עליה כשהיא ישינה דאסור והיינו ישינה ממש אבל נים ולא נים מותר כדאיתא בנדה דף י"ג: **שלא** בכתובה. דקי"ל אסור להתייחד עם אשתו שלא בכתובה כמבואר בשו"ע אה"ע סימן ס"ו: **ויתקין**. ר"ל חלשות כדמפרש לקמן וכן פי' רש"י במס' נדה: **חולשת** כו'. ר"ל מי שיש לו בנים חולשות אלו בני נדה בועלי נדות ומכוערים היינו בני ספק טהרות: **ויתקין** חולשות. פרושי קמפרש מאי ויתקין חולשות: **בעלי** ראתן. שיש להן סרץ כמות כדאיתא במס' כתובות: **שלא** טעמו כלום. כלומר שלא טעמו כלום לאחר הקזה: **אחילו**. אימה נופלת עליו והוא מלשון חיל ורעדה: **וזו** כשהוא רעב. ר"ל רפואה זו עושה כשהוא רעב ובגיטין דף ע' קתני איפכא ע"ש [ועיין במסכת כלה רבתי]: **ע"ג** רגליו. כשהוא עומד ע"ג רגליו ולא יישן תיכף אחר שתיית הרפואה אבל זו עושה רגלו אחת במטה

*) יש לתרץ דהך ברייתא סוברת כר' יונתן בן יוסף וכר"י בחולין דף לא דגם לבעלה בעינן כוונה לטבילה ויתפרש מה נדה שלא טבלה לבעלה אסורה לבעלה כנדה וצריכה טבילה שנית דבעינן כוונה לטבילה ומלת לבעלה עומדת במקום שנים. ועי' ביו"ד סימן קצח סעיף מח ברמ"א ויפה כי מדרבנן הכל מודים דבעינן כוונה וצריכה טבילה אחרת ועי' היטב כי בזה מתורצים קושיות רבות בכתבם.

בארץ. כל הרפואות כולן אין אדם עושה אותן אלא [א] עד שלש שעות ושלש פעמים וזו עושה אותה עד שיתרפא (א) הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב. רשב"ג אומר קצח הזה אחד מששים סימני המות והישן למזרח גרנו דמו בראשו (ולא אמרו אלא באפויה וזה אינו באפויה). האוכל משקל דינר קצח לבו נעקר ארבעים ביצים (לבו נעקר) ארבעים אגוזים רביעית דבש לבו נעקר. כיוצא בו (ב) האוכל בשר שור שמן בלפת בלילי י"ד ובלילי ט"ו וישן בלבנה (אפילו) בתקופת תמוז דמו בראשו. המשמש מטתו שיכור [ב] סופו נעקר שניהם שיכורין לבן נעקר. המשמש מטתו לאור הנר הויין לו בנים נכפין. המשמש מטתו מיושב אוחזתו דלריא ואיזו היא רפואתו [ג] ארקין של קוצין. הוא מלמטה והיא מלמעלה אחזתו עוית. הוא מלמעלה והיא מלמטה זהו דרכן של בני אדם שימשו שניהם כאחד הרי זה דרך עיקש [ד]. ר' יהודה אומר עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן. עז פנים רבי אליעזר אומר ממזר רבי יהושע אומר בן הנדה רבי עקיבא אומר ממזר ובן הנדה. פעם אחת היו זקנים יושבין בשער ועברו לפניהם שני תינוקות אחד כסה את ראשו ואחד גילה את ראשו זה שגילה את ראשו רבי אליעזר אומר ממזר רבי יהושע אומר בן הנדה רבי עקיבא אומר ממזר ובן הנדה. אמרו לו לרבי עקיבא היאך מלאך לבך לעבור על דברי [ה] חבירך. אמר להן (זה) אני אקימנו. הלך אצל אמו של תינוק וראה שהיתה יושבת ומוכרת קטניות בשוק. אמר לה בתי אם את אומרת לי דבר שאני שואלך אני מביאך לחיי עולם הבא אמרה לו השבע לי. היה רבי עקיבא נשבע בשפתיו ומבטל בלבו אמר לה בנך זה מה טיבו אמרה לו כשנכנסתי לחופה נדה הייתי ופירש ממני בעלי ובא עלי שושביני והיה לי בן זה נמצא התינוק ממזר ובן הנדה. אמרו גדול היה רבי עקיבא כשהכחיש את רבותיו. באותה שעה אמרו ברוך ה' אלהי ישראל אשר גילה סודו לרבי עקיבא בן יוסף. אמר רבי יוחאי בר יאשיה כל המפנה דעתו בנשים סוף בא לידי עבירה. וכל המפנה עצמו מעבירה ולא עשאה אפילו הוא ישראל ראוי הוא לעלות עולה ככהן גדול על גבי המזבח שנאמר (שמות כד) וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות וכל מי שעושה את עצמו עצל מן העבירה ולא עשאה ניזון מזיו שכינה כמלאכי השרת שנאמר (שם) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. רבי אליעזר בן יעקב אומר (ג) כל המוציא שכבת זרע לבטלה כאילו הורג את הנפש שנאמר (ישעיה נז) שוחטי הילדים אל תקרי שוחטי אלא סוחטי. וחכמים אומרים כאילו עובד עבודת כוכבים שנאמר (שם) הנחמים באלים תחת כל עץ רענן. (ד) (אמר רבי כל המחליף בדבורו כאילו עובד עבודת כוכבים שנאמר (בראשית כז) אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע ואין מתעתע אלא עבודת כוכבים שנאמר (ירמיה נא) הבל המה מעשה תעתועים). מכאן אמרו חכמים אין אדם רשאי ליתן ידו לאמה שלו. שלש ידות הן ושלשתן לקציצה. יד לאמה תיקצץ יד לעין תיקצץ יד לחסודה תיקצץ. (ה) יד לאמה תיקצץ מפני שהיא מחממת. יד לעין מפני שמסמא. יד לחסודה מפני שמביא לידי שפיכות דמים. [ו] דבר אחר הנחמים באלים כל המחמם עצמו להוציא זרע לבטלה חשוב כבהמה מה בהמה אינה מקפדת (ו) ועושה (כן הוא מה בהמה אינה ידיעתה למיתה) אף הוא כן מה בהמה אינה עומדת אלא לשחיטה ואין לה חלק לעולם הבא אף הוא אין לו חלק לעולם הבא. עליו אמר שלמה בחכמתו (קהלת ג) מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה זו נשמתן של צדיקים שאין מחממין עצמן ואין מוציאין שכבת זרע לבטלה. ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ זו היא נשמתן של רשעים שמחממין עצמן ומוציאין שכבת זרע לבטלה. (ז) ד"א הנחמים באלים כל המחמם עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנאמר (בראשית לח) ויהי ער בכור יהודה רע בעיני ה' וימיתהו [ז] ה' וכל המקשה את עצמו הרי זה עבריין שנאמר (שם) וירע בעיני ה' (את) אשר עשה (ח) ואפילו קטנים מקבלין פני שכינה שנאמר (תהלים כב) זרע יעבדנו יסופר לה' לדור [ח]. (ט) בעון מה בניו של אדם מתים ר"א [ט] אומר בעון נדרים שנאמר (קהלת ה) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך וגו' וחבל את מעשה ידיך. רבי נתן אומר בעון מזוזה דכתיב (דברים יא) על מזוזות ביתך ובשעריך וכתיב אחריו למען ירבו ימיכם וימי בניכם. רבי נהוראי אומר בעון ציצית דכתיב (ירמיה ב) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים וגו'. רבי [י] יהושע אומר בעון ביטול תורה קטנים מתים שנאמר (הושע ד) ותשכח (את) תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. [כ] ר"ע אומר כל [מי] שאינו עוסק בתורה גורם עניות לבניו. מה יעשה אדם ויהיו בניו עשירים [ל] ויקיימו יעשה חפצי שמים וחפצי אשתו. ואלו הן חפצי שמים יפזר מעותיו לעניים שנאמר (תהלים קיב) פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד. אמרו עליו על ר"ט שהיה עשיר גדול ולא היה נותן מתנות לאביונים [מ] פעם אחת מצאו רבי עקיבא אמר לו רבי רצונך שאקח לך עיר אחת או שתים [אמר לו הן] מיד עמד ר"ט ונתן לו ארבעה אלפים דינרי זהב. [נ] נטלו ר"ע הלקו לעניים. לימים מצאו ר"ט א"ל היכן העיירות שלקחת לי תפסו בידו והביאו לבית המדרש. והביא ספר תהלים והניחו בפניהן והיו הולכין וקורין עד שהגיעו לפסוק זה פזר נתן לאביונים וגו' א"ל זו העיר שקניתי לך. עמד ר"ט ונשקו ואמר לו רבי אלופי רבי בחכמה ואלופי בדרך ארץ והוסיף לו ממון לבזבז שוב מעשה בר"ט שהיה אוכל קציעות מפרדס (שלו) בא האריס שלו ומצאו הכהו מכה רבה ולא אמר לו שהוא ר"ט עד שעמד אותו אריס והכיר בו כיון שהכירו קרע בגדיו ותלש בשערו היה צועק ובוכה ומתנפל לפני רגליו אמר לו אדוני מורי מחול לי. וכל כך למה שלא רצה להשתמש בכתר תורה שכל המשתמש בכתר תורה אין לו חלק לעולם הבא. אלו הן חפצי אשתו ר"א אומר יפתה אותה בשעת תשמיש רבי יהודה אומר ישמחנה בשעת תשמיש בדבר מצוה שנאמר (קהלת ח) שומר מצוה לא ידע דבר רע. הרוצה שיהיו בניו זכרים בעלי תורה [ס] ימשמש במעשיו ויפתה את אשתו בשעת תשמיש. ר"א בן יעקב אומר אין [ע] תלמיד חכם רשאי [למשמש במעשיו] וליתן מעותיו

בארנקי

נוסחת הגר"א

[א] שלש פעמים בשלשה ימים וזו: [ב] לבו נעקר: [ג] מוריקא של: [ד] א"ר אחאי ב"ר יאשיה כל המפנה דעתו בנשים סופו (ושכנתיים צ"ל למעלה כנ"ל): [ה] רבותיך: [ו] ר' אומר כל: [ז] ואומר וירע בעיני ה' אשר עשה וימת וגו' ואינו רואה פני שכינה שנא' (תהלים ה) לא יגורך רע ואפילו קטנים: [ח] וכל המקשה עצמו ה"ז עבריין: [ט] בר"ש: [י] יהודה הנשיא: [כ] ר"א אומר מפני שתבעה למטה ואינה נתבעת ר' יהושע אומר מפני שאמרה בשעת בעילה אנוסה אני רע"א מפני שאמרה בשעת טהרתה טמאה אני ר' נחמיה אומר בעון שנאת חנם אשתו מפלת נפלים ומריבה רבה בתוך ביתו ובניו ובנותיו מתים כשהם קטנים רע"א כל מי שאינו נותן צדקה גורם: [ל] ויתקיימו: [מ] כראוי: [נ] נטלן ר"ע הלקן: [ס] יפזר מעותיו לצדקה דברי ר"א ר' יהושע אומר ישמח את (וכ"ה בכ"ב דף י' ע"ב ע"ש): [ע] אדם רשאי ליתן (וכ"ה במס' כלה רבתי ועי' הגי' בכ"ב וכע"ז יז ע"ב. וכדפו"י כאן ליתא למשמש במעשיו אלא ליתן ונשתבש בדפוס ספד"מ):

הגהות הגרי"ב

(א) [ברכות דף מ.]: (ב) [גיטין דף ע.]: (ג) [נדה דף יג.]. (ד) [סנהדרין דף לב.]: (ה) [שבת דף קח.]: (ו) כ"א אף הוא כן: (ז) [נדה דף יג]: (ח) [סנהדרין דף קי:]: (ט) [שבת דף לב:]:

כסא רחמים

ושתים זו אינם כממזרים: לעבור על דברי חבירך. וא"ת רבותיך הול"ל דהא ר"א ור"י הוו רבותיו דר"ע כמבואר בכמה מקומות. וי"ל דהכי הא"ל לר"ע היו תלמידיו דר"ע ומשום כבודו א"ל בלשון הזה וכמ"ש בר"ה דף לא ע"ב כיון דתלמידים הוו לאו אורח ארעא למימר לרביה רבך ע"ש. אבל הר"ן פ"ב דקדושין הביא ברייתא זו וכתב הנוסחא היאך אתה מגיס דעתך לחלוק ע"ד רבותיך [וכן במנורת המאור איתא רבותיך. ובמס' כלה רבתי מוכח מהגמ' שם דצ"ל כאן רבותיך וכסיפא אמרו גדול היה ר"ע שהכחיש את רבותיו. נ"ל חביריו ע"ש]: גדול היה ר"ע כו'. כלומר אל תתמה איך ר"ע מנגד לדברי רבותיו כי באותו פרק היה גדול בתורה: אשר גלה סודו לר"ע. דהגם דר"א ור"י גדולי ישראל והיה להם רוח הקדש לא נתגלה לכל אחד אלא חצי דבר. דמן השמים רצו לפרסם גדולת ר"ע: ראב"י אומר כל המוציא כו' וחכ"א כו'. בריש פ"ב דנדה קאמרי ר' אמי ור' אסי הא דראב"י וחכמים. וצ"ל דלא שמיע להו הך ברייתא ור' יוחנן קאמר התם חייב מיתה כדאמרי' לקמן ע"ש: ולא היה נותן מתנות לאביונים. דייק לומר כן ולא אמר שאינו עושה צדקה ת"ו דודאי היה עושה ונותן פרוטות לעניים החוזרים על הפתחים ולמי ששואלו נותן פרוטות ובהכי היה מקיים מצות צדקה אך כפי עשרו היה"ל ליתן מתנות לאביונים דייקא מתנות לצנועים שאינם שואלים ומתים ברעב ואליהם הי' צריך ליתן ולחלק ולכן ר"ע דידע שחייב לעשות כן לפי עשרו עשה המצאה זו לזכותו [ובמסכת כלה רבתי הגירסא ולא היה נותן מתנות רבות לעניים]: פזר נתן לאביונים. אפשר דר"ע רצה לרמוז לו דגם בכה"ג שהוא נתנם לקנות עיירות ור"ע נתנם לצדקה שכר גדול יש לו לר"ט ויתחשב לו צדקה. וכל דבר טוב רמוז בתורה כי היא תורת ה' תמימה לא תחסר כל בה והיינו מאי דאמרינן בקמא דף צ"ב מנא הא מילתא דאמרי אינשי ומייתי קרא. דכיון דהתורה היא תמימה ודאי הא מילתא דאמרי אינשי והיא מילתא מעליא ודאי רמוזה היא בתורה לכן הביא לו מקרא. ואף כאן ר"ע רמז לו דהוא רמוז בכתוב פזר אם פזר מעותיו בעניני העוה"ז וזה הפיזור א' נתן לאביונים צדקתו של בעל המעות עומדת לעד: אלופי כד"א. שלא רצה ר"ע לומר לו בפירוש דלא עבד כדבעי למעבד לפי עשרו ועשה המצאה זו משום דרך ארץ: והוסיף לו ממון לבזבז. ובזה הראה כי מטוב לבו ומרצונו קיים מעשה ר' עקיבא כדאמרינן פ"ב דמציעא [דף כב] גבי כלך אצל יפות דאם הוסיף גלי דעתיה דלאו משום כסופא הוא דעבד ע"ש:

נחלת יעקב

במטה ורגלו אחת בארץ כלומר סמוך לשכיבה כדי שישכב תיכף לאחר שתיית הרפואה: בקיצוח. בברכות דף מ"ם גרסינן קצא וכ"כ בישעיה סימן כ"ח והפיך קצא ועי' בתוס' יו"ט פ"ה דעדיות משנה ג' ורש"י פי' מין זרעים שזורעין בארץ ישמעאל: דמו בראשו. בברכות פרש"י לפי שהוא מערבית לחה ומתוקותא היא ומכנסת הריח לתוך הגוף: אלא באפוי. הא דקתני הרגיל בקצא אינו בא לידי כאב לב מיירי באפוי והא דארשב"ג דמו בראשו מיירי באינה אפוי. ובמסכת ברכות משני בע"א הא בריחא הא בטעמא פרש"י הריח קשה והטעם טוב ולפ"ז י"ל דרשב"ג ל"פ את"ק מידי אלא דת"ק מיירי באפוי ורשב"ג מיירי באינה אפוי: אפי' בתקופת תמוז. במסכת גיטין דף ע' ל"ג אפי' וה"ג שם אכל בשר שור בלפת ולן בלבנה בליל י"ד או ט"ו בתקופת תמוז אוחזתו אהילו משמע דוקא בתקופת תמוז: דלריא. במסכת גטין גרסינן דלריא מאי דלריא אריב"ל שם דלריא דרדרא שמה פרש"י שם רפואתו של דלריא דרדרא שמה. מאי דרדא מוריקי דחוחי והיינו כרכום הגדל בקוצין ונראה דהיינו ארקין של קוצין דהכא דקוץ וחוח אחד הוא: עוית. פרש"י קרנפ"א: שניהם כאחד. שוכבין על צידהן זה כנגד זה: ממזר. מי שהוא עז פנים סימן הוא שהוא ממזר ולר' יהושע סימן הוא שבן נדה הוא ולר"ע ממזר ובן נדה: בשער. הייתו מקום מושב ת"ח וסנהדרין נקרא שער כדכתיב ועלתה יבמתו השערה. וכועז עלה השער: היאך מלאך לבך. אע"ג דכמה וכמה מחלוקות בין ר"ע לר"א ור"י ולמה דוקא בזה א"ל היאך מלאך לבך לעבור על דברי חבירך ונראה דה"פ כיון דאין בזה נפקותא לדינא דודאי אין סברא לומר דלר"א דאמר ממזר נותנין עליו כל דיני ממזר שיהא אסור לבוא בקהל שזה אין הדעת סובלתו אלא דה"ק דיש חשש ממזרת כיון שיש בו עזות והרוצה להתחתן יבדוק תחלה במשפחתו ור"י ס"ל דיש חשש נדות וא"כ כיון דאין נפקותא לדינא אמרו שפיר היאך מלאך לבך לעבור על דברי חבירך: ומבטל בלבו. ואע"ג דקי"ל דברים שבלב אינן דברים וא"כ לא מהני הביטול בלבו כבר כתבו תוס' במסכת נדרים [דף כח] גבי נודרין להרגין ולחרמין דמשני נמי הגמ' כי הכא וכתבו תוס' דהוי כמו אונס וכן הסיא דמסכת כלה גבי ר"ע הוי כמו אונס לברר האמת על אותו עז פנים אם הוא ממזר וכ"כ הר"ן בקדושין פ"ב דאמרינן התם דברים שבלב אינן דברים ומה דאמרינן במסכת כלה ר"ע נשבע בפיו ומבטל בלבו ש"ר דאונס הוי שאמרו לו לר"ע היאך מלאך לבך ומגיס דעתך להלוק ע"ד רבותיך ומתוך כך הוצרך להוכיח דבריו וכיון דמתוך אונס היה הוי כאילו פירש ולא הוי דברים שבלב: המפנה דעתו בנשים. שפונה עצמו מכל עסקיו כדי להסתכל בנשים או להסית עמהן סוף בא לידי עבירה כדאמרינן בפ"ב דאבות כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו: וישלח את נערי ב"י. וקשה היאך מוכח מהאי קרא שראוי לעלות עולה ע"ג המזבח. והאיתי במדרש ילקוט פרשת משפטים רמז שס"א שמביא מאמר זה בשם תנא דבי אליהו ומפרש בספר זית רענן וז"ל שנאמר וישלח את נערי בני ישראל משמע שהיו ישראלים אלא מפני שהיו נערים שלא ראו קרי לפיכך העלו עולות דכתיב בסיפא דקרא ויעלו עולות: ויחזו את האלהים. גם זה שם במדרש ילקוט ופירש בספר זית רענן רבותא קמ"ל אע"פ שמכח עללות לא עשה עבירה מכל מקום ניזון מזיו השכינה דהא הכא לא ראו קרי אלא מחמת שהן נערים ואפ"ה ויחזו אלהים. ובסוף מס' ד"א בפרק קמא יליף לה מקרא אחרינא וע"ש מ"ש: ויאכלו וישתו. שנהנו כל כך מזיו השכינה כאילו אכלו ושתו דאין לומר אכילה ושתיה ממש וכי ס"ד שלקחו עמהם אכילה ושתיה בעלותם ההר א"ו דנהנו כאילו אכלו והכי איתא במ"ר א"ר הושעי' וכי קילורין עלתה עמהן לסיני. פירוש קילורין עוגות דאת אמרת ויאכלו וישתו אלא מלמד שזנו עיניהם כלפי השכינה כאדם שמביט בחבירו מתוך מאכל ומשתה: תחת כל עץ רענן. ובע"ז כתיב על ההרים הרמים כו' ותחת כל עץ רענן וילפינן תחת תחת מה להלן ע"ז אף כאן כאילו עובד ע"ז: מכאן אמרו חכמים. אדלעיל קתני דקתני כל המוציא ש"ז לבטלה כאילו עשה עבירות חמורות וכיון שחטאו גדול כל כך לפיכך אמרו אין אדם רשאי ליתן ידו לתוך אמה שלו כדי שלא יבוא לידי הוצאת שכבת זרע לבטלה: ושלשתן לקציצה. פרש"י נוח לו שתקצץ: יד לעין. בשחרית קודם נטילה ראויה לקצץ לפי שמסמא עינים כדמפרש לקמן לפי שרוח רעה שורה עליהם קודם נטילה: יד לחסודה. פרש"י רבדא דכוסילתא והוא מקום הקזה ולפיכך ראוי לקצץ כמ"ש הב"י בא"ח ס"ד שמשמוש היד מזיק לחבורה וזהו דקתני לקמן כאילו שופך דמים ובמס' שבת דף קח קחשיב שמנה ידות: אינה ידיעתה למיתה. שעשתה דברים הגורמים מיתה והיא אינה יודעת רק שאוכלת למלאת תאותה אף הוא כן שמרוב תאמים יבוא לידי חולי ומיתה: מי יודע כו'. בספר קהלת פרש"י וז"ל מי יודע כמו מי יודע ישוב מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני אדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח בהמה היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה עכ"ל וזהו ממש ראיה לדבריו: חייב מיתה. הייתו מיתה בידי שמים דילפינן לה מדכתיב וימיתהו ה' ובמס' נדה גרסינן יצא בנידוי: המקשה עצמו לדעת. שמביא עצמו לידי קישוי נקרא עבריין שהיצר אומר לו עשה כך עד שמסיתו לעבוד ע"ז ומש"ה נקרא עבריין. אכן הא דילפינן לה מקרא דוירע בעיני ה' קשה היאך מוכח מהכא שנקרא עבריין אבל במס' נדה גרסינן הכי המקשה עצמו לדעת אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה דכתיב וירע בעיני ה' אלמא שנקרא רע וכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע ופרש"י לא יגור עמך רע: ואפילו קטנים כו'. בסנהדרין דף ק"י איתא קטן מאימתי בא לעוה"ב חד אמר משעה שנולד וח"א משעה שסיפר מ"ד משעה שסיפר דכתיב זרע יעבדנו יסופר לה' לדור פרש"י זרע המספר יעבדנו לה' לדור ודור נחזור לו ויחיה. וכ"ל הא דמייתי האי דרשא הכא בא ליישב שלא תקשה היכא ילפינן מער שחייב מיתה הא ער ואונן קטנים היו וא"כ ע"כ לאו משום חטאן מתו דלאו בני עונשין נינהו מש"ה מביא ראיה דקטנים מקבלין פני השכינה וא"כ מסתברא דנענשו נמי כשיחטאו ואל דעות ה' לו נתכנו עלילות לידע על איזה חטא יענש אף הקטנים ועל איזה חטא יפטרו: אל תתן כו'. פי' רש"י במס' שבת אל תתן את פיך בנדר לחטיא את בשרך לחייב את בניך וחבל את מעשה ידיך ומסיים בגמ' איזהו הן מעשה ידיו של אדם בניו ובנותיו: למען ירבו כו'. ומכלל לאו אתה שומע הן שאם לא תעשו מזוזה אל ירבו ימי בניכם: גם בכנפיך כו'. בשביל כנפיך שבטלת מצותם נמצאו עליך חותם דם נפשות אביונים נקיים בנים קטנים שלא חטאו: ולא היה נותן כו'. שלא היה נותן כפי מה שאמדוהו ולא עביד כדבעי למעבד אבל הלילה לומר שלא היה נותן מתנות כלל וכן מוכח ממעשה שהביא: והביא ספר תהלים. בספר מנורת המאור סימן ק"נ כתב בשם מס' כלה בזה הלשון והביאו לבית המדרש והביא תינוק וספר תהלים בידו והניחו לפניהם והיה קורא והולך עד שהגיע אצל הפסוק פזר נתן כו'. וכ"ל מש"ה היה רוצה ר"ע שדוקא התינוק יקרא הפסוק ולמה לא הראה הוא בעצמו את הפסוק אלא שכוונת ר"ע היה להראות שע"י המעות שילם שכר מלמדים ללמוד עם התינוקות ומהממון הזה עשה את כל הכבוד הזה שזה ללמד בהן כל התינוקות כדי שיהא ר"ט שמח על שמעותיו הגליתו ועשה פרי למעלה ושורש למטה כדי שיתן לב מכאן ולהבא לפזר ממונו לצדקה: קציעות. תאנים שמטחן בשדה להתייבש: הכהו מכה רבה. לפי שהאריס לא היה יודע שהוא ר' טרפון בעל השדה לפיכך הכהו: ובי"ב למה. פירוש למה לא הגיד לאריס שהוא בעל השדה ומשני שלא רצה להשתמש בכתר תורה. וקשה דאף אם לא היה ר"ט ת"ח כיון שהוא בעל השדה היה מניח לו וא"כ לא היה משתמש בכתרה של תורה ואפשר ליישב דהאריס גופא לא היה יודע שהשדה הוא של ר"ט שהושכר ע"י אריס אחר לעשות היום בשדה זו ואילו היה אומר לו שהוא בעל השדה לא היה הפועל מאמינו והיה מוכרח לומר לו שהוא ר"ט וא"כ היה מניחו בשביל כבוד תורתו אף שלא היה בעל השדה וא"כ היה משתמש בכתרה של תורה ומש"ה שתק ובמס' נדרים סב ע"ב הובא מעשה זו קצת בע"א וע"ש: אלו הן חפצי אשתו. קאי אדלעיל דקתני מה יעשה אדם ויהיו בנים עשירים יעשה חפצי אשתו וחפצי שמים והיה מפרש לעיל מהו חפצי שמים והשתא הדר לפרושי ואלו הן חפצי אשתו: יפתה אותה. כלומר שיפייס אותה תחלה בדברי ריצוי קודם תשמיש כדי שלא תהא מחשבתה על אחר: ישמחנה בשעת כו'. פי' הב"י בא"ע סימן כ"ה אם רואה שהיא מתאוה לו יוסיף לה על עונתה וזהו ישמחנה בדבר מצוה: ימשמש במעשיו. בעירובין דף י"ג ע"ב פרש"י ימשמש במעשיו כגון אם בא מצוה לידו יחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ולא יניח לתשותה בשביל ההפסד שהרי שכרה עתיד לבוא ואם באתה לידו עבירה יחשב שכרה שמשתכר בה עכשיו כנגד הפסדה העתיד לפרע ממנו: אין ת"ח רשאי כו'. לכאורה נראה דתיבת למשמש במעשיו מיותרים דמה"ת לומר שאין ת"ח רשאי למשמש במעשיו ובאמת

בגמ'

בארנקי של צדקה אלא א"כ ממונה עליה כרבי חנינא בן תרדיון. אמרו עליו על רבי חנינא בן תרדיון שפעם אחת נתחלפו לו מעות פורים במעות של צדקה והיה יושב ותמיה ואמר אוי לי שמא נתחייבתי מיתה לשמים. עד שהיה יושב ותמיה בא קסטינר א"ל רבי גזרו עליך לכורכך [א] ולשורפך בתורתך ולישראל עמך ועמד וכרכוהו בתורתו והקיפוהו חבילי זמורות והציץ בו האור והיה אור מצטנן ומתרחק ממנו. עמד קסטינר בבהלה א"ל רבי אתה הוא שגזרו לשורפך א"ל הן. א"ל ולמה האור מכבה א"ל נשבעתיו בשם קוני שלא יגע בי עד שאדע אם גזרו עלי מן השמים המתן לי שעה אחת ואודיעך. היה קסטינר יושב ותמיה אמר הללו שגוזרין מיתה וחיים לעצמן למה עול מלכות עליהן. א"ל קום לך וכל מה שמלכות רוצה לעשות בי יעשה אמר לו ריקה הסכימה עלי גזרה מן השמים ואם אין אתה הורגני (א) הרבה הורגים יש למקום הרבה דובים ונמרים ואריות וזאבים והרבה נחשים ועקרבים שיפגעו בי אלא סוף שהמקום עתיד ליפרע דמי מידך. וידע קסטינר שכך היא המדה מיד [ב] עמד ונפל על פניו וכיון אבד והשמיע קולו מן האש ואמר באשר תמותי אמות ושם אקבר באשר תחיה אחיה מיד יצתה בת קול ואמרה רבי חנינא בן תרדיון וקסטנירו מזומנין לחיי העולם הבא. ר' אליעזר אומר הנותן שלום לרבו חייב מיתה. בן עזאי אומר כל הנותן שלום לרבו ומחזיר לו שלום וחולק על ישיבתו חייב מיתה. [ג] וכל האומר דבר משם חכם שלא אמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק מישראל וכל (ב) האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר (אסתר ב) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי (ג) ואיזהו רבו כל שלמדו משנה וש"ס אבל לא מקרא דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר כל שרוב חכמתו ממנו. רבי יוסי אומר כל שהאיר עיניו במשנתו. (ואם היה סומא לא יאמר לו שקעה החמה אלא יאמר לו סלוק תפלתך) :

סליק מסכת כלה

הגהות הגרי"ב

(א) [תענית דף יח:] : (ב) [אבות פ"ו מגילה דף טו. חולין דף קד: נדה דף יט:] : (ג) [בבא מציעא דף לג. תוספתא הוריות פ"ב] :

נוסחת הגר"א

[א] בתורתך ולשורפך עמה ועמד : [ב] קפץ ונפל לתוך האור והשמיע קולו מתוך האש : [ג] ואם היה סומא לא יאמר לו שקעה החמה אלא סלוק תפלתך וכל האומר דבר משום רבו שלא אמרו גורם :

נחלת יעקב

בגמרא דבבא בתרא ל"ג ניה אלא אין ת"ת רשאי ליתן מעותיו לצדקה אלא אם כן ממונה עליו .כו' : מעות פורים כו'. הכי איתא במס' ע"ז ופרש"י מעות פורים שגביתי מבני העיר לחלק לעניים לסעודת פורים ותנן אין העני רשאי ליקח מהן רצועה לסנדלו. נתחלפו לי במעות של צדקה וסבור הייתי שהן של צדקה וחלקתי לעניים שלא לסעודת פורים ואני פרעתי משלי של פורים. נ"א מעות שלי לסעודת פורים נתחלפה לי במעות של צדקה וסבור הייתי שהן של צדקה וחלקתים לעניים ולא נזדמנו ליפרע מארנקי של צדקה עכ"ל : שמא נתחייבתי מיתה לשמים. במס' ע"ז לא גרסי ליה וכ"ל לייתב גי' דהכא ע"פ מה שפי' הרב מהר"ם אלשיך על המתני' עבירה גוררת עבירה לפי שמכל מצוה נברא מלאך טוב ומכל עבירה שאדם עושה נברא מלאך משחית ומקטרג וזהו מסיתו לבוא לידי עבירה אחרת וא"כ כשעשה אדם עבירה בשוגג מסתמא כבר עשה עבירה כזו שהיה מסיתו לזו משו"ה היה מתירא רחב"ת שמא נתחייבתי מיתה לשמים שכבר עשיתי חטא כזה ועי"כ באתי לידי כך שנתחלפו לי : אתה הוא שגזרו כו'. שהיה סבור שהוא אדם אחר שנגזר עליו לפי שהאש היה מתרחק ממנו לפיכך שאל אתה הוא שגזרו עליך כו' : קום לך. נ"ל שהקסטינר אמר כן לר"ח שיברח וינצל מן המיתה אע"פ שעי"כ אפשר שהמלכות יהרוג הקסטינר ע"ז אמר וכל מה שהמלכות רוצה לעשות עמי יעשה : אלא סוף המקום כו'. כי כן המדה וכן מצינו בפרעה אע"פ שאמר הקב"ה לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ להם אפ"ה נענש פרעה דמגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב וה"נ אע"פ שנגזר עליו מיתה מן השמים אפ"ה המקום יפרע דמי מקסטינר : ונפל על פניו. כלומר שנפל על פניו לתוך האש : וכיון אבד. נ"ל דהאי תיבת כיון פירושו מהרה ר"ל שנשרף מהרה כמו שעשנה בדפוס ויקבענה כיון במס' פסחים דף נז ע"א וכמו ואחד פותח כיון במס' תמיד פ"ג משנה ו' : מיד יצאה בת קול כו'. לפי הגירסא דהכא לא ידעינן על מה ולמה זכה הקסטינר לחיי עולם הבא ואי משום שהפיל עצמו לאש מאי קעביד אדרבה לכאורה הוי כמאבד עצמו לדעת דאפילו ב"נ מצווין על חובל בעצמו. אכן מבואר יותר במס' ע"ז דשם איתא שהקסטינר הרבה בשלהבת כדי שר"ח ב"ת ישרף מהרה ולא יהיה מעונה ביסורין כל כך והתנה עמו מתחלה שאם ירבה בשלהבת יביאהו לחיי עוה"ב ור"ח הבטיח לו שיביאנו לחיי עוה"ב וא"כ א"ש שיצא ב"ק ואמר ר"ח וקסטנירו מזומנין לחיי עוה"ב לאשמעינן דגדולים צדיקים במיתתן שהם גוזרין גזירה והקב"ה מקיימם ע"ד שנאמר ותגזר אומר ויקם לך : הנותן שלום לרבו. פי' שנותן לו שלום כשאר כל אדם ואינו אומר לו שלום עליך רבי ומורי. רש"י במס' ברכות דף כ"ז : שהאיר עיניו במשנתו. פרש"י בב"מ דף לג שהודיע לו טעם משנה אחת שלא הבין מתחלה : ואם היה סומא. פי' אם היה רבו סומא לא יאמר לו שקעה חמה שהוא קצת גנאי לרבו שהוא צריך להודיע לו ששקעה חמה נשמע מיניה שהוא סומא או הלשון שקעה חמה משמע נמי ששקעה מאור עיניו של אדם דומה לחמה וא"כ נראה שקורא לרבו סומא אלא יאמר לו סליק תפלתך שיחלוץ התפילין וממילא יבין ששקעה החמה דקי"ל לילה לאו זמן תפילין הוא :

סליק מסכת כלה. בעזרת האל נורא עלילה. והנערץ בסוד קדושים רבה. יחזקני לפרש מסכת דרך ארץ רבה.

מסכת כלה רבתי והברייתא

פרק ראשון

[ברייתא] **כלה** בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה שלא טבלה. מה נדה שלא טבלה אסורה לבעלה אף כלה בלא ברכה אסורה לבעלה :

[גמ'] אמר רבא באי זו ברכה אמרו ברכת (א) שבעה ולא ברכת אירוסין. ואי זו היא ברכת אירוסין. (ב) אמר רב יהודה אמר רב אשר קב"ו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות ע"י חופה וקידושין. [בא"י מקדש ישראל ע"י חופה וקדושין] ברכות היכי מברכין א"ר לוי בורא פרי הגפן (ג) ושהכל ברא לכבודו ברוך אתה ה' יוצר האדם. ברוך אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד ברוך יוצר האדם. שוש תשיש ותגיל עקרה בקבוץ בניה לתוכה בשמחה. ברוך משמח ציון בבניה. שמח תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם. ברוך משמח חתן וכלה. ברוך אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה דיצה רנה אהבה ואחוה שלום וריעות מהרה ה' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חפות חתנים ממשתה ונערים מנגינתם ברוך משמח חתן וכלה. (ד) מיתיבי (ה) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ביצד כגון (ו) המברך ברכה שאינה צריכה (לגופה). והכא כיון דמברך בורא פרי הגפן היכי עביד (ז) דטעים ליה. והא אמר מר (ח) טעמו פגמו. דמוריק (ט) בידיה מכסא ושתי. התינח דאיכא חמרא ליכא חמרא מאי מקדש. בשיכרני. בכפריא מאי. אמיא או אריפתא : איבעיא להו ברך להו לכלהו שלא כסדר או חסר אחת מאי. ת"ש ברכות אין מעכבות זו את זו. (י) לוי איקלע לבי הילולא ובריך שית ש"מ אעפ"י דחסר לא חיישינן. דילמא שאני התם (יא) דאחד יצירה : **ברייתא** מנין לברכת חתנים מן התורה שנא' (יב) ויברכו את רבקה : [גמ'] מידי בכוס ברכוה. אלא אסמכתא הוא ור' יוחנן אמר מהכא (יג) ויברך אותם אלהים. אלא מעתה בחיות דכתיב (יד) ויברך אותם אלהים מאי אלא משום דכתיב (טו) ויבן ה' אלהים ותנא (טז) שכן בכרכי הים קורים לקלעיתא בניתא : **ברייתא** ומנין אפי' אלמנה צריכה ברכה שנא' (יז) ויקח (בועז) עשרה אנשים וכתיב (יח) ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' וגו' : [גמ'] ש"מ (יט) ברכת חתנים בעשרה וש"מ (כ) אפי' אלמון שנשא אלמנה מברכים מיתיבי במה מברכין בבחור שנשא בתולה ובחור שנשא אלמנה ואלמון שנשא בתולה אבל אלמון עם אלמנה לא. התם בז' ימים :

ברייתא כלה כיון שנבעלה יום ראשון אסורה לבעלה כל שבעה דברי ר' אליעזר. ר' יהושע אומר תבדק הדבר אם היתה נדה בבית אסורה ואם לאו מותרת : [גמ'] במאי קא מפלגי ר' אליעזר מסיק אדעתיה דלמא חזיא דם ולא ידעה. ר' יהושע מסיק אדעתיה אפשר למיבדק. וכמה זמן ר' יהושע אומר ג' ימים. [ברייתא] שאלו תלמידיו את ר' אליעזר מהו לשתות בכלה כל זמן שבעלה מיסב אמר להם כל השותה בכלה כאילו שותה בזונה, אמרו לו והלא בנות ישראל יש בהן דרך ארץ אמר להם ח"ו כל שאין התורה עוברת על פיו אין בו דרך ארץ. הכריז ר' אלעזר בן עזריה בארבע מאות שופרות כל המקבל כוס מהכלה אין לו מחילה לעולם : [גמ'] במאי קא מפלגי רבנן סברי כיון דבת ת"ח היא מנהגא דאבוה תפסה, ור' אליעזר אומר לך לעולם אשה כבעלה כדתניא (כא) מעשה באשה אחת שהיתה נשואה לת"ח והיתה קושרת לו קשר של תפילין על ידו. מת ת"ח ונשאת למוכס היתה מקשרת לו קשר מוכס על ידו. הכריז ר' אליעזר בן עזריה שמעת מינה הרהור כמעשה דמי היכי' מחמירים ואומרים אין לו מחילה לעולם אימא לך הרהור לאו כמעשה דכתיב (כב) און אם ראיתי בלבי לא ישמע (אלהים) [ה']. ושאני אשת איש דחמירא טפי. דרש רבא מאי דכתיב (כג) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך בוא וראה צדקתו של הב"ה (כד) שכל המעלה בלבו לעשות מצוה ונאנס ולא עשאו מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו וכל המעלה בלבו לעשות חטא עד שעת מעשה לא מחייב דכתיב און אם ראיתי בלבי [וגו'] : **ברייתא** הקורא פסוק בשיר השירים ועשאו כמין זמר וכן הקורא פסוק שלא בזמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הב"ה ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו עמים. אמר לה בתי מה יעשו בשעה שהם שמחין אמרה לפניו רבש"ע יעסקו בתורה במשנה בהלכות ובהגדות ואם עמי הארץ יעסקו של פסח בפסח של עצרת בעצרת של חג בחג העיד ר' שמעון בן אלעזר משום ר' יהושע בן חנניה כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם : [גמ'] היכי דמי כמין זמר כגון דזמיר ביה ודעתיה על הרהור. ופסוק בלא זמנו דאמר בקינות. אמר רבא פסוק בזמנו כנהמא בשעת (רעייא) [רעבא] ושלא בזמנו כנהמא בשעת שיבעא. **ברייתא** המשגר כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה חייב מיתה מפני שדעתו רבה עליו ור' אומר מפני שיצר הרע רבה עליו : [גמ'] אמר רבא למה נקרא שמה אשה שהיא אש. איש שהוא אש (כה) יו"ד דאיש ה"א דאשה הרי שם מוטל ביניהם נתחממו שניהם הרי שם מסתלק מביניהם ונשאר אש אש : **ברייתא** וכן בני חבורה ששגרו כוס של ברכה לאשה שלא מדעת בעלה כלם חייבים מיתה מפני שדעתן רבה עליהם. ור' אומר מפני שיצר הרע רבה עליהן : [גמ'] למה לי למימר וכן בני חבורה מהו דתימא יחידאי הוא דאסור אבל בני חבורה לא קמ"ל כיון דלא מדעת בעלה כל פרוץ רתח מגויה : **ברייתא** (כו) המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו בשביל שיסתכל בה אפילו גדול כמשה רבינו שקבל תורה מסיני לא ינקה מדינה של גיהנם שנא' (כז) יד ליד לא ינקה רע. [גמ'] השתא כוס של ברכה אסור מעות מיבעיא התם שלא מדעת הכא אף מדעת. אי נמי התם דלא מהרהר הכא במהרהר אסור : תאנא וכן הכלה שמשגרת לפני הכלה משאות השולחן : **ברייתא** הרי הוא אומר (כח) ונקרב את קרבן ה' וגו' אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז לכפר על נפשותינו לפני ה'. אצעדה זו בירית. צמיד אלו השירין עגיל זה דפוס של דדין. כומז זה דפוס של בית הרחם למה לכפר על נפשותינו לפני ה' אמר להם משה שמא חזרתם לקלקולכם הראשון אמרו לו ולא נפקד ממנו איש אמר להם אם כן כפרה זו למה אמרו לו אם ידי עבירה יצאנו ידי הרהור לא יצאנו מכאן אמרו חכמים כל הנוגע באצבע קטנה של אשה כאילו נוגע במקום העיקר : [גמ'] כיון דאתו אמר להם משה (כט) הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש למשכב זכר הרגו. מנא הוו ידעי אמר רב (ל) שהעבירום לפני ציץ בתולה אין פניה מוריקות בעולה פניה מוריקות. (אמר) [דאמר] מר (לא) סימן לעבירה הדרוקן : **ברייתא** המסתכל אפילו בעקבה של אשה הוויין לו בנים בעלי מומין ממעי אמן. חגרים סומין אלמין חרשין מפני מה ר' אליעזר אומר מפני שתבעה למטה ואינה נתבעת לו. ר' יהושע אומר מפני שאומרת לו בשעת תשמיש אנוסה אני. ור' עקיבא אומר מפני שמספרים בשנאת חנם : [גמ'] אמר רבא ובאשתו אמרו. אמרו לו לא שבק מר חיי לכל בריה, אלא היכי דמי (ביאה) [בביאה] כדבעינן למימר קמן והוא דמעברא בהאי ביאה, ר' אליעזר אומר מפני שתובעה הא תרויהו באונס קא עסקי במאי קא מפלגי מר סבר אונס דקמי ביאה הוא דגרים ומר סבר זמן ביאה הוא דגרים : **ברייתא** ר' נחמיה אומר בעון שנאת חנם אשתו של אדם מפלת נפלים ובניו מתים קטנים ומריבה רבה בתוך ביתו : [גמ'] בשלמא מריבה שנאת חנם גוררת ריב דכתיב (לב) שנאה תעורר מדנים אלא מפלת נפלים מנא לן דכתיב (לג) לשוא הכיתי את בניכם על עסקי שוא : **ברייתא** א"ר יוחנן בן דהבאי (לד) ארבעה דברים שחו לי מלאכי השרת ואלו הן חגרין מפני מה הויין מפני שהופכין את שולחנם סומין למה מפני שמסתכלין בערוה אלמין למה מפני שנושקין את הערוה חרשין למה מפני שמספרין בשעת תשמיש : [גמ'] אמר רבא כל מרותיו של הב"ה מדה כנגד מדה הוא הפך שולחנו יהפך רגלי זרעו. הוא מסתכל בערוה דבר הנסתר מכל לכך הכל יהי מסתתר מזרעו, הוא עזב פה המדבר שבו נתנה הנשיקה ונשק הסתום לכך נסתם פי זרעו, הוא מספר בשעת שהיה לו לחרוש לכך נחרש אזן זרעו

הגהות ומראה מקומות פ"א (א) [כבעל העיטור הכיא הגירסא נישואין] : (ב) כתובות דף ז: ע"ש : (ג) שם דף ח. : (ד) [מכאן עד סה"ד הובא בבעל העיטור בשם מכילתין] : (ה) (שמות כ' דברים ה') : (ו) ברכות דף לג. : (ז) [עי' בשער החדש על בעל העיטור שכתוב שמכאן ראיה להראבי"ה במרדכי ריש כתובות ודבריו תמוהין דהראבי"ה מיירי בברכה אחרונה ע"ש] : (ח) ברכות דף נב. פסחים דף קה: : (ט) [עי' תוס' פסחים דף קה: ד"ה ש"מ טעמו וצ"ע] : (י) כתובות דף ח. : (יא) שם : (יב) (בראשית כד) : (יג) (שם א') : (יד) (שם) : (טו) (שם ב) : (טז) ברכות דף סא. וש"נ : (יז) (רות ד) : (יח) (שם) : (יט) כתובות דף ז. ח: : (כ) שם ז. : (כא) ע"ז דף נט. בכורות דף ל: : (כב) (תהלים סו) : (כג) (שם כה): (כד) קדושין דף מ. : (כה) סוטה דף יז. : (כו) ברכות סא. וש"נ : (כז) (משלי יא) : (כח) (במדבר לא) ועי' שבת סד. : (כט) (שם) : (ל) יבמות דף פ: : (לא) שבת דף נג. : (לב) (משלי י) : (לג) (ירמיה ב) ועי' שבת דף לב: : (לד) נדרים כ. :

זרעו. למה נקרא שמו חרש שהוא חורש דכתיב (לה) והחריש יעקב עד בואם אמר רבא וכולהו הני דאיעברה בהאי ביאה : ברייתא וחכמים אומרים אין הלכה כר' יוחנן בן דהבאי אלא כל הרוצה באשתו יעשה למה הדבר דומה לבשר הבא מן הטבח רצה לאוכלו על גבי גחלים אוכלו רצה לאוכלו במלח אוכלו ועוד למה"ד לדג הבא מבית הצייד רצה לאוכלו במלח אוכלו צלי אוכלו על גבי גחלים אוכלו : [גמ'] מכדי ר' יוחנן בן דהבאי לאו מטעמיה קאמר מ"ט לא אודו ליה רבנן א"ר יוחנן אסורים הם אמרו ליה רבנן כי קאמרת מ'שמיה דמלאכי השרת הכי הוא (לו) מיהו אסור אין איסור אמר להו אודי לי דמשום הכי תדע דקא אותביה רצה רצה. למה למימר לדג הבא מבית הציד. מקמאי אמרו ליה לבשר הבא מבית הטבח אמר להו מה לבשר רצה בחלב אין אוכלו. הדר אמרו ליה לדג הבא מבית הציד : ברייתא שאלו את אימא שלום אשתו של ר' אליעזר אחותו של ר"ג מפני מה בניך יפים. בשעת תשמיש מהו אצליך. אמרה להם לא היה מספר עמי לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה אלא באמצעית מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד אמרתי לו ר' כל כך למה אמר לי כדי שלא תעלה על דעתו אשה אחרת ונמצאו בני באים לידי ממזרות : [גמ'] מעיקרא א"ל בניך יפים איכספא לא הוה בעיא למימר להו אמרו תורה אנו צריכים ללמוד ואנו מתביישין. בשעת התשמיש מהו אצליך כיון דחזאי הכי אמרה להו כל עובדיה. לא במשמרה ראשונה ולא במשמרה אחרונה שהם זמן ביאה אלא האמצעית שאין (בם) [בו] זמן ביאה: ברייתא מכאן אמרו עשרה (כממזרות) [כממזרים] ואינם (ממזרות) [ממזרים] ואלו הם בני נדה בני נדוי בני אמה בני אנוסה בני שנואה בני מפותה בני גרושת הלב בני תמורה בני שכרות וי"א בני חצופה ובני ישנה והבועל ארוסתו בבית חמיו : [גמ'] בני נדה סופן להצטרע. בני נידוי סופן להנדות מקהל ישראל בני אמה סופן מתרחקין מעיקר קדושה בני שנואה ששונאים את המצות בני אנוסה שהם נאנסים בני מפותה סופן שמפתין לבן בני גרושת הלב שהוא מגרש כל טוב ומדבק ברע בני תמורה סוף שממיר את בריתו. בני שכרות שיוצאים בנים כאלו שכורים דכתיב (לז) ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין ומתרגמי' משתטיא. וי"א בני חצופה אלו עזי פנים. בני ישנה אלו העצלנים. והבא על ארוסתו בבית חמיו פליגו בה (לח) רב ושמואל חד אמר הוולד ממזר וחד אמר הוולד שתוקי : ברייתא בא מבית הכסא ושמש הויין לו בנים נכפין מפני ששד של בית הכסא נלוה עמו. עד מתי ישהה עד שיעור (לט) מיל. הקיז דם ושמש הויין לו בנים ויתקין. אלו בני נדוי מבוערין. בני טהרות ספק : ברייתא הקיזו שניהם ושמשו הויין ליה בנים בעלי ראתן אימתי בזמן שלא טעמו טעם כלום. המשמש מטתו שכור סופו נעקר שניהם שכורים סופן נעקרים. המשמש מטתו [מעומד] אוחזתו אחילו : [גמ'] מאי אחילו אשא דגרמי. מאי תקנתיה קמחא דטלפחי בחמרא. אמר שמואל כל הרפואות אדם עושה אותם כשהוא ריקן וזה אפילו שבע וכל הרפואות אין נעשין אלא על גבי קרקע וזה אפילו רגלו אחת בארץ ורגלו אחת במטה. וכל הרפואות שלשה ושבעה ושנים עשר וזה עד שתרפא: ברייתא הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב רשב"ג אומר קצח אחת מסימני מות הוא הישן במזרח גרנו דמו בראשו (מ) קשיא דרבנן אדרבנן הא באפאי הא בחי : (ברייתא) האוכל משקל דינר קצח לבו נעקר ארבעים אגוזים לבו נעקר (ארבע) [ארבעים] ביצים לבו נעקר רביעית של דבש לבו נעקר : [גמ'] אמר רב יוסף ועל לב ריקן : ברייתא האוכל בשר שור בלפת בלילי ארבעה עשר או בלילי חמשה עשר וישן ללבנה אפילו בתקופת תמוז דמו בראשו : [גמ'] מאי טעמא דקריר מעיה וחליש : [ברייתא] (מא) העומד לפני הנר ערום נכפה : (ברייתא) המשמש מטתו לאור הנר הויין לו בנים נכפים : [גמ'] איבעיא להו (מב) מהו לכבותה ביו"ט ת"ש אסור לכבות הנר ביו"ט. איפשר לעשות מחיצה או לכפות כלי עליה: ברייתא המשמש מטתו מיושב אוחזתו דלריא מאי תקנתיה ירק של קוצים. הוא למטה והיא למעלה הרי זה דרך עזות שמא הולד הפכפכן היא למטה והוא למעלה הרי זו דרך ביאה שמשו שניהם כאחת הרי זו דרך עקש : [גמ'] היכי דמי כגון דיתבי לצרדין מתוך כך הולד יצא עקש. אמר רבא תבעה בשעתא דזרע צריך למיחמי זרעיה במפולת יד כראוי לפי שהכל מן הזריעה. תנא (מג) המשמש מטתו על המטה שהתינוק ישן עליה אותו תינוק נכפה ולא אמרן אלא דלא (מד) נים אבל נים לית לן בה :

הדרן עלך כלה :

פרק שני

ר' יהודה אומר עז פנים לגיהנם בוש פנים לגן עדן. עז פנים ר' אליעזר אומר ממזר ר' יהושע אומר בן הנדה ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה: [גמ'] מ"ט דר' יהודה דכתיב (א) העז איש רשע בפניו, כיון דמעיז פנים נקרא רשע ורשע לגיהנם ולר' יהודה עשה תשובה מאי אמר לך אין לעז פנים תשובה בוש פנים לגן עדן תאנא כל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא שנאמר (ב) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו ר' אליעזר אומר ממזר מאי ממזר (ג) מאום זר : ברייתא פעם אחת היו זקנים יושבים עברו לפניהם שני תינוקות אחד גלה את ראשו ואחד כסה את ראשו זה שגלה ראשו ר' אליעזר אומר ממזר ר' יהושע אומר בן הנדה ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה אמרו לו עקיבא איך מלאך לבך לעבור על דברי (חבריך) [רבותיך] אמר להם אני אקיימנו הלך אצל אמו של אותו תינוק ומצאה שהיא יושבת ומוכרת קטנית בשוק אמר לה בתי אם תאמר לי דבר זה שאני אומר לך הריני מביאך לחיי העולם הבא א"ל השבע לי היה ר' עקיבא נשבע בשפתותיו ומבטל לו בלבו א"ל בנך זה מה טיבו א"ל כשנכנסתי לחופה נדה הייתי ופירש ממני בעלי ובעלני שושביני ועברתי את זה נמצא אותו תינוק ממזר ובן הנדה אמרו גדול היה ר' עקיבא שהכחיש את (רבותיו) [חבריו] באותו שעה אמרו ברוך שגלה סודו לעקיבא בן יוסף : [גמ'] ור' עקיבא מן התורה מנא ליה דכתיב (ד) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו ואין בגדו אלא זנות שנאמר (ה) אכן בגדה אשה מרעה ואין זר [האמור] כאן אלא ממזר : אחד גלה ראשו ש"מ גלוי ראש עזות תקיפא הוא : היה ר' עקיבא נשבע בשפתיו היכי עביד ר' עקיבא הכי. והכתיב (ו) או נפש כי תשבע לבטא בשפתים (ז) ולא בלב ואין צריך הלב אלא דמשתבע לה (ח) כר' יוחנן דאמר לאלהי ישראל מייתינא לך, ואפילו הכי מבטל בלבו. ובעלני שושביני מנא נפל כדתניא בראשונה היו השושבינים ישנים בבית שהחתן והכלה ישנים בו כדי לשמש את החתן ואת הכלה בחופה כד הוא בעל דנדה הוה פירש ממנה. ומי מוקמי שושבינין חשודים אלא איהו דסרכא עליה : אמרו גדול היה רבי עקיבא וכו'. קרי להו רבותיו וקרי להו חבריו כיון דחזו דקא גבר עלייהו הוו להו חבריו : ברייתא א"ר אחי ב"ר יאשיה כל הצופה בנשים סוף בא לידי עבירה כל המפנה עצמו מן העבירה ולא עשאה אפילו ישראל הוא ראוי לעלות עולה ככהן גדול על גבי המזבח שנאמר (ט) וישלח את נערי בני ישראל [וגו'] אבל מי ששם עצמו עצל מן העבירה ולא עשאה ניזון מזיו השכינה שנאמר (י) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו : [גמ'] איבעיא להו עצל תנן או אצל תנן ת"ש (יא) ואל אצילי בני ישראל מאי משמע דהאי אצילי לישנא דנקויי הוא דכתיב (יב) ואצלתי מן הרוח : תניא (יג) עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא פריה ורביה. אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה שנאמר ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו, מיתיבי (יד) יהי פיסת בר בארץ בראש הרים (טו) אמרו לא כעולם הזה עולם הבא העולם הזה יש צער לדרוך ולבצור העולם הבא הקב"ה מוציא רוח מאוצרותיו ונופפת עליהם ונושרות אותם בקרקע אדם יוצא לשדה מביא מלא פירותיה ממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו ואי סלקא דעתך כדתניא פרנסה למה להו. ועוד כתיב (טז) הרה ויולדת יחדו (יז) עתידה אשה שתלד בכל יום ק"ו מתרנגולת אלא האי דקתני קודם תחיית המתים והתם לימות המשיח : ברייתא ר' אליעזר אומר כל המוציא שכבת זרע לבטלה כאילו הורג נפשות שנאמר (יח) שוחטי הילדים בנחלים אל תקרי שוחטי אלא סוחטי : [גמ'] תניא (יט) גרים ומוציאים שכבת זרע לבטלה מעכבים את המשיח בשלמא מוציאים שכבת זרע לבטלה דא"ר יוחנן אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף דכתיב (כ) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי : גרים מ"ט דתניא קשים גרים לישראל כספחת שנא' (כא) ונספחו על בית יעקב : ברייתא וחכ"א כל המוציא שכבת זרע לבטלה והמחליף בדבורו כאילו עובד עבודת כוכבים שנא' (כב) אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע ואין תעתע אלא עבודת כוכבים שנא' (כג) הבל המה מעשה תעתועים. מכאן אמרו חכמים אין אדם רשאי לשלוח יד באמה. שלש ידות הן ושלשתן לקציצה יד לאמה תקצץ מפני שמחממתו. יד לעין תקצץ מפני שמסמא את העין. יד לחיסודה (פי' הקנה) תקצץ מפני שמביאתו לידי שפיכת דמים יד מגברת יצר הרע יד מסמא יד מעלה פוליפוס: [גמ'] מאי פוליפוס אביי אמר (כד) ריח הפה רב איסי אמר ריח החוטם : יד לאמה תקצץ מיתיבי (כה) יד המרבה לבדוק משובחת התם בנשים והתניא אף באנשים התם לענין זיבה : [ברייתא] (כו) הנחמים באלים אלו המחממין את עצמן ומוציאין שכבת זרע לבטלה למה הוא חשוב כבהמה מה בהמה זו אינה מקפדת אף זו אינו קפיד ועושה. ד"א מה בהמה זו עומדת לשחיטה ואין לה חלק לעולם הבא אף הוא אין לו חלק לעולם הבא : [גמ'] תנא עובר הוא משום בועל ומשום נבעל וכל כך למה שמעורר יצר הרע עליו : תאנא (כז) יצרו של אדם מתגבר לו בכל יום שנאמר (כח) וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום מכאן דרשו רבותינו הרהור מביא לידי תאוה ותאוה מביא לידי אהבה ואהבה מביא לידי רדיפה ורדיפה מביא לידי מעשה להודיעך כמה קשה חזרתו מזו לזו וכנגדן בתשובה פרישות מביאה לידי זהירות (כט) זהירות מביאה לידי זריזות זריזות לידי נקיות ונקיות לידי טהרה וטהרה לידי חסידות וחסידות לידי ענוה. וענוה גדולה מכולם שנאמר (ל) רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים. צדיקים ישראל טהורים חסידים לא נאמר אלא לבשר ענוים : ברייתא ועליו הכתוב אומר (לא) מי יודע רוח בני האדם העולה למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה מי יודע רוח בני האדם אלו צדיקים שאין מחממין עצמם להוציא שכבת זרע ורוח הבהמה אלו הרשעים המחממין עצמם להוציא שכבת זרע לבטלה שכל המחמם עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה חייב מיתה שנאמר (לב) וירע בעיני ה' אשר עשה וימת גם אותו : [גמ'] תאנא דור המבול כלם מוציאים שכבת זרע לבטלה היו באו איצטגניני אמרי לא פחית עלמא (מהני שניאותו) [משיתא אלפי שני] לא נוליד ואנן ניחי לעלמא אמר להם הב"ה שמתם את עצמיכם עיקר הריני עוקר את שמכם שלא תעלו בחשבון עולם מנא ה"מ דכתיב באונן (לג) והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה שהיה מחמם את עצמו ומוציא שכבת זרע לבטלה וכתיב בדור המבול (לד) כי השחית כל בשר עד מאי עובדיה (לה) כמעשה אונן והיינו דכתיב וימת גם אותו. תנא למפרע הוא רע וכיוצא בו נח למפרע חן : ברייתא כל המקשה עצמו חייב מיתה : [גמ'] אמר רב אשי (לו) כל המקשה עצמו יהא בנדוי ולימא אסור משום דמגרי יצר הרע אנפשיה ש"מ אסור ליגע בערוה כדתניא (לז) כל הנוגע באמה ומשתין מים כאילו מביא מבול לעולם מ"ט נגיעה מביאה לידי חימום וחימום לידי יצר החשק תאנא (לח) גבול יש לה מעטרה ולמעלה מותר מעטרה ולמטה אסור. בד"א בפנוי אבל בנשוי לא חיישי'. כיוצא בדבר אתה אומר (לט) כוס אחד יפה לאשה, שנים ניוול הוא לה שלשה תובעת בפה ארבעה אפילו חמור תובע אינה מקפדת בד"א כשאין בעלה עמה אבל בעלה עמה מספקא מיתיבי (מ) ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שתה שתתה לא נאמר אלא שתה מלמד שאין פוסקין יינות לאשה ואי ס"ד הא בעלה עמה שאני התם דאכסניין הוו. ואכסניין אסורים לשמשי והכא משום דדעתייהו למיהדר : ברייתא קטנים מקבלים פני שכינה שנאמר זרע יעבדנו יסופר לה' לדור : [גמ'] איבעיא להו מכפרין עון אבות או לא, ת"ש דר' עקיבא נפק לההוא אתרא אשכחיה לההוא גברא דהוי דרי טונא אכתפיה ולא הוה מצי לסגויי ביה והוה צוח ומתאנח, א"ל מאי עבידתיך א"ל לא שבקנא איסורא דלא עבידנא בההיא עלמא ועכשיו איכא נטורין עילוון ולא שבקין לי דאינוח א"ל רבי עקיבא שבקת ברא א"ל בחייך לא (מא) תשלין דדחילנא ממלאכי דמחו לי בפולסי דנורא ואמרין לי אמאי לא תיתי בפריע א"ל אימא (מב) ליה דקא ניחותך, א"ל שבקית אתתא מעברתא אזל ר' עקיבא שאל לההיא מדינתא, אמר להו בריה דפלוני היכא (ליה) אמרו ליה יעקר זכרו דההוא שחיק עצמות א"ל אמאי אמרו ליה ההוא לסטים אכל אינשי ומצער בריתא ולא עוד אלא שבא על נערה המאורסה ביום הכפורים. אזל לביתיה אשכח אתתיה מעוברתא נטרה עד דילדה, אזל מהליה לכי גדל אוקמי' בבי כנישתא לברוכי בקהלא לימים אזל ר' עקיבא לההוא אתרא איתחזי ליה א"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי : מאי עובדיהו תנא (ולפקוד) [ופוקד] עליהם מלאך (מג) ומלמד אותם תורה ומשנה הלכות והגדות שנאמר (מד) את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים ועד כמה עד בני חמש ושש שנים שלא טעמו טעם חטא. תאנא בכל יום מלאך יוצא מלפני הב"ה לחבל את העולם ולהפכו לכמות שהיה אלא כיון שהב"ה מסתכל בתינוקות של בית רבן ובתלמידי חכמים שיושבים בבתי מדרשות מיד נהפך כעסו לרחמים. (מה) אמר (רב פפא) [ר"ל משום ר"י נשיאה] לא מקים עלמא אלא בהבלא דתינוקות של בית רבן א"ל [ר"פ לאביי] דידי ודידך מאי היא א"ל אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא א"ל עלמא כל דאזל מתפרע דהא (מו) א"ר יוחנן נהירנא כד הוי מטללי (טללי וטלא) [טליא וטלייתא] כבר שית [עשרה] כבר שבע עשרה ערמין בשוקא ולא

הגהות ומראה מקומות (לה) (בראשית לד) : (לו) שהאמת הוא כדבריך תגרין מפני מה כו' סומין למה כו' מיהו איסור אין אסור אין אנו יכולים לאוסרו על אדם אלא כל מה שרוצה לעשות באשתו כו' א"ל אודי לי דמבו"ס האמת הוא תגרין מפני כו' ודייק הגמ' תדע שגם החכמים סברו תגרין כו' משהקשו אותו רצה דהאמת הכל תלוי ברצונו ואפשר שיזיק לו הכי נמי הכל עושה באשתו מצד רצונו אבל אין הכי נמי שהבנים נעשין תגרין וסומין ע"י זה. אמנם בגמ' דנדרים דף כ לא משמע הכי דאמרינן שם מאן מלאכי השרת רבנן כו' הא אינהו בקיאי בצורת כו' ע"ש : (לז) (ש"א א') : (לח) יבמות דף סט: : (לט) בגמ' חני מיל : (מ) [גמ' היא צ"ל לקמן אחר מ"ש בברייתא האוכל משקל כו'] : (מא) פסחים דף קיב: : (מב) ביצה דף כב. : (מג) פסחים דף קיב: : (מד) ע"ש : פ"ב (א) (משלי כא) : (ב) (שמות כ') : (ג) יבמות דף עו: : (ד) (הושע ה) : (ה) (ירמיה ג) : (ו) (ויקרא ה) : (ז) שבועות דף כו: : (ח) יומא דף פד. ע"ז דף כח. : (ט) (שמות כד) : (י) (שם) : (יא) (שם) : (יב) (במדבר יא) : (יג) ברכות דף יז. : (יד) (תהלים עב) : (טו) כתובות דף קיא: : (טז) (ירמיה לא) : (יז) שבת דף ל: : (יח) (ישעיה נז) : (יט) נדה דף יג: ע"ש : (כ) (ישעיה נז) : (כא) (שם יד) : (כב) (בראשית כז) : (כג) (ירמיה י) : (כד) כתובות דף עז. ע"ש : (כה) נדה דף יג. : (כו) (ישעיה נז) : (כז) סוכה דף נב קדושין דף ל: : (כח) (בראשית ו) : (כט) ע"ז דף כ: ע"ש וש"נ : (ל) (ישעיה סא) : (לא) (קהלת ג) : (לב) (בראשית לח) : (לג) (שם) : (לד) (בראשית ו) : (לה) יבמות דף לד: : (לו) נדה דף יג: ע"ש : (לז) שם. : (לח) שם : (לט) כתובות דף סה. : (מ) (ש"א א) ; (מא) במנורת המאור הגיה הגירסא תשהיין : (מב) לי מה דקא מנחת כ"ה במנורת המאור : (מג) ע"ז דף ג: : (מד) (ישעיה כח) : (מה) שבת דף קיט: : (מו) ב"ב דף נא: ;

ולא חיישינן לחטאה. אמר ליה משום הכי הוה טבתהון משתניא (מז) דא"ר יוחנן
דכירנא כד הוה בצע ינוקא פיתא ונגיד חוטא דמשחא על תרין דרעיהון א"ל מאי
קרא חלב (מח) חיטים ישביעך: בריתא בעון מה הם מתים ר' אליעזר אומר
בעון נדר שנא' (מט) לשוא הכיתי את בניכם. ר' יהושע אומר בעון תורה שנאמר
(נ) ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני: [גמ'] ור' אליעזר האי ותשכח מאי
עביד ליה [מיבעי ליה] לכדתניא בשעה שעמדו ישראל על הר סיני אמר להם הב"ה
לישראל אתם מקבלים את התורה אמרו לו הן אמר להן הביאו ערבים בדבר אמרו
הא מינוקינן והיינו דכתיב (נא) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז אמר להם הב"ה הרי
אתם מערבים את בניכם אם אתם משמרים את התורה מוטב ואם לאו הרי בניכם
מערבין לי שנאמר ותשכח תורת אלהיך [וגו']. ור' יהושע האי דר' אליעזר מאי
עביד ליה מיבעי ליה למימר הכי לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו:
בריתא ר' עקיבא אומר כל שאינו עוסק בחודה גורם עניות לבניו מה יעשה
אדם ויהיה לו בנים ר' אליעזר אומר יפזר מעותיו לעניים שנא' (נב) פזר נתן לאביונים
צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, או יעשה חפצי אשתו (נג) ר' אליעזר אומר
יפתה אותה בשעת תשמיש ר' יהודה אומר ישמחנה בדבר מצוה שנא' (נד) שומר
מצוה לא ידע דבר רע. והרוצה שיהיו לו בנים בעלי חכמה יפשפש במעשיו:
[גמ'] מאי יפתה אילימא לספר עמה והא איכא דר' יוחנן בן דהבאי. אלא לאהבה
ולחשקה: בריתא ר' אליעזר אומר אין אדם רשאי ליתן מעותיו לתוך ארנקי
של צדקה אלא א"כ תלמיד חכם ממונה עליהם כר' חנינא בן תרדיון: [גמ'] מאי
עובדיה דתניא א"ל כלום בא מעשה לידיך א"ל מעות של פורים נתחלפו לי במעות
של צדקה וחלקתים לעניים. א"ל מחלקך יהא חלקי ומגורלך יהא גורלי:
[בריתא] אמרו עליו על ר' טרפון עשיר גדול היה ולא היה נותן מתנות רבות
לעניים פעם אחת א"ל ר' עקיבא רצונך אקח לך עיר אחת או שתים א"ל הן הלך
ר' טרפון הביא לו ארבע אלפים דינרי זהב הלך ר' עקיבא חלקם לעניים לימים
מצאו ר' טרפון א"ל היכן עיירות (ששלחת) [שלקחת] לי תפשו בידו והוליכו לבית
המדרש והביא תינוק ובידו ספר תהלים והיה קורא והולך עד שהגיע לפסוק זה פזר
נתן לאביונים: [גמ'] ור' טרפון פתוח תפתח לית ליה אין הוה יהיב, ור' עקיבא
אמאי אכפייה א"ל (נה) לפום גמלא שיחנא. אזל ר' עקיבא יהיב שליש לעניים
ושני שלישים חלק למתנין ולעוסקי באורייתא ולספריא כד אשכחיה א"ל היכן (נו)
אומנותי א"ל קניתי לך בה א"ל ומאי עיסקא כלום טבא היא א"ל טבא היא שפיר
עד דלית סוף. עייליה לבי מדרשא א"ל היכן היא א"ל גבי דוד מלכא דישראל
דכתיב פזר נתן לאביונים א"ל למה עבדת הכי א"ל ולא ידעת שנקדימון בן גורין
(נז) בשעה שהיה יוצא מביתו לבית (נח) המקדש פילכי מילת היו מציעין לו תחתיו
ובאים עניי ישראל ונוטלים אותו ואפילו הכי משום דלא עביד כדבעיא ליה איענש.
א"ל הכי קאמינא לך אמאי לא עבדת מרעות נפשאי. א"ל כלום עבידנא או יהיבנא
אלא מדידך א"ל שאני אומר (נט) גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר (ס) והיה
מעשה הצדקה שלום: בריתא ושוב מעשה בר' טרפון שהיה אוכל קציעות
מפרדם שלו מצאו אריסו והיה מכהו מכה גדולה ולא היה אומר כלום כיון שראה
שנפשו יוצאה אמר אוי לך ר' טרפון א"ל אתה הוא ר' טרפון א"ל הן עמד ותלש
בשערו צעק ובכה כל כך למה כדי שלא ישתמש בכבוד התורה. מכאן אמרו
חכמים כל המשתמש בכתרה של תורה אין לו חלק לעולם הבא: [גמ'] ור'
יונתן בן עמרם למדה ממנו דתניא (סא) בשני בצורת צוה רבינו הקדוש ופתח
אוצרות חטים וכל מאכל מה עשה הכריז ואמר יכנסו כל בעלי מקרא ומשנה
והלכות והגדות ועמי הארץ אל יכנסו דחק ונכנס ר' יונתן בן עמרם א"ל כלום יש
בידך תורה א"ל לאו א"ל ובמה אפרנסך א"ל ר' פרנסני ככלב וכעורב בתר דיהב
ליה היה רבינו הקדוש יושב ומצטער ומתנחם אמר אוי לי מה עשיתי שנתתי פתי
לעם הארץ א"ל ר' שמעון בר' לר' שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאין רצונו
להנות בכבוד התורה מימיו בדקו ומצאו שהוא כן באותה שעה אמר יכנסו הכל.
איבעיא להו (סב) עם הארץ מהו להתלות עם ת"ח. ת"ש (סג) כי הוא חייך ואורך
ימיך על חייו לא חס איך יחוס עליך: (סד) ת"ר חמשה דברים נאמרו בעם הארץ
אין מקבלין מהן עדות ואין מוסרין להן עדות ואין מתלוין עמהם בדרך ואין ממנים
אותם אפוטרופא על היתומים ואין מגלים להם את הסוד: בריתא ר' אליעזר
בן יעקב אומר כל הנותן שלום לרבו חייב מיתה, ר' אליעזר בן דהבאי אומר כל
הנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו והאומר דבר שלא שמע מפי רבו והחולק
על ישיבתו של רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל וכל האומר דבר בשם רבו
מביא גאולה לעולם שנא' (סה) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי: [גמ'] ת"ר כיצד
יכול מרדכי להגיד לאסתר מלמד שנפתחו לו כלם ונכנס לפנים והגיד לה כל
הסימנים והלא דברים ק"ו מה בנה של אסתר כתיב (סו) אני לפניך אלך והדורים
אישר דלתות נחושה אשבר ובריחי ברזל אגדע מרדכי שהוא מזקני סנהדרין עאכ"ו:
בריתא (סז) אי זהו רבו כל שלמדו משנה ותלמוד. אבל לא מקרא דברי
ר' מאיר ר' יהודה אומר כל שרוב תלמודו ממנו ר' יוסי אומר כל שהאיר עינו
במשנתו. אם היה רבו סומא אל יאמר לו ר' שקעה חמה אלא יאמר לו סלק
תפילך: [גמ'] הלכתא כמאן ת"ש דאיתמר הלכה כר' יוסי דאמר כל שהאיר עיניו
במשנתו ולימא (סח) סופא עיקר: איבעיא להו (סט) בפסח מהו שיסב אדם בפני
רבו ת"ש עם הכל אדם מיסב ואפילו תלמיד בפני רבו, והא אמר (רב יוסף)
[אביי] כי הוינן בי מר הוה מזגינן אבריכי דהדדי (ע) ואמר לן לא צריכתו מורא
רבך כמורא שמים אלא האי מוקים לה בשוליא דנגרי: מאימתי צריך תלמיד לזרוע
בפני רבו (עא) כמלא עיניו: סליק פרקא.

פרק שלישי

[בריתא] ר' יהודה אומר (א) דרכן של תלמידי חכמים ענו ושפל רוח: [גמ'] מנא
ה"מ דכתיב (ב) בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו
בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה'. רבינו הקדוש כד (ג) הוה מטי
הדין קרא צוות ובכי בקשו צדק בקשו ענוה ואולי. אוי להם לבריות שחוטאים
וסבורים שמיתה היא מנוס ואומר כמה עונות יכולים להשמר. א"ר יצחק בר פרנך
כל עונות אדם חקוקים לו על עצמותיו, כל זכיותיו כתובים על יד ימינו שלא
תאמר שעונותיהם הם הנכתבים וזכיותיהן אין נכתבין ומנין שכן שנאמר (ד) ה'
שומרך ה' צלך על יד ימינך. א"ר יהושע ב"ל צריך ליתן בלבו דברים הללו והוא
חוזר מאליו, בא וראה מה כתיב (ה) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם
מה שיחו (ו) אפי' שיחה קלה מגידים לו בשעת מיתה. כיצד אדם מת באים עליו
שלשה מלאכי השרת אחד שהוא מלאך של מות והשני סופר והשלישי שממונה
עליו אמר לו קום הגיע קצך א"ל איני בא ועדיין לא הגיע קצי מיד יושב הסופר
ומחשב ימיו ושנותיו מיד פתח בשר ודם את עיניו ורואה את מלאך המות ומזדעזע
ונופל על פניו וחכמים אומרים מלאך המות ארכו מסוף העולם ועד סופו מכף רגלו
ועד קדקדו (ז) כלו עינים לבושו אש כסותו אש רגליו אש בסכין אש שבידו
(ח) טפה של מרה תלויה בו ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות ואינו
מת עד שרואה הב"ה בעצמו שנאמר (ט) כי לא יראני האדם וחי בחייהם אינם
רואים אבל במיתתם רואים ונאמר (י) לפניו יכרעו כל יורדי עפר מיד מעיד האדם
על עצמו כל מה שעשה בעולם הזה פיו מעיד והב"ה חותם שנאמר (יא) בי
נשבעתי (נאם ה') יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב לכך צריך האדם להסתכל
באחריתו כדתנן (יב) ר' לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח שתקות
אנוש רמה. לכן שנו רבותינו ענו ושפל רוח: בריתא זריז וממולא [גמ'] איכא
דאמרי ממולח איכא דאמר ממלא מקום אבותיו. מ"ד ממולח דכתיב (יג) ממולח
טהור שצריך ת"ח להיות ערב לכל אדם ולא יהא כקדרה שאין בה מלח:
בריתא עלוב ואהוב לכל אדם ושפל רוח לאנשי ביתו [גמ'] (יד) שלא יהיה
מטיל אימה יתירה עליהם: בריתא ירא חטא ודורש את האדם לפי מעשיו
ואמר על מה שיש לי בעולם הזה אין לי חפץ בהם לפי שאין כל העולם שלי
ויושב ומטנף כסותו לפני ת"ח ואין נשבע בדבר שואל כענין ומשיב כהלכה.
[גמ'] ת"ר ענו מנין ממשה רבינו שנאמר (טו) והאיש משה עניו מאד ובשבילה
נשתבח משה שנאמר (טז) לא כן עבדי משה ושפל רוח מאהרן דכתיב (יז) כי
שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא וכתיב (יח)
תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי
ורבים השיב מעון ואין לך שפל רוח יותר מרודף שלום וחשוב בדעתך איך הוא
רודף שלום אם אינו שפל רוח. הא כיצד אם אדם מקללהו אומר לו שלום עליך.
אדם מריב עמו ושותק ועוד אם רבו שנים הוא משפיל רוחו והולך אצלם ומרצהו
על זה וכן לזה שכך היתה אומנותו של אהרן הצדיק היה שומע על שנים שהן
מריבים הלך אצל האחד ואומר לו פלוני שלום עליך רבי והוא אומר לו שלום עליך
רבי ומורי מה מבקש מורי כאן והוא אומר לו פלוני חברך שגרני אצלך לפייסך
מפני שאמר אני סרחתי על חברי מיד אותו איש מהרהר בדעתו וכי כזה הצדיק
בא אלי לפייסני והיה אומר לו ר' סרחתי עליו והלך אצל האחר ואמר לו כן
פגעו שניהם בדרך זה אומר לזה ימחול לי מה שאני סרחתי וזה אומר לזה כן.
שמע על בעל ואשתו שעשו מריבה הולך אצל הבעל ואומר לו בשביל ששמעתי
(יט) שנתרצית עם אשתך אם אתה מגרשה ספק תמצא כמותה ספק לא תמצא
ועוד אם אתה מוצא (כ) ממתנת עמה תחלת דבר היא אומרת לך כך עשית
לאותה ראשונה. ועל זאת היו כל ישראל אנשים ונשים אוהבים אותו. תדע לך
שכן הוא כיון שנפטר משה רבינו מה כתיב ביה (כא) ויבכו בני ישראל את משה
ובאהרן כתיב (כב) כל בית ישראל ואפילו נשים ולא נשים בלבד אלא (כג) שהיו
מפלשין טיט ועפר לטף לקיים מה שנאמר כל. תאנא שמונים אלף בחורים קרואים
בשם אהרן יצאו אחרי (כד) מטתו (כה) אמאי מרחמיתיה ומאן דאיהדר ואיתעברה.
תנן התם (כו) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב
את הבריות ומקרבן לתורה בשלמא אוהב שלום כדקאמרן אלא רודף שלום היכי
דמי כדתניא (כז) בקש שלום ורדפהו ומ"ש כל המצות שאין אדם מחויב אלא א"כ
באה לידו דכתיב (כח) כי תפגע שור אויבך (או) (כט) כי תראה חמור שונאך (ל)
[כי יקרא] כי תבנה בית חדש. אבל שלום בכל מקום בקש שלום ורדפהו: תנא
שלום נתן בשע"ו אותיות (לא) ושע"ו באותיות מלמד שכל הרודף שלום אין תפלתו
חוזרת ריקם אלא מעתה דכתיב עשו הכי נמי דשלום הוא התם נמי אמ' ומה
בשעה שכתיב בשמו שלום הוא מרעיש את המדינות מפני (לב) ועל חרבך תחיה
אם אינו כתוב עאכ"ו אלא מעתה דכתיב (לג) עשו מלחמה מאי התם נמי ומה
כשכתוב מנין שלום כך בקשו להחריב את העולם (ולהזדוג) [ולהזיק] את אברהם
אם אינו כתוב עאכ"ו אלא מעתה דכתיב (לד) אשר עשו את הדבר הרע הזה מאי
התם נמי כיון דנסקלין יצא שלום ואם אינם נסקלין אלו הורגין אלו. תאנא ארבעה
מלכים הללו לא נתכוונו אלא בשביל אברהם דכתיב (לה) וישובו ויבואו אל עין
משפט (היא קדש) זה אברהם שהוא עינו של עולם היא קדש הוא שנתקדש עליו
שם שמים אלא שבו את לוט שהיו כסבורים שהוא אברהם דכתיב (לו) וישמע
אברם כי נשבה אחיו ולא נאמר בן אחיו. תנא ואלו שהיו עם אברם חיבים היו
יותר מהם ושמותיהן אתה יודע כינוי שמותיהן ברע ברעה ברשע ברשעה שנאב
שנא אביו. שמאבר שם (ברו) [אבר] בלע בולע איבעיא להו מהו ליתן שלום לעובד
כוכבים ת"ש (לז) שואלין בשלומם (לח) ואפי' ביום אידם מפני דרכי שלום והכא נמי
מאי איבעיא לך דפשיטא להקדים איבעיא ליה תנא (לט) טוב המקדים לו מהמשיב
לו איבעיא להו רוצח נואף וחייבי (מ) כריתות מה ליתן להם שלום להחזיר לא
מיבעיא דכיון דקדים לך מהדר אלא ליתן לו מאי ת"ש (מא) דרך שלום לא ידעו
ואין משפט במעגלותם נתיבותיהם עקשו להם כל דרך בה לא ידע שלום. ש"מ
עומדין להריגה אם נתנו מחזירין ניצולין בזרוע לא ולהקדים בין כך ובין כך אסור
נואף ותבירו הנותן בין המרובין מחזיר בשביל כבוד המרובין וי"א המתחבר לנואף
כנואף ואידך דלמא בעל כרחיהו באו לעשות שלום עם מריביהן אין מקבל בלב
שלם ואפילו ביום הכפורים כללו של דבר כל העומד ולא חזר בתשובה אסור לישא
וליתן עמהם. היכי דמי בלב שלם דאמר נישבק ונשרי לך ושלא בלב שלם רחמנא
נישבק מה דעבדת להו איבעיא להו הוא ואחר מאי ליש אומרים לא תבעי לך
דאפילו למרובין לאו שרו כי תבעי לך לתנא קמא מאי אמר רבא ובהאי קשיא
אומר ליחיד כי קא בעינן דאתו תרי חד ואתרינא אחריהו ולא אמר כלום א"ל מחזיר
להם. תנא גדול הוא השלום שהעולם עומד עליו דתנן (מב) (בשלשה) [על שלשה]
דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום. כתיב בספר בן סירא הוי
רחים לשלמא דעליה קם עלמא. רחים כל עמא ואיזדהר מגיאותא דלא יבא (מג)
לכל גברא מבערא אפין מעקרא סיפין. ומבניא אילון חלף תופין. יליף ממלכין
ואלופין וסעתהון למסגד תורפין וסיפא ביקוד טריפין. רחים עינוותא דלא תיתי
לענייתא. דהיא מאיסא ובסירא קדם יקרא לא יאיא אלהין למאן דהוה כדין עבד
גבורן דלא סבירן אלפא אלפי אלפיא מלאכין ושרפיא נקשן גפיא משמען כמתתפפיא
והוא מרישא איתגאי כיומיה עטיף גיותא בגלימיה והוא לבושיה כל יומיה ברם
למצפצפין בשמיה מכיך רומיה ומשמי שמיא מטפיל לענייא ויתמיא מה משבח ויאיא
הוה נבייא דאישתבח מפום בריא לית כעבדי נבייא מאן בניין מיניכו אחסין בתר
מלכו ריש חכמה וסברא מדחול מקמא מרא. ולא יימרינך לבך דהא לא כן (או בן)
רובך ולא תצית לרובך דטמיר בגובך. אסתכל ואהני נפשך יומא דכל אפא חשך
כד יקוד גוף ונפש משך: בריתא הוי כנד בקוע שאינו נפתח להבנים את הרות.
ובערוגה עמוקה שהיא מחזקת את מימיה וכקנקנה זפותה שהיא משמרת את יינה
וכספוג שהיא סופג את הכל. [גמ'] מאי הכל דכתיב (מד) הט אזנך ושמע דברי
חכמים ואח"כ ולבך תשית לדעתי (מה) לדעתם לא נאמר אלא לדעתי שאפילו חכמים
עוברים ועושין דבר שלא כראוי אל תעשה כמותם אלא לדעתי: בריתא אל
תהי

הגהות ומראה מקומות (מז) ב"ב דף ג: ע"ש: (מח) (תהלים קמז): (מט) (ירמיה ב') ועי' שבת לב: (נ) (הושע ד): (נא) (תהלים ח): (נב) (שם קיב): (נג) נ"א מה הם חפצי אשתו: (נד) (קהלת ח): (נה) כתובות דף סז. וס"ב: (נו) נ"א אומנתך ואולי צ"ל מעותי: (נז) כתובות דף סו: (נח) שם איתא המדרש: (נט) ב"ב דף ט.: (ס) (ישעיה לב): (סא) ב"ב דף ח.: (סב) פסחים דף מט: (סג) (דברים ל): (סד) פסחים שם ע"ש: (סה) (אסתר ב): (סו) (ישעיה מה): (סז) ב"מ דף לג. וע"ש: (סח) [ע"ש ועי' ירושלמי הוריות פ"ג הל"ז]: (סט) פסחים דף קח.: (ע) ע"ש: (עא) קדושין דף לג.: פ"ג (א) [פרק זה איתא במס' ד"א זוטא פ"א וע"ש בשינויים]: (ב) (צפניה ב): (ג) חגיגה דף ד:: (ד) (תהלים קכא): (ה) (עמוס ד): (ו) (חגיגה ה:): (ז) ע"ז דף כ:: (ח) שם: (ט) (שמות לג): (י) (תהלים כב): (יא) (ישעיה מה): (יב) אבות פ"ד: (יג) (שמות ל): (יד) גיטין דף ו: ודף ז.: (טו) (במדבר יב): (טז) (שם): (יז) (מלאכי ב): (יח) (שם): (יט) נ"א שנתגריש: (כ) נ"א ומתנצית: (כא) (דברים לד): (כב) (במדבר כ): (כג) נ"א אפילו קטנים מתפלשים ובוכים לקיים: (כד) פרש"י פס"ת במלאכי סברת סרתו לכם מוטל במטה: (כה) [ממאן דהוה בעי לגרסה והדר ואיעברה. כ"ה במנורת המאור סימן רכ"ד]: (כו) אבות פ"א: (כז) (תהלים לד): (כח) (שמות כג): (כט) (שם): (ל) (דברים כב): (לא) אולי צ"ל כשמו באותיותיו: (לב) (בראשית כז): (לג) (שם יד): (לד) (דברים יז): (לה) (בראשית יד): (לו) (שם): (לז) שביעית פ"ד מ"ג פ"ה מ"ט גיטין דף סא.: (לח) גיטין דף סב.: (לט) עי' בהגר"א יו"ד סימן קמ"ח ס"ק י"ג: (מ) נ"א מיתות והשבי: (מא) (ישעיה נט): (מב) אבות ספ"א: (מג) דלא יאה: (מד) (משלי כב): (מה) חגיגה דף טו:

תהי כפתח גדול שהוא מכנים את הרוח. הוי כאסקופא התחתונה שהכל דשין בה ולא כפתח קטן שלא יהא קצר הלב שהוא מבזה את היקרים דהיא מרחקא לך מן בני אינשא. הוי כאסקופא התחתונה מן הבית הזה אם אין (לך) [לה] אסקופה היא נראית כחסרה כחריבה אף את צריך למהוי לך ענוה. ואפי' את משלים בכל המדות אם אין בך ענוה אתה חסר, דהכי אמרי בני אנשא מה גברא רבא פלניא אילולי גאוה. וללמדך כן אלא (מו) כי ירא אלהים יצא את כולם. רבא אומר כשם שהאסקופא הזו מכוין את הדלתות לנעול ולפתוח כך הענוה סייג לחכמה: ברייתא וכיתד נמוכה שהכל תולין בה (מז) (אל יהי פרקך רע שהיא שבחה של תורה יהא פרקך יפה שכן שבחן של חכמים: [גמ'] שלא תהא קפדן שאין אדם יכול לשאלך לפי שאין אתה יודע איזה יום אסיפתך ואין מזכירין שמך. כתוב בספר בן סירא זכור את יום אסיפתך ואסוף חרפה וקבץ זכיות כי ביום אסיפת האדם אין מלוהו הון ורב כח כי המעשה נכון ילך לפניו וצדקתו תאיר עיניו: ברייתא אם לקית בממונך זכור את איוב שלקה בממונו ובגופו ואם לקית בגופך זכור דתן ואבירם שירדו חיים שאולה: [גמ'] תני איוב וקתני דתן ואבירם שמא תאמר איוב (מח) מאומות העולם הא דתן ואבירם שלקו (למאן דלא אמר איוב לאו בגופו לקה אלא למ"ד איוב לאו מישראל הוה הא דתן ואבירם שלקו) בממונם ובגופן: ברייתא אל תכשל בעיניך שאין מכשול אלא בעינים: [גמ'] שכן אתה מוצא עזה ועזאל לא נכשלו אלא בעיניהם שנאמר (מט) ויראו בני האלהים את בנות האדם מאי עובדיהו אמרי מעיקרא קמי רחמנא (היינו דאמרי) (נ) מה אנוש כי תזכרנו א"ל קודשא בריך הוא השתא חזיתון דאטעתון יתר מנהון. אשלט בהון יצרא בישא ונחיתו וכי הוו להו יצרא בישא מאי קא מתהני בדביקה אי הכי האי דכתיב (נא) וילדו להם [וגו'] כיון דמרבקי בהו ומבעלי לגברייהו מדמי בנייהו למלאכי: ברייתא ואל תבוש משיניך שלא תאכל יותר מדאי: [גמ'] זה יצר הרע וכן הוא אומר (נב) שן רעה ורגל מועדת מבטח בוגד ביום צרה ודילמא משום אוכלא וגזלה הוא דקא אמר לא סלקא דעתך בעבירה קא עסיק אי הכי ליתני שמא תעבור לשון טהרה קתני לה כדכתיב (נג) אכלה ומחתה פיה: ברייתא אל תדרוש מן המינות [שמא] תמשוך לגיהנם: [גמ'] דכיון דרכיבא בהדייהו ומשילי לך ולא אשכחית מאי דתיתבינהו (נד) בהדיהו שהרי העולם רחב ונתן פתח למדברך ומ"ש הכא דקתני ביה לגיהנם דכתיב ביה במינות (נה) כל באיה לא ישובון להכי איבעיא לך למידע שגן עדן וגיהנם ברא הקב"ה ג"ע לא סגיא בלא צדיק וגיהנם בלא רשע: ברייתא אם יאמרו אחרים עליך דבר רע גדול יהי בעיניך קטן: [גמ'] ואפילו מלה דתשידא גדול יהיה קטן הא קטן ולא כלום אי הכי לא ליפוק גרמיה מחשידא והא כתיב (נו) ותען חנה ותאמר לא אדוני וגו' (נז) מכאן לנחשד שיוציא עצמו מן החשד תנא בעיניך קאמר (משמ') [משא"כ] חבירך. [ברייתא] ואם אמרת על אחרים דבר רע קטן יהא בעיניך גדול: [גמ'] הא עסיק ואתי בכשרים דאי בפריצים מאי חייש להו והא תני (נח) מפרסמין את החנפים ואפי' בשבת אי הכי רישא נמי בכשרין הא בפריצין לא והא אמר ר' שמעון (נט) מימי לא עלתה קללת חבירי על מטתי רישא כדאיתא והא כדאיתא. [ברייתא] עד שתלך ותפייס אותו: [גמ'] (רישא) [לימא] מסייע ליה לרב המנונא דאמר (ס) ולא עוד אלא שצריך לפייסו [לא] דאילו התם אקראי בעלמא הכא (הלכה) [הליכה] ואיכא דאמרי (ליכא) [לימא] פליגי על רב המנונא (סא) דילמא אי לא (אשכחיה) [אשכחה] הוה אזיל (בתריה) [בתרה]: ברייתא אל יהא פרקך רע שהיא שבחה של תורה: [גמ'] שהרי התורה אמרה (סב) וזכור את בוראך בימי בחורותיך ואומר (סג) על כן על בחוריו לא ישמח ה' ומאי שבח התורה אית דאמרי סבא (דקבא) [רקבא] היכא דלא מצי מימנע ובעולימותיה הוה מסרך: ברייתא יהי פרקך נאה שכן שבחך: [גמ'] מדקאמר אל יהי פרקך רע ש"מ יפה לא סלקא דעתך לא להוי (א)לא בין כשרים ולא פרוצים אלא בינוני: [ברייתא הוי אוהב את התורה ומכבדה: [גמ'] אהוב התורה מנא לן דכתיב (סד) את לרבות התורה כיוצא בדבר אתה אומר (סה) כבד את אביך (סו) זו אשת אביך ואת אמך לרבות בעל אמך וי"ו לרבות אחיך הגדול מאי אהבה ומאי כבוד אהבה בלב וכבוד במעשים ובדברים לא והתניא המדבר בתורה ובתלמידי חכמים אין לו חלק לעולם הבא אימא אף בדברים: ברייתא העבר רצונך מפני רצון חברך שכך עשתה רחל ללאה ודוד לשאול: [גמ'] דכתיב (סז) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא (סח) והלא בן אחותו אביה [הוא אלא] אמר לה תתקדש לי אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ומנסיב לה ניהלך משום דרמאי הוא א"ל אנא רמאי כוותיה (סט) עם חסיד תתחסד [וגו'] ועם עקש תתפתל מסר לה סימן כיון דעיילא ללאה אמרה השתא מיכספא מה עשתה מסרה לה סימנין ומתוך כך (ע) ויהי בבקר והנה היא לאה אטו עד השתא רחל היא. אלא מתוך סימנין שהיו ביניהן לא הכיר בה. ודוד לשאול גמירי (עא) כל הנמשח בפך מלכותו פוסקת וכל הנמשח בקרן מלכותו קיימת והוא ידע דסופיה למימלך ולא אמר למדחייה: ברייתא העבר רצונך מפני רצון שמים שכן מצינו ליעקב שלא נשק ליוסף: [גמ'] אמאי לא נשק ליה סבר דילמא איידי דגלה אטעיניה נשי אגב שופריה דכתיב (עב) וירא אליו ויפול על צואריו איהו בעי למינשקיה ולא שבקיה דכתיב (עג) ויבך על צואריו עוד היינו דכי נח נפשיה נשקיה דכתיב (עד) ויבך עליו וישק לו אמר תלתין ותשע שנין קמיה ולא נשקניה לפומיה דאבא והשתא קברנא ליה ולא נשיקנה ליה והיינו דכתיב (עה) וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה אטו עד השתא לא ידע מאן אינון אלא דשייליה אם (לא) איתיילדו בכתובה וכיון דחזייה כתובה אתבא דעתיה ונשקינהו בדיל יוסף אמר רבא ש"מ יוסף נתחמם לנגדה דאי ס"ד לא נתחמם כנגדה והתניא (עו) הניח ידו על גבי בני מעיו ואמר שישו בני מעי ומה ספקות שלכם כך בוודאות עאכ"ו מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם וקרא על עצמו (עז) אף בשרי ישכון לבטח והוא לא מחשיב בהדיהו. וכ"ש יעקב דמחשיב בהדיהו. הלכך צפה יעקב ברוח הקדש ונמנע מלנשוקי ליה. והיכא רמיזא דכתיב (עח) ותשב באיתן קשתו וכתיב התם (עט) עריה תעור קשתך ומי גרם לו שניצול לו שבועות מטות מאי אומר סלה אלהי יעקב (פ) סלה מיתיבי (פא) וירץ לקראתו ויחבק לו וינשק לו. והלא דברים ק"ו לבן שמנשק ע"ז ומנשק זונות כתיב ביה הכי יוסף לא הוה מנשק דילמא לא איצטריך קרא למכתביה אלא קרא אזכותיה דיעקב מהדר וירץ לבן לקראתו בעא לנשוקיה ולא שבקיה חבקיה הדר לנשקיה ונקיף ליה ליסתיה דייקא נמי דכתיב וינשק ולא כתיב וישק ש"מ (והכי) [והכא] כתיב (פב) וישק להם ויחבק להם מאי בין וישק לוינשק וינשק בכל הגוף וישק בפה. ומנא לן הכי דכתיב (פג) שפתים ישק משיב דברים נכוחים כל מקום שנאמר וישק אינו אלא כרושם ומצרף לחשבון. ת"ש (פד) וירץ עשו לקראתו ויחבקהו [וגו'] וישקהו הא דמיא ללבן א"ל זיל חזי (כמי) [כמה] שיני חרותי עילויה. ומ"ש משום דבעי לנשוכי באותה שעה נעשו שיניו כדונג והכה לחייו בצוארו של יעקב ואיחלש על אותה שעה אמר דוד (פה) קומה ה' הושיעני וגו' שיני רשעים שברת: ברייתא אהוב את השמא ושנא את המברך ר' חדקא אומרה בלשון אחרת אהוב את השמא ושנא את המברך: [גמ'] הוה רגיל לומר שמא כך היה המברך מה בכך מאי בינייהו איכא בינייהו דברי תורה: [ברייתא] הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו שמא יחשדוך אחרים בדברי עבירה: [גמ'] מנא ה"מ דכתיב (פו) ושמרתם את משמרתי (מ)חקתי אינו אומר אלא משמרתי שמר את המשמרת עד שלא תכנס לחקה: ברייתא אל תלשן את חברך שכל המלשין אין לו רפואה: [גמ'] מנא לן מנחש דכתיב (פז) זאב וטלה [וגו'] אמר רבא ש"מ זאב וארי ודוב ונמר חטאו ולהכי עבדינן רחמנא סנו ברייתא והאי דמיתסו משום דלא הוו חובייהו כדנחש זאב טרף תחלה וארי גנב תחלה ונחש הואיל והלשין לית ליה תקנה: ברייתא אל תהי פרוץ בנדרים שהנדרים מביאים לידי שבועות ואל תאכל לחם עם הארץ שמא תחלל קדשי שמים: [גמ'] תנן התם (פח) המקבל עליו להיות חבר אינו מתארח אצל עם הארץ ולא מארחו אצלו בכסותו הכא משום דמאי והכא משום תרומה רחק מן התרעומת היכי דמי תרעומת כדכתיב (פט) ושונה בדבר מפריד אלוף וה"ק רחק מהתרעומת עצמך שלא תתרעם עם אחרים ותוסיף לחטאת אי תרעומת דעצמך (אי) אתה רשאי תרעומת דחברך מרשאי אתה: ברייתא שבעה אבות כרותי ברית אלו הם אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן פינחס ודוד. באברהם מהו אומר (צ) ביום ההוא כרת ה' [את אברם] ברית ביצחק מהו אומר (צא) ואת בריתי אקים את יצחק. ביעקב מהו אומר (צב) וזכרתי את בריתי יעקב. במשה מהו אומר (צג) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. באהרן מהו אומר (צד) ברית מלח עולם הוא. בפינחס מהו אומר (צה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית בדוד מהו אומר (צו) כרתי ברית לבחירי: [גמ'] תנא אף ישראל כרותי ברית היו מנין שנא' (צז) כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל. לימא תהוי תיובתא (צח) דרבי עקיבא דאמר דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב אמר לך ר"ע אדרבה השתא מסייע לן ואת ישראל וכתיב (צט) לא כברית אשר (לא שמעו) [וגו' אשר המה הפרו] אלא מאי ואת לרבות עוללים ויונקים, ת"ש כה אמר [ה'] אלהי ישראל אנכי כרתי ברית את אבותיכם קשיא לר"ע אמר לך ר' עקיבא השתא מסייעא לי דכתיב (ק) ולא שמעו (ולא אבו) [אבותיכם] אלי ת"ש (קא) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח הא ודאי הויא תיובתיה: ברייתא שבעה אבות שכבו בכבוד העולם ולא שלטה בהם רמה ותולעה אברהם יצחק ויעקב ועמרם אבי משה ובנימין בן יעקב וישי וכלאב וי"א אף דוד שנאמר (קב) לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח. שבעה נכנסו בחייהם לגן עדן אלו הם (קג) שרח דכתיב (קד) אנכי שלומי אמוני ישראל אני שהשלמתי מנין הנכנסים לגן עדן. ובתיה בת פרעה דכתיב (קה) ילדה את ירד אמר הקב"ה אינו קורא למשה אלא בשם שקראתו שנאמר (קו) ויקרא אליו אלהים [וגו'] הוא שאמר דוד (קז) ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים. (קח) כי מן המים משיתהו אמר הקב"ה והביאה ישועה לישראל והוציאן לחיים הריני מאריך לך בחיים אמר כרתי ברית עם אבותיכם והם בהלכות אבותיהם זו שעזבה מלכות ונדבקה בם איני משלם לה. חירם (קט) מלך צור מאי זכה משום שעשה משכן כמו שעשאו משה דכתיב (קי) את כל הכלים האלה מאי אהל (קיא) זה אהל מועד. ועבד מלך כושי דאסקיה לירמיה דכתיב (קיב) ויאמר עבד מלך הכושי [וגו']. אלעזר על דפלחיה לאברהם אימת כיון דאמר (קיג) הקרה נא לפני היום וכתיב התם (קיד) כי הקרה ה' אלהיך לפני ולהלן מנא לן דכתיב (קטו) ויבא לו יין ואומר (קטז) ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'. ובן בנו של ר' יהודה הנשיא גמרא ור' יהושע בן לוי נמי גמרא ויעבץ מנא לן דכתיב (קיז) ויקרא יעבץ וכתיב (קיח) והיתה ידך עמי. ואית דמייתין לה מהכא (קיט) ועשית מרעה מנא לן דרעה זו מיתה דכתיב (קכ) כי מפני הרעה נאסף הצדיק ותאנא אלמלא רעות שבאות לעולם לא היו צדיקים נאספים בלי זמנן. ויעבץ בקש על עצמו (קכא) לבלתי עצבי ויבא אלהים את אשר שאל: סליק פירקא

פרק רביעי

(א) יהיו דבריך לשם שמים היכי דמי דלא ליעביד כי היכי דנימרו עלמא פלן בפרהסיא הוא דקא עביד. אהוב את השמים ירא מן השמים ולא תימא אהבה אלא רדיפה דכתיב (ב) אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי יש לך אדם שיכול להלוך אחר הקב"ה והכתיב (ג) אש אוכלה הוא אלא (ד) למהני תלמידי חכמים ולצדיקים. (הדר) [חרד] שיהא לבך שמח להדר למצוה הוי כנאד בקוע והוי כערוגה עמוקה למה לי למימרא תוב הכי איצטריך סד"א ה"מ בדברי תורה אבל במצות ממילא קא ידע לה אדרבה הכי איצטריך: ברייתא ושב לפני זקנים והטה אזנך לשמוע דבריהם דכתיב (ה) זקניך ויאמרו לך והוי משתדל על דבריהם להשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון תנן התם (ו) שבעה דברים בגולם מאי אריא בגולם ברישא וליתני חכם ועוד אמר חכם איידי דקא בעי למיתני חכם אינו וליתני מדבר. תנא שבחי דחכימי קא מסדר אבל לטפשאי איפכא אמר ליה [רב] אחא לרבא מנין לראשון ראשון ואחרון מן התורה מנין דרבנן היא וליטעמיך כלהו מנין א"ל אנא אמינא להו חכם אינו מדבר מחושי דכתיב (ז) (דבר) אתה [דבר] ואינו נכנס לתוך דברי חכמים דכתיב (ח) ויהי ככלות (ט) (שלמה) [ירמיהו] לדבר [וגו'] את כל דברי ה' (אלהים) [אלהיהם וגו'] ואינו נבהל דכתיב (י) אל תבהל על פיך שואל דכתיב (יא) וישאל ומשיב דכתיב (יב) ויאמרו שלום. אומר על ראשון ראשון דכתיב (יג) ויאמר בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך וגו' וכתיב (יד) ותאמר אליו בת בתואל והדר גם תבן גם מספא רב עמנו (טו) ומשה דכתיב (טז) וישמע משה וייטב בעיניו וכתיב (יז) כי בשם ה' אלהינו דבר (אליו) [אלינו]: ברייתא אם חפץ אתה ללמוד אל תאמר על מה שלא שמעת שמעתי ואם שאלך דבר ואי אתה בקי בו אל תבוש לומר איני יודע ואם שנו לך דבר ולא שמעת מנא לן דכתיב (יח) ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש מלשאול למפיבושת איך אעשה אסור או מותר עשה דבריך לשם פעלם אל תעשם עטרה להתעטר בהם שמא תטול חלקך בעולם. כל המתכבד בכתרה של תורה אין לו חלק [לעוה"ב] ולא כקרדום לחתוך בו שלא להיות מונע בר ההוא מונע בר
אפילו

הנהות ומראה מקומות (מו) (קהלת ז): (מז) בכ"י כך מוקף בשני חצאי עגולים כי זה מוזכר לק': (מח) ב"ב דף טו: : (מט) (בראשית ו): (נ) (תהלים ח): (נא) (בראשית ו): (נב) (משלי כה): (נג) (שם ל) : (נד) בכאן חסר איזה תיבה: (נה) (משלי ב): (נו) (ש"א א): (נז) ברכות דף לא: : (נח) יומא דף פו: : (נט) מגילה דף כח: ע"ש: (ס) ברכות דף לא: ע"ש: (סא) כ"א אמר לך רב המנונא: (סב) (קהלת יב): (סג) (ישעיה ט): (סד) (דברים ו):(סה) (שמות כ דברים ה):(סו) כתובות קג. : (סז) (בראשית כט):(סח) מגילה דף יג: : (סט) (תהלים יח):(ע) (בראשית כט):(עא) מגילה יד. וש"נ: (עב) (בראשית מו):(עג) (שם): (עד) (שם נ): (עה) (שם מח): (עו) ב"מ דף פג: : (עז) (תהלים טז) : (עח) (בראשית מט) : (עט) (חבקוק ג) : (פ) נראה שדורש כעין גזרה שוה נאמר כאן סלה ולהלן סלה ושם מוזכר אלהי יעקב אף סלה דכאן הכוונה לאלהי יעקב : (פא) (בראשית כט) : (פב) (שם מח) : (פג) (משלי כד) : (פד) (בראשית לג) : (פה) (תהלים ג) : (פו) (ויקרא יח) : (פז) (ישעיה סה) : (פח) דמאי פ"ב מ"ג : (פט) (משלי יז) : (צ) (בראשית טו) : (צא) (שם יז) : (צב) (ויקרא כו) : (צג) (שמות לד) : (צד) (במדבר יח) : (צה) (שם כה) : (צו) (תהלים פט) : (צז) (שמות לד) : (צח) סנהדרין דף קח. קי: : (צט) (ירמיה לא) : (ק) (שם) : (קא) (תהלים נא) : (קב) (שם טז) : (קג) חסר כאן ועי' פ"א דדרך ארץ זוטא : (קד) (ש"ב כ) : (קה) (דה"א ד) : (קו) (שמות ג) : (קז) (ש"ב כב. תהלים יח) : (קח) (שמות ב) : (קט) : כ"א מצור : (קי) (מ"א ז) : (קיא) [פי' דכתיב הוא האהל ואף דהאי קרא מיירי בחירם מצור ממטה נפתלי מ"מ כיון דחירם מלך צור שלחו כמפורש בד"ה ב' ב' וגדול המעשה יותר מן העושה : (קיב) (ירמיה לח) : (קיג) (בראשית כד) : (קיד) (שם כז) : (קטו) (שם) : (קטז) (שם) : (קיז) (דה"א ד) : (קיח) (שם) : (קיט) (שם) : (קכ) (ישעיה נז) : (קכא) (ד"ה שם) : פ"ד (א) [פרק זה איתא בפ"ב דד"א זוטא וע"ש השינויים וגמ' דכאן מעורבת עם הברייתא וא"א לכוון כראוי] : (ב) (דברים יג) : (ג) (שם ד) : (ד) כתובות דף קיא: ע"ש : (ה) (דברים לב) : (ו) אבות פ"ה. (ז) (ש"ב יז) : (ח) (ירמיה מג) : (ט) [אולי צ"ל ככלות ירמיהו לדבר את כל וגו' ואומר ויהי ככלות ירמיהו לדבר וגו' את כל דברי ה' אלהיהם וגו' וקרא קמא הוא בירמיה כו] : (י) (קהלת ה) : (יא) (בראשית מג) : (יב) (שם) : (יג) (שם כד) : (יד) (שם) : (טו) [חסר כאן ועי' בהדר"ג ס"ס ל"ז והאי קרא דוישמע משה ראיה למודה על האמת וכן קרא דירמיה] : (טז) (ויקרא י) : (יז) (ירמיה כו) : (יח) (תהלים קיט) :

(יט) אפי' עוברין מקללין אותו הכא בחנם התם אפי' בשכר למוד להיות מקבל עליך כל דברי תורה בצער. תנינא כל המחיה עצמו בדברי תורה אין התורה מתחברת עמו. התם בתענוג נפש הכא בשינה. ואל תהי מבקש עלבונך היכי דמי פלוני עבד בי כך וכך ביש ולא פרעתיה. חשבון יפה ופרק טוב יש הבטחה. מאי חשבון יפה שלא תעלה בחשבון הפרוצים כדאמרי אינשי כמה פרוצים אית הכא ומחשבי לך בהדיהו ופרק טוב תנא ליה (כ) בפ"ק התם לדידיה הוא דקאמר. הא דלא לגרום לנפשיה. יש הבטחה אית דאמרי בוטחן כדי שתהא התורה נגללת בלבו. אית דאמרי למאן דבעי מינך אבטחיה ומסתברא כלישנא בתרא דקתני ויש אמת דלא להוי מבטח ומשקר. הוי קל לראש זה המלכות ונוח לתשחורת זה אנגריא (כא) כדר' אלעזר בן חרסום. תואר טוב מאן יכול לאשפורי אפיה דכי אתי רב דימי אמר (כב) טוב המלבין שיניו יותר ממשקהו חלב מאי נפקא מינה לכדר' ברוקא רחק מן העבירה שכל הלשון מדבר דלא תצטריך לאפוקי נפשיה מחשדא הוי נרתע מחטא הקל שמא יביאך לחמור. הוי זהיר במצוה קלה שתביאך לידי חמורה תנינא (כג) בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה התם ברצון הכא אפילו באונס דקתני נרתע אם חפץ אתה להדבק דכתיב (כד) ואהבת לרעך מתוך שאהבת לרעך הרי הוא כמוך אם חפץ אתה להתרחק מן החטא הוי מחשב (לאין) [ועיין] סופו דכתיב (כה) החכם עיניו בראשו (כו) ועיני כסיל בקצה ארץ מסתכל למה שיש לפניו ומשכח סופו. חשק עצמך במצוה. לנשאת עושי את המצוה. אהוב את נפשך ושמח שנן ורנן בפתחיה במצוה קתני למדרש טעמא. אם הטיב לך מעט יהי בעיניך הרבה וצריך אתה ליתן הודאה שספרוך הטיבו לך מנא לן דכתיב (כז) ואכלת ושבעת מנא לן דאע"ג דלא שבע (לא) [ליה] מחייב דכתיב (כח) תן לעם ויאכלו וכתיב (כט) ויאכלו ויותירו כדבר ד' ברכה. מיתיבי (ל) כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד [עבדו] יונה (עבדו). התם נמי הודאה ת"ש (לא) כדבר ה' אשר דבר אל אליהו התם נמי אימא ברוך מקים דברו. ת"ש (לב) כדבר ה' [וגו'] השילוני ואי ס"ד כדקאמרת התם כתיב ביד הכא סתמא. אם הטיבת הרבה יהי' בעיניך מעט אמור לא משלי הטבתי אלא ממה שהטיבו לי. מדוד דכתיב (לג) מי אנכי ה' אלהים [ואומר] (לד) ומה יוסיף דוד ואומר (לה) ותקטן עוד זאת בעיניך מאי ואומר וכי תימא דילמא התם משום דא"ל ועשיתי לך שם גדול אמר איהו מי אנכי ת"ש ומה יוסיף דוד עוד וכי תימא התם נמי קאמר מה יכילנא למצלי ת"ש דקאמר ותקטן עוד זאת בעיניך ה' אלהים קלילא היא קמך והיא סגי סגיאן עלי. ותדבר גם אל בית אין גם אלא לרבות לא מיבעיא לדידי דקא משבחת לי אלא אף על זרעי אמרת ונאמן ביתך ותדבר למרחוק לא לעתיד לבא מכלל דאיכא אחרינא דלאו לעתיד לבא מנא לן (לו) אשא דעי למרחוק למה שהיה מבראשית אמר רבא ש"מ מאן דידע אימת אתי משיח איהו קאי בשניה. וקאמר לרחוק ודוד נמי קאמר. והאי דקאמר ירמיה מצטרף לחשבון שנתא. (לז) ושאר מספר קשת גבורי בני קדר ימעטו כי ה' אלהי ישראל דבר. אם הרעוך הרבה יהי בעיניך מעט. אמור כמעט מחובתי הגבתי והלא הרבה הייתי שוה מנא לן מאברהם והשכר יתר מן פועל אם הרעת מעט יהי בעיניך הרבה אמור אוי לי שחטאתי שבא דבר מכשול לידי מנא לן מגבעונים מתקיף לה רבא אטו מגבעונים ילפינן לא ידעינן א"ל רב אחא ומאי טעמא לא ילפינן מיניהו ואינהו לא איתהלו בישראל כתיב (לח) ויצטירו וכתיב (לט) הצטידנו שנטלו עמהם צד ואמרו אלו שצדנו מארצנו וקרי נצטייר מרוב הדרך כיון דאמר להו לישראל ידעי מאי אמר טעמא הנם בידכם. מיד ויעש להם יהושע וכתיב ויקחו האנשים מצידם. אמר הקב"ה גרגרני בני גרגרני דרחמי מידי דגרגרוותא אבהתיכו נמי הכי הוו (מ) זכרנו את הדגה מיהו דכוליה אוכלא לפומיה קא הדר פומיה נמי לא מדכרתו ואת פי ה' לא שאלו (מא) וקרא לך ואכלת מזבחו ואף יהושע מפני זה נענש אמר הקב"ה בשביל שנתתננו לפניך ועתה הננו בידך כטוב וכישר בעיניך [וגו']. הא אנא מפיק לך ברא דצוות להו לישראל כהדין סתרא (מב) [ואני] הנני בידכם עשו לי כטוב וכישר בעיניכם וירמיה (מג) מרחב קאתי: **ברייתא** אם הרעת מעט תני לה רישא; התם לחבריה התם לדידיה תדע שהרבה הייתי. יהי חברך מראיתך מאי קאמר הכי קאמר לעולם כשאתה מדבר בחברך יהי מראיתו נגד פניך. ובממון נמי יהי ממון חברך חביב עליך כשלך ובכבוד יהיה כבוד חברך חביב עליך כשלך הוי מכבד את כל האדם. אהוב את המוכיחך ושנא את המכבדך אל תאמר אחניף את זה שיאכילני אחניף את זה שישקני אחניף לזה שילבשני אחניף לזה שיכסני מ"ט דהיינו עובדיהו דנביאי שקר הוו אמרין לדין את לית דכוותך ואת מימר מירמי לך אמר להם הקב"ה בדיל אוכלין אתון מכבדין עילוי (מד) הנשכים בשיניהם (מה) הנני מאכיל אותם לענה מחניפין להון ושבקין לי (מו) כי מאת נביאי (ישראל) [ירושלים] יצאה חנופה. אל יכלימוך שפתיך ואל יבזך פיך ואל יקללך לשונך ואל יבישך שיניך ואל תתפתה לחברך כדכתיב (מז) נוקשת באמרי פיך. הוי אוהב את התורה. תנא ליה חדא זימנא. התם אפילו שלא בחברים והכא דליכא חברים אמר לך לך לגרמך. ולא תימא תורה לבדה ולא צדקות ולא תימא עבדיתנהו להני מונח לי אפי' הכי כל אינש שפיר דמי באפי נפשי ולא תימא היכי דמוכחי לך לשום מילי דעלמא ת"ש ואת המשכים. תרע דהא קתני שלך אינו שלך והכל של הקב"ה ולא ניתנו אלא לנסות את הבריות שיטול לגן עדן חלקה וגיהנם חלקה. עלוב ואהוב תנינא באידך פירקן התם לכל יודעיו הכא אף לאנשי ביתו. הוי כנאד בקוע למה ליה למיתנא איצטריך סד"א התם בתורה ובמצוה אבל במילי דרוכסא לא קמ"ל: סליק פירקא:

פרק חמישי

ברייתא] (א) **הוי** דן את (חבירך) [דבריך] עד שלא תוציא אותם מפיך. חשוב מעשיך לדרך ארץ ותן שכר לפסיעותיך. והצדק לעולם עליך את הדין והוצא עצמך מן התרעומת ודן את חברך לכף זכות. אל תכריעהו לכף חובה הוי שש בחלקך ונאה במיעוטך ואל תסני את מוכיחך. הוי קטן בעיני עצמך. יהי חלקך ברוך לעולם עין טובה ונפש חשובה ילמדך לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז. אם התרפית במשנה סופך להתרפות באחרת כיוצא בה ואם חלקת את פגריך לחקור בה סופך להקל באחרית כיוצא בו ואין לך שכר בצערך ואם לקחת את שאינו שלך אף שלך יטלו ממך והוי זהיר בקדשים באכילתן ובנתינתן עלוב ואהוב ולא תשוב על ידך עלוב לכל אדם ועם נשי ביתך יותר מכל אדם. תחלת נדרים פתח לאולת תחלת טמאות פתח לעבודת כוכבים קלות ראש בנשים פתח לניאוף. אם ערבת ע"מ לשלם אם לוית ע"מ (לפרוץ) [לפרוע] אם הלוית [ע"מ שלא(ב) לפרוע] והוי ממהר לפסוק וקנה שם טוב קנה לעצמו אין הבישן למד ואין הקפדן מלמד אין עם הארץ חסיד ואין בור ירא חטא ולא המרבה בסחורה חכם:

[גמ'] **הוי** דן כדי שיחשוב אדם מהו משיב ומה ישיבוהו. הצדק עליך יפה דן יפה חייב יפה שפט הוצא עצמך תנא ליה. התם בדגרמיה הכא עילויה קודשא בריך הוא. הוי דן את חברך היכי דלא איגלי לך מידי. ואל יכריעוך פיך דלא ליקום במיליה כד מנצח. שש בחלקך זו אשה. כן הוא [אומר] (ג) ומה חלק אלוה ממעל ואומר (ד) בית והון נחלת אבות [וגו'] ונח במעטיך מזוני. שנא את המברך תנא ליה באידך פרקין התם במילי דעלמא. הכא דלא לימא מה בכך שאלולי תהוי בת פלוני פנויה לי. והוי קטן כדכתיב (ה) נבזה בעיניו נמאס. יהיה חלקך כדכתיב (ו) יהי מקורך ברוך. עין טוב דכתיב (ז) טוב עין הוא יברך. ונפש דכתיב (ח) ותפק לרעב נפשך. למד לשונך כדכתיב (ט) באחימעץ. אם התרפית כדכתיב (י) התרפית ביום צרה. עלוב ואהוב תנא להו התם ודאי לפני המקום. תחלת נדרים קלות ראש לא נצרכה אלא באשתו. אם ערבת כדכתיב (יא) לקח בגדו כי ערב זר. כתיב לקח וכתיב (יב) קח. כל הערב ואינו משלם מעלה עליו כלוה שהיתה החובה שאינן משלם. אם לוית ע"מ לפרוע שפיר. אלא אם הלוית ע"מ שלא לפרוע פקע א"כ נמצא ממונו אבד הכא בתלמידי חכמים עסקי' שאינו עובר משום (יג) לוה רשע. (אץ) הוי זהיר לפסק עצה טובה קמ"ל להו לתלמידי חכמים דהיכא דאית להו עסקא בהדי אינשי דעלמא דלא לישבקיה ומחבל חד על חד. קנה שם טוב דכתיב (יד) אם חכמת חכמת לך. (טו) אין בור ירא חטא דכיון דלא ידע באורייתא מידי לא ידע למפרש מחטאיה ולא עם הארץ חסיד מ"ט כיון דלא שמע במילי דאורייתא קרי ביה (טז) מסיר אזנו משמוע תורה. לא הבישן למד ולא הקפדן פשיטא לא צריכא דאפילו במילי דדרך ארץ אמר אבא אליהו זכור לטוב לעולם אין תורה מתפרשת אלא למי שאינו קפדן. אף אני איני נגלה אלא למי שאינו קפדן אשרי מי שפגע בו ומי שישב עמו שמובטח לו שהוא בן העוה"ב: סליק פירקא

פרק ששי

(א) **בן** עזאי אומר כל הנותן ארבעה דברים נגד עיניו שוב אינו חוטא מנין בא ולאן הוא הולך ומה עתיד להיות ומי הוא דינו. מאין בא מליחה סרוחה ממקום (שהעין) [שאין העין] יכולה לראות. ולאן הוא הולך למקום חשך ואפילה. ומה עתיד להיות רמה ותולעה. ומי הוא דינו מלך מלכי המלכים הקב"ה. ר' שמעון אומר בא ממקום הטינופת בא ממקום הטומאה והולך לטמא את האחרים. בא מליחה סרוחה והולך למקום עפר רמה ותולעה שנא' (ב) אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה. ר' אליעזר בן יעקב אומר אנוש רמה בחייו אלו כנים. ובן אדם תולעה במותו. ר' שמעון בן אלעזר אומר נאה אדם זה ומשובח אלא שמוציא במעיו דבר שאין העין יכולה לראות משלו משל להד"ד למלך בשר ודם שבנה פלטריא גדולה ונאה ומשובחת והיה נהר בורסקי עובר בתוכה כל העובר ושב אומר כמה נאה פלטיא זו חוץ מנהר של בורסקי שהוא עובר בתוכה. כך זה אדם שהוא דומה מה בזמן שהוא מוציא ממעיו דבר מגונה שאין העין יכולה לראות הוא מתגאה לפני המקום. בשעת מיתתו של ר' אליעזר נכנסו תלמידיו וישבו לפניו ואמ"ו לו רבינו למדנו הלכה. אמר להם מה אלמדכם צאו והזהרו איש בכבוד חברו. ובשעה שאתם מתפללים היו יודעים לפני מי אתם עומדים שבשביל דבר זה תכנסו לחיי העולם הבא. א"ר אלעזר בן עזריה חמשה דברים למדנו ר' אליעזר בשעת מיתתו ושמחנו בהם יותר ממה שלמדנו בחייו. ואלו הם הכדור. והאמום. והקמיע ותפלה וכסת עגלה הזהרו בהם והטבילו כמותן שהן הלכות קבועות שנאמרו לו למשה בסיני:

[גמ'] **בן עזאי** מאי קאמר כל הנותן ארבעה דברים על לבו שוב אינו חוטא אמר רבא מדת הרחמים יש לה ארבעה דברים ואף השטן ארבעה דברים כל הנותן ארבעה דברים על לבו הרי זה חוטא. העושר והאשה ויצר הרע והריב. וצריכא אי אשמעינן. אשה הוה אמינא דילמא אסור אשת איש אי נמי נדה אי נמי עובדת כוכבים. אמר יצר הרע דמשמע איסורי. ואי אשמעי' יצה"ר הוה אמינא דלאו אינתתיה. אבל היכא דאית ליה אשה אימא לא קמ"ל דאפילו אית ליה אשה אסור דילמא מקרי ליה איסורא. ואי אשמעי' יצר הרע ה"מ בדגופא אבל בממונא לא אמר נמי עושר. ואי אשמעי' עושר דממונא [אבל] דלישנא לא צריכא. איבעיא להו ממון פלוני לו לי. לי אשה כאשת פלוני. אשתו במטה נדה ישן עמה או לא. איניש דלא מיתכשר לינצויי מאי ת"ש ושמעינהו לכלהו (ג) לא תחמוד אפילו ממון פלוני לי. האי ממון פלוני לי נגנבא ליסטים הוא (אלמא) [אלא] ממון לי כפלוני ודאי אסור מבעי אנפשיה אלא לולי יהיב לי פלוני ממוניה בידי דהא קא חמד. אשה כאשת פלוני הא כבר הרהר בה. אבל בת פלוני ודאי מותר פשיטא לא צריכא דאי אמר איקדשת ואמרה (לה) [לא] אתתיה נדה לא תקרב נמי דמצי מיכל בהדה מותר. כל הקרב אל אשתו והיא ישנה כאילו קרב אל ספינה העומדת ליטרף בים כתיב הכא (מקרב) [תקרב] וכתיב התם (ד) ויקרב אליו רב החובל ואיכא דאמרי חייב חטאת דכתיב החטאת איכא דאמרי כאילו קרב את העגל. איניש דלא מיתכשר דכתיב (ה) ואריב עמם ואקללם: תנן התם (ו) כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו שלא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור משלו להד"ד ולא על הבריות בלבד אמרו אלא אף על קונו הוא מתגאה ומה עכשיו שהוא מטונף באיברו הרי הוא ממרא לקונו אילו היה ריחו נודף בקרבו לא כ"ש הוא שאמר הקב"ה לחירם מלך צור בך הסתכלתי ובראתי נקבים נקבים באדם איבעיא להו מהו להתגאות על סרסיני מעשים שלא להושיבם ולדבר עמם. ת"ש (ז) גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אלא מחזיר אותם בשפה רפה ולא בבדיחות: בשעת פטירתו של ר' אליעזר [כו'] דכתיב (ח) ואהבת לרעך כמוך אני ה' ואע"ג דאמרי להו רחומי חבריכו כי קימיתו קמי מריכו דחזי קריתו. איבעיא להו נתן לו שלום מהו להחזיר בתפלה (ט) אפי' למלך [ישראל] אסור בק"ש מהדר (י) במשכים לפתחו. חמשת דברים [כו'] כסת עגלה מ"ט דכתיב (יא) הוי למתפרות כסתות [וגו'] מקיש כסת למספחת מה מספחת טהורה דכתיב (יב) וטהרו הכהן מספחת היא אף כסת טהורה. ת"ר (יג) כשחלה ר' אליעזר נכנסו כל חכמי ישראל אצלו אותו היום ערב שבת היה והיו תפיליו עליו נכנס בנו לחלצו ממנו גער בו והוציאו בנזיפה אמר להם לחכמים כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה א"ל דעת שלו ודעת אמו נטרפה ודעתי לא נטרפה. בשעת פטירתו נשק שני אצבעותיו זו בזו ואמר אוי לי על שני ספרי תורות אלו הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי ולא חסרתי מרבותי אלא ככלב המלקק מן הים ולא חסרוני תלמידי כמכחול בשפופרת אילמלא נעשים כל האילנות קולמסים וכל הימים דיו לא היו מספיקין לכתוב כל מה שדרשתי ולא עוד אלא שאני שונה שלש [מאות] הלכות בבהרת עזה ושלש מאות הלכות פסוקות במכשפה לא תחיה ולא היה אדם ששאלני בהם דבר חוץ מעקיבא בן יוסף. אמר מר ככלב המלקק

הגהות ומראה מקומות (יט) סנהדרין צט: (כ) ר"ל בפרק הקדוש : (כא) יומא לה: : (כב) כתובות קיא: : (כג) אבות פ"ד : (כד) (ויקרא יט) : (כה) (קהלת ב) : (כו) (משלי יז) : (כז) (דברים ח) : (כח) (מ"ב ד) :
(כט) (שם) : (ל) (שם יד) : (לא) (שם י) : (לב) (מ"א טו) : (לג) (ש"ב ז) : (לד) (שם) : (לה) (שם) : (לו) (איוב לו) : (לז) (ישעיה כא) : (לח) (יהושע ט) : (לט) (שם) : (מ) (במדבר יא) : (מא) (שמות לד) : (מב) (ירמיה כו) : (מג) מגילה דף יד: ושם איתא דנסבה יהושע : (מד) (מיכה ג) : (מה) (ירמיה כג) : (מו) (שם) : (מז) (משלי ו) : פ"ה (א) [פרק זה איתא במס' ד"א זוטא פ"ג וע"ש השינויים] :
(ב) נ"א לתבוע : (ג) (איוב לא) : (ד) (משלי יט) : (ה) (תהלים טו) : (ו) (משלי ה): (ז) (שם כב) : (ח) (ישעיה נח) : (ט) (ש"ב יח) : (י) (משלי כד) : (יא) (שם כ) : (יב) (שם כז) : (יג) [ט"ס כאן] : (יד) (משלי ט) :
(טו) [מפרש לגו כסדרן בפ"ב דאבות] : (טז) (משלי כח) : פ"ו (א) [פרק זה איתא במסכת דרך ארץ פ"ג וע"ש השינויים] : (ב) (איוב כה) : (ג) (שמות כ) : (ד) (יונה א) : (ה) (נחמיה יג) : (ו) חגיגה דף יא: :
(ז) (תהלים קא) : (ח) (ויקרא יט) : (ט) ברכות דף ל: : (י) [חסר כאן ועי' ברכות י"ד א'] : (יא) (יחזקאל יג) : (יב) (ויקרא יג) : (יג) סנהדרין דף סח. :

מן הים מדמיה נפשיה לכלב על תלמידיו קאמר ומ"ט אתלמידיו מפני שלא באו בשעת חליו ותניא (יד) אמר להם תמהני אם ימותו מיתת עצמן ת"ר בשעת פטירת חכם כל העם חייבים בהספדו דכתיב (טו) ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל וכתיב (טז) וימת שמואל ויקבצו כל ישראל ויספדו לו מדאמר כל ישראל לאו ש"מ דנקבצו אלא דבכוהו בעיירות [אמרו] וכי זה כבודו של שמואל שהוא היה מהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמדנו תורה מה שלא עשה כן נביא ונביא שנאמר (יז) (והיה) [והלך] מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל [וגו'] ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט את ישראל. אמר רבא גדול שנתעסקו בשמואל יותר ממשה רבינו דאילו במשה רבינו כתיב (יח) ויבכו בני ישראל ואילו הכא כתיב ויספדו לו כל [ישראל] אפי' נשים ועבדים וקטנים תנן התם (יט) כינוס לצדיקים הנייה להם והנייה לעולם. פיזור לצדיקים רעה להם ורעה לעולם [כינוס לרשעים רעה להם ורעה לעולם] פיזור לרשעים הנייה להם והנייה לעולם [בזמן שהרשעים נעקרין מן העולם טובה באה לעולם שנאמר (כ) ובאבוד רשעים רנה] בזמן שהצדיקים מסתלקין מן העולם רעה באה לעולם שנאמר (כא) הצדיק אבד ואין איש שם על לב אמר רבא ולא תימ' אנשי דריה דידעין ליה לחוד אלא כולי עלמא דכתיב [ואין איש שם על לב וכתיב התם (כב) נשמה כל הארץ כי] אין איש שם על לב ואמר רבא אין הצדיקין נפטרין [מהעולם] אלא בעון ביטול תורה (כג) דכתיב (כד) אשר שם משה. ת"ר מה ראה ישעיה הצדיק לומר הצדיק אבד לומר שהצדיק נתפס בעון הדור (כה) כדר' גוריון דאמר בזמן שהצדיקים בדור הצדיקים נתפסים על הדור ואם אין הצדיקים בדור תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור. אמר מר שהצדיק נתפס בעון דורו שבקיה לפירושיה ופסק ליה. ה"ק אמרי ברייתא דבחוביה דידיה הוא דלקה דאע"ג דאבד אין איש שם על לב ואעפ"כ חזר והניחם ברוח הקודש שנא' (כו) כי מפני הרעה נאסף הצדיק זה אהרן. וכה"א (כז) כאשר נאסף אהרן. מה רעה היתה שם (כח) וישמע הכנעני מלך ערד. ואנשי חסד נאספים זה שמואל ודורו הזקנים שנאספו עמו באין מבין זה שאול ואבנר שנא' (כט) ואין (ל) מבין כי כלם ישנים וכתיב בתריה (לא) ינוחו על משכבותם הולך נכוחו. אמר רבא עובדא הוה בחד פולמרכא דמרדו עליה פולמר דכותיה הוו ליה חביבין בגויהו מאי עבד שקלינן חד חד ואטמרנה למחר יתיב על דינא אמר אפיקו לי בני מדינתא לדין חביש לדין קטל לדין מחה תלת אף הקב"ה כך לכשרואה שהדור תקפה חטאתם הוא מסלק את הצדיק ואח"כ (לב) קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף ותזנה מי בהם מכשפים מי בהם מנאפים והוא נפש ליה לדרא ת"ר על ג' דברים נענש על שקראם (לג) זרע מרעים וקראם בני עוננה זרע מנאף שנא' (לד) ואתם קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף ותזנה ומנין שנמחל לו שנא' (לה) ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תכופר: הדרן עלך פרק בן עזאי

פרק שביעי

(א) [ברייתא] לעולם תהיה נאה בכניסתך ותהא נאה ביציאתך ועלוב לאנשי ביתך ותהא ממעט את העסק ועסוק בתורה.

אמרו עליו על ר' שמעון בן אלעזר (שהוא) [שהיה] בא ממגדל גדר מבית רבו והיה רוכב על החמור והיה מטייל על שפת הים ומצא אדם מכוער. א"ל כמה אתה מכוער שמא כל בני עירך מכוערין כמותך. א"ל לך לאומן שעשאני כיון שידע ר"ש שחטא ירד מן החמור והיה משתטח לפניו א"ל נעניתי לך מחול לי א"ל העבודה איני מותל לך עד שתלך ותאמר לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. הלך ר' שמעון אחריו תלתא מילין מצאוהו אנשי עירו ויצאו לקראתו ואמרו לו שלום עליך ר' נפנה אליהם לאחוריו אמר להם אי זה הוא ר' אמרו לו זה שהוא בא אחריך אמר להם אם זה ר' אל יהיו כמותו בישראל צווחו עליו תלמידיו שהיה חביב עליהם אמרו לו מה עשה לך אמר להם כך עשה לי אמרו לו אע"פ כן מחול לו. הוי רך כקנה ואל תהי קשה כארז מה קנה זה יצאו ארבע רוחות השמים והקנה הולך ובא עמהם עמדו ארבע רוחות הקנה עומדת במקומה לפיכך זכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו דברי תורה אבל ארז אינו כן אלא יצאת רוח צפונית דרומית הופכתו ועוקרתו על פניו ומה סופו של ארז זה באין עליו סתתין ומסתתין בו ומסככין בו בתים והשאר מסיקין אותו באור. כיצד אדם מכבד את רבו בזמן ששניהם הולכים בדרך נותנו לימינו ואינו נותנו לשמאלו היו שלשה והחכם ביניהם החכם באמצע הגדול מימינו והקטן משמאלו שכך מצינו בשלשה מלאכי השרת שבאו אצל אברהם אבינו. גבריאל מיכאל ורפאל גבריאל באמצע מיכאל מימינו ורפאל משמאלו וכיון שבאו אצל אברהם באתה שכינה ועמדה למעלה מראשו אמר להם רבותי המתינו לי עד שאפטר מן השכינה שהיא גדולה מכם שנאמר (ויאמר ה') (ב) ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם וכיון שנפטר אברהם מן השכינה בא והשתחוה להם שנא' (ג) וירא וירץ לקראתם והכניסן לתחת האילן אמר להם רבותי יוקח נא מעט מים וגו' ואח"כ (באתה להם השכינה) [ואקחה פת לחם] וסעדו לבכם אבל לוט מה אמר להם לינו ורחצו רגליכם והשכמתם וגו' אחרים אומרים לא אמר לוט אלא בחכמת חכמים אילו רואים אותם כשהם (רוחצים) [רחוצים] פניהם ידיהם ורגליהם נמצאו הורגים אותו ואת בני וכשיראו אבק על רגליהם יאמרו לא באו אלא עכשיו מן הדרך. מעשה בארבעה זקנים רבן גמליאל ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא שהלכו למלכות פנימית ואמר להם פולוסופוס אחד חבר שם א"ל ר' יהושע לר' גמליאל ר' אלך ואקבל פניו של פוליסופוס חברנו א"ל לאו שוב א"ל ר' אלך ואקביל פניו של פוליסופוס חברנו א"ל לך לשלום לשחרית בקרית הגבר הלכו ועמדו על פתחו של פולוספוס. והיה ר"ג טופח על הדלת והיה פוליספוס מחשב בדעתו ואמר אין זה דרך ארץ אלא של חכמים. מה עשה פעם שניה עמד פוליספוס והדיח ידיו ורגליו שלישית פתח את הדלת וראה את חכמי ישראל אלו באין מכאן ואלו באין מכאן ור"ג באמצע ור' אלעזר בן עזריה מימינו ור' עקיבא משמאלו היה פוליספוס מחשב בדעתו ואמר איך אתן שלום לחכמי ישראל אם אני אומר שלום עליך ר"ג הריני בוזה חכמי ישראל. ואם אומר שלום עליכם חכמי ישראל הריני בוזה ר"ג כשהגיע אצלם אמר להם שלום עליכם ולר"ג בראש. ולא מרבן גמליאל אלא מהגבורה שנאמר (ד) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד [עליו] מימינו ומשמאלו. ההולך אחר רבו אינו רשאי ליפטר עד שיכנס אחריו ויטול ממנו רשות. היו שני תלמידי חכמים שקולים זה בזה. בעל הבית נכנס תחלה והאורח אחריו וכשיוצאים האורח יוצא תחלה ובעל הבית אחריו. הנפטר מרבו בין כשהוא גדול בין כשהוא קטן יאמר לו הריני נפטר:

[גמ'] לעולם תהיה נאה [כו' מה קנה זו כו']. א"ר שמואל בר נחמני מאי דכתיב (ה) והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים (ו) טובה קללה שקלל אחיה השלוני את ישראל מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה קללם בקנה דכתיב והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' ובלעם ברכם בארז דכתיב (ז) כארזים עלי מים (מה קנה זו) [לפיכך זכה] וכו'. למה זכו כלבים שיעשו מצואתם ספרים ומזוזות לפי שנאמר (ח) לא יחרץ כלב לשונו. כיוצא בדבר אתה אומר מה זכו החירות אלא זונות היו וכשראו את ישראל הפכו פניהם לפיכך נקראו חירות: כיצד אדם מכבד וכו' תנא (ט) מיכאל בא לבשר את שרה. גבריאל להופכה לסדום. רפאל לרפאות את אברהם. וי"א רפאל לבשר את שרה ולרפאות שנאמר (י) וירפא אלהים. מיכאל וגבריאל להפכה לסדום. מ"ט דת"ק (יא) ויהפוך את הערים ומ"ט דיש אומרים (יב) ויבואו שני המלאכים סדומה. מ"ש לאברהם דאמרי כן תעשה ומ"ש ללוט דקאמרי לא כי ברחוב נלין (יג) א"ר אלעזר מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. ת"ר לעתיד לבא (יד) בן דוד באמצע אדם שת מתושלח מימינו. אברהם ומשה ויעקב משמאל. מ"ט דשבקיה ליצחק אמר רבא יצחק עדיפא מינייהו קאתי (טו) דקאמרי ליה כל ישראל (טז) כי אתה אבינו. מעתה עשו לגין עולויה ת"ל כי אתה אבינו (הבאים) [הבנים] כאביהם מה האב שלא כפר בברית אף הבנים שלא כפרו בברית ומנא לן (יז) כי לדם (ימשך) [אעשך] ודם ירדפוך אם לא דם שנאת וכי עשו שונא דם היה והלא כל מעשיו אינם אלא בשפיכות דמים שנאמר (יח) דמיונו כאריה יכסוף לטרוף וככפיר יושב במסתרים. ומאי משמע דילמא לקפותי לא מדכתיב דמינו ולא כתיב דמיונו ש"מ: הדרן עלך לעולם תהיה נאה.

פרק שמיני

[ברייתא] ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו. נקרא ריע [אהוב] אוהב את המקום אוהב את הבריות. משמח את המקום משמח את הבריות מלבשתו ענוה ויראה. מכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן. מרחקתו מן החטא ומקרבתו לזכות. (ונותנת) [ונהנים] ממנו עצה ותושיה בינה וגבורה שנאמר (יט) לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה נותנת לו מלכות וממשלה גדולה חוקר דין ומגלין לו מן השמים רזי תורה נעשה כמעין שאינו נפסק וכנהר המתגבר והולך לו. הוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים כלם. א"ר יהושע ב"ל בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב מכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו תדיר בתלמוד תורה נקרא נזוף שנאמר (כ) נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם ואומר (כא) והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה וכל הלמד בתלמוד תורה הרי זה מתעלה שנאמר (כב) וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. וכל הלמד מחברו פרק אחד או הלכה אחת ואפי' פסוק אחד ואפילו אות אחת קטנה צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד עשאו רבו ואלופו שנ' (כג) ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי והלא הדברים ק"ו ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים קראו רבו ואלופו הלמד מחברו פרק אחד הלכה אחת פסוק אחד דבר אחד ואפילו אות אחת עאכ"ו שצריך לנהוג בו כבוד ואין כבוד אלא תורה שנאמר (כד) כבוד חכמים ינחלו (כה) ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר (כו) כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. אל תבקש גדולה ולא תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשולחנם של מלכים ששולחנך גדול משולחנם וכתרך גדול מכתרם נאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך. גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות שהמלכות בשלשים מעלות והכהונה בעשרים וארבעה והתורה בארבעים ושמונה דברים. בישיבה במקרא בדרך ארץ במיעוט שינה במיעוט שיחה במיעוט סחורה במיעוט שחוק במיעוט תענוג במיעוט דרך ארץ בארך אפים ולב טוב באמונת חכמים ובקבלת היסורין בתלמוד בשמיעת אזן בעריכת שפתים בבינת הלב. בשכלות הלב. בקימה ביראה בחכמה בענוה בשמוש חכמים ובדקדוק חברים ובפלפול התלמידים המכיר את מקומו השמח בחלקו העושה סיג לדבריו ואין מחזיק טובה לעצמו ואוהב את המקום אוהב את התוכחות אוהב את הצדקות אוהב את המישרים מתרחק מן הכבוד ולא רודף אחר הכבוד ולא מגים לבו בתלמודו ולא שמח בהוראה הנושא בעול עם חברו והמכריעו לכף זכות מעמידו על האמת מעמידו על השלום מתישב בתלמודו שואל ומשיב שומע ומוסיף המחכם את רבו המכוין את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה שנאמר (כז) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר (כח) כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא ואומר (כט) רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך (ל) [ואומר (לא) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום] ואומר (לב) עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר ואומר (לג) תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך ואומר (לד) כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ואומר (לה) אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. ואומר (לו) כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך: ר' שמעון בר' יהודה משום ר' שמעון אומר הנוי והכח והעושר והחכמה והזקנה והשיבה והכבוד והבנים לצדיקים נאה להם ונאה לעולם שנא' (לז) עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא ואומר (לח) עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ואומר (לט) תפארת בחורים כחם והדר זקנים (כבוד) [שיבה] ואומר (מ) ונגד זקניו כבוד. ר' שמעון בן מנסיא אומר שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כלם נתקיימו בר' ובניו: (מא) חמשה קנינין קנה הקב"ה בעולמו ואלו הם תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אחד אברהם קנין אחד ישראל קנין אחד בית המקדש קנין אחד. תורה מנין שנאמר (מב) ה' קנני ראשית דרכו שמים וארץ מנין שנא' (מג) השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו'. אברהם מנין שנא' (מד) ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ. ישראל מנין שנאמר (מה) עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית ואומר (מו) לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם. ובית המקדש מנין שנאמר (מז) מקדש ה' כוננו ידיך ואומר (מח) ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו וכולם לא בראם הקב"ה אלא לכבודו שנאמר (מט) כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ואומר (נ) ה' ימלוך לעולם ועד:

[גמ'] ר' מאיר אומר. ת"ר מעשה בר' מאיר שהלך למקום אחד שאלו זקן אחד מהו שכתוב ריח ניחוח אשה לה' לא היה בידו נכנס לבית המדרש ושאל א"ל כאן בעוסקים לשמה וכאן בעוסקים שלא לשמה. ולר' מאיר אדתני כל העוסק בתורה לשמה לית ליה הא דא"ר יוחנן (נא) ויאמר ה' על עזבם את תורתי לא על ע"ז ולא על גילוי עריות ושפיכות דמים אמר הקב"ה לא הגליתי

הגהות ומראה מקומות (יד) סנהדרין דף סח.: (טו) (ש"א כ"ח): (טז) (שם כה): (יז) (שם ז): (יח) (דברים לד): (יט) סנהדרין דף עא:: (כ) (משלי יא): (כא) (ישעיה נז): (כב) (ירמיה יב): (כג) [דכתיב אשר ירצה את רעהו בבלי דעת וכתיב בתריה וזאת התורה אשר שם משה. כ"ה במנורת המאור סימן רי"ב]: (כד) (דברים ד): (כה) שבת דף לג:: (כו) (ישעיה נז): (כז) (במדבר כז): (כח) (שם כא): (כט) (ש"א כו): (ל) [לפנינו כי ואין רואה ואין יודע ואין מקיץ]: (לא) (ישעיה מ): (לב) (שם נז): (לג) (שם א): (לד) (שם ה): (לה) (שם ו): פ"ז (א) [פרק זה תמצא בפ"ד דמסכת ד"א ומעשה דר' זקנים איתא שם כפ"ה]: (ב) (בראשית יז): (ג) (שם יח): (ד) (מ"א כב): (ה) (מ"א יד): (ו) סנהדרין דף קה:: (ז) (במדבר כד): (ח) (שמות יא): (ט) ב"מ דף פו:: (י) (בראשית כ): (יא) (שם יט): (יב) (שם): (יג) כ"מ פו.: (יד) סוכה דף נג:: (טו) שבת דף סט:: (טז) (ישעיה סג): (יז) (יחזקאל לה): (יח) (תהלים יז): פ"ח (יט) (משלי ח): (כ) (שם יא): (כא) (שמות לב): (כב) (במדבר כא): (כג) (תהלים מ): (כד) (משלי ג): (כה) (שם כח): (כו) (שם ד): (כז) (אסתר ב): (כח) (משלי ד): (כט) (שם ג): (ל) [מוכח בגמ' שכצ"ל]: (לא) (שם): (לב) (שם ג): (לג) (שם ד): (לד) (שם א): (לה) (שם ג): (לו) (שם): (לז) (שם טז): (לח) (שם יז): (לט) (שם כ): (מ) (ישעיה כד): (מא) [א"ר יוסי בן קיסמא וכו' כמ"ש בפ"ו דאבות כצ"ל כדמוכח בגמ']: (מב) (משלי ח): (מג) (ישעיה סו): (מד) (בראשית יד): (מה) (שמות טו): (מו) (תהלים טז): (מז) (שמות טו): (מח) (תהלים עח): (מט) (ישעיה מג): (נ) (שמות טו): (נא) (ירמיה ט):

הגליתי את ישראל אלא בשביל שעזבו (נב) את תורתי שנאמר (נג) אותי עזבו ואת תורתי לא שמרו. האותי עזבו למה תורתי לא שמרו מכאן אמרו חכמים (נד) לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. כי קאמר בשיטת ר' עקיבא דתניא ר' עקיבא אומר כל הקורא שלא לשמה (נה) נוח לו שאילו נהפכה שליתו על פניו שנאמר (נו) ושמרתם מצותי ועשיתם אותם כל הקורא לשמה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה עצמו (נז) שנא' ועשיתם אותם. מתיבין תיובתא למילי דר' יוחנן (נח) מפני מה חרבה ירושלם בראשונה מפני ע"ז ובאחרונה מפני שנאת חנם הא לית בה תרתי אמר לך ר' יוחנן האי הקב"ה הוא דקאמר הכי אותי עזבו מה טעם דתורתי לא שמרו. הא אילו תורתי שמרו אותי לא עזבו. ואי משום דקא מקשית בית שני שאני שנאת חנם דחמיר טפי מע"ז ומנא לן דכתיב (נט) חבור עצבים אפרים הנח לו בזמן שהם מתחברין ואפי' לעצביהם הנח להם. (ס) חלק לבם עתה יאשמו. אי הכי בראשון אמאי שאני בית ראשון דהוה מאריך להם מימות רחבעם. ואי בעית אימא ראשון נמי משום חלק חרב. ת"ר כל השונא כאילו הורגו שנאמר (סא) וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו הא אילו היה ספק בידו היה הורגו. נקרא ריע לשכינה דכתיב (סב) למען אחי ורעי. אהוב דכתיב (סג) אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאונני. את המקום ואת הבריות מלמד שצריך אדם לצאת ידי הבריות כדרך שיוצא ידי שמים דכתיב (סד) והייתם נקיים מה' ומישראל. משמח את המקום דכתיב (סה) (הלא) [הן] הוא משוש דרכו. את הבריות דכתיב (סו) ישראל אשר בך אתפאר. מלבשתו ענוה מאן תנא (סז) ר' יהושע בן לוי (אמר) [דאמר] ענוה (לכל) [גדולה מכולן]. הא מדתני סיפא ר' יהושע ב"ל אומר ש"מ דרישא לאו ר' יהושע מיחסרא בריתא ותריץ על המעשים כלם ועוד אמר ר' יהושע ב"ל. ודילמא ר' מאיר היא לא שמעינן ליה לר"מ דאמר יראה עדיפא. מכשרתו להיות צדיק מאי צדיק ומאי חסיד צדיק בעל צדקות חסיד גומל חסדים דהא מדקתני כליל להני ישר למה לי. ישר ישר דרך נאמן רוח. מרחקתו מן החטא. חטא דאפילו חטא אחרים זכות אפילו זכות אחרים. (ונהנה ממנה) [ונהנים ממנו] מאי תושיה תורה (סח) ולמה נקראה תושיה שמתשת כחו של אדם. [ד"א תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן] ד"א תושיה דברים של תוהו עולם משותת בהם (ד"א תושיה שדברים של תורה שתת עליהן שנאמר) [ת"ש] (סט) מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה. בשלמא ללישנא בתרא ניחא דהיינו דכתיב לא תעשינה ידיהם מאי דמתחלי אלא ללישנא קמא קשיא (ולקמן) [ללישנא קמא] נמי לא קשיא משום (ע) דמחשבה מועלת אפילו לדברי תורה. ולמ"ד תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן קשיא מתרי סטרי דהא לא מתפרש הכי ובהכי קרא לא מנכר להך ודאי קשיא: לי עצה ותושיה הכי קאמר שר תורה לי עצה ותושיה ואמרה איהי אני בינה. ואי בעית אימא איהי דקאמרת אע"ג דלא קרוב. מעצי וידעי ההיא עצתא דילי היא ומשמיא היא דאסכים דעתייהו אבל גופי בינה ואע"ג דגוברין מנצחין לית גיבר אלא מאן דקאי בי. ונותנת לו מלכות חוקר דין דיני ממונות. רזי תורה דבר מתוך דבר כמעין מכוין דמחכם לא פסק. וכנהר המתגבר דכל יומא טעם חדש מתחדש לו. הוי צנוע דאע"ג דמחכם טפי ואינשי לא חכמין אשיטפיה לא תדונון בנזיפה. ומוחל על עלבונו שלא רודף ריבו. ומגדלתו ומרממתו: ר' יהושע אומר בכל יום ויום מנא לן דכתיב (עא) קול ה' לעיר יקרא ותושיה (יקרא) [יראה] שמך. ודילמא קלא בעלמא נאמר כאן יקרא ונאמר להלן (עב) ויקרא ה' (אל משה) [למשה] מה להלן מסיני אף כאן בסיני. א"נ (עג) כאן יקרא ונאמר באהל מועד (עד) ויקרא אלא נאמר כאן קול ונאמר להלן (עה) והאלהים יעננו בקול. אימא (עו) וישמע את הקול ועוד לעיר קאמרת אלא מהכא (עז) קול קורא במדבר פנו דרך ה' והכא קריאה ומדבר וכתיב (עח) ויחנו במדבר ודילמא לפרקים מאי קורא תדיר דכתיב (עט) קורא אני עליהם יעמדו יחדו. ת"ר חמשה הקב"ה מכריז עליהם בעצמו אלו הם (פ) פרנס רעב ושובע וחרב ופליטי חרב. פרנס דכתיב (פא) ראה קראתי בשם בצלאל. רעב דכתיב (פב) כי קרא ה' לרעב. שובע דכתיב (פג) וקראתי אל הדגן והרביתי אותו. חרב דכתיב (פד) כי חרב אני קורא ופליטי חרב דכתיב (פה) ובשרידים אשר ה' קורא. בשלמא הני תלת שפיר דכתיב בהו שם אלא וקראתי אל הדגן דילמא ע"י שליח דכתיב (פו) וקראתי לעבדי דאי לא תימא הכי התם שכינה קריא ליה. התם דומיא דבצלאל דפרנס הוא: תנן בכל יום ויום כרוז יוצא ואומר בתו של פלוני לפלוני אשתו של פלוני לפלוני ממונו של פלוני לפלוני וי"א אף בית של פלוני לפלוני מנא ה"מ דכתיב (פז) אך הבל בני אדם כזב בני איש. הבל בני אדם שאומר בתו של פלוני לפלוני כזב בני איש שאומר אשתו של פלוני לפלוני במאזנים לעלות שאומר ממונו של פלוני לפלוני ואידך בית היינו ממון. גופא הבל בני אדם כזב בני איש מ"ש הבל באדם וכזב באיש אמר דוד (פח) אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב משום דאדם כתיב ברישא דכתיב (פט) ויאמר את קולך שמעתי בגן ואירא כי ערום אנכי משום הכי משקר. הא עלמא קים ליה מנח דלא משקר דכתיב (צ) איש צדיק תמים היה אפ"ה לא אהני אעיקרא עתיקא אזלי: שכל מי שאינו תדיר בתלמוד תורה הרי זה נזוף. זהב זו תורה וכן הוא אומר (צא) ואתן נזם על אפך ואומר נזם זהב באף חזיר זה שקרא לפרקים אמר הקב"ה למה זו לפני חזיר שהרי תורתי יפה אני נתתיה להגותה והוא אינו הוגה עד שמשכחה ואומר והלוחות מעשה אלהים המה ואומר וממתנה נחליאל מאי ואומר וכי תימא אע"ג דנזוף היא מחשב בן חורין ת"ש חרות על הלוחות אין לך בן חורין אלא ההוגה בתורה ואימר וממתנה נחליאל מאי ואומר וכי תימא בן חורין מתורה לא הוי הא שכר שקיל. ת"ש וממתנה נחליאל (צב) לומר מתן שכרה לעושין עצמם בה כנחל שוטף ודילמא אמרת מן פסוק דכתיב (צג) כאפיק נחלים יעבורו. ת"ש דכתיב ומנחליאל במות כאותן הבמות דלאסרו: הלומד מחבירו פרק אחד וכי מאחר דעל אות אחת צריך דבר אחד למה לי ומאחר דדבר אחד הלכה אחת או פרק אחד למה לי אלא אות אחת בתלמוד דבר אחד בפרק פסוק אחד במשנה או הלכה אחת אפילו לא פסיקא פרק אחד אפי' בדרך ארץ. היכי דמי אות אחת כגון מאמצין [או] מעמצין אי נמי [גראינין או] גרעינין (לגלעינין) אי נמי אוממות או עוממות והוא דאמר ליה סברא. (צד) גרעינין דכתיב (צה) ונגרע מערכך. עוממות דכתיב (צו) ארזים לא עממוהו. מעצמין דכתיב (צז) ועוצם עיניו מראות ברע. אבל סבריה בין אלפין לעיינין לא. והא הני אלפין עיינין נינהו כי קאמרי' דמפרש ללבא כגון (צח) מסיקין מציקין והא לא דמי אלא כגון הא דתנן (צט) משילין פירות דרך ארובה ואית דתני משחילין ולא משתבש דתנן השחול והכסול (כל) [שחול] שנשמטה ירך אחת ואיכא דתאני (ק) משירין ולא משתבש דתנן מי שנשר כליו ואיכא דתני משחירין ולא משתבש דתנן השחור

והזוג של סופרים והא אות אחת היא האי דבר אחת היא לא צריכא אלא אסבריה. אמר רבא אפילו וא"ו פשיטא דקא אות אחת היא מהו דתימא כיון דלתוספת לא אתיא אימא לא קמ"ל דזימנין דמתוקם בה טעמא ולא אמרן אלא בדאוקים בה טעמא אמר רבא ובמקרא אע"ג דלא איתוקם בו טעמא דלא קריא. הא אמרת פסוק אחד במקרא לא צריכא דפריש ליה אגב הילכתא: שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים מאי נינהו אמר רבא מגופיה דקרא לאו שמעת מינה נמתיק סוד א"ל דוד למה אתה יושב לבדך ועוסק בתורה. אין דברי תורה מתקיימין אלא בחברים בסוד מה סוד הפר מחשבות באין סוד אף הכא נמי ומנא אסבריה דכתיב (קא) הסכת (קב) עשו עצמכם כתות כתות. ואידך א"ל כי אתיה לצלויי רהוט באיניש דאזול בתר מלכא ומנא אסבריה דכתיב (קג) אחרי ה' אלהיכם תלכו. ומנין שחזר דוד ושבחן דכתיב (קד) אשר יחדיו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש. וכתיב (קה) מכל מלמדי השכלתי וכתיב (קו) דרך מצותיך ארוץ: כך היא דרכה של תורה פת במלח. (קז) חוייה דהוה מפנק נפשיה א"ל לית לך (קח) לא תמצא בארץ החיים (קט) לא תמצא התורה במי שמחיה עצמו עליה א"ל ההוא שנכנס לגוף ואפילו האי נמי א"ל מי לא תניא (קי) שלשה נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהם גודגניות וכפניות ופגי תמרה. שלשה אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהם רחיצה וסיכה ותשמיש. א"ל האי עינוי הוא. א"ל אין דכתיב (קיא) טוב לי כי עוניתי למען אלמד חוקיך. ותו בר מהני משתכחי והתניא (קיב) לא בשמים היא (קיג) לא תמצא תורה במי שמגביהים דעתם (קיד) ולא מעבר לים היא לא תמצא בסוחרים ובתגרין וספנין, הנהו תורה לא משתכחא בהו ערמה ודאי משתכחא ומאי משמע דהאי מעבר לים סוחרים הוא דכתיב (קטו) ויעברו אנשים מדינים סוחרים. אל תבקש גדולה לעצמך שלא תאמר הנני קורא בתורה ומה היא גדולתי אם עשית כן נמצאת עוסק בתורה שלא לשמה. גדולה תורה יותר מן המלכות שהמלכות נתנה בשלשים מעלות. מאי ניהו. בכסף בזהב בנשים בעבדים בשפחות בבתים בכרמים. גנות ופרדסים. בני בית בסגלה. במדינות. בשרים בשרות בתענוגות. בשדה. בשדית. בסוסים. ברכב בחרב. בשלמות. בנשק. בחיילות. בבשמים. ברכב ביועצים בצופים (בסוסים) במרגלים במשפט ובצדקה שנא' (קטז) כי בצדקה יכון כסא. והכהונה בעשרים וארבע מעלות אלו הם (קיז) עשר במקדש עשר בגבולין וארבע בירושלם עשר במקדש חטאת ואשם. שלמי צבור. חטאת העוף. ואשם תלוי. ולוג שמן של מצורע. ושתי הלחם. ולחם הפנים. ומותר העומר. ושירי מנחות. עשר בגבולין תרומה. ותרומת מעשר. וחלה וראשית הגז. הזרוע והלחיים והקיבה. ופריון הבן ופדיון פטר חמור. וגזל הגר וחרמים ושדה אחוזה. וארבע בירושלם הבכורות. והביכורים. והמורם מן התודה ומאיל נזיר ומאי ניהו חזה ושוק. תנא (קיח) וכלם נתנו לאהרן מק"ו מג"ש מבנין אב ומכלל ופרט: והתורה בארבעים ושמונה. גדולה תורה שנותנת חיים מאי ואומר וכ"ת מרפא הוא לבשרו אבל לעצמותיו לא ת"ש ושיקוי לעצמותיך. וכ"ת לעצמות אין ללב לא ת"ש וכל נתיבותיה שלום. וכ"ת שלום הוי חיים לא ת"ש עץ חיים. וכ"ת חיים יהבה יקרא לא יהבא ת"ש כי לוית חן הם לראשך. וכ"ת יקר יהבא ולא מצלא ת"ש תמגנך וכי תימא מיגנא לעולם הזה. אבד שכרו לעולם הבא ת"ש אורך ימים ואומר (קיט) ה' לאורך ימים. וכ"ת ימי הוא דחשיב ליה שני לא ת"ש ושנות חיים: ר"ש בן יהודה אומר איבעיא להו ר' שמעון אהי קאי ארישא למ"ד ושנות חיים או דילמא למאי דקבעי למימר (קכ) לדקא מני להו שבעה ש"מ לעילאי קאי והתם נמי שבעה. איבעיא להו מאי ונגד זקניו כבוד ת"ש דאמר רב (קכא) אי זהו בן עוה"ב כל שנגד זקניו כבוד: א"ר יוסי בן קסמא פעם אחת. אמאי לא (קכב) אהדר ליה סימני עם הארץ חזא ביה. והא אפילו לעובד כוכבים בשוק מותר אלא דהוה פליג הלכתא ועיין בה ולא אמרין (קכג) לבתר דפרקינהו וידע בה דישראל הוה. וסבר עכשיו מהדרנא. מאי ואומר וכי תימא מאן דיהיב לאחר מות מהני כי לא יהיב בחייו מידי ת"ש לי הכסף ולי הזהב עד דיהבתיה ניהלך הוה לך למעבד. אמר רבא ש"מ מית אניש אבד ממונו: חמשה קנינים מה שמים וארץ עתידים להתחדש אף ישראל עתידין להתחדש שנאמר (קכד) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם. במאי בזכותו של אברהם ובזכות התורה והיכן בבית המקדש:

הדרן עלך ר' מאיר אומר

פרק תשיעי

[ברייתא] לא יפטר אדם לא מאצל רבו ולא מאצל חברו עד שיטול ממנו רשות ילמדו כל אדם דרך ארץ מן המקום (א) שעמד על פתח הגן וקרא לו לאדם שנאמר (ב) ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה. לא יהא אדם קפדן בתוך סעודתו אמרו עליו על הלל שנכנס אצלו אדם אחד לסעודה. ובא עני אחד ועמד על פתחו ואמר לאשתו. אשה אני צריך להכנים היום ואין לי פרנסה נטל אשתו את הסעודה כלה ונתנה לו. אח"כ הלכה ולשה עיסה אחרת ובשלה אלפס אחר ובאת והניחה לפניהם אמר לה בתי למה לא הבאת לנו מיד. הסיחה לו כל הדברים אמר לה בתי אף אני לא דנתיך לכף חובה אלא לכף זכות שכל מעשיך לשם שמים. לעולם יהא כל אדם בעיניך כליסטים והוי מכבדן כרבן גמליאל. מעשה בר' יהושע שהיה אכסניא אצלו בא אדם אחד נתן לו אכילה ושתיה והעלהו לעליה. ונטל סולם מתחתיו מה עשה אדם זה עמד בחצי הלילה פרש טליתו ונטל את הכלים וכרכן בטליתו וביקש לירד ונפל ונשברה מפרקתו לשחרית בא ר' יהושע ומצאו א"ל ריקה כך עושין בני אדם שכמותך אמר לא הייתי יודע שנטלת סולם מתחתי א"ל אין אתה יודע שאנו זהירין בך מאמש. אורחים הנכנסים לבית כל שיגזור עליהם בעל הבית יעשו. מעשה בשמעון בן אנטיפרס שהיו אורחין באים אצלו וגזר עליהם שיאכלו וישתו והם נודרין בתורה ונשבעין בשעת פטירתן היה מלקה אותם ארבעים וכששמעו חכמים בדבר והיו (ג) (קונסין) [קונטרין] בדבר אמרו מי מודיענו מה עושה. אמר להם ר' יהושע אני אלך אמר לו לך לשלום והלך ומוצאו יושב על פתחו א"ל שלום עליך א"ל בא בשלום. א"ל כלום אתה צריך א"ל בית לינה ישבו שניהם ועסקו בתורה בערב. א"ל רצונך נלך לבית המרחץ א"ל כרצונך. א"ל שב וישב הגיעה העת היה ר' יהושע מתיירא שמא יקפחנו על שוקיו סוף נפטר ממנו לשלום וא"ל רבי מי מלויני א"ל אני סוף הלך ר' יהושע והיה ר' יהושע מחשב בדעתו ואומר מה אשיב לחכמים ששגרוני. נפנה לאחוריו א"ל ר' למה

נפנית

הגהות ומראה מקומות (נב) עי' ירושלמי דחגיגה בפ"ק הל"ז: (נג) (ירמיה טז): (נד) פסחים דף נ: : (נה) ברכות דף יז. ע"ש ירושלמי פ"א דברכות ופ"א דשבת: (נו) (ויקרא כב): (נז) עי' סנהדרין דף נט: : (נח) יומא דף ט: : (נט) (הושע ד) : (ס) (שם י) : (סא) (דברים יט) : (סב) (תהלים קכב) : (סג) (משלי ח) : (סד) (במדבר לב) : (סה) (איוב ח) : (סו) (ישעיה מט) : (סז) (ע"ז כ:) : (סח) (סנהדרין כו: : (סט) (איוב ה) : (ע) (סנהדרין סט) : (עא) (מיכה ו) : (עב) (שמות יט) : (עג) (א"נ הוא ר"ת או נאמר) : (עד) (ויקרא א) : (עה) (שמות יט) : (עו) (במדבר ז) : (עז) (ישעיה מ) : (עח) (שמות יט): (עט) (ישעיה מח) : (פ) ברכות נה. : (פא) (שמות לא) : (פב) (מ"ב ח) : (פג) (יחזקאל לו) : (פד) (ירמיה כה) : (פה) (יואל ג) : (פו) (ישעיה כב) : (פז) (תהלים סב) : (פח) (שם קטז) : (פט) (בראשית ג) : (צ) (שם ו) : (צא) (יחזקאל טז) : (צב) (כ"א למי) : (צג) (איוב ו) : (צד) (שבת עז:) : (צה) (ויקרא כז) : (צו) (יחזקאל לא) : (צז) (ישעיה לג) : (צח) (ב"ק קטז:) : (צט) (כילה לה:) : (ק) (אולי צ"ל מנשירין או שנשמט עוד ואיכא דתני וכצ"ל משירין ולא משתבש דתנן נזיר לא יחוף ראשו באדמה מפני שמשיר את השער ואיכא דתני מנשירין ולא משתבש דתנן מי כו' ומבואר כ"ז בכילה דף ל"ה): (קא) (דברים כז): (קב) ברכות סג: : (קג) (דברים יג): (קד) (תהלים נה): (קה) (שם קיט) : (קו) (שם) : (קז) (אולי צ"ל רב חייה לרב כהנא ועי' בסנהדרין) : (קח) (איוב כח) : (קט) (סנהדרין קיא.) : (קי) (ברכות נז:) : (קיא) (תהלים קיט) : (קיב) (דברים ל) : (קיג) (עירובין נה.) : (קיד) (כ"א ולא מעבר לים היא לא תמצא ותורה במי שמרחיב דעתו עליה כים ר' יוחנן אמר לא בשמים היא לא תמצא תורה בגסי הרוח ולא כו' וכ"ה בעירובין):(קטו) (בראשית לז): (קטז) (משלי טז): (קיז) (ב"ק קי: וש"נ) : (קיח) (ע"ש) : (קיט) (תהלים צג) : (קכ) (אולי צ"ל ת"ש מדקא וכו' ודוק : (קכא) (עי' שבת קנג. ב"ב יז:) : (קכב) (לכאורה צ"ל אקדים ועי' מדרש שמואל ואין הלשון מכוון כאן וצ"ע) : (קכג) (כ"א לה עד) : (קכד) (ישעיה סו) :

פ"ט (א) (חסר כאן ועי' פ"ה דמסכת דרך ארץ): (ב) (בראשית ג) : (ג) (אולי צ"ל כועסין) :

נפנית א"ל דבר אני צריך לשאול ממך א"ל בני אדם הבאים אצלך אתה מלקה אותם ולי לא הלקית א"ל ר' חכם גדול אתה ודרך ארץ בך. בני אדם הנכנסים אצלי גוזרני עליהם שיאכלו ושישתו והם נודרים בתורה ומנדים אותי ואני שמעתי מהחכמים כל הנודר ומנדה חייב מלקות. א"ל גוזרני עליך שתלקה אותם ארבעים וארבעים ארבעים שלי וארבעים שלך הלך וספר ר' יהושע לחכמים מה שראה בבן אנטיפרס:

[גמ'] **לעולם** יהיו כל אדם חשודים בעיניך כלסטים איני והתנן (ד) אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. לא קשיא כאן במכיר כאן בשאינו מכיר. רבא אמר הכא כל אדם הכא חברך מדקתני חברך מכלל דבידיע לא קאמר והא כל אדם קאמר לאו לאתויי חבר לא הא כדאיתא והא כדאיתא: אורחין הנכנסין [כו'] איני והתנן (ה) ר' אליעזר אומר אף הרוצה להדיר את חברו שיאכל אצלו יאמר כל נדר שאני עתיד לידור הרי הם מופרין וניחש דילמא הני בטלי וקא מלקי להו ופטירי לית דחש לה להא דר"א בן יעקב והתם נמי בבעל הבית קא מיירי הכא כל מה שגזר עליו. בשעת פטירתן היה מלקה שמעת מינה הלכה כר' יהודה (ו) דאמר ארבעים שלמות אמר רבא לשון בני אדם קתני לדידך (ז) ולר' יהודה דאמר ניחוש ללאו וניחיש לבין לית ליה אמר לך בין כתפיו:

פרק עשירי

[ברייתא] (ח) כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלה כמות שהיא וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה אמר להם ב"ש אפילו היא חגרת או סומא הכתיב (ט) מדבר שקר תרחק. א"ל ב"ה מקח רע ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו ישבחנו בעיניו לפיכך ב"ה אומר תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות: [גמ'] וב"ה נמי ליכא הכא נאה. דלמא נאה במעשיה נאה מבתי אבות וחסידה בדנפשיה דאחזוקי בבישתא לא מחזקינן. וב"ש אומר מי כתיב משקר הרחק מדבר אפילו סתם. וב"ה אומר כי אמר רחמנא מדבר שקר משום (י) ונקי וצדיק הא לקיומי שפיר דמי וב"ה מ"ש דמיתביה ממקח וליתביה מדאורייתא דתניא (יא) גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו דמעיקרא כתיב (יב) [ואדוני זקן ולבסוף כתיב] ויאמר ה' אל אברהם וגו' ואני זקנתי. הכי קאמרי לא מיבעיא דמדאורייתא שפיר דמי אלא אף לבריתא שפיר דמי כלפליא. איפוך. גופא ונקי וצדיק אל תהרוג השתא נקי אמרת לא וצדיק מבעיא נקי מעדים וצדיק מתלמידים. ש"מ נקי מעדים ורשע מתלמידים אל תהרוג. רשע מתלמידים ס"ד אימא מאחד. דרש רבא מאי דכתיב (יג) כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו של צדיקים אי הכי צדיקים מבעיא ליה אלא לכדדריש רבא דאתא (יד) מארבעין ושריא מק"ו דריש לקיש (טו) כל הכתוב לחיים בירושלם: [ברייתא] לא ישמח אדם בין הבוכים ולא יבכה בין השמחים לא יהא ער בין הישנים ולא יהא ישן בין הערים: [גמ'] מאי איריא דתני לא ישמח ברישא ליתני לא יבכה. (טז) חדא דמידי דפורעונותא לא קתני ואדרבה דרבים עדיפא אלא כדשלמה נקיט ליה (יז) טוב ללכת אל בית אבל דיקא נמי דקתני לא ישמח ולא קתני לא ישחוק וקתני סוף לא יבכה ולא קתני לא יזעף. לעולם אל יהי אדם קפדן בסעודה בסעודתייהו הוא דלא להוי הא ברדשא ובישיבה ובדברים אחרים להוי. הא ב"ה קתני לה דקאמרי ליה לשמאי אף ע"ג דכביש לך קפדא להטיל אימא על הבריות בביתא מיהו לא ליקפד מר דלמא נמנע למעבד מצוה. (יח) מעשה בשלשה בני אדם שהמרו זה את זה ואמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז ואותו יום ערב שבת היה וכו'. מעשה בר' עקיבא שהיה מהלך בדרך וחד מן אתינא (יט) איקלע לגבי חד עכו"ם פרש לון ארבע ערשוון ועבד לון שירו סגיא ואשקי לון חמרא אמרי חזיין אנן דהדין חמרא דמייתא הוא אייתי לון בשרא אמרי הדין בשרא דכלבא הוה אייתי להון מורסא אמרי מי רגלים הוה בה אייתי לון חרדלא אמרי חפשושין הוה בה אזל לגבי ההיא קפילא א"ל מאי עובדיה דההוא חמרא א"ל ולא מידי א"ל אשתבעינך דתימא לי א"ל כרמא דאבא הוה והוה ביה קבריה. אזל לגבי טבחא וא"ל גדיא הוא דמיתא אימיה ואונקתיה מן כלבא. אזל לגבי מוריסא א"ל ליליא חד הוינא רוי ואחרוניה לבבא באנפוי וצריכנא למי רגלים ולא למסתגי לי פתחתי לה לדנא ורמאי ליה אזל לגבי חרדלא א"ל ליליא חד שבקתיה מגלי עלון ביה. אזל ואטרח לון ועבד לון שירו אמרין דין לדין חזיין אנן כרעיה דמריה ביתא ככרעיה מימום. שמע מארי ביתא א"ל דילמא קושטא אינון אמרין אזל עבד נפשיה מרע כתבין ליה כולי עלמא א"ל לאימיהא אילו אמרת לי שמא דאבא מסתינא אמרה ליה אמר לה משקרת. כיון דחזיתיה מסתער א"ל ברי זימנא חדא אייתי לי בעלי חד זמא ואיתבעלית ליה ועברתך. אזל גפף להון וסגיד להון ואמר קושטא אנתון עמא דאלהא קדישא והוא שאמר שלמה (כ) כי ברוב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב: עובדא הוה בחד גברא דאתא לבי כנשתא א"ל לינוקא סב הדין פריטי ואייתי מה נאכל ונשבע ונותר וניתי לביתין אייתי ליה מילחא א"ל מרי תיכול ותשבע ותותיר ותוביל:

[ברייתא] (כא) **לא** יאכל אדם שום ובצל מראשו אלא מעליו ואם אכל הרי זה גרגרן. לא יאכל אדם בכל אצבעותיו מפני שנראה כגרגרן.

ולא יכניס ידו לתוך פיהו: [גמ'] אמר רבא לא שנו אלא בתוך אכילה אבל לאחר אכילה לא מ"ט משום אסתנים. ולא יתן בכוסו אלא כדי דעתו מ"ט משום שיורין דאמר מר כל שיורי כוסות מטפשין חוץ משיורי הבדלה. האי מאן דשתי שיורי ארבעין לא חיי לא יטול אדם את המקדא לשתות ופיהו מלא חיישינן לאניני הדעת לא יטול אדם את הכלי ביד ואצבעותיו מלוכלכות ברוטב. לא ינפח במים וישתה משום (כב) שתים (כג) ת"ר שלשה חייהם אינם חיין ואלו הם הרחמנים והרתחנין ואניני הדעת אמר רב יוסף וכלהו איתנהו בי. (כד) כל ימי עני רעים (כה) זה שדעתו רעה וטוב לב זה מי שדעתו יפה ד"א כל ימי עני רעים זה [רחמני וטוב לב זה] אכזרי. דרש רבא (כו) כל מי שיש בו שלש מדות הללו בידוע שהוא מזרעו של אברהם [אבינו] רחמן וביישן וגומל חסדים בשלמא גומל חסדים דכתיב (כז) חסד לאברהם ביישן נמי כדדריש (כח) רבא (כט) הנה נא ידעתי [כי אשה יפת מראה את] ולא עד עכשיו. אלא רחמן הא אברהם לא רחים על בריה.. היינו רבותיה דאברהם להודיעך חבתו בהקב"ה (ל): **ברייתא** (לא) לא יעבור אדם פרוסה בקערה ולא יקנח את הקערה בפרוסה ולא ישתה אדם מכוסו ויתן לחברו ולא ישוך אדם את פתו ויתננו לחברו אלא א"כ מחיש (אולי צ"ל מכיר) דעתו של חברו חמשה דברים נאמרו בפת אמר רבא אין פורסין לא את הפרוסה על הספר ולא את הספר על הפרוסה ואין סומכין לא את הספר בפרוסה ולא את הפרוסה בספר חישב עליו לקדש אסור לזורקו במקום מטונף: **ברייתא** לא ישלח אדם לחברו חבית של מים לשם שמן [גמ'] מ"ט כל דבר של תקלה אסור לעשות דכתיב (לב) ולפני עור לא תתן מכשול איבעיא להו ירך שנתבשל בה גיד הנשה מהו לשלחו לעובד כוכבים. אבר מן החי לא מבעי לך דאמר מר (לג) בני נח מצווין על (הסירוס) [אבר מן החי] וקא עבר משום ולפני עור לא תתן מכשול. אבל הכא לא או דילמא לא שנא. ת"ש (לד) שולח [אדם] ירך לנכרי שגיד הנשה עמה: **ברייתא** (לה) לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפך ריקן [גמ'] גונב דעת הבריות כגונב דעת המקום שהרי (לו) אמרה תורה על הגזלן לשלם בראשו ועל הגנב פי שנים בכלים ותשלומי ד' בצאן וחמשה בבקר מ"ט דחש רחמנא אטרחיה: **ברייתא** (לז) לא יאכל אדם עד ארבע שעות ולא ישתה עד ארבע שעות: [גמ'] איני והא אמר ליה (לח) רבא לרבה בר מרי מנא הא דאמרי אינשי שיתין רהוטי רהוט ולא דוריה לגברא דמצפרא כרך ואמור רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה. התם דפת שחרית הכא במאי עסקינן באכילה מרובה רוחץ אדם לארבע שעות (לט) לא צריך: **ברייתא** (מ) מזגו לו את הכוס ישהה וישתהו וכמה ישהה בחמין ג' פעמים ובצונן ארבעה כדי ארבעה כוסות שנתנו לו. והא ארבעה קאמר ההוא לחמין. הנכנס לבית המרחץ כיצד יעשה (מא) אומר (מב) יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזו ומכיוצא בו לעתיד לבא ולא יארע בי קלקלה ואם יארע בי תהא מיתתי כפרתי על כל עונותי. קודם שיכנס מאחר שיתפלל פושט חלוקו ומתיר חגורו ומסלק את כובעו ואח"כ מסלק פרסקו התחתונה וכן לענין תפילין (מג) מסלק זה של ראש ואח"כ של יד שמעת מינה כובע לית בה משום קדושה וה"מ כובע אבל סודרא לא דכתיב (מד) סוד ה' ליריאיו מ"ט לא קתני מברך יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתעלני מזו ומכיוצא בו לעתיד לבא ולכשיצא אומר מודה אני לפניך רבון העולמים שהצלתני משקיעת מים ומשריפת אש יהי רצון מלפניך ה' שתצילני מדומה לזו לעתיד לבא. מידי דדרך ארץ קתני דברכות לא קתני אלא הא דתנן לסוף פרקא (מה) הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו ואמאי התם לאו ברכה היא דאמר מר היה מתעטף בטלית המצוייצת מניחו בקרן זוית ואינו צריך לומר אשר יצר למה לי איידי דתאנו הא תני הא: **ברייתא** (מו) הנכנס לבית המרחץ אין מתעמל ואין מתגרד על השיש (ואין משתבר): [גמ'] מאי מתעמל כגון האי דכיף רישיה ביני ברכיה. ואין מתגרד איני והא שמעיה דרבא הוה מגרד ליה כי אמרי' ביד: [ברייתא] ואין משתבר אמר ר"ג כל המשתבר על השיש חברו של חמור. בית המרחץ נותן מקום זה שהוא נכנס לזה שהוא יוצא (מז) לא ישאל אדם שלום לחברו בבית המרחץ ואם ישאל לו יאמר לו בית המרחץ הוא. (מח) האוכל בשוק חברו של כלב: [גמ'] וה"מ בנהמא ומידי דרעבתנותא אבל מידי אחרינא לא: **ברייתא** (מט) לא יניח אדם שמן בזכוכית מפני הסכנה: [גמ'] מ"ט דילמא מיתבר ומסתכני ברייתא כדשמואל דאמר שמואל (נ) רחץ ולא סך ס"ד אימא לא סך מעיקרא (נא): **ברייתא** ובכל מקום לא ירוק אדם בפני חברו ולא יניח רגלו על שפת האמבט ויהא קופץ בתוכו מפני שהוא דרך המיתה. (נב) הקורא שמע שני פעמים הרי זה מגונה. והטובל שני פעמים הרי זה מגונה דילמא דייב על אינשי ולא חזי ליה רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן הרי זה גוזל את הרבים: [גמ'] היכי דמי כגון דעייל לבני בני ומייתי ליה מחמימי ומשתטף ונפיק דהא קא גזל להו. ותיפוק לי דלא סליק ליה ברחמים לנפשיה בביתא אי נמי בדסמיך לנהרא: **ברייתא** (נג) והגוזל את הרבים מה יעשה ילך ויחפור בורות שיחין ומערות ויתקן את הדרכים ואת האסטרטיות ונמחל לו: [גמ'] (נד) מני ר' עקיבא היא דאמר לא זה הדרך מוציאתו מידי עבירה עד שישלם גזילה לכל אחד ואחד אפי' תימא ר' (שמעון) [טרפון] דהא מתנח קמייהו: **ברייתא** (נה) כותבי ספרים תפילין ומזוזות הם ותגריהן ותגרי תגריהן אינם רואים סימן ברכה: [גמ'] תוספתא סוף בכורים כותבי ספרים משום מחסרין ומשום מיתרין. תנן התם (נו) האומר אין תפילין לעבור על דברי תורה פטור חמש טוטפות להוסיף על דברי חכמים חייב מני ר' שמעון היא דאמר כי טובים דודיך מיין והכא נמי כיון דעקר לכוליה מילתא או לכוליה קרא מתרבש וכיון דעקר ליה לתלויה אי נמי לתגא מתרבש: (נז) ת"ר כותבי ספרים והמתורגמין ומעות הבאות ממדינת הים והחזנין אין רואין סימן ברכה לעולם. כותבי ספרים מאן נינהו ארבעה ועשרים ספרא דלא בדיק. והמתורגמין משום דנטלי שכר שבת. מעות הבאות ממדינת הים משום דמתרחיש בהו ניסא. והחזנין משום מלאכת ה'. תנא (נח) כותבי ספרים תפילין ומזוזות אינם רואין סימן ברכה ואי עסוקין לשמה רואין: **ברייתא** המצפה לשכר חמורו (נט) ולשכר אשתו אינו רואה סימן ברכה [גמ'] מ"ט דכתיב (ס) יודע צדיק נפש בהמתו בהמה [אינה] יודעת נפש צדיק. שכר אשתו דכתיב (סא) ללחמך ללחם ביתך למדה תורה [ד"א] שיהא לחמך קודם ללחם ביתך ואח"כ לנערותיך. אמר רבא כל הכופה אשתו ובני ביתו למלאכה יצר הרע מסתלק מהם שנאמר (סב) נסו ואין רודף רשע וצדיקים ככפיר יבטח אתיא כדתנן (סג) ר' שמעון [ב"ג] אומר המדיר אשתו מלעשות מלאכה יוציא ויתן כתובה לפי שהבטלה מביאה לידי שיעמום: **ברייתא** (סד) המשתכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם: [גמ'] משום דשלטא בהו עינא הלכתא בשמן ולא ביין: **ברייתא** פעם אחת היה ר"ע יושב ודורש (על שולחנו מפני הסכנה) תחת הזית ואמר (סה) מגדלי בהמה דקה ומקצצי אילנות טובים ומלמדי תינוקות שאין עושין מלאכה לאמיתן אינם רואים סימן ברכה: [גמ'] איני והא אמר ר' חנינא (סו) אם היה מעולה בדמים מותר. התם בשאר אילנות הכא בזית דיקא נמי דקתני היה יושב תחת הזית מ"ט משום דברכתא נפיש ואתא איהו וקצצה. אימא רישא מגדלי בהמה דקה ואי משום ברכה אמאי אין רואין שוחטי איתמר: **ברייתא** (סז) (סח) התיר מנעלו ויצא לשוק הרי זה מגסי הרוח: [גמ'] אלא מאי ליעבד ה"ק (סט) נפל מנעלו כשיצא לשוק הרי זה מגסי הרוח. אמר רבא גם רוח אסור להכניסו בבית דאמרי רבנן (ע) כל אדם שיש בו גסות הרוח נכשל באשת איש דכתיב (עא) תועבת ה' כל גבה לב ואפילו גדול בתורה כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם וכל מי שדעתו שפלה הקב"ה מצילו מן הפורענות שבעולם שנאמר (עב) [כי] כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים:

סליק פרקא וסליקא לה מסכת כלה שבח לאל ותהלה:

הגהות ומראה מקומות (ד) (אבות פ"ב): (ה) (נדרים כג.): (ו) (מכות כב.): (ז) (ט"ס כאן): **פי'** (ח) (כתובות טז: יז. ד"א פ"ו): (ט) (שמות כג): (י) (שם): (יא) (יבמות סה: ב"מ פז.): (יב) (בראשית יח): (יג) (תהלים יא): (יד) (ט"ס כאן ועי' עירובין י"ט א' וסוף חגיגה): (טו) (ישעיה ד): (טז) (אולי צ"ל וכ"ת דמידי דפורענותא לא קתני אדרבה כו'): (יז) (קהלת ז): (יח) (שבת ל: לא. ע"ש): (יט) (מ"ר ריש איכה ע"ש): (כ) (קהלת א): (כא) (ביצה כה: ד"א פ"ו): (כב) (ט"ס ועי' חולין ק"ה ב:): (כג) (פסחים קיג:): (כד) (משלי טו): (כה) (ב"ב קמה: סנהדרין ק:): (כו) (יבמות עט. ע"ש): (כז) (מיכה ז): (כח) (ב"ב טז.): (כט) (בראשית יב): (ל) (הובא במנורת המאור סי' ר"כ בשם מס' כלה פרק כיצד מרקדין): (לא) (ד"א פ"ט ע"ש): (לב) (ויקרא יט): (לג) (סנהדרין נו): (לד) (חולין צג:): (לה) (שם צד. ד"א פ"ח): (לו) (ב"ק עט:): (לז) (ד"א פ"ז): (לח) (ב"ק צב: ב"מ קז:) (לט) (ט"ס כאן): (מ) (ד"א פ"ח): (מא) (כיצד יעשה פושט חלוקו כו' כצ"ל ושבנתיים נראה לכאורה מהגמ' דל"ג זה בברייתא דידן): (מב) (שם פ"י ע"ש): (מג) (מנחות לו.): (מד) (תהלים כה): (מה) (מזה נראה שחסר כאן וצ"ל זה בסוף פרקין ועי' סוף מס' ד"א): (מו) (ד"א פ"י): (מז) (שבת י:): (מח) (קדושין מ: ד"א פ"י): (מט) (ד"א שם): (נ) (חסר כאן): (נא) (עי' תוס' שבת מ"א א' ד"ה רחץ וברי"ף ורא"ש ספ"ח דשבת): (נב) (ברכות לג: מגילה כה.): (נג) (ביצה כט. ב"ק צד:): (נד) (יבמות קיח: וש"נ): (נה) (פסחים נ: ד"א פי"א): (נו) (סנהדרין פח:): (נז) פסחים נ: ע"ש): (נח) (פסחים נ:): (נט) (שם ע"ש): (ס) (משלי יב): (סא) (שם כז): (סב) (שם כח): (סג) (כתובות נט:): (סד) (פסחים נ: ד"א פי"א): (סה) (שם ושם ע"ש תוספתא סוף בכורים): (סו) (ב"ק צא: ע"ש): (סז) (ד"א פי"א): (סח) (אולי צ"ל להיפך בברייתא היתה הגירסא נפל ובגמ' מתרץ לה דצ"ל התיר): (סט) (כ"א נעל): (ע) (סוטה ד: ע"ש): (עא) (משלי טז): (עב) (ישעיה נז): **סליק**

[א] פרק ראשון

המקדש את האשה (א) ה"ז אוסר עליו שבע עריות אלו הן אמה ואם אמה ואם אביה בתה בת בנה ובת בתה ואחותה בזמן שהיא קיימת וכולן שנאסרו עליו אין להן היתר לאיסורן חוץ מאחות אשתו שאינה אסורה אלא בחייה (ב) ולעולם אינו פוסל את אשתו [ב] על אמה ועל בתה ועל אחותה. נבעלה באונס מותרת לו ברצון אסורה לו והכהנת בין באונס בין ברצון אסורה לו [ג]. נתארסה נתגרשה נבעלה בין באונס בין ברצון אסורה להזור לו דברי רבי ישמעאל שהיה רבי ישמעאל אומר (דברים כד) לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה. וכי מאין נטמאת זאת אלא זו שאמרו חכמים נבעלה באונס מותרת לו ברצון אסורה לו [ד] והכהנת בין באונס בין ברצון אסורה לו. זה מדרש דרש רבי יוסי בן כיפר משום ר"א בן שמוע כל האסורות לו איסור ערוה ובא עליהן (ג) אין צריכות ממנו גט חוץ מאחות אשתו ואשת אחיו ואשת איש שיש להן היתר אחר איסורן. זה מדרש דרש רבי חנינא בן אורי לפני חכמים משום רבי נתן כל שהוא בלא יבא [ה] הוולד פסול ופוסל בביאה. ואלו הן (ד) עמוני מואבי מצרי ואדומי עבד ממזר נתין עובד כוכבים חלל בת חלל כשרה אע"פ שהוא בלא יבא. כל האסורות לו איסור ערוה ובא עליהן מותר בקרובותיהן. הבא על אשת איש מותר בבתה. זו שאלה שאל רבי יוסי בן תדאי איש טבריא את ר"ג מה אשתי שאני מותר בה אני אסור בבתה אשת איש שאני אסור בה אינו דין שאהיה אסור בבתה. אמר לו צא ופרנס לי כהן גדול. שכתב בו (ויקרא כא) כי אם בתולה מעמיו וגו' ואני אפרנס לך כל ישראל דבר אחר אין דנין דבר לעקור דבר מן התורה ונדהו ר"ג. כל האסורות לו איסור ערוה ובא עליהן (לא) פסלן מן הכהונה. נדה אף על פי שחייב על ביאתה הוולד כשר להיות עומד ומקריב על גבי המזבח. (ה) הנבעלת ממי שאינו איש אף על פי שחייבת בהכרת לא פסלה מן הכהונה. א"ר יוסי מעשה בריבה אחת בהיתלי שהיתה מכבדת הבית ובא הקוף ובעלה מאחוריה ובא מעשה לפני חכמים ולא פסלוה מן הכהונה אלו הן שניות (ו) אם אביו ואם אמו ואשת אבי אמו ואשת אבי אביו ואשת בן בנו ואשת בן בתו ואשת אחי אביו מאמו ואשת אחי אמו מן האב. בר קפרא מוסיף אם אבי אביו ואם אבי אמו אשת אחי אביו אסורה לו ובתו מותרת לו ואחי אביו מותר באשתו ובבתו. אשת אחי אמו אסורה לו ובתו מותרת לו ואחי אמו מותר באשתו ובבתו אשת חמיו ואשת חתנו הרי אלו מותרות לו אבל אמרו חכמים אשת חמיו אסורה מפני מראית העין ובתה מותרת לו. בת חורגו אסורה לו ואשתו מותרת לו. והורגו מותר באשתו ובבתו. נושא אדם אשת בן אחיו ואשת בן אחותו [ו]. המחזיר גרושתו משנשאת אסורה לבעלה (וחולצת וצרתה מותרת ליבם. והוא שבא על אחות חלוצתו אסורה לבעלה וחולצת) ואסורה ליבם. אשת כשר ויש לו אח פצוע דכא מותרת לבעלה ואסורה ליבם. צרת סוטה מותרת לבעלה ואסורה ליבם. ואחיו שבא על אחות גרושתו [או אחות] חלוצתו מותרת לבעלה ואסורה ליבם. (בעל) אשתו של פצוע דכא ויש לו אח כשר מותרת ליבם ואסורה לבעל. סוטה אסורה לזה ולזה. חלוצה אסורה לזה ולזה. אשתו של פצוע דכא ויש לו אח פצוע דכא אסורה לזה ולזה. הגיורת והשבויה והמשוחררת ואלמנת עיסה וסוטה חלוצה

הגהות הגרי"ב

(א) [מהא דיבמות דף מ:] : (ב) [שם לה.] : (ג) [שם לד:] : (ד) [שם דף סח.] : (ה) [שם נט:] : (ו) [שם כא.] :

נוסחת הגר"א

[א] (רבינו הגאון חיבר ב' פרקים הראשונים ממס' זו למס' כלה והדבר למד מענייננו ומבואר בכמה ראשונים שמסכת ד"א מתחלת מפרק בן עזאי ועי' רש"י ברכות כ"ב א' ותוס' עירובין נ"ג ב') : [ב] ע"י אמה וע"י בתה וע"י אותה (וכרי"ף ורא"ש פ"ב דיבמות איתא לעולם אין אדם פוסל את אשתו ואפילו בא על אחותה או על אמה או על בתה) : [ג] שנאמר (במדבר ה) והיא לא נתפשה אסורה הא נתפשה מותרת ויש לך אחרת שאע"פ שנתפשה אסורה ואיזו היא כהנת ר' ישמעאל אומר והיא לא נתפשה הא נתפשה מותרת ויש לך אחרת שאע"פ שלא נתפשה מותרת ואיזו זו שקדושיה קדושי טעות (עי' כתובות נ"א ב' וש"מ). נתגרשה ונתארסה ונבעלה בין באונס בין ברצון אסורה להזור לראשון דברי ר' יוסי בן כיפר משום ר"א בן שמוע וזה מדרש דרש ר' יוסי בן כיפר לא יוכל : [ד] וזו בין באונס בין ברצון אסורה לו כל האסורות לו איסור ערוה שנשאן א"צ ממנו גט חוץ מאחות אשתו ואשת אחיו וכל העריות אין להם היתר אחר איסורן חוץ מאחות אשתו : [ה] פסל לה בביאה ופסל לולד ואלו : [ו] ובת אחיו ובת אחותו (וכ"ה כרי"ף ורא"ש פ"ב דיבמות) :

נחלת יעקב

פרק ראשון המקדש את האשה כו'. הכי איתא ביבמות דף (נט) [מ] ע"ב החולץ ליבמתו הוא אסור באמה ואם אמה וכו' ומגלא שמעינן בהמקדש את האשה שאסור בכל הני דהא דאסור בחלוצה היינו מדרבנן כמו שאסור בעריות מחמת אשתו וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהא"ב אלא שהרמב"ם לא קחשיב רק ששה עריות. וה"ט דלא קחשיב רק הנהו שאסורין עליו עולמית ואין היתר לאיסורם ואחות אשה קחשיב בפני עצמו לפי שיש היתר לאיסורה אבל באמת הם שבעה עריות : ולעולם אינו פוסל כו'. להבין הלכה זו צריכין להקדים מ"ש הרמב"ם פרק הנ"ל הלכה י' וז"ל עבר ונאף עם אחת משבע נשים אלו בין בזדון בין בשוגג אע"פ שהוא והנואפת במיתת ב"ד או בכרת לא נאסרה אשתו עליו עכ"ל. והוא מגמרא דיבמות דף לה ויליפי' לה מקרא דכתיב בסוטה ושכב איש אותה שכיבתה אוסרתה ואין שכיבת אחותה אוסרתה. פי' אם בא על אחות אשתו אין אשתו אסורה עליו דסד"א דאסורה מק"ו כדאיתא התם מש"ה איצטריך אותה. עוד שם (גבי חמותה) פליגי בית שמאי ובית הלל גבי חמותו דבית שמאי סברי שכיבת חמותו אוסרת אשתו עליו ובית הלל סברי דאינה אוסרה ובמדרש ילקוט דף ר"ה מייתי בשם ספרי וז"ל אותה ולא אחותה אבא חנן אומר משום ר"א אותה ולא חמותה אותה ולא את הערוה ופירש בס' זית רענן ולא את הערוה היינו בת אשתו עכ"ל וא"כ ה"פ לעולם אינו פוסל את אשתו על אמה והאי על פירושא בשביל כמו לא יומתו אבות על בנים שפירושו בשביל בנים דהיינו ע"י עדות בנים והכי נמי פירושו בשביל אמה ואחותה ובתה והיינו אם בא על אחות אשתו או על אם אשתו דהיינו חמותו או על בת אשתו דהיינו בתה אפ"ה אינו פוסל את אשתו עליו ומותר עדיין באשתו. והיינו ממש כדאיתא במסכת יבמות. והא דמפרש הכא הנהו תלתא ובאמת קי"ל דע"י כל העריות אינו פוסל את אשתו עליו כדכתבתי לעיל בשם הרמב"ם. נ"ל כיון דהנהו תלתא איתא בהדיא מש"ה נקט הני אבל באמת על ידי כל העריות אין אשתו אסורה עליו : נתארסה נתגרשה כו'. הלכה זו כולה מוקשה ונ"ל שחסר כאן בבא אחת. דהנה בפ"ק דיבמות איכא פלוגתא במחזיר גרושתו מן האירוסין דר"י בן כיפר סבר דמותרת לראשון ודוקא מן הנשואין אסורה לחזור לו מדכתיב אשר הוטמאה וחכמים סברי אחת זו ואחת זו אסורה והא דכתיב אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה עכ"ל. ואם כן נ"ל שכצ"ל הכא נתגרשה מבעלה ונתארסה בין באונס בין ברצון אסורה לחזור לו ורבי ישמעאל אומר מן האירוסין מותר שהיה ר"י אומר כו'. וה"פ נתגרשה מבעלה ונתארסה לשני אסורה לחזור לראשון והיינו כחכמים דאפילו במחזיר גרושתו מן הארוסין אסורה ור"י סבר כר"י בן כיפר דמן האירוסין מותר מדכתיב אשר הוטמאה וכ"ז שלא נבעלה לא קרינן בי' אשר הוטמאה כנ"ל ליישב הלכה זו : כל האסורות איסור ערוה כו'. מבואר ע"פ גמ' דיבמות דף לד ע"ב וז"ל כל העריות שבתורה אין צריכות הימנו גט חוץ מא"א שנשאת על פי ב"ד פרש"י טעמא דא"א שנשאת ע"פ ב"ד דצריכה גט כדאמרינן בפרקין דף פ"ח גזירה שמא יאמרו גירש זה ונשא זה ואם תצא ממנו בלא גט יאמרו א"א יוצאה בלא גט והדר קתני התם ר"ע מוסיף אף אשת אח ואחות אשה ואמרינן שם האי אשת אח ה"ד כגון שקידש אחיו את האשה והלך למדינת הים ושמע שמת אחיו ועמד ונשא את אשתו דאמרי אינשי הך קמא תנאי הוי בקידושין והאי שפיר נסיב. והאי אחות אשה נמי ה"ד כגון שקדש את אשה והלכה למדינת הים ושמע שמתה עמד ונשא אחותה דאמרי אינשי הך קמייתא תנאי הוי בקדושין והא שפיר נסיב ע"כ. ואם כן יש לומר ברייתא דהכא ס"ל נמי כר"ע וה"פ כל האסורות לו איסור ערוה ובא עליהן כגון שנשא בטעות אינה צריכה ממנו גט לפי שאין קדושין תופסין בהן וכ"ע ידעי דקדושי טעות הן ול"ח שיאמרו א"א יוצאה בלא גט ומש"ה א"צ ממנו גט חוץ מאחות אשתו ואשת אחיו וא"א שהללו צריכות גט לפי שיש להן היתר אחר איסורן והיינו כדפרי' באחות אשתו לפי שאם מתה אשתו מותר באחותה או אם נתבטלו הקדושין שהיו על תנאי מותר באחותה וא"כ אמרי אינשי דשפיר נסיב וקדושיה קדושין ויאמרו א"א יוצאה בלא גט וכן באשת אחיו שאם קידש אחיו אשה ע"ת ולא נתקיים התנאי מותרת לאחיו כדמפרש בגמרא וא"כ נמי איכא למיחש שמא יאמרו כו' וכן בא"א שנשאת ע"פ ב"ד שיש היתר לאיסורה שאם גירשה הראשון מותרת לשני וא"כ כשיבא הבעל הראשון והיא יוצאת משני בלא גט יאמרו הראשון גרשה והשני בהיתר נשאה ויאמרו א"א יוצאה בלא גט ומש"ה צריכה ממנו גט : כל שהוא בלא יבוא כו'. ביבמות דף סח איתא להאי מלתא קצת בלשון אחר והכי איתא שם ת"ר בן תשע שנים ויום אחד גר עמוני ומואבי מצרי ואדומי עובד כוכבים נתין חלל ממזר שבאו על כהנת לויה וישראלית פסלן פרש"י אם בת כהן מן התרומה ולויה וישראלית להנשא לכהונה עולמית ע"כ וה"נ ה"פ כל אלו שהן בלא יבוא אם באו על בת ישראל הוולד פסול ופוסל האשה בביאתו : ובת חלל כשירה. בקדושין דף עז קתני להדיא במתני' דבת חלל פסולה לכהונה. אלא גמ' דהכא ס"ל כר"י בן דוסתאי דפליג התם ואמר כשם שבני ישראל מקוה טהרה לחללות כך בנות ישראל מקוה טהרה לחללין פרש"י כשם שבני ישראל מקוה טהרה לחללות להכשיר את בתו ממנה לכהונה. כך בנות ישראל מקוה טהרה לחללין להכשיר בתה ממנו לכהונה ויליף לה התם מקרא דכתיב ולא יחלל זרעו בעמיו בעם אחד הוא דמיחל בשני עממים אינו מיחל וע"ש : כל האסורות לו כו'. ר"ל אם בא עליהן דרך זנות מותר בקרובותיהן וכ"כ הרמב"ם פ"ב מהא"ב הלכה י"א וז"ל הבועל אשה דרך זנות לא נאסרו עליו קרובותיהן שהן שבע נשים שאמרנו אבל חכמים אסרו על מי שנאף עם אשה לישא אחת משבע קרובותיה עד שתמות. והכי מסקינן ביבמות ר"פ נושאין. וכתב עוד שם הרמב"ם פרק הנ"ל הלכה י"ג הבא על אשה ובתה דרך זנות או אשה ואחותה וכיוצא בהן ה"ז כמי שבא על שתי נשים נכריות שאין נעשין ערות זו לזו אלא בנשואין אבל לא בזנות עכ"ל הרמב"ם : הבא על א"א מותר בבתה. מבואר ממה שכתבתי בדבור הסמוך והא דנקט לה זימנא אחריתא הא כבר קתני לעיל בכל העריות דדינא הכי ולמה פרט זימנא אחריתא גבי א"א ואפשר דמשום סיפא נקט לה שרצה ללמוד ק"ו שיהא אסור בבת א"א : מה אשתו שאני מותר בה. כצ"ל מה אשתי שאני מותר בה אסור בבתה כו' ר"ל אשתי אני מותר בה אסור בבתה דקי"ל בת אשתו אסורה. א"א שאני אסור בה אינו דין שאהיה אסור בבתה וכ"ה גי' הילקוט פרשת אמור וכוונת הק"ו הוא שלא יהא מותר לשום אדם לישא אשה אלא דוקא בת אלמנה או גרושה שמותר גם באמה וכ"כ בס' זית רענן לפרש כוונת הקושיא וע"ז השיב לו ר"ג שפיר צא ופרנס לי כה"ג שהוא אסור באלמנה ובגרושה וא"כ אפי' בבת אלמנה או גרושה אסור באמה ולפ"ז אי אפשר לכ"ג לישא אשה אע"כ דלא ילפינן להאי ק"ו. והקשה בס' זית רענן דמאי קושיא מכ"ג דהא אפשר לישא יתומה שאין לה אם וא"כ לא שייך האי ק"ו שאסור באמה ותירץ כיון דכבר נאסרה עליו בחיי האם אסורה לו עולמית. ואין להקשות א"כ בכל אדם נמי נימא הכי דיהא אסור אפי' בבת אלמנה וגרושה שהרי קודם שנתגרשה או שנתאלמנה היתה אסורה לו וא"כ יהא אסור בבתה כיון שנאסרה עליו שעה אחת. ויש ליישב דאפשר למצוא שנתאלמנה או נתגרשה אמה כשהיתה מעוברת עם הבת וא"כ לא היתה הבת אסורה עליו אפי' שעה אחת. משא"כ בכ"ג שעכ"פ היתה אסורה הבת עליו שעה אחת קודם שמתה אמו : ד"א אין דנין לעקור כו'. בס' זית רענן פי' דה"ק מדין ק"ו אין אנו יכולין לעקור דבר מן התורה שהרי כתיב בכ"ג כי אם בתולה מעמיו יקח אשה ולפי דבריך א"א לישא אשה. אלא דלפי זה קשה מאי ד"א דהיינו תי' הראשון דקאמר צא ופרנס לי כה"ג אכן ראיתי במדרש ילקוט ל"ג דבר אחר אלא ה"ג שם צא ופרנס לי כה"ג ואני אפרנס לך כל ישראל אין הדין יוכל לעקור אות אחת מן התורה ולגי' זו א"ש ועיין בס' מאורי אש פ' וישב דרוש נחמד על מאמר בדרך חידוד התלמידים : ונידהו ר"ג. במדרש ילקוט ל"ג ונידהו ר"ג ובאמת הדבר קשה לאומרו ואמאי נידהו הלא לא שאל רק כתלמיד לפני הרב שרוצה לעשות ק"ו ור"ג השיב לו שא"א לדון ק"ו בענין זה : כל האסורות כו'. נראה שט"ס הוא וכצ"ל פסלן מן הכהונה לפי שעשאה זונה והכי איתא במסכת יבמות דף סא וכ"כ בש"ע אה"ע סי' ו' בכל חייבי כריתות ומיתות ב"ד פסלן מן הכהונה לפי שעשאן זונה : נדה אע"פ כו'. ר"ל אם כהן בא על אשתו נדה הוולד כשר להיות מקריב ע"ג המזבח דקי"ל קדושין תופסין בנדה כדאיתא ביבמות דף מט ע"ב וא"כ אין הוולד ממזר וכ"כ בש"ע אה"ע סי' ו' בבא על הנדה לא עשאה זונה מש"ה כיון דאין הוולד ממזר: [אבל מ"ש כאן עומד ומקריב ע"ג המזבח מקורו ממ"ש ביבמות ס' ע"א מאלה אתה עושה חלל וא"א עושה חלל מנדה] : הנבעלת ממי שאינו איש כו'. הטעם דקי"ל אין זנות לבהמה וביבמות דף נט ע"ב ילפינן לה מקרא דכתיב לא יבוא אתנן זונה ומחיר כלב כו' ותנן אתנן כלב ומחיר זונה מותר דכתיב גם שניהם שנים ולא ארבעה פרש"י אתנן כלב אם אמר לזונה הילך טלה זה והבעלי לכלבי מותר לגבי מזבח ומדשרי אתנן כלב ש"מ אין זנות לבהמה עכ"ל וכן האי מעשה דהכא הובא שם נמי בגמ' רק במקום שכתב כאן קוף כתב שם כלב כופרי וע"ש : אלו הן שניות. כל דיני שניות איתא במסכת יבמות דף כא ע"א אכן בגמ' דכאן הובא בקוצר וקשה על המעיין להבין לכן אציגה נא לפני המעיין סוגיא דיבמות ופרש"י ואפרש אחת לאחת : אם אביו ואם אמו. פרש"י אמו כתיבא וגזרו רבנן על אם אמו כדי שלא יפגע באמו וגזרו נמי באם אביו משום אם אמו ואע"ג דגזירה לגזירה הוא כדאמר לקמן משום דתרווייהו אימ' רבת' קרו להו : ואשת אבי אמו ואשת אבי אביו אשת אבי אביו משום אשת אביו הכתובה ואשת אבי אמו אע"ג דאשת אבי אמו גזרה משום אשת אבי אביו. דתרווייהו אבא רבא קרו להו והלכך חדא הוא : ואשת בן בנו. היינו כלת בנו דקתני ביבמות והטעם דגזרינן כלת בנו משום כלתו : ואשת בן בתו. היינו כלת בתו ומפרש בגמ' דגזרינן כלת בתו משום כלת בנו כיון דבכלת בנו איכא גז כלת דאורייתא דהיינו משום כלתו : ואשת אחי אביו מאמו דמן התורה ערות אחי אביך כתיב ואמרי' לקמן בפ' הבא על יבמתו דבאחי אביו מן האב קמשתעי אבל אם היה אחיו של אביו מן האם שריא וגזרו רבנן עלה משום אשת אחי אביו מן האב : ואשת אחי אמו מן האב. כגון נפתלי אחי יוכבד מאביה ונשא אשה אסורה לאהרן משום שנייה דאע"ג דאשת אחי אמו לא כתיבא גזרו בה רבנן היכא דהוא אחי אמו מן האב גזירה משום אחי אביו מן האם דהוי נמי שנייה ואיכא צד אב. אבל אם היה נפתלי אחי יוכבד מן האם ולא מן האב מיבעיא לקמן בגמרא אי גזרו בה רבנן עלה או לאו : בר קפרא מוסיף כו'. זהו כשיטת הירושלמי דקתני בהדיא הכי בשם בר קפרא אם אבי אביו ואם אבי אמו בכלל שניות אבל כל שאר שניות יש להן הפסק ואין אסורות רק הנהו דקחשיב הכא ובהנהו תרתי נמי יש להן הפסק אלא שבר קפרא מוסיף בכל אחד ואחד דור אחד למעלה והיינו אם אבי אביו אבל אם אבי אבי אביו מותרת. אמנם בבבלי לא ס"ל הכי דאמר רב התם ארבעה נשים יש להן הפסק וכל השארי אסורין עד אברהם וע"ש. אלא גמ' דהכא ס"ל כשיטת הירושלמי : אשת אחי אביו כו'. לאו מדברי בר קפרא הוא אלא סתמא דגמרא קאמר לה ופשוט הוא אלא משום בתו נקט לה לאשמעי' דאשתו אסורה לו אבל בתו של אחי אביו מותרת לו אף שמדברי הרא"ש פ"ב דיבמות נראה שכל זה הוא לשון הירושלמי כבר כתב בספר קרבן נתנאל הא דקתני אשת אחי אביו וכו' לאו מירושלמי הוא אלא מפ"ק דמס' דרך ארץ והקשה שם על הרא"ש למה הביא תחלה דברי הירושלמי וא"כ מסכת דרך ארץ דמתחלה הו"ל להביא מסכת ד"א. ועוד שבאמת הוא שלא נמצא כן בירושלמי דיבמות סיפא דהך מילתא אלא הכי איתא שם ב"ק מוסיף אם אבי אביו ואם אבי אמו ותו לא מידי: אשת חמיו כו'. בבבלי איתא בהדיא דמותר אפי' מדרבנן ולא חיישי' למראית העין אבל בירושלמי איתא דאסרו מפני מראית עין דמיחזי כחמותה ותוס' שם בדף כא ע"א הביאו הירושלמי אך קשה לפ"ז היו לחכמים לאסור גם אשת חתנו מה"ט. אמנם הרא"ש כתב בשם בעל הלכות דלשיטת הירושלמי באמת גם באשת חתנו אסור אבל הב"י בא"ע סי' ט"ו חולק עליו בזה וע"ש מלתא בטעמא: ובתה מותרת לו. לכאורה משמע דקאי אבת אשת חמיו דמותרת לו וקשה דהוי אחות אשתו כדאמרינן בגמרא דיבמות [ובפשיטות י"ל דר"ל בתה מאיש אחר ולא מחמיו] ונ"ל דהכא איירי לאחר מיתת אשתו כדאמרינן התם דמה"ט לא קחשיב בת אשת חמיו לאסור דלא פסיקא ליה דהא לאחר מיתת אשתו מותרת לו: בת חורגו אסורה לו. חורגו היינו בן אשתו ובתו של חורגו אסורה לו וביבמות פריך הש"ס עלה בת חורגו דאורייתא היא דכתיב את בת בנה וא"כ למה קחשיב בהדי שניות ותי' הש"ס התם איידי דקבעי למיתנא סיפא ואשת חורגו אומרת לו אני מותרת לך ובתי אסורה לך כו' תי' זה לא שייך הכא דהא הכא לא קתני בסיפא הכי. ובדוחק יש ליישב דהא עכ"פ קתני הכא ואשתו מותרת לו מש"ה קתני ברישא בתו אסורה לו ולאשמעי' אע"ג דבת חורגו אסורה מדאורייתא אפ"ה אשתו מותרת לו ולא גזרו בה רבנן : והורגו מותר באשתו ובבתה. גם זה קתני להדיא שם ביבמות : נושא אדם אשת בן אחיו. ויש להקשות דהא כבר קתני לעיל ואחי אביו מותר באשתו והיינו אשת בן אחיו וא"כ תרתי ל"ל וכן כבר קתני לעיל ואחי אמו מותר באשתו והיינו אשת בן אחותו ול"ל למיתני הכא. ובאמת כן הוא לשון הירושלמי והרא"ש גם הטור סי' טו הביאו כולם כלשון הזה ולא ראיתי מי שהעיר בזה. אמנם בש"ע סי' טו לא הביא רק סיפא דהכא נושא אדם אשת בן אחיו ואשת בן אחותו : המחזיר גרושתו משנשאת כו'. מלתא באפיה נפשיה היא והשתא קתני דיני יבום. והכי איתא ביבמות ר"פ יש מותרות. יש מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן. מותרות ליבמיהן ואסורות לבעליהן. מותרות לאלו ולאלו. ואסורות לאלו ולאלו. אלא בגמרא דהכא לא קחשיב כסדר המשנה דיבמות גם קחשיב הכא מאי דלא קתני במתני' וגי' דהכא היא מדברי הירושלמי דיבמות אבל יש כאן כמה וכמה טעיות ואפרש אחת לאחת. המחזיר גרושתו משנשאת נ"ל המחזיר גרושתו משניסאת אסורה לבעל ומותרת ליבם וכ"ה בירושלמי. ובאמת ביבמות דף י"א קתני כמו הכא המחזיר גרושתו משנשאת היא חולצת וצרתה מותרת ליבם. אלא כיון דהכא אתא לאשמעי' החילוק שבין בעל ליבם יותר ניחא כגי' הירושלמי : והוא שבא על אחות חלוצתו כו'. ט"ס הוא וכצ"ל הוא שבא על אחות חלוצתו אסורה לבעל ומותרת ליבם וכ"ה בירושלמי להדיא : אשת כשר כו'. נ"ל שעירבוב דברים יש כאן דהא ברישא קתני ב' בבות שאסורה לבעל ומותרת ליבם והשתא קחשיב אשת כשר כו' דמותרת לבעל ואסורה ליבם. ובסיפא קחשיב אשת פצוע דכא כו' שאסורה לבעל ומותרת ליבם לכן נ"ל דכאן צ"ל אשת פצוע דכא כו' וא"כ קחשיב כסדר ברישא ג' בבות דאסורות לבעל ומותרות ליבם ובסיפא תני ג' בבות דמותרות לבעל ואסורות ליבם : צרת סוטה כו'. כ"ה בירושלמי והטעם דקי"ל שסוטה היא כמו ערוה ואם כן כשהיו לראובן שתי נשים לאה ורחל ולאה נעשית סוטה ואסורה לראובן ואכתי רחל צרתה מותרת לראובן וכשמת ראובן אסורה רחל לייבם לשמעון כיון שהיתה צרת סוטה הוי כמו צרת ערוה וקי"ל דכל העריות פוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום נמצא השתא דצרת סוטה מותרת לבעלה ואסורה ליבם : ואחיו שבא על אחות כו'. ט"ס הוא וכצ"ל ואחיו שבא על אחות גרושתו או על אחות חלוצתו מותרת לבעל ואסורה ליבם וכ"ה בירושלמי ר"פ יש מותרות וה"פ כגון ראובן נשא אחות גרושתו או אחות חלוצתו של שמעון אחיו שהיא מותרת לראובן ואח"כ מת ראובן ונפלה אשתו לפני שמעון אחיו אסורה לשמעון דהא לשמעון הוה אחות גרושתו או אחות חלוצתו וא"כ מותרת לבעל ואסורה ליבם : בעל אשתו של פצוע דכא כו'. תיבת בעל מיותר וכצ"ל אשתו של פצוע דכא ויש לו אח כשר כו' וכבר כתבתי לעיל דבבא זו שייך בתר בבא שנייה דקחשיב האסורות לבעל ומותרת ליבם ובבא דלעיל שייך הכא וכצ"ל הכא אשתו של כשר ויש לו אח פצוע דכא מותרת לבעל ואסורה ליבם וא"כ קחשיב תלתא בבי האסורות לזה ולזה והיינו סוטה וחלוצה ואשת פצוע דכא שיש לו אח פצוע דכא בכל הני אסור לזה ולזה והטעם דכבר כתבתי לעיל דסוטה הוה כמו ערוה ומש"ה אסורה לזה ולזה וכן חלוצה אסורה על כל האחין : הגיורת והשבויה והמשוחררת. דכל אלו הם בחזקת שנבעלו מש"ה פסולין לכהונה : ואלמנת עיסה. היינו משפחה אחת שנתערב בה ספק חלל כל אחד מבני המשפחה ספק אם הוא אותו שנתערב כהן אם לאו ואשה שנשאת לאחד מבני אותה משפחה ומת בעלה היא קרויה אלמנת עיסה שכמו שהעיסה נלושה ומעורבת כך זאת האשה היא מעורבת בספיקות ספק אם בעלה הוא אותו ספק חלל ואפי' אם הוא שמא אינו חלל לפי האמת כן פי' הר"ע מברטנורה בפ"ח דעדיות וע' ברש"י בכתובות דף יד ואע"ג דבמתני' דעדיות קתני דאלמנת עיסה כשירה לכהונה היינו לדעת ר' יהושע אבל ר"ג ס"ל דפסולה לכהונה ועיין בתוס' כתובות דף

חלוצה גרושה וחללה פסולות מן הכהונה נשאו לישראל בנותיהן כשרות לכהונה. הבא על השפחה חייב עליה משום ארבע עשרה לאוין וכרת בידי שמים משום [א] לא תזרע כרמך כלאים ומשום לא תחרוש ומשום לא תלבש שעטנז (ומשום לא תרצח) ומשום לא תנאף ומשום לא (תגנוב ולא תענה ולא) תחמוד [ב] משום אשת אב משום אשת אח משום שפחה משום זונה משום נדה משום עובדת כוכבים[ג]. אם היה ישראל וחלל עצמו וזרעו בעובדת כוכבים לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים. ואם היה כהן לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות: הנושא אשה ההוגנת לו אליהו נושקו והקב"ה אוהבו. (א) והנושא אשה שאינה הוגנת לו [ד] הקב"ה שונאו ואליהו רצעו. אוי לו לפוסל את זרעו ולפוגם את משפחתו ולנושא אשה שאינה הוגנת לו. וכל [ה] הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחו של עולם. אבא חלפי אומר משום אבא חגרת אביו (ב) אל תהי פרוץ בנדרים שלא תמעול בשבועות ואל תתארח אצל כהן עם הארץ שמא יאכילך בקדשי שמים לא תרבה שיחה עם האשה שכל שיחתה של אשה אינה אלא דברי ניאופים. רבי אחי בר יאשיה אומר כל הצופה בנשים סוף שהוא בא לידי עבירה [ו]. וחכמים אומרים כל המסתכל בעקיבה של אשה גוזרים עליו שיהו לו בנים בעלי מומין. (ג) וכל מי שאין בו בושת פנים במהרה הוא חוטא שנאמר (ישעיה ג) הכרת פניהם ענתה בם. וכל מי שיש בו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא שנאמר (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. רבי מייש' בר בריה דרבי יהושע בן לוי אומר כל הרואה דבר ערוה ואינו זן את עיניו ממנו זוכה ומקבל פני השכינה שנאמר (ישעיה לג) ועוצם עיניו מראות ברע מה כתיב בתריה הוא מרומים ישכון וכתיב (שם) מלך ביפיו תחזינה עיניך:

פרק שני

הצדוקים והמסורות והרשעים [ז] והחנפים והאפיקורסין (ד) עליהן הכתוב אומר [ח] (איוב יג) כי לא לפניו חנף יבא (ה) האמתנין והגפתנין והזחתנין והזדונין ועזי פנים ובעלי זרועות עליהם הכתוב אומר (תהלים לז) כי זרועות רשעים תשברנה וסומך צדיקים ה'. [ט] חורשים רע ומחשיבים דברים ומפטירי שפה ומחליקי לשון עליהם הכתוב אומר (שם לה) יהי דרכם חשך וחלקלקות ומלאך ה' רודפם. מכין בסתר ומחרפין בגלוי ומזילי הרבים ומטילי המחלוקת עתידין להיות כקרח וכעדתו ועליהם הכתוב אומר (במדבר טז) ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל. (ו) עוצרי פירות ומפקיעי שערים ומקטיני איפה ומגדילי השקל ומלוין בריבית עליהם הכתוב אומר (עמוס ח) נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח (את) כל מעשיהם. ואלו שאין מורישין לבניהם ואם מורישין אין מורישין לבני בניהם. המשחק בקוביא (ומלוה בריבית) והמגדל בהמה דקה והנושא ונותן ממעות שביעית והמעות הבאות ממדינת הים וכהן ולוי שלוו על חלקם [י] והצדוקין והמסורות והחנפות ומחללי שם שמים עליהם הכתוב אומר (תהלים ט) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים ואומר (קהלת א) מעות לא יוכל לתקון. ההוגים ביונים והמנמין והמפפין בידיהם והבועטין ברגליהם והמהלכין בראש אצבעותיהן עליהן הכתוב אומר (תהלים לו) אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני. גסי הרוח ומספרי לשון הרע ומדברי נבלה וחכמים בעיניהם עליהם הכתוב אומר (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור (ז) המשיא אשה לבנו קטן והמשיא בתו לזקן והעושה טובה [כ] למי שאינו מדעת עליהם הכתוב אומר (דברים כט) לא יאבה ה' סלוח לו. הגבאין והחרמין [ל] והפורטין והמוכסין עליהם הכתוב אומר (יחזקאל כז) הונך ועזבוניך מערבך מלחיך וחובליך מחזיקי (בזיקך) [בדקך] ועורבי מערבך [וגו'] יפלו בלב ימים [ביום] מפלתך. השוקר על שותפו ומי שאין מחזיר אבידה לבעליו והמלוה את חברו על מנת ליטול ממנו ביתו או שדהו והדר בנבלה עם אשתו והמוציא עליה עלילות דברים בשביל לגרשה עליהם הכתוב אומר (ירמיה יז) אני ה' חוקר לב בוחן כליות. (ח) הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהם הכתוב אומר (שופטים ה) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. והמאוסין בעיניהם והנבזים בפניהם והכובשין את יצרן והמשפילין את רוחם עליהם הכתוב אומר (ישעיה מט) כה אמר ה' גואל ישראל קדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו. בעלי אמנה ומכסי רזים ומשיבי פקדון ומחזירי אבידה עליהם הכתוב אומר (תהלים קא) עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי. (ט) האוהב את אשתו כנפשו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו בדרך ישרה והמשיא אשה לבנו סמוך לפרקו קודם שיבא לידי חטא עליהם הכתוב אומר (איוב ה) וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא וידעת כי רב זרעך וצאצאיך כעשב הארץ. (י) האוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו והמלוה פרוטה לעני בשעת דוחקו עליהם הכתוב אומר (ישעיה נח) אז תקרא וה' יענה. [מ] המנדין בצדק והשבין בצדק והמקבלין את השבין ומלמדין אותן שלא ישובו לסורחנן עליהם הכתוב אומר (שם) אז יבקע כשחר אורך. הדנין בצדק והמוכיחין באמת ועושי טהרה וברי לבב עליהם הכתוב אומר (תהלים עג) אך טוב לישראל אלהים לברי לבב. הנאנחין והנאנקין והמצפין לישועה והמתאבלין על ירושלם עליהם הכתוב אומר (ישעיה סא) לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר. הרחמנין ומאכילי רעבים ומשקי צמאים ומלבישי ערומים ומחלקי צדקות עליהם הכתוב אומר (שם ג) אמרו צדיק כי טוב. העניים והביישנים ושפלי הרוח ונוחין לתשחורת ובעלי הבטחה עליהם הכתוב אומר (איוב כב) ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור. העמילים בתורה ולומדים תורה לשמה והמחזירין על המצות ושוקדין על היכלות עליהם הכתוב אומר (משלי ח) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. רודפי צדק ומבקשי שלום לעמו והמצטערין עם הציבור והעומדין עמהם בשעת דוחקן עליהם הכתוב אומר (נחום א) טוב ה' למעוז ביום צרה ויודע חוסי בו: (כ) בשביל ארבעה דברים חמה לוקה על אב ב"ד שמת ולא נספד כהלכה ועל נערה המאורסה שצעקה בעיר ואין מושיע לה ועל משכב זכור ועל שני אחים שנשפך דמם כאחד. בשביל ד' דברים המאורות לוקין על כותבי פלסתר ועל מעידי עדות שקר ועל מגדלי בהמה דקה ועל קוצצי אילנות טובים. בשביל ד' דברים ממון בעלי בתים נמסר למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי בריבית ועל מי שיש בידו למחות ולא מיחה ועל פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין. בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון על עושקי שכר שכיר ועל כובשי שכר שכיר ועל פורקי עול מעל צואריהם ונותנין על גבי חבריהן וגסות הרוח כנגד כולן. (ל) רבי דוסתאי בר יהודה אומר לעולם היה מתגרה ברשעים (ואל תקנא בעושי עולה) שנאמר (משלי כח) עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם ואם לחשך אדם לומר (תהלים לז) אל תתחר במרעים ואל תקנא בעושי עולה [נ]. לעשות כעושי עולה. (מ) אין ישיבה למעלה ולא אכילה ולא שתיה ולא שינה ולא פריה ורביה ולא איבה ולא שנאה ולא תחרות ולא קנאה ולא עורף ולא עיפוי ולא עכבה. (האזינו השמים ואדברה) זו היא שנאמרה ע"י דוד מלך ישראל שנאמר (שם יח) ישת חשך סתרו כנגד מי אמר דוד מקרא הזה לא אמרו אלא כנגד שבחו של הקב"ה שהוא יה שליט ברום [ס] יחידו אחד ושמו אחד והוא שוכן בג' מאות ותשעים רקיעים [ע] ורקיע שמו וכינוייו נקוד עליהם ובכל אחד ואחד משרתים ושרפים ואופנים וכרובים וגלגלים וכסא הכבוד ואל תתמה יותר בדבר זה שהרי מלך בשר ודם יש לו כמה מקומות אחד של חמה ואחד של צינה (ועליך להביט בדבר זה) עאכ"ו למלך חי העולמים שהכל שלו. ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום

שוכן

נוסחת הגר"א

[א] בהמתך לא תרביע כלאים. שדך לא תזרע כלאים. ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך (ויקרא יט) ומשום לא תזרע: [ב] ומשום ובכל בהמה לא תתן שכבתך ומשום ולא תחלל את שם אלהיך (שם יח) ומשום שפחה: [ג] וכרת אחד שנא' (מלאכי ב) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות אם היה ישראל וחלל זרעו בשפחה ונכ' לא יהיה: [ד] אליהו כופתו והקב"ה רוצעו: [ה] הפסול פוסל: [ו] וכל המסתכל בעקיבה של אשה גורם לו שיהיו לו בנים שאינם מהוגנים וכל: [ז] ומחללים שם שמים והאפיקורסים: [ח] ישובו רשעים לשאולה וגו' האמתנים והגותנין: [ט] חורשי רע ומחשבי: [י] אין מורישין לבניהם ואם מורישין אין מורישין לבני בניהם. החנפים והשקרנים ופועלי און עליהם הכתוב אומר כי לא לפניו חנף יבוא ואומר (תהלים קא) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. ההוגים ביונים והמנהמים והמצפצפים: [כ] לעובד כוכבים: [ל] והחמסנים והמוכסים: [מ] המנהגין: [נ] אמור לו מי שלבו נוקפו אומר כן אלא אל תתחר במרעים להיות כמרעים ואל תקנא בעושי עולה: [ס] עולם הוא אחד: [ע] וכל רקיע ורקיעם:

הגהות הגרי"ב

(א) [קדושין דף ע.]: (ב) [נדרים דף כ.]: (ג) [שם]: (ד) [סוטה דף מב.]: (ה) [ר"ג שמטילין אימה וכן כולם לשון גבהות הם]: (ו) [ב"ב דף צ]: (ז) [סנהדרין דף עו:]: (ח) [שבת דף פח: גיטין דף לו: יומא דף כג:]: (ט) [יבמות דף סב: סנהדרין דף עו:]: (י) [שם]: (כ) [סוכה דף כט.]: (ל) [ברכות דף ז: מגילה דף ו:]: (מ) [ברכות דף יז.]:

הגהות מהריעב"ץ פ"ב והגפתנין. נ"ל והגיותנין: והזחתניז. נ"ב שדעתו זחה עליו וגסה ולא כל כן כגיותנין: והמנהמין כצ"ל: והפורטין נ"ב הם השולחנים הפורטים סלעים בפרוטות ומעות: המנדין. נ"ב לשוכרי עבירה:

נחלת יעקב

י"ד: **נשאו** לישראל בנותיהן כשירות לכהונה. בקידושין דף עז קאמר ר"י בן דוסתאי גבי חלל הכי דבת חללה שנשאת לישראל כשירה לכהונה דס"ל בנות ישראל מקוה טהרה לחללין אבל באמת לא קי"ל הכי אלא כסתם מתני' דקידושין דבת חלל פסולה לכהונה וא"כ צ"ל הא דתני הכא נשאו לישראל בנותיהן כשירות לכהונה אתיא דוקא כר"י ב"ד [דבריו תמוהין מאד וע' בקידושין שם]: **הבא** על השפחה. לאו דוקא שפחה אלא אף בבא על אשת עובד כוכבים נמי חייב על כל הי"ד לאוין דקחשיב וע' ברש"י במסכת סנהדרין דף פ"ב: **משום** לא תזרע כרמך כלאים. ר"ל שמערב זרע כשר בזרע פסול והוי כמו כלאים וכן הטעם בלא תחרוש בשור וחמור וגבי לא תלבש שעטנז דבכל אלו מערב שני מינין ביחד ה"נ בבא על השפחה ועובדת כוכבים מערב זרע כשר בזרע פסול: **ומשום** לא תרצח. מבואר בילקוט פ' נשא דף רה שהנואף נכנס ע"מ שאם נתפס או יהרוג או יהרג: **ומשום** לא תגנוב. גם זה מפרש בילקוט וז"ל לא תגנוב שהוא גונב מקור חבירו וכה"א מים גנובים ימתקו: **ולא** תענה. שמעידים עדות שקר ואומרת ממך אני מעוברת: **ולא** תחמוד. ז"ל הילקוט הפסוק כולו מגיד שהנואף חומד אשת חבירו וחומד כל אשר לו כו' וע"ש: **משום** אשת אב משום אשת אח. הכי איתא במ"י פ' כי תצא דף רלב ופי' בזית רענן הטעם משום כשהולד גדול ומתגייר אינו יודע שהוא אביו ולפעמים נושא אשת אביו או אשת אחיו ולע"ג דלפי האמת לא מקרי אביו ואחיו דקי"ל בנך הבא מישראלית קרוי בנך אבל בנך הבא מעובדת כוכבים אינו קרוי בנך אלא בנה. אפשר לומר דרבנן גזרו עליו וכן בכל הנהו לאוין דקחשיב עד הכא כולהו אסמכתא נינהו ומדרבנן. והא דלא קאמר ג"כ משום אחותו י"ל דס"ל כמ"ד בן נח מותר באחותו לכן גבי גר לא גזרו רבנן ע' בסנהדרין דף נח עכ"ל הזית רענן: **משום** שפחה כו'. בסנהדרין דף פב איתא הבא על העובדת כוכבים חייב עליה משום נשג"ז נדה שפחה עובדת כוכבים זונה פרש"י אף שהם עובדת כוכבים כדם בהמה מ"מ מיאום וחילול לקדושת השם הוא. שפחה שהיא כשפחה אלו. עובדת כוכבים. לא תתחתן בם. והא דקתני הכא דחייב בכל הני לאוין לאו דלוקין עליהן אלא שנענש עליו וכן פרש"י שם להדיא חייב עליה כלומר נענש בה משום כל אלו: **ער** בחכמים ועונה בתלמידים. דכתיב במלאכי ב' יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות ודרשינן במס' סנהדרין אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער פי' מעיר בחכמים ועונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות. והא דקתני הכא כרת בידי שמים היינו מהאי קרא דיכרת ה' וע' בסנהדרין ובמסכת שבת: **והנושא** אשה שאינה הוגנת כו'. יש כאן טעות וחסרון והכי איתא במס' קידושין דף ע והנושא אשה שאינה הוגנת אליהו כופתו והקב"ה רוצעו פרש"י מלקהו תנא ועל כולם אליהו כותב והקב"ה חותם אוי לו לפוסל את זרעו ופוגם את משפחתו ולנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב"ה רוצעו: **וכל** הפוסל פסול. פרש"י כל הפוסל מגדף תמיד את המשפחות הוא עצמו פסול ואינו מדבר בשבחה לעולם. אין דרכו של פסול לדבר בשבח הבריות לעולם: **שלא** תמעול בשבועות. במסכת נדרים דף כ כתב הר"ן דשבועות חמירא טפי דכתיב בהו לא ינקה: **ואל** תתארח כו'. חסר כאן בבא אחת וה"ג בנדרים אל תהי רגיל אצל ע"ה שסופך להאכילך טבלים ואל תהי רגיל אצל כהן ע"ה שסופך להאכילך תרומה והר"ן גרס תרומה טמאה וכתב דמש"ה נקט תרומה טמאה להזהיר אפי' כהן שלא יהא רגיל אצל כהן ע"ה: **הכרת** פניהם. היינו עזות שניכר בפנים וע' מזה במסכת כלה: **ובעבור** תהיה כו'. כתב הר"ן על פניכם משמע בושת פנים וכתיב בתריה לבלתי תחטאו:

סליק פרק ראשון

פרק שני כי לא לפניו כו'. והני כולהו מסתמא יש בהן חנופה ובמסכת סוטה ילפינן מקרא זה שאינן רואין פני שכינה וע"ש: **האמתנין** כו'. לפי הענין נראה דכל הנהו הם בעלי זרועות ותמסנין. ובפסוק האימים לפנים ישבו בה מתרגם האמתנין: **יהי** דרכם כו'. ופסוק זה אמר דוד נגד שונאיו כדכתיב לעיל מיניה יבושו ויכלמו מבקשי נפשי כו' והם היו בעלי מדות הרעות הללו ועל זה אמר יהי דרכם חשך כו': **ומזילי** הרבים. שמזלזלין רבים בפני כל ועי"ז באו לידי מחלוקת לכן יהיו כקרח ועדתו: **עוצרי** פירות. במסכת ב"ב גרסינן אוצרי באל"ף ופרש"י שקונין בשוק לאצרם ולמכור ביוקר וגורמין שמתייקר השער ואיכא הפסד עניים: **ומפקיעי** שערים. מוסיפין על השער: **מקטיני** איפה. שמוכרין במדה קטנה: **ומגדילי** השקל. פרש"י בעמוס שמקבלין מעות בשקלים גדולים אבל במסכת ב"ב איתא דמגדילי השקל היינו מלוי ברבית אמנם פי' זה מתיישב על הקרא דעמוס אבל גמרא דהכא א"א לפרש כן דהא תני נמי מלוי ברבית. אע"כ צ"ל כמו שפרש"י בעמוס: **נשבע** ה' כו'. ופסוק זה מכל הנהו דקחשיב לעיל מיניה כתיב לאמר מתי יעבור החודש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר להקטין איפה ולהגדיל שקל כו' וכתיב בתריה נשבע ה' בגאון יעקב כו': **המשחק** בקוביא כו'. אין הטעם שוה בכולם במשחק בקוביא ודומיהן הטעם לפי שהמעות באו לידו באיסור מש"ה לא יזכה לירש אותו ממון לבניו ולבני בניו. ובמעות הבאות ממד"ה צ"ל כדפרש"י בפסחים פרק מקום שנהגו דקחשיב ד' פרוטות שאין בהן ברכה וחד מינייהו מעות הבאות ממד"ה ופירש"י שמשלח ספינותיו על הים תמיד במקום סכנה ולאו כל יומא מתרחיש ניסא. גבי כהן ולוי שלוו על חלקם. היינו שלוו מן ישראל כשיפרישו תרומות ומעשר שלו יזכה הוא בהן למוכרם בשביל הלוואתם והטעם דנראה ככהן המסייע בבית הגרנות ואיכא נמי קצת גזל: **ההוגים** ביונים. ר"ל שמתעסקין לגדל יונים או שהוא לשון דבור שמדברין ביונים וכל זה דרך גיאות וכן כולם וכענין שנאמר קורץ בעיניו מולל ברגליו: **המשיא** אשה לבנו קטן כו'. בסנהדרין דף עו ילפינן מרישא דקרא דכתיב למען ספות הרוה את הצמאה ופרש"י זקן וילדה זאת צמאה לתשמיש וזקן שבע וכן גדולה לקטן: **והעושה** טובה כו'. בסנהדרין ל"ג ליה אלא במקום דקתני הכא והעושה טובה למי שאינו מדעת קתני התם והמחזיר אבידה לעובד כוכבים: **הגבאין** והחרמין. פרש"י בב"ק דף קיג בעלי מריבה ושם לא גרס פורטין ובמקום פורטין גרסי' התם הרגין וכן במסכת נדרים בהדי נודרין להרגין ולחרמין: **הונך** ועזבונך כו'. פסוק הוא ביחזקאל ויש כאן כמה טעיות וכצ"ל הונך ועזבונך מערבך מלחיך וחובליך מחזיקי בדקך ועורבי מערבך וכל אנשי מלחמתך אשר בתוכך יפלו בלב ימים ביום מפלתך ופסוק זה מדבר הכל בנפילת צור שהיה כולו גזל ותמס: **הנעלבין**. אותן שנעלבין מיד אחרים ואינן עולבין את אחרים: **עושין** מאהבה. עושין המצוה מאהבת המקום ולא ליטול שכר ולא מיראת פורענות: **האוהב** את אשתו כנפשו. צ"ל כנפשו וכ"ה במסכת יבמות ובסנהדרין: **והמכבדה** יותר מגופו. פי' מכבדה בתכשיטין נאין ופרש"י לפי דזילותא דאיתתא קשה מגברא: **סמוך** לפרקו. ר"ל בעוד שהוא קטן: **והנושא** בת אחותו. פירש"י גיעגועי אדם רבין על אחותו יותר מאחיו ומתוך כך נמצא מחבב את אשתו: **אז** תקרא כו'. פרש"י לעיל מניה כתיב כי תראה ערום וכסיתו היינו דוחק העני ומבשרך אל תתעלם היינו אוהב שכיניו שהן כקרוביו ומקרב את קרוביו ונושא בת אחותו: **המנדין** בצדק. הלשון הזה מגומגם ומצאתי בספר ר"ח דף סי"ג ע"א סוף שער ג' מפרק דרך ארץ שגרס הכי המתגיירין בצדק וגי' זו נכונה: **ונוחין** לתשחורת. במס' אבות פ"ג משנה יב על הא דאמר רבי ישמעאל הוי קל לראש ונוח לתשחורת פירש הר"ע מברטנורה תשחורת לאדם בחור שהשערין שחורות וה"נ יש לפרש הכי שמשפיל עצמו לכל אדם אפי' לאדם בחור שעדיין שערות ראשו שחורות: **בשביל** ד' דברים חמה לוקה. במסכת סוכה פרש"י לא שמעתי טעם בדבר. והמהרש"א בח"א כתב ונראה במקצת מהם יש לתת טעם כי האב"ד דומה לחמה שמאיר לכל בתורה וע"כ מפני שהיה אב"ד אמרו בו פניו כפני חמה ועל נערה כו' דהיינו שהיה ברור לכל כשמש לצעקתה ולא היה מושיע לה עכ"ל מהרש"א: **המאורות** לוקין. פי' חמה ולבנה: **כותבי** פלסתר. שטרות מזויפין ומכתבי עמל לשום דופי על אדם לכתוב בשמו מה שלא צוה: **מגדלי** בהמה דקה. מחריבין את הארץ שאינן יכולין לשומרן: **קוצצי** אילנות טובים. אפילו הם שלהם שמשחיתין הן ונראין כבועטין בברכתו של הקב"ה שמשפיע טובו: **יורדין** לטמיון. פרש"י שנטממין וכלין מאליהן ובמשפטים רבה כתב המ"כ שהוא לאוצר המלך: **עושקי** שכר שכיר. עושק לגמרי גוזל שכרו: **כובשי** שכר. שמדחהו בלך ושוב: **לעולם** היה מתגרה כו'. הלשון דחוק ובגמרא גרסינן הכי מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז שנאמר עוזבי תורה כו' ואם לחשך אדם לומר אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה מי שלבו נוקפו אומר כך פרש"י סירא מעבירות שבידו אלא אל תתחר במרעים להיות כמרעים אל תקנא בעושי עולה להיות כעושי עולה עכ"ע וכצ"ל הכא: **אין** ישיבה למעלה כו'. מכאן עד סוף הפרק הובא בילקוט ראובני פרשת נשא על פסוק וכלות משה ותפס קנסו הוזכר במסכת חגיגה דף י"ב ובמ"י ריש יחזקאל. וממאמר הזה

הוא

שוכן על ערבות בשביעי ואין מתרחק [א] מדבר כלום שנא' (במדבר ז) מבין שני הכרובים וידבר אליו. ובשעת הכעס נתעלה וישב בשמי מרום והכל צועקין ובוכין ואין נשמע קולן וגוזרין צום ומתפלשין באפר ומתכסים בשקים ומורידים דמעות:

פרק שלישי

(א) **בן** עזאי אומר כל הנותן ד' דברים כנגד עיניו ועל לבו שוב אינו חוטא לעולם. מאין הוא בא ולאן הוא הולך ומי הוא דיינו ומה עתיד להיות. מאין הוא בא ממקום החשך. ולאן הוא הולך לחשך ואפלה. מאין הוא בא ממקום (ב) הטומאה ולאן הוא הולך לטמא את אחרים. מאין הוא בא מליחה סרוחה וממקום שאין אדם יכול לראות. ולאן הוא הולך לשאול ולאבדון בגיהנם ולישרף באור. ומי הוא דיינו ידע שאין דיינו (של) בשר ודם אלא אדון כל המעשים ברוך הוא אין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משא פנים ולא מקח שוחד. ומה עתיד להיות רמה ותולעה שנאמר (איוב כה) אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה. ר"ש אומר אדם רמה בחייו ותולעה במותו רמה בחייו אלו הכנים. ותולעה במותו זהו שמרחיש במותו. ר"א בן יעקב אומר (אדם נאה ומשובח ומוציא דבר מגונה מפיו). משלו למה הדבר דומה למרקלין גדולה וביב של בורסקי קבוע בתוכה [ב] כך אדם נאה ומשובח ומוציא דבר מגונה מפיו אם מוציא ממעיו פליטון או אפרסמון או אחת מכל מיני בשמים על אחת כמה וכמה שהיה מתגאה על הבריות. בשעת פטירתו של ר"א (בן עזריה) נכנסו תלמידיו לבקרו וישבו לפניו ואמרו לו רבינו למדנו [ג] דבר אחד בלבד אמר להם בניי מה אלמד אתכם (ג) צאו והזהרו כל אחד איש בכבוד חבירו ובשעה שאתם עומדים להתפלל הוו יודעים לפני מי אתם עומדים ומתפללים שבשביל דבר זה תכנסו לחיי עולם הבא: ה' דברים למדנו מר"א בשעת מיתתו ושמחנו בהן שמחה גדולה יותר ממה ששמחנו בחייו. ואלו הן (ד) הכדור והאימום והקמיע ותפילין וכסת עגולה שמקבלין טומאה ומטבילין אותן [ד] במשהן. צאו והזהרו בהן שהלכות גדולות הן שנאמרו לו למשה בסיני:

פרק רביעי

(ה) **לעולם** תהא נאה בכניסתך ונאה ביציאתך ותהא ממעט בעסק ועסוק בתורה (ו) מעשה (ז) ברשב"א שבא ממגדל עדר מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל על שפת הים ומצאו אדם אחד שהיה מכוער ביותר (ח) אמר לו ריקה כמה מכוערין בניו של אברהם אבינו. אמר לו ומה אעשה לך אמור לאומן שעשאני. מיד ירד (ט) ר"ש בן אלעזר מן החמור ומשתטח לפניו אמר לו נעניתי לך מחול לי אמר לו אין אני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ותאמר לו כמה מכוער כלי זה שעשית. הלך אחריו [ה] חצי מיל שמעו בני עירו ויצאו לקראתו אמרו לו שלום עליך רבי. אמר להם למי אתם קורין רבי. אמרו לו לזה שמטייל אחריך. אמר להם אם זה רבי אל ירבה כמותו בישראל. אמרו לו ח"ו ומה עשה לך. אמר להם כל הענין. הפצירו בו מאד שימחול לו. אמר הריני מוחל לו ובלבד שלא יהא רגיל [ו] לומר כן. אותו היום ישב ר"ש ודרש בבית המדרש הגדול שלו לעולם הוי רך כקנה ואל תהיה קשה כארז. מה קנה יצאו ארבע רוחות העולם קנה הולך ובא עמהן עמדו הרוחות קנה עומד במקומו מה סופו של קנה זה זכה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ס"ת אבל ארז זה אינו כן. יצתה רוח [ז] צפונית מערבית עוקרתו. מצד דרומית מזרחית עוקרתו והופכתו על פניו. נמצא ארז זה שהיה עומד על שרשיו מושלך. מה סופו של ארז זה באין [ח] כותתין ומכתתין אותו (י) ומסבבין בו בתים והשאר מניחין על האור. לכך אמרו חכמים לעולם הוי רך כקנה ואל תהי קשה כארז. כיצד מכבד אדם את רבו (כ) בזמן ששניהן מהלכין בדרך נותנו לימין ואין נותנו לשמאל. היו ג' וחכם והרב ביניהן הרב באמצע והגדול בימינו והקטן בשמאלו. וכן מצינו בג' מלאכים שבאו אצל אברהם אבינו ואלו הן גבריאל ומיכאל ורפאל. גבריאל בא להפוך את סדום ואת עמורה. רפאל בא לרפאות את אברהם. מיכאל [בא] לבשר את שרה והיה מיכאל באמצע וגבריאל בימינו ורפאל בשמאלו. וכיון שראה אברהם אבינו את מלאכי השרת [ט] באתה שכינה ועמדה למעלה הימנו אמר להם רבותי המתינו לי עד שאפטר משכינה שהיא גדולה מכם שנאמר (בראשית יח) (ל) ויאמר ה' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך. וכיון שנפטר אברהם אבינו מן השכינה בא והשתחוה להן והכניסן תחת האילן שנאמר (שם) יוקח נא מעט מים ורחצו. ואח"כ ואקחה פת לחם אבל לוט מה אמר (שם יט) ולינו ורחצו רגליכם. אחרים אומרים לא אמר להם לוט אלא חכמת חכמים אמר להן אילו (אין) רואין אותן [י] רוחצין פניהם ידיהם ורגליהם. נמצאו הורגין אותי ואת אשתי ואת בנותיי. אלא יראו אותן באבק שעל רגליהם. ויאמרו לא באו מן הדרך אלא עכשיו [כ]. ההולך אחרי רבו אינו רשאי ליפטר מאחריו עד שיטול ממנו רשות. היו שניהם תלמידים שקולים זה כזה. בעל הבית נכנס תחלה ואח"כ אורח וכשהן יוצאין אורח יוצא תחלה ובעל הבית יוצא אחרון. והנפטר [ל] מרבו בין שהוא גדול מרבו ובין שרבו גדול ממנו אומר לו הריני פטור:

פרק חמישי

לעולם אל יפטר אדם לא מאצל [רבו ולא מאצל] חבירו אא"כ נפטר ממנו ונוטל הימנו רשות. וילמדו כל אדם דרך ארץ מן המקום [מ] (מ) שאמר לו לאברהם כלום אברהם אני צריך לו. אמר לפניו רבש"ע הן. (נ) לעולם אל יכנס אדם פתאום לבית חבירו וילמדו כל אדם דרך ארץ מן המקום שעמד על פתח הגן וקרא לו לאדם שנאמר (בראשית ג) ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה: מעשה בארבעה זקנים שהלכו למלכות הפנימית והיה להן פילוסופוס א' חבר שם. ואלו הן ר"ג ורבי יהושע ור"א בן עזריה ור"ע. אמר לו רבי יהושע לר"ג רבי רצונך שנקבל פני פילוסופוס חברנו אמר לו לאו. לשחרית אמר לו רבי רצונך ונקבל פני פולוסופוס חברינו אמר לו הן. הלך רבי יהושע וטפח על הדלת והיה פלוסופוס ההוא מחשב בדעתו ואומר אין זו דרך ארץ אלא של חכם. פעם שניה עמד ורחץ פניו ידיו ורגליו. פעם שלישית עמד ופתח על הדלת וראה את חכמי ישראל אלו באין מכן ואלו באין מכן [נ] אלו ר"ג ורבי יהושע ור"א בן עזריה מימינו ור"ע משמאלו. והיה פולסופוס מחשב בדעתו ואומר היאך אתן שלום לחכמי ישראל. אם אומר אני שלום עליך ר"ג. נמצא מבזה את חכמי ישראל. אם אומר אני שלום עליכם חכמי ישראל. נמצא מבזה את ר"ג. כיון שהגיע אצלם אמר להם שלום עליכם חכמי ישראל ולר"ג בראש (ולא מר"ג למדנו אלא מן השכינה למדנו שנאמר (מ"א כב) ראיתי [את] ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו). לעולם יהיו כל בני אדם חשובין לפניך כלסטים. והוי מכבדן כר"ג. ומעשה ברבי יהושע שהשכים אצלו אדם. ונתן לו אכילה ושתיה והעלהו לגג לשכב ונטל סולם מתחתיו. מה עשה אותו האיש. עמד בחצי הלילה. ונטל את הכלים וכרכן בטליתו וכיון שביקש לירד נפל מן הגג ונשברה מפרקתו. לשחרית השכים רבי יהושע ובא מצאו כשהוא נופל. אמר לו ריקה כך עושין בני אדם שכמותך. אמר לו רבי לא הייתי יודע שנטלת את הסולם מתחתי. אמר לו ריקה אי אתה יודע שמאמש היינו זהירין בך. מכאן א"ר יהושע (בן לוי) לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך כלסטים והוי מכבדן כר"ג:

פרק ששי

(ס) **הנכנס** לבית כל מה שיגזור עליו בעל הבית יעשה ([כשהוא דבר כשרות]) ומעשה בשמעון בן אנטיפטרס שהיו אורחין נכנסין אצלו וגוזר עליהן שיאכלו וישתו. והיו נודרין [בתורה שלא יאכלו ושלא ישתו ואח"כ היו אוכלין ושותין]. בשעת פטירתן היה מלקה אותן נשמעו הדברים לפני רבן יוחנן בן זכאי וחכמים. וקנטרן בדבר. אמרו מי ילך ויודיענו. אמר להם רבי יהושע אני אלך ואראה מה מעשיו (אמרו לו לך לשלום). הלך ומצאו על פתח ביתו אמר לו שלום עליך רבי. אמר לו שלום עליך רבי ומורי. אמר לו [ס] ביתא אני צריך אמר לו שב לשלום. ישבו ועסקו בתורה עד הערב. לשחרית א"ל רבי אלך למרחץ. א"ל [ע] רצונך. היה רבי יהושע מתירא שמא יקפחנו על שוקיו. לאחר שיצא אכלו ושתו. אמר מי מלויני. אמר לו אני. היה רבי יהושע מחשב בדעתו ואמר מה אשיב לחכמים ששגרוני. נפנה רבי יהושע לאחוריו אמר לו רבי למה נפנית לאחריך. אמר לו דבר אני צריך לשאול ממך. מפני מה בני אדם הנכנסין אצלך אתה מלקה אותן. ולי לא הלקית. אמר לו רבי אתה חכם גדול ודרך ארץ יש בידך. בני אדם הנכנסין אצלי גזרתי עליהן שיהו אוכלין. והן נודרין בתורה ועוברין. וכך שמעתי מפי חכמים שכל מי שנודר בתורה ועוברה לוקה ארבעים. [א"ל ברוך אתה לשמים שעשית כך חייך ותיי ראשך מי שנוהג לעשות כך הלקה אותו] ארבעים שלך וארבעים

הגהות הגרי"ב

(א) במחזור וויטרי מתחיל כאן פרק כפי עלמו וכתב ע"ז זהו פרק בן עזאי והוא זה מה שהזכיר רש"י במס' ברכות דף כב ומס' עירובין בתוס' דף נג ע"ב ובכמה מקומות: (ב) נ"א הטנופת: (ג) [ברכות דף כח:]: (ד) [סנהדרין דף סח.]: (ה) במחזור וויטרי הוא פרק אחד: (ו) [תענית דף כ אבות דרבי נתן פרק כא]: (ז) נ"א בר"א בר"ש: (ח) ס"א א"ל כל בני עירך מכוערין כמותך א"ל לך לאומן כו': (ט) נ"א ר"א בר"ש: (י) נ"א ומסבבין: (כ) [יומא דף לז. חולין דף נא. עירובין דף נד:]: (ל) נ"א ויכל לדבר אתו ויעל אלהים מעל אברהם: (מ) נ"א שנא' וילך ה' כאשר כלה לדבר וגו' לעולם וכו': (נ) [נדה דף טז:]: (ס) [פסחים פו:]:

נוסחת הגר"א

[א] מעולמו: [ב] אף כן אדם מה אם עכשיו שמוציא ממעיו סרוח כך מתגאה על הבריות אם מוציא: [ג] אורחות חיים א"ל: [ד] כמה שהן: [ה] ג' מילין: [ו] לעשות כן: [ז] מזרחית צפונית מערבית אינה מזיזו ממקומו כיון שנשב רוח דרומית עוקרתו: [ח] כורתין ומסתתין אותו ובונים בו: [ט] ראתה [י] רחוצין: [כ] ולא מן המלאכים לבד למדנו אלא מן השכינה למדנו שנאמר (מ"א כב) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו (דלא כמ"ש זה לפנינו לקמן בפ"ה): [ל] מחבירו בין שהוא גדול מחבירו ובין שחבירו: [מ] כביכול שאמר לאברהם הריני נפטר ממך שנאמר (בראשית יח) וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו. לעולם: [נ] ר"ג באמצע ור"י (וכ"ה במס' כלה רבתי ושם ליתא ורא"ב"ע): [ס] בית: [ע] כרצונך:

הגהות מהריעב"ץ

פרק ד בסופו מרבו כו' מרבו ובין שרבו. נ"ב נ"ל ג"ל מחברו. אע"פ שי"ל מתחלה רבו ולבסוף נתחכם התלמיד יותר ממנו. אינו נראה:

נחלת יעקב

הוא כבוד אלהים הסתר דבר וכן אחז"ל במופלא ממך אל תדרוש לכן אקצר בפי' המאמר רק נ"ע ליישב למה הביא על קרא דהאזינו שמים מקרא דדוד שנאמר ישת חושך סתרו ומה בא ליישב בזה ונ"ל שבא ליישב בפסוק האזינו שהוא לשון רבים והארץ קאמר ותשמע לשון יחיד. ובאמת בילקוט פרשת האזינו הקשה קושיא זו מש"ה הביא קרא דדוד ישת חושך סתרו דהם מוכח דיש כמה וכמה מחיצות סביבות כסא כבודו מש"ה כתיב בשמים האזינו לשון רבים כנ"ל ואם שגיתי אתה ה' הטוב בעד יכפר: **שוכן** על ערבות בשבעה כו'. נ"ל שכצ"ל רוכב על ערבות בשביעי: **אין** מתרחק מדבר כלום. כלומר אע"פ שערבות הוא רקיע השביעי כדאיתא בהדיא במס' חגיגה דף י"ב אפ"ה קרוב הוא לכל קוראיו כדמצינו שדיבר עם משה מבין שני הכרובים: **סליק פ"ב**

פרק שלישי מאין הוא בא ממקום הטומאה כו'. הוא כמו דבר אחר על מאין הוא בא ובספר ראשית חכמה ריש שער ג' מפרק דרך ארץ גרס בהדיא ד"א מאין הוא בא ממקום הטומאה כו': **ולאובדן** בגיהנם. מצאתי בספר אחד שנדפס בסוף מסכת ד"א ושם הגירסא ולדון בגיהנם והוא הנכון: [קבוע בתוכה. חסר כאן ועי' הגירסא באדר"נ ובמס' כלה רבתי]. **אם** מוציא ממעיו פליטון כו'. באדר"נ פרק י"ט הגירסא מבוררת יותר וה"ג שם ומה אם עכשיו שמוציאין ממעיו מעין סרות כך מתגאה על הבריות אם היה מוציא מעין של שמן טוב כו': **פטירתו** של ראב"ע. במסכת ברכות דף כ"ח גרסינן התם בשעת פטירתו של ר"א ומשמע שהיה ר"א בן הורקנוס וכן נראה מאידך מעשה דלקמן שזה מוכח להדיא במס' סנהדרין שהיה ר"א בן הורקנוס. ובאבות דר"נ פרק הנ"ל גרסינן הכי אמר ראב"ע חמשה דברים למדנו מר"א ונראה דגם הכא נ"ל הכי [וכ"ה במס' כלה רבתי]: **חמשה** הברים כו'. מכאן עד סוף הפרק איתא באבות דר"נ פרק י"ט ושם פרשתי על נכון. רק שעדיין לא נדפס פירושי על אבות דר"נ על כן אפרש כאן כל המאמר. ואציגה פה פרש"י במס' סנהדרין. כדור פלוט"א מחופה עור וממולא מתוכו צמר של איל. וכן אימום שלהן של עור הי' כעין מנעל וממולא מתוכו שער ופיו תפור וכן היו עושין המנעלים כמו שעושין הרלעטין שלנו בדפוס של עץ. הקמיע של עור וממולא מתוכו והיה תולין בצוארו לנוי (ובמס' סנהדרין לא גרסינן כסת עגולה ותפלין וגרסינן במקומן צרור המרגליות ומשקולת קטנה אלא דחד טעמא אית להו דכסת עגולה נמי ממלאין אותה בצמר כך כדי לישן עליו. וכן תפלין עשוין למלאות בהן הפרשיות) בכל אלו נחלקו ר"א וחכמים בסדר טהרות חכמים אומרים אינן מקבלין טומאה דכלי עור אינו מקבל טומאה אא"כ יש לו בית קיבול דהא איתקש לשק והני הואיל וקיבולן נעשית למלאן מלוי בתוכן שלמית לאו שמיה קיבול ור"א אומר מקבל טומאה דבית קיבול העשוי למלאות שמיה קיבול ועוד נחלקו בכדור ואימום שנקרעו ונראה מלא שלהן דמודו רבנן דמקבלין טומאה דהא איכא בית קיבול ופליגי לענין טבילה שחכ"א מה שבתוכו חוצץ ור"א אינו חוצץ דכולהו חד כלי הוא. ובשעת פטירתו היו רוצין לידע אם חזר בו. וע"ז אמר להן שהן טמאין אפילו כשהן שלימין והטומאה טגעת מבחוץ. ומטבילין אותן במשהן. ובמסכת סנהדרין גרסינן וטהרתן במה שהן ופרש"י שמטבילין אותן כמות שהן וממילוי אינו חוצץ ועומד אני בדברי ואיני חוזר מהן ופליגי על החכמים: **סליק פרק שלישי**

פרק רביעי מעשה ברשב"א כו'. במס' תענית דף כ' כתבו תוספות דבמס' ד"א איתא דהאי אדם אחד היה אליהו והי' מתכוין להוכיחו שלא יהא רגיל לעשות כן אמנם בספרים שלנו לא נמצא כן ואפשר שהן הי' גירסתם הכא וכן משמע מפרש"י שם שכתב יש ספרים דגרסי אליהו: **נעניתי** לך. בפי' תפלת השחר גבי מעשה דר"ג ור"י פרש"י על נעניתי לך דברתי למולך יותר מדאי: **וחכם** והרב. כלומר או חכם או רב ביניהן: **ויאמר** ה' אם נא כו' נ"ל הגירסא הכתובה בגליון הגמרא דיליף מקרא דויכל לדבר אתו היא עיקר וכן איתא במדרש ילקוט פרשה לך לך. ויכל לדבר אתו תני הנפטר מחבירו בין קטן בין גדול צריך ליטול ממנו רשות ממי אתה למד מאברהם פעם אחד היה אברהם מדבר עם הקב"ה באו מלאכי השרת לדבר עמו אמר להן נפטר מן השכינה שהיא גדולה מכם תחלה ואח"כ אני מדבר עמכם כיון שדבר כל צרכיו אמר לפניו רבש"ע צריך אני לדבר למלאכים א"ל הפטר בשלום הה"ד ויעל אלהים מעל אברהם עכ"ל: **אבל** לוט מה אמר כו'. והיינו כפרש"י בחומש פרשת וירא שנדמו לאברהם כערביים המשתחוים לעפר רגליהם לפיכך הקדים רחיצה ללינה שלא להכנים ע"ז לביתו אבל לוט לא הקפיד לפיכך הקדים לינה לרחיצה והאחרים דהכא סברי שגם לוט הקפיד אלא שחשש פן יעלילו עליו אנשי סדום וזהו נמי כפרש"י פרשת וירא: **גדול** מרבו או כו'. הלשון דחוק ונ"ל שכצ"ל בין שהוא גדול או קטן וכמו שהבאתי לעיל בשם מ"י: **סליק פרק רביעי**

פרק חמישי וילמדו כל אדם ד"א כו'. גם הכא יותר ניחא הגירסא הכתובה על גליון הגמ' וכמ"ש לעיל בפרק הקודם בשם מדרש ילקוט כן נ"ל כאן: **נמצא** מבזה את ר"ג לפי שהשום כבוד' של ר"ג לשאר חכמים ואין זה כבודו של ר"ג שהי' נשיא לכן התחכם לומר לחכמי ישראל ולר"ג בראש:

סליק פרק חמישי

פרק ששי והיו נודרין בתורה כו'. והטור או"ח סימן ק"ע גרס הכי והיו נודרין ומבדין. ולע"ד נראה דהך גירסא הנוספת כאן היא כתובה ע"פ מ"ש בספר מעדני יו"ט פרק כל הבשר [בנלחם תמודות

וארבעים של חכמים ששגרוני. הלך רבי יהושע וספר דברים לפני חכמים מה שראה בשמעון אנטיפטרס: לעולם לא יהא אדם קפדן בתוך סעודתו. מעשה בהלל הזקן שעשה סעודה לאדם א' ובא עני ועמד על פתחו. ואמר אשה אני צריך להכנים היום ואין לי פרנסה כלום. נטלה אשתו כל הסעודה ונתנה לו. ואח"כ לשה עיסה אחרת ובישלה אלפס אחר ובאתה והניחה לפניהם. אמר לה בתי מפני מה לא הבאת לנו מיד. [א] שחה לו כל המעשים. אמר לה בתי אף אני לא דנתי אותך לכף חובה אלא לכף זכות. שכל המעשים שעשית לא עשית אלא לשם שמים: [ב] מניחין פיאה ממעשה אלפס ואין מניחין פיאה ממעשה קדירה. (א)ומעשה בר' יהושע שנתארח אצל אלמנה אחת הניחה לפניו מעשה אלפס. אכל ולא הניח פיאה. פעם שניה אכל ולא הניח פיאה. פעם שלישית הקדיחתו מלח. וכיון שטעמו רבי יהושע משך ידו ממנו ואכל פתו ריקן אמרה לו מפני מה [ג] מעטת בגריסין הללו. אמר לה כבר סעדתי מבעו"י אמרה לו מעתה אם סעדת [ד] מעטת בפת ובגריסין. מכאן אמר רבי יהושע מימי לא נצחני אדם אלא אשה זו ותינוק ותינוקת. (ב) תינוקת מאי היא. פעם אחת היה מהלך רבי יהושע בשדה ומצא ריבה אחת. אמרה לו מפני מה אתה מהלך בשדה. אמר לה בדרך אני מהלך. אמרה לו (אם) זו היא דרך שכבשוה ליסטים שכמותך: (ג) תינוק מאי היא. פעם אחת היה רבי יהושע מהלך בדרך. ומצא תינוק אחד שהיה יושב בין שני דרכים. אמר לו בני באיזה דרך אכנס לעיר. או בזה או בזה. אמר לו הרי שניהם לפניך. זו ארוכה וקצרה וזו קצרה וארוכה. כיון שהגיע לחומה של עיר. מצא גנות ופרדסים שהן מקיפין אותה נפנה לאחוריו. וראה אותו תינוק שיושב במקומו. אמר לו בני מפני מה צחקת בי. לא [ה] כך אמרת לי שבזה הדרך אכנס לעיר שהיא קצרה וארוכה. אמר לו רבי הרי חכם גדול אתה זו היא חכמתך [ו]. הלך רבי יהושע ונשקו על ראשו. ואמר אשריכם ישראל שבולכם חכמים מגדולים ועד קטנים: (ד) כיצד מרקדין לפני הכלה. ב"ש אומרים כלה כמות שהיא. וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה. אמרו להן ב"ש לב"ה לדבריכם אפי' חיגרת או סומא יאמרו לה כלה נאה וחסודה. והתורה אמרה (שמות כג) מדבר שקר תרחק אמרו להן בית הלל לב"ש הרי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו. הוי אומר ישבחנו בעיניו. מכאן אמרו חכמים תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות [ז] ולא (ה) יפרוס אדם את המטה במקום הרך אלא במקום הקשה. ולא יאחז אדם כביצה פרוסה בידיו. ואם עושה כן הרי זה רעבתן וגרגרן (ו) ולא ישתה אדם כוסו בבת אחת. ואם שתה הרי זה גרגרן ורעבתן. וכמה ישהה וישתה. שנים מדרך ארץ. שלשה מגסי הרוח. (ז) ולא יאכל שום ובצל מראשו. אלא מעליו. ואם אכל הרי זה רעבתן וגרגרן. ולא ישתה שתי כוסות ויברך ברכת המזון מפני שנראה כגרגרן:

פרק שביעי

שנים שהיו יושבין על שלחן אחד. (ח) הגדול שבהן שולח יד תחלה. ואחר כך הקטן. ואם שלח [ח] הרי זה גרגרן. ומעשה בר"ע שעשה סעודה לתלמידיו. הביאו לפניהם שני תבשילין אחד נא ואחד מבושל. בתחילה הביאו לפניהם נא. הפקח שבהן אחז את הקלח בידו אחת ותלשו בידו אחת. לא בא אחריו משך ידיו ממנו ואכל פתו ריקם. הטפש שבהן אחז את[הגר"א מ"ז] הקלח בידו אחת ונשכו בשיניו. אמר לו ר"ע לא כך בני. אלא הנח עקבך עליו בתוך הקערה. ואחר כך הביא לפניהם מבושל אכלו ונסתפקו. אחר כך אמר להם בני. [ט] ולא עשיתי לכם כל כך אלא לבדוק אתכם אם יש בידכם דרך ארץ אם לאו. (ט) לא יאכל אדם עד ד' שעות. ולא ירחץ בבית המרחץ עד ד' שעות. (י) חמין רובן קשה לגוף ומיעוטן יפה. יין רובו קשה לגוף ומיעוטו יפה. ג' דברים שקולין זה כזה. חכמה יראה ענוה: (כ) הנכנס לבית הכסא לא יחזיר פניו למערבו ולא [י] לאחוריו אלא לצדדין. (ל) ולא יפרע עצמו עד שישב. ואל יקנח בימין אלא בשמאל. (מ) ומעשה בר"ע שהלך אחר רבי יהושע לראות את מעשיו. ראה שלא נכנס לבית הכסא אלא לצדדין. ולא פרע עצמו עד שישב. ולא קנח אלא בשמאל. ומפני מה אין מקנחין בימין. ר"א אומר מפני שאוכל בה. רבי יהושע אומר מפני [כ] ששותה בה. ר"ג אומר מפני שמראה בה טעמי תורה. לא ישמח אדם בין הבוכים ולא יבכה בין השמחים. ולא יהא ער בין הישינים ולא [ל] ישן בין הערים. ולא עומד בין היושבים ולא יושב בין העומדים. כללו של דבר אל ישנה אדם דעתו מדעת חביריו ובני אדם:

פרק שמיני

הנכנס לבית אל יאמר להם תנו לי ואוכל עד שיאמרו לו הם אכול. מזגו לו את הכוס שוהה ושותה. וכמה ישהה. בחמין שלשה פעמים. ובצונן ד'. א"ר יהודה בד"א בכוס שבגליל. אבל בכוס שביהודה שוהה כל צרכו ושותהו. לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתני שזו דרך הרבית. ובירושלים היו [מ] (נ) הולכין את אפסחתי' למפלא שלהן. (ס) לא ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן על פיה שמן שזו דרך המיתה. (ע) ומעשה באדם אחד שעשה משתה לבנו. כיון שבאו בני חבורה והסבו נכנס להביא [נ] יין. ראה את החבית שמליאה [ס] שמן וחנק את עצמו ומת. מכאן אמרו חכמים אל ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן על פיה שמן שזו דרך המיתה. לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפך ריקם מפני [ע] שמהנהו טוב חנם. ולא יסרב אדם בחבירו לסעוד ויודע בו שאינו סועד. ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל. לא ישקה אדם יין [פ] ישן לשם חדש שזה דרך גזל. היה משקה יין לחמרים. אל יאמר להן סלקו [צ] את זה ותנו לזה שזה דרך הגזל. (פ) היה עומד בשוק אצל מוכרי תבואה. אל יאמר להם בכמה חפץ זה. והוא אינו רוצה ליקח. שמשביח טעותו של מוכר:

פרק תשיעי

לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה. [ולא יקנח אדם בפרוסה את הקערה ולא ילקט אדם פירורין [ק] אפילו על גבי השולחן מפני שהוא ממחה דעת הבריות ס"א] [ר] אבל מקנח אדם קערה מפרוסה ולא יניח אדם פירורין ויניח על גבי שולחן מפני (כל) שהוא ממחה דעתו של חבירו. ולא ישוך אדם מפרוסה ויחזירנה לתוך הקערה. וכן לא ישוך אדם מפרוסה ויתננה לחבירו. לפי שאין דעות הבריות שוות. (צ) ולא ישתה מן הכוס ויתננה לחבירו מפני סכנת נפשות. ומעשה בר"ע שהיה לו אכסניא אצל אדם אחד נתן לו כוס וטעמו. אמר לו רבי עקיבא טול ושתהו. שוב נתן לו כוס אחר וטעמו אמר לו רבי עקיבא טול ושתהו אמר לו בן עזאי (עקיבא) עד מתי אתה משקה כוסות [ש] מטעומין: שוב מעשה ברבי עקיבא שנתארח אצל אדם אחד. נטל

נוסחת הגר"א

[א] סחה: [ב] אין משיירין פאה באלפס אבל משיירין פאה בקערה ומעשה בר"י שנתארח אצל אלמנה א' עשתה לו פולין אכל: [ג] משכת ידך מגריסין: [ד] היה לך למשוך ידך מן הפת א"ל שמא הנחת פאה על הראשונים לא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באילפס אבל משיירין פאה בקערה אמר ר' יהושע: [ה] לא אמרת לי שהיא קצרה א"ל: [ו] לא אמרתי לך ארוכה הלך: [ז] לא יפרוס אדם פרוסה במקום: [ח] הקטן: [ט] לא: [י] אחוריו: [כ] שכותב: [ל] יהא: [מ] הופכים את האכסניא שלהם זה לזה. לא: [נ] שמן: [ס] יין: [ע] שמחזיק לו טובה חנם: [פ] חדש לשם ישן: [צ] מוה ותנו: [ק] ויניחם על: [ר] ולא יקנח אדם בפרוסה ויניח ע"ג השולחן: [ש] טעומין לר"ע:

הגהות הגרי"ב

(א) [עירובין דף נג:]: (ב) [שם]: (ג) [שם]: (ד) [כתובות דף טז:]: (ה) ס"א יפרוס אדם פרוסה: (ו) [פסחים דף פו: ביצה דף כה:]: (ז) [ביצה שם]: (ח) ברכות דף מז.: (ט) [עי' שבת דף י. ופסחים דף יב:]: (י) [גיטין דף ע.]: (כ) [ברכות דף סא:]: (ל) [שם סב.]: (מ) [שם]: (נ) ס"א היו הופכין אכסניא לטבלא: (ס) [חולין דף צד.]: (ע) [שם]: (פ) [ב"מ דף נח:]: (צ) [עי' תמיד דף כז:]·

הגהות מהריעב"ץ פרק ח

אצל מוכרי תבואה. נ"ב נ"ל צ"ל סחורות.

נחלת יעקב

תמודות] סימן נ"ב וע"ש. והקשה עוד שם וז"ל מנ"ל הא דכל שיאמר לו בעה"ב יעשה דממעשה דר' שמעון לא שמענו אלא שהלקו אותם על שעברו את נדרם. ונ"ל דמכיון שיוכל לבוא לידי מלקות אם יסרב שאם יפצר עליו בעה"ב אפשר שידור ואעפ"כ יאכל כמעשה שהי' הלכך למדו ד"א שלא יסרב כלל אלא כל שיגזור עליו בעה"ב יעשה ואז לא יבוא לכלל מה שבאו אותן האנשים עכ"ל: **קפדן** בתוך סעודתו. ר"ל לדקדק שלא יתנו לעניים מהסעודה וכדמייתי עלה מעובדא דהלל הזקן שלא הקפיד על אשתו שנתנה כל הסעודה לעני אחד והי' הוא צריך להמתין כ"כ בספר מעדני יו"ט פרק כ"ה סימן הנ"ל וכתב עוד נראה פי' אחר כמשמעו שלא יהא קפדן ורגזן בתוך סעודתו כי האורחים ובני בית מתביישים אז לאכול כי יחושו פן יתרגז ויקפיד על אכילתם וכ"כ בלבוש סימן ק"ע: **מניחין** פאה ממעשה אלפס כו'. ואין להקשות מהא דאיתא במס' עירובין אין משיירין פאה באלפס אבל משיירין פאה בקערה. דלפרש"י שם לק"מ דרש"י פי' הכי אין משיירין פאה באלפס כשהשמש מערה מן האלפס לתוך הקערה אין דרך להניח באלפס כלום לצרכו אבל כל אחד מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש והוא מאכל שמש עכ"ל. וא"כ הא דקתני הכא מניחין פאה ממעשה אלפס קאי על בני הסעודה שהם מניחין מחלקם בקערה והא דקתני התם אין משיירין פאה באלפס קאי על השמש שלא ישייר באלפס לצרכו. ואחרי כתבי זאת מצאתי במעי"ט פ' הנ"ל שפירש כן והוסיף שם לומר מלתא בטעמא וז"ל ויראה לי לפרש גירסת הברייתא דד"א מניחין פאה ממעשה אלפס אבל לא באלפס עצמה אלא בקערה הואיל ומעשה אלפס רב הוא מניחין הימנה ע"י הקערה ואין מניחין ממעשה קדרה אפי' בקערה הואיל ומעשה קדרה מעט אין נותנין בכל קערה וקערה ג"כ אלא מעט עכ"ל בתוס' במס' עירובין הביאו בשם מס' ד"א איפכא ממ"ש כאן וכבר הגיה שם המהרש"ל וע' בטא"ח סי' ק"ע: **הקדיחתו** מלח. נתנה בו מלח יותר מדאי מלשון אש קדחה באפי: **מעתה** אם סעדת כו'. הגירסא יותר מבוררת במס' עירובין וה"ג שם אמרה לו היה לך למשוך ידך מן הפת אמרה לו רבי שמא לא הנחת פאה בראשונים לא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באלפס אבל משיירין פאה בקערה: **אם** זו היא דרך כו'. בעירובין גרסינן הכי אמרה לו ליסטים שכמותך כבשוהו: **ארוכה** וקצרה. פרש"י ארוכה שמאריך הדרך וקצרה שמוצא מבוא העיר פנוי לכנוס: **כיון** שהגיע כו'. כנ"ל הלך בקצרה וארוכה כיון שהגיע לחומה של עיר כו' וכ"ה במס' עירובין: **לא** כך אמרת לי כו'. ובעירובין גרסי' הכי אמרתי לו בני הלא אמרת לי שהוא קצרה א"ל ולא אמרתי לך ארוכה: **מדבר** שקר תרחק. ויש להקשות לב"ה מאי השיב על קושית ב"ש איך יאמר שקר וכתב המהרש"א בח"א במס' כתובות דף י"ז דס"ק ב"ה בשם שאתם מודים כשלקח אדם מקח רע בשוק אפ"ה ישבחנו בעיניו ואין זה דבר שקר דמסתמא כיון שלקח בעיניו הוא מקח טוב כך הכא כיון דקי"ל אסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה וא"כ מסתמא ראה מומין שבה וסבר וקיבל לפי שמצאה חן בעיניו ובעיניו חשובה נאה וחסודה וא"כ אין שקר במה שאמר כלה נאה וחסודה וב"ש לית ליה האי סברא ומוטב שיאמר סתם ולא ישבחנה ולא יגנה אותה וע"ש בתוס' מס' כתובות [ועי' בגמ' דמס' כלה רבתי פרק כיצד מרקדין]: **ולא** יפרוס אדם את המטה כו'. ט"ס הוא וכצ"ל לא יפרוס אדם את המוציא במקום הרך אלא במקום הקשה וכ"כ הב"י בסימן קס"ז בהדיא בשם מס' ד"א וכ"כ הטור שם וז"ל ויבצע ממקום היפה שבפת במקום שנאפה היטב והוא מבואר במס' סנהדרין דף ק"ב דבעי למישריה המוציא מהיכא דקדים בשולו וע"ש: **ולא** יאחז אדם כביצה פרוסה כו'. כצ"ל לא יאחז אדם כביצה פרוסה בידיו והטור העתיק בסימן ק"ע לא יאכל אדם פרוסה כביצה וכתב הב"י לפי לשון הברייתא דמס' ד"א משמע שאם אחזה אע"פ שאינו אוכל אלא קצת ממנה נקרא רעבתן: **ה"ז** רעבתן וגרגרן. בקצת ספרים גרס כאן רק ה"ז רעבתן ולקמן גבי השותה כוסו בבת אחת גרסינן רק ה"ז גרגרן אכן בלבוש סימן ק"ע כתב ליישב דמצינו גרגרן במקום רעבתן גבי מתנות כהונה [יומא לט וש"מ] הצנועין מושכין את ידיהם והגרגרנין נוטלין ע"כ: **אלא** מעליו. פי' בצד העלין וכ"ה במס' ביצה: **ולא** ישתה ב' כוסות ויברך כו'. בסוף פרק שלשה שאכלו ל"ג מפני שנראה כגרגרן אלא ה"ג שם אין מברכין על כוס של פורענות מאי היא כוס שני ופרש"י משום זוגות וסיים שם בגמרא משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל והאי לא מתקן וכתב הרא"ש פי' אם שתה ב' כוסות לא יברך על השלישי שנאמר הכון וכיון ששתה זוגות לא קרינן ביה הכון לפי שאין דעתו מיושבת עליו שירא שמא יוזק. וכתב המ"י ליישב גי' דהכא דקתני מפני שנראה כגרגרן דקי"ל [פסחים קי:] מאן דקפיד קפדינן ואתא ברייתא דהכא לאשמעי' אפי' בגברא דלא קפיד אפ"ה לא יעשה כן גזירה מפני הרואים שמא יאמרו שהוא גברא קפדנא ומפני גרגרנתו לא היה יכול לעמוד עצמו שלא ישתה זוגות וע"ש יותר וע' עוד בלבוש סי' ק"ע ובט"ז שם: **סליק פרק ששי**

פרק שביעי **מעשה** בר"ע כו'. הלשון מגומגם קצת אבל הטור בסי' ק"ע הביא בביאור יותר וה"ג שם מעשה בר"ע שעשה משתה לתלמידים הביאו לפניהם שני תבשילין אחד חי ואחד מבושל בתחלה הביאו לפניהם קלח של כרוב בא הפקח שבהם אחז הקלח בידו ותלשו ולא בא אחריו משך ידיו הימנו ואכל הפת לבדו הטפש שבהם אחז הקלח בב' ידיו. (ובס"א גרסי' ונשכו בשיניו) א"ל ר"ע לא כי הנח עקבך עליו בתוך הקערה ותלש בו עכ"ל [וע' בהגר"א א"ח סי' ק"ע ס"ק י']: **לא** עשיתי לכם כל כך. כצ"ל לא עשיתי לכם כך: **חמין** רובן קשה. במס' גיטין קחשיב כמה דברים שרובן קשה ומיעוטן יפה: **הנכנס** לבה"כ. במס' ברכות מחלק הש"ס בין יהודה לגליל דדוקא ביהודה לא יפנה בין מזרח למערב אבל בגליל הוי איפכא ור"ע ס"ל שם דאף בח"ל אסור וגמרא דהכא ס"ל כר"ע וע' בא"ח סי' ג' בב"י שהאריך בזה מאד: **ולא** יפרע. כלומר שלא יגלה עצמו עד שישב וכ"כ בהדיא בטא"ח ס"י ג': **רי"א** מפני שאוכל בה. כצ"ל מפני שכותב בה וכ"ה בהדיא במס' ברכות: **שמראה** בה טעמי תורה. פרש"י נגינות טעמי מקרא של תנ"ך בין בניקוד של ספר בין בהגבהת קול ובגלגל נעימות הנגינה כו': **סליק פרק שביעי**

פרק שמיני **אבל** בכוס שביהודה כו'. אפשר שכוס שביהודה היה גדול יותר מכוס שבגליל מש"ה מותר לשתות כמו שירצה ולא נתנו בו שיעור: **אפסחתי'** למפלא שלהן. בין לגי' שבפנים ובין לגי' שבגליון אין לו הבנה כלל. ובטא"ח סי' ק"ע כתב בזה"ל לא יאמר אדם לחבירו בא ואכול מה שהאכלתני ובירושלים היו הופכין עכ"ל וכתב עליו הב"י דבמס' ד"א גרסינן הכי ובירושלים היו הופכין אכסניא לנשואין. ונ"ל דה"פ לא יאמר לחבירו בא כו' דאיכא למיחש שמא הראשון האכילו מועט וזה מאכילו מאכל מרובה ואע"פ שאין מתכוין לכך מ"מ מחזי כריבית והיינו דקתני מפני שהוא דרך הריבית כלומר דרך ריבית הוא אבל לא ריבית גמור ובתר הכי קתני ובירושלים היו הופכין אכסניא לנשואין כלומר בירושלים לא היו חוששין לכך ואדם שהאכיל את חבירו באכסניא היה הלה פורע לו ומאכילו בסעודת נשואין אע"פ שסעודת נשואין מרובה יותר מסעודת אכסניא לא הוי חיישי לדרך ריבית עכ"ל הב"י וע"ש פי' אחר ובס' מ"י פ' כל הבשר ומדרש איכה אלפא ביתא תלתאי הביא המ"כ בשם הירושלמי עוד פירושים שונים וע"ש: **מעשה** באדם אחד כו'. הלשון מגומגם ובמס' חולין גרסי' הכא ומעשה באדם אחד שסיגר לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזימן עליה אורחים ונכנסו מצאה שהיא של יין וחנק את עצמו ופרש"י לפי שהיה שמן צף על פיה סבור שהיא מליאה שמן וזימן עליה אורחין ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכם וכשראה שהיא של יין ולא היה לו מה להאכילם חנק עצמו מפני הבושה עכ"ל והיינו דקתני הכא שזה דרך המיתה: **טול** שמן מפך ריקן. ר"ל לפי שיודע בו שלא יסוך שמן מש"ה אומר לו לסוך אע"פ שאין בו שמן ואינו עושה כן רק לגנוב דעתו מש"ה אסור כדמפרש מפני שמהנהו טוב חנם כלומר שחבירו מחזיק לו טובה על כך בחנם ואסור משום גניבת דעת וכן בכל הנך דקתני לקמן אסור משום גניבת דעת וכ"ה במס' חולין פ' גיד הנשה: **שמשביח** טעותו של מוכר. במס' ב"מ גרסי' הכי לא יאמר אדם בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח ע"כ אבל הא דקתני הכא מפני שמשביח טעותו של מוכר לא גרסי' התם וכן בס' אגודה הביא הך ברייתא בשם מס' ד"א ולא גרס הכי אלא בגמרא מפרש הטעם דהוי אונאת דברים וראיתי בספר קטן שנדפס בסופו מס' ד"א והתם גרסי' הכי מפני שמשבית דעתו של מוכר וזהו כ"ל גי' נכונה ומסכים למס' ב"מ ר"ל דהוי אונאת דברים שהמוכר מהנה עצמו בדעתו שימכור חפץ זה ובאמת אין דעתו ללוקחו: **סליק פרק שמיני**

פרק תשיעי **לא** יפרוס כו'. שמא יפלו הפרורין בקערה ויש בני אדם אניני דעת המקפידין על זה כ"כ בלבוש סי' ק"ע: **אבל** מקנח אדם כו'. כצ"ל אבל מקנח אדם קערה בפרוסה כ"כ בש"ע סי' ק"ע והטעם שעל זה אין מקפידין: **ולא** יניח אדם כו'. הלשון מגומגם ואריכות דברים וגי' הנכונה היא כמ"ש בש"ע וכן לא ילקט אדם פרורין ויניחם ע"ג השלחן כצ"ל גם בזה הטעם כמ"ש לעיל שיש אניני דעת שנפשו קצה בזה: **ולא** ישתה מן הכוס כו'. כתב הלבוש דהיינו סכנת נפשות שמא חבירו הוא מן אניני דעת ולא יוכל לשתות ממה ששתה חבירו או אפי' מן הכלי ששתה חבירו ומתוך הבושה שאינו רוצה לסרב בו הוא שותה ויבא לידי סכנה וע' במ"י פ' כל הבשר שמפרש בענין אחר: **ומעשה** בר"ע כו'. במעשה הזאת יש בו כמה

כמה

נטל את הפרוסה וסמך בה את הקערה הטפה ר"ע ואכלה. אמר לו רבי אין לך פרוסה שתאכל אלא פרוסה שאני סומך בה את הקערה. אמר כמדומה אני בך שאתה נכוה בפושרין עכשיו אי אתה נכוה אפילו ברותחין. ולא ישתה אדם כוסו ויניחנו על גבי שולחן אלא יאחזנו בידו עד שיבא השמש ויתננו לו: חמשה דברים א"ר (א) אין מניחין בשר חי על גבי הפת [א] (ועל) [ולא] הכוס ולא קערה על גבי הפת ואין זורקין את הפת. ואין סומכין קערה בפת. ואין יושבין על האוכלין מפני [ב] שמשביחין את האוכלין. והנכנס לסעודה לא יטול חלקו ויתננו לשמש שמא יארע דבר קלקלה בסעודה. אלא יטלנו ויניחנו לפניו ואחר כך יתננו לו: (ב) אורחין הנכנסין אצל בעל הבית אין [רשאין ליתן כלום. לא לבנו של בעה"ב ולא לעבדו ולא לשלוחו] אא"כ נטלו רשות מבעל הבית. ומעשה באדם אחד שהכנים אצלו שלשה אורחין בשני בצורת. והיו לו (ג) ג' ביצים והניחן לפניהן. בא בנו של בעל הבית ועמד לפניהם. נטל אחד מהם חלקו ונתן לו וכן השני וכן השלישי וכיון שבא אביו ומצא שהוא אוחז אחת בפיו ושתים בידו עמד והגביהו מלא קומתו והבטו לארץ ומת אף אמו כשראתה את בנה שמת עמדה מעל הגג ונפלה ומתה. כיון שראה אביו כך עמד על הגג ונפל ומת. ואמר ר"א בן יעקב שלש נפשות נהרגו על דבר זה:

פרק עשירי

(ד) **הנכנס** למרחץ אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותחזירני לשלום ותצילני מזו ומכיוצא בה לעתיד לבא: וקודם שיכנס כיצד יעשה. חולץ את מנעליו ומסלק את כובעו ומסלק את טליתו ומתיר את חגורו ופושט את חלוקו ואח"כ מתיר את פורקסו התחתונה: רחץ ויצא והביאו לו את המפה. מקנח את ראשו ואחר כך מקנח את כל האיברים. הביאו לו את השמן (ה) סך את הראש ואח"כ סך את כל האיברים. ואח"כ מניח פרקסו התחתונה ולובש את חלוקו וחוגר את חגורו ומתכסה בטליתו [ג] ואח"כ מניח מנעליו. (ו) מניח של ימין ואחר כך מניח של שמאל. וכשהוא חולץ חולץ של שמאל תחלה ואח"כ של ימין. וכן לענין תפילין (ז) מניח של יד ואח"כ מניח של ראש. וכשהוא חולץ חולץ של ראש תחלה ואח"כ של יד. (אם יש לו בן או עבד מניחין לו): הנכנס למרחץ אינו מתעמל ואינו [ד] מתגרגר ואינו משתבר על השיש. ומעשה בר"ג שהיה חלוש חלפו לו שמן השיש ולא קבל. רשב"ג אומר המשתבר על השיש חבירו של חמור. (ח) והאוכל בשוק חבירו של כלב וי"א פסול לעדות: בה"כ נותן מקום זה שנכנס [ה] וזה שיצא. בית המרחץ נותן מקום זה שנכנס [ו] וזה שיצא. ולא יכנים אדם שמן לבית המרחץ בזכוכית מפני הסכנה. ולא ירוק אדם בבית המרחץ מפני הסכנה. ובכ"מ לא ירוק אדם בפני חבירו. אומר אדם הלכה של בית הכסא בבית הכסא. ושל בית המרחץ בבית המרחץ. (ט) אין שואל ומשיב במקום [ז] שרובן ערומים. ולא במקום שרובן לבושין ומיעוטן ערומים [ח]. רובן ערומים ומיעוטן לבושין ככולן ערומין. ולא ישאל אדם שלום לחבירו בבית המרחץ (מפני הסכנה). ואם שואלהו אומר לו מרחץ הוא. וי"א משיבו ואין בכך כלום. ואל יניח אדם רגליו לתוך האמבטי ויהא רבוץ לתוכה מפני שגנאי הוא לו. ואל יאמר אדם לחבירו דרוס ידך עלי בבית המרחץ. והאומר אין יוצא משם כשהוא שלם. א"ר יהודה במה דברים אמורים במים המועטין אבל במים מרובין ה"ז משתבח. והקורא ב' פעמים והטובל ב' פעמים ה"ז מגונה. המתכסה בטליתו ועומד במקום הזיעה ה"ז גוזל את הרבים. הרוחץ בצונן והמשתטף בפושרים ה"ז גוזל את הרבים. (י) והגוזל את הרבים כיצד יעשה. ילך ויחפור בורות שיחין ומערות ויתקן דרכים וטרטראות ואח"כ ימחול לו:

פרק אחד עשר

(כ) **היוצא** בדרך לבדו קודם קריאת הגבר דמו בראשו. רבי יאשיה אומר לא יפחות משנים. ובאיזה תרנגול אמרו בתרנגול הבינוני שנאמר (איוב לח) מי שת בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה: (ל) אדם הבא מן הדרך [ט] נכנס למרחץ. הקיז דם ונשתכר ושמש מטתו ע"ג קרקע דמו בראשו. ההורג כינה ע"ג המטה (מ) ([והאוכל שום קלוף וביצה קלופה ובצל קלוף שלנה עליהם לילה]) והעומד ערום לאור הנר ולאור הלבנה דמו בראשו: [י] שותה משקין מזוגין ומשקין מגולין שלנה עליהן הלילה דמו בראשו [כ] מפני הסכנה (נ) והשותה מהנחלים ומהנהרות [ל] ומהמדברות בפיו ובידו אחת דמו בראשו (ס) הנימא שירא: הקיז דם וישב בתענית ה"ז דמו בראשו: (ע) כותבי ספרים תפילין ומזוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן אינן רואין סימן ברכה לעולם. (פ) המשתכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם. (צ) (העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם: אמר ר"ע ות"ח יושבין תחת הזית על שולחנו מפני הסכנה ואחד) (ק) קוצצי אילנות ומגדלי בהמה ותגרי סימטא [מ] אינו רואה סימן ברכה לעולם: (ר) המוכר את ספרו אף על פי שאינו צריך לו. והמוכר את בתו אף על פי שאין לו מה יאכל. אינו רואה סימן ברכה לעולם [נ]: רבי יצחק אומר קורצין ה"ז משופכי דמים שנאמר (ויקרא יט) לא תלך רכיל בעמך [ס]: ר"א אומר השונא את חבירו ה"ז משופכי דמים שנאמר (דברים יט) וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו [ע]: בן עזאי אומר השונא את אשתו ה"ז משופכי דמים שנאמר (שם כב) ושם לה עלילות דברים. סוף שהוא שוכר עדים. ומקדימה לבית הסקילה. רבי יוסי אומר הנותן את הקץ אין לו חלק לעוה"ב: והשונא חכמים ותלמידיהם ונביא השקר ומספר לשון הרע אין לו חלק לעוה"ב: ר"מ אומר כל מי שיש לו בית (ש) המדרש בעירו ואינו הולך לשם חייב מיתה [פ]. בית המדרש שיש בו אלף אלפים ורבי רבבות מצות האמורות בתורה על אחת כמה וכמה. ר"מ אומר כל מי שיש תלמיד בצדו ואינו משמשו חייב מיתה שנאמר (במדבר טו) כי דבר ה' בזה. (ואומר (ירמיה ב) כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי): התיר מנעליו ויצא לשוק ה"ז מגסי הרוח. סנטרו לצדדין וקובעו לאחוריו וירכתו על חביריו ורצועות תפילין בידו ומחזירן כשהוא מהלך בשוק ה"ז מגסי הרוח [צ] (ת) ומנין לגסות הרוח שהוא כע"כ שנאמר (דברים ז) ולא תביא תועבה אל ביתך ולהלן הוא אומר (משלי טז) תועבת ה' כל גבה לב כתיב [ק] הכא תועבה ונאמר להלן תועבה מה תועבה האמור להלן עבודת כוכבים אף תועבה האמורה כאןע"כ (וכתיב (דברים יג) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך מה להלן ע"כ אף כאן ע"ב). (א) הנכנס לישן אומר המפיל חבלי

הגהות הגרי"ב

(א) [ברכות דף נ:]: (ב) [חולין דף לד.]: (ג) נ"א והגר"א כשלש: (ד) [עי' ברכות דף ס ע"א]: (ה) [עי' שבת דף סא.]: (ו) [שם]: (ז) [מנחות דף לו.]: (ח) [קדושין מ:]: (ט) [שבת דף י.]: (י) [ביצה דף כט.]: (כ) [יומא דף כא.]: (ל) [גיטין דף ע.]: (מ) [עי' נדה דף יז.]: (נ) [ע"ז דף יב:]: (ס) אפשר דצ"ל דנימא שכיחא כלומר דשכיחי תולעים: (ע) [פסחים דף נ:]: (פ) [שם]: (צ) [תענית דף ל:]: (ק) [פסחים דף נ:]: (ר) [מגילה כז.]: (ש) נ"א והגר"א הכנסת: (ת) [סוטה דף ד:]: (א) [ברכות ס:]:

נוסחת הגר"א

[א] ואין מעבירין קערה: [ב] שממעכין: [ג] ומניח את כובעו ואח"כ מניח מנעליו ואם יש לו בן או עבד מניחין לו: [ד] מתגרד: [ה] לזה שיוצא: [ו] לזה שיוצא: [ז] במקום ערומים אלא במקום שרובן: [ח] ככולם לבושים: [ט] והקיז דם ונכנס למרחץ ונשתכר וישן ע"ג קרקע ושמש מטתו דמו: [י] והאוכל שום קלוף וביצה קלופה ובצל קלוף שעבר עליהם הלילה והשותה: [כ] ואין יושבין תחת הזית על שולחנו: [ל] ומהאגמים בפיו ובידו א' דמו בראשו מפני הנימה. הקיז: [מ] אינן רואין: [נ] העושה מלאכה בת"ב אינו רואה סימן ברכה לעולם אמר ר"ע ותלמידי חכמים בטילין בו: [ס] לא תעמוד על דם רעך: [ע] וגו': [פ] שנאמר כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי: [צ] וגסי הרוח כעובדי ע"ז שנאמר: [ק] כאן:

הגהות מהריעב"ץ

פ"י במים מרובין הרי זה משתבח. נ"ב שלא יטבע:

נחלת יעקב

כמה נמגומים ואין המשך ותיכור לכל הדברים אבל ראיתי בספר ראשית חכמה פרק ד"א ריש שער ג' וז"ל מעשה בר"ע שהיה לו אכסניא אצל אדם אחד נתן לו הכוס אחר שטעמו א"ל ר"ע שותהו נתן לו כוס אחר שטעמו א"ל שותהו א"ל בן עזאי עד מתי אתה נותן כוסות מוטעמים לר"ע ע"כ וגי' זו נראה דמביא ראיה שלא ישתה מן הכוס קודם שיתננו לחבירו ולפי שאותו אכסניא היה טועם כל פעם הכוס קודם שנתנו לר"ע לכן א"ל ר"ע שותהו ולא קיבל ממנו: **שאתה** נכוה בפושרין. ר"ל שתבין ברמז מועט ואתה לא הבנת אפי' ברמז גדול שבכוון לקחתי אותה פרוסה שאסור לסמוך הקערה בפרוסה: **ולא** ישתה אדם כוסו כו'. שאין זה כבוד להעמיד כלי רק על השולחן וכ"כ בלבוש סי' ק"ע: **חמשה** דברים א"ר כו'. הגי' משובשת אבן במס' ברכות גרסי' הכי ד' דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין זורקין את הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין סומכין הקערה בפת ע"כ וכצ"ל הכא וכולהו הטעם משום ביזוי אוכלין אין מניחין בשר חי על הפת שעי"כ נמאס הפת מלאכול ואין מעבירין עליו כוס מלא שמא ישפוך מן הכוס על הפת וימאס לאכול ואין סומכין הקערה בפת שמא ישפוך מן הקערה על הפת: **ואין** יושבין כו' שמשביחין את האוכלין. ט"ס הוא וכצ"ל שמבזה את האוכלין והכי איתא במס' סופרים פ"ג ובש"ע א"ח סי' קע"א: **שמא** יארע דבר קלקלה. פי' בלבוש שמא יארע דבר קלקלה שיפסיד שום מאכל ויצטרכו אותו חלק לפני המסובין מש"ה לא יתן חלקו לשמש עד גמר סעודה: **אין** רשאין. לפי שהבעה"ב מקפיד על זה שחושש שלא יספיק לאורחים שזימן מה שהכין הוא לסעודתו ולבני ביתו אינו חושש ליתן להם לאכול ומים לתת בשביל כבוד האורחים ומתוך הסקפדה זו יבוא לידי ריב ומצה עם בני ביתו ויכה אותם וכן היה מעשה כדמייתי הכא כ"כ בלבוש סי' ק"ע: **סליק פרק תשיעי**

פרק עשירי ותצילני מזו ומכיוצא בה כו'. ר"ל מן האור הזה ומן כיוצא בה לפי שבימיהם היה ניסק המרחץ והאור עובר תחתיו ובירושלמי פ' הרואה גרסי' בהדיא ותצילני מן האור הזה: **פרקסו** התחתונה. בערוך מפרש שהוא לבוש התחתון וע' מ"ש מזה במס' מנחות פ' ט': **וכן** לענין תפילין. איפכא ה"ל למימר ברישא ה"ל לאשמעי' גבי תפילין והדר הל"ל וכן לענין חליצת המנעלים והכי איתא במסכת שבת דילפי' קשירת וחליצת מנעלים מתפילין ובתפילין ילפי' מקרא דכתיב והיו לאות על ידך והדר ולטוטפות בין עיניך וכשהוא חולץ ס"ר תחלה דכתיב ולטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתים: **אינו** מתעמל כו'. במסכת שבת דף קמ"ז איתא הכי סכין ומשמשין בבני מעים אבל לא מתעמלין ולא מתגררין פרש"י סכין שמן בשבת ומשמשין ביד על הגוף להנאה בשבת אבל לא מתעמלין לשפשף בכח ולא מתגררין במגירה דהוי עובדא דחול והרמב"ם פכ"א מהל' שבת כתב שעושה כן כדי ליגע ולהזיע ודבר זה אסור בשבת ע"כ. ועפ"ז נראה דגרסי הכא אינו מתעמל ואינו מתגרר. אבל יש לדקדק למה יהא אסור בשלמא במתני' מיירי בשבת אבל ברייתא דהכא דוחק לומר דמיירי בשבת הא סתמא קאמר משמע אפי' בחול ולמה יהא אסור ואדרבה מדברי הרמב"ם בהלכות דעות כתב שהיו עושין כן במרחץ כדי להזיע. ואפשר דכוונת הברייתא דהכא לומר שלא יעשה כן בפני כל אלא בחדר הפנימי. **ואינו** משתבר על השיש. גירסא דהכא אין לה שחר ובס' אגודה גרס ואינו משתין על השיש וגם לגירסת האגודה צריכין להבין מאי טעמא וי"ל דכוונת הברייתא שלא ישתין במקום שעומד על השיש לעיני כל שזהו מעשה בהמה אלא אע"פ שהוא עומד במרחץ ילך באחד הזויות וישתין מים והא דקתני בתר הכי מעשה ברשב"ג כו' ה"פ אע"פ שהיה חלש והיה קשה לו לילך ממקומו למקום מוצנע אפ"ה חלפו לו מן השיש ר"ל הוליכו אותו מן השיש ולא קבל כלומר שלא קבל מעבדיו להשתין על השיש ובאגודה לא גרס כלל הך מעשה דרשב"ג: **וי"א** פסול לעדות. זהו לא קאי רק על האוכל בשוק והכי איתא בהדי בקדושין וקי"ל הלכה כי"א וכן פסק הרמב"ם פי"א מהלכות עדות ובש"ע ח"מ סי' ל"ד: **בית** הכסא כו'. בספר אגודה גרס הכי בית הכסא נותן מקום זה שיוצא לזה שנכנס בית המרחץ נותן מקום זה שנכנס לזה שיוצא וכצ"ל הכי וי"ל לפרש דה"פ אם בא אחד לבה"כ ומצא שם אדם אחד שיושב בתוכו אותו שיושב צריך למהר עצמו כדי ליתן מקום לזה שנכנס לפי באיסור הוא לעצור הנקבים גם יוכל לבוא לידי סכנה ובבית המרחץ הוי איפכא זהו שנכנס אל ימהר וימתין עד שגמר זה כל מעשה הרחיצה להשתטף עצמו תחלה בפושרין ואח"כ בצונן לפי שאם יצא ועדיין הוא מזיעה סכנה היא לאדם: **ולא** ירוק. לפי שהיה המרחץ מרוצף באבני שיש כדמשמע לעיל ואם ירוק עליו נוח לאדם להחליק וליפול על האבנים והיינו הסכנה. ובפני חבירו אסור בכל מקום לרוק: **ושל** בית המרחץ כו'. ר"ל אם צריך הוא לומר הלכה כדי לפרושי מאיסורא מותר לאומרו בבית הכסא ובית המרחץ אע"ג דקי"ל אסור לאומרו דברים של קודש בבית המרחץ אבל כשצריך לומר לאפרושי מאיסורא מותר כדאיתא במסכת שבת גבי ר"מ שהיה רבי אומר לו כמה דינים שאין סכין ואין מדיחין בשבת בבית המרחץ [וע' ירושלמי פ"ג דשבת וס"ג דע"ז ובהגר"א ה"ה סי' פ"ה]: **אין** שואל ומשיב במקום כו'. כל הלכה זו עד ואל יניח כולו משובשת ובמסכת שבת גרסי' הכי מקום שבני אדם עומדין לבושין יש מקרא ותפלה ואצ"ל שאילת שלום כו' מקום שב"א עומדין ערומין ולבושין יש שם שאילת שלום ואין שם מקרא ותפלה כו' מקום שב"א עומדין ערומים אין שם שאילת שלום ואצ"ל מקרא ותפלה ופרש"י מרחצאות שלהן ג' חדרים היו לו פנימי להזיע ולשתטף ושם עומדים ערומים אמצעי שיורד לתוכו מן המרחץ ערום ולובש חלוקו והיינו עומדים ערומים ולבושים ואח"כ יוצא לחיצון וגומר לבישתו ונח שם וזהו עומדין לבושין עכ"ל. וכ"ל שכצ"ל הכא: **ולא** ישאל אדם שלום כו'. לא ידעתי מהו הסכנה וכ"ל שט"ס הוא וכצ"ל מפני ששמו של הקב"ה שלום כדאיתא בהדיא במסכת שבת דף י"ד: **דרוס** ידך עלי כו'. כל הלכה זו לא ידעתי לפרשה וכס' אגודה וכס' ר"ת פ' ד"א מביא נמי רוב דברי פרק זה והלכה זו לא גרס ליה: **והקורא** שתי פעמים. נ"ל שכצ"ל והרוחץ שתי פעמים [אבל במס' כלה רבתי הגירסא הקורא שמע]: **המתכסה** בטלית כו'. ר"ל שעושה שם אחר שהוא לבוש ועומד במקום שמזיע גוזל הרבים וכמ"ש הרמב"ם פ"ג מהלכות דעות אחר שיזיע גופו ישתטף ויצא ואח"כ זהו העומד אחר שהוא לבוש במקום שמזיע גוזל הרבים שהיה אפשר ליכנס אחר במקום המזיע והוא מונע אותו שלא להנאתו מש"ה גוזל את הרבים. וכן הטעם הרוחץ בצונן ומשתטף בפושרין לפי שדרכן היה לרחוץ בפושרין ואח"כ בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן כמ"ש הרמב"ם בהלכות דיעות ואז הוא רפואה לאדם אבל זהו שרוחץ תחלה בצונן ואח"כ משתטף בפושרין ואין לו בהם הנאה ומכלה המים הפושרין שלא להנאתו ומפסיד אותן הוי גוזל הרבים ואיידי דתני הכא גוזל הרבים מפרש מאי תקנתו של גוזל הרבים שיחפור בורות שיחין ומערות והטעם כדאיתא במסכת ביצה כדי שיהיו רבים נהנין מהן ואפשר שגם הנגזל יהנה ממנו והוי כמשיב את הגזילה לבעליהן: **סליק פרק עשירי**

פרק אחד עשר לא יפחות משנים. פי' עד שישמע שני תרנגולים: **מי** נתן לשכוי בינה. ומפרש הרא"ש והטור סי' מ"ו וז"ל פי' הלב נקרא שכוי בלשון המקרא והלב הוא המבין וע"י הבינה אדם מבחין בין יום לילה ומפני שהתרנגול מבין וגם בערבי קורין לתרנגול שכוי תקנו ברכה זו לאומרה בשמיעת קול התרנגול: **אדם** הבא מן הדרך כו'. ט"ס יש כאן וכצ"ל אדם הבא מן הדרך ונתייגע הקיז דם ונכנס למרחץ ושתה ונשתכר וישן ע"ג קרקע ושימש מטתו דמו בראשו וכ"ה במס' גיטין ומפרש שם ר' יוחנן והוא שעשאן כסדרן: **ובידו** אחת. פירוש אם שותה בפיו או בידו אחת דהיינו שממסר לשתות ואינו בודק תחלה ויש לחוש לנימא דהיינו תולעת שבמים ובמסכת ע"ז קרי ליה עלוקה וכ"ה בהדיא שם מפני סכנת עלוקה: **הנימא** שירא. נ"ל שכצ"ל הנימא שורה ר"ל הנימא דהיינו תולעת בתוך המים שורה במים ואיכא סכנתא ובמסכת ע"ז קתני נמי הבולע נימא של מים: **כותבי** ספרים כו'. הטעם מבואר במסכת פסחים כ"ד תעניות יתבו אנשי כנה"ג עליהן שלא יתעשרו שאם יתעשרו אין כותבין וקאמר נמי שם שאין רואין סימן ברכה ופרש"י מטעם דלעיל שאם יתעשרו לא היו כותבין: **המשתכר** בקנים כו'. משום דנפחן גדול שלטא בי' עינא: **ות"ח** יושבין תחת הזית כו'. אין הבנה לדברים הללו ובפ' מקום שנהגו איתא מקום שנהגו לעשות מלאכה בט"ב עושין כו' ובכל מקום ת"ח בטלים ובמסכת תענית איתא נמי כל העושה מלאכה בט"ב אינו רואה סימן ברכה אבל מכל מה שאיתא הכא לא הוזכר מידי ובדוחק נ"ל לומר דהאי מפני הסכנה נ"ל מפני היסח הדעת וה"פ דת"ח יושב תחת הזית או על שלחנו בטל מפני היסח הדעת כלומר שלא יסיחו דעתן מן האבילות: **קוצצי** אילנות. פרש"י שקוצצין אילנות טובים למוכרן לעצים והכל תמהין ומליזין עליהן ומתוך כך עין שולטת בהן: **ומגדלי** בהמה. כלומר מגדלי בהמה דקה שכל העם צועקין עליהם לפי שהולכין בשדות אחרים: **ותגרי** סימטא. פי' אותן שמוכרין בשוק והעין שולטת בהן מש"ה בכל אלו אינו רואה סימן ברכה: **הנותן** את הקץ. ר"ל המחשב הקץ וכדאמרי' בפ' חלק דף צ"ז תפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא אלא חכה לו: **בית** המדרש בעירו כו'. נ"ל בתחלה צ"ל בית הכנסת כגירסא הכתובה בגליון וה"ק כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לתוכה חייב מיתה והדר קאמר בית המדרש שיש בו אלף אלפים כו' על אחת כמה וכמה והא דקתני הכא אלף אלפים ורבוא רבבות מצות לכאורה קשה דהא אי אפשר לקיים יותר מתרי"ג מצות. וכ"ל ליישב ע"פ דאיתא במסכת סוטה פ' אלו נאמרין כמה בריתות נאמרו לישראל ומסיק למ"ד כל אחד נעשה ערב לחבירו א"כ לכ"א נאמרו ת"ר אלף בריתות וא"כ י"ל דלזה כיוונו חז"ל כאן דע"י הלימוד יש בכל אחד כמה בריתות והיינו כמו מצות: **תלמיד** בעירו. ר"ל ת"ח ואינו משמשו ללמוד ממנו: **וקובעו** לאחוריו. כצ"ל וכובעו לאחוריו לפי שזה מדרך גסות: **יצאו** אנשים כו'. לא ידעתי האיך מוכח מהכא דמי שיש בו גסות הרוח הוי כאלו עע"ז וצ"ל שחסר כאן

נבא

חבלי שינה על [א] אדם. והניעור משנתו אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה [ב]: המתהפך משנתו על הצדדין אומר [ג] פוקח עורים. *הנכנס לבית הכסא אומר התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון תנו כבוד לאלהינו ועמדו במקומכם [ד]. והזהרו עזרוני שמרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שזה דרכן של בני אדם. והיוצא מבית הכסא אומר ברוך אשר יצר את האדם בחכמה. רחץ פניו אומר ברוך המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי. [ה] לבש כליו ויצא לשוק אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותסמיכני לשלום ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים ותחזירני לביתי לשלום ותצילני מכף אויב ואורב בדרך [ו] ותצילני מיד לשון הרע ואל תרגילני לדבר עבירה וחטא ועון ואל אכשל בדבר הלכה ולא בשום דבר בעולם ותצילני מכל מיני מזיקין ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם שלא יזיקו בי בין ביום ובין בלילה [ז] אמן: יהי רצון מלפני הקדוש ברוך הוא שיראנו בשמחתה של ירושלים ונחמותיה אמן:

סליק פירקא וסליק מסכת דרך ארץ רבה

נוסחת הגר"א

[א] על עיני והניעור: [ב] היא: [ג] מתיר אסורים. הנכנס: [ד] ועזרוני ושמרוני וסמכוני והמתינו: [ה] יצא לשוק אומר: [ו] ומיד: [ז] ברוך הגומל חסדים טובים לעמו ישראל:

נחלת יעקב

בכא אחת וכנ"ל וכל המעלים עלמו מן הלדקה כאילו עע"כ כתיב הכא השמר פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכתיב התם יצאו אנשים בני בליעל מה להלן ע"כ אף כאן ע"כ והכי איתא להדיא במסכת ב"ב דף יו"ד ובמסכת כתובות: המתהפך משנתו כו'. במס' ברכות גרסי' הכי כי פתח עינא לימא פוקח עורים: התכבדו מכובדים. פרש"י במסכת ברכות אל המלאכים המלווים אותו אומר כן כנאמר כי מלאכיו יצוה לך: סליק

מסכת דרך ארץ זוטא

פרק ראשון

דרכן של תלמידי חכמים עניו ושפל רוח זריז ממולא עלוב ואהוב לכל אדם. שפל לאנשי ביתו ירא חטא ודורש את האדם לפי מעשיו. ואומר כל מה שיש בעוה"ז אין לי חפץ בהם [לפי שאין העוה"ז שלי] יושב ומשנה [א] ומטנף כסותו לפני רגלי תלמידי חכמים. ואין איש רואה בו דבר רע. שואל כענין ומשיב כהלכה. הוי כנוד בקוע [ב] (א) שנתפתח להכנים הרוח וכערוגה עמוקה שמחזקת את מימיה. וכקנקנה זפותה שמשמרת את יינה. כספוג שהוא סופג את הכל. אל תהיה כפתח גדול שמכנים את הרוח ולא כפתח קטן שמגבל את היקרים. היה כאסקופה התחתונה שהכל דשין בה וכיתד הנמוכה שהכל תולין בה: אם לקית בממונך. זכור איוב שלקה בממונו ובגופו. אם לקית בגופך. זכור דתן ואבירם שירדו חיים שאולה. אל תכשל בעיניך שאין מכשול אלא בעינים. אל [ג] תבוש מן (ב) השנים שמא תאכל יותר מדאי. [ס"א ואל תמשוך מן המצות ואל תמשוך למינות] אל תדרוש מן הצדוקים שמא תמשך לגיהנם. אם אומרים עליך אחרים דבר רע אל תענם. גדול יהיה בעיניך כקטן. אם אמרת על אחרים דבר רע קטן יהיה בעיניך כגדול עד שתלך ותפיים עליו: אל יהי [ד] פקדונך ופרקך רע שאין שבחה של תורה [ה]: הוי אוהב את התורה ומכבדה. (אלא יהי טוב שכן שבחה של תורה). הוי אוהב את הבריות ומכבדן. העבר רצונך מפני רצון חבירך שכן עשתה רחל ללאה ודוד לשאול: העבר רצונך ורצון חבירך מפני רצון שמים שכן מצינו ביעקב שלא נשק ליוסף. הוי אוהב את השמא ושנא את הכמה. רבי חדקא היה אומרה בלשון אחרת הוי אוהב את השמא ושנא את [ו] הכמה בכך: הרחק מן המביא לידי עבירה (ג) ומן הכיעור ומן הדומה לכיעור שמא יחשדוך אחרים בעבירה. אל תלשין את חבירך. שכל המלשין את חבירו אין לו רפואה. אל תאכל לחם עם כהן עם הארץ שמא [ז] (ג) תחלל קדשי קדשים. הרחק מן התרעומת שמא תתרעם על אחרים ותוסיף לחטוא: ז' אבות כרותי ברית. אלו הן אברהם. ויצחק. ויעקב. משה. ואהרן. ופינחס. ודוד. באברהם כתיב (בראשית טו) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר. ביצחק כתיב (שם יז) ואת בריתי אקים את יצחק. ביעקב כתיב (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקב. במשה כתיב (שמות לד) כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת (בני) ישראל. באהרן כתיב (במדבר יח) ברית מלח עולם הוא לפני ה'. בפינחס כתיב (שם כה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. בדוד כתיב (תהלים פט) כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי: ז' אבות (ד) שכנו בכבוד עולם ולא שלטה בהן רמה ותולעה ואלו הן. אברהם. ויצחק ויעקב ומשה ואהרן (ה) ועמרם אביהם. וי"א אף דוד שנאמר (שם טז) לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח: ט' נכנסו בחייהם בג"ע. ואלו הן חנוך בן ירד ואליהו ומשיח ואליעזר עבד אברהם וחירם מלך צור ועבד מלך הכושי ויעבץ בנו של רבי יהודה הנשיא ובתיה בת פרעה וסרח בת אשר ויש אומרים (ו) אף (ז) ר' יהושע בן לוי:

פרק שני

כל דרכיך יהיו לשם שמים. הוי אוהב את השמים וירא מן השמים. הוי חרד ושש על כל המצות. שב לפני הזקנים והטה אזנך לשמוע את דבריהם והקשב אזניך לדברי חבירך. אל תהי נבהל להשיב. ותהא מחשב דברים כענין. ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. והוי מודה על האמת. ואל תדבר בפני מי שגדול ממך בחכמה. ואם [ח] חפצת ללמד אל תאמר על מה שלא שמעת שמעתי. ואם שאלוך דבר קטן ואי אתה יודע בו אל תבוש לומר איני יודע. ואם שנית לך ולא שמעת אל תבוש לומר שנה לי. ואל תשא פנים לעצמך לומר (לא) שמעתי. (ח) עשה דברים [ט] לשום פעולתן לדבר בהם לשמים: (ט) אל תשימם כעטרה להתעטר בהן. ולא כקורדום [י] (י) לאכול בהן ולא כמר לחפור בהן. קבל עליך דברי תורה בצער. ואל תהי מבקש עלבונך: חשבון יפה ופרק טוב [כ] יש הבטחה ויש אמתי: הוי אוהב את התורה ומכבד את התורה. אוהב את הצדקות ואת התוכחות ואת המישרים. ואל תרדוף אחר כבוד. ואל תגיס דעתך בהוראה. דע שמן היום למחר בין שהוא שלך בין שאינו שלך [ל]. את שלך אינו שלך ואת שאינו שלך למה הוא לך (והיה שלך) עליו הכתוב אומר (חבקוק ב) הוי המרבה לא לו עד מתי ומכביד עליו עבטיט. למוד להיות גומר בטוב. הוי עלוב ואהוב לכל ושפל רוח [בפני כל אדם הוי כנוד שאינו בקוע וכפתח שאינו נפתח להכנים את הרוח וכאסקופא התחתון שהכל דשין בה ס"א] ולשון רכה (כ) הוי קל לראש ונוח לתשחורת. סוחר טוב. ורווח כתף. הרחק מן המביא לידי עבירה. הוי נרתע מחטא הקל שלא יביאך לחטא חמור. הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה [מ] שמא תביאך לחמורה. יהי כבוד חבירך חביב עליך כשלך. הוי מיקר את כל האדם. אל תאמר אחנוף לזה שיאכילני ולזה שישקני ולזה שילבישני ולזה שיכסני (ל) מוטב שתתבייש מעצמך ואל תתבייש מאחרים. ואל יביישך [שינייך] ואל יבזך פיך. ואל יקללך לשונך ואל יכלימוך שפתיך. ואל (מ) תשתחוה לדבריך: אם חפץ אתה להדבק באהבת חבירך. הוי נושא ונותן בטובתו. ואם אתה רוצה להתרחק מחטא צא וחשוב ועיין בסופו. חשוק נפשך במצוה שנן ורנן [נ] בפתחיה. אם הטיבות הרבה יהי בעיניך מעט ואל תאמר משלי הטיבותי. אלא (נ) שהטיב לך. וצריך אתה ליתן הודאה לשמים. ואם הטיבוך מעט יהיה בעיניך הרבה. [ס] אל תאמר בשביל מעשיו ההגונים הטיבו לי. אלא בשביל מעשיו שאינן הגונים לי הטיבו לי שנאמר (דברים ז) ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו ואם הריעות מעט יהי בעיניך הרבה ואמור אוי לי כי חטאתי אוי לי כי בא מכשול על ידי. אם הריעוך הרבה יהי בעיניך מעט ואמור כמעט נגביתי והלא יתר מכאן הייתי ראוי:

פרק שלישי

תן (ס) דעתך עד שיצא מפיך חשוב מעשיך בדרך ארץ. ותן שכר לפסיעותך. צדק הדין עליך והוצא עצמך (ע) [מן התרעומות]. הוי דן את חבירך לכף זכות. ואל תכריעהו לכף חובה. הוי שש בחלקך. והתנאה במיעוטך. ואל תשנא את המוכיחך. יהי חלקך מבורך לעולם. עין טובה ונפש שביעה: (פ) למוד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז. אם רפית במצוה אחת. סופך לרפות באחרת. (וכן) כיוצא בה אם הקלות פומך להקל מצוה אחת סופך להקל באחרת (וכן) כיוצא בה (ואין לך בצערך). ואם עברת על דברי תורה ברצונך מעבירים אותך ברצונך ושלא ברצונך. ביום

נוסחת הגר"א

[א] ומטיל: [ב] שנפתח: [ג] תמשוך אחר פרפראות שמא: [ד] פרקך: [ה] אלא הוי טוב שכן שבחה של תורה: [ו] המה: [ז] יאכילך בקדשים הרחק מן התרעומות שאם תתרעם על אחרים תוסיף: [ח] הפצו ללמוד עמך לא תאמר שמעתי ואם: [ט] לשם פעלן ודבר בהם לשמם: [י] לבקע: [כ] הבטחתך תהיה אמיתי: [ל] אינו שלך את: [מ] שהיא: [נ] בפרטיה: [ס] ואל תאמר בשביל מעשי ההגונים הטיבו לי אלא בשביל מעשי שאינם הגונים הטיבו:

הגהות הגרי"ב

(א) ס"א שאינו נפתח: (ב) ס"א מפיך: (ב) [חולין מד:]: (ג) ס"א יאכילך: (ד) ס"א שכבר: (ה) ס"א והגר"א ואהרן ומרים ובנימין בן יעקב ול"ג עמרם: (ו) ס"א הוציא חירם מלך צור ותכנים תחתיו ריב"ל: (ז) [כתובות דף עז:]: (ח) [נדרים דף סב. ע"ש]: (ט) [אבות פ"ד]: (י) ס"א לבקע בה: (כ) [אבות פ"ג]: (ל) [תענית דף טו: סנהדרין דף מג.]: (מ) ס"א תשכח: (נ) ס"א והגר"א ממה שהטיבו לי: (ס) ס"א הוי דן דבריך עד שלא תוציאם: (ע) ס"א והגר"א: (פ) [ברכות דף ד.]:

הגהות מהריעב"ץ פ"א וי"א כו'. נ"ב ומוציא כנגדו חירם. אע"פ שמפורש בכתוב בעדן גן אלהים היית. מפני שסרח וגורש משם. והיינו נמי דלא קחשיב אדה"ר ובניו. וכן יש עוד אחד שנכנס בג"ע ויצא משם רב"א בפרק המקבל [דף קיד:]: פ"ב ואמור. נ"ב בלבך [וכמ"ש בברכות דף י"ט ע"א לא מבעי ליה לאינש למימר הכי כו']:

נחלת יעקב

פרק א ממולא. ר"ל ממולא ממדות הטובות ומצאתי בגירסא אחת כתוב ממולא והיא היא דממולא הוא מלשון מעורב מכל המדות. אכן הגירסא היותר נכונה כתובה בספר ראשית חכמה וגרס ממולא כל טוב [לפנינו בגמ' קדושין דף כט: הגי' ממולא]: ומטנף כסותו. בספר ר"ח גרס ומתעטף בכסותו לפני רגלי ת"ח: כפתח קטן כו'. ר"ל אם הפתח היא קטנה מקומת אדם וצריך אדם לשוח בכניסתו ואם נכנס בה לפי תומו הובע ראשו במשקוף והיינו דקאמר שמגבל היקרים: זכור איוב כו'. ר"ל בכל מה שאירע לך התנחם עצמך במי שלקה יותר כדמפרש אם לקית בממונך זכור איוב שלקה בממונו ובגופו ואם לקית בגופך זכור דתן ואבירם שירדו חיים שאולה ולא נשאר מהם שריד ופליט: שמא תאכל יותר מדאי. ומצאתי גירסא אחת דגרס הכי אל תבוש מן השניים שלא תאכילם יותר מדאי: גדול יהיה בעיניך כקטן. ר"ל אם אמרו עליך דבר גדול יהי בעיניך כקטן ובגירסא אחרת מצאתי בהדיא דגרס הכי אם אמרו אחרים עליך דבר גדול יהיה בעיניך כקטן: שאין שבחה כו'. עירבוב דברים יש כאן ובספר קטן מצאתי דגרס הכי אל יהי פקדונך ופרקך רע שאין שבחה של תורה אלא יהי פרקך נאה שכן היא שבחה של תורה הוי אוהב את התורה ומכבדה ע"כ גירסא זו היא נכונה יותר: שכן מצינו ביעקב כו'. נ"ל ע"פ מ"ש רש"י פרשת ויגש על הפסוק ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד ופרש"י אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע [ועי' במסכת כלה רבתי פ"ב]: הוי אוהב את השמא כו'. נ"ל שצ"ל ושנוא את הכמה בכך ר"ל שיהא אדם רואה את הנולד וידאג מכל דבר שמא יבא לידי עבירה וזהו הוי אוהב את השמא ואל תאמר נואש לכל דבר ולומר מה בכך וזהו ושנוא את הכמה בכך שאל תאמר מה בכך: קדשי קדשים. בגי' אחרת מצאתי שמא יאכילך קדשי קדשים: וי"א אף ריב"ל. בילקוט דף י"ב הגירסא כמ"ש כאן על הגליון וי"א הוציא חירם מלך צור כו' ולפ"ז הי"א נמי ס"ל דתשעה ניגהו אלא דמפיק חירם ומכניס במקומו ריב"ל ועיין מזה בתוס' ביבמות דף ט"ז ע"ב בד"ה פסוק זה שר העולם אמרו שהביאו כן ברייתא דמסכת דרך ארץ:

סליק פרק ראשון

פרק ב ואל תשא פנים לעצמך. הלשון מגומגם ובגי' אחרת מצאתי ואל תבוש עצמך לומר לא שמעתי: לשם פעולתן. ובמסכת נדרים גרסינן לשם פועלן ופי' הר"ן דהיינו הקב"ה שעשה כל מעשיו לשם הקב"ה וכדמפרש הכא לדבר בהן לשמים ולא לשום הנייה או להתפאר מבני אדם: חשבון יפה ופרק טוב. בגי' אחרת מצאתי חשבון יפה ופרע טוב ולדעתי גי' זו נכונה ע"פ מה שכתב בספר ראשית חכמה בשער ראשון מפרק דרך ארץ וז"ל יהא ת"ח נאה במשאו ובמתנו כיצד אם יש לו ליפרע ידקדק על עצמו ויפרע יותר ממה שיש לו ליתן ואל ידקדק כל כך עם בני אדם אם יש להם ליתן לו שום דבר מפני שנמצא כאומר שלי שלי ושלך שלך שזהו מידת סדום עכ"ל וא"כ ה"ק הכא חשבון יפה ופרע טוב אם יש לו ליתן לשום אדם יחשוב יפה ויפרע יותר מה שראוי ליתן: דע שמן היום למחר. גם בזה מצאתי בספר ראשית חכמה סוף שער ג' מפרק ד"א גי' נכונה וה"ג התם דע מה שבין היום למחר בין שאינו שלך את שבידך היום למחר אינו שלך ושאינו שלך למה יהא שלך. והעושה את שאינו שלו שלו עליו הכתוב אומר הוי המרבה לא לו: עב טיט. ט"ס הוא וכנ"ל עב טיט והוא סיפא דקרא הוי המרבה כו': ונוח לתשחורת. פרשתי במסכת דרך ארץ רבה פרק ג' ע"פ פירוש הר"ע במסכת אבות. אכן מצאתי בספר ר"ח שער הכ"ל פי' אחר וז"ל הוי קל לראש פי' אל תדבר בפני מי שגדול ממך אלא עמוד לפניו ותשמשו והקל עצמך נגדו. ונוח לתשחורת בהפך יכבד אצל קטן ולא יקל עצמו אצלו: ורווח כתף. בשער הכ"ל גרס הכי הוי סוחר טוב ומשלם טוב ומבקש טוב: ובורח מן העבירה כנ"ל ובורח מן העבירה קלה שמא תביאך לחמורה וכ"ה הגי' בספר ר"ח: ואל תשתחוה לדבריך. ר"ל שלא תדבר מהרה בלי מיתון ולבסוף צריך אתה להשתחוות נגד חבירך ולמחול על דבריך אלא תחשוב תחלה לדבר דברים המתיישבים על לב שומעם. ולס"א דגרסי ואל תשטח לדבריך נמי ניחא שלא תהא צריך להשתטח ולהתנפל בשביל דבריך: אלא שהטיב לך. יותר ניחא גירסת הגליון דגרס ממה שהטיבו לי ר"ל אם הטיבות לחבירך אל תאמר משלי הטיבותי לו אלא ממה שהטיב לי הקב"ה וכדאיתא במסכת אבות תן לו משלו שאתה ושלך שלו: בשביל מעשיו. כנ"ל בשביל מעשי ההגונים ר"ל אם הטיב לך המקום אל תתלה בזכותך אלא אדרבה תדאג שהטיבו לך בשביל מעשיך שאינם הגונים ולכן נתנו לך שכרך בעוה"ז כדכתיב ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו: סליק פרק שני

פרק ג ותן שכר לפסיעותך. ר"ל שילך לדבר מצוה ולגמול חסד וכיוצא בה ובזה יהיה שכר טוב לפסיעותיך: וכן כיוצא בה. הלשון הזה מגומגם ומצאתי בספר אחד דגרס הכי כיוצא בה אם הקלת במצוה אחת סופך שתקל במצוה אחרת: ואין לך בצערך. גם בזה מצאתי בס' הג"ל הגי' יותר נכונה וכנ"ל ואין לך שכר בצערך ר"ל אפילו אם תצער עצמך על זה אין לך שכר לפי שאתה גרמת לך לפי שהקלת במצוה אחת: מעבירים אותך כו'. כדאיתא במסכת אבות כל המבטל תורה מעושר סופו לבטלה מעוני והיינו שלא ברצונך

אם נטלת שאינו שלך. את שלך יטלו ממך. והוי זהיר בקדשים בין בנתינתן בין באכילתן. הוי עלוב ואהוב [א] להשיב ליודעך [ושפל רוח בפני כל האדם לאנשי ביתך יותר מכל אדם ואם תתרעם ותלחם עם ביתך סופך לגיהנם ס"א] עלוב ואהוב לכל אדם ולאנשי ביתך. תחלת נדרים פתח לאולת. תחלת טומאות פתח לעבודת כוכבים. תחלת קלות ראש בנשים פתח לניאוף: אם ערבת ערבת על מנת לשלם ואם לוית לוית ע"מ לפרוע. ואם הלוית הלוית ע"מ לתבוע. הוי מחשב [ב] להשבה ולהפסיק את החשבון. (א) קנה שם טוב קנה לעצמו. קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העוה"ב. אין הביישן למד. ואין הקפדן מלמד [ואין עם הארץ חסיד ואין בור ירא חטא] ולא כל המרבה בסחורה מחכים: [ושים עצמך בתורה יותר מעל סחורה]: חמש עשרה מדות נאמרו בת"ח ואלו הן. נאה בביאתו. [ג] חסיד בישיבתו. ערום ביראה. פקח בדעת. חכם בדרכיו. כונס וזכרן. מרבה להשיב. שואל כענין ומשיב כהלכה. [ד] ומשיב על כל פרק ופרק דבר. הולך אצל חכם. ולמד ע"מ ללמד. ועל מנת לעשות: אל תהא כאסקופה העליונה [ה] (ב) שמונעת את הרגלים (וסופה להסתר ס"א). ולא כאמצעית שכל היושב על ידו זועף וסופה להסתר. היה כאסקופה התחתונה שרוב בני אדם דורסין אותה לסוף כל הבנין כולה נסתר והיא במקומה עומדת:

פרק רביעי

תלמידי חכמים נאים בחבורה. ואין עמי הארץ נאים בחבורה. (ג) העוסק במקרא מדה [ו] שאינה מדה. במשנה מדה שנוטלין עליה שכר. תלמוד אין לך מדה גדולה מזו. ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן הש"ס. עשה תורתך בחנם ולא תטול עליה שכר שהמקום נתנה בחנם. (ד) ואין נוטלין שכר על דברי תורה. ואם אתה נוטל שכר על דברי תורה נמצאת מחריב את כל העולם כולו: אל תאמר אין לי ממון. שכל הממון שלו הוא שנאמר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב (אמר) [נאום] ה' צבאות. אם עשית צדקה תזכה לממון. ואם זכית לממון עשה ממנו צדקה בעוד שהוא בידך קנה ממנו העולם הזה ותנחול העוה"ב [ז] שאם אין אתה עושה ממנו צדקה יעוף פתאום שנאמר (משלי כג) התעיף עיניך בו ואיננו: אל תאמר איש חכם פלוני ואני איני חכם. שלא שמשת כיוצא בו. ואל תאמר איש פלוני עשיר ואני איני עשיר. (ה) שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות. ואל תאמר איש פלוני נאה ואני מכוער. שבשעת המיתה (ו) אדם [ח] עושה כנבלה. ולא עוד אלא שהנבלה מוכרה לנכרי או נתנה בחנם ונבלת אדם אין כל בריה יכולה להשגיח עליה. [אל תאמר איש פלוני צדיק ואני איני צדיק ששניכם עתידים ליתן את הדין ס"א] אל תאמר איש פלוני גבור ואני חלש. שאין גבורה אלא בתורה שנאמר (תהלים קג) ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו. דברי אלו יהיו על לבבך. דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. אל תתן עיניך בממון שאינו שלך. שהן משקעות שערי הרקיע. (ז) ואל תתן אזניך לשמוע דברים בטלים. שהן נכוות תחלה לאיבריך [ואל תתן עיניך בממון שאינו שלך שהוא מאפיל אותך כאישון לילה ואפילה ס"א] ואל יספר פיך לשון הרע שהוא נכנס תחלה לדון. ואל ימצא בידך לשון הרע לא דבר רע ולא דבר גזל שכל אבריך יעידו בך. ואל יקדמוך רגליך לדבר עבירה שמא יקדמך מלאך המות. אל תתירא מב"ד שלמטה. שהרי עדיך אוהבי ממון הם. אלא היה מתירא מב"ד של מעלה [ט] [שהרי יש לך עדים] שיהיו מעידין בך למעלה. ולא עוד אלא שמכריזין עליך (מריבה) בכל שעה ושעה. אם עשית דברי בשמחה. פמליא שלי תצא לשחרך. ואף אני בעצמי אצא לקראתך. ואומר לך בואך בשלום. עיניך שלא נתת בממון שאינו שלך. הם יאירו באישון חושך [י] שנאמר (ישעיה נח) וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים (הט) אזניך שלא שמעת בהם דברים בטלים הם יקשיבו לך שלום בעולם ויאזינו לחיי העוה"ב שנאמר (שם ל) ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו וכי תשמאילו. פיך שלא סיפר לשון הרע עליו יהרגו כל בעלי [כ] הרוגים: פיך שעסק בתורה עליו יתברכו כל בעלי ברכה. ידיך ששמרת מגזל. מה יעשו לך כל בני עולה: ידיך שלא קפצת מן הצדקה. מה יעשו לך כל בעלי [ל] כסף וזהב: רגליך שלא קדמוך לדבר עבירה. מה יעשה לך מלאך המות. דברי אלה התריתי לפניך ומה שתרצה תעשה ולא תאמר [לא] התרו בי:

(אלו הפרקים נמצאו במחזור וויטרי)

פרק חמישי

מי שהוא ת"ח לא יאכל מעומד לא ילקלק באצבעותיו ולא יגסה בפני חבירו מיעוט שיחה מיעוט שחוק מיעוט שינה מיעוט תענוג מיעוט הן מיעוט לאו לאו: (ח) לעולם יהא אדם יודע אצל מי הוא יושב ואצל מי הוא עומד ואצל מי מיסב ואצל מי הוא מסיח ואצל מי הוא חותם שטרותיו: בארבעה דברים תלמידי חכמים ניכרים. (ט) בכיסן בכוסן בכעסן ובעטיפתן. וי"א אף בדיבור: הדר תורה חכמה. הדר חכמה ענוה. הדר ענוה יראה. הדר יראה מצוה. הדר מצוה צניעות. לא יהא אדם ער בין הישינים ולא [מ] ישן בין העירים. ולא בוכה בין השוחקים ולא שוחק בין הבוכים. ולא יושב בין העומדים. ולא עומד בין היושבים. ולא קורא בין השונים. ולא שונה בין הקוראים כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות:

פרק ששי

ארבעה דברים גנאי לתלמידים לא יהא אדם מחשיך בדרך (י) ולא יצא כשהוא מבוסם ולא יכנס לבית הכנסת באחרונה ולא ירבה בישיבת של עמי הארץ: לכניסה הגדול קודם. ליציאה הקטן קודם. לעליית הסולם הגדול קודם. לירידת הסולם הקטן קודם. לבית הוועד הגדול קודם. לבית הכלא הקטן קודם. לברכה הגדול קודם. והמהלך שואל בשלום היושב. לא יהא אדם מיסב בפני מי שגדול ממנו: בא לפרוס את הככר בוצע ממקום הצלי. ואם בא לאכול את הצנון ובצל אוכל ממקום העלין ולא יטול את הככר ויתלוש [נ] (בו שיש) ויחזרנו על השולחן: בא לשתות כרבים הופך פניו לצד אחר וישתה. ולא יהא אדם לא נוקדן ולא עומקן ולא גרגרן. ומותר על קלקלתו ואינו מתכבד (כ) מקלון חבירו: תחלת עבירה הרהור הלב. שניה לה ליצנות שלישית לה גסות הרוח. רביעית לה אכזריות. חמישית לה הבטלה. ששית לה שנאת חנם. שביעית לה עין הרע. הוא שאמר שלמה (משלי כו) כי יחנן (את) קולו אל תאמן בו וגו':

פרק שביעי

(ל) שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם. חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין ואינו נכנס לתוך דברי חבירו ואינו נבהל להשיב שואל כענין ומשיב כהלכ' ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי ומודה על האמת וחילופיהן בגולם: ת"ח צריך שיהא צנוע באכילה ובשתייה ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל בהליכתו ובעטיפתו ובקולו וברוקו ובמעשיו הטובים. מה כלה זו כל זמן שהיא בבית אביה מצנעת עצמה וכשהיא יוצאת מפרסמת עצמה ואומרת כל מי שיודע בי עדות יבא ויעיד. כך ת"ח צריך שיהא צנוע במעשיו ומפורסם בדרכיו. רודף אחר האמת ולא אחר השקר. אחר האמונה ולא אחר הגזל. אחר ענוה ולא אחר הגסות. אחר השלום ולא אחר המלחמה. (מ) אחר עצת זקנים ולא אחר עצת הילדים. (נ) אחר הארי ולא אחר האשה: [ס] איזהו מכבד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכנים ומוציא אחד הרב ואחד החכם. ואיזהו המבזה לא ישב ולא ידבר במקומו ולא סותר את דבריו. (תני ר' חייא) (ס) יפה שתיקה לחכמים ק"ו לטיפשים וכן אמר שלמה [גם] אויל מחריש חכם יחשב [משלי יז] ואין צ"ל חכם מחריש:

פרק שמיני

הוי רך כקנה שהרוח נושבת בו לכל רוח שתרצה שאין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו (ע) למה נמשלה תורה למים לומר לך מה דרכו של מים אינן הולכין למקום גבוה אלא למקום נמוך כך אין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו: הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו וקרב לדבר המתקבל

הגהות הגרי"ב

(א) [אבות פרק ב]: (ב) ס"א שמנגפות: (ג) [ב"מ דף נג.]: (ד) [נדרים דף לז:]: (ה) [ברכות דף ה:]: (ו) ס"א אתם חשובים: (ז) [כתובות דף ה:]: (ח) [סנהדרין דף כג.]: (ט) [עירובין דף סה: ע"ש]: (י) [ברכות דף מג:]: (כ) ס"א והגר"א בקלון: (ל) [אבות פ"ה]: (מ) [מגילה דף לא:]: (נ) [ברכות דף סא. עירובין דף יח:]: (ס) [פסחים דף צט.]: (ע) [תענית ז.]

נוסחת הגר"א

[א] לכל אדם ולאנשי ביתך יותר מכל תחלת דברים פתח: [ב] תשובה ולפסוק: [ג] נאה ביציאתו: [ד] שומע: [ה] שמחבל את הפנים ולא כאמצעית שמנקפת את הרגלים וסופן להסתר אלא הוי: [ו] ואינה: [ז] ואם: [ח] נעשה: [ט] שעדים מעידים: [י] ואפילה: [כ] מריבה: [ל] זרוע. רגליך: [מ] יהא: [נ] בשיניו: [ס] מכבד את חכמים איזהו מכבד את חכמים:

נחלת יעקב

בלועך: תחלת נדרים כו'. שמא יעבור על נדרו ואז נקרא כסיל כדכתיב בקהלת כאשר תדור נדר לא תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים ופירש"י כסילים היינו מי שנודר ואינו משלם: הלוית ע"מ לתבוע. ר"ל כשם שאם הלוית בודאי ע"מ לתבוע כך אם לוית תהא דעתך ע"מ לשלם ובספר אחד ראיתי שמשפך הנוסחא ותני ברישא אם הלוית לתבוע ואם לוית לוית ע"מ לפרוע ולגירסא זו מתיישב היטב לפרש כאשר פרשתי [וע' במס' כלה רבתי פ"ה]: הוי מחשב כו'. כצ"ל הוי מחשב להפסיק החשבון: קנה לעצמו. ר"ל אם קנה שם טוב קנה עצמותו דאם אין שם טוב היו כלא היו כ"כ התי"ט פ"ד דמס' אבות וע"ש פי' אחר: נשים עצמך בתורה. כצ"ל ושים עצמך ולבך בתורה יותר מכל סחורה: חמש עשרה מדות כו'. בכלל קחשיב ט"ו ובפרט אינן רק י"ד ואפי' אם נחשוב שואל כענין ומשיב כהלכה לשתים אפ"ה אינן רק י"ד אכן מצאתי בספר אחד דקחשיב נמי מרבה לשמש ומרבה בישיבה ולפ"ז יש לומר דשואל כענין ומשיב כהלכה נחשוב חדא ואפ"ה הוי ט"ו וכן מוכח מפרק ה' דמסכת אבות גבי שבעה דברים בחכם דקחשיב שואל כענין ומשיב להלכה כחדא ומפרש הרע"ב מתוך שהתלמיד שואל כענין אז הרב משיב כהלכה כדאמרינן בעלמא [שבת ג:] כי קאי רבי בהאי מסכת לא תשיילי' במסכת אחריתא: ומוסיף על כל פרק דבר. כצ"ל ומשיב על כל פרק דבר: דורשין אותה. כצ"ל דורסין אותה ואם כל הבית נסתר היא במקומה עומדת ובא ללמד על מדת הענוה שיהא דומה לאסקופה התחתונה שהיא קיימת לעולם: סליק פרק ג'

פרק ד תלמוד אין לך מדה כו' ולעולם הוי כו'. מה שיש לדקדק בזה עיין במס' סופרים פ' ט"ו הלכה ו"ו ושם פרשתי: ואין נוטלין שכר כו'. במס' נדרים דף ל"ז ובמס' בכורות יליף מקרא דכתיב ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' ודרשי' מה אני בחנם אף אתה בחנם ומסיק שם דדוקא על מדרש אסור ליטול שכר אבל על מקרא מותר דנוטל שכר פיסוק טעמים וכ"כ הרמב"ם פ"א מהלכות ת"ת: אל תאמר אין לי ממון כו'. נ"ל דקאי אדלעיל שקאמר שאין ליטול שכר על ד"ת וע"ז קאמר ואל תאמר שאין לי ממון לפי שכל הממון של הקב"ה וברצונו יזמין לך ממון ובספר אחד מצאתי בהדיא שגרס ואל תאמר אין לי ממון. ולגי' זו מוכח להדיא דקאי אדלעיל: הטה אזנך כו'. כצ"ל אזניך שלא שמעת בהם דברים בטלים כו': סליק פרק רביעי

פרק ה לא ילקלק באצבעותיו. ר"ל שלא ילקלק המאכל הרכוך באצבעותיו מפני שהוא דרך רעבתנות וכן לא יגסה בפני חבירו דהיינו להפך המאכל בפיו מצד אחד לצד השני והוא מלשון שגמרא מגיס בקדירה: מיעוט הן. נ"ל שצ"ל מיעוט הן הן כמו גבי מיעוט לאו לאו וטעמא דאמרי' במס' שבועות דף ל"ו ע"א דהן הן הוי שבועה ולאו לאו נמי שבועה ומש"ה לא ירגיל הת"ח לומר ב' פעמים הן או ב' פעמים לאו על כל דבר: בארבעה דברים ת"ח כו'. במס' עירובין דף ס"ה קתני סתם אדם ניכר משמע דקאי על כל אדם שמתוכן ניכר אם אדם הגון הוא או לא: בכיסן. פי' כשנושא ונותן עם בני אדם אם באמונה הוא עושה: בכוסן. אם דעתו מיושבת עליו ביינו: בכעסן. שאינו קפדן יותר מדאי: ובעטיפתן. ר"ל בסילוקן ובמלבושיו ובמס' עירובין לא קחשיב בעטיפתן ולא קחשיב רק בכיסו ובכוסו ובכעסו וי"א אף בשחקו: וי"א אף בדבר. כצ"ל אף בדיבור ואפשר דהיינו י"א דהתם דקאמרי אף בשחקו דהיינו שאינו משחק כשמדבר והוא ודאי מדת ת"ח לפי שאסור לאדם למלאות פיו שחוק: סליק פרק חמישי

פרק ו מחשיך בדרך. שלא יצא בלילה בדרך ובמס' ברכות דף מ"ג גרסי' אל יצא יחידי בלילה ומפרש הש"ס הטעם משום חשדא ומשמע דאפי' בעיר אל יצא יחידי בלילה משום חשדא דזנות וסיים שם בגמ' וה"מ דלא קביע לי' עידנא אבל קביע ליה עידנא מותר: כשהוא מבוסם. מפרש שם בגמ' דוקא במקום ששם חשודין על משכב זכור: ולא יכנס לבה"כ כו'. מפרש בגמרא משום דקרי ליה פושע פרש"י מתעצל והתם גרסינן בית המדרש ואמנם חד טעמא אית בהו: בישיבתו של ע"ה. דלמא אתא לאמשוכי בתרייהו: לכניסה הגדול כו'. לא מצאתי טעם בכל אלו ונ"ל ע"פ דאיתא במס' ברכות [דף סא] בגדולה מתחילין מן הגדול ובקלקלה מתחילין מן הקטן ויליף לה התם מקרא ולפ"ז י"ל דה"ט בכל אלו דהוי כמו קלקלה מש"ה מתחילין מן הקטן: ממקום הצלי. היינו ממקום שנאפה יפה כדאיתא לעיל במס' ד"א רבה: ויתלוש בו שיש. ט"ס הוא וכצ"ל ויתלוש בשיניו ויחזירנו על השלחן: כי יחנן את קולו כו'. אסיפא דקרא סמיך דכתיב בתריה כי שבע תועבות בלבו והיינו שבע מדות דקחשיב הכא: סליק פרק ששי

פרק ז שואל כענין ומשיב כהלכה. חדא חשיב להו דאל"כ תמניא הוי אע"כ חדא נינהו וכמ"ש לעיל בשם מתני' דאבות ע"ש וגם מזה ראיה למ"ש לעיל: כל מי שיודע כו'. ר"ל מי שיודע עדות שזכיתי יבוא ויעיד וכ"כ המ"כ במדרש רבה פרשת כי תשא דשם איתא נמי להך מאמר: איזהו מכבד כו'. במס' קדושין [לא:] איתא הכי גבי כיבוד אב ואם אבל הכא לא מיירי לעיל מכיבוד אב ואם. ואפשר דהכי היכא דמצינו גבי כיבוד אב ואם דזהו קרי כיבוד ה"נ אמרינן גבי כבוד ת"ח: תני ר"ח יפה כו'. לכאורה קשיא רישא אסיפא דמרישא משמע דשתיקה יותר טובה לטפשים ומסיפא משמע איפכא ובאמת במס' פסחים ס"פ מי שהי' טמא לא מסיים בסיפא ואנ"ל לחכמים אבל בירושלמי דפסחים הגירסא כמו הכא וכתב שם ביפה מראה ליישב בשם בעל עין יעקב וז"ל דאין ה"נ דשתיקה תנדק יותר בטפשים אבל מה שאמר חכם יחשב ינדק יותר בחכמים והיות זה ג"כ בטפשים הוא חידוש שעם היות טפש יחשב לחכם מפני שתיקתו ע"כ אבל עדיין קשה לפ"ז הא דקתני הכא וכן אמר שלמה גם אויל מחריש כו' דלשון וכן לא תנדק דהא מילתא אחריתא היא. אכן מצאתי פי' נכון מאד על מאמר זה בספר בינה לעיתים דרוש ס"ג דף קס"ד ע"א וז"ל ולי אפשר כי הוא מהמבואר שאין דיבור כל האנשים שווים בנושאיהם כי כל אחד ידבר במה שמתעסק בענין פרטי מיוחד אליו לפי מלאכתו שהחכם ידבר בענייני חכמה ודעת והטפש ההמוני ידבר במילי דעלמא ודברי הבאי ואין ספק שיותר ינדק בדבורו מי שהוא בעל מלאכת אותו הדיבור מזולתו שאינו מעניינו ולא נטה מטבעו אליו ועתה אמר ר"ח כי אפילו החכמים המדברים תמיד בדברי חכמה תהי' אצלם השתיקה יפה מאד שישתקו מלדבר בדברי חכמתם כפי הזמן והסיבה המתחייבת כן עם היות החכמה היא מלאכתם הפרטית וכ"ש לטפשים שנאות להם השתיקה מדבר חכמה שאין להם מבוא בה וכן תמצא ממש לשלמה ע"ה שאמר סדר זה עצמו ללמד ק"ו על השתיקה דמי שאינו שייך באותו דבר ממי שהוא בעל אותה מלאכה כי אמר גם אויל מחריש שר"ל במלת גם שאפי' האויל כשיחרש וישתוק מדברי הבאי שהם עסקי דבריו בייחוד יחשב לחכם ואנ"ל לחכם מחריש מדברי בטלה שאין זה מענין החכם וטבעו עכ"ל. ולפ"ז מיושב שפיר הלשון וכן אמר שלמה דהוי ממש דומה בדומה: אויל מחריש. ט"ס הוא וכצ"ל גם אויל מחריש וכ"כ בקרא וזהו עיקר הלימוד כמ"ש בשם הבינה לעתים: סליק פרק שביעי

המתקבל ולכל הדומה לו והוי זהיר מהיועצך לפי דרכו (א) וכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר (מיכה ז) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע : כל המתנבל בדברי תורה סופו להתנשא בה שנאמר (משלי ל) אם נבלת בהתנשא . (ב) אם נבלת בדברי תורה [א] בהתנשא שכל המתנבל על ד"ת מוסיפין לו חכמה על חכמתו שנאמר (שם ט) תן לחכם ויחכם עוד. כל זמן שאדם חוטא מורא הבריות עליו וכל זמן שאינו חוטא מוראו על הבריות . (ג) וכל המזלזל בדבר אחד בד"ת חייב כרת שנ' (במדבר טו) כי דבר ה' בזה [ב]. כל שאין לו בושת פנים במהרה [הוא] חוטא . שנא' (ישעיה ג) הכרת פניהם ענתה בם . (ד) וכל שיש לו בושת פנים לא במהרה [הוא] חוטא שנאמר (שמות כ) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו : (כל ת"ח המזלזל בנט"י ה"ז מגונה . מגונה ממנו) האוכל לפני האורח [ג]. מגונה ממנו אורח מכניס אורח . מגונה ממנו האוכל לפני ת"ח . אורח המטריח [ד] אורח מגונה משלשתן. ר"מ אומר הנוטל מלפניו ונותן לבן בעל הבית. (ה) מעשה היה והרג בעל הבית את בנו . כל [ה] המשפיל את עצמו מכוין את שמועתו וכל העובר על דברי חכמים חייב כרת וכל הפוסל פסול . (ו) אר"ע כך היה תחילת תשמישי לפני חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו בארבע' מילין עד שהבאתיו למקום בית הקברות וקברתיו וכשבאתי והרציתי דברים לפני ר"א ור' יהושע אמרו לי כל פסיעה ופסיעה שפסעת מעלה עליך כאילו היית שופך דמים [ו] אמרו להם למה בשעה שנתכוונתי לזכות נתחייבתי [ז] כרשע בשעה שלא נתכוונתי על אחת כמה וכמה באותה שעה לא זזתי מלשמש לחכמים [ח] הוא היה אומר דלא שימש לחכמים קטלא חייב : הכניסן למרחץ בתחילה מעביר מסוהב ואח"כ מעביר את המנעלים ואח"כ מעביר את המכנסיים ואח"כ מפשיט את החלוק : הנכנס למרחץ נותן (ז) כבוד ליוצא . והיוצא מן בית הכסא נותן (ח) כבוד לנכנס :

עד כאן מן המחזור וויטרי

פרק תשיעי

רבי אליעזר הקפר אומר התרחק מן התרעומת . שאם תתרעם על אחרים תוסיף לחטוא . הוי אוהב את המוכיחך [כדי שתוסף חכמה על חכמתך] ושנא את המכבדך כדי שלא תתמעט מחכמתך : הוי אוהב את בית הכנסת כדי שתטול שכרך בכל יום . הוי אוהב את בית המדרש כדי שיבואו בניך לת"ת . הוי אוהב את העניים כדי שלא יבואו בניך לידי אותה מדה : הוי אוהב את הענוה כדי שתמלא את [ט] ידיך : הוי אוהב את החסידים כדי שתנצל ממלאך התשחורת . הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה כדי שתנצל מדינה של גיהנם : יהי ביתך פתוח לרווחה כדי שלא יחסרו מזונותיך : הוי זהיר בדלתי ביתך שלא יהו נעולות בשעה שאתה מסיב באכילה ובשתייה מפני [י] שדלתי ביתך מביאין אותך לידי עניות . והוי זהיר [כ] בכבוד אשתך שלא תהיה עקרה . הוי שמח ביסורין הבאין עליך . מפני שמצילין אותך [ל] מחוליה של מטה . והוי שמח על שולחנך בשעה שהרעבין נהנין ממנה כדי שתאריך ימים בעוה"ז ובעוה"ב: והוי שמח במתנה שנתת מתוך ביתך כדי שיכפה ממך [אף מלאך המות) . שנאמר (משלי כא) מתן בסתר יכפה אף ושחד בחיק חמה עזה: אם מנעת עצמך מדבר מצוה מלאך המות יקדמך : אם פזרת רגלך על העני ועל המצוה נתקיים עליך (דברים כח) ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך : אם שמרת פיך מלשון הרע תהא כל ימיך [מ] לשלום ואם העיז פניו בפני מי שגדול ממנו סוף בה לידי בהרת . ואם מנעת עצמך מדבר מצוה ועסקת בדבר עבירה סוף מתה אשתך במגפה שנאמר (יחזקאל כד) (ואתה) בן אדם הנני לוקח [ממך] את מחמד עיניך במגפה . אם רצת לכבוד חכם [נ] הווין לו בנים ובנות מתוקנים (למעלה) ואם רצת לכבוד עני [ס] הווין לו בנים בעלי תורה ומקיימי מצות בישראל ; אם ראית חכם שמת אל תחזור מעליו עד שתוליכהו לקבר . [ע] שבחזירתך יספרו בשלומך כשלום פינחס בן אלעזר. אם ראית פני חבירך שנתדלדל ומטה ידו אל תחזירהו ריקם [פ] שנאמר (קהלת ח) שומר מצוה לא ידע דבר רע : אם הלוית לו מאומה בשעת דחקו יתקיים עליך (ישעיה נח) אז תקרא וה' יענה : אם השפלת עצמך הקב"ה מגביהך . ואם גדלת עצמך בפני חבירך הקב"ה משפילך . ואם [צ] יכבדוך אחרים בין בישיבה בין במסבה עשה עמהם שלום [כדי [ק] שיבוא וינוח] על משכבך . וכן היה ר"א הקפר אומר [אהוב את] השלום ושנוא המחלוקת . גדול השלום שאפי' עובדין ע"א ויש שלום ביניהן כביכול אין שכינה יכולה לנגוע בהן שנאמר (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו : אם יש ביניהן מחלוקת מה נאמר בהן (שם י) חלק לבם עתה יאשמו . (הא כיצד) בית שיש בו מחלוקת סופו ליחרב [ר] וחכ"א מחלוקת בבית הכנסת סופה להתגזר : ב' ת"ח הדרים בעיר אחת והם בתי דינין וביניהן מחלוקת סופן למות : אבא שאול אומר מחלוקת בתי דינין חורבן העולם : אבא איסי בן יוחנן משום שמואל הקטן אומר העוה"ז דומה לגלגל עינו של אדם . לבן שבו זה אוקיינוס שמקיף את כל העולם . שחור שבו זה העולם . קומט שבשחור זה ירושלים . פרצוף שבקומט זה בית המקדש שיבנה במהרה בימינו ובימי כל ישראל אמן :

פרק עשירי

רבי שמעון בן יוחי אומר (ט) שבוע שבן דוד בא שנה ראשונה מתקיימת והמטרתי על עיר אחת וגו' (עמוס ד) . שניה חצי רעב משתלחין . שלישית רעב גדול ומתים בו אנשים ונשים וטף והסידים ואנשי מעשה מתמעטים ותורה משתכחת מלומדיה . רביעית שובע ואינו שובע . חמישית שובע גדול אוכלים ושותים ושמחים [ש] . בששית קולות . בשביעית מלחמות. במוצאי שביעית בן דוד בא : רבן גמליאל אומר (י) דור שבן דוד בא בית הועד יהיה לזנות . הגליל יחרב . ואנשי הגליל יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו . וחכמת סופרים תסרח . ויראי חטא ימאסו פני הדור כפני הכלב והאמת נעדרת וסר מרע משתולל : (כ) רבי נהוראי אומר דור שבן דוד בא . נערים ילבינו זקנים זקנים יעמדו לפני נערים . בת קמה באמה . כלה בחמותה . ואין הבן מתבייש [ת] מאמו : ר' נחמיה אומר דור שבן דוד בא עזות תרבה והיוקר יעוות . והגפן (לא) תתן פריה . והיין יהיה ביוקר . והמלכות תהפך למינות . ואין תוכחת א"ר יוסי טבא [א] תלת ווי לחדא דאזלא ולא אתיא . הוא היה אומר (ל) הגרע והבורסקי והבנאי אין מעמידין מהם פרנס על הצבור . ואין מעמידין מהם אפוטרופוס . הוא היה אומר (מ) יושבי כפרים והולכי מדבריות חייהם אינן חיים . וממונם אינן שלהם . ובניהם אינן שלהם . (נ) ארבע פרוטות אין בהם סימן ברכה (ס) . ואלו הם שכר כותבין . שכר מתורגמנין . ושכר הבא ממדינת הים . והנושא אשה לשום כתובה שאין מורישין לבניהם ולבני בניהם . יש נושא אשה לשום זנות . ויש נושא אשה לשום ממון ויש נושא אשה לשום גדולה . יש נושא אשה לשם שמים : הנושא אשה לשום זנות עליו הכתוב אומר (הושע ה) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו [ב] עתה יאכלם חדש את חלקיהם. (ס) חדש נכנס וחדש יוצא וממונן [ג] כלה . והנושא אשה לשום גדולה . לסוף שמורידין אותו מגדולתו . והנושא אשה לשם שמים סוף שיוצאין ממנו בנים שמושיעין את ישראל . הדר אלהים בני אדם . הדר בני אדם [ד] כסותן . הדר תורה (הדר) חכמה . הדר זקנה שיבה . הדר בחורים יראת חטא . הדר עם הארץ מארה . (ע) קרא ולא שנה הרי [זה] בור . שנה ולא קרא עם הארץ . קרא ושנה ולא פירש חכם . קרא ושנה ופירש נבון . לא קרא ולא שנה נוח לו שלא נברא . חכמה ואין יראה בזויה . [ה] אין חכמה ואין יראה רשע גמור . חכמה ויראה צדיק גמור :

פרק השלום

אמר ריב"ל גדול הוא השלום שהשלום לארץ כשאור לעיסה אלמלא שנתן הקב"ה שלום בארץ היתה החרב והחיה משכלת את (פ) האדם. [ו] מה טעם דכתיב (ויקרא כו) ונתתי שלום בארץ . ואין ארץ אלא ישראל שנאמר (מלאכי ג) ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ ואומר (זכריה א) (והנה כל הארץ יושבת ושוקטת) . דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת (קהלת א) [ז] . מלכות באה ומלכות הולכת וישראל לעולם קיימים . אבל שלמה אע"פ שדור הולך ודור בא מלכות הולכת ומלכות באה . גזירה הולכת גזירה באה ומתחדשת על שונאי ישראל . הארץ לעולם עומדת . ישראל לעולם עומדין לא עזבן ולא [ח] מיעזבן לא כלין ולא מיכלין שנאמר (מלאכי ג) כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם . כשם שאני לא שניתי ולא אני עתיד להשנות כך אתם בית יעקב לא כליתם ולא עתידין אתם ליכלות אלא (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום : תמן תנינן רשב"ג אומר על ג' דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום . א"ר מונא ושלשתן דבר אחד הן נעשה הדין נעשה אמת נעשה שלום . ושלשתן בפסוק אחד נאמרו שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם . כל מקום שיש משפט יש שלום (וכל מקום שיש שלום יש משפט) : א"ר יהושע גדול הוא השלום שבשעה שעמדו ישראל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות

שמח

הגהות הגרי"ב

(א) [ר"ס דף יז.] : (ב) [ברכות דף סג:] . (ג) [סנהדרין דף לט.] : (ד) [עי' מדרש דף ג] : (ה) [ד"א רבה פ"ט] : (ו) [שמחות פ"ד עי' תוס' כתובות דף יז. ד"ה מבטלין ובתוס' מגילה כט. ד"ה מבטלין] : (ז) כ"א מקום : (ח) כ"א מקום : (ט) [סנהדרין דף לז.] : (י) [שם. סוטה דף מט:] : (כ) [סנהדרין שם] : (ל) [עי' קדושין דף פב.] : (מ) [עירובין דף נה:] (נ) [פסחים דף נ:] : (ס) נק"ד לעולם : (ע) [עי' קדושין ע.] : (פ) [סוטה דף כב.] : (צ) כר"ד הארץ :

נוסחת הגר"א

[א] סופך להתנשא וכל המבקש ד"ת מוסיפין : [ב] וכל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם וכל : [ג] מגונה : [ד] בעל הבית : [ה] המשמש ת"ח מכוין שמועתו וכל שאין מכוין שמועתו חייב מיתה. אר"ע : [ו] אמרתי להם ומה : [ז] לשמים בשעה : [ח] הלל אומר נגד שמא אבד שמיה ודלא אשתמש בחכמים קטלא חייב ודלא מוסיף פסיד ודאשתמש בתגא אזל ואבד . הנכנס למרחץ בתחלה מעביר סרבל : [ט] שנותיך : [י] שמביאין : [כ] באשתך : [ל] מדינה של גיהנם . והוי : [מ] בשלום ואם העזת פניך בפני מי שגדול ממך סופך אתה בא : [נ] יהיה לך בנים : [ס] יהיה לך בנים : [ע] כדי שבמיתתך תבוא מתנות בקבר על משכבך . ואם : [פ] כדי שתנצל מכל רע : [צ] יריבו עמך בין : [ק] שבחזירתך יספרו בשלומך כשלום פנחס בן אלעזר . וכן : [ר] בית הכנסת סופו להיות בית ע"ז (עי' יבמות נו ב) שני ת"ח הדרים בעיר א' וכן שני בתי : [ש] ותורה חוזרת על לומדיה : [ת] מאביו : [א] תרי מתלת (וכ"ה בשבת קנב א' ע"ש) : [ב] והנושא לשם ממון עליו הכתוב אומר : [ג] אבד (וכ"ה בקדושין דף ע) : [ד] תורה [ה] יראה ואין חכמה ענוה : [ו] מנין שנאמר ונתתי שלום בארץ וגו' והשבתי חיה רעה מן הארץ והרב לא תעבור בארצכם ואין : [ז] אמר שלמה אע"פ : [ח] מעזבן לא כלין ולא מכלן :

הגהות מהריעב"ץ פרק י ולא פירש. נ"ב לא עסה בה פירוש: חכמה ואין יראה בזויה. נ"ב חכמת המסכן (שממסכן דבריו) בזויה :

נחלת יעקב

פרק ח והוי זהיר מהעצך ט"ס הוא וכצ"ל והוי זהיר מן היועצך לפי דרכו : אם נבלת בד"ת . פירוש שואל לרבו כל ספקותיו אע"פ שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו סופו להתנשא שעי"כ יודע להשיב דבר לשואליו וכ"ה בפרק הרואה דף ס"ג ע"ב : כי דבר ה' בזה . מדכתיב לשון יחיד משמע דלא בזה רק דבור אחד וכתיב בתריה ונכרתה . אמנם אין זה רק קלא סמך דבש"ס מוקמינן להאי קרא בכופר בעיקר שקולה ככל התורה : כל שאין לו בושת פנים כו' . כבר פרשתי במס' כלה וע"ש : האוכל לפני אורח . כצ"ל האוכל מלפני האורח כלומר שנוטל מחלקו של אורח ואוכל : רמ"א הנוטל מלפניו כו' . בגמרא מדויקת מצאתי רמ"א אף הנוטל מלפניו ונותן לבן בעה"ב ר"ל גם זה מגונה משלשתן : וכל הפוסל פסול פרשתי במס' ד"א רבה פרק קמא : אר"ע כך הי' כו' . כל המאמר קתני במס' שמחות פ"ד ושם פרשתי ותקנתי כל הטעיות שיש בזה המאמר : אמרו להם למה בשעה . כצ"ל אמר מה בשעה שנתכוונתי לזכות ועיין בפ"ד במס' שמחות: מעביר מסוהב . מיותר הוא וכן מצאתי בגמרא מדויקת שכתוב הכי בתחלה מעביר המנעלים : הנכנס למרחץ . כבר פרשתי במסכת דרך ארץ קמא פרק י' : סליק פרק שמיני

פרק ט ממלאך התשחורת. כן הגירסא בספר ר"ח מפרש דהיינו מלאך המות שמשחיר פניו של אדם ובגמ' אחת מצאתי להדיא הגירסא כדי שתנצל מן מלאך המות : סליק פרק ט

פרק י שבוע . שמיטה שבן דוד בא : והמטרתי כו' . שיהא מעט מטר ויהא רעב במקום זה ושובע במקום אחר : חצי רעב . שיהא רעב מעט ולא יהיה שובע בשום מקום : ותורה משתכחת. מתוך שאין להם מה לאכול : בששית קולות . יצאו קולות שבן דוד בא : מלחמות . בין האומות לישראל כל זה מפרש"י דסנהדרין דף צ"ז וסוף מס' סוטה ובמס' סנהדרין פריך עלה רב יוסף הא כמה שביעית דהוה כן ולא אתא ומשני אביי בששי קולות ובשביעי מלחמות מי הוי ועוד כסדרן מי הוי : ואנשי גליל ובגמרא גרסי' ואנשי גבול ופירש רש"י אנשי א"י : כפני כלב . פירש רש"י שלא יתביישו זה מזה : משתולל . מלשון שוטה יהא נחשב כשוטה : ואין הבן מתבייש מאמו . בגמרא גרסי' ואין הבן מתבייש מאביו . והיוקר יעות . פרש"י שלא יכבדו זה את זה היוקר כבוד לא מכובד שבהן יהא עוותן ורמאי : והגפן לא תתן פריה כצ"ל הגפן יתן פריו והיין ביוקר וכ"ה בגמ' ופרש"י אע"פ שהגפן יתן פריו אפ"ה יהא היין ביוקר שלא יהא ברכה בפרי עצמו : טבא תלת ווי לחדא כו' . מאמר הזה אין לו שחר ולא מצאתי לשון זה לא בסנהדרין ולא בסוטה ולפע"ד לפרש הכי דהנה שלשה תנאים המוזכרים למעלה המה הפליגו מאד: מגלות רעות ורבות המתרגשות לבוא לעולם בעקבתא דמשיחא שר"ג הי' אומר בית וועד יהי' לזנות כו' ור' נהוראי אומר נערים ילבינו פני זקנים כו' ור' נחמיה אומר עזות תרבה ומעתה כן יאמר אדם מה לי להתפלל ולצפות על משיח עז"א ר' יוסי אפ"ה טבא תלת ווי ר"ל טוב טוב היה לנו שיהא בעקבתא דמשיחא אע"פ שיהא תלתא ווי הנאמרים כאן בכל זאת טבא היא מחדא דאזלא ולא אתי כלומר אם יעבור שנה אחת ולא יבוא משיח זהו גדולה מכל הצרות ע"כ אם יתמהמה חכה לו : הגרע . אומן המקיז דם על שם שמגרע את הדם והטעם שאין מעמידין מהן פרנס מפורש בקידושין דף פ"ב משום דזילי אומנותיה והתם קחשיב הרבה בעלי מלאכות שאין מעמידין מהן מלך וכ"ג אבל הבנאי דקחשיב הכא לא קחשיב התם: יושבי כפרי' . ובמס' עירובין דף נ"ה גרסי' יושבי צריפים ופרש"י אנשי מקנה ובאמת אין צריכין לשגיש בשביל זה דטעמא דמפרשים התם גבי יושבי צריפין שייך נמי ביושבי כפרים : והולכי מדבריות . פרש"י ונשותיהן עמהן : חייהן אינן חיים . שיש להן חיי צער והולכין בזרם ומטר מיהו ממונם אינן שלהן לא קתני התם בעירובין ואפשר ליתן טעם לגי' דהכא לפי שיושבים מאין חומה ואין להם עזר וסעד משכניהם ותמיד יש להן לדאוג שגנבים יבואו עליהן וישוללו כל אשר להן : ובניהן אינן שלהן . בגמרא מפרש טעמא עולא אמר לפי שאין להן מרחצאות ופרש"י והולכין למקום רחוק לרחוץ ונשותיהן נזקקות למנאפיהן ור' יוחנן אמר מפני שמרגישין זה לזה בטבילה פרש"י שאין להן מקואות והולכין הנשים למקום רחוק וקוראות לחברתה ומרגישים השכנים בדבר ויש רשע רודף אחריהם ומתייחד עמהן : שכר כותבין . במס' פסחים דף נ' מפרש כותבי ספרים תפילין ומזוזות שגזרו עליהן שלא יתעשרו שאלולי כן לא היו כותבין : מתורגמנין . העומד בשבתות לפני הדורש לפרש לציבור הדרשה וטעמא דמחזי כנוטל שכר שבת : ממדינת הים . פרש"י משום ספינותיו תמיד במקום סכנה ומפרש בגמ' דלאו כל יומא מתרחיש ניסא : והנושא אשה כו'. דבגמרא לא קחשיב זה אלא דקחשיב שכר יתומים : סליק פרק עשירי

פרק השלום אבל שלמה כו' . כצ"ל וכן אמר שלמה אע"פ שמלכות הולכת ומלכות באה כו' ישראל לעולם קיימין וכן הוא בהדיא במדרש רבה ריש קהלת על הפסוק דור הולך ודור בא : לא עזבן ולא מיעזבן . לא עזבן לעבר ולא יעזב אותן להבא וכן לא כלין לשעבר ולא יהא כלין להבא ומצינו לשון זה כמה פעמים במדרש רבה : נעשה הדין כו' . דאמת הוא שלא ישקרו איש בעמיתו ומכיון שנעשה הדין

הדין

כו) שמח בהן הקב"ה ונתן להם תורתו וברכם בשלום שנאמר (תהלים כט) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום: (חזקיה אמר תורת ה' תמימה משיבת נפש) (שם יט): אמר חזקיה גדול הוא השלום. שכל מצוה שבתורה כתוב בהן (שמות כג) כי תראה (שם) כי תפגע (דברים כב) כי יקרא (שם) כי תבנה כשבאה המצוה לידך אתה זקוק לעשות אבל השלום מה כתיב בו (תהלים לד) בקש שלום ורדפהו. בקשהו ממקומך ורדפהו במקום אחר. (חזקיה אמר) גדול הוא השלום. שבכל המסעות כתיב ויסעו ויחנו. נוסעין במחלוקת וחונין במחלוקת. בזמן שבאו לסיני חנו חנייה אחת. [א]ויחן שם ישראל (שמות יט). אמר הקב"ה הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום ונעשו חנייה אחת הרי השעה שאתן להם את תורתי: אדניה לא נהרג אלא בשביל שהיה בעל מחלוקת ומותר לומר לשון הרע על בעל מחלוקת שכן נתן הנביא אמר לבת שבע (מ"א א) ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך. וא"ר כל השקרים אסורים ומותר לשקר בשביל להטיל שלום בין אדם לחבירו: אמר בר קפרא (א) גדול השלום שכן מצינו שדברה תורה לשון בדאי כדי להטיל שלום בין אברהם לשרה. שנאמר (בראשית יח) ותצחק שרה בקרבה לאמר וגו' ואדני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנתי. אמר בר קפרא גדול השלום שכן מצינו שדברו [ב] הנביאים לשון בדאי כדי להטיל שלום בין מנוח לאשתו. דמעיקרא כתיב (שופטים יג) הנה נא את עקרה [ג] ולבסוף כתיב ((ב)הנך הרה) ולא אידכר שום עקרה. אמר בר קפרא גדול הוא השלום שהמלאכים אין ביניהם לא איבה ולא קנאה ולא שנאה ולא [ד] מינות ולא תגרות ולא מחלוקת שהקב"ה עושה עמהן שלום. מה טעם המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו (איוב כה) המשל זה מיכאל. ופחד זה גבריאל. [ה] לא זה מחזיק את זה. ומהן מן אש ומהן מן מים; בני אדם שיש ביניהן כל המדות האלו על אחת כמה וכמה: א"ר ישמעאל (ג) גדול הוא השלום שמצינו שויתר הקב"ה על שמו שנכתב בקדושה שימחה על המים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו. א"ר יהושע גדול הוא השלום שברית כהנים [נ] כרותה בשלום. שנא' (במדבר כה) הנני נותן [לו] את בריתי שלום: א"ר יהושע גדול הוא השלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום. שנאמר (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום. (א"ר חייא בר אבא (ד) מכאן שאסור לשאול בשלום חבירו במקום מטונף מה טעם (שם) ויבן שם גדעון מזבח ויקרא לו ה' שלום) מה מזבח שאינו אוכל ולא שותה ולא מריח ולא נבנה אלא לכפרתן של ישראל נקרא שלום. מי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום ומטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים על אחת כמה וכמה; רבי יוסי הגלילי אומר אף שמו של משיח נקרא שלום; שנאמר (ישעיה ט) אבי עד שר שלום. א"ר יהושע גדול הוא השלום שישראל נקראין שלום; שנאמר (זכריה ח) כי זרע השלום [ו]. למי השלום לזרע השלום. רבי יוסי הגלילי אומר גדול הוא השלום שבשעה שמלך המשיח נגלה לישראל אין פותח אלא בשלום. שנאמר (ישעיה נב) מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום. רבי יוסי הגלילי אומר גדול הוא השלום [ז] שבשעת מלחמה אין פותח אלא בשלום. שנאמר (דברים כ) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום: א"ר יהושע גדול הוא השלום שעתיד הקב"ה לסמוך צדיקים בשלום שנאמר (ישעיה כו) יצר סמוך תצר שלום: א"ר יהושע גדול הוא השלום שהיא [ח] תלויה לחיים ותלויה למתים. לחיים מנין ויאמר יתרו למשה לך לשלום (שמות ד). למתים מנין ואתה תבוא אל אבותיך בשלום (בראשית טו). רשב"ג אומר (ה) גדול הוא השלום שמצינו שדברו השבטים דברי בדאות כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו. שנאמר (בראשית נ) ויצוו אל יוסף לאמר אביך צוה וגו'. אין אנו מוצאין שצוה להם כלום. רשב"ג אומר גדול הוא השלום שהרי אהרן הכהן לא נשתבח אלא בשביל השלום שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום שנאמר (מלאכי ב) בשלום ובמישור הלך אתי (מה כתיב בתריה ורבים השיב מעון. אלא) מלמד כשהיה רואה שני בני אדם שונאין זה את זה הולך אצל אחד מהן ואמר לו למה שונא אתה את פלוני כבר בא אלי לביתי ונשתטח לפני ואמר לי חטאתי לפלוני לך ופייס עליו ומניח לזה והולך אצל השני ואומר לו כראשון והיה משים שלום ואהבה וריעות בין אדם לחבירו [ט] ורבים השיב מעון: א"ר יהושע הנביא נקרא מלאך והחכם נקרא מלאך. הנביא נקרא מלאך שנאמר (חגי א) ויאמר חגי מלאך יי'. [י] והחכם נקרא מלאך שנאמר (מלאכי ב) מלאך יי' צבאות הוא; יכול [כ] יהא כהן עם הארץ ת"ל (שם) ותורה יבקשו מפיהו [ל]: ר' יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר גדול השלום שכל הברכות והתפלות חותמין בשלום. [מ] ק"ש חותמין בשלום ופרוס סכת שלומיך. [נ] ברכת כהנים חותמין בשלום וישם לך שלום (במדבר ו) (כל הברכות חותמים בשלום עושה השלום):

אמר רבי יהושע בן לוי אמר להם הקב"ה לישראל אתם גרמתם להחריב את ביתי ולהגלות את בניי. היו שואלים בשלומה ואני [ס] מוחל לכם מה טעם שאלו שלום ירושלים (תהלים קכב) (ואומר (ירמיה כט) ודרשו את שלום העיר). ואומר (תהלים קכב) יהי שלום בחילך. (ואומר למען אחי ורעי וגו' ומי בחילך) ואומר (שם קכב) למען אחי ורעי וגו' ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום הקב"ה מורישו [ע] לחיי העולם הזה והעולם הבא (שם לז) וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום:

סליק מסכת דרך ארץ זוטא ופרק השלום

הגהות הגרי"ב

(א) [יבמות דף סה: ב"מ דף פז.]: (ב) ועי' בכלי יקר על נביאים: (ג) [שבת דף קטז. סוכה דף נג: ועוד ג"פ בש"ס]: (ד) [שבת דף י:]: (ה) [יבמות דף סה:]:

נוסחת הגר"א

[א] שנאמר: [ב] כתובים: [ג] וגו' כי הנך הרה והיא אמרה הנך הרה ולא אמרה הנה את עקרה: [ד] מצות ולא תחרות ולא מחלוקת והקב"ה עושה עמהן שלום מנין שנאמר המשל: [ה] מהן מן אש ומהן מן מים לא זה מזיק את זה ולא זה מזיק את זה. בני: [ו] הגפן תתן פריה למי הגפן תתן פריה לזרע: [ז] שאפילו בשעת: [ח] נתונה לחיים ונתונה: [ט] מה כתיב אחריו כי מלאך ה' צבאות הוא. אר"י הנביא נקרא מלאך והכהן נקרא: [י] והכהן: [כ] אפילו כהן: [ל] כי מלאך ה' צבאות הוא: [מ] ברכות [נ] התפלות חותמות בשלום עושה השלום: [ס] נותן לכם שלום: [ע] חיי עוה"ז ועוה"ב שנאמר:

נחלת יעקב

הדין לאמיתו היינו אמת ומתוך כך יהא שלום בין איש לרעהו ועל מקומם יבואו בשלום: **כי תראה** כו'. דכי משמש בארבע לשונות וכל הנהו פסוקים משמשין בלשון אי ר"ל אם נזדמן לך המצוה צריך אתה לקיימו וכ"כ רש"י בריש מסכת ר"ה דכל הני כי משמשין בלשון אי. אבל גבי השלום כתיב בקש שלום שהוא לשון ציווי שמחוייב אתה לרדוף אחר השלום: **שכן נתן הנביא** כו'. כשבאה בת שבע לדוד להגיד לו כי אדוניה נמשח למלך והוא היה כמו לשון הרע על אדוניה ואפ"ה בא נתן הנביא ומילא דברי בת שבע לפי שהיה אדוניה בעל מחלוקת דהכתר הבטיח דוד ליתן המלוכה לשלמה והוא היה רוצה ליטול כתר המלכות בחזקה: **ולא** אדכיר שום עקרה. כשדבר המלאך לאשת מנוח אמר לה הנה נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן אבל כשדבר המלאך עם מנוח בעלה לא אמר לו שהיא עקרה אלא אמר לו מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר ולא שינה אלא מפני השלום וכן הוא בהדיא במדרש רבה פרשת נו ופרשת שופטים שרוב דברי פרק הזה מבוארים שמה: **ולא מינות**. במ"ר לא גרס ליה אלא ה"ג שם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות ולא מצות ריבות ולא מחלוקת וצריכין שלום דכתיב המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו וכצ"ל כאן וכל הגירסא דהכא משובשת: **מחזיק** את זה. כצ"ל לא זה מזיק את זה: **עאכ"ו** ר"ל עאכ"ו שצריכין בני אדם לעשות שלום וכ"ה במ"ר: **שבשעת** מלחמה אפי' בשעת מלחמה כשבאין על העיר להלחם אפ"ה צריכין לפתוח בשלום תחלה: **תצר** שלום. כצ"ל תצור שלום וכ"ה בקרא בישעיה: **שנאמר** ויצוו אל יוסף כו'. הלשון דכאן קצר ומבואר יותר במ"ר פ' נו אמר רשב"ג גדול השלום שדברו הכתובים לשון בדויות בתורה כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו הה"ד כה תאמרון ליוסף אנא שא נא ולא אשכחן ביעקב דפקד כלום: **ואומר** למען אחי כו'. כל זה מיותר וכצ"ל ואומר למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום כו':

סליק מסכת דרך ארץ זוטא ופרק השלום

אמר המחבר

אודה ה' בכל לבב כי יצאתי לפרש בשלום כל המסכת קטנות כיד ה' הטובה עלי. ולהיות מעין התימה וסמוך לחתימה. אימא מלתא זוטרתא מעניינא דשלום אשר אמרתי בתוך הדרוש בעיר המעטירה ק"ק פפ"ד בבית הקצין והנדיב כ' הירץ בן משה פלערשהיים ז"ל אשר ביתו בית וועד לקבוע עיתים לתורה ונאספו שמה חברא קדישא בכל תאות היום. יום יום ידרושון לדעת ה' ללמוד בביתו שיעור קבוע. וכבר הפליג בשבח החברות הללו הגאון מוהר"ר שעפטל סג"ל זצ"ל בספרו הנכבד ספר ווי העמודים וז"ל בפרק המישי. ובהיותי אב"ד וריש מתיבתא בק"ק פראנקפורט דמיין המנהג שמה בכל יום ויום בהגיע תאות היום נאספו עדרים כיתות כיתות חבורות ולכל כת וכת ראש למדן אחד המנהיג להם איש כחכמתו ובינתו. והאומרים קדיש דרבנן כו' אשרי עין ראתה כל אלה עכ"ל ספר הנ"ל. ועד היום מנהג אבותיהם בידיהם. ואני זכיתי להיות מן המנויין לדבר מצוה זו. ובשעת סיום תנ"ך ומדרש רבה נדרוש נדרשתי לאשר שאלוני ופתחתי בכבוד התורה ודרשתי להם ליישב מדרש תנחומא פרשת צו וזה תוארו: **דבר** אהר זאת תורת זבח השלמים זה שאמר הכתוב אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו אמרו אומות העולם לבלעם אמר הקב"ה לישראל שיהא מקריבין לפניו קרבנות ולנו לא אמר כלום אמר להם בלעם הקרבנות אינן אלא שלום ומי שקבל התורה צריך שיקריב קרבנות אתם מתחלה פסלתם אותה ועכשיו אתם מבקשין קרבנות מי שקבלה הוא מקריב קרבנות שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום לכך נאמר אשמעה מה ידבר האל כו' ומה דיבר וזאת תורת זבח השלמים עכ"ל התנחומא: **הנה** עיני כל יביטו. כי דברי מדרש הזה אין לו שחר הדא דלמה דוקא כששמעו פרשת שלמים או באו אל בלעם ולמה לא באו מאז כששמעו פרשת חטאת ועולה וכל שארי הקרבנות ולמה נתקנאו דוקא בזבחי שלמים. ועוד מה עלתה על דעתם להקריב קרבנות הלא הקרבנות הן הנה ממצות תורת ה' ומה להם בקרבנות ודקרו להו מה קרו להו. וע"ק על תשובת בלעם הקרבנות אינן אלא שלמים מה זה תשובה ולמה נתיישבה דעתם בתשובה זאת שהיא כתפל מבלי מלה: **כדי** לבא אל הביאור אקדים ליישב פסוקי התורה פרשת צו וז"ל זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לפני ה' במדבר סיני ע"כ ויש לדייק בפסוקים האלה טובא חדא דכל הקרא מיותר שהרי כבר נאמר כל קרבן וקרבן על מקומו זאת תורת העולה זאת תורת החטאת ולמה חזר כאן וכוללם יחד וע"ק למה כתיב לעולה לחטאת בלמ"ד הנ"ל העולה החטאת הן אמת ידעתי דרשות חז"ל על זה במס' זבחים ובסוף מנחות אבן כמה פנים לתורה. ע"ק בפסוק שאחריו אשר צוה ה' את משה בהר סיני. מי לא ידע כל אלה שבהר סיני קבלנו התורה וע"ק בפסוק שאחריו ביום צוותו את ב"י כו' לפני ה' במדבר סיני כל הסימנים הללו למה. ונ"ל ליישב ע"פ דאיתא במס' שבת פרק ר"ע ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה עליהם הר כגיגית ואמר להם אם מקבלין התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רבא מכאן מודעה רבא לאורייתא פרש"י אם יבא הקב"ה להעניש על שלא קיימו התורה יכולין לטעון אנוסים היינו ומסיק שם הדר וקבלו בימי אחשורוש. וכבר הרחבתי הדיבור במאמר הזה בתוך הדרוש ואין כאן מקומו. עוד אקדים דאיתא במות רבה על הא דאיתא במס' אבות על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח ואיתא שם עד שלא ניתנה התורה היה העולם עומד על רגל אחת על עמוד ג"ח משניתנה התורה היה העולם רותת עד שהוקם המשכן דהיינו עמוד העבודה ונתבסס העולם ע"כ. והנה זאת יתתמן לב כל בר דעת מדוע כשהיה עולם עומד על רגל אחת לא היה מרותת וכשניתנה התורה שהיו שני עמודים היה רותת. אמנם נראה לפי פשוטו דודאי בשעת בריאת העולם התנה הקב"ה עם מעשה בראשית כשיגיע הזמן של כל עמוד שיתקיימו ישראל ואם לא יתקיימו אזי יחזיר העולם לתוהו ובוהו ולכן עד שלא ניתנה התורה היה סגי לקיום העולם בעמוד ג"ח לבד לפי שעדיין לא הגיע זמן של עמוד התורה. אבל כשניתנה התורה ואז הגיע לקיים עמוד התורה אז היה עולם רותת לפי שקבלוהו באונס וכל שעה ושעה יכולין לטעון אנוסים היינו וא"כ מרוב המצות שיהיו עליהם לעול תלילה יטענו אנוסים היינו וא"כ קבלת התורה הי' בלא הי' ויחזיר העולם לתוהו ובוהו מש"ה הי' רותת עד שהוקם המשכן דהיינו עמוד עבודה שעי"ז יש תקנה לאדם שאם חטא ועבר על אחת ממצות ה' יביא קרבן ויכפר לו וא"כ שוב לא יטענו אנוסים היינו על קבלת התורה ומש"ה נתבסס העולם ע"י מעמד שלשתן: **ומעתה** יתבארו היטב המשך הפסוקים זאת התורה לעולה למנחה לחטאת כו' ר"ל זאת התורה עדיין צריכה לקרבנות וזה בלא זה לא סגי וע"ז קשה הלא קודם מ"ת היה סגי בעמוד אחד לבדו ומעתה מגרע גרע ע"ז מפרש הפסוק הטעם אשר צוה את משה בהר סיני ר"ל שקבלת התורה היה ע"י כפיית הר סיני וא"כ יכולין לטעון אנוסים היינו ובזה עדיין צריכין לעבוד עבודה כדלעיל. רק ע"ז קשה הא דאמרי' על שלשה דברים העולם עומד וילפינן מקרא לכולהו הלא לפ"ז אינן רק שנים דבתורה לחודא לא סגי וא"כ תורה ועבודה אחד הוא וה"ל רק תרתי. אמנם יש זמן שהעולם עומד על התורה בלא עבודה והיינו לאחר החורבן שאין לנו מקדש וכהן רק ונשלמה פרים שפתינו במקום עולה וחטאת וכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה כדאי' בסוף מנחות וכן בלילה שאין זמן קרבנות דכתיב ביום צוותו ויתוקן ע"י התורה כדאיתא בסוף מנחות שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות מאי בלילות א"ר יוחנן אלו ת"ח העוסקין בתורה בלילה מעלה עליהן הכתוב כאילו עוסקין בעבודה ע"כ. וזה כוונת הפסוק אם תקשה לך למאי שאמרנו המה רק ב' עמודים עז"א ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לפני ה' במדבר סיני. ר"ל הקרבנות אינן אלא ביום ובמדבר סיני דהיינו לפני ה' משא"כ בח"ל אפילו בזמן בית המקדש אינן יכול להקריב אבל תורה נוהג ביום ובלילה בארץ ובח"ל ומש"ה צריכין נמי לעמוד התורה. ועפ"ז מיושב המדרש תנחומא שהתחלנו כששמעו האומות פרשת עולה ושאר קרבנות לא היו מתקנאין לפי שיודעין שהקרבנות באין לכפר על העובר ד"ת והן שלא קבלו התורה אין צריכין לקרבנות ואע"פ שקבלו שבע מצות מ"מ הקרבנות באין על השוגג וגבי בני נח אזהרתן זו היא מיתתן א"כ לא שייך קרבנות אצל האומות. אבל כששמעו פרשת שלמים שאינן באין לכפר אז תרעו לשונם על מה עשה ה' ככה לעם הזה דוקא ולא לנו. ע"ז השיב בלעם הקרבנות אינן אלא שלום ר"ל ע"י הקרבנות נתבסס העולם שאלולי הקרבנות היו ישראל טוענין אנוסים היינו על קבלת התורה ואין לך שלום גדול מזה ומי שקבל התורה צריך לקרבנות והיינו ממש כדברינו הנ"ל ומש"ה ניתן להם גם זבחי השלמים לרמז שע"י התורה וקרבנות נעשה שלום בעולם שיש תקנה לעולם שלא יחזור לתוהו ובוהו אבל אתם פסלתם התורה ומה לכם לקרבנות ומש"ה כי ידבר שלום אל עמו עמו דייקא דוקא לעמו נתן הקרבנות של שלמים וה' יברך אותנו בשלום.

גמרתי ביום טו"ב אלול תקמ"ד לפ"ק:

תשלום להקדמת ספר נחלת יעקב

ובזה ישבתי פסוקי תהלים. חלקי ה' אמרתי לשמור דבריך חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך. ואקדים מ"ש מהר"ם אלשיך ז"ל בפסוקי משלי סימן ב' אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה כו'. הגם שדרוש ההוא בא בארוכה לא אמנע מלהעתיק הדרוש הנכבד כי הוא מוסר נאה מאד. ומלמד לאדם דעת שאל יתייאש אדם עצמו מלעסוק במה נפשו חשקה הן במקרא או במשנה בתלמוד ואגדה גם לחדש בהן מה שנראה בעין שכלו ואל יאמר מי אנכי ואילו היה דבר חידוש ההוא מלתא מעליותא למה לא העלו הראשונים בשכלם. אין זה כי אם רע לב ודברי היצר הרע. כי אולי זהו חלקו הניתן לו מסיני. וז"ל מהרמ"א וצ"ל על פסוקי משלי הנ"ל: **אך** יאמר ויהיה ענין הכתובים דרוש נחמד. והוא בשום שכל והבין כי הלא יראה הרואה ד' חלוקי הבנות להשגות התורה שניין דא מן דא. אחר היגיעה בה כדברי האומר זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. וכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל. יגעתי ומצאתי תאמין וכאלה רבים. שנית יראת ה' כי ראשית חכמה יראת ה' כל שיראת חטאו קודמת כו'. שלישית שתלוי במקובל בהר סיני כמו שאמרו ז"ל בשמות רבה כי כל מה שכל תלמיד עתיד להתחדש בעוה"ז הכל קבלו נפשותם בסיני והוא שנשכחת וכל נפש חוזרת וזוכרת מה שקבלה בהר סיני וזה הדבר הוא אשר נראה כמה מדות בדעות יש מחזיק במקרא ויש במשנה ויש בגמרא ויש באגדה ויש ימצא בו שכל מוליד ויכול להתחדש ויש לא יתחדש. כי הכל תלוי כפי ייחס נפשו למעלה בחלקי פנימיות התורה. יש קצרי יד לא ישיגו רק עד מקרא. ויש למשנה. וההיקש בשאר. ויש ניתן לו להתחדש כפי המתיחס אל בחינת נפשו והמגיע לחלקו רצונו יתברך שלא יתחדש בעולם זולת על ידו וכעוברא דרבה בר נחמני שיצאה

שיצאה נשמתו בטהור. ומה צורך הי' לו יתברך יכריע רבה ב"נ. אך וודאי הי' מחלקו שלא יאות להרש בעולם ע"י זולתו ובם הוא יתברך שמר יחוס זה לבלתי חתוך הדין זולת על ידו כמבואר אצלנו יפה. רביעית אשר ידענו כי חכם או טפש אחד מהדברים שגוזר הוא יתברך קודם יצירת הוולד. וראוי לדעת איך יצדקו ד' אלה. שאם הוא מקובל בסיני מה צורך אל היגיעה העצומה שאמרו ז"ל וגם אל קדימת יראת ה' וגם כי היגיעה והיראת ה' הם ב' דברים בלתי מתאחדים ועוד שאם היא גזרה בהולדה איך יתלה במה שקבלה נפשו מסיני ולמה יצטרך לגזור שנית מה שכבר ניתן לו מאז:

אך יהי' כי ארבעתם יצטרכו. כי אין ספק מאז עומדות היו נפשותינו במעמד הר סיני הלא נתייחס לכל נפש ונפש חלק בבחינת התורה לפי בחינת יחס שורש נפשו שעל ידו יחדש הוא יתברך חדושים בתורתו המתייחס אליו כי חלקו הנה. והנה אם האיש הזה אשר חלק לו בבינה סכל יהיה איכה ידע את הדבר אשר ניתן לו ואיככה יוכל להבינו. ע"כ הוא יתברך בעת יצירת הוולד ההוא יגזור על הטיפה ההיא לפי ערך הצורך להשגת חלק נפשו הניתנה לו מסיני בל יעצרנו טפשת לבו החומרי מהשיג אשר מאז קבלה נפשו והכנת הדעת. אמנם גם שהיא ניתנה לו להשגת חלק נפשו בתורה עוד יד בחירתו נטויה לנטות אל עסק התורה ולהתבונן בה בינה כתבונתו, או לעשות בכל מלאכה ותסכון לו מתת תבונתו לחשוב מחשבות לעשות בכל מלאכות מחשבות אשר יבחר לו. אמנם גם אחרי השיג תכלית חידוד שכלו לא במהרה ימהר למצוא כל חלק אשר חלקו לו בבינה בהר סיני כי הלא היא באמת כנבואה קטנה כי כדבר הזה האמור בחכמה נאמר שם בשמות רבה על הנבואה כי כל מה שנבאו הנביאים קבלו נפשותם בסיני ואעפ"כ צריך הכנה ומירוק החומר וטוהר הנפש להנבא וההיקש בתורה לפי ערכו גם שלא יצטרך אל כל הכנות הנבואה לא יבצר מהצטרך מירוק החומר. כי כשקבל הכח ההוא בסיני הי' משולל חומר ועתה הוא מעכב כאשר יעכב בנבואה שעל כן בחלום ידבר הוא יתברך בנביאים בעת תפרד בצד מה הנפש ממנו. וגם צריך הכנת וטוהר הנפש כי הלא חלק התורה הנשפע בו משורש נשמתו הדביקה בו יתברך הוא לכן לפי דביקת הנפש אל מקורה תשאב משם מנת כוס ישועות המתייחס אליה. ולפי מירוק החומר בל יעצרנו הגשם מלערות עליו רוח ממרום. ע"כ בגלל הדבר הזה צריך ב' דברים אחד יגיעה רבה למרק החומר כמאמר חז"ל פת במלח כו' ובתורה אתה עמל ככל אשר יעשה איש למצוא כסף ומטמונים ובעשות כן ימצא את אשר ניתן לו. ובזה הטיבו אשר דברו יגעתי ומצאתי תאמין ולא אמר יגעתי וידעתי או למדתי רק ומצאתי לומר כי גם חלקך האבוד ממך כעת צריך יגיעה למצוא אותו. שנית לטהר הנפש לשלשל על ידה שפע חלקו יתברך כי דבק בו הוא כי עד כה אין חלקה בה רק בכח וצריך יערה עליו רוח ממרום מהביאו אל הפועל כנבואה אשר בנפש הנביא בכח וע"י הכנות שב ה' ומדבר בו להביאו אל הפועל כן בתורה והוא בהקנות בה יראת ה' ולפי גדר המירוק ויגיעה בה ויראת ה' תהא השגתו בה אם מעט ואם הרבה. ובדבר הזה צדקו יחדיו כל הד' דברים איש על מקומו עכ"ל הרמ"א ז"ל:

ובזה מיושבים פסוקי תהלים הנ"ל וכך הם דברי המשורר ע"ה חלקי ה' ר"ל חלקי הניתן לי מה' במעמד הר סיני וגם בשעת לידה נתן לי לב שכל להבין ולהשכיל. אותו החלק אמרתי לשמור דבריך ולתור בחכמה ובדעת להבין עמקי סודות התורה אבל לא לחשוב מחשבות ולעסוק בחכמתי במלאכת עוה"ז. והוסיף עוד ואמר חליתי פניך בכל לב לכבוש יצרי ולזכך חומרי כדי להוציא אל הפועל לעשות כאמרתך כלומר כמו שאמרת עלי בשעת יצירה. וכדברים האלה יש לכוון בדברי הנביא ירמיה ע"ה באומרו חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו ר"ל נפשי אמרה לי שכבר ניתן לי חלקי במעמד הר סיני בנבואה ובתורה ע"כ אוחיל לו להוציא מחשבתי אל הפועל ע"י כל ההכנות הצריכים לזה:

הקדמה למסכת גרים

מצאתי בספר שמחת הרגל נדפס בליוורני. אשר חבר מהור"ר חיים יוסף דוד אזולאי מיקירי אנשי ירושלים עה"ק תוב"ב ובסוף ספרו נדפס מסכת גרים הביאה הרב בעל מגדל עוז כמה פעמים בפי"ג מהלכות אסורי ביאה להרמב"ם ז"ל. אכן לא ידע אנוש ערכה. והיא עלומה. והמחבר ספר הנ"ל הוציאה לאורה וכתב בזה הלשון. מס' זו מהמסכת קטנות והיא לא נדפס"ה והועתקה מהש"ס המצויה בעיר פפערשא כתוב על קלף בעיר פאריץ בשנת ק"ג לאלף הששי לאחד מקרובי רבינו שמשון משאנץ. והזכרתי ש"ס זה בספרי הקטן שער יוסף. גם הוזכר בספר קרבן נתנאל בדף האחרון עכ"ל ספר הנ"ל אכן מס' זו הציגוה ערומה. כיום הולדה. מבלי פירוש לדבריה. כדרך כל ריעותיה. שאר מס' קטנות נעו מעגלותיה. על כן נתתי אל לבי דברי חז"ל המתחיל במצוה אומרים לו גמור. וכאשר פרשתי בעז"ה כל המסכת קטנות בפירוש קל ונכון ככה עשיתי למס' הזאת לבארה באר היטב ע"פ ש"ס ופוסקים כיד ה' הטובה עלי והראיתי בה מבוא כל הלכה איה מקום כבודה בש"ס למען ירוץ הקורא בה:

גם אלה דברי המחבר ספר נחלת יעקב הקטן המכונה יאקאב ב"ה ברוך נוימבורג ז"ל מתושבי ק"ק אופיבאך בשנת אזן וחקר ותק"ן לפ"ק:

מסכת גרים

פרק ראשון

הלכה א (א) הרוצה להתגייר אין מקבלין אותו מיד (א) אומרים לו מה לך להתגייר והלא אתה רואה את האומה הזאת (ב) נמוכה וכפופה ושפילה מכל האומות והולאים (ג) ויסורים באים עליהן וקוברין בנים ובני בנים ונהרגין על המילה ועל הטבילה ועל (ד) שאר כל המצות ואינם נוהגים בפרהסיא כשאר כל האומות: הלכה ב (ב) אם אמר איני כדאי (ה) פוטרין אותו והולך לו: הלכה ג קבל עליו (ו) הורידהו לבית הטבילה וכיסהו (ז) במים עד מקום הערוה ואומרים לו מקצת דקדוקי מצות (ג) על מנת (ח) שהוא נותן בשכחה ובלקט ובפיאה ובמעשר: הלכה ד (ד) כשם שאומרים לאיש כך אומרים לאשה ע"מ שתהא זהירה בנדה (ט) ובהדלקת הנר: הלכה ה (ה) טבל ועלה אומרים לו דברים טובים (י) ונכונים במי נדבקת אשריך במי שאמר והיה העולם (כ) שלא נברא העולם אלא בשביל ישראל ולא נקראו בנים למקום אלא ישראל (ל) ואין חביבין לפני המקום אלא ישראל כל אותם דברים שדברנו לך לא אמרנו לך אלא להרבות שכרך: הלכה ו (ו) גר שמל ולא טבל טבל ולא מל הכל הולך אחר המילה דברי ר"א רע"א (מ) אין טבילה מעכבת: הלכה ז כל המתגייר (נ) משום אשה משום אהבה משום יראה אין זה גר וכן היו ר' יהודה ור' נחמיה אומרים (ז) כל אותם שנתגיירו בימי מרדכי ואסתר אינם גרים שנא' (ח) ורבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד היהודים עליהם וכל שאינו מתגייר לשם שמים (ס) אינו גר: הלכה ח (ט) האיש מטביל

הגהות הגרי"ב (א) [יבמות דף מז.]: (ב) [שם]: (ג) [שם]: (ד) [שם דף מז:]: (ה) [שם]: (ו) [שם מו.]: (ז) [שם כד:]: (ח) אסתר ח: (ט) [שם מז:]:

נוסחא חדשה

פרק א (א) אלא: (ב) נבוכה [נ"א נמוכה] וסגופה מכל: (ג) [נ"א רעים]: (ד) כל שאר המצות: (ה) ליתן צוארי בעול מי שאמר והיה העולם ברוך הוא מקבלין אותו מיד ואם לאו נפטר והולך לו [והנ"י נדחק מאד לפי גירסתו]: (ו) [נ"א מורידין אותו]: (ז) מים: (ח) שיהא נותן בלקט שכחה ופאה ובמעשרות: (ט) ובחלה: (י) דברים של נחומים [נ"א אשריך במי נדבקת במי]: (כ) ברוך הוא: (ל) וכל אותם הדברים שאמרנו לך אינו אלא להרבות: (מ) אף טבילה: (נ) לשום אשה לשום יראה לשום אהבה אינו גר: (ס) אין זה:

פי' החיד"א

פרק א (הל"א) נמוכה כפופה ושפלה. פירוש נמוכה מגד עצמה וכפופה שהאומות כופפין אותה ועי"ז היא שפלה מכל האומות. ודרך דרש ורמז אפשר דנעוץ סוף המסכתא בתחלתה. דבשילהי מכילתין מייתי קרא וכל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון דארץ ישראל מכפרת. ואפשר לרמוז שכן ר"ת שפל כפוף נמוך דכי יפלא בעיני העם על ישראל שהם שפלים כפופים נמוכים מכל האומות התשובה היא כי בזה נטהרים מהעונות וז"ש וכל יאמר שכן חליתי דר"ת שכן שפל כפוף נמוך חליתי ולא ישאל על זה כי העם היושב בה ובאמצעות יסורין אלו נשוא עון ונסלח לו: (הל"ד) בנדה ובחלה ובהדלקת הנר. הוא בכלל מ"ש בש"ס

נחלת יעקב

פרק ראשון ה"א הרוצה להתגייר אין מקבלין אותו מיד אומרים לו כו'. כל זה מבואר במסכת יבמות דף מ"ז ע"א. ת"ר גר שבא להתגייר בזה"ז אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שאומה ישראל בזה"ז דווים דחופים וסחופים ומטורפין ויסורין באין עליהן ע"כ פרש"י סחופים שפלים וכפויין כמו סחופי כסא כפי' הכלי וכ"כ הטור בי"ד סימן רס"ח וכ"כ הרמב"ם פי"ז מהא"ב. והטעם שאומרים לו מה ראית להתגייר מפרש שם בגמרא משום דאי פריש נפרוש דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת. והב"י בסי' רס"ח הביא בשם הסמ"ג טעם אחר כדי שלא יאמר לאחר מכאן אלו הייתי יודע עונשן של מצות לא הייתי מתגייר: ונהרגין על המילה ועל הטבילה כו'. מבואר בכמה מקומות בש"ס שהמלכות גזרו על המילה ועל טבילה ועל שומרי שבת כדאיתא במס' שבת [דף קל] ובמס' מעילה [דף יז וכר"ה דף יט] וכן איתא במד"ר פרשת אמור פרשה ל"ב על הפסוק סביב רשעים יתהלכון סביב לצדיקים הרשעים מהלכין הא כיצד בשעה שהרשעים עולין מתוך גיהנם ורואים את הצדיקים יושבים בשלוה בתוך ג"ע נפשם מתמעגה עליהם הה"ד רשע יראה וכעס אימתי כרום זולת כשירומם הקב"ה מצות בזוית בעולם מה לך יוצא לסקול שמלתי את בני מה לך יוצא לשרוף על ששמרתי השבת מה לך יוצא להרג שאכלתי מצה כו' הרי מבואר שכמה פעמים נהרגין על המצות וכל זה היו אומרים לו כדי לאיים עליו דאי פריש נפרוש: ה"ב אם אמר איני כדאי כו'. בגמרא דיבמות שהבאתי לעיל לא מצינו לשון זה אלא הכי איתא התם אם אמר יודע אני ואיני כדאי מקבלין אותו מיד פרש"י איני כדאי ואיני ראוי להשתתף בצרתן ומי יתן ואזכה לכך וכ"כ הטור והרמב"ם במקומות הנ"ל כלשון הש"ס דיבמות אבל לפי גירסא דהכא צריכין לפרש דהכי פי' אם אמר איני כדאי ובשביל כך אינו רוצה לקבל עול המצות פוטרין אותו מיד. ולשון הרמב"ם מבואר יותר ואם אמר איני רוצה פוטרין אותו מיד: ה"ג קבל עליו הורידהו לבית הטבילה כו'. יש לתמוה על זה דהל"ל דמלין אותו ואח"כ מטבילין אותו והכי איתא להדיא במסכת יבמות דף מ"ז ע"ב קיבל עליו מלין אותו מיד נתרפא מטבילין אותו מיד וכ"כ כל הפוסקים בתחלה מלין אותו ואח"כ מטבילין וא"כ קשה על הש"ס דהכא דקתני קיבל עליו מטבילין אותו משמע דטבילה קודם המילה ואפשר לומר דהש"ס דהכא לא נחית לפרש הסדר אלא דבפ' זה מפרש כל דיני טבילה ובפרק השני מפרש דיני המילה אבל לעולם דהש"ס דהכא ס"ל נמי דלענין הסדר בעינן מילה קודם טבילה. ועי"ל ע"פ מה שהקשה הרמב"ן למה משהינן טבילה אחר המילה דהא צריכין להמתין עד שיתרפא מן המילה וא"כ צריכין להשהות הטבילה ולמה לא טבלינן לי' מיד ותירץ כיון דהמילה קשה עליו מש"ה מלין אותו תחלה דאי פריש נפרוש אבל בדיעבד אי טבל תחלה כשר עכ"ל הרמב"ן ז"ל וכ"כ הב"י בדיעבד אי טבל תחלה הוי גר ולפ"ז י"ל דברייתא דהכא ס"ל כקושית הרמב"ן ז"ל לכן ס"ל באמת דמטבילין אותו תחלה כדי שלא נצטרך להשהות הטבילה עד שיתרפא מן המילה: ואומרים לו מקצת דקדוקי מצות כו'. הכי איתא ביבמות דף מ"ז ע"א אם אמר יודע אני ואיני כדאי מקבלין אותו מיד ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני. ומפרש בגמרא מ"ט א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון פרש"י ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה שלא יאמר עניים הללו הלוקטין פאת שדה גזלנים הם ועומד עליהם והורגן בדיניהם שבני נח מוזהרין על הגזל בסנהדרין ואזהרתן זו היא מיתתן דלא בעי התראה לפיכך ב"נ נהרג על פחות משו"פ משום דקפיד על דבר מועט ולגבי ישראל הוי מחילה. ולא ניתן להשבון איכא בתורה אלא נהרג דגבי ישראל כתיב והשיב את הגזילה אחר גזל אבל בבן נח אמרינן בסנהדרין אזהרתן זו היא מיתתן וכיון שעבר על אחת משבע מצות נהרג. לישנא אחרינא מודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה הואיל והן מקפידין על הממון כ"כ כדאמר דנהרג על פחות משו"פ מודיעין אותו עון לקט כו' שמא יחזור בו מלהתגייר ולשון זה עיקר דאי משום טעמא קמא מאי לשון עון שכחה ופאה יודיעהו שילקטו עניים בשדהו עכ"ל רש"י. ועפ"ז י"ל דגמ' ס"ל כל"ק דרש"י ומש"ה קתני הכא ע"מ שהוא נותן בלקט כו' כקושית רש"י ז"ל אבל בש"ס דיבמות דקתני ומודיעין אותו עון לקט כו' ס"ל כלישנא בתרא דרש"י ודו"ק: ה"ד כשם שאומרים לאיש כו'. שם ביבמות דף מ"ז ע"ב אשה נשים מושיבות אותה במים עד צוארה ושני ת"ח עומדים לה מבחוץ ומודיעין אותה מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ע"כ. אבל דאיתא הכא ע"מ שתהא זהירה בנדה ובהדלקת הנר לא מצינו בש"ס מזה. וכן הרמב"ם והטור והש"ע לא כתבו מזה מידי ואפשר דגמרא דהכא ס"ל דמש"ה מודיעים אותה הנהו מצות דאיתא במסכת שבת פ' במה מדליקין על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר וע"ש הטעם ומש"ה מודיעין אותה כי היכא דאי פרשה נפרשה וכמו דמודיעין לאיש עון לקט שכחה ופאה ומעשר מה"ט דאי פריש נפרוש ה"נ באשה מודיעין אותה מה דקשה לה כי היכא דנפרשה וצריכין לומר דהא דקתני הכא בנדה ובהדלקת הנר לאו דוקא אלא דה"ה חלה דמ"ש חלה מהני ואפשר שהוא טעות הדפוס ובאמת כצ"ל ע"מ שתהא זהירה בנדה ובחלה ובהדלקת הנר: ה"ה טבל ועלה כו'. בגמרא משמע דקודם מילה היו אומרים לו דברים הללו דהכי איתא התם כשם שמודיעין אותו עונשן של מצות כך מודיעין אותו מתן שכרן אומרים לו הוי יודע שעה"ב אינה עשויה אלא לצדיקים וישראל בזה"ז אינן יכולין לקבל לא רוב טובה ולא רוב פורענות. והרמב"ם פרק י"ד מהא"ב הוסיף בדברים אלו וז"ל ומודיעין אותו שע"י עשיית מצות אלו יזכה לחיי עוה"ב ושאין שם צדיק גמור אלא בעל החכמה שעושה מצות אלו ויודען. ואומרים לו הוי יודע שעוה"ב אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל וזה שתראה ישראל בצער בעוה"ז טובה היא צפונה להם שאינן יכולין לקבל רוב טובה בעוה"ז כאומות שמא ירום לבם ויתעו ויפסידו שכר עוה"ב כענין שנאמר וישמן ישרון ויבעט. ואין הקב"ה מביא עליהם רוב פורענות כדי שלא יאבדו אלא כל האומות כלין והן עומדין ומאריכין כדבר הזה כדי לחבבן אם חזר בו ולא רצה לקבל הולך לדרכו ואם קבל אין משהין אותו אלא מלין אותו מיד עכ"ל הרמב"ם. הרי להדיא דכל הנ"ל היו אומרים לו קודם מילה וטבילה והכא קתני שהיו אומרים לו כן לאחר טבילה ואפשר לומר דהש"ס לא פליג גמ' דהכא אתלמודא דידן דבברייתא דיבמות קתני ומטבילין אותו ושני ת"ח עומדים ע"ג ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וא"כ י"ל דמודיעין אותו נמי שכר של מצות וזהו בכלל מה שאמרו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ר"ל עונשן ושכרן וכן יש לפרש כוונת הרמב"ם במ"ש לעיל כפ' שהבאתי לעיל ומאריכין בדבר הזה כדי לחבבן. כוונתו דלאחר הטבילה אומרים פעם שנית שכרן של מצות כדאיתא הכא: ה"ו גר שמל ולא טבל כו'. הלכה זו תמוה מאוד. חדא לפי גרסא דהכא קשה מאי איכא בין ר"א ור"ע כיון דר"א ס"ל הכל הולך אחר המילה משמע אם מל ולא טבל הוי גר ואם טבל ולא מל אינו גר. ור"ע אמר דאין הטבילה מעכבת משמע נמי דמילה היא עיקר וא"כ מאי בינייהו ובמאי פליגי. ועוד נגי' דהכא קשה דר"א אדר"א דאיתא במסכת יבמות דף מו ע"א ת"ר גר שמל ולא טבל רא"א ה"ז גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו טבל ולא מל ר' יהושע אומר ה"ז גר שכן מצינו באמהות שטבלו ולא מלו וחכ"א טבל ולא מל מל ולא טבל אינו גר עד שימול ויטבול ור"י נמי נילף מאבות ור"א נמי נילף מאמהות ומסיק הש"ס אלא בטבל ולא מל כ"ע ל"פ דמהני כי פליגי במל ולא טבל ר"א יליף מאבות ור"י באבות נמי טבילה הוי ע"כ רש"י ד"ה באבותינו שמלו בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה. מאמהות גמרינן שטבלו כדמפרש לקמן דאם לא טבלו במה נכנסו תחת כנפי השכינה. הרי מוכח מזה דבטבל ולא מל מהני בין לר"א ובין לר"י ולא פליגי רק במל ולא טבל דלר"א גם זה מהני ולר"י לא מהני וא"כ לר"א בין מל ולא טבל או טבל ולא מל מהני והכי קאמר ר"א הכל הולך אחר המילה משמע דטבל ולא מל לא מהני וכן הא דקתני הכא רע"א אין טבילה מעכבת הוי נמי נגד סוגיא דיבמות פרק הערל דף עא ע"א דמסקינן אליבא דר"ע דקרא דתושב ושכיר האמור גבי פסח אתיא למעט גר שמל ולא טבל דאינו אוכל בפסח דס"ל לר"ע דאינו גר עד שימול ויטבול והכא קתני דר"ע אית ליה דאין הטבילה מעכבת. לכן אם אנו רוצין ליישב שלא יהא גמרא דהכא חולק על הש"ס דיבמות צריכין להגיה וכצ"ל הכא טבל ולא מל ה"ז גר דברי ר"א רי"א טבילה מעכבת וזהו ממש כמסקנת הש"ס דיבמות. וכן אי גרסינן רע"א טבילה מעכבת נמי א"ש דר"ע ס"ל נמי כר"י וכן הוכיחו תוס' שם ד"ה כי פליגי דס"ל לר"ע כר"י אבל לא מטעמיה ע"ש ודו"ק: ה"ז כל המתגייר כו'. כ"כ הרמב"ם פי"ג מהא"ב הלכה י"ד וז"ל המצוה נכונה כשיבוא גר או גיורת להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני פחד בא להכנס לדת ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית ואם אשה היא בודקין שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי ישראל ע"כ: משום אהבה משום יראה ר"ל מאהבה הגדולה או מאהבת אדם או מפני הפחד וכמ"ש הרמב"ם ומשום יראה היינו מיראת אדם או מפני הפחד וכמ"ש הרמב"ם: ורבים מעמי הארץ כו'. מסיפא דקרא דייק דכתיב כי נפל פחד היהודים עליהם וא"כ כיון שנתגיירו מפני פחד אינן גרים וה"נ איתא ביבמות דף כ"ד ע"ב ת"ר אין מקבלין גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה עכ"ל: ה"ח האיש מטביל כו'. ביבמות דף מ"ז ע"ב אשה נשים מושיבות אותה במים עד צוארה ושני ת"ח עומדים מבחוץ ומודיעין אותה מקצת מצות קלות והא דקתני הכא האיש מטביל את האיש לאו דוקא איש אחד דהא קי"ל דלטבילת גרים בעינן ג' כדאיתא ביבמות דף מ"ו ע"ב א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב בי'. פרש"י משפט כתיב ביה משפט אחד יהיה לכם ולגר ואין משפט פחות מג' ע"כ וכ"כ הטור סי' רס"ה וכל עניניו בין להודיע המצות לקבלם ובין המילה ובין הטבילה צריך להיות בג' הכשרים לדון וביום. וא"כ מוכח דלא סגי באיש א'. אלא הא דנקט הכא האיש מטביל את האיש לא אתי לאשמעי' אלא דאיש צריך לטבול בפני אנשים ואשה בפני נשים והת"ח עומדים מבחוץ בטבילת האשה וכ"כ בש"ע סי' רס"ח דאשה הנשים מושיבין אותה במים ובית דין עומדין מבחוץ. ואף על גב דברייתא שהבאתי קתני נמי ושני תלמידי חכמים עומדין מבחוץ משמע דסגי בשנים בגר

מטביל (א) לאיש והאשה מטבלת לאשה אבל לא את האיש : הלכה ט גר שנתגייר והיו לו יינות ואמר בריא לי שלא נתנסך מהם מותר לו ואסורים לאחרים רע"א מה אם לאחרים (ג) אסורים אוסר לעצמו אם אמר אף גבי כל חבר נעשו בטהרה הרי זה נאמן : הלכה י (א) ישראל שהלוה לעובד כוכבים ועובד כוכבים שהלוה לישראל ואח"כ נתגייר (ג) גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית ר' יהודה אומר אם מתחלה זקפן עליו במלוה גובה את הכל : הלכה יא הא כיצד (ב) נולד (ד) לבן אדם בן בכור עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם ספק פטור . (ס) היו לו עיסה לעשות ושדה לקצור עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם ספק פטור :

פרק שני

הלכה א (ו) גר נימול לעולם לח' הא כיצד עד שלא טבלה אמו נולד בן נימול בן יומו משטבלה אמו נולד נמול לח' : הלכה ב (ג) גר שנתגייר מהול או ספק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית כדברי ב"ש ובה"א א"צ : הלכה ג (ד) א"ר מתיא בן חרש משום (ז) ר"ש לא נחלקו ב"ש וב"ה על גר שנתגייר מהול (ח) ועל תינוק שנולד מהול על מה נחלקו על תינוק שנולד מהול (ט) ביום השבת שבש"א דוחין עליו את השבת (י) להטיף ממנו דם ברית ובה"א א"צ : הלכה ד (ה) עבד שטבל לפני רבו הרי (כ) הוא בן חורין מעשה בברוריא המלכה שטבלו מקצת עבדיה לפניה ומקצת עבדיה לאחריה . ובא מעשה לפני חכמים ואמרו אלו שטבלו לפניה בני חורין ולאחריה משועבדין : הלכה ה (ו) כשם שישראל (ל) נכנסין לברית בג' מצות כך גרים נכנסין למילה ולטבילה ולקרבן ב' מעכבין וא' אינו מעכב (מ) ראב"א גר שנתגייר צריך שיפריש רביעית לקנו רש"א א"צ : הלכה ו (ז) נפרעין מן הגרים כדברי ר' יוסי ר' יהודה אומר אין נפרעין ממנו אלא

הגהות הגרי"ב (א) [ב"מ דף עב.] : (ב) [חולין דף קלד.] : (ג) [שבת דף קלה:] : (ד) [שם] : (ה) יבמות דף מה.] : (ו) [כריתות דף ט.] : (ז) [יבמות דף מח:] :

פי' החיד"א

ובפוסקים דמודיעין לאשה מקצת מצות דרישתנסי דנשי הני תלתא וא"ל לפרש והם רמוזות בשם חוה ר"ת חלה וכת סדלקה : (הל"י) לפי הנוסחא חדשה יש מקום לפרש דמאי דאמר ת"ק זה גובה את הקרן וזה גובה את הרבית דהנכרי שנתגייר גובה את הקרן שהלוה לישראל לבד ועליו קאמר זה גובה את הקרן . והישראל שהלוה לנכרי ונתגייר גובה את הרבית בכל אופן [שלא יאמרו בשביל מעותיו כו' כמ"ש בגמ' לר' יוסי] . ור' יהודה פליג דאם נכרי שהלוה לישראל זקפן קודם שנתגייר גובה את הכל זה אפשר לפרש לפי הנוסחא חדשה לפום ריהטא וצריך להתישב [וי"ל דר"י פליג בישראל שהלוה כו' דאינו גובה את הרבית רק אם זקפן ובזקפן כ"ע סברי דגובין את הרבית בכל ענין ות"ק לא מיירי כלל בזקפן ות"ק דהכא הוא ר' יוסי שבגמ' דידן ות"ק דגמ' הוא ר' יהודה דהכא ודו"ק] :

נוסחא חדשה

(א) את האיש והאשה מטבלת את האשה: (ב) הם אסורים ק"ו לעצמו ואם אמר על גבי פלוני חבר נעשו בטהרה הרי זה נאמן וכן עם הארץ שקבל להיות חבר והיו לו טהרות ואומר ברי לי שנעשו בטהרה מותרים לו ואסורים לאחרים רע"א מה אם לאחרים הם אסורים ק"ו לעצמו ואם אמר על גבי פלוני חבר נעשו בטהרה הרי זה נאמן : (ג) זה גובה את הקרן וזה גובה את הרבית ר' יהודה אומר אם זקפן : (ד) לו בן ילדה פרתו נשחטה פרתו עד : (ס) היתה לו עיסה לאפות :

פרק ב (ו) יש גר נימול לשמונה הא כיצד אם עד שלא טבלה אמו נולד נימול בן יומו אם משטבלה אמו נולד נימול בן שמנה : (ז) ר' ישמעאל : (ח) או על : (ט) בשבת : (י) ובה"א א"צ : (כ) זה ב"ח מעשה בבלוריא [נ"א בברוציה] המלכה שטבלו מקצת עבדיה לפניה ומקצתן לאחריה :

(ל) נכנסו : (מ) ר' אליעזר בן יעקב אומר אף הקרבן מעכב וכך היה ראב"י אומר גר שנתגייר צריך להפריש :

נחלת יעקב

כבר הקשה זה בש"ס בדף הנ"ל ומשני הא אמר ר' יוחנן לתנא תני שלשה : ה"ט גר שנתגייר כו' . יגעתי הרבה לפרש הלכה זו כי לא מצאתי רמז מזה בש"ס עד כי האיר ה' עיני וראיתי כל הלכה זאת מפורשת בתוספת' דמסכת טהרות פרק ט' . רק שיש כאן איזה טעיות . וז"ל התוספתא ע"ה שקיבל עליו והיו לו טהרות ואמר ברי לי שלא נטמאו בזמן שהן עשויות אע"ג אחרים אסורות לו ואסורות לכל אדם ע"ג עצמו מותרות לו ואסורות לכל אדם רע"א אם [מותרות לו מותרות לכל אדם ואם אסורות לכל אדם אסורות לו וכן עובד כוכבים שנתגייר והיה לו יין ואמר ברי לי שלא נטמא בזמן שהוא עשוי ע"ג אחרים אסור לו ואסור לכל אדם ע"ג עצמו מותר לו ואסור לכל אדם רע"א אם] מותרת לו מותרת לכל אדם ואם אסור לכל אדם אסור לו ע"כ לשון התוספתא והביאה הר"ש בריש פ"ח דטהרות וכתב עלה וז"ל על גב אחרים שיש עמי הארץ אחרים שעשו לו קודם שקבל עליו דברי חבירות והוא אמר ברי לי שבטהרה נעשו . וכן עובד כוכבים שנתגייר לענין יי"נ נקט ליה כגון שהיתה לו גת בעוטה שנתעסק בה עובד כוכבים קודם שנתגייר זה והוא אומר ברי לי שלא התחיל למשוך בידו עכ"ל הר"ש . ועפ"ז מבואר היטב הלכה זו אלא שחסר כאן בבא אחת והיינו החלוקה בין נעשית ע"ג אחרים או שנעשית ע"ג עצמו דבזה הוא עיקר פלוגתייהו דבנעשו ע"ג אחרים ת"ק נמי מודה דאסורות לו ולאחרים וא"כ עיקר הפלוגת' חסר הכא . ומ"ש כאן אם אמר ע"ג חבר נעשו כו' בזה ר"ע נמי מודה כיון שאמר שחבר עשה' בטהרה נאמן וכיוצא בזה איתא במסכת דמאי פ"ג וד' : ה"י ישראל שהלוה כו' . מפשט' הלכה זו משמע דר"י חולק על הת"ק דאילו לת"ק ליכא חילוק בין זקפן במלוה מתחלה ור"י מפליג . אמנם לפ"ז יהא סוגיא זו נגד גמרא ערוכ'. דבפ' איזהו נשך דף ע"ב ע"א גרסי' הכי ת"ר ישראל שלוה מעות מן העובדי כוכבים ברבית וזקפן עליו במלוה ונתגייר אם קודם שנתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן וגובה את הרבית ואם לאחר שנתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית. וכן עובד כוכבים שלוה מעות מישראל ברבית וזקפן עליו במלוה ונתגייר אם עד שלא נתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן וגובה את הרבית ואם משנתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן ואינו גובה הרבית ר' יוסי אומר עובד כוכבים שלוה מעות מישראל ברבית בין כך ובין כך גובה את הקרן וגובה את הרבית . אמר רבא מ"ט דר' יוסי כדי שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה ע"כ הגמרא . פרש"י וזקפן עליו במלוה . לאחר זמן חישב עמו על הרבית וזוקף הכל ביחד במלוה וכתב לו שטר עליהם כך וכך אני חייב לפלוני . וגובה את הרבית . דמשעת זקיפה הוי כגבוי . בין כך ובין כך אסיפא פליג וטעמא כדמפרש ואזיל שלא יאמרו כו' עכ"ל רש"י . ולפ"ז אי ס"ד דר"י פליג את"ק ולת"ק ליכא חילוק בין זקפן עליו במלוה ללא זקפן אלא דבכל ענין ס"ל לת"ק דאינו גובה את הרבית . א"כ ת"ק דהכא דלא כמאן לא כר"י ולא כת"ק דר"י בגמרא . לכן היה נ"ל בהשקפה ראשונה דר' יהודא לפרושי טעמא דת"ק אתא וה"ק ר' יהודה הא דקאמר הת"ק דא"ג הרבית מיירי שלא זקפן עליו במלוה קודם שנתגייר אבל אם זקפן עליו מתחלה במלוה מודה ת"ק דגובה הכל וא"כ ר' יהודה ות"ק דהכא ס"ל כת"ק דר' יוסי בגמ' ואע"ג דקתני ר' יהודה אומר והאי לישנא משמע דפליג . אין זה קושיא ועי' בתוי"ט פ"ג דמס' בכורים ד"ה הגיע לארמי אובד אבי שהביא כמה משניות שבנויים בלשון מחלוקת ולא באו אלא לפרש . אכן ראיתי בתוספתא דב"מ פ"ה וז"ל ישראל שלוה מעות מעובד כוכבים ועובד כוכבים מישראל ונתגייר בין שזקפן עליו עד שלא נתגייר ובין שזקפן עליו משנתגייר גובה את הקרן ואינו גובה את הריבית דברי ר"מ ר' יוסי אומר עובד כוכבים שלוה מעות מישראל ונתגייר בין שזקפן עליו במלוה עד שלא נתגייר ובין שזקפן עליו במלוה משנתגייר גובה את הקרן ואינו גובה הרבית וישראל שלוה מעובד כוכבים ונתגייר וזקפן עליו במלוה עד שלא נתגייר גובה את הקרן ואת הרבית משנתגייר גובה את הקרן ואינו גובה הרבית עכ"ל התוספתא . ועפי"ז יש לומר דר' יהודה פליג על הת"ק . ובאמת דלת"ק ליכא חילוק בין זקפן ללא זקפן וס"ל כר"מ בתוספתא דלא מפליג כלל אלא דבכל ענין א"ג הרבית ורבי יהודה דמפליג ס"ל כת"ק דרבי יוסי דבפ' איזהו נשך . אכן אין ראיה מתוספתא הנ"ל דבלא"ה קשיא דרבי יוסי אדר' יוסי בתרתי דבגמ' קאמר ר' יוסי עובד כוכבים שלוה מישראל בכל ענין גובה הרבית ובתוספתא קאמר דבכ"ע א"ג הרבית . וכן בישראל שלוה מעובד כוכבים . בגמ' לא פליג ר' יוסי את"ק ובתוספתא מפליג בין זקפן ללא זקפן וזהו מלתא בלא טעמא ומיהו אנן קי"ל כר' יוסי בגמ' ועיין בי"ד סי' קע"א : ה"יא הא כיצד נולד כו' . ר"ל כיצד דין בכור אצל הגר מפרש ואזיל . ואע"ג דלא תנא מידי מבכור קודם לזה שייך לישנא דכיצד ומצינו כיוצא בזה במנחות פי"א משנה ד' כל המנחות יש בהן מעשה כלי בפנים ואין בהן מעשה כלי מבחוץ . כיצד שתי לחם ארכן ז' ורחבן ד' . ואע"ג דמקודם לא איירי מידי משתי לחם קתני הלשון כיצד ומפרש אח"כ מעשה שתי לחם ולחם הפנים . וכתב התוי"ט שם ד"ה כיצד וז"ל הוא שואל על צורת היות לחם הפנים נאפה בדפוסים וא"כ ה"נ שייך לשון כיצד ר"ל כיצד דין הבכור ומפרש אח"כ הדין : נולד לבן אדם בן בכור כו' . נראה דמיירי שנתגיירה אשתו עמו דהא בכור לכהן בפטר רחם תלה רחמנא אע"כ דמיירי שנתגיירה אשתו עמו ולא היה להם בני' בגיותן לכן נולד לו בן בכור עד שלא נתגייר פטור ומשנתגייר ילדה לו אשתו בן בכור חייב והכי איתא בר"פ יש בכור משנה א' מי שלא היה לו בנים ונשא אשה שכבר ילדה עודה שפחה ונשתחררה עודה עובדת כוכבים ונתגיירה משבאת לישראל ילדה בכור לנחלה ואינו בכור לכהן . ופי' הרע"ב דלענין נחלה דאב כתיב ראשית אונו והרי לא היה לזה בנים ולענין כהן תלה רחמנא בפטר רחם . ר"י הגלילי אומר בכור לנחלה ולכהן שנאמר פטר רחם . בישראל עד שיפטרו רחם מישראל ופי' הרע"ב דבנים שנולדים בנכריותה לא פטרי ע"כ . ואנן קי"ל כת"ק דר"י הגלילי וכ"כ הטור בי"ד סי' ש"ה וז"ל שפחה שילדה ואח"כ נשתחררה ועובדת כוכבים שילדה ואח"כ נתגיירה וילדו אח"כ פטורין מן הבכורה נתעברה השפחה והעובדת כוכבים ובעודן מעוברת נשתחררה השפחה ונתגיירה העובדת כוכבים וילדו חייבין בבכורה ספק אם ילדו קודם שנשתחררו ונתגיירה אם לאו פטור עכ"ל הרי מבואר דנקט הכל באשה . א"כ ע"כ צ"ל דהכא נמי מיירי שנתגיירה אשתו עמו וכמ"ש . או אפשר לומר דברייתא דהכא ס"ל כר"י הגלילי ולפ"ז י"ל דמיירי אע"פ שהיה להם בנים מקודם לכן אפ"ה אם נולד להם בן אחר שנתגיירו חייב דבנים שהיה להם בגיותן אינן נחשבין עד שיפטרו רחם בישראל : ואם ספק פטור . משום דהוי ספק ממונא ולקולא והכי איתא במסכת חולין דף קל"ד גר שנתגייר וה"ל פרה נשחטה עד שלא נתגייר פטור . ר"ל פטור ממתנות כהונה . משנתגייר חייב אם ספק פטור שהמוציא מחבירו ע"ה ופריך עלה והרי עיסה נעשית עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ספק חייב א"ל ספק איסורא לחומרא ספק ממונא לקולא דא"ר חסדא וכן תני רבי חייא שמנה ספיקות נאמרו בגר ארבע לחיוב וארבע לפטור קרבן אשתו וחלה ובכור בהמה טמאה ובכור בהמה טהורה לחיוב ראשית הגז ומתנות ופדיון הבן ופדיון פטר חמור לפטור וע"ש ברש"י ותוכן דבריו דהארבע קמייתא הוי ספק איסורא לחיוב וד' בתרייתא הוי ספק ממונא ולקולא . ומש"ה קתני הכא בבכור אם ספק פטור דפדיון הבן הוי ספק ממונא ולקולא : היה לו עיסה לעשות כו' . ר"ל לענין חלה אם נעשית העיסה עד שלא נתגייר פטור מחלה ומשנתגייר חייב כמבואר במסכת חלה פ"ג . והא דתני הכא שדהו לקצור מיירי לענין לקט שכחה ופאה כדאיתא פ"ד דמס' פאה . אכן הא דקתני הכא גבי חלה אם ספק פטור יש לתמוה דבהדיא תנן במתני' דחלה אם ספק חייב וכן מבואר מגמ' דחולין שהבאתי לעיל דקחשיב חלה בהדי ד' ספקות לחיוב משום דהוי ספק איסור וכ"כ הטור והש"ע סי' ש"ל דספק חלה חייב . ועכצ"ל שטעות נפל בדפוס בגמ' דהכא או דגבי חלה צריך למתני ואם ספק חייב או שאנו צ"ל דבמקום חלה צ"ל היה לו פרה לשחוט וזהו מארבע ספיקות דפטורין . אמנם יותר נראה כפי' הראשון דגבי חלה צ"ל חייב . דלפי' השני שכתבתי א"כ קחשיב ג' ספיקות לפטור וקשה הא הוי ד' וע"ק מ"ט לא קחשיב הכא הד' ספיקות לחיוב דהא עיקר הך מס' מיירי מדיני הגר וה"ל לאשמעי' כל הספיקות . אבל אי גרסי' גבי חלה חייב וא"כ קתני הכא שני ספיקות לפטור וא' לחיוב לק"מ די"ל בכל הלוקה תנא ושייר ול"ק מאי שייר דהאי שייר . דהא שייר תרתי . אבל אי גרסי' במקום חלה פרה וא"כ קחשיב ג' לפטור דהיינו פדיון הבן ושדה לקצור ומתנות ולא שייר אלא חדא קשה מאי שייר דהאי שייר . ואין להקשות על הגמ' למה לא קחשיב חמשה לפטור דהיינו שדה לקצור וי"ל דהוי בכלל מתנות דקחשיב בברייתא והיינו מתנות כהונה ומתנות עניים ועוד נ"ל לקיים גי' דהכא דקתני גבי חלה פטור והוא ע"פ ירושל' דפ"ג דחלה עלה מתני' דקתני גבי חלה ואם ספק חייב תמן תנינן גר שנתגייר והיה לו פרה נשחטה עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ספק פטור שהמוציא מחבירו ע"ה תמן אמר ספק פטור והכא אמר ספק חייב א"ר אחי איתותב תקומי רב אמי ואמר מי יאמר לי שהוא נוטל דמים מן השבט עכ"ל וטעות יש בירושל' וכצ"ל מי יאמר לי שאינו נוטל דמים מן השבט וע"ש במפרש לירושלמי . ר"ל שמפרים חלה מספק אבל אינה נותנה לכהן בתנס אלא נוטל דמיה מן הכהן משום דהמוציא מחבירו ע"ה וא"כ כיון דאינה נותנת לו בחנם מש"ה קתני הכא פטור ר"ל שאינה כחלה וודאי שנותן לו בחנם אלא שנותנה לכהן ויטול דמיו מן הכהן :

סליק פרק ראשון . בעזרת לא ינום ולא יישן :

פרק שני ה"א גר נימול כו' . יש לתמוה דקשי' רישא אסיפא דרישא קתני גר נימול לעולם לח' ובסיפא מפליג דנימול פעמים לשמונה . ועוד דהאיך שייך בגר לחלק בין טבלה ללא טבלה . אכן בתר עיונא בגמ' נראה ברור שיש כאן כמה טעיות וה"ג במס' שבת דף קל"ה ע"א א"ר אסי כל שאמו טמאה לידה נימול לח' אין אמו טמאה לידה אינה נימול לח' שנא' אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים וביום השמיני ימול בשר ערלתו . ושם ע"ב כתנאי יש יליד בית שנימול לא' ויש יליד בית שנימול לח' יש מקנת כסף שנמול לא' ויש מקנת כסף שנימול לח' . יש מקנת כסף שנימול לח' ויש מקנת כסף נימול לא' כיצד לקח שפחה מעוברת ואח"כ ילדה זהו מקנת כסף הנימול לח' לקח שפחה וולדה עמה זהו מקנת כסף הנימול לא' . ויש יליד בית הנימול לח' כיצד לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה זהו יליד בית הנימול לח' ר' חמא אומר ילדה ואח"כ הטבילה זהו יליד בית הנימול לא' הטבילה ואח"כ ילדה זהו יליד בית הנימול לח' ות"ק לא שני ליה בין הטבילה ואח"כ ילדה ובין ילדה ואח"כ הטבילה דאע"ג דאין אמו טמאה נימול לח' ע"כ . פרש"י יש יליד בית נימול לא' . תרי קראי כתיבי ביליד בית ומקנת כסף חד כתיב בי' ח' וחד לא כתיב בי' ח' (בראשית יז) המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך ולא מפרש בי' לח' ימים וכתיב (שם) ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם יליד בית ומקנת כסף ומסתברא דהאי דמפרש בי' ח' היינו היכא דדמי לישראל מעליא שנולד בביתו של ישראל משקנאה דדומיא דלכם בעינן דכתיב בהאי קרא ימול לכם כל זכר והדר יליד בית ומקנת כסף הלכך לקח שפחה מעוברת וילדה ה"ז מקנת כסף דגוף שלם הוא במעי אמו וקנאה שנימול לח' דדומי' דלכם שנולד ברשותו של ישראל . לקח שפחה וולדה עמה שכבר ילדתו אע"פ שלא עברו עליו ח' ללידתו מלו מיד כדכתיב המול ימול דלאו דומיא דלכם הוא . לקח שפחה ונתעברה אצלו . לא הוי עובר מקנת כסף אלא יליד בית נימול לח' דדומיא דלכם הוא ולקמן מפרש יליד בית נימול לא' אליבא דת"ק . רב חמא אמר הטבילה לשם עבדות ותלה עליה שם תורת שפחת ישראל דנתחייבה בכל מצות שהאשה חייבת בהן והוי טמאה לידה זהו יליד בית שנימול לח' ילדה והטבילה זהו יליד בית שנימול לא' דכל שאין אמו טמאה לידה אין ממתין לו לח' כרב אסי ע"כ . ומעתה הדבר ברור מ"ש כאן גר נימול לעולם לח' טעות הדפוס הוא ואדרבה בסוגיא דיבמות מוכח דמלין אותו מיד דבהדיא קתני התם קיבל מלין אותו מיד והכי קי"ל בש"ע סי' רס"ח וכן תמה הב"י בסי' הנ"ל על מ"ש הרמב"ם פ"א מה' מילה גר שנכנס לקהל ישראל חייב מילה תחלה . ואם מל כשהוא עובד כוכבים צריך להטיף ממנו דם ברית ביום ח' שנתגייר עכ"ל וכתב עליו הב"י ועל מה שהצריך הטפת דם ברית ביום ח' יש לתמוה דהיכן מצינו בגר שימתין ביום ח' אדרבה אמרי' קבל מלין אותו מיד משום דשהוי מצוה לא משהינן וצ"ע עכ"ל הב"י א"כ מוכח דליכא מאן דס"ל בגר דמלין לח' . ואף הרמב"ם לא קאמר רק בהטפת דם ברית וגם בזה לא קי"ל הכי וא"כ האיך קתני הכא גבי גר דלפעמים נימול לח' . לכן נראה דכצ"ל הגי' בהלכה זו גר נימול לעולם לא' . ויליד בית נימול לא' ונימול לח' הא כיצד עד שלא טבלה אמו נולד בן נימול בן יומו כו' וזהו ממש כדעת רב חמא במס' שבת שהבאתי לעיל דקאמר ילדה ואח"כ הטבילה זהו יליד בית הנימול לא' הטבילה ואח"פ ילדה זהו יליד בית הנימול לח' . אכן אנן לא קי"ל הכי אלא כת"ק דר"ח מפליג בין אמו טמאה לידה לאינה טמאה ומשכחת לה יליד בית נימול לא' כדמפרש ר"י התם בלוקח שפחה לעוברה וכ"כ בש"ע סי' רס"ז ס"א ועי' בב"י שהאריך בדברי הרמב"ם בדין זה : ה"ב והלכה ג' הנהו תרי הלכות מישך שייכי להדדי וכן איתא במס' שבת דף קל"ה ע"א ר"א הקפר אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו ד"ב על מה נחלקו לחלל עליו השבת בש"א מחללין עליו את השבת ובה"א א"מ עליו את השבת ומשמע לגמ' דהכא לר"א הקפר ליכא חילוק בין תינוק לגר אע"ג דבגמ' הנ"ל לעיל מני' מפליג רשב"א בין תינוק לגר אבל ר' מתיא בן חרש ס"ל דליכא חילוק וע"ש בתוס' ד"ה לא נחלקו שמחולקין עם הלכות גדולות והביא הטור בסי' רס"ח ומסקנתו בשם אביו הרא"ש ז"ל דליכא חילוק אלא בין בתינוק שנולד מהול ובין גר שנתגייר מהול צריך להטיף מהן ד"ב וא"מ עליהן השבת ועבב"י סי' רס"ו והיינו כגמ' דהכא . ומ"ש בהלכה ב' גר שנתגייר מהול ר"ל ערבי וגבעוני מהול . ומ"ש או ספק שנולד מהול . הלשון ספק הוא דוחק וצ"ל שכצ"ל גר שנתגייר מהול או נולד מהול ואפשר ליישבו משום דנולד מהול הוי ספק ערלה כבושה ומש"ה נקט לשון ספק וה"פ או ספק ומהו הספק שנ"מ והוי ספק ערלה כבושה כדאיתא בשבת דף קל"ה ע"א וע"ש : ה"ד עבד שטבל כו' . ביבמות דף מ"ה ע"ב א"ר חמא בר גוריא א"ר הלוקח עבד מן העובד כוכבים וקדם וטבל לשם ב"ח קנה עצמו בן חורין מ"ט לעובד כוכבים גופה לא קני לי' מאי דקני לי' הוא דמקנה לי' לישראל וכיון דקדים וטבל לשם ב"ח אפקעי' לשעבוד' כדרבא דאמר רבא תמן והקדש וחמץ ושחרור מפקיעין מידי שעבוד מתיב רב חסדא מעשה בבלוריא הגיורת שקדמה עבדי' וטבלו לפני' ובא מעשה לפני חכמים ואמרו קנו עצמן ב"ח לפני' אין לאחריה לא אמר רבא לפני' בין בסתם בין במפורש לאחריה במפורש אין בסתם לא . פרש"י עובד כוכבים גופה לא קני עובד כוכבים לא קנאה לגופה של זה מתחלה כדאמר לקמן ולא הם קונין זה מזה : לפני' אין לפי שהן גרים והיא עובדת כוכבים ועובד כוכבים לישראל לא קנה לגופיה : לאחרי' לא אלמא גבי ישראל אמרי' קנה עבד עצמו ב"ח : בין בסתם . שלא פי' הרי אנו טובלין לשם ב"ת : במפורש . כדר"ח בר גוריא כדקתני וקדם וטבל לשם ב"ח עכ"ל ומעתה פי' הלכה זו מבואר הא דקתני עבד שטבל לפני רבו כו' מיירי בשעה שקנה אותו מן הנכרי טבל עצמו לשם ב"ח קנה עצמו ב"ח כדמפרש רבא טעמא דנכרי ל"ק ליה לגופו של עבד וכיון דטבל עצמו לשם ב"ח אפקיע לשעבוד . או די"ל דהכא מיירי בנכרי שבא להתגייר עם עבדו וקדם העבד וטבל עצמו קודם לרבו קנה עצמו ב"ח ומיירי אפי' בסתמא וכ"כ הטור סי' רס"ז הלוקח עבד מן העובד כוכבים אין הגוף קנויה לו עד שיטבול לשם עבדות הלכך אם קדם וטבל עצמו לשם ב"ת ה"ה ב"ח : מעשה בבלוריא כו' . זהו אתיא בין לרבא הא דקתני לפני' ב"ח מיירי אפילו בסתם כיון שטבלו קודם שטבלה היא את עצמה ועדיין נכרי' היא וקנה עצמן ב"ח אפי' בסתמא ואלו שטבלו לאחריה ואז היא כבר ישראלית ומש"ה בסתמא ל"ק עצמן ב"ח . ולר"ח אתיא כפשטא לפניה ב"ח . ולאחריה משועבדין אפי' כשטבלו לשם ב"ח והכי מבואר במכילתא פ' בא ר' נתן אומר שאין ת"ל המול לו אלא לרבות את העבד שטבל לפני רבו שילא ב"ח מעשה בבלוריא שטבלו מקצת שפחותיה לפניה ומקצת לאחריה ובא מעשה לפני חכמים ואמרו את שטבלו לפניה ב"ח ואותן שטבלו לאחריה משועבדות עכ"ל . ופי' המפרש למכילתא וז"ל עבד שטבל לפני רבו שהיה רבו מגייר עצמו ועבד שלו טבל עצמו לשם גרות קודם לרבו ה"ה ב"ח והטעם מפורש ביבמות דאין קנין לנכרי וגופו של זה לא קנויה לנכרי וא"כ כשרבו מגייר עצמו כבר יצא לחירות. בלוריא גיורת היתה ונתגיירה שפחותיה עמה וקצתם טבלו קודם לה ואמרו חכמים אלו שטבלו קודם לה ב"ת לפי שאין קנין לעובד כוכבים וכיון שטבלו קודם לה יוצאין לחירות עכ"ל וזהו ממש כמו שפירשתי לברייתא דהכא : ה"ה כשם שישראל נכנסין כו' . במסכת כריתות דף ט' ע"א ככם כגר יהיה לכם רה"א ככם כאבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים אף הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים. ושם אמר מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה כו' בשלמא מילה דכתיב כי מולים היו כל העם היוצאים א"כ מהכא ואעבור עליך וארך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמייך חיי כו' הרצאת דמים דכתיב וישלח את נערי ב"י אלא טבילה מנ"ל דכתיב ויקח משה חצי הדם ויזרק על העם ואין הזאה בלא טבילה ופירש"י כל העם היוצאים בשעת יציאתן מלו . בדמייך חיי . דם פסח ודם מילה . הרצאת דמים על המזבח וכ"כ הרמב"ם ריש פי"ג מהא"ב וסיים שם ומהו קרבן הגר עולת בהמה או שתי תורים או שני בני יונה ושניהם עולות ובזה"ז שאין שם קרבן צריך מילה וטבילה וכשיבנה בהמ"ק יביא קרבן עכ"ל . וזהו שכתוב כאן שנים מעכבין דהיינו מילה וטבילה מעכבת וכ"כ הרמב"ם בפ' הנזכר דאינו גר עד שימול ויטבול והא דקתני הכא וא' אינו מעכב . דהיינו הקרבן אינו מעכב : ראב"א גר שנתגייר כו' . גם זה מבואר בגמרא הנ"ל דף ט' ע"א ת"ר גר בזה"ז צריך שיפריש רובע לקינו א"ר"ש כבר נמנו עליו ריב"ז ובטלה מפני התקלה . רש"י צריך שיפריש רובע דינר לקינו . דלכשיבנה בהמ"ק יביא קן דאמרינן לעיל דצריך קרבן וקרבן פחות מרובע א"א להפריש דאין מצוי קן פחות מרובע כדאמרי' במתני' ועמדו קינין ברבעתים אבל פחות לא אפשר : מפני התקלה . שלא יהנה ממנו עכ"ל . וא"כ הא דקתני הכא רש"א א"צ ר"ל שאינו רשאי והכי קי"ל שם בגמ' דהלכתא כר"ש וכ"כ בפרק הנ"ל : ה"ו והלכה ז' שני הלכות הללו מבוארין בגמרא

אלא הרי הוא כבן יומו: הלכה ז (א) א"ר חנינא בר גמליאל מפני מה גרים מעונין מפני שהם מחשבין קודם לשנה וקודם לשתים (א) שאגבה את חובי ואעשה את צרכי אלו ממון הן כדבריך אלא שהם קוברים בנים ובני בנים וחלאים רעים ויסורין באין עליהם מפני מה מעונים מפני ז' מצות שנצטוו עליהם בני נח:

פרק שלישי

הלכה א (ב) איזהו גר תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר כל שקבל עליו שלא להיות אוכל נבילות: הלכה ב רוקו ומושבו ומשכבו ומי רגליו טמאין (ג) עיסתו ושמנו ויינו טהורים (ג) ועובר על בל תונה ובל תעשוק ובל תלין פעולת שכיר: הלכה ג אין משיאין לו ולא נושאין ממנו נשים (ג) ולא מלוין אותו ולא לוין ממנו ברבית: הלכה ד (ד) אין מושיבין אותו לא בספר ולא בנוה רע אלא בנוה יפה באמצע א"י במקום שאמנותו יוצאת שנאמר (דברים כג) עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר (ד) וכו': הלכה ה (ה) כל ערוה שישראל מצווין עליה מיתת ב"ד (ס) אין הגרים מצווין עליה: הלכה ו (ו) הא כיצד היה נשוא אחות (ו) אמו ואת אחותו (אמו) מאם רמ"א יוציא וחכ"א יקיים א' מהן: הלכה ז ישראל שבא על בת עובד כוכבים ידון כדיני עובד כוכבים ועובד כוכבים שבא על בת ישראל ידון כדיני ישראל: הלכה ח גר שמת והניח בן (ז) ובת שנתגיירו עמו נכסיו ועבדיו ב"ח אם היו העבדים פקחין נקנין במשיכה מפני שאמרו נכסים שאין להם אחריות נקנין (ח) בחזקה: הלכה ט ר' אליעזר אומר (ז) לא זו בלבד אלא אפילו היה מטייל בתוך שדהו ובא אחד ואמר שדה שלי שדה שלו וחכמים אומרים לא קנה עד שיחזיק: הלכה י (ח) זה בא מן הדרום וזה בא מן הצפון זה זכה במקום הלוכו וזה זכה במקום הלוכו דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים (ט) זה וזה לא קנו עד שיחזיקו: הלכה יא היו עליו כתובת אשה ובע"ח ואמרה האשה אלו שלי ואלו (י) כתובתי זכתה אלו כתובתי ואלו שלי אין לה אלא כתובתה: הלכה יב וכן בעל חוב שאמר אלו שלי ואלו חובי זכה אלו חובי ואלו שלי אין לו אלא חובו: הלכה יג היו לו (כ) ב' עבדים רועי בקר ובא אחד ואמר עבדים הללו והצאן שלי הרי אלו שלו ואם העבדים פקחין אומרים אנו ב"ח והצאן שלפנינו שלנו (ל):

פרק רביעי

הלכה א (שמות כב) וגר לא תונה ולא תלחצנו לא תונה לו בדברים ולא תלחצנו בממון אל תאמר לו אמש היית עובד (מ) חבל ואתה מקודם עד עכשיו חזיר בין שיניך אתה עומד ומדבר עמי ומניין להונאתו (נ"א שאם הוניתו) שהוא יכול לומר (נ) כי גרים הייתם מכאן היה ר' נתן אומר מום שבך אל תאמר לחבירך: הלכה ב ראב"י אומר (ס) לפי שסורו רע הזהיר עליו הכתוב במקומות הרבה: (שם כג) וגר לא תונה ולא תלחצנו (שם כג) וגר לא תלחץ (וגר לא תונה) ואתם ידעתם את נפש הגר (ע) הוא שסורו רע הזהיר עליו הכתוב במקומות הרבה: הלכה ג חביבין הגרים שבכל מקום מכנה אותם כישראל שנאמר

הגהות הגרי"ב (א) [יבמות דף מח:] : (ב) [ע"ז דף סד:] : (ג) [ב"מ דף עא:] : (ד) [ספרי פרשת תצא] : (ה) [סנהדרין דף נח:] : (ו) [שם] : (ז) [תוספתא דב"ב] : (ח) [שם] .

נוסחא חדשה

(א) כשאגבה את חובי ;כשאעשה את צרכי אמר לו ר' יוסי אלו ממון הם נחסרים הרי זה כדבריך :

פרק ג (ב) פתו : (ג) ועוברים עליו משום : (ד) באחד שעריך בטוב לו לא תוננו : (ה) הגרים :
(ו) אביו מאב אחות אביו מאם רמ"א יוציא וחכ"א יקיים שתי אחיות מאם רמ"א : (ז) או בת : (ח) במשיכה ושיש להם אחריות נקנים בחזקה : (ט) וחכ"א לא [קנו עד שיחזיקו] :
(י) של כתובתי זכתה אלו לכתובתי [נ"א של כתובתי] ואלו שלי לא זכתה אלא : (כ) עבדים רועים בצאן ובא א' ואמר העבדים הללו והצאן שלפניהם שלי : (ל) הרי אלו בני חורין והצאן שלהם :

פרק ד (מ) בל קורס נבו ועד עכשיו חזירך בין שיניך ואתה : (נ) לך כי גרים הייתם בארץ מצרים:
(ס) גר לפי שסורו רע הזהיר עליו הכתוב הרבה שנאמר : (ע) הא לפי שסורו רע הזהירה

פי' החיד"א

פרק ב (הל"ז) א"ל ר' יוסי אלו ממון כו'. כך היא הנוסחא החדשה ולפי סוגית הש"ס צריך להגיה א"ל ר' יהודה אלו ממון כו' והרב נחלת יעקב הגיה עוד ע"פ סוגית הש"ס ואפשר דר' חנינא בן גמליאל הוה סבור ברישא הכי וכי אמר לו ר' יהודה אלו ממון כו' קבל דבריו וחזר לומר משום ז' מצות וכיוצא בזה אמרו בש"ס בכמה דוכתי ובהכי א"צ להרבות הגהות:

פרק ג (הל"ב) לפי מ"ש בש"ס בע"ז דף ס"ד אימא יינו כשמנו ופרש"י דיינו מותר בהנאה כשמנו וקודם שהתירו השמן באכילה והביאו הרב נחלת יעקב ולפ"ז יש למחוק תיבת ועסתו דמותרת באכילה ודו"ק : (הל"ט) היה מטייל כו'. לכאורה נראה דה"פ הי' מטייל אחד בתוך שדה הגר ולא כוון לקנות בהלוך שהוא חזקה לר' אליעזר ובא אחד ואמר שדה שלי שאני כוונתי לקנות בהלוך שדה שלו דקנה בהלוך שכוון לקנות ועיין בתוס' פרק חזקת דף נד ע"א ד"ה אדעתא דהזכירו הסוגיות דשייכי לזה ואני אמרתי בחפזי וצריך להתישב:

נחלת יעקב

בגמרא דיבמות דף מ"ח ע"ב אלא שיש בכאן איזה שינוי גרסאות והכי איתא שם תני ר' חנניא בנו של ר"ג אומר מפני מה גרים בזה"ז מעונים ויסורין באין עליהן מפני שלא קיימו ז' מצות ב"נ ר' יוסי אומר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי אלא מפני מה מעונין מפני שאין בקיאין בדקדוקי מצות כישראל אבא חנן אומר משום ר"א לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה אחרים אומרים מפני ששהו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה א"ר אבהו ואיתימא ר"ח מאי קרא ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו. רש"י. שלא קיימו שבעה מצות בעודן עובדי כוכבים ועד השתא לא איפרעו מנייהו דפורענות גנוזה להן לע"ל אבל כשמתגיירין נפרעין מהן כדי למרק חובתן : כקטן שנולד. ואינו נענש על שעבר : מיראה. מיראת גיהנם והפורעניות האמורה עליהם : אשר באת שמיהרת ולא איחרת עכ"ל. ולפ"ז נ"ל דבהלכה נ"ל הגירסא איפכא דר"י אמר נפרעין מן הגרים ור' יוסי אמר אין נפרעין דהא בהדיא א"כ ר' יוסי בגמ' גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואינו נענש על שעבר והכא קאמר דנפרעין מן הגרים משמע דנענשין על העבר א"ו דגרסי' איפכא. ומה דאיתא הכא דרחב"ג ס"ל הטעם דמעונין מפני שהן מחשבין כו' היינו כדעת האחרים בגמ' הנ"ל מפני ששהו עצמן. וע"ז מקשה בגמ' דהכא הלו ממון הן כדבריך ר"ל לטעמך דאמרת מפני ששהו עצמן וא"כ אין החטא גדול כ"כ והיה די להם על עון זה בעונש ממון אבל מ"ע נענשין בגופן וע"ז מסיק הטעם מפני ז' מצות וכפי' רש"י שם גם בזה הגי' דהכא אינו מיושב דבגמרא קאמר רחב"ג תחלה מפני ז' מצות ואחרים אומרים לפי ששהו והכא משמע דכל זה מדברי רחב"ג והוא מותיב והוא מפרק וטוב להגיה כאן אחרים אומרים מפני מה גרים מעונין מפני שהן מחשבין והיינו ששהו עצמן וע"ז הקשה להם רחב"ג אלו ממון הן כדבריך כו' וע"ז מסי' רחב"ג הטעם מפני ז' מצות והיינו כמו דס"ל לרחב"ג בגמ' ולא ס"ל לרחב"ג דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ועם זה נתיישב לי מדרש תמוה במגלת רות וז"ל ישלם ה' פעליך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל א"ר חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו ע"כ. והמדרש הזה אין לו שחר דמאי חידש ר"ח כי לא הביא רק סיפא דקרא ומה יתן ומה יוסיף עליו ועיין בסוף ספר פרשת דרכים שמיישב מדרש זה בטוב טעם. אמנם עם גמ' הנ"ל כ"ל ליישב מדרש הזה בטוב דקשיא לבעל המדרש הא דקאמר בועז לרות ישלם ה' פעליך ותהי משכורתך שלימה כו' משמע שתהא טוב להם בעוה"ז ובעוה"ב ולא תהא מעונה כלל בעוה"ז עז"ק הא הגרים מעונין בזה"ז. ע"ז בא ר"ח במתק דבריו ליישב קושיא זו והביא סיפא דקרא אשר באת לחסות תחת כנפיו ופרש"י בגמרא הנ"ל אשר באת משמע שמיהרת ולא איחרת מש"ה תהא משכורתה שלימה מעם ה' בעל הרחמים בלי תערובת דין כלל לפי דר"ח ס"ל כדעת האחרים בגמ' דטעמא דגרים מעונין לפי ששהו לבוא וטעם זה לא שייך אצל רות לפי שמיהרה לבוא ודוק : סליק פרק שני . בעזרת האחד ואין שני

פרק שלישי ה"א איזהו גר תושב כו'. מבואר במס' ע"ז דף ס"ד ע"ב רק דהתם קתני איפכא מהא דקאמר ר"י הכא. והכי תנא שם דר"י סבר איזהו גר תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז וחכ"א כל שקבל עליו ז' מצות ואחרים אומרים זהו גר אוכל נבלות ומקיים כל מצות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבילות. ולכאורה נראה דגי' הגמ' דהכא ע"ס הוא וצ"ל בדברי ר' יהודה זהו אוכל נבילות ומקיים כל התורה דהא בהדיא כתיב גבי נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה וס"ל לר"י דברים ככתבן מוכח מהתם דג"ת אוכל נבלות והיכא קאמר הכא ר"י דג"ת הוי כל שאינו אוכל נבלות אע"כ נ"ל כמ"ש דגרס הכא בדברי ר"י כל שאוכל נבלות והיינו כדעת האחרים במסכת ע"ז : ה"ב רוקו ומושבו כו'. פשוט הוא דקי"ל דנכרים הן כזבין וכן מ"ש ויינו טהור. מבואר בגמרא הנ"ל שהבאתי לעיל דקתני התם שממו כיינו ומקשה בגמרא שמט ס"ד שמן מי קא הוי יי"כ אלא יינו כשמנו ופרש"י דמותר בהנאה כשמנו וקודם שהותר השמן באכילה קאי אבל בשתיה אסור : ועובר על בל תונו כו'. ר"ל שאסור להונו ואסור לעושקו והכי איתא בהדיא בירושלמי דיבמות ר"פ הערל אלא במקום דקתני הכא ועובר על בל תלין קתני בירושלמי וגוזלו על ידו כישראל. ולכאורה נראה טפי כגי' הירושלמי דבהדיא איתא במסכת ב"מ דף קי"א ע"א גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו ואין בו משום לא תלין פעולת שכיר כו' לכ"כ כגי' הירושלמי. או דצריכין להגיה במקום בל תלין צ"ל לא תבוא עליו השמש והיינו כגי' הש"ס דב"מ : ה"ג לא מלווין אותו כו'. טעות הניכר יש כאן דבהדיא איתא בפ' איזהו נשך דף ע' ע"ב לווין מהן ומלווין אותן ברבית וכן בג"ת וכ"כ הרמב"ם בפ"ה מהל' מלוה ולוה. ומבואר יותר במסכת הנ"ל דף ע"א כתיב וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך ורמינהו לווין מהן ומלווין אותן ברבית וכן בגר תושב ארנב"י מי כתיב אל תקח מאתם מאתו כתיב מישראל פרש"י ד"ה מאתו כתיב אחיך קאי וכי כתיב ג"ת לענין וחי עמך כתיב שאתה מצווה להחיותו ע"כ. מכל זה מוכח דכצ"ל הכא מלווין אותו ולווין ממנו ברבית : ה"ד אין מושיבין כו'. מבואר בספרי והובא במ"י פ' כי תצא וז"ל לא תסגיר עבד אל אדוניו מכאן אמרו המוכר עבדו לעובד כוכבים או לח"ל יצא ב"ח אשר ינצל אליך מעם אדוניו לרבות ג"ת. עמך ישב ולא בעיר עצמו בקרבך ולא בספר. במקום אשר יבחר במקום שפרנסתו יוצא כו'. בטוב לו מנוה הרע לנוה היפה. לא תוננו זה הונאת דברים ע"כ : ה"ה כל ערוה כו'. וזהו כדעת ר"מ אליבא דר"א במס' סנהדרין נ"ח ע"א דס"ל דב"נ אין מצווין רק על חייבי כריתות ולא על חייבי מיתות ב"ד. והא דקתני הכא אין הגרים מצווין עליה' יתבאר בסמוך בהלכה ו"ו : ה"ו הא כיצד כו'. להבין הלכה זו צריכין להציע גמרא דסנהדרין כי נפלו טעיות רבות בהלכה זו. והכי איתא בסנהדרין דף נ"ז ע"ב והא תניא גר שהיה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה יש לו שאר האם ואין לו שאר האב הא כיצד נשא אחותו מן האם יוציא ומן האב יקיים אחות האב מן האם יוציא מן האב יקיים אחות האם מן האם יוציא אחות האם מן האב רמ"א יוציא וחכ"א יקיים שהי' רמ"א כל ערוה שהיא משום שאר האם יוציא משום שאר האב יקיים: רש"י. שהורתו שלא בקדושה. וכל גר שנתגייר כקטן שמולד עכשיו בלא אב וקרובים דמי ואין עליו קורבה מקודם לכן ומיהו רבנן הוא דגזר עליהם בכל האסורות לו בהיותו נכרי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה הלכך נשא אחותו מן האם שנולדה קודם שנתגיירה אמו ונתגיירה עם אמו ונשאה זה משהגדיל יוציא דאחותו היא ולא גרע מב"נ ומדרבנן שלא יאמרו כו' קסבר ר"מ אחותו מן האם אסורה לב"נ ואפי' אחות אביו מן האם ואחות אמו מן האב ויליף לה מעל כן יעזוב איש את אביו ואת אמו דאביו זה אחות אביו ואמו זהו אחות אמו כדדריש ליה ר"א לקמן בשמעתין : מן האב יקיים דלא נאסר איסור אחוה בב"נ אלא מן האם דכתיב וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי אלמא בת האב שריא לבו בת האם לא שרי להו : רמ"א יוציא. גזירה משום אחותו מן האם דכיון דשם נך שאר האם בלאו אע"ג דמן האב היא אי שרית ליה אתיא למימר אין לגר אפי' שאר האם ואתיא למישרי אפי' אחות מן האם וכ"ש אחות אמו ואחות אביו מן האם : וחכ"א יקיים כו' ולא גזרינן כו' עכ"ל רש"י ז"ל ועפ"ז יתבאר הא דקתני הכא באחות אמו ובאחותו מן האם דפליגי ר"מ ורבנן ע"כ ליתא דבשאר האם כ"ע מודו דיוציא כיון דאסורים לב"נ א"כ שייך שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה אלא ודאי כנ"ל בהלכה זו נשא אחות אמו מן האב יוציא והיינו אחות אמו מן האם יוציא לכ"ע. אחות האם מן האב רמ"א יוציא וחכ"א יקיים והיינו ממש כגי' הגמרא דסנהדרין דר"מ גזר משום אחותו מן האם כיון דאיכא גד שאר האם וחכמים לא גזרו ומ"ש כאן יקיים אחד מהן ט"ס הוא אלא כנ"ל וחכמים אומרים יקיים וסגירא. דלישנא דמסכת סנהדרין נקט לה דקתני התם נשא אשה ובתה יוציא אחת ויקיים אחת : ה"ז ישראל שבא כו'. תיבת ישראל טעות דמוכח הוא. הדא דישראל שבא על עובדת כוכבים אינו חייב מיתת ב"ד. ועוד מה ענין ישראל להכא דהא במסכת זאת דיני גרים אתא לאשמעינן אלא וודאי כנ"ל עובד כוכבים הבא על בת עובד כוכבים כו'. והכי איתא להדיא בסנהדרין דף נ"ז ע"ב כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליהן ב"נ מוזהרין עליהן אין ב"ד של ישראל ממיתין עליהן אין ב"נ מוזהרין עליהן דברי ר"מ וחכ"א הרבה עריות יש שאין ב"ד של ישראל ממיתין עליהן וב"נ מוזהרין עליהן בא על עריות ישראל נידון בדיני ישראל בא על עריות ב"נ נידון בדיני ב"נ ואנו אין לנו אלא נערה המאורסה בלבד פרש"י אין ב"ד של ישראל ממיתין עליהם כגון חייבי כריתות אחותו ואחות אביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו : אין ב"נ מוזהרין עליהן . כדמפרש לקמן דר"מ אליבא דר"ע אמרה דנפקי ליה עריות בב"נ מעל כן יעזוב איש כו' והתם חייבי מיתות כתיבי : הרבה עריות יש. כגון כל ח"כ ב"נ מוזהרין עליה דלרבנן איתרבי ב"נ מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבויי : בא על עריות ישראל עבריות עריות ב"נ עובדת כוכבים : ואנו אין לנו שיהא ב"נ חילוק בין ישראלית לעובדת כוכבים אלא נערה המאורסה משום דלדידהו לית להו קטלינן להו בקטלא דידן עכ"ל : הרי מבואר דחלוקא זאת בין ישראלית לעובדת כוכבים לא איירי אלא בעובד כוכבים התם איכא חילוק בבא על עריות דידן או על עריות דידהו . לכ"כ דה"ג הכא עובד כוכבים שבא על בת עובדי כוכבים כו' ואין להקשות א"כתי מאי אתא לאשמעי' הכא דיני עובד כוכבים . דאפשר ליישבו כיון דבהלכה ו' קתני כל ערוה שחייבין עליה מיתות ב"ד וס"ל דב"נ אין מצווין על ח"כ קתני נמי חילוק זה בין בא על עריות ישראל לבא על עריות עובדת כוכבים : ה"ח גר שמת כו'. דקי"ל גר שנתגייר כקטן שנולד דמי וא"כ בניו שנתגיירו עמו אין יורשין ומש"ה הוי נכסיו הפקר והכי איתא בקדושין דף י"ז גר את הגר אינו יורש אביו לא מד"ת ולא מד"ס דתניא גוי מעות מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו : אם היו העבדים פקחין נקנין במשיכה. לכאורה אין הבנה לזה האיך תליא משיכה בעבדים פקחין. וכן הא דקתני מפני שאמרו כו' מאי נתינת טעם הוא ע"ז דנקנין במשיכה. ועוד שהוא היפוך האמת דקי"ל נכסים שאין להם אחריות אין נקנין בחזקה אלא במשיכה כדאיתא בקדושין דף כ"ו להדיא במתני' לכנ"ל דכנ"ל נכסיו הפקר ועבדיו ב"ח ואם היו עבדים קטנים במשיכה מפני שאמרו נכסים שאין להם אחריות נקנין במשיכה. וה"פ דאיתא בקדושין דף כ"ב ע"ב דעבד קטן נקנה במשיכה כבהמה ואפי' קראו ובא לו קנייה משא"כ בעבד גדול שהלך לדעת עצמו לא מהני קראו ובא לו. וקי"ל נמי במס' גיטין דף ל"ט גר שמת והניח עבדים גדולים וקטנים גדולים יצאו ב"ח קטנים כל הקודם בהן זכה. והייט כדעת אבא שאול שם והכי קי"ל. וא"כ ה"פ גר שמת כו' נכסיו הפקר ועבדיו ב"ח והייט בגדולים ואם היו העבדים קטנים נקנין במשיכה מפני שאמרו נכסים שאין להם אחריות נקנין במשיכה ועבדים קטנים הוי כמו נכסים שאין להם אחריות כדאיתא במס' קדושין שהבאתי לעיל ועפ"ז עולה הלכה זו כהוגן : ה"ט ר"א אומר לא זו בלבד כו'. קאי אהא דלעיל דקתני המחזיק בנכסי הגר קנה או במשיכה או בחזקה. דהיינו נעל וגדר ופרץ כל שהוא. וע"ז אמר ר"א לא זו בלבד דחזקה קנה אלא אפי' הילוך קני בנכסי הגר וחכ"א לא קני בהילוך אלא עד שיחזיק והכי איתא נמי בפי' בתוספתא פרק שני דב"ב. רק דהתם לא גרס ולא זו בלבד וטעם פלוגתייהו מפורש במס' ב"ב דף ק' ע"א דאיתא התם אמר ר' אליעזר מ"ט דר"א דכתיב קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ורבנן התם משום חביבותא דא"י הא דקאמר לי' הכי כדי שיהא נוח לכבוש לפני בניו. פרש"י ד"ה כדי שיהא נוח לכבוש דהו"ל כיורשין ולא כגזלנין ולא יהא רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה למדה"ד : ה"י זה בא מן הדרום כו'. בתוספתא דב"ב גרסינן הכי. הלך בה בין לארכה בין לרחבה קנה הלכו בה שנים זה קנה מקום הילוכו וזה קנה מקום הילוכו דברי ר"א וחכ"א שניהם לא קנו עד שיחזיקו עכ"ל. והייט ממש כמו דקתני הכא : הי"א היה עליו כתובת אשה כו'. דין זה לא מצאתי בגמרא ובפוסקים. ואפשר לפרש ע"פ מ"ש בש"ע ח"מ סימן ער"ס גר שמת והיה משכון הגר ביד ישראל ובא ישראל והחזיק בו קנה הראשון נגד מעותיו והאחד קנה השאר ע"כ וא"כ י"ל דה"פ הכא אם היה עליו כתובת אשה ואמרה האשה אלו שלי ואלו לכתובתי ר"ל שהחזיקה תחלה בשאר נכסים וא"כ אמרה ואלו לכתובתי זכתה בכל. אבל נטלה תחלה כתובתה וא"כ בא אחר והחזיק בשאר נכסים אין לה רק כתובתה. וכן הדין גבי ב"ח כנ"ל : הי"ג היו לו ב' עבדים כו'. דרישא מיירי בעבדים קטנים שאין להם להחזיק בעצמן מש"ה אם בא אחר ואמר עבדים הללו והצאן שלי הרי אלו שלו : היו העבדים פקחין. ר"ל גדולים שיש להם יד לזכות בעצמן יכולים לומר אנו ב"ח והצאן שלנו דאנו קודמין לכל לזכות בעצמינו ויצאו ב"ח וא"כ זכה בצאן והכי איתא במסכת גיטין דף ל"ט כמ"ש לעיל בהלכה ח' וכ"כ הטור בי"ד סימן רס"ז : סליק פרק שלישי . בעזרת ה' מגן בעדי . כבודי ומרים ראשי :

פרק רביעי ה"א פרק זה ממש כל הענין מוזכר בגמרא ובמדרשים ורוב פרק זה מבואר במכילתא פרשת משפטים ובמדרש ילקוט פרשת משפטים ובמדבר רבה פרשת ח'. ואפס קצהו מבואר במסכת ב"מ. רק מאחר שהמסכת הזאת משובשת בגרסאות לכן אבאר מתוך המדרשות הגי' אמיתיות: וגר לא תונו כו'. במכילתא גרסי' הכי שלא אמר לו אמש היית עובד לבל קורס נבו והרי חזירים בין שיניך ואתה מדבר מילין כנגדי וכנ"ל כאן : ומניין להונאתו וכו'. גם זה גירסא מבוררת יותר במכילתא הנ"ל והכי גרסי' התם ומניין שאם הוניתו שהוא יכול להונך תלמוד לומר וגר לא תונו מכאן אמר ר' נתן מום שבך אל תאמר לחברך. ופי' המפרש למכילתא ומניין שמלבד הלאו שעובר שגם לו לנגלאי יחשב שתשובות הגר כנגדו ת"ל וגר לא תונה וכו' כי גרים הייתם בארץ מצרים וא"כ גם הוא יכול להשיבך כיוצא בו : ה"ב לפי שסורו רע. יצר הרע שהוא סר שלו רע הוא. פירגם אחר שסורו רע. כלומר שאר אדם אף אם סר מן הדרך נוח לשוב על ידי פיתוי דברים אבל גר כיון שסר מן הדרך שוב אינו חוזר על ידי פיתוי דברים שסורו רע ואינו חוזר. פי' אחר שסורו רע כלומר מפני שסר מרע מע"ז ובא לכלל ישראל על כן ראוי לחפות עליו ולקרבו וכענין שאמר בועז אשר באת לחסות תחת כנפיו כל זה בפירוש למכילתא פרשת משפטים [וע' רש"י קדושין פ"ב א' הוריות י"ג א'] : ה"ג חביבין הגרים שבכל מקום מכנין אותן בשם ישראל שנאמר אהבתי וגו' מסיפא דקרא דייק דכתיב יעקב אשר בחרתי אלו הגרים כדלקמן בסוף הפרק. זה יקרא בשם יעקב אלו הגרים. או י"ל דסמיך אסיפא דקרא דכתיב זרע אברהם. מתנות כהונה בפרשת במדבר פרשה ח' : ונאמר

שנא' (א) (מלאכי א) אהבתי אתכם אמר ה' (ישעיה מא) ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך ונאמר אהבה בישראל שנאמר אהבתי אתכם אמר ה' ונאמר אהבה בגרים (דברים י) שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם נקראו ישראל עבדים (ב) והגרים שנאמר (ישעיה נו) להיות לו לעבדים נאמר רצון לישראל שנאמר (שמות כח) והיה על מצחו תמיד לרצון (ג) ונאמר רצון בגרים שנאמר (ישעיה נו) עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי נאמר שמירה בישראל שנאמר (תהלים קכא) ה' שומרך (ד) ונאמר שמירה בגרים שנאמר (שם קמו) ה' שומר את גרים נאמר שירות בישראל שנאמר (ישעיה סא) ואתם כהני ה' תקראו משרתי אלהינו [יאמר לכם] ונאמר שירות בגרים שנאמר (שם נו) ובני נכר הנלוים על ה' לשרתו חביבין גרים שלא מל א"א לא בן כ' ולא בן למ"ד אלא בן צ"ט שנה שאלו מל א"א בן כ' ובן למ"ד לא היה גר (ה) שנתגייר מן כ' שנה ומעלה או בן למ"ד שנה ומעלה אלא הקב"ה היה עמו ובא עד שהגיע לצ"ט שנה שלא לנעול דלת בפני הגרים א"א קרא עצמו גר שנאמר (בראשית כג) גר ותושב וגו' דוד (ו) מלך ישראל קרא עצמו גר שנאמר (תהלים לט) כי גר אנכי עמך (ז) וכן הוא אומר (ד"ה א כט) כי גרים אנחנו לפניך וגו' חביבה א"י שמכשרת גרים (ח) (א) היה בא"י ואמר גר אני מקבלים אותו מיד ובחוצה לארץ אין מקבלין אותו אלא אם כן היו עדיו עמו וחביבה א"י שהיא מכפרת על עונות ופשעים שנאמר (ישעיה לג) ובל יאמר שכן חליתי (ט) וכן אתה מוצא בד' כיתות העומדים לפני (י) הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם מב) זה יאמר לה' אני זה שכלו למקום ולא נתערב בו חטא וזה יקרא בשם יעקב אלו גרי הצדק וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים :

סליק מסכת גרים

הגהות הגרי"ב (א) [יבמות דף מו] :

פי' החיד"א

פרק ד (הל"ג) וזה יקרא בשם יעקב אלו כו'. אפשר לומר דרך דרש כמ"ש הרב זרע בירך ח"ג משם רז"ל יעקב אלו בנים קטנים. ובהא א"ש הא דאמרו וזה יקרא בשם יעקב אלו גרי צדק דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולהכי קרי עליהו יעקב. וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה. אפשר לומר דרך דרש כמשז"ל דהעונות נכתבים בידים וז"ש אין בידו עון ובעל תשובה זדונות נעשות לו כזכיות וא"כ במקום שהיו בידו עונות עתה יהיו זכיות וז"ש יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה דבמקום עונות יכתוב ידו לה' זכיות וזהו לה' ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים בסוד ואתה תשמע השמים :

יברחמיו יזכנו ליראה אותו ולעסוק בתורה ובמצות דברי אלהים חיים

נוסחא חדשה

עליו התורה: (א) שנא' ואתה ישראל עבדי יעקב וכו' נאמר אהבה: (ב) שנ' (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים ונקראו גרים עבדים שנאמר: (ג) להם לפני ה' : (ד) ה' צלך על יד ימינך : (ה) מתגייר אלא עד בן עשרים או בן שלשים אלא שהיה הקב"ה ממשמש ובא עד שהגיע לצ"ט שנה שלא לנעול דלת בפני גרים ולתת ימים ושנים ולהרבות שכר עושי רצונו שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר : (ו) המלך ע"ה : (ז) תושב ככל אבותי : (ח) האומר בא"י גר : (ט) העם היושב בה נשוא עון : (י) המקום שנאמר זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה זה יאמר :

נחלת יעקב

אהבה בישראל. כצ"ל נאמר אהבה בישראל ונאמר אהבה בגרים. וכן הגירסא במכילתא ובמ"ר : נקראו ישראל עבדים כו'. חסר כאן בבא אחת וכן צ"ל נקראו בני ישראל עבדים שנאמר כי לי בני ישראל עבדים ונקראו הגרים עבדים שנאמר ולאהבה את שם ה' להיות לו לעבדים. וכן גי' נמי במכילתא ויליף ליה מרישא דקרא דכתיב ובני נכר הנלווים אל ה' דמיירי בגרים וכתיב בתריה להיות לו לעבדים הרי דגרים נקראו עבדים : כתיב בגרים רצון דכתיב עולותיהם וכו'. סמיך נמי על הא דכתיב לעיל מיניה ובני נכר הנלווים על ה' דקאי על הגרים : אלא הקב"ה. היה עמו ובא עד שהגיע וכו'. במכילתא גרסינן הכי לפיכך גלגל המקום עמו עד שהגיע לצ"ט שנה וכו' : היה בא"י ואמר גר אני וכו'. יתבאר מגמרא דיבמות דף מ"ו ע"ב ת"ר מי שבא ואמר גר אני יכול יקבלנו ת"ל אתך במוחזק לך בא ועדיו מניין ת"ל וכי יגור אתך גר בארצכם אין לי אלא בארץ בח"ל מניין ת"ל אתך בכל מקום שאתך א"כ מה ת"ל בארץ בארץ צריך להביא ראיה בח"ל אין צריך להביא ראיה דברי ר"י ותכ"א בין בארץ בין בח"ל צריך להביא ראיה. רש"י. יכול מקבלין אותו. ולא נצריכנה טיפת דם ברית וטבילה : בא ועדיו עמו. מנין שנאמן. ת"ל וכי יגור מ"מ. ולקמן פריך כיון דעדיו עמו פשיטא מי בעי קרא : צריך להביא ראיה שבבית דין נתגייר שמא גבעוני מהול הוא ומשום שבאה דארץ ישראל הוא דקאמר הכי ומשקר. ע"כ הגמרא ורש"י. וכתבו תוספות שם בד"ה במוחזק לך. אומר ר"ת דוקא בידעינן דהוי עובד כוכבים מעיקרא דאי לא ידעינן מהימן דאי בעי אמר ישראל ע"כ. וכ"כ הרא"ש והטור והש"ע דאם לא ידעינן מעולם שהיה עובד כוכבים ובא ואמר נתגיירתי בא"י נאמן אבל לא בח"ל והטעם כ' הרב המגיד פי"ג מהל' איסורי ביאה בא"י כיון דרוב ישראל נאמן במיגו דאי בעי אמר ישראל אני משא"כ בח"ל ע"כ. ועפ"ז מבואר הלכה זו. דהכא מיירי בלא ידעי' מקודם שהיה עובד כוכבים ומש"ה בא"י נאמן בלא עדים משא"כ בח"ל וזהו ממש כדברי הר"ת והרא"ש והטור והיינו בחביבתא דא"י : שנא' בל יאמר שכן חליתי. סמיך אסיפא דקרא בישעיה ל"ג דכתיב בתריה העם היושב בה נשוא עון והכי איתא נמי בסוף מסכת כתובות : וכן אתה מוצא בד' כיתות. קאי אהא דלעיל דאיירי מחביבותא דגרים לפני המקום ב"ה על זה קאמר וכן אתה מוצא בד' כיתות אחת מהנה הן המה הגרים : שנאמר זה יאמר וכו'. כצ"ל שנאמר זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' ובשם ישראל יכנה זה יאמר לה' אני זהו שכולו למקום. וזה יקרא בשם יעקב אלו גרי הצדק. וזה יכתוב ידו לה' אלו בעלי תשובה. ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים. וכן הגירסא במכילתא ובילקוט פרשת משפטים ובישעיה מ"ד ויליף לה מדכתיב ד' לשונות מהאי קרא דמיירי מארבע כיתות וכל הד' כיתות מרומזים בפסוק זה יאמר לה' אני קאי על צדיק גמור. וזה יקרא בשם יעקב משמע עכשיו בא להתגייר ועד עתה לא היה בשם יעקב. וזה יכתוב ידו לה' קאי על בעלי תשובה שמעתה יכתוב ידו לה'. ובשם ישראל יכנה אלו יראי שמים. ומכנין אותן בשם ישראל דחשוב משם יעקב כאשר האריך בענין מהר"ם אלשיך זצ"ל כמה פעמים דכשאין ישראל עושין רצונו של מקום מכונין בשם יעקב. וכשעושין רצונו מכונין בשם ישראל:

כעזרת היודע שבתי וקומי ומבין לרעי. סליק פרק רביעי . ותשלם המלאכה בחודש אלול שנת לעת הגאולה לפ"ק

מסכת כותים

פרק ראשון

דרכי כותים פעמים כעובדי כוכבים פעמים כישראל ורובן כישראל. (א) אין מביאין מהן לא קיני זבין ולא קיני זבות ולא קיני יולדות ולא חטאות ולא אשמות אבל (א) מקבלין מידן (ב) אין מקנין אותם במחובר לקרקע ולא מוכרין להם (ג) רחלים לגוז ולא תבואה לקצור ולא עצים מחוברים לקרקע (ד) אלא מה שישחוט. (ה) אין מוכרין להם בהמה גסה ואף על פי שהיא שבורה ולא סייחים ולא עגלים. (ו) אבל מוכרין להם שבורה שאינה יכולה להתרפאות. (ב) אין מוכרין להם כלי זיין (ג) ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים. (ד) אין משיאין אותם ולא נושאים מהם נשים (ה) אבל מלוין ולוין מהם ברבית. נותנים להם לקט שכחה ופאה ויש להם (ז) שכחה ופאה והם נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ועל מעשר עני *בשעתו (ו) ופירותיהן טבל כפירות עובדי כוכבים (ז)ואוסרין את העירוב כעובדי עבודת כוכבים. (ח) בת ישראל אינה מילדת את הכותית ולא מניקה את בנה אבל הכותית מילדת בת ישראל ומניקה את בנה ברשותה. (ח) ישראל מוהל את הכותי והכותי מוהל את ישראל ר' יהודה אומר כותי לא ימול את ישראל שאינו מוהלו אלא לשם הר גריזים. (ט) מעמידין בהמה בפונדק כותי ושוכר כותי שילך אחר בהמתו. ומוסר בהמתו לרועה כותי ומוסר את בנו שילמדנו כותי אומנות ומתיחדים (ט) ומספרים עמהם בכל מקום (י) משא"כ בעובדי כוכבים. חולץ ליבמתו ונותן גט לאשתו ונאמן הכותי להביא גט ממדינת הים לישראל. אלו דברים שאין מוכרין להם לא (י) נבלות ולא טריפות ולא שקצים ולא רמשים. ולא סנדל של בהמה (כ) ולא שמן שנפל לתוכו עכבר ולא שליל אע"פ שישראל אוכלים אותו כוס כוס (ל) ושליל אין מוכרין להם מפני ממכר טעות. וכשם שאין מוכרין להם כך אין לוקחין מהם שנא' (דברים יד) כי עם קדוש אתה לה' אלהיך (מ). (כ) נאמן הכותי לומר אם קבר אם לא קבר ובבהמה אם בכרה או לא בכרה. נאמן הכותי (נ) על נטע רבעי ועל הערלה ועל הציונות אבל לא על הסככות ולא על הפרעות ולא על ארץ העמים ולא על בית הפרס מפני שנחשדו בהם. זה הכלל דבר שנחשדו בו אין נאמנין עליו :

פרק שני

אין (ל) לוקחין בשר מטבח כותי אלא מה שהוא אוכל ולא (מ) דקריות של צפורים אא"כ נתנם לתוך פיו לא שיתן הוא לישראל שכבר נחשדו שמאכילין את ישראל נבלות. שוה הכותי לישראל לכל נזיקין שבתורה (נ) ישראל שהרג את הכותי וכותי שהרג את ישראל שוגג גולה מזיד נהרג (ס) שור של ישראל שנגח שור של כותי פטור ושור של כותי שנגח שור של ישראל אם תם הוא משלם חצי נזק ואם מועד משלם נזק שלם [ר"מ אומר שור של כותי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם] ומשלם מן העליה (ס). הגבינים שלהם מותרות רשב"א אומר אם של בעלי בתים מותרות (ע) ואם של סיטונים (פ) אסורות (ע) השלקין והכבשין שלהם שדרכן לעשות בהן יין וחומץ אסורים חולקים כהני ישראל וכהני כותים במקומם מפני שהם כמצילין מידם אבל לא במקום ישראל שלא יחזיקנו (צ) בכהונה. כהן כותי שהוא אוכל ומאכיל לישראל בטומאה מותר בטהרה אסור (ק). (פ) אין לוקחים מנחתום כותי במוצאי פסח אלא לאחר ג' תנורים ולא מבעלי בתים אלא לאחר ג' שבתות ולא מן הכפרים אלא לאחר שלשה עסיות אימתי בזמן שלא עשו מצה עם ישראל או שהקדימו יום אחד אבל אם עשו מצה עם ישראל או שאחרו יום אחד חמצן מותר (ר) ור"ש (צ) אוסר לפי שאינם יודעים לשמור מצה כישראל. (ק) בראשונה אמרו יינה של גדוד אסור מפני יינה של כפר חזרו לומר כ"מ שנחשדו המעורבים בעובדי כוכבים פתוחה אסורה סתומה מותרת רבי מאיר אומר כל יינם מותר חוץ מן הפתוחה שבשווקים וחכ"א פתוחה בכ"מ אסורה סתומה מותרת (ר) נקובה וסתומה כפתומה. (ש) הקנקנים שלהם חדשות מותרות וישנות אסורות. (ת) מפני מה הכותים אסורים לבוא בישראל מפני שנתערבו עם כהני הבמות (ש) ; רבי ישמעאל אומר גרי צדק היו מתחילתן מפני מה אסורים מפני הממזרות ושאינן מיבמים את הנשואה. מאימתי מקבלין אותם משכפרו בהר גריזים והודו בירושלים ובתחית המתים מכאן ואילך הגוזל את הכותי כגוזל את ישראל : סליק

הגהות

פרק א (א) נדרים ונדבות מקבלין כנ"ל : (ב) אין מקנין. ע"ז י"ט ב' משום דכתיב לא תחנם כו' ומשמע בתוספתא שם פ"ב דגם לכותים אסור ואפשר דהטעם משום דחשידי למכור לעובדי כוכבים וכמו כלי זיין דסיפא דמפורש הטעם בגמ' : (ג) שחת לגזוז כנ"ל וסתמא כר"מ בע"ז דף כ' ב' : (ד) לקוץ ולא בהמה לשחוט כנ"ל וע"ש : (ה) ע"ז דף י"ד ב'. וע"ש ט"ו ב' דגם לישראל החשוד למכור אסור : (ו) כר' יהודה שם י"ד ב' ע"ז א' : (ז) לקט שכחה כנ"ל פי' דנוהג בשלהם. והם נאמנים כו'. עי' פאה פ"ח מ"ב וצ"ל דמיירי שאוכלין בעצמן ג"כ ממנו בלי מעשר דאל"ה הא חשידי אלפני עור : (ח) ע"ז דף כ"ו בעובדת כוכבים אבל בכותית מפורש בתוספתא שם פ"ג בת ישראל מילדת ומניקה בנה של כותית וכותית מילדת ומניקה בנה של בת ישראל. וכצ"ל כאן בת ישראל מילדת (והו' כנ"ל עד) ישראל. בת ישראל אינה מילדת את העובדת כוכבים כו' אבל העובדת כוכבים כו'. ונשמט בהעתקה מן בת ישראל עד בת ישראל : (ט) ומתיחדים עמהם ומסתפרים מהם כנ"ל ובכולהי הטעם משום דלא חשידי אש"ד : (י) עי' חולין דף נ"ד א' : (כ) מתה כנ"ל ועי' רש"י שם : (ל) עי' רש"י שם ל"ז ב' ד"ה כוס : (מ) כשאתה קדוש לא תעשה עם אחר קדוש למעלה ממך. כ"ה בנ"א : (נ) על נ"ר ועל הערלה. בנדה שם ליתא. וצ"ל דמיירי באוכלין הן עצמו ממנו דומיא דאיך כמ"ש בגמ' דנדה שם :

פרק ב (ס) כ"ה בתוס' פ"ד דב"ק וקמ"ל דל"ת דיו לקונסו בתם בנ"ש מגופו אבל כדברי ת"ק א"צ"ל ובתוספתא שם קתני גם בת"ק הכי ואם לא ט"ס הוא צ"ל משום איידי דר"מ [וט"ס בתוספתא שכתב עו"ג במקום כותי וגם חסר מלת פטור בדברי ת"ק וכצ"ל שור של ישראל שנגח שור של כותי פטור ושל כו'] : (ע) עי' ע"ז דף ל"ט ב' ת"ר אין לוקחין כו' ועי' רש"י שם ד"ה אין כו' : (פ) עי' רשב"ם ב"ב פ"ח א' ד"ה הסיטון וש"מ : (צ) עי' כתובות דף כ"ה : (ק) דילמא תרומה היא והוא חשוד אלפני עור משא"כ בטומאה לדידיה נמי אסור : (ר) מלת כותי מותרת ור"א אוסר כנ"ל ומ"ש לפי שא"י לשמור כו' עי' רש"י חולין דף ד' ע"א ד"ה קסבר לא בקיאי בשימור : (ש) דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר כו' כנ"ל :

מסורת הש"ס

פרק א (א) שקלים פ"א מ"ה : (ב) ע"ז דף ט"ו ב' : (ג) שם דף ט"ז : (ד) ע"ל סוף מכילתין : (ה) עי' בהגר"א יורה דעה סימן קנ"ט סעיף קטן ג ד : (ו) דמאי פ"ה מ"ט ופ"ז מ"ד וש"מ : (ז) ריש פ"ו דעירובין ועי' רש"י שם : (ח) ע"ז דף כ"ו א' : (ט) שם דף ט"ו ב' : (י) שם ושם כ"ז א' : (כ) נדה דף נ"ו ב' :

פרק ב (ל) חולין דף ג' א' ב' : (מ) שם ד' א' ופרש"י מחרוזות של צפרים שחוטין : (נ) מכות דף ח' ב' : (ס) ב"ק דף ל"ח ב' : (ע) ירושלמי פ"ה דע"ז הל"ד : (פ) תוספתא פ"ב דפסחים וירושלמי פרק ב' דערלה ופ"ה דע"ז ע"ש : (צ) קדושין דף ע"ו א' וש"מ : (ק) ע"ז דף ל"א א' ע"ש וירושלמי שם פ"ה ע"ש : (ר) ירושלמי שם : (ש) ע"ז דף ל"ג א' וקמ"ל הכא דה"ה לכותים : (ת) קדושין דף ע"ה ב' וש"מ :

סליק מסכת כותים

פרק ראשון

(א) **עבד** עברי והנרצע נוהגים ביובל. שדה אחוזה וחרמים נוהגים ביובל אמר רבי ישמעאל לכך נאמר (ויקרא כז) כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו מה אחוזה ביובל אף חרמים ביובל ; (ב) שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות (ג) אלא שהשופר של יובל דוחה את השבת. (ד) מאימתי פסקו היובלות משעלה פול מלך אשור ותגלת פלנאסר מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי. (ה) עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה את עצמו בשנים וביובל ובגרעון כסף יתירה עליו אמה העבריה שהיא קונה את עצמה בסימנין. הנרצע נקנה ברציעה וקונה את עצמו ביובל ובמיתת האדון. הכותב שטר (א) גירושין לשפחתו רבי חנינא בן גמליאל אומר אינה בת חורין וחכ"א הרי זו בת חורין. אמר לה (ב) הרי את בת חורין חכ"א אינה בת חורין. (ו) מוכר אדם את בתו משפחות לשפחות ומאישות לאישות ומשפחות לאישות אבל לא מאישות לשפחות (ג). (ז) המוכר את בתו על מנת שלא ייעדנה האדון מכרו קיים ותנאו בטל [מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל]. האב לייעד והבן לייעד האב קודם הבן לייעד והאב לפדות הבן קודם מפני (ח) שמצות ייעוד קודמת למצות פדיה שנאמר (שמות כא) אשר לא יעדה והפדה. (ט) אין מיעדין שתים כאחת. (י) האח אינו מייעד שהיה בדין מה אם הבן שאינו קם תחת אביו ליבום הרי הוא מייעד. זה שהוא קם תחת אחיו ליבום אינו דין שייעד ת"ל (שם) ואם לבנו ייעדנה. פרט (לזה) [לאח]. (כ) ייעדה בסוף השנים אם יש לו רשות עליה מיועדת כדברי (ד) רשב"א ואם לאו אינה מיועדת. וחכ"א כל זמן שהיא ברשותו מיועדת שעל מנת כן נתן את הכסף בתחילה. (ל) המוכר את בתו והלך וקדשה לאחר שחק באדון כדברי ר' יוסי בר יהודה וחכמים אומרים לא עשה כלום:

פרק שני

(מ) **עבד** עברי עושה ביום אבל לא בלילה (נ) ר' יוסי אומר הכל לפי אומנותו. אבל הכל שוים שלא ילמדנו לא צבע ולא טבח ולא נחתום (ה) לרבים (ס) ולא יטלנו לכסא ולא יטול [כליו] לפניו למרחץ ולא יסמוך לו את מתניו ולא ישיפנו ולא יסיכנו. (ע) אוכל ממה שהוא אוכל ושותה ממה שהוא שותה מיסב אצלו (ו) ויושב כנגדו אפי' היה בטל. (פ) לקה או שחלה אינו מחשב לו את בטלונו ברח וחזר מחשב לו את בטלנותו. (צ) לא ימכור את עצמו ליקח לו כסות או מצעות אבל מוכר הוא את עצמו להחיות את נפשו. השלים את שניו לא ישלחנו ריקם. דכתיב (דברים טו) וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם העניק תעניק לו (ק) ראב"ע אומר אם מתברך הוא על רגלו מעניק לו ואם לאו אינו מעניק לו אר"ע (ז) בין כך ובין כך לא יפחות* מחמשים זוז. בכל מעניקים חוץ (ח) מעבדים ושטרות וקרקעות. אחד איש ואחד אשה אלא שהאיש קונה עבד עברי (ר) ואין האשה קונה עבד עברי. אין קונין ב' עבדים כאחד (ט) (ש) המוכר את עצמו (ת) והבורח והיוצא בגרעון כסף אין מעניקין לו. (א) הנמכר בגניבתו לא ימכר לא בשוק ולא באיטליז שנא' (ויקרא כה) כי (י) לי בני ישראל עבדים וגו' המוכר את עצמו לעובד כוכבים קרובין וב"ד מצווין לפדותו. הוא (כ) אינו מצווה לפדות את עצמו שנא' (שם) אחד מאחיו יגאלנו או דודו או בן דודו יגאלנו וגו' שהיה רבי ישמעאל אומר ומה אחרים מצווים לפדותו הוא אינו מצווה לפדות את עצמו ומה אני מקיים (שם) או השיגה ידו ונגאל אלא מה הוא שיפדה את עצמו אינו חוזר לשיעבוד אף אחרים שפדו אותו אינו חוזר לשיעבוד (ב) ר' יוסי הגלילי אומר בית דין לשיעבוד וקרובים לחירות ר' עקיבא אומר ב"ד לחירות וקרובים לשיעבוד ; (ג) גנב מאתים ושוה מנה ימכר וחוזר ונמכר גנב מנה ושוה מאתים לא ימכר רא"א לעולם אל ימכר עד שיהא ממכרו וגניבתו שוים אל ימכר וישנה לו בגניבה אחת (ד) וחוזר לשררה שהיה בה דר"מ ר' יהודה אומר (ה) לא היה חוזר לשררה שהיה בה:

*עי' לקמן

פרק שלישי

(ו) **הנרצע** אינו נרצע עד שיאמר וישנה שנא' (שמות כא) ואם אמור יאמר העבד היה לו אשה ובנים ולאדניו אין אשה [ובנים] לאדוניו אשה ובנים ולו אין אשה ובנים לא ירצע כדברי רבי ישמעאל (נ) ר"ע אומר בין כך ובין כך ירצע (ז) בכל רוצעים אפי' (מ) במספר אלא שאין מצות רציעה אלא (נ) במרצע שנא' (שם) ורצע אדוניו את אזנו במרצע וגו' (ח) אינו נרצע אלא בגובה של אוזן כדברי (ט) ר"מ ר"י אומר (אף) במילתא. אינו נרצע אלא (י) בימין (כ) בפני בית דין שנאמר (שם) והגישו אדוניו אל האלהים וגו' (ל) נאמר דלת ונאמר מזוזה למה נאמרו שתיהן אלא הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד. (מ) עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחזקה וקונה את עצמו בכסף על ידי אחרים ובשטר על ידי עצמו דברי ר"מ וחכ"א בכסף על ידי עצמו ובשטר על ידי אחרים ובלבד שיהא הכסף משל אחרים. ויוצא בראשי איברים בשן ועין (נ) ובראשי אזנים ובראשי אצבעות ידים ורגלים ובראש החוטם ובראש הגויה ובראשי הדדין באשה (ס). רש"א אף באיש: (ע) הפיל שיניו כאחד סימא ב' עיניו כאחד יוצא ואינו נוטל כלום זו אחר זו יוצא לחירות בראשונה ונוטל דמי שניה תתך מבשרו (ס) או הפיל שן (פ) שעתיד (ע) לצאת [אינו יוצא] העבד שישראל (צ) שותף בו הרי זה בן חורין (ק) המוכר את עבדו לאחר שלשים יום רבי מאיר אומר הראשון ביום או יומים ואין השני ביום או יומים (פ) ר' אליעזר אומר אין שניהם ביום או יומים (ר) המוכר עבדו לעובדי כוכבים או לחוץ לארץ (נ) והיוצא בראשי אברים (ש) אינו צריך גט שחרור רבי עקיבא אומר צריך גט שחרור:

סליק מסכת עבדים

מסורת הש"ס

פרק א (א) ערכין דף כ"ט א' : (ב) ר"ה דף כ"ו ב' וש"מ : (ג) שם דף ל' א' ע"ש : (ד) ערכין דף ל"ב ב' : (ה) קדושין דף י"ד ב' : (ו) שם דף י"ח א' : (ו) שם דף י"ט ב' : (ח) בכורות דף י"ג א' : (ט) מכילתא פרשת משפטים ועי' סוטה דף ח' א' : (י) שם וירושלמי יבמות פ"י וקדושין דף יז ב' : (כ) קדושין דף י"ט ב' : (ל) שם :

פרק ב (מ) קדושין דף ט"ו א' מכילתא פרשת משפטים : (נ) מכילתא שם ותורת כהנים פרשת בהר ע"ש : (ס) מכילתא שם : (ע) קדושין דף כ' א' וש"מ : (פ) שם ע"ז ב' י"ז א' : (צ) תורת כהנים פ' בהר : (ק) קדושין דף י"ז ב' : (ר) ב"מ דף ע"א א' : (ש) קדושין דף י"ד ב' : (ת) שם ע"ז ב' : (א) תורת כהנים פרשת בהר : (ב) קדושין דף ט"ו ב' : (ג) שם י"ח א' : (ד) מכות דף י"ג א' : (ה) כ"א אינו חוזר :

פרק ג (ו) קדושין דף כ"ב א' : (ז) שם דף כ"א ב' : (ח) שם : (ט) מכילתא פרשת משפטים ספרי פרשת ראה ירושלמי פ"א דקדושין : (י) קדושין דף טו א' וש"מ : (כ) מכילתא פרשת משפטים : (ל) שם וקדושין דף כ"ב ב' : (מ) קדושין שם : (נ) שם כ"ה א' : (ס) שם ובמשנה דנגעים איתא ר' יהודה : (ע) ירושלמי פ"ד דגיטין מכילתא פרשת משפטים ועי' גיטין דף מ"ב ב' ב"ק דף ע"ד ב' : (פ) קדושין דף כ"ד ב' : (צ) גיטין דף מ"א וש"מ : (ק) בבא קמא דף נ' א' ב"ב דף נ' : (ר) גיטין דף מ"ג ב' וש"מ : (ש) שם מ"ב ב' קדושין דף כ"ד ב' :

הגהות

פרק א (א) ט"ס כאן ועי' גיטין דף פ"ה ב' קדושין דף ו' ב' ועי' גיטין דף מ' ע"א וירושלמי שם : (ב) פי' כפה ולא בכתב ועי' קדושין דף ט"ז א' ובתוס' שם ד"ה לימא : (ג) ר"ש אומר אינו מוכרה משפחות לשפחות ואין צריך לומר מאישות לשפחות. כ"ה בס"א וכמ"ש בקדושין דף י"ח : (ד) ר' יוסי בר' יהודה כצ"ל :

פרק ב (ה) כ"א לא קרן שולחנו לרבים : (ו) נ"א ויישן כנגדו אפי' היה בטנו עמם : (ז) בגמ' איתא סתמא ת"ק דפליג על ראב"ע ולא בשם ר"ע. ומ"ש כאן מחמשים זוז אולי צ"ל סלעים וס"ל כר"ש בקדושין דף י"ז א' או דצ"ל מששים זוז וס"ל כר"מ שם : (ח) עי' קדושין דף י"ז א' ונראה דתנא דידן ממעט עש"ק מכלל ופרט וכלל וכמ"ש בב"מ נ"ז ב' וש"מ : (ט) נ"א שאין עושין טומריא בשני עבדים : (י) אולי צ"ל כי עבדי הם וגו' ור"ל דסוף הפסוק לא ימכרו ממכרת עבד וכ"ה בתורת כהנים : (כ) נראה דמלת אינו ט"ס וכא הטעות ממ"ש למטה בדברי ר"י. ויליף הכל מקרא וע"ז קתני היה (כצ"ל) ר"י אומר כו' דידעינן להוא עצמו מק"ו מאחרים ומה אחרים מצווים הוא אינו מצווה בתמיה אלא להכי כתיב או השיגה ידו ונגאל למדרש מה הוא כו' ועי' בקדושין דף ע"ו ב' :

פרק ג (ל) בגמ' לא אשכחן פלוגתא כזה בין ר"י ור"ע : (מ) י"ג במסמר : (נ) עי' תוס' קידושין דף כ"ב ב' ד"ה מה : (ס) דבעינן דומיא דשן ועין מום שבגלוי ואינו חוזר : (ע) כ"א לצאת יוצא באנטוקטא ובטבלא ופנקס ואינו יוצא בקיפה של מלכים. ועי' גיטין דף כ' א' וירושלמי שם פ"ד : (פ) כ"א ר' יהודה אומר השני ביום או יומים [ואולי נשמט בהעתקה וצ"ל גם דברי ר' יוסי וכמ"ש בגמ'] : (נ) יצא לחירות וצריך גט שחרור כצ"ל :

מסכת ספר תורה

פרק ראשון

הלכה א (א) **אין** כותבין ספר תורה לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה ולא תופרין אותן בגידין ולא כורכין בשערן. הלכה למשה מסיני (אלא) שיהא כותבין על עורות בהמה טהורה ועל עורות חיה טהורה ותופרין בגידין טהורים וכורכין בשערות טהורים וכותבין בדיו שהרי יש לו סמך מן המקרא ואני כותב על הספר בדיו (ירמיה לו) : הלכה ב (ב) כותבין על עורות נבלות ועל עורות טרפות (ג) ואין חוששין שמא עורות לבובות הן : הלכה ג לוקחין עורות מכל מקום לספרים ולתפילין ומזוזות ואין חוששין שמא עורות לבובין הן : הלכה ד (ד) כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שער ואם שינה בזה ובזה אל יקרא בו : הלכה ה (ה) אין כותבין לא על גבי דיפתרא ולא על גבי פינקס ולא על גבי נייר מחוק לא בשחור ולא בשיחור ולא בקומוס ולא בקנקנתום ולא נותנים קנקנתום בדיו : הלכה ו אמר רבי יעקב משום רבי מאיר נותנין קנקנתום בדיו אמר רבי יהודה (ו) היה רבי מאיר אומר הוא מן התורה בקנקנתום חוץ מפרשת סוטה אמר רבי יעקב לא היה אומר חוץ מפרשת סוטה אלא שבמקדש מפני שהיא נמחקת : הלכה ז אמר רבי שמעון בן לקיש משום רבי מאיר משום ר' ישמעאל שנותנים קנקנתום בדיו : הלכה ח (ז) אין כותבין עברית ולא מדית ולא עילמת ולא יונית שבעים זקנים כתבו התורה לתלמי המלך כתיבה יונית והיה אותו היום קשה לישראל כיום שעשו את העגל שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה: הלכה ט י"ג דברים שינו בה אלהים ברא בראשית. אעשה אדם בצלם ודמות ויכל בששי וישבות בשביעי. זכר ונקבה בראו (בראשית ה) הבה ארדה (שם יא) ותצחק שרה בקרוביה לאמר (שם יח). כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבום (שם מט) ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם (שמות ד). ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ כנען ובארץ מצרים שלשים שנה ות' שנה (שם יב). לא חמד אחד מהם נשאתי (במדבר טז). ואת צעירת הרגלים (ויקרא יא). אשר חלק ה' אלהיך אתם לכל העמים להאיר בהם תחת כל השמים (דברים ד). ומעלין (רשות) לשמש או לירח או לכל צבא השמים אשר לא צויתי לעבדם (שם יז) : הלכה י (ח) אין כותבין בזהב מעשה בתורתן של אלכסנדרים שהיו כל אזכרותיה כתובים בזהב ובא מעשה לפני חכמים ואמרו תיגנז : הלכה יא עברית שכתבו תרגום תרגום שכתבו עברית האזינו שעשו רצוף או שעשו את המסורג שלא כהלכתו אל יקרא בו : הלכה יב (ט) גמר כל הספר ושייר בו פחות מדף מסרגו ועושה אותו דף קטן ואינו נמנע : הלכה יג (י) פתוחה שעשאה סתומה וסתומה שעשאה פתוחה הרי זו תיגנז איזו היא פתוחה כל שהתחיל מראש השיטה כמה יהא בסוף השיטה ויתחיל מראש השיטה והיא נקראת פתוחה כדי לכתוב שם של שלש אותיות : הלכה יד גמר כל הפרשה בסוף הדף אם שייר שיטה אחת ופרשה סתומה היא מתחיל באמצע השיטה ואם פתוחה היא מתחיל מלמעלה ומניח את השיטה ההיא :

פרק שני

הלכה א (כ) **מניחין** בין שם לשם כדי שיהיו ניכרים ובאותיות כדי שלא יהיו מעורבין עירב את האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו : הלכה ב מביאין בין דפין שתי אותיות משם גדול אבל לא משם קטן ואם היה משם קטן בפני עצמו אסור : הלכה ג (ל) מניחין תורה ריוח שתי אצבעות ובנביאים ובחומשין ריוח הגודל : הלכה ד מניחין (מלמעלן) [מלמטן] בתורה ריוח טפח ומלמעלה שני חלקים בטפח ובנביאים ובחומשין שלש אצבעות מלמטן ושתים מלמעלן כן וכן אם רצה להוסיף מוסיף ובלבד שלא יהיו זה וזה מרובין מן הכתב : הלכה ה (מ) מניחין בין ספר לספר בתורה ריוח ארבעה שיטין ובנביא של תרי עשר ג' שיטין מניחין בסוף הספר ובתחלתו כדי להקים ובתורה לא נתנו שיעור אלא עושה עמוד בסוף הספר ואינו צריך לעשות כן אלא בתחילתן : הלכה ו (נ) אין פוחתין ביריעה פחות מג' דפים (ס) ואין מוסיפין על שמונה ובקלפים לא נתנו שיעור אלא מוסיף

מסורת הש"ס (א) שבת קח. ע"ש ועי' בירושלמי מגילה פ"א ה"ח : (ב) שם. : (ג) ע"ז כט: וע"ש ברש"י : (ד) שבת עט. : (ה) שם. גיטין כה: סוטה יז: : (ו) עי' עירובין יג. סוטה כ. : (ז) מגילה ח: (ח) שבת קג. (ט) מנחות ל: : (י) שבת קג. : (כ) מנחות ל. : (ל) שם ע"ש : (מ) ב"ב יג: : (נ) מנחות ל. : (ס) ירושלמי מגילה פ"א ה"א :

מוסיף כל מה שהוא רוצה ובלבד שלא יפחת מג' דפין: הלכה ז (א) גמר כל הספר ושייר בו דף אחד עושה אותו יריעה קטנה בפני עצמה ואינו נמנע: הלכה ח יריעה שבלתה לא יטול שנים ויחזיר שנים אלא נוטל ג' ומחזיר ג' ומה שהוא מחזיר כמדת כתב הראשון: הלכה ט שיעור הדף כדי שהוא רואהו ובקטן לא יפחות מטפח ר' יוסי בר יהודה אומר לא יפחות מג' אצבעות: הלכה י לא יעשה ארכו יתר על רחבו ולא רחבו יתר על ארכו אבל ממציעו הוא ועושה אותו מן המובחר: הלכה יא לא יעשה גויל וחציו צבאים (ב) אע"פ שאינו מן המובחר: הלכה יב אין דובקין בדבק ולא כותבין על גבי מטלית ולא תופרין במקום הכתב אמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי מאיר דובקין בדבק וכותבין על גבי מטלית אבל אין (ג) כותבין במקום הכתב וספר שנקרע טולה עליו מטלית מבחוץ:

פרק שלישי

הלכה א (ד) עושה אדם תורה ונביאים כאחת דברי ר' יהודה וחכמים אומרים תורה בפני עצמה ונביאים בפני עצמן: הלכה ב לא יניח בין נביא לנביא כשם שהוא מניח בין ספר לספר בתורה אבל מניח לזה ריוח בפני עצמו ולזה ריוח בפני עצמו ומתחיל מלמעלן: הלכה ג (ה) אין עושין ספר תורה חומשין שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה אבל עושין חומשין תורה אימתי בזמן שמדתן ושטתן שוין. אין עושין שני חומשין כאחד ולא חומש ומחצה כאחד אבל אם עתיד להוסיף עליהם מותר: הלכה ד ספר שנפסק או שנקד ראשי פסוקים אל יקרא בו. גלפו או שעירב אותיותיו אל יקרא בו: הלכה ה ספר שנמחק אל (ו) יכתב בו רבי שמעון ב"א אומר אם היתה בבואה שלו ניכרת מותר: הלכה ו ספר שנמחק בו אות אחת על פני כולו אסור נמחק רובו ומיעוטו קיים מותר. הלכה ז אין פותחין בתורה יותר מארבעה דפין אבל קורין אפילו עשרה כאחת ואין נמנעין. הלכה ח לא יניח כותב (ז) בין דין על וקולמוס על גבי הכתב ולא יאחז (ח) בקלפים ויתירן אלא יאחז בקלפים, ויוציא כתב מבחוץ לא יוציאנו מתוכו ויחלצו וכולם במגיהים ספרים מותר. הלכה ט לא יתננו על גבי הכסא ויתן אציליו עליו ויהא קורא בו כדברי רבי נחמיה לא יתננו על גבי הכסא ויהא (נוטלו) [תלוי] וקורא בו כשם שקוראין בשטרות שאין נוהגין בזיון בספרים: הלכה י לא יתננו על גבי מטה ולא במרגלות המטה ולא תחת המטה שישב אדם על גבי המטה והספר עליה. (ט) מעשה ברבי אליעזר שישב לו על גבי המטה והספר עליה ועמד כאדם שנשכו נחש שנאמר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו לא משבתות אתה ירא אלא ממי שצוה עליו שנא' זה אלי ואנוהו אתנאה לו כדברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אדבר בנאות שלו אבא שאול אומר אדמה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום: הלכה יא (י) אין נוהגין בזיון באוכלין לא ישב אדם על גבי קופה מלאה תמרים וגרוגרות אבל יושב הוא על גבי קופה מלאה קטניות ואף על גבי עיגול דבילה מפני שנהגו בו כן: הלכה יב אין מכסין באוכלים ר' מאיר אומר כל שיש לו קליפה מותר ר' יהודה אומר כל שיש לו עוקץ או יד מותר אין אוכלין אוכלים באוכלים אלא אם כן אוכלן בבת אחת.

פרק רביעי

הלכה א (כ) אלו שמות שאין נמחקין הכותב אלהים אדני יוד הא ואו הא שדי צבאות אהיה אשר אהיה ר' יוסי אומר צבאות היו נוהגין בו חול: הלכה ב הכותב אל ימחוק אל מאלהים יה מארבע אותיות אינן נמחקין מפני שיש שמות כיוצא בהם: הלכה ג (ל) כל אותיות המשמשות את השם בין מלמעלה בין מלמטה הרי אלו נמחקין: הלכה ד כל השמות ההדיוטות שאותיותיהם כאותיות השם סכנין בהם הרי אלו נמחקין: הלכה ה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים (דברים י) הראשון קודש והשני חול ואדני האדנים (שם) הראשון קודש והשני חול אלהי אברהם (בראשית לא) קדש ואלהי נחור חול אלהי אביהם חול. אלהים לא תקלל (שמות כב) משמש קודש וחול ר' ישמעאל אומר קודש: הלכה ו כל שמות האמורים בתורה באברהם קודש חוץ מן הראשון ר' חנינא בן אחי ר' יהושע אומר קודש: הלכה ז (מ) כל שמות האמורים בתורה בלוט חול חוץ מן האחרון במיכה חול אפילו יה בנבות קודש אפילו אל: הלכה ח אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט (תהלים פב) משמש קודש וחול יסגירני אל אל עויל (איוב טז) הראשון קודש והשני חול כי אל אל האמור (שם לד) הראשון חול והשני קודש ואל יהי מקום לזעקתי (שם טז) חול ואלהים אמר לבהלני (ד"ה ב לה) קודש חדל לך מאלהים אשר עמי (שם) קדש כדברי ר' יוסי בר יהודה אלהים זדים קמו עלי (תהלים פו) קדש אלא שהקורא צריך להיות קורא ומפסיק:

פרק חמישי

הלכה א הכותב שני שמות של קודש מקיים את הראשון ומחטיב את האחרון רבי יהודה אומר אם היה האחרון בסוף הדף מחטיב ומוחק את הראשון ומקיים את האחרון: הלכה ב שני שמות של חול מקיים את הראשון ומוחק את האחרון רבי יהודה אומר אם היה האחרון בראש הדף מוחק את הראשון ומקיים את האחרון: הלכה ג הכותב יהודה ולא כתב בו דלית יתלנו מלמעלה את השם כתב השם וכתב את יהודה עושה דלית הא ומוחק את ההא האחרונה (ויתלה את דלית): הלכה ד היה צריך לכתוב את יהודה ונתכוין וכתב את השם אע"פ שנתן בו דלית מחטיבו וכותב יהודה אחר: הלכה ה היה צריך לכתוב את השם ונתכוין וכתב יהודה אע"פ שנתן בו דלית מוחק את הא האחרונה ויכתוב דלית הא ר' יהודה אומר יחזור עליו הקולמוס ויחדשנו אמרו לו אין זה מן המובחר: הלכה ו (נ) הכותב את השם וטעה אות אחת יתלנו מלמעלה טעה את השם כולו יתלנו בין השיטין כדברי ר' יהודה ר' יוסי אומר מוחק מה שלפניו וכותב את השם וחוזר ותולה מה שמוחק ר' חנניה בן עקשיא אומר צריך לגנוז את כל היריעה: הלכה ז טעה וכתב יסגירני אל אל עויל (איוב טז) מוחק את הראשון ומקיים את האחרון: הלכה ח (ס) הכותב את השם אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו אלא היה כותב שנים שלשה שמות הרי זה מפסיק ביניהם ומשיב: הלכה ט הטובל את הקולמוס לא יתחיל מאותו השם אבל מתחיל הוא מאותו השם שלפניו: הלכה י (ע) המוחק אות אחת מן השם עובר בלא תעשה אמר ר' ישמעאל לכך נאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא ונאמר לא תעשון כן לה' אלהיכם (דברים יב) אבל דיו שנטפה על גבי הכתב מותר למחקו שלא היה כונתו אלא לתקן: הלכה יא (פ) אין עושין מגילה והלל לתינוקת ר' יהודה מתיר מן בראשית עד המבול מן ויקרא עד ויהי ביום השמיני ושאר כל הספרים אסור ואם עתיד להוסיף עליהם מותר: הלכה יב (צ) אלו שמות הנחלקים בית אל בית און באר שבע פוטיפרע צפנת פענח חרה אף חרה אפי ר' יוסי אומר אין נחלקים הכל שוים שאין חולקים עמיאל עמינדב צוריאל צורישדי: הלכה יג (ק) הכותב שם על בשרו לא ירחץ ולא יסוך ר' יוסי אומר מותר ובלבד שלא ישפשף (ר) על קרן הפרה ועל כרעי המטה גוררן וגונזן על האבן שומטה וגונזה: הלכה יד המחתך בספרים בחדשים מותר בישנים אסור (במקום הספרים) במקק הספרים ובמקק התפילין ובמקק מטפחות מהספרים הרי אלו יגנזו אבל לא יניחם אלא במקום תורפה והם מרקבין מאליהם: סליק

מסורת הש"ס (א) ירושלמי מגילה פ"א ה"ח: (ב) פי' תגיו של בהמה ותגיו של חיה: (ג) נ"ל תופרין וכ"ה בהגודה: (ד) עי' ב"ב יג: (ה) ירושלמי מגילה פ"ג ה"א: (ו) נ"ל יקרא: (ז) בהגודה הגי' ידיו בקולמוס. (ח) עי' ב"י טוא"ח סי' קמז: (ט) מנחות לג: (י) ברכות נ: (כ) שבועות לה. ירושלמי מגילה פ"א ה"ח:(ל) שם ע"ש:(מ) בירושלמי שם: (נ) מנחות ל: (ס) ירושלמי ברכות פ"ב ה"א: (ע) מכות כב ספרי ראה: (פ) גיטין ס: (צ) ירושלמי מגילה פ"א ה"ח: (ק) שבת קכ: (ר) תוספתא מגילה פ"ב עירוכין ו ע"ש:

סליק מסכת ספר תורה

מסכת תפילין

אין כותבין תפילין (א) לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה אבל כותבין על עורות נבלות וטרפות ואין חוששין שמא עורות לבובין הן נקבו במקום הכתב פסולים במקום הריוח כשרים עשאן ווין זיינין ווין פשוטים כפופים כפופים פשוטים פתוחים סתומים סתומים פתוחים או ששנה אותיותיהן או שכתבן עברית או שעשאן כמין קמיע הרי אלו פסולים (ב) נשים ועבדים וקטנים פטורין מן התפילין (ג) כל קטן שהוא יודע לשמור את תפילין חייב בתפילין (ד) מעשה בטבי עבדו של רבי גמליאל שהיה מניח תפילין (ה) מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין אשתו של יונה היתה עולה לירושלם (ו) נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן (או) [את] שלפני המטה (או) [את] שלאחר המטה כל שלצורך המטה פטורין ושאין צורך המטה בהם חייבין עמדו להספד המספידין פטורים והרואים את הפנים (א) חייבין האומר (ב) כא (ג) על פני שהוא כתב או נתן עליו ספר נתן עליו תפילין ה"ז לא ישמע לו (ש)התפילין מקבלת טומאה (ד) מזה ושונה ומטביל רבי חנינא בן גמליאל אומר צריך הוא להתירה (ה) נפלה לתוך המים ושתתה כדי שתמחק צריכה בדיקה (ו) רצועות תפילין לוקחין מכל מקום (ז) רשב"ג אומר כל עור שנעשה בו מלאכה אסור (ח) אין לוקחין תפילין אלא מן המומחה ואם אין שם מומחה (ט) נותן זוג אחד ובודק לא שיתן לו פרשיות המוכר אלא שיטול הוא לעצמו ויבדוק בדק ומצא כראוי נוטל כל האגודה ואינו חושש (י) תפלה של ראש נכתבת ארבע פרשיות קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמוע וכן של יד אלא שהוא עושה של יד פרשה אחת ואם עשאה ארבע פרשיות כשרה רבי יהודה אומר יתפור ויתנם לתוך קמיע (כ) מודה ר' יהודה שאם היה שניהם של ראש חופה אחת מהן (כעודן) [בעור] ועושה אותה של יד (ל) תפלה של יד ניתנה בגובה של יד (ז) אף בין עיניך בגובה של ראש על ידך בין עיניך מה על ידך בגובה של יד אף בין עיניך בגובה של ראש כדברי ר"א בן יעקב (ס) ר' יהודה אומר נאמר על ידך ונאמר בין עיניך מה על ידך שהוא ראוי ליטמא (ברגע) [בנגע] אחד אף בין עיניך מקום שהוא ראוי ליטמא (ברגע) [בנגע] אחד (ס) נאמר בין עיניך ונאמר (דברים יד) ולא תשימו קרחה בין עיניכם מה קרחה במקום השער אף תפלה לא תתן אלא במקום השיער (מ) נאמר וכתבתם ונאמר וקשרתם יד הכותבת היא יד הקושרת מצות תפילין (נ) מהשחר (ס) עד הערב (ע) הישן ביום אינו חושש לחלוץ את תפילין (המתבנין) (פ) [המשכים] לילך בדרך לא יתננה קודם למצוה ואם נותנה קודם למצוה נותן ידו עליהם בשעת מצוה ומברך (צ) תפלה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד אם הפך את הקמיע מלמעלה לא יצא (ק) כשהוא נותן נותן של יד תחילה וכשהוא חולץ חולץ של ראש תחלה וכן לענין הסנדלין (ר) כשהוא נועל נועל של ימין תחלה וכשהוא חולץ חולץ של שמאל תחלה כיוצא בו כל הנכנס לסעודה (ראשון) [אחרון] יוצא ראשון (ש)חוץ מן הפת (ת) העושה תפלתו עגולה סכנה שאין בה מצוה נותנה על מצחו או על פיסת ידו הרי זו דרך המינות ציפה זהב ונותנה על נקלה (י) שלו והוא בית יד הרי זו דרך החיצונים בית מטלטלין (כ) תפילין בתוך

הגהות

פ"א (א) פטורים והאינם רואים את הפנים חייבים כצ"ל ע' ברכות י"ט ב' ובתוספתא שם פ"ב. ואפשר לכוון הגירסא שבכאן דאתיא כר"י שם. (ב) הוא וקרא פסוק על בני שהוא מתבעת או הן עליו ספר הן עליו כצ"ל וד"ז מבואר בירושלמי פ"ו דשבת וסוף עירובין שאסור: (ג) ז"ל המעתיק בהדפסה הראשונה „יש פה חסרון בכ"י כתיבה אחת או שתים ולריק יגעתי למלא החסרון" וב"ה זכינו לדבר אמת כי חסר כאן ב' מלות וקרא פסוק ושארי חלופי האותיות מצוי במלאכת ההעתקה והדפוס כידוע *): (ד) ע' כלים פי"ח מ"ח ור"פ כ"ג וש"מ: (ה) ע"ש ר"פ כ"ג בר"ש בשם התוספתא ובמקואות פ"י מ"ב ומ"ג: (ו) עי' מג"א סי' ל"ט ס"ק ט"ז: (ז) שנאמר והיה לך לאות לך לאות ולא לאחרים כצ"ל: (ח) בגמ' ובמכילתא וספרי איתא ר"א: (ס) חסר כאן שם מ"ד השלישי וגוא ת"ק שבגמ' בברייתא השניה: (י) במשנה דמגילה איתא בית אונקלי. ומ"ש כאן והוא בית יד הוא פירוש על לשון המתני': (כ) אולי צ"ל בשבת ועי' בש"ע א"ח סי' ש"ח ס"ד בהג"ה ובאחרונים שם:

*) בש"א הנקרא בשם ילקוט על מס"כ פי' ע"ז הברייתא סי' זר ודברים שמ"כ:

מסורת הש"ס

(א) ריש מסכת מזוזה וש"נ עד שכתבן עברית: (ב) ברכות כ' וש"מ: (ג) סוכה מ"ב א' ערכין ב' ב': (ד) ירושלמי ריש פ"י דעירובין וש"מ: (ה) עירובין צ"ו א' וש"מ: (ו) ברכות י"ז ב' וע"ש בתוס' וש"פ וכגירסת הירושלמי שם: (ז) עי' גיטין מ"ה ב' וש"מ: (ח) מנחות מ"ב ב': (ט) עי' עירובין צ"ז א' ובירושלמי פ"י שם ובתוספתא פ"ג דע"ז הביא תוס' במנחות מ"ג א' ע"ש: (י) מנחות ל"ד ב': (כ) א"ר יוסי מודה כצ"ל ע"ש: (ל) שם ל"ז ב': (מ) שם א': (נ) עי' ברכות ס' ב' סוכה מ"ו א': (ס) מנחות ל"ו א': (ע) סוכה כ"ו ב': (פ) מנחות ל"ו א': (צ) שם ל"ח א'. (ק) שם ל"ו א': (ר) שבת ס"א א': (ש) עי' סנהדרין נ"ב א' כל שאינו מסייר פת כו': (ת) מגילה כ"ד ב':

בתוך הבית (א) המוצא תפילין ברשות הרבים מכניסן זוג זוג ר"ג אומר שני זוגות (ב) אחד איש ואחד אשה אחד חדשות ואחד ישנות ר' יהודה אומר מותר בישנות ואסור בחדשות (ג) המוצא ספר או תכריך של תפילין נותנם לחבירו וחבירו לחבירו בשבת ואפילו הם מאה אם (א) עמו נוטלו אחד מתוך ארבע אמות ונותנו לתוך ארבע אמות שהיה ר' שמעון אומר כל שהוא עומד (ב) בפני ב"ד אינו עומד ולא בכתבי הקדש (ד) מי שהיה בבית הספר או בבית המדרש (ה) בבית הכסא או בבית המרחץ ושכח לחלוץ את תפילין מכסן בשערו ויוצא ואם אינו יכול נכנס לבית קרוב וחולצן ונותנן לתוך אפונדתו (ו) אע"פ שיש לתוכה מעות ותולה אותם בכרעי המטה אם יש עמו אחר (ג) אסור לא יתנם תחת ראשו (ז) ואם היה משמרן מותר (ח) אם היה משא כבוד והזיע אינו חושש לחלוץ את תפילין היוצר חולץ של יד ומניח של ראש הנחתום חולץ של ראש ומניח של יד ואם היה אופה בשתי ידיו חולץ אף של יד (ט) הנכנס לבית הערומים חולץ את תפיליו (ד) ורוחק ארבע אמות מבין הערומים מקצתן ערומים ומקצתן מכוסים לא יחלוץ (ה) בתחלה הנכנס לבורסקי למשרה ולכובסים חולץ את תפיליו ורוחק ארבע אמות (י) הנכנס לבית הכסא חולץ את תפיליו ורוחק ארבע אמות ואם היתה רחיצה של כבוד לא יחליץ עד שיגיע מעשה שהלך ר' אליעזר לאובלין אצל בעל הבית אחד נהגו

שיטבל במערה פשט ר"א את כליו ופשט את תפיליו אמר ליה רבי והלא מי המערה זו יפים משל זו ולא היה בין זו לזו אלא ארבע אמות לבש ר"א את כליו ונתן את תפיליו שלא היה ר"א (כ) מהלך ארבע אמות בלא תפילין כך היה ר"א עושה מצות תפילין קבע כך היה ר"א אומר גדולה היא מצות תפילין שכך אמר הקב"ה לישראל (יהושע א) והגית בו יומם ולילה (ל) אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים וכי אנו יכולין להגות יומם ולילה אמר להם הקב"ה בני הוו נותנים תפילין על ראשיכם ועל זרועותיכם ואני מעלה עליכם כאילו אתם הוגים בתורה יומם ולילה שנאמר (שמות יג) והיה [לך] לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך (מ) חביבים ישראל שהם מקיימין כל המצות שבתורה הא כיצד תפילין על ידיהם ותפילין על ראשיהם ומזוזה על פתחיהם וארבע ציציות על בגדיהם עליהם אומר דוד מלך ישראל (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך משלו משל למה הדבר דומה (נ) למלך שאמר לאשתו תהא מקושטת ומתוקנת לפני אמרה לו מפני מה אמר לה כדי שתהא רצויה לי כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני הוו מתוקנים ומקושטים לפני במצות אמרו לו מפני מה אמר להם כדי שתהיו רצוים לי שנאמר (שה"ש ו) יפה את רעיתי כתרצה יפה את כשתהא רצויה לי במצות: סליק

מסורת הש"ס

(א) עירובין דף נ"ה א': (ב) שם דף נ"ו ב': (ג) שם דף נ"ה ב': (ד) עי' ביצה דף ט"ו א': (ה) עי' ברכות דף כ"ה א': (ו) ע"ש דף כ"ג ב': (ז) ע"ש דף כ"ד א': (ח) עי' ב"מ דף ק"ה ב': (ט) שבת דף י' א': (י) ברכות דף כ"ג א': (כ) סוכה דף כ"ח א': (ל) מדרש ס"ט: (מ) מנחות דף מ"ג ב': (נ) ספרי ס"פ ואתחנן:

הגהות

(א) אולי צ"ל אם אין עמו אחר נוטלו מתוך כו' ועי' תוס' עירובין נ"ז ב' ד"ה ר"ש. ומ"ש כאן ואפי' הם מאה ע' תוס' שם ד"ה ה"ג: (ב) ט"ס כאן ועי' עירובין שם במתני': (ג) אולי צ"ל אשתו: (ד) ברחוק כצ"ל וכן צ"ל למטה. ובגמ' לא מצינו להדיא דינא דחולץ ברחוק ד"א רק בבהכ"ס. ועי' שבת קכ"ז ב' כיון שהגיע לפתח ביתה חלץ תפליו ברחוק ד"א כו' ע"ש: (ה) ולא יניח בתחלה כצ"ל:

מסכת ציצית

(א) הכל חייבים בציצית רבי שמעון פוטר בנשים מפני שהזמן גרמא (ב) כל קטן שהוא יודע להתעטף בציצית אביו עושה לו ציצית (ג) טלית שהוא (א) מכסה ראשו ורובו חייבת בציצית (ד) וסדין ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין (ה) אפיקרסין פטורה ור' עקיבא אומר חייבת (ו) טלית כפולה חייבת בציצית ר' שמעון פוטר (ז) טלית שכולה תכלת חייבת בציצית כר (ב) שעשאו סדין וסדין שעשאו טלית הרי אלו חייבין (ח) כסות הלילה ופרסי (ג) המטה הרי אלו פטורין מן הציצית והטריגון (ד) והפילגס (ט) ופוכלתרין וארביקוה ואנטנה הרי אלו פטורין זה הכלל כל שאין לו ארבע כנפים פטור מן הציצית. (י) מצות ציצית ב"ש אומרים ארבע חוטין של ארבע אצבעות וב"ה אומרים שלש חוטין של שלש אצבעות א"ר יוסי בר יהודה אף שאמרו ב"ה שלש של שלש (ה) קרובים דברי אלו להיות כדברי אלו שייר את התכלת ולא שייר את הלבן את הלבן ולא את התכלת מעכב (כ) שהתכלת והלבן מעכבין זה את זה (ו) רבי אומר אינם מעכבים (ל) ארבע ציציות מעכבות זו את זו מפני שכולן מצוה אחת הן ר' ישמעאל אומר ארבע מצות הן (מ) הציצית ניתנה

בתוך ג' אצבעות של כנף יתר מכאן פסולה (נ) ניתנה בפתיל פסולה בין טפח לפתיל כשרה ר' אליעזר בן יעקב פוסל (ס) קצצה וחיברה כשרה ר"מ פוסל עשאה בפני עצמה כשרה(ז)(ע) הלוקח טלית מן העובד כוכבים ומן הכותי ומצא בה תכלת הרי זו פסולה ומשל ישראל הרי זו בחזקתה טלית שנטלה אחת מציציותיה אוחז בה ויוצא ניטלו שתים מכסה כמין טריגון ניטלו שלש אסור לצאת בה (פ) אין מתירין ציצית על המת (ח) (צ) אבא שאול בן בטנית אומר אבא אמר לי כשאמות התיר לו ציציות שיש בה משום קדושה וחכמים אומרים אין בה משום קדושה אלא עושה אותה תכריך למת ומרדעת לחמור (ק) הצובע טלית לעצמו אם (לכסות) [לנסות] בה הרי זו פסולה צבעה אפילו ארבעה וחמשה פעמים פסולה שאין צובעין תכלת אלא בחלזון (ר) חלזון למה הוא דומה בריאתו דומה לדג וגופו דומה לרקיע (ט) ואינו עולה אלא (לשבע) [לשבעים] שנים לפיכך דמיו ביוקר (ש) המוצא תכלת אף על פי שהיא שזורה פסולה (י) (ת) שאין לוקחין תכלת אלא מן המומחה: סליק

מסורת הש"ס

(א) מנחות מ"ג א': (ב) סוכה מ"ב א' ערכין ב' ב': (ג) מנחות מ' ב' מ"א א': (ד) שם מ' א' וש"מ: (ה) עי' מ"ק כ"ב ב' ומס' שמחות פ"ט וברא"ש דמ"ק שם: (ו) מנחות מ"א א': (ז) שם ל"ח ב' ל"ט א' מ"א ב' ירושלמי פ"י דסנהדרין: (ח) שם מ"ג א' וש"מ: (ט) עי' ספרי פ' תצא ובעל העיטור הל' ציצית ש"ב סוף ח"א: (י) מנחות מ"א ב' בכורות ל"ט ב': (כ) מנחות ל"ח א': (ל) שם כ"ח א': (מ) שם מ"א ב' מ"ב א': (נ) ע"ש מ"ב א' ובספרי פ' שלח ובעל העיטור הל' ציצית ש"א ח"ג ונ"ע: (ס) עי' מנחות מ"א א': (ע) ע"ש מ"ג א': (פ) ע"ש מ"א א': (צ) מס' שמחות פי"ב: (ק) מנחות מ"ב ב': (ר) שם מ"ד א': (ש) עירובין נ"ו ב': (ת) מנחות מ"ב ב':

הגהות

פרק א (א) אולי צ"ל טלית שהקטן מכסה ולפי הגירסא שהוא צ"ל לכאורה דקאי אקטן דרישא ועי' בטוש"ע סי' ט"ז והאחרונים שם: (ב) עי' מג"א סי' י"ח ס"ק ג'. ורישא לב"ה דוקא. וסיפא קמ"ל לב"ש: (ג) ע"ש במג"א: (ד) הוא בגד שיש לו ג' קרנות ועי' נזיר ה' ב' וש"מ. והפלגס. עי' בירושלמי פ"ד דתענית שמונים חנויות של אורגי פלגס כו' ופי' בערוך שהוא מין משי. ואפשר שהיה דרכם לעשות מזה המין בגדים שא"צ ד' כנפות מרובעים: (ה) אולי ר"ל שלש אצבעות של ב"ה משערין בשלש אצבעות האמצעיים וד' של ב"ש ר"ל בזוטרתי שיש מהם ו' בשל טפח וע"ש בגמ' דמנחות וליתא בגמ' דברי ריב"י: (ו) דברי ר' וחכ"א אינם מעכבים כצ"ל: (ז) עי' ש"ע סי' ט"ו ס"ג ובהגר"א שם: (ח) עי' בהגר"א יו"ד סי' שנ"א: (ט) בגמ' איתא ליה אך מבואר שם מ"ג ב' וש"מ שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע: (י) אולי צ"ל ואין או שאין פירושו ואין וכמ"ש בבילה ח' א':

מסכת מזוזה

פרק ראשון

אין כותבין מזוזות (א) לא על גבי עורות בהמה טמאה ולא על גבי עורות חיה טמאה אבל כותבין על עורות נבלות ועל עורות טרפות (ב) ואין חוששין שמא עורות לכובין הם (ג) צריך להניח שיטה אחת לכל צד כדברי רשב"א (ד) נקבה במקום [הכתב פסולה במקום] הריוח כשרה (ה) עשאה ווין זיינין זיינין ווין כפופים פשוטים פשוטים כפופים פתוחים סתומים סתומים פתוחים (ו) או ששנה אותיותיה (ז) או שנכתבה עברית הרי זו פסולה (ח) בית התבן בית העצים בית האוצר הרי אלו פטורים רפת הבקר פטור אם היו הנשים נאותות בו חייב (ט) הצריפים והבורגנין והלקטיות (י) והבורסקיות הרי אלו פטורים מן המזוזה בית המרחץ פטורה אם יש לה בית דירה פתח החיצון חייב (כ) פתח שבזוית אין בו אלא מזוזה אחת פתח שהוא עשוי בנסרים אין בו אלא מזוזה אחת חייב ר' אליעזר בן יעקב פוטר (ל) הכיפין פטורות ר' מאיר ור' יהודה מחייבין אבל הכל שוין שאם היה הבנין מלמטה והכיפין מלמעלה הרי אלו חייבות במזוזה (מ) שערי העיר שערי הרחובות (א) שערי העזרות הרי אלו פטורים (נ) ושל הלשכות שהיו במקדש היו פטורות מן המזוזה והלשכה של (ב) בית הפרוה שהיתה בית דירה לכהן גדול ז' ימים בשנה (ס) וסוכות היוצרים הרי אלו חייבות במזוזה ור' יוסי פוטר:

פרק שני

המזוזה נכתבת על הימין (ע) בכניסתו מן השוק לבית שער וביציאתו מן החצר (פ) לבית שער גננא שיש לה פצים מן החצר נותן דרך יציאתו מן הגנה לחצר ואם יש לה בית שער נותן מכאן ומכאן קיטוניות שהן פתוחים לטרקלן נותן (צ) דרך הנעלה ואם היה רגיל על כולם נותן דרך כולם בתים לפנים זה מזה נותן דרך כניסתו לכולם רבי יהודה אומר אם היה הסולם מטלטל לארבע רוחותיו פתח שהוא פתוח מן הגג נותן דרך כניסתו מן הגג אמר ר' נתן בר' יוסי בזה ב"ש מחייבין וב"ה פוטרין סוכה שהיא לפנים מן הגג נותן דרך יציאתו מן הסוכה לגג ר' יוסי אומר מן הגג לסוכה אכסדרה שהיא לפנים מן הבתים ואין לה יציאה ממקום אחר נותן דרך יציאתו מן האכסדרה לבתים ר' יוסי אומר דרך כניסתו מבתים לאכסדרה (ק) פתח שהיא משמשת שני פתחים וכותל רחב טפח נותן מזוזה אחת כדברי ר' יהודה יותר מכאן שני מזוזות (ר) המזוזה ניתנה מן (ג) החצי ולמעלה דברי ר"מ ר' יהודה אומר מטפח ולמטה ומטפח ולמעלה (ש) (ד) חקק בכותל והרחיק טפח ונתנה הרי זו מזוזה כשרה יותר מכאן פסולה (ת) חקק במקל ונתנה הרי זו פסולה נתנה בשפופרת תלאה אחר הדלת אחר המזוזה ר' מאיר מכשיר ור' יהודה פוסל בית חדש כיון שגמרו (ה) חייב במזוזה (א) הדר בפונדק בארץ ישראל שלשים יום חייב במזוזה השוכר נותן מיד ובחוצה לארץ הרי זה (ו) פטור והשוכר נותן לאחר שלשים יום (ב) השוכר בית מן הנכרי ומן הכותי נותן מזוזה מיד (ז) (ג) וכשיצא יטלנה והשוכר מישראל יתן מזוזה מיד ואם נתן לא יטול (ח) הלוקח בית מן הנכרי ומן הכותי חייב במזוזה ומישראל הרי זו בחזקתו הלוקח מלבן מן הנכרי לא ידליק עד שיבדקנו שהמזוזה נבדקת אחת (ד) לכ"ה שנה דברי ר"ש ר' יעקב אומר עד זמן מרובה אבל הכל שוין שאם היה מעביר ממקום למקום שצריכה בדיקה כיוצא בה מוכנות מים שברשות הרבים נבדקת אחת בשבוע ושברשות היחיד אחת לכ"ה שנה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה זה הכלל כל מקום שהוא בת ראש נבדק אחת בשבוע ושאינו בת ראש נבדק אחת לכ"ה שנה: סליק

מסורת הש"ס

(א) שבת ק"ח א' מס' סופרים פ"א הלכה א' ע"ש בנ"י והגהות הגר"א: (ב) מ"ס שם ה"ג. (ג) מנחות ל"ב א' ע"ש ונ"ע: (ד) מס' תפלין פ"א מנחות כ"ט א' ועי' בהגר"א א"ח סי' ל"ב ס"ק לו: (ה) שבת ק"ג ב' ע"ש: (ו) מנחות כ"ט א': (ז) מגילה ח' ב': (ח) יומא י"א א': (ט) עי' מעשרות פ"ג מ"ז: (י) יומא י"א א' ב' (כ) מנחות ל"ד א' ע"ש: (ל) עירובין י"א ב' יומא י"א ב': (מ) יומא י"א א': (נ) שם יו"ד א': (ס) עי' מעשרות פ"ג מ"ז סוכה ח' ב': (ע) מנחות ל"ד א' וש"מ: (פ) ע"ש ל"ג ב'. (צ) ע"ש ל"ג א' ל"ד א': (ק) שם ל"ג ב': (ר) שם א': (ש) שם ב': (ת) שם ל"ב ב': (א) שם מ"ד א': (ב) ירושלמי סוף מגילה: (ג) ב"מ ק"ב א': (ד) עי' יומא י"א א':

הגהות

פרק א (א) הרי אלו חייבות כצ"ל: (ב) פרהדרין כצ"ל:

פרק ב (ג) השליש ולמעלה כצ"ל ובגמ' איתא זה בשם ר' יוסי: (ד) מכאן עד כיון שגמרו חייב במזוזה איתא בבה"ג בלשון שבכאן ומ"ש שברוחק טפח כשרה ר"ל שהמזוזה מונחת בתוך הטפח כיון שכל החקיקה אינה אלא טפח: (ה) עי' תוס' ע"ז כ"א א' ד"ה לא כו' דלפי' לא ימ־כרנו כו' אין כאן חיוב מזוזה מה"ת: (ו) הדר בפונדק פטור לעולם וכ"מ בירושלמי סוף מגילה ובמס' שמחות פ"ז ונ"ע על הפוסקים שהשמיטו דין זה: (ז) בירושלמי ליתא מלת מיד וכאן ובסיפא דתני ג"כ מיד צ"ל דמיירי בח"ל (ח) בירושלמי קתני לשון זה אהדר בפונדק בח"ל וה"ט ואם נתן דלכתחלה א"צ:

סליקא לה מסכת מזוזה

מהרב הגאון הגדול נר ישראל כו' מהור"ר גדליה בהג"מ ישראל ליפשיץ זצ"ל מספרו רגל ישרה.

על אבות דרבי נתן ומסכתות קטנות

אדר"נ פרק א שהן מאירין בעולם ועתיד ליפרע מעובדיהם. עי' ע"ז דף נ"ד ע"ב: **באותה** שעה ירדו שלש. נ"ל דר"ל דבשעה שהקריב אדה"ר ירדו כו' והיה אז שבת ואמר מזמור שיר ליום השבת כמ"ש הלוים בשבת בשעת הקרבה ותדע דשבת היה דהא היה ממחרת שחטא וכמש"ל שאחרית כיון שראה כו' והרי בע"ש חטא כדלעיל: **ואמר** זה שהמלכתי ועשיתיו מלך. נ"ל דנ"ל ואמרו ור"ל דשאר יצורים יאמרו דאדם הראשון שהקב"ה עשאו למלך על כל יצורים ומעצמו עבר ואכל מעץ הדעת בלא עצת הנחש וראיה לזה דאילו עבר ואכל מעץ הדעת ע"פ עצת הנחש למה לא נענש הנחש כדין מסית לכך ענש הקב"ה באמת לנחש אף דמן הדין יש טענה לנחש דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ובגמרא דידן בסנהדרין דייקינן מינה דאין טוענין למסית וראי' לזה דאדה"ר היה מלך ממש"ל דהנחש אמר בלבו אהרוג אדם ואשא חוה ואהי' מלך כו' משמע דר"ל ואהי' מלך כמו שהיה אדם כן נ"ל פשוט: **אלמלא** נכתב קללתו בסופן כו'. נ"ל ר"ל דאילו נתקלל אדם וחוה תחלה הרגים הנחש בטענה דדברי הרב וד"ת דברי מי שומעין דאל"כ למה נענשו אדם וחוה אם לא מטעם הנ"ל והיה הנחש טוען באמת הכי אבל בגמ' דידן אמרי דלכך נתקלל הנחש תחלה דבקללה מתחילין מן הקטן:

פרק ב הרחק מן הכיעור. חולין דף מד ע"ב ומדי דברי בו זכור אזכרנו דהש"ך בח"מ סימן סו סק"ע ד"ה אבל כו' כתב דדוקא כשקנאו השני עדים שהעידו הוי דבר כיעור וא"י ליקח לכתחלה אבל אחד מהם יכול ליקח אפי' לכתחלה וליכא חשדא דודאי האחר לא היה חותם עמו שקר עכת"ד ואני אומר דבמח"כ איסתמיטתיה דברי הגהות מיימוני פ"י מהלכות גירושין סק"ג שהביא דברי גמרא דחולין הנ"ל ע"ד הרמב"ם דמיירי בנשואין ובודאי א"א להנשא רק לאחד מעדיה אלמא דבעד אחד מהם נמי איכא חשדא וכ"כ נמי מור"ם בהא"ע סימן יב ס"א בהג"ה וגם הוכחת הש"ך מתוס' פ"ק דגיטין יש לדחות לע"ד דהתם ליכא אלא חדא ישראל משא"כ הכא להשוות ב' ישראלים רשעים דאחד יעבור משום הנאת עצמו ואחד יעבור משום הנאת חבירו ל"ה אמנם האמת יורה דרכו דאדרבה דברי הג"מ ומור"ס נפלאים ממני ממה דפריך ביבמות ספ"ב דף כה ע"ב טעמא דב"ד הא בתרי לא מ"ש מהא דתנן כו' מה פריך הרי מסקינן בחולין דף מד ע"ב דעכ"פ לכתחלה אסור משום חשדא אף בב' עדים כמבואר שם וא"כ דלמא מה"ע נקט ב"ד דאילו בתרי איכא חשדא אף בנשאת רק לאחד מהם כיון שאינו נשאר רק ע"א שאינו נוגע בעדות משא"כ בב"ד דהיינו תלתא מותרת לינשא לכתחלה לאחד מהם כיון שנשאר ב' עדים כשרים שאינם נוגעים בדבר אע"כ דאפילו לינשא לאחד מב' עדים נמי ליכא חשדא כרבינו בעל הש"ך ז"ל וצ"ע: **לא** פירש משה מן האשה מעצמו אלא כו' כצ"ל לענ"ד: **נמצא** מתחייבה מיתה ונפטרוה מאדוני' לעולם. נ"ל דר"ל שתהי' כאשת איש שזינתה שאסורה לבעלה לעולם מוטב שתהיה דינה כפנויה שזינתה שמותרת לאדוני' לאח"ז: **אינו** אומר וארא אלא שראה שפרח. נ"ל דר"ל כיון שראה שפרח האותיות הבין דהקב"ה הסכים ע"י שלא ליתן להם הלוחות: **ובן** אבות נ"ל דר"ל שהוא רחמן ובייש וג"ח שהוא מזרעו של אברהם אבינו כמ"ש בברכות בקובע מקום לתפלתו דף ו' ע"ב [והעיקר מבואר ביבמות ע"ט א' בילה ל"ב ב]:

פרק ג לא אמרת כלום. ר"ל אין בדבריך ממש כדי לפטרך: **שוב** ולך וזרע ברביעה שניה. נ"ל דר"ל כשיש לו ב' שדות וזרע באחת ברביעה ראשונה יזרע ברביעה שניה ולקמן מיירי בג' שדות כה"ג: **הניחי** לי. נ"ל שזהו מלשון (שמות לב) הניחה לי:

פרק ד קשת אחת או חץ. נ"ל דר"ל דבזה מראים שהם תחת ממשלתו כמו שנוהגים עדיין בכמה מדינות לגלות למלך דבר מה בכל שנה להראות שמסורים בידו: **היו** כותבין על החצי. נ"ל דר"ל שכתבו דבר שממעו על החץ וזרקו החץ לפנים מחומה מן הקשת כי הם היו מבפנים: **לומר** שריב"ז. נ"ל דר"ל דכשכתבו סיפור מעשה כזו הראו לאספסיינות דריב"ז אוהבו: **ובך** היה מזכיר. נ"ל דנ"ל וכך הי' מזכיר:

פרק ו מה רך פסל את הקשה. נ"ל דפסל מלשון חוצב כמו פסל לך ועי' נדרים דף לח ע"א: **והעמידן** בדברים נ"ל דר"ל והעמידן על בורין לידע המקור:

פרק ט לשון הרע. בערכין דף טו ע"ב והרמב"ם כתב בפ"ז מהלכות דעות דהמספר לשון הרע אפי' בפני חבירו עובר והקשה הכ"מ דהא קי"ל בכל מקום כרבא ולדידיה באפיה מריה לא הוי לשון הרע כמ"ש בערכין שם ולעד"נ דעק"ל על רבא שם ממ"נ אי כוונתו דוקא באפי' מרי' מותר מה משני לאביי אנא כר"י ס"ל הרי ר"י שלא באפי' מרי' מיירי לב' פירושים ברש"י שם [א"ה ע"ש היטב דלק"מ] ואי כוונת רבא אפי' בפניו ומכ"ש שלא בפניו הול"ל לשון אפילו באפיה כו' וגם הא"כ איך מגינו לה"ר לרבא ועק"ל דמה משני עדיין אנא כר' יוסי ס"ל הא על ר' יוסי גופיה נמי אכתי קשה כקושית אביי דכ"ש תוצאה כו' בפרט לפ"ק דרש"י וע"ק עמ"ש תוס' שם דרבה ברה"ר מיירי באומר נורא בי פלניה דלא נתברר שאמר משום לה"ר די"ל דלגלוי מלתא מכוין אבל בדברי קנטור גם בפניו הוי לס"ר דמנ"ל לתוס' הא דלמא רבה בר"ה כרבא ס"ל דאפילו בדברי קנטור מותר ודוחק לומר כמו שתירץ בשו"ת מ"ש דתוס' ס"ל דגם רבא בנורא כפ' מיירי אבל דברי קנטור גם לרבא אסור דהכתי מנ"ל לתוס' הא אמנם לדברינו ניחא די"ל דגם לתוס' היה קשה כקושייתו הנ"ל וס"ל דס"פ הגמרא דהא בדברי רבא יש לפרש בב' אופנים חדא כפשוטו דאפילו בדברי קנטור נמי ליכא לה"ר באפי' מרי' או ר"ל כל מלתא דמתאמרה באפי' מרי' דהייתו מילתא דמשתמע לתרי אנפין דרגיל אדם לומר אפילו באפי' מרי' ואינו מתיירא דיכול לתרץ דיבורו לומר דלגילוי מילתא נתכוין כמו נורא ב"פ לית בה משום לישנא בישא בין באפיה מרי' בין שלא באפי' מרי' לפ"ז נ"ל דהלעת גמרא כך היא דאביי הבין דכוונת רבא כפירושי קמא הנ"ל לז"פ כר"ש תוצאה ול"ב ושני' רבא אנא כר"י ס"ל והרי לדידיה נמי קשה כקושיתי בין לפ"א לרש"י או לפ"ב דרש"י אע"כ צ"ל דר"י מלתא דמשתמע לתרי אנפין מיירי בנורא ב"פ דיכול לתרץ דיבורו וכסברת תוס' הנ"ל אלמא דמילתא דמשתמע לתרי אנפין אין בה משום לה"ר והנא נמי בכה"ג מיירי והיינו כפירושי בתרא הנ"ל היוצא מזה דרבא דוקא במלתא דמשתמע לב' אופנים מיירי אבל בדברי קנטור גם לרבא אפילו בפניו אסור משום תוצאה ול"ב כקושיית אביי לפ"ז נדקו דברי הרמב"ם דנ"ל דהרמב"ם ז"ל בדברי קנטור מיירי ג"כ ובביאורי לאו"ח סימן קנו האריכתי יותר בזה:

פרק יא להביא את מי שיש לו תגירות. נ"ל דקרא ועשית כל מלאכתך כו' כל דהו משמע וריב"ב לשיטתיה אזיל דאמר נמי בפ"ט דסנהדרין דף ע"ח ע"א כמ"ד איש כי יכה כל נפש כו' דכל ר"ל כ"ש כ"כ ה"נ ר"ל אפילו מלאכה כ"ש מי שיש לו לעשות ועשה: **לרשות**. נ"ל דרשות ר"ל שלטון עי' תוס' רפ"ד דעירובין דף מא ע"ב ד"ה הרשות כו' ופ"ג דמו"ק דף יח ע"ב ד"ה ואוגרת רשות כו':

פרק יב נגד שמא. נ"ל דר"ל כשמגביה עצמו אבד שמו כר"ע לעיל פי"א: ודלא מוסיף יאסף מפורש שלהי תענית דף לא ע"א. ומ"ש ודלא יליף קטלא חייב ר"ל כל שאינו לומד חייב מיתה ודאשתמש בכתר תורה ויש לו מלאכה אחרת חלף מן העולם שימות אמנם ס"פ מפרש הילל דברי עצמו דלא כמו שפירשתי: **שלא** קרא עשרה גבריאל. ר"ל שלא קרא עשרה בשם אחד דאילו קרא כמה מלאכים בשם אחד אז אלו קרא לאחד מהם היה כולם באים ששמם שוה והיו מתקנאין זה בזה כמו ששיים:

פרק יג ארץ ארבע מאות. נ"ל דר"ל וסיפא דקרא ביני לבינך מה היא וא"כ אמר וישמע אברהם כו' עובר לסוחר משמע דשמע אברהם לעפרון ששאל ממנו אח"כ ת' שקל כסף עובר לסוחר:

פרק טז האבילהו לחם. ר"ל דתורה נקרא בשם לחם ומים: **ובן** המסורת. נ"ל דר"ל המוסרים ומלשינים:

פרק יח שבר למביאיהם. פי' ידידי כנפשי מהו' הרב המאוה"ג מ' וואלף איגיר נר"ו עפמ"ש פ"ק דברכות [דף ו' ע"ב] אגרא (דפרקא) [דכלה] דוחקא ובשעה שמביאים גם ילדיהם המקום דחוק וצר:

פרק כא שמלכך בן חורין ושריך בעת יאכלו כנ"ל לענ"ד וכ"ה פ"ק דשבת דף י' ע"א דיושבין בדין עד זמן סעודה אר"ח מ"ק דכתיב אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו אשריך ארץ שמלכך ב"ח ושריך בעת יאכלו והרמב"ם רפ"ג מהלכות סנהדרין דף כ' דיושבים בדין עד סוף שש שעות והקשה הלח"מ דהא להרמב"ם דס"ל דמ"ש בגמרא עד זמן סעודה ר"ל לסוף זמן סעודה ע"כ צ"ל דמיירי בטעם מידי בצפרא כמ"ש בגמרא לעיל מינה דששית זמן אכילת כ"א מכאן ואילך כזורק אבן לחמת כשלא טעם מידי בצפרא ומנ"ל להרמב"ם הא דלמא בתחלת [זמן סעודה וכלא] טעם מיירי ומסיק בצ"ע. ולענ"ד דהיה קשה להרמב"ם דל"ל לר"ח לאתויי כל הקרא לא ה"ל לאתויי רק סיפא דקרא אשריך ארץ כו' אע"כ דר"ח בס"ז סעודה מיירי וע"כ צ"ל בטעם מידי בצפרא ואי הוי מייתא סיפא דקרא לחוד היה קשה מנ"ל דטעימה בבקר מישרא שרי לזה מייתא נמי רישא דקרא במ"ד בבקר יאכלו דמשמע דדוקא אכילה בבקר אסור ולא טעימה:

פרק כג הלומד מכל אדם. כ"ב מ"כ דמס"ע נקרא ת"ח ר"ל אם תלמוד מכל אדם הוא חכם וגם עפמ"ש בע"ז דף יט. כל הלומד מרב אחד א"ר ס"ב ומסקינן דהא לגמרא והא לסברא לפ"ז ה"פ דקרא דכשלומד מכל אדם הוא חכם דודאי כבר למד לגמ' וא"ל אלא לסברא דלגמרא צ"ל אצל רב אחד כמסקנא דגמרא דע"ז:

פרק כד סיד שנטוח כצ"ל לענ"ד מלשון טוח בכותל ושטוח דלעיל נ"ל מלשון וישטחו שטוח דכתיב במן: **ובן** מתלא אומר. נ"ל דר"ל וכן מתלאי אמרו ור"ל המושלים משל אמרו: **מחליף** חכמים זה בזה. נ"ל דר"ל מ"ש חכם זה אומר בשם חכם אחר ועמ"ש במסכת כלה:

פרק כו לאכול מן הקוצים והל כצ"ל לע"ד:

פרק כז וגלח ראשו וזקנו. ע"פ חלק דף נה ע"ב: **ועשיית** ב"ד. נ"ל עפמ"ש בסנהדרין דף ז' ע"א דכל שדן דין אמת משרה שכינה בישראל: **אדני** משה כלאם. נ"ל ע"פ מ"ש בסנהד' דף יז ע"א מאי כלאם הטיל עליהם צ"ל והם כלים מאליהן והגדיל עוונם כאילו דברו בהקב"ה:

פרק כח דרך ארץ תפל עושין אותו עיקר בעוה"ב ותפל בעוה"ז דרך ארץ עיקר וד"ת תפל עושין אותו תפל בעוה"ב ועיקר בעוה"ז כצ"ל לע"ד. ולכך משלו משל כדלקמן לומר דגם מזה ומזה אל תנח ידך כן נ"ל: **אל** תרצה חבירך בשעת כעסו כצ"ל לע"ד. וכמ"ש חז"ל בברכות [ז' א' ב'] ממ"ד פני ילכו והניחותי לך:

פרק כט ביום אידו. נ"ל דר"ל ביום שיצא שבר תוך ביתו מלשון כי קרוב יום אידם וערפ"ק דע"ז: **אינו** זז משם. כ"ב י"מ עפמ"ש [יומא פו:] דעיקר תשובה באותו מקום ואותו פרק ואותה אשה לז"ק אינו זז ר"ל באותו מקום:

פרק לב עוד נתלה להם. נ"ל מלשון יוה"כ תולה במשנה רפ"ק דשבועות ופרש"י שם תולה להגין עליו מיסורים כ"כ ה"נ ר"ל עוד המתין להם: **את** שבא ליוה"ר. נ"ל דר"ל כעין שאמרו ביומא דף לח ע"ב דהבא לטהר מסייעין לו והבא לטמא פותחין לו:

פרק לג חילקו מה שעליכם. נ"ל דר"ל כסומכוס דאמר ממון המוטל בספק חולקין ואפשר דחילקו ט"ס וצ"ל סילקו ור"ל שיסתלקו התרעומת שיש להם זה ע"ז ומ"ש נמי לקמן חילקו נמי ט"ס וצ"ל סילקו: **היא** באמת. משא"כ נשיקה הנכתב במקום אחר אינה נשיקה של אמת: **ע"ש** נקוד על עשרון במנחות דף פז ע"ב:

פרק לה עשרה נסים. מה שהקשה התוס' יו"ט רפ"ק דיומא במ"כ איסתמיטתיה דברי ירושלמי עיין בביאורי ליומא דף לט:

פרק לו אלו גירי אומות עולם כצ"ל לע"ד: **שבעה** א"ל חלק עוה"ב. נ"ל דר"ל דשכית יותר בהם כמה שאין להם חלק עוה"ב ולבלר מ"כ ע"פ מ"ש בעירובין דף יג ע"א דשמא אתה מחסר אות או

מייתר אות א' נמצא מחריב את כל העולם ושופר נ"ל דהיינו מלמד תינוקות ומיירי ברווק ותנן פ"ד דקדושין משנה י"ג דלא ילמד רווק סופרים מטעם המבואר בגמ' שם או נ"ל דל"ל ספר וכמ"ש במשנה פ"ד דקדושין מי"ד ומ"ש וטוב שברופאים נ"ל שזהו נמי במשנה דקדושין הנ"ל ומטעם המבואר בגמ' דקדושין שם ומ"ש ודיין לעירו מ"כ דלעירו ר"ל לשונאו דפסול לדין לשונא וכ"ל דעירו לשון שנאה כמ"ש תוס' בתענית דף ס' ע"א ד"ה לא כו' ואאמ"ו הגאון בעהמ"ס שו"ת אור ישראל נ"י לאה"ע פירש עפמ"ש בח"מ סימן ז' סי"ב דבדבר שיש הנאה לכל אנשי העיר אין דנין בדייני אותה העיר ומ"ש וקוסם מ"כ בסמ"ג דקוסם היינו מין כישוף שעושים בב' קסמים שהם מגד אחד לבן ומגד האחר שחור ומ"ש חזן המרדכי במגילה ס"פ ג' כ' דחזן הנזכר בדברי רז"ל לאו היינו שליח צבור אלא שמש שעוסק בצרכי בית הכנסת לראות מהיכן קורין (כמ"ש במשנה פ"ק דשבת החזן רואה כו') וכיצד מלקין (וכמ"ש שלהי מכות) וראייה לזה ממ"ש בתענית [טז ב' ע"ש וברש"י ד"ה חזן ולשון המרדכי צ"ע] דבתענית החזן אומר לש"ץ תקע אלמא דחזן לחוד וש"ץ לחוד ולעד"נ דחזן דהכא ר"ל ש"ץ המרנן להשמיע קולו וכמ"ש באו"ח סימן נג סעיף י"א ומ"ש וטבח נ"ל וכמ"ש במשנה פ"ד דקדושין מי"ד דטוב שבטבחים מתותפו של עמלק ועיין בביאורי למשניות שם:

פרק לח ואינן מסתפקין נ"ל דר"ל ולא יהיה להם כדי סיפוקם:

מסכת סופרים

פרק א (הל"י) **יגר** שהדותא כו'. כ"ב עי' תוס' בב"ק דף פג ע"א [ד"ה לשון] וב"ב דף ל ע"א ד"ה לסוריא: (הל"ד) **פתוחה** שעשאה סתומה. בשבת דף ק"ג ע"ב וכ"פ נמי הרמב"ם ומזה הנלתי הרמב"ם מקושית הרל"מ רפ"ט מהלכות יסודי התורה דבמגילה דף ב' ע"ב דרשינן דאין הנביא רשאי לחדש בה דבר ממ"ד אלה המצות ורמב"ם דייק לה מקרא אחרינא ולעד"נ דהרמב"ם לשיטתיה אזיל ויתורץ נמי קושית תוספות בשבת דף קד ע"א ד"ה גרועי כו' דהקשו דבשבת שם משמע דמנצפ"ך היינו פתוחות ובמגילה אמרינן וז"ל אר"י מנצפך צופים אמרו והכתיב אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש בה דבר ועוד האר"ח מו"ס שבלוחות בנס היו עומדין מיהוי הוי ולא ידעו הי באמצע תיבה הי בס"ת סוף סוף הכתיב אלה המצות כו' שכחום וחזרו ויסדום הרי משמעות הגמרא דמנצפ"ך היינו סתומות אמנם לעד"נ דהרי בלא"ה י"ל במגילה שם דהקשה קושיא שניה קודם שיתורץ הראשונה וגם מיהוי הוי אינו כפי הלשון ע"כ נ"ל לפרש עפמ"ש בירושלמי פ"ו דברכות אלה המצות אם עשה כמצותן יצא ואם לאו לא יצא והובא נמי בב"י בטוא"ח סימן קנו והר"ן פ"ב דפסחים ד"ה וויצאין בדמאי כו' לפ"ז נ"ל דגם לגמרא דמגילה מנצפ"ך היינו פתוחות והלעת הגמרא במגילה כך היא והכתיב אלה המצות ואי"ל דאלה המצות להא דירושלמי אתא דהא בלא"ה נמי קשה והאר"ח מו"ס וכו' והאיך אר"ת בשבת דף קג ע"ב זאת אומרת סתומה ועשאה פתוחה כשרה כקושית הגמרא בשבת שם וצ"ל כתירוץ גמ' שם דס"ל כר"י וקשה ע"ז כקושי' שני' דגמ' שם בשלמא פתוחה ועשאה סתומה עילוייה קמעלי כו' אע"כ צ"ל דגם פתוחה כבר היה והאיך אמרת מנצפ"ך צופים אמרו ולזה משני באמת מיהוי הוי כמו דס"ד אלא שלא ידעו הי באמצע כו' ולזה פריך ס"ס הכתיב אלה המצות ותו ל"ל דלהא דירושלמי אתא דדוקא א"ע כמצותן יצא דהא ר"ת ס"ל דסתומה ועשאה פתוחה או להיפך נמי כשר אף שאינן כמצותן ומשני שכחום כו' [כמה פקפוקים יש בדבר וגם הרב החיד"א השיג עליו] ולפ"ז ולהרמב"ם דס"ל כסתמא דברייתא בשבת שם דוכתבתם שיהא כתיבה תמה כו' א"כ לדידיה שפיר י"ל דאלה המצות להא דירושלמי אתא ול"ש מינה דאין הנביא רשאי לחדש בה דבר ולפ"ז נסתלק הקו' ונדקו דברי רמב"ם ז"ל:

פרק ב (הל"ז) **יריעות** שבלה. כ"ב עשו"ת שבות יעקב ח"א סימן פ' ושארית יוסף סימן מט ומוט השני סימן פו ושו"ת שבות יעקב ח"ב סימן פ"ט ושו"ת אאמ"ו הרב הגאון המ"ס שו"ת אור ישראל נ"י לאה"ע סימן סב:

פרק ה (הל"ג) **ונתכוין** וכתב יהודה לא ע"ס וצ"ל ונתכוון לכתוב יהודה ולא נתן כו': (הל"ח) **אינו** תולה אלא מנגד השיטין. ר"ל דוקא בין השיטין הוא תולה ולא בריוח שבין דף לדף: **אלא** הטעות. ר"ל אבל אינו כותב רק מה שטעה אבל לא יכתוב שם שום אות שיהיה לסימן כמו שעושין בשאר ספרים: **גורר** אחת. ר"ל מוחק שורה אחת כדי לכתוב במקומה למלאות החסרון: **ובלבד** שלא יגרור שלש. ר"ל דמחזי כמנומר:

פרק י תשעה וכהן ואדם כיוצא בהן כצ"ל ועשו"ת פנים מאירות ח"ב סימן לז:

פרק יד (הל"ז) **נבוכדנצר** רשיעא שחיק שמו כצ"ל ור"ל כמ"ש במדרש רבה והובא ברש"י דברכות דף נט ע"א סד"ה אובא טמיא וכו' אנדריגוס שחיק עמיא דכשמזכירין לרשע צריכין לקללו ולהיפך בצדיקים כמ"ש ביומא דף לח ע"ב כן נ"ל:

פרק יז (הל"ז) (**אבל**) **תעניות** כו'. הביאו תוס' במגילה דף לא: בד"ה ר"ח דסמכינן על מס' סופרים נגד המשנה וכ"כ תוס' בברכות דף יח ע"א ד"ה למחר כו' [ועי' רא"ש במגילה שם]:

מסכת שמחות

פרק א (הל"א) **וזורקין** על ידו. ר"ל בשבילו כמ"ש הסוקל על יד בנו הנזכר בשקלים ור"ל בשביל בנו כ"פ ה"נ:

פרק ו שלשה ימים לזרע. היינו לר"י דאמר כל הרכבה שאינה קולטת בג' ימים כו' בר"ה דף י' ע"ב [ועי' בהגר"א יו"ד סימן רנג סוף ס"ק ב']:

פרק ז מוטב שיאכלו ישראל כו'. בקדושין דף כא ע"ב ומפורש ברש"י שם יפה ובספר בית לוי לא ידע מקור מקומה ופי' פירש זר במ"כ:

פרק ח שורפין ומעקרין. בע"ז דף יא ע"א וכתב תוס' שם דלער ב"ח ליכא משום כבוד המלך ומזה תמ' נני על מור"ס שכתב בא"ע סימן ה' סעיף יד בהג"ה דמותר למרוט נוצות מאווזות חיות וליכא לער כיון שצריך לרפואה או לשאר דבר והיינו כאו"ה ופסקי מהרי"א והרי משמעות תוס' אינה כן ודו"ק וי"ל: **ורש"א** אברך. כ"ב מלשון [בראשית מא] ויקראו לפניו אברך:

מסכת כלה

פרק א עד שיבדוק הדבר אם היתה נדה בבית אביה. נ"ל דר"ל אם הגיע זמנה לראות דם נדה וכבר ראתה דם נדה בבית אביה ר"ל קודם הנישואין או דין דם בתולים כדם נדה שטמאה ז' ימים מה שא"כ כשלא ראתה דם נדה מימיה אף שהגיע זמנה לראות אז דם הבתולים טהור ואינה לא דם נדה ולא דם זיבה כמשנה דנדה רפ"י והרמב"ם פ"ה מהלכות איסורי ביאה דין יח ודין יט: **רא"א** הנותן שלום לרבו כו'. כ"ב בפ"ד דברכות דף כז ע"ב ומכאן נ"ל ראייה לרבינו יונה שם בברכות דפי' דמ"ש ר"א האומר דבר שלא שמע מפי רבו ר"ל שאמר דבר בשם חכם ובאמת שלא שמעו מפי חכם ההוא דלא כמהרש"א בח"א שם שפיג בזה במ"כ ועיין בביאורי לברכות שם שהארכתי בזה אמנם מזה תמהני עמ"ש בברכות דף מג ע"ב ולא היא לאישתמוטי נפשיה כו' ועיין רש"י שם והרי באמת אסור לומר דבר בשם חכם שלא גמיר ממנו כהלכה וצ"ע [ועי' מג"א סימן קנו]:

מסכת דרך ארץ רבה

פרק א שבע עריות. כ"ב המפורשין בתורה: **בין** ברצון אסורה לו נתגרשה ונתארסה אסורה לחזור לו דברי ר"י וכו' כצ"ל לענ"ד והשאר נמחק וה"פ דמחזיר גרושתו בין מן הנישואין ובין מן אירוסין אסורה לו דכתיב והלכה והיתה לאיש אחר וכתיב לא יוכל בעלה הראשון כו' והויה היינו קדושין ואף דכתיב אחרי אשר הטמאה דמשמע דוקא שנבעלה ר"ל לשיטתיה אזיל שהיה רי"א מ"ד לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה אחרי אשר הטמאה וכי מאין נטמאת ר"ל זו שנארסה ולא נבעלה ואפ"ה אסורה לחזור להראשון ממ"ד לשון והיתה כנ"ל אלא זו שא"ת שנבעלה באונס כו' ור"ל דאחרי אשר הטמאה לרבות סוטה שנסתרה אתא או לרבות סוטה שנבעלה דלכהן אסורה בין שנבעלה באונס או ברצון ולישראל כשנבעלה ברצון והיינו כמ"ש ביבמות די"א ע"ב וע"ש דנ"ו ע"ב: **צא** ופרנס לי כה"ג שכתוב בו כ"א בתולה מעמיו יקח אשה. כ"ב תמיהני דמה תשובה היא זו מכה"ג שהרי י"ל שאמה עדיין בתולה כגון בתולה שעיברה באמבטי דגם אמה שריא לכה"ג וכמ"ש בחגיגה דף טו ע"א וצ"ע: **שבא** על אחות חלוצתו. כ"ב ר"ל דאחות חלוצה אסורה לו מד"ס כמ"ש ביבמות דף מ' ע"ב ולכך חולצת ולא מתייבמת כשמת [אחיו] ונפלה (לפני אחיו) [לפניו]: **צרת** סוטה. כ"ב ביבמות דף יא ע"א:

פרק ב והמגדל בהמה דקה. כ"ב ר"ל בא"י דאסור כמ"ש במשנה פ"ז דב"ק דף עט ע"ב: **והבועטין** ברגליהם. כ"ב ר"ל כמו שעשו בנות ירושלים המפורש בשבת דף סב ע"ב:

פרק ח אל יאמר להם תנו כו'. כ"ב באו"ח סימן קע סעיף יג:

פרק י הנכנס למרחץ כו'. בברכות דף ס ע"א וכגירסת הרי"ף ובא"ח סימן רל: **בית** הכסא נותן מקום זה שיוצא לזה שנכנס ובית המרחץ נותן מקום זה שנכנס לזה שיוצא כצ"ל לע"ד מדלא ערבינהו וכתבינהו וכ"ל דר"ל כעין שאמרו בתוספתא באחד טעון ואחד ריקן וכדומה שפגעו זה בזה במקום צר הובא ברמב"ם פי"ג מהלכות רוצח דין יא ודין יב ובחו"מ סימן ער"ב סי"ג סי"ד כ"כ ה"נ כשפגעו במקום צר בבה"כ צריך היוצא להניח מקום להנכנס לכנס דעמוד החוזר מביא אדם לידי הדרוקן וסילון החוזר מביא לידי ירקון משא"כ במרחץ דהיוצא תלוש טפי וזכר לדבר ממ"ש פ"ג דשבת דף מא ע"א: **אר"י** בד"א כו'. נ"ל דקאי עמש"ל ויהא רכון לתוכה כו': **הקורא** ב"פ והטובל ב"פ כו'. כ"ב נ"ל דר"ל הקורא ב"פ שמע שמע דמשתקין אותו וכמ"ש בברכות דף לג ע"ב ועיין בביאורי לשם והטובל ב"פ משום יוהרא:

פרק יא קוצצי אילנות כו'. ועיין תוס' דברכות דף לו ע"ב ד"ה אין כו': **כל** מי שיש לו בה"כ בעירו כו'. כצ"ל לע"ד ודו"ק ועפ"ק דברכות דף ח ע"א ולא כ"ש בהמ"ד שיש בו וכו' דבבהמ"ד יש קדושה טפי כמ"ש בברכות שם ועבא"ח סימן קנג: **כי** דבר ה' כו' ואומר כה אמר ה' כו'. כ"ב על בה"כ ובה"מ נמי קאי:

פרק א שאין מכשול אלא בעינים. נ"ב וכמ"ש בספ"ק דברכות דף יב ע"ב אחרי עיניכם זו הרהור עבירה: **שמא** תחלל ק"ק. נ"ב ובנדרים דף כ ע"א קאמר אל תהי רגיל אלא כהן עם הארץ שסופו להאכילך תרומה: **ולא** שלטה בהן רימה. נ"ב ונוסחא אחרת ספ"ק דב"ב דף יז ע"א:

פרק ב שנה לי. ר"ל למוד לי משנה: **שבן** ורבן בפתחיה וכו' כצ"ל לע"ד:

פרק ד עשה תורתך בחנם. ר"ל למוד בחנם לאחרים וכמ"ש בנדרים דף לז ע"א מה אני בחנם אף אתם בחנם: **פמליא** כו'. שמעתי דפמליא איננו לשון לע"ז כ"א פה מעליא: **פיך** שסיפר לה"ר עליו יהרגו וכו' כצ"ל לע"ד כמ"ש בערכין דף טו ע"ב דלשון תלתאי קטיל תלתאי הורג למספריו וכ"ל דמה"ט נסמך לא תלך רכיל וכו' לא תעמוד ע"ד רעיך: **שלא** קפצת כו'. נ"ב נ"ל מלשון ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון:

פרק י **טבא** מילי חדא דאולא כו' כצ"ל לע"ד ור"ל דימות וכמ"ש רבה ייתי ולא אחמיניה וע"פ חלק דף לז ודף לח: **הגרע** והבורסקי והבלן אין כו'. כצ"ל לע"ד וכ"ה שלהי קדושין דף פב ע"א ע"ש הדר בני אדם בסותן. נ"ב וכמ"ש [שבת קיג ב וש"מ] ר"י קרא למאניה מכבדותי: **מארה**. ר"ל קללה מלשון תבא מארה הנזכר בברכות דף כ' ע"ב [וש"מ]:

פרק השלום בסופו כל י"ח ברכות חותמים בשלום כצ"ל לע"ד:

סליק בס"ד הגהות מספר רגל ישרה

חדושי מהר"ץ חיות למסכת סופרים

פרק יג (הל"ד) עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבין אריח על גבי אריח ולבינה ע"ג לבינה כל בנין כדין לא קאים. נ"ב כן הוא בירושלמי מגילה פרק בני העיר וכמ"ש בבלי (מגילה טז ע"ב) שלא יהא תקומה למפלתן של ישראל. וגם זה כן כי בנין אשר נבנה כזה אין לו תקומה ובעי אם נאמר כן למצוה או לעיכוב א"ר יוסי בר חנינא אתוה של ר' הושעיא שכבוך ר' אבא בר זבדא ושאלינן ליה ואמר בשם רב לעיכוב. והנה כמו שהוא לפנינו הוא בלי פירוש כלל. וראיתי שגם הרב בעל נחלת יעקב הגיה זה ולא עלה על דעתו לתקנו בירושלמי שם ז"ל. מהו כדין למצוה או לעיכוב. א"ל גר"ח בר אחוה דר' הושעיא נהיר כד הויין קיימין קדם תמותה דר' הושעיא חביבך (הייני דודו דהיה בן אחיו של ר' הושעיא) ועבר ר' בא בר זבדא ואמר בשם רב לעיכוב. וכן הוא הגירסא בהלכות גדולות ה' סופרים בשינויים מעטים (ובמס' לפנינו נפל ט"ס תחת חביבך הדפיסו סבכוך:

פרק טז (הל"ה) א"ר תנחום בר חנילאי אילו ניתנה התורה חתוכה לא היתה עומדת רגלים למורה שיורה שאם טמא יש מטמאין כיוצא בו נגל. עי' ירושלמי (סנהדרין פ"ד) נמצא מאמר זה בסגנון אחר א"ר ינאי אילו ניתנה התורה חתוכה לא היתה לרגל עמידה מ"ט וידבר ה' אל משה ואמר לפניו רבש"ע הודיעני איך הלכה א"ל אחרי רבים להטות רבו המטהרין טהור רבו המטמאין טמא. ועי' יפה מראה הפי' דאילו היה בא הדין נחתך לא היה מקום למורה טהורות בספק הנופל בהלכה. אבל עתה נגמר הענין רק אחר דיעות המרובים ובמס' סופרים ראוי לתקן ע"פ הירושלמי. והרבה ענינים במ"ס נובעים רק מפי הירושלמי ויש לתקנם עי"ז: **סליק**

מהגאון בעהמ"ח חתם סופר על מסכת ד"א

פרק א ובתה מותרת לו וכו'. אחרי מות אשתו שהיא אחותה או י"ל דמיירי בבת אשת חמיו שהיא אחות חורגת של אשתו וס"ל אע"ג דאיכא מראית עין באשת חמיו. מ"מ ליכא מראית עין בשתי חורגת. ועי' תוס' יבמות כא ע"א וק"ל:

הגהות מהגאון רבינו ברוך פרענקיל תאומים זצ"ל

מסכת הוריות דף ד ע"א הא כתיבא. יעויין עירובין דף י"ז ע"ב:

דף ו ע"א לפי שאין מיתה. תמורה דף ט"ו: שם ראויה כפרה זו. כריתות כ"ג: רש"י ד"ה ר"י אומר כולן ימותו (כו') דהכי ס"ל דאפילו חטאת כו' נ"ב במשנה א' דפ"ז דיומא ובמשנה ב' פ"ג דתמורה:

דף יא ע"א ושתה יין נסך. יעויין תוספות בכורות דף ל"ב ע"א ד"ה יין נסך:

מסכת שמחות פ"ז מוטב שיאכלו בני ישראל בשר תמותות כו' נ"ב יעויין קדושין דף כ"א ע"ב וכריתות דף כ"ב: שם מותר לו לישא אחרת בתוך ל' יום כו'. נ"ב יעויין תוס' כתובות דף ד' ע"א ד"ה אבל:

מסכת דרך ארץ זוטא פ"ג תן דעתך כו' למד לשונך לומר איני יודע כו'. נ"ב יעויין תוס' קידושין דף ל' ע"א ד"ה אל תגמגם: **סליק**

הגהות בן אריה

להגאון מוה' זאב בהג"מ אריה זצ"ל אבד"ק גאלדינגען וטעלז

שמחות פ"ד הלכה ל"ג קוברו בקרובה שבהן ואם לא היו שתיהן שוות קוברו באיזה מהן שירצה. תיבת לא מוקף ונ"ל ואם היו שתיהן שוות קוברו כו' [פירש שגמיהן שוות גם בקירוב. ובתורת האדם ענין הכהנים העתיק ואם שניהם קרובות קוברו כו'. ובטור יו"ד סי' שס"ד הביא ואם שניהם שוות בקירוב קוברו כו' וכן הוא בשו"ע שם סעיף ג]:

שם פ"ז ר"א אומר משחרב בהמ"ק עצרת כשבת. ונדפס בהגהות הגר"א ז"ל שצ"ל עצרת מפסיק. נ"ב הגה' זו צ"ע. [שגם במתני' דמו"ק דף י"ט ע"א הנוסחא כמו שהוא לפנינו. וכן מוכח ממ"ש אח"כ ותכ"א לא כדברי זה וכו'. וע"ע בתוס' מו"ק כ"ד א' ד"ה עצרת]:

מס' דרך ארץ פ"א אין צריכות ממנו גט חוץ מאחות אשתו וכו'. נ"ב עי' יבמות דף לד ע"ב [וע"ש הגמ' דשם יש לפרש גם כאן דאיירי כשניסאת בטעות וע"ש בסוגיא]:

פרק ז בן עזאי אומר כל הנותן ארבעה דברים כו'. נ"ב עי' אבות דר"נ ריש פרק י"ט. [שם הנוסחא עקביא בן מהללאל אומר כל הנותן כו'. ולכאורה גי' שבכאן יותר נכונה שעקביא בן מהללאל אומר במתני' ריש פ"ג דאבות בסגנון אחר ובכמה שנויים. וכן העתיק רש"י ברכות כ"ב א' ד"ה הלכות כו' בן עזאי כו'. ויש לפרש השנויים מן המתני' לכאן. שבמתני' איירי בסוג איש שלא חטא עוד רק נצרך לזה שלא יבוא לידי עבירה ע"ד שאמרו אל תאמין בעצמך כו' ויש לדיקים שאין רימה ורקב שולט בהם גם לא דין גיהנם ולכן אמר רק למקום עפר רמה כו' שגופו יונח במקום שהם שם והדבר הרביעי אם הגיהנם לא הזכיר כלל. ובאשר לא חטא לפי דמיונו אמר דין וחשבון למצוה עליו חטא ע"ד שאמרו בלעם תכם כו' לא יכול לעמוד בתוכחתו של אתונו כו' ע"ש במדרש ויגש פרשה צ"ג: וגם די לו בהסתכלות והתבוננות לבד גם אמר בלשון נוכח וציווי שזה שייך לכל העומדים לפניו גם להצדיקים משא"כ כאן איירי באיש שחטא. וצריך שלא יחטא עוד. לכן אמר הלשון שוב אינו חוטא. ואיש כזה גופו בעצמו יהיה נעשה רימה לכן אמר ומה עתיד להיות כו' גם הזכיר בו דבר הרביעי דין הגיהנם. וגם לא הוצרך להזכיר חשבון רק מי הוא דיינו. וגם הוסיף שיתן על לבו ונגד עיניו וגם לא אמר בדרך ציווי ואמר בדרך נסתר כי לעומדים לפניו חשב אותם לצדיקים עי' מ"א סי' תקפ"ב סק"ח]:

פרק י בס"כ נותן מקום זה שנכנס כו' בית המרחץ כו' נ"ב עי' ירושלמי פרק ג' דבבא קמא הלכה ה' [ששם איתא בזה הלשון הנכנס למרחץ נותן מקום ליוצא. והיוצא מבית הכסא נותן כבוד לנכנס ע"כ] וע"ע לקמן סוף פרק ח' דדרך ארץ זוטא [דגם שם איתא כמו שהוא בירושלמי שם והטעם דהיוצא מבית המרחץ הוא עיף וראוי להניחו לצאת קודם]:

דרך ארץ זוטא סוף פרק ח' הנכנס למרחץ נותן כבוד ליוצא כו' נ"ב כן הוא ג"כ בירושלמי פ"ג דב"ק סוף הלכה ה' ועי' לעיל פרק י' דדרך א"ר רבה: **סליק**

השמטה מבן אריה

ר"ה דף כ' ע"ב גמ' כ"ד שעי מיכסי סיהרא כו'. עי' תשב"ץ ח"א סי' ק"ס וח"ג סי' רטו רט"ז. [ועי' בבעל המאור ובס' יסוד עולם מאמר ד' פ"ח ביאור סוגיא זו ע"פ כללי התכונה ועי' בספר תוספות אהרן כאן ובס' אמונת חכמים פרק חמישי] [א"ה. לתרץ קושית הספרים הנ"ל יש לומר ולפרש דמימרא דר"ז כ"ד שעי' כו' קאי על מאמר המוקדם נולד קודם חצות בידוע שנראה כו' וע"ז קאמר ר"נ דכ"ד שעי מיכסי סיהרא לדידן כו'. כי כשזמן המולד הוא בא"י מעט קודם חצות היום הוא אז בזמן המולד בבבל אחר חצות היום (שבערך שעה מוקדם זמני היום בבבל ממה שהוא בא"י לפי שנוטה יותר למזרח וכמ"ש ג"כ בבעל המאור ע"ש) ושמה שעות שקודם המולד ושאחריו היא נעלמת מעיני כל וכפירש"י וכן מוכח בירושל' בהלכה ו'. וביום המולד שהלבנה קרובה להשמש הלבנה עולה בבוקר ושוקעת בערב (ובלילה היא תחת הקרקע). ועפ"ז הכל מכוון. שבא"י כשזמן המולד להם הוא קודם חצות היום יכולה החדשה להתראות קודם שקיעתה שהוא אחר שש שעות מהמולד. אבל הישנה בבוקר לא נראית שהוא פחות משש שעות ולא יכולה להתראות רק אתמול בערב קודם שקיעתה שהוא י"ח שעות קודם המולד וזהו שאמר לדידהו שית מחדתי ותמני סרי מעתיקא. ובאופן הזה שבבבל הוא זמן המולד להם אחר חצות היום וכו' ויכולה הישנה להתראות בבוקר שהוא מעט יותר משש שעות אבל החדשה אינה נראית בערב קודם שקיעתה שהוא פחות משש שעות ולא תתראה עד למחר בבוקר בעלותה שהוא י"ח שעות אחר המולד וזהו שאמר לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא ובזה מיושב הכל על נכון: ואע"ג שלשיטת הרמב"ם פי"ז מהל' ק"ה אינה יכולה להתראות פחות מי"ח שעות ע"ש ככר כתב בס' אמונת חכמים שכל התוכנים שבימיו הסכימו ע"פ החשבון והנסיון שיכולה להתראות קודם ע"ש מ"ש על מאמרם ז"ל שנראת הישנה שחרית כו'. ועפ"ד דבריו איירי כשהמולד בחצות היום ממש ובימים הארוכים ובאופן זה אפשר ע"ד רחוק להתראות שחרית במזרח כו' ע"ש באורך בפרק חמישי]: **סליק**

מראה כהן

מהגאון המובהק כו' מוהר"ר בצלאל הכהן זצ"ל מו"ץ דווילנא.

בירושלמי פ"ב דהוריות הלכה ו' תהא חייבת על ביאת מקדש שאין האשה מביאה נ"ל שאין האשה מביאה על שמיעת הקול: **באבות** בד"ה ר"ח בן עקביא אינו מן הברייתא אלא סיום נאה הוא וכ"ב חסר כאן ונ"ל אינו מן הברייתא רק רתב"ע אמר למילתיה באלו הן הלוקין במסכת מכות. ולפי שיש בה סיום נאה נהגו כל העם לאומרו בסוף כל פרק מפרקי אבות עכ"ל רש"י שבמדרש שמואל ועוד נתן שם רש"י טעם למה נקראו פרקי אבות ע"ש וכל מה שכתב כאן נראה הכל ע"ש ובחינם האריך בזה מהרי"ב ז"ל בשם הב"ש והמג"א ז"ל שלא ראו פירש"י באבות הנ"ל: **באבות** דר"נ פרק ל' וכשהן מוציאין אותן לבית הסקילה נ"ל וכשהן מוציאין אותן להרג בסייף. ע"ש לבית הסקילה נ"ל ליהרג: **במסכת** סופרים פ"ג עושה אדם וכו' ונרשם שם ב"ב י"ג ונ"ב וע"ש שר' יהודה עצמו ס"ל להיפך: **פי"ב** ימצאנו נ"ל ימצאהו אשביתם נ"ל אשביתם: **במסכת** שמחות פ"ג אבל מוסיפין על העיקר פירוש אם יש לו מעשים בשביל עצמו מוסיפין עליו מעשה אבותיו כ"כ בכל בו ס"ס קי"ד: **פ"ד** סימן י"ח ספק אחיו וכו'. ונ"ב הלכה י"ח וי"ט מיותר ועי' לעיל בהלכה ג' וד': **פ"ז** הלכה א' ראו אומר אפי' שעה אחת נ"ל ראב"י אומר וכ"ה בתוס' בפ"ב דמו"ק אבל בש"ס במו"ק ד' כ' הכי גרסינן קיים כפיית המטה ג' פעמים קודם הרגל אינו צריך לכפותה אחר הרגל דברי ר"א. ותכ"א אפי' יום א' ואפי' שעה אחת ר"א בר"ש אומר וכו' שב"ש אומרים ג' ימים וכו': **פי"ד** כל הקברות מתפנין אמרו לו לר' עקיבא וכו' ונ"ב חסר כאן ונ"ל מתפנין חוץ מקבר המלך וקבר הנביאה ר"ע אומר אפילו קבר המלך וקבר הנביאה מתפנין אמרו לו' לר"ע והלא קברי ב"ד וקבר חולדה הנביאה היו בירושלים ולא נגע בהן אדם מעולם כצ"ל וכ"ה להדיא בתוספתא דב"ב פ"א וכן צריך להגיה בירושלמי בנזיר פ"ט הל"ג עי"ש: **במס'** דרך ארץ בר"ס בן עזאי בהג"ה במחזור וויטרי מתחיל כאן פרק נ"ל מתחיל כאן מסכת: **בפ'** השלום כל מקום שיש משפט יש שלום וכ"ב עי' סנהדרין ו ע"ב וצ"ע לכאורה: **עוד** שם חותמין בשלום עושה השלום. עי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' נ' שהאריך בזה במאי דמשמע מכאן דסיום ברכת שים שלום הוא עושה השלום כמו שאנו נוהגים לסיים בעשרת ימי תשובה:

סליק הגהות מראה כהן

חשק שלמה

מהג"מ שלמה הכהן שליט"א מו"ץ דווילנא.

עדיות פ"א משנה י"א בפירוש הרא"ב"ד כסא שקבעו בעריבה מפרש בתוספתא כדרך ישיבתו אבל שלא כדרך ישיבתו ד"ה טהור ונ"ב ואף דבתוספתא בב"ב דכלים פ"א איתא זה בדברי ר"מ ור' יהודה פליג עליה התם ע"ש מ"מ מדר"מ אליבא דד"ה נשמע נמי לר"י אליבא דב"ש דאינו מטמא אלא כשקבעו דרך ישיבתו דווקא וק"ל: **עוד** שם ברא"ב"ד התם מסום דבדוכתייהו נמי לישיבה וכו' ונ"ב ועוד היה אפשר לומר דמתני' דכופת שקבעו בנדבך ר"מ היא בתוספתא דכלים הנ"ל דס"ל דבקבעו הכל מודים דטמא וכי פליגי בנשוי בה ע"ש: **פ"ב** משנה ד ברא"ב"ד כי האיסור הזה שלא מגרמת המתילה וכו' נראה דתיבת אלא טס"ה ונ"ל אינו מגרמת המתילה אלא מפני שהוא מחשב הערים וכו': **עוד** שם ר"י ור"ש נ"ל ר"י ורבי ישמעאל: **שם** משנה ה ברא"ב"ד אבל ת"ק סבר וכו' ונ"ב ועי' בתוס' ביצה ד' ל"ב ע"א ד"ה אלפסין: **שם** משנה ח על כסא סנדל של סיידים וכו' ונ"ב בשבת דף ס"ו ע"א מייתי לה להך מתני' וליתא שם לתיבת כסא רק סנדל של סיידים וכן במשנה שבמשניות כאן ובתוספתא דכלים בב"ב פ"ד ליתא לתיבת כסא וכן נ"ל גם כאן וכתב ע"ז מר אחי הגאון מו"ה בצלאל הכהן זצ"ל ופשוט דנפל הטעות בזה מסיפא דקתני על אחת לא הודו לו על כסא שנטלו שניה וכו' והעתיקו גם כאן בטעות לא הודו לו על כסא וכו' והוא ט"ס כמש"כ אחי הרב נ"י באמת עכ"ל: **במשנה** ט ברא"ב"ד. מפרש להו טעמא בקידושין. ירושלמי בנוי וכו' ונ"ב הב' נקודות שמצויין ברא"ב"ד הוא ט"ס והד"א דבקידושין ירושלמי (פ"א הל"ז) מפרש טעמא דמתני': **פ"ה** משנה א ברמב"ם ואסרנו הכל בטומאה אחת מורה שהוא מדרבנן ונ"ב ר"ל דכיון דאין אנו מטמאין להדס רק כשהוא לח ולא כשהוא יבש וכמו רוקה ומימי רגליה דאין מטמאין רק לחין ידעו הכל דאינו אלא טומאה מדרבנן ולא אתו למשרף עלה תרומה וקדשים וכן מבואר בסוגיא דנדה דף ל"ד ע"ש: **פ"ו** משנה ג' עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי ר' נחוניא מטמא ופי' הרא"ב"ד כמגע וכמשא ונ"ב דאלו באוהל לא חמיר מעצם כשעורה הפורש מן המת דאינו מטמא באוהל וקצת צ"ע לפי שיטת רש"י בשבת ד' קל"ב דהא דאמרינן דאין דנין ק"ו מהלכה לאו דווקא ק"ו דה"ה בנין אב או ג"ש דלא ניתנה תורה שבעל פה לדרש בי"ג מדות א"כ היכי למד ר' נחוניא עצם כשעורה הפורש מאה"ח מעצם כשעורה הפורש מן המת בבנין אב הא עצם כשעורה של מת גופא אינו אלא הלמ"מ וכדתנן בסופ"ז דנזיר אך לזה י"ל דר"כ ס"ל כר' יהושע דס"ל בידים פ"ג משנה ב' דדנין מהלכה וכמש"כ שם הגר"א ז"ל בספר אלי' רבה וכפ"ח דטהרות משנה ז' לדעתו אבל ר"א לשיטתו דס"ל בנזיר שם דאין דנין מהלכה בפשיטות הו"ל למדחי הבנין אב דר"כ ולמה צריך לומר דלא אי אמרת בעצם כשעורה וכו' ואולי שלדבריו דר' נחוניא קאמר ודו"ק: **עוד** שם במשנה מרובה טומאת העצמות מטומאת הבשר שהבשר הפורש מן החי טהור וכ"ב משמע בהדיא דבזה הכ"מ דטהור ולא נחלקו רק בבשר הפורש מאבר מן החי ומן התימה על רש"י בחולין דף קכ"ט ע"ב במשנה שכתב שם דהא דתנן שם דהבשר טהור אתיא כר"י ור"כ דהכא דמטהרי לקמן וכו' וזה צ"ע דבבשר מן החי אף ר"א מודה ובזה נסתלק ג"כ מה שתמה שם במהרש"א ז"ל במש"כ רש"י בגמ' שם דת"ק סבר אי כר"א וכו' וכתב ע"ז דהיאך מגאתו ידינו ורגלינו וכו' ואכן להנ"ל לק"מ ואולי דמקשה לרש"י לשיטתו לפי מה שפירש שם במשנה ודו"ק היטב וכבר נדפס הערה זו בשמי על המהרש"א ז"ל בס' פתחי טהרה על משניות בסוף הספר בהגהות של מר אחי ז"ל שם: **עוד** שם במשנה ואבר הפורש ממנו והוא כברייתו טמא וכ"ב עי' ברע"ב כאן שכ' דנפ"ל מדכתיב בחלל חרב או במת אבר שהבדילתו החרב מן החי הרי הוא כמת וכן פי' הרמב"ם והוא גמ' ערוכה בנזיר דף נ"ד ואכן התוס' בסו"פ העו"ה נסתפקו דמהיכן נלמד זה וכתבו דנלמד מבנין אב משרצים ובהמה וחזרו ודחו זה ע"ש ולכאורה תימה הא בהדיא אמרינן בנזיר דנלמד מחלל חרב וכן אמת דבספרי בפ' חוקת משמע דפליגי ביה ר' יאשיה ור"י דר' יאשיה דריש ליה מקרא דבחלל חרב אבל ר' יונתן למד זה מק"ו דנבלה וכמו שהאריך שם הגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו ע"ש ואולי דהתוס' ס"ל דע"כ כולהו הנך תנאי לא ס"ל כר' יאשיה דא"כ גם עצם כשעורה הפורש מן החי עצמו או בשר הפורש מן החי יהיה ג"כ טמא ועדיין צ"ע: **פ"ז** משנה ט ועל מריש הגזול שיתן את דמיו וכ"ב במשנה דגיטין ד' כ"ה הגירסא שיטול את דמיו מפני תקנת השבים וכן נראה שהיה גורס הרע"ב גם בכאן ועי' תוס' יו"ט ובתוספתא פ"י דב"ק איתא ובה"א מחשב כל מה שהיה שוה ונותן לבעליו מפני תקנת השבין ע"כ ונ"ל דהכוונה דצריך לשלם כמו שהיה שוה סקורה בשעת הגזילה בין הוקר או הוזל ודו"ק: **אבות פ"א** משנה י"ח על שלשה דברים העולם עומד ופי' הרע"ב ישובן של בני אדם מתקיים ואין זה כמו העולם עומד דלעיל עכ"ל וכן כתב הטור חו"מ בריש סימן א' בשם רבינו יונה ז"ל וכתב התוס' יו"ט דהכריחו לפרש כן דאילו על קיום שמים וארץ ממש די בג' עמודים שחשב שמעון הצדיק דהואיל והם סיבה להוויית העולם כ"ש שיהיה סיבה שיתקיים אחר שנברא. ודברי הב"י שם דחשב זה לקושיא על רבינו יונה תמוה דאדרבה דמשום זה הכריחו לרבינו יונה לפרש דקאי על ישוב העולם ואדרבה לפי מה שכ' בב"י שם במסקנא דרשב"ג מיירי לאחר החורבן דאין לנו עבודה וגם אין אנו יכולים לעסוק בתורה כראוי וכו' ומ"מ מתקיים העולם ע"י אלו הג' וכו' הדרא הקושיא לדוכתיה דא"כ מה הי' הכרח לרבינו יונה לפרש דקאי על ישוב העולם. ונראה דרבינו יונה הוציא פי' זה מהא דאמרינן בריש ע"ג דשמים וארץ נוגעים בעדותן הם שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וכו' אלמא דקיום שמים וארץ תלוי בקיום התורה ולא בדין ואמת ושלום לבד אלא בקיום כל התורה וכפי' הראשון בתוס' שם ד"ה נוגעים וא"כ ע"כ הא דאמר רשב"ג כאן דהעולם קיים על הדין ועל האמת וכו' לא קאי על קיום של שמים וארץ אלא ע"י ישובן של בני אדם ודו"ק: **פ"ד** בפי' הרמב"ם במשנה בן עזאי אומר וכבר העידו חכמים ע"ה על חידוש נפלא בתורה וכו' וכ"ב כוונתו על הא דאמרינן במכות ד' י' ע"א דריש ר' סימאי מאי דכתיב אוהב כסף וכו' זה משה רבינו שהיה יודע וכו': **בסוף פ"ה** יהי רצון שתבנה עירך במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך וכ"ב עי' בספר ראשית בכורים למר אחי הגאון ז"ל ד' כ"ז דכ' דבר נחמד בזה ע"פ הגהת הגר"א ז"ל דמקומה בסוף הפרק ממש וכ"כ במדרש שמואל והוא שזה ידוע דעיקר מעלת הלימוד הוא שמביא לידי מעשה וכדאיתא בסופ"ק דקידושין. והנה כל הד' סדרי משנה עד כאן הכל הם בדברים הנוהגין גם בזה"ז והלימוד בהם מביא לידי מעשה ממש אבל מכאן ממס' הוריות ואילך עד סוף סדר טהרות רובם ככולם הם מדברים שאינם נוהגין האידנא בעוה"ז והלימוד בהם עתה אינו אלא דרוש וקבל שכר אבל אינו מקבל עליהם שכר כלומד ע"מ לעשות ולכן אמר הכא יה"ר שתבנה עירך ב"ב ותן חלקנו בתורתך גם בסדר קדשים וטהרות ויהיה הלימוד גם בהם ע"מ לעשות ודו"ק:

מס' סופרים פי"ח הלכה ב' בחנוכה ארוממך ה' בפורים שגיון לדוד וכו' וכ"ב נ"ל דכל המזמורים אלו נתקנו בזמן גאונים או בזמן רבנן סבוראי שיאמרו בחנוכה ופורים וע"ב מזמור מעניינו של יום אבל בזמן הבית שאמרו הלוים שירה

שירה על הקרבן בוודאי לא שימו מזמור מתמיד של שחר השייך לאותו היום. ורא"ה שחשב כאן גם ע"ב וזה ודאי לא נתקן רק לאחר החורבן ולפלא בעיני על הגאון בעל תפארת ישראל על משניות בקונטרס תומר בקודש פ"ו שמפרש דהמס' סופרים איירי בלוים בבהמ"ק וזה דבר תימה. ואף דלפי מש"כ בס' מעשה רב על שם הגר"א ז"ל דאין אומרים ב' מזמורים ביום אחד. ומשמע דאפי' בחנוכה ופורים אין אומרים שיר של יום רק שיר שנתקן לומר בחנוכה ופורים ומשמע לכאורה דס"ל כדעת הגאון בעל תפארת ישראל הנ"ל דלא אמרו את שיר של יום כלל אבל זה דבר שאינו עולה על הדעת כלל דשינו השיר של יום שנתייסד מדורות הקדמונים ונראה דהוא מתקנת דוד ושמואל ובאמת נראה כמש"כ מר אחי הגאון בספרו ד"י דהגר"א ז"ל לא כוון רק דביום שיש בו שני מוספין כגון שבת ור"ח או שבת ויו"ט אין אומרים רק שיר אחד על המוספין והוא גמ' ערוכה בסוכה ד' נ"ד אבל משיר של תמיד של שחר לא איירי כלל ודו"ק. וע"ע היטב מש"כ בזה בס' מנחת חינוך במצוה רע"ז ובמג"א סימן קכג וצ"ע: **שם** בהלכה ד' בשבת מקדימין לבוא ומאחרין לצאת וכ"ב עי' בהגהות מהרי"ב ז"ל שתמה דבמגילה (דף כה) אדרבה אמרינן דבשבת ממהרין לצאת ואולי דהכא איירי דמאחרין לצאת בשביל המון העם והנשים שישמעו פי' של הסדר אבל הת"ח שאין צריכים לפרש לנשים הסדר היו ממהרין לצאת גם בשבת ועדיין צ"ע: **פ"ב** הלכה ד' מצות הדלקתו משקיעת החמה עד שיכלה הרגל מן השוק וכו' ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו ופי' המפרשים ז"ל ואם הדליקו ביום הוא נתינת טעם דלמה אין מדליקין ביום משום דאין נאותין ממנו דשרגא בטיהרא מאי אהני ומשו"ה אין מברכין עליו וכו' והדברים תמוהין דא"כ היכי אמר ואם הדליקו וכו' הא"ל ולמה אין מדליקין ביום וכו' או דהו"ל למימר ואם הדליקו לא יצא יד"ח משום דאין ניאותין ממנו עד שיאותו לאורו ועוד מאי ראיה מייתי מהא דאין מברכין על הנר דמיירי לענין בורא מאורי האש דהתם שפיר מברך על ההנאה משא"כ גבי נ"ח אדרבה קיי"ל דאסור להשתמש לאורה ומה בכך דאין נאותין ממנה ואכן לענ"ד נראה שהכוונה דאם הדליקו ביום כגון בע"ש דצריך להדליק קודם השקיעה ואינו יוצא יד"ח בהדלקה א' שדולק קודם זמנו (וכמו שכתב בתס"ד דבע"ש צריך שיתן שמן בנר שידלק חצי שעה אחר שקיעת החמה) מ"מ אין נאותין ממנו והיינו שאסור להשתמש לאורה באותה שעה ולא דמי לאחר זמנה לאחר שדלק כשיעור דקיי"ל דמותר להשתמש לאורה מ"מ קודם שיצא מצוותה שאני (ובס' ברכי יוסף מסתפק בדין זה ולעד"נ דמד' המ"ס אלו משמע דאסור) והא דמסיים דאין מברכין עליו ר"ל דעל נ"ח אין מברכין בורא מאורי האש במו"ש משום דאין נאותין ממנו ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכ"כ באור זרוע בסי' שכח ובטור בסי' תרפ"א להדיא בשם הירושל' (אכן בירושלמי שלפנינו ליתא) ואפשר דבמס' סופרים הועתק מד' הירושל': **פכ"א מפסיקים** לפורים כמנהג רבותינו וכ"ב הדבר פשוט דמפסיקין לפורים שייך לפרק הקודם דמסיים שם דמפסיקין לחנוכה ואמר ע"ז דמפסיקין לפורים [והיינו אם חל פורים בשבת קורין ההפטרה השייך לפורים וכ"ה במגילה דף כ"ט במשנה לכל מפסיקין בר"ח ובחנוכה ופורים והיינו דקורין הפטרה אחרת וכמו דאמרינן שם דף ל' ר' ירמיה אמר דלסדר הפטרות הוא חוזר ע"ש והב"ח בסי' תרפ"ח הביא זה בשם מהר"ל בן חביב דאם חל פורים של כרכים בשבת דקורין הפטרה פקדתי. ותמהני שלא הביא מדברי המשנה הזו והמס' סופרים הנ"ל ג"כ דמבואר דקורין הפטרה אחרת [וכ"ה ברע"ב פ"ק מ"ה] וצ"ע]. ואח"כ מתחיל ענין אחר מנהג רבותינו וכו' וכמו שהגיה הגר"א ז"ל: **בהלכה ב** ולמה אין מתענין אותו בחודש ניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן וכו'. וכן לע"ל עתיד המקדש להבנות בניסן וכו' וכ"ב עי' בב"י או"ח סי' תכ"פ שהעיר דהלא בש"ס דתענית י"ח [וכ"ה במג"ת פ"א] מבואר דהוא יו"ט מגד דבטל איתוקם תמידא ותגא דשביעיית וכיון דקיי"ל דבטלה מג"ת הרי מוכח אדרבה דהאידנא מותר להתענות בניסן ע"ש ואכן לענ"ד נראה די"ל דתרווייהו איצטרכו דבזמניהם הי' כל אחד מכיר שבטו ומשפחתו ולא היה אסור להתענות רק כל שבט ושבט ביום שהקריב בו הנשיא שלו. וכמו בקרבן עצים שלא היה יו"ט רק לבני אותו המשפחה וכמו דתנן בתענית כ"ו ואח"כ דאירע בו מעשה דאיתוקם תמידא וכו' נאסרו כל הימים לכל ישראל מגד מג"ת ואחר החורבן שבטלה מג"ת [והטעם משום דעתיד נראה דלא יחזרו למקומם וכמו שנראה מד' הרמב"ם בסוף הלכות חנוכה ולא שייך בזה זכר למקדש ודו"ק]. נשאר הדבר כמו שהיה אך מ"מ כיון דהאידנא אין כל אחד מכיר שבטו ממילא אסור בכל הימים מספק וזה דמסיים וכן לעתיד וכו' היינו דמשום זה ראוי לאסור גם האידנא בתענית משום דמהרה יבנה בהמ"ק וכו' ולא דמי למג"ת דקיי"ל דבטלה משום דהם לא יחזרו לעתיד וכנ"ל ודו"ק: **בהלכה ט** עוג הוא אליעזר וכ"ב כ"ה ג"כ בפרקי דר"א ולכאורה צ"ע דהא עוג מלך הבשן הרגו משה וכמו דכתיב בפ' חוקת ואלו אליעזר עבד אברהם אמרינן לקמן בסופ"ק דמסכת ד"א זעמא דנכנס בג"ע בחייו ע"ש. ושוב מצאתי להתוס' על התורה בפ' חיי שרה שהעירו בזה ותי' דשני עוג מלך הבשן היו דכל מלכי הבשן נקראו ע"ש עוג ועוג מלך הבשן דהרגו משה אחר היה ע"ש: **מסכת שמחות** פ"ד הלכה ל"ג בין שדה אילן לשדה כרם קוברו בשדה אילן וכ"ב וכ"פ בשו"ע יו"ד סי' שס"ד סעיף ג' [ובטור חסר דין זה לגמרי וכתבו הב"ח והפרישה דחסר שם בטור בבא אחת ומ"ש בטור דקוברו בשדה אילן קאי אם מצאוהו בין שדה אילן לשדה כרם ובזה נסתלק מה שתמה הש"ך בירושלמי פ"ז דנזיר ה"א ודו"ק]. ואכן ברמב"ם פסק דמפניהו לשדה כרם וכתב הכ"מ שכן הוא בירושלמי הנ"ל ואמרינן שם הטעם דבשדה אילן אסור מפני הטומאה ע"ש ונראה דמסתפינא הייתי אומר דהפסק דתליא בפלוגתא דת"ק ור"ש בסוף לא יחפור והירושלמי אתיא כר"ש דחיישינן לאוהל הטומאה וצ"ע בזה: **מסכת ד"א** פ"א המקדש את האשה ה"ז אוסר עליו וכו' וכ"ב וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' איסו"ב דבקידושין לבד נאסרו עליו כל העריות שמגד אשתו ואכן מד' התוס' ביבמות דף ג' ע"א ד"ה בתו ובדף נ"ג ע"א ד"ה עריות משמע דס"ל דבעינן נמי נישואין דגבי עריות כתיב איש איש אל כל שאר בשרו וע"י קדושין לא מקרי שאר ובאמת שכן אמרינן בסנהדרין דף כ"ח דארוסה לאו שארו היא (ובשער המלך בפ"י מהל' אישות הביא סברא זו בשם רש"י דיבמות פ"ט וכתובות נ"ג ובמח"כ הוא גמ' ערוכה בסנהדרין הנ"ל) ואכן בת"כ פ' אמור מבואר להדיא להיפך דגם ארוסה מקרי שארו דאמר שם דמשו"ה כתיב שם לשארו הקרוב אליו להוציא את הארוסה דאי הוה כתיב שארו סתם ה"א דגם ארוסה בכלל ומשו"ה כתיב הקרוב ע"ש ונראה דכ"ה דעת המס' ד"א כאן ומשו"ה פסק כן הרמב"ם ז"ל משום דהת"כ מסייע ג"כ לזה ודו"ק: **עוד שם** אבל אמרו חכמים אשת חמיו אסורה מפני מראית העין וכ"ב כ"ה ג"כ בירושלמי פ"ב דיבמות ומה שיש להעיר על דברי הירושלמי במה דאמר דאינו תורה מהא דנשא דוד רצפה בת איה שהעירו המפרשים הלא לא היתה רק פילגש שאול ופילגש הייתו בלא קדושין י"ל דהירושלמי אלו אתיא כר"י דסנהדרין דהוא ס"ל בירושלמי ריש פ"ב דסנהדרין דנשא רצפה בת איה ע"ש. ואח"כ י"ל דר"י לשיטתו אזיל דהנה בנו"ב מהד"ק אהע"ז סימן י' העלה דאיסור אשת חמיו הוא משום לאו דאשת אביו ע"ש ואח"כ ר"י לשיטתו דס"ל דאסור אדם לישא אנוסת אביו (וה"ה פילגש) ה"ה דאסור נמי פילגש חמיו ושפיר מביא ראיה מהא דנשא דוד רצפה בת איה דאשת חמיו אינו תורה ור"ל דאינו שניה ממש [ולשניה קרי לה הירושלמי דבר תורה משום דאסמכוה אקרא דושמרתם את משמרתי] ודו"ק היטב:

סליק הגהות חשק שלמה בס"ד

*) מפתחות להמפרשים וההגהות שנלוו לסוף המסכתות

*) ההגהות והפירושים לא נדפסו על סדר הראוי לפי ערך כבוד המחברים רק לפי מקרי הדפוס.

מסכת

מכות

מן

תלמוד בבלי

עם פירוש רש"י, תוספות, ותוספות ישנים, ופסקי תוספות, רבינו אשר, קצור פסקי הרא"ש לבנו רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל, והגהות אשר"י מהג"מ ישראל מקרעמז ז"ל, ופירוש המשניות להרמב"ם ז"ל. פירוש רבינו שמשון משאנץ ז"ל ופירוש רבינו אשר ז"ל למשניות סדר זרעים וטהרות. מבוא התלמוד לרבינו שמואל הנגיד הלוי ז"ל, ועליו נלוה קצור כללי התלמוד מלוקט מספרי הכללים ע"י הג"מ יהודה אריה ליב ז"ל דיין בפפד"מ. מסורת הש"ס, עין משפט (מראה מקומות הדינים בפוסקים הראשונים), ונר מצוה (סמני מנין הדינים שנסמנו בעין משפט), ותורה אור, כל אלה סידר וחיבר הג"מ יהושע בועז ז"ל בעה"מ שלטי הגבורים להרי"ף. חלופי גרסאות. הגהות לש"ס והוספות במסורת הש"ס ועין משפט להג"מ יוסף שמואל ז"ל אבד"ק פפד"מ (כמש"נ בש"ס אמ"ד ופפד"מ בשנות תע"ד—תפ"א), והגהות ותוספות מראה מקומות להג"מ ישעיה (פיק) ברלין ז"ל אבד"ק ברעסלויא, ומוקפים בחצאי רבוע.

ועליהם נוספו

א) ספר חכמת שלמה (מהרש"ל) להג"מ שלמה לוריא ז"ל.

ב) חדושי הלכות
ג) חדושי אגדות } (מהרש"א) להג"מ שמואל אליעזר הלוי אידלש ז"ל אבד"ק אוסטרא.

ד) מאיר עיני חכמים (מהר"ם לובלין) להג"מ מאיר מלובלין ז"ל.

ה) חדושי הלכות מהר"ם שיף להג"מ מאיר שיף ז"ל אבד"ק פולדא. ועליו באור והגהות מהג"מ מרדכי מארדוש ז"ל אבד"ק פאריצק.

ו) מעדני יום טוב {בתחלה נקרא מעדני מלך}
ז) דברי חמודות {בתחלה נקרא לחם חמודות}
ח) פלפולא חריפתא
{על הרא"ש למסכת ברכות והלכות קטנות וחולין ובכורות ונדה} {על הרא"ש סדר נזיקין.} {להג"מ יום טוב ליפמאן הלוי העליר ז"ל (בעה"ם תוספות יו"ט).}

ט) תפארת שמואל (השלם) על הרא"ש, להג"מ אהרן שמואל קאיידנוור ז"ל (מהרש"ק).

י) קרבן נתנאל על הרא"ש לסדר מועד ונשים, להג"מ נתנאל ווייל ז"ל אבד"ק קארלסרוא.

יא) חסד אברהם פי' על שמונה פרקים להרמב"ם ז"ל, מהג"מ אברהם הלוי הורוויץ ז"ל (אביו של בעל השל"ה).

יב) מסורות חדשות (הגהות בעל הלבוש) להג"מ מרדכי יפה ז"ל אבד"ק פוזנא. עם תקונים והגהות מהג"מ מרדכי זאב הלוי איטינגא ז"ל וניסו הג"מ יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן ז"ל אבד"ק לבוב (בעלי מפרשי הים).

יג) הגהות הב"ח להג"מ יואל סירקש ז"ל אבד"ק קראקא (בעהמ"ס בית חדש).

יד) הגהות הגר"א להג"מ אליהו ז"ל הגאון מווילנא (הוגהו ונתקנו ע"פ כי"ק מגליון הש"ס שלמד בו וזכינו למסכתות רבות ממנו).

טו) מראה יחזקאל הגהות להג"מ יחזקאל הלוי לנדא ז"ל אבד"ק פראג (בעהמ"ס נודע ביהודה כו').

טז) מעשה ר"ב הגהות להג"מ בצלאל רנשבורג ז"ל (בעהמ"ס הורה גבר).

יז) גליון הש"ס להג"מ עקיבא איגר ז"ל אב"ד דק"ק פוזנן.

יח) גליון מהרש"א הגהות לבנו הג"מ שלמה איגר ז"ל אבד"ק פוזנן.

יט) הגהות הג"מ שאול קאצנעלנבוגן ז"ל מווילנא.

כ) הגהות הג"מ אלעזר לנדא ז"ל אבד"ק בראדי (בעהמ"ס יד המלך).

כא) חדושי והגהות הרש"ש להג"מ שמואל שטראשון ז"ל מווילנא. עם הוספות מכי"ק. וההשמטות שנשמטו ממקומן הושבו עתה למקומותיהן, ומוקפות בחצאי רבוע.

(ועוד נוספו בו מעלות ותוספות רבות על כל ספרי הש"ס בלעדו כמש"נ בש"ס תוצאת דפוסנו משנת תקצ"ה, ותוצאה השניה משנת תרי"ט).

ועל כל אלה הוספנו בו יותר ממאה הוספות חדשות ומפורשות בשערים למסכתות הקודמות.

ווילנא

ברפוס והוצאות האלמנה והאחים ראם

שנת על-מה תבו עוד לפ"ק

ТАЛМУДЪ ВАВИЛОНСКІЙ.
Томъ XVIII. Отдѣлъ II.
Съ Виленскаго изданія 1883 г.
1886.

Дозволено цензурою. — 21 Іюня 1886 г. Вильна.

ВИЛЬНА.
Типографія Вдовы и братьевъ Роммъ.
Жмудскій переулокъ собст. домъ № 325/2631.

כיצד

העדים נעשים זוממין מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו "אלא לוקה ארבעים מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לגלות אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקה ארבעים: **גמ'** הא כיצד אין העדים נעשים זוממין מיבעי ליה ועוד *מדקתני לקמן אבל *)אמרו להם היאך אתם מעידין שהרי באותו היום אתם הייתם עמנו במקום פלוני הרי אלו זוממין (מכלל דאלו אין זוממין) תנא התם קאי *[ב]כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה [ג]חוץ מזוממי בת כהן ובועלה שאין מקדימין לאותה מיתה אלא למיתה אחרת ויש עדים זוממין אחרים שאין עושין בהן דין הזמה כל עיקר אלא מלקות ארבעים כיצד מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו אלא לוקה את הארבעים מנהני מילי א"ר יהושע בן לוי (*אמר ר"ש בן לקיש) דאמר קרא (דברים יט) °ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו וליפסלוהו לדידיה ולא ליפסלו לזרעיה בעינן כאשר זמם לעשות וליכא בר פדא אומר ק"ו ומה המחלל אינו מתחלל הבא לחלל ולא חילל אינו דין שלא יתחלל מתקיף לה רבינא אם כן בטלת תורת עדים זוממין ומה

*) [לקמן ה.]

רש"י

כיצד העדים נעשין זוממין כו'. בגמרא מפרש מאי קאמר: את איש פלוני. כהן: שהוא בן גרושה. בפנינו נתגרשה אמו *קודם שנולד והרי הוא חלל ופסול: אין אומרים. אם הוזמו והן כהנים יעשה זה בן גרושה וחלוצה לקיים בו כאשר זמם אלא סופג את הארבעים ובגמרא מפרש טעמא: שחייב גלות. שהרג את הנפש בשוגג: **גמ'** ה"ג הא כיצד אין העדים נעשין זוממין מיבעי ליה ועוד דקתני לקמן (דף ה.) אבל אמרו להם כו': כיצד אין העדים נעשין זוממין מיבעי ליה. דהא לא מקיימת בהו כאשר זמם: ועוד. מאי קא בעי תנא כיצד נעשין זוממין הא קתני לה לקמן כיצד דין זוממין דקתני במתני' אבל אמרו להם המזימים היאך אתם מעידים עדות זה והלא הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני כו': התם קאי. מסנהדרין סליק דתנן בשילהי אלו הן הנחנקין דהוא סיומא דסנהדרין דיש זוממין שנשתנו במקצת מדין הזמה כדקתני כל הזוממין מקדימים לאותה מיתה כלומר אין להם לצפות מיתה אחרת אלא משכימין לאותה מיתה שנגמר בה דינו של נדון: חוץ מזוממי בת כהן. נשואה שאע"פ שנגמר דינה לשריפה על פיהם הם בחנק כדילפינן התם (דף נ.) היא בשריפה ואין בועלה בשריפה אלא בחנק כשאר אשת איש והזוממין משכימין למיתה שחייבו את הבועל דכתיב כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו (שם) יקאמר הכא עוד יש זוממין אחרים שאין מקיימין בהן דין הזמה כלל אלא מלקות ועלה מפרש כיצד אותן העדים שאין מקיימין בהן דין הזמה נעשין זוממין מעידים אנו כו': ולא לזרעו. ואם תעשהו חלל והוא כהן פסלת את זרעו לעולם: בעינן כאשר זמם. והוא זמם לפסול את הנדון ואת זרעו: המחלל אינו מתחלל. כהן הנושא את הגרושה שמחלל את זרעו אין הוא עצמו מתחלל מן הכהונה: הבא לחלל ולא חילל. עד זומם שרצה לחלל ולא חיללו אינו דין כו': אם כן. אם באת לדרוש ק"ו זה בעדים זוממים בטלת תורת הזמתם: ומה

תוספות

מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה אין אומרים כו'. תימה כיון דאם הוזמו אינן נעשין בן גרושה וחלוצה א"כ גם בשלא יוזמו איך יעשה על פיהם בן גרושה (א) דהכי הוא האמת ואמאי הא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה ואין זה עדות °וי"ל כיון דלוקין הוי כאשר זמם והוי שפיר אתה יכול להזימה וקשה דא"כ מאי קאמר פרק היו בודקין (סנהדרין דף מא:) גבי עדי נערה המאורסה דאיהי לא מיקטלא דכיון דאינהו לא מיקטלי משום שיכולין לומר לאסרה על בעלה באנו והויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה ומאי קאמר והא מ"מ לוקין וי"ל דהתם כיון שבאין לחייבה מיתה וזממו להרוג את הנפש לא מיקיים כאשר זמם במלקות דהא בהדיא כתיב נפש בנפש גבי הזמה דעדות נפשות ולא חשיב יכול להזימה במלקות אבל הכא שלא כוון אלא לשוייה בן גרושה ובן חלוצה דליכא כי אם לאו בעלמא כיון שלקו חשיב שפיר עדות שאתה יכול להזימה°ועי"ל דגבי עדות דבן גרושה וחלוצה לא חיישינן כלל באתה יכול להזימה דמהיכא נפקא לן דבעינן עדות שאתה יכול להזימה מכאשר זמם והא מוכח בגמרא דכאשר זמם לא נכתב לגבי עדות דבן גרושה (ב) ולא קאי כלל עליה בשום צד שבעולם אבל התם גבי נערה המאורסה ודאי כאשר זמם קאי נמי עליהן *דאם התרו בה מיקטלי אינהו בשהוזמו ואילו איהי בלא הוזמו (והתם מיירי בלא התרו וכיון דכאשר זמם קאי עלייהו) לכך בעינן אתה יכול להזימה ויש לדקדק אמאי לא נקט מעידין אנו באיש פלוני שהוא ממזר כו' דזה הוה שייך בין בישראל בין בכהנים ובן גרושה לא פסיל אלא בכהנים ויש ליישב דנקטיה משום דקאי אזוממי בת כהן כדאיתא בגמרא ולכך נקט מידי דשייך בכהונה:

מעידין אנו באיש פלוני שחייב גלות. וא"ת היאך הם יכולים לחייבו גלות בעדותן והא יכול לומר מזיד הייתי כדאמר גבי אכלת חלב בפ"ק דבבא מציעא (דף ג:) וי"ל דמיירי כשראו בו רגלים לדבר שנשמט הברזל מקתו ואיכא למימר דלא נתכוין אבל קשה מהא דתנן פרק אלו הן הגולין (לקמן דף ט:) דסומא אינו גולה לאו כי האי גוונא דומיא דאוהב גולה ואמאי אינו גולה כיון דראו דהוי רגלים לדבר וי"ל דהאי סוגיא דיש לנו לומר טפי דבשגגה הכהו ועוד י"ל דמיירי שפיר דליכא רגלים לדבר והשתא ניחא משוגה ומ"מ אוהב גולה כגון דשתיק כשאמרו לו העדים בודאי אי הוה אמר לא הרגתיו יכול לתרץ ולומר לא הרגתיו שוגג אלא מזיד כמו *בלא אכלתי חלב אבל כיון דשתק כהודאה דמיא: **כל** הזוממין מקדימין לאותה מיתה. פי' הקונטרס שאין להם נס והמלטה וקשה דמאי קמ"ל פשיטא ובכתובות* פירש שרוצה לומר מקדימין שלא יענו הדין וגם זה קשה דמאי קמ"ל פשיטא לכך פירש ר"י מקדימין הכי פירושו ודאי אתה צריך להמיתן במיתה (ג) שהמיתו אבל ודאי אם אינו יכול אפ"ה נמיתם בכל מיתה שנוכל כדתניא *הכה תכה (ב"מ דף לא:) וקשה דאמרינן פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מה:) דרוצח וגואל הדם הוו ב' כתובין הבאין כאחד וכן קשה דבתוספתא (פ"ב דסנהדרין) תניא *) אבל הזוממין שאין אתה יכול להמיתן במיתה הכתובה בהן אתה ממיתם בכל מיתה ודריש ליה מן קרא דובערת הרע מקרבך ואמאי (ד) הוי רוצח וגואל הדם ב' כתובין הבאים כאחד ותירץ ה"ר יוסף דרוצח וגואל הדם הוו ב' כתובים הבאין כאחד לענין שלא נלמוד שאר מומתין מהם להמיתם אף במיתה שאינה מד' מיתות ב"ד אבל *מד' מיתות ב"ד פשיטא נמיתם בכל חייבי מיתות: **זוממי** בת כהן ובועלה שאין מקדימין לאותה מיתה אלא למיתה אחרת. בועלה דדרשינן היא ולא בועלה וזוממי בת כהן דכתיב לאחיו (ה) דדרשינן לאחיו ולא לאחותו וא"ת למה לי דרשא דלאחיו ולא לאחותו תיפוק ליה מהיא דנפקא לן דדרשינן (סנהדרין נא.) את אביה היא מחללת היא ולא בועלה היא ולא זוממיה וי"ל הואיל וזוממיה באו לחייבה שריפה לא יבא לאוקומי מיעוטא דהיא אלא בבועלה ולא ממעטינן זוממין (אלא מן (ו) אחיו) אבל כיון דכתיב אחיו דרשינן נמי מהיא למעוטי זוממיה אבל קשה כיון דכתיב אחיו אמאי איצטריך למעוטי זוממין מהיא וי"ל דאי מאחיו הוה אמינא דה"מ כשהבועל היה נדון קרינן ביה לאחיו אבל אם לא היה נדון על פי עדותן כגון שהיה קטן בן ט' שנים ויום אחד או שלא הכירו הבועל לא קרינן ביה לאחיו קמ"ל היא ולא (ז) זוממין למעוטי זוממין בכל ענין ומתחלה היה ר"י מסופק בהאי מילתא ושוב פשטה מפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מו.) דקאמר מיתה אחת מעין שתי מיתות כגון בת כהן וזוממי (ח) זוממין או בת כהן ובועלה והשתא למה ליה זוממי זוממין תיפוק ליה דאיכא שתי מיתות בלא זוממי זוממין משום הבועל שהוא בחנק אלא שמע מינה דאיירי כגון דליכא דין מיתה בבועלה כגון שהוא קטן כדפירשתי ואפ"ה קאמרי זוממי זוממין בחנק אלמא דהוה זוממין בחנק אע"פ דליכא דין מיתה בבועל: **ועוד** מדקתני לקמן. *פיר' הקונטרס דמאי בעי כיצד וכו' הא קתני (ט) לקמן וכו' ועוד יש לפרש ועוד כלומר ואם תמצא לומר דלשון הזמה הוא זה אינו דעל כרחך דין הזמה קאמר כדקתני ולאלומי קושייתא קמייתא: **בעינן** כאשר זמם וליכא. קשיא היכא שמעידין שהוא מגרי שני דליכא באין לפסול זרעו כי אם לפסלו א"כ נפסול °וי"ל דמ"מ אשתו נפסלת דפסלה בביאתו וכתיב ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לאשתו:

*) נ"ל כל חייבי מיתות שאי אתה יכול כו' ועיין רש"א

ומה

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"כ מהל' עדות הלכה ח סמג עשין קי טוש"מ סי' לח:
ב ב מיי' שם פי"ח הל' א סמג שם:
ג ג מיי' שם פ"כ הל' י סמג שם:

רבינו חננאל

כיצד העדים נעשין זוממין מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה כו'. ואקשינן [הא כיצד וכו'] היאך אתם מעידים ביום פלוני שהרג פלוני את פלוני במקום פלוני ואתם הייתם עמנו במקום פלוני הרי אלו זוממין. ופרקינן תנא התם קאי כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן ובועלה. ויש עדים אחרים שאין בהם הזמה כל עיקר אלא מלקות בעלמא כיצד מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה כו' אין אומרים יעשה זה בן גרושה כו'. שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו וליפסליה ליה לדידיה לחודיה. בעינן כאשר זמם וליכא. כלומר הוא לא בא אלא לפסול לו ולזרעו ואם באת לפוסלו לו לבדו הנה לא נעשה כאשר זמם לעשות. בר פדא אמר ק"ו המחלל אינו מתחלל פי' כהן גדול א) שבא על אלמנה וחיללה הוא אינו מתחלל העד שבא לחלל והעיד עליו שהוא בן גרושה ונתכוין לחללו ולא חיללו אינו דין שלא יתחלל. ומתקיף רבינא אי הכי בטלת תורת עדים זוממין דאיכא למימר לדבריך

א) נ' רש"י ורבינו נקט לה בכ"ג דכתיב להדיא בקרא וע' קדושין עז ב' סוטה כג ב'.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מעידין וכו' בן גרושה וחלוצה דהכי (ב) בא"ד גרושה וחלוצה ולא: (ג) ד"ה כל כו' במיתה שרצו להמית אותו אבל אם ודאי שאינן יכולים להמיתן כאותה מיתה אפ"ה נמיתם: (ד) בא"ד ואמאי הא הוי: (ה) ד"ה זוממי כו' לאחיו ודרשינן לאחיו: (ו) בא"ד מן לאחיו אבל כיון דכתיב לאחיו וכו' אבל קשה כיון דכתיב לאחיו וכו' וי"ל דאי מלאחיו הוה: (ז) בא"ד ולא זוממיה למעוטי: (ח) בא"ד וזוממי זוממיה והשתא למה ליה זוממי זוממיה וכו' זוממי זוממיה בחנק: (ט) ד"ה ועוד וכו' קתני לקמן:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מעידין כו'. וי"ל כיון דלוקין. עי' שיטה מקובצת ב"ק דף עה ע"א ד"ה עדות שאתה יכול להזימה: **בא"ד** ועי"ל דגבי עדות דב"ג. קשה לי בזה מסוגיא דכתובות דף לג ע"א רה"א עדים זוממין ממונא מכלם

מסורת הש"ס

[ע' תוי"ט]

[גירסת מהר"מ דקתני]

סנהדרין פט. ע"ש

[ליתא בילקוט]

[כריתות יב.]

[דף מה. ע"ש]

רש"ל מות יומת [עיין רש"א]

בד' מיתות ב"ד ולא דנמיתם בכל חייבי מיתות מהר"ם

רש"ל מ"ז

רש"ל הוא ...הקונט'

[footnote, bottom margin:]
...לא לקי משום דלאו בני התראה נינהו. משמע דאי בני התראה לאוי לומר יותר דמלקי לקי והא אם יהיה הדין דממונה לא משלם בטלה כל העדות דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה דבזה אין דומה לב"ג דהא קרא ...מה קאי על הממון דהא משכחת בלא אתרו . וא"כ אדרבה אם נ"ל התראה אפשר לומר יותר דמלקי לקי ולא יהיה בממון כלל דין הזמה ולא קאי עלה ועשיתם כאשר זמם . עכ"פ אם צריכין התראה א"כ משכחת בממון ...ר זמם בלא אתרו . ובאתרו אם לא ישלמו ממון יהיה בכלל עדות שאי אתה יכול להזימה : ד"ה בעינן כו' וי"ל דמ"מ אשתו נפסלת . לכאורה עדיין קשה לר"י ביבמות דף סח דמגרי שני אינו פוסל את אשתו :

ומה הסוקל אינו נסקל הבא לסקול ולא סקל אינו דין שלא יסקל אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא: מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות כו': מנא הני מילי אמר ר"ל דאמר קרא °הוא ינוס אל אחת הערים (דברים יט) הוא ולא זוממין ר' יוחנן אומר ק"ו ומה הוא שעשה מעשה במזיד אינו גולה הן שלא עשו מעשה במזיד אינו דין שלא יגלו והיא נותנת (והלא דין הוא) הוא שעשה מעשה במזיד לא ליגלי כי היכי דלא תיהוי ליה כפרה הן שלא עשו מעשה במזיד נמי ליגלו כי היכי דליהוי להו כפרה אלא מחוורתא כדר"ל *אמר עולא רמז לעדים זוממין מן התורה מנין רמז לעדים זוממין והא כתיב °ועשיתם לו כאשר זמם (שם) אלא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין דכתיב °והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (שם כה) °והיה אם בן הכות הרשע (שם) משום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחריני (א) והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים והיה אם בן הכות הרשע ותיפוק ליה °מלא תענה (שמות כ) *משום דהוי לאו שאין בו מעשה [ו]כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ת"ר ד' דברים נאמרו בעדים זוממין אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה ואין גולין לערי מקלט ואין משלמין את הכופר ואין נמכרין בעבד עברי משום *ר"ע אמרו אף אין משלמין ע"פ עצמן אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה כדאמרן ואין גולין לערי מקלט כדאמרן ואין משלמין את הכופר קסברי כופרא כפרה והני לאו בני כפרה נינהו מאן תנא כופרא כפרה אמר רב חסדא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה היא דתניא *°ונתן פדיון נפשו (שם כא) דמי ניזק רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר דמי מזיק מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר כופרא ממונא ומר סבר כופרא כפרה אמר רב פפא לא דכולי עלמא כופרא כפרה והכא בהא קא מיפלגי מר סבר בדניזק שיימינן ומר סבר בדמזיק שיימינן מאי טעמייהו דרבנן נאמר השתה (ב) למטה ונאמר השתה למעלה מה להלן בדניזק אף כאן בדניזק ורבי ישמעאל ונתן פדיון נפשו כתיב ורבנן אין פדיון נפשו כתיב מיהו כי שיימינן בדניזק שיימינן ואין נמכרין בעבד עברי סבר רב המנונא למימר ה"מ היכא דאית ליה לדידיה דמיגו דאיהו לא *נזדבן אינהו נמי לא מיזדבנו אבל היכא דלית ליה לדידיה אע"ג דאית להו לדידהו מיזדבנו (א"ל רבא) ולימרו ליה אי אנת הוה לך מי הוה מיזדבנת אנן נמי לא מיזדבנינן אלא *סבר רב המנונא למימר ה"מ היכא דאית ליה או לדידיה או לדידהו אבל היכא דלית ליה לא לדידיה ולא לדידהו מזדבני א"ל רבא °ונמכר בגנבתו (שם כב) אמר רחמנא *בגנבתו ולא בזוממו: משום ר"ע אמרו וכו': מאי טעמא דר"ע קסבר קנסא הוא וקנס אין משלם ע"פ עצמו אמר רבה תדע שהרי לא עשו מעשה [ונהרגים] ומשלמין אמר רב נחמן תדע שהרי ממון ביד בעלים ומשלמים מאי

[לקמן ג. ב"ק ח.]

תורה אור

רש"י

ומה הסוקל אינו נסקל · עדים שלא הוזמו עד שנהרג הנדון ואח"כ הוזמו אין נהרגין כדאמרינן בפרקין (דף ה:) הרגו אין נהרגין דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה: הבא לסקול ולא סקל · שהוזם עד שלא נהרג הנדון: הוא שעשה מעשה במזיד אינו גולה · ההורג שעשה מעשה אם במזיד עשאו אינו גולה ואפילו בזמן שאינו נהרג כגון במזיד בלא התראה: הם שלא עשו מעשה · אלא דיבור בעלמא ובמזיד העידו אינו דין שלא יגלו על המזיד: ומקשינן לרבי יוחנן והיא הנותנת · המדה הזאת שהבאת לפטרן היא הנותנת להם חובת גלות הוא לפי שעושה מעשה אם במזיד עשאו אינו גולה דלא תהוי ליה כפרה: הם שלא עשו מעשה יגלו. על זדונן כי היכי כו': רמז לעדים זוממין · שלוקין עדי בן גרושה או עדי גלות שפטרם הכתוב מדין הזמה מנין שהן לוקין ולקמיה פריך תיפוק ליה מלא תענה: משום דהצדיקו את הצדיק כו' · בתמיה אי והצדיקו והרשיעו בדיינין קאמר וצדיק ורשע בבעלי דינין למה לי והצדיקו צדיק כו' ליכתוב כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והיה אם בן הכות למה הוזכרה כאן צדקת צדיק וכי כל מקום שהצדיקו ב"ד את הזכאי וחייבו את החייב יש מלקות דאתא קרא למיתלי מלקות בוהצדיקו והרשיעו אלא על כרחך בעדים משתעי עדים שקרים שהרשיעו צדיק ובאו אחרים והזימום והצדיקו את הנדון שהוא צדיק והרשיעו את העדים הרשעים והיה אם בן הכות את הרשע אם הזמה זו בת מלקות היא שאינו יכול לקיים בה דין הזמה גמורה כגון בעדי בן גרושה או גלות ואפילו השופט והכהו: ותיפוק ליה מלא תענה · כל עונשי לאוין מלקות אלא במקום שפירש לך בו עונש וכאן שאינו יכול לענשן בעונש הכתוב בהן ילקו: לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו · לקמן יליף לה בפרק ג' (דף יג:): ואין משלמין כופר · אם העידו בשור המועד שהרג את האדם והוזמו והיו מחייבין את הבעלים כופר דכתיב (שמות כא) אם כופר יושת עליו וגו': ואין נמכרין · אם העידוהו שגנב ואין לו מה לשלם ונגמר דינו לימכר כדכתיב ונמכר בגנבתו: אין משלמין ע"פ עצמן · אם הוזמו בב"ד ולא הספיק בעל דין להעמידן בדין על הזמתן עד שברחו ובאו בב"ד אחר והודו שהוזמו בב"ד פלוני ולקמן מפרש טעמא: כופרא כפרה · לכפר על זה שהרג שורו את האדם והני לאו בני כפרה נינהו שלא הרג שורם אדם: ומר סבר כופרא ממונא · שהזיק גופו של זה ונתחייב ליורשיו דמי ההרוג: כופרא כפרה · לכפר על עצמו שחייב מיתה בידי שמים לפיכך יתן דמי עצמו: בדניזק שיימינן · בהכי הויא ליה כפרה כי יהיב דמי ניזק ולקמיה מפרש טעמיה: מאי טעמייהו דרבנן · דאילו ר' ישמעאל מסתבר טעמיה כיון דכופרא כפרה דמי עצמו בעי למיתב: נאמר השתה למעלה · בנוגף אשה הרה כאשר ישית עליו בעל האשה (שם): ונאמר השתה למטה · בכופר אם כופר יושת עליו: מה להלן בדניזק. שמשלם דמי וולדות שנזוקו: פדיון נפשו · דנותן את הכופר: ורבנן. אמרי לך אין ודאי פדיון נפשו הוא דכופרא כפרה מיהו בדניזק שיימינן ובהכי הויא למזיק פדיון נפשו: דאית ליה לדידיה · שיש לו לגנב ממון לשלם דמי הגניבה אם לא הוזמו ולהם אין מה לשלם דמיגו דאיהו לא הוה מזדבן אם לא הוזמו אינהו נמי כי הוזמו לא מזדבני שהרי לא זממו למכרו: וקנס אינו משלם ע"פ עצמו · דכתיב גבי כפל אשר ירשיעון אלהים פרט למרשיע את עצמו (ב"ק דף סד:): תדע · דקנסא הוא שהרי המעידים בנפש לא הרגו אדם ולא נהרג אדם על פיהם ונהרגין ומשלמין ממון: מאי

תוספות

ומה הסוקל אינו נסקל · פי' הקונטרס כשהרגו אין נהרגין דין הוא דבאו להרוג ולא הרגו דאין נהרגין וקשה טובא חדא דה"ל למימר כדאמרינן לקמן (דף ה:) הרגו אין נהרגין ועוד מאי פריך שאני הכא דגלי קרא בהדיא דהבא לסקול ולא סקל דנסקל בההוא קרא גופיה דחזינן דהסוקל אינו נסקל כדכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה אבל לעולם אימא לך דאית לך שפיר ק"ו דלעיל דלענין חילול דהא לא גלי קרא בשום מקום דשייך בדבר הזה שיתחלל הזמה ועוד קשה דהוה ליה לתרץ דהתם ודאי לא עבדינן ק"ו משום דא"כ בטלת תורת עדים זוממין לגמרי ולא משכחת לה כאשר זמם אבל לעיל דלא בטלת תורת עדים זוממין שייך שפיר למיעבד ק"ו לכך פירש ר"ת דה"ק ומה הסוקל אינו נסקל פירוש אדם שסוקל חבירו באבנים ומת דנדון בסייף ולא בסקילה הבא ליסקל ולא נסקל עדים שמעידין איש פלוני שמחויב סקילה ולא נסקל על ידם אינו דין שלא יסקלנו והשתא לא בטלת לגמרי דאיכא לאוקומי קרא דועשיתם כאשר זמם כשהן מעידין שמחויב שאר מיתות ב"ד שאינו בסקילה ואפ"ה לא עבדינן האי ק"ו (ג) א) דהכי קאמר לו לעיל דלא עבדינן ק"ו בכהאי גוונא ב) :

כלומר

א) רש"א והיכי קאמר לעיל דעבדינן ק"ו בכה"ג: ב) [וע"ע מ"ש תוס' מנחות טו. ד"ה המפגל]:

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"כ מהל' עדות הל' ט סמג עשין קי:
ה ב מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הלכה ג:
ו ג ד מיי' פ"כ מהל' עדות הלכה ח סמג עשין שם:
ז ה מיי' פ"י מהל' נזקי ממון הלכה ד סמג עשין סו:
ח ו ז מיי' שם פי"א הל' א סמג שם:
ט ח מיי' פי"ח מהל' עדות הלכה ח סמג עשין קי טוח"מ סי' לח:

רבינו חננאל

ומה הסוקל אינו נסקל כדקי"ל לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין א) הבא לסקול ולא סקלו אינו דין שלא יסקל. אלא מחוורתא כדשנינן מעיקר' ועשיתם לו ולא לזרעו. מעידנו באיש פלוני שחייב גלות ונמצאו זוממין אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקין ארבעים. מנא לן אמר ריש לקיש דאמר קרא הוא ינוס הוא ולא זוממין. ר' יוחנן אמר ק"ו ומה הוא אם עשה במזיד בלא התראה אינו נהרג ואינו גולה הן שאע"פ שהן במזיד לא עשו מעשה אינו דין שלא יגלו. ודחי'. היא ניתנת כלומר מדבריך ראוי הוא שיגלו כדי שתהיה להן כפרה מאחר שלא עשו מעשה אבל הוא שעשה מעשה במזיד לא תהיה כפרה בגלות. ונדחו דברי ר' יוחנן ועמדו דברי ריש לקיש: אמר עולא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין שנאמר והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע. משום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע ילקה. אלא כגון דאתו עדים והרשיעו הצדיק והצדיקו הרשע. ואתו שהדי אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא והרשיעו את הרשע כלומר שוינהו להנהו שהדי קמאי רשעים והיה אם בן הכות הרשע. אבל מלאו דלא תענה ליה לא לוקין משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה: ת"ר ד' דברים נאמרו בעדים זוממין אין נעשין בן גרושה או בן חלוצה ואין גולין לערי מקלט ואין משלמין את הכופר ואין נמכרין לעבד עברי. משום ר' עקיבא אמרו אף אין משלמין [על פי] עצמן. אין נעשין בן גרושה וכו') ואין גולין לערי מקלט שנאמר הוא ינוס הוא ולא זוממין. ואין משלמין כופר מאי טעמא כופרא כפרה הוא והני לאו בני כפרה נינהו כיצד כגון שהעידו כי שורו של פלוני הרג פלוני שמחייבין אותו כופר ונמצאו זוממין אין משלמין את הכופר: ואין נמכרין בעבד עברי. מאי טעמא אמר רבא דאמר קרא אם אין לו ונמכר בגנבתו בגנבה נמכר ולא בזוממו. משום ר' עקיבא אמרו אף אין משלמין על פי עצמן. מאי טעמא קסבר ר' עקיבא עדים זוממין קנסא הוא ואין אדם משלם קנס על פי עצמו. אמר רבא תדע שהרי לא עשו מעשה ונהרגין. וכן אמר רב נחמן תדע שהרי ממון ביד בעליו ומשלמין

הגה
א) כפרש"י וכבר הקשו הראשונים על זה הפי':

מסורת הש"ס

סנהדרין י.
[עי' תוס' שבת קנד. ד"ה בלאו וכו' פלפלו בסוגיא דהכא ועי' תוספות סנהדרין י. ד"ה וכל ותוס' כתובות מה: ד"ה ר' יהודה]
ב"ק כז. מ.
ג"י"עב"ץ מזדבן מהר"ם מ"ז מהר"ם הכי איתמר
[קדושין יח. ע"ש]

הגהות הב"ח

(א) גמ' והצדיקו כו'. נ"ב וליכא לאוקמי הך מלקות במקום שאפשר לקיים בו דין הזמה דמכדי רשעתו נפקא לן בגלו נעברות משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות ואי לאו הכי קראי יתירא דגלי גבי בן גרושה וכגלות הו"א דקרא דוהצדיקו וכו' לא אתי אלא לעדי בן גרושה שכן ישראלים דהתם לא אפשר לקיים בו דין הזמה הלכך חייבים מלקות אבל כשהן כהנים אפשר לקיים בהו דין הזמה קמ"ל קראי: (ב) שם השתה למעלה ונאמר השתה למטה מה. נ"ב אינה גז"ש מופנה ולא סיקא אלא גילוי מלתא בעלמא למטה כלמעלה:(ג) תוס' ד"ה ומה וכו' ק"ו והכי נמי קאמרינן לעיל:

*מאי ניהו דלא עשו מעשה היינו דרבה אימא וכן אמר ר"נ אמר רב יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו מאי משלם לפי חלקו אילימא דהאי משלם פלגא והאי משלם פלגא תנינא *משלשין בממון ואין משלשין במלקות אלא כגון דאיתזום חד מינייהו דמשלם פלגא דידיה ומי משלם והא תניא *אין עד זומם משלם ממון עד שיזומו שניהם אמר רבא באומר עדות שקר (א) העדתי כל כמיניה *°כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אלא באומר העדנו והוזמנו בב"ד פלוני כמאן דלא כר"ע דאי כר"ע *הא אמר אף אינו משלם ע"פ עצמו אלא ב באומר העדנו והוזמנו בב"ד פלוני וחוייבנו ממון ס"ד אמינא כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה איהו נמי לא מיחייב קמ"ל:

מתני' ג מעידין אנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה והלא בין היום ובין למחר סופו ליתן לה כתובתה *אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה:

גמ' כיצד שמין אמר רב חסדא בבעל רב נתן בר אושעיא אומר באשה אמר רב פפא ד באשה ובכתובתה:

מתני' מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז על מנת ליתנן לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים ה אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין נותנן מכאן ועד ל' יום בין נותנן מכאן ועד עשר שנים:

גמ' אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו

ואע"ג

רש"י

מאי ניהו · האי ממון ביד בעליו דקאמר ר"נ היינו דלא נעשה מעשה שעדיין לא שילם אלא שנגמר דינו לשלם: משלשין בממון · אם שלשה עדים הן או ארבעה משלשין ביניהם בית דין נעשין שליש ביניהן להשוותם בפרעון אם לפי חלקו אי נמי האי משלשין לישנא בעלמא הוא מחלקין הפרעון בין שלשתן והוא הדין נמי אם ארבעה הן מרבעין: כל כמיניה · בתמיה וכי יכול הוא לחזור בו ויפטר הנדון מלשלם: העדנו · אני ופלוני וחבירו אינו מודה: וחוייבנו ממון · בב"ד שהוזמנו והעמידנו הנדון בדין על הזמתנו וחייבונו בב"ד ומההוא שעתא ממונא הוא גבייהו ואינזה מרשיע את עצמו שכבר הרשיעוהו אלהים: כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה · שאינו נאמן על חבירו: **מתני'** שגירש את אשתו · בפנינו ביום פלוני וזה אומר לא גרשתי ואיני חייב לה כתובה ונמצאו זוממין בעמנו הייתם: והלא בין היום כו' · כלומר מה ישלמו אלו אם תאמר כל הכתובה והלא שמא ימות או יגרשנה היום או מחר וסופו ליתן לה כתובה נמצאו שלא היו מפסידין אותו כלום: אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו · מספק שאם נתארמלה או נתגרשה יטלנה לוקח ואם מתה יירשנה בעלה ויפסיד מעותיו שנתן ובגמ' מפרש מאי קא מחייב להו תנא דמתני' ליתן: **גמ'** כיצד שמין · כלומר מאי קא מחייב להו למיתב דיש לפתור משנתנו לשני צדדים כיצד הרי יש לאיש ולאשה זכות ספק בכתובה זו היא מצפה שאם ימות או יגרשנה תגבה את כולה והוא מצפה שאם תמות בחייו יירשנה יפה כח זכותו מכח זכותה שהוא אוכל פירות הקרקע המיוחד לכתובתה תמיד ולא היא ועוד שהוא מוחזק ועומד והיא מחסרא גובייגא ואם באו למכור לאחר זו זכות ספיקה וזה זכות ספיקו שלו נמכר ביותר משלה ולישנא דמתני' משמע ששמין זכות ספיקה דקתני כמה אדם רוצה ליתן שאם נתארמלה והא ליכא למימר שאותן דמים יתנו הזוממין שהרי לא זכות ספיקה באו להפסידו אלא זכות ספיקו שהיו מחייבין אותו לפרוע מיד ויש לומר דה"ק שמין זכות ספיקה כמה אדם רוצה ליתן בטובת הנאה שלה ואותו לא ישלמו וכל השאר ישלמו שכל השאר היו מפסידין אותו בעדותם אבל אותן דמים לא היו מפסידין אותו שהרי גם עתה כשהוזמו אם היתה רוצה למכרה יתן לה הבעל ברצון טובת הנאה זו או דלמא זכות ספיקו קאמר שיימו ואותן דמים יתנו העדים ולא מחייבינן להו כולי כל הכתובה חוץ מטובת הנאתה דשמא לא היה נפסד כך שאף עתה כשהן זוממין שמא ימות מחר ותגבה הכל תמכרנה לו בטובת הנאה אבל טובת הנאתו יתנו לו שכך היו מפסידין אותו שאם לא הוזמו היה פורע מיד עכשיו שהוזמו יש לו בה זכות ספיקו כבתחלה ושאם נתארמלה דמתני' ה"ק אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובה זו שהיא תלויה בספק שאם נתארמלה תגבנה היא ואם מתה יירשנה בעלה ושמין ב"ד את זכות ספיקו ויתנו לו: רב חסדא אמר בבעל. זכות ספיקו של בעל אומדין כמה אדם רוצה ליתן בו ואותו יתנו הזוממין: רב נתן אמר באשה · זכות ספיקה אומדין ואותו לא ישלמו (וכל השאר ישלמו) וחומר גדול הוא אצלן: אמר רב פפא באשה · שמין כרב נתן ובכתובתה לא ישלמו לו אלא העודף בכתובתה על הדמים הללו אבל לא נכסי מלוג שלה ואע"פ שאף נכסי מלוג היו מפסידין אותו בעדותן מלאכול פירות בחייה ומלירש אותה במותה אין משלמין דיכולין לומר אנו לא העדנו אלא על כתובתה ולא ידענו שהיו לה נכסי מלוג ואני לא כך שמעתיה וכך שמעתי רב חסדא אמר בבעל לפי מה שהן נכסי הבעל אם עידית אם זיבורית אומדין את טובת הנאתה (ג) כשהלוקח מדקדק בכך רב נתן אמר באשה ובא רב פפא ופירש מאי ובאשה דקאמר רב נתן בכתובתה שאם ייחד לה קרקע לכתובתה בו ישומו ולבי מגמגם בה חדא היכי מחייבינן להו זכות ספיקה הלא לא היו מפסידין אותו אלא זכות ספיקו ועוד דהכי איבעי ליה למיתני רב חסדא אמר בנכסי הבעל ותו היכא דייחד לה שדה לכתובתה מאי טעמא דרב חסדא דפליג ולע"ג

תוספות

באומר עדות שקר העדתי · ושוב הוזם לכאורה משמע (ג) דכי אמר הכי משלם חלקו דא"כ בקש להפסיד ממון חבירו בעדותו ולא נראה דהא ליתא מאן דמשלם ממון אלא א"כ הוזם במקום פלוני עמנו הייתם לכך יש לפרש עדות שקר העדתי ושוב הוזמו שניהן דהשתא יש לפרש (ד) כדאמר עדות שקר העדתי סותר עדותו ולא שייכא ביה תורת הזמה כי אם בחבירו ופריך הא כל כמיניה אפי' הוא בעצמו אתי לידי הזמה דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והוי כלא סתר את דבריו וא"כ הוו שניהם זוממין ומשלמין ממון:

ביצד שמין · אותו זכות שיש לו לבעל בכתובתה דמה שהיא תחתיו יותר מאם גרשה לפי שאתה מוצא אותו יפוי כח שיש לו לבעל במה שהיא תחתיו בב' דרכים האחד אם ימכור לאחר זכות ספיקו שאם מתה יירשנה והשני הוא יקנה מאשתו זכות ספיקה שאם תתאלמן או תתגרש שהיא תמכור לו בדמים מועטים ובענין זה יפה כח זכותו יותר מאם(ה) למכור הוא זכות ספיקו כיצד הרי שהיתה כתובתה ק' מנה אם בא למכור זכות ספיקו יתן לו הלוקח כ' מנה נמצא שזכות הבעל כמה הוא במה שהיא תחתיו עולה לכ' מנה בדרך זה וכשהיא מוכרת כתובתה עולה זכותו ס' מנה לפי שאין זכות ספיקה שוה כמו זכות ספיקו חדא שהוא מוחזק ועומד והיא מחסרא גובייגא ועוד שהוא אוכל תמיד פירות הקרקע המיוחד לכתובתה ולא היא ולכך *כשהוא מוכר זכות ספיקו בכ' מנה האשה מוכרת זכות ספיקה הן לבעל הן לאחר במ' מנה הרי לך שיקנה מאשתו זכות ספיקה שתהא לו כל הכתובה של ק' מנה במ' מנה והשתא בדרך זה עולה יפוי כח וזכות הבעל במה שהיא תחתיו לס' מנה כדפירשתי ולכך מבעי ליה כיצד שמין מי אמרינן דשמין לאשה כמה אדם רוצה ליתן בזכות ספיקה דהיינו ארבעים וכל השאר דהיינו ס' מנה ישלמו שכל השאר (ו) מפסידין אותו בעדותן שמעידין שגירשה שהרי היו מחייבין אותו כל הכתובה ולישנא דמתני' משמע הכי דקתני אומדין כמה אדם רוצה ליתן שאם נתארמלה או נתגרשה משמע דשמין באשה או דלמא הא לא אמרינן לשום באשה לחייב העדים לשלם כל הכתובה חוץ מזכות ספיקה כדפי' שמא לא היה נפסד בעדותם כולי האי דשמא לא תמכור לו האשה זכות ספיקה ולכך אין לנו לשום באשה כדפירשתי אלא שמין בבעל כמה יתנו לו בזכות ספיקו אם ימכור בה דהיינו כ' מנה וכך ישלמו לו העדים שכך מפסידין אותו ושאם נתארמלה או נתגרשה דמתני' לאו למימר דשמין באשה אלא ה"ק אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובה (ז) זו שהיא תלויה בספק שאם תתאלמן או תתגרש תגבנה היא ואם מתה יירשנה בעלה ושמין בית דין זכות ספיקו ויתנו לו:

מעידין אנו באיש פלוני שגירש אשתו וכו' · וא"ת וליחייבו שאר כסות(ועונה)*) דהא מפסידין לאשה וי"ל דמיירי שמעשה ידיה שהן **)בידו שוין כשאר כסות (ועונה) ועוד י"ל שאומרת גירשתני וא"כ מחלה לבעלה אותן (ג') דברים ואע"ג דאמרינן האשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת ה"מ היכא דליכא עדים אבל היכא דאיכא עדים לא כדאמרינן בכתובות פרק האשה שנתארמלה (דף כב:):

איכא

*) [טעות] **) [נ"ל בידה]

רבינו חננאל

(הנה) [היינו] לא עשו מעשה ומשלמין: אמר רב יהודה אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו. כגון שבא ואמר אני פלוני ופלוני העדנו והוזמנו בבית דינו של פלוני וחייבונו ממון וזהו משלם לפי חלקו. סד"א כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה איהו נמי לא משלם קמ"ל דמשלם לפי חלקו. אבל אחר שהעיד אם חוזר בו ואמר שקר העדתי לאו כל כמיניה כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. וכי האי גוונא לא א)סגיא דאינו משלם על פי עצמו אלא עדותו שהעיד עדות נכונה חשבינן ומתקיימת. וכן אם נמצא אחד מן העדים זומם אינו משלם כלל דתניא לעולם אין משלמין ממון עד שיזומו שניהן. אבל אם הוזמו כולן משלמין כל אחד לפי חלקו דתנן משלשין במעות ואין משלשין במכות ב) אבל העידו שחייב מלקות ונמצאו זוממין כל אחד לוקה: **מתני'** מעידנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה והלא בין היום בין למחר סופו ליתן לה כתובתה אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה: כיצד שמין. אמר רב חסדא בבעל. רב נתן בר הושעיא אמר באשה: אמר רב פפא באשה ובכתובתה פי' כשם שהעידו עליה שגירשה בעלה ונתן לה כתובתה ונמצאו זוממין אינן משלמין לה כל כתובתה אלא לפי טובת הנאת כתובתה כאשר הוא מפורש בפרק החובל בחברו (פח: פט.) הלוקח חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה כו' כן בכאן משלמין לאיש לפי טובת הנאתו בכתובת אשתו והיא תחתיו: כיצד אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם תמות אשה זו בחיי בעלה ויירשנה בעלה יזכה בה הקונה אותה מן הבעל ואם נתאלמנה או נתגרשה תגבה כתובתה ואבדו מעות הקונה וזהו שהיו *מפסידין הבעל בעדותן *שגירשה והוא שזממו לעשות לבעל · (וחלק

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פי"ג מהל' עדות הלכה ה סמג עשין קט טוש"ע ח"מ סי' לח סעיף א:

יא ב מיי' פי"ח שם הל' א סמג עשין קי:

יב ג ד מיי' פכ"א שם הלכה א סמג שם טוש"ע ח"מ סי' לח:

יג ה מיי' שם הלכה ב סמג שם טוש"ע ח"מ שם:

מסורת הש"ס

ס"א ממון ביד בעלים מאי ניהו

לקמן ה.

[חגיגה טו:]

[כתובות יח: ב"ב קסח. סנהדרין מד:] לעיל ב: לקמן ד: ב"ק ה.

[ב"ק סט.]

הגהות הב"ח

(א) העדתי. נ"ב פירוש דכיון דאמר הכי חייב לשלם חלקו מדיני דגרמי אע"פ דלא הוזם כל עיקר ועד זומם דנקט רב לאו דוקא אלא אפי' לא הוזם אלא שאמר עדות שקר העדתי. אבל תוס' ס"ל דוקא היכא דהוזם וס"ל להך שינויא דהא דתניא עד שיזומו שניהם טעמא הוי דחד שהוזם מאי למימר אמת העדתי ולא בקשתי להפסיד את חבירו מה שאין כן בשניהם הוזמו דכיון דס אמינהם תורה לעדים שבאים להזימם א"כ כאלמונים בקשו להפסיד ולפ"ז בחד שהוזם נמי כיון שאמר עדות שקר העדתי א"כ בקש להפסיד ממון חבירו בעדותו הלכך חייב לשלם כשהוזם אע"פ שלא הוזם חבירו וז"ש התוס' דכיון דאמר הכי א"כ בקש להפסיד ממון חבירו בעדותו הלכך משלם חלקו והקשו ע"ז דהא ליכא למ"ד דמשלם ממון

[illegible]

איבא דאמרי המלוה חבירו (בשטר) לעשר שנים אין שביעית משמטתו · אומר ר"ת דהלכה כלישנא בתרא דה"נ מתני' מסייע ליה וקשיא ללישנא קמא (א) ובאזהרות הגיה ר"ת *זמן עשר (כסף) כי ילוטו ולא במשפט בחלי ימיו יעזבנו :

המוסר שטרותיו לב"ד · פירש הקונט' דהיינו פרוזבול ולא נראה דהא במסכת שביעית (פ"י מ"ב) תני המוסר שטרותיו לב"ד והדר קתני פרוזבול אינו משמט אלמא תרי מילי נינהו לכך נראה דתרי מילי נינהו ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא אינו משמט :

ושמואל אומר אין לו עליו אונאה · וא"ת מי דמי הכא השביעית ודאי עקר אבל התם מי יימר דעקר כדאמרי' בהזהב (ב"מ דף נא:) [שמא לא יהא בו אונאה] רש"ל וי"ל דה"נ מי יימר דעקר שמא יפרע לו קודם :

על מנת שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה · פי' הקונטרס על מנת כו' כלומר אני מבטיחך מאונאה שאין בו והרי יש בו אונאה דהויא מקח טעות שכחם (ב) ולא נראה דהיכי מדמה ה"נ על מנת שלא תשמטני שביעית שביעית משמטת והתם לא שייך טעמא דמקח טעות ולכך פי' רשב"ם ע"מ שאין בו אונאה משמע שלא יחול איסור לאו דלא תונו על המקח וע"כ הוא חל שאין יכול לבטל (ג) מאותה אונאה ע"מ שאין לך עלי אונאה כלומר שלא תתבע לי האונאה אלא תמחול לי תנאו קיים וה"נ על מנת שלא תשמט שביעית כלומר שלא יחול איסור שביעית אם אקח ממך אחר השמטה שביעית משמטתו והשתא ניחא שהן שוין : אמר

ואע"ג דהשתא · בשביעית לא קרינא ביה לא יגוש שהרי אם בא לנגשו בלא שביעית נמי אינו יכול לא אמרי' כיון דלא קרינן ביה לא יגוש לא קרינן ביה שמוט דסוף אתי לידי לא יגוש והכי משתמע ביה קרא לא יגוש בזמנו את רעהו כי קרא שמטה קודם לכן :

מוסר שטרותיו לב"ד · הוא פרוזבול שהתקין הלל שכתוב בו מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה : אין משמיטין · דלא קרינן ביה לא יגוש שהרי אינו תובע כלום : לדידי מיפרשא לי כו' אין לו עליו אונאה · שהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים ואם אמר לו ע"מ שאין בו אונאה אין זה מתנה שימחול לו אונאתו אלא הוא התנה עמו שאינו אונהו במכר זה והרי אנו רואים שיש בו אונאה ובהאי מודה שמואל דיש לו עליו אונאה ה"נ אם אמר לו *לוה הלוני על מנת שלא תשמטני אתה בשביעית תנאי הוא זה ואע"פ שהתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים אבל אם אמר לו על מנת שלא תשמטני שביעית השביעית אינה מסורה בידו להתנות שלא תהא השביעית משמטת לפיכך אין כאן תנאי : חביבי · תרגום של דודי רבי חייא אחי אביו היה : שהוא כזו · שקרויה שנה : הפותח בית הצואר · שעשה פה לחלוק חדש : חייב · שתיקן כלי האי דנקט לה הכא משום דאמר רב יהודה לעיל המלוה את חברו לעשר שנים כו' ואותביה רב כהנא נקט נמי לכולהו הנך מילי דשמעתין דאמרינהו רב יהודה ואותביה רב כהנא : וכי מה בין זה למגופת החבית · דאמרינן בפרק חבית שנשברה (שבת דף קמו.) דמתיז ראשה בשבת בסייף לפתוח את החבית : זה · דבית הצואר היה חיבור הלכך פתח תיקון חדש הוא זה אבל המגופה אע"פ שהיא טוחה על פי החבית בטיט אין זה חיבור והוה לה כפתוחה ועומדת : חסר קורטוב לא גרסינן ברב יהודה : לא פסלוהו · זיל בתר חזותא ויין אינו פוסל את המקוה ופסול מקוה במים שאובין מדרבנן הוא : והתני ר' חייא. שלשת לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה : הורידו את המקוה · מהכשרו לפסול : הא ר' יוחנן בן נורי · רב כרבי יוחנן בן נורי דאזיל בתר חזותא :

חסר

תורה אור

דברים טו ואע"ג דהשתא לא קרינן ביה °לא יגוש סוף אתי לידי לא יגוש מתיב רב כהנא אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף זוז בידו בין ליתן מכאן ועד ל' יום ובין ליתן מכאן ועד עשר שנים ואי אמרת שביעית משמטתו כולהו נמי בעי שלומי ליה אמר רבא הב"ע במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד דתנן **המלוה על המשכון ב והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין איכא דאמרי א"ר יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים ג אין שביעית משמטתו ואע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש אמר רב כהנא אף אנן נמי תנינא אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף זוז בידו בין ליתן מכאן ועד ל' יום ובין ליתן מכאן ועד עשר שנים ואי אמרת שביעית משמטתו כולהו נמי בעו שלומי ליה אמר רבא הב"ע במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד דתנן המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמיטין ואמר רב יהודה אמר שמואל האומר לחבירו ע"מ שלא תשמטני שביעית שביעית משמטת לימא קסבר שמואל מתנה על מה שכתוב בתורה הוא *ד וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל והא איתמר *האומר לחבירו על מנת שאין לך עלי אונאה רב אומר ה יש לו עליו אונאה ושמואל אומר אין לו עליו אונאה הא איתמר עלה *אמר רב ענן לדידי מפרשא *ליה מיניה דשמואל על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה על מנת שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה ה"נ ו על מנת שלא תשמטני בשביעית אין שביעית משמטתו ע"מ שלא תשמטני שביעית שביעית משמטתו תנא *ז המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום סבר רבה בר בר חנה קמיה דרב למימר ה"מ במלוה בשטר דלא עבד איניש דטרח דכתב שטר בציר מתלתין יומין אבל מלוה על פה לא אמר ליה רב הכי אמר חביבי ח אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה תניא נמי הכי המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה אמר ליה שמואל לרב מתנה *לא תיתיב *אכרעיך עד דמפרשת לה להא שמעתא מנא הא מילתא דאמור רבנן המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה א"ל דכתיב °קרבה שנת השבע שנת השמטה דברים טו ממשמע שנאמר קרבה שנת השבע איני יודע שהיא שנת שמטה אלא מה תלמוד לומר שנת השמטה לומר לך [*יש] שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חבירו סתם שאינו רשאי לתובעו בפחות משלשים יום *דאמר מר שלשים יום בשנה חשוב שנה *ואמר רב יהודה אמר רב ט הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת מתקיף לה רב כהנא וכי מה בין זה למגופת חבית א"ל זה חבור וזה אינו חבור ואמר רב יהודה אמר רב י שלשת לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב של יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו מתקיף לה רב כהנא וכי מה בין זה למי צבע דתנן *ר' יוסי אומר כ מי צבע פוסלין את המקוה בשלשת לוגין א"ל רבא התם מיא דצבעא מקרי הכא חמרא מזיגא מקרי והתני רבי חייא הורידו את המקוה אמר רבא לא קשיא הא רבי יוחנן בן נורי הא רבנן דתנן *שלשת לוגין מים

הסר

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ט מהל' שמיטין הל' יד סמג עשין קמט טוש"ע ח"מ סי' סז סעיף ב וסעי' יב: [יותר מבואר בתוס' דב"ב קמה: ד"ה ואין השביעית כו']

טו ב מיי' שם הל' טו טוש"ע שם סעיף יח:

טז ג מיי' שם הל' ט טוש"ע שם סעיף י :

יז ד מיי' פי"ז מהלכות אישות הלכה ט סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' לח סעיף ה בהג"ה :

יח ה מיי' פי"ג מהלכות מכירה הל' ג סמג לאוין קע טוש"ע ח"מ סי' רכז סעיף כא :

יט ו מיי' פ"ט מהל' שמיטין הל' י סמג עשין סז טוש"ע ח"מ סי' סז סעיף ט :

כ ז ח מיי' פי"ג מהל' מלוה הלכה ה סמג עשין צד טוש"ע ח"מ סי' עג סעיף א :

כא ט מיי' פ"י מהל' שבת הלכה י סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שיד סעיף ג :

כב י מיי' פ"ז מהל' מקואות הלכה י סמג עשין רמח טוש"ע י"ד סי' רא סעיף כג :

כג כ מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעיף כד וסעיף כה :

רבינו חננאל

אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חברו לי' שנים אין שביעית משמטת ואע"ג דאחר עשר שנים אתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. ומסייעא ליה מהא דתנן אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהא בידו אלף זוז בין ליתנם מיכן עד שלשים יום ובין ליתנם מיכן ועד עשר שנים ואי אמרת המלוה לעשר שנים שביעית משמטתו כולהו אלף זוז בעי לשלומי דהא אי אפשר לעשר שנים בלא שמיטה . ודחה א)רבה ואמר מתני' במלוה על המשכון או במוסר שטרותיו לב"ד דכי האי גוונא (המלוה לעשר שנים) אינו משמט דתנן המלוה את חברו על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד אין משמטין . ואמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חברו על מנת שלא תשמטנו שביעית כו'.ואסיק' אמר רב ענן לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה על מנת שאין בו אונאה הרי יש בו אונאה . הכא נמי על מנת שלא תשמטנו שביעית אין שביעית משמטתו על מנת שאין השביעית משמטתו שביעית משמטתו ב) : תניא המלוה את חברו סתם אין רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד מלוה בשטר ואחד מלוה על פה . מנא הני מילי מדכתיב קרבה שנת השבע איני יודע שהיא שנת השמטה מה ת"ל שנת השמטה אלא יש לך שמטה אחרת שמשמטת כשנת השבע ואיזו היא זה המלוה את חברו סתם שאין רשאי לתובעו פחות מל' יום שהן חשובין כשנה דאמר מר שלשים יום בשנה חשובים שנה : אמר רב הפותח בית הצואר בבגד בשבת בשגגה חייב חטאת . ואינו דומה למגופת החבית שמותר כי זה חיבור ומגופת החבית אינה חיבור . אמר רב ג' לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב יין (ומראהו) [ומראיהן] כמראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו . ולא דמו למי צבע דפוסלין בג' לוגין דהתם מיא דצבעא מיקרו והמים הן שפוסלין המקוה הכא חמרא מזיגא מיקרי . איני והתני ר' חייא הורידו את המקוה. כלומר ג' לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב יין הורידו את המקוה מהכשירו . ופירק רבא רב דאמר כר' יוחנן בן נורי ור' חייא כרבנן דתנן (במקואות פ"ז מ"ה) ג' לוגין

חסר

א) לפנינו הגירסא רבא. ב) כ"ה גירסת רביט וה"ע דעל מנת שלא תשמיטנו (כבנין הפעיל) שביעית הוא כאילו אמר על מנת שלא תשמיט אתה הלוה את החוב בשביעית. כי שביעית הוא כמו ב ביעים כדכתיב והשביעית תשמטנה (שמות כג יא) :

מסורת הש"ס

שביעית פ"י מ"ב גיטין לו

רש"א סמלוה ע"מ

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה איכא כו' קמא ובאזכרות הגיה:(ב) ד"ה על כו' שכחם לו ולא :

(ג) בא"ד לבטל הלאו מאותה ·

[קדושין יט: וש"נ]

ב"מ נא. כתובות פד.

ס"א פ י

[תוספתא דב"מ פרק י']

[קדושין לו: וש"נ]

[עמ"ש תוס' נזיר כד: בד"ה אמר שמואל וכו' פירוש על זה]

גירסת מהר"ס

ר"ה י: [נדה מד: מה.]

שבת מח.

עירובין כט: מקוא' פ"ז מ"ג

חולין כו. מקואות פ"ז מ"ה

חסר קורטוב שנפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין ונפלו למקוה לא פסלוהו [א]וכן ג' לוגין מים חסר קורטוב שנפל לתוכן קורטוב חלב ומראיהן כמראה מים ונפלו למקוה לא פסלוהו ר' יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר המראה (א) הא מיבעיא בעי לה רב פפא דבעי רב פפא רב תני חסר קורטוב ברישא אבל שלשה לוגין לתנא קמא פסלי ואתא ר' יוחנן למימר הכל הולך אחר המראה ורב (ב) אומר כר' יוחנן בן נורי או דלמא [ב]רב לא תני חסר קורטוב ברישא ור' יוחנן בן נורי כי פליג אסיפא הוא דפליג ורב דאמר כדברי הכל לרב פפא מיבעיא ליה לרבא פשיטא ליה *אמר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא אמר ליה אביי את אמרת *לה ניהלן והכי אמרת ניהלן דרב לא תני חסר קורטוב ברישא ורבי יוחנן אסיפא פליג ורב דאמר כדברי הכל ואמר רב יהודה אמר רב [ג]חבית מליאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה חיישינן לשלשה לוגין שלא יהו במקום אחד ודוקא לים הגדול דקאי וקיימא אבל נהרא בעלמא לא תניא נמי הכי חבית מליאה יין שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה חיישינן לשלשה לוגין שאובין שלא יהו במקום אחד [ג] וכן ככר של תרומה שנפל שם טמא מאי וכן מהו דתימא התם אוקי גברא אחזקיה הכא אוקי תרומה אחזקה קמ"ל: **מתני'** *מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין דברי ר' מאיר וחכ"א [ד]כל המשלם אינו לוקה מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין לוקין שמונים משום (שמות כ) °לא תענה ברעך עד שקר ומשום (דברים יט) °ועשיתם לו כאשר זמם דברי ר' מאיר וחכ"א [ה]אין לוקין אלא ארבעים: **גמ'** בשלמא

רש"י

חסר קורטוב גרסינן הלא ברישא ובסיפא: לא פסלוהו · משום דחסרו קורטוב אבל אי הוו מעיקרא שלשת לוגין שלמים ונפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה יין פסלוהו והא דתני רבי חייא הורידו את המקוה כי האי תנא סבירא ליה: לא פסלוהו · טעמא דסיפא נמי משום דחסר קורטוב הוי וגבי יין נמי הוי מצי למיתני כי האי גוונא ברישא וניתנינהו בחדא בבא הכי שלשת לוגין מים חסר קורטוב שנפל לתוכן קורטוב יין או חלב בין שמראיהן כמראה מים בין שמראיהן כמראה יין לא פסלוהו אלא כי אורחא דמילתא קתני להו שהיין שהוא אדום הופך את המים ממראיהן אבל החלב אין דרכו להפוך את מראיתן: הכל הולך אחר המראה · וגבי יין אפילו הוו מעיקרא שלשת לוגין שלמין כיון דמראיהן כמראה יין לא פסלוהו ורב כוותיה סבר ליה וגבי חלב אע"ג דמעיקרא חסר קורטוב הוו משלים להו חלב: והא מיבעיא בעי לה כו'. ההא (ג) פרקין דאוקימנא לרב כרבי יוחנן בן נורי ולא כרבנן: דבעי רב פפא · רב דאמר לעיל לא פסלוהו היכי תני מי תני חסר קורטוב ברישא ואי הוו שלמים פסלו ודלא כרב ואיהו דאמר כר' יוחנן או דלמא רב לא תני ברישא חסר קורטוב ואמרה למילתיה דלעיל אפילו כרבנן דרבנן תרוייהו בעו שיעורא וחזותא ורב דאמר כדברי הכל דכולי עלמא חזותא מיהת בעינן: לרבא פשיטא ליה · דרב תני חסר קורטוב ברישא דלא בעי תנא קמא אלא שיעורא ורב דקפיד נמי אחזותא כר' יוחנן בן נורי אמרה למילתיה: אמר רב יוסף לא שמיעא לי הא שמעתא · תלמידו של רב יהודה אני ולא שמעתי מפיו שמועה זו דאמרן לעיל בשמיה ג' לוגין מים שנפל לתוכן כו': א"ל אביי כו'. רב יוסף חלה ושכח תלמודו *והיה אביי מזכירו מה שקיבל הימנו: ואת אמרת ניהלן. כששנית משנה זו אמרת לנו עליה ההיא מימרא דרב יהודה אמר רב ופירשת לנו דרב לא הוה תני חסר קורטוב ברישא ואמר למילתיה לדברי הכל: הטובל שם · באותו מקום: לא עלתה לו טבילה · שמא כל מים שהיו בחבית עומדים יחד ושמא בא זה ראשו ורובו במים שאובין וזה אחד מן הפוסלין את התרומה: אי אפשר לשלשת לוגין כו' · לא גרסינן דהא ודאי אפשר אלא חיישינן לשמא וסיפא דמילתא מוכחא דמשום שמא הוא דאמרינן לקמן טעמא משום דמוקמינן גברא אחזקיה: תניא נמי הכי · דחיישינן בים הגדול למשקין הנופלין בו שהם עומדים במקומם: חבית של יין גרסינן בברייתא והכי גרסינן בתוספתא (דמקואות פ"ה): וכן ככר של תרומה שנפל שם · אחר שטבל זה ועלה: טמא · שמא היין עומד במקומו ונטמא מחמת האדם וחזר וטימא את הככר: מאי וכן · פשיטא כיון דחיישת לשמא היין עומד במקומו איכא למיחש שנטמא הככר: מהו דתימא · אף על גב דלגבי טבילה חיישינן לגבי ככר לא חיישינן דהא מילתא ספיקא היא אי קאי יין בדוכתיה אי לא וגבי גברא הוא דאמרינן לא עלתה לו טבילה אוקי גברא אחזקיה *והוא טמא היה ובטבילת ספק אתה בא לטהרו אל תטהרנו מספק והכא אוקי תרומה אחזקה והיא בחזקת טהורה קיימא קמ"ל: **מתני'** שלא השם המחייבו מלקות מחייבו תשלומין · מלקות משום לא תענה ותשלומין משום כאשר זמם: השם · המקרא: כל המשלם אינו לוקה. דכתיב כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות ובמסכת כתובות (דף לב.) מקשינן ונימא כל הלוקה אינו משלם וילקו כל הזוממין ולא ישלמו ומשנינן בפירוש רבתה תורה עדים זוממין לתשלומין ויליף לה התם: אין לוקין אלא ארבעים. משום כאשר זמם אבל משום לא תענה לא לקי כדמפרש בגמרא: **גמ'** מוליא

תוספות

אמר רב יהודה אמר רב חבית מלאה מים · כך גיר' הקונטרס וקאמר לא עלתה לו טבילה משום מים שאובין ולא נראה דהא מדשוי להו השקה כמחוברים לטהרם מטומאה הוא הדין לענין טבילה נמי ועוד דאמרינן בביצה (דף יח: ושם) מטבילין כלי על גבי מימיו לטהרו והיכי סלקא ליה טבילה בגו מנא הא המים שבתוכו שאובין ולא מיערבי ובהשקה בעלמא *עדיף להו אלא ודאי נעשין מחוברין גם לענין טבילה לכך נראה דגרסינן במילתיה דרב יהודה חבית מלאה יין ולכך לא עלתה לו טבילה דמי הים קוו וקיימי ושמא עדיין הוא צבור ועומד במקומו (ד) ואיסור ניכר וטובל ביין אבל נהרא בעלמא לא דודאי מתערב במים ואז לא היה בעין ועלתה לו טבילה ומיירי ביין לבן שאינו משנה מראית המים דאי ביין אדום ניחזי אם שינה מראית המים אם לא: **תניא** נמי הכי חבית מלאה יין · וגם רש"י לא גרים הכא מים כי אם יין דאם לא כן מאי קאמר וכן ככר של תרומה שנפל לשם טמא (ה) והא [אפי'] בעינייהו ולא נתערבו מ"מ אינה מקבלת טומאה (וטהרה) [דטהרו] בהשקה דהרי הם מחוברין למקוה והכי תנן בביצה (דף יח:) מטבילין כלי ע"ג מימיו לטהרו:

לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין · פי' (ו) מקרא דמביאן לידי מכות דהיינו מלא תענה אינו מביאן לידי תשלומין אלא מקרא ועשיתם לו כאשר זמם ומש"ה לוקה ומשלם משמע דאי ליכא אלא חד קרא אינו לוקה ומשלם וקשה הא אמרי' בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף צא. ושם) החוסם פי פרה לדוש בה לוקה ומשלם אע"ג דליכא אלא חד לאו דלא תחסום לכך פירש ה"ר מאיר מבורגוני דה"ק שלא השם המביאן לידי מכות (ז) אינו צריך להביאן לידי תשלומין דתשלומין לא בעו אזהרה דאי בעו אזהרה ודאי לא לקי דלא למלקות אתא כי אם לתשלומין כדאמרינן (לקמן דף יג:) לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו אלא לא בעו אזהרה דליכא אזהרה בשן ועין וכתיב שלם ישלם בלא אזהרה הלכך לא תענה למלקות אתא וכן בהך דלא תחסום ע"כ דאזהרה דלא תחסום לא אתיא אלא למלקות דתשלומין ממילא נפקא דכיון דאינו רשאי לחסום דין הוא שישלם מה שראויה לאכול באותה שעה דליכא למימר דאזהרה אתא לממון ולא למלקות דאם כן לכתוב קרא בלשון עשה האכל שור בדישו ושמענא שפיר דאם לא האכיל חייב אלא ע"כ אזהרה כי אתא למלקות אתא: בשלמא

[חסר קורטוב] מים שנפל לתוכן קורטוב יין ומראיהן כמראה היין ונפלו למקוה לא פסלוהו. ג' לוגין חסר קורטוב ונפל לתוכן קורטוב חלב והרי מראיהן כמראה מים ונפלו למקוה לא פסלוהו ר' יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר הנראה: ואקשינן . איני דפשטה רב כר' יוחנן בן נורי ור' חייא כרבנן והא רב פפא מיבעיא הוה בעי לה (ואמר) והוה אמר רב ברישא דמתני' הכי תני לה ג' לוגין מים חסר קורטוב ונפל לתוכן קורטוב יין לא פסלו המקוה הא ג' לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב יין פסלי המקוה ור' יוחנן בן נורי אומר הכל הולך אחר הנראה וכיון שמראיהן כמראה יין אע"פ שנפל לתוך ג' לוגין לא פסלו המקוה ורב דאמר כר' יוחנן בן נורי או דלמא רב מתניתין ג' לוגין שנפל לתוכן קורטוב יין לא פסלו המקוה תני לה ורב דאמר לדברי הכל ור' יוחנן בן נורי בחלב הוא דפליג ואסיפא דקתני ג' לוגין חסר קורטוב הוא דפליג אבל ארישא מודה . ואמרינן רב פפא הוא דמיבעיא ליה אבל רבא פשיטא ליה . וראינו משניות מדוקדקות שאין כתוב בהן ברישא דמתניתין חסר קורטוב א) וקיימא לן כרב לדברי הכל ב). קורטוב מפורש בהמוכר את הספינה (דף צ.) שהוא חלק א' מח' בשמינית: רב יוסף כשחלה איעקר ליה תלמודיה ושכח ממנו לפיכך היה אומר לא שמיעא לי הא שמעתא וכך מפורש בנדרים: אמר רב חבית מליאה מים שנפל לים הגדול הטובל באותו מקום לא עלתה לו טבילה לפי שאי אפשר ג) לג' לוגין מים שלא יהיו במקום אחד . ותניא כוותיה . ודוקא בים הגדול דקוו וקיימי מיא אבל בנהרות דמשכי לא . תניא בתוספתא ד) חבית שנשברה בים ומרא' אותו מקום כמרא' יין הטובל באותו מקום לא עלתה לו טבילה ולא עוד אפילו נפל שם ככר של תרומה טמא: כל המשלם אינו לוקה ואמרינן

כד א ב מיי' פ"ז מהל' מקואות הלכה יא סמג עשין רמח טוש"ע י"ד סי' רא סעיף כג:
כה ג מיי' שם הל' ח [וע"ל פ"ו הל' י] סמג שם:
כה [ג] [שם]:
כו ד מיי' פי"ח מהל' עדות הל' א ופי"ח מהלכות סנהדרין הלכה ב טח"מ סי' לח:
כז ה מיי' פי"ח מהל' עדות הל' א סמג עשין קי:

[עירובין י. וש"נ]

כתובות לב:

[כדאיתא בנדרים מא.]

יוצא בחזקת טמא רש"ל

מתני' מעידנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין דברי ר' מאיר . פי' לוקין שעברו על לא תענה ומשלמין מדכתיב ועשיתם לו כאשר זמם . וחכ"א כל המשלם אינו לוקה ואמרינן

א) וכן פי' כל המפרשים דמתני' ועי' תוס' רע"ק שם ועי' בתוס' שנ"ן כאן: ב) נראה שכוון רבינו בזה דאין הולכין אחר המראה רק בנפל לתוכן יין דאתיא כד"ס אבל בסיפא קיי"ל כת"ק דאין הולכין אחר המראה וכן פסקו הפוסקים: ג) עי' ריטב"א: ד) עיין בחי' הרמב"ן שכ"ב וכן ר"ח סבירא זו התוספתא כאן בלשונה וכו' אלא שאין זה מחוור בעיני וכו':

הגהות הב"ח (א) גמ' המראה והא מיבעיא: (ב) ורב דאמר כר' יוחנן: (ג) רש"י ד"ה והא כו' אהא פרקין דאוקימנא: (ד) תוס' ד"ה אמר וכו' במקומו ואינו ניכר: (ה) ד"ה תניא וכו' טמא דאע"פ דהוו בעינייהו ר' איגר ד"ה לוקין וכו' פי' רש"י מקרא: (ז) בא"ד מכות מביאו לידי תשלומין כלומר אינו צריך:

בשלמא לרבנן °*כדי רשעתו כתיב משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות אלא רבי מאיר מ"ט אמר עולא גמר ממוציא שם רע מה מוציא שם רע [א]לוקה ומשלם אף כל לוקה ומשלם מה למוציא שם רע שכן קנס סבר לה *כר' עקיבא דאמר עדים זוממין קנסא הוא איכא דמתני להא דעולא אהא *דתניא °לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר וגו' בא הכתוב ליתן עשה אחר ל"ת לומר [ב]שאין לוקין עליו דברי ר' יהודה ר' *עקיבא אומר לא מן השם הוא זה אלא משום דה"ל לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו מכלל דר' יהודה סבר *לאו שאין בו מעשה לוקין עליו מנא ליה אמר עולא גמר ממוציא שם רע מה מוציא שם רע לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אף כל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו °מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם אלא אמר ריש לקיש גמר מעדים זוממין מה עדים זוממין לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אף כל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו מה לעדים זוממין שכן [ג]אין צריכין התראה מוציא שם רע יוכיח *וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן לאו שאין בו מעשה ולוקין עליו אף כל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו מה להצד השוה שבהן שכן קנס הא לא קשיא רבי יהודה לא סבר לה כרבי עקיבא אלא מה להצד השוה שבהן שכן *יש בהן צד חמור ורבי יהודה צד חמור לא פריך °ורבנן האי °לא תענה ברעך עד שקר מאי דרשי ביה ההוא מיבעי ליה לאזהרה לעדים זוממין ורבי מאיר אזהרה לעדים זוממין מנא ליה אמר רבי ירמיה נפקא ליה °מוהנשארים ישמעו ויראו ולא יוספו עוד ורבנן ההוא מיבעי ליה להכרזה

רש"י

מוליא שם רע · לא מלאתי לבתך בתולים: לוקה ומשלם · דכתיב (דברים כב) ויסרו אותו וענשו אותו ואמרי' בכתובות (דף מו.) ויסרו זה מלקות וילפינן לה מקראי: שכן קנס · וכל קנס חידוש הוא ומחידוש לא ילפינן לממונא: איכא דמתני לה · להא דעולא: לומר שאין לוקין עליו · שהעשה האמור אחריו תקנתו וכפרתו על עבירת הלאו: לא מן השם הוא זה · אין טעם זה עיקר דלאו שניתק לעשה אין לוקין עליו אלא מפני מה המותיר אינו לוקה לפי שהוא לאו שאין בו מעשה: גמר מעדים זוממין מה עדים זוממין לאו שאין בו מעשה ולוקין · עדים זוממין לוקין על לדיבורם בעדי בן גרושה ובן חלוצה: עדים זוממין אין צריכין התראה · בכתובות אמרינן טעמא באלו נערות (דף לג.) כתרי בהו אימת כו' אבל כל שאר עונשין בב"ד של מטה צריכין התראה: צד חמור לא פריך · הואיל וחומרו של זה אינו חומרו של זה אין טעם המלקות תלוי בו: לאזהרה לעדים זוממין · לענשן בדין הזמה ולא ניתן לעונש מלקות אלא שלא היה לו לענשן בדין הזמה אלא א"כ הזהיר: והנשארים ישמעו ויראו ולא יוספו לעשות · הרי אזהרה בפרשת עדים זוממין כתיב: להכרזה

תוספות

בשלמא לרבנן כתיב כדי רשעתו כו' · והאי רשע רוצה לומר ממון כדמוכח בכתובות (דף לב: ושם) אלא ר' מאיר מאי טעמא פירוש הא כתיב כדי רשעתו דמשמע משום רשעה אחת אתה מחייבו וכו' וא"ת ומאי פריך והא בכתובות מוקי האי קרא ללוקין ולמיתה וי"ל דכל זה מן הפירכא אלא לר' מאיר הוה ליה למדרש ולומר רשעתו שאין אתה מחייבו משום שתי רשעיות *ולא ללוקין ולמיתה: גמר ממוציא שם רע · וא"ת לילפו נמי עדים זוממין ממוציא שם רע דאע"פ (א) דהאי לאו שאין בו מעשה ולמה לי והיה אם בן הכות הרשע ויש לומר דמוציא שם רע גופיה לא ידענא דלקי אלא מוהיה אם בן הכות הרשע כדקאמר בפ' נערה שנתפתתה (כתובות דף מו.) למדנו יסרו מויסרו ויסרו מבן [ובן מבן והיה] אם בן הכות הרשע: סבר לה כר"ע דאמר עדים זוממין קנסא הוא · פי' ולהכי יליף ליה ממוציא שם רע ורבנן סברי ממונא הוא ולהכי לא ילפינן ליה ממוציא שם רע משמע דלר"מ אינו לוקה ומשלם אלא גבי קנס אבל גבי ממון לא וקשה דבפ' השוכר את הפועלים (ב"מ דף צא. ושם) תניא החוסם פי פרה ודש בה לוקה ומשלם ד' קבין לפרה וג' קבין לחמור ומוקי לה כר' מאיר דאית ליה לוקה ומשלם והתם ממון הוא ועוד דאמרינן בפ' אלו נערות (כתובות דף לג: ושם) ר"מ לוקה ומשלם אית ליה מת ומשלם לית ליה משמע בכל ענין וכן קשה (ב) מדרבנן דע"כ לא פליגי רבנן עליה דרבי מאיר אלא משום דסבירא להו דעדים זוממין ממונא הוא ולכך לא מצי יליף ממוציא שם רע אבל בקנס מודו דילפינן לוקה ומשלם ממוציא שם רע ובפרק אלו נערות (ג) (שם דף לג.) גבי קנס פריך הא קי"ל דאינו לוקה ומשלם פירוש כרבנן דר"מ אלמא פליגי רבנן אפי' גבי קנס וי"ל דודאי בין לר"מ בין לרבנן ליכא חילוק בין ממון לקנס לענין דין דלוקה ומשלם דהא מכדי רשעתו ילפינן ליה וכדי רשעתו כתיב גבי עדים זוממין הלכך לר' מאיר דסבר עדים זוממין קנסא הוא ושפיר ילפינן להו ממוציא שם רע למימרא דלוקין ומשלמין א"כ כדי רשעתו דנכתב גבי דידהו דממעט שתי רשעיות ליכא לאוקומה במלקות וממון ולריכי לאוקומי במיתה ומלקות כדאיתא בפ' אלו נערות א"כ ודאי אמר ר"מ בכל דוכתי דלוקה ומשלם אף לגבי ממון דמהיכא תיתי למעוטי אבל רבנן דסבירא להו דעדים זוממין ממונא הוא לכך לא ילפינן ממוציא שם רע דלוקה ומשלם והלכך דרשינן מקרא מכדי רשעתו במספר למעוטי שתי רשעיות במלקות וממון דאינו לוקה ומשלם מעתה יאמרו רבנן בכל מקום אף גבי קנס דאינו לוקה ומשלם מכדי רשעתו דהא משמע שפיר דאתי למעוטי כל ב' רשעיות בין ממון בין קנס: הא לא קשיא ר' יהודה לא סבר לה כר"ע · דאמר עדים זוממין קנסא הוא משמע הכא דלר"ע דאית ליה דעדים זוממין קנסא לית ליה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו דלא מצי יליף מהאי דינא וקשה דהא ר"ע אמר (לקמן דף כא:) המקיים כלאים בכרם לוקה ופירש בערוך דהיינו שמניח אותו בסוף שדהו כשמלאה זרועה דהוי לאו שאין בו מעשה לכך נראה דהמקיים כלאים בכרם היינו שעשה גדר סביב הכלאים (א): אלא מה להצד השוה שבהן שיש בהן צד חמור · זה אין צריך התראה *וזה לוקה ומשלם ותימה דהא אין זה פירכא שוה ופירש ר"י דפריך שכן הם משונים ביותר משאר מלקיות שאין צריך התראה *מה שאין כן בשאר מלקיות ועוד יש לומר שכן יש בהם צד חמור שהן לוקין על דיבורם שלא עוו אלא במוצא פיהם דהכי נמי פריך בירושלמי לעיל גבי ההיא דגמרינן ממוציא שם רע ופריך מה למוציא שם רע שכן דיבור הוא ור' יהודה (ד) סבר צד חמור לא פריך לפי' *דירושלמי דעדים זוממין בדיבורן איתעביד מעשה (ג): ורבנן האי לא תענה מאי עבדי ליה · דהא דקאמר לעיל גבי לא תענה משום דהוי לאו שאין בו מעשה היינו אי לאו קרא דוהלדיקו אבל בתר דגלי לן קרא דוהלדיקו דשייך ביה מלקות יש לנו לומר (ה) דלקי מלא תענה ואם תאמר דלא לילקי °משום *דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו והכא האי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד עדות נפשות מיהו יש לומר דעדיפא משני דלגבי מלקות גופיה איצטריך לאזהרה כדפרי' אבל לעיל גבי מאתים זוז קשה למה לי כדי רשעתו לומר דלא לקי תיפוק ליה דלא תענה הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו וכי תימא לגבי אזהרת ממון (ו) דנפקא מינה לא חשיב לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד זה אינו דהא אמרינן בפרק מי שהחשיך (שבת דף קנד. ושם) דמחמר בשבת דלא לקי משום דנפיק מלא תעשה מלאכה אתה ובהמתך והוא הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד במלאכת גופו אע"ג דבמחמר גופיה ליכא שום לד דמיתת ב"ד מכל מקום חשיב ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין כיון דלאו דידיה אתיא נמי למיתת ב"ד הכא נמי לא שנא וי"ל דשאני הכא דגלי קרא כדאמר רחמנא והיה אם בן הכות הרשע מכלל דלקי משום לא תענה דלא ענש אלא א"כ הזהיר אבל מ"מ קשה לעיל (ד' ב:) דפריך ותיפוק ליה מלא תענה ולמה לי והיה אם בן הכות הרשע לישני אי לאו דגלי קרא הוה אמינא דלא לקי משום דלא תענה (ז) לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כדפרישית וי"ל דעדיפא מיניה משני ועוד יש לומר דפריך לר"מ דנפקא ליה אזהרה לעדים זוממין מולא יוספו לעשות: לאזהרה לעדים זוממים · ואם תאמר לעיל גבי מעידים שחייב מאתים זוז לימא האי טעמא לרבנן למה ליה למימר מכדי רשעתו נפקא ויש לומר דהכי קאמר לאזהרת עדים זוממין שמעידין באיש פלוני שחייב מלקות דלא הוי לקי מכאשר זמם אי לאו הזהיר דלא ענש עונש הגוף אלא אם כן הזהיר אבל לעיל דמיירי מכאשר זמם דממון ודאי לא בעי אזהרה:

א) [וע"ע תוס' ע"ז סד. ד"ה ר"ע אומר] ב) [ועי' תוס' כתובות לב: סד"ה שכן]

אין

עין משפט נר מצוה

כח א מיי' פ"ג מהל' נערה הלכה א סמג לאוין כז ועשין נו:
כט ב מיי' פ"י מהל' קרבן פסח הל' יא:
ל ג מיי' פי"ח מהלכות עדות הלכה ד:

רבינו חננאל

ואמרינן בשלמא לרבנן כו'. ופשוטה היא. אלא לר' מאיר דקתני לוקה ומשלם מאי טעמא. ואמרינן גמר ממוציא שם רע דכתיב ביה ויסרו אותו וכתיב ביה וענשו אותו מלקות וממון כך עדים זוממין לוקין ומשלמין. ופרכינן מה למוציא שם רע שכן קנס כדכתיב וענשו אותו. ושנינן ר' מאיר כר' עקיבא סבירא ליה דתנן (לעיל ב:) משום ר' עקיבא אמרו אף אין משלמין ע"פ עצמן מכלל דאינון קנס וקי"ל מודה בקנס פטור. איכא דמתני לשמעתא דעולא אהא דר' יהודה דמחייב א) המותיר מלקות אע"פ שאין בו מעשה. ואמר עולא גמר ר' יהודה המותיר קדשים ממוציא שם רע. ודחי' מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם. אלא אמר ריש לקיש ר' יהודה מעדים זוממין שהוא לאו שאין בו מעשה ולוקין גמר המותיר. ופרכינן מה לעדים זוממין שכן אין צריכין התראה כו' ופשוטה היא. ואסיק' מה להצד השוה שבהן בעדים זוממין ובמוציא שם רע שכן תרוייהו קנס. ודחי' ר' יהודה לא סבר להא דר' עקיבא דאמר עדים זוממין קנסא הוא. ופרכינן דרך אחר מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד חמור עדים זוממין לא צריכי התראה מוציא שם רע חייב מלקות וממון תאמר במותיר שאין בו אחד מאלו:

א) לולי הטעם דניתק לעשה:

הגהות הב"ח

(א) תד"ה גמר וכו' דאע"פ דהוי לאו שא"כ מעשה לוקין ולמה: (ב) ד"ה סבר כו' קשה לרבנן דע"כ לא: (ג) בא"ד אלו נערות. נ"ב ריש דף ל"ב וע"ש בתוס': (ד) ד"ה אלא וכו' ור' יהודה דסבר לד וכו' דירושלמי נמי ניחא דעדים זוממין: (ה) ד"ה ורבנן וכו' יש לנו לומר דלילקי מלא תענה וא"ת אכתי לא לקי מלא תענה משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דאין לוקין וכו' בעדות נפשות הוא מיהו י"ל דעדיפא מיניה משני וכו' לאזהרה אבל לעיל כצ"ל ותיבת כדפרי' נמחק: (ו) בא"ד ממון דנפיק מינה וכו' מי שהחשיך אמרינן דמחמר: (ז) בא"ד תענה הוי לאו:

גליון הש"ס

גמ' מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם. קשה לי דהיא גופה נילף דלוקה ומשלם אלא דליכא למילף כן דמה למש"ר שכן קנס וא"כ לפרוך בקיצור מה למש"ר שכן קנס ואי דפירכת הש"ס דאם ילפי' ממש"ר נילף ג"כ דלוקה ומשלם א"כ הו"ל למנקט אי הכי יהא ג"כ לוקה ומשלם אבל לא בכך פירכא מה למש"ר. ולפי תירוצם בתוס' כתובות דף לב בשם הריצב"א דרבנן דר"מ ס"ל דאף אם עדים זוממין קנסא מ"מ אינו לוקה ומשלם דס"ל דכדי רשעתו משמע גם בממון ומלקות ניחא דלענין אין בו מעשה פרכינן דמה למש"ר דלוקה ומשלם משא"כ בעלמא דאמעט מכדי רשעתו. אבל לתירוצם קמא דתוס' שם וזה שיטת תוס' הכא בסוגיין דלא אמרי' ע"ז קנס ילפינן ממוציא שם רע יקשה כנ"ל: שם ורבנן האי לא תענה ברעך עד שקר מאי דרשי ביה. משמע דס"ד דהש"ס דלרבנן ליכא מלקות משום לא תענה וקשה לי הא בבן גרושה מפורש דלוקין ואצטריך בזה לא תענה ואי דפירכת הש"ס דלילקי שמונים חד משום כאשר זמם וחד משום לא תענה הו"ל למנקט כך הקושיא דכמו דבבן גרושה לוקין משום לא תענה לילקי הכא שמונים אבל לשון האי לא תענה ברעך עד שקר מאי דרשי ביה הוא מוקשה: תום' ד"ה ורבנן כו' משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. משמע דקושייתם דהו"ל לשנויי כן אלא דעדיפא מיניה משני ולא ידעתי איך יכול לתרץ א"כ תקשי בבן גרושה אמאי לוקה הא הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. וכן במה דקשו דנ"ל לטעמא דכדי רשעתו למה לא הקשו ביותר דאמאי לקי בב"ג וכ"ז ל"ע: וגם לתירוצם דעדיפא מיניה משני עדיין קשה בב"ג אמאי לוקה:

מסורת הש"ס

[לקמן יג: כתובות לז. ב"ק פג:] [לעיל ג: ב"ק ס.] לקמן טז. פסחים סד. סנהדרין סג. שבועות כא: חולין פב: קמא:תמורה ד: [ב"מ צא. זבחים כט: תמורה ג. סנהדרין סה. לקמן טו. כו:] [קדושין כא. וש"נ] [פסחים עז. כתובות לג. סוטה כט:] דברים יט

תורה אור: דברים כה, שמות יב, שמות כ

רש"א ואין זה ולוקה ומשלם רש"ל

ירושלמי משום כו' מהר"ל

לא תענה משום דהוי לאו שאין בו מעשה רש"ל

אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו עצמן. פי' עצמן של עדים שיאמרו להם אתם במקום פלוני עמנו הייתם ולא שיזומו (ג) שיאמרו ההורג או הנהרג היה עמנו:

דבעידנא דאסהידו עדים לאו בר קטלא הוא. פ"ה משום דאי הוה מודה מיפטר ולא נראה דזה לא מצינו דאם כן כל חייבי מיתות בית דין יכול להודות ולפטור *עצמו ונראה לפרש לאו בר קטלא הוא פירוש קודם שנגמר דינו הוא דשמא לא יבואו עדים ואם יבואו עדים לא יהא עדותן קיים ועוד שאסור להורגו עד שיגמר דינו וכשנגמר דינו כבר ודאי בר חיובא הוא הואיל וכבר באו עדים ונתקבל עדותן וההורגו פטור:

וכן לענין קנס. אבל ודאי לענין ממון לא דכשמעידין דבחד בשבת גנב ובאו שנים ואמרו דבערב שבת גנב ובחד בשבת עמנו הייתם ודאי אין משלמין ממון דבההיא שעתא דמסהדי גנבא בר חיובא אע"ג דלגבי נפשות לא(ד)תדמנו לבר חיובא *דכל כמה דלא נגמר דינו (נמי הוי בר חיובא משום שאינו ספק כל כך עדות) בממון [הוי] קרוב לודאי שיבואו עדים ויעידו *אבל בעדות נפשות דבעינן דרישה וחקירה אז ודאי אמרינן דקודם שנגמר דינו לאו הוי בר חיובא:

אסטטית

תורה אור

להכרזה ורבי מאיר הכרזה מישמעו ויראו נפקא: **מתני'** *משלשין בממון ואין משלשין במכות כיצד העידוהו שהוא חייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם אבל אם העידוהו שהוא חייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין כל אחד ואחד לוקה ארבעים: **גמ'** מנא ה"מ *אמר אביי נאמר °רשע בחייבי מלקיות ונאמר °רשע בחייבי מיתות ב"ד *מה להלן אין מיתה למחצה אף כאן אין מלקות למחצה °רבא אמר בעינן °כאשר זמם לעשות לאחיו וליכא אי הכי ממון נמי ממון מצטרף מלקות לא מצטרף: **מתני'** אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו את עצמן כיצד אמרו מעידין אנו באיש פלוני שהרג את הנפש אמרו להם היאך אתם מעידין שהרי נהרג זה או ההורג זה היה עמנו אותו היום במקום פלוני אין אלו זוממין *אבל אמרו להם היאך אתם מעידין שהרי אתם הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהם באו אחרים והזימום באו אחרים והזימום אפי' מאה כולם יהרגו רבי יהודה אומר *איסטטית היא זו ואינו נהרג אלא כת הראשונה בלבד: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב אדא דאמר קרא °והנה עד שקר העד שקר ענה עד שתשקר גופה של עדות דבי ר' ישמעאל תנא °לענות בו סרה עד שתסרה גופה של עדות אמר רבא באו שנים ואמרו במזרח בירה הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו והלא במערב בירה עמנו הייתם חזינן אי כדקיימי במערב בירה מיחזא חזו למזרח בירה אין אלו זוממין ואם לאו הרי אלו זוממין פשיטא מהו דתימא ליחוש לנהורא בריא קמשמע לן ואמר רבא באו שנים ואמרו בסורא בצפרא בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו בפניא בחד בשבתא עמנו הייתם בנהרדעא חזינן אי מצפרא לפניא מצי אזיל מסורא לנהרדעא לאו הוו זוממין ואי לאו הוו זוממין פשיטא מהו דתימא *ליחוש לגמלא פרחא קמ"ל ואמר רבא באו שנים ואמרו בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו עמנו הייתם בחד בשבתא אלא בתרי בשבתא הרג פלוני את הנפש ולא עוד אלא אפי' אמרו ערב שבת הרג פלוני את הנפש (א) נהרגין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר קטלא הוא מאי קמ"ל תנינא *לפיכך (ב) נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין והשניה פטורה סיפא מה שאין כן בגמר דין איצטריכא ליה באו שנים ואמרו בחד בשבתא נגמר דינו של פלוני ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא בערב שבת נגמר דינו של פלוני ולא עוד אלא אפי' אמרו בתרי בשבתא נגמר דינו של פלוני אין אלו נהרגין דבעידנא דקא מסהדי גברא בר קטלא הוא וכן לענין תשלומי קנס באו שנים ואמרו בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא בתרי בשבתא גנב וטבח ומכר משלמין ולא עוד אלא אפילו אמרו בערב שבת גנב וטבח ומכר משלמין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר תשלומין הוא באו שנים ואמרו בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ונגמר דינו ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא ערב שבת גנב וטבח ומכר ונגמר דינו ולא עוד אלא אפי' אמרו *) בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ובתרי בשבתא נגמר דינו אין משלמין דבעידנא דקא מסהדי גברא בר תשלומין הוא: רבי יהודה אומר איסטטית היא זו כו':

אי

*) גירסת רש"א אמרו בתרי בשבת גנב וטבח ומכר ונגמר דינו

להכרזה. דאמרינן בסנהדרין באלו הן הנחנקין (דף פט.) ארבעה צריכין הכרזה לאחר שנענשו בב"ד צריכין ב"ד להכריז כך וכך נהרג פלוני בב"ד על עבירה פלונית כדי לרדות את השומעין: מוישמעו ויראו נפקא. ואזהרה מלא יוסיפו: **מתני'** משלשין בממון. כדמפרש ואזיל: **גמ'** מנהני מילי דכל אחד סופג את הארבעים: רשע בחייבי מיתות. אשר הוא רשע למות: בחייבי מלקות. אם בן הכות הרשע: כאשר זמם. שיקבל הנדון מלקות שלימה: ממון מצטרף. והרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם: **מתני'** שיזימו את עצמן. שיזימו אותן בעסקי גופן ולא בעסקי ההורג וההרוג כדמפרש ואזיל: באו אחרים. שהעידו עליו כעדות הראשונים: והזימום. אלו השנים שהזימו את הראשונים הזימו גם את האחרונים: אפילו. אם הן מאה כתות זו אחר זו וכת אחת הזימתן כולן יהרגו: איסטטית היא זו. הכת הזאת כת של עדות שרה ושטיא היא כך נטלו עצה ביניהם להזים את כל הבא להעיד עליו: **גמ'** גופה של עדות. גופן של עדים: לענות בו סרה. בפרשת עדים זוממין כתיב סרה עדות המוסרת שהוסרו משם: בירה. טרקלין גדול: לנהורא בריא. שמא מאור עיניהם של אלו בריא וצופין למרחוק יותר ממנו: גמלא פרחא. מין גמלים יש שהם קלים במרוצתם כעוף הפורח: ולא עוד אלא אפי' אמרו. המזימין בערב שבת הרגו שהקדימו חובתו יותר מן הראשונים: הרי אלו. הזוממין נהרגין ולא אמרינן בגברא קטילא אסהוד: מאי טעמא דבעידנא דקא מסהדי. כשבאו יום שלישי בשבת להעיד עליו אכתי גברא לאו בר קטלא שלא הועד עליו בבית דין ואילו הוה אתי ומודה הוה מיפטר נמצא שהם היו מחייבין מיתה את מי שאינו ראוי למות: מאי קמ"ל. דאע"ג דאיהו מיקטיל איכהו מיקטלי תנינא במתני' בפרקין (דף ו:) גבי שנים רואין *אותם מחלון זה כו' הוא והן נהרגים: מה שאין כן. בהזמת עדי גמר דין: ולא עוד כו'. שאע"פ שאלו האחרונים מאחרים את זמן גמר דינו מ"מ מודים הן שביום שבאו הזוממין להעיד עליו בשלישי בשבת כבר היה דינו נגמר מאתמול ובגברא קטילא אסהוד: וכן לענין תשלומי קנס. שהמודה בו פטור דינו נמי בזה כדיני נפשות ויש חילוק בין עדות גוף המעשה לעדות של גמר דין: הכי גרסינן באו שנים ואמרו בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ובאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם אלא בתרי בשבתא גנב וטבח ומכר ולא עוד אלא אפי' אמרו בערב שבת גנב וטבח ומכר משלמין דבעידנא דקא מסהדי גברא לאו בר תשלומין הוא. ופירושו משום דהוה מצי למיפטר נפשיה בהודאה אישתכח דאינהו הוו מפסדי ליה ודוקא קנס אבל בעדות ממון פטורין שהרי לא היו מפסידין אותו כלום אחר שהוא מחויב ועומד: גברא בר תשלומין הוא. כשהעידו אלו עליו כבר חייבוהו בית דין ואי הוה מודי לא הוה מיפטר:

שקדמו

רבינו חננאל

מתני' משלשין בממון ואין משלשין במכות. פי' העידו עליו שחייב לחברו מנה ונמצאו זוממין זה נותן חמשים וזה נותן חמשים זהו משלשין בממון. מאי טעמא דהני זוזי והני זוזי מצטרפי והוו להו כולהו מנה ונתקיים ועשיתם לו כאשר זמם הן זממו להענישו מנה לפיכך משלמין לו מנה. אבל מלקות דאי אפשר להצטרף כל אחד לוקה ארבעים: מתני' אין העדים נעשין זוממין עד שיזומו עצמן כו'. ראינו לרבותינו הגאונים ז"ל כי פירשו עד שיזומו עצמן עד שיחרישו ולא יכחישו המוזמין את המזימין א) ואנו קבלנו עד שיזומו עצמן [היינו] עד שיזומו העדים עצמן ויאמרו להן אתם הייתם עמנו במקום פלוני באותו היום שהעדתם שהרג פלוני את פלוני במקום פלוני ואותו המקום צריך להיות רחוק מן המקום. שהעידו בו העדים הללו. הלא תראה משנתינו דתני אין העדים נעשין זוממין עד שיזומו עצמן מפרש כיצד מעידנו בפלוני שהרג נפש במקום פלוני כו' אמרו להם כו' אבל אמרו להם היאך אתם מעידין והלא אותו היום הייתם עמנו הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהן. ואמרינן בגמרא מנא הני מילי. אמר רבה דאמר קרא והנה עד שקר העד עד שתישקר גופה של עדות. כלומר עד שישקר העד. וכן לענות בו סרה. אמר רבה ב) באו ב' ואמרו במזרח בירה הרג פלוני את הנפש ובאו אחרים ואמרו באותה שעה הייתם עמנו במערב בירה חזינן אי כי קיימי במערב בירה מצו חזו במזרח בירה האי דקטיל אינן זוממין דאמרינן הני והני קושטא קאמרי ואם לא יכלי למיחזא הרי אלו זוממין ולא אמרינן נהורא (דהאי) [דהני] בריא. וכן אם העידו ב' דבצפרא בחדא בשבא הרג פלוני את פלוני בסורא ובאו ב' ואמרו עמני הייתם בו ביום בנהרדעא כו'. ואסיקנא לגמלא פרחא לא חיישינן. אמר רבא באו ב' ואמרו בחד בשבא הרג פלוני את פלוני ובאו ב' ואמרו בחד [בשבא] עמנו הייתם אלא בתרי בשבא הרגו ולא עוד אלא אפילו אם אמרו בערב שבת הרגו נהרגין דבעידנא דקא משהדי גברא לאו בר קטלא הוא. כלומר כיון שעדיין לא נגמר דינו להריגה נהרגין עליו. אבל אם באו ב' ואמרו בחד בשבא נגמר דינו של פלוני ובאו ב' ואמרו בחד בשבא עמנו הייתם אלא בערב [שבת] נגמר דינו ולא עוד אלא אפי' אמרו בתרי בשבא נגמר דינו אינן נהרגין דבעידנא דמשהדי גברא בר קטלא הוא דהא נגמר דינו מקמי הכי בזמן רב וכיון דנגמר דינו מקמי הכי בזמן רב כאילו הרוג מאותה (העד) [העת]. וכן לענין תשלומין וכו': באו אחרים והזימו העדים באו אחרים והזימו המזימין ובאו עוד אחרים והזימו מזימי המזימין ג)כולן ימותו שאומרים לעולם עם האחרונים האמת עד שיוזמו ד)ר' יהודה אומר איסטטית היא זו. פי' המוזמין כולן ימותו. פי' לא נכון הוא זה ה)

א) נראה שהם היו מפרשים כילד כמו ובאיזה לד נעשין זוממין אם יחרישו. ואמר דדוקא כשאמרו המזימין עמנו הייתם. הלא"ה אפילו החרישו אין נעשין זוממין וכיוצא בזה מצינו בכ"מ: ב) לפי גירסת רבינו רבה בהכי תרי מימרות קמאי י"ל קושית התוס' דיבמות דף קטו ד"ה הכא ועי' ריטב"א כאן: ג) כלומר אותן שהוזמה תלה עליהן כולן חייבין וכן מפורש בתוספתא וע"ש שם שבמקום כולן פטורין צריך להגיה כולן חייבין כמו שגרס הרמב"ן בחדושיו: ד) עי' רי"ף ורמב"ן בחדושיו: ה) כ"ה בערוך ערך איסטטס בשם רבינו:

עין משפט נר מצוה

לא א מיי' פי"ח מהל' עדות הלכה ו סמג עשין קי:
לב ב מיי' שם הלכה א סמג שם טוח"מ סימן לח:
לג ג מיי' שם הלכה ב:
[וע"ע תוס' זבחים עא. ד"ה ע"פ עד אחד]
לד ד מיי' שם הל' ג ופ"כ הל' ה והל' ו טוח"מ סימן לח:
לה ה ו מיי' שם פי"ט הלכה א סמג שם טוח"מ שם:
לו ז ח ט מיי' שם הל' ב סמג שם (טוש"ע שם):

[וע"ש פרש"י] [סנהדרין י. וש"נ] [לגי' עקיבא דאמר אין דנין אפשר מאי אפשר קשה ועיין תוס' מנחות פב: ד"ה ובאת כו' ובתוספות דבכורות נו. ד"ה ומה בכך כו' ועי' עוד תוס' יבמות מו. ד"ה אמר לה שהכיתו נג"ע] [עי' תוס' לקמן עמוד ב ד"ה איסטטית] [עי' תוספות יבמות קטז. ד"ה הכא] [נ"ל אותו] [לקמן ו:]

הגהות הב"ח

(א) גמ' הרג פלוני את הנפש הרי אלו נהרגין: (ב) שם לפיכך אם נמצאת: (ג) תוס' ד"ה אין וכו' ולא שיזומו ע"י אחרים שיאמרו ההורג: (ד) ד"ה וכן וכו' לא תדיננו לבר חיובא וכו' ספק כל כך בעדות בממון וקרוב לודאי:

גליון הש"ס גמ' רבא אמר בעינן כאשר זמם. עיין כתובות לג ע"א תוס' ד"ה רבא: תוס' ד"ה וכן וכו' אבל בעדות נפשות. תמיהני למאי הוצרכו לזה ולא בפשוטו דבממון אף דליכא עדים כלל אלא הוא בעצמו אומר לא כי אלא לויתי בע"ש או בב' בשבת מ"מ ליכא דין הזמה דהעידו בבר חיובא דאף דבלא עדים לא היה הב"ד יכולים לחייבו מ"מ הוא בעצמו שיודע האמת בר חיובא הוא ומוטל עליו לשלם משא"כ בקנס דלקוסטא דמלתא אינו מוטל עליו לשלם דכ"ז שלא חייבוהו ב"ד אינו מתחייב כלל. ועי' תוס' כתובות דף לג ע"ב ד"ה לאו. וכן בד"נ דכמה שיודע שאמת שהרג לאו בר קטלא ואין עליו חיוב כלל להמית את עצמו וליכא חיוב רק ע"פ פסק ב"ד. והחילוק נראה נכון וברור בעזה"י:

[שייך לעיל במשנה]

לז א מיי' פכ"ב מהל' עדות הלכה ה סמג עשין קי טוש"ע ח"מ סי' לח סעיף ד:

לח ב מיי' שם פ"כ הל' א סמג שם ולאוין ריג טוח"מ סימן לח:

גירסת רש"א ומהר"ס יד כיד דמפקי

לט ג מיי' שם הל' ב סמג שם טור חו"מ שם:

מ ד מיי' שם פי"ח הל' ג טוח"מ שם:

מא ה מיי' שם פ"כ הלכה ג סמג שם טור ח"מ שם:

מב ו מיי' שם פ"ה הל' ג סמג לאוין ריג טוש"ע ח"מ סי' לו ס"א:

רש"א למלקות ממיתה

[מהר"ס הגיה ומפרש]

סנהדרין לג:

רש"א נגא' נפש בנפש [וכוה דברים יט וכן בכל המשנה]

חולין יא:

[לקמן יד. יז. סנהדרין נד. וש"נ ועי' תוס' כתובות לב: ד"ה ומה]

רש"א מ"ז

[סנהדרין לג.]

חגיגה טז:[תוס' סנהדרין ס"ו]

[סנהדרין כח]

ב"ב קטו:

[כתובות לג:]

[כתובות כב:]

[עי' פרש"י בסנהדרין לו. ד"ה טבא]

[עי' פרש"י בחולין יא: ד"ה והתניא]

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה חייבי מלקיות וכו' ואמאי לא בעי נמי הכי חייבי ממון:

[פסחים כד. יבמות כב:]

[סנהדרין ז. וש"נ]

[עי' תוס' שבת יב: ד"ה רבי נתן]

[נ"י להקיש שנים לשלשה כ"א בגמ' ש"ס]

סנהדרין ט. [ס.]

תורה אור

אי איסטטית היא זו אפי' בת ראשונה נמי לא אמר ר' אבהו שקדמו והרגו מאי דהוה הוה אלא אמר רבא הכי קאמר אם אינה אלא בת אחת נהרגת אי איכא טפי אין נהרגין הא בלבד קאמר קשיא ההיא איתתא דאתאי סהדי ואישתקור אייתי סהדי ואישתקור אזלה אייתי סהדי אחריני דלא אישתקור אמר ריש לקיש הוחזקה זו א"ל ר' אלעזר *אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו זימנין הוו יתבי קמיה דרבי יוחנן אתא כי האי מעשה לקמייהו אמר ריש לקיש הוחזקה זו א"ל רבי יוחנן אם הוחזקה זו כל ישראל מי הוחזקו *הדר חזיה לרבי אלעזר בישות אמר ליה שמעת מילי *מבר נפחא ולא אמרת לי משמיה לימא ריש לקיש דאמר כרבי יהודה ורבי יוחנן דאמר כרבנן אמר לך ריש לקיש אנא דאמרי לך אפי' לרבנן עד כאן לא קא אמרי רבנן התם דליכא דקא מהדר אבל הכא איכא הא דקא מהדרא ורבי יוחנן אמר לך אנא דאמרי אפי' לרבי יהודה עד כאן לא קאמר רבי יהודה התם דאמרינן אטו כולי עלמא גבי הני הוו קיימי אבל הכא הני ידעי בסהדותא והני לא ידעי בסהדותא: **מתני'** *אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין שהרי הצדוקין אומרים עד שיהרג *שנאמר °נפש[א] תחת נפש אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר °ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים ואם כן למה נאמר נפש [ב] תחת נפש יכול משעה שקבלו עדותן יהרגו תלמוד לומר נפש [ג] תחת נפש הא אינן נהרגין עד שיגמר הדין: **גמ'** *תנא בריבי אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין אמר אביו בני לאו קל וחומר הוא אמר לו לימדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין דתניא °איש אשר יקח [את] אחותו בת אביו או בת אמו אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו מנין ת"ל ערות אחותו גילה עד שלא יאמר יש לי בדין אם ענש על בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו לא כל שכן הא למדת *שאין עונשין מן הדין עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר °ערות אחותך בת אביך או בת אמך אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו בת אביו ובת אמו מנין תלמוד לומר °ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא עד שלא יאמר יש לי מן הדין מה אם הוזהר על בת אמו שלא בת אביו ובת אביו שלא בת אמו בת אביו ובת אמו לא כל שכן הא למדת *שאין מזהירין מן הדין *חייבי מלקיות מנין תלמוד לומר *רשע רשע חייבי גליות מנין אתיא רוצח רוצח תניא *אמר רבי יהודה בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרים אין העדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנדון אמר לו שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא *שפכת דם נקי שהרי אמרו חכמים *אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם ואין לוקין עד שיזומו שניהם מיד קבל עליו ר' יהודה בן טבאי שאינו מורה הוראה אלא לפני שמעון בן שטח וכל ימיו של ר' יהודה בן טבאי היה משתטח על קברו של אותו העד והיה קולו נשמע וכסבורין העם לומר קולו של הרוג אמר קולי שלי הוא תדעו למחר הוא מת אין קולו נשמע אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי דלמא בדינא קם בהדיה אי נמי פיוסי פייסיה: **מתני'** °על פי [ד] שנים עדים או שלשה עדים יומת המת אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בשלשה אלא *להקיש *(שלשה לשנים) מה שלשה מזימין את השנים אף השנים יזומו את הג' ומנין ואפי' מאה ת"ל עדים ר' שמעון אומר מה שנים אינן נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין אף שלשה אינן נהרגין עד שיהיו שלשתן זוממין ומנין אפי' מאה ת"ל עדים *רבי עקיבא אומר לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו ואם כן ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה מנין אפי' מאה ת"ל עדים

אמר

רש"י

שקדמו והרגו. את הבת הראשונה קודם שתבוא בת שניה: מאי דהוה הוה. ולמה לי למיתני אלא בת ראשונה: בלבד. משמע שיש עוד אחרת: אישתקור. הכחישו זה את זה בדרישות בית דין כשבדקום: הוחזקה זו. להביא עדי שקר ולא נקבל עוד עדות אחרת: אם היא הוחזקה. לחזר אחריהם כל ישראל מי הוחזקו לשמוע לה שתחזיק את האחרים כשקרים: זמנין. פעם אחרת: הדר חזייה לר' אלעזר בישות. החזיר ריש לקיש את פניו ונסתכל ברבי אלעזר בפנים זועפות שהבין ריש לקיש ששמע ר' אלעזר דבר זה מפי רבי יוחנן וכשאמרה לו לא אמרה בשמו: דאמר כר' יהודה. במתניתין איסטטית היא זו והוחזקה להזים: דליכא דקא מהדר. שאין אדם מחזר אחריהם לשכרם ולהרגילם תמיד לבוא לבית דין ולהזים את כל הבאים: דקא מהדרא. לבקש ולשכור עדי שקר: הני ידעי בסהדותא. אלו האחרונים ידעי בעדותה של זו: **מתני'** עד שיגמר הדין. אלא אם כן נגמר תחלה הדין של הנדון ליהרג ואחר כך הוזמו: נפש בנפש. בעדים זוממין כתיב לא תחוס עינך נפש בנפש: לעשות לאחיו. משמע שהרי אחיו עדיין קיים: יכול משקבלו עדותן. ובאה להם הזמה מיד קודם גמר דינו של נדון יהרגו: **גמ'** בריבי אומר. כך היה שמו*: הרגו. שלא הוזמו עד שנהרג הנדון על פיהם: חייבי מלקיות מנלן. אמתניתין קאי דאמר אין עושין דין הזמה עד שיגמר הדין וילפינן לה מנפש בנפש דמשתעי בחייבי מיתות חייבי מלקות מנלן העידוהו שחייב מלקות והוזמו מנלן דאין לוקין אלא אם כן נגמר הדין תחלה על פיהם: חייבי גליות מנלן. העידוהו שחייב לגלות והוזמו ותנן במתניתין סופג את הארבעים מנלן עד שיגמר הדין דהני הואיל ולאו מדין כאשר זמם קא מתרבו לא אתי מלקות דידהו מגזירה שוה דרשע רשע דמההוא לא ילפינן אלא עדים זוממין שהרשיעו הנידון ללקות (או למיתה) דהאי רשע רשע בנידונין כתיב: אראה בנחמה. לא אראה בנחמה וגמרא הפכו לברכה פ"א אראה בנחמה נשבע ימותו בניו ואראה בנחמתן: אם לא הרגתי עד זומם. שלא הוזם אלא אחד מהם והרגתיו: שהרי אמרו חכמים כו'. מתניתין היא מה שנים אין נהרגין עד שיזומו שניהם דכתיב והנה עד שקר העד ואמר מר (סוטה דף ב:) כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד: אלא בפני שמעון. שאם יטעה יורהו: כסבורין. הכל בלילה או ביום שלוקין רואין אותו: **מתני'** מה שנים אין נהרגין עד שיזומו שניהם. כדפרישית לעיל: ר' עקיבא אומר לא בא השלישי כו'. לא הוצרך ללמדנו זאת דממילא ידעינן ששנים מזימין את השלשה שהרי השנים כשרים לכל עדיות וממילא ידעינן שאין זוממין עד שיזומו כולם שהרי כולם כאחד נעשו עדים וקרא כתיב והנה עד שקר העד ולא בא אלא להחמיר עליו שלא תאמר הואיל ובלאו הוא היתה העדות מתקיימת לא יעשו בו דין הזמה לימדך הכתוב שאף הוא מן מקיימי דבר: על אחת כמה וכמה כו'. °שמצינו מדה הטובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה הוא אומר (שמות לד) *)נוצר חסד לאלפים במדת פורענות הוא אומר (שם) על שלשים ועל רבעים:

בדיני

*) [נ"ל עושה וכ"כ בפרש"י דלקמן כג. ד"ה על אחת ע"ש שהאריך בביאור יפה]

תוספות

*איסטטית היא. ברב אלפס פי' לשון סטים (שבת דף סט:): חייבי מלקיות מנין. פי' מנין דאין לוקין עד שיגמר הדין על פיהם וא"ת ואמאי לא בעי נמי(א) כן חייבי ממון מנין דאין משלמין ממון עד שיגמר דינו על פיהם וי"ל דכמו דבדיני נפשות דרשינן עד שיגמר דינו מקרא דנפש בנפש דכתיב בעדים זוממין כמו כן כתיב ממון בעדים זוממין דכתיב *יד ליד לא ינקה דמפקי מיניה (כתובות דף לב:) דממונא משלמין ודרשינן מיניה עד שיגמר הדין: חייבי גליות מנין. פירוש מנין דאין לוקין עד שיגמר דינו וקשיא דהא כשהעידו אחייבי גלות הרי הן חייבי מלקות וחייבי מלקות כבר גמרו מרשע רשע ופ"ה דמההיא לא ילפינן אלא עדים הזוממין שהרשיעו הנדון* ללקות או למיתה דהאי קרא דרשע רשע בנידונין כתיב אבל כשהרשיעו הנדון לגלות לא גמרינן: אף השנים מזימין הג' ומנין אפי' הן מאה ת"ל עדים. תימה אימא דעדים אתא אפי' לארבעה *ונמצא אחד קרוב או פסול יותר מן הג' דכתיבי בקרא אבל טפי מארבעה לא וי"ל כיון שכת אחת מזמת שתי כתות הוא הדין מאה:

אמר

רבינו חננאל

ואוקמה ר' אבהו לטעמא דר' יהודה בשקדמו והרגו הראשונה ולולי כן אפי' הראשונה אינה נהרגת. ההיא דמייתי סהדי ואישתקור אייתי אחריני ואישתקור אייתי שהדי אחריני אמר ריש לקיש הוחזקה זו. א"ר יוחנן אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו כלומר כשרין הן כרבנן דמתניתין דאמרי כל זמן שלא הוזמו כשרין הן. ואמר לך ר' יוחנן אפילו ר' יהודה לא פליגנהו אלא דאמר אטו הני הוו בהדי הני והני בהדי הני דקא מסהדי הכי א) אבל הכא אפי' ר' יהודה מודה דכשרין מ"ט הני הוא דהוו ידעי בשהדותא אבל הני דאישתקור לא הוו ידעי. והלכתא כר' יוחנן. פי' הדר חזא (ליה ר') [לר'] אלעזר בישות. החזיר פניו ריש לקיש ונסתכל בר' אלעזר בן פדת תלמיד ר' יוחנן בפנים רעות כלומר תשמע השמועות מפי ר' יוחנן ואינך אומרן משמו אילו הגדת לי כי ר' יוחנן אמר כך לא [...] בפניו: אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין. תניא רבי ג) אומר לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין. א"ל אביו ק"ו הוא. א"ל לימדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין דתניא ואיש אשר יקח את אחותו [...] או בת אמו אין לי אלא כו' ופשוטה היא. ואסיק' שאין עונשין מן הדין ואין מזהירין מן הדין. וכן בחייבי מלקיות אתיא רשע (הוא) [רשע]. כתיב בחייבי מיתות אשר הוא רשע למות ובחייבי מלקיות כתי[ב] בן הכות הרשע מה בחייבי כריתות ובחייבי מיתות אין עונשין ואין מזהירין מן הדין כך חייבי מלקיות. בחייבי גליות נמי אתיא רוצח רוצח. תניא אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהן וכך א[ין] משלמין ממון עד שיזומו שניהן. הצדוקין היו אומרים אין העדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנידון: על פי שנים עדים או שלשה עדים כו' עד מנין אפילו הן מאה ת"ל עדים. פי' כשם שב' עדים [...] כך ב' מזימין ג' ומנין אפילו ק' שהעידו שב' באין ומזימין אותן ת"ל עדים. כלומר כי דין העדות מתקיימת בב' כמו שמתקיימת בק' נמצאת עדות ק' כעדות ב' כך לענין דין הזמה (ק"ב) [ק' ו...]

א) לפי גירסת רבינו אזדא קושית הרי"ף ע"ש: ב) לפנינו הגירסא בריבי:

הגהות הגר"א [א ב ג] במשנה נפש בנפש כצ"ל (וכ"ה ברש"י ובספרי ועי' תוי"ט): [ד] במשנה ע"פ שני עדים או [ע"ס] שלשה עדים יקום דבר כצ"ל. וכוה בדברים יט:

גליון הש"ס רש"י ד"ה על אחת וכו' שמצינו מדה הטובה. עי' לקמן דף כג ע"א ברש"י ד"ה על אחת כמה וכמה:

אמר רבי יוסי במה דברים אמורים בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר רבי אומר *אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות ואימתי בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש: גמ' אמר רבא [ב]והוא שהעידו כולם בתוך כדי דיבור *אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא מכדי תוך כדי דיבור היכי דמי *[ג]כדי שאילת תלמיד לרב מאה טובא הוו אמר ליה [ד]כל חד וחד בתוך כדי דיבור של חבירו: *רבי עקיבא אומר לא בא שלישי כו' ומה שנים כו': אמר ליה רב פפא לאביי אלא מעתה הרוג יציל כשהרגו מאחוריו נרבע יציל כשרבעו מאחוריו הורג ורובע יצילו אישתיק כי אתא לקמיה דרבא אמר ליה °יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר: *אמר רבי יוסי במה דברים אמורים וכו' מה יעשו שני אחים כו': היכי אמרינן להו אמר רבא [ה]הכי אמרי' להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתו נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אי אמרי למיחזי אתו* *מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש: איתמר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי ורב נחמן אומר [ו]הלכה כרבי:

מתני'

תורה אור: דברים יט

רש"י

בדיני נפשות. דכתיב והצילו העדה ומהדרינן אזכותא: אחד דיני ממונות. נמי עדותן בטלה: בזמן שהתרו בהן. ובדיני נפשות כי אמרינן בטלה בזמן שהקרוב או הפסול נשתתף בעדות מתחלה להיות מן המתרין בעוברי עבירה: אבל אם לא התרו בהן ולא כוונו להיות עדים בדבר לא בטלה עדות האחרים בשביל ראייתן של אלו דמה יעשו שני אחין שראו עם שלישי מן השוק באחד שהרג את הנפש: גמ' והוא שהעידו כולן בתוך כדי דיבור. התם קאמרה מתני' מאה כשנים אבל אם העידו השנים ולאחר זמן העידו האחרים הרי הן כשתי כתות לכל דבר: וכל אחד ואחד. התחיל להעיד בתוך כדי דיבור של סיומו של חבירו: הרוג יציל. לרבי יוסי דאמר אף בלא התרו שלא נתכוין להעיד הוא מציל את הנדון מפני קורבה הרוג נמי יציל את הנדון שהרי גם הוא ראה והוא קרוב אצל עצמו: כשהרגו מאחוריו. מתקיימין כל המקראות שמחייבין את הרוצח ליהרג: יקום דבר. כתיב בהאי קרא שעשאן לכולם כשנים דהיינו העדים אבל לא בעושי הדבר: היכי אמרינן להו. לקרוב ופסול למבדקינהו אם מתחלה לעדות נתכוונו:

תוספות

אמר רבי (א) יוסי במה דברים אמורים בדיני נפשות. פי' הקונטרס משום דכתיב והצילו העדה דמצוה לבטל העדות בכל כדי להציל הנפש וקשה לפירושו דא"כ דיני ממונות נילף מינייהו דהא כתיב משפט אחד יהיה לכם ועוד דבדיני ממונות נמי כתיב ע"פ שנים או ע"פ שלשה ונקיט ג' לב' לכך פירש ר"י דבדיני נפשות שייך שפיר למילף משנים דעדותן בטלה משום דמה שנים כי נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה לגמרי ומעתה אינה מועלת לכלום הלכך בשלשה נמי כולם בטלים לגמרי אבל בדיני ממונות דבשנים נמי כי נמצא אחד מהן קרוב או פסול השני אינו בטל לגמרי דחייב לו שבועה לכך *[שלשה] נמי נמצא אחד מהן קרוב או פסול תתקיים העדות בשאר עדים: אמר רבא והוא שהעידו כולם בתוך כדי דיבור. [פ"ה] ובהא קאמרה מתניתין דמאה כשנים אבל אם העידו השנים ולאחר זמן העידו האחרים הרי הן שתי כתי עדים לכל דבר משמע דקאי אף לענין קרוב או פסול וקשה דהא משמע בסמוך דלענין דין דקרוב או פסול אינו תלוי בהעדאה בתוך כדי דיבור אלא *בראיית מעשה גמרה עדותן אף כי העידו אחר תוך כדי דיבור דקאמר הרוג יציל לכך נראה דלא קאי רק אדין דעדים זוממין דקאמר עד שיזומו כולם ובהא קאמר דוקא כי העידו כולם בתוך כדי דיבור דזה הוי עדות אחד ובעינן עד שיזומו כולם אבל העידו מקצתן בתוך כדי דיבור ומקצתן אחר כדי דיבור א"כ הוי שתי כתות ולא בעינן עד שיזומו כולם *אבל לענין נמצא אחד קרוב או פסול אף אם נמצא מהני שהעידו לאחר כדי דיבור עדותן בטלה וא"ת מ"ש ויש לומר שנא ושנא דדוקא גבי נמצא אחד מהן קרוב או פסול חשיב כחד עדות כשהעידו לאחר כדי דיבור משום שהם אומרים אמת וא"כ עדותן התחיל מראייה שלהם וראייה שלהם היתה בבת אחת עם העדים אבל בעדים זוממין שאינן אומרים אמת אם כן לא בא עדותן אלא כשיעידו בבית דין וכיון דלא העידו בבת אחת רק לאחר כדי דיבור לא חשבינן כחד עדות כן נראה למשי"ח: *אלא מעתה הרוג יציל. פירוש שהוא בעל דין אי נמי מפני שהוא שונא ושונא פסול לעדות [ועיין תוס' יבמות כה. ד"ה הוא וכו' באריכות]: נרבע יציל. מפני שהוא שונא של רובעו בעל אונסו ולא נראה דהא מוכח פ"ק דסנהדרין (דף ט: ושם) דנרבע לאנסו כשר לעדות ויש ליישב דמנרבע לרצונו פריך דבהכי איירי קרא דכתיב ומתו גם שניהם דהיינו ברצון ולהכי פריך יציל הנרבע אפילו יש עדים הרבה בדבר ולא מפני ששונאו כיון שהוא לרצונו אלא מפני שהוא *קרוב לעצמו וקשה דבמסכת סנהדרין (שם) אמרינן פלוני רבעני לרצוני הוא ואחר מצטרפין להרגו וי"ל דהני מילי כי ליכא סהדותא מעלמא דרבעו לרצונו וליכא סהדותא אלא מהוא עצמו ואחר ולכך פלגינן לדיבוריה דלגבי דידיה לא מהימנין ליה דקרוב הוא אצל עצמו אבל הכא דאיכא עדים שנרבע לרצונו ומעדותן נקרא רשע ופסול לעדות ואין אנו צריכין לעדותו כלל ועוד אמר הר' יוסף בכור שור דפריך הכי נרבע שהוא קרוב לרובע יציל וכן הרוג שהוא קרוב להורג יציל*: היכי אמרינן להו. קאי אדיני ממונות בשלמא אדיני נפשות לא קשה היכי אמרינן כו' דניחזי אכן אם התרו בו הקרוב ופסול אם לאו אלא פריך בדיני ממונות דליכא התראה: לאסהודי אתיתו. קשה דאם כן לא יהרג אדם לעולם דהקרובים יבואו ויאמרו לאסהודי אתינן ופירש רבינו חיים כהן דאמרינן לעדים כשרים לאסהודי עם הפסולין אתיתו או למיחזי אתיתו בלא הפסולין ואי אמרי הכשרים למיחזי אתינו בלא הפסולים אז לא הוי עדותן בטלה אפילו אם נמצא אחד מהן קרוב או פסול אבל אי אמרי לאסהודי אתינו עם הפסולין הוי עדותן בטילה ומכל מקום תימה קצת היאך יהיו גם העדים כשרים נאמנים לומר לאסהודי אתינן כדי לבטל העדות הוו ליה כחוזר ומגיד כיון שכבר העידו וי"ל דסברא (ב) דכיון דבאין לבית דין עם הכשרים עכשיו נראין הדברים שמתחלה כולהו לאסהודי קא אתו דהוכיח סופן על תחלתן: שמואל אומר הלכה כרבי יוסי. קשה היאך מלינו ידינו ורגלינו כשנותנין גט שיש במעמד קרובים והיה לנו לומר דעדות הכשרים בטל והאי דומיא דדיני נפשות דשרינן אשת איש שיש בה מיתת בית דין וטעם דפרישית לעיל (ג) גבי עדות נפשות שייך נמי בגט וגם לרבי נמי קשה שפעמים יתכוין אחד מן הקרובים להעיד לכן נראה לר"י דגם לר' יוסי לא אמרו דעדותן בטלה אלא דוקא באותן שמעידים בפני ב"ד אבל בשביל ראייה לחודה לא וא"ת א"כ מאי פריך הרוג יציל והא אינו הולך להעיד בבית דין ואומר הר"י דודאי מתחלה היה סבור הש"ס לרבי יוסי כי נמי אינן באין להעיד בב"ד עדותן בטלה ומשני במקיימי דבר הכתוב מדבר כלומר כשבאין לקיים הדבר בבית דין אמר רבי יוסי נמצא אחד מהן קרוב או פסול דעדותן בטלה ואם תאמר א"כ מאי פריך לעיל מה יעשו שני אחין וכו' והלא אין שום חששא אם לא יבאו להעיד בבית דין כדפירשתי יש לומר משום דפעמים שלא ידע זה בזה ויעיד האחד אע"פ שכבר העיד אחיו בב"ד ואפילו אירע לאחר כדי דיבור מכל מקום עדותן בטלה משום דמקשינן שלשה לשנים (ד) נמצא קרוב או פסול בזה אחר זה אע"פ דלענין הזמה בעינן תוך כדי דיבור:

היו

עין משפט נר מצוה

מג א מיי' פ"ה מהלכות עדות הלכה ג סמג לאוין ריג:

מד ב מיי' שם פ"כ הלכה ג סמג שם טוח"מ שם:

מה ג מיי' פ"ב מהלכות שבועות הלכה יז:

מו ד מיי' פ"כ מהלכות עדות הלכה ג סמג עשין קי טוח"מ סי' לח:

מז ה ו מיי' שם פ"ה הלכה ג והלכה ד ה סמג לאוין ריג טוש"ע ח"מ סימן לו סעיף א:

גירסת מהר"ש

נ"ל א"ר יוסי וכו' מהר"ש

גי' רש"א דראיית מעשה גרמה

מה יעשו כו' פיסקא בפ"ע. מהר"ש

זה הדיבור וד"ה נרבע הד"א. מהר"ש

גי' מהר"ש רשע ופסול לעדות ומיהו קשה כו' אמר רבא כו' מפני שהאדם קרוב אצל עצמו וי"ל

[ועי' תוס' יבמות כה: ד"ה הוא וכו']

מסורת הש"ס

[שבועות לב. ע"ש]

[שבועות לב. ע"ש נזיר כ: נדרים פז. ב"ק עג: ב"ב קכט:]

נ"ל רבי אומר וכו'. מהר"ש

נ"ל עדותן מתקיימת. מהר"ש

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אמר ר' יוסי. נ"ב ע"ל בתוס' סוף דף זה בד"ה בדיני: (ב) ד"ה לאסהודי וכו' וי"ל דסברא הוא דכיון: (ג) ד"ה שמואל וכו' דפרישית לעיל. נ"ב בד"ה א"ר יוסי: (ד) בא"ד דמקשינן שלשה לשנים לענין נמצא:

רבינו חננאל

ואוקימ' למתני' בזמן שק' כולן כל אחד מהן העיד בתוך כדי דבור של חברו דקי"ל תוך כדי דיבור כדיבור דמי וכאילו כולן בבת אחת העידו ואינן יכולים האחרונים לומר כי הראשונים הן שחייבוהו ואנחנו לא עשינו כלום: כיון ששנינו מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה אף ג' נמצא א' מהן קרוב או פסול כו'. ואקשינן אי הכי לא תתקיים עדות לעולם שהרי ההרוג מגיד עם העדים על ההרוג והנה הוא קרוב א) מבטל העדות ויציל ההרוג. ודחי' כגון שבא והכהו הכאת מות מאחוריו שאינו מכיר מי הכהו כדי להעיד אלא העדים הן בלבד שראוהו והן המעידין עליו וכן הנרבע כיוצא בו כשרבעו מאחריו ולא ראהו. ואקשינן ההורג (והנרבע) [והרובע] שאי אפשר לומר שלא ראו אם יודו ינצלו ותבטל העדות כולה שהרי נכללו עמהן קרובין. ואוקימ' על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר. כלומר אם נמצא במעידי עדות קרוב או פסול בטלה העדות אבל בבעלי הדין לא. מדחזינן לרבא דהוא בתרא מפרש טעמא דרבי (שמעון) [שמעינן] מינה דהילכתא כוותיה סבירא ליה. ודאמר רבי במשנתנו בזמן שהתרו בהן אמר רבא היכי אמרינן להו כלומר (אין) [איזו] דרך זו התראה ששנה במשנתנו. ואמר אמרינן להו למיחזי אתיתו שמא שמעתם צעקה ורצתם לראות מה היא ולא לעדות נקבצתם ונזדמן לכם וראיתם שזה הרג את זה או נזדמן לכם וראיתם שזה הלוה לזה כך וכך ממון אם כן ראיתם מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש תיבטל העדות בכך והן לא באו להעיד אלא לראות בלבד. ועמד הדבר כי אין העדות מתבטלת אלא אם אומרים להעיד נתכוונו ונתקבצו לכך ונמצא א' מאלו שנתוועדו לעדות קרוב או פסול. ויש מי שמפרש כי בזמן ההגדה אומרים להן לראות העדות באתם (אין) [או] להגיד העדות באתם. ויש על הפירוש הזה ב) פירכא ולא הפצנו להאריך. אמנם הדבר שקבלנו מרבותינו הוא שפירשנו. וקי"ל כרבי דאמר רב נחמן הלכתא כרבי ועוד דהא רבא מפרש לטעמיה. ודייקא מתני' בעדות ממון עדות על פה דומיא דעדות נפשות אבל עדות בשטר לא מיפרשא הכא כל עיקר וקי"ל בעדות בשטר תתקיים העדות בשאר וכדחזקיה דאמר בגמרא דגט פשוט (דף קסג:) מילאהו בקרובים כשר ג) וכבר פירשנוהו במקומו:

א) נראה דל"ל והנה הוא קרוב אצל עצמו יבטל העדות וכו'. ב) בריטב"א כ' שנראה מפי' ר"ח ז"ל כפי' הזה וצ"ע. ג) דברי ר"ח אלו מובאין בחי' הרמב"ן והר"ן

גליון הש"ס גמ' אחד דיני ממונות. עי' שבועות דף לב ע"א תוד"ה או: תוס' ד"ה אמר רבא וכו' אבל לענין נמצא כו'. עי' סנהדרין לא ע"א תוד"ה שב"ש:

עין משפט
נר מצוה

מח א מיי׳ פ״ד מהל׳ עדות הלכה א סמג עשין קט:
מט ב מיי׳ פ״ב מהל׳ סנהדרין הלכה ו ופכ״א שם הלכה ח סמג עשין צו טוש״ע ח״מ סימן כח סעיף ו:
נ ג מיי׳ פ״ד מהלכות עדות הלכה א סמג שם:
נא ד מיי פי״ב מהלכות סנהדרין הלכה ב:
נב ה מיי׳ פ״ד מהלכות עדות הלכה ב סמג עשין קט טוש״ע ח״מ סימן ל סעיף ו:
נג ו מיי׳ פכ״א מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין קו טוש״ע ח״מ סימן יז סעיף ו:

מסורת השי״ס

רה״א מ״ו וד״ל הוזמה א׳ מהם ולא וכו׳

[לעיל ה.]

סנהדרין ט: [גירסת הס״מ פי שני]

סנהדרין פא:

לקמן ט:

[וע״ל במשנה ט: גם פרש״י שם ד״ה מפני שהוא כמועד]

מתני׳ היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין אותו מחלון זה ואחד מתרה בו באמצע בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת ואם לאו הרי אלו שתי עדיות *לפיכך אם נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין והשניה פטורה *רבי יוסי אומר לעולם אין נהרגין עד שיהו *שני עדיו מתרין בו שנאמר °על פי שנים עדים דבר אחר על פי שנים עדים שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן: **גמ׳** אמר רב זוטרא בר טוביא אמר רב מנין *לעדות מיוחדת שהיא פסולה שנאמר °לא יומת על פי עד אחד מאי אחד אילימא עד אחד ממש מרישא שמעינן לה על פי שנים עדים אלא מאי אחד אחד אחד תניא נמי הכי לא יומת על פי עד אחד להביא שנים שרואים אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ואין רואין זה את זה שאין מצטרפין ולא עוד אלא אפילו בזה אחר זה בחלון אחד אין מצטרפין אמר ליה רב פפא לאביי השתא ומה אחד מחלון זה ואחד מחלון זה דהאי קא חזי כולו מעשה והאי קא חזי כולו מעשה אמרת לא מצטרפי בזה אחר זה דהאי חזי פלגא דמעשה והאי חזי פלגא דמעשה מיבעיא א״ל לא נצרכא אלא לבועל את הערוה אמר רבא אם היו רואין את המתרה או המתרה רואה אותן מצטרפין °ואמר רבא מתרה שאמרו אפילו מפי עצמו ואפילו מפי השד אמר רב נחמן עדות מיוחדת כשירה בדיני ממונות דכתיב לא יומת על פי עד אחד בדיני נפשות הוא דאין כשירה אבל בדיני ממונות כשירה מתקיף לה רב זוטרא אלא מעתה בדיני נפשות תציל אלמה תנן הוא והן נהרגין קשיא: רבי יוסי אומר וכו׳: א״ל רב פפא לאביי ומי אית ליה לרבי יוסי האי סברא והתנן *רבי יוסי אומר השונא נהרג מפני שהוא כמועד *ומותרה א״ל ההוא רבי יוסי בר יהודה היא דתניא *)רבי יוסי בר יהודה אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד: דבר אחר ע״פ שנים עדים שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן: (א) הנהו לעוזי דאתו לקמיה דרבא אוקי רבא תורגמן בינייהו והיכי עביד הכי והתנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן רבא ימידע הוה ידע מה דהוו אמרי ואהדורי הוא דלא הוה ידע

תורה אור: דברים יט / שם

*) לקמן ט: סנהדרין ח: מא. עב:

אילעא

רש״י

מתני׳ הרי אלו עדות אחת. ואם (ב) הוזם אחד מהם (או שנים) ולא הוזמו כולן אין נהרגין: שלא תהא סנהדרין שומעת. עדות העדים מפי התורגמן צריכין הדיינין שיהו מכירין בלשון העדים ולא שיעמדו מליץ ביניהם: **גמ׳** עדות מיוחדת. אחד רואה אותו מחלון זה ואחד רואה מחלון זה ואינן רואין זה את זה: לבועל את הערוה. שיש די בראיית כל אחד ואפ״ה לא מצטרפו: מפי עצמו. ההרוג עצמו התרה בו: אלא מעתה. דכשרים בעלמא ומצטרפי: בדיני נפשות. כששנים רואין מחלון זה ושנים מחלון זה והוזמה כת האחת תצטרף עדות זו להיות כולם ככת אחת להציל את הזוממין ואת הנדון שתהא עדותן בטלה כיון דבעלמא מצטרפת יש טעם כאן להצילו ורחמנא אמר והצילו העדה: ומי אית ליה לרבי יוסי. התראה כלל: והתנן רבי יוסי אומר השונא. שאמר בשוגג הרגתי נהרג מפני שהוא כמועד ומותרה: לעוזי. בעלי לשון אחרת שאין הדיינין מכירין בה:

אילעא

תוספות

היו שנים רואים אותו מחלון זה ושנים מחלון זה וכו׳. ולא גרסי׳ במתני׳ אחד בחלון זה וכו׳: **ואחד** מתרה באמצע. תימה ואמאי אצטריך לומר ואחד מתרה שאין מן העדים ויש מפרשים דנקטיה משום רישא דקתני רואין אלו את אלו ומסתמא היינו ע״י המתרה שאומר לעדים לאלו ולאלו ראו את המעשה הרע שזה עשה ונראה למשי״ח דנקטיה לאפוקי מדרבי יוסי דאמר בסיפא אינו חייב עד שיהו פי שנים עדים מתרין בו: **שמקצתן** רואין אלו את אלו. מצטרפין יחד אף אותם שאין רואים: **הרי** אלו עדות אחת. שאם נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדות כולם בטלה וכן שאם נמצא אחת מהן זוממת אין נהרגין עד שיוזמו כולם ובטלין נמי עדות כולם בהזמה אחת מהן דהזמה הוי כנמצא אחד מהן קרוב או פסול: **הוא** והן נהרגים. הן נהרגים אע״פ שלא הוזמו כת שניה כיון שהוזמו הן הוא נהרג משום כת שניה דלא בטלה עדות כת שניה בהזמת הראשונה כיון דהוי שתי עדיות יש מפרשים שצריך שתהא כל כת וכת רואה המתרה או המתרה רואה אותן אז מצטרף המתרה לזו ולזו דאם לא כן אין המתרה מצטרף עמהן ולא יהרג על פיהם דלעולם אינו נהרג אא״כ המתרה מעדות שבאין לחייבו והא דקתני נמי נמצא אחת מהן זוממת שהוזם גם המתרה עמהם דהא מעדותן הוא כדפרישית ומ״מ הוו הנך שתי כתות שתי עדיות כיון שאין כת זו רואה את זו וקשה למשי״ח מאי קאמר דאדרבה לא מיתוקמא מתני׳ אלא כשאין רואין המתרה וכן אין המתרה רואה אותן דאי רואין המתרה או המתרה רואה אותם הוו השתי כתות עדות אחת אע״פ שאין רואין זה את זה דהמתרה מצרפן כדקתני רישא בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו אלמא לא בעינן שיהא כל השנים שמכאן רואין את אלו מכאן אלא בחד סגי ועוד קשה לפי׳ דצריך שיהא המתרה מעדותן הא אמרינן בגמ׳ מתרה שאמרו אפי׳ מפי עצמו אפי׳ מפי שד ואז ודאי לא הוי המתרה מעדותן כלל לכן נראה דודאי מיירי כשאין רואין המתרה ולא המתרה רואה אותם אלא שמעו המתרה שמתרה (ג) כן ובכן סגי דהא קיימינן לרבנן דפליגי ארבי יוסי דבסמוך ולא בעו פי שנים עדים מתרין בו כמו רבי יוסי: **לעדות** מיוחדת שהוא פסול. פי׳ אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ומילתא באפי נפשה היא ולא קאי אמתני׳ ולא מיירי בהכי: **תניא** נמי הכי וכו׳. מייתי תניא נמי הכי דמלא יומת על פי עד אחד נפקא דאילו עיקרא דמילתא שמעו ממתניתין דנהי דמתניתין לא איירי באחד מחלון זה מ״מ מדאשמעינן בשתי כתות דחשבינן שתי עדיות כשאין רואין אלו את אלו מינה שמעינן דה״ה בכת אחת מכל מקום נראה יותר לפרש דעיקר מילתא מייתי דאי ממתניתין הוה אמינא דוקא בשתי כתות דכל חדא חשיב עדות באפי נפשה אבל בכת אחת מצטרפי שפיר וכן נראה דיותר דוחק לומר דלא מייתי תניא נמי הכי רק (ד) הפסוק כיון דליכא מאן דפליג עליה. כן נראה למשי״ח: **אמר** רבא אם הן רואין את המתרה או המתרה וכו׳. מכאן מייתי (ה) המפרש ראיה במתניתין גבי סיפא דקתני הרי אלו שתי עדיות דמכל מקום מיירי (ו) שהן רואין המתרה כדפרישי׳ ולאו מילתא היא דהכא אעדות מיוחדת דברייתא קאי דקתני אחד מחלון זה וכו׳ שאין מצטרפין ועלה קאמר דאם העד מכאן [והעד מכאן] רואין המתרה או המתרה רואה אותן מצטרפין להיות עדות אחת גבי העד שמכאן והעד שמכאן אע״פ שאין רואין אלו את אלו דהמתרה מצרפן כמו מקצתן רואין אלו את אלו דמתניתין ותדע דאעדות מיוחדת דברייתא קאי דאי אמתניתין קאי דקתני הרי (ז) אלו שתי עדיות כדפירשתי אם כן הוה ליה למימר ואם לאו אין מצטרפין שזהו עיקר החידוש: **אף** מתרה רואה אותן מצטרפין. פירוש על פיהם נהרג דלא חשיבא עדות מיוחדת ואם תאמר והיכי מהימני ליה למתרה לומר שראה אותן להרוג את זה דבשלמא כשרואין המתרה הרי הן שנים אבל מתרה רואה אותן קשיא ויש לומר דמיירי שיש עדים שמעידין שהמתרה רואה אותן אף לא ראו המעשה אותן העדים: **בדיני** נפשות הוא דלא כשירה הא בדיני ממונות כשירה. הקשה רבינו אברהם מאורלינ״ש דהא קרובים נפקא לן (סנהדרין כז:) דפסולין מלא יומתו אבות על בנים ודיני ממונות גמרינן מיניה (שם כח.) דכתיב משפט אחד יהיה לכם א״כ ה״נ נילף ממונות מנפשות להך מילתא דעדות מיוחדת ונראה דעל כרחך האי קרא לאו בדיני ממונות קאי דעד אחד מועיל לממון דלשבועה מיהא איתיה:

אי

רבינו חננאל

היו שנים רואין מחלון זה כו׳. אמר רב מניין לעדות מיוחדת שפסולה שנאמר לא יומת על פי עד אחד מאי אחד אילימא אחד ממש מדכתיב על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת ממילא שמעינן דאין ממיתין על פי עד אחד מה תלמוד לומר לא יומת על פי עד אחד אלא מאי אחד אחד אחד. כדתניא ב׳ רואין אותו א׳ מחלון זה וא׳ מחלון זה ואין רואין זה את זה אין מצטרפין אע״פ ששניהם ראו הערות כולה מתחלה ועד סוף כיון שלא היו רואין זה את זה אין מצטרפין. והא דתניא ולא עוד אלא אפילו ראו ב׳ בזה אחר זה בחלון אחד אין מצטרפין. אוקימ׳ בבועל הערוה (שהיו) [שחייב] בהכנסת העטרה וכיון שהראשון ראה הכנסת העטרה והשני ראה (כהו) [הביאה] כאילו זה ראה המעשה כולו וזה ראה המעשה כולו. אמר רבא אם העדים רואין המתרה או המתרה רואה העדים מצטרפין ומתרה זה שאמרו אפי׳ מפי ההרוג עצמו או מפי שד. אמר רב יהודה עדות מיוחדת כשרה בדיני ממונות. כגון זה שאמרנו שראו העדות אחד אחד. והאי דכתיב לא יומת על פי עד אחד והיא עדות מיוחדת הני מילי בעדות נפשות שהתורה חסה עליו אבל בדיני ממונות עדות מיוחדת כשרה היא ומצטרפין ואע״פ שאין רואין זה את זה. ואקשינן עליה אי הכי דעדות מיוחדת עדות מעליא היא ומצטרפין ולא הצריכה התורה שיראו שניהן ביחד זה לזה אלא משום דחס עליה. אלא מעתה ב׳ כתות שראו (בבת) [אחת] אחת ונמצא בכת א׳ מהן קרוב או פסול יצטרפו ב׳ הכתות ונאמר כיון [שיש] בהן קרוב או פסול בטלה עדות הכל וינצל ההורג ולמה שנינו במשנתנו ב׳ רואין אותו מחלון זה וב׳ מחלון זה ואחד מתרה באמצע בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת ואם לאו שתי עדיות הן נמצאת אחת זוממת הוא נהרג והן נהרגין הוא נהרג על פי הכת שלא הוזמה והן נהרגין מפני שהוזמו ועלתה בקשיא. ודייקינן מדסלקא בקשיא שמעינן מינה דראיה אחר ראיה ואפילו הודאה אחר הודאה אינה כשרה בדיני ממונות א) (ואפילו) [ואלו] הברייתות ב) סיוע לפירוש שפירשנו [בהא] דאמרינן לסהדי למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו: תניא ר׳ יוסי ב״ר יהודה אומר חבר אין צריך התראה שלא ניתנה התראה [אלא] להבחין בין שוגג למזיד. הנהו לעוזאי דאתו לקמיה דרבא בדינא אוקי רבא תורגמן בינייהו. איני והתנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן. ופרקי׳ רבא הוה ידע מאי דאמרי ואהדורי להן הוא דלא ידע. סוגיין

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ הנהו לעוזי דאתו. נ״ב הנהו לעוזי עדים [הוו מדאקשינן] לרבא ממתניתין אבל ברמב״ם בפ׳ כא מהל׳ סנהדרין משמע דלעוזי בעלי דינין הוו וע׳ בחו״מ סימן יז נ״ל דאין חילוק בין עדים לבעלי דינים מדאקשי׳ ממתני׳ להך עובדא וכן משמע פשט הלשון דאתו לקמיה דרבא דמשמע [דבעלי דינים הוו]: (ב) רש״י ד״ה הרי וכו׳. ואם הוזמה אחת מהם הראשונה או השניה ולא הוזמו: (ג) תוד״ה הוא והן וכו׳ המתרה שמתרה כך ובהכי סגי דהא וכו׳ דלא בעי׳ פי שני עדים: (ד) ד״ה תניא וכו׳ רק הפסוק כיון: (ה) ד״ה אמר רבא וכו׳ מכאן מייתי יש מפרשים ראיה דמתניתין. נ״ב י״מ סבירא להו דרבא ארישא דמתני׳ קאי להורויי דאין מצטרפין במקצתן רואין אלו את אלו אא״כ דאיכא הרתי לטיבותא דרואים נמי את המתרה כו׳ וא״כ [מיירי נמי סיפא דקתני] הרי אלו ב׳ עדיות אע״פ שהן רואין את המתרה והתוס׳ ס״ל דאברייתא קאי ואיכא למידק אמאי לא פי׳ התוס׳ דאסיפא דמתני׳ קאי להורויי דברואים את המתרה מצטרפין אע״ג דאין רואין אלו את אלו וי״ל דא״כ ה״ל לרבא לתפוס בסיפא דמתניתין ולקבוע דבריו עלה ומדלא עבד הכי ש״מ [דלאו אמתני׳] קאי אבל אם נפרש דאברייתא דסמיך ליה קאי ניחא ומ״מ ארבא גופיה קשה אמאי לא קבע דבריו אסיפא דמתני׳ דאפי׳ בשתי כתות דכל חדא חשיבי עדות באפי נפשה מצטרפי ע״י המתרה וכדכתבו התוס׳ בסמוך כד״ה הנ״ה: (ו) בא״ד דמכל מקום מיירי אע״פ שהן רואין המתרה: (ז) בא״ד דאי אמתניתין קאי דקתני הרי אלו. נ״ב פי׳ דאי אמתני׳ ארישא קאי להורויי דהא דקתני הרי אלו ב׳ עדיות מיירי אע״פ שרואין את המתרה וכדכתבתי בסמוך:

א) וכ״כ במרדכי פ״ג דסנהדרין ובסמ״ג סי׳ עדות בשם רבינו והב״י בחו״מ סימן ל׳ נדחק בטעמו והכא מפורש טעמו אבל לפ״ד התוס׳ שכ״ן וריטב״א כאן אין הוכחה דהכא מיירי בכל ענין דריב״ק. ועי׳ רשב״ס ב״ב נ״ב ב׳ ד״ה ופסק בשם רבינו וכ״כ הרי״ף והרא״ש רפ״ד דברכות וש״מ. וגם בסנהדרין ל׳ ע״ב כי בפר״ח שם דקי״ל כנהרדעי וצ״ע: ב) ע״ש כאן וצ״ע:

גליון הש״ס גמ׳ ואמר רבא מתרה שאמרו. עי׳ סנהדרין עה ע״א ברש״י ד״ה מתרין בו וצ״ע:

מתני׳ / **גמ׳** (Gemara)

אילעא וטוביה קריביה דערבא *הוה (א) סבר רב פפא למימר גבי לוה ומלוה רחיקי נינהו א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא *אי לית ליה ללוה לאו בתר ערבא אזיל מלוה: **מתני׳** מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו ב"ד אין סותרין את דינו *כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידים אנו באיש פלוני שנגמר דינו בב"ד של פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג *סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית רבי אליעזר בן עזריה אומר אחד לשבעים שנה רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם רשב"ג אומר אף הן מרבין שופכי דמים בישראל: **גמ׳** לפני אותו בית דין הוא דאין סותרין הא לפני בית דין אחר סותרין הא תני סיפא כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו מעידין אנו את איש פלוני שנגמר דינו בבית דין פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה נהרג אמר אביי לא קשיא כאן בארץ ישראל כאן בחוצה לארץ דתניא *רבי יהודה בן דוסתאי אומר משום רבי שמעון בן שטח ברח מארץ לחוצה לארץ אין סותרין את דינו מחוצה לארץ לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל: סנהדרין נוהגת כו׳: מנא ה"מ דתנו רבנן *°והיו אלה לכם לחוקת *משפט לדורותיכם למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ א"כ מה תלמוד לומר [א] °בשעריך בשעריך אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר: סנהדרין ההורגת וכו׳: איבעיא להו אחת לשבעים שנה נקראת חבלנית או דלמא אורח ארעא היא תיקו: רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים אילו היינו וכו׳: היכי הוו עבדי רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו ראיתם טריפה הרג שלם הרג אמר רב אשי אם תמצא לומר שלם הוה דלמא במקום סייף נקב הוה בבועל את הערוה היכי הוו עבדי אביי ורבא דאמרי תרוייהו ראיתם כמכחול בשפופרת ורבנן היכי דיינו כשמואל *דאמר שמואל במנאפים משיראו כמנאפים:

הדרן עלך כיצד העדים

אלו הן הגולין ההורג נפש בשגגה היה מעגל במעגילה ונפלה עליו והרגתו היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו היה יורד בסולם ונפל עליו *)והרגתו הרי זה גולה אבל אם היה מושך במעגילה ונפלה עליו והרגתו היה דולה בחבית ונפסק החבל ונפלה עליו והרגתו היה

*) נ"ל והרגו. יעב"ץ וכ"ה במשניות

רש"י

אילעא וטוביה. עדי הלואה היו קרובין אל הערב: **מתני׳** לפני אותו בית דין. שנתחייב בו: אין סותרין. לחזור ולישא וליתן אולי יזכה: אילו היינו. בימים שסנהדרין דנו דיני נפשות לא נהרג בה אדם כדמפרש בגמרא שבדקו את העדים בדבר שלא ידעו להשיב: אף. אם היו עושים כן היו מרבין שופכי דמים שלא יראו מב"ד: **גמ׳** מפני זכותה של ארץ ישראל. אולי תועיל למצוא לו פתח של זכות: מה ת"ל בשעריך. שופטים ושוטרים תתן לך וגו׳: אתה מושיב כו׳. אתה חייב להושיב בכל פלך ופלך כו׳ פלך הפרכיא: אם תמצא לומר שלם הרג. שיאמרו בדקנוהו לאחר מיתתו מכל שמונה עשרה טריפות: ראיתם כמכחול בשפופרת. ואין עדים מסתכלין בכך שפופרת קנה חלול שנותנין בו כחול לכחול עינים מכחול הוא קיסם דק שבו טולין הנצבע מתוך הקנה: ורבנן. דמחייבי מיתה על הערוה היכי דייני באיזו עדות הם הורגים הואיל ולאו הכי בדקי: משיראו כמנאפים. משינהגו ענין ניאוף שנוכבין בקירוב בשר ונוהגים כדרך תשמיש:

הדרן עלך כיצד העדים

היה מעגל במעגילה. טחין היו גגותיהן בטיט והגגות לא היו משופעין אבל הטיט משפעין מעט כדי שיזובו המים וטחין אותן בחתיכת עץ עבה וחלקה ובה בית יד ודוחפה לנגד השיפוע וחוזר ומושכה אליו וחוזר ודוחפה (לנגד) והטיט מתמרח ומחליק ובדחיפתו קורהו מעגל ובמשיכתו קורהו מושך ושם העץ מעגילה: היה משלשל חבית. מן הגג: היה יורד. ההורג בסולם ונפל מן הסולם והרג בגופו את חבירו גולה דכל הני דרך ירידה נינהו וגבי גלות דרך ירידה בעינן כדמפרש בגמרא ויפל עליו: אבל היה מושך. ונשמטה מעגילה מידו ונפלה: גמ׳

תוספות

אי ליתיה ללוה לאו בתר ערבא אזיל. מכאן דיש ליזהר בעדי ממון שלא יהו קרובים לא ללוה *ולא לערב:

דלמא במקום סייף נקב הוה. קשה לר"ת דאמרינן פ"ק דחולין (דף יא: ושם) ומפיק ליה מקרא דלא חיישינן להא דאזלינן בתר רובא ואומר ר"ת דודאי (ב) לא חיישינן אלא היה שואל להם (כדי) שאם (יכחישו זה את זה או) אמרו דלא ידעינן יבטל העדות מידי דהוה אסייף ואריכן דאי *דלא שיילינן חייב *וזה אומר בסייף וזה אומר בארירן *אין זה נכון אע"ג דבסייף ואריכן כו׳ אמרו אין אנו יודעין הרי זה נכון זה גרוע הואיל ובהרוג גופיה אין יודעים(ג) ומיהו טעם זה אינו מיושב ומאיזה טעם הוא זה דאם לא נשאל להם יהא חייב ואם נשאל ואמרו אין אנו יודעין יהיה פטור וראיה שהביא מסייף ואריכן אין הנדון דומה לראיה דהתם כל כמה דלא שיילינן להו אין לבדות מהלב שיכחישו זה את זה אבל כשמכחישין בהדיא דומה שקר שדבר זה אדם רגיל לעלות בדעתו במה הרגו טפי מכליו שחורים או מכליו לבנים אבל דבר שפירש ר"ת בלא טעם הוא שכשאין שואלים להם ואין אנו יודעים אם טריפה (ד) הוא או שלם נהרג חייב ובשביל שנשאל להם ואמרו אין אנו יודעים יהיה פטור לכן נראה דהא דקאמר לא נהרג אדם מעולם לאו דוקא אלא רוב פעמים לא היה נהרג שעל ידי שהוא מרבה בבדיקות אי אפשר שלא יכחיש אחד מהם (ה) חבירו אבל אין לומר דר׳ עקיבא לטעמיה דחייש למיעוטא גבי חלב *פוטר (בכורות כ:) דהא לא מצינו שום תנא דחייש למיעוטא טפי מרבי מאיר ואפ"ה מודה (ו) היכא דלא אפשר דלא חיישינן למיעוטא בפ"ק דחולין (דף יא:) והכא הייטו דלא אפשר מיהו י"ל דאיכא למיקם עלה דמילתא כגון שהיה קרום של מוח מגולה וראו שהיה שלם ובא זה ונקבו והרגו*:

כמכחול בשפופרת. תימה עובד ע"ז ומחלל שבת מאי איכא למימר דהתם לא מצינו למיפטריה והא היכי קאמר לא היה אדם נהרג (ז) וי"ל דמ"מ קאמר שפיר לא היה אדם נהרג משום דלא שכיחי כולי האי כי אם ברוצח ועריות ועוד י"ל דאיכא למימר ראיתם שמחלל אינו טריפה דאם הוא טריפה א"כ אם תוזמן לא יהיו חייבין מיתה משום דמצו למימר גברא קטילא בעינן למיקטל והויא ליה עדות שאי אתה יכול להזימה:

הדרן עלך כיצד העדים

אלו הן הגולין וכו׳ היה מעגל במעגילה. בימיהן (ח) שהיו הגגים שוין ולא היו משופעים כמו שלנו וכשעושים הגג טוחין אותו בטיט ורוצים להשוות טיח הגג ולוקחין אבן עגולה ארוכה קצת ויש לו ב׳ שינים ארוכים ומעגלים אותה על פני כל הגג להשוות׳ (כמי) והיינו (כמי) מעגילה: **משלשל** בחבית כו׳. קצת קשה אמאי לא קאמר ונפסק החבל ונפל עליו כדקתני בסיפא ונראה לומר דנפלה (ט) שנשמט מידו ולכך לא רצה לומר נפסק דאם כן לא אתיין כרבי *)דאמר לקמן (דף ט:) נפסק אינו גולה:

היה יורד בסולם. יש אומרים דתנא לא זו אף זו קתני לא זו מעגל דודאי יש לחייבו גלות דלמה לא נזהר אלא אף משלשל חבית דשפיר מיזהר שלא ישבר חביתו אם נפל והרג חייב ועוד דלא זו אלא אף זו יורד בסולם דטפי מיזהר כדי שלא יפול אם הרג חייב:

*) רש"ל גורס כדאמר

פשיטא

רבינו חננאל

סוגיין דשמעתין דעדים הקרובין בין למלוה בין ללוה בין לערב כולן פסולין: מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו ב"ד אין סותרין את דינו כו׳. תניא ברח מארץ לחוצה לארץ אין סותרין את דינו מחוצה לארץ לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל: **מתני׳** סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. מנא הני מילי. דת"ר והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורתיכם בכל מושבותיכם למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ. אם כן מה ת"ל בשעריך. בשעריך אתה מושיב בתי דינין בכל פלך ופלך [ובכל עיר ועיר ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך] ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר. ואסקינן דרבנן בסנהדרין הוו דייני בבועל את הערוה כשמואל דאמר במנאפים כיון שיראו כמנאפין מתחייבין ולא בעינן עד דמסהדי כמכחול בשפופרת. ולית הלכתא כר׳ טרפון ור׳ עקיבא דהוו אמרין ראיתם טריפה הרג או שלם הרג וא"ת שלם שמא במקום ההכאה נקב הוה כו׳: ירושלמי. כתב כל נכסיו לב׳ בני אדם כאחת והעדים כשרים לזה ופסולים לזה ר׳ יוחנן אמר מאחר שפסולין לזה פסולין לזה וריש לקיש אמר לא כו׳: הדרן עלך כיצד העדים: פ"ב ואלו הן הגולין ההורג נפש בשגגה כו׳ עד

עין משפט נר מצוה

נ"ל ולא למלוה ולא לערב

נד א טוש"ע חו"מ סי׳ לג סעיף טז:

נה ב מיי׳ פי"ג מהל׳ סנהדרין הלכה ז:

רש"ל מ"ז

נו ג מיי׳ שם פי"ד הל׳ יד סמג עשין קב:

נז ד מיי׳ שם הלכה י:

[סנהדרין מא.]

עי׳ מהרש"ל ורש"א

נח ה ו מיי׳ שם פי"ג הלכה ח:

נט ז מיי׳ פ"א מהלכות סנהדרין הלכה ב [עיין כ"מ] טוח"מ סימן א:

ס ח מיי׳ פ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה יט סמג לאוין נד טור ש"ע אה"ע סימן כ סעיף א׳ בהג"ה [ורב אלפס עוד ביבמות פרק ב (דף ז:) ובב"מ פ"ז (דף קיז:)]:

א ט מיי׳ פ"ה מהלכות רוצח הלכה א סמג עשין עה:

ב י מיי׳ שם פ"ו הלכה יב סמג שם:

נ"ל אינו פוטר

[ועי׳ תוס׳ בכורות כא. סד"ה חלב פוטר]

מסורת הש"ס

נ"ל חוה. יעב"ץ

סנהדרין מה: גיטין כח: כט.

[סנהדרין יז.]

[תוספתא סנהדרין פ"ג ע"ש]

[תוספתא שם] [נ"ל משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם למדנו כו׳]

ב"מ נא.

הגהות הב"ח

(א) גמ׳ סבר רב פפא למימר. נ"ב הך עובדא קבעה תלמודא הכא משום דשייכא למאי דתני לעיל נמצא אחד מהן קרוב או פסול כו׳ ותימה אמאי לא קבעה לעיל וי"ל דהך עובדא אתי נמי לקמיה דרבא בכדי הך הנהו לעוזי כו׳: (ב) תוס׳ ד"ה דלמא וכו׳ ואמר ר"ת דודאי אי לא שיילינן להו לא חיישי׳ אלא: (ג) בא"ד הואיל ובהרוג גופיה אין יודעין לא בעינן מכחישין זה את זה ומיהו טעם זה: (ד) בא"ד טרפה הרג או שלם הרג חייב ובשביל שנשאל: (ה) בא"ד אחד מהם את חבירו: (ו) בא"ד דהיכא דלא אפשר דלא חיישינן למיעוטא כדאיתא פ"ק דחולין: (ז) ד"ה כמכחול וכו׳ נהרג מעולם וי"ל דמ"מ וכו׳ נהרג מעולם משום וכו׳ שמחלל אינו טרפה וכו׳ א"כ אם הוזמו לא יהיו חייבין: (ח) ד"ה אלו הן וכו׳ בימיהן היו וכו׳ ארוכה קצת ויש לה בית יד ארוכה ומגלגלים אותה על פני כל הגג להשוות הטיח והיינו דקרו לה מעגילה: (ט) ד"ה משלשל וכו׳ דנפלה דרישא שנשמט מידו:

הגהות הגר"א גמ׳ ת"ל בכל שעריך כצ"ל (וכ"ה בירושלמי):

היה עולה בסולם ונפל עליו והרגו הרי זה אינו גולה *זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה ושלא בדרך ירידתו אינו גולה: **גמ'** מנא ה"מ אמר שמואל דאמר קרא °ויפל עליו וימות עד שיפול דרך נפילה תנו רבנן °בשגגה פרט למזיד °°בבלי דעת *פרט למתכוין מזיד פשיטא בר קטלא הוא (אלא) אמר *רבא באימא פרט לאומר מותר א"ל אביי *אי אומר מותר אנוס הוא אמר ליה שאני אומר *האומר מותר קרוב למזיד הוא °בבלי דעת *פרט למתכוין מתכוין פשיטא בר קטלא הוא אמר רבה גפרט *למתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לכותי והרג את ישראל לנפל והרג בן קיימא ת"ר °אם בפתע דפרט לקרן זוית בלא איבה *הפרט לשונא הדפו ושדחפו בגופו או השליך עליו להביא זירידה שהיא צורך עליה בלא צדיה חפרט למתכוין לצד זה והלכה לה לצד אחר °ואשר לא צדה *טפרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע °ואשר יבא את רעהו ביער °°ימה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אף כל רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם בעא מיניה רבי אבהו מרבי יוחנן היה עולה בסולם ונשמט השליבה מתחתיו ונפלה והרגה מהו כי האי גוונא עליה היא או ירידה היא א"ל כבר נגעת בירידה שהיא צורך עליה איתיביה זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה שלא בדרך ירידתו אינו גולה שלא בדרך ירידתו לאיתויי מאי לאו לאיתויי כה"ג ולטעמיך כל שבדרך ירידתו לאיתויי מאי אלא לאיתויי קצב הכא נמי לאיתויי קצב דתניא קצב שהיה מקצב תנא חדא לפניו חייב לאחריו פטור ותניא אידך לאחריו חייב לפניו פטור ותניא אידך בין לפניו בין לאחריו חייב ותניא אידך בין לפניו בין לאחריו פטור ולא קשיא כאן בירידה שלפניו ועליה שלאחריו כאן בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כאן בירידה שלפניו ושל אחריו כאן בעליה שלפניו ושל אחריו לימא כתנאי היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו תני חדא חייב ותניא אידך פטור מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר ירידה היא ומר סבר עליה היא לא דכ"ע עליה היא ולא קשיא כאן לניזקין כאן לגלות איבעית אימא הא והא [א] לגלות ולא קשיא הא דאתליע הא דלא אתליע ואיבעית אימא הא והא דלא אתליע ולא קשיא הא דמיהדק והא דלא מיהדק: **מתני'** *נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה וחכמים אומרים גולה מן העץ המתבקע רבי אומר גולה וחכמים אומרים מאינו גולה: **גמ'** תניא אמר להם רבי לחכמים וכי נאמר °ונשל הברזל מעצו והלא לא נאמר אלא מן העץ ועוד נאמר עץ למטה ונאמר עץ למעלה מה עץ האמור למעלה מן העץ המתבקע אף עץ האמור למטה מן העץ המתבקע אמר רב חייא בר אשי אמר רב ושניהם מקרא אחד דרשו ונשל הברזל מן העץ רבי סבר יש אם למסורת ונישל כתיב ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן ורבי יש אם למסורת סבירא ליה והאמר

גמ' אמר *רבא גרסינן ולא גרסינן אלא: באומר מותר. סבור שמותר להרוג את ישראל וזהו מזיד שלו: אנס הוא. והיאך הוא קורהו מזיד: בפתע פרט לקרן זוית. שלשון פתע הוא בסמוך כדמתרגמי' בתכיף פרט לקרן זוית אם היה זה יוצא ממבוי זה ונכנס לזה לפנות לימין או לשמאל וסכינו בידו וזה בא כנגדו בקרן זוית ולא ראהו והרגו: שדחפו בגופו. בלא מתכוין: להביא ירידה שהיא צורך עליה. כגון הרוצה להריס ידו בכח וגרזן בידו ומשפיל תחלה את גופו ושוחה לפניו כדי להריס בכח ובהשפלתו הרג דלא תימא הואיל וצורך עליה היא פטור מגלות דהא כתיב ויפל: בלא צדיה. לשון צידוד שלא נתכוין לצדד לצד שני: ואשר לא צדה. שלא נתכוין לזרוק בצלו ובסמוך לו אלא למקום שזרק אבל לא היה יודע שיש שם אדם: פרט למתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע. א] וכן לזרוק ארבע וזרק שמונה: אף כל שיש לו רשות לניזק כו'. יצאה חצר של בעל הבית: עליה היא או ירידה היא. בתר דידיה אזלינן והוא היה עסוק בעליה או בתר שליבה אזלינן והעולה עליה היה דוחקה ומשפילה כלפי מטה: כבר נגעת כו'. הרי נגעת כאן בירידה שהיא צורך עליה והא רבינן לה לעיל לחובה: לפניו חייב. הרג לפניו חייב: ה"ג כאן בירידה שלפניו ועליה שלאחריו כאן בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כאן בירידה שלפניו ושל אחריו כאן בעליה שלפניו ולאחריו. כל דרך עליה פטור וכל דרך ירידה חייב הלכך הא דתניא לפניו חייב לאחריו פטור בירידה שלפניו ועליה של אחריו השפיל זרועו כדי להריס בכח והריס (א) מכח לפניו בהשפלתו חייב הרג בעלייתו לאחוריו פטור והא דתניא לאחריו חייב לפניו פטור בעליה שלפניו וירידה שלאחריו כגון המריס ידו בכח עד שהשפילו דרך אחוריו ממעל לכתפיו וחזר והגביהן להכות לפניו הרג בהשפלתו דרך אחוריו חייב הרג בהגבהתו פטור והא דתניא בין לפניו ובין לאחריו חייב בירידה שלפניו או שלאחריו והא דתניא בין לפניו בין לאחריו פטור בעליה שלפניו ושל אחריו: לימא כתנאי. הך בעיא דרבי אבהו: לנזקין. חייב אם לא הרגו אלא הזיקו חייב דלנזקין לא שני לן בין שוגג למזיד בין ירידה לעליה כדאמרינן בב"ק (דף כו:) פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד ואונס כרצון: הא דאתליע. חייב שכל שליבה שהתליעה כשדורסין עליה נכפפת היא למטה וירידה היא ואם לא התליעה אין כאן ירידה: הא דמהדק. אם היתה השליבה מלאה הנקב שהיא תחובה בו ואחוזה יפה יפה אין כאן דרך ירידה ופטור לא מהדק ירידה יש כאן וחייב: **מתני'** מן העץ המתבקע. יצא קיסם וניתז למרחוק והרג: **גמ'** נאמר עץ למטה. ונשל הברזל מן העץ: ונאמר עץ למעלה. לכרות העץ: יש אם למסורת. כמה שנמסרה כתב של תיבה למשה אנו צריכין לדורשה ולא לפי המקרא כשאתה קורא ונשל אתה מוסיף הברה של אל"ף או של ה"א בין נו"ן לשי"ן ולפי המסורת ונישל כתיב ופירושו נישל שהשיל הברזל מן העץ המתבקע ומצא את רעהו ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן לשון פעל הברזל עצמו נשל מעל עצו: הא

פשיטא בר קטלא הוא. תימה אימא במזיד ולא התרו בו וי"ל דהא נמי נפקא לן מבלי דעת דאיכא מבלי דעת יתירא עוד י"ל דהא נמי פשיטא דלא יגלה דעל כרחך קרא בלא מתכוין איירי מדכתיב והוא לא שונא:

אלא פרט לאומר מותר. וקשה (ב)דגבי חלב וגבי שבת דכתיב בשגגה וחייבין פרק כלל גדול (שבת דף סח:ושם) בתינוק שנשבה לבין הנכרים וי"ל דשאני הכא דכתיב שגגה יתירא למעוטי אומר מותר*: **ואשר** לא צדה פרט למתכוין לזרוק. בכילד הרגל (ב"ק דף כו: ושם) פירש רש"י (ג) ממעט ליה ממיתה אבל גלות אית ביה ולא נראה דא"כ לא הוי כמו אידך לכן נראה לפרש דפטור (ממיתה) מגלות *כדאמרינן פרק כילד הרגל (שם ד"ה פרט): **מה** יער שיש לו רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם וכו'. וקשה דמשתמע כמו כן נימא מה יער מקום שעומד שם המזיק ויש רשות לניזק להיות לשם וא"כ קשה דתנן הזורק אבן לרשות הרבים הרי הוא גולה ומוקי לה בסותר כתלו שהוא ברשותו והרג הניזק שהוא ברשות הרבים ואמאי גולה והא בעינן מקום שיהא רשות לניזק ולמזיק ושיהא הניזק במקום שהמזיק עומד בו וי"ל דלא יליף מיניה מקום ההכאה אלא שיש רשות לשניהם ליכנס במקום ההכאה: **נשמטה** השליבה(ד). והרגתו השליבה אבל אם הרגו אדם פטור דבעינן דרך ירידה: **ואי** בעית אימא הא דאיתלע והא דלא איתלע. ולפי האי איבעית אימא כולי עלמא סברי ירידה היא וקשה א"כ אמאי לא קאמר דכולי עלמא ירידה היא הא דאתלע והא דלא אתלע ועוד קשה כי קאמר מעיקרא דכ"ע עליה היא א"כ קשה ברייתא זו לברייתא דלעיל או השליך עליו להביא ירידה שהיא צורך עליה ונראה לפרש דה"ק דכ"ע דעליה הוי ומיירי במיהדק *ובדלא אתלע ולא מיירי בירידה שהיא צורך לעליה דבהא לא פליגי ברייתות והכא הכי קאמר איבעית אימא הא והא נגלות ומיירי הברייתא שמחייבה בירידה שהיא צורך לעליה:

עי' במהרש"ל ובמהרש"א

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ו מהלכות רוצח הלכה יג סמג עשין עה:
ד ב ג ד ה ו מיי' שם הלכה י:
ה ז מיי' שם הלכה יג ולפטור ועי' בכ"מ:
ו ח מיי' שם הלכה יד:
ז ט מיי' שם הלכה י:
ח י מיי' שם הלכה יא:
[וע"ע בתוס' שבת עב: ד"ה באומר ותוספות סנהדרין סב. ד"ה ורבא]
ט כ מיי' שם הלכה יד ולפטור:
י ל מיי' שם הלכה יג ועיין בכסף משנה:
יא מ מיי' שם הלכה טו:

כדפירשנו בפרק כילד הרגל. מהר"ם

[עי' תוס' לקמן ח. ד"ה בלא איבה]

רבינו חננאל

עד זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה שלא כדרך ירידתו אינו גולה. מנא הני מילי. אמר שמואל דאמר קרא ויפל עליו וימות עד שיפול עליו דרך נפילה: ת"ר בשגגה פרט למזיד. כלומר אינו גולה. אוקמה רבא דהאי מזיד שאינו גולה באומר מותר שהאומר מותר קרוב למזיד הוא ולא מיכפר ליה בגלות. אבל המזיד בר קטלא הוא. בבלי דעת אוקמה רבא פרט למתכוין להרוג בהמה והרג אדם לכותי והרג ישראל לנפלים והרג בן קיימא שאינו גולה: ת"ר אם בפתע פרט לקרן זוית דהוה ליה לעיוני. בלא איבה פרט לשונא. כלומר הני לא סגי להו בגלות. הדפו שדחפו בגופו. או השליך עליו להביא ירידה שהיא צורך עלייה. בלא צדיה פרט למתכוין לצד זה והלכה לה לצד אחר. ואשר לא צדה פרט למתכוין לזרוק ב' אמות וזרק ד' אמות והיה שם אדם והכהו דלא מיכפר להו בגלות א)ואשר יבא את רעהו ביער מה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס שם אף כל שיש רשות לניזק ולמזיק ליכנס שם דינו הכי. בעא ר' אבהו מר' יוחנן היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו ונפלה והרגה מהו. ופשט ליה דהיא ירידה צורך עלייה. ומותיב ליה הא דתנן כל שלא כדרך ירידתו אינו גולה מאי לאו כי האי גוונא. ופריק ליה לא לעולם כי האי גוונא גולה ומתניתין כעין קצב שהיה מקצב דתנו ביה ד' בבי. תני חדא לפניו חייב לאחריו פטור דרך ירידה לפניו חייב. פי' בעת שמחזיר הקופיץ מאחוריו להכות על הבהמה כדי לנתחה שוו היא ירידה ממש ובירידה שלאחריו בחזרת הקופיץ שהיא כעין עלייה פטור. והא דתניא לאחריו חייב לפניו פטור הוא בהגבהת הקופיץ מלפניו עד שיחזירו לאחריו פטור שהוא דרך עלייה לאחריו חייב שהוא דרך ירידה ב) (ופירשנוהו) [ופירשוהו] בתלמוד ארץ ישראל. א"ר ינאי שבח שהיה מקצב והכה בין מלמעלה בין מלמטה גולה ואתיא כדמר בר רב הונא ג) שבח שהיה מקצב והכה לפניו למטה גולה. למעלה אינו גולה. לאחריו למעלה גולה. למטה אינו גולה. והא דתני' בין לפניו בין לאחריו חייב בירידה שלפניו ושל אחריו. והא דתניא בין לפניו בין לאחריו פטור בעלייה שלפניו ושל אחריו כאשר כבר פירשנו. והא דבעי רבי אבהו מר' יוחנן היה עולה בסולם ושמטה שליבה מתחתיו והרגה תני חדא חייב. ואוקימ' לנזיקין ואע"ג דעלייה היא לענין ניזקא חייב. ותני חדא פטור מגלות. איבעית אימא הא והא לגלות והא דקתני חייב כגון דאתלע דכיון דאתלע ולא חזי לעלייה מעיקרא ירידה היא. איבעית אימא דלא אתלע כלל והאי דקתני חייב כגון דלא מיהדק כיון דלא מיהדק לא חזי למיסק ביה ומעיקרא ירידה היא: נשמט הברזל מקתו. קודם שיכה על העץ לבקעו והרג רבי אומר אינו גולה דהאי קרוב למזיד הוא שאילו לא היה רפוי לא היה נשמט. ואמרינן מאי טעמא קסבר יש אם למסורת ונשל ד) כתיב כלומר ונשל הברזל [מן העץ]' מן העץ המתבקע רבי אומר גולה וחכ"א אינו גולה. כגון שנתזה בקעת מן העץ והלכה והרגה. או נשמט הברזל. כלומר מכה הכאתו בעץ לבקעו נשמט והלך והרג ה) ואם יש לומר והלא

א) וכן פי' ר"ח בב"ק דף כ"ו ע"ב הובא בחידושי הרשב"א ובשיטה מקובצת שם: ב) וכן נראה מפסק הרמב"ם הל' רוצח פ"ו ה"ג כפירוש ר"ח דלא כרש"י: ג) בירושלמי איתא כיי דמר רב הונא:
ד) אפשר דט"ס הוא וכו' צריך להגיה כחירק וצ"ע: ה) לפי פירוש זה אשר אחריו הלך הרמב"ם שם ה"ו מהל' רוצח מדוייק לישנא דמתניתין דמן העץ המתבקע נמי אנשמט הברזל קאי:

מסורת הש"ס

נ"ל רנבגע"ל
[לקמן ט:]
נ"ל רבה תוס' בסנהדרין דף סב. רש"ל
[שם.]
שם:
[עי' תוס' ב"ק כו: ד"ה פרט ותוספות סנהדרין עז: ד"ה שהתוס' לקמן ט. ד"ה ורב חסדא]
ב"ק כו:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ה"ג כאן וכו' והריס בכח הרג לפניו בהשפלתו חייב: (ב) תוס' ד"ה אלא וכו' וקשה ומ"ש דגבי וכו' ומייבין כדאיתא פרק כלל גדול: (ג) ד"ה ואשר וכו' פרש"י דממעט: (ד) ד"ה נשמטה השליבה מתחתיו ונפלה והרגתו השליבה אבל אם נפל האדם והרגו אדם פטור:

הגהות הגר"א

[א] גמ' הא והא לגלות. נ"ב גירסת הרמב"ם לנזקין ומתורץ בגירסתו קושית התוס' (ועמ"ש רבינו בח"מ סי' שע"ח ס"ק י"א):

[עי' תוספות סנהדרין עז: ד"ה שהתוס' ב"ק כו: סד"ה פרט וכו' מה שהניחו בקושיא]

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה פרט וכו' וכן לזרוק ארבע וזרק שמונה. נ"ב נ"ל וזרק שתים וכ"ה בסנהדרין דף עז: בלשון התוס' ד"ה סתם. [בגמ' דב"ק כו ב' מבואר כמ"ש רש"י כאן ודו"ל]

גליון הש"ס

גמ' בבלי דעת פרט למתכוין. עי' לקמן דף ט' ע"ב ובתוס' שם ד"ה ור"י: שם מה יער רשות. עי' לקמן דף ח' ע"א:

גמרא

תורה אור

והאמר רב יצחק בר' יוסף אמר רבי יוחנן רבי ורבי יהודה בן רועץ וב"ש ור"ש ור"ע כולהו סבירי להו יש אם למקרא היינו דקאמר להו ועוד אמר רב פפא מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי ואזול תמרי וקטול באנו למחלוקת דרבי ורבנן פשיטא מהו דתימא ככח כחו דמי קמ"ל אלא כח כחו לרבי היכי משכחת לה כגון דשדא פיסא ומחיה לגרמא ואזיל גרמא ומחיה לכבאסא ואתר תמרי ואזול תמרי וקטול: **מתני'** הזורק אבן לרה"ר והרג ה"ז גולה ר"א בן יעקב אומר אם מכשיצאתה האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה ה"ז פטור זרק את האבן לחצרו והרג אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה ואם לאו אינו גולה שנאמר ואשר יבא את רעהו ביער מה היער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אף כל רשות לניזק ולמזיק להכנס לשם יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק (ולמזיק) ליכנס לשם אבא שאול אומר מה חטבת עצים רשות אף כל רשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד: **גמ'** לרה"ר מזיד הוא אמר רב שמואל בר יצחק בסותר את כותלו איבעי ליה לעיוני בסותר את כותלו בלילה נמי איבעי ליה לעיוני בסותר את כותלו לאשפה האי אשפה ה"ד אי שכיחי בה רבים פושע הוא אי לא שכיחי בה רבים אנוס הוא א"ר פפא לא צריכא אלא לאשפה העשויה ליפנות בה בלילה ואין עשויה ליפנות בה ביום ואיכא דמקרי ויתיב פושע לא הוי דהא אינה עשויה ליפנות בה ביום אונס נמי לא הוי דהא איכא דמקרי ויתיב: רבי אליעזר בן יעקב אומר וכו': ת"ר ומצא פרט לממציא את עצמו מכאן אמר רבי אליעזר בן יעקב אם משיצתה האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה פטור למימרא דמצא מעיקרא משמע ורמינהי ומצא פרט למצוי שלא ימכור ברחוק ויגאול בקרוב ברעה ויגאול ביפה אמר רבא (א) הכא מענייניה דקרא והתם מענייניה דקרא התם מענייניה דקרא ומצא דומיא דוהשיגה ידו מה השיגה ידו מהשתא אף מצא נמי מהשתא הכא מענייניה דקרא ומצא דומיא דיער מה יער מידי דאיתיה מעיקרא אף ומצא נמי מידי דאיתיה מעיקרא: הזורק את האבן וכו': א"ל ההוא מרבנן לרבא ממאי דמחטבת עצים דרשות דלמא מחטבת עצים דסוכה ומחטבת עצים דמערכה ואפ"ה אמר רחמנא ליגלי א"ל כיון דאם מצא חטוב (אינו חוטב) לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה איתיביה רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה התם אע"ג דגמיר מצוה דכתיב יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך הדר אמר רבא לאו מילתא היא דאמרי ואשר יבא את רעהו ביער (מה יער) דאי בעי עייל ואי בעי לא עייל ואי סלקא דעתך מצוה מי סגיא דלא עייל אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא כל היכא דכתיב אשר דאי בעי הוא אלא מעתה ואיש אשר יטמא ולא יתחטא אי בעי מיטמא אי בעי לא מיטמא מת מצוה דלא סגי דלא מיטמא הכי נמי דפטור שאני התם דאמר קרא

טמא

רש"י

הא דרב יצחק בר' יוסף בסנהדרין בשמעתא קמייתא (דף ז.): הייט. דקא הדר רבי ואמר ועוד למילפיה בגזירה שוה: פיסא. רגב גוש עפר כליסני"א בלע"ז: ואתר תמרי. והשיר תמרים: באנו למחלוקת דהייטו דומיא דמן העץ המתבקע: מהו דתימא. הא לרבי ככח כחו דמי ופטור שהרגב היה כח ראשון ונשירת התמרים היה כח שני קמ"ל שהרגב כגרזן והתמרים כקיסם הניתז: לגרמא. הוא עץ האחריות שהתמרים תלוין אצלו: ומחיה לכובסא. הוא אשכול התמרים המקובצים יחד: **מתני'** ר"א בן יעקב. מפרש טעמא בגמרא: האב המכה את בנו. להטותו לדרך (ב) אחרת: ושליח ב"ד. המלקה ארבעים לחייב מלקות: **גמ'** ליפנות בה בני אדם לנקביהם: ואיכא דמיקרי ויתיב. ליפנות ביום: ומצא. משמע שהוא שם ומצאו נשירת נשל הברזל: פרט לממציא עצמו. אחרי כן הוציא הלה את ראשו מן החלון וקיבל האבן במצחו: ומצא פרט למצוי. במוכר שדה אחוזתו (וכא לגואלו) כתיב והשיגה ידו ומצא פרט למצוי (ג) אם היתה גאולה זו מצויה בידו כשמכרה אין כופין את הלוקח להחזירה לו ליפדות: השתא נמי. כי לא מצא חטובה אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה: לאו מצוה. להכותו: לאו מילתא היא דאמרי. ראיה טובה מזו היה לי להשיבו מן המקרא עצמו דלאו בחטבה דמצוה איירי: דאי בעי מיטמא אי בעי לא מיטמא אותו חייב לך הכתוב כרת אם נכנס למקדש בטומאה זו: ה"נ דפטור. מכרת:

לרבות

תוספות

היינו דקאמר להו ועוד. פירוש משמע דמעיקרא ה"א טעמא משום אם למסורת ובתר הכי קאמר ועוד כלומר אע"ג דס"ל שאם למקרא מ"מ הכא איכא למשמע מגזירה שוה ותימה דמעיקרא נמי לא תלי טעמא במסורת אלא משום דלא כתיב מעצו ואמר ה"ר יוסף בכור שור דהיא היא וה"ק וכי נאמר ונשל הברזל מעצו דאי (ד) כתיב כן אז הוי מיושב לומר יש אם למקרא לקרות ונשל כדקרי וכדאמרי רבנן והלא לא נאמר אלא מן העץ וא"כ אין לשון המקרא דקרינן ונשל מיושב על זה אלא ודאי מן העץ מוכיח דיש אם למסורת שהוא וינשל כמו והשיל וזה הלשון מיושב על מן העץ דמן העץ המתבקע (ה) והשתא ניחא הא דקאמר ועוד וכן *פירש בסנהדרין גבי יראה יראה דמשמע שפיר *מן המסורת דהייטו יראה משום דפשטיה דקרא משמע דכתיב בתריה את פני האדון וגו' א"כ משמע יראה זכורך פני האדון והייטו לפי המסורת אבל לפי המקרא דקרינן יראה הל"ל לפני האדון:

מהו דתימא ככח כחו דמי. ולא דמי לעץ המתבקע דהתם נגע במה שבידו בשעת התזת העץ אבל הכא שכבר יצא מידו בשעת התזת תמרים דמי שפיר לכח כחו אימא לא ליחייב קמ"ל:

לא צריכא אלא כו'. פירוש דמהשתא לא צריך לאוקומא בסותר דהוא הדין בזורק ממש:

באשפה העשויה וכו'. והשתא מיירי ביום ובזורק לאשפה ולא בסותר כותלו וא"ת ולינקוט באינה עשויה ליפנות כלל (ו) וגם בלילה איכא דמקרי ויתיב וכדקאמר השתא וי"ל דא"כ אנוס הוא דלית ליה לאסוקי אדעתיה הוא דמקרי ויתיב כיון שאינה עשויה ליפנות כלל אבל השתא (ז) בעשויה ליפנות בלילה אית ליה לאסוקי גם ביום הוא דמקרי ויתיב:

אף ע"ג דגמיר מצוה קא עביד כו'. וא"ת מ"מ קשה משליח ב"ד דכיון דאילו לקה כבר לאו מצוה קא עביד וכו' וי"ל דמ"מ איכא מצוה מתחילה מה שאין כן בחטיבת עצים דסוכה (ח) ואם מצאן חטובות לא היה שם חטיבת מצוה מעולם שהרי לא נחטבו לכך וליכא למימר נמי כיון דאילו לא חטא לאו מצוה היא וכו' דההיא לאו שליח ב"ד מיקרי ולא דמי לרבו ואביו דלעולם שמו (ט) זה על בנו וזה על תלמידו: (נעי"ן)

בלא איבה פרט לשונא. תימה אמאי איצטריך האי קרא תיפוק ליה דכתיב במשנה תורה והוא לא שונא (י) וצ"ע ושמא י"ל דבמשנה תורה נחזרת ונשנית בשביל דבר שנתחדש מיער והרבה פרשיות יש בענין זה במשנה תורה אבל לא קשה מולא אויב לו דבאלה מסעי דההוא איצטריך למימר אפילו (כ) לא אויב לו [לעדים ולדיינים] כדאמרי' בסנהדרין (דף כט.) *(במשנה תורה כתיב נמי כי לא שונא הוא לו (ל) משום פרשה שנשנית) כך נראה למהר"ח:

טמא

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ו מהלכות רוצח הלכה טו סמג עשין עה:

יג ב מיי' שם הל' יא:

יד ג ד מיי' שם הלכה ו:

טו ה ו ז מיי' שם הל' ז:

טז ח מיי' שם הלכה ח:

יז ט מיי' שם הל' ט:

יח י מיי' פי"א מהל' שמיטין הלכה יז סמג לאוין טרה:

יט כ מיי' פ"ה מהלכות רוצח הלכה ה: סמג עשין עה

רבינו חננאל

והלא מפורש בתחלת סנהדרין כי רבי יש אם למקרא סבירא ליה. אמר לך כתב למעלה לחטוב עצים וכתב למטה ונשל הברזל מן העץ מה העצים הכתובים למעלה העצים המתבקעין הן אף עץ הכתוב למטה מן העץ המתבקע. וחכ"א גולה מאי טעמא ונשל כתיב מכל מקום (א) אמר רב פפא האי דשדא פיסא. פי' טיט שיבש ונעשה כאבן לדיקלא ואתר תמרי ואזול תמרי וקטול לרבי דמחייב בהתזת בקעת חייב דתמרי במקום בקעת עומדין לרבנן כח כחו הוא ופטור. אלא לרבי כח כחו היכי הוי. כגון דשדא פיסא ומחייה לגדמא (ב) ואזל גדמא ומחייה לכבסא פירוש סנסני (של) תמרים (ג) ואתר תמרי אזול תמרי וקטול היינו כח כחו ופטור: הזורק אבן ברשות הרבים והרג הא ודאי מזיד הוא והאי דתנן גולה אוקימנא בסותר את כותלו. ירושלמי כגון שהיה כותלו גוהה והיה סותרו לאשפה העשויה להיפנות בה בלילה ואינה עשויה להיפנות בה ביום ואיכא דמיקרי יתיב ומיפנה בה פושע לא הוי דהא אינה עשויה להיפנות בה ביום אנוס נמי לא הוי דהא איכא דמיקרי ויתיב לפיכך גולה. ת"ר ומצא את רעהו פרט לממציא את עצמו מיכן א"ר אליעזר בן יעקב אם משיצאת האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקיבלה פטור. ואסיק'. האי ומצא מידי דהוה מעיקרא משמע דומיא דיער והאי דכתב ומצא כדי גאולתו מידי דלא הוה מעיקרא אלא השתא איזדמן ליה דומיא דהשיגה ידו: הזורק אבן לחצרו והרג אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה כו'. אבא שאול אומר מה חטבת עצים רשות אף כל רשות יצא האב המכה בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד. ומקשו עליה וממאי דהאי דכתב לחטוב עצים דרשות הן דלמא חטבת עצים למערכה או עצים לעשות סוכה דאינון מצוה ואפילו הכי גולה. ודחי רבא כיון דאי מצא עצים חטובים למערכה ולסוכה [אינו חוטב] חטבת עצים דהשתא לאו מצוה היא. ואקשינן עליה אי הכי הני נמי האב לבנו והרב לתלמידו כיון דאילו גמירי לאו מצוה קא עביד בהכאתן אף בדלא גמירי אינה מצוה. ופרקינן הני אע"ג דגמירי מצוה קא עביד דכתב יסר בנך ויניחך וגו'. והדר אמר רבא לאו מילתא היא דאמרי דאפילו חטבת מצוה היא ומשום דאי מצא חטובין לאו מצוה היא למחטב השתא נמי לאו מצוה קא עביד אלא חטבת רשות היא מדכתב ואשר יבא את רעהו ביער ומשמע ואשר אי בעי עייל אי בעי לא עייל מכלל דחטבת רשות היא אבל חטבת מצוה מי סגי ליה דלא עייל. ואקשינן עליה והכתיב גבי טומאה אשר יטמא הכי נמי דטומאה דרשות היא הא אם נטמא בטומאת מצוה כגון טומאת מת מצוה הכי נמי דפטור מחיטוי וטבילה. ומשני שאני התם דכתב

(א) כלומר אפילו אם מעצמו נשל ולא על ידי העץ: (ב) גדמא. כ"ה ג"כ גירסת הערוך ערך גדם: (ג) וכ"ה בערוך ערך כבס:

מסורת הש"ס

סנהדרין ז. · ב"ק נג: · [ב"מ לא: אף כל רשות] · ב"ק נג: · שם לג. · ויקרא כה · שם · משלי כט · [שבת סג: וש"נ] · דברים יט · במדבר יט

הגהות הב"ח

(א) גמ' הכא מענייניה דקרא. נ"ב עיין בסנהדרין דף פא בתוס': (ב) רש"י ד"ה האב וכו' לדרך האמת הס"ד: (ג) ד"ה ומצא פרט וכו' פרט למצוי לפדות אם היתה וכו' להחזירה לו הס"ד: (ד) תוס' ד"ה היינו וכו' דאי הוה כתיב כן אז: (ה) בא"ד המתבקע קאמר והשתא ניחא וכו' דמשמע שפיר דיש אם למסורת דהיינו יֵרָאֶה משום דפשטיה דקרא משמע הכי דכתיב וכו' משמע יֵרָאֶה זכורך את פני האדון וכו' לפי המקרא דקרינן יִרְאֶה הל"ל: (ו) ד"ה לאשפה וכו' ליפנות כלל גם בלילה ואיכא דמקרי: (ז) בא"ד אבל השתא דעשויה: (ח) ד"ה אע"ג דגמיר וכו' דאם מצאן: (ט) בא"ד שמו עליו זה על בנו: (י) ד"ה בלא איבה וכו' לא שונא לו וצ"ע וכו' שנתחדש בה מיער: (כ) בא"ד איצטריך למימר אפילו ולא אויב לו דבמשנה תורה כתיב נמי כי לא שונא הוא לו משום פרשה שנשנית כצ"ל ועל תיבות אפילו ולא אויב לו נ"ב פי' שונא גרע מאויב ואי לאו קרא הוה אמינא שונא דוקא אינו גולה איצטריך ולא אויב לו לאורויי דאף אינו אויב לו שלכך גולה אבל אויב אינו גולה ואין להקשות השתא דכתיב ולא אויב לו למה לי בלא איבה השתא אויב אינו גולה כל שכן שונא דיי"ל [והשאר חסר]: (ל) בא"ד משום פרשה שנשנית. נ"ב פי' תרתי קראי כתובי במ"ת לא שונא לו ולא אצטריכו אלא משום פרשה שנשנית [והשאר חסר]:

גליון הש"ס

מתני' אם יש רשות לניזק. עי' ב"ק דף לג ע"ב תוד"ה דלא סגי: שם מה היער. לעיל ז ע"ב: גמ' הכא מענייניה. עי' סוטה דף מה ע"א:

טמא יהיה מ"מ ההוא מיבעי ליה *לכדתניא טמא יהיה *לרבות טבול יום טומאתו בו ^ג לרבות מחוסר כיפורים א"ל אנא מעוד (טומאתו) קא אמינא איכא דמתני לה אהא °בחריש ובקציר תשבות *ר"ע אומר אינו צ"ל חריש של שביעית וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר °שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור אלא אפילו חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות ^ד יצא קציר העומר שהוא מצוה א"ל ההוא מרבנן לרבא ממאי דחרישה דרשות דלמא חרישת עומר דמצוה ואפ"ה אמר רחמנא תשבות א"ל כיון דאם מצא חרוש אינו חורש לאו מצוה איתיביה רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד ואמאי לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה התם אע"ג דגמיר נמי מצוה קא עביד דכתיב °יסר בנך ויניחך *הדר אמר רבא לאו מילתא היא דאמרי (א) קצירה דומיא דחרישה מה חרישה מצא חרוש אינו חורש אף קצירה נמי (מצא קצור אינו קוצר) ואי ס"ד מצוה מצא קצור אינו קוצר מצוה לקצור ולהביא : **מתני'** ^ה האב גולה על ידי הבן והבן גולה ע"י האב ^ו הכל גולין על ידי ישראל וישראל גולין על ידיהן חוץ *מגר תושב ^ז וגר תושב [א] אינו גולה אלא על ידי גר תושב : **גמ'** האב גולה ע"י הבן והאמרת יצא האב המכה את בנו דגמיר והאמרת אע"ג דגמיר מצוה קעביד בשוליא דנגרי שוליא דנגרי חיותא היא דלמדיה ^ח דגמיר אומנותא אחריתי : והבן גולה ע"י האב כו' : ורמינהי °מכה נפש פרט למכה אביו אמר רב כהנא לא קשיא הא ר"ש והא רבנן *לר"ש דאמר חנק חמור מסייף שגגת סייף ניתנה לכפרה שגגת חנק לא ניתנה לכפרה לרבנן דאמרי סייף חמור מחנק הורג אביו [בשוגג] שגגת סייף הוא ושגגת סייף ניתנה לכפרה רבא אמר ^ט פרט לעושה חבורה באביו בשוגג ס"ד אמינא כיון דבמזיד בר קטלא הוא בשוגג נמי ליגלי קמ"ל : הכל גולין על ידי ישראל וכו' : הכל גולין על ידי ישראל לאיתויי מאי לאיתויי עבד וכותי תנינא להא דת"ר ^י עבד וכותי גולה ולוקה ע"י ישראל וישראל גולה ולוקה ע"י כותי ועבד בשלמא עבד וכותי ע"י ישראל ולוקה גולה דקטליה ולוקה דלטייה אלא ישראל גולה ולוקה ע"י כותי בשלמא גולה דקטליה אלא לוקה אמאי דלטייה °ונשיא בעמך לא תאור *בעושה מעשה עמך אלא אמר רב אחא בר יעקב כגון שהעיד בו והוזם דכוותיה גבי עבד שהעיד בו והוזם עבד בר עדות הוא אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא הכא במאי עסקינן ^כ כגון שהכהו הכאה שאין

שמות לד | ויקרא כה | משלי כט | במדבר לה | שמות כב

רש"י

לרבות טבול יום . שאם נכנס למקדש ענוש כרת : לרבות מחוסר כיפורים. מאותן טומאות הצריכות קרבן וטבל והעריב שמשו ולא הביא כפרתו ונכנס למקדש חייב וארבע טומאות הן המעונות קרבן הזב והזבה והיולדת והמצורע : מעוד קאמינא . עוד טומאתו בו עוד קרא יתירא לדרשא הוא : איכא דמתני לה . להא דא"ל ההוא מרבנן לרבא והא דאותביה רבינא אהא : אין צ"ל חריש וקציר של שביעית כו'. דעל כרחך בשביעית דשמיטה הכתוב מדבר דאי כדכתיב דאיום השביעי קאי מאי שנא חריש וקציר דנקט אלא ה"ק ששת ימים תעבוד ובשביעי תשבות והששה שאתה עובד בהן בחריש ובקציר תשבות (ב): הנכנס לשביעית. (וחריש של שביעית) שלא יחרוש בששית חרישה המועלת לשביעית : וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית . שאם הביאה שליש בשביעית מאז היא ראויה ליקצר ואם קצרה בשמינית צריך לנהוג בה קדושת שביעית : רבי ישמעאל אומר מה חריש רשות כו' . ובשבת קאי ולהכי נקט חריש וקציר לומר לך מה החריש שאני אוסר לך בשבת חריש של רשות הוא שאין לנו חריש של מצוה אף קציר איני אוסר לך אלא של רשות יצא קציר העומר : אם מצא חרוש אינו צריך לחרוש . אבל קציר אפילו מצא קצור מצוה לקצור כשמה דכתיב וקצרתם והבאתם את עומר : לאו מילתא היא דאמרי . שהיה לי להשיבו תשובה נכונה דקרא לאו במצוה איירי : מאי טעמא קציר דומיא דחריש . מה חריש בכל מקום מצא חרוש אין מצוה לחרוש אף קציר בהכי עסקי' שאם מצא קצור אין מצוה לקצור יצא קציר העומר שאפילו מצא קצור מצוה לקצור : ואי ס"ד מצוה . בקציר של מצוה מצא קצור אינו קוצר תמיהא היא זו : **מתני'** ע"י הבן . אם הרגו לבנו בשוגג : חוץ מגר תושב . שאין ישראל גולה על ידו : (ג) הכל גולין . מפרש בגמרא לאיתויי מאי : **גמ'** בשוליא דנגרי . בלימוד חרש עצים שאינו מלמדו תורה אלא אומנות שוליא יווינד"ריט : חיותיה הוא . ואף זו מצוה על האב ללמדו דילפינן לה מקרא בפרק קמא דקדושין (דף ל:) דכתיב ראה חיים עם אשה אשר אהבת הקים אומנות שהוא חיותו לאשה כשם שאביו חייב להשיאו אשה כדכתיב וקחו לבניכם נשים כך חייב ללמדו אומנות : מכה נפש . גבי הורג בשגגה כתיב לנוס שמה מכה נפש בשגגה : פרט למכה אביו . שלא חייב גלות אלא למי שהכאתו תלויה בנפש שאינו חייב עליו אלא אם כן הרגו יצא מכה אביו שהוא חייב עליו מיתה בחבורה בעלמא וקא ס"ד דממעט ליה מגלות אפילו הרגו : לרבן שמעון דאמר . בסנהדרין בפ' ד' מיתות (דף מט:) חנק חמור מסייף ולדידיה ההורג את אביו בחנק דתנן (שם דף פא.) מי שנתחייב ב' מיתות ב"ד נידון בחמורה וההורג אביו חייב שתי מיתות שהעושה חבורה באביו מן הנחנקין הן והמכה נפש מן הנהרגין וכאן יש חבורת אביו ורציחה ולר"ש דאמר חנק חמור אם היה זה מזיד היה בחנק ועכשיו שהוא שוגג לא נתנה שגגתו לכפרה בגלות אם נתנה תורה כפרה לשגגת סייף שהיא קלה לא נתנה כפרה לשגגת חנק : ולרבנן דאמרי סייף חמור מחנק הורג אביו שגגת סייף הוא . שהרי אילו מזיד היה נידון בחמורה שהיא סייף ושגגת סייף נתנה לכפרה בגלות : רבא אמר . ברייתא נמי רבנן וההורג את אביו נמי גולה דשגגת סייף היא והא דקתני פרט למכה אביו לאו להורגו קא ממעיט אלא בעושה בו חבורה בשוגג : לוקה דלטייה . ואמרינן [בשבועות] (דף לו.) המקלל את חבירו עובר בלא תעשה ואתיא במה הצד מהמקלל דיין ונשיא וחרש (סנהדרין דף סו.) : שהעיד בו . שהוא חייב מלקות : שאין

תוספות

טמא יהיה מכל מקום · קשה ליפתוק מאשר ומיהיה ויש לומר דאשר אורחיה דקרא הוא : **דלמא** חרישת העומר דמצוה ואמר רחמנא תשבות . קצת קשה ליפתוק מיניה דתשבות ומהיכי תיתי לן דהא למישרי מצרכינן קרא וי"ל דהא לא חייש רק לסתור דרשא דאשמעינן מה חריש רשות ומעתה נאמר דאתא לדרשא אחרינא : **אינו** צ"ל חריש וקציר של שביעית כו'. תימה דבשלמא קציר כתיב בהאי ענינא את ספיח קצירך לא תקצור אבל חרישה לא כתיב כלל התם וכ"ת דילפינן מקראי דכתיבי כל שאר עבודות קרקע הא איכא מ"ד פ"ק דמו"ק (דף ג:) דדוקא הנך דכתיבי בהדיא מיחייב אבל אינך לא וחרישה גופה ממעט התם מדקאמר החורש בשביעית אינו לוקה (ד) וי"ל דכיון דקסבר דקציר אתי לתוספת חריש נמי אתא לתוספת : **והא** אמרת יצא האב המכה בנו . קשה (ה) [לר"י] דהיינו דוקא כשמייסרו ומכהו בתוכחתו אבל אם הלך ביער והרגו בשוגג למה לא יגלה וי"ל דמשמע ליה דמיירי בכל ענין אף אם מכהו לייסרו דאם לא כן אמאי נקט טפי בן מאדם אחר :

אלמא

עין משפט נר מצוה

כ א ב מיי' פ"ג מהלכות ביאת מקדש הלכה ו ז והלכה יד :

כא ג מיי' פ"ז מהלכות תמידין הלכה ו סמג עשין קלט :

כב ד מיי' פ"ה מהלכות רוצח הלכה ה סמג עשין עה :

כג ה מיי' שם הל' ג :

כד ו מיי' שם [עיין כ"מ] :

כה ז מיי' שם הל' ה :

כו ח מיי' פ"ז שם הלכה טו :

כז ט מיי' פ"ה שם הלכה ג :

כח י מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הלכה יב סמג לאוין קלט :

רבינו חננאל

דכתב עוד טומאתו בו עוד לרבויי לטמא מצנה. טמא יהיה לרבות טבול יום. טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים . איכא דמתני לה להא דאמר ליה ההוא מרבנן לרבא ושינויא דשני ליה רבא אהא בחריש ובקציר תשבות ר' עקיבא אומר אין צ"ל חריש של שביעית וקציר של שביעית כו' ופשוטה היא : האב גולה על ידי הבן . כלומר אם הכה האב את בנו והרגו הרי זה גולה ואוקמה שלא הכהו ללמדו תורה ולא מוסר אלא הכהו ללמדו אומנות והוא דידע אומנות אחרת דכיון דאית ליה אומנות אחרת הא אית ליה חיותא נמצא האב מכהו שלא ברשות לפיכך גולה אבל המכהו ללמדו תורה או מוסר אינו גולה . רמינן ברייתא דקתני בן המכה אביו אינו גולה . כלומר לא סגי ליה בגלות. אמתני' דקתני הבן גולה ע"י האב . ופריק רב כהנא ברייתא ר' שמעון מתני' לרבנן ופשוטה היא . ורבא אמר בשהרגו הבן לאביו דברי הכל גולה וברייתא שעשה בו חבורה ולא הרגו והכי קתני מכה נפש פרט למכה אביו בשוגג ועשה בו חבורה שאינו גולה מ"ט דסד"א כיון שהבן עושה חבורה באביו במזיד אע"פ שלא הרגו נהרג בשוגג נמי כיון שעשה בו חבורה ליגלי קמ"ל דלא: הכל גולין ע"י ישראל כלומר כל ההורג ישראל גולה . וישראל גולה על ידיהן לאיתויי עבד וכותי שאם הרגן ישראל גולה על ידיהן. כדתניא עבד וכותי גולה ע"י ישראל אם הרגו . ואם קללו לוקה מדכתב נשיא בעמך לא תאור. ישראל גולה ע"י עבד וכותי אם הרגן ואם הכתו הכאה

הגהות הב"ח

(א) גמ' לאו מלתא היא דאמרי מ"ס קצירה וכו' אף קצירה נמי מצא קצור אינו קוצר יצא קציר העומר שאפי' מצא קצור מצוה לקצור ולהביא ואי ס"ד מצוה מצא קצור אינו

הגהות הגר"א [א] במשנה וגר תושב גולה ע"י גר תושב כצ"ל · (וכן הוא לקמן ס"י א' ובירושלמי) : קוצר מצוה כצ"ל : (ב) רש"י ד"ה אין צריך לומר וכו' תשבות הס"ד ואח"כ מ"ה חריש של שביעית הנכנס לשביעית שלא יחרוש בששית : (ג) ד"ה הכל גולין נ"ל קודם ד"ה חוץ מגר : (ד) תוס' ד"ה אינו וכו' וי"ל כיון דקסבר דקציר אתי לתוספת . ר"ל פי' דהא דקאמר מ"נ לומר חריש לאו דוקא דאפי' צריך לומר קציר ובע"כ דקציר אתא לתוספת בקציר הנכנס למ"ש א"כ חריש נמי אתא לתוספת בחריש הנכנס לשביעית וא"כ הש"ס תשביק לקרא דכתיב חריש כאילו א"נ אלא לענין תוספת ודו"ק : (ה) ד"ה והא וכו' קשה לרש"י דהיינו :

נזיר מה. | לרש"י לא גרסי' רש"ל | שביעית פ"א מ"ד מו"ק ג: [ר"ה ט.] | רש"א מ"ז | [שבת סג.] | רש"א מ"ז | [כסה"מ פג"י חוץ מעל ידי גר] | [סנהדרין מט:] | ב"מ מח: סנהדרין פא. [ב"ק לד:] יבמות כב: ב"ב ד.]

שאין בה שוה פרוטה *דא"ר אמי א"ר יוחנן *הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה *ולא מקשינן הכאה לקללה: חוץ (א) מעל ידי גר תושב וכו': אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא אימא סיפא גר תושב גולה ע"י גר תושב אמר רב כהנא לא קשיא כאן בגר תושב שהרג גר תושב כאן בגר תושב שהרג ישראל (במדבר לה) איכא דרמי קראי אהדדי כתיב °לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים (שם) וכתיב °והיו לכם הערים למקלט (ב) לכם ולא לגרים אמר רב כהנא ל"ק כאן בגר תושב שהרג ישראל כאן בגר תושב שהרג גר תושב ורמינהי לפיכך גר ועובד כוכבים שהרגו נהרגין קתני גר דומיא דעובד כוכבים מה עובד כוכבים לא שנא דקטל בר מיניה ולא שנא דקטל דלאו בר מיניה נהרג אף גר לא שנא דקטל בר מיניה ולא שנא קטל דלאו בר מיניה נהרג אמר רב חסדא ל"ק כאן שהרגו דרך ירידה כאן שהרגו דרך עלייה דרך ירידה דישראל גלי איהו נמי סגי ליה בגלות דרך עלייה דישראל פטור הוא נהרג א"ל (ג) רבא ולאו ק"ו הוא ומה דרך ירידה דישראל גלי איהו נמי סגי ליה בגלות דרך עלייה דישראל פטור איהו נהרג אלא אמר (ד) רבא באומר מותר א"ל אביי *אומר מותר אנוס הוא א"ל שאני אומר אומר מותר קרוב למזיד הוא ואזדו לטעמייהו דאיתמר כסבור בהמה ונמצא אדם כנעני ונמצא גר תושב רבא אומר חייב *אומר מותר קרוב למזיד הוא רב חסדא אומר פטור אומר מותר אנוס הוא איתיביה רבא לרב חסדא (בראשית כ) °הנך מת על האשה אשר לקחת מאי לאו בידי אדם לא בידי שמים דיקא נמי דכתיב (שם) °מחטוא לי ולטעמיך (שם לט) °וחטאתי לאלהים ולא לאדם אלא דינו מסור לאדם הכא נמי דינו מסור לאדם איתיביה אביי לרבא (שם כ) °הגוי גם צדיק תהרוג התם כדקא מהדרי (ה) עלויה (שם) °ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא

אשת

רש"י

שאין בה שוה פרוטה · שאם יש בה תשלומי פרוטה משלם ואינו לוקה דילפינן בכתובות באלו נערות (דף לב:) בפירוש ריבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין וכי אין בה שוה פרוטה לוקה שעבר על לא תוסיף פן יוסיף (דברים כה): ולא מקשינן הכאה לקללה · לומר שכשם שאינו לוקה על קללתו דכתיב בעמך לא תאור כך לא ילקה על הכאתו ופלוגתא היא בסנהדרין דאיכא דמקיש ואיכא דלא מקיש (כתובות לב: סנהדרין פה.) [סנהדרין פה:]: חוץ מגר תושב · ומשמע דמתרווייהו ממעט ליה דלא הוא גולה ע"י הריגתו אלא נהרג ולא ישראל גולה עליו: ל"ק כו' גר תושב שהרג גר תושב. גולה כדקתני בהדיא ורישא כשהרג את ישראל אינו גולה דלא סגי ליה בגלות: לפיכך. אשבע מצות שנצטוו בני נח קאי (ו) וקיי"ל אזהרתן זו היא מיתתן לפיכך גר תושב או עובד כוכבים שהרגו נהרגין ואפי' בשוגג שאין בני נח צריכין התראה כדאמרינן בסנהדרין (דף נז.): מה עובד כוכבים ל"ש קטל בר מיניה. עובד כוכבים כמותו: לאו בר מיניה. ישראל: אף גר תושב לא שנא קטל בר מיניה. גר תושב כמותו: דלאו בר מיניה. ישראל: באומר מותר. נהרג דלאו בר גלות הוא: ואזדו לטעמייהו. רב חסדא דלא בעי לשנויי באומר מותר דקסבר אנוס הוא (ז) ורבא דאמר נהרג: כסבור בהמה. ה"ז כאומר מותר שהיה לו ללמוד ואף זה היה לו לעיין ובגר תושב עסקינן: חייב. מיתה: מאי לאו בידי אדם · בדיני בני נח וזה אומר מותר היה כסבור אחות אברהם היא: לאלהים ולא לאדם. והלא יודע שהיא אשת איש [לעיל ז:]: הגוי גם צדיק תהרוג. קס"ד שהודה לו הקב"ה אלמא אנוס הוא: כדקא מהדרי ליה עילויה. לא הודה [שם] לדבריו שהשיב לו תשובה שחייב מיתה שאינו צדיק בדבר שהיה לו ללמוד דרך ארץ כדמפרש ואזיל:

מתני'

תוספות

אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא · (אינו) מדקדק מדאתי למעוטי גר תושב לפי שאינו ממעט אלא גר תושב שהרג ישראל שאינו גולה אלא נהרג וכן ישראל שהרג גר תושב דפטור דכן מוכיח לשון מתני' דקתני הכל גולין ע"י ישראל וישראל ע"י כולן חוץ מגר תושב דלא הוי בכלל דהאי הכל דאין גולין ע"י ישראל וכן ישראל אינו גולה על ידו (אלא) קא סלקא דעתיה דכיון דישראל אינו גולה ע"י גר תושב ולא גר תושב ע"י ישראל אלמא גר תושב דינו כעובד כוכבים א"כ הוא הדין גר תושב לגר תושב מידי דהוה אעובד כוכבים לעובד כוכבים ולכך קאמר אימא סיפא וכו' ומשני רישא דוקא קאמר גר תושב לישראל אבל גר תושב לגר תושב לא וכדמייתי בתר הכי מקראי ובתוספ' ראיתי שדחק לפרש דמעיקרא סלקא דעתיה דגר תושב וישראל גולין זה ע"י זה וחוץ דגר תושב דקתני במתני' אתא למעוטי שאין גר תושב גולה ע"י הכל ולא הכל על ידו ולא ידענא מאי קאמר חדא דכל היכא דקתני*) חוץ וכו' קאי אכל מה דלעיל מיניה ואף את"ל דהאי חוץ אתי למעוטי דלא הוי בכלל ישראל לגלות ע"י הכל והכל על ידו (מ"מ) קשה דהא לא קתני כללא גבי ישראל וחוץ משמע דאתי לאפוקי מכללא ועוד דגר תושב לאו בכלל ישראל הוא ואמאי איצטריך לאפוקי וע"ק דא"כ דס"ד מעיקרא דישראל וגר תושב גולין זה ע"י זה מאי קאמר אלמא עובד כוכבים הוא אי עובד כוכבים (ח) לא יגלה ישראל על ידו ולא הוא ע"י ישראל: דרך עלייה דישראל פטור הוא נהרג. וא"ת אכתי לא הויא דומיא דעובד כוכבים דאפי' דרך ירידה נהרג וי"ל דמ"מ הוא דומיא דעובד כוכבים מה עובד כוכבים לא שנא בר מיניה ל"ש לאו בר מיניה כו' ובכך הוי סגי דומיא דעובד כוכבים בחדא מילתא: אמר ליה (ט) רבא לא כ"ש הוא ומה דרך ירידה וכו'. וא"ת אדרבה היא הטענה דרך ירידה ניתן לישראל לכפרה דסגי ליה בגלות אבל דרך עלייה לא ניתן לישראל לכפרה חמור הוא ואינו גולה דלא סגי בגלות דה"נ אמרינן ברפ"ק (לעיל דף ב:) וי"ל דלית ליה האי טעמא דדרך עלייה לאו משום דלא סגי ליה בגלות אלא משום דקיל הוא ביותר מירידה דהוי אנוס ביותר והלכך לא מצי אמרת דחמור ביותר מירידה: ואזדו לטעמייהו. רב חסדא דמוקי לה דרך עלייה ולא נהרג ולא מוקי לה באומר מותר משום דס"ל דאומר מותר אנוס הוא ולא מיקטל (י) ורבא אית ליה איפכא דדרך עלייה לא מיקטל *אבל אומר מותר מיקטל דהיה לו ללמוד ולא למד: כסבור בהמה ונמצא אדם. רבא אמר חייב דהיה לו לעיין אם אדם אם בהמה *וא"כ אומר מותר היה לו ללמוד וצ"ל שנמצא אדם גר תושב מדקאמר ונמצא גר תושב וכן הא דקאמר חייב איירי בגר תושב דאי בישראל לא מחייב אגר תושב ועוד דאי בישראל א"כ חייב דקאמר (כ) רבא חייב גלות קאמר וזה אינו דהא לעיל ממעטינן אומר מותר מגלות אלא על כרחך איירי שההורג נמי גר תושב ורבא דאמר חייב חייב מיתה קאמר: דאומר מותר קרוב למזיד הוא. פי' משום דהיה לו ללמוד והכא נמי היה לו לעיין: ורב חסדא אומר פטור דאומר מותר אנוס הוא. וא"ת רב חסדא היכי מתרץ ברייתא דלעיל (דף ז:) דקתני פרט למזיד ואוקימנא דר"ל לאומר מותר ולדידיה הא אומר מותר לא הוי מזיד וי"ל דרב חסדא סבר דמ"מ קרי ליה מזיד משום דבמזיד נהרג שיודע בטוב שהוא הורגו וא"ת דברים פירקין (דף ז:) אמרינן בבלי דעת פרט למתכוין לבהמה והרג לאדם ולמה לי קרא תיפוק ליה משום דחשיב אומר מותר כדמשמע הכא ואומר מותר הויא ממעט מבשגגה וי"ל דלעיל איירי כגון דאיכא בהמה ואדם לפניו ונתכוין לבהמה והרג אדם אבל הכא שלאותו דבר שנתכוון נמצא שהוא אדם ומשום הכי קאמר (ל) רבא שהוא קרוב למזיד: אלא דינו מסור לאדם וכו'. לפי הגי' ה"פ אלא אע"ג דכתיב וחטאתי לאלהים מ"מ הוי דינו מסור לאדם פי' חייב בדיני אדם וקשה דלישנא לא משמע הכי לכן נראה כאידך גירסא אלא דינו מסור לשמים וכו' פי' אלא לכך נקט וחטאתי לאלהים דאע"ג דחייב אף בדיני אדם משום דדינו היה מסור לשמים לפי שלא היו שם עדים הלכך אין דינו מסור אלא לשמים ה"נ דכתיב מחטוא לי הייט דדינו מסור לשמים ולא לאדם לפי שלא *ידע מעולם שהיא אשת איש ולעולם חייב בדיני אדם. כך נראה למשי"ח: התם כדמהדרו ליה. שלא היה צדיק כדמסיק ואזיל השב אשת האיש כי נביא הוא דה"ל ללמוד ורב חסדא לית ליה האי דרשא דכי נביא הוא אבל ליכא לפרושי דמהדרו ליה דכתיב ואם אינך משיב דע כי מות תמות שאחרי שהודיעו שהיא אשת איש א"ל הכי ומ"מ י"ל מדאיצטריך לומר לו כן ש"מ שהיה אומר לו שפך דינו גם למי שטעה לפי שהיה לו ללמוד ולא למד והא דקאמר אשת נביא הוא וכו' מילתא באפי נפשיה היא ולא מעטיא הוא כמו לפירוש הקונט' והא דמסיק דהיה לו ללמוד כו' מיתוקמא שפיר גם כרב חסדא דמדרך ארץ יש לו ללמוד ומיהו נמי ניחא לשיטת קונטרס:

ורבי

*) רש"א חוץ אתי למעוטי מכללא ולם נאמר דאתי למעוטי כו' ע"ש וקשה

דאנוס הוא ואומר מותר מיקטל דהיה לו כו'. רש"א

פי' ידעו מעולם

עין משפט נר מצוה

רס"א מ"ו

כט א מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הל' י"ב ופ"ה מהל' חובל הל' ג סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' תכ סעיף ב:

ל ב מיי' פ"ה מהל' רוצח הלכה ג והל' ד:

לא ג מיי' שם הל' ד ופ"י מהל' מלכים הלכה א:

רבינו חננאל

שאין בה שוה פרוטה לוקה. ולא מקשינן הכאת עבד וכותי לקללתו ולא אמרינן כשם שישראל המקלל עבד וכותי פטור ולא קרינן ביה ונשיא בעמך לא תאור כך המכה אותן פטור אלא ישראל המכה עבד או כותי חייב: חוץ מעל ידי גר תושב. כלומר אין ישראל גולה אם הרג גר תושב. אלמא גר תושב עובד כוכבים הוא ואסיקנא גר תושב שהרג ישראל נהרג וכ"ש עובד כוכבים שהרג ישראל. גר תושב שהרג גר תושב גולה שנאמר לבני ישראל לגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט וגו': כסבור בהמה ונמצא אדם כו'. פי' גר תושב שהרג כסבור בהמה ונמצא אדם כנעני ונמצא גר תושב (רבה) [רבא] אמר חייב אומר מותר קרוב למזיד הוא רב חסדא אמר פטור אומר מותר אנוס הוא. איתיביה רבא לרב חסדא הנך מת על האשה אשר לקחת והנה הוא לא לקחה אלא [שסבר] שהוא מותר וקתני הנך מת מאי לאו בידי אדם וש"מ אומר מותר חייב. ודחי לא הנך מת בידי שמים ופטור מדיני אדם. ודייקא מדכתב מחטוא לי ש"מ בידי שמים הוא. אי הכי האי דכתב ביוסף לאשת אדוניו וחטאתי לאלהים הכי נמי דדינו לשמים והא אשת איש (הא) [היא] (ודינם) [ודינה] בידי אדם. אלא הכי קאמר החטא לאלהים ודינו בידי אדם. ומותיב אביי לרבא וכי האומר מותר חייב והכתיב הגוי גם צדיק תהרוג מכלל שאינו חייב. ומשני

גי' רש"א וסכי נמי אמרינן אומר מותר כו'

הגהות הב"ח

(א) גמ' בפיסקא חוץ מגר תושב כצ"ל ותיבו' מעל ידי נמחק: (ב) שם לכם ולא לגרים. נ"ב עיין לקמן ד' יג ע"א: (ג) שם א"ל רבה ולאו ק"ו: (ד) שם אמר רבה באומר מותר: (ה) שם כדקא מהדרי ליה עילויה: (ו) רש"י ד"ה לפיכך וכו' דקיימא לן: (ז) ד"ה ואזדו וכו' ורבה דאמר: (ח) תוס' ד"ה אלמא וכו' אי עובד כוכבים הוא לא יגלה ישראל: (ט) ד"ה אמר ליה רבה ולא וכו' דניתן לישראל לכפרה סגי ליה בגלות אבל דרך עלייה דלא: (י) ד"ה ואזדו וכו' ורבה אית ליה איפכא: (כ) ד"ה כסבור וכו' דקאמר רבה חייב וכו' ורבה דאמר חייב: (ל) ד"ה ורב חסדא וכו' קאמר רבה שהוא קרוב למזיד:

עין משפט
נר מצוה

לב א מיי' פ"י מהל' מלכים הלכה א :

לפי גירסת תוספות לא גרסי' בברייתא ר"ש . מהרש"א ומהר"ם

לג ב מיי' פ"ו מהל' רוצח הל' יד סמג עשין עה :

[עי' מהרש"א ומהר"ם]

לד ג מיי' שם הל' י סמג שם :

לה ד מיי' שם פ"ה הל' א סמג שם :

לו ה מיי' שם פ"ח הל' ב סמג עשין עו :

לז ו מיי' שם הל' ג :

לח ז מיי' שם הל' ה :

לט ח מיי' שם פ"ה הל' ח :

מ ט מיי' שם פ"ה הלכה ז :

מא י מיי' שם פ"ח הל' ב :

מב כ מיי' שם הלכה ז :

*אשת נביא הוא דתיהדר דלאו נביא לא תיהדר אלא כדאמר ר' שמואל בר נחמני דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן הכי קאמר ליה °ועתה השב (את) אשת האיש מכל מקום ודקאמרת הגוי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא וגו' נביא הוא וממך למד אכסנאי (א) הוא שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו כלום שואלין אותו אשתך זו אחותך זו מכאן *שבן נח נהרג שהיה לו ללמוד ולא למד : **מתני'** הסומא אינו גולה דברי רבי יהודה ר' מאיר אומר גולה השונא אינו גולה *רבי יוסי אומר השונא נהרג מפני שהוא כמועד רבי שמעון אומר יש שונא גולה ויש שונא שאינו גולה זה הכלל כל שהוא יכול לומר לדעת הרג אינו גולה ושלא לדעת הרג הרי זה גולה : **גמ'** *ת"ר °בלא ראות פרט לסומא דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר בלא ראות לרבות את הסומא מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב °ואשר יבא את רעהו ביער אפילו סומא אתא בלא ראות מעטיה ורבי מאיר בלא ראות למעט בבלי דעת למעט הוי מיעוט אחר מיעוט *ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ורבי יהודה בבלי דעת *פרט למתכוין הוא דאתא : ר' יוסי אומר השונא נהרג כו' : והא לא אתרו ביה מתניתין רבי יוסי בר יהודה היא דתניא *רבי יוסי בר יהודה אומר חבר אינו צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד : רבי שמעון אומר יש שונא גולה וכו' : תניא כיצד אמר רבי שמעון יש שונא גולה ויש שונא שאינו גולה נפסק גולה נשמט אינו גולה והתניא ר' שמעון אומר לעולם אינו גולה עד שישמט מחצלו מידו קשיא נפסק אנפסק קשיא נשמט אנשמט (ג)נפסק אנפסק לא קשיא הא באוהב והא בשונא נשמט אנשמט לא קשיא הא רבי והא רבנן : **מתני'** להיכן גולין לערי מקלט לשלש שבעבר הירדן ולשלש שבארץ כנען שנאמר °את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען וגו' עד שלא נבחרו שלש שבארץ ישראל לא היו שלש שבעבר הירדן קולטות שנאמר שש ערי מקלט תהיינה עד שיהיו *ששתן קולטות כאחת ומכוונות להן דרכים מזו לזו שנאמר °תכין לך הדרך ושלשת וגו' ומוסרין להן שני ת"ח שמא יהרגנו בדרך וידברו אליו רבי מאיר אומר (*אף) הוא מדבר ע"י עצמו שנאמר °וזה דבר הרוצח רבי יוסי *בר יהודה אומר °בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט וב"ד שולחין ומביאין אותו משם מי שנתחייב מיתה בב"ד הרגוהו ושלא נתחייב מיתה פטרוהו מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנאמר °והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו וגו' : **גמ'** תנו רבנן *שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען ומכוונות היו כמין שתי שורות שבכרם °חברון ביהודה כנגד °בצר במדבר שכם בהר אפרים כנגד רמות בגלעד קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן ושלשת שיהו משולשין שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון בעבר הירדן תלת בארץ ישראל תלת אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב

ורבי יהודה ההוא מבעי ליה פרט למתכוין וכו'. (ד) דר' מאיר סבר פרט למתכוין וכו' שמעינן משגגה ותרתי שמע מינה והויא דברייתא דלעיל אתיא כר' יהודה : *נשמט אנשמט לא קשיא כאן באוהב כאן בשונא נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי הא רבנן. וא"ת לרבי היכי משכחת לה שונא שיגלה דבנשמט אוהב גולה ולא שונא ואם בנפסק אפי' אוהב אינו גולה ואין *זו סברא לומר דלית ליה לרבי דר' שמעון °דהוי רביה ויש לומר דמכל מקום משכחת לה כגון שנפל מן הגג עליו דידוע לכל שלא נפל מדעת שהרי היה בסכנת מות :

(ה) **משולשות**· שיהא מתחלת ארץ ישראל עד ראשונה כמו מראשונה לשניה שלחלוקה שוה היה א"י ובאמצע היו ערי מקלט וכן יש לפרש ההיא דמגילה (דף יח.ושם) דקאמר נקראת אגרת שאם תפרה הכל שלשה חוטין גידין כשרה ובלבד שיהא משולשין ופירושו הוי כי הכא שצריך שמתחלת התפירה עד חוטא של גידין כמו עד שניה של גידין ומשניה עד שלישית כמו משלישית עד סוף התפירה ולא כדברי המפרשים משולשות אחד בתחלה ואחד באמצע ואחד בסוף* :

בגלעד שכיחי רוצחים· פי' ולהכי הוצרכו לערי מקלט (ו) לפי כשהורגים מזיד בלא עדים הקב"ה מזמנן לפונדק אחד כדאמרי' לקמן (דף י:)* :
והא

[וע"ע תוספות בכורות לע. ד"ה שיהיו]

[והרמב"ן בפי' החומש כתב בזה"ל ואע"פ שאין המקלט אלא בשוגגין היו שופכים דמים במרמה ומראין עצמן כשוגגין והוצרך להרבות להם ערי מקלט לקלוט את כולן שלא נודע מי כמזיד וכו']

מתני' מפני שהוא כמועד. כמותרה עליו ועובר על התראה דודאי לדעת הרגו : ויש שונא שאינו גולה. ולא נהרג: כל. הריגה שיכולין לומר על הריגה זו שלדעת היתה אינו גולה לפי שחשוד הוא על כך : שלא לדעת הרג· כשהריגה זו ודאי שלא לדעת שאין אדם יכול לומר עליה לדעת היתה גולה ובגמ' מפרש לה :

גמ' בלא ראות פרט לסומא. דמשמע כאן לא ראה אבל רואה במקום אחר פרט לסומא שאינו רואה בשום מקום: פרט למתכוין. כדאמרן לעיל (דף ז:) : להבחין בין שוגג למזיד· שלא יכול לומר לא הייתי יודע שאסור : נפסק· החבל ונפל עליו אין לומר בא לדעת זה : נשמט. החבל מידו ונפלה עליו אינו גולה שיש לומר לדעת עשה · לעולם אינו גולה. לא אוהב ולא שונא בנפסק אלא בנשמט : מחללו. הוא מעגילה שפעמים שטחין במחללים שהוא כלי אומנות של בונים ובלע"ז טרואיל"ה : הכי גרסי' נשמט אנשמט לא קשיא הא באוהב הא בשונא נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי והא רבנן . (ג) הא דקתני נשמט גולה באוהב דלא חשיד דעביד מדעת ודקתני נשמט אינו גולה בשונא כדקתני בהדיא בברייתא יש שונא שאינו גולה ומפרש מילתיה נשמט אינו גולה: נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי והא רבנן. הא דקתני נפסק גולה אפי' בשונא וכל שכן באוהב *רבנן ואליבא דר' שמעון הוא דאמר נשמט הברזל מקתו והרג גולה ונפסק החבל דומיא דנשמט הברזל מקתו היא שנשאר האגד בידו והא דקתני נפסק אינו גולה רבי היא דאמר נשמט הברזל מקתו אינו גולה והוא הדין לחבל הנפסק עד שישמט מחללו מידו שאין נשאר בידו כלום דומיא דמן העץ המתבקע ולרבי אליבא דר' שמעון אין לך שונא גולה כך מצאתי גירסא בתשובות הגאונים וכן עיקר וגירסת הספרים משובשת היא וטעו לדמות נשמט החבל לנשמט הברזל ואי אפשר להעמידה ולפרש נפסק אנפסק לא קשיא הא באוהב הא בשונא דהא על כרחך הא דתני נפסק גולה בשונא מפורשת והיאך תאמר הא דתני נפסק אינו גולה באוהב השתא בשונא גולה באוהב לא כל שכן וכי יש לך לומר שגולה בשונא ואינו גולה באוהב ועוד נשמט אנשמט לא קשי' הא רבי והא רבנן היאך תאמר הא דתני נשמט אינו גולה רבי היא דאמר נשמט אינו גולה אפי' באוהב אם כן אין הטעם מפני שיכול לומר לדעת נהרג ור' שמעון תלי טעמא בהכי: **מתני'** עד שלא נבחרו שלש שבארץ כנען· היינו כל ארבע עשרה שכבשו וחלקו ואח"כ הבדילן יהושע : לא היו שלש· שהבדיל משה בעבר הירדן קולטות : וידברו אליו. אל גואל הדם ואומרין לו אל תנהג בו מנהג שופכי דמים בשגגה בא מעשה לידו :

בתחלה. כלומר תחלת משפט כל הרוצחים ואפילו מזידין ויליף טעמא בסיפרא דבי רב מוארב לו וגו' וקם אל אחת וגו' : **גמ'** ומכוונות היו . אלו נגד אלו בשתי שורות כמו שתי שורות שבכרם : ושלשת את גבול ארצך וגו' שיהו משולשות. כלומר שמתחלקת הארץ חלקות רחבה של ארץ ישראל לארבעת רבעים כמו שמפרש והולך שיהא מדרומה שבארץ ישראל לחברון כמחברון לשכם כו' : בעבר הירדן תלת כו'· בתמיה בנחלת שני שבטים שלש כמו בנחלת עשרה שבטים : בגלעד. שהיא בעבר הירדן שכיחי רוצחים :
עוקבין

רבינו חננאל

הכי קאמר דקאמרת הגוי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא נביא הוא וממך למד , כלומר כיון שראה אותך שואלו על עסקי אשתו נתיירא שלא תהרגנו ולפיכך אמר לך אחותי היא מיכן לבן נח שנהרג שהיה לו ללמוד ולא למד : הסומא אינו גולה כו'· ת"ר בלא ראות מכלל שיכול לראות פרט לסומא שאינו גולה דברי ר' יהודה · ר' מאיר אומר בלא ראות למעט הסומא בבלי דעת למעט הסומא הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות אפי' סומא גולה · השונא אינו גולה. ר' יוסי אומר השונא (אינו) נהרג מפני שהוא כמועד · וכר' יוסי בר יהודה דתני חבר אינו צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד והאי כיון דשונא הוא ודאי מזיד הוא · תניא כיצד א"ר שמעון יש שונא גולה כגון שנפסק· אבל נשמט אינו גולה דכיון שהוא שונא במזיד שמט . אינו ותתניא ר' שמעון אומר לעולם אינו גולה עד שישמט מחצלו מידו ושנינן לא קשיא הא דתני נשמט אינו גולה כרבי דתני נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה והא דתנא גולה כרבנן דאמרי גולה א) : להיכן גולין לערי מקלט לשלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען : ת"ר שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען · ומכוונות היו חברון ביהודה כנגד בצר במדבר כו' . ושלשת שתהיינה משולשות מדרום לחברון כמחברון לשכם כו'· אמר אביי בגלעד שכיחי רצחנים
א) פירוש זה דתאוהו הראשונים . עי' חס"י רמב"ן וריטב"א :

[ע' תוי"ט]

מסורת הש"ס

ב"ק לב.

נעיל ה.

ב"ק פו: נדרים פו:

דרבנן דר"ש היא דאמרו נשמט כו' רש"ל [יומא מג. וש"נ]

[לעיל ז:]

סנהדרין מ: מא: עב: [לעיל ו:]

[גי' ירושלמי שלשתן]

[נכסי"מ ר' ברבי יהודה]

[תוספתא פ"ב]

הגהות הב"ח (א) גמ' אכסנאי שבא לעיר כצ"ל ותיבת הוא נמחק : (ב) שם קשיא נשמט אנשמט (נפסק אנפסק וכו' והא רבנן) תא"מ ונ"ב ס"א נשמט אנשמט ל"ק הא באוהב והא בשונא נפסק אנפסק ל"ק הא רבי והא רבנן : (ג) רש"י ד"ה הכי גרסי' וכו' והא רבנן פי' הא דקתני : (ד) תוס' ד"ה ור' יהודה וכו' ור' מאיר סבר פרט למתכוין שמעינן כצ"ל ותיבת וכו' נמחק : (ה) ד"ה משולשין וכו' שלחלוקה שוה היו ערי מקלט באמצע ארץ ישראל וכן יש לפרש : (ו) ד"ה בגלעד וכו' לערי מקלט הרבה לפי שכשהורגים מזיד בלא עדים . נ"ב ומ"מ איכא שוגגין הרבה בגלעד :

גליון הש"ם תוס' ד"ה נשמט וכו' דהוי רביה. כדאיתא שבת דף קמז ע"ב :

עוקבין · אורבין: מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי · חברון וקדש רחוקות מגבולי הארץ *שני רביעי הארץ וההורג בסוף הגבול לריך לנוס רביע הארץ: ומ"ש מציעאי דמקרבי · ההורג בין חברון לשכם ובין שכם לקדש קרוב למקלט מיכן ומיכן: בין לדעת בין שלא לדעת · בין שברח שם לדעת קליטה בין [שלא] ברח שם (שלא) לדעת [קליטה] שלא היה יודע שהיא קולטת: פרוודהא · כפרים וחלרים הסמוכות לה ונקראות על שמה נתנו לכלב: וערי מבלר · כרכים גדולים שהיו בנחלת נפתלי הלדים לר וגו': ערים הללו · ערי מקלט: טירין קטנים · לפי שאין מזונות מלוין שם: ולא כרכים גדולים · שהכל נקבלים שם תמיד ויהא רגל גואל הדם מלויה שם ויהרוג לו: כגון סליקוס · עיר מבלר ויש כפר סמוך הנקרא אקרא דסליקוס כך קדש העיר מבלר ועיר בינוני סמוכה לה הנקראת על שמה: ואם אין שם מים · כשנפלו בגורל בימי יהושע ללוים הביאו להם אמות מים אחרי כן מן הנהרות הרחוקים: במקום שווקים · שימלאו מזונות לקנות: במקום אוכלוסין · שיהו כפרים וישוב סמוכים להם שלא יבואו גואלי הדם מרובים על העיר בחיל: כלי זיין · שלא יקנה גואל הדם שם זיין ויהרוג שאם יבית כלי זיין ממקומו ירגישו בו: וכלי מלודה · אף בהם הורגין חיות: מאי קרא · דמתקנינן להו לרולחין דבר שלריכין לו: לתלמיד שאינו הגון · שלא יביאוהו טעותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה דאמרי' לקמן (עמוד ב) שאינו מגוי אלא ברשעים: לימנות בהללה תחלה · שפתח הכתוב בו בערי מקלט תחלה: הזרח שמש לרולחים · להכין להם חיותם כגון הנך מילי דלעיל: הזרחת שמש לרולחים · בהבדלה זו ויפה עשית: ללמד בהמון · לדרוש ברבים: שכל תבואה שלו · שבקי במקרא במשנה ובהלכות ובאגדות: ורבנן ואיתימא רב מרי אמרי מי אוהב בהמון וגו' האוהב ת"ח לו תבואה · התורה מחזרת עליו ועל זרעו כדאמרינן בעלמא (שבת דף כג:) האי מאן דרחים רבנן הויין ליה בנין רבנן: [יהבו רבנן עינייהו ברבה. שהיה אוהב תלמידי חכמים ביותר והיו לו בנים ת"ח]: רב אשי אמר כו'. בדרב אשי °גרסי' ללמוד בדרבינא גרסי' ללמד: ללמוד בהמון · עם חברים רבים: נואלו שרי צוען · (ב)נשאו שרי נוף · אלמא הנואל נשא לחטוא: ללמד בהמון · מרבה תלמידים: לו תבואה · לפי שעל ידיהם ירבה הפלפול ונותן לב לתרץ קושיותיהם: בשעריך · בשביל שעריך: מאלף עולות כו' · מקרא כתוב אלף עולות יעלה שלמה וגו' (מלכים א ג):

דכתיב °גלעד קרית פועלי און עקובה מדם מאי עקובה מדם א"ר אלעזר שהיו עוקבין להרוג נפשות ומאי שנא מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי ומאי שנא מציעאי דמקרבי אמר אביי בשכם נמי שכיחי רוצחים דכתיב °וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה וגו' מאי חבר כהנים א"ר אלעזר שהיו מתחברין להרוג נפשות ככהנים הללו שמתחברין לחלוק תרומות בבית הגרנות ותו ליכא והא כתיב °ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אמר אביי *הללו (א)קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הללו לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות *וחברון עיר מקלט הוא והכתיב °ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה אמר אביי *פרוודהא דכתיב °ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה °וקדש עיר מקלט הואי והכתיב °וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת [וגו'] וקדש ואדרעי ועין חצור *ותניא ערים הללו אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות *אמר רב יוסף תרתי קדש הואי אמר רב אשי כגון סליקום ואקרא דסליקום גופא °ערים הללו אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכין גדולים אלא עיירות בינוניות *וא"ן מושיבין אותן אלא במקום מים ואם אין שם מים מביאין להם מים ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין נתמעטו אוכלוסיהן מוסיפין עליהן נתמעטו דיוריהן מביאין להם כהנים לוים וישראלים ואין מוכרין בהן לא כלי זיין ולא כלי מצודה דברי רבי נחמיה וחכמים מתירין °ושוין שאין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם א"ר יצחק מאי קרא °ונס אל אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא תנא °תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא *אמר ר' זעירא מכאן °שלא ישנה אדם *לתלמיד שאינו הגון א"ר יוחנן °הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו איני והא א"ר יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין שנאמר °את בצר במדבר וגו' [וכתיב בתריה] °וזאת התורה לא קשיא הא בעידנא דעסיק בה הא בעידנא דלא עסיק בה ואי בעית אימא מאי קולטין ממלאך המות °כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב ולא הוה קא יכול שליחא [דמלאכא דמותא] למיקרב לגביה דלא הוה שתיק פומיה מגירסא סליק ויתיב אארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה א"ר תנחום בר חנילאי מפני מה זכה ראובן לימנות בהצלה תחלה מפני שהוא פתח בהצלה תחלה שנאמר °וישמע ראובן ויצילהו מידם דרש רבי שמלאי מאי דכתיב °אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה [שמש] אמר לו הקב"ה למשה הזרח שמש לרוצחים איכא דאמרי א"ל הזרחת שמש לרוצחים דרש רבי סימאי מאי דכתיב °אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה רבינו שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען ואמר מצוה שבאה לידי אקיימנה ומי אוהב בהמון לא תבואה למי נאה ללמד בהמון מי שכל תבואה שלו והיינו *דא"ר אלעזר מאי דכתיב °מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה (ללמד) [למלל] גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו ורבנן ואיתימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה כל האוהב *(למלמד) בהמון לו תבואה יהבו ביה רבנן עינייהו ברבא בריה דרבה (סימן אשי ללמוד רבינא ללמד) רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו *דא"ר יוסי בר' חנינא מאי דכתיב °חרב אל הבדים ונואלו חרב על צוארי שונאיהם של ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא ונואלו וכתיב התם °אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר חטאנו ואיבעית אימא מהכא °נואלו שרי צוען רבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה והיינו דאמר *רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולן א"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב °עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה וא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב °שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי *אמר לו הקב"ה °כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח: ומכוונות להם דרכים וכו': תניא *ר' אליעזר בן יעקב אומר מקלט

עין משפט נר מצוה

מג א מיי' פ"ח מהל' רוצח הל' ט והל' י סמג עשין עז:

מד ב ג מיי' שם הלכה ח הכל שם:

מה ד מיי' שם פ"ז הל' א סמג עשין עו:

מו ה מיי' פ"ד מהל' ת"ת הלכה א סמג עשין יב טוש"ע י"ד סימן רמו ס"ז:

מז ו מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה א סמג עשין עו:

רבינו חננאל

שנאמר גלעד קרית פועלי און עקובה מדם · א"ר אלעזר שהיו עוקבים להרוג נפשות · ובשכם נמי שכיחי רצחנים שנאמר דרך ירצחו שכמה · חבר כהנים שהיו מתחברים גדודים להרוג כחבורת כהנים על הגרנות בחילוק תרומה · ואסיק' אלו שש ערי מקלט קולטות לדעת ושלא לדעת והאי דכתיב ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אינן קולטות אלא לדעת · חברון היתה עיר מקלט ושדה העיר וחצריה נתנו לכלב · וקדש עיר מקלט הואי והכתיב וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת [וגו'] וקדש ואדרעי · ושנינן תרתי קדש הוו · ואין עושין בערי מקלט דברים שגורמין להיות רגלו של גואל הדם מצויה שם · תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתיהוי ליה חיותא · א"ר זירא מיכן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון · א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו · איני שרב גולה והאמר ר' יוחנן מנין לדברי תורה שקולטין שנאמר את בצר במדבר וכתיב וזאת התורה · ופרקינן קולטין ממלאך המות בעדנא דעסק בה כדרב חסדא דהוה גריס יתיב בבי רב ולא הוה יכול שליחא א) למיקרב גביה דלא הוה שתיק פומיה מגרסא. סליק יתיב אארזא דבי רב פקע ארזא ושתיק ויכיל ליה: אוהב כסף לא ישבע כסף זה מרע"ה שהיה אוהב המצות ולא היה שבע מהן · ומי אוהב בהמון לא תבואה · למי נאה להלן ב) בהמון מי שכל תבואה שלו והיינו דא"ר אלעזר מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו . ג) יהבו ביה רבנן עינייהו ברבה בריה דרבא ד) : ירושלמי (סוף פירקין) ה' דברים היה הבית האחרון חסר מן הראשון שנאמר ואכבד. ה' חסר · אלו ה' דברים שהיה הבית האחרון חסר מן הראשון · ואלו הן · אש · וארון · ואורים ותומים · ושמן המשחה · ורוח הקדש · אמר אביי ת"ח צריך לפרסם עצמו · היך בר נש דחכם חדא מכילא ואזל לאתר ואינון מוקרין ליה דהוא חכם תרתי מכילי צריך למימר לון חדא מכילא אנא חכים: רב אשי אמר כל אוהב ללמוד בהמון (לא) [לו] תבואה · כרבי יוסי בר חנינא דאמר חרב (על) [אל] הבדים ונואלו · חרב על צוארי ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בבד ולא עוד כו' · רבינא אמר כל (האומר) [האוהב] ללמד בהמון (לא) [לו] תבואה · והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ומחברי יותר מהן ומתלמידי יותר מכולן : עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם להיות עומדות רגלינו במלחמה שערי ירושלים שהיו מצויינים בהלכה · וכן אמר הקב"ה לדוד טוב לי יום שאתה מתעסק בתורה בחצריך מאלף עולות

א) מלות דמלאכא דמותא ליתא בגמ' בכל הדפו"י : ב) להלל · כך היא ג"כ גי' הערוך ערך אהובה : ג) אולי חסר כאן וצ"ל כמ"ש בגמ' ורבנן כו' : ד) כ"ה הגירסא ג"כ בע"י :

הגהות הב"ח (א) גמ' אמר אביי הללו . נ"ב פירוש הני שש: (ב) רש"י ד"ה נואלו שרי צוען נשאו : נ"ב נשאו פרש"י נתעו :

גליון הש"ס גמ' כי הא דרב חסדא · עיין שבת דף ל ע"ב : רש"י ד"ה רב אשי וכו' גרסי' ללמוד · רצה לתרץ דלמה הקדים לאשון דברי רב אשי לדרבינא הא רבינא קשיש מיניה. לזה כתב רש"י דדברי רב אשי ללמוד ודרבינא ללמד מש"ה נקט כסדר ללמוד ואח"כ ללמד :

עין משפט
נר מצוה

מח א מיי' פ"ח מהל' רוצח הלכה ה סמג עשין עו :
מט ב מיי' פ"ב מהל' תשובה הל' א ופ"ו כל הפרק ע"ש :
נ ג מיי' פ"ה מהל' רוצח הלכה ט :
נא ד מיי' שם הל' ח :
רס"א דא"כ
נב ה ו מיי' שם פ"ז הלכה ו :

תורה אור

מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם אמר רב כהנא מאי קרא (דברים יט) תכין לך הדרך עשה [לך] הכנה לדרך רב חמא בר חנינא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (תהלים כה) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך אם לחטאים יורה ק"ו לצדיקים ר"ש בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (שמות כא) ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו וגו' (א) (ש"א כד) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע וגו' במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד לזה אין עדים ולזה אין עדים הקב"ה מזמינן לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונפל עליו והרגו זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא ואמרי לה אמר רב הונא א"ר אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו מן התורה דכתיב (במדבר כב) לא תלך עמהם וכתיב קום לך אתם מן הנביאים דכתיב (ישעיה מח) אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך (זו) תלך מן הכתובים דכתיב (משלי ג) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן אמר רב הונא רוצח שגלה לעיר מקלטו ומצאו גואל הדם והרגו פטור קסבר (דברים יט) ולו אין משפט מות בגואל הדם הוא דכתיב מיתיבי ולו אין משפט מות ברוצח הכתוב מדבר אתה אומר ברוצח או אינו אלא בגואל הדם כשהוא אומר (שם) *והוא לא שונא לו מתמול שלשום הוי אומר ברוצח הכתוב מדבר הוא דאמר כי האי תנא דתניא ולו אין משפט מות בגואל הדם הכתוב מדבר אתה אומר בגואל הדם הכתוב מדבר או אינו אלא ברוצח כשהוא אומר (שם) כי לא שונא הוא לו מתמול שלשום הרי רוצח אמור הא מה אני מקיים ולו אין משפט מות בגואל הדם הכתוב מדבר תנן מוסרין לו שני ת"ח שמא יהרגנו בדרך וידברו אליו מאי לאו דמתרו ביה דאי קטיל בר קטלא הוא לא כדתניא וידברו אליו דברים הראוים לו אומרים לו אל תנהג בו מנהג שופכי דמים בשגגה בא מעשה לידו ר"מ אומר הוא מדבר ע"י עצמו שנאמר (שם) וזה דבר הרוצח אמרו לו הרבה שליחות עושה אמר מר בשגגה בא מעשה לידו פשיטא דאי במזיד בר גלות הוא אין והא תניא ר' יוסי בר' יהודה אומר בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט וב"ד שולחין ומביאין אותם משם מי שנתחייב מיתה הרגוהו שנאמר (שם) ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת מי שלא נתחייב פטרוהו שנאמר (במדבר לה) והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנא' (שם) והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה רבי אומר מעצמן הן גולין כסבורין הן אחד שוגג ואחד מזיד קולטות והן אינן יודעין שבשוגג קולטות במזיד אינן קולטות א"ר אלעזר עיר שרובה רוצחים אינה קולטת שנאמר (יהושע כ) ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו ולא שהושוו דבריהן לדבריו וא"ר אלעזר עיר שאין בה זקנים אינה קולטת דבעינן זקני העיר וליכא איתמר עיר שאין בה זקנים רבי אמי ור' אסי חד אומר קולטת וחד אומר אינה קולטת למאן דאמר אינה קולטת בעינן זקני העיר וליכא למאן דאמר קולטת מצוה בעלמא ועיר שאין בה זקנים ר' אמי ורבי אסי חד אמר נעשה בה בן סורר ומורה וחד אמר אין נעשה בה בן סורר ומורה למ"ד אין נעשה בה בן סורר ומורה בעינן (דברים כא) זקני עירו וליכא למ"ד נעשה בה בן סורר ומורה מצוה בעלמא ועיר שאין בה זקנים ר' אמי ור' אסי חד אמר מביאה עגלה ערופה וחד אמר אינה מביאה עגלה ערופה למ"ד אינה מביאה עגלה ערופה בעינן (שם) זקני העיר ההיא וליכא למאן דאמר מביאה עגלה ערופה מצוה בעלמא א"ר חמא בר חנינא מפני מה נאמרה פרשת רוצחים בלשון

[נ"א כי לא שונא הוא לו]

רש"י

מקלט היה כתוב על פרשת דרכים · בכל מקום שהיו שני דרכים מפוצלים אחד פונה לעיר מקלט היה עץ תקוע באותו דרך וכתוב בו מקלט : פתח ליה פיתחא · כשהיה רוצה לדרוש בפרשת רוצחים היה מתחיל כן : והאלהים אנה לידו · זהו שאמר הכתוב כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע משל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיא אמרה מרשעים יצא רשע והיכן אמרה והאלהים אנה לידו והיאך הקב"ה ממציא מכשול לאדם לחטוא אלא ע"י שהיו שניהם רשעים ההורג והנהרג ההורג היה חייב גלות ואין עד בדבר והוא לא גלה והנהרג היה חייב מיתה ואין עד בדבר ולא נהרג לפיכך הקב"ה מזמנן לפונדק אחד כו' : במה הכתוב מדבר · והאלהים אנה לידו : נופל עליו והורגו · ויש עדים ויגלה על כרחו : בדרך תלך · בדרך אשר תבחר לילך : אם ללצים · בא אדם להתחבר : הוא יליץ · אין מעכבין בידו : ומצאו גואל הדם · בדרך (ב) בהליכתו : בגואל הדם הכתוב מדבר · וה"ק פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח והשיגו והכהו נפש ולא יתיירא מב"ד כי לו אין משפט מות וסוף המקרא האומר כי לא שונא הוא וגו' מוסב על ראשו פן ירדוף גואל הדם אני אומר לך להכין לו הדרך כי לא שונא היה לו ולא הרגו מדעת : ברוצח הכתוב מדבר · וה"ק פן ירדוף והשיגו והכהו והוא לא היה ראוי למות כי לא שונא היה להרוג ולא הרגו מדעת : הרי רוצח אמור כו' · שאין לו משפט מות ולא היה צריך לכתוב בשבילו ולו אין משפט מות : הרבה שליחות עושה · דברים שאינן נעשים ע"י האדם נעשים ומתקבלים על ידי הרבה שלוחים : פשיטא · כיון דהוא גולה ודאי בשוגג הרג דאי במזיד הרג וכי גולה היה : ה"ג דאי במזיד בר גלות הוא בתמיהה : בתחלה · תחלת משפטן של רוצחים ועיקרו זהו אחד שוגג ואחד מזיד כו' ויליף טעמא מקרא וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו וגו' משמע אם הורגו בכוונה ינוס וכתיב בתריה ושלחו זקני עירו וגו' : רבי אומר · לא אמר הכתוב שיגלה אלא הוא טועה וגולה ולימדך הכתוב שיקחוהו משם ויהרגוהו : ודבר באזני זקני העיר ההיא · מקרא בספר יהושע : מצוה בעלמא · מצוה שיהו שם זקנים ומיהו כי אין בה זקנים נמי קלטה : בבן סורר ומורה · כתיב (דברים כא) והוציאו אותו אל זקני עירו :

תוספות

והא תניא רבי יוסי בר יהודה אומר וכו' · וא"ת ואמאי לא מייתי ממלתיה דר' יוסי בר יהודה דמתני' וי"ל דמתני' איכא למימר דלא חייבים קאמר אלא מאליהם היו גולין בשביל שהיו טועים כדקאמר רבי הכא בברייתא אבל בברייתא מוכח שפיר דחייבין קאמר מדמייתי פסוק גבי מזיד אבל דמתני' לא מייתי קרא גבי מזיד כן נראה למשי"ח ועוד נראה דע"כ בברייתא ליכא למימר דמאליהן קאמר *דע"כ היינו רבי :

חד אמר מביאין עגלה ערופה · תימה דהא תנן (סוטה דף מד:) עגלה ערופה אין מודדין אלא מעיר שיש בה ב"ד וי"ל דהתם מיירי כגון דאיכא עיירות טובא ובחדא מינייהו יש ב"ד כיון דמצי לאוקומי קרא דמקיימי ליה אבל הכא מיירי כגון שאין שם ב"ד בכל העיירות הסמוכות הלכך אמרינן דמ"מ מודדין מינייהו :

אפילו

מסורת הש"ס

נ"א רב הונא

הגהות הב"ח

(א) גמ' אנה לידו וגו' זהו שאמר הכתוב כאשר יאמר משל: (ב) רש"י ד"ה ומצאו גואל הדם בדרך בהליכתו· נ"ב כלומר דאילו כבר היה בעיר מקלט ויצא חוץ לתחום ומצאו והרגו פלוגתא דתנאי היא לקמן במתני' דף יא ע"ב ובגמ' דף יב ע"א :

גליון הש"ס

גמ' זה שהרג במזיד נהרג · עיין סוטה דף ח ע"ב תוס' ד"ה מי :

רבינו חננאל

עולות שעתיד שלמה בנך להקריב על גבי המזבח · תניא רבי אלעזר בן יעקב אומר מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם שנאמר תכין לך הדרך. עשה הכנה לדרך: מרשעים יצא רשע · כגון אחד שהרג בשוגג ואחד שהרג במזיד ואין בהן עדים וזמנם הקב"ה למקום אחד זה שהרג במזיד ישב תחת הסולם וזה שהרג שוגג היה יורד מן הסולם נפל עליו והרגו זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה : מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך שם מוליכין אותו· מן התורה דכתיב לא תלך עמהם כיון שרצה נאמר לו קום לך אתם · מן הנביאים אני ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך · מן הכתובים אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן : ולו אין משפט מות בגואל [הדם] שמצא הרוצח והרגו הכתוב מדבר · (ודברו) [וידברו] אליו דברים הראוין לו אומרין להן אל תנהגו בו מנהג הרצחנים בשגגה בא לידו · א"ר אלעזר עיר שרובה רצחנין אינה קולטת שנאמר ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו ולא שהשוו דבריהם לדבריו · וכן עיר שאין בה זקנים אינה קולטת ואין נעשה בה בן סורר ומורה · וכן אינה מביאה עגלה ערופה דבעינא בה זקני העיר ההיא וליכא · מפני מה נאמר פרשת רצחנים בלשון

בלשון עזה דכתיב °וידבר ה' אל יהושע לאמר דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט אשר דברתי אליכם וגו' מפני שהן של תורה למימרא דכל דיבור לשון קשה אין כדכתיב °דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות והתניא *°נדברו אין נדברו אלא לשון נחת וכן הוא אומר °ידבר עמים תחתינו דבר לחוד ידבר לחוד: (סימנ"י רבנ"ן מהמנ"י וספר"י) פליגי בה רבי יהודה ורבנן חד אומר מפני ששיהם וחד אומר מפני שהן של תורה °ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים פליגי בה °ר' יהודה ור' נחמיה חד אומר שמנה פסוקים וחד אומר ערי מקלט בשלמא למ"ד ח' פסוקים היינו דכתיב בספר תורת אלהים אלא למ"ד ערי מקלט מאי בספר תורת אלהים ה"ק ויכתוב יהושע בספרו את הדברים האלה הכתובים בספר תורת אלהים °ספר שתפרו בפשתן פליגי בה ר' יהודה ור"מ חד אומר כשר וחד אומר *פסול למ"ד פסול דכתיב °למען תהיה תורת ה' בפיך *ואיתקש כל התורה כולה לתפילין מה תפילין [ג]הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין אף כל לתופרן בגידין ואידך כי איתקש *למותר בפיך להלכותיו לא איתקש אמר רב חזינן להו *לתפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה: **מתני'** [ג]אחד משוח בשמן המשחה ואחד המרובה בבגדים ואחד שעבר ממשיחותו *מחזירין את הרוצח *רבי יהודה אומר אף משוח מלחמה מחזיר את הרוצח לפיכך אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא °וישב בה עד מות הכהן הגדול וכתיב °כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול וכתיב °ואחרי מות הכהן הגדול ור' יהודה כתיב קרא אחרינא °לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן (וגו') ואידך מדלא כתיב הגדול חד מהנך הוא: לפיכך אימותיהן של כהנים וכו': טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתיב °כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא *(א"ל) ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו ואיכא *דמתני כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי מאי הוה ליה למעבד הכא *אמרינן טוביה חטא וזיגוד מנגיד התם אמרי שכם נסיב *ומבגאי *גזיר אמר (ליה) ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דר' יהושע בן לוי ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי *אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפי' בחנם היא באה מנלן מאחיתופל *שבשעה שכרה דוד שיתין קפא תהומא בעא למישטפא לעלמא אמר *מהו לכתוב שם אחספא ומישדא בתהומא דליקו אדוכתיה ליכא דאמר ליה מידי אמר כל היודע דבר זה ואינו אומרו יחנק בגרונו נשא אחיתופל ק"ו בעצמו אמר *ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה התורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לכל העולם כולו לא כל שכן א"ל שרי כתב שם אחספא שדי אתהומא נחת וקם אדוכתיה ואפ"ה כתיב °ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבוש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ו)אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וגו' א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנלן מעלי דקאמר ליה [עלי] לשמואל °כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר ואף על גב דכתיב °ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו [ואפ"ה] כתיב °ולא הלכו בניו בדרכיו וגו' אמר

רש"י

בלשון עזה · בכל יהושע כתיב ויאמר ה' וכאן נאמר וידבר ה' אל יהושע ודיבור לשון עז הוא: מפני שהן של תורה · אבל שאר אמירות שאמר לא אמר דבר לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מזו: ידבר עמים · ינהל עמים תחתינו: מפני ששיהם · שלא הפרישם לאחר שחלקו מיד עד שנאמר לו מפי הקב"ה: פליגי בה · בפירושא דהאי קרא מה כתב יהושע בס"ת: חד אמר שמנה פסוקים · מוימת שם משה עד סיפא וחד אמר בפרשת ערי מקלט הוא אומר שכתובה בספר יהושע: למען תהיה תורת וגו' · ורישיה דקרא משתעי בתפילין ואיתקש הכא תורה לתפילין: כי איתקש למותר בפיך · דכתיב בהאי קרא בפיך מן המותר בפיך שאין נכתבין על עור בהמה טמאה: להלכותיהן · לדבר שאינו כתוב בתורה ובתפילין גופייהו לא גמרינן ליה אלא מהלכה למשה מסיני לא ילפי' בהיקשא: דבי חביבי · דודי אחי אבא והוא רבי חייא: **מתני'** אחד כהן משוח בשמן המשחה · הם כהנים גדולים שהיו עד יאשיהו: ואחד המרובה בבגדים · הם שמשמשו מיאשיהו ואילך שנגנז שמן המשחה כדאמרינן בהוריות (דף יב·) ושוב לא נמשחו כהנים ולא היתה ניכרת כהונה גדולה בהם אלא בריבוי בגדים שמשמש בח' בגדים: ואחד שעבר ממשיחותו · שאירע פסול בכ"ג ושימש אחר תחתיו וכשנתרפא כהן חוזר לעבודתו ועבר זה ממשיחותו: מחזירין את הרוצח · במיתתן כמו שנאמר ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח: משוח מלחמה · כהן המשוח לומר במלחמה צרכי המלחמה אל ירך לבבכם וכל הענין (דברים כ): **גמ'** וישב בה עד מות הכהן הגדול. הא חד כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול הא תרי ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח הא תלתא: שהיה להן לבקש רחמים על דורן · הלכך לאו קללת חנם היא: הכא אמרי · בבבל אומרין משל

תוספות

משל זה על אדם שלוקה בשביל סרחון של אחרים: טוביה חטא וזיגוד מנגיד · משום היא דאמרי' בערבי פסחים טוביה חטא וזיגוד אסהיד ביה ביחידי שלא היה עד שני בדבר ונגדי' רב פפא לזיגוד א"ל טוביה חטא וזיגוד מנגיד ומאז היתה למשל: התם אמרי' · בא"י אומרין משל זה: שכם נסיב מבגאי גזרי · שכם בן חמור לקח את דינה בת יעקב והנגלה שלו ושאר בני העיר שלא נשאו מלו עלמן ונלטערו. מבגאי שם איש מבני העיר: שכרה דוד שיתין. יסודות של בית המקדש ובגמרת ירושלמי (סנהדרין פ"י) מלינו תימוליוס של בית המקדש והוא יסוד בלשון יוני: קפא תהומא · לף התהום בגמרת ירושלמי (שם) שמלא שם חרס שהגביה קולו ואמר לו אל תטלני מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ ולא שמע דוד לדבריו ונטלו: מי שרי למכתב שם · פן ימחקוהו המים ועובר משום ואבדתם את שמם (דברים יב) ולא תעשון כן וגו' (שם): נשא אחיתופל כו' · יש תימה בדבר שהרי לא קנה דוד את הגורן מארונה היבוסי עד מעשה דהסתה שהיתה לאחר מיתת אחיתופל ג' שנים ולפי דברים הללו צריכין אנו לומר שאע"פ שלא קנה הגורן יודע היה מנעוריו מיום [שנמשח] וישבו הוא ושמואל בנוית הרמה ובדקו בספר יהושע ומלאו מקום לבית המקדש כדכתיב עד אמצא מקום וגו' וכדדרשינן ליה בזבחים באיזהו מקומן (דף נד:) וחפר היסודות ברשותו: ימחה על המים · דכתיב בסוטה (במדבר ה) ומחה אל מי המרים והרבה הזכרות בפרשה ואפ"ה כתיב ומחה כו' · וקללה זו בחנם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר: אפי' על תנאי · ולא נתקיים התנאי אעפ"כ היא באה דהא קללה על תנאי היתה אם תכחד ממני ולא נתקיים שלא כיחד ואעפ"כ נתקיימה הקללה דכתיב ולא הלכו בניו בדרכיו וגו' וזו קללה קללו עלי כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין: וחנאתי

עין משפט נר מצוה

נג א מיי' פ"ט מהל' ס"ת הלכה יג סמג עשין כה טוש"ע י"ד סי' רעח סעיף א:

נד ב מיי' פ"ג מהל' תפילין הלכה ט סמג עשין כב טוש"ע א"ח סי' לב סעיף נט:

נה ג מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה ט סמג עשין עו:

מסורת הש"ס

שבת סג. · [קדושין לח·] · [שבת כח:קח.] · ס"א לספרי · [ירושלי' ל"ג] · [הוריות יב:] · [נ"א אמר ההוא] · [מלשון בג"א כלומר עובדי' אדמה. ערוך] · [סנהדרין ל:] ברכות נו' · נ"א מי איכא דידע אי שרי כו' · ס"י דאמרי · פסחים קיג. · [ג"י' הערוך קטש] · סוכה נג: · [שבת קטז: סוכה נג: נדרים סו: חולין קמא.]

גליון הש"ס

גמ' ר"י ור' נחמיה חד אמר. עי' ב"ב טו ע"א: שם ספר שתפרו בפשתן. עיין מגילה דף ח ע"ב ודף יט ע"א:

רבינו חננאל

בלשון עז שנאמר וידבר ה' אל יהושע לאמר דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט וכו'. ומנא לן דכל דבור לשון קשה הוא שנאמר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות וגו'. איני והתניא אז נדברו ואין נדברו אלא לשון נחת שנאמר ידבר עמים תחתינו. ושנינן דבר לחוד ידבר לחוד. כלומר דבר קשה ידבר ניחותא: מאי בספר תורת אלהים. הכי קאמר ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספרו הכתובין בספר תורת אלהים: ספר שתפרו בפשתן רבי יהודה ור' מאיר חד אמר פסול שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך ואיתקש כל התורה לתפילין מה תפילין הלכה למשה מסיני לתפרן בגידין אף כל התורה כולה בגידין. וחד אמר כשר כי איתקשא תורה לתפילין להיכתב במותר בפיך להלכותיו לא איתקיש. אמר רב חזינא להו לתפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנא ולית הלכתא כוותיה: אחד משוח (מלחמה) בשמן המשחה ואחד מרובה בגדים כו' וישב בה עד מות הכהן הגדול לפיכך אימותיהן של כהנים גדולים היו מספקין [ה]בגדים לרצחנים כו' ואקשינן למימרא דאי מצלו צלותיה מתקבלא והכתיב כן קללת חנם לא תבא. ופרקינן היה להם לבקש רחמים על דורם שלא ארע בזה בימיהם · כההוא דאכליה אריה ברחוק ג' פרסי מאתריה דרבי יהושע בן לוי ולא אישתעי אליהו בהדיה ג' יומי: פי' טוביה חטא וזיגוד מינגיד. העיד זיגוד על טוביה שחטא ומפני שהיה עד אחד נתחייב מלקות ונעשה כמו משל בפי הכל אחד חטא וזה לוקה. והוא כמו שכם שביקש לישא דינה והעיר כולה נימולים. פי' מבגאי לשון באני. כן זה הדבר. כלומר זה חרג וכהן הגדול מתחייב. ופריק שהיה לו לבקש רחמים על דורו ולא ביקש: **ירושלמי** רבי יוסי בן חלפתא אומר עתים עתים הם לתפלה. שנא' ואני תפלתי לך ה' עת רצון. שאלו להכמה מהו עונשו של חוטא. אמרה להם חטאים תרדף רעה. והנבואה אמרה הנפש החוטאת היא תמות. והתורה אמרה יביא קרבן ויתכפר לו שנאמר ונרצה לו. והקב"ה אמר יעשה תשובה שנאמר טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך כלומר יורה להן דרך תשובה. אמר רב קללת חכם אפילו בחנם מתקיימת. מנא לן מאחיתופל שקללו דוד ואמר כל היודע אם מותר לכתוב שם אחספא ולמשדייא בתהומא לאוקומיה ולא יאמר יחנק בגרונו. ואע"ג דבתר הכי אמר ליה אחיתופל שרי. נתקיימה בו הקללה שנאמר ויצו אל ביתו ויחנק. א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי באה מנא לן מעלי דאמר ליה לשמואל כה יעשה לך אלהים. יבעתו גם בניך. ואע"ג דכתיב ויגד לו שמואל את כל הדברים ולא כחד ממנו. הא כתיב ולא הלכו בניו בדרכיו: אמר

ה) אולי צ"ל מזון ובגדים.

עין משפט נר מצוה

נו א מיי' פ"ז מהל' ת"ת הלכה יא סמג לאוין רח טוש"ע י"ד סי' שלד סעיף ל :
נז ב מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה ט :
נח ג מיי' שם הלכה יא :
נט ד מיי' שם הל' י :
ס ה מיי' שם הל' ח :

[וכרב אלפס עוד במ"ק פ"ג דף רפז. גרס נידוי על תנאי אפי' מעצמו צריך וכו']

סא ו מיי' שם פ"ח הלכה יא :
סב ז מיי' שם פ"ה הלכה י :
סג ח ט מיי' שם פ"ז הל' ג :
סד י מיי' שם הל' יב :

[ודע דבת"א שלפנינו איתא כך יודין אחיך גם בשאר תרגום לא מצאתי לפי שעה ועי' תרגום יונתן וירושלמי]

סה כ מיי' פ"ו מהל' ביאת מקדש הל' י :

נ"א כפרה

[ועי' תוי"ט דגרס אין חייבין לאפוקי מרש"ל שהגיה ומחק מלת אין ע"ש וכן העתיק הכ"מ אין חייבין ולדבריהם גם בברייתא דלקמן יב: ר"ע אומר רשות וכו' וכל אדם חייבין צריכין אנו להגיה דצ"ל אין חייבין וניחא לפ"ז דלא שאל הש"ס לקמן גם אהך פלוגתא דכל אדם מ"ע דר"י הגלילי ומ"ע דרבי עקיבא משום דלדעת התוי"ט אין שום פלוגתא בזה דכל אדם ע"ש]

גמרא

אמר רב יהודה אמר רב "נידוי על תנאי *צריך הפרה מנלן מיהודה דכתיב °אם לא הביאותיו אליך וגו' *וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב °יחי ראובן ואל ימות וגו' וזאת ליהודה כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר עצמותיו של יהודה היו מגולגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים אמר לפניו רבונו של עולם מי גרם לראובן שיודה יהודה °וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה עאל איבריה לשפא לא הוה קא מעיילי ליה למתיבתא דרקיע °ואל עמו תביאנו לא הוה קא ידע למישקל *ומיטרח בשמעתא בהדי רבנן °ידיו רב לו לא הוה ידע לפרוקי קושיא °ועזר מצריו תהיה איבעיא להו במיתת כולן הוא חוזר או דלמא "במיתת אחד מהן ת"ש נגמר דינו בלא כ"ג אינו יוצא משם לעולם ואם איתא ליהדר *(ביה) בהנך בדליכא :

מתני' "משנגמר דינו מת כ"ג ה"ז אינו גולה אם עד שלא נגמר דינו מת כ"ג ומנו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני °"נגמר דינו בלא כ"ג *"וההורג כ"ג וכ"ג שהרג אינו יוצא משם לעולם "ואינו יוצא לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות ואפי' ישראל צריכים לו ואפי' שר צבא ישראל כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם שנאמר °אשר נס שמה *שם *)תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו "כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם רבי יוסי הגלילי אומר מצוה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם רבי עקיבא אומר "רשות ביד גואל הדם וכל אדם *[א] חייבין עליו :

גמ' מ"ט אמר אביי ק"ו ומה מי שגלה כבר יצא עכשיו מי שלא גלה אינו דין שלא יגלה ודלמא האי דגלה איכפר ליה האי דלא גלה לא מידי גלות קא מכפרא מיתת כהן הוא דמכפרא : אם עד שלא נגמר דינו וכו' : מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא °וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן הקדש וכי הוא מושחו אלא זה שנמשח בימיו מאי הוה ליה למעבד היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ביקש אמר אביי *נקטינן "נגמר דינו ומת מוליכין את עצמותיו לשם דכתיב °לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן ואיזהו ישיבה שהיא בארץ הוי אומר זו קבורה תנא "מת קודם שמת כ"ג מוליכין עצמותיו על קברי אבותיו דכתיב °ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו הוי אומר זו קבורה נגמר דינו ונעשה כהן בן גרושה או בן חלוצה פליגי בה רבי אמי ור' יצחק נפחא חד אומר מתה כהונה וחד אומר "בטלה כהונה לימא בפלוגתא דר"א ורבי יהושע קא מיפלגי דתנן *היה עומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה ר"א אומר כל קרבנות שהקריב פסולין ורבי יהושע "מכשיר מאן דאמר מתה כר' יהושע ומאן דאמר בטלה כרבי אליעזר אליבא

*) [בתוספ' פ"ב דרש לה דכתיב שלש פעמים שמה]

רש"י

וחטאתי לך· לשון נידוי הוא שיהא מנודה לאביו : מאי דכתיב יחי ראובן וגו' וזאת ליהודה · מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בברכת יהודה בלשון וזאת ליהודה אלא לפי שהיו עצמות כל השבטים שלהן קיים ושל יהודה מגולגלין אמר לשון זה יחי ראובן כלומר ראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי וזאת תהיה ליהודה שהם מגולגלין · עצמות כל השבטים יצאו ממצרים ונשאום בניהם במדבר וזהו שאמר יוסף לאחיו (שמות יג) והעליתם (א) עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם : על איבריה לשפא · נכנסו עצמותיו למקום חיבורם ששפו משם כמו דשף מדוכתיה (חולין דף מב: נד:) לשפא איסלוי"ש דורא : למשקל ולמטרח · לישא וליתן : ידיו רב לו · יהי בו כח לריב ריבו לעצמו נגד חביריו : ליהדר בהנך · במיתת מרובה בבגדים או בשעבר ממשיחותו אלא לאו ש"מ כולהו : מתני' ה"ז אינו גולה · מפרש טעמא בגמ' מק"ו : חוזר במיתתו של שני · יליף טעמא בגמ' : נגמר דינו בלא כ"ג · שלא מינו אחר תחתיו עד שנגמר דינו של זה לגלות : גמ' שנמשח בימיו · משנעשה זה רוצח : מאי הוה ליה · להאי כהן למיעבד מאחר שעדיין לא היה כ"ג כשהרג זה למה הוא נענש : תנא מת · רוצח בערי מקלט ומת כ"ג אחר זמן : (ב) לשבת בארץ · בתוך הקרקע : ונעשה כ"ג בן גרושה · יצא עליו עדות שהוא חלל : מתה כהונה · הרי הוא כמת ואין הרוצח גולה : בטלה כהונה · איגלאי מילתא למפרע שלא היה כ"ג והוה ליה האי רוצח נגמר דינו בלא כהן גדול ואינו חוזר לעולם :

תוספות

אפילו על תנאי צריך הפרה מנלן מיהודה · יש מדקדקין מכאן דנידויים שלנו אפי' אותם שיש להם זמן אין לנדות עצמן מספק (ג)שהרי הכא התנה בדבר שלא היה בידו לקיים דשמא היה מעכבו יוסף או יקראנו אסון בדרך ולכך חל מעיקרו גם הנידוי על התנאי אבל שאר תנאים דבידו לקיים כגון שמנדין את האדם שלא יעשה הדבר ודאי לא חל הנידוי כלל מעיקרו דכיון דבידו הוא משעת הנידוי אנו יודעים בודאי שלא בדעתו לעשות הדבר ודאי °לא חל הנידוי כלל מעיקרו*:

מי גרם לראובן שהודה יהודה · תימה דהא אמרינן במדרש וישב ראובן אל הבור מהיכן שב מבית אביו שישב בתענית על מעשה בלהה וזה היה קודם מעשה דיהודה וי"ל דמ"מ לא הודה ברבים עד מעשה דיהודה :

מי גרם לראובן שהודה · ולכל יש לנו סמך מן המקרא יהודה אתה יודוך אחיך ומתרגמינן את הודית *כך יודוך אחיך פירוש(ד) הודית ולא בושת כך יודוך אחיך שבשביל שהתחלת להודות בא ראובן והודה :

אמר אביי ק"ו ומה מי שגלה כו' · תימה מהאי דינא נילף כמי לנגמר דינו בלא כ"ג שלא יגלה כלל ומה מי שגלה כבר לפני מיתת כ"ג יוצא במיתתו של כ"ג מי שלא גלה לפני מותו אינו דין שלא יגלה אחר מותו דהכי אמרינן בערכין (דף כט: ושם) מכורה כבר יוצאה שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר ונפקא לן מהאי דינא דאינה נמכרת כלל אחר הבאת סימנין עד עולם ונראה דלא קשיא מידי דהא מיתת הכהן כפרה הוא כדאמר בסמוך וכפרה לא שייכא אלא למי שמחויב *בבריא והלכך דוקא לפי שנגמר ונתחייב גלות ואח"כ מת כ"ג מכפרת מיתת כ"ג שלא יגלה כלל מק"ו כדקאמר הש"ס אבל נגמר דינו בלא כ"ג שכבר מת כ"ג קודם גמר דין של זה ודאי ליכא למילף מק"ו דהיאך תכפר מיתת כ"ג וליכא למימר דתתכפר לו מיתת כ"ג השתא כשנגמר דינו דהא לא מיכפרא אלא בשעת מיתה*) ולאחר כך ובשעת מיתה לא היה זה חייב ולא דמי להאי דערכין דמכורה כבר יוצאה וכו' דהתם משעת הבאת סימנין מתחלת גדלותה ושוב לא יפסיק ממנה הגדלות לעולם ולכך שייך למילף שפיר דלא תמכר כלל אחר התחלת סימנין עד עולם כן נראה למשי"ח : מידי גלות קא מכפרא · תימה אין ה"נ מדאמר בריש מכילתין (דף ב:) הם שלא עשו מעשה נגלו כי היכי דתהוי להו כפרה אלמא גלות מכפרת וי"ל דהכא כפרה לפטרו מגלות קאמר דהא בעי למילף דמי שלא גלה עדיין דמיתת כ"ג תועיל לפטרו מגלות מק"ו הלכך שפיר משני מידי גלות מכפרת מיתת כ"ג מכפרת פירוש (ה) מיפטרא מגלות שהרי אפילו לא גלה אלא יום אחד ומת הכ"ג הוא חוזר ואילו לא מת הכהן אפילו שהה שם זמן מרובה אינו יוצא על כרחך כפרה זו במיתת כהן תלויה כדפירשתי כן נראה למשי"ח :

*) רש"א ולא נאמר כך .

מסורת הש"ס

רש"א אפילו מעצמו וכן נוסחת שאלתות
ב"ק צב: סוטה ז: ע"ש
[בשאלתות איתא ולמיטרא]
סנהדרין יח:
סנהדרין יח:
לקמן יב.
במדבר לה
[פירוש פיין רש"י בעירובין ס: בד"ה ושאני רב נחמן]
פסחים עב: קדושין סו: [תרומות פ"ח מ"א]

רבינו חננאל

אמר רב יהודה אמר רב נידוי על תנאי אפי' מעצמו א) צריך הפרה' מנא לן מיהודה שנאמר אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים ואשכחנן שהיו עצמותיו מגולגלין בארון עד שבקש עליהם רחמים מרע"ה שנאמר שמע ה' קול יהודה: נגמר דינו לגלות ומת הכהן הגדול אינו גולה . מיתת כהן גדול מכפרת לו . אמר אביי נקיטינן נגמר דינו ומת מוליכין עצמותיו של הורג בעיר מקלט. שנא' לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן הגדול ואיזו היא ישיבה בארץ הוי אומר זו קבורה . תנא מת הרוצח ומת כהן גדול[וכו'] בן גרושה או בן חלוצה · רבי אמי ורבי יצחק חד אמר מתה כהונה · וחד אמר בטלה כהונה.ובפלוגתא דתנן היה עומד ומקריב ונודע שהוא בן גרושה אי בן חלוצה רבי אליעזר אומר פל קרבנות שהקריב פסולין הן ורבי יהושע מכשיר. ואסיק' כי

א) וכן הגיה הרש"א וכ"ה בר"ף והרא"ש פ"ג דמ"ק :

הגהות הב"ח (א) רש"י ד"ה מאי וכו' והעליתם את עצמותי : (ב) ד"ה לשבת נ"ל קודם ד"ה תנא : (ג) תוס' ד"ה אפי' וכו' אין לנדות עצמן מספק ולאו מילתא הוא שהרי הכא התנה וכו' דמשעת הנדוי : (ד) ד"ה מי גרם וכו' פירוש אתה הודית ולא בושת כך יודוך : (ה) ד"ה מידי וכו' פירוש למיפטרי' וכו' אינו יוצא ואם כן על כרחך כפרה :

הגהות הגר"א [א] משנה וכל אדם אין חייבין כצ"ל (וכ"ה בדפו"י ובמשניות ובירושלמי ובכל הראשונים וגירסא שלפנינו הוגה ע"פ הרש"ל ועי' תוי"ט :

גליון הש"ס גמ' נגמר דינו · עיין יומא דף סג ע"א תוס' ד"ה וכולן : תוס' ד"ה אפי' וכו' לא חל הנידוי כלל מעיקרו · עיין כתובות דף סט ע"א תוס' ד"ה ובמתא ·

אליבא דרבי אליעזר כ"ע לא פליגי. כלומר מאן דאמר מתה ודאי כרבי יהושע אמר ולא כרבי אליעזר דאליבא דרבי אליעזר ליכא למ"ד מתה כיון דלגבי עבודותיו אמר פסולות למפרע ודאי אין זה כהן: כי פליגי אליבא דרבי יהושע. כלומר אין אנו צריכין לומר מ"ד בטלה כרבי אליעזר ולא כרבי יהושע דאליבא דרבי יהושע איכא למימר דפליגי: פועל ידיו תרצה. עבודותיו כשירות אבל לענין שאר דבריו אינו כהן: טעה יואב. בדרשא דמעט מזבחי תקחנו °ולא מעל מזבחי וכסבור דהיינו מעל מזבחי: מזבח בית עולמים. דכתיב מזבחי המיוחד לי: ה"ג והוא תפס במזבח של במה שעשה דוד לפני הארון שהיה באהל אשר נטה לו דוד בעיר דוד כדכתיב ויגס יואב אל אהל ה' ומצינו בדברי הימים שעשה דוד מזבח לפניו ואי אפשר לומר מזבח של שילה שהוא היה בימי דוד ושלמה *(היה בגבעון): שרו של רומי. סמאל שיברח לבצרה שבתחלה יפרע ממנו כשיגיע הקץ להחרב כדכתיב (ישעיה כד) יפקוד ה' על צבא המרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה על האדמה: חמוץ בגדים. מדמו של סמאל ואף על פי שאין המלאכים בשר ודם כתב בו הכתוב כעין הריגת האדם לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע: לא נתנו לקבורה. ללוים שהן שלהם: תיפוק ליה. דאין בונין בית במגרש דא"כ הוה ליה מגרש עיר: אין עושין. שדה של לוים: מגרש. שנתנו ללוים אלפים אמה סביב העיר כדכתיב (במדבר לה) ומדותם מחוץ לעיר(ג) *וכתיב מקיר העיר וחוצה אלף אמה וגו' הא כיצד אלף אמה מגרש שאין בו לא בית ולא שדה והשאר שדות וכרמים: למחילות. תחת הקרקע שאין אוכלות במגרש כלום מלמעלה ואי לאו דכתיב בה ולא בתחומה הייתי אומר ידור בתחומה במערה: ורצח. איכא לפרושי לשון ליווי כמו (שמות לו) ועשה בצלאל ואהליאב ואיכא לפרושי לשון רשות כמו ועשה ה' להם וגו' (דברים לא): סופו חמור מתחלתו. סופו לאתו חוץ לתחום תחלתו הריגה: אב שהרג את הבן. בנו השני נעשה גואל הדם של אחיו והורג את אביו: הא דתניא נעשה. רבי יוסי הגלילי היא דאמר מצוה לגואל הדם: לכל אין הבן נעשה וכו'. לכל עבירות שבתורה אין הבן נעשה שליח ב"ד על אביו לא להלקותו ולא לנדותו חוץ ממסית: ה"ג אלא לא קשיא הא בבנו הא בבן בנו. הא דתניא אין בנו נעשה גואל הדם בבנו של רוצח קאמר והא דתניא בנו נעשה לו גואל הדם בבנו של הרוג קאמר שהוא בן בנו של רוצח °ואינו מוזהר על כבודו: מתני' הכל הולך אחר הנוף. אפי' הוא בעיקרו שבתוך התחום הרי הוא כיוצא חוץ לתחום ואם עיקרו חוץ לתחום ונופו בתוך התחום אף העיקר קולט: גמ' אילן שהוא עומד בפנים. בירושלים (ד)ולענין אכילת מעשר שני בירושלים היא שנויה: מכנגד החומה וכו'. אלמא לא נופו פדינן בתר עיקר ולא עיקר בתר נוף: בחומה תלה רחמנא. דכתיב (דברים יב) לפני ה' אלהיך תאכלנו: בדירה תלה רחמנא. דכתיב (במדבר לה) כי בעיר מקלטו ישב ונופו ראוי לדירה יותר מעיקרו: בירושלים. לענין מעשר הלך אחר הנוף:

אילן שהוא *לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים. תימה דבשילהי כיצד צולין (פסחים דף פה: ושם) אמרי' (ה) דגגות לא נתקדשו ואם כן *(הוו) מעשר שני אין אוכלין על האילן וי"ל דמיירי שענפיו מועטין שאין בהן ארבע' דלא חשיבי והוי כאילו עומדת באויר כנגד הקרקע עוד יש לומר דמיירי [אפי'] באילן שענפיו מרובין ואויר ירושלים כירושלים: אימור

אליבא דרבי אליעזר כולי עלמא לא פליגי כי פליגי אליבא דר' יהושע מאן דאמר מתה כרבי יהושע ומאן דאמר בטלה עד כאן °לא קאמר רבי יהושע התם דכתיב °ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה *אפי' חללין שבו אבל הכא אפי' רבי יהושע מודה: נגמר דינו וכו': אמר רב יהודה אמר רב שתי טעיות טעה יואב באותה שעה דכתיב °וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח טעה *שאינו קולט אלא גגו והוא תפס בקרנותיו טעה בשאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס מזבח של שילה אביי אומר בהא נמי מיטעא טעה גשאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר היה אמר ריש לקיש שלש טעיות עתיד שרו של רומי לטעות דכתיב °מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה טועה שאינה קולטת אלא *בצר והוא גולה לבצרה טועה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד היה טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך הוא אמר ר' אבהו דערי מקלט לא נתנו לקבורה דכתיב °ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חייתם לחיים נתנו ולא לקבורה מיתיבי *שמה השם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו רוצח שאני דגלי ביה רחמנא: כשם שהעיר קולטת וכו': ורמינהו °וישב בה ובה ולא בתחומה אמר אביי לא קשיא וכאן לקלוט כאן לדור *תיפוק ליה חדאין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה לא מגרש עיר ולא עיר מגרש אמר רב ששת לא נצרכה אלא למחילות: רוצח שיצא חוץ לתחום וכו': ת"ר °ורצח גואל הדם את הרוצח *מצוה ביד גואל הדם אין(א) גואל הדם רשות ביד כל אדם דברי רבי יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם וכל אדם [א] חייבין עליו מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי מי כתיב אם רצח ורבי עקיבא מי כתיב ירצח אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו כמאן לא כר' יוסי הגלילי ולא כר"ע הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר' אליעזר אומר °עד עמדו(ב) לפני העדה למשפט מה ת"ל לפי שנאמר °ורצח גואל הדם את הרוצח יכול מיד ת"ל עד עמדו לפני העדה למשפט ורבי יוסי ורבי עקיבא האי עד עמדו לפני העדה למשפט מאי דרשי ביה ההוא מיבעי ליה לכדתניא רבי עקיבא אומר *מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בב"ד אחר ת"ל עד עמדו לפני העדה למשפט עד שיעמוד בב"ד אחר ת"ר °אם יצא יצא הרוצח אין לי אלא במזיד בשוגג מנין ת"ל אם יצא יצא מ"מ והתניא [ב] *(והורגו) במזיד נהרג כבשוגג גולה לא קשיא הא כמאן דאמר אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם הא כמאן דאמר לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם אמר אביי *מסתברא כמ"ד דברה תורה כלשון בני אדם שלא יהא סופו חמור מתחלתו מה תחלתו במזיד נהרג בשוגג גולה אף סופו במזיד נהרג בשוגג גולה תני חדא אב שהרג בנו נעשה לו גואל הדם ותניא אידך לאין בנו נעשה לו גואל הדם לימא הא רבי יוסי הגלילי והא ר"ע ותסברא בין למ"ד מצוה בין למ"ד רשות מי שרי *והאמר רבה בר רב הונא וכן תנא דבי רבי ישמעאל מלכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללתו נחוץ ממסית שהרי אמרה תורה °לא תחמול ולא תכסה עליו אלא לא קשיא סהא בבנו והא בבן בנו: מתני' עאילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום או עומד חוץ לתחום ונופו נוטה בתוך התחום הכל הולך אחר הנוף: גמ' ורמינהי* אילן שהוא עומד [ג]ב) (בתוך הפנים) ונוטה לחוץ או עומד בחוץ ונוטה לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ מעשר אערי מקלט קא רמית מעשר בחומה תלה רחמנא ערי מקלט בדירה תלה רחמנא בנופו מתדר ליה בעיקרו לא מתדר ליה ורמי מעשר אמעשר *דתניא *בירושלים הלך אחר הנוף בערי מקלט הלך אחר הנוף אמר רב כהנא לא קשיא הא ר' יהודה והא רבנן דתניא ר'

א)[ברכות לא: קדושין יז: וש"נ] ב)[צ"ל בפנים כך איתא במשנה דמע"ש פ"ג מ"ז]

רבי

עין משפט נר מצוה

סו אבג מיי' פ"ה מהל' רוצח הלכה יג סמג עשין עה:
סז ד מיי' שם פ"ז הל' ד ופי"ג מהל' שמיטין הל"ג סמג עשין קלה:
[צ"ל שהוא עומד וכו' ונוטה לפנים וכו']
סח ה מיי' פ"ז מהל' רוצח הל"ג והל"ח סמג עשין עה עו:
סט וז מיי' שם פ"ח הלכה יא סמג שם:
ע ח מיי' פי"ג מהלכות שמיטין הלכה ד סמג עשין קלה:
עא ט מיי' פ"א מהלכות רוצח הלכה ה:
עב י מיי' שם פ"ה הל"י:
עג כ מיי' שם הלכה יא:
עד ל מיי' שם פ"א הל"ג:
עה מ מיי' פ"ה מהל' ממרים הלי"ד סמג לאוין ריג טוש"ע יו"ד סי' רמא סעיף ה:
עו נ מיי' שם:
עז ס מיי' פ"א מהלכות רוצח הלכה ג:
עח ע מיי' שם פ"ח הלכה יא:
[לעיל יא:]

מסורת הש"ס

קדושין סו: *[צ"ל בגבעון וכן אמרינן זבחים קיח: יום שמת בו עלי נאמר בו ויטוש משכן שילה כך איתא ברש"י כע"י] [עי' תוס' כע"ז נח: ד"ה בגר] [צ"ל את פאת קדמה אלפים באמה] ב"ב כד: ערכין לג: [תוספ' פ"ס] *[סנהדרין מה:] [עי' תוס' ר"ה כו. ד"ה דרחמנא] [ילקוט ליתא וכן בב"מ איתא והתניא במזיד וכו'] [עי' תוס' סוטה כג. בד"ה ור' יוחנן וכו' מה שכתבו בסוף דבריהם ותוס' מנחות יז: ד"ה מאי כו'] מע"ש פ"ג מ"ז [צ"ל דתנן פ"ג מ"י דמעשרות]

רבינו חננאל

כי פליגי אליבא דרבי יהושע מאן דאמר מתה כרבי יהושע כלומר קרבנותיו כשרין (בחי עכשיו) [כחי ועכשיו] מת ומאן דאמר בטלה אמר לך עד כאן לא מכשר רבי יהושע התם אלא משום דכתיב ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפילו חולין שבו תרצה אבל הכא אפילו רבי יהושע מודה דבטלה כהונה: נגמר דינו בלא כהן גדול ואח"כ נתמנה כ"ג ומי שהרג כ"ג וכ"ג שהרג אינו יוצא משם לעולם א) לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות ואפילו כל ישראל צריכין לו כיואב כו': א"ר יהודה אמר רב שתי טעיות טעה יואב כו': ירושלמי רבי יוחנן שלח לרבנן דתמן תרין מילין אתון אמרין בשם רב (ולי) [ולית] אינון כן אתון אמרין בשם רב לא התירו ביפת תואר אלא בעילה ראשונה ואני אומר לא ראשונה ולא אחרונה אלא אחר כל המעשים שנאמר ואחר כן תבא אליה ובעלתה ותוב אמריתו כי טעה יואב והחזיק בקרנות המזבח ואין הקרנות קולטות אלא גגו ולא גג שבשילה קולט אלא גג בית העולמים קולט ואני אומר לא הקרנות קולטות ולא הגג קולט לא של שילה ולא של בית העולמים ואינן קולטות אלא ערי מקלט בלבד. ואפשר יואב תחכמוני ראש השלישים היה טועה בדבר זה אלא לסנהדרין ברח אמר מוטב יהרג בבית [דין] שירשוהו בניו דתנן הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין הרוגי מלכות נכסיהן למלך מיד אמר שלמה וכי לממונו אני צריך להסיר דמי חנם אני צריך ג): כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולטת ואע"פ שאינו דר בתחומה ג) אם יש שם מחילה אבל קולטת ואין רשות לגואל הדם להורגו בתחומה. הריגת הרוצח מצוה ביד גואל הדם וביד כל אדם רשות דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר גואל הדם רשות וכל אדם אין ד) חייבין עליו משום דרב אמרו רוצח שיצא חוץ לתחום ה) קודם שיגמר דינו לגלות ומצאו גואל הדם והרגו נהרג עליו. ומתמהינן כמאן אמר רב לשמעתיה לא כר' יוסי הגלילי דאמר מצוה ולא כר' עקיבא דאמר רשות מ"מ לתרוייהו פטור. ואמרינן רב דאמר כר' אליעזר כו': ת"ר ואם יצא יצא הרוצח אין לי אלא במזיד כו' אמר אביי מסתברא כמאן דאמר דברה תורה כלשון בני אדם אלא במזיד נהרג בשוגג גולה שלא יהא סופו חמור מתחלתו תחלתו שבשוגג גולה יהיה אחריתו בשוגג נהרג אלא בשוגג גולה: תני חדא אב שהרג בנו נעשה גואל הדם ותניא אידך אין בנו נעשה גואל הדם. פרקינן אם עשו הרג תימן בן אליפז ו) אליפז נעשה גואל הדם של בנו שלו והורג עשו אביו. אבל אם הרג עשו רעואל בנו (של) [שלו אין] אליפז גואל דם אחיו מיד אביו: [מתני'] אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום כו' עד הכל הולך אחר הנוף. ורמינן עלה הא דתנן במעשר שני פ"ג אילן שהוא עומד בפנים ונוטה לחוץ או עומד בחוץ ונוטה לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ. ופרקינן שאני מעשר דבחומה תלה רחמנא שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך במקום וגו' פי' אין נאכלין חוץ לחומת ירושלים בלא פדיון ואין נפדין לפנים מן החומה אלא נאכלין בתורת מעשר שני וכן מפורש בתלמוד ארץ ישראל במקומו לפיכך כל הפירות שהן חוץ לחומה חשובין כחוץ ומה שהן בפנים כלפנים אבל ערי מקלט ישיבה כתב בהו בנוף אפשר להיות ישיבה בעיקרו לא: ורמי מעשר אמעשר דהא תנן במעשרות סוף פ"ג [מ"י] בערי מקלט הכל הולך אחר הנוף ובירושלים הכל הולך אחר הנוף. ופריק רב כהנא לא קשיא הא דתני אחר הנוף לר"י והא דתני

הגהות הב"ח (א) גמ' אין לו גואל הדם: (ב) שם רבי אליעזר אומר עד עמדו. נ"ב דרשיה דקרא ולא ימות הרוצח עד עמדו וגו': (ג) רש"י ד"ה מגרש וכו' ומדותם מחוץ לעיר אלפים אמה וכתב מקיר: (ד) ד"ה אילן וכו' לענין כצ"ל ואות ו' נמחק: (ה) תוס' ד"ה אילן וכו' אמרינן דגגין לא נתקדשו וא"כ אי הוי מעשר שני וכו' וי"ל דמיירי שענפיו שבהן מועטין וכו' כאילו עומדין באויר וכו' ועוד י"ל וכו' ואויר ירושלים וגגה שוין לקרקע הס"ד:

הגהות הגר"א [א] גמ' וכל אדם אין חייבין כצ"ל: [ב] שם וההורגו. נמחק (וכן ליתא בדפוסים ישנים): [ג] שם עומד בפנים כצ"ל:

גליון הש"ס רש"י ד"ה טעה יואב וכו' ולא מעל מזבחי. עי' יומא דף פג ע"א ברש"י ד"ה ולא מעל מזבחי וצ"ע: בד"ה ה"ג אלא וכו' ואינו מוזהר על כבודו. עי' בדרשות הרלב"ח פרשת תולדות:

א) במשנה איתא ואינו יוצא לא לעדות מצוה וכו' ומשמע דקאי אכולהו רוצחים דיוצאים במיתת כה"ג ואולי דרבינו היה לו גירסא אחרת או דחסר בדברי רבינו וצ"ל ואינו יוצא וכו'. ב) עי' סנהדרין מח ע"ב ותוס' שם ד"ה בשלמא. ג) ר"ל אף יש שם מחילה מ"מ אינו רשאי לדור שם. ד) כ"ה הגירסא בגמ' בדפוס ווינציה וכ"ה בהגהות הגר"א ז"ל כאן. ה) עי' לעיל דף י ע"ב בתחלה וכו' מי שנתחייב גלות מחזירין. ו) פי' רבינו צ"ע ואולי ט"ס כאן:

עט א מיי' פ"ז מהלכות מעשר שני הלכה טו ועי"ש בכ"מ: פ ב ג מיי' פ"ז מהל' רוצח הלכה ה סמג עשין מה מו: פא ד מיי' שם הלכה ז:

ר' יהודה אומר במערה הולך אחר פתחה באילן הולך אחר נופו אימור דשמעת ליה לר"י גבי מעשר לחומרא עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דבנופו לא מצי פריק בעיקרו נמי לא מצי פריק עיקרו מבפנים ונופו מבחוץ כי היכי דבנופו לא מצי אכיל בלא פדייה בעיקרו נמי לא מצי אכיל בלא פדייה אלא גבי ערי מקלט בשלמא עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דבנופו לא מצי קטיל ליה בעיקרו נמי לא מצי קטיל ליה אלא עיקרו בפנים ונופו בחוץ כי היכי דבנופו מצי קטיל ליה בעיקרו נמי מצי קטיל ליה הא גואי קאי אמר (א) רבא בעיקרו דכולי עלמא לא פליגי דלא מצי קטיל קאי בנופו ויכול להורגו בחצים ובצרורות דכ"ע לא פליגי דמצי קטיל ליה כי פליגי במהוי עיקרו דרגא לנופו מר סבר הוי עיקרו דרגא לנופו ומר סבר לא הוי עיקרו דרגא לנופו רב אשי אמר *מאי אחר הנוף אף אחר הנוף:

מתני' הרג באותה העיר גולה משכונה לשכונה ובן לוי גולה מעיר לעיר:

גמ' *ת"ר °ושמתי לך מקום וגו' ושמתי לך בחייך מקום (ב) ממקומך אשר ינוס שמה מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר להיכן מגלין למחנה לויה מכאן אמרו בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך ואם גלה לפלכו פלכו קולטו אמר רב אחא בריה דרב איקא מאי קרא °כי בעיר מקלטו ישב עיר שקלטתו כבר: (ג)**מתני'** *כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמרו לו אף על פי כן יקבל מהן שנאמר °וזה דבר הרוצח

מעלים

(תורה אור: שמות כא | במדבר לה | דברים יט)

רש"י

רבי יהודה. לענין מעשר אמרה למילתיה: הלך אחר פתחה. כולה בפנים ופתוחה לחוץ כלחוץ כולה בחוץ ופתוחה לפנים כלפנים: באילן הלך אחר נופו. ומתניתין דהכא[א]*וברייתא רבי יהודה ומתני' דאילן שהוא עומד בפנים כו' רבנן ושיטה קמא ליתא: אימור דשמעת ליה כו'. כלומר היכי בעית לאוקמא להא דתניא בירושלים הלך אחר הנוף כו' כר' יהודה הניחא אי תנא בה חדא בירושלים הלך אחר הנוף ולא תנא בה בערי מקלט הלך אחר הנוף מצית מוקמת לה כרבי יהודה אבל השתא מאן לייט לך אימור דשמעת ליה לרבי יהודה גבי מעשר באילן הלך אחר הנוף משום דאיכא למימר לחומרא בין עיקרו בפנים ונופו בחוץ בין עיקרו בחוץ ונופו בפנים דגבי מעשר איכא בין בפנים בין בחוץ חדא לחומרא וחדא לקולא חומר בפנים מבחוץ שבחוץ יכול לפדותו ובפנים אינו יכול לפדותו דקלטי ליה מחיצות וחומר בחוץ מבפנים שאינו נאכל בחוץ בלא פדייה ובפנים אוכלו בלא פדייה ואיכא למימר כי אמר רבי יהודה הלך אחר הנוף לחומרא אמרה כדמפרש ואזיל: עיקרו בחוץ ונופו בפנים כו'. הלך אחר הנוף לענין פדייה: עיקרו בפנים ונופו לחוץ. הלך אחר הנוף לענין אכילה דמישדי עיקרו בתר נופו ואסור לאוכלו בעיקרו אא"כ פדאו(ד)מקודם שנכנס: אלא בערי מקלט. על כרחך עיקרו בפנים ונופו לחוץ לא משכחת לה אלא לקולא: אמר רבא בעיקרו כולי עלמא לא פליגי כו'. לעולם כדקא משנינן הא רבי יהודה והא רבנן דלרבנן לא שדינן לא נוף בתר עיקרו ולא עיקרו בתר נוף לא במעשר ולא בערי מקלט כדקתני קמייתא מכנגד החומה ולפנים כלפנים ורבי יהודה פליג ואמר שדי עיקרו בתר נופו ודקאמרת דלמא לחומרא קאמר אכן נמי לחומרא אמרינן לה לענין מעשר כדאמרן ולענין מקלט היכא דעיקרו בחוץ ונופו בפנים דחומרא הוא שדי עיקרו בתר נופו ואם רוצח בעיקרו לא מצי קטיל ליה והיכא דעיקרו בפנים ונופו בחוץ דקאמר בה רבי יהודה הלך אחר הנוף לאו למישדי עיקרו בתר נופו ולמימר (ה)דכי היכי בנופו מצי קטיל ליה בעיקרו נמי מצי קטיל קאמר דבעיקרו שבפנים כולי עלמא לא פליגי דלא מצי קטיל והיכא דקאי רוצח בנופו שבחוץ ויכול גואל הדם לעמוד חוץ לתחום ולהורגו בחצים ובצרורות כולי עלמא לא פליגי דמצי קטיל דלכולי עלמא נוף בתר עיקר לא שדינן כי פליגי דקאמר ר' יהודה הלך אחר הנוף למהוי עיקרו דרגא לנופו שיכנס גואל הדם בתוך התחום ויעלה דרך העיקר ויהרגנו בנופו קאמר וכי הך קולא אית ליה לר' יהודה דהא לאו עיקר שדי בתר נוף אלא כל חד כדקאי: רב אשי אמר מאי אחר הנוף. דקאמר מתני' דהכא וכן ברייתא *)בערי מקלט אף אחר הנוף ורבי יהודה היא וכולהו לחומרא ולענין מעשר כדשנינן ולענין מקלט אף אחר הנוף קאמר דהיכא דעיקרו בחוץ ונופו בפנים שדי עיקרו בתר נופו לחומרא ולא תימא כדקאי קאי אבל היכא דעיקרו בפנים ונופו בחוץ שדי נופו בתר עיקרו ולא מצי קטיל בנופו ומשום דבכולי גמרא שדינן נוף בתר עיקר אצטריך הכא למימר דלענין מקלט זמנין דשדינן עיקר בתר נוף לחומרא: **מתני'** הרג באותה העיר. רוצח שגלה לעיר מקלט וחזר והרג באותה העיר בשוגג: גולה משכונה לשכונה. בתוך העיר כי מן העיר אינו רשאי לצאת מפני רציחה ראשונה: ובן לוי. שהוא מיושבי העיר והרג בשוגג גולה מעיר לעיר שהוא רשאי לצאת מן העיר שלא גלה שם: **גמ'** ושמתי לך בחייך. כאן הבטיחו הקדוש ברוך הוא למשה שיזכה למצוה זו בחייו שהבדיל שלש ערים: מקום (ו) ממקומך. שהא מחנה לויה קולטת ואף ערי מקלט יהיו ערי לויה: פלך. מדינה (ז): מאי קרא. דפלכו קולטו ודמתני' נמי דקתני גולה משכונה לשכונה: בעיר מקלטו. קרא יתירא הוא דמצי למכתב כי שם ישב: **מתני'** אם אמרו לו אעפ"כ. אנו רוצים לכבדך יקבל מהם:

מעלים

*) [לגע"ק שהרי משנה היא]

תוספות

אימור דשמעת ליה לרבי יהודה (ח) לחומרא. וצריך עיון מנא ליה דלא אמרינן גם להקל וי"ל דמסברא אית ליה דלא פליגי רבי יהודה ורבנן כולי האי כי אם בחומרא בעלמא: **גבי** מעשר לחומרא עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דבנופו לא מצי פריק כו'. פי' לא אזלינן בתר נוף לקולא לומר דכי היכי דבנופו דבפנים מצי אכיל בלא פדייה הכי נמי בעיקרו מבחוץ מצי אכיל ליה בלא פדייה אלא לחומרא דוקא לומר דלא מצי פריק ליה בעיקרו ומשמע דפשיטא ליה דבנוף גופיה מצי אכיל דנהי דשדינן עיקר בתר נוף לחומרא מ"מ נוף לא שדינן בתר עיקרו גם לחומרא: **מר** סבר עיקרו הוי דרגא כו'. קצת קשה מנא ליה לאפלוגי רבנן ארבי יהודה בהא ויש לומר דמשמע מתוך הברייתא דפליגי (ט)לרבי יהודה בתרתי בין במעשר בין בערי מקלט מדנקט ערי מקלט גבי ירושלים: **רב** אשי אמר מאי אחר הנוף. פי' רב אשי בא (י) למידק הא דפרכינן אלא עיקרו בפנים ונופו לחוץ הכא נמי דבעיקרו מצי קטיל וקאמר דאף אחר הנוף קתני מתני' דגם אחר הנוף אזלינן היכי דהוי חומרא (כ) כמו דעיקרו בחוץ ונופו בפנים דשדינן עיקרו בתר נופו ואף בעיקר לא מצי קטיל וה"ה דאזלינן בתר עיקר למישדייה נופו בתר עיקרו לחומרא כגון בעיקרו בפנים ונופו לחוץ דאף בנופו לא קטלינן דאזלינן בתר עיקרו וקשה דא"כ כי היכי דקתני הולך אחר הנוף דהיינו אף אחר הנוף ה"ה דהוה מצי למתני (ל) הכל הולך אחר העיקר ועוד קשה דהא לעיל גבי מעשר כי קאמר דאזלינן בתר הנוף לחומרא משמע דמכל מקום פשיטא ליה דדין נוף עצמו לא היה בטל כלל דלא שדינן ליה בתר עיקרו כדפרישית לעיל ולכך ניחא פירוש הר"ס דודאי דין נוף עצמו לא היה בטל לעולם גם לחומרא כדפירשתי והכי קאמר אף לאחר הנוף שדינן ליה עיקר לחומרא (מ) כמו עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דנופו לא מצי קטיל בעיקר נמי לא מצי קטיל והוא הדין דעיקר אזיל בתר נפשיה שיש לעיקר דין עצמו כגון דעיקרו בפנים ונופו בחוץ אע"ג דבנופו מצי קטיל כדפירש דלעולם יש לו לנוף דין עצמו גם להקל מכל מקום דעיקר מבפנים לא מצי קטיל דלא שדינן העיקר בתר הנוף לקולא רק לחומרא אבל הקונטרס פירש אף אחר הנוף משום דבכולי הש"ס שדינן לנוף בתר העיקר אצטריך למימר הכא גבי מקלט דזימנין דשדינן עיקר בתר הנוף לחומרא לפי זה ניחא קצת הא דנקט אחר הנוף טפי מאחר העיקר מיהו גם זה קשיא דהא לענין מעשר לא שדינן לעולם בתר עיקרו כדפ"ל לכך ניחא (נ) לפי' הר"ס: **פלכו** קולטו. קשה דהא אמרינן כבר גולה מפלך [לפלך] ועוד הא קאמר בן לוי גולה מעיר לעיר ויש לומר דאם גולה מעיר לעיר יהיה רשאי לילך בכל העיר ובתחומיה ואם יגלה לפלכו פלכו קולטו בו שלא יצא משכונה לשכונה*:

מעלים

רבינו חננאל

דתני במקום שהוא נוטה לרבנן. ודחינן אימור דשמעת ליה לר' יהודה דאזיל בתר הנוף לחומרא כו' כדמפרש ופשוטה היא: אמר רבא אי קאי בעיקרו ועיקרו לפנים מן התחום דברי הכל לא מצי קטיל ליה דקלטיה עיקרו קאי בנופו והוא חוץ לתחום ויכול להורגו בדבר הנזרק דברי הכל מצי קטיל ליה כי פליגי במהוי עיקרו דרגא לנופו לעלות משם להרגו ר' יהודה סבר [הוי] עיקרו דרגא לנופו דאחר הנוף אזלינן ורבנן סברי לא. רב אשי אמר מאי אחר הנוף דקתני הכל אנה נוטה (אף)[ואף]אחר הנוף א)

א) אולי ר"ל דהזינן אנה נוטה האילן ומה שנוטה לפנים ודאי קולט בין עיקר בין נוף ועוד אזלינן לחומרא אף אחר הנוף דאם הנוף בפנים אף העיקר שבחוץ קולט. וכפי' הר"ס בתוס':

מסורת הש"ס: [קי"ע דהא משנה סי"א] | זבחים קיז. ע"ש | שביעית פ"י מ"ח [עי' רש"ל ותוי"ט] | [עי' תוס' זבחים קיז. ד"ה עיר]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רבא קאי בעיקרו וכו' קטיל ליה קאי. (ב) שם בחייך מקום ממקומך אשר ינוס וכו' ישראל גולין במדבר להיכן גולין למחנה לויה. נ"ב דדרש לך דהיינו לפניו ולאחריו לך מקום משמע מקום שאלך דהיינו מחנה לויה: (ג) שם שקלטתו כבר כיוצא בו הוא סוף גמרא ואח"כ מתחיל המשנה רוצח: (ד) רש"י ד"ה עיקרו בפנים וכו' מקודם שנכנס. נ"ב עי' בתוי"ט בפירוש משניות סוף פ"ג דמעשרות ותמצא מבואר מה שכוון רש"י בתיבת שנכנס ודוק שם היטב: (ה) ד"ה אמר רבא וכו' ולמימר כי היכי דבנופו מצי וכו' וכי הך קולא לית ליה לר' יהודה וכו' כדקאי קאי הס"ד: (ו) ד"ה מקום ממקומך. נ"ב עי' בזבחים דף קיז ע"א: (ז) ד"ה פלך מדינה. נ"ב פי' עיר: (ח) תוס' ד"ה אימור וכו' לר' יהודה גבי מעשר לחומרא: (ט) ד"ה מר סבר וכו' דפליגי אר' יהודה בתרתי וכו' בערי מקלט מדנקט ירושלים בהא בלחדי נפשיה הס"ד: (י) ד"ה רב אשי וכו' הנוף כו' פי' רב אשי בא לתרץ הא דפרכינן וכו' הכי נמי דבעיקרו: (כ) בא"ד היכי דהוי חומרא כגון בעיקרו בחוץ וכו' הוא שדין כצ"ל ואות ו' נמחק: (ל) בא"ד הוה הדין דהוה מצי למיתני הלך כצ"ל ותיבת הכל נמחק: (מ) בא"ד עיקר לחומרא כגון עיקרו בחוץ וכו' כי היכי דבנופו לא מצי וכו' מכל מקום בעיקר מבפנים: (נ) בא"ד פי' הר"ס כצ"ל ואות ל' נמחק:

הגהות הגר"א [א] רש"י ד"ה באילן וכו' וברייתא רשום קו על מלת וברייתא (כלומר דמתניתין היא). אבל מצינו כה"ג בכ"מ ברש"י ותוס' ועי' שיטה מקובצת ב"ק עה ע"ב:

תורה אור

*[א]מעלים היו שכר ללוים דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר לא היו מעלים להן שכר וחוזר לשררה שהיה בה דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר [ג]לא היה חוזר לשררה שהיה בה: גמ' אמר רב כהנא מחלוקת בשש דמר סבר °לכם לקליטה ומר סבר לכם לכל צרכיכם אבל בארבעים ושתים דברי הכל היו מעלין להם שכר א"ל רבא הא ודאי (א) *לכם לכל צרכיכם משמע אלא אמר רבא [ג]מחלוקת בארבעים ושתים דמר סבר °ועליהם תתנו כי הנך לקליטה ומר סבר ועליהם תתנו כי הנך מה הנך לכל צרכיכם אף הני נמי לכל צרכיכם אבל בשש [ד]דברי הכל לא היו מעלים להן שכר: חוזר לשררה שהיה בה כו': תנו רבנן °ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב למשפחתו הוא שב [ד"י] ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו דברי ר"י ר"מ אומר אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו אל אחוזת אבותיו כאבותיו וכן בגולה[א] כשהוא אומר ישוב לרבות את הרוצח מאי וכן בגולה כדתניא °ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו לארץ אחוזתו הוא שב ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו דברי רבי יהודה ר"מ אומר אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו גמר שיבה שיבה מהתם:

במדבר לה · שם · ויקרא כה · במדבר לה

הדרן עלך אלו הן הגולין

ואלו *הן הלוקין [ה]הבא על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו ועל אחות אשתו ועל אשת אחיו ועל אשת אחי אביו ועל הנדה [ו]אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט [ז]ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר *[ח]אלמנה וגרושה חייבין עליה משום (ב) שני שמות [ט]גרושה וחלוצה אינו חייב אלא משום אחת בלבד: [י]הטמא שאכל את הקדש והבא אל המקדש טמא ואוכל חלב ודם ונותר ופגול וטמא והשוחט ומעלה בחוץ והאוכל חמץ בפסח והאוכל והעושה מלאכה ביום הכפורים והמפטם את השמן והמפטם את הקטורת והסך בשמן המשחה והאוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני *והקדש שלא נפדו כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב רבי שמעון אומר כל שהוא וחכמים אומרים [כ]כזית אמר להן רבי שמעון *אי אתם מודים לי [ל]באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב אמרו לו [מ]מפני שהיא כברייתה אמר להן אף *חטה אחת כברייתה: גמ' חייבי כריתות קא תני חייבי מיתות ב"ד לא קתני מתניתין מני רבי עקיבא היא דתניא אחד חייבי כריתות ואחד חייבי מיתות בית דין ישנו

רש"י

מעלים היו. העריס שכר ללוים שרולחים שוכרים מהם את בתי הדירה: חוזר לשררה שהיה בה. אם היה נשיא או ראש בית אב חוזר לגדולתו כשישוב לעירו במיתת כה"ג: גמ' מחלוקת בשש. ערי מקלט: לכם. לרולחים נאמר והיו לכם הערים למקלט: ושב אל משפחתו. בעבד עברי כתיב כשיולא חפשי בשש או ביובל: למה שהוחזקו אבותיו. לשררה: אל אחוזת אבותיו כאבותיו. סיפא דמילתיה דרבי מאיר היא ומביא ראיה לדבריו מסוף המקרא שחוזר לגדולתו שנאמר ואל אחוזת אבותיו אל כל חזקת אבותיו: וכן בגולה. כמחלוקת בעבד עברי כך מחלוקת ברולח שגלה וחזר במיתת הכהן ומהכא יליף דכשהוא אומר כאן ישוב קרא יתירא דמצי למכתב ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ולשתוק: לרבות את הרולח. דמופנה לדון הימנו גזירה שוה נאמר כאן ישוב ונאמר ברולח ישוב הרולח אל ארץ אחוזתו כדמפרש ואזיל מאי וכן בגולה ומסקנא גמר שיבה שיבה מהתם:

הדרן עלך אלו הן הגולין

אלו הן הלוקין. אלו לאו דוקא דתנא ושייר לוקין טובא אלא תנא חייבי כריתות לאשמועינן דיש מלקות בחייבי כריתות ותנא אלמנה וגרושה לאשמועינן (ג) אלמנה וגרושה חייב עליה משום שתי שמות וכו' ותנא טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו דלא מפרש לאו דידהו בהדיא וכן הקדש שלא נפדה ואיידי דתנא הקדש תנא מעשר שני (ד) בהדיא דתרוייהו מלקות דידהו משום מחוסרי פדייה וכן ברובן יש דבר חדש: (ה)נתינה. מן הגבעונים היא ומלקות משום לא תתחתן בם (דברים ז): אלמנה וגרושה. שנתאלמנה מאיש אחד ונתגרשה מאיש אחר חייב עליה שתי מלקות משום שתי שמות משום שתי אזהרות שפתיהן מפורשות במקרא ואזהרה אתרוייהו קיימא: גרושה וחלוצה. גרושה והיא חלוצה אינו חייב עליה אלא משום גרושה שהחלוצה אינה כתובה אלא מרבויא מייתינן לה דתניא בקדושין (דף עח.) גרושה אין לי אלא גרושה. חלוצה מנין ת"ל ואשה: טמא שאכל את הקודש. אזהרתו מפרש בגמרא: נותר. כתיב ביה (שמות כט) ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הוא ואזהרת פגול נמי מהכא מדכתיב כי קדש הוא כלומר מפני שהוא קודש שנפסל למדנו מכאן כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו והכי אמרינן לקמן ואזהרת טמא והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל (ויקרא ז): והשוחט. קדשים בחוץ או המעלה קדשים בחוץ אזהרת מעלה השמר לך פן תעלה וגו' (דברים יב) אזהרת שוחט ילפינן בזבחים בפרק השוחט והמעלה (דף קו.) איכא דיליף מלא יזבחו עוד וגו' ואיכא דיליף לה מגזירה שוה דהבאה הבאה שוחט ממעלה: האוכל ביום הכפורים. ויליף אזהרתיה בפרק בתרא דיומא (דף פא.): המפטם את השמן. העושה שמן בדוגמת שמן המשחה ואזהרתיה ובמתכונתו לא תעשו כמוהו (שמות ל) וכן בקטורת ובמתכונתה לא תעשו לכם (שם): והסך בשמן המשחה. מאותו שעשה משה במדבר דכתיב על בשר אדם לא ייסך (שם): אכל טבל. אזהרתיה מולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו בעתידין לתרום הכתוב מדבר והכי מפרש לה בסנהדרין באלו הן הנשרפין (דף פג.): ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו. אף הוא טבל: ומעשר שני שלא נפדה. והוא אוכלו חוץ לירושלים וכתיב לא תוכל לאכול בשעריך וגו' (דברים יב): הקדש שלא נפדה. אזהרתו אינו מפורשת כל כך ונראה בעיני דמהכא אתא דתניא (סנהדרין שם) הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה ואמרי' *מאי טעמיה דרבי אתיא חטא חטא מתרומה ורבנן מיעט רחמנא ומתו בו ולא במעילה ממיתה הוא דמעטיה וגזירה שוה כדקיימא קיימא וילפינן אזהרה דמעילה מאזהרה דתרומה דכתיב בה וכל זר לא יאכל קדש ורוב הלכות מעילה היא למדה מתרומה בתורת כהנים בגזירה שוה זו: באוכל נמלה גרסינן שהוא חייב. משום שרץ השורץ על הארץ: גמ' חייבי כריתות קתני. כל חייבי כריתות שאין בהן מיתת ב"ד הוזכרו במשנתנו לענין מלקות ואחד מכל חייבי מיתות בית דין לא הוזכר בה ללקות אם התרו בו למלקות:

ישנו

תוספות

מעלים היו שכר ללוים. פי' רולחים הבאים ודרים שם צריכין להעלות מס ולרצונא ללוים דלא תימא גזירת המלך על הלוים לעכב אותם בעירן: **לכם** לכל צרכיכם. דאין צריכים להעלות שום דבר ללוים: **גמר** שיבה שיבה. נראה דהיינו דוקא לרבי מאיר דאצטריך לג"ש אבל לרבי יהודה הא איכא קרא בהדיא גבי רולח וא"כ הא דקתני לעיל וכן בגולה כו' ממילתא דר' מאיר הוא:

הדרן עלך אלו הן הגולין

ואלו הן הלוקין הבא על אחותו כו'. תנא ושייר טמא ששימש זר שאכל תרומה ובעל מום ששימש אונן מקריב מזיח חושן מכבה גחלת על גבי מערכה אלא לא חשיב לאוי גרידי אלא באותן שיש בהן חידוש והא דקא חשיב כריתות דאין בהן מיתת ב"ד לאשמועינן דאע"ג דאיכא כרת לוקין ואין צריך למנות בהם חידוש בהנך כריתות דקתני ובקונטרס דהק למנות בהם חידוש אלמנה לכהן גדול נקט משום דבעי למיתני אלמנה וגרושה חייב משום שתי שמות: **גרושה** וחלוצה אינו חייב אלא אחת. פי' הקונט' משום *גרושה דחלוצה מייתי לה (ו) ואשה גרושה משמע לפירושו דבחלוצה לחודא איכא מלקות דאורייתא וזה אינו דהא אמרינן בפ' עשרה יוחסין (קדושין דף עח.) (אחות) חלוצה דרבנן והא דלעיל תנא וחלוצה אגב גרושה תניא אי נמי מכת מרדות דרבנן ובהא כיון דהיא גם גרושה לוקה בה מלקות דגרושה שהיא דאורייתא ולא לקי מכת מרדות דרבנן:

רבי

[כילה כח: סוכה מ. מגילה ז: כ"ק קב.]

כתובות לו:

קדושין עח.

[עי' תוס' זבחים מה. ד"ה דומיא]

[כסס"מ אין]

[שם פד.]

הגהות הגר"א

[א] גמ' כשהוא אומר צ"ל שנאמר:

פב א מיי' פ"ח מהל' רוצח הלכה י:

פג ב מיי' שם פ"ז הל"ד:

פד ג ד מיי' שם פ"ח הל"י:

פה [דד] מיי' פ"ג מהל' עבדים דין ה:

א ה מיי' פי"ט מהל' סנהדרין הלכה א [מן סי' א עד סי' ז] ופ"א מהל' איסורי ביאה הל"ג:

ב ו מיי' פי"ט מהל' סנהדרין הל"ד [סי' קנא קנג] ופי"ז מהלכות איסורי ביאה הלכה ב ג:

ג ז מיי' פי"ט מהלכות סנהדרין הל"ד [סי' קמ] ופט"ו מהל' א"ב הל"ב:

ד ח מיי' פי"ז מהלכות איסורי ביאה הל' ט:

ה ט מיי' שם הלכה ז:

ו י הכל במיי' פי"ט מהל' סנהדרין:

ז כ מיי' פ"ו מהלכות מאכלות אסורות הל' יט והלכה כד:

ח ל מ מיי' שם פ"ב הל' כא סמג לאוין קלג:

רס"א משום דחלוצה מגרושה

רבינו חננאל

מעלות א) היו שכר ללוים מפני ששוכנין בהן: חוזר לשררה שהיה בה דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר לא היה חוזר לשררה: אחד הרוצח שגלה ואחד הנמכר לעבד עברי כשחוזרין אין חוזרין לשררה שהיו בה דברי רבי יהודה:

הדרן עלך אלו הן הגולין

ואלו הן הלוקין הבא על אחותו ועל אחות אביו כו'. דייקינן מדקתני חייבי כריתות במתניתין וחייבי מיתות לא קתני ש"מ מתניתין ר' עקיבא היא דתני ר'

א) כ"ה הגיר' בירושל' וכצ"ל ברפ"י וז"ס היו סערים כו'.

[עי' תוס' חולין לו. בסוף ד"ה מ"מ דרבנן וכו' מה שהניחו בתימה]

הגהות הב"ח

(א) גמ' לכם לכל צרכיכם. נ"ב ע"ל דף ט ע"א דדרשינן ליה למעוטי דוקא לכם ולא לגרים: (ב) במשנה משום שתי שמות וכו' והאוכל חלב: (ג) רש"י ד"ה אלו וכו' לאשמועי' דאלמנה וגרושה: (ד) שם בא"ד מעשר שני בהדיא: (ה) ד"ה הנתינים מן הגבעונים הן ומלקות: (ו) תוס' ד"ה גרושה וכו' דחלוצה מייתי לה מו"ו ואשה גרושה משמע דבא לפרש דבחלוצה לחודא:

ט א מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הל"א ופי"א מהל' איסורי ביאה הל"ז סמג לאוין קס:
י ב מיי' פי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ג:
יא ג מיי' פ"ח מהל' איסורי ביאה הל"א והל"ג:
יב ד מיי' פ"א מהלכות שגגות הלכה ב סמג עשין ריג:

רבי יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו. פי' בקונטרס בכלל כל העריות דכתיב ונכרתו (כל) הנפשות ולמה יצא כרת באחותו דכתיב ואיש אשר יקח את אחותו וקשה דהיה לו לומר דאחותו בכלל כל העריות היתה לכן נראה לפרש דחייבי כריתות בכלל מלקות (ד) הן דהא גמרינן דבכל לאו איכא מלקות מן והיה אם בן הכות הרשע ולמה יצאת כרת באחותו שהרי אחותו כתובה היתה עם העריות באחרי מות ונכרתו הנפשות אלא לכך יצאת בקדושים לדונו בכרת ולא במלקות כלומר אין חייבי כריתות לוקין:

רבי יצחק אומר חייבי כריתות כו'. וקשה (ה) לרבי יצחק לאו דכל כריתות למה לי דהא אסיקנן דקרבן לא בעי אזהרה ושמא יש לומר דכתבו לעונש יתירא מידי דהוה אלאו שבכללות ולאו הניתק לעשה:

ורבי עקיבא מאי טעמא. נהי (ו) דאם חייבי מיתות אם עשו תשובה אין ב"ד של מטה מוחלין לו (ז) ומה בכך וליעבד ליה תרתי:

ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר. וטעמא דרבי עקיבא משום כדי רשעתו ולפי זה בחייבי מיתות דלא התרו בו למיתה דליכא מיתה והתרו בו למלקות דהשתא ליכא אלא רשעה דמלקות לקי וקשה דבעלמא (שבת קנד.) *פריך גבי לאו דמחמר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא ואין לוקין עליו ואף כי ליכא התם רשעה דמיתה וי"ל דהתם היינו כרבא דמוקי למילתיה דרבי עקיבא בהתרו בו למלקות ואפילו הכי לא לקי דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין ואין לוקין עליו*:

[ועמ"ש תוס' ב"ק עד: ד"ה הוה ליה כו' וע"ע תוס' שבת קנד. ד"ה בלאו]

מה עבודת כוכבים שב ואל תעשה אף כו'. לאפוקי הני דהוי קום ועשה וקשה דא"כ מה אמר פרק בתרא דעירובין (דף צו.) לר"ע דאמר כי כתיב ויקר' כ' ושמרת את החוקה לפסח ואי איתא לר' אבין דאמר השמר לא תעשה הוא הא דתנן (כריתות דף ב.) פסח אין לו קרבן מפני שהוא קום ועשה ואם איתא קום ולא תעשה הוא ומאי פריך הא מ"מ אינה דומיא דעבודת כוכבים דהוי שב ואל תעשה וזה מה שתעשה וי"ל דמכל מקום קשה

ישנו בכלל מלקות ארבעים. השתא סלקא (ב) דעתך שאם התרו בו מיתה מלקות לוקה ומת: שאם עשו תשובה כו'. לא גרסי' לה בדרבי ישמעאל: רבי עקיבא אומר חייבי כריתות. אם התרו בהם מלקות ישנו בכלל מלקות ולוקין ואין כאן משום חייבי שתי רשעיות שאתה תורה אור עונשו מלקות עם הכרת ולמה אינן שתי רשעיות לפי שיכול לפטור עצמו מעונש הכרת על ידי תשובה מב"ד של מעלה אבל חייבי מיתות אינן בכלל מלקות שיש כאן שתי פורעניות מלקות ומיתה ומשילקה סופו ליהרג שאפי' יעשה תשובה אין ב"ד שלמטה מוחלין לו את המיתה: רבי יצחק אומר. אף חייבי כריתות שהתרו בהן למלקות אינן בכלל מלקות לפי שכל חייבי כריתות של עריות בכלל היו דכתיב (ויקרא יח) כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות וגו': למה יצאת כרת באחותו. לעלמה דכתיב בקדושים תהיו ואיש *(כי) יקח את אחותו וגו': לדונו בכרת. לכך שנה בכרת שלהן לומר שאין בהן עונש אלא כרת לבדו: לאו שאין בו מעשה נמי. אלמה אמרינן בכמה דוכתי לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו: דומיא דלאו דחסימה. שהוא כתוב אצל פרשת מלקות: ורבי עקיבא. כיון דאמר אי אתה מחייבו משום שתי רשעיות חייבי כריתות נמי לא נילקו דהא שתי רשעיות נינהו שעדיין עונש הכרת עליו: מאי אמרת. לשנויי הך קושיא: שאם עשה תשובה. הטעם שנתן למעלה שהוא יכול לפטור את עצמו מן הכרת ע"י תשובה השתא מיהא עדיין לא שב ואתה מלקהו בעוד עונש הכרת עליו: לעיני. ונכרתו לעיני בני עמם וכתיב במלקות ונקלה אחיך לעיניך: נגמר מעיני. דכתיב בעבודת כוכבים אם מעיני העדה נעשתה לשגגה: זו היא שיבה כו'. למידין זה מזה גזירה שוה מה שיבה הולך וקוצה וטח אף ביאה הולך וקוצה וטח: ועוד נגמר מעיני. דמיתות ב"ד מלעיני דכריתות מה כריתות לוקה דהא גמרת לעיני מלעיניך אף מיתות ב"ד ילקה: קיבלה מיניה רבי שמואל. לתשובה זו מרבי אבא בר ממל ושני עלה ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר ב"ד הוזהרו שהם לא יחייבוהו שתי רשעיות כגון ממון ומלקות או מיתה ומלקות או מיתה וממון אבל כרת לא ע"י ב"ד הוא ויש מפרש קיבלה מיניה רבי שמואל מרבי אבהו תירוץ זה על אתקפתא דר' אבא בר ממל: דאתרו ביה למלקות. לחודיה: לאזהרת מיתת ב"ד. לאזהרת דבר שחייבין עליו מיתת ב"ד: אין לוקין עליו. כשהתרו בו מלקות בלא מיתה לפי שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין שהרי הוצרך להזהירו שאם לא כן לא היה יכול לחייבו מיתה: פסח ומילה. אין בהן לא תעשה וענש (ג) להם כרת: לקרבן. שאם יעשה שוגג יביא קרבן: פסח ומילה. אין קרבן בשוגג שלהן כדאמרינן בכריתות בפ"ק הפסח והמילה מצות עשה כלומר אינו בכלל שאר כריתות למותן עם שאר כריתות שנמנו שם כולם לומר שאם עשאום כולם בהעלם אחד חייב קרבנות כמספר הכריתות: התם לאו היינו טעמא. מה שאין מביאין קרבן על פסח ומילה אין הטעם בשביל שאין בהם אזהרה אלא בשביל שהם מצות עשה דהוקשה כל התורה כולה לענין קרבן לעבודת כוכבים שנאמר בפרשת שלח לך אנשים אצל קרבן עבודת כוכבים תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה כאן הוקשו כל עבירות שבתורה בשגגתן לעבודת כוכבים לענין קרבן מה עבודת כוכבים כרת שלו על דבר שהוא שב ולא תעשה כן והוא עמד ועשאו אף כל שב ואל תעשה אבל כרת של עמוד ועשה והוא ישב ולא עשה אין בו קרבן ופסח ומילה עמוד ועשה הוא אבל חייבי כריתות כגון אשר יעשה מכל *(אלה) ונכרתו (ויקרא יח) לשון שב ואל תעשה הוא ואפילו לא נאמרה בו אזהרת לאו היה קרבן בא עליו: כדאמרינן

ישנו בכלל מלקות ארבעים דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר *חייבי כריתות ישנו בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן חייבי מיתות ב"ד אינו בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין ב"ד של מטה מוחלין להן *ר' יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאת כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות מ"ט דר' ישמעאל דכתיב °אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת וכתיב °והפלא ה' את מכותך *הפלאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר °והפילו השופט והכהו לפניו הוי אומר הפלאה זו מלקות היא וכתיב °אם לא תשמור לעשות את כל וגו' אי הכי חייבי עשה נמי אם לא תשמור כתיב וכדרבי אבין א"ר אילעי *דאמר רבי אבין א"ר אילעי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה אי הכי לאו שאין בו מעשה נמי °לעשות כתיב לאו שניתק לעשה נמי דומיא *דלאו דחסימה השתא דאתית להכי כולהו נמי דומיא דלאו דחסימה ור"ע מאי טעמא °כדי רשעתו *משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות ור' ישמעאל הני מילי מיתה וממון או מלקות וממון אבל מיתה ומלקות מיתה אריכתא היא ולרבי עקיבא אי הכי חייבי כריתות נמי מאי אמרת שאם עשו תשובה השתא מיהת לא עבדי אמר רבי אבהו (א) בפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות דגמר °לעיני °מלעיניך מתקיף לה ר' אבא בר ממל אי הכי חייבי מיתות ב"ד נמי נגמרם °מעיני מלעיניך דנין לעיני מלעיניך ואין דנין מעיני מלעיניך ומאי נפקא מיניה והא *תנא דבי ר' ישמעאל °ושב הכהן °ובא הכהן זו היא שיבה וזו היא ביאה ועוד לגמור מעיני מלעיני דהא גמור לעיני מלעיניך קבלה מיניה רבי שמואל בררב יצחק כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר °רבא אמר אתרו ביה לקטלא כ"ע לא פליגי דאין לוקה ומת כי פליגי דאתרו ביה למלקות °*רבי ישמעאל סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו ור"ע סבר *לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו ור"ע אי הכי חייבי כריתות נמי לאו שניתן לאזהרת כרת הוא א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרבא °חייבי כריתות לא צריכי התראה שהרי פסח ומילה ענש אף על פי שלא הזהיר ודלמא אזהרה לקרבן *דהא פסח ומילה דלית בהו אזהרה לא מייתי קרבן °התם לאו היינו טעמא אלא משום *דאיתקש כל התורה כולה לעבודת כוכבים מה עבודת כוכבים שב ואל תעשה אף כל שב ואל תעשה לאפוקי הני דקום עשה רבינא אמר לעולם כדאמרינן

דברים כח | שם | שם כה | שם כח | שם | שם כה | דברים כה | במדבר טו | ויקרא יד

[לקמן כג: מגילה ז: כתובות ל: כריתות ב:] [שבת קלב: ע"ש תמורה ג:] [צ"ל אשר] שבועות ד. לו. סוטה ה. עירובין צו. זבחים קו. ע"ש מנחות צט: נא: ע"ז נא: [פסחים מא: לקמן טו.] כתובות לז. [לעיל ד: וש"נ] עירובין נא. חולין פה. יבמות יז: נדה כב: יומא: נזיר ס: סוטה ח: מנחות ד. מה: בכורות לב. שבועות ד. [שבת קנד. עירובין ע"ב עד: סנהד' עו: שבועות שם] כריתות ג: [שם שבת פט קנג: קנד.] [צ"ע התועבות האלה]

רבינו חננאל

עקיבא חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן חייבי מיתות ב"ד אינן בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין ב"ד שלמטה מוחלין להן: ותניא אחד חייבי כריתות ואחד חייבי מיתות ב"ד ישנן בכלל מלקות ארבעים דברי ר' ישמעאל שנא' והפלא ה' הפלאה זו היא מלקות וכתיב אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת: כל חיובין שבתורה שיש בהן לאו ישנן בכלל מלקות ארבעים חוץ מלאו שאין בו מעשה ולאו שניתק לעשה דבעינן לאו דומיא דלא תחסום שור בדישו וסמיך ליה קרא לחייבי מלקות וקסבר מלקות ומיתה מיתה אריכתא היא ואינה שתי רשעיות כגון ממון ומלקות. ובא ר' אבהו ופירש טעמא דר' עקיבא ואמר בפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות דגמר לה ג"ש לעיני מלעיניך. בחייבי מלקות כתיב ונקלה אחיך לעיניך ובחייבי כריתות כתיב ונכרתו לעיני בני עמם מה לעיניך דכתיב התם מלקות אף לעיני דכתיב בחייבי כריתות מלקות ואקשינן ליגמר נמי ג"ש מעיני דכתי' באשת איש שזינתה דהיא חייבי מיתות ב"ד ונעלם מעיני אישה מלעיניך דמלקות ויהיו חייבי מיתות ב"ד במלקות: ודחי' ואסיקנא כתיב כדי רשעתו משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות. ברשעה המסורה בב"ד כגון מיתה ומלקות הכתוב מדבר אבל חייבי כריתות (שהיא) [היא] רשעה המסורה בידי שמים: רבא אמר בחייבי מיתות ב"ד בדאתרו ביה למלקות ולא התרו ביה למיתה פליגי ר' ישמעאל סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו ור' עקיבא סבר אין לוקין עליו. ואקשינן לר' עקיבא חייבי כריתות נמי לאו שניתן לאזהרת כרת הוא. ודחו משמיה דרבא חייבי כריתות לאו בני אזהרה נינהו שהרי פסח ומילה ענש אע"פ שלא הזהיר: א) ודלמא פסח ומילה משום דלא מייתי קרבן הוא דלא כתיבא בהו אזהרה דהא לא אתיא אזהרה אלא לחייב השוגג בקרבן. ודחי' לאו משום האי טעמא לא מייתי קרבן בפסח ומילה אלא משום דאיתקש כל התורה כולה לעבודת כוכבים מה עבודת כוכבים שב ולא תעשה ועשה בשגגה (מי' חייב) (מיחייב) קרבן למעוטי פסח ומילה דקום עשה נינהו רבינא אמר (רבי) [טעמא דרבי

א) אולי צ"ל ודלמא אזהרה לקרבן דפסח ומילה וכו' לא כתיבא בהו אזהרה וא"כ י"ל דלא אתיא אזהרה כו'

הגהות הב"ח (א) גמ' בפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות. נ"ב והא דקאמר ר"ע שאם עשו תשובה כו' הכי קאמר מ"ש דחייבה תורה טפי בכרת מבחייבי מיתות ב"ד שאם עשו וכו' אך קשה הניחא לפירוש ראשון שברש"י דר' אבהו לא בא לקושיא [ר"א בר ממל] דהך ג"ש לא גמיר אבל לפי' שני קשה דא"כ דמכדי רשעתו נפקא לן לא אצטריך ג"ש מלעיניך ומלשון רש"י משמע דר' אבהו תירץ כך על אתקפתא דר"א בר ממל ולעולם איהו גופיה נראה דעיקר טעמיה מכדי רשעתו אלא [לאורויי] דהך כדי רשעתו לא איירי אלא ברשעה המסורה לב"ד לחודיה גמר מלעיניך דהך ג"ש אינה אלא גלוי מילתא משום שהקשה ליה ר"א בר ממל ליגמר מעיני מלעיני דאף חייבי מיתות ב"ד לוקה ומת ומשני כדי רשעתו וכו' ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר דגז"ש גלי לן דלא דיבר הכתוב אלא דחייבי מיתות לא לקי וק"ל: (ב) רש"י ד"ה ישנו וכו' השתא סלקא אדעתיה שאם. נ"ב כלומר מדקאמר מתניתין דתנא כרת ולא תנא מיתות ב"ד כר"ע דלא פסיקא ליה לומר באתרו ביה מודה ר' ישמעאל דאינו לוקה ומת: (ג) שם ד"ה פסח וכו' וענש עליהם כרת: (ד) תוס' ד"ה ר' יצחק וכו' בכלל מלקות היו דהא: (ה) שם ד"ה ר' יצחק וכו' וקשה לרבי יצחק כו' דהא אסיקנא: (ו) שם ד"ה ור' עקיבא וכו' נהי דחייבי כצ"ל ותיבת דאם נמחק: (ז) בא"ד מה בכך כצ"ל ואות ו' נמחק:

גליון הש"ס גמ' רבא אמר אתרו ביה לקטלא. עי' ברו"ה ורמב"ן סוף מסכתין: שם ר"י סבר לאו שניתן. עי' סנהדרין דף ט ע"א: שם חייבי כריתות לא צריכי התראה. עי' יבמות דף נה ע"א ברש"י ד"ה לכרת נתכה: שם התם לאו ה"ט. עי' ב"ק דף קה ע"ב תוספות ד"ה מאי. שבועות דף יח ע"ב תד"ה ל"ת. זבחים דף קו ע"א תד"ה אזהרה:

גמרא

כדאמרינן מעיקרא שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן מאי אמרת הא לא עבוד תשובה לא פסיקא מילתא לכרת רבי יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאת כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות ורבנן כרת באחותו למה לי לחלק וכדרבי יוחנן *דאמר רבי יוחנן שאם עשאן כולם בהעלם *אחד חייב על כל אחת ואחת ורבי יצחק לחלק מנא ליה נפקא ליה °מואל אשה בנדת טומאתה לחייב על כל אשה ואשה ורבנן נמי תיפוק *ליה מהא אין הכי נמי ואלא כרת דאחותו למה לי לחייבו על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו פשיטא הרי גופין מוחלקין הרי שמות מוחלקין אלא [ג]לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו והיכי משכחת לה [ג]ברשיעא בר רשיעא ור' יצחק הא מנא ליה נפקא ליה מק"ו (א)דתניא *אמר ר"ע שאלתי את רבן גמליאל ורבי יהושע באיטליז של עימאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של ר"ג הבא על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו מהו *[אינו] חייב על כולן אלא אחת או חייב על כל אחת ואחת אמרו לו זו לא שמענו אבל שמענו [ד]הבא על חמש נשים נדות בהעלם אחד שחייב על כל אחת ואחת ונראין דברים מק"ו ומה נדה שהיא שם אחד חייב על כל אחת ואחת כאן ששלשה שמות לא כל שכן ואידך ק"ו פריכא הוא מה לנדה שכן גופין מוחלקין (ג) ולאידך נמי האי ודאי ק"ו פריכא הוא אלא נפקא ליה °מאחותו דסיפא ואידך אחותו דסיפא למה לי לחייבו על אחותו בת אביו ובת אמו לומר *שאין עונשין מן הדין ואידך מאזהרה ואיבעית אימא נפקא ליה מאחותו

איבעית אימא גמר עונש

תורה אור: ויקרא יח · שם כ

רש"י

כדאמרינן מעיקרא. טעמיה דר' עקיבא משום שתי רשעיות הוא ודקאמרת חייבי כריתות נמי שתי רשעיות הן דאכתי עונש כרת עליו לא פסיקא מילתא לכרת הואיל והוא תלוי בתשובה: ורבנן. רבי ישמעאל ור"ע: לחלק. לפי שכלל כל העריות בכרת אחת הייתי אומר אם עשאן כולם בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת לכך יצאה כרת באחותו לחלק דהוי דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על עצמו שמתחייב עליה לעצמה אם (ג)עשאה עם חברותיה ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה אחותו מיוחדת שהיא ערוה וחייבין עליה בפני עצמה אף כל שהיא ערוה חייבין עליה בפני עצמה: מואל אשה. דמלי למכתב ולנדה לא תקרב: לחייבו על אחותו ועל אחות אביו כו'. אם בא על שלשתן בהעלם אחד: הרי שמות מוחלקין. שיש אזהרה בכל אחת והרי הן כשאר כל העריות: ברשיעא בר רשיעא. הבא על אמו והוליד שתי בנות וחזר ובא על אחת מהן והוליד בן ובא הבן על אחות אמו שהיא אחותו ואחות אביו: באטליז. במקום שמוכרין הבשר במקולין: מאחותו דסיפא. ערות אחותו גלה (ויקרא כ): שאין עונשין מן הדין. שהרי ענש על בת אמו שלא בת אביו ובת אביו שלא בת אמו שנא' (שם) בת אביו או בת אמו ויש לומר כ"ש שענש על בת אביו ובת אמו אבל אם אמרת כך ענשת מן הדין לכך נאמר אחותו דסיפא: גמר עונש מאזהרה. דלענין אזהרה כתיב אחותך היא יתירא להזהיר על אחותו בת אביו ובת אמו שנאמר (שם יח) ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא ומה אזהרה לא חלק בין אחותו בת אביו שלא בת אמו [ובת אמו שלא בת אביו] ולאחותו שהיא בת אביו ובת אמו אף בעונש ענש על אחותו בת אביו ואמו כאחותו דבת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו:

מאחותו

תוספות

*קשה לישנא דקום עשה דמשמע דליכא בהן שום לאו הקשה הר"ר שלמה מדרויי"ש (דמ"מ קשה) נהי דקרבן לא בעי אזהרה מ"מ הנך דליכא אלא חד כרת כמו מפטם וסך דלא ידעינן דחלוקין לחטאות אלא משום שהם לאוין מוחלקין לרבי אלעזר דאמר רבי אושעיא ואצטריכו לחלק א"כ לא לילקי עלייהו כי היכי דבעינן למימר אי קרבן בעי אזהרה דלא לקי אלאו דכריתות וי"ל דמ"מ נהי דאצטריכו לחלק בשביל זה לא נמנע מללמוד ממנו מלקות כיון דידעינן בהו חיוב קרבן בלא לאו נהי דחילוק לא ידענא אלא מלאוין מ"מ ילקו:

*לאפוקי הני. פסח ומילה (ד) דבקום עשה נינהו קשה ל"ל היקשא לאפוקי פסח ומילה תיפוק ליה מדאמרינן בת"כ ועשה אחת יצא מסית ומדיח ומקלל אביו ואמו ועדים זוממין שאין בהן מעשה דאין בהן קרבן וה"ה פסח ומילה דאי מימנע ולא עביד ליכא מעשה ושמא י"ל דאצטריך דרשא דהכא משום דבת"כ איכא דרשא אחריתי דמפרש מסית ומדיח דלאו בני קרבן נינהו משום דבעינן דומיא דעבודת כוכבים דיש בו כרת ופסח ומילה הוו בכרת והוה אמינא דהויין בקרבן מיהו ממילה קשה למה לי קרא דהא לא הויא בכרת דומיא דעבודת כוכבים דהא לעולם לא יתברר שיהא בכרת עד שימות דלעולם יכול למול עצמו וליפטר מכרת וי"ל דלעולם כל זמן שלא מל עונש כרת עליו: **ההוא** מיבעי ליה לחייבו על אחותו שהיא בת אביו ובת אמו. וא"ת ל"ל(ה)בקדושים תיפוק ליה גבי אזהרה כתיב אחותך היא יתירא לאחותו בת אביו ובת אמו וכתיב (ויקרא יח) ונכרתו הנפשות העושות וי"ל דונכרתו לא קאי אלא אעריות המפורשות בהדיא ונהי דבקרא כתיב ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא מ"מ מיירי טפי מאחותו שהיא מאשת אביו ובת אביו אבל בת אביו ובת אמו (ומאונסים) לא ידעינן אלא מיתורא דקרא אחותך היא:

ואידך. (ו) רבי יצחק גמר עונש מאזהרה. תימה דבכריתות פ"ק (דף ג.) א"ר יצחק עונשין מן הדין דקאמר לר' יצחק כדאית ליה ולרבנן כדאית להו לומר דאין עונשין מן הדין וכן לקמן בפרקין (דף יז:) דקאמר אפי' למאן דאמר עונשין מן הדין כו' ופי' דהיינו ר' יצחק ותימה דבכל שינויי דהכא משמע דשפיר אית ליה לר' יצחק דאין עונשין מן הדין ונראה דלהאי שינויא דקאמר גמר עונש מאזהרה סבר ר' יצחק עונשין מן הדין דהכי פירושא גמר עונש מאזהרה משום דאיכא קל וחומר להענישן וכיון דהשוום באזהרה הוא הדין נמי בעונש כיון דאיכא קל וחומר להענישן ומעתה אמר רבי יצחק בכל דוכתי נמי עונשין מן הדין דהיינו היכא (ז) שאין צריך לענין אזהרה ומהאי טעמא היכא דגמיר עונש מאזהרה היינו דוקא דאיכא להענישו מן הדין דאם לא כן בחייבי לאוין נמי כגון גבי ממזר עמוני נילף בהם עונש כרת מהאי ספמא דגמר עונש מאזהרה דכי היכי דהשוום לענין אזהרה הוא הדין לענין עונש אלא כדפי' דדוקא משום דאיכא להענישו מן הדין קאמר גמר (גמר) עונש מאזהרה כך נראה למשי"ח וצריך עיון: *הכי גרים רש"י ואידך סבר לה כר"א דאמר שני לאוין וכרת אחד חלוקים לקרבן והלכך במפטם וסך דחלוקין בלאוין ידעינן שחלוקין לחטאות וא"ת כיון דלאוין מוחלקין א"כ ל"ל אחותו דסיפא דדריש לחלק תיפוק ליה דלאוין מוחלקין ופי' בקונטרס דכיון דאתא להכי בעריות נמי לא בעי חילוק ולא אצטריך ליה למדרש אל אשה דלעיל ולא דריש אחותו לחלק ואייתר ליה עיקר [*קרא דכרת] באחותו לדונו בכרת ולא במלקות ואחותו *דסיפא לאחותו שהיא בת אביו ובת אמו לומר שאין עונשין (ח) ואחותו דרישא לא אצטריך ליה ולדרשא אחריתא אתיא אי נמי אורחיה דקרא הוא עוד יש מפרשים דשפיר אצטריך דרשא לאחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו דנהי דאיכא לאוין מוחלקין מ"מ הואיל והם גוף אחד אימא לא ליחייב אלא אחת דלא דמי למפטם וסך שהם עבודות מוחלקות ושפיר אתי (ט) מרבי אלעזר אבל בפרק קמא דכריתות (דף ג.) משמע כפירוש הקונטרס דפריך אהא מילתא וכי מאחר דלאוין מוחלקין בו כרת באחותו למה לי פי' דדרשינן מינה חילוק בעריות ואליבא דר"א תיפוק ליה חילוק משום דלאוין מוחלקין כמו מפטם וסך ומאי פריך והא לא דמי כדפירשתי לכן נראה כפירוש הקונטרס:

ההוא

רבינו חננאל

דרבי] עקיבא לעולם שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן מאי קושיא הא לא עשו תשובה לא פסיקא מילתא דכרת דכל אימת דעשה תשובה מוחלין לו אבל מיתות ב"ד אינו כן: ר' יצחק אמר חייבי כריתות בכלל היו. פי' אלו שפירשה בהן התורה כרת כגון אחותו וכיוצא בה הן בכלל כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם (א) ולמה יצא כרת ונכתבה באחותו לדונו בכרת ולא במלקות. ורבנן כרת באחותו למה להו לחייבו על אחותו שהיא (היא)אחות אביו והיא אחות אמו. משכחת לה ברשיעא בן רשיעא אמר ר' אדא בר אהבה כגון שבא אביו על אמו והוליד שתי בנות וחזר ובא על אחת מהן והוליד בן ובא אותו הבן על אחות אמו שהיא אחותו מאביו והיא אחות אביו מן האם וזהו רשיעא בן רשיעא ומפורש בכריתות פ"ג (דף טו ע"א) אבל לחלק שאם שגג מביא קרבן על כל אחת מהן נפקא להו מואל אשה בנדת טומאתה לחלק על כל אשה ואשה:

(א) כפירוש רש"י.

עין משפט נר מצוה

רש"א שמעינן מלישנא
רש"א מ"ז
יג א מיי' פ"ד מהלכות שגגות הלכה א סמג עשין ריג:
יד ב ג מיי' שם הל"ה:
טו ד מיי' שם פ"ה הל' ג סמג שם:
שייך לעיל סוף ע"ב
שייך לע"ב
רש"ל דרישא

מסורת הש"ס

כריתות ב: יבמות נה.
לחו. יעב"ן
כריתות טו.
רש"א חייב א' על כולן
רש"א [ועי' רש"ן]
לעיל ה: סנהדרין כד. וש"נ
רש"א

הגהות הב"ח

(א) גמ' דתנן אמר ר' עקיבא. נ"ב משנה פ"ג דכריתות:

(ג) שם ואידך נמי פאי ודאי: (ג) רש"י ד"ה לחלק וכו' אם עשאה עם: תוס' ד"ה (בדף הקודם) מה עבודת כוכבים וכו' דא"כ „מאי פריך" פ' בתרא דעירובין וכו' מה שתעשה „הוא" וי"ל: (ד) ד"ה לאפוקי הני פסח ומילה דקום: (ה) ד"ה ההוא וכו' וא"ת ל"ל מקרא דבקדושים תיפוק ליה דגבי אזהרה: (ו) ד"ה ואידך פי' ר' יצחק וכו' וה"פ גמר עונש: (ז) בא"ד דהיינו היכא דשוין לענין אזהרה ומהאי טעמא דהכא דגמיר עונש מאזהרה דהיינו היקא משום דאיכא להענישו מן הדין וכו' ממזר ועמוני: (ח) ד"ה הכי גרס וכו' שאין עונשין מן הדין ואחותו דרישא: (ט) בא"ד אתי מדרבי אלעזר:

מאחותו דרישא ואידך ההוא מיבעי ליה לחלק *כרת למפטם ולסך ואידך סבר (א) כר' אלעזר א"ר הושעיא *דאמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא כל מקום שאתה מוצא שני לאוין וכרת אחד חלוקין הן לקרבן ואי בעית אימא (ב)לא סבר לה כר' אלעזר ונפקא ליה °מואיש אשר ישכב את אשה דוה ואידך ההוא מיבעי ליה לכדרבי יוחנן *דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מנין שאין האשה טמאה עד שיצא מדוה דרך ערותה שנאמר ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה וגו' ב מלמד שאין האשה טמאה עד שיצא מדוה דרך ערותה: וטמא שאכל את הקדש: בשלמא הבא למקדש טמא כתיב עונש וכתיב אזהרה עונש דכתיב °את משכן ה' טמא ונכרתה אזהרה °ולא יטמאו את מחניהם אלא טמא שאכל את הקדש בשלמא עונש כתיב °והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה אלא *אזהרה מנין ריש לקיש אומר °ג בכל קדש לא תגע רבי יוחנן אומר תני ברדלא אתיא טומאתו טומאתו כתיב הכא וטומאתו עליו ונכרתה וכתיב התם °טמא יהיה עוד טומאתו בו מה להלן עונש ואזהרה אף כאן עונש ואזהרה בשלמא ריש לקיש לא אמר כרבי יוחנן *גזירה שוה לא גמיר אלא ר' יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש אמר לך ההוא *אזהרה לתרומה וריש לקיש אזהרה לתרומה מנא ליה נפקא ליה °מאיש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב *ד אי זהו דבר שהוא שוה בזרעו של אהרן הוי אומר זו תרומה ואידך ההוא לאכילה והא לנגיעה וריש לקיש האי בכל קדש לא תגע להכי הוא דאתא ההוא מיבעי ליה לטמא שנגע בקדש דאיתמר *טמא שנגע בקדש ריש לקיש אומר לוקה רבי יוחנן אומר ה אינו לוקה ריש לקיש אומר לוקה בכל קדש לא תגע רבי יוחנן אומר אין לוקה ההוא אזהרה לתרומה הוא דאתא טמא שנגע בקדש מדאפקיה רחמנא בלשון נגיעה (ג) *אזהרה (לאוכל) אתקוש קדש למקדש ואכתי להכי הוא דאתא ההוא מיבעי ליה לטמא שאכל בשר קדש לפני זריקת דמים דאיתמר טמא שאכל בשר קדש לפני זריקת דמים ריש לקיש אומר לוקה רבי יוחנן אומר ו אינו לוקה ריש לקיש אומר לוקה בכל קדש לא תגע לא שנא לפני זריקה ולא שנא לאחר זריקה רבי יוחנן אומר אינו לוקה רבי יוחנן לטעמיה דאמר *קרא טומאתו טומאתו וכי כתיב טומאתו לאחר זריקה הוא דכתיב ההיא מבכל קדש נפקא תניא כוותיה דריש לקיש *בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל אתה אומר אזהרה לאוכל או אינו אלא אזהרה לנוגע ת"ל בכל קדש לא תגע ואל המקדש וגו' מקיש קדש למקדש מה מקדש דבר שיש בו נטילת נשמה אף *כל דבר שיש בו נטילת נשמה ואי בנגיעה מי איכא נטילת נשמה אלא באכילה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן °כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו

אמרו

רש"י

מאחותו דרישא. דמאי למכתב כי יקח את בת אביו או בת אמו: למפטם וסך. דהוו כמי שני לאוין וכרת אחד והוצרך לנו לחלק ביניהם כמו שהוצרך חילוק בעריות אם אינו ענין כאן תנהו ענין להו: ה"ג לה לאך שיטתא ההוא מיבעי ליה לחלק כרת למפטם וסך ואידך סבר לה כר"א א"ר הושעיא כו' ואיבעית אימא נפקא ליה מואיש אשר ישכב את אשה דוה וגו' ואידך ההוא מיבעי ליה כו'. והכי פירושא ואידך ס"ל כר"א דאמר עלה שהלאוין מחלקין לחטאות ועל מפטם וסך אמרי' במס' כריתות (דף ג.) שהן שני לאוין על בשר אדם לא ייסך ובמתכונתו לא תעשו כמוהו וכרת אחת איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו וגו' (ד)חילוק חטאו' ביניהם שהלאוין מחלקין לחטאות וכיון דאתו להכי בעריות נמי לא בעי חילוק ולא מצטריך ליה למדרש אל אשה דלעיל ואייתר ליה עיקר קרא דכרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות ואחותו דסיפא לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו ואחותו דרישא לחייבו על אחותו בת אביו ובת אמו לומר שאין עונשין מן הדין ואיבעית אימא אי נמי לא סבר לה לדר' אלעזר נפקא ליה חילוק בעריות מן ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגו' דכתיב ביה כרת יתירא לומר שחייבין עליה לעצמה וממנה תלמד כל הכלל ואם אינו ענין לגופה דהא נפקא לן מואל אשה לחלק על כל אשה תנהו ענין לשאר שני לאוין וכרת אחת כגון מפטם וסך: שיצא מדוה דרך ערותה. לאפוקי דרך דופן דלא: אלא אזהרה מנלן. ליכא למימר מבקדשים לא יאכל וגו' דלא מיירי בקדשים אלא בתרומה דכתיב ביה איש איש מזרע אהרן דבר השוה בזרעו של אהרן ומוקמינן ליה בתרומה שהיא שוה באנשים ובנשים ואף החוזרת שאינה חוזרת לחזה ושוק חוזרת לתרומה: מבכל קדש לא תגע. ודרשינן ליה לקמן אזהרה לאוכל: תני ברדלא. שם חכם: כתיב וטומאתו עליו. בטמא שאכל את הקדש וכתיב עוד טומאתו בו בבא אל המקדש טמא: גזירה שוה לא גמר. ולא למדה מרבו: ששוה בזרעו של אהרן. באנשים ובנשים אבל קדשים אינן נאכלין אלא לזכרים וכי תימא איכא חזה ושוק ליתא בחוזרת כגון אלמנה וגרושה וזרע אין לה דאמר מר חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק והכי מפרשינן לה ביבמות (דף פז.): ההוא אזהרה לתרומה. לנגיעת תרומה: טמא שנגע בקדש כו'. תירוצא הוא דמתרץ ר"ל: מדאיתקש קדש למקדש. בהאי קרא בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא ודרשינן לקמן מה מקדש יש באזהרתו נטילת נשמה שהבא אל המקדש טמא בכרת אף אזהרת קדש דבר שיש בו נטילת נשמה והיינו אכילה שענוש עליה כרת דאילו בנגיעה ליכא כרת: ר' יוחנן לטעמיה. דאמר אזהרה לאוכל קדש בטומאתו נפקא מטומאתו טומאתו והאי טומאתו וטומאתו עליו דכתיב בעונש דקדש לאחר זריקה הוא דתניא בתורת כהנים ומייתינן לה במנחות בפ' שלישי (דף כה:) יכול יהו חייבין עליו משום טומאה קודם זריקה תלמוד לומר כל טהור יאכל בשר והנפש אשר תאכל בשר וגו' הניתר לטהורים חייבין עליו משום טומאה שאין ניתר לטהורים אין חייבין עליו משום טומאה: ההוא מבכל. מרבויא דבכל דריש ריש לקיש אף לפני זריקה: תניא כריש לקיש. דיליף אזהרה לטמא שאכל את הקדש מבכל קדש לא תגע: כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו. הא אתא לאשמועינן דאפילו למאן דאמר לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו כדתניא* לא תותירו והנותר תשרפו בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו שנתק הכתוב את העשה להיות עונשו של לאו ותקונו לומר לא תעשה כך ואם עשית עשה זאת והפטר ואשמעינן רבי יוחנן הני מילי בעשה הבא אחר הלאו שאין אתה יכול לקיימו אלא לאחר עבירת הלאו אבל עשה שקדם את הלאו ואתה יכול לקיימו קודם עבירת הלאו אין זה ניתוק הלאו ואפילו תקיימנו אחר עבירת הלאו לא נפטרת מן המלקות:

אמרו

תוספות

ההוא לתרומה הוא דאתא. ותימה דהיכן מצינו חומר בתרומה מבקדשים דבכל קדש לא תגע מוקי לה רבי יוחנן לנגיעת תרומה אלמא לקי ובנגיעה דקדש לא לקי ותירץ הר"ר שלמה מדרוי"ש כ"ע דהכי קאמר ההוא לנגיעת תרומה הוא דאתא לאשמועינן דפוסל תרומה עד מלאת ימי טהרה שהיא כטבול יום ולא קאמר דאיכא מלקות בנגיעת תרומה אבל מכל מקום קשה דאיך קאמר רבי יוחנן דקרא דכתיב ביה קדש דמיירי לתרומה וי"ל משום דגבי האי קרא כתיב עד מלאת ימי טהרה ובקדשים עד לאחר כפרה אי נמי על כרחך צריך לאוקמה בתרומה דלקדשים נפקא לן מגזירה שוה דטומאתו טומאתו גמיר ליה: כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו. תימה דהא לאו דגזילה שקדמו עשה דוהשיב הגזלה אשר גזל ואפ"ה אין לוקין עליו וי"ל דשאני גבי לאו דגזילה שאין לקיים העשה אלא לאחר שגזלה והלכך לאו שניתק *מעליו הוא אבל קדמו דקאמר הכא לאו דוקא קדמו אלא היינו (ה)דשייך העשה קודם שעבר הלאו:

תניא

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פ"א מהלכות ביאת המקדש הלכה ד והלכה ה סמג לאוין רלב רלג:

יז ב מיי' פ"ו מהלכות איסורי ביאה הלכה ה סמג לאוין קיא טוש"ע יו"ד סי' קצד סעיף יד:

יח ג מיי' פי"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלי"ג:

יט ד מיי' פ"ז מהלכות תרומות הלכה א:

כ ה מיי' פי"ח מהלכות פסולי המוקדשין הלי"ב:

כא ו מיי' שם הלכה טו:

רבינו חננאל

וכר' אלעזר אמר רבי אושעיא דאמר כל מקום שאתה מוצא שני לאוין וכרת [אחד]כגון המפטם והסך שמן המשחה שנאמר על בשר אדם לא ייסך ובמתכונתו לא תעשו כמוהו קדש הוא הנה ב' לאוין וכתי' איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו הנה כרת על הרוקח ועל הנותן על זר (כי כל) [כל כי] האי גוונא חלוקין הן לקרבן. ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה מלמד שאין אשה טמאה עד שיצא(ממנה) [מדוה] דרך ערותה. הבא למקדש טמא אזהרתיה מולא יטמאו את מחניהם עונש את (מקדש) [משכן] ה' טמא ונכרתה. טמא שאכל את הקודש עונש שנאמר והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה. אזהרה ריש לקיש אמר מבכל קדש לא תגע. דייק[מקדש]לא תגעא) תניא כותיה בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל או אינו אלא אזהרה לנוגע ת"ל בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבוא מקיש קדש למקדש מה מקדש דבר שכתב בו נטילת נשמה והיא כרת מפורש ביבמות פרק הערל (דף עב. ע"ב) אף קדש דבר שכתב בו נטילת נשמה והוא כרת למעוטי נגיעה דלא אשכחנן דכתי' ביה כרת. והא דאמר ריש לקיש טמא שאכל בשר קדש לפני זריקת דם לוקה דייק מבכל קדש. ועוד דייק מדאפקא רחמנא לאכילה בלשון נגיעה מיכן לנוגע בקדש והוא טמא לוקה. ור' יוחנן לטעמיה שנאמר והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ואינו ראוי לאכילה אלא לאחר זריקה דאי לפני זריקה למה לי משום טומאה תיפוק לי' דאכתי לא נראה לאכילה. כל לא תעשה שקדמו עשה לוקה עליו

א) נ"ל דייק מקדש לא תגע דהוא אזהרה לאוכל ותניא כוותיה וכו'

מסורת הש"ס

כריתות ג.

נדה מא:

זבחים לג:

מוכן עפמ"ש תוס' שבת נז. ד"ה ג"ש

שבועות ז.

[יבמות עה.]

[יבמות עד.]

[זבחים לג:]

רש"א אזהרה מדאיתקש

רש"א אתיא

יבמות עה. [זבחים לג:]

רש"א קדש

[לעיל ד:]

גליון הש"ס

גמ' כל לא תעשה שקדמו עשה. עי' פסחים דף לה ע"א תוס' ד"ה לא הוציא:

הגהות הב"ח

(א) גמ' סבר לה כר' אלעזר: (ב) שם ואיבעית אימא נפקא ליה מואיש כצ"ל ותיבות לא סבר לה כר' אלעזר נמחק: (ג) שם ואזהרה לאוכל איתקש קדש וכו' לטמא שאכל בשר קדש לפני זריקה. נ"ב פי' אי אמרת טמא שאכל קדש מקרא אחרינא נפקא לן אייתור לן בכל קדש לא תגע לילף מינה אף לפני זריקה דאי לגופה אתא לטמא שאכל קודש א"כ מהיכא תיתי לילף מיניה נמי לפני זריקה: (ד) רש"י ד"ה ס"ג וכו' יתן ממנו וגו' אם כן חילוק חטאות ביניהם: (ה) תוס' ד"ה כל וכו' לאו דוקא קדמו אלא היינו לומר דשייך העשה:

אמרו לו אמרת אמר להו לא אמר רבה האלהים אמרה וכתיבא ותנינא כתיבא °וישלחו מן המחנה [וגו'] ולא יטמאו את מחניהם תנינא הבא למקדש טמא אלא מאי טעמא קא הדר ביה משום דקשיא ליה אונס דתניא **אונס שגירש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אמאי לא תעשה שקדמו עשה הוא ולילקי אמר עולא לא יאמר לו תהיה לאשה באונס וליגמר ממוציא שם רע ומה מוציא שם רע שלא עשה מעשה אמר רחמנא °ולו תהיה לאשה אונס לא כל שכן (למה נאמר) אם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו שאם גירש יחזיר ואכתי אונס ממוציא שם רע לא גמר דאיכא למיפרך מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם אלא לא יאמר לו תהיה לאשה במוציא שם רע וליגמר מאונס ומה אונס שאינו לוקה ומשלם אמר רחמנא ולו תהיה לאשה מוציא שם רע לא כל שכן ולמה נאמר אם אינו ענין למוציא שם רע תנהו ענין לאונס אם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו ומוציא שם רע מאונס נמי לא גמר דאיכא למיפרך מה לאונס שכן עשה מעשה אלא לא יאמר לו תהיה לאשה במוציא שם רע שהרי אשתו היא למה נאמר אם אינו ענין למוציא שם רע תנהו ענין לאונס ואם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו ואימא ואם אינו ענין לפניו דמוציא שם רע תנהו ענין לאחריו דידיה דלא לקי אין הכי נמי ואתי אונס וגמר מיניה במאי גמר מיניה (א) אי בקל וחומר אי במה מצינו איכא למיפרך (כדפרכינן) מה למוציא שם רע שכן לא עשה מעשה אלא אמר רבא *כל ימיו בעמוד והחזר וכן כי אתא רבין א"ר יוחנן כל ימיו בעמוד והחזר א"ל רב פפא לרבא והא לא דמי לאויה *ללאו דחסימה א"ל משום דכתב ביה רחמנא עשה יתירא מגרע גרע אי הכי לאו שניתק לעשה נמי לימא משום דכתב ביה רחמנא עשה יתירא מגרע גרע א"ל ההוא לנתוקי לאו הוא דאתא הניחא למאן דאמר *ביטלו ולא ביטלו אלא למאן דאמר קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר מידי

רש"י

אמרו לו. אחרים ששמעוהו משמו ולא שמעוהו מפיו אמרת דבר זה: אמר להם לא · חזר בו: כתיבא ותנינא · מצינו כתוב לא תעשה שקדמו עשה ותנינן עליה דלוקין ולא סגי ליה בקיום העשה: תנינא הבא אל המקדש טמא · קא חשיב ליה באלו הן הלוקין: משום דקשיא ליה אונס · נערה בתולה דאשכחן ביה לא תעשה שקדמו עשה דכתיב (דברים כב) ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה ותניא עלה שיקיים את העשה אם גירשה ויחזירנה ויפטור אלמא לאו שניתק לעשה חשיב ליה: אם ישראל הוא · שיכול לקיים העשה ויחזירנה מחזיר ואינו לוקה: ואם כהן הוא · שאסור בגרושה לוקה ואינו מחזיר: ואמאי · אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אם איתא לדרבי יוחנן הא לא תעשה שקדמו עשה הוא: אמר עולא · האי לאו שניתק לעשה הוא דאי לאו לנתוקי לאוי אתא האי עשה לא הוה מצטריך למכתביה דאי לתחלתו ולומר שישאנה לא יאמר לו תהיה לאשה ונגמר ממוציא שם רע דכתיב ביה נמי ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה: אם אינו ענין · לפני הגירושין ולומר שישאנה תנהו ענין לאחר הגירושין לומר שאם שלחה יחזירנה ותהיה לו לאשה ויפטר מן הלאו: ואכתי · הא אינטריך למיכתביה וישנו ענין לפניו דאי לא כתביה אונס ממוציא שם רע לא גמר דהאי אמינא מה למוציא שם רע דין הוא שיקנסוהו לכנסה שכן לוקה ומשלם בתחלתו כדכתיב ויסרו אותו וענשו אותו ואמרינן בכתובות (דף מו.) ויסרו זה מלקות: מה אונס שאינו לוקה · בתחלתו אמר רחמנא לו תהיה לאשה מוציא שם רע לא כל שכן: ואם אינו ענין לפניו. שהרי בעצמו כתוב כן תנהו ענין לאחריו: שהרי אשתו היא · שכבר קידשה ונשאה: וגמר מיניה · דכי היכי דמוציא שם רע לא לקי בגירושין אם החזיר אונס נמי לא לקי: אי בק"ו · מה מוציא שם רע שלוקה ומשלם בתחלתו אינו לוקה בגירושין אונס לא כל שכן: אלא אמר רבא · הא דתניא באונס מחזיר ואינו לוקה טעמא משום דעל כרחך לאו שניתק לעשה הוא דאמר קרא כל ימיו לא הוה ליה למיכתב אלא לא יוכל לשלחה מאי כל ימיו הכי קאמר לא תהא בשילוחיה כל ימיו אלא יחזירנה ועל כרחך עמוד והחזר קאמר והכי קאמר ולו תהיה לאשה אם שלחה שלא יהו שילוחיה לכל ימיו הרי העשה אחר העברת הלאו: והא לא דמי לאויה · הא דאמר ר' יוחנן לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו הא לא דמי לאויה ללאו דחסימה שאין בו עשה והוא סמוך לפרשת מלקות: מיגרע גרע. בתמיהה: ההוא לנתוקי לאויה אתא · עשה שאינו מתקיים אלא לאחר עברת הלאו לנתק את הלאו מעונש מלקות הוא בא: הניחא למאן דתני בטלו ולא בטלו אלא למאן דתני קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר · הא דאמרת כל ימיו בעמוד והחזר קאי עשיתו לאו שניתק לעשה והרחבת לו זמן לקיום העשה כל ימיו ולדבריך הא דתניא מחזיר ואינו לוקה לעולם קאמר כל זמן שיכול לומר אני מחזיר אין ב"ד מלקין אותו הניחא למאן דתני לקמן בלאו הניתק לעשה בטל את העשה חייב על הלאו לא בטל את העשה פטור שהלאו תלוי בביטול העשה ואינו נגמר עד שיבטל את העשה בידים ביטול עולם שלא יוכל להתקיים עוד איכא למימר כל ימיו יש לו תקנה בחזרה שאין מבטל את העשה אלא א"כ מדירה שלא תהנה ממנו נדר שאין לו הפרה כדלקמן אלא למאן דתני קיים את העשה פטור לא קיימו חייב שהעשה תיקונו של לאו הוא ואין הלאו תלוי בביטול העשה שמשעה שעבר הלאו נגמר אבל העשה ניתן לעקור המלקות ולכשיבא לבית דין או יקיים העשה ויפטר או ילקה ליכא למימר כל ימיו בעמוד והחזר קאי כדקאמרת שאם לא יחזירנה מיד כשיבא לב"ד ילקוהו דהא ליכא למימר יקיים לאחר זמן דא"כ לא קיים היכי דמי לעולם הוא יכול לומר אני מקיים:

תוספות

תנינא הבא למקדש טמא · לוקה משום דלא הוי לאו הניתק לעשה לפי שקדמו עשה ללאו וא"ת דלמא שאני התם דאיכא תרי לאוי ולא יטמאו מחניהם *ולא יטמאו מקדשי ולא אתי חד עשה ועקר תרי לאוין דהכי משנינן בתמורה (דף ד: ושם) גבי המר ימיר דמשום הכי לא הוי לאו הניתק לעשה משום דאיכא תרי לאוין ולא עקר חד עשה תרי לאוין וי"ל דלא דמי דשאני התם דתרי לאוין סמוכין להדדי לא יחליפנו ולא ימיר אותו אבל הכא דאינן סמוכים אי איתא דלא קדמו עשה הוה ניתק*:

אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר · וליכא למימר °דאתי עשה ודחי לא תעשה (ב) ועשה שאינו שוה בכל דהא אי אמרה לא בעינא ליה ליכא עשה כלל:

כל ימיו בעמוד והחזר קאי · פירש בקונטרס דקאי אלא יוכל לשלחה כל ימיו שילוח שלא יהא כל ימיו ובפ' עשרה יוחסין (קדושין דף עח.) פירש דקאי אלו תהיה לאשה דלעיל דהכי קאמר תהיה לאשה כל ימיו כלומר שכל ימיו הוא בלו תהיה לאשה בעמוד והחזר:

הניחא למאן דתני בטלו ולא בטלו · פירש בקונטרס דקאי לשינויא דרבא דכל ימיו בעמוד והחזר ויש לו תקנה בהחזרה שאין מבטל העשה אלא אם כן הדירה דאז אינו יכול לומר עדיין אשאנה אלא למאן דתני קיימו (ג) מאי איכא למימר בכולי שמעתא פירש הקונט' דקיימו היינו כשמזהירין אותו ב"ד לקיים העשה הוא מקיימו וקשה דאם כן מאי פריך דלמאן דאמר קיימו ולא קיימו אינו כל ימיו בעמוד והחזר' הא שפיר משכחת לה דהוי בעמוד והחזר כל כמה דלא בא לב"ד לכך נראה דלא מיקרי קיימו אלא

עין משפט נר מצוה

לא נמצא כן בכתוב וצ"ל ואל שמקדש לא תבא וכן הביאו הרמב"ם בס' המצות מצות לא תעשה מצוה ע"ב ללאו יתירה [וע"ע תוס' חולין פא. סוף ד"ה פ: הנח למחוסר]

כב א מיי' פ"א מהל' נערה הל' ז סמג עשין נז טוש"ע אה"ע סי' קעז סעיף ג:

[ועי' תוס' חולין פ: ד"ה הנח]

מסורת הש"ס

תו"ה אור

במדבר ה

[לקמן טז.] תמורה ה.

דברים כב

רש"א מ"ז

רש"א מ"ז

[גיטין ל. תמורה ה.]

[לעיל יג: פסחים מח:]

[לקמן טז. חולין קמא.]

רבינו חננאל

כגון וישלחו מן המחנה כל צרוע וגו' הרי עשה אל מחוץ למחנה תשלחום ולא יטמאו את מחניהם הרי לא תעשה ולוקין עליו. וקשיא ליה לר' יוחנן אי הכי אמאי תניא אונס שגירש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה אם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר ישראל מחזיר ואינו לוקה אמאי אינו לוקה לא תעשה שקדמו עשה הוא שנאמר ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו. ובא עולא לפרק כי זה לא תעשה שניתק לעשה הוא דהאי ולו תהיה לאשה דכתב באונס אינו צריך לפניו דגמר ממוציא שם רע אלא לאחריו הוא דאתא שאם יגרש יחזור ויקחנה ולו תהיה לאשה לפיכך לא לקי. ודחי' להאי סברא הכי אונס ממוציא שם רע לא גמר דאיכא למיפרך כו'. אלא לא הוה צריך למכתב ולו תהיה לאשה במוציא שם רע שהרי כבר אשתו היא למה נאמר ללמד שאם גירש מוציא שם רע אחרי שלקה ונענש אינו לוקה אלא מחזירה בעל כרחו ודיו וגמר אונס ממוציא שם רע שמחזיר ואינו לוקה. ודחי' איכא למיפרך מה למוציא שם רע שכן לא עשה מעשה תאמר באונס שעשה מעשה ופריק רבא למה אונס אינו לוקה משום דכל ימיו בעמוד והחזר קאי ומיתקן (דלאו) [הלאו] שבו וכן א"ר יוחנן. ואקשינן והא לא דמי לאו שקדמו עשה ללאו דחסימה. ומתמהינן משום דכתב עשה יתירא גרע ליה. ואקשי' אי הכי לאו שניתק לעשה נמי נימא הכי משום דכתב ביה גבי נותר לא תותירו ממנו עד בקר והדר כתב והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו מיגרע גרע. ופרקינן האי והנותר ממנו עד בקר לתקוניה ללאויה הוא דאתא. כלומר אם עבר והותיר ישרפנו בבקר ודיו. ואמרינן הא ניחא למאן דתני כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה קיים עשה שבה פטור לא קיים חייב א) היינו דאיכא למימר לתקוניה לאוי הוא דאתא אלא למאן דתני ביטלו חייב כגון שהאכיל הנותר לכלבים הוא דחייב דהא לא אפשר למישרפיה אבל ב) הכא אם הנותר כמות שהוא אע"פ שלא שרפו אינו חייב מאי איכא למימר ופרקינן מאן

הגהות הב"ח

(א) גמרא במאי גמר מיניה (אי בק"ו וכו' אלא אמר רבא) תא"מ ונ"ב ס"א אי בק"ו איכא למיפרך מה למוציא שם רע שכן לא עשה מעשה אי במה מצינו איכא למפרך כדפרכינן אלא אמר רבא: (ב) תוס' ד"ה אם וכו' דעשה שאינו שוה בכל הוא דהא: (ג) ד"ה הניחא וכו' קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אם וכו' דאתי עשה. עיין יבמות דף ה ע"א תוס' ד"ה ואכתי אינטריך:

א) גירסת רבינו בכל הסוגיא להיפך מגירסת רש"י וע' רמב"ן וריטב"א: ב) כ"ה גם בערוך ערך קם אבל נראה לכאורה דט"ס הוא וצ"ל אבל הניח את הנותר. וע' רמב"ם בפי' המשנה ובחיבורו שמפרש דאיכא י נייהו אם לא ביטל בידים רק ממילא ע"ש:

מידי הוא טעמא אלא לרבי יוחנן האמר ליה רבי יוחנן לתנא תני בטלו חייב (א) ולא בטלו פטור דתני תנא קמיה דרבי יוחנן כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה קיים עשה שבה פטור ביטל עשה שבה חייב א"ל מאי קא אמרת קיים פטור לא קיים חייב ביטל חייב לא ביטל פטור תני *ביטלו ולא ביטלו ורבי שמעון בן לקיש אומר קיימו ולא קיימו במאי קא מיפלגי *בהתראת ספק קא מיפלגי מר סבר התראת ספק [ב]שמה התראה ומר סבר התראת ספק *לא שמה התראה ואזדו לטעמייהו *דאיתמר שבועה שאוכל ככר זה היום ועבר היום ולא אבלה רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו אינו לוקה רבי יוחנן אומר [ג]אינו לוקה משום

מידי הוא טעמא אלא לרבי יוחנן. מי הולכך לדרוש כל ימיו בעמוד והחזר ר' יוחנן שאמר לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו וקשיא ליה אונס שגירש דקתני אינו לוקה והולכך לעשותו לאו שניתק לעשה: האמר ליה רבי יוחנן לתנא. לקמן תני בטלו חייב לא בטלו פטור אבל ר"ל דתני קיימו ולא קיימו לא דריש ליה לעמוד והחזר אלא לפני הגירושין לומר כל ימיו תהיה לו לאשה ולא ישלחנה ולדידיה לאו שקדמו עשה ולאו שניתק לעשה שוין ואין לוקין עליהן אלא יקיים העשה מיד כשיזהירוהו ב"ד להחזיר: א"ל מאי קאמרת. אי בקיים תיתני פטור בלא קיים תיתני חייב ואע"פ שלא ביטל ואי בביטל תיתני חיובא על כרחך תיתני פטורא בלא ביטל ואע"פ שלא קיים: ה"ג תני בטלו ולא בטלו. בטל עשה שבה חייב לא בטל עשה שבה פטור: קיימו ולא קיימו. קיימו פטור לא קיימו כשאומרין לו קיים מלקין אותו ורבי יוחנן מוקים לה למתניתין בלאו הניתק לעשה דאינו בלאו שקדמו עשה סבירא ליה דלוקין ולריש לקיש בין ניתק בין קדמו עשה שוין: רבי יוחנן סבר התראת ספק שמה התראה. ואע"ג דכל לא תעשה שניתק לעשה לדבריו התראת ספק היא שהרי כשעובר על הלאו צריך להתרות בו והוא אמר שגמר הלאו בביטול העשה תלוי וכשמתרין בו אל תגרש ספק הוא שמא לא יבטל את העשה להדירה בהנאה ולכשידירה ויבטלנו קאמר דלקי אלמא התראת ספק שמה התראה: ור"ש לקיש סבר התראת ספק לא שמה התראה. הלכך אם היה גמר הלאו תלוי בביטול העשה לא היה לוקה עליו אלא הלאו משגירש נגמר והויא לה התראת ודאי והעשה ניתן להיות תחת המלקות ולכשיבא לבית דין או יקיים או ילקה ואי קשיא לרבי יוחנן נמי איכא למימר (ב) בהתראת ודאי ויתרו בו כשבא לבטל את העשה שהוא עקירת הלאו לעולם התראה בשעה שעובר על אזהרתו בעינן ואפילו היא תלויה בדבר אחר כדאמרינן בשבועות (דף כח:) שבועה שלא אוכל ככר זו אם אוכל זו אכליה לתנאיה והדר אכליה לאיסוריה התראת ודאי היא אכליה לאיסוריה והדר אכליה לתנאיה הויא התראת ספק אלמא התראה בשעת איסור בעינן ואע"פ שאין הלאו נגמר עד שיאכל את של תנאי: דאמרי תרוייהו אינו לוקה. ומיהו טעמיה דמר לאו כי טעמיה דמר: אוכל ולא אכל. עבר על שבועתו כשהוא יושב (ג) ובטל ואין כאן מעשה והתראת ספק נמי הויא שהרי תלה זמן לשבועתו כל היום: משום

אלא דוקא כשמקיים העשה אחר שעבר הלאו בתוך כדי דיבור וכן פי' הקונטרס בפרק שילוח הקן (חולין דף קמא.) ומיהו קצת קשה דא"כ צריך לפרש הא דקתני מחזיר ואינו לוקה שמחזיר מיד בתוך כדי דיבור אחר הגירושין וכן המשלח ואינו לוקה ולא משתמע הכי כלל דהא משמע דמהדר אתקנתא היאך יפטר ממלקות שיחזיר או ישלח ואפי' אחר כדי דיבור נמי (ד) משמע שבא לשאול עליו לבית דין אם יש לו תקנה דאי דוקא בתוך כדי דיבור הכי הוה ליה למימר אם החזיר אינו לוקה ושמא יש ליישב פירוש הקונטרס דמתניתין(ה)דהכא ליכא למימר דשפיר הוי כל ימיו בעמוד והחזר דמשמע לעולם אף כשבא לב"ד כל זמן שבידו להחזיר אפילו מיאן להחזיר כשבא לב"ד דהא דרשינן ליה מיתורא דכל ימיו דהכי קאמר לא יוכל לשלחה שילוחין שיהו שילוחיה כל ימיו דהיינו באינו מחזיר כלל:

*מידי הוא טעמא אלא לר' יוחנן הא אמר ליה רבי יוחנן לתנא תני ביטלו חייב לא ביטלו פטור. משמע אבל רבי שמעון בן לקיש דלית ליה קיימו ולא קיימו לית ליה תירוצא דבעמוד והחזר קאי דדריש כל ימיו תהיה לו לאשה ולא ישלחנה וא"ת לילקי גם כי החזירה דהאי אינו לאו הניתק לעשה הוא שקדמו עשה לאו לריש לקיש דלית ליה דרשה דעמוד והחזר קאי ופי' בקונטרס דלריש לקיש לאו שקדמו לעשה ולאו שניתק לעשה שוין ואין לוקין עליו אלא יקיים העשה מיד כשיזהירו לו בית דין להחזירה וקשה לריש לקיש דסבירא ליה לאו שניתק לעשה ולאו שקדמו עשה שוין טמא שבא אל המקדש דמתני' אמאי לקי הרי הוא ניתק לעשה ויקיים העשה כשיזהירו לו ב"ד לצאת מן המקדש כיון דאית ליה לאו שקדמו עשה (ו) אין לוקין עליו וי"ל דמיירי שמזהירין אותו לצאת ואומר שלא יצא ומיד לקי לריש לקיש דסבר קיימו ולא קיימו וא"ת א"כ מאי פריך לעיל כתיבא ותניא תניא טמא שבא אל המקדש דלקי ואמאי לא דחי אותה דכי נמי לאו שקדמו (ז) לעשה אין לוקין הכא לקי כשמזהירין לו ב"ד לצאת והוא אומר שלא יצא ויש לומר דהאי טעמא דפרישנא לא שייך אלא לריש לקיש דאמר קיימו ולא קיימו אבל הכא דמייתי תניא היינו אליבא דר' יוחנן דאית ליה ביטלו ולא ביטלו וא"כ כי נמי מזהירין (ח) לא יצא ולא מיחייב כיון דעדיין לא ביטל ודוחק הוא האי תירוצא ולכך פי' הר"ר שלמה מדרוי"ש הניחא למ"ד ביטלו קאי אאתקפתא דלעיל דדייק ממתני' דהטמא הבא אל מקדש דלאו שהקדימו (ט)לעשה לוקין דהאי אין לוקין דמשום שניתק לעשה וכל כמה שלא בטלו חשיב ניתק כל כמה שבידו וא"כ כיון שאם ירצה לצאת היאך לקי הא לא משכחת ביטלו אלא למ"ד תני קיימו ולא קיימו א"כ היכי דייק לאו שקדמו לעשה לוקין עליו כי נמי אין לוקין משום דחשיב ניתק לעשה הכא לוקין דמשכחת ליה לא קיימו משנכנס למקדש טמא והזהירו לו שילא ואינו יוצא ועוד ראיה להאי פירושא דקאי לעיל כדפי' דאי כפ"ה דפי' דקאי אעמוד והחזר קשה דכיון דכל ימיו דרשינן כל ימיו בעמוד והחזר קאי א"כ מאי פריך למ"ד קיימו נהי דבשאר לאו הניתק לעשה לקי בשלא קיימו כשיזהירו ב"ד מ"מ הכא גלי קרא דלא לקי כשלא קיימו כיון דהוה בעמוד והחזר כל ימיו ומיהו י"ל דלא מיסתברא ליה להעדיפו משאר לאו הניתק לעשה שבש"ס משום דדרשינן ביה כל ימיו: כך הקשה מהר"ת ותירץ ול"ע: **במאי** קא מיפלגי בהתראת ספק דרבי יוחנן אית ליה שמה התראה ור"ש לקיש לית ליה. לאו שמה התראה. (י) ופי' לכך לא תני ר"ש לקיש בטלו חייב כגון שלקח האם מעל הבנים ושחטה דלא לקי משום דהוי התראת ספק ושמא לא יבטל העשה וכל אימת דלא ביטל עשה פטור ולא לקי *והוי משכחת ליה התראת ודאי כגון שהתרו בו בשעה שמבטל ותי' רש"י דלעולם בעינן התראה בשעה שעובר על אזהרתו ואפילו היא תלויה בדבר כדאמרינן בשבועות (דף כח:) גבי שמעתא דככרות ולכך לא מצי אמר רשב"ל בטלו ולא בטלו ולכך אמר קיימו פטור לא קיימו חייב וא"ת (כ) לא קיים שילוח האם כשבית דין הזהירו לו לא לילקי דבשעה שעבר התראת ספק היא דשמא יקיים העשה וישלחנה תכף לאחר שנטלה וי"ל דהשתא מיהא עובר בלא תקח האם דהא לא קרי מחוסר מעשה וא"כ יש לנו לומר שלא יקיימנה אם הוא עושה לעולם מה שהוא עושה עתה שלא משלחה שעובר בלאו ואינו מקיים העשה *דהכי נמי אמרינן בנזיר שהיה שותה דלוקה על כל אחת (לקמן דף כא.) דלא הוי התראת ספק משום דשמא ישאל על נזירותו משום דכיון שהוא עומד הוא עובר ויש לנו לומר שמעולם יעמוד כמו שהוא עכשיו ולא ישאל לחכם לעולם והלכך לקי כל כמה דלא שאל ושפיר הוי התראת ודאי הכא נמי יש לנו לומר דלעולם לא יקיים העשה והוי התראת ודאי אבל לרבי יוחנן דתלי מלקות בביטול העשה הוי ליה מחוסר מעשה דכל אימת דלא עשה שום דבר ולא ביטל שום דבר לא ילקה ופ"ה קשה להבין והשתא לא מפרש הש"ס טעמא אמאי לא אמר ר' יוחנן קיימו ולא קיימו כריש לקיש דודאי בטלו ולא בטלו מסתברא טפי ולא הולרך לומר טעמא אלא (ל) רשב"ל אמאי לא אמר כר' יוחנן: **ועבר** היום ולא אכלה רשב"ל אומר פטור דהוי התראת ספק. ואם תאמר למאי דפרישית דאי עומד לעולם כאשר הוא עושה עכשיו עובר ולא הוי התראת ספק א"כ הכא נמי לא הוי התראת ספק ויש לומר (מ) מ"מ אינו *מתחייב עדיין סמוך להתראה לעבור דדוקא גבי נזיר ששתה יין מיד ועובר אמרינן דיש לנו לומר שלא ישאל כאשר אינו נשאל עכשיו:
אי

נמי אמרינן וכו' כל אחת ואחת דלא הוי התראת ספק דשמא ישאל על נזירתו משום דכיון דבשעה שהוא עומד עכשיו הוא עובר יש לנו לומר שלעולם יעמוד כמו שהוא וכו' הכי נמי יש לנו לומר הכא דלעולם לא יקיים העשה: (ל) רא"ד אלא לרשב"ל אמאי: (מ) ד"ה ועבר וכו' וי"ל דמ"מ אינו מתחייב כיון דסמוך להתראה עדיין לא עבר דדוקא גבי נזיר ששתה יין ועובר מיד אמרינן דיש:

עין משפט
נר מצוה

כג א מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הלכה ד סמג עשין קה וע"ש בכ"מ ובפ' י"ח שם הלכה ב:
כד ב מיי' שם פט"ז הלכה ד ופ"ה מהל' שבועות הלכה ג וע"ש בכ"מ:
כה ג מיי' פ"ד מהל' שבועות הלכה כ:

רבינו חננאל

מאן תני כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו ר' יוחנן האמר ר' יוחנן לתנא תני קיימו ולא קיימו. וריש לקיש אמר בטלו ולא בטלו במאי פליגי בהתראת ספק כגון שלקח האם על הבנים ומתרין בו לא תקחנה ריש לקיש אמר כגון זו התראת ספק היא שיתכן לו אחרי שיקחנה ישלחנה והיכי היא התראת ודאי כגון שבא לשחטה והתרו בו אם תשחט אותה תלקה ושחטה ור' יוחנן אמר אפילו התראה בלקיחה שמה התראה. ואזדו לטעמייהו דאיתמר שבועה שאוכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכלה ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש דאמרי תרוייהו אינו לוקה ר' יוחנן אמר אינו לוקה כו'.

הגהות הב"ח

(א) גמ' בטלו חייב לא כצ"ל ואות ו' נמחק: (ב) רש"י ד"ה וריש לקיש וכו' איכא למימר נמי בהתראת ודאי: (ג) ד"ה אוכל וכו' יושב בטל כצ"ל ואות ו' נמחק: (ד) תוס' ד"ה (בע"א) הניחא וכו' אחר כדי דבור נמי דהלשון משמע שבא לשאול: (ה) בא"ד פי' הקונטרס דמתניתין דאיכא למימר הא דקאמר הכא דהוי כל ימיו בעמוד והחזר משמע שפיר לעולם אף כשבא לב"ד כצ"ל והד"א עם ד"ה מידי הוא וכו' דלריש לקיש לאו שקדמו עשה כצ"ל ואות למ"ד נמחק: (ו) בא"ד שקדמו עשה נמי אין לוקין עליו וי"ל: (ז) בא"ד דכי נמי לאו שקדמו עשה אין: (ח) בא"ד וא"כ כי נמי מזהירין לו ב"ד שילא ולא יצא לא מחייב: (ט) בא"ד דלאו שהקדימו עשה לוקין דאי אין לוקין משום שניתק וכו' א"כ כיון שאם ירצה לצאת יצא היאך לקי וכו' היכי דייק לאו שקדמו עשה וכו' דקאי אדלעיל כדפי': (י) ד"ה במאי וכו' לאו שמה התראה פי' ולכך לא תני וכו' האם מעל הבנים ואח"כ שחטה דהתם לא לקי משום דהוי התראת ספק דשמא לא יבטל העשה וכל אימת דלא ביטל עשה פטור ואי קשיא אמאי לא לקי הא משכחת ליה וכו' שמבטלו תי' רש"י: (כ) בא"ד וא"ת כי לא קיים נמי שילוח האם כשב"ד הזהירו לו אמאי לילקי וכו' וי"ל כיון דהשתא מיהא וכו' א"כ יש לנו לומר שלא יקיימנה אח"כ אלא הוא עושה לעולם וכו' והכי נמי אמרינן וכו' כל אחת ואחת

מסורת הש"ס

שבועות כח.
[חולין פא.]
פסחים סג: שבועות ג: כא. תמורה ג:
רש"א וא"ת שם משכחת
רש"א מתחיל

גליון הש"ס

תוס' ד"ה במאי וכו' דה"נ אמרינן בנזיר. עי' שבת דף ד ע"א תוס' ד"ה קודם. גיטין דף לג ע"א תוס' ד"ה ואפקעינהו:

משום דהוי לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ר"ל אומר אינו לוקה משום דהוי התראת ספק וכל התראת ספק *לא שמה התראה ותרוייהו *אליבא דרבי יהודה דתניא *°ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר וגו' *בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו דברי רבי יהודה ר' יוחנן דייק הכי טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב לוקה אלמא התראת ספק שמה התראה ור"ל דייק הכי טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב לוקה אלמא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ור"ש בן לקיש נמי הא ודאי התראת ספק הוא סבר לה כאידך תנא דר' יהודה דתניא *הכה זה וחזר והכה זה קילל זה וחזר וקילל זה הכה שניהם בבת אחת או קילל שניהם בבת אחת חייב רבי יהודה אומר בבת אחת חייב בזה אחר זה פטור ורבי יוחנן נמי הא ודאי לאו שאין בו מעשה הוא סבר לה כי הא *דאמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם א"ר יצחק א"ר יוחנן (א)ר' יהודה אומר משום רבי יוסי הגלילי *כל לא תעשה שבתורה לאו שיש בו מעשה לוקין עליו לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מן הנשבע *ומימר והמקלל את חבירו בשם קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה אי לר"ש בן לקיש תרי תנאי אליבא דרבי יהודה אי לרבי יוחנן לא קשיא הא דידיה הא דרביה *תנן התם הנוטל אם על הבנים רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכ"א משלח ואינו לוקה זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה א"ר יוחנן (ב) אין לנו אלא זאת ועוד אחרת היכא א"ל ר' אלעזר לכי תשכח נפק דק ואשכח דתניא *אונס שגירש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה ואם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר הניחא למאן דתני *קיימו ולא קיימו אלא למאן דתני ביטלו ולא ביטלו בשלמא גבי שילוח הקן משכחת לה אלא אונס ביטלו ולא ביטלו היכי משכחת לה °אי דקטלה קם ליה בדרבה מיניה אמר רב שימי מחוזנאה כגון שקיבל לה קידושין מאחר אמר *רב אי שוויתיה שליח איהו קא מבטלא ליה אי לא שוויתיה שליח כל כמיניה ולא כלום היא אלא אמר רב שימי מנהרדעא כגון שהדירה ברבים הניחא *למ"ד נדר שהודר ברבים אין לו הפרה אלא למ"ד יש לו הפרה מאי איכא למימר דמדירה לה על דעת רבים דאמר *אמימר הלכתא נדר שהודר ברבים יש לו הפרה על דעת רבים אין לו הפרה ותו ליכא והא איכא (סימן גז"ל משב"ן ופא"ה) גזל דרחמנא אמר °לא תגזול °והשיב את הגזלה משכון דרחמנא אמר °לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו השב תשיב לו *העבוט כבא השמש ומשכחת לה בקיימו וביטלו ולא קיימו ולא ביטלו התם כיון דחייב בתשלומין אין לוקה ומשלם מתקיף לה רבי זירא הא איכא משכונו של גר ומת הגר

התם

רש"י

משום דה"ל לאו שאין בו מעשה · אבל משום התראת ספק לא הוה מפטר דהתראת ספק שמה התראה: משום דהויא לה התראת ספק · אבל משום לאו שאין בו מעשה לא הוה מפטר דקסבר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו: ותרווייהו אליבא דרבי יהודה · דאמר גבי נותר איצטריך לנתוקי לאו לעשה אע"ג דהתראת ספק היא ולאו שאין בו מעשה הוא ר' יוחנן דייק מינה אלמא התראת ספק שמה התראה ור"ל דייק מינה אלמא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ולקמיה פריך דתרווייהו איכא למידק מינה: הא ודאי התראת ספק היא · הך דנותר ואיכא למידק נמי מינה התראת ספק שמה התראה: כי אידך תנא · דאמר לא שמה התראה: הכה זה כו' · מי שגירש את אשתו ונישאת וילדה ספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון הכה זה וחזר והכה זה בשתי התראות דהויא לה כל חדא התראת ספק: בבת אחת · בהתראה אחת בתוך כדי דיבור דהויא לה התראת ודאי דממה נפשך חד מינייהו אבוהו: חוץ מנשבע וממיר ומקלל את חבירו בשם · של הקב"ה וטעמא מפרש בתמורה בפ"ק ואי קשיא הא דלעיל נמי נשבע הוא ואמאי פטר ליה ר' יוחנן משום לאו שאין בו מעשה בהדיא מוקמינא לה להא דקתני נשבע בדבר שאין בו מעשה לוקה בשבועה דלשעבר כגון אכלתי ולא אכל או לא אכלתי ואכל אבל באוכל ולא אכל לא לקי וטעמו מפרש בשבועות ובתמורה מקראי: קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה · לתרוייהו: לר"ש. דקשיא ליה התראת ספק תרי תנאי אליבא דר' יהודה: לר' יוחנן · דקשיא ליה לאו שאין בו מעשה: הא דידיה והא דרביה · לר' יהודה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו והא דתניא אין לוקין עליו משום ר' יוסי הגלילי אמרה: לוקה ואינו משלח · קסבר שלח מעיקרא משמע לא תקח האם אלא שלחנה קודם לקיחה ואע"ג דכתיב בתר לא תקח לאו למימרא דאם לקחת שלח וניהוי לאו שניתק לעשה אלא לאו שקדמו עשה הוא: וחכ"א כו'. קסברי שלח אחר לא תקח משמע כדכתיב והוה ליה ניתק לעשה ואם לקחת שלח: זה הכלל כל מצות לא תעשה כו' · אין לוקין עליה אלא יקיים העשה ויפטר: א"ר יוחנן אנו אין לנו כו' · כלומר משלח ואינו לוקה הא לא שלח לוקה ורבי יוחנן ביטלו ולא ביטלו אית ליה ומשמע ליה משלח דקתני משלח לכשירצה ואינו לוקה ואימתי הוא לוקה כשיהרגנה ויבטל את העשה בידים והיינו דקאמר אנו אין לנו כו' כלומר אע"ג דקתני מתני' זה הכלל כו' דמשמע כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה שוות לזו אנו אין לנו בכולן שוה לזו שיהא פטור המלקות תלוי בקיום העשה אלא בין קיים בין לא קיים פטור אלא זו ועוד אחרת דמשכחת בהו דלקי על ידי ביטול העשה דאילו בכולהו לא משכחת ביטלו אלא בהני תרי: מחזיר ואינו לוקה · אף כאן תלה פטורו של מלקות בקיום העשה: הניחא למאן דתני · לא קיימו לוקה משכחת ביה מלקות בלא קיימו: אלא למאן דתני ביטלו · לוקה היכי משכחת לה: הניחא בשילוח הקן משכחת לה · ביטלו כששחטה אלא הכא היכי משכחת לה: בדרבה מיניה · מיתה ואין בו מלקות: כל כמיניה · בתמיה וכי כל הימנו שתתקדש על ידי קבלתו: הניחא למאן דאמר כו' · פלוגתא היא במסכת גיטין בהשולח גט (דף לה:): על דעת רבים · שמצא בה עון (ג) שאסורה לו והדירה על דעת רבים ועל דעת בית דין: ותו ליכא · מצות לא תעשה שיש בה קום עשה דלילקי עלה: משכון · משכחת לה ביטלו ששרפו: הרי משכונו של גר · ושרפו בחיי הגר ומת הגר ואין לו יורשין דליתא בתשלומין:

התם

תוספות

אי דקטלה קם ליה בדרבה מיניה · ואם מתה א"כ לא בטלה איהו ואם תאמר דלמא מיירי דקטלה ומ"מ לא הוי קם ליה בדרבה מיניה דמיירי שהרגה בשוגג (ד) וי"ל דא"כ היינו כמו מתה מאליה °כיון דהרגה שלא במתכוין כך הקשה מהר"ח ותירץ:

כגון שהדירה ברבים · פי' הקונט' שמצא לה עון שאסורה לו והדירה ולא נראה דא"כ אינו מצוה לקיימה אלא נראה שהדירה בלא שום עון וספיר אל עליה כגון דאמר קונם תשמישך עלי כדאיתא בנדרים (דף *פא:) : והא איכא העבט תעביטנו לא תבוא אל ביתו השב תשיב לו ומשכחת לה כו' · וא"ת והא הוי עשה שקדמו לאו דהשבת העבוט שייך קודם שיעבור לילך אל ביתו לעבוט עבוטו דבמשכנו ברשות שייך השבת העבוט *וי"ל דדרשינן בפרק אלו מציאות (ב"מ לא:) מיתורא דהשב תשיב דקאי למשכנו שלא ברשות א"כ על כרחך שייך עשה דהשב תשיב לו לאחר שעבר כדאמרינן לעיל אם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו: התם איתא בתשלומין · כששרפו וחייב ממון הלכך לא משכחת ביה בטלו דכל אימת דיש לו ממון לא ילקה ויש ספרים דגרסי ואינו לוקה ומשלם כלומר הכא על כרחך אינו לוקה הואיל ומיפטר בתשלומין אבל ליכא לפרושי דתרתי לא עבדינן ליה מלקות וממון משום כדי רשעתו והלכך משלם ואינו לוקה דזה אינו חדא דא"כ אדרבה יש לנו לומר ילקה ולא ישלם דכפ' אלו נערות (כתובות דף לב:) אמר ר' יוחנן דהיכא שמצינו ממון ומלקות מילקא לקי ממונא לא משלם ועוד דא"כ

עין משפט נר מצוה

כו א מיי' פ"י מהל' קרבן פסח הל' י ופי"ח מהל' פסולי המוקדשים הלכה ט :

כז ב מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הלכה א [וברב אלפס שבועות סוף פ"ד דף שג.] :

כח ג מיי' שם הלכה ב [וברב אלפס שם] :

כט ד מיי' פי"ג מהל' שחיטה הלכה א סמג עשין סה טוש"ע י"ד סי' רצב סעיף ו :

ג"ל דף טו:

ל ה מיי' פ"א מהל' נערה הלכה ז ועיין בכ"מ בפט"ז מהלכות סנהדרין הל' ד :

[עיין מהר"ס]

לא ו מיי' פ"ו מהל' שבועות הל' ה סמג לאוין רמ טוש"ע י"ד סי' רלח סעיף כג :

לב ז מיי' שם טוש"ע שם סעיף כא :

לג ח מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הל' יב ופי"ח הלכה ב ופ"ג מהל' גניבה הל' א ופ"א מהל' נערה הלכה יא ופ"ו מהל' תרומות הלכה ו ופ"ד מהל' חובל הל' ט טור ח"מ סי' שנ :

וממיר . יעב"ץ

רבינו חננאל

ותרוייהו אליבא דר' יהודה דתניא ולא תותירו ממנו עד בקר בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו דברי ר' יהודה. ר' יוחנן דייק הכי טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב לוקה אלמא התראת ספק שמה התראה. וריש לקיש דייק לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. ואקשינן לריש לקיש והא התראת ספק היא שמתרין בו לא תותירו ויתכן שלא יותיר ואם יותיר ישרפנו ולמה אמר טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב חייב. ופריק ריש לקיש דאמר (כאידך דלא כר') [כאידך תנא דר'] יהודה דתנינן בענין מי שגירש אשתו ולא שהתה ג' חדשים וניסת וילדה ואין ידוע אם בן ט' לראשון אם בן ז' לאחרון ועמד זה הילוד והכה זה וחזר והכה זה קילל זה וחזר וקילל זה כו' ר' יהודה אומר בבת אחת חייב שאחד מהן אביו. בזה אחר זה פטור שמפני כשמתרין בו כך אומרים לו אל תכה זה שאם תחיור ותכה האחר תתחייב נמצאת התראה זו בספק שיתכן שלא יכה ושלא יקלל האחר ולא יתחייב וכל כי האי גוונא בהתראת ספק פטור. ואקשינן ולר' יוחנן לאו דנותר לאו שאין בו מעשה הוא אמאי תני ר' יהודה טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב חייב. ופריק ר' יוחנן דאמר כי האי דאמר ר' יהודה משום ר' יוסי הגלילי כל לא תעשה שבתורה יש בו מעשה לוקין עליו אין בו מעשה אין לוקין חוץ מן הנשבע ומימר והמקלל את חברו בשם. אי הכי קשיא דר' יהודה אדר' יהודה הכא תני טעמא דבא הכתוב הא לא בא הכתוב לוקה מכלל דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו והדר תני כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. ופרקינן הא דידיה לוקין עליו. הא דר' יוסי הגלילי רביה דאמר אין לוקין עליו. וכן פריק ריש לקיש בהתראת ספק תרי תנאי ואליבא דר' יהודה. תנן התם במסכת שחיטת חולין הנוטל אם על הבנים ר' יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכ"א משלח ואינו לוקה. זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה. א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת. נפק ר' אלעזר דק ואשכח הא דתנן אונס שגירש אם ישראל הוא מחזיר ואינו לוקה ואם כהן הוא לוקה ואינו מחזיר. ואמרינן הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו נמצא אונס שגירש שוה לנוטל אם על הבנים. אלא למאן דתני ביטלו ולא ביטלו בשלמא גבי שילוח הקן משכחת לה ביטלו כגון דשחטה לאם אלא גבי אונס היכי משכחת לה דביטלו אי קטלה לאיתתיה קם ליה (והשאר חסר) ;

מסורת הש"ס

[חולין פא.] לעיל: פסחים פד. סנהדרין סג. חולין פב: לה. קמא. תמורה ד: שבועות ג: · יבמות קא. [חולין פב: לה.] · תמורה ג. שבועות כא. · תוספתא מכות פ"ד · חולין קמא. [לקמן יז.] · [לעיל טו. תמורה ה.] [לעיל טו. חולין קמא.] · [ע"ל רבא יעב"ץ] · גיטין לה: · [גיטין לו. בכורות מו. ערכין כג.] · [סמינו בקרא את העבוט]

תורה אור

שמות יב · ויקרא יט · שם ה · דברים כד

הגהות הב"ח

(א) גמרא א"ר יוחנן אומר היה ר' יהודה משום רבי יוסי הגלילי : (ב) שם א"ר יוחנן אנו אין לנו : (ג) רש"י ד"ה על דעת רבים שמצא בה עון. נ"ב דבלא עון לא מצי להדירה דהא משועבד לה : (ד) תוס' ד"ה אי דקטלה וכו' שהרגה בשוגג. נ"ב פי' ודלמא ס"ל חייבי מיתות שוגגין חייבין מלקות עיין פ' אלו נערות סוף דף ל"ד :

גליון הש"ס

גמ' אי דקטלה קם ליה בדרבה מיניה. קשה לי הא משכחת דהיתה טריפה דאינו חייב מיתה ומכל מקום בפשוטו היה החיוב עליו דלא יוכל לשלחה והעשה דלו תהיה לאשה וצ"ע : תוס' ד"ה אי וכו' כיון דהרגה שלא במתכוין. קשה לי דמ"מ משכחת במזיד ולא אתרו ביה :

התם גברא בר תשלומין הוא ושיעבודא דגר הוא דקא פקע והא איכא פאה דרחמנא אמר °לא תכלה פאת וגו' לעני ולגר תעזוב (ויקרא כג) אותם וגו' (א) דמשכחת לה בקיימו ולא קיימו ביטלו ולא ביטלו *דתנן *מצות פאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה מפריש מן העומרין לא הפריש מן העומרין מפריש מן הכרי עד שלא מירח מירחו מעשר ונותן לו כדרבי ישמעאל דאמר *אף מפריש מן העיסה ולר' ישמעאל נמי משכחת לה דאכל עיסה *אלא זאת ועוד אחרת אהא אבל אונס לא דהיכא אמרינן על דעת רבים אין לו הפרה לדבר הרשות *אבל לדבר מצוה יש לו הפרה כי הא *דההוא מקרי דרדקי דהוה פשע בינוקי אדריה רב אחא ואהדריה רבינא דלא אשתכח דדייק כוותיה: והאוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים וכו': אמר רב יהודה *האי מאן דאכל ביניתא דבי כרבא מלקינן ליה משום °שרץ השורץ (ויקרא יא) על הארץ ההוא דאכל ביניתא דבי כרבא ונגדיה רב יהודה *אמר אביי *אכל פוטיתא לוקה ארבעה נמלה לוקה חמש משום שרץ השורץ על הארץ *צרעה לוקה שש משום °שרץ העוף אמר רב אחאי *המשהה את (דברים יד) נקביו עובר משום °לא תשקצו אמר רב ביבי (ויקרא כ) בר אביי *האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו אמר *רבא בר רב הונא *ריסק תשעה נמלים והביא אחד חי והשלימן לכזית לוקה ו' ה' משום בריה ואחד משום כזית נבילה *רבא א"ר יוחנן אפילו שנים והוא רב יוסף אמר *אפילו אחד והוא ולא פליגי הא ברברבי והא בזוטרי: אכל טבל ומעשר ראשון כו': אמר רב *אכל טבל של מעשר עני לוקה כמאן כי האי תנא דתניא *אמר ר' יוסי יכול לא יהא חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון מעשר ראשון ולא מעשר שני ואפי' מעשר עני מנין ת"ל °לא תוכל לאכול (דברים יב) בשעריך וגו' ולהלן הוא אומר °ואכלו (שם כו) בשעריך ושבעו מה להלן מעשר עני אף כאן מעשר עני ואמר רחמנא לא תוכל *אמר רב יוסף כתנאי *ר"א אומר אין צריך לקרות את השם על מעשר עני של דמאי וחכ"א

קורא

רש"י

התם גברא בר תשלומין הוא · כששרפו ולא נתחייב מלקות בביטול זה והאי דלא משלם משום דשיעבודא דגר קא פקע לאחר זמן: תעזוב אותם · וקא סבר תעזוב לאחר עבירת הלאו משמע לא תכלה ואם כליתה תעזוב אותם: משכחת לה בביטלו. כגון שטחן [תורה אורה] החטין דתו. לית ליה לקיומיה לעשה שהרי קמחן בשיטי כדתניא דבעודן חטה היא מחייבו ליתנה אבל אם טחנן לא: מירחו · ונתחייב במעשר מעשר תחלה את הכרי ואחר כך נותן לו הפאה שלא להפסיד את העני שהלקט והשכחה והפאה פטורין מן המעשר וזה הביאן לידי חיוב: אבל לדבר מצוה · כגון הכאה דכל ימיו בעמוד והחזיר קאי יש לו הפרה: דהוה פשע ביטקי · מכה אותם יותר מדאי: אדריה רב אחא · שלא ילמד עוד תינוקות: ביניתא דבי כרבא · תולעת הנמצאת בכרוב שקורין לייל"א: אכל פוטיתא · בלע שרץ המים: לוקה ארבעה · שני לאוין כתובין בשרץ המים אחד בתורת כהנים (יא) ואחד במשנה תורה (יד) ושני לאוין כתובין בשרץ סתם (*ולא) תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם ומשמע בין שרץ המים בין שרץ הארץ הרי ד': נמלה · בלע נמלה חיה הואיל ובריה שלימה היא אכילתה בכל שהוא ולוקה חמש שני לאוין הכתובין בשרץ סתם כמו שפירשתי ושלשה לאוין הכתובין בשרץ הארץ בתורת כהנים: צרעה לוקה שש · חמש משום שרץ הארץ ואחד משום שרץ העוף דכתיב במשנה תורה (יד) וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו אבל לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וגו' הכתוב בפרשת קדושים תהיו איתו מן המנין דלאו בשרץ כתיב ואע"ג דכתיב ביה אשר תרמש האדמה לשון בריות גדולות הוא ושרץ לשון קטנה ונמוכה שנכרת בהלוכה בקושי ונראית כרוחשת: בקרנא דאומנא · מקיזי דם בקרן במציצה: ריסק · מיעך וכיתת וביטלן מתורת בריה: משום כזית נבלה · *שכשבולעו הוא מת ומצטרף לכזית נבלה: אפילו שנים · מרוסקין והוא אם גדולים הן להיות כזית בין שלשתם כדמפרש ואזיל ולא פליגי: טבל של מעשר עני · שהופרשו כל מעשרותיו חוץ מזה לוקה ואע"ג דמעשר עני אין בו קדושה שהרי לזרים נאכל ובכל מקום אפ"ה טביל: מה להלן מעשר עני · דכתיב לגר ליתום ולאלמנה ובעניינא דשנה השלישית אף בשעריך האמור כאן יש ללמוד ממנו מעשר עני וה"ק לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר בתוכו שכתב בו בשעריך: אין צריך לקרות את השם · [דאמרינן] (סוטה דף מח·) דיוחנן כה"ג שלח בכל גבול ישראל וראה את עמי הארץ חשודין על המעשרות חוץ מתרומה גדולה אמר להן לישראל בניי כשם שהתרומה במיתה כך הטבל במיתה עמד ותיקן הלוקח מעם הארץ יפריש כל המעשרות ומעכבן לעצמו ואוכל מעשר ראשון שהרי מותר לזרים ומעשר שני אוכלו בירושלים ואם שנת מעשר עני היא נחלקו ר' אליעזר וחכמים וקאמר ר' אליעזר דלא מיבעי אפרושי מספק דלא צריך אלא אפילו לקרות עליו את השם ולומר מעשר עני של כרי זה יהא בצפונו או בדרומו נמי לא צריך:

קורא

תוספות

דא"כ מאי פריך והרי משכונו של גר ומת הגר ומשני התם גברא בר תשלומין ושיעבודא דגר פקע ומאי שנא הא כיון דלא משלם א"כ ביטלו ולילקי וליכא נמי שתי רשעיות לכן נ"ל כדפירשתי כיון דגברא בר תשלומין וכל אימת דמשלם לא לקי הלכך לא משכחת ליה ביטלו אבל קשה לר"ל מיהא משכחת שפיר קיימו ולא קיימו כשב"ד הזהירו להחזיר והוא אומר שלא יחזיר ונראה למורי דודאי הכי נמי דמשכחת לה לר"ל אבל לרבי יוחנן דאמר זאת ועוד אחרת ותו לא הוא דאמר לטעמיה ביטלו ולא ביטלו אבל לר"ל משכחת לה שפיר *בהדירה (ב) והשבת העבוט אבל קשה דמשמע דמקשה פריך שפיר *וקיימו נקט אגב גררא: **ביניתא** דבי כרבא · פי' הקונט' תולעת הנמצאת בכרוב ונקר' לייל"א וקשה דמאי קמ"ל פשיטא דשרץ גמור הוא ופר"ת ביניתא כמו דג קטן הנמצא במחרישה* וקמ"ל דאע"ג (ג) דנמצא במים היה מותר לפי שיש לו קשקשים אפ"ה לוקה אע"ג דאי הוי במים טהור: **ריסק** ט' נמלים ואחד חי · פי' שלם אבל ודאי הוה מת דאי ר"ל חי ממש א"כ היאך משלים לכזית נבילות וא"ת ול"ל שיהא שלם בכזית ממנו לילקי משום לאו דשרצים דלכך אתא אכילה דשרצים לומר דאי איכא כזית הרבה ואכל חד (ד) זית חייב דליכא למימר דאתא לומר דבעינן דאית ביה כזית ולעולם בעינן שיהא שלם דהא ליתא דנמלה כל שהוא חייב א"כ על כרחך אכילה אתא למידרש היכא דאיכא ה' זיתים או ד' ואכל חד (ה) מינייהו דחייב וי"ל לכך נקט אחד שלם דאיכא לאוי דשרצים דלא נכתבו בלשון אכילה ומאותם לא ילקה עד שיאכל הבריה שלימה אבל ודאי היכא דכתיב ביה לאו בלשון אכילה לקי אף כשהבריה אינה שלימה אבל קשה היכא יצטרף אותו שלם לכזית נבילות והלא אין איסור נבלה חל עליו דה"נ אמר במס' מעילה פרק קדשי מזבח (דף טז· ושם) דאין איסור נבילה חל על איסור (נבלת) בהמה טמאה וי"ל דהכא אתיא כמאן דאית ליה איסור חל על איסור דאיכא מאן דאמר התם דלאכילה נמי מצטרפין ללקות משום נבלה טמאה וטהורה ואע"ג שאין (ו) איסור כולל ולא איסור מוסיף והטעם משום דמצינו דאיסור נבלה חל על איסור דחלב ואפילו למאן דלית ליה איסור חל על איסור כלל אמרינן נמי דטמאים מצטרפין מהאי טעמא [וע"ע תוס' חולין נו: ד"ה ור' יהודה]: **ואפילו** שנים והוא · וא"ת ומאי חידוש הוא בשנים יותר מבעשר כיון דבשנים [והוא] איכא כזית וי"ל דקמ"ל רבותא טפי דכיון דעתה כשהוא חי שלם משלימו לכזית אע"פ שאם היה מרוסק כמו האחר לא היה משלימו לכזית אבל בט' נמלים דאיכא סגי אפילו נתרסקו כולם היה משלים שיש מהם הרבה: **ולא** פליגי הא ברברבי הא בזוטרי · פי' ברברבי אחד והוא ולא ידענא (ז) כיון דנחית להכי לימא בחד לבד לוקה שם משום בריה ומשום כזית נבלה ושמא לא שכיח דבחד איכא כזית:

ורבנן

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"א מהל' מתנות עניים הל' ב סמג לאוין רפד:

לה ב מיי' שם הל' ג והלכה ס:

לו ג מיי' פי"ז מהל' שבועות הלכה ח סמג לאוין רמא טוש"ע י"ד סי' רכח סעיף כא:

[נ"ל בלא הדירה מהרש"א]

גירסת רש"א שפיר לתרווייהו כו'

לז ד מיי' פ"ב מהל' מאכלות אסורות הל' יד סמג לאוין קלב טוש"ע י"ד סי' פד סעיף ו:

[וכ"כ הערוך בערך ביניתא בשם השאלתות ודע דבשאלתות שלפנינו לא מצאתי]

לח ה מיי' שם הל' כג [וכרב אלפס חולין סוף פ"ג וביאור ארוך בזה דף רפב.]:

לט ו מיי' שם הל' כד:

מ ז מיי' שם פי"ז הל' לא ופי"ד מהל' דעות הל' א סמג לאוין קמח טוש"ע א"ח סי' גג סעיף ב בהג"ה וסי' ג סעיף יז [וכרב אלפס ברכות פרק ג דף טו:]:

מא ח מיי' שם הל' כט סמג שם טוש"ע י"ד סי' קטז סעיף ו [וכרב אלפס שם]:

מב ט מיי' פ"ב מהל' מאכלות אסורות הלכה כה:

מג י מיי' שם פ"י הל' כ:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומשכחת לה: (ב) תוס' ד"ה (בע"א) התם וכו' בהדירה וגזלה והשבת העבוט אבל קשה דמשמע דמקשה פריך אף לר"ל מדנקט קיימו ולא קיימו וי"ל דלא פריך אלא לר' יוחנן אבל לר"ל אתא שפיר וקיימו נקט אגב גררא כצ"ל: (ג) ד"ה ביניתא וכו' דאף על גב דהיכא דנמצא במים וכו' דאי הוה במים הוה טהור: (ד) ד"ה ריסק וכו' חד כזית חייב וכו' דהא ליתא דכיון דנמלה: (ה) בא"ד ואכל חד כזית מינייהו וכו' אחד שלם משום דאיכא: (ו) בא"ד ואע"ג שאין בו לא איסור כולל: (ז) ד"ה ולא וכו' דכיון דנחית:

גליון הש"ס

גמ' אכל פוטיתא. עיין מ"ק דף ב ע"ב תוס' ד"ה חייב: רש"י ד"ה משום כזית נבילה שכשבולעו הוא מת. עיין חולין דף קב ע"ב ברש"י ד"ה בחיי ואולי י"ל דנמלה זוטרא מיותיה ומת בשעת הבליעה אבל צפור אלים חיותיה:

מסורת הש"ס

ב"ק לד. סנהדרין פח. תמורה ו.

גיטין לו. [בכורות מו.]

[נ"א אבל]

פסחים כד. עירובין כח.

[נ"א רבה]

[נ"א רבה] [בדפו"י הגי' רב יוסף אמר ר' יוחנן]

יבמות סו.

[נדרים פד. ע"ש]

נדרים פד. דמאי פ"ד מ"ג

תורה אור

*קורא את השם ואינו צריך להפריש מאי לאו בהא קא מיפלגי דמר סבר ודאי טובלו ומר סבר ודאי אינו טובלו אמר ליה אביי אי הכי אדמיפלגי בספיקו ליפלגו בודאי אלא דכולי עלמא ודאי טובלו והכא בהא קא מיפלגי מר סבר לא נחשדו עמי הארץ על מעשר עני של דמאי כיון דממונא הוא אפרושי מפריש ורבנן סברי כיון [א] דטריחא ליה מילתא [ב]לא מפריש: כמה יאכל מן הטבל וכו': אמר רב ביבי אמר רבי שמעון בן לקיש מחלוקת בחטה אבל בקמח דברי הכל כזית ורבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש כמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו תנן אמר להם ר' שמעון אי אתם מודים לי באוכל נמלה כל שהוא שהוא חייב אמרו לו מפני שהיא כברייתה אמר להן אף חטה אחת כברייתה חטה אין קמח לא לדבריהם קאמר להו לדידי אפילו קמח נמי אלא לדידכו אודו לי מיהת דחטה אחת כברייתה ורבנן [ג]בריית נשמה חשובה חטה לא חשובה תניא כותיה דרבי ירמיה *רבי שמעון אומר כל שהוא למכות לא אמרו כזית אלא לענין קרבן: **מתני'** האוכל בכורים עד שלא קרא עליהם [ד]קדשי קדשים חוץ לקלעים [ה]קדשים קלים [ו]ומעשר שני חוץ לחומה [ז]השובר את העצם בפסח הטהור ה"ז לוקה ארבעים אבל *המותיר [ח]בטהור [ט]והשובר בטמא אינו לוקה ארבעים *הנוטל אם על הבנים *רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכמים אומרים [כ]משלח ואינו לוקה [ל]זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה: **גמ'** אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתאה אבל חכמים אומרים *[ל]בכורים הנהה מעכבת בהן קריאה אין מעכבת בהן ולימא זו דברי רבי שמעון סתימתאה הא קא משמע לן דרבי עקיבא כרבי שמעון סבירא ליה מאי ר' שמעון *דתניא °ותרומת ידך אלו בכורים אמר רבי שמעון מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר הקל ומה מעשר הקל אוכלן חוץ לחומה לוקה בכורים לא כל שכן הא לא בא הכתוב אלא לאוכל מבכורים עד שלא קרא עליהן שהוא לוקה °ונדבותיך זו תודה ושלמים אמר רבי שמעון מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר הא לא בא הכתוב אלא [מ]לאוכל בתודה ובשלמים לפני זריקה שהוא לוקה °ובכורות זה הבכור אמר ר' שמעון מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה ק"ו ממעשר אם לפני זריקה ק"ו מתודה ושלמים הא לא בא הכתוב אלא [נ]לאוכל מן הבכור אפי' לאחר זריקה שהוא לוקה °בקרך וצאנך זו חטאת ואשם אמר רבי שמעון מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר אם לפני זריקה קל וחומר מתודה ושלמים אם לאחר זריקה קל וחומר מבכור הא לא בא הכתוב אלא [ס]לאוכל מחטאת ואשם אפילו לאחר זריקה חוץ לקלעים שהוא לוקה °נדריך זו עולה אמר ר"ש מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה ק"ו ממעשר אם לפני זריקה קל וחומר מתודה ושלמים אם לאחר זריקה ק"ו מבכור אם חוץ לקלעים קל וחומר מחטאת ואשם הא לא בא הכתוב אלא

דברים יב | שם | שם | שם | שם

רש"י

קורא ואין צריך להפריש · דכיון שקרא עליו שם יצא הכרי מתורת טבל ושאר המעשרות הוא צריך להפריש על כרחך לפי שצריך להפריש ממעשר ראשון תרומת מעשר וליתנה לכהן שהיא במיתה לזרים ומעשר שני צריך להעלותו לירושלים ולאכלו: רבנן סברי ודאי טביל · לפיכך ספיקו צריך להוציאו מידי ספק טבל: לא נחשדו · דממונא הוא אין בו איסור אכילה אלא גזל עניים ואיהו לגזל עניים לא חייש: אפרושי מפריש ליה · לאפקועי טיבליה נהי דמעשר ראשון לא מפריש דסבר אי מפרישנא ליה בעינא לאפרושי תרומת מעשר מיניה שהוא במיתה וטותנה לכהן ומעשר שני נמי אי מפרישנא ליה בעינן אסוקיה ומיכליה בירושלים: מחלוקת בחטה · שהיא כברייתה: כך מחלוקת בזו · דקסבר ר' שמעון בכל האיסורין כל שהוא למכות ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן על שגגת כרת והלכה למשה מסיני היא: **מתני'** עד שלא קרא עליהן · ארמי אובד וגו' ובגמרא יליף היכן הוזהר: קדשי קדשים חוץ לקלעים · או שאכל קדשי קדשים בזמן משכן חוץ לקלעים ובגמרא מפרש היכן מוזהר: קדשים קלים · חוץ לחומה אזהרתיה מלא תוכל לאכול בשעריך וגו' וכן מעשר שני ובגמרא פריך מעשר שני (א) תנא ליה לעיל מעשר שני והקדש שלא נפדו והיינו שאכלו חוץ לחומה בלא פדיון: המותיר בטהור אינו לוקה · כדאמר לעיל בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה כו': השובר · עצם בטמא כדאמרינן בפסחים (דף פג·) ועצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול: לוקה ואינו משלח · קסבר שלח מעיקרא משמע ואין כאן לאו שניתק לעשה דלאו"ג דכתיב שלח תשלח אחר לא תקח לאו למימרא דאם לקחת שלח אלא לא תקח אלא שלחנה קודם לקיחה: וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה · קסברי שלח אחר לקיחה משמע ולאו שניתק לעשה הוא: **גמ'** זו דברי ר' עקיבא · מתניתין דקתני בכורים קרייה מעכבא בהו ר' עקיבא היא שהיה רגיל רבי לסתום דבריו במשנה בסתם בכמה מקומות והכי שמיע ליה לר' יוחנן דאית ליה לר' עקיבא קרייה מעכב' בכורים: הנחה · לפני המזבח מעכבת בהן דשנה בה קרא (דברים כו) והניחו לפני וגו' (שם) והנחתו לפני וגו': ולימא זו דברי ר' שמעון · דהוי ליה לאיתויי סייעתא למילתיה *ממתניתין דלקמן דשמעינן לר' שמעון בה דאית ליה כי מתניתין דקרייה מעכבא בהו: מאי ר' שמעון · היכא שמעינא ליה דאמר הכי: ותרומת ידך · סיפיה דהאי קרא הוא לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדר ונדבותיך ותרומת ידך ודריש ר' שמעון לקרא מסיפיה לרישיה דאי הוה דריש ליה מרישיה לסיפיה לא מדריש ליה כי האי גוונא ולקמיה מפרשינא ליה: תרומת ידך אלו בכורים · דכתיב (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך: אם לאוכל · בכורים חוץ לחומה לאסור כדמשמע קרא לא תוכל לאכול בשעריך וגו': קל וחומר ממעשר הקל · שהרי כתיב בתחלת המקרא מעשר דגנך ולקמיה מפרש מאי חומר דבכורים ממעשר: עד שלא קרא עליהן · ארמי אובד אבי דאם אינו ענין חוץ לחומה תנהו ענין לאיסור אחר הראוי להם: לפני זריקה שהוא לוקה · דאם אינו ענין חוץ לחומה תנהו ענין לכך שזהו איסור החמור שאתה יכול לתתו לענין לאו שאין בו אזהרה מפורשת במקום אחר אלא עשה בלבד (שם יב) ודם זבחיך ישפך והדר והבשר תאכל: קל וחומר מתודה ושלמים · ולקמיה מפרש מאי חומריה דבכור מתודה ושלמים: אפילו לאחר זריקה שהוא לוקה · אם זר הוא שאין הבכור נאכל אלא לכהנים וזו היא אזהרתו ובמקום אחר עשה הוא דאשכחן בה אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך וגו' (במדבר יח): אם לאוכל לאחר זריקה. והוא זר קל וחומר מבכור ולקמיה מפרש מאי חומרא דחטאת מבכור: חוץ לקלעים · ואזהרת עשה מצינו בה במקום אחר (ויקרא ו) במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד:

תוספות

ורבנן בריית נשמה חשובה חטה לא חשובה · תימה דבפרק גיד הנשה (חולין דף צו· ולט: ושם) אמרינן שאני גיד דבריה הוא ולא בטיל ואע"ג דלית ביה נשמה וי"ל דהכי קאמר שאני גיד דבריה הוא וכיון דאתיא מבריית נשמה שפיר הויא בריה ולא נראה דהא נבלה דקא אתי מבריית נשמה ואעפ"כ לא הויא בריה אלא על כרחך הטעם תלוי דכל שאובד שמו כשנחתך הוי בריה וניחא מנבילה שאינו אובדת שמה שלפעמים אף כשנחתכה קורין אותה נבילה ולכך לא הוי בריה אבל גיד אובד שמו על ידי שנחתך אבל ק"ק לי *מאי קאמר הכא בריית נשמה חשיבא ליה *לימא דלדבריו דר"ש (ב) אמרי לדידן אפילו נמי אית ביה נשמה לא הוי בריה אלא לדידך דבריה הוא אודי לי מיהא דכיון דליכא נשמה דבטלה: דלמאי

מד א מיי' פ"ט מהל' מעשר הלכה ג:
מה ב מיי' שם הל' א:
מו ג מיי' פ"ב מהל' מאכלות אסורות הל' כא סמג לאוין קלב טוש"ע י"ד סי' ק סעיף א:
מז ד ה מיי' פי"א מהל' מעשה קרבנות הל' ה סמג לאוין שכה:
מח ו מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' ה סמג לאוין רסד:
[וע"ע בתוס' חולין צו. סד"ה מ"ט דרבנן]
רש"א ז"ל
מט ז מיי' פ"י מהל' קרבן פסח הל' א סמג לאוין שכו:
נ ח מיי' שם הל' יא:
נא ט מיי' שם הל' א:
נב י מיי' פי"ג מהל' שחיטה הל' א סמג לאוין רסה טוש"ע י"ד סי' רנב סעיף ו:
נג כ מיי' שם הל' ב ופט"ז מהל' סנהדרין הל' ד ופי"ח הל' ב ופ"א מהל' נערה הלכה ז ופ"א מהל' מתנות עניים הל' ג:
[חולין קמא. לעיל טז.]
[עי' בתוספתא פ"ד]
נד ל מיי' פ"ג מהל' בכורים הל' ג והל' ד סמג לאוין רס:
נה מ מיי' פי"א מהל' מעשה קרבנות הל' ד סמג לאוין שכד:
נו נ מיי' פ"א מהלכות בכורות הל' טז סמג לאוין שמג:
נז ס מיי' פי"א מהל' מעשה קרבנות הל' ה סמג לאוין שכה:

נזיר ד. שבועות כא: כה. מעילה יח.
שבועות ג: פסחים פג. פד.
לקמן יח:
חולין קכ: פסחים לו: [יבמות עג: מעילה טו:]
נ"ל ממתניתא

הגהות הב"ח
(א) רש"י ד"ה קדשים וכו' מעשר שני הא תנא: (ב) תוס' ד"ה ורבנן וכו' דלדבריו דר"ש קא אמרי וכו' אודי לן מיהא:

הגהות הגר"א
[א] גמ' דטריחא. נ"ל דסניא:

אלא [א]לאוכל מן העולה לאחר זריקה אפילו בפנים שהוא לוקה אמר רבא דילידא אימיה כר"ש תיליד ואי לא לא תיליד ואע"ג דאית להו פירכא מאי חומרא דבכורים ממעשר שכן [ב]אסורים לזרים אדרבה מעשר חמור שכן [ג]אסור לאונן ומאי חומרא דתודה ושלמים ממעשר שכן טעונין מתן דמים ואימורין לגבי מזבח אדרבה מעשר חמור שכן [ד]טעונין כסף צורה ומאי חומרא דבכור מתודה ושלמים שכן קדושתו מרחם אדרבה תודה ושלמים חמורים שכן טעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק ומאי חומרא דחטאת ואשם מבכור שכן קדשי קדשים אדרבה בכור חמור שכן קדושתו מרחם ומאי חומרא דעולה מחטאת ואשם שכן כליל אדרבה חטאת ואשם חמירי שכן מכפרי וכולהו חמירי מעולה דאית בהו שתי אכילות אלא מאי דילידא אימיה כרבי שמעון דלמאי דסבירא ליה לדידיה מסרם ליה לקרא ודריש ליה וכי מזהירין מן הדין הא *אפילו למאן דאמר עונשין מן הדין אין מזהירין מן הדין איסורא בעלמא והאמר רבא זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה לרבי שמעון לוקה חמש חמשה איסורין הוו והא אנן תנן אלו הן הלוקין אלא

לאוכל עולה · אפי' לאחר זריקה ואפי' כהן שהוא לוקה ואזהרת עשה אשכחן בה בעלמא (ויקרא א) וערכו בני אהרן וגו' כליל היא ולא לאכילה: דילידא אימיה כר' שמעון תיליד: כל שאמו יולדת תבקש רחמים יהי רצון שיהא כר' שמעון: ואע"ג דאית ביה פירכא · למילתיה כדמשכא פירכא בכולהו ואזיל: בכורים · מותרים לאונן לר' שמעון ביבמות בפרק הערל (דף עג:): אונן · יום מיתת מתו: טעון כסף צורה · לפדיונו דכתיב (דברים יד) וצרת הכסף בידך דבר שיש עליו צורה: בכור אינו טעון לא סמיכה ולא נסכים · כדתנן במנחות בפ' שתי מדות (דף צב:). אלא מאי היא דילידא אימיה כו' · הואיל ואית פירכא למילתיה מהו שבחו: דלמאי דסבירא ליה מסרס לקרא ודריש ליה · לפי דעתו שהחומרים שהוא מוצא בתוכו שהוא מוצא חמורים נראין לו חומר סרס את המקרא לדורשו בהפך למצוא איסורין שמצא שאם דרשו כסדרו לא היה יכול ללמוד ממנו האיסורין הללו בכל אחד ואחד שאם דרש תחלה ובכורות זה הבכור וכי מה בא ללמדנו אם לאוכלו חוץ לחומה ק"ו ממעשר אם לאוכל לפני זריקה ק"ו מתודה ושלמים אין זה נכון שעדיין לא מצאו בתודה ושלמים ועל כרחו היה צריך לומר הא לא בא הכתוב אלא לאוכל מן הבכור לפני זריקה שהוא לוקה ומעתה אין לו אזהרה לאוכל ממנו לאחר זריקה והוא זר וכן בכולן זה אחר זה: וכי מזהירין מן הדין · דקאמר אם לאוכלו חוץ לחומה קל וחומר ממעשר כו' ותו אם לפני זריקה קל וחומר מתודה דלמא כולהו חוץ לחומה אתו ודקאמרת קל וחומר אין מזהירין מן הדין ואין כאן אם אינו ענין: ואפי' למאן דאמר כו' · דהא ר' יצחק דאית ליה באחותו בת אביו ובת אמו עונשין מן הדין וגבי אזהרה איכא קרא יתירא: איסורא בעלמא · האי דקא מייתי בכולהו אזהרה בק"ו לאיסורי בעלמא קאמר ולא למלקות: זר שאכל מן העולה כו' · דוקא זר קאמר ואע"ג דכהן לגבי עולה זר הוא הכא זר דוקא קאמר דאי כהן בצר ליה חד לאו דהא חמש דקאמר חד משום חוץ לחומה דאתי בקל וחומר ממעשר וחד משום לפני זריקה דאתי בקל וחומר מתודה ושלמים וחד משום זר גמור אפי' לאחר זריקה דאתי בקל וחומר מבכור וכ"ש לפני זריקה וחד משום אוכל חוץ לקלעים דאתי בקל וחומר מחטאת ואשם וחד משום אוכל עולה ואפילו כהן ובתוך הקלעים וכל שכן זר חוץ לקלעים וחוץ לחומה אלמא לוקה חמש: מאי חמשה איסורים · קאמר ולא ללקות עליהן: והאנן תנן אלו הן הלוקין · וקתני בכורים ואוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים: קרא

דלמאי דסבירא ליה לדידיה מסרם ליה לקרא ודריש ליה · דאילו היה דורש המקרא כסדרו לא היה נפקא ליה מקרא כדדרים השתא כדפ"ה ואם תאמר אכתי אמאי מסבא לר' שמעון בכך אדרבה קשה מנלן למדרש הכי ולסרוסי לקרא ויש לומר דשפיר קדריש דעל כרחך בכור לא אתא לקודם זריקה אע"פ שנכתב קודם לתודה (א) דמכל מקום אי להכי אתא ליפתיק מיניה וילפינן ליה שפיר מתודה שנכתב בסוף כך נראה למשי"ח וכדפירש בתוספות דעל כרחך תודה אתיא לקודם זריקה דאיסורא אחרינא ליכא לאוקמא בה דליכא לאוקמי (ב) *(בה) אחר זריקה דשרי לזרים והלכך ליכא למימר דמוקמינן בכור שנכתב קודם לפני זריקה דאתי בקל וחומר מתודה (ג) וכולהו דמסתבר דהא מכל מקום על כרחך צריך לאוקמי תודה לפני זריקה אע"ג *דחד לד חמור הוא אבל עולה מכל מקום לא אתא אלא להכי כדפירש ואם כן סוף סוף משמע (ד) בבכור: איסורא בעלמא · איתא בכולהו (ה) הא דמרבה אזהרה לכל חד וחד והוי בדבר חדש היינו איסורא בעלמא אבל עיקרא דמלקות דכל חד וחד אתא חוץ לחומה ואתי ק"ו דר' שמעון ומגלה בכולהו איסור בכל חד וחד בחדש בבכורים עד שלא קורין ובתודה עד שלא זרק ואם תאמר ומנלן לר' שמעון לפרושי איסור חדש בהו הא צריכא למלקות חוץ לחומה ומאי קאמר בבכורים חוץ לחומה קל וחומר ממעשר אלא לא בא הכתוב אלא לאוכל עד שלא קרא עליהן הא שפיר אילטריך למלקות דחוץ לחומה וכן לכולהו ויש לומר דמסתברא ליה לר' שמעון דכל קרא אתא לשני דברים לאיתויי איסור חדש וגם לאיתויי נמי למלקות חוץ לחומה והכי קאמר אם נלמדנו בבכורים איסור לחוץ לחומה הרי קל וחומר ממעשר אלא לאורויי איסור דעד שלא קרו וגם נמי אתו למלקות לחוץ לחומה והא דקתני בתודה ושלמים אלא לאוכל לפני זריקה לוקה לאו דוקא לוקה אלא איסור בעלמא ובכולהו לוקה לאו דוקא ופריך והא אמר רבא זר שאכל מן העולה לפני זריקה כו' לר' שמעון לוקה חמש חד משום חוץ לחומה דאתי בקל וחומר ממעשר וחד משום לאו דלפני זריקה כו' אלמא דר' שמעון מלקות קאמר ולא איסורא ומשני מאי חמש איסורי וליכא מלקות אלא באוכל חוץ לחומה גרידא והא אנן תנן אלו הן הלוקין פירש הקונטרס וקתני בכורים עד שלא קרא עליהן וקדשי קדשים חוץ לקלעים מה שהזכיר בקונטרס קדשי קדשים קשה דמזה לא משני מידי כדפירש הקונטרס גופיה במסקנא לכ"ג לפרש דהש"ס לא פריך אלא מבכורים דמקדשי קדשים לא פריך הש"ס דהתם איכא אזהרה כמו שאפרש מבשר בשדה טרפה כדפי' הקונטרס בסמוך (ו) אבל מקדשים קלים לא פריך הש"ס דהתם עיקר מלקות איכא מפשטיה דקרא בלא שום ייתור מכדי כתיב והבאתם שמה לכתוב לא תוכל לאוכלם וקאי אקרא דלעיל שהם מפורשים בו הלכך לאוכל חוץ לחומה לקי לא (ז) בעי קרא שהרי כולן מפורשים בו ולכך לא הוי לאו שבכללות מהדר פרושי בכל חד למה לי שמע מינה ליחודי לאו לכל חד וחד כאילו כתוב בכל אחד פעם שניה לאו דחוץ לחומה וכיון דאינו ענין לו תנהו ענין לדבר אחר הלכך בכורים לאוכל עד שלא קרא עליהן אתא וכן לכל חד וחד למילתיה לדבר חדש ואם תאמר בכל הקדשים הכתובים בכאן דייך אם תתן הלאו ענין למלקות לפני זריקה בכולן חוץ מבכורים אע"ג דילפינן מקל וחומר אין מזהירין מן הדין דבשלמים ותודה ע"כ צריך לאוקומי קודם זריקה דלא שייך בהו איסור דבכורים ופרש"י אין הכי נמי דהא (ח) דפטרינן לכולהו אילטריך באוכל לפני זריקה והא דר' שמעון מפרש לבכור לאזהרה לאוכל אחר זריקה איסורא קאמר מחטאת ואשם דתני חוץ לקלעים לוקה היינו משום בשר בשדה טרפה לא תאכלו הוא דנפקא כדלקמן ולוקה חמשה דאמר רבא חמש איסורי קאמר וצריך לומר הכא כדפרישית לעיל דרמינן ליה לר"ש דבכור אתי לאזהרה דאיסורא לאחר זריקה והא אילטריך ללקות לאוכל *[חוץ לחומה לפי'] שאין עונשין מן הדין אלא משמע ליה דלאו דבכור ודכולהו אתו לשני דברים אחד לאיסור ואחד למלקות לפני זריקה ולכך אמר ר"ש דלאו דבכור לא הוצרך לאיסור לפני זריקה דמקל וחומר דתודה למדנו אלא איסור דלאחר זריקה וכן בחטאת ועולה ע"כ וטובא קשה דמנא ליה הא לר"ש דאזהרה דכל חדא אתו משום איסור ומלקות דהא אזהרה דבכורים לא אתי אלא למלקות בבכורים דעד שלא קרא ולשום איסור חדש לא אתי ותודה נמי לא אתי אלא למלקות דלפני זריקה ומגליה דאיך אתו בשביל איסור חדש דבכל חד אימא דלא אתי אלא משום מלקות דלפני זריקה גרידא ותו מאי קאמר בתודה ובכולהו אי לחוץ לחומה קל וחומר ממעשר היה לו לומר דמגופיה (ט) אתא דמאי למכתב לא תוכל לאוכלם דבשביל זה לא היה לו למהדר ולפרש ועוד קשה לגירסא דר"ש דאמר אלא לאוכל מבכור אחר זריקה שלוקה ואינו אלא איסור בעלמא ועוד קשה דכיון דהא דמרבינן איסורין (י) בעלמא הוא כדפירש

הקונטרס

נח א מיי' פי"א מהל' מעשה קרבנות הל' א סמג לאוין שכא:

נט ב מיי' פ"ג מהל' ביכורים הל' א:

ס ג מיי' פ"ג מהל' מעשר שני הל' ה סמג לאוין רסד:

סא ד מיי' פ"ד מהל' מעשר שני הל' ט:

נ"ל בזר וכ"א ברש"א

גירסת רש"א דייתד הוא אבל עולה וא"כ סוף סוף כו'.

[זבחים קו: ענין עונשין מן הדין עי' עוד בסנהדרין נד: וש"נ]

גי' רש"ל וגי' רש"א וכ"י לפני זריקה

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דלמאי וכו' קודם לתודה דאי להכי כצ"ל ותיבת דמכל מקום נמחק: (ב) בא"ד דליכא לאוקומיה לאחר זריקה דהא שרי לזרים כצ"ל ותיבת בה נמחק: (ג) בא"ד בקל וחומר מתודה והכי מסתבר דהא: (ד) בא"ד סוף סוף משמע דבבכור אתא לאחר זריקה הס"ד: (ה) ד"ה איסורא כו' בכולהו פי' הא דמרבה וכו' בכל חד וחד בדבר חדש בבכורים עד שלא קרא ובתודה: (ו) בא"ד כדפי' הקונטרס בסמוך ומקדשים קלים נמי לא פריך כצ"ל ותיבת אבל נמחק: (ז) בא"ד חוץ לחומה לא צריך קרא שהרי כולן כצ"ל ותיבת לקי נמחק: (ח) בא"ד אין הכי נמי דהא דדרשינן לכולהו אילטריך לאוכל לפני וכו' וחטאת ואשם דקתני חוץ לקלעים: (ט) בא"ד דמגופיה דקרא אתא דמאי:(י) בא"ד ועוד קשה דכיון דהא דמרבינן איסורין דבעלמא הוא דקאמר כדפי' הקונטרס למה לי תיפוק ליה דבכל חד וחד נכתוב קרא לאיסור כדפי' הקונטרס לעיל כצ"ל וכ"ב פי' דאיכא בכל חד עשה דתודה שמעינן מקרא ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל ובכור כתיב אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך גו' וכן בחטאת ואשם ועולה כדפרש"י בעמוד זה:

אלא קרא יתירא הוא מכדי כתיב °והבאת שם ואכלת לפני ה׳ אלהיך במקום וגו׳ לכתוב רחמנא לא תוכל לאוכלם מיהדר מפרש בהו רחמנא למה לי אלא ליחודי להו לאוי לכל חד וחד גופא אמר רבא זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה לרבי שמעון לוקה חמש ולילקי נמי משום °וזר לא יאכל כי קדש הם *הני מילי היכא דלכהנים חזי הכא דלכהנים נמי לא חזי ולילקי נמי משום °ובשר בשדה טרפה לא תאכלו *כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר הני מילי היכא דבפנים חזי הכא דבפנים נמי לא חזי ולילקי נמי כדר׳ אליעזר *דאמר ר׳ אליעזר °לא יאכל כי קדש (הוא) כל

דברים יב | שמות כט | שם כב | שם כט

רש״י

קרא יתירא הוא. האי קרא דלא תוכל בגויה דמכדי כתיב לעיל מיניה והבאתם שמה וכולהו בהאי קרא כתיבי ליכתוב בתריה לא תוכל לאכלם בשעריך אם על חוץ לחומה בא להזהיר ולאו שבכללות לא הוי כיון דאכולה קאי הוי לאו אכל חד וחד והיכי דמי לאו שבכללות כגון תורה אור לא תאכל כי אם נא אם וכגון מכל אשר יעשה מגפן היין וגו׳ (א) למיהוי לאו באנפיה נפשיה: הכי גרסינן מיהדר פרושי בכל חד למה לי ש״מ לייחודי לאו לכל חד וחד. כאילו חזר וכתב בכל אחד לאו דחוץ לחומה וכיון דאינו ענין לו תנהו ענין לדבר אחר (ב) הלכך בבכורים לאוכל עד שלא קרא עליהן אתא ואיך כל חד וחד למילתיה אתא וא״ת בכל הקדשים הכתובים כאן דייך אם תתן את הלאו ענין לאוכל לפני זריקה בכולן חוץ מבכורים אין הכי נמי ומתניתא דקתני לוקין באוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים מובשר בשדה טרפה לא תאכלו נפקא כדלקמן ולוקה חמש דקאמר רבא חמשה איסורי קאמר: ה״ג ולילקי נמי משום וזר לא יאכל. דכתיב במלואים (ג) ומדכתיב כי קדש הם ונתן טעם לדבר לפי שהם קדשי קדשים להזהיר את הזר על כל קדשי קדשים: דחזי לכהן. כדכתיב רישיה דקרא ואכלו אותם אשר כופר בהם: כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר. מבשדה יתירא קא דייק כשדה שאין בו מחיצות ולמדנו מכאן קדשי קדשים חוץ לקלעים ועובר שהוציא את ידו בשעת שחיטת אמו: בא

תוספות

הקונטרס למה לי תיפוק ליה דכל חד וחד נדמו לאיסור כדפירש (הקונט׳) לעיל במילתיה דר׳ שמעון מיהו יש לומר דאיסורא (ד) לאו לא אשמועינן אלא מהכא כך נראה למשי״ח אבל מכל מקום קושיות אחרות קשו שפיר לכן נראה לפרש איסור בעלמא פירוש איסור דחוץ לחומה ילפינן מקל וחומר דמעשר אע״ג דמלקות לא אשמועינן מקל וחומר דאין מזהירין מן הדין מכל מקום כיון דאיסורא שמעינן כבר באוכל חוץ לחומה טוב לי להעמיד לאו בדבר אחר שיהיה בו חידוש יותר שלא מצינו עדיין איסור לאו כגון בכורים עד שלא (ה) קראו עליהם ובכל חד וחד למילתיה כדאמרי׳ בעלמא* כל היכא דאיכא למידרש דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירי דלא דמי להא דפריך פרק כל שעה (פסחים דף כד. ושם) ודלמא לייחודי (ו) לאו באפי נפשי׳ הוא דודאי טפי אית לן לאוקומיה אנפשיה מלומר תנהו לענין שאר איסורין שבתורה אבל (ז) כל חד בנפשיה מוקמינן ליה והשתא ניחא דקתני בברייתא תנהו ענין לאוכל בכורים עד שלא קרא עליהן דלוקה וכן כולם והאמר רבא זר שאכל העולה לפני זריקה לוקה חמש והלא אין מלקות אלא ללאו חדש ומה שבא לחדש בעולה היינו כהן האוכל ממנו לאחר זריקה ומסיק (ח) לה חמשה איסורי והא אנן תנן אלו הן הלוקין וקתני קדשים קלים ומעשר שני חוץ לחומה אלמא בתודה ושלמים דחוץ לחומה לקי ולדידך הא אוקימנא הלאו לפני זריקה אלא קרא יתירא הוא מכדי כתיב והבאתם שמה (ט) דאהדר ומפרש בכל חד למה לי שמע מינה לייחודי לאו בכל חד וחד כלומר לכתוב לא תוכל לאוכלם והזהרה מגיתו כדסלקא דעתיה עד השתא דמוקמי איסור חוץ לחומה בכל חד מקל וחומר דמעשר ועיקר הלאו דבכל חד וחד למלקות בדבר חדש הוא דקאתי בכל חד והשתא דחזר ומפרש בכולהו לייחודי לאו בכל חד וחד כלומר לגלויי לו למלקות באיסור דחוץ לחומה בכל חד וחד והשתא איכא שני מלקיות בכל חד וחד (י) מחוץ לחומה מקרא אתיא ומלקות בדבר חדש כמו שאנו מעמידין בו עיקר הלאו בקרא קמא אבל מה שבכור למד מתודה וחטאת משתיהן ועולה משלשתן הנהו לאיסור ולא למלקות דלא מהני הייתור אלא לגלויי לאיסור לחוץ לחומה דילפינן כולהו מקל וחומר למעשר לומר דמלקות נמי איכא ולוקה חמש דקאמר רבא לאו חמש מלקות והכי קאמר בסוגיא [כדפרש״י] ואם תאמר ומעשר גופיה אמאי הדר ופרט ביה ויש לומר דמעשר צריך על כרחך לכתוב בהדיא והא דקאמר (כ) לא תוכל לאוכלם אשארא דהא ודאי אי לא כתיב מעשר בהדיא ולא כתיב אלא לא תוכל לאוכלם לא הייתי דורש דבר חדש דודאי אין (ל) בכאן ייתור לומר מה בא זה ללמדנו מקל וחומר דמעשר שהרי אין אריכות דקרא יותר משאם היה מפרש מעשר לבדו ומיהו קשה למשי״ח דא״כ היכי ילפינן כולהו איך מתודה לענין לפני זריקה וכן (מ) בבכור הא ליכא שום ייתור אריכות לשון דהא כולהו נפקי בחדא מלא תוכל לאוכלם אלא ודאי צריך לומר דכיון דכולן מפורשים בקרא דלעיל והבאתם שמה וגו׳ כי הדר כתיב לא תוכל לאוכלם הרי כאילו נפרשו כולם בההוא לאו ושפיר גמיר חד מחבריה בקל וחומר כאילו נכתב בהדיא ומכל מקום לא קשה (נ) קושיא שפריך מעשר גופיה אמאי הדר לפרוט ביה דאיכא למימר דאגב איך כתביה כדאמרינן (ב״ק דף סד:) פרשה שנאמרה ונשנית בשביל דבר חדש שנתחדש ועוד דע״כ ה״א ליכא במעשר לאו בחוץ לחומה מדפרים באיך ושייר במעשר דהא השתא לא תוכל לאוכלם לא קאי אעיקרא ור״י מפרש לייחודי לאו לכל חד וחד דלהכי הייתור לגלויי לן דעל כל איסורין שאנו שומעים בכולן מקלים וחמורים הללו שבכולן יש חיוב מלקות ולפי זה לוקה ה׳ דקאמר רבא לוקה ה׳ ממש וקשה דא״כ מאי פריך בסמוך ולילקי משום דר״א וכו׳ ליפני דהא (ס) ר״א לאו שבכללות הוא ואין לוקין עליו דהכי אמרינן פרק כל שעה (פסחים דף מא:) ורבא קא חשיב מלקות ויש לומר דאה״כ דמצי לשנויי הכי אלא עדיפא מיניה משני דלא שייך הכא. כלל הותו לאו וא״ת לפי׳ שפירש והא תנן אלו הן הלוקין דפריך מהא דתנן קדשים קלים חוץ לחומה (ע) ולילקי ליפני דמלקות חוץ לחומה מטעם ובשר בשדה טרפה כיון שילא חוץ למחיצתו נאסר ואומר הר״י דקים ליה להש״ס דטעמא דמתניתין דמחייב (פ) חוץ לחומה לאו מהאי קרא דאם כן ליתני קדשי קדשים שילאו חוץ מן הקלעים וקדשים קלים והוי משתמע דמכיון שילאו חוץ לחומה נאסרו אפילו חזר ואכלם בפנים לוקה עליהן כדאיתא בפרק בהמה המקשה (חולין דף סח: ושם) והשתא דקתני חוץ לחומה משמע שיש מלקות מטעם שאדם האוכלו עומד חוץ לחומה והיינו מקרא דלא תוכל לאכול בשעריך וק״ק בברייתא דמוקי רבי שמעון בקרך ולאכך חוץ לקלעים תיפוק לי מקרא דובשר בשדה טרפה וגו׳ וכן ברים בהמה המקשה (שם) דקאמר לפי שמלינו במעשר שאם יצא חוץ למחילה וחזר דמותר מדכתיב לא תוכל לאכול בשעריך בשעריך הוא דלא תיכול הא יצאו חוץ *לקלעים מותרין וקשה דהא חטאת ואשם נמי כתיבי בהאי קרא ואפילו הכי יצאו וחזרו אסורין ופירש ריב״א דודאי גבי חטאת ואשם הכי אמר קרא לא תוכל לאכול בשעריך (אלא) כ״א תוך הקלעים אבל מעשר ובכורים אמרינן בהאי פירקא דלית ביה לאו עד שיראו פני הבית וקאמר לא תוכל [לאכול] בשעריך משמע בשעריך ודאי לא תיכול אבל אם חזרו ודאי מותרין: **ולילקי** משום זר לא יאכל קדש. רש״י פירש דלא גרסינן ליה משום דההוא בתרומה כתיב ואף כי גמרי חטא חטא מתרומה אפ״ה לא ניחא דסוף סוף ליתיה אלא בשוה פרוטה וישנו *(כמו) אכילה ורבא לא מני אלא אכילת כזית אלא גרס וזר לא יאכל כי קדש הם: **ולילקי** משום ובשר בשדה טרפה לא תאכלו. וקשה אמאי לא אמרי׳ לאו שבכללות (נ) דאמרי׳ בסוף פרק גיד הנשה (שם דף קב: ושם) דאוכל בשר מן החי לוקה משום בשר בשדה שהרי כולל הוא כל חסרון מחילה בין הוציא עובר ידו חוץ לאמו בין הוציא חוץ לחומה דמאי שנא מואם נא אם דתחשוב לאו שבכללות וי״ל דלא חשבינן לאו שבכללות אלא כגון אם נא אם שכולל נא ומבושל וכן כל שבקודש פסול דיוצא וטמא ופסולין אחרים שהן שני שמות אבל הכא שכולל כל יוצא לבד ושם יוצא חדא היא רק דהוי בכמה דרכים לא חשיב ליה לאו שבכללות תדע דהא לאו דנותר נפיק מוטרפת הנותר באש לא יאכל והתם מיניה חזינן נותר דתודה ונותר דקדשים קלים ונותר דקדשי קדשים ולא חשיב לאו שבכללות כך נראה למשי״ח. [וע׳ היטב תוס׳ יומא לו: ד״ה לאו דנבילה וכו׳]:

מסורת הש״ס

[נ״ל והבאתם שמה וגו׳ ואכלתם שם לפני ה׳ אלהיכם וגו׳]

[זבחים פב: חולין סח.]

פסחים כד. מעילה יז: ע״ש [ובמעילה איתא דתניא רבי אליעזר אומר לא יאכל וכו׳]

רש״ל למחיצתן

רש״ל בגלא

עין משפט נר מצוה

סב א מיי׳ פי״א מהל׳ מעשה קרבנות הל׳ ח סמג לאוין שכו:

[פסחים כד:]

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה קרא וכו׳ מגפן היין וגו׳ הס״ד והשאר נמחק: (ב) ד״ה הכי גרסינן וכו׳ תנהו ענין לדבר אחר למיהוי לאו באנפי נפשיה הלכך בבכורים: (ג) ד״ה ה״ג ולילקי וכו׳ דמדכתב כי: (ד) תוס׳ ד״ה (בדף הקודם) איסור וכו׳ יש לומר דאיסורא דלאו לא: (ה) בא״ד עד שלא קרא עליהם וכן בכל חד וחד למילתיה: (ו) בא״ד ליחודי ליה לאו באפי נפשיה הוא דאתא דודאי. נ״ב כלומר לגופיה וה״ג התם בהדיא: (ז) בא״ד אבל הכא כל חד באפי נפשיה מוקמינן. נ״ב כלומר לגופיה ולא לענין שאר איסורין שבתורה: (ח) בא״ד ומסיק חמשה כצ״ל ותיבת לה נמחק: (ט) בא״ד והבאתם שמה מהדר ומפרש: (י) בא״ד בכל חד וחד מלקות לחוץ לחומה מקרא יתירא אתיא וכו׳ עיקר הלאו מקרא וכו׳ ולא מהני הייתור וכו׳ דילפינן לכולהו מקל וחומר ממעשר: (כ) בא״ד והא דקאמר לכתוב לא תוכל לאוכלם: (ל) בא״ד דודאי אין כאן יתור לומר מה בא זה ללמדנו הא אתיא מקל וחומר ממעשר שהרי אין: (מ) בא״ד מתודה לענין לפני זריקה וכן לענין לאחר זריקה מבכור הא ליכא שום ייתור: (נ) בא״ד לא קשה כך קושיא דפריך מעשר גופיה אמאי הדר פרט ביה וכו׳ דע״כ ה״א דליכא במעשר: (ס) בא״ד ליפני דהא דר״א לאו שבכללות וכו׳ מלקות ממש וי״ל דאה״כ דמצי: (ע) בא״ד חוץ לחומה דלקי לשני דמלקות: (פ) בא״ד דמחייב מלקות חוץ לחומה לאו וכו׳ וקדשים קלים שיצאו חוץ לחומה והוי משתמע וכו׳ ואפילו חזר: (צ) ד״ה ולילקי משום ובשר וכו׳ שבכללות הוא דאמרינן וכו׳ חוץ לרחם אמו בין הוציא וכו׳ מאם נא:

עין משפט
נר מצוה

סג א מיי' פי"ח מהל' פסולי מוקדשי' הל' ג:
סד ב מיי' פי"ח מהל' מעשה קרבנות הל' ח סמג לאוין שכו:
[ועי' תוס' יומא לו: ד"ה לאו וכו' ותוס' פסחים כד. ד"ה הא]
סה ג מיי' שם פי"ז הל' ו:
סו ד ה מיי' פ"ג מהל' בכורים הל' יב:
רש"א שיריה כלל והס"ד

הגהות הב"ח

(א) גמ' בכליל תהיה לא תאכל ליתן לא תעשה: (ב) רש"י ד"ה בא הכתוב וכו' דכתיב בנותר. נ"ב כפי' המלואים: (ג) תוס' ד"ה כל וכו' אבל לפירוש דלעיל קשה דפירשתי דלוקה דוקא קאמר כדפרש"י אם כן וכו' שבכללות כדפרש"י וי"ל דאין הכי נמי דהוה יכול: (ד) ד"ה הנחה וכו' לתנופה אם כן אין כאן כתוב שנוי בהנחה לעכב ומסתברא דלא: (ה) ד"ה ומאן וכו' להנחה דמעכבת וקשה דבספרי דרש פרשה כי תנא בין והניחו בין: (ו) בא"ד והנחה לא מעכבת והא דקאמר הכא מאן תנא דפליג עליה דר' יהודה הכי קאמר מאן תנא דמפיק ליה לתנופה: (ז) בא"ד ותרי קראי והניחו והנחתו תרווייהו להנחה דמעכבת וקאמר ר' יהודה וכו' לא כתיב ביה תנופה:

[שם לא נמצא כלום רק בספרי וכן בפרש"י בחומש ועי' רש"א ומהר"מ]

הגהות הגר"א

[א] גמ' רי"א והניחו זו וכו' כשהוא אומר והנחתו הרי כו' מקיים והניחו זו תנופה כצ"ל (ועי' שנות אליהו פ"ג דבכורים):

תורה אור

*כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו הני מילי היכא דקודם פסולו חזי הכא דקודם פסולו נמי לא חזי ולילקי נמי כאידך דר' אליעזר דתניא *רבי אליעזר אומר כל שהוא בכליל תהיה (א) ליתן לא תעשה על אכילתו אין הכי נמי ורבא מהאי קרא קאמר אמר רב גידל אמר רב (סימן כוז"א) כהן שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה לוקה מאי טעמא דאמר קרא °ואכלו אותם אשר כופר בהם לאחר כפרה אין לפני כפרה לא לאו הבא מכלל עשה לאו הוא מתיב רבא *°וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו אותה תאכלו ואין בהמה אחרת תאכלו ואי כדקאמרת °את זה לא תאכלו למה לי אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב גידל אמר רב יזר שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה פטור מאי טעמא דאמר קרא ואכלו אותם אשר כופר בהם כל היכא דקרינן ביה ואכלו אותם אשר כופר בהם קרינן ביה וזר לא יאכל *קדש וכל היכא דלא קרינן ביה ואכלו אותם אשר כופר בהם לא קרינן ביה וזר לא יאכל אמר ר' אלעזר אמר ר' הושעיא *בכורים הנחה מעכבת בהן קרייה אין מעכבת בהן ומי אמר ר' אלעזר הכי והא אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא הפריש בכורים קודם לחג ועבר עליהן החג ירקבו מאי לאו משום דלא מצי למיקרי עליהן ואי ס"ד קרייה אין מעכבת בהן אמאי ירקבו כדרבי זירא *דאמר ר' זירא יכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו ר' אחא בר יעקב מתני לה כדרבי אסי אמר רבי יוחנן וקשיא ליה דרבי יוחנן אדרבי יוחנן ומי אמר רבי יוחנן בכורים הנחה מעכבת בהן קרייה אין מעכבת בהן והא בעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן בכורים מאימתי מותרין לכהנים ואמר ליה הראוין לקרייה משקרא עליהן ושאין ראוין לקרייה משראו פני הבית קשיא קרייה אקרייה קשיא הנחה אהנחה קרייה אקרייה לא קשיא הא רבי שמעון הא רבנן הנחה אהנחה נמי לא קשיא הא רבי יהודה והא רבנן מאי רבי יהודה דתניא *ר' יהודה אומר [א] °והנחתו זו תנופה אתה אומר זו תנופה או אינו אלא הנחה ממש כשהוא אומר °והניחו הרי הנחה אמור הא מה אני מקיים והנחתו זו תנופה ומאן תנא דפליג עליה דרבי יהודה ר' אליעזר בן יעקב היא *דתניא °ולקח הכהן הטנא מידך ילימד על הבכורים שטעונין תנופה דברי רבי אליעזר בן יעקב מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב אתיא *יד יד משלמים כתיב הכא ולקח הכהן הטנא מידך *וכתיב °ידיו תביאנה את אשי ה' מה כאן כהן אף להלן כהן מה להלן בעלים אף כאן בעלים הא כיצד המניח כהן ידיו תחת ידי בעלים ומניף אמר רבא בר אדא אמר ר' יצחק בכורים מאימתי

כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן כו'. ואם תאמר אמאי לא משני מש"ה לא לקי דהוי לאו שבכללות דכולל פסול דיוצא וטמא ופסולין אחרים וי"ל דלפירוש הקונטרס דלעיל ניחא דפירש דלוקה דקאמר אינו רוצה לומר כ"א איסור בעלמא ומש"ה פריך נהי דמלקות לא הוי משום לאו שבכללות מ"מ איסורא מיהא איכא ולילקי דקאמר לאו דוקא* אבל לפירוש (ג) ר"י דלעיל קשה דפירש דלוקה דוקא קאמר כדפי' א"כ ולילקי דקאמר הכא דוקא קאמר ואמאי הלא הוי לאו שבכללות כדפי' ויש לומר דאין הכי נמי הוה יכול לשנויי אבל עדיפא מיניה משני דלא *איירי כלל *מזר שאכל חטאת לפני זריקה דפטור והא דאמר לעיל ר"ש (דף יז.) אם לאוכל חטאת לפני זריקה קל וחומר מתודה איסור בעלמא ולא מלקות: **ואמר** ליה ראוין לקריאה משקרא עליהן. ואז דוקא מותר ואי לא אסורים אלמא קריאה מעכבת: **הנחה** מעכבת. הנחה לא קשיא הא רבי יהודה הא רבנן דתניא רבי יהודה אומר כו'. ומדאוקי רבי יהודה והנחתו לתנופה (ד) ואם כן אין כאן שנוי כתוב לעכב בהנחה ומסתברא דלא מעכב וקשה הרי קריאה דלא שנה הכתוב לעכב ומעכב לרבי שמעון ומנא ליה לרבי יהודה דהנחה דלא שנה הכתוב לעכב דלא מעכב ומשי"ח תירץ דלא קשה דהא גם לר"ש לא היתה קריאה מעכבת אי לא משום דגלי קרא מלא תוכל לאכול בשעריך כדלעיל כך נראה למשי"ח: **ומאן** תנא דפליג אדרבי יהודה רבי אליעזר ברבי יעקב הוא דתניא וכו'. פירוש דאפיק תנופה מג"ש וא"כ והניחו והנחתו תרוייהו להנחה (ה) מעכבת וקשה דבפרק חרש* פרש"י בין והניחו בין והנחתו מיירי בתנופה וראייה דהתם מוכח דבעי ב' תנופות ומוכח מן והניחו והנחתו לכך פי' הר"ר אברהם בר יצחק דר"א בן יעקב ס"ל הכי דתרי קראי מיירי בתנופה ושתי תנופות היו ולא מיירי כלל בהנחה (ו) דהנחה לא מעכבת והא [דקאמר] מאן דפליג עליה דר' יהודה הכי קאמר דמפיק ליה לתנופה מקרא אחרינא ורבנן דאית להו הנחה מעכבת היינו תנא קמא בר פלוגתיה דר' יהודה דמסכת בכורים פ"ג (משנה ו) דתניא עודהו בסל קורא והגדת היום עד שהוא גומר כל הפרשה כולה ואית ליה דליכא תנופה כלל ותרי קראי (ז) בהנחה מעכבת וקאמר ר' יהודה התם קורא עד ארמי אובד אבי וגו' הגיע לארמי מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו וכהן מניח ידיו תחתיו ומניפו וקורא כל הפרשה כולה וגומרה ובמילתיה דר' יהודה יש לתמוה דבמתניתין מפיק תנופה מוהנחתו שכתוב אחר כל הקריאה ואם כן מגליה דמתחלת הקריאה הוא מניף ותו מגליה לרבי יהודה דכהן היה מניף דבקרא והנחתו לא כתיב ביה כהן ובקרא קמא דכתיב ולקח הכהן הטנא לא כתיב בהן תנופה:

בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו. דכתיב בנותר (ב) לא יאכל כי קדש הוא נתן טעם לדבר כי קדש הוא שנפסל וכמו כן כל הקדשים שנפסלו: ה"מ היכא דקודם פסולו חזי. כנותר: אותה תאכלו. [דכתיב] כל בהמה מפרסת פרסה וגו' אותה תאכלו ולא בהמה טמאה שאין סימנין הללו בהו אלמא לאו הבא מכלל עשה עשה: קרינא ביה וזר לא יאכל. דהוא סיפיה דהאי קרא וכל זר לא יאכל קדש לאו בקדשים משתעי אלא בתרומה כדכתיב בריש דעניינא איש איש מזרע אהרן דבר השוה בזרעו של אהרן: בכורים לפני החג בני קרייה נינהו לאחר החג לאו בני קרייה נינהו דכתיב בתר קרייה ושמחת בכל הטוב מעצרת ועד החג שהוא זמן שמחת לקיטת פירות מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא (בכורים פ"א משנה ו): הפריש לפני החג.. חלה עליהן חובת קרייה ועבר עליהן החג שאין ראוין עוד לקרייה ירקבו: כדרבי זירא. לעולם בראוין לקרייה לא מעכבא קרייה אבל באלו שעבר זמנן ואינן ראוין עוד לקרייה מעכבא קרייה כדרבי זירא: דאמר כל הראוי לבילה כו'. במסכת מנחות (דף קג:) תנן הרי עלי ששים ואחד עשרון מביא ששים בכלי אחד ואחד בכלי אחר דעד ששים יכולין ליבלל בכלי אחד אבל ששים ואחד קים להו לרבנן דאינן נבללין יפה והוינן בה וכי אינן נבללין מאי הוי והאנן תנן אם לא בלל כשר ומשני רבי זירא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו כו': מתני לה. להא דרבי אלעזר אמר רבי הושעיא כדרב אסי אמר רבי יוחנן דרב אסי אמרה משמיה דרבי יוחנן: הראוין לקרייה. מעצרת ועד החג: משיראו פני הבית. משיכנסו לעזרה והנחה לא מעכבת כלל: הא רבי יהודה. לרבי יהודה לא מעכבא הנחה דדריש והנחתו יתירא לתנופה ואין מקרא שנוי בהנחה לעכב ולרבנן דלא דרשי ליה להכי מיבעי להו לשנות בהנחה לעכב: והנחתו זו תנופה. קרי ביה והנחתו לשון ולא נחם אלהים וגו' (שמות יג) שהוא מנחה אותו לארבע רוחות ומעלה ומוריד: מאן תנא דפליג עליה. למימר הנחה מעכבא: רבי אליעזר בן יעקב היא. דנפקא ליה תנופה מקרא אחרינא: מה להלן בעלים. דההוא בבעלים משתעי דכתיב יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו וסמיך ליה ידיו תביאנה:
מאימתי

בכורים מאימתי חייבים עליהם. זר מיתה וכהן מלקות חוץ לחומה שמגלותו בפנים בעזרה:
יכול

מסורת הש"ס

[מנחות עד:]
[זבחים לד. ע"ש נ"ב]
[נ"ל וזר לא יאכל כי קדש הם]
לעיל יח.
ב"ב פא: חולין סג: קדושין כה. יבמות קד: נדה סו: מנחות יח: קג: נדרים עג.
סוכה מז: מנחות סא:
ג"ז שם
ג"ז שם קדושין לו: [סוטה יט.]
[נ"ל וכתיב התם]

תורה אור

מאימתי (א) מחייבין עליהן *משיראו פני הבית כמאן כי האי תנא דתניא רבי אליעזר אומר בכורים מקצתן בחוץ ומקצתן בפנים שבחוץ הרי הן כחולין לכל דבריהם שבפנים הרי הן כהקדש לכל דבריהם אמר רב ששת בכורים הנחה מעכבת בהן קרייה אין מעכבת בהן כמאן כי האי תנא *דתניא רבי יוסי אומר שלשה דברים משום שלשה זקנים רבי ישמעאל אומר יכול יעלה אדם מעשר שני בזמן הזה בירושלים ויאכלנו ודין הוא בכור טעון הבאת מקום ומעשר שני טעון הבאת מקום מה בכור אינו אלא בפני הבית אף מעשר אינו אלא בפני הבית מה לבכור שכן טעון מתן דמים ואימורין לגבי מזבח בכורים יוכיחו מה לבכורים שכן טעונים הנחה ת״ל ואכלת [שם] לפני ה׳ אלהיך וגו׳ מקיש מעשר לבכור מה בכור אינו אלא לפני הבית אף מעשר אינו אלא לפני הבית ואם איתא ליפרוך מה לבכורים שכן טעונין קרייה והנחה א״ר אשי נהי דעיכובא ליכא מצוה מי ליכא ולימא מצוה וליפרוך אלא אמר רב אשי כיון (ב) דאיכא בכורי הגר דבעי למימר אשר נשבע [ה׳] לאבותינו ולא מצי אמר לא פסיקא ליה וליהדר דינא ותיתי במה הצד משום דאיכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח ומאי קסבר אי קסבר *קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא אפי׳ בכור נמי אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא אפילו בכור נמי תבעי אמר רבינא לעולם קסבר קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא והכא בבכור שנזרק דמו קודם חורבן הבית וחרב הבית ועדיין בשרו קיים ומקשינן בשרו לדמו מה דמו במזבח אף בשרו במזבח ומקיש מעשר לבכור וכי דבר הלמד בהקש חוזר ומלמד בהקש *מעשר דגן חולין הוא

(דברים יד — beside ואכלת; שם כו — beside אשר נשבע)

רש״י

מאימתי חייבין עליהן · מיתה זר האוכלן: שלשה דברים · זו אחת מהן וכולן שניין בספרי (ג): יכול יעלה אדם כו׳ · קסבר קדושת הארץ לא בטלה וצריך להפריש מעשרות וקאמר יכול יעלנו ויאכלנו בירושלים בלא פדיון: ת״ל כו׳ · לפיכך טעון בית ולקמיה פריך מאי שנא בכור דפשיטא ליה ובמעשר מיבעי ליה: מצוה מי ליכא · וכיון דמצוה איכא נפרוך נמי קרייה דמצוה: לא פסיקא ליה · ומיהו בישראל אפילו עיכובא איכא למימר: וניהדר דינא וניתי במה הצד · למה לי היקשא נימא בכור יוכיח וחזר הדין הצד השוה שבהן שטעונין הבאת מקום ואינן נוהגין אלא בפני הבית: צד מזבח · זה למתן דמים וזה להנחה: ומאי קסבר · האי תנא דפשיטא ליה בכור טפי ממעשר: אי קסבר קדושה ראשונה · של בית קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא כי היכי דסבירא ליה בקדושת הארץ וקא מיבעיא ליה מי קרינא ביה השתא בלא חומה לפני ה׳ אלהיך או לא וקא פשיט מעשר מבכור: אפי׳ בכור נמי · יקרב ויאכל דהא מאן דאית ליה קדשה לעתיד לבא סבירא ליה מקריבים אע״פ שאין בית כדאמרינן במגילה נקראת (דף י.): ה״ג ואי קסבר לא קדשה אפילו בכור נמי תיבעי · ואי קסבר קדושת הבית בטלה ומיבעיא ליה במעשר הואיל ואינו צריך לבית אי מתאכיל בירושלים לפני ה׳ קרינא ביה אי לא אפי׳ בכור נמי כי האי גוונא תיבעי ליה כגון בכור שנזרק דמו וחרב הבית ועדיין בשרו קיים מהו שיאכלוהו: אמר רבינא לעולם קסבר לא קדשה והכא · דקא פשיט ליה למעשר מבכור בבכור שאינו צריך לבית דומיא דמעשר עסקינן והא דפשיטא ליה דלא מתאכיל משום דאיתקש בשרו לדמו דכתיב ואת דמם תזרוק על המזבח וגו׳ ובשרם יהיה לך וגו׳ ויליף מיניה בשעה שהיא ראויה לזריקת דם אתה אוכל את הבשר ולא משנהרס המזבח: וכי דבר הלמד בהיקש · מן הדם: חוזר ומלמד · על המעשר בהיקש הא קיימא לן בזבחים באיזהו מקומן (דף מט:) שאין למדין בקדשים למד מן הלמד: חולין הוא · ובחולין למדין למד מן הלמד:

תוספות

יכול יעלה אדם מעשר (ד) בידו בזמן הזה · ויאכלנו בלא פדיון דקדושה (*ירושלים) לא בטלה לענין מעשרות:

ולימא מצוה כו׳ · פירוש שכן טעונין קריאה למצוה קודם שיאכל בכורים ומעשר שני אוכלין אותו בלא שום *קריאה ומה שקורין למעשר בשנה שלישית היה ואז לא היה נוהג כלל מעשר שני:

מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח · ויש למפרך שכן אסורים לזרים כדפריך רבה לעיל* והא דאמר בברייתא בכורים יוכיחו נ״ל דמיירי בבכורים שהופרשו בפני חורבן הבית דאם הופרשו אחר הבית אינן קדושין כלל וחולין הן דתנן פרק שני* דבכורים יש בתרומה ומעשר מה שאין כן בבכורים שהתרומה והמעשר אוסרין ויש להם שיעור ונוהגין בכל הפירות בפני הבית ושלא בפני הבית ובכורים אינן אלא בשבעה מינין ובפני הבית:

אפילו בכור נמי. נ״ל דמיירי אם עשה מזבח וזרק דמו אליבא (ה) דקדושת בית לא בטלה דמקריבין אע״פ שאין בית דבלא מזבח פשיטא דבכור לא דהא בעי מתן דם ואימורים ואם תאמר לימא דבכור דברייתא דקאמר מה בכור וכו׳ מיירי היכא דלא עשה מזבח וי״ל דלההוא ודאי לא הוה מדמי בכור למעשר ולא דמי ליה מעשר:

ואי סבר לא קדשה אפילו בכור נמי תיבעי. כך גרסת רש״י דמוקי ליה בבכור שנשחט וזרק דמו קודם חורבן דההוא הוי דומיא דמעשר כדפ״ה וא״ת אי לא קדשה אם כן לא משכחת לה מעשר דקדושת הארץ בטלה וי״ל דודאי קדושת בית לא קדשה אבל קדושת הארץ קדשה לעתיד לבא לענין מעשרות אבל קשה דאי לא קדשה קדושת הבית לעולם א״כ במות מותרות דהא בהא תליא כדמוכח במגילה (דף י.) ואם כן יביא מעשר שני ויהא נאכל בכל ערי ישראל כדאמרינן בזבחים (דף קיב:) באו לנוב ולגבעון הותרו הבמות וקדשים קלים ומעשר שני נאכלין בכל העיר וי״ל דמיירי שנגדל לפני הבית שהוזקק להביאו למקום ובהכי ניחא נמי קושיא קמייתא ומסיק דלעולם לא קדשה כהאי גוונא אבל קשה לגירסא זו דאמרינן למסקנא דלא קדשה אם כן מאי מיבעי (ו) לעיל יכול יעלה פשיטא דלא יעלה בירושלים יותר משאר עיירות כיון דלא קדשה ותו גבי בכור נמי למה לי היקשא דבשרו לדמו תיפוק ליה (ז) דבלאו היקשא היכא דאכיל הוי להו כחוץ לחומה כיון דלא קדשה והוי ליה כאוכל קדשים בחוץ ועוד קשה דקאמר ולעולם דלא קדשה כו׳ ומקשינן בשרו לדמו משמע דאי אמר קדשה מתאכיל בכור בלא בית ולא הוי ממעטינן (ח) מהך היקשא וקשה דהא מוכח פרק קדשי קדשים (זבחים ס.) דמזבח שנפגם אין אוכלין קדשים קלים ואמאי הא מוכח הכא היכי דקדשה דנאכל אפילו ליכא מזבח ושאני הכא דלא קדשה לכן צריך לומר דגרים לעיל ואי סבר לא קדשה מעשר נמי והכי פירושא אפילו מעשר נמי לא יהא מתאכיל בירושלים כלל בלא פדיון דלא הוי כלל לפני ה׳ אלהיך ואין לתמוה אי לא קדשה אם כן לא משכחת מעשר דקדושת הארץ בטלה דודאי קדושת בית לא קידשה אבל קדושת הארץ קדשה לעתיד לבא לענין מעשרות ולא תליא הא בהא אבל הכא מיירי שאין המזבח כלל בנוי וגרים לעולם קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא וטעמא דבכור לאו משום קדושת (ט) הארץ אלא משום דאתקש בשרו לדמו דבעינן שיהא המזבח קיים בשעת אכילת בשרו הלכך כל כמה דילפינן דבכור לא מתאכיל מעשר נמי לא מתאכיל בלא פדיון ואם תאמר בברייתא דאמרה בכורים יוכיחו מנלן דבכורים לא מתאכלי כשאין מזבח אם הוכחו אגב מזבח וחרב דבעי למילף מעשר מינייהו ויש לומר דודאי הא דאמרינן בברייתא בכורים יוכיחו מיירי בבכורים שלא הובאו כלל בפני הבית עד לאחר חורבן ובודאי היה להש״ס להשיב דאם כן לא שייך כלל לדמות מעשר לבכורים אלו שהרי צריכים הנחה וצריכים לבית גם בשביל הנחה ולא בשביל אכילה לחוד ומעשר לא צריך לבית אלא בשביל אכילה לבד אלא דלא חייש ליה לפי שאינו נשאר במסקנא ומה שזקוק הש״ס להעמיד בבכור שנזרק דמו לפני הבית ואינו מעמידו כשהובא אחר הבית כמו בכורים משום דתנא מסיים קרא דהקיש הכתוב ואין נכון להעמיד בבכור שהוא אחרי הבית שלא דמי כלל למעשר דהא מחוסר מתן דם ואימורין כדפ״ל ולא שייך להקיש מעשר לבכור אלא דוקא כשאין הבכור צריך לבית אלא דוקא בשביל האכילה דלפני ה׳ והשתא הויא דומיא דמעשר דודאי במשא ומתן יכול להיות דומה מעשר לבכורים שהובאו אחר הבית אף על גב דלא נשאר במסקנא ובכור נמי שבתחלת הברייתא יכול היה להיות בבכור שאחר הבית אלא שאז לא היה טועה דהא לא שייך כלל לדמות לו מעשר והיינו דמותיב שכן אין טעון מתן דמים:

מסורת הש״ס

זבחים ס. תמורה כא. [תוספתא סנהדרין פ״ג]

[חגיגה ג: יש״נ]

[זבחים נ ס:]

עין משפט נר מצוה

סז א מיי׳ פ״ג מהל׳ בכורים הל׳ א סמג עשין קלט:

רס״א קריאה והוידוי מעשר שני בשנה כו׳

סח ב מיי׳ שם הל׳ ג:

סט ג מיי׳ פ״ב מהל׳ מעשר שני הל׳ א סמג עשין קלו:

[דף יז: ולפנינו שגרסא רבא]

ע ד מיי׳ פ״א מהל׳ תרומות הל׳ ה ופ״ו מהל׳ בית הבחירה הל׳ טו:

[משנה ג]

הגהות הב״ח

(א) גמרא מאימתי חייבין כצ״ל ואות מ׳ נמחק: (ב) שם דאיכא בכורי הגר נ״ב עיין בתוס׳ ר״פ השפינה דף פא ד״ה למעוטי אדמת נכרי: (ג) רש״י ד״ה שלשה וכו׳ בספרי נ״ב ובמסכת תמורה דף כ״א:(ד) תוס׳ ד״ה יכול יעלה אדם מעשר שני בזמן: (ה) ד״ה אפילו וכו׳ אליבא דמ״ד דקדושת בית: (ו) ד״ה ואי וכו׳ מאי מיבעי ליה לעיל:(ז) בא״ד תיפוק ליה בלאו היקשא דכל היכא דאכיל הוי להו וכו׳ קשה דקאמר לעולם כצ״ל ואות ו׳ נמחק: (ח) בא״ד ולא הוי ממעטינן ליה מהך היקשא וכו׳ אין אוכלין קדשי קדשים וקדשים קלים: (ט) בא״ד וטעמא דבכור לאו משום קדושת הבית אלא:

עין משפט נר מצוה

עא א מיי' פ"ג מהל' מעשר שני הל' א סמג לאוין רסד:

עב ב מיי' פט"ז מהל' טומאת אוכלין הל' יא סמג עשין רמו:

עג ג מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' ח ופ"ג הל' ג סמג עשין קלז:

עד ד ה מיי' שם פ"ג הל' ח סמג שם:

עה ו מיי' שם הל' ::

הניחא למאן דאמר בתר למד אזלינן אלא למאן דאמר בתר מלמד אזלינן מאי איכא למימר דם ובשר חדא מילתא היא: קדשי קדשים וכו': תנינא חדא זימנא מעשר שני והקדש שלא נפדו אמר רבי יוסי בר חנינא סיפא במעשר שני טהור וגברא טהור (א) דקא אכיל חוץ לחומה רישא במעשר שני טמא וגברא טמא וקא אכיל ליה בירושלים ומנ"ל דמחייב עליה משום טומאה *דתניא ר"ש אומר °לא בערתי ממנו בטמא *בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא והיכן מוזהר על אכילה איני יודע טומאת הגוף בהדיא כתיב °נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים וגו' אלא טומאת עצמו מנין *דכתיב °לא תוכל לאכול בשעריך ולהלן הוא אומר °בשעריך תאכלנו הטמא והטהור ותניא דבי רבי ישמעאל *אפילו טמא וטהור אוכלין בקערה אחת ואין חוששין וקאמר רחמנא היאך (ב) טמא דשרי לך גבי טהור התם הכא לא תיכול ומנ"ל דבר פדייה הוא *דאמר ר"א *מנין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים ת"ל °כי לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה שנאמר °וישא משאות מאת פניו א"ר ביבי א"ר אסי מנין למעשר שני טהור שפודין אותו אפילו בפסיעה אחת חוץ לחומה שנאמר כי לא תוכל שאתו האי מבעי ליה לכדרבי *אלעזר א"כ לימא קרא לא תוכל לאוכלו מאי שאתו ואימא כולו להכי הוא דאתא א"כ לימא קרא לא תוכל ליטלו מאי שאתו ש"מ תרתי יתיב רב חנינא ורב הושעיא (ג) וקא מבעיא להו אפיתחא דירושלים מהו פשיטא הוא בחוץ ומשאו בפנים קלטוהו מחיצות הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו *תנא להו ההוא סבא בדבי רבי שמעון בן יוחי °כי ירחק ממך המקום ממילואך בעי רב פפא *נקיט ליה בקניא מאי תיקו אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן מעשר שני מאימתי חייבין עליו *משראה פני החומה מ"ט דאמר קרא °*לפני ה' אלהיך תאכלנו (שנה בשנה) וכתיב °(כי) לא תוכל לאכול בשעריך כל היכא דקרינן ביה לפני ה' אלהיך תאכלנו קרינן ביה לא תוכל לאכול בשעריך וכל היכא דלא קרינן ביה לפני ה' אלהיך תאכלנו לא קרינן ביה לא תוכל לאכול בשעריך מיתיבי *רבי יוסי אומר כהן שעלתה בידו תאנה של טבל אמר תאנה זו תרומתה בעוקצה מעשר ראשון בצפונה ומעשר שני לדרומה והיא שנת מעשר שני והוא בירושלים או מעשר עני והוא בגבולין אבלה

לוקה

תורה אור: דברים כו · ויקרא כב · דברים יב · שם טו · דברים יד · בראשית מג · דברים יד · שם יב · שם

רישא במעשר שני טמא וגברא טמא · או או קאמר דבחדא מינייהו לקי: **הוא** בפנים ומשאו מבחוץ מהו אמר ליה כי ירחק ממך המקום ממך ממלואך · כך גירסת הקונטרס וי"ג ממך לחודיה כלומר ממך גופך והרי גופו בפנים וקשה על זה דאם כן אדם שגופו בירושלים ופירות מעשר שני שלו בעירו א"כ לא יוכל לחללם כיון שגופו בירושלים וזה אינו דעד כאן לא מיבעיא ליה לרב פפא אלא בדנקיט קניא ואי לא (ו) קניא מודה דיכול לפדותם אע"ג דגופו בפנים כיון שהפירות חוץ לירושלים והוא נותן טעם דהא קרינן בו לא תוכל שאתו אף בגופו בפנים ושמא איכא למימר דשבקיה לקרא דממך דמשמע מגופך דאיהו קא דחיק ומוקמי אנפשיה היכא דלא שייך שם לא תוכל שאתו שאינו מחוסר טעינה כזה שהוא על כתפיו ורב פפא מיבעיא ליה בקניא כך נראה למשי"ח אבל על גירס' דממילואך קשה דממילואך היינו המשוי כדפירש הקונטרס (ז)*גבי משאו מבפנים וגופו מבחוץ וכיון שמשאו מבחוץ קרינן כי ירחק ממלואך וצ"ל דממלואך מגלה לנו דהגוף והמשוי בחד והוה ליה במקצת המשוי בפנים:

אמר רבי יוחנן מאימתי מעשר שני חייבים עליו משיראה פני הבית · וקשה דכיון דקודם שיראה פני הבית הכי נמי דמותר לאכלו חוץ א"כ למה הוזקק לעולם לפדות מעשר שני וי"ל דודאי ליכא לאו אבל עשה איכא דכתיב וצרת הכסף בידך אבל בלא פדייה לא:

מיתיבי רבי יוסי אומר כו'· ה"ה דמצי לאותובי (ח) מתניתין דאוקי לעיל סיפא במעשר שני טהור דאכיל חוץ לחומה אלא ודאי משני דעייליה ואפקיה אבל הכא קשיא מאי למימרא ובמתני' ליכא למפרך דהא קא *מהני ליה למלקיות דלא השמיענו שום חידוש בהם:

הא

הניחא למאן דאמר כו'· פלוגתא היא באיזהו מקומן*: רישא במעשר שני טמא · וקאכיל ליה בירושלים בלא פדייה: ה"ג והיכן מוזהר על אכילה שלא יאכלנו בטומאה איני יודע ת"ל לא תוכל וגו' כך היא שנויה בסיפרי וכשקבעוה כאן לא הספיקו לגומרה עד דאקשי גמרא טומאת הגוף בהדיא כתיב ביה ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ וגו' ומוקמינן לה ביבמות* במעשר (ד) מדכתיב כי אם רחץ הא רחץ טהור דטבל ועלה אוכל במעשר: (רבינו גופו טהור ויצאה נשמתו בטהרה לא פירש יותר מכאן ואילך לשון תלמידו ר' יהודה בר' נתן*):(ה) כך הוא לשון הברייתא (כלומר) איני יודע להיכן מוזהר לכך תלמוד לומר לא תוכל וגו' והש"ס לא שביק ליה לאסוקי מילתיה אלא קדים ופריך ומתמה מאי קאמר איני יודע הא טומאת הגוף בהדיא כתיבא נפש אשר תגע בו כו' לא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ואמרינן ביבמות דהאי קרא במעשר שני קאמר דטבל ועלה אוכל כו': ולהלן הוא אומר · בבכור בעל מום (שנפדה) בשעריך תאכלנו ולעיל מיניה כתיב כי יהיה בו מום: אפילו טמא וטהור · דאע"ג דאסור בגיזה ועבודה כדאמרינן (בכורות דף טו.) בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר תזבח ולא גיזה ואכלת ולא לכלביך בשר ולא חלב אפי' הכי טמא וטהור אוכלין אותו בקערה אחת דנאכלים בטומאת הגוף ובטומאת עצמן דכיון דטמא אוכל בהן היינו בטומאת הגוף אוכל הטהור וכשהטהור אוכל עמו לאחר שנגע בו היינו טהור אוכל טומאת עצמו שאכל את הטמא: האי טמא דשראי לך התם · בבכור בעל מום דכתיב ביה בשעריך הכא גבי מעשר לא תוכל והיינו לא תוכל לאכול בשעריך כלומר אי אתה רשאי לאכול מעשר שני בתורת בכור שכתוב בו בשעריך דבעל מום דבכור נאכל בטומאת עצמו ובטומאת הגוף וזה אסור: ומנלן דבר פדייה הוא · מעשר שני שנטמא דמדקאמר במתני' שלא נפדה מכלל דאי בעי פריק ואפילו בירושלים דאע"ג דמעשר שני טהור אינו נפדה בירושלים דכתיב כי ירחק ממך ונתת בכסף בריחוק מקום אתה פודה ולא בקירוב מקום (קדושין דף נו): ואין שאת אלא אכילה · והכי קאמר קרא כי ירחק ממך שיהא מעשר טהור חוץ לירושלים או אפילו הוא בירושלים אלא שאי אתה יכול לאוכלו שנטמא ונתת בכסף: אפילו בפסיעה אחת · אע"ג דכתיב ירחק דמשמע טובא ת"ל כי לא תוכל שאתו לנושאו ולהביאו לפנים מן החומה הכתוב לא תלה הדבר בריחוק אלא בנטילה דכל זמן דאיכא למיעבד אכתי נטילה והבאה לפנים אפילו פסיעה אחת פודה אותו: לכדר' אלעזר · למעשר שני שנטמא: מאי שאתו · שמע מינה לכדרב אסי: יתיב רב חנינא ורב הושעיא אפיתחא דירושלים וקא מיבעי להו: ממלואך · מכל מילוי שלך ומשא של אדם חשיב מלואו דלא תימא ממך ממקלאך דכל זמן שרחק מקלאך יהא נפדה אלא כי ירחק ממך ממלואך פדה אבל כשאתה בפנים או משאך בפנים לא רחק המקום ממלואך ושוב לא תפדה אלא ואכלת שם: בעי רב פפא · הוא מבפנים ונקיט משאו בקניא ארוך מבחוץ: מהו · כיון דלאו ממש על כתיפו הוא אין זה מלואו והרי הוא כמוטל לארץ ונפדה או דלמא כיון דנקיט ליה משאו קרינא ביה תיקו כן נראה בעיני רבי ועיקר: משיראה פני החומה · וחוץ לחומה דמתני' היינו דעייליה ואפקיה: דלא קרינא ביה לפני ה' אלהיך · דלא הכניסו לפנים: כהן שעלתה בידו תאנה של טבל ואמר תאנה זו תרומתה בעוקצה · בצד זנבה: מעשר ראשון בצפונה · בצד צפון שלה והוא אוחזה כנגד מזרח וכן מעשר שני בדרומה: תרומה בעוקציה כו' · דבעי ראשית שיהא שיריה ניכרין והלכך בעינן סיום והאי דתנן (דמאי פ"ז מ"ד) שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה במקומן פליג אהא דלא בעי ראשית שיהא שיריה ניכרין: *והיא שנת מעשר שני · ואותה שנה שניה שראוי ליתן בה מעשר שני: והוא בירושלים · כשקרא שמות הללו על אותה תאנה: מעשר עני בגבולין · או שהיא שנת מעשר שלישית ואמר מעשר עני בדרומה ולא אמר מעשר שני והוא אפי' בגבולין:

לוקה

מסורת הש"ס

[זבחים ל.] · [עד:] · ויצא חסנו של רש"י ז"ל · יבמות עג: · רש"א ח"ל · פסחים לו: ב"מ נג סנהדרין קיב: · [נ"ל אלעזר] · [נ"ל כי אם לפני כו'] · [תוס' פ"ג וע' תוס' ר"ה יג. ד"ה תאנה כו'] · רש"א מה"ד מע"ש בדרומה ואותה כו'

כדפירש הקונטרס כאן במשאו מבחוץ א"כ קרינן כי ירחק ממלואך כו' רש"א

הגהות הב"ח

(א) גמרא וקא אכיל ליה חוץ לחומה: (ב) שם טמא דשראי לך (גבי טהור התם) תא"מ ונ"ב ס"א גבי בכור: (ג) שם רב חנינא ורב הושעיא (וקא מיבעי להו אפיתחא דירושלים מהו פשיטא) תה"מ ונ"ב ס"א ור' הושעיא אפיתחא דירושלים וקא מיבעי להו פשיטא הוא כו': (ד) רש"י ד"ה ה"ג והיכן וכו' ביבמות במעשר שני מדכתיב: (ה) ד"ה איני יודע כך הוא לשון וכו' היכן מוזהר על כך תלמוד לומר וכו' למילתיה אלא וכו' ולא יאכל (ו) תוס' ד"ה הוא בפנים וכו' ואי לא נקט קניא מודה וכו' כיון שהפירות חוץ לירושלים והוא נושא אותם לירושלים דהא קרינן בו לא תוכל: (ז) בא"ד קשה דממילואך היינו המשוי כדפי' הקונטרס וכיון שמשאו מבחוץ קרינן ביה כי ירחק ממילואך לגבי משאו מבפנים וגופו מבחוץ וצ"ל כצ"ל וכ"ב ואין להקשות דלמא א"כ דההוא גופיה פשיט ליה דקרינן ביה [כי ירחק] די"ל דא"כ כ"ש בקניא דקרינן ביה כי ירחק ומאי קא מיבעי ליה לרב פפא: (ח) ד"ה מיתיבי וכו' לאותובי ממתניתין וכו' אלא דאמתני' ודאי משני וכו' ואמתניתין ליכא למיפרך מאי למימרא דהא קא מני להו למלקות:

תורה אור

לוקה אחת וזר שאכלה לוקה שתים שאילו בתחלה אכלה אינו לוקה אלא אחת טעמא דאיתיה בירושלים הא בגבולין לוקה שלש (א) דאע"ג דלאו רואה פני חומה דעיילי ואפקי אי הכי מאי למימרא הכא במאי עסקינן כגון דעיילינהו בטיבלייהו וקסבר *מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין וסבר ר' יוסי מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמי *והתניא רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי יוסי *לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על פירות שלא נגמרה מלאכתן ועברו בירושלים שיפדה מעשר שני שלהן ויאכל בכל מקום ועל מה נחלקו על פירות שנגמרה מלאכתן ועברו בירושלים שבית שמאי אומרים יחזיר מעשר שני שלהם ויאכל בירושלים וב"ה אומרים יפדה ויאכל בכל מקום ואי סלקא דעתך מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין הא קלטוהו מחיצות *אמר רבה מחיצה לאכול דאורייתא מחיצה לקלוט דרבנן וכי גזור רבנן כי איתיה בעיניה בטבליה לא גזור רבנן רבינא אמר כגון דנקיט ליה בקניא ותפשוט *בעיא דרב פפא:

מתני' הקורח קרחה בראשו והמקיף פאת ראשו והמשחית פאת זקנו [ו] והשורט שריטה אחת על המת חייב שרט שריטה (ב) אחת על חמשה מתים או חמש שריטות על מת אחד חייב על כל אחת ואחת *על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן *על הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה רבי אליעזר אומר אם ניטלו כולן כאחת אינו חייב אלא אחת *ואינו חייב עד שיטלנו בתער רבי אליעזר אומר אפילו לקטו במלקט או ברהיטני חייב: **גמ'** תנו רבנן *לא יקרחו (ויקרא כא) יכול אפילו קרח ארבע וחמש קריחות לא יהא חייב אלא אחת תלמוד לומר קרחה לחייב על כל קרחה וקרחה בראשם מה תלמוד לומר לפי שנאמר לא (דברים יד) תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים בלבד מנין לרבות כל הראש תלמוד לומר בראשם לרבות כל הראש ואין לי אלא *בכהנים שריבה בהן הכתוב מצות יתירות ישראל מנין נאמר כאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים אף כאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים ומה להלן על מת אף כאן על מת הני ד' וה' קריחות ה"ד אילימא בזה אחר זה ובחמש התראות פשיטא אלא

רש"י

לוקה אחת. דלא הוציא מידי טבל בקריאת שם זה וקאכיל מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר וקעבר אלאו דטבל אבל איסור תרומה דקאכיל ליכא דהא כהן הוא ונהי (ג) אי הוה אמר תרומת מעשר באמצעיתה הוי מצי אכיל כולה ולא לקי מידי דהוה תרומת מעשר לכהן והוא כהן ואמעשר ראשון ואמעשר שני לא לקי דהא אף לזרים שרי: הכי גרסינן טעמא דמעשר שני בירושלים ומעשר עני בגבולין הא מעשר שני בגבולין לוקה שלש: דעייליה · לירושלים וקרא עליה שם והדר אפקיה חוץ דחזא מעשר שני פני החומה הלכך לוקה שלש: אי הכי מאי למימרא · דבשלמא אי אמרת מעשר שני בגבולין לוקה שלש אע"ג דלא חזא פני החומה אשמועינן טובא דחייבין עליו אע"פ שלא ראה פני חומה ואיצטריך למיתניה משום דיוקא דידה הא בגבולין אלא אי אמרת בדעייליה ואפקיה מאי למימרא לא היא איצטריכא ולאו דיוקא דידה דהא פשיטא דאפילו כהן לוקה על הטבל וזר על התרומה ועל מעשר שני חוץ לחומה: דעיילה בטיבלה · להיות אהנה בירושלים דקלטוהו מחילות למעשר שני העתיד ליתרם ממנה: וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין · ודמי כמאן דעייל מעשר שני בעיניה דהוה ליה ראה פני החומה והלכך כי אפקה לוקה עליו וכגון דאפקה נמי בטיבלה: שנגמרה מלאכתן · למעשר כדמפרש בזרעים (מעשרות פ"א מ"ה) מאימתי גמר מלאכתן למעשר בחיטין משימרח הכרי בדילועין משיפקסו כו': שיפדה מעשר שני · עדיין יש לו פדייה דכיון דלא נגמרה מלאכתן לא אמרינן כמי שהורמו דמיין וראה פני החומה ואין לו פדייה: יחזיר מעשר שני ויאכל בירושלים · דקסברי בית שמאי כמי שהורמו דמיין: יפדה ויאכל בכל מקום · מדמתני רבי יוסי אליבא דבית הלל יפדה ש"מ דהכי סבירא ליה דבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה ומדקאמר יפדה ש"מ דמתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו דמיין ולא ראה פני החומה ויש לו פדייה ואי ס"ד כו': רבינא אמר · הא דדייקינן לעיל הא בגבולין לוקה שלש וקא בעית מאי למימרא איצטריך כגון דנקיט ליה בקניא וקא משמע לן דכמאן דראה פני החומה דמי ולוקה משום לא תוכל אי הדר אהדריה ואכליה ותפשוט מינה בעיא דרב פפא דבעא לעיל:

מתני' הקורח קרחה בראשו · על המת כדמפרש בגמרא: והמקיף פאת ראשו · (ד) משום דבעי למימר הי ניהו פאתי ראשו נקיט ליה: שרט · עושה חבורה בעצמו משום צער מתו: השורט שריטה אחת על המת חייב · הכא לאו דוקא נקט שריטה אחת אלא משום דבעי לפלוגי לקמיה בין שריטה אחת לשתי שריטות נקיט ליה נמי הכא וכמדומה דלא גרסינן ליה: שריטה אחת על ה' מתים או ה' שריטות על מת אחד · בגמרא מרבי ליה דחייב על כל אחת ואחת: חייב על הראש · על הקפת הראש חייב שתי מלקיות דשתי פאות יש לו לראש שהראש כשתי חתיכות מקום השיער חתיכה אחת ומקום הפנים והזקן חתיכה אחת ומתחברות זו עם זו בצד האוזן מלפניו מקום שלועזין טנפל"א ושם נקרא פאה שהוא סוף הראש מקום חיבור הפרקים ונמצא שיש לו שתי פאות לידעא מכאן ולידעא מכאן וחייב עליהן שתים אפילו נטלן בבת אחת בשתי ידיו ואע"ג דחד התראה קא מתרה ליה אל תקיף דזיל הכא פאה איכא וזיל הכא פאה איכא כדאמר לקמן גבי קרחה וגבי שריטה דמייתינן (ה) דחייב על כל קרחה וקרחה ועל כל שרט ושרט ונהי דהכא לא צריך לאתויי מקרא דמסתמא כי היכי דאמרינן ושרט לחייב על כל שרט ושרט ה"נ אמרינן פאת לחייב על כל פאה ופאה דהא לאו מיתורא דקרא שמעינן ליה כולי האי *כ"ש וגימגום כדאמרינן לקמן דסכינהו לחמש אצבעתיה נשא דאע"ג דליכא אלא חדא התראה מחייבינן ליה חמש: שתים מכאן · חמש פאות יש לו לזקן אחד למטה מן האוזן מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ושם נקרא פאה בסופו של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן וכל מה שלמעלה עד הנידעא בכלל פאת הראש היא ושתי השיבולות כל אחד מהן לסוף הלחי ונקרא פאה ואחת מלמטה שיער שבין השיבולת באמצע הסנטר שלועזין מנטו"ן: ואינו חייב עד שיטלנו בתער · תנא קמא קאמר לה ורבי אליעזר פליג עליה: **גמ'** הכי גרסינן לא יקרחו קרחה יכול אפילו קרח כו' תלמוד לומר קרחה · דקרא יתירא (ו) הוא: בראשם מה תלמוד לומר · לאו דוקא קאמר ליה דהא ודאי אצטריך משום דהוה אמינא קרחה כל דהו אלא מידרש קא דריש ליה בראשם משמע כל הראש שלפי שאמר כו': ולא תתגודדו. בישראל כתיב ולא יקרחו בכהנים: בין העינים · בראש סמוך לפדחת: ואין לי. דחייב על כל הראש אלא כהנים דההוא בכהנים כתיב:

ה"ג

תוספות

הא בגבולין לוקה · מדנקט והיא שנת מעשר שני והוא בירושלים שמע מינה דאילו היה בגבולין לוקה שלש: אמר רבא מחיצה לאכול מדאורייתא מחיצה לקלוט מדרבנן · הלכך לגבי דין פדייה לא אמרינן (ז) מתנה שלא הורמו כמי שהורמו דמיין לענין שקלטוהו ואסור לפדותו אבל לענין שלוקין בגבולין אמרינן כמי שהורמו דמיין והוי ראוי פני הבית:

רבינא אמר כגון דנקיט ליה בקניא · הא דאמר בגבולין לוקה שלש מיירי כשהאיש עומד *בין הקנים ונקיט ליה לקנה מבחוץ ואשמעינן דלוקה דבכך קרית ביה ראיית פני הבית ולוקה כשאוכלו במקומו דעדיין איתו בפנים לגמרי (ח) ולפשוט בעיא דרב פפא:

לחייב על כל קרחה וקרחה היכי דמי אילימא בזה אחר זה ובחמש התראות פשיטא אלא בבת אחת ובחדא התראה · זו גירסת הספרים והקונטרס לא גריס בבת אחת אלא בחדא התראה וכן פי' לעולם בזה אחר זה ושמא היינו טעמא משום דאי בבת אחת הכל קרחה חדא היא ויש ליישב בבת אחת ומיירי שעשה שיעור ה' קרחות והוא הדין דבזה אחר זה נמי היה יכול להקשות אלא הכי קאמר אילימא גם בבת אחת ובחדא התראה:

לא

עין משפט נר מצוה

עו א מיי' פ"ס מהל' איסות הלכה ו:
עז ב מיי' פ"ב מהל' מעשר שני הל' ס:
עח ג מיי' שם הל' ט:
עט ד מיי' פי"ט מהל' סנהדרין הל' ד [סי' קמג] ופי"ב מהל' ע"ז הל' טו סמג לאוין סב טוש"ע י"ד סי' קפ סעיף ט:
גי' מהר"ם מבפנים
פ ה מיי' פי"ט מהל' סנהדרין הל' ד [סימן קמ] ופי"ב מהל' ע"ז הל' א סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפא סעיף ב:
פא ו מיי' שם בהל' סנהדרין הל' ו [סי' קמא] ופי"ב מהל' ע"ז הל' ו סמג שם טוש"ע שם סעיף י: [ו] מיי' שם בהל' סנהדרין הל' ד סי' קמב:
פב ז מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל' יב סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפ סעיף ח:
פג ח מיי' שם הל' א סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפא סעיף א:
פד ט מיי' שם הל' ז סמג שם טוש"ע שם סעיף יא:
פה י מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף י:
פו כ מיי' שם הל' ט סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפ סעיף י:
[עי' תוס' שבועות ג. ד"ה ועל]
פז ל מ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:

הגהות הב"ח

(א) גמרא ואע"ג דלאו רואה וכו' דעיילה ואפקה וכו' כגון דעיילה בטיבלה וקסבר מתנות: (ב) שם במשנה שריטה (אחת) תז"מ ונ"ב ס"א איט: (ג) רש"י ד"ה לוקה וכו' ונהי דאי: (ד) ד"ה והמקיף פאת ראשו משום. נ"ב כלומר לית ביה דבר חדש ע"ל בפרש"י ריש פירקין: (ה) ד"ה חייב וכו' דמייתינן מקרא דחייב על כל קרחה וכו' ושרט וה"נ הכא דהכא לא נריך וכו' כולי האי אלא ממשמעות' וכדאמרי' לקמן בדף זה ריש ע"ב דסכינהו וכו' חמש וגימגום הס"ד: (ו) ד"ה הכי גרסינן וכו' יתירא הוא. נ"ב ס"א כדאמרינן לקמן דסכינהו לה' אצבעותיו נשא דאע"ג דליכא אלא חדא התראה מחייבין עלה חמש: (ז) תוס' ד"ה אמר וכו' לא אמרינן מתנות וכו' שקלטוהו מחיצות ואסור לפדותו אבל לענין שלוקים בגבולין על אכילתו אמרי' כמי: (ח) ד"ה רבינא וכו' וגמרי ותפשוט:

מסורת הש"ס

[נדרים פה. קדושין נח: ב"ב קכג: חולין קל: בכורות יא.] [נ"ל והתנן] [מ"ש פ"ג מ"ו]
סנהדרין קיג. ע"ש ב"מ נג: ע"ש
[לעיל יט:]
שבועות כ: [וע"ש תוס' ד"ה חייב]
נזיר מ:
קדושין לו.
[יבמות ה. וש"נ]
ר"ס בן ממשתי וגירסת רש"א וכ"ה תוס' ונ"י רש"ל יש כאן גמגום

אלא בחדא התראה מי מחייב והתנן *נזיר שהיה שותה יין כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת לא צריכא דסך חמש אצבעותיו *נשא ואותבינהו בבת אחת דהויא ליה התראה לכל חדא וחדא וכמה שיעור קרחה רב הונא אומר כדי שיראה מראשו רבי יוחנן אומר משום ר"א *ברבי שמעון כגרים (*כתנאי כמה שיעור קרחה (א)כגרים) אחרים אומרים כדי שיראה מראשו אמר רב יהודה בר חביבא פליגי בה תלתא תנאי חד אומר כגרים וחד אומר כדי שיראה מראשו וחד אומר כשתי שערות ואיכא דמפיק שתי שערות ומעייל בכעדשה וסימנך *בהרת כגרים ומחיה בכעדשה *תנא הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג אמר רב יהודה שתים והתניא לקרחה שתים אימא וכן לקרחה שתים תניא נמי הכי *הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לרבי אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות אפילו אחת שהוא חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר °לא ילבש גבר שמלת אשה: והמקיף פאת ראשו וכו': ת"ר פאת ראשו סוף ראשו ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו תני תנא קמיה דרב חסדא °אחד המקיף ואחד הניקף לוקה *אמר ליה מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי דאמר לך מני רבי יהודה היא דאמר *לאו שאין בו מעשה לוקין עליו רבא אומר במקיף לעצמו ודברי הכל רב אשי אומר במסייע ודברי הכל: והמשחית פאת זקנו: ת"ר פאת זקנו סוף זקנו ואיזהו סוף זקנו שבולת זקנו: והמשרט שריטה אחת וכו': ת"ר °ושרט יכול אפילו שרט על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים ת"ל °לנפש אינו חייב אלא על המת בלבד ומנין למשרט חמש שריטות על מת אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת ת"ל ושרט להחייב על כל שריטה ושריטה רבי יוסי אומר מנין למשרט שריטה אחת על ה' מתים שהוא חייב על כל (ג) אחת ואחת ת"ל לנפש לחייב על כל נפש ונפש והא אפיקתיה לביתו שנפל ולספינתו שטבעה בים
קסבר

תורה אור: דברים כב · ויקרא יט · שם

ה"ג אלא בחדא התראה · ולא גרסינן בבת אחת אלא דאתרו ביה חדא התראה ואתא איהו וקרח בזה אחר זה מי מיחייב והתנן ט' אינו חייב אלא אחת הואיל ולא אתרו בו אלא חדא התראה ואע"ג דשתייה בזה אחר זה היא דשתייה בבת אחת כל היום ליכא: אל תשתה אל תשתה · מתרין בו לכל שתייה ושתייה: נשא · פירוש סם שמשיר את השיער והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו: ואותבינהו בבת אחת · בה' מקומות דהוו להו ה' קריחות ובחדא התראה דכיון דבבת אחת קא עביד מאי חזית דחיילא התראה אהאי אצבע טפי מהאי והתראת ספק לא מיחשבא דהתראה אכולהו אצבעות שדיא ומנחא ולאלתר מתברר לו אם חושש להתראתו או לא: שיראה מראשו · שיראה מבשר הראש ערום: אמר רב יהודה בר חביבא פליגי בה תלתא תנאי · איכא דמפיק שתי שערות ומעייל כעדשה: וסימנך · דלא תימא מפיק כגרים ומעייל כעדשה משנה זו בהרת כגרים ומחיה כעדשה דהכא נמי בשעורי קרחה איכא כגרים וכעדשה ומהשתא ידעינן דלא אפיקנא אלא שתי שערות דיראה מראשו לא הוו צריכים לאפוקי דשוה הוא לדברי כולם דאין זה שיעור קבוע: הכי גרסינן תנא הנוטל מלא פי הזוג בשבת ולא גרסינן תניא: פי הזוג · חודן של מספרים: אימא וכן לקרחה שתים · ולפרושי אתא: במלקט · שערות לבנות מתוך שחורות דכיון דאדם מקפיד על שער לבן אחד שבין שערותיו שחורות כדי שלא יראה זקן אמרינן דכשהוא מלקט אותו מבין השחורות מלאכה חשובה היא לו וחייב משום גוזז כיון דחייש לגזיזה זו. שחורות מתוך לבנות לא גרסינן: אף בחול אסור · שמתנאה עצמו בנויי אשה: ואיזהו סוף ראשו · באיזה ענין יהא מקיף סוף הראש שיהא חייב בכל תקיפו: המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו · אחורי אזנו אין שיער כלום וכן במצחו אין שיער כלום אבל בצדעיו שבאמצע יש שיער ואם הוא משוה ונוטל כל השיער שבצדעיו למדת אחורי אזנו ופדחתו זהו מקיף סוף הראש: דאכיל תמרי בארבילא · האוכל תמרים בכברה יהא לוקה בתמיה כלומר ניקף מה פשע שהוא לוקה לאו שאין בו מעשה הוי ולא לילקי: דאמר לך מני. השואל לך כמאן קאמרת ניקף לוקה אימא ליה ר' יהודה היא דאמר לעיל (דף: טז.) לאו שאין בו מעשה לוקין והייט לאו שאין בו מעשה דניקף הוא דקא עבר אלאו דלא תקיפו דשמעינן לקרא הכי לא תקיפו לא תניחו להקיף דמניח להקיף כמקיף א"כ מדאפקיה בלשון רבים דכתיב לא תקיפו משמע דאתרי קא מזהר רחמנא ניקף ומקיף: רבא אמר · לא צריכת לאוקמי כר' יהודה הך ברייתא דתני תנא קמיה דרב חסדא דקיימא במקיף את עצמו וקמ"ל דחייב תרתי משום מקיף ומשום ניקף דסד"א לא לילקי אלא חדא קמ"ל: ודברי הכל · דלא צריך לתרולי ר' יהודה היא: מסייע · מזמין השערות למקיף: שיבולת זקן · כולהו חמש פאות דקא חשיב במתניתין בכלל שיבולת הם: ת"ל ושרט · דמצי למיכתב לנפש לא תשרטו במקום ושרט לנפש לא תתנו לשון אחר ת"ל ושרט: מריבויא דוי"ו: ר' יוסי אומר כו' · ר' יוסי מוסיף חיובי: הא אפיקתיה לביתו שנפל · והא ודאי ר' יוסי לא פליג בההיא דהיאך יהא מוציא הפסוק מידי פשוטו:
קסבר

לא צריכא שסך ה' אצבעותיו נשא · ותימה אכתי מאי פריך כיון דליכא אלא חדא התראה אמאי מחייב ה' ואי משום דעשה בבת אחת מה בכך כיון דחד לאו איכא וכי אדם אוכל ב' זיתי חלב בבת אחת ובחדא התראה מי מחייב שתי מלקיות משום דהויא ליה התראה אכל חדא וחדא ויש לומר דשאני הכא דגלי קרא (ג) אכל קרחה וקרחה דקרחות מחלקות כגון גופים מוחלקין מיהו קשה למה הוצרך לפרש בקרחה דעל ידי נשא לוקמי (ד) בקרחה בידו שיעור ה' קרחות בבת אחת ומ"מ לא קשה מהא דנזיר שותה כו' דשאני הכא דגלי קרא דקרחות מחלקות כמו גופים מוחלקין ויש לומר דלא מתוקמא ליה בקרחה וקרח בידו בבת אחת משום דקרח בידו קרחה במקום אחד והכל אחד בלי הפסק שיעור בינתים וכה"ג חשיב הכל קרחה אחת ואין כאן על כל קרחה וקרחה להכי מוקי לה בה' אצבעותיו בנשא ואותבינהו בבת אחת ופי' בה' מקומות רחוקים קצת זה מזה שיש הפסק שיעור בין קרחה לקרחה וקרינן ביה על כל קרחה וקרחה ואם תאמר סוף סוף לוקמה אפילו בזה אחר זה ובחמשה מקומות רחוקים קצת כדפי' ומיתוקם שפיר גם בקורח ותולש בידו בלא נשא ובחדא התראה משום דגלי קרא דקרחות מחלקות ומתוך פי' הקונט' משמע דא"כ לא היה מחייב כי אם הקרחה קמייתא שהיתה בידו בתוך כדי דיבור להתראה דהאינך קרחות לא מיחייב משום דאינם בתוך כדי דיבור להתראה ומצי למימר איתשלאי וקשה כיון דהתחיל לעבור תוך כדי דיבור להתראה לא מצי למימר איתשלאי כדמוכח פרק י' יוחסין (קדושין דף עז: ושם) גבי *ה' אלמנות בזה אחר זה דמחייב אכל חדא וחדא ואפי' בחד התראה משום דגופים מוחלקים אע"ג דליכא בתוך כדי דבור כ"א באלמנה קמייתא לכך נראה דאין הכי נמי הוה מצי לאוקומי בזה אחר זה כדפי' אלא נקט בבת אחת לרבותא דאפילו באות' דהוה קשה ליה מיחייב ומתוקמא שפיר כך פירוש בשיטה ומיהו (ה) ניחא לפירוש דגרסינן בבת אחת וכו' אבל לגירסא ראשונה דגרס אלא בחדא התראה פירוש ומשום קרחה זה אחר זה מאי איכא למימר וי"ל דמ"מ קאמר בבת אחת לרבותא טפי דאפי' בבת אחת משכחת לה בחמשה מקומות מוחלקין בהפסק שיעור כגון דסך אצבעותיו בנשא וכל שכן בזה אחר זה דמיתוקמא בה' מקומות אפי' בקורח בידו:

במלקט *(שחורות מתוך לבנות) שהוא חייב · פרש"י דאתא דוקא כר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה:
על

פח א מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל' טו סמג לאוין סב:
פט ב מיי' פ"ה מהל' נזירות הל' י סמג לאוין רל:
צ ג מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל' טו סמג לאוין סב:
צא ד מיי' שם סמג שם טוש"ע י"ד סי' קפ סעיף ט:
צב ה ו מיי' פ"ט מהל' שבת הל' ט סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שמ סעיף א:
[עי' בהשרין]
צג ז מיי' פי"ב מהל' ע"ז הל' י סמג לאוין ס טוש"ע שם וטוש"ע י"ד סי' קפב סעיף ו:
צד ח מיי' שם הל' א סמג לאוין נז טוש"ע י"ד סי' קפא סעיף א: נגעים פ"ו מ"ב
צה ט מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:
צו י מיי' שם סמג לאוין סב טוש"ע י"ד סי' קפא סעיף ד:
צז כ מיי' שם הל' יב טוש"ע שם סי' קפ סעיף ח:

קדושין עז: נזיר לח: מב. חולין פכ: [לקמן כא.]
[ב"ק סו.]
[גיר' רי"ף ר"א בן שמוע]
שבת לד:
[שם ותוספתא דשבת פי"ע"ש]
[סנהדרין סט:]
[לעיל ד: וש"נ]
[נ"ל ג']
[נ"ל לבנות מתוך שחורות]

הגהות הב"ח
(א) גמרא כתנאי כמה שיעור קרחה רשב"א אומר כגרים אחרים אומרים:
(ב) שם על כל אחד ואחד ת"ל לנפש:
(ג) תוס' ד"ה לא צריכא וכו' דגלי קרא דחייב אכל קרחה וקרחה דקרחות מחלקות כמו גופים מוחלקין: (ד) בא"ד לוקמי בקורח בידו וכו' וי"ל דלא מיתוקמא ליה בקורח בידו שיעור ה' קרחות בבת אחת משום דהקורח בידו קרחה במקום אחד והכל ביחד בלי הפסק שיעור בינתיים כה"ג כצ"ל ואות ו' נמחק: (ה) בא"ד ומיהו הא ניחא למאי דגרסינן בבת אחת:

קסבר רבי יוסי שריטה וגדידה אחת היא. דתרווייהו בין ביד בין בכלי וכתיב בגדידה למת לא תתגודדו ולא תשימו קרחה וגו': המסרט בכלי חייב. הא ודאי פשיטא לכולי עלמא דעיקר גדידה משמע בכלי ועיקר שריטה משמע ביד וקאמר שמואל המסרט בכלי על המת חייב ולא קאמר המגדד בכלי לאשמועינן דהם שריטה שייך בכלי והעושה חבורה בעצמו בכלי על המת חייב שני לאוין משום משרט ומשום מגדד דגדידה ושריטה אחת היא דתרווייהו בין ביד בין בכלי: מיתיבי גדידה ושריטה אחת היא. כלומר בין שריטה בין גדידה ענין חבורה הם ושניהם על מת אלא תורה אור שריטה ביד גדידה בכלי וקשיא לשמואל דאמר תרווייהו בין ביד בין בכלי דמדקאמר המסרט בכלי ולא קאמר המגדד בכלי מכלל דשריטה שייכא בכלי כגדידה: על המת בין ביד בין בכלי חייב. דשריטה וגדידה כתיב דתרווייהו אסרינהו רחמנא: על עבודת כוכבים. דיש עבודת כוכבים שעובדין אותה בכך שעושין בבשרם חבורות ופצעות: ביד חייב. דדרך עבודתה בכך ואפי' עבודת כוכבים שאין עבודתה בכך חייב דעבודה גמורה היא ביד: והא איפכא כתיב. דבכלי דרך עבודה הוא לעבודת כוכבים דכתיב ויתגודדו כמשפטם עשו גדידה כדרך שהיו רגילין לעשות בחרבות וברמחים אלמא דרך עבודה בכלי: בי פירקי דרישא. מקום הפרקים שמתחברים שם פירקי העצמות והיינו בצדעים. פרק יונט"ר: בי פירקי דדיקנא. פרק ראשון של זקן היינו תחת האוזן מקום שלחי התחתון יוצא משם ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ושתי הסבולת שבסנטר מקום חבור שני הלחיים יש עצם קטן שמחבר הלחיים יחד שמכאן ומכאן נקרא פאה שכל אחד מהן לסוף הלחי הרי שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה הוא השיער שבין ב' הסבולת שבסנטר ופרק הוא בפני עצמו: ופאת זקנם לא יגלחו. גבי כהנים כתיב ולא תשחית את פאת זקנך בישראל כתיב וילפינן להו בג"ש האי מהאי דפאה פאה והכי אמרי' בהדיא בפרק קמא דקדושין (דף לה:) ג"ש דפאה פאה להכי הוא דאתא דתניא לא יגלחו כו': ת"ל לא תשחית. ומספרים אינן משחיתים שאין חותכין שיער בגלד עיקר כתער: גילוח שיש בו השחתה. דרך לגלח בו ומשחית והיינו תער אבל רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו ומספרים מגלחין ואין משחיתים: אי גמיר גזירה שוה. דפאה פאה קאמר ובמסכת קדושין היא (שם): מספרים מנא ליה דמותר לגלח בהם דלא קאסרי אלא מלקט ורהיטני שיש בהן השחתה: גילוח עבדי. השחתתן עושה גילוח כלומר גילוח מיקרי דדרך לגלח בהן: **מתני'** כתובת קעקע. כותב תחלה על בשרו בסם או בסיקרא ואח"כ מקעקע הבשר במחט או בסכין ונכנס הצבע בין העור לבשר ונראה בו כל הימים קעקע פויינטווריי"ר ואסור לכתוב שום כתיבה בעולם על בשרו בענין זה שכך גזירת הכתוב: את השם. מפרש בגמרא דהם עבודת כוכבים קאמר: **גמ'** עד שיכתוב אני ה' ממש. על תיבות הללו אני ה' אתה מחייבו משום כתובת קעקע: וכתובת קעקע לא תתנו בכם. שום כתובת קעקע לא *יעשו לפני שאני ה' ואסורין אתם לכתוב שם אחר על בשרכם אלמא עיקר חובא משום שם עבודת כוכבים הוא ומיהו אסור לכתוב שום כתיבה בעולם אפי' לר"ש אלא דחיוב מלקות ליכא: אפר מקלה. דוקא קאמר לפי שקשה היא ומקעקעת מקום המכה והרושם נראה שם אחר זמן אבל עפר בעלמא לא: שפוד. בפ' אין לדין (ביצה דף כח:) (ו)שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו א"ר אדא ושומטו ומניחו בקרן זוית והיינו שמעתתא דעילויה מילתא דאמורא אמרה: שפחות. משנה היא בפ' אע"פ (כתובות דף נט:) ר' אליעזר אומר אפי' הכניסה לו מאה וכו' אמר רב מלכיו א"ר אדא (ז) הלכה כרבי אליעזר (שם סא:) והיינו משנה דאמתני' קאי ולא קאמר מילתא באפי נפשה: גומות. (ח) *בנדה בבא סימן (דף נב.) ר' חלבו אמר רב הונא שתי שערות שאמרו צריך שיהא בעיקרן גומות רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה גומות אע"פ שאין בו שערות: בלורית. בפרק אין מעמידין בע"ז (דף כט.) ת"ר עובד כוכבים המסתפר מישראל כו' וכמה אמר רב מלכיו אמר רב אדא (ט) שלש אצבעות לכל רוח והיינו מתניתא: אפר מקלה. הכא (י) ושמעתא היא דלאו אמתני' קאי אלא מילתא באנפי נפשה קאמר אסור לו לאדם כו': גבינה. נמי באין מעמידין דקתני במשנה וגביעות בית אונייקי ובעי בגמרא מ"ט אמר רב מלכיא אמר רב אדא (כ) מפני שמחליקין כו' והיינו משנה דאמתני' קאי: מתני' ומתניתא'. רב פפא אסימנא דרב מלכיו קאי לגרועי מיניה שפחות דכולהו מתני' רב מלכיא אמרינהו כלומר משנה דשפחות דאוקמה כרב מלכיו רב מלכיא אמרה ומתניתא דקאמר לאו דוקא אלא דבסימנא דרב מלכיו ליכא מתני' ושמעתתא רב מלכיו ומה שנשאר מן השמעתות בסימנו של רב מלכיו דהיינו שפוד וגומות רב מלכיו אמרינהו והיינו דקאמר איכא בינייהו שפחות ולא קאמר שפחות ואפר מקלה אלא שפחות גרידא מגרעינן ודרב מלכיו כדקאי קאי: מתניתא מלכתא. משניות וברייתות עיקר הן והיינו סימן מי ששמו דומה לנקבה מוקמינן כולהו מתנייתא דהוו נמי לשון נקבה אליביה והיינו רב מלכיא ששמו דומה לנקבה ומשמעותו של שם נמי משמע לשון מלכות והיינו משניות וברייתות שהן עיקר ולא שמעתות ואית דמפרש איכא בינייהו שפחות (נ) ומקלה משמע שפחות ושכנגדה כך לשון ח"ה: ריבדא. מכה: כוסילתא. כלי שמכה בו בלע"ז פליימא: **מתני'** היה לבוש כלאים. אחד מן השוק ולא נזיר:

קסבר רבי יוסי שריטה וגדידה אחת היא וכתיב התם למת אמר שמואל המשרט בכלי חייב מיתיבי שריטה וגדידה אחת היא אלא ששריטה ביד וגדידה בכלי הוא דאמר כרבי יוסי תני תנא קמיה *דרבי יוחנן על מת בין ביד בין בכלי חייב על עבודת כוכבים ביד חייב בכלי פטור והא איפכא כתיב °ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים אלא אימא ביד פטור בכלי חייב: וחייב על הראש: מחוי רב ששת בין פירקי (א) רישא: ועל הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה: מחוי רב ששת בין פירקי (ב) דיקנא: רבי אליעזר אומר אם נטלן וכו': קסבר חד לאו הוא: ואינו חייב עד שיטלנו בתער: ת"ר °ופאת זקנם לא יגלחו *יכול אפי' גלחו במספרים יהא חייב ת"ל °לא תשחית אי לא תשחית יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב תלמוד לומר לא יגלחו הא כיצד גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער: רבי אליעזר אומר אפילו לקטו במלקט ורהיטני (יהא) חייב: מה נפשך אי גמיר גזירה שוה ליבעי תער אי לא גמיר ג"ש מספרים נמי [לא] לעולם גמיר ג"ש וקסבר הני נמי גילוח עבדי: **מתני'** הכותב כתובת קעקע *כתב ולא קעקע קעקע ולא כתב אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע *בידו ובכחול ובכל דבר שהוא רושם ר"ש בן יהודה משום ר' שמעון אומר אינו חייב עד שיכתוב שם *את השם שנאמר °וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה': **גמ'** אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי עד דיכתוב (ג) אני ה' ממש אמר ליה לא כדתני בר קפרא אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה' ולא אחר: אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע *אמר רב (ד) *נחמן בריה דרב איקא שפוד שפחות וגומות רב מלכיו בלורית אפר מקלה וגבינה רב מלכיא רב פפא אמר מתניתין ומתניתא רב מלכיא שמעתתא רב מלכיו וסימניך מתניתא מלכתא מאי בינייהו איכא בינייהו שפחות רב ביבי בר אביי קפיד אפי' אריבדא דכוסילתא רב אשי אמר °כל מקום שיש שם מכה מכתו (ה) מוכיח עליו: **מתני'** °נזיר שהיה *שותה יין כל היום אין חייב אלא אחת אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת °היה מטמא למתים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת °היה מגלח כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תגלח אל תגלח והוא מגלח חייב על כל אחת ואחת °היה לבוש בכלאים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תלבש אל תלבש והוא פושט ולובש חייב על כל אחת ואחת

יש

על עבודת כוכבים ביד חייב. פי' הקונטרס חייב מיתה (מ) בכדרכה ולקי שלא כדרכה מלא תעבדם יתירא בכלי פטור דאינו בכלל עבודה דאינו (חייב) אלא ביד:

רב אשי אומר מכתו מוכחת עליו. וכן הלכה:

ואפילו

[גי' רי"ף ורא"ש דרב נחמן]
קדושין לה: נזיר מ: נח:
[צ"ל בדיו]
[בסה"מ ג"כ את]
ע"ז כח. ביצה לג. כתובות סח: נדה נב.
קדושין עז: חולין פב: נזיר מב.
בס"ח תעשו לפני כו'
רש"א שמעתתא היא לענין שתי שערות (אפילו בגומא אחת) נמחק: נדה כו': בלורית כו'
[בכל המקומות איתא רב חיננא]

צח א מיי' פי"ב מהלכות ע"ז הלכה יא סמג לאוין סא טוש"ע יו"ד סי' קפ ס"א:
צט ב טוש"ע שם ס"ג:
ק ג מיי' פ"ה מהלכות נזירות הלכה י סמג לאוין רכ:
קא ד מיי' שם הל' טו ופ"ג מהל' אבל הל' ד סמג שם וסי' רלד:
קב ה מיי' פ"ה מהל' נזירות הלי"ג סמג לאוין רכ:
קג ו מיי' פ"י מהלכות כלאים הל' ל סמג לאוין רפג:

הגהות הב"ח
(א) גמ' בין פירקי דרישא: (ב) שם בין פירקי דדיקנא: (ג) שם בריה דרבא לרב אשי עד דיכתוב. נ"ב פי' היה שואלו אם כך הוא פי' המשנה: (ד) שם אמר רב חיננא בריה דרב איקא שפוד: (ה) שם מכתו מוכחת עליו: (ו) רש"י ד"ה שפוד בפרק אין לדין אמר שמואל שפוד שצלו וכו' א"ר אדא בר אהבה שומטו: (ז) ד"ה שפחות וכו' א"ר אדא בר אהבה הלכה כר"א: (ח) ד"ה גומות שמעתתא היא בפ' בא סימן לענין מיאון אמר ר' מלכיו אמר ר' אדא בר אהבה גומות אע"פ שאין שם שתי שערות גדולה היא ואינה ממאנת דאין גומא אא"כ היה בה שער ונשרו הס"ד: (ט) ד"ה בלורית וכו' א"ר אדא בר אהבה שלש: (י) ד"ה אפר וכו' שמעתא כצ"ל ואות ו' נמחק: (כ) ד"ה גבינה וכו' אמר ר' אדא בר אהבה מפני: (ל) ד"ה מתניתא מלכתא וכו' שפחות ואפר מקלה דמשמע: (מ) תוס' ד"ה על וכו' חייב מיתה אף שלא כדרכה ולקי:

עין משפט
נר מצוה

קד א מיי' פ"י מהלכות כלאים הלכה ל סמג לאוין ירסג:
קה ב ג מיי' שם פ"א הל' ב סמג שם טור ש"ע יו"ד סי' רנו ס"א:
קו ד מיי' פ"א מהלכות יו"ט הלכה ג:

יש *חורש תלם א' וחייב עליו משום שמונה לאוין החורש בשור וחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם ובשביעית ויום טוב וכהן ונזיר בבית הטומאה חנניא בן חכינאי אומר אף הלובש כלאים אמרו לו אינו השם אמר להם אף הנזיר לא הוא השם: גמ' *(אמר רב ביבי אמר ר' יוסי (א) פושט ולובש לובש ממש או) אפי' מכנים ומוציא בית יד אונקלי שלו מחוי רב אחא בריה דרב איקא עיולי ואפוקי רב אשי אומר *אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש חייב: יש חורש תלם וכו': *א"ר ינאי בחבורה נמנו וגמרו החופה בכלאים לוקה אמר *להן רבי יוחנן לאו משנתנו היא זו יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין החורש בשור ובחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם האי חורש דמחייב משום כלאים היכי משכחת לה לאו דמיכסי בהדיה דאזיל א"ל *אי לאו דדלאי לך *הספא מי משכחת מרגניתא תותה אמר ליה ריש לקיש לר' יוחנן *אי לאו דקילסך גברא רבה הוה אמינא מתני' מני רבי עקיבא היא דאמר המקיים כלאים לוקה מאי רבי עקיבא דתניא *המנכש והמחפה בכלאים לוקה רבי עקיבא אומר אף המקיים מאי טעמא דר' עקיבא *דתניא °שדך לא תזרע (ויקרא יט) כלאים אין לי אלא זורע מקיים מנין ת"ל (°בהמתך לא תרביע) כלאים שדך לא (שם) (תזרע כלאים) אמר ליה עולא לרב נחמן °ולילקי נמי משום זורע ביום טוב א"ל *תנא ושייר א"ל *תנא (ב) קתני שמונה ואת אמרת תנא ושייר אמר(ג)רבא א) יש חילוק מלאכות בשבת ואין חילוק מלאכות ביום טוב אמר ליה (ד) *עדא תהא איתיביה אביי ואין חילוק מלאכות ביום טוב ב) והתנן ג)המבשל גיד (ה) בחלב ביו"ט ואכלו לוקה חמש לוקה משום אוכל גיד °ולוקה משום מבשל ביום טוב שלא לצורך ולוקה משום מבשל גיד בחלב ולוקה משום אוכל בשר בחלב ולוקה משום

א) [פסחים מח.]. ב) נ"ל והתניא ג) פסחים מז: ע"ש ביצה יב: ע"ש

רש"י

יש חורש תלם אחד. יש עובר בלא תחרוש בשור ובחמור ונלקטים עליו איסורים הרבה עם אותו לאו בלבד והא לא קא עסיק שיהא חורש בכמה שוורים וכמה חמורים והרי נלקטים איסורין הרבה עליו דלכל הפחות קאמר ואלאו דכלאים קאי ללקות עליו כל איסורין שהוא יכול: והן מוקדשין. בגמ' מוקי ליה בבכור (ו) בכור שור ופטר חמור וקעבר בהן משום לא תעבוד בבכור שורך ואליבא דרבי יהודה דאמר בפ"ק דבכורות (דף ט:) פטר חמור אסור בהנאה דבכלל לא תעבוד הוא ואע"ג דבקרא כתיב בכור שורך איהו דרים לי' בכור שורך למעוטי שותפות ולא למעוטי פטר חמור אי נמי מתני' כמאן דממעט פטר חמור מהכא שור וחמור דקתני במתני' לאו דוקא דשור ושה קאמר והאי דנקט חמור משום לישנא דקרא דגבי כלאים כתיב שור וחמור והוא הדין לכל שני מינין ומשום הנאה דמיתהני מהקדש והוה ליה הזיד במעילה לא לקי דבכור לאו בר מעילה הוא דהא ממון כהן הוא דאין מעילה אלא בקדשי גבוה דמקדשי ה' כתיב ואין מעילה בבכור אלא בנהנה מן האימורים אחר זריקת דמים דהנהו לגבוה נינהו והוא הדין לכל קדשים קלים ובקדשי קדשים יש בהן מעילה לפני זריקת דמים דלגבוה נינהו אבל משנזרק הדם זכו בהו כהנים משולחן גבוה והוה ליה ממון כהן ואין בו מעילה וכן מוכח בר"ה (דף כח.) בשופר של עולה לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של שלמים לא יתקע ואם תקע לא יצא מאי טעמא עולה דבת מעילה היא כיון דמעל בה נפקא לחולין שלמים דלאו בני מעילה נינהו לא נפקי לחולין והכי נמי מוכח במס' מעילה ובכמה דוכתי: וכלאים בכרם. דמכסי בהדי דאזיל ומחפה(ז)*)בזורע: שביעית. נמי משום זורע בשביעית: ויום טוב. דקעביד חרישה ביו"ט: כהן. והוא נזיר והולך במקום טומאה אחר מחרשתו דאיכא חד לאו משום כהן לנפש לא יטמא בעמיו וחד משום נזיר על כל נפשות מת לא יבוא: אינו השם.(ח)אינו לאו זה נלקט עליו משום חרישה אלא משום לבישה: אף נזיר. נזיר וכהן קאמר ולא דייק: אינו השם. אין לאו שלו בא עליו משום חרישה אלא משום כניסה שנכנס למקום טומאה: גמ' אפילו מכנים ומוציא בית יד אונקלי שלו. מכנים ומוציא ידו בבית יד חלוקו דמי כפושט ולובש: עיולי ואפוקי. ממש: בחבורה. נראה לי יום אסיפה או יום וועד היה להם שקורין חבורה: דדלאי. הגבהתי: מי משכחת מרגניתא. דאי לאו דאמרי לך הוי אמרת חורש דמחייב בכלאים לאו משום זורע אלא משום (מקום) מקיים דשביק ולא עקר להו: אי לאו דקלסך גברא רבה. רבי ינאי (ט) הוה מוקימנא מתניתא דמחייבא חורש בכלאים דמשום מקיים הוא וכרבי עקיבא ומאן דאית ליה מקיים בכלאים פוטר נמי במחפה אבל רבי ינאי קלסך והודה לך דמחפה משום זורע מיחייב לכולי עלמא דמדקאמר רבי ינאי המחפה בכלאים לוקה ולא קאמר מקיים בכלאים לוקה ש"מ דעדיף ליה מחפה ממקיים דמחפה כזורע חשיב ליה וחייב לכולי עלמא וכי אמרת ליה לא משנתנו היא הודה לדבריך שיפה אמרת ואי לאו דקלסך הוה אמינא טעם דמתניתין משום מקיים דמקיים בכלאים לוקה לרבי עקיבא וכן בשביעית משום חורש מחייב ליה תנא דמתניתין ומאן דפטר במקיים פטר נמי במחפה: מאי רבי עקיבא דתניא המנכש והמחפה. ולא גרסינן דתנן דברייתא היא ולא משנה: המנכש והמחפה בכלאים לוקה רבי עקיבא אומר אף המקיים. סולה רבי עקיבא קאמר לה המנכש והמחפה בכלאים לוקה דמקיים הוא שר"ע כו' והכי משני ליה במועד קטן ורבנן דפליגי עליה דרבי עקיבא סבירא להו מחפה אינו לוקה דמאן דפטר במקיים פטר במחפה והמנכש עוקר עשבים רעים כדי שיגדלו האחרים יותר לוקה דחשיב כזורע כלאים: בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים. ושמעינן ליה הכי כלאים שדך לא דעקרינן ליה מפשטיה לדרשא (י) דהוה מצי למיכתב בהמתך כלאים לא תרביע ומדסמך כלאים לשדה שמע מינה להכי הוא דאתא: ולילקי נמי משום זורע. דהא נמנו וגמרו דמחפה זורע הוא כדאמרן: ואין חילוק מלאכות ביום טוב. אם עשה שתים ושלש מלאכות בהעלם אחד או עשה מלאכה שיש בה (כ) שתים אינו חייב אלא אחת למ"ד (שבת דף ע.) הבערה לחלק יצאת סבירא ליה אין חילוק מלאכות ביו"ט דביו"ט לא יצאת הבערה ומ"ד נמי הבערה ללאו יצאת ונפקא ליה חילוק מלאכות מועשה אחת מהנה הני מילי באיסורי דאית בהן חיוב חטאת כגון מלאכות דשבת דזדונן כרת ושגגתן חטאת דבההיא פרשה דועשה מאחת מהנה קמיירי בחטאת אבל יו"ט דחיוב מלקות הוא ואין זדונו כרת אין בו חילוק מלאכות: לוקה משום מבשל. גיד ביום טוב ומשום מבשל בשר בחלב קסבר יש בגידין בנותן טעם תלתא לא תבשל כתיבי חד לאכילה וחד להנאה וחד לבישול בשחיטת חולין (דף קטו:): משום

*)[נ"ל כזורע או שנ"ל בזורע]

תוספות

ואפילו לא שהה אלא (ל) להפשיט מלבוש חייב. ובלא שהה לא מיחייב ולא דמי דין זה להך דפ"ב דשבועות (דף יז: ושם) דאיבעיא להו מי צריך שהייה למלקות גבי טומאת מקדש ונזיר בקבר דשמא מחייב בלא שהה והכא אמרי' דלא מיחייב בלא שהייה דלא דמי לשהייה דהתם דכיון דבידו לפרוש מן הטומאה כי נמי לא שהה כדי השתחוואות דין הוא דמחייב אבל הכא דאין לו שהות לפשוט וללבוש אין כאן עבירה אחרת דעדיין הלבישה הראשונה קיימת דהתם נמי אינו חייב עד שיוכל לפרוש מן הטומאה:

(לעיל ע"א) מחוי ליה רב ששת בין פירקי. לפ"ה כדאיתא שתים מכאן ושתים מכאן ולפר"ת כמו שפירש בשבועות (דף ג.):

(ג"ז שם) לא יגלחו. וא"ת מאי מייתי מלא יגלחו הא גבי כהנים כתיבא וי"ל דגמרינן מיניה:

החורש בשור וחמור והן מוקדשין. (מ) ופ"ה בכור שור עובר משום לא תעבוד בבכור שורך וחמור קדשי בדק הבית ולקי משום דהזיד במעילה באזהרה וי"א פטר חמור וכמ"ד אסור בהנאה ולא נהירא דאינו כן דליכא למ"ד דלקי הנהנה ממנו ולא נראה לר"י פירוש הקונטרס דפירש דחמור לקי מלאו דהזיד במעילה דבגמ' קאמר מידי דאיתיה בשאלה לא קתני והקדש דמתני' מיירי בבכור דליתיה בשאלה •לכך מפרש ר"י דעל החמור אינו לוקה ויכול להיות שהוא חולין (נ)והן מוקדשין בשור וחמור לאו דוקא דליכא מוקדשין אלא בשור וליכא אלא ב' לאוין בשור וחמור אבל בכלאי הכרם איכא ב' מלקות דמיירי שהיה זורע בכרם חטה ושעורה וחרצן וחפה אותם בחרישה דקא עבד תרתי חדא דזרע כלאי זרעים ועוד דזרע כלאי הכרם*:

אלא

מסורת הש"ס

פסחים מז.
[נ"ל אמר רב ביבי אמר רב אסי לא פושט ולובש ממש אלא אפי' וכו' כך הגירסא בילקוט וכן אי' בתוס' שבועות יז. ד"ה או אין וכו']
נ"ל ליה
[עי' תוס' ב"מ יז. ד"ה אי לאו]
[יבמות לב:]
ע"ז סד. ע"ש מ"ק ב: ע"ש [תוספ' כלאים פ"א]
*שם [ע"ש]
[סוכה נד. וש"נ]
[עי' תוס' מנחו' יח: ד"ה מנין]
כמו זאת תהא וכן פי' רש"י בהשולח (גיטין דף מה.) גבי עדא אמרה כמו זאת כו' רש"ל

[יבמות לב: ב"מ יז:]

[ודבריהם יותר מבוארים בפסחים מז. ד"ה ומוקדשין]

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר ר' ביבי אמר ר' יוסי לא פושט ולובש ממש אלא אפילו מכנים: (ב) שם תנא קתני שמנה. נ"ב עי' תוס' פ"ק דקדושין דף טז ע"ב ד"ה והא ארבעה ובתוס' דיבמות דף ג' ד"ה למעוטי: (ג) שם אמר ליה רבה יש חילוק: (ד) שם עדא תהא. נ"ב כמו זאת תהא כלומר זו היא סברא נכונה דלא קא חשיב דלילקי משום זורע ביו"ט משום דקחשיב חורש ביו"ט ואינו חייב ב' אב' מלאכות ביו"ט כשעשאן בבת אחת: (ה) שם גיד הנשה בחלב ביו"ט: (ו) רש"י ד"ה והן מוקדשין וכו' ובכור שור ופטר חמור קאמר וקעבר בהן וכו' ושור וחמור דקתני וכו' דשור ושה קאמר נ"ב פי' וחייב ב' א' משום שור וא' משום שה: (ז) ד"ה וכלאים בכרם וכו' ומחפה וחייב משום זורע: (ח) ד"ה אינו השם אין לאו: (ט) ד"ה אי לאו וכו' ר' ינאי הס"ד ואח"כ מ"ה הוה אוקימנא מתניתין דמיחייבא: (י) ד"ה בהמתך וכו' דהוה מצי למיכתב. נ"ב עיין בע"ז דף ס"ד ריש ע"א לא פירש כך: (כ) ד"ה ואין חילוק וכו' שיש בה שתי לאוין אינו חייב: (ל) תוס' ד"ה ואפי' לא שהה אלא כדי להפשיט וללבוש חייב וכו' לשהייה דהתם דהתם כיון דבידו וכו' כדי השתחוואה דין הוא דמחייב אבל: (מ) ד"ה החורש וכו' פ"ה שור וכו' אסור בהנאה ולי נראה דאינו כן: (נ) בא"ד ויכול להיות שהוא חולין ולאו דוקא קאמר והן מוקדשים תרוייהו השור והחמור דליכא מוקדשים אלא בשור וליכא ב' לאוין כצ"ל ותיבת ה

גליון הש"ס

גמ' א"ר ינאי בחבורה נמנו. כעין זה יבמות דף לב ע"ב: שם ולילקי נמי משום זרע. קשה לי דבלא"ה קשה דלילקי נמי בחורש משום מחמר אחר בהמתו ואף אם אינה בהמתו מ"מ לפר"ן מחמר אחר בהמה דעלמא חייב. ולכאורה מוכח מזה דשביתת בהמתו ודמחמר אינו ביו"ט כמ"ש הרמ"א סי' רמ"ו ס"ג ולפסר שלום כוון המג"א שם ס"ק י"ב בלשונו הקצר ועי' מכות פ"ג: שם ולוקה משום מבשל. עי' סנהדרין דף סג ע"א תוס' ד"ה על תוס' ד"ה החורש וכו' לכך מפרש ר"י. ועי' טורי אבן ר"ה דף ד ע"א ד"ה לדקות:

משום הבערה ואם איתא משום הבערה לא (א) מחייב דהא איחייב ליה משום בשולו אפיק הבערה ועייל גיד הנשה של נבילה והתני ר' חייא לוקה שתים על אכילתו ושלש על בשולו ואי איתא שלש על אכילתו הוא חייב אלא אפיק הבערה ועייל עצי אשירה ואזהרתיה מהכא °ולא ידבק בידך וגו' א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ולילקי נמי משום °לא תביא תועבה אל ביתך אלא הכא במאי עסקינן כגון שבישלו בעצי הקדש ואזהרתיה מהכא °ואשריהם תשרפון באש °לא תעשון כן לה' אלהיכם: סימן שנבא"י שנ"ז: מתקיף לה רב הושעיא וליחשוב נמי הזורע בנחל איתן ואזהרתיה מהכא °אשר לא יעבד בו ולא יזרע מתקיף לה רב חנניא וליחשוב נמי המוחק את השם בהליכתו *ואזהרתיה מהכא °ואבדתם את שמם וגו' (ו)לא תעשון כן לה' אלהיכם מתקיף לה ר' אבהו וליחשוב נמי הקוצץ את בהרתו ואזהרתיה מהכא °השמר בנגע הצרעת מתקיף לה אביי וליחשוב נמי המזיח החושן מעל האפוד והמסיר בדי ארון ואזהרתיה מהכא °(ו)לא יסורו °ולא יזח החושן מתקיף לה רב אשי וליחשוב נמי החורש בעצי אשירה ואזהרתיה מהכא °ולא ידבק בידך מאומה וגו' מתקיף לה רבינא וליחשוב נמי הקוצץ אילנות טובות ואזהרתיה מהכא °כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות א"ל רבי זעירא לרבי מני וליחשוב נמי כגון דאמר שבועה שלא אחרוש ביום טוב התם לא קא חלה שבועה מושבע ועומד מהר סיני הוא א"ל כגון דאמר שבועה שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט דמגו דחלה עליה שבועה בחול חלה עליה נמי ביו"ט *מידי דאיתיה בשאילה לא קתני ולא *והרי הקדש בבכור והרי נזיר בנזיר שמשון נזיר שמשון בר איטמויי למתים הוא אלא האי תנא איסור כולל לית ליה אמר רבי הושעיא המרביע שור פסולי המוקדשים לוקה שנים אמר רבי יצחק המנהיג בשור פסולי המוקדשים לוקה שהרי גוף אחד הוא ועשאו הכתוב כשני גופים: **מתני'** כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת שנא' °במספר ארבעים מנין *שהוא סמוך לארבעים ר' יהודה אומר ארבעים שלימות הוא לוקה והיכן הוא לוקה את היתירה בין כתפיו *)אין אומדין אותו אלא במכות ראויות להשתלש אמדוהו לקבל ארבעים ולוקה מקצת ואמדו

*) [כריתות יח.]

רש"י

משום הבערה. דאי הוה איהו מבעיר וחבירו מבשל הוו תרוייהו חייבין דמבעיר ומבשל אבות מלאכות אלמא מיחייב משום יו"ט שתים הבערה ובישול: ה"ג ואם איתא (ב)ההבערה לא ליחייב דהא איחייב ליה משום מבשל: גיד הנשה של נבילה. דלוקה אף משום נבילה שאכל שלש על בישולו. בישול בשר בחלב ובישול שלא לצורך יו"ט והבערה שלא לצורך ושתים על אכילתו אכילת גיד ואכילת בשר בחלב ואם איתא דמפקת הבערה ומעיילת אכילת נבילה הוי איסור ג' על אכילתו: ואזהרת עצי הקדש מהכא ואשריהם תשרפון באש לא תעשון כן לה' אלהיכם: השמר בנגע הצרעת. ואמרינן (שבת דף קלג.) בקוצץ בהרתו הכתוב מדבר והשמר הוא לא תעשה: נילקי נמי. כגון שהיו כלי מחרישה מעצי אשירה: קוצץ אילנות טובות. בהליכתו: מי קא חיילא עליה. הא הוה ליה נשבע שלא יבטל המצוה ונפקא לן מלהרע או להיטיב בשבועות (דף כה.) דאין זו שבועה: מיגו דחיילא עליה שבועה כו'. היינו איסור כולל ואיסור מוסיף כגון שבתחילה עלמה נוסף איסור כגון אילו נוסף על היו"ט איסור ע"י שבועה זו וה"ל מוסיף דומיא דאשת איש ונעשית חמותו דמוסיף הוא דמעיקרא קיימא ליה בחנק והשתא קיימא ליה *בסקילה א"נ חלב דנותר מעיקרא קאי עליה באיסור חלב והשתא איתוסף עליה איסור נותר והיסור כולל הייטו שאין איסור נוסף על החתיכה אלא כולל אחרים באיסורא כגון שנשא אחות חמותו דמיגו דמיתסר בכולהו אחוותא איתסר נמי בחמותו משום אחות אשה אי נמי כגון חמותו ונעשית אשת איש דמיגו דכיילה כולי עלמא באיסור אשת איש °כללה נמי לדידיה לחייבו שתים: בנזיר שמשון. ע"י מלאך קיבל נזירות עליו דההוא אין לו שאלה דנווי שלמעלה הוא: נזיר שמשון בר טמויי למתים הוא. כלום אסור הוא להיטמא למתים אדם שמקבל נזירתו ע"י מלאך הא אמרינן במס' נזיר (דף ד:) שמשון הותר ליטמא למתים ובעי לאפוקי מהאי קרא ויך מאה וחמשים וגו' ופריך ליה אימא דשויגהו גוששין אלא גמרא ואית דמפרשי נזיר שמשון נזיר מן הבטן וקשיא לן ההיא נמי בשאלה איתיה שהיה אביו יכול לישאל עליו ואפילו מת אביו בשאלה מיהא הוה ההוא שעתא: המרביע שור פסולי המוקדשין. שנפדה אפילו על מינו לוקה שהרי גוף אחד (ג) ועשאו הכתוב שני גופין דתורת חולין ותורת קדשים יש עליו תורת חולין שמותר באכילה מחוץ לפתח אהל מועד כאילו לא הוקדש מעולם ותורת קדשים שאסור בגיזה ועבודה כדאמרינן בספרי בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה הרי כבר אמור כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' כי תאוה נפשך וגו' אם באכילת קדשים הרי כבר אמור כי אם במקום וגו' שם תעלה וגו' הא אין הכתוב מדבר אלא בפסולי המוקדשין שנפדו תזבח ולא גיזה דלאסור בגיזה ועבודה בשר ולא חלב ואכלת ולא לכלביך והלכך אסור להרביעו אפי' עם מינו משום כלאים שמרביע חולין על קדשים או קדשים על חולין וכן במנהיג אפילו מנהיגו בפני עצמו חולין וקדשים הוא וחייב משום כלאים דחרישה דהוא עצמו כלאים שעשאן הכתוב שני גופין ולא שמעתי ראיה מנלן דחולין וקדשים כלאים זה בזה ודבר תימה הוא: **מתני'** שנאמר במספר ארבעים. ואפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר (דברים כה) וסמיך ליה ארבעים יכנו ודרשינן כמאן דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים כדמפרש בגמ' דמדלא כתיב יכנו ארבעים במספר אלא במספר ארבעים יכנו שמעינן דהכי קאמר מנין הסוכם הארבעים חשבון המשלים כמוס של ארבעים שגורם לקרות אחריו ארבעים והיינו שלשים ותשע: ראויות להשתלש. בגמרא מפרש:

תוספות

אלא הכא במאי עסקינן שבישלו בעצי הקדש. ואם תאמר נילקי משום הזיד במעילה באזהרה וי"ל דלא חשיב אלא לאו דאיתנהו בפחות משוה פרוטה:

מתקיף לה רב אושעיא וליחשוב נמי משום זורע בנחל איתן. קשה דהשתא (ד)פריך טובא*(ונפרוך דלא) משני מידי וצריך לומר(ה)דע"כ דתנא תנא ושייר ולעיל קאמר אלא תני תנא שמונה ולא אמרת תנא ושייר ואומר הר"ם °דלא דמי לעיל דקתני שמונה ומני י"ט בחד ואם איתא דאיכא תו מלקות משום י"ט היה לו למנותן בשתים אבל הכא יכול להיות דלא איירי תנא למיחשב כל הני גווני דזורע בנחל איתן ומוחק את השם:

אמר ליה כגון דאמר שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט. וקשה דהכתי ליתא בלאו והן כדפריך פ"ג דשבועות (דף כד. ושם) גבי שלא אוכל נבילה ושחוטה דפריך מי איתא בלאו והן ואולי י"ל דמשכחת לה בהן כגון עפר תיחוח דלית בה חיובא מן התורה באותה חרישה:

שהרי גוף אחד (ו) ועשאו הכתוב ב' גופים. הקונטרס פירש כגרסתו ור"ת פירש בענין אחר כמין חומר דכתיב ביה כלבי וכאיל שהם ב' מינין ובזה הפירוש מיושב הא דאמרי' בבכורות (דף נג.) תלתא גבי ואיל כתיבי בו חד לכדרב יצחק וחד לכדר' (*יהושע) ופירוש הקונטרס לא אתפרש למילתייהו והשתא ניחא (ז)הא דרבי יצחק ורבי *יהושע דהכא*:

המנהיג בשור פסולי המוקדשים לוקה. ודוקא אי מושך השור משוי בגופו אבל בלא המשכה אין לוקה בהנהגה דאם לא כן לעולם לא יוכלו להנהיג שור פסולי המוקדשים ממקום אחר*:

עין משפט נר מצוה

קז א מיי' פ"י מהלכות רוצח הלכה ט סמג עשין עח:
קח ב ג מיי' פ"ו מהל' יסודי התורה הל' ח:

[נ"ל וליחשוב ולא]

קט ד מיי' פ"י מהלכות טומאת צרעת הל"א סמג לאוין שסג:
קי ה מיי' פ"ט מהלכות כלי המקדש הל"י:
קיא ו מיי' שם פ"ב הלכה יג:
קיב ז מיי' פ"ז מהלכות ע"ז הלכה ב:
קיג ח מיי' פ"ו מהלכות מלכים הלכה ח:
קיד ט י מיי' פ"ט מהל' כלאים הל"א:
קטו כ מיי' פי"ז מהלכות סנהדרין הלכה א סמג לאוין קלא:
קטז ל מיי' שם הל"ב:

[נ"ל הושעיא]

[נ"ל הושעיא]
*[וע"ע תוס' חולין קטו. ד"ה בשני]

[ועי' תוס' שבת נד: ד"ה והתנן]

הגהות הב"ח

(א) גמ' משום הבערה לא ליתחייב דהא: (ב) רש"י ד"ה ה"ג ואם איתא. נ"ב כלומר דל"ג אהבערה לא ליחייב הואיל דתוי ליה לצרכיו כדגרס בספרים ובפ' אלו עוברין הוא דגרסינן ליה וע"ש בדף מז ע"ב: (ג) ד"ה המרביע וכו' גוף אחד הוא ועשאו: (ד) תוס' ד"ה מתקיף וכו' דהשתא דפריך טובא נפרוך. נ"ב כלומר א"כ קשה מאי קא מסני ובע"כ צ"ל דתלמודא קא סמיך אשינויא דתנא ושייר כו': (ה) בא"ד וצריך לומר ע"כ וכו' ולעיל קאמר א"ל תני תנא שמונה וכו' דלא דמי דלעיל קתני שמונה ואני י"ט. נ"ב וע"ע במ"ש התוס' רפ"ק דיבמות דף ג ופ"ק דקדושין דף טז: (ו) ד"ה שהרי גוף א' הו הועשאו וכו' כגירסתו. נ"ב כלומר כפי שיטתו דטעמא דפסולי המוקדשין הם שני גופין דמקצתו קדשים ומקצתו חולין כמו שפי' בחולין דף קטו ע"ב: (ז) בא"ד ניחא דהוי דר' יצחק:

מסורת הש"ס

[סנהדרין נו.]

רש"ל בשריפה

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מיגו דחיילא וכו' כללה נמי לדידיה. לדידה כצ"ל. תשו' נ"ב מ"ת סי' ק"כ: תוס' ד"ה מתקיף וכו' דלא דמי. כעין זה נזיר דף לח ע"ב תוס' ד"ה וללקי:

[שבועות כד:]
[שם]

[פלאס משנה ריש פי"ז מהל' סנהדרין כתב פשוט הוא שזה טעות וצריך להיות סוכם את הארבעים דכן אמר בגמ' וכן משמע ומבואר בפי' רש"י וכן בסמ"ג הביאו לשון המשנה סוכם את הארבעים עכ"ל וגם הר"ן בסוף מסכת זו כתב בפירוש המשנה מנין הסוכם תרגום ותוכן לבנים סכום לבניא וכו']

תורה אור

ואמדו שאין יכול לקבל ארבעים פטור *אמדוהו לקבל שמונה עשרה ומשלקה אמדו שיכול הוא לקבל ארבעים פטור: גמ' מ"ט אי כתיב ארבעים במספר הוה אמינא ארבעים במניינא השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את הארבעים אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי *דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס"ת כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא: רבי יהודה אומר ארבעים שלימות *וכו': אמר ר' יצחק מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב °מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכתי בית מאהבי ורבנן ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב: אין אומדין אלא במכות הראויות וכו': לקה אין לא לקה לא ורמינהו אמדוהו לקבל ארבעים וחזרו (א) ואמדו שאין יכול לקבל ארבעים פטור אמדוהו לקבל שמונה עשרה וחזרו ואמדוהו שיכול לקבל ארבעים פטור אמר רב ששת לא קשיא בהא דאמדוהו ליומי הא דאמדוהו למחר וליומא אוחרא: מתני' געבר עבירה שיש בה שני לאוין אמדוהו אומד אחד לוקה ופטור ואם לאו לוקה ומתרפא וחוזר ולוקה: גמ' והתניא אין אומדין אומד אחד לשני לאוין אמר רב ששת לא קשיא דהא דאמדוהו לארבעים וחדא הא דאמדוהו לארבעים ותרתי: מתני' הכיצד מלקין אותו כופה שתי ידיו על העמוד הילך והילך וחזן הכנסת *אוחז בבגדיו אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבו והאבן נתונה מאחריו חזן הכנסת עומד עליו ורצועה בידו של עגל כפולה(ב) אחד לשנים ושנים לארבעה ושתי רצועות של *חמור עולות ויורדות בה ידה טפח ורחבה טפח וראשה מגעת על פי כריסו ומכה אותו שליש מלפניו ושתי ידות מלאחריו זואינו מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה שנאמר °והפילו השופט חוהמכה מכה בידו אחת בכל כחו טוהקורא קורא °אם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך ואת מכות וגו' וחוזר לתחלת המקרא [א] °ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' וחותם °והוא רחום יכפר עון וגו' וחוזר לתחלת המקרא א)ואם ימת תחת ידו פטור ב)הוסיף לו עוד רצועה אחת ומת הרי זה גולה על ידו כנתקלקל בין בריעי בין במים פטור רבי יהודה אומר האיש בריעי והאשה במים: גמ' מ"ט

זכריה יג | דברים כה | שם כח | שם כט | תהלים עח

א) ב"ק פד. ב) שם לג:

ואמדו שאין יכול לקבל פטור. דכיון דנתבזה בבית דין ולקה קצת סגי ליה בהכי אבל לא לקה אלא אמדוהו לארבעים וחזרו ואמדו שאין יכול לקבל כולם לא מיפטר דאין רשאין לגרוע האומד אלא לוקה אחר זמן והכי נמי אם אמדוהו לשמונה עשר ומשלקה חזרו ואמדו שיכול עדיין לקבל ארבעים פטור משום דלקה אבל לא לקה רשאין להוסיף על אומד ראשון: גמ' כמה טפשאי שאר אינשי. כמה שוטים הללו רוב בני אדם: ורמינהו אמדוהו לקבל ארבעים וחזרו (ג) ואמדו שאין יכול פוטרין אותו. אע"ג דלא לקה אלמא דלא שני בין לקה ללא לקה וה"נ בין שאמדוהו לארבעים בין שאמדוהו לשמונה עשרה לא עבדינן ליה אלא אומד ראשון וקשה בין מרישא ובין מסיפא: הא דאמדוהו ליומי'. מתניתין באמדוהו ליומיה לקבל מ' או שמונה עשרה והלכך כי חזרו ואמדו בו ביום שאין יכול לקבל או יכול איגלאי מילתא דאומד שלהם לא היה כלום כיון דבו ביום סתרו כל מה שאמדו שהרי זה לא נשתנה ולא הכחיש בשהות מועט כזה ויש לומר דהם טעו באומד הלכך כי אמדו תחלה לארבעים וחזרו ואמדו בו ביום שאין יכול לקבל אם לקה מקצתן פוטרין אותו שהרי נתבזה ואם לא לקה הרי הוא כמי שלא אמדוהו כלל ועכשיו הוא דמעייט בדיניה ואמרו אין יכול וממתינין לו עד שיבריא ויהיו אומדין אותו אומד הראוי לו וכן אמדו תחלה לי"ח ובו ביום חזרו ואמדו שיכול לקבל ארבעים איגלאי מילתא דטעו באומד ראשון ואינו כלום והלכך אם לקה כבר כל השמונה עשרה פוטרין אותו דכיון דיצא מב"ד כבר בזיון ב"ד הוא להחזירו אבל לא לקה רשאין להוסיף על אומד ראשון דאינו כלום: וברייתא בדאמדוהו למחר או ליומא אוחרא. ליום אחר דההוא ודאי אומד גמור הוא שיפה עייטו שהיה יכול זה לקבל עד אותו יום כך וכך מכות אלא נשתנה והכחיש הלכך כי אמדוהו לארבעים עד יום פלוני וכשהגיע יום פלוני אמדו שאין יכול לקבל כולם אומד ראשון אומד גמור היה והואיל ונשתנה ונתקלקל שהרי נתבזה באותו אומד וכי אמדוהו נמי לשמונה עשרה עד יום פלוני וכשהגיע יום פלוני אמדו שיכול לקבל ארבעים אין לוקה אלא אומד ראשון דאומד גמור היה כך נראה לרבי. לישנא אחרינא מתני' דאמדוהו ליומיה לקבל ארבעים והלכך אין פוטרין אותו אלא אם כן לקה דודאי יהא בו כח לקבל קצת מן המכות אמדוהו לקבל ליום או ליומים ודאי אין בו כח ואם חזרו בהם פטור מיד וכן קיבל ר' מא"ע ולא נהירא דמשום דאמדוהו ליומיה אמאי ברירא לן שיהא בו כח לקבל קצת מן המכות הם אומדין שאין יכול והכן אמרינן לילקי ולימות ועוד דאם לקה אמרינן במתניתין ולא דמלקינן ליה לכתחלה. מ"ר: מתני' עבירה שיש בה שני לאוין. כגון חורש בשור וחמור וכלאים בכרם: ואם לאו. דלא אמדוהו אומד אחד אלא ללאו אחד אמדוהו תחלה לוקה ומתרפא: גמ' אמדוהו לארבעים וחדא. כל מה שאומדין עליו עד שלשים ותשע חשבינן משום חד לאו דכך הוא דינו למלקות ארבעים חסר אחת על לאו אחד ואם מוסיפין עליו אפילו שלש מכות דהוה להו ארבעים ותרתי חשובין אותן שלש אומד ללאו האחר ואם לא הוסיפו אלא שתים מכות דהוו להו ארבעים וחדא לוקה שלשים ותשע משום לאו אחד ומתרפא וחוזר ולוקה דמכות שאינן ראויות להשתלש לא מלקינן ליה: מתני' על העמוד. עץ אחד נעוץ בקרקע וגבוה כנגד שתי אמות או אמה וחצי והוא כפוף ומוטה על אותו העמוד כאדם הנסמך על בריח דלת ותולה ידיו למטה וכופתין לו ידיו בצידי העמוד: חזן. שמש הקהל *ולא שמעתי בו שום משמעות: נפרמו. דסקוסדר"א בלע"ז קריעה של תפירה: מאחריו. של נידון: כפולה אחת לשתים. ועוד רצועה אחרת כפולה לשתים היינו שתים רצועות שהן ארבע (ד) ואותן השתי רצועות עולות ויורדות בה כלומר אותן שתי רצועות היו תלויות באמצע הרצועה ושל חמור לקיים בהן יבא מי שמכיר אבוס בעליו כו': *) היה מכה. וכשהוא מגביה ידו ומוריד הן עולות ויורדות כך קיבל רבי מעיקרא ולא נהירא לשון אחר מפי רבי עולות ויורדות כן דרך תפירה של רצועה תוחב ראש רצועה בנקב כנגד מטה וחוזר ותוחב בנקב אחר דרך מעלה ונראה כמעלה ומוריד: ידה טפח. מקל שתלויה בה ארכה טפח ורצועה עצמה רחבה טפח ומגעת עד פי כריסו שמשער כך שכשהוא מכה כלה ראשה של רצועה בפי כריסו בתחלת כריסו שהמכה עומד בצד המוכה ומכה אותו ברוחב גבו הלכך אורך הרצועה ברוחב כל גבו עד מקום שמתחיל שם הכרס ואף ע"ג דאמרן לעיל האבן נתונה לו לאחוריו אעפ"כ היה הוא מצלחף עצמו לצד לדו והיה מכה ברחבו: שליש מלפניו. על הבטן ושתי ידות מאחוריו בגמרא מפרש טעמא: והקורא קורא. אם לא תשמור. הא מיפסט פשיטא לן דבעי קריאה כדאמרן [כריתות] (דף יא.) בקורת תהיה בקרייה תהא דלהכי קתני הכא והקורא: אם מת תחת ידו פטור. דשליח ב"ד הוא ואמרן לעיל (דף ח.) יצא האב המכה את בנו ושליח ב"ד: הוסיף לו רצועה. על האומד ומת ה"ז גולה על ידו ולא דמי להכהו עשרה בני אדם בעשר מקלות דאמרינן בהנשרפין (סנהדרין דף עח.) כולן פטורין דההיא אוקימנא לה בגוסס בידי אדם: נתקלקל כו' פטור. דכתיב ונקלה והרי נקלה: גמ' אין

*) כד"א רש"ל

הא דאמדוהו ליומי. (ה) בו ביום שאמדוהו לקבל חזרו ואמדוהו שלא יוכל אז אמרה מתני' דלוקה דאי לא לקי אזלינן בתר אומד הראשון וממתין לו עד שיבריא וילקה כמו שאמדוהו אבל אם אמדוהו אומד שני למחר שמא הכחיש אחר הראשון ואזלינן בתר האחרון ופטור שהרי אמדוהו שאין יכול ללקות כלל וכן מדינא סיפא אמדוהו מתחלה לקבל י"ח ובו ביום אמדוהו לקבל כולם אזלינן בתר השני ולוקה אם לא לקה כבר כל הי"ח וברייתא באמדוהו ביום אחרון אבל אומד ראשון היה טעות ואזלינן בתר בתרא: רבי

עין משפט
נר מצוה

קיז א מיי' פי"ז מהל' סנהדרין הל"ב סמג לאוין קצט:
קיח ב מיי' שם הלכה ג ועי' בכ"מ:
קיט ג ד מיי' שם הל"ד וע"ש בכ"מ:
קכ ה מיי' שם פט"ז הלכה ח סמג שם:
קכא ו מיי' שם הל"ט:
קכב ז מיי' שם הל"י:
קכג ח מיי' שם הל"ט:
קכד ט מיי' שם הלי"א:
קכה י מיי' שם הלי"ב:
קכו כ מיי' שם פי"ז הלכה ה:

הגהות הב"ח

(א) גמ' וחזרו ואמדוהו ואמרו שאין יכול לקבל: (ב) שם במשנה כפולה אחת לשתים ושתים לארבע ושתי: (ג) רש"י ד"ה ורמינהו וכו' וחזרו ואמדוהו ואמרו אינו יכול וכו' דלא שני לן בין לקה ללא לקה דהא הכא בין שאמדוהו כצ"ל ותיבת נמי נמחק: (ד) ד"ה כפולה וכו' שהן ארבע ועוד שתי רצועות כצ"ל ותיבת ואותן נמחק: (ה) תוס' ד"ה הא דאמדוהו ליומיה פי' בו ביום וכו' שלא יוכל אז לקבל קאמרה מתניתין דלוקה אי לא לקי דאזלינן בתר אומד הראשון וכו' וכן בדינא דסיפא אמדוהו וכו' בתר השני ולוקה אם לא לקה כבר כל הי"ח דאומד ראשון היה טעות ואזלינן בתר בתרא וברייתא דאמדוהו לאומד אחרון למחר אזלינן בתר הראשון ופטור מלקות ארבעים הס"ד וכצ"ל ועל תיבות בתר אומד הראשון וממתין לו נ"ב כיון שלא הגיע להשתנות לא הוי הכחשה והלכך אזלינן בתר אומד הראשון כיון שלא הכחיש וממתין לו עד שיבריא כלומר עד שיבריא ביותר וילקה כו' [אבל אמדוהו למחר תלינן שמא הכחיש ואזלינן אחר האחרון וכן בדינא דסיפא כשאמדוהו [לי"ח ובו ביום אמדוהו לקבל כולם אזלינן בתר השני וברייתא כשאמדוהו למחר] תלינן דאומד הראשון לא היה בטעות ואזלינן בתריה ולוקה י"ח וא"ת בדינא דרישא נמי באמדוהו לקבל כולם ובו ביום אמדוהו שלא יוכל לקבל [נימא דאומד] הראשון היה טעות וניזל בתר השני וי"ל דכיון דאומד שני שלא יוכל אז בו ביום לקבל ארבעים אומדין אותו בכך [שאומד ראשון היה] כשיתחזק ביותר וא"כ אומד הראשון אינו טעות:

הגהות הגר"א

[א] במשנה (ושמרתם את כו' עד לתחלת המקרא) תא"מ (וכן ליתא בירושלמי ועי' רש"א ובהגר"א א"ח סי' תר"ו):

מסורת הש"ס

קדושין לג: [ע"ש]

[נ"ל וכו' בין כתפיו]

[משום דכתיב בו ונקלה מצוה לנוולו כ"כ תוס' סוטה ח. ד"ה והכהן] [ממה דאיתמר לקמן כג. פיסקא ושתי רצועות תנא של חמור מוכח דבמשנה לא תנא של חמור וכן במשנה שבמשניות ליתא והכי איתא ושתי רצועות עולות וכו']

ורש"ל אומר שהוא לשון חוזר פירוש רואה לרבי הפיר

גמ' (א) מ"ט משום נקלה אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה מנין לרצועה שהיא של עגל דכתיב °ארבעים יכנו וסמיך ליה °לא תחסום שור בדישו *ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה דכתיב לא תחסום שור בדישו וסמיך ליה °כי ישבו אחים יחדו וגו' ואמר *רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדים כאילו עובד עכו"ם דכתיב °אלהי מסכה לא תעשה לך וסמיך ליה °את חג המצות תשמור ואמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר ראוי להשליכו לכלבים דכתיב °לכלב תשליכון אותו וסמיך ליה °לא תשא שמע שוא וגו' קרי ביה נמי לא תשיא: ושתי רצועות וכו': תנא של חמור כדדריש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא °ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו' אמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו: ידה טפח וכו': אמר אביי שמע מינה כל חד וחד לפום גביה עבדינן ליה אמר ליה רבא אם כן נפיש להו רצועות טובא אלא אמר רבא אבקתא אית ליה כי בעי מיקטר ביה כי בעי מרפה בה: מלקין אותו וכו': מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא °והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר רשעה אחת מלפניו שתי רשעיות מאחריו: אין מלקין אותו וכו': אמר רב חסדא אמר רבי יוחנן מנין לרצועה שהיא מוכפלת שנאמר והפילו והא מיבעי ליה לגופיה א"כ לכתוב קרא יטיהו מאי הפילו ש"מ תרתי: המכה מכה בידו: תנו רבנן אין מעמידין חזנין אלא חסירי כח ויתירי מדע רבי יהודה אומר אפילו חסירי מדע ויתירי כח אמר רבא כוותיה דרבי יהודה מסתברא דכתיב °לא יוסיף פן יוסיף אי אמרת בשלמא חסירי מדע היינו דצריך לאזהורי אלא אי אמרת יתירי מדע מי צריך לאזהורי ורבנן אין מזרזין אלא למזרז תנא כשהוא מגביה מגביה בשתי ידיו וכשהוא מכה מכה בידו אחת כי היכי *דליתה מרדיה: והקורא קורא כו': תנו רבנן *הגדול שבדיינין קורא השני מונה והשלישי אומר הכהו בזמן שמכה מרובה מאריך בזמן שמכה מועטת מקצר והא אנן תנן חוזר לתחלת המקרא מצוה לצמצם ואי לא צמצם חוזר לתחלת המקרא תנו רבנן מכה רבה אין לי אלא מכה רבה מכה מועטת מנין ת"ל [א] לא יוסיף אם כן מה תלמוד לומר מכה רבה לימד על הראשונות שהן מכה רבה: נתקלקל וכו': תנו רבנן *אחד האיש ואחד האשה בריעי ולא במים דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר האיש בריעי והאשה במים וחכ"א אחד האיש ואחד האשה בין בריעי בין במים והתניא רבי יהודה אומר אחד האיש ואחד האשה בריעי אמר רב נחמן בר יצחק שניהם שוין בריעי אמר שמואל *כפתוהו ורץ מבית דין פטור מיתיבי קלה בין בראשונה בין בשניה פוטרין אותו נפסקה רצועה בשניה פוטרין אותו בראשונה אין פוטרין אותו אמאי להוי כרץ התם רץ הכא לא רץ ת"ר *אמדוהו לכשילקה (ב) קלה *פוטרין אותו לכשיצא מבית דין קלה מלקין אותו ולא עוד אלא אפילו קלה בתחלה מלקין אותו שנאמר °והכהו [וגו'] ונקלה ולא *שלקה כבר בבית דין: מתני' *כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתם שנאמר °ונקלה אחיך לעיניך כשלקה הרי הוא כאחיך דברי רבי חנניה בן גמליאל ואמר רבי חנניה בן גמליאל מה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו ר"ש אומר ממקומו הוא למד שנאמר °ונכרתו הנפשות העושות וגו' ואומר אשר

תוספות:

רבי יהודה אומר (בעינן יתירי כח ו)חסירי מדע · נ"ל דפליג אתנא קמא דקאמר אין מעמידין כלל חסירי מדע דאין מדקדקין בדבר דהא טעמא דגמרא אין נכון לכאורה לומר דלרבי יהודה מעמידין דוקא חסירי מדע:

שניהם שוין (ג) · ומיהו אשה אף במים:

קלה · כל הנתקלקל בריעי איש ואשה משהגביה הרצועה להלקותו בראשונה או בשניה פוטרין אותו ואין מכין אותו כלל אבל נפסקה דוקא כי נפסקה בשניה שלקה אחת ולא שנפסקה בראשון קודם שלקה כלל: והבאת

רש"י:

אין חוסמין · אין מגערין בה שלא תאמר אי אפשי בו: את המועדות · חולו של מועד: חג המצות תשמור · מפרש בחגיגה (דף יח.) אם בראשון ובשביעי הרי כבר אמור הא לא בא להזהיר אלא על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה: אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס · היינו מעיד עדות שקר: אבקתא · כמו מיבק אביק*: במספר · שתי רשעיות מאחריו: אפילו יתירי כח ואפילו חסירי מדע · דאין להקפיד בכך: אי אמרת בשלמא דאפילו חסירי מדע. יכולין להעמיד בהן היינו דאיצטריך כו' למזרז: מכה מועטת · כגון שאמדוהו לפחות מכה בסידור אחד: אין לי אלא מכה רבה כו' · רישא דברייתא הכי איתא בסיפרי אין לי אלא בזמן שמוסיפין על מנין ארבעים על כל אומד ואומד שאמדוהו בית דין מנין ת"ל [ב] לא יוסיף מכל מקום מכה רבה אין לי אלא מכה רבה כו'. אין לי דחייב על לא יוסיף אלא בזמן שהכהו מכות הרבה על האומד מכות מועטות אפילו שתי מכות או אחת מנין דאסור להוסיף ת"ל לא יוסיף [ג] לא יוסיף להכותו על אלה על מנין האומד: שהוא מכה רבה · שניתן להכותו* בעל כורחו כן נראה לרבי ובלשון אחר קיבל רבי: ה"ג ת"ר אחד האיש ואחד האשה בריעי ולא במים דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר האיש בריעי והאשה במים וחכמים אומרים אחד האיש ואחד האשה בין בריעי בין במים והתניא רבי יהודה אומר אחד האיש ואחד האשה בריעי אמר רבי יצחק הא דקאמר רבי יהודה אחד האיש ואחד האשה בריעי הכי קאמר שניהן שוין בריעי דמשנתקלקל בריעי פטורין אבל במים איכא פלוגתא: קלה · נתקלקל בריעי ולישנא דקרא נקט ונקלה לשון זלזול: בין בראשונה בין בשניה · בין קודם שהכהו כלל בין לאחר שהכהו והיינו ראשונה הגבהה ראשונה שמגביה ידו להכות אם נתקלקל באותה הגבהה מחמת פחד או שנתקלקל בהגבהה שניה דהיינו לאחר שהכהו: פוטרין אותו · דנקלה קרינא ביה דהא קלה: נפסקה הרצועה · אם בהגבהה שניה נפסקה פוטרין אותו דהא נקלה באותה הכאה שהכהו ואם קודם שהכהו נפסקה כשהרים ידו להכות אין זו קלה: לכשילקה קלה · פירושו לכשילקה יקלה שאמדוהו שאם ילקוהו מיד יתקלקל בריעי פוטרים דפן יוסיף ונקלה כתיב דאין נותנין לו מכה שיקלה עליה מיד כך שמעתי אבל אמדוהו שלא יתקלקל עד לאחר המלקות מלקין אותו: קלה תחלה. קודם שקיבל שום הכאה מלקין אותו אחרי כן: מתני' על אחת כמה וכמה שתתן לו נפשו · דמדה טובה מרובה ממדת פורענות כתיב (שמות כ) פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ובמדה טובה כתיב (שם) עושה חסד לאלפים ומתרגמינן לאלפין דרי ארבעה דורות כנגד אלפים דורות היינו אחד מחמש מאות מיעוט לאלפים אינו פחות משני אלפים וכל שכן אם כפשוטו דמשמע אלפים עד סוף כל הדורות: דכתיב · אחר כל העריות ונכרתו הנפשות העושות הרי חייב כרת על הנכשל בהן ונתן חיים למונע. ובדל מהם דכתיב קודם העריות ושמרתם את חוקותי ואת משפטי וגו' אשר

עין משפט נר מצוה

קכז א מיי' פי"ב מהל' יום טוב הל' יד סמג עשין כט טוש"ע א"ח סי' תקל סעיף ד [וברב אלפס כתובות סמוך לסוף פרק ז דף קא]:

קכח ב מיי' פי"ז מהל' י"ט הל' ט:

קכט ג מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הל' ח:

קל ד ה מיי' שם הל' ט:

קלא ו ז מיי' שם הל' יא:

קלב ח מיי' שם פי"ז הל' ו:

קלג ט י כ מיי' שם הלכה ה:

קלד ל מיי' שם הל' ז:

הגהות הב"ח

(א) גמ' (מ"ט משום נקלה) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה: (ב) שם ת"ר אמדוהו לכשילקה יקלה פוטרין וכו' מכ"ד יקלה מלקין וכו' ולא שיקלה כבר בב"ד: (ג) תום' ד"ה שניהם שוין בריעי ומיהו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' לא יוסיף. נמחק ונ"ב על אלה (וכ"ה בספרי): [ב] רש"י ד"ה אין לי כו' „לא" נ"ל „פן": [ג] שם לא יוסיף. נ"ל על אלה:

נ"א דתיתי מרויא [וכ"א בערוך ערך רו א']

רס"א אין מלקין

[מגילה ז:]

מסורת הש"ס

[ע"ז יד:]

[יבמות ד.]

פסחים קיח.

[נ"ל בכל כחו פי"ש]

כריתות יא. ב"ק לב:

[תוספ' פ"ד]

שבועות כח.

[תוספ' פ"ד]

נ"א שנקלה

קלה א מיי' פ"א מהל' שביתת עשור הל' ב סמג לאוין סח טוש"ע א"ח סי' תריא ס"ב .

אשר יעשה אותם האדם וחי בהם . וסמיך ליה איש איש אל כל שאר בשרו דמשמע מי שעושה חוקותי אני נותן חיים לו ואלו הן חוקותי איש איש וגו' הא למדת כל היושב ואינו עובר כו' : לזכות את ישראל · כדי שיהו מקבלין שכר במה שמונעין עצמן מן העבירות לפיכך הרבה להן שלא היה צריך לצוות כמה מצות וכמה אזהרות על שקצים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהן אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן : גמ' תנינא · במסכת מגילה אין בין שבת כו' : בהכרת · °לשון הכרת תכרת (במדבר טו) ואינו שם דבר : הא · מתני' דמגילה תורה אור רבי יצחק היא ולהכי קאמר דזדון כרת בידי שמים ולא בידי אדם אבל מאן דסבירא ליה דמלקות איכא בחייבי כריתות מודי לרבי חנניא דנפטרו מידי כריתתן כיון שלקו ואיצטריך ליה לרבי יוחנן לאשמעינן דחלוקין : רב אשי אמר אפי' תימא · מתני' דמגילה רבנן היא דאמרי חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים ואפילו הכי מודו לר' חנניא דנפטרו מידי כריתתן ודקא אמרת מיתה וכרת בידי אדם הוא לא דמי דזה עיקר זדונו בידי אדם עיקר עונש של שבת בידי אדם דקאי בסקילה ועיקר עונשו של יום הכפורים בידי שמים דאע"ג דאיכא חיוב מלקות בחייבי כריתות הוא אינו עיקר החיוב דכרת חמור ממלקות ואי מזיד בלא התראה הוא הוי בכרת ונמצא חיובו החמור בידי שמים ואנן בתר עיקר החיוב אזלינן וכן עיקר . מורי . ואית דפרשי עיקר זדונו תחלתו בר כרת הוא ואינו לא לקי נכרת ולא נהירא דהא תרוייהו בהדדי איתנהו ביה לרבנן דאמרי מלקות בחייבי כריתות איכא : מקרא מגילה · דחייבין על מקרא מגילה : ושאילת שלום בשם · דמותר לאדם לשאול בשלום חבירו בשם כגון ישים ה' עליך שלום ואין בו משום מוציא שם שמים לבטלה. מרבי . ל"א שאילת שלום בשם דחייב אדם לשאול בשלום חבירו בשם ואנו נמי כי שיילינן אהדדי מדכרינן שם דשלום שמו של הקב"ה דכתיב (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום לשם ה' : והבאת מעשר · כדאמרינן ביבמות (דף פו:) דעזרא הסופר קנסינהו ללוים לפי שלא עלו עמו וצוה להביא כל המעשרות אל לשכת בית ה' והיו הכהנים והלוים שוים במעשר ראשון כדכתיב בעזרא (נחמיה י) והיה הכהן בן אהרן עם הלוים *במעשר הלוים וגם חזקיהו עשה כמו כן הכין לשכות להביא כל המעשרות בהן כדי שלא יקבלום הלוים שהיו עכו"ם כדכתיב בדברי הימים (ב לא) ויאמר חזקיהו להכין לשכות בבית ה' ויכינו ויביאו את התרומה *ואת המעשר וגם הוא תיקן להעלות לירושלים מעשר ירק ומעשר אילן דכתיב (שם) וכפרוץ הדבר הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר וגו' ומפרש בנדרים (דף נה.) מאי וכפרון הא כל הני דאורייתא נינהו ומשני מעשר ירק ומעשר אילן וכתיב בתרי עשר* דקאמר להו נביא לישראל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר [וגו'] ובחנוני נא בזאת וגו' אלמא דהסכים : ואומר ה' עמך גבור החיל · מדקאמר ליה מלאך לגדעון שאילת שלום בשם אלמא דהסכים : הופיע · נגלה והוכיח בשעת הצורך בלע"ז ברובי"ר כך שמעתי . ל"א הופיע נשמעה בקול גדול . בנימוקי רבי : בבית דינו של שם · לא היה שם חי באותה שעה שהרי מת אלא בית דין של אחריו מבניו ותלמידיו וקרי ליה בית דין של שם כמו בית שמאי ובית הלל : ממני יצאו כבושים · דברים נעלמים הללו מאתי יצאו שלפי שיהודה היה מלך והיא זכתה לצאת ממנה מלכים *מתוך שהיתה צנועה בבית חמיה יצאתה גזירה זו מלפני שילא זרע מכניסם כך קיבל רבי מעיקרא ליסנא אחרינא מאתי היתה שיצאו ממנה שני בנים הללו לכבוש העולם שהרי עתיד דוד ומשיח לצאת ממנה : בית דינו של שמואל · לכולם ישראל אמרו עד (ג) דהא דכתיב ויאמר בני ישראל איקרו יחיד : רמ"ח מצות עשה · דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה : שס"ה [מצות] לא תעשה · שבכל יום מזהירים עליו שלא לעבור : מפי משה שית

והבאת מעשר · פירש הקונט' שקנס עזרא ללוים ותיקן שיביאוהו לכהנים כמו התרומה וכמדומה מלשונו שעוד פירש פירוש אחר שיפרשו מכל פירות אילן כמו שתיקן חזקיהו ובדכתיב וכפרון הדבר: באוריה

°אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הא כל *היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה ר"ש בר רבי אומר הרי הוא אומר °רק חזק לבלתי אכול (את) הדם כי הדם הוא הנפש וגו' ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר *גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר °ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: גמ' *א"ר יוחנן חלוקין עליו חבריו על רבי חנניה בן גמליאל אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב תנינן *אין *בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת ואם איתא אידי ואידי בידי אדם הוא רב נחמן (*בר יצחק) אומר הא מני רבי יצחק היא דאמר מלקות בחייבי כריתות ליכא דתניא *רבי יצחק אומר חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאת כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות רב אשי אמר אפילו תימא רבנן זה עיקר זדונו בידי אדם וזה עיקר זדונו בידי שמים אמר רב אדא בר אהבה אמר רב הלכה כר' חנניה בן גמליאל אמר רב יוסף מאן סליק לעילא ואתא ואמר אמר ליה אביי אלא הא דאמר רבי יהושע בן לוי שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם מאן סליק לעילא ואתא ואמר אלא קראי קא דרשינן ה"נ קראי קא דרשינן גופא א"ר יהושע בן לוי שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם [אלו הן] מקרא מגילה ושאילת שלום [בשם] והבאת מעשר מקרא מגילה דכתיב °קימו וקבלו היהודים *קיימו למעלה מה שקבלו למטה ושאילת שלום (א) דכתיב °והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר °ה' עמך גבור החיל *מאי ואומר וכי תימא בועז הוא דעביד מדעתיה ומשמיא לא אסכימו על ידו ת"ש ואומר ה' עמך גבור החיל הבאת מעשר דכתיב °הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די *מאי עד בלי די *אמר רמי בררב עד שיבלו שפתותיכם מלומר די א"ר אלעזר בג' מקומות הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל הרמתי ובבית דינו של שלמה בבית דינו של שם דכתיב °ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני *מנא ידע דלמא כי היכי דאזל איהו לגבה אזל נמי איניש אחרינא [לגבה] יצאת בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים: בבית דינו של שמואל דכתיב °הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו *ויאמר עד ה' ועד משיחו כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד ויאמר ויאמרו מיבעי ליה יצאת בת קול ואמרה אני עד בדבר זה בבית דינו של שלמה דכתיב °ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו (כי) היא אמו מנא ידע דלמא איערומא מיערמא יצאת בת קול ואמרה היא אמו אמר רבא ממאי דלמא יהודה כיון דחשיב ירחי ויומי ואיתרמי דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן שמואל נמי כולהו ישראל קרי להו בלשון יחידי דכתיב °ישראל נושע בה' שלמה נמי מדהא קא מרחמתא והא לא קא מרחמתא אלא גמרא: דרש רבי שמלאי שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם אמר רב המנונא מאי קרא °תורה צוה לנו משה מורשה תורה בגימטריא
שית

[קדושין לט:]
[חגיגה יא:]
[מגילה ז: ע"ש]
שם
[שם ליתא]
[לעיל יג: וש"נ]
מגילה ז.
ברכות נד.
[ודף סג.]
תענית ט.[כב: ע"ש] שבת לג: וש"נ
[סוטה יז:]
[נ"ל במעשר]
[נ"ל והמעשר]
מלאכי ג
[מגילה יג:]

נ"א אמר ר"ח אמר רב

[נ"ל ויאמר אליהם עד ה' בכם ועד משיחו היום הזה]

הגהות הב"ח
(א) גמרא ושאילת שלום בשם דכתיב : (ב) רש"י ד"ה בית דינו וכו' עד והא דכתיב :

גליון הש"ס
רש"י ד"ה בהכרת . לשון הכרת. עי' תוי"ט פרק א משנה ב דהלה :

שית מאה וחד סרי. והיינו דכתיב תורה לוה לנו משה ושתים מפי הגבורה הרי שית מאה ותליסרי: מפי הגבורה שמענום. דכתיב אחת דבר אלהים ושתים זו *שמענו במכילתא: והעמידן על אחת עשרה. שבתחלה היו לדיקים והיו יכולים לקבל עול מלות הרבה אבל דורות האחרונים לא היו לדיקים כל כך ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה ובא דוד והעמידן כו' כדי שיזכו אם יקיימו י"א מלות הללו וכן כל שעה דורות של מטה הולכין וממעטין אותו: רב ספרא. בשאלתות דרב אחאי* (שאילתא לו) והכי הוה עובדא דרב ספרא היה לו חפץ אחד למכור ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא ק"ש ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים ולא ענהו מפני שהיה קורא ק"ש כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר לאחר שסיים ק"ש אמר לו טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך: (אף) לא רגל על לשונו [כו']. לא רצה לשקר מתחלה שאמר אולי ימושני [אבי] אלא שאמו הכריחתו ועל פי הדבור דכתיב עלי קללתך בני ומתרגמינן אלי אתאמר בנבואה [דלא ייתון לווטיא עלך ברי]: וחרפה לא נשא על קרובו. לא סבל חרפת קרובו: נבזה בעיניו נמאס. הנמאס להקב"ה נבזה הוא בעיניו של אדם זה חזקיהו שנבזה היה בעיניו אביו שנמאס בעבודת כוכבים: שגיררו במטה של חבלים. גמרא היא* ולא קרא: (וקורא לו רבי רבי): ואפילו לעובד כוכבים. כדי שלא ימשוך ויבוא להלוות לישראל ברבית: שוחד על נקי לא לקח. אפילו שוחד שהיה רשאי ליקח: כגון ישמעאל ברבי יוסי. שהיה אריסו מביא לו משלו [קודם זמנו] ולא רצה ליקח כדי להיות לו דיין*: בבצע מעשקות. שלא רצה ליטול לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד שבא לדון לפניו אע"ג דהוה כהן רבי ישמעאל בן אלישע משום דדמי כאילו עושקו לכהן שהיה רגיל זה ליתן לו מתנותיו: אוטם אזנו משמוע דמים. אזנו *אטומה וסתומה בדבר זה שלא ישמע

שית מאה וחד סרי הוי *אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (סימן דמשמ"ק ס"ק): בא דוד והעמידן על אחת עשרה דכתיב °מזמור לדוד [ה'] מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד נשבע להרע ולא ימיר כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם הולך תמים זה אברהם דכתיב °התהלך לפני והיה תמים *פועל צדק כגון אבא חלקיהו *ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו דכתיב °אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע לא עשה לרעהו רעה *°שלא ירד לאומנות חבירו וחרפה לא נשא על קרובו זה המקרב את קרוביו *נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו המלך שגירר עצמות אביו במטה של חבלים ואת *יראי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה *שבשעה שהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו *(אבי אבי) רבי רבי מרי מרי נשבע להרע ולא ימיר כר' יוחנן *דא"ר יוחנן אהא בתענית עד שאבא לביתי כספו לא נתן בנשך °אפילו ברבית עובד כוכבים ושוחד על נקי לא לקח כגון ר' ישמעאל בר' יוסי כתיב עושה אלה לא ימוט לעולם *כשהיה ר"ג מגיע למקרא הזה היה בוכה אמר מאן דעביד להו לכולהו הוא דלא ימוט הא חדא מינייהו ימוט *אמרו ליה מי כתיב עושה כל אלה עושה אלה כתיב אפילו בחדא מינייהו דאי לא תימא הכי כתיב קרא אחרינא °אל תטמאו בכל אלה התם נמי הנוגע בכל אלה הוא דמטמא בחדא מינייהו לא אלא לאו באחת מכל אלה הכא נמי באחת מכל אלו בא ישעיהו והעמידן על שש דכתיב °הולך צדקות ודובר מישרים מואס בבצע מעשקות נוער כפיו מתמוך בשוחד אוטם אזנו משמוע דמים ועוצם עיניו מראות ברע

בה דבר גנאי ושותק והיינו דמים לשון שתיקה: כגון רבי אלעזר ברבי שמעון. בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פד:) דנפק ויתבא מאודניה ואיתחזי לאיתתיה בחלמא ואמר לה האי דשמעית בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדמבעי לי אלמא בחייו הוה רגיל לדקדק בכך ולפיכך הקפיד הקב"ה עליו על אותו הפעם שלא מיחה: זו הוצאת המת והכנסת הכלה. דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת וגו': בא ישעיה בן אמוץ. כל שעה דורות של מטה היו מתמעטין: חדל נא. אותה ברכה שאמר משה וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב כלומר אימתי ישכון ישראל בטח כשיהיו לדיקים כעין יעקב: מי יקום יעקב. מי יוכל להיות חסיד כיעקב כי קטן הוא קטנים הם הטובים שיהיו לדיקים כיעקב:

מכאן ואילך מפירוש רבינו גרשום

הלוך להרגיעו ישראל. שיהא להם מנוחה בגלותן: בשופר גדול וגו'. ובאו האובדים בארץ מלמד שלא יהו אבודים בין העובדי כוכבים: כאבידה המתבקשת. ונמצאת לאחר זמן: כאכילת קשואין ודלועין. שאוכלים מקצתם ומקצתם אין אוכלין: מפלטירו. בית של רומי: *ומה לעוברי רצונו כך. שמשתחוים לעבודת כוכבים שלהם יושבים בהשקט ושלוה ישראל שעושין רצונו על אחת כמה וכמה שישלם להם שכר טוב: קרעו בגדיהם. דדינו ליעבד הכי: והלא אוריה במקדש ראשון היה. ככתוב בספר מלכים: זכריה מנביאים אחרונים היה. שהיה במקדש שני: תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה. כלומר שפורענות שניבא אוריה שאמר ירושלים לעיים תהיה והר הבית לבמות יער נתקיים כמו כן עתיד להתקיים דברי ניחומים של זכריה שיבנה בית המקדש במהרה בימינו אמן סלה:

הדרן עלך אלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות

הולך צדקות זה אברהם אבינו דכתיב °כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חבירו ברבים מואס בבצע מעשקות *כגון ר' ישמעאל בן אלישע נוער כפיו מתמוך בשוחד כגון *ר' ישמעאל בר' יוסי אוטם אזנו משמוע דמים (א) דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק כגון *ר"א ברבי שמעון ועוצם עיניו מראות ברע כדרבי חייא בר אבא *דאמר ר' חייא בר אבא זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה וכתיב °הוא מרומים ישכון [וגו'] בא מיכה והעמידן על שלש *דכתיב °הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם (ה') אלהיך עשות משפט זה הדין אהבת חסד זה גמילות חסדים והצנע לכת זה הוצאת המת והכנסת כלה *והלא דברים קל וחומר ומה דברים שאין דרכן לעשותן בצנעא אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשותן בצנעא על אחת כמה וכמה חזר ישעיהו והעמידן על שתים שנאמר °כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה בא עמוס והעמידן על אחת שנאמר °כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אימא דרשוני בכל התורה כולה אלא בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר °וצדיק באמונתו יחיה אמר ר' יוסי בר חנינא ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ארבעה נביאים וביטלום משה אמר °וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס וביטלה [שנאמר] °חדל נא מי יקום יעקב וגו' וכתיב °ניחם ה' על זאת [וגו'] משה אמר °ובגוים ההם לא תרגיע בא ירמיה *ואמר °הלוך להרגיעו ישראל משה אמר °פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל וביטלה °הנפש החוטאת היא תמות משה אמר °ואבדתם בגוים בא ישעיהו *ואמר °והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים מתקיף לה רב פפא °דלמא כאבידה המתבקשת דכתיב °תעיתי כשה אובד בקש עבדך אלא מסיפא [דקרא] °ואכלה אתכם ארץ אויביכם מתקיף לה מר זוטרא* דלמא כאכילת קישואין ודילועין וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי *מפלטה [ברחוק] מאה ועשרים מיל והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו לו מפני מה אתה משחק אמר להם ואתם מפני מה אתם בוכים אמרו לו הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש

עין משפט נר מצוה

קלו א מיי' פ"ב מהל' מלכים הל' ה:

קלז ב מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה הלכה כא סמג לאוין קכז טוש"ע אה"ע סי' כא ס"א:

הגהות הב"ח

(א) גמרא משמוע דמים כגון ר"א בר' שמעון דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן:

ב"ב פח.

גליון הש"ס

גמ' שלא ירד לאומנות חבירו. עיין ב"ב דף כ ע"ב וסנהדרין דף פא ע"א: שם אפי' ברבית עובד כוכבים. כדאיתא בבא מציעא דף ע ע"ב: שם דלמא כאבידה המתבקשת. סנהדרין דף קט ע"ב:

נ"א א"ל ר"ע אלא מעתה אל תטמאו בכל אלה ובכולהו אין כו'

מסורת הש"ס: [נ"ל שמעתי] [הוריות ח.] תהלים טו [פרשת ויחי] בראשית יז [תענית כג] בראשית כז [סנהדרין פא.] שם מז. [כתובות קג:] [בע"י ל"ג] [תענית יב.] [פסחים ט.] סנהדרין פא. ויקרא יח [כתובות קה:] ישעיה לג ס"י אטומה; בראשית יח [כתובות קה.] [ב"מ פד:] ב"ב נז: ישעיה לג [סוטה מט:] מיכה ו [ג"ז שם] ישעיה נו עמוס ה חבקוק ב דברים לג עמוס ז שם דברים כח ירמיה לא שמות לד יחזקאל יח ויקרא כו ישעיה כז תהלים קיט ויקרא כו; כתובות קה: מיכה ו [בע"י ובסלה] [בע"י ובסלה] [בע"י ואיתימא רב אשי] נ"א מפטילוס

מסורת הש"ס

תורה אור

באש ולא נבכה אמר להן לכך אני *מצחק ומה *לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור"ע *מצחק אמרו לו מפני מה אתה מצחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו °והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להן לכך אני מצחק דכתיב °ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב °לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו'] בזכריה כתיב °עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה אמרו לו עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו* :

[ילקוט איתא משחק וכ"ה בע"י] *[נדרים כ:] נ"ל משחק [בע"י הגי' ה' ינחמנו אמן]

במדבר ה · ישעיה ח · מיכה ג · זכריה ח

באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש. וקשה דהא בכל המקרא לא מצינו פסוק זה מנבואתו של אוריה כי אם בנבואתו של מיכה המורשתי ויש לומר דסמיך אהא דאיתא בספר ירמיה (נו) שנתנבא ירמיה על פורענות ונתקבצו הכהנים והנביאים להרגו מפני שהיה מדבר פורענות ואמרו להם השרים אין אנו מסכימין שהרי מיכה דיבר מפורענות ולא נהרג וגם אוריה וגו' משמע שדבר אוריה כמו מיכה ומה פורענות דבר מיכה הוא קרא זה והוי כמו שדבר אוריה אבל קשה מנלן דאותה נבואה דכתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות היא לעולם הבא דלמא היא בעולם (א) קודם גאולה וי"ל דממה שהוא אמר בפסח שני (פסחים דף סח.) ניחא דקאמר עתידים (*מתים שיחיו) דכתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות וילכו על משענותם ועל אלישע שהחיה המת כתיב משענתו וגמרינן משענת דהאי קרא ממשענת דאלישע מה להלן החיה המת אף כאן תחיית המתים וא"כ ע"כ האי נבואה לעתיד לבא שהרי עבר בית ראשון ובית שני שלא היתה תחיית המתים וניחא הכל והשם יזכנו לראות משיח אמן :

[נ"ל צדיקים שיחיו מתים]

הגהות הב"ח
(א) תוס' ד"ה באוריה וכו' בעולם הזה קודם גאולה וכו' דקאמר התם עתידין וכו' ברחובות ירושלים וילכו :

הדרן עלך אלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות

אחר השלמת המסכת יאמר זה ויועיל לזכרון בעזרת השם יתברך :

*)**הדרן** עלך מסכת מכות והדרך עלן דעתן עלך מסכת מכות ודעתך עלן לא נתנשי מינך מסכת מכות ולא תתנשי מינן לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי :
יאמר כן שלש פעמים ואחר כך יאמר זה :

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אומנותנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא **) חנינא בר פפא רמי בר פפא נחמן בר פפא אחאי בר פפא אבא מרי בר פפא רפרם בר פפא רכיש בר פפא סורחב בר פפא אדא בר פפא דרו בר פפא :

הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה כולנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך : מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי : יהי לבי תמים בחוקיך למען לא אבוש : לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני : ברוך אתה יי למדני חקיך : אמן אמן אמן סלה ועד :

מודים אנחנו לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות שאנו משכימים והם משכימים אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אנו עמלים והם עמלים אנו עמלים ומקבלין שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אנו רצים והם רצים אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך :

יהי רצון לפניך ה' אלהי כשם שעזרתני לסיים מסכת מכות כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם. ותתקיים בי בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך ; כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים : אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד : ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום :

יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיא מתיא ולאסקא לחיי עלמא ולמבני קרתא דירושלם ולשכלל היכליה בגוה ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה וימליך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן ; יהא שמיה רבא וכו' יתברך וכו' על ישראל וכו' יהא שלמא וכו' עושה שלום וכו' :

*) [פי' הגון ע"ז תמצא בספר החיים שחיבר אחי הגאון מהר"ל מפראג בספר זכיות ח"א פ"ג] : **) [כשיטת בסוף תשובת הרמ"א ז"ל וכן בסוף יש"ש בב"ק כתוב רמזים על הזכרת שמות הללו] :

פסקי תוספות ממסכת מכות

כיצד העדים פרק ראשון

א רבי לא שנה לתלמידיו כסדר אלא איש כל הישר בעיניו ואחר כך סידרן כסדר : (וזהו בשבועות דף ב' ע"ב ד"ה מגדי) :
ב אשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת אי לא דמסייע לה : ד"ה מעידין : דף ג
ג ר"ת [א] פירש דכל איכא דאמרי טפל ללשון ראשון :
ד ר"ת פסק המלוה לעשר שנים אין שביעית משמטתו : ד"ה איכא : ע"ב
ה שרי למכרז תביעתא בבורסיא א[ב] (ד"ז בשבת קמו ע"ש):
ו בית נוהר בתיכה אחרת התפור' לחלוק אין לפתחה:
ז מקוה שלם אין נפסל משום מים שאובין [ג] :
ח מטבילין כלים אגב מימיו לטהרו : ד"ה תניא : דף ד
ט חבית מליאה יין שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה [ד] :
י חייבי מיתות אין נפטרין בהודאתן א) : ד"ה דכעידנא: דף ה
יא נמצא קרוב או פסול אחד מהן עדותו בטל ודוקא כשבא להעיד אבל משום ראייה לחודיה לא מיפסיל: ד"ה שמואל : דף ו
יב המתרה מצרף שני עדיות אפילו אין רואים זה את זה : ד"ה הוא : ע"ב
יג יש ליזהר שלא יהיו העדים קרובים לא ללוה ולא למלוה ולא לערב : ד"ה אי : דף ז
יד העידו על הטריפה פטורין : ד"ה כמכחול :
טו טריפה שהרג בפני ב"ד חייב : [ה] (ד"ז בסנהדרין דף ע"ח ע"א) :

אלו הן הגולין פרק שני

טז המגילה שלש תפירות של גידין משולשת מתחילת תפירה עד סוף של גידין כמו עד שניה של גידין ומשניה עד שלישית כמו משלישית עד סוף התפירה : ד"ה משולשת : דף ט ע"ב
יז היו שם הרבה עיירות ובאחת יש בית דין מודדין שם : ד"ה חד : דף י ע"ב
יח תפילין הניתפרים בגידין ב) ותהלים העשויין בגליון דין ספר תורה יש להן [ו] :
יט כשהיו מנדין לאדם שלא יעשה זה הדבר אין צריך הפרה אבל נידוי שאין בידו כעין יהודה צריך הפרה : ד"ה אפילו : דף יא ע"ב
כ גואל הדם צריך להזר אחר רוצח להורגו אבל אין רשאי להורגו אותו שאר אדם [ז] (ד"ז בגמ' לדברי ריה"ג) :יב
כא בן לוי שהרג אם גלה מעיר לעיר רשאי ללכת בכל העיר ואם גלה לפלכו לא יצא משכונה לשכונה : ד"ה פלכו : דף יב ע"ב

אלו הן הלוקין פרק שלישי

כב דג הנמצא בחריסה אפילו יש לו קשקשים שאוכלו כלאו : ד"ה ביניתא : דף טז ע"ב
כג רש"י פי' [ח] כל שאסור מטעה שנולד קרוי בריה אבל נראה דבריה היינו כל דבר שאובד שמו כשהוא מרוסק ואין נקרא בשם ראשון : ד"ה ורבנן : דף יז
כד גיד שלם נקרא גיד וחתיכה ממנו נקרא חתיכת גיד : בא"ד :
כה לאו שבכללות היינו שכולל שני שמות נא ומבושל וכל שבקדש פסול יוצא וטמא אבל יוצא דכמה מינים [ט] יוצא הן בשר בשדה לא הוי לאו [שבכללות] וכן נותר קדשים קלים וקדשי קדשים לא ג) היינו לאו שבכללות : ד"ה ולילקי : דף יח
כו מלקט לבנות מתוך שחורות חייב והיינו בחור שבושת לו לבמת.[דין זה כרש"י] ודוקא לרבי יהודה דמחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה:ד"ה במלקט: דף כ ע"ב
כז פאת ראש חייב במספריים כעין תער השחתת זקן דוקא בתער אך גם במספריים ד) יש לחוש מפני הזוג התחתון משחית כבתער [י] : (ד"ז בתרומת הדשן סימן רנה) :
כח ה"ר יעקב מזהיר לספר שלא יגוד זוג התחתון :
כט ריב"א היה נזהר שלא לגלח כל הראש [כ] אפילו במספריים :
ל אחד המשחית ואחד הנשחת חייב : [ל] (ד"ז בגמ') :
לא חייב על הזקן שתים מכאן מקום חיבור שנער לעצם אחד מימין ואחד משמאל ושבולת זקן באמצע הרי שלשה והבור הצדעים הרי חמשה ורבינו חננאל פירש מקום חיבור הלחי לצדעים של ראש מכאן ומכאן [הוי] פאת ושתי גבולי השפה מימין השפה ומשמאל ושבולת הזקן מתחת באמצע [מ]: (ד"ז בהרא"ש) :
לב כתובת קעקע שמסרט בשרו בסכין כעין אותיות ואחר כך ממלא הקעקע דיו ושם ואסור לעשות כך שום כתיבה : [נ] (ד"ז ברש"י) : דף כא
לג מותר לתת אפר מקלה על גבי מכתו : [ס] (ד"ז בגמרא) :
לד שהה כדי לפשוט וללבוש כלאים חייב על כל אחת ואחת ח) : (ד"ז בגמ') : ע"ב
לה זרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד חייב על כלאי הכרם ועל כלאי זרעים : ד"ה הזורע :
לו מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך אך צורך קצת כהוצאת קטן ולולב וספר תורה : (ד"ז בביצה דף יב ד"ה ה"ג) :
לז אין אסור להרביע חולין וקדשים [ע] :
לח המנהיג כלאים בלא מכאוי אינו שנהגה : ד"ה המנהיג : דף כב
לט נקלה בהגבהת מכה ראשונה או בשניה פטור אפילו לא לקה : ד"ה קלה : דף כג
מ נפסקה רצועה הראשונה קודם שלקה כלל אין פוטרין אלא בשניה שלקה אחת : בא"ד :

הגהות הב"ח א בשבת :
נוסחאות כ"י א) אין להרוג אותם כל זמן שלא נגמר דינם להריגה : ב) ותפלין : ג) הוי : ד) כעין תער : ח) וכן בנזיר שהלך בקבר ע"י שידה תיבה ומגדל ואחר פרע עליו מעזיבה :

הגהות [א] צ"ל ריב"א וכ"ה בתוס' שנ"ץ כאן ד"ה איכא ובתוס' שבת מ"ב ב' ד"ה והיינו שבועות מ"א א' ד"ה ומאן ע"ז ז' א' ד"ה בשל : [ב] סי' זה וסי' שאח"ז מבואר בתוס' שנ"ץ כאן ד"ה הפותח. ומ"ש שרי למכרז מלת שרי ט"ס הוא כי בתוס' הנ"ל הביא רק הבעיא דגמ' שבת קמ"ז א' ומפורש בגמ' שם דר"ש פשיט לאיסורא וכ"ה בתוס' שבת מ"ח ב' ד"ה וכי : [ג] תוס' שנ"ץ ד"ה תנית דף ד' : [ד] ד"ה אמר ובתוס' שנ"ץ ד"ה כנ"ל : [ה] תוס' שנ"ץ ד"ה ראיתם : [ו] תוס' שנ"ץ דף י"א ד"ה אמר וט"ס שם וכצ"ל ונראה דגרסינן „אפילו" שהרי כו' כותים „דתהלים" נמי כו' ועי' ריטב"א : [ז] תוס' שנ"ץ דף י' ע"ב ד"ה ונתנו ע"ש וכצ"ל כאן : [ח] תוס' שנ"ץ ד"ה ורבנן : [ט] היוצאין מובשר בשדה כצ"ל : [י] סימן זה וסי' שאח"ז מבואר בתוס' שנ"ץ דף כ' ע"א ד"ה ואינו : [כ] דקי"ל הקפת כל הראש שמה הקפה כמ"ש בנזיר נ"ז ב' : [ל] ד"ז בשבועות דף ג' ע"א ד"ה ועל : [מ] תוס' שנ"ץ דף כ' ע"א ד"ה ועל : [נ] עי' תוס' גיטין דף כ' ע"ב ד"ה בכתובת : [ס] ד"ה רב אשי . ומ"ש בתוס' דגיטין הנ"ל דאפי' אפר מקלה אסור כו' ר"ל דאיכא מאן דאסר ואף לדידן דקי"ל כרב אשי לא שרי אלא משום דמכתו מוכיח ודלא כמ"ש בס"ת שם : [ע] ד"ה שהרי דף כ"ב ולאפוקי מפירוש הקונטרס שם ד"ה המרביע :

סליקו סימני פסקי תוספות ממסכת מכות

ביצד העדים פרק ראשון מכות

א [דף ב ע"א] **כיצד** העדים נעשים זוממין מעידין אנו על איש פלוני שהוא בן גרושה ובן חלוצה אין אומרים יעשה זה בן גרושה ובן חלוצה תחתיו אלא סופג את הארבעים מעידין אנו את איש פלוני שחייב גלות אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקה את הארבעים: **גמ'** [דף ב ע"ב] אמר עולא [א] רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין דכתיב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע משום דהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע· אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים והיה אם בן הכות הרשע· ותיפוק ליה משום לא תענה משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו [ב] *וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו: ת"ר ארבעה דברים נאמרו בעדים זוממין· אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה· ואין גולין לערי מקלט· ואין משלמין את הכופר ואין נמכרין בעבד עברי· ר' עקיבא אומר אף אין משלמין ע"פ עצמן מ"ט דר"ע קסבר עדים זוממין קנסא הוא וקנסא אין משלמין ע"פ עצמם: **מתני'** [דף ג ע"א] מעידין אנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובה והלא בין היום ומחר סופו ליתן לה כתובה אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו אם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה ירשנה בעלה: **גמ'** כיצד שמין רב חסדא אמר בבעל רב נתן בר אושעיא אמר באשה אמר רב פפא באשה ובכתובתה· פרש"י בבעל כי יש זכות ספק לאיש ולאשה בכתובתה זו. היא מצפה שמא ימות או יגרשנה ותגבה כולה· והוא מצפה שמא תמות בחייו ויירשנה [ג] ואם באו למכור לאחרים הוא זכות ספיקו והיא זכות ספיקה שלו נמכר ביותר משלה [ד] לפי שהוא אוכל פירות תמיד מקרקע המיוחד לכתובתה ועוד שהוא מוחזק ועומד והיא מיחסרא גוביינא וסבר רב חסדא ששמין בכמה היה יכול למכור זכות ספיקו וסכום זה ישלמו לו כי באו להפסידו אותו סכום כי חייבוהו לפרוע כתובתה מיד ורב נתן בר אושעיא סבר שישלמו כל כתובתה חוץ ממה שהיתה יכולה היא למכור טובת הנאה שלה אם תתאלמן או תתגרש זה יכנו וכל השאר ישלמו· ורב פפא אמר באשה ובכתובתה סבר כרב נתן ובא להוסיף דדוקא כתובתה ישלמו ולא זכות שיש לו בנכסי מלוג שלה שהוא אוכל פירות בחייה ואם מתה ירשנה שבאו להפסידו שיכולין לומר לא ידענו שהיה לה נכסי מלוג· ויראה דגם תוספת כתובה ונכסי צאן ברזל אין משלמין לפי שלא ידעו בהם· [וקשה לי] [ה] דאין זכות לבעל במכירת כתובתה [ו] אם לא במכירת נכסי צאן ברזל שלה [ז] שהיה לו ליורשה אם תמות בחייו ואותו זכות ירושה ימכור לאחר· ואת"ל דרב חסדא סבר דמשלמין זכות שהיה לו בנכסי מלוג ובנכסי צאן ברזל מ"מ לישנא דמתני' דקתני ולא נתן לה כתובתה אומדים כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו משמע דבתשלום כתובה איירי הלכך נ"ל לפרש המשנה כפשוטה על דרך בבא הסמוכה לה אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין ליתנם מכאן ועד שלשים יום בין ליתנם מכאן ועד שנים עשר חדש הכא נמי שמין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שחייבוהו ליתן מיד שתהיה בידו עד זמן שתתאלמן או תתגרש או שמא לא יצטרך לפורעה לעולם כי שמא תמות בחייו ויירשנה [ח] בין נכסי מלוג בין נכסי צאן ברזל ותוספת כתובתה כל מה שבאו להפסידו· ובעי עלה כיצד שמין בשלמא בבא דסיפא השומא ידוע בין שלשים יום ובין שנים עשר חדש אבל שומא זו היאך ישומו זמן מיתה וגירושין וקאמר רב חסדא דשמין בבעל אם הוא ילד או זקן או בריא או חולה דבזה נותן הלוקח עיניו· וכן לענין גירושין [ט] אם הוא קפדן (בממונו או וותרן) שאם תקניטנו יגרשנה או סבלן ואם לממונא ולא יגרשנה· ורב נתן סבר דבאשה נותן הלוקח עיניו אם היא יולדת בצער דבר מיתה מצוי בה. וגם אם היא קנתרנית אין הבעל יכול לסובלה· ורב פפא סבר כרב נתן דשמין באשה וגם בקרקע המיוחד לכתובתה אם היא עידית או זיבורית דבזה נותן הלוקח עיניו ומה שפירש רב אלפס ז"ל אם כתובתה מרובה או מועטת אין זה נכון דהיינו מתניתין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו היינו לפי גודלה וקוטנה והלכתא כרב פפא: **ב מתני'** מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו אלף זוז ליתנם לו מכאן ועד ל' יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים והוזמו אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין ליתנם מכאן ועד שלשים יום בין ליתנם מכאן ועד עשר שנים: **ג גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו [דף ג ע"ב] ואע"ג דהשתא לא קרינא ביה לא יגוש אתי לידי לא יגוש· איכא דאמרי אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו אע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינא ביה לא יגוש· ריב"א פוסק בכל מקום הלכה כלשון ראשון שכך היו שונים רוב החכמים אבל יש שאומר בלשון זה וכן כתב רבינו אליהו הזקן באזהרות זמן עשר כי ילווהו בחצי ימיו יעזבנו· [י] ור"ת פוסק כלשון אחרון והגיה באזהרות [כ] ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו והביא ראיה מההוא דפרק מי שמת (דף קמה.) ה' דברים נאמרו בשושבינות נגבית בב"ד ואין שביעית משמטתה כיון דהשתא לא קרינא ביה לא יגוש אע"פ דלכי מטי זימניה אתי לכלל לא יגוש· ולאו ראיה היא כולי האי דשאני התם דשמא לעולם לא יבוא לידי פירעון דכמה דברים מעכבין לפרוע כדאיתא התם· ועוד הביא ראיה מההיא דפ' כל הגט (דף ל.) המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהם מפרים בחזקת שהן קיימין ואין שביעית משמטתו מ"ט [ל] דלא קרינא ביה לא יגוש [מ] ואע"ג דאתא לכלל לא יגוש לאחר זמן דבעל הבית אין יכול לחזור בו· וגם זו יש לדחות [נ] דשמא לא יבא לידי לא יגוש דהכהן יכול לחזור בו ולבטל המקח ומיהו נראה דהלכה כלישנא בתרא דפשטא דמתניתין מסייעא ללישנא בתרא ותיובתא דלישנא קמא אלא דרבא דחי ליה ועוד [ס] דשביעית בזמן הזה דרבנן ואזלינן לקולא· וכן כתב הרמב"ם והרמב"ן ז"ל· אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו ע"מ שלא תשמיטנו בשביעית אין שביעית משמטת· ע"מ שאין שביעית משמטת שביעית משמטת [ע] ופלוגתא דרב ושמואל באונאה כתבתי בפרק הזהב (סי' יז):

ד תניא המלוה את חבירו סתם אין רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד מלוה בשטר ואחד מלוה על פה· ר"ת ז"ל היה אומר דה"ה דסתם שאלה שלשים יום והביא ראייה [פ] *מהא דתניא (חולין דף קי:) טלית שאולה עד שלשים יום פטורה מן הציצית אלמא סתם שאלה ל' יום מכאן ואילך מיחזי כדידיה וקרינא ביה כסותך· ולאו ראיה היא לענין זה שלא יוכל לתובעו בתוך שלשים יום אלא אורחא דמילתא היא שאין דרך להשאיל יותר משלשים יום ומפני מראית העין חייב מיהו כל אימת דבעי מיניה תבע ליה וראיה מהא דאמרינן במס' שבת פרק השואל (דף קמח.) השאילני לא אתי למכתב הלויני אתי למכתב ופרש"י הלויני משמע לזמן מרובה דקי"ל במס' מכות סתם הלואה ל' יום ובאבל רבתי תניא המשאיל חלוק לחבירו לילך לבית האבל [צ] אין רשאי [א] *לתובעו עד שילאו ימי האבל וברגל עד שילאו ימי הרגל ובמשתה עד שילאו ימי המשתה משמע הא סתמא אפי' קודם שילאו ימי הרגל והמשתה נוטלו: **ה מתני'** [דף ד ע"א] מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כל המשלם אינו לוקה: **גמ'** [דף ד ע"ב] מאי טעמא דרבנן כדי רשעתו במספר כתיב משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות: **מתני'** [דף ה ע"א] משלשין בממון ואין משלשין במכות· כיצד העידוהו שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם· העידוהו שחייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין כל אחד ואחד לוקה ארבעים: **ו אין** העדים נעשין זוממין עד שיזומו בעצמן· כיצד אמרו מעידים אנו באיש פלוני שהרג את הנפש אמרו להם היאך אתם מעידין והרי הנהרג הזה או ההורג הזה היה עמנו במקום פלוני באותו היום אין אלו זוממין אבל אם אמרו היאך אתם מעידין שהרי אתם עמנו הייתם באותו יום במקום פלוני הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהם: **גמ'** מה"מ אמר רבא דאמר קרא והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו עד שתשקר גופה של עדות· דבי רבי ישמעאל תנא לענות בו סרה עד שתסרה גופה של עדות: **ז אמר** רבא באו שנים ואמרו במזרח בירה הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו במערב בירה עמנו הייתם חזינא אי קיימי במערב בירה מצו חזו למזרח בירה אין אלו זוממין ואם לאו הרי אלו זוממין פשיטא מהו דתימא ליחוש לנהורא בריא קמ"ל דלא חיישינן· ואמר רבא באו שנים ואמרו בצפרא דחד בשבא בסורא הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו בפניא דחד בשבא בנהרדעא עמנו הייתם חזינא אי מצפרא לפניא מצו אתו מסורא לנהרדעא לא הוו זוממין ואי לא הוו זוממין פשיטא מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא קמ"ל: **ח באו** אחרים והזימום באו אחרים והזימום אפי' מאה יהרגו כולם: **ט** [דף ה ע"ב] **ההיא** איתתא דאתיא סהדי ואשתקור אתיא סהדי ואשתקור אזלה אייתי סהדי אחריני אמר ריש לקיש הוחזקה זאת א"ל ר"א אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו והלכה כרבי אלעזר דמשום רבי יוחנן אמרה: **י מתני'** אין העדים נעשים זוממין עד שיגמר הדין על פיהם הצדוקים אומרים עד שיהרג הנדון שנאמר נפש בנפש אמרו להן חכמים והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו [ק] קיים וא"כ מה ת"ל נפש בנפש הא אין נהרגין עד שיגמר הדין:

יא על פי שנים עדים או ע"פ ג' עדים אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך בג' אלא להקיש שנים לשלשה מה שלשה מזימין את השנים אף שנים מזימין את הג' ומנין אפי' הן מאה ת"ל עדים ר' ישמעאל אומר מה שנים אינם נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין אף שלשה אין נהרגין עד שיזומו שלשתן ומנין אפילו הן מאה ת"ל עדים: **גמ'** [דף ו ע"א] אמר רבא והוא שהעידו כל אחד ואחד בתוך כדי דיבור של חבירו: **מתני'** [דף ה ע"ב] רבי עקיבא אומר לא בא השלישי אלא להחמיר עליו לעשות דינו כיוצא באלו ואם ענש הכתוב הנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה שנמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה ומנין אפי' הן מאה ת"ל עדים: [דף ו ע"א] א"ר יוסי בד"א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בזמן שהתרו בהן אבל לא התרו בהן *לא מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש: **גמ'** היכי אמרינן להו אמר רבא הכי אמרינן להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתינן נמצא א' מהן קרוב או פסול עדותן בטילה ואי אמרו למיחזי אתינן מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש: איתמר א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי ורב נחמן אמר הלכה כרבי· והלכה כרבי דקי"ל הלכתא כרב נחמן בדיני כדאיתא בכתובות (דף יג.) וא"ת לשמואל דפסיק הלכה כרבי יוסי וקרובין או פסולין פוסלין בראיה בעלמא אפילו לא כוונו להעיד היאך תמצא קדושין וגיטין כשירין שנעשין בפומבי וגם אליבא דרבי אם כוונו להעיד הלכך נראה לפרש דלפי המסקנא דאמר רבא במקיימי דבר דיבר הכתוב אין קרובין ופסולין מבטלין העדות אא"כ באו והעידו בב"ד עם האחרים דלא מיקרי עדות אלא אותן שבאין לקיים הדבר בפני ב"ד והאי דקאמר מה יעשו ב' אחין שראו וכו' כי כל הרואה דבר ערוה מחויב להעיד לקיים מה שנאמר (דברים יג) ובערת הרע מקרבך ובאין בערבוביא זה אחר זה בפני ב"ד ואין האחד יודע שכבר העיד אחיו הלכך שיילינן ליה ואם יאמר שבשעת מעשה לא כוון להעיד העדות קיים: כתב רב אלפס ז"ל בתשובה דשנים החתומים על השטר ונמצא אחד מהן קרוב והשני רחוק [ר] וזכור העדות ושניהם באו להעיד אלא שלא היה יודע בקורבתו

הגהות הגר"פ [א] [בטוש"ע י"ד סימן ש"מ סעיף ל"ה איתא ליטול ממנו עד וכו' וכן בטור ח"מ סי' שמ"א ובהג"ה ש"ע שם סעיף ב' והובא דברים אלו בשם תוספ' דב"מ פרק ח' ע"ש בתוס' פרק השוכר]:

פלפולא

[א] **רמז** לעדים זוממין שלוקין כו'. אע"ג דלא כ"מ האידנא לא נמנעו הרי"ף ורבינו להעתיקו הואיל ומפרשינן בה מתניתין: [ב] **וכל** לאו שניתן כו'. כ"כ הרי"ף וליתא הכא בפרקין אלא בריש פרק אלו הן הלוקין ותמיהני דאע"ג דאיכא למימר דאיידי נקטיה ולא דכ"מ האידנא הא קשיא דהאי איירי אינך דאינו לוקין ולא תנא להו איידי דהא איתא נמי התם דף טז דכל לאו הניתק לעשה אינו לוקה והחייב בתשלומין אינו לוקה ומשלם ואיתא נמי בפרק ארבע מיתות דף סג דעל לאו שבכללות אין לוקין: [ג] **ואם** באו למכור כו'. ואע"ג דלגבי מכירת הבעל הוי דבלב"ל ובפ"ק דמציעא דף ט"ז לא אמרו דמוכר אלא מה שאירש מאבא היום ופירשוה בירושלמי כשאביו גוסס י"ל דהכא שאני שהוא מוחזק ועומד בכל ועי"ל דהכא לאו לענין דיני דמכירה איירינן דאה"נ דאם שבעל אינו רוצה אח"כ במכירתו שיכול לחזור בו אבל אנן קיימין בעומד בדבורו ואינו חוזר בו והכי שיימינן וא"נ י"ל שעושין אחר חיזוק שתעמוד המכירה כמו בנדר ושבועה או קנסות וחיובין ועיין בפרק מי שהיה נשוי גבי דזבנה לכתובה דאמיה בטובת הנאה: [ד] **לפי** שהוא אוכל פירות תמיד מקרקע המיוחד לכתובתה וגם בתוס' כתוב כן ולא הבינותי מאי עדיפותא איכא בהא דמשום כך יתן הלוקח בזכות ספיקו יותר מאילו היה לוקח זכות ספקה דבשלמא דמחוסר גוביינא ניחא ודאי דעדיף ללוקח שיקח דבר שא"צ גוביינא משיקח דבר שיצטרך לגוביינא אבל אכילת הפירות שאינו קונה הלוקח כלום כי אם לכשתמות ולא אין כאן אכילת פירות אלא הגוף של הקרקע קונה שזו היא זכות הבעל שמקנה לו אבל אכילת פירות שבחיי אשתו אינו מוכר כלל ובפרש"י הנדפס בספר הרי"ף ליתא אלא טעמא דהוא מוחזק ועומד והיא מחוסרת גוביינא: [ה] **דאין** זכות לבעל במכירת כתובתה דבשלמא האשה שיש לה שטר כתובה יש לה זכות למכור השטר ואי נמי במקום שאין כותבין כתובה הרי יכולה למכור חובה אבל הבעל שהוא החייב מה מכירה שייך ביה הא לא מצית אמרת אלא מאי דביני ביני מאי דשויא למיתב לנטריה ליה דלא לשלם בשתא כדאסהידו סהדי אלא לאחר זימנא ובכללא דהאי איכא נמי דלמא לא ליתי לידי תשלומין כלל ואי אתית להכי היינו כהך מתניתין דלקמן והוא ניהו מאי דמסיק רבינו וכתב הלכך נ"ל לפרש כו': [ו] **אם** לא במכירת נצ"ב שלה תדא מתרתי נקט דה"ה נכסי מלוג נמי וכדכתב בסמוך בדרב חסדא והמגיה דה"ג במכירת נכסי מלוג ונצ"ב שלה לא הפסיד: [ז] **שהיה** לו ליורשה. אבל חוב שחייב הוא לשלם אע"פ שהוא באפשר שלא

חריפתא

ישלם דהיינו אם תמות בעלת החוב דאיירינן בה הכא בכתובה מ"מ עיקר מכירה לגביה דבעל לענין החוב שחייב לאו הכי הוא אלא כמה אדם רוצה ליתן שיהא בידו עד זמן כו' וכדמסיק הלכך נראה לי לפרש וכו' ומיהו ודאי דאגב אותה שומא שמין נמי או שמא לא יצטרך לפורעה לעולם כו' וכדמסיק: [ח] **נ"ל** דגרסי' ובין נכסי מלוג כו' דהא כתובה עצמה נמי שמין ולפי גירסת הספר משמע דעיקר כתובה לא שיימינן אלא נ"מ ונצ"ב ותוס' כתובה בלבד והרי כל עצמו של רבינו אתי למידק דמתני' בתשלום כתובה איירי וכך מפרש כמה אדם כו' בכתובתה שחייבוהו ליתן כו': [ט] **נ"ל** דה"ג אם הוא קפדן וותרן בממונו שאם תקניטנו: [י] **ור"ת** פוסק כלשון אחרון כו' והביא ראיה וכו' אבל בלא ראיה יש לו שיטה אחרת לפסק הלכה בתרי לישני כדאיתא בפרק קמא דמסכת ע"ז בשיטה דנשאל לחכם וטימא כו' ושם כתב רבינו דעות אחרות: [כ] **ה"ג** ולא במשפט בחצי וכן הוא ע"ד הכתוב עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו (ירמיה י"ז): [ל] **נ"ל** דה"ג דלא קרינא ביה לא יגוש דבעל הבית אין יכול לחזור בו ואע"ג דאתי לכלל לא יגוש לאחר זמן דהכהן יכול לחזור בו ולבטל המקח וגם זו יש לדחות דשמא לא יבא לידי לא יגוש ומיהו נראה כו': [מ] **ואע"ג** דאתי וכו'. פירוש שיכול להיות דאתי כו' כשהכהן יחזור שהרי יכול לחזור: [נ] **דשמא** לא יבא כו' כשהכהן לא יחזור: [ס] **דשביעית** בזמן הזה דרבנן כדאיתא פרק השולח בגיטין וכתב הב"י סימן סז וא"ת הא בספיקא דממונא אזלינן לקולא לנתבע והכא הוי איפכא קולא לתובע וכ"ל דטעמיה משום דשמיטה איסורא היא ומקילין דלא תנהוג כיון דרבנן היא בזמן הזה ונהי דכ"מ לענין ממונא והוית חומרא לנתבע מ"מ כיון דבעיקרא דדינא לא אתי למבעי אי מפקינא ממונא מהאי גברא אלא לענין איסורא אי נהוג השביעית אי לא לקולא נקטינן כנ"ל עכ"ל. [ע] **ופלוגתא** דרב ושמואל באונאה. דאיתא נמי בגמרא: [פ] **מהא** דתניא טלית שאולה כו' אגב ריהטיה נ"י דק דליתא ברייתא אלא מימרא דרב יהודה בג' מקומות בחולין פרק כל הבשר דף ק"י (וע"ש בדברי רבינו) ובריש פרק ראשית הגז ובמנחות פרק התכלת דף מ"ד: [צ] **אין** רשאי לשאלו. פי' לחזור ולשאול שיחזירו לו ובטי"ד סימן ש"מ ובטח"מ סי' שמ"א העתיק אין רשאי לטלו ובקצור העתיק אינו יכול לתבוע ובהג"ה רבתי דקדקי ולא מצאתיה· [ק] **ה"ג** קיים א"כ מה ת"ל נפש בנפש יכול משעה שקבלו עדותן יהרגו ת"ל נפש בנפש הא אין נהרגין: [ר] **וזכור** העדות. לכאורה משמע דדוקא כשיזכור העדות

מהני

והכשיר עדותו של שני וחייבו שבועה על פיו ובלבד שלא יהא רגיל בו שאפשר הוא שלא ידע בקורבתו ונאמן הוא לומר שלא ידע בקורבתו כשם שנאמן לומר למיחזי אתינא · והביא הרמב"ן ז"ל ראיה לדבריו מהא דתניא בתוספתא רבי אומר אף בדיני ממונות והוא לא ידע שיש להם קרוב או פסול תתקיים העדות בשאר עדים וה"פ בדיני נפשות כשר כשלא התרו בהו דלמיחזי אתו ואף בדיני ממונות שאין בהן התראה אם לא ידע העד הב' שיש למלוה. וללוה כאן קרוב או פסול תתקיים העדות בשאר עדים וגמרי' מיניה דמה שאנו פוסלין בנמצא א' מהן קרוב או פסול היינו טעמא דנטפלו לפסולין הלכך אם היו שוגגין ולא נצטרפו לדעת הכשרים בהכשרן ונחלקת מהן עדותן וכי היכי דתלינן בדעת הפסולין אי אמרי למיחזי אתינא או לאסהודי ה"נ תלינן בדעת הכשירין אם לא הכירו בפסולין ולא מסתבר לי כלל דכיון שהעיד הפסול בב"ד נתבטלה גם עדות הכשירין ואין תלוי במה שלא הכיר הכשר בקורבתו כי לא נמצא זה בהש"ס דאי איתא שתלוי בהכרת העדים הוה ליה להש"ס למימר דשיילינן להו לכשירין אם הכירו בפסולתן של אלו וה"פ דתוספתא והוא לא ידע המלוה שיש לו או ללוה שם קרוב או פסול כי לא הזמינם לעדים אלא הם מעצמן באו לראות תתקיים העדות בשאר עדים וכן משמע מתוך לשון הלכות גדולות שכתוב בהן קאמרי רבנן דשטר דחתימי עליה סהדי ואשתכח חד מינייהו קרוב או פסול נהי דממונא לא מפקינן מיניה אבל שבועה משבעינן ליה אפומא דהאי עד כשר והא דלא מיפסל עד כשר בצירופו של עד פסול דאמרינן רווחא שבק למאן דקשים מיניה ואתא פסול וחתם [ש] ומשמע דדוקא לא נפסל הכשר במה שנמצא חתום עם פסול אבל אם העידו ביחד נתבטלה גם עדות הכשר · ויראה שאם הזמין המלוה עדים כשירים ועמדו שמה קרובים או פסולים אפי' אם כוונו להעיד ובאו והעידו בב"ד לא נתבטלה עדות הכשירין דכיון שיחד את עדיו לאו כל כמינייהו להפסיד לזה ממונו דהא דקאמר הש"ס דשייל' להו אי למיחזי אתו אי לאסהודי אתו היינו דבר הנעשה בפני רוב עם בלא הזמנת עדים ובאים כולם להעיד אבל המזמין את עדיו והוציא את כל אחרים מכלל העדות לאו כל כמינייהו לבטל העדות וכן כשאדם צריך לעדות ומלוה לאחרים לאחרים כל מי שיודע לו עדות שיבוא ויעיד ובאו בערבוביא והעידו כשירין ופסולין ראיתי רבותי דנין שלא נתבטלה עדות הכשירין שלא היתה כונתו אלא ברצון להעיד וחזינן לגאון דקאמר ה"מ בעדות בעל פה אבל בשטר שיש בו שלשה עדים ושנים מהן קרובין זה לזה אם לא נודע בעדות ברורה שישבו שלשתן להעיד וכתבו עדותן זה [ת] בפני זה דדמו כמאן דאמר לאסהודי אתינן לא מבטלינן לשטרא מספק אלא תתקיים העדות בשאר דאמרינן דלמא הד שבק רווחא למאן דקשים מיניה ובא זה קרוב והתם שם שלא מדעת חבירו: ירושלמי כתב נכסיו לשני בני אדם והעדים כשירין לזה ופסולין לזה רבי יוחנן אמר פסול ור"ל אמר כשר א"ר אלעזר מתני' נמי מסייע לר' יוחנן מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה ומנין דאפי' הן מאה ת"ל עדים והיכא דליכא בשטרא אלא תרי וחד מינייהו קרוב או פסול אי נמי קרובים להדדי אפי' מסרה ניהליה באפי סהדי אחריני דכשירין לא מהני מידי דה"ל כמזויף מתוכו כדגרסינן בפרק דיני ממונות (דף כח:) בענין ההוא מתנתא דהוו חתימי עליה תרי גיסי וא"ל רב יוסף זיל אייתי סהדי דמסרי' ניהלך באנפייהו וא"ל אביי והא מודה ר"א במזויף מתוכו שהוא פסול א"ל זיל לא שבקו לי דאוקמא בידך:

יב מתני' [דף ו ע"ב] היו שנים רואין אותו מחלון זה וב' רואין אותו מחלון זה וא' מתרה בו באמצע בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת ואם לאו הרי אלו שתי עדיות לפיכך אם נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין והשניה פטורה: **גמ'** א"ר יהודה עדות מיוחדת כשירה בדיני ממונות שנאמר לא יומת ע"פ עד אחד מאי עד אחד אילימא עד אחד ממש מרישא שמעינן מינה על פי שנים עדים אלא מאי עד אחד אחד אחד ודיני נפשות הוא דלא הא בדיני ממונות כשירה: שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן · הנהו לועזי דאתו לקמיה דרבא אוקי רבא תורגמן ביניהן והיכי עביד הכי והתנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן רבא מידע הוה ידע מאי דקאמרי אהדורי מיהדר הוא דלא הוה ידע:

יג יד [דף ז ע"א] **אילעי** וטוביה קריביה דערבא הוו סבר רב פפא למימר גבי לוה ומלוה רחוקים נינהו א"ל רב הונא בריה דרב יהושע אי ליתיה ללוה לאו בתר ערבא אזיל·פרש"י דעדי הלוואה הוו ודמיא [א] להא דירושלמי כתב נכסיו לשני בני אדם והעדים כשרים לזה ופסולין לזה הכא נמי כיון דאי לית ליה ללוה אזיל בתר ערבא א"כ נכתב השטר על הלוה ועל הערב וכיון דפסולין לערב פסולין אף ללוה · [ב] והראב"ד כתב שטענותיהן על עיסקי פירעון כגון שאמר לוה למלוה פרעתיך ובטענה זו נפטר הערב והביא עדים שלא פרעו ונמצא הערב מתחייב וא"ת ונהימניה לגבי לוה שלא פרע ולא ניהמניה לגבי ערב דפלגי' דבורא מידי דהוה אההיא דפ"ק דסנהדרין (דף ט:) פלוני רבעו לרצונו הוא ואחר מצטרפין להורגו דפלגינן דבורא דאדם קרוב אצל עצמו ואינו משים עצמו רשע וכן בפרק זה בורר (דף כה.) בר ביתום אסהידו ביה תרי סהדי חד אמר אוזיף ברביתא ותד אמר לדידי אוזיף ברביתא ופסליה רבא לבר ביתום משום דאדם קרוב אצל עצמו ומהמנינן ליה דאוזיף ברביתא ולא לדידיה · וכן ביבמות (דף כה:) עד שבא ואמר הרגתי לבעלה של אשה זו שמשיאין אותה דמהימנינן ליה שנהרג ולא שהוא הרגו הכא נמי לפלוג דבורא ולהימניה לגבי לוה ולא לחיובי ערב · ויש מתרצין דלא דמי התם הני סהדי, לאיחובי גברא או למיפסליה קאתו הלכך בעיקר העדות שהם אומרים שרבע או שלוה ברבית נאמנים ובמה שאמר לדידי מילי אחריני נינהו ולא מקבלינא מיניה אבל להאמינם לחייב הלוה ולא הערב אי אפשר כיון שיש שטר שהוא הערב · והראב"ד ז"ל כתב בתשובותיו שכל עדות שבטלה מקצתה מחמת פסול קורבה בטלה כולה ולא פלגינן דבורא · דהא לא פליג בהו רחמנא דאמר מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותם בטילה אף שלשה אנמא לא פלגינן עדותם והא דאמר אדם קרוב אצל עצמו ואין משים עצמו רשע היינו דוקא כשמעיד על עצמו שאין זה עדות כלל אלא כמי שאינו דמי שאין אדם נקרא לעצמו עד פסול כדי שנאמר עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה ודמיא להא דאמר לעיל במקיימי דבר הכתוב מדבר דכי היכי דכשנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול עדותן בטילה הכי נמי כשנמצא לאחד מהן קרוב או פסול שהרי מקצת עדותן בטילה מחמת קורבה · וכי היכי שאין ההורג פוסל את שאר העדים מפני שאין אני קורא בו עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה הכי נמי כשהוא מעיד על עצמו ועל אחר בכלל אין אני קורא בו עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה לפי שאין עליו שם עד כלל ומוכח כדבריו בפ"ק דסנהדרין (דף י.) דקאמר פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להורגו אבל לא להורגה פשיטא סד"א אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל אשתו לא אמרינן קמ"ל · פי' ס"ד אין אדם קרוב כל כך אצל אשתו [ג] שלא תהא עדותו שהוא מעיד עליה עדות פסולה ולבטל כל העדות מפני שבטלה מקצתה בטלה כולה קמ"ל דאשתו כגופו ואין זה עדות כלל הלכך פלגינן דבורא כדפלגינן בגופו והכי נמי אמר התם גבי פלוני רבע שורי אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל ממונו לא אמרינן פירוש ואף האדם פטור לפי שהוא עדות שבטלה מקצתה ולפי זה ניחא ההוא דירושלמי כתב כל נכסיו לשני בני אדם והעדים קרובים לזה ורחוקים לזה רבי יוחנן אמר פסול וסייעיה ר' אלעזר ממתני' נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה [ד] דכי היכי דהתם עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה הכי נמי הכא · ופסק רב אלפס הלכתא כר' יוחנן ולא פלגינן דבורא ובירושלמי גרס במסכת גיטין כתב כל נכסיו לעבדו איתמר היא גיטו היא מתנתו מה איתעביד ליה · כגט הוא וערעורו בטל או כמתנתו הוא וערעורו קיים · פירוש דקי"ל הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין וגם קנה כל הנכסים והיינו דקאמר היא גיטו היא מתנתו מה איתעביד ליה כגט הוא וערעורו בטל פירוש אע"ג שכלול בשטר עצמו ונכסים לענין עצמו חשבינן ליה כגט והערעור שמערערין על הגט בטל כמו גט אשה דתנן (גיטין דף כג:) האשה עצמה מביאה גיטה או דלמא כי היכי דאנכסים לא מהימן דבעי קיום אעצמו נמי לא מהימן והיינו כפלוגתא דאביי ורבא דפ"ק דגיטין בגמ' דידן (דף ח:) דגרסי' התם ת"ר עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנוין לך עצמו קנה נכסים לא קנה · עצמו קנה מידי דהוה אגט אשה דתנן האשה עצמה מביאה גיטה נכסים לא קנה דצריך לקיומיה כשאר שטרות דעלמא · איבעיא להו כל נכסי קנוין לך מהו אמר אביי מתוך שלא קנה נכסים לא קנה עצמו ולא פלגינן דיבורא ורבא אמר אחד זה ואחד זה עצמו קנה נכסים לא קנה ופלגינן דבורא וקאמר עלה בירושלמי אתיא כהדא כתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחת והיו העדים כשירין לזה ופסולין לזה א"ר אילעי בשם רבי יוסי איתפלגון רבי יוחנן ור"ל ר"י אמר מאחר שפסולים לזה פסולים לזה ר"ל אמר פסולין לזה וכשרים לזה א"ר אלעזר מתני' מסייע לרבי יוחנן וכו' ר' יעקב בר אחא אמר איתפלגון חבריא חד אמר יאות אמר רבי אלעזר וחד אמר לא יאות אמר ר"א · מאן דאמר יאות אמר ר"א נעשה כעדות אחת באים אחד ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה ומ"ד לא יאות אמר ר"א נעשה [ה] כשתי עדים כשרים לזה ופסולין לזה · ופסק ר"ח ז"ל דהלכה כר' יוחנן דאע"ג דאיכא למ"ד לאו יאות אמר ר"א מיהו קי"ל לגבי דר"ל כר"י והא דתנן (פיאה פ"ג מ"ח) הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין [ו] דמשמע שקנה גם הנכסים היינו בשטר מקוים·ורבינו אפרים פסק כר"ל וכן נמצא בתשובה לרב האי גאון ז"ל בשטר לואה שאחד מן העדים קרוב לאחד מן היורשין והשיב ידוע הוא דראובן לגבי קרוב דיליה כמאן דליתיה דמי ואין לקרוב ההוא אלא עד אחד אבל הרחוקים מן ראובן יש להם שני עדים ראובן והאחר שעמו ומן העיקר הזה הוא ההיא דאמר רבא פלוני בא על אשתו הוא ואחר מצטרפין להורגו ולא להורגה ואמר דבתרי גופי דברי הכל פלגינן דבורא וכן משמע בגמ' דידן דקי"ל כרבא דאמר עצמו קנה נכסים לא קנה דפלגינן דבורא היינו כר"ל לפי הירושלמי דמדמי להו אהדדי · ורבי' יואל הלוי ז"ל פסק הלכה כרבי יוחנן וכתב דרבא לית ליה ההוא דירושלמי דמדמי להו אהדדי ומודה לרבי יוחנן בכותב נכסיו לשני בני אדם דמאחר שפסולין לזה פסולין לזה וטעמא משום דאתי לאיחלופי בשטרות ·דעלמא שלא יאמרו קרוב כשר להעיד אבל בגט שחרור לא חיישינן לאיחלופי הואיל וצריך לומר בפני נכתב ובפ"נ וכה"ג אמר בריש גיטין ובפ"ב דגיטין:

טו [ז] **אמר** שמואל במגאפים עד שירא כדרך המגאפים ולא בעינן שירא כמכחול בשפופרת: [ח] הדרן עלך כיצד העדים

פרק שלישי

א אלו הן הלוקין וכו' [דף יז ע"א] הנוטל האם על הבנים רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בהן קום עשה אין לוקין עליו: [דף טו ע"ב] תני תנא קמיה דר' יוחנן כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה קיים עשה שבה פטור [א] ביטל עשה שבה חייב אמר ליה רבי יוחנן מאי קאמרת אם קיים פטור לא קיים חייב אי בטל חייב לא בטל פטור [ב] תני קיימו ולא קיימו כלומר אע"פ שלא בטלו לעשה כיון שלא קיימו לוקה על לא תעשה ורש"י גורס תני בטלו ולא בטלו וכל הסוגיא מפורשת ומתיישבת לפי גירסתו והיא עיקר: **ב ג מתני'** [דף כ ע"א] הקורח קרחה בראשו והמקיף פאת ראשו והמשחית פאת זקנו והשורט שריטה אחת על המת חייב שרט שריטה אחת על חמשה מתים או חמש שריטות על מת אחד חייב על כל אחת ואחת האי דלא תנא נמי בהדיה [ג] קרח חמש קרחות על מת אחד חייב על כל אחת ואחת משום דלא מיתני ליה קרח קרחה אחת על חמשה מתים משום דבשריטה מרבי ליה מלנפש ובקרחה ליכא ריבויא · וחייב על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן ועל הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה פי' ר"ח מקום חבור הלחי לצדעים הוי פיאה וכן מצד אחר ושני גבולי השפה אחת מימין השפה ואחת משמאלו ושבולת הזקן מתחת הרי חמש ורש"י פירש מקום חבור הסנטר לעלם ואחת מימין הסנטר ואחת בשמאל שבולת זקן באמצע הרי שלש וחיבור הלדעין מכאן ומכאן הרי חמש וי"מ שעלם הלחי המחובר ללדעין הוא רחב ויש לו שתי פיאות הרי ד' פיאות במקום חבורן ואחת בשבולת הזקן ובפ"י (מ"ט) דנגעים תנן איזהו הזקן [ד] מפרק של לחי עד פיקה של גרגרת וירא שמים יצא ידי כולם ולא יעביר התער על כל זקנו ולא כאותן המניחין חוט בכל שהוא על הפיאות כי לפעמים אינו מכוון כנגד הפיאות: רבי אליעזר אומר אם נטלן כולן כאחת אין חייב אלא אחת ואינו חייב עד שיטלנו בתער · אפיאות זקן קאי אבל אפיאות ראש לא בעינן תער וכן משמע בגמרא דקאמר ואיזהו סוף ראשו זה המשוה לדעיו לאחורי אזנו ופדחתו ולא פירש בו גילוח של השחתה כמו בזקן אלא בהשואה כל דהו משמע דחייב וכן מוכח בנזיר פ' ג' מינין (דף מא.) גבי גילוח מצורע דכתיב וגילח את כל שערו למה לי למכתב ראשו ומפרש דאתי עשה דגילוח מצורע

פלפולא

מהני עדותו שמעיד בעל פה ואי לאו הכי לא מהני עדותו שבכתב להשביע דלא סבירא ליה דע"א בכתב משביע אלא כשזוכר העדות ומעיד בע"פ דאלת"ה למאי נ"מ כתב שזוכר העדות אך אפשר לי לומר. דהך תשובה דלהרי"ף הוא עובדא דהשטר לא יצא עדיין מתחת ידי עדים ואזיל הרי"ף לשיטתיה דיבמות פרק ארבעה אחין דכל כמה דלא נפיק מידייהו ·הוי מפי כתבם ואי מדכרו לסהדותייהו מסהדי בה בעל פה: [ש] **ומשמע** דדוקא כו'. גם הרי"ף עצמו שכתב ותזינן לגאון כו' שכתבו רבינו לקמן משם משמע דדוקא כו' והא דלא נקיט התם תרי סהדי משום להוציא ממון להכי נקט תלתא ומשום, כך נראה ודאי דגאון דלקמן היינו הלכות גדולות דהכא : [ת] **בפני** זה דהוו כמאן ה"ג בדפוס ישן : [א] **להא** דירושלמי. כתבו לקמן : [ב] **והראב"ד** כתב שטענותיהן כו'. משמעות דורשין איכא בינייהו ולא פליגי אלא מר מפרש כדמשמע ליה עובדא ומר כדמשמע ליה וכן מוכח בקצור ובחה"מ ס"ס ל"ג : [ג] **שלא** תהא כו'. עדות פסולה אלא אינו עדות כלל. ואמרינן פלגינן וסד"א שאינו קרוב כל כך : [ד] **דכי** היכי דהתם עדות שבטלה מקצתה כו'. דהראב"ד מפרש טעמא דנמצא לאחד קרוב או פסול שפסול גם לשני הוא משום דכי היכי כו' אבל ליש מתרצים הוה טעמא משום שנכתב בשטר אחד הלוה והערב וא"א לחייב להא' ולפטור להשני א"כ ליכא סייעתא כלל דדלמא דוקא מלא אחד קרוב או פסול עדותן בטלה אבל נמצא קרוב או פסול לאחד מנלן דפסול גם לשני ואין לומר דהיינו

חריפתא

פלוגתא דבירושלמי דלקמן דחד אמר לא יאות דהא קאמר טעמא דנעשה כשתי כתי עדים כו' ולי"מ לא צריך לטעמא דנעשה כו' אלא דליכא למשמע מנמצא אחד קרוב כו' לנמצא קרוב לא' כו' : [ה] **ה"ג** כשתי כתי עדים : [ו] **דמשמע** שקנה כו' דמכוון שיצא בן חורין ודאי דקנה גם הנכסים דאל"כ היאך קנה עצמו : [ז] **אמר** שמואל במגאפי' כו' גם הרי"ף הביאו ואולי דנפקא מינה האידנא לענין להוציא אשה מבעלה : [ח] **ברי"ף** כתב תנא התלמיד שגלה מגלין רבו עמו וכו' א"ר זירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון ורבי' לא כתבו דסמך אהא דכתב בחולין בפרק הזרוע אמר רב יהודה אמר רב השונה לתלמיד שאינו הגון וכו' :

[א] **בטל** עשה שבה חייב. להכי מייתי ליה כדי להציל עצמו מעונש מלקות שלא יבטל העשה ואז פטור : [ב] **תני** קיימו כו'. כך כתב הרי"ף : **אבל** פוטיתא כתבו רבינו והרי"ף בס"פ אלו טרפות:[ג] **קרח** חמש קרחות דמרבינן ליה בברייתא לקמן : ה"ג אחת מימין:[ד] **מפרק** של לחי כו'. וא"כ כל התחתון הוי שבולת הזקן והב"י סי' קפ"א דקדק מלשון הטור שסובר דלכך כתב רבינו מתני' דנגעים ללמד יצא דבגרגרת דוקא הוי סוף הזקן ודבריו אמתיים מלשונו שבקצור שכתב בסוף הזקן וכראש הגרגרת אבל בנית להטור

ודחי לא תעשה דהקפת הראש זקנו מה ת"ל לומר לך דעשה דמצורע דחי לא תעשה דהשחתת פאת זקן ולגופיה לא איצטריך דכבר שמעינן מראשו דעשה דוחה לא תעשה אלא לאשמועינן דגילוח מצורע בתער מדאיצטריך קרא למימר דעשה דוחה לא תעשה דאי הוי במספרים יכול לקיים עשה דגילוח מצורע בלא דחיית הלאו כי השחתת הזקן דוקא בתער ומדלא שמעינן לה מראשו אלמא הקפת הראש אפילו במספרים אסור ואפילו אי מצורע מגלח במספרים איכא דחיית לאו והא דתניא בתוספתא גבי פאת הראש ואין חייב עד שיטלנו בתער [ה] במספרים כעין תער קאמר: רבי אלעזר אומר אפילו לקטו במלקט ורהיטני חייב. ת"ר לא יקרחו קרחה בראשם יכול אפילו קרח ד' וה' קרחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה לחייב על כל אחת ואחת בראשם מה ת"ל לפי שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים בלבד מנין לרבות כל הראש ת"ל בראשם לרבות כל הראש אין לי אלא כהנים שריבה בהן הכתוב מצות יתירות ישראל מנין נאמר כאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה להלן חייב על הראש כבין העינים וחייב על כל קרחה וקרחה אף כאן וכו' ומה כאן על מת אף להלן על מת: [דף כ ע"ב] וכמה שיעור קרחה רב הונא אמר כדי שיראה מראשו רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון אומר כגריס כתנאי כמה שיעור קרחה כגריס אחרים אומרים כדי שיראה מראשו אמר רב יהודה בר חביבא פליגי בה תלתא תנאי חד אמר כגריס וחד אמר כדי שיראה מראשו וחד אמר שתי שערות: תניא הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים וכן לקרחה שתים וכן הלכה ורב אלפס ז"ל לא הביא אלא דברי רב הונא ורבי יוחנן ונראה שפוסק הלכה כרבי יוחנן שהיה גדול מרב הונא ועוד שאמר דבריו משום תנא מיהו נראה כיון דפליגי ביה תנאי אזלינן לחומרא וגם סמכינן אסתם ברייתא שלא הוזכר בה מחלוקת: תניא הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות אפילו אחת חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה: המקיף פאת ראשו. ת"ר ראשו סוף ראשו. ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ופדחתו: תני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה (רב חסדא) [רב אשי] במסייע דה"ל כעושה מעשה ותניא בתוספתא (פ"ג) אחד המשחית ואחד הנשחת לוקה ומאן דמקיף לכוליה רישיה חייב דקיימא לן הקפת כל הראש שמה הקפה ומאן דמקיף ליה לקטן חייב דגרסינן בנזיר (דף נז:) איתמר המקיף את הקטן רב הונא אמר חייב [ו] (רב אדא בר אהבה אמר פטור) אמר ליה רב אדא בר אהבה לרב הונא בנך דידך מאן מקיף להו אמר ליה חובה א"ל חובה תקבריניהו לבנה כולהו שני דרב אדא לא אתקיים זרעא לרב הונא מחובה והלכה כרב הונא דקיימא לן קידושין (דף לה:) אשה שהקיפה או שהוקפה פטורה דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם וגו' כל שישנו בהשחתת פיאות זקן ישנו בהקפת פיאות ראש והני נשי הואיל וליתנהו בהשחתת פיאות זקן ליתנהו בהקפת פיאות ראש ותניא נמי (שם דף כט.) כל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא אחד אנשים ואחד נשים חייבין חוץ מבל תקיף ובל תשחית [ז] ובל תטמא למתים:

ד (נזיר דף נח:) **אמר** רב מיקל אדם כל גופו בתער מיתיבי המעביר בית השחי ובית הערוה לוקה כי קאמר רב בשאר אברים אבל בית השחי ובית הערוה לא ושאר אברים מי שרי והתניא העברת שער אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים כי תניא ההיא בתער כי קאמר רב במספרים והא רב נמי בתער קאמר מאי תער כעין תער [ח] אלמא שאר אברים [ט] שרי במספרים בית השחי ובית הערוה אפילו במספרים אסור: ההוא [י] דאתחייב נגדא קמיה דרבי אמי איגלי בית השחי דידיה חזייה ר' אמי דלא הוה מגלח אמר להו שבקיה דין מן חבריא הוא. בעא מיניה רב מר' חייא מהו לחוך פירוש לחוך בידו כדי להסיר השיער א"ל אסור בבגדו מאי א"ל מותר איכא דאמרי הכי בעא מיניה בתפלה בבגדו מאי א"ל אסור ולית הלכתא כוותיה: המשחית פאת זקנו ת"ר פאת זקן סוף הזקן ואיזהו סוף הזקן שבולת הזקן:

ה **השורט** שריטה אחת ת"ר ושרט יכול שרט על ביתו שנפלה ועל ספינתו שטבעה בים ת"ל לנפש אינו חייב אלא על המת בלבד: [דף כא ע"א] אמר שמואל המסרט בכלי חייב מיתיבי שריטה וגדידה אחת היא אלא שריטה ביד וגדידה בכלי הוא דאמר [כר' יוסי דסבר] שריטה וגדידה אחת היא. תני תנא קמיה דרב נחמן בין ביד בין בכלי על המת חייב לעבודת כוכבים ביד חייב בכלי פטור והא איפכא כתיב ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים אלא אימא בכלי חייב וביד פטור וכן הלכה דמסקנא היא: וחייב על הראש שתים מחוי רב ששת בין פירקי דרישא: וחייב על הזקן שתים מכאן ושתים מכאן מחוי רב ששת בין פירקי דדקנא: ואין חייב עד שיטלם בתער ת"ר ופאת זקנם לא יגלחו יכול גלחו במספרים יהא חייב ת"ל לא תשחית יכול לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב ת"ל לא יגלחו הא כיצד גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער:

ו **הכותב** כתובת קעקע קיעקע ולא כתב כתב ולא קיעקע אין חייב עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחול ובכל דבר שהוא רושם ר"ש אומר בשם ר' יהודה בר"ש אין חייב עד שיכתוב שם השם שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בבשרכם אני ה' א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי (אימא) עד דיכתוב אני ה' ממש א"ל לא כדתני בר קפרא אין חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בבשרכם אני ה' ולא אחר א"ר מלכיו א"ר אדא בר אהבה אסור לו לאדם ליתן אפר מקלה ע"ג מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע רב ביבי בר אביי קפיד אפילו אריבדא דכוסילתא רב אשי אמר כל מקום שיש שם מכה מכתו מוכחת עליו והלכתא כרב אשי דבתראה הוא:

ז **מתני'** נזיר שהיה שותה יין כל היום כולו אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תשתה והוא שותה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת היה מטמא למתים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תטמא והוא מטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת. היה מגלח כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תגלח והוא מגלח אל תגלח והוא מגלח חייב על כל אחת ואחת היה לבוש כלאים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תלבש והוא פושט ולובש אל תלבש והוא פושט ולובש חייב על כל אחת ואחת: [דף כא ע"ב] **גמ'** א"ר ביבי א"ר אסי [כ] לא פושט ולובש ממש אלא מכניס ומוציא בית יד אונקלי שלו:

הדרן עלך אלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות

פלפולא

להעור נ"ע: [ה] **במספרים** כעין תער קאמר כי הא דמשנינן בנזיר דמייתי לה לקמן: [ו] **רב** אדא בר אהבה אמר פטור כך הוא ברי"ף אבל בגמרא ל"ג ליה וכן מוכח שם בתוס' דלא גרים ליה ומ"מ כתבו דהכי ס"ל לרב אדא בר אהבה: [ז] **ובל** תטמא למתים. דדרשינן בני אהרן ולא בנות אהרן כדמייתי ליה רבינו בריש הלכות טומאת כהנים: [ח] **אלמא** שאר אברים כו'. לאפוקי לדגרסי אלא כי קאמר רב כו' ועיין בדברי רבינו בפרק מצות חליצה שהאריך: [ט] **שרי** במספרים אפילו כעין תער: [י] **דאתחייב** נגדא

חריפתא

לאו במלקות ממש אע"ג דבתוס' שם כתוב מלקות לאו דוקא חדא דבזמני' דרב ובבבל לא דנו מלקות ועוד היכי שבקיה: [כ] **לא** פושט ולובש ממש כו'. תמיהא לי דלא מייתי הא דרב אשי דאמר אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש והרי"ף הביאו דהא בתרא הוא ואולי דרבינו לא חש ליה משום דלא נ"מ האידנא אע"ג דכולהו דיני מנזיר שהיה שותה כו' לא נ"מ האידנא ואפ"ה כתבם מ"מ לא הוצרך לדקדק כולי האי לכתוב גם לדרב אשי: **סליקא לה מסכת מכות**

קיצור פסקי הרא"ש ז"ל ממסכת מכות

כיצד העדים פרק ראשון

א **עדים** שבאו [א] לחייב מיתה או ממון והוזמו עושין להם כאשר זממו לעשות חוץ מעדי בן גרושה [ובן חלוצה] שהעידו על כהן שהוא בן גרושה או [בן] חלוצה או שהעידו על אחד שחייב גלות או שהעידו שהשור המועד שלו הרג אדם ובאו לחייבו כופר או שהעידו שגנב ואין לו לשלם ונגמר דינו לימכר בגניבתו באחד מכל אלו אין עושין להם כאשר זמם אלא חייבים מלקות: עדים שהוזמו בב"ד ולא הספיקו להעמידם בדין עד שברחו ובאו לב"ד אחר והודו שהוזמו בב"ד פלוני[ב] פטורין: שנים שהעידו באחד שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה והוזמו אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו אם היתה עומדת ליגבות מיד ורואין כמה שיא[ג] שוה מי שהיה קונה אותה עתה [ד]לגבות אם תתאלמן או תתגרש ומאי דביני ביני יתנו לבעל שזה באו להפסידו שרצו לחייבו ליתנה לה מיד. ושומא זו תהיה באשה לפי מה שהיא[ה] זקנה או חולה שקרובה למות או אם היא קנטרנית שאין הבעל יכול לסובלה שבודאי יגרשנה וגם שמין לפי מה שהיה השדה שייחד לה בכתובתה אם היא עידית או בינונית או זבורית: ב ב' שהעידו בא' שחייב לחברו מנה ליתן לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר שאינו חייב ליתן לו אלא מכאן ועד עשר שנים והוזמו אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיה בידו מנה[ו] בין ליתנו לו מיד בין ליתנו עד עשר שנים וכך יתנו לו: ג המלוה לחברו [ועיין בטוח"מ סימן ס"ז] אפי' למאה שנים אין שביעית משמטת המלוה לחברו ומתנה שלא תשמיט שביעית משמטת על מנת שלא תשמטנו שביעית אין שביעית משמטת: ד סתם הלואה שלשים יום ואינו יכול לתובעו קודם אפי' מלוה על פה אבל שאלה יכול לתבוע מיד אבל השאילו חלוק לילך בו לבית האבל אינו יכול לתובעו עד שיצאו ימי האבל [ז] ולמשתה בנו עד שיצאו ימי המשתה וברגל עד שיצאו ימי הרגל: ה שנים שהעידו בא' שחייב מנה ונמצאו זוממין משלמין ואינן לוקין: שנים שהעידו בא' שחייב מנה והוזמו כל אחד יפרע לו חצי מנה ואם העידו בו שחייב מלקות והוזמו כל אחד לוקה מלקות שלם: ו אין עדים נעשים זוממין עד שיאמרו להם עמנו הייתם במקום פלוני באותו היום אבל אם אמרו המזימין ההורג או הנהרג היה עמנו לא הוי הזמה: ז העידו פלוני הרג את פלוני במזרח הבירה ובאו שנים ואמרו להם במערב הבירה הייתם עמנו אם יכולין להביט למזרח בירה העומדין במערבה אינן זוממין ואם לאו הם זוממין. וכן אם אמרו בבקר באחד בשבת בסורא הרג את הנפש ואמרו להם בערב בא' בשבת הייתם עמנו בנהרדעא אם יכולים לילך מהבקר עד הערב מסורא לנהרדעא אינן זוממין ואם לאו הם זוממין: ח כת אחת המזוממת אפילו מאה כתות שבאין כולם להעיד זה אחר זה על עדות [אחת] כולן נהרגין: ט מי שהביא עדים והוכחשו מתוך עדותן והביא אחרים והוכחשו אפי' עד כמה מקבלין עדותן ולא אמרינן כבר הוחזק להביא עדים שקרים: י [ח] אין העדים נעשין זוממין עד שיוזמו כולם אפי' הם מאה והוא שהעיד כל אחד תוך כדי דיבור של חברו ואין העדים נעשים זוממין עד שיגמר הדין על פיהם: יא היו העדים אפילו מאה והוזמו כולן חייבין. היו העדים אפילו מאה ונמצא אחד מהם קרוב או פסול כל העדות בטלה והוא שכוון שפסול לראות כדי להעיד (לה) והעיד אבל לא כוון לראות כדי להעיד אפילו העיד [ט] או שכוון (שלא) לראות כדי להעיד ולא העיד אינו פסול. ואם הזמין התובע עדים כשרים ועמדו שם קרובים או פסולין אפילו כוונו להעיד והעידו לא נתבטל עדות הכשרים. והני מילי שעד פסול פוסל כל העדות על פה אבל שטר שאינו מוצאין בו קרובים או פסולין עם כשרים השטר כשר אא"כ נתברר שכתבו עדותן והעידו זה עם זה [י]דאיכא למימר רווחא שבק למאן דקשיש מיניה ובא קרוב או פסול וחתם שם שלא מדעת חברו. כתב רב אלפס שנים שחתמו כאחד בשטר ואחד רחוק והשני קרוב ואין הרחוק יודע בקורבתו של זה שעדות הרחוק כשר וחייב שבועה [כ] שאיפשר שלא ידע בקורבתו ונאמן לומר שלא ידע ובלבד שלא יהא רגיל בו שאז ודאי יודע ואינו נראה לא"א הרא"ש ז"ל אלא כולו בטל: שטר (חוב) שעדיו קרובים או פסולים אפילו מסרו בפני עדים אחרים כשרים פסול: יב עד אחד שראה המעשה מחלון זה ועד אחר מחלון זה שלא היו ביחד כשראו המעשה פסולין לדיני נפשות וכשרים לדיני ממונות וצריך שיבינו הדיינים לשון העדים ולא ישמעו מפי תורגמן ואם מבינים לשמוע אלא שאין יודעין להשיב שני: יג עדים שקרובים לערב פסולין גם ללוה לא שנא אם הלוה כופר או אמר שפרע: יד כתב נכסיו לשנים והעדים קרובים לאחד ורחוקים לאחר לרי"ף פסולין גם לרחוק וכן פסקו ר"ת ורבינו יואל ז"ל ורבינו האיי גאון פסק שכשרים לכשר: טו במנאפים מעידים כשראו אותם עושים כדרך המנאפים:

אלו הן הלוקין פרק שלישי

א **הנוטל** האם מעל הבנים משלח ואינו לוקה ואפילו לא שלחה אחר כן אינו לוקה אא"כ שובר כנפיה בענין שאינו יכול לשלחה: ב הקורח קרחה בכל מקום בראשו על מת חייב ואם קרח חמשה קרחות כאחד [ל] בהתראה אחת על מת אחד חייב חמש אבל קרח קרחה אחת על חמשה מתים אינו חייב אלא אחת ושיעור קרחה אפילו שתי שערות: ג הנוטל שתי שערות בשבת חייב חטאת ואסור ללקט שיער אחד לבן מתוך שחור אפילו בחול: המקיף פאת ראשו לא שנא כל הראש ולא שנא מקום הפאות שהוא חיבור לצדעים ללחי אפילו בלא תער אלא במספרים כעין תער חייב ואחד המקיף ואחד הניקף לוקין וכגון שסייעו בדבר כגון שהזמין והטה עצמו להקיפו המקיף חייב. ואשה שהוקפה או שהקיפה פטורה: המשחית פאת זקנו חייב והוא שישחיתנו בתער ומקום הפאות לר"ת ז"ל מקום חיבור הלחי לצדעים מכאן ומכאן ושני גבולי השפה א' מימין הפה וא' משמאלו ואחד למטה[מ] בסוף הזקן בראש הגרגרת. ולרש"י אחת מקום חיבור הסנטר לעלם מימין וכנגדה משמאל ואחת מקום חיבור הצדעים ללחי מימין ומשמאל ואחת למטה. וי"מ שעלם הצדעים המחובר ללחי הוא רחב ויש לו שתי פאות הוו ארבעה ואחת למטה וירא שמים יצא ידי כולם ולא יעביר תער על כל זקנו ולא כאותן שמניחין [illegible] כל שהוא על הפאות כי לפעמים אינם מכוונים כנגד הפאות: ד מותר להסיר השיער בשאר הגוף במספריים כעין תער ובתער אסור ובבית השחי ובבית הערוה אפי' במספריים כעין תער נמי אסור ואפי' לחוך בידו כדי להסיר השיער אסור אבל לחוך בבגדו כדי להסיר השיער מותר: ה השורט על המת בין ביד בין בכלי חייב ואם שרט לעבודת כוכבים[נ] בכלי חייב ביד פטור: ו הכותב כתיבת קעקע קעקע ולא כתב או שכתב על בשרו ולא קעקע תחלה אינו חייב עד שיקעקע ויכתוב בדיו או בכל דבר שהוא רושם ואינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים: מקום שיש בו מכה מותר ליתן בו אפר: ז היה לבוש כלאים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תלבש ופשט ולבש כמה פעמים חייב על כל אחת ואחת ואפילו לא פשט כל הבגד בינתים [ס] אלא שפשט בית יד שלו וחזר ולבש אחר התראה: **סליק קיצור פסקי הרא"ש ז"ל ממסכת מכות**

פלפולא

פרק ראשון [א] **לחייב** מיתה גמ': [ב] **פטורין** כר"ע דהא גמרא מפרש טעמיה ועוד איתא בגמרא כמאן דלא כר"ע ומהדר לאוקמא אליביה ש"מ דהלכתא כוותיה וכ"כ הב"י סימן ל"ח: [ג] **שוה** מי שהיה קונה אותה עתה גר' ולי נראה דגר' נמי: [ד] **לגבותה** אם תתאלמן או תתגרש ולשון הטור סימן ל"ח לגבותה מספק אם תתאלמן כו' וכזה נכלל מה שכתב בפנים או שמא לא יצטרך לפורעה כו' ולכן נ"ל דכך יש לגרוס בכאן: [ה] נ"ל דה"ג זקנה או חולה שקרובה למות וכן הלשון בטור סימן ל"ח: [ו] **ה"ג** בין ליתנו וכן לקמן וכן הלשון בטור: [ז] **ולמשתה** בנו אינו בטי"ד סימן ש"מ ובטח"מ סימן שמ"א ושם כתב בשם הרמב"ם כלשון אחרת דלמשתה סתם כל אותו היום דלמשתה שלו שלשים יום: [ח] **אין** העדים כו' בפנים סי' דלקמן: [ט] נ"ל דה"ג או שכוון לראות וכן

חריפתא

הלשון בטור סימן ל"ו: [י] **דאיכא** למימר כו' ארישא קאי אהשטר כשר: [כ] **שאפשר** שלא ידע כו' קאי על שעדות רחוק כשר:

פרק שלישי [ל] **בהתראה** אחת לא חש לפרש דסך חמש אצבעות בבת אחת וכו' כדמפרש בגמרא משום דהאידנא לא נ"מ ואע"ג דכתב בהתראה אחת דלא נ"מ נמי ועיין בסוף פירקין: [מ] **ה"ג** בסוף הזקן בראש הגרגרת ולרש"י אחת מקום: [נ] נ"ל דה"ג בכלי חייב ביד פטור וכן מסיק בטור י"ד סימן ק"פ: [ס] **אלא** שפשט בית יד שלו כו' ורב אשי בגמרא הוסיף דאפי' שהה לפשוט וללבוש אבל גם בפנים לא הובא וכבר כתבתי שם בזה ועיין בריש פירקין: **סליק**

שדה צופים ממסכת מכות

מאת הרב הגאון מוהר"ר בצלאל רנשבורג זצ"ל

כולל כל מאמרי הש"ס המפוזרים בלשון רבינו הרא"ש ז"ל שלא במקומם.

פרק ראשון

דף ג ע"ב המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו. הרא"ש בב"מ פ"ה סי' ל"ד:

שם המלוה את חבירו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום. הרא"ש בב"ב פ"א סי' ט' ובחולין פ"ח סי' כ"ו:

דף ה ע"ב ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה וכו'. הרא"ש בב"ב פ"ח סי' ב':

דף ו ע"א מכדי תוך כדי דבור ס"ד כדי שאילת תלמיד לרב. הרא"ש בב"ק פ"ז סי' ז':

שם א"ל יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר. הרא"ש במכות פ"א סי' י"ד: **שם** אמר רבא הכי אמרי' להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו. הרא"ש בסנהדרין פ"ד סי' ז':

דף ז ע"א דאמר שמואל מנאפים מסירא כמנאפים. הרא"ש ביבמות פ"ב סי' ח':

פרק שני

דף ט ע"ב ושלשת שיהא משולשין. הרא"ש במגילה פ"ב סימן ה':

דף יא ע"א ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה התורה שמי שנכתב בקדושה ימחה וכו'. הרא"ש בנדרים פ"ג סי' ב': ע"ב בנידוי על תנאי צריך הפרה. הרא"ש במו"ק פ"ג סי' י"ג ובכתובות פ"ו סי' כ"א:

דף יב ע"א ר"ע אומר מניין לסנהדרין שראו כא' שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו וכו'. הרא"ש בב"ב פ"ח סי' ד':

פרק שלישי

דף יג ע"א כמה יאכל מן הטבל ויהא חייב וכו'. (עיין לקמן יז ע"א) הרא"ש בחולין פ"ז סי' ל"ג:

דף טז ע"א הלכתא נדר שהודר ברבים יש לו הפרה ע"ד רבים אין לו הפרה. הרא"ש בגיטין פ"ד סי' י"א: **ע"ב** אכל פוטיתא לוקה ד'. הרא"ש בחולין פ"ג סי' ס"ט: **שם** המשהה את נקביו הרא"ש בברכות פ"ג סי' כ"ה: **שם** ריסק ט' נמלים והביא א' חי והשלימן לכזית לוקה שש. הרא"ש בברכות פ"ד סי' ל"ה ובחולין פ"ז סי' ל"ה:

דף כ ע"ב וכמה שיעור קרחה רה"א כדי שיראה מראשו. הרא"ש במו"ק פ"ג סי' נ"ד:

שם והרע יכול אפילו שרט על ביתו שנפל וכו'. הרא"ש במו"ק פ"ג סי' נ"ד:

דף כב ע"א וליחשב נמי המותק את השם בהליכתו. הרא"ש בהל' ספר תורה סי' י"א (ועיין מעדני מלך): **שם** המרביע שור פסולי המוקדשין לוקה ב'. הרא"ש בהלכות כלאים סי' ה': **שם** שהרי גוף אחד הוא ועשאו הכתוב כשני גופים. הרא"ש בשבת פ"ה סי' ה': **ע"ב** כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ס"ת ולא קיימי מקמי גברא רבא. הרא"ש במו"ק פ"ג סי' ס"ג:

דף כג ע"א מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה. הרא"ש בכתובות פ"ז סי' י"ט: סליק

פירוש המשניות להרמב"ם ז"ל ממסכת מכות

פרק ראשון

כיצד העדים נעשים זוממין מעידין אנו באיש פלוני כו': דף ג

מעידין אנו באיש פלוני שגירש את אשתו כו': דף ג

אלו שמנו העדים האלה לפי שהם מעידין על זה שהוא חלל היינו פוסלים זרעם והתורה אמרה ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו וכן אין חייבין עדים זוממים גלות שנאמר הוא ינוס וגו' ולא זוממים אבל הם חייבין מלקות שנאמר והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע למדנו מפי השמועה בפירוש פסוק זה שיש בזה רמז כי כשיעידו עדים והרשיעו צדיק והצדיקו רשע ואח"כ באו עדים אחרים והצדיקו צדיק והרשיעו רשע שמלקין את הרשע שהרשיעו את הצדיק והוא שנאמר אם בן הכות הרשע יהיה אותו דבר שהרשיעו בו איזה דבר שיהיה ואזהרה שלהם מה שנאמר לא תענה ברעך עד שקר ולפיכך מלקין אותן וכך פירש הש"ס:

מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו כו': שם

מעידין אנו באיש פלוני שחייב לחברו מאתים כו': דף ד

ומשלם מאמרם כל המשלם אינו לוקה ולא אמרו כל הלוקה אינו משלם יתבאר לך העקר הקבוע אצלנו כי כשיעשה אדם חטא שהוא חייב עליו מלקות מצד א' ותשלום ממון מצד אחר משלם ואינו לוקה וזה בעדים זוממין והחובל בחברו בלבד כמו שנתבאר בכתובות והלכה כחכמים:

מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב מלקות כו': שם

משלשין בממון ואין משלשין במכות כו': דף ה

משלשין שיחשבו בתשלומי אותו הממון כפי מנינם ואמרה תורה במחויבי מיתה אשר הוא רשע למות ונאמר במחויבי מלקות אם בן הכות הרשע הנה כי כמו שיהרג כל אחד מהן כמו כן לוקה המלקות השלם ואין הלכה כרבי מאיר:

אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו את עצמן כו': שם

אמרה תורה והנה עד שקר העד ולא נאמר עדות שקר עד שתהיה העדות על עצם העדים ולא על הדבר שהעידו עליו והוא עדות מוכחשת ונלחו דבריהם של אלו וכאילו אין שם עדים כל עיקר: ואמרו ונהרגו על פיהם ר"ל שיהרגו העדים ע"פ אלו שהזימו ואע"פ שהם תרי ותרי לפי שהעדות על עצמם של עדות ולא באו להעיד על עצמה של עדות לא לקיימה ולא לבטלה לפי שהם אומרים אנו אין אנו יודעים אם זה הרג כמו שאתם חושבים או שלא הרג ואין עלינו לדעת עדותם אבל מה שאנו מעידים שאתם הייתם במקום פלוני ביום פלוני לפיכך שומעין דבריהם ויהרגו העדים:

באו אחרים והזימום באו אחרים והזימום כו': שם

פירוש זה המאמר כי כשיעידו העדים שראובן הרג את שמעון אחר כן בא קהת וחושים והזימו אותם עדים ואחר כך באו עדים אחרים והעידו אותו העדות בעצמו שהעידו העדים הראשונים והוא שראובן הרג את שמעון והזימו ג"כ קהת וחושים לאותם העדים השניים וכן השלישיים ורביעיים ואפילו באו אלף כתות זו אחר זו ויעידו כולם עדות אחת ושני עדים עומדין ומזימין את כולם יהרגו על פי שנים האלו ורבי יהודה אומר כאילו הוא תמה מזה איסטיסית היא זו נגזר מן אסטים והוא צבע שצובעים בו כעין תכלת ונקרא בערבי נל"נ פירוש זה אמר כאילו עדות אלה המזימין יורה של צבעים כל מי שנגע בה יצטבע כמו שזה אומר שכל מי שיעיד אותו עדות יהרג ואין נהרגין אלא כת ראשונה בלבד ואין שומעין מאותן שבאין אחר כן ואין הלכה כר' יהודה לפי שאילו נתבררה עדות העדים השניים ולא ימצא להם מזימין היה נהרג ראובן עם העדים הראשונים שהזימו וגם כן אילו באו עדים ויזימו קהת וחושים יהרג ראובן וקהת וחושים וינצלו העדים הראשונים ועל זה תקיש:

אין העדים זוממים נהרגין עד שיגמור הדין כו': שם ע"ב

כשנהרג אותו שהעידו עליו ואחר מותו הוזמו העדים לא יהרגו כמו שנאמר כאשר זמם לעשות לאחיו ועדיין אחיו קיים *(אבל החכמים מעידים שהרי הסמיכו עליו) [צריך תיקון רב ואפשר דצ"ל אבל החכמים מעידים ר"ל החכמים דסתרו לראיות הצדוקים מעידים כלומר מורים מתוך הפסוקים שנהרגין משנגמר הדין ועל זה נתן טעם שהרי הסמיכו עליו. ר"ל דסנהדרין סמכו על עדותן של אלו דהשתא מתקיימת שפיר נפש בנפש דמשנגמר דינו מקרי גברא קטילא כדאיתא בסנהדרין ע"א: ואם משנגמר דינו]:

על פי שנים או שלשה עדים יומת המת כו': שם

דברי ר"ע פירושו כי העדות היא מתקיימת בשנים וכשנלוה אליהם שלישי יהרג עמהם אם הוזמו שלשתן ואילו הוזם הוא לבדו לא יהרג ולא נתחייב מיתה אלא על שנצטרף לעוברי עבירה ודברי ר"ע ור' שמעון קיימין ואין עליהם חולק ואולם כל א' מהם ענין ברור: וזה שאמרנו עד שיזומו כולם ובלבד שיעיד כל אחד מהם בתוך כדי דבור חבירו ויהיה הכל עדות אחת וכאילו כולם העידו עדות בבת אחת:

מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול כו': שם

ענין דברי רבי כי כשיבא קרוב ולא בא להעיד על האיש ההוא אבל בא לראות מה שיעשה ולא ידע אם יש שם קרוב וראה מה שראה תתקיים העדות בשנים כשרים מכלל הרואים ולא נשגיח לנשארים: והלכה כרבי:

היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין כו': דף ו ע"ב

זה שהתרה בו כשראה העדים יצטרף עמהם ואם לא ראה אותם לא יצטרף ולפיכך כשיהיה זה המתרה רואה שני העדים שבחלון זה ושני העדים שבחלון אחר וכמו כן הם כולם רואים את המתרה הרי זה מצטרפין ויחזור הכל עדות אחת. ואין הלכה כרבי יוסי: ואמרו שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן הוא דבר ברור וראוי לסמוך עליה:

מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו ב"ד כו': דף ז

כבר בארנו בפרק ראשון [הלכה ג] ממסכת סנהדרין כי הסמיכה בארץ ישראל ויש להם רשות לדון בארץ ובחוצה לארץ דיני קנסות ודיני נפשות אבל אין דנין דיני נפשות בחוצה לארץ אלא בזמן שדנין דיני נפשות בא"י כ"ש שאין דנין אלא בזמן שב"ד הגדול בלשכת הגזית כמו שנא' לבלתי שמוע אל הכהן או אל השופט בזמן שיש כהן מקריב ע"ג המזבח יש דיני נפשות ובלבד שיהיו הסנהדרין בלשכת הגזית כלומר במקדש ממש: וזה שזכר ממיעוט המיתה ראוי שיכוונו הסנהדרין זה בהתבוננות ומתון בדינין ואם אינן יכולין ונתקיימה העדות על מי שחייב מיתה יש להם להמית אפילו אלף איש ביום אחד כשיזדמן זה שיהיה ראוי ע"פ התורה:

פרק שני

אלו הן הגולין ההורג נפש בשגגה היה מעגל כו': שם

נשמט הברזל מקתו והרג כו': שם ע"ב

המעגל במעגלה היא אבן חלקה שהבנאין אצלנו מחליקין וממשמשין בו הגגות עד שמשקיקין: ואמרו כל שדרך ירידתו ואפי' ירידה שהיא לצורך עליה כמו שנאמר ויפל עליו וימות: ורבי אומר שזה שנאמר ונשל הברזל מן העץ ר"ל מן העץ המתבקע וחכמים אומרים מעצו: ופירוש קתו העץ שאוחזין ביד:

הזורק אבן לרשות הרבים והרג הרי זה גולה כו': דף ח

יעלה על הדעת שזה קרוב למזיד לפי שזרק לרשות הרבים ולא יגלה לפיכך הודיענו שהוא גולה ובלבד שזרק למקום שאין דרך בני אדם לשבת שם באותה שעה אלא על דרך זרות במקרה ולפיכך לא נחשבהו כמזיד וגולה: ור' אליעזר בן יעקב מביא ראיה ממה שנאמר ומצא את רעהו פרט לממציא את עצמו: והלכה כר' אליעזר בן יעקב וכאבא שאול:

האב גולה על ידי הבן והבן גולה על ידי האב כו': שם ע"ב

הסומא אינו גולה דברי ר"י ר"מ אומר גולה כו': דף ט ע"ב

כשהאב מכה את הבן שלא ללמדו תורה ולא מדה טובה ולא מלאכה שיתפרנס בה והרגו הוא גולה ואם הכהו על דבר מאלה אינו גולה וזו הסברא בעצמה ברב הרודה את תלמידו ושליח בית דין: ואמרו הכל גולין על ידי ישראל להביא כותי ועבד: ואמרו חוץ מגר תושב ר"ל שגר תושב כשהרג את ישראל אינו גולה אלא נהרג אבל כשהרג ישראל לגר תושב יגלה ישראל ואמרה תורה בהורג בשגגה בלא ראות רבי יהודה אומר מי שאפשר לו לראות יגלה ר"מ אומר אפי' מי שנעדר הראות יגלה: והשוגג עונו גדול משיוכל להתכפר בגלות ולפיכך לא יגלה: ואין הלכה לא כר"ש ולא כר"מ ולא כר' יוסי בר' יהודה:

להיכן גולין לערי מקלט לשלש שבעבר הירדן כו': שם

וכן השתים וארבעים עיר ערי הלוים כולם קולטות אלא שאלה השש כל מי שנכנס לשם בין בכוונה בין שלא בכוונה נצול ואותן אם הגיע באחת מהן וידע שהיא קולטת תצילהו ואם אינו יודע שהיא קולטת אינו מצילתו אלא הורג אותו גואל הדם לשם:

ומכוונות להן דרכים מזו לזו שנאמר תכין לך כו': שם

אמרו וידברו אליו רוצה לומר שהם ידברו לגואל הדם אם בקש הרוצח ויאמרו לו בשגגה הרג ואסור להורגו בשלום ומה שראוי לדבר לו כדי לשכך חמתו: ור"מ אומר אינם חייבין להשפל בזה אלא הוא ישען להציל עצמו. ואין הלכה כר"מ:

רבי יוסי בר' יהודה אומר בתחלה אחד שוגג כו': שם

אחד משוח בשמן המשחה ואחד המרובה בבגדים כו': דף יא

משנגמר דינו מת כהן גדול הרי זה אינו גולה כו': שם ע"ב

כהן שעבר ממשיחתו הוא כשיארע בו מום או אירע בו קרי בכהן גדול ביום הכפורים ומנו אחר תחתיו ובא בהורג נפש זכירת כ"ג ג' פעמים: ור' יהודה שאומר משוח מלחמה לפי שנאמר בהורג נפש לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן וחכמים אינם דורשים זה הפסוק לפי שלא אמר בו הכהן הגדול וכשימות אחד מאלה חוזר ואע"פ שהאחד חי: ואין הלכה כר' יהודה:

נגמר דינו בלא כהן גדול וההורג כהן גדול כו': שם

אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה כו': דף יב

הרג באותה העיר גולה משכונה לשכונה כו': שם ע"ב

הלכה כרבי עקיבא כשיצא מעיר מקלטו במזיד אבל אם יצא בשוגג ההורג אותו יהרג והש"ס תקן זה הלשון ופירשו אף אחר הנוף וזה כי כשיהיה עקרו בתוך התחום ונופו נוטה לחוץ התחום כיון שנכנס תחת נופו נקלט כיון שעקרו בפנים אף נופו קולט וכן כשעקרו בחוץ ונופו בפנים קולט:

כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלטו [כו'] שהיה בה כו': שם

מחלוקתם היא בארבעים ושתים עיר אבל שש ערי מקלט אין בהם מחלוקת שישבו בהם בלא שכר והלכה כר' יהודה בשני המאמרים: ושררה מעלה וגדולה:

פרק שלישי

ואלו הן הלוקין הבא על אחותו כו': דף יג

ראוי לך שתדע אלה העקרים הרבים שאזכרם בזה המקום והם כי כל מחוייבי כרת בלבד או מיתה בידי שמים ויהיה אותו חיוב בלא תעשה כשיהיה זה בעדים והתראה לוקה ואחר שנלקה ועשה תשובה נפטר מן הכרת וכל המחויבים כרת כולם מפורשים בתורה ומחויבי מיתה יש מהם מבוארים בתורה ויש מהם נרמזים וכבר הקדמנו זכרון כולם במסכת סנהדרין בפ"ט וי"א ובכגון זה נאמר אין חייב אדם בב' דינין כי בשהלקו אותו לא תחול עליו עונש כרת ולא עונש מיתה בידי שמים וידוע הוא כי כל התורה צווי ואזהרה והצווי היא מצות עשה והאזהרה היא מצות ל"ת והלשונות אשר באו בתורה להורות על אזהרה ונאמר בהם שהמצוה הפלונית היא מצות לא תעשה הם ארבעה לא ואל והשמר ופן ואמרו חז"ל [עירובין צו: וש"נ] כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא מצות לא תעשה. ואלה מצות ל"ת נחלקין (חלוק הראשון) לארבעה חלקים אחד מהם מחויבי כריתות. והחלק השני מחויבי מיתה בידי שמים וכבר זכרנו שאלו הב' הם חייבים מלקות. והחלק השלישי מחויבי מיתת ב"ד *[ואין בהם מלקות דקים ליה בדרבה מיניה]. והחלק הרביעי הם מחוייבי לאוין והם אותם שבאו בהם אזהרה בלבד וזה החלק יש ממנו אזהרות יתחייב עליהם מלקות ומהם אזהרות אין חייב העובר עליהן מלקות ואע"פ שעבר ועשה מעשה שיש בו איסור אבל הש"י יעניש על עברו במה שהוא יודע הש"י. ויודע לך מה שחייב מלקות עליו ומה שאין חייבין עליו מלקות במה שאומר לך והוא זה כי כל הלאוין הנזכרים בתורה נחלקו לשבעה חלקים הששה אין חייבין עליהם מלקות והחלק אחד חייבין עליו מלקות

ומה

ומה שאני אומר בכאן לאוין ר"ל האזהרה בין שיהיה באחד מארבע לשונות או שיהיה אזהרה שהיא באה מכלל עשה כמו שנבאר. החלק הראשון מהם לאו שניתק לאזהרת מיתת ב"ד או לאזהרת כרת אין לוקין עליו כגון לא יקח איש את אשת אביו לא יהיה קדש בבני ישראל וכמו שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים וכיוצא בהן לפי שזה הלאו אמנם באה אזהרה על העיקר שאמרנו כי התורה אינה מחייבת מיתה ולא כרת עד שיהיה בענין ההוא לאו פשוט וזה מה שאמרו חכמים לא ענש הכתוב אא"כ הזהיר ולפיכך לא נענש עונש מן העונשין אלא אחר התראה: חלק השני לאו שניתק לתשלומין אין לוקין עליו כגון מה שאמר לא תגנוב לא תעשוק את רעך ולא תגזול וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו לפי שמי שעבר על לאו זה הוא חייב בתשלומי ממון: והחלק השלישי לאו שאין בו מעשה כגון לא תלך רכיל בעמך לא תקלל חרש ולא תונו איש את עמיתו שהוא אונאת דברים וכל כיוצא בהם כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם ומקלל עצמו וזולת אלה השלשה אין לוקין עליו ובתוספתא דברכות כל מצות ל"ת שיש בה מעשה לוקין עליו את הארבעים ושאר כל ל"ת שבתורה הרי אלו באזהרה שעובר עליו כעובר על גזירת המלך · הנה התבאר לך מזה המאמר ההפרש שיש בין אמרם במקומות לוקה או סופג את הארבעים ובין אמרם במקומות הרי אלו באזהרה ודע זה ושמרהו: והחלק הרביעי לאו שנתק לעשה אין לוקין עליו אלא אם לא קיים העשה שבו כגון מה שאמרה תורה לא תקח האם על הבנים הוא לאו ואם עבר ולקח כאחד אמרה שלח תשלח את האם וזה מצות עשה וכשישלח האם אינו חייב מלקות ולפיכך אינו חייב מלקות על לקיחתם כאחד לפי שיוכל לשלח האם ויקיים העשה ואם תפס אות' עד שמתה האם או שחטה זולתו ולא יכול לקיים המצות עשה אותה שעה הוא חייב מלקות כ"ש אם המית הוא את האם או שחטה שבטל העשה שבה שהוא חייב בלא ספק לדעת הכל וכמו כן אמרו לא תכלה פאת שדך וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט ואם עבר ועשה אמר לעני ולגר תעזוב אותם כלומר יעזוב אותם אחר שלקטם וכן ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה וכן לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו השב תשיב לו את העבוט כבא השמש הדין בכל אלה כדין שלוח הקן: החלק החמישי לאו הבא מכלל עשה בזה שנאמר בכהן גדול והוא אשה בבתוליה יקח מלמד שאסור לו ליקח בעולה כי לפי שלא נאמר בו לא יקח אם עבר ולקח בעולה אינו חייב מלקות כמו אם לקח אלמנה או גרושה או חללה או זונה וכן אמרו במצרי ואדומי בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם הודיע לנו שדור ראשון ודור שני לא יבא בקהל ואם עבר אינו חייב מלקות לפי שלא נאמר בו לאו בפירוש כמו שנאמר לא יבא ממזר לא יבא עמוני ומואבי: והחלק הששי לאו שבכללות אין לוקין עליו והוא לאו שלא נאמר בפירוש אלא שהוא נלמד מדבר אחר כמו שאמרו חכמים ז"ל במקומות רבות ולאו בפירוש איתמר אלא מכללא אתמר והמשל בזה ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו וכשאכל הקלי זה אין מלקין אותו שתי מלקות אחד משום לחם לא אכלו ואחד משום קלי לא תאכלו וכן אם אכל הכרמל משום כרמל וכמו כן הנזיר אם אכל חרצן או זג אינו חייב שתי מלקות אחד משום חרצן שבא בפירוש והשני משום כל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג לפי (שזה) *[שזג] הוא לאו שבכללות אלא אם כן אמר בפירוש מכל אשר יעשה מגפן היין לא יאכל מחרצנים ועד זג לא יאכל היה חייב על אכילת חרצן שתים וכמו כן על הזג וכמו כן על הענבים לחים וכן על הענבים יבשים על כל אחת שתי מלקיות אבל לפי שאין לוקין על לאו שבכללות אינו חייב על כל אחד מן הנזכרים אלא לאו אחד ולכן אמרו אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל כאילו אמר אל תאכלו ממנו אלא צלי וכשאכלוהו נא אינו חייב שתים אחד משום נא ואחד משום לא תאכלו אלא צלי לפי שזה הלאו השני מכלל לאו הוא יוצא והוא לאו שבכללות ואמנם על נא ועל מבושל מלקות אחת ודע זה הענין והבן בו היטב לפי שהוא הקשה שבכולן ומזה החלק גם כן שיבא לאו אחד יכלול לשנים שלשה איסורין כגון זה שנאמר לא תאכלו על הדם כי הלאו כלל דברים רבים למדנו ממנו[סנהדרין סג·]לא תאכלו מבהמה קודם שתצא נפשה ולמדנו ממנה לא תאכלו מבשר זבח ועדיין דם במזרק כלומר קודם זריקת הדם על המזבח ולמדנו ממנו אין מברין על הרוגי ב"ד ולמדנו ממנו שבית דין אין אוכלין ביום שהורגים את הנפש ולשון הש"ס באלה האיסורין כולם אין לוקין על אחד מהם וזה הוא לאו שבכללות ר"ל שכללו איסורין הרבה ולא נתבאר מהם אחד שנוכל לומר לוקין על אותו שנתבאר מלקות אחד כמו שעשינו משל בחלם ופסח וזה יותר מבואר וקל להבין מן המשלים שהקדמנו: והחלק השביעי הוא לאו גרידא והוא שאין בו אחת מאלו השש סבות הנזכרות שלוקין עליו כגון שעטנז וכלאים ונבלה ובשר בחלב וכתובת קעקע ושרט לנפש וזולתם הרבה הנה נתבאר לך שאותן שמלקין אותן מלקות הם המחויבין מיתה בידי שמים ומחויבי כריתות על שעבר על מצות לא תעשה ומחויבי לאו כשלא יהיה באותו לאו אחת מן הסבות שזכרנו מלבד נשבע ומימר ומקלל חבירו בשם לוקין ואף על פי שהוא לאו שאין בו מעשה וכן לאו שניתק לעשה כשלא יתקיים העשה שבו לוקה: הנה נתבאר לך כי כל מה שזכר בזה הפרק אמנם זכר מחויבי מיתה או כרת או לאו מיוחד כמו שיחדנוהו ואין כונתו בזה הפרק לזכור כל מי שהוא מחויב מלקות אבל הוא זוכר קצתם מהם מי שזכר כמו שבא המשל והדמיון ומהם מי שזכר אותם לדין נוסף באותו הלאו שאינו מבואר בפשט המקרא או למחלוקת שנפל בו ובעקרים שהקדמנו לך תדע (כי) כל מחויבי מלקות בין שנזכר או לא נזכר ועדים זוממין חשב להם דבריהם מעשה לפי שהם נצרכים להגיד עדותן בבית דין:

הטמא שאכל את הקדש והבא אל המקדש כו': שם

טבל ומעשר ראשון כשלא נטל תרומתו במיתה כמו שנאמר בתרומת מעשר ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו ודין מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ג"כ ודין תרומה שלא נטל ממנה מעשר אחד הוא והוא טבל כמו שנאמר ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב: ומעשר שני והקדש שלא נפדו בא להם לאו גרידא והוא ממה שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וגו' ודע כי אינו מחויב מלקות על מעשר שלא נפדה אלא כשאכלו אחר שראה פני ירושלים שנאמר לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה לא תוכל לאכול בשעריך ולפיכך אינו חייב מי שאכל מעשר שני בגבולין מלקות עד שיכנס לירושלים כמו שאמרנו מאימתי חייבין משראה פני הבית ואין הלכה כר' שמעון כי לא נאמר בברייתא אלא בריית נשמה בלבד:

האוכל ביכורים עד שלא קרא עליהם וכו': דף יז

כשאכל ביכורים אחר שקרא עליהם אינו חייב מלקות לפי שהם נכסי כהן כמו שבארנו במקומו אלו דברי ר' עקיבא אבל חכמים אומרים כי כיון שהניח אותן בעזרה אינו חייב על אכילתן מלקות ואע"פ שלא קרא. ודין ביכורים ג"כ כדין מעשר שני רוצה לומר שאינו חייב עליהם כשאכלם חוץ ובין כהן בין זר עד שיראו פני הבית וכשאכל ביכורים אחר שראו פני הבית קודם הנחה בעזרה לוקה שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וגו' ותרומת ידך אלו ביכורים וכבר בארנו בפרק שלישי[הלכה ז] מתרומות שזה שנאמר ותרומת ידך בכאן הוא נאמר על הביכורים על כל פנים לפי שלא הניח בזה הפסוק כלום מכל הדברים שטעונין הבאה ממקום למקום שלא זכר אותם בפירוש ולא זכר הביכורים והם טעונין הבאת מקום ואמר ותרומת ידך ואין התרומה טעונה הבאת מקום אם כן אינו רוצה לומר אלא הביכורים וכשאכל קדשים חוץ למקומם המסוים לאכילתם עבר על מה שכתוב בתורה לא תוכל לאכול בשעריך: ומה שאמר בכאן מעשר שני חוץ לחומה ואע"פ שמנה קודם לכן מעשר שני והקדש שלא נפדו אין זה כפל דבר אבל המאמר הזה הוא נאמר כשהיה מעשר טהור ואכלו אותו טהור ואכלו חוץ לחומה אחר שראה פני הבית כמו שפירשנוהו למעלה· ומה שאמר בהלכה שלפני זה מעשר שני והקדש שלא נפדו רוצה לומר כשהיה מעשר שנטמא ואכלו והוא טמא קודם שנפדה ואפילו אכלו בירושלים לפי שכשנטמא מעשר שני בירושלים אסור לאכלו עד שיפדה וזה מה שאמרו מניין למעשר שני שנטמא שפודין אותו בירושלים שנאמר כי לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה שנאמר וישא משאות מאת פניו אליהם ואזהרה על אכילת מעשר שני בטומאה הוא ממה שנאמר לא בערתי ממנו בטמא ולמדו מפי הקבלה בין שאני טהור והוא טמא בין שאני טמא והוא טהור ואינו חייב מלקות על אכילת מעשר שני בטומאה עד שיאכלנו בירושלים דאמר רחמנא בבכור שנפל בו מום בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו. ואמרו בכאן לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ובאה הקבלה ג"כ בזה שתוספת לא תוכל לאכול בירושלים כבשעריך כלומר לא תוכל לאכול מעשר בטומאה בירושלים כמו שתאכל בכור בטומאה בשעריך: ואמר רחמנא לא תותירו ממנו עד בקר והוא לאו שאין בו מעשה ואמרו ועצם לא תשברו בו אמנם בא זה בפסח טהור כמו שבארנו במקומו:

הנוטל אם על הבנים ר"י אומר לוקה כו': שם

רבי יהודה סבר שלאו שנתק לעשה לוקין עליו ואין הלכה אבל העיקר מה שזכרתי לך שאין לוקין אלא אם לא קיים העשה שבה:

הקורח קרחה בראשו והמקיף פאת ראשו כו': דף כ

לא יקרחו קרחה לחייב על כל קרחה וקרחה וכשימרט משערו על מת בלבד עד שיגלה מעור ראשו כגרים לוקה ואע"פ שלא פירש בכהנים קרחה במת למדנוהו בג"ש ממה שנאמר בישראל ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת ונאמר ושרט לנפש לא תתנו לחייב על כל שריטה ושריטה ועל כל נפש ונפש ואמרו לנפש לחייב על כל שרט ושרט ועל כל נפש ונפש · ואמרו על הזקן חמשה על השער שבלחי העליון מלקות ועל הלחי התחתון מלקות אלה שתי מלקיות מצד ימין וכמו כן שתים מצד שמאל ועל מה שנתלש מן השער מן הזקן אחד . וצריך אתה לידע כי המגלח בידו הוא המתחייב מלקות על הפאות ועל הזקן ואינו חייב המתגלח אא"כ עזר למגלח אותו ואז לוקין שניהם: ורהיטני כלי ברזל מפרש השער ותולש אותו מעקרו. ומלקט כעין מלקחיים ואין הלכה כרבי אליעזר:

הכותב כתובת קעקע כתב ולא כו': דף כא

רבי שמעון אומר אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים על בשרו כאילו אמר לא תשתף עמי שום דבר ולא תקרב עצמך לזולתי וזו היא כוונתו ואין הלכה כר' שמעון:

נזיר שהיה שותה יין כל היום אינו חייב אלא כו': שם

וכשהתרו לו גם כן ואמרו לו זה שאתה שותה שיעורו כך וכך ועל כל שיעור כך ממנו אתה חייב מלקות לוקה כפי השיעורין. וכך פי' בירושלמי:

היה מטמא למתים כל היום אינו חייב אלא אחת כו': שם

על כל שערה אחת יתחייב הנזיר מלקות כשקלן אותו בהתראה כמו שנתבאר במקומו: אמרו פושט ולובש אינו כשיסור אותו מכל וכל אלא כיון שפשט ראשו והחזירו וכמו כן כשעמד עליו כדי לפשוט וללבוש חייב על כל התראה ואפילו שלא נפשט:

יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמנה כו': שם ע"ב

יהיה החמור הקדש כשהקדישו לבדק הבית וכבר ידעת לשון המקרא לא תעבוד בבכור שורך וגו ולמדנו על כל הקדשים שהם אסורים בעבודה ולפיכך הוא חייב משום עבודה במוקדשין. ועל השור והחמור אחת משום חורש בכלאי בהמה ומלקות אחת משום עובד במוקדשין: ואמרו כלאים בכרם יהיה חייב שתים משום זורע כלאים ומשום כלאי הכרם כמו שנתבאר בספרי ושאר נ"א הלאוין מבוארים אין בכל אלה איסור חל על איסור אבל הם איסורים הרבה נכפלו בזמן אחד ולפיכך אינו מן הנמנע שיצטרפו אל אלו הלאוין זולתם הרבה באותו הזמן בעצמו ומעקרנו המחפה בכלאים חייב ולפיכך כשהחזיר העפר ברגלו על הדבר בעצמו שזרע כשהוא מהלך חייב משום לא תזרע כרמך כלאים:

כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת כו': דף כב

אילו אמר ארבעים במספר היה ראוי להיותם שלימים ולפי שהקדים במספר רוצה לומר שלא ילקה בלא שיעור אלא במנין ידוע כפי מה שיוכל לסבול כמו שנאמר כדי רשעתו במספר כלומר סוף ההלקאה ואמרו אחרי כן ארבעים יכנו רוצה לומר עד ארבעים כמו שלמדנו מפי הקבלה בדברי חכמים ז"ל הואיל וההכאה הוא כפי מה שיוכל לסבול ולא יוסיף על ארבעים לא נכה ארבעים ונניח ההכאה זו דרך שמירה כמו שבאר שהשמירה במיעוט הכאה בא. ורבי יהודה אין דעתו כן ואין הלכה כרבי יהודה:

ואין אומדין אותו אלא במכות הראויות כו': שם

עבר עבירה שיש בה שני לאוין אמדוהו כו': שם ע"ב

וידוע שזה שנאמר ארבעים יכנו אינו רצונו לומר שילקה ארבעים לא יותר והוא שאמר לא יוסיף וילקה למטה מן הארבעים כפי מה שיוכל לסבול כדי שלא ימות והוא שאמדו לו לפי כחו על רשעתו ויש להקל בזה כגון שאמדוהו היודעים במזגי בני אדם ואמרו שיוכל לסבול עשרים הלקאות ומעקרנו שלא ילקה אלא שמנה עשרה ואע"פ שיוכל לסבול עשרים ועל זה הדרך תקים · ואמרו אמדוהו אומד אחד כשנתחייב שתי מלקיות או יותר ואמדוהו על דרך משל שיסבול שנים וארבעים ויפטר מן הכל כיון שתחלת האומד [לא] היה יכול לסבול הכל והם כך וכך הלקאות ואם אמדוהו למלקות אחת בלבד יניח אותו עד שיבריא ממלקותו ולוקה פעם שניה כפי מה שיסבול גם כן וכמעשה זה בעצמו יעשה כשעבר עבירה שיש בה לאוין הרבה ועל זה הדין שוה שיתבוננו בשעת האומד אם אמדוהו לסבול הכל או לסבול אחת לאחת:

כיצד מלקין אותו כופת שתי ידיו על העמוד כו': שם

אלה השתי רצועות של חמור לפי שעשה מעשה הבהמות יענש בעורותיהן כמו שנאמר על דרך משל (ישעיה א) ידע שור קונהו:

ידה טפח ורחבה טפח וראשה מגעת על פי כריסו: שם

יהיה בבית היד של המלקות נקב שיהיו נתלים בו הרצועות וימשוך בו המלקה כשירצה ויקצר אותו לפי שאין לוקין לאדם אלא ברצועה שתגיע עד טבורו כמו שנזכר: ויגביה הרצועה בשעת ההלקאה בשתי ידיו ויכה בידו אחת לפי שזה יותר שלם בהכאה ויהיה המכה אדם מסכיל ממועט בכחו לא יהיה איש מתעורר ולא משתגע שיכה מכת נקמה באיש ההוא. וצריך שיכה שליש המכות על לבו והשליש בכתף האחת והשליש בכתף האחרת והרמז בזה דאמר רחמנא והכהו לפניו כדי רשעתו ולא לאחריו כדי רשעתו:

והקורא קורא אם לא תשמור לעשות וגו' וכו': שם

גדול הדיינין קורא אלה הפסוקים הנזכרים בשעה שמלקים את הלוקה והסמוך לו במעלה ימנה המכות והשלישי יצוה המכה להכות ויאמר לו הכה כל זמן שיכה אם יהיה מספר ההכאות מספר הרבה יתעכב בקריאת שני הפסוקים האלה ואם הוא מספר מועט ימהר ויכוין כל מה שאפשר שיקדים הקריאה כשתשלם ההכאה וחוזר לראש. ופירוש נתקלקל שיצא הרעי בשעת ההכאה וכבר נשלם בזיונו ורחמנא אמר ונקלה אחיך לעיניך וכיון שנתבזה נסתלק ממנו ואין הלכה כרבי יהודה:

כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתן כו': דף כג

כבר הקדמנו כי המלקות עם התשובה יכפר הכרת. ואמרו כל היושב ולא עבר עבירה הוא רוצה לומר שאפשר לו לעשותה ואין מונעו מעשותה בשום פנים זולתי שמירת מצות התורה כגון יוסף הצדיק וכיוצא בו ואתה יודע לשון התורה והמנע אדם מאכילת הדם והיאך ייעד על זה למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלהיך כל שכן בהמנעו מן התענוגים הגופניים הגדולים שהאדם נוטה אליהן בטבעו כמו שזכר והתורה היא שהזהירנו שלא נעשותן כדי להרגיל הנפש שלא יהוסיף על מה שהוא מדרך הטבע. ואין הלכה כרבי חנינא:

רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל כו': שם ע"ב

מעקרי האמונה בתורה כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה כמו שבארתי לך הנה זכה בה לחיי העולם הבא ועל זה אמר רבי חנניא כי המצות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה ובעשותו אותה המצוה תחיה נפשו באותו מעשה וממה שיורה על העקר הזה מה ששאל ר' חנינא בן תרדיון מה אני לחיי עוה"ב והשיבו כמשיב כלום בא מעשה לידך כלומר נזדמן לך לעשות מצוה כהוגן השיבו כי נזדמנה לו מצות צדקה על דרך שלמות ככל מה שאפשר וזכה לחיי העוה"ב ופירוש הפסוק (ישעי' מ"ב) ה' חפץ למען צדקו לצדק את ישראל למען כי יגדיל תורה ויאדיר:

סליק פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת מכות

גליון מהרש"א ממסכת מכות להגאון מהור"ר שלמה איגר זצ"ל

דף ב ע"א תד"ה מעידין כו' שהוא בן גרושה. כאשר זמם במלקות. ע' תוס' כתובות דף ל"ג ריש ע"א וע' תוס' חולין י"א ב' ד"ה וכי תימא: בא"ד דהא בהדיא כתיב נפש בנפש. ע' סנהדרין פ"ח א' תד"ה ונגמר: ע"ב גמ' ותיפוק ליה מלאו תענה. ע' תוס' לקמן דף ב' ד"ה ורבנן: שם קסבר כופרא כפרה. ע' פירושו בחידושי ריטב"א דכיון דכפרה הוא אין ממשכנין או אף אין כופין עד שירצה וא"כ לא רצו לשפיטו דמסתמא לא יתן. ובשם רמב"ן דכפרה הוא על מיתה ביד"ש ועיקר עדותן שבאי' לומר שחייב מכיד"ש: שם קסבר קנסא הוא. ע' לקמן דף ד ע"ב:

דף ג ע"א גמ' כל כמיניה כיון שהגיד. ע' קצות ריש סי' ל"ח וע"ש בב"י אות ד' ה' וכ' במיטרים כ"ב כו' ובלח"מ פי"ח ה"ח מהל' עדות: שם מתני' ויהיו בידו אלף זוז. ע' במל"מ פ"ו ממלוה ולוה ה"א: ע"ב גמ' אין שביעית משמטתו. ע' מהרי"ט ח"ב חלק יו"ד סי' מ' ות"ח סי' כ"ט עלה מ' ע"ג: שם והא אמרת שביעית משמטתו. ע' ש"ך סי' ע"ג ס"ק ל"ד: שם על מנת שלא תשמטיני. ע' בס' החנוך מצוה של"ע מ"ש בשם הרמב"ן. לע"ק ברשב"ם ב"ב קכ"ו ב' ד"ה דבר שבממון משמע דבממון דאית ביה מצוה אין תנאו קיים:

דף ד ע"ב גמ' סבר לה כרבי עקיבא. לעיל סוף דף ג': שם לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. ע' סנהדרין דף י' ע"א תד"ה משום: שם תד"ה סבר. פירש ולהכי יליף. ע' ס' מעין החכמה על מצות בסדר תשרק אות א' ד"ה ודע:

דף ה ע"א גמ' אמר אביי נאמר. ע' יבמות מ"ו ריש ע"ב בתוס': שם רבא אמר בעינן. ע' סנהדרין דף י' ע"א רבא אמר מלקות במקום מיתה עומדת ובחדושי הר"ן שם: שם במזרת בירה הרג ע' תומים ס"ל סק"ו: שם והא לאו הוו זוממין. ע' מהרי"ט ח"ב חלק חו"מ סט"ו ד"ה ויש לי: ע"ב גמ' הרגו אין נהרגין. עי' ת' אהל יעקב לר"י ששפורטש סי' י"ג וע"ש עלה כ"ג ד"א סוף ע"א ד"ה הלא: שם שאין עונשין מן הדין. ע' הס"מ פ"ב ממאכלות אסורות אך התם כ' רק לענין אין מזהירים כו': שם הא למדת שאין עונשין. עי' ס' מעין החכמה סדר א"ת ב"ש אות א' ד"ה והרמב"ן ז"ל: שם מתני' אף שלשה אינן נהרגין. עי' סנהדרין ריש פרק היו בודקין בתוס' דף מ"א ריש ע"ב: שם ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב. ע' בהשגת הראב"ד פי"ח מהל' סנהדרין הלכה ז' ועי' בהר"ן סוף פ"ב דכתובות בסוגי' דואלו נאמנין להעיד בגודלן. עי' תוס' סנהדרין דף ל"א ד"ה שבית שמאי:

דף ו ע"א מתני' ואימתי בזמן שהתרו בהן. עי' סנהדרין דף ט' ע"א תד"ה בזמן שהתרו: שם גמ' למיחזי אתיתו. עי' ריטב"א קדושין דף מג ע"א ד"ה אתמר: שם תד"ה אמר רבא. וקשה דהא משמע. עי' ש"ך סי' ל"ו סק"ו ד"ה ואין: בא"ד אבל לענין נמצא אחד קרוב. בתוס' פ' זה בורר דף לא ע"א ד"ה שבית שמאי לא כתבו כן בהדר תירוצא ועי' לח"מ פ"ב ה"ג מעדות: שם תד"ה אלא מעתה. אי נמי מפני שהוא סוגה. אי נמי מפני שהוא טריפה. תוס' סנהדרין דף ט' ע"ב ד"ה לרצונו: בא"ד וגונא פסול לעדות. עי' סנהדרין דף כז ע"ב סוף מתני' שם וש"ע תו"מ רסי' ע"ג וצ"ל דפריך לר' יהודה יגיל הרוג: שם תד"ה לאסהודי קשה דא"כ לא יהרג. עי' ש"ך סי' ל"ו סק"ה ובגליון עי' ת' בן לב ריש ספר ד' נסתפק אם הדיינים אומרים שאינם רוצים לקבל עדות מי. והוא אומר עדותו לפייסם על כרחן. אי הוי קבלה. ועי' ש"ך סי' ל"ו סק"ה: שם תד"ה שמואל אבל בשביל דאיה לתודה לא. עי' בנימוקי יוסף פרק א' דיני ממונות בסוגיא שעל מתני' דיני ממונות דנין ביום. פירוש אחר על הא דלמחזי אתיתו: בא"ד שלא ידע זה בזה. עי' סמ"ע סל"ו סק"ה ובגליון:

דף ז ע"א מתני' אלו הויין בסנהדרין. עי' פרק שבועת העדות דף לד ע"א תד"ה על פי: שם תד"ה דילמא. אין זה נכון. עי' בכורות בתוס' ריש דף כ"א: שם תד"ה כמכחול. תימא עובדי עבודת כוכבים. עי' פלתי סי' כ"ז ס"ק א' ד"ה ולכן צ"ע: ע"ב מתני' כשמט הברזל מקתו. עי' מה שתמהו בתוס' סנהדרין סוף דף ע"ז:

דף י ע"א גמ' דכתיב אז יבדיל משה. עי' רבה עלה קפ"ט ע"ד:

דף יא ע"ב תד"ה אפילו. שהרי הכא שתנה בדבר. וי"ל עוד משום דהכא לא כפל לתנאו. ועי' בפי' אוה"ח על התורה בפסוק זה דהקשה מדלעיל בסמוך גבי עלי דקללת חכם כו' והרי היה בידו שלא לכחד ממנו:

דף יב ע"א גמ' אבל הכא אפי' ר' יהושע מודה. וכן בכורות שנפדו ממנו צריך לחזור לפדותו. עי' חות יאיר סי' ק"י: שם רע"א רשות ביד גואל הדם. כעין זה סוטה דף ג' ע"א ושם נייכתי: שם רש"י ד"ה הא בבן בנו. ואינו מוזהר על כבודו. עי' ט"ז יו"ד סי' ר"מ סעיף כ"ד: שם תד"ה אילן. ואויר ירושלים כירושלים. עי' מהרש"א ועי' שבועות בתוס' ריש דף י"ז ובמל"מ ריש פי"א משגגות:

דף יג ע"ב גמרא דאתרו ביה למלקות. עי' תוס' סנהדרין ריש דף ע': שם לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. עי' תוס' לעיל דף ד' ע"א ד"ה לוקין עי' בפירוש משניות ריש פרקין ובגליון שם: שם לאפוקי הני דקום עשה. עי' שבועות דף י"ז ע"ב תד"ה אבל:

דף יד ע"ב גמ' כל לא תעשה שקדמו עשה. עי' שעה"מ הל' חמץ ומצה פ"א עלה כ"ג ע"ד ד"ה ומעתה נבוא. עי' תוס' פסחים דף לה ע"א ד"ה לא תוציא וכדף כט שם ע"ב תוס' סוף ד"ה רב אשי ועי' ת' יעב"ץ סי' ע"ז:

דף טו ע"א גמ' מחזיר ואינו לוקה. עי' רמב"ם פ"א מתמורה ה"א מ"ש. ועוד שאין הלאו שבה בא לעשה כו': שם תד"ה תיובתא. אבל הכא דאינן סמוכין. עי' פסחים דף לה סוף ע"א. והתם ב' לאוי. וצ"ל ג"כ כתי' התוס' ועי' ת' יעב"ץ סט"ז ועי' תוס' חולין ד"ע סוף ע"ב ד"ה הנח: ע"ב גמ' מידי הוא טעמא. עי' שעה"מ הל' חמץ ומצה עלה כ"ג ע"ד ד"ה ומעתה נבוא מ"ש בשם הרמב"ן: שם בהתראת ספק קא מיפלגי. עי' בכ"מ פ"ג מהל' אבל הלכה ו' ד"ה ויש לדקדק:

דף טז ע"א גמ' וכל לאו שאין בו מעשה. עי' מל"מ פרק י"ח מהל' פסולי מוקדשין דין ט'. עי' שעה"מ פ"א מחמץ ומצה עלה כ"ד ד"א ע"ב ד"ה ודלך אגב ודבור שאחריו. ועי' מ"ש החינוך פ' בסר מצוה שמ"ה ומ"ש עליו בשעה"מ שם בעמוד ג' ד"ה איברא: שם ומשכחת ליה בקיימו. עי' ש"ך חו"מ סי' ע"ב סק"ט ד"ה מיהו נלפענ"ד: שם התם כיון דחייב בתשלומין. עי' ס' מעין החכמה על מצות סדר תשר"ק אות זיי"ן בד"ה ועל מ"ש הרמב"ם. ועי' שעה"מ פ"א מחמץ ומצה עלה כ"ד ד"א ד"ה ובהיותי נכון. ובדבורים שאח"ז עד ריש עלה כ"ה: שם תד"ה כגון. פירש הקונטרס שמצא לה. עי' ת' מהר"ם הלוי חיו"ד סי' ד' עלה כ"ד ד"א ע"א סד"ה עוד יש טעם דהר"ן כך דייק מרש"י דדוקא בנודר לדבר מצוה עד"ר אין לו התרה: שם תד"ה התם. הואיל ומיפטר בתשלומין עי' בכ"מ פי' י"ח מסנהדרין ה"ב ד"ה כל לאו שניתן לתשלומין: ע"ב גמ' התם גברא בר תשלומין. עי' פ"ג ממלוה ולוה הלכה ד' בכס"מ:

דף יז ע"א רש"י ד"ה כך מחלוקת. והלכה למשה מסיני הוא. ובריטב"א כ' דלמלקות מ' הוא דאתשביה לכ"ע אבל קרבן שבא על שוגג לא אתשביה. וצ"ע להבין זה: ע"ב גמ' אין מזהירין מן הדין. עי' תוס' ריש פ' איזהו נשך דף סא ע"א ד"ה אמרי. ובגופי הלכות סי' ו' ומ"ש עליו בשעה"מ פ"א מחמץ ומצה סוף עלה כ"ד:

דף יח ע"א תד"ה ולילקי משום בשר. אבל הכא שכולל כל יוצא לבד. עי' בתוס' יומא דף לו ריש ע"ב:

דף כ ע"ב גמ' רבא אומר במקיף לעצמו. עי' בתוס' פרק שני נזירים דף נז ע"ב ד"ה ורב אדא ועי' סנהדרין דף כד ע"ב רש"י ד"ה חייב שתים וד"ה לדברי ר"ע:

דף כא ע"א רש"י ד"ה כתובת. כותב תחלה. עי' מעיל צדקה סי' ל"א אי בעי אותיות ממש: ע"ב גמ' אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט. כיון דתחילת הלבישה ע"י מעשה תוס' שבועות דף יז ע"א ד"ה או א"נ. ועי' מל"מ פ"ג מביאת מקדש הכ"א דאף בהיה תחלתו בהיתר כמו דאיבעי' דנזיר בקבר. שם בשבועות. דנכנס בשידה כמ"ש רש"י דכניסתו בהיתר מ"מ הוי מעשה עי' כ"מ פ"ג ה"ו מהל' אבל ד"ה ויש: שם המקיים כלאים לוקה. עי' לעיל דף ד' ע"ב תד"ה הא לא קשיא: שם לוקה חמש. עי' במל"מ פ"ה מיסודי תורה ובשעה"מ שם עלה ג' ד"א עמוד ב':

דף כב ע"א גמ' מושבע ועומד מהר סיני הוא. בהר"ן פ"ג דשבועות דף רל"ה ע"א דמכאן מוכח דלא כרש"י שבועות ד"ה ואף ר"י דא"כ הכתי ק' דאמר קונם שלא אחרוש ביו"ט: שם בנזיר שמשון. עי' יו"ד סי' רכ"ח ס"ז בהגהת ש"ע ועי' גינת ורדים ח"א בחיו"ד כלל ב' ס"ב עלה ק"ט סוף ע"ג ושם ס"ג עלה קי"ג ד"א ע"א: שם רש"י ד"ה נזיר שמשון. אדם שמקבל נזירתו. צ"ע מה שפירש. דהא בנזיר דף יד ע"א וכן דף יט ע"ב מבואר דהאומר הריני נזיר כשמשון אין לו התרה. ותו אי ע"י מלאך ממש והוא לא ביטא בשפתיו אמאי לקי ועי' מזה בת' מהרי"ט חלק שני חלק יו"ד סי' כ"ד ד"ה איברא. ועי' מהרי"ט ח"א סי' י"ט: ע"ב גמ' כמה טפשאי שאר אינשי. צ"ע בקדושין דף לג ע"ב. קו"א מפני לומדיה עומדי'. ועי' ת' יד אלי' ס"ד:

גליון מהרש"א על הרא"ש

פ"א סי' ג' ועוד דשביעית בזמן הזה דרבנן. עי' מהרי"ט ח"ב חלק יו"ד סי' מ' וחלק א' סי' כ"ט כתבנו דבריו בגליון הרא"ש פ' השולח סי' ל"ט:

פי' המשניות להרמב"ם פ"ג מ"א. או לאזהרת כרת אין לוקין עליו. זה סותר למה שהתחיל ואמר כי כל מתחייבי כרת כו' לוקין עליו ועמ"ש בזה בלח"מ פ' י"ב פ"ב מהל' סנהדרין ד"ה וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין: סליק

הגהות וחדושים על מסכת שבועות ומכות

מאת הגאון המובהק וכו' משה סופר זצ"ל (בעה"מ שו"ת חתם סופר).

דף ב ע"ב בתוס' חייב על הראשון. עי' רש"י מו"ק דף י"ח ע"א ד"ה ואם בקשו וכו'. ונראה דס"ל לר"ם כר"ת שבמרדכי שם שלא התירו אלא בתער ע"ש:

דף כג ע"א ריש דבור כגון דאמר וכו'. פרי זמני נמי. אבל שתה חד שעורא י"ל דלא מחייב שתים שהיא בכלל לא אוכל לא ד' משום דשיעור מיחייב אלא בשתה שיעור כזית. ורביעית מים לא הוי שיעור משום דמים קלים כדאיתא ר"פ המוציא יין: ע"ב בתוס' ס"ד דמוקי לה וכו'. הא מושבע ועומד. דעת תוס' דנהי דשבועה חל שלא לאכול מ"מ אינה חלה לאכול חצי שיעור. והרמב"ם ס"ל דחלה אפילו לאכול ופסק כן בש"ע סי' רל"ה ס"ל לפי' ש"ך שכופים להתיר שבועתו. ודעת רשב"א דאינה חלה אפי' אאיסור דרבנן. ואפילו לקיים מכ"ש לעבור. ומהרלב"ח סימן כ"ג הרחה פנים דאיסור דרבנן גרע מחצי שיעור דאורייתא עי' בש"ך סי' רל"ט סק"כ. ומ"מ גם לרמב"ם לפעמים עשו החכמים חיזוק כשל תורה ואין נדר חל. עש"ך סי' רע"ו ססק י"א ד"ה וכתבו האחרונים ובמג"א סי' תק"ע סק"ה פ':

דף כד ע"א ברש"י בשלמא לר"ל וכו' אין קרבן שבועה בא. אבל מלקות איתא. דלא כמשמע מתוס' מכות דף כ"ב ע"א ד"ה אמר ליה וכו' וכבר נתעורר בזה מ"ל פ"ד מהלכות שבועות הלכה ב' ד"ה הא במת וכו' ע"ש:

דף כה ע"א בתוס' ס"ד אלא כי קתני וכו'. אמידי דלאו ממשא. ולא תקשי אכת' ליחשוב קונם דס"ל דקונמות לא עבר אלא בבל יחל. וכבר תשיב מיר שסימא עצמו דעבר נמי על בל יחל כמ"ש רמב"ם מפ"ה מנזירות וק"ל:

דף כח ע"א עין משפט סי' פ"ס מיי' פ"ו מהלכות שבועות. הלכה י"ח. טוש"ע י"ד סי' רל"ט סעיף כ':

דף כט ע"א בתוס' קיימו מצות. עיין ב"ב דף ט' ע"א ושם ד"ה שנאמר:

דף לה ע"א מתני' שאמר לשון הנשבע. עי' פי' המשניות לרמב"ם: בתוס' אין הרבה וכו'. נימוקו עמו עי' רשב"ם ב"ב דף קס"ח ע"א ד"ה ופסיק וכו':

דף מב ע"א גמ' והא אמרת רישא. עמ"ש דכ' תוס' ר"פ בן סורר ומורה:

דף מה ע"א ברש"י ישבע בעל הבית שבועת היסת. עי' תוס' לקמן דף מ"ח ע"א ושם ע"ב ברש"י ד"ה הא שאר וכו':

דף מו ע"א עין משפט ח"מ סי' ל' סעיף ב'. עי' פי' שפ"ח ס"ח בהג"ה:

מסכת מכות

דף ו ע"א בתוס' ס"ד אלא מעשה וכו'. פסול לעדות. עי' תשובת מהרש"ל סי' ל"ב דף יו"ד עמוד ד' פי' על זה. דשונא גמור שרוצה להתנקם הוי נוגע בדבר ע"ש:

דף טו ע"א גמ' שלא עשה מעשה. עי' מתני' ערכין דף ט"ו ע"א:

דף כא ע"ב גמ' בבית הטומאה. עי' רמב"ם ספ"ה דנזירים ועי' ס' טורי אבן פ"ק דר"ה דף ד' ע"א ואיך אל נזיר אכהונה. עי' שאגת אריה סי' ס': סליק

הגהות הגאון המובהק כו' מוהר"ר זאב וואלף בהג"מ שמואל הלוי זצ"ל מבאסקאוויץ על מסכת שבועות ומכות.

דף ח ע"א גמ' וקרבן לאיתשרויי. עיין במס' סוטה דף ט"ו ע"א הגירסא הנכונה:

דף לא ע"א גמ' בדון מינה ומינה. עיין יבמות דף ע"ח ע"ב וב"ק דף כ"ה ע"ב וזבחים דף נ"א ע"ב ומנחות דף ס"ב ע"א ושם דף ק"ז ע"א וחולין דף ק"כ ע"ב ונדה דף מ"ג ע"ב ותוס' פסחים ריש דף ל"ג ותוס' זבחים דף ס"ה ריש ע"ב:

דף לב ע"א גמ' הא מני ריה"ג. עי' תוס' יבמות דף נ"ח ע"א ד"ה לא שהם וכו' ותוס' בכורות דף י"ז ע"ב ד"ה אפשר לנמנם וכו':

דף לה ע"ב גמ' אלף דלת מאדני. זה אינו מלשון הברייתא וצריך למחקו עי' בתוס' ע"א ד"ה באל"ף דלי"ת וכו' ובכ"מ בהל' יסודי התורה פ"ו הלכה ד' ובהשגות שם ובמגדל עוז שם אלא צ"ע שי"ן דלי"ת מצדי לד"י בי"ת מלאכות:

דף מג ע"א תוס' ד"ה אלא ע"ד שבמדה. ברים מרובה דף ס"ג. עי' בתוס' ב"מ דף נ"ז סוף ע"ב ד"ה כי יתן וכו':

מסכת מכות

דף טו ע"א גמ' עשה יתירא מיגרע כו'. עיין תוס' ישנים ביומא דף ל"ז ע"ב ד"ה בלאו וכו' מ"ש בזה: תוס' ד"ה אם כהן הוא. דאתי עשה וכו'. עי' תוס' יבמות דף פ"ד ע"א ד"ה ולא אתי וכו' שהם כתוב ג"כ דגרושה לכהן הוא עשה ול"ת ועי' תוס' ב"מ דף ל' ע"א ד"ה הא אין עשה וכו' מה שכתבו: שם כל ימיו. פרק עשרה יוחסין. בפ' עשרה יוחסין ליתא בפירש"י שלפנינו אבל בפסחים דף ס"ד ע"א ברש"י ד"ה נתקו לעשה וכו' בסוף הדבור שם פירשו:

דף יז ע"א גמ' זו דברי ר"ע סתימתאה. בבכורות דף ל' ע"א וע"ש ברש"י ובמגילה דף ב' ע"א וברש"י שם:

חדושים מס' מים חיים לרבינו חזקיה די סילוא על מסכת מכות (בעהמ"ס פרי חדש).

דף ב ע"א במשנה אין אומרים יעשה זה כו'. יעשו הול"ל אלא דלישנא דקרא נקט ועשיתם לו: תוס' ד"ה מעידין (דיבור ב') כו' בודאי אי הוה אמר לא הרגתיו יכול לתרץ. וקשה טובא דהא קיי"ל אין אדם משים עצמו רשע ובשלמא גבי אכילת חלב כבר כתבו התוס' בפ"ק דמציעא לפי שאינו רוצה להביא חולין לעזרה אינו משים עצמו רשע קרינן ביה אבל הכא דליכא למימר הכי משים עצמו רשע הוי וצ"ע ודו"ק:

דף ב ע"ב גמרא וה"ל מלא תענה כו'. עי' דף ד ע"ב סוף תוס' ד"ה ורבנן:

דף טו ע"א תוס' ד"ה אם כו' דאי אמרה לא בעינא כו'. הכי משני תלמודא בפ' אלו נערות דף מ' ע"א ע"ש: ע"ב סד"ה כמאי כו' והשתא לא מפרש גמרא כו'. כלומר דבמאי קא מיפלגי דקאמר הש"ס א"א לפרש דקאי אר"י אמאי לא קאמר קיימו ולא קיימו דא"כ לא משני מידי דהא מאן דס"ל התראת ספק שמיה התראה נמי למימר קיימו ולא קיימו אבל ר"ל דס"ל בעלמא התראת ספק לאו שמיה התראה לא מצי למימר הכא ביטלו אלא קיימו ודו"ק:

דף טז ע"א תוס' ד"ה אי כו' כך סק' מעיי"ת ותירץ. ולי ל"ק משום דחייבי מיתות שוגגין פטורין ממלקות כדאיתא בפ' אלו נערות [שם ליתא להדיא אלא בחולין פ"א ב ור"י ס"ל חייב והכא לר"י קיימינן]:

דף כה בהרא"ש (פ"א סי' ד') ובאבל רבתי כו' משמע הא סתמא כו'. ויש לדחות שאם השאילו שהם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום אבל כששאילו ופירש לו שאינו משאילו אלא לילך לבית האבל ה"א שכיון שהלך פעם אחד יכול לתובעה קמ"ל שמסתמא השאילה לימי אבלו ובזה ניחא לי ג"כ מאי דקשה לכאורה מהא דאמרינן פ' אלו מגלחין דף כ"ז וכשיבא לביתו מחזיר לו הלוקו יע"ש ודו"ק. ושוב מצאתי במס' חגיגה דף כ"ב דאמרי' התם דמנא לשבעה יומין לא מושלי אינשי משמע כדברי הרא"ש ז"ל וכן פסקו האחרונים ז"ל ועיקר ודו"ק:

דף כו (פ"ג סי' ב' ג') בהרא"ש ז"ל והלכה כרב הונא דק"ל כו' וכ"ל ראיה לזה מפ"ק דמציעא דף י' ע"ב דפליגי אמוראי בהיש דא"ל לאשה אקפי לי קטן אי מחייב או לא מכלל דהיש המקיף את הקטן מחייב [וכ"כ התוס' בנזיר דף נ"ז ע"ב ובשבועות דף ג' ע"א]: סליק

חלופי גרסאות ע"פ נ"י במסכת שבועות

דף יב ע"ב תוס' ד"ה כבנות כו' דאזלינן בתר לקיטה. לפ"ז קשה דמ"מ ה"ל לנהוג כהנך שנכנסו בחמישית ונגמרו בשביעית. אבל העיקר כמ"ש בתוס' דע"ז דף י"ד כיון שאין נגמרין בשנה שנכנסין כו' הוי סברי דלא שייך למיזל בהו לא בתר חנטה ולא בתר לקיטה. וכצ"ל בתוס' כאן מעיקרא סבור „דלא אזלינן לא בתר חנטה ולא בתר לקיטה" וכמו כן בתוס' דר"ה דף ט"ו ע"ב מש"ס „אלא" ע"ס וצ"ל „ולא" כן מוכרח בדבריהם שם שכתבו כיון דעיקרן אינם נגמרין כו':

דף יט ע"א גמ' ור"י אמר מטמאות דורשין א"כ. וכן אמר ר"י בנזיר דף מ"ג ע"א (לגירסא שלנו שם אבל לגירסת בה"ג בתוס' שם הוא אביי). וביומא דף ס' ע"ב (זבחים כ"ב) לא מסתיים אי ר"י או ריב"ל. וכן אמר אביי בר"ה דף כ' ע"ב ובמו"ק דף ז ע"ב וביבמות דף נ"ד ע"ב (סנהדרין דף ע"ה ע"ו) ובב"מ דף כז ע"א (ובגליון הש"ס שם חסר וגם בהרש"ש) ורבא הוא בר פלוגתיה דאביי בכל הנך וכן בנזיר לגירסת בה"ג:

דף לג ע"ב תוס' סד"ה היכא. „בכתובות". צ"ל „במרובה": שם ובכתובות מסקינן כו' כצ"ל וכרש"ל ע"ש:

דף לה ע"א רש"י ד"ה רואה סיעה. מדקאמר סיפא „יכול אפילו כל העומדין כאן ת"ל והוא עד והרי ייחד עדיו דכיון כצ"ל והד"א וכ"ה ברש"י שבר"ף:

בהרא"ש סוף פ"ד א"ר יוסי משום דהוי לאו שאין בו מעשה כו'. כ"ה לשון הרי"ף. ולשון הירושלמי כ"ה ג"כ בפי' רבינו חננאל. אבל בירושלמי שלנו איתא א"ל ר' יוסי למה שהוא ל"ת שאב"מ והרי הממיר והנשבע לשקר לאו שאב"מ הוא (והיה נראה דט"ס בפי' ר"ח לולי דברי הרי"ף והרא"ש שהעתיקו כן). וכמבואר להדיא בירושלמי לעיל ספ"ג ובתוספתא פ"ד דמכות ובגמ' ריש תמורה וש"מ וכמ"ש ברי"ף והרא"ש ותזינן לגאון כו'. אם לא שנחלק בזה בין כינויין לשם המיוחד וכמ"ש הכ"מ בפכ"ט מהלכות סנהדרין לדעת הראב"ד ע"ש ונאמר ג"כ שגירסת הראב"ד בירושלמי כגירסת ר"ח. ובזה א"ש למה שנדחק הכ"מ לדעת הראב"ד בפשט הירושלמי לפי גירסא שלנו וצ"ע על הכ"מ שלא הזכיר כלל דברי הרי"ף והרא"ש:

פרק ז סימן ב „פר"ת" ולית הלכתא כו' פשוט דט"ס הוא וצ"ל „פר"ח" ולית כו' וכמבואר כ"ז בפי' רבינו חננאל. וז"ש הרא"ש ולפי' ר"ת כו'. דלא כהפ"ת שנשאר בקושיא: סליק

מסכת מכות

דף ב תוס' בד"ה מעידין כו' גבי נערה מאורסה ודאי כאשר זמם קאי נמי עליה דהא אם התרו בה מקטלי כו' עכ"ל כצ"ל והשאר הכל נמחק : **בד"ה** מעידין אנו כו' והא יכול לומר מזיד הייתי כדאמר גבי אכילת חלב כו' עכ"ל וקשה לדבריהם ומאי קושיא דהא אינו יכול לומר מזיד הייתי דאין אדם משים עצמו רשע כדאמר בפ"ק דסנהדרין גבי פלוני רבעני לרצוני והתם גבי אכלתי חלב דאמרי' דיכול לומר מזיד הייתי כבר תירצו התוס' בפ"ק דמציעא ובפ' אמרו לו דאינו משים עצמו רשע אלא שהוא עושה תשובה ואינו רוצה להביא חולין לעזרה אבל הכא גבי גלות אי אפשר לומר כן ודו"ק : **בד"ה** כל הזוממין כו' בכל מיתה שנוכל כדתניא הכה תכה כו' עכ"ל והיינו הך דרשא דאלו מגלחות גבי עיר הנדחת והתם גבי רוצח נמי דרשי הכי מדכתיב מות יומת וחדא מינייהו נקטו ומהרש"ל הגיה בתוס' כדתניא מות יומת ואין צורך וק"ל : **בא"ד** וכן קשה דבתוס' תניא כל חייבי מיתות שאי אתה יכול להמיתם כו' עכ"ל בתוספתא דסנהדרין פי"ב וכצ"ל דלפי הנוסחא שלפנינו תניא אבל הזוממין שאי אתה יכול להמיתן כו' לק"מ דאימא דדרשא דדרים מקרא דובערת הרע מקרבך דרשא גמורה היא וגלי קרא בזוממין להמיתן בכל מיתה והוי שפיר רוצח וגואל הדם ב' כתובים לגבי שאר חייבי מיתות דה"נ גלי קרא בעיר הנדחת ודו"ק : **בד"ה** זוממי בת כהן כו' אלא למיתה אחרת בועלה דדרשי' היא ולא בועלה וזוממיה דכתיב לאחיו כו' מיעוטא דהיא אלא בבועלה ולא ממעטינן זוממין אבל כיון כו' והשתא ל"ל זוממי זוממין תיפוק ליה כו' עכ"ל כצ"ל : **בד"ה** ועוד מדקתני כו' ואת"ל דלשון הזמה הוא זה אינו דע"כ דין הזמה קאמר כדקתני כו' עכ"ל כצ"ל ר"ל דלשון הזמה הוא דדין הזמה הא לא מקיימית בהו וה"ל למתני אין העדים נעשין זוממין אלא דמלשון הזמה קאמר הכא כיצד נעשין זוממין ומייתי מדקתני לקמן כו' דהיינו לשון הזמה וא"כ ע"כ הכא לא איירי כיצד הלשון הזמה אלא אדין הזמה קאמר כיצד והדרא קושיין לדוכתא דהא לא מקיימת בהו הכא דין הזמה ודו"ק : **בד"ה** בעינן כאשר זמם וליכא קשיא היכא שמעידין שהוא מגרי שני כו' א"כ נפסל כו' עכ"ל ק"ק ומאי קושיא דאימא דקושטא דהכי הוא דנפסל וק"ל : **ע"ב** בד"ה ומה הסוקל כו' שמחויב שאר מיתות ב"ד שאינו בסקילה כו' האי ק"ו והיכי קאמר לעיל דעבדינן ק"ו בכה"ג עכ"ל כצ"ל לאו דוקא כל שאר מיתות ב"ד דהא בשריפה נמי איכא האי ק"ו ומה אדם ששורף חבירו אינו נידון בשריפה אלא בסייף עדים שמעידין איש פלוני מחויב שריפה ולא נשרף ע"י אינו דין שלא ישרפו וכן איכא האי ק"ו בחנק וליכא לאוקמי כאשר זמם אלא בסייף דליכא האי ק"ו ודקאמר א"כ בטלת תורת עדים זוממין אע"ג דאיכא לקיים בסייף מ"מ בטלת אותו לגבי סקילה ושריפה וחנק ולא ה"ל למשמט מלמתני ליה במתני' כדקתני לה גבי חילול ודו"ק :

דף ג בגמרא לא עשו מעשה ונהרגין ומשלמין כו' היינו דרבה אימא כו' כצ"ל : בפרש"י בד"ה אמר רב פפא כו' וכך שמעתי כו' ולבי מגמגם בה חדא היכי מחייבינן להו זכות ספיקה כו' עכ"ל משום דלהאי פירושא משמע נ"נ נחית ביה לפרוש דשמין לרב חסדא בנכסי הבעל ולרב פפא בקרקע שייחד לה לכתובתה את ספיקא ואותו לא ישלמו אלא הנשאר ומשמע ליה כפשטיה דזכות ספיקה ישלמו לו לפי נכסי הבעל או לפי הקרקע שייחד לה בכתובתה ולכך גמגם בה דהיכי מחייבינן כו' וק"ל : **תוס'** בד"ה באומר עדות שקר העדתי כו' לכאורה משמע כו' משלם חלקו כו' דהא ליתא מאן כו' עכ"ל [כצ"ל] ור"ל דלכאורה משמע דאיירי בלא הוזמו אלא באומר א' מהם עדות שקר העדתי דהוי דינו כעד זומם לשלם על שביקש להפסיד ממון חבירו אע"ג שלא הפסיד ופריך כל כמיניה כיון שהגיד כו' והרי הפסיד ממון חבירו שחייב לשלם וגבי דחייב העד לשלם חלקו למאן דדאין דינא דגרמי כמ"ש הרא"ש בתשובה אין זה דין עד זומם דכתיב ביה כאשר זמם ולא כאשר עשה והא כתבו התוס' דאין נראה לפרש כן דהיאך בא רבא לומר לשלם על שביקש להפסיד באומר עדות שקר העדתי ולא הוזם דהא ליתא דין זה לשלם אכאשר זמם ולא עשה אלא בהזמה במקום פלוני עמנו כו' ודו"ק : **תוס'** בד"ה כיצד שמין כו' עולה לחמשים מנה בדרך זה כו' ולכך כשהבעל מוכר זכות כו' עכ"ל כצ"ל : **בד"ה** מעידין אנו כו' ואע"ג דאמרי' האשה שאמרה גרשתני נאמנת ה"מ כו' אבל היכא דאיכא עדים כו' עכ"ל וליכא לאקשויי דא"כ אמאי משלמין דהא טבא ליה עבדי דאי לאו סהדותייהו כלל הרי נאמנת והשתא שהעידו והוזמו גם היא אינה נאמנת די"ל דאי לאו סהדותייהו לא הוה מעיזה לומר גרשתני דמה"ט קאמרינן התם דאינה נאמנת היכא דאיכא עדים ודו"ק : **ע"ב** בפרש"י בד"ה לדידי מיפרש' כו' ה"כ אם אמר לו המלוה ע"מ שלא תשמטני כו' עכ"ל מצאתי מוגה וק"ל : **תוס'** בד"ה א"ד המלוה כו' ובאזהרות הגיה ר"ת זמן עשר כי ילונו [א] לא כו' עכ"ל כצ"ל ועיין ברא"ש : **בד"ה** ושמואל אמר כו' כדאמרי' בהזהב וי"ל דהכא נמי כו' עכ"ל כצ"ל :

דף ד בפרש"י בד"ה הטובל שם כו' שמא כל מים כו' ושמא בא זה ראשו ורובו כו' עכ"ל לאו דוקא כל מים אלא שיהו כ"כ במקום א' שאפשר שיבואו בו ראשו ורובו דהיינו דקאמר דחיישינן לג' לוגין כו' כדאיתא פ"ק דשבת ע"ש : **תוס'** בד"ה אמר רב יהודה כו' ולא מיערבי ובהפסק בעלמא כו' דאי בעין אדום נחזי כו' עכ"ל כצ"ל : **בד"ה** תנ"ה חבית כו' שנפל לשם טמאה והא אפילו בעינייהו כו' מקבלת טומאה דטהרו בהפסק כו' והכי תנן בבילה מטבילין כלי כו' עכ"ל כצ"ל הא דהככר אינו מקבל טומאה לא הוצרכו לראייה אלא בפשיטות דהא המים נטהרו בהפסק ועוד דע"כ זו הראייה דמטבילין כלי ע"ג מימיו לית ליה לרש"י דא"כ לעיל בדרב יהודה נמי לא הוה גריס רש"י מים כמ"ש התוס' לעיל ואפשר שאין זו הראייה של פרש"י רק מדברי התוס' ור"ל דמהרישא דלא עלתה לו טבילה נמי מוכח דל"ג מים דהא מטבילין כלי ע"ג כו' וכמ"ש לעיל ודו"ק : **בד"ה** לוקין ומשלמין כו' כ"א לתשלומין כדאמרינן לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כו' עכ"ל ודאי לרבי מאיר קיימינן הכא ולא הוי לאו דלא תענה ניתן לאזהרת מיתת ב"ד כדלקמן אלא דר"ל כמו דבעלמא אין לוקין על לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דלא נכתב למלקות אלא לאזהרת מיתה ה"נ הכא אי הוה תשלומין בעי אזהרה לא הוי לוקין אלאו דלא תענה דלתשלומין נכתב וק"ל : **ע"ב** גמרא דברי ר' יהודה ר' יעקב אומר לא מן השם הוא זה אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין כו' כצ"ל : **תוס'** בד"ה בשלמא לרבנן כו' שאין אתה מחייבו משום ב' רשעיות ולא ללוקין ולמיתה עכ"ל קצרו קצת בדבריהם והכי הל"ל שאין אתה מחייבו משום ב' רשעיות למלקות וממון ולא ללוקין כו' וק"ל : **בד"ה** סבר לה כר' עקיבא כו' ליכא חילוק בין ממון לקנס כו' אמר ר"מ בכל דוכתא דלוקה כו' עכ"ל כצ"ל : **בד"ה** אלא מה לצד כו' לצד חמור זה א"ל התראה ואין זה לוקה ומשלם כו' עכ"ל ר"ל דלצד חמור משמע

א"ה [א] רצונו של הרב המהרש"א ז"ל להגיה דצ"ל לא במשפט בלא וי"ו המחברת. דאין כוונת התוס' דר"ת ז"ל הגיה בספרו דצ"ל כלשון הכתוב ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו דבעל אזהרות ג"כ סותם כלשון שני דאינו משמע וכמ"ש בספר מהר"ם מלובלין יעו"ש · חדא דלישנא דחיקא טובא · ויותר היה נכון לומר בח"י בל יעזבנו אבל לנוסחת מהרש"א לא במשפט הכוונה דר"ת פליג אבעל אזהרות והגיה בגליון לא במשפט ר"ל אין הדין כן דהילכתא כא"ד דאינו משמט · ונקט הסגתו בלשון לא כלשון הכתוב · כנלענ"ד נכון וברור וכך ראוי להיות בגליון התוספות בפנים דלא כמו שנדפס עד הנה בגליון הש"ס דמהרש"א הגיה דמותק תיבת לכסף הגם שבנוסחת הרא"ש ליתא ג"כ · אבל א"א שיהיה זה כוונת רבינו ז"ל ובתוס' בבא בתרא דף קמה איתא כמו בתוס' דהכא תיבת כסף ובגרעון כסף הלז לא נרויח כלל אכן כוונת המהרש"א לעיין בהרא"ש דמבואר שם דהיא פלוגתא דרבוותא הר"ר אליה ור"ת ז"ל · להסתייע דהספי' הוא דר"ת הגיה דכך השגה לא שהגיה לתקן ספרו :

חכמת שלמה

דף ב ע"א תוס' בד"ה כל הזוממין כו' כדתניא הכה תכה כו' נ"ב נ"ל מות יומת המכה מ"מ וכן איתא להדיא בגמ' שהתוספות הקשו לשם אהא דאמרינן רוצח וגואל הדם הוי שני כתובים הבאין כאחד וא"ת ולמ"ד מלמדין מאי איכא למימר וי"ל דעוד דריש תלמודא בפרק אלו מגלחות גבי עיר הנדחת הכה תכה מ"מ פי' והויין ג' פסוקים ואין מלמדין לכ"ע ודו"ק [עיין במהרש"א] : **בא"ד** דרוצח וגואל הדם כו' נ"ב פי' שאם אין לו גואל הדם שב"ד מעמידין לו גואל הדם דכתיב בפגעו בו מ"מ גמ' : **בא"ד** ודריש ליה מן קרא כו' נ"ב ע"כ אינו יתור גמור אלא שכך דרשינן האי קרא ודו"ק : **בד"ה** זוממי בת כהן כו' דה"מ כשהבועל כו' נ"ב פי' שדנין הזוממין בחנק : **בא"ד** שלא הכירו הבועל לא קרינן כו' כנ"ל ונ"ב לפי שכשהבועל נמי היה נדון דיכולין לקיים כאשר זמם לאחיו הוו שפיר בחנק ולא בשריפה דהא סוף סוף זממו נמי עליה וק"ל: **בא"ד** קמ"ל היא כו' למעוטי זוממין בכל ענין אפילו היכא דלא מקיים בהו כאשר זמם לאחיו ואפ"ה אמרינן היא ולא זוממיה והיינו אלא בחנק ואף דלא מקיימינן כאשר מידי מ"מ חשבי' כאלו בועלה היה נידון דהוה בחנק השתא דאינו נידון לא חמירי עונשי דידהו טפי וחשבינן כאילו זממו במיתת הבועל ודו"ק : **בא"ד** ושוב פשטה כו' נ"ב פי' כשהבועל לא היה נידון שמא העדים לא יתחייבו מיתה כי אם שריפה דבעינן לקיומי כאשר זמם לאחיו וליכא וא"כ בע"כ בדידה נריכין אנו לקיומי כאשר זמם א"כ ע"כ דינן בשריפה כדאיתא בסוגיא בעינן כאשר זמם וליכא וא"כ לפי זה בהכרח האי שינויא דמשנינן דאתא היא למעוטי בכל ענין אינו אמת עד שפשטה ר"י כו' ודו"ק : **ע"ב** גמ' במזיד נמי ליגלי כו' נ"ב פי' מזיד בדבור כמו שוגג במעשה ודו"ק : **תוס'** בד"ה ומה הסוקל כו' בדבר הזה שיתחלל הזמה כו' כנ"ל :

דף ג ע"א תוס' בד"ה באומר עדות שקר העדתי במקום פלוני עמנו הייתם נ"ב פי' ובהזמה בעינן חזקה דהוזמו תרוייהו ודו"ק : **ע"ב** תוס' בד"ה איכא דאמרי כו' ובאזהרות הגיה ר"ת זמן עשר כסף כי ילונו ולא במשפט כו' כנ"ל ונ"ב עיין בפ' מי שמת דף קמ"ח ע"ב בתוס' :

דף ד ע"א רש"י בד"ה מ"ד כו' אחזקה והיא בחזקת כו' כנ"ל : **תוס'** בד"ה אמר רב יהודה כו' כלי ע"ג מימיו כו' נ"ב פי' דבי"ע אסור לטבול כלי משום תיקון כלי אם לא ע"ג מימיו וק"ל :

גמ'

מהר"ם

דף ב ע"א גמ' ועוד מדקתני לקמן וכו' מכלל דאלו זוממין וכו'. לפי' רש"י והתוס' לא גרסי' זה בגמרא אלא ה"ג ועוד דקתני לקמן אבל אמרו וכו' הרי אלו זוממין : **תוס'** ד"ה מעידין אנו וכו' דהכי הוא האמת וכו' הלשון דחוק ונראה דר"ל דמשמע דכי אין העדים נעשים זוממין אז עדותן מתקיימת ואמרי' דהכי הוא האמת שהוא בן גרושה וחלוצה ואמאי הא הויא וכו' : **בא"ד** והתם מיירי בלא אתרו . משום דהתם פריך והיאך יכולין לומר דלאוסרה על בעלה באנו ולא להורגה והא אתרו בה ומשני בדלא אתרו בה ואי לא אתרו בה היכי מקטל' פי' אפי' אי לא נעשו זוממין ומשני באשה חברה ואליבא דרבי יוסי בר' יהודה דאמר חבר אין צריך התראה וכו' : **ד"ה** כל הזוממין מקדימין וכו' לכך נראה פי' ר"י וכו' אבל ודאי אם אינו יכול אפ"ה נמיתם בכל מיתה שנוכל וכו' כצ"ל : **בא"ד** כדתניא הכה תכה בעיר הנדחת כתיב ור"ל ויליף עדים זוממין מעיר הנדחת וקשה דאמרינן בפ' נגמר הדין דרוצח וגואל הדם הוו ב' כתובים וכו' ואפי' למ"ד דב' כתובים הבאים כאחד מלמדין מ"מ הכא דאיכא ג' כתובים דהא איכא נמי עיר הנדחת דכתיב בה הכה תכה ולכ"ע אין מלמדין : **בא"ד** וכן קשה דבתוספתא תניא וכו' דריש לה מן קרא דובערת הרע מקרבך וכו'. יש לדקדק אם דרוש זה דובערת הרע מקרבך דרוש גמור א"כ מאי מקשין התוס' דהא השתא אתי שפיר דבעדים זוממין ממית אותן בכל המיתות ולא מרוצח וגואל ילפינן לה אלא מדרוש בפני עצמו דכתיב גבי עדים זוממין גופייהו וצ"ל דס"ל לתוס' דע"כ האי דרוש דהתוספתא לאו דרשא גמורה היא דאל"כ אמאי קאמר בפ' נגמר הדין דהוי רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד ולא נזכר בשום מקום נמי עדים זוממין : **בא"ד** ואמאי והא הוי רוצח וגואל הדם שני כתובים וכו' ותירץ הר"י וכו' אבל בארבע מיתות ב"ד פשיטא דנמיתם בכל חייבי מיתות כצ"ל : **ד"ה** זוממי בת כהן וכו' וא"ת ל"ל דרשא דלאחיו וכו' תיפוק ליה דנפקא לן מהכא דדרשינן את אביה היא מחללת וכו' : **ד"ה** ועוד מדקתני לקמן וכו' ועוד יש לפרש ועוד כלומר ואת"ל וכו' נ"ל דהמשך דברי המקשה כך הוא לפי' התוס' הא כיצד אין העדים נעשין זוממין וכו' ר"ל ע"כ מתני' אתי לפרושי כיצד הוא דין הזמה ר"ל כיצד עושין לעדים כאשר זמם דאי ר"ל כיצד הוא לשון הזמה א"כ איך קאמר בתר הכי מעידים אנחנו וכו' אין אומרים ומי' הל"ל מעידים אנחנו וכו' ובאו אחרים ואומרים והלא ביום זה עמנו הייתם וכו' אלא ע"כ לא אתי לפרושי כיצד הוא לשון ההזמה אלא כיצד הוא דין הזמה א"כ כיצד אין העדים נעשים זוממין מבעי ליה דהא קתני בתר הכי א"א וכו' אין מקיימין בהם דין הזמה ועוד אפי' את"ל דנוכל לישב שפיר לישנא דמתני' אלישנא דהזמה מ"מ ע"כ מתני' לאו כיצד לישנא דהזמה קאמר משום דלישנא דהזמה קתני לקמן אבל אמרו להן וכו' א"כ ע"כ מתני' דהכא לאו לישנא דהזמה אתי לפרושי אלא כיצד עושין דין הזמה א"כ הדרא קושיא לדוכתה כיצד אין העדים נעשים זוממין מבעי ליה וק"ל: **ע"ב** גמ' סבר רב המנונא למימר וכו' א"ל רבא ולימרו ליה וכו' . נראה לי דלא גרסינן הכא א"ל רבא אלא דסתמא דגמרא לא הניח ליה לאוקי למלתיה ופריך אמלתיה דרב המנונא ולימרו ליה וכו' ומשני אלא הכי אתמר סבר רב המנונא למימר וכו' וק"ל: **ד"ה** ומה הסוקל וכו' והשתא לא בטלה לגמרי דאיכא לאוקמי קרא דועשיתם לו כאשר זמם כשהן מעידין שמחויב שאר מיתות ב"ד . אינו מדוקדק כל כך דהא בשאר מיתות נמי איכא למימר הכי כגון בשריפה מה השורף אינו נשרף ומה החונק אינו נחנק ולא שייך תורת הזמה כי אם במיתת הרג וק"ל :

דף ג ע"א תוס' ד"ה באומר עדות שקר העדתי ושוב הוזם וכו'. הא דכתבו התוס' ושוב הוזם משום דע"כ בהזמה נמי איירי דהא רב אמר במלתיה עד זומם משלם לפי חלקו אלא שעדיין יש לדקדק דהכל טעמא מאי דלמה נקיט רב למלתיה בכהאי גוונא באומר עדות שקר העדתי ואחר כך הוזם דהא החיוב אינו מצד ההזמה וי"ל דלרבותא נקטא דאע"ג דבהזמה אינו חייב עד שיוזמו שניהם והוזם אח"כ אפ"ה חייב · ולא נראה דהא ליתא מאן דמשלם וכו' פי' וה"נ חיוב התשלומין אינו מצד ההזמה דהא אינו משלם עד שיוזמו שניהם אלא ע"כ התשלומין הוא בא מחמת שאמר שקר העדתי : **בא"ד** דהשתא יש לפרש כדאמר שקר העדתי סתר עדותו ר"ל והא דקאמר רב עד זומם משלם לפי חלקו היינו אותו השני שלא אמר שקר העדתי ולא סתר עדותו : **ע"ב** בגמ' אלא מה ת"ל שנת השמיטה לומר לך יש שמיטה אחרת וכו' כצ"ל : דאמר מר שלשים יום בשנה וכו' ר"ל ולכך אתרבי שפיר מיתורא דשנת השמיטה אבל בלאו הכי לא משתמע מיניה שלשים יום: **בתוס'** ד"ה איכא דאמרי וכו' ובאזהרות הגיה ר"ת זמן עשר כסף כי ילונו לא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ר"ל אינו במשפט שיעזבנו בחצי ימיו ר"ל שאינו משמט :

דף ד ע"א בגמ' תניא נמי הכי חבית מלאה יין וכו' לא עלתה לו טבילה וכן ככר של תרומה וכו' כנ"ל להגיה ולא גרסינן הכא אי אפשר לג' לוגין שאובין וכו' רק לעיל מזה בדברי רב יהודה היה כתוב לשון זה וכתב רש"י עלה דלא גרסינן א"א אלא חיישינן לג' לוגין שאובין וכו' וק"ל : **ברש"י** ד"ה הטובל שם וכו' ושמא בא זה ראשו ורובו במים שאובים · הכא בים הגדול לא שייך דין ג' לוגין מים שאובין שפוסלין המקוה אלא מטעם גזירה אחרת לא עלתה לו טבילה והוא הבא ראשו ורובו במים שאובים אפילו לאחר שטבל במקוה כשרה פוסל את התרומה והיא אחת מי"ח דברים השנויים בפ"ק דשבת : **תוס'** ד"ה לוקין ומשלמין וכו' דליכא אזהרה בשן ועין וכו' וכן בהנך לא תחסום וכו' דליכא למימר דאזהרה אתא לממון וכו' · ר"ל ואי תימא דבשלמא בשן ועין דסברא הוא שישלם ממון שהזיק את חברו לכך לא בעינן אזהרה אבל בלאו דלא תחסום ליכא למימר דין הוא שישלם מה שהיתה ראויה לאכול באותה שעה דהא אי לאו קרא דלא תחסום ה"א דמותר לחסום א"כ אין כאן נמי דינא שישלם אלא השתא לבתר דכתיב קרא דלא תחסום דאשמועינן דאינו רשאי לחסום אנן ידעינן נמי דדין הוא שישלם וא"כ איצטריך שפיר קרא דלא תחסום לתשלומין לכך קאמרו אם כן לכתוב קרא בלשון עשה וכו' וק"ל : **ע"ב** בגמ' רבי עקיבא אומר לא מן השם הוא זה · נ"ל דצ"ל ר' יעקב אומר לא מן השם הוא זה וכן הוא בשבועות דף ג' וכן משמע בתוס' דשמעתין ד"ה הא לא קשיא וכו' שלא היו גורסים בברייתא ר"ע דא"כ היה להם להקשות בפשיטות דר"ע אדר"ע דברייתא דאמר בהדיא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו בלא סוגיא דשמעתין דאמר הא לא קשיא רבי יהודה לא סבר לה כר"ע : **בתוס'** ד"ה אלא מה הצד השוה שבהן וכו' ור' יהודה צד חמור לא פריך · לפי' הירושלמי משום דעדים זוממין בדיבורן איתעביד מעשה וכו' כצ"ל · ור"ל דר' יהודה סבירא ליה דאין זה צד השוה דבעדים זוממין איקרי מעשה ולא דבור לחוד : **ד"ה** ורבנן האי לא תענה מאי עביד וכו' וי"ל דשאני הכא דגלי לן קרא וכו' · והא דמשני בגמרא ההוא מבעי ליה לאזהרה וכו' ולא אמרינן הא גלי לן קרא דלקי אלאו דלא תענה דה"ק דהמקשה הקשה האי לא תענה מאי עביד ליה פי' ולילקי שתים כשמעידין באיש פלוני שחייב מלקות אחת משום כאשר זמם ואחת משום לאו דלא תענה ומשני דהמלקיות עצמן דלקי משום כאשר זמם רק בשביל אזהרת דלא תענה דאי לאו דלא תענה דאתי לאזהרה לא הוה מענשינן להו מלקות מכאשר זמם ולכך לא ס"ל לרבנן דללקי ב' וכן נמי מה שמקשין התוס' בדבור שאחר זה וא"ת לעיל גבי מעידים

אנחנו

לך א' והיינו דאיכא בעדים זוממין דא"ל התראה אבל אינו לוקה ומשלם וה"ה דבמוליא ש"ר איכא לך אחד חמור דלוקה ומשלם אבל לריך התראה וחדא מינייהו נקטו בדבריהם ומהרש"ל הגיה בתוספות וזה לוקה ומשלם ואם כן הוא לריך להגיה גם לקמן משונים משאר מלקיות שא"ל התראה ולוקה ומשלם משא"כ בשאר כו' ודו"ק : בד"ה ורבנן האי כו' אבל בתר דגלי לן קרא דוהלדיקו כו' יש לנו לומר דלקי מלא תענה וא"ת דלא לקי משום לא תענה משום כו' עכ"ל כל"ל אע"ג דניחא להו בהאי תירולא בתר דגלי לן קרא כו' לענין לאו שאין בו מעשה לא ניחא להו הכא לענין לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד משום דאכתי לא אסקי אדעתייהו דלא לקי אאם בן הכות הרשע אלא משום לא תענה כו' כמו שכתבו לקמן דלא ענש אא"כ הזהיר ודו"ק : בא"ד מיהו י"ל דעדיפא משני דלגבי מלקות גופיה אילטריך לאזהרה כדפרישית כו' עכ"ל דהיינו מה שפי' לקמן לאזהרת עדים זוממין שמעידין באיש פלוני שחייב מלקות דלא הוי לקי מכאשר זמם כו' אלא א"כ הזהיר דהשתא לא מקרי לא תענה ניתן לאזהרת מיתת ב"ד כיון דלקי מכאשר זמם ולא תענה לא אתא אלא לאזהרה ולא דמיא למחמר דלא הוה ידעינן ביה ללקות כלל אלא מקרא דלא תעשה כל מלאכה והוי שפיר אזהרה שניתן למיתת ב"ד ודו"ק : בא"ד אע"ג דבמחמר גופיה ליכא שום כו' עכ"ל כל"ל : בד"ה לאזהרה לעדים כו' לל"ל מכדי כו' וי"ל דה"ק לאזהרת עדים זוממין שמעידים כו' עכ"ל ולר"מ דנפקא ליה אזהרה לעדים זוממין מלא יוסיפו ואייתר ליה לא תענה לא תקשי ל"ל לעיל למימר לר"מ דגמר ממוליא שם רע די"ל דאע"ג דאייתר ליה לא תענה [לא הוה לן לאוקמי] לממון ומלקות כיון דכתיב כדי רשעתו אלא לאוקמי במעידין באיש פלוני שחייב מלקות ללקות שמונים חדא מלא יוסיפו דלא הוה לקי מכאשר זמם אא"כ הזהיר וחדא מלא תענה ודו"ק :

דף ה גמ' סיפא אילטריכא ליה משא"כ בנגמר דין באו שנים כו' ולא עוד אלא אפי' אמר בתרי בשבת גנב וטבח ומכר ונגמר דינו אין כו' גברא בר תשלומין הוא ר"י אומר אסטטית היא כו' אי אסטטית כו' כל"ל : תום' בד"ה וכן לענין קנס כו' לבר חיובא כל כמה דלא נגמר דינו בממון הוי כו' עכ"ל כל"ל : **ע"ב** במשנה שנאמר נפש בנפש כו' למה נאמר נפש בנפש כו' ובגמ' אם ענש על בת אביו כו' בת אביך או בת אמך כו' כל"ל : גמ' לימא ר"ל דאמר כרב יהודה ור' יוחנן דאמר כרבנן כו' כתב מהרש"ל דבר תימה הוא איך מדמה פלוגתייהו כו' ואפשר דה"ק ר"ל כר"י כו' עכ"ל ע"ש נעלם ממנו דברי הרי"ף והמאור והמלחמות שכבר קדמו אותו ליישב דבר זה ע"ש באורך ודו"ק : בפרש"י בד"ה חייבי גליות כו' שהרשיעו הנידון ללקות דהאי רשע כו' עכ"ל כל"ל : תום' בד"ה איסטטית היא זו ברב אלפס פי' לשון שטים עכ"ל כל"ל והוא מלשון ספיחי שטים דפרק כלל גדול והוא לבע ולשון הרי"ף וכי עדות זו יורה של איסטים שכל הנוגע בה יצטבע כו' ועיין במאור בזה וק"ל : בד"ה וחייבי מלקיות כו' דכתיב יד ביד דמפיק מיניה ממונא כו' עכ"ל כל"ל והיינו הא דדרשינן בר"פ החובל יד ביד דבר הניתן מיד ליד ומאי ניהו ממון כו' ע"ש : בד"ה חייבי מלקיות כו' ל"ל חייבי גלות מנין פי' מנין דאין לוקין עד שנגמר דינו כו' כשהעידו אחייבי גלות הרי כו' שהרשיעו הנידון למלקות ממיתה כו' עכ"ל כל"ל :

דף ו בד"ה אר"י בד"א כו' דא"כ דיני ממונות נילף מינייהו כו' עכ"ל והיינו מדכתיב משפט אחד יהיה לכם וק"ק דמטעם והלילו דכתיב בדיני נפשות לית לן למילף ד"מ מינייהו להקל דבכמה דברים התלוים בהצלה מקילין טפי בד"נ מבד"מ כדאיתא ריש פרק אד"מ ויש ליישב ודו"ק : בד"ה אמר רבא כו' כדי דיבור פ"ה ובהא קאמר כו' כדי דיבור אלא דראיית מעשה גרמה כו' א"כ לא בא עדות עד שיעידו בב"ד כו' עכ"ל כל"ל : בד"ה נרבע יציל כו' בפ"ק דסנהדרין דנרבע לאונסו דכשר כו' וכן הרוג שהוא קרוב להורג יציל עכ"ל כל"ל : בד"ה היכי אמרינן כו' אד"כ לא קשה היכי אמרינן כו' כל"ל : בד"ה לאסהודי כו' עם הפסולים אתיתו או למחזי כו' עכ"ל כל"ל ל באי"ד קשה דא"כ לא יהרג אדם לעולם דהקרובים כו' עכ"ל ואף שכתבו התוס' לעיל דבדיני נפשות ל"ק היכי אמרינן כו' דניחזי אנן אם התרו בו כו' מ"מ הקרובים גם יאמרו שהתרו בו ומיהו בעיקר דבריהם שכתבו לעיל דנחזי אנן אם התרו בו יש לגמגם דהא לא בעי התראה לכל עד אלא אפילו שמע מפי עצמו ודו"ק : בד"ה שמואל אומר כו' ואפילו אירע לאחר כדי דבור כו' אע"פ דלענין הזמה בעינן תוך כדי דבור עכ"ל לא ידענא מי הכריח אותם לזה דהא השתא כשבאין להעיד מדבר הכתוב ולא קשיא מהך דפריך הרוג יציל דיש לפרש בפשיטות כפ"ה דהא שהעידו תוך כדי דבור קאי אף לענין קרוב או פסול ודו"ק :

ע"ב בפרש"י בד"ה הרי אנו כו' הוזמה א' מהם ולא הוזמו כו' עכ"ל כל"ל : תום' בד"ה היו שנים כו' בחלון זה הם"ד וא"כ מ"ה וא' מתרה בו באמצע תימה כו' עדים מתרין בו הם"ד וא"כ מ"ה וא' שמקלתן כו' עכ"ל כל"ל והמיהתם אינו אלא לשיטת המשי"ח שכתבו לקמן אבל לדעת הי"מ דהמתרה בשרואה אותן מלטרף לשניהם אע"פ שהם ב' עדיות ניחא דהולרך למר וא' מתרה כו' ודו"ק : בד"ה הוא והן נהרגין הן כו' כת שניה כיון שהוזמו הן הוא נהרג משום כת שניה דלא כו' כת וכת רואה המתרה או המתרה רואה אותן אז כו' עכ"ל כל"ל : בא"ד שהוזם גם המתרה עמהם כו' ומ"מ הוו הב' כתות ב' עדיות כו' עכ"ל ק"ק כיון שהוזם המתרה הרי אין כאן מתרה והיאך נהרג ע"פ כת שניה ויש ליישב דבשהן רואין את המתרה איירי בכה"ג שלא הכירו אותו כת שניה ואנו תולין שהיה שם איש אחר המתרה בו והוה שפיר מעדותן אי הוה בא לחייבו וכן כשהמתרה רואה אותם מיירי בשיש עדים שמעידים שהמתרה ראה אותם אך לא ראה המעשה כמ"ש התוספות לקמן ולא התירו את המתרה ואנו תולין שהיה שם איש אחר ומתרה בו והוה שפיר מעדותן אי הוה בא להעיד לחייבו ודו"ק : בד"ה בדיני נפשות הוא כו' דעד אחד מועיל לממון דלשבועה מיהא איתיה עכ"ל כל"ל :

דף ז תוספות בד"ה דילמא במקום כו' דאמרינן זה אומר כליו שחורים וזה אומר כליו לבנים הרי זה נכון זה גרוע כו' מכחישין זה את זה ועוד אר"ת דאע"ג דאי לא שיילינן קטלינן ליה דסמכינן ארובא היכא דלא אפשר היכא דשיילינן להו ואמרי דלא ידעי פטור מידי דהוי אסייף ואריכן דאי לא שיילינן להו חייב ואי שיילינן להו ואחד אומר בסייף ואחד אומר בארירן פטור אע"ג דבסייף ואריכן כשאמרו אין אנו יודעין חייב עד דמכחשי אהדדי היינו משום דסייף ואריכן לא שייך בגוף העדות כמו במקום סייף נקב הוה דשייך לגוף העדות טפי אי אמרי אין אנו יודעין פטור ומיהו טעם זה אינו כו' עכ"ל כל"ל עיין בתוספות פ"ק דחולין דכל זה חסר הכא מן התוס' והא שפיר כתבו ומיהו טעם זה כו' והגהת מהרש"ל אינו מספיק כלל ודו"ק : בא"ד בלא טעם הוא שכשאינו שואלים כו' עכ"ל כל"ל : בד"ה כמכחול כו' ועי"ל דאיכא למימר ראיתם שמחלל אינו טריפה כו' עכ"ל ולפי זה לעיל ברולא ובבועל הערוה המ"ל נמי הכא ראיתם שהרולא או הבועל אינו טריפה כו' ול"ל דהאי תירולא אינו [אלא] לפי' ר"ת דהוה מוקמי ליה לקראי דקטלינן להו ואזלינן בתר רובא היכא דלא שיילינן להו אבל אי שיילינן להו ואמרי לא ידעי פטור אבל לפי מה שהוכיחו התוספות לעיל דאי אמרי אין אנו יודעים נמי חייב וקרא דלא חיישינן ואזלינן בתר רובא בהכי נמי מוקמי ליה ליכא להאי תירולא והכא ליכא למימר שהיו שואלין במכחישין זה את זה אם הוא טריפה שהרי המחלל והעובד עדיין קיים וליכא למיקם עליה דמלתא אם הוא טריפה אם לאו כדאיתא בחולין וע"ש בתוספות בפ"ק דחולין ודו"ק :

סליק פרק כיצד העדים

אלו הן הגולין פרק שני

במשנה היה משלשל בחבית ונפלה עליו כו' כל"ל : תום' בד"ה משלשל בחבית כו' כרבי דאמר לקמן נפסק אינו גולה עכ"ל כל"ל : תום' בד"ה היה עולה בסולם כו' ל"ל היה יורד בסולם כו' עכ"ל : **ע"ב** גמ' בר קטלא הוא אמר רבה אימא באומר מותר אמר ליה אביי אי מותר כו' כל"ל : תום' בד"ה פשיטא בר קטלא כו' דאיכא מבלי דעת יתירא כו' עכ"ל ודממעט הכא מבלי דעת פרט למתכוין להרוג הבהמה כו' היינו מבלי דעת בתרא דכתיב במשנה תורה דמקרא מסתבר טפי למעוטי מזיד ולא התרו בו וק"ק למה לא נאמר גם הכא שגגית בשביל דבר שנתחדש בו כמ"ש התוספות לקמן גבי בלא איבה ודו"ק : בד"ה אלא פרט כו' שגגה יתירא למעוטי אומר מותר עכ"ל כל"ל : בד"ה מהיער שיש לו רשות לניזק כו' שעומד שם המזיק ויש כו' עכ"ל כל"ל : בד"ה ואיבעית אימא כו' כ"ע סברי ירידה כו' לברייתא דלעיל או השליך כו' צורך עלייה וצ"ל דמעיקרא

מהר"ם

אנחנו וכו' ר"ל נמי בכה"ג שכתבנו דלימא דלכך אין לוקין ומשלמין התשלומין בעצמן אתיין מחמת האזהרה דלא תענה ולכך אין סברא לחייבו עוד מלקות מחמת הלאו דהא התשלומין באין מחמת הלאו וק"ל:

דף ה ע"א תום' ד"ה דבעידנא דאסהידו עדים וכו' דאם כן כל חייבי מיתות ב"ד וכו'. כלומר דלא אשכחן זה אלא גבי קנס שהמודה בקנס פטור ויליף לה מאשר ירשיעון אלהים פרט למרשיע את עצמו : ד"ה וכן לענין קנס אבל ודאי לענין ממון לא וכו' משום שאינו ספק כ"כ וכו' פי' אבל בקנס משלמין משום דאי הוה מודה הוה מפטר : **ע"ב** גמ' לימא ריש לקיש דאמר כר' יהודה וכו'. צ"ע מה דמיון יש זה לזה דהא טעמא דר"ל משום דהכת הראשונה שהביאה האשה נמצאו שקרנים ולכך אמר ר"ל הוחזקה מה שאין כן בההיא דרבי יהודה דמתני' וכן לר' יוחנן אין ענין לההיא דרבנן דהכא טעמיה של ר' יוחנן משום דאטו כל ישראל מי הוחזקו מה שאין שייך בההיא דרבנן וק"ל : תום' ד"ה חייבי מלקות מנין דכתיב יד ליד לא ינקה נ"ל דטעות הוא וצריך לגרוס דכתיב יד ביד דהכי כתיב בעדים זוממין אבל קרא דיד ליד לא ינקה אינו פסוק של תורה : ד"ה אף שנים מזימין הג' וכו' תימה אימא דעדים אתא אפי' לארבע אחד יותר מן השלשה דכתיבי בקרא וכו' נ"ל להגיה והמותר טעות סופר הוא או קושיא בפני עצמה היא אנמצא אחד מהן קרוב או פסול :

דף ו ע"א גמ' בפיסקא ר' עקיבא אומר וכו' א"ל רב פפא לאביי וכו' הפיסקא אינה מדוקדקת דהוה לו לעשות הפיסקא אמר ר' יוסי וכו' וכן הפיסקא השניה היה לו לעשות ר' אומר וכו' וכן הא דקאמר אמר רבא הכי אמרינן להו וכו' נ"ל לגרוס אי אמרי לאסהודי אתי וכו' עדותן בטלה אי אמרי למחזי אתו עדותן מתקיימת ומה שכתוב בספרים אח"כ מה יעשו שני אחין נ"ל דלאו ארלעיל קאי אלא פיסקא בפני עצמה היא ושייכא לאתמר דבתר הכי וק"ל דהא לפי' התוס' לא קאי רבא אדיני נפשות אלא אדיני ממונות : תום' ד"ה אמר ר' יוסי וכו' דחייב לו שבועה לכך שלשה נמי נמצא אחד מהן קרוב וכו' כן נ"ל דצ"ל : ד"ה אמר רבא וכו' דקאמר הרוג יציל. פי' והרוג לא יכול לבא לב"ד להעיד ולכך לא הקשו התוס' אלא מהרוג ולא מנרבע : ד"ה אלא מעתה ור"ה נרבע יציל הכל דבור אחד : בא"ד ולא מפני ששונאו וכו' אלא מפני שהוא קרוב לעצמו וקשה וכו' נ"ל להגיה לא מפני ששונאו וכו' אלא מפני שהוא רשע ופסול לעדות ומיהו קשה דבמסכת סנהדרין אמר רבא פלוני רבעני לרצוני הוא ואחר מצטרפים להורגו מפני שאדם קרוב אצל עצמו וי"ל דהנ"מ וכו' וק"ל דבענין אחר נראין כל דברי התוס' כסותרין : בא"ד ועוד אמר ה"ר יוסף בכור שור וכו'. פירושו של הרר"י אינו מתוור בעיני דאם כפירושו למה נקט בגמרא רובע ונרבע מכל העריות : **ע"ב** תום' ד"ה הוא והן נהרגין הן נהרגין אע"פ שלא הוזמו כת שניה והוא נהרג דלא בטלה כת שניה כן נ"ל להגיה וק"ל :

דף ז ע"א ד"ה דלמא במקום סייף נקב הוה וכו' ואומר ר"ת דודאי לא חיישינן אלא היה שואל להם שאם היו מכחישין זה את זה או אמרו לא ידעינן במל העדות כדאמרינן זה אומר בסייף וכו' אין זה נכון וכו' וזה גרוע וכו' נ"ל להגיה ור"ל דודאי לא חיישינן אם לא היו שואלין אותן אלא שהיה שואל וכו' והא דקאמר שאם היו מכחישים זה את זה קאי אהיכי ששאל טריפה הרג או שלם הרג והא או אם אמרו לא ידעינן וכו' קאי ארלמא במקום סייף נקב הוה דשם לא שייך הכחשה דהא א"א לשום אחד מהם לידע זה וכן מה שאמר אח"כ וזה נרוע וכו' ר"ל והואיל והדין כן בזה אומר בסייף וזה אומר בארירן כ"ש הכא דגרוע טפי דהכחשה הוא בהרוג עצמו קאי נ"כ אטריפה הרג או שלם הרג וק"ל נ"ל :

אלו הן הגולין פרק שני

תום' ד"ה היה עולה צ"ל היה יורד : **ע"ב** ד"ה אשר לא צדה וכו' בסופו כדאמרינן פ' כיצד הרגל צ"ל כדפירשנו פ' כיצד וכו' : ד"ה או השליך וכו' טעות הוא וצ"ל בתחלת הדבור ואב"א הא דאיתלע וכו' הכתוב אח"כ עד סופו : בא"ד א"כ קשיא ברייתא זו לברייתא דלעיל דקתני או השליך עליו להביא ירידה שהיא צורך עליה ונראה לפרש דה"ק דכ"ע דעלייה הוי ומיירי במיהדק או בדלא איתלע ולא איירי בירידה שהיא צורך עלייה דבהא לא פליגי הברייתות ולא קשיא כאן לניזקין כאן למיתה ואב"א הא והא לגלות וכו' וכוונת התוס' דכתבו דה"ק דכ"ע דעלייה ר"ל דשני הברייתות תרוייהו איירי בענין שאותה השמטה של השליבה היתה עלייה כגון במיהדק או בדלא אתלע והא דמחייבת איירי במיתה דכל דרך עלייה פטור מגלות אבל בהשמטת השליבה היא דומה לירידה כגון דלא מיהדק או דאיתלע כ"ע מודו דירידה היא וחייב גלות כוותיה דר"י ומ"מ לשון התוס' דקאמר א"כ קשיא ברייתא זו לברייתא דלעיל דקתני או השליך עליו להביא ירידה שהיא צורך עלייה אינו מדוקדק משום דהא מברייתא דלעיל לא קשיא כלום דלא איירי לעיל כלל בנשמטה שליבה מתחתיו אלא בירידה שהיא צורך עלייה גמורה כגון שמשפיל עצמו בגרזן להרים אותו בכח ובהשפלתו הרג באותה ירידה חייב אבל בנשמטה השליבה מתחתיו אימא לך דגם ברייתא ס"ל דעלייה היא ולא מקרי ירידה צורך עלייה אלא לר"י הוה קשה דקאמר כבר נגעת בירידה שהיא צורך עלייה וס"ל דנשמטת השליבה נמי מקרי ירידה שהיא לצורך עלייה וחייב גלות ופריך לימא כתנאי וכו' מאי משני אדרבה השתא יקשה על ר"י טפי דכ"ע ס"ל דעלייה היא והוא ס"ל דירידה היא וק"ל :

כו'

חכמת שלמה

דף ה ע"א גמ' מסורא לנהרדעי כ"ב פי' אפי' בסוסים ובפרדים ודו"ק : שם ואמר רבא באו כו' כל"ל : **ע"ב** גמ' ריש לקיש דאמר כר' יהודה ור' יוחנן כו' כ"ב דבר תימה הוא איך מדמה פלוגתייהו להא דמתניתין דלא הוחזקה כלל בשקרות ואדרבה קנא איפכא משמע דר' יוחנן דאמר כל ישראל מי הוחזקו א"כ מ"ה ס"ל כרבי יהודה דאמר כת שניה היא ולא מחזיקין כל אינך שהדי בשקרי ואפשר דס"ק ריש לקיש כר' יהודה כלומר ריש לקיש דאמר הוחזקה כלומר מאחר דמהדרא לסהדי שקרי ה"ג א"ר יהודה כת שניה מאחר דמהדרא תמיד להזים ודו"ק : רש"י בד"ה ברבי אומר כך היה שמו כ"ב ולא פי' כאן גדול הדור כמו שפי' בכ"מ לפי שלא שייך לומר אמר אביו מאחר שלא הוזכר שמו ודו"ק :

דף ו ע"א רש"י בד"ה הרוג יציל כו' הרוג נמי יציל כו' כל"ל : תום' בד"ה אמר רבא כו' שאינם אומרים אמת כו' כ"ב ולפי זה הטעם יראה שאותם כתות האחרות שלא הוזמו לא בטלה עדותן והרמב"ם והטור פסקו שעדות האחרות בטלות אלא לענין דלא בעינן עד שיוזמו סבירא להו חשבינן כעדות אחרת וס"ל דגבי קרוב או פסול משום הכי פוסלין אפי' לאחר כדי דבור משום דתלוי הפסול בראיית המעשה שהיה כא' מש"ה אם בא אח"כ להעיד פוסל למפרע את כולם אבל הזמה תלוי בהגדה לחוד ומש"ה לאחר כדי דבור לא בעינן עד שיוזמו כולם אבל מ"מ לא גרע מקרוב או פסול ומ"מ נראה לי ליישב אף לדברי התוס' דלענין דין הזמה חשבינן שאינם עדי אמת אבל לענין דין ביטול העדות חשבינן כקרוב או פסול ודו"ק : בא"ד לא בא עדותם אלא שהעידו בב"ד כו' כל"ל : בד"ה לאסהודי כו' ויאמרו לאסהודי כו' כ"ב פי' ויאמרו נמי שהתרו בו ודו"ק : בא"ד עם הפסולים אתיתו או כו' כל"ל : **ע"ב** תום' בד"ה הוא וכן כו' מאי קאמר כו' כ"ב פי' אותו המפרש : בד"ה אמר רבא כו' כדפירשנו כ"ב פי' אליבא דיש מפרשים לעיל בד"ה בדיני נפשות כו' דעד א' לממון לשבועה כו' כל"ל :

דף ז ע"א רש"י בד"ה לפני כו' בו הם"ד : תום' בד"ה דילמא במקום כו' ומפיק ליה מקרא דלא כו' שואל לכם שאם אמרו לא ידעי' יבטל העדות דאמרי' כו' כל"ל ושאר נמחק [עיין במהרש"א] :

אלו הן הגולין פרק שני

ע"ב גמ' אלא אמר רבא אימא פרט כו' א"ל אביי אי אומר מותר כו' כל"ל ונ"ב כן מוכח מתוס' בפרק ד' מיתות דף ס"א : תום' בד"ה ואב"א כו' הוא ומיירי במיסדק או כו' מיירי בירידה שהיא צריך לעלייה כל"ל ונ"ב פירוש ובלא מיהדק ודו"ק :

הוי מיירי דמה דקאמר ולא איתלע כו' ומיירי הברייתא בירידה שהיא כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה נשמטה כו' דבעינן דרך עלייה עכ"ל כל"ל: בד"ה אשר לא צדה כו' נראה לפרש דפטור מגלות עכ"ל כל"ל והס"ד:

דף ח במשנה ליכנס לשם אף כל רשות לניזק ולמזיק להכנים לשם יצא חצר בעה"ב שאין רשות לניזק ליכנס כו' מה חטבת עצים רשות אף כל רשות יצא אב כו' ובגמרא אמר רב פפא לא צריכא אלא לאספה כו' התם מעניניה דקרא ומלא דומיא דוהשיגה כו' הכא מעניניה דקרא ומלא דומיא דיער כו' מלא חטוב לאו מלוה השתא נמי כו' את רעהו ביער דאי בעי כו' כל"ל: בפרש"י בד"ה ומלא פרט כו' אחותו כתיב והשיגה כו' עכ"ל כל"ל: תום' בד"ה היינו דקאמר כו' וכן בפ"ק דסנהדרין גבי ירצה משמע שפיר נמי המסורת כו' משום דפשטיה דקרא כו' עכ"ל כל"ל והוא כפי' התום' שם וברפ"ק דחגיגה בשם ר"ת ועיין בחידושינו שם וליכא לאקשויי דהתם אע"ג דפשטיה דקרא משמע המסורת מ"מ דרשינן נמי המקרא והכא לא דריש רבי אלא המסורת יש לומר דהיינו משום דהג"ש מפקא ליה מהמקרא כלל לפטור נשמט הברזל מקתו ודו"ק: בד"ה מהו דתימא ככח כחו כו' קמ"ל עכ"ל כל"ל ואח"כ מ"ה באספה העשויה וכו' ואינה עשויה ליפנות כלל כו' וגם בלילה איכא דמקרי כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה אע"ג דגמיר כו' ויש לומר דמ"מ איכא מצוה בתחלה משא"כ כו' עכ"ל ודקאמר כיון דאילו גמיר כו' ולא קאמר נמי הכי דמ"מ איכא מצוה בתחלה יש לומר דהכא בלקייה גופה איכא מצוה בתחלה משא"כ התם דאפשר דהוה גמיר מתחלה ולא הוה מכה אותו ודו"ק: בא"ד דאילו לא חטא לאו כו' לאו שליח ב"ד מקרי ולא דמי לרבו כו' עכ"ל כל"ל וק"ק ומאי קושיא מרבו ואביו באילו גמיר שפיר מקרי רבו ואביו ויש ליישב ודו"ק: בד"ה בלא איבה כו' במשנה תורה והוא לא שונא כו' בשביל דבר שנתחדש מיער כו' עכ"ל תרתי קראי והוא לא שונא כתיב במשנה תורה חד בפ' ואתחנן וחד בפרשת שופטים בהך דפ' שופטים כתבו שפיר שנתחדש הך דרשא דמיער במעתי' וצ"ל דהך דפ' ואתחנן נמי איכא דבר שנתחדש דכתיב ביה מבלי דעת יתירא כמ"ש התום' לעיל וק"ל: בא"ד אבל לא קשה מולא אויב דפ' מסעי דאיצטריך ולא אויב לעדים ולדיינים כדאמרי' בפ' זה בורר כך כו' עכ"ל וכצ"ל ודו"ק: ע"ב גמרא אף קצירה נמי ואי ס"ד מצוה מצא קצור כו' מה חריש רשות אף קציר רשות כו' גולין על ידיהן חוץ מגר תושב כו' הורג אביו בשוגג שגגת כו' עבד וכותי גולה ולוקה ע"י ישראל כו' גולה כו' כל"ל: בפרש"י בד"ה הנכנס לשביעית שלא יתרום בשבית כו' עכ"ל כל"ל:

דף ט תוספות בד"ה אלמא גר תושב נכרי הוא מדקדק כו' ישראל שהרג גר תושב כו' ע"י כותן חוץ כו' אינו גולה על ידו וקא ס"ד דכיון כו' ולא גר תושב על ידי כו' ובתוספות דחק כו' דכל היכא דקתני חוץ אתי למעוטי מכללא ואם נאמר דאתי למעוטי דלא הוי כו' והכל על ידו וקשה דהא לא קתני כללא גבי ישראל וחוץ משמע כו' ועוד דגר תושב לאו בכלל כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה ורמינהו צ"ל דרך עלייה כו': בד"ה א"ל רבה כו' אמרינן בריש פ"ק ויש לומר כו' ביותר מירידה כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה ואזדו כו' לא מקטל דאנוס הוא ואומר מותר מקטל דהיה לו כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה כסבור בהמה כו' אם בהמה וה"נ אמרינן אומר מותר כו' וצ"ל שנמצא אדם גר תושב וכן הא דקאמר [לעיל] נמי חייב איירי בגר תושב מדקאמר ונמצא גר כו' עכ"ל כל"ל ור"ל דנמצא אדם היינו גר תושב ולא נמצא ישראל דאם לא כן אמאי קאמר רבה דחייב משום דקרוב למזיד הוא הא אפי' בשוגג גמור חייב הגר תושב שהרג ישראל כדמסיק לעיל והכא ע"כ איירי שהרוצח הוא גר תושב כמו שהוכיחו לפניו ודו"ק: בא"ד חייב מיתה קאמר דאומר מותר הוא כו' מתכוון לבהמה והרג אדם וצ"ל קרא תיפוק ליה משום דחשיב אומר מותר כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה אלא דינו כו' מ"מ הוי דינו מסור לאדם פי' חייב כו' אף בדיני אדם משום דאין דינו היה כו' לפי שלא היו שם כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה התם כו' שאים כי נביא כו' שהיא א"א קאמר ליה הכי ויש לומר מדנלרך לומר כן שהיה כו' כמו לפי' הקונטרס והא דמסיק דהיה כו' עכ"ל כל"ל: ע"ב במשנה ר' יוסי אומר השונא נהרג כו' ושלא נתחייב פטרוהו כו' כל"ל: שם בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב גלעד כו' אוהב כסף לא ישבע כסף ומי כו' כל האוהב ללמוד בהמון כו' נואלו שרי צוען נשאו רבינא כו' כל"ל: בפרש"י בד"ה נפסק אנפסק כו' עד שישמט מחלצו מידו שאין נשאר בידו כלום דומיא דמן העץ המתבקע כו' עכ"ל ומיהו רבנן דפליגי עליה ע"כ דלא מדמו נשמט דהכא דמחייבי באוהב לעץ המתבקע דפטרי לעיל והיינו דבנשמט מחלצו מידו כבר היה הכל בידו ודומה לנשמט הברזל מקתו שהיה ג"כ בידו משא"כ העץ המתבקע שלא היה בידו אלא בנגיעה ודו"ק: תום' בד"ה נשמט כו' ואין זו סברא לומר דלית ליה לרבי דר"ש דהוה רביה כו' עכ"ל צ"ע לדבריהם דעדיפא תקשי להו דר"ש אדר"ש דבברייתא קתני רש"א לעולם אינו גולה עד שישמט כו' ואם כן ע"כ השוגג אינו גולה כלל ובמתני' קתני רש"א יש שוגג גולה כו' ואם נאמר דמתני' אתיא כרבנן אליבא דר"ש דשוגג גולה בנפסק א"כ מאי קשיא להו דלית ליה לרבי דר"ש רביה דהא לרבי לא קאמר ר"ש דבר זה מעולם אלא דשוגג אינו גולה כלל וכת"ק דמתני' ואולי דלא הוה גרסי בברייתא ר"ש אומר לעולם כו' אך ק"ק דאימא אע"ג דבנשמט דהכא אין השוגג גולה סי"ל לדעת עשה מ"מ משכחת דשוגג גולה בעץ המתבקע דגולה לרבי ואפשר דבעץ המתבקע נמי יש לנו לומר דמדעת עשה ודו"ק: בד"ה בגלעד שכיחי כו' לפי כשהורגין מזיד בלא עדים כו' כדאמרי' לקמן עכ"ל כל"ל והס"ד דע"כ הא דמזמנן לפונדק אחד משום המזידין דאי משום שוגגין שוגג הראשון למה נזדמן לו אלא ע"כ שהיו שם הרבה מזידין שנתחייבו מיתה למקום

והרגו והרוצחין שלהן גם כן נתחייבו מיתה למקום ע"ד וסוף מטיפך יטופון והקב"ה מזמן להן שנהרגו כלם על ידי שוגג אחד נתחלה מזידין הראשונים בלא עדים ולבסוף בעדים עד שנתחייב גלות נמלא הרבה מזידין שנתקיים דינם לבסוף בהיא אחד שהיה שוגג וגולה ושפיר קאמר גלעד נפישי רוצחים במזיד והוצרכו לערי מקלט לאותן שאלו נהרגו על ידו בשוגג ועוד יש לומר כר' יוסי ב"י במתני' דקאמר בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט כו' ובספרי יליף לה מקרא מארב לו גו' וגם אל אחת גו' כפרש"י והרא"ש כתב בזה דרך אחרת ונעלם ממנו דברי התוספות דהכא ודו"ק:

ח"א דף ט ע"א התם כדאהדרו עילויה ועתה השב את אשת וגו' וכתבו התוספות כדאהדרו ליה שלא היה לדיק כדמסיק כו' דה"ל ללמוד ורב חסדא לית ליה האי דרשא דכי נביא הוא כו' עכ"ל לא ידענא מי הכריח אותם לזה דהא ודאי אף לרב חסדא דפטור בידי אדם מתוקמא שפיר ככב חסדא הך דרשא דכי נביא הוא דהשם יתברך לא הודה לו במה שאמר הגוי גם לדיק תהרוג אלא שהוא חייב הריגה בידי שמים כדמוקי רב חסדא הא דהנך מת על האשה וגו' דהיינו בידי שמים דהא עלה קאי הגוי גם לדיק תהרוג וגו' ואפשר לומר דמשמע לשון הריגה הגוי גם לדיק תהרוג וכדמסיק בן נח נהרג שהיה לו ללמוד כו' דהיינו בידי אדם שאין לשון הריגה נופל על בידי שמים רק על בידי אדם וק"ל: ע"ב וממך למד אכסנאי שבא לעיר כו' הלשון מגומגם קצת ובפ' החובל גרסי' וכבר למד אכסנאי כו' ויש ליישב לשון שמעתין דר"ל ממך למד שאתה נרמת לו להשיב לך אחותי היא כמ"ש כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה שאלתם אותו בתחלה על עסקי אשתו ולא על אכילה ושתיה וק"ל: אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב וכו' מה שיש לדקדק בזה עיין בחידושי הלכות:

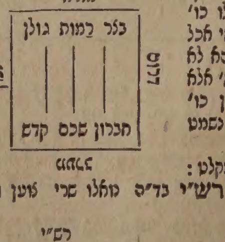
דף י ע"ב גמ' דאי במזיד בר גלות כו' רב אמי ורב אסי ח"א אין נעשה בן סורר ומורה וח"א נעשה כו' למ"ד אין נעשה בן סורר כו' כל"ל: תום' בד"ה והא תניא ר' יוסי בר יהודה כו' ועוד נראה דע"כ בברייתא כו' קאמר דא"כ היינו רבי עכ"ל כל"ל:

ח"א דף י ע"א אמר אביי בשכם נמי שכיחי רוצחים דכתיב וכו' מיהו לא הוו שכיחי בשכם כמו בגלעד דאל"כ הדרא קושיא לדוכתין בעבר הירדן תלת ובא"י תלת וק"ל:

שם ותו ליכא והא כתיב ועליהם תתנו מ"ב עיר כו' ק"ק כיון דמשמע ליה ועליהם תתנו לקליטה אגופה דקרא ה"ל למפרך הכי דכתיב שש ערי מקלט תהיינה ותו ליכא כו' וי"ל דודאי ידע לחלק בכמה דברים בין הני ו' ערי מקלט ובין מ"ב הערים כדלקמן בסוף פרקין לענין העלאת שכר אלא דפריך דאע"ג דנפישי רוצחין בגלעד ושכם לא היה לחוש לכן כיון דעוד מ"ב ערי מקלט היו ומשני הללו קולטות לדעת כו' וכיון דהני מ"ב אינן קולטות שלא לדעת יש לחוש בשכיחי רוצחים בגלעד ושכם וכן הא דפריך ותברון עיר מקלט הואי והכתיב כו' אגופה דקרא בספר יהושע ויקדישו וגו' ואת קרית ארבע היא חברון וגו' ה"ל למפרך והכתיב ויתנו לכלב את חברון וגו' וי"ל דאקרא איכא למימר דלאו לכל הצורך של הגולים ניתן להם אף הוא ערי מקלט ולכלב ניתן לכל צרכיו אבל השתא דקאמר דאף שלא לדעת קולטות אלו הו' ערים א"כ ודאי לכל צורך הגולים ניתן להם והכתיב ויתנו לכלב וגו' וק"ל: מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון וא"ר הרב שגלה מגלין ישיבתו כו' והכא לא קאמר כה"ג שלא ישנה אדם אלא מפי הרב שהוא הגון כדאמרינן ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' וגו' אם דומה הרב למלאך יבקשו תורה מפיהו ואם לאו כו' משום דמסיק בפ' אין דורשין דגדול יכול ללמוד אפילו מרב שאינו הגון כמו ר"מ שלמד מאחר וק"ל: והאר"י מנין לד"ת שהן קולטין שנאמר את בצר במדבר וגו' וזאת התורה וכו' ר"ל וי"ו מוסיף על ענין הראשון את בצר וגו' כי כמו שג' ערים קולטין כן זאת התורה קולטת ומסיק דקולטת ממלאך המות ולא מגואל הדם וע"ז יש לפרש מתני' הוי גולה למקום תורה כו' אם רבך גולה ע"י שהרג בשוגג הוי גולה עמו ואל תאמר שאף רבך לא יהיה גולה שהיא התורה תבא אחריך לקולטך מיד גואל הדם דאין התורה קולטת רק ממלאך המות וק"ל: כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס כו' דלא הוה שתיק פומיה מגירסא כו' וה"נ ס"מ לאתויי מהך עובדא דפ' ב"מ דוד כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא כו' ולא יכיל ליה דלא הוה פסק פומיה מגירסא פי' ע"ש וכן מהך עובדא דרבה בר נחמני בפ' הפועלים ע"ש: מפני מה זכה ראובן למנות בהצלה תחלה כו'. יש לדקדק מי הכריח אותם לתת טעם בזה ולמה לא ימנה את בצר שהיא מנחלת ראובן תחלה גם שהוא היה הבכור ונראה לפי המכוון שאמרו לעיל דחברון ביהודה כנגד בצר במדבר שכם כו' קשה לו דהכתוב בספר יהושע אינו מורה כן שאמר ויקדישו את קדש בגליל בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית הארבע היא חברון בהר יהודה ומעבר לירדן וגו' את בצר במדבר במישור ממטה ראובן ואת ראמת וגו' והשתא כיון דבצר וחברון היו מכוונים זה כנגד זה כיון דבקרא קמא מנה חברון שהיה מחלק יהודה באחרונה באותן של יהושע ה"ל נמי לימנות בקרא דבתריה בצר שהיה מכוון לו באחרונה באותן של משה וקאמר מפני שהוא פתח בהצלת יוסף תחלה מנה אותו בהצלה דהכא גם כן תחלה באותן של משה משא"כ יהודה שפתח בהצלת יוסף לבסוף שאמר מה בצע כי נהרוג וגו' ואמרינן פ"ק דסנהדרין כל המברך את יהודה הרי זה מנאץ שנאמר ובוצע ברך נאץ וגו' ולכך מנה אותו ג"כ באחרונה בהצלה באותן של יהושע וק"ל: מ"ד אז יבדיל משה ג' ערים בעבר הירדן מזרחה שמש. ר"ל לפי שבפרשת מסעי בלויי כתיב את שלש ערים תתנו מעבר לירדן וגו' ולא כתיב מזרחה שמש דהכא שהוסיף בעשייה לומר מזרחה שמש שא"ל הקב"ה הזרח שמש לרוצחים ופרש"י להכין להם חיותם כו' עכ"ל וקשה דהכא נלטוה ע"ז כמפורש מדכתיב וגם אל אחת הערים האלה וחי כדאמרינן לעיל ונראה לפרש ע"פ מ"ש בסמוך שאף שאין הג' אלו שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו אותן שבא"י הבדל אתה אותן לרוצחין שלא ידאגו ויצטערו על העתיד והזרח השמש להם שיראו וישמחו בהבדלתן על העתיד שיהיו נגולו ע"י וא"ד דמשה מעצמו הבדילן כדלקמן וא"ל הקב"ה והסכים ע"י הזרחת השמש לרוצחים לשמחן על העתיד שיהיו נגולו ע"י ולזה נסמך הך דרשא דאוהב כסף וגו' שאמר משה מצוה הבאה לידי אקיימנה כו': מ"ד אוהב כסף וגו' זה מרע"ה שהיה יודע כו' דימה בכ"מ התורה לזהב והמצוה לכסף לפי המדריגה להתורה על המצוה ע"ד כי נר מצוה ותורה אור ובמעלות התורה ידוע בו שנקראת התורה ע"ש תורת משה אבל אמר בכאן במעלות המצוה שאל תתמה על משה רבינו עליו השלום שהיה מתאוה ליכנס לארץ לאכול מפירותיה רק לקיים בה מצות התלויות בארץ שהרי כך היו המצות חביבות בעיניו שהיה יודע שאין ג' ערים כו' והוא שעיקר מצוה זו התלויה בכבוש הארץ שאינן קולטות עד שנבחרו גם הג' שבא"י ואעפ"כ אמר מצוה שבא לידי דהיינו מצות נתינת ג' הערים תיכף אקיימנה בחיי וק"ל: ומי אוהב בהמון לו תבואה מי נאה ללמוד בהמון כו' לפי כל המדרשות שבסוגיא בהאי קרא נראה דדרש לו תבואה בוי"ו ובכל הספרים כתוב לא תבואה באלף גם לכאורה סיפיה דקרא גם זה הבל לא יתכן לפי כל הדרשות שבסוגיין וי"ל דודאי הקרא מפורש לא תבואה באלף וה"ק קרא לפי דרש הזה שמי שהוא אוהב לדרוש בהמון דהיינו ברבים ולא תבואה שאינו בקי במקרא במשנה ובהלכות ובהגדות כפרש"י גם זה הבל לדרוש ברבים אבל התלמוד דרים ונקיט המכוון סדיוקא ממנו דמי נאה ללמוד בהמון ולדרוש ברבים מי שכל תבואה שלו שהוא בקי בכל אלה וכה"ג יש לפרש לכל אינך דרשות דבסוגיין בהאי קרא למאי

חכמת שלמה

דף ח ע"א גמ' התם מעניינא דקרא ומלא הכא מעניינא דקרא ומלא כו' כל"ל: שם יסר בנך ויניחך כו' נ"ב פירוש יתן לך מנוחה: רש"י בד"ה הא דר' יצחק בר יוסף כו' נ"ב פי' ומש"ה נקטינן רבי ברישא אף שהוא המאוחר כי לפי הסדר דסנהדרין הוא נאמר מקודם וק"ל: תום' בד"ה היינו דקאמר כו' וכ"ב פי' אותם דאמרי יש אם למקרא אזלינן בתר מקרא לעולם אפי' אינו מיושב שפיר אבל אותם דאזלי בתר מסורת היינו היכי דמיושב שפיר הקרא אליבא מסורת דאל"כ לא שבקי מקרא בכדי ודו"ק: ע"ב גמ' עבד שהעיד בו כו' נ"ב פי' שהעבד לוקה וגולה ע"י ישראל וק"ל: רש"י בד"ה פרט למכה כו' ורציחה ולר"ש כו' הד"א: תום' בד"ה אינו צריך כו' חרים נמי אתא לתוספת נ"ב פי' שיהיה קודש ואסור בהנאה כמו שביעית אף שאינו מוזהר על החרישה ודו"ק:

דף ט ע"א רש"י בד"ה הגוי גם צדיק תהרוג קא ס"ד שהודה לו כו' כל"ל: תום' בד"ה אלמא גר תושב נכרי הוא וכו' קאי אכל מה דלעיל מיניה ואף את"ל דהאי חוץ אתי למעוטי כו' כל"ל: בא"ד דהא לא קתני כללא כו' נ"ב בי"ש ספרים מחקו לה כי לא הבינו ודו"ק: ע"ב גמ' אלא כדאמר שמואל דאמר שמואל בר נחמני כו': שם ושלשת שיהו משולשין כו' מגוייר שם ציור זה: רש"י בד"ה נפסק כו' דרבנן דר"ש היא דאמר נשמט כו' ונפסק התבל כו' כל"ל:

דף י ע"א גמ' אמר אביי הללו קולטת כו' נ"ב פירוש הני שש ערי מקלט: שם שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבין כו' כל"ל: רש"י בד"ה נואלו שרי צוען וכ"ב נשאו פרש"י נתעו:

רש"י

מהר"ם

דף ח ע"א גמ' הדר אמר רבא לאו מלתא הוא דאמרי ואשר יבא את רעהו ביער דאי בעי עייל ואי בעי לא עייל כצ"ל והא דכתוב כאן בספרים מה יער וכו' טעות הוא כצ"ל: תום' ד"ה היינו דקאמר ליה ועוד וכו' עד וכן פירש בסנהדרין וכו'. ר"ל דכל מאן דדריש מסורת צריך ראיה ממשמעות הפסוק הלכך ה"נ רבי שמתחלה עלה בדעתו לדרוש מסורת הביא ראיה מדכתיב מן העץ: ד"ה בלא איבה פרט לשונא וכו' עד אבל לא קשה מולא אויב לו וכו'. לשון התום' בדבור כמו שהוא א"א ליישבו וראיתי מי שהרבה להוסיף ולגרוע בדברי התום' והגיה לפי דעתו ול"נ שאין צריך להוסיף שום דבר אלא תיבת לא הכתובה למעלה צ"ל למטה וכך צ"ל אבל קשה טולא אויב לו דבתורת כהנים דההוא לא אצטריך למימר וכו' משום פרשה שנשנית וכו' ודו"ק נ"ל:

ע"ב ד"ה טמא יהיה וכו' וקשה לישתוק מאשר וטמא יהיה וכו' כצ"ל:

דף ט ע"א ד"ה אלמא גר תושב נכרי הוא נ"ל דכן צ"ל אינו מדקדק מדאתי למעוטי גר תושב שהרג גר תושב לפי שאינו ממעט וכו': ע"ב ד"ה נשמט אנשמט לא קשיא וכו' עד ואין זו סברא לומר דלית לרבי דר"ש דהוה רביה וכו'. לפי גירסת הגמרא שלפנינו והתניא ר"ש אומר לעולם אינו גולה עד שישמט מחלצו מידו לשון התום' בדבור זה מגומגם דמאי קאמר ואין זו ס"ל דלית ליה לר' דר"ש דהוי רביה דהא כיון דהאי ברייתא אתיא כר' אליבא דר"ש א"כ ס"ל לרבי דלר"ש עצמו שונא אינו גולה כלל דבנשמט אינו גולה דיכול לומר דמדעת עשה ובנפסק אפי' אוהב אינו גולה וא"כ לא שייך לומר דלית ליה דר"ש רביה דלדידיה ר"ש גופיה לית ליה הא ואי משום דטתניתין קתני ר"ש אומר יש שונא גולה וכו' הכי הוי ל"ל וכי לית ליה לר' הא דקתני מתני' וכו' ע"כ נ"ל דלפי התום' לא גרסי בברייתא שניה ר"ש אומר לעולם אינו גולה אלא הכי גרסי בגמרא והתניא לעולם אינו גולה וכו' ומשני לא קשיא הא רבי וכו' וכן דייק מלשון רש"י דכתב הא דקתני נפסק גולה אפי' בשונא וכו' רבנן ואליבא דר"ש היא והא דקתני נפסק אינו גולה רבי היא וכו' ולא כתב ג"כ רבי היא ואליבא דר"ש כמו שכתב בפירוש הברייתא הראשונה ש"מ דלא גרים רש"י בברייתא שניה ר"ש: ד"ה בגלעד שכיחי רוצחים פי' ולהכי הוצרכו וכו'. בלתי ספק שהוקשה לתום' מאי נ"מ בהא דבגלעד שכיחי רוצחים משום הכי לא הוצרכו לערי מקלט יותר דרוצחים דשכיחי היינו במזיד והגולים אינם כי אם שוגגים וא"כ לא משני התום' מידי במאי דכתבו דהקב"ה מזמינם לפונדק הא מ"מ השוגגים אינם שכיחים בגלעד והיאך מזמינם לפונדק ויצטרכו עבור זה לערי מקלט רבים ונ"ל לפי שההורגים במזיד בלא עדים רבים שכיחים בגלעד דקב"ה מזמין כל השוגגים משאר מקומות לכאן כל שוגג ומזיד לפונדק אחד ולכך היו צריכים לערי מקלט רבים וק"ל: ח"ג בגמרא אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים:

בגמ'

דדרים כל האוהב ת"ח לו הסורה כו' קרא לא תבואה בתלף ר"ל כל שמרצה עצמו שהוא אוהב בהמון שהם הת"ח ולא תבואה שאין לו תורה גם זה הבל אהבתו הוא הבל ואינה אהבה רק לפנים כדאמרי' פ' אלו עוברין גדולה שנאה ששונאין ע"ה לת"ח יותר כו' ואמר ר' עקיבא כשהייתי ע"ה אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כו' ובהכי יתיישב הא דמייתי רש"י והיא בפ' ב"ת מאן דרחים רבנן הו"ל בנין רבנן ואמרו עוד שם ודדחיל מרבנן הוא גופיה צורבא מרבנן דיש לדקדק בו דאהבה גדולה מיראה בכל מקום וא"כ למה יהיה זכות דחיל מרבנן יותר גדול מזכות דרחים רבנן והיה ראוי הזכות בהיפוך זה דרחים רבנן יהיה גופיה צורבא מרבנן ודדחיל מרבנן יהיה לו בנין רבנן אבל הטיכון בזה כמ"ש דכל ע"ה שונא ת"ח ומי שאוהבן ודאי כבר נעשה ת"ח ולא שייך למימר ביה מאן דרחים רבנן יזכה שיהיה גופיה צורבא מרבנן דע"כ כבר הוא אחד מרבנן כיון שהוא אוהבן וע"כ אמרו בו שיהיה הזכות לו שגם בניו יהיו רבנן והתלמוד דקאמר כל אוהב בהמון לו תבואה בוי"ו ומן המקרא דכל אוהב בהמון ות"ח לפי האמת לו תבואה שזוכה להיות בניו ת"ח כרבא בריה דרבה שהיה רבה אוהב ת"ח וזכה להיות בנו רבא ת"ח וק"ק בדברי המאמר הזה כל אוהב בהמון לו תבואה מאי משמע כך דרשא כפרש"י שהרי לא הוסיף על דברי המקרא כלום רק מלת כל במקום מלת מי שנאמר בקרא מי אוהב וגו' ואפשר דסמך תלמודא עצמו בהך דרשא אהא דמייתי יהבי ביה רבנן עינייהו ברבא כו' וק"ל: כל אוהב ללמוד בהמון כו' · גם בדרש זה יש לפרש לפי המקרא לא תבואה שאמר על מי שמרצה בעצמו שהוא אוהב ללמוד עם חבירים רבים ולא תבואה וראינו שאין בו תורה גם זה הבל ר"ל שאל תאמין לו שהוא אוהב ללמוד ברבים שהמכוון ממנו כן אלא באמת אוהב ללמוד בחברים רבים יש לו תועלת התורה וקאמר דהיינו דריב"א ת"ד חרב על הבדים כו' חרב על שונאיהם כו' · הוא מבואר שמדרך למוד תורתנו מתוך עומק ענינים לא יבא האדם על בוריה של תורה ועל אמתתה רק ע"י פלפול וחדוד עם חבירים משא"כ דתי העובדי כוכבים שכ"א עושה לו דת לעצמו כפי רצונו ודעתו ואין צריך לחבירים וכדאמרינן בפרק הרואה שאין התורה נקנית אלא בחבורה ולזה אמר מי שעוסק בתורה בד בבד ביחידות הנה הוא עוסק בה כעובד כוכבים העוסק בה שלמודו ביחידות ואמרי' בפ' ד' מיתות עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה [בידי שמים] ואמרינן שם דכל מיתתו בסייף שהוא מיתת חרב וע"כ זה העוסק בתורה כמדת העובד כוכבים ביחידות ראוי לעונש מיתת חרב וסייף · ואמר ולא עוד אלא שמטפשין כו' · כי הטעות מצוי בלמוד יחידי משא"כ בלמוד של רבים שאם יטעה א' מהם יש שני להודיעו לו טעותו · ואמר ולא עוד אלא שחוטאין כו'. כך נראה הגירסא מפרש"י בפ"ק דתענית וכן ממה שהולך רש"י הכא לפרש נואלו שרי צוען נשאו אלמא הנואל בא לחטוא עכ"ל והיינו נמי מטעם שאמרנו כי הטעות מצוי ביחיד להתיר האיסור ולטהר הטמא והיינו שחוטאין וק"ל: מ"ד עומדות היו רגלינו וגו' מי גרם רגלינו שיעמדו כו' · משום דהאי קרא אין לו חיבור לשלמעלה דכתיב שמחתי באומרים לי בית ה' נלך שהוא לשון עתיד למדברים אליו לנוכח ועומדות היו הוא לשון עבר למדבר בעדם גם שכלל עצמו עמהם רגלינו ולזה דרשו לפי מ"ש בסמוך שמעתי שהיו בני אדם אומרים לי בית ה' נלך מתי ימות כו' ושמחתי בדבריהם שאמרו שיבנה בהמ"ק ויהיה להם הא' מג' עמודים כמ"ש על ג' דברים העולם עומד על התורה ועבודה וג"ח שע"י בנין בהמ"ק יהיה להם עמוד העבודה כמ"ש ונעלה לרגל ואמר דוד שמחתי בו אבל הקב"ה לא הסכים על ידם כדלקמן ואמר משום דהיו עומדות רגלינו במלחמה שהיה לי ולכם בזה עמוד א' שהיה עמידת רגלינו היותר טוב והוא בשעריך ירושלים עמוד של תורה שהיה לנו בשערי ירושלים כדאמרינן ות"ת כנגד כלם · ודע דלפי דרש תלמוד שלנו נראה לפרש שלא אמרו כן דרך ליצנות ולא שהיו מבקשים למיתתו של דוד אלא שהיו מתאוים לבנין בהמ"ק בעבור העבודה כמ"ש ונעלה לרגל ואמרו ימות זקן שכבר באותה שעה דוד זקן ובא בימים ונתמנה כבר שלמה למלך תחתיו ויבנה בהמ"ק ע"י אבל בירושלמי פ"ב דברכות אמרו שהיו פריצי הדור עושים כן היו הולכים אצל חלונותיו של דוד וא"ל מתי יבנה בית המקדש כו' ע"ש וא"ל הקב"ה טוב יום בחצריך כי מקום המקדש כבר היה ביד דוד שקנה מארונה וטוב לי יום בחצריך שעדיין המקום פנוי כמו חצר בלי בנין ואתה עוסק בתורה כו' ויום אחד שאמר בפרק ב"מ שפורש שאותו יום אחד הוא יום ו' שקודם מיתתו שרצה דוד להיות מת ביום ו' וזמן מיתתו היה ביום ז' והיה מתבטל אותו יום מד"ת: ע"ב טוב וישר ה' על כן יורה חטאים וגו' אם לחטאים יורה ק"ו כו' · לענין הפתחא להאי פרשתא הכי יתפרש האי קרא טוב וישר ה' ע"כ יורה חטאים בדרך לשבות לרוצחים הכנה לדרך לעיר מקלטו להצילו מיד גואל הדם וקרא השוגגים חטאים כדאמרינן פ' י"ה וכדלקמן שלא נזדמן השוגג רק למי שיש בידו חטא כבר והוסיף בדבריו ק"ו לצדיקים שיורה להם הדרך להצילו מפגע רע ועוד יש לפרש שגם זה הק"ו פירושא דקרא וע"פ מ"ש בס"פ אד"ת כתיב טוב ה' לכל וכתיב טוב ה' לקויו משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה כולו כשהוא עודר אינו עודר אלא הטובים שבהם ע"כ הטובה שבא לפעמים לרשעים הוא ע"י הצדיקים וז"ש הכתוב טוב וישר ה' לעשות טובה לצדיקים כמ"ש וע"כ יורה ג"כ גם החטאים בדרך כדי שיבא ק"ו בעצמו אם כך טובה עושה לחטאים ק"ו לצדיקים וע"י זה ישוב ויהיה צדיק דהשתא עיקר הטובה שעשה לו הקב"ה מתחלה לצדיק היה כמ"ש כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה עוד: א' הרג שוגג וא' הרג מזיד כו' · זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד כו'. אבל על זה שנהרג בשוגג הראשון לא קאמר שהרג במזיד שאולי חטא אחר היה בו שנתחייב דין שמים שע"כ לא היה ע"פ עדים אבל זה שנהרג ע"פ עדים היה חייב מיתה כדין אדם שהרג כבר במזיד ולעיל כתבנו בחידושי הלכות לפי דרך התוס' בהסיא דגלעד נפישי רוצחים דהרבה מזידים נהרגו ע"י שוגג א' ע"ש ותיהו בשוגג הראשון צ"ל ע"כ כמ"ש הכא לגבי מזיד דע"י חטא אחר שזמן לו כן שוגג הראשון ולא גלה לפי שלא היה עדים בדבר ונזדמן לפונדק א' שהרג בשוגג ע"י עדים עד שהולך ליגלות וק"ק דמשמע מזה שהרג בשוגג בלא עדים שהולך ליגלות ולא ידענו על מה דהא הגלות לערי מקלט אינו רק מפני גואל הדם שיהרגנו ואם אין עדים בדבר היאך יהרגנו הגואל ואפשר לומר אם הוא מודה בדבר או שיוודע הדבר ע"י קרובים ופסולים שפטור הגואל אם יהרגנו ודו"ק: בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו כו' · עיין בזה במפרשים והענה גם אני חלקי דלא קאמר שמוליך אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו והוא ע"פ מה שכתבנו בכמה מקומות שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם הנה הוא בורא לו מלאך לפי ענינו אם לטוב אם לרע וע"כ אמר בדרך שאדם רוצה לילך שהרשות בידי האדם ממנו ית' ב"ה שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו ומייתי ראיה מן התורה דכתיב לא תלך עמהם שא"ל הקב"ה כן וכתיב קום לך אתם וגו' שרצונו ודעתו הרעה לילך אתם הביא שאלת לו הקב"ה מלאך כרצונו ומחשבתו שא"ל קום לך אתם ואמר דכתיב אני ה' אלהיך מלמדך להועיל וגו' כי כל מצותיו ית' ב"ה אינו מלמדך רק להועיל ולטוב לך אבל מדריכך הוא מלאך שאתה מדריכו בדרך זו תלך כפי דעתך ורצונך ואמר דכתיב אם ללצים הוא יליץ וגו' ר"ל אם ללצים הוא מוסיף לו לץ דהיינו מלאך כפי ליצנותך ואם לענוים הוא יתן חן לעצמו מלאך של חן נגדו ית' ב"ה: מפני מה נאמר פ' רוצחים בלשון עזה דכתיב וידבר ה' אל יהושע וגו' מפני שהן של תורה כו' · ודאי דכמה פרשיות בתורה שהן של תורה ולא נאמרו רק בלשון ויאמר כגון פ' החודש ופ' זאת חקת הפסח ופ' טומאת כהנים ופ' ציצית אלא דפרשיות של תורה הכתובים בתורה איכא הכי ואיכא הכי אלא לפי שבספר יהושע לא נאמרה שום פ' לקיים מצוה הכתובה בתורה חוץ מפ' רוצחים וע"כ נאמרו כולן בלשון ויאמר כדרכן וזו יצתה מכללן להורות שהיא של תורה שיפול בהן לשון עז:

דף יא במשנה וא' שעבר ממשיחתו מחזירין את הרוצח ר' יהודה כו' כצ"ל: **ע"ב** גמרא נדוי על תנאי כו' ואפילו מעצמו צריך כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה על תנאי כו' שיש להן זמן אין לנדות עצמן מספק שהרי הכא היה התנאי בדבר שלא כו' עכ"ל כצ"ל ועיין בתוס' פ' מציאות אשה: **בפרש"י** בד"ה ליהדר בהנך במיתת מרובה בבגדים או בשעבר כו' עכ"ל כתב מהרש"ל יש לתמוה הא סתם כ"ג הוא מרובה בגדים מיאשיהו כו' ואין ליישבו אלא בדוחק כו' עכ"ל ולי נראה לומר דודאי קודם יאשיהו נמי אם עדיין לא נמשח ועבד ברבוי בגדים דינו ככ"ג והשתא נגמר דינו בלא כ"ג שבר המקשה מסתמא איירי בסתם כ"ג דהיינו משוח שעדיין לא נמשח אבל עבד כבר בח' בגדים ויש ג"כ עבר ממשיחתו וליהדר בחד מהנך ומשני דליכא דהאי בלא כ"ג היינו שאין כאן עדיין שכבר עבד בח' בגדים ואין כאן ג"כ עבר ממשיחתו בשעה שנגמר דינו וק"ל: **תוס'** בד"ה מי גרם לראובן שיודה כו' יש לנו סמך כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** אמר אביי כו' שגלה כו' תימה מהאי כו' עד עולם ונראה דלק"מ כו' למי שמחויב כפרה והלכך כו' אלא בשעת מיתה ולא לאח"כ כו' דהתם משעת הבאת כו' ושוב לא יפסוק ממנה כו' עכ"ל כצ"ל והד"א:

ח"א דף יא ע"א דכל דיבור לשון קשה בפ' כי תשא גבי וידבר ה' אל משה ובפ' שמיני גבי וידבר אהרן אל משה ובפרשת בהעלותך גבי ותדבר מרים וגו' · פרש"י כך דכל דבור לשון קשה הוא כו' וכתב הרא"ם שם מפני שהדבור כאשר תבא אחריו כו' ע"ש באורך לפי דרכו אבל דבריו תמוהים דהא בדבור דהכא גבי יהושע כתיב אמירה אחריו ואעפ"כ דרשוהו מלשון קושי גם מה שפי' שהדבור בכל מקום מורה על הכלל והאמירה אחריו מורה על הפרט תמצאתי גם היפך זה הדבור אחר אמירה בפ' ציצית והנראה כי הדבור אינו נופל בשום מקום אלא בלשון קשה חוץ אם לכולן דיבר אתנו קשות ולכן יפול בדברים של תורה לשון דבור אבל בדברים שאינן של תורה לא יפול בהן כלל לשון וידבר רק אמירה חוץ מקומות מעטים שיצאו מן הכלל שנאמר בהם וידבר לפי שהענין בעצמו איירי בדבר קשה כגון כל אלו שהביא רש"י בפי' החומש בפ' כי תשא וידבר ה' אל משה לך וגו' ובפ' שמיני וידבר אהרן וגו' ובפרשת בהעלותך ותדבר מרים וגו' שאינן מדברים בשל תורה ושינה הכתוב לומר בהן וידבר ע"ש קושי הענין ודו"ק: **אין** נדברו אלא לשון נחת כו' · מפורש בפ' במה אשה א"ר אל"ע ב' ת"ח הנוחין זה כו' ע"ש גם בפרש"י ויש לדקדק מי הכריח המקשה להקשות מברייתא דפירשו אין נדברו אלא לשון נחת כו' אמאי לא מקשה מגופה דקרא ידבר עמים תחתינו וי"ל דודאי הקרא ידבר עמים וגו' יתפרש מלשון הנהגה שהוא הקשה שע"י הנהגה קושי לכם ידבר עמים וגו' ומ"ה הוצרך להקשות מברייתא: **ויכתוב** יהושע את הדברים האלה וגו' ר"י ור"נ חד אמר ח' פסוקים כו' · והכי אמרינן בפ"ק דב"ב אפשר משה מת וכתב וימת שם משה אלא ע"כ כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע דברי ר"י ואמרי ליה ר"ן כו' ויש לפרש לפי זה את הדברים האלה ר"ל ענין ודברים אלה שהזכיר להם יהושע ואשלח את משה וגו' ואוציא את אבותיכם וגו' וישם מאפל ביניכם ובין מצרים ויבא עליו את הים וגו' כל זה כתב ג"כ יהושע בספר תורת אלהים באותן ח' פסוקים כמ"ש לכל האותות אשר שלחו ה' וגו' ולכל היד החזקה ולכל המורא וגו' ולמ"ד ערי מקלט ניחא שפי הדברים האלה דקאי אאותן דברים שהן של תורה וכתובים בספר יהושע וק"ל: **שהיה** לכן לבקש רחמים על דורן כו' · ודבר זה תלוי יותר בכ"ג שכך היה תפלתו ביוה"כ על כפרת עון שתבטל הגזירה שלא יהרג גם שהרשעים ישובו מעונם ותיבטל מהם גזירה רעה כההיא דר' זירא בפ' אד"ת וק"ל: **שבשעה** שהרה דוד שיתין כו' · מבואר באורך במסכת סוכה פ' לולב וערבה ע"ש ובחומש פ' בראשית: **כל** היודע דבר זה ואינו אומרו יחנק בגרונו כו' · לפי שדבר זה שציפת המים הנשבע בשם היא מיתת חנק כדאמרי' בד' מיתות אע"פ שבטלו דינן לא בטל ולהכי הודיע להצילנו ממיתת חנק זו ואינו אומר יחנק בגרונו במדה זו וק"ל: **ואפ"ה** כתיב ואחיתופל ראה שלא נעשתה וגו' ויצו אל ביתו ויחנק וכו' · דמשום שראה שלא נעשתה עצתו ודאי לא היה חונק עצמו אי לאו קללה של דוד אע"פ שהיתה על תנאי וק"ל: **דקא"ל** עלי לשמואל כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד וגו' · דהאי לישנא דכה יעשה וגו' נאמר במקרא על המקבל עליו שום קללה הנזכרת כבר כמו שאמרה רות כה יעשה ה' לי וכה וגו' כפרש"י שם כאשר התחיל להרע בי שיצאה בי ידו להמית אישי ולילד מנכסי וכה יוסיף אם יפריד וגו' וכאן לא נזכר לעיל מיניה שום צרה רק זאת ובני עלי בני בליעל וגו' ולא ישמעו לקול אביהן וגו' שעל זה נתכוין לומר כה יעשה ה' לך וגו' וק"ל: **ע"ב** מאי דכתיב יחי ראובן וגו' וזאת ליהודה וכו' · פרש"י מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בברכת יהודה בלשון וזאת וכו' עכ"ל פי' דה"ל למנקט ברכת לוי קודם ליהודה לפי תולדותם כמ"ש בברכת יעקב בפ' ויחי ופי"ל לפי הגירסא דפ' החובל דלא מייתי קרא דוזאת ליהודה אלא קרא דיחי ראובן ואל ימות דמה ראה לומר לשון כפול יחי ראובן ואל ימות ואמר שכן היה מבקש רחמים על יהודה יחי ראובן בעוה"ז ואל ימות שלא יזכר לו מעשה בלהה וכל זאת גרם לו יהודה שיודה וזאת ליהודה שיהיה בנידוי גם בעוה"ב כמו שהתנה וחטאתי לאבי כל הימים דהיינו בעוה"ז ובעוה"ב כפרש"י בחומש ומזה כתב המרדכי בפ' האומנין דהמקבל נידוי בעוה"ב אין לו התרה בעוה"ז דנידוי של מקום תלוי התירו במקום כמו שמצינו ביהודה שהיו עצמותיו מגולגלין בארון עד דבעייא רחמנא עכ"ל וכה"ג כתב הרא"ם ע"ש דמה"ט [לא] התירו לו אחיו הנידוי בחייו: **ומ"ש** לא הוה קא מעיילי ליה למתיבתא דרקיע כו' לא הוה ידע למשקל כו' דכמו דמרחקין בעוה"ז מן המנודה באכילה ושתייה ובכמה שאר דברים כן מרחיקין בעוה"ב מן המנודה באלו הדברים שהם בעוה"ב תחת אכילה ושתיה שבעוה"ז כמ"ש עוה"ב אין בו לא אכילה ושתיה אלא צדיקים יושבים כו' ונהנין מזיו השכינה ותיהו בעוה"ז ודאי אין מרחיקין ממנודה בענין למוד התורה כדאמרינן דשונין לו והוא שונה לאחרים: **ומ"ש** לא ידע לפרוקי קושיא ועזר וגו' · בפרק החובל אמרינן ליה בלשון אחר לא הוה סליק שמעתתיה אליבא דהלכתא ועזר מצריו וגו' ועיין בפרש"י שם:

דף יב גמרא של רומי לטעות דכתיב כו' ולא מגרש שדה לא מגרש עיר ולא עיר מגרש אמר כו' והסברא בין למ"ד רשות ובין למ"ד מצוה מי שרי כו' ולא תכסה עליו אלא לא קשיא כו' כצ"ל: **תוס'** בד"ה אילן שהוא כו' עי"ל דמיירי אפילו באילן שענפיו מרובין ואויר כו' עכ"ל כצ"ל ור"ל דלא אמרו דגגו לא נתקדש אלא באויר עזרה דלא הוי כעזרה אבל הכא אויר בירושלים הוי כירושלים ובספרים הגיהו בתוספות לאין צורך ודו"ק: **ע"ב** במשנה כיוצא בו רוצח שגלה כו' לשון המשנה הוא בסוף מסכת שביעית המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני א"ל אעפ"כ כו' כיוצא בו רוצח שגלה כו' א"ל רוצח אני א"ל אעפ"כ פי' כצ"ל: **בפרש"י** בד"ה באילן הלך כו' ומתני' דהכא וברייתא כרב יהודה כו' ושינויא קמא ליתא עכ"ל דאי שינויא קמא קאי ושפיר אתיא מתני' דהכא אפי' כרבנן כדאמר בסופו מיהדר ליה כו' א"כ מאי פריך אימור דשמעת ליה לרב יהודה כו' והיינו משום דע"כ כיון דקתני ירושלים וערי מקלט גבי הדדי דהולכין בהו אחר הסוף משמע דחד טעמא אית להו ומש"ה פריך שפיר אימור דשמעת ליה לר"י כו' וק"ל: **תוס'** בד"ה אימור כו' דלא פליגי ר"י ורבנן כו' בד"ה גבי מעשר כו' דלא מצי פריך ליה מעיקרו ומשמע כו' עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** מ"ס כו' דפליגי לר"י בתרתי כו' מדנקט ערי מקלט גבי ירושלים עכ"ל כצ"ל ור"ל מדתני להו גבי הדדי משמע דכמו דבמעשר פליגי בתרתי דהיינו בין בעיקרו בחוץ ונופו בפנים ובין בעיקרו מבפנים ונופו בחוץ הכא נמי בערי מקלט פליגי בתרתי בין בעיקרו בחוץ ונופו בפנים ובין בעיקרו בפנים ונופו בחוץ וע"כ דלא פליגי בעיקרו בפנים ונופו בחוץ אלא במיהוי עיקרו דרגא כו' וק"ל: **בד"ה** רב אסי כו' רב אסי בא לתרץ הא כו' ונופו לחוץ דאף בנופו לא קטלינן כו' כדפ"ל לכך ניחא פי' הר"ס עכ"ל כצ"ל: **בד"ה** פלטו קולטו כו' מפלך לפלך ועוד האמר בן לוי גולה מעיר לעיר י"ל דאם גולה מעיר לעיר יהיה כו' ובתחומיו ואם יגלה כו' שלא יצא משכונה לשכונה עכ"ל כצ"ל:

סליק פרק אלו הן הגולין

ח"א דף יב ע"א ג' טעיות עתיד שרו של רומי כו' · פרש"י הוא סמאל והוא מלאך ושרו של אדום כדמייתי קרא מי זה בא מאדום וגו' וכבר האריך בזה הר"י אברבנאל בס' משמיע ישועה שמלכות רומי נקרא ע"ש מלכות אדום שהמלך הראשון שמלך בו היה

מהר"ם

דף יא ע"א גמ' אמר אביי נקטינן נגמר דינו ומת כו'. פי' נגמר דינו ומת הרוצח קודם שגלה מוליכין עצמות הרוצח לערי מקלט: **ע"ב תוס'** ד"ה אפי' על תנאי צריך הפרה וכו' יש מדקדקים מכאן וכו'. לשון התוס' מגומגם כאשר מובן מעצמו ונ"ל דהמשך דברי התוס' כך הם יש מדקדקים מכאן דנידויים שלנו אין לנדות עצמו מספק כי דוקא היכי שהמתנה מסופק בעצמו: **דף יב ע"א** גמ' ורמי מעשר אמעשר דתניא וכו' כצ"ל: **תוס'** ד"ה אילן שהוא עומד וכו' ונוטה לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים כצ"ל: **בא"ד** תימה דבשלהי כיצד צולין אמרי' דגגות לא נתקדשו וא"כ מעשר שני אין אוכלין על האילן כצ"ל. ר"ל משום דעל דאילן דהוי כמו על גג הבית דאין בו קדושה ותירץ דאיירי דענפיו מועטין וכו' ר"ל ולא חשיב גג: **בא"ד** עוד י"ל דמיירי בענפיו מרובים וכו'. צ"ע על כוונת התוס' דמתחלה מאי מקשו ולבסוף מה תירצו דאם ר"ל דבקושיא הוה ס"ל דעל האילן כשענפיו מרובין הוי כמו על הגג וכשם שלא נתקדשו הגגות ה"נ לא נתקדשו על האילן א"כ מאי תירץ לבסוף במ"ש ואויר ירושלים כירושלים ויש ליישב דבתירוצא בתרא קאמר דעל האילן אפי' שענפיו מרובין נקרא אויר ירושלים ואויר ירושלים נתקדש כירושלים עצמו ודוקא על הגגות שעל גבי הבתים לא נתקדש אבל האויר שעל גבי האילן נתקדש אפילו עד לרקיע וק"ל:

חכמת שלמה

דף יא ע"א רש"י בד"ה בלשון עזה כו' ודיבור לשון עז הוא נ"ב פירוש התורה נקראת עז דכתיב ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום: **ע"ב רש"י** בד"ה על איבריה כו' ששפו משם כו' כצ"ל: **בד"ה** לסדר בהנך במיתות מרובה בגדים כו' נ"ב יש לתמוה הא סתם כהן גדול הוא מרובה בגדים ומיאשיה ואילך וקודם יאשיה אין שייך לומר מרובה בגדים אלא כולם משוחים בשמן המשחה ואין לי ליישבו אלא בדוחק שהכי קאמר שהרי הוא חוזר בהנך תרי במרובה בגדים או בשעבר ממשיחתו וא"כ אפילו חד ליתא ליהדר באינך ודו"ק [עיין במהרש"א]: **דף יב ע"ב** גמ' מתני' כיוצא בו נמחק מתני' קודם כיוצא בו ונרשם אחר כיוצא בו: **רש"י** בד"ה הרג באותה כו' בשוגג הס"ד: **בד"ה** פלך מדינה נ"ב פי' עיר:

סליק פרק אלו הן הגולין

רש"י

בתרא קאמר דעל האילן אפי' שענפיו מרובין נקרא אויר ירושלים ואויר ירושלים נתקדש כירושלים עצמו ודוקא על הגגות שעל גבי הבתים לא נתקדש אבל האויר שעל גבי האילן נתקדש אפילו עד לרקיע וק"ל:

ד"ה

לפו בן אליפז ואמר שמעה כו' והוא גלה לבצרה דאל"כ מאי כפי בבצרה שהיא עיר מואב שנאמר על קריות ועל בצרה ובפי' רש"י בספר ישעיה אמרו רבותינו ג' טעיות כו' שבצרה הוא בצר וכו' וטועה שאין קולטת אלא שוגג והוא מזיד הרג כו' עכ"ל ואפשר דכך היה גרסתו במתניתין ומשום דהך טעותא שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך הוא בעצמו האי טעותא דשוגג ומזיד דמלאך מזיד הוא ולא שייך ביה שוגג ויש לקיים כל ספרים שלנו דחשב נמי טעותא דאדם והוא מלאך וה"ק שאינה קולטת אלא אדם שיגלה שם מפני גואל הדם ולא מלאך שהרג ישראל והרי גואל הדם שלהם הוא הקב"ה כדאמרי' במדרשות ואין מקום קולט להציל ממנו כי מלא כל הארץ כבודו וק"ל:

סליק פרק אלו הן הגולין

אלו הן הלוקין פרק שלישי

דף יג בפרש"י בד"ה נותר כתיב ט' בא הכתוב ליתן לא תעשה על כו' עכ"ל כל"ל:

תוס' בד"ה ואלו הן כו' טמא ששימש זר שאכל קדש כו' ובקונט' דחק למצוא בהן חידוש עכ"ל כל"ל והס"ד ואין זה בקונטרס שלפנינו וק"ל: בד"ה גרושה כו' פי' הקונטרס משום דחלוצה מגרושה מייתי לה כו' משמע לפירושו דבחלוצה כו' וזה אינו דהא אמרינן בפ' עשרה יוחסין חלוצה דרבנן כו' לוקה בה מלקות כו' עכ"ל כל"ל: **ע"ב** גמרא אין בית דין שלמטה מוחלין כו' ועוד לגמר מעיני מלעיני דהא כו' כל"ל: **שם** אתרו ביה לקטלא כ"ע לא פליגי דאין לוקה כו' והיינו משום כדי רשעתו כו' וקשה דא"כ תקשי ליה לכ"ע כדפריך לעיל א"ה חייבי כריתות נמי מאי אמרת שאם כו' דאפי' לא התרו בו אלא למלקות ה"ל ב' רשעות דכרת לא צריך התראה כדמסיק ויש ליישב בדוחק ודו"ק: בפרש"י בד"ה ר' יצחק כו' האלה ונכרתו הנפשות גו' עכ"ל כל"ל והס"ד: בד"ה זו היא שיבה כו' מה שיבה חולץ וקולה וטח אף ביאה חולץ כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה התם כו' מה ע"ז כו' אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו לשון כו' כל"ל: תוס' בד"ה ר' יצחק כו' ונכרתו הנפשות ולמה יצא כרת כו' עם העריות באחרי מות ונכרתו כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה ר"י אומר כו' מ"ד אלאו שבכללות כו' עכ"ל וה"ה דהמ"ל מ"ד אלאו שאין בו מעשה מ"ד דאין לוקין עליו וק"ל: בד"ה ברשעה כו' גבי לאו דמחמר לאו שנתן כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה מה ע"ז שב כו' לא תעשה [הוא אלא] הא דתנן כו' וזה מה שתעשה כו' עכ"ל ר"ל הלאו השמר דגבי פסח הכי משמע השמר אם לא תעשה ודו"ק: בא"ד וי"ל דמ"מ שמעינן מליסנא קום ועשה דליכא בו שום לאו הקשה הר"ש מדרי"ם נהי דקרבן כו' א"כ לא נילקי עלייהו כו' וי"ל דמ"מ נהי דאיצטריכו לחלק כו' עכ"ל כל"ל:

דף יד גמ' שהיא אחות אמו מהו חייב אחת על כולן כו' כל"ל: בפרש"י בד"ה גמר עונש כו' בת אשת אביך מולדת כו' שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו ולאחותו שהיא כו' עכ"ל כל"ל: תוס' בד"ה לאפוקי הני פסח ומילה דקום עשה נינהו כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה ההוא מבעי ליה כו' ל"ל קרא דקדושים תיפוק ליה גבי כו' לאחותו בת אביו ובת אמו כו' ומאונסים לא כו' עכ"ל הכי איתא בפ"ב דיבמות דרבנן דרשי אחותך לחייב על אחותו בת אביו ובת אמו לומר כו' ומהרש"ל מחק מדברי התוס' ומאונסים ואולי נעלם ממנו פרש"י דהתם שפי' לחייב על אחותו בת אביו ובת אמו מן האונסין כגון שנולדו הוא והיא מן האנוסה כו' וה"נ בת אשת אביך דמשמע בין אמו ובין שאינו אמו באישות הוא דכתיב כו' עכ"ל ע"ש: בד"ה ה"ג רש"י כו' אחותו דסיפא דדריש לחלק כו' עיקר קרא דכרת באחותו לדונו כו' ואחותו דסיפא לאחותו שהיא כו' ואחותו דרישא לא איצטריך כו' כרת באחותו נ"ל פי' דדרשינן מינה חילוק כו' עכ"ל כל"ל ור"ל חילוק בעריות על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו ולפי זה לא גרסי' התם כמו שהיא בגמרות שלפנינו לרבי יצחק מבעי ליה לחייב על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו כו' גם רש"י שם פי' שהוא פי' משובש מתלמידים טועין וה"ג לר' יצחק כדאית ליה לרבנן מבעי ליה לאחותו בת אביו ובת אמו כו' עכ"ל רש"י שם וכ"כ מדברי התוס' לקמן דה"ג בשמעתין ודו"ק: בד"ה ואידך ר"י כו' דקאמר לר' יצחק כדאית ליה ולרבנן כו' עכ"ל ה"ג רש"י שם כמ"ש לעיל ולפי נוסחת הגמרא שלפנינו גרסינן שם לעיל מיניה רבי יצחק סבר עונשין מן הדין ואיבעית אימא יליף עונש מאזהרה גם זה סותר קצת מה שכתבו הכא בתירוצם דלהאי שנוייא דקאמר גמר עונש מאזהרה סבר רבי יצחק עונשין מן הדין כו' מיהו בכמה דברים מתחלף סוגיא דהכא מדהתם ודו"ק: **ע"ב** גמ' אתיא טומאתו טומאתו כתיב כו' הוא דאתא טמא שנגע בקודש מדאפקיה רחמנא בלשון נגיעה אזהרה מדאתקש קודש כו' ר"י לטעמיה דאמר אתיא טומאתו כו' לאתר זריקה הוא דכתיב כו' נשמה אף קדש דבר שיש כו' כל"ל: בפרש"י בד"ה ה"ג לה להך כו' ואחותו דסיפא לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו כו' עכ"ל דברים אלו הם כפי' הי"מ שכתבו התוס' ופי' הקונטרס שכתבו התוס' הוא פרש"י בפ"ק דכריתות ע"ש וק"ל: תוס' בד"ה ההוא לתרומה כו' א"נ ע"כ צריך לאוקמא בתרומה דלקדשים נפקא ליה מג"ש כו' עכ"ל ק"ק דאימא דמג"ש דטומאתו טומאתו לא יליף אלא אכילה ואתא בכל קדש לא תגע אפי' לנגיעה דקדשים ודו"ק: בד"ה כל לא תעשה כו' שניתק מאליו הוא אבל קדמו דקאמר הכא כו' כל"ל:

דף טו גמרא אונס לא כ"ש אם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו שאם גירש כו' דלא לקי אין הכי נמי ואתי אונס וגמר מיניה כו' אי בק"ו אי במה מצינו איכא למפרך מה למוציא כו' כל"ל: בפרש"י בד"ה אמר עולא כו' דאי לתחילתו ולומר שישאנה לא יאמר ולו תהיה לאשה ויגמר כו' עכ"ל כל"ל: תוס' בד"ה אם כהן הוא דהא אי אמרה לא בעינא ליה כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה הניחא כו' אא"כ הדירה דאז אינו כו' אשאנה אלא למאן כו' משכחת לה דכל ימיו בעמוד והחזיר כל כו' (בע"כ) [באינו] מחזיר כלל מידי הוא טעמא תני בטלו חייב לא בטלו כו' שוין טמא שבא למקדש כו' תנינא טמא שבא למקדש דלקי כו' מזהירין לצאת ולא יצא לא מחייב כו' ודוחק הוא האי פירושא ולכך פי' הר"ר שלמה כו' עכ"ל כל"ל והד"א ור"ל דהאי פירושא שפירש הקונטרס דהא דקאמר הניחא כו' קאי לסוגיא דרבא דכל ימיו בהחזיר הוא דחוק כמ"ש התוס' לעיל ודו"ק: **ע"ב** בד"ה במאי קמפלגי כו' מעל הבנים ושחטה לא לקי משום כו' פטור ולא לקי וא"ת הא משכחת ליה כו' כשב"ד הזהירו לא לילקי כו' דהא לא קמחוסר מעשה כו' דלוקה על כל אחד דלא הוי כו' עכ"ל כל"ל הא דלוקה על כל אחד מתני' היא לקמן דלוקה על כ"א בהתרו בו אל תשחט אל תשחט ושגירת לישנא דמתניתין נקטו וק"ל: בא"ד בביטול העשה ה"ל מחוסר מעשה כו' לא ביטל שום דבר כו' עכ"ל כל"ל: בא"ד ופ"ה קשה להבין כו' עכ"ל אין זה הפי' שלפנינו שהוא פרש"י שכתבו לעיל ותירץ רש"י כו' והוא מסכים לפירושם ואין בו סתירה ודו"ק: בא"ד והשתא לא מפרש תלמודא כו' בטלו ולא בטלו מסתברא טפי כו' עכ"ל נראה כוונתם משום דבשמעתין ק"ק מאי דקאמר לטעמיה לרבי יוחנן איתו מוכרח דא"כ דסבר התראת ספק שמה התראה מכל מקום אינו מוכרח שיסבור בטלו ולא בטלו ומצי נמי למסבר קיימו ולא קיימו ואהא כתבו והשתא ניחא דעיקר לטעמיה דקאמר תלמודא לא קאמר אלא לר"ל אבל לר"י מסתבר טעמיה כמ"ש לעיל ודו"ק: בד"ה ועבר היום כו' וי"ל מ"מ אינו מתחיל עדיין כו' עכ"ל כך מצאתי מוגה וק"ל:

דף טז בד"ה אי דקטליה כו' דמיירי שהרגו בשוגג כו' עכ"ל כתב מהרש"ל פירוש ונאמר דחייבי מיתות שוגגים חייבים מלקות עכ"ל אין דבריו מובנים דהא מסיק בפ' אלו נערות דחייבי מיתות שוגגין וד"א לכ"ע פטורין מיהו הכא לא שייך למימר הכי דהא דלוקה הכא לאו אמה שהרגה דהא שוגג היה אלא כיון שהרגה ונתבטל העשה חייב מלקות משום שגירשה ודו"ק: בד"ה והא איכא כו' השב תשיב לו ומשכחת כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה התם איתא כו' הואיל ולא מפטר אבל ליכא כו' דבפ' אלו נערות אמר ר"י כו' דלא משלם אם כן בטלו וליכא נמי ב' רשעיות ללקי כו' משכחת לה שפיר בלא הדירה והשבת כו' פריך שפיר לתרוייהו וקיימו נקט אגב גררא עכ"ל וכל"ל ור"ל דפריך שפיר אף למ"ד קיימו ואע"ג דלרבי יוחנן קיימינן והוא סבר בטלו מ"מ אגב גררא פריך אף למ"ד קיימו דא"כ דהוה ס"ל לר"י קיימו וק"ק לי דטפי ועדיפא ה"ל להקשות לעיל דקאמר הניחא למ"ד קיימו כו' הוה הניחא למ"ד קיימו דקאמר זאת ועוד אחרת דמשמע דוקא בהני תרתי לקי בלא קיום ולמ"ד קיום הא בכל לאו הניתק לעשה לקי בלא קיום ודו"ק: **ע"ב** גמ' ונותן לו כדרבי ישמעאל דאמר כו' משום שרץ השורץ על הארץ ההוא דאכל כו' ואפילו מעשר עני כו' כל"ל: תוס' בד"ה ריסק ט' כו' חל על איסור בהמה טמאה כו' טמאה וטהורה אע"ג שאין איסור כולל כו' חל על איסור חלב עכ"ל כל"ל ומ"ד נמי התם דאין איסור נבילה חל על איסור טמאה מודה דחל על איסור חלב משום דהוי איסור כולל ועיין על כל דבריהם דהכא בתוס' בפ' גיד הנשה: בד"ה ואפילו שנים כו' כיון דבשנים והוא איכא כזית וי"ל כו' עכ"ל כל"ל:

חכמת שלמה
אלו הן הלוקין פרק שלישי

דף יג ע"א רש"י בד"ה גרושה וחלוצה כו' אלא מריבוי מייתינן כו' נ"ב פירוש ואינו אלא אסמכתא בעלמא כדאמרינן ביבמות כאן שנה רבי חלוצה דרבנן: **ע"ב** גמ' דלאו דחסימה כו' נ"ב ומ"מ חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד לא ממעטינן מהיקשא לאו דחסימה דאטו מגרע גרע כדלקמן דף טו ע"א ע"ש:

דף יד ע"א רש"י בד"ה גמר עונש מאזהרה כו' ולאחותו שהיא בת אביו כו' נ"ב יש מוסיפין ברש"י ובת אמו שלא בת אביו ואומר אני כל המוסיף גורע דבהאי אידך קרא שנכתב באחרי מות באזהרה בת אשת אביך וגו' לא איירי אלא באחותו מאביו ולא מאמו ובא אחותך היא לרבוי מאביו ומאמו אבל קרא קמא דאחרי מות דכתיב ערות אחותך וגו' ביה כתיב בת אביך או בת אמך וכהאי גוונא כתיב בעונש תרווייהו ומשום הכי הכא על בת אביו ובת אמו חייב שנים אחת משום אחותו ואחת משום בת אשת אביו כדאיתא להדיא בסנהדרין: תוס' ד"ה מה עבודת כוכבים כו' דמ"מ קשה נהי דקרבן כו' כל"ל: בד"ה הכי גריס רש"י כו' עוד יש מפרשים כו' נ"ב זהו פי' רש"י שלנו: בד"ה ואידך כו' דקאמר גמר עונש מאזהרה כו' כל"ל: **ע"ב** גמ' בלשון נגיעה ואזהרה לאוכל איתקש כו' כל"ל: **שם** לא שנא לפני זריקה כו' נ"ב פירוש ומנין לו האי לא שנא מאחר דבעיא קרא לגופא לאזהרת אכילת טמא בקדשים ודו"ק [עיין במהרש"א]:

דף טו ע"א גמ' אמרו לו אמרת כו' נ"ב נ"ל לרבה בר בר חנה ומה שנאמר אח"כ אמר רבה הוא רבה בר נחמני ודו"ק: רש"י בד"ה משום דקפיא כו' אם גירשה ויחזירנה ויפטור אלמא כו' כל"ל: בד"ה אמר עולא כו' דאי לתחלתו ולומר שישאנה לא יאמר ולו תהיה לאשה ויגמר ממוציא שם רע כו' כל"ל: בד"ה ואם אינו כו' לאחריו הס"ד: בד"ה אלא אמר רבא כו' לכל ימיו הרי כו' העברת כלאו כל"ל והס"ד והד"א: **ע"ב** תוס' בד"ה הניחא כו' כלל מידי הוא כו' דהאי אינו לאו הניתק לעשה כו' שבתלמוד משום דדרשינן כו' כל"ל והד"א: בד"ה במאי כו' מעל הבנים דאי לקי כו' כל"ל:

דף טז ע"א רש"י בד"ה חוץ הא דלעיל נמי נשבע הוא כל"ל: בד"ה קשיא דר"י אדר"י לתרוייהו כל"ל: תוס' בד"ה אי דקטלה כו' דמיירי שהרגה בשוגג כו' נ"ב פי' ונאמר דחייבי מיתות שוגגים חייבים במלקות ודו"ק [עיין במהרש"א]: **ע"ב** תוס' בד"ה ריסק כו' כל שהוא חייב א"כ ע"כ אכילה אתי למידרש היכא דאיכא כו' חל על איסור כולל אמרינן נמי דטמאים מצטרפים כו' כל"ל ונ"ב פי' היכא איסור נבילה ויחול על איסור טומאה וק"ל:

תוס'

מהר"ם

דף יג ע"א ד"ה גמר שיבה שיבה וכו' אבל לרבי יהודה הא איכא קרא. ר"ל אבל א"ל דלר"י נמי אצטריך ג"ש למילף מינה רוצח מעבד עברי דרוצח מיהא למשפחתו שב כמו עבד עברי דהא איכא קרא בהדיא גבי רוצח דשב אל משפחתו דכתיב ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו דהות פירושו לכל הפחות אל משפחתו:

אלו הן הלוקין פרק שלישי

תוס' ד"ה ואלו כו' ובקונטרס דחק למצוא בהן חדוש לא נמצא בפי' רש"י שלפנינו בפי' שדחק למצוא שום חדוש בהנך דכריתות אלא כתב נ"ב יתנא חייבי כריתות לאשמועינן דיש מלקות בחייבי כריתות כלשון התוס' וצ"ל דס"ל לתוס' דמדפרש רש"י לפרש בטמא שאכל את הקודש ודומיהם אזהרותיהם מהיכן משמע להו דרש"י ר"ל דמשום כך תנא להו במתני' משום דאזהרותיהם אינן מפורשים והיינו חידושייהו: ד"ה גרושה וחלוצה וכו' פירש הקונטרס משום גרושה דחלוצה מייתי לה מואשה כצ"ל: בא"ד אי נמי מכות מרדות דרבנן כצ"ל: **ע"ב גמ'** רבא אמר אתרו ביה לקטלא כ"ע לא פליגי וכו'. יש להקשות כיון דפליגי בלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד א"כ למה השיב ר"ע שאם עשו תשובה וכו' וצ"ל דבחייבי כריתות אפילו אתרו ביה לכריתות חייב מלקות לכולי עלמא מטעם דאם עשו תשובה וק"ל:

דף יד ע"א תוס' ד"ה ההוא מבעי ליה וכו' וא"ת למה לי קרא בקדושים וכו' כצ"ל: **ע"ב גמ'** ד"ה הכי גרים רש"י וכו' ואייתר ליה עיקר כרת בלאחותו לדונו בכרת ולא במלקות ואחותו דסיפא לאחותו שהיא בת אביו ובת אמו וכו' כצ"ל:

דף טו ע"א גמ' אלא מאי טעמא הדר ביה משום דקשיא ליה אונס וכו'. נ"ל דלהאי מסקנא לאו לגמרי הדר ביה אלא ממאי דקאמר כל לא תעשה שקדמו עשה וכו' מהאי כללא הדר ביה דלאו כללא הוא דאשכחן אונס דאע"ג שקדמו עשה לא לקי וטעמא כדמפרש ואזיל אבל בעלמא לא תעשה שקדמו עשה לקי דאל"כ קשיא לר"י מתניתין דהכא מקדש טמא דלר"ל מתורץ שפיר כדתירצו התוס' לקמן דף זה ע"ב בד"ה הניחא וכו' אבל לר"י תקשי: **תוס'** ד"ה הניחא וכו' עד [ע"ב] וכן ומשלחה ואינו לוקה וכו' פי' לענין שילוח הקן: **ד"ה** מידי הוא טעמא וכו' נ"ל דהכל הוא דבור אחד ושייך לדבור דלעיל מיניה ומפרש ואזיל שיטת ההלכה לפי פרש"י ולבסוף כתב שפי' הר"ר שלמה מדרוי"ש פי' אחר: **בא"ד** הא אמר ליה ר"י לתנא תני בטלו חייב לא בטלו פטור וכו' כצ"ל: **בא"ד** וכל כמה שלא בטלו חשיב ניתק כל כמה שבידו לקיים כצ"ל:

דף טז ע"א גמ' ורבי שמעון בן לקיש נמי הא ודאי התראת ספק הוא סבר לה כאידך תנא דר' יהודה וכו'. צ"ע מאי משני מ"מ קשיא דמהיכי יליף רשב"ל דלאו שאין בו מעשה לוקין מנותר דמראצטריך הכתוב לכתוב עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו מכלל דשאר לאו שאין בו מעשה לוקין מהתם נמי נילף דהתראת ספק הויא ספק דאם לא כן למאי הצריך עשה אחר ל"ת בנותר לומר שאין ללקות עליו דבשלמא בלא רשב"ל אאידך תנא דר"י לחוד לא קשיא דאיכא למימר דהוא ס"ל דאין ה"נ דלא לקי אתרוייהו בין אהתראת ספק בין אלאו שאין בו מעשה ולא יליף מידי מנותר אבל לרשב"ל קשיא וכן קשה נמי לרבי יוחנן דיליף מנותר דהתראת ספק שמה התראה ולא יליף מיניה דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו ושמא י"ל דרשב"ל ס"ל דאידך תנא דר"י אית ליה שום דרשא דהתראת ספק לא שמיה התראה וא"כ ע"כ הא דכתב קרא עשה אחר ל"ת בנותר לא אתא אלא למילף מיניה דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו דאם לא כן אלא סבירא ליה לאידך תנא דרבי יהודה דאתרוייהו לא לקי אם כן האי עשה דכתביה רחמנא גבי נותר למאי אתא וכן יש לתרץ לר"י לענין לאו שאין בו מעשה וק"ל: **תוס'** ד"ה והא איכא העבט תעביטנו וכו'. כל דברי התוס' בדבור זה תמוהים הם כי מלבד שלשון התחלת הדבור מגומגם כי גם בעצם כוונת הקושיא אינו יכול לישבו שאם כוונתם מאחר דבפרק המקבל מוקי האי קרא דוהאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך העבוט וגו' בשליח ב"ד וה"פ דקרא בחוץ תעמוד אתה ר"ל המלוה והאיש שהוא שליח ב"ד ר"ל יעמוד ג"כ בחוץ ואשר אתה נושה בו שהוא הלוה יוציא אליך העבוט ואם כן ממילא הא דכתיב אח"כ ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו השב תשיב לו את העבוט כבא השמש וגו' איירי ג"כ כשמשכנו ע"י שליח ב"ד ולא עבר הלאו דלא תבא אל ביתו מה זה דקאמר והא הוי עשה שקדמו לאו וכו' מאי קדימה שייך כאן הא הלאו דלא תבא שייך וכתיב קודם עשה דהשב תשיב והכי הל"ל והא הוי האי עשה כשלא עבר על הלאו כלל דהא איירי כשמשכנו בב"ד וכן מ"ש בסוף הדבור אם אינו ענין לפניו תנהו ענין לאחריו לא שייך בענין זה כלל ויש ליישבו דה"ק וכ"ת אף אי דרשינן ליה נמי למשכנו שלא ברשות דחייב נמי בהשבת העבוט מה ענין זה ללאו שניתק לעשה דהא עשה דהשבת העבוט לא אתא לתקן הלאו דהא אפי' במשכנו ברשות דלא עבר משום לאו אע"פ כן חייב במצות השבת עבוט וזה אינו דע"כ דהא דדרשינן מיתורא דאתא למשכנו שלא ברשות ב"ד היינו לענין שיהא העשה תיקון הלאו ולומר שאם כבר עבר על הלאו דלא תבא ובא ומשכנו בביתו השב תשיב לו המשכון שלקחת מביתו ולנתוקי לעשה אתי דאי למצות השבת העבוט לכסות לילה בכל לילה לא אצטריך דלא גרע מהיכי דמשכנו ברשות ב"ד ואם אינו לענין מצות השבה תנהו לענין לאחריו כלומר שיהא לאו הניתק לעשה וק"ל נ"ל ואם ר"ל הלאו דלא תשכב בעבוטו דעל זה שייך שפיר דהעשה קדמו ללאו דהא העשה דהשב תשיב שייך קודם שיעבור אלאו דלא תשכב אבל תחלת לשון התוס' וסופו אינו מתיישב על זה וצ"ע: **ד"ה** התם איתא בתשלומין וכו' עד סופו אבל קשה דמשמע דפריך גם למ"ד קיימו ולא קיימו דקאמר ומשכחת לה סיימו ולא קיימו בטלו וכו' וי"ל דקיימו ולא קיימו נקט אגב גררא כצ"ל והספרים מוטעים וחסרים:

דף יז גמרא מעשר שני של דמאי דממונא הוא כו' ורבנן כו' ור' ירמיה אמר רבי שמעון כו' ובמשנה עד שלא קרא עליהן קדשי כו' כנ"ל : **בפרש"י** בד"ה וניחא זו דברי ר"ש ס' למלתיה ממתניתין דלקמן כו' עכ"ל כנ"ל : **תוס'** בד"ה ורבנן בריית כו' ולא נראה דהאי נבילה כו' בריית נשמה חשיבא ליה וי"ל לדבריו דר"ש כו' עכ"ל כך נראה להגיה מדברי התוספות והרא"ש דפרק גיד הנשה ע"ש ומיהו יש לקיים לשון התוספות שלפנינו דה"ק דקצת קשה לפי תירוץ זה כיון דע"כ הא דקאמרי בריית נשמה לדבריו קאמרי ואם כן נימא כברייתא לדבריו ומי דחק לתלמודא למימר דקאמרי [בריית נשמה] לדבריו וכן הקשו התוספות שם בפ' גיד הנשה ודו"ק : **ע"ב** גמרא דילדה אימיה כר"ש תיליד כו' ומאי חומרא דעולה מחטאת כו' מעולה דאית בהו שתי כו' כנ"ל : **תוס'** בד"ה דלמאי דס"ל כו' אמאי מסבת לר"ש כו' לכך פי' בתוספות כו' דליכא לאוקמי בזר אחר זריקה כו' לאוקמי תודה להכי כדפי' אע"ג דייחד הוא אבל עולה וא"כ ס"ם כו' עכ"ל כנ"ל ור"ל דכולהו דמסתבר אתו נמי בק"ו מתודה דע"כ תודה אע"ג דייחד ופרט התודה בסוף הפסוק אבל עולה לא אתי אלא ללפני זריקה וא"כ בכור אע"ג שנכתב קודם תודה ס"ם משמע כן בבכור מק"ו תודה ודו"ק : **בד"ה** איסור בעלמא כו' דהא דמרבה אזהרה כו' אבל עיקר דמלקות כו' חד וחד אתא לחוץ לחומה כו' ק"ו ממעשר אלא לא בא הכתוב כו' לפני זריקה לוקה לאו דוקא אלא כו' עכ"ל כנ"ל : **בא"ד** והא אנן כו' דתלמודא לא פריך אלא כו' מקדשים קלים לא פריך תלמודא כו' עכ"ל כנ"ל : **בא"ד** מכדי כתיב והבאתם כו' מפורשים בו הלכך כו' דכולן מפורשים בו ולכך לא הוי לאו כו' ענין לו תנהו ענין לדבר אחר כו' וא"ת בכל הקדשים כו' אם תנן הלאו ענין למלקות לפני כו' מן הדין דבשלמים ותודה ע"כ כו' דלא שייך בהו איסור כו' אחר זריקה איסורא הוא וחטאת ואשם כו' ואיצטריך ללקות לאוכל לפני זריקה דאין כו' עכ"ל כנ"ל ומהרש"ל הגיה בכאן והא איצטריך ללקות לאוכל חוץ לחומה לפי שאין עונשין כו' עכ"ל וטעות הוא בידו דהא השתא דכולהו לייחודי לאוי הוא דאתא לא איצטריך בכולהו לאוי קרא לחוץ לחומה דכבר מפורשים בקרא דלעיל אלא בכולהו התן הלאו ענין לאוכל לפני זריקה כפרש"י בהדיא ודו"ק : **בא"ד** דמק"ו דתודה למדנו כו' משום איסור ומלקות כו' אלא למלקות בבכורים עד שלא קראה ולשום איסור חדש לא אתי ותודה נמי לא אתי אלא כו' דבכל חד אימא דלא אתי אלא משום מלקות דלפני זריקה גרידא כו' דבגופיה כתיב דמלי כו' לא תוכל לאכלם כו' דבכל חד וחד נתנו לאיסור כדפ"ה לעיל במלתיה דר"ש כו' עכ"ל כנ"ל פי' בלאחר זריקה בבכור כתיב איסור לזר אך בכור שור גו' ובשרם יהיה לך בחוץ לקלעים בחטאת כתיב במקום קדוש האכל גו' באוכל מן העולה כתיב כליל תהיה כפ"ה לעיל ומהרש"ל הגיה בכאן כדפרישית לעיל במלתיה ס' ולא הבנתי הגהתו ודו"ק :

דף יח בא"ד אבל מ"מ כו' איסור דחוץ לחומה ילפינן מק"ו כו' כנ"ל : **בא"ד** כיון דאיסורא שמעינן כבר באוכל חוץ לחומה טוב לי להעמיד לאו בד"א שיהיה בו חידוש כו' עכ"ל אע"ג דבדבר שיש בו חידוש נמי כבר שמעינן איסורא כדפרש"י לעיל במילתיה דר"ש היינו איסור פסח באוכל משא"כ [באוכל] חוץ לחומה מק"ו שמעינן איסור לאו וכה"ג כתבו התוספות לעיל ודו"ק : **בא"ד** דהיכא למדרש דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירי כו' עכ"ל ק"ק דלא שייך הכא לומר דאתי ללאו יתירא באוכל חוץ לחומה כיון דאין עונשין מן הדין ויש ליישב ודו"ק : **בא"ד** עד שלא קרא שם דלוקה וכן כו' ללאו חדש כו' שבא לאדם בעולה כו' והתניא קדשים קלים ומעשר כו' אלמא בתודה ושלמים דחוץ כו' משתיהן ועולה משלשתן כו' ולא מהני היתור אלא כו' בסוגיא כדפרש"י עכ"ל כנ"ל פי' לדבריהם דעיקר קרא דהיינו אי הוה כתיב לא תוכל לאכלם אתא ללקות בדבר חדש בכל חד דהיינו בתודה לפני זריקה ובבכור לאחר זריקה ובחטאת חוץ לקלעים ובעולה לאחר זריקה אפי' בפנים והיתור לייחודי לאו בכל חד אתא ללקות בכולהו בחוץ לחומה אבל לפני זריקה בבכור ולפני זריקה ולאחר זריקה בחטאת ולפני זריקה ולאחר זריקה וחוץ לקלעים בעולה נלמד מק"ו ולא לקי ולכך לא הוו ה' מלקות אלא לאיסורא כדפרש"י גם לשיטתו בסוגיא וק"ל : **בא"ד** ועוד דע"כ הוה אמינא ליכא במעשר כו' השתא לא תוכל לאוכלם וכו' אעיקרא עכ"ל ר"ל דעיקר הלאו בקרא מוקמינן בכל חד בדבר חדש ומה דהדר ופריש לייחודי לאו היינו לאוכל חוץ לחומה כשיטתם ז וא"כ אי הוה שייר מעשר לא הוה ידעינן ביה חוץ לחומה וק"ל : **בא"ד** וא"ת לפירושו שפירש מאי פריך והא תנן כו' חוץ לחומה והוה משמע כו' והיינו מקרא דלא תאכלו אפי' כו' מטעם שאדם האוכלו עומד חוץ לחומה אבל לא נאסרו והיינו מקרא דלא תוכל כו' עכ"ל כנ"ל ור"ל דה"ל למתני גבי ק"ק שילאו חוץ לחומה ולא ה"ל למתני ק"ק גבי מעשר והוה משמע דנאסרו ביציאתם והיינו מקרא דבשדה טרפה לא תאכלו אבל השתא דקתני גבי מעשר ולא קתני שילאו משמע דלא נאסרו ביציאתם דומיא דמעשר שלא נאסר ביציאה אלא שהאוכלם בחוץ לוקה והיינו מקרא דלא תוכל לאכול בשעריך וק"ל : **בא"ד** למחילה וחזרו דמותרין מדכתיב לא כו' הא יצאו חוץ למחיצתן מותרים כו' ואם ה"ק קרא לא תוכל לאכול בשעריך כ"א תוך כו' עכ"ל כנ"ל ר"ל בחטאת ואם לא איירי לא תוכל גו' כלל ביצא וחזרו אלא בלא ראו מעולם פני הבית ובהכי מתיישב נמי קושיא קמייתא דמוקי ר"ש לאכך ובקרך לחוץ לקלעים דאיירי ר"ש בלא ראו פני הבית אבל מבשדה טרפה לא תאכלו לא יליף אלא בראה פני הבית ויצא לחוץ וק"ק דאם כן מאי פריך לרבא ולילקי נמי משום ובשר בשדה טרפה כו' דאימא דרבא נמי איירי בכה"ג בעולה שלא ראתה פני הבית ויש ליישב דלפני זריקה דקאמר רבא לא משמע הכי ודו"ק : **גמ'** משום וזר לא יאכל כי קודש הם ה"מ כו' כנ"ל : **תוס'** בד"ה ולילקי משום זר לא כו' אלא בשוה פרוטה וישנו בלא אכילה ורבא כו' עכ"ל כנ"ל ור"ל דלענין מעילה ילפינן חטא חטא מתרומה ומועלין בנהנה שוה פרוטה וק"ל : **בד"ה** ולילקי משום בשר כו' עובר ידו חוץ ובין חוץ לחומה דמ"מ מואס לאי אם וי"ל דדרשינן לאו שבכללות כו' עכ"ל כנ"ל : **ע"ב** גמרא וכל היכא דלא קרינן בהו ואכלו אותם אשר כופר בהם לא כו' כנ"ל : **תוס'** בד"ה כל שבקדש כו' וטמא ופסולים אחרים כו' אבל לפי' ר"י דלעיל כו' משני דלא שייריה כלל עכ"ל כנ"ל והס"ד ואח"כ מ"ה זר שאכל חטאת לפני כו' והך קושיא לפי' ר"י איתא נמי לעיל בתוס' וק"ל : **בד"ה** זר שאכל חטאת לפני כו' בעלמא ולא מלקות עכ"ל הס"ד ואח"כ מ"ה וא"ל ראויין לקריאה כו' עכ"ל כנ"ל : **בד"ה** ומאן תנא כו' תרווייהו להנחה מעכבת וקשה דבפרק חרש פרש"י כו' עכ"ל לא מצאתיו שם אבל בספרי איתא הכי דבעי ב' תנופות כמ"ש התוס' בפ' לולב וערבה ועיין ברא"ם פרשה כי תבא וק"ל : **בא"ד** בהנחה דהנחה לא מעכבת והא דקאמר מאן כו' דאיתא להו הנחה מעכבת כו' ומקרא קמא דכתיב ולקח הכהן הטנא לא כתיב תנופה עכ"ל והס"ד וכנ"ל דע"כ ר"י לא דריש תנופה מקרא קמא דא"כ היינו ראב"י וק"ל ואח"כ מ"ה בכורים כו' מיתה וכהן מלקות כו' שמלותו בפנים בעזרה עכ"ל כנ"ל :

דף יט בד"ה יכול יעלה כו' דקדושה ראשונה לא בטלה לענין מעשרות עכ"ל הס"ד וכנ"ל : **בד"ה** ולימא כו' שכן טעונין קריאה למצוה קודם שיאכל בכורים אבל מעשר שני אוכלים אותו בלא שום קריאה והוידוי מעשר שני בשנה כו' עכ"ל כנ"ל : **בד"ה** מה להלך כו' דמיירי בבכורים כו' ונוהגין בכל הפירות כו' עכ"ל כנ"ל : **ע"ב** גמ' ולא יאכל

מהר"ם

דף יז ע"א ד"ה ורבנן בריית נשמה חשיבא אבל קצת קשה מאי קאמר בריית נשמה חשיב ליה לימא שאני חטה דאינה אובדת שמה כשנחתכה וי"ל דלדבריו וכו' כצ"ל והספר חסר ה"פ דרבנן לדברי ר"ש קאמרי וה"ק ליה לדידן אפילו הוה בו בריית נשמה לא הוה בריה כיון דאינה אובדת שמה אלא לדידך נהי דלית לך טעמא דאינה אובדת שמה במידי דאית ביה בריית נשמה אבל במידי דלית ביה בריית נשמה אודי לן מיהא דלא הוי בריה כיון דאינה אובדת שמה : **ע"ב גמ'** וכולהו חמירי מעולה דאית בהם שתי אכילות כצ"ל ופירושו שתי אכילות א' אכילת אדם ואחת אכילת מזבח וכתיב ואם האכל יאכל וגו' מה שאין כן בעולה דאין בה כי אם אכילת מזבח לבד דהא הבשר והחלב ודם כולו כליל על המזבח : **תוס'** ד"ה דלמאי דסבירא ליה וכו' והלכך ליכא למימר דמוקמינן בכור שנכתב קודם לפני זריקה וכו' וכולהו מוקמינן למסתבר דהא מ"מ תודה לפני זריקה ובכור בזר לאחר זריקה ועולה בכהן לאחר זריקה אע"ג דזר הוא אצל עולה וא"כ סוף סוף מבכור משמע מ"מ לא אתי אלא להכי וכו' כן נ"ל להגיה ובאופן אחר א"א לישבו : **ד"ה** איסור בעלמא וכו' עד וכן הא דקתני בתודה וכו' לאו דוקא לוקה וכו' כצ"ל עד חוץ לחומה גרידא והוא סוף הדבור והא אנן תנן וכו' הוא דבור אחר עד בלא שום יתור ואח"כ מתחיל דבור אחר מכדי כתיב וכו' עד לאו שבכללות ואח"כ מתחיל דבור אחר מהדר פירושי בכל חד וכו' : **בא"ד** וצ"ל הכא כדפרישית לעיל דמשמע ליה דלאו דבכור ודכולהו אתי לב' דברים וכו' כנ"ל להגיה והשאר דברי מותר הוא :

דף יח ע"א תוס' בא"ד ל"ל ת"ל דבכל חד וחד נרמז איסור כדפרישית לעיל כצ"ל : **בא"ד** לכן נראה לפרש איסור בעלמא וכו' . כלל העולה מדבריהם דאינהו מפרשים הא דקא משני איסורא בעלמא ר"ל דבחוץ מן החומה שמעינן על כל פנים איסור לאו מק"ו דמעשר אע"ג דלא נוכל למילף מק"ו דלילקי משום דאין מזהירין מן הדין אבל מכל מקום איסור לאו שמעינן שפיר מק"ו ולכך מוקמינן האי לאו דכתיב בקרא דלא תוכל לאכול בשעריך גבי בכורים וגבי תודה וכן כולם לדבר חדש בכל אחד כגון בבכורים לקודם קרייה ובתודה ללפני זריקה ובבכור לאחר זריקה אבל לפני זריקה בבכור דאתי בק"ו דתודה לא לקי ולא הוי ביה כי אם איסור לאו וכן כל הדברים דאתו בק"ו אחד מחבירו עד שבעולה דאתו כולן בק"ו ולא אתי הלאו דגופיה כי אם לדבר חדש דהיינו לכהן האוכל לאחר זריקה בפנים ולכך אין זה מלקות כי אם באותו הלאו שנתחדש בו ולכך פריך והאמר רבא וכו' ומשני קרא יתירא וכו' והוי כאלו נכתבו ב' לאוין בכל אחד וגוף הלאו מוקמינן בכל אחד אדבר חדש כדהות ס"ד מעיקרא והיתורים דהדר מפרש להו קרא לגלויי מחוץ לחומה דלהוי במלקות והוי בכל חד תרי מלקות בבכורים בחוץ לחומה ובקודם קרייה ובתודה בחוץ לחומה ובלפני זריקה ובבכור בחוץ לחומה ובלאחר זריקה אבל בלפני זריקה דאתי מק"ו דתודה אין בו מלקות וכן בכל הני דאתי בכל חד מק"ו לא לקי עד שבעולה ליכא מלקות כ"א בחוץ לחומה ובכהן שאוכל לאחר זריקה בפנים ואין להקשות לפי זה א"כ למה ליה לר"ש בברייתא דנקיט ק"ו בחוץ לחומה בכל חד וחד דקאמר אי לחוץ לחומה ק"ו ממעשר הקל הא חוץ לחומה ילפינן בכל חד מינייהו מיתורא דהדר מפרש להו קרא דאי לאו ק"ו מיתורא דקרא לא הוי אמרינן דלילקי בכל חד בחוץ מן החומה דלא הוה מרבינן מיתורא כ"א איסורא ולא מלקות אבל השתא דאיכא ק"ו ממעשר אתי יתורא דקרא לגלויי אק"ו דלהוי מלקות בכל חד בחוץ מן החומה : **בא"ד** דפריך פרק כל שעה ודלמא לייחודי לאו לנפשיה כצ"ל : **שם** ובק"ו בסוגיא כדפרש"י : **בא"ד** שהרי אין אריכות לשון במקרא וכו' . ר"ל דאי לא כתיב מעשר אפילו את"ל דהוי כאלו נכתב בהדיא לא תאכלום בשעריך והדר מפרש להו ליתורא לא הוו מוקמינן הלאו דלא תאכלום כ"א מחוץ לחומה והיתורין הוה מוקמינן בכל חד לאיסור החדש השייך בכל אחד . אבל לא הוה מלקי באיסורים החדשים משום דאז לא היינו יכולים לומר דלא אצטריך הלאו דלא תאכלום בכל אחד לחוץ לחומה דאתיא מק"ו ממעשר דהא מעשר לא היה כתוב בפירוש אלא כולהו נכללו בתיבות דלא תאכלום מאי אמרת לא לכתוב לא תאכלום אלא לכתוב מעשר בפירוש ולילף כולהו מיניה דהא במאי דכללינהו כולהו בלא תאכלום לא הוי אריכות לשון יותר מאלו כתב מעשר לחוד בפירוש אבל השתא דכתיב בפירוש א"ש דאית לן ק"ו ממעשר לחוץ לחומה ואתו היתורים אקל וחומר וק"ו לגלויי מלקות בכל חד בחוץ לחומה וגוף הלאו דהוי כאלו נכתוב בפירוש לא תאכלום ואתי לדבר חדש דאיתא בכל חד והדר מקשו וא"כ השתא נמי היאך יליף ק"ו מתודה ללפני זריקה וכן מבכור לענין לאחר זריקה הא הדברים החדשים נכללו כולם בלאו אחד דהיינו דהוי כאלו נכתב בפירוש לא תאכלום ואי הוה כתיב בפירוש בתודה לפני זריקה והוה ילפינן אידך מיניה הוה אריכות לשון טפי מהשתא וכן גבי בכור לענין לאחר זריקה וק"ל : **שם** אלא עדיפא מיניה משני דלא שייך הכא כלל אותו לאו כצ"ל : **ד"ה** ולילקי משום וזר לא יאכל וכו' וישנו כמו אכילה . מדברי ספר ח"ש משמע כדמפרש דר"ל דאי הוה שוה פרוטה אפי' אין בו כזית לקי כאלו הוי כזית אבל יש לתמוה על זה הא התם בלאו דכל זר לא יאכל אכילה כתיב כמו בהנך ואין אכילה פחותה מכזית ע"כ נראה לי להגיה אלא בשוה פרוטה וישנו נמי אכילה ותרווייהו צריכי בתרומה שוה פרוטה וגם כזית דו"ק כנ"ל : **ד"ה** ולילקי משום בשר בשדה טריפה וכו' דאמרינן בסוף פרק ג"ה האוכל בשר חי לוקה וכו' הא כל חסרון מחיצות וכו' . עירבוב ענינים אני רואה כאן דשני ענינים הם דאוכל בשר חי דלוקה היא קושיא בפני עצמה דהוי לאו שבכללות דבהאי קרא כתיב בשר חי ואבר מן החי ובשר מן הטריפה כדאיתא התם בתוס' דשם הקשו קושיא זו ותירצו אותה יפה והכא מקשו דהוי לאו שבכללות דכולל כל חסרון מחיצות בין הוציא עובר ידו חוץ למחיצה בין הוציא קדשים חוץ לקלעים וק"ל ולפי דעתי חסר כאן הקושיא והתירוץ שכתבו התוס' שם והדר מקשו נמי קושיא דהכא וק"ל : **ע"ב גמ'** הכי נמי ורבא מהאי קרא קאמר . נ"ל לפרש דה"ק אין ה"נ דאיכא נמי לאו דאידך ר' אליעזר ורבא דלא מני כ"א חמשה לאוין לא חשיב אלא הני לאוי דאתו מהאי קרא דרבי שמעון דהיינו לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וגו' וק"ל . ובברייתא דר"א נ"ל להגיה כן דתניא ר"א אומר כליל תהיה לא תאכל ● שהוא בכליל תהיה וכו' : **שם** כל היכי דקרינן וכו' קרינן ביה וזר לא יאכל וכל היכי וכו' כצ"ל ול"ג קודש : **תוס'** ד"ה כל שבקודש פסול וכו' עד סופו אבל עדיפא מיניה משני דלא מיירי כלל מזה ותוא סוף הדבור ואח"כ מתחיל דבור אחר זר שאכל חטאת וכו' כצ"ל : **ד"ה** זר שאכל הטאת לפני זריקה וכו' והא דאמר לעיל ר"ש כו' איסור בעלמא וכו' . אבל לא יתישב תירוץ זה לפירוש ר"י דלעיל דפירש דאהני היתורים לגלוי שכל האסורים דאתיין בק"ו חייבים מלקות ול"נ דהקושיא בעצמה אינה דאת"ל דלר"ש בלפני זריקה חייב מלקות לא קשיא מידי דר"ש לא מחייב ליה מלקות אלא מטעם איסור דלפני זריקה מלאו דלא תוכל לאכול וגו' כדלעיל והכא דפטרו היינו ממלקות דלאו וזר לא יאכל כי קדש הם ור"ל דמלאו דזרות הוא פטור ולא מלאו דלפני זריקה וק"ל ועוד נוכל לומר דרב גידל אמר אתי כרבנן דפליגי אר"ש אבל העיקר נ"ל דאתי אפי' כר"ש ולא פטרו כ"א מלאו דזרות כמו שכתבתי ודו"ק : **ד"ה** ומאן תנא דפליג אר' יהודה וכו' עד וקשה דבפרק חרש וכו' . נ"ל להגיה דבפירוש● החומש פרש"י וכו' ורש"י העתיק אותו פירוש מברייתא דספרי וכוונת תוס' הכא בדבור זה דאותו ברייתא דספרי אתי כר"א בן יעקב דדריש נמי התם תנופה מג"ש דמידך וליכא למימר דרש"י דהתם ס"ל דמג"ש לחוד יליף תנופה ותיבות והניחו והנחתו שתיהן אתין להנחה מעכבת כדפרש"י הכא דהא יליף נמי תנופה שניה מוהנחתו והתם ליכא ג"ש ואית ליה שתי תנופות ש"מ דמתיבת והניחו ומוהנחתו גופייהו יליף השתי תנופות והיינו דקאמר וראיה דהתם מוכח כו' וכ"ת א"כ ג"ש ל"ל אי לאו ג"ש הוי מוקמינן קרא קמא ולקח הכהן הטנא מידך והניחו להנחה ממש כרבי יהודה דשמעתין ואתי ג"ש לגלויי דלתנופה אתא וכיון דוהניחו דבקרא קמא אתא לתנופה אמרינן נמי א"כ דה"ה והנחתו דבקרא בתרא אתי נמי לתנופה שניה ולכך הוצרך נמי למכתב בקרא קמא ג"ש וגם תיבת והניחו דהשתא ילפינן והנחתו מן והניחו דתרווייהו אתו לתנופה אבל אי לא כתיב בקרא קמא אלא ג"ש לחוד לא הוה מוקמינן האי והנחתו דבקרא בתרא לתנופה אלא להנחה ממש כן נ"ל לפרש כוונת התוס' דהכא ועיין במסכת סוכה דף מ"ז ע"ב שם בתוס' ד"ה הבכורים טעונים קרבן דשם תפס התוס' שיטה אחרת מדהכא ע"ש : **בא"ד** לכך פירש הר"ר אברהם וכו' והשתא לפי זה שלש מחלוקת בדבר ר"א בן יעקב מוקי תרווייהו והניחו והנחתו לשתי תנופות ולית ליה הנחה כלל ות"ק מוקי תרווייהו להנחה מעכבת ולית ליה תנופה כלל ור' יהודה מוקי חד להנחה ממש וחד לתנופה :

דף יט ע"א תוס' ד"ה ואי סבר לא קדשה וכו' כדאמרינן בזבחים באו לנוב וגבעון הותרו הבמות וקדשים קלים ומעשר נאכלים בכל עיר כצ"ל : **בא"ד** לכן צריך לומר דגרים אי סבר לא קדשה מעשר שני נמי וכו' וגרים לעולם קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבא וכו' אין להקשות למה להו לתוס' לשנות הגירסא במלתיה דמקשה וגרים אי (דלא) סבר לא קידשה מעשר שני דהא אמקשן לא היה קשה לן מידי אלא אמסקנא דמסיק לעיל קסבר לא קידשה לעתיד לבא ואם כן לגרוס במסקנא לעולם קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבא ותו לא דאל"כ יקשה לן איפכא דהוה משמע דאי לא קידשה לעתיד לא היינו יכולין לאוקמי בכהאי גונא כגון שזרק דמו לפני הבית וכו' וזה אינו ע"כ מוכרח לגרוס אי סבר לא קידשה מעשר שני נמי דהשתא לא מתוקמא מענין אחר אלא אי סבר קדושה ראשונה

חכמת שלמה

דף יז ע"א תוס' בד"ה ורבנן בריית כו' איבד שמו על ידו כו' נ"ב פירוש שמתחלה היה נקרא גיד הנשה ועכשיו חתיכת גיד וק"ל : **ע"ב תוס'** בד"ה דלמאי דס"ל כו' מ"מ לא אתא אלא להכי כדפרישית כו' כנ"ל : **בד"ה** איסור בעלמא איתא בכולהו הא דמרבה אזהרה כו' כמו שאפרש מבשר כו' כנ"ל :

דף יח ע"א רש"י בד"ה קרא יתירא כו' למיהוי לאו באנפי נפשיה נ"ב נ"ל שחוזר אמה שלמעלה דלהכי נכתב למיהוי לאו כו' : **בד"ה** כיון שילא כו' נאסר מבשדה יתירא כו' על אכילתו כנ"ל והס"ד : **תוס'** בד"ה איסור בעלמא כו' ומה שבא לאדם בעולה היינו כהן כו' לא למלקות באיסור דחוץ לחומה בכל חד כו' כנ"ל : **בא"ד** במקרא יותר משאם כו' נ"ב פירוש במקרא דלא תוכל לאכלם דכולל הכל וק"ל : **בא"ד** דאג"ב איך כתביה כדאמרינן דע"כ ה"א ליכא כו' לא תוכל לאכלם לא קאי אעיקרא ור"י כו' כנ"ל והד"א : **בד"ה** ולילקי משום זר כו' וישנו כמו אכילה כו' נ"ב פי' אפי' ליכא כזית : **ע"ב תוס'** בד"ה כל שבקדש כו' וטמא ופסולין אחרים וי"ל כו' כנ"ל ונ"ב כפול לעיל בדבור הארון בד"ה ומאן תנא דפליג אר' יהודה כו' כנ"ל :

דף יט ע"ב גמ' שם אפיתחא דירושלים מהו פסיעה כו' כנ"ל ונ"ב כך נראה לפי גירסת ספרים שלנו ויותר נראה בעיני מגרסת המפרש נ"ל : **רש"י** בד"ה רבינו גופיה כו' ר"י בר' נתן נ"ב הוא חתנו

מן הקדש וגו' אלא טומאת עלמו מניין ת"ל לא תוכל כו' כל"ל: בפירש"י בד"ה יתיב רב חיננא כו' וקא מבעיא להו כל"ל: בד"ה משירלה פני כו' ואפקיה עכ"ל הס"ד ואח"כ מה"ד דלא קרינא כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה תרומה בעוקליה כו' שיהו פיריה ניכרין עכ"ל הס"ד ואח"כ מה"ד מעשר שני בדרומה ואותה שנה כו' או שהיא שנה שלישית כו' עכ"ל כל"ל: תום' בד"ה הוא בפנים כו' שאינו מחוסר טעינה כו' כדפי' בקונטרס כאן במשאו מבחוץ א"כ קרינן כי ירחק ממילואך כו' דהגוף והמשוי בחד כו' עכ"ל כל"ל ור"ל כיון דגבי משאו מבחוץ הוה מלואו כגופו א"כ גבי משאו מבפנים וגופו מבחוץ הל"ל נמי מלואו כגופו וקרינן ביה כי ירחק ממילואך ותרלו דבכל גוונא ה"ל גופו ומשאו כחד וחשיב בתרוייהו מקלת המשאוי בפנים ודו"ק: בד"ה מיתיבי ר' יוסי כו' דהא קא מני ליה למלקיות כו' עכ"ל כל"ל:

דף כ בפירש"י בד"ה לוקה א' כו' ואי הוה אמר תרומת כו' ובד"ה שנגמרה מלאכתן כו' בדילועין משיפקסו כו' עכ"ל הס"ד ובד"ה חייב על הראש כו' דהשתא לאו מיתורא דקרא שמעינן ליה כולי האי וכ"ש הוא וגמגום כו' עכ"ל מהרש"ל הגיה מה שהגיה ונראה לקיים כל נוסחת פירושים שלנו ור"ל דלכך נקט תלמודא הך מילתא גבי שרט וקרחה לחייב על כל שרט ושרט וקרחה וקרחה משום דלא ילפי ליה אלא מיתורא דקרא אבל גבי פאה לחייב על כל פאה ופאה לאו מיתורא שמעינן ליה כולי האי אלא ממשמעותיה וכ"ש הוא ועוד קאמר דבקרחה ושריטה נמי לא נקט ליה אלא משום הך גמגום וחידושא דה' קרחות וה' שריטות דדחיק תלמודא לאוקמי דסכינהו לחמש כו' אבל בפאות הראש לא שייך הך חידושא דלא שייך אלא ב' פאות ואיכא לאוקמי בפשיטות בנטלן בב"א בב' ידיו ודו"ק: תום' בד"ה רבינא אומר כו' כשהאיש עומד בפנים כו' ולוקה כשאוכלו במקומו כו' עכ"ל דלענין ראיית פני הבית ה"ל מלואו אבל לענין אכילה שם מיקרי חוץ לחומה ולא ניחא להו לפרש כפירש"י דמיירי בהדר ארחקי' דכגון דנקט ליה בקיא הכי משמע דאכלו שם ודו"ק: בד"ה לחייב על כל כו' והקונט' ל"ג בב"א אלא כו' עכ"ל כל"ל: ע"ב גמ' משום רשב"ש אמר כגרים א"ר יהודה בר חביבא פליגי כו' ואיכא דמפיק ב' שערות ומטייל כעדשה כו' והמקיף פאת ראשו כו' ת"ר פאת ראשו כו' כל"ל: בפרש"י בד"ה ה"ג תנא הנוטל כו' ול"ג תניא עכ"ל כל"ל והס"ד ועיין במהרש"ל: תום' בד"ה לא צריכא וכו' במקום אחד הכל אחד בלי כו' (ומשום) קרחה זא"ז כו' עכ"ל כל"ל:

דף כא גמ' אי לא גמיר ג"ש מספרים נמי לעולם גמיר כו' וגומות רב מלכיו כו' וגבינה רב מלכיא כו' כל"ל: בפירש"י בד"ה שפחות כו' באנפי נפשיה עכ"ל והס"ד ואח"כ נ"ל ד"ה גומות שמעתתא היא לענין שתי שערות דאין גומא אלא א' ויש בה שער במס' נדה פ' בא סימן עכ"ל ואח"כ מה"ד בלורי' כו' כל"ל: בד"ה מתני' ומתניתא כו' דקאמר לאו דוקא אלא דבסימנא דרב מלכיו כו' עכ"ל כל"ל: ע"ב גמ' מקייש מניין ת"ל כלאים שדך לא א"ל עולא כו' המבשל גיד בחלב בי"ט כו' כל"ל: בפירש"י בד"ה יש חורש כו' והלאו דכלאים קאי כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה אי לאו דקלסך כו' וכן בשביעית משום חורש מחייב ליה תנא כו' עכ"ל ולעיל במתני' פירש דשביעית נמי משום זורע חייב והיינו לפום מאי דקאמר גבי כלאים נמי משום זורע חייב דמכסי בהדי דאזיל אבל לפום מאי דקיימינן השתא דבכלאים לאו משום זורע מחייב ליה אלא משום מקיים ה"נ א"ל בשביעית לאו משום זורע הוא אלא משום חורש מיהו ק"ק דאיכא למ"ד בפ"ק דמו"ק דלא מחייב בשביעית משום חורש ודו"ק: תום' בד"ה אפי' לא שהה כו' ולא דמי דין זה להך כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה החורש בשור כו' ולאו דוקא והן מוקדשין כו' איכא ב' מלקות דמיירי כו' עכ"ל כל"ל:

דף כב בפירש"י בד"ה היינו איסור כו' דומיא דה"א ונעשית חמותו כו' והשתא קיימא ליה בשריפה א"נ כו' עכ"ל כל"ל והד"א: תום' בד"ה מתקיף לה כו' תנא ושייר ואומר הר"ם כו' ואי דאיתא דאיכא הו מלקות כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה שהרי גוף א' כו' הקונט' פי' כגירסתו ור"ת פי' בע"א כו' וחד לכדר' הושעיא כו' עכ"ל כל"ל: בד"ה המנהיג כו' משום דמוסך השור משוי כו' דאל"כ לא נלקי דאל"כ לעולם לא כו' עכ"ל כל"ל: ע"ב גמ' מ"ט אי כתיב ארבעים במספר כו' למחר וליומא אוחרא כל"ל:

בפירש"י בד"ה ורמינהו כו' אומד ראשון וקשיא בין מרישא כו' ובד"ה ובברייתא כו' או ליומא אוחרא כו' כל"ל:

ח"א **דף כב ע"ב** כמה טפשאי כו' רלה לומר שאר אינשי הם עמי הארץ שבוזים את התלמידי חכמים כדאמרינן פרק חלק כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן מעולם לא שרו לן עורבא כו' ופירש רש"י שם לא אמרו לן שום חידוש שלא מלינו בתורה עכ"ל ולהכי קיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה ואמר שהכי טפשאי איגון דשפיר אהנו לן רבנן דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרי חדא דאהני לן בהכי דאי לאו רבנן אפשר שימות הנלקה ע"י מכות ארבעים והשתא מ"ש פרק קמא דקדושין מלומדיה עומדין מפניה לא כל שכן הוא ודאי האמת אלא דהכי קאמר הכא כלפי הני אינשי דאמרי מאי אהנו לן רבנן והר"ן מירץ בזה בע"א ע"ש: מה המכות האלה בין ידיך וגו'. מפירוש הרע"ב היכן הוא לוקה את היתירה שאינה ראויה להשתלש דל"ש ראויות להשתלש שלים מלפניו ושני שלישים כו' וזו של מ' היכן הוא לוקה אותה בין כתיפיו עכ"ל פירוש בין כתפיו היינו בין ידיך והא דנקט מכות האלה בלשון רבים אע"ג שזו היתירה אינה אלא מכה אחת יש לומר דמיירי בנתחייב ב' מלקיות או יותר והוכה בכל פעם אותה היתירה בין כתפיו וז"ש שאלו הנלקה מה המכות האלה בין כתיפיו אם באו ע"י מלקיות רבים איך היה יכול לסבול מכות ומלקיות כ"כ ואמר אשר הכיתי בית מאהבי שהכוונה בדרך אהבה שלא נתכוונו להכותי מכת מות רק להדריכני בדרך ישרה ורבנן דאמרי הכוא בתנוקות של כו' ניחא טפי מכות בלשון רבים אבל השאלה מה המכות האלה רלה לומר אשר הכוסם מהמכות רק בין ידיך דהיינו בין כתיפיו שאינו במקום סכנה ויאמר אשר הכיתי בית מאהבי שלא הכוני במקומות שיש בו סכנה כמו בראש וכנגד אברים הפנימים רק בין כתפיים ולא נתכוונו רק לתוכחת מוסר ואשר יאהב יוכיח וק"ל: והוא רחום וגו' ומוזר וכו' מדברי הרמב"ם הלכות סנהדרין פרק ט"ז וסמ"ג עשין ק"ה נראה דל"ג כל זה אלא שמתכוין לגמור ב' הפסוקים דהיינו אם לא תשמור וגו' והפלא ה' את וגו' עם המלקיות ואם לא גמר חוזר לתחלת המקרא דהיינו אם לא תשמור וגו' ולא הזכירו כלל קרא דושמרתם את דברי וגו' וקרא דוהוא רחום וגו' ונראה לפי גירסת תלמוד שלנו לומר שכוונו בקריאת אלו פסוקים לפי מנין תיבות שלהם דבפסוק והפלא ה' את וגו' יש בו י"ג תיבות נגד מכות השילום שלפניו אך בקרא קמא אם לא תשמור לעשות וגו' אין בו רק כ"ה תיבות ותקר ה' תיבות מכ' ידות שמלאחריו ואמר למלאות החתם תיבות אלו לחזור לתחלת המקרא ושמרתם וגו' ר"ל בה' תיבות שבתחלת מקרא זה שהכיא ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' ויהיה כל התיבות ל"ט וכלפי שהתחיל לקרות בנלקה אם לא תשמור לעשות וגו' ועי"ז והפלא ה' את מכותך וגו' יש לסיים בו בדבר טוב ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' וגם בפסוק הזה יש בו י"ג תיבות ואמר והותם והוא רחום וגו' דגם בו יש י"ג תיבות ואפשר לפרש עוד בזה דפסוק ראשון אם לא תשמור וגו' אינו רק על ענין מה המכות באו אבל אלו שלשה פסוקים דהיינו והפלא ה' וגו' ושמרתם את דברי וגו' והוא רחום וגו' שכ"א מהם יש בו י"ג תיבות וכולם יהיו נ"ט תיבות והם נגד מכות המשתלשים לי"ג וכולם ל"ט ודו"ק:

דף כג גמרא שהיא מוכפלה שנאמר והפילו הא מבעי ליה לגופי' א"כ לכתוב קרא יטיהו מאי והפילו ש"מ תרתי בילקוט ובירושלמי מפורש אל תקרי והפילו אלא והכפילו: שם מכה בידו אח' כי היכי דתיתי מרזיא גרסת ערוך וילקוט ופי' בכח: שם המדוהו לכשילקה קלה אין מלקין אותו לכשיגא כו' שנאמר והכהו ונקלה ולא שנקלה כבר כל"ל וכ"ה בילקוט ע"ש: בפירש"י בד"ה בין בראשונה כו' והיינו ראשונה הנגהה כו': בד"ה לכשילקה קלה כו' מלקין אותו הס"ד ואח"כ מה"ד קלה תחלה כו' כל"ל: תום' בד"ה ר' יהודה אומר חסירי מדע כו' דבהא טעמא כו' כל"ל: בד"ה שניהם כו' במים קלה הס"ד ואח"כ מה"ד כל הנתקלקל כו' שלקה אחת ולא נפסקה בראשונה כו' עכ"ל כל"ל: ע"ב בפירש"י בד"ה והבאת מעשר כו' ומשני מעשר ירק ומעשר אילן כו' ובד"ה ב"ד של שמואל לעולם הד"א ובד"ה שם"ה לא כו' שלא לעבור הס"ד ואח"כ מה"ד מפי משה שית כו' כל"ל: תום' בד"ה והבאת מעשר כו' שעוד פי' פירוש אחר כו' וכפרון הדבר הס"ד כל"ל והשאר נמחק:

ח"א **דף כג ע"א** כל המבזה את המועדות כאלו עובד עבודת כוכבים כו' ביטול המועדות בזמנם הוא גורם לעבודת כוכבים כמו שמלינו בירבעם שאמר אם יעלה העם להעלות זבחים וגו' ויעש שני עגלי זהב ויעש ירבעם חג בחדש השמיני וגו' אשר בדא מלבו והוא כי המועדות בזמנם הם זכר ליציאת מצרים כמו שהוא בנוסח התפלה והוא מורה על מציאותו ויכלתו ברוך הוא וזה שאמר אלהי מסכה לא תעשה וגו' שהוא העגל הנזכר לעיל מיניה באותה פרשה את חג המצות תשמור וגו' כ"א במועדי שהם זכר ליציאת מצרים המורה על יכלתו ב"ה הפך שעשה ירבעם עגל ואמר הנה אלה אלהיך אשר העלוך מארץ מצרים ובדא חג שלא בזמנו וק"ל: כל המספר לה"ר וכל המקבל לה"ר וכל המעיד ט' ראוי להשליכו כו' לפי מ"ש שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו שאפילו כלב הזה שאינו בן דעת לא יחרץ לשונו וזה האיש החורץ לשונו לדבר בחברו ישראל וגם המקבל ממנו ע"כ ראוי במדתו

חכמת שלמה

חתנו של רש"י והוא אחיו של רשב"ן שיסד ספר לפנת פענח: בד"ה מעשר ראשון כו' כנגד מזרח וכן מעשר שני בדרומה תרומה בעוקלה כו' דבעו ראשית שיהו שיריה כו' ראשית שיהו שיריה ניכרין כל"ל הס"ד ואח"כ מה"ד והיא שנת מעשר שני ואותה שנה כו' אותה תאנה מעשר עני נגבולין או שהיא שנת מעשר כו' כל"ל:

דף כ ע"א רש"י בד"ה דעייל כו' ממנה דקסבר כו' משיפקסו כו' הס"ד והד"א: בד"ה חייב על הראש וכו' כדאמרי' לקמן כו'. נ"ב חוזר אהא דלעיל ומשום הכי כתב המגיה יש כאן גמגום ודו"ק: ע"ב רש"י בד"ה איכא דמפיק כו' כעדשה וסימנך כו' הד"א: בד"ה ה"ג תנא הנוטל כו' כל"ל. וכ"ב וכן הגירסא בסוף המלניע (עיין במהרש"א): בא"ד ולא גרסינן תניא כל"ל והס"ד. וכ"ב פירוש ולא תניא שקאי לעולם אמס של מעלה כמו תניא נמי הכי או והא תניא כו' וק"ל:

דף כא ע"ב גמ' משום זורע בי"ט. נ"ב פי' ויש כאן ב' מלאכות חרישה וזריעה וחייב שתים דהא משקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע וק"ל: אמר ליה עדא תהא. נ"ב פי' זאת תהא וכ"ב עוד פי' שבולת דף מ"ב פירש"י עדא אמרה כמו זאת אומרת: שם גיד בחלב ואכלה לוקה כו' כל"ל: רש"י בד"ה בכור בכור כו' נפקא לחולין כל"ל והס"ד: בד"ה המנכש כו' ורבנן דפליגי כו' כל"ל. וכ"ב פי' כך הוא אליבא דס"ד וק"ל: תום' בד"ה החורש כו' שהוא מוקדשין חולין בשור ותמור לאו דוקא דליכא כו' כל"ל:

דף כב ע"א גמרא איסור כולל לית ליה כו'. נ"ב פי' ומש"ה ליכא למימר מגו דחייל אחול כו': ע"ב גמ' שם המכות האלה בין ידיך כו'. נ"ב פי' אלמא שדרך המכות לסיות בין ידיך והיינו בין הכתפיים והיינו אותה מכה של ארבעים לר' יהודה ודו"ק: ועוד יש לפרש מאחר דאשכחן שדרך להכות בית מאהבי' א"כ אין לפחות מארבעים שלימות וזו היא לטובתו ודו"ק: שם שליש מלפניו ושתי ידות מלאחריו כו' כל"ל. וכ"ב פירוש שליש על כתף ימין ושליש על כתף שמאל וכן להדיא בהרמב"ם: רש"י [בד"ה] כפולה אחת לשתים ועוד רצועה כו'. נ"ב נראה לי לפרש שהרצועה ראשונה של עגל שהיא כפולה חוזר ומכפל בכל רצועה אחת שהיא כפולה והיינו ב' שהן ד' ואולי כן דעת המחבר ומה שאמר ועוד רצועה אחרת היינו אותה שהיא של חמור שתוחב באותה של עגל נמי כפולה לשנים ודו"ק: בא"ד הרצועה ושל חמור לקיים בהן כו' ולא נכירא לשון אחר כו' כל"ל והד"א: בד"ה הוסיף לו רצועה עד האומד הס"ד:

דף כג ע"ב גמרא אמר רב יוסף מאן סליק כו'. נ"ב פי' במה ידעינן למפסק הלכה דשמא ידוע אותו בשמים אפי' אחר שלקה וא"ק: שם על ידיה תא שמע ואומר כו'. כל"ל:

מהר"ם

ראשונה קידשה לעתיד: בא"ד בסופו דודאי בשעת משא ומתן יכול להיות דומה וכו'. הלשון מגומגם ותמצית הענין הוא זה דודאי במשא ומתן דברייתא דקאמר ודין הוא וכו' יכול להיות שהיה רוצה לדמות בכור שאחר הבית וכן בכורים שהופרשו קודם הבית אבל לא הובאו כלל לפני הבית למעשר והיה עולה בדעתו למילף מעשר מינייהו ואי תקשה הא לא דמו למעשר דהא בכור צריך למתן דמים וכן בכורים להנחה היינו הא דמשיב לעיל מה לבכור שכן טעון מתן דמים ואימורים וכו' מה לבכורים שכן טעונים הנחה אבל במסקנא דקאמר ת"ל ואכלת לפני ה' אלהיך וגו' מקיש מעשר לבכור ע"כ צריך לאוקמא בבכור שלפני הבית דאל"כ לא דמי לבכור וליכא למילף מיניה מעשר בהיקש וק"ל: שם ע"ב ד"ה הוא בפנים וכו' דע"כ לא מבעי ליה לרב פפא וכו' כיון שהפירות חוץ לירושלים והדין נותן דהא קרינן בו וכו': בא"ד וכיון שמשאו מבחוץ קרינן ביה כי ירחק מכלואך וצ"ל דממלואך מגלה לנו וכו' כצ"ל. והמותר צריך למוחקו:

דף כ ע"א בגמ' וזר שאכלה לוקה שתים שאפ' בתחלה אכלה וכו'. נראה לי להגיה שאלו בתחלה אכלה וכו' וק"ל: ברש"י ד"ה והמקיף פאת ראשו משום דבעי למימר וכו'. נ"ל דהוצרך המפרש לכתוב כן משום דהוקשה לו מה חידוש אשמועינן מתניתין בלאו זה דכל הני לאוין דקא חשיב צריך למצוא בהן איזה דבר חדש כמו שפי' רש"י והתום' ריש פרק: בד"ה חייב על הראש וכו' ונהי דהכא לא צריך לאתויי מקרא דמסתמא כי היכי דאמרי' ושרט וכו'. הלשון מגומגם וראיתי מי שהגיה ונהי וכו' עד ה"נ אמרי' פאת לחייב על כל פאה ופאה גבי קרחה איצטריך לאתויי קרא דהתם לא שמעינן לה מיתורא דקרא דושרט כולי האי ר"ל דגבי פאת הראש נוכל שפיר ללמוד דחייב על כל פאה ופאה כמו שמציע גבי שריטה אבל קרחה לא נוכל ללמוד כל כך משריטה כמו פאה: בתום' ד"ה רבינא אומר וכו'. נ"ל להגיה כן הא דקאמר בגבולין לוקה ג' מיירי כשהאיש עומד מבפנים ונקט ליה לקנה מבחוץ וכו' ולוקה כשאוכלן במקומן: ד"ה לחייב על כל קרחה וקרחה וכו' והקונטרס לא גרים ופי' אלא בחדא התראה וכן פי' לעולם בזה אחר זה. הלשון מגומגם אלא שכוונתו לומר שאינו גורם אלא בחדא התראה ופי' אפי' בזה אחר זה ואפי' הכי פריך ומי מחייב ושמא היינו טעמא של הקונטרס דלא גרים בבת אחת משום דאי בבת אחת הכל קרחה אחת היא וברייתא דלעיל אמרה על כל קרחה וקרחה א"כ פשיטא דלא איירי בבת אחת ולכך קאמר וי"ל הגירסא דמצי איירי הברייתא בבת אחת וכגון שעשה ה' שעורין אי לאו קושיין דפריך מנזיר: שם ע"ב ד"ה לא צריכא שסך וכו' עד וי"ל דשאני הכא דגלי קרא וכו'. פירוש התום' בכל דבור זה הוא דחוק דלפי זה עיקר התירוץ חסר מן הספר דהמקשה הקשה דאפילו בזה אחר זה ליכא לאוקמא בחדא התראה כמו שכתבו בדבור שלפני זה דאפילו בזה אחר זה היה יכול להקשות והתרצן השיב לו דאיירי אפילו בבת אחת ואי משום דגלי קרא היה לו להשיב לו המקרא ואינו משיב לו כן אם לא צריכא וכו' ועוד וכי לא ידע המקשה דלעיל יליף ליה מקרא דקרחות מחלקות ואפ"ה פריך מנזיר אבל לפירוש המפרש יתיישב טפי דהתרצן השיב לו לא צריכא דסך ה' אצבעות וכו' והוי כאילו התרה על כל אצבע ואצבע ולא חדא התראה היא וק"ל:

דף כא ע"א בגמ' אי גמיר ג"ש וכו' אי לא גמיר ג"ש מספרים נמי לא. נ"ל דמכהנים פריך דגבי כהנים ליאסר אפילו במספרים דאי אישראל לא הוי פריך מידי דהא כתיב בהו לא תשחית ובמספרים לא הוה השחתה: שם (קסבר) הני נמי גילוח עבדי נ"ל לדידיה הא דכתב רחמנא לא יגלחו אתא למעוטי שאר כלים דאית בהו השחתה ולא עבדי גילוח אבל מלקמי ורהיטני ס"ל לר"א דלא אמעוט מלא יגלחו משום דעבדי נמי גילות אלא אתי למעוטי שאר כלים וק"ל: בתום' ד"ה על עבודת כוכבים וכו' פ"ה חייב מיתה בכדרכה וכו'. הלשון מגומגם ונ"ל דר"ל דפ"ה ס"ל דאי הוה אותה עבודת כוכבים דרך עבודתה בשריפה חייב מיתה ואי לא הוי דרך עבודתה בכך דאז אינו חייב מיתה אבל מ"מ חייב מלקות מלאו דלא תעבדם כך הוא מפרש כוונת פ"ה אלא שפ"ה קיצר לשונו לפי' זה: בא"ד דאינו בכלל עבודה ואינו חייב אלא ביד כצ"ל: שם ע"ב בגמרא אמר רב ביבי א"ר יוסי לא פושט ולובש ממש אלא אפילו מכניס ומוציא וכו' כצ"ל: בתום' ד"ה החורש וכו' עד לכך מפרש ר"י וכו' אבל בכלאי הכרם איכא ב' מלקות וכו' דקא עבד ב' חדא דזרע כלאי זרעים ועוד דזרע כלאי הכרם כצ"ל:

דף כב ע"א ד"ה מתקיף וכו' ואומר הר"ם דלא דמי וכו'. ר"ל ולעיל הכי פריך תנא קתני שמנה ר"ל בהנך דקא חשיב לא משכחת כי אם שמנה לאוין מכלל דלא מנה בי"ם כי אם חד וזה אינו דהא משכחת ביה שתי' זהו עיקר קושיתו ואין קושיתו דליחשוב יותר אלא קושיתו היא דלא תני האמת וק"ל: ד"ה אמר ליה כגון דאמר שלא אחרוש וכו' עד ואולי י"ל דמשכחת לה בהן כגון בעפר תיחוח · אין ר"ל דהברייתא איירי בעפר תיחוח דא"כ לא היה חייב משום חורש בי"ם אלא ר"ל כיון דאשכחן הן כגון בעפר ולכך חלה בענין זה שבועת ביטוי דנשבע להרע ילהיטיב קרינן ויש לדקדק א"כ מאי קאמר נמי התם לא קא חלה שבועה דמושבע ועומד וכו' הא אשכחן שפיר דהלה כגון בעפר תיחוח דאינו מושבע ועומד דלית ביה חיובא מן התורה וצ"ל דלענין מושבע ועומד צריך להיות דבענין דאתינן לחיובי משום שבועה לא יהא בו איסור מקודם דאל"כ לא היה חייב עליה משום שביעה והואיל והברייתא ע"כ איירי בעפר שאינו תיחוח כדלעיל לא חייב עליה משום שבועה דלא חיילא עלה איסור שבועה כיון דכבר אסור משום מלאכת י"ם (לכך הוצרך לשנויי דחיילא מטעם איסור כולל וק"ל):

דף כג ע"א בגמ' להשתלש. פירוש המשניות להרמב"ם ז"ל וברטנורא ז"ל מפרשי' שהיו לוקים אותו שליש דהיינו י"ג על כתף זה ושליש על כתף זה ושליש מלפניו ובזה יתיישב שאמר ר"י והיכן לוקה את היתירה וקאמר שלוקה את היתירה בין כתיפיו: סליק מסכת מכות בס"ד

לספליכו לכלבים הללו ופרבב"ס פרק ע"פ קרי ביה לא תשיא נראה בעיני דל"ג ליה דכולהו משתמע מלא השא שכמספר או תפיד הרי נשא בפיו שמע שוא עכ"ל אבל בכל נוסחות גמרות שלנו בהך דרשה ובפרק קמא דסנהדרין ובפרק שבועת העדות איתא כן קרי ביה לא תשיא משום דתשא אינו מלשון נושא כפיו אלא מלשון קבלה וכן תרגומו בכל מקום השא תקבל ולהכי צריך למדרש על המספר ועל המעיד לא תשיא שלא תגרום להתקבל עמך לה"ר וק"ל: יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר כו' עכ"ל ולעיל לגבי רצועה של עגל לא קאמר הכי יבא מי שמכיר קונהו ויפרע ממי שאינו מכיר קונהו ויש לפרש בכוונת המקרא שדימה את ישראל והעובד כוכבים כמחליף שור בחמור ומשך בעל החמור את השור והחמור עדיין בבית בעליו הראשון ואוכל מאבוס בעל הראשון ודימה את ישראל לשור שהוא בהמה טהורה ואת העובדי כוכבים לחמור שהוא בהמה טמאה ומשך הקב"ה את ישראל כמ"ש משכני אחריך וקנאם לו אבל החמור שהם העובדי כוכבים אף שהחליפם וחלק אותם לצבא השמים מכל מקום הם ברשותו וניזונים ממנו יתברך ברוך הוא שהוא אבוס בעליו הראשון ולז"א ולא ידע שור קונהו שקנאו במשיכה וחמור אבוס בעליו דהיינו ברשות בעליו הראשון אבל ישראל שהם קנויים לו במשיכה כמה שאמר לעיל ועל כן נקראו ישראל שנתתי חתימתי אל בהם כדרך כל קונה בהמה שתולה חתימתו בה לא ידע קונהו גם עמי לא התבונן ר"ל שלא התבוננו אפי' כעובדי כוכבים הללו שכולם עמי ניזונים ממני ולזה כיון שהמכות אלו לחוטאים תחת המכות שראוי לבא לו מן העובדי כוכבים כמו שקוראין לנלקה והפלא ה' את מכותך וגו' כדלעיל אמר יבא מי שמכיר אבוס בעליו כו' שהוא החמור הרמוז לעובד כוכבים ויפרע ממי שאינו מכיר כו' דהיינו כחוטא בישראל וק"ל: נפשו ניטלת לו וכו' העושה מצוה כו' מפירוש הרע"ב אית דמפרשי דעל חייבי כריתות שלקו קאמר דמי שקיבל עליו הדין ועשה מצוה כשלקה על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו ויפטר מידי כריתות שמדה כו' עכ"ל ולהאי פירושא רבי ישמעאל דקאמר ממקומו הוא למד וכו' אהך מלתא נמי קאמר והכי קאמר ממקומו הוא למד הך מלתא שנאמר ונכרתו הנפשות העושות וגו' היינו דעובר עבירה נוטל את נפשו עליה ואומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ותחלת המקרא ושמרתם את חקותי וגו' ושמירתן הוא שב ואל תעשה וקאמר אשר יעשה וגו' אלא דהכי קאמר אף אם יעשה העבירות אלו יהיה חי בהם דהיינו כשקיים מצות הלקאה על העבירה וחי בהם ודמקיים הא כל היושב כו' הוא דרשה אחרת לפסוק זה ועיין פירש"י ורע"ב ועוד נראה דפסוק זה ושמרתם ודאי אכל מצות התורה קאי מדכתיב וחי בהם וכמ"ש התוספות בפרק ד' מיתות אלא דהכי קאמר מדכתיב בריישא דקרא ושמרתם דמשמע במצות שהם שב ואל תעשה קא מיירי כדאמרינן השמר פן ואל שאינו אלא לא תעשה ומקיים בו אשר יעשה אותם האדם וחי וגו' הא למדת שהיושב ולא עבר עבירה וכו' כדקאמר ושמרתם וגו' נותנין לו שכר כעושה [מצוה] כדמסיים ביה אשר יעשה וגו' ובא רבי שמעון בר רבי לומר דדבר זה מפורש בקרא שהשב ואל תעשה בעבירה הוא כעושה מצוה ונותנין לו שכר כעושה מצוה שהרי במצות דם כתיב רק חזק וגו' ומקיים בו לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך וגו' אם כן בחייבי כריתות שנפשו של אדם קצה כו' גזל ועריות כו' עריות הוה שפיר ק"ו שהם גם כן חייבי כריתות שנוטל נפשו עליהם כמו בדם אבל גזל אינו מחייבי כריתות ואפשר דסמך אדברי קבלה דבגזל נוטל ג"כ נפשו עליה כדכתיב וקבע את קובעיהם נפש נפשו של גזלן כדאמרינן בסוף בבא קמא: ע"ב ומ"ש רבי חנניא בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות כו' הוסיף גם כענין זה דהרבה להם תורה כו' ומה הרבה להם הם לא תעשה שהם שס"ה לא תעשה ועשיין אינן רק רמ"ח הוא כדי לזכות למען צדקו שגם בשב ואל תעשה יזכה כמו בעושה מצוה ועוד נפרש בזה לקמן בפירוש הרמב"ם וק"ל: ושאלת שלום בשם וכו' ע' פירש"י וכפי' שני משמע בסוף מסכת ברכות דבמלות דמייתי עליה עת לעשות לה' הפרו תורתך דהיינו להפר תורה שאסרה להזכיר השם לבטלה ע"ש ועי"ל דה"ק דמותר לשאול שלום בשם דהיינו כי אף דלא הזכיר לו נתינת שלום רק ה' עמכם שהוא בעצמו שאלת השלום וכן ה' עמך גבור החיל וגו' שלא הזכיר לו שלום רק ה' עמך הוא היה השאלת שלום ויש תימה בדבר דקאמר שהמלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל עם בית דין של בועז שאמר כבר ה' עמכם והרי מעשה דגדעון היה זמן רב קודם מעשה דבועז שכן סדר השופטים גדעון אבימלך תולע יאיר יפתח אבצן ואמרינן פרק הספינה דאבצן זה בועז ואין סברא דהיה בועז אפילו מכלל בית דין של גדעון שהיה שהם דורות לפניו ועוד דאיתא במדרשות דמעשה רות היה בסוף ימיו של בועז ודו"ק: עד שיבלו שפתותיכם כו'. ובמסכת תענית מפורש מכאן דאין מברכין על רוב טובה והמכוון בזה נראה דר"ל דעל הברכה שהיא בנגלה על הרבוי ביותר יאמר האדם די שאין צריך לו כ"כ וע"כ אמר אחר שתהיה הברכה לכם יתרבה הדבר ויבלו שפתותיכם מלומר עליו די דהיינו שתהיה הברכה מצויה בסמוי מן העין שלא ירגיש האדם בו לומר די וז"ש והריקותי לכם ברכה שתהיה הברכה בהרקה דהיינו סמוי מן העין וכשהוא בכלי שגם מה שאתה מריק ממנו לא יחסר ממנו דהיינו שישאר בכלי כאילו הוא מלא וכיוצא בזה שתהיה הברכה בסתר בענין שאין אתה אומר די כאמור ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעה והוא מתברך במעיו וק"ל: צדקה ממני מנא ידע כו'. ימאן מלפרש דמלת צדקה דבק בממני שהיא צדקה יותר ממני וכן. פי' הרמב"ן דהא כיון דלא ידע שהיא נתעברה ממנו ומאי מאחר נתעברה כדקאמרי' והרי אינה צודקת ממנו ועוד דמה שאמר ע"כ לא נתתיה לשלה אין זה מספיק שהיא צודקת יותר ממנו דאדרבה דאיכא למימר לאידך גיסא דשפיר עשה דלא נתנה לשלה כמה שכתוב פן ימות עליה כאחיו והיא ידעה שחמיה היה והפקירה עצמה לו אבל הוא יותר צדיק שלא ידע כי כלתו היא וע"כ אמר שמלת צדקה ממני אין דבוקים ופירשו צדקה בדבריה שאלו המשכונים שלי הם וממני הוא דבר בפני עצמו כדמסיק מנא ידע כו' אי לא דבת קול אמרה כך: ממני יצאו כבושים כו' עי' פירש"י הכא ובפ"ק דסוטה ועוד פי' הכא ל"א מאתי היתה שיצאו ממנו עכ"ל ואין לשון זה מובן ועיין בפי' ע"י לשון זה יותר בארוך: אלא יצתה בת קול כו' · ואין להקשות דאם כן מאי רבותיה שהפליג הכתוב ברוב חכמתו שאמר וישמעו כל ישראל כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו דיש לומר דמ"מ כיון דראו כל ישראל שהסכימה דעתו לדעת המקום כמו שהעיד הבת קול ראו כי חכמת אלהים בקרבו. ומ"ש כולהו ישראל בלשון יחיד דכתיב ישראל נושע בה'. ומה שלא הביא קרא דתורה דכתיב ויחן ישראל נגד וגו' משום דאיכא למידרש ביה כדאי' במכילתא והביאו רש"י בפירוש החומש מלמד שהיו ישראל כאיש אחד בלב אחד וכו' עיין שם אבל ליכא למימר דרשא נמי דלש הכא בכה"ג דכולהו בל' יחיד מקרו דכאיש אחד ובלב אחד אמרו עד וכן בישראל נושע וגו' דכשהם כאיש אחד ובלב אחד הוא נושע בה' דאם כן הדרא קושיין לדוכתא דאמאי לא מייתו הכא מויחן ישראל וגו' · ומ"ש אלא גמרא. ורש"י בפירוש החומש הביא דרשה דהכא יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים על מלת ממני שבתורה ולכאורה דמפיק ליה ממלת ממני וכס"ד מעיקרא דמנא ידע כו' וכן הבין הרא"ם פרש"י שבחומש והתימ' ממנו דהא לא קיימא הכי במסקנא אלא דגמרא היא וקושיא מנא ידע ליכא כאן דחשיב יומי וירחי ואתרמו כו' והנראה דרש"י ז"ל בפירוש החומש שהביא כך דרשא על מלת ממני לאו דמפיק ליה מניה משום קושיא דמנא ידע כו' כס"ד מעיקרא אלא שהוא מפרש הא דקאמר במסקנא אלא גמרא ר"ל אלא גמרא הוא שמלת ממני לא אמר יהודה אלא הבת קול אמרה ממני יצאו כבושים וכן יש לפרש בויאמר עד והיא אמו דגמרא היא דלא אמרו ישראל ושלמה כך אלא שהבת קול אמר כך ודו"ק: תרי"ג מצות נאמרו למשה וכו' בא דוד והעמידן על י"א וכו'. פירש"י דורות האחרונים לא היו צדיקים כ"כ ואם באו לשמור כולן אין לך אדם שזוכה וכו' וכן כל שעה דורות שלמטה הולכים ומתמעטים אותם עכ"ל · הקושיא מפורסמת בזה וכי באו לבטל כל שאר מצות והרמ"ה [בע"י] הרגיש בזה וכתב לאו למימרא דאי עבד הנהו לחוד זכה לחיי עולם הבא דא"כ בטל עונשן של עבירות וכו' דקיימא לן דמאן דמקיים לה לתורה כולה מסייע ליה הקב"ה וכו' וכיון דחזא דוד דהוו ממעטי דרי ואזלי בעי רחמי ואוקמינהו לאגוני מיצר הרע אאחד עשר וכו' ע"ש גם זה דחוק דא"כ דוד נמי לוקמא אאחת וליכא למימר דדוד העמידן על אחת מאחד עשר שזכר וחבקוק לא העמידה רק על האמונה א"כ בא חבקוק להחמיר ובעל העקרים פי' בזה וז"ל שאין הכונה לומר כי בעשיית אחד עשר או ג' מצות מקנה לו השלמות האנושי המדרגה שתושג מצד כל המצות שבתורה אלא שכל אחד מן הנביאים היה מתכוין לעשות כללים כוללים מצות רבות מהתורה וכו' כדי שעל ידם ישיג האדם המדרגה הגדולה מהשלמות כי למה שקשה על כל האדם להשמים על עצמו תרי"ג מצות ומנה דוד י"א שהם כוללים למדות טובות וכו' עכ"ל מיהו הא דקאמר כל העושה מצוה אחת כאילו קיים כולם לא משמע כפירושו והנראה כפי מה שפירש הרמב"ם על מאמר ר"ח בן עקשיא סוף משנה פרק זה וז"ל והוא מעיקרי האמונה בתורה כ"א יקיים אדם מצוה מתרי"ג מצות כולאו כראוי ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה לשמה מאהבה וכו' זכה לחיי עולם הבא כי בהיות המצות הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה וכו' ע"ש ועניין זה בפרק קמא דעירובין שנחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו וכו' הקושיות במאי פליגי ויתור לשון יותר משנברא ויותר משלא נברא. וע"ק כיון שברא הקב"ה את האדם ע"כ טוב לו שנברא ונאמר בו כי טוב גם מ"ש יפשפש במעשיו שזו היא מצות המקום עליו. אבל הענין כמ"ש שנתן לנו הקב"ה תרי"ג מצות שס"ה לאוין ורמ"ח עשין ובא הרבוי מצד המקבל כי מצד הנותן ב"ה כולם הם כמצוה אחת וז"ש אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענום ואמרו במדרש כל הדברים דבר ה' ומה ת"ל אנכי ולא יהיה לך מלמד שאמר המקום עשרת הדברות בדבור אחד מה שא"א לב"ו לומר כן והוא מבואר כי הוא אחד ומצותיו אחד ולא יקבלו רבוי מצדו ית' ב"ה והוא כי במצות אנכי שהיא אמונת היחוד והפוכה לא יהיה לך שלא לשתף ש"ש ודבר אחר נכללו כל הלאוין ועשיין אלא שא"א לאדם לומר כן כי מצד שהוא מוטבע בחומר ובזמן בא לו הרבוי וע"כ אמרו כי כל מצות התורה נכללו בעשרת הדברים כמ"ש רבינו סעדי' ושוב כלל כולם במצות אמונה שהיא השורש ומקור לכולם אבל א"א לנו להבין רק ברבוי ולפי שאילו לא נברא האדם לא היה בו מעשה וא"כ היה בבריאתו לד שכר ולד הפסד דהלאוין הי' ודאי מתקיימין לולא נברא והשתא שנברא אפשר שלא יזכה ויעבור הלאוין נמצא מפסיד בבריאתו והעשיין הוא הפך זה שאלו לא נברא ודאי לא היו מתקיימין והשתא שנברא אפשר שיזכה ויעשה ונמצא שיהיה נשכר והשתא פליגי מצד בריאתו חד אמר טוב לו שלא נברא מצד הלאוין אפשר שיהיה נפסד יותר משנברא ויקיים העשיים דנמצא יצא שכרו בהפסדו. וחד אמר טוב לו שנברא שאפשר שיקיים העשיין משלא נברא ויקיים הלאוין דיצא הפסדו בשכרו. ואמר בזה דנמנו וגמרו ר"ל שבאו בזה למנין המצות שהלאוין הם יותר מהעשיים וע"כ הסכימו וגמרו לומר שלא נברא האדם בשביל עצמו ויותר היה טוב לו שלא נברא כי הוא קרוב להפסד מחמת הלאוין שהם רבים ורחוק לשכר מצד העשיין שהם מועטים ועכשיו שנברא לא נברא אלא לכבוד המקום שנאמר לכבודי בראתיו וגו' שיעשה מצות בוראו וע"כ אמר יפשפש במעשיו שהם העשיין ולא די בסור מרע רק בעשה טוב דבשביל כך נברא שהרי הלאוין יותר היו מקויימין בשלא נברא והשתא כיון דתכלית בריאת האדם לא היה רק לכבודו ית' ב"ה הרי אין הלאוין מרובין מהעשין כי מצד הנותן אין כאן רק מצוה אחת שהיא האמונה היא העשה אנכי ה' וגו' שהיא מוקדמת ללא יהיה לך שהיא אזהרת השתוף וד"א שלא נברא רק לכבודו ית' ב"ה וכל מצוה הן לאו הן עשה הרי הוא נכלל מצד הנותן באנכי ולא יהיה לך ובפסיקתא אני ישנה ולבי ער זה הקב"ה אמר רבי חייא בר אבא מנין שהקב"ה לבן של ישראל שנאמר צור לבבי וחלקי אלהים וגו' הכוונה בזה כי כל רמ"ח אברים נגד העשיים ואבר הלב נגד עשה של אנכי כמו שהלב הוא שורש של כל רמ"ח האברים ואיתם כן היא מצות האמונה היא כלל ומקור של רמ"ח העשיין שמשמעו מפי הגבורה וזה שאמר שמצות אנכי שהיא אמונתו ב"ה הוא ער ונגד לבן של ישראל והדמיון בזה בלאוין שהם שס"ה ואמרו ביומא השט"ן הוא שס"ד בכל השנה הוא משטין חוץ מביום הכפורים הוא נגד לאו של לא יהיה לך שמשמעו מפי הגבורה הכולל כל הלאוין כי כולם באו לעבור מצד שתוף דברות אחרים ויוה"כ שאנו כמלאכים ואין בנו שום מעשה ואכילה ושתיה ושום שתוף ד"א והוא מכפר על כל השנה כי הוא כולל כולם ולזה אמר אני ישנה כי מצדי כשאני ישנה והייתי סור מרע בכל השס"ה ימים כמו שלא נברא ולא הייתי בא לעבור הלאוין וישנה כתיב חסר גימטריא שס"ה אבל אמר לבי ער כי מצדו יתברך ב"ה נבראתי וצריך להעיר עצמו לעשות טוב ולקיים האמונה אנכי ה' וגו' שכל מצות רמ"ח עשיים נכללים בה כדמיון הלב שכל רמ"ח אברים תלויים בה וז"ש צור לבבי וחלקי וגו' ר"ל שאמונתי שהוא הצור היא ברמ"ח עשיים כמו לבבי ברמ"ח אברים וע"פ הדברים האלה דרש רבי שמלאי תרי"ג מצות שס"ה לאוין כנגד ימות החמה כמ"ש ולא יהיה לך שהוא מקור כל הלאוין הוא נגד יוה"כ שהוא מקור כל ימי השנה ורמ"ח עשיין ושורש לכולן האמונה מצות אנכי נגד רמ"ח אברים שהמקור ביניהם הלב והאברים לא נבראו רק בשביל עשיים שהם כלי המעשיים אבל הלאוין יותר היו מתקיימין בשלא נבראו האברים כלל אבל היו לאוין שס"ה כמ"ש כנגד ימות החמה שבכל זמן שהוא ימי השנה שהוא היקף היומי שייכים לקיים הלאוין וא"כ הוא מאי קרא שיזכה האדם במצוה אחת אם עשאה ע"פ המתכונה שלמה ואמר תורה צוה לנו משה שהם תרי"א מלדינו המקבלים וזה שדקדק לומר לנו אבל מצד הנותן ב"ה אינו רק מצוה אחת והיא עשה אנכי והפך לא תעשה לא יהיה לך שמענום מפי הגבורה כי מלדו הם כוללים כל מצות התורה וכל מצות התורה כאחד הם חשובים לו. ואמר דוד בא והעמידן כו'. לפי שיטתנו זו כיון דרוב מצות התורה מתרי"ג המצות אינן מצויים שיזכו בהם לחיי עולם הבא אלא במעט אנשים ובמעט מהזמנים כי יש הרבה מצות שהם לכהן ולא ללוי וישראל וכן להפך ויש לנשים ויש שנוהגין בזמן הבית ותלויות בארץ גם בלאוין א"א שיזכה בהן אם לא בא עבירה לידו והוא נזהר ממנה וא"כ במה יזכה לחיי עולם הבא וע"כ נתנו הנביאים כללים כוללים לכל אומה ישראלית בכל זמן מהזמנים ושעל ידיהם או באחד בהם איזק שיהיה כ"א מישראל יזכה לחיי עולם הבא בקיומן ואמר שבא דוד והעמיד דבר זה על י"א כללים שהם כוללים חלק גדול מהתורה בכל זמן מהזמנים ולכל איש שבהם יזכה לחיי עולם הבא. ואמר הולך תמים זה אברהם. כי הוא היה ראש האמונה וכמ"ש במדרש תמורי מראש אמנה זה אברהם שהוא היה ראש האמונה שלא להאמין בזולתו ובשום שיתוף והיה הולך תמים שהיה עושה המצות בשלמות ובתמימות והתחיל דוד בכלל גדול הזה שקיים אבינו שהיה ראש אמונה וכמ"ש בו והאמין בה' ויחשבה לו צדקה כי הנה באיש אחר המבקש שכר על האמונה בו יתברך ב"ה לא עשה[כהוגן]כמ"ש הוו כעבדים העושים על מנת שלא לקבל פרס חוץ מצדקה שמותר לכל אדם לעשות על מנת לקבל פרס כמ"ש מותר לתת צדקה ע"מ שיחיה בני ואמר שהוסיף הקב"ה באברהם שיהיה ראש האמונה לתת לו שכר על בקשתו בשכר כמ"ש מה תתן לי וז"ש והאמין בה' ויחשבה לו לתת לו שכר על האמונה כמו בצדק' גם בשכר וכמו שנתן לו שכר על הצדקה כמ"ש כי ידעתיו למען וגו' לעשות צדקה ומשפט וגו' למען הביא ה' על אברהם וגו' ופרש"י שכך היה מצוה לבניו שיביא ה' ע"ש: ואמר ופועל צדק זה אבא חלקיה בתענית דיהבו ליה רבנן שלמא ולא אסבר להו. ויש לדקדק למה לא השיב להם שלום כלום כיון שמאלת שלום וכ"ש השבתה מצוה היא ואם מפני שהיה מושכר הרי פועל חוזר אפילו בחלי יום ואפשר שהיה עני כדמוכח התם כי כליך ריפתא לא אמר להו לרבנן כרוכו ופלג ריפתא לינוקא כו' ע"ש וזהו הפועל צדק שהזכירו בו כמ"ש עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים וה"ל פעולת צדק על מתכונת היותר שלמה אף שהיה אפשר לו מזונותיו בדרך אחר והשתא הפעולה ממש צדקה היה לפרנס את בניו ובנותיו. ואמרו דובר אמת זה רב ספרא. כתב המרדכי פרק קמא דקידושין דהיינו למעליותא דאף להדיוט היה מקיים מחשבתו כדין הקדש דקנה במחשבה כדכתיב כל נדיב לב והוא מבואר שהקדיש דבורו כאלו הם לשמים ועשה החול קודש וכענין זה אכלו החסידים חוליהן על טהרת הקדש והיא המתכונה שלמה שכל דיבורו ומאכלו יהיה קדש ואמר לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו שנאמר והייתי בעיניו כמתעתע שלא היה בו מדת לשון הרע שאם היה אביו יודע שהוא יעקב היה הולכך יעקב לדבר לשון הרע על עשו נגד פני אביו יצחק שעשו אינו ראוי לברכה לפי מעשיו גם כי כבר מכר לו את בכורתו וכמו שהסכים על ידו זה לבסוף על ידי הגדת עשו שאמר גם ברוך יהיה וז"ש לא רגל וגו' ר"ל שלא הרגיל עצמו בלשון הרע והפך נאמר ברשעים למדו לשונם דבר שקר וגו':

דף כד ע"א גמ' משמוע דמים כגון ראב"ש דלא שמע כו' כל"ל: בפירש"י בד"ה והעמידן כו' לקבל עול מצות כו' ובד"ה בא ישעיה בן אמוץ כל כו' עכ"ל כל"ל:

סליק מסכת מכות בס"ד

ח"א דף כד ע"א ואמר לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנתו של חבירו כו'. ר"ל שיעסוק בתורה כמ"ש בסוף קידושין מניח אני כל האומניות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה כו' והוא שבכל אומנות הנה אם יש אחר באותה מבואה שיש לו אותה אומנות הוא מעכב ע"ז שרוצה לירד לאומנותו כדאמרי' פ' לא יחפור דא"ל קפסקת לחיותי אבל באומנות של תורה אין כן דבמקרי דרדקי אמרי' שם דמודו כ"ע דלא מצי מעכב עליה דקנאת סופרים תרבה חכמה. ואמר וחרפה לא נשא על קרובו זהו המקרב כו'. נראה לומר שאמר דחרפה לא נשא על קרובו היינו שמוכיחן ובזה הוא מקרבן אף לעצמו כי כן דרך כל האדם על איש טוב ויושר לומר ולהודיע שהוא קרובו אבל על איש הרע אף אם קרובו הוא מכחיש בו והרי זה אם אינו מוכיחן שישובו למוטב הרי הוא מרחיקו ממנו שהוא מכחיש אח"כ בו שאינו קרובו. ואמר נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו שגירר כו'. בפרק מקום שנהגו ובפרק כ"ה פירש רש"י כדי שיוסרו הרשעים ויותר נראה לפרש משום כפרה כדאמרי' פרק נ"ה כי היכי דתהוי ליה כפרה לאבוה ובזה יתיישב מ"ש פרק חלק מפני מה לא מנו אמון מפני כבודו של יאשיה מנשה נמי לא נימני מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכה אבא אבא לא מזכה ברא דכתיב ואין מידי מציל הבתא דאתית להכי אחז נמי לא נימני מפני כבודו של חזקיהו ומפני מה לא מנו יהויקים כו' שנתכפר לו שלא ניתן לקבורה ויש לתת טעם בזה אמאי ברא מזכה אבוה ואבוה לא מזכה ברא ונראה דהכי קאמר ברא שהוא חזקיהו מזכה אבוה שלא הניח לקוברו ובזה נתכפר לו כמו ביהויקים ומלא לו כמז בד"ה דכתיב כי לא הביאו לקברי מלכי ישראל וכן באמון כתיב ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו בביתו ולא הזכיר לו קבורה אבל אבא אינו יכול לזכות ברא בכה"ג שכבר מת הוא ואינו יכול לגלגל בקבורת בנו. ואמר ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט כו'. יש בזה רמז בכתוב דמעיקרא כתיב מלך יהודה ובתר הכי כתיב ויאמר יהושפט האין פה נביא לה' וגו' וירדו אליו מלך ישראל ויהושפט וגו' שפירוש וירד שירד מכסאו ולכך קראו בשמו שמחל על כבודו שהיה מלך אף על גב שאין כבודו מחול ואפשר שבזה נתכוין לומר אבי אבי רבי וכו' שאסור למלך למחול על כבודו רק לאביו ולרבו כדאמרינן פרק קמא דקידושין. ואמר נשבע להרע ולא ימיר כרבי יוחנן דאמר אהא בתענית כו'. לפי שאמר הכתוב או נפש כי תשבע להרע או להיטיב וגו' אמר כי המתכונה שלמה היא שנשבע להרע כנגד היצר הרע דהיינו שלא אוכל ואהא בתענית כר"י ולא נשבע להיטיב לעצמו כגון שאוכל היום שזה הוא מרדכי היצר וז"ש ולא ימיר דהיינו שלא ישבע להיטיב לגופו שהוא תמורת הרע שנזכר נשבע להרע בר"י

חכמת שלמה

דף כד ע"א גמ' דהי לא תימא הכי כו'. נ"ב פי' ואף תימא שאין חילוק בין כל אלה לאלה אפי' הכי אשכחן אף היכא דכתיב כל אלה דאחת מאלה קאמר ובס"א יש גירסא אחרת: שם כדרי' חייא בר אבא דאמר רבי חייא בר אבא זה שאינו כו' כנ"ל: סליק מסכת מכות בס"ד

כר"י דלא אמר כן אלא לאשתמועי מר"ג שלא קלה ליהנות משל אחרים : ואמר כספו לא נתן בנשך וגו' · מבואר בפרק הכונס בחידושי ע"ש : ואמר ושחד על נקי לא לקח כגון ר"י בר' יוסי · בסוף כתובות לפי שכל שחד הוא מקרבא דעתיה שהוא עושה לו טובה בשביל זה אבל אריס זה היה נקי ולא הביא לו ביום זה לטובת ר"י רק לטובתו שלא ילך שנית למחר והיינו על נקי בשביל שיהא נקי מה' ומישראל משא"כ בעובדא דר"י בן אלישע שאפשר היה לו למיתב לכהן אחר ערס שבא לכאן ואמר שכל עושה אחד מאלה י"א כללים על מתכונה השלמה כמו שעשו אלו הלדיקים לא ימוט לעולם : מי כתיב כל עושה אלה עושה אלה כתיב כו' · יש לגמגם דממה שאמר מי כתיב כל עושה אלה משמע אלו הוה כתיב כל עושה אלה יתחייב לפרשו דוקא דעביד לכולהו ולא לחד מינייהו ומהא דמייתי ראיה מאל תטמאו בכל אלה מוכח דאע"ג דכתיב כל אלה יש לפרשו אחד מכל אלה ובמדרש ילקוט בספר מיכה ובגי' עין יעקב ליתא כל זה ע"ש ונראה ליישב הגי' שבתלמודינו דודאי מלת כל הונח ברוב מקומות שמשמעו אכולהו ולא אכל חדא מינייהו ומ"ה אלו הוה כתיב הכא עושה כל אלה היינו מפרשים בו דעביד לכלהו ולא דעביד חד מינייהו ולא היינו מפרשים כל כמו אל תטמאו בכל אלה דהתם מוכרע ממקומו אבל השתא כיון דלא כתיב כל אלה פירושו אחד מאלה דאל"כ ליכתב כל אלה ומ"ש תו דאלת"ה כו' שלא תאמר דאע"ג דלא כתיב כל אלה מלת אלה לחוד נמי הונח אכולהו ולא אאחת מאלה ואין לו משמעות אחר וע"ז מייתי ראיה מאל תטמאו בכל אלה דהתם ע"כ מלת אלה הונח אאחת ואם כן הכי נמי הכא כיון דלא כתיב כל איכא לפרשו אחת מאלה דאל"כ לכתוב כל ודו"ק : בא ישעיה והעמידן על ו' כו' . כללים היותר מצוים ושאין אדם נמלט מהם וכ"א כולל חלק גדול מן המצוה ואמר הולך לדקות זה אברהם שנאמר כי ידעתיו וגו' ר"ל שהוא ודאי עשה לדקה וגמילות חסדים אבל נוסף בו שהולך לדקות להדריך את בניו לעשות לדקה שנאמר כי ידעתיו וגו' ופירוש הכתוב על פי מ"ש בחלק שלשה דברים היו בסדום האחד שאמרו למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלא לחסרנו נשכח תורת רגל מארלנו כו' השני במשפט שקר כמ"ש דאית ליה חד תורא מכעי חד יומא דלית ליה ב' כו' דעבר במברא חד זוזא דלא עבר ב' ד' דיינים הוו התם שקראי כו' . ע"ש הג' בלדקה דאתרמי ליה עניא יהבי ליה כ"א דינר וכתב שמיה עליה ולא יהבו ליה ריפתא כי הוה מיית אתי כל חד ושקל דידיה והיא עובדא דרביתא פלטית כו' ע"ש ולז"א הש"י ב"ה כי ידעתיו וגו' ר"ל שאודיע דבר זה לאברהם שאני מאבד הסדומים בשביל ג' עבירות אלו למען אשר יצוה את בניו ליזהר בהם שלא יעשו כן רק ושמרו דרך ה' הוא דלך עוברי דרכים להכניס אותם לבית ולעשות משפט ולדקה כמשמעו וכל זה עשה ה' למען וגו' : ואמר ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חבירו. שאינו מדבר בעקב ורמאות להונות חבירו כדאמרינן פרק הזהב כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה כו' והכל נפרע על ידי שליח חוץ מאונאה והטעם כי האונאה בדבור רמאות ועקב אין דינו מסור לב"ד כמ"ש שם כל דבר המסור ללב כו' ואמר מואס בבלע כגון ר"י בן אלישע מהכרא שאף שאמר פסילנא לך לדינא ולא רלה לקבל משום שחד מ"מ אחר שלא ישב עליו בדינו היה לו לקבלו אבל לא קבלו משום עוסק של כהן אחר שהיה זה רגיל ליתן לו מתנותיו : ואמר נוער כפיו וגו' · כי דיין הלדיק נוער כפיו ופותח ידו וכפיו ומראה שאין בידו כלום בפני בעלי דינין שלא יחשדוהו אחד מהן שקבל דבר מה שבידו מבעל דין חברו וזו דעת ר"י בר יוסי שאף שלא הביא האריס לטובת ר"י רק לטובת עלמו כמ"ש לעיל מ"מ לא רלה בזה מפני החשד שלא יאמרו נתנו בתורת שחד · ואמר אוטם אזנו משמוע דמים דלא שמע בזילותא וכו' · והיינו דמים שהמבזה אותו כאילו שופך דמים דאזיל סומקא וכו' · ודאים תחת דמים שפירשו. למביים ת"ח ליטרא זהב : ואמר ועוצם עיניו מראות וגו' · בנשים שעומדות על הכביסה נקט בכה"ג דודאי להסתכל בפני אשה ובשאר מקומות המגולים דאסור דאפשר ליזהר ולשמור מלהסתכל בזולת עלימת עין רק שלא יגבה עיניו ובכפיפת ראש אבל בשעת הכביסה במקום מגולה בעקבת רגל האשה א"א ליזהר מלהסתכל אם לא בעלימת עין והכי מוקמינן לה בפרק ח"ה דמבעי ליה למינס נפשיה וע"ש בחדושינו ומסיים וכתיב הוא מרומים וגו' ר"ל שהמקיים אלו ששה מלות הכוללים חלק גדול ממלות התורה הוא מרומים ישכון שהוא זוכה למעלה גדולה : ואמר בא מיכה והעמידן על ג' כו' · שהם יותר כוללים ומוסכמים גם בדת הנימוסית וז"ש דכתיב הגיד לך אדם מה וגו' שהיא דת הנמוסית המוסכם בשכלו של אדם ומה ה' דורש מעמך וגו' שהוא דת אלהית כי באלו הג' דברים הדת נימוסית מודה ומסכים לדת אלהית והם משפט ואהבת חסד והלנע לכת אבל אמר שיש יתרון לדת אלהית שהיא מעטר שלא לעשות המלות בשתוף ד"א רק לש"ש והוא שאמר והצנע לכת עם וכו' שאף בדבר שמפורסם וגלוי לא יאמר האדם כך וכך וזו המלוה עשיתי שאין זה רק ליוהרא ולכבוד עלמו שהוא שתוף ד"א ואין זו מתכונה שלמה שתהיה המלוה לשמה וא"כ ק"ו לדברים שדרכן לעשות בלנעא כגון הלדקה שמלבד זה אסור לעשותה בגלוי שלא יתבייש המקבל : ואמר שבא ישעיה ופיחת מהן והעמידן על שנים היותר כוללים בין איש לחבירו והם משפט ולדקה שנאמר שמרו משפט ועשו לדקה כי קרובה וגו' ר"ל אף שבעוה"ז שכר המלוה נעלם כמ"ש עין לא ראתה וגו' לפי שהשכר שיהיה לעוה"ב הוא בב"ת לפי שהוא בא מלדו ית' שהוא בב"ת כי לא נברא האדם רק בשבילו ב"ה לקיים העשיים כמ"ש לעיל וע"כ אמר ולדקתו להגלות בעוה"ב שתקרב התשועה ממנו ית' אז תגלה לדקתו והשכר הנעלם בעוה"ז : ואמר שבא חבקוק וכו' שנאמר ולדיק באמונתו יחיה שהוא האחד היותר כולל לכל בר ישראל בכל עת והיא האמונה שהיא אנכי מעשיין ולא יהיה לך מלאוין שמשמעום מפי הגבורה כמ"ש לעיל ר"ל מפי הגבורה שהוא אחד ומלותיו א' ולא יקבלו שמלות רבוי מלדו ית' ב"ה וע"ז כמו דוד בתמני אפי שאמר כל מלותיך אמונה וגו' ר"ל שכל המלות נכללים במלוה הראשונה שהיא אמונה ששמענו מפי הגבורה וכמו שהעמידה חבקוק שנאמר ולדיק באמונתו יחיה וגו' : וישכון ישראל וכו' עיין פרש"י ועוד נראה לפרש ע"פ מ"ש דשם ישראל הוא ע"ש מעלתם ויפרותם ושם יעקב ע"ש עקב מרמה וז"ש לא יעקב יאמר עוד שמך שיהיו ח"ו מעשיך בעקב ורמיה כ"א ישראל יהיה שמך ע"ש מעשיך הישרים לאל ולזה כשישראל עושין רלונו של מקום נקראו ישראל וכשאין עושין רלונו של מקום נקראו יעקב כמ"ש כי כל אח עקב יעקב וח"ש שהתנה משה בברכתו לישראל וישכון ישראל ר"ל כשאתם עושין רלונו של מקום ותהיו קרוים ישראל תשכנו בטח כמ"ש וישבתם על הארץ לבטח אבל בדד וגו' כשאין אתם עושין רלונו של מקום כעין של יעקב שהוא עקב ורמיה אז תהיו בדד כמ"ש ירמיה איכה ישבה בדד בדד ישבתי ואמר שבא עמוס וביטל זה התנאי ואמר חדל נא מתנאי זה בברכה א כי מי יקום יעקב וגו' כי איך יהיה לו תקומה כשהוא יהיה כעין יעקב שקטן הוא ע"ש מעשיו וכן היה שנתבטל התנאי דכתיב כי נחם וגו' : משה אמר ובגוים וגו' ובא ירמיה ואמר הלוך וגו' · שדרשו פסוק זה על הגלות שאמר עם שרידי חרב בגלותם וה' יתברך ב"ה מתהלך בתוכם בגלות להרגיעם היפך שאמר משה ובגוים וגו' : משה אמר פוקד עון וגו' · משה גופיה אמר איש בחטאו יומתו ובפ"ק דברכות רמינן הני קראי אהדדי ומשנינן הא דכתיב פוקד עון אבות וגו' כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ודכתיב איש בחטאו וגו' כשאין אוחזין כו' אבל קרא דיחזקאל הנפש החוטאת היא תמות משמע ליה דאיירי אף כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וביטל גזירת משה דכתיב בתר האי קרא בן לא ישא בעון אב וגו' ורשעת הרשע עליו תהיה והרשע כי ישוב וגו' : משה אמר ואבדתם וגו' בא ישעיה וכו' · נראה שהוא מפרש ואבדתם אבדה ממש כרב דמייתי ליה לקמן דהשתא בא ישעיה וביטל הגזירה ובאו האובדים וגו' אבל למאן דמפרש ואבדתם כאבדה המתבקשת לא הוה לריך לבטל הגזירה . והא דלא מייתי הני קראי מארבע גזרות לא כסדר הכתובות שבתורה ולא כסדר הנביאות אפשר דלפי ענין ד' הגזרות שיבואו זה אחר זה קחשיב להו דבדד ישב כמ"ש הוא תחלת החורבן ואחר כך שלא יהיה להם מרגוע בגלות ואחר כך שיפקוד עם עונותם על בניהם שיולדו להם בגלות ואח"כ ואבדתם ולכך מייתי נמי כסדר הזה הנביאים לבטלם ודו"ק : שנאמר תעיתי כשה אובד בקש וגו' · אמר תעיתי כשה אובד המתבקש מבעליו כן בקש עבדך האובד בגלות ואף שפשע העבד כך הנה מלותיך לא שכחתי והם עמי בגלות וראוי לך לבקש אותי בשביל מלותיך אשר עמי ובדרך לחות נאמר בזה הכתוב לפי מ"ש בפ' אלו מליאות דשה דכתבה בפרשת אבדה לכ"ע קשיא דלא אילטריך ליה וע"ז אמר כ"י האני אומר תעיתי כשה אובד ר"ל כשה האובד האמור בפרשת אבדה דלא אילטריך ליה בקרא אבל הוא רמוז על ישראל הנקראים שה פזורה והם המה שה דאבדה שבתורה שהש"י ב"ה הוא בעליו של אותו השה ומבקשו להוליא מאבדתו מן הגלות וק"ל : דלמא כאכילת קישואין כו' · פי' כאכילת קישואין שאינו נאכל כולו רק בשר שמבחוץ אבל הגרעינין והזרע שבתוכו נשארו כן ישארו זרע ישראל בגלותם ועוד י"ל דה"ק קרא ואכלה אתכם ארץ אויביכם כמו שהארץ אוכלת קישואין שלמים שמניחים בה שהבשר של הקישואין הוא כלה בארץ אבל הזרע שבתוכו אינו כלה בארץ ואדרבה הוא נשרש בארץ ומלמיח ועושה פרי שמגדל קישואין הרבה כן תאכל אתכם ארץ אויביכם שיהיה זרעכם לעתיד מפרה ומרבה בתוך ארץ אויביכם בזמן הגאולה בב"י : וכבר היה ר"ג כו' · ר"ל כמו שאמר ריב"ח בענין ד' הגזירות שבאו הנביאים ובטלום כבר היה ר"ג כו' ואמר רע"ק דומה לענין זה שבא נביא זכריה וביטל נבואתו וגזירת אוריה שהיה לרעה כמפורש לקמן ומ"ש ושמעו קול המונה של רומי כו' בעי"י מפורש שאין זה קול המונה ממש אבל רלה בו קול המיית ההללאות הזמניות אשר הם שקטים ושלוים כו' ע"ש : ומ"ש ע"ב לכך אני משחק מה לעובדי כו' דודאי גם רע"ק מודה דיש להלטער על חורבן הבית כמ"ש כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה כו' אבל אמר מה שאתם מלטערים עתה על חורבן הבית ממעם בשביל שאתם רואים שהם עובדי עבודת כוכבים ויושבין בטח והשקט לכך אני משחק אם לעוברי רלונו כך כו' ומ"ש כאן שועל יולא מבית ק"ק כו' ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק דכתיב כו' יש לדקדק שהרי הנביא היה מלטער ע"ז שנא' על זה היה דוה לבנו וגו' על הר ליון ששמם שועלים הלכו בו ומה ענין ב' הנבואות של אוריה וזכריה זה לזה דהרבה נביאים נבאו זה בפורענות וזה בנחמות ירושלים ויש להשיב דודאי גם רע"ק היה מלטער בראותו מקום המקדש חרב ועל הסתלקות השכינה מש"ה היה קורע ג"כ שמהם כשהגיע להר לופים והנביא שהיה מלטער הייגו על עלמות החורבן בראותו שועלים הלכו בו שנסתלקה השכינה משם שהמקדש חרב כמ"ש בתחלת המקרא על הר ליון ששמם אך ממה שהם נתנו סבה וטעם על הלטערם ואמרו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים כו' דבזולת עלמות החורבן שנסתלקה השכינה משם היו מלטערין על שהמקום חרב מאין יושב ור"ל דמקום מקודש כ"כ שהזר הקרב וגו' עכשיו יהיה בו חיה שפלה שהוא השועל דמשמע שהיו מלטערים על השפלות הגדולה שנשתמש בה ואילו היה משתמש בה בן אדם לא היו מלטערין כ"כ ע"ז אמר לכך אני משחק שהוא חרב והשועלים הלכו בו ולא העכו"ם שאין להם נחת רוח ממנו יתברך במקום המקודש כזה להתיישב שם וכדאמרינן גפרית ומלח שרפה וגו' כותיים כמה שנים היו זורעין בה ולא היה עושה פירות כדי שלא יהיה להן נחת רוח ממנו יתברך ב"ה בא"י וז"ש באוריה מה כתיב בגללכם ליון שדה תחרש ר"ל שיהיה ליון חרב ושדה תחרש ר"ל רק שדה ניר ולא שדה זרע שלא יהיה לשום בעל חיים בה נחת רוח רק שיהיה שדה נחרש לא תלמיח ואמר רע"ק ועכשיו שאני רואה נבואתו של אוריה קיימת ששועלים הלכו בה ואין בה ישוב עובדי כוכבים רק כשדה החרושה ואינה זרועה כמ"ש שאין מלמיח בה כלום שלא יתיישבו בה העכו"ם ונקט שועל כדרך שאמרו בנדה עד"מ כדמשיק תעלא מבי כרבא שהשועל אינו מוליא משדה החרושה כלום כפרש"י וערוך כן בשר ליוג שבוא שדה החרושה ואף שועל שהולך בה שיולא מבית ק"ק אף לו אין נחת רוח שם שאין מוליא שם כלום ולכך אני משחק שהארץ טובה ומשובחת כזו בזמן שהיו ישראל יושבין עליה ועתה היא ארץ רעה ממנה שאין לשום ב"ח נחת רוח בה וכל זה עדות לנבואתו של זכריה שלא יהיה ירושלים מיושב ואין לשום ב"ח נחת רוח בה ממנו יתברך ב"ה עד זמן הגאולה שיתקיים נבואתו עוד ישבו זקנים וזקנות וגו' שיתיישב ירושלים בזמן הגאולה ויהיה ליושביה ישראל נחת רוח בה יתברך ב"ה ואמר בלשון הזה א"ל עקיבא נחמתנו כו' כפלו הדברים ע"ש שני המעשים שזכר כי מליטו כל הנחמות בלשון כפול נחמו נחמו עמי ובכן ינחמנו אלהינו במהרה בימינו אמן :

סליק פרק אלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות

הגהות והדושים על מסכת מכות

מהגאון ברוך פרענקעל תאומים זצ"ל (בעהמ"ס ברוך טעם)

דף ב ע"א תד"ה מעידין . תימה . כ"ב עי' לשון תוס' כתובות לג ע"א ד"ה אלא : בא"ד לא תייטינן כלל באתה יכול . כ"ב עי' תו' ב"ק פ"ח ע"א ד"ה זוממי : שם ד"ה מעידין . בפ"ק דב"מ . כ"ב כריתות י"ב ע"א : שם ד"ה זוממי . דדרשינן היא . כ"ב סנהדרין כ"א . ויעו"ש בעמוד ב' תוס' ד"ה לאחיו : **ע"ב** גמ' ומה הסוקל . כ"ב עי' תוס' מנחות טו ע"א ד"ה המסגל : שם ושויוהו להני רשעים . כ"ב עיין לקמן דף ס' ע"ב ברש"י ד"ה חייבי : שם ושיפוק ליה מלא תענה . כ"ב עי' תוס' לקמן דף ד' ע"ב ד"ה ורבנן וברש"י ב"ק דף ע"ד ע"ב ד"ה לוקין

דף ג ע"א גמרא והא תניא אין עד זומם . כ"ב עי' לקמן דף ה' ע"ב : שם כל כמיניי' כיון . כ"ב שבועות ל"א ע"ב במשנה . רש"י ור"ן: משנה ואם מתה יירשנה . כ"ב עי' תוס' ב"ק פ"ה ע"ב ד"ה אמר : **ע"ב** גמרא אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום . כ"ב עי' שבת קמ"ח ע"א רש"י ד"ה הלויני : שם הכא אמרה מזיגה . כ"ב עי' תוס' זבחים דף עח ע"ב : תוס' ד"ה האוסר . ולא נראה . כ"ב עיין גיטין ל"ו ע"א תוס' ד"ה מי :

דף ד ע"א תוס' ד"ה לוקין . לכך פירש . כ"ב עיין תוס' כתובות לב ע"ב ד"ה שלא : **ע"ב** תוס' ד"ה הא . משמע הכא דלר"ע . כ"ב עיין תוס' שבועות ד ע"א ד"ה ר"ע : בא"ד דהיינו שמנית . כ"ב עיין ירושלמי רפ"ח בכלאים : שם ד"ה ורבנן . כ"ב עיין תוס' ב"ק עד ע"ב ד"ה ה"ל : שם ד"ה לאזהרה . וי"ל . כ"ב עיין תוס' סנהדרין דף י ע"א ד"ה משום דהוי :

דף ה ע"א גמ' אלא בעי"ש נגמר דינו . כ"ב עיין תוספות סנהדרין פ"א ע"א ד"ה ונגמר : שם וכן לענין תשלומי קנס.כ"ב עי' תוס' ב"ק דף לג ד"ה איכא ביניייהו:תוס' ד"ה דבעידנא.פ"ה.כ"ב עיין תוס' זבחים עא ע"א ד"ה ע"פ ע"א ותוס' ב"ק מא ע"ב ד"ה ע"פ ע"א : תוס' סד"ה וכן . אז ודאי אמרי' . כ"ב עיין תוס' ע"ז סד ע"ב ד"ה איזהו גם בדף כו ע"ב תוס' ד"ה ולא מורידין : **ע"ב** גמ' שאין עונשים מן הדין . כ"ב סנהדרין נד ע"א ע"ג ע"א ע"ו ע"א . ובמס' זו לקמן י"ד ע"א . ובתמורה ט' ע"א . ובכריתות ג' . ועי' סנהדרין ע"ד ובתוס' נ"ג ע"ב ד"ה השתא : שם ת"ל ערות בת אחת . כ"ב עיין יבמות כב ע"ב ובחידושי רמב"ן ורשב"א : שם שאין מזהירין מן הדין . כ"ב זבחים קו ע"ב ולקמן יז ע"ב : שם שהרי אמרו חכמים אין סעדים . כ"ב עיין סנהדרין כ"ח ע"א ולעיל ג' ע"א :

דף ו ע"א גמ' למחוי אתיתו. כ"ב עי' רשב"ם ותוס' ב"ב קיג ע"ב וקי"ד.ובתוס' גיטין י"ח ע"ב ד"ה אי נמי : תוס' ד"ה אמר רבי יוסי . וקשה לפי' . כ"ב עי' תוס' ב"ק נ' ע"ב ד"ה כגון . ועי' בתוס' ב"ב קמ"ד ע"א סד"ה ואין עד ובתוס' ר"ה כו ע"א ד"ה דרחמנא : בא"ד דהא כתיב משפט א' כ"ב עי' ר"ש פרק אחד דיני ממונות : שם ד"ה אמר רבא. אבל לענין נמלא . כ"ב עי' תוס' סנהדרין ל"א ע"א ד"ה שב"ש ובפסקי תוס' שם : שם ד"ה אלא מעתה . ונמלא פסול לעדות . כ"ב עי' סנהדרין כ"ז ע"ב : שם ד"ה לאסהודי . ופי' רבינו חיים כהן . כ"ב עי' תוס' שבועות ל"ה ע"א ד"ה או שהיה כו' ובחי' הריטב"א שם :

דף ז ע"א גמ' טריפה הרג . כ"ב עיין תוס' שבועות ל"ד ע"א ד"ה אי טריפה ובחידושי הרשב"א והר"ן והריטב"א שם : שם מגלפיה משירתא . כ"ב עיין תוס' יבמות כ"ד ע"ב ד"ה אמר : **ע"ב** רש"י ד"ה יש אם למסורת מוסיף הברה של אלף . כ"ב עיין רש"י כתובות סט [ע"ב ד"ה ינתם] : שם ולפי המסורת ושאל כתיב כ"ב ושל נ"ל. וכן מוכח לשון רש"י בחידושי ריטב"א . ועיין רש"י קדושין י"ח ע"ב ד"ה למסורת ובס' בנין שלמה דף טז ע"א :

דף ח ע"א גמ' ושליה ב"ד.כ"ב עיין לקמן כ"ב ע"ב בקונטרס ד"ה אם מת:**ע"ב** גמ' ישראל גולה ולוקה . כ"ב עיין ב"ק ס"ה ע"א ברש"י ד"ה זוממי עבד :

דף יא ע"א משנה שעבר ממשיחתו מחזירין . כ"ב עיין תוס' יומא עג ע"א ד"ה וכולן :

דף יב ע"א גמ' שתי טעיות טעה . כ"ב עיין שו"ת רשב"א סי' תקנ"ד : שם לכדתניא ר"ע אומר מנין לסנהדרין . כ"ב עי' תוס' ר"ס כו ע"א ד"ה דרחמנא כו' ובב"ק ל' ע"ב ד"ה כגון . וכ"ב קי"ד ע"א ד"ה ואין עד: עין משפט ליון ע' מיי' פ"א מהל' רולח . כ"ב שם לא נזכר דין זה מנין לסנהדרין כו' יעו"ש . ולא כתב עד שיעמוד בב"ד אחר . וכל דינו שם הוא שלא יומת רק אחר שיועמד למשפט ויוגמר דינו . ועיין דברי הרמב"ם פ"ב מהלכות רולח כדין ט' בטריפה שהרג בפני ב"ד :

דף יג ע"א משנה והקדש שלא נפדו . כ"ב עי' תוס' סנהדרין פ"ד ע"א ד"ה גמר ותוס' תמורה ג' ע"א ד"ה מה תרומה . ותוס' זבחים מ"ה ע"א ד"ה דומיא : **ע"ב** גמ' דומיא דנלא דחסימה. כ"ב עי' תוס' ב"מ דף ל ע"ב ד"ה ר"ל : שם מיתה אריכתא . כ"ב עי' כתובות לז ע"ב :

דף יד ע"ב גמ' הלא אזהרה מנין . כ"ב עיין תוס' זבחים דף טו ע"ב ד"ה אלא : תוס' ד"ה הכיא . דאיכא מלקות בנגיעה . כ"ב עיין תוס' זבחים לג ע"ב ד"ה הכיא :

דף טו ע"א גמ' דכתב ביה רחמנא עשה יתירה . כ"ב עיין יומא ל"ו ע"ב בתוס' ישכים ד"ה [בלאו] ושם ברש"י ותוס' : תוס' ד"ה תניא ולא יעמאו מקדשי . כ"ב ואל המקדש לא תבא וכ"ה בתוס' חולין וזבחים : שם ועקר תרי לאוין . כ"ב עיין חולין דף פא תוספות ד"ה הנח לממו"ז . וזבחים קי"ד תוס' ד"ה אלמא . ובב"מ ס"א ע"א תוס' ד"ה לעבור : שם ד"ה כל ימיו . פי' בקונטרס . כ"ב עיין ברש"י גיטין ל' ע"א ד"ה לא יוכל . ובתוס' פסחים סז ע"א ד"ה הכתוב וברש"י שם ד"ה נתקו :

דף טז ע"א גמ' ר"ל אמר אין לוקה כ"ב עיין תוס' ב"מ ל' ע"ב ד"ה ר"ל:שם חוץ מן הנשבע ומימר . כ"ב עי' תוס' סנהדרין ס"ה ע"ב ד"ה הואיל . ובב"מ ל' ע"ב ד"ה ר' יוחנן : שם כיון דחייב בתשלומין. כ"ב עיין תוס' תמורה ו ע"א ד"ה שאני ותוס' ב"מ קט"ו ע"א ד"ה וחייב:**ע"ב** תוס' ד"ה ריסק . דמלינו איסור נבילה תל . כ"ב עיין חולין קג סוף עמוד א' :

דף יז ע"א תוס' ד"ה ורבנן . ולא נראה דהא נבלה . כ"ב עיין ברש"י חולין ק"ב ע"ב ד"ה עמאה כו' :

דף יח ע"ב גמ' א"ר הושעיא הפרים בכורים . כ"ב עיין תוס' גיטין מז ע"ב ד"ה מכלל :

דף כ ע"ב גמ' אחד המקיף ואחד הניקף לוקה . עיין תוס' ב"מ י ע"ב ד"ה אקפי :

דף כא ע"ב גמ' אמר רבא . יש חילוק . כ"ב מדברי רש"י בפסחים מח ע"א בד"ה והא את הוא . נראה דהגי' כאן רבה . וכן נשמע מחידושי ריטב"א ריש מס' מ"ק : שם ר"ע אומר אף המקיים . כ"ב עי' תוס' לעיל ד' ע"ב ד"ה הא : תוס' ד"ה החורש . ופ"ה . כ"ב הוא פי' רש"י בפסחים : בא"ד משום דהזיד במעילה . כ"ב עיין תוס' סנהדרין פד ע"א ד"ה גמר ובתמורה ג' ע"א ד"ה מה תרומה . ולעיל י"ג ע"א ברש"י ד"ה הקדש שלא נפדה . ובתוס' זבחים מ"ה ע"א ד"ה דומיא :

דף כב ע"א גמ' כגון שבישלו בעלי הקדש והזהרתים . כ"ב רמב"ם פ"ו מהלכות יסודי התורה דין ז . שם ולחשוב נמי כגון דתמר. כ"ב עי' תוס' שבועות כ"ה ע"א ד"ה אלא:שם בנזיר שמשון.כ"ב עי' תוס' נזיר ד' ע"א ד"ה מה בין: רש"י ד"ה מגו דמיילא . א"נ כגון תמותו . כ"ב עיין רש"י יבמות ל"ב ע"ב ד"ה אמר ר' אבהו : תוס' ד"ה א"ל . וקשה דאכתי . כ"ב עי' תוס' שבועות כ"ד ע"א ד"ה אלא כדרבא כו' ול"נ דלמלקות איירי דלא בעי לאו וכן ע"כ . ועי' במל"מ : **ע"ב** גמ' ששה עפשאי אלו טיפשי כ"ב בר"ן פי' בגירסא אחר : סליק

חדושים והגהות על מסכת שבועות ומכות

מאת הגאון המובהק כו' מהו' דוד לוריא זצ"ל מביחאוו ישן

דף ד ע"א תוס' ד"ה אבל וא"ת מנ"ל דפליגי וכו' ונ"ע דהרי אליבא דר"י קיימינן והיהו סבר במכות טו ביטל ולא ביטל לגי' התוס' וא"כ אפי' בזרק ככר ליס הוי הת"ס וכמ"ש התוס' עצמס בסמוך ודוק ונע"ג עדיין :

דף ח ע"ב תוס' ד"ה מה פנימי כו'.אלא לר"י אמאי. עי' בספר עלה דיונה שהקשה דלא נימא דאתי תרווייהו לא"ב וא"ב דטומאת מקו"ק. ותיצון מאחת דפנימי לא אתי . וע"ק דלמא תרווייהו לא"ב וא"ב דשאר עבירות . ונראה דלק"מ דאחת בשנה דפנימי לא איצטריך רק דלא ניכפר פנימי אדידיה והדחיצון כדאמר לעיל בגמ' וכ"ז לא מסתבר רק מחמת הקושיא כדאמר בגמ' מכדי איתקושי איתקוש להדדי אבל השתא דלא ס"ל היקש' לא הוי איצטריך אחת בשנה להכי וע"כ אתי בהא אינו ענין לחיצון דאינו מכפר על מה דמכפרין רגלים ודוק : וליכא למימר ליכפרו תרווייהו על א"ב וא"ב ומשני התוס' ג"כ שפיר דמאחת לחוד בלא היקשא ה"א עכ"פ תרווייהו על או"ב ואו"ב ורגלים ור"ח בשארי עבירות (ה"ס אפכא) ודוק : ולפ"ז קשה בתוס' ט' ע"א ד"ה הואיל וא"ת אי מחיצון וכו' . דא"כ זה בלא"ה הוי ידענא דקאי אטומק"ק דמאחת בשנה שמעינן לה ויש ליישב דבלאו היקשא איכא למימר דחיצון מכפר אאו"ב וא"ב דטומאת מקו"ק ושאר עבירות ושעירי ר"ח מכפרים אשאר עבירות בלבד וזה לא אתי מאחת בשנה דכיון דעיקר כפרתו אינו אלא אחת בשנה לא חיישינן כמ"ש התד"ה כפרה אחת ואין להקשות (דכיון דעיקר כפרתו אינו אלא אחת בשנה לא חיישינן) דזה מאחת דפנימי שמעינן לה דאיהו גופיה ג"כ אייתר לחיצון באם אינו ענין ז"א דלא הוי ב' כפרות כלל דשאר עבירות ודטומאת מקו"ק.(ולפמ"ש לעיל בה"ס איפכא בלא"ה ניחא) ודוק היטב : קשה בגמ' דהיכי פריך דליכפר שעיר החיצון על אין בה ויש בה והא כיון דבפנימי כתיב לכל חטאתם הראוי לכלל חטאת וחיצון איתקוש לפנימי וכמו דאמרינן מגמ'. אך לכאורה יש לתרץ דהלא היכי נעביד אם יכפר על יש בה וא"כ קשה מאחת בשנה דפנימי ואי על א"ב וא"ב נמי לא א"ש הקושיא ודו"ק ועדיין צ"ע :

דף ט ע"ב גמ' וניכפר נין אדידיה ואדר"ח . ואין להקשות א"כ ר"ח למה הוא בא. ולכאורה יש לתרץ היכא דנשבר הנין . אך ז"א דא"כ מאי משני הגמ' אותה ולא כפרה אחרת מכפר ע"ז . הלא באמת כן דמכפר היכא דליפא נין. אך ז"א דמקושית תוס' לעיל ח' ע"ב ד"ה כפרה מוכח שלא כן ודוק היטב כי קצרתי: מה שמקשה מהר"י בן לב על תוס' ד"ה אמר קרא אותה דזה כבר תירצו התוס' לעיל ח' ע"ב ד"ה כפרה באופן אחר ע"ש . נ"ל דלק"מ דהרי גם התוס' כאן בזה העמוד ד"ה אי להלן הקשו ג"כ זה [ושם קושיתו לא כלום דשם מיירי הגמ' דשעיר דר"ח לכפר רק אחיצון ולא שייך תי' התוס' ד"ה כפרה אחת ודו"ק היטב] ותירצו שם באופן אחר ואמאי לא מתרצה ג"כ כאן כן . וע"כ נ"ל דהכא נמי כוונתם לתירוצם דלעיל ד"ה כפרה אחת ודו"ק וכוונתם דלא צריך כאן לתירוצם שכד"ה אי להלן וכאן י"ל כתירוצם בד"ה כפרה אחת ודו"ק היטב כי זה ברור בכוונת התוס' :

דף לב ע"א גמ' הכל מודים בעד סוטה. עיין תוס' ולכאורה יש לתמוה על קושיתם דאיתא בסוטה (דף ו.) דאי הוי לה עדים במס"י אין המים בודקין אותה. אך באמת לק"מ דהרמב"ם פי' בפי' המשניות הטעם דדין הנ"ל משום דא"ל לבדיקת המים כיון דסוף סוף עתיד להתברר ע"י העדים . וא"כ הכא יכולין העדים לומר המים היו בודקין ואין סומכין עלינו כיון שאנחנו אין דעתנו לבוא ולא יתברר מחמתנו ודו"ק : ע"ב גמ' הכל מודים בשכנגדו וכו' וכדר' אבא. קשיא לי למ"ל כדר' אבא הא כתבו התוס' בפ' כל הנשבעי' דרב ושמואל נמי אית להו דר' אבא לפי תירוץ הנג"ה : (ועוד יש בזה דברים ודו"ק) :

דף לד ע"א גמ' במעשה דשמעון בן שטח . עי' במהרש"א ודבריו תמוהין הדא דהכא קתני בברייתא והרוג מפרפר דהיינו פירכוס ותו קשיא לו דלכאורה ביבמות דף קכ שם משמע דלמאן דבעי הא לא בעי הא וא"כ מה שהנית בנ"ע לתי' התוס' לק"מ דשמא שמעון בן שטח סבר כמ"ד משום בלבול רוח ולא חייש לפרכוס . אך י"ל דא"כ תיקשי על אידך אמורא ודוק :

דף מ ע"ב תוס' ד"ה הודה במקצת קרקעות . ויש לעיין א"כ למ"ד פטור נשארת קושית התוס' דדין דאין נשבעין על הקרקעות כבר שמעינן מאידך מתני' ודין דטענו חטין ושעורין והודה לו באחד מהן . דנקטי דפטור. לא איכפת לן דבאמת כן הוא ונ"ע היטב ודו"ק כי קצרתי [ועי' מהרש"ל] :

דף מא ע"א נחלקו הפוסקים אי הלכה כלישנא קמא דר"כ אי לא ונ"ל להביא ראי' ע"ד איזוד דהלכה כלישנא קמא דפריך הש"ס מאי איכא בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן . מיפך שבועה . ולמר בר רב אשי מ"ב נחתינן לנכסי ולר' יוסי . ולכאורה ק"ל דלמא ר' יוסי סבר דלא כמר בר רב אשי וכ"מ אליבא היפוך שבועה . ומר בר רב אשי סבר כרבנן וכ"מ אליבא נחתינן לנכסי' . ונראה לתרץ דקי"ל בח"מ סי' פ"ח סעי' כב ועי' בש"ך סי' פז ס"ק כט דאף דבדאורייתא לא מפכינן מ"מ אחר הפרעון יכול להשביעו שבועה מדרבנן . וא"כ אף דסבר ר' יוסי דלא כמר בר רב אשי וליכא אליבא כ"מ דבדאורייתא לא מפכינן מ"מ יכול להשביעו שבועה לאחר הפרעון ואם לא ירצה לישבע נחתינן לנכסי' אליבא דר' יוסי ומאי כ"מ להכי פריך הגמ' שפיר מ"ב . ולרבנן אי סברי דלא כמר בר רב אשי איכא שפיר כ"מ דבדאורייתא לא מפכינן ואף שצריך לישבע שבועה דלאה"פ לא ירצה לישבע ולא נחתינן לנכסי' אבל בשבד"ר שמשלים המעות צריך לישבע בע"כ שאל"כ לא יתנו המעות . וכל זה לנ"ק דבטוב; להד"ס נמי משבעינן היסת הא לנ"ב דבטוען להד"ס לא משבעינן היסת . א"כ קאי קושייתנו הנ"ל על הגמ' דאף לר' יוסי איכא כ"מ אי לא ס"ל כמר בר רב אשי . וא"ת הא אף בדאורייתא ישביעו אח"כ היסת יטעון להד"ס . וא"כ סוגית הגמ' כל"ק ומסתמא הלכה כוותי' ודו"ק :

דף מב ע"ב גמ' התם דלא אמר ברי לי. פירוש הא דמנה לאבא בידך במאי· ויש לדקדק דא"כ לפי מאי דקי"ל דאין שבועה למ"מ כ"א בטענת ברי . א"כ מאי איריא דקתני מנה לאבא בידך ליתני שמנה לי בידך בטענת שמא נמי אינו חייב . וי"ל דאורחא דמילתא קתני שכשטוען שמא אינו בטענת עצמו שאינו רגיל לטעון עליו שמא וק"ל :

דף מה ע"ב גמ' שבועת שומרים דחייב רחמנא היכי משכחת לה וכו' בשטר . ועי' בהו"ת דהרמב"ם פוסק דאף בלא שטר ותמה עליו בהו"ת ע"ש . וכ"ל דמקשים בשם ר' עקיבא איגר אמאי לא מוקי הגמ' כגון תובע מנה לי בידך ומשיב דיש לי בידך כסות וכלים כנגדן בפקדון וע' דינו בהי' עה דאם משיב התובע להד"ס אזי נפטר הנתבע ואם משיב נאנסו חייב לשלם וא"כ ליכא מיגו . ע"כ . וכ"ל ליישב דהקושי' הוא כאן על רמב"ת דוקא דס"ל דבעינן ג' פרות וא"כ הכא הוי ההודאה הילך והאנסו לחודא לא מחייב אבל לדידן דס"ל דלא כרמב"ת משכחת גווני וכיון דמשכחת הוי מיגו לאפטורי משבועה וע"ד זה תירץ בתומים ע"ש ודו"ק היטב : **שם** תוס' ד"ה וכי שכיר . וי"ל דטעמא דרמי וכו' . רביס מקשין מ"מ גבי בעה"ב איכא לאו דלא תגזול ושוב שקולין הם . וכ"ל דכיון דלאו דלא דלא תגזול גבי בעה"ב אתי מכת חזקה דרמי וכנ"ל דאלת"ה לא הוי חזקה כלל כיון דבעה"ב טרוד בפועליו וע"כ נ"ל דאתי מכת חזקה דרמי אנפשיה ומדכר ותזקה דשכיר עדיפא מיניה ודוק כי הוא ברור בכוונת דברי התוס' . ולפ"ז א"ש דברי התוס' סוף דף מו ד"ה לא קנצתי מקושי' הרב עלה דיונה שהעיר וז"ל לפי הסיפור קמשני דלעיל לק"מ קושית התוס' דשם עכ"ל ודו"ק ולפי הנ"ל א"ש : **סליק מסכת שבועות**

מסכת מכות

דף ב ע"א תד"ה בעינן.תימה מגרי שני וכו' יש לדקדק הא אכתי איכא למעוטי מלו ולא לאביו . זה הקשה לי א' מהמשכילים. ונ"ל דקושי' התוס' כגון שהי' מוחזק אביו למגרי ב' וא"כ הוא ג' וכשר ובאו הס ואמרו שאביו מגרי ראשון והוא שני.וא"כ לענין אביו לא נפקא מיניה מידי דבין כך ובין כך פסול הוא ובניו ב"כ וב"כ כשרים ודוק היטב : לפי מה דקי"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב קשה היכי משכחת לה שלשים שקלים דעבד דניחוש שמא טריפה הוא . ואי דאזלינן בתר רובא הא בממונא לא אזלינן [בתר רובא] . אך לפי דעת התוס' סנהדרין דף ג ע"ב ניחא שכתבו דברוב טוב אזלינן ב"ר אפי' בד"מ . ולפ"ד מתורץ ג"כ קושית הרב שער המלך ב"ה ט"מ פ"ס מפדיון הבן יעו"ש . ולפ"ד נעלם מהרב הנ"ל תוס' זה שלא הזכירו כלל . מיהו לדברי התוס' ב"ק דף כז ע"ב ד"ה מאי קמ"ל וכתובות ס"פ ראשון צריך עיון ודו"ק :

דף ג ע"א ברש"י ותוס' ד"ה כילד . יש לעיין קצת למה להם לומר דט"ה דאשה שוה פחות ט"ה דבעל אפי' שווין נמי כגון שטוס"כ י' זהובים והכתובה ק' זהובים ויש לדחוק דרוצים שתוקים בכל ענין ואינו תירוץ ודוק ותשכח : **ע"ב** האו"ת סי' ס"ז ס"ק יג הקשה שם ע"ש . ונ"ל בפשיטות לפי דעת הרא"ש וסיעתו דמגו במ"ע פסולין לא אמרי' וא"כ י"ל שמיירי שיש עדים פסולין שמסר בפניהם דלא מהימני' ומ"מ ליכא [מגו] . א"נ (כגון לפי תי' ריב"ס בתוס' ב"ב דף לד בסוגיא דנסכא ועי' בתומים סי' נא ס"ק א' ע"ש ודו"ק היטב) שהיה מקודם עד שמסייע להלוה ורהא המשכון וא"ל עד עשר שנה והמלוה טוענה אמת נתתי לו משכון עד ל' יום פסקינן על המלוה מתוך שאינו יכול לשבע משלם והיה נאמן הלוה ועתה באו אלו הבי' והעידו על הל' יום ובטלה עדות הע"א דאין דבריו של א' במקום שנים וכיון שהוזמו צריכין לשלם שהם ביקשו להפסיד לו שאלולי לא באו היה הוא נאמן ע"י הע"א וראשון עיקר ודו"ק :

דף ה ע"ב מתני' אין העדים זוממין נהרגין בזמן הסנהדרין וכו' שהיו צדוקין אומרין וכו' אמרו להם חכמים כאשר זמם ולא כאשר עשה. יש לדקדק דלמא תרווייהו אמת דהרגו ולא הרגו היו נהרגין ואיצטריך למיכתב תרווייהו דהרגו לא אתיא מלא הרגו דאין עונשין מן הדין.תו קשיא לי דלמא כאשר זמם כהא דאמרי' ב"מ דף לא ע"ב דאם לא היו יכולין להרגו במיתה הכתובה היו הורגין אותו במיתה אחרת וא"כ כאן מיירו כגון שהרגוהו במיתה שאינה כתובה בו וקמ"ל רחמנא כאשר זמם שהעדים היו נהרגין במיתה שכתובה שזמו לעשותו ולא כאשר עשה :

דף ו ע"ב תוס' ד"ה ר' יצחק אומר וכו' וקשה לרבי יצחק וכו' ושמא י"ל דנכתבו לעונש יתרא וכו' . דברי התוס' תמוהים דכתבו דלאו שבכללות ולאו הנל"ע לא איצטריכו רק לעונש יתרא . דהנה בדקתי בכל לאו הנל"ע ומצאתי שכל אחד איצטריכו וגם לאו שבכללות איצטריך לאיסוריה להשמיענו עיקר האיסור . ובלא"ה לאו הנל"ע לריש לקיש איצטריך היכא דלא קיים ולר' יוחנן הנך דמשכחת ביטול משכחת וקם דלא משכחת איצטריך לגופי' . והאלו כל הלאוין הנל"ע למה הם צריכין : א) שלוח הקן אליבא דרבנן דר' יהודה ולא משתמע מדוכתא אחרינא יש בו ביטול : ב) לקח שכחה ופאה . ומשכח נמי ביה ביטול כדאיתא בסוגיא פז ע"ב ע"ש היטב : ג) לאו דטרפה הוו נל"ע לפי גי' התוס' יומא לו: ד"ה לאו דנבלה שלאו לכלב תשליכון לוקין עליו כיון דאינו יכול לקיים העשה אחר עבירות הלאו וכמ"ש התוס' שם : ד) לאו דגזילה הוי ניתק לעשה ולהשבון ולא משתמע מדוכתא אחרינא : ה) משכנו שלא בב"ד ג"כ ניתק להשבון ולא משתמע מדוכתא אחרינא : ו) לאו דבל יראה ובל ימצא ניתק לעשה דתשביתו ומשכחת בי' ביטול כגון קנה חמץ של עובדי כוכבים בז' של פסח שחל בשבת כמ"ש במשנה למלך הל' חמץ ומצה הלכה ג' ע"ש: ז) לאו דנותר אליבא דר' יהודה ואליבי' משכחת מלקות ביה כגון שאכלו או האכילו לכלבים . ואם כוונת התוס' ללאו זה אליבא דרבנן דפליגי עליו וס"ל לאו שאב"מ אין לוקין והתראת ספק לא שמיה התראה וא"כ לא לקי עליו והיה להם לקוראו לאו שאב"מ ולאו לאו הנל"ע ותו דלא משתמעי וכו' : ח) אונס שגירש משכחת ביה ביטול ואיצטרין נמי לאשת כהן דלקי דלית ביה עשה : ט) לאו דתמורה לוקין עליו . ועי' תמורה דף ד' ע"ב : י) מגורש שנכנס לפנים ממחיצתו בפסחים פ' אלו דברים ולא משתמע לאו ממקום אחר : יא) לאו דלא תוציא משכית ולא מישתמעי וכו' : יב) מקדים תרומה לבכורים תמורה דף ד' ע"ב ואיצטריך לאיסורא וא"כ דברי התוס' תמוהין לכאורה ואין להם פותר כלל ונע"ג ודו"ק :

דף טז ע"א תד"ה אי דקטלה.ואכתי נ"ע לוקי כגון שהרגה במזיד ולא איתרו ביה דודאי הוי בידים ואינו חייב מיתה א"נ כגון שהלכה אצלו במחתרת והרגה ברשות א"נ כגון שהרגה קרובו בשוגג וגלתה ויצאה מחוץ לעיר מקלטה ומצאה הבעל והרגה שהוא גואל הדם (והא לא קשיי' לוקי שרדפה אחריו ולא היה יכול להצילה בא' מאבריו' דרשות בידו להרגה והרגה די"ל בדוחק שכיון שרשות להורגה דמי למתה מאליה אך זה הכל דוק ותשכח)א"נ כגון שנבעלה לעובד כוכבים דקי"ל קנאין פוגעין בה עי' במרדכי פ' החולץ גבי יבמה שנפלה לפני מומר לעבודת כוכבים בשם מוהר"א וכא הבעל והרגה ועל כל זה צריך עיון:ומה שהקשה בספר אחד לוקי כגון שגירשה וקידש אחותה. וא"כ אין יכול לקחתה הוא שכל דאין קדושין תופסין באחותה דהוית אחות גרושתו ובכרת מדאורייי' : שם יש לעי' לדברי הרב משנה למלך פ"א מהל' המן הל"ג דלדבריו קשיא דמשכחת ביטול העשה בידים גבי המן בפסח ע"ש . וגבי נותר נמי לכאורה משכחת ביטול כגון שאכלו דהוי ביטול בידים . ויש לחלק בדוחק על חמץ בפסח דלא דמי לשלוח הקן דבשעת עבירת הלאו היה בידו לקיים העשה משא"כ הכא אך מנותר עדיין צ"ע : ולדברי הרמב"ם פ"א מהל' תמורה שכתב הטעם דלקי בתמורה דהלאו שוה בכל והעשה אינו שוה בכל ע"ש (הגם שהוא נגד הגמ' תמורה דף ד ע"ב) וכדבריו משמע ג"כ בתוס' יומא דף לו ד"ה לאו דנבלה . ונ"ע גדול דא"כ גבי אונס שגירש נמי העשה אינו שוה בכהנים ולילקי ודו"ק ואח"כ מצאתי כן בתוס' תמורה.אך קשה לי עוד מהשבת עבוט דהעשה אינו שוה בעשירים ואפ"ה לא לקי וכן גבי כלי אוכל נפש העשה אינו כשים להלוה אחרים להשתמש בהם וכמ"ש הרשב"א הובא בחו"מ והלאו כולל הכל ואפ"ה לא לקי מטעם לאו הניתק לעשה . ועוד יש בזה דברים רבים (ועי' תו' חולין דף פב ע"ב ד"ה בזורע כלאים ודו"ק) : **סליק מסכת מכות**

השמטות למסכת בבא קמא

דף לה ע"ב תוס' ד"ה מדסיפא ועי' מהרש"א ויש ליישב קושיתו דהתוס' כתבו טעם לסומכוס דחולקין דהוי מ"מ וא"כ מאי מקשו א"כ אר"י דאי דברי ושמא ברי עדיף . לכן נראה דמקשו מכח כ"ש מר' יהודה דאמר ברי ושמא ברי עדיף אפי' להוציא וכ"ש הכא דהוי להחזיק וא"כ קושיית מהרש"א לק"מ וכמ"ש התוס' . וא"כ נ"ע על התומים סי' נט ס"ק א' מ"ש שם תי' לקושי' מהרש"א דתוס' מקשים נר"ג . וגם בלא"ה דבריו נ"ע דבתוס' כתבו רב יהודה :

דף קז ע"א תוס' ד"ה עירוב פרשיות וכו' בסוף הדבור אהאיא דכפירה . כל המפרשים פרשו בכאן וכולם לא נתווררו בעיני . הש"ך בסי' נ"ג מפרש במידי דכפירה כגון מלוה ופקדון ע"ש ודבריו תמוהים בעיני דא"כ קשה מ"ש התוס' והשתא ניחא הא דפ' כל הנשבעין . ולפ"ד נ"ד כלל מיגו דלא שכרתיך למגו דלהד"ס דו"ק ותשכח וקושי' זו ג"כ קשה על פי' הרב או"ת בכללי מגו שלו אות ע"ד ע"ש היטב שפירש דברי התוס' באופן אחר : והרב בית הלוי בכללי מגו דף ס"ב ע"א פירש באופן אחר דמידי דכפירה היינו דבין טענה זו לבין טענת המגו יש כפירת ממון כגון מודה במקצת שעתה מודה חמשים ואילו היה כופר הכל היה כופר עוד חמשים וטענה שגם עתה כופר הכל רק זו אינה העזה אמרינן מגו זה תוכן דבריו ע"ש . ומאד מאד תמיהני פה קדוש זרע קודש דהרב של"ה יאמר דבר זה דא"כ לחנם טרחו ועסקו כל הפוסקים בענין מגו דהעזה לענין שאר מקומות כיון דלא שייך רק במודה במקצת לבד : ושמעתי פי' אחר מהרב בעל המחבר שורש יוסף בכללי מגו דהעזה שלו וזו היא דמי דכפירה היינו שטענת המגו הוא כפירה כגון להד"ס ולא שכרתיך מעולם או לא הייתי שותפך מעולם שכופר לגמרי משא"כ גבי הושלי עד"מ שטענת לקוח שהוא המגו אע"ג דהוי העזה מ"מ הוא העזה היותר קטנה והושב שמא שכח שמכרו לו . וכן נמי בשאר מקומות דו"ק ותשכח או שהופדו שמורי היתר לתפוס ממונו מחמת איזה טענה משא"כ כשכופר להד"ס . וקשה לי עליו הא דנאמן לקחתיו מאבותיך במגו שלא היתה של אביך מעולם דבזה ודאי היתומים יודעים ומכחישים אותו (ועי' בש"ך חו"מ סי' קמ"ט ס"ק כ"א ודו"ק ד"ה בשבועה) ואפ"ה נאמן והפירוש היותר נראה לי הוא פירוש הרא"ש בתוס' פירושו הובא באסיפת זקנים לר' בצלאל ע"ש ודו"ק :

מסכת בבא מציעא

דף ב ע"א גמ' והא אמר רבנאי וכו' מקשים דלמא רבנאי דלבתר מתני' סברא וכ"ל לתרץ דהרא"ש הקשה דצריך להחזיר אבידה ותי' דמיירי בעיר שרובה עובדי כוכבים וא"כ אי איתא דמתני' אתי לאשמועינן דמצאתי' דאתי לידי' משמע ק' מש"ה לעולם לא לכתוב ז"א כולה שלי וממילא ידענא מדפסיק יחלוקו בעיר שרובה עובדי כוכבים כיון דמצאתיה ראיתיה א"כ הכי לידרוש אבידת אחיך דוקא אפי' ראיתיה דהיינו מצאה אתה מחוייב להחזיר משא"כ עובד כוכבים אבל דאתי לידיה אפי' אבידת עובד כוכבים חייב להחזיר ומדקתני יחלוקו ש"מ דמצאתיה דאתי לידי' . אך שריין קשה דלמא רבנאי מדקתני יחלוקו שמע לה ודו"ק היטב :

מסכת סנהדרין

דף יח ע"ב גמ' כ"ג מעיד ומעידין אותו : והתניא והתעלמת . מקשי' התוס' לוקי בעדות החדש וכ"ל ליישב דקושי' הגמ' על מעידין אותו כיון דקתני שמעיד דאל"ה הא הו"ל עדות שאילה"ז רק דהסמ"ע בסי' נ"ג כתב בשם הנ"י דבממון לית לן בה אי הוי עדות שאילה"ז וא"כ הגמ' מקשה נ"ל מעידין וכ"ת בממונא איירי דאין חוששין לזה והתניא והתעלמת וע"כ נ"ל כתי' התוס' דמיירי באיסורא אכ"ק הו"ל מעידין אותו דהא בלא"ה הוי עדות שאי אתה יכול להזימה ודו"ק היטב: שם מלך אין מעידין דכתיב שום תשים . לכאורה קשה נ"ל לימוד דמלך אין מעידין כיון דאין יכולין לקיים בו כאשר זמם דאין דנין אותו . ונראה דה"א דאין דנין אותו מדרבנן ושום תשים דאורייתא . ועוד נ"ל למלכי ב"ד דנין אותן איצטריך שום תשים א"נ בדיני ממונות שיש הרבה פוסקים דלא בעינן עדות שאילה"ז . וכבר ידוע הא דמלך אין דן ואין דנין אותו רק בדיני ממונא אבל באיסורא אין עלה ואין תבונה ועי' תוס' שבועות וסנהדרין דלא ככ"מ ה"ג מהל' מלכים ופ"א מה' עדות וע"ש בלחם משנה ומשנה למלך ודו"ק :

דף כו ע"א גמ' ר"ת ב"ז ור"ש בן יהוצדק וכו' יכול לומר אגיסטון אני בתוכו . עי' רש"י ועי' מהרש"א . ונ"ל לכאורה מזה דלא שאלו מהוות גברא י"ל שאלו ולא השיבם ונ"ל שסכיר יום היה ואסור לבטל ממלאכתו ודו"ק :

דף לה ע"ב גמ' אינו דין שתהא רציחה דוחה. עד סוף הסוגיא דמסיק מזבחי המיוחד לי ומאי ניהו תמיד . עי' תוס' יבמות דף ז' מה שמקשים ע"ז . ולכאורה י"ל קושית התוס' דבגמ' קשה דלמא ג"ש דמושבות אתי להתירא מה להלן שבת אף כאן שבת . ור"ל דא"כ נ"ל ג"ש ק"ו הוא וא"כ אי לאו מזבחי ה"א דרציחה דוחה רק קרבן יחיד ולא קרבן צבור וג"ש דמושבות אתי להתירא דהשתא ליכא ק"ו . וכ"ל דאף בלא מזבחי א"ל דהג"ש אתי להתירא דא"כ נ"ל קרא דעבודה דוחה שבת הא מק"ו נפקא מרציחה דדוחה שבת ונדחית מהעבודה עבודה דוחה רציחה אינו דין שדוחה שבת ומדאיצטריך קרא דעבודת ק"צ דוחה שבת ש"מ ברציחה אינו דוחה את השבת וג"ש לאומרא וא"כ שפיר מקשי התוס' שם ודו"ק :

דף נג ע"א תליא וכו' וסבר ר"י אין קדושין תופסין בחייבי לאוין כר"ע . ומתני' ג"כ סבר' כן ורק דפליגי עלה דהך ברייתא וס"ל דרשא דאמך היא תדע דאי תימא מתני' פליגא א"כ מאי מייתי גמ' בתר הכי מתני' כר"י דלא כר"ע לימא דאתי כמתני' דהכא . ועכצ"ל דמתני' דהכא סברי' ג"כ כן . וא"כ לפי תי' על אותה קושיא נאמר כן דר"י סבר כר"ע . וא"כ דברי התוס' יבמות דף ע"א שכ' דגמ' דהתם סבר' כמתני' דפליגי נ"ע דמנ"ל . ויש לתרץ דהמקשה סבר כן ודו"ק . ועפ"ז נתיישבו דברי הברעטורא בשם הרמב"ם ביבמות משנה אחרונה ד"ה שם שכתב דלר' יהודה אינה פוטרת צרתה ע"ש ודוק ודלא כמורי שנשתבש בדבר הרבה :

דף עג ע"ב תוס' ד"ה חד . וכ"ל כגון שאמרו לראובן קטלי' לשמעון ואם לאו יהרגוך ושמעון מחלל שבת ואי לאו קרא ה"א דמותר להרגו דכל עבירות יעבור ואל יהרג חוץ וכו' וכאן אין לזה רק חילול שבת וזה הותרה לו אבל השתא דכתיב קרא דלא ניתן להצילו בנפשו והוי שפיכות דמים ולהכי איצטריך קרא דאסור : **סליק בס"ד**

הגהות וחדושים על מסכת שבועות

מאת הרב הגאון הגדול כו' מוהר"ר שמואל שטראשון זצ"ל מווילנא.

דף ב ע"א רש"י ד"ה יליאות. ומתרגמינן כו' נ"ל למחוק כי בתרגום אונקלוס ליתא וכן בגמרא שם וגם בהרע"ב ליתא: ד"ה שהן ארבע הג' אחת (כצ"ל) לעומד בפנים כו'. התוי"ט דקדק אחריו מדוע כאן שינה סדרו מנדבור הקודם ע"ש ול"נ דבתרווייהו הקדים הושטת ידו לרשות אחרת ליטול משם חפץ להביאו אליו: ד"ה הרי זה. ולפני עוף. כולל בזה החטאת והעולה והרע"ב הוסיף לומר חטאת וגרע העולה: תד"ה מראות. דמראה ל"ז הוא כדכתיב כו'. לכאורה י"ל דמראות הוא מנפרד מַרְאָה בקמץ וכדכתי הַמַּרְאָה הגדולה הזאת (דניאל י' ח') יותר ה"ל להביא מקרא דמראה הנגע עמוק (כ"פ תזריע) דמראה דנגע הוא בל"ז: ע"ב במשנה אמרו לו מהו כו'. פפרש"י והא דל"א לר"י נמי פי' מהרש"א ול"נ דדוקא לר"ש דקים להו ביה דלא ס"ל לב ב"ד מתנה כדלקמן (י"א ב') אבל ר"י משמע לפי המסקנא שם דס"ל לב ב"ד מתנה ואפי' לדעת המקשה שם אולי לא קים להו דעתו בזה: תד"ה חייב. ומיהו מת"כ דקתני יש ברשם כו'. הוא בפ' מצורע:

דף ג ע"א רש"י ד"ה וידיעות טומאה דמקדש. ידיעות שנעלמה כו'. מלת ידיעות כ"צ להגיה בדבור הקודם אחר תיבת ממנו: תד"ה ועל הזקן. מדל"ק אים דאמר לקמן או לעכו"ם אקיף כו'. תימה דהא לאו בני פליאות נינהו ואיך יתחייב עולתן כמ"ש התוס' (בב"מ י' ב') ד"ה אשה: בא"ד וגם אין לה"ר כו' דכ"ע מודו דאסור ע"י אשה כו'. עי' מהרש"א דע"כ ס"ל הכא דאשה א"ע אם הקיפה לראב"א ואף לגדול וצ"ע לפ"ז אמאי לטייה שם לחובה: בא"ד דאי הרי כו' הא אפשר לקיים שניהם. לכאורה נ"ע דהא איתא בת"כ ר"פ מצורע הביאו הר"ש בפי"ד דנגעים מ"ד וכן הביא מהתוספתא דאינו כשר אלא בכהן וכ"פ הרמב"ם בפי"א מפ"ל וי"ל דס"ל להתוס' דע"כ ל"א אלא בתגלחת ראשונה אבל השניה כשרה בזר ודלא כרמב"ם דפוסלו בשתיהן וכ"ל ראיה דבת"כ שם יליף מתורת המצורע ביום והובא אל הכהן דתגלחתו אינה אלא ביום ובכהן ולקמן יליף מן ביום השביעי יגלח פל תגלחת הב' ג"כ דאינה אלא ביום ומדאיצטריך ליה קרא אחרינא לפסול לילה ש"מ דלא ילפי מהדדי (ואף דבפי"ד מ"ב מביא הר"ש מהת"כ גז"ש דילפי מהדדי שם הוא לענין כמות הגלוח ע"ש אבל לא לגמר פרטי דיניהם) וא"כ פסול זר דל"ל תקרא מיוחד עלה אין לנו ונכון בס"ד: ד"ה הדא. או בזא"ז תכ"ד כו'. בתוס' שם גבי קרחה כתבו דל"ל תכ"ד להמראה אלא הראשונה ותלקו על רש"י בזה וכאן נראה דר"ל תכ"ד של גלוח הקודם לו: בא"ד ואע"ג כו' קרא לחיוב ע"כ קרחה כו' כצ"ל: בסה"ד ור"א ל"ל מחלוקות. לכאורה י"ל דאף הוא ל"פ אלא בנמלך כאחת אבל בזא"ז מודה: ד"ה גבי וא"ת כו' דדמיין אהדדי כו'. התוי"ט כתב דלא הבין קושייתם דהא הכא דכתיבן בהדדי נמי אמרינן ובמחכ"ת הרי הקדימו דבטעמא דכתיב גבי הדדי הבי וא"כ פ"כ הא דקאמר מו ודמיין כו' הוה כמו א"כ והקשו שפיר למעט הב' וז"פ: ד"ה אי. אי ה"מ אמיא מתניתין כרי"ש נימא דודאי כו' כצ"ל: ע"ב ד"ה אבל. ולדידי' לא מיתוקמא כו' דלא מפרשי כו'. לכאורה לדידי' אכלתי ול"א מפרשי מן כי לא ינקה ה' כו' ואוכל ול"א מן לשוא לשוא אא"ע כו' או משום דבל"א נאמרו פי' מהרש"א לקמן (ד' א') בתד"ה ר"ע ונפרש איפכא שתים אכלתי ול"א שהן ד' אוכל ול"א:

דף ד ע"א רש"י ד"ה ומשנה ל"ז ממקומה. לא היה יכולת בדורות שאחר רבי לשנות כו'. מוכח מדבריו דבימי רבי וגם בדורות שאחריו עדיין לא נכתבה המשנה. ועמש"כ בחדושי לס' נת"ע אות ב': תד"ה אבל. ולא אזרוק וזרק דחייב לכ"ע כצ"ל: בא"ד וא"ת ותגלן כו' איירי בזורק הככר ליס כצ"ל: ד"ה בקולן. וקשה דבפר"א דמילה משמע דלקי כו'. שם אינו משמע רק דעובר בל"ת ובהדיא כתב הרמב"ם ברפ"י מפ"ל דעובר בל"ת אף לאחר הפטור אבל מילקא לא לקי עד שיוציאו מעשיו ע"ש ובל"ת: בא"ד דאין עבודה דוחה את הצרעת כצ"ל: בא"ד ואומר ריצב"א כו' או כהה. נראה דר"ל כגון מסלג לקרום וה"ה אם נעשית עזה עי' בהרע"ב ותוי"ט פ"א דנגעים מ"ג: ע"ב גמרא שבועות דאית ליה טעמא דנפשיה מנלן כצ"ל: שם מ"ע דרבי כו'. עי' בהגהות הב"ח גי' אחרת בשם ס"א והיא היתה גי' רש"י כנראה מדבור דבריו: רש"י ד"ה חוץ מן השערות. ורבנן פליגי עלי' במתניתין כו'. משמע דדעת רבנן לא נזכרה בברייתא רק דהש"ס מייתא לה ממתניתין וכ"ת בבכורות שם: תד"ה דתניא. גבי מטרה של בפן ושל אבר כו'. כ"צ דל"ל וזהו כדתני ר"פ בדל"ת שם ועי' מהרש"א וגם בו יש ט"ס:

דף ה ע"א ד"ה בשבועות. זימנין דל"ב למימר כו'. לפד"כ דהכא דרלה לזווג פניני דשתים שהן ד' שייך למימר דנקיט אליבא דתנאי אף דלא ס"ל כוותייהו אבל התם דתני פלוגתא ושנאו בלשון חכמים ע"כ דס"ל כוותיה: ד"ה שתים שהן ארבע הוצאה והכנסה דפטור. נפרש"י בעצמו בשבת דלא חשיב בפטורי רק עקירות הא בבעה"ב תרווייהו פטורי בהוצאה ודעני בהכנסה עי' תוס' שם (ג') בד"ה פטורי: ע"ב רש"י ד"ה שנים שהן ד'. מראה ל"ז כו'. בגליון כ' דשייך לעיל במשנה ול"נ דרש"י דייק לפרש זה המשנה דנגעים משום דקתני בתר הכי ל"כ עזה שניה לה להכי כתב דמראה ל"ז ול"נ דקתני קאי על הצרעת עי' פרש"י בהותם: ד"ה פיהרת. ולא תניה נמי כו' כצ"ל כה': ד"ה נצרפיה בהדי שיד. שאינם תולדות כו' כצ"ל: תד"ה שנים. איך הייטו מחלקים כו'. תמ"כ המהרש"א בס"ד דא"כ גם בתר דמנאן כו' מי יודע כו' ע"ש תמוה דודאי השתא ידעינן שפיר גבולי המראות דכל שהוא למטה מלמר לבן פד שיד כמה חלקי מראות שיד: ד"ה שאת. דאין סברא כו'. ולפ"ז יתוסף עוד מראה חמישית ודלא כמש"כ לעיל בשם רש"י אבל הר"ש שם מיישב סברת ר"ת בטוב טעם: ד"ה א"כ. מלמד שאין מצטרפות כו' ומיהו כו' תימה כו'. פי' בר"ש שם שמגיה דל"ל שהן תחת שאין ותימה על התוס' שהניחוהו בצ"ע כי זה פשוט דט"ס הוא: ד"ה פיהרת. לא להצטרף עמה כו' כצ"ל:

דף ו ע"א גמרא והתניא רע"א אדמדם כו'. נ"ל והתנן כי היא משנה בפ"א דנגעים מ"ב ועי"ש ופי' בתוס' לקמן בריש ע"ב: ע"ב שמכרכין אותו לתלת כצ"ל וכ"ה בשבת: שם אריו"א זו לותי כצ"ל: רש"י ד"ה מכבנין. והאם ליחכתו למרו נקי כו' כצ"ל ותלת אין למחוק עפירש"י בשבת: תד"ה ואם. הפתוך שבסיד כיין המזוג בחלב. לפנינו שם איתא כדם וע"ש בתוי"ט: בא"ד וי"ל כו' אלא משום דקאי את"ק. כ"נ דל"ל ור"ל דלא תשבש ליה אלא מפרש דבא לומר של נמר והא דנקיט סיד אגררת ליסן דת"ק הוא משום דקאי עליה לאפלוגי: ד"ה אימא. בסופו. ותפומאת כהנים ל"ת למיפרך כו'. לכאורה תמוה דהא לא שכש עלה וי"ל דכוונתם דנימא הואיל והזהיר לאודא כמו שמיעת הקול וביטוי שפתים:

דף ז ע"א גמרא אימא בה למעוטי מקדש דלא שגי כו'. ל"י מדוע ל"ק למעוטי נמי קדש. וא"ל דבה לא משמע ליה אלא למעט ד"א יקשה מאי חזית ודוחק לומר מפני שהיא אכילה כתרומה ואולי נקיט כאן אגררת לישנא דלקמן בגז"ש דרבי דהתם הקושיא ממקדש דוקא: רש"י ד"ה אקרא אני. וסמיך ליה מכל הבהמה אשר פה"א כצ"ל: ד"ה שלש כריתות. והנפש אשר תאכל בשר מזה"ש וסמיך ליה ונפש כי תגע כו' כצ"ל: ד"ה אחת לכלל. והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים וגו' כצ"ל: בא"ד וזו בלה לגלות על הפרט כו'. ר"ל דהכלל בא לגלות עפ"פ שאינו בא ללמוד כל דבר זולתו אלא להורות על כ"ד כיוצא בו כגון הכא כל קדשי מזבח אף שאין דומין לו מכל וכל ועי' בק"א במדה זו: ד"ה שלש טומאות. בהנך ג' כו' וטומאתו עליו. ל"ד דבכרת דבופש לא כתיב זה הלשון וכן התוס' ד"ה תניהו ל"ד בלישנא: תד"ה אחת לכלל. וא"ת כיון כו' הל"ל מה שלמים מיוחדין שיש להן מתירין כדדרשינן גבי פיגול כצ"ל והוא בזבחים (מ"ד) אליבא דכ"ע וכמו דאיצטרך לר"ש לאתויי חטאת הפנימית: בא"ד וי"ל כו' דבפ' ב"ש (מ"ה ב') כצ"ל: ד"ה אתיא. ונקיט בנין אב לאפוקי משאר עבירות. לכאורה מגז"ש לחודא נתמעטו כל שאר עבירות כמו תרומה ולפ"ד י"ל דהברייתא אילו ל"כ קאמרה אילו ל"כ הגז"ש הוה ידעינן מב"א השתא דאיכא גז"ש ב"א ל"ל וכדשנינן בב"ת (ס"א ושם) ויש לכוון גם דברי התוס' לזה: ע"ב ד"ה יש. אכתי כו' אוכל תרומה בטומאה וממא שמתש. והא דכתיב לכל חטאתם דמשמע חייבי חטאות כדלקמי' פי' לקמן בתד"ה במזיד: בא"ד וכ"ת לשון הקונט'. לקמן הוא (ח' ב') בד"ה א"ק אחת בשנה ועי' לקמן (י"ב ב') תד"ה ועל זדון: ד"ה אי. כדדרשינן ביה התם. הוא בכריתות (כ"ה ב') וכדמוכח התם שכתבו הוא שם (כ"ו):

דף ח ע"א גמרא דאתיידע ליה סמוך לשקה"ח. משמע דכל היום יכול להביא ול"א בחטאת להבאת קדשים לבה"פ דאמרי' בפסחים (י"ג ב') לענין תודה בע"פ: תד"ה ואימא יולדת. ועוד דהאיכא עולת העוף שאין מביאין פה"ם. בכריתות (ז' ב') במשנה פרש"י דמייתא נמי עולת העוף ומתנה וכ"ת בכ"ד ועי' תוי"ט בפ"א דנזיר מ"ח ד"ה אלא ובמש"כ שם בס"ד: ע"ב גמ' אל"ז לומר שאם מת כו'. א"ל רבא כו'. כריתות כ"ו ב': תד"ה ומאי נינהו. ניפוק מיפך דהא כתיב התם כו' כצ"ל: ד"ה מאי לכל. תימה דפליך בפ"ב דכריתות כ"ו א' כצ"ל: ד"ה לטומאה. ואי ליכא אלא חד יעשו פנימי ולא חיצון. לכאורה אם לא היה אלא חד ממש כיון דשני השעירים מעכבין זא"ז (מנחות כ"ז במשנה) יעשוהו לחיצון. ועי' רמב"ם פ"ה מעבודת יוה"כ ה"ג וצ"ע: ד"ה כפרה זו בסופו. וקרא אחרינא איצטרך לגוס דרשה. בפניותי מסכתא לסך דרשה ביומא (ס"א) לר"ת כדא"ל ולר"א ור"ש כדא"ל וע"ש (נ"א) בתד"ה רוי"ג ובמש"כ שם בס"ד ונלפע"ד דלפרש"י דלדרשות דהכא איצטרכו ב' קראי דדרשה הב' הוא מקרא דאחרי מות בסוף סה"י לכפר על בני"י מכל חטאתם אחת בשנה ואחת בשנה דמדם חטאת הכפורים אתיא לבה דיומא שהבאתי ונכון בס"ד:

דף ט ע"א גמרא שעיר זה יהא כפרה עלי שמיעטתי את הירם כצ"ל כמו שהוא בתוס' וכ"ה בכי"ף: תד"ה ולר"ש. דלא מסתבר ליה כו'. ע' לעיל (ג') תד"ה אי רי"ש: ע"ב רש"י ד"ה ואותה נתן לכם. ושעיר שמיני דכתיב ואל בני"י כו' כצ"ל:

דף י ע"א גמרא וכפרתן נמי שייכה. ר"ל בכפרתן של אלו נמי שייך כפרה דשעיר הפנימי כ"כ שפרש"י אבל א"כ הל"ל ובכפרתן בב' וגם אינו מפורש יפה מאי דשייך ולעד"נ לגרוס וכפרתו בו' בסוף ור"ל כפרתו של שעיר הפנימי דהיינו יש בה ואין בה: תד"ה ואיתקש. וי"ל כיון דלין לאו עבודה היא כו'. ולמ"ד שם דבתר למד אזלינן מעיקרא לאו קושיא היא דלדידי' נפשטה שם דדבר הלמד בגז"ש חוזר ומלמד בהיקש: ד"ה קס"ד. אפי' כו' יליף מהך דלעיל הואיל כו' עד סה"ד. דבריהם סתומים ויש לדחוק דה"ק הואיל דהסך דלקמיה כתיב ושעיר דע"כ בא כדי ללמדו מחברי' וא"ת דחברי' לא יליף מהך דלעיל מיניה א"כ אין בו שום חידוש לאגמורי אדבתרי' אבל לקמן האי דבתרי' שפיר יליף מר"ת אף דהאי דלא כתיב ביה ו' מפסיק ביגו ושין ר"ת ומה שסיימו הואיל כו' ר"ל דלא פהני מידי הא דמפסיק שתאמר הואיל כו' ע"כ גם הוא יליף מר"ת ובינס (ל"כ) דנקטי היינו משום דאיכא ב' האי דאחר העגלת והאי דאחר יוה"כ גם אותן שאחריהן ודו"ק: ד"ה מהו. וי"ל דהכא כיון דנאבד נעקר הפרשתו ואחר שהופרש במקומו כו' כצ"ל: ע"ב רש"י ד"ה נפדין תמימים. כדתנן במסכת שקלים (פ"ד) כצ"ל: בא"ד בבע"ת שנפדין הכ"ת כצ"ל: ד"ה מה היו עושין בה. מגלגת מנים יתירים כצ"ל: תד"ה מותר. ולא היה נכנס בתפניו אלא חצי מנה כו' ועוד חסר כו' ולא דק. תמוה דמאין פסיקא להו דחפניו מחזיקות חצי מנה אימא דלא הי' מחזיקות אלא פחות מחצי מנה כשיעור שימולא תהם לע"ב שנה ד' מנה טוב כאיתי כן להתוי"ט שם: בסה"ד ויכול להיות כשכלים ס' שנה בב' שנים כו'. ר"ל ובמספר שלם ניחא לומר דלא דק אך לפ"ז יהיה נצרך לשנה שאחריהם שתהא מעוברת שפ"ו או שפ"ז מנים ולא יעלו למחציתם השיריים אלא בקרוב לע' שנה ול"ל דפי' תנייה דעשייתה בכל השנים:

דף יא ע"א רש"י ד"ה קדשו בכלי. וע"כ מתניתא דלעיל כו' דתנא נפסלה כו' כצ"ל: תד"ה הוכשרו. וי"ל דתנא דהכא סבר לאו כקדש דמי כתזרו כו'. ר"ל דבהא לחודא דלאו כק"ד ס"ל כתזרו אבל לא בכולי מילתי' דהם סברי כא"ם דשבו"י תחילה לקדש כדאי' שם בגמרא וכמ"ש התוס' בחולין (פ"ח) בד"ה מעקה ותנא דהכא אמר נפסלה בשבו"י אבל שמוי לא כדדייק הש"ס ברפ"ב דמעילה ועי' חולין (ל"ו) בסוגיא דבעי' דר"ל נריך של מנחות תוכין כו': בא"ד מריפא דתנא לעיל מהך דהמנחות כו' דמייתי הכא בפ"ב דמעילה כצ"ל: ד"ה אלא. כדקתני לעיל המנחות מועלין בהן כו' והא דתנא כו' כצ"ל: בא"ד דא"כ אמאי תנא כלל קטורת בהדייהו. עי' מהרש"א ולדבריו ה"ה דה"ת להקשות מנותר ועמא נמי ולמאי דמפני לפרש"י ולפירוש הא' שבתוס' י"ל דחייבין משום עמא ג"כ משנתנו במכתשת ולא נקע קידשה בכלי אלא משום לינה ונותר והא דלא תני עמא ג"כ במכתשת י"ל משום דלא מיתנא ליה נותר ולינה לכן לא תני עמא נמי אבל המקשה פריך דליתני לכולהו: ד"ה הואיל. שעיקר מצותה בכך לעשותה כולה בתחלת השנה. בכריתות (ו' ב') איתא וחכ"א בכל יום מתקן במתכונתה והיה מכנים ע"ש משמע דאפי' לכתחלה: בא"ד ועוד כיון דיש שיעור כו' פרס כו' אין ב"ש מקדשת כו'. עי' הגהות הב"ח וק"ל דהא מסקינן בזבחים (ק"ע ב') דהתורה לא נתנה בה שיעור ואפילו בכזית יוצא ושיעור פרס הגא מדרבנן ע"ש ול"ל דס"ל דהלכה היתה משיעור כזית עד פרס ובתוי"ש כריתות (ו' ב') ד"ה דמפטם משמע לי דהלכה היתה לכתחלה פרס ודיעבד כזית: ע"ב רש"י ד"ה דלא שכיח. הלכך לא חשיב ב"ד כצ"ל: ד"ה דלא שכיחא. בכל כו' לא עשו אלא שבע. הוא בפ"ג דפרה מ"ה וכר"מ והא דפי' אליביה ולא אליבא דרבנן דס"ל דעשו ע' היינו משום דגם מתניתין דר"פ שם סתמה כוותיה לפי גי' הא"כ שם: ד"ה דלית תקנתא ברעיי'. אבל תמידין כו' ולכשיוונתנו יפדם כצ"ל: תד"ה וכן. כדקתני להו התם אתילתא אחריתא כצ"ל: ד"ה א"ה. דמההוא קרא נפ"ל גיזה וחלב ושל קדשי ב"ה כו' כצ"ל: ד"ה משום. לפי שאין פודין כו' ול"א שיפדו כו' אבל התם דאין פודין כו'. לישנא דפדיה לא שייכא גבי בכור דאין לו פדיון אלא דר"ל דכמו דשאר קדשים אין פודין כו' כן בכור אסור להאכילו לכלבים ועי' בכורות ל"ד ע"ו:

דף יב ע"א גמרא ר' יהושע אומר יביא בדמיו עולה ע"ם ול"ל ר' אלעזר כדאיתא בתמורה וכדמוכח שם בגמרא (י"ח ב' י"ע א') ועתוי"ט שם ריש מ"ג וכ"כ רש"י בזבחים (ק"ג) ד"ה הניחא פלוגתא דר"א ורבנן ומעתה תמ"כ לקמן ת"ב ד"ה נדבת לבור כרבנן דפליגי עליה דר"א כוונתו אדר' אלעזר (בל"י) דאמר יביא בדמיו עולה עי' זבחים שם והמהרש"א ל"ד במחכ"ת: תד"ה שאני. תימה דה"ל למינקט כו' בקיץ למזבח כו'. ולעג"ד כ"ל מפרש"י שם ולקמן ע"ב בד"ה מודה ר"ש דלרבנן דא"ל דל"ל סברת כולן באין לכפר על טומאת מו"ק ל"ל ג"כ תקנתא דקיץ למזבח ואע"ג דמשמע לקמן דלר"ש אפי' מותר חטאת הפנימית אי לאו משום גזירה היו מקיבין עי' לקמן ע"ב בתד"ה שמתחלה: בא"ד דפריך רבה לר"א ממתניתין כו' כצ"ל: ע"ב רש"י ד"ה לנדבת לבור אזלא. כדרבנן דפליגי עלי' דר"א. עמש"כ לעיל בכוונתו דלא כמהרש"א גם מש"כ דאפי' לר"י (לפי גירסתו) לא תני לאתויי עולת העוף מדרשא דיהוידע כמ"ש התוס' אינו נראה דהכי דרשתו אינה אלא במותר מעות כמ"ש התוס' ור"י איירי בגוף האשם: תד"ה כבנות שוח. והשתא מעיקרא סבור דאזלינן בתר לקיטה. עי' תוס' ע"ז (י"ד) ד"ה בנות שוח ובמש"כ שם: רש"י ד"ה היינו קלות. אמאי ת"ל בתרתי כצ"ל: ד"ה בין כשעשאן בשוגג. כגון אכל אחת כו' כצ"ל: תד"ה לא זו. ואע"ג דתנן כו' על עשה ועל ל"ת כו'. שם בגמרא מוקי לה בניתק לעשה וא"כ י"ל דה"ל בכלל עשה ועע"א בחגיגה שם:

דף יג ע"א גמרא ואת מצותו הפר זה המפר ברית בבשר. עפרש"י ולכאורה יל"פ משום דכתיב גבה בפ' לך את בריתי הפר: רש"י ד"ה ורבנן. תימה ממרקת אחר יוה"כ. בזה נראה דמתורץ קושית הרל"ש בתוס' ד"ס בעומד דהתם פי' מיתה או יוה"כ (וכמ"ש גם המהרש"א) דבעי תשובה עם כ"א בפ"ע: תד"ה בעומד. והא לא אתיא אפי' כרבנן כו'. פי' מהרש"א ולפלא שלא הביא דברי התוס' ביומא שם: ע"ב ד"ה דעבד. כדתניא חומר בשעיר כו'. וכן הר"ן סוף יומא במשנת האומר אחטא ואשוב כתב גרסינן בפ"ק דשבועות חומר בשעיר כו'. ועי' מהרש"א ובאמת נמצאת ברייתא זו בתוספתא סוף יומא אמנם תמה אני מדגרסינן בכריתות (י"ח ב') א"ל רב"ח לאביי מה אילו אכל חלב כזית שחרית ביוה"כ וכזית חלב במנחה ביוה"כ ה"נ דמחייב ב' חטאות כו' ע"ש היטב דמוכח להדיא דכל היום מכפר וע"ע שם (ז') דאיתא ג"כ הך סוגיא דהכא ובהוספת דברים אשר משמען גלוי דלא כתוספתא זו: גמרא מ"ט דר"ש. פי' מהרש"א קושיית מהריב"ל ותירוץ המהרש"א ולפניהם איששתמיט תוס' ביומא (ס"ו) ד"ה א"ר ירמיה: שם להכי איתקש שיהו שוים במראה כו'. בת"כ פ' מקשי דרש על ויתנו לנו שנים פרים שיהו תואמים מאם אחת כו' (ועמש"כ שם אות כ"ג בת"ק) ולכאורה קשה אמאי לא בעינן הכא ג"כ מאם אחת כו' ואולי התם מדלא כתיב שני אלא שנים שהוא מספר זוגי דרשו כזה את"ז מלאתי באלשיך שם כדברים האלו: רש"י ד"ה זה מזבח. אם הקטיר כו' ובשהייה. ובחולין פי' כלא שהיי' וכן פירשו התוס' ביומא: ד"ה מיהו. ואלו בשעירים כ"כ דל"ל: ד"ה הותר מכללו. ולא לאחרים הותר כצ"ל:

דף יד ע"א גמרא כדתנא דבי רי"ש כ"ה מה"ד נוהגת כו'. המציינים שכתו לציין ליומא (מ"נ ב') ושם הגי' מה"ד נוהגת: רש"י ד"ה הכי קשיא ליה. וכיון שאין חסירין כו' לא יתכפרו בו כצ"ל: תד"ה כולן וכי תימא כו' דכתיב יכפר כצ"ל: ד"ה שני. ותימה דהא לבא כו' כר"ש. נראה דכוונתם להא דר' ירמיה שם (ס"ו) דמוקי מתניתין דוידוי שעיר המשתלח דלא כר"י ע"ש והי' גירסתם שם רבא (ואף דשם העתיקו ר' ירמיה זה ידוע דתוס' יומא אינם מבעלי תוספות הראשונים) או דע"ם הכא וצ"ל ר' ירמיה:

פרק ב במשנה ולא ידע ונשאל ידע. (וכ"ה הלשון במקדש) ולכאורה משפט יתר הוא דהא כבר אמר ונעלמה נעלם נעלמו כו' ואכל א"ק וכ"ל דבא לאפוקי דאם אכל כזית בהעלם ואח"כ נודע לו ועכ"ז לא הניח אכילתו דאינו מביא קרבן דנקרא לא שב מידיעתו דאמרי' הוכיח סופו על תחלתו וכ"מ לסדיא דברי התוס' לקמן סוף די"ז ע"ש והא דמשמע בזבחים (מ"א ב') דדוקא מחשב ואח"כ שתק אמרי' לכ"מ דע"ד לאשונה הוא עושה אבל בשתק ואח"כ חשב ל"א דהוכיח סופו על תחלתו לכ"ע וכן בחולין (ל"ע ב') לרבנן דרשב"ג דהתם משום דשתיק מעיקרא מוכח דלא כוון לזה ועי' ברים שו"ע יו"ד ברמ"א בדין שוחט שבדקוהו ונמצא שא"י הל' שחיטה לענין שחיטתו למפרע ובאחרונים שם (ועי' בספרי פ' ראה פיס' פ"ד ולא חשוד למפרע ני' הז"ל ופירושו דלכאורה הולך על סברתי אך המעיין היטב יראה שיש לחלק ואכמ"ל) ולזה קאמר ואכל א"ק ולא ידע (ר"ל כל משך אכילתו) ונשאל (לאחר גמר אכילתו) ידע ה"ז בעו"י וכן יתפרש בבא דמקדש: **רש"י** ד"ה ובשתי תודות. והיו נושאין אותן כו' כצ"ל: **ע"ב במשנה** נטמא בעזרה כו'. כתב התוי"ט בשם התוס' דאיצטריך לאשמעינן כו' ול"ד במחכ"ת דמתניתין טובא אשמעינן דא"ח אלא בהשתחויה או בשהייה או ביציאת ארוכה והתוס' לא כתבו רק על הא דבעי הגמרא ע"ז מנלן ואיצטרך ליה לימוד מיוחד בזה: **שם** רא"א השרץ ונעלם כו' רע"א כו' ריש"א כו'. ופסק הרמב"ם בפי"א משגגות כרי"ש וע"ש בכ"מ והתוס"ח הקשה דהא הוי סתם ואח"כ מחלוקת כו' ע"ש. ול"נ כיון דרבי שתם תחלה כאן ובפ"ק כרי"ש ודאי כוון לשתום כהלכה ולא הדר ביה והמחלוקת דהביא לבסוף הוא מפני פלוגתת ר"א ור"ע בידיעה שבתחלה אי סגי בידיעת הטומאה כר"ע או דבעינן ג"כ שידע במה נטמא כר"א ובהא פסק הרמב"ם כר"ע נגד ר"א פי מאי דמשמע מהכ"מ דגם רי"ש סובר בזה כר"ע (וכ"ל כוונתו מדנקיט בלישני' העלם טומאה כר"ע) תמוה דלפום תלמודנו לא בעי רי"ש ידיעה כלל בתחלה כדהוכיחו התוס' לעיל (ג') בד"ה אי רי"ש:

דף טו ע"א גמרא התודה היתה באה מן ה' שאין ירושלמית כו'. עי' במהרש"ל שכתב דלפי' התוס' דגם על האיפה הוסיפו היתה באה מן שש שאין ירושלמית כו' ע"ש ותימה דהא במשנה שם מפרש והולך דלמדה ירושלמית היו שלשים קב כו' וכ"מ עוד מהתוס' עלמן שהקשו שם דניזל בתר השתא כו' ע"ש: **רש"י** ד"ה שתי תודות. מנחמי' כו'. וכ' בגליון דשייך לעיל במשנה ול"נ דשפיר שייך הכא דבעי מה"מ (דבעי כל הני) ושני מוכן תעשו והרי תודות לא הוו במשה לכן קאמר דזה גמרינן מנחמי' וכ"ל עוד דצ"ל וב' תודות בו' והד"א עם ד"ה וכן תעשו: **ד"ה** ה"ג אי לאו. וכתיב ישרתו כו' כצ"ל: **ד"ה** ואעמידה. לימין מעל לחומה כצ"ל: **ע"ב גמרא** אלמה לא אפשר דמקדש בשתי הלחם כו'. מה שדקדק המהרש"א אמאי לא דחי ליה דא"כ שלמה כו' ל"ד במחכ"ת דאדרבה מזה קושייתו דהא אפשר בב' הלחם ואמאי לא המתין שלמה עד עצרת: **שם** ואומר ארוממך ה' כו' כצ"ל בו' לפרש"י דשיר של תודה הוא מזמור לתודה וכ"כ מהרש"ל אבל הרמב"ם משמע דמפרש דשיר של תודה הוא ארוממך וא"כ א"ש הגי' אומר בלא וי"ו: **רש"י** ד"ה. דעד דקדיש יומא. זמן אכילתו הס"ד ואח"כ מ"ה הלכך: **ד"ה** אך דמקרבא לחומה ממועטת בין העם לחומה. נראה דע"ם הוא וכ"ל בין החיצונה לחומה וכן בתוס' פסחים (פ"ה ב') ד"ה החלונות דאיתא בין ב"ד ובין החומה צ"ל בין השניה ובין החומה: **תד"ה** אסור. לאישתא למירתא לימא כו' כצ"ל כי כן איתא שם וכן העתיקו בפסחים (קי"א) ועוד דאישתא ב"י משמע בסנהדרין (מ"ז ב') דאין בה סכנה מדאיצטרך שמואל למישרי מטעם דקרקע עולם א"כ ובמקום סכנה מתרפאין בכל איסורין (פסחים כ"ה) וזה יש לדחות דאולי לא היה המפר רפואה גמורה כמו הנך דפליגי רבנן עלי' דר' מתיא ב"ח ביומא (פ"ד): **ד"ה** דקדשה. וא"ת כו' דכ"ז שלא קדשה העיר כו'. לכאורה מתניתין קאי על הוספת העיר והיא כבר קדשה: **בא"ד** וי"ל דמכיון שהלכה כו'. נראה דר"ל כיון שהלכה קלת נעשה אותו מקום מקודש ולכן הוה כמו שיש קידוש עיר ותו אינה נאכלת בכל הרואה אבל קשה להו"ל שבדבריהם לעיל בד"ה אין עזרה:

דף טז ע"א גמרא עפ"י נביא נאכלת כו'. עפירש"י וק"ל הא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר והאומר שנאמר לו מן השמים איזה דין קבוע לדורות ה"ז נביא שקר כמ"ש הרמב"ם פ"ט מיסה"ת הל"ד. ומלשון המשנה משמע דדין זה נוהג לעולם תירוץ לזה למדתי מדברי הרמב"ם בחבורו פ"ו מבית הבחירה הי"ב שכ' שם ואוכלין כו' אחת כו' והשניה תהא נשרפת ולא כתב הפנימית כו' כבמשנה נראה שמפרש דזהו הל"מ דהאחת איזו שירצו תהא נאכלת והשני' תהא נשרפת ובימי נחמיה היתה הוראת שעה עפ"י נביא שתהא הפנימית נאכלת ונקטה כן המשנה אבל לאו דוקא וכדפסק הרמב"ם ויש לכוון זאת בדברי הכ"מ ובפי' הרמב"ם יש קלת ע"ש ע"ש: **תד"ה** תני. תימה דמה דחקו להגיה כו'. לעד"נ דאינו מגיה רק מפרש ותני ר"ל פרש (והתוס' עלמו כתבו כן בב"ק (מ"ע ב') ד"ה ותני ושם ליינתי עוד מקומות) דכן מצינו בסנהדרין (פ"א) ובמכות (כ"ד) דאל תטמאו בכל אלה דהרלון בו באחת מכל אלה וכן בעז"ה: **רש"י** ד"ה כל המצות האלו. ושאין עושין מגרשיהן שדה. עמ"א במגילה שהקשה ע"ז: **תד"ה** דכ"ע. וא"ת דבפ"ק דחגיגה א"ל לר' אליעזר כצ"ל בי': **ע"ב גמרא** וא"ל ר' שמואל ב"נ כ"נ דצ"ל עי' מגילה (כ"ג): **תד"ה** או. ושמא קים ליה כו' ובחולין כו'. הן הלשון בדבריהם כאן שלם בלתי שום מגרעת ולא עמדתי ע"ד המהרש"א שנתן חסרון בהם גם מש"כ כדמתמעטי' בחולין מוזאת נמשך אחר לשון התוס' ביומא אבל שם ע"ש וכ"ל כמ"ש כאן שלעבוד עבודת כו' וכן תיקן שם הגרי"פ: **בא"ד** ונראה לו דגבי שילוח כו'. נראה דהגהת רש"ל המצויינת לעיל שייכא הכא: **ד"ה** קידה · תימה כו' וישתחו לאפיו כו' ויקד וישתחו לאפיו. לעד"נ דמאלו אין קושיא דיכוני לאפיו הא' שב על יעקב והב' על המלאך ור"ל לפניהם וכן במגילה לא הביאו רק קרא אפים ארץ כו':

דף יז ע"א גמרא ואפילו כה"ג כולו בעי רבא כו' ותפשוט כו' התם כו'. כה"ג בחולין (ל"ב): **שם** טמא שמשמש במיתה כמ"ל כו'. ק"ל הא קי"ל כ"ע מן המת שאין הנזיר מגלח עליה א"ח עלי' על בהמ"ק (רמב"ם פ"ג מבהמ"ק הי"ד וט"ו) וטמא שמשמש משמע שאין חילוק וחייב אף בהן וא"כ מ"ל באותן שאין הנזיר מגלח עליהן וכ"ל דעיקר קושייתו ממחוסר כפורים דקיי"ל דחייב על בהמ"ק וכן על שמושו וכהראב"ד שם ה"ע ובפ"ד ה"ד ומשכחת לה בנכנס דרך גגין וע"ש במל"מ בפ"ג הי"ע ועוד י"ל דמקשה אליבא דר"מ דפליג על הך כללא דכ"ע שאה"כ מגלח כו' כמשנה דנזיר (נ"ו ב'): **תד"ה** תלה. משמע דאויר נמי נתקדש. ועי' לקמן ע"ב ברש"י ד"ה אין אוכלין: **ד"ה** או. ור"א דפליג עליה התם וחשיב שהייה כמעשה כיון כו' כצ"ל: **ע"ב גמרא** דכך ביאה אסרה תורה ומשפינא מחבריא. נראה דע"כ הוא דברי ר' אושעיא וקושיית א"ה כו' היא מסתמא דגמרא: **שם** הוי בה רבה. נראה דצ"ל רבא וכדלקמן הדר אמר רבא וכן בתוס' שם ד"ה אי בעי"ה כתבו דרבא לטעמי' כו'. ועי' בשבת (ע' ב') תד"ה טעע: **רש"י** ד"ה וחייב שתים. צ"ל חייב בלא וי"ו: **תד"ה** ואין אוכלין. עי' כס"ד כ"ל דפתח העזרה שבדבריהם ע"ש וכ"ל פתח ההיכל כי בסוגיא דשם לא נזכר פתח העזרה אולם עיקר דבריהם תמוה מאד דשם מסקינן דלאכילה לא בעינן נגד הפתח אשר לזאת כ"ל דהליון ע"ש וליריך לציין ואין שוחטין שם קק"ל ובדבריהם צ"ל בשעת שחיטה ותמיהני על המל"מ שהעתיק דבריהם כאשר הם בפ"י מתעשה"ק ה"ג ולא הטיל מאומה רק שקיים ע"ד ולא ראיתי לרבינו שהזכיר ד"ז: **ד"ה** אי. אע"פ שהוא מזיד עס"פ. עמש"כ בהס"פ:

דף יח ע"א גמרא אר"ה משמיה דרבא גוען כו'. הספ"ד בהקדמה מגיה משמיה דרבי או דרב: **רש"י** בד"ה ובת"א לזו. בסופו. ובבעילת הטומאה שוגג כו' כצ"ל: **ד"ה** לא בסמוך לווסתה. כגון שאמרה לו נטמאתי כו'. משמע דלא סגי במה שתאמר לו דארגשה (והא בלא"ה מוקמינן לה בר"פ הרואה כתם דארגישה) ועתה לא תקשה תו והא נמצא קתני כו' דכיון דאמרינן התם אימר הרגשת שמש הוא לכן הוה כמו אטום: **תד"ה** אי בע"ה. וחזר וקלר ושתן כתלי כו' כצ"ל: **ע"ב רש"י** ד"ה ולהבדיל כו'. צ"ל להבדיל בלא"ו: **ד"ה** שרץ ונבלה. אבל ל"י בהיזה מהן ואותה טומאה כו' כצ"ל ומלת שנגע מיותרת: **תד"ה** אלמא. וי"ל כו' משום דשבור משמש מת פטור. ר"ל כמו שאמר לסדיא ז"א המשמש מת בעריות פטור ומהמהרש"א נראה שהיה גורס שם רבה:

דף יט ע"א גמרא ר"ש פוטר בזו. כ"ה בכריתות: **רש"י** ד"ה ור"ש פוטר · דאין כאן באחת מהן ידיעה כו' כצ"ל: **תד"ה** פרט . ועוד מתעסק אחר כגון שבור שהוא שומן כו' דכיולא בו מיפטר לענין שבת כו'. שבת ל"ד דה"ה שאר מצות כגון שחוטי חוץ דמיעוטא דבה כתיב בכל המצות לבד מחלבים ועריות שכן נהנה וכן מבואר בדבריהם בשבת (ע"ג) ד"ה אלא. אלא דלפ"ז תמוהים דברי התוס' לקמן בד"ה הכי הכא מקדש דכיון דלא ידע שזהו מקדש הוה מתעסק דפטור בכה"מ ממיעוטא דבה וכ"ל דכאן ס"ל דמתעסק דממעטינן מבה שדינן נמי רק אשבת הואיל דאשכחן כבר גבה מיעוט דמגלאכת מחשבת למעוטי מתעסק דנתכוון לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר וכ"ה דעת הרע"ב פ"ד דכריתות מ"ב כמש"כ שם וכ"ל כאיה לשיטה זו מדאמר בשבת שם וסיפא בשאר מצות כו' בשא"מ ה"ד כו' ע"ש משמע דל"ד חלב. אלא ה"ה שאר מצות לבד שבת ומאי דהולכך לטעם דנהנה בחלבים ועריות הוא להוכיח דע"כ מיעוטא דבה אינה כוללת לכה"מ ולכן שדינן לה רק אשבת כדאמרן. אח"ז מצאתי בהור"ע שהשיג קלת בזה: **ע"ב** ד"ה כאן. תימה כו' אבל בהא דמחלוקת לחטאות מודה. תימה דהלא בכריתות (י"ח ב') אמרינן כי אר"ז (דהוא אזיל ג"כ בשמת ר"ל) לרבי הא רבנן היא ופרש"י ר' יוסי (דשם הגי' ר' יוסי ברי"ה תחת רשב"י דהכא ולגי' דשם ג"כ אזדא קושייתם דהכא והם עלמם העתיקו שם בד"ה וסתניא ריב"י) ור"א ע"ש הרי דפליגי נמי בהא דמחלוקת לחטאות וצ"ל ע"כ דהם מפרשים דהא דקאמר התם כי אר"ז לרבי היינו לרבי ומחלוקתו (וכן הא דקאמר שם וכאן נוקמה כרבי) ורבנן היינו רבנן אחריני דפליגי עליהם וכ"כ מדבריהם שם בד"ה והתניא וכ"ת מדלא תייתו שמעתא למלתייהו אלא מקרא דגבי א"ת וכן אמרם אינו מביא אלא א"ת אחד אבל יש לתמוה על הרש"ק דגם הוא מקשה שם קושיית התוס' דהכא והוא הלא ראה פירש"י:

פרק ג במשנה שבועה שלא אוכל ואכל כ"ש חייב דר"ע כו'. נסתפקתי בלא אכלתי ואכל כ"ש מהו דלכאורה תשובת ר"ע שזה מדבר ומביא קרבן דר"ל מדבר ואוסר אינה אלא בלהבא פי' לקמן (כ"ב) ובתד"ה וסרי מגדף וי"ל גם לאידך גיסא לפי מה דמסיק המל"מ דרבנן מודים דבלשון בל"א אכילה בכ"ש רק דס"ל דבשתמא לא אסר על עצמו אלא כשיעור איסורי תורה א"כ בלעבר דלא שייך הך טעמא יודו דאפי' כ"ש: **תד"ה** ורמינהי. לקלר המשנה שמביא כצ"ל: **בא"ד** דאין לומר שהביא ברייתא משום דלא קתני השבועה (ר"ל וא"כ מוכח דלאו היינו מתניתין) דלא כו' כיון דמאי למיפרך ממתניתין. ר"ל כדמוכח בנדרים דפריך אמתניתין דשם:

דף כ ע"א גמרא מיתיבי כו' בשלמא לאביי כו' אלא לרבא קשיא אמר לך רבא. תמיהני על לשון הרא"ש שכתב דאביי פריך מינה לרבא כו' ושני ליה רבא דמלשון הגמרא מוכח להדיא דלא אביי המקשה ולא רבא המתרץ אלא הכל מבני הישיבה: **שם** כיום שמת בו פלוני. בנדרים הגי' רבו וע"ש בפי' הרא"ש וכן מלת אסור בסוף הברייתא ליתא שם: **רש"י** ד"ה אם אתה אוסר. והא אמרת איסר כצ"ל בל"ו וכן לקמן בד"ה אא"א: **תד"ה** איסר. שהרי מספק במתפיס בשבועה כו' כצ"ל: **בא"ד** ומפרש ר"ת כו'. שיאסר עלמו בלשון איסר כצ"ל בל"ו: **בא"ד** א"כ כו' ואם לאו כו' אלא אמר כו' זה כזה פטור. ר"ל דר"ל דאף נדר לא הוה ופטור מכלום משום דנדר הוא איסור חפצא והכא שון לא נאסר אלא הוא אסר עלמו ממנו עי' בר"ן וזה דלא כהמהרש"א: **בא"ד** ועי"ל כו' אם אתה אומר כו' כצ"ל בל"ו: **ע"ב גמרא** ואף ריו"ח ס"ל להא דרבא כו'. מה שהקשה המהרש"א לפרש"י ע"ש י"ל דדייק מדלא"ק איסר לא אוכל לך מתפיס בשבועה דאמורא לריך לפרש דבריו פי' לקמן (כ"ו ב') תד"ה אלא וכ"ת לככר שני שיתפיסנו בו להוצי"ל שבתוס' לעיל ד"ה איסר: **רש"י** ד"ה כדרב אדא. זכור לשמור הס"ד ואח"כ מס"ד בקס"י: **תד"ה** דכי. מיהו נראה לר"י דגרסי' ליה שפיר כו'. לכאורה ליתא כיון דמדרבנן כו' חייל עליה איסור בל יחל אכתי לא א"ש דהרי ב"י חייל אף על איסור דאורייתא: **בא"ד** ומיהו לריב"ב כו' כ"ש נדרים כו'. והר"ן הסביר דאף לדידי' לא חיילי נדרים בקיום שלוש ע"ש ולכאורה לפמ"ש התוס' לקמן בדריב"ב דל"ת אלא בלקיים בקום ועשה אבל בשאו"ת כגון שלא אכלה מודה דלא חל א"כ דיו לבמה"ד להיות כנדון:

דף כא ע"א גמרא ואר"א תהא בא אכלתי ול"א ומ"ש כו'. לכאורה כיון דל"ת בשמי לשקר משמע ליה בשעת שבועה לא תהא לשקר דהיינו לשעבר כדפירש"י לעיל א"כ ה"נ אסר ישא א"ש לשוא משמעו ג"כ לשעבר ולהרילב"א בתוס' לעיל (ג' ב') ד"ה אבל א"ש: **רש"י** ד"ה חוץ כו' ומקלל א"ת בשם. המיוחד. בש"פ דלקמן במשנה איתא המקלל עלמו וחבירו בכולן עובר בל"ת ובגמרא שם א"כ ינאי ודברי הכל וכ"פ הרמב"ם בפכ"ו מסנהדרין הל"ג דבכולן לוקה ועי' בש"פ שהש"ע בתוס' ובמהרש"א אך לרש"י שם ל"כ הגי' וזהו ודאי דוחק לומר דרש"י נקיט הכא אליבא דר' חנינא בר אידי שם (בסוף דל"ה) ואולי דעתו ז"ל כיון דמלקות ילפינן ברים תמורה מקרא דאם ל"ת כו' ליראה את"ם הנכבד והנורא כו' משמע המיוחד לחוד או דלשון בשם משמע המיוחד כדיליף ר' מנחם ב"י מן בנקבו שם למקלל אביו ואמו דאינו אלא במיוחד ובסנהדרין (כ"ו) כגר כאזרח כו' הוא דבעינן בנקבו שם אבל עכו"ם אפי' בכינוי וכ"ד הראב"ד שם כרש"י מהירושלמי: **תד"ה** קמ"ל. פי' אפילו אוכל ולא אכל נמי כצ"ל: **ד"ה** חוץ. ברים ב"ק (דף ה') כצ"ל: **ע"ב גמרא** ומ"ש משתברא כו'. גי' התוס' ומה ראית: **תד"ה** ומה. ואין ומ"ל כו' אלא ונימא איפכא. ל"ע מדבריהם בעירובין (ל"א ב') ד"ה ומה ראית (וכן בבילה י"ג ב') ועמש"כ שם בס"ד:

דף כב ע"א גמרא א"ר כו' אבל במפרש ד"ה בכל שהוא. גם ר"ל דאמר לעיל א"א מודה אלא במפרש ח"ש ואליבא דרבנן ס"ל כן וה"ל להש"ס לומר ואף ר"ל ס"ל כוותי'. ועמש"כ בברכות (כ"ו): **שם** מ"ד אטעום נמי כדאמרי אינשי. פי' כדאמרי' לקמן (ע"ב) דא"ל אינש לחבריה נטעום מידי ועיילי ואכלי ושתו וכן בנדרים (כ"א) קונם כו' טיפת צונן שאני טועם מותר כו' שא"כ זה אלא לשום אכילה ושתיה כו' אלא מישתעי אינש הכי ע"ש: **רש"י** ד"ה מתוך שחלוקין לחטאות. אם אמר שבועה שלא אוכל מזו ומזו כו'. עי' מל"מ פ"ד מהל' שבועות ה"א דשקיל וטרי טובא בכוונת רש"י וכן בכל הסוגיא: **תד"ה** רבינא. לרבינא נמי טעמא דרבנן כדר"פ כו'. עי' מהרש"א ול"כ דבשלמא להמקשן דקונם ג"כ אין כוונתו רק על כזית שפיר קאמר ר"מ דאין מצטרפין דזיל הכא ליכא שיעורא כו' אבל לרבינא דלמלקות לא בעינן שיעורא א"כ מ"ט דר"מ הרי עביד איסורא בכל חד ודין הוא שילטרפו ככל שאר הקדשות להכי איצטרך ג"כ לאוקמי דמיירי דאמר שבועה שלא אוכל משתיהם ואפ"ה קאמרי רבנן דל"ת ושפיר קא"ל ר"מ אף קונמות לא יצטרפו וה"ה דהמ"ל לסיפך אף שבועות כקונמות כיון דל"ל דר"פ אלא משום דס"ל אין מעילה בקונמות להכי קא"ל דאודו לי מיהת בהכא דאין מעילה כדמסיק: **ע"ב גמ'** א"כ שבועה שלא אוכל עפר פטור. לכאורה מאי קמ"ל מתניתין היא לקמן שבועה שלא אוכל שא"כ לאכילה כו' פטור ועפר הוה ודאי בכלל ודוחק לומר דאשמעינן לדיוקא הא שלא אוכל עפר חייב וכמש"כ התוס' לקמן (כ"ד) ד"ה אלא כדרבא ואולי משום דמשמע בשבת (קי"ג ב') דאיכא דאכלי עפר קמ"ל דאפ"ה פטור. ועי' בר"ן גי' אחרת בכאן: **תד"ה** אסתירא דמשתמא כריו"ח ס"ל כו'. בחולין (נ"ח) אר"א להדיא ועוד האריו"ח ח"ש אסור מה"ת ויש לדחות: **גמרא** בשה"ע תירכש בל"ו ל"ל:

דף כג ע"א ודילמא לנוס כו'. ק"ל דהל"ל חטה ושעורה וכוסמת דמשמען פת כדאיתא בש"פ הנודר מן המבושל (ועמש"כ לקמן ל"ו ב') וראיתי להר"ן שכ' בהני ליתני דודילמות דלקמן דלפי האמת אינו כן אלא דר"ל דהוא טעי בהכי ע"ש ומיושבת קושייתי וכטין פירושו הוא בזבחים (ל' ב') ורש"י אי אמר תמורת עולה כו' ה"א פגלא כו' להכי אמר כו' ופרש"י ושפי כו' ע"ש ותמיהני על התוס"ע באות ע"ז שכ' דברים שהם נגד הר"ן ולא הזכירו כלל ע"ש: **תד"ה** שכר מגזיר דאיצטרך דאתי לפרטי כו'. ר"ל להשלמת ד' פרטי שכתבו דאיצטרכו כולהו והגהת שבגליון אף שהאריכו גם במהרש"ל לצ"ל היא: **ד"ה** כגון וא"ת כו' דמיגו כו' חיילא נמי אשתייה כו'. לקמן ע"ב פריך הגמרא הא גופא קשיא כו' מ"ש רישא כו' וע"ש פרש"י וא"כ ה"ל כיון שכבר אסר עליו שתייה ה"ל לדידי' כמשקין שא"כ לשתייה ולפעת התוס' לקמן בשם ר"ת משמע דס"ל דגם למסקנא קיימא הכי ודוחק לחלק בין נבלות וטריפות דאסירי לכל ישראל לבין דבר שלא נאסר רק עליו ע"י שבועתו דמנ"ל לחלק ולהקשות וכ"ל דכאן הקשו לשעת רש"י שם דלמסקנא הדר ביה ואפי' בסתם שלא אוכל חייל אגו"ע ג"כ: **ד"ה** דילמא וכמ"ק לקמן. עי' לקמן כ"ו ב' תד"ה גמר: **ע"ב גמרא** אלא דאמר שבועה כו' אלא כגון דאמר כו'. נראה להגיה דיאמר וכר"ן לא העתיק כלל מלת דאמר: **תד"ה** דמוקי. אע"ג דאין איסור לאו חייל על איסור עשה דהא כו' מתנה לעני כו' בחולין (ק"י ב' ושם) כתבו דאיכא בלדקה ג"כ לאו דלא תקפוץ ולא תאמץ ועוד קשה דהתם הוא לבטל המ"ע (דנפרש דהקושיא הוא על ושלא אתן או משום דליתא בלאו וכן ועמש"כ שם) ועשה דוחה לל"ת ועשה כשיכנס בשאלה לדעת קלת הראשונים והכא הוא לקיים וכמו דמחלק ריב"ז לקמן (כ"ז) במשנה לגי' רש"י שם וכדמוכח חילוק זה גם בדבריהם עלמם בסה"ד (ואף דהתם הוא בשוא"ת עי' לקמן תד"ה אלא הן בסופו ורש"י מפרש כו' בכאן נראה דאין לחלק) ואין לומר דיכוונו כיון דלבטל לא חייל א"כ ליתא בהן דע"ז לא מיתרלי כלום כמו שהקשו בסה"ד:

דף כד ע"א ד"ה האוכל. בסופו. כמו (בכורות ע"ו) תזבח ולא גיזה. כ"ה הגי' הישנה ונכונה דכ"ה בכה"מ בגמרא דהובאה שם דרשה זו דתזבח כתיב גבי פסה"מ שנפדו והסגהה שבגליון (והיא מהרש"ל) תמוה דוזבחת כתיב אצל חולין גבי בשר תאוה ולא שייכא שם איסור גיזה: **ד"ה** אלא הן וקשה לריצב"א כו'. עמש"כ לקמן (כ"ז): **ד"ה** אלא כדרבא. דס"פ כדרבא דשייך לשון אכילה כו'. גם בכאן הסגהה שבגליון והיא מרש"ל תמוהה: **בא"ד** וע"ק לר"י מדתניא כו' ואכל אוכלין אסורין כו'. נראה דפלוגתייהו נמי אם לא ישיג אוכלין המותרין אם חל שבועתו על אוכלין אסורין ע"י כולל או י"א דבאם אבל לחודא לא שייך כ"כ כולל: **בא"ד** וא"ת לפ"ה כו' בחזר ואמר שבועה שלא אשתה סגי · לכאורה לפמש"כ לעיל (כ"ג) בד"ה כגון כיון דאמר שבועה שלא אשתה ברישא גלי אדעתיה כו' ע"ש ה"נ א"ל הכא ודוחק לחלק דהתם אמרינהו בהדדי והכא איירי בלא כ"ד מדקאמר וחזר ואמר ועוד דהתם ג"כ הגי' שלפנינו והדר אמר שלא אוכל אלא דבתוס' שם לא הועתקו אך י"ל דהתם משום דעיקר שם אכילה הונח בעלם על אכילה ממש רק דנעשה א"כ שם משותף גם על שתייה להכי מהני גילוי דעת משא"כ הכא דכל האוכלים נכללים בשוה בשם אכילה לא מהני ג"ד וכה"ג מחלקי התוס' לקמן (כ"ו ב') ד"ה גמר לענין חשוב הלב ע"ש: **בא"ד** דלקמן בש"פ משמע דלקרבן איירי כו'. לכאורה נראה דל"ל והתם מיירי שאמר שלא ענבים ומין אחר אבל א"א לומר כן דהא בנדרים מפרש טעמא מיגו דחל שבועה על ענבים חייל כו' והל"ל מיגו דחל על ענבים ומין אחר חייל נמי אענבים

אשנים ואחים כאחד כולל דעלמא ועוד אמאי ר"ה לא ס"ל כרבה שם בהא וצ"ע : ע"ב רש"י בד"ה כי אמרינן מתוך שחל עלי' כו' כצ"ל : ד"ה והרי הקדש שבא ע"י נדר כו'. נ"ד דאפי' חטאת וכיוצא שבאים חובה א"צ שחלה על הקדש : תד"ה יש הפס נמי איסור כולל כו' . ומיגו דאיתוסף בה דקאמר היינו בהבהמה כולה (כמו כינוי דאקדשה) ומאי דהולכך לומר הוספת איסור הנאה הוא לומר דאיסור הכולל הוא ג"כ אמור עי' (חולין ק"א) ובתוס' שם ד"ה איסור וז"פ ובחנם לא נתכנו דבריהם בעיני המהרש"א :

דף כה ע"א ד"ה אלא ודחיק למימר כו' דעדיפא מיניה משני. לכאורה סתרי דבריהם אהדדי ועי' תשו' הגרע"א ז"ל סי' ק"ה כוונה נאותה בדבריהם : **גמרא** אלימא לדקה לעני מושבע כו'. והוסיף התוי"ט ותנן לקמן נשבע לקיים כו' פטור הנה בזה פליג ריב"ב שם ומחייב ועי' תוס' שם ד"ה לקיים וצ"ל לפרש דהקושיא היא על ושלא אתן דמודה ביה ריב"ב דפטור ועמש"כ לעיל (כ"ג ב') בתד"ה דמוקי : **ע"ב** בשלמא כו' אלא לרב נת"ה כו'. לפי מאי דאמר אביי השתא ומודה רב כו' ע"כ ס"ל כרבא דאין לך בו אלא חדושו וא"כ שפיר אפקה לפטור בה שלא בב"ד ושא"ר להעיד ובשאני יודע לך עדות ונראה דהקושיא הוא ג"כ מתלמידי דאביי ולאחר דהדר ביה כדמסיק לקמן וע"ד שפירשו התוס' כפ"ב דב"מ ד"ה וכמה ובש"מ וכ"מ בבעה"מ : **תד"ה** ידעתי דמיירי כגון כו'. ולעד"נ דלא ידעתי פי' שלא ידע מעולם ואשתכח דידע מעיקרא אבל עתה באמת שכח פרטי העדות : ד"ה אחת. תימה דבת"כ דריש מלאחת כו'. ולי תימה מדוע לא הביאו מהגמרא לקמן (ל"ב) דדריש ג"כ מלאחת לחייב עכאו"א ע"ש : **בסה"ד** ולשמואל דריש כו'. וכן ע"כ צ"ל לרי"ש דלא מחייב על שעבר : ד"ה לחייבו המ"ל לחייבו כו'. ולעד"נ דנקיט מזיד בכדי לתרץ הא דפטרי רבנן בכ"פ דלקמן מושבע מפ"ע חוץ לב"ד דת"ל משום שבועת ביטוי ובזה א"ש דא"ל דמיירי במזיד :

דף כו ע"א גמרא מי שהשבועה קודמת לביטוי כו'. לכאורה אינו מובן ולולי דמסתפינא הייתי אומר דהכלון בו שא"ת עד שיאמר שבועה בריש' ואח"כ יאמר הדבר שנשבע עליו היינו שיאמר שבועה שאוכל ושלא אוכל אבל אם אמר אוכל או שלא אוכל בשבועה לא ולזה אמר דכמ"כ אכלתי וצ"ע דלא דגם המעשה קדמה לשבועה ומאי דכתיב לכל אשר יבטא האדם בשבועה פי' בשבועה שקדמה לו ונראה דכמו כן בשבה"ע א"ת עד שתקדום השבועה כגון שבועה שא"ת יודעין לך עדות לבר מסה"פ דחייב אפי' בשבועה דבסוף מדכתיב וכחש בה (ואח"כ) ונשבע על שקר ובזה מתורץ קושיית התוי"ט לקמן בפ"ה מ"ג ד"ה ר"א ע"ש משום דלא מתניא שם (ר"ל בשבה"ע) דר"א עד שיאמר שבועה באחרונה אך כ"ז לרי"ש אבל לר"ע אפשר דחייב אפילו אמר שבועה לבסוף ולכן אם שנמצא באיזו מקומות דאפי' בכה"ג הוה שבועת ביטוי אתו לר"ע : **תד"ה** מיעט דב"ת המ"ל כו' דליתי' בלאו והן . לכאורה י"ל דזהו ג"כ כוונת הגמרא דמיעט דב"ת היינו לקיים דטעמא דפטור משום דליתא בלאו כדלעיל אך לקמן (כ"ז) בסוגיא דנשבע לבטל את"מ לא משמע הכי : **ע"ב גמ'** אי דלא ידע אנוס הוא כו' יודע אני שבועה זו אסורה כו'. מוכח להדיא דבאומר מותר לגמרי אנוס הוא . וכ"כ רש"י בשבת (ס"ט ב') וכן התוס' לקמן (ל"א ב') וכן הרמב"ם ספ"א מהלכות שבועות ואפי' לרבא דפליג במכות (ז' ב' ע' א') ואומר דאומר מותר קרוב למזיד הוא הכא תמעטינן מהאדם בשבועה וכמו שגגת חפץ דכסבור שעורים הוא דפטור הכא גם כן מטעם אנוס כמ"ש הרמב"ם פרק ג' הלכה ט' ע"ש בכסף משנה אף על גב דלרבא שם קסבור בהמה ונמצא אדם גם כן קרוב למזיד הוא : **רש"י** ד"ה מוצא שפתיך כצ"ל : **תד"ה** מלמטר ופשיט דלאו היינו שב כו' כצ"ל : **ד"ה** גמר ותימה דבפרק ארבעה נדרים ט'. ואע"ג כו' לגבי אונסין אפשר כו'. לפנינו הגי' שם שאני . ועי' בר"ן כאן עוד גי' אחרת שם וכן בהרא"ש בפסקיו שם :

דף כז ע"א במשנה נשבע לבטל את"מ ולא בטל פטור . לכאורה יפלא על לשון פטור דאדרבה מותר ומחוייב הוא לעשות המצוה כדאיתא בנדרים (ט"ז) במשנה ובשבועות מותר ושם בגמרא דמיתל הוא לחפצי שמים ודוחק לומר דמשום סיפא דלקיים תנא פטור ובקל י"ל דהכא לא עסיק התנא אלא בדיני הקרבן אם חייב אם פטור ואולי י"ל דאשמעינן דאפי' היכא דחייל השבועה לבטל את"מ כהסיא דהירושלמי שהביאו התוס' לעיל (כ"ד) ד"ה אלא הן מ"מ אם לא ביטל פטור מקרבן כדיליף הכא בגמרא דקרא דלהרע לא מיירי בביטול מצוה ועיקר ד"ז מצאתי בר"ן בשם הרמב"ן בש"פ לתרץ בזה קושיית התוס' הנ"ל מהירושלמי על הא דהן המ"ל ע"ש וזהו כוונת הגמרא בנדרים שם (כדי"ז) חד קרא למיפטרי' מקרבן שבועה ור"ל אפי' היכא דחל השבועה כגון ע"י כולל וחד למפטרי' מן לאו דשבועה והיינו שלא ע"י כולל דלא חייל כלל ויש לי עוד בזה דברים וכן בבבא דלקיים כו' אלא שאכמ"ל ישמע חכם ויוסיף לקח : **ע"ב גמרא** אלא א"א בדב"ת כתיב מאי קא ממעט כצ"ל : **שם** ורבנן התם איתי' בלא איטיב . נ"ל דפליגי בפלוגתא ר"מ ורבנן לפמש"כ הר"ן בש"פ דלקמן גבי יברכך וייטיב לך דלר"מ מישתמע היפך קללה ולרבנן לא ברכה ולא קללה : **רש"י** ד"ה אבל אמר דאילו שלא אוכלנה כולה משמע כו' כצ"ל : [**תד"ה** הא תו לא"כ כשפרים דל"ב כו' תלת זמנין . ולענד"נ דפירוש מתניתין הוא שבועה שלא"א ככר זו (או) שבועה שלא אוכלנה (ואח"כ אמר) שבועה שלא אוכלנה ואכלה כו' והשתא שפיר פפי דדייק בגמרא הא קמ"ל טעמא כו' מדלא תני בשבועה ב' ג"כ הדרי ליתני כמו בשבועה הראשונה וכן בעז"ה] :

דף כח ע"א בתוספות שאינו יודע שזו הככר שנשבע עליו . וכ"כ לקמן וק"ל דזהו העלם חפץ דפטרינן לעיל (דף כ"ו) וכדמרלא רב יוסף ופסקו הרמב"ם ועי' מה שכתבתי שם בשמו : **ע"ב רש"י** ד"ה אכל זו בזדון כו' והכי שבוח הוא על שבועת חברתה וזו כו' כצ"ל בו' :

דף כט ע"א [**במשנה** שלא לעשות סוכה ושלא ליטול לולב. הא דתני גבי סוכה העשייה ולא הישיבה כדתני גבי לולב הנטילה (ובנדרים ט"ז ב' אמר רבא באמת הא דאמר שלא אשב בסוכה) עי' סוכה (י"א ב') גבי פלוגתא דעבד וליקמן ויתיישב לך] : **רש"י** ד"ה ולמעמיך דהאי דאמר להו כו' כצ"ל : **תד"ה** באומר אלא מה שהוא טרוף תאחד קרוב לגבו. ר"ל קרוב תאחד לגבו פירש סמוך לגבו מאד : ד"ה כשהשביע ק"ק כו'. עי' מהרש"א בח"א שכ' דלק"ת כו' ואינו כלום דמ"מ קשה במה קבלו על עצמם קיום שבועה : ד"ה דע"ז האמרינן בסוף שה"ע כו' כצ"ל : **בא"ד** לר' יהושע. לפנינו שם לא נזכר : **בסה"ד** צ"ל אליעזר בי' : **ע"ב במשנה** שבועת ביטוי כו' ברחוקים ובקרובים כצ"ל וכדלקמן גבי שבועת שוא (ובגליון דרש"י שם פ"ש) וכ"ה בגמרא לקמן : **גמרא** ותניא בברייתא כו' בין מפ"ע בין מפי אחרים כיון שכפרו בהם. מפירש"י משמע דל"ג כ"ז ועי' מהרש"א לקמן (ל"א ב') בתד"ה משביע שכ' דעיקר הדיוק הוא משבא זו ועתוס"ע בפ' דלקמן אות כ"ז ממ"ש בשם התוס' : **שם** מתניתין דהכא נמי דיקא כו' מפי עצמו. מפ"ע אין מפ"א לא כו' כצ"ל :

פרק ד דף ל ע"א במשנה ולא בנשים כו'. אף דאמרינן לקמן (ל"ב) הכל מודים בעד סוטה ובעד מיתה ולאלו גם אשה וקרוב נאמנים מ"מ פטורים מקרבן שה"ע דאין שם עד עלייהו מש"כ בע"א כשר דשם עד עליו דראוי להצטרף עם אחר כו' כ"כ בתוי"ט וכבר קדמו בזה בעל מל"מ בהגהותיו לאיתוך בסוף ויקרא ונראה דלזה כוון רש"י במש"כ דכתיב והוא עד כו' וכ"ה בתוספתא בפ"ז והוא עד הכשר לעדות. אבל עדיין קשה מהסיא דירושלמי שהביא הר"ן לקמן במשנת והם יודעים לו עדות עד מפי עד דע"א אף שקבלוהו כשנים פטור אח"ז ראיתי בתשובותיו סי' קע"ע שעמד בזה : **שם** ומה הן חייבין על זדון השבועה כו'. עמש"כ בס"ד בפ"ה דפאה מ"ז : **גמרא** ונאמר להלן שני. הוא באותה פרשה עצמה בפסוק שלפני פניו וק"ק דהל"ל ונאמר למעלה כמו בכתובות (מ"ה ב') ונאמר שעריך למעלה ובש"מ ובהרע"ב ע"ש שנים וצ"ל שני והמניין שם ג"כ טעה : **ע"ב** מימר אמר בעידניה ערוך. גי' הרי"ף הוה יתיב : **שם** האי עשה והאי עשה עשה דכ"ת עדיף. בס' מ"א בסנהדרין (י"ע) מביא מזה ראיה להסמ"ע בסי' י"ז סק"ה דעשה דועמדו אינו אלא אסמכתא דאי הוה עשה גמור לא הוה נדחה מפני עשה דכ"ת דהא יכול למחול ע"כ וכדאמרינן (בכתובות מ') ע"ש ולי יש לדחות דכמו שכ' התוס' (בפסחים נ"ט) דעשה התמור דדוחה לעשה הקל לא בעינן בעידנא (וגם התם באה ע"י פשיעה שלא הקריב כפרתו קודם התמיד) וכה"ג אין עשה דוחה ל"ת כמש"כ התוס' (בעירובין ק') ה"ה נמי דתנאי זה דלא יוכל למחול לא בעינן : **רש"י** ד"ה ותשני דיתיב לא עומד ולא יושב כו'. ועי' ש"ך סי' י"ז סק"ה דזה חשיב עמידה וישיבה וכה"ג ברפ"ג דמגילה לא עומד ולא יושב אלא שוחה וצ"ל דבזה מתורץ דקרי לה קרא עמידה וישיבה : **תד"ה** אבל . והוה מצי לשנויי שב ואל תעשה כו' אלא כו' או שמא כו'. לכאורה בפשיטות י"ל דהאמת משני דסק כו' דהבזיון מועט לא הוה מידחא איסורא מקמי' אפי' בשב ואל תעשה כהכא : ד"ה עשה א"כ כו' תמיד כ"ת. עמש"כ בסנהדרין שם ראיה לזה :

דף לא ע"א גמרא דת"ש דון מינה ומינה כו'. לכאורה א"כ מפי עצמן אפי' נשים וקרובין ופסולין נמי וי"ל כמש"כ הר"ן במתניתין דלקמן דאפי' לר"מ אם באו אח"כ לב"ד והודו פטורין משום דבעדות כה"ג כפירת דברים בעלמא היא ע"ש והנך נמי דכוותי' : **תד"ה** שלא אתחייב וי"ל כגון כו'. לכאורה מ"מ יקשה דתיפוק ליה דבכפירת הטענה הגדולה עובר על מדבר שקר תרחק : **רש"י** ד"ה כש"כ מלך והבא להעיד צריך לעמוד כו'. זה שלא כתירוץ הראשון שבתוס' לעיל ד"ה עשה דכ"ת : **ע"ב גמרא** בשה"ע שאם אתם יודעים לו עדות כו' כצ"ל : **רש"י** ד"ה הואיל. שאם מה שמתקו בראשונה כו' כצ"ל וכ"ה בהרע"ב : **תד"ה** משביע ח"ג אתי

אפי' כרבנן כו'. עי' מהרש"א וצ"ע איך יפרנס סוף דבריהם והשתא ניחא כו' אתי נמי לרבנן כיון דלפירוש קמא נמי קאי אביי ור"פ אמושבע מפי אחרים ובהא ל"פ ר"מ ורבנן אלא ודאי נראה דלפירוש קמא לרבנן (וכן לר"מ במושבע מפי אחרים) הוה ס"ד דגם השבועה צריכה בב"ד דוקא והא דהשביע עליהן כו' ובאו לב"ד והודו פטורין והשקלא וטריא דאביי ור"פ ע"ז אתי הכל לר"מ ובמושבע מפ"ע דאף לדידי' אם חזרו והודו א"כ בב"ד פטורין כמ"ש הר"ן ע"ש ולפ"ז צ"ל הא דפריך ר"פ א"ה איתא שבועה גופה בב"ד כו' אע"ג דר"מ יליף גז"ש מסה"פ כוונתו דנאמר ע"כ דהגז"ש צ"כ אלא ללמוד שה"פ מסה"ע לחייב במושבע מפ"א אבל לא איפכא לחייב שה"ע מפ"ע חוץ לב"ד דהרי כתיב בה אם לא יגיד ועדיין צ"ע :

דף לב ע"א גמרא מ"ס דהגל"ת כממון דמי ומ"ס לכמ"ד . לכאורה גם ב' עדים אינן אלא גרמא דהכותב עדותו פטור מד"א אף בתרי כמ"ש הסמ"ע בסי' כ"ח סק"י והגר"א שם סק"ז אולם שם בכי היזקא אבל אחד לא בכי היזקא ואין דהגל"ת זה דומה לדהגל"ת דאיפליגו ביה ר"ש ורבנן דהתם בכי היזקא אלא שאינו ממון ועי' פסחים כד"ו ובמש"כ שם ומלינו הרבה שהלשון אחד על כוונות מתחלפות : **שם** הכל מודים בעד סוטה שחייב בעד טומאה. וכל הסוגיא נראה דאף בעדי קינוי אם כבר הביא עדי סתירה ועד טומאה הכ"מ שחייבין וכן בעדי סתירה אם כבר יש לו עדי קינוי ועד טומאה ואם אין לו עדיין עדי קינוי לכ"ע פטורין וכן בעד טומאה אם עדיין אין לו עדי קינוי וסתירה אלא דאורחא דמילתא נקיט : **רש"י** ד"ה בעד טומאה אם הביא כו' שהתרה בה כו' כצ"ל : **תד"ה** הכל ואין כו' תשתה ותמות כו' . בסוטה (ו') תד"ה ושכאו משמע דמסקי דאפילו יש לה ע"א במד"ה שנטמאה אין המים בודקין אותה וא"כ איך יאמר תשתה ותמות שהרי ידיעתו מעכבת מלבודקה והמל"מ בפ"ג מהל' סוטה הכריע מזה שאין כוונתם שם שע"א יעכב על בדיקתה אלא לענין שנאמן אפי' לאחר שתייתה ע"ש ול"כ דהכא שכבר נשבע העד שא"י ושוב לא מהימנינן ליה אף אם יחזור בו לכן הוה כמו שאינו : **ע"ב** ד"ה ואמר דהל"ל ואמר מר יחלוקו כו' כצ"ל : ד"ה אבל קלת תימה כו'. עי' תוי"ט ומהרש"ל ומהרש"א וצ"ל לייסב דמריעא לא שמעינן רק דשניהם יחד יכולים לחזור ולהודות בתכ"ד של כפירת הב' דהואיל שהב' חוזר מוסף אתו ג"כ את הא' וכאן אשמעינן דאף שהב' נשאר בכפירתו יוכל הא' לחזור ולהודות בתכ"ד של כפירת הב' :

דף לג ע"א גמרא ונשותיהן גוססות מ"ד כו'. הקשה התוי"ט דתרווייהו גוססות למאי כו'. וי"ל דלרבותא יותר קאמר דאף שנשותיהן גוססות ואיזו שתמות יתכשרו אפ"ה הראשונים חייבים : **במשנה** שבועה שאי"י לך עדות כו'. הקשה התוי"ט שבועה זו למה ור"ל דבאאי"י לך עדות לבד סגי דזה הוה מושבע מפי אחרים דמיירי עיקר קרא ותירץ בתירוץ הב' דאיידי דבבא השניה נקטה ע"ש . לכאורה אף שם מיותרת דכיון דפרטו פקדון ותשו"י כו' בלא צורך דהא כבר הזכירם המשביע ש"מ שכוונו לקבל השבועה אכל חדא וחדא ואולי סברתו דהואיל דהמשביע לא כוון להשביעם אכל חדא וחדא אלא דפרט תביעתו לא מהני קבלתן השבועה בפרט לחלק וצ"ע בזה : **שם** ומהבל בי חבירי פירש"י משום יוה"כ נק"ל כו'. לכאורה גם בלא יוה"כ אית ביה לאו דלא יוסיף ואשמעינן דממונא משלם עי' כתובות (ל"ב) והא דקאמר בגמרא סיפא חדא קמ"ל ושהדליק כו' חדא מתרי נקט דגם לפירש"י צ"ל כן ולעד"נ כן גם מדקדוק לשון המשנה דכאן נקטה ושהדליק כו' ולקמן גבי פטורי נקטה בלא ו' (ובמשניות שהוא כו' אולי ט"ס הוא) משום דשם קאי בשבת על שניהם : **גמרא** שאנס כו' משום בשת ופגם. וכ' התוי"ט דמשמע דכהם שחולק ר"ש בשה"פ לקמן כמו כן חולק בכאן ונדחק בפ' דלקמן מ"ג לייסב מדוע לא העמיד רבי דבריו בהן דקדים . ולכאורה תימה ע"ד דהא ר"ש ס"ל בעלמא דהגל"ת כממון דמי וא"כ לדידי' בקנס נמי חייבים כדאמר הש"ס לעיל לרא"ב"ש דהכא ולסי"מ שכ' התוס' בכתובות (ל"ד) ד"ה ס"ל י"ל דאף אנו נאמר גם לר"ש דאין להכרית דלחייב משום גורם לממון בשה"ע אך מ"מ משום דמג"ל להקשות דילמא ס"ל לר"ש דהגל"ת כממון דמי גם לענין שה"ע ולהכי ל"פ כאן גם בפסחים (כד"ו) משמע דלכל אמרינן לר"ש כממון דמי ואולי יש לכוון דבריו למאי דמסקינן בכתובות (מ"ב ב') דר"ש בפקדון לדבריהם דרבנן קא"ל ולכן גם הכא הכ"ל לדבריהם ולפמש"כ לעיל (ל"ב) לחלק בין דהגל"ת דר"ש לדרא"ב"ש א"ש דבריו בפשיטות אבל קשה הא דאמר הש"ס ריש חדא קמ"ל כו' הלא גם אונס אילטריך לאפוקי מדר"ש ועוד ק"ל בשלמא בפקדון טעמייהו דרבנן שפיר דלא שביק כו' וקתבע מידי דכי מודה ביה מיפטר אבל בעדות אדרבה איפכא מסתברא דקנס דכי מודה בי' מיפטר לכן תובעם שיעידוהו קודם דלא תהני לו הודאתו א"כ אבל בו"פ דגם אם יודה יהא חייב וכן אימתי שיעידו יהא חייב לא בהיל עליהם לתובעם . **אשר** ע"כ נלפ"ד דאף דילפינן תחטא תחטא מסה"פ דבעינן תביעת ממון מ"מ אמרינן דלהכי לא כתבי' בגופי' לומר דאפי' לא תבעו על הממון גופיה רק שיש בו ממון ג"כ חייבים וסברא זו מצינו לאביי בפסחים (כ"ה) ע"ש וכה"ג ביומא (מ"ח ב') ע"ש ברש"י ד"ה הולכה בשמאל מהו וכן כתבתי בפסחים (ה' ב) בס"ד ע"ש וכן לענין קנס אע"ג דבפקדון פטור הכא י"ל דחייב מטעמא דאמרן ומתורץ תמיהת התוס' ד"ה א"ד דעל תירוצם ק"ל למאי דמסקינן בכתובות שם דר"ש פוטר אפי' כשעמד בדין דכי הוה מודה היה חייב א"כ לדידי' גם בשה"ע יפטר וה"ל להש"ס לומר אליבא דר"ש לא תיבעי לך כדאמר אליבא דרא"ב"ש וכן מתורץ תמיהתו לקמן ע"ב בד"ה ונאמר . ובזה מיושב ג"כ מה שהקשה לי חכם אחד לדעת הג"י בשם הריטב"א בהאשה שלום דבע"א במיתה בעינן נמי שהביאתו לב"ד שיתירוה אבל לכתובתה לא מהימן א"כ איך אר"פ לעיל הכל מודים בעד מיתה שהוא חייב דמתמ"כ אי דתבעתו להעיד לכתובתה אינו נאמן אי להתירה הא בעינן תביעת ממון דוקא כדמוכח מפלוגתת ר"ש ורבנן ובמש"כ א"ש דלעולם בתובעתו להתירה וכיון דיש בו ממון חייב : **רש"י** ד"ה משום בושת ופגם וכן נ' של אונס כו' כצ"ל : **בא"ד** וכן פגם בתולה גובה מאתים כו'. מה שהקשה התוי"ע דלא אשכחן זכותא לאבוה בכתובתה אין אשכחנא בכתובות (מ"ג ב') במשנה ונוכל לחשוב הטעה"כ שיש לו בה : **תד"ה** א"ד בסופו אבל הכא בשה"ע הוה קנס כשאר ממון שאם היו מעידים היה מתחייב הנתבע ממון כממון אחר כצ"ל והשאר מיותר : **ע"ב רש"י** בד"ה שהוציא פלוני ש"ר ואמר בב"ד כו' כצ"ל : **במשנה** שאני כהן . עפירש"י וק"ק דמ"ל בזה ג"כ תביעת ממון כגון שנתן תרומת טבלו לכהן מפני שא"י שהוא עצמו כהן ועכשיו שנודע לו טוענו להחזירה לו דהוה מתנה בטעות ומשביע עדים ע"ז וביותר לשיטתי לעיל : **שם** שהדליק גדישי בשבת כצ"ל : **תד"ה** שאנס אם אמר אנסה קים לן דבושת ופגם וקנסה לאביה כו' כצ"ל : **בא"ד** בנערה שנתארסה ונתגרשה כו' וקנסה לעצמה . לפי דעת הרמב"ם דבושת ופגם לאביה עי' ברא"ם שם סי' ה' הוה ליה להגמרא לפשוט מכאן דמשביע עדי קנס חייבין : ד"ה ונאמר תימה כו' . עמש"כ לעיל לייסב תמיהתו בס"ד :

דף לד ע"א גמרא וא"ת אלא אחת (היינו כשהשביעם בפני ב"ד וזהו לכ"ע) בפני ב"ד (פי' וא"ת אלא אם היתה הכפירה בב"ד ודלא כר"מ ולפי מ"ש לעיל (ל"א) בשם הר"ן אתיא אפי' לר"מ) אבל א"ל לכ"ז דהא השתא איירי בלא גז"ש ותרי מילי נינהו אתנס מפירש"י משמע דהכל חדא מילתא ואולי יש בו ט"ס : **תד"ה** ע"פ ואע"פ שהיה כאן פירכום. ר"ל שהכי היה מפרפר דפי' מתעגל ומתגלגל עי' בערוך והמהרש"א ל"ד : **בא"ד** מיהו מכאן יש לדחות כו'. וכ"ל מהא דחושבין אבל מדהכא הרא"י קיימא דהכי במורכבה היה כמ"ש בתחלה והמהרש"א ל"ד גם בזה : **ע"ב רש"י** ד"ה מתכו דר"ש הס"ד ומ"ד דגמר מפקדון וכ"כ מהמהרש"א : **תד"ה** כי היכי תימה כו'. ועי' ברש"ל ורש"א וצ"ל לייסב תמיהת התוס' דהמוכח הוא דפ"כ ר"ל דבשבועת העדות חייב במושבע ובנשבע דא"ת דפרכת הק"ו הוא ממושבע לבד דפטור בשבועת הפקדון וחייב כאן א"כ בהקל והוא ה"ל למחשב גם כן דחייב נשבע מפ"ע ובעדות פטור :

דף לה ע"א במשנה שאמר כו' ליתן לי מאתים זוז כו'. וכ' התוי"ע ואפי' הוא עני כו' אלא מטעם נדר כו' שאין ב"ד יורדין לנכסיו כו'. מאין ליה הלא תנן בערכין פ"ה חייבי ערכין ממשכנין אותן ואולי דוקא גזברין אבל לא ע"י ב"ד עי' ב"ק (מ') תד"ה חייבי כופר ובמהרש"א שם וכאן אין לומר דגבאי לדקה ימשכנוהו כיון דאיננה רק לעני פרטי אין להם להזדקק לזה : **שם** משביע אני עליכם כשתדעון לי עדות שתבואו ותעידוני כו' בתוי"ע כתב שאם ענו אמן ואח"כ ידעו ולא העידו הוי כשבועת ביטוי וצ"כ דהוה כנשבע לקיים את"מ כמו בפ' דלעיל דשבועה שלא נעידך הוי נשבע לבטל את"מ : **שם** עד שישמעו מפי התובע. לעיל אמרינן דע"י שליח א"ת אלא בבא בהרשאה ובתוי"ע אות ל"ד תמה על הרמב"ם בפ"ע מהל' שבועות ה"ו שכ' התם שלוחו וקיים ול"ת מי שהערה בזה ולע"ג ותמיהני שנעלם ממנו שכבר העירו התוי"ע לקמן פ"ה מ"ב והלח"מ בפ"ז שם ויישבוהו וכן תמיהני על הפ"ת בפי' לירושלמי שהביא מ"כ דממעט שליח וכ' דדחהו הרמב"ם מפני גמרא דילן דאמרה דמהני בבא בהרשאה ונעלם מכ"ת לחלק בין שליח סתם לבא בהרשאה : **תד"ה** או דאפי' אם יש שם ג' עדים כו'. נראה דר"ל ומשביע כולם שיעידוהו ואם העידוהו כאשר השביעם היו עדות כולם בטלה או אפי' שלא השביע את הקרוב כדמשמע ליתנא דתמר לשנים כו' מ"מ כיון דהוא ביניהן כדאמר מחד מהן (וע"כ פירושו אחד מהמעומדים שם) אם נתכוון להעיד בשעת ראיה יכולין לומר אילו העדנו גם זה היה מעיד אתנו (ומה שהזמין הכשרים לבדן לא תהני כמ"ש הש"ך בסי' ל"ו סקי"ז) וא"ש מתניתין כרבי במכות ומיושב קושיית המו"ח . מש"כ התוי"ע ול"ל שסברתם דמה שממעטו בתמ' אחרת כו' ל"ד במחב"ת דהא טובא אשמעינן כאן למיסתם כרבי ולאפוקי מדר' יוסי שם וגם לפי' התוס' בסנהדרין (ת"ח ב') בד"ה כמאן ר"ש דמכות שם נ"ע כלל הא דעדות שבטלה מקלתה בטלה כולה וא"כ אשמעינן למיסתם דלא כוותי' ולאפוקי

ולאפוקי גם מסתמא דסנהדרין שם לפי מאי דמסיק רבא שם דסתמה כותי׳ : גמרא כגון אל אלקיך כו׳ . עי׳ גי׳ הרי"ף שמיושבת טפי : רש"י ד"ה יככה ה׳ אלקים. התוי"ט מחק תיבת אלקים ע"ש : תד"ה באלף שאין מתכוון לשם כו׳ . אולי יכוונו למש"כ בסוכה (ה) ע"ש : ד"ה ה"ג ואילטריך דלא תימא נימוקו עמו. גמרא מפורשת בכיולא בזה בבכורות (לז) : ע"ב גמרא ופנחס בן אלעזר בן אהרן עומד כו׳ כצ"ל ומלת הכהן ליתא בקרא : שם יתן ה׳ אותך לאלה ולשבועה מת"ל והלא כבר נאמר כו׳ . לכאורה תמוה לפי שפירש"י בחומש שיהיו הכל מקללין כו׳ א"כ זהו ענין אחר וצ"ל דהברייתא הזאת מפרשת יתן כו׳ היינו שהיא עצמה תהיה לאלה ולשבועה וכהס"ד דבמדרש שם ופי׳ המ"כ שיתקיימו בה האלה והשבועה ע"ש : רש"י ד"ה חוץ מזה למלאך המלאכי קרא אדון . פי׳ הש"ל והמ"א בח"א שהבינוהו דר"ל שנקוד היו"ד בחירק ונעלם מכ"ת דלשון אדנות מליצו הרבה בלשון רבים ליחיד כמו דבר האיש אדוני הארץ אם אדוניו יתן לו אשה והרבה כאלו :

דף לו ע"א

גמרא שנאמר ויבא אותו באלה וכתיב כו׳ אשר השביעו. לכאורה היה יכול להביא מן התורה דכתיב אז תנקה מאלתי והיית נקי מאלתי ובתחלה כתיב והשביעני אדוני וי"ל : שם וכי אמא כי"ל תנא. כדתנן סנהדרין (כ"ג ב׳) : רש"י ד"ה בו קבלת דברים האומר לחבירו ע"מ שתקיים (כצ"ל וכ"ה בר"ן) כו׳. משמע שנתן לו דבר מה על תנאי וא"כ מה צורך לקבלתו וא"ל דבקבלתו מהני אע"פ שלא היה בו משפטי התנאים דהא לקמן אמר הנקי כתיב כו׳ אף דהתם אומרת האשה אמן וצ"ל דכוונתו כגון שהתנה בעס"ב עם ש"מ להיותו כשואל דא"ח עד שקנו מידו לשואל בב"מ (צ"ד) ולהגה"א שם י"ל דלכ"ע בעי קנין ובעניתו אמן תו ל"צ לקנין ול"ע בזה : ד"ה והרי סוטה ופרכינן מינה לר"מ גמס׳ קדושין כו׳ כצ"ל : בא"ד אלא לשמוע לאו מכלל הן וכן בסה"ד מה שקורא לאם לא שכב ע׳. הן נראה שכוון לדברי התוס׳ שם (אך מדבריו לקמן בד"ה שמע יין למ"ה) אבל קשה ע"ד מלשון הש"ס דכאן הא לאו הכי מכלל לאו כו׳ וכן בסוטה שם : תד"ה יכך תימה כו׳ אבל אלה שאין עמה שבועה כו׳ מנ"ל. לכאורה זה כ"ל מדר׳ אבהו ואולי דר"א גופיה ק"ל דלמא באלה דנ"ב נמי פירושו בשבועת האלה דנילפה מסוטה וזה ע"כ אינו בכלל ד"ק מד"ת לא ילפינן דאינו אלא גילוי מילתא כדפירש"י לעיל דמגופי׳ דמשמעות דקרא הכי משמע אבל לכאורה מלינן למילף מארור דהוא לשון שבועה דדוחק לומר דדוקא בלשון ארור אבל בשאר לישני דקללה לא וצ"ל דאף דכתיב לשון ארור מלינו למילפי׳ מאלה דסוטה וכתדר"י ושב הכהן ובא הכהן זוהי כו׳ : ע"ב ד"ה ה"ג ונראה לתרץ דהא דפטרי כו׳. והר"ן בשם הרמב"ן פי׳ דמש"ה פטרי רבנן דבעינן קרא כדכתיב ושמעה קול אלה אבל לא ברכה ונשמעת מתוכה קללה לכאורה לפ"ז יקשה דר"מ אדר"מ ור"י אדר"י (דחכמים דהכא היינו ר"י כמו שהביא השעה"מ בפ"ו מהלכות איסות הלכה ב׳ בשם הרשב"א ושכן איתא בתוספתא ע"ש) דבסוטה (י"ז) א"ל לר"מ אלות אלות מתם האלות לרבות קללות הבאות מחמת ברכות ור"י דריש התם ה׳ דהאלות למעוטי קללות הבמ"ב משמע דמאלות הוה משמע אפי׳ קללות הבמ"ב ואולי י"ל דאדרבה כ"א לשיטתיה משום דילפינן מהתם כדלעיל (ס"ד ל"ה) וגם זה אינו אלא גילוי מילתא וכה"ג אמרינן בברכות (ע"ו ב׳) סד"א נילף כתיבה כו׳ מה התם אלות אין לווחות לא כו׳ ע"ש : בא"ד בשלמא לר"מ היינו דכתיב אם בחוקתי וגו׳ כצ"ל : בא"ד וי"ל דאם בחוקתי כו׳ ואם תאבו איכא כמה מלות כו׳ . תימה דת"ל דעיקר השכר דכתיב בהו מפורש הנאת גופנית וזהו ממונא וכמו בתנאי דב"ג וב"ר : בא"ד ואומר הכלי"ע דוקא כו׳ . עי׳ בנדרים (י"א) ובסוטה (י"ז) שמירלו בענין אחר וכן הר"ן כאן : בא"ד וכן נמי גבי שבועה שלא אתן לך בפרק ב׳ דנדרים (ט"ז) כצ"ל . לפי גי׳ הספרים דקיימי השתא דלא תיפוך הוה ליה לאתויי מתניתין דלפנינו :

פרק ה

במשנה ומה חייב על זדונה . עמש"כ בפ"ב דפאה מ"ז בס"ד : שם אשם בכסף שקלים. ל"י מדוע שייר לאומש ויותר קשה לקמן בברייתא דתני אמורה הימנה שה"פ כו׳ דשייכו : רש"י ד"ה בפני ב"ד וא"כ הודה כו׳ . עי׳ מהרש"א ותוי"ע ותמיהני שנעלם מכ"ת שע"י עדים בלתי הודאתו אינו מתחייב בקרבן ואומש כמ"ש רש"י לקמן ברפ"ח ד"ה ה"ג דאיכא בא"ה עד שמודה ושב מרשעו ולהכי קתני שם והעדים מעידים כו׳ משלם את"ק הודה מעצמו משלם קרן ואומש ואשם וכ"מ בד"ע ויותר מבואר בב"מ (ג׳ ב׳) וע"ש בתד"ה אשם : בא"ד דכתיב וכחש בעמיתו כל דהו . עי׳ מהרש"ל ודברי מהרש"א בזה תמוהין מאד ולא אסכתא לכו פתרי אלא ע"פ דברי הר"ן שהבאתי לעיל (ל"א) דאף לר"מ בשה"ע דמושבע תפ"ע חייב חוץ לב"ד אם באו א"כ לב"ד והודו פטורין משא"כ בשה"פ דחייב בזה משום דכתיב וכחש בעמיתו כל דהו אכן המהרש"א עצמו לא הלך בדרך הר"ן לעיל (ל"א ב׳) בתד"ה משביע וכמש"כ שם : ד"ה וחייב על זדון השבועה דלא כתיב בה ונעלם כצ"ל : ד"ה ועל שגגתה דיודע בפקדון כו׳ כצ"ל :

דף לז ע"א

גמ׳ כיון דחדוש הוא כו׳ משמע דבכל חייבי כריתות אף דקיי"ל כריו"ח בשבת (ס"ע) דהזיד בלאו ושגג בכרת חייב קרבן אם התרו בו על הלאו לוקה וא"ת קרבן . אולם פי׳ בפסחים (כ"ע) בתד"ה ר׳ נחוניא דיש לחלק ובדבריהם שם י"ל בפשוט הא דלא מבעי"ל בשה"ע (דנדחקו רש"י ותוס׳) דהתם פשיטא דלוקין ומביאין קרבן רק בשה"פ דאיכא קרן ואומש קמבעי"ל דאולי יפטור מאשם כיון דאין קרן ואומש דאין לוקה ומשלם ועי׳ ב"ק (ס"ה רע"ב) ונכון בעז"ה : שם תניא דמקייע לך כו׳ פרע כו׳ וללוה בעדים. לפי׳ התוס׳ לעיל (ר"ד ל"ג) קשה דלמא היינו דקיימו קמן : רש"י ד"ה הזיד בשה"פ דמי יודע כו׳ ויכול להתרות בו. ועי׳ בתוס׳ לכאורה יקשה לשיטתו הא דכתיב בנביא השקר וכ"ת בלבבך איכה נדע את"ד וגו׳ ולא יהיה הדבר וגו׳ (דברים י"ח) מ"מ בשעת התראה אכתי ספק הוא וי"ל דהתראה תוכל להיות ע"י נביאים אחרים כמו בכובש נבואתו דאמרינן בסנהדרין (פ"ע ב׳) דלוקה ע"י התראת נביא ע"ש אבל להרגו א"א רק ע"י ידיעה אמתית . אך לפ"ז גם ללקות אינה אלא ע"י ידיעה כזאת ואיך מ"ל מלקות בכובש נבואתו ועמ"ש לקמן בתוס׳ : ד"ה ה"ג בסופו ובעדות קרבן עוי"כ . ל"י מדוע שינה מטעם הגמרא לקמן דאלו התם מעלת בת דנקא : תד"ה הזיד דמי יודע שהם כו׳. הרש"ל תמה שמא המתרים שמעו מהם כו׳ והרש"א כ"ע דע"פ מה ששמעו מהם אין מלקין אותם ואני אומר אלמה לא סגי כ׳ הנ"י בפ׳ חזקת במשנת ג׳ אחים וא׳ מלטרף עמהן כו׳ שכן ראובן הפיד על אשה שהיא א"א ואח"כ בא עליה כו׳ ה"ז נהרג כו׳ וכיולא בזה כתב הרמב"ם בפע"ז מסנהדרין הל"ו ע"ש ועוד י"ל כגון שיבואו אח"כ עדים שהיו עמהם בשעת ראייה (וכזה לא נקרא חצי דבר כשמעיין בב"ב נ"ו ב׳ בהרשב"ם ובנ"י) והתראה דאלו מועיל כדא"כ במכות (ו׳ ב׳) מתרה שאמרו אפי׳ מפ"ע ופי׳ הרמב"ם שם בפי"ב הל"ב העובר עצמו : עוד כתב הרש"ל דמ"ל דהמתרים בעצמם היו עמהם בשעת ראייה אלא שהם קרובים ור"ל להתובע או להנתבע ולהעדים רחוקים ולכן ילקו על פיהם לבדם משא"כ בפקדון דאם היו קרובים אפי׳ להתובע שוב לא יוכל להאמינם שהפקדון אצלו וא"א שילקו ע"י כי אם שבאו עדים רחוקים א"כ (ולכן קאמר עלה רבה שפיר דה"ל כפ"ד ומפירש"י לקמן נראה דאפי׳ המתרים בעצמם הם רחוקים ה"ל נר"כ דחייב) ומ"מ התראתם מועיל דלא גרע מפ"ע ובכה"ג מ"ל בין בפקדון ובין בעדות שיהיו קרובים לכולם או פסולים והתראתם מועלת כדכתב הרמב"ם שם דאפי׳ ע"י אשה ס׳ מועיל התראה והרש"א במחכ"ת לא ירד לכ"ז : בא"ד דהא בעדים זוממין כו׳ אע"ג דהמתרין כו׳ . וא"ל דהמזימין עצמן יתרו בהן דא"כ איך תתקבל עדותן כיון שיש לפנינו עדים המזימין אותן אבל לכאורה מ"ל בחד ואכמ"ל : ד"ה מאי ודלא כמ"ד לעיל פיתא כו׳ . עי׳ כתובות (ל"ב) ואי ממונא לקולא : בא"ד מ"ל וכפר מאשר חטא וגו׳ . עי׳ מהרש"ל ולפי שהבינו המהרש"א יקשה דמנ"ל באמת מזיד בנזיר (ולפי׳ המהרש"א יקשה פתאום למ"ל) ואולי יכוון להגמרא דכריתות (ע) דדריש פתאום זה מזיד והק"ו נאמר קיים על שוגג ופליג אגמרא שם דיליף גם שוגג מקרא ועי׳ בספרי עצמו : ע"ב ד"ה מתניתין בסופו דא"כ על כפירת ש"ק א"כ אין כאן קרבן . עי׳ ב"ק (ס"ד ב׳) ובב"מ (נ"ז ב׳) בתד"ה כי ימן דממעטינן קרקעות משבועה אף אם דרשינן ברבויי ומיעוטי ולא תליין זה בזה כלל (ולכן גם דבריהם בב"מ (ד׳ ב׳) בד"ה אין נשבעין הכ׳ נ"ע) והראיה דהא בשה"פ חייב אפי׳ בנשבע מעצמו היכא שאינו מחויב עפ"י ב"ד דכ"מ מתניתי דכולה פרקין וכן בשלהי מכילתין אמר לשואל כו׳ א"ל מה אתה סח כו׳ חייב ועתוי"ט מ"ב בפרקין ובב"ק (ק"ח) אמר לאחד מן השוק כו׳ וברש"י שם ד"ה או דלמא ואולי יש לחלק בין דברים שמחויבין עליהם שבועה לשאינם מחויבין בשום לד . ועי׳ לקמן (מ"ב ב׳) בתד"ה על דמ"ל שבועה ע"י גלגול . ועי׳ מש"כ בב"ק (ק"ג) בתד"ה הגוזל בס"ד :

דף לח ע"א

גמ׳ ר׳ אליעזר אומר כו׳ ולא לך שבועה כו׳. נ"ל אלעזר בל"י וכ"ה בקדושין ודע דבירושלמי איתא אריו"ח דברי ר׳ לעזר והוא שהזכיר שבועה תחלה וסוף ורש"י במתניתין לא פירש כן : שם אפילו חטה בכלל חטין כו׳ . ופירש הרמב"ם דחכמים סברי שכפירתו בזרע א׳ מן חטה וק"ל מספ"ו דנדרים דחטה משמע פת אפויה ע"ש : רש"י ד"ה הכל מודים . אבל לא לך כללא דלא אשבועה קאי . ליסנא דכללא ל"ת כן וכן מדמוקי לקמן כרבי ומדמה להא דכזית כזית ואם איתא הלא הכא טעמא אחרינא איכא וכן התוס׳ דמקשו להכא מהא דזבחים תוכח דלא כפירושו : תד"ה הכי. גבי שבה"ע מיתניא . במתניתין לא תני גבה ה׳ תובעין ועתוי"ט במ"ג : ע"ב גמרא אריו"ח לדברי רבי שמעון כו׳ כצ"ל :

פרק ו

במשנה והודאה בש"פ . פי׳ הר"ן שכתב והכתי איכא למידק מודה במקצת דחייב רחמנא אמ"ל דהא ה"ל הודה בקרקעות לכאורה אינו מובן דהרי כתב בתחלה על הא דר"מ קמייתא דמיירי שלא העידו שלא פרעו ולכן לא גבי מלקוחות דטעינן להו דלמא פרעי׳ והלכך לא מיקרי שעבוד קרקעות משמע דס"ל כהרמב"ן שהביא הרא"ש בס"פ דלעיל ע"ש וא"כ מודה במקצת נמי וצ"ל דלעולם לא ס"ל כהרמב"ן ובתחלה אינו מתרץ רק דלא מיקרי שעב"ק כיון דאינו גובה מלקוחות וא"כ מקשה דמ"מ כיון דגובה מב"ח ה"ל הודה בקרקעות גופיה וזה היה יכול להקשות גם אהא דר"מ דעסיק ביה אלא דתפים עיקרא דמילתא דמינה יליף ר"מ : שם דינר זהב כו׳ אין לך כו׳ ופונדיון כו׳ כצ"ל וכן הובא לקמן בגמרא (ר"ד מ׳) וברא"ש וכר"ן : תד"ה לאתפושי תימה כו׳ כשהוא מושבע מפי אחרים כו׳ . נראה דמושבע מפ"א שבדבריהם אינו על הכוונה שבמשנה ברפ"ד ופ"ה דהדא דביטוי א"א מפ"א דדוקא עדות דכתיב בה ושמעה קול אלה ופקדון נמי דיליף מינה בתחטא תחטא אבל ביטוי אין לנו . שנית דשבועת הדיינין הוא נשבע בעצמו וכן אליעזר דילפינן מיניה כתיב וישם העבד כו׳ וישבע לו אלא כוונתם שאחרים תובעים אותו בזה דומה למה שפי׳ מהרש"ל בר"פ דלעיל דברי רש"י על מפי עצמו ע"ש גם נראה דמש"כ ופקדון כוונתם על חיוב הקרבן דומיא דעדות וביטוי אבל זה ודאי כשהדיינין משביעין אותו על הפקדון מודו דבעי נק"ח ודלא כהמהרש"א : ד"ה האי דת"ח לכתחלה בתפילין . ר"ל ואליעזר זקן ויושב בישיבה הוה כדאיתא בר"פ א"ל הממונה :

דף לט ע"א

גמרא שכה"ע כולו נזדעזע בשעה כו׳ ל"ת כו׳ לשוא . לכאורה מזה סיוע לר"ד לעיל (כ׳ ב׳) דאכלתי ול"א שוא ותיובתא לרבין שם וי"ל דסמיך אסיפא דקרא כי לא ינקה כו׳ שמו לשוא דאמרי׳ שם אח"ע כו׳ תנהו ענין לשבועת שקר ואדרבה לקמן בברייתא ק"ל שבועת שקר : שם שנאמר אלה וכחש וכתיב ע"כ תאכל כו׳ יושב בה ואימא עד כו׳ כצ"ל כדלקמן בהס"ע אבל הגר"א מחק האי ואימא כו׳ מכאן (וכן ליתא בהרי"ף ורא"ש) כי זה אינו מהברייתא אלא הגמרא הוא דקא מקשה עלה והגמרא שקל וטרי עלה בכסדרה ולקמן שפיר גרסינן לה : ע"ב בשלמא ההוא דקא משתבע קאי בסורו כן הגיה הב"ח וכ"מ לקמן (מ"ז ב׳) בתד"ה הלה : שם אלא ההוא דקא משבע ליה אמאי כדתניא כו׳ כצ"ל וכ"ה בר"ן : שם א"כ כפירת טענה שתי כסף וכל הסוגיא . לכאורה נראה דלפ"ז גם בכלים לריך שיכפור בשנים דומיא דכסף שאף דמעה הוא דבר חשוב כדפירש"י מ"מ לריך שתים וה"ה לכלים ולזה דקדק ר"פ לקמן (מ׳ ב׳) לומר טענו כלים כו׳ וכפר בכלים ור"ל דוקא ב׳ כלים משום דס"ל כרב כדמסיק הגמרא שם (וגי׳ הרי"ף בהא דר"פ טענו כלי כו׳ וכפר בכלי כו׳ וכ"ה בטור וב"י סי׳ פ"ח אות ה׳ לע"ג) ומה דאיתא שם אר"ע א׳ שמואל טענו ב׳ מחטין והודה לו בא׳ מהן חייב שמואל לשיטתיה דמחלת הטענה ב׳ כסף ולכן ל"ע על הפוסקים שהעתיקו למימרי׳ כאשר היא :

דף מ ע"א

אר"נ אמר שמואל לא שנו כו׳ . כצ"ל ומלות בר יצחק למחוק וכבמימרא דבסמוך וכן ליתנייהו בהרי"ף ורא"ש : תד"ה בטוענו וזה דוחק לומר שאין ש"פ באותו חסרון. מוכח דס"ל דאם חסר מב׳ כסף פחות מש"פ חייב לרב כדא"ל ולשמואל כדא"ל ותימה דכל שיעורי חכמים הוא בכיוון גדול בצמצום גמור כדאיתא בר"ה (י"ג) וכ"מ מדתנן שתי כסף ופרוטה כו׳ אין לך בידי אלא פרוטה חייב ולרב דשוה קאמר וכן ל"מ מדוע זה לא׳ מן הפוסקים ואולי דגם זה נכלל בהדוחק שכתבו : בא"ד ע"כ כל"פ כו׳ שנתן לו דינר להחליף כו׳ . והוא פי׳ ר"ת שהביאו הפוסקים והתוי"ע ל"ד בהעתיקו פי׳ זה בשתם דלא זכר שהרע"ב במ"א הולך בשיטת רש"י בזה : ד"ה והודה ולמר בעי ליה כו׳ כצ"ל ומלת לא ע"ם : ע"ב רש"י ד"ה למה שהן אף כל שנים ודבר חשוב אלא כו׳ כצ"ל : תד"ה לימוד תימה דרחב"א גופיה מוקי כו׳ . לפנינו שם רבינא או סתמא דש"ס מוקי כן אליביה : בא"ד מדלא נקט במתניתין כו׳ כצ"ל : ד"ה וחדא ודלא כמו שפסק ר"ח בכתובות כרחב"א . לכאורה באמת דעתו תמוה מכל הני ראיות שהביאו וצ"ל דמפרש חדא כרב כו׳ בלשון קושיא והוא דכיון דפסק כרב דכפירת טענה ב׳ כסף ומפרש הטענה ב"כ דמתניתין טענת כפירה א"כ יתפרש ממין הטענה ג"כ טענת כפירה דוקא וטענו חו"ש והודה לו בא׳ מהן אין ההודאה ממין הכפירה ונשאר בקושיא וכיון דתני ר"ח לסיוע לרב הלכה כותי׳ (ולקמן (מ"ח ב׳) פריך סתמא דהש"ס כמאן כשמואל והתני ר"ח כו׳ ותמיהני עפ"ש שלא הביאו מזה ראיה לפסוק כרב וביותר על התוי"ע שהשיא דעת רש"י לפסוק כשמואל) ואידחי הא דשמואל ובזה יתיישב גם פירש"י בב"מ (ה) ממה שהעירותי עליו שם וא"ת והא בכתובות שם מתרץ רב אליבא דשמואל דל"ת עליו מרבנן אשכחן כה"ג טובא באמוראי דמתרלי אליבא דבר פלוגתייהו :

דף מא ע"א

ד"ה מאי בסופו . ובריש שמעתתא דהכותב (פ"ז ב׳) כצ"ל והוא גבי פוגמת כתובתה : ד"ה ולמר בר"א . בר ממיפך שבועה ואודיתא . אודיתא היא בסנהדרין כ"ט ב׳ : בסה"ד אע"ג דלא חיוורי כצ"ל :

דף מב ע"א

גמ׳ מאי הוה עלה רב פפי אמר כו׳ כצ"ל רש"ל : שם ראבי"א פעמים שאדם נשבע כו׳ . כתב הר"ן בסוף הסוגיא דהא דאמרי׳ משנת ראב"י קב ונקי ה"מ היכא דיחיד פליג עלי׳ כו׳ ולע"ג דהא מוכח להדיא ביבמות (ל"ז ומ׳) דהל׳ כותי׳ אף נגד רבים וכ"מ שם דאף בברייתא הלכה כותי׳ ותיובתא להר"ן בספ"ב מהל׳ בית הבחירה : ע"ב תד"ה ולא. דמשום קרקעות ועבדים ושטרות לא אילטריך כו׳ כצ"ל : ד"ה ש"ח בסופו . ואע"ג דתני (כצ"ל) תשלומי דו"ה משום דשייך בכולהו כו׳. בזה נדחה מה שהוכיח התוי"ע (בקד"ה ש"ח הב׳) דאינו הי׳ שייך שאלה בהקדש אע"ג דבקרקעות ושטרות לא שייך ה"ל למיתני כי היכי דתני דו"ה כו׳ וידיו משמשו בדברי התוס׳ ואולי כוונתו לדברי הנ"י ע"ש :

דף מג ע"א

גמרא ומ"ש מנורה גדולה ש׳ מה שטענו לא הודה כו׳ . לכאורה קשה מנ"ל דטעמא מש"ה הוה דילמא סבר כר"ג דטענו חטים והודה בשעורים חייב והכא טעמא משום דבעינן דבר שבמדה כו׳ וי"ל דהש"ס סובר מדהקדים ברישא אין לך בידי פטור דכופר הכל ע"כ טעמא דמנורה כו׳ נמי מש"ה הוא וטענו חטים והודה בשעורים למאן דפטר הוה ג"כ משום דבחטים דטענו כפר הכל ועוד מדלא תני אזורה ג"כ בסיפא לחיובא וכדמסיק ע"כ משום דאזורה הוה כטענו חטים והודה בשעורים וגם ע"כ פטור נמי מטעם דבעינן דבר שבמדה מדקתני זה הכלל כו׳ (עי׳ מה שאכתוב בסמוך) ולכן דייק שפיר דלאתויי בית זה דלבית סתם מרישא שמעינן ליה כמש"כ התוס׳ ומיושב מה שנגמגמו בזה ועי׳ תוי"ע פ"ב דכלים מ"ג דמליצו הרבה דזה"כ אינכו מענין הקודם : רש"י ד"ה אלא מנורה קטנה . דאין ההודאה ממין הכפירה. עי׳ מש"כ לעיל (מ׳ ב׳) בתד"ה וחדא : תד"ה אלא ע"ד . פריב"א דנ"ל כו׳ . עי׳ בר"ן ילפותא אחרת ממכילתא : בסה"ד כליון הגרי"פ ע"ם וצ"ל בב"ק : תד"ה אלא א"כ . וי"ל דבאין הכרה כו׳. ק"ל דא"כ גם לרבא קשה דה"ל למיתנא בסיפא ז"א עד הזיז והלה אומר א"י אלא מה שהכנסת כו׳ חייב וע"כ צ"ל דהא"כ כו׳ שבדבריהם איננו תירוץ בפ"ע אלא דר"ל דבסיפא פטור מפני ב׳ טעמים אלו ומתורץ גם קושית המהרש"א ע"ם וצ"ל עוד דגם לאביי א"א בבית זה מלא בהשיבו א"י אלא מה שהכנסת כו׳ אלא א"כ השיבו עד הזיז או עד החלון : ד"ה לאו. דטעמא דפטורא כו׳ לא טענו כדמפרש כצ"ל : במשנה ומי נשבע מי שהפקדון אצלו כו׳. התוי"ע דקדק על לשון פקדון דהא במשכון איירינן ואמר דאשמעינן בזה דבפקדון נמי דינא הכי דישבע שאינו ברשותו וזהו לאוקימתא דר"א לקמן דמי נשבע תחלה אלא דקשה אמאי לא איסתפי׳ ר"ה שם ממתניתין ע"ש ול"כ דאף לפי׳ הראשון דלקמן דשקלוהו כו׳ וזה היה דעת המקשה לר"ה שם וכן לתירוץ רב יוסף ואביי שם מ"ל גם בפקדון כה"ג שטען הנפקד שאבד ומתחייב לשלם והמפקיד אמר שהיה שוה סלע והלה אומר שקל דאף דשבועה היא גבי נפקד מ"מ למר בר"א לעיל היה יכול להפכה על המפקיד ולהחולקים עליו מ"ל היכא דשניהם מתרלים וקמ"ל דבזה אינו יכול להפכה דמתא יולית זה אס"פ והא דמקשה הגמרא אילימא אסיפא ומ"ל דשבועה גבי מלוה ולא משני דמיירי לענין הפוכי דזה דוחק להעמיס זאת בדין המפורש אבל הדקדוק נוכל לכוון בזה : ע"ב תד"ה אבל. ועוד כל"פ כו׳ דעיקר סמיכת המלוה על הנסכא כו׳ ואי אבד נסכא בריפא אבד פלגא כו׳ . לכאורה לפי סברתם דעיקר סמיכת המלוה על הנסכא ה"ל לפרושי דאי אבד נסכא אבד כולה וצ"ל דהכריחם לפרש כן מדלא איפלגו נהרדעי אתרוייהו : ד"ה מתניתין . אלא כגון אם אוביר ולא אעביד. ר"ל יהיבנא לך אלפא זוזי דשם ע"ב : בא"ד ורב וכיו"ח הלכה כרבי יוחנן. פי׳ דשם פליג רב אריו"ח : בסה"ד ההיא דעירבון לענין איסור אונאה. פי׳ לענין לקבולי עליו מי שפרע אבל קצת תימה לקרא איסור דהכי הוא בא מחמת ממון ואם מתוכה אין כאן איסורא אין כאן דאי לא תימא הכי בכל דיני ממון אית ביה נמי איסור דלא תגזול וי"ל ועי׳ ב"מ (כ"א ב׳) תד"ה בד"א :

דף מד ע"א

ד"ה שומר. גבי הסיא דדרים התם השב תשיבם כו׳ כצ"ל : בא"ד וברייתא דהכונס דדרים מקרא כו׳ כצ"ל : בא"ד ורבה נמי מודה דעיקר קרא לא אתא אלא כדר"א כו׳.ק"ק לפ"ז מ"ק אילימא לגינתו המשתמרת כו׳ היינו ביתו הא אילטרך לכדר׳ אלעזר וי"ל דדייק מדל"ק אין לי אלא לדעת בעלים שלא לדעת מנין וזה שמדקדק לומר היינו ביתו ול"ק פשיטא כליסנא דאלו מציאות משום דרבה ידע שפיר להא דר"א : בא"ד ואדרבה יש להוכיח דהל׳ כרבה מדמסיק הש"ס כו׳ כצ"ל : ע"ב רש"י ד"ה אלא לאו . ואתא ריה"ג כו׳ כנגד הלואתו לאו אינו משמע כו׳ כצ"ל :

פרק ז

תד"ה הנקבלת . דעכשיו כו׳ יותר מי׳ כו׳ . וכ"כ בבכורות (כ׳) אבל בכתובות (נ"ע) ובב"מ שם כתבו י"ב : בסה"ד שלא היה עולה אותו הסרון אלא פחות כו׳ כ"ג דנ"ל :

דף מה ע"א

במשנה היה אחד מהן כו׳ . ר"ל אחד מן הנשבעין שבתורה : שם אמת שבה"ע . עתוי"ע שטעם מחלוקת בין הרמב"ם והר"ן והרמ"ה והטור"ע השוה ואיסמיטמיה שכבר קדמהו הש"ך בסי׳ נ"ב סק"ו : שם מן לפוסלי בסלע מעות. נ"ל לקרות הל׳ הנ׳

הב' בפתח והוא ל"ל וכן הר"ן נקיט בלשונו פועלים וכן בגמרא. ולכן שפיר מקיים והן נשבעין ונוטלין דלא קאי רק עליהם דאבן ל"מ קאי שהרי לא נתחייב לו באמירתו וכדמשמע ג"כ מהר"ן (והרמב"ם בפי' שהזכיר גם בנו אלל שבועה לכאורה תמוה) ובזה לא נצרך למש"כ התוי"ט בכדי שיוכל הפועל להוציאם בפרוטרוט אלא הואיל שהן רבים צריכין למעות קטנות לחלקן ביניהם : שם והן נשבעים ונוטלים. לכאורה יקשה לפ"ז מדוע לא תני בריישא רק החנווני ולא נקיט נמי הפועלים ולפמש"כ התוס' בכתובות (פ') דלא חשיב אותן שה"א דנוטלין בלא שבועה א"ש דגם הפועלים מה"ד היו ראויים ליטול בלא שבועה כמ"ש הר"ן ולגי' הר"ן דבן נכם הוא נוטל בשבועה והם בלא שבועה י"ל דלא נקיט בריישא רק מה שהוא אליבא דכ"ע : ומה שכ' הר"ן בטעמא דהן נשבעין לת"ק כיון דמפקיד בעה"ב כו' לכאורה בפשוט י"ל כיון דחנווני מכחיש להו והוא קאי במקום בעה"ב כמש"כ בעצמו לקמן : שם נתגלגלה לו שבועה ממ"א מגלגלין עליו אה"כ. עיין תוי"ט שדקדק דהל"ל נתחייב לו ול"כ דהתנא דק בלישני' לאשמעינן דאף ע"י שבועת גלגול מגלגלין כגון שאמר הריני משלם הטענה הראשונה אחר שגלגל ע"י שבועה על טענות אחרות דהדין הוא שאינו נפטר בזה משבועת הגלגול ושוב חזר וגלגל עליו עוד טענות אחרות דאף דממחמת טענה הראשונה כיון שכבר אמר הריני משלמה א"י שוב לגלגל מ"מ הואיל שנשאר עליו עדיין שבועת הגלגול מגלגל עוד על ידה אף שהיא עצמה אינה באה רק ע"י גלגול ועי' בב"י סי' צ"ד מה שהביא בשם תשו' הרשב"א ובש"ך שם [אכן רש"י ותוס' בקדושין (כ"ד כ"ח) השתיקו נתחייב] : שם והשביעית משמטת את השבועה. הר"ן כ' הטעם דכיון דהשמיטה אותו מקלא שהודה כמלא שאינו אלא כופר בכל כו' וא"כ כי כתבו ב"ד עלי' פס"ד דשוב אינו משמט (טו"ע סי' ס"ז ס"ח) לא תהא גם השבועה נשמטת וכן שבועה עפ"י ע"א (וע"ש סע"ו וסע"ז) ולכאורה הטעם פשוט דהואיל דהשבועה באה במקום תשלומי ממון לכן כמו שאם היה עליו לשלם ממון היה נשמט כן גם השבועה הבאה חלופיו נשמטת : רש"י ד"ה שלא פקדנו וד"ה שמטר הד"א : ד"ה ולקח בעליו אה"מ ולא ישלם כצ"ל : ד"ה שניהם. ופועל שלא יוציא כו'. בב"מ פי' שמא יפלו ממנו ויש לכוון פירושו דהכא דר"ל שא"ל להמעות שכשיו אלא לערב לכן טוב לו יותר שיהיו ת"י של בעה"ב שלא יפלו ממנו : תד"ה עקרוה. אע"ג כו' מ"מ על בעה"ב שייכא עפי. נ"ל ראיה דהא לר"י בכופר הכל מחויב בעה"ב לישבע כדמוכח לקמן (מ"ו) ובתוס' שם ד"ה בדרבנן : ע"ב גמ' חזקה אין בעה"ב עובר בב"ת. והא דל"ק משום של מגזול י"ל משום דאישתמוטי קא מישתמיט עד דמדכיר ליה שפיר ובזה נופל הא"ג דבתד"ה וכי שכיר : שם דאשכחי' ר"ש לרב"ש כו'. כה"ג בעירובין (י"א ב') וש"נ : רש"י ד"ה שמכרו בעדים בסופו. ועמה עמו כצ"ל : תד"ה כי מטא. ועוד אמאי עקרוה כו' כצ"ל : ד"ה וכי שכיר בסופו. לא בא לומר דעדיפי מדשכיר כצ"ל : ד"ה מתוך הא' · כמה שהיא אומרת שמא עושה כו' כצ"ל : בא"ד ואע"ג דבהסיא כו' מיבעי ליה כצ"ל : ד"ה בעדים. דאי לא אמרי הכי ט' כצ"ל : בא"ד וליהמניניהו במיגו דאי בעו אמרי כו' כצ"ל : בא"ד פן יזכה האחר כו' (כצ"ל בר') ועי' בכתובות (י"ח ב') בתד"ה אין נאמנים ולע"ק : ד"ה נשכר. וריב"א מפ' כו'. ומשמע דהכי הלכתא ודלא כר"ח דשם דאפי' בפקדון נאמן וק"ל דא"כ אמאי לא דמי שם דכ"ע ל"ל דר"ח ומ"ד דגובה מחלה טעמי' משום דא"ל דאפשיטי דספרא זייל ליה וכה"ג קשה ע"ד שם בד"ה או דלמא ע"ש :

דף מו ע"א גמרא אלא ר"י דברייתא דתניא שכיר כו' ה"ז נשבע ונוטל. לשמואל ולרב לעיל ע"כ מיירי בשכרו בעדים וא"כ קשה מה דאר"י אבל א"ל לא שכרתיך מעולם כו' כמתמע"ה ולפי הועוד יש לתרץ שבתוס' ב"מ (קי"ב ב') בד"ה קילה י"ל דר"י מיירי באין עדים ששכרו : תד"ה לא קצלתי בסופו. והכא כו' והרי עבר. ק"ל דהא בעבר זמנו דהממע"ה היינו בשלא תבעו בזמנו כדאיתא בב"מ (קי"א) במשנה ובלא תבעו א"ע עליו כדאיתא שם והא דקאמר לעיל חזקה אין בעה"ב עובר בב"ת היינו עתה כשתובעו אחר זמנו ואינו נותנו מיד והא דתניא שם (ק"י ב') דא"ע אלא עד בקר ראשון ושם גבי שוקאי דסורא משמע דהיכא דא"ע בבקר ראשון שוב א"ע לעולם נ"ל דבכל יום ראשון עכ"פ עובר וכמ"ק שם מלשון רש"י שכ' וכיון דמיומא קמא לא עבר כו' ובב"ב (מ"ה ב') בד"ה נתנה כתבו ואין לתרץ נמי כגון שאומר כו' בלשונך השיתי ויש לכוונם למש"כ דר"ל במה שלא תבעתני : ד"ה בדרבנן. ולא כמו שפי' הקונ' כו' שהרי אותה שבועה לא היתה בימי תנאים. וכ"כ רש"י עצמו לקמן (מ"ח ב') ד"ה הא שאר : ד"ה עביד. ולהכי נקט מגלא כו' ולהכי נקט נרגא. משמע קצת דבמגלא אין דרך לקצות עצים ובסוף תענית איתא וקרי' ליה יום תבר מגל גבי כריתות עצים ואולי יחלקו בין מגל למגלא : ד"ה בטוענו. והכירו העדים במקלתם כו' וה"כ מתוך פי' זה דא"ה כר"ח כו'. לכאורה י"ל"פ דהעדים לא הכירו רק שהוא נושא מאומה תחת כנפיו וא"כ אינו דבר שנמדה כו' כמו מה שהניחה אתה נוטל ועדים לא עדיפי מהודאת פיו דאתו מיניה ועי' בפרק דלעיל במשנת המלוה א"ח על המשכון ברא"ש ור"ן מה שהביאו בשם הר"י הלוי ובש"ך סי' ע"ב סק"נ מה שהקלו וערו בדבריו אבל הכא י"ל שאין העדים יודעין אם היו ש"פ דמסקי הרא"ש והר"ן שם דבהכה"ג גם בהודאת פיו פטור ועי' ש"ך סי' נ' סק"ב : ע"ב גמרא שעלתה לו נשיכה בגבו כו'. כה"ג בעירובין (ק"ג ב') : שם ודילמא אחר עביד ליה דליכא אחר. משמע דבשבועה מיהא שקיל אע"ג דאיכא אחר וכ"ה ברמב"ם להדיא ונראה טעמא משום דלא שכיח שיתכלנו אחר בבית שאינו שלו ולכן אם היה טוען הנחבל על האחר אינו נוטל אפי' בשבועה. ועי' בטור בשם הרמ"ה דדוקא דמינלו בהדדי ודברי התוי"ט בזה אינן מובנים גם מש"כ דבגמרא איתא ודילמא לאחר א"ל ליתא אלא דהיא גי' הרי"ף והרא"ש :

דף מז ע"א אר"י ב"מ עבד ר"נ עובדא יחלוקו. נראה דזהו סיום מא"ד וכ"נ מהמהרש"א : רש"י ד"ה ואין אדם מורים. הואיל והוא מחויב שבועה שלא קבלתי כו' כצ"ל : תד"ה הוה. ה"נ מלינו כו' שקרא רב רבותינו לר"כ ור"א. ע"ש דסתמא דגמרא קראה להו הכי ולא רב בעצמו : בא"ד אבל קשה מפ' א"מ כו'. לפי הגי' שלפנינו בעובדא דנסכא כאן רב אמי ולמש"כ בעצמם בב"ב (י"א ב') ד"ה בעא. דרבי אמי לחוד ורב אמי לחוד והאחרון היה גדול מן הראשון א"ש בפשיטות ואף דאולי היה נילקחם כאן רבי אמי כמו שהוא לפנינו בב"ב ה"ל לשבש הגי' דל"ל רב אמי כמו שעשו בכ"ד ולפלא יותר דגם בב"ב (ל"ד) כתבו כדהכא ולא זכרו מש"כ לעיל שם : ד"ה מתוך. שלא יפקיעו כו' תקנו כו' כצ"ל בצ"ו : בא"ד כתנא דבשמון דמסייע ליה לדר' אבא כצ"ל : ע"ב גמרא אזהרה לעונש כו' ת"ל לא תנאף כו'. עי' רש"א בח"א שכ' מדלא כתיב לא תשכב אשת רעך כדכתיב גבי עונש ואיש אשר ישכב כו' תקפה עליו משנתו דאדרבה גבי עונש בפ' קדושים כתיב אשר ינאף כו' ובאזהרה באחרי כתיב ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך כו' : רש"י ד"ה מלוה ולוה. לפי שא"ל זו היא הפסולה דמספיקא ל"מ ממונא. ואף לר"ה דש"ה דאיתחזקו פסולים כמו דיש חילוק באשם תלוי בין איקבע איסורא ללא איקבע בכריתות (י"ח) ע"ש : ד"ה שני מלוין. ואחת מב' כתות הללו מתומה כו' כצ"ל : בא"ד לא קמשמע"ל מ"ק ר"ה בה דהיינו כו'. ולר"ת נראה דהוה דינא שמניח דמי שטר קטן ביניהם ומסתלק כמו בלקח מקח מב' בכ"א כו' שביבמות (קי"ח ב') ועי' בב"מ (ל"ז) בסוגיא דאמר לשנים גזלתי כו' ובפוסקים שם חלוקי דינים בכיוצא בזה :

דף מח ע"א גמרא מתיב ר"נ ב"ה יפה כח הבן כו'. ק"ק מדוע לא משני דמיירי בלוה עצמו וטוען השבע לי שלא פרעתיך וכן ליתמי מלוה יכול לומר השבעו לי שלא פקדכם כו' בשלמא הא דפריך לעיל אמתניתין ממאן אילימא מלוה כו' ולא מוקי לה באומר השבעו לי כו' משום דתני וכן ולעיל לא חשיב שבועה זו אבל הכא קשה וי"ל דלשון אינו גובה אלא בשבועה משמע אע"ג דלא טען השבע ועי' בת"מ בפי"ז מהל' מלוה ודע שאני מסתפק אם כבר טען הלוה בחיי המלוה השבע לי ומת המלוה תחלה אי הוה בכלל אין אדם מורים כו' וא"ת"ל דהוה בכלל דגם שבועה דהכא ליפרע מנכסי יתומים הוא מטעם דילמא אבוהון הוה טעין השבע לי מ"מ לדידן אפשר דזה בכלל הנו דלא לוסיף עלה ועי' לח"מ שם אבל דבריו מגומגמין : ע"ב רש"י ד"ה הבו. הכא ליפרע מנכסי יתומים כצ"ל :

דף מט ע"א ד"ה לכל. על ידה שבועה אחרת כצ"ל :

פרק ח ד"ה נושא שכר. וחייב קרבן שה"פ ותומה ואהם האשם הוא הוא קרבן דשה"פ ועתוי"ט : ד"ה ה"ג. ואם הודה מעצמו שלא באו עדים כו'. הכא בטענת אבד אפי' הודה לאחר עדים נמי חייב כדהוכיחו התוס' בב"ק (כ"ד ק"ח) וע"ש וע"ע לעיל (כ"ד ל"ז) : תד"ה רהה. עי' מהרש"א ואישתמיטתיה דברי התוס' שם (עמ"ב) דלא מקשה שם אלא מברייתא מדקאמר והא מדקתני סיפא רהב"ש כו' : ע"ב גמרא מאן תנא ד' שומרין אר"נ כו'. ממש"כ בב"מ (כ"ה) בתד"ה וכמה : שם בפיסקא אמר לש"ח כו' אמר לאחד כו' אמר לשואל כו' היכן שורי א"ל א"י כו' כצ"ל : רש"י ד"ה ר"מ היא. לקמן מפרש הס"ד וא"כ מה"ד מי איכא : ד"ה כי תשבע. ורב דרים ליה בלשון דהא כו'. כ' כן לפי שיטתו בשלהי גיטין ע"ש והוא דוחק ע"ש בתד"ה כי ולפי מה שפי' בעצמו ריש ר"ה דכל המשמשין בלשון כאשר כו' לשון אם הן כו' שהרי בודאי יהי' כו' י"ל"פ הכא נמי כן ואף שזה אינו בודאי שיהיה לו ריב ויחייבוהו ב"ד שבועה וישבע לשקר וליתנא דתשבע דמשמע מעצמו ל"ק דהרי שבועת הדיינים ג"כ הוא עצמו מחויב לישבע או שיטנה אתן ואיננה כשבועת העדות ושה"פ לענין קרבן שמחייבין אפי' במפי אחרים ממש. ועמש"כ לעיל בפ"ו :

בריך רחמנא דסייען

מסכת הגהות וחדושי הרש"ש מכות

דף ב ע"א במשנה יעשה זה ב"ג כו' וכן בסיפא יגלה זה. הא דנקיט להו בל"י משום דכן גם ליפנא דקרא בכה"פ : רש"י ד"ה שהוא ב"ג קודם שנולד. וכתב התוי"ט שלומר קודם שהולידו אביו דהיינו שעת ההריון. סוף דבריו אינם בדיוק דההריון יוכל להיות בסוף ג' ימים לביאתו : תד"ה מעידין. וי"ל דהתם כיון שבאין לחייבה מיתה כו' כצ"ל : בא"ד אבל הכא כו' דליכא כי אם לאו בעלמא. נראה דר"ל אם יאכל בתרומה או יעבוד עבודה : ד"ה מעידין הב'. לאו כה"ג דומיא דאוהב גולה. ר"ל דאל"כ מאי אריא שונא אפילו אוהב נמי וז"פ ודברי התוי"ט בזה תמוהים ע"ש : בא"ד ואמאי אינו גולה כיון כו' וי"ל כו'. הן למ"ק דר"ש משמע שם דאפילו שאין אנו יכולין לומר דלדעת הרגו אעפ"כ אינו גולה וכמש"כ שם בס"ד וא"כ ע"כ לא איירי הכא אלא לר"ש וקשה דבברייתא שם מפרש כילד כו' נשמט (היינו החבל) אינו גולה מוכח דאוהב כה"ג גולה ואע"פ שאין בזה רגלים לדבר : ע"ב גמרא ואין משלמין אה"כ קסברי כופרא כפרה כו'. בתור"ע אות ב' מביא בשם הריטב"א לפרש דכיון דכופרא כפרה אין ממשכנין אותו ומאליו לא היה נותן כיון שיודע שהוא שקר וק"ל חדא דא"כ מדוע לא פשטינן מכאן בב"ק (מ') דאין ממשכנין על כופרא. שנית כיון דהוא מכחישן ודאי ממשכנין כמ"ש התוס' ביבמות (פ"ז ב') ובכריתות (י"ב) לענין חטאת : שם משום ר"ע כו' קסבר קנסא הוא כו'. ואין להקשות דת"ל דאין אדם משים עצמו רשע דש"ה דרוצה לעשות תשובה וכה"ג כ' התוס' בב"מ (ג' ב') סד"ה מה : תד"ה ומה. מש"כ המהרש"א ומהר"ם דגם בחנק איכא קל וחומר דמה המונק אינו נחנק כו' ע"כ כוונתם לר"ש דסבירא ליה סייף קיל מכולם ועמש"כ ע"ד המהרש"א דכאן בסנהדרין (מ' ב') בס"ד :

דף ג ע"א ד"ה באומר. מש"כ המהרש"א בתוך דבריו בא' מהעדים דאומר שקר העדתי דמשלם לפי חלקו משום דינא דגרמי ל"ע דלכאורה לר' נתן בב"ק (כ"ג) דהל' כוותי' הס"ל דמה דל"ל לאשתלומי מהאי ליפתלם מהאי חייב אותו העד לשלם כל התשלומין : רש"י ד"ה כילד שמין. שהוא אוכל פירות הקרקע כו'. ר"ל דהעדים רצו להוציא את השדה מידו לסילוק כתובתה ועתה שהוזמו אם היה רוצה למכור זכותו היה מוסרה תיכף ללוקח לאכילת פירות וגופה אם תמות בחייו וז"פ ותימה על המעי"ת שכ' שלא הבין ודע שנוכל עוד לומר טעם יפוי זכותו מזכותה דדרך נשים על הרוב למות קודם בעליהן כמ"ש התוס' בכתובות (פ"ג ב') ד"ה מיתה וכן הרמב"ם בפיה"מ לנדה פ"ה מ"ו : ע"ב גמרא תנא המלוה א"ח שתם כו'. נ"ל דסמך זה לכאן דל"ת ג"כ לענין דאם הלוהו פחות משלשים יום קודם מוצאי שביעית אין שביעית משמטתו להא"ד ומזה קצת סעד לפסק ר"ת :

דף ד ע"א גמ' תנ"ה חבית מלאה יין כו' (נשלשה לוגין שאובין) הג' ת' שהיבבתים נ"פ למחקם וכן לגי' התוס' ופירושם בדרב יהודה צריך למחוק תיבות לשלשה לוגין ולפמש"כ לקמן גם לפי הגהתם בפירש"י ע"כ ל"ג להו : רש"י ד"ה לא פסלוהו הב' וגבי יין נמי כו' ונתנינהו בחדא כו'. לכאורה י"ל דהשתא שפיר מתמתמע מרישא דג' לוגין שלמים אפי' כמראה יין פסלוהו מאה"כ אילו ערבינהו לא הוה מתמתמע שפיר אלא אם היו כמראה מים : ד"ה לא עלתה. ושמא כו' וזה א' מן הפוסלין את"ת. לפ"ז לא א"ש ליתנא דלא עלתה לו טבילה דהא עכ"פ לחולין עלתה לו וגם לתרומה משום ביאת רו"כ במים שאובין די לו בטבילה בלא הע"ש כדאיתא בפי"א דפרה מ"ה וגם קשה אי שם שאובין עדיין עלייהו לא תהני ליה הטבילה כלל ואפי' לחולין דהא אין טבילה בשאובין ומתוס' משמע דלפרש"י באמת ל"ע הטבילה לכלום ואולי גירסא אחרת היה לפניהם ברש"י או דמפרשי לשמא ושמא שבדבריו לב' פירושים : תד"ה אר"י. ועוד דאמרינן בבילה כו'. ולי קשה ממשנה ערוכה בפ"ו דמקואות מ"ג ע"ש : ד"ה תנ"ה. והכי תניא בבילה ט' כצ"ל : ע"ב גמרא בשלמא לרבנן כדי רשעתו כו'. למחלוקת הב' דלא לילקי שמונים אין די בטעם הזה דהא קיי"ל בכ"ד דעבירה שיש בה כמה לאוין לוקה כמנין הלאוין שבה דשתי רשעיות לא מקרי אלא ב' עונשין נפרדין : שם אלא ר"מ מ"ט אמר עולא גמר ממוציא ש"ר כו'. מש"כ התוי"ט בד"ה משום דיליף ממוציא ש"ר לחייב בלא מעשה דברי שגגה הן דבגופייהו כתיבא מלקות והיה אם בן הכות הרשע ועי' לקמן בתד"ה ורבנן ובב"ק (ע"ד ב') ד"ה ה"ל : שם ורבנן האי ל"מ בכעך ע"ש מאי דרשי ביה. ר"ל נאיזו דרשה מוקי ליה אשר בעבורה ל"מ למילקי שמונים א' משום כאשר זמם וא' משום אותו דאילו הא דמשמע"ל לאזהרת עדי ב"ג זאת לא ימנע שילקה גם הכא בעבורו ומיושב הלע"ג הא' שבתור"ע אות ה' : תד"ה בשלמא. וא"ת כו' והא בכתובות מוקי כו'. הוא שם ל"ז ב' : ד"ה סבר בסופו. דהא משמע שפיר כו' בין קנס. כאן קלרו ובכתובות (ל"כ) ד"ה דאין בארו יותר ע"ש : ד"ה הא. ופי' בערוך כו' בתוך שדהו כצ"ל : ד"ה ורבנן. וא"ת דלא לילקי משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כו' וי"ל דעדיפא מיניה משני. מה שהקשה בתור"ע אות ה' בקושייתו הב' דמ"מ יקשה באמת מדוע לקי בב"ג הא הוי לאו שניתן לאמב"ד (ר"ל ולא ענש אא"כ הזהיר כמ"ש התוס') וע"ש לכאורה ה"מ להקשות ג"כ איך לקי מכאשר זמם כשמעידין שחייב מלקות הא בעינן אזהרה גם לזה. אולם יפלא שלא ראה מש"כ המהרש"א דייתבו בטוב ע"ש :

דף ה ע"א במשנה. משלמין בממון. עי' לעיל (רד"ג) במש"כ רש"י על ליפנא דמשלמין וכן התוי"ט נדחק בזה ול"כ דשיגרת ליפנא הוא ממתניתין דב"ב (כ"ו) ע"ש וכה"ג תמלא הרבה ומהן בשבת (מ') בתד"ה הלכה ובב"ק (קמ"ז) בד"ה הכרעה ועי' כתובות (ק"ד) מהו שמשלש ובפרש"י ובב"ב (קמ"ו) ובתוס' : שם במשנה ב'. היאך אתם מעידים כו' אותו היום במקום פלוני כו'. לכאורה נ"פ שאם הי' אותו מקום רחוק מהמקום שמעידין ד"מ ב' ימים ואמרו עמנו הייתם יום קודם או אחר יום שמעידין עליו במקום פלוני הרחוק כצ"ל שנהרגין (עי' לקמן בגמרא א"כ באו שנים ואמרו בסורא כו') וליפנא דאותו היום שבמשנה י"ל דלא קאי על אותו יום שאמרו העדים אלא דר"ל איזה יום שיהי' רק שהמקום רחוק כ"כ עד שא"א לבוא מזה לזה במשך זמן שבין אמירת אלו לאלו ולכן תמיהני על לשון הרמב"ם בפי"ח מהל' עדים ה"ב שכ' אבל אם א"ל א"א יודעים אם הרג זה ביום זה בירושלים כו' שאתם עמנו הייתם ביום זה בבבל כו' ע"ש והלא בין ירושלים לבבל מהלך כמה ימים ואפ"ה כ' ביום זה : רש"י ד"ה וכי לענין. גוף המעשה לעדות של גמ"ד כצ"ל : ע"ב תד"ה איסטנית. בדב אלפס פי' לשון סטים כצ"ל בס' בסוף והתוס' קלרו בדבריהם דלפי' הרי"ף הגי' איסטטית וכצ"ל ברי"ף וברע"ב גם כן ע"ש דלפי' הא' לריך להיות איסטנית בב' יודי"ן ופשוט שפי' הרע"ב בדר"י שב על הב' הגי' והפי' שבמלת איסט' והתוי"ט ל"ד בכוונתו בזה : במשנה לאחיו והכי אחיו קיים. עמש"כ בסנהדרין (י') בס"ד : תד"ה חייבי גליות בסופו. אבל כשהרשיעו הנידון כו' כצ"ל : במשנה אף השנים יזומו את הג'. נראה דנקיט סוף דינא ומשפטו בשלימות הכי הוא אף שנים מזימין את השנים (ולכן כ' התוי"ט ולכאורה איפכא כו') ומה שנים מזימין את השנים אף השנים יזומו את הג' ולכוונה זו נקיט בראשית דבריו להקים שלשה (וכ"ל המוזמים) לשנים (ולא נלטרך להפך הגי' כמ"ש התוי"ט) : שם רע"א מה שנים כו' רע"א כו' ומה שנים כו'. ברא"ש הגי' ר' ישמעאל תחת ר"ש וגי' זו ישרה מאד (ונעלמה מהתוי"ט) אך לא מלאתי לו חבר וכ' הרמב"ם בפי' ודר"ע ור"ש קיימין ואין עליהם חולק ותמיהני דבסנהדרין (מ"א ב') אסיק רבה בפי' מתניתין דשם דאפי' בחקירות ב' אומרים ידענו וא' אמר א"י עדותן קיימת כמאן דלא כר"ע ועי"ש פרש"י ותוס' הרי חזינן דסתמא דמתניתין פליגא עלי' וכ"ל דהרמב"ם לא הוה גריס שם כמאן דלא כר"ע וכ"כ מהא דפסק להא דרבה בפ"ב מהל' עדות ה"ג ופסק ג"כ להא דר"ע ור"ש והלא"מ שם הניחו בצ"ע וכ"ל דהיה לגי' זאת מהא דשם (ס' סע"א) מוקמינן להא דר"ע ור"ש וזאת מהא דשם (ס' סע"ה) מוקמינן לסתמא דמתניתין שם דוקא כר"ע ואם איתא ה"ל לאקמי' למיפרך סתמא אסתמא : שם רע"א לא בא השלישי להקל כו'. מלת להקל ליתא במשניות ובירושלמי ובגמרא סנהדרין (ט') ובכי"ף ורא"ש וכ"כ מפירש"י אכן הכ"י והתוס' דסנהדרין שם גרסי ליה ע"ש : שם ומה שנים נמלא א' מהן קרוב כו'. פי' בכ"י שכ' י"ל שהוא סיום ר"ע כו' או שנאו מפני מחלוקת ר"י ורבי והתוי"ט כ"ע ול"י כו' ול"כ דר"ל או שזה אינו מדר"ע אלא מסתמא דמתניתין ולהכי שנאו בסוף בפ"ע ולא כללו עם סתמא דרישא הוא כדי להסמיך ליה פלוגתא דר"י ורבי דפליגי ביה אמנם תמיהני עליו דהכי בסנהדרין (ס') מבואר להדיא דזהו מדר"ע וכן שם (ס' סע"א) סתמא כר"ע דמקים ג' לב' ע"ש בפירש"י ושם (מ"א ב') לפי' הסתד"ס כמאן : שם ומה ב' נמלא כו' עדותן בטלה. וכ' התוי"ט דכ"ל כו' ה"ז בא ללמד ונמלא למד כו' והתו"ח כ"ע ואינו מובן כו' וכ"ל דכוונתו דבטלה משמע דאינה מועילה כלל אף לשבועה וכ"מ מדברי הרי"ף בתשו' שהביאו הרא"ש וכ"י ומכ"ל הא (ועי' תד"ה אר"י) לזה קאמר דה"ז בא ללמד על ג' דאע"ג שנמלאו ב' כשרים אפ"ה אינם מועילים למה שב' מועילים בעלמא דהיינו להוציא ממון ע"פ והדר למדין לשנים דאף שנשאר אחד אינו מועיל למה שמועיל בעלמא דהיינו לשבועה ובעין זה כתבתי בחגיגה (י' ב') בס"ד ואגב אורחין למדנו דאף שע"א

שע"א

שפ"א קם לשבועה מ"מ ע"י קרוב או פסול לא דאל"כ מדוע יפסול שעד הכשר לשבועה כיון דגם שקרוב כשר לה וקייעתא לשרמב"ם בפרק ה' מהלכות עדות הלכה ג' אבל הכ"מ כ"ע של"י מקור לזה :

דף ו ע"א גמרא נרבע יליל כשרבעו מאחוריו . לכאורה תמוה מדוע לא מקשה מכל שעריות דאשה היא וגם היא קרובה ושם לא שייך שתירוץ דמשכבי אשה כתיב לכן נראה דבנתנא אשה ביניהם לא נפסלו האחרים דבקרא כתיב עדים ואשה אינה נקראת עד עמש"כ רפ"ד דשבועות אולם קשה דשם מפקינן גם קרוב מעד וסכא אמר נמצא א' מהן קרוב טוב מצאתי בתותים שסל"ו שהעיר קצת בזה : תד"ה אר"י ועוד דבד"ת נמי כתיב ע"פ שנים כו' . ולעד"נ דבד"נ לא כתיב ע"פ גבי ג' וע"כ ע"פ דכתיב גבי ב' קאי גם עלייהו לדרשה דבמתניתין דלקמן וכן להא דיבמות (ל"א ב') מפיהם ולא מפי כתבם וא"כ חזינן דתרוייהו מחוברין יחד להיות ע"פ עולה לשניהם אבל בד"מ אדרבה חזינן דמלקן הכתוב לכתוב ע"פ בכ"א בפ"ע : ד"ה נרבע . דכתיב שניהם מות יומתו דהיינו ברצון כנ"ל : ד"ה שמואל בסופו . ואפילו אירע לאחר כ"ד כו'. פי' מהרש"א ול"נ משום דעדיין קשה לפרש"י מהא דקדר הש"ם הך מימרא דרבא מקמי אידך דמסיק במקיימי דבר הכ"מ : ע"ב במשנה בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו כו' . לכאורה הל"ל זה את זה פי' בתד"ה הוא שכ' אלמא לא בעינן שיהא כל השנים כו' אלא בחד סגי וכ"ל דתנא תיכרך סריך בלישנא דמתניתין דברכות (כ') וכ"ל עוד דסגי בא' רואה את חברו אף שאין חבירו רואהו וכן הסם להצטרפות זימון וכמו דאמר רבא לקמן בראיית המתרה לפי' המשי"א ולגירסתנו (לאפוקי מגי' הרמב"ם ברפ"ד מהל' עדות והמתרה רואה אותן כמ"ש הכ"מ שם) : תד"ה ואחד . וי"מ כו' ומסקנא היינו ע"י המתרה כו' . לכאורה זה אינו עולה לפי' המשי"א לקמן בד"ה הוא רק לפי' הי"מ דשם ופי' מהרש"א וצ"ע : ד"ה אמר רבא . והעד שמכאן אע"פ שאין רואין זה את זה כנ"ל :

דף ז ע"א במשנה ופלוני ופלוני עדיו . וכתב התוי"ט דדילמא ים להזימם או להכחישם קילר במקום שה"ל להאריך דאמר אביי בסנהדרין (מ"ג) על משנה כיוצא בזו וכ"ל ביום פלוני כו' דילמא כו' ואתו ומזים להו ע"ש :

פרק ב במשנה היה יורד בסולם ונפל עליו והרגו כנ"ל : תד"ה מעלעל . ולכך לא ר"ל נפסק דא"כ ל"א כרבי כו'. עדיין קשה ל"ל למינקט בסיפא ונפסק ולעד"נ דאורחא דמילתא נקיט דדרך המעלעל להרפות ידיו מעט מעט מהחבל כדי שישמט וירד מטה מטה לכן יקרה לפעמים שירפה ידיו הרבה ויפול בב"א משא"כ כשמעלה אדרבה מחזיק את החבל בחזקת יד בטרם שישמט ידו התחת מושים ידו השני' תחתיה לתפשו בחזקה ואין דרך ליפול אלא ע"י פסיקת החבל מחמת ב' כחות המתנגדות כובד החבית מושכו למטה והוא מושכו למעלה ונכון בעז"ה : ע"ב רש"י בד"ה ים אם למסורת . ופי' ניטל שהשיל הברזל כו'. ר"ל שהוא מבנין פִּעֵל הדגוש במשקל פִּקֵד וא' מהוראותיו להוציא הפעלים העומדים בקל והתוי"ט במחכ"ת שגה בהבנתו ועי' גה"ת בל"ד מפעלים אבל קשה דפעל נשל מלינו יוצא גם בקל כמו ונשל כו' את הגוים של נעליך וא"כ אף אם רבי יסבור י"א למקרא מ"מ מפרש הכא דמן העץ ממתבקע קאמר מדל"כ מעצו ואולי י"ל דכאן הוה כמו יוצא לשלישי מדל"כ ונשל הברזל עץ אלא מן העץ משמע דהברזל עשה שישיל העץ קיסם ממנו : תד"ה פשיטא . דאיכא בבלי דעת יתירה כנ"ל והוא בדברים ד' :

דף ח ע"א גמרא אלא כה כחו לר' המ"ל כו'. משמע דכה כחו לכ"ע פטור ועי' סנהדרין (ע"ז ב') אך לענין נזקין כ' הרא"ש בפ"ב דב"ק סי' ב' דככתו דמי ועמש"כ שם ברס"פ ראיה לדבריו : במשנה הושיט הלה א"ר כו' . במשניות שגי' שלז ומשתוי"ט נראה שגם במשנה שבגמרא היה לפניו כן ומביא לו חבר מקרא מי האיש הלזה יותר ה"ל להביא קרא דמש הליון הלז (מלכים ב כ"ג) שהוא בלא ה' בסוף כלשון המשנה או אל הסלע הלז (שופטים ו') ואולו הוטב בעיניו להביא קרא דנאמר בו לשון זה על אדם נמצא ג"כ אל הנער הלז (זכריה ב') : שם ופליט ב"ד. הראב"ד ספ"ה מהל' רוצח ה"ו פי' דר"ל שהלקוהו יותר ממה שאמדוהו ב"ד ותימה דהתנן להדיא לקמן (כ"ב ב') הוסיף לו עוד רצועה אחת ומת ה"ז גולה ע"י ולשון הרמב"ם בספי"ו מהל' סנהדרין ואם הוסיף רצועה אחת על האומד ומת הרי החזן גולה ועי' ב"ק (ל"ב ב') : ע"ב תד"ה אינו . את ספיה כו' כנ"ל בנ"ו : גמרא מכה נפש . (הליון הוא בטעות וכ"ל במדבר ל"ה) פרט למכה אביו פירש"י דמשמע שהכאתו תלוי' בנפש כו' יצא מכה אביו כו' בחבורה בעלמא. ק"ל דבר"פ הנחנקין אמרי' דנפש דכתיב גבי מכה בהמה א"א לבהמה כו' תנהו ענין לנפש אדם דהיינו אביו ופרש"י דנפש משמע דם דהוא חבורה וע"ש הרי לך בהדיא דחבורה נקראת ג"כ מכה נפש וכן כתיב והכהו נפש ומת (דברים י"ט) מוכח דהכאת נפש סתם לאו מיתה היא ע"ש בגמרא לעיל דדייק כה"ג ולעד"נ דכוונת הברייתא על הכתוב וגם שמה רוצח מכה נפש בשגגה דכתיב שם ברים ענינא (ודלא כרש"י) ועיקר הדרשה הוא מרוצח דלא מיקרי אלא אם המית ממש שוב הזיר ה' את עיני ומצאתי כן מפורש בספרי וז"ל שם או מכה נפש שומע אני אף מכה אביו כו' ת"ל רוצח מכה נפש כו' ע"ש והמפרש שם העתיק עליו הגמרא ופרש"י ולא חלי ולא הרגים והברייתא שלפנינו היא מהספרי אלא שהש"ם קיצרה : שם אלא ישראל גולה ולוקה ע"י כותי כו' אמאי דלמיי' ונשיא בעמך כו'. מדמשיך לעבד משמע דשפיר קרינן ביה עושה מעשה עמך דלא גרע מאשה (ועי' מנחות ס"א ב' בתוס' סד"ה אין לי) והתוי"ט במחכ"ת ל"ד שכולל עבד עם כותי דא"ת על קללתו מטעם עושה מעשה עמך ועי' בכ"מ ספי"ו מהל' סנהדרין דמוכח מדבריו שלא היה בגירסתו בסיפא ועבד וא"כ נפל הדקדוק שלנו אך לפני התוי"ט הי' הגי' שלפנינו :

דף ט ע"א גמ' כאן בגר תושב שהרג ישראל. דעת הרמב"ם הוא דישראל שהרג ג"ת גולה ע"י ועתוי"ט שהאריך ליישב שיטתו רק בס"ד כ' שמצא בספרי שתירה לדעתו ז"ל שדרשו שם רעהו פרט לגר והז"א פי' שם דר"ל פרט לגר שהרג את ישראל וא"כ אין כאן סתירה : ע"ב במשנה רש"א יש שוגג כו' זה"כ כו' ושלא לדעת הרגו הז"ג. ועפרש"י משמע דהת"ק סובר דאפי' בכה"ג שא"א לומר דלדעת הרגו כגון דנפל מן הגג (עי' תד"ה נשמט) אינו גולה ודלא כמש"כ הרע"ב בטעם הת"ק שחזקתו שהוא קרוב למזיד ואף מהרמב"ם בחבורו ולכאורה קשה ת"ע וכ"ל דר"ש לטעמי' דדריש טעמיה דקרא ורבנן לטעמייהו דלא דרשי ועוד י"ל דטעמייהו דרבנן דלא הוה שב מידיעתו וכמו גבי קרבן חטאת : רש"י ד"ה נפסק אנפסק עד שנשמט מאליו שידו כו' דומיא דמן העץ המתבקע. פי' מהרש"א שנדחק לחלק לרבנן . ולנ"פ דטעם דפטרי בעץ המתבקע הוא דחשבי ליה כח כחו כדמוכח לעיל (רד"ח) אלא כח כחו לר' המ"ל משמע דלרבנן שפיר מ"ל בעץ המתבקע : ד"ה עד שלא נכחרו . הכדילן יהושע כנ"ל : ד"ה ושלשת . שמתחלקת רחבה של א"י כו' כנ"ל :

דף י ע"א גמרא אמר אביי הללו קולטות בין לדעת כו' . וכתב התוי"ט ושמ"ל נמי דא"ב פלוגתת ר"י ור"מ דס"פ וכ"כ דל"א הכי מתלי טעמי אדא דמלשון המשנה משמע דחלוקין הן בעיקר דין קליטה שנית דלא ליהוי סתם וא"כ מחלוקת : רש"י ד"ה ורבנן . התורה מחזרת עליו ועל זלעו כו' . משמע דמפרש דהוי לו בנין רבנן וכש"כ הוא עצמו והמהרש"א שם בח"א וכאן לא הרגים בזה : ע"ב ד"ה במה הכ"מ . אנה לידו הס"ד וא"כ מה"ד ונפל כו' : ד"ה ברוצח הכ"מ . כי לא שוגג היה לנהרג כנ"ל : ד"ה הרבה שליחות . ומתקבלים הרבה ע"י שלוחים כנ"ל : תד"ה והא . וא"ת אמאי כו'. לעד"נ דלכן מייתא הברייתא לומר דאתיא אפילו כרבי דאף אם מעלמא הן גולין שייך שפיר לומר בשגגה בא מעשה לידו : ד"ה חד . דהא תנן סוטה בפ' ע"ע (כנ"ל) אין מודדין אלא מעיר שיש בה ב"ד . לכאורה יותר ה"ל להקשות מהא דתנן שם לפני זה נמצא סמוך כו'. לעיר שאין בה ב"ד לא היו עורפין : בא"ד וי"ל דהתם מיירי כגון כו' . כ"ה שם בגמרא להדיא בפיסקא :

דף יא ע"א גמרא דבר אחד ידבר לאחד. פי' כי דבר הוא מבנין פִּעֵל הדגוש (וכן וַיְדַבֵּר) וַיִּדָּבֵר הוא מהפעיל והוראותיהם מתחלפות והא דמייתי הברייתא ראיה מן ידבר על נדברו שהוא מבנין נפעל. לסמך בעלמא קמייתי אמר שרש זה מובנו לפעמים נחת ולכן אפשר לפרש גם נדברו על מובן זה ולשון אין כו' אלא כו' במקום או קאמר וכמ"ש העזרחי בכ"מ על לשון כיוצא בזה : שם בהסימן רבנ"ן מהמנ"י וספר"י לא יכולתי לעמוד עליו אם לא בט"ס : במשנה ואחד שעבר ממשיחתו . ל"י מדוע תני ממשיחתו דמשמע דוקא שהיה נמשח מתחלה ובאמת נראה דגם במרובה בגדים שעבר תוזר ואולי שיגרת לישנא דרפ"ג דהוריות נקט או דכאן פירושו מגדולתו כמו דדרשינן למשחה לגדולה כו' : גמרא ומבגאי גזר . עי' בגליון בשם השנוך אולם בעירובין (ס"ד ב') מוכח כפירש"י שהוא שם עלם : רש"י ד"ה מי שרי . ואבדתם את שמם. המליין לדברים ז' השמטם כי פסוק שהכוונה הוא על ואבדתם א"ש הכתוב לפני לא תעשון כן כו' (שם י"ב) וגם שם (ז') בלשון והאבדתם א"ש ולקמן (כ"ב) בגמרא מלויין כהוגן : ד"ה ימחה . וקללה זו בחנם היתה שלא כו' אלא אם אינו אומר א"כ היא על תנאי כדלקמן ולמש"כ רש"י בסוכה דדוד לא היה מורה הלכה בפני רבו כו' משמע משום דזה פשוט לכל שמותר שהוא פק"נ דכה"ע וא"כ באמת על חנם קללו דגם אם לא הי' אומר כעלמו הוה שרי ליה : ע"ב תד"ה מי שא'. מבית אביו כו' . ב' ש' אלו ליתנייהו בתום' דב"ק וכ"ל דעי' פירש"י בפיה"ת ותרגום דזהו פי' אחר : ד"ה מי שכ' . עי' רש"א וכוונתו להגיה וכו' תחת תיבת לכל : גמרא מת קודם שמת כה"ג מוליכין ס'. מוכח דגם לשמתים יש כפרה דמיתת כה"ג מכפרת כדלעיל וסייעתא להשו"ע או"ח ססי' ... ו"א ועי' הוריות (ו') :

דף יב ע"א גמ' דתניא רא"א כו' יכול מיד ת"ל עד כו'. משמע דלכ"פ ב"ד דנין אותו להריגה ולכן תמ"כ הכ"מ בפ"ה מהל' רוצח הל"י דאביי דלקמן דאמר משתכחא כו' ל"ל דר"א תמוה דהא שפיר תני אתיא כוותי' ופי' במזיד נהרג היינו דב"ד דנין אותו להריגה בשוגג גולה ג"כ פירושו דב"ד דנין אותו שיגלה ואדרבה אם פי' ע"י ב"ד מדויק יותר הא דבשוגג גולה ומלשון הרמב"ם שם הי"א משמע דמפרש בשוגג גולה דר"ל שהורגו וא"כ לא דמי לרישא דנהרג דבמזיד קאי על הרוצח הראשון ועי' לקמן : שם והתניא וההורגו במזיד כו' . עי' הגהת הגרי"פ וכן המל"מ בפ"ו מהל' דעות העתיק בלא מלת וההורגו ולגי' שלפניו י"ל דקאי כולו על היוצא בשוגג (ואולי כי כן הי' גם גירסת הרמב"ם אבל א"כ מדוע השמיט הרישא דבמזיד נהרג) כו' לא יהיה דומה לכוונת לשון זה שבדברי אביי : שם פרי מקלט בדידה תלה רחמנא כו' . עפירש"י וקו"ק מהא דלעיל דלדור אינו רשאי בתחומה : תד"ה אילן . פי"ל כו' ואויר ירושלים כירושלי'. פי' מהרש"א ועי' מל"מ בפי"א מהל' שגגות שהשיב עליו הרבה : ע"ב רש"י ד"ה עיקרו בפנים אלא א"כ פלאו מקודם שנכנס. התוי"ט פ"ג דמעשרות פי' תקודם שנכנס לנופו דשדינן נמי נופו בתר עיקרו והגה התד"ה גבי כתבו להדיא לענין מעשר דלא שדינן נוף בתר עיקרו אף לחומרא ובד"ה ר"א מוכח להדיא בדבריהם דאף לתירוצא דר"א לפירש"י הוא כן וכ"מ מפי' הרע"ב שם דבעדי תקלע תפס כאוקימתא דר"א וכפירש"י (פי' בר"ש) ובירושלים לענין מעשר פי' הכל חומר שדיית עיקר בתר נופו משמע דנוף בתר עיקר לא שדינן אף לחומרא ודע דהתוי"ט בפ"ג דמע"ש מ"ז ל"ד במש"כ דתפס הרע"ב הכא אליבא דר"א משמע דבמעשרות לא פי' אליביה וז"א אלא דגם שם הוא אליביה רק כפירוש הא' שבר"ש שם והוא כפירש"י כמ"ש ובמע"ש הוא כפי' הב' שבר"ש בר"א פי' ותבין :

פ"ג דף יג ע"א במשנה ועל אחות אשתו ועל אשת אחיו . התוי"ט תמה דכולהו נמנו בסדרן בפ' א"מ חוץ מאלו השתים כו' ול"ד דגם אשת אחי אביו נשנה שלא כסדר הפרשה דשם כתיבא קודם לאשת אחיו אבל עיקר תמיהתו אינה כלום אם תעיין בגמרא ריש יבמות והביאה בעצמו שם בד"ה בתו : שם אלמנה וגרושה משום ב' שמות . לשון הרע"ב שנתאלמנה כו' והיא גרושה משמע שהיתה גרושה מקודם שנתאלמנה וז"א דבכה"ג לא מחייב אלא אחת כמבואר בקדושין (ע"ז) ולשון רש"י בזה בדיוק יותר : שם והמפטם אה"ם. מש"כ התוי"ט ועוד מלינו כגי נקרא פיטם כו' שעות נזדקרה לפניו דעיקר הגי' פיטום בס' וכ"ה בר"ש והוא מלשון פיטקות דבב"ב (כ"ג ב') במשנה [ובפ"ג דכלים מ"ו יבלת שמופלין בה הפטפין] . ופטמין דפ"ב דביצה בגמרא וכן בערוך הביא כולם בערך פטם : שם שקלים . התוי"ט כתב דבהמה וחיה עמהם כללו ג"כ בשם שקלים כו' ומיהו לא בכ"מ כו' ופ"ג דנדה דתנן בהמה כו' ואינם כלולים בשקלים כו' דהתם עמהם נמי במשמע שם איתא להדיא בין עמהם וא"כ אדרבה משמע דאי לא פרט להו ה"א דגם המה נכללו בשקלים דתני לעיל ע"ש ותמ"כ עוד בביאור רמשים הוא לקוח מלשון הרמב"ם בחבורו פ"ב מהל' מ"א הל"ג : ע"ב גמרא ומאי כ"מ והא תלדבר"י ושב כו' ועוד לגמור מעיני מלעיני . לפמש"כ התום' בנדה (כ"ב ב') ד"ה זו היא דפעמים לא נתקבלה הג"ם אלא למילף חדא לכאורה לק"מ הכך פירכי וצ"ע : שם רבא א' אמרו ביה לקטלא כ"ע ל"פ דאין לוקה ומת כו' . פי' מהרש"א וכ"ל דלאו מטעם ב' רשעיות אתי עלה אלא דכ"ע מיתה ומלקות מיתה אריכתא היא והכא ה"ע כיון דממיתין אותו מחמת לאו זה דמיתת ב"ד איננה בלא אזהרה תו לא מלינן למילקי' מחמת זה הלאו עלמו וכדאמרינן לעיל (סוף ד' ד') ורבנן כו' ההוא מבעי"ל לאזהרה לעדים זוממין וכפי שפי' התום' שם וע"ש בסוגיא היטב ובתום' ותראה שזה נכון בס"ד : שם א"כ נ"ל התראה. נ"ל דל"ל אזהרה : רש"י ד"ה פסח . כלומר אינן בכלל כו' כנ"ל :

דף יד ע"א ד"ה גמר עונש . ומה אזהרה לא חילק כו' ובת אמו שלא בת אביו . זו היא גי' מהרש"א ומהרש"ל לא ניחא ליה גי' זו ולפי הסוגיא דיבמות ופרש"י שמביא בסמוך הדין עם המהרש"א : תד"ה ההוא . אבל בת אביו ובת אמו ומאונסים כו'. פי' מהרש"א שמקיים גי' ומאונסים ע"פ פירש"י דיבמות (כ"ב ב') דלא איצטרך לרבות ב"א וב"א אלא באונסין דבנשואין כתיב בת אשת אביך דמשמע בין אמו כו' ופירושו מוכרח מדאמר שם וריב"י א"כ ליכתבי' כו' באידך קרא ע"ש אבל התום' הכא סב' מ"מ מיירי טפי מאחותו כו' אקרא דערות בת אשת אביך חזינן דס"ל דאף בנשואין לא כתיב בהדיא ב"א וב"א ואיצטריך אחותך לרבויי אבל קשה מה הכריחם לומר כן הלא סגי אם באונסין לא כתיב בהדיא ולכך נצרך קרא דקדושים משום אונסין וע"כ נ"ל דלרווחא דמילתא כתבו דאף בקרא דבת אשת אביך לא כתיב כ"כ בהדיא אבל זה מודו דעיקר רבוי דאחותך לא אתי אלא לאונסין לזאת מקויימת שפיר גי' ומאונסים כהמהרש"א : ד"ה ואידך . ותימה דבכל שיטויי דהכא כו' כנ"ל : בא"ד ומהאי טעמא דגמר עונש מאזהרה והיינו דוקא היכא דאיכא כו' כנ"ל : ע"ב רש"י ד"ה ה"ג . ולא איצטריך כו' . ולא אשה ר"ל דלא איצטריך לחלק בעריות אבל ודאי איצטריך לחייב על ה' כדות דאינן אלא לאו אחד :

דף טו ע"א תד"ה תניא . וא"ת כו' ולא אתי חד עשה כו' . לכאורה הכא ג' עשין וישלחו תשלחו משלחום ואולי משום דבספרי דריש להו לכולהו : ד"ה אם . דהא אי אמרה ל"ב כו'. כ"ה בכתובות (ל"ד מ') : ד"ה כל ימיו שילוח שיהא כל ימיו כ"כ דל"ל פי' בסס"ד דלקמן : ע"ב גמרא . א"ל מאי קאמרת קיים פטור (משמע) לא קיים חייב (והדר קאמרת) ביטל חייב (דמשמעו) לא ביטל פטור (אע"פ שלא קיים) ור"ל דסתרי דיוקים אהדדי אא"ז כאיתי שכן פי' הג"י ומפרש"י א"כ כן : תד"ה ועבר . דאי עומד כו' עובר לא הוי ה"ם כנ"ל בנ"ז : בא"ד די"ל לומר שלא ישאל כאשר כו' כנ"ל :

דף טז ע"א גמרא מתן התם הנוטל כו' לישנא דתנן התם על משנה דבפרקין מצאנו ג"כ בפסחים (ד' ב') : ע"ב האי מאן דאכל כו' כנ"ל : תד"ה ריסק . לומר דאי איכא כזיתים הרבה כו' כנ"ל : ד"ה ואפי'. כיון דבשנים והוא כו'. מלת והוא הוא מהגהת מהרש"א אבל ל"נ יותר להגי' בגיונס ואפי' אחד והוא והכאים מדכתבו בשנים יותר מבעשר . שנים דומיא דעשר דהוו עם האי וכן בתירושלם כתבו שאם היה מרוסק כמו האחר משמע שאינו אלא אחד : בא"ד וי"ל דקמ"ל רבותא כו' . הן גם הרבה נ"ל דאשמעינן הך רבותא וא"כ מאי אשמעינן או רב יוסף וג"ל דר"י אמר פי' דהכי אריו"ם ול"פ אלא בהיזה לשון אמר וכה"ג מצא הרבה ושמש"כ בהכ"ש פ"ק דעירובין :

דף יז ע"א רש"י ד"ה וימא או דר"ש . ממתניתא דלקמן כו' כנ"ל : ד"ה ותרומת ידך . שפנה מידך כנ"ל : ע"ב גמרא . מאי תורמא דבכורים ממעשר שכן אסורים לזרים וא"ל תרומה תוכיח דבכורים כבר נאסרו כעשה דוהבאתם שמה כו' : תד"ה איסור . לכל חד וחד בדבר אדם כו' אבל עיקרא דכאו"א אתא למלקות לחוץ לחומה כו' כנ"ל : בא"ד והא דקתני בתודה ושלמים כו' לוקה לאו דוקא כו'. ל"י מדוע שבקי לוקה דבכורים דתני ברישא (ולקמן כתבו והשתא ניחא דקתני כו' בכורים כו' דלוקה) וא"ל משום דלתשקנא שפיר לוקה עלייהו הא גם תודה ושלמים לוקה עלייהו לפני זריקה למסקנא : בא"ד והא איצטריך ללקות כו' לפי שאין מזהירין מה"ד כנ"ל :

דף יח ע"א גמרא מכדי כתיב והבאתם שמה וגו' ואכלתם שם לפני ה' אלהיכם וגו' כנ"ל ובהגרי"פ פ"ס : תד"ה ולילקי משום וזר כו' ליתי' אלא בש"פ . עמש"כ בפסחים (ל"ג) בד"ה אף בס"ד : ע"ב גמרא זר שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה פטור מ"ע כו'. משמע דלאחר זריקה אפי' לפני הקטרת אימורין חייב ואף דלא קרינן עדיין ואכלו כו' כדאיתא פסחים (נ"ט ב') דכיון שאם נטמאו או אבדו שרי כדאיתא שם וכה"ג כ' התום' בזבחים (מ"ג) ד"ה והלבונה וכ"ם דהכא כתיב אשר כופר בהם וכפי שדרשו בנ"ק : שם א"ר אלעזר אר"ה בכורים שהניחן כו' כנ"ל בנ"י : תד"ה ומאן . דתנן מודסו הסל על כתפו קורא כו' כנ"ל : ד"ה בכורים. שמלותו בפנים הס"ד ותיבת בעזרה נכתה למחוק ובפרט לפמש"כ הרמב"ם בפ"ג ה"א וה"ג משיכנסו לפנים מן החומה וע"ש בכ"מ רק מש"כ שם ד"ה שיכנסו כו' אז רואים פני הבתים שבעיר משמע דמפרש פני הבית דהכא דומית דאין הסבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית זהו דוחק גדול ודע שהתום' העתיקו גם לקמן (י"ט ב') במימרא דריו"ח לענין מע"ש משיראה פני הבית והתם ודאי בלפנים תן החומה סגי דבית תאי שייכא למע"ש עי' בסמוך :

דף יט ע"א רש"י ד"ה ה"ג ותבע"ל במעשר הואיל וא"ל לבית. עמש"כ בשלהי מע"ש בס"ד : תד"ה מה כדפליג רבא כעיל כנ"ל : בא"ד דמיירי בבכורים שהופרשו לפני מורכן הבית כנ"ל : ד"ה ואי וי"ל דמיירי שגדל לפני הבית שהוזקק כו'. נ"ל דל"ל שהופרשו לפני הבית דדוחק לומר שגלך גם בזה אחר הבאת פלים כמו לענין חדש ויתן או לשניה הנכנסת לעליית . בסה"ד שכן טעון מתן דמים כנ"ל : ע"ב גמרא ומנ"ל דמחייב עלה משום טומאה כו' לא בערתי ממנו בטמא כו' והיכן מוזהר כו' לא תוכל כו' . והרמב"ם בפי' כתב דאזהרתי' מל"ב ממנו בטמא ותמה עליו התוי"ט ע"ש הן הרמב"ם בעצמו מביא ג"כ קרא דלא תוכל כמו שהעתיקו התוי"ט בכ"ד אבל כשתעיין היטב בדבריו תראה שהוא מפרש דעיקר אזהרה היא מלא בערתי (וכ"ב כאיה שכן הבית הש"ם בפסחים (כ"ד) ורש"י נדחק שם) ומאלת והיכן הוזהר פי' באיזה מקום אם בירושלים או בחוצה לה והיתה התשובה מקרא דלא תוכל דבירושלים דוקא וכמו שבארו הרמב"ם טוב מצאתי שכבר הטינו הרמב"ן בסה"מ בסוף שורש הה' והמב"א ישבו ע"ד שכתבתי ומה שנתקשה נפי' זה כפירת הנתרא מותחת הגוף בהדיא כתיב כו' ונלטער הרבה בזה ע"ש נ"ל דלק"מ דמדכתיב ולא יאכל כו' כי אם כמן כו' מוכח דמיירי בירושלים שמם דוקא

דוקא מותר אחר הרחלה : שם מ"ט דת"ק לפני ה' אלהיך תאכלנו וכתיב לא תוכל כו' כצ"ל. ותיבות שנה בשנה טעות וצריך למחקם כי הכוונה על הכתוב שאחר קרא דלא תוכל בדברים (י"ב) וגם המציין שם ע"ו הוטעה וגם לשון הרע"ב בזה שלא בדיוק שכ' דכתיב לפני כו' ואח"כ לא תוכל כו' דאדרבא קרא דלפני כתיב אחר לא תוכל : רש"י ד"ה ולהלן בבכור בע"מ שנפדה. תמוה דבכור אין לו פדיון כדאיתא ספ"ג דתמורה במשנה אבל נאכל במומו במדינה בלא פדיון וצ"ל למחוק תיבת שנפדה :

דף כ ע"א ד"ה שנגמרה מלאכתן. נראה דצ"ל שלא נגמרו כו' : במשנה הקורח קרחה בראשו . והכ"י הוסיף או זקנו ותימה דמנ"ל הא הא לא כתיב אלא בראשם וכן במשנה וגמרא ופוסקים לא נזכר אלא ראש ונראה דט"ס הוא : רש"י ד"ה חייב על הראש . עי' כס"ד והתוי"ט כ' דקרחה ושריטה צריכין לימוד לחייב עכאו"א משום דחיובן אינן רק על מת משא"כ פאה דאיסורה מחמת עצמה חייב ע"כ פאה ופאה מסברא ע"ש דזה נראה כוונתו והנה הכ"י מביא תוספתא דחייב בפאה בב' שערות ושיעור פאה מביא בשם הרמב"ם שהיא ארבע שערות ולפניו איתא ארבעים שערות וא"כ לפ"ד ליחייב על כל ב' שערות מלקות אחת וכן איסורי נזיר הם מחמת עצמם ואפ"ה א"א אלא אחת ושמא יאמר דשם ג"כ קבלת הגזירות גורמת לאיסוריו מה יענה לגלבשת כלאים והכמ"ל : ע"ב גמרא ומנין לשורט ה' שריטות כו' שהוא חייב אכאו"א ת"ל ושרט. ועפרש"י וק"ל מדוע לא יליף מדכתיב לא ישרטו שרטת כדיליף לעיל לענין קרחה מדכתיב לא יקרחו קרחה ואע"ג דזה כתיב בכהנים הא ע"כ ילפינן שריטה שריטה דאל"כ מנלן דבכהנים ג"כ אינה אלא על מת אח"ז מצאתי בת"כ דבאמת יליף לה מן ל"י שרטת ויליף ג"כ שריטה שריטה ורש"י בנימוקיו הביאו במקצת אבל גם דרשה דושרט נמצאה בת"כ וצ"ע תרתי ל"ל : שם רי"א מנין לשורט שריטה א' על ה' מתים כו' ת"ל לנפש כו' עד סופו. התוי"ט כ' דדייק מדכתיב לנפש ולא כתיב למת ותימה דהכי מוכח כאן דדרים מיותרא דהכבר כתיב לא תתגודדו כו' למת ושריטה וגדידה אחת היא ואולי כתב זה מדנפשי' לרבנן דפליגי עלי' דר' יוסי דסברי דשריטה ביד וגדידה בכלי וקילר בדבריו ודע דהק"א שם בפסוק ושרט לנפש כ' מהגמרא שלפנינו דדרשת רבי יוסי היא מן למת דכתיב גבי לא תתגודדו דמיותר דהכבר כתיב לנפש גבי ושרט והביא סמוכין לזה תלשון ר' יוסי עצמו בת"כ ת"ל לנפש לחייב ע"כ מת ומת וצ"א ע"כ נפש ונפש ש"מ דמלמת קדרים ודברי תימה הן (א) אנה מצא משמעות מהגמרא דדרים מלמת ולא מלנפש (ב) דהרא"ש כתב דלהכי לא תני במתני' חיוב דה' קרחות על מת אחד משום דלא מיתני ליה קרחה א' על ה' מתים דבשריטה מרבי ליה מן לנפש ובקרחה ליכא רבויא ואם איתא אדרבה למת סמיך טפי לקרחה מן לגדידה (ג) דלמת אינו מיותר דאיצטרך לקרחה אבל לנפש ודאי מיותר דלמת שב אתרוייהו (ד) דאיך לא שם לבו לגי' הגמרא בדר"י לחייב ע"כ נפש ונפש : תד"ה ל"ל . בלי הפסק שיעור בינתיים כצ"ל בל"ו וכן לקמן ב"פ עוד בדבריהם :

דף כא ע"א רש"י ד"ה מתניתין ומתניתא . ומתניתא דקאמר ל"ד דבסימנא דר"מ ליכא מתניתא כצ"ל ומלת אלא למחוק : ע"ב במשנה א"ל אינו השם כה"ג בכריתות (כ"ד י"ג) במשנה : שם א"ל אף הנזיר לא הוא השם. וכתב הרע"ב ומיהו ת"ק כו' לפי שאינו יכול לחרוש בשוורים אא"כ הולך עמהם ומנהיגם אף דאריו"ת בב"מ (צ' ב') דהנהיג בקול חייב וזה אפשר מרחוק מ"מ חרישה א"א שלא ילך אחריהם להחזיק הקנקן כדאיתא שם (פ') והשתא דאתינן להכי י"ל דמיירי שע"י החרישה הקיע עלם כשעורה :

דף כב ע"א גמרא המרביע שור פהמ"ק לוקה שנים . נ"ל דא' הוא משום כלאים . והב' הוא משום עבודה כדאיתא בבכורות (ע"ו ב') בין לאחר פדיונן הגוזז והעובד בהם לוקה. אה"א וזה מקרי עבודה כדאיתא במו"ק (י"ב) אין מרביעין בבכור ולא בפהמ"ק ופירש"י דקעביד ביה מלאכה וכתיב ל"ת בבכור שורך וזה דלא כהמל"מ פ"ט מהל' כלאים ופ"א מהל' מעילה הל"ט דהסיא דמו"ק אינו אלא מדרבנן ומהמ"מ שם נראה שלא היה לפניו הגי' לוקה שתים אלא לוקה סתם וכ"מ שהיה גי' התוס' בבכורות (ל"ג) ואולי שכן היה גם גי' המל"מ : רש"י ד"ה מיגו דחיילא . דא"א ונעשית אחותו דמוסיף הוא כו'. תמוה דהא אמר ר' יוסי ביבמות (ל"ב) בזה דנידון בא"א ואף שבאיסור מוסיף מודה כדאיתא שם : תד"ה א"ל . וקשה דאכתי ליתא בלאו וכן כו' עי' מל"מ פ"ד מהל' שבועות ה"א ד"ה כן אמת : ע"ב רש"י ד"ה ואמדו. וחזרו ואמדו שאין יכול לקבל כולם כו' אולי צ"ל כלום כלשונו לקמן בגמרא בד"ה ובברייתא ועי' בסמוך : ד"ה הא דאמדוהו ליומי'. הילכך כי אמדו תחלה למ' וחזרו ואמדו בו ביום שא"י לקבל כו' נ"ל דר"ל שאין יכול לקבל כלום וכמ"ש לקמן בדבור הסמוך דאלת"ה מה זה שמסיים ועכשיו הוא דמפייינו ס' וממתינין לו עד שיבריא נ"ל לאמתוני יכוהו כפי האומד דעכשיו וזה דוחק לומר דאין אומדין אלא למי שמכשו חלש אבל למי שנחלש מחמת חולי ימתינו עד שיבריא בכדי שילקה כל המ' וגם אין לומר דלהכי אין אומדין עתה ללקות כפי האומד כיון שכבר אמדוהו לקבל כל המ' שאין רשאין לגרוע את האומד כמש"כ במשנה דכיון שהאומד הראשון היה בטעות ה"ה כמו שאינו : במשנה הוסיף לו עוד רצועה א' ומת ה"ז גולה ע"י . וכ' הרע"ב כגון דטעה במנינא והוא מהגמרא דבפרק המניח (כ"ב ב') דאי לאו הכי הוי שוגג קרוב למזיד ע"ש . ומהתוי"ע נראה דאשתמיטתיה הגמרא הלזו :

דף כג ע"א גמרא מנין לרצועה שהיא מוכפלת שנאמר והפילו . עי' מהרש"א דר"ל דדרשינן והפילו וכ"ל דכפלינן ג"כ הדרשה לדרוש כפל הרצועות פי' שתהיינה שתים וגם כפל כל רצועה לשתים וכיוצא בזה כתבתי בסוכה (ל"ד ב') ע"ש : רש"י ד"ה מכה רבה . שניתן להכותו בכל כחו כצ"ל (תוי"ע) : ד"ה עאכ"ו . דמדה טובה מרובה ממ"פ על אחד חמש מאות כצ"ל : ע"ב ד"ה והבאת מעשר . ועוד להביא כו' כצ"ל : ד"ה ממני יצאו כבושים שיצאו ממנו ב' בנים כו' כצ"ל :

דף כד ע"א גמרא אל תמחו בכל אלה סתם נמי בכולהו אין במדא מינייהו לא כצ"ל וכ"ה בסנהדרין כי מקרא זה בעריות הוא דכתיב : ע"ב עקיבא נחמתנו כו' . כה"ג בר"ה (כ"ה) .

בריך רחמנא דסייען

הגהות וחדושים למסכת שבועות

מאת הרב הגאון האמתי מופת הדור מוהר"ר צבי הירש חיות זצ"ל אב"ד דק"ק זאלקווא והגליל .

דף ב ע"א רש"י ד"ה יליאות. ומתרגמינן לא תפיקו מרה"י לרה"ר. נ"ב אין הכוונה כאן על תרגום אונקלוס דלא נמצא בתרגום דבר זה . רק על הש"ס דשבת ר"פ הזורק. דמפרשי קרא זה דויעבירו קול במחנה לאיסור הוצאה . ובעיקר הגמ' שבת שם יש חילופי גירסאות . ועי' שו"ת ר"ב אשכנזי סי' מ"א והאריך בזה הרבה :

דף ג ע"א תום' ד"ה ועל הזקן . מדאמרינן חולין (קמ"א ע"א) אתי עשה דמצורע וכו"א ימתין עד שימצא צפרים אחרים. נ"ב עוד יש לאיה לזה מהך שבת קל"ג (ע"א) ואי איכא אחר ליעבד אחר ומשני דליכא וכ"א ימתין עד שיהיה אחר . והנה באמת מכן הכ"י הל' ציצית סי' י"א הביא דעה זו בשם רבינו יכוחס דאף דאפשר לקיים ציצית במינו . מ"מ היכי דאין לו טלית של מינו אמרינן אתי עשה ודחי ל"ת . ומכן דאתו מסברא דנפשיה דכל דאפשר במינו רק דאיש זה אין לו בכה"ג לא ניתנה ל"ת להיות נדחה מפני עשה . והגאון שאגת אריה בשו"ת סי' ל"ו כתב ג"כ סברא זו . ולא התעורר מדברי מכן שקדמו בזה והתעורר מדברי התוס' כאן ומהך דשבת דמוקי הש"ס דליכא אחר . ויש עוד להתעורר (נזיר כ"ט ע"א) מקשה הש"ס הא עביד הקפה . וגם שם קשה הרי יוכל לעשות ע"י אשה וכהרי . ועי' שו"ת בשמים ראש סי' י"א. ועי' שו"ת בית אפרים חאו"ח סי' ו' מ"ש בזה . ועי' ג"כ בשער המלך פי"ב מהל' עבודת כוכבים . דפלפל הרבה בדברי התוס' הללו . ובפרט מ"ש התוס' דיעשה הקפה ע"י אשה ועובד כוכבים והרי הלכה פסוקה דתגלחת מצורע צריכה כהן דוקא ע"ש : ד"ה חדא . ובגילוח בבת אחת או בזה אחר זה תוך כדי דיבור דלא מצי למימר אשתליין . נ"ב כן הוא (כתובות ל"ג ע"א) לענין הסראת עדים זוממין ועי' (סנהדרין מ' ע"ב) :

דף ה ע"ב תום' ד"ה רבא. דהש"ס לא היה קובע דברי רבא אחרי רב אשי . נ"ב ע' תוס' (חולין ב' ע"ב ד"ה אנא . שבת מ"ג ע"ב ד"ה רב אשי) ע"ש. ועי' ספר שער יוסף על הוריות פ"ד ע"ד פסקא ומיהו :

דף ו ע"א תום' ד"ה כל כהן . נ"ב אולם בירושלמי הגירסא כל שאינו בקי בהן ובשמותיהן ובשמע תבת כהן ע"ש : ע"ב גמרא אר"י זו פ ר ס . נ"ב נ"ל ר ו מ י . ועיין רש"י כאן וכן הגירסא בש"ס ריש ע"ז :

דף ח ע"א גמ' אי במזיד בר קטלא הוא . נ"ב עי' ריטב"א דהקשה דלמא גזירת הכתוב הוא . דעל חיוב מיתה ג"כ מכפר. וכ"ל דהרי אף שעיר המשתלח דכפרת כל ישראל בכ"מ אין מכפר בלי תשובה מכ"ש שעיר הנעשה בפנים בודאי צריך תשובה . וא"כ כיון דקי"ל ר"פ הלוקין דעל חיוב ב"ד של מטה אינו מועיל תשובה. ומפ"ז סברא היא דעל חיובי מיתה אינו מועיל כפרה כזו . דאין אפשרות תשובה בכה"ג . ומפ"ז למד הרמב"ם דכ' פ"א מהל' תשובה דשעיר המשתלח מכפר בלי תשובה על הקלות . היינו עשה ול"ת . ונראה דהוכיח כן מש"ס דכריתות. דחייבי מלקות שעברו עליהם יוה"כ חייבים מפני שנאמר ומפשעיהם לכל חטאתם חטאים שאין מכיר בם אלא הקב"ה. וקשה ל"ל לימוד זה דהרי כן עיצומו של יום והן שעיר המשתלח אינו מכפר בהעדר התשובה וכיון דבחייבי מלקות ליכא תשובה. שוב פשיטא דאינו מכפר . ומכאן הוכיח הרמב"ם דשעיר המשתלח מכפר בלי תשובה וצריכין שוב ללמוד מקרא :

דף ט ע"א גמ' דאר"ל מה נשתנה שעיר המשתלח שנא' בו לה' . נ"ב פי' מורה נבוכים פמ"ו לשלישי . וז"ל ורציתי להעירך על דבר נפלא מאד . והוא אמרו בשעיר ר"ח לבד חטאת לה' מה שלא נאמר בזולתו מן החטאת . וטעמו מבואר מפני שקרבנות ציבור הם כלם עולות ושלמים. ומפ"ז באר בכן אשה לה'. ולא אמר חטאת לה' ושלמים לה' מפני שהיו נאכלים וכו' וכאשר חשש שיאמרו שידמה בשעיר ר"ח שהוא קרבן ללבנה כמו שהיו עושים המצרים שהקריבו ללבנה בראשי החדשים . באר בו שזה למצות ה' ולא ללבנה . ובאר בו הכתוב חטאת לה' ואין לחוש באשר הרגלים כיון שהמה מדיני התורה ובזה לבד נבדלו מאשר העמים . אבל ראשי חדשים של לבנה המה אינם מה נחת התורה רק חג העבעי מסיבוב הירח וגם תשפו האומות בזה ג"כ והקריבו לירח וכו' . ומפ"ז חדש הלשון בזה השעיר חטאת לה' להסיר המחשבות ההם עכ"ל רבינו שם ותמיה לי שהרמב"ם לא התעורר . כי בעיקר קו' כבר התעוררו בתלמוד כאן ותירצו תירץ אחר וע"ע מ"ש ברב אלפסי כאן . ואפשר להתאחד דברי רבינו עם דברי התלמוד דעיקר הטעם שנאמר לה' למען לא ישתתפו בזה עם המצרים שהיו עובדים לירח . ועיקר העבודה מפני שיחידי הוא . ואולם טרם שנתמעט הירח היה דומה לשמש כמו שנאמר את המאורות הגדולים ולא היו יכולים לטעות בירח ולעשות' אותו אלהית . ויתכן עפ"ז הביאו עלי כפרה . היינו שע"י מיעוט אור הירח. נסתבב הטעות והוצרך לכתוב חטאת לה' כדברי המורה ועי' בהגהותי (חולין ס' ע"א) :

דף יא ע"א גמ' שאני קטורת דאיל ונראה בכל השנה כלה . נ"ב ולפי הנראה מהרש"י בן מג"ש היתה גירסתו בתלמוד שאני קטורת הואיל וצורך כל השנה כלה היא . לפי שאי אפשר לשרוף בכל יום ויום לשחוק מה שצריך לכל השנה ע"ש : תום' ד"ה הואיל ונראה. ועוד דכיון דיש שיעור להקרבת קטרת פרס בשחרית אין כלי שרת מקדשת שלא מדעת כדמשמע ס"פ לולב וערבה (סוכה כ' ע"א). נ"ב היינו דאמרינן שם כיון דאין שיעור למים וכלי שרת מקדשין שלא לדעת אפסל בלינה. משמע דאי יש שיעור למים היה יכול להביא במקודשת ולא נפסל בלינה כיון דלא קדשו כל המים . גם השיעור שהוא צורך לא קדים . ועי' תום' (מנחות מ"ו ע"א) ד"ה ואיזו שכתבו ג"כ מהך דסוכה דאין התנור מקדש כל הלחם כיון דלא קדשו כלהו . ועי' עוד (מנחות מ"ח ע"א) ד"ה לעולם כרבי דר' ג"כ הכי וא"כ בכ"ד דהיה מפטמין קטורת יותר מן הצורך ונעשה שירים בכל שנה ולא קדשו במכתשת כלל . כיון דלא קדשו כלהו שוב גם הראוי לקטורת לא נתקדש . ועי' תום' מעילה (י"ג ע"ב) ד"ה אבל מועלין ד משמע להיפך דאם יש בכל יותר מן ג' לוגין מועלין בג' לוגין וצ"ע :

דף יב ע"ב גמרא הכין מושכתו למה שכן . נ"ב ע' תום' מנחות (ק"ט ע"ב) ד"ה בין בתחלה דכתבו בסוף דבריהם דכן הגיה רבינו קלונימוס לפני מותו כמפי הנבואה שהיו כתוב בכל הספרים הכין מושכתו למשהו ולא ידעו הכוונה ואמר דצ"ל הכין מושכתו למה שכן : שם אי דלא עביד תשובה זבח רשעים תועבה. נ"ב ע' כ"מ ולח"מ פ"א מהל' תשובה דהקשו מזה על הרמב"ם דס"ל דשעיר המשתלח מכפר על הקלות בלא תשובה . והרי זבח רשעים תועבה · וכ"ל דהנה (זבחים ז' ע"ב) אמרינן דעולה דורן הוא דאם"ד לכפרה אי עשה תשובה לא זו עד שמוחלין לו ואי לא עשה תשובה הרי זבח רשעים תועבה . ואולם הרמב"ם דפסק פ"ד מהלכות מעשה הקרבנות דעולה מכפר על עשה ועל ל"ת שניתק לעשה. ע"כ דס"ל דלא שייך באיסור עשה זבח רשעים תועבה רק במומר לעבודת כוכבים. עי' משנה למלך בהריכות פ"ג מהלכות שגגות הלכה ז' . ומפ"ז ניחא שיטת הרמב"ם כאן :

דף יג ע"ב גמרא דאכל אומלא וחנקיה או סמוך לשקיעה דלא הוי שעות לכפורי . נ"ב הא דלא מכפר בשעת אכילה עי' ריטב"א דהתעורר וכ' דאין יו"כ מכפר על המת בעבירה. כיון שלא חל עליו יו"כ בחיים. והיינו דבאמת מודה רבי במבעט דאין מתכפר ט ביוה"כ. פי' (כריתות ז' ע"א) . רק כיון דקי"ל (שם יח ע"ב) דיו"כ כל שעתא ושעתא מכפר . וא"כ כהי דברגע העבירה מקרי מבעט. מ"מ לרגע האחרת אחר האכילה שוב אינו עושה מעשה מתנגדת לתורה ומכפר . ומפ"ז צריכין לאוקמא היכי דלא נשאר בחיים רגע אחת אחר העבירה ועי' רש"י כאן :

דף טו ע"א גמרא בשתי תודות וכו' דכתיב ואעמידה שתי תודות גדולות. נ"ב כיון דאין לזה רמז בתורת משה איך היה עזרא יכול לחדש דבר מעצמו. וא"ל דהוראת שעה היתה אז דהכי נקבע דין זה לדורות . דהוספה לעיר ולעזרה צריכה שתי תודות . ובפרט דהיה בזה היפך דין התורה דהרי אחת נאכלת ואחת נשרפת . ואמרינן דע"פ נביא נאכלת אף דאיפסל ביוצא ואיך אפשר לקבוע דבר זה להלכה קבוע מה שלא היתה אז רק הוראת שעה. ועי' רמב"ם פ"ב מהלכות מעשה הקרבנות הי"ד וט"ו ע"ש וצ"ע : ע"ב שם הפנימית הך דמקרבת לחומה . נ"ב ואולם בירושלמי פ"ק דסנהדרין אמרינן פנימית הך דמקרבא ל ב י ת ועי' פני משה שם :

דף טז ע"ב גמ' השתחויה זו פישוט ידים ורגלים דכתיב להשתחוות לך ארצה . נ"ב מדוע לא הביאו פסוקים קודמים וישתחו ארצה שבפ' וירא ובפ' חיי שרה. ועי' שער יוסף להגאון אזולאי בחידושיו להוריות ה' ע"א · וכ' דחלם יוסף היה סתם השמש והירח משתחוים לו . ויעקב אמר הבוא נבוא להשתחוות לך ארצה . מכלל דסתם השתחואה היינו ארצה . אבל בתם דמפורש ארצה ליכא למשמע מיניה דהכי כתיב נמי אפים ארץ ישתחוו לך עי' תום' כאן :

דף יז ע"א תום' ד"ה או א"נ. וחשב שהיה במעשה כיון דתחלת הלבישה ע"י מעשה. נ"ב עי' רש"י (ברכות כ' ע"א) ד"ה שב ואל תעשה דהלובש כלאים ואינו פושטו מקרי עקירה ע"י מעשה . ועי' משנה למלך פ"ג מהל' ביאת מקדש באריכות . אם דוקא היה תחלה באיסור מקרי מעשה . או שהיה דרך היתר כיון שתחלה היה ע"י מעשה לקי . עי' רמב"ם הל' חגיגה פ"ב דהבא ריקם לעזרה פטור אע"ג דהיה ע"י מעשה . ועי' רמב"ם הל' מלכים דהדר במצרים אינו לוקה דהוי לאו שבא"מ . אף שהיה תחלת ההליכה במעשה . ועי' רמב"ם פ"א מהל' חמץ דלקי בקנה חמץ בפסח . אע"ג דאי עביד לא מהני ולא מחשיב קנין ואיך לקי הרי לא עבר על אימרה דרחמנא ג"כ משום דהתורה לא אסרה את הקניה רק שלא ישהה אצלו חמץ . וע"כ דלקי כאן משום דהתחלתו היה ע"י מעשה. ועי' יד המלך הל' מלכים ובס' ברכי יוסף ושאר מחברים. ובעיקר בעית הש"ס אם שהיה במינים או בפנים גמירי עי' שו"ת חות יאיר סי' קנ"ב להקשות על שיטת הרמב"ם דס"ל דליכא ספק בהל"מ ע"ש : ע"ב תום ד"ה אי בת"ח. משכינן ליה שב מידיעתו דאימא יצר אלבשיה . נ"ב עי' רש"י ובהפלאה בחידושיו (כתובות נ"א ע"ב) דהכי שם מטעם דיצר אלבשיה מותרת לבעלה אע"ג דסוף הביאה ברצון ואמאי חייב כאן כרת על הפרישה . ונ"ל דבודאי במקום שאפשר לעשות אופן המועיל שלא יתעביד איסור לא שייך יצרו אלבשיה . ומ"מ שמעת אל היצר והרי כל התורה כולה עלה ותבולה מאדון המחשבות לשבר התאוות . רק באשה שאין בידה להגצל לא חייבה התורה על רצונה לבד . משא"כ באיש הרי יכול לפרוש באבר מת. והתוס' לא כתבו רק דמ"מ שב מידיעתו מקרי דתחלת ביאה לא היה עושה באיסור נדה . אבל מ"מ חיוב כרת יש כאן . ועי' רמב"ם פ"א מהל' איסורי ביאה ה"ט דכתב ג"כ כיון שהתחיל לבעול אין בידה שלא תתרצה שיצר האדם כופה אותה לרצות . והיינו שאין בידה לפרוש. אבל היכי שבידה לפרוש מן האיסור לא שייך טענת יצר אלבשיה . ואולם פכ"ד מהל' אישות הי"ט דשם לענין היתר לבעלה מיירי הביא הרמב"ם דאפי' אמרה הניחו לו שאלמלא לא אנס אותי הייתי שוכרתו מותר. היינו משום דשם יש לנו לימוד מיוחד ולא נתפשה הא נתפשה מותרת · אף דאפשר לפרוש. משא"כ לענין

נפגין חיוב מיתה דנלמד מן ולנערה לא תעשה דבר. א"כ באפשר לפרוש טוב חייבת. ומפ"ז לא הביא הרמב"ם בהל' א"ב הך דהניחו לו וזה ברור ובלא"ה לא ק"מ קו' הפ"י והפלאה דהרי כאן גלי תורה לא תקרב היינו לא תפרוש כמ"ש לקמן דף יח ע"ב ואקרה תורה את הפרישה :

דף כא ע"א תוס' ד"ה קמ"ל.

ומיהו בירושלמי ובספרי מוכח בהדיא דבדבור אחד נאמרו דאמרינן התם מחלליה מות יומת וביום השבת בד"א נאמרו. כ"ב בירושלמי פ"ג דנדרים נתפשו כל ענינים אשר נאמרו בד"א. ואלו הם שוא ושקר. זכור ושמור. מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים. ערות אשת אחיך לא תגלה ויבמה יבא עליה. לא תסוב נחלה וכל בת יורשת נחלה. לא תלבש שעטנז וגדילים תעשה לך. כל אלו נאמרו בד"א. ועי' שו"ת מהר"ם אלשקר סי' כ"ב דהביא בשם רבינו האי גאון ואביו רבינו שרירא. הפירוש בזה כיון דענינים הללו סותרים ומתנגדים זא"ז. והעשה עומדת נגד ל"ת. והרי ל"ת חמורי ואיך עשה דוחה אותה ומפ"ז ע"כ בדבור אחד נאמרו. היינו בשעה שנאמרה ל"ת. לא היתה המצוה בכלל איסור ע"ש. ועי' שו"ת מהרי"ק שורש קל"ט. והנה בהך דזכור ושמור ג"כ אפשר לפרש ענין התנגדות דשמור דרשו בפ' בתרא דיומא דשמור שבת זה כדי שישמור שבתות הרבה. ומפ"ז פקוח נפש הותרה בשבת וניחא דבד"א נאמרו. ובשעה שהזהרו על השבת לא היה חולה שיש בו סכנה בכלל אזהרה. ואולם בשוא ושקר אין כאן התנגדות. ובלא"ה לא דמיא לאינך. וא"כ אפשר לומר דבשוא ושקר הדר ביה. כיון דלא דמיא להם דאין כאן שום התנגדות שיהיה מוכח לומר בד"א נאמרו :

ע"ב גמרא

ואם ד' בכל התורה כר"ש ס"ל ל"ל נצרף. כ"כ עי' שו"ת נו"ב מהד"ק מיו"ד סי' פ"א. ובשער המלך הל' חמץ דהקשו לשיטת רבינו יקיר בתוס' (ע"ז ס"ה ע"א) דכי אית ליה לר"ש כ"ש למכות. דוקא בבעין ולא בתערובת. א"כ כאן בנזיר שסרה פתו דהוי תערובת בכה"ג גם ר"ש מודה דבעי כזית דוקא והניחו בצע"ג. וצ"ל כיון דכבר כתבו האחרונים ע"פ דברי הרמ"ה פ"ג דמכות דטעמי' דר"ש משום דאכל כ"ש אחשביה לאכילה. ומפ"ז בקרבן דהוא רק במוגג דל"ש אחשבי' מודה ר"ש דצריך כזית דוקא. ומפ"ז גם בתערובת דאכל כזית שלם היתר מעורב עם איסור דל"ש ג"כ אחשבי' מודה ר"ש. והנה זה שייך היכי דע"י התערובת איכא כזית שלם. אבל היכי דגם בתערובת היתר ואיסור ליכא כזית שייך אחשבי'. ודייק הש"ס אם"ד דר"ע כר"ש ס"ל ל"ל נצרף. היינו למה אמר ר"ע ויש בו נצרף כזית והרי בתערובת דאין בו כזית ג"כ חייב מלקות. ומיושב קושית תוס' דלמא ש"ה דגלי קרא משרת. אבל לפי הנ"ל דמשרת איכא לאוקמי' היכי שיש בו נצרף כזית דבכה"ג מודה ר"ש דל"א כ"ש למכות וצריכין לבוא מטעם היתר מצטרף לאיסור. אבל כ"ש בתערובת פחות מכזית דינו כר"ש בעין :

דף כב ע"א גמרא

א"ה אמאי מצטרף זיל הכא ליכא שיעורא כו'. כ"כ עי' משנה למלך פ"ד מהל' שבועות ה"ח. דהנה ענין הצירוף הוא דמשני איסורים קלים נעשה איסור חמור. דבלא"ה לא אשכחן דבר זה רק בבשר וחלב וכלאים דכל חד וחד באפי נפשיה שרי וכי אתי בהדדי אסור. ומפ"ז רצו לפרש ג"כ טעם דר"י דס"ל דח"ש אסור מה"ת משום חזי לאצטרופי בפרק בתרא דיומא היינו ג"כ מטעם זה. דאם"ד דח"ש הוא היתר גמור אין אפשרות בו הצירוף. וכאן ג"כ כיון דמפרש אכילה מזו עלי קונם. וגם שבועה דהיא איסור הבא מצד דיבורו פשיטא דפחות משיעור מותר עי' ר"ן כאן. ושוב אין אפשרות הצירוף בשני איסורי קונמות למשני היתרים אין אפשרות לעשות איסור. בשלמא בזית אחת משבועה הנה זה הוא חיוב התורה דכל משהו ומשהו היתר דע"ז לא נשבע ואם יש כזית עבר אשבועה כמו בנשבע שלא יאכל ב' זיתים דמותר לאכול א' וחצי. אבל צירוף מב' איסורי קונמות לא אפשר :

ע"ב תוס'

ד"ה אהתירה קא משתבע אפי' לר"י אתיא בעיא דר' אשי דמשתמא כר"י ס"ל. כ"ב למה הוצרכו התוס' לומר דמסתמא כר"י ס"ל הרי בהדיא ס"ל כן (חולין נ"ח ע"א) דההוא פלגא זיתא דתרבא דאמא לקמיה דמר בר רב אשי א"ל אבוה (היינו רב אשי אביו של מר) לא תלזלז וכו' ועוד ח"ש אסור מה"ת. וצ"ל דיש לחלק בין איסורי נזיר לאיסור חלב דנזיר יש היתר לאיסורו והיה לו שעת הכושר עי' משנה למלך פ"א מהל' חמץ ומלה דהביא באמת בשם רא"ה דמפ"ז הצריך הרמב"ם לימוד אחר לאסור ח"ש בחמץ ע"ש. ואולם זה שייך אם ילפינן מדרבא דכל חלב כלשון הברייתא מובא שם ר"פ בתרא דיומא. אבל אם טעמא משום חזי לאצטרופי כמו דאמר ר' יוחנן שוב אין לחלק בין איסור חלב לנזיר. ומפ"ז כתבו התוס' דמסתמא רב אשי כר"י ס"ל היינו כטעמי' דר"י וז"פ :

דף כד ע"א גמרא

בשלמא לר"ל משכחת בלאו והן אלא לר"י הן היכי משכחת. כ"ב לשיטת המפרשים דגם בנשבע על איסור דרבנן דחלה שבועה היינו דוקא במ"ע. אבל אם נשבע לעבור על מצות ל"ת לא חלה שבועה. פי' יו"ד סי' רל"ע ס"ו. א"כ הרי אמרינן ברפ"ב דיומא דמודה ר"ל דאסור מדרבנן. וא"כ גם לר"ל לא משכחת בלאו והן וסכ"ל דהנה התוס' כתבו לעיל ד"ה דנוקי דאע"פ דח"ש מיקרי מושבע ועומד מ"מ יוכל ר"י לאוקמי במפרש ח"ש היינו שלא כדרך הנאתן. וזה הפי' נראה יותר דאי משום דלא מקרי מ"ו על ח"ש. הנה בכ"ז הל"ל לסגנ' לומר דלא מוקי כר"י משום דלא משכחת לאו והן ע"ש והיינו שלא כדרך הנאתן נחית חד דרגא מן ח"ש בעין דלר"י דח"ש אסור מה"ת. א"כ שלא כדה"נ אסור מדרבנן. ור"ל דס"ל ח"ש אסור מדרבנן. א"כ שלכדה"נ מותר לגמרי. ולר"ש דס"ל כ"ש למכות א"כ שלכדה"נ אסור מה"ת. דהשתא ניחא הכל דלר"ש דס"ל כ"ש למכות שלכדה"נ אסור מה"ת. וניחא דפוטר במשנתינו היכא דאכל נבילות וטריפות משום דלא משכחת לאו והן משום דאף שלכדה"נ אסור עכ"פ מה"ת ול"ק קושית המהרש"א. ולר"ל דס"ל ח"ש בעין אסור מדרבנן שוב משכחת הן היכי דאוכל שלכדה"נ דמותר אף מדרבנן. ולר"י מקשה הש"ס באמת דל"ת הן כיון דשלכדה"נ אסור עכ"פ מדרבנן ופשוט :

ע"ב גמ'

משכחת לה חמש כגון שבועה שלא אוכל תמרים וחלב. כ"ב הא דל"ק ליה דמשכחת נמי דנשבע על החלב שלא יאכל ח"ש דחלה שבועה. ומכאן יש ראיה לשיטת הש"י ריש פ' בתרא דיומא דפי' מפרש ח"ש היינו היכי דלא אכיל רק ח"ש. אבל נשבע על ח"ש איסור ואכל שיעור שלם בכה"ג אין שבועה חלה דהכר מושבע ועומד הוא. וכאן כיון דע"כ אכל שיעור שלם דבלא"ה ליכא עליו חיוב חטאת שוב ליכא איסור שבועה בזה :

דף כו ע"א תוס'

ד"ה את לבך אנסך. שלא יצטרך לכתוב על פנקסו שיביא חטאת שמנה. כ"ב (פי' שבת יב ע"ב) ר' ישמעאל כתב על פנקסו לכשיבנה בהמ"ק אביא חטאת שמנה ועי' (יומא פ' ע"א) האוכל חלב בזה"ז צריך שירשום על פנקסו :

דף כז ע"ב תוס'

ד"ה אם נשתייר. נראה דכי לא שייר אלא פחות מכזית דחייב עליה. כ"ב וקא דמקשה הש"ס אי אמר שלא אוכלנה אפילו כ"ש. מכאן ראיה לשיטת הרמב"ם פ"ד מהל' שבועות דגם בנשבע שלא יאכל כזית אסור בח"ש. וא"כ נהי דעבר על השבועה אם שייר פרורין מ"מ אותן הפרורין עכ"פ אסורים לאכול מטעם ח"ש ושוב מקרי עדיין שיור לענין שיועיל שאלה כמו דמהני בכפתורו על העמוד מפני שיש שיור למלקות אף לדידן דאין אצלנו שיור זה דהרי בטלה המקדש דסנהדרין ואין נוהג מלקות אצלנו. ובכ"ז פסק הרמב"ם ספ"ז מהל' שבועות דתקרי זה שיור לענין שאלה. ועי' שו"ת חות יאיר סי' ק"ל שמסופק בזה אם בזה"ז שייך ד"ז דשיור למלקות. ועי' תוספות גיטין ל"ג ע"א ד"ה ואפקינהו ומהרש"א שם ועו"ז יו"ד סי' שכ"ג ס"ק ב' :

דף כט ע"ב תוס'

ד"ה שבועת העדות. א"כ לפי שהיתה נביאה היו מקבלים אותה עליהם. כ"ב דעת רוב הפוסקים מובא ברמ"א חו"מ סי' כ"ב דקרוב ופסול לא מהני קבלה. בשלמא דעל תרתי לריעותא אינו מועיל קבלה. וא"כ כיון דאשה פסולה אין מועיל קבלה. ואולי מומחה שאני ולא הוי קבלה אלא לחד. והתוס' (נדה נ' רע"א) כ' דע"פ הדיבור היתה דנה. וכבר תמהתי ע"ז במ"א דהרי לא בשמים היא :

דף ל ע"א תוס'

ד"ה שאם. אתי דלא כר"י ולדידיה בגמר דין הוה ולא בקבלת עדות שהוא תחלת דין. כ"ב לקמן אמרו דקבלת עדות הוי גמר דין. ועי' תוס' סנהדרין י"ט ע"ב ד"ה ינאי שכ' להיפך. ומהר"י ברלין רמז לעיין על הגליון ולא בדברי התוס' עצמם שהם לא ע"פ דברי הגמרא כאן :

ע"ב גמרא

עשה דכבוד תורה עדיף. כ"ב לפ"מ דאמרינן (כתובות מ' ע"א) היכי דאמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל לא שייך דחייה ועי' תוס' ישנים דכפינן ליה שיאמר לא בעינא ועי' תשובת הרשב"א סי' י"א. וא"כ עשה דכבוד תורה כיון שיכול למחול שוב אין דחי עשה דעמידת עדים :

דף לא ע"א גמרא

אינה נוהגת אלא בראוין להעיד לאפוקי מאי לאפוקי מלך. כ"ב עי' שו"ת שבות יעקב ח"א סי' קמ"ד דנסתפק בקרובים שקבלו עליהם לעדות דמועיל קבלה אם חייב בקרבן שבועה כיון דמצד עצמו א"ת רק ע"י קבלה שלו. ופשיט ליה מדקאמרינן הכא לאפוקי מלך ולמה לא מוקי בכה"ג. ועי' ס' שער יוסף על הוריות פ"ג ע"ב. דהקשה מדוע לא קאמרו כאן לאפוקי כהן גדול דאמרינן ג"כ (סנהדרין י"ח ע"ב) דאינו מעיד רק בפני המלך. אבל זה אסור להעיד ע"ש באריכות :

דף לה ע"ב גמרא

חנינא בן אחי ר' יהושע ולאבי"ע בשם ר"א המודעי אף זה קודש. כ"ב אע"ג דחנינא בן אחי ר"י היה בזמן רבינו הקדוש. עי' (ברכות ס"ג ע"א) ולאבי"ע היה נשיא בזמן חורבן ביתר. ולדעת התוס' שבת היה עדיין בזמן חורבן בהמ"ק אין קפידא במה שמזכירו קודם. כמ"ש התוס' מנחות סוף דף ס"ה ותוס' ב"מ ד' ע"ב אין לחוש במה שמזכיר תלמיד קודם לרב. ועי' באר שבע בחי' לסוטה פ' עגלה ערופה :

שם

ר' יוסי אומר לבאות נמחק שנאמר והוצאתי את לבאותי. כ"ב ובירושלמי פ"ק דמגילה על משנה ט' מביא ר' יוסי הקרא דכתיב ופקדו שרי לבאות ע"ש. ומ"ש בגמ' כאן דשם של לוט אל נא אדני הנה נא מצא עבדך חן הוא קודש מי שיש בידו להמית ולהחיות. פי' מורה נבוכים פ"ז לשני דמפרש לה ג"כ על המלאכים שיש להם בחירה על הטוב תמיד ותמיהני שלא התעורר מש"ש כאן :

שם גמ'

מלכותא דקטלה חד משיתא בעלמא לא מיענש. כ"ב שמואל לטעמי' דס"ל בב"מ דינא דמלכותא דינא. ועי' שו"ת מקום שמואל סי' ח' שכ' במלחמת רשות שלהם מקרי מלוה כמו שאמרה אביגיל כי מלחמות ה' אדוני נלחם ע"ש :

דף לז ע"א תוס'

ד"ה הזיד. דהא בעדים זוממים אי הוי צריכין התראה הוי מתרינן. כ"ב עי' (כתובות ל"ג ע"א) ומ"ש התוס' דשבועת העדות אי אפשר לידע לעולם אם הם מזידין. עי' תוס' (כתובות ע"ו ע"א) דכתבו כיוצא בו דבדבר שלא יבא לעולם לידי איסור אז לכ"ע הש"ס ל"ש התראה ועי' שו"ת נ"ב מהדו"ק אהע"ז פי' דגבי נשואי קטן כיון דהגדילו יכולין למחות אז לכן ליכא חיוב מיתה ע"ש :

דף לט ע"א גמרא

מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגילה. כ"ב עי' רמב"ן בהשגות לס' המצות שורש לאשון דהקשה הרי אמרו (מגילה י"ט ע"ב) וביותר בירושלמי פ"ק דמגילה דמגילת אסתר נאמרה למשה מסיני אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה ע"ש. ובפרט מגילה וגזירות אחשורוש ופדות והפורקן בודאי ענינים חדשים בזמן אחרון המה. ומצות קריאת המגילה נופל עליה עתידה להתחדש. אבל ההיתר לכתיבה מגילה ושתהיה נספחת לכתבי קודש למדו חז"ל מגילה ז' ע"א. דכתיב כתוב זאת זכרון בספר ודרכי דרוש כאלו לדרוש אות אחת יתירה בתורה כלם בכלל דרכי המדות המקובלות הלכה למשה מסיני. ומצד זה יתכן לכוונת דהראה הקב"ה למשה בסיני היינו הורהו הנתיבות לדרוש התורה ומצד זה נתחבר לכנה"ג ההיתר לתקן קריאת המגילה שלא יהיה בכלל לא תוסיף עי' ג"כ (מגילה י"ד ע"א) כל הנביאים לא הוסיפו על התורה חוץ מקרא מגילה מטעם קל וחומר וגם זה מי"ג מדות המקובלות :

דף מ ע"ב גמ'

לימוד ערוך בפיו של ר"י הא מני אדמון הוא. כ"ב עי' רש"י (מנחות ע"ו ע"א) לימוד ערוך שאין קרבן ציבור חלוק. ופרש"י כך שנאה מרבותיו. ועי' יד מלאכי ח"א סי' שנ"ד מה שהשיב בזה על הרב האשון לציון מש"ם מפורש כאן דאין לפרש בשום אופן על הל"מ ע"ש :

תוס'

ד"ה והדא כשמואל. ואע"ג דקי"ל כר"י לגביה שמואל. כ"ב (עי' תוס' עירובין מ"ע ב' ד"ה וקטן עוד שם ס"ו ע"א ד"ה יפה שם נ"ע ב' ד"ה ומזכה ותוס' בכורות כ"א ב' ד"ה ר"י) ועי' מ"ש הרא"ש פרק הגוזל קמא סי' כ"ב שכ' בזה"ל מ"מ רב אלפס דהלכה כשמואל תמיה דבכולה גמ' קי"ל שמואל ור"י הלכה כר"י כדאיתא בריש מס' יו"ע ע"ש. הנה חוץ מזה דלא נמצא ברפ"ק דביצה דבר זה. הנה יש לתמוה דבעירובין מ"ז מפורש כל זה כמו שהעיר מהר"י ברלין. ועי' יד מלאכי סי' תרע"ז באריכות [ועי' חלופי גרסאות בב"ק דף קד] :

דף מד ע"ב גמרא

שומר אבדה כשומר שכר. כ"ב משום דל"ב למתיב פרוטה לעניא משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה וקשה בעוסק במצוה פטור רק ממ"ע ולא ממצות לא תעשה ולדקה ישנו בשני לאוין לא תקפוץ ולא תאמץ עי' יו"ד ריש הלכות לדקה סי' רמ"ז ותוס' (כתובות מ"ע ע"ב) ד"ה אכפי. ואיך הוא פטור מן המצוה דהרי קאי על אותו רגע שהעני עומד כמ"ש התוס' כאן. וגם (סוכה כ"ה ע"א) ואז קאי בלאוי דלא תקפוץ ולא תאמץ אם מעלים עין ולע"ג. ומ"ש התוס' כאן דאיך אמרינן מצות לאו ליהנות נתנו הרי ישנו להנאת דל"ב למתיב פרוטה לעניא ככר האריך בזה המגיה לס' שער המלך הל' שופר ובס' ישועות יעקב הלכות ר"ה. ובאמת י"ל דהוי דבר שאינו מתכוין דהרי אינו מתכוין ליהנות מזה שא"ל לתת לדקה. וג"כ לא מיחשב פסיק רישא דלמא לא יבא עני אז :

דף מז ע"ב רש"י

ד"ה קרב לגביה דסינא. פרת הוא קטן משלש נהרות שמנוי אללו. כ"ב לפ"מ שנודע לנו מן מפת הארץ פרת הוא גדול מן נהר חדקל כי מקורו הוא בהרי ארמע ונופל ללשון ים פרסי והכונה כאן כי קטן הוא מנהרות גיחון ופישון :

בריך רחמנא דסייען עד כען

הגהות והדושים למסכת מכות

מאת הרב הגאון האמתי מופת הדור מוהר"ר צבי הירש חיות זצ"ל אב"ד דק"ק זאלקווא והגליל .

דף ב ע"א גמרא

תנא התם קאי. כ"ב מפני שבסדר המשנה מכות דבוק לסנהדרין ושבועות אחר מכות ותמיהני על הרמב"ם אשר בהקדמתו לסדר המשנה חפש טעם לסמיכת מכות אחר סנהדרין מפני שמכות משפט סנהדרין ולא נקט טעם הגמרא כאן. ולאיתי כי בסמיכת שבועות למכות נקט באמת טעמיה דגמ' מפני שסיימה המשנה במכות וחייב על הראש שתים :

שם

אמר ריב"ל אמר רשב"ל דא"ק ועשיתם לו. כ"ב הגאון מהרי"ב מחק תיבת אמר רשב"ל והדין עמו דכל היכי דאמרינן אמר ר' פלוני א"ר פלוני היינו דהיה תלמידו כמ"ש הרשב"ם (ב"ב קי"ד ב ד"ה משום ותוס' ע"ז יע א' ד"ה אמר ותוס' חולין דף לד ע"א ד"ה מאן) וריב"ל היה גדול מרשב"ל דהרי אף לגביה ר' יוחנן דהיה גדול מרשב"ל הלכה כריב"ל פי' תוס' (מגילה כ"ז ע"א) וא"כ איך נופל כאן ריב"ל בשם רשב"ל ומפ"ז בדין נמחק אמר רשב"ל אולם הרב יד מלאכי סי' ע"ד הקשה על התוס' מהא דמלינו (שבת מו ע"ב) אמר ר"י אמר ר"ל אף דר"י לא היה תלמידו והפוך דהיה ר' יוחנן גדול ממנו והניח בצ"ע [עי' בד"ס בשבת שם] :

שם ע"ב

רמז לעדים זוממין שלוקין מה"ת מנין. כ"ב הרמב"ם בס' המצות שורש ב' כ' דדין אשר למדו בדרך זה אינו רק אסמכתא והרמב"ן השיג אותו מש"ם דכאן דהוא דבר תורה אע"פ שנזכר לשון רמז ועי' רש"י (סנהדרין פא ע"ב) ד"ה והיכי רמיזי פרש"י ודאי הל"מ ומיהו היכי רמיזי מקרא וגם הרמב"ם סובר כן דמ"מ הוא דאורייתא הלמ"מ רק דהשיב על בה"ג שמונה גונב את הקשוה בכלל ל"ת וכתב הרמב"ם כיון דהזכירו חז"ל ולשון רמז אינו בכלל ל"ת רק הל"מ ואינו ראוי לכללו במנין המצות ועי' (ע"ז לו ע"ב) רמז ליחוד מה"ת ועי' (זבחים יז ע"א) רמז לטבול יום שאם עבד חולל ופעמים מלינו שהסכימו ענינים דרבנן לגמרי בלשון זה לדברי תורה כמו רמז לשניות מה"ת (יבמות כא ע"א) ועי' יד מלאכי סי' ר"ב בשם קהלת סופרים דיש חילוק בין רמז ובין היכי רמיזי ומייתי להקשות מכים מגילה דאמרו היכי רמיזי וימים אלו לקרות המגילה שהם מעיקרי התקנה :

שם

תדע שהרי לא עשו מעשה ונהרגין ומשלמין ממון. כ"ב אע"ג דבממון ס"ל להרמב"ם פי"ח מהלכות עדות (והתוס' ב"ק ד ע"ב) דאף אם כבר נעשה מעשה ישנו בדין הזמה. מ"מ כ"ע מודו דאף אם לא עשו מעשה נמי ישנו בדין הזמה וזה הוא הקנס :

דף ד ע"ב תוס'

ד"ה אלא מה לסלד כו' דעדים זוממין בדיבורא אתעביד מעשה. כ"ב אע"ג דאמרינן כן (תמורה ג ע"ב) לא תתני מימר משום דבדיבורא הבהמה נתפסת אבל כאן בעדים זוממין לא יבא לכלל מעשה דהרי אם נעשה מעשה שוב ל"ש דין זוממין דכאשר זמם ולא כאשר עשה ועי' תוס' (סנהדרין סה ע"ב) ד"ה הואיל ושם האלכתי :

דף ה ע"א תוס'

ד"ה דבעידנא. דזה ל"מ דא"כ כל חייבי מיתות יכול להודות ולפטור עצמו. כ"ב הרמב"ם ספי"ח מהל' סנהדרין כ' ג"כ בזה"ל גזרת הכתוב שאין ממיתין לאדם ע"פ עצמו אולם שמה מיירי דליכא עדים אבל בבאו עדים אח"כ זה לא שמענו. ועוד דגם במודה בקנס ואח"כ באו עדים דקי"ל דפטור דוקא בחייב עצמו בקרן אבל בחייב עצמו ולא כלום חייב (ב"ק פה ע"א) וכאן אם הודה פטור לגמרי וצ"ל דגם לשיטת רש"י עכ"פ היכי דהודה ובאו עדים אח"כ מכניסין אותו לכיפה כמו בהורג בעדות מיוחדת (סנהדרין פא ע"ב) וחייב עצמו בעונש זה ובעיקר קו' התוס' הנה בודאי דין תורה משכחת בלא הודה והרי ע"כ אין חייב מיתה רק בהתרו בו וקבל התראה ואומר ע"מ כן אני עושה כדי שיתחייב מיתה (שם מ ע"ב) ובהרכין ראשו לבד לא יספוק לחיוב מיתה ואם איש כזה חופש אחר אופנים לפטור עצמו לא היה אומר ע"מ כן אני עושה דג"כ היה פטור. ובכ"ז אמרו לקמן דאלו היה בסנהדרין לא היה הורגין אדם מעולם. ומ"מ דין התורה מתקיים בפנים רחוקים כגון שהיה קרום של ראש מגולה (בחולין יא ע"ב) דדין של

מכה אביו ואמו מתקיים באביו ואמו חבושים בבית האסורים. וכן כל עניני מלקות אשר נאמרו בנדרים ונזירות ושבועות והקדשות ג"כ משכחת דיפטור עצמו ע"י מה דישאול על נדרו והקדשו וכתב הרשב"ש (ב"ב קל ע"א) דשחט קדשים בחוץ וא"כ נשאל על הקדשו נפטר מכרת למפרע ועי' שו"ע יו"ד סי' שכ"ג ס"ק ב' ועיין תוס' (גיטין לג ע"א) ד"ה ואפקעינהו דא"כ יתפסו על בת אחותו וכו' דאם יעשה כן כדין יתפס ע"ש וכן בכאן בגמרא אם הודה נפטר מן המיתה ודין תורה משכחת בלא הודה ועי"ז אמרו בגמרא ה"פ שבקי' לקרא דדחיק ומוקים אנפשיה וז"כ : ע"ב גמרא למדתני רבינו שאין עונשין מן הדין . נ"ב עי' פ"י שהתעורר דהכי בגילוי מלתא קי"ל דעונשין ומזהירין מן הדין ואולם בשו"ת בשמים ראש הגהות כסא דהרסנא דאיתי דלדידן בלא"ה לאו ק"ו הוא דלא שני לנו לפי עיקר הדין בין הרגו ללא הרגו כיון דקי"ל שאין ממיתין את הגורם (סנהדרין עז ע"א) ועדים זוממין ג"כ לא הרגו אותו בידים רק גרמו לו מיתה ע"י אמירתם לבד ודבר זה אינו הולך ע"פ שאר משפטי התורה וכן שנים שהרגו את א' קי"ל דפטור רמב"ם פ"ד מהל' רוצח הל' ד' דכ' נפש עד שיכה כל נפש . ואלו בשני עדים אשר העידו נהרג אע"ג דאחד אין יכול להמיתו ע"פ עדותו ושניהם הרגוהו ובכל זאת גזה"כ שיהרג ע"פ דיבורם וא"כ עונש הבא לאדם ע"י אמירת העדים אינו ע"פ משפטיהם דאף אם נהרג א"ת מיתה לפי משפטי התורה וע"כ גזה"כ הוא וא"כ כיון דגלי קרא כאשר זמם דמחייבי על כוונתם אמרינן קרא כדכתיב וק"ו ליכא דאף אם נהרג לא נחשב מעשה ע"פ התורה שיהיה עליהם משפט מות וזה הטעם דשני ליה להרמב"ם בין חיוב מיתה דהרגו אין נהרגין . ובין מלקות וממון דשם יש ק"ו ושם ל"ש הדין דגורם ועונשין מן הדין בגילוי מלתא אבל במיתה ליכא ק"ו דאף הרגו אין חייבים מיתה ע"פ הדין ועי' יד המלך פ"ק מהל' עדות שהאריך בזה . והטעם דהרגו אין נהרגין פרש"י בב"ת דכ' כאשר זמם ולא כאשר עשה ובמשנה נקטה הטעם דכ' כאשר זמם לעשות לאחיו ועדיין אחיו קיים והיינו כאשר זמם מורה דאף שלא נהרגו ג"כ ישנו בכלל חיוב מיתה. ואולם יוכל להיות כ"ש בהרגו . וקרא לאחיו מורה דוקא אחיו קיים והרגו אין נהרגין וגם מזה הוליא הרמב"ם לחלק בין מיתה למלקות משום דא"י ללמוד חיוב מלקות מקרא לעשות לאחיו דגם בזה עדיין קיים ועי' ריטב"א כאן :

דף ז ע"א משנה אלו הייגו בסנהדרין כו' אף הן מרבין שופכי דמים בישראל . נ"ב לשיטת הרמב"ם פ"ב מהל' רוצח ה"ת דכל אלו הרלחנים שאינם מחויבים מיתת ב"ד היתה רשות לב"ד בזמן הסנהדרין להורגם בהוראת שעה כפי שיראו הב"ד ועוד כ' ה"ה הרי שלא היה הוראת שעה וכו'. הרי ב"ד היו חייבים להכותם מכה רבה הקרובה למיתה לייסרם במצור ובמצוק ולצערן כדי להפחיד ולאיים ע"ש וא"כ נהי דאין חייבתם מיתת ב"ד מ"מ לא ירבו שופכי דמים דהרי בהוראת שעה יכולים היו הב"ד להורגן . ואף בלא הוראת שעה מ"מ נותנין אותם במצור ובמצוק והרמב"ם למד זאת מש"ס (סנהדרין פ"א ע"ב) דבעדות מיוחדת כונסין אותו לכיפה ול"ע והא דאמרו ר"ט ור"ע אילו היינו בסנהדרין משום דר"ע בחורבן ביתר היה נ"ב שנה אחר החורבן והריטב"א כ' להקשות דר"ט ור"ע בזמן החורבן היה ודבריו ל"ע :

דף ח ע"א גמרא כיון דאם מלא חמוב אינו מושב לאו מלוה היא . נ"ב עי' תשובת הרשב"א סי' יש דכל מלוה דאפשר למעקרי' אע"ג דלא עקרי' לא חשובה מלוה לברך עליה . וקשה לפ"ז מה דאמרי' (מנחות מב ע"א) דאין מברך לעשות סוכה משום דיש אחריס גמר מלוה . ובתוס' שם מביאים בשם הירושלמי סוף ברכות דמברכינן באמת לעשות סוכה לולב ותפילין ונימא ג"כ כיון דאם מלא מוכן שוב לאו מלוה היא ואיך נופל ע"ז ענין ברכה ולפמ"ש התוס' כאן לחלק בין שליח ב"ד דמ"מ מלוה בתחלתו יש . שוב לק"מ וכן ל"ק ג"כ מהך (שבת קלג ע"א) ואי איכא אחר ליעבד ומשני דליכא אחר ולכאורה נימא ג"כ כיון דאי איכא אחר לאו מלוה הוא השתא ג"כ לאו מלוה דבמילה ובעשיית סוכה ולולב יש עכ"פ מלוה משא"כ חטיבת עצים לצורך סוכה לאו מלוה אפילו בתחלה :

דף ט ע"ב גמרא השונא נהרג כר"י בר יהודה דאמר א"צ התראה . נ"ב קשה דאף לר"י בר"י צריך עכ"פ התראה זו דישראל הוא ובן ברית הוא עי' (סנהדרין עב ע"ב) ור' יוסי בר"י ג"כ מודה דהתראה כזו נחוצה רק קבלת התראה והתיר עצמו למיתה אינו נחוץ לדעתו ועי' (תוס' שם מא ע"א) ד"ה באשה דל"ב ר"י בר"י התרת עצמו למיתה א"כ חבר כאילו התיר עצמו אבל בשונא שהרג בשוגג לא היתה התראה אף לכונה זו שישראל הוא ומצאתי להריטב"א פ"ק שכ' דבכל חבר צריך לר"י בר"י להודיעו שההרג ישראל אם אינו מפורסם ע"ש ומשמע ליה דבמפורסם שהוא ישראל א"צ התראה גם לזה : דף י ע"א מי שכל תבואה שלו והיינו דא"ר אליעזר מי שיכול להשמיע כל תהלתו . נ"ב ואולם ברש"י (מגילה יח ע"א) פירש שהוא בלשון בתמיה היינו שאין שום איש יכול להשמיע כל תהלתו לכן לא יתפלל רק במטבע שטבעו חכמים וכן משמע בגמרא שאמת יכול להשמיע כל תהלתו דומה לפרשה מי שכל תבואה שלו : שם ע"ב אמרו לו הרבה שליחות עושה . נ"ב רש"י פירש דדעת חכמים לחלוק על ר"מ ומוטב שידברו השלוחים ולא הרוצח ועי' ריטב"א דלפ"ז ל"ג במשנתינו אף הוא מדבר ע"פ עצמו ולדעתי נראה דאמרו לו היינו דהשלוחים אומרים לגואל הדם דהיה שוגג ובלי ספק היה שליח להשי"ת למען יהרג כמ"ש מרשעים יצא רשע שכבר הרג במזיד והוא בשוגג והקב"ה מזמינן לפונדק א' וא"כ מהשי"ת נסתבב זאת והוא שלוחו בזה :

דף יא ע"א גמרא פרשת רוצחים בלשון עזה דכ' וידבר ה' אל יהושע מפני שהן של תורה . נ"ב היינו דבכל הנביאים לא מצינו ויאמר ה' אל ישעיה או אל ירמיה נאמר רק כאן וידבר ה' אל יהושע לאמר וטעם מפני שהוא חזרת פ' התורה נכתב בלשון התורה ממש ועי' (סנהדרין פא ע"א) ודלמא יחזקאל תורה קא מהדר א"כ הוה ליה לאהדורי כדהדרי' משה והיינו כמ"ש כאן ביהושע דנאמר בלשון תורה :

דף יב ע"א רש"י ד"ה ה"ג שהוא בן בנו של רוצח ואינו מוזהר על כיבודו . נ"ב אולם ביו"ד סי' רמ"ב סעי' כ"ד מבואר ברמ"א דחייב אדם בכבוד אבי אביו והט"ז כ' דנעלם מהחולקים דברי רש"י במומש על קרא ויזבח לאלהי אביו יצחק וכאן מפורש ברש"י דליכא חיוב כיבוד לאבי אביו ול"ע :

דף יד ע"א תוס' ד"ה לאפוקי דלעולם כל זמן שלא מל עונש כרת עליו . נ"ב קשה לי איך מצינו קרבן כה"ג הרי אם ימול עצמו לבסוף יגרום הבאת חולין לעזרה ולביאת כהנים שעטנז והקרבן יהיה נפסל למפרע ועי' (זבחים קו ע"ב) דלשיטת התוס' כלונו למילף הזכרה לפסח ולמילה לענין מלקות ואיך אפשרות ללקות דהכי הוי התראת ספק אם ימול רגע א' קודם מיתתו בפסח משכחת לה שפיר כגון דהזיד בראשון וגם בשני דאין לו תקנה אבל מילה מא"ל וכ"ל דגם במילה משכחת דבטלה כגון שמל קודם שמונה או שמלו בלילה או ע"י עובד כוכבים באופנים אלו שוב נתבטלה מלוה זו בידים ואין אפשרות לתקנה עוד :

דף טו ע"א גמרא מוליא שם רע שלא עשה מעשה . נ"ב (עי' ב"ק ה ע"א) מוליא שם רע דיבורא דאית ביה מעשה ועי' תוס' שם ולמ"ד אינו חייב עד שישכור עדים וזה ל"ש באונס וכאן אמרינן ג"כ מה לאונס שכן עשה מעשה : תוס' ד"ה אם כהן אתי עשה ודחי ל"ת ועשה שאינו שוה בכל . נ"ב עי' (יבמות ה ע"א) ותוס' שם ד"ה ואכתי דלאו שאינו שוה בכל אע"פ שיש עשה עמו (עי' כתובות מ ע"א) דתירלו שם בגמ' על קו' כיולא בזו ועי' רשב"א בתשובה סי' יח : שם ע"ב תוס' ד"ה במאי קא מיפלגי ויש לנו לומר שלעולם יעמיד כאו שהוא עשה . נ"ב עי' תוס' (גיטין לג ע"א) ד"ה ואפקעינהו ומהרש"א שם ושו"ע יו"ד הלכות חלה סי' שכ"ג ס"ק ב' :

דף טז ע"ב גמרא אבל לדבר מלוה יש לה הפרה . נ"ב כיון דהמלוה אינה רק עליו אבל האשה תוכל לומר לא בעינא ובכה"ג כיון דמן הדין ע"ד רבים אין לו הפרה שוב יש תקנה לכוף את האשה שתאמר לא בעינא : שם אבל פוטיתא לוקה ד' . נ"ב עי' רמב"ם בס' המלות מל"ת קע"ע שהאריך הרבה לבאר דבר זה . ומ"ש בגמרא משהם נקביו עובר משגם כל תשקלו . עי' רמב"ם שם ובס' היד סוף הל' מ"א דאינו רק מדרבנן . משום דפשטא דקרא רק בשרץ המים כתיב . ועי' שו"ת חות יאיר סי' ע . ואולם הט"ז ביו"ד סי' קט"ז . כ' דמשהם נקביו הוי דאורייתא . רק דאינו לוקה משום דהוה לאו שבכללות . ודבריו ל"ע מדברי הכ"מ פי"א מהל' עבודת כוכבים לענין לאו בחקותיהם לא תלכו . ועי' תוס' לקמן ח"י ע"א ד"ה ולילקי משום בשר בשדה :

דף כ ע"ב גמרא בתספיע . נ"ב עי' ט"ז יו"ד סי' קנ"ח ס"ק כ"א :

דף כב ע"א תוס' ד"ה אמר ליה אכתי ליתא בלאו והן . נ"ב ל"ע דהכי כאן למלקות איירי והתוס' (שבועות כד ע"א) ד"ה אלא כדרבא. כ' בסוף דבריהם דלמלקות לא בעינן לאו והן . וכבר התעוררו בזה המפרשים והניחו בל"ע : ע"ב גמ' השתא דכ' במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את ארבעים. נ"ב עי' רא"ם ס"פ ערבי פסחים. דלענין ספירה כ' תספרו חמשים · ואנו מונים מ"ע משום דדרך המקרא הוא וכו' כיולא בו כל הנפש לבית יעקב שבעים ע"ש . משמע דלדעתו מונה ביסוד הלשון . ועי' רמב"ם פי"ז מהלכות סנהדרין הל' א' וכ"מ שם וריטב"א כאן :

דף כג ע"ב גמרא מאן סליק לעילא ואתא . נ"ב אע"ג דאמרינן (ב"ב עד ע"א) פליגי תרי מלאכי ברקיע מאי כדכוד . ופי' התוס' דאליהו אמר לנו כמו (עירובין מג ע"א) בהנהו שב שמעתתא . היינו כאן כ"מ לענין דינא דאם חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן . ובכלל מלקות הם שוב פטור מתשלומין . דאין לוקה ומשלם עיין לעיל ר"פ הלוקין . ובכה"ג שייך אין נביא רשאי לחדש דבר . וכן בהך דג' דברים עשו ב"ד של מטה וקיימו ב"ד של מעלה עקירת דבר מה"ת הם דבקריאת המגילה דהוא הוספה ע"ד תורה ופ"ה זקנים וכמה נביאים נלטערו על חידוש המגילה . משום דאין נביא רשאי לחדש . עי ירושלמי פ"ק דמגילה . וכן בשאילת שלום בשם עקרו דבר מה"ת . דהכי שלום הוא משמות המיוחדים . שאסור להזכירם לבטלה . עי' רש"י כאן . וכן הבאת מעשר של מה דקנים עזרא שלא יתנו ללוים . עי' רש"י ובכלם נופל שפיר הקו' מאן סליק לעילא . משום דהנביאים אסורים לחדש ולהוסיף ע"ד תורה ומכ"ש לעקור . ועי' ירושלמי סוף ברכות ובמדרש רות . דמוץ משלשה אלו . הוסיפו חכמו של עכן שהסכים הקב"ה על ידו של יהושע ע"ש : שם שלמה מנא ידע כי הוא אמת דלמא אערומי קא מערים. נ"ב עי' תשובת הרא"ש כלל ק"ז הביאו מרן הב"י טור חו"מ סי' טו דהאריך בזה היכי סמך שלמה לדון ע"פ אומדנא. והעלה לדינא כי הרשות לב"ד לדון ע"פ אומדנא . כמ"ש ב"ב ס"פ חזקת הבתים . ולא זכר מדברי הש"ס כאן : שם נאמרו לו למשה בסיני . נ"ב עי' רמב"ם פי' המשניות חולין ס"פ גיד הנשה דבכלל תרי"ג מלות נכללים ג"כ ז' מלות בני נח ובכ"ז אינם ישראל לחוב רק מפני שנאמרו למשה בסיני אבל לא מתורת אבות ע"ש . ועי' רמב"ן בהשגות לספר המלות שורש א' כי דברי ר' שמלאי כאן . אינם מוסכמים מכל החכמים . ובמדרש שיר השירים נמלא פלוגתא בזה :

דף כד ע"א גמ' כגון ר' ספרא. נ"ב רש"י פי' כאן ע"פ השאלתות . אולם בברייתות הנוספות על ספר ראשית חכמה . מובא שמה דובר אמת בלבבו . כגון ר"ש שהיה הולך בדרך ופגעו בו חכמים וסברו כי הולך לקראתם ע"ש . ועובדא זו נמלא אצלנו (חולין לד ע"ב) , ועי' ספ"ד דפי' ג"כ דכוונת הש"ס על עובדא דר"ש בחולין פג"ה הנ"ל : שם לא רגל על לשונו כגון יעקב דכ' אולי ימושני אבי . נ"ב שמעתי מחכם א' . דהנה כבר ידענו דפן מיוסד בלשונינו . היכי שרולה שלא יהיה הדבר הזה . וכבר גדרו חז"ל השמר פן ואל אינו אלא ל"ת . אולם אולי הונח בלשונינו היכי שרולה שיבא הדבר ההוא . ולנכון דרשו חז"ל אולי לא תאבה האשה ללכת . אלי כתיב. דבאמת לא היה רולה אליעזר . וכן אולי חטאו בני היינו שהיה רולה שיחטאו עכ"פ בשוגג . וכאן דלא היה רולה יעקב שיכיר אותו אביו . היה לו לכתוב פן ימושני אבי . ונאמר אולי מורה דלא רלה לשקר באמת . כמ"ש ומפז שימים אותו אביו . אלא שאמו הכריחתו על פי הדבור עיין רש"י כאן ונכון :

בריך רחמנא דסייען עד כען

הגהות ארץ צבי למסכת שבועות

על הגהות אשר"י מאת הג"מ יהודה צבי ז"ל בעה"מ שו"ת מנחת יהודה.

פרק ד' בד"ה דסואיל ואם היו מעידים וכו' וכא"ד ולא היא כו' (אבל) חייב מלקות על זדונו וכו' (ולא הבנתי ראייתו שהביא ראיה הגם דלא חלה השבועה לקרבן מ"מ חלה למלקות הא אדרבה בנשבע לבטל את המלוה דלוקה אשבועת שוא והשבועה לא חלה כלל כמבואר בירושלמי בנשבע שלא אוכל מלה בלילי פסח . ואפשר דעיקר ראיית הג"א מבבא שניה דמתניתין הכ"ל בנשבע לקיים המלוה פטור והיינו לקרבן אבל מלקות חייב וכסברת הר"ן בנדרים ח' גבי מנין שנשבעין לקיים את המלוה וכו' אמנם בחידושי ליורה דעה הקשיתי לסברתם יקשה קושית הסוגיא במכות וליתשוב שבועה שלא אתרום ביום טוב דגם בלא כולל תל למלקות וא"כ מ : [עי' ביו"ד ס"ס רל"ח בחידושי רע"ק וכן מבואר להדיא בבעל המאור ספ"ג דשבועות] : בא"ד ודאי כל פטורים דמתניתין הוא לענין קרבן אבל שבועה חלה כו' (ויש לפלפל אי קאי אמשביע עד מפי עד או במשביע שאני כהן כו' אי השבועה חלה וכו' ויבואר במ"א אי"ה) :

פרק ו בד"ה שלא יערים כו' וכא"ד מיהו לכתחילה אין מתירין לתלמיד ובדיעבד מותר (ולא הבנתי דבסוגי' מבואר החילוק דת"ח א"ל שאלה וע"ה צריך שאלה לחכם ומשמע דמתירין לו לכתחילה ואפשר דכוונת הג"א הוא דלפי המבואר בסוגי' דנדרים י"ד דאין פותחין בחרטה יעו"ש וע"ז כתב הג"א דבדיעבד אף אם יפתחו לו בחרטה והתירוהו מותר גם לע"ה ולשון לתלמיד שכתב הג"א לא הבנתי ול"ע כוונתו ואפשר דדברי הג"א קאי אדלעיל דהנשבע וכו') : בד"ה וגם לא מגבינן כו' דה"מ בשטר שאין בו נאמנות אבל בשטר שיש בו נאמנות גבי בלא שבועה ואפילו פוגם ואיני יודע מהו שטר שיש בו נאמנות עכ"ל (ויש לעיין מה כוונתו בזה שכתב דא"י וכו' דהא הוא בסוגיא דאי המני' כו' . ואפשר דקשיא ליה דמאי אפילו פוגם באיזה שטר שיש בו נאמנות הוא רבותא דאפילו פוגם דהא ל"ש שום חילוק בה"ג דיש בו נאמנות וגם דכ"ש הוא דיש לו מיגו ג"כ דהה"ג אין בו שבועה ול"ע כוונתו בזה)

פרק ז בד"ה כל הני פסולי דרבנן ניגהו ומהפכין שבועה אשכנגדו אם רולים אבל לא בנחשד דאורייתא דב"ד עלמו מהפכין אשכנגדו כדפרישית בפ"ק דב"מ וכו' (כל"ל וכן הוא בש"ס דפוס ווינא ובש"ס שלי ד"ז נדפס בטעות) . והנה כפי הנראה דכוונת הג"א הוא לחלק דהא דחשוד באיסור דרבנן דמהפכין אשכנגדו דהוא דוקא בשניהם רולים מיהו אם ירלה הנתבע לקבל שבועתו מניחין הב"ד לו לישבע אבל בחשוד דאורייתא הב"ד עלמן מהפכין וכו' ואין מניחין לו לישבע . אמנם בסי' ל"ב מבואר דאין מניחין להחשוד לישבע ולא חילקו כלל בין חשוד דאורייתא לחשוד דרבנן . וגם מה שסיים הג"א כדפי' בפ"ק דב"מ עיינתי שם ולא מצאתי מזה . ואם נאמר דכוונת הג"א להוכיח חילוק זה מסוגי' שם דמקשה והא גזלן הוא והיינו אהא דקאמרי בסוגי' דאם איתא לדר"ח וכו' מישתבע דמקשה הסוגי' דהאיך מישתבע דהוי ליה גזלן ומזה מוכח דבגזלן שהוא חשוד דאורייתא אין הב"ד מניחין לו לישבע דאל"ה הא איכא נפקותא בהא דאם לדר"ח באם ירלה לקבל שבועתו והיינו מזה מוכח דבחשוד דאורייתא אין הב"ד מניחין לו לישבע כלל אבל בחשוד דרבנן ליכא הוכחה מסוגי' דאין מקבלין שבועות דהא ג"כ מוכח עד"ז דגם בחשוד דרבנן אין הב"ד מניחין לו לישבע מהא דמקשה הסוגי' שם ותיפוק ליה דהוי ליה רועה והיינו אהא דאם איתא דלר"ח וכו' ומקשה הסוגי' דלמה מקשה מטעם דהוי ליה גזלן בל"ה פסול דהוי ליה רועה יעו"ש בפרש"י ואם נאמר לחלק דבחשוד דרבנן מקבלין שבועתו ל"ה מקשה הסוגי' מידי ומ"ה הולרך להקשות מטעם גזלן וגם לפי' הרא"ד שפי' קושיות הסוגי' בזה ותיפוק ליה דהוי ליה רועה דהיינו שהיה יודע דרועה חשוד הוא שוב אין מהפכין בה"ג יעו"ש בפני יהושע מזה . ואם נאמר כשיטת הג"א דבחשוד דרבנן יוכל לקבל שבועתו ל"ה מקשה הסוגי' דהגם שהיה יודע שהוא רועה דאינו פסול לשבועה אלא מדרבנן סבור הייתי אקבל שבועתו משא"כ כעת שהוא גזלן ואין הב"ד מניחין לו לישבע והוא לא ידע מזה שהוא יהיה גזלן שכנגדו נשבע ונוטל בה"ג ול"ע) : סליק

חלופי גרסאות ע"פ נ"י במסכת מכות

דף יב ע"א תוס' ד"ה אילן. עוד י"ל דמיירי באילן שענפיו מפורדים ואויר כו' כצ"ל וכ"ה בתוס' שנ"ץ ע"ש ובתנם דתקו בזה המפרשים :

דף יד ע"ב רש"י ד"ה שהוא בזרעו . דאמר מר „(יבמות דף פז.)" חוזרת כו' ביבמות „(דף עד:)" כצ"ל :

דף יח ע"ב תוס' ד"ה בכורים כו' „לחומה : מקצתן בפנים . בעזרה :" כצ"ל (וכ"ה בתוס' שנ"ץ אך חסר שם הנקודות להפסק הענינים) [illegible]

הרמב"ם מפרש מ"ש משירלו פני חבית ר"ל ירושלים . אבל התוס' מפרשים כפשטות הלשון :

דף כב ע"א גמ' המרביע שור פס"מ לוקה שנים . מלת שנים ליתא בכל הדפו"י שמקודם דפוס ספד"מ ועי' רש"ש :

דף כג ע"א ר"י אומר אפילו חסירי כו' . מלת אפילו ליתא בדפוס ווינילא . וגירסת התוס' היתה „ר"י אומר יתירי כא וחסירי מדע" [וכ"ה בכה"ג] . ומפרשים דבעינן דוקא יתירי כא משום מכה רבה אבל חסירי מדע [illegible] : סליק

חדושים והגהות מהגאון הגדול כו' מו"ה אברהם זצ"ל (בעהמ"ס משכיל לאיתן וכו') עם תוספת מרובה מכי"ק על הנדפס בש"ס זיטאמיר .

דף ג ע"א גמ' שתים ידיעת טומאת קדש וידיעת טומאת מקדש שהן ארבע קדש ומקדש . הכי אמר ברפ"ב (דף יד ע"ב) אלא דפליג תנאי התם ואמרי דעל העלם טומאה הוא חייב ואינו חייב על העלם מקדש אבל על העלם טומאה וידיעות קדש ומקדש משמע דליכא למ"ד דאינו חייב . וק"ל הא אמר בספ"ג דסוכה (דף מב ע"א) אומר היה ר' יוסי עולת העוף שנמצאת בין הגפיים וכסבור תמחה היה ואכלה פטור . דס"ל דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה פטור . וא"כ ה"נ אכילות הקדשים היא מ"ע ואפי' לישראל וכפי' רש"י פ"ה דפסחים (דף נט) וה"ל טעה בדבר מצוה דכסבור טהור הוא ומצוה קעביד באכילתן וערוד דזמנו בהול שלא יבוא לידי נותר וכמ"ש התוס' שם . ועוד דר"מ דאיירי הכא בסיפא דמתני' דמשמע דמודה ברישא . אית ליה טעה בדבר מצוה פטור בפ"ו דפסחים (דף עב) . וי"ל דשה שאין הטעות בא מחמת עדלת מצוה שהרי כיון שידע שנטמא תו אין מצות אכילתן עליו דלאו בר אכילה הוא כלל . דהה"ג אמר התם גבי תמיד שהביאו מלשכה שאין מבוקרין וגבי ב"מ דאינן בני קרבן דלא ה"ל טעה בד"מ : תוס' ד"ה ועל הזקן נראה דמשחית ונשחת שניהם חייבין כו' ואסור לישראל להניח לעובד כוכבים להקיף ראשו ולהשחית זקנו כו' אין הלכה כרא"ש דסתמא דהש"ס בב"מ כר"ה כו' משמע דאי מקיף ליה גדול מיחייב . ובשעה"מ הל' עבודת כוכבים הקשה דעפי ה"ל להתוס' להוכיח דהלכה כר"ה מהסוגיא דנזיר (דף כט) דמשמע בהדיא הכי מדפריך התם למ"ד דאיש מדיר את בנו בנזיר דרבנן והא קעביד הקפה ודחיק לאוקמא דס"ל כמ"ד הקפת כל הראש לא שמה הקפה מדאורייתא ולא משני בפשיטות דסבר כרב אדא דמותר להקיף את הקטן ולית ביה איסורא אפי' מדרבנן ש"מ דלית הילכתא כוותיה . ונראה דדעת התוס' דהכא דאין מהסוגיא דנזיר הוכחה כלל דגדול המקיף לקטן חייב דאכתי תקשי דה"ל לשנויי התם דמגלה ע"י אשה דלכ"ע לית ביה איסור דאורייתא ואף דמשמע בסוגיא הנ"ל דלמ"ד גדול חייב איכא נמי באשה איסור דלפני עור דגדולים מוזהרים על הקטנים . מ"מ היכא דאיכא חנוך מצוה לא הוזהרו כמ"ש התוס' בפסחים (דף פח) . אבל האמת יורה דרכו דאין ענין בסוגיא דנזיר להקפת קטן כלל אפי' תימא דאתיא כמ"ד דמותר לגדול להקיף את הקטן אפ"ה שייך לשנויי דסבר כמ"ד הקפת כל הראש לא שמה הקפה דאי שמה הקפה אכתי תקשי אי מגלח ליה כשהוא עדיין בקטנותו בשעת גילות אבל אי נדר בנו בנזיר כשהיה קטן ונעשה גדול ומגלח ליה כשגדלותו מאי איכא למימר דהא אע"פ שנעשה גדול אחר הנדר לא נתבטל נזירות אביו ממנו וכדמוכח בירושלמי פ"ז דנזיר גבי הא דתנן כהן ונזיר שהיו מהלכין בדרך ופגעו במת מצוה יטמא נזיר שאין קדושתו קדושת עולם ואל יטמא כהן שקדושתו קדושת עולם ופריך התם הגע עצמך הקדישו אביו מרחם (פי' דהוי נזירותו קדושת עולם) ומשני זו תורה וזו אינה תורה (פי' דמה שאביו מדיר בנו בנזיר אינו מפורש בתורה) שמע מינה דאם מדיר בנו בנזיר לא נתבטל הנזירות אף שנעשה גדול דאם לא כן אף שהקדישו אביו מרחם לא הוי קדושת עולם . וזה דלא כמ"ש התוס' בנזיר (דף ל ע"א) דאם הביא סימנין נתבטלו הנזירות של אביו . אלא כמו שהדקדק התוי"ט בספ"ג דסוטה מפרש"י דנזיר דאם הדירו קודם שהביא ב' שערות עליו להשלים נזירותו אף משהביא ונראה דגם התוס' דכאן הכי ס"ל . ומ"ש התוי"ט שם דהרמב"ם לא ס"ל הכי אין דבריו מוכרחין כמ"ש בחי' שם : בא"ד ועוד נראה דאפי' רב אדא מחייב הכא כו' מדלא קאמר איש דאמר לעובד כוכבים אקיף לי . בס' שמלת בנימין הקשה אמאי חייב הא אין שליחות לעובד כוכבים . וי"ל דאיירי שפועל בשכירות ואמרינן יד פועל כבעה"ב . ומה שהקשה בס' עני לבונה מדברי התוס' דכאן על מ"ש המ"ל בהל' מלוה דגבי עובד כוכבים לכ"ע מחייב המשלח ומהתוס' כאן משמע דלרב שמא פטור . י"ל דכאן סברי דגם בשוגג אין שליח לדבר עבירה אבל המ"ל קאי לפ"ד התוס' בקידושין (דף מג) דבשוגג יש שליח לד"ע : בא"ד דאתי עשה דמצורע ודחי לאו דהקפה כו' אמאי דחי הא אפשר לקיים שניהם . הקשה בשעה"מ א"כ מילה בשבת היכי דחי הא אפשר למיעבד ע"י עובד כוכבים למ"ד דכשר בעובד כוכבים וכן אפשר על ידי קטן דכשר לכ"ע . ומ"ש דע"י קטן עביד אי' דגדולים מוזהרים על הקטנים אין מחוור לפמ"ש תוס' בפסחים (דף פח) דבמקום מצוה לא אמרינן כן . ובהג"ה שם תירץ דהמצוה מוטלת על האב ושלוחו כמותו ועובד כוכבים וקטן לאו בני שליחות הן . ועוד הוכיח מזה דמילה הותרה בשבת לגמרי ולדידי אכתי תקשי מהא דפסחים (דף ה) גבי ביעור חמץ ביו"ט דאמאי לא אמר ע"י עובד כוכבים דשם א"צ שליחות דכל שנתבער החמץ מרשותו סגי . אך כל זה יש ליישב : **ע"ב** בגמ' ר' יוחנן סתמא אחרינא אשכח כו' דתנן אבל המותיר בטהור והשובר בטמא אינו לוקה . וק"ל דאכתי תקשי כדאקשי בסמוך מכדי הא סתמא והאי סתמא כו' והכא לא שייך לשנויי כדמשני התם דאזיל בתר סתמא בתרא דז"א רק בחדא מסכת אבל בתרי מסכתות קי"ל דאין סדר למשנה וא"כ לא ידיע הי מינייהו הוי סתמא בתרא . וגם א"ל דהתם תרי סתמי והכא חד סתמא דמה לי חד ומה לי תרי כדאי' פי"ב דיבמות (דף ק) ופ"ז דב"ק (דף סט) . וי"ל דמ"מ שפיר פסק דאינו לוקה דהא כיון דהוי ספק איזה סתמא בתראי אית לן למיזל לחומרא כמ"ש הר"ן בנדרים (דף נד) לענין מחלוקת וסתם בתרי מסכתות דא"כ לענין מלקות אין לוקין מספק . ועוד י"ל דרבנן הוא דאפלגו על ר"י וס"ל דלאו שאב"מ אין לוקין עליו והוי רבים נגד ר"י דאית ליה דלוקין ומש"ה פסק כסתמא דאין לוקין דהוי סתמא דרבים . וכה"ג משני הגמ' אליבא דר"י גופי' בסנהדרין (דף לד) ובכ"ק (דף ע) וכנדה שפסק כסתמא דרבים אפי' לקולא : שם דילמא ר' יהודה היא כו' . וק"ל דאימא דה"ט דלא בעית ר"י לאוקמא כר' יהודה משום דקתני נמי בהדיא השובר בטמא אינו לוקה וזה לא מצי אתיא כר"י דהא סבר טומאה הותרה בצבור וא"כ לא ממעט פסח הבא בטומאה מאיסור שבירת עצם מדכתיב בו בכשר ולא בפסול דכיון דהותרה בצבור כשר הוי כדמוכח בפסחים (דף פ"ד) . וי"ל דלא שמעינן לר"י דטומאה הותרה בצבור רק גבי קרבן צבור ממש דכל ישראל מייתו א' . אבל בפסח אפשר דמודה דהוי דחוי . וכמ"ש תוס' ביומא (דף ו) ובחי' לפסחים שם הארכתי :

דף ד ע"א גמ' מש"ה קא מוקמינן כר"י כו' הא לא"ה קיימא כר"ע . הך סוגיא אליבא דרבא אזלא דאמר הכי במכות (דף יג:) אבל איכא למ"ד התם דלר"ע נמי כי איתרו בי' למלקות ולא איתרו ביה לקטלא לוקה . והכי אית ליה לרב אשי אליבא דר"מ ורבנן פ"ק דסנהדרין . ולר' חייא אליבא דרבי פ"ג דיבמות וכמש"ש : תוס' ד"ה אבל כו' וי"ל דמשמע ליה דפטר אפילו נשבע על הככר וזרקו ליה והתרו בו בשעת זריקה . בס' פ"י תמה על דבריהם דמשמע דאף בכה"ג לא הוי מעשה והא כיון שזרקו בעצמו ליה הרי עבר על שבועתו שנשבע שיאכלנו במעשה . והנה כ"כ מסברת עצמו ולא זכר דבירושלמי פ"ג דמכילתין מוכח להדיא דזה הוי מעשה והביאו הרמב"ן במכות . ומ"מ י"ל דעת התוס' דס"ל דכה"ג לא חשיב מעשה כיון שהמעשה בעצמה דהיינו הזריקה ליה אין בה איסור כלל אלא שממילא נמשך ממנה איסור בשב ואל תעשה לא מצרפינן מעשה דהיתר להיסור שבא אח"כ ממילא להיות נחשב האיסור דממילא כמעשה ע"י מעשה של היתר . ואזלו לטעמייהו שכתבו לקמן (דף יז.) גבי שהייה כשנטמא בעזרה דלא חשיבא מעשה ולא לקי למ"ד לאו שאב"מ אין לוקין עליו רק גבי כלאים חשיבא השהייה כמעשה משום דתחלת הלבישה ע"י מעשה פי' ע"י מעשה של איסור משא"כ היכא שתחלת המעשה היתה בהיתר . וכ"כ בהדיא ביבמות (דף ל:) בשם ר"י גבי לבישת טלית בלי ציצית . וכה"ג פרש"י בסנהדרין (דף סה.) גבי הכנסת עצם ידעוני בפיו דלא חשוב מעשה משום שאינו מדבר בשעת מעשה אלא לאחר המעשה שהוא בפיו מדבר העצם מאליו . אלמא דלא אמר דליצרף מעשה של הכניסה דהיתר להיסור שבא אח"כ ממילא בלא מעשה . וכ"כ ג"כ הרמב"ם בפ"ה דמלכים גבי איסור דישיבת מצרים שאין לוקין עליה משום שבעת הכניסה הוא היתר ובשיתשוב להשתקע אין בו מעשה . וזה דלא כמ"ש תוס' בפ"ב דנזיר (דף יז סע"א) גבי נדר בנזיר והוא בבית הקברות דחשיב כמעשה מה שאינו יוצא משם כשנודר בנזיר . ומשמע דהיינו משום דמצרפינן מעשה של הכניסה אע"פ שהיתה בהיתר להיות נחשב מה שאינו יוצא אח"כ כמעשה . וכן פי' המ"ל פ"ג דביאת מקדש . וכ"כ הש"א סי' ל"ב דהיינו טעמא דלקי גבי כהן ונזיר שנכנסו נביה"ק בשידה תיבה ובא חבירו ופרע עליו מעזיבה אע"פ שתחלת הכניסה בהיתר היתה גורם לאוי' שאח"כ להיות נחשב כעושה מעשה האיסור בידים . ועוד הביא ראיה לזה מהא דלקמן במכילתין גבי בעיא דשהיי' למלקות דגבי טומאת מקדש דע"כ איירי שתחלת הכניסה בהיתר היה שהיה טהור ונטמא בפנים . ואפ"ה תחלת מעשה הכניסה של היתר גורם לאיסור הבא מאליו א"כ להיות נחשב כקום ועשה עכ"ד . אבל אין זה מוכרח כלל דגבי לאוי דביאת מקדש וטומאת כהן ונזיר איכא טעמא אחרינא כמאי דלקי עליהם בלא מעשה ויתבאר לקמן דיוכל לעבור איסור זה עתה במעשה איסור כגון שילא ויחזור ויכנוס באיסור וזה לא שייך בשבועה שאוכל דלא מצי לעבור שבועתו במעשה של איסור כלל לא לקי מחמת מעשה דזריקה . ואע"ג דכשזרק הככר ליה בודאי לא יקיים השבועה שנשבע עליו שיאכלנו מ"מ כיון שאינו מחויב לאכלו דוקא בשעה שזרקו אע"ג דע"י זריקתו בודאי לא יוכל לאכלו לא הוי רק גורם לבטל ממילא קיום השבועה לאח"ז וכל כה"ג לא חשיב מעשה . ועוד דגדולה מזו כתב הכ"מ בפ"א דגזילה גבי לאו דלא תחמוד שכתב הרמב"ם שם שאין לוקין עליו מפני שאין בו מעשה דאע"פ שנטילת החפץ יש בו מעשה מ"מ כיון שנטילתו הוא ברצון המוכר ואין האיסור אלא בהשתדלות והפצר(ו)המוכר שימכור ונגמר בשעת המקח ובזה אין בו מעשה . וגם הלח"מ כתב כה"ג בפרק י"ח דסנהדרין גבי תמורה שכתב הרמב"ם שאין בו מעשה . משום דהמעשה היא שנעשה קודש ובזה אין איסור רק האמירה ואין בו מעשה . הרי דלא מחשב מעשה אם הוא של היתר והאיסור שבו אין בו מעשה אע"ג שנגמר האיסור ועובר עליו בודאי בשעת מעשה של היתר . ועפ"ז א"ש דל"ק מהירושלמי דמכילתין דחשיב כה"ג מעשה דאזלא אליבא דר' יוחנן ואיהו ס"ל דגבי תמורה חשב מעשה בתמורה (דף ג) ולא קי"ל כן כמ"ש בחי' להרמב"ם שם . אלא דמ"מ קשה בתוס' כאן נמי אליבא דר' יוחנן קיימו דאיהו דייק אבל אוכל ולא אכל לא לקי ויש ליישב : שם ד"ה ר"ע כו' ור"ע דאומר עדים זוממין קנסא הוא לא מצי גמר דאיכא למימר שכן קנס . ונראה דר"ל הוא דאמר התם הכי דלטעמיה אזיל דאית ליה פ"ז דב"מ (דף צ:) גבי חסמה בקול והנהיגה בקול דפטור לרבנן דס"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו דעקימת שפתיו לא הוי מעשה אע"פ שע"י איתעביד מעשה דאילו לר' יוחנן דס"ל התם דכל היכא דע"י דבורו איתעביד מעשה חשיב לאו שיש בו מעשה ליכא למיגמר דלאו שאב"מ לוקין עליו מעדים זוממין דה"ה דע"י דיבורם איתעביד מעשה שמתחייב הנידון על ידם וכמ"ש התוס' לקמן בפ"ג (דף כא) (ול"ע בסנהדרין (דף סו) דעדים זוממין לא חשיב מעשה לכ"ע) . ועכ"ח צ"ל דס"ל דגמר ממוציא ש"ר ומשבועה דאכלתי ולא אכלתי דבכ"מ לוקה על לאו שאב"מ . ול"ע בסנהדרין (דף י ע"א) : **ע"ב** תוס' ד"ה דתניא מרגע . הוי מצי לאתויי דרבי דריש כללי ופרטי מההיא דהקומץ רבה גבי מנורה של עץ דרבי פוסל . ור"ל דמפרש התם דטעמא דרבי דדריש ועשית מנורת כלל זהב טהור פרט מקשה תיעשה המנורה חזר וכלל כו' מה הפרט מפורש של מתכות אף כל של מתכות דוקא ומשמע דאילו הוי דריש רבויי ומיעוטי הוי מרבה נמי של עץ . ול"נ דהתם בהאמת לא הוי מצי לאוכחי כלל דרבי כללי ופרטי דריש דשפיר איכא למימר דדריש ריבויי ומיעוטי והא דלא מרבה נמי עץ ומיעוטא לשל חרס הוא משום דפרש"י התם דשל חרס אף לפני מלך בשר ודם אינו ראוי . ולפ"ז א"צ קרא למעוטי דהכי אמר רבא בהדיא אליבא דרבי גופיה בפסחים (דף עה) הכא דבעי אביי למימר אליביה דאי הוי כתיב ביוה"כ ולקח מלא המחתה אם ה"א שלהבת בלא גחלת ופריך עלי' רבא שלהבת בלא גחלת היכי משכחת לה כגון דשפייא למחתה ואיתלי ביה נורא הכוא למה לי קרא למעוטי השתא לפני מלך ב"ו אין עושין כן לפני ממ"ה הקב"ה לא כ"ש וא"כ ה"נ כיון דמנורה של חרס אף לפני מלך ב"ו אינו ראוי לפני ממ"ה הקב"ה לא כ"ש ול"ל קרא למעטו אלא כי כתב מיעוטא לעץ הוא דכתב רחמנא . והא דאמר הגמ' במנחות דטעמא דרבי הוא דדריש כללי ופרטי הוא משום דמסקינן הכא דרבי כללי ופרטי דריש מברייתא דמרגע ולא מכח ברייתא דהתם . וכה"ג כתבו התוס' בחולין (דף סו.) אהא דאמר בשלהי ב"ק דר"א רבויא ומיעוטי דריש דלא מכח ברייתא דהתם הוא אלא משום דשמעינן ליה מעלמא וה"נ דכוותה . ועכ"ז זהו דעת הרמב"ם שפסק פ"ג דבית הבחירה דמנורה של עץ פסול ואיהו גופיה פסק כר"ע בהלכות שבועות דדריש רבויי ומיעוטי אלא ע"כ דס"ל דלא תליא בזה וכמ"ש :

דף ה ע"א תוס' ד"ה דתנא דבי ר"י כו' תימה דר' ישמעאל תני בי"ג מדות התורה נדרשת והא איכא עפי מדה דשני כללות הסמוכות דדרשינן בריבה ומיעט . ואין לומר דר"י ס"ל כרבנן דב' כללות הסמוכות זו לזו הטל פרט ביניהם כו' דהא ר' ישמעאל היינו תנא דר"י דבכמה דוכתי פריך מר"י אתנא דבי ר"י וכמ"ש התוס' פ"ק דפסחים (דף ה.) והכי איתא בזבחים (דף נב) ונראה דהיינו משום דתנא דר"י היינו תוספתות שסדר ר' ישמעאל מתנאים שלפניו דכה"ג פרש"י ספ"ג דבילה (דף כט) גבי תנא דבי שמואל והתוס' פ"ג דכתובות (דף לה.) גבי תנא דבי חזקיה ע"ש . והרשב"ם בב"ב (דף נב:) גבי קידושין דבי לוי . ודלא כס' תו"ח שכתב דר"י לאו היינו תנא דבי ר"י וכן חזקיה לאו היינו תנא דב"ח והביא ראי' מהא דאמר בס"פ כיצד הרגל אמר חזקיה וכן תנא דב"ח ואישתמוטי פרש"י ופרשב"ם ופי' התוס' הנ"ל . ועי' פרש"י זבחים (דף מה:) דתנא דר"י היא שנשנית ונסדרה בבית מדרשו של ר"י וסדרו בה תנאים הרבה כמו שסידרו ר"ח ור"א . ושם (דף נג.) משמע דתלמידי דר"י שנו בה לפעמים מילתא דלא ס"ל לר' ישמעאל : שם ד"ה בשבועות נשנה לה כר"ע ולא סבר לה . זימנין דלא בעי למימר הכי בפ' כסוי הדם כו' דהא רבי ראה דבריו של ר"ש ושנאם בלשון חכמים דשחיטה שא"צ ל"ש שחיטה ולא בעי למימר תני לה ולא סבר לה . ונראה דטעמא דמילתא הוא משום דהתם תני לה בלשון חכמים משא"כ הכא דלא תני לה בלשון חכמים דהא כתב הרא"ש פ"ז דב"מ (סי' יא) דחכמים עדיפי מסתמא דאשכחן כמה סתמי דיחידאה אבל לשון חכמים כולל רבים . ומ"ש בפסחים פ"ד להיפך ייסבו הק"נ . וכ"מ בפ"ו דנדרים כמ"ש שם הק"נ וכ"מ ממ"ש הרא"ש פ"ד דעירובין סי' י"א . וכ"מ מדברי התוס' בע"ז (דף ו:) יכ"כ המע"מ שם להדיא ובחנם נדחק שם המהר"ם לובלין בדברי התוס' . וכ"מ בירושלמי דתענית ויבמות דאיתא התם לענין הלכה כסתם הדא דתימא ביחיד אבל ביחיד אצל חכמים לא בדא הלכה כסתם . והיינו משום דחכמים עדיפי מבאר סתם . וכן פסק הרמב"ן והרשב"א . והקרבן עדה פ"ט דגיטין העלים עין מדברי הרא"ש בב"מ ונדרים הנ"ל :

דף ז ע"א גמ' איתקש מקדש לקודש . ק"ל הא הוי דבר הלמד בגז"ש טומאת קדש דחיוב קרבן בשוגג מטומאת קדש דמזיד ומזיד ומלמד אטומאת מקדש בהיקש ופלוגתא היא בפ"ה דזבחים וכמ"ש נמי התוס' לקמן (ריש דף י) . וי"ל דהכא אינו אלא גילוי מילתא בעלמא דהא בלאו קרא ה"א דבנגיעה בטומאה לחוד הכתוב מדבר ואין מיעוטא הוא דילפינן דלא איירי אלא בטומאת קדש וכו' . וכה"ג ילפינן למד מלמד וכמ"ש התוס' לקמן (דף ט) וברפ"ה דזבחים (דף מח) : רש"י ד"ה אחת לכלל כו' וא"ת כו' שלמים אין מידי אחרינא לא . בס' באר שבע כתב על פרש"י דהקושיא מעיקרא ליתא דאיך יעלה על הדעת שיחמיר הכתוב בקדשים קלים ולא בקדשי קדשים . והברכת הזבח בחי' לכריתות כתב ליישב ע"פ הסוגיא דפרק טבול יום (דף קא) דקאמר התם גבי אכילת בע"מ דה"א קדשי קדשים הוא דאוכל משום דהותרו לזר כו' וה"כ מה"ט הייתי מחמיר בקדשים קלים באכילתן בטומאה עכ"ד . אבל ז"א לכ"ע רק למ"ד דמשה רבינו זר היה וחלק במילואים או למ"ד יש מנחה בבמה והיא הותרה לזר אבל למ"ד דמשה לא היה זר ואין מנחה בבמה לא הותרו קדשי קדשים לזר לעולם וא"כ לדידיה ל"ל דמה"ט חמור קדשים קלים מה"ט דלא הותרו לזר . אלא י"ל דה"ט דשלמים חמירי משאר קדשים משום שטעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק וכדאמר בפ"ק דזבחים (דף ד:) גבי פסול דשלא לשמה . וה"כ ה"א דמה"ט חמירי לענין טומאה משאר קדשים :

דף ח ע"ב גמ' נ"מ לטומאה דאירעה בין זל"ז . עיין זבחים (דף ו) : תוס' ד"ה לטומאה כו' ואי ליכא אלא חד יעשו פנימי ולא תיכון . ולכאורה הוא תמוה דתנן במנחות דשני שעירי יוה"כ מעכבין זא"ז . וי"ל דס"ל דוקא היכא דאיתנהו לתרווייהו לא יקרב זה בלא זה אבל היכא דליכא אין מעכב אותו דליכא . וכה"ג כתבו תוס' במנחות (דף מה.) . שוב ראיתי שהרגיש בקושיא זו בס' מעין החכמה וע"ש מה שתירץ :

דף ט ע"ב גמ' ונכפר ציץ אדידיה ואדר"א . ואע"ג דבפסחים (דף עז:) תניא דציץ אינו נושא אלא עון טומאה שהותרה מכללה בצבור ופי' התוס' בשם ר"ת דדייק מקרא דכתיב ונשא אהרן את עון הקדשים וסיפי' דקרא לרצון להם משמע דבר שיש לו היתר בשום מקום ע"כ . אפ"ה א"ש דפריך דניתא דנכפר ציץ על טהור שאכל את הטמא דנהי דבכל הקרבנות לא הותרה טומאת בשר באכילה מ"מ מצינו גם בטומאת בשר דהותר לאכילה כגון בפסח הבא בטומאה וא"כ הוי הותרה מכללה טומאת בשר והכי אמר בפסחים (דף סג:) וכן פרש"י בספ"ב דמעילה (דף י:) : רש"י ד"ה מה להלן כו' שאין הציץ מרצה על טוה"ג אלא על הדם וכו' בקרב בטומאה . והא דס"ל ר"ש ביומא דטומאה דחויה בצבור ולמ"ד הכי בעי ציץ לרצויי כדאי' פ' כ"ג וא"כ הרי הציץ מרצה על טומאת הגוף . ז"א אלא בצבור :

דף י ע"ב רש"י ד"ה תמידין שלא הוצרכו לצבור שלקחום ממעות תרומת הלשכה ותנן אין פוחתין מששה טלאים המבוקרים כו' . מוכח מדבריו דהא דקי"ל דתמיד טעון ביקור ד' ימים קודם שחיטה היינו אחר לקיחתו והקדשו דאי בקודם סגי ל"ל נלקחם ולהקדישם לאותן ד' טלאים שיותרו יבקרם קודם לקיחתם והקדשם ואח"כ יקחם מתרומה חדשה בר"ח ניסן ויקדשם . א"ו לא מהני ביקור קודם . והטורי אבן פ"ד דמגילה תמה ע"ז מפסחים (דף נו) וזבחים (דף יב) ושבת (דף קמח) דמשמע דביקור ולקיחה דהיינו הקדש הם ב' דברים ותמיד ופסח טעונין ביקור ד' ימים קודם . ולי יש לה"ר יותר מפורשת והוא דבפסחים (דף לח) מוקי רבינא ברייתא דהתם דקתני המפריש את פסחו ומת כגון שהפרים אחר חצות כו' . וקתני דאם בנו ממונה עמו יביאנו לשום פסח . אלמא דאין הקדש בכלל ביקור ד' ימים דאי איתא דהוא בכלל ביקור הוא פסול לדברי התוס' בספ"ג דסוכה דביקור ד' ימים מעכב בתמיד וכ"ש דמעכב בפסח אף בדיעבד . ועוד ראיה גדולה מזו מסוגיא דפסחים (דף סו:) דמשמע דאף לכתחילה לא היו מקדישים את הפסח עד שמביאים אותו לעזרה כדי שלא יבואו לידי מעילה כהלל שהיה מביא עולתו חולין בעזרה ומקדישה . וזהו ראיה אף לפמ"ש הט"א שם דאין ביקור מעכב דיעבד . דמ"מ האיך היו עושין לבטל מצות ביקור לכתחלה . אלא ש"מ דאין הקדשו בכלל ביקור כלל . וא"כ קשיא לפרש"י דהכא :

דף יא ע"א תוס' ד"ה הוכשרו כו' הכא מיירי מדאורייתא . עיין רפ"ב דמעילה : **ע"ב** גמ' פרה נפדית על כל פסול שבה מ:זה תפדה כשתמצא תפדה כו' . דוקא פרה נפדית בהכי משום דלב ב"ד מתנה כדמסיק . אבל בעלמא ודאי אינו נפדה בכה"ג אפי' למ"ד דלא בעי' העמדה והערכה משום דלא חשיב מום דלאחר שחיטה לפדות על ידו כמ"ש תוס' בב"ק (דף עו) ד"ה שחיטה ע"ש . וזה דלא כמ"ש בס' ת"ה דמיתה שהשחיטה תוך למקומה אין לך מום גדול מזה : תוס' ד"ה וכן כו' תימה אמאי לא תני ליה פר העלם דבר בהדי שעירי עבודת כוכבים כו' . וביומא (דף סה סע"א) תירצו דהא דלא תני ליה משום דלא פסיקא ליה דאיכא נמי פר העלם דבר של כהן מביא כו' ע"ש . אבל בהא דתני שעירי עבודת כוכבים ע"כ פסיקא ליה דבצבור איירי . דאלו יחיד קרבנו שעירה וכדאמר בהוריות (דף ז) אמר קרא גבי עבודת כוכבים ואם נפש אחת וגו' א' יחיד וא' נשיא וא' משיח כלן בכלל נפש אחת א' כן . והכי תנן התם (דף ט) והכי אמר נמי בפ"ו דכריתות (דף כו) וכ"כ הרמב"ם ספ"א מהל' שגגות . ודלא כס' שית יצחק ביומא שם שכתב דנשיא מביא שעיר נמי בעבודת כוכבים ואישתמיטתיה משנה וגמ' ערוכה :

דף יג ע"ב תוס' ד"ה דעבד כו' כדתניא תומר בשעיר מביוה"כ שהשעיר מכפר מיד כו' . כתב מהרש"א דלא מצא ברייתא זו ואפשר דהי"מ הוו גרסי לה בגמ' . והנה גם מדברי הר"ן שלהי יומא משמע דכן היה גירסתו במתניתין . וכבר הובאה ברייתא זו בירושלמי שלהי יומא וכ"ה בתוספתא שם . ומיהו איכא למ"ד שם דגם יוה"כ מכפר כל היום בזמן שאין שעיר וברייתא איירי שהיה בדעתו להביא שעיר ולא הביאו . ועיין בר"ן בחידושיו וכאן שכתב דגרסי' תנא ולא דתניא דתי' אחר הוא :

דף טו ע"א גמ' מה ירושלים דבר הנאכל בה ויוצא ממנה נפסל אף עזרה כו' . משמע בהדיא דלחמי תודה נפסלין ביוצא . ומכאן ק"ל אמ"ש תוס' בזבחים (דף נג:) דקדשים קלים אינן נפסלין ביוצא וכ"כ במכות (דף יח) ואע"ג שדקדקו שם כן מהסוגיא דהתם אינו כדאי להוציא מכח סוגיא מפורשת דהכא . וכ"מ במכילתא פ' בא . וגם התוי"ט שם נמשך אחר דברי התוס' . ומיהו מ"ש תוס' בזבחים דקדשים קלים א"נ ביוצא אפשר דלא ביוצאים מירושלים קאמרי אלא כלומר ביוצאים ממחיצת העזרה קודם זריקת דם איירי . והיינו כר' יוחנן דקי"ל כוותיה דאמר בר"פ כל התדיר בשר קק"ל שיצאו לפני זריקה כשר : רש"י ד"ה תלאן בשירות מדכפל קרא בלישניה כלי השרת אשר ישרתו כו' . אך הרמב"ם בפ"א מהל' כלי המקדש יליף מדכתיב ישרתו בם בקדש לומר דבשירות הן מתקדשין ונראה דפרש"י עיקר דאין לומר דמבקודש יליף לה כאן דהא איצטריך לכה דתנן ברפ"ב דזבחים (דף קיג) דאין כלי שרת בבמה . ובגמ' שם (דף קיט:) יליף לה מדכתיב ושרתו בם בקודש : שם ד"ה אטו לחמי תודה כו' אם רצו כהנים לאכול בקדשים מי מעכב עליהם . עיין לקמן (דף יז:) תוס' ד"ה אין שוחטין כו' : תוס' ד"ה אין עזרה כו' תימה למ"ד אין מנחה בבמה היאך מתקדשת כו' אבל בימי שלמה ויהושע קשיא כו' . הקשה מהרש"א דאימא דמ"ד אין מנחה בבמה ס"ל כמ"ד באחד מכל אלו תנן . וי"ל דהא ר' יהודה הוא דאמר דאין מנחה בבמה ואיהו ס"ל דקדושה ראשונה קדשה לע"ל דהא אמר במגילה (דף כח) והשימותי את מקדשכם קדושתן אף כשהן שוממין . ומשמע דדרשא גמורה היא וכ"מ מדברי הרמב"ם ספ"ו מהל' בית הבחירה (ומה שהקשה הט"א ע"ד הרמב"ם מהלכות ברכות אין דבריו מוכרחים כמ"ש שם) וכיון דס"ל קדשה לע"ל ע"כ ס"ל דבכל אלו תנן ועזרא לזכר בעלמא הוא דעבד כדאמר לקמן . אך י"ל קושיית התוס' דאותו מ"ד הוא ר' יהודה כמ"ש ואיהו ס"ל דאפשר בעזרת דאין איסור בבנין ביהמ"ק לדידיה :

ע"ב רש"י ד"ה אין בנין ביהמ"ק כו' ויו"ט נמי שבתות איקרי . לכאורה קשה מהא דאי' בירושלמי דביצה על פסוק לא תבערו אש ביום השבת ולא ביו"ט . וכ"כ התוס' בסנהדרין (ריש דף לו) ופסחים (דף נט:) בפסוק עולת שבת בשבתו . וכ"מ בביצה (דף יב) . ול"ל דשאני הכא דכתוב שבתות לשון רבים ומש"ה הוי נמי יו"ט בכלל . וכה"ג ביומא (דף פא:) והא דבמנחות (ריש דף סו) גבי ממחרת השבת פרש"י דיו"ט קרוי שבת והתם לשון יחיד הוא ובשלמא הך דירושלמי י"ל לפמ"ש הרב המגיד ריש הל' יו"ט דיום השבת דגבי הבערה מיותר אבל הך דביצה קשיא י"ל דש"ה גבי ממחרת השבת דאיירי בחוה"מ ולגבי' אף יו"ט קרוי שבת :

דף טז ע"א רש"י ד"ה כל המצות כו' ואין עושין מגרשיהן שדה . הט"א במגילה הקשה דזה שאין עושין מגרש שדה קחשיב בערכין גבי ערי לוים והם לא היו מוקפין חומה . וכבר הרגיש בזה המ"ל סוף הל' שמיטה ויובל ותירץ דהתם מקרא יליף וגזה"כ הוא גבי ערי לוים . ומ"ש שם המ"ל ממכות (דף יב) וב"ב (דף כד) עיין מש"ש בחידושי : תוס' ד"ה תני כו' תימה דמה דהקו להגיה דכמה התם אבניות אשכחן דאית לכו קדושה לע"ל כו' . מזה ראיה לפי' ר"ת במגילה (שם) דאף למ"ד לא קדשה לא הותרו הבמות וכ"כ בזבחים (דף קה.) . ועי' בט"א במגילה שכתב כן והביא ראיה לפי' ר"ת מתמת קושיית התוס' בחולין (דף יז.) : שם ד"ה דכ"ע כו' א"כ מודה ר"ת דעזרא קדש לע"ל קדושת מחיצה . עיין תוס' סוכה (דף מה) . ואפשר דשאני התם במעשר דלר"ת הוי חיובא רק מדרבנן :

דף יז ע"א תוס' ד"ה צריך כו' אבל אם היה שרץ במקדש והתרו בו שלא יטמא עצמו בלא שהי' נמי לקי כו' . ק"ל הא במכות (דף ד) ארבב"ח אר"י כל ל"ת שקדמו עשה לוקין עליו הי' דלא הוי ל"ת הנל"ע אא"כ אם אי אפשר קיום העשה כלל קודם שעבר על הל"ת כגון עשה דוהשיב את הגזילה אבל כשאפשר לקיים העשה קודם עבירת הלאו לא הוי ניתוק ולוקין עליה . ואמר רבא התם (ד' טו) כתיבא ותניא דכתיב וישלחו מן המחנה וגו' טמא לנפש ולא יטמאו את מחניהם . ותניא אלו הן הלוקין הבא אל המקדש טמא . פי' דאע"ג דלאו דולא יטמאו הוא נל"ע דוישלחו לא מהני משום דהוי ל"ת שקדמו עשה שאפשר לקיימה קודם

עבירת

עבירת הלאו דולא יטמאו את מחניהם. דהיינו שלא יבוא כלל במחנה בטומאה. והיינו דוקא בנטמאת בחוץ אבל בשטימא עצמו בפנים ודאי ה"ל לאו דולא יטמאו ניתק לעשה דהא לא שייכא קיום עשה דשלוח קודם שיעבור על הלאו דעדיין טהור הוא. וא"כ קשה דאמאי לוקה כלל כשטימא עצמו בפנים הא אזהרה דטומאת פנים כתבו התוס' לעיל (דף טז) שהוא מקרא דלא יטמאו ולגבי טומאת פנים ה"ל ניתוק גמור כיון דהא לא שייך קיום עשה דשלוח קודם שעובר על הלאו וה"ל דומיא דגזל דלא שייך השבה קודם שגזל. וי"ל דהתוס' כאן אזלי לשיטתייהו שכתבו ביומא (דף לו:) דלא חשיב ניתק אא"כ שניתק כל מה שבלאו אבל אם לא ניתק כל מה שבלאו לא הוי ניתק כלל ולוקין עליו. והשתא א"ש כאן דלקי נמי על טומאת פנים משום לא יטמאו ולא חשיב ניתק כיון דלא הוי ניתוק לגבי טומאה בחוץ לא חשיב ניתוק נמי לגבי טומאת פנים: ועיין מ"ש המ"ל בפ"ג מהל' מלוה. ומיהו בס' או"ת סי' ל"ז ובס' שושנת העמקים כתבו דאם מקיים העשה במעשה חשוב ניתק אע"פ שלא ניתק כולו: תוס' ד"ה טימא כו' נ"ל דבשעה שטימא עצמו לא ידע שהיה במקדש כו'. ונראה דמשכחת לה שידע שהיה במקדש וטימא עצמו במזיד ואפ"ה הוי שב מידיעתו וחייב קרבן כגון שהזיד רק בלאו ושגג בכרת וקרבן דכה"ג חייב קרבן כדאמר ר' יוחנן בשבת (דף סט). וכן י"ל לקמן בפרקין (דף יח) גבי היה משמש עם הטהורה וא"ל נטמאתי ופירש מיד דחייב קרבן בעם הארץ אפרישה דהיינו שלא ידע דחייב קרבן אבל היה יודע שחייב עליה בלאו. וא"ל לדחוקי כפרש"י שם דאיירי שאומר מותר לגמרי דאפי' יודע שאסור בלאו רק שא"י שחייבים עליה כרת וקרבן חייב בקרבן דהוי שוגג וגם שב מידיעתו אילו היה יודע שחייבים עליה כרת וקרבן היה שב ולא הוי עובר עליה. ועי' בר"ן הובא במ"ל פ"ד דשגגות: ע"ב תוס' ד"ה אפילו כו' כשנכנס רובו הוי טמא דרובו ככולו. עיין רש"י יבמות (דף קג:) ורע"ב ריש כלים ובתוס' יבמות שם: תוס' ד"ה ואין שוחטים שם קק"ל כו' אלא נקט שחיטה משום דאכילה בעזרה לא שייכא בקק"ל. דבריהם סתומים דאמאי לא שייכא אכילה בעזרה בקק"ל הא לא מצינו איסור אכילה בעזרה רק בחולין ולא בקדשים. ועוד ק"ל דבהדיא אמר לעיל (דף טו) אטו לחמי תודה בעזרה מי לא מתאכלי. וכ"מ בזבחים (דף נה: ודף קד:) ונראה דהתוס' דכאן ס"ל כמ"ש ביומא (דף כט) דבאכילת קדשים צריך להיות מיושב דוקא דבעי' למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין. ולפ"ז אין לאכול קק"ל בעזרה דאין ישיבה בעזרה ודוקא קדשי קדשים נאכלין בעזרה דאי אפשר בלא"ה אבל קק"ל שנאכלין בכל העיר אפשר בלא"ה וכה"ג כתבו תוס' שם ע"ש. ולפ"ז א"ש כאן וגם ל"ק מדלעיל די"ל דס"ל דהא דאין ישיבה בעזרה א"א מדרבנן. וכן נ"ל בסוגיא דזבחים (דף סג.) ע"ש. אבל מה"ת ש"ד וסוגיא דלעיל מדאורייתא קאמר דמתאכלי. ומש"ה פריך שם דאמאי אמר דאינה מתקדשת משמע דיעבד. וכה"ג כתבו תוס' בסוכה (דף מ) ועי' תוס' חולין (דף ג):

דף יח ע"א גמ' אידי ואידי אכל ב' זיתי חלב בהעלם א' הוא. וק"ל דנהי דלא ה"ל ידיעה בינתים שחטא מ"מ אם א"כ כשנודע לו שחטא לא נודע לו בפעם א' אלא נודע לו על חטא דכניסה ואח"כ נודע לו על חטא דפרישה חייב ב' וכדאמר ר' יוחנן בשבת (דף עא) גבי אכל ב' זיתי חלב בהעלם אחד דאם נודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני חייב שתים דידיעות מחלקות לחטאות. וא"כ איכא למימר דה"נ בכה"ג איירי. והכי מוקי רב אשי בשבת (דף לד). וי"ל דהכא אליבא דאביי ורבא קיימינן ולשיטתם פריך שפיר דאינהו לית להו ידיעות מחלקות כמו שפרש"י. והתוס' שם (דף ע) נדדו לומר דאף הפרשה ס"ל דאינו מחלק לחטאות. ולפ"ד א"ש הא דלא בעא לאוקמא הא דהכא בשהפרישו קרבן כשנודע לו על א' קודם שנודע לו על השני דבכה"ג נמי אפשר דלא מחייבי שתים. אלא דאכתי קשה דה"ל לאוקמא בנודע לו על א' וכיפר קודם שנודע על השני דכפרה לכ"ע מחלקת. וכה"ג הקשו תוס' על רש"י בשבת (ריש דף לד). וי"ל דא"כ מאי קמ"ל דחייב ב' בכה"ג. וכמ"ש תוס' בכה"ג בשבת (דף לז ריש ע"ב) גבי הוציא וחזר והוציא בהעלם אחד. ול"ד להא דשבת (דף לד) דאשמועינן דחייב ב' דהתם בהוציא אוכל וכלי בב"א גרע מבזה אינו יכול כדמוכח בתוס' שם: שם אכל ב' זיתי חלב בהעלם א' הוי. משמע דאומר מותר שוגג הוא. ואע"ג דאביי ורבא דקיימינן אליבייהו ס"ל בפ"ב דמכות (דף ט) דאומר מותר לאו שוגג הוא. היינו דוקא גבי גלות דטובא בשגגה כתיב ממעטינן אומר מותר וכמ"ש התוס' פ"ז דשבת וספ"ב דב"ק ופ"ז דסנהדרין. ומיהו בסמוך גבי הא דמוקי לה בסמוך לווסתה. ובת"ח לזו ואין ת"ח לזו. אנ"ל באומר מותר אפרישה וכפי' רש"י אלא ששגג בכרת וקרבן והזיד בלאו ועשה דשמה שגגה ושב מידיעתו נמי הוא וכדאי' פ"ז דשבת: ע"ב גמ' המבדיל על היין במוצאי שבתות ה"ל בנים זכרים. עיין פסחים (דף קיג.): שם כל המקדש עצמו בשעת תשמיש כו'. נדה (דף עא): שם או בנבלת שרץ טמא למה לי. ק"ל הא אליבא דר"א קיימינן הכא ולדידיה אינטריך שרץ דהא סבר בספ"ג דנזיר דא"ת על ביאת מקדש אלא על טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה. וע"כ כל דבר טמא ל"ד וא"כ אינטריך למכתב שרץ לומר דחייב עליו אע"פ שאין הנזיר מגלח עלי': תוס' ד"ה ל"ת מכ"ל דלא מחייב חטאת אא"כ יש בה לאו מידי דהוה אפסח ומילה. ומיהו ברפ"ג דמכות דתי לה דהתם ה"ט דאיתקוש כל התורה כולה לעבודת כוכבים מה עבודת כוכבים דאמר רחמנא לא תעבוד ואי עביד מחייב יצא פסח ומילה דקום ועשה נינהו. וא"כ עשה דנדה דלא תעביד הוא וכמ"ש התוס' לעיל (דף יז:) לא בעי אזהרה. והא דבעי הכא אזהרה פי' בתה"כ דמשום תיובתא דאשם תלוי הוא. ומיהו התוס' לטעמייהו שכתבו ברפ"ג דזבחים דקרבן לא בעי אזהרה:

דף יט ע"א גמ' דרב ששת מחליף דר"א לר"ע כו' הקשה לי חכם אחד הא המ"א סימן קנ"ו כתב דעובר בלאו המחליף דברי ר"א לדר"י והשבתי לו דדברי המ"א נובעים מהספרי פ' שופטים ושם אי' בזה"ל שאומר על טהור טמא ולאמורה שפת יתר הוא. אך הכוונה דדוקא כשיש נ"מ לדינא משא"כ כשאינו אלא משמעות דורשין כדהכא: רש"י ד"ה פרט למתעסק כו' כגון שנתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר. עיין בתוס' דכה"ג מפטר משום מלאכת מחשבת שהרי לא נעשית מחשבתו. והא לא קשיא לפרש"י דאזיל לטעמי' בכריתות (דף יט סע"א) דר' אליעזר לית ליה מלאכת מחשבת אסרה תורה ע"ש. אלא דקשיא לי ע"ז מסוגיא דספ"ד דזבחים (דף מז): ע"ב רש"י ד"ה אכל ספק חלב. חתיכה ספק חלב וספק שומן. ומשמע דלא בעי דוקא חתיכה משתי חתיכות. ומיהו הכא אליבא דרבי קיימינן ובכריתות (דף יח) משמע דכי לא בעי רבי ב' חתיכות רק בשעת אכילה אבל מעיקרא בעי שיהא נקבע איסורא. דהכי תניא התם היו לפניו ב' חתיכות אחד של חלב ואחד של שומן אכל ראשונה במזיד ושניה בשוגג רבי מחייב. משמע דוקא בכה"ג דאיקבע איסורא בודאי מעיקרא. ועמ"ש תוס' נדה (דף ט). ובזה א"ש מה שהקשו מהרש"א וס' תו"ח במעתין דמאי פריך דלימא ר' יוחנן ספק ידיעה כידיעה גבי ספק חלב הא מסופק הוא ולא פשיטא ליה דאיכא איסורא ודומה ממש למ"ש התוס' בד"ה עשו גבי ספק אי איכא טומאה בכעדשה. וז"א דלרבי ע"כ גבי חלב היה מעיקרא ודאי איסור:

דף כא ע"א גמ' כי אתא רבין כו'. והא איתמר כו' וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. משמע דרבין נמי דאמר משמיה דר' יוחנן כטעמיה ס"ל דאוכל ולא אכל לא לקי משום דס"ל לאו שאין בו מעשה. וק"ל דבסנהדרין (דף סג) אמר רבין אמר ר' אלעזר הנודר בשם עבודת כוכבים והמקיים בשמה לוקה ומוקי לה כר' יהודה דאמר לאו שאב"מ לוקין עליו וא"כ קשיא דרבין אדרבין וכן קשה דר"א דסנהדרין אדר"א דתמורה (דף ג:) דהתם משמע דס"ל דאין לוקין על לאו שאב"מ מדאיצטריך ליה קרא דלוקין מקלל חבירו ואי ס"ל דכר"י דלוקין על לאו שאב"מ ל"ל קרא להכי דת"ל דלוקה מקרא דלא תקלל חרש. ומיהו הכס"מ בספ"ה מהל' עבודת כוכבים כתב לפרש ההיא דסנהדרין לדעת הרמב"ם שם דהא דאמר אסיפא דהנודר בשם עבודת כוכבים כו' דכר' יהודה הוא היינו לומר דבהאי לבד סובר כר' יהודה ולאו למימרא דבעלמא נמי סבר כוותיה דר"י וע"ש הטעם וא"ש סוגיא דידן ומינה סעד לדברי הכס"מ. וכה"ג פי' מהרש"א בקדושין (סוף דף נד). ועוד אפשר לומר דאפי' אי אית ליה דלוקה על אוכל ולא אכל אפ"ה לא מוקי קרא דלא תשבעו בשמי לשקר בהכי רק באכלתי ולא אכלתי מה"ט שכתבו התוס' רפ"ק (דף ג:): ע"ב תוס' ד"ה ומה ראית כו' ואין מה ראית שבגמרא כן אלא ונימא איפכא. ואד"מ דכבר מצינו מה ראית כפרש"י בעירובין (דף לא) ובבילה (דף יג) וכמבואר בתוס' שם. ועוד מצינו מה ראית בפ"ק דנדרים (דף יג.) דל"ל התם איפכא גבי מה ראית לרבות חטאת ואשם דמתפים בהן הוי נדר בדבר הנדור ולהוציא את הבכור דהוי מתפים בדבר האסור והתם אין סברא לומר איפכא דודאי לא הוי בכור דבר הנדור משום דמצוה להקדישו טפי מחטאת ואשם. ועי' זבחים (דף כב.):

דף כב ע"א גמ' אי הכי ר"מ אומר קונמות כשבועות כו'. ק"ל דמשמע דאילו למאי דס"ד דאיירי שאמר אכילה מזו עלי קונם ואכילה מזו עלי קונם ניחא הא דר"מ. והרי אף לפ"ז תקשי הא דר"מ דהא בע"ז (דף סו) תניא ר' יהודה אומר משום ר"מ מניין לכל איסורין שבתורה שמצטרפין זה עם זה ת"ל לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל. וכיון דאף שני מיני איסורין הלוקין מצטרפין ה"ל להצטרף נמי בקונמות אפי' באומר שם אכילה על כל ככר וככר דלא גרע מאלו היו שני מיני איסורין הלוקין דמצטרפין לר"מ. ועוד דגם בשבועות ה"ל להצטרף לר"מ אע"פ שחלוקין לחטאות דהא משמע דאף באיסורין שחלוקין לחטאות כגון חלב ודם קאמר ר"מ התם דמצטרפין. וי"ל דבאיסור נדרים ושבועות מודה ר"מ דאין מצטרפין דהא מלא תאכל כל תועבה דריש כל שתיעבתי לך כו' ואין בכלל זה רק מה שתיעבה התורה ולא מה שמותר מה"ת אלא אסר ותיעב על עצמו בנדר ושבועה. ועי"ל לפמ"ש תוס' בשבת (דף עא ודף פד) דר"מ לא קאמר דמצטרף רק למלקות ולא לקרבן: ע"ב גמ' דאמר ר"ל מניין לשתיה שהיא בכלל אכילה שנאמר ואכלת כו'. ק"ל הא בחולין (דף קכ) אמר ר"ל גופי' דנפש לרבות השותה הא לא"ה ה"א דאין שתיה בכלל אכילה. ועוד דמאי איצטריך ליה קרא הכא תיפוק ליה מדרבינן שתיה בכל אי' כאכילה. וי"ל דלא דמי שתיה דהכא לדהתם דהכא מיירי בשתיית משקה שאין מאוכל והתם איירי בשתיית משקה שנעשה מאוכל עצמו ואיצטרכו תרוייהו דאי הוי כתיב חד לא הוי ילפינן אידך מיניה וע"ש בתוס':

דף כג ע"א תוס' ד"ה והא תירוש חמרא הוא כו' בנדרים הלך אחר לשון ב"א. כ"מ רפ"ז דנדרים וזה דלא כמ"ש המ"ל פ"ד דשבועות: שם ד"ה גמר שכר כו' ואי משקרש כו'. י"ל ע"פ מ"ש תוס' בשם ר"ת במנחות (דף לא) דאף יין קרוש חשוב משקה וא"כ אכתי לא המ"ל ואכלת כיון שאינו אוכל. וכה"ג כתבו תוס' עצמם לעיל גבי דם קרוש. אך בפסחים (דף יד) והר"ש בטהרות כתבו דר"ת בחזר ונמחה איירי: ע"ב גמ' שבועה שלא אוכל ואכל נבילות וטריפות כו'. ק"ל דאמאי לא חייל שבועה על נבילה לענין קרבן כיון דליכא בנבילה דאיסור שאינו בראשון חייב שפיר מחמת השני כמ"ש רש"י בחולין (סוף דף קיג) וכ"כ תוס' ביבמות (דף לד) וכ"כ בשעה"מ הל' א"ב בכוונת תוס' דזבחים (דף סט ריש ע"ב) ע"ש דגם בשוגג ולענין קרבן שייך איסור חל על איסור כדמוכח שם ביבמות וכריתות גבי יש אוכל כו' ובחולין (דף קא:): שם ולאמי מושבע ועומד מהר סיני הוא. משמע דליכא דפליג בהא וכ"כ תוס' לקמן (דף כז) דאף ר"י בן בתירה דס"ל נשבע לקיים את המצוה ולא קיים חייב היינו בקיום מצות עשה אבל בקיום ל"ת מודה דאם לא קיים ועבר עליה פטור משום שאין איסור חל על איסור. וכה"ג כתב הרא"ש בנדרים (דף ח) דאף נדרים א"ת ע"ד מצוה אלא לבטל עשה ולא לקיים או לבטל ל"ת. ועי' תוס' לעיל (דף כ). ומה"ט ע"כ אף מלקות דבל יחל ליכא וגרע מנשבע לקיים מ"ע ולא קיים דס"ל למקצת מהפוסקים דנהי דל"ת קרבן חייב מיהא מלקות משום בל יחל. מ"מ בנשבע לקיים ל"ת אינו חייב. והכי מוכח להדיא בספ"ג דמכות (דף כב) גבי הא דפריך אהא דתנן יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום ח' לאוין וכו' ולחשוב נמי כגון דאמר שבועה שלא אחרוש ביו"ט ומשני התם לא קחשיב שבועה דמושבע ועומד מהר סיני הוא ש"מ דאף לאו נמי ליכא לא משום בטוי ולא משום שוא. ומדברי הש"ך ביו"ד סי' רל"ח מבואר דאפי' איסור שבועה ליכא. מיהו הת"ח כתב דאם נשבע לזרז נפשיה אף לקיים ל"ת חייב לריב"ב. ולפ"ד נ"ל דסוגיא דמכות לא אתיא אליבא דריב"ב:

דף כד ע"א גמ' באיסור הבא ע"י עצמו לא אמרינן כולל. בס' שעה"מ הל' מ"א הקשה מהא דתנן במכות יש חורש תלם א' וחייב עליו משום שמונה לאוין החורש בשור וחמור והן מוקדשין כלאים בכרם שביעית ויו"ט כהן ונזיר בבית הטומאה. ולר"ל דלית ליה איסור כולל באיסור הבא מעצמו אמאי חל איסור טומאת נזיר אאיסור טומאת כהן דקדים הא נזיר הוי איסור הבא מעצמו והניח בצ"ע. ונראה ליישב דהשאגת אריה סי' ס' הקשה בסוגיא דהתם גופה דמסיק דהאי תנא דיש חורש לית ליה איסור כולל וא"כ אמאי חייל נזירות אכהן ותירץ דמשכחת לה במופלא סמוך לאיש שקיבל עליו נזירות שיחול עליו ברגע של הבאת ב' שערות דהי"ל לגבי האי גברא איסור טומאה בכהן ונזיר בבת אחת. ואפילו מאן דל"ל כולל בת אחת אית ליה. ולפ"ז א"ש נמי הך דר"ל כאן דנהי דלית ליה כולל באיסור הבא מעצמו בת אחת אית ליה והתם איירי בבת אחת. אך קשה אכתי הא דתניא בפ"ז דנזיר (דף מח:) ר"ע אומר לאחיו לא יטמא דכתיב גבי נזיר לומר שאם היה כה"ג והוא נזיר לאחיו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. ומשמע התם דאיכא ב' לאוין על טומאת כה"ג כשהוא נזיר והשתא איך אתי איסור טומאה דנזיר וחייל עם אי' טומאה דכה"ג. ואפי' בבת אחת לא משכחת לה לשיטתו דר"ע דל"ל איסור חל ע"א כלל ואפילו בב"א כמ"ש תוס' בחולין (דף קא:) וכ"ש דאי קדם איסור דכה"ג או דנזיר דלא חייל עליה אידך. ונראה דמזה ראיה למ"ש הש"א שם דגבי נזיר גלי קרא דחל על איסור כהונה דקדם: תוס' ד"ה באיסור כו' וקחשיב מוקדשין אע"ג דאיסור הבא מעצמו הוא. ונראה דלק"מ דהא אמר בספ"ה דכריתות (דף כג) דאיכא תנאי דבעלמא ס"ל אין אהע"א כלל ובקדשים סברי דגלי קרא דאיסור חע"א דאיסור מעילה קל חל על אי' חלב חמור גבי אימורי קדשים קלים וכן אי' טומאה הגוף חל על אי' מעילה וחלב. ולפ"ז א"כ מהקדש לאיסור שבועה דהכא כלל. תוס' ד"ה אלא הן כו' אלמא דבאיסור כולל חיילא שבועה לבטל את המצוה. בנו של בעל הפלאה הקשה דאימא דה"ט דחייב דהתם אין לומר דלא תחול השבועה מחמת מ"ע דמצה שהרי אינו מקיים כלל מצות עשה כשאוכל מצה דקי"ל דבעי' שתהא ראוי' לשבעת ימים וזו א"ר בשבעת ימים מחמת השבועה. והנה לפמ"ש הצל"ח בברכות (דף לז) דבמצה דפסח שני א"צ שתהא ראויה לז' כיון שאינו אלא יום אחד. א"כ י"ל דברי התוס' דהכא דמדקאמר סתמא חייב משמע דגם בפסח ב'. אך בילקוט בהעלותך איתא דר"ע יליף מסיקתא דמצה ומרור דכתיב בפסח ב' מה מרור נאכל כל שעה אף מצה נאכל כל שעה ואי אתה יוצא בחלות תודה כו' שאינו אלא ליום א'. משמע דגם בפסח ב' בעי' ראויה לשבעה. אלא יש לומר דמשום שנשבע שלא יאכל מצה לא מיקרי א"ר לשבעה דהא מסתמא עומד לישאל אשבועה כדי שיקיים מצות מצה וא"כ דמי להא דאמר בפסחים גבי חלות תודה שעשאן למכור דיוצא בהן משום דאימלוכי מימלך דאי לא מזדבן איפוק לשם מצה והוי שימור לשם שבעה. וה"נ גבי שבועה מימלך וכיון דהוי שימור לשם ז' שפיר דמי. וכ"מ בתוס' שם: ע"ב גמ' הרי הקדש. ואין לומר דאתיא כב"ש דס"ל אין שאלה בהקדש פ"ב דנזיר (דף ט) כמ"ש בס' כ"ת פ"ג ופ"ה דכריתות. דהא אינהו ס"ל נמי דאין שאלה בשבועה. וכ"מ בפ"ג דנדרים (דף כח) וא"כ הדרא קושיא לדוכתא דליתני שבועה: שם הא אוקמינן בבכור. דע דהתוס' פ"ג דכריתות (דף יג) כתבו דאע"ג דשבועה דאית ליה שאלה לא תני מ"מ תני הקדש דהא השתא דנשחט ונזרק דמו כהלכתו ליתא בשאלה. וכבר נתבאר בכמה ספרי אחרוני זמנינו בטוב טעם הסוגיא דמעתין דל"ק הכי. וטעם שבסוגיא דהתם נאדי מאוקימתא דמעתין דאוקימנא לה בבכור מבואר עפ"י דבריהם בחולין (דף קיז) דאיכא למ"ד דאין מעילה אלא בעולה וקדשי ב"ה בלבד ואליביה ע"כ ליכא לשנויי בבכור. ואין להקשות דאמאי לא מוקי לה בתמורת עולה דקי"ל שאין נשאלין עליה כדאיתא בירושלמי ופסקה הרמב"ם בפ"ד דנדרים וא"כ משכחת לה מעילה לכ"ע ולית ליה שאלה. די"ל דאי דאיסורא לא קתני כדאמר פ"ק דיבמות (דף י) והקדש דתמורה ע"י איסור הוא בא:

דף כה ע"א גמ' אילימא לדקה לעני מושבע ועומד מה"ס הוא. הקשה בס' מחנה אפרים הא יכול לפטור עצמו כשיתן לדקתו לעני אחר ובנדרים (דף סה) משמע דאין אדם מחויב ליתן לדקה לכל עניים אלא כל שנותנו למי שהוא רוצה יוצא יד"ח. וא"כ קשה הא דהכא דאמאי לא חל שבועה כשאמר שלא אתן לאיש פלוני והניח בקושיא. ועי' תוס' פ"ק דנדרים (דף ח) שהרגישו בזה. ונראה דגרסתם היה סתם שלא אתן דמשמע שלא אתן כלל ומזה ודאי מושבע הוא. ולגירסא דידן י"ל דלאיש פלוני קרוב איירי דהוא קודם לאחר. ובילקוט מטות אי' דמתנה לעני חייל שבועה: שם רב דאמר כר"ע. משמע דרב רבוי ומיעוטי דריש וכמ"ש התוס'. ועי' בס' שיח יצחק יומא (דף כד): ע"ב גמ' בשלמא לא אכלתי איתא בלא אוכל אלא לא הנחתי מי איתא בלא אניח. וליכא לאוקמי דאיירי בשבת ויו"ט וכמ"ד דלאו זמן תפילין הן ואיתא בלא אניח דהא משמע דבאמת הניח היום. אך קשה דלימא דאיתא בלא אניח אם ילמוד תורה שיפטר מתפילין כדאי' בתוס' ר"ה (דף יז): שם בשלמא לשמואל דאמר מילתא דליתא בלהבא לא מיחייב עליה לשעבר להכי אפקה רחמנא לשבועת עדות מכלל שבועת בטוי פירוש דליתא בלהבא דלא מצו למימר שלא ידע לו עדות שאין זה בידו דשמא יזדמן שיראה לו עדות שלא במתכוין וכמ"ש הלח"מ בפ"ה מהל' שבועות. וצ"ל דאע"ג דבפ"ב דכריתות (דף יב) אמר גבי אמרו לו שנים ידעת לו עדות והוא אומר לא ידעתי פטור משבועת העדות דמצי למימר מאי לא ידעתי דקאמינא לא נתכוונתי לעדות. וא"כ ה"נ כשאמר לא ידעתי אי נימא דהיינו לא נתכוונתי איתא בלהבא שלא אדע ולא אכוון לו עדות. דזה בידו הוא שלא יתכוון לו להיות עד. מ"מ כשאמר לא ידעתי ממש ליתא בלהבא. ועוד דאפי' אמר לא ידעתי סתם ליכא לחיוביה דמנ"ל ידיעה ממש קאמינא וליתא בלהבא:

דף כו ע"א גמ' והא משכחת לה כגון דאמר שבועה שלא אוכל פת חטין והושיט ידו לסל ליטול פת שעורין כו'. דוקא הכא פטור דמעטי' קרא אבל בשאר איסורי' כה"ג חייב אע"ג דה"ל מתעסק בשל היתר ואינו מכוון לאיסור ופטור גבי שבת מ"מ היכא דנהנה חייב כמו בחלבים ועריות כדאי' בשבת ושארי דוכתי. וכן גבי מעילה כדאי' בפסחים (דף לג) שאם נתכוון להתחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה א"כ הושיט ידו לכלי ליטול חפץ וסך ידו בשמן של קדש מעל: תוס' ד"ה חדא כו' כדמוכח בפ' בתרא דמו"ק. ליתא שם אבל מוכח בברכות (דף כז):

דף כח ע"א גמ' בשלא גילח ור"א היא דאמר תגלחת מעכבת. הלכך הוי שיור לאיתשולי עליה. משמע דלר"א יש שאלה בנזירות. ואע"ג דס"ל כב"ש דאין שאלה בהקדש כדאמר בערכין (דף כג) ולדידהו אמרי' בפ"ב דנזיר (דף ט) דכי היכי דא"ל אין שאלה בהקדש א"ל נמי דאין שאלה בנזירות. אפ"ה ר"א ע"כ לא ס"ל כוותייהו בנזירות:

דף ל ע"ב גמ' עשה דכבוד תורה עדיף. הש"א במגילה הוכיח מכאן דת"ח א"י למחול בזיונו דאי יכול למחול אינו עדיף ואינו כדין שתדחה עשה אחרת כדאמר בכתובות (דף מ) גבי אונס. ונעלם ממנו מ"ש התוס' יבמות שם דהתם הוא משום דגבי דידה ליכא עשה. וכה"ג כתבו התוס' בב"ב (דף יג). אבל משום דאיתא במחילה דוחה ל"ת. וכן איסתמיט לבעל שמות בארץ וס' המקנה בקדושין. ועיין בשו"ת ח"ל סי' מ"א:

דף לד ע"ב תוס' ד"ה הנך נפישן כו'. הא אין גז"ש למחצה. וי"ל ע"פ הסוגיא דריש מנחות דאמר התם אליבא דר"ש דדרש טעמא דקרא ס"ל גז"ש למחצה היכא דמסתבר טעמא. וא"כ א"ש דה"נ מסתבר לר"ש למילף טפי פקדון ממעילה דא"ת המזיד משום דהנך נפישי. וכה"ג כ' תוס' עצמם בשם ר"י בחולין (סוף דף לה) אליבא דר"ש גבי היקש ע"ש. ובתוס' סנהדרין (דף עח) ותוס' זבחים (דף מח) בתי' ב'. ועי' תוס' ס"פ הגוזל:

דף לה ע"א תוס' ד"ה או כו' דעדות שבטלה מקצתה בטלה כלה. עי' בס' נתיבות המשפט סי' ל"ו שפי' דברי התוס' בדרך רחוק ונעלם ממנו מ"ש התוי"ט: ע"ב גמ' כמאן אזלא הא דאמר ר"י אמר רב כו'. נראה דרב אזיל לטעמיה ברבה נשא דס"ל א"מ ומאוחר בתורה אף בחד ענינא. והא דבפ' השואל (דף קב) וס"פ שלוח הקן משמע דס"ל דיש סדר אפשר דש"ה דבחד קרא הוא. וכנ"ל ברכות (דף מ). וראיתי למהרש"א בח"א לב"מ (דף פו) שהקשה אפרש"י בחומש פ' וירא. ולפמ"ש א"ש פרש"י דרב אזיל לטעמי' ברבה הנ"ל:

דף לו ע"א תוס' ד"ה ושמור כו' תבלה נמי תיפוק ליה מהאי קרא או מושמרו וכו'. ספר"ח בס' מים חיים תמה עליהם דתבלה לא נפיק מיניה דקטלא שאני וכדדחי תלמודא בפ' השוכל והניח בצ"ע. וי"ל דמשמע מפרש"י בר"פ הנחנקין דספק משמע נמי חבורה שאינה חוזרת וכ"מ ממ"ש רש"י בש"פ ג"ה וע"ש בתו"ח: ע"ב תוס' ד"ה ה"ג כו' אע"ג דליכא אלא איסורא. עיין מ"ש תוס' בסוטה (דף יז):

דף לז ע"א תוס' ד"ה הזיד כו' דלא חשיב ספק כיון דלמותרה אין ספק כו'. וכ"כ תוס' בכתובות (דף נג). וטעמו של דבר כתבו בפסחים (דף סג) משום דלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. וע"ש שכתבו לכוין כן גם פרש"י דהתם. ולפ"ד יש לכוון ג"כ פרש"י דכאן דר"ל דלא הוי התראה משום שא"י שהם יודעים לו עדות שהרי יכולין לומר שכחנו וכדברי התוס':

דף לט ע"א גמ' שבועת שקר מכלה אותן כו'. עיין רבה נשא פרשה ז':

דף מ ע"א תוס' ד"ה אבל כו'. וי"ל דשמואל לטעמי' דמחייב לעיל בכפירת פרוטה כו' אבל בקרקעות לא משכחת דמשתבע בשום מקום ולפ"ז נ"ל דלית הילכתא כשמואל הכא כיון דתליא בההיא דלעיל. ואד"מ כלל דא"ש ה"א דמחייב בפרוטה בעד א' אף למ"ד דבעי' כפירת ב' כסף גבי הודאה במקצת דל"ד לקרקע דאין נשבע עלי' גם בשבועת עד א' כמו במודה במקצת שהיא דבר שאין נשבעין עליהם כלל. אבל דבר שנשבעין עליהם אלא שחסר שיעור הטענה שפיר איכא לחיוביה שבועה בע"א אף דליכא במ"מ משום דאמרינן כ"מ ששנים מחייבין ממון עד אחד מחייב שבועה. ודוקא גבי דברים שאין נשבעין עליהם כלל כגון קרקעות וקנס ליתא להך כללא אבל בדברים שנשבעין עליהן איתא להך כללא ועד א' מחייב שבועה כמו ששנים מחייבין ממון ואע"ג דאין נשבע ע"י הודאה במקצת נשבע ע"י העדאת עד א'. וכמ"ש הרא"ש גבי טענת ספק. והביא ראיה לזה מהירושלמי וה"נ אמרינן גבי טענת פרוטה ושלא כדברי התוס':

דף מה ע"ב גמ' דאפקד ליה בשטרא. לכאורה קשה דאכתי אמאי חייבי' רחמנא שבועה כיון דאיכא שטרא הא ה"ל שטר שעבוד קרקעות ואין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות מה"ת. וי"ל דמשכחת שטר שאינו גובה בו ממשעבדי ואפ"ה לענין ב"ח חייב ואין יכול לומר פרעתי כגון שטרא דפרסאי דחתימי עליה סהדי ישראל וכמימרא דרבא גופי' בפ"ק דגיטין (דף יא). ולפמ"ש הרמב"ם פי"ד מהל' מלוה דשטר בעד א' אינו יכול לומר פרעתי י"ל דה"נ בשטר דע"א קאמר דהחזרתי אין יכול לומר ושעבוד קרקעות ליכא בי':

דף מז ע"ב תד"ה בסדי סהדי כו'. ועוד דמתניתין דא' אומר גבוה כו'. עיין מ"ש תוס' ברכות (סוף דף כד):

דף מט ע"ב תד"ה וחייבין כו' דילא להחמיר לפי שכופר ממון. עי' תוס' יבמות (ד' ז) וזבחים (ד' מט): סליק

מסכת מכות

דף ה ע"א תוס' ד"ה וכן כו' דבעינן דרישה וחקירה. עי' תוס' סנהדרין (דף ג ע"א):

דף י ע"א גמ' כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס. (מו"ק דף כח): שם דלא הוה שתיק פומי' מגירסא. שבת (דף ל) ב"מ (דף פו) מו"ק (דף כח):

דף יא ע"א גמ' שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו. עיין תרגום יונתן מסעי: רש"י ד"ה ימתה כו' שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר כו'. עי' בס' מקום שמואל:

דף יג ע"ב תוס' ד"ה ר"י כו' לאו דכל כריתות למה לי. עיין שבת (דף סט):

דף יד ע"א רש"י ד"ה גמר כו' כתב אחותך היא כו'. יבמות (דף כב:):

דף יז ע"א רש"י ד"ה לפני זריקה ודם זבחיך ישפך כו'. עי' פסחים (דף עז):

דף יט ע"ב רש"י ד"ה תרומה כו' והלכך בעינן סיום כו'. עי' תוס' יומא (דף נו.):

דף כג ע"ב גמ' א"ר אלעזר בג' מקומות הופיע רוה"ק כו'. ברבה קהלת איתא רשב"נ: סליק

הגהות על מסכת שבועות*)

מהגאון המובהק כו' מוהר"ר ליב ברלין זצ"ל אב"ד דק"ק באמבערג ובק"ק קאססעל ומדינת העססען

דף ב ע"א במשנה מראות נגעים שנים · נ"ב נגעים פ"א ספרא נגעים פ' ב: שם את שיש בה ידיעה בתחלה · נ"ב שם אחרי פרק ה': שם על מה שזה מכפר · נ"ב יומא דף ע: : **ע"ב** ועל זדון טומאת מקדש · נ"ב [ירושלמי] יומא פ"ח הלכה ז: ברש"י ד"ה משמו כו' וסתם ר"ש הוא רשב"י · נ"ב שבת דף לג ע"ב :

דף ג ע"א בגמ' איידי דזוטרן מילייהו · נ"ב בכורות דף יג. : **ע"ב** בגמ' לאו שאין בו מעשה · נ"ב סנהדרין דף י. זבחים דף כט: : שם דאמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה · נ"ב חולין דף לא: וש"נ :

דף ד ע"א בגמ' ומשנה לא זזה · נ"ב חולין דף לב: וש"נ : שם כל מקום שנאמר השמר פן ואל · נ"ב לקמן דף לו. : שם לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד · נ"ב שבת דף קנד. עירובין דף יז: ב"ק דף עד: סנהדרין דף פו: מכות דף יג: : שם רבי היא ונסיב לה · נ"ב מגילה דף ט: ר"ה דף ז: הוריות דף יב: חולין דף פד. ודף קד. : שם דתניא מנין שאינו חייב · נ"ב [ירושלמי] הוריות פ"א הל"א ספרא ויקרא חטאות פי"ב : בתוס' ד"ה מראות וכו' דלא לקי שהכתוב ניתקו לעשה · נ"ב והתם מוקי ליה כתנאי וצ"ע : ד"ה ר' עקיבא כו' בפ"ק דמכות דף ב · נ"ב דף ד: וע"ש בתוס' ד"ה הא : **ע"ב** בגמ' דבר המיטלטל וגופו ממון · נ"ב ב"ק דף קיז: וש"נ : שם דתניא מרגע · נ"ב ספרי ראה : בתוס' ד"ה יצאו כו' מפורש במקום אחר · נ"ב כתובות דף סה: ע"ש ב"מ דף נו: :

דף ה ע"א בגמ' כדאמרי במערבא כ"מ · נ"ב זבחים דף מד. : שם מאי משמע נ"ב נדה דף יז וש"נ : בתוס' ד"ה ונעלם כו' כדאיתא סוטה · נ"ב ע"ש : **ע"ב** בגמ' מראות נגעים שנים שהן ד' · נ"ב ספרא נגעים פרשה ב' : בתוס' ד"ה רבא וכו' דביום שמת רבא נולד ר"א · נ"ב קדושין דף עב: :

דף ו ע"א בגמ' דתניא א"ר יוסי · נ"ב ספרא נגעים פרשה ב' תוספתא שם פ"א : שם והתנן ר"ע אומר · נ"ב נגעים פ"א [משנה ב] : ברש"י ד"ה יהושע כו' כדאמרינן בבכורות · נ"ב וע"ש בתוס' ד"ה חוץ : תוס' ד"ה כל כהן כו' כדאמר בריש ערכין · נ"ב וע"ש בתוס' : **ע"ב** בגמ' וכן הוא אומר ומראהו · נ"ב ב"ב דף פד. חולין דף סג. ספרא נגעים פ"א : שם אין שאת אלא גבוה · נ"ב סוטה דף ה: : שם למר נקי בן יומו · נ"ב שבת דף כד. : ברש"י ד"ה מכבנונין כו' תנתן כבנתי · נ"ב מתני' היא בב"ב דף קנו: :

דף ז ע"א בגמ' דתניא רבי אומר אקרא · נ"ב חולין דף עא. : ברש"י ד"ה אחת לכלל כו' הבעלה בכלל · נ"ב שבת דף ע. : ד"ה ולר"ש כו' כפ' ב"ש דף מ"ה · נ"ב דף מג. : בתוס' ד"ה עולה כו' וי"ל דהתם אשם הוא דמייתי · נ"ב והוא שינויא שייך נמי אמעילה ועל שבועת הפקדון : ד"ה אחת כו' מוכית דריבה ומיעט · נ"ב לר' אליעזר מיהו לרבנן מהני לרבויי מידי : **ע"ב** בגמ' הוי מיעוט אחר מיעוט · נ"ב יומא דף מג. ב"ק דף פו: מכות דף ט: מנחות דף ט: : ת"ר וכפר על הקודש · נ"ב ספרא אחרי פ"ד : תוס' ד"ה במזיד כו' על אלו ג' עבירות אפוד על עבודת כוכבים · נ"ב זבחים דף פח: : ד"ה בשוגג כו' דחייבי כריתות שלקו · נ"ב מכות דף כג. :

דף ח ע"א בגמ' אמר רב הושעיא לכל · נ"ב כריתות דף כו. ; שם ר"ש לטעמי' · נ"ב פסחים דף נח: וש"נ : שם בתוס' ד"ה ואימא כו' עולת העוף שאין מביאין על הספק · נ"ב וצ"ע למה לא הא אתיא אפילו נדבה [ומפורש מלינו במס' נזיר ס. דבאה על הספק]:**ע"ב** בגמ' אר"ז לומר שאם· נ"ב כריתות דף כו: : שם כ"מ לטומאה דאירעה · נ"ב זבחים דף ז: : בתוס' ד"ה לטומאה וכו' ואי ליכא אלא חד יעשה פנימי · נ"ב ותימה אם אין להם אלא א' האיך יעשוהו הא קיי"ל יומא דף מא. הגורל עושה חטאת ואין השם עושה חטאת וע"כ לא פליגי ר' ינאי ור' יוחנן [שם דף לט:] אלא בעליה אבל הגרלה לכ"ע מעכבי ומשנה שלימה שנינו מנחות [דף כז.] שני שעירי יוה"כ מעכבין זה את זה ונראה דהאי חד לאו דוקא אלא תרי ואחר הגרלה ישאר חד ותדע [ע"כ דכן הוא] דהאיך יעשוהו לפנימי אף אם נאמר דנעשהו שלא בגורל הא אינו בא אלא לכפרת טומאת מקדש וקדשים וניניח למשתלח שכפרת כל העבירות תלוי בו אבל אם [אין] להם אלא א' ודאי יעשוהו למוסף והא דקאמר כ"מ לטומאה דאירעה וכו' קמ"ל דמשכחת לה [כ"מ אף] היכא דיש להו שעירים כל צרכם [ועיין בפסקי תוספות המחודשים מהגאון הנ"ל פרק א דין ג] :

דף ט ע"א בגמ' דאמר ר"ל מה נשתנה · נ"ב ב"ר פ"ו : שם אמר הקב"ה · נ"ב עי' רי"ף: בתוס' ד"ה שכן כו' אינו חוזר ומלמד בבנין אב · נ"ב בעי' דלא איפשטא היא [עיין זבחים דף נ.]: **ע"ב** בגמ' גלויי מילתא · נ"ב סנהדרין דף עו. וש"נ:ברש"י ד"ה שעיר כו' ודבר הלמד בבנין אב חוזר· נ"ב נ"ע דהא בעי' דלא איפשטא היא שם : בא"ד כל המלמד בכל המדות חוזרים · נ"ב דבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בג"ש ועוד אין [זה כלל בכל המדות] שיש כהן שהן בעי' דלא איפשטא וע"ש בגמ' : ד"ה מה להלן כו' שאין הלין מרצה · נ"ב פסחים דף פ: :

דף י ע"א בגמ' וי"ו מוסיף על ענין · נ"ב יבמות דף ע. וש"נ: שם והאמר ר"י כל התורה· נ"ב תמורה דף כא: : שם אר"י אמר קרא אלה תעשו· נ"ב ר"ה דף ד: : תוס' ד"ה ואיתקיש כו' דהא דלמד אינו חוזר ומלמד היינו בעבודה · נ"ב ועי' תוספות יומא דף כג: ד"ה ילבש ודף לג. ד"ה מה : **ע"ב** בגמ' אר"י תמידין שלא · נ"ב [ירושלמי] יומא פ"ה הל"א : שם א"ל ר"ח מאן ניית לך · נ"ב מעילה דף יב. וש"נ : שם וכי קדושה שבהן להיכן · נ"ב נדרים דף כט. : שם את לא תסברא דל"א קדושה · נ"ב [ירושלמי] שקלים פ"ד הלכה ה' : שם והתנן מותר הקטורת · נ"ב מעילה דף יד: : ברש"י ד"ה נפדין כו' כדתנן במסכת שקלים פ"ב נ"ב פ"ד משנה ד' : בתוס' ד"ה מותר כו' דאחד לע"ב שנה · נ"ב בספרים דידן גרסינן אחד לששים או לשבעים שנה וכן היא הגירסא בירושלמי פ' טרף :

דף יא ע"א בגמ' תניא נתנה במכתשת · נ"ב יומא פ"ה הל"א : שם לב ב"ד מתנה · נ"ב כתובות דף קו: זבחים דף ו: מנחות דף עט: יומא פ"ה הל"א : שם והא מר הוא דאמר הקדים · נ"ב בכורות דף יז: ערכין דף ה. : **ע"ב** בגמ' ותניא פרה נפדת · נ"ב תוספתא פרה פ"ה : שם דקדשי' בדק הבית · נ"ב ע"ז דף כג וש"נ : שם ר"ש היא דאמר קדשי מזבח היא · נ"ב חולין דף פד. : שם והתניא רש"א פרה מטמאה · נ"ב מנחות דף קא: : שם שאני פרה הואיל ודמיה · נ"ב שבת דף נג. בכורות דף כה. : שם דאמר רב אידי כו' תמידין שלא הוצרכו · נ"ב זבחים דף ו: מנחות דף עט: : בתוס' ד"ה וכן כו' כדקתני פ"ק דהוריות · נ"ב ובתוס' יומא תירצו וע"ש : שם ד"ה פרה כו' במקום אחר · נ"ב בבא קמא דף עז. :

דף יב ע"א בגמ' גזרה לאחר כפרה · נ"ב פסחים דף עג. : שם ר' יהושע אומר יביא · נ"ב בתמורה גרסינן ר' אלעזר : ברש"י ד"ה אשם כו' של יהוידע הכהן · נ"ב ספ"ו משקלים : [תוס' ד"ה אשם כו' דרשה גמורה היא מדקאמר התם אלא הוא נ"לי' עי' בעירובין דף כג: תוס' ד"ה פשטיה]: **ע"ב** גמ' הא בורכא · נ"ב חולין דף פח: [כתובות דף סג:] : שם קרבנות צבור שכין · נ"ב [ירושלמי] יומא פ"ה הל"א: שם פשעים אלו המרדים · נ"ב יומא דף לו. : שם דתניא עבר על מ"ע · נ"ב בירושלמי דפרקין הל"ו משמע דיוה"כ מכפר על עשה אף בלא עשה תשובה : שם דתניא עבר על מ"ע · נ"ב יומא דף פו. זבחים דף ז: מכילתא יתרו פ"ז סנהדרין פ"י הל"א אבות דר"נ פר' כ"ט : תוס' ד"ה כבנות כו' גבי קלין שבדמאי · נ"ב ריש מסכת דמאי : שם ד"ה הא כו' האמר זה מדרש · נ"ב ספ"ו משקלים :

דף יג ע"א בגמ' אורחא דמילתא קתני · נ"ב ב"ב דף קמו וש"נ : שם דתניא יכול יהא יוה"כ · נ"ב ספרא אמור פרק י"ד : שם אך חלק · נ"ב פסחים דף ה. וש"נ · שם סתם ספרא מני ר"י · נ"ב שבת דף קלז. עירובין דף צו: יומא דף מא. קדושין דף נג. סנהדרין דף פו. כריתות דף כב. : **ע"ב** גמ' דתניא וכפר · נ"ב ספרא אחרי פרשה ד פר' ח : שם שיהיה שוים במרצה · נ"ב יומא דף סב. : שם דת"ר ושחט את שעיר · נ"ב ספרא אחרי פרשה ג' : שם ומני רבא אמר · נ"ב ירצה דגרסינן רבה ועיין בב"מ דף לה: בתוס' ד"ה רבה :

דף יד ע"א גמ' ומה אם נפשך לומר · נ"ב יומא דף לו: וש"נ : שם לכדתניא מעלו הוא מביא · נ"ב ספרא אחרי פרשה ב' : שם שנה עליו לעכב · נ"ב זבחים דף כג. וש"נ : שם כדתנא דבי ר"י כך היא · נ"ב יומא דף מג: : שם ובית דין מהלכין ושתי תודות · נ"ב תוספתא סנהדרין פ"ג : תוס' ד"ה כונן כו' ופלוגתא היא · נ"ב וע"ש ברש"י : **ע"ב** גמ' והשתחוה או ששהה · נ"ב [ירוש'] יומא פ"ג הל"ג ופ"ה הל"א נזיר פ"ג הל"ה : שם בא לו בארוכה · נ"ב [ירושלמי] הוריות פ"ב הל"ה : שם היה מששמש עם הטהורה · נ"ב עיין ירושלמי יומא פ"א הל"א : שם ר"א אומר הפרך ונעלם · נ"ב ספרא ויקרא פי"ב : שם טומאה אחת היא · נ"ב יומא דף פא. : שם זיל קרי בי רב הוא · נ"ב סנהדרין דף לג: הוריות ד. כריתות דף יג: : שם הא לא בעי ידיעה בתחלה · נ"ב בירושלמי דפ"ק משמע דבעי :

דף טו ע"א גמ' תנא שתי תודות · נ"ב תוספתא סנהדרין פ"ג : שם והתנן נאמר בעולת בהמה · נ"ב ספרא ויקרא פרק ט : שם אחד המרבה · נ"ב שבת דף לו. יומא דף מב. : **ע"ב** גמ' אין בנין מקדש · נ"ב [ירושלמי] סנהדרין פ"א הל"ג : שם ת"ר שיר של תודה · נ"ב עיין ירושלמי דפירקין ופ"ק דסנהדרין דגמר מקראי אחרינא : שם ריב"ל אמר להו להני קראי · נ"ב ברי"ף פ"א מברכות : שם והתנן הלוחש על המכה · נ"ב אבות דר"נ פל"ו : שם כילד מהלכות · נ"ב שם :

דף טז ע"א גמ' קידשה לשעתה ולא קידשה · נ"ב יבמות דף פז. חולין דף ז. : שם ת"ש אבא שאול אומר שני · נ"ב [ירושלמי] סנהדרין פ"א הל"ג וע"ש דה"א בלא שבוש תוספתא שם : **ע"ב** גמ' דהשתחואה גופה בעי שהיה · נ"ב עיין ירושלמי הס"ל ג : שם וחד אמר כמויכרעו.נ"ב [ירושלמי] יומא פ"ג הל"ג : שם ת"ר קידה כו' · נ"ב עי' ירוש' פ"ג מעבודת כוכבים הל"א : שם וכה"א ותקוד בת שבע. נ"ב בפ"א כ"ד וכ"ה כתיב ויקוד אפים ארצה [ועיין ברש"י ד"ה ארצה וצ"ע ועיין בתוס' ד"ה קידה] : שם ברש"י ד"ה קדושת כו' שאין אחריה · נ"ב זבחים דף קיב: : תום' ד"ה או אידי כו' כמו חיה ובהמה שזו בכלל זו · נ"ב חולין דף ע: :

דף יז ע"א בגמ' שהיות מהו · נ"ב חולין דף לב. : **ע"ב** גמ' התם קאי · נ"ב תענית דף ג. : שם הוי בה רבה · נ"ב נראה דגרסינן רבא : רש"י ד"ה אין אוכלין כו' דקסבר גגין · נ"ב פסחים דף פה: : תום' ד"ה אפילו כו' אבל במיעוט לא דרבי אושעי' דהכא · נ"ב תרי ר' אושעיא הוי הקדמון תלמידו של רבי [חבירו של ר' חייא כדמלינו כל מתני' כו' בדבי ר' חייא ור' אושעיא כו' חולין דף קמא: ובב"מ דף לג. שיילינהו כו' ודבי ר' אושעיא] והאחרון תלמידו של רב יהודה כדמוכח גטין דף כה. [שם איתא רב הושעיא ואולי הוא ר' אושעי' הוא ר' הושעי' דגם בזבחים מקשה ר' הושעי' לעולא ומצינו רב אושעי' שהיה תלמידו של רב יהודה בב"מ דף מג: א"ל רבי אושעיא לרב יהודה רבי כו' ע"ש] ובכמה דוכתי ובזבחים ודאי האחרון הוא והוא דהכא נראה שהוא הקדמון שהוא רבי אושעי' והאחרון נקרא רב אושעי' ובסוכה דף יט. מקשה רב אושעיא על ר' אושעיא [גם שם איתא רב הושעי' וע"ש] :

דף יח ע"א גמ' ותרווייהו תננהו · נ"ב ע"ז דף לד: וש"נ : שם ניית מאי דקאמר רבך · נ"ב זבחים דף ק: שם אר"ה משמיה דרבא. נ"ב דרב : שם משמש מת בעריות · נ"ב סנהדרין דף נה. [ירושלמי] הוריות פ"ב הל"ה : שם ותסי נדתה עליה אפילו · נ"ב [ירושלמי] הוריות פ"ב הל"ה : שם ר' אלעזר סבר בעינן · נ"ב אליעזר : שם ורמינהו א"ר אליעזר · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרק ז': שם [ור"ע איידי דבעי כו' לכדרבי עיין בספרא ויקרא חטאות פ' י"ב דאיתא התם ר"ע אומר יכול כו' ת"ל בהמה וצ"ע] : רש"י ד"ה מה נפשך כו' ר"י פוטר אמר ר"א מ"נ · נ"ב ל"ג במתני' :

דף יט ע"א בגמ' משמעות דורשין · נ"ב סנהדרין דף עו: וש"נ : שם ת"ר שני שבילין · נ"ב תוספתא טהרות פ"ו : בתוס' ד"ה הרי כו' וי"ל דלא דמי · נ"ב בתוס' סנהדרין דף סב: ד"ה הא מתרצי' בענין אחר : שם ד"ה פרט כו' למר כדאית ליה ולמר · נ"ב אביי ורבא שבת דף עב: : **ע"ב** גמ' דתניא אכל ספק חלב · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרק כ"א : שם דר' ישמעאל לא בעי · נ"ב בירושל' דפרק קמא הל"ב משמע דבעי :

דף כ ע"א בגמ' ברייתא במסרבין בו נ"ב מתני' היא פ"ב מנדרים וע"ש בסוגיא. שם ת"ר מבטא · נ"ב ספרי מטות פ"א : שם ואזדו לטעמייהו · נ"ב ר"ה דף יא: וש"נ : שם מיתיבי איזהו איסור · נ"ב תוספתא נדרים פ"א : **ע"ב** גמ' מידי אירי הא כדאיתא · נ"ב יבמות דף קי: וש"נ : שם כדתניא זכור ושמור · נ"ב ר"ה דף כז. [ירושלמי] נדרים פ"ג הל"ב מכילתא יתרו פ"ז : שם בדיבור אחד נאמרו · נ"ב בירושלמי חשיב עוד דברים יע"ש : שם כלפי לייא · נ"ב שבת דף קכז. וש"נ : רש"י ד"ה כדרב אדא כו' דכל מצוה לא תעשה · נ"ב קדושין כט. :

דף כא ע"א גמ' ואיזו היא שבועת שוא · נ"ב [ירושלמי] נדרים פ"ג הל"ב : שם חוץ מנשבע ומימר · נ"ב תוספתא מכות פ"ד : שם והתראת ספק · נ"ב פסחים דף סג: חולין דף פא. [ירושלמי] יבמות פי"א הל"ז : בתוס' ד"ה חוץ כו' א"כ אין למידין · נ"ב עירובין דף כז: : **ע"ב** גמ' דתניא רש"א כל שהוא · נ"ב [ירושלמי] פסחים פ"ג הל"א : שם ברי' שאני · נ"ב חולין דף קיט ע"א : שם הא בעינן שוה פרוטה · נ"ב פסחים דף לב: ב"מ דף נה. מעילה דף יח. : בתוס' ד"ה ומה כו' דכולהו סתמו כוותי' · נ"ב סנהדרין דף פו. ·

דף כב ע"א בגמ' זיל הכא ליכא שיעורא · נ"ב נדה דף נט. : שם יש מעילה בקונמות · נ"ב יבמות דף פח. וש"נ : שם והתניא ככר זו · נ"ב כתובות פ"ג הל"א : **ע"ב** במתני' שבועה שלא אוכל ואכל פת חטין · נ"ב [ירושלמי] מעשר שני פ"ב הל"א יומא פ"ח הל"ג ספרא ויקרא חטאות פרק ט"ז : שם שבועה שלא אוכל ואכל נבילות · נ"ב [ירושלמי] נזיר פ"א הל"ב : שם איבעית אימא סברא · נ"ב זבחים דף ג. וש"נ : בתוס' ד"ה תא כו' לאכילה טעימה · נ"ב וצ"ע [אולי כוונתו מהא דאיתא בנדרים דף סג: שאני טועם כו' שלא נתכוון כו' ועיין שם ברש"י וברי"ן] :

דף כג ע"א בגמ' דכולהו סילקי · נ"ב שלקי : שם דתניא אכל דבילה · נ"ב בכורות דף מה: תוס' ד"ה דברים שבלב · נ"ב נדרים דף כח.:

דף כד ע"א בגמ' דתניא רש"א האוכל · נ"ב כריתות דף כג. : **ע"ב** בגמ' יש אוכל כו' ד' חטאות · נ"ב [ירושלמי] ב"ק פ"ג ה"ד : שם רמ"א אף אם היתה שבת · נ"ב ירושל' שבת פ"א הל' ה' : שם בעינן שוה פרוטה · נ"ב פסחים דף לב: מעילה דף כ. : ברש"י ד"ה דנשיא כו' כרת בקבועה · נ"ב קבועה : שם ד"ה אשם כו' דתניא הזיד · נ"ב סנהדרין דף פג. : שם בא"ד וכל שיש בו שעת היתר · נ"ב מעילה דף כ. :

דף כה ע"א בגמ' דתנן ר' ישמעאל אומר נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרשה ט : **ע"ב** בגמ' הוא מותיב לה · נ"ב זבחים דף סג. וש"נ : שם לגדדין קתני · נ"ב שבת דף ס. וש"נ : שם לכדתניא בכולן נאמר · נ"ב לקמן דף לא: כריתות דף ע. : שם בדבר החדש אין לך · נ"ב יבמות דף ז. זבחים דף מט. : שם הדר ביה אביי · נ"ב פסחים דף מ. נדרים דף ו. נזיר דף סד: ב"ב דף קלז. :

דף כו ע"א בגמ' חדא מינייהו ר"פ אמרה · נ"ב ב"ק דף סו: : שם ת"ר להרע או להיטיב · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרשה ט : שם התורה כולה בכלל · נ"ב סוטה דף טז. : שם ת"ר האדם בשבועה · נ"ב שם : שם מחכו עלי' במערבא · נ"ב יבמות דף פח. נזיר דף מג. ב"ק דף קב: סנהד' דף יז: לקמן לד: זבחים דף טו. כריתות דף ד. : בתוס' ד"ה תדא כו' בפרק בתרא דמו"ק · נ"ב לא נמצא שם : **ע"ב** בגמ' תניינא שב מידיעתו · נ"ב הוריות דף יא. וש"נ : שם אמר שמואל גמר בלבו · נ"ב [ירושלמי] תרומות פ"ג הל"ד נזיר פ"ה הל"א : שם וכל שני כתובין · נ"ב קדושין דף כד. וש"נ : שם מקדשים לא גמרינן · נ"ב פסחים דף מה. :

דף כז ע"א בגמ' ת"ר יכול נשבע · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פר' ט : שם מה הרעה רשות · נ"ב נזיר דף סב: : שם דתניא איש אשר · נ"ב מכילתא משפטים פ"ה ספרא קדושים פרק י' : **ע"ב** במתני' שבועה שלא אוכל · נ"ב [ירושלמי] נדרים פ"ב הל"ב : שם ברש"י ד"ה שתי כו' סתם נזירות · נ"ב נזיר דף ה. :

דף כח ע"א בגמ' מיתיבי מי שנדר · נ"ב תוספ' נזיר פ"ב : **ע"ב** בגמ' לאו שמה התראה · נ"ב חולין דף פא. : שם אמר ליה שבועה שלא אכלת · נ"ב עיין ירושלמי : שם איסתבכת · נ"ד זבחים דף כו. : ברש"י עיפא ואבימי בני רחבא · נ"ב סנהדרין דף יז: :

דף כט ע"א במתני' שבועה שאוכל ככר · נ"ב עיין ירושלמי : שם והוא שניכר לג' בנ"א · נ"ב עיין ירושלמי : שם והא תניא כשמשביעין · נ"ב [ירושלמי] סוטה פ"ז הל"א : שם דאמר מר תמורה · נ"ב קדושין דף מ. נדרים דף כה. : שם שכל הכופר בה כמודה · נ"ב ספרי שלח פ"ה ראה פ"ב : שם מצות ציצית דאמר מר · נ"ב בירושלמי פ"ק דברכות קאמר דשבת שקולה כנגד כל המצות : **ע"ב** בגמ' דאחזיק תליסר · נ"ב עיין רש"י שבת דף קיט. ותוספות חולין דף לה: : שם תליסר אורוותא נ"ב בערוך גרס אודרייתא וכן גרס הר"ש פ"ה משביעית ופי' עורות : שם קטיין אהדדי · נ"ב עירובין דף מד. :

שם דוקיא דמתניתין · נ"ב שבת דף לו: כתובות דף יז: : שם ברש"י ד"ה אלא כו' דנדר שהודר על דעת · נ"ב מכות דף טז. :

דף ל ע"א בגמ' מאי אם נפשך לומר · נ"ב יומא דף לו: וש"נ : שם ת"ר ועמדו כו' מלוה · נ"ב תנחומא משפטים [ירושלמי] יומא פ"ו הל"א סנהדרין פ"ג הל"ט תוספתא שם פ"ו : שם אר"י שמעתי · נ"ב ספרא קדושים פרק ד אבות דר"נ פ"י : שם הוי דן את חבירך · נ"ב אבות פ"א מס' דרך ארץ זוטא פ"ג : שם תני רב יוסף בצדק תשפוט · נ"ב תנחומא משפטים : **ע"ב** בגמ' לגודא דדייני · נ"ב ב"ב דף לה. וש"נ : שם אבל בעדים די"ס · נ"ב [ירושל'] סנהדרין פ"ג הל"ט : שם אשת חבר הרי · נ"ב ע"ז דף לט.:שם ואמר רבה בר רב הונא · נ"ב תנחומא משפטים וגרס רבה בר בר חנה: שם כל מקום שיש בו חילול השם · נ"ב רש"י חולין דף נג: כל מקום שיש נדנוד חטא : שם א"ל האי עשה והאי עשה · נ"ב כתובות דף קו. : שם בתוס' ד"ה אי נמי כו' לפר"ת דמפרש · נ"ב כתובות דף פה: וקדושין דף עד. :

דף לא ע"א בגמ' שאומרין לו לבוש כמותי · נ"ב [ירושלמי] יומא פ"ו הל"א סנהדרין פ"ג הל"ט תוספתא סנהדרין פ"ו : שם בדון מינה ומינה · נ"ב יבמות דף עח: וש"נ : **ע"ב** בגמ' דיו לבא מן הדין · נ"ב ב"ק דף יח: זבחים דף סט: : שם מסיפא אין מהא ליכא · נ"ב כתובות דף נח: : שם דת"ר בכולן נאמר בהן ונעלם · נ"ב לעיל דף כה: : שם השביעי כו' חוץ לב"ד · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרק י"א : ברש"י ד"ס הואיל כו' אינו חוזר ומגיד . נ"ב כתובות דף יח: :

דף לב ע"א בגמ' אורחא דמילתא קתני · נ"ב ב"ב דף קמו. וש"נ : שם דתניא לאחת לחייב נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרק י"ד : שם הא אי אפשר לגמגם · נ"ב בכורות דף יז. : שם דאמר אפשר לגמגם · נ"ב שם וש"נ : שם כדי שאילת תלמיד לרבי · נ"ב ב"ק דף עג: מכות דף ו. [ירושלמי] נזיר פ"ד [ועיין בתמורה דף כה: בתוס' ד"ה לא נצרכה מוכח דגרסי כאיכא דאמרינן דהכא וצ"ע] : שם כדתניא משביעני · נ"ב ירושלמי סנהדרין פ"ג הלכה ט' : שם עד אחד כי אתא · נ"ב סנהדרין דף ל. : שם מר סבר דבר הגורם · נ"ב פסחים דף ה: : בתוס' ד"ה שבועה כו' וי"ל שאין רגילות כלל · נ"ב וצ"ל דוקא בה"ג שתובעין אותן להעיד והם לא רצו אבל בעדים המעידים משמע בכמה משניות בפרק זה בורר ופרק הין בודקין ובר"ה דף כג: דאין מקבלין עד בפני חבירו אלא זה שלא בפני זה [עיין בח"מ סימן כ"ח ברמ"א סעיף י"ג ובסמ"ע ס"ק ל"ז דמשמע התם דהעדים יוכלו להעיד אף זה בפני זה רק הבדיקות צריך שיהיה זה שלא בפני זה וא"כ אתי שפיר דלכאורה קשה אם יעידו זה שלא בפני זה איך יוכל היות שיעידו בתוך כדי דבור של חברו ומכ"ש לפי דעת התוס' בתמורה דס"ל כאיכא דאמרי דהכא ולדברינו ניחא] : **ע"ב** בגמ' היכי לידייני דייני · נ"ב ב"מ דף מב: : שם השמויב שבועה ואינו כו' . נ"ב ב"מ דף לח. ודף קטז: :

דף לג ע"א בגמ' אמר רבינא הכא ב"ע · נ"ב בירושלמי משני שינויא אחרינא : שם רוב גוססין למיתה · נ"ב קדושין דף עא: גיטין דף כח. ערכין דף יח. : שם משביע כו' פקדון ותשומת יד וגזל נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרק טז : שם דתניא ר' נחוניא בן הקנה נ"ב [ירושלמי] תרומות פ"ז הל"א תוספתא ב"ק פרק ז' : ברש"י ד"ס קמ"ל כו' ולימדך שהגוסס הרי הוא כחי · נ"ב ריש מסכת שמחות : שם ד"ה ושכני כו' שהמכה אביו · נ"ב סנהדרין דף פה: : שם ד"ה משום בושת וכו' אבל בושת הכל לפי · נ"ב כתובות דף מ. : בתוס' ד"ה קמ"ל כו' בפתח מיתה · נ"ב וכן הוא לקמן דף לו: בגמ' להדיא : **ע"ב** בגמ' אתאן לרבנן · נ"ב סנהדרין דף לא: וש"נ : שם ת"ר מנין שאין הכתוב · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרשה ח : שם ר' יוסי כו' והוא עד · נ"ב שם פרק יא : בתוס' ד"ה ואגם כו' ושמא איכא לאוקמא בקטנה נ"ב וצ"ע שם בסוגיא : בא"ד וכרבנן דאמרי התם · נ"ב דף מ : תום' ד"ה היכא כו' בבא במעמד שלשתם · נ"ב ועיין תוספות ב"ק דף ע ובבכורות דף מט :

דף לד ע"א גמ' הנך נפישן · נ"ב שבת דף כה. וש"נ : שם דתניא ר"א אומר גמל כו' · נ"ב [ירושלמי] כתובות פ"ב הל"א ב"ק פ"ס הל"א תוספתא ב"ק פ"ג : שם גמל האוחר · נ"ב עיין ערוך : שם דתניא א"ר שמעון כו' ארהה · נ"ב מכילתא משפטים פ"כ : תום' ד"ה דאי כו' דרבי אחא אית ליה · נ"ב ועיין בתוספות פרק אחד דיני ממונות : שם ד"ס על פי כו' וכמ"ד · נ"ב איכא לאוקמיה לכיסה וכשמואל סנהדרין דף פא: : **ע"ב** בגמ' כל מילתא דלא רמיא · נ"ב ב"ב דף לט. לקמן דף מא: : שם מחכו עלה במערבא · נ"ב לעיל דף כו. וש"נ : שם כי אתא ר"ש ור"ה כו' מבי רב · נ"ב זבחים דף טו. : ברש"י ד"ה והא אמר כו' מופנה היא · נ"ב נדה דף כב: : בתוס' ד"ה הנך כו' אין ג"ש למחצה · נ"ב זבחים מח.:

דף לה ע"א בגמ' משביע אני עליכם כשתדעון · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרשה ח : שם שילא ביד עבדו · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרשה ח' : שם ת"ר משביעני · נ"ב שם פרק י"א : שם מאי תלמודא · נ"ב חולין דף קמ: וש"נ : שם המקלל עצמו וחבירו · נ"ב מסכת סופרים פרק ד : שם אלו הן שמות שאין נמחקין · נ"ב מסכת סופרים פ"ד : תום' ד"ה או כו' דעדות שבטלה מקצתה · נ"ב גיטין דף לג: : שם ד"ה בהלף כו' אף על גב דההוגה · נ"ב סנהדרין דף נ. : בא"ד אין לו חלק כו' · נ"ב ויהי מה וכי יפטרו העדים בהכי · ולפי' רש"י לא קשה מידי : שם ה"ג הלכה כו' נימוקי עמו · נ"ב ב"ק דף כד. : **ע"ב** בגמ' ת"ר כתב אלף · נ"ב מס' סופרים פ"ד : שם אין הלכה כר' יוסי · נ"ב הע"ג דנימוקי עמו ומסתבר טעמו : שם כילד כו' לי נמחק · נ"ב [ירושלמי] מגילה פ"א הל"ט : שם לאחרי' אינו נמחק · נ"ב שם : שם כל שמות האמורים בתורה באברהם · נ"ב ויהי כאשר התעו אלהים אותי יש מחלוקת בירושלמי פ"א ממגילה הל"ט אם הוא

קדש

*) הרבה מציוני מ"מ שבתוך ההגהות האלה נמצא גם במסורת הש"ס ונמצא גם בשאר הגהות . אבל לא חפצנו לשלוח יד להשמיט את אלה הכפולים . ומשנה לא זזה ממקומה .

אדם או אול: שם בן אלעזר בן אהרן (הכהן) נמחק: שם למלחמה עם בנימין · נ"ב בני בנימין: שם כל שלמה האמורים בשה"ש · נ"ב סופרים פ"ה ה"ל י"ז: שם כל מלכיא האמורים בדניאל · נ"ב שם הלכה יא: שם אנא מלכא מלכייא · נ"ב מלך מלכייא · שם דתניא ר' חנינא בר אידי · נ"ב מכילתא משפטים פ"ס ספרא קדושים פ"י: שם מדתניא אלה · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרשה ח: שם ברש"י ד"ה במיכה כו' הקדשתי הכסף · נ"ב את הכסף: ד"ה אלף כו' את אלהי נ"ב י"ח:

דף לו ע"א בגמ' תנא ארור בו כו' · נ"ב רי"ף פרק ואלו מגלחין: שם אלא מהכא ואיש ישראל · נ"ב מכילתא ריש פ' יתרו: שם השתא דאתית להכי · נ"ב ערכין דף יא: וש"נ: שם ויאמר ירמיה (אל חנניא) נמחק · וכ"ב הנביא: שם תרי זמני דכתיב ולא יכרת · נ"ב עיין רא"ש שהביא קראי אחרינא: שם דתניא ר' מנחם כו' בנקבו · נ"ב סנהדרין דף סו. ספרא אמור פי"ט: שם כדרבי אבין א"ר כו' השמר · נ"ב לעיל דף ד. וש"נ: שם יתיב רב כהנא קמיה דר' יהודה · נ"ב עיין מ"ש בגליון חולין דף יט: ע"ב בגמ' כי לית ליה בממונא · נ"ב בירושלמי פרק בכל מערבין הלכה ה' קאמר דבכל אתר אית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן אלא בעריות משום חומרא דעריות:

שם היה חמשה כו' פקדון · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרק ט"ו: ר' אליעזר אומר כו' באחרונה · נ"ב רבי אלעזר: שם עד שיאמר שבועה באחרונה · נ"ב [ירושלמי] נזיר פ"ד הל"ג: שם ר"מ אומר אפי' אמר · נ"ב [ירושלמי] גיטין פ"ט הל"ו: שם המית שורך את עבדי · נ"ב [ירושלמי] כתובות פרק ג' הלכה י': תוס' ד"ה שבועת כו' · ומינה ילפינן שאר השמות · נ"ב זבחים דף מח.:

דף לז ע"א בגמ' כי היכי דתיחול עלי' · נ"ב כריתות דף ח: וש"נ: ברש"י ד"ה לא אשכחן כו' מביאין על הזדון · נ"ב כריתות דף ח:: בתום' ד"ה פרט כו' דכאומר לא פרעתי · נ"ב ב"ב דף ו.: ע"ב גמ' רוב גוססין למיתה · נ"ב קדושין דף עא: לעיל דף לג.: שם ומיעט וריבה ריבה הכל · נ"ב קדושין דף כא: וש"נ: תום' ד"ה ואין כו' כשמחל השיעבוד · נ"ב ועיין רא"ש ומ"ש בשם הרמב"ן:

דף לח ע"א בגמ' אלא מהא ליכא למשמע · נ"ב נדרים דף ס: וש"נ: שם ת"ר כלל אינו חייב · נ"ב ספרא ויקרא חטאות פרק י"ז: שם ר' אליעזר אומר לא לך · נ"ב ר' אלעזר: שם אר"י אמר שמואל כללו של ר"מ · נ"ב [ירושלמי] גיטין פ"ט הלכה ו': ברש"י סתם מתניתין ר"מ · נ"ב גיטין דף ד.: ע"ב גמ' מנינא אתא לאשמועינן · נ"ב שבת דף ו:: שם שבועה שאין כו' ואשתכח · נ"ב עיין ירושלמי:

שם הטענה שתי כסף · נ"ב [ירושלמי] קדושין פרק א' הלכה א: שם מנה לאבא בידך · נ"ב [ירושלמי] גיטין פ"ה הל"ג: שם טענו כלים וקרקעות · נ"ב [ירושלמי] כתובות פי"ג הל"ד: שם ת"ר שבועת הדיינין · נ"ב תוספתא סוטה פ"ז:

דף לט ע"א גמ' דברים שאין הם ומיסי · נ"ב ויקרא רבה פ"ו: שם וכשמשביעין אותו אומרים · נ"ב [ירושלמי] סוטה פ"ז הל"א: שם ותניא אר"ש אם הוא · נ"ב ספרא קדושים פרשה י': שם אים כעון אחיו · נ"ב שם בחוקתי פ"ח: בתום' ד"ה ואלו כו' דתנא אלו ליכא למימר · נ"ב קדושין דף טז: ע"ב גמ' ההודאה בפרוטה · נ"ב ב"מ דף נה.:

דף מ ע"א גמ' א"ר נחמן (בר יצחק) א"ש לא שנו· תיבת בר יצחק נמחק: שם ייסר וכן א"ר יוחנן · נ"ב חולין דף עה:: שם ת"ש טענו כלים · נ"ב [ירושלמי] כתובות פי"ג הל"ד: בתוספות ד"ה בטוענו כו' ועוד כו' דעד השתא לא איירי במטבעות · נ"ב אלא במטבעות: ע"ב גמ' אמוראי נינהו אליבא דר"י · נ"ב חולין דף לד: וש"נ: שם הניח אגב גררא · נ"ב זבחים דף יא:: שם אמר שמואל טענו שתי מחטים · נ"ב בירושלמי [שבועות פ"ו] מוקי לה כב"ש קדושין פ"א הלכה א': ברש"י ד"ה הכופר כו' דמלוה להוצאה · נ"ב קדושין דף מז.: שם ד"ה בפקדון כו' ובב"מ בפ"ק · נ"ב דף ה:: בתום' ד"ה ותדא כו' דקי"ל כר' יוחנן · נ"ב עירובין דף מז:: שם בא"ד דקי"ל כרב נחמן בדיני · נ"ב כתובות דף יג.:

דף מא ע"א גמ' ותקנתא לתקנתא · נ"ב ב"מ דף ה: לקמן דף מו.: [בתום' ד"ה מאן

כו' תפל לגבי ראשון לפי' ריב"א עיין מס' ע"ז דף ז. בתום' ד"ה בשלן]: שם ד"ה מאי איכא כו' הא דאמר (רב נחמן) · נ"ב בס' דידן ר"פ: שם ד"ה ולר"י דאמר בדרבנן נמי (כתבינן) · נ"ב נתתינן: ע"ב גמ' פריך רב אחאי · נ"ב זבחים דף קב: וש"נ נדה דף לג. וש"נ: שם אמר ליה רבא כל מילתא · נ"ב נ"ל דגרסינן רבה ועיין ריש הליכות עולם: שם כל מילתא דלא רמיי' · נ"ב ב"ב דף לט. לעיל דף לד:: ברש"י ד"ה כאומר כו' דהודאת בע"ד כמאה · נ"ב גיטין דף סד.:

דף מב ע"א גמ' מאי הוי עלה · נ"ב ע"ז דף עב. וש"נ: שם לענין עדות מאה כתרי · נ"ב יומא דף פג. וש"נ: ברש"י ד"ה אין נשבעין כו' דחרש שדיברו · נ"ב תרומות פ"א: ע"ב גמ' תנינא מנכסי יתומים · נ"ב כתובות דף פז.: שם והאמר ר"ה שכיב מרע · נ"ב ערכין דף כג.: שם דאין אדם חוטא ולא לו · נ"ב קדושין דף סג: ב"מ דף ה:: שם כל המחובר לקרקע · נ"ב שבת דף פא. וש"נ: שם על דבר שבמדה · נ"ב מכילתא משפטים פרשה ט"ו: שם מה הפרט מפורש דבר · נ"ב ב"ק דף קיז: וש"נ:

דף מג ע"א בגמרא בענבים עומדות ליבצר · נ"ב [ירושלמי] כתובות פ"ח הל"ד: שם ליפלוג וליתני בדידה · נ"ב שבת דף מט: וש"נ: ע"ב ברש"י ד"ה אבוד וכו' סתם מלוה · נ"ב מכות דף ג:: בתום' ד"ה מתני' כו' אם הוביר ולא אעביד · נ"ב ב"מ דף [עג:]: בא"ד דקי"ל כרב נחמן בדיני · נ"ב כתובות דף יג.: שם בא"ד דר"א שמותי הוא · נ"ב שבת דף קל: [וע"ש בתום' ד"ה דר"א]: שם בא"ד ורב ור"י הלכה כר' יוחנן · נ"ב ביצה דף ד.: שם בא"ד ומדשמואל כו' והלכתא כוותיה · נ"ב בכורות דף מט: ודוקא לגבי רב וצ"ע:

דף מד ע"א בתום' ד"ה שומר · העוסק במצוה · נ"ב סוכה דף כה.: ע"ב גמ' כל הנשבעין שבתורה · נ"ב ב"ק דף לו:: שם השכיר כיצד · נ"ב ב"מ דף קג.: בתום' ד"ה התקבלת כו' גבי גורן ארנון כתיב כסף נ' שקלים · נ"ב כסף שקלים חמשים: שם בא"ד שקלי זהב שש מאות · נ"ב זהב משקל שש מאות: שם בא"ד ליתן סלע ופונדיון · נ"ב ערכין דף כה.:

דף מה ע"א גמ' ונתתו באונפלי · נ"ב בערוך אמפולי וע"ש: שם ריי"א אומר אין דרך שולחני · נ"ב [ירושלמי] שביעית פ"י ה"א: שם הפוגמת כתובתה · נ"ב [ירושלמי] סנהדרין פ"ח הל"ו: שם מנכסי יתומים לא תפרע · נ"ב ב"ב דף לג.: שם חלקו השותפין והאריסין · נ"ב תוספתא ב"ב פ"ב: שם והשביעית משמטת · נ"ב תוספתא שביעית פ"ח: שם כל הנשבעין כו' מנלן דא"ק · נ"ב מכילתא משפטים פרשה טז: ע"ב גמ' אלמה תניא אומן · נ"ב ב"ב דף מה:: שם המוציא מחבירו עליו · נ"ב חולין דף נא.: שם ייסר וכן אמר ר"י מכלל · נ"ב חולין דף עה:: שם כמה מעליא הא שמעתא · נ"ב עירובין סד: וש"נ:

דף מו ע"א גמ' לגדרין קתני · נ"ב שבת דף ס. וש"נ: שם אבל אמר לו לא שכרתיך · נ"ב בתוספתא ב"מ פרק י' שנוים בדרך אחר וע"ש: שם ותקנתא לתקנתא · נ"ב ב"מ דף ה: לעיל דף מא. שם אמר ר' יוחנן בטענו · נ"ב ברי"ף ליתא: ע"ב גמ' לאכל בעצמו נוטל שלא בשבועה · נ"ב תוספתא ב"ק פט: ברש"י ד"ה מיתמי כו' כמו ששנינו במוצא ספרים · נ"ב ב"מ דף כט:: בתום' ד"ה בטענו כלים כו' דהא גודרות · נ"ב ב"ב דף לו.:

דף מז ע"א גמ' היכי תנן · נ"ב שבת דף סו.: שם ואין אדם מורים שבועה · נ"ב [ירושלמי] סנהדרין פ"ח הלכה ו': שם וכל המחויב שבועה · נ"ב ב"מ דף לא. ודף קטז: שם בין שניהם ולא בין היורשין · נ"ב מכילתא משפטים פרשה טז: ע"ב גמ' מלמד שהשבועה חלה על שניהם · נ"ב מכילתא משפטים פרשה י"ז [נ"ל ט"ז]: שם עבד מלך כמלך · נ"ב ב"ר פרשה ט"ז ספרי דברים פ"ו: שם א"ל ר' חייא (בר אבא) תיבת בר אבא נמחק: שם קיבלה מיניה או לא קיבלה · נ"ב שבת דף כט. עירובין דף עד. חגיגה דף יד. נזיר דף מד: סנהדרין דף לח: זבחים דף פז. חולין דף ה:: שם יד בעל השטר על התחתונה · נ"ב ב"ב דף קעג. וש"נ: ברש"י ד"ה מלוה ולוה וכו' דיש בכלל מאתים מנה · נ"ב סנהדרין דף לא.:

דף מח ע"א גמ' ואין דבריו של אחד · נ"ב יבמות דף פח: ודף קיז: וש"נ: שם כולי האי שלחה לה ואזלי · נ"ב ב"ק דף כ:: שם הואיל ואתא

לידן · נ"ב ב"מ דף טז: וש"נ: שם לגדרין קתני · נ"ב שבת דף ס, וש"נ: שם יפה כח הבן מכח האב · נ"ב יבמות דף סט: חולין דף מט: ודף סג. [ירושלמי] סנהדרין פ"ח הל"ו: ע"ב גמ' שטר העומד לגבות · נ"ב גיטין דף לז. ב"מ דף סב.: שם הפוגם את שטרו · נ"ב [ירושלמי] כתובות פ"ט הל"ז: שם האי שטרא כו' לא מיקרע · נ"ב ב"ב דף ז: שם דעבד כר' אליעזר עבד · נ"ב כרבי אלעזר: שם א"ל לכי תייתי · נ"ב ב"ב דף מא:: שם אטו בשופטני עסקינן · נ"ב ב"ק דף פה. ב"מ דף מז. ב"ב דף ז. ודף קכב.: ברש"י ד"ה הא שאר כו' כי בימי רב נחמן תיקנם · נ"ב עי' לעיל דף מו. בד"ה אלא בהא:

דף מט ע"א גמ' היכן שורי א"ל א"י מה אתה סח· נ"ב [ירושלמי] סנהדרין פ"ג הל"ט: ברש"י ד"ה משלם כו' לאו לאוקמיה בכילתא · נ"ב ב"מ דף לו:: ע"ב גמ' א"ר וכולן פטורין משבועת שומרין · נ"ב [ירושלמי] סנהדרין פ"ג הל"ט: שם וחייבין משום שבועת ביטוי · נ"ב בירושלמי פרק זה בורר ופרק שבועת העדות מחלוקת רב ור' יוחנן וע"ש:

הגהות פסקי תוספות

פ"א דין א' בזקן כו' אף במספרים · נ"ב כעין תער: דין ה' דייני גזירות כו' הלישכה · נ"ב תלמוד ערוך הוא [כתובות דף קה:]:

פ"ד דין ל"ב מלוה בבעלי דינין בעמידה · נ"ב ברייתא היא במעתין: בא"ד קריאה מעומד · נ"ב גמ' ערוכה היא מ"ק דף כא.: דין ל"ג בשעת גמר דין כו' · נ"ב גם זה מפורש בגמרא: דין ל"ד כי אתא לורבא מרבנן כו' · נ"ב גמרא היא שבת דף קיט.: דין ל"ו שודא כו' שירצה · נ"ב לר"ת · ורש"י חולק: דין ל"ט אימתי עליך כו' משא"כ בממון · נ"ב ועיין בפנים: דין מ' במקום שאין חכם מוחל כו' · נ"ב לחד שינוי': דין מ"ז הרשאה שלית שויה · נ"ב תלמוד ערוך הוא ב"ק דף ע ע"א.: דין נ"א כל שלמה כו' · נ"ב אינו בספר ובאמת דין בלתי נכון הוא: דין נ"ב נבאות אינו נמחק · נ"ב זו אינו בספר אבל הדין אמת אם נכתב לשם שם: דין נ"ג הן הן כו' · נ"ב והרמב"ם והרא"ש וכן בש"ע פסקו שהיה שבועה גמורה והראב"ד פסק לקרבן ולא למכות:

פ"ה דין נ"ה נטל שערות וכו' · נ"ב לחד שינויא ולמאן דלא דאין דינא דגרמי · אולם לדידן דקי"ל בגרמי כר"מ כדמוכח פ' הגוזל לכולי עלמא חייב:

פ"ו דין נ"ז א"ל דור ליה וכו' · נ"ב ועי' בפנים דפלוגתא דרבוותא היא: דין נ"ט טענו חיטין וכו' · נ"ב תלמוד ערוך הוא בב"ק דף ל"ה:: דין ס"א כופר הכל וכו' · נ"ב לרבינו האי ור"ת: דין ס"ד פלוגתא דרבוותא אי מפכינן · נ"ב שבועת התורה: דין ס"ה טענינן ליתומים · נ"ב לפעמים ועי' בדבריהם דף מ"א: בד"ה כל האומר · וב"ב דף כ"ב. ד"ה ומודה לי אבא: דין ע"ג ענבים העומדין ליבצר לענין סוכה · נ"ב שבת הכי כתוב בתום' מיהו הדין דין אמת דלענין סוכה נמי מחובר הוא: בא"ד ולענין ב"ח כתלום · נ"ב ור"ת חולק:

פסקי תוספות המחודשין

פ"א דין א' על קיצת מראות נגעים טהורים מעיקרא אינו חייב · והא דקאמר שבת דף קל"ב. דאפי' אקיצה נגעים טהורים חייב · היינו עמד בשבוע זה ובשבוע שני או כהה · ולעולם צריך להיות א' מארבעה מראות טמאים דף ד'. בד"ה בקוצץ: דין ב' אם אין לצבור ביום הכיפורים אלא שעיר אחד יעשוהו פנימי ולא חיצון דף ח: ד"ה לטומאה וכ"ל דמיירי שהיה להם שניים וא"כ יגרילו עליהם לה' ולעזאזל דהא שעיר המשתלח שכפרת כל ישראל בכל העבירות תלוי בו נראה יותר חיוב מפנימי שאינו מכפר אלא על טומאת מקדש וקדשים והתוס' לא פירשו יותר וסמכו על המבינים · אולם אם אין להם [רק אחד] ודאי יעשוהו למוסף כי הפנימי' לבד א"א להביא דאפי' הגרלה מעכבא אף כי בלתי שעיר השני: דין ג' לאומנין בבית המקדש לא היה נותנין שכרן אלא מקדשי בדק הבית דף י': סד"ה מפריטין שכר [דין זה מפורש הוא במתניתין תמורה דף ל"א:]: דין ד' אפי' קדושת דמים אינה נפסלת בטבול יום אלא בקדושת כלי · שם בד"ה וכי: דין ה' הא דתנן במתני' פ"ב ממעילה קדשו בכלי הוכשרו ליפסל בטבול יום היינו מדאורייתא אבל מד"ס נפסלו אף קודם לכן לחד שינויא · בד"ה הוכשרו דף י"א.: דין ו' קטורת משוקדש בכלי שרת פסול בלינה מדאורייתא · ולפירושם בראש הדיבור משמע

דלרש"י מדרבנן · שם בד"ה הואיל: דין ז' קדשי בדק הבית אין פודין אותן להאכילן לכלבים מדרבנן · שם ע"ב בד"ה אי הכי: דין ח' הא דאמרינן כל שבהמא מתה באשם רועה [הוא] מדרבנן דהילכתא [הוי] רק ליקרב עולה לדעת ר"ת דף י"ב. בד"ה אשם: דין ט' מלינו קרא שכתוב על הילכתא. שם בא"ד: דין י' הא דאין עולת עוף בצבור היינו דאין לקנות עוף במעות שנתותרו אבל אם בא עוף לפנינו מקילין בו. שם ע"ב ד"ה ואין: דין י"א כשיש תרי קראי ואיכא למידרש חד לגופיה למצוה ואידך לעכב או למצוה למילתא אחריתא דרשה דלמצוה קודמת מלעכב דף י"ד. בתוספות ד"ה שנה:

פ"ב דין י"ב בקדושת הארץ לא אמרינן קידשה לע"ל אבל בקדושת הבית אמרינן קידשה לע"ל דף ט"ז. בד"ה דכולי:

פ"ד דין י"ג כל מקום שכתוב בקרא ועמד ולא כתיב אחרי' מעשה משמע שחייב לעמוד משא"כ כשכתיב מעשה אחרי' דף ל. בד"ה מנוה: דין י"ד בדיני נפשות (אין) מעמידין לת"ח אפי' כשדנין על שורו ועבדו· שם ע"ב ד"ה עשה לשנויא קמא:

פ"ו דין ט"ו טענו מטבע כסף והודה לו מטבע נחושת לא הוי ממין הטענה דף מ. בד"ה בטוענו ולרש"י הוה ממין הטענה: דין טז בהעדאת עד אחד בעינן נמי טענת שתי כסף ופרוטה והודאת פרוטה· שם ד"ה אבל: דין י"ז בהעדאת עד אחד נמי אין נשבעין מן התורה על כפירת שעבוד קרקעות. שם בד"ה וכל:

הגהות על הרא"ש

פ"ג סס"י ה"ה דהמ"ל אחד שנתן כדי השגת ידו · נ"ב עי' תוס' נדרים דף י"ח ד"ה האומר: סי' כ"ב כדאמרינן ימים שנים רבים שלשה · נ"ב נדה דף ע"ב:

פ"ד סי' א' בהגה"ה המתחלת דהואיל כו' דלא גרע מיש לו ואין רוצה להתפרנס · נ"ב כתובות דף ס"ז: שם ואין מקיפין בחילול השם · נ"ב קידושין דף מ'.: סי' ה' ברא"ש אלא דאשת חבר (אינו) כחבר תיבת אינו נמחק: סי' ט"ו בהגה"ה המתחלת ופריך כו' וגבי בני העיר שנגנב להו ס"ת · נ"ב ב"ב דף מ"ג: סי' ט"ז ברא"ש והכי קי"ל דתוך כדי דיבור · נ"ב נדרים דף פ"ז ב"ב דף קכ"ט: סי' כ"ב ר' יוסי נימוקי עמו · נ"ב עירובין דף י"ד:

פ"ה סי' א' עד שיכפור בכ"ד · נ"ב דברי ר' מאיר:

פ"ו סי' ד' בהגה"ה המתחלת שלא כו' הנודר בתורה אי · נ"ב נדרים דף י"ד: סי' ה' ומה שאמרו אין למידין מן הכללות · נ"ב עירובין דף כ"ז.: סי' ט' ונטרינן ליה תלתין יומין עד דמטא זמן נדריה · נ"ב נדויא: סי' כ"ג דאמרינן משנת ראב"י קב ונקי · נ"ב גיטין דף ס"ז: סי' כ"ט דקי"ל הלכה כשמואל · נ"ב בכורות דף מ"ט: שם וכרב נחמן בדיני · נ"ב כתובות דף י"ג.: שם וקי"ל דר"א שמותי הוא · נ"ב שבת דף ק"ל: שם ורב ור"י הלכה כר' יוחנן · נ"ב ביצה דף ד'.:

פ"ז סי' י"א ומודי ליה רבנן דלא ישבע בעל הבית · נ"ב שבועת המשנה אבל נשבע שבועת היסת כאשר כתב הרמ"א חו"מ סי' צ"א ס"ט:

פירוש המשניות להרמב"ם

פ"ג משנה ד' שבועה שלא אוכל ואכל אוכלים כו' הוא כשכלל דברים המותרים כו' · נ"ב מדלא הביא חצי שיעור ש"מ דס"ל דכיון דחצי שיעור אסור מן התורה אין שבועה חלה עליה:

פ"ד משביע כו' שאני כהן כו' אין אדם מת ומשלם · נ"ב כתובות דף ל"ג:

פ"ו שבועת הדיינין כו' וכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון · נ"ב פסחים דף ל':: משנה מנה לי בידך כו' בפני עדים כו' אבל המפקיד אצל חבירו בשטר · נ"ב ב"ב דף ע'.: משנה אין נשבעין כו' חשו"ק כו' כמו שנתבאר בכתובות כ"ב דף פ"ז.: שם ושבועת (השומרין) שלא בטענת קטן · נ"ב עד אחד: משנה ואלו דברים כו' העבדים כו' תמצא דברים שזכרם מנה · נ"ב שזכר התנא: משנה המלוה א"ח על המשכון כו' מי שהפקדון אצלו שבועת התורה · נ"ב פי' כעין של תורה:

פ"ז משנה אמר לחנוני כו' פירות כו' ואמר ג"כ ישבע החנוני שהיא שבועה בתורה. נ"ב כתורה: משנה כשם שאמרו בסוף דברים וכרבן יוחנן בן זכאי · נ"ב וכר' יוחנן בן ברוקה: סליק

הגהות על מסכת שבועות

מהגאון המובהק וכו' מו"ה נח חיים צבי ברלין זצ"ל (בעהמ"ס מעין החכמה):

דף ב ע"ב בתוס' ד"ה חייב וכו' ומיהו מתורת כהנים דקתני יש בראש כו' דבנזיר כו' · נ"ב פי' האי יש בראש קאי אנזיר וכן איתא שם [ספרא מצורע פרק ב'] והזקן מותר במספריים ובתער · אבל מה ת"ל ראשו מה ת"ל זקנו קאי אמצורע:

דף יב ע"ב בתוס' ד"ה ואין עוף כו' משום דכתיב ביה נפש דמשמע ביחיד. נ"ב צ"ע ועי' בתוס' זבחים דף ס'. ד"ה נפש: דף מא ע"א בתוס' ד"ה אין לך כו' מהשתא ס"ל לרבי · נ"ב לרבן גמליאל: ברא"ש פרק ג' סימן כ"ב וסוי ליה דעת הרבים אלמא לא הוי דעת · נ"ב בשניהם תחת דעת צ"ל רשות:

הגהות וחדושים על מסכת שבועות ומכות

מאת הרב הגאון האמתי רשכבה"ג מוה' צבי הירש זצ"ל אבד"ק ברלין והמדינה נכד הגאון חכם צבי זצ"ל

דף ב ע"ב רש"י ד"ה הילך כו' ור"מ דקאמר להא כו'. נ"ב עיין בתוי"ט פ"א מ"ד ד"ה אמרו לו כו' ר"מ הוא דקאמר ליה לאו דוקא שהוא אמר לו שהרי רשב"י היה אחר דורו של ר"מ כדכתב הרמב"ם בפ"ד מעשר פרקיו כו'. ותמיהני עליו דהא בכולה תלמודא מוכח שר' מאיר ור"ש חברים היו ושניהם היה תלמידי ר"ע בחבורה אחת עם ר' יהודה ור' יוסי וככר היה בזמן ר"ג ור"י כמבואר במעשה דברכות גבי תפלת ערבית. ור"י בן בבא סמך אותם גם יחד עיין בריש סנהדרין גם משמע דהוי קשיש מר' מאיר עם היות דמשמע מסנהדרין שם דר"מ כבר סמכו ר"ע מאי דלא משמע בדר"ש מ"מ אי לאו דהוי קשיש מיניה אמאי נתכרמו פניו כשהושיב ר"ע את ר"מ בתחלה. כמו שהביא בס' יוחסין ד' קראקא דמ"א ע"א והוא מירושלמי דסנהדרין פ"א וגם איתא שסמך את ר"מ ור"ש אלא שאמר ישב ר"מ בתחלה עי"ש ומתשובה שהשיב לו ר"ע נראה גדולתו וכבר תמה בספר יוחסין דמ"ב על הרמב"ם וכתב שהוא טעות מפורסם כפי הנראה מן התלמוד. עכ"פ דברי התוי"ט שחשב שלא היה מחביריו כלל הם שגגה בוודאי. אמר זעירא לבי יחזקאל מיכלשאהן כדברי זקיני מבואר דרשב"י היה תלמידו דר"ע גם בש"ס מנחות דע"ב. ר"א בר"ש בשיטת ר"ע רבו של אביו אמרה עי"ש ובש"ס פסחים דף קי"ב אמר ר"ש לר"ע אם לא ילמדנו תורה אומר לאבא יוחאי עי"ש ובש"ס זבחים דף ק' ע"א. ועיין בתוספתא דאהלות פ"ד ובש"ס נזיר דף נ"ב ע"ב [ומפורש ביבמות ס"ב ע"ב עד שבא ר"ע אצל כו' ור"ש]:

דף מד ע"ב במתני' הוא אומר נתתי כו'. נ"ע עי' בתוי"ט וכתב הר"ן וא"ת וטי' פי' שאמר קבלתי א' ונתתי' לך דנשבע היסת מדר"נ אבל מדין המשנה אין כאן שבועה. וע"ז מקשה הר"ן דכיון דאמרי' עקרוה משמע דמתחלה היה חייב שבועה מדין המשנה משום כדי תיי' דשכיר א"כ גבי קיצה נמי היה לן לחייב שבועה לבעל הבית משום כדי תיו דשכיר: סליק

מסכת מכות

דף ז ו ע"ב במתני' אין נהרגין וכו'. נ"ב אע"ג שעיקר דברי ר' יוסי לא קאי על העדים מ"מ כיון דת"ק על העדים קאי נקיט איהו נמי ליתני' על העדים כלומר שא"א להם ליהרג בענין זה שהרי אינו נהרג עד שיהיו שני עדים מתרין בו כך צריכין לדחוק לפי גרסא זו. אבל במשנה שבירושלמי גרס אינו נהרג והוא פשוט וכן הובא לשון המשנה זאת במס' סנהדרין דף ט':

דף יא ע"ב בגמ' אמר אביי נקטינן. נ"ב דרכו של אביי לומר נקטינן רבות בש"ס. אמר זעירא לבי יחזקאל ז"ק מיכלשאהן כן מצינו רבות בש"ס כמו בש"ס ברכות דף מ"ה ע"ב ובש"ס עירובין דף כ"ה ביצה דף י"ז ע"ב מועד קטן דף י"ב ע"א די"ג ע"א תענית דף י' כתובות דס"ה דקי"ג דקי"א קידושין דף ל"ג גיטין דל"ב דמ"א דכ"ו נדרים דמ"א נזיר דכ"א סוטה דל"א חולין דכ"ג תמורה דכ"ב ערכין די"א מכ דל"ז: סליק

הגהות למסכת מכות מאת הרב הגאון מוהר"ר שמחה מרעסויא זצ"ל

דף ג ע"א רש"י ד"ה רב נתן. (וכל השאר ישלמו). נדפס בגליון רש"ל מ"ז. נ"ב ואין למוחקו: תוס' ד"ה באומר כו' דאם כן בקש להפסיד. נ"ב עי' רש"ל ומהרש"א ומהר"ם ובדרישה סי' ל"ה מפרש דברי תוס' הללו כמהרש"א ולפי מ"ש תוס' בב"ב כב סוף ע"ב דדינא דגרמי הוי מדרבנן ניחא טפי: שם ד"ה מעידין. ואע"ג כו'. נ"ב עי' בשו"ע אה"ע סי' יז ס"ב בהגהה:

דף ד ע"ב תד"ה לאזהרה. וא"ת כו' ל"ל למימר. נ"ב עי' בב"ק דף עד ע"ב בתד"ה ה"ל ע"ש:

דף ה ע"א רש"י ד"ה ה"ג באו כו' בהודאה כו'. נ"ב עי' מ"ש תוס' בב"ק דף עד ע"א ד"ה דאכתי דטעם זה לא יתכן למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב ונ"ל דדעת רש"י כיון דלא מחויב בהודאת פיו בלא עדים לא מקרי בר תשלומין משא"כ בממון דלאו קנס: **ע"ב** במשנה רע"א לא בא השליש כו'. נ"ב עי' סנהדרין דף ט ע"א בתוד"ה לא כו' ודף מא ע"ב בתד"ה כמאן: רש"י ד"ה חייבי גליות מנלן. זוממין שהרשיעו הנדון. נ"ב לפסטיה דקרא: שם (או למיתה) נדפס בגדו רש"א מ"ז. נ"ב ולע"ד קשה לשנות הגרסא ברש"י ותוס' וה"ק חד למלקות וחד במיתה:

דף ו ע"א גמרא למחזי אתו. נדפס בגליון עדותן מתקיימת. מהר"ס. נ"ב אבל בתוס' סנהדרין דף ט סד"ה בזמן כתבו כגרסא דילן ופי' דסתרו לאו דוקא ע"ש: תד"ה אמר ר"י דהא כתוב משפט כו'. נ"ב עי' מהרש"א עי' סנהדרין דף כח ע"א: שם ד"ה אלא. א"כ מפני שהוא שונא. נ"ב עי' ברש"ל ורש"א בסנהדרין דף ט ע"ב: שם סד"ה נרבע. דפריך הכי נרבע כו'. נ"ב עי' מהר"ם ולא עיין בתוס' בסנהדרין: שם ד"ה שמואל. ואפילו הירע כו'. נ"ב מהרש"א תמה בהנס על דברי תוס' דהא ודאי כיון דאחד מעיד שלא בפני חבירו הוא יותר מכדי דבור שהוא מועט מזעיר וכן משמע לשון תוס' בסנהדרין דף ט ע"א בד"ה בזמן דס"ל סברא זו לפשוט: **ע"ב** תד"ה אמר כו' מכאן מייתי כו'. נ"ב ולשון מצטרפים דקאמר רבא לפי זה היינו המתרה עם כל כת ולא שיצטרפו השני כתות וק"ל:

דף ט ע"א גמ' לפיכך גר תושב ועובד כוכבים שהרגו כצ"ל. וכ"ה בילקוט פ' מסעי: תד"ה אלמא. אתי למעוטי שאין גר תושב גולה ע"י הכל. נ"ב היינו עבד וכותי: שם ד"ה כסבור. מדקאמר ונמצא כו'. נ"ב מהרש"א מהפך וגרים תחלה וכן הא דקאמר חייב איירי בגר תושב פירוש רוצח מדקאמר ונמצא גר תושב ודאי כו':

דף יא ע"א גמ' שהיה לכן לבקש רחמים על דורן. נ"ב שלא יארע מהן תקלה כן פי' הרב ר"ע ז"ל: **ע"ב** מאי הוה ליה למיעבד כו'. נ"ב עי' ע"א: רש"י ד"ה ליהדר בהנך כו'. נ"ב עי' רש"ל ומהרש"א ועי' בהוריות דף יג ע"א:

דף יג ע"א רש"י ד"ה נותר כו' למדנו מכאן כו'. נ"ב ועי' פסחים דף כד ע"א בתוס' ד"ה הא: **ע"ב** רש"י ד"ה קבלה מיניה. מר' אבהו. נ"ב דאמר תחלה בפירוש ריבתה תורה כו' והשתא הדר ביה:

דף טז ע"א גמ' סבר לה כאידך תנא דר"י. נ"ב עי' מהר"ם ועי' בב"מ דף נא ריש ע"א בתוס' שתירצו זה: **ע"ב** תד"ה ריסק כו' אל על איסור ,ועוד" דאיכא כצ"ל: שם ואפילו למאן דל"ל כו'. נ"ב בעלמא כ"כ תוס' שם דף טו ע"ב: בסה"ד מהאי טעמא. נ"ב דשאני נבילה כו' וע"ש בתוס' דהוכיחו זה שם:

דף יז ע"ב תד"ה איסור כו' דרמינן ליה לר"ש דאמר דבכור כו' כצ"ל:

דף יח ע"א רש"י ד"ה קרא כו' כגון לא תאכל כו' וכגון מכל כו'. נ"ב פסחים מא ע"ב: בתוס' ד"ה (בעמוד שלפני זה) ולדידך הא אוקימנא הלאו כו'. נ"ב יש להקשות מאי פריך הא אין מקרא יוצא מידי פשוטו כדאיתא בשבת סג ע"א ונ"ל דלכך לא פירש רש"י כן: ד"ה ולילקי משום בשר כו' דמ"ש מכי אם כצ"ל. נ"ב פסחים דף מא ע"ב: שם וכן כל שבקודש פסול כו'. נ"ב פסחים כד ע"א: **ע"ב** תד"ה ומאן כו' וא"כ מגליה כו'. נ"ב עי' בסוכה מז ע"ב ישוב לקושייתם ברש"י ד"ה והנחתו כו' ובתד"ה סבכורים:

דף יט ע"א תד"ה ואי. כדאמרינן בזבחים כו' נאכלין בכל עיר. נ"ב וע"ש דף קיט ע"א בתד"ה כאן ובגמ' שם: שם בא"ד לכצ"ל דגרס ואי סבר לא קדשה מעשר נמי. נ"ב עי' מהר"ס ולענ"ד דגם על המקשן יש להקשות כן פשיטא שאינו נאכל לא מעשר ולא בכור:

דף כ ע"א במשנה על הרא"ש שתים כו'. נ"ב עי' שבועות דף ג' ע"א בתוס' ד"ה חדא: **ע"ב** תוס' ד"ה ל"ג כו' ואפי' בחד סתראה משום דגופים מחולקים. נ"ב ויש ליישב דשאני התם דהוי גופים מחולקים ממש אבל הכא דלא הוי גופים מחולקים ממש אלא מכח דגלי קרא אית לן לאוקמי טפי בסך ממש אנכשותיו נשא ולא בזה אחר זה:

דף כא ע"א גמ' וכתיב התם למת. נ"ב דברים י"ד: שם הוא דאמר כרבי יוסי. נ"ב י"ל לפי דסתם רבי כוותיה במשנתנו: שם ממ"נ אי גמיר כו' מספרים נמי לחייב כצ"ל וכ"ה בילקוט פ' קדושים [ובדפוס וויניציא נמי לא ליבעי. ומחק הרש"ל מלא לבעי. והרש"א מחק גם מלת לא]: **ע"ב** רש"י ד"ה ואין חילוק כו' בהעלם אחד כו'. נ"ב ולשון רש"י בפסחים דף מח במזיד אינו לוקה שתים ויש להגיה כאן בהתראה אחת דאי בשתי התראות ודאי חייב שתים כמו נזיר במתני' וכן פירש"י בשבועות כב ע"א וכ"כ תוס' בשבועות דף ג' ד"ה חדא ובגמ' דמכלתין דף כ ע"ב:

דף כב ע"א גמ' אלא האי תנא איסור כולל לית ליה. נ"ב ונזיר איסור מוסיף הוא: תד"ה אמר כו' ליתא בלאו וכן. נ"ב ולפמ"ש תוס' בשבועות דף כד ע"א סד"ה אלא כדרבא כו'.דלא בעינן הן ולאו במלקות רק לענין קרבן ניחא גם לפי מ"ש רש"י שם דכשאמר שבועה שלא אוכל סתם חייל נמי על נבלה דאי' בהן שאוכל סתם וכתבו תוס' דלפ"ז הא דאמר רבא שם שבועה שלא אוכל תאנים וחזר ואמר שלא אוכל תאנים וענבים דהאי ליתנא לאו דוקא אלא שאמר שלא אוכל סתם א"כ הכא נמי איכא למימר הכי ולפמ"ש הר"ן שם דאפילו אמר שבועה שלא אוכל שתוטות ונבלות חל על נבלה דהוי בהן אם אמר שאוכל סתם ואכל נבלות פטור משבועתו ניחא טפי:

דף כג ע"א רש"י ד"ה אבקתא כמו מיבק אביק. נ"ב מנחות דף מב ע"א: **סליק**

חדושים והגהות על מסכת שבועות ומכות מהגאון המפורסם בצלאל הכהן זצ"ל מ"ץ דפ"ק ווילנא

דף ד ע"א בתוס' בד"ה והדר. ויש לומר דאלו טרפות ואלו כשרות חדא מילתא היא. ונ"ב לכאורה הא ר"י גופא אמר שם ד' כ"ד דאלו טרפות דוקא וא"כ אפשר דלענין כזית נמי רישא דאלו טריפות דוקא דמשמע לא נשתייר כלום דוקא הא נשתייר כלום כשרה וסיפא דאלו כשרות דקתני כזית באמת לר"י לאו דוקא קאמר התנא ולהכי פריך שפיר לר"י מרישא דמתניתין דהיא עיקר ודוקא לדידיה ול"ק כלל דיוקא דרישא וסיפא להדדי כדמקשי שם דף מ"ו דרישא דוקא ומשו"ה פריך והאר"י הלכה כסתם מתני' וצ"ע בכל זה גם בסוגיא דשם כ"ד צ"ע דלמה לא מפרש דבזה פליגי ר"י ורש"ל וי"ל ואין כאן מקום להאריך: בתוס' ד"ה בקוצץ בהרתו. דאין לרעת דוחה את העבודה. ונ"ב ואולם גבי הא דלרעת דוחה את העבודה [משום דל"ת דקוצץ את בהרתו חמירא מעבודה] ופריך מנ"ל [דמשום דחמירא הוא ודלמא משום דגברא לא חזי] וקאמר עלה ונקצץ בהרתו וכו' וכדמסיק עלה דאפילו בנגעים שאין פסול לעבודה רק בזמן שהנגעים באדם שאז דוקא פסול משום שהוא בעל מום כדאי' בבכורות מ"ה ולאחר שקצץ הנגע מיד כשר לעבודה שאין בו מום עוד לא דחי ואסור לקצוץ כדי שיעבוד וע"כ משום דל"ת דקוצץ את בהרתו חמיר מן עשה דעבודה כדאיתא התם. ומשמע כו':

דף י ע"א בתוס' בד"ה ואתקוש שעירי רגלים לשעירי ר"ח. היכי ילפי' הא בהיקש כו'. ונ"ב נ"ל היכי ילפי' בהיקש מר"ח הא ר"ח כו':

דף יג ע"א בתוס' בד"ה דאי. דכרת דיום הכפורים לרבי לית ליה. נ"ב נ"ל דאי לא תימא הכי כרת דיוה"כ לרבי לית ליה:

דף טו ע"ב בגמ' ריב"ל אמר להו להני קראי וגאני. נ"ב נ"ל דלהכי אמר ריב"ל הני קראי להגן קודם שהלך לישן משום דהוא היה מבעית בלילא כדאי' במס' סופרים פי"ו הלכה י"ב ע"ש בהלכה י' וכן הוא בירושלמי דשבת פ' כל כתבי ה"א ואפשר דהיינו נמי דמשני להגן שאני משום דהוא מפחד מאותו העון שקרא בספר אגדה שלא ניתן לכתוב אז עדיין והיה קורא בה מענין קמ"ז מזמורים שכתב בספר תהלים ע"ש בירושלמי לכן אמר להו להני קראי דספר תהלים קודם השינה להגן ולכפר אלה על אלה וק"ל:

דף יז ע"ב בהגהות מהרי"ב ז"ל על תוס' ד"ה ואין אוכלין שם. וע"ע בתוס' יומא וכו'. נ"ב הג"ה זו אין כאן מקומו רק בדיבור הקודם אבל דברי התוס' תמוהים דבהדיא מסיק רבינא שם בזבחים דאכילה לא בעינן להיות רואה פתח ההיכל ומצאתי בעז"ה בס' מראה כהן על מס' זבחים שם שהרגיש בזה וכ' וזה לשונו שם ופליאה נשגבה על דברי התוס' במס' שבועות כו' ומרמז לכאן והוא בהיפך וביותר יש לתמוה על המס"ל פ"י מה' מעה"ק שתמה על הרמב"ם שלא הזכיר דין זה דבשעת אכילה צריך להיות רואה פני הפתח ע"פ מ"ש התוס' הכ"ל ולא הרגיש שע"כ ט"ס נפל בדבריהם עכ"ל. ונ"ל שדברי התוס' הללו מהופכין וכן צריך להגיה בדבריהם אלו בד"ה אין אוכלין שם קדשי קדשים. וה"ה דאין אוכלין שם קדשים קלים. דגגים ועליות לא נתקדשו כדאי' בכילד צולין אלא נקט קדשי קדשים משום דאכילה בעזרה לא שייכא בקדשים קלים: ובד"ה ואין שוחטין שם ק"ק. נ"ל אפילו יש נקב לראות דרך שם פתח היכל דבעינן שיראה פתח היכל בשעת שחיטה כדאי' פ' איזהו מקומן ע"כ כנ"ל לענ"ד. ובזה א"ש דיבורי התוס' בזה בע"ה:

דף יט ע"א בתוס' ד"ה פרט למתעסק כו' למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. נ"ב בשבת דף ע"ב פלוגתא דאביי ורבא ע"ש בתוס':

דף כא ע"א בגמ' ר' יוחנן ור"ש לקיש דאמרי תרוויהו וכו'. נ"ב בירושלמי דפרקין ה"ז מתנייא התם פלוגתא דר"י ור"ל איפכא דר"י אמר משום שאינו ראוי לקבל התראה ור"ל אמר משום דל"ת שאין בו מעשה וקאמר מה מפקה מביניהן שרפה והשליכה לים אין תאמר משום שאינו ראוי לקבל התראה פטור ואין תאמר משום שהוא בל"ת שאין בו מעשה הרי יש בו מעשה עכ"ל:

דף כט ע"א בתוס' בד"ה אם לא ראיתי כו' גבי נדר הבאי תני עולי מצרים. נ"ב ע"ש בר"ן דמשני לה שפיר לקושיא זו: שם בתוס' בד"ה באומר יאסרו כל פירות. אלא מה שהוא ערוך לגבו. נ"ב עיין שם בר"ן בנדרים פירוש נפלא בסוגיא זו וגירסתו כגירסת התוס' שהביאו לקמן:

דף לח ע"ב בגמ' בעינן שם המיוחד. נ"ב ברמב"ן פ' משפטים אקרא דשבועת ה' דכתיבי בפ' שומר שכר יליף מהתם דכל שבועה הוא ביו"ד ה"א דהיינו בשם המיוחד ע"ש נראה דאתי כר"ת כ"ר אידי דהכא ומ"מ לרבנן דאמרי אפי' בכינוי י"ל דנפק"ל הכי מן המסורה רבתי דכתיב עוד ד' פעמים תיבת שבעת וחד מנהון ועל דברת שבועת אלהים (בקהלת) ודין מלא (וא"ו אחר הב') לרבות דאפילו בכינוין כגון אלהים וה"ה לכל השמות שמות של השם ב"ה שאינם נמחקים אפי' שאינם בשם המיוחד ג"כ משבעינן בהם והיינו דכתיב התם שבועת אלהים מלא וי"ו לרבות כל השמות כינוין ג"כ [ועיין לעיל ל"ה דמשבעינן במי שהוא חנון ורחום לר"ת התם ועכ"פ עיקר כינוי השם ב"ה לבד שם הוי"ה ב"ה לבד שמה הם כדתניא התם] ומאי דכתיב בפ' נדרים כל שבעת איסר כו' י"ל דילפינן נמי מהכא דבעינן שם המיוחד דוקא בשבועת ביטוי ג"כ לחייב קרבן או מלקות או כל הכנויין ג"כ (כדמרבינן להו משבועת אלהים כמ"ש) ועי' בזה במחלוקת הרמב"ם והראב"ד ז"ל בפ"ב מהלכות שבועות ובכ"מ ובלח"מ שם באורך וצ"ע:

דף מא ע"ב ברש"י כל מלתא דלא רמיא. ואמר בעדים פרעתיך. נ"ב חסר כאן וכצ"ל ואם דרך שגגה אמר בעדים פרעתיך לאו אדעתי' ואינו מוחזק כפרן בכך. כצ"ל וכן הועתק בהגמי"י פ"ו מהלכות טוען ה"ד: **סליק מסכת שבועות בע"ה**

מסכת מכות

דף ב ע"א בתוס' ד"ה מעידין אנו. שהוא ממזר כו'. נ"ב כדקתני בתוספתא סופ"א: **שם** תוס' ד"ה כל הזוממין. וכן קשה דבתוספתא תניא נ"ב בתוספתא סנהדרין פי"ב ושם איתא כל חייבי מיתות שבתורה כמ"ש רש"א ע"ש: בתוס' ד"ה בעינן כאשר זמם. ונ"ב עיין יבמות ס"ט אר"י מגרי שני א"ב וע"ע שם ע"ז פלוגתא דר"י ורש"ל ודו"ק: **ע"ב** בתוס' בד"ה ומה הסוקל. דהכי קאמר לו ונ"ב אולי צ"ל דהכי קא מוכח לעיל דלא עבדינן ק"ו בכה"ג [ור"ל מהא דתנן כל הזוממין מקדימין לאותו מיתה כנ"ל]:

דף ג ע"א בתוס' ד"ה באומר. שוב הוזם ונ"ב לפירוש הרש"א ז"ל היה נראה דלא גרסינן הכא כלל ב' תיבות אלו וכן נראה דהוא רק לפי' התוס' דלהלן דשוב הוזמו שניהן מיירי ובדוחק יש להעמיד הגירסא דס"ק דע"כ נ"ל לפרש כן דפירוש רש"י ז"ל לא נראה. אבל יותר נ"ל למוחקו כאן אמנם הגאון הב"ח ז"ל וכן המהר"ם לובלין ז"ל היה להם הגירסא כמו לפנינו וכל אחד יש לו דרך אחר בפי' התוס' ע"ש ולא נלע"ד: בתד"ה מעידין. ונ"ב שייך לעיל קודם ד"ה כילד: בא"ד שוין כשאר כסות ועונה ונ"ב ג"כ טעות: **ע"ב** בגמ' א"ל זה חיבור. ונ"ב נ"ל א"ל רבא זה וכו' וכ"ה בשבת דף מ"ה רע"ב וא"ש טפי דנקטינהו הכא הני מילי דאמרינהו ר"י ואותבי' ר"כ וקמהדר לי רבא ועי' רש"י ז"ל: בתוס' ד"ה על מנת. לבטל מאותה אונאה. ונ"ב נ"ל איסור אונאה והב"ח הגיה לבטל הלאו מאותה אונאה:

דף ד ע"א בגמ' תנ"ה וכו' חייבינן לג' לוגין. ונ"ב עי' היטב בשו"ת חות יאיר ס' ק"ז. שכתב דבברייתא גרסינן יין אף לגי' רש"י. נ"ל דלא גרסינן א"א לג' לוגין שאוכין רק סתם א"א לג' לוגין וגם ג' לוגין לא יתכן כאן דאין דין ג' לוגין רק במים אבל הכא החשש הוא שטבל ביין כו' עיין שם שכתב דבמימרא דר"י צ"ל חייבינן לג' לוגין שאובין וכפי' רש"י ע"ש: שם תד"ה לוקין כו' בשן ועין וכתיב שלם. נ"ב צ"ל בשור וכור:

דף ו ע"א בגמ' שני אחין שראו באחד. נ"ב בסנהדרין דף ט' ב' איתא מה יעשו שני אחין ואחד שראו באחד כו' ופירש"י ואחד כשר עמהן ע"ש: **ע"ב** ד"ה או מתרה. נ"ב והרמב"ם ז"ל לא גרס או רק גרם והמתרה רואה אותן. ועי' בכ"מ פ"ח מה' עדות ה"א שכ"ם גם גירסת הסמ"ג ז"ל ומיושב בפשיטות קושית התוס' זה שהעדים הללו עצמן מעידין ג"כ שהיה המתרה רואה את כל אחד מהם וכ"א מהם היה רואה את המתרה שראה אותו ג"כ (וא"ל לפ"ז למ"ש התוס' דמיירי שיש עדים אחרים המעידין שהמתרה רואה כו') ומוכרח מזה כגי' הרמב"ם והסמ"ג ז"ל הנ"ל. וכמש"כ:

דף ז ע"ב בגמ' הדפו שדחפו בגופו. נ"ב עיין ברמב"ם שם דמפרש לכולא הך ברייתא לפטור וכן הדפו שדחפו בגופו מפרש פרט לשדחפו בגופו ועי' בכ"מ שמפרש משום דהדפו משמע שדחפו במתכוין פרט לדחפו בגופו שלא במתכוין עכ"ל. והוא תמוה שהרי דברי הרמב"ם שם דדחפו בגופו חמיר טפי והוא קרוב למזיד ולהכי פטור מגלות ולי נראה דאולי נפק"ל מדשני קרא בדיבוריה דבמזיד כתיב אם בשנאה יהדפנו והכא כתיב הדפו ומהכי נפק"ל דגופו תמיר טפי ולהכי לא כתיב הכא יהדפנו וק"ל: שם שלא בדרך ירידתו. ונ"ב נ"ל דלשיטת הרמב"ם ז"ל בירידה לצורך עליה לפטור צ"ל כאן כל שדרך ירידתו לאתויי מאי כו' וליטעמך שלא בדרך כו' כצ"ל: שם איבעית אימא הא והא לגלות. ונ"ב בעין משפט הסמיט מלציין כאן במיי' פ"ו מה' חובל ומזיק ה"ד וכפי גירסתו הא והא לניזקין וע"ש במ"מ ור"ל דאה"נ דכו"ע ס"ל עליה היא אלא דבנזקין לא שני לן בין ירידה לעלייה ומיושב קושית התוס' ז"ל ולזה נתכוין הגר"א ז"ל בהג"ה כאן ע"ש: בתוס' ד"ה פשיטא. נפק"ל מבלי דעת דאיכא מבלי דעת יתירה כו'. נ"ב נ"ל נפקא לן מבלי דעת דדברים ד' דאיכא בבלי דעת יתירה ע"ש. בתוס' ד"ה אלא. דכתיב שגגה יתירה ונ"ב בשגגה שם ד"ה מה יער. ויש רשות. ונ"ב נ"ל יש רשות: שם דלא יליף מינה מקום השכאה. נ"ב נ"ל דלא יליף מיני' אלא מקום השכאה שיש רשות כו':

דף ח ע"א בתוס' ד"ה אף על גב. ונ"ב שייך לעיל ד"ז בברייתא: תוס' ד"ה בלא איבה איצטריך למימר אפילו. ונ"ב ט"ס: בא"ד אויב לו. ונ"ב ע"ש אליבא דרבנן: בא"ד כי לא שונא. ונ"ב שם בסדר שופטים כתיב נמי הך קרא דכי לא שונא וגו' שם מלבד קרא דוהוא לא שונא וגו' קמא דכתיב שם בשופטים ומלבד קרא דסדר ואתחנן וא"ל למחוק כ"כ: **ע"ב** בגמ' גולה ע"י ישראל ולוקה. נ"ב נ"ל גולה ולוקה ע"י ישראל גולה כו' וכן הגיה רש"א: שם רש"י ד"ה הנכנס לשביעית וחריש של שביעית. נ"ב חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית:

דף ט ע"א בגמ' חוץ מעל ידי גר. נ"ב תוץ מגר תושב כצ"ל וכהב"ח ולא כהכ"מ בפ"ה מרוצח הלכה ג' שהקשה מזה על הרמב"ם ז"ל ע"ש ובאמת ליתא כלל בגרסתנו במשנה בתיבות על ידי וכ"ה גי' הרמב"ם ז"ל עי' בפירושו וכ"ה התוי"ט ע"ש: תוס' ד"ה אלמא. אינו מדקדק. ונ"ב לגירסת מהרש"א ז"ל דמוחק תיבת אינו כאן ותיבת אלא לקמן צריך למחוק כאן גם שתי תיבות אלו לפי שאינו ממעט אלא גר תושב ונ"ל מדקדק מדאתי למעוטי גר תושב שהרג ישראל כו' אך המהר"ס ז"ל כתב דכצ"ל אינו מדקדק מדאתי למעוטי גר תושב שהרג גר תושב לפי שאינו [ולגירסתו א"ל למחוק כלל בתוס' רק אות אחת ונ"ל אינו מדקדק דאתי כו' ומש"כ גם מהר"ס מדאתי טס"ה ונ"ל דאתי]: **ע"ב** בגמ' נכיא הוא וממך למד וכו'. ונ"ב נ"ל וכבר לימד וכ"ה בב"ק שם ועי' מהרש"א בחידושי אגדות: עוד שם בגמ' ת"ר בלא ראות פרט לסומא וכו'. ונ"ב בירושלמי במגילה בפ' הקורא עומד הלכה ז' הגירסא שם בהיפך דר"י סבר בלא ראות לרבות הסומא ור"מ סבר פרט לסומא [וע"ש בק"ע שהגיה כגי' דידן אבל גם ברים הסוגיא שם בירושלמי גרסינן אליבא דר"י בלא ראות לרבות הסומא. וקשה להגיה כ"כ] ויראה לי דאין צורך כלל להגיה בירושלמי רק דהגי' דידן וגי' הירושלמי להיפך ושניהם כאחד טובים ועולים כדרך אחד ע"פ הסוגיא דשלהי נדרים דף פ"ת דפריך התם דר"י אדר"י ור"מ אדר"מ וכפי פי' הר"ן ז"ל שם דר"י אית ליה התם במתני' דנדרים פ"ז דיסר משום דמקלת ידיעה ככל ידיעה וה"כ בסומא גבי גלות אית לן למימר אליבא דר"י דבלא ראות מסתברא דלרבות אתא משום דמקלת ידיעה דאית ליה לסומא כשבא אלו אדם שמרגיש כאוכנתא דליכא ובקול הברה הוי ככל ידיעה אע"ג שלא היה יכול לראותו ולר"מ אית לן למימר איפכא והיינו דקאמר הכא דמ"ש דר"י דס"ל בלא ראות פרט לסומא ומשני משום דכתיב ואשר יבוא את רעהו ביער ג"כ ריבויא הוא וא"כ קרא דבלא ראות הוי ריבוי אחר ריבוי אלא למעט והא דקאמר ר"י הכא בלא ראות פרט לסומא אין הכוונה דמקרא בלא ראות ממעט סומא דאדרבה דמקרא דבלא ראות משמע ריבויא לסומא לר"י לשיטתו ורק משום דהוי ריבוי אחר ריבוי ממילא נמעט סומא ור"מ נמי לשיטתו דמקלת ידיעה לאו ככל ידיעה א"כ בלא ראות הוי מיעוטא. ובלי דעת נמי מיעוטא לפי שיטתו וכל מיעוט אחר מיעוט אינו אלא לרבות. ובזה עולה סוגיא דידן והסוגיא דנדרים וגי' הירושלמי לכוונה אחת ולא כמש"ש הר"ן ז"ל בנדרים דסוגיא דידן מחלפא מהך דהתם ודו"ק: שם מ"ט דר"י. ונ"ב בב"ק גרסינן אמר לך וא"ש ע"פ מה שכתבתי בתחילה דלר"י לשיטתו אדרבה בלא ראות לרבות סומא ולכן הוצרך לומר דאמר לך ר"י דמשו"ה ממעט סומא משום דאיכא הרי ריבויא:

דף י ע"א גמ' ולא עוד אלא שמטפסין כתיב הכא ונואלו וכו'. ונ"ב נ"ל דכתיב ונואלו ולא עוד אלא שהוטאין כתיב הכא ונואלו וכו' וכ"ה בתענית דף ז' ע"א: שם שיושבים בד בבד. ונ"ב עי' רש"י קידושין דף ע"ב ד"ה ת"ח דומים למה"ש לבושו לבנים כמה"ש דכתיב בהו לבוש הבדים ועפ"ז י"ל דהרתי ש"מ מהא הבדים לת"ח שהם לבושי הבדים וגם שעוסקין בד בבד כדדרים הכא בש"ם: רש"י ד"ה נואלו שרי נוען נשאו שרי נוף. עי' רש"י תענית ז' ע"ב: בגמ' והוא לא שונא לו. ונ"ב נ"ל כי לא שונא הוא לו: שם רבי אמי ורב אסי. ונ"ב עי' שו"ת חות יאיר סי' קס"ז שכתב דנ"ל דתליא פלוגתא דידהו באי בעינן קרא כדכתיב ועי' סנהדרין מ"ה:

דף יא ע"ב בתד"ה אפי'. שהרי הכא התנה וכו'. נ"ב נ"ל ולאו מילתא הוא שהרי. וכן הגיה הב"ח וזה לשון המרדכי כאן בס"פ אלו הן הגולין גידוי ואפי' על תנאי ואפי' מעצמו צריך ספרה פי' ר"ת דוקא שהתנה בדבר שאין בידו לקים כגון תנאי דיהודה כו' אבל התנה על דבר שבידו לקיים וקיים אין צריך הפרה וכו': שם בגמ' שיגמור דינו לזכות ולא ביקש. ונ"ב הנה גודל הפליאה בזה מבואר שאם היה הדין נותן שזה חייב גלות ע"פ התורה וכי שייך לומר שיתפלל הכה"ג שיהיו ב"ד מוטעין בגמר דינו לזכות שלא ע"פ הדין ת"ו אתמהה ומצאתי בע"ה להגאון מהרא"פ בס' תשובה מאהבה ז"ל ח"א סי' קנ"ד שכתב להוכיח מתוך זה דהא דקי"ל בסופ"ק דסנהדרין שאם כולם מחייבין אותו זכאי נוהג ג"כ בדיני החייב גלות וא"כ לא משכחת לה חייבי גלות רק כשקלת מב"ד טעו בדין וזיכו אותו בטעות ואז נגמר דינו ע"פ הרוב לחיוב והיה לו להכה"ג להתפלל שלא יטעו אף המיעוט בדין ואז יחייבוהו כולם לגלות ושוב היה נפטר לגמרי כדין המפורסם בדיני נפשות דאם כולן מחייבין אותו זכאי עכ"ד ע"ש:

דף יב ע"א בגמ' דתניא בירושלים ונרשם כנדו נ"ל דתנן. נ"ב בספ"ג דמס' מעשרות מ"י: **ע"ב** ברש"י ד"ה רב אשי אמר. שדינן נוף בתר עיקר. ונ"ב שבת ד"ח כ"מ דף ק"ח וע"ש אליבא דר"י ובמעשרות סופ"ג לעניין תו"מ ובתי ע"ה ע"ש:

דף יג ע"א ברש"י ד"ה לכם לרוצחים נאמר והיו לכם הערים למקלט. נ"ב נ"ל ט"ס וצ"ל והקריתם לכם ערים ועי' לעיל דף ט' ע"א ודו"ק והג"ה זו נעלם מהב"ח ז"ל שם וכאן: **ע"ב** בתוס' ד"ה מה עובד כוכבים. דא"כ מה אמר. ונ"ב נ"ל דא"כ מה פריך: בא"ד שהוא קום ועשה ונ"ב מצות עשה כצ"ל וכ"ה שם: בא"ד וי"ל דמ"מ קשה. ונ"ב ועי' תוס' זבחים דף ק"ו ד"ה אזהרה:

דף יז ע"א ברש"י ד"ה אפרושי מפרים. שהוא במיתה. ונ"ב אבל השתא דלא מפרים מעשר כלל סברי שאינו במיתה על הטבל דתרומת מעשר כל זמן שלא הפרים מעשר ראשון ועי' ברע"ב רפ"ד דדמאי: **ע"ב** בתוס' ד"ה דלמאי. דמ"מ אי להכי אתא. ונ"ב תיבות דמכל מקום מוקפים וצ"ל אע"פ שנכתב קודם לתודה דאי להכי אתא וכו': שם דליכא לאוקמה בה. תיבת בה מוקף: שם וכולהו דמסתבר צ"ל להכי מסתבר:

דף יט ע"ב ברש"י ד"ה ולהלן. בעל מום שנפדה. ונ"ב טס"ה ועי' במשנה תמורה כ"א ועי' רש"י שם וביבמות ע"ג ובתוי"ט שם בתמורה:

דף כא ע"ב ברש"י ד"ה והן מוקדשין. בכור שור וכו'. ונ"ב ובכור שור וס"א קאמר: בא"ד שורך. ונ"ב עי' שם בבכורות: בא"ד שותפות. ונ"ב שותפות נכרי דשרי בעבודה:

דף כב ע"א ברש"י ד"ה מינו דחיילא. א"כ כגון תמותו. ונ"ב עי' סוגיא דיבמות דף לג וכריתות דף י"ד דמוכח להיפך דתמותו ונעשית א"א איסור מוסיף הוא ועי' שו"ת נוב"י מה"ת אה"ת ס' כ"א: **ע"ב** ברש"י ד"ה ורמינהו אמדוהו וכו' והכי נמי וכו'. ונ"ב דהא הכי לא אזלינן אלא בתר אומד ראשון: שם בתוס' ד"ה הא דאמדוהו ליומי וכו' אזלינן בתר אומד. ונ"ב דאזלינן: בא"ד וכן מדינא סיפא וכו'. ונ"ב בדינא דסיפא: בא"ד אם לא לקה כבר כל הי"ט וברייתא דאמדוהו ביום אחרון. ונ"ב הלשון מסורס וכצ"ל כל הי"ט דאומד ראשון היה טעות ואזלינן בתר בתרא אבל ברייתא דאמדוהו למחר ולהכי אזלינן בתר ראשון ואינו לוקה אלא י"ט כצ"ל:

דף כג ע"א ברש"י ד"ה שהוא מכה בעל כרחו וכו'. ונ"ב צ"ל בכל כוחו. וכ"ה בס' שאג"א:

ברא"ש פ"ק ס"א דדוקא כתובתה ישלמו. ונ"ב דדוקא שעודף על כתובתה. בא"ד מכאן ועד שנים עשר חודש. ונ"ב צ"ל ועד עשר שנים: **סליק בס"ד**

מאת הג"ם יוסף שליט"א חופק"ק ווילנא .

דף ב ע"א משנה שבועות שתים שהן ארבע ידיעות הטומאה כו'. נ"מ בזה אם מחייב קרבנות אחד על העלם טומאה ואחד על העלם מקדש ואין לו אלא קרבן אחד צריך להביא על העלם טומאה שהוא מפורש וגם א"צ להביא שני קרבנות צריך להביא על העלם טומאה וכה"ג כתבו התוס' ביומא (דף לב:) ד"ה רבי אומר על ערבית ע"ש: במשנה ועל שאין בה ידיעה בתחלה ולא בסוף שעירי רגלים ושעירי ראשי חדשים מכפרין . נ"ע דא"כ ל"ל כר"ה שני שעירין דהיינו שעיר של ר"ח ושעיר ר"ה דהא שניהם מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו שאין בה ואין כה וכה"ג הקשה ר"ש זבחים (דף ו:) על שני שעירי עצרת למה הם באים והנה לכאורה למה לא הקשה מר"ה וי"ל דר"ש לטעמיה דס"ל דשעירי ר"ח מכפרים על טהור שאכל את הטמא : שם תוס' ד"ה יציאות השבת כו' ולאחר תולדות לא חיישינן דליהוו במשכן אלא הא"ב . נ"ע דהא יותר ה"ל למידק מדקרי תלמודא לקמן (דף ה) להכנסה תולדה ובב"ק (דף ב.) אמרינן הנהו דהוו במשכן חשיבי קרי להו אב וא"כ אמאי קרי ליה תולדה וי"ל דגרסי התם דהוה במשכן וחשיבא ועיין בב"ק בתוס' ומ"מ מסא גופא מוכח דמלאכה גרועה היא מדקרי לה לא חשיבא וא"כ ממ"נ מוכח מהתם דמלאכה גרועה היא: ע"ב במשנה ר"ש אומר כו' אמרו לו מהו שיקרבו זה בזה . התוי"ט כתב דלא ר"מ ור"י אמרו לר"ש דהא לא ראו אותו ע"ש ונ"ע דהא בב"ב (דף טו.) גבי שמונה פסוקים שבתורה משה כתבם דברי ר"י א"ל ר"ש אפשר משה קיים כו' וכן איתא במנחות (דף ל.) וכה"ג איתא בסוטה (דף לה:) א"ל ר"ש לדבריךהיאך למדו האומות תורה :

דף ג ע"א גמרא והבע"א ר' עקיבא מהן לחיוב ומהן לפטור . נ"ע לפי מה שכתבו התוס' לקמן (דף יט) ד"ה העלם מקדש דעל העלם מקדש לרע"ק חייב חטאת קבועה א"כ הרי הכל לחיובא לרע"ק ומאי פריך הגמרא והא דומיא דמראות נגעים קתני ונ"ל דקושית הגמרא היא מה התם כולהו שוין ובזה אפשר לתרץ קושית התוס' ד"ה מהן לחיוב וז"ל אבל כי מוקי לה כרע"ק אמאי קתני לה כלל כיון דשוגג הוא ולא מייתי קרבן ולפירוש ר"ת ז"ל שפיר מייתי קרבן גם בהעלם מקדש : שם תוס' ד"ה גבי הדדי כו' בטעמא דכתבי גבי הדדי סגי וא"ת גבי מראות נגעים ליתני כו' . פי' דהו"מ למימר דצריכין לתרווייהו דכתיבין ודמיין וא"כ לא קשה ממראות נגעים אבל כיון דבחדא סגי קשה : שם תוס' ד"ה פתח בשבועות. וליכא למימר דמגה דסליק מ"כ דהא ממראות נגעים קא סליק.נ"ע דהא בב"ק (דף יז.) בתד"ה כילד הרגל כתבו וז"ל ואומר ר"י ודאי אדפתח בי' קאי ושן ורגל כחד חשיבי דמחד קרא נפקי ומשום דתנא רגל בתר שן נקט רגל ברישא משום דסליק מניה וא"כ גם כאן נימא דאדפתח קאי ומשום דשבועות וידיעות כתיבין בהדדי ודמיין להדדי כחד חשיבי ומשום דידיעות קתני לבסוף פתח בדסיים וי"ל דשאני שן ורגל דבכל דינייהו שוין משא"כ הכא :

דף ד ע"א גמרא רבי אומר אינו צריך הרי הוא אומר ונעלם מכלל דידע . נ"ע דהא לקמן (דף ה) מסיק הגמרא דרבי ס"ל ידיעה בית רבו שמה ידיעה משא"כ לרע"ק מוכעלם שתי פעמים בעי ידיעה גמורה כמפורש במתניתין א"כ מאי אינו צריך דאמר הרי צריך וצריך ועיין נזיר (דף כה:) תוס' ד"ה ר' עקיבא אומר אינו צריך : ע"ב רש"י ד"ה חוץ מן השטרות כו' ורבנן פליגי עליה במתניתין . נ"ל משום דקשה לרש"י ז"ל בברייתא לשון ורבנן שלא נ"ל וחכמים אומרים ע"כ פרש"י ז"ל דבזו הברייתא ליכא פלוגתא אלא דה"ק דרבנן פליגי על ר"מ במתניתין : שם תוס' ד"ה הסול והסירה . זו והנ"ל זו קתני כו'. עיין נדה פ' המפלת (דף כא.) דמקשה הגמרא כה"ג ולא רצה לחלק זו והנ"ל זו קתני ואפשר לחלק ע"ש היטב :

דף ה ע"א תוס' ד"ה בשבועות זמנין דלא בעי למימר הכי . עיין ביצה (דף כח) אנא מסתברא אמרי מדקתני במתניתין רש"א וקתני לה בברייתא בלשון חכמים ש"מ הלכתא כוותיה משמע דעדיף מסתם דהא מחלוקת במשנה וסתם בברייתא אין הלכה כסתם עיין יבמות (דף מב) : שם תוס' ד"ה אבות תני . אע"ג דבמראות נגעים תני אבות ותולדות . אפ"ל משום דתולדות דמראות נגעים כתבי בתורה לפפחת ע"כ חשיב להו ועיין בבעל המאור :

דף ו ע"ב תוס' ד"ה ואם איתא . תימה דע"כ צריך למיתני . י"ל דקושית הגמרא לא מדקתני סיד בתר שלג אלא מדקרו לה דיהה הימנו משמע דמצטרף עמו ועיין בנדה (דף כ) דקרי דיהה מן סדיהה :

דף ז ע"ב תוס' ד"ה בשוגג כו' אבל קשיא כו' דחייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן.נ"ע דהא סוף מכות מסיק הגמרא דתנוקין עליו חבריו על רתב"ג-א"כ אפשר דהך ברייתא מני סבר כרבנן ולא מני סגמרא לאקשויי ואפשר שסמכו עצמם על מה שכתבו לקמן (דף ח) ד"ה גילוי עריות :

דף ח ע"א גמ' דאתיידע ליה סמוך לשקיעת החמה ופרש"י ז"ל ערב יום הכפורים ולא היה שהות להביא קרבנו . לכאורה קשה דהא קי"ל דאין מביאין קדשים לבית הפסול וא"כ גם אם נתוודע לו בערב יו"כ בשחרית ג"כ אינו יכול להביא דהא חטאת נאכל ליום ולילה ולילה הוא יוה"כ וכמבואר בפוסקים שלא לומר מזמור לתודה וכמבואר פסחים (דף יג) ואפ"ל כיון דבברייתא זאת הוזכר ר"ש ור"ש הא ס"ל דמביאין קדשים לבית הפסול זבחים (דף עו) ומ"מ קשה דהא משמע התם בגמרא דוקא בדיעבד או תקוני גברא הא בלא"ה אפילו ר"ש מודה ואפשר דהא דאין מביאין קדשים לבית הפסול לא הוה אלא מדרבנן : שם תוס' ד"ה ואימא יולדת כו' לכך נראה לר"ת כו' . נ"ל דר"ת בא לתרץ כל הקושיות שהקשו התוס' על פרש"י ע"כ לא רצה לפרש כפרש"י ולתלות דמ"מ תקשה בר קרבן הוא ולא ניחא ליה בתירוץ התוס' ועיין במהרש"א ז"ל שדחק הרבה בזה: שם בא"ד ועוד דהאיכא עולת העוף שאין מביאין על הספק . עיין בפירוש המשניות כריתות (פ"א מ"ד) כתב הרב דמספק מביאה עולה ומתנה אם לחובתה ואם לאו תהיה לנדבה דהא יכולה להביא עולה בנדבה ודוחק לומר דהרע"ב קאי דוקא על עולת בהמה בעשירה ובתוס' איירי בעני' דמביאה עולת העוף : ע"ב תוס' ד"ה לטומאה כו' דפנימי קרב קודם חיצון ואי ליכא אלא חד יעשו פנימי ולא חיצון . ונ"ע דהא פנימי אי אפשר בלא הגרלה עם שעיר המשתלח ואי ליכא אלא חד אדרבה יעשו חיצון ולא פנימי דהא קי"ל דהגרלה מעכבא ואפילו למאן דס"ל הנחה לא מעכבא ועיין יומא (דף מ) :

דף יב ע"א רש"י ד"ה והשני ירעה כו' וכל יפלו לנדבה דקאמר ר"ש בכל דוכתא . נראה דתיבת ר"ש מיותר : ע"ב גמרא קרבנות צבור שכין מושכתן עיין פרש"י ותוס' ונ"ע שלא הביאו מהירושלמי שקלים (פ"ד ה"ס) וז"ל וקשיא יש חטאת קריבה עולה אמר ר' יוסה שנייא היא שאין קרבנות צבור נקבעין אלא בשחיטה הרי דמפורש כפירוש הערוך : שם תוס' ד"ה הא בורכא . עיין במהרש"א ודבריו תמוהים דהא מותר חטאת לכולי עלמא יפלו לנדבה דהא תמש העטאות הוא דמיתות הא שאר מותרות יפלו לנדבה כמבואר בכמה מקומות ועיין שקלים (פ"ו) :

דף יח ע"א תוס' ד"ה לעולם אימא לך שלא בסמוך לווסתה . וה"ה דהו"ל בסמוך לווסתה ואפרישה . נ"ל די"ל דכוונת הגמרא לומר דאיירי אף שלא סמוך לווסתה וא"כ ע"כ צריך למימר אפילו לדידך אפרישה וכה"ג כתבו התוס': ע"ב גמרא וכן אמר עולא כו' דעולא רמי דר"א אדר"א. הו"מ לאתויי מהא דנדה (דף כח:) אמר עולא לא ה"מ ר' אליעזר היא כו' ואמרינן מאי בינייהו וא"ת שרץ ונבילה איכא בינייהו : שם תד"ה אלמא כו' לא שייך למקרי אנוס כו' אלא משום דהויא הדא שגגה . נראה הא דלא כתבו ולא מיפטר אלא משום שנזכר כמו שכתבו לעיל דמש"ה שפיר שייך למיקרי אנוס משום דנזכר ואינו יכול להחזיר ע"כ כתבו דס"ל לגמרא דבלאו האי טעמא פטור משום דהוה הדא שגגה : שם תוס' ד"ה לא תעשה מנ"ל דאינו מתחייב חטאת אלא כשיש בו לאו . ונ"ע דהא מסקינן מכות (דף יג.) דקרבן לא בעי אזהרה אלא דבעינן שלא יהא קום ועשה כמו עבודת כוכבים וכמו שכתבו התוס' לעיל (דף יז:) ד"ה אבל חייבין :

דף יט ע"א תוס' ד"ה הרי העלם מקדש בידו ופטור. אומר ר"ת דפטור מעולה ויורד אבל חטאת קבועה חייב. ונ"ע דא"כ במתניתין דאמר אין חייבין על עשה ולא תעשה שבמקדש ואין חייבים אשם תלוי אבל חייבין על עשה ול"ת שבנדה הא הו"מ לפלוגי במקדש גופיה דחייבין על עשה ול"ת בהעלם מקדש ובשלמא מתניתין אפ"ל דקאי אליבא דר' ישמעאל דמחייב על העלם מקדש עולה ויורד וכדאמר ת"ק אבל בהוריות (דף ח:) דקתני ג"כ כה"ג נ"ע ועיין שם היטב בסוגיא : ע"ב גמרא אמר להם ר"ע וכי היכן מצינו . ידים (פ"ג מ"א):

דף כ ע"א גמרא ואמר שמואל והוא שנדר ובא. הר"ן ז"ל כתב ע"ז דהרמב"ן ז"ל ס"ל דאע"ג דבעין בדוכתא לא מפשטא מסקינן במסכת נזיר דבסופה מתפיס וכתב ע"ז הר"ן ז"ל דהיינו דאיבעיא התם בפרק ג' מירים בתי שאמר הריני נזיר ואמר ואני ואני כו' ובתר הכא פשטינן דכל חד בחבריה קא מתפיס כו' אלא דודאי אמרינן בסופה מתפיס דהיינו בהתירא והשיג ע"ז וז"ל והמעיני אם כדבריו היאך אפשר שהם (בפ"ג) איפשטא מהתם בעיא דרמי בר חמא להתירא ולא מדכרינן ליה לרמי בר חמא כלל ובסוגיא הסמוכה לה לאתרי' מסקינן הייני דרמב"ת ומיפשטא לאיסורא זה אי אפשר עכ"ל הר"ן ז"ל. ולענ"ד נראה די"ל דדברי הרמב"ן ז"ל פשוטים דס"ל דסוגיא דנזיר ונדרים פליגי בבעיא דרמב"ת הוא דוקא לאחר זריקת דמים משום דכיון דיש לפניו איסור והיתר דהיינו דמעיקרא היה אסור ועכשיו חזר להיות מותר והוא אמר כבשר זבחי שלמים מספקא לן אי כוונתו על תחלתו או דכוונתו על סופו וכן האבעיא דנזיר גבי ואני ואני ג"כ כיון שיש כאן שני אנשים מספקא להגמרא על איזה מהן קאמר משא"כ קודם זריקה לא מספקא לן כיון דלית כאן אלא איסור מהיכא תיתי דנימא דכוונתו על הסוף כשיהיה לו היתר אבל סוגיא דנזיר ס"ל דהא בעיא דרמי בר חמא היא מעיקרא קודם זריקה ע"כ פשיט שם לאיסור וא"כ שם בסוגיא דפ"ג דנזיר לא מדכר כלל לדרמב"ת כיון דס"ל דבעיא שלו היא קודם זריקה אבל לענין דינא שפיר פסק הרמב"ן ז"ל כשתי השיטות דנזיר : עוד שם בר"ן הביא מחלוקת אם הנשבע על אכילה אם אסור בחצי שיעור ועיין ברכות (דף יד) גבי הבעיא מטעמת אם צריכה ברכה אכילה ושתיה קביל עליו והא ליכא משמע דחצי שיעור הוא מותר אם קבל בלשון אכילה וע"ש בתוס' ופוסקים : ע"ב גמרא פשיטא. הלי לאו והאי לאו . נ"ג להו וכן נראה מדברי רש"י ז"ל :

דף כא ע"ב גמרא ואמרו ליה רבנן לא. הא דהוצרך לסיים כן משום דאי הוה ס"ל דר' עקיבא טעמיה דנפשיה קאמר ודווקא הכא ס"ל כר"ש א"כ ממילא מוכח דרבנן פליגי עליה אבל כיון דר"ע ס"ל דבכל התורה בכ"ש א"כ הא אפשר לומר דרבנן לא פליגי עליה אלא בשאר איסורים אבל הכא לכתר דא"ל לרע"ק דהכא אפשר לחלק אפשר דגם רבנן מודו ליה בהא ולא נחלקו עליו בכל התורה ע"כ מסיים הגמרא ואמרו ליה לא : שם גמרא ועוד תנן . נ"ע דמעיקרא מייתי ראיה ממשנה וא"כ מכיא ראיה ממימרא דר"ש לקיש ועיין שבת (דף ג) תוס' ד"ה אתמר נמי ועיין נזיר (דף לח) תוס' ד"ה דלית ליה צירוף דלכאורה קשה על תירוץ התוס' מסוגיא דהכא ואפשר דלהכי קאמר ועוד תנן ע"ש :

דף כב ע"ב במשנה שלא אשתה ושתה משקין הרבה . הא דלא קתני הכא ושתה יין ושמן ודבש כמו דקתני גבי שלא אוכל אפ"ל משום דבשמן כיון דאזוקי אזיק כדאיתא ברכות (דף לה:) אינו חייב כלל בסתמא כמו גבי עפר ואפשר לדמותו לתרגן דאינו ראוי בפני עצמו ומ"מ ע"י אניגרון ראוי כדאיתא בברכות ע"ש : שם גמרא אבע"א סברא ואבע"א קרא . עיין בהרי"ף ז"ל שהביא בשם בה"ג דלהכי איצטריך סברא משום דבנדרים הולכין אחר לשון בני אדם ונ"ע דא"כ קרא מאי אהני וי"ל משום דבנדרים (דף מט) קאמר הגמרא ליתא בהא קמיפלגי דמר סבר הלך אחר לשון תורה ומר סבר הלך אחר לשון בני אדם וגם בירושלמי ס"ל דר' יאשיה גם לפי האמת ס"ל דלפעמים הולכין אחר לשון תורה ע"ש בר"ן ע"כ אמר הגמרא אבע"א סברא ואבע"א קרא לרבנן ועיין בריטב"א : שם תוס' ד"ה אהתירא כו' דרב אשי דמסתמא כר"י ס"ל . עיין חולין (דף נח) גבי הכוה פלגא זיתא דתרבא סבר מר בר רב אשי כו' א"ל אבוה כו' ועוד הא אמר ר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה :

דף כג ע"ב תוס' ד"ה רישא בסתם . ק"ת . נ"ל דאפ"ל דברישא נקט שאינם ראוים דהכל בכלל משא"כ בסיפא משום פלוגתא דר"ש מוכרח למתני נבילות וטריפות משום דעלה פליג ר"ש : שם תד"ה דמוקי לה כו' אע"ג דאין איסור לאו חייל על איסור עשה דהא לקמן פריך אלימא נדקה לעני . נ"ע דהא גבי נדקה

איכא

מהג"ם שלמה הכהן שליט"א מ"ץ דפ"ק ווילנא .

דף ב ע"א במשנה ועל שאין בה ידיעה וכו' שעירי הרגלים וכו' דברי ר"י רש"א וכו'. וכ"כ הרי"ף ז"ל ג"כ העתיק לפלוגתא זו דר"י ור"ש ואף שאין דרכו להביא בהלכותיו רק מה שנוהג בזה"ז וכבר העיר עליו הפנ"י בזה וכתב די"ל דס"ל להרי"ף ז"ל דשפיר נ"מ לדינא בפלוגתא זו גם לזה"ז דלר"ש דהילכתא כוותיה לגבי דר"ש בוודאי דבר"ה לא היו מקריבין רק שעיר חטאת אחד של מוסף היום כיון דשעירי הרגלים ושעירי ר"ח שניהם מכפרין על אין בה ואין בה למה צריכי ב' שעירים ביום אחד [דהא בשני שעירי עצרת מקשה ר"ש בזבחים דף ו' ע"ב דלמה הן באין והוצרך לומר דבאין על טומאה שאירעה בין לזה וא"כ דוקא התם דכתיב בהדיא בקרא אבל בר"ה י"ל דשעיר ר"ח לא היו מקריבין כלל בר"ה] וכן משמע מפשטיות הכתוב דכתיב מלבד עולת החודש ומנחתה ולא כתיב מלבד עולת החודש וחטאתו [וכן דעת רבינו משולם באמה בתוס' ר"ה דף ח' ע"ש] וא"כ נ"מ לדינא דא"ל לומר בפסוקי המוספין של ר"ה רק ושעיר לכפר ולא כמש"ר הרמ"א בהג"ה בשו"ע בסי' תקצ"א דנ"ל ושני שעירים לכפר [וכבר עמד על מדוכה זו גם הטו"א ז"ל בר"ה שם ע"ש] ואמנם בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל כאן משמע דאין שום נ"מ לדינא בפלוגתייהו כלל וכלל ולכן נ"ל להיפך דמשו"ה מייתי הרי"ף לפלוגתא של ר"ש ור"י וא"כ הביא על זה מימרא דר"ל דמה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לה' וכו' לאשמעינן דאף לר"י היה קרב נמי שעיר של ר"ח בר"ה משום כפרה דמיעוט הירח ואף לפי' הרי"ף שם דהכפרה הוא לישראל רק דהקב"ה קבע זמן כפרה בר"ח כדי להפים דעתה של ירח [וכ"כ התוס' לקמן דף ט' בשם הערוך] מ"מ צריך להביאו בר"ח בשביל פיוס מיהת [ומש"כ שם בנו של הגאון הפנ"י בדף ט' דבר"ה א"ל פיוס ע"ש הרבה יש לפקפק בדבריו ז"ל ולפי דבריו יוצא דין חדש דבער"ה אין מן החיוב להתענות בשביל מיעוט הירח בכל ערב ר"ח ובמק"א יבואר בעז"ה] : ע"ב במשנה אמרו לו מהו שיקרבו זה בזה וכו'.וכ"ב מה דאמרו לו לר"ש דוקא אין לומר משום דלר"י בודאי לא קרב דהא שמעינן ליה לקמן דף י"ב וביומא דף כ"ח דאף חטאת הצבור שנתכפרו הבעלים תמות ולכן לא שאלו רק לר"ש דס"ל דחטאת הצבור אינה מתה דהא ליתא דנהי דלא תמות מ"מ לא קרב רק תרעה עד שתסתאב וכו' וע"כ נ"ל דהכא שאני כיון דכפרה אחת הוא לא מקרי נתכפרו בעליה באחר כיון דעדיין ראוי הוא לכפרתו הראשונה וא"כ לר"י נמי יכול לקרב ונ"ל כתי' המהרש"א ז"ל ובתוס' יו"ט דניחא ליה להקשות לר"ש הכי בתרתי בשעיר יוה"כ ובשעירי רגלים וכו' ומיהו הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' פסולי המוקדשין לא הביא זה להלכה דשעירי רגלים קרבין בר"ח או להיפך ומשמע דס"ל דר"י חולק ע"ז ודוקא ר"ש הוא דס"ל סברא זו ונ"ע ובמק"א יבואר בעז"ה . וע"ש עוד בתוס' יו"ט שכ' דלאו דוקא שר"מ אמר לו לר"ש שהרי ר"ש היה אחר דורו של ר"מ וכמו שכ' הרמב"ם בהקדמה לסדר זרעים ע"ש ובמח"כ לא כיון יפה דודאי ר"מ היה בדורו של ר"ש דכן מבואר ביבמות ס"ב וככ"ד כש"ס אף בדברי הרמב"ם ז"ל שם נפל ע"ש ורש"י צריך להיות שם בחבורה שלישי אצל ר"מ ור"י ור' יוסי ועוד יש שם איזה ט"ס ברמב"ם בכ"ד וצריך להגיה ע"ש :

דף ג ע"א בתד"ה ועל . מדלא קאמר איש דאמר לקטן או לעובד כוכבים אקיף לי גדול וכו' וכ"כ עי' בשער המלך בפ"ה מהל' מלוה ולוה שתמה על דברי התוס' אלו דהיאך אפשר לומר איש דאמר לקטן או לעובד כוכבים דהא קיי"ל דאין שליחות לעובד כוכבים וכן אין שליחות לקטן ע"ש.ואמנם כבר תירץ יפה בנתיבות המשפט סי' קפ"ב סק"א דבמקום שהמעשה א"א להבטל ואין נ"מ בשליחות רק לענין לחייב שולחו שפיר יש שליחות גם לעובד כוכבים ולקטן וע"ש טעמו ונימוקו : שם בתוס' אמאי דחי הא אפשר לקיים שניהם. וכ"ב ובשער המלך ז"ל בפי"ב מהל' עבודת כוכבים תמה עליהם דהא מפורש בתו"כ בסדר מצורע דתגלחת מצורע הוא דוקא ע"י כהן ע"ש ונולא דמספינא הייתי אומר דהתו"כ לא מיירי רק בתגלחת ראשונה שהיה בעת טהרתו דהיינו בעת הבאת ציפורים ועץ ארז וכו' דכל הדברים אלו היה ע"י כהן אבל בתגלחת השניה שהיה ביום השביעי לטהרתו דשם נאמר את ראשו שפיר י"ל דלא בעי כהונה כלל דהרי קרא דהוכא אל הכהן ביום טהרתו כתיב וא"כ י"ל דהא דמרבינן מזאת תורת דתגלחת בעי כהונה לא קאי ריבויא רק אתגלחת דיום טהרתו והן אמת דהרמב"ם פי"א הלכה ג' כתב בהדיא דשני התגלחת אלו היה ע"י כהן ע"ש ואמנם התוס' י"ל דלא ס"ל כן ונ"ע בזה :

דף ה ע"א בגמ' מי איכא דלית ביה ידיעת בית רבו . וכ"ב והמשנה ע"כ רבי הוא וכמו דאוקים לעיל דף ד' ועוד כיון דס"ל למתניתין דמחייב נמי על העלם מקדש ע"כ ליכא לן קרא לידיעה בתחילה רק מקרא דונעלם דאתי לגופיה א"כ ליכא למילף לידיעה המורה רק לידיעת בית רבו : ע"ב בתוס' ד"ה אם. מלמד שאין מצטרפות זה עם זה. וכ"ב אבל הר"ש ז"ל בפ"ק דנגעים משנה ב' כתב דט"ס נפל בירושלמי וצ"ל מלמד שהן מצטרפות וכן בדתני חזקיה נ"ל כן מלמד שהן וכ"ל דלפי גירסת הר"ש ז"ל הראיה הוא מדכתיב בלשון יחיד והיה משמע דשניהם נחשבים כחד לענין צירוף אבל אי הוי כתוב והיו לשון רבים הוי משמע דכל חד בפני עצמו הוא וכן בקרא דמייתי חזקיה מדלא כתיב לנגעי צרעת אלא כתיב נגע צרעת ג"כ הכוונה כך הוא כנלפע"ד :

דף ו ע"א והתניא רע"א . וכ"ב נ"ל והתנן והוא משנה בפ"ק דנגעים משנה ב' :

דף יא ע"א בתוס' סד"ה אלא . אבל קשה דתיפשוט מסיפא דחייבין מדאורייתא דקתני וחייבין עליהן וכו' וכ"ב בתוס' יומא דף מ"ח ע"א ד"ה מדפסיל דתו קושיא זו בשם ר"י די"ל דר"ל דחייב מדרבנן כמו בכריתות דף י"ב אבל אוכלין טמאין חייב ע"ש בתוס' ומיהו המעיין שם בכריתות בפירש"י ותוס' יראה דאין ראיה מהתם כלל דרש"י פירש התם דהאי חייב לא קאי האוכל אוכלין טמאין רק אשתוי יין ע"ש והתוס' ישנים פירשו שם דהא דאכל אוכלין טמאין ר"ל דאכל נבלת עוף טהור דנעשה טמא מה"ת ע"ש ולפי זה דברי התוס' דיומא צ"ע :

דף יב ע"א בגמ' ר"י אומר יביא בדמיו עולה . וכ"ב בתמורה שם הגירסא ר' אלעזר אומר יביא בדמיו עולה וע"ש בתוס' יו"ט . וכן מוכח שהיה ג"כ גירסת רש"י ז"ל לקמן ע"ב ד"ה לנדבת ציבור ודו"ק והלא כהמהרש"א : ע"ב ברש"י ד"ה לנדבת צבור כדרבנן דפליגי עליה דר"א. וכ"ב ר"ל דפליגי על הך דר' יהושע לעיל דאמר דיביא בדמיו עולה והיינו משום דס"ל דמותרות לנדבת יחיד אזלי וכמו שמבואר במשנה שם וברש"י לעיל והא שכ' רש"י דפליגי עליה דר"א היינו לפי שלפני רש"י ז"ל היה הגירסא ר' אלעזר ולא ר' יהושע וכ"ה באמת במשנה שם וזה ברור בכוונת ד' רש"י ז"ל והמהרש"א ז"ל חשב דרש"י ר"ל ר"א דרישא דאמר ימות וע"כ הוצרך לומר דהכא במותרות של קרבנות ציבור איירי והכ"מ בזה דאזלי לנדבת ציבור ע"ש ודבריו תמוהין דהדא מאי אשמעינן ר' שימי מנהרדעא בזה דהיכי יעלה על הדעת דמותרות של ציבור אזלי לנדבות יחיד אתמהה . ועוד דמאי שייך דברי ר' אליעזר לכאן דר"א לא אמר דימות רק באשם דס"ל דדמי לחטאת אבל במותרות של ציבור דהיינו בתמידין שניתותרו פשיטא דמודה ר"א דמקיצין בהן עצמן ודבריו צלע"ג :

דף טו ע"ב בתוס' ד"ה דקדשה בשילה ונוב וגבעון שנאכלין בכל הרואה . וכ"ב נ"ע דגבי נוב וגבעון תנן שם דק"ק נאכלין בכל ערי ישראל ולא בכל הרואה ולכן נראה דתיבות נוב וגבעון ט"ס :

דף טז ע"א בגמ' ת"ש אכש"א.וכ"ב מג"ת פ"ו ותוספתא דסנהדרין פ"ג ע"ש : שם ברש"י אבל לא מע"ש ותברים אוכלים שם מע"ש . וכ"ב גי' זו נ"ע דהיאך יעלה על הדעת דע"ה יהיו מחמירים בקדושת מע"ש יותר מהחברים אמנם באמת בתוספתא דסנהדרין שם איתא להיפך דחברים לא היו אוכלים שם מע"ש ואמנם גם זה נ"ע דלמה החמירו החברים במע"ש יותר מקדשים קלים ואמנם באמת במג"ת שם הגירסא באמת התמונה שהיתה קדושתה גמורה חברים וע"ה נכנסים לשם ואוכלים שם ק"ק וכ"ש מע"ש ע"כ וזה גי' נכונה מאוד וכן נ"ל גם כאן : שם בתוס' ד"ה דכו"ע והע"ג דקדושת הארץ בטלה מ"מ בפ"ק דביצה וכו' . וכ"ב מד' התוס' אלו נראה דס"ל דכרם רבעי אינו נוהג בחו"ל.וכדעת הרמב"ם ז"ל שהביא הר"ן בפ"ק דר"ה ולפיכך מקשו כיון שבטלה קדושת הארץ גם בא"י לא תנהוג כרם רבעי ותי' שפיר דמ"מ מדרבנן היה צריך להוליכם לירושלים דמדרבנן בודאי נוהג בא"י כמו בתרומות ומעשרות [ומה שקשה לפי סס"ד דר"א ס"ל דגם קדושת ירושלים לא קדשה לע"ל א"כ למה הצריך ר"א להביא בירושלים יעויין בתוס' בר"ה דף ל"א ע"ב ודו"ק] :

דף יז ע"א בגמ' אלא דקיי"ל טמא ששימש במיתה היכי משכחת לה.וכ"ב שמעתי דבספר רשפי אש הקשה דאף לפי שמוכית מזה דשיעורא גמירי מ"מ התינח טמא ששימש משכחת לה בכה"ג שנטמא בעזרה אבל בהא דתניא בתוספתא דסנהדרין ובפ"ק דכריתות ומייתי לה בסנהדרין דף פ"ג דטבול יום ששימש ג"כ במיתה היכי משכחת לה ואפילו אם נאמר דמיירי שנטמא בעזרה וטבל שם א"כ הרי שהה שיעור השתחויה והילוך קצרה והוכית מזה כדעת הסוברים דזמן דגדלות חשבינן מעל"ע וא"כ י"ל דנכנס טבול יום בעת שהיה קטן ובעת שעבד עבודה הגדיל אבל לדעת הסוברים דלעולם נעשה גדול בלילה לא משכחת לה דהא כבר היה לו הע"ש ע"ש ואכן כמח"כ לק"מ דהדא דהא זמן הגדלות תליא בב' שערות וא"כ י"ל דנכנס קודם הבאת ב' שערות ולאחר שהביא ב' שערות עבד עבודה ועוד י"ל דנכנס דרך גגין ועליות דאינו חייב מחמת הביאה דהא אמרינן לקמן ע"ב דדוקא דרך ביאה אסרה תורה : ע"ב בגמ' אלא אי אמרת דוקא גמירי היכי משכחת לה. וכ"ב הדבר נ"ע דמאי קושיא דילמא מיירי בבמה בשעת היתר הבמות דאין שם מחיצה כלל אבל בטומאה אסור לעבוד עבודה דהא תנן להדיא בסוף זבחים דהזמן והנותר והטמא שוין בזה ובזה ואולי דס"ל להש"ס דאף דאסור לעבוד בטומאה גם בבמה מ"מ מיתה ליכא דקרא דוינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו גבי קדשי המקדש כתיב ועדיין צ"ע :

דף יח ע"א בתוס' ד"ה לעולם וכו' ה"ה דהו"מ למימר בסמוך לווסתה ואפרישה . ובד"ה והא נמנא עמדו בתימה דהיכא מני למימר דחיוב קרבן הוא על הפרישה ומיירי דאמרה לו נטמאתי א"כ היכי תני דנמצא על שלה טמאים מספק וכו'. וכ"ל ליישב ב' הקושיות בחדא מחתא די"ל דאמרה לו נטמאתי היינו דאמרה דהרגישה ואף דהרגשה דאורייתא מ"מ כיון דאוקימנא דמיירי בשאינה סמוכה לווסתה דעומדת או בחזקת טהרה יש לתלות בהרגשת שמש ולכה"פ אינה נחשבת לודאי נדה לחייב אותם חטאת ולפיכך אם נמצא דם אחר שיעור ווסת אינן חייבין חטאת די"ל דינא הא"כ ובשעת תשמיש היתה טהורה ועוד אפשר דאפי' אם אמרה דראתה דם ממש מ"מ אינה נאמנת לחייב בעלה חטאת דהא אפילו במקום דנתנה התורה נאמנות כגון באב על הבן לענין גדלות או להעיד על בתו נערה דהיא מקודשת לאיש וכמו דאמרינן בקידושין ס"ג מ"מ לענין מכות ועונשין אינן נאמנים וכמבואר שם וא"כ אפילו אם נאמר דהתורה נתנה נאמנות לאשה גם מ"מ לענין קרבן ומלקות אינה נאמנת ומיהו בסמוך לווסתה דחזקה דאורית בזמנו בא ורגלים לדבר אפשר דנאמנת אף לענין חטאת ומשו"ה מוקים לה בשלא סמוך לווסתה ודו"ק. ועוד יש ליישב קושיא השנית די"ל דמלאה ע"י קינות מראה טהור דהוכר הדבר למפרע דהדם דהרגישה בשעת תשמיש היה דם טהור ודם טמא לא מצאה רק לאחר שיעור אותיום ולפיכך טמאין מספק ופטורין מן הקרבן וק"ל :

דף יט ע"ב שבועה שלא אוכל ואכל כל שהוא חייב דברי ר"ע . וכ"ב ויש להסתפק בשבועה דלשעבר דנשבע שלא אכלתי ואכל כל שהוא אי חייב קרבן או מלקות לר"ע דאפשר דדוקא בשבועה דלהבא ס"ל לר"ע דדעתו של אדם לאסור עצמו בכ"ש אבל לשעבר כיון דע"כ מיירי דיודע דאכל דאל"כ אנוס הוא א"כ אדרבה שפי י"ל דודאי לא רצה לישבע לשקר והיה דעתו אכזית ובחידושי הארכתי בזה :

דף כא ע"ב בגמ' ואם איתא נימא להו וכו'. ואף דלענין קרבן לא מצינו שחייב בכ"ש אפי' לר"ש מ"מ כיון דמצינו לענין מלקות מיהת א"ל ודאי כוונת הנשבע ג"כ על ח"ש דכרוב איסורי מאכלות של

פרס

תורה ליה בהון רק חיוב מלקות לבד ועי' תוס' כאן ד"ה היכן מצינו ודו"ק :

דף כד ע"ב בגמ' והרי הקדש הא אוקמינן בבכור וכ"כ עי' תוס' בכריתות דף י"ג ע"ב ד"ה ארבע ובמהרש"א כאן ועי' בקונטרס אחרון על הטורי אבן ובקצה"ח סי' ר' ודו"ק :

דף כו ע"ב בגמ' אי דלא ידע אנוס הוא . וכ"ב הא דלא מפרש דמשכחת לה דאומר מותר היינו משום דס"ל דבאומר מותר נמי מקרי אנוס לענין שבועת ביטוי לשעבר [ועי' רש"י בשבת דף ס"ט ע"ב דאפי' בשגג בלאו והזיד בעשה ג"כ נחשב כאנוס ע"ש ועי' בתוס' כאן ד"ה אפילו] וכן מבואר לקמן דף ל"א ע"ב בתוס' ד"ה ואין חייבין לפי תי' השני שכתבו שם וע"ש בגמ' בהא דאמרינן שם לימא תנינן וכו' ודו"ק: **שם** נשבע על ככר ומצטער עליה . וכ"ב עי' פירש"י דמצטער ברעב ואי נמי לא נעלמה ממנו היה אוכלה וכו' והרמב"ם ז"ל פירש דבזה גופא היה השגגה שלו דקסבור דאם הוא מצטער מותר לאכול וק"ק דלפי פירושם ז"ל היה שייך למבעי בכל חייבי חטאות דעלמא כגון במצטער על חלב ואכלו בשוגג אי מקרי שגגה או לא ואפשר דמשום זה נאדו התוס' לפרש כפי' אחר ודו"ק :

דף כט ע"ב בתוס' ד"ה שבועה תימה דשניהם שבועת ביטוי וכו' . וכ"כ עי' בביאורי הגר"א ז"ל ביו"ד בסי' רל"ה ס"ק י"ח שתי' לקושיית התוס' הלזו בדרך אחר ע"ש ועי' בלח"מ בפ"א מהל' שבועות הלכה י"ג שהקשה קושית תוס' הלז מעמיה דנפשיה ובמח"כ לא ראה דהוא קושית תוס' כאן וצ"ע :

דף ל ע"א במשנה נוהגת באנשים ולא בנשים וכו'. וכ"ב לכאורה קשה דכל הני למ"ל למתני דאינן חייבין בקרבן שבועת העדות הא כולהו מסיפא דמתני' נפקא דתני ואינו נוהגת אלא בראויין להעיד וכל הני אינן כשרין להעיד ודוחק לומר דאי לא הוי תני אלא סיפא לחוד לא הוי ידעינן למעט משחק בקוביא וכדומה וכמו דאמרינן בגמ' דף ל"א דממשנה יתירא נפקו ע"ש דאכתי תקשה דליתני משחק בקוביא בהדיא ולא הוי צריך למיתני כל הני ונראה דהתנא ר"ל דאינו נוהג בכל הני אף במקום דכשרין להעיד כגון בעד מיתה ועדות סוטה וגם בפסול מה"ת משכחת לה דכשר אם קבלו עליהם לעד ומ"מ פטירי משום דאינן בגדר עדות ולא קרינא בהו והוא עד וכמש"כ הגרע"א ז"ל בגליון המשניות כאן וכ"כ הרמב"ן ז"ל לקמן דף ל"ה על הא דתנן שם או שהיה אחד מהן קרוב או פסול דמיירי דאפי' קבל עליו שיקבל עדותו מ"מ פטורין ע"ש והובא בר"ן ובתוס' יו"ט שם וכ"ל עוד דהא דפליגי לקמן רב אחא בר יעקב ורב פפא במשחק בקוביא אי חייב קרבן כיון דמדאורייתא ממזי תזי עי' לקמן ד' ל"א בסוגיא ותמה ע"ז הרשב"א בחידושיו דמה בכך דכשר מה"ת מ"מ כיון דפסול מדרבנן אין כאן כפירת ממון כלל ע"ש והתוס' שם הקשו דמ"ש מעד מיתה דחייב הרי דאזלינן בתר דרבנן וכו' וכן הגרע"א ז"ל כאן הקשה להיפך על רב אחא בר יעקב דהיאך אמר דמתני' אתא למעט משחק בקוביא הא משחק בקוביא כשר לעדות אשה ומה"ת הוי עד ע"ש ולכן לענ"ד נראה דגם סיפא דמתני' מיירי הכל במקום דכשרין להעיד כגון בעד סוטה ועד מיתה וקמ"ל מתני' דאף פסולי עדות דרבנן מקרי אינן ראוין להעיד דכיון דחכמים פסלו אותו תו לא הוי בגדר עד וממילא פטור מקרבן דלא קרינא ביה והוא עד ואמנם רב פפא חולק ע"ז וסובר כיון דמה"ת הוא כשר מקרי עד וע"כ דמתני' לא קאי אמשחק בקוביא ובזה נתיישב כל הג' קושיות הנ"ל ודו"ק :

דף לא ע"ב במשנה השביע עליהן ה' פעמים וכו'. וכ"ב מה דנקט הך דינא דוקא במושבע מפי אחרים ואף דבמושבע מפי עצמו ג"כ פטור אם בא לב"ד והודה וכמש"כ הר"ן כאן כ"ל דמזה ראיה לדברי התומים בסי' כ"ח שהקשה דהיכי פטור בהודה הא מ"מ הוא פסול להעיד משום דעבר אשבועת ביטוי [וכן הקשה בשו"ת עבודת הגרשוני בסי' ג' והובא בתומים שם] ותי' התומים שם דבמושבע מפי אחרים אינו חייב משום שבועת ביטוי ואפי' באמר אמן דהוי כמו דנשבע מעצמו ג"כ משכחת לה וכו' ע"ש ועכ"פ הוצרך למתני דוקא בהשביע עליהן דאלו בנשבע מעצמו ממש לא משכחת לה דלא יעבור אשבועת ביטוי ודו"ק ומיהו לענין עיקר קושית הנ"ל י"ל כיון דקיי"ל דאין אדם משים עצמו רשע וע"כ דפלגינן דיבוריה ואמרי' דעת השבועה אכתי לא ידע מהעדות ועכשיו נזכר וא"כ לא נפסל כלל או די"ל דמיירי באמת דטען לבפני ב"ד דעכשיו נזכר ונשבע באמת . ואם נפרש דהודה דרך ווידוי דאז נאמן לעשות עצמו רשע מ"מ לא נפסל ע"פ הודאתו כיון דאית ליה מיגו והיינו תשובתו ולא בעינן שילך למקום שאין מכירין אותו וכן מפורש בירושלמי בפ' כל הנשבעין הלכה ד' ע"ש :

דף לב ע"א בתוס' ד"ה הכ"מ בעד טומאה ואין העד יכול לומר וכו'. וכ"ב ושמעתי מפי מו"ל הרב הגאון חכם הכולל מו"ה יעקב בהריט זצ"ל מ"ץ ור"מ דפ"ק דבלא"ה לק"מ דע"י עידי קינוי וסתירה יהיה צריך להביא מנחת הקנאות במקדש שהוא מוטל על הבעל וכמו דכתיב והביא את קרבנו עליה עשירית האיפה וע"י עד טומאה אינו משקה אותה כלל ושפיר הוי כפירת ממון ודפח"ח . ועי' במ"ל בפ"ג מהל' סוטה הלכה ג' דהביא ראיה מד' תוס' אלו דע"כ דהא דאמר רב ששת בסוטה דף ה' דסוטה שיש לה עדים במדינת הים אין המים בודקין אותה דוקא ב' עדים אבל ע"א המים בודקין דאל"ה לא הוה מקשו התוס' מידי ע"ש וראיתי להגאון בעל קצה"ח ז"ל בספרו אבני מילואים שתמה עליו דהא כיון שכבר נשבע העד וכפר שוב אינו חוזר ומגיד והוי כמאן דליתא ושפיר מקשים התוס' ע"ש הנה במח"כ דברי המ"ל ברורין דכוונתו דהא התוס' היה יכול לפרש דאביי קאי לר"מ דבנשבע מפי עצמו אפי' בכפר שלא בב"ד חייב ובכה"ג היה יכול לחזור ולהודות ולהעיד בב"ד ושפיר מקשה המ"ל ואולי דכוונת הגאון בעל אבני מילואים ז"ל כיון דאמר אביי הכל מודים ומשמע דאמר אפילו אליבא דרבנן נמי ולרבנן הא לא משכחת לה כלל שיהיה יכול לחזור ולהגיד אחר שכפר ודו"ק :

דף לד ע"ב בתוס' ד"ה ועדים וכו' ובקונטרס פירש שע"י שהם בחוץ לא הכיר בהם הנתבע . וכ"ב לכאורה משמע דרש"י ותוס' לא פליגי בדינא כלל רק דרש"י אורחא דמילתא נקט שהיו מבחוץ דאילו היו בפנים בודאי לא היה טוען להד"ם שהרי הכיר אותם ולכאורה הענין נראה שפי דרש"י ז"ל סובר כדעת אבעה"ת בשער י"א שהובא להלכה בטוש"ע בסי' ע"ט סעיף ד' דאם העדים היו מבחוץ ולא הכיר הנתבע בהם אז אפילו אם שמעו שאמר בפירוש שמקבל המעות בתורת הלואה יכול לומר דאין שקלי ודידי שקלי ומה שהודה לו שלוקח המעות בתורת הלואה היינו משום דבאופן אחר לא היה יכול להוציא ממנו וסמך עצמו שיהיה יכול לטעון משטה כיון שלא ראה עדים [וכ"כ שם הגר"א ז"ל בביאוריו בס"ק י"ב דהגמ' מיירי נמי בכה"ג] ולזה כוון רש"י ז"ל במש"כ דלא הכיר בהם הנתבע דאילו היו מבפנים והכיר בהם הנתבע לא היה יכול לטעון משטה ואמנם מד' התוס' אלו מוכח להדיא דחולקים ע"ז ותמהני על הרב"י והאחרונים ז"ל שם שלא הביאו דעת התוס' בזה וצ"ע [וע"פ דברי בעה"ת אלו יש ליישב דברי הטור שהובא בסמ"ע בסי' ר"ה ס"ק י"ח ובתגה השיג עליו הסמ"ע שם ודברי הנתיבות שם בישוב דברי הטו"ע תמוהים ויבואר במק"א אי"ה] :

דף לה ע"א בתוס' ד"ה באל"ף דל"ת אע"ג דההוגה את השם וכו'. וכ"ב תי' התוס' תמוה דהא ודאי מכוון לשם דהא אינו חייב רק אם משביע בשם ועי' בס' תפארת ישראל על המשניות שתי' דמתני' מיירי דלא השביע רק בשם של ב' אותיות ע"ש ולדעת הסוברים דשבועה בכתב מיקרי שבועה י"ל דמיירי דכתב בכתב לשם של ד' אותיות אבל בפיו לא הזכיר כלל ומיהו יש להסתפק דבמושבע מפי אחרים מתוך הכתב אפשר דלא מהני לד"ה וצ"ע בזה : **ע"ב** בגמ' כל שמות האמורים בלוט חול וכו'. וכ"ב פי' כל השמות של אל"ף דל"ת וכן פירש הריטב"א ז"ל בחידושיו כאן והובא בכ"מ בפ"ו מהל' יסודי התורה ע"ש וכ"כ המהרש"א ואף דליכא אלא חד הנה לא אדני כבר כתב הריטב"א דאגב רישא דאיכא נקט גם הכא כל שמות ע"ש ואמנם בס' עיון יעקב כאן להגאון בעל חק יעקב עלה בדעתו לומר דגם שמות של י"ה ג"כ חול כגון כי משחית ה' את העיר וגו' וכבר השיגו הגאון מוהר"א פלעקלעש בספרו מלאכת הקודש בפ' וירא ודחה דבריו בשתי ידים וע"ש עוד במש"כ ליישב קושית הריטב"א והמהרש"א ז"ל הנ"ל ע"פ דברי המדרש רבה בפ' וירא דאיתא שם על הפסוק רק לאנשים האל כו' ד"א אלוהות הם ולכן בא הגמ' כאן להוציא מזה דכל השמות של אלף דלית הוא חול ואף פסוק זה דרק לאנשים האל ג"כ הוא חול ע"ש . עוד שם בגמ' כל שמות האמורות במיכה חול וכ"ב ק"ק דכאן מבואר דשמות של אלף למד בודאי הוא חול לד"ה ואילו בתרגום יונתן בן עוזיאל על הכתוב ויאמרו לו שאל נא באלהים [בשופטים י"ח פסוק ה'] פירש שאל כען במימרא דה' וכן בפסוק י' והארץ הנה רחבת ידים כי נתנה אלהים בידכם פירש ארי מסרה ה' בידיכון וצע"ג ואולי דמשום זה לא הביא כאן רש"י רק קרא דלו בית אלהים משום דשם פירש גם התרגום וליה בית טעותא אבל צ"ע דהרי בגמ' אמרו דכל השמות של אלף למד הוא חול ורש"י בעצמו פירש על קרא דשאל נא באלהים דהיינו בתרפים ושלא כפי' התרגום וצ"ע : **שם** בגמ' כל שלמה האמורין בשיר השירים קודש וכו'. עי' בר"ן וריטב"א כאן דלאו לענין איסור מחיקה קאמר דודאי נמחקין דלא עדיף מחנון ורחום ושאר הכינויין דמותר למוחקן אלא לענין שבועה קאמר דהוי קודש דאם השביע לעדים בשם שלמה האמור בשיר השירים הרי אלו חייבין דכיון דכל שלמה הנאמר בשיר השירים קאי על הקב"ה הוי כמו דנשבע בהקב"ה בפירוש וכמו במשביע בחנון ורחום דאמרינן דודאי במי ששמו רחום וחנון קאמר ומיהו מד' הרמב"ם בסופ"ו מהל' יסוה"ת משמע להדיא דס"ל דאינו נמחק וכן נראה מד' הרדב"ז בח"א בלשונות הרמב"ם ז"ל בסי' ס"ז דס"ל כן בד' הרמב"ם וד' הכ"מ שם צ"ע ומהשמטות הרי"ף ז"ל לברייתא הלזו אינו ראיה דס"ל כהר"ן והריטב"א דה"כ השמיט לברייתא דכל שמות הנאמר לענין לוט וכו' ושם בודאי נ"מ לענין דינא [ועי' ברא"ש כאן דכ' ג"כ דלאו לענין שאינו נמחק קאמר אלא לידע פירושו וכו' וכ"כ בתשובותיו כלל ג' דין ע"ו וצ"ע דעפי הו"ל לומר דנ"מ לענין שבועה ואולי דס"ל דגם לענין שבועה א"א לפרש הברייתא דהא במשביע בשם שלמה סתם בודאי אינו כלום דמאן לימא לן דכוון להקב"ה ולא משכחת לה רק אם יאמר בפירוש דאני משביעך בשם שלמה האמור בשיר השירים ובכה"ג הוי מילתא דפשיטא דחייב ודו"ק . ומיהו מה דהשמיטו הרי"ף והרא"ש ז"ל לברייתא דכל שמות האמורות בלוט ובמיכה זה ודאי צ"ע דהא נ"מ להלכה לענין איסור מחיקה והדבר צ"ע : **שם** ברש"י ד"ה במיכה כגון לו בית אלהים . וכ"ב נ"ל דט"ס יש בכאן וצ"ל במיכה יו"ד ה"א קודש כגון ברוך בני לה' וגו' וכגון הקדש הקדשתי וגו' כנ"ל ואמנם יש עוד שם שהוא קודש ויאמר מיכה עתה ידעתי כי ייטיב ה' לי וגו' וכן בשמות של אלף למד שהוא חול חסר ברש"י והוא ויאמרו לו שאל נא באלהים ונדעה וגו' וכן והארץ רחבת ידים כי נתנה אלהים וגו' ושוב מצאתי בשו"ת הרדב"ז חלק א' בלשונות הרמב"ם סי' ס"ז שהעתיק דברי רש"י בזה הלשון כגון לו בית אלהים וכגון הקדש הקדשתי וגו' [והוא סוף הדיבור וסובב על דברי הת"ק ואח"כ מתחיל הדיבור] יו"ד ה"א קודש הקדשתי הרי הוא אסור עלי וכו' כ"ה הגי' בד' הרדב"ז שם . עוד שם ברש"י ד"ה השבע שבועת ה' תהיה וכו' וכ"ב הדבר מתמיה דמד' רש"י אלו נראה מבואר דס"ל דגם בשבועת הפקדון בעינן שם המיוחד ולקמן בריש הדיינין אמרינן דלרבנן סגי בכינוי וגם לרב חנינא בר אידי לא מפקינן מקרא דשבועת ה' וגו' אך מקרא דאשביעך ושוב ראיתי דכבר העיר עליו הרשב"א בחידושיו בזה ע"ש :

דף מה ע"ב בגמ' שבועת השומרין דחייב רחמנא היכי משכחת לה . וכ"ב עי' בהקדמה לספר כפות זהב להרב המגיד דק"ק קריניק זצ"ל בקושיא כ' שהעיר שם דהא משכחת לה דהמפקיד מחוייב לו ממון כנגד הפיקדון דאם יטעון הנפקד להד"ם אזי יפסיד המעות שחייב לו המפקיד דהמפקיד יטעון שהפקיד אצלו ויכול לעכב החוב בשביל המשכון וכמו הסמ"ע בסי' ע"ה ס"ק י"ז ונבאר בקושיא וכמח"כ לק"מ דהא רבא מקשה זאת לרמי בר חמא ורמי בר חמא לשיטתו הא ס"ל דד' שומרין צריכין כפירה במקצת והודאה במקצת ובכה"ג דהמפקיד הוא מוחזק לא משכחת הודאה דהא אם יודה הו"ל הילך דהא המפקיד הוא מוחזק ולא הוי הודאה כלל ומיהו משכחת לה דלא יהי' הילך כגון אם הפרה של הודאה היה שוה יותר מדמי החוב שהיה לו ביד המפקיד ודו"ק : סליק בס"ד מסכת שבועות

איכא תרי לאוי וכמו שכתבו התוס' כתובות (דף מט:) בד"ה רבא אכפי' לרבנ"א והנה אפ"ל דראית התוס' הוא מלשון הגמרא דמייתי הפסוק דנתון תתן אך י"ל דמש"ה מייתי הגמרא האי קרא משום דגרסינן ב"מ (דף לא:) נתון תתן אין לי אלא מתנה מרובה מתנה מועטת מנין והלאו אפשר דלא שייך אלא על מתנה מרובה : **באו"ד** בסופו דלא אמר כר"ל כו' ל"מ לה כן ולאו . צ"ע דהא על אוקימתא דר' יוחנן נמי מקשה הגמרא אלא הן היכי משכחת לה וא"כ היאך אפ"ל דמש"ה נאיד מאוקימתא דר"ל וצ"ל דראית התוס' היא לפי המסקנא ולפי פירוש התוס' לקמן :

דף כד ע"ב גמרא ואם איתא משכחת לה כגון שאמר שבועה שלא אוכל תמרים וחלב. צ"ע מכאן על הרמב"ן ז"ל בפירושו לחומש על הפסוק כל חלב דגם שומן נקרא חלב דא"כ גם כנשבע על חלב נהוי ג"כ שומן בכלל ואפ"ל דבנדרים הא הולכין אחר לשון בני אדם ועיין לעיל (דף כב:) כי קא משתבע אהתירא קא משתבע ומדברי התוס' נראה דדוקא חלב שעל הקיבה נקרא חלב אע"ג דמשתבע ג"כ אהתירא אבל לא על השומן וכ"מ לענין מין במינו : **שם** תוס' ד"ה מגו כו' מ"מ חיילא שבועה על איסור חלב . נ"ל דאפ"ל דהאיסור שבועה נקרא חמור משום דהוא בעולה ויורד משא"כ בחלב דהוא בקבועה ואם לא מצא שעירה או כשבה אינו מביא קרבן כלל משא"כ בחלב דהוא בקבועה ואם לא מצא שעירה או כשבה אינו מביא קרבן כלל משא"כ באיסור שבועה מתחייב להביא תור או בן יונה או עשירית האיפה וראיה לדברי מפסחים (דף כז:) כל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין לא מצא עזים לשורפו כו' ואע"ג דהגמרא קרי לה (דף ח) חלק להקל באמת להקל הוא אבל מ"מ נמצא בו קצת צד חומר וכדאיתא חולין (דף קא) מאן לימא דטומאת הגוף חמיר דלמא טומאת בשר חמיר דלית ליה טהרה במקום אע"ג דבודאי טומאת הגוף חמיר דבכרת מ"מ יש בו צד חמור וכן כתבו התוס' (יבמות דף לג:) ועיין ג"כ שבת (דף קלו:) תוס' ד"ה דתניא הזכר בסופו שכתבו כה"ג לגבי קרבן נקרא חומרא אם לא יכול להביא אנדרוגינוס : **שם** תוס' ד"ה הרי הקדש כו' הו"מ למימר הא אוקימנא בבכור . עיין גיטין (דף יב:) גבי המקדיש ידי עבדו דמשמע שם שאין הקדש חל על פחות משוה פרוטה ועיין שם בתוס' וכן משמע ג"כ קצת מדברי התוס' שבכאן דדברי הגמרא קאי על עיקור ההקדש לא על אשם כדפרש"י ומ"מ דבריהם צריכין עיון :

דף כה ע"א במשנה אחד דברים של עצמו כו' כיצד שאמן לאיש פלוני כו'. צ"ע דלא פתח לא בדפתח ולא בדסיים . ועיין לעיל (דף ג) תוס' ד"ה פתח בשבועות כו' ואפ"ל משום דדברים של עצמו כבר מפורש לעיל שאוכל ושלא אוכל וא"צ לפרש אלא של אחרים ושאין בו ממש : **שם** תוס' ד"ה אלא כו' תימה דבסוף מכות (דף כב.) דקאמר וליחשב נמי כו' . נ"ל דאפ"ל דמש"ה לא משני התם מידי דתייל אמידי דלאו בר ממשא לא קתני משום דאכתי הוה מקשה ליה ליתני קונם שלא אחרוש ביו"ט ונדרים הא לא חל אמידי דלאו בר ממשא בשלמא הכא דאיירי לענין קרבן לא מני מתני נדרים משא"כ שם לענין מלקות אבל כי משני האי תנא איסור כולל לית ליה גם מנדרים לא קשה ואע"ג דנדרים חלין על דבר מצוה היינו בביטול אבל לא בקיום שאין איסור חל על איסור ועיין בר"ן בשיטת הרז"ה : **שם** תוס' ד"ה חומר בנדרים כו' ותימא תרי קראי ל"ל הא איתקוש נדו"נ הדדי . נ"ל דאפ"ל דלהכי איצטריך תרי קראי משום דהא איתקוש נדרים ושבועות אהדדי וכמבואר בר"ן וא"כ מנ"ל להקיש נדרים לנזירות דלמא ניקום לשבועות דלא חל לבטל המצוה ואין לומר דקושית התוס' משום דלחומרא מקשינן דהא גם להיפך איכא חומרא דמחויב לקיים המצוה ע"כ צריך קרא בנזיר ונדר:

דף כו ע"ב גמרא גמר בלבו להוציא פת חטים והוציא פת סתם. בש"ע יו"ד (סי' רי) הביא הש"ך והט"ז מחלוקת הב"י והב"ח כשגמר בלבו פת חטים ואמר פת סתם דהב"י ס"ל דאינו אסור אלא בפת חטים והב"ח ס"ל דאסור בכל פת אלא כשגמר בלבו להוציא פת חטין והוציא פת סתם דליכא איתקל ליה ומחלוקתם תלוי בתירוץ הרמב"ן שהביאו הר"ן והרא"ש אם תחלת דבריו דוקא או סוף דבריו דוקא ע"ש והט"ז כתב שאפילו הטור שכתב בלשון אם היה בלבו פת חטין והוציא פת סתם ג"כ כוונתו שגמר בלבו להוציא פת חטין . ודבריו צ"ע דהא הטור מסיים משום דפת סתם הוא של חטין והוא תירוץ שני שבתוס' הכא ד"ה גמר בלבו וז"ל ועוד נראה דהכא דסתם פת הוי דחיטין שרי אפילו בלא אונס והטור לא העתיק אלא דברי התוס' שני התירוצים דהיינו החילוק דפת סתם משמע דחטין וגם התירוץ הראשון שמחלקים בין ת"ח לעם הארץ ומ"מ מדלא העתיק התירוץ של הרמב"ן ז"ל שהביאו הרא"ש אביו משמע דס"ל דלדינא אין נ"מ הכא גבי פת חטים בין התירוץ הראשון של התוס' ובין הרמב"ן ז"ל ומזה מוכח כדברי הב"י דס"ל להטור בפירוש הרמב"ן דעיקר הוא דהתם נדרים (דף כז:) גבי נודרים להרגין הוא משום שרוצה לומר לשון שמשמעותו לעולם משא"כ הכא גבי פת ומה שמסיים בסוף דבריו אבל הכא מה שהוציא בפיו הוא טעות הוא משום שרוצה לפרש מה דאמר ת"ל לכל אשר גו' משום דכיון שהם סותרים זא"ז הלב והפה ה"א שלא אמר כלום ע"כ כתב הרבוי לכל דמ"מ אסור בפת חטין משא"כ אם הוציא פת סתם וחשב בלבו פת חטים בודאי אסור בפת חטים ועיין בזה לכס"פ ועיין בזה : **שם** גמרא הניחא למ"ד אין מלמדין . אפ"ל דשני התירוצים מחולקים דהתירוץ הא' ס"ל דאין זה אלא גילוי מלתא בעלמא ע"כ ילפינן ג"כ חולין מקדשים משא"כ לתירוץ השני ועיין במהרש"א שכתב דמחולקים דלתירוץ הראשון ס"ל דתרומה נקראת חול ועיין קדושין (דף מ:) דמשמע שם דלכ"ע נקרא תרומה קדש לגבי גיטין ולא ילפינן מינה ואפ"ל דשבועה כיון דמביא עליה קרבן לא נקרא חול :

דף כז ע"א תוס' ד"ה מצוה כו' תימה מה"ע נמי אמאי אין איסור חל על איסור . נ"ל דאפ"ל דשבועה שאני משום דחייב עליו קרבן א"כ הוה כמו איסור מוסיף וי"ל דגם על איסור שיש בו קרבן חל כיון דחזינן דקרא דלהרע ולהיטיב קאי ג"כ על דבר מצוה וכה"ג כתבו התוס' (דף ד:) ד"ה סבר לה כרע"ק ועיין לעיל (דף כד) גבי האוכל נבלה ביוהכ"פ ועיין קדושין (דף עז:) : **באו"ד** נימא איסור שאינו חל על איסור יוכיח . נ"ל דאין לומר דשאני איסור שבועה דיש לו מתירין דחמיר דהא טעמא דנקרא יש לו מתירין משום דמצוה לאיתשולי כדאיתא נדרים (דף נט) וזה לא שייך היכא דנשבע לקיים המצוה וכדאיתא נדרים (דף ז) מניין שנשבעין לקיים המצות שנאמר נשבעתי וע"ש בר"ן וקידושין (דף עז:) : **שם** תוס' ד"ה אביא נשבע להרע לעצמו כולי הך בבא לא צריכא אלא לאשמועינן דאדם רשאי לחבול בעצמו . עיין בר"ן שכתב דאדרבה הכא איצטריך למ"ד דאין אדם רשאי לחבול בעצמו מ"מ חל עליו שבועה משום דלא אתיא אלא מדרשא ולדברי התוס' דחוק מאד לומר דאתא הכא לאשמועינן דאדם רשאי לחבול בעצמו ומ"מ דברי הר"ן ז"ל צ"ע דהא בב"ק (דף נא.) מוכיח הגמרא מהא דאמר אביא נשבע להרע לעצמו שהרשות בידו דאדם רשאי לחבול בעצמו ומעיקרא רצה שמואל לומר דלהרע לעצמו היינו שאשב בתענית ודחי לה הגמרא מדתנא איזהו הרעת אחרים אכה את פלוני ואפצע את מוחו ע"ש : **ע"ב** גמרא שבועה שלא אוכלנה כו' הא תו למה לי הא קמ"ל כו' לכדרבא כו' לימא מסייע ליה כו' הכי השתא התם נזירות מיהא איתא . הרי"ף ז"ל לא הביא הא דרבא ועיין בר"ן ז"ל שכתב דלא הי' לו הגירסא כלל ע"ש . ולי נראה דאפ"ל דס"ל דלמאי דמסקינן לחלק בין נזירות לשבועה אפשר דגם רבא לא קאמר רק לגבי נזירות ודוגמא לזה בב"ק (דף כ) גבי הא דאילפא דבהמה ברה"ר פשטה ואכלה מעל גבי חברתה חייבת דקאמר לימא מסייע ליה מהברייתא רק דדחי דלמאי דמסיק הגמ' דברייתא איירי בקופצת גם אילפא איירי בקופצת ושפיר מסייע ליה מהברייתא רק דדחי דלמאי דהוה ס"ל למסייע דאילפא איירי בלא קופצת מסייע ליה מברייתא ע"ז דחי דלא תסייע ובאמת איירי בקופצת ומסייע ליה גם הכא נאמר כך דלמאי דמסיק הגמרא הכי השתא משמע דפשיטא להגמרא דבשבועה לא שייך לומר דאם נשאל לו על הראשונה שניה חלה גם מימרא דרבא אינה דוקא גבי נזירות והדיוק ממתניתין לא דייקי ליה כלל ואפ"ל עוד דס"ל כגירסת הגאונים דלא גרסי רק שבועה שלא אוכל שבועה שלא אוכלנה שלא אוכל חייב שתים ע"כ ס"ל להרי"ף ז"ל למאי דבעי למימר דמסייע ליה לאידך דרבא דאם נשאל על הראשונה עלתה לו שניה שוב לא מסייע ליה לאידך דרבא שלא אוכלנה והדר שלא אוכל חייב ב' והגמרא דלעיל אזלא למסקנא דדחי דוקא גבי נזירות חיילי שתיהם אבל לא גבי שבועה ומש"ה גם הברייתא תני לה גבי נזירות ואז שפיר מסייע ליה לאידך דרבא : **שם** תוס' ד"ה אלא אי אמרת בדבר מצוה מאי מיעט וא"ת תימה דמיעט כו' ומלתא דליתא בלאו והן . צ"ע דהא דמעטינן מלתא בלאו והן הוא לפי מאי דמסקינן דמיעט דבר מצוה אבל לפום מאי דסברינן השתא דקרא מעטי גם בביטול מצות עשה וקיים מצות ל"ת א"כ הא לא משכחת מלתא דליתא בלאו והן וכדס"ל לר' יהודה בן בתירה וכדלעיל (דף כה:) גבי פלוגתא דרב ושמואל :

דף כט ע"א במשנה אם לא ראיתי גמל שפורח . עיין בר"ן שכתב דבמס' נדרים מוכרח למיתני תרי גווני אבל במתניתין לא תני אלא חדא גווני ולכאורה קשה דליתני במתניתין נמי לתודיה ואפשר לומר דאי הוה תנא הכי ה"א גם בשוורי מצרים שייך הכא אלא דתנא חדא וה"ה לאידך וכדאמר רבא יבמות (דף לא) אי יגיד עליו רעו ליתני לכולהו בחדא ולתני חדא באידך משא"כ כיון דתנא הכא גמל ולא תני כשוורי מצרים ממילא ידענא דלא שייך הכא דאל"כ להניחנו לכולא בחדא וכדפריך רבא התם וזה אין להקשות דא"כ לא ליתני הכא אלא גמל פורח באויר דא"כ ה"א דגם נחש כקורת בית הבד לא שייך הכא: **שם** במשנה אכלה עבר על שבועת שוא . נ"ל דלהכי נקט אכלה אע"פ שתיכף שנשבע שלא יאכל עבר על שבועת שוא משום שאם לא אכלה עדיין יוכל לשאל על השבועה שאוכל וא"כ שוב אינו לוקה על שבועת שוא ועיין ביו"ד (סי' רלח) : **ע"ב** תוס' ד"ה כי היכי כו' ואפילו בלא חרטה . וכתב מהרש"ל פירוש בלא חרטה דמעיקרא משמע דהוקשה לו כיון דהם מתירין מסתמא מתחרטין ע"כ פירש בלא חרטה דמעיקרא ומ"מ דבריו צ"ע דהא המנודים צריכים לבא לפני החכמים ולהתחרט והכא המנדים הם המתחרטים ועיין בהרא"ש :

דף ל ע"א תד"ה למשרי ליה כו' א"כ עשה דכבוד התורה עדיף. הפלפלא חריפתא הקשה על התוס' למה הביאו ממרחק לחמם והא מפורש בע"ב דעשה דכבוד תורה עדיף ולא הבנתי תמיהתו דהא התם בכתובות הוא לגבי הא מלתא גופא דסלקו לדינא דיתמי משום כבוד התורה הוא הדין אם בא דין אחר קודם יכול לסלקו משא"כ לקמן בסוגיא הוא לגבי מלתא אחריתי דיכול להוביל הבע"ד והעד ועיין בח"מ: **ע"ב** גמרא וכן עד שיודע בחבירו שהוא גזלן מניין שלא יצטרף עמו. עיין במהרש"א בח"א שכתב דנ"מ דאם טענו במאתים והם אינם יודעים אלא במנה אם יצטרף הגזלן יתחייבו אותו שבועה על המנה הנשאר שלא כדין ע"ש וצ"ע דהא אם גם יעיד בעצמו הוא מחויב שבועה על המנה השני מתורת גלגול ועיין בהרא"ש בסוף מכתא דגם אם ירצה לשלם המנה שהעד מעיד ג"כ לא יפטר משבועה: **שם** גמ' אף אנן נמי תנינא כו' ה"ז לא יי ופירש"י והתעלמת פעמים שאתה מתעלם כיצד זקן ואינו לפי כבודו . צ"ע דהא התם אינו עובר אלא על מצות עשה משא"כ הכא אם לא יעיד יעבור הבע"ד על לאו דגזילה: **שם** תוס' ד"ה אי נמי לשודא דדייני . עיין במהרש"ל ומהרש"א והגה' הר"ן ז"ל שהעתיק בתחלה כדעת ר"ת דשודא דדייני היינו למי שירצה ובסוף כתב ושלא ליה דשולא עמית בתורה ובמצות ע"כ ראוי לזכותו יותר ומשמע דאפילו לדברי התוס' מיירי כאן שהיה השני שהם אדם וא"כ נ"ל דהא דאמר נ"מ לשודא היינו שהוא ת"ח ולא יהיה בכאן דין שודא : **שם** תוס' ד"ה אבל איבורא כו' מדע דבקרובים לא דחי כו' פסח ומילה . צ"ע דהא זבחים (דף נט) מייתי שם הגמ' על יוסף הכהן שלא רצה לטמא לאשתו מהך ברייתא משמע שגם בקרובים דחי פסח ע"ש :

דף לא ע"ב תד"ה מכחיש אין כו' אבל לר' מאיר וכו' אין להוכיח מהכחשה אלא מכך דהכא. צ"ע דלפי פירכת ר"מ הא גם מכחש ליכא למשמע דהא י"ל דגם לר"מ אית ליה בק"ו מושבע מפי עצמו ממושבע מפי אחרים וא"כ ע"כ נ"ל דהקישא אתיא לומר דמושבע מפי עצמו חייב אפילו שלא בב"ד ולומר דון מינה ומינה ועיין בסנהדרין (דף עה) דהיכא דלא אפשר לומר דון מינה ומינה למ"ד אמרינן לא גמרתן כלל ואפשר לחלק :

דף לב ע"א גמרא הא אי אפשר לנמלם . עיין בתוס' ואפשר לומר משום דכתבו התוס' סוטה (דף לט:) ד"ה

ד"ה עד דשתי תיבות שאינם דומים כמו זכור ושמור אי אפשר לשמוע אבל שתי תיבות הדומים אפשר לשמוע וא"כ שפיר מקשה הגמרא והא אי אפשר לצמצם פירוש דאם היה אפשר לצמצם היה אפשר לומר דאמרו שני העדים כאחת ומ"מ אפשר לשמוע אבל כיון דאי אפשר לצמצם כשזה אומר תיבה זו השני אומר תיבה אחרת א"כ אי אפשר לשמוע כמו זכור ושמור וא"כ ממילא מוכרחין לומר שלא אמרו העדים כאחת וא"כ קשה: שם גמ' לימא כו' מר סבר עד אחד כי אתא לשבועה אתי ומ"ס לממון. נ"ל דכוונת הגמרא דמחלוקתם לאיזו דבר בא עיקר עדותו דר' אלעזר סבר דעיקר ביאתו לממון אלא דיכול לפטור עצמו בשבועתו וכ"מ להיכא דאינו יכול לשבע מחויב לשלם משא"כ לת"ק דס"ל דעיקר ביאתו לשבועה וא"כ גם בשאינו יכול לישבע פטור וכן משמע הלשון מר סבר עד אחד כי אתי דאי כפרש"י ז"ל הו"ל למימר מר סבר עד אחד מחייב ממון ומ"ס עד אחד מחייב שבועה: שם תד"ה הכל מודים בעד טומאה. וצ"ע דהא איתא סוטה (דף יוד) דכל היכא דאיכא עדים אפילו במד"ס שוב אין המים בודקין אותה וא"כ מאי קאמרי התוס' דלימא שהמים היו בודקין אותה: ע"ב תוס' ד"ה ש"מ משביע עדי קרקע חייב קאי נמי אהכל מודים בעד סוטה. צ"ע דמה הכריחם לזה דהא ר"מ ס"ל דמטלטלי משעבדי לכתובה (כתובות דף פא.) והתוס' כתבו יבמות (דף לט) דדוקא מניה ס"ל לר"מ דמטלטלי משתעבדי לכתובה אבל מיתמי גם ר"מ ס"ל דלא משתעבדי וא"כ הא י"ל דעל עדי סוטה ל"ק להגמרא די"ל דס"ל כר"מ דמטלטלי משעבדי משא"כ בעד מיתה דלכו"ע אפי' לר"מ אינה נגבת אלא מן הקרקע:

דף לד ע"א גמרא משביע עדי קנס כו' נסי ידיעה בלא ראיה אשכחן. צ"ע דהיכי אשכחן ידיעה בלא ראיה גבי קנס הא הוה מודה בקנס ופטור וכדאיתא ב"ק (דף מג:) גבי קנס דאי אתו ואסהידו דקטל עבדא ולא ידעי אם תם אם מועד ואמר מועד הוה אינו משלם ע"פ עצמו וא"כ היכי משכחת לה בידיעה בלא ראיה ואפשר לדחוק ולומר דמ"מ הוה אמינא דחייב דגזירת הכתוב הוא אע"פ שלא מועיל עדותן כלל ועיין בזה היטב: שם תוס' ד"ה ע"פ כו' ומיהו מכאן יש לדחות ולאוקומיה כגון דמחי' בביתא דשיפא. נ"ל דקאי על הא דאמר מלמד שתובעין אותו וכן כתבו התוס' גיטין (דף ע:) בד"ה כגון דמחי' דהא דאמר שתובעין אותו מיירי בביתא דשיפא וזהו שכתבו ומיהו מכאן קאי על סרא' האחרונה שהביאו ולפי"ז סרה דחיקת המהרש"א ז"ל משום דקירש דכוונתם על הא דר"ש בן שטח ולא ידעתי למה:

דף לה ע"א גמרא אמר ליה אביי. פירוש לרב יהודה וצ"ע דהא ביום שמת ר"י נולד רבא יומא (דף לח:) ואביי ורבא משמע שנולדו שניהם שוין ברכות (דף מו) דאיתא התם אביי ורבא הוה יתבי קמי דרבה אמר להו למאן מברכין משמע שהיו שניהם תינוקות וא"כ היאך א"ל לרב יהודה דהא משמע שהיה גדול בימי רב יהודה ויש שגורסין שם אביי ורבה בר בר חנה ועיין סוף מו"ק: ע"ב רש"י ד"ה ומאתים לנוטרים את פריו לרבנן הניחם ויעסקו בתורה אחד משבט כסם. אפשר לפרש ע"פ מה דאיתא יומא (דף כו) אמר רבא לא אשכחן מורה מרבנן דמורי אלא דאתא משבט לוי ויששכר א"כ הרי הם חלק שנית מי"ב שבטים ואפשר עוד לומר משום דאיתא במדרש דיעקב אבינו עישר ג"כ את בניו דהיו לו י"ד בנים עם אפרים ומנשה והפריש ארבעה בכורים לאמן ונשתייר עשרה ע"כ הקדיש ללוי והנה קשה לפי"ז דהא אמר עשר אעשרנו לך דהוא חלק חמישית וא"כ היאך פירש רק אחד אלא ע"כ דפירש גם יששכר עמו וכבגמ' דילן א"כ הא הוו חלק שנית וכנ"ל:

דף לו ע"א גמרא אלא מהכא ואיש ישראל. לכאורה מאי תיקן בזה וקושית המקשן ודלמא ה"כ תרתי עביד להו ואפשר לומר משום דביהושע מפורש הקללה בבכורו ייסדנה ע"כ הקשה ודלמא תרתי עביד משא"כ גבי שאול דלא מסיק כלל שום קללה ע"כ היה סבור דחדא שבועה הוא ומ"מ מקשה דלמא תרתי עביד: שם תוס' ד"ה בנקבו שם תימה הא איצטריך לכדדרשינן בפ' ד' מיתות. ותימה על תמיהתם דהא רש"י ז"ל כתב מפורש סנהדרין (דף סו) דר' מנחם פליג על רבנן דלעיל דס"ל דדוקא שם בשם: ע"ב רש"י ד"ה בפני ב"ד כו' ואח"כ הודה חייב. עיין במהרש"א שכתב דלאו דוקא הודה וה"ה בעדים וצ"ע דהא חומש וקרבן אינו אלא דוקא בהודה שוב מצאתי בירושלמי בפ"מ שהקשה כן על המהרש"א וי"ל דכוונת המהרש"א דלאו דוקא הודה בלא עדים דה"ה שהודה אחר שבאו עדים ג"כ משלם אשם וכמבואר ב"ק (דף סה) ושם (דף קט) ולקמן (דף לז:):

דף לז ע"א גמרא אמר ליה ר"ח לרבה תניא דמסייע לך כו' אמר ליה אי משום הא לא תסייען. ב"מ (דף ו:) ושם (לח.): שם תד"ה הזיד. פירש בקונטרס כו'. כה"ג מחולקים ג"כ התוס' ורש"י ז"ל פסחים (דף סג:) ד"ה התראת ספק וע"ש שכתבו שגם לשון הקונטרס י"ל שכוונתו כמו שכתבו התוס' משום שהוא ספק למותרה ואפשר דגם כאן כוונת התוס' כן:

דף לט ע"ב ושמואל אמר טענה עצמה. בר"ן הביא ראיה מזה דטוענו בדוקא ומודה בשוה אינו נקרא ממין הטענה מברייתא דינר זהב זהוב לי בידך דטוענו בדוקא ומודה בשוה לרב ומ"מ פטור. ולי"ע דהא הכא מאי דקא מודה לו אפי' אם נימא לו בשוה דינר כסף זהב אכתי לא הוי ממין הטענה כיון דקטעינן ליה דינר זהב דוקא כמו מנורה גדולה קטנה: שם גמ' ותנן נמי ההודאה בפרוטה ואלו כפירה בפרוטה לא קתני. הא דלא מקשה מרישא חמשה פרוטות הן משום דאיכא למימר תנא ושייר וכדכתבו התוס' קדושין (דף טז:) ד"ה והא ארבעה קתני ואין להקשות מאי שייר דהאי שייר דאפשר לומר דשייר הקדש וכדאיתא גיטין (דף יב:) וע"ש בתוס' ד"ה פחות משום פרוטה ע"כ מקשה מהא דקתני ההודאה שוה פרוטה ולא קתני כפירה בפרוטה ועיין מכות (דף כב) תוס' ד"ה מתקיף לה שכתבו ואומר הר"מ דלא דמו דקתני שמנה וחשיב יו"ט ואם איתא דחשיב יו"ט בתרתי הו"ל למיתשב משא"כ בדבר חדש וא"כ ה"ה הכא כיון דחשיב הודאה הו"ל למיתשב ג"כ כפירה פרוטה:

דף מא ע"א תוס' ד"ה וכי מה בין זה וא"ת תקשה ליה אמתניתין דהכא ליפרע מנכסי יתומים. צ"ע דהא בב"ב (דף ה) תוס' ד"ה אע"ג כתבו וז"ל משמע שהיא משנה בשום מקום (פי' דהכא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה) וא"כ היכי קאמרי הכא דתקשי אמתניתין כיון דהתם כתבו דליתא במשנה וע"ש: ע"ב גמרא איתניסו סנך זוזי אתא לקמיה דרב נחמן. צ"ע דאע"ג דקבלינהו בתורת פקדון לא גרע מהמפקיד מעות אצל שולחני דאיתא במס' ב"מ (דף מג) אם מותרין ישתמש בהן לפיכך אם אבדו חייב באחריותן דהכא אפילו אם הוא בעה"ב בודאי יכול להוציא המעות כיון שנתן לו בתורת פרעון וצ"ל דרב נחמן לטעמיה דס"ל סתם נהנכסו לא מ"מ לשון רש"י ז"ל שכתב ואינו עליהם אלא כשומר חנם צ"ע דהא גם ר"נ מודה התם דמ"מ שומר שכר הוא וגם הא קי"ל דכספים אין להם שמירה אלא בקרקע:

דף מב ע"א רש"י ד"ה ולא אידכר ליה שטרא שיטול השטר מידו. זה הלשון נראה דלא שייך כאן אלא פי' ולא אידכר ליה שטרא היינו שלא אמר שפורע לו השטר והלשון שפירש רש"י הוא על מעשה דאבימי ע"ש בכתובות:

דף מג ע"א תוס' ד"ה וכל. אע"ג דבתורת כהנים אמר מפרט וכלל כיצד כו'. צ"ע למה הוצרכו לת"כ הלא גמרא מפורשת היא בנזיר (דף לה) ור' אלעזר פרט וכלל מנ"ל א"ר אבוה מהאי קרא וכי כו' חמור פרט וכלל כלל לשמור חזר ופרט ע"ש הרי מפורש דדריש לה בפרט וכלל ופרט וגם תירוצם לסימנא בעלמא הוא דנקטיה לא שייך שם כלל אלא דקאי למאן דדריש בריבה ומיעט ע"כ דריש לקרא במדת פרט וכלל משא"כ למאן דדריש כה"ת בכלל ופרט ע"ש: ע"ב רש"י ד"ה אבד אלפא זוזי אם מלוה סתם הוא סתם מלוה שלשים יום. צ"ע דבמכות (דף ג.) איתא דסתם מלוה ל' יום בין בשטר בין בע"פ אבל במשכון אינו מבואר שם אך מ"מ ס"ל לרש"י ז"ל דאין חילוק וכן איתא ג"כ בשו"ע חו"מ (סי' עג):

דף מד ע"ב גמ' שכיר נשבע ונוטל. בר"ן פ' זה הביא ירושלמי גבי שכיר שהקדים לו מעותיו ופירש הר"ן שטוען שהקדים לו שכרו אם נשבע ונוטל. וצ"ע דהא קי"ל דבתוך זמנו אינו נאמן לומר פרעתי ב"ב (דף ה.) וכ"ש הכא שטוען שפרעו קודם שהתחיל לעשות מלאכתו ועיין ב"מ (דף קב:) דפליגי מהכא דביומא דמישלם זימניה דנאמן לומר פרעתיך אבל לא מקודם ולומר דהירושלמי ס"ל כאביי ורבא שם דעביד אינש דפרע תוך זמנו דוחק וגם הא גבי שכיר אפשר דגם אביי ורבא מודו ע"ש בתוס' ובב"ב (דף ה:) בתוס' ואפשר לומר דגבי שכיר שאני: שם בר"ן על מתניתין והחשוד על שבועת העדות ודאמרינן גבי עדים מזוממין נתרי בהו אימת הוא קושיא על דבריו והתירוץ הוא דכל דל"ל איסתלין נקרא בעת מעשה ותיבת אלמא שהגיה הדכך תמיה שם הוא מיותר ואינו אלא קושיא ותירוץ: שם ר' יהודה אמר עד שיהא שם מקצת הודאה כיצד דינר זהב כו' וכן בנגזל וכן בנחבל. וצ"ע דאטו לא ידעינן מאי מודה במקצת דאיצטריך ר"י לפרושי וי"ל דכוונת ר"י להשמיענו דדוקא במודה במקצת זו הטענה אז תקנו שישבע התובע ויטול אבל אם תבעו דינר זהב הלואה ודינר זהב שכירות ובעה"ב מודה לו בהלואה וכופר לו בכל השכירות אעפ"כ לא תקנו חכמים שישבע ויטול וכן בנגזל ונחבל כיון שבשבועה זו גופיה ליכא שבועה דאורייתא: בר"ן פ' זה הביא בשם הרשב"א דבקטן לא שייך דין שומרים. וצ"ע מפרק המפקיד גבי תורא דלא הוה ליה ככי ושני כו' מכדי בקרא שומר שכר דיתמי עש"ה ובגיטין (דף נב) בתוס':

דף מח ע"א גמ' אחד אומר גבוה שני מרדעות כו' ומצטרפין לעדות אחרת מאי לאו לעדות ממון אמר רבא לעדות כו'. קשה דהא רבא ס"ל סנהדרין (דף כז) דרשע דחמס בעינן א"כ ממילא כשר לעדות אחרת דממון. וי"ל דהכא גם לרבא ע"כ דאתיא לר"מ דלא ס"ל כרבא כדאיתא התם דרבא ס"ל כר' יוסי ואביי כר' מאיר דאי ס"ד דהאי ברייתא אתיא כר"י א"כ למאי קתני דוקא במוכחשת מאחד דהא גם שניהם הוכחשו שניהם כשרים לעדות אחרת אחרי דאינם רשע דחמס וא"כ ע"כ אפילו לרבא הכא ע"כ כר"מ אתיא וא"כ הא שפיר איצטריך לרבא לפרושי הכא דאי אתא אחרינא בהדיה מצטרף לאותו עדות דלגבי אותו עדות הא אין כ"מ: סליק

פורת יוסף הגהות וחדושים על מסכת מכות

דף ב ע"א במשנה מעידין אנו שהוא בן גרושה. פרש"י ז"ל בפנינו נתגרשה אמו קודם שנולד והרי הוא חלל ופסול. נ"ל דמשכחת לה בגווני אחריתא כגון שהעידו שבאותו יום אמר אביו שהוא בן גרושה וקי"ל דאביו נאמן לומר בני זה בן גרושה כדאיתא יבמות (דף מז.) ואח"כ הזימו אותם דבאותו יום עמנו הייתם: שם תוס' ד"ה מעידין אנו ויש לדקדק אמאי לא נקט מעידין אנו באיש פלוני שהוא ממזר. נ"ל די"ל דלהכי לא נקט ממזר דהא מלתא דפשיטא היא דלא נעשה ממזר דאל"כ לא יוכל ליקח שום אשה לא ישראלית ולא ממזרת דהא איכו אומר דהעדות אמיתית והמזימים הם דמשקרים ולגביה נפשיה הא מהימן א"כ הוא יותר מכאשר זמם משא"כ בבן גרושה הא לא הוזהרו כהנות ליגשא לפסולים: בא"ד וקשה כו' ומ"ק והא מ"מ לוקין. צ"ע דהא אם ירצו להלקותן יוכלו לומר לחייבה נפש באנו ואז אין לוקין דהא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא ואין לוקין עליו וי"ל דס"ל לתוס' דהאי מתוך לאו דוקא דממילא כיון שלא התרו בה יש עליה חיוב מלקות: שם ד"ה מעידין (הב')וא"ת כו' והא יכול לומר מזיד הייתי כמו גבי הלב. נ"ל די"ל דאם יאמר הכי א"כ הא יכניסו אותו לכיפה וגם הא גואל הדם יכול להורגו משא"כ שם גבי הלב אם יאמר מזיד יפטור עצמו לגמרי וקמי שמיא גליא משא"כ הכא וצ"ע לדינא: ע"ב גמרא ואין משלמין את הכופר. הריטב"א ז"ל הקשה למאי דמספקא ליה להגמרא ב"ק (דף מ.) חייב כופרין אי ממשכנין אותם אי לאו א"כ אם אין ממשכנין אותם הא בודאי בעצמו לא ישלם אחרי שבאמת לא הרג שורו אדם ופטור מלצאת ידי שמים ולא הבנתי דבריו דהא בכריתות (דף כד) לא אמרינן כה"ג אלא כשאמרו שהוא בעצמו רבע שורו שיודע בעצמו שהם עדי שקר אבל לא כשאמר שורו נרבע ע"ש וגם אם היה מכתישן הרי אז ממשכנין אותם גם חייבי חטאות ואשמות ואין חילוק אלא קודם שעברו ג' רגלים וכשרואין שמתעצל ע"ש וא"כ גם חייבי כופר אם עברו ג' רגלים עובר בבל תאחר וממשכנין אותו וצ"ע בזה למ"ד כפרה אי שייך בו ב"ת: שם גמרא תדע שהרי ממון ביד בעלים ומשלמין. משמע דאם שילם על פיהם לא הוי קנסא דהא אין ממון ביד בעלים וא"ל דא"כ הוה כאשר עשה הא כתבו התוס' ב"ק (דף ג:) דבממון לא שייך כאשר עשה וכן ג"כ בנימוקי יוסף ב"ב פ' חזקת הבתים (דף נו) על משנה דהיו שנים מעידים וא"כ מאי מקשה הגמרא היינו דרבה: שם תוס' ד"ה ומה הסוקל אינו נסקל כו'. המהרש"א ז"ל כתב דגם גבי ברישה ותנק יש לומר האי קל וחומר. וצ"ע דהא תנק קיל מסייף וא"כ הא ליכא האי ק"ו ואפ"ל דקאי לר"ש דס"ל דסייף קיל:

דף ג ע"א גמרא המלוה על המשכון. עיין בערוך לנר שכתב דזה דבר פשוט שאין חילוק בין משכון מטלטלין למשכון דקרקע. וצ"ע דהא ב"מ (דף סז) איתא האי משכנתא באתרי דמסלקי שביעית משמטתה וכתבו רש"י ותוס' דלא דמו משכון דקרקע למשכון דמטלטלי ע"ש: שם גמרא אמר רבא הש"ע במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד. רש"י ז"ל פירש פרוזבול ועיין בתוס' שהשיגו עליו. נ"ל דהוצרך לומר כן דהכא הא ע"כ מיירי בלא שטר דאי בשטר הא ניחזי מאי כתיבא ביה וכדמקשה הגמרא ב"ב (דף מה:) אי דאיכא עדים ניתזי מאי דקאמרי אלא ע"כ דאיירי בלא שטרא (ואע"ג דלקמן איתא אחד המלוה בשטר משמע שאין כתוב זמן בשטר מ"מ שטר כזה אינו יכול למוסרו בב"ד כיון שאין יכול לגבות בו) וא"כ שפיר פרש"י ז"ל דהיינו פרוזבול דשייך אף במלוה על פה כמבואר בגיטין (דף לו) וגם במלוה על המשכון לכאורה יכול המלוה להטמין המשכון וא"כ איהו דאפסיד אנפשיה וצ"ל דאיירי שראו אצלו מקודם בעדים ועיין בסוגיא דהאומן ב"ב (דף מח.) והירושלמי ג"כ מוקי בפרוזבול כרש"י ז"ל: שם גמרא לא תיתיב אכרעיך. עיין בריטב"א ז"ל ול"נ משום דהתוס' בכורות (דף לו) הביאו והוא מירושלמי דשואל הלכות צריך לעמוד וכאן הא שאל שמואל לאבוהו בר איהו ע"כ אמר ליה לא תיתיב אכרעיך שאין אני שואל ממך רק לתידודי דידך לידע אם תוכל להשיבני וא"כ אתה צריך לעמוד: שם גמרא אמר ליה דכתיב כו' ואמר מר ל' יום בשנה חשוב שנה. וצ"ע דלר"מ דס"ל ראש השנה (דף יוד) דיום אחד בשנה חשוב שנה א"כ מנ"ל דסתם הלואה ל' יום ואין לומר דבאמת לא ס"ל כן דהא ריש פ' שואל (דף קמ"ז) משמע דס"ל לסתם מתניתין דסתם הלואה שלשים יום וסתם מתניתין הא ר"מ היא וי"ל דבשטר הא לא צריך כלל לקרא אלא מסברא דלא טרח למיעבד שטר בפחות מל' יום ושמואל לא אמר מנה"מ אלא על הא דאמור אחד מלוה בשטר ואחד מלוה על פה ואע"ג דהתם בהשואל ג"כ בע"פ מיירי מ"מ כיון שלפעמים לשון הלוני הוא ל' יום אתי למכתב ועש"ה ובירושלמי לומד ג"כ מזה הפסוק בענין אחר:

דף ד ע"א תוס' ד"ה לוקין ומשלמין כו' דליכא אזהרה בשן ועין וכתיב ישלם בלא אזהרה. וצ"ע דהא בפירוש רבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין וכדאיתא כתובות (דף לא) והרי חובל בחבירו דאיכא ממון ומלקות ממונא משלם מלקא לא לקי והמלקות הוא מפן יוסיף דפן הוא לאו: ע"ב גמרא סבר לה כרע"ק דאמר עדים אממין קנסא. פירוש ויילפינן ממוציא שם רע דהוה ג"כ קנסא. וצ"ע למאן דס"ל גיטין (דף נג) גבי מטמא ומדמע דקנסא מקנסא לא ילפינן א"כ מאי תירוץ הוא וי"ל דהתם דוקא דהוה קנסות דרבנן לא ילפינן אבל גבי קנסות דאורייתא דכו"ע ס"ל דילפינן מהדדי עוד י"ל דהתם בעינן למימר דנילף כולי דינא מהדדי דהיינו כמו דקנסינן במטמא כמו כן נקנוס במדמע וזה לא ילפינן משא"כ הכא דעיקר דינא כתיב אלא דילפינן כמו התם לוקה ומשלם כן הכא לגבי זה ילפינן קנסא מקנסא: שם גמרא מה לעדים זוממין שאין צריכין התראה. צ"ע אמאי לא משני דסבר לה כר' יוסי בר"י לקמן (דף ו:) דס"ל חבר אין צריך התראה לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג ומזיד והכא גבי עדים זוממין הא לכאורה לא שייך לומר שהם שוגגין דהא מאיימין עליהם בין בדיני נפשות בין בדיני ממונות וע"כ הא לא שייך לומר שהם שוגגין:

דף ה ע"א גמרא אמר אביי כו' אמר רבא כו'. נ"ל דנ"מ ביניהם אם הנידון יכול לקבל ארבעים והעדים רק י"ח וכן להיפך דלרבא אזלינן בתר הנידון משא"כ לאביי דאזלינן בתר דינא דמלקות עוד י"ל דנ"מ לגבי עדות דבן גרושה דלאו מכאשר זמם אתרבי כמו שכתבו התוס' לעיל וכדאיתא כתובות (דף לג) אלא מעתה עדות בן גרושה דלאו מכאשר זמם איתרבי ע"ש: ע"ב גמרא א"ל שמעית מילי מגבר נפחא. הריטב"א ז"ל הקשה למה באמת לא אמר משמיה וכה"ג בכתובות וי"ל די"ל משום דלא שמע בהדיא מר' יוחנן אלא בלשון תימה ע"כ לא אמר משמיה וכמו שמפרש ר"ת כתובות (דף קח:) ד"ה אדמון דהא דקאמר וכי בשביל שאני זכר הפסדתי להו לאפלוגי אתי אלא תמוה קא מתמה ואע"ג דכל המפרשים לא פירשו כן. י"ל משום דאמר ר"ג רואה אני את דברי אדמון וע"ש שדחק ר"ת בזה עוד נ"ל די"ל דמש"ה דקדק ר"ל ואמר שמעית מילי דבר נפחא

חשק שלמה

דף ב ע"א בתוס' ד"ה מעידין אנו בסוה"ד ויש לדקדק אמאי לא נקט מעידין אנו באיש פלוני שהוא ממזר וכו'. וכ"ב עי' בחידושי הגאון מו"ה יואל ז"ל מאמסטיסלאב שנדפס על המשניות בדפוס דובראוונא בקידושין סופ"ג שכ' שם ליישב קושית תוס'. דהכא די"ל דהא"כ דקיימינן בהו כאשר זמם דבזה לא שייך מיעוטא דלו ולא לזרעו דהא אמרינן שם דיכולין ממזרים לטהר דממזר נושא שפחה והולד עבד ואם שחררו אח"כ הרי הוא בן חורין כשר ע"ש ואכן לענ"ד אינו תירוץ כלל דהא דהולד הוא כשר מגד שאמו שפחה ואינו מתייחס אחר אביו ולא מקרי זרעו כלל אבל אם ישא אשה שזרעו יהיה מיוחס אחריו בודאי יהיו ממזרים כמותו ושפיר יש למעט מלו ולא לזרעו ודו"ק:

דף ד ע"א בגמ' תנ"ה חבית של יין וכו' חיישינן לג' לוגין שאובין וכו'. וכ"ב הנך ג' תיבות לשלשה לוגין שאובין בודאי טס"ס כאן דהא ביין קמיירי ומאי ענין שאובין לכאן ועיקר הטעם הוא דחיישינן שמא היין נשאר במקום אחד וטובל ביין לחוד וכן הגיה מר אחי הגאון ז"ל בהגהותיו כאן בשם שו"ת חוות יאיר ע"ש: שם ברש"י בד"ה לא עלתה ושמא לא זה ראשו ורובו במים שאובין. וכ"ב לפי פירושו ז"ל קשה למה חוששין הא אינו אלא חשש טומאה דרבנן וספיקא דרבנן לקולא ובשלמא אם החשש הוא דשמא טובל בשאובין ונמצא שאין כאן טבילה כלל ניחא לדעת הסוברין דכולו שאוב מה"ת והכא כיון דהחשש הוא דשמא עומד במקום אחד וטובל בשאובין הוי כטובל במקוה שכולו שאוב אבל לפירש"י קשה ועוד מלשון הגמ' בסמוך דאמר מהו דתימא אוקי גברא אחזקתיה משמע דמוקמינן אחזקתו הראשונה והוי כמאן דלא טבל כלל ובשו"ת חוות יאיר שם כתב דמשו"ה הוכרח רש"י לפרש כן דאי משום חשש טבילה בשאובין הא נטהר בהשקה וכמו שהקשו התוס' ואמנם צ"ע דא"כ גם טומאה דרבנן דהכא ראשו ורובו במים שאובין ליכא דכיון דנטהר בהשקה הרי אין כאן שאובין כלל ושוב ראיתי בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רי"ד שדחק ליישב דברי רש"י ז"ל אלו ע"ש ועדיין צ"ע: שם בתוס' ד"ה אמר ולא נראה וכו'. וכ"ב ביותר הו"ל להביא ממשנה ערוכה דמקואות פ"ו משנה ג' ג' מקואות וכו' והשאוב מן הגד וכו' המקוואות טהורין והטובלין טהורין הרי להדיא דמהני השקה לענין טבילה נמי וכן ראיה עוד ממשנה ח' שם דמטהרין את המקוואות העליון מן התחתון וצ"ע: ע"ב בגמ' ורבנן האי לא תענה ברעך מאי דרשי ביה. וכ"ב נראה דחסר כאן הפיסקא בגמ' וצריך לציין כאן על המשנה והכ"א אינו סופג אלא ארבעים וע"ז מקשה ורבנן האי לא תענה מאי דרשי ביה אבל לא שייך כלל לענין שקודם לזה כן נראה ברור:

דף ה ע"א במשנה משלשין בממון וכו'. וכ"ב יש להסתפק אם אינו מגיע ש"פ לכל אחד אם חייבין מלקות גם לרבנן דהא ע"כ לא פטרי רבנן ממלקות אלא משום דהוי שתי רשעיות אבל אם אינו מחויב רק פחות מש"פ לא מקרי ב' רשעיות דהרי בחובל בחבירו פחות מש"פ חייב מלקות ולא פטרינן ליה מטעם ב' רשעיות ומיהו יש לומר דהתם שאני דפטור לגמרי ממנון דפחות מש"פ הוי מחילה אבל הכא הם מתחייבין ביחד לשלם לו פרוטה רק דלכל אחד אינו מגיע ש"פ אפשר דמקרי ב' רשעיות ופטירי ממלקות ובאמת בשנים שחבלו כאחד כשיעור ש"פ ג"כ יש להסתפק אם חייבין מלקות מחמת שלאו דלא יוסיף ובמק"א יבואר מזה אי"ה: שם בתוס' ד"ה דבעינא דאסהדי פ"ה משום דאי הוו מודה מיפטר ולא נראה וכו'. וכ"ב שמעתי מפי כבוד ידידי הגאון מוהר"א אליעזר נ"י מ"ץ דפ"ק ששמע בשם הגאון הגדול המנוח מוהר"א רהאגלער זצ"ל שאמר שיש לפרש דגם רש"י לא כיון לומר דמקרי קנס ואם מודה מפטר ואפי' אם באו עדים אח"כ רק כוונתו דכל זמן דלא באו עדים לא יתחייב ע"פ הודאתו משום דאין אדם מתחייב במיתה או במלקות ע"פ הודאת עצמו ואמנם לענ"ד אף דלכאורה יש להכריח פי' זה ברש"י לפי מה דקיי"ל בב"ק ע"ד דהיכי דפוטר עצמו מכלום לא אמרינן דמודה בקנס פטור אם באו עדים אח"כ ובנד"ד הרי פוטר עצמו מכלום ולהכן לשון רש"י ז"ל שכ' ואילו הוי אתי ומודה הוי מיפטר אינו סובל כלל פירושו כלל דלפי דבריו הו"ל לומר דאפי' אתי ומודה לא היה מתחייב ולענין מה שקשה על רש"י דהא הוי פוטר עצמו מכלום נראה דמזה ראיה לדעת המהרש"ל ביש"ש בפ"ז דב"ק סי' כ"ו דלא אמרינן כן רק היכי דאמר מתחילה לא גנבתי ואח"כ כשבאו עידי גניבה הודה דטבח או מכר דחזינן דעירומי קא מערים ע"ש ובזה נסתלק מה שהקשה המ"ל בפ"ג מהל' גניבה הלכה ו' מהסוגיא דשבועות דף ל"ג ע"ש ודו"ק. ובאמת דבטעם שאין אדם נאמן לחייב עצמו מיתת ב"ד או מלקות י"ל טעם אחר משום דאין אדם משים עצמו רשע ועי' ברמב"ם בסו"פ י"ח מהל' סנהדרין דכ' עוד טעם אחר בזה ע"ש היטב:

דף י ע"א בגמ' אין עושין אותן לא טירים קטנים. וכ"ב בעירובין שם הגירסא לא כפרים קטנים: שם ואין מפשילין בתוכה חבלים. וכ"ב בתוספתא בפ"ב דמכילתין מסיים בה נמי ואין עושין בתוכה כלי זכוכית כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצוי שם וכו': עוד שם בגמ' כי הא דרב חסדא וכו' וכ"ב צ"ע דטפי הו"ל להביא מדוד המלך בשבת דף ל ע"ב דאמרינן שם דקם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה דלא הוי פסק פומיה מגירסא וכו': שם ברש"י ד"ה וערי מגלר כרכים גדולים וכו'. וכ"ב עי' במ"ל בפ"ח מהל' רוצח שתמה דלא לא משכחת ערי מגלר בינונים וכתב דלולא פירש"י יש לפרש דעיקר הקושיא הוא מדכתיב ערי מגלר דמשמע דהיו מוקפות חומה ואילו ערי מקלט אסורים לעשות אותם מוקפות חומה וכמו דמשמע בערכין ע"ש ולענ"ד נראה דרש"י ז"ל סובר דודאי לאו בחומה תליא מילתא רק בגדלות העיר תליא מילתא וכמו שכ' רש"י בד"ה כרכים גדולים שהכל נקבצים שם תמיד ויהא רגל גואל הדם מצויה שם והא דאמרינן בערכין דערי מקלט אסורין לעשות אותן מוקפות חומה היינו משום דסתם מוקפות חומה הם כרכים גדולים דאין דרך לעשות עיירות קטנות ערי מגלר וכזה א"ש הכל בעז"ה ויתיישב בזה ג"כ מה שעמד המ"ל שם על דקדוק לשון הברייתא והרמב"ם ע"ש ודו"ק: ע"ב עיר שאין בה זקנים אינה קולטת דבעינן זקני העיר וליכא. וכ"ב נ"ל וזקני העיר ההיא וליכא והנה מה דלא חשיב נמי דעיר שאין בה זקנים אין הולכין ליבמה דבעינן וקראו לו זקני עירו וליכא פשוט משום דהלינה אפי' זקני השוק כשר ולא בעינן רק שיהיו יודעין להקרות וזה אינו מצוי כ"כ דיהיה עיר שאין בו ג' זקנים שאין יודעין להקרות מיהו קצת תימה לי דאמאי לא חשיב נמי דעיר שאין בה זקנים אין נוהג בה דין מוציא שם רע שיהיה חייב לשלם מאה כסף דהא שם נמי כתיב ולקחו זקני העיר ההיא ויסרו אותו והדבר צ"ע:

דף יא ע"ב במשנה ואינו יוצא לא לעדות מצוה וכו'. וכ"כ נמי התוספתא בפ"ב דמכילתין אפי' הוא נזיר אינו יוצא משם לעולם אלא מגלח כל שערו ומגלח תחת הדוד ע"כ ולכאורה הדברים מתמיהים דכיון דאינו יוצא משם לעולם היאך מגלח תחת הדוד הא שלמים נפסלין ביוצא ודוחק לומר דמיירי בזמן דקדשים קלים נאכלין בכל ערי ישראל כגון בנוב וגבעון דזה דוחק ואולי דמביאין השערות לירושלים ושם משליכין אותם תחת הדוד וס"ל להתוספתא דאף אם גילח במדינה ג"כ מגלח תחת הדוד וכדעת ר"מ בנזיר דף מ"ה ע"ב: שם ואפי' שר צבא ישראל וכו' אינו יוצא משם לעולם. וכ"כ עי' בתפארת ישראל על המשניות שכתב דפשוט כיון דתנן דאינו יוצא אפי' להצלת נפשות כ"ש דאינו יוצא לעשות קרבן פסח או לעלות לרגל אמנם קשה דלמה באמת אינו דוחה מצות הפסח למ"ע דוישב בה עד מות הכהן הלא קיי"ל דמ"ע החמור דחה לעשה קל וביותר תימה במאי דתנן דאינו יוצא להצלות נפשות הלא אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש והאריך בזה ואכן לענ"ד נולא דמשתפיכא הייתי אומר דאין ר"ל דאסור לו לצאת לעדות מצוה או להצלות נפשות אלא הכוונה דאף דצריך לצאת לעדות מצוה או להצלת נפשות מ"מ אינו נפטר מזה מגלות אלא תיכף משגומר המצוה חוזר לגלות לערי מקלט וכן מדוייק בלשון המשנה דמסיים דאין יוצא משם לעולם ולכאורה תיבת לעולם אינו מדוייק כאן דהא באמת במיתת כה"ג יוצא ומאי לעולם אלא ר"ל דאינו יוצא משם בכל הנך דברים באופן דתהיה היציאה לעולם וכן משמע יותר ברמב"ם בפ"ז מהל' רוצח הלכה ח' מהא דהוצרך לסיים דאין יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול ע"ש ודו"ק ואכן מלשון התוספתא שהבאתי לעיל לא משמע כן ועדיין צ"ע :

דף יב ע"א בגמ' שתי טעיות טעה יואב באותו שעה. וכ"כ מה שקשה ע"ז מקרא דמלכים א' א' פסוק נ' גבי אדוניהו עי' רמב"ם בפ"ה מהל' רוצח הלכה י"ג ותמצא ישוב ע"ז ועי' בס' זית רענן על המכילתא בפ' משפטים להגאון בעל מג"א ז"ל ובשו"ת מקום שמואל סי' כ' ובספר ערוך לנר כאן שהאריכו בזה הרבה ואמנם מד' התוס' דסנהדרין דף מ"ט ד"ה מ"ע מוכח להדיא דחולקין על הרמב"ם ז"ל בזה ודו"ק ומה שהקשה בס' זית רענן שם דאמאי לא חשיב נמי עוד טעות דאינו קולט רק שוגג והוא היה מזיד כבר קדמו בזה בשו"ת הרשב"א והובא בספר ערוך לנר שם ובחידושי האריכתי בזה הרבה בעז"ה: שם ורצה גואל הדם וכו' מצוה בגואל הדם וכו'. וכ"כ נסתפקתי ברוצח שיצא חוץ לגבול עיר מקלטו במזיד קודם שמת הכה"ג ותיכף מת הכה"ג לאחר שיצא אם יש לו דם או לא [בזמן הבית אבל האידנא אינו נוהג דינים אלו כלל רק דינא דמלכותא דינא] אי נימא כיון דיצא באיסור והותר דמו לגואל הדם תו לא מהני ליה מיתת הכה"ג דמיתת הכה"ג לא מהני רק כשהוא יושב בערי מקלט אבל לא כשיצא ממנו ולא דמי לנגמר דינו בלא כה"ג ואח"כ מת כה"ג דאינו צריך לגלות כלל דשאני התם דלא עבד איסורא כלל או דילמא דאין חילוק ולכאורה יש להביא ראיה למ"ד בגיטין כ"ח דלזמן מרובה חיישינן למיתה היאך יכול גואל הדם להרוג את הרוצח אם יצא חוץ לגבול עיר מקלטו והא צריך לחוש דשמא מת הכה"ג ודוחק לומר דהכתוב מיירי דגואל הדם שמע דהיום היה חי הכה"ג ולמיתה דלאחר בודאי לא חיישינן [וכמש"כ התוס' שם] דזה דחוק ושוב ראיתי בתוספתא דיבמות פ"ט דאיתא שם לא יצא הרוצח מתוך לגבול עיר מקלטו בחזקת שכה"ג קיים עכ"ל ולפי פשטיות דברי התוספתא אינו מובן דפשיטא דהיאך נחוש למיתה לקולא שיהיה מותר ליצא לכתחילה וע"כ דה"ק דגואל הדם מותר להורגו וא"צ לחוש דשמא מת הכה"ג וא"כ שמעינן לכאורה דהא אם ידעינן שמת הכה"ג בודאי מהני ליה מיתת הכה"ג אף שיצא באיסור ומיהו לאחר העיון אינו ראיה כלל מהתם די"ל דה"ק דא"צ לחוש דשמא מת הכה"ג כבר קודם שיצא דמעמידין אותו על חזקת חיים ודו"ק ובחידושי האריכתי בזה בעז"ה :

דף יג ע"א במשנה ואלו הן הלוקין הבא על אחותו וכ"כ הקשה לי חכם אחד [והוא כעת הרב הגאב"ד דק"ק בוסק] דלשיטת הרמב"ם ז"ל דעל קריבה דגילוי עריות ג"כ חייב מלקות מה"ת מאי מקשה הש"ס בכ"פ אלו נערות על הך מתני' דהיכי לקי כיון דחייב קנס אינו לוקה ומשלם הא י"ל דס"ל לתנא דכל היכי דאיכא ממונא ומלקות ממונא משלם מלקי לא לקי וכמו דאמר עולא התם והלכך חייב קנס מצד עצם הביאה והא דלקי היינו מצד הקריבה שקודם הביאה דבזה ליכא ממון כן הקשה החכם הנ"ל. ואמנם באמת לק"מ דהא כבר כתב רש"י כאן דאלו לאו דוקא דתנא וחייב לוקין טובא אלא תנא חייבי כריתות לאשמעינן דיש מלקות בחייבי כריתות וא"כ א"א לפרש כלל דהתנא מיירי בקריבה שקודם הביאה דהתם ליכא כרת וכל עצמו לא בא אלא לאשמעינן דיש מלקות בחייבי כריתות וע"כ צ"ל דמיירי בעצם הביאה. ועוד דבגמ' אמרינן דמשו"ה לא חשיב נמי מיתות ב"ד דמתני' ר"ע היא דס"ל דלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין ואם נאמר דחייב מלקות מצד הקריבה הדרא הקושיא לדוכתיה דלתני נמי עריות של מיתות ב"ד דג"כ חייב מלקות מצד הקריבה דהא בלאו דלא תקרבו ליכא מיתות ב"ד וע"כ דהתנא לא מיירי כאן בלאו דלא תקרבו ופשוט הוא :

דף טז ע"א בתוס' ד"ה אי וי"ל דה"כ היינו מתה מאליה. וכ"כ לכאורה קשה דילמא מיירי דקטלה במזיד ולא אתרו ביה דלא הוי כמתה מאליה דהא היה מתכוין ומ"מ ממיתה פטור ולכן חייב מלקות מחמת דביטל לעשה ונראה דהא בלא"ה קשה דמאי מקשו כגון שהרגה בשוגג דהא קיי"ל כחזקיה דלא חלקת בין שוגג למזיד וע"כ צ"ל כמו שפירש בס' עמק יהושע סי' י"ט דף מ"ז ע"ב דהתוס' ס"ל בקושיא דחיוב מלקות בא מחמת עבירת הלאו ולא שייך קים ליה בדרבה מיניה דכבר נתחייב במלקות ואמנם במסקנא הדרי התוס' מזה וס"ל דעיקר חיוב מלקות בא בשעת ביטול העשה ובזה א"ש ודו"ק: ע"ב אמר רב אכל טבל של מעשר עני לוקה. וכ"כ עי' במדרש איכה בפסוק דגלתה יהודה ובמ"כ ובתוס' יבמות דף פ"ו ד"ה אי ודו"ק:

דף יט ע"ב בגמ' והיכן מוזהר על אכילה איני יודע. וכ"כ עי' ברמב"ם בפי' המשניות דמפרש דר"ל דבאיזה מקום הוא מוזהר שלא לאכול בטומאה אי דוקא בירושלים או אפילו בגבולין אבל עיקר הלאו שלא לאכול בטומאה נפק"ל מולא בערתי ממנו בטמא ונסתלק בזה מה שתמה הרמב"ן בספר המצות בשורש ח' על הרמב"ם ז"ל מהסוגיא דלכאן ע"ש וכבר הרגיש בזה בס' מג"א שם ומה שכ' שם דעדיין קשה מלישנא דגמ' דאמר טומאת הגוף בהדיא כתיב ע"ש נ"ל דהרמב"ם לא גרס ליה כלל רק היה גורס והיכן היה מוזהר על אכילתו איני יודע ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך וגו' :

דף כא ע"ב בריב"ן ואלאו דכלאים קאי וכו'. וכ"כ לכאורה לפי דבריו תמוה דאף ח' לא משכחת לה בלאו דכלאים דהא הלאו דכלאים משכחת לה אף בבהמה אחת וכמו דאמרינן לקמן ד' כ"ב דכמנהיג בשור פסולי המוקדשין לוקה ולמה הוצרך התנא למיתני דחורש בשור וחמור ואם דרוצה לרבות איסורים הדרא קושיית הריב"ן לדוכתיה דא"כ משכחת לה יותר משמונה כגון דחורש בשורים הרבה ונראה דמזה ראיה לדעת הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' כלאים דבבכור בע"מ אינו נוהג דין זה וכמו שביאר המ"ל שם לדעתו ז"ל ומתני' הא אוקימנא לקמן כ"ב דמיירי דווקא בבכור ע"ש והלכך ע"כ צריך למתני דחורש בשור וחמור ודו"ק היטיב :

דף כג ע"א בגמ' אלא א"א יתירי מדע מי צריך לאזהורי. לכאורה תמוה הא האי קרא דלא יוסיף צריך לאזהרה לחובל בחבירו דאם חבל בחבירו פחות מש"פ לוקה מהך קרא דלא יוסיף וכן אתי לאזהרה למכה אביו ואמו וכדאיתא במכילתא בפ' משפטים ובירושלמי בריש הנחנקין ואולי דמקשה דסגי בקרא דלא יוסיף לאודיה פן יוסיף למ"ל ומיהו במק"א כתבנו דאיצטריך הני תרי קראי חד לאזהרה לחובל בחבירו וחד למכה אביו ואמו ובזה יסתלק תמיהת התוס' בסנהדרין דף פ"ה ד"ה הכהו הכאה דהקשו שם דהיכי לקי אלאו דלא יוסיף הא הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דהא אתי נמי לאזהרה למכה אביו ואמו ע"ש ואכן לפי מש"כ דמכה אביו ואמו נפק"ל מפן יוסיף ניחא ובזה נתיישב נמי מה שהקשה הדרישה על הטור בריש הלכות חובל ע"ש: עוד שם בגמ' לימד על הראשונות שהן מכה רבה. וכ"כ עי' רש"י ז"ל ומפי מר אחי הגאון זצ"ל שמעתי לפרש ע"פ דברי הרמב"ם ז"ל בפי"ט מהל' סנהדרין שחשב שם בסך הכולל למנין הלאוין שחייבין עליהן מלקות הן שני מאות ושבע ועפ"ז י"ל דלזה רמזו לנו חז"ל דמשו"ה כתיב מכה רבה ללמד על הראשונות היינו על הלאוין שחייבין עליהם מלקות שהם כמנין רב"ה דהיינו ר"ז. ודפח"ח. ואכן לדעתי יש לפרש הפסוק ע"פ הא דאמרינן בריש הנחנקין דמשו"ה לא תני נמי במתני' דחומר דבמכה ממקלל וכו' משום דמקשינן הכאה לקללה ומי שאינו עושה מעשה עמך כשם שאין אנו מצווין על קללתו כך אין אנו מצווין על הכאתו [וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' ממרים הלכה כ"ב] ואמנם פשוט דהיינו דהלאו לא יוסיף אינו נוהג בו לענין שיתחייב מלקות אם חבל בו חבלה שאין בה ש"פ אבל כחבל בו חבלה שיש בה ש"פ לענין חיוב ממון בודאי שצריך לשלם לו ואף שאינו עושה מעשה עמך דהא לא גרע משורו דמה לי חבל בגופו ומה לי אם חבל בממונו [וכן מצאתי להגאון מוהר"י לייטליו"ש בהגהות הסמ"ק בלאוין פ"ד שכ"כ] ועפ"ז יש לפרש פי' הכתוב דהתורה הסירה דארבעים יכנו אבל לא יוסיף ע"ז מאומה ושמא יאמר הדיין הלא רשע הוא ואינו עושה מעשה עמך ומותר להכותו. וע"ז בא הכתוב כמשיב דהדא פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה והיינו הכאה גדולה שיש בה חיוב ממון ואז יהיה צריך לשלם ועוד דנקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא כאחיך ואינו רשע כלל דמאחר שקבל עליו דין ב"ד נחשב לצדיק ואסור להכותו כלל :

ברא"ש פ"ג סי' ג ומיהו נראה כיון דפליגי בה תנאי אזלינן לחומרא דחייבין משום קרחה אשתי שערות. וכ"כ לכאורה תמוה דמאי נ"מ בפסק הזה הא איסורא איכא אפי' בשער אחד וכמו שכ' רבינו בעצמו בסוף מסכת מ"ק ולא פליגי רק בחיוב מלקות וא"כ מאי שייך לומר בזה דאזלינן לחומרא ונראה דרבינו ר"ל לדעת רב אלפס לשיטתו דהביא למחלוקת דר"י ורב הונא אלמא דס"ל דפליגי לענין איסור וע"כ דס"ל דבפחות מכשיעור אפי' איסורא ליכא ושפיר הקשה דלפי שיטתו הו"ל למפסק לחומרא דאסור אפי' בשתי שערות כן נ"ל כוונת רבינו ז"ל: סליק בס"ד

פירוש אע"ג דלא שמעית אלא מילי ולא מפורש מ"מ הוה לך למימר משמים כי אפילו דבריו בעלמא שם זקוקין דנורא וכדאיתא ב"מ (דף פה:) באתר זקוקין דנורא מאן עייל בר נפחא נזמן : שם גמרא הרגו אין נהרגין. יש להסתפק אם מת הנדון קודם שהרגו את הזוממין אם נימא דבעינן אחיו קיים וכיון שמת פטורים או דלמא דוקא משום שנהרג על ידם ועל יד בית דין אינם יכולים שוב להרוג העדים משא"כ כשמת מעצמו אחר גמר דין ולא ע"י ב"ד ולטעם הרמב"ם ז"ל שכתב דמסתמא כיון שהרגוהו ע"פ ב"ד מסתמא היה חייב מיתה דאין מביא תקלה על ידם הכא לא שייך זה כיון שמת מעצמו אבל אם נימא דגזירת הכתוב הוא דבעינן דוקא אחיו קיים י"ל דפטורין ועיין (דף ו:) כמנא אחת מכן זוממת הוא וכן נהרגין וי"ל דמש"ה אמר הוא וכן לאשמועינן דאע"ג דהוא נהרג תחלה מ"מ הן ג"כ נהרגין : שם גמ' ע"פ ב' או ע"פ ג' עדים אם מתקיימת בב' כו'. צ"ע דהמ"ל דלהכי כתיב ג"כ שלשה משום דכתיב בפסוק שאחריו יד העדים תהיה בראשונה וכדאיתא סנהדרין (דף מה) אחד מן העדים דוחפו על מתניו ואם השני נוטל את האבן ומניחו על לבו וא"כ כל העם ולכן כתיב בשלשה דגם השלישי קודם לכל העם :

דף ו ע"א תוס' ד"ה לאסהודי. עיין במהרש"א שדחק. וי"ל דקושיא חדא מתרלת חברתה דהתוס' הא לא כתבו דבעינן התראה אלא בה"א דאינו יכול להקשות על דיני נפשות אבל למאי דמסיק דאמרי לכו לאסהודי אתיתו גם בדיני נפשות כן ולא צריכי להתראה וע"כ הא מקשו שפיר : ע"ב גמרא א"ר נחמן עדות המיוחדת כשירה בדיני ממונות. צ"ע דהא היא פלוגתא דריב"ק ורבנן סנהדרין (דף כט) אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד ר"י בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה וי"ל דר"נ קמ"ל דאפילו לרבנן דוקא בזא"ז אבל בשניהם רואין כאחד אע"פ שאין רואין זא"ז מצטרפין אבל מהא דאמר לעיל ולא עוד אפילו שניהם רואין מחלון אחד בזא"ז אין מצטרפין משמע איפכא : שם תוס' ד"ה או מתרה כו' וי"ל שיש עדים שראו בהתראה. וצ"ע דהכתי הו"ל חצי דבר דהא לא מועיל כלל עדותם ואפילו לרבנן דפליגי על ר' עקיבא ב"ק (דף ע) ובכ"ב (דף נו) וס"ל דאפילו חצי דבר מ"מ הא בכה"ג מודו דהוה כמו שנים אומרים אחד בכריסה דכיון דכל כת בפני עצמו לא מהני כלל הוי חצי דבר הא לכאורה כמו כן הכא ועמ"ש בפרש"י ותוס': שם תוס' ד"ה בדיני נפשות הקשה ר' אברהם הא קרובים נפקא לן מלא יומתו ואעפ"כ גמרינן דיני ממונות ממשפט אחד. נ"ל די"ל דאיתא שבת (דף ע) מות יומת בממון א"ל הא אפשר דהאי לא יומתו קאי ג"כ על ממון מ"מ אי לאו משפט אחד לא הוה אמרינן כן משא"כ הכא ועיין בזה:

דף ז ע"ב בירושלמי איתא דביום אם ישב על המטה והרג התינוק גולה ובעריסה אינו גולה ובלילה איפכא. מזה משמע שדרך האם לישן עם התינוק ולא כהאומרים שקרוב למזיד הוא : שם רש"י ה"ה אלו היינו בסנהדרין ופרש"י בימים שדנו דיני נפשות. נ"ל משום דק"ל לרש"י ז"ל דהא ר"ע היה בסנהדרין כדאיתא סנהדרין (דף יז:) וביבנה ארבעה ר"א ור"י ור' עקיבא ע"כ פרש"י בזמן שדנו דיני נפשות לא היה ודיני נפשות הא כבר נתבטלו ארבעים שנה קודם : ע"ב גמרא אמר שמואל ויפול עד שיפול דרך נפילה. בב"ק (דף כג) לית ליה לשמואל האי דרשה : שם תוס' ד"ה פשיטא בר קטלא הוא תימה הימא במזיד ולא אתרו. נ"ל די"ל דהא בסנהדרין (דף פא:) איתא ההורג את הנפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ ושעורים עד שכריסו נבקעת ומוקי לה התם שלא בהתראה וא"כ הא לא שייך כמו חייבי גליות :

דף ח ע"ב גמרא מכה נפש. ועיין ברש"י שהביא הפסוק לנוס שמה פסוק טו ולא הביא פסוק יא וי"ל משום דשם כתיב רוצח ולא שייך דרבא למדרש שם : שם גמ' שהעיד בו והוזם דכותיה וכו'. צ"ע דלא מקשה הגמ' מכותי גופיה דהא אינו ראוי לעדות ועי' גיטין (דף ט) כל השטרות שיש עליו עד כותי פסול חוץ מגיטי נשים וי"ל דהו"מ לאוקומי בכותי חבר וכדאיתא בסוגיא דהתם וגם הו"מ לאוקומי כרשב"ג וכדאתחזק וכדאיתא בסוגיא דהתם אבל צ"ע דאי ידעינן דחבר הוא גם על קללתו חייב וצ"ע: שם גמרא הכא במאי עסקינן שהכהו הכאה שאין בו שוה פרוטה. צ"ע דגבי עבד הוה מלקות לעבד ותשלומין לאדון ולחייב אפילו בהכאה שיש בה שוה פרוטה כמו במיתה לזה ותשלומין לזה ועיין ב"ק (דף כב) וכתובות (דף לה) וסנהדרין (דף עט:) ובחידושי לב"ק (דף פז:) עש"ה :

דף ט ע"ב במשנה השונא אינו גולה כו' רש"א יש שונא שאינו גולה. לכאורה מ"ט דת"ק כיון שבודאי לא לדעת הרגו וי"ל דאיתא בשבועות (דף כו:) נשבע על הככר ונתעצר עליה מהו ופירשו התוס' דהכוונה דרצונו לשכחה ולאכלה ופשוט דלאו היינו שב מידיעתו וא"כ גם הכא כיון שהוא שונאו לא מיקרי שוגג וגם לפרש"י ז"ל שם אתי שפיר : שם רש"י ד"ה הא רבי כו' דלא חשיב דעביד מדעת. צריך לומר דלא חשיד בדלי"ת :

דף י ע"א גמרא אמר רב אשי כגון סליקום ואקרא דסליקות. נ"ל דנ"ל רב אשי אמר ופליג על ר' יוסף ועיין ערכין (דף לב) רב אשי אמר לאו מי אמר רב יוסף ועיין סוטה (דף יוד) :

דף יא ע"א גמרא סימני רבנן מהימנא ספרא. נ"ל דהוא סימן על מחלוקת ר' יהודה דבקמייתא מחלק על רבנן ובשניה רבי נחמיה ובשלישית עם ר' מאיר והוא היה סופר כדאיתא עירובין (דף יג) שמלאכתי מלאכת שמים וכן גיטין (דף סו) ר' מאיר חכם וסופר ותיבת מהימנא או שנ"ל נחמיה או משום דמתתנוף דהם ממונא אחר : שם גמרא והידך כי איתקש למותר בפיך להלכותיהן לא איתקש . עיין נזיר (דף נו:) א"ר עקיבא דנתי לפני רבי אליעזר ומה עשה כשעורה כו' א"ל יפה אמרת אבל כן אמרו הלכה ע"ש דמחולקין ר"א ור"י אם דנין ק"ו מהלכה ועיין ביאור הגר"א זצ"ל ידים (פ"ג) וי"ל דאפילו למאן דס"ל דאין דנין שאני הכא דאינו אלא פירוש המצוה ויש לומר בזה הא דאמר רב חזינן לתפילין דבי חביבי דהוה תפירי בכיתנא דשייך למאי דאמר מעיקרא דפליגי אם איתקש ס"ת לתפילין גם לתופרן בגידין דהנה צ"ע אם שאין שם תפילין אלא תפורין כה"ג אם הלכתא אתא לפרושי דבל"ז אין שם תפילין עלייהו או דאפילו בל"ז שם תפילין עלייהו ע"כ אמר חזינן לרבי חייא דהוה ליה תפילין דתפירי בכיתנא לא שהיה מניחם דבוודאי לא פליג על הלכה שצריך לתופרן בגידין אלא דכיון דהוה ס"ל דגם זה נקראין תפילין ע"כ הוה ליה תפילין גם כזה להורות שג"כ נקראין תפילין ולהודיע להלכה למעשה שאם יזדמן באיזה מקום שלא יהיו שם תפילין חוץ מאלו שיהא מניחם וכה"ג ג"כ איתא בברכות (דף כה) ובזה יש לתרץ דברי הרי"ף שאם אינם יכולין לתקן הקלף קרא כך בלא תקון בהל' קטנות : ע"ב גמרא ת"ש נגמר דינו בלא כהן גדול ואם איתא להדר בהכך בדליכא. לכאורה מה היה דעתו דהפשטן כיון דקתני בלא כה"ג מסתמא איירי בדליכא וי"ל משום דלכאורה קשה על מתניתין דהאיך נגמר דינו בלא כה"ג דהא סנהדרין (דף נב:) ובאת אל הכהנים ואל השופט בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט וא"כ היאך גמרו דינו בלא כה"ג ע"כ הוה ס"ל להפשטן דאיירי שיכנס כהנים גדולים אחרים וע"כ שחוזר במיתת כולם דוקא ולדעת המדחה נ"ל דס"ל דאינו תלוי דוקא בכה"ג אלא כהן ר"ל עבודה : שם במשנה ואינו יוצא לא לעדות. צ"ע היאך היו עושין בפסח דאיכא חיוב כרת הא ניחא להרמב"ם ז"ל דס"ל דבדרך רחוקה פטור מכרת אף על השני אולם להראב"ד ז"ל שם צריך עיון וגם בשארי רגלים צ"ע :

דף טו ע"א גמרא לא יאמר במוציא שם רע ולגמר מאונס. נ"ל דאע"ג דכבר אמר דאונס עשה מעשה ומוציא שם רע לא עשה מעשה מ"מ הוה סבר כיון שאינו אלא פירכא מסברא מכניסין אותה בתוך הק"ו וכמו שכתבו התוס' ב"ק (דף כה) ומ"מ המקשה ס"ל דגם זאת נקראת פירכא כתובה דהא בכמה מקומות אשכחן דעשה מעשה חמיר מלא עשה מעשה משא"כ שם בפירכא שכן הנאה להזיקו דלא אשכחן בשום מקום זאת החומרא אלא מסברא בעלמא ועיין בזבחים :

דף טז ע"א גמרא אין לנו אלא זאת ועוד אחרת. נ"ל דהא דלא משכחינן לה במותיר דניתק לעשה דבשריפה ואם זרקו ליה או לשאר דבר האבד ביטל העשה דשריפה משום דבנותר בלא"ה אינו לוקה וכן חמץ בפסח אף דג"כ ניתק לעשה כמש"כ התוס' פסחים (דף כט) מ"מ לא לקי משום דהוה לאו שאין בו מעשה ומכש"כ לרבנן דס"ל דבעור חמץ בכל דבר ומ"מ צ"ע דהא אפשר לאשכוחי בחמץ כשעשה מעשה כגון שהחמיץ העיסה ולפרש"י ז"ל דס"ל דבשעת ביעורו השבתתו בכל דבר היינו לאחר זמן איסורו א"כ לא משכחת לה בחמץ בפסח דהא הלאו דב"י אינו מתחיל אלא בלילה עיין ברש"י ז"ל ב"ק (דף כט:) ד"ה שני דברים : שם גמרא כגון שקבל לה קידושין מאחר. צ"ע דלאמימר דס"ל ב"ב (דף מז) תלוהו וקדים קדושיו קידושין הא מאי משכחת לה שאנסה לקבל קידושין מאחר וי"ל כיון דצריכה לומר רוצה אני הוה כמו מדעתה א"נ כר"א שם והנה מכאן ראיה דאפילו לר' יהושע אין קידושין תופסין בחייבי כריתות דאל"כ הא הוי מצי לאשכוחי כגון שקידש אחותה וצ"ע לפי"ז על התוס' יבמות (דף מו:) : שם תוס' ד"ה כגון שהדירה פי' הקונטרס כגון שתלא בה עון ואינו נראה כו'. נ"ל דרש"י ז"ל הוצרך לפרש כן דס"ל דדוקא לדבר מצוה שייך על דעת רבים ועיין בר"ן גיטין פרק השולח בשם הראב"ד וגם כאן הא על דעת רבים נדר :

דף יז ע"א גמר' א תניא כוותיה דר"י רש"א כ"ש למכות. נ"ל הא דלא קאמר תיובתא דרב ביבי משום דבמעילה (דף יח) איתא במשנה הערלה והכלאים מצטרפין ר"ש אומר אין מצטרפין ופריך הגמרא ומי צריך לצרופי והאמר ר"ש כ"ש למכות תני אין צריך להצטרף וא"כ פשטי' דמתניתין הוא כרב ביבי אלא דאין צריכין לדחוקי מתניתין אליביה ע"כ אין להקשות על רב ביבי עוד י"ל דתליא בסוגיא ב"מ (דף כז) דאמר והבע"א מאי אין להם אונאה אינם בתורת אונאה ואליבא דר"ל אזלא ע"ש :

דף יח ע"ב תוס' ד"ה ומאן תנא כו' ולכך פירש ר' אברהם דראב"י ס"ל דשתי תנופות הוו. צ"ע דלפי"ז מאי פריך הגמרא מנחות (דף סא) אמתניתין דקתני והבכורים טעונים תנופה כדברי ראב"י וליתני כדברי ר"י ע"ש בשלמא לפרש"י ז"ל דס"ל דשניהם ס"ל חדא תנופה שפיר פריך נ"ל למתני כדברי ראב"י לתני כדברי ר"י כיון דלא פליגי אהדדי בתנופה אבל לפירוש התוס' דפליגי אהדדי מאי מקשה דלמא ס"ל למתניתין כראב"י וגם תירוץ רבא דמתרץ שם הואיל ופתח בו הכתוב תחלה יותר הו"ל למימר הואיל וס"ל שתי תנופות :

דף יט ע"ב גמרא תאינה של טבל אכלה לוקה. נ"ל דס"ל כר"ש דס"ל לעיל (דף יג) כמה יאכל מן הטבל ר"ם אומר כ"ש ומסיק הגמרא (דף יז) דס"ל כ"ש למכות וי"ל לפי"ז דמש"ה לא אמר חייב מיתה דהא שבל במיתה משום דלמיתה בודאי בעינן שיעור ואפילו למאי דקאמר דטעמיה הוא משום דס"ל דברי' הוא ואפ"ל דהכא ג"כ הטעם משום דברי' היא ואע"ג דלאו כולה אסורה ולפי"ז סרה קושית הערוך לנר דתמה דהאיך אפשר בתאינה כמה זיתים :

דף כא ע"ב במשנה יש חורש תלם אחד כהן ונזיר. השאגת אריה הקשה למאי דמסיק הגמרא האי תנא איסור כולל נ"ל א"כ כהן ונזיר הא הוה איסור כולל ע"כ. י"ל דלמאן דס"ל דמופלא הסמוך לאיש מדאורייתא א"כ י"ל דנדר קודם שהביא שתי שערות דתיכף שיביא שתי שערות יחול עליו נזירות וא"כ חלו שניהם בבת אחת וכדאיתא יבמות (דף לג) דכשהביא ב' שערות חלו שניהם בבת אחת ועיין היטב שם :

דף כב ע"א במשנה אמדוהו לקבל ארבעים. וכתבו הרע"ב והתיו"ט דארבעים לאו דוקא אלא מלקות ארבעים וכ"ל די"ל דארבעים דוקא דהא הרמב"ם ז"ל כתב וכיאו התוי"ט שם דהתורה אמרה ארבעים אבל כיון שצריכין אומד זהו אומד של החכמים לפחות אחת וא"כ דוקא שאמדוהו לקבל ארבעים אז לוקה ל"ט אבל כשאמדוהו לקבל ל"ט י"ל דאין מלקין אותו ל"ט :

דף כג ע"ב רש"י ד"ה והבאת מעשר כדכתיב בעזרא במעשר הלוים. בפסוק איתא בעשר הלוים והא דקאמר בעזרא והוא בנחמיה משום דספר נחמיה נקרא על שם עזרא כדאיתא סנהדרין (דף לג:) מכדי כל מילי דעזרא נחמיה אמרינהו : סליק מסכת מכות בס"ד

הגהות וחדושים מאת הג"מ אריה ליב יעלין אבד"ק בילסק (בעהמ"ס מצפה אריה וכו')

דף ב ע"א שבועות שתים כו' [illegible]

[illegible]

דף ג ע"א [illegible] ע"ב [illegible]

[illegible] הוכנה · ירושלמי נדרים פ"ב ה"ג כאן פ"ג ה"ט פ"ה ה"ג :

דף ד ע"א תוס' ד"ה הכל' בזרק ליס · בירושלמי פ"ג ה"ז מוכח דבכה"ג קרי ליה יש בו מעשה דאיתא שם מה מפקא מביניהון [דר"י ור"ל] שרפה והשליכה ליס אין תימר משום שא"ר לקבל התריי' פטור ואין תימר משום שהוא בלא תעשה הרי יש בה מעשה ומדברי התוס' מוכח דבעינן בהלאו מעשה מדכ' דר"י ס"ל דמיירי אפי' בזורק ליס דהו"ל התראת ודאי [ובירושלמי לא קרי לה התראת ודאי] וקרו לה התוס' לאו שא"ב מעשה וכן אח"כ דקאמרי התוס' לאוקמי מתני' דהכא בזורק ליס ומסיק דס"ל לתרוייהו לאו שאב"מ לוקין וראיתי להגרע"א בגליון שתמה על התוס' במ"ש דהו"ל התר"ס אפי' שיבר כנפיה · ובאמת בזה מבואר כן בירושלמי הנ"ל דהו"ל התר"ס · ואדרבה על מ"ש התוס' אח"כ דהו"ל התראת ודאי יש לתמוה מהירושל' וכן על מה דקרו לה לאב"מ כנ"ל ואולי גירסא אחרת היה להם בירושלמי ואכמ"ל : פן ואל · ב"ר פכ"א כ"מ שנא' פן אינו אלא לאו : לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. נראה דהיינו מ"ש ר' חייא לר' יוחנן והלא אין בשבת אלא סקילה וכרת בירושל' ערובין פ"ג ה"ד ופסחים פ"ו ה"א וע' ע"ז פ"ד ה"א דאר"ל כיון דמשום עבודת כוכבים הוא נסקל אינו לוקה ור"י ס"ל דלוקה על אותו ואת בנו וע' תרומות פ"ז כתובות פ"ג מגילה פ"א דמבע"ל לר' יוחנן אי דוקא משום שיש שם ב' שמות אבל בשם א' מודה דאין מלקות במקום סקילה א"ד ל"ש ע"ש : מנין שא"א אלא על שיש בה ידיעה · ת"כ ויקרא חובה פי"ג : רבי אומר · בירושלמי ה"ב מבע"ל אי ר' ס"ל כר' ישמעאל לחייב בהעלם קדש ומקדש וקאמר דר' צריכה ליה תרי ונעלם חד לטומאת קדש וחד לטומאת מקדש וקשה דאינו מוכיח מברייתא זו דס"ל כר' ישמעאל · אך בת"כ שם ליתא לסיום דברי ר' א"כ כו' גם במקום רבי איתא שם ר' ישמעאל : ע"ב חוץ מעבדים וטרות · עי' תוספתא בכורות פ"ו : תפדה הזר וכלל · במכלתא בא פ"ח הכלל השני הוא מכל בכור אדם בבניך תפדה שבפ' בא וכ"ה בנוסחא הישנה בספרי קרח קית והגר"א והז"א הגיהו שם וע' התוס"מ שם ודעת רבי הוזכר בספרי ולא במכלתא ע"ש : כל דבר שנלקח ביד · ספרי ראה קכב פלוגתא דריבר"י ורבי כבכאן ובמכלתא משפטים פ"ב לנוסחא הישנה ג"כ איתא שם האי פלוגתא והגר"א מגיה שם הך דר' ישמעאל שבסוטה טז: שלשה דברים הלכה עוקבת המקרא וכגירסת רש"י שם שהביא בשם הירושלמי קדושין פ"א ה"ב דמונה מרצע בין הג' דברים דהתורה אמרה במרצע והלכה אפי' בסול ובסירה ורבי לא ס"ל ההלכה וגם ר"ע דדריש רבויי ומעוטי ל"ב להלכה בזה וז"ש בירושלמי שם עד כדון כר"ע כר' ישמעאל תני ריש"מ בג' מקומות כו' :

דף ה ע"א מנין שא"מ · עמש"ל ד. : מכלל שידע. עי' מש"ל ד. : אין האיש מנוקה. ספרי נשא כא ירושל' סוטה פ"ע במד"ר פ"ע : תוס' ד"ה שתים ובירושלמי · ר"פ כאן וכרים שבת ועי' יפ"ע שם מ"ש דלפי הגירסא דהכא לא מתפרש כפי' התוס' וכתבתי לפרש ע"פ הרמב"ם בפי' המשנה ובפנ"א שם האריכתי: ע"ב המוציא מרשות · ה"כ ר"פ כאן וכרים שבת המוציא כו' אין הכנסה בכלל : מתני' נמי דיקא · ע"ש בירושלמי : בהרת עזה כשלג · ספרי בהעלתך ק"ה מצורעת כשלג מלמד שנצטרעה בעזה · ת"כ תזריע נגעים פ"ב וכחכמים שם דר"מ ס"ל שאת כקרום ביצה שניה כצמר לבן : תוס' ד"ה שאת בת"כ · נגעים פ"א : שם דבירושל' · כאן ה"א ועי' מה"פ ד"ה א"ר יוסי דמגיה בירושלמי שכן במקום שאין וכמ"ש הר"ש פ"ק דנגעים · וכמ"ש המה"פ בפי' הת"כ והנה כהה כתב ג"כ התוס"מ שם פ"ג ע"ש :

דף ו ע"א ספחת טפלה · ת"כ נגעים פ"א : יהושע בנו של ר"ע · ת"כ שם פ"ב ומובא בירושלמי ה"א : כל כהן שאינו בקי · ת"כ מצורע ס"פ נגעים : ר"ע אומר אדמדם · ת"כ תזריע נגעים פרש' ב' ומשנה היא בנגעים פ"א מ"ב ונראה דצ"ל והתנן : ע"ב היא לבנה · ת"כ שם : העמוקה מן הצל · ת"כ פ"א שם ובירושלמי כאן : אלא טפלה · שם : א"ר חנינא משל · ה"נ בירושלמי : מנין שאין הכתוב מדבר · ת"כ ויקרא חובה פרק י"ב ובירושלמי כאן :

דף ז ע"א בה למעוטי תרומה · בירושלמי ה"ב ממעט ליה מאלה ע"ש : לרבות את התרומה · ת"כ תזריע ספ"א וירושלמי שבת פט"ז : אחת לכלל ואחת לפרט · עי' רש"י דהיינו דאתי למעוטי קדשי בד"ה והיא דרשה דגמ' כריתות ב' ע"ב ונזכר בירושלמי שבת פ"ז ה"ב וסנהדרין פ"ז ה"ה וראיתי בפי' הר"ש משאנץ לת"כ צו ספט"ו דמקשה בשם הר"י דאורלייינ"ש אמאי לא נימא דאתי לחלק שלא יצטרפו והניח בקושיא ותמהני הא זהו קושית הירושלמי שבת וסנהדרין שם שמואל בר אבא בעא קומי ר"ז ויצאו שלמים ויחלוקו על כל שאר הקדשים לטומאה ומשני לצורך יצאה למעט קדשי בד"ה [ומש"ש ומעילה שלא לחייב עליהן משום פגול נותר וטמא נראה עפמ"ש במנחות כה : דדרשינן מקרא דשלמים דכל טהור דא"ת כ"א הניתר לטהורים יצא פגול ונותר דא"ת עליהם משום טמא וכנ"ל שלא לחייב על הפגול ונותר משום טמא ותיבת ומעילה ליתא בסנהדרין וכן יש למוחקו בשבת שם או לפרש ומעילה שמועיל לנו הכתוב למדרש מני' שלא לחייב כו' וע"ש בפנ"א] ועכ"פ משני שם דהיכי דיצא לצורך ל"א יצא לחלק וצ"ע שלא שמו עינים להירושלמי : ואחת לדברים שאינן נאכלין · בת"כ צו ספט"ו ממעט ר' ישמעאל דברים שאינן נאכלים והכא מרבה ליה : ואר"ש כל שאינו · ת"כ צו פרק י"ג : טומאתו טומאתו · לפי' הפ"מ משני ג"כ בירושלמי כאן ה"ב ואת"כ דריש מטומאתו עליו דמיירי בטומאת הגוף ולא בטומאת בשר וכ"ה בת"כ שם ואפשר דדרש זה הוא מעליו : ע"ב בה לרבות נבלת עוף טהור · ה"נ בת"כ ויקרא חובה פי"ב : יש לי בענין הזה · ת"כ אחרי פרק ד' כל הברייתא ובירושלמי כאן : רש"א · שם ושם :

דף ח ע"א יולדת חוטאת · עי' רש"י שנשבעת וכ"ה בתנחומא תזריע ד' : על שבעה דברים · בויק"ר פי"ז איתא על י' דברים ובבמד"ר פ"ז י"א דברים וכ"ה בתנחומא מצורע ד' : ולר"א הקפר · בבמד"ר פ"י ר"א סתם ובספרי נשא ל' סתם בלי שום מ"ד ובירושלמי נזיר פ"א ה"ה נדרים פ"א ע"ש ר"ש : ע"ב ניפוך מיפך · בירושלמי ה"נ מקשה כה"ג אך התירוץ הוא באופן אחר ע"ש והאי אחת בשנה דדריש הכא מדריש בירושלמי יומא פ"ה ה"ד לענין אחר ע"ש : מיתה ממרקת · עמה"פ ה"ג ד"ה דלא :

דף ט ע"א חטא שאין מכיר בו · ה"נ בירושלמי שם ספרי פנחס קמ"ס : דאר"ל מה נשתנה · ב"ר פ"ו ע"ש ר' פנחס פדר"א פכ"א : ע"ב שעיר ושעיר · ה"נ בירושלמי : א"ר אלעזר א"ר הושעי' מ"ט דר"ש · ה"נ בירושלמי ה"ד ומסיק התם מה להלן עון הקרבין ולא עון המקריבין כו' והיינו הך דהכא מה להלן בטומאת בשר כו' והאי קרא דאותה נתן לכם מיירי בשעיר ר"ח כמ"ש ג"כ בת"כ שמיני פ"ב וע' מה"פ ד"ה מה אנן קיימין מה שהקשה דלר"ש בזבחים פרק טב"י אין ראיה דשל ר"ח נשרף ולא ידענא מאי קשיא ליה שלא בירושלמי מבואר ההוכחה דאם שעיר נחשון הלא אינו כ"א לשבטו ואם של יוה"כ [דהיינו דמלואים] אין בו כפרה לדורות · אלא ע"כ של ר"ח · ועי' ירושלמי פסחים פ"ז ה"ט דשם ג"כ מוכח דגם לר"ש של ר"ח נשרף :

דף י ע"א כה"ת למדין · בירושלמי איתא דלר' ישמעאל אית ליה גם בחולין אין למדין למד מלמד · ועפ"ז פרשתי בירושלמי שבת פ"ז ה"ב מש"ש עד כדון כר"ע כר' ישמעאל וע' ירושלמי קדושין פ"א ה"ב וביבמות רפ"ח ובמה"פ שם ד"ה שהוא למד : תמוז דההוא שתא · עמ"ש תענית כט. : א"ר יוחנן ומודה ר"מ · בירושלמי ה"ד ומודה ר' יוחנן בשעיר כו' ונראה בענ"ד דצ"ל כבכאן א"ר יוחנן מודה ר"מ וא"צ לדחוק כפי' הפ"מ : אחת בשנה · בירושלמי שם מקרא ועשהו חטאת כו' שלא ישתנה פי' שאין שני לו לכפר כפרתו ועי' מה"פ שם ד"ה ועשהו : ע"ב א"ר יוחנן תמידין · בירושלמי יומא פ"ה ה"א ושקלים פ"ד ה"ג נתחלף שיטת ר' יוחנן דהתם ס"ל אין נפדין תמימים כ"א כפסוה"ק כשיוממו : תוס' ד"ה מותר בירושלמי פרק טרף בקלפי · ה"ה ולפנינו גם בבבלי בכריתות הגירסא אחת לשנים או לשבעים שנה : תוס' ד"ה מפרישין שכר · עי' ס' תקלין חדתין לשקלים פ"ד ה"ג מה שהשיג על התוס' מגמ' כריתות ו. ויש ליישב ואכמ"ל :

דף יא ע"א תוס' ד"ה מ"מ קשיא וי"מ דודאי לא היתה כלי שרת · בירושלמי יומא פ"ד ה"ה ובשקלים פ"ד ה"ג איתא להדיא דשמואל ס"ל מכתשת עשו אותה כלי שרת וכן ס"ל לריב"ת שם כותיה ועש"ק יומא שם ד"ה מכתשת שהביא בשם המל"מ שהקשה זאת : לב ב"ד · בירושלמי שם תנאי ב"ד הוא כו' : ע"ב אבודין קאמרת · בירושלמי פ"ז דשקלים ה"ג איתא גם באבודין תנאי ב"ד ע"ש : הא מני ר"ש היא · הוזכר בירושלמי מע"ש פ"ג ה"ו ובשקלים ספ"ז · והנה רבים הקשו על הרמב"ם והרע"ב שם שפי' שם במתני' פלוגתא דר"ע ורבנן שם דפליגי אי פודין הקדשים להאכילן לכלבים ומשמע דלכ"ע ל"ב העמדה והערכה והוא דלא כהירוש' שם ובפנ"א בארתי שם דהירושלמי יש לו שיטה אחרת ולהבבלי שיטה אחרת כדמוכח בסוף תמורה והרמב"ם לשיטת הבבלי קאי ואכמ"ל · ועוד ישבתי שם קושית שעה"מ וש"מ על הרמב"ם מגמ' דכאן ויבואר בסמוך : וכי פודין · עמש"ל דהרמב"ם והרע"ב מפרשים פלוגתא דר"ע ורבנן במע"ש פ"ג ה"ו בזה ועי' מע"ש פ"ב ה"ב · ובירושלמי פסחים פ"א סתים דאין פודין : משום עורה · עמש"ל קושית רבים על הרמב"ם והרע"ב דפי' במע"ש פ"ג ה"ו פלוגתא דר"ע ורבנן בהי פודין הא הכתי משום עורה י"ל דפודין ונראה בענ"ד לתרץ דהכא העיקר משום לב ב"ד מתנה יצאה מכלל קדשים ופודין והוצרך לטעם משום עורה משום דאם לא היה הלכת עורה לא היו ב"ד מתנין בשביל להאכיל לכלבים דהוי בזיון קדשים חנם ומשום הלכה התנו כן · אבל במע"ש אין שייך תנאי ב"ד פ"כ גם משום עורה אין היתר ובזה יש ליישב ג"כ קושית התוס' ד"ה משום מה שהקשו מבכור כמובן דהתם אין שייך לב ב"ד מתנה : לר"ש ל"ל לב ב"ד מתנה · בירושלמי יומא ושקלים שלינתי לעיל ע"א משמע דליכא פלוגתא ולכו"ע אמרינן תנאי ב"ד : תמידין · עמש"ל י' ע"ב ועש"ק יומא פ"ד ה"ס מש"ש :

דף יב ע"א אמר רב שמואל בר יצחק · בירושלמי יומא פ"ה ה"א ושקלים פ"ד ה"ג א"ר שמואל בר יצחק מקיימים בה את המזבח וקשיא יש חטאת קרבה עולה א"ר יוסה שניי' היא שאין קרבנות צבור נקבעין אלא בשחיטה א"ר חנניה בן תרדיון תנאי ב"ד הוא על המותרות שיקרבו עולות · וא"כ הוא משונה ממ"ש כאן אולם הכא לר"ש קאי ובירושלמי ליכא חילוק בין ר"ש לרבנן בזה כמש"ל : ע"ב ואין עולת עוף בנבור · ת"כ ויקרא נדבה ספ"ז ומתיבת קרבנו ועי' הגרי"כ : שבין מושכתן · עמש"ל ע"א ועש"ק יומא שם מ"ש בדברי התוס' כאן ובזבחים : אלא לכפר על מזבח התיכון · ירושלמי כאן ה"ד : פשעים אלו המרדים · ת"כ אחרי פרשה ב' ופרשה ד' ירושלמי יומא פ"ג כאן ה"ב וה"ג : היינו קלות · ה"נ מקשה בירושלמי יומא פ"ח וכאן ומשני כהכא : אי דלא עבד תשובה זר"ת · בירושלמי שם מוקי בעשה דלא עבד תשובה וכל"ת דעבד תשובה ולא ס"ל להירושלמי בעשה זר"ת דלאו רשע הוא עדן ועי' שו"ע רסי' י"ז ורסי' ג' ורסי' קב : אינו זז משם · ירושלמי חלק ה"א כאן ה"ו יומא פ"ח ועמ"ש יומא פו :

דף יג ע"א על כל עבירות · ה"נ בירושלמי ה"ו וביומא פ"ח ה"ז ע"ש רבי ושם א"ר אסיאן בשם ר' יוחנן דמודה ר' ביוה"כ דאין מכפר בלא תשובה כי קאמר רבי דל"ב תשובה במיתה והפ"מ גורס שם כבשבועות : מבזה כו' והמגלה פנים · ספרי שלח קיב ע"ש : אלא בזמן שעושה בה· עמ"ש ביפ"ע סנהדרין ל: : יכול יהא יוה"כ מכפר · ת"כ אמר פי"ד : יכול לא יהא יוה"כ מכפר · ת"כ שם : ע"ב אומצא ותנקיה · משמע דאילו היה חי אח"כ מעט היה יוה"כ מכפר אף קודם תשובה ועי' כריתות ז · ועי' ירושלמי יומא פ"ח ה"ז כאן ה"ו סנהדרין חלק ה"א פלוגתא דר' חנניה ור' זעירא דר"ח ס"ל יוה"כ מכפר כל שהוא כל שהוא ור"ז אמר בסוף משתחך ע"ש : דתניא וכפר את מקדש · ת"כ אחרי פ"ח פלוגתא דר"י ור"ש : שיהו שוים בכפרה · עי' ת"כ אחרי ריש פרשת ג : שאין הכהנים מתכפרין · ת"כ אחרי פ"ג כל הברייתא וע"ש ספ"ג :

דף יד ע"א משלו הוא מביא · ת"כ אחרי פ"ב ובזבחים נח חולין כב מנחות פג הובא בל' מימרא בשביל ולא משל מעשר : תרי וידוים · נראה דלזאת ס"ל לר"ש דווידוי מעכב משום דמיוחד כפרה בהוידוי ובזה יתכן מ"ש ביומא מ. ואזדו לטעמייהו דהיינו לטעמייהו כפלוגתא דר"י ור"ש במתניתין כאן אי מיוחד כפרה להוידוי וכ"מ בירושלמי כאן ס"פ רק שנתחלף שם דלר"ש וידוי לא מעכב וט"ס הוא כמ"ש הנוע"י דפי' הפ"מ דחוק מאד ע"ש : שאין מוסיפין · עמ"ש סנהדרין טז: ד"ה מנה"מ : ע"ב והשתחוה · עמ"ש לקמן טז: : בא לו בארוכה· עמ"ש לקמן יז. : היה מתמט · ע"ש ע"ב וי"ת ע"א : ר"א אומר · עמ"ש לקמן בגמ' יח : ובירושלמי כאן ה"א ובת"כ ויקרא חובה פי"ב : רע"א ונעלם · ת"כ שם ועמש"ל ג: : נעלמו ממנו הלכות טומאה · בירושלמי סו' ה"א מבעיא כה"ג אי לא ידע שחייב קרבן ומשמע שם דפשיט דהוי ידיעה : בעי ר' ירמיה בן בבל · בירושלמי ג"כ בעין זה ע"ש רב חסדא נכנס למקדש ושכור שהוא כנסת :

דף טו ע"א משיחתן מקדשתן · עי' ספרי נשא מד במד"ר פי"ב פסדר"כ פ"א ירושלמי יומא פ"ג ה"ו ומ"ש בסנהדרין טז: : וכן תעשו לדורות · עי' ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ג דדריש באמת וכן תעשו לדורות רק דמפרש דלא קאי אכלים כ"א אתבנית המשכן ע"ש : ותהלוכות לימין · בירושלמי סנהדרין שם וכאן ה"ב אמר ר' שמואל בר יודן מה כתיב מהלכות לא תהלוכות אלא בניטלות על ידי אחר ופי' הפ"מ דדייק מדלא כתב מהלכות· ומלבד של' הירושלמי מורה בהפך גם הדיוק הוא בהפך דמהלכות יותר משמעו שמהלך ומוליך אחרי' מתהלוכות שמשמעו שהולכות בעצמן · ונראה דדריש הכתיב דכ' חסר כאילו נקרא מתהלכת ע"י אחרים וכנ"ל מה כתיב מתהלכת לא תהלוכות בוי"ו משום דניטלות ע"י אחר ונראה דהיינו דמוכיח דלאו היינו קרבנות התודות שהלכו מעצמן אלא שניטלות ע"י אחר והיינו ע"כ שלחמי תודה וכאן בירושלמי הגירסא משובש : נאמר בעולת בהמה · ת"כ ויקרא נדבה סוף פ"ט : אין עזרה מתקדשת כו' · ה"נ בירושלמי סנהדרין שם ע"ש ר' יוסי בר' בון : ע"ב אין בונין בהמ"ק בלילה · בירושלמי שם אין מקדישין בלילה ושם לא מתמה הקושיא משתי הלחם כ"א מלחם הפנים דנקדשי' עי"ז במוג"ש · והכא לא מקשה מלחה"פ דהכא אתמן מהדר ובלחה"פ אין תמן : שיר של פגעים · עי' ירושלמי ערובין פ"י ה"א : להני קראי וגני · בירושלמי ברכות פ"א ה"א מוכיח דריב"ל ל"ב סמיכת גאולה לתפלה בשל ערבית ותמוה הדבר והרמ"ס פי' סמיכת ק"ש לשינה ודחוק ונראה משום דתהלה אמר שם דק"ש שסמוך למטתו הוא להבריח ממזיקין וריב"ל דקרי פסוקים אחרים להבריח ע"כ ס"ל דחובה היא הק"ש ולא יצא בשל בהכ"נ א"כ מוכח דל"ב סמיכת גאולה לתפלה בש"ע ועי' שו"ע סי' ד' וע"פ הנ"ל יש לכוין גם שם הדברים : הלוחש · משנה ר"פ חלק ומובא בפאה פ"א : א"ר יוחנן וברוקק · בירושלמי סנהדרין שם סוף ה"א אריב"ל בעצמו כן וא"ש ריב"ל לשיטתו ושם איתא דגם בלא הזכרת ש"ש אסור ברוקק ובירושלמי עירובין פ"י ה"א משמע דקרא עם שם גם בלא רוקק אסור : ר"ח ור"ש ברבי ח"א · ה"נ בירושלמי סנהדרין פ"א ה"ג ושם פליגי בדרשא דקרא והתודה השני ההולכת למול דת"א כגון והוא יושב ממלי וח"א כגון ממול ערף : הפנימי נאכלת · כה"ג מקשה בירושלמי שם ומשני שם כהכא ע"פ נביא נאכלת ושם משמע דהקושיא היא למ"ד זא"ז :

דף טז ע"א ר"ה אמר בכל אלו תנן · נראה דהיינו פלוגתא שבירושלמי סנהדרין שם דר' זירא אמר מאחר שהיה נביא אורים ותומים למה לריך אשכחתני ר' יהודה אומר לריך או"ת : אבא שאול אומר · ה"נ בירושלמי שם : ולמה קדשו · בירושלמי שם ולמה לא קדשוה מפני שתורפה ובתוספתא פ"ג דסנהדרין כבגמ' וע"ע שם שינוי נוסחת בהברייתא: א"ר אלעזר שמעתי · בירושלמי שם א"ר אבהו אתפלגון ר"י ור"ל ח"א בונין ואח"כ מקדישין וח"א מקדישין ואח"כ בונין מ"ד בונין ואח"כ מקדישין אין רואין את המחיצות כאלו הן עולות ופי' הפ"מ כמו קרבן עולה למעול בהן ע"כ בונין תחלה ואין רואין הוא בל' בתמיה ותמוה · ונראה דהוא כמ"ש בירושלמי מע"ש פ"ג ה"ג איתא זה"ל בפלוגתא אי רואין את המחיצות כאלו הן עולות ושם פי' הפ"מ בעצמו כאלו הן קיימות · והכונה שם דהיינו אי קדשה לעת"ל דאף דנפרצו בחומת ירושלים פרצים רואין כאלו הן עולות ולא נחרבו וקיים קדושתן וכדמסיק שם דפלוגתתן היא בפלוגתת ר"א ור' יהושע אי קדשה לעת"ל · וה"נ כאן בסנהדרין פי' דמ"ד בונין ואח"כ מקדישין ס"ל דלא קדשה לעת"ל ע"כ טוב לבנות בחול אבל למ"ד קדשה לעת"ל קדושה היא מעיקרא ואין כ"מ במה שיבנו אותה תחלה : ר' אלעזר בר' יוסי אומר · ת"כ בכר פ"ה : ע"ב אבל כלפי פנים אע"ג דלא שהה · בירושלמי כאן ה"ג כה"ג בעי אם נטמא ונכנס לפני ולפנים אי חייב ופשיט לה דבעי כדי השתחואה ומוכח דס"ל דאפי' לגד פנים בעי שיעור שהי' ושם מבע"ל על איזה מהן חייב אם על הראשונה או על האחרונה וכן ביומא פ"ה ה"א ונראה כפי' הק"ע וגירסתו שם דבשהיתו בכדי שיעור נאתו י"ל דאינו חייב אז רק מה שעי"ז נתאחרה יציאתו וחייב על היציאה או דהחיוב הוא על השהיה ופשיט דעל הראשונה דעל היציאה אין לחייבו דהלא אומרים לו לא ופי' הפ"מ כגי' הכתובה דחוק : כמימריה דהאי פסוקא · ה"נ פליגי בירושלמי יומא פ"ג ה"ג ובע"ז פ"ד ה"א ומשונה ממ"ש פה בבבלי ע"ש · ובירושלמי כאן ה"ג הוא שיעור אחר ע"ש ר' סימון בשם ריב"ל כדי שאילת שלום כו' וצ"ע דאותו המ"ד אמר ביומא שיעור אחר עד כדי ויכרעו כו' שהוא גדול הרבה יותר : כריעה על ברכים · עי' ירושלמי ברכות פ"א ה"ה סוכה פ"ה ה"ד ב"ר פל"ט : צריך שהיה למלקות · עי' ירושלמי נזיר פ"ג ה"ה דפשיט בין למלקות בין לקרבן :

דף יז ע"א נזיר בקבר בעי שהיה · בירושלמי נזיר שם פלוגתא דר' יוחנן מחייב אשהיה ור' אלעזר פוטר עד שיפרוש ויחזור ויכנס : ע"ב היה משמש עם הטהורה · הוריות בבלי וירושלמי פ"ב ה"ה שם :

דף יח ע"א נועץ עשר לפרניו · בירושלמי הוריות פ"ב ה"ה יטות ראשי אצבעותיו בכותל : א"ב מניעו ארוכה וקצרה בנדה · עי' ירושלמי הוריות שם : ע"ב ר' יונתן בר' יוסי בר לקוני' · בירושלמי שם ר' יונתן [סתם] שאל מר"ש ברי"י בר לקוני' : לא תקרב לא תפרוש · שם בירושלמי : אמר חזקיה מרן ונבלה א"ב · ה"נ בירושלמי כאן ס"פ חזקיה אמר במחלוקת ר' יוחנן אמר משמעות דורשין א"ב וכלקמן יט · וכה"א כאן בירושלמי מוכח דתפים דלר"א בעינן דידע במאי ואמר דר"ש ס"ל ג"כ כר"א ע"ש : ורמינהו · ה"נ מקשה בירושלמי ומשני כבכאן : אר"א מה נפשך · ת"כ ויקרא חובה פרשה י"ב ובירושלמי הוריות ספ"א מדמי לה הורו ב"ד ולא ידעו על מה הורו ע"ש :

דף יט ע"א פרש למתעסק · ה"נ בירושלמי ס"פ : העלם זה וזה · בירושלמי פ"א ה"א לפי' הפ"מ תפיס דפטור לר"ע כיון דאיכא העלם מקדש או קדש אף דאיכא ג"כ העלם טומאה גביה : והזה ושנה וטבל · ירושלמי ר"פ : ע"ב ור"ש סבר ל"א מקצת ידיעה · בירושלמי ה"א מפרש טעמא דר"ש דס"ל כר"א דבעינן עד דידע באיזה חטא אך התם קאי בלובן ואודם דאנדרוגינוס דהו"ל משני מינים : הא מני ר' ישמעאל · ה"נ בירושלמי ה"א רק דהתם משמע דלא משום דל"ב ריש"מ ידיעה בתחלה כ"א דחייב משום העלם מקדש ומיירי שנעלם לו מקדש ועפ"מ ונוע"י : אבל ספק חלב · ת"כ ויקרא חובה פכ"א כל הברייתא : כאן עשו · בירושלמי כאן ס"פ משני לחלק בין ידיעה בתחלה דשני בספק ידיעה ובין ידיעה אחרונה לחלק לקרבן בעינן ידיעה המתחייבת קרבן וכ"ה בהוריות פ"ג ה"א : אלא לר"ל · ה"נ מקשה בירושלמי כאן ס"פ ומשני דהיכי דשייך אשם תלוי מועיל ידיעת ספק כיון שקובעו לאשם מועיל לחלק גם לחטאות משא"כ בטומאת מקדש דליכא אשם תלוי ע"כ לא מהני ידיעת ספק :

דף כ ע"א והא אמרת איסר שבועה · ה"נ מקשה בירושלמי נדרים פ"א ה"א ומשני שם כדרכא הכא ע"ש : ע"ב בלא יחל דברו · עי' ספרי מטות קנג : ומאי לדבר א' דבדבור א' · וה"נ איתא להדיא דחשיב לה בין הני דבדבור אחד נאמרו גם לשוא ושקר בירושלמי לקמן ה"ח ובנדרים פ"ג ובמכלתא יתרו בחדש פ"ז ליתא שוא ושקר ולקמן ס"ח נשמט זכור ושמור ועי' פס"ר פכ"ג טעמים אחרים לזכור ושמור : מה שאין יכול הפה לדבר · עי' מכלתא בשלח פ"ח פסוק מי כמכה יתרו בחדש פ"ד :

דף כא ע"א נשבע להחליף · ירושלמי לקמן ה"ח : חוץ מנשבע · בירושלמי לקמן ס"פ ובפ"ד ה"י : אבל כ"ד של מטה · ירושלמי שם · ובמכלתא יתרו בחדש פ"ז דרש המלקו' הוא באופן אחר [ולא ינקה הוא לשאינן שבים כלקמן לט.] והוא כר' יוחנן דידי' ועי' מדרש משלי י' ובפס"ר פכ"ב איתא דר"ל דרש לא מאס לא תשמור ולר' יוחנן חייב שתים ע"ש : ר' יוחנן אמר לאו שאב"מ · עמש"ל ג: דבירושלמי לקמן כ"מ נתחלף הפלוגתא עמ"ש: שבועה שלא אוכלנה · ירושלמי לקמן ה"ז וה"ע פ"ה ה"ג נדרים פ"ב ה"ג : ע"ב כ"ש למכות · ירושלמי לקמן ה"ד מכות פ"ג ה"ב ועמ"ש פסחים מד. מה: להקשות על התוס' בנזיר שפ' דר"ש לא קאמר כ"א כשהוא בעין אבל בתערובת לא מהירושלמי פסחים פ"ג ה"א דשם אמר גם אתערובת ועי' נוע"י שכתב דס"ל להירושלמי דר"ע סובר בכ"מ כר"ש וקשה מהא דר"ע בנזיר שסרה פתו כו' ואין לומר דס"ל דבתערובת שאני דהא מוכח דהירושלמי בפסחים אינו מחלק בזה ואולי יתכן דרק לר"ש אין חילוק אבל ר"ע מחלק כן ובהא דשבועה שלא אוכל כו' דמקשה כאן בגמ' אפשר דהירושלמי ס"ל דמיירי בכולל ודלא כר"ל וכ"מ בירושלמי סו' ה"ד דאמר דלר' יוחנן דמוקי בכולל אתיא מתני' גם כר"ע משמע דלאוקימתא דר"ל א"א לאוקמי כר"ע וא"צ לדחוק שם כפפ"מ ע"ש : רב ושמואל ור' יוחנן דאמרי · ה"נ מוקי בירושלמי נזיר פ"א ר' זעירא וכאן ה"ב פלוגת' דר"י ור"ל וע' בה"ד : בריה שאני · מתני' במכות ובירושלמי לקמן ה"ד :

יד

דף כב ע"א והרי מגדף · בירושלמי ה"א מקשה כן ומתרץ דלשיטת רבנן בשיב דס"ל דמגדף אינו מביא קרבן עי' ריש כריתות ועמ"ש סנהדרין סה. : אבל בשלא טעם · ה"נ בירושלמי ה"א : מתוך שאלוקית להעלאות אין מצטרפות · ה"נ סברא זו בירושלמי שבת פ"ז ה"א : **ע"ב** ואכל עפר · עי' ירושלמי סוף ה"ד : בכולל · עמש"ל כח: שלא אוכל פת חיטין כו' · ת"כ ויקרא חובה פט"ו : שלא אשתה ואשתה כו' · שם פס"ז : שתיה בכלל אכילה · וירושלמי כאן ה"ב · יומא פיוה"כ ה"ג מע"ש פ"ב ה"א :

דף כג ע"א ודלמא ע"י אניגרון · בירושלמי שם ג"כ מדחה כהא בשם רבנן דקסרין : אמר רבא אף אנן נמי תנינא · בירושלמי שם ע"ש ר' יוסי התמורה : אימא סיפא · שם ע"ש הבריא דמקשין לר' יוסי ובירושלמי כאן משובש הגי' דאיתא א"ת אלא אחת ונ"ל חייב שתים כמ"ש במתני' וכ"ה ביומא שם : אכילה בכלל שתיה ליתא · ה"נ בירושלמי שם ושם : אוכלין שאינן ראוין · ה"נ מוכיח מזה בירושלמי שם ע"ש ר' חנינא בשם ר' פנחס : **ע"ב** אפי' פרוטה מכולם מצטרפת · עי' ירושלמי לקמן ה"ד : בכולל · עמש"ל כח: ועי' מה"פ ה"ד ד"ה שבועה שלא אוכל וד"ה לא סוף דבר ובש"ך וט"ז ח"מ סי' ע"ג סע"ה ובהגה' סת"ל שם :

דף כד ע"א בשלמא לר"ל · ה"נ מקשה בירושלמי ה"ד ומתרץ כהכא : כ"ש למכות · עמש"ל כח: : תוס' ד"ה אלא כן בירושלמי · כאן ה"ד ועש"ך וט"ז ח"מ סי' ע"ג סע"ה : תוס' ד"ה אלא כדרבא בתוספתא דשבועות · רפ"ב : **ע"ב** יש אוכל אכילה א' · עמ"ש שבת קב. ובירושלמי כאן ה"ד : אינו מן השם · עמ"ש בשבת שם : שלא אוכל תמרים ותלב · עי' ירושלמי כאן ה"ז : ואם איתא משכחת לה חמש · ה"נ מקשה בירושלמי כאן שם : מידי דלית ביה שאלה · ה"נ משני בירושל' שם : בבכור · עי' מה"פ ב"ק פ"ג ה"ד ד"ה יש אוכל בענין איסור מוסיף מה שיש בבכור : קרבן עולה ויורד לא קתני · ה"נ בירושלמי שם ומקשה שם ע"ז מטמא שאכל את הקדש ולא משני כהכא : כי קתני זדונו כרת · ה"נ בירושלמי ה"ד :

דף כה ע"א והא"ר יוחנן כו' ג' ימים · בירושלמי סוכה פ"ה איתא ע"ש תני משמע דהוא ברייתא ובנדרים פ"ג ג"כ נאמרה סתם בלא שם האומר. אך בירושלמי נמצא ל' תני גם על מימרא : ושמואל אמר פטור · ה"נ בירושלמי כאן ה"ה וה"ט בשם שמואל לקמן פ"ד ה"א סנהדרין פ"ג ה"ט ועי' נדרים פ"ג ה"ב : ר' ישמעאל אומר אינו חייב · עי' ת"כ ויקרא חוב' פרשה ט : **ע"ב** הוא מותיב כו' לנדדין · בירושלמי ה"ה מתרץ ר' מנא להרע או להיטיב מה הטבה רשות כו' ועוני' כאן ובנדרים פ"ג ה"ב דבמקום מצוה ל"ב להצריך שיהיה להבא דהמניעה אין ממה שאין בידו רק משום דהמצוה מונעתו ולזאת באכלתי ולא אכלתי כשנשבע ב' פעמים חייב שתים דבלעבר אין שייך איסור ואף דבלהבא א"א אלא א' היינו משום דשבועה הראשונה עושהו איסור ואין חל שבועה עליו משא"כ בעבר ועי' ירושלמי לקמן ה"ט פ"ה ה"ג : לא ניכר עובר משום שקר · כן מבואר בירושלמי לקמן ה"ח ובנדרים פ"ג ה"ב ושם פלוגתא דר' יוחנן ור' אלעזר אי שנים מכירין כאן וא' בסוף העולם והשליך ליס דליכא עוד להכירו לר' יוחנן הוא לוקה משום שבועת שקר ולא משום שוא ולר"א משום שוא ולא משום שקר : לחייב על המזיד · עי' ירושלמי פ"ד ה"ג :

דף כו ע"א ר"ע כו' בריבה ומיעט · בירושלמי ה"ה ליתא כ"א לר' ישמעאל דדריש כלל ופרט וכלל ולר"ע משמע שם דמרבה מהכלל ופרט וכלל גם לשעבר ור' ישמעאל לא מרבה לשעבר משום דלא משכחת לה כלקמן ע"ב : פרט לאנוס · ירושלמי שם ות"כ ויקרא חובה פי"ג : מחכו עליה במערבא · עי' מה"פ ה"ה ד"ה ותן : העלם זה וזה · עי' מה"פ שם ובנוע"י : **ע"ב** איזוהי שגגת שבועת ביטוי לשעבר · בירושלמי כאן ה"ה ולעיל ה"א היא טענת ר' ישמעאל דאיך משכחת לה לשעבר דאם סבור שלא אכל הרי אנוס ואם נשבע במזיד אין כאן קרבן דס"ל שגגת קרבן לאו שגגה היא ולעיל ה"א מוכיח מדלא השיב לו ר"ע דס"ל ג"כ שגגת קרבן לאו שגגה היא ולא ס"ל להירושלמי כהבבלי דבשבועת ביטוי לכ"ע שגגת קרבן הוי שגגה ועמ"ש בשבת סט. ובירושלמי שם ה"א קאמר לר"ע ברם הכא ביודע ששבועה היא אלא שהוא טועה בדבר אחר ומפרשים הפ"מ ונוע"י דה"ל לר"ע גם בטעות יש עליו חיוב שבועה · ולפי משמעות ל' הירושלמי נזיר רפ"ה קרי טועה בדבר אחר לאופן זה שאמת כדברי שבועתו רק שהוא חשב ששקר הוא יש לפרש גם כאן שחשב שאכל ונשבע שלא אכל והיה כונתו לשקר ומחייב ר"ע בכה"ג : השב מידיעתו · ת"כ ויקרא חובה פ"ט ועמ"ש שבת שם : בשפתים · ת"כ ויקרא חובה פרק יג ושם מבואר דבשפתים ממעט מהרהר בלב יכול אפי' גמר בלבו ת"ל כו' ועי' ספרי מטות קנג ירושלמי תרומות פ"ג נזיר פ"ה ה"א : אלא לשמואל קשיא · בירושלמי תרומות פ"ג ה"ד ובנזיר פ"ה ה"א משני דשמואל לקרבן קאמר והברייתא לחיוב מדין שבועה :

דף כז ע"א נשבע לבטל · ת"כ ויקרא חובה פרק יג כל המצוה : תוס' ד"ה לקיים · בירושלמי · ה"ו וגרים שם דברי ריב"ב וכ"ה בת"כ שם : מה הטבה רשות · ת"כ שם וירושלמי כאן ה"ה נדרים פ"ב : איש אשר יקלל · ת"כ קדושים פ"ט מכלתא משפטים פ"ה ועי' ירושלמי שבועות פרק בתרא ה"א ומ"ש בב"מ לד: : **ע"ב** שבועה שלא אוכלנה · עמש"ל כח: : מחייב תרתי כדרבא · ה"נ בירושלמי כאן ה"ז מפני שהזכיר בה זו הא אם לא הזכיר בה זו חייב על כל או"א : עלתה לו שניה בראשונה · תוספתא ספ"ב דנזיר ושם איתא בשלא הביא קרבנותיו ועמ"ש לקמן כח. :

דף כח ע"א אפי' כ"ש נמי · עי' ירושלמי ה"א דתלי לה בפלוגתא דר"ע ורבנן ע"ש : בשלא כיפר · כ"מ בתוספתא ספ"ב דנזיר וכ"ה בירושלמי נזיר פ"ג ה"ב ופי' הק"ע דהר"א שם דבהביא קרבן וגילה לא עלתה לו שניה בראשונה ור' יוחנן פליג עליה ופ"ל דוקא אם הביא כל קרבנותיו לא עלתה לו והכא דמסיק אפי' כיפר וגילה פליג על הירושלמי והפ"מ נדחק שם לפרש במסקנת הירושלמי כהכא ע"ש : **ע"ב** פלוגתא דר"י ור"ל · עמש"ל ג. : עיפא תני · גם בירושלמי ה"ז שאלת אבימי מאחיו חיפה ושם בשינוי דשם השאלה מט' ועשר איתי' באלו שהיו לפניו חמש ככרות ואמר שבועה שאוכל ככר זו וחזר ואמר שתים אלו דבכה"ג הו"ל כולל כמ"ש התוס' ד"ה שבועה עי' בסוף הדבור כט. ולזאת מלדיק הירושלמי האי דחיפה דאמר חייב על כאו"א נגד אחיו ורק באידך אמר כאבימי דבמה שפיחת בשניה המספר הו"ל מוסיף : שבועה שלא אכלתי · עמש"ל כח: ובירושלמי ליתא בשאלות אבימי מחיפה :

דף כט ע"א והוא שניכר · עמש"ל כה: : דבר שאי אפשר לו · עי' ספרי מטות קנג וירושלמי ה"ח נדרים פ"ב ה"א דדריש מלה' דשבועות הכאי אסורין : שלא על דעתך · ה"נ בירושלמי סוטה פ"ז נדרים פ"ג : קניא דרבא · עי' ויק"ר פ"ו פס"ר פכ"ב : תוס' ד"ה כאומר בתוספתא · נדרים פ"ב ועי' ירושלמי כאן ה"א ובנדרים פ"ג ה"ב ועי' מה"פ כאן ה"ח ד"ה נכסיו ובר"ן נדרים כ"ה ע"ב ד"ה כשם : **ע"ב** והא הכוא דשום · ה"נ מקשה בירושלמי כאן ובנדרים פ"ג ה"ב ומשני דס"ק מרובע כקורת בית הבד ואין מרובע בבריות ועי' מעשרות פ"ה ה"ג : תוס' ד"ה שבועת בירושלמי · פ"ד ה"א ובסנהדרין פ"ג ה"ט וצ"ך לתקן כאן הגירסא בירושלמי כבתוס' :

דף ל ע"א וכי אנשים באים לדין · בירושלמי כאן ובסנהדרין פ"ז יומא פ"ו יליף ג"ש מויעמדו שני אנשים מה להלן אנשים ולא נשים כו' ור' יוסי בר' בון ר"ה בשם ר' יוסי למד ג"ש משני עדים ככאן ובספרי שופטים קנ סתם מה להלן כו' כתיב כאן שני ולהלן שני ולא פורש אנה הוא : א"ר יהודה שמעתי · דב"ר פ"ה : שלא יהא אחד עומד · בירושלמי שם דריש שני שיהיו שניהם שוין ואף דמדרש לעדים מכל מקום מיירי גם בבע"ד וכ"מ מהספרי שופטים קנ ועי' ז"א שם : **ע"ב** דהא עדות כגמר הדין · משמע דבשעת קבלת עדות גם בע"ד צריכין לעמוד כבשעת גמ"ד וכ"ה להדיא בירושלמי שם ושם ועי' ספרי שופטים קנ דמטה בנדונים לעמוד ואפשר לפרש דהיינו בעת קבלת עדות או גמ"ד ואולי מטה גם בתחלת דין לעמוד : מצא שק · ספרי תצא רכב ורכה מכלתא משפטים פ"כ :

דף לא ע"א מנין שלא ישתוק ת"ל מדבר שקר · בירושלמי סנהדרין פ"א ה"א מקרא לא תגורו : לבוש כמותו · בירושלמי יומא פ"ו ה"א סנהדרין פ"ג ה"ט כאן ה"א ע"ש ר' ישמעאל : מנין לבע"ד שלא יטעים · בספרי שופטים קנ מועמדו שני האנשים דהיינו שיבאו ביחד : בדון מינה ומינה · ה"נ מוקי לה בירושלמי פלוגתייהו דר"מ סבר ג"ש ממקום שבאת ורבנן סברי כאמור בה וכ"ה לקמן פ"ה ה"ב ומזה תפסי' בכ"מ דר"מ סבר כן ורבנן פליגי עליה כמ"ש ביבמות פ"ח ובפי"א ה"א ובסנהדרין פ"ט ה"א לדעת ר"מ ממקום שבאת : **ע"ב** לאו דגמרי לה מעדות · עי' ירושלמי פ"ה ה"ב : וכאן לא נאמר בה ונעלם · כה"ג בירושלמי כאן ה"ב ע"ש חזקיה כ"מ שנאמר חטא הוי זדון כשוגג עד שיגיד לך הכתוב שהוא שגגה דהיינו שיכתוב ונעלם : א"ר יהודה אמר רב כו' א"י אם חייבין עליה קרבן · ה"נ בירושלמי פ"ד ה"ב ר' בא ר' יהודה בשם רב שגג בקרבן הזיד בקרבן : השביע עליהם חמשה פעמים · ת"כ ויקרא חובה פט"ו : אר"ש מה טעם · בת"כ שם דברי ר"ש על חוץ לב"ד ואמר משום שיכולין לחזור ולהודות : כפרו שניהם כא' · ת"כ שם : ראוהו שרץ אחריהם · ה"נ בירושלמי ה"ב ומשמע דברייתא היא כמ"ש לקמן לב. ת"כ דשמואל ופשיט שם מינה גם לר"מ דל"ב ב"ד דמ"מ בלא תביעה ל"מ ועמ"ש לקמן לה. :

דף לב ע"א ראוהו שבא אחריהם · ירושלמי פ"ד ה"ב : אמר קרא אם לא יגיד · ברייתא היא בת"כ ויקרא חובה פי"א וצ"ע על שאמרה אביי מעמיה דנפשיה : אלא במקום שאלו מגיד · ה"נ בירושלמי כאן ה"א ובסנהדרין פ"ג : ש"מ שבועה חוץ לב"ד · בירושלמי ה"ג מבע"ל אם הפרישו קרבן אחר שבועתם חוץ לב"ד וקודם כפירתם בב"ד אי הו"ל כהפרשה קודם החטא או לאחר החטא : תכ"ד · עמ"ש ב"ק עג: : כדי שאילת תלמיד לרב · עמ"ש : משביע ע"א פטור · עי' ירושלמי כאן פ"ד ה"א ובסנהדרין פ"ג ה"ט דסתים ג"כ בע"א דפטור : **ע"ב** מתוך שאילו"מ · עמ"ש ב"ב לד: : משביע עדי קרקע · בירושלמי לקמן פ"ו ה"ו איתא שבועת העדות איתא בעבדים ושטרות וקרקעות משא"כ בשבועת הפקדון והוא מהתוספתא רפ"ד ועי' פ"ד ה"ב דמבע"ל בירושלמי לר"מ מפי עצמו אי מחייב בקרקעות וקנסות ופי' הפ"מ אי מדמינן לפקדון לחייב · ובאמת איפכא הוא אי ילפינן לפטור וכן בפ"ה ה"ב האבעיא בפקדון צריך לפרש בהפך דלא כהפ"מ ע"ש ובנוע"י : וחזר אחד מהן כו' תכ"ד · ה"נ מוקי בירושלמי ה"ג ע"ש : אלא ראשונה אמאי · בירושלמי פ"ה ה"א מתרץ לה משום דמצוין העדים לשכות ע"כ אפשר דשכחה השניה ועל הראשונה להעיד ועי' לקמן לג. :

דף לג ע"א משביע אני עליכם · ת"כ ויקרא חובה פט"ו : חיטין ושעורין וכוסמין · ת"כ שם ושם מסיק דאפי' של מין א' ושל היום ושל אמש ושלפניו ג"כ חייבין על כאו"א בשהשיבו בפרוטרוט ובשהשיבו בכלל א"ח אלא א' אפי' במינין הרבה וע"ש בפט"ז : דתניא ר' נחוניא בן הקנה · עמ"ש פסחים כט. מה שהקשיתי על הגיון ירושלים בכתובות פ"ג ה"א עש"ב : **ע"ב** רא"א נאמר כאן אותו · ת"כ ויקרא חובה פ"י וכ"ה בירושלמי כאן : רע"א כו' יש מאלה · ת"כ שם פי"א ובפי"ז וירושלמי כאן ה"ד : ריה"ג אומר · ת"כ שם פי"א וירושלמי כאן ה"ה :

דף לד ע"א בידוע שזה הרגו · עמ"ש ב"ב לג. וסנהדרין לז. ושם נדפס בטעות רפ"ה דכתובות וצ"ל רפ"ב : אראה בנתמס · בבלי סנהדרין כרשום וכן בירושלמי שם פ"ד : מי לא בעי מידע אי כותית · בירושלמי כאן ה"ה אי ברתיה היא או אחריתא : **ע"ב** מחכו עלה במערבא · עי' מה"פ לקמן פ"ה ה"ג ד"ה לית כאן ובנוע"י :

דף לה ע"א משביע אני עליכם · ת"כ ויקרא חובה פי"א : כשתדעון לי עדות · ת"כ שם פי"י : עד שיהא מתכוין להם · במשנה שבירושלמי ליתא כרשום בגליון · ומוכרח גם בירושלמי שם ה"ז וה"ח דל"ג זאת ממאי דמבע"ל שם אי משום שאינו יודע בהן או שאינו מתכוין ועי' מה"פ שם ה"ח ד"ה ר' מנא : עד מפי עד · ת"כ ויקרא חובה פי"י : שילח ביד עבדו · ת"כ שם מקרא ושמעה קול עד שישמעו מפי התובע ומוכח בירושלמי ה"ב : מה להלן בתביעת ממון · ה"נ בירושלמי ה"ו אך התם משמע דהג"ש הוא מנפש נפש וכמבואר בירושלמי פ"ג ה"י וכאן פ"ד ה"ב ופ"ה ה"א וה"ב : אר"א אם לוא יגיד · ה"נ בירושלמי ה"ט ושם עושה צריכותא דאצטריך דר"א ואצטריכא מתני' וקשה דהלא ר"א מפרש טעמא דמתניתין ואיך שייך צריכותא בזה ונראה דצ"ל וצריכא מתניתא והיינו הברייתא שבירושלמי ה"ב ובת"כ ויקרא חובה פ"י מקרא ושמע קול אלה עד שישמעו מהתובע ולזאת מתרץ דצריך קרא א' לשמיעה ור"א קאי אשעת קבלת העדים השבועה וז"ש בירושלמי אי תנינן ולא תנינן דר"א הו"א ישמעו מפי הנשבע ולא נשבעו [אמת] לנתבע חייבין כו' : המקלל בכולן · בירושלמי ה"י איתא ר"מ כדעתיה כו' קללם בכינוי ר"מ מחייב וחכמים פוטרין ובירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ח גם לרבנן כנויין באזהרה רק דלא מחייבי כרת ולר"מ מחייב כרת ולא מיתה והוזכרו ע"ש אית תניי תני ועמ"ש סנהדרין נו: ולקמן לו. : אלא אמר אביי ס"ק · ה"נ מפרש הפ"מ בירושלמי : אלו שמות שאינן נמחקין · מס' סופרים פ"ד ובירושלמי מגילה פ"א: תוס' ד"ה או שהיה בטלה בולה · עי' ירושל' סוף ה"ג דאפי' בכולן כשרים אם כפר א' ס"ל להירושלמי בטלה כולה ע"ש : **ע"ב** ב' אלף למד מאלהים · שם : ר' יוסי אומר צבאות · במ"ס שם ר' יוסי אומר צבאות חול ארשב"א של בית אגזרה היו כותבין אומנין בירושלים והיו מותקין צבאות שהיו נוהגין בו חול שנאמר ופקדו שרי צבאות ובירושלמי מגילה פ"א ה"ט גם דברי רשב"א ע"ש ר' יוסי : הלכה כאחרים · ה"נ סתים בירושלמי שם : באברהם קדש חוץ · בירושלמי שם חוץ מפסוק ויהי כאשר התעו אתי אלהים וי"א אף זה קדש ובמ"ס שם הובאו שני הפסוקים בפלוגתא ועי' שמ"ר פכ"ד וירושלמי סוכה פ"ה דר' יהודה דריש גוי והלהים דקאי על פסל מיכה ור"ע א"ל א"כ עשית קדש חול · ולא הובא פלוגתא זו במ"ס לענין אי הוי קדש או חול ונראה דגם ר' יהודה לא אמר כן כ"א לדרשה ור"ע א"ל שאין לדרוש כן לבל יהיה טעות מקדש לחול : האמורים בנבות קדש · במ"ס שם חוץ מברך נבות אלהים ומלך ובירושלמי שם מונה זה הפסוק וליתא שם תיבת חוץ : ר"א אומר כו' יש מהן חול · במ"ס הוא ע"ש ר' יוסי : חוץ מזה כו' כל ימי היות בית האלהים · בירושלמי שם סתים כת"ק דגם יוד ה"י שבמיכה חול ומסיים חוץ מזה כל ימי היות כו' שהוא קדש : א"ל ר"א וכי מבעית · מ"ס שם : והם לא בחנו · בבלי יומא כרשום וכן בירושלמי שם ספ"ז : ר' חנינא בר אידי · ת"כ קדושים פ"י מכלתא משפטים פ"ה : אין אלה אלא ל' שבועה · ת"כ ויקרא חובה פרש' ח' ויק"ר פ"ו מדרש שמואל פט"ז ספרי נשא יד מכלתא יתרו פ"א :

המתרגם

באור מלות הלועזיות שברש"י ותוספות ממסכת שבועות ומסכת מכות

דף ג ע"א רש"י ד"ה ואחר מלמטה בסנטר כו' שקורין מונטון (קין) פרק לחי התחתון שבזקן :
דף ד ע"ב ד"ה המכתב חרט שקורין גריפ"א (גריפפעל) עם ברזל. ועי' קדושין כא ע"ב במתרגם ד"ה מכתב וע"ז כ"ב ע"ב ד"ה מכתבא :
דף ו ע"ב ד"ה דיהה פליתא בלע"ז (דונקעל . בלאַסס) כהה, עמום. חִוֵּר, וע"ע במתרגם נדה י"ט ע"א ד"ה דיהה : **שם** ד"ה מכבנין לשון הרמלים יולאין כנוות כו' פרמייל והוא בית נפש קורין נוסק"א (שפאַנגע, שלאָס, גאָלדענעם געהענג) תכשיט הנקרא בעברית בתי הנפש וע"ע במתרגם מו"ק י"ב ע"ב ד"ה סירין :
דף טז ע"א ד"ה שני בלעים מריסק"א בלע"ז (זומפף. קרויטפעלד) אגם, אחו, בוץ, טיט היון :
דף לא ע"א ד"ה פוזמקך כמין אנפוליאות חשובים קלצו"ש בלע"ז (שטרימפפע) בגד למר או פשתים אשר יעטפו את הרגלים וע"ע במתרגם גיטין ס"ח ע"ב ד"ה במוקי קאתי : **שם** משחק בקוביא בעירובין כו' שקורין פרמייל"א נ"ל פאריי"ל, והוראתו להתערב או לתקוע כף מי שיזכה ומי שיאבד בסכום כסף שוה אשר שניהם יניחו שם (דיא וועטטע באיי גלייכעם איינזאטצע) וע"ע מ"ש רש"י סנהדרין כ"ה ע"ב וברש"ל שבת ל"א ע"ב על שהמרו זה עם זה :
דף מב ע"א ד"ה עפצי גל"ש בלע"ז כו' (גאלל עפפעל) וע"ע במתרגם מגילה י"ט ע"א ד"ה ולא עפיץ :

מסכת מכות

דף ח ע"א רש"י ד"ה פיסא רגב גוש עפר כליסגיא בלע"ז (שאללע קלומפען) צרור, גולש חומר, ופה יש שיבוש ברש"י, וע"ע ברש"י שבת דף פ"א ע"ב ד"ה אבל לא הפאים ובמתרגם שם סג"ל בלשא"ה ובנזיר דף ס"ה ע"א ד"ה הקססות : **שם ע"ב** ד"ה בשוליא דנגרי כו' שולי יינדריג"ו הוא משובש, ונראה שהוא מרכב משני שמות זיי"ג (יונג) נער, עלם : אפר"י, אפראנד"ר (לעהרען) והוראתו נער המלמד אומנות בבית האומן :
דף ט ע"א ד"ה מחצלו הוא מעגלה וכו' ובלע"ז פרואיל"ה (מויערקעללע, דיא קעללע דער מויערער) והוא כתבנית כף לקבל הסיד ולהשליכו על הקיר, וע"ע בשבת דף פ' על מלא כף סיד ברש"י ובמתרגם שם :
דף יא ע"א ד"ה על איבריה לשפא נכנסו עצמותיו כו' אשל וויים דורא (פערענקען, אויסרענקען) הָקוּעַ הַפֶּרֶק:
דף טז ע"ב ד"ה ביניתא דבי כרבא תולעת הנמצאת בכרוב שקוריין צויל"א, נ"ל סריפול"ע (קרויט מיקקע, קרויט שנאקקעל) והוא יתוש או זבוב הגדל בין הצמחים:
דף כ ע"א ד"ה חייב על הראש על הקפת הראש וכו' מקום שלועזין טופל"א (שלאֶף, שלעפע) רַקָּה, מְקוֹם הבולט בלחי וע"ע בשבת דף פ' ע"ב ד"ה כלכול לידעא. **שם** שתים מכאן חמש פאות כו' באמצע הסנטר שלועזין מנט"ן (קין) פרק לחי התחתון בזקן, ועי' ברכות כ"ד ע"ב ד"ה על סנטרו :
דף כא ע"א כי פרקי דרישא מקום הפרקים כו', פרק יונט"ר (געלענק) נטיה. **שם** ד"ה כתובת קעקע כותב תחלה כו' קעקע פויינטוני"ר (פונקטירען, טיפפעלן, איינשטעכען) נֶקֶד פַּתַּח דקור. **שם** ד"ה בוסילתא כלי שמכה בו בלע"ז פליימ"א (שנעפפער, אדערלאסווערקצייג) ועי' במתרגם שבת דף ק"ח ע"ב ד"ה לחסודה באריכות :
דף כג ע"ב ד"ה הופיע נגלה והוכיח בשעת הצורך בלע"ז ברובי"ר (בעווייזען, ערווייזען) הֵעִיד, הֵרָאוֹת ;

*) מפתחות להמפרשים וההגהות שנלוו לסוף המסכת

*) ההגהות והפירושים לא נדפסו על סדר הראוי לפי ערך כבוד המחברים רק לפי מקרי הדפוס.

א מיימוני פ"ט מהל' ע"ז סמג לאוין מה טור יו"ד סימן קמח :

לפני אידיהן של עובדי כוכבים ג' ימים אסור לשאת ולתת עמהן. ליקח ולמכור ובגמ' [דף ו.] איבעי לן האי אסור לשאת ולתת עמהם אי משום הרווחה הוא דאסור או משום לפני עור לא תתן מכשול. כלומר אי משום הרווחה שמרויח בדבר ואזיל ומודה לעבודת כוכבים לפי שהוא סובר שהצליחה אותו ונמצא ישראל עובר משום לא ישמע על פיך כלומר לא ישמע בגרמא שלך או משום לפני עור לא תתן מכשול כלומר דאיכא למיחש אם נמכור להם שום דבר שהוא ראוי לתקרובת שמא יקריבו לעבודת כוכבים ונמצא ישראל עובר משום גר מצוה לפני עור לא תתן מכשול ולפום האי טעמא ליקח מהן לא מתסר אלא משום גזרה דלמכור ואמרינן בגמרא דנפקא מינה בין הני תרי טעמי להיכא דאית ליה בהמה לדידיה דאי אמרת משום הרווחה ואזיל ומודה אסור ואי משום תקרובת כיון דאית ליה לדידיה ואפשר ליה לקרובי בלאו דידן תו ליכא משום לפני עור כדמוכח בסמוך : והך בעיא ליתא אלא בלשאת ולתת אבל בלהשאילן ולהלוותן ולפרען פשיטא דמשום דאזיל ומודה הוא דהא ליכא למיחש בהו לתקרובת דשאלה הדרא בעיניה (ד) להלוותן ולפרען כמי זוזי יהבי להו דלא חזו לתקרובת הלכך הני ודאי פשיטא דמשום דאזיל ומודה נינהו ולשאול מהן וללוות מהן ולפרוע מהן נמי ס"ל לרבא בגמ' [דף ו.] דמשום דאזיל ומודה נינהו שהעובד כוכבים שמח כשישראל צריך לו וליפרע מהם נמי מפני שהוא שמח שפרע חובו אי נמי לשאול מהן (וללוות מהן וליפרע מהן אסירא משום גזרה דלהשאילן) ולהלוותן ולפרען כאביי דאמר הכי בגמרא (שם) הלכך בכל הני פשיטא לן דמשום דאזיל ומודה נינהו אבל במקח וממכר מיבעיא לן מי אמרינן דוקא בלהשאילן ולהלוותן ולפרען הוא דאיכא למיחש דאזיל ומודה לפי שהן נהנין בדבר ואינן חסרים כלום אבל במקח וממכר לא לפי שכמו שבא לידו החפץ יוצאין מתחת ידו מעות א"כ איפכא הלכך לית ביה משום אזיל ומודה אלא משום לפני עור וכל היכא דאית ליה בהמה לדידיה א"כ דזבין ליה מידי דלא חזו לתקרובת שרי או דלמא כיון שבא לידו מה שהיה רוצה אזיל ומודה (ה) [ואע"ג דלא] איפשיטא בעיין סוגיא בגמ' ריהטא דמשום דאזיל ומודה הוא כמ"ש בחידושי לפיכך השמיט הרב אלפס בעיא זו וכתב משנתנו בסתם דאלמא ס"ל דכולה בחד גוונא משום דאזיל ומודה והר"ם במז"ל גם כן כתב בפרק ט' מהלכות עבודת כוכבים ג' ימים לפני אידיהן של עובדי כוכבים אסור ליקח מהם ולמכור להם דבר המתקיים הרי שאסר הכל ולא חלק בין דברים הראויין לתקרובת לשאין ראויין ובין אית (ו) בהמה לדידיה ולית ליה: להשאילן ולשאול מהן. שאלה שייכא במידי דהדר בעין כגון בהמה וכלים דכתיב וכי ישאל איש מעם רעהו מלוה במידי דלא הדר בעין כגון מעות דכתיב אם כסף תלוה את עמי דמלוה להוצאה ניתנה ומשלם [מעות] אחרים: נפרעין מהם. מפני שהוא מצר ולמ"ד דלהפרע מהם אסור משום דאזיל ומודה פליג רבי יהודה ואמר דליתא משום דמצר הוא וליכא הודאה ולמ"ד דלהפרע מהן אסור משום גזירה דגזרינן ליפרע מהן אטו לפרען פליג רבי יהודה ואמר דלא שייך למיגזר דהכא מצר והכא נהנה: אע"פ שמצר עכשיו שמח הוא לאחר זמן. (ז) שמח הוא לאחר לאחר שפרע חובו [כלומר ולא כרש"י שפירש שמח הוא לאחר זמן למחר ומשום דהכא אליבא דחכמים דר' ישמעאל קיימינן לפניהם אסור לאחריהם מותר]: וג' לאחריהם אסור. שעדיין הוא זוכר ירלתו ומודה לה: וחכ"א לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר. בגמ' פרכינן חכמים היינו ת"ק ומפרקינן [ג] לה: גמ' ג' ימים הן ואידיהן. ולא הוו אלא שני ימים לבד מאידיהן וג' דקתני בהדי אידיהן דכולי איד אע"פ שהוא נמשך ימים הרבה כקלנדא וסטרניא שכל אחד מהם נמשך שמונה ימים כדאיתא בגמ' [דף ח.] כחד יומא חשיב להו: או דילמא הן בלא אידיהן. דג' ימים דקתני היינו בר מאידיהן ומסקנא הן בלא אידיהן: ובגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד. משום דעובדי כוכבים שבחוצה לארץ לא אדיקי בעבודת כוכבים כולי האי וליכא למיחש אלא ליום אידם בלבד ורש"י ז"ל פירש דהיינו טעמא לפי שאין אנו יכולין להעמיד עצמנו מלישאולינן עמהם שביניהם אנו יושבין ופרנסתנו מהם ועוד משום יראה: בחגתא דטייעי. יום לשנה מתקבלים כל סוחרי העיר לאכול ולשתות ולשחוק לשם עבודת כוכבים פלונית וקורין ליה קונפרלאי"ה : דלא קביעא. אין חוששין לה כ"כ אם אין עושין אותה בכל שנה הלכך איכא חשובה להן וליכא משום תקרובת מסתמא ולא משום אזיל ומודה: איבעיא להו נשא ונתן לפני אידיהן עמהן מהו. בהנאה: אסור ליהנות מאותה סחורה : כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן. לפני אידיהן לא אמרו אלא בדבר המתקיים עד יום אידם דחזי ליה קיים ביום אידו. אבל דבר שאינו מתקיים. כגון ירק וכיוצא בו מותר: בדבי רבי אושעיא במתני' דר' אושעיא סדרה למתני' וכן רבי חייא: אבל [אין] לוקחין מהן. וה"ה לדבר המתקיים כמו שאפרש וברייתא קמייתא ה"ק כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן דמשמע בין ליקח בין למכור לא אמרו אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים מותר כלומר דיש בו צד היתר דהיינו למכור להם אבל לא ליקח והיינו דאסמיך תלמודא לברייתא קמייתא אידך ברייתא דתני בדבי רבי אושעיא דבר שאינו מתקיים מוכרים להם אבל אין לוקחין מהן וכי קאמר אבל [לא] ליקח מהם גבי דבר שאינו מתקיים לאו למימרא שיהא מותר בדבר המתקיים אלא לפי שהברייתא האחרת אמרה סתם אבל בדבר שאינו מתקיים מותר תני רב זביד בדבי ר' אושעיא דלאו מותר לגמרי קאמר אלא דוקא במכירה אבל ליקח אסור [ולעולם] בין בדבר המתקיים בין בדבר שאין מתקיים דלא"ג דשרינן למכור דבר [שאין] מתקיים היינו טעמא משום דביום אידו אין לו לא מעות ולא חפץ שיהא מודה עליה ולאזיל ומודה מקמי יום אידו לא חיישינן אבל ליקח מהן דבר [בין שהוא מתקיים בין] שאינו מתקיים הרי המעות בידו ביום אידו ומודה עליהן אע"פ שאין בידו החפץ. זו היא שיטת הגאונים ז"ל. אבל יש כאן דעת אחרת לרש"י ז"ל שהוא סובר דכי אמרינן אין לוקחין מהם דוקא בדבר שאינו מתקיים שמתוך שאינו מתקיים מתאוה הוא למכרו אבל דבר המתקיים מותר וכ"כ בשמועה זו וגם כ"כ בסוגיא דחנויות מעוטרות דלקמן [דף יב:] ולאי משום דנושא ונותן ביום אידם ה"מ לזבוני להו דילמא מזבין ליה בהמה ואזיל ומקריב לה לעבודת כוכבים א"כ דרך לוקח להיות שמח ואזיל ומודה אבל למזבן מינייהו דבר המתקיים שרי דסתם מוכר עלב הוא עד כאן ולפי זה אפשר שהוא מפרש מה ששנינו לשאת ולתת במכירה בלחוד דמכירה עצמה יש בה משא ומתן משא המעות ומתן החפץ אבל לקנות מהן לא נאסר במשנתנו אלא דילפינן ליה מתוך ברייתא דתני רב זביד בדבי ר' אושעיא דבר שאין מתקיים מוכרין להם אבל לא לוקחין מהן וזה דוחק דבכל דוכתא דאתמר לשאת ולתת במקח וממכר נאמר וכדאמרינן בעלמא [נדה דף ע.] מה יעשה אדם ויתעשר ישא ויתן באמונה לפיכך כ"ל דמתני' נמי בין בלקיחה בין במכירה מיירי ולגדדין קתני למכור בדבר המתקיים וליקח בדבר שאין מתקיים ושני ברייתות שבגמ' פירשו פירוש משנתנו קמייתא אמרה כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן לא אמרו אלא בדבר המתקיים כלומר כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן שיש בכללו איסור מכירה לא אמרו שיהא אסור למכור אלא בדבר המתקיים ולפי שברייתא זו סתומה היא ואפשר דהוה משמע מינה דדבר המתקיים אסור בין בלקיחה בין במכירה ודבר שאין מתקיים מותר בשניהם הביאו בעלי הגמרא אחריה הא דתני רב זביד בדבי ר' אושעיא לפרש לך שבמכירה אסורה בדבר המתקיים אבל לא לקיחה דמדקתני אין לוקחין בדבר שאין מתקיים שהמוכר שמח במכירתו מכלל דבמתקיים שרי ואשמעינן נמי דלקיחה בדבר שאין מתקיים אסורה כדתני בהדיא אבל לא לוקחין מהן ולפי שטה זו מותר ליקח מהן דבר המתקיים ודברי הגאונים נראין עיקר. והוי יודע שיש לר"ת ז"ל דעת אחרת בזה שהוא סובר שליקח מהן כל דבר בדרך מקח וממכר מותר דלא שייך במקח וממכר אזיל ומודה. כלל שאע"פ שבא לידו דבר שלא היה לו הרי הוא מוליא מתחת ידו חליפיו הלכך דרך מקח וממכר לוקחין מהן אפילו דבר שאין מתקיים וכי קתני אבל לא לוקחין מהן דרך דורון אמרו דומיא [דעובדא] דההוא מינאה [דף ו:] וכן הוא סובר שלמכור להם כל דבר שאינו של תקרובת מותר [לפי] שאין במקח וממכר אזיל ומודה

רש"י

לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהן. משום דאזיל ומודה לעבודת כוכבים ביום אידם שאלה שייכא במידי דהדר בעין כמו בבהמה וכלים דכתיב וכי ישאל איש מעם רעהו ג' מלוה במידי דלא הדרה בעין כגון מעות דכתיב אם כסף תלוה את עמי דמלוה להוצאה ניתנה : שמח הוא לאחר זמן. (ג) למחר(ב): גמ' הן ואידיהן. דלא הוי אלא שני ימים לפני אידיהן : או דלמא הן. ג' מלבד אידיהן : בגולה. אין אנו יכולין להעמיד את עצמנו מלישא וליתן עמהן אם אנו יושבין ביניהן ופרנסתנו מהן ועוד משום יראה : בחגתא דטייעא. יום אחד בשנה מתקבצין כל סוחרי העיר לאכול ולשתות ולשחוק לשם עבודת כוכבים פלונית : נשא ונתן לפני אידיהן. עמהן : מהו. בהנאה : *ליהנות מאותה סחורה : בדבי רבי אושעיא. במתני' דרבי אושעיא שסדרה ר' אושעיא : אבל לא לוקחין מהן. דמכוות

בכ"ת הג"י אסור ליהנות

לפני

אידיהן של עובדי כוכבים [א] שלשה ימים [אלף קפט] אסור [א] לשאת ולתת עמהן להשאילן ולשאול מהן להלוותן וללוות מהן לפורען וליפרע מהן ר' יהודה אומר נפרעין מהן מפני שמיצר להם אמרו לו אע"פ (א) שמיצר עכשיו שמח הוא לאחר זמן : *ר' ישמעאל אומר שלשה לפניהם [דף ז:] ושלשה לאחריהם אסור וחכ"א לפני אידיהן אסור לאחר אידיהן מותר : גמ' *איבעיא להו [דף ז.] ג' ימים הן ואידיהן או דלמא הן בלא אידיהן ומסקנא הן בלא אידיהן : *אמר [דף יא:] שמואל ובגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד (א) והא רב יהודה שרא ליה לרב [ג] כהנא לזבוני חמרא ולרב גידל לזבוני חיטי בחגא דטייעי שאני חגא דטייעי דלא קביעא : *איבעיא להו א נשא ונתן לפני אידיהן מהו ר' יוחנן אמר אם נשא [דף ו:] ונתן אסור ורשב"ל אמר אם נשא ונתן מותר והלכתא כרבי שמעון בן לקיש דתניא כותיה כשאמרו אסור לשאת ולתת עמהן לא אמרו אלא בדבר המתקיים אבל דבר שאין מתקיים מותר ואפילו דבר המתקיים (ב) נשא ונתן מותר תני רב זביד בדבי ר' אושעיא דבר שאין מתקיים מוכרין להן אבל אין לוקחים מהן ולבולי

מסר"ס

א אם נשא ונתן ביום האיד אסור ובג' ימים שלפני האיד כא"י *) לר"ת וכנלמיי' מותר ולר"י אסור וכן דעת הרא"ש והטור והך משא ומתן פרש"י דאסור משום דאזיל ומודה לעבודת כוכבים ועובר משום לא ישמע על פיך הלכך כל דבר שמתקיים אסור למכור להם ששמח בו ואזיל ומודה לעבודת כוכבים ומותר לקנותו מהם שהוא עלב במכירתו ואינו מודה ודבר שאינו מתקיים מותר למוכרו להם ואסור לקנותו מהם והראב"ד כתב שאפי' דבר המתקיים אסור לקנותו מהם שהרי המעות מתקיים בידו ור"ת כתב שאין במכירה משום דאזיל ומודה אלא משום שקונה לצורך עבודת כוכבים הלכך כל דבר שאינו לצורך מותר למוכרו להם ומותר ליקח מהם דבר המתקיים אבל דבר שאינו מתקיים אסור ליקח מהם ששמח הרבה במכירתו ואזיל ומודה :

*) אולי צ"ל לר"ח או לר"ת

הגהות הב"ח

(א) נ"ב ויום אידם נמי אסור : (ב) נ"ב אם : (ג) צ"ל לאחר שפרעו : (ד) ולהלוותן כצ"ל : (ה) ומודה ולא איפשיטא בעיין וסוגיא כצ"ל : (ו) נ"ב ליה : (ז) נ"ב אבל לא למחר דא"כ ביום אידיהן גופיה אמאי אסור ליפרע מהם משום דשמח הוא למחר הלא ת"ק ס"ל דלאחר אידיהן מותר דליכא משום דאזיל ומודה בלאחר אידיהן וא"כ אפי' הוא שמח למחר לית לן בה. אבל התוס' מפרשים שמח הוא לאחר זמן לאחר שעבר יום האיד ועיין בדבריהם בד"ה אמר אביי גזרה כו' בדף ו'

הגהות חו"י

(א) נ"ב אע"פ דא"כ ביום אידיהן ליסתרי מ"מ גזרו להפרע משום להפרען : (ב) נ"ב נ"ע וי"ל מפני דפשטיה משמע כמה ימים קמ"ל רש"י דע"כ פה נצרך לפרשו גם למחר באם נשא ונתן יום לפני יום איד :

הגהות מא"י

[א] נ"ב וכולהו צריכי דאי תנא לשאת ולתת עמהן ה"א משום דקא חשיבא להו מילתיה ואזיל ומודה אבל לשאול מהם משום דממעטי קא ממעט להו שפיר דמי ואי תנא לשאול מהם משום דחשיבא ליה מלתא ואזיל ומודה אבל ללוות מהם נערא בעלמא אית ליה אמר תוב לא הדרי זוזי ואי תנא ללוות מהם משום דקאמר בעל כרתי מפרענא והשתא מיהא אזיל ומודה אבל ליפרע מהם דתו לא הדרי זוזי אימא נערא אית ליה ולא אזיל ומודה צריכי : [ב] ברונא כצ"ל: [ג] נ"ב הן בלא אידיהן איכא בינייהו ת"ק סבר הן בלא אידיהן ורבנן סברי הן ואידיהן אב"א נשא ונתן איכא בינייהו ת"ק סבר נשא ונתן מותר ורבנן בתראי סברי נשא ונתן אסור ואב"א דשמואל איכא בינייהו דאמר שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אחד לנכרי אידם ת"ק ל"ל דנחום המדי ורבנן בתראי אית להו דנחום המדי: בגולה אינו אסור אלא יום א' ת"ק סבר דשמואל רבנן בתראי לית להו דשמואל ואב"א דנחום המדי איכא בינייהו דתניא נחום המדי אומר אינו אסור אלא יום אחד לפני אידם ת"ק ל"ל דנחום המדי ורבנן בתראי אית להו דנחום המדי:

ומודה כלל והשמועות מתפרשות לפי שטה זו בקושי ובדוחק: **ולכולי** עלמא נשא ונתן ביום אידיהן אסור משום דלא איפלגו ר' יוחנן ור"ל אלא בלפני אידיהן אבל ביום אידיהן עצמו אפי' ר"ל מודה דאסור וברייתא היא בהדיא בגמ'[דף ו:]. וכתב בספר התרומה(ו) דקי"ל כרבי יוחנן מדלא חשיב לה בהחולץ (דף לו.) בהדי הנהו תלת דהלכה כר"ל לגבי רבי יוחנן וליכא למימר דמש"ה לא איצטריך למיחשבה התם משום [ב] דתנן כוותיה דר"ל דהא קא חשיב התם חלילת [ג] מעוברת ואע"ג דתניא כוותיה אלא ש"מ הלכה כרבי יוחנן ואע"ג דתניא כוותיה דר"ל הא אמרינן לקמן בגמרא [דף ז.] דרבנן בתראי סבירא להו נשא ונתן אסור ורבי יוחנן דאמר כוותייהו ואין זו ראיה דודאי לא איצטריך למיחשבה משום דתניא כוותיה והאי דחשיב התם חלילת מעוברת ואע"ג דתניא כוותיה לאו דהוה צריך למיחשבה אלא משום דעלה קאי וה"ק כשם שבזו הלכה כר"ל דתניא כוותיה ה"נ הלכה כוותיה בהני תרי אחרנייתא. ולפיכך פסק הרב אלפסי ז"ל כר"ל דתניא כוותיה דנשא ונתן מותר וכן דעת הר"ם במז"ל בפרק ט' מהלכות עבודת כוכבים:

דינרא קסרינאה. דינר חדש מטורה חדשה שפסל קיסר את הראשונה וגזר על זו: כלאחר יד. שלא יבין שמדעתך השלכתו וכיון שיראה שאבד ממך לא ישמח: קורבנא. תשורה: לאבודראבן. שם העובד כוכבים: כל שקבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד עבודת כוכבים. דאע"ג דבני נח מוזהרין שלא לעבוד עבודת כוכבים מפני שאינן נזהרין בכך צריכין קבלה ומכלל דכל שלא קבל חשבינן ליה כעובד עבודת כוכבים: כי תניא ההיא להחיותו. כי בעינן קבלה ה"מ לענין שאנו מצווין עליו להחיותו אבל לשאת ולתת עמהן לא בעי קבלה אלא כל היכא דקים לן דלא פלח לעבודת כוכבים שרי: הרי הוא כמין שבעובדי כוכבים. אלמא כעובד עבודת כוכבים חשיב: התם שקבל עליו למול ולא מל. דכיון דקביל עליה ולא מקיים מוכח דמין הוא: ועכשיו שנהגו העם לשאת ולתת עמהן להשאילן ולשאול מהן להלוותן וללוות מהן לפרען ולפרוע מהן בשלמא בלפני יום אידם יש לסמוך אההיא דשמואל דאמר [דף יא:] דבגולה אינו אסור אלא ביום אידם בלבד אבל ביום אידיהם ממש צריך טעם על מה הם סומכים וכתוב בספר התרומה בשם רש"י ז"ל (ז) דעכשיו מותר לשאת ולתת עמהם אפי' ביום אידם דקים לן בגווייהו דבזמן הזה לא אדיקי כולי האי ולא אזלי ומודו וכ"ת כיון שגזרו חכמים אע"פ שבטל דבר לא בטלה גזרה הא אמר שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד אלמא לפי המקומות אסרו והתירו ולפיכך כל שיש להתיר מתירין אפילו ביום אידם וכדאמרינן בפ' בתרא דמכלתין (דף סה.) דרב יהודה שדר קורבנא לאבודראבן וכו' ואמרי' נמי התם (שם) רבא שדר קורבנא לבר שסך ביום אידו אמר קים לי בגויה דלא פלח עבודת כוכבים ועוד כתב דאפילו איכא למיחש להכי כל היכא דאיכא למיחש משום איבה שרי כדאמרינן בעובדא דרבי יהודה נשיאה (ח) לא אישקליה הויא ליה איבה ואע"ג דא"ל טול וזרקו לבור לפניו היינו משום דכל היכא דאיכא למעבד תקנתא עבדינן אבל כל היכא דאיכא למיחש לאיבה שרי ולקמן נמי (ט) שרינן בפ' אין מעמידין (דף כו.) גבי בת ישראל לא תניק בנה של כותית אמרינן דסבר רב יוסף למימר אוניקי ואולודי בשכר שרי משום איבה ולא דחינן לה אלא משום דמצי לאישתמוטי ובירושלמי תני עבר ונשא אסור בעובד כוכבים שאינו מכיר אבל בעובד כוכבים המכירו מותר שאינו אלא כמחניף לו והאי מותר ודאי לאו בדיעבד קאמר דמאחר שנשא ונתן מאי מחניף לו איכא אי שרי או אסור אלא ודאי אפילו לכתחלה קאמר דמותר בעובד כוכבים המכירו ותני תו התם נכנס לעיר ומצאן שמחים כלומר שיש להם איד שמח עמהם שאינו אלא כמחניף להם כלומר כיון שנכנס שם בלא כוונה ובאקראי בעלמא ואעפ"כ בעל נפש ימעט וכ"כ הרמב"ן ז"ל והיינו דאמרינן בירושלמי גרדאי שאילון לרבי אמי יום משתה של עובדי כוכבים מהו וסברי משרי לן מן הדא מפני דרכי שלום א"ל רבא והא תני רבי חייא יום משתה של עובדי כוכבים אסור א"ר מונא לולי ר' בא היה מתיר לנו עבודת כוכבים שלהם וברוך שהרחקנו מהם דכל היכא דאיכא לאישתמוטי לא שרינן כדי להחניף להם ומיהו להלוותן ברבית כתב רבינו תם ז"ל דמותר אפילו לדינא דגמרא דלעולם מכר הוא ולא אזיל ומודה כדאמרינן בקדושין (דף כ.) ליזבן איניש ברתיה ולא לוזיף ברביתא: **מניין** שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר. רבותא קא משמע לן דאפילו כוס יין לנזיר דלדידן לא אסיר איכא משום לפני עור ולא מיבעיא כוס יין לנזיר' דבר ישראל הוא אלא אפילו אבר מן החי לבני נח דלאו ישראל הוא איכא משום לפני עור: ודוקא דקאי בתרי עברי נהרא. עובד כוכבים מצד זה וישראל מצד אחר דכי לא יהיב ליה האי לא מצי שקיל: דיקא נמי דקתני לא יושיט. דלשון הושטה משמע שהוא אינו יכול לנטלו ומיהו משמע דהני מילי לענין איסורא דאורייתא אבל מ"מ מדרבנן (י) מיהא אסור שהרי מחויב הוא להפרישו מאיסור והיאך יסייע ידי עוברי עבירה: **מלוה** בשטר אין נפרעין מהן. [לפני] אידיהן מפני ששמח הוא לאחר זמן ביום אידו דכיון דנקיט ישראל שטרא עילויה כל שעתא מסתפי מיניה מה שאין כן במלוה על פה. ואפשר דאף על גב דאפילו במלוה על פה איכא למיחש לאזיל ומודה אפילו הכי שרי מפני שהוא כמציל מידם: **הנשאל** לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בפירוש מס' ע"ז שלו דלא משום כבודו של ראשון נגעו בה אלא משום דכיון דאסרה ראשון שויה חתיכה דאיסורא ושוב אין לה היתר דאפילו התירה שני אינה מותרת והיינו דתניא פרק אלו טרפות (דף מד) חכם שטימא אין חבירו רשאי [לטהר אסר אין חבירו רשאי] להתיר כלומר אינו רשאי להתיר דאפילו התיר אינו מותר אפילו היה גדול ממנו בחכמה ובמנין דמדקאמר אם היו [שנים] אחד אוסר ואחד מתיר אם

תורה אור

°ולכולי עלמא (א) נשא ונתן ביום אידיהן אסור וכן הלכתא ההוא מינא דשדר ליה דינר קסרינא לר' יהודה נשיאה ביום אידו הוה יתיב ר"ש בן לקיש קמיה אמר היכי איעביד אישקליה אזיל א מודי קמי עבודת כוכבים לא אישקליה הויא ליה איבה א"ל רשב"ל טול והשליכו לבור לפניו (ה) כל שכן דהויא ליה איבה א"ל (ג) כלאחר יד: גרסינן בפרק השוכר את הפועל רב יהודה משדר ליה קורבנא *לאבדרבן ביום אידם אמר ידענא ביה דלא פלח לעבודת כוכבים א"ל רב יוסף והא תניא אי זה הוא גר תושב כל שקיבל עליו בפני שלשה חברים שלא לעבוד עבודת כוכבים אמר ליה כי תניא ההיא להחיותו והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן גר תושב שעבר עליו שנים עשר חדש ולא מל הרי הוא כמין שבעובדי כוכבים התם כגון שקיבל עליו למול ולא מל: *תניא ר' נתן אומר מנין ב שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח תלמוד לומר ולפני עור לא תתן מכשול ודוקא (ג) דהוה קאי בתרי עיברי נהרא דלא מצי איהו שקיל ליה [א] (ד) ודיקא נמי דקתני לא יושיט (ה) שמע מינה: לפורען וליפרע מהן: מתניתין דלא כרבי יהושע בן קרחה דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר °מלוה בשטר אין נפרעין מהם מלוה על פה נפרעים מהם מפני שהוא כמציל מידם אמר רב הונא הלכה כר' יהושע בן קרחה: *) ת"ר הנשאל לחכם וטימא ג לא ישאל לחכם ויטהר לחכם ואסר לא

*)[דף שלא ע"א]

רש"י

למרווח להו דמתוך שאינו מתקיים מתאוה הוא למוכרו: דקיסרנא. דינר חדש מטורה חדשה שפסל קיסר הראשונה וגזר על זו שתצא: כלאחר יד. שלא יבין שמדעתו השליכו וכיון שרואה שאבד הימנו לא ישמח: קורבנא. דורון: כל שקיבל עליו כו'. והאי לא קיבל עליו: להחיותו. שמצוה להחיותו כדכתיב גר ותושב וחי עמך: לא יושיט אדם כוס של יין לנזיר. אם בא לשתותו: ואבר מן החי לבני נח. לפי שנאסר להם דכתיב אך בשר בנפשו דמו וגו': בתרי עיברי נהרא. עובד כוכבים מצד זה וישראל מצד זה: מלוה בשטר אין נפרעין מהם. לפני אידיהן לפי ששמח הוא אחר זמן ביום אידו כיון דנקיט ישראל שטרא עילויה כל

שלטי הגבורים

א פסק ר"ת דמותר להלוות לעובד כוכבים ברבית אפי' ביום אידו דלא אזיל ומודה דהא אמרינן ליזבון איניש ברתיה ולא לוזיף בריביתא גם פסק דמותר לקבל חוב מן הכומרים אע"פ שמכרו עבודת כוכבים כדי לשלם החוב ובעל התרומה פסק שאפי' מלוה בשטר יש להתיר לתבוע וליפרע מן העובד כוכבים ביום אידו מדאמר בירושלמי אפי' מלוה בשטר אובדת היא שלא כל שעה אדם זוכה ליפרע מהם וי"א שהירושלמי חולק על התלמוד שלנו שהרי בגמ' דילן פסקו כר' יהושע בן קרחה דאמר מלוה בשטר אין נפרעין מהן מלוה על פה נפרעין מפני שהוא כמציל מידם וכתב הטור והאידנא אפי' מלוה בשטר חשוב כמציל מידם אפי' אינו ברבית וכ"ש אם הוא ברבית אבל היכא דאיכא משכון קאמר בירושלמי שאין נפרעין מהם שאינה

אם היה אחד מהן גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו מכלל דהיכא דלא היו שניס בבת אחת אלא שהאחד אסור בפני עצמו אין חבירו רשאי להתיר (כלומר אינו רשאי להתיר דאפילו התיר אינו מותר ואפילו היה גדול ממנו בחכמה ובמנין מדקאמר) אפילו גדול בחכמה ובמנין והנ"מ בדבר שאין בו מחלוקת אלא משקול הדעת אבל אם טעה בדבר משנה חוזר ומטהר ומתיר כדתנן בבכורות פרק עד כמה (דף כח:) ומייתי לה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף לג.) מעשה בפרה של בית מנחם שניטלה האם שלה והאכילה רבי טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים והתירוה ואמרינן התם דאילו איתא לפרה הוה הדרה כיון שטעה בדבר משנה אבל בשקול הדעת ודאי לא (א) מפני שנעשית כחתיכה דאיסורא והני מילי מטומאה לטהרה ומאיסור להיתר אבל בחיוב וזכות חברו המומחה ממנו חוזר ומזכה אלו דבריו ז"ל ולזה הסכים הרשב"א ז"ל והא דאמרינן בפרק אין מעמידין (דף מ.) [א] נפקי שפורי דרבא ואסרי דרב הונא*) ושרי לאו דוקא אלא דרב הונא נפקי תחלה דאי לאו הכי היכי שרי רב הונא בתר דאסר רבא הא תניא בפרק אלו טרפות (דף מד:) חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר ולא עוד אלא אפילו התירו אינו מותר לפי מה שכתבנו וכן כתב הרמב"ן ז"ל שם וקשה לי דבפרק אחד דיני ממונות משמע שחכם שטעה בדברים של שקול הדעת מחזירין הוראתו דהתם מקשינן אמתניתין דתנן התם דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה ממתני' דבכורות דן את הדין חייב את הזכאי זיכה את החייב טימא את הטהור טיהר את הטמא מה שעשה עשוי ומשלם מביתו דאלמא אין מחזירין ושני רב חסדא במסקנא דסוגיא דהתם כאן שנטל ונתן ביד כאן שלא נטל ונתן ביד כלומר תרוייהו מתני' כגון שטעה בשקול הדעת

רש"י

כל שעתא מסחפי מיניה: כל הפושעים. (ב)עובדי עבודת כוכבים במזיד: אין מקבלין אותן. להחזיקן בתורת חבירות לסמוך עליהן: חזרו בהן כו': שובבים. משמע מזידין כמו וילך שובב בדרך לבו:

מתני' קלנדא וסטורים. כולהו מפרש בגמרא: ויום הלידה. של מלך עושין כל בני מלכותו יום חג משנה לשנה ומקריבין זבחים: שריפה שסורפין עליו כלי תשמישו כדרך המלכים: יש בה עבודת כוכבים. כלומר אותו היום עובדין עבודת כוכבים והוא להם יום איד וכן משנה לשנה כל ימי בכייתו וכל הנך דתשבינקהכא חשובין להן ואסורין ג' ימים לפניהן. אבל יום תגלחת זקנו. וכולהו שאינו זמן קבוע לרבים אלא כל אחד כשמתגלח עושה יום איד או בלוריתו כשמסתפר מניח בלוריתו מאחריו ומגלחה משנה לשנה ועושה יום איד: ויום שעלה. עושה יום איד על שניצל ובכל הנך אין איסור אלא אותו יום ולא לפניו ולאחריו דלא חשיבי כל כך: גמ' אחר התקופה. (ג) תקופת טבת עושין ח' ימים רצופין יום איד: וסימנך. שלא תחליף (ג) קלנדא היא אותה שלפני התקופה: אחור וקדם צרתני. אחור כתיב ברישא ומתניתין נמי הנך דלאחר תקופה תני ברישא: רומי שעשתה קלנדא. הם התקינו אותו יום להקריב זבחים לעבודת כוכבים וכל עיירות הסמוכות לה יודעים אנו שהם משתעבדים

תורה אור

לא ישאל לחכם ויתיר היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע בן קרחה: תנו רבנן א*כל הפושעים שחזרו אין מקבלין אותם עולמית דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר חזרו בהן במטמוניות אין מקבלין אותן בפרהסיא מקבלין אותן ר' יהושע בן קרחה ורבי שמעון אומרים בין כך ובין כך מקבלין אותם שנאמר °שובו בנים שובבים אמר ר' יצחק איש כפר עיטוש אמר רבי יוחנן הלכה כאותו הזוג:

מתני' *ואלו ב'אידיהן של עובדי כוכבים קלנדא וסטורים [וקרטיסים] א ויום גנוסיא של מלכים ויום הלידה ויום המיתה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים כל מיתה שיש בה שריפה יש בה עבודת כוכבים ומיתה שאין בה שריפה אין בה עבודת כוכבים °יום תגלחת זקנו [ובלוריתו] ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורים [ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו] אינו אסור אלא אותו היום (א) ואותו האיש בלבד: גמ' א"ר חנן בר רבא קלנדא שמנה ימים אחר התקופה סטורניא שמונה ימים לפני התקופה וסימניך °אחור וקדם צרתני (א): בעי רב מתנה רומי שעשתה

וכי אמרינן במתני' מחזירין בשלא נטל ונתן ביד וכי תנן בבכורות דמה שעשה עשוי דאלמא אין מחזירין כשנטל ונתן ביד וכן פי' הרב אלפסי ז"ל שם בהלכות ופסקה להלכה ופרישנא התם טימא את הטהור דאגע בהו שרץ דאלמא אי לא אגע בהו שרץ מחזירין מטומאה לטהרה ואם אתה אומר שבענין זה נשתנה ענין טומאה וטהרה ואיסור והיתר מדיני ממונות שבדיני ממונות חבירו המומחה חוזר ומזכה אע"פ שלא טעה הראשון אלא בשקול הדעת ובטומאה וטהרה ואיסור והיתר לא משום דשויה חתיכה דאיסורא וכמו שכתב הראב"ד אם כן [רב חסדא] לא היה צריך לאוקומי טימא את הטהור בדאגע בהו שרץ דבלאו הכי נמי מה שעשה עשוי ולא קשיא ממתניתין שהרי אתה אומר שבדבר זה חלוק ענין טומאה ואיסור מדיני ממונות ולפיכך נראה לי דאפילו טועה בשקול הדעת מחזירין הוראתו בהסכמתו וכי אמרינן בפ' אלו טרפות [שם] חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר בלא הסכמתו של ראשון קאמר מפני כבודו של ראשון ועוד כדי שלא תראה תורה כשתי תורות הללו אוסרים והללו מתירים וכעובדא דרבה בר בר חנה דהתם דאכשרה שלא בפניו של רב ומשום האי טעמא גופיה אמרינן הכא הנשאל לחכם וטימא וכו' אבל אילו שמע ראשון טעמותיו של שני והודה לו שטעה בשקול הדעת אי נמי לא הודה לו אלא שהשני גדול ממנו מחזיר השני הוראתו של ראשון ומתיר מה שאסר כך נראה לי להלכה אבל למעשה אין בי כח לחלוק על אבות העולם ז"ל: ואם היו שנים וכו' אמרו בשם רבינו יצחק ז"ל דכל היכא דאמרי שבתלמוד *הכי דייקינן ליה כשני תלמידי חכמים שקולין בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המקיל אבל ה"ר יצחק בן גיאת ז"ל כתב דלעולם קי"ל כלישנא בתרא בין בשל תורה בין בשל סופרים בין להחמיר בין להקל שלכך סדרו בעלי התלמוד הלשון ההוא אחרון לומר שהוא עיקר אבל בחידושי הרשב"א ז"ל במסכת ראש השנה ראיתי שהרב אלפסי ז"ל ומקצת הגאונים סוברים דבשל תורה הלך אחר המחמיר (ב) ובשל סופרים או בדיני ממונות הלך אחר לשון אחרון ואיני יודע מה נשתנו דיני ממונות משל תורה אבל אם קבלה היא נקבל: תנן רבנן כל הפושעים שחזרו וכו' מתניתא לאו הכי תניא אלא הכי תניא וכולן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמית ופרש"י דאגזלנין ועמי הארץ קאי שאין מקבלין אותן להחזיקן בתורת חברות לסמוך עליהן: חזרו בהן במטמוניות אין מקבלין אותן. לפי שלא יתביישו מן הבריות אם יחזרו לרשעם אבל בפרהסיא מתוך שיתביישו מקבלין אותן ובגמרא גרסינן איכא דאמרי עשו דבריהם במטמוניות מקבלין אותם בפרהסיא אין מקבלין אותן כלומר עשו דבריהם דהיינו עבירות שעשו עד הנה במטמוניות מקבלין אותן אבל בפרהסיא הואיל ועשו [ופקרו] כל כך שוב אין טוענין לב לשוב בתשובה שלימה: שובבים. משמע מזידים ובפרהסיא שובב לשון מרד וגאוה כמו וילך שובב בדרך לבו כך פרש"י והקשו עליו בתוספות וכי מפני שהיו עמי הארץ בתחלה לא יוכלו עוד לעשות תשובה ועוד דעולמית משמע שקבלום פעם אחרת ועוד דבבכורות פרק עד כמה (דף ל:) תניא עם הארץ שקבל עליו דברי חבירות ונחשד לדבר אחד נחשד לכל התורה כולה דברי ר"מ משמע הא לא נחשד מקבלין ולפיכך פר"ת ז"ל דהכי קתני וכולן שקבלו עליהן דברי חברות כבר ואח"כ חזרו בהן כלומר שחזרו לסורן פעם שניה אין מקבלין אותן עולמית (ד) רבי יהודה אומר חזרו בהם במטמוניות אין מקבלין אותן. כלומר אם חזרו לסורן במטמוניות אין מקבלין אותן שכיון שהן גונבי דעת הבריות חוששין שמא יטעו אותנו פעם אחרת ולא נרגיש בהם: בפרהסיא מקבלין אותן. שאם יחזרו למנהגן הרע נכיר בהם ולא נסמוך עליהם. איכא דאמרי עשו דבריהם במטמוניות מקבלין אותן כלומר נהגו דברי חבירות בסתר מקבלין אותן אבל אם [לא] ראינו שנהגו [כי אם] בפרהסיא אין מקבלין אותן דשמא כל מה שהם עושים אין עושין כי אם לפנים ומסקנא דבין כך ובין כך מקבלין אותן:

מתני' ואלו אידיהן של עובדי כוכבים. דאסורין שלשה ימים לפניהם: קלנדא וסטרניא. מפרש בגמרא: וקרטיסים. יום שתפסה בו רומי מלכות: ויום גנוסיא של מלכים. יום שמעמידים בו המלך: ויום הלידה. של מלך עושין כל בני מלכותו יום חג משנה לשנה ומקריבים זבחים לעבודת כוכבים: שריפה. שסורפין עליו כלי תשמישו כדרך המלכים: יש בה עבודת כוכבים. כלומר אותו היום עובדים עבודת כוכבים והוא להם יום איד וכן משנה לשנה כל ימי בכייתו וכל הנך דתשבי הכא חשיבי להו ואסורים ג' ימים לפניהם אבל יום תגלחת זקנו שאינו זמנו קבוע לרבים: או בלוריתו. מפרשינן בגמרא דבכלל בלוריתו הוי בין הנחת בלוריתו בין העברת בלוריתו שמנהגן היה שהיו מגלחין ראשם ומניחין בלורית מאחורי העורף לשם עבודת כוכבים ולסוף שנה היה מגלח אותה בלורית לבדו וכשהיה מניחה וכן כשהיה מגלחה היה עושה יום איד: ויום שעלה בו מן הים. מקריב זבחים לעבודת כוכבים על שניצל ובכל הנך תנן אין אסור אלא אותו היום בלבד ולא לפניו ולאחריו דלא חשיב ליה כולי האי: ואותו האיש בלבד. מפרש בגמ' [דף ח.] למעוטי משועבדים והוא הדין בכולהו אידים: ובעו בירושלמי אותו היום בלבד או אותו היום בכל שנה ולא פשטוהו. וכתב הראב"ד ז"ל דהא דתנן יום תגלחת זקנו ובלוריתו ואיך דבתרייהו במלך לבדו מיירי אבל שאר עובדי כוכבים אין עושים יום איד כלל ביום תגלחת זקנם ובלוריתם ויום שעולים בו מן הים והביא ראיה מדקתני סיפא וכן עובד כוכבים שעשה משתה לבנו מכלל דעד השתא במלך עסקינן ועוד מדתנן בפרק ר' ישמעאל (דף מ:) נפל לבור ועלה ואמרינן עלה לא שנו אלא שעלה מת אבל עלה חי אסור בהדי דקסליק מנסך ליה דדמי עליה כיום אידו מדקאמר דדמי עליה ולא קאמר דהוי עליה יום אידו אלמא לא יום אידו ממש הוא ואי לאו שהיין מזומן בידו לא היה עובד בו עבודת כוכבים ואין לך בית האסורין גדול מזה: והרמב"ן ז"ל חלק עליו דשאני בית האסורין מפני שרשות אחרים עליו ועלה מן הים נמי מפני שעמד בו הרבה הילכך הוי יום אידו ממש ואזיל ומודה אבל נפל לבור שלא עמד שם אלא מעט והדבר מגוי שעולה ממנו חי אינו עושה יום איד ממש אלא דדמי ליה ליום אידו שעושה כשעולה מן הים:

גמ' קלנדא שמונה ימים אחר התקופה. אחר תקופת טבת מטעמא דמפרש בגמ': וסימניך. שלא תחליף לומר קלנדא קרי הנך דקודם התקופה: אחור וקדם צרתני. אחור כתיבא ברישא ומתני' נמי הנך דלאחר תקופה תני ברישא: רומי שעשתה קלנדא. הן תקנו יום איד להקריב זבחים וכל עיירות

*) נ"ל בר חנא וכן לקמן.

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ג מהל' תשובה: ד"ס מ"ז

ב מיי' פ"ט מהל' ע"ז טור יו"ד סימן קמח:

הגהות חו"י

(א) נ"ב פי' לשאת ולתת עמו: (ב) כל הפושעים אגזלנין ועמי הארץ קאי והס"ד. כנ"ל:

הגהות מא"י

[א] נ"ב גבי סבוא נחנתא פי' דג קטן דאתי לסכרא נפק רב הונא בר חננא וחזי ביה קלפי פי' קשקשים ושרייה ורבא אסר דחייש שמא דגים טמאי' וטהורים יש וקשקשים באו מן הטהורים:

תהלים קלט

שלטי הגבורים

שחכם אחד הורה במעשה שבא לפניו להיתר או לאיסור ואפילו לא בא לעולם מעשה כזה לפניו אלא שדעתו גלוי להורות כך אין לחכם אחר שאין זה מקומו לסתור דבריו להורות בהפך באותו מקום ואפילו היה זה החכם האחר גדול ממנו. ופשוט פ"ק דחולין דף י"ח דבמקום שיש שם גדול וחכם שהנהיג שם הוראה אחת יש ללכת אחרי הוראה אפילו לא נהגו כן בשאר המקומות ואפי' לא קיימי כוותיה בשאר מקומות שאין פסק ההלכה כמותו מ"מ במקומו יש לעשות כהוראתו ואם אחד מאנשי מקומו הולך במקום אחר דפליגי על הוראת מקומו יש לו לנהוג בעצמו כהוראת חכם מקומו אם דעתו לחזור מיהו אם אין דעתו עוד לחזור למקומו או אפילו היה דעתו לחזור למקומו אבל מקומו כפוף לארץ ישראל אז יש לו לעשות כהוראת המקום שהוא לשם עתה ולא כהוראת מקומו ונראה דאפילו מת החכם שהנהיג באותו מקום ההוראה ההיא שלעולם צריך ללכת אחר הוראתו באותו מקום שהנהיג הוא ואין לבטלה באותו מקום בשום ענין ואם נעקרו משם כל אנשי המקום ההיא לגמרי ועמד כך המקום כמה שנים בלתי יהודים כלל ואח"כ באו לעמוד שם יהודים ממקום אחר שיודעים הוראת חכם ההוא שהיה עומד שם מסופקני אם עליהם להנהיג כך או לאו וצ"ע:

א כ' רבינו ישעיה כי היכי דאסרינן יום גינוסיא לפי שהוא יום שקבעו אותו ליום איד ה"ה נמי כל אומה ואומה מעובדי כוכבים כ"ז שמחדש להם וקובעין בו יום איד דאסור:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) פירוש בשקול הדעת שאין יכולת לעמוד עליו שלא נפלה עליו הסכמה לכאן או לכאן אבל שקול הדעת וסוגיא דעלמא כי האי הוי כדבר משנה הכי איתא בתוס': (ב) לשון אחרון אסרי"י באיסורא לחומרא בממונא כאיכא דאמרי ובתוס' כתבו דעת זה בשם רש"י אלא שלא הזכירו בו לחלק בדיני ממונות:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב גירסת אלפסי ישן. סטרוניא. ירושלמי שנאה טמונה שונא נוקם ונוטר הד"א ויסטום עשו. א"ר יצחק ברומי צוחין לה סנטוריא דעשו שמנה ימים לפני התקופה וסימנך אחור וקדם צרתני פי' אלף דסנטוריא באחור קו"ף דקלנדא בקדם: ת"ר לפי שראה אדם הראשון היום מתמעט והולך אמר אוי לי כו'. ירושלמי. רב אמר קלנדס אדם הראשון התקינו כיון דחמא ליליא ארוך אמר אוי לי שמא יבא אותו שכתוב בו ואתה תשופנו עקב ונשכני ואומר אך חושך ישופני כיון דחמא יממא אריך אמר קלנדס קלון דיאו פי' בלשון יון טוב בוא. ע"כ: (ב) נ"ב היא: (ג) נ"ב לומר: (ד) נ"ב דברי ר"מ:

עיירות הסמוכות לה לרומי יודעין אנו שהם משתעבדות לרומי ליתן להם מס ולהביא להם כל צרכיהם אותן עיירות מי הוי אסור לשאת ולתת עמהם או לא ומסקנא דאין אסורה אלא לעובדיה : ומשמע בתוספתא שאע"פ שאותן עיירות עושות עמה קלנדא מותרות לפי שאין עושות אותה אלא מיראת המלך ולא אזלי ומודו דגרסינן התם עיר אחת עושה ועיר אחת אינה עושה משפחה אחת עושה ומשפחה אחת אינה עושה העושה אסורין שאינן עושין מותרין קלנדא אע"פ שהכל עושין אותה אינה אסורה אלא לפולחין לבד כלומר לעיקר פלחיה בלבד :

ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן. כלומר בלא כונה דאין שמין על לב: וקרא לך. משעה שאתה קרוי לו מעלה אני (ז) כל אכילתך כאילו היא מזבחו: כל תלתין יומין. דבתר הלולא: בין א"ל עובד כוכבים לישראל מחמת הלולא אני עושה סעודה (ח): בין לא א"ל מסתמא להלולא קא מכוין ואסור דכל ימי הלולא מקריב לעבודת כוכבים: מעיקרא. קודם שיכנוס אשתו מאימת (ט) אסור דחיישינן להלולא אם הזמין אנשים לסעוד אצלו: מכי רמו שערי באסינתא. לעשות שכר ליום המשתה: אסינתא. עריבות שזורין בהן שעורים לעשות שכר לישנא אחרינא נותנין עפר בעריבות וזורעין שם שעורים קודם לימי החופה ומביאין לפני חתן ולפני כלה כשהם צומחים ואומרים להם פרו ורבו כשעורים הללו שממהרין לצאת מכל תבואה: וחכ"א כל מיתה שיש בה שריפה יש בה עבודת כוכבים. מפרשינן בגמ' דרבנן סברי דמיתה שיש בה שריפה חשיבא להו ופלחי לעבודת כוכבים אבל מיתה שאין בה שריפה לא חשיבא להו ולא פלחי בה לעבודת כוכבים: שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי. אינה מדרכי האמורי לחוש שלא תעשה כמעשיהם לפי שלא אסרה תורה אלא חוקות של עבודת כוכבים אלו דברים של הבל ובטלה וכולן יש בהם *)צורך עבודת כוכבים אבל דברים של טעם הוו ובשריפה על המלכים טעמא איכא לשרוף לכבודן כלי תשמישן לומר שאין אדם אחר עשוי להשתמש במה שנשתמש בו הוא: כך שורפין על הנשיאים. גדול שבסנהדרין: בשבעים מנה צורי. כלי (י) תשמיש שוין : **מתני'** עיר שיש בה עבודת כוכבים. שיש יום איד לבני העיר (כ) לעבודת כוכבים שבעיר: חוצה לה מותר. לשאת ולתת עם היושבים חוץ לעיר שאין נמשכין אחר אותה עבודת כוכבים שכן היה מנהגן זה עובד את שלו וזה עובד את שלו ויום איד של אלו אינו (ל) ביום איד של אלו: היה חוצה לה עבודת כוכבים. שהיום עובדים ליראה שלהם : תוכה מותר. שאין בני העיר עובדים לאותה יראה: מהו לילך שם לאותה העיר. ביום עבודת כוכבים שלהם לספר עם אחד מבני העיר : בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום. שאין דרך יוצא מאותה העיר לילך לעיר אחרת ודרך הכבוש מכאן לאותה [העיר] לבדה: אסור לילך שם. מפני שנראה כמהלך לשם לעובדה : ואם דרך מסלול זה הולך גם לעיר אחרת מותר. דהרואה אומר למקום אחר הוא הולך : וגרסינן עלה בגמרא היכי דמי חוצה לה. כלומר כמה יהא רחוק אותו שוק שחוצה לה מן העיר ויהא מותר לשאת ולתת עם יושביו ומהדרינן אמר רשב"ל משום רבי חנינא כגון טטליזה של בית עזה עטליזה שוק של בהמות כמו אטליז דתנן [א] נשחטים באטליז ונמכרים באטליז: עזה עיר של פלשתים והיתה בה עבודת כוכבים והיה חוצה לה ישוב ובו שוק של בהמות והיה סמוך לעזה מאד. ובתר הכי אמרינן איכא דאמרי בעא מיניה רשב"ל מר' יוחנן עטלוזה של עזה מהו כלומר כיון דסמוך כל כך מי שרי מתני' כי הא או לא וא"ל לא הלכת לגור מימיך וראית ישראל ועובד כוכבים ששופתים שתי קדרות על גבי כירה אחת ולא חשו להם חכמים. וה"פ דלגור עיר שישראל ועובדי כוכבים דרין בה והיו ישראל ועובד כוכבים מניחין קדרותיהן על גב כירה סמוכות זו לזו ואע"פ שהאיסור סמוך אצל היתר לא חשו חכמים וה"נ אע"פ שבני העיר האסורין סמוכין לבני חוצה לה שאין להם עבודת כוכבים היום לא חשו. ובעי עלה מאי לא חשו להם חכמים. כלומר מאי לא חשו איכא למימר בשתי קדרות דניליף ה"נ דכוותיה. ומהדרינן אמר אביי לא חשו להם חכמים משום בשר נבלה ולא אמרינן דילמא מהדר אפיה ישראל ושדי עובד כוכבים נבלה בקדרה דכוותה ה"נ לא חשו להם חכמים משום דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים. כלומר כי היכי דהתם אע"ג דאיכא למיחש לאיסורא דאורייתא לא חיישינן לאחזוקי איסורא בקדרת ישראל מן הספק ה"נ לא מחזקינן דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים שחוצה לה [דנימא] דשמא דמים הללו שהוא לוקח מהם של בני תוכה היו ונקרבין היו לעבודת כוכבים ואסירי מדאורייתא דכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם וכ"ש דהיכא דידעינן דמשל חוצה לה הן דלספק איסורא דרבנן לא חיישינן דנימא דילמא האי גברא שייך בתר בני תוכה והוי היום יום אידו וקא עבר האי ישראל אדרבנן דאסור לשאת ולתת עמהם ביום אידם ורבא אמר לא חשו להם (מ) משום בשולי עובדי כוכבים דכוותה נמי [הכא לא] חשו [להם] חכמים משום יום אידם. וה"פ דרבא פליג אדאביי ואמר דהאי לא חשו לאו לבשר נבלה קאמר דניליף מינה דכוותה לא ניחוש לדמי עבודת כוכבים דהא לא דמי דהתם לית ליה הנאה לעובד כוכבים דלישדי נבלה דידיה בקדרה [דישראל דמספי] דאי חזי ליה ישראל תבע ליה בדינא אבל הכא מתכוין עובד כוכבים לעשות רצון חברו אלא ה"ק לא חשו להם חכמים משום בשולי עובדי כוכבים דילמא סמיך ישראל על העובד כוכבים לבשולי וקא אכל

*) נ"א סרך

תורה אור

קלנדא זכל העיירות הסמוכות לה משתעבדות לה אותן העיירות אסורות או מותרות רבי יהושע בן לוי אומר קלנדא לכל אסורה ור' יוחנן אומר אין אסורה אלא לעובדיה בלבד נהלכתא כר' יוחנן דתניא כותיה: תניא ר"ש בן אלעזר אומר ישראל אשבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן הא כיצד א עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו אף על פי שאוכלין משלהן ושותין משלהן [ושמש שלהן] עומד עליהם מעלה עליהן הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים שנאמר °וקרא לך ואכלת מזבחו (שמות לד) מאי וקרא לך משעת קריאה: *כל תלתין יומין בין אמר מחמת הילולא בין לא אמר מחמת הילולא אסור מכאן ואילך אי אמר משום הילולא אסור ואי לא אמר משום הילולא שרי וכי אמר משום הילולא עד אימת אסור אמר רב פפא (א) עד תריסר ירחי שתא ומעיקרא מאימת אסור אמר רב פפא (ה) מכי רמי שערי באסנתיה: וחכמים אומרים כל מיתה שיש בה שריפה וכו' ת"ר *בשורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי (דף יא.) שנאמר °בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים אשר היו לפניך כן ישרפו לך (ירמיה לד) וגו' וכשם ששורפין על המלכים כן שורפין על הנשיאים ומה הם שורפין עליהן מטתן וכל כלי תשמישן מעשה ומת רבן גמליאל (ג) ושרף עליו אונקלוס הגר בשבעים מנה צורי: **מתני'** *געיר שיש בה עבודת (דף יא:) כוכבים חוצה לה מותר חוצה לה עבודת כוכבים °תוכה מותר מהו לילך לשם ב בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ואם יכול לילך בה למקום אחר

רש"י

לה לעיר ליתן לה מס ולהביא כל צרכיהן אבל אותן עיירות אינן עושין קלנדא אותן העיירות מי אסור לשאת ולתת עמהן הואיל ומשועבדות לעיר יש לחוש דמה שקונים עתה יביאו לעיר להקריב או מותרים הואיל ואין זה יום איד שלהן : לעובדיה. לבני רומי : בטהרה. כלומר בלא כוונה ואין שמים על לב : משעת קריאה. שאתה קרוי לו אני מעלה כל אכילתך כאילו היא מזבחו : כל תלתין יומין. דבתר הלולא בין אומר לו עובד כוכבים מחמת הלולא אני עושה את הסעודה : בין לא אמר. מסתמא להלולא מכוין ואסור דכל ימי הלולא מקריב לעבודת כוכבים : מעיקרא. קודם שיכנוס את אשתו מאימתי חיישינן להלולא אם הזמין בני אדם לסעוד אצלו : מכי רמי שערי באסינתיה. לעשות שכר. אסינתא עריבה שזורין בו שעורים לעשות שכר לישנא אחרינא שנותנין עפר (ב) בעריבה וזורעין בה שעורין (ג) כל ימי החופה ומביאין לפני חתן וכלה כשהן צומחין ואומרים לפניהם פרו ורבו כשעורים הללו שממהרין לצאת מכל מיני תבואה : כי בשלום וגו'. בצדקיה כתיב בשבעים מנה צורי. כלי תשמיש שנישומין בשבעים מנה צורי : **מתני'** עיר שיש בה עבודת כוכבים. שיש יום איד לבני העיר היום לעבודת כוכבים שבעיר : חוצה לה. מותר לשאת ולתת עם היושבים מחוץ לעיר שאין נמשכין אחר אותה עבודת כוכבים שכן מנהג זה עובד שלו וזה עובד שלו ויום איד של אלו אינו יום איד לאלו : תוכה מותר. שאין בני העיר עובדין (ד) לעבודת כוכבים : מהו לילך לשם. לאותה העיר ביום עבודת כוכבים שלהן לספר עם אחד מבני העיר : בזמן שהדרך מיוחדת (ה). שאין דרך יוצא מאותה עיר לילך לעיר אחרת ודרך הכבוש (ו) מוכן לאותה עיר לבדה אסור לילך שם מפני שנראה כאילו הולך לעובדה : ואם. דרך מסלול זה הולך גם לעיר אחרת מותר

שלטי הגבורים

א וגבי עובד כוכבים שהזמין ישראל כתב הרא"ש בתשובה דאם העובד כוכבים שולח לישראל בביתו עופות חיים ודגים שרי ומהסיא דאמרינן הכא ישראל ועובד כוכבים ששפתו קדירות זו אצל זו וכו' כתב הרא"ש ועל זה סומכין להניח הקדירות אצל השפחות כשהולכים לב"ה ונכון לירא שמים להחמיר כי כמה פעמים אירע קלקול בדבר ועוד כדי להשבית חלקה נותנת חלב או חלב בקדירה : כתב הרשב"א האומר למי שחשוד לאכול גבינה של עובד כוכבים קנה לי גבינה כשירה מן המומחה והלך והביא לו ואמר מן הכשירה קניתי מן המומחה אינו נאמן מאיש פלוני מומחה קניתי נאמן תוקה לא כיתש לו שירא שמא ילך וישאלנו וימצא כדאי הביא לו מנחה בשם אחד מן המומחין נאמן שאינו חשוד להחליף ואם אתה חושש שמא מקלו הוא נותן אין אדם עשוי ליתן מנחה משלו בשם אחר בד"א שאינו חשוד על הגזל אבל אם חשוד על הגזל כל שכן שהוא חשוד על החליפין. שאלה בענין התבשיל שעומדות עליו שפחות ויש בבית עבדים שמביאין להם בשר מהמקולין של עובדי כוכבים אם ראוי לסמוך עליהם להניח התבשיל ברשותן או לאו. תשובה להניח התבשיל בלא ישראל ברשות השפחות ודאי אסור כיון שמביאין להם עבדים בשר מהמקולין כדאמרינן בפ"ק דמס' ע"ז לא הלכת לגור מימיך וראיית ישראל ועובד כוכבים ששפתו שתי קדירות על כירה אחת ולא חשו לה חכמים מאי לא חשו לה חז"ל נימא הכא לא חשו להם חכמים משום בשר נבילה דלמא מהדר ישראל אפיה ושדי עובד כוכבים נבילה בקדירה משמע דלא חיישי' שמא יחזיר פניו הא אם יצא לחוץ אסור אע"ג דבכל דוכתא שרינן יוצא ונכנס אביי חשש לאכסנאים דלא מרתתי אהדדי ורבא פליג אדאביי ואמר דמשום בשר נבילה ליכא למיחש דאפי' באכסנאין שרינן נכנס ויוצא אלא לא חשו להם חכמים משום ביטול שמא לא יתחה ישראל בגחלים שלכך בנדון דידן אם ישראל נכנס ויוצא שרי ואם לאו אסור: ב וגבי עיר שיש בה עבודת כוכבים דאסור ללכת שם ביום האיד כשהדרך כבושה לשם פי' רש"י דטעמא משום חשדא שיחשדוהו שהולך לשם עבודת כוכבים ומש"ס קאמר בירושלמי שלא אסרו כן אלא באכסנאי אבל בן עיר מותר והסולך בשיירא מותר שכן דרך שיירא

עין משפט

א מיי' פ"ט מהלכות ע"ז טור יו"ד סימן קנא : ב מיי' פי"ד מהלכות אבל טור יו"ד סימן שמח : ג מיי' פ"ט מהל' ע"ז טור יו"ד סימן קמט :

הגהות הב"ח

(א) נ"ב משמיה דרבא : (ב) נ"ב הוקן : (ג) נ"ל קודם ותיבת כל נמחק : (ד) נ"ב לאותו עבודת כוכבים : (ה) נ"ב לאותו מקום : (ו) נ"ל מכאן מיוחד לאותה עיר לבדה : והס"ד ואח"כ מה"ד אסור. : (ז) נ"ל על : (ח) נ"ב זו : (ט) תיבת אסור נמחק וצ"ל חיישינן : (י) תשמישיו היו שוים כך כצ"ל : (כ) נ"ב הזאת : (ל) יום כצ"ל : (מ) נ"ב חכמים :

הגהות הגר"א

(א) נ"ב כתובות ריש פ"א : (ב) נ"ב נ"ע שגם בעובדי כוכבים היה המנהג כזה :

הגהות מא"י

[א] נ"ב בכורות דף לא ע"א תמורה דף כא ע"א :

המאור הגדול

אמר רב הונא ברי' דרב יהושע האי מאן דלא ידע שני בשבועי לישיילוה לתנא דסדר עולם כמה חשיב ונחשוב כללי ביובלי ופרטי בשבועי ולשקול מכל מאה תרתי ונשדי אפרטי ונחשבינהו בשבועי וידע כמה שני בשבועי ה"ג לה בספרים ישנים הבאים מספרד ומישיבת גאונים מדוקדקים מוגהים ולא גרסינן ונפפה חדא וכן בפי' ר"ח ז"ל והריני נותן לך טעם למי שגורם אותו ולמי שאינו גורם אותו דע כי במנהגי הראשונים שתי חשבונות מבריאת עולם שאחת מוסיף על השני שנה אחת וזה נמצא מפורש בתשובת הגאונים בהרבה מקומות כי יש מי שחושב מתשרי שמולדו וי"ד וזה הוא החשבון הנכון יותר אע"פ שלא פשט מנהגו כי הוא מתחיל ממציאת העולם ויש מי שחושב מתשרי שמולדו בהר"ד וחושב את שלא נמצא כנמצא וזה מוסיף על הראשון בחשבונו שנה אחת וזהו שפשט עכשיו בכל המקומות הידועין לנו והוי יודע כי בית שני חרב במוצאי שביעית כמו שמפורש בערכין והוא חרב בשנת תכ"א לבנינו אלא שנת החרבן אינה נמנית בכלל שנות הבנין אלא בכלל שנות החרבן ואפשר שהיה זה מפני שנתפרסמה שטיפת החרבן מתחלת השנה והיא שנת ג' אלפים תתכ"ט לבריאת עולם להושבין מן תשרי של וי"ד ומשנה זו ושנה זו בכלל אנו חושבין קע"ב שנה אחר חורבן הבית להשלמת ד' אלפים גם זה לחושבים מתשרי של וי"ד אבל לחשבוננו הפשוט מתשרי של בהר"ד שנת החרבן היא שנת ג' אלפים תת"ל לבריאת עולם וכשתטול שתי שנים מכל מאה ותוסיף לה על הפרט תבא לך שנת החרבן במוצאי שביעית שהיא ראשונה לשמטה והחושבים מתשרי שמולדו וי"ד צריכין להוסיף בחשבונם שנה אחת כדי שתתכוין להם ע"ד החשבון הזה שנת החורבן במוצאי שביעית

וכל מה שתוסיף לחשוב על הדרך הזה אתה מוצא אי זו שתרצה לר' יהודה דאמר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן שמראין הדברים שהלכה כמותו והיה מן הראשונים שהיה גורם ולספי חדא שתא לפי שהיה חושב מתשרי של וי"ד ועכשיו שפשט החשבון מתשרי של בהר"ד אין אנו צריכין לגירסא ההיא ודע כי שנת ד' אלפים תת"ק לבריאת עולם היתה שנת שמטה לפי החשבון הזה ושנת חמשת אלפים תהיה שניה בשבוע ומאי דאמרינן התם בערכין בפרק אין בערכין אשתכח דשיתא בשבוע הוה לא על שנת החרבן הדברים כולן אמורים אלא על סוף החשבון שהיו מדברים בו כגון שנת ת"כ לבנין בית שני שהוא סוף הבנין אבל אינה שנת החרבן עליה אמרו אשתכח דשיתא בשבוע הוה ול"ג הוה חריב ומאי דאמר רב אשי התם שית שנין עד דסליק עזרא וקדיש לא קא חשיב למעמייהו דרבנן קאמר ולא למעמיה אר' יהודה אע"פ שסמך עליה ה"ר שלמה ז"ל בהשבונו בשמועה זו לא נראה לנו כדבריו ולא כחשבונו ואם תשאל כיון שהחשבון הזה שמסר לנו רב הונא בריה דרב יהושע אינו לדעת שנת היובל אלא לדעת שנת השמטה לבדה כי שנת היובל אינה מתבררת מן החשבון הזה על מה הוצרך לומר נחשב כללים ביובלים ופרטי בשבועי ונשקול מכל מאה תרתי לא היה לו לומר אלא נישיילה לתנא דסדר עולם כמה השיב ונחשבינהו בשבועי ודי היה לנו בזה תשובתך כאן הודיעך רב הונא שסדר שהיו חושבין בין היובלות ושמיטין בזמן שהיובל נוהג ללמדך שהלכה כר' יהודה ונפקא מינה למי שיודע תחלת היובלות וסופן ויודע אימתי נהגו ואימתי בטלו יכול לידע מזה החשבון למפרע השנים שהיו יובלות בפני הבית שיבנה במהרה בימינו אמן :

אכיל בשולי עובדי כוכבים דרבנן וה"כ היכא דפשיטא ליה דדמים הללו מתוך תיבתו לקחן וליכא למיחש לאיסור דאורייתא לא חשו חכמים
לספק איסור דרבנן משום יום אידם למיחש דילמא האי עובד כוכבים שייך בתר בני תוכה ושקיל וטרי האי ישראל בהדיה ביום אידו: ורבה
בר עולא אמר לא חשו להם חכמים משום לגורא דכוותה ה"נ לא חשו להם חכמים משום לפני אידיהן וה"פ דרבה בר עולא פליג ואמר
דביום אידם של בני עזה לא שרא רבי חנינא לשאת ולתת עם בני עטלוזה ולא דמי לשתי קדרות דהתם ליכא למיחש לבשולי עובד כוכבים
מכי אתא ישראל הדא זימנא בגהלים
אבל הכא איכא למימר דילמא
האי עובד כוכבים שייך בתר בני
תוכה הואיל וסמוכה לה ומתניתין

מותר *°עיר שיש בה עבודת כוכבים והיה בה חנויות מעוטרות ושאינן מעוטרות זה

°[דף שלב ע"ב]

רש"י

דהרואה אומר למקום אחר הולך : עיר דף יב: מותר
שיש בה יום איד היום לעבודת כוכבים.
ודרך העובדי כוכבים להיות להם יום שוק ויום
יריד ביום אידם: מעוטרות. סימן הוא להם שאותן חנויות של כומרים

דקתני דחולה לה מותר לאו בסמוך כולי האי קאמר ורבי חנינא לפני
אידיהן הוא דשרי וה"ק לא חשו להם שמא ניתזה ליגורא מקדרת עובד כוכבים לתוך קדרת ישראל הואיל ואיסור קל הוא חדא דלא שכיח ועוד
א"נ שכיח בטיל ברובא ה"כ לא חשו לאסור חולה לה לפני אידיהן ואע"פ שסמוכה לה כך פרש"י ז"ל ובודאי שאין כוונתו ז"ל לומר דאביי מייתי ראיה
מדלא חיישינן דלמא שדי עובד כוכבים נבלה בקדרת ישראל מדעת דהאי מילתא דפשיטא היא דלעולם לא חיישינן שיחליף העובד כוכבים או יערב
אלא כשיש לו תועלת בדבר אבל כל שאין לו תועלת לא חיישינן שמא יתכוין להעביר את ישראל וראיה לדבר מדאמרינן לקמן בפ' אין מעמידין (דף לד:)
גבי ההיא ארבא דמורייסא למאי ניחוש אי דמערבי ביה חמרא קיסטא דמורייסא [א] בלומא קיסטא דחמרא בארבעה לומי וכי תימא חיישינן שמא
יחליף כחושה בשמינה הא אסיקנא בפ"ק דחולין (דף ד.) דבין ביין נסך בין בשאר איסורין סגי ביוצא ונכנס ואפילו לאביי דאמר התם דיוצא
ונכנס לכתחלה לא מ"מ בעומד על גביו סגי והכא הרי שניהם שם וכל אחד משמר את שלו אלא כך הוא ר"ל דאביי ה"ק כי היכי
דהתם לא חיישינן שמא מתוך שהקדרות סמוכות כל כך יטעה העובד כוכבים שיהא סבור לתת נבלה לתוך קדרתו ונותנה לקדרת
ישראל דאי חיישינן להכי ליכא למשרי מפני שישראל יוצא ונכנס או בעומד על גביו דלא שרינן כי האי גוונא אלא במידי דעובד כוכבים
מירתת אבל במה שעושה שלא מדעת [ג] (א) לא [ואפ"ה לא] חיישינן דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ה"נ לא חיישינן מפני סמיכות המקומות
ג' מסר"ס [וב"ח] לדמי עבודת כוכבים ורבא נאדי מטעמא דאביי דס"ל דמגבלה *[ליכא] למילף לפי שכשהעובד כוכבים רוצה לתת בשר לתוך קדרתו מכוין
הוא שלא יתננו אלא לקדרה שלו שהרי יש [לו] קפידא בדבר אלא מאי לא חשו משום בשולי עובד כוכבים דניחוש דילמא קודם שנתבשל
הקדרה דישראל כמאכל בן דרוסאי מסלק אותה העובד כוכבים מעל גבי כירה שסבור הוא לסלק את שלו שהרי אין לו [קפידא] בכך
אפ"ה לא חיישינן משום דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ה"נ לא חשו משום יום אידם שהוא (ב) דרבנן שהוא אסור מפני סמיכות המקומות
אבל לדמי עבודת כוכבים ליכא למגמר מהא דלא ניחוש להו משום דבשולי עובד כוכבים דרבנן בלחוד ודמי עבודת כוכבים דאורייתא
כל זה לפי מה שפירש רש"י ז"ל דמי עבודת כוכבים דהכא שמא הקריבום לעבודת כוכבים אבל אם נפרש דמי עבודת כוכבים הכא כי
ההוא דפרק השוכר (דף סד.) דאסיק רב נחמן בדמי עבודת כוכבים מותרים דהיינו כגון שמכר עובד כוכבים עבודת כוכבים ודמיה בידו
אפשר [דרבא] נאדי מדאביי משום דס"ל דדמי עבודת כוכבים [ג] מותרין ומגבלה ליכא למילף למישרי משא ומתן ביום אידם מטעמא דכתיבנא
[דשמא טעה עובד כוכבים לא שכיחא משום דקפיד ומתכוון] אבל עדיין לא נתבררו יפה דברי רש"י ז"ל רבה בר עולא אמאי נאדי
מאוקמתא דרבא דהא שפיר איכא למימר דכי היכי דהתם לא חיישינן לבשולי עובד כוכבים שלא מדעת כדכתיבנא ה"נ לא חיישינן ליום
אידם ואפשר שהרב ז"ל ס"ל דרבה בר עולא ס"ל [ד] דכי האי גוונא [נמי] מילתא דלא שכיחא היא ואפשר עוד לומר דרבה בר עולא נאדי
מאוקמתא דרבא משום דס"ל דאע"ג דלא חיישינן לבשולי עובד כוכבים הכא יש לנו לחוש ליום אידם ואפילו לפני אידיהן משום דאיסור
בשולי עובדי כוכבים קיל טפי דלית ביה דררא דאיסורא דאורייתא מה שאין כן ביום אידם ואפילו בלפניו דחיישינן לאזיל ומודה אלא דילפינן
מגורא שאע"פ שיש לו עיקר בדאורייתא לא חיישינן כיון דלא שכיח ה"נ בלפני אידיהן אע"ג דאית ליה עיקר בדאורייתא כיון דלא שכיחא
מילתא לא חיישינן אבל ביום אידם עצמו דשכיח טובא שבני חולה נגררין אחר תוכה חיישינן ומתני' דקתני חולה לה מותר כגון שרחוק
יותר . ומדברי כולם למדנו דישראל ועובד כוכבים ששפתו קדרותיהן זו אצל זו אין חוששין לה לא משום נבלה ולא משום לגורא ומשום
תערובת טעמים נמי ליכא למיסר ואפילו למאן דפסק כרב דאמר (אביי) בפ' כיצד צולין [דף עו:] דבשר שחוטה [ה] שצלאו עם בשר נבלה
אסור משום דריחא מילתא היא דה"מ בצלי אבל בקדרה לא וכ"ש לדעת ר"ת ז"ל שכתב דאפילו בצלי לא אסרו אלא בתנורין שלהם שהיו
צרין ואין הריח יכול להתפשט אבל בתנור רחב לא. והרב אלפסי ז"ל לא הביא מכל סוגיא זו כלום וכתב משנתנו כצורתה דקתני חולה
לה מותר ומשמע מסתמא אפילו סמוך ועל דרך הפירוש שכתבתי אפשר דס"ל ז"ל דכיון דלישנא קמא אמרינן דאפילו כגון עטליז של בית
עזה שרי ולאיכא דאמרי סבירא להו לאביי ורבא נמי דשרי אע"ג דלרבה בר עולא אסור ומשמע דבתרא' הוא דגמרא מסדר ליה
בתרייהו אפ"ה כיון דאיסורא דרבנן הוא נקיטינא לקולא ועוד דאביי ורבא מרי דתלמודא נינהו וכ"ל עוד שהוא סובר דרבה בר עולא
ה"ק דליום אידם עצמו פשיטא דליכא למיחש שאילו היה עובד כוכבים זה נגרר עם בני תוכה היה נכנס עמהן ביום אידם ולא היה עומד
עם אלו שחולה לה שאין להם איד אלא לפני אידיהן שאין בו הוכחה זה צריך תלמוד וגמר ליה מגורא והכי משמע טפי משום דאתא לה
סוגיין כולה בחד סדרא דרבא נאדי מדאביי משום דס"ל דלדמי עבודת כוכבים פשיטא דליכא למיחש ורבה בר עולא נאדי מדרבא משום
דס"ל דליום אידם פשיטא דליכא למיחש: ולענין דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים סובר הר"ז הלוי ז"ל דסוגיין דדמי עבודת כוכבים
ביד עובד כוכבים אסורין וזה על דרך פירוש רש"י ז"ל ולא כדבריו (ג) בדמי עבודת כוכבים של תקרובת אלא אפילו בעובד כוכבים
שמוכר עבודת כוכבים וה"כ מוכח בפ' אין מעמידין (דף נג.) דאמרינן התם עובד כוכבים ההולך [ו] ליריד בהליכה אסור ובחזרה מותר
ישראל ההולך ליריד בהליכה מותר ובחזרה אסור משום דאמרינן עבודת כוכבים זבין ודמי עבודת כוכבים איכא גביה א"ה עובד כוכבים
נמי עבודת כוכבים זבין ודמי עבודת כוכבים איכא גביה [ז] אמרינן[ח] אימר גלימא זבין חמרא זבין אלמא דאי עבודת כוכבים זבין אסורין ואיכא
למידק דהא בפ' השוכר [דף סד.] בעיא לה ופשטה ר"נ להיתרא מדתני ישראל שנושה בעובד כוכבים מנה מכר עבודת כוכבים והביא לו י"כ
והביא לו מותר ולפיכך דחה הרב אלפסי ז"ל ההיא דאין מעמידין מסוגיין דפרק השוכר כמו שכתב בהלכותיו בפרק אין מעמידין [סימן אלף
רנז] והתם . אין הכי נמי דהוה מצי למימר ליה דאפילו עבודת כוכבים זבין הדמים מותרין אלא דכיון דפלוגתא דאמוראי הוא דאביי
בסוגיין סבירא ליה דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים אסורין מתרץ לה תלמודא (ד) התם לרווחא דמילתא דאמרינן אימר
גלימא זבין אימר חמרא זבין כי היכי דלא תיפשוט מאותה ברייתא דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין ודלא כאביי ובסוגיין דהכא
איכא למימר דלהכי פליג רבא עליה דאביי ומוקי לה במילתא אחריתי משום דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין [ע"כ שיטת
רב אלפס] אבל הר"ז ז"ל הטיל פשרה בין שמועות הללו דלכתחלה אסור להתעסק עמו כל היכא דאיכא למיחש בדמי עבודת כוכבים
והיינו סוגיין דהכא וכפי שטת רש"י ז"ל והיינו נמי סוגיא דפרק אין מעמידין אבל אם היה ישראל נושה בו ומכר עבודת כוכבים והביא
לו י"כ והביא לו כיון שאינו תופס את דמיו ביד עובד כוכבים אלא ביד ישראל מותר [ט] ישראל ליפרע ממנו ולהציל מידו את חובו אבל
לכתחלה ובידוע גזרו בעובד כוכבים אטו ישראל דקי"ל עבודת כוכבים תופסת את דמיה ביד ישראל והרמב"ן ז"ל הקשה עליו דהתם
בפרק אין מעמידין [דף נג.] אמאי דמפרקו בעובד כוכבים אימר גלימא זבין אימר חמרא זבין מקשינן אי הכי ישראל נמי ומהדרינן אם איתא
ד"ה מ"ז דגלימא זבין בשוק דהכא הוה מזבין לה (ה) ומהא משמע דסבירא להו דדיעבד נמי אסורין דאי משום גזרה דישראל ובידוע (ואם) כדברי
הר"ז הלוי ה"ל למימר גבי עובד כוכבים תלינן לקולא דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין מדינא וגבי ישראל חיישינן ועוד
שאם אינו אסור אלא בידוע ומשום גזרה לא היה צריך אביי לראית קדרה של נור: (ו) ואין אלו קושיות אלא משום דודאי כי אמרי'
דישראל ההולך ליריד בחזרה אסור משום דחיישינן לדמי עבודת כוכבים היינו משום שדרך ההולכין לשם (ז) למכור עבודת כוכבים [הולכים]
דאי לא מסתמא אמאי חיישינן אלא ודאי מפני שהדבר מוכיח (ח) הא לאו הכי אחזוקי איסורא לא מחזקינן ומשום הכי אמרינן דאי בדליכא
למתלי ביד עובד כוכבים אמאי שרי ואי בדאיכא למתלי בישראל אמאי אסור דהא כי היכי דאמרינן דבהליכה שרי משום דילמא מהדר
הדר ביה בחזרה נמי הוה לן למישרי משום האי טעמא ונימא דגלימא זבין דאחזוקי איסורא לישראל [ברשיעא] לא מחזקינן ומשום הכי
איצטריכי למימר דאם איתא דגלימא זבין בשוקא דהכא הוה מזבין ליה וזה שהוצרך אביי להביא ראייה מקדרה של נור היינו להתיר אפילו
דמים הנמצאים ביד כומר של חולה לה שאילו היה נגרר אחר בני תוכה היה ראוי לחוש מפני שרוב מעות הנמצאים ביד הכומרים ביום
אידם הם מדמי עבודת כוכבים ותקרובת שלה וכן מאי דאמר רב נחמן בפרק השוכר (דף סד.) מותרים סתמא ולא הזכיר ליפרע מהם לא
מוכח דלכתחלה קאמר אלא דמשום דאיכהו מיבעי להו דמי ביד עובד כוכבים מהו מי תפסי דמי ביד עובד כוכבים או
לא ואיכהו דינא איבעיא להו אי אסירי מדינא או לא אהדר להו דמדינא מותרים שאינה תופסת דמיה ביד עובדי כוכבים: **מתני'** עיר
שיש בה עבודת כוכבים . ודרך העובדי כוכבים להיות להם יום שוק ביום אידם: והיו בה חנויות מעוטרות . והוא סימן שאותן חנויות
מעלין מכס לעבודת כוכבים ולפיכך היו מעטרין אותן בפירות תקרובת עבודת כוכבים או נוייה כגון ורד והדס או שאר פירות ועטור
עצמו

[ג] אסורין כצ"ל :[ד] דבכי כצ"ל : [ה] נ"ב פי' שצלאו בתנור בשני שפודים זה רחוק מזה : [ו] נ"ב פי' שוק של עבודת כוכבים : [ז] נ"ב עובד כוכבים : [ח] תי' אימר נמחק : [ט] לישראל כצ"ל ;

שלטי הגבורים

נ"ל בכל מקום כתב הרא"ש יש שכתבו שאם יהודים דרים בעיר מותר דתלינן דלדבר עם היהודים הולך שם ומתוך הירושל' אינו משמע כן דלא שרי אלא בכן עיר שהיה חוץ לעיר והלך לביתו ע"כ : וכתב הרשב"א ומשום הך טעמא דאתלא אפילו ישראל הדר בעיר שיש עבודת כוכבים בה אסור לילך לרחוב שעבודת כוכבים בתוכה אם אין אותו רחוב פתוח לשווקים אחרים דנראה כהולך שם כדי לעובדה וכל שכן שאסור ליכנס לעולם לאגר עובד כוכבים ואפי' לדבר עם אחד מהם ואפשר אפי' על עסקי רבים ואפי' על פקוח נפש אסור ליכנס שם כדאמרי' גבי מעיין המושך מים לפני עבודת כוכבים שלא ישתה אפי' אי מאית אי לא שתי ע"כ וה"ר יונה כתב ומשום עבודת כוכבים שבעיר אין לאסור לילך שם אלא מיירי שעושין יריד ביום האיד ולפי שהעובדי כוכבים מתקבצים מכמה מקומות והולכים שם אסור שלא יהא נראה כא' מהם הולך שם לסחורה ולכבד עבודת כוכבים אבל בעיר שעושין שם יום איד ואין הולכים שם משאר מקומות לא מצינו שיהא אסור לילך לשם משום חשדא וכן הוא מסקנת הרא"ש והתיר למי שבורח ליכנס תוך בית עבודת כוכבים שלהם להנצל שם ולדברי הרשב"א לא ידענו היאך מלאנו ידינו ורגלינו ליכנס תוך חצר עבודת כוכבים שלהם לעולם כיון דאפילו משום פקוח נפש לא יכנס לשם בקושי יש להתיר מטעם שאינו נראה כמשתחוה וכ"ש כשהדרך כבושה לשם והולך בתוך ההולכים גם לא ידעתי היאך נתפשט ההיתר ללכת בתוך הבתים של היריד שלהם הקבועים ביום איד פלוני אצל כל העובדי כוכבים מתאספים שם לסחורה כדי לכבדו ולשלם נדרם ואע"ג דהאידנא כתבו הפוסקים דמותר לשאת ולתת עמהם ביום אידם מהטעמים שכתבנו לא התירו בשביל כך הדברים שנאסרו משום חשדא שלא יהא נראה כמשתחוה דאי תימא הכי א"כ דין נתפזרו לו מעות ויכוב לו קוץ ומעיין המושך לפני עבודת כוכבים ופרצופות בטל האידנא וזה אינו וגם לדברי הר"ן בפירקין דמתיר היכא דאיכא סכנה היינו דוקא היכא דהסכנה ברורה אבל לא בענין אחר וצ"ע :

הגהות הב"ח

(א) נ"ב ודאי חיישינן ואפי' הכי לא חיישינן לאלי מלתא משום : (ב) נ"ב שהוא אסור מדרבנן מפני : (ג) נ"ב דמפרש לה בדוקא : (ד) להתם כצ"ל: (ה) מהא כצ"ל: (ו) נ"ב ועוד דמותרין דאמר רב נחמן בפרק השוכר משמע של דברים דמותרין לכתחלה משמע ולא הזכיר רב נחמן ליפרע מהן כו' : (ז) נ"ב הוא כדי : (ח) נ"ב כך :

הגהות מא"י

[א] נ"ב פי' זוז : [ב] נ"ב ס"ס ליה למיחש ואפ"ה וכו' כצ"ל:

רבינו נסים לפני אידיהן פרק ראשון עבודה זרה

עצמו ודאי אסור בהנאה אבל לענין חנויות עצמם אנו באין לדון אם מותר ליקח מהן מפני שמהנה לעבודת כוכבים: מעוטרות אסורות. משום דכיון דנהנה משל עבודת כוכבים [אסור] כדכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כל שכן למהנה לעבודת כוכבים דאסור והכי אמר רבי יוחנן בגמרא: שאין מעוטרות מותרות. דאותן שאינן מעוטרות לא שקלי מינייהו מיכסא לעבודת כוכבים ולא מטי לעבודת כוכבים הנאה מינייהו: **גמ'** עיר שיש בה עבודת כוכבים אסור ליכנס לתוכה. משום חשד דאמרי איהו נמי אזיל למיפלחה: ישב לו קוץ. נתחב (ה) ברגלו: פרצופות המקלחים מים. פרצופות אדם חלול ונכנס סילון המים מאחוריו לתוכו ומקלח לתוך פיו: ובכרכין. דרך יושבי כרכים להתנהג בגדולה להכי נקט כרכים: על גבי הסילון. לנור המחובר לקרקע: מפני הסכנה. שלא יבלע עלוקה שינגוירא בלע"ז. מפני סכנת שברירי. שד הממונה על מכת סנורים תרגום בסנורים בשברירא: וגרסינן עלה בגמ' וצריכא דאי אשמעינן קוץ משום דאפשר למיזל קמיה ולמישקליה אבל מעות דלא אפשר אימא לא ואי תנא מעות משום פסידא דממונא אבל קוץ דלצערא דגופיה הוא אימא לא ואי תנא הני תרתי משום דליכא סכנה אבל מעיין דאיכא סכנה דאי לא שתי מאית אימא לא צריכא פרצופות נ"ל משום דקא בעי למיתנא ביוצא בו[ג]לא יניח פיו על גבי הסילון ומדאמרינן אבל מעיין דאיכא סכנה דאי לא שתי מאית משמע דאפילו במקום סכנת נפש אסור להיות נראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואפי' אין אדם רואהו והרי זה בכלל מה שאמרו (פסחים דף כה.) בכל מתרפאין חוץ מעבודת כוכבים וכו' מיהו עיר שיש בה עבודת כוכבים דאסרי לילך שם מפני שנראה כהולך לעבוד עבודת כוכבים מסתברא דהיכא דאיכא סכנת נפש מותר שאם למדנו בנראה כעובד דאפילו במקום סכנה אסור בנראה כהולך לעבוד לא למדנו ואפשר עוד לומר דאף במעיין המושך שאע"פ שנראה כעובד כיון שאינו אלא משום מראית העין היכא דאיכא סכנה ממש מותר וכי אמרי' דאי לא שתי מאית לא מאית ודאי אמרינן אלא שאפשר לבא לידי סכנה שאם לא ישתה עכשיו שמא ימות בצמא קודם שימלא מים וכן כתבו בשם ה"ר אשר ז"ל ודאמרי' אם אינו נראה מותר אמרינן עלה בגמרא אילימא דלא מיתחזי (כלל) והא אמר רב יהודה אמר רב כ"מ שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור אלא אימא אם אינו נראה כמשתחוה לעבודת כוכבים והרב אלפסי ז"ל פסקה לדרב יהודה א"ר בפ' חבית מדמקשי' הכא מיניה בהדיא ואחרים חלקו עליו וכמו שכתבתי בארוכה בפ"ק דביצה בס"ד:

נר מצוה

זה היה מעשה בבית שאן ואמרו חכמים המעוטרות אסורות ושאינן מעוטרות מותרות: **גמ'** *ת"ר עיר שיש בה עבודת כוכבים אסור ליכנס לתוכה ולא מתוכה לעיר אחרת דברי ר"מ וחכ"א בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור אין הדרך מיוחדת לאותו מקום מותר *ישב לו קוץ א בפני עבודת כוכבים לא ישחה ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה כמשתחוה מותר נתפזרו לו מעות בפני עבודת כוכבים לא ישחה ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה מותר (א) [מעיין המושך לפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ואם אינו נראה מותר] פרצופות מקלחין מים בפני עבודת כוכבים הרי זה לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים כיוצא בו לא *יניח פיו ע"ג הסילון וישתה מפני הסכנה *מאי סכנה סכנת עלוקה (ג) מסייע ליה לר' חנינא דא"ר *חנינא הבולע נימא של מים מותר להחם לו מים בשבת ומעשה באחד שבלע נימא של מים והתיר לו ר' נחמיה להחם לו חמין בשבת אדהכי והכי [מאי] אמר רב הונא בריה דרב יהושע ניגמע חלא: ת"ר לא ישתה *אדם מים [א]לא מן הנהרות ולא מן האגמים בלילה ואם שתה דמו בראשו מפני הסכנה מאי סכנה סכנת שברירי: *תניא *רבי נתן אומר יום שעבודת כוכבים מנחת בו את המכס ב מכריזין ואומרים כל מי שיטול עטרה ויניח בראשו ובראש חמורו יניחו לו את המכס ואם לאו אל יניחו לו יהודי שנמצא שם מה יעשה יניח נמצא נהנה לא יניח נמצא מהנה מכאן אמרו הנושא ונותן ג ביריד של עבודת כוכבים בהמה תעקר [ב] כסות וכלים ירקבו מעות וכלי מתכות יוליך להנאה לים המלח אי זה עיקור מנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה וה"מ בלוקח מן התגר דשקלי מיניה מיכסא אבל בלוקח מבעה"ב דלא שקלי מיניה מיכסא שרי דתניא הולכים ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהן בהמה ועבדים ושפחות בתים שדות וכרמים °וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל מידן ואם היה כהן *מיטמא בחוצה לארץ לדון ולערער עמהן וכשם שמיטמא בחוצה לארץ כך מיטמא בבית הקברות סלקא דעתך טומאה דאורייתא היא אלא אימא בית הפרס דרבנן ומיטמא ללמוד תורה ולישא אשה א"ר [ג]יהושע אימתי בזמן שאינו מוצא ללמוד אבל בזמן שמוצא ללמוד לא יטמא ר' יוסי אומר אף בזמן שמוצא ללמוד יטמא לפי שאין מן הכל אדם זוכה ללמוד אמר ר' יוסי מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו

רש"י

הם ליטול מהם מכס: אסורות. מפני שמהנה לעבודת כוכבים: שאינם מעוטרות. לא שקלי (ג) מיכסא ולא מהנה לעבודת כוכבים: מותרות. לקנות מהם דבר המתקיים ואפילו ביום אידן כי סתם מוכר דבר המתקיים עצב הוא והכי מוקי לה בתלמודא: גמ' שיש בה עבודת כוכבים. יום איד היום לעבודת כוכבים שבה אסור ליכנס בתוכה משום חשד דאמר איהו נמי אזיל למפלח: ואם אינו נראה כמשתחוה. כגון שפונה אחוריו או צידו לעבודת כוכבים: פרצופות המקלחים מים. פרצופין של אדם חלולין ונכנס סילון המים מאחוריהן לתוכן ויוצאין דרך פיהן: על גבי סילון. צינור המחובר לקרקע: מפני הסכנה שלא יבלע עלוקה: נימא. היא עלוקה: מותר להחם לו מים לשתות בשבת. כי סכנת נפשות הוא: אדהכי והכי. תוך הזמן שמחממין לו חמין: ישקוהו חומץ. כדי שלא ימהר למות: שברירי. שד הממונה על מכת סנורים: נמצא נהנה. מן הריח של העטרה: נמצא מהנה. שנותן מכס: מן הארכובה ולמטה. אבל עיקור שתטרף בו אסור לעשות בבהמה בידים אע"פ שהיא אסורה בהנאה: וכותב שטרות. ומעלה בערכאות שלהן מקום גדוליהן ושופטיהן לחותמן אע"פ שכבוד הוא להם ודלמא אזיל ומודה: שהוא כמציל מידן. דמתוך כך יהיו לו עדים ומסייעין [אותם] להצילו מן המעוררין: בבית הפרס. שדה שנחרש בה קבר ומשו בו חכמים עד ק' אמה דאזלה מחרישה (ד) ומכתת את העצמות ושמא יעבור על עצם

הכא מיניה בהדיא ואחרים חלקו עליו וכמו שכתבתי בארוכה בפ"ק דביצה בס"ד: **תניא** ר' נתן אומר יום שעבודת כוכבים מנחת בו את המכס. מוחלין את המכס לעושי רצונה: עטרה. של ורד ושל הדס: נמצא נהנה. מן הריח א"כ במה שמניחין לו את המכס (א): לא יניח נמצא מהנה לעבודת כוכבים שתרויח המכס: מן הארכובה ולמטה. אבל עקור שתטרף בו אסור לעשות בידים בבהמה ואע"פ שאסורה בהנאה: וכותב. שטר ומעלה בערכאות שלהם. מקום מושב גדוליהם ושופטיהם ומעלה שטרותיו לפניהם לחתום ואע"פ שכבוד ותפארת היא להם ואיכא למיחש לאזיל ומודה: מפני שהוא כמציל מידם. שמתוך כך יהיה לו עדים ומסייעין אותו להצילו מן המעוררים: בית הפרס. שדה שנחרש בו קבר וחשו בו חכמים שעד מאה אמה מעלה מחרישה את העצמות ושמא יעבור על עצם כשעורה ויסיטנו: לצידן. חוצה לארץ וארץ העמים מטמאה מדרבנן כבית הפרס. **ואיבא** למידק אמתניתין נהי דלא שקלי מיניה מיכסא אמאי שרי מ"מ ה"ל נושא ונותן ביום אידם תירץ רש"י ז"ל דליקח מהם דבר המתקיים מותר דסתם מוכר עצב הוא וקשיא עליה דהא אמרינן בסוגיין בגמ' דר' ירמיה זבן פיתא ובודאי כשהפלטרים מוכרין פיתן אינן עצבין אלא שמחין אלא דאפשר דלא פלוג רבנן בדברים המתקיימים דכיון דברובן המוכר עצב התירו מיעוטן אע"פ שישמח במכירתם ונצטרך לומר דפיתא [דזבן] דבר המתקיים הוה וכבר כתבנו למעלה שדברי הגאונים ז"ל עיקר דדבר המתקיים נמי אסור ליקח ביום אידם ולפי זה קשיא אמתניתין לכך פירשו דמתני' הכי קתני עיר שיש בה עבודת כוכבים ויש שם יריד שמתחיל ביום העבודת כוכבים דהיינו ביום אידם ונמשך לאחר מכן חנויות שאלו מעוטרות ביום חג לעבודת כוכבים אסורות כל ימי היריד [משום] דשקלי מיניה מיכסא לעבודת כוכבים ושאינן מעוטרות שאין עליהם מכס מותרות והוא שיהא נושא ונותן עמהם שלא ביום אידם וכי תימא אי הכי פשיטא דשרי אפילו למכור ואמאי אילטריכינן [בלוקח מהן] לטעמא דמשום מיעוטינהו [ה]כדאיתא בגמ' [דף יג:] הא אפי' לזבוניהו כיון דלא שקלי מינה מיכסא ואינו נושא ונותן ביום אידם שרי יש לומר דאפי' הכי כל היכא דלא ממעט להו אסור שכיון שיריד זה התחלתו משום עבודת כוכבים ועבודת כוכבים שקלא מיניה מיכסא על שמה הוא נקרא וכשהן מתאספין ומביאין סחורה ובאים למכור ליריד של עבודת כוכבים [היא] מתעלה בכך אבל ליקח מהן כל היכא דממעט להו לא מתחשבא וגרסינן בירושלמי אמר ר' אבוה אסור לעשות [ו] חבילה ביריד ותנינן לא ישאל בשלומו מקום שהוא מתחשב וי"א דאפי' ביום האיד עצמו מותר ליקח מן היריד כל מה שהוא צריך משום דדלמא לא משכח ליה אלא ביריד והוה ליה לגבי דידיה דבר האבד וגבי דידהו ליכא רווחא דיריד זילי ביה תרעי טפי משאר יומי והיינו דאמרינן בגמ' משום מעוטינהו הוא [דהיינו כל] היכא דממעט להו כלומר דממעט להו רווחא והרא"ה

שלטי הגבורים

א וגבי ישב לו קוץ כתב הטור ואם אינו נראה כמשתחוה לה כגון שמצדד עצמו מותר מעיין המושך מים בפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה ואפי' אי מאית אי לא שתי פרצוף המקלח מים בכרכים לא יניח פיו על פיו וישתה מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים: מיי' השמיט דין המעיין משום דדין הפרצופות והמעיין חד הוא כדמוכח התם בגמרא בפ"ק דמס' ע"ז דף י"ב ונקט מנשק ושביק לה משתחוה משום דאיכא רבותא טפי במנשק שאינו כל כך אסור כמו משתחוה ונ"ע בטור שהביא דין המעיין וגם דין הפרצופות ובמעיין פירש דאפי' או מיית אי לא שתי לא ישתה ובפרצופות השמיטו עוד דגבי קוץ ומעות כתב דאם אינו נראה כמשתחוה מותר וגבי מעיין השמיטו ובשלמא לגבי פרצופין בדין השמיטו דגם הברייתא השמיטה והטעם לדעתו הוא משום דבפרצופין א"א שלא יהיה נראה כמנשק אבל גבי מעיין דבברייתא גם איתא דאם אינו נראה כמשתחוה מותר לזה השמיטו הטור ומעיין המושך נ"ל דמיירי במעיין שאינו של עבודת כוכבים דאם היה מעיין של עבודת כוכבים אכתי צריך שלא יהנה בטובתה: וכתב רבינו ישעיה ונראה בעיני דהא דאמרי' כל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור לא נאמר כן אלא בעבודת כוכבים משום חומר עבודת כוכבים ועי' במס' שבת פ' חבית ובספר התרומה פסק מכח כמה משניות דהיכא דליכא מראית העין דמותר ודלא כרב:

לשון ריא"ז

ב ונראה בעיני שלא אסרו ליהנות ממכס עבודת כוכבים אלא כשמנית עטרה על ראשו ונראה שנהנה מפני כבוד עבודת כוכבים אבל במקום שמניחין המכס סתם לכל אדם כמו שעושין היום לירידים שלנו שעושין חירות לכל אדם שוה ואינו נראה כנהנה מעבודת כוכבים כמב"ס וכן נראה בעיני שלא אסרו ליתן מכס לעבודת כוכבים אלא במכס שהיו נותנין ביום אידם שהיו עושין בו צרכי עבודת כוכבים נמצא מהנה לעבודת כוכבים אבל מכס שנותנים לכומרים תמיד שהכומרין עושין בו צרכיהם מותר כמבואר בקונטרס הראיות:

ג וגבי יריד שנותנין מכס לעבודת כוכבים כתב רבינו ברוך אותו יריד שקבעו עובדי כוכבי' כומרים לקבל המכס לא ידעתי היאך אנו עושין שם משא ומתן דהא ר' יוחנן אמר מהנה אסור וסיפא במקום שאין גובין המכס עד לערב מותר

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) בפרש"י ובפי' התוס' משמע דהנחת המכס לא חשיב נהנה כיון שהמעות שלו ומיהו הר"ן לפי שיטתו פירש שהוא פי' מנחת בו את המכס מוחלין את המכס לעושי רצונו משמע דבלאו עבודת כוכבים מכס קבוע הוא וכל העומד לגבות כגבוי דמי. שלכך הנחת המכס ודאי חשיב נהנה אבל רש"י והתוס' מפרשים יום שעבודת כוכבים מנחת בו את המכס שעבודת כוכבים הוא הקובעת המכס זה לעצמם הוי כגזלה כמוכס העומד מעצמו שלכך פשיטא להו דהנחת המכס לא חשיב נהנה שהמעות הם שלו ואינם עומדים לגבות ממנו כדין:

עין משפט

א מיי' פ"ג מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין יט טור יו"ד סימן קנ:
ב מיי' פי"א מהל' רוצח טור יו"ד סימן קטז:
ג מיי' פ"ב מהל' שבת טור או"ח סי' שכח:
ד מיי' פי"א מהל' רוצח טור יו"ד סימן קטז:
ה מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין מו טור יו"ד סימן קמט:
ו מיי' פ"ג מהל' אבל סמג לאוין רלג טוי"ד סימן שעב שעד:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב גי' אלפסי יטן מעיין המושך מים בפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה כו' אבל גירסת הרמב"ם פ"ג דהלכות עבודת כוכבים וכן בסמג לאוין יט ובס"ג סוף הלכות עבודת כוכבים פרצופות המקלחות מים בפני עבודת כוכבים כו' ובאשר"י וטור ובסמ"ק לא הוזכר בפני עבודת כוכבים אלא סתם פרצופין המקלחין מים בכרכים לא יניח פיו כו' משמע דאפילו שלא בפני עבודת כוכבים אסור וכן הוא בגמ' בספרים שבידינו הלכך יש להחמיר בכל ענין: (ב) נ"ב באלפס יטן הועתק כאן מה שכתב הערוך בפירש עלקא ועי' בערוך ערך ערקא: (ג) נ"ב מינייהו: (ד) ומעלה כתיתי העצמות כצ"ל: (ה) נ"ב לו קוץ:

הגהות מא"י

[א] לא מן הנהרות ולא מן האגמים תיבות אלו רשומים למחוק: [ב] נ"ב פירות: [ג] נ"ל יהודה: [ד] נ"ב דגבי מעיין תנא שתיי' ולא תנא הנחת פה הלכך לא שייך

למתני ביוצא בו גביה: [ה] נ"ב פי' שממעט העובדי כוכבים ומדלדלתו שלוקח בסמעות שמשתמשין בהן: [ו] נ"ב פי' אסור לעשות כתות ביריד דהעובדי כוכבים נית לזה ואזיל ומודה:

והרא"ה מדאמרינן בפ' קמא דמועד קטן (דף י:) [ג]רבינא הוה מסיק זוזי בבני אקרא דשנוותא אתא לקמיה דרב אשי א"ל כיון דהאידנא משכחת להו וביומא אחרינא לא משכחת להו כפרקמטיא האבודה דמי ושרי ותנן נמי גבי עבודת כוכבים כי האי גוונא הולכין ליריד של עובדי כוכבים ולוקחין מהן וכו' מפני שהוא כמציל מידם אלמא טעמא דיריד משום דבר האבד הוא ושמעינן מהא שאם היתה לו פרקמטיא האבודה מוכרה ביריד וכן כתב רבינו האי ז"ל בתשובה: **ומיהו** כי שרי משום דבר האבד היינו דוקא בדברים שהוא צריך להם לעצמו אבל להשתכר בהם לא משום דהנאת ריוח לא מקרי דבר האבד והכי מוכח בפ"ק דמו"ק (שם) והיינו דאמרינן *בגמ' [ד] פשיטא עבד ישראל לאי עבד עובד כוכבים למאי [ה] מבעי ליה אע"ג דלא סליק הכי [ו]: **תניא** אין מקדישין ואין מעריכין בזמן הזה. קסבר סתם חרמים לבדק הבית ופלוגתא היא בתמורה וכיון דהשתא ליכא בית אתי בהו לידי תקלה דמתהני מהקדש ומועל: נועל דלת. ואין לה מה תאכל ותמות ואע"ג דלעיל אמרינן דעקור היינו מגתר פרסותיה הכא משום בזיון קדשים לא שרי למעבד הכי וכן אינו רשאי לשוחטה כדי שלא יבא בה לידי תקלה שיאכלנה וכן אינו רשאי להורגה בידים דכתיב ונתצתם את מזבחותם לא תעשון כן לה' אלהיכם [שאסור] לעשות דבר השחתה בשל גבוה הכי מפרשין *(מזבחותם לא תעשון כן) בגמרא ומשום הכי לא סגי אלא בנועל דלת בפניה וקשיא ליה לר"ת ז"ל מדגרסינן בפרק המקדיש שדהו (דף כט) ההוא גברא דאחרמינהו לנכסיה בפומבדיתא אתא לקמיה דרב יהודה אמר ליה שקול ארבעה זוזי אוחיל עילויהו ושדי בנהרא ולשתרי לך כמאן כשמואל וכו' והכא נמי לפריק ולשדינהו בנהרא וניחא ליה דמעשה דפומבדיתא מקרקעי הוה ולית להו תקנתא אלא פדייה וכיון דמוקמת לה אפדיון עביד ליה כשמואל אבל הכא מטלטלי נינהו וכיון דאפשר להוליכם לים המלח קנסינן ליה להוליכם בעצמם אבל הרב אלפסי ז"ל כתב הכא דאי פריק להו בשוה פרוטה שפיר דמי נראה שדעתו ז"ל דהכא קתני דינא והתם בערכין אשמעינן רב יהודה תקנתא אלא שתמהני עליו במה שכתב ואי פריק להו בשוה פרוטה שפיר דמי דמשום פרסומי מילתא ארבעה זוזי בעינן וכעובדא דפומבדיתא דאמרינן [ז] התם אבל בזמן שאין בית המקדש קיים אפי' לכתחלה [ח] אי הכי אפילו פרוטה נמי לפרסומי מילתא*: **מתני'** אלו דברים אסורין למכור לעובדי כוכבים. לפי שהם דברים מיוחדים להקריב לעבודת כוכבים: אילטרובילין ובנות שוח וכו'. מפרש בגמרא: מוכר לו תרנגול לבן בין תרנגולין. אם לקח לו מישראל תרנגולים הרבה מותר למכור לו ביניהן תרנגול לבן דכיון דשקיל נמי אחריני לאו לעבודת כוכבים בעי להו: סתמן ופירושן. מפרש בגמרא: דקל טב חצב ונקלבים. מפרש בגמרא: **גמ'** בפטוטרותיהן שנו. פטוטרות דמתניתין לאו מין הוא באפי נפשיה אלא הכי קאמר אין מוכרין להם אילטרובילין ובנות שוח בעוקציהן לפי שהיה דרכן לתלות אותן בהם לפני עבודת כוכבים: לבונה זכה. מין לבונה הוא: שלשה מנין. משקל שלשה מנין דהא ודאי לסחורה קא מכוין למהדר לזבוני: מיפקדינן. אלפני עור אנו מצווין שלא ליתן מכשול בדבר האסור לו וכל הני דאסרינן לזבוני להו משום לפני עור לא תתן מכשול הוא דבן נח מוזהר על עבודת כוכבים: אלפני דלפני. כגון הכא דהא ודאי לאו לעבודת כוכבים קא בעי ומשום דלא לזבן איהו לאחריני דמקטרי ליה לא מיפקדינן למיסר: מותר למכור לו תרנגול לבן. דכיון דלא אדכר לבן לאו לעבודת כוכבים בעי לה: ושאר כל הדברים וכו' סתמן חיטי חיוראתא. סיפא דמתני' קא מפרש: **מתני'** מקום שנהגו למכור בהמה דקה. לעובדי כוכבים: מוכרין וכו'. מדינא שרי דליכא למיחש לרביעה משום דעובד כוכבים חס על בהמתו מלרבעה מאחר שקנאה שלא תעקר שנעשה עקרה ברביעה אלא שיש מקומות שהחמירו על עצמן שלא למכור כדי שלא יבאו להעמיד בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים והא ודאי מדינא אסור לפי שהן חשודים על הרביעה ואיכא משום לפני עור והוא אינו חס על בהמת ישראל שלא תעקר לפיכך יש מקומות שהחמירו אף במכירה משום לתא דהעמדה ומשום הכי קאמר דמקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין:
ובכל

רבו לצידן א"ר יוחנן הלכה כר' יוסי תניא אין א *מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם הקדיש או העריך או החרים בהמה ב תיעקר פירות ירקבו כסות וכלים *יקברו מעות וכלי מתכות יוליך לים המלח ואיזה הוא עיקור נועל (א) דלת בפניה והיא מתה מאיליה. ואי פריק לה בשוה פרוטה שפיר דמי דאמר שמואל *הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל: **מתני'** אלו ג דברים אסור למכור לעובדי כוכבים איסטרובילין ובנות שוח ופטוטרות ג ולבונה ותרנגול לבן רבי יהודה אומר מוכר הוא לו תרנגול לבן בין התרנגולין ובזמן שהוא בפני עצמו קוטע את אצבעו ומוכרו שאין מקריבין חסר לעבודת כוכבים ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור רבי מאיר אומר אף דקל טב וחצב ונקלבים אסור למכור לעובדי כוכבים: **גמ'** *מאי איסטרובילין אמר רב ספרא פירי דארזא פטוטרות אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כולן בפטוטרותיהן שנינו לבונה א"ר יצחק לבונה זכה תנא [א] וכולן מוכרין להן חבילה וכמה חבילה פירש ר' יהודה בן בתירה אין חבילה פחותה משלשת מנים וניחוש דילמא אזיל ומזבין לאחריני ומקטרי אמר אביי ולפני עור לא תתן מכשול (א) אלפני °מיפקדינן אלפני דלפני לא מיפקדינן (א) ותרנגול לבן א"ר יונה א"ר זירא תרנגול למי מותר למכור לו תרנגול לבן תרנגול לבן למי אסור למכור לו תרנגול לבן: ושאר כל הדברים סתמן מותר ופירושן אסור: סתמן חיטי חיוארתא ופירושן [ג] לעבודת כוכבים: **מתני'** ג*מקום שנהגו למכור בהמה דקה

אלף רד | ערכין כט. | אלף רה | דף יד. | אלף רו | *דף יד:

רש"י

עלם כשעורה וסיפנו לגדדין: נועל דלת. ואין לה מה תאכל ותמות אבל לא תעקר כדלעיל דאיכא מתה מכר ואיכא בזיון קדשים: אין מקדישין כו'. דהשתא ליכא בית (ב) ואתו בהו לידי תקלה דמיתהנו מהקדש ומועלין בהן: **מתני'** אילטרובלין ובנות שוח. מפרש בגמרא: אסורין למכור לעובד כוכבים. דלצורך תקרובת עבודת כוכבים קנעו להו: בין תרנגולין. לקח מישראל הרבה תרנגולין מותר למכור לעובד כוכבים תרנגול לבן ביניהן דכיון דשקיל נמי מיני אחרינא לאו לעבודת כוכבים בעי להו: סתמן ופירושן. מפרש בגמרא לקמן: דקל טב ונקלבים. מיני דקלים ועשבים גדולים הם ומפרש להן בתלמודא: **גמ'** פירא דארזא. גלנ"ס בלעז אייכול באשכנז: בפטוטרות שנינו. כלומר פטוטרות אין זה מין בעצמו אלא הכי קאמר אין מוכרין להן כל אלו אילטרובלין ובנות שוח כשהן בעוקציהן שתולין אותן בפני עבודת כוכבים ודרכן לעובדם בכך: לבונה זכה. מין לבונה הוא: מנ' מנין. משקל ג' מנין דהא ודאי לסחורה מכוין למהדר לזבונה: (ג) מיפקדינן. על לפני עור לא תתן מכשול אנו מצווין שלא ליתן מכשול בדבר האסור לו וכל הני דאסרינן לזבוני להו משום לא תתן מכשול הוא דבן נח מוזהר על עבודת כוכבים: אלפני דלפני. כגון הכא דניחוש שמא ימכור לאחרים ומקטרו לא מיפקדי' למיסר: חיטי חיורתא. היינו (ד) (ב) פירושו וסתמייהו לעבודת כוכבים כגון תרנגול לבן למי: **מתני'** מקום שנהגו למכור בהמה דקה. כגון במקום שלא נחשדו על

וליתן לגוזתן ולפורען אף ביום אידם מהטעמים שכתבתי למעלה וגם האידנא אינו מצוי שיתנו המכס לעבודת כוכבים ואם יש מכס הוא לכומרים ואוכלין ושותין אותו ואין קונין ממנו לא תקרובת עבודת כוכבים ולא נויה ע"כ: א גבי אין מקדישין בזמן הזה כתבו התוס' אבל יאמר אני נותן חפץ זה לעניים או למצוה זו ומהאי טעמא בטלו מעשר בהמה בזמן הזה כתבו התוס' אע"ג דאמרי' המקדיש בהמה בזמן הזה נועל דלת בפניה והיא מתה מאליה אין לתמוה על בכור בזמן הזה אמאי לא הצריכו לנעול דלת בפניו כדי שלא יבא לידי תקלה ולא נצטרך להמתין עד שיפול בו מום דהא דמצרכינן גבי הקדש לנעול דלת בפניו קנסא היא לפי שהקדיש על הגס ועוד אי נמי נפיל בו מומא לא הוה שרי אלא ע"י פדיון אבל בכור שהוא קדוש מאליו ולא ע"י ביאת הקדשן אין לקונסו אלא ימתין עד שיפול בו מום ויאכל במומו בלא שום פדייה ונראה דהקדש כזה שמחייב עצמו לתת כך וכך לא דמי למקח וממכר ומש"ה ש"ד מה שמעריכין בשבתות וי"ט המצות בב"ה וכ"ש דחובת היום ניכהו כדאמרינן פרק שואל גבי אין מקדישין בשבת וי"ט דאעפ"כ מקדיש אדם פסחו בשבת וחגיגתו ביו"ט דמצות היום ניכהו ור"ת כתב והביא דבריו הר"ן פרק שואל דאע"פ שאסרו להקדיש בשבת לא אסרו להקדיש אלא כלי ידוע משום דמחזי כמקח וממכר אבל לא אסרו לחייב אדם עצמו לגבוה בדבורו ומה שהקשה הר"ן על רבינו חננאל וכתב דאין נותנין לו דברי ר"ת דהכתי איכא ערכי עלי שאינו מקדיש כלי ידוע אפ"ה אמרי' דאין מעריכין אינו נראה לי קושיא די"ל דגם האומר ערכי עלי הוי מקדיש שפיר כלי ידוע דהיינו גופו ועצמו שהוא מקדישו אלא שפודהו אח"כ מיד הסקדש בדמי ערכו ודמי למקח וממכר מה שאין כן במחייב עצמו לתת כך וכך לגבוה מידו נ"ע כיון דקונה המצוה מיד ההקדש וההקדש קנו באמירה בעלמא אע"פ שהמצוה אין להם ממשות שיחול עליה קנין א"כ דמי למקח וממכר או דלמא מה שנותנין בעבור המצוה אינו אלא נדבה. וצ"ע: לשון ריא"ז ונראה בעיני שהמקדישים בזמן הזה לבית הכנסת אע"פ שהוציא מפיו לשון הקדש אם לא היה לבו אלא על בהכ"נ או על שאר חפצי שמים הרי זה לא נאסר שאין נדר חל אלא כפי מחשבות לבו והרי זה לא היה לבו על קדשי בדק הבית וקורא אותו הקדש שהוא חפצי שמים כמבואר בקונטרס הראיות: ב ומהא דאמרי' הכא בהמה תעקר יש ראיה דלא חיישינן לצער ב"ח במקום מצוה והתוס' מכיחן דלעקור הבהמה איכא משום בל תשחית וצ"ע דהא בפ"ק דחולין גבי עובדא דר' פנחס בן יאיר ורבינו הקדוש על הסוס כודנייתא דקאמר רבי עקרנא ליה פרש"י וז"ל עקרנא ליה שלא יוכלו לבעט ובל תשחית ליכא שהיו ראויות לרישה עכ"ל דמשמע דמשום שעדיין היו ראויות למלאכה אחרת ליכא בהו משום בל תשחית וה"נ איכא בהאי עקור ראויות לרישה הן ואפשר דשאני עקור דהכא שהוא למעלה מהארכובה דשוינהו גרויעותא כ"כ שאינן ראויות אפי' לרישה וצ"ע וכיון דליכא בל תשחית אלא כשהדבר נשחת מכל וכל נ"ע א"כ למה לו למהר"ף ז"ל בהגהות סמ"ג לדחוק עצמו לומר דכנגד הנקרע על מת לא שייך בל תשחית משום דאתי מצות קריעה ודחי ליה ולמה לו לדחוק כולי האי תיפוק ליה דמשום האי קריעה לא הוי הבגד נשחת דהא ראוי הוא עוד למה שהיה ראוי קודם לכן וצ"ע ליישב דברי מהר"ף ז"ל: ג גבי איסור מכירת לבונה לעבודת כוכבים כתב בספר התרומה ושאר דברים סתמן מותר ופירושן אסור א"כ אסור למכור לבונה לכומרים עובדי עבודת כוכבים שעובר משום לפני עור וכן שעוה ביום איד שלהן אסור למכור לשום עובד עבודת כוכבים שעושין ממנה תקרובת לעבודת כוכבים ועובר משום לפני עור אבל בשאר יומי מותר למכור להן שעוה. וכן גביעי' שישראל קונה לאחר שפגמו עובדי כוכבים אסור למוכרן לעובד כוכבים דבשביל פגימה קטנה אינו מניח העובד כוכבים לתת בו יין לנסך עבודת כוכבים שלו וכן ספרי תפלות של עבודת כוכבים אסור למכור להן ועובר משום לפני עור לא תתן. וכן נמי אמרי' פ' קונם רב אשי הוה ליה אבא זבניה לבי טרא לעבודת כוכבים שממה כך א"ל רבינא והא עבר על לפני עור א"ל סתם עצים להסקה נתנו ולא לשרוף תקרובת הא לאו הכי אסור וכן פי' הר"ר אליעזר בר' שמואל ממיץ בפ' נדרים:

הגהות מא"י [א] וכולן כצ"ל: [ב] צ"ע עבודת כוכבים אילטרך לאשמעינן דלא תימא האי לאו לעבודת כוכבים קא בעי לה והא דאמר הכי כי היכי דליזלי גביה וכי יסיה מותר לזבוני ליה [illegible]

הגהות חו"י (א) נ"ב עי' בגמ' דף יג דמקשי אמאי דאמר לעיל איזהו עיקור מגתר פרסותיה: (ב) [illegible] תיבת פירושו. וצ"ב שרייתן :

[illegible]

עין משפט

א מיי' פ"ח מהלכות ערכין סמג עשין קלב טור חו"מ סי' לה:
ב מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין מה טור יו"ד סימן קנא:
ג מיי' פ"כ מהל' שבת סמג לאוין סה טור יו"ד סימן קנא:

הגהות הב"ח
(א) נ"ב כתיב: (ב) ר"ב הסקדש: (ג) נ"ב אלפני: (ד) פירושן דסתמייהו כצ"ל:

חדושי אנשי שם
ר"ת (א) והר"ז דאסיר פרק אלו עוברין למזבן לעובד כוכבים נגד שארג בו כלאים משום דאתי לזבוני לישראל וגם איסי דטבעי בנהרא התם משום דכל ישראל ערבים זה לזה ומשום שלא תבא תקלה על ידו לישראל אחר ולא משום ולפני עור והכא לגבי עובדי כוכבים לא החמירו כ"כ והיינו טעמא נמי דאסור בפ' גיד הנשה לשלוח ירך לעובד כוכבים ממ"ר אבד"ל ז"ל:

ומיהו בה"ג שלפנינו בהל' ערלה וכן בשאלתות פ' קדושים פסקו בשו"פ וכן פסק שם כאשרי. מהר"ם

שלטי הגבורים

דאפילו לא מכר כלום היה גובה מן החנות אבל יש מקומות שמיד שמכר בחנות עיד גובין ממה שמכר וגם כשמוכר בהמה או קונה רגילים בכל מקום לגבות פשוט ממקחו וי"ל דליכא משום מכס אלא שמן המכס עושה תשמיש לעבודת כוכבים ויש מקומות שבונין עבודת כוכבים וקבלו עליהם הסוחרים שבכל דבר שימכרו שיתנו פשוט לעבודת כוכבים לבנין לכם נראה שאם אמר לישראל קח החפץ בכך ועוד פשוט לבנין עבודת כוכבים אסור ואם אינו מזכיר פשוט לבנין עבודת כוכבים מותר אע"ג דהעובד כוכבים יתן לו מדמים של מקח זה דאמא בלא זה לא היה נותן לו החפץ כ"א בדמים הללו ואם יותר מן הסכום אמר לו ועוד פשוט אע"ג שלא הזכיר לו לצורך עבודת כוכבים שהנית לומר כן בשביל שישראל שמא אסור דהשתא יוליאו מכיסו של ישראל הפשוט דאי לאו הבנין הוה מחיל ליה לגביה ויש ללמוד מכאן כשעובדי כוכבים רוצים לעשות בנין והולכים עם הקופה אנה ואנה לשאול מעות אע"פ שלא בפי' לבנין עבודת כוכבים הם אומרים כיון דברור לכל שמשום זה הם מקובצים נראה לי דאסור לתת דבר ואפילו ישאלו סתמא וכתב הר' יונה אפי' במקום שאין נותנים מכס לא התירו לילך שם לקנות אלא אלו מפני שדברים אלו אין אדם מוכר אותם אלא מפני חסרון כיס הלכך משום מעוטינהו שרי לילך שם וליקח מהם אבל כסות וכלים העשויין לסחורה אסור לילך שם וליקח מהם שאין זה כמציל מידם אלא מעני ומעשיר: ודאי הדר שם מותר ליקח כל דבר כיון דלא יהבו מכסא אבל לילך שם וליקח לא התירו אלא עבדים ושפחות ובהמות שכן ישוב ללוקח ומיעוט למוכרים וכל זה איירי ביריד שאינו ביום האיד אבל אם הוא ביום האיד אסור לשאת ולתת עמהם כדפרישית לעיל וכתב הרא"ש ז"ל וי"א דהאי יריד יום איד הוא ואפ"ה מותר ליקח כל דבר שצריך משום דלא משכחת להו אלא ביריד וה"ל לגביה דידיה דבר האבוד וגבי דידהו ליכא רווחא דביריד זול תרעי טפי מבשאר זמני והיינו דאמר משום מעוטינהו כלומר דממעט להו רווחא ומטעם זה נמי מותר למכור לו סחורה אובדת וכ"כ רב האי בתשובה והאידנא נהוג היתר לישא

שלטי הגבורים

א וגבי איסור מכירת בהמה גסה פרש"י דלא אסרינן אלא בבהמה טמאה בלבד שודאי למלאכה או בטהורה שפירש למלאכה אבל בטהורה סתם מותר שאנו תולין לומר שלשחיטה קונה אותה ועגלים קטנים שקונה אותם לגדלם אפי' בסתם אסורין דמסתמא אינו טורח בהם לגדלם אלא למלאכה ורבינו האי כתב שאין צד היתר אלא א"כ נראה בו שקונה אותו לשחיטה ומיי' כתב כשמוכר לטבח ודאי לשחיטה ומותר וכשמוכר לבעל אדמה ודאי למלאכה ואסור וכשם שאסור למכור לעובדי כוכבים כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעובדי כוכבים והאידנא נהגו בכל היתר וכתב בעל התרומות ומ"מ צריך למצוא היתר היאך אנו מוכרים לעובדי כוכבים עגלים וסייחין וגם סוסים וחמורים הא תנן אין מוכרין להם דאע"ג דפסק תלמודא כר' יהודה בן בתירא דמתיר בסוס היינו מטעמא שעושה בו מלאכה שאין חייבין עליה חטאת דבימי החכמים היו מיוחדים הסוסים לרכיבה ולעופות כגון סוס דביוהדין דפי' המגניע ואי משום אוכף דאסור שמא בטל אגב גררא אבל עכשיו רגילים לחרוש בהם ולמשוך בקרון ועוד דזמנין דמפרש העובד כוכבים בהדיא שקונהו למלאכה. יש לומר שעתה אין אנו בקיאין כ"כ בקלא דאיכא למיחש לשמעיה קליה וליכא למגזר משום נסיוני מהא טעמא שרינן אידא דספסר משום דלא ידעה קליה ומשום שאלה ושכירות ליכא למיחש דאין אנו רגילין עכשיו להשאיל לעובדי כוכבים ולא לקנות בהמה כדי להשכירה כי אם לצורך עצמו קונהו כך פירש ר"ת ור"י אומר דבימיהם היו הרבה יהודים ביחד והיו יכולים למכור זה לזה אבל עכשיו שאין אנו כי אם מעט במקום אחד איכא הפסד אם לא היינו מוכרים לאחרים וכי האי גוונא אמרינן לקמן גבי אין מוכרין כלי זיין לעובדי כוכבים משום דמגני עלייהו ופריך אי הכי אפי' חטי ושערי נמי לא ומשני אי הוה אפשר בלא הפסד הכי נמי דאסור אבל משום הפסד שרי ולזה הטעם אין להתיר רק כשקנאו ישראל לצורך עצמו ואחר כך נמלך למוכרו דהתם יפסיד אם לא ימכרנו אפי' לעובד כוכבים אבל מ"מ אסור לקנות בהמה כדי למוכרה:

לשון ריא"ז

מותר למכור סוס לעובד כוכבים בין זכר בין נקיבה וכן מותר למכור לעובד כוכבים פרה שרוב פרות לשחיטה הן ולא למלאכה ולא גזרו בהן משום שאלה ושכירות אבל השורים הזכרים רובן לחרישה וגזרו בהן חכמים אפילו בשהן קטנים כמו שביאר מ"ה:

ובכל מקום. אפי' באותן מקומות שלא החמירו בכך: אין מוכרין בהמה גסה. מפני שמיוחדת למלאכה ועושה בהמתו מלאכה בשבת ועגלים וסייחים [ב] ושבורים אע"פ שאין ראויים למלאכה גזרו בהו רבנן דילמא אתי לאיחלופי ואתי למזבן גדולים ושלמים הראויין למלאכה ואיכא משום שאלה ושכירות כדמפרש בגמ': מתיר בסוס. מפרשים טעמא בגמ': גמ' כיון דזבנא קניה. ואינה של ישראל ומשום לפני עור לא תתן מכשול לא קא עבר דבני נח לא נצטוו על השביתה: גזרה משום שכירות גזרה משום שאלה. אי שרינן לזבוני בהמה גסה ולא ניחוש למאי דעבדה מלאכה בשבת אתי לאוגורי או לאושולי בהמתו לעובד כוכבים ועביד בה מלאכה בשבת וקא עבר בלאו דכתיב לא תעשה כל מלאכה ובהמתך דהשתא בהמת ישראל היא ומצווה על שביתתה: נסיוני. מנסי לה אי אזלה שפיר (ב): ואזלה מחמתיה. מחמת קולו שהיא מכרת והולכת [ואע"ג] דמחמר לא שייך למימר אלא בבהמה הטעונה משוי פעמים שנותן עליה משוי לנסותה אם הולכת יפה והוה ליה מחמר בשבת ואיכא מאן דאמר בפרק בתרא דשבת (דף קנג.) דחייב חטאת והתם פלוגתא. כך כתב רש"י ז"ל: אגב דספסירא. ע"י סרסור ישראל והמוכר כמי ישראל: ועוד לא מגלי מומי. כיון שהוא למכרה לקחה אינו מטילה שלא יכיר הלוקח המומין שבה:

ומקשו הכא למה לן טעמא דמחמר בלאו מחמר נמי כגון דלא שמעה ליה לקליה איכא משום שביתת בהמתו וכי תימא איסורא דחמיר מיניה נקט דהיינו לאו דמחמר דעביד איסורא בגופיה אבל אין הכי נמי דבלאו מחמר איכא משום שביתת בהמתו אכתי תיקשי לן הא דאמרינן רב אחאי שרי לזבוני חמרא אגב דספסירא אי משום נסיוני הא לא ידעה ליה לקליה דתיזיל מחמתיה וכי לא ידעה ליה לקליה מאי הוי אע"ג דלאו דמחמר לא עבר אשביתת בהמתו עבר אי מנסי לה

דקה לעובדי כוכבים מוכרין מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין [א] ואל ישנה אדם מפני המחלוקת בבכל מקום א אין מוכרין להן בהמה גסה עגלין וסייחים שלמין ושבורין ר' יהודה מתיר בשבורה בן בתירה מתיר בסוס: גמ' אין מוכרין להן בהמה גסה *מ"ט נהי דלהרבעה לא חיישינן דעובד כוכבים חס על בהמתו שלא תיעקר עביד בה מלאכה בשבת ונעביד כיון דזבנה קנייה גזרה משום שכירות גזרה משום שאלה °גזרה משום נסיוני דזימנין דמזבין לה ניהלי' סמוך לשקיעת החמה דמעלי שבתא וא"ל תא נסייה ניהלי ושמעה ליה לקליה ואזלא מחמתיה וניחא ליה דתיזיל והוה ליה כמחמר אחר בהמתו בשבת: רב אחא שרא לזבוני חמרא אגב ספסירא אמר אי משום נסיוני הא לא ידעה ליה לקליה דאזלא מחמתיה אי משום שאלה אי משום שכירות ספסירא כיון דלפי שעתיה הוא דמזבין לא מושיל ולא מוגר ועוד חייש דילמא ניגלו מומא ומשום הכין לא מושיל ולא מוגר: רב הונא זבין ההיא פרה לעובד כוכבים

רש"י

הרביעה: מקום שלא נהגו. במקום שנחשדו על הרביעה: ואל ישנה כו'. לא גרסינן ליה הכא ובפסחים גרס לה: ובכל מקום אין מוכרין להן בהמה גסה. מפרש בגמרא טעמא: עגלין וסייחים. שבורין שאינן ראויין למלאכה גזרו בהו רבנן דלמא אתי לאיחלופי ואתי למיזבן גדולים ושלמים הראויין למלאכה ואיכא חשש דשאלה ושכירות כדמפרש בגמרא: מתיר בסוס. שאין מלאכתו אלא לרכיבה ורכיבה שבות היא ולא מלאכה שהרי נושא את עצמו ולא איכפת לן אי עשוי להשאילו או להשכירו: גמ' מאי טעמא. אין מוכרין בהמה (א) בכל מקום: דעובד כוכבים חס על בהמתו. [מלהרביע שלא תעקר]: כיון דזבנה. עובד כוכבים קנאה ואינה של ישראל ולא עבר משום לפני עור לא תתן מכשול דעובד כוכבים לא נצטוה על השביתה אבל גבי רביעה ליכא למימר הכי דקא עבר אלפני עור לא תתן מכשול לפי שבני נח נצטוו על הרביעה: משום שאלה. אי שריתיה לזבוני בהמה גסה ולא חיישינן למה דעבדה מלאכה בשבת אתא איהו לאושולי בהמתו לעובד כוכבים ועביד עובד כוכבים מלאכה בשבת וקא עבר בלאו דלא תעשה כל מלאכה וכל בהמתך בבהמת ישראל היא ומצווה אשביתתה: נסיוני. תא נסייה. אם הולכת ואזלה בטוב: מחמתיה. מחמת קולו שמכרת והולכת: הוי מחמר.

אע"פ דמחמר לא שייך אלא בבהמה הטעונה משוי מ"מ לפעמים נותנין עליה משוי לנסותה אם הולכת יפה והוי מחמר בשבת: אידא דספסירא. על ידי סרסור ישראל והמוכר כמי ישראל: ועוד דחייש דלא תיגלי מומא. כיון שלמוכרם

ורבינו הרשב"א ז"ל שכתב בתירוץ קושיא זו יש לדחוק דלא מנסו לה אלא בחמר והולכת משוי בחמר לא מיקריא מלאכה דניחוש לה אבל משום מחמר איכא בכל דהו ע"כ ואני אומר שאין הדין כן דודאי כל היכא דלאו עביד איהו גופיה לא מיחייב בבהמתו (ג) לא מיחייב לאדרבה איסור בהמתו קיל מגופו ומחבירו כדאמרינן בפרק מי שהחשיך (שם דף קנג:) אמר רב פפא[ג] כל שבגופו חייב חטאת בחבירו [ד] פטור אבל אסור כל שבחבירו פטור אבל אסור בחמורו מותר לכתחלה ועוד שהרי מפורש בפרק מי שהחשיך (שם) דלא עבר אלאו דמחמר אלא היכא דבהמתו עבדה עקירה והנחה וכדאמרינן התם [ה] אמר רב אדא בר אהבה מניחו עליה כשהיא מהלכת והא אי אפשר דלא קיימא פורתא להטיל מים ולהטיל גללים וכו' וקאתי למעבד עקירה והנחה תנא כשהיא מהלכת מניחו עליה וכשהיא עומדת נוטלה הימנה וכו' אלמא לא מיחייב אלאו דמחמר אלא כי עבדה בהמתו עקירה והנחה דומיא דידיה ממש וכיון שכן מה ענין לעקירה והנחה ברה"י לפיכך הדבר פשוט בעיני שאין זה כלום אבל ראיתי מי שתירץ (ד) כיון דלאיסור נסיוני דמתרמי היכא דמזבן ליה ניהליה סמוך לשקיעת החמה חשש רחוק הוא ודבר שאינו מצוי לכן דוקא אי איכא לאו דמחמר שהוא לאו דגופיה חששו אבל שביתת בהמתו בלחוד כיון שהדבר רחוק [הוא ודבר שאינו מצוי] כל כך לא חששו ונראה לי שכוון לזה רש"י ז"ל שכתב כאן והוה ליה מחמר בשבת ואיכא מאן דאמר בפרק בתרא דשבת דחייב חטאת והתם פלוגתא עד כאן ולמה היה לו לרב ז"ל להזכיר כל זה אלא לומר שאע"פ שאין אנו חוששין בכי האי גוונא לשביתת בהמתו מפני שחשש רחוק הוא למחמר שהוא אסור חמור דחייב חטאת חיישינן ואפשר גם כן שלזה כיון הרמב"ם ז"ל בפרק עשרים מהל' שבת שכתב גבי איסור מכירה גזרת שאלה ושכירות ולא הזכיר נסיוני כלל מפני שהוא סובר שמה שאנו חוששין למחמר ולא לשביתת בהמתו בנסיוני גופיה אתי אליבא דמאן דאמר דמחמר חייב חטאת אבל לדידן דקי"ל דמחמר פטור כדאיתא בפרק מי שהחשיך (שם) [ו] כי היכי דלא חיישינן לשביתת בהמתו בנסיוני ה"נ לא חיישינן ללאו דמחמר דכיון דהאי לאו והאי לאו כי היכי דלהאי לא חיישינן מפני שהדבר רחוק ה"נ ללאו דמחמר לא חיישינן דלא שני לן בין לאו דגופיה ללאו דבהמתו כל היכא דהוי ליה לאו גרידא אבל אני אומר שאין צורך לדחקים הללו דבנסיוני ליכא משום שביתת בהמתו כלל לפי שדרכן של בני אדם שקוללין לבהמה דמים ואח"כ מנסין אותה אם מוצא לוקח טעות במקחו מחזירה ואם רוצה בה הרי היא ברשותו וכל כי האי גונא ברשות לוקח היא דהוה ליה כי ההיא דתניא בפרק השוכר את האומנין (דף פא.) ובפרק ארבעה נדרים (דף לא.) הלוקח כלים לשגר לבית חמיו ואמר לו אם מקבלים אותם ממני אני נותן לך דמיהן ואם לאו אני נותן לך לפי [ז] [טובת הנאה] שבהן ונאנסו בהליכה חייב וטעמא דמילתא שכיון שהדבר תלוי ברשות לוקח הרי הן שלו עד שגילה בדעתו שאינו חפץ במקחו ואל תטעה לומר שמהורת שאלה נגעו בה לומר שהרי הוא כשואל בהן כל זמן שלא החזירה שהרי בפרק הספינה (דף פח.) אייתינן לה גבי ההיא דשואל [ח] דהנותן כלים לאומן ונאנס בידו חייב וה"מ דקיילי דמיו כעובדא דההוא גברא דאייתי קרי כלומר דלועים לפום בדיתא אתא כל חד וחד ושקיל קם אקדשינהו ואמרינן התם דכיון דקיילי דמיהן אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו דאלמא מתורת מקח נגעו בה שאם אינו עליהן אלא שואל הוה ליה כפקדון ואיתיה בעיניה דמאי מפקיד מקדיש כמו שכתב הרב אלפסי ז"ל בפרק קמא דבבא מציעא אלא ודאי מתורת מקח נגעו בה שברשות לוקח הוא עד שיחזור מקחו הילכך בכה"ג [ט] שביתת בהמתו אין כאן [י] ספק שאין בהמה זו שלו אלא של לוקח אבל מ"מ איסור מחמר יש כאן דכיון דשמעה לקליה ואזלא מחמתיה אין הפרש בין בהמתו לבהמת חבירו שהרי איסור זה הוא עלמו עושה אותו שאם אי אתה אומר כן בטלת איסור מחמר לגמרי שכיון שאין במחמר חיוב מלקות ולא קרבן מהו איסורו אם הבהמה היא שלו אפילו לא שמעה ליה לקליה עובר משום שביתת בהמתו אם אינה שלו אפילו שמעה ליה לקליה אין כאן איסור כלל אלא ודאי כל היכא דשמעה ליה לקליה בין בהמתו דידיה בין שאינה שלו הוה ליה מחמר לפי שבשבילו נעשית מלאכה זו ואע"ג דבכולי תלמודא אמרינן מחמר אחר בהמתו מילתא דשכיחא נקטינן ועוד דבהמתו ידעה ליה לקליה ובהמה דחבריה לא ידעה ליה אבל ודאי כל היכא דידעה ליה חייב והיינו דהכא חיישינן למחמר ולשביתת בהמתו לא חיישינן דלאו בהמה דידיה היא. כך נראה לי: **רב** הונא זבין ההיא פרה לעובד כוכבים וכו'

הגהות הב"ח

(א) נ"ב גסה: (ב) נ"ב כשהיא טעונה: (ג) נ"ב נמי: (ד) נ"ב וכיוצא בזה כתבו התוספות בשם ר"י: (ה) וכאי דקא בעי לן כנ"ל: (ו) נ"ב לא:

הגהות מא"י

[א] תיבות ואל וכו' המחלוקת רשומים למחוק: [ב] נ"ב שלמים: [ג] כגון מעביר ד' אמות ברה"ר שהוא לבדו עשה עקירה והנחה: [ד] נ"ב שעשו המלאכה בשנים: [ה] נ"ב גבי אין עמו שום כוכבים מניחו על החמור דמקשי התם והלא מחמר ומשנינן אמר רב: [ו] נ"ב אמר ר' יוחנן המחמר אחר בהמתו בשבת פטור מכלום הוקשה כל התורה לעבודת כוכבים מה התם עד דעביד בה מעשה הכא נמי עד דעביד מעשה: [ז] נ"ב פי' לפי מה שיחזיקו לו טובה: [ח] דהמושל כלי מהאומן כנ"ל: [ט] נ"ב משום: [י] תי' ספק רשום למחוק:

המאור הגדול

ודאמרינן אין מוכרין להם בהמה גסה בגברא דזבין לרדיא בלחוד ואי זבין להא ולהא כלומר אף לנכסתא שרי לזבוני ליה כמעשה דרב הונא (ס) ודאי בעיא לן שור של פטם מהו בגברא דזבין לרדיא בלחוד דאי זבין לנכסת' ודאי שרי וכדרב הונא והאידנא מזבינא להו סוסים ופרדו' לעובדי כוכבים דמגנו עילון מידי דהוה אתריסי' וכלי זיין דמזבינינן לפרסאי דמגנו עילוון מיהו שאלה ושכירות ודאי אסירי: **ואיכא** מאן דאמר ביום ה' בסתם מותר להשכירן ולהשאילן מידי דהוה אכלים לבית שמאי שמצווה מן התורה על שביתתו לדבריהם ולא אמרו אלא בע"ש אבל בחמישי מותר ומפורש בברייתא בשבת בסוף פרק ראשון:

מלחמת ה'

ועוד ודאמרינן אין מוכרין להן בהמה גסה בגברא דזבין לרדיא בלחוד וכו' והאידנא מזבנינן להו סוסים ופרדים לעובדי כוכבים דמגנו עלוון מידי דהוה אתריסין וכו': **אמר** הכותב זה שבוש דסוסים אף לעובדי כוכבים דלא מגנו עלוון מותר דהא איפסיקא הלכתא בגמ' כבן בתירא דמתיר בסוס וכן התריסין נפסקה בהם הלכה להתיר ופרדים אפי' לפרסאי אסירי שהרי עושין בהם מלאכה בשבת שחייבין עליה חטאת וגזירה משום שאלה ומשום שכירות ומשום נסיוני שלא התירו למכור לפרסאים אלא כלי זיין שהיתה גזירה בהם משום חשש היזק והותר לפרסאי משום דמגנו עלן אבל בהמה גסה לא דהסיא גזירה בדידן היא דמשום שבת איתסר מה ענין היא להגנה שלכן שיתירוה והא רבא בימי פרסאי הוה ורכש תלתא פרסי לאהדורי סוס חמרא והא מילתא מפרשא בהדיא דתרתי גזירות נינהו ואין לומר בכן זה דומה לזו והרי (ו) שאלו בגמ' והאידנא דקא מזבינן אלא על זה בלבד: **ומה** שכתב עוד ואיכא מאן דאמר ביום ה' בסתם מותר להשאילן ולהשכירן מידי דהוה אכלים לבית שמאי שמצווה מן התורה על שביתתן לדבריהם ולא אסרו אלא בערב שבת גם זה הקולא לפי דבריו שהותרה לנו עכשיו גזירת המכירה שאילו לפי הגמרא הדבר מפורסם שגזרו עליהם המכירה לעולם משום סרך שכירות ושאלה וכיון שהמכירה אסורה לעולם אין צריך לומר בשכירות עצמה שבשבילו נגזרה גזירה ואם תאמר אף מכירה לא אסורה אלא בערב שבת זו קשה מן הראשונים דהא תנן ובכל מקום אין מוכרים להם בהמה גסה אלמא לעולם אין מוכרין דהא סתמא קתני ודומיא דשארא קתני ותנן נמי ברים בכורות הלוקח עובר תמורו של עובד כוכבים והמוכר לו אע"פ שאינו רשאי ואפי' בהמה לעובריה נמי איבעיא לן התם ולא איפשיטא משום דאתיא לאחלופיה ואע"ג דלא פסקה מיניה נמי מוכחא סוגיין כדרב חנן ואין בהם ספק מ"מ משמע ודאי שהשכירות אסורה לעולם מן התורה ועל כרחך הקישה הכתוב לשביתת עצמו ובירושלמי נמי אמרו כאן פעמים שהוא מוכרה לו משום נסיון והוא מחזירה לאחר שלשה ימים ונמצא עובר עבירה בבהמתו של ישראל מעתה לנסיון אסור שלא לנסיון מותר אסרו זו מפני זו וכל שכן לדבריו שגזירת המכירה נמי במקומה עומדת אלא שהללו דברי תורה והללו דברי סופרים ופשוטה היא והסיה ברייתא דבשילהי פירקא קמא דשבת אי בית שמאי תנו לה דלמא ס"ל שאלה ושכירות קנו ומשום הכי שרו בה' בשבת ואנן לא סבירא לן הכי כדאסיקנא בגמרא בהדיא ועוד נתפרש בספרין זה שם דעת המעמידה כב"ש יפה ומשם יתברר טעותו של בעל המאור ז"ל בי"ה:

א מיי' פכ"ב מהלכות איסורי ביאה סמג לאוין סי' קנו טור אה"ע סימן כד:
ב מיי' פ"ט מהלכות עבודת כוכבים ופי"ב מהלכות רוצח טוש"ע י"ד סימן קנא:

וכו' אימור לשחיטה זבנה. פירש רש"י ז"ל ומתני' דקתני אין מוכרין [ב] בבהמה טמאה אפי' בסתמא ובטהורה במפרש ליה עובד כוכבים דלקיומא בעי לה ולא מיחוור דהא בשור של פטם דסתמיה לשחיטה [בעיא] ולא איפשיטא בגמרא [דף טז.] ובעל מנת לשחוט נמי פלוגתא דר"מ ור' יהודה לקמן (דף כ:) וקי"ל כר"מ דאסר אלא מתני' בסתם איכא דמסתמא זבני לרדיא ורב הונא לטבח זבן ואע"ג דטבח [ג]גופיה [לרדיא] זבין כיון דזבין נמי לשחיטה תלינן לקולא: כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעובדי כוכבים. מפני שמכשיל אותו (א) לעבור על לפני עור וכי תימא וכי היכי (ג) דרב הונא תלי לאימר לשחיטה זבנה הכא אמאי לא תלינן דלישראל מזבן ליה איכא למימר כי תלינן ה"מ במידי דאפשר דבשעת המקח הוברר הדבר דלהיתירא בעי ליה ומקפיד בכך כגון הרוצה בהמה לשחיטה שמקפיד בה שלא תעשה מלאכה אבל ישראל חשוד שאין לו קפידא בין ישראל לעובד כוכבים כי האי גוונא לא תלי': ת"ר אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים זכרים אצל זכרים. בהמות זכרים אצל עובדי כוכבים זכרים דרבעי להו: ובהמות נקבות אצל עובדי כוכבים נקבות. כדמפרשינן בפרק אין מעמידין דעובדי כוכבים מצויין אצל נשי חביריהן וזמנין דלא משכחי לה ורבע לבהמה דישראל: ואין צריך לומר זכרים אצל נקבות. לפי שהעובדת כוכבים נרבעת לזכר: ואין מוסרין בהמה לרועה שלהן. משום רביעה: ואין מתייחדין עמהן. שחשודין על שפיכת דמים: ואין מוסרין להם תינוק. משום דמשכי ליה למינות ועוד משום משכב זכור והן מוזהרין על כך דתניא (סנהדרין דף נח.) ודבק באשתו ולא בזכר: לא זיין. סייף ורומח: כלי זיין. בית יד לרומח ונדן לסייף: סדן. לשום בו רגלי איש לפי שהן חובשין בבית האסורין שלא כדין וכל כלים העשויים לענין זה [ד] אסור למכור להם: כך אסור למכור לליסטים ישראל. אע"פ שאינו רוצח ידוע כיון שהוא ליסטים עשוי הוא להרוג שלא כדין כדי שלא יתפשוהו ויעמידוהו בדין: תריסין. מגינים: דכי שלים זינייהו. כשכלים כלי זיינן במלחמה קטלי בתריסין: עששיות. חתיכות של ברזל עבות: בפרזלא הנדואה. ברזל של אותו מקום אין עושין ממנו אלא כלי זיין: דמגנו עלון. נלחמים לשמור את העיר ואת יושביה וכתב הרב רבינו זרחיה הלוי ז"ל והאידנא דמזבינן סוסים ופרדים לעובדי כוכבים משום דמגנו עלון מידי דהוה אתריסין וכלי זיין דמזבינן לפרסאי דמגנו עלון מיהו שאלה ושכירות ודאי אסירי ואיכא מ"ד ביום חמישי בסתם מותר להשאלן ולהשכירן מידי דהוה אכלים לב"ש שמצווה מן התורה על שביתתן לדבריהם ולא אסרו אלא בערב שבת אבל בחמישי מותר ומפורש בברייתא סוף פרק ראשון [דשבת] [ד' יט.] ע"כ והרמב"ן ז"ל חלק עליו שאם היתה איסור מכירת פרדים משום כלי זיין היה ראוי להתיר מטעם זה שכיון שאין איסורן אלא משום היזק הרי הגנתן עולה יותר מן ההיזק שלהן אבל פרדים ושאר בהמה גסה שראוי למלאכה משום שביתה נאסרו ומה ענין זה להגנה שלהם וכן מה שכתב דאיכא מ"ד דאף שאלה ושכירות בחמישי מותר מידי דהוה אכלים לב"ש אינו נכון דא"כ נימא אף למכור בהמה גסה לעובד כוכבים אינו אסור אלא בע"ש כיון דכל עיקר לא אסרו אלא גזרה משום שאלה ושכירות והא לא משמע הכי דסתמא תנן בכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה ותנן נמי בריש בכורות הלוקח עובר חמורו של עובד כוכבים והמוכר לו אע"פ שאינו רשאי ואפי' בהמה לעוברה נמי איבעיא לן התם [ד' ב:] ולא איפשיטא משום דאתי לאיחלופי והא דתנן בברייתא בסוף פ"ק דשבת להשכיר כליו לעובד כוכבים בד' ובה' איכא למימר דההיא ברייתא לאו ב"ש היא אלא ב"ה דלית להו שביתת כלים ואפ"ה בע"ש אסור אפילו שוכרן לימים הרבה וההבלעה לפי שהוא נראה כנוטל שכר שבת ועוד האריכתי בזה בסוף פ"ק דשבת וזה שהקשה ממכירה אינה קושיא אלא משום דההיא ברייתא דקתני לא ישכור אדם כליו לעובד כוכבים בע"ש בד' ובה' מותר ב"ש קתני לה ובודאי דדוקא בסתם שרו הכי כגון ששוכרה לאיזו מלאכה דאין יודע אם יעשה בה בשבת אם לאו אבל במפרש ודאי לא ומכירה הרי היא כמפרש שכיון שתעמוד עמו זמן מרובה א"א שלא יעשה בה מלאכה בשבת ומשום הכי אסרינן מכירה משום גזרת שאלה במפרש שהיא אסורה לעולם והרב אלפסי ז"ל השמיט אותה ברייתא בפ"ק דשבת נראה שדעתו דב"ש היא: והאידנא נהוג עלמא למזבן להו בהמה גסה אפילו עומדין למלאכה כחמורים ושוורים וצריך טעם למה שכבר כתבתי שאין דברי הר"ז ז"ל *מכוונים בזה וכתבו בתוספות בשם רבינו יצחק ז"ל דבימי חכמי התלמוד היו יהודים הרבה ביחד והיו יכולין למכור זה לזה אבל עכשיו שאין אנו ביחד כ"א מעט במקום א' איכא הפסד אם לא היו מוכרין לעובדי כוכבים וכי האי גוונא אמרינן בגמ' גבי אין מוכרין כלי זיין לעובדי כוכבים דפרכינן א"ה אפי' חיטי ושערי נמי ומשנינן אי אפשר כלומר בלא הפסד ה"נ דאסור אבל משום הפסד שרי וכתוב בספר התרומה שלפי זה הטעם אין להתיר רק בשקנאו ישראל לצורך עצמו ואחר כן נמלך למכרו דהתם יפסיד אם לא ימכרנו אפי' לעובדי כוכבים אבל מ"מ אסור לקנות בהמה כדי למכרה אבל ר"ת ז"ל התיר מפני טעמים אחרים ונראה לפי דבריו אפי' לקנות כדי למכרה מותר וסברתו כתובה בתוס' ובספר התרומה ואעפ"כ בעל נפש ימנע אבל בשאלה ושכירות שהדבר פשוט לאסור ראוי למחות למי שרוצה לעשות כך: **תניא** בן בתירא מתיר בסוס מפני שהוא עושה (ד) מלאכה שאין חייבים עליה חטאת. לפי שסוס אינו עומד אלא לרכיבה ולא חשיב מלאכה לפי שהחי נושא את עצמו: **גרסינן** בגמרא [ד' טז.] איבעיא להו שור של פטם מהו כלומר מי אמרינן כיון דסתמא לשחיטה קאי מותר למוכרו לעובד כוכבים או לא ולא איפשיטא בעיין בהדיא ואע"ג דבדרבנן היא פסק הר"ם במז"ל לחומרא בפרק [עשרים] מהלכות שבת ונראה שטעמו מדאמרינן בסוף שמעתין אין דאמר רב אשי אמר לי זבידא בר תורא משכינן ליה ועבד על חד תרין. כלומר זבידא איש פטם היה וקאמר דבר תורא דהיינו שור שפטמוהו משכינן ליה עד דכחיש ועביד מלאכה על חד תרין כשורים אחרים ואע"ג דרב אשי לאו לענין דינא אמר הכי [אפ"ה] משמע ודאי שלא לחנם אמרה אלא לומר דכיון דעביד מלאכה על חד תרין סתמיה לאו לשחיטה קאי[ה] וכן נראה דעת הרב אלפסי ז"ל שהשמיטה מהלכותיו: **מתני'** אין מוכרין להן דובין ואריות וכו': בסילקי. לשון בירה גדולה היא כדאמרינן בסדר יומא (דף כה.) לשכת הגזית כמין בסילקי גדולה היתה ושם דנין בני אדם ומפילין אותו ומת: וגרדום. בנין אחד הוא לדון נפשות כמו שנים שעלו לגרדום לדון דר"ה (ד' יח.): איצטדין. מקום שעושין שם איצטדיאות (ה) שור האיצטדין שהוא מנגח והורג אנשים מרחוק ושחוק הוא להם: בימה. נמי כעין מגדל הוא צר וגבוה כדאמר במסכת סוטה (דף מא.) בימה של עץ עושין בעזרה והן עושין אותו לדחות משם איש ולהמיתו ומכל אלה יש נזק לרבים וכדי שלא יתפש שם ישראל אסור לבנות עמהם: בימוסיאות. בימה של אבן אחת ומקריב עליה זבחים דהוי תשמיש דתשמישי עבודת כוכבים ואכתי בשעת בנין לא נעבדו לעבודת כוכבים: ומרחצאות. בקרקע הן עשויין עמוקין מאד והאנשים רוחצים ממעל על גבי גשרים והמים נופלין מתחת: הגיע לכיפה. דרך עובדי כוכבים להעמיד עבודת כוכבים בבית מרחצאותיהם:

ס"א גוים

נר מצוה

כוכבים א"ל רב חסדא מ"ט עבד מר הכי א"ל אימור לשחיטה זבנה *אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה כדרך שאמרו אסור למכור לעובד כוכבים כך אסור למכור לישראל [א] החשוד למכור לעובד כוכבים: ת"ר אין מעמידין בהמה בפונדקיות של עובדי כוכבים זכרים אצל זכרים ונקבות אצל נקבות ואין צריך לומר זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים ואין מוסרין בהמה לרועה שלהן ואין מתיחדין עמהן ואין מתלוין עמהן (א) ואין מוסרין להן תינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות: ות"ר אין מוכרין להן לא זיין ולא כלי זיין ואין משחיזין להן את הזיין ואין מוכרין להן לא *(סבין) ולא קולרין ולא כבלים ולא שלשלאות של ברזל וכדרך שאמרו אסור למכור לעובד כוכבים כך אסור למכור לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים אמר רמי בר אבא כדרך שאסור למכור לעובד כוכבים כך אסור למכור לליסטים ישראל ת"ר אין מוכרין להן תריסין [ויש אומרים מוכרין להם תריסין] מ"ט דתנא קמא *דכי שלים זינייהו קטלי בהו וי"א מוכרין להן תריסין דכי שלים זינייהו מיערק ערקי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הלכה כיש אומרים אמר רב אדא בר אהבה אין מוכרין להן עששיות של ברזל אמר רב אדא בפרזלא הינדואה והאידנא דקא מזבנינן אמר רב אשי לפרסאי דמגנו עילון: °בן בתירא מתיר בסוס תניא בן בתירא מתיר בסוס מפני שהוא עושה (ב) מלאכה שאין חייבין עליה חטאת אמר ר' יוחנן הלכה כבן בתירא:

מתני' אין מוכרין להן דובים ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים אין בונין עמהן בסילקי וגרדום איצטדיא ובימה אבל בונין עמהן בימוסיאות ומרחצאות הגיע לכיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים אסור לבנותה:

גמ'

סדן

רש"י

לוקחה אינו רוצה שיודע המום שבה הלכך לא משאיל ולא מוגר: אימור לשחיטה זבנה. דלקולא תלינן: זכרים. בהמות זכרים אצל עובדי כוכבים זכרים: ונקבות אצל נקבות. דעובדי כוכבים מצויין אצל נשי חביריהם וזמנין דלא משכחי לה ורבעי בהמת ישראל: ואין צריך לומר זכרים אצל נקבות. לפי שהעובדת כוכבים נרבעת לזכר: ואין מוסרין בהמות לרועה עובד כוכבים. לפי שחשודין על הרביעה: ואין מתייחדין עמהן. לפי שחשודין על שפיכות דמים: ואין מוסרין להן תינוק. משום דמשכי ליה למינות ועוד משום שפיכות דמים ועוד משום משכב זכור והן מוזהרין דכתיב ודבק באשתו ולא בזכר: לא זיין. סייף ורומח: כלי זיין. בית יד לרומח ונדן לסייף: סדן. לתת בו רגלי איש שטו"ק בלשכנז: כבלין. ועש"ל. וכל הנך כי היכי דלא ליתזקן בהו ישראל: דכי שלים זינייהו. כשכלין כלי זיינם במלחמה קטלי בתריסין: עששיות. חתיכות עבות של ברזל: הינדואה. בברזל של ארץ הינדואה שאין עושין אותו אלא לכלי זיין: דמגנו עלן. נלחמים לשמור את העיר ואת יושביה: **מתני'** בסילקי. מקום גבוה ששם דנין בני אדם ומפילין אותו ומת: גרדום. גם הוא בנין העשוי לדון דיני נפשות: איצטדין. מקום שעושין שם איצטדייאות שור מנגח והורג אנשים ושחוק הוא להן: בימה. כעין מגדל קצר וגבוה ודוחפין משם איש להמית: בימוסיאות. בימה של אבן אחת ומקריב עליה זבחים דהוי תשמיש לעבודת כוכבים ואכתי בשעת בנין לא נעבדו לעבודת כוכבים: ומרחצאות. הם עשויין בקרקע מאד עמוקין והמים נופלים מתחת ובני אדם רוחצין על הגשרים ממעל: כיפה. דרך עובדי כוכבים להעמיד עבודת כוכבים במרחצאותיהן

שלטי הגבורים

א וגבי מכירת כלי זיין כתב הטור דהאידנא נהגו למכור כל כלי זיין לעובדי כוכבים כיון שעל ידם מצילין אותם מן האויבים הבאים על העיר:
לשון ריא"ז
ומותר למכור כלי זיין לעובדי כוכבים שישראל דרים ביניהם לפי שהעובדי כוכבים מגינים עליהם ונלחמים נגד האויבים ולא נאסר למכור כלי זיין לעובדי כוכבים אלא כשהיו עובדי כוכבים נלחמים עם ישראל. אין מוכרים להם דובים ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים לפי שהיו מזיקין בהם את ישראל וכן אין בונין עמהן מיני בניינים שדנים בהם דיני נפשות לפי שעשויין להזיק בהן את ישראל ונראה בעיני שלא אמרו כל אלו אלא כשהיו סמוכין לחורבן הבית שכל מחשבתם היתה להצר לישראל ולהכניע אותם אבל היום ישראל יושבים בנחת ביניהם ואין חוששין עליהם והכל לפי הכתים והמקומות:

חדושי אנשי שם

(א) ד"ת פי' ולא לפני דלפני אלא לפני ממש עיין בתוס' והדבר פשוט דמה לי להכשיל את האיש הנזיר בכוס של יין שהוא לאו דלא ישתה ומה לי להכשיל את האיש להעבירו בלאו דלפני עור ואין צורך לכל זה כיון דלא הוי טעמא דאין מוכרים משום הרבעה:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב בדרך: (ב) נ"ב בו: (ג) דלגבי רב הונא תלינן דאימר לשחיטה זבנה הכא נמי אמאי כצ"ל: (ד) נ"ב בו: (ה) כמו שור האיצטדין שור שהוא כצ"ל:

הגהות מא"י

[א] וה"ה נמי שנא מלפני דלפני דאמרי' לעיל י"ל דהתם מיירי כגון שאינו מוזהר על לפני עור לא תתן מכשול לפי' אין אנו חוששין אם העכו"ם ימכור לחבירו אבל הכא דמיירי בישראל החשוד אנו מוזהרים שלא יבא שום ישראל לידי תקלה על ידינו: [ב] בהמה בטמאה כצ"ל: [ג] נמי כצ"ל: [ד] כשם שהוא אסור למכור להם כך אסור כו' וכד"א: [ה] ולא כן כצ"ל:

גמ' חיה גסה הוא כבהמה דקה לפרכוס. בפרק ב' דחולין (ד' לג.) אמרינן דהשוחט את המסוכנת אסורה עד שתפרכס לפי שאם לא פרכסה הרי היא כמתה קודם שחיטה ואמרינן התם דבהמה דקה מסוכנת ששחטה ופשטה ידה אחר שחיטתה ולא החזירה אסורה משום דפשוט יד לדקה אינה אלא הוצאת נפש אבל לגסה בין פשטה ולא כפפה ובין כפפה ולא פשטה הוי פרכוס חשוב וכשרה וחיה גסה נמי דרכה לפשוט יד בהוצאת נפש הלכך שחט חיה גסה מסוכנת ולא פרכסה בהוצאת נפש אלא פשטה ידה ולא החזירה אסורה: אבל לא למכירה. למתלייה במנהגא אלא כבהמה גסה היא ובכל מקום אין מוכרין: **הרחק** מעליה דרכך זו מינות. מקום שהמינין עומדין: ההולך לאיצטדינין. מקום שמנגחין את השור: ולכרכום. שבונין בנין של ליצנות כעין מצור כדמתרגמינן מצור כרכום: את הנחשים. מנחשים מכשפים: ואת החברים. לוחשי לחשים: בוקיון ומוקיון וכו'. כולם מיני ליצנות הם: הא למדת. מדסמיך ליה כי אם בתורת ה' חפצו: כל המתלוצץ יסורים באין עליו. מדה כנגד מדה שהליצנות פורק עול יראת שמים ולפיכך יסורין באין עליו להכניעו: משך ידו. הקב"ה הפותח יד לזון את הכל מושכה מן הלוצצים: שעושה תשובה כשהוא איש. כשהוא בכחו שכובש את יצרו בעוד שהוא מתגבר עליו: כי אמרינן ליומי. שמחלק ימי השבוע שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד דרבי תנחום מפרש פלגי מלשון חלוקה דהיינו פלוגתא ולאו דוקא שישלש ימותיו בשוה שהרי התלמוד צריך זמן הרבה ואף המשנה חמורה מן המקרא אלא לומר שיתן זמן לכל אחד כפי הראוי לו: אם פריו יתן בעתו. הוראותיו: על הלמד ועל המלמד. לפי שאף המלמד נענש כשהוא מלמד לתלמיד שאינו הגון וקרא הכי משמע דמעיקרא הכי כתיב אשר פריו לשון יחיד ובתר הכי נקט לשון רבים לא כן הרשעים: הפילה. לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו: ועצומים. המתעצמים ומתאפקים ומחרישים מלהורות הורגין את דורן ועצומים לשון עוצם עיניו: ועד כמה. הוי ראוי להוראה: עד ארבעין שנין. משנולד כלומר שהוא בן ארבעים שאין דעתו של אדם מיושבת עליו כראוי עד אותו זמן ובגמרא פרכינן והא רבה הוא דאורי כלומר אע"פ שכל ימיו לא היו אלא ארבעים שנה כדאיתא בפירקא קמא דר"ה (ד' יח.) ומפרקינן התם בשוין כלומר שאין בעירו גדול ממנו: **ושמעינן** מינה שאין ת"ח רשאי להורות כל זמן שיש בעיר גדול ממנו אם לא הגיע לארבעים אבל אין בעיר גדול ממנו מורה כרבה דאורי אע"פ שלא הגיע לארבעים ותמהני מהר"ם במז"ל שכתבה לזו בפרק חמישי מהלכות תלמוד תורה ולא חלק בין ארבעים לפחות מהן ובין שוין לשיש גדול ממנו וכן יש לתמוה על ה"ר אלפסי ז"ל שלא כתבו בהלכות והא רבה הוא דאורי התם בשוין: **ואם** בנה שכרו מותר. מסקינן בגמרא דאפילו בעבודת כוכבים עצמה אם בנה שכרו מותר ואפילו למאן דאמר עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד משום דעבודת כוכבים מאן קא גריס לה להקראות עבודת כוכבים מכוש אחרון כלומר מכת קורנס האחרון ובדידיה לית ביה שוה פרוטה הלכך שרי דשכירות שאר מכושות לא מיתסר דההוא לאו שכר עבודת כוכבים הוא וקסבר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף כלומר דאומן המקבל עליו לעשות כלי בשכר לא אמרינן בגמר מלאכה הוא זוכה בכל השכירות דאי אמרינן הכי מיתסר דאגריה דעבודת כוכבים שקיל ליה אלא כל פורתא ופורתא דעביד קמא קמא זכי באגריה ופלוגתא היא בקדושין (דף מג.) וקי"ל הכי דהא עסקינן בפרק האומר בקדושין גבי מתני' דע"מ שאעשה עמך כפועל דתנא דידן סבר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ונמצא פסקן של דברים דעבודת כוכבים עצמה ומקומות שמעמידין אותה בהן לא יבנה ואם בנה שכרו מותר אבל במקומות שמקריבים בהם לעבודת כוכבים כגון במסילות בונין לכתחלה: **מתני'** אין מוכרין להם במחובר לקרקע. בגמרא מפרש טעמא: אבל מוכר הוא משקצץ. אע"ג דהוה ליה מחובר מעיקרו ודוקא משקצץ אבל על מנת לקוץ לא ודאמרינן דאין מוכרין להם במחובר לקרקע הייט לר"מ כדלא ית ליה אפי' בחוצה לארץ ולרבי יוסי כדאית ליה דוקא בא"י דאי בחוצה לארץ הא אמר רבי יוסי דמוכרין אפי' שדות כדאיתא במתני' בסמוך ולא אסיר טפי מחובר לקרקע מקרקע עצמו כיון דתרווייהו מלא תתן להם חנייה בקרקע מתסרי הלכך כיון דקיימא לן כרבי יוסי דבחו"ל מוכרין [קרקע] כדפסקינן בגמרא בסמוך כל שכן שמוכרין בחו"ל מחובר לקרקע ואיכא מ"ד דדוקא שדות מוכרין בחו"ל אבל מחובר לקרקע לא וטעמא דמלתא דכיון דמחובר לקרקע אפשר למכור משקצץ לא התירו במחובר ולהכי תנן סתמא אין מוכרין להם במחובר לקרקע ומשמע אפילו בחו"ל ואפילו לרבי יוסי אבל בשדות דלא אפשר בלאו הכי התיר רבי יוסי והראשון יותר נכון: **גמ'** מנא ה"מ. דאין מוכרין להם במחובר לקרקע: לא תתן להם חנייה בקרקע. ואין צ"ל קרקע עצמו: דריש תחנם מלשון חנה כלומר

תורה אור | נר מצוה

גמ' אמר רב חנן בר רבא *חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפירכוס אבל לא למכירה [דבין במקום שנהגו למכור ובין במקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין] וכן הלכתא: א *הרחק מעליה דרכך זו מינות *)והרשות ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה וכמה אמר רב חסדא ארבע אמות: *ת"ר ההולך לאיצטדינין ולכרכום וראה את הנחשים ואת החברים בוקיון ומוקיון מוליון ולוליון סגדלין וסגדליון הרי זה מושב לצים ועליהם הכתוב אומר °אשרי האיש אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת ה' חפצו וגו' הא למדת שהדברים הללו מביאין את האדם לביטול תורה דרש ר"ש בן פזי מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך וגו' וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד ומאחר שלא עמד מהיכן ישב ומאחר שלא ישב מהיכן לץ לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומר °אם חכמת חכמת לך ואם לצת לבדך תשא אמר רבי אלעזר כל המתלוצץ יסורים באין עליו שנאמר °ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם וגו' אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו לא תלוצון ולא ליתו יסורין עליכון אמר רב קטינא כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין שנאמר °משך ידו את לוצצים °*אשרי איש ירא את ה' איש ולא אשה אמר רב עמרם א"ר ואמרי לה א"ר נחמן א"ר אשרי איש שיעשה תשובה כשהוא איש: על פלגי מים א"ר תנחום בר חנילאי לעולם *ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ומי ידע כמה חיי כי קאמרינן ליומי °אשר פריו יתן בעתו אמר רבא אם פריו יתן בעתו עלהו לא יבול ואם לאו [א] יבול על הלמד ועל המלמד הכתוב אומר °לא כן הרשעים וגו' [ב]והיינו דא"ר אבא אמר רב הונא אמר רב מאי דכתיב °כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה °ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה ועד כמה עד ארבעין שנין: הגיע לכיפה שמעמידין בה עבודת כוכבים אסור לבנותה א"ר אלעזר אם בנה שכרו מותר: **מתני'** אין מוכרין להן במחובר לקרקע אבל מוכר הוא משיקוץ ר' יהודה אומר מוכר הוא ע"מ לקוץ: **גמ'** מנא הני מילי א"ר יוסי בר' חנינא *אמר קרא °ולא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע תנ"ה ולא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע ד"א לא תתן להם חן דבר

*) זו שררה שעומדת מאליה נגד החוק.

דף יז. | דף יח: | תהלים א | משלי ט | ישעיה כח | הושע ז | דף יט. | משלי ז | דף כ. | תהלים קיב | אלף ריא | שם א | שם | אלף ריב | משלי ז | אלף ריג | אלף ריד | אלף רטו | דברים ז

רש"י

גמ' לפירכוס. לענין בהמה מסוכנת כדאמרינן בחולין פשטה ידה ולא החזירה כו': (א) ולא לענין מכירה. לאו תלייה במנהגא אלא כבהמה גסה היא ובכל מקום אין מוכרין: לאיצטדינין. מקום נגיחת שוורים: לכרכום. מצור ועושין שם שחוק ליצנות ומשתה: את הנחשים. מנחשים ומכשפים: בוקיון מוקיון. כולן הם מיני ליצנות: משך ידו. הקדוש ב"ה [שהוא] פותח ידו לזון את הכל מושכה מן הלוצצים: כשהוא איש. בעודו בכחו בעודו בבחרותו: ליומי. שני ימים מקרא שני ימים משנה שני ימים תלמוד: אם פריו יתן בעתו. שיקבע עתים לתורה לישנא אחרינא שלומד ועושה פרי כלומר שקיים מה שכתוב בתורה: על הלמד ועל המלמד. שאסור ללמוד תורה לתלמיד שאינו הגון: לא כן הרשעים. רשעים תרי משמע: הפילה. לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר הורגין את דורם: ועצומים. לשון עוצם (ב) את עיניו: ועד כמה. יהא ראוי להוראה: עד ארבעים שנין. משנולד: **גמ'** לא תתן להם חן. כדמסיק שלא יאמר כמה נאה עובד כוכבים זה דלא ימשוך אבתריה:

עין משפט

א מיי' פ"ד מהלכות מאכלות אסורות סמג לאוין קל טור יו"ד סימן יז:
ב מיי' פכ"א מהלכות איסורי ביאה סמג לאוין קכו:
ג מיי' פ"ק מהל' ת"ת סמג עשין יב:
ד מיי' פ"ב מהלכות סנהדרין פ"ה מהל' ת"ת טור חו"מ סימן י:
ה מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים טור יו"ד סימן קמה:
ו מיי' פ"י מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין מח טור יו"ד סימן קנא:

הגהות הב"ח

(א) אבל לא לענין כצ"ל: (ב) את נמחק:

הגהות מא"י

[א] מי' יבול נמחק: [ב] נ"ב והיינו אלא מימרא כפני עצמה הוא:

שלטי הגבורים

א גבי הרחק מעליה דרכך כתב ריא"ז ז"ל הקורא בספרים החיצונים אין לו חלק לעולם הבא והם ספרי המינים שאדם נמשך בהם למינות ואלו הן ספרי אריסטוטלית ושאר הפילוסופים שהם כופרים בתורה ובמעשה בראשית ואומרים לית דין ולית דיין כמו שכתב הרמב"ם בספרו שדעת אריסטו שהשגחת ה' תכלה ותפסק בגלגל הירח ועוד שכל מה שתראה מענייני בני אדם המתחלפים חשב אריסטו שהם במקרה גמור ואין לך מינות גדולה מזו שהוא אומר לית דין ולית דיין ועוקר כל התורה כולה ועליו אמר דוד על מה נאץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדרוש. וכבר הזהירו חכמי תורתנו שלא לדרוש במעשה מרכבה אפילו ביחיד ולא לדרוש במעשה בראשית בב' ויש מגדולי חכמי תורתנו שלא היו רוצים ללמוד חכמה זו כל עיקר ואפילו מפי חכמים גדולים שהיו מקובלים בה קבלה הוגנת ואמרו ארבעה גדולי עולם נכנסו לפרדס ולא יצא מהם לשלום אלא ר"ע לבדו כמו שמבואר כל הענין במס' חגיגה וכ"ש דורות האחרונים שאינם מגיעי' לצפרנים של הראשונים ואין להם שום קבלה באלו החכמות ואינן יכולין ללמוד בהן אלא מן הספרים שחבר בהם אריסטו וחבריו שהן ספרי מינות ואפילו דבר טוב אסור ללמוד מן המינים שנאמר הרחק מעליה דרכך וכן מבואר במס' ע"ג בפ"א שלא תראה מה שאמר איוב הצדיק והחכמה מאין תמצא וגו' אלהים הבין דרכה וגו' ויאמר לאדם וגו' הנה באר לך שאין דעתו של אדם משגת לעמוד על עיקר החכמה ואולי יצא מדרך האמת וימשך למינות בדרך הפילוסופים ומוטב לו לפרוש מהם ולעסוק בתורה המלמדת יראת ה' וסור מרע וכן צוה עלינו רבן של נביאים ע"ה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא אמר להשכיל ולהתבונן בידיעת האלהים בדרך החכמה אלא להאמין היחוד ע"פ השמועה וע"פ הקבלה כמו שאנו מקובלין כל התורה והמצות וע"פ השמועה וע"פ הקבלה כענין שנאמר וצדיק באמונתו יחיה הוא שאמר הצדיק אז ראה ויספרה שספר לעצמו מעשה בראשית ענין היחוד וכן אמר שלמה ע"ה ראשית חכמה יראת ה' וראשית הוא עקרו של דבר והמובחר שבו כענין ראשית דגנך ראשית תבואתו וכן אמר בספר קהלת סוף דבר הכל נשמע וגו' שלא תראה כוונת תורת אלהינו בכל מקום לשבח ולהלל המתעסקים ללכת בדרכי המצות וחקים ולהגות בהם תמיד הוא שאמר הנביא אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו וגו' וידיעה הזאת היא שמירת התורה והמצות כאשר אמר הנביא הזה במקום אחר דן דין עני ואביון וכו' שלא היה הדעת אותי ועל חכמת התורה נאמר כי טוב סחרה מסחר כסף יקרה היא וגו' וכל אותו הענין כמו שאמר המשורר ע"ה משפטי ה' וגו' וכן אמר למדו היטב וגו' ולא צוה ללמוד בשאר חכמות וכן כתוב בתורה ועתה מה ה' וגו' וכיוצא בזה אמר הנביא הגיד לך אדם מה טוב וגו' שלא תראה ג' עמודי עולם נח איוב ודניאל שאמר עליהם יחזקאל הנביא המה בצדקתם ינצלו את נפשם ולא אמר בחכמתם ואע"פ שהיה דניאל חכם מכל החכמים כמו שנאמר עליו זה הנביא החכם אתה מדניאל שעסק מאד בספרי החכמים כאשר צוה עליו המלך וביום צרתו צדקותיו עמדו לו ולא חכמתו כמו שנאמר וכוין פתיחן ליה וגו' ואומר אלהא די אנת פלח ליה וכן בתחלת ספרו וישם דניאל על לבו וגו' והיא שעמדה לו וגם על נח נאמר איש צדיק תמים וגם על איוב נאמר איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע שכל עקרן של כתובים אינו אלא לשבח דרכי היושר ותורת אלהינו ומצותיו וכן נאמר על אברהם אבינו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' וכשיתבוננו אדם באלו הדברים יכיר וידע כי התועלת הגדולה המועלת לאדם היא עסק התורה והמצות וע"ז נאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וגו' וכבר הארכתי בענין זה בקונטרס הראיות:

ב וגבי אסור מכירה להם במחובר לדעת רביא אסור אא"כ קצץ אותו תחלה וכן הוא דעת רבינו ישעיה ולדעת מיי' מותר למכור על תנאי שיקוץ וכן הוא דעת הרא"ש ורמב"ן דס"ה בחו"ל דאסור גזירה אטו א"י ולא נראה להרא"ש הנה הטור הבין דברי מיי' דאיסור זה לא הוי אלא בא"י דוקא ופלא בעיני למה לא פירשו מיי' כדבריו ולולי הטור הנה במשמע מדבריו דסתם ותני דהאיסור הוא אף בחו"ל דמתני' נמי פ"ק דמס' ע"ז סתמא תנן ופנים יש כמו שכתב הר"ן גם מה שכתב הטור דהרא"ש ז"ל דחה דברי הרמב"ן אינו שם בחבורו. וגבי מכירת בתים כתב הטור ובחו"ל בין בתים בין שדות מותרין בין למכור בין להשכיר ובלבד שלא ימכור או ישכיר לשלשה עובדי כוכבים ביחד בשכונת היהודים אבל לא' או לב' יוכל למכור או להשכיר כמו שירצה ולא חיישינן שמא ימכור הוא או ישכיר לאחרים. נראה מדברי מיי' דההוא דאמרו ובלבד שלא יעשה שכונה לא קאי אלא אמשכיר בית בא"י דעלה קאי בחבורו וכן נראה שיטת ההלכה שם וכן בפירוש המשנה שלו הכי מוכח ולא בחו"ל ליכא נפקותא אפילו יעשה שכונה ואמנם הטור אסר בכל ענין והאשר"י שלפנינו בדפוס כתוב בהם אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי מאיר והשבתי שהוא טעות סופר דבגמרא אמר הלכה כרבי יוסי ואולי כי בגירסתו הלכה כר"מ וקאי אמוכר בחו"ל ועלה קאמר ובלבד שלא יעשנה שכונה ומהכא נפקא ליה לטור דגם בחו"ל אסור אם יעשנה שכונה וצ"ע. כתב הטור והאידנא נוהגין להשכיר אף לדירה כיון שאין מכניסין עבודת כוכבים בבתיהם וכו' חיים הביא ראיה מדאמר בירושלמי הא במקום שאמרו למכור אף לבית דירה מותר למכור כגון בחו"ל והטעם כי בחו"ל מותר להשכיר משום דמן התורה אינו אסור להכניס עבודת כוכבים אלא בבית שישראל עצמו דר בה ומדברי סופרים אמרו אפילו בבית שאינו דר שם אסור וכשמוכר או משכירה לאחרים לא רצו לגזור:

כלומר לא תתן להם שום קביעות: אסור לאדם לומר כמה נאה עובד כוכבים זה . כדי שלא ימשך אחריהם: ולא בבגדי צבע אשה . שזוכר את האשה כמו שהיא מלובשת בהן שמייפין אותה ומהרהר אחריה : ונשמרת וגו'. וסמיך ליה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה דקא מזהר ליה להשמר שלא יבא לידי (קרי) כך : תורה . ע"י שעסוק בה ועוד שרואה אזהרות שבה ונשמר : זריזות . זריז ונשמר מקודם לכן שלא תבא עבירה לידו כי הכא דאינו מהרהר לבא לידי שום טומאה : זהירות . כשהעבירה בא לידו זהיר להשמר שלא יכשל והכי אמרינן בפרק כל הבשר[ב](דף קז:) מאי לאו דאזיר ולא נגע לא דזריז ומשי ידיה מעיקרא [ומתוך כך בא לידי] פרישות שגודר עצמו אפילו במותר לו ומתוך כך בא לידי [נקיות אפילו במחשבה ומתוך כך בא לידי] טהרה מתוך שהוא מבזה עניני העולם וממנה בא לידי יראת חטא שהוא ירא ממנו כירא מן האויב ומתוך כך בא לידי חסידות שכל מעשיו לשם שמים: הא למדת שענוה גדולה מכולן. משום דרבי יהושע בן לוי משמע ליה דענוה היינו מאי דפרישנא בחסידות : ירושלמי זריזות מביאה לידי נקיות דכתיב וכלה וכפר . כלומר דכתיב וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח ולשון וכלה משמע זריזות דלשון כלוי משמע מהירות דהיינו זריזות וכתיב קרא אחרינא וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח כלומר כשהוא עושה בזריזות חשיבא כפרה והיינו נקיות : חסידות לידי תחיית המתים דכתיב ונתתי רוחי בכם דהיינו חסידות ובתר הכי וחייתם : תחיית המתים לידי אליהו. כלומר דאליהו בא בשביל תחיית המתים והוא מקדים לבא דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא דהיינו תחיית המתים וכיון דבשביל אותו יום אתי אליהו נמצא שתחיית המתים גורמת לאליהו שיבא : רבי מאיר אומר אינו מוכר לו אלא קצורה. מפרשינן בגמרא דקמה אע"ג דאי משהי [ליה] [ג] פסידא אפ"ה לא שרי ר"מ בעל מנת לקצור ורבי יהודה שרי אפילו בשחת אע"פ שכשהו ניכר לענין כל זמן שהוא שוהה: דלאו ברשותיה קיימי. דשחת ואילן וקמה בקרקע ישראל נינהו ולא מצי עובד כוכבים לשהינהו דישראל מעכב עליה: אבל בהמה. מכי זבין לה עובד כוכבים ברשותיה קיימא : והלכתא כרבי מאיר דסתם מתני' כוותיה. ביבמות בפרק החולץ (סוף דף מב:) משמע דכל היכא דאיכא פלוגתא במתניתין לאו סתמא מיקרי ואפ"ה משמע דרלה רבי דבריו כיון ששנאו סתם כדאמרינן בחולין (דף פה.) ראה [רבי] דבריו של רבי שמעון ושנאו בלשון חכמים ובבהמה על מנת לשחוט נמי קי"ל כר"מ דכיון דסתם לן תנא כוותיה באילן כל שכן בבהמה שהרי יותר ראוי לאסור בבהמה מבאילן דהא איבעיא לן אי מודה רבי יהודה בבהמה או לא אבל הר"ס במז"ל כתב בפרק עשירי מהלכות עבודת כוכבים או מוכר הוא על מנת לקוץ וקוצץ נראה שפסק כרבי יהודה משום דאיבעיא לן אליביה בהמה על מנת לשחוט מהו : מתני' אין משכירין להם בתים בארץ ישראל. גזרה משום מכירה דאיסורא דאורייתא היא שנותן להם חנייה בקרקע : וא"צ לומר שדות. דשייך למגזר בהו משום מכר משום דאית בהו תרתי לאיסורא חדא דיהיב להו לעובדי כוכבים חנייה בקרקע ואידך דמפקע להו ממעשר כדאיתא בגמרא: ובסוריא משכירין להם בתים אבל לא שדות. סוריא ארם צובה הסמוכה לא"י וכבשה דוד והוסיפה על א"י והויא כבוש יחיד ואע"ג דסבר ר"מ כבוש יחיד שמיה כבוש כדאמרינן בגמרא אפ"ה לא החמירו בה חכמים כל כך כארץ ישראל ומשום הכי משכירין בה בתים דלית בהו תרתי אבל לא שדות משום דאית בהו תרתי ובחו"ל דמרחק ליכא למגזר מכירה דהתם אטו מכירה דארץ ישראל: מוכרין בתים ומשכירין שדות. אבל מכירה דשדות לא דכיון

תורה אור — נר מצוה

דבר אחר א לא תתן להם מתנת חנם. לא תתן להם חן מסייע ליה לרב דאמר רבי יהודה אמר רב אסור לאדם לומר כמה נאה עובד כוכבים זה : תנו רבנן °ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה באשת איש ואפילו מכוערת *ולא בבגדי צבע אשה ולא בחמורה ולא בחמור ולא בחזיר ולא בחזירה ולא בעוף ולא בעופה בשעה שנזקקין זה לזה ולא בבגדי צבע אשה א"ר יהודה אמר שמואל אפי' שטוחין ומונחין ע"ג הכותל אמר רב פפא ובמכיר את בעליהן ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה מכאן א"ר פנחס בן יאיר [תורה מביאה לידי זהירות] זהירות מביאה לידי זריזות זריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי פרישות פרישות מביאה לידי טהרה (א)טהרה מביאה לידי קדושה קדושה מביאה לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי חסידות (א) חסידות גדולה מכולן שנאמר °אז דברת בחזון לחסידך ופליגא דר' יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי ענוה גדולה מכולן שנאמר °רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים שלחני וגו' חסידים לא נאמר אלא ענוים הא למדת שהענוה גדולה מכולן ופירשוה בירושלמי זריזות מביאה לידי נקיות דכתיב °וכלה וכפר נקיות לידי טהרה שנא' וכפר עליו הכהן וטהר טהרה לידי קדושה שנא' °וטהרו וקדשו קדושה לידי ענוה דכתיב °כיכה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח ענוה ליראת חטא דכתיב °עקב ענוה יראת ה' אמר רבי יצחק בן אלעזר מה שעשאתו החכמה עטרה לראשה עשאתו ענוה עקב לסוליתה דכתיב °ראשית חכמה יראת ה' וכתיב עקב ענוה יראת ה' יראת חטא לידי רוח הקודש דכתיב °אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא רוח הקודש לידי חסידות דכתיב אז דברת בחזון לחסידך חסידות לידי תחיית המתים דכתיב °ונתתי רוחי בכם וחייתם (ג) תחיית המתים לידי אליהו זכור לטוב דכתיב °הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' : °ר' יהודה אומר ג מוכר הוא לו ע"מ לקוץ ת"ר מוכר הוא לו על מנת לקוץ וקוצץ דברי ר' יהודה ר"מ אומר אינו מוכר לו אלא קצוץ קמה ע"מ לקצור וקוצר דברי ר' יהודה ר"מ אומר אינו מוכר לו אלא קצורה שחת ע"מ לגזוז וגוזז דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר אינו מוכר לו אלא גזוזה איבעיא להו בהמה על מנת לשחוט ושוחט מהו התם הוא דלאו ברשותיה קיימא לא מצי משהי להו אבל בהמה כיון דברשותיה קיימא משהי לה או דילמא לא שנא תא שמע [א] בהמה ע"מ לשחוט ושוחט דברי רבי יהודה ר' מאיר אומר אין מוכר אלא שחוטה והילכתא כר"מ דסתם מתני' כוותיה: מתני' ב אין משכירין להם בתים בארץ ישראל ואין צריך לומר שדות ובסוריא משכירין *להם בתים אבל לא שדות ובחוצה לארץ מוכרין (ג) בתים ומשכירין (ג) שדות דברי ר"מ ר' יוסי אומר אף בארץ ישראל משכירין להם בתים אבל לא שדות ובסוריא מוכרין (ג) בתים ומשכירין (ג) שדות ובחוצה לארץ מוכרין

דברים כג · תהלים פט · ישעיה סא · ויקרא טז · שם · ישעיה נז · משלי כב · תהלים קיא · משלי ב · יחזקאל לז · מלאכי ג · אלף ריז

רש"י

לא בבגדי צבע אשה . שזוכר את האשה שמלובשת בהן לפי שמייפין אותה ומהרהר אחריה : ובמכיר את בעליהן . האשה המלובשת בהן : ונשמרת . וסמיך ליה כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה וקא מזהר ליה לישמר שלא יבא לידי כך : זהירות . הנזהר מעבירות שלא יכשל בהן : זריזות . שיהא זריז לעשות מצות : נקיות . נקי בלא חטא : פרישות . אף בדבר המותר פורש להחמיר על עצמו : טהרה . לח ומלובן ועדיף מנקי : אז דברת בחזון לחסידך . ולא אמר ליראיך : שחת . תבואות חטין ושעורין קודם שתעלה בזירוז קודם שגדלה שליש : ע"מ לשחוט . מתנה עמו בפירוש : לאו ברשותיה קיימי . שחת ואילן וקמה בקרקע של ישראל ואינו מניחן להשהותו בתוכו אבל בהמה מכי זבן לה עובד כוכבים ברשותיה קיימי : מתני' אין משכירין בתים לעובד כוכבים בארץ ישראל . גזירה משום מכירה דאיסור דאורייתא הוא שנותנין להן חנייה : וא"צ לומר שדות . דאיכא תרתי לאיסורא שנותן לעובד כוכבים חנייה ומפקיעו מיד מעשר : סוריא . ארם צובה וסמוך לא"י וכבשה דוד וחיברה לארץ ישראל שלא ע"פ הדבור ובלא ס' רבוא וקרו ליה כיבוש יחיד : משכירין להן בתים . ולא גזרינן אטו מכירה דאי נמי אתי לידי מכירה לא עבר אדאורייתא דכי כתיב לא תתן להם חנייה בקרקע בא"י כתיב דחשיבא חנייתה ומיהו מכירה לכתחלה לא דגזרינן משום מכירה דארץ ישראל : אבל לא שדות . דאיכא תרתי לריעותא לאיסורא כדפרישית : ובחוצה לארץ . דמרחק ליכא למיגזר משום מכירה דהתם אטו מכירה דא"י לכך מוכרין להן בתים ומשכירין להן שדות אבל מכירה דשדות לא דכיון דאיכא תרתי גזרינן: רבי
יוסי

עין משפט

א מיי' פכ"א מהלכות איסורי ביאה סמג לאוין סימן קכו טור אה"ע סימן כג :

ב מיי' פ"י מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין מח טור יו"ד סימן קנא :

הגהות הב"ח

(א) וחסידות כצ"ל : (ב) כ"ב אלפסיין.רוחי שמביאה לידי חסידות תחיו כס : (ג) כ"ב להם :

הגהות חו"י

[ו] כ"ב גי' בגמרא טהרה מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי יראת חטא ויראת חטא מביאה לידי קדושה וקדושה לידי רוה"ק . ולפי פי' הירושלמי משמע דגרס טהרה מביאה לידי קדושה וקדושה לידי ענוה וענוה ליראת חטא ויראת חטא לידי רוה"ק ורוה"ק לחסידות :

הגהות מאי"י

[א] כ"ב דתניא: [ב] כ"ב גבי בא דמבעיא בהם אי אוכל מחמת מאכיל צריך נט"י אי לאו ואמרינן בהם ת"ש דרב הונא אורי לרב המנונא ואכיל וא"ל אי לאו דרב המנונא את לא ספינא לך מ"ט לאו משום דזהיר ולא נגע (פי' אלמא לא צריך נ"י) לא דזריז קדם ומשי ידיה (פי' וה"ק ליה יודע אני בך שנטלת ידך) : [ג] כ"ב איכא:

שלטי הגבורים

א לשון ריא"ז בפרק ד' מיתות עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה לנו ולא להם והרי הוא בכלל גזל שהוא גזל ירושתנו ונראה בעיני שישראל המלמדו תורה הרי הוא עובר על ולפני עור ולא נאמר כל זה אלא בתורת משה ומצותיה שנצטוו בהן ישראל אבל נביאים וכתובים נראה בעיני שמותר ללמדו שרואה בהן נחמות האמורים לישראל ותשובות שראוי להאמין לאפיקורסין וע"י כן אפשר שישלים דרכו ולפי שראיתי מפריצי עמנו המלגלגים ובוזים דברי חכמים ומלמדים להם להלעיג על תורתנו באתי לבאר ענין שמדרשים ומה היתה כוונת תורתנו בהם דע והבן כי שמדרשים הן על ג' דרכים יש מהן שהן דרך גוזמא כמו שאמר בפרק גיד הנשה דברה תורה בלשון הבאי דברו נביאים בלשון הבאי דברו חכמים בלשון הבאי כענין ערים גדולות ובצורות בשמים וכן ותבקע הארץ לקולם וכיוצא בהן ויש מהן רבים כדברי רבה בר בר חנה בפרק המוכר את הספינה שהן דרך גוזמא שדרך בני אדם לדבר כן ויש מן המדרשים שהן על דרך מעשה נסים שמראה הקב"ה כמו ומראה להם מעשים נוראים ותמהים כמו שנאמר בדניאל וראיתי אני [לבדי] את המראה וכו' וכן יונה בן אמתי שבלעו הדג והקיאו ורבים כיוצא בהן וכאלה ימצאו רבים בדברי החכמים כמו שנאמר בפ' ח"ס על ר' בנאה שהיה מציין המערות וכל ענין האמור שם ועוד אמר שם שהיה מגושא אחד שהיה חוטט מערות המתים וכו' וכל אותן הענינים מעשה נסים כמו שהיו נעשין ונגלין לנביאים שאין כן לשאר בני אדם ויש מאלה רבים כמעשים של רבה ב"ב חנה שהן דברים מותמהים שהיה מראה לחסידיו המאמינים בו בלב שלם ויש מן המדרשים שכוונת חכמים בהם לדרוש המקרא בכל ענין שיכולין לדרוש וסמכו על מה שכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי וכן מה שכתוב הלא כה דברי כאש וגו' למדו מזה שמקרא אחד יוצא לכמה טעמים כמו שמבואר בפרק אחד דיני ממונות ואל תתמה על זה שלא תראה רוב פעמים אפי' הדיוט אחד מדבר דבריו מורכבין שיש להם שתי פנים וכ"ש דברי חכמה שנאמרו ברוח הקדש ועל דרך זה דורשין חכמים המקרא בכל ענין שיכולין לדורשו ואמרו אין מקרא יוצא מידי פשוטו שהוא העיקר וכל המדרש הנדרשים בו יש מהן שהוא עיקר קרוב לפשט ויש מהן שיש בו רמז כמעט שלא תראה מה שדרש אחד מן החכמים בפ"ק דתענית שאמר יעקב אבינו לא מת והשיב לו חכם אחד וכי בחנם הספידוהו הספדנים וחנטו החונטים וקברו הקוברים והשיב לו מקרא אני דורש כלומר גם אני יודע שמת אלא אני מתכוין לדרוש את המקרא בכל ענין שראוי לידרש

ואם א"א להיות המדרש כמשמעו יש בו רמז שיש לומר לא מת כענין שאמרו לדיקים אפילו במיתתן הן חיים לפי שמעשיהם קיימים לעולם וכזה תמצא בפרק במה מדליקין שהיה הדרשן דורש עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מילת וכו' והודיעו לו שיש לך לפרש המדרש בענין שקרוב לו ובא אותו הכתוב ללמד שעתיד הבורא לחדש טובה גדולה בעולם וכיוצא בזה אומר שם גם מדרשים אחרים ועוד אמרו בתלמוד א"י בפ"ג דנזיר וכי המדרשות אמנה הם דרוש וקבל שכר הא לך הדבר מבואר שלא אמרו חכמים המדרשים על דרך אמונה ועיקר אלא להרבות טעמא למקרא ולדרשו בכל פנים אולי יש בהן רמז והמלגלג על דבריהם עליו אמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ומתעתעים בנביאיו וכהמה מקומות נענשו על שהיו מלגלגים בדברי חכמים : ב לשון ריא"ז ומשכירין להם בתים ובסוריא מוכרין להם בתים ומשכירין להם שדות אבל לא מוכרין ובחו"ל מוכרים אלו ואלו ובלבד שלא ימכור ביתו לג' עובדי כוכבים שעושה שכונת עובדי כוכבים בדירתו ולא ישכיר אדם ביתו לעובד כוכבים אלא להשתמש בו שאר תשמישין ולא לבית דירה מפני שמכניס עבודת כוכבים לביתו והתורה אמרה ולא תביא תועבה אל ביתך ובספר התרומה אומר שלא נאסר מן התורה אלא כשישראל עצמו דר שם אבל כשמשכירה לעובד כוכבים אסרוהו מד"ס לפיכך הקילו בזמן הזה להשכיר בתים לעובדי כוכבים בחו"ל אפילו לדירה ואע"פ שלפעמים מכניס עבודת כוכבים לתוכם :

דכיון דאיכא תרתי גזרינן. רבי יוסי סבירא ליה דבבתים כיון דליכא במכירה אלא חדא לאיסורא לא גזרינן שכירות אטו מכירה ובסוריא מוכרין בתים משום דסבירא ליה דכבוש יחיד לא שמיה כבוש: **וכתב** רש"י ז"ל דמשום הכי מיקריא סוריא כבוש יחיד לפי שכבשה דוד וחברה לא"י שלא ע"פ הדבור ובלא ששים רבוא ולאו למימרא דמפני שלא היו שם ששים רבוא מקריא כבוש יחיד שהרי הרבה כרכים מארץ ישראל לא כבשום כל ישראל אלא מקצתם אלא עיקרא דמילתא איתא בספרי דמקשינן קראי להדדי דבחד דוכתא כתיבי תחומי דא"י ובאידך דוכתא כתיב כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם נתתיו הא כיצד בתחלה יש להם לכבוש ארץ ישראל ואח"כ אם כובשין בחו"ל דינה כארץ ישראל וכשכבש דוד סוריא עדיין היה נשאר לכבש הרבה מא"י וכדאמרינן עלה בספרי דוד סמוך לפלטרין שלך לא הורשתה ואתה הולך לארם צובה ומשום הכי קרינן ליה כבוש יחיד לפי שלא הסכימו סנהדרין בכבושה אלא דוד כבשה מדעתו: **מתני'** אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו וכו'. אמרינן עלה בירושלמי הא במקום[א] שנהגו למכור מוכר הוא לו ואפילו לבית דירה ומשכיר הוא לו ואפילו לבית דירה ולפי זה מתני' ה"פ אף באותן מקומות שהקלו להשכיר כגון סוריא לר"מ או א"י וסוריא לרבי יוסי לא לבית דירה הקלו אבל בחו"ל שהקלו אפילו למכור אף להשכיר לבית דירה התירו והיינו טעמא משום דהאי לא תביא תועבה אל ביתך להא מלתא אסמכתא בעלמא היא דעיקר קרא בישראל המכנים עבודת כוכבים לביתו הוא והכי מוכח בסוף מכות (דף כב.)

תורה אור — נר מצוה

אלו ואלו: **גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי א"ר יוסף ובלבד שלא יעשם שכונה תנא אין שכונה פחותה משלשה בני אדם: **מתני'** אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכנים לתוכה עבודת כוכבים שנאמר °ולא תביא תועבה אל ביתך א ובכל מקום לא ישכיר לו את המרחץ מפני שנקראת על שמו: **גמ'** *תניא רשבג"א לא *ישכיר אדם מרחצו לעובד כוכבים מפני שנקראת על שמו ועובד כוכבים זה עושה בה מלאכה בשבתות וימים טובים אבל שדהו לעובד כוכבים מאי שרי °דאמרי אריסותיה קא עביד מרחץ נמי אמרי אריסותיה קא עביד אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי *הנהו מוריקא דעובד כוכבים נקיט בשבתא וישראל בחד בשבתא אתו לקמיה דרבא שרא להו רבא (א) איתיביה רבינא לרבא ב ישראל ועובד כוכבים שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול ואם התנו מתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור איכסיף לסוף איגלאי מילתא דהתנו

רש"י

יוסי אומר כו'. דלא גזר שכירות אטו מכירה: **מתני'** אף במקום שאמרו להשכיר. להם בתים: לא לבית דירה אמרו. אלא לאישתמושי בהו בתיבנא וליבי מפני שמכנים לתוכו עבודת כוכבים: **גמ'** מפני שנקראת על שמו. הרואה שמחמין אותו בשבת אומר שהבלנים שלוחין של ישראל הם: **גמ'** דאמרי אריסותיה. שקיבל למחצה ולשליש ולרביע ועליו מוטל לעשות אריסותו: מוריקאי. גינת כרכום: דעובד כוכבים נקט בשבתא. לחרוש ולזרוע ולקצור: ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה באריסות מבעל הבית. ומשקיבלו הוטלו על שניהם לעשות בה ביחד: לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול אתה חלקך בשבת. לפי שנעשה שלוחו על חצי היום המוטל עליו: ואם התנו מתחלה. קודם שהוטלה עליו מותר דהא לא קביל עליה ישראל עבודה בשבת ואין העובד כוכבים שלוחו: ואם באו לחשבון. לאו אהתנו מתחלה קאי אלא מילתא באפי נפשה היא ולומר אם קבלה סתם כלומר שנטל עובד כוכבים שבת וישראל חול ולא צוהו ישראל ובאו לחשבון אחר זמן ואומר כמה ימי שבתות נטלת אטול כנגדן ימות החול אסור דשכר שבת הוא נוטל דגלי דעתיה דעובד כוכבים היה

הלכך בארץ שאנו מצווין לגרש אחר עבודת כוכבים אסרו חכמים שלא להשכיר לבית דירה וכן נמי בסוריא מפני סמיכותה לא"י אבל בחו"ל שאין אנו מצווין [לגרש] אחריה משכירין אפילו לבית דירה וליכא דמתני' נמי דיקא הכי דקתני סיפא ובכל מקום לא ישכיר לו את המרחץ מפני שנקראת על שמו כלומר ועובד כוכבים עושה בו מלאכה בשבת וי"ט כדאיתא בגמרא ואם איתא דאיסור בית דירה בכל מקום נמי הוה [הוה] ליה למתני ולא ישכיר לו את המרחץ דרישא נמי בכל מקום היא אלא ש"מ דאיסורא דרישא ליתיה אלא בא"י וסוריא אבל בחו"ל לא ומשום הכי תנא סיפא בכל מקום ובירושלמי איפליגו אם משכירין להם שדות בא"י כל שאינו מולא להשכיר לישראל דגרסינן התם ר' סימון היו לו כרמים נטועים בהר המלך שאל לר' יוחנן א"ל יאבדו ואל תשכירם לעובד כוכבים שאל לר' יהושע מהו להשכירם לעובד כוכבים ושרא ליה ר' יהושע במקום שאין ישראל מצוין: **גמ'** אבל שדהו לעובד כוכבים שרי להשכיר היכא דליכא למיחש לחניית קרקע כגון בחו"ל ואע"פ שנקראת על שמו לא חשדינן ליה דלהוי העובד כוכבים שלוחו אלא אמרינן אריסא הוא וקבלה עליו למחצה לשליש ולרביע ועליו מוטלת: **ומהא** שמעינן דכיון שיש לעובד כוכבים חלק בפירות השדה אע"פ שישראל נהנה ממלאכת שבת מותר דעובד כוכבים אדעתא דנפשיה קא עביד והנאת ישראל ממילא אתיא הילכך שרי ולא דמי לישראל ועובד כוכבים שקבלו שדה בשותפות דלקמן דהתם עבודת השדה אישראל נמי רמיא אבל הכא כולה אעובד כוכבים רמיא ולאו אישראל כלל וכל שכן שמותר להשכיר שדהו לעובד כוכבים כגון שהעובד כוכבים שוכרו בסך ידוע דבכי האי גוונא עובד כוכבים כי קא עביד בדנפשיה קא עביד וישראל לא מתהני כלל ותלמודא דנקט טעמא דאריסותיה קא עביד לרבותא נקטיה דאפי' בכי האי גוונא שרי ועוד שאילו היה האריסות אסור אף השכירות היה אסור דארעא לאריסי קיימא ובאריסות יתלו ולא בשכירות אבל השתא דאריסות שרי כ"ש דשכירות כי האי גוונא שרי ולענין קבלנות כגון שקיבל עליו העובד כוכבים לעשות כל מלאכת שדהו של ישראל בדבר ידוע אם מותר לישראל שיניחנו לעשות מלאכה בשבתות וימים טובים איכא מאן דאמר דשרי דכיון דאמרינן באריסות דשרי בקבלנות נמי שרי דהא לא מתהני ישראל במלאכת שבת כלל ודמיא הא מילתא להא דאמרינן בפרק מי שהפך (דף יח:) האריסין והחכירין והקבלנין שלו הרי אלו יעשו כלומר דאע"ג דאבל אסור בעשיית מלאכה קבלנין שלו עושין דמלאכה דידהו חשיבא אבל יש מי שאומר דקבולת כי האי גוונא אסור דלא דמי לאריס דכיון דאריס חולק בפירות לא אמרי אינשי דשכיר יום הוא אבל כי האי גוונא שהבעלים נוטלים כל הפירות מיחזי להו לאינשי כשכיר יום והיינו דאמרינן התם בפרק מי שהפך מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר ואע"פ שיש מי שפירש באבל עיקר פירושה בשבת קאי אלמא קבלנות אסור בשבת וכן דעת הר"ם במז"ל שכתב בפרק ו' מהלכות שבת לפיכך הפוסק עם העובד כוכבים לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור את שדהו וכו' אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור להניחם לעשות מלאכה בשבת והיא דהאריסין והחכירין והקבלנין לא קשיא דהתם כיון שהקבלנין לא היה להם לחוש שיארע לו אבל משום פסידא דילהו שרי רבנן מה שאין כן בשבת אבל יש מי שדחה ואמר דכי אמרינן מקבלי קבולת בתוך התחום אסור התם בקבולת בנין לפי שדרכן של בני אדם לעשותו בשכירות יום אבל בשדה דרכן של בני אדם לעשותו בקבלנות ועוד שהרואין יתלו באריסות ודברי הר"ם במז"ל נראין לי עיקר ומיהו קבולת כלים שהיא נעשית בצנעה בתוך הבית שרי וליכא משום מראית העין והיינו דתנן גבי עורות לעבדן וכלים לכובס וכולן ב"ה מתירין עם השמש כדאיתא בפירקא קמא דשבת (דף יז:) ולענין פורני ורחים אי הוו כשדה ושרו או כמרחץ ואסירי הרב בעל מתיבות ז"ל כתב דכשדה נינהו ובשם רבינו האי גאון ז"ל(א)מכיון שהשכירה לשנים הרבה ונתפרסם הדבר מותר וכן נהגו היתר בבבל ונראה שבכיוצא בזה הכל כמנהג המדינה וישראל ועובד כוכבים שלקחו מרחץ בשותפות ועובד כוכבים מחממו בשבת בשביל חלקו ונותן מחלית מה שמשתכר בו לישראל ובימי החול שניהן מחממין אותו נ"ל דשרי דכיון דעובד כוכבים אדעתא דמחלה שלו קא עביד אע"פ שישראל משתכר במלאכה שלו ה"ל כבעל שדה לגבי אריס דאמרינן דכיון דאריס אדעתא דנפשיה קא עביד אע"ג דמטי ליה לישראל רווחא שרי ה"נ עובד כוכבים אדעתא דנפשיה קא עביד וישראל מטיא ליה הנאה ממילא הלכך בכי האי גוונא ליכא משום שכר שבת כלל מאי אמרת מפני שנקראת על שמו ליתא דכיון שהכל יודעין שמרחץ זה יש לו לעובד כוכבים חלק בו ה"ל מרחץ זה כשדה דכיון דעביד לאריסותא אמרי לאריסותיה קא עביד ועוד שהעובד כוכבים זה לא יהא נמנע בשביל ישראל מלחמם אותו בשבת וכיון שסוף סוף מרחץ זה בשבת יחמו אותו בין שיהא נקראת על שמו בין שלא יהא נקראת על שמו אין מקום לאסור שכרו דכיון דעובד כוכבים אדעתא דמחלה [שלו קא עביד ה"ל גבי ישראל כאריס וכיון דלאריסותיה] קא עביד אע"ג דממילא מתהני [ב] בעל השדה שרי ואל תקשה עלי מזו ששנינו בתוספתא דדמאי ישראל ועובד כוכבים שלקחו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול אתה חלקך בשבת ואני בחול דהתם כיון שישראל נוטל כנגדו בחול נמצא שנעשה העובד כוכבים שלוחו בשבת אבל הכא שבחול שניהם מחממין את המרחץ כשהעובד כוכבים מחממו בשבת לאו שליחותא דישראל קא עביד אלא אדעתא דנפשיה קא טרח כאריס וישראל מטיא ליה הנאה ממילא ומכ"מ דוקא כשישראל זה לוקח מה שנשתכר המרחץ בשבת בהבלעת שאר ימים אבל אם בפני עצמו לוקח לא דאע"ג דבהתירא אתי לידיה מחזי כשכר שבת כדאמרינן בפ' אע"פ (דף סד.) גבי מורד ומורדת [ג] מאי שנא איהו דיהבינן [ד]ליה שכר שבת ומאי שנא איהי דלא יהבי לה שכר שבת איהו דמפחת קא פחית לא מיתחזי ליה כשכר שבת איהי דאוסופי קא מוספא מתחזי ליה כשכר שבת ותניא נמי בפרק הזהב (דף נח.) השוכר את הפועל לשמור את התינוק לשמור את הזרעים אינו נותן לו שכר שבת. עכ"ל: הנהו מוריקאי. זורעי גנת כרכום: דעובד כוכבים נקיט בשבתא. לחרוש ולזרוע ולקצור: שקבלו שדה. באריסות מבעל הבית וכשקבלוה הוטלה על שניהם לעסוק בה יחד: לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול אתה חלקך בשבת. לפי (א) שיעשה שלוחו על חצי היום המוטל עליו: ואם התנו מתחלה. קודם שהוטלה עליו מותר דהא לא קביל ישראל עליה עבודת השבת ואין העובד כוכבים שלוחו: ואם באו לחשבון אסור. לאו אהתנו

שלטי הגבורים

א גבי אסור להשכיר מרחץ לעובד כוכבים כתב הרמב"ן תנור יש מסתפקין בו אם דינו להשכירו כמו שדה ושרי או אם דומה למרחץ דאסור ויסוד הכריע לאיסור דדוקא שדה אמרינן ארעא לאריסותא קיימא אבל תנור אינו עומד לאריסות ודינו כמרחץ אפילו השכירו לשנה אסור וגרימים נהגו היתר כשעומדים לאריסות ורבינו האי ז"ל כתב אם השכירו שנים הרבה ונתפרסם הדבר מותר וכן נהגו היתר בבבל והרא"ש כתב ולפי זה נתברר ונתפרסם הדבר בכל גבולינו שכל מי שיש לו מרחץ ותנור אינו שוכר פועלים לעשות לו מלאכה בהם ולוקח הוא פריות של הרחיצה והאפיה אלא משכירו לא' לשנה או לחדשים בדבר ידוע ובישול שהוכר כל הריות שיבא ממנו הילכך מותר בקבלנות שאין מלאכת העובד כוכבים נקרא על שם ישראל אבל אם היה משכירו לימים אסור ליקח שכר שבת וי"ט:

ב וגבי ישראל ועובד כוכבים שקבלו שדה בשותפות ר"י היה מתיר בתנור שקבלו בשותפות אפילו לא התנו דדוקא בשדה אסור לפי שחלק הישראל מתעלה ומתרבה באותה מלאכה שעושה העובד כוכבים בשבת אבל בתנור שאין חלק ישראל מתעלה בכך מותר לחלוק ולומר יהא שלי בחול ושלך בשבת ור"ת אסר וכן יראה דעת מיי' ז"ל שכתב המשתתף עם העובד כוכבים במלאכה או בסחורה אם התנו וכו' ומלאכה דומה לתנור שאין חלק הישראל מתעלה במה שהעובד כוכבים עושה ואסור בלא התנו וכתב הרא"ש ואי הוי תנור שלקחו הישראל מתכון מן העובד כוכבים נראה שאין צריך הישראל להתנות כלום כיון שהוא ברשות העובד כוכבים ושכר התנור הוא רק לישראל ברבית שלו ואין לישראל חלק בגוף התנור ואם לא התנו תחלה וגם לא בא לומר שיקח ישראל יום אחד כנגד שבת מבעיא ולא איפשיטא וכתב הרא"ש כיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן לקולא ואינו צריך להניח לעובד כוכבים ליטול כל השבתות לבדו אבל מדברי מיי' יראה לחומרא שכתב ואם לא התנו ושכר השבת אינו ידוע יראה לי שהעובד כוכבים יטול שביעית השכר והשאר חולקים בשוה וכתב עוד הנותן מעות לעובד כוכבים להתעסק בהם אפילו שהעובד כוכבים נושא ונותן בהם בשבת חולק עמו כל השכר בשוה וכזה הורו כל הגאונים נ"ע מאי שנא דין זה מדין ישראל ועובד כוכבים שיש להם תנור בשותפות לגבי פסח שהביא המרדכי וטור או"ח סימן תנ"ו ויש כאן כמה שאלות אשר הקשה בני ז"ל ומכאן יש להוכיח דמותר לישראל לעמוד אצל העובד כוכבים בשבת בשעת שחולב החלב ומוסר לו קיבה כשרה להקפיא את הגבינה שאע"פ שבשביל ישראל עושה אותם לו העובד כוכבים בדידיה קא טרח ואין לומר דמשום שישראל עומד עליו שיהיה אסור ואין לומר גבי ישראל שלקח המכס והשכיר עובד כוכבים לגבותו בשבת שהביא המרדכי פ"ק דשבת בשם מהר"ם שאוסר לישראל לעמוד

עין משפט

א מיי' פ"ו מהל' שבת סמג לאוין סה טור או"ח סי' רמג:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) בתוס' בהלכה חלקו בשם הר"מ לענין דמי בין היכא שמקבל קימחא דמי עפי לשותפות ושרי ובין היכא שמקבל מעות דאסור וצ"ע:

הגהות הב"ח

(א) שנעשה כצ"ל:

הגהות חו"י

(א) נ"ב עי' בשבת ס"פ כל כתבי:

הגהות מא"י

[א] תי' שנהגו רשום וכ"ב שאמרו:[ב] נ"ב נ"ל כישראל: [ג] נ"ב שפותחין מכתובתה ז' טרעפקי' בשבת דהיינו טרעפיק ליום לשבעת ימי השבוע: [ד] נ"ב דמוסיפים על כתובתה שלש טרעפיקין בשבת דהיינו חצי טרעפיק ליום לששת ימי השבוע:

עין משפט

א מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים סמג עשין סא ולאוין לב טוי"ד סי' קמז :
ב מיי' פכ"ב מהלכות איסורי ביאה טוי"ד סימן קנב טור אה"ע סימן כד :

אהתנו מתחלה קאי אלא מילתא באפי נפשה הוא כלומר אם קבלוה סתם ועשו סתם שנטל עובד כוכבים בשבת וישראל בחול ולא לוהו ישראל ואח"כ באו לחשבון לאחר זמן לומר כמה ימי שבת נטלת אתה ואטול אני כנגדך ימות החול אסור דשכר שבת הוא נוטל דגלי אדעתיה דעובד כוכבים שלוחו הוה כך פירש רש"י ז"ל. ובגמרא איתמר עליה לישנא אחרינא רב גביהא מבי כתיל אמר הנהו שתילי דערלה הוה דעובד כוכבים אכל שני ערלה וישראל אכל שני היתירא אתא לקמיה דרבא ושרא להו והא אותביה רבינא לרבא סייעיה סייעיה והא איכסיף לא היו דברים מעולם. ופירש רש"י ז"ל דשתילי דערלה הוו ישראל ועובד כוכבים שקבלו שדה בשותפות לנטעה ויטלו האלי בין שניהם ונתעסק עובד כוכבים בכל צרכי שני ערלה ואכלן וישראל נתעסק בה שלש שנים אחרות ואכלן ושרא להו רבא דהיתר גמור הוא דהא אע"ג (דקבלנות) דקבלוה יחד בתחלה ואמר לו ישראל הוי אתה עובדה לשלש שנים הללו ואני שלש אחריהן אין כאן איסור שליחות דהא ישראל נמי שרי לעבדה ולאו משום אכילה שישראל אוכל כנגדו ונמצא נהנה מפירות הערלה שמכרן אין זה נהנה שכך המשפט שנה שזה עובד הוא אוכל ופרכינן והא אותביה רבינא ואם כן מאי תיובתא גבי שבת איכא איסור שליחות דמלאכה מה שאין כן בערלה ומפרקינן דסייעיה סייעיה מדקתני ואם התנו מתחלה מותר דאלמא כי ליכא איסור שליחות דמלאכה שרי ואף על גב דמטיא הנאה לישראל והוא הדין לערלה כך פירש"י ז"ל ולפ"ז ישראל ועובד כוכבים שקבלו שדה בשותפות יכול ישראל לומר לעובד כוכבים טול אתה שני ערלה ואני שני ההיתר ותמהני מאי סייעתא משבת לערלה דמלאכה דערלה פשיטא דשריא ולאו משום אכילה שישראל אוכל כנגדו אי פשיטא לן שאין זה נהנה מפירות הערלה מפני שכך המשפט דשנה שזה עובד הוא אוכל לא צריכין סייעתא מברייתא ואי מספקא לן בהכי מידי היכי פשטינן ספקין מברייתא וראיתי להר"ם במז"ל שכתב בפ"י מהלכות מאכלות אסורות עובד כוכבים וישראל שהיו שותפין בנטיעה אם התנו מתחלת השותפות שיהא העובד כוכבים אוכל שני ערלה וישראל אוכל שלש שנים משני היתר כנגד שני ערלה הרי זה מותר ואם לא התנו מתחלה אסור ובלבד שלא יבאו לחשבון כיצד כגון שיחשוב כמה פירות אכל העובד כוכבים בשני ערלה עד שיאכל ישראל כנגד אותן פירות אם התנו. בזה אסור שהוא כמחליף פירות ערלה ע"כ ובודאי שדבריו מחוורים שמכיון שקבלו ישראל ועובד כוכבים שדה זו בשותפות זכה ישראל בחציין של פירות הללו ואם יאמר לו להעובד כוכבים טול אתה חלקך בשני ערלה ואני בשנים של היתר נמצא שנטל חלופי ערלה (א) אבל צריך ביאור איך תתפרש (ד) [סוגיא] זו וכ"ל שהוא ז"ל מפרש אותה כך רב גביהא מבי כתיל אמר הנהו שתלאי דערלה הוו וכיון שכן ודאי רבא לא שרא אלא בהתנו מעיקרא דבשלמא (ה) בשבת כדקא סלקא דעתיך מעיקרא לרבא הך ברייתא דישראל ועובד כוכבים *לא ס"ל והוה [שמיע] ליה דעובדא דמוריקא דעובד כוכבים נקיט בשבת שרי דעובד כוכבים אדעתא דנפשיה קא עביד והוה ליה כאריס וישראל כי קא מתהני הנאה דממילא הוא אבל בשתילי דערלה אפילו לא שמיע ליה הך ברייתא יודע היה רבא שפירות ערלה אסורין בהנאה ואי אפשר להתירם להחליף אותן לכתחלה והכי קאמר דודאי בהתנו מתחלה שרא ולא אותביה אלא סייעיה ולא היו דברים מעולם דאיכסיף: וגרסינן תו עלה בגמ' איבעיא להו סתמא מאי. כלומר שקבלו סתם ועשו סתם עובד כוכבים בשבת וישראל באחד בשבת ולא אמר לו ישראל מעולם טול אתה בשבת ואני בחול מהו לחלוק סתם בשוה ולא יזכיר לו של שבת ואמרינן עלה ת"ש ואם התנו מתחלה מותר הא סתמא אסור אימא סיפא אם באו לחשבון אסור. כלומר דכיון שהזכיר לו ישראל של שבת בשעת חלוקה גלי דעתיה דשלוחיה הוא: הא סתמא. כלומר דאף בשעת חלוקה חלקו סתם שרי ומסקינן אלא מהא ליכא למישמע מינה. ותמהני כיון דלא איפשיטא בעיא דרבא אמאי איכסיף דהא משמע דההוא עובדא סתמא הוה מדקאמר דעובד כוכבים נקיט בשבתא וישראל בחד בשבתא ולא קאמר ושאמר לו טול אתה חלקך בשבת ואני בחול או שבאו לחשבון וכיון שכן הוה ליה סתמא וסתמא בעיא ולא איפשיטא וכיון דבדרבנן הוה משמע דלקולא נקיטינן ואם תדחק לומר דעובדא דהנהו מוריקאי באומר טול אתה חלקך הוה אלא שבעלי הגמ' קצרו המעשה איך היה אם כן בסתמא כיון דלא איפשיטא היה לנו לפסוק לקולא ואיני רואה שיהיה זה דעת הגאונים ז"ל שהרב אלפסי השמיט בעיא זו דסתמא מאי ודברי הר"ם במז"ל מכריעין דסתמא אסור שכן כתב בפרק ששי מהלכות שבת המשתתף עם העובד כוכבים בשבת במלאכה או בסחורה בתנות אם התנו בתחלה שיהא שכר שבת לעובד כוכבים לבדו אם מעט ואם הרבה ושכר יום אחד כנגד יום שבת לישראל לבדו מותר ואם לא התנו מתחלה כשיבאו לחלוק נוטל העובד כוכבים שכר השבתות כולן לבדו והשאר חולקין ואינו [מוסיף] לו [כלום] כנגד יום השבת אלא אם כן התנו מתחלה וכן אם קבלו שדה בשותפות דין אחד הוא ואם לא התנו ובאו לחלוק השכר ולא היה שכר שבת ידוע יראה לי שהעובד כוכבים לבדו נוטל שביעית השכר והשאר חולקין עד כאן הרי שלא התיר אלא בהתנו מתחלה אבל סתמא לא ונראה לי שהם סוברים דלישני ניניהו דודאי מאן דמתני עובדא דרבא [א] [בלישנא קמא דגמרא משמע דסתמא אסור דעובדא דרבא] סתמא הוה ואפילו הכי איכסיף וכי איבעיא לן סתמא מאי אליבא דרב גביהא מבי כתיל איבעיא לן [דאמר] דהאי עובדא דרבא גבי ערלה הוה ולא היו דברים מעולם דאיכסיף הילכך בסתמא לא שמעינן מידי ומשום הכי איבעיא לן אבל למאן דמתני לישנא דרבא כפשטיה ודאי סתמא אסור וכיון דלישנא קמא לישנא דגמרא הוא ולישנא בתרא דרב גביהא מבי כתיל הוא כלישנא דגמ' נקיטינן שכן דרך הגאונים ז"ל לפסוק בכ"מ וכ"כ הרב אלפסי ז"ל בפרק ערבי פסחים: ודאמרינן ואם באו לחשבון אסור רש"י ז"ל פירש דמילתא באפי נפשיה הוא כמו שכתבתי למעלה אבל הראב"ד ז"ל פירש דאהתנו מעיקרא קאי כלומר אע"פ שהתנו אם [אמרו] אחר כך שיבאו לחשבון ותהא חלוקתן שוה אסור דכיון שבאו לחשבון אשתכח דתנאי דמעיקרא הערמה בעלמא הוא ולפי זה כי דייקינן אימא סיפא ואם באו לחשבון אסור הא סתמא שרי לא אתי שפיר דמאי קושיא אין סתמא שרי משום דהתנו מעיקרא אלא שהר"ב ז"ל פירש הא סתמא בלא חשבון ובלא תנאי שרי דאי סתמא אסור לישמעינן סתמא וכל שכן באו לחשבון אפילו לאחר שהתנו דאסור: גרסינן בפרק ארבע מיתות ב"ד (דף סג:) אמר אבוה דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובד כוכבים וכו' כתבו בתוס' בשם רבינו שמואל ז"ל דכל שכן אם עבר ועשה שותפות שאסור לקבל ממנו שבועה אבל ר"ת ז"ל אומר שאם עשה שותפות עמו שמותר להביאו לידי שבועה להציל מידו כדאמרינן [דף ו:] מלוה על פה נפרעים מהן מפני שהוא כמציל מידן. ולאו ראיה היא דהתם שאני דדילמא לא אזיל ומודה אבל הכא שמא אינו מציל דדילמא משתבע ונשבע והו דהתם ודאי מציל אבל הכא ודאי ומ"מ איכא למידק מדאמרינן בפרק בני העיר (דף כח.) תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי עובד כוכבים מעולם וכיון דלאסור מאי רבותיה ותירצו בזה דהכי קאמר לא עבדי שותפותא בהדי עובד כוכבים ואפילו הייתי פוטרו משבועה כדי שלא יהא רגיל אצלו וילמוד ממעשיו ועוד כתבו דה"ק דאפילו בזמן שאין רגילות העובד כוכבים להשבע בתרופתם לא עבדי שותפותא בהדיה ומן הטעם הזה נהגו היתר בדבר לפי שאין נשבעין בעבודת כוכבים והרמב"ן כתב דמאי דאמרינן אסור לישראל לעשות שותפות עם העובד כוכבים לאו איסורא ממש קאמר דהא לא מיתסר אפילו מדרבנן דמשום לפני עור ליכא אלא במה שאי אפשר לו לעשות אלא ע"י ישראל כמושיט כוס יין לנזיר בדקאי בתרי עברי נהרא ועוד דאפשר שאין בני נח מוזהרים שלא לידור ולא לקיים בשם עבודת כוכבים וקרא דלא ישמע על פיך נמי לא אתי להכי כלל אלא לישראל גופיה מזהר רחמנא אבל כי האי גוונא אפילו מדרבנן לא מיתסר כיון שאין ישראל משביעו בעבודת כוכבים אלא העובד כוכבים הוא שנשבע מאליו על ידי שנתחייב לו שבועה לישראל ומשום דלא מיתסר אלא ממדת חסידות בעלמא אמרינן התם תיתי לי:

רש"י

היה שלוחו: שמא יתחייב לו. שעובד כוכבים שבועה:

הדרן עלך לפני אידיהן

אין מעמידין בהמה בפונדקאות. שעושין להתאכסן שם עוברי דרכים ונותנין שכר לבעלים: שחשודים על הרביעה. ובני נח נוזהרו (ב) דכתיב והיו לבשר אחד יצאו בהמה חיה ועוף ויש כאן משום (ג) ולפני עור: לא

תורה אור

נר מצוה

דהתנו מעיקרא הוה: גרסינן בפרק ארבע מיתות *אמר אבוה דשמואל *אסור לישראל שיעשה שותפות עם העובד כוכבים שמא יתחייב לו שבועה ונשבע לו בעבודת כוכבים שלו והתורה אמרה °לא ישמע על פיך:

הדרן עלך לפני אידיהן

°)*אין [ב]מעמידין [א] בהמה בפונדקאות של כותים מפני שחשודין על הרביעה לא תתיחד אשה עמהן מפני שחשודין על העריות לא יתיחד אדם עמהן מפני שחשודין על שפיכות דמים: *בת ישראל לא תילד את הכותית *) אבל כותית מילדת בת ישראל בת ישראל לא תניק (א) בנה של כותית אבל

°) [דף שלו ע"ב] *) את בת הכותים דנו ישראל כימיהם כדין ז' עממין.

הדרן עלך לפני אידיהן

אין מעמידין בהמה בפונדקאות. שעושין להתאכסן (ו) שם עוברי דרכים ומעלין שכר לבעלים: מפני שחשודין על הרביעה. ובני נח נאסרו בה (סנהדרין דף נח:) דכתיב והיו לבשר אחד יצאו בהמה וחיה (ז) ויש כאן משום לפני עור ומסתברא דה"מ במקומות שהעובדי כוכבים חשודין על הרביעה אי נמי בסתם עובדי כוכבים אבל כגון עובדי כוכבים שבמקומות הללו שאינן חשודין בה אדרבה מכין ועונשין עליה מותר: בת ישראל לא תילד את הכותית. מפרשים בברייתא בגמ' (דף כו.) מפני שמילדת בן לעבודת כוכבים: אבל כותית מילדת את בת ישראל אמרינן בברייתא בגמ' בזמן [שאחרות] עומדות על גבה: (ח) אבל כותית מניקה (ט) בנה של ישראל ברשות דישראל. אבל לא תמסרנו לה להוליכה לביתה שלא תהרגנו. ירושלמי בת ישראל לא תניק את בנה של כותית מפני שמגדלת לו חיים אמר ר' יוסי הדא אמרה שאסור ללמדם אומנות כהדא תרתין אומנין בגירו זגנייא וקוסטרייא *)זגנייא לא אלפין וקמון קוסטרייא אלפין ואתעקרון: ומדאמרינן

*) פי' זגנייא לא למדו וחיו וקוסטרייא למדו ומתו.

אלף רכ

חדושי אנשי שם (א) ומיהו האבר"י פסק כפירוש רש"י ולשונו שכן מנהג השתילים בשנה שהוא עובד אוכל הפירות בשכר עמלו ואין לשותפו חלק בפירות עכ"ל וכן פסק בה"ז וכס"ת :

לא שמיע ליה והוה ס"ל דעובדא דמוריקא כו' כצ"ל (ג"ה) :

הגהות מא"י [א] עובד א דרבא גבי שבת סתמא הוי כצ"ל :

שלטי הגבורים

אבל העובד כוכבים מקבל המכס דהתם היינו הטעם משום שהמכס ככר של ישראל ונקרא על שמו וכשעומד על העובד כוכבים המקבלו בשבילו הוי כמהלך בתוך שדהו לדעת מה היא צריכה דאסור אבל הכא אין הגבינות עדיין של ישראל ואין זה שדהו וממונו של ישראל גם אפשר דאפי' הוא בפרהסיא שישראל עומד על העובד כוכבים שעושה גבינה בשבת דאין בכך כלום ולא דמי לשוכר עובד כוכבים לשנה שיכתוב לו או יארוג שכתבו הפוסקים מיי' פ"ו מהל' שבת דאם הדבר הוא פרהסיא אסור שיעשה העובד כוכבים בו מלאכה בשבת דהתם שפיר יש לחלק בין נגעת לפרהסיא לפי שהמלאכה היא של ישראל וידוע לכל שהיא של ישראל הלכך אם העובד כוכבים יעשה מלאכה בו בשבת איכא משום חשדא שיאמרו שישראל שכר עובד כוכבים לעשות מלאכתו אבל הכא ידוע שהבהמות הם של עובד כוכבים והמלאכה היא של עובד כוכבים שאין שם ישראל עליה והלכך אפי' הוא פרהסיא מה שהישראל עומד על העובד כוכבים בשעת עשיית הגבינה בשבת אין כאן חשדא דלמה יחשדוהו הרי המלאכה היא של העובד כוכבים ואין נ"ל אם הישראל מקבל אלה הגבינות בחובו שיש לו לקבל מן העובד כוכבים דשרי לשמור אותם בשעת עשייתם דאיכא כאן חשש פסידא דאי לא שרי ליה יפסיד חובו ומדברי מהר"ם פ"ק דשבת יש להוכיח דאפי' העובד כוכבים אינו עושה הגבינות כ"א ביום השבת כגון במקומות שכל אחד עושה הגבינה ביומו ויום שמגיע לזה העובד כוכבים לעולם הוא בשבת דוקא אפ"ה שרי לישראל לעמוד על העובד כוכבים בשעת עשיית הגבינה אם הוא מקבלם בחובו או אם הוא בענין שאם לא יקבלם יפסיד חובו שהרי סתיר מהר"ם לישראל להשכיר עובד כוכבים שיקבל המכס בשבילו אע"פ שקבע לעובד כוכבים לקבלו רק בשבת ואפי' הוא מלאכתו של ישראל בודאי וכ"ש הכא שאינו מלאכתו של ישראל. כד"ן :

א וגבי איסור העמדת בהמה בפונדקאות ר"ת פסק שמותר להעמיד

הגהות הב"ח

(א) נ"ב את : (ב) נ"ב בס : (ג) לפני כנ"ל: (ד) נ"ב לדעתו : (ה) נ"ב אי ההוא עובדא הוה : (ו)נ"ב זהו לשונו של רש"י ונראה שרש"י ז"ל נתכוין ליישב מה שקשה דאמאי נקט פונדקאות. ומיישב דלרבותא נקט פונדקאות דלא תימא דכיון דמעלין האכסנאי שכר לבעלים א"כ מתיירא משום הפסד שכרו ונטורי קא מינטר לה דלא מרבה לה שום עובד כוכבים קמ"ל דאפי' הכי חיישינן וטעמא כדאמר בגמרא אהא דתניא אין מוכרין בהמה לרועה שלהן ולא אמ' דרועה שלהן מתיירא משום הפסד שכרו דדוקא איהו דידעי בהדדי מירתתו אבן דלא ידעינן בהו לא מירתתו: (ז) נ"ב ועוף : (ח) נ"ב בת ישראל. לא תניק את בנה של עובדת כוכבים מפרשים בברייתא מפני שמגדלת בן לעבודת כוכבים כו' : (ט) את בנה של בת ישראל כנ"ל בכל הענין :

ומדאמרינן דכותית מניקה בנה של בת ישראל משמע דחלב הכותית שרי ואיכא למידק דבפ' חרש (דף קיד.) משמע שאינו מותר אלא במקום סכנה דתניא התם תינוק יונק מן הכותית ומן הבהמה טמאה ואין חוששין משום יונק שקץ ואוקימנא התם משום סכנה כלומר דליכא מינקת ישראלית ולא בעי אומדנא דסתם תינוק מסוכן הוא אגל חלב וכתב שם ר"ח ז"ל דמהא שמעינן דאסור להניק בנה של ישראלית מן הכותית אלא במקום סכנה כבהמה טמאה והכי נמי משמע בתוספתא דשבת דתניא התם אין יונקין מן הכותית ומן הבהמה טמאה ויש מן שאומר דודאי הכי הוא קושטא דמילתא דחלב כותית לא מסתרי אלא במקום סכנה ושמעתין דהכא נמי במקום סכנה מיירי וכי תימא אם כן מה טעם דרבי מאיר דאסר בגמ' אפילו באחרות עומדות על גבה ומאי טעמייהו דרבנן נמי דלא שרו אלא באחרות עומדות על גבה איכא למימר כגון שאפשר לו להביא מינקת ממקום קרוב ר"מ סבר כיון דאיכא תקנתא חיישינן לשפיכות דמים ורבנן סברי באחרות עומדות על גבה ליכא למיחש לשפיכות דמים וכיון דהשתא ליכא מניקות וסתם תינוק מסוכן הוא אגל חלב [שרינן ליה חלב] כותית אבל בדאיכא מינקת ישראלית חלב כותית אסור וכן נראה מן הירושלמי דהכא משום סכנה הוא דשרי דגרסי' בירושלמי אבל כותית מניקה בנה של ישראל דכתיב והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך תני יונק תינוק מן הכותית ומן הבהמה טמאה ומביאין לו חלב מכל מקום ואין חוששין לא משום יונק שקץ ולא משום טומאה אלמא מתניתין דהכא דומיא דההיא בהמה טמאה היא ומשום סכנה כדאוקימנא התם דהא אמתניתין דהכא מייתו לה אבל הרשב"א ז"ל כתב דמדינא חלב הכותית מותר דכיון דאסיקנא בפרק אע"פ (דף ס.) דחלב מהלכי שתים מותר מנא תיתי שיהא יותר אסור חלב כותית מחלב של ישראלית אלא לפי שממדת חסידות הוא שלא להניק מחלב כותית שלפי שטבען של ישראל רחמנין וביישנין אף חלבן מגדל טבע כיוצא בהן משום הכי עריבו לה כותית בהדי בהמה טמאה אבל לא שיהא דינן שוה שבהמה טמאה אסור מן הדין וכותית אינו אלא ממדת חסידות וה"נ מוכח במדרש ואלה שמות רבה דאמרינן וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות וכי אסור היה לו למשה לינק מחלב מצרית לא כן תנינא אבל כותית מניקה בנה של ישראל ברשותה אלא למה אמרה כן לפי שהחזירתו למשה על כל המצריות להניק אותו ופסל את כולן ולמה פסלן אמר הקב"ה פה שעתיד לדבר עמי ייניק מן מצרית והיינו דכתיב את מי יורה דעה וגו':

תורה אור | נר מצוה

אבל כותית מניקה (א) בנה של בת ישראל ברשותה: **גמ'** תני רב יוסף ארמלתא לא תרבי כלבאולא תשרי בר בי רב (א) באושפיזא משום חשדא: לא תתייחד אשה עמהן מפני שהן חשודין על העריות מאי איריא כותי אפילו ישראל נמי דהא תנן לא יתייחד איש אחד (ג) עם ב' נשים לא צריכא שאשתו עמו ישראל אשתו משמרתו כותי אין אשתו משמרתו: לא יתייחד אדם עמהם מפני שהן חשודין על שפיכות דמים: ת"ר ישראל שנטפל לו כותי בדרך טופלו לימינו רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר בסייף טופלו לימינו ובמקל טופלו לשמאלו: היו עולין במעלה [א] ויורדין בירידה לא יהא ישראל למטה וכותי למעלה אלא ישראל למעלה וכותי למטה ואל ישוח לפניו שמא ירוץ את גולגלתו שאלו לאין אתה הולך ירחיב לו הדרך כדרך שהרחיב יעקב לעשו דכתיב עד אשר אבא אל אדוני שעירה וכתיב ויעקב נסע סכותה: מעשה בתלמידי ר' עקיבא שהיו מהלכין לכזיב ופגעו בהן ליסטים אמרו להם לאין אתם הולכין אמרו להם לעכו כיון שהגיעו לכזיב פרשו אמרו להם [ב] תלמידי מי אתם אמרו להם תלמידי ר"ע אמרו להם אשרי ר"ע ותלמידיו שלא פגע בהן אדם רע מעולם: בת ישראל לא תיילד את הכותית: *ת"ר בת ישראל לא תיילד את הכותית מפני שמילדת בן לעבודת כוכבים וכותית לא תיילד את בת ישראל מפני שהן חשודין על שפיכות דמים דברי ר"מ וחכ"א כותית מילדת את בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינה לבינה: בת ישראל לא תניק בנה של כותית: ת"ר [ג] בת ישראל לא תניק בנה של כותית מפני שמגדלת בן לעבודת כוכבים וכותית לא תניק בנה של בת ישראל מפני שחשודין על שפיכות דמים דברי רבי מאיר וחכמים אומרים כותית מניקה בנה של בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא בינה לבינה ורמינהי יהודית מילדת כותית בשכר אבל לא בחנם א"ר יוסף בשכר (ג) שרי משום איבה: סבר רב יוסף למימר אולודי (ג) בשבת בשכר שרי משום איבה א"ל אביי יכולה למימר לה דידן דמינטרי שבתא מחללינן עלייהו שבתא דידכו דלא מנטרי שבתא לא מחללינן עלייהו שבתא: סבר רב יוסף למימר אונוקי בשכר שרי משום איבה א"ל אביי יכלה למימר לה אי פנויה היא בעינא לאינסובי אי אשת איש היא לא מיזדהמנא באפי גבראי: סבר רב יוסף למימר הא דתניא הכותים והרועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אסוקי בשכר שרי משום איבה א"ל אביי יכיל למימר ליה קאי ברי אאיגרא א"נ נקיטא לי זימנא לבי דואר: תני ר' אבהו קמיה דרבי יוחנן העובדי כוכבים והרועים בהמה דקה לא מעלין *ולא מורידין אבל המינים והמומרים והמסורות והאפיקורוסין היו מורידין ד אבל לא מעלין א"ל אני שונה לכל אבדת אחיך לרבות את המומר ואת אמרת מורידין סמי מכאן מומר ולישני ליה כאן במומר אוכל נבילות לתיאבון כאן במומר אוכל נבילות להכעיס

רש"י

גמ' לא תרבי כלבא. לא תגדל כלב: לא יתיחד איש אפי' עם שתי נשים. שהנשים דעתן קלות ושתיהן יתרצו לעבירה: באשתו. של כותי עמו כותי אין אשתו משמרתו דלא קפדה דאיהי בי קרי ואיהו בבי בוליני אבל ישראל אשתו משמרתו: טופלו לימינו. מחברו לכותי מימינו של ישראל שאם ירצה הכותי להרגו ישלח ישראל ימינו ויאחוז [בו]: בסייף. אם הכותי חגור סייף טופלו ישראל לימינו וכדי שתהא יד שמאל של כותי שהסייף חגור בו לנגד ימין של ישראל ומזומנת לישראל לאחוז בו: במקל. אם היה ביד כותי מקל טופלו ישראל לשמאלו כדי שתהא יד ימין הכותי שהמקל בה סמוכה לישראל ואם ירים כותי יד ימינו תאחוז שמאל (ג) ישראל במקל הסמוך לה דאי טופלו לימינו יהיה המקל רחוק מיד הישראל: לא יהא ישראל למטה. אלא לעולם למעלה כילך בעלייה ילך ישראל לפני הכותי (ד) ובירידה ילך הכותי לפני הישראל: ולא ישוח לפניו. אפילו במישור אל ישחה ישראל לפני הכותי ליטול כלום שמא ירוצץ גולגלתו: ירחיב לו הדרך. היה צריך לילך פרסה יאמר לו שתי פרסאות אני צריך לילך אולי ימתין הכותי מלהכותו עד פרסה שניה וזה יפרוש ממנו קודם לכן: נסע סוכותה. ולא הלך לשעיר: (ה) בשכר שרי. בשבת כבחול משום איבה דהא איכא חזו דמיילדת לנשי דידן בשבת כבחול: לא מעלין. מן הבור ולא מורידין אותו לבור: קאי ברי אאיגרא. ואם לא אורידנו ימות ונוח לי להפסיד שכרי ולהצילו: נקיטא לי זימנא בי דואר. השלטון קבע לי זמן לבית הוועד ואם לא אלך יצא שכרי בהפסדי: מינין. כומרים לעבודת כוכבים: מסורת. מלשינין לשקר המוסרין ממון של חביריהן ביד עובדי כוכבים אנסים: לתיאבון. כשאין לו בשר היתר אוכל איסור אבל

גמ' ארמלתא לא תרבי כלבא. שמא תתאוה ותרביעהו עליה: ולא תשרי בר בי רב באושפיזא. שמא יחשדוה עליו: אין אשתו משמרתו. דלא קפדא: טופלו לימינו. מחברו לכותי בימינו של ישראל שאם ירצה הכותי להורגו ישלח (ו) את ימינו ויאחוז בו: בסייף. אם הכותי חגור סייף טופלו ישראל לימינו כדי שתהא שמאלו של כותי שהסייף חגור בו לנגד ימינו של ישראל ומזומנת ימין ישראל לאחוז בה: במקל. אם ביד כותי מקל: טופלו. ישראל: לשמאלו. שתהא יד ימין הכותי שהמקל בה סמוכה לישראל שאם ירצה הכותי להכותו במקל יחזיק ישראל במקל הסמוך לו ואי טופלו לימינו הוי המקל רחוק מידו של ישראל: במעלה. בהר או בסלע: לא יהא ישראל למטה. אלא למעלה בעלייה ילך ישראל לפני הכותי דהיינו למעלה אלא שטופלו לימינו ולא הוי אחריו ממש ובירידתו ילך הכותי לפניו: ולא ישוח לפניו. אפילו במישור אל ישחה ישראל לפני הכותי ליטול כלום: שמא ירוץ. ירוצץ את גולגלתו: ירחיב לו את הדרך. אם היה צריך לילך עד פרסה יאמר שתי פרסאות אני צריך לילך שמא ימתין לו הכותי מלהכותו עד פרסה שניה וזה יפרוש ממנו קודם לכן: נסע סוכתה. לא הלך עד שעיר לעשו: לעכו. רחוקה מכזיב: **כותית** מילדת את בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה. ירושלמי ותניין מילדת מבחוץ אבל לא מכפפים שלא תמוק העובר במעיה: בשכר שרי. משום איבה. אבל בחנם ליכא איבה ואסור: אולודי (ז) בשבת. לכותית בדברים שאין בהן חלול שבת שרי: בשכר. משום איבה דהא איכהו חזו דאנן מילדינן בשבתא: (ח) דידהו דלא מינטרו שבתא לא מחללינן עלייהו שבתא. דמצי' אמרה דבכל אולודי איכא חלול שבת מיהו לדידן מחללינן שבת כדי שישמור שבתות הרבה: העובדי כוכבים. עפסים שבאומות שאין מבחינין למי עובדין: והרועים בהמה דקה. אפילו ישראל לפי שמרעין בשדות אחרים ורגילים בעבירה זו תמיד: לא מעלין אותם ולא מורידין אותם. כלומר שאין ממיתין אותן בידים ואין מצילין אותן מן הסכנה: קאי ברי אאיגרא. ואם לא אורידנו ימות וטוב לי להפסיד השכר ולהצילו: המינין. כומרים לעבודת כוכבים בין עובדי כוכבים בין ישראלים: והמומרין. מומר לעבירה אחת וקא סלקא דעתך השתא דאפילו באוכל נבילות לתיאבון ולא דמו לרועה בהמה דקה דהתם אינו עושה החטא בידו ממש א"נ הנהו בסתמא והכא בידוע: והאפיקורסין. מבזין תלמידי חכמים או חבירו בפני ת"ח כדאיתא בסנהדרין (דף נט:). לתיאבון. שאין לו בשר אבל אינו מופקר שאם יש לפניו איסור והיתר יניח ההיתר ויאכל האיסור ואם עושה כן

שלטי הגבורים

בהמות אצלם דקי"ל שאין חשודין על הרביעה: לשון ריא"ז

אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים ואפילו עופות וכן אין מוסרין בהמה לרועה שלהן מפני שהן חשודין על הרביעה ובני נח נצטוו על הרביעה והרי יש לחוש משום ולפני עור לא תתן מכשול ויש מי שהתיר ור"ת פוסק כדברי המתיר וכבר נהגו העולם היתר כדבר וראוי לסמוך על המנהג. כמב"ה:

א וגבי כותית המניקה בנה של ישראלית כתב הרשב"א דכל שברשות של הישראלית אחרים עומדים על גבה קרינן ליה. וכדתנן בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור עד שיהא יושב ומשמר ואע"פ שנכנס ויוצא מותר אלמא נכנס ויוצא כיושב ומשמר ע"ג דמי מאי אמרת שאני הכא דתינוק מונח בידה ואפשר דמזקת ליה ביני ביני לא היא דהסיא סבריה דאביי היא התם בריש פרק הכל שוחטין ופליג אדרבא בהסיא כדאמר התם אביי לא אמר כרבא התם לא נגע הכא נגע ואנן קי"ל כרבא דאלמא אף במה שבידו כל שנכנס ויוצא כיושב ומשמר ע"ג דמי ותוס' כתבו דאפילו יש יוצא ונכנס מזמן שסביבה ואילך אסור להניחו יחיד. ואיתא בירושלמי דכותית מניקה בנה של ישראלית דכתיב ושרותיהם מיניקותיך: (ט) ועל תינוק ותינוקת שמשהין בבית העובדי כוכבים יחידים לרפאותן הורה ר"י דאסור מכמה ענינים (י) שהם חשודין על ש"ד ואפילו הם גדולים קצת שמא ימשיכום למינות.

ב וגבי איסור יחוד אשה עם העובד כוכבים פירש ר"י דוקא באשה שאינה חשובה אבל אם היא חשובה וקרובה למלכות מותר להתיחד שאין חוששין לא משום שפיכות דמים ולא משום ערוה וכל אשה מותרת להתיחד בין הכותיות וכל אשה אסורה להתיחד עם האנשים משום ערוה:

לשון ריא"ז

ואם נתיחדה עם העובד כוכבים מותרת לבעלה ואם היתה בביתו של עובד כוכבים אסורה אם היתה אנוסה או שהיתה שבויה אסורה לכהונה ואם הלכה ברשותו ומרצונה אסורה אפילו לבעלה ישראל כמבואר בקונטרס הראיות:

ג והא דאמרי' דישראלית מילדת הכותית בשכר כתב הרשב"א הא דשרי בשכר דוקא במילדת ידוע שמתעסקת בכך שאז יהיה לה איבה אם לא תעשה אבל אשה שאינה רגילה בכך אפילו בשכר אסור דליכא איבה דמצי למימר איני בקיאה בכך:

ד וגבי מסור לאנסין שהיו מורידין לבור פשוט פ' הגוזל בתרא דף קיז דמסור לאנסי' האומר אלך ואמסור היה מותר בימיהם להורגו קודם שימסור דמאחר שאומר אלך ואמסור התיר עצמו למיתה והיו מתרין בו השמר לך אל תמסור ואם העיז פניו ואמר אמסרנו התירו להורגו וכל שקדם להורגו זכה ומדברי הרא"ש והמרדכי שם משמע הטעם מפני שהוא בא להרוג את חבירו והבא להורגך השכם להרגו דלולי כך איכא להקשות מה טעם מחמירים טפי במסור ממי שמזיק בגופו ממון חבירו ומצילו בנכר או שורפו באש דההם אינו משלם רק הנזק והכא מותר להורגו

עין משפט

א מיי' פכ"ב מהלכות איסורי ביאה סמג לאוין קכו טוש"ע יו"ד סימן קנג:

ב מיי' פי"ב מהל' רוצח טור יו"ד סימן קנג:

ג מיי' פ"ט מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין סה ריד טור יו"ד סימן קנד:

ד מיי' פ"י מהלכות עבודת כוכבים סמג לאוין קסד טור יו"ד סימן קנה:

ה מיי' פ"ד מהל' רוצח ופ"י מהלכות עבודת כוכבים סמג לאוין קסג טור יו"ד סימן קנח:

הגהות הב"ח

הגהות הרי"ו

הגהות מא"י

א מיי' פ"ב מהל' רוצח טוש"ע יו"ד סימן קנד:

כן זהו להכעיס: מין הוא. והא תנא ליה רישא מינין: פליגי בה רב אחא ורבינא מליטו חלוק בין מין למומר כגון ספר תורה שכתבו מין (ס) ומיהו כי פליגי בשאר עבירות אבל מומר לחלל שבתות בפרהסיא דינו כמומר לכל התורה כולה כדמוכח בפ"ק דחולין (דף ה.):

ולענין הלכה כיון דרב אחא ורבינא פליגי בהא מילתא וליכא לאכרועי בינייהו מידי דאע"ג דכל רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל (חולין דף נג:) בהא מילתא (י) שייכי בה קולי וחומרי וחזינן רבי יוחנן דאמר מין הוא כדאמרינן קסבר אוכל נר מצוה נבלות להכעיס מין הוא קיימא לן כוותיה וכן נראה דעת האלפסי ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות רוצח ושמירת נפש: **לא** נצרכה שאם היתה מעלה בבור עשויה בקרקע מגררה. והאי לא מעלין דקאמר אין מניחין לעלות קאמר: ונקיט ליה עילא. כלומר אית ליה לאישתמוטי מאיבה ולמימר ליה דלא תיתות חיותא (כ) עילויה דרך מעלה זו ותמות בבור: בעינא לעבורי חיותאי. צריך אני להעביר עדר שלי למרעה ודרכי על שפת הבור הזה וירא אני שלא יפלו: (ג) וכי תימא אכתי קשיא אי אחותי מחתינן אע"ג דלא מצי נקיט עילא כי האי גוונא מבעיא איכא למימר דלעיל דהוה סבירא לן דבלא מעלין אפי' לא צריך מעשה כלל הוה מקשינן פשיטא אבל השתא סבירא לן דה"ק מורידין כשידעו תקיפה בזמן הבית ואפי' כשלא היה ידעו תקיפה היו מסבבין מיתתו בידים בכל מה שאפשר כגון חד מהני גווני: **מתני'** מתרפאין מהן. מקבלין מהם רפואות: ממון ונפשות. מפרש בגמ': ואין מסתפרין

להכעיס קסבר אוכל נבלות להכעיס מין הוי ושמעינן מהא דלדברי הכל מומר אוכל נבלות להכעיס לא קרינן ביה לכל אבידת אחיך °איתמר מומר פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר להכעיס מין (א) וחד אמר אפילו להכעיס (ב) מומר ואי זה הוא מין זה העובד עבודת כוכבים: אמר מר א מורידין אבל לא מעלין השתא אחותי מחתינן אסוקי מיבעיא אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת לא נצרכה אלא שאם היתה לו מעלה בבור מגררה ונקיט ליה עילא דלא תיתות חיה עילויה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו לא נצרכה אלא שאם היתה אבן על פי (ג) הבאר מכסה ונקיט ליה עילא בעינא לעבורי חיותאי (ד) רבינא אמר לא נצרכה אלא שאם היה סולם בבור מסלקו ונקיט ליה עילא בעינא לאחותי ברי מאיגרא: **מתני'** *)מתרפאין מהן ריפוי ממון ב אבל לא ריפוי נפשות אין מסתפרין מהן בכל מקום דברי רבי מאיר וחכמים אומרים ברה"ר מותר אבל לא בינו לבינו: **גמ'** ריפוי ממון בהמתו ריפוי נפשות גופו: אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אע"פ שאמרו אין מתרפאין מהן אבל (ה) אמר לו סם פלוני יפה לו סם פלוני רע לו מותר (ו) סבר שאולי משאיל כי היכי דשאיל לדידי שאיל נמי לאחריני ולא אתי לאורועי נפשיה: אמר

*) דף כז.

רש"י

כשאיסור והיתר לפניו אינו כל כך מופקר להניח את ההיתר ולאכול את האיסור ואם הוא עושה כן עושה להכעיס: שאם היתה מעלה בבור. (ז) קרקע ויכול לעלות בה: מגררה. והאי לא מעלין דקאמר אין מניחין אותו לעלות קאמר: ונקיט ליה עילא. כלומר מוצא עלילה: בעינא למעברי חיותא. צריך אני להעביר צאני למרעה ודרכי על שפת הבור וירא אני פן יפלו: **מתני'** מתרפאין מהן. מקבלין מהן רפואות: ממון ונפשות. מפרש בגמרא: ואין מסתפרין מהן בכל מקום. אפילו ברה"ר שעוברין שם תמיד שמא יחתוך צוארו בתער: **גמ'** סבר. העובד כוכבים האי ישראל מדלא בעי לאתסויי מינאי לא סמיך עלי(ח)ושאל משאיל לנסותי אם

מהם בכל מקום. אפי' ברה"ר שעוברין שם תדיר שמא יחתוך צוארו בתער: **גמ'** רפוי ממון בהמתו. רפוי נפשות גופו ה"ג בגמ' מאי רפוי ממון ומאי רפוי נפשות אילימא רפוי ממון בשכר כלומר ומש"ה שרי דחייש לפסידא דאגריה ולא קטיל ליה רפוי נפשות בחנם כלומר שמנפשו ומעצמו הוא עושה כמו אם יש את נפשכם בדעתכם אי הכי ליתני מתרפאין מהן בשכר אבל לא בחנם אלא רפוי ממון דבר שאין בו סכנה כלומר שאין העובד כוכבים יכול לקלקלו באותה מכה להמית אבל יכול לקלקלו שתכאב לו יותר ויוציא ממון לרפואה ורפוי נפשות דבר שיש סכנה והאמר רב יהודה א"ר אפי' ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו פירוש כוסילתא הוא כלי אומן המקיז בכתפים וריבדא היינו מכת הכלי וה"ק אפילו אי כיבא ליה ריבדא דכוסילתא שהקיז לו אומן ישראל לא אמינא ליה לעובד כוכבים לאסויי דאסור למסור גופו ביד העובד כוכבים. אלא רפוי ממון בהמתו רפוי נפשות גופו כלומר ואפילו אין סכנה בדבר והיינו דרב יהודה אמר רב: סבר. העובד כוכבים: שיולי משייל. האי ישראל דמדלא בעי לאתסויי מינאי לא סמיך עלאי ושיולי קא משייל לנסותי אם אומר לו אמת: ספק

הגהות הב"ח

(א) נ"ב הוא: (ב) נ"ב נמי: (ג) נ"ל הבור: (ד) נ"ב אלפסי ישן. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו הכא נמי איכא איבה דאמר ליה אדמגררת גרורי אסקאן אסוקי אלא לא נצרכה אלא שאם היתה אבן על פי הבור מכסה ונקט ליה עילא בעינא לאעבורי חיותאי כי היכי דלא ניחות אבקא עילויך אביי ורבא דאמרי תרוייהו ה"נ איכא איבה דא"ל אדמכסית כסויי אסקאן אסוקי אלא אמר רבינא לא נצרכה אלא שאם היתה סולם כו': (ה) נ"ב אם: (ו) נ"ב מ"ע סבר ישראל שאולי משאיל בי כי היכי כצ"ל: (ז) עשויה בקרקע ויכול לעלות בה מגררה והאי כצ"ל והד"א: (ח) נ"ל ושאולי: (ט) נ"ב ישרף:

שלטי הגבורים

אלא ודאי דהיינו טעמא דמסור לאנסין רודף הוא להרוג חבירו דכשזה מוסר הישראל בידו הוי כתוא מכמר שאין מרחמין עליו שכיון שנפל ליד העובדי כוכבים אנסים אין מרחמין עליו ונוטלים ממנו היום מקצתו ולמחר כולו ולבסוף מוסרין את נפשו והורגים אותו שיודה אולי יש לו יותר ממון והוה ליה רודף שניתן להצילו בנפשו מה שאין כן במזיק ממון חבירו בידו וכל זה מיירי דוקא באומר אלך ואמסור ועדיין לא מסר אבל אם מסר ועשה אשר זמם איכא פלוגתא אם מותר להרגו או לאו וכשהי' מותר להרגו א"נ לומר שהיה מותר לשכור עובד כוכבים להרגו כמו שכתב הטור ח"מ סימן שפ"ח דקיל טפי ולא חשיב מעשה ממש וכיון דחשוב המסור כמו רודף כתב המרדכי שם בשם מהר"ם ז"ל דאפילו בשעת רדיפתו למסור אם היה יכול להציל באחד מאבריו בחתיכת לשונו או בסימוי עינו אסור להרגו והורגו חייב מיתה והיינו דרב כהנא דשמטיה לקועיה מיניה י"ל שלא היה יכול להציל בענין אחר וכל זה מיירי דוקא באיש שלא הוחזק מסור אבל מי שהוחזק מסור ומסר ג"פ או לעולם היה לו דין רודף ואפי' עשה אשר זמם היה מותר להרגו לכ"ע וכל שקדם להרגו זכה לשמים וכשהוא מוחזק למסור לאנסין היו מקבלין העדות שלא בפניו כמו שכתב שם הטור ח"מ סי' שפ"ח דידוע הוא כי מי שהוחזק מסור ומלשין האנסים מקרבין אותו בשביל הנאתן ואילו רצה לקבל עדות לפניו לדרוש ולחקור בדינו לא יעשו לו דין כי ינצל על ידי אנסים כיכשירא גופו בסכנה ימסור ויגלה סתרי סרבים וילשין ויסכן ישראל ונראה דדוקא במוחזק מסור לאנסים היו מקבלין שלא בפניו כיון שמעיז למסור אבל מי שאינו מוחזק מסור וצוה שלא עשה מסירה מעולם אין מקבלין עדות שלא בפניו ומי שהוא מעטר את היחיד במלשינות אסור למוסרו ביד עובדי כוכבים אנסים אבל המעטר את הציבור במלשינות אע"פ שאינו מוסרם היו מותרים למוסרו בידי עובדי כוכבים אנסים וליסרו ולהכותו וממון של מסור אסור לאבדו ביד כמו שיתבאר בס"ד ולכ"ע המסורות היו מורידין אותו לבור קודם שמסר רק שאמר אלך ואמסור והיו מתירין אז בין להרגו בידים בין להורידו בענין שלא יוכל לעלות אלא ימות מאליו אבל לאחר שמסר איכא פלוגתא אם מורידין כלל בשום ענין או לא *): **א** ישראל שנעשה מומר לעבודת כוכבים הרי הוא כופר ובימיהם היו מורידין אותו לבור ואם נפל לבור מאליו אם היה יכול לעשות תחבולה שלא יעלה עשה ואם אינו עובד עבודת כוכבים אע"פ שהוא מומר לאכול נבילה להכעיס שמניח ההיתר ואוכל האיסור ה"ז אינו כמין ואין מורידין אותו לבור אלא חייבים להסיב אבידתו שנאמר לכל אבידת אחיך לרבות המומר שאינו מין: מז"ה אומר שאסור להלוות ברבית לישראל שנעשה מומר לעבודת כוכבים ואע"פ שנטמע בכותיות ומותר היה לאבד גופו וממונו שהוא כמין (מ) הואיל וקדושיו קדושין וגטו גט קדושת ישראל עליו וישראל רשע הוא ושמלוה לו ברבית עובר משום את כספך לא תתן לו בנשך כמו שביאר מז"ה בספקיו ול"נ שמאחר שמותר היה לאבד ממונו הרי הוא הפקר אצלו ובכל ענין שיכול לזכות בו יכול לזכות בו ומותר להלוותו ברבית שהרי נאמר ולאחיך לא תשיך וזה אין אני קורא בו אחיך אלא לענין השבת אבידה ולא לענין רבית אבל ללוות ממנו ברבית אסור כמב"ם וכן בספר התרומה ואיתא בתשובה סימן קפא דלשון מומר אינו לשון רינגאטו שקורין העובדי כוכבים רינגאטו אלא מומר הוא לשון פורץ גדר לאכול לתאוה מה שאסרה עליו התורה וכן כל מי שתאב לאכול חזיר או לעבור עבירה וכיוצא בזה:

ב וגבי אסור לקבל רפואה מעובד כוכבים כתב הטור וכל מכה וחולי שיש בהן סכנה שמחללין עליהן שבת אין מתרפאין מהן דכיון שחשודין על שפיכות דמים ודאי יהרגנו ולא יחוש עליו שיאמרו שהוא הרגו שיש לו טענה לומר מסוכן הוא למות וכן בדבר שאין בו חולי ולא סכנה כמו ריבדא דכוסילתא שהקיז לו ישראל וכאב לו המקום לא יתרפא ממנו דכיון שאין ברפואה אומנות אם ימיתנו לא יתלו הדבר בחסרון ידיעתו אלא יאמרו בלאו הכי הגיע זמנו למיתה ורב אלפס התיר בזה והרא"ש כתב כסברא ראשונה: לשון ריא"ז כל מכה שיש בה סכנה שראוי לחלל עליה את השבת אין מתרפאין מן עובדי כוכבים מפני שהן חשודין על שפיכות דמים אבל מותר לשאול מן העובד כוכבים איזה סם יפה לו ואיזה סם רע לו ואם ידוע ודאי שימות אם לא יתרפא מן העובד כוכבים מותר להתרפאות ממנו וכן אם היה העובד כוכבים רופא מומחה לרבים מותר לישראל להתרפאות ממנו ואע"פ

*) וכ"ז איירי בימיהם. אבל בזה"ז שיש דין ומשפט בכל הארצות אין כל הדינים הנ"ל נוהגים רק ע"פ דינא דמלכותא.

(י) נ"ב דמומר: (כ) נ"ב דידיה: (ל) נ"ב וכ"כ התוס' בד"ה דלא תיתות כו' דף כו ע"ב: (מ) נ"ב מכל מקום: (נ) לא התירו לעולם כצ"ל: (ס) ישמעאל כצ"ל: (ע) אמר כצ"ל: (פ) נתרפא כצ"ל: (צ) נ"ב דריב"ל: (ק) אתא הסוה עובד כוכבים ולחש לי' בשמה דעבודת כוכבים כצ"ל: (ר) נ"ב ניחא:

המאור הגדול

מתני' מתרפאין מהם רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות. כתב הרי"ף ז"ל רפוי ממון בהמתו רפוי נפשות גופו והדין פירושה לא מסתגי אלא אליבא דרב יהודה משמיה דרב דאמר אפילו ריבדא דכוסילתא לא מיתסי' מינייהו אבל אליבא דרבי יוחנן דאמר כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהם ה"ל רפוי ממון דבר שאין בו סכנה רפוי נפשות דבר שיש בו סכנה ודרבי יוחנן עדיפא משום דחששא דרבנן היא ולקולא נקטינן ועוד רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ואם אדם חשוב הוא החולה או שהעובד כוכבים הוא רופא מומחה מותר אפילו בדבר שיש בו סכנה ובלבד שלא יהא העובד כוכבים שונא כמינאי לר' אבהו: **ואם** יש בקיאין עומדין על גביו מותר בעובד כוכבים המל את ישראל: **ומן** המינים אין מתרפאין לעולם משום דמינות משכא כמעשה דבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל ואע"ג דעבד רבי אבהו עובדא בנפשיה ביד יעקב מינאה לא סלקא ליה שפיר ולא גמרי' מינה: [דף לא] **האידנא** ודאי קי"ל כרבי אלעזר דלא חייש לזיופא ויין בחותם אחד מותר ודאמר רב (בדף לט) בחותם אחד אסור איכא לאוקומא בעם הארץ חשוד שהחמירו בו יותר מעובד כוכבים וכולה שמעתה דהתם מוכח דבעם הארץ חשוד עסקינן ואיכא נמי לאוקומא בעובד כוכבים כגון ישראל המטהר יינו של עובד כוכבים ברשותו וישראל דר בחצר אחרת דאמרי' בסוף פרק רבי ישמעאל אע"פ שמפתח או חותם בידו אסור והותם בתוך חותם בכל ענין מותר והרי הוא כשומר יושב ומשמר וכממונה שאינו בא לקיצין:

מלחמת ה'

כתוב בספר המאור מתני' מתרפאין מהן רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות כתב הרב אלפסי ז"ל רפוי ממון בהמתו רפוי נפשות גופו והדין פירושה לא מסתגי אלא אליבא דרב יהודה משמיה דרב וכו' ודרבי יוחנן עדיפא וכו':

אמר הכותב נראה לי דרב יהודה ורבי יוחנן לא פליגי דריבדא דכוסילתא במקום הקזה מכה של חלל היא אלא שהיא קטנה ורבי יוחנן הכי קאמר כל מכה שמחללין עליה לעולם את השבת כלומר שהיא במקום סכנת נפש אע"פ שהיא עכשיו מכה קטנה ורופא וחולה אומרים שאין בה סכנה ואין לחלל עליה השבת אין מתרפאין מהן ובליגנא בתרא פריש מכה של חלל ואע"פ שהיא מכה קטנה ואין בה סכנה והטעם מפני שיש לחוש דלמא עביד ליה סם דמפסיק ליה ומכביד חליו עד שימות הואיל ושוא במקום סכנה אע"פ שאין בו עכשיו סכנה והיינו דאמר רב יהודה דאפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו שאע"פ שאין בו עכשיו סכנה שמא יכניס לתוכו סם שימיתנו מפני שהוא במקום סכנה שהדבר ידוע דשוריאני דליבא וכל גופיה בהסיא דוכתא אגידי וכה תלו והיא סכנתא הלכך אין מתרפאין מהן והסיא פירוקא דקס"ד רפוי ממון דבר שאין בו סכנה ליתה אפי' אליבא דרבי יוחנן דרבי יוחנן נמי מודה בריבדא דכוסילתא לרב יהודה שאע"פ שאין בו סכנה הואיל והוא במקום סכנה אין מתרפאין והא לא מיתקרי רפוי נפשות שהרי אין בו עכשיו סכנה שתהא רפואה זו רפוי נפש ומאחר שכתבה רבינו הגדול ז"ל לדרבי יוחנן לא הוצרך לדבר אחר ופירשה למתניתין לדברי הכל לפי פירושנו זה והדברים נראין כן מדקאמרינן והא אמר רב יהודה וכו' ואלו הוה בהא מילתא פלוגתא לא הוינן מדרב יהודה אפירוקא דמתניתין אלא הכי הוה לן למימר נימא תיהוי תיובתיה דרב יהודה אי נמי הוו אמרו הכיתא לרבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אלא לרב יהודה מאי איכא למימר מדקא מקשינן מדרב יהודה אפירוקא דמתני' שמעינן מינה דמילתא פשיטא היא גבייהו דהלכתא היא וליה בה פלוגתא ורב אלפס נמי אסקא למתניתין כדרב יהודה ובמסכת נדרים תנן נמי ומרפאהו רפואות נפשות אבל לא רפואת ממון ופרישו לה בגמרא נמי רפואת נפשות גופו רפואת ממון בהמתו וליכא עליה פלוגתא:

ומה שכתב בעל המאור ז"ל ואם יש בקיאין עומדין על גביו מותר בעובד כוכבים המל את ישראל אין הנדון דומה לראיה שמילה אין בה סכנה ואי מגלי ליה לסכיניה מחזא חזו ליה ומירתת אבל ברפואתו לא התירו (נ) לעולם שהרי אפשר לו לומר סם פלוני יפה לו והוא רע לו ואע"פ שהבקיאין אומרים רע לו פעמים שהרופאים חלוקין בדבר או שיאמר אין זה סם פלוני אם מעורב בדברים אחרים וכללו של דבר שלא התירו דבר זה בגמרא אבל כל מקום שאין לחוש בדבר מותר ואם אפשר לחוש חוששין בכל מקום ולפיכך לא האריך רבינו הגדול ז"ל בדברים הללו:

ועוד כתב ומן המינין אין מתרפאין לעולם משום דמינות משכא וכו' ואע"ג דעבד רבי אבהו עובדא בנפשיה ביד יעקב מינאי לא סלקא ליה שפיר ולא גמרי' מיניה וגם זה אינו נכון וחס ושלום שיהא רבי אבהו פורץ גדרן של חכמים והרי רבי (ס) עקיבא אומר שנות לו לבן דמא שימות ולא להתרפאות מהן ומי לא שמיע ליה לרבי אבהו ברייתא ורבי אמי ורבי אסי דהוו התם אמאי לא אמרי ליה ועוד בגמרא אמאי לא אקשיה עליה ורבי אבהו היכי עביד הכי לפיכך נראה לי דאותו מין שבא לרפאותו לבן דמא לוחש היה על מכתו לחש שהיה מזכיר בו שם עבודת כוכבים לפיכך לא הניחו רבי ישמעאל וקס"ד בגמרא מעיקרא דרבי ישמעאל משום סכנה מנעו דאי משום עבודת כוכבים יכול היה להתרפאות שהרי הוא אינו עובד עבודת כוכבים ולא נהנה ממנה אלא שהוא עובר משום לא ישמע על פיך ובן דמא (ע) שאמר דמשום סכנתא מותר ושמתו בשמת ולא נתרפא מהם שלא לעבור גדרן של חכמים שאמרו אין מתרפאין מהן ומפרקין בגמרא שאני מינות דמשכא כלומר לאו משום סכנתא קאמר רבי ישמעאל הכי אלא מפני שיש בו אבק עבודת כוכבים הואיל והוא לוחש עליו בשם עבודת כוכבים ואלו (פ) תרפא היה חושש שמא חס ושלום יאמרו יש ממש בדבר מפני שמינות מושכת ואסור ובכה"ג ממי קתני ואין מתרפאין בהן כלומר במינות שלהן ואפילו לחיי שעה ואע"ג דמסוכן וליכא למיחש נמי לקלקולא דידהו כל שהוא מרפא אותו בשקריהם אסור משום דאיכא צד עבודת כוכבים דמינות משכא אבל אם בא לרפאותו אחד מן המינין בסממנין מחליו מותר שאין כאן דרך לומר מינות משכא ואין כאן דרך משא ומתן שיהא מושכו לטעותם וכי מפני שהוא מדבר עמו מושכת אותו והלא כל חכמי ישראל מדברים עמהם אלא ודאי שרי והיינו דרבי אבהו אלא שלא היה חושש שיהו שונאין אותו כל כך ולא אמר להו ר' אבהו דינא הכי מדלא מהני דבר שנאה להריה דברי מגלאתי בירושלמי מעשה ברבי יהושע בן לוי בנכדו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו בשם עבודת כוכבים וגרסינן נמי התם בר בריה (צ) הוה ליה בלע אתא (ק) ולחש ליה אמר ליה מאי אמרת עלי אמר ליה מלת דפלן אמר ליה (ר) הוה לי דאלו מאית ולא שמע הדא מילתא והוה ליה כן כשגגה שיוצא מלפני השליט וש"מ דלא קפדי אלא משום לחישה בשמא דעבודת כוכבים אבל בשאר רפואות מותר במקום שמתרפאין בשאר עובדי כוכבים ובודאי שיכול אדם לומר דרבי אבהו כרבי ישמעאל ס"ל ובגנעא עביד ולא סלקא ליה שפיר משום דקי"ל כרבי אליעזר בסנהדרין אלא כיון שהטעם בזה משום דמינות משכא מה לי נגעת מה לי פרהסיא ח"ו אם נפתה לבו ונמשך אחריהם לידי פרהסיא אתי ויהיה מודה בה והוא הכופר בכל התורה לפיכך נראה לי כמו שפירשתי הוא הפי' הנכון:

ספק חי ספק מת. חולה שאם אין לו רופא ספק יחיה ספק ימות: אין מתרפאין מהן. דאיכא למיחש דלמא עובד כוכבים קטיל ליה ומוטב שיניח אולי יחיה: ודאי מת. היכא דידעינן שאם לא ירפאנו ודאי ימות ואין כאן ישראל לרפאותו מתרפאין מהם דעובד כוכבים מה עביד ליה הא בלאו הכי ימות ושמא לא ימיתנו העובד כוכבים: חיי שעה. שהעובד כוכבים ממהר להמיתו ושמא יום או יומים יחיה: אם אמרנו נבא העיר. בארבעה אנשים מצורעים כתיב. אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכו ונפלה אל מחנה ארם אם

יחיונו נחיה ואם ימיתונו ומתנו והא איכא חיי שעה. שמא ימיתום מיד: לא חיישינן. הואיל וסופו למות כאן: **ופרכינן** עלה בגמרא ולחיי שעה לא חיישינן מיתיבי לא ישא אדם ויתן עם המינין ואין מתרפאין מהן ואפילו לחיי שעה (ד) ומעשה בבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו רבי ישמעאל ואמר לו ישמעאל אחי הנח לי ואביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו קרא עליו רבי ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ויצאה נשמתך בטהרה כלומר במותר ולא עברת על דברי חביריך שהיו אומרים ופורץ גדר ישכנו נחש. כלומר שהפורץ גדרן של חכמים ישכנו נחש דהיינו חויא דרבנן דלית ליה אסותא כדאמרינן (אבות פ"ב) שעקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן

דף כז: *אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ספק חי ספק מת אין מתרפאין מהן ודאי מת מתרפאין מהן והא איכא חיי שעה לחיי שעה לא חיישינן ומנא תימרא דלחיי (א) שעה לא חיישינן [א] דכתיב °אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר [ב] וגו' והא איכא חיי שעה אלא לחיי שעה לא חיישינן: °אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן איכא דאמרי אמר דף כח. רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל *מכה של חלל אין מתרפאין מהן מאי בינייהו איכא בינייהו גב היד וגב הרגל דאמר רב אדא בר אהבה אמר רב גב היד וגב הרגל הרי הן כמכה של חלל ומחללין עליהן את השבת אמר רב שמן בר אבא א"ר יוחנן כל מכה שצריכה אומד (א) אין מתרפאין מהן (ב) מכה של חלל אינה צריכה אומד והאי אישתא צמירתא נמי כמכה של חלל דמיא ומהיכן מכה של חלל פירש רבי אמי מן

מלכים ב ז

רש"י

אם אומר לו אמת: ספק חי ספק מת. חולה שאם אין לו רופא ספק יחיה ספק ימות אין מתרפאין מהן דעובד כוכבים ודאי קטיל ליה ומוטב שיניחו כך שמא יחיה: ודאי מת. היכא דידעינן שאם לא ירפאנו ימות ואין כאן ישראל לרפאות מתרפאין מהן דשמא העובד כוכבים ירפאנו: חיי שעה שהעובד כוכבים ממהר להמיתו ושמא יחיה יום או יומים: אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר וגו'. אם יחיונו נחיה ואם ימיתונו ומתנו והאיכא חיי שעה שמא ימיתום מיד לא חיישינן הואיל וסוף למות: כל מכה שמחללין עליה את השבת. דהיינו מכת סכנה: של חלל בחלל גופו: מאי בינייהו. (ב) דהא קי"ל כל מכה של חלל מחללין עליה את השבת: גב היד מחללין עליה את השבת. (ג) ללישנא קמא אין מתרפין אבל ללישנא בתרא מתרפאין הואיל ומיתחזיא אי חזי דמקלקל בה לחייך לה לסמא ומעבירה: שצריכה אומד. שמסוכנת כל כך שצריך לאומדו אם יחיה אם ימות. ומכה של חלל ל"ל אומד לא גרסינן: אישתא צמירתא. חולי של חמימות: מן השפה

לחישת שרף ולית ליה אסותא כלל ואף אם היה מתרפא מנשיכה זו סופו למות ע"י נשיכת חביריו שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה (ה) ואמרינן עלה מאי הוה ליה לבן דמא למימר כלומר איזה מקרא היה לו להביא שהוא מותר אמר רב נחמן וחי בהם ולא שימות בהם. כלומר למאי דמסקינן השתא שמשום חשש עבודת כוכבים לא הניחו רבי ישמעאל אבל למאי דקא סלקא דעתך מעיקרא שמפני חשש של חיי שעה לא הניחו ודאי קרא דוחי בהם לא שייך כלל אלא על כרחין מקרא שהיה לו לומר (ו) היינו מדכתיב אם אמרנו נבוא העיר דמשמע מיניה דלחיי שעה לא חיישינן: ולמאי דמסקינן הוא דאמרינן דוחי בהם הוה ליה למימר ורבי ישמעאל שלא הניחו ס"ל דה"מ בצנעא אבל בפרהסיא לא כלומר מפני שיש חלול השם בדבר שהקול יוצא ולומדים ממנו לזלזל בקדושת השם דתניא היה רבי ישמעאל אומר מנין שאם אומר לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג שיעבוד ואל יהרג ת"ל וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפילו בפרהסיא ת"ל ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי והא דרבי ישמעאל ליתא וכמו שכתב הרב אלפסי ז"ל בסמוך: **ואיבא** למידק דהכא מסקינן דאין מתרפאין מן המינין ואפילו לחיי שעה ואילו בגמרא אמרינן דיעקב מינאה רמא סמא בשקיה דר' אבהו ותירצו בתוס' דהני מילי כגון שהמינין באין לרפאות ע"י לחשין דאיכא לורך דעבודת כוכבים והכי משמע בירושלמי דאמרי גבי עובדא דבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל שבא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו בשם רבו ולא הניחו רבי ישמעאל אבל רבי אבהו כי הוה מיתסי מיעקב מינאה על ידי סם הוה ומשום הכי שרי: ואם תאמר הא דתניא אין מתרפאין [מהן] אי מן המינין בלחש של עבודת כוכבים דוקא מתוקמא מאי איריא מן המינין אפילו מכל עובדי כוכבים נמי ליתסר ואיכא למימר דמן המינין חוששין לכל הלחשים שלהם אבל מן העובד כוכבים מתרפאין ממנו בלחש סתם אא"כ יודע שמזכיר בו שמה של עבודת כוכבים והכי מוכח בירושלמי דאמר התם בר בריה דרבי יהושע ב"ל הוה ליה בלע אתא ההוא עובד כוכבים ולחש עליה משמא דעבודת כוכבים א"ל מאי אמרת עלאי א"ל מלת פלן א"ל ניחא ליה דלימות ולא משמע הדא מילתא אלמא דסתם לחשין של עובד כוכבים מותרין ואינו אסור אלא בידוע אא"כ הוא מין: **כל** מכה שמחללין עליה את השבת. דהיינו מכת סכנה אין מתרפאין מהן אבל כשאין בה סכנה מתרפאין: של חלל. בחלל גופו: מאי בינייהו. דהא קי"ל בפ' בתרא דיומא *)דכל מכה של חלל מחללין עליה את השבת: גב היד. מחללין עליה את השבת אע"פ שאינה של חלל ללישנא קמא אין מתרפאין אבל ללישנא בתרא מתרפאין דהואיל ומתחזיא אי חזי דמקלקל ליה לחיך ליה לסמא ומעבירו: אינה צריכה אומד. דמסתמא מחללין עליה את השבת: וכתב רש"י ז"ל דהא דרבי יוחנן דאמר כל מכה שמחללין עליה את השבת דהיינו מכת סכנה (ז) דמשמע הא מכה שאין בה סכנה מתרפאין פליגא אדרב יהודה אמר רב דאמר דאפילו ריבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו וכמו שכתבתיה למעלה ולדבריו לא קי"ל כרב יהודה אמר רב דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן והרב אלפסי ז"ל נמי כתבה להא דרבי יוחנן והשמיט לדרב יהודה נראה מדבריו שדחאה לדרב יהודה אמר רב מקמיה הא דרבי יוחנן אלא שכתב בהלכות רפוי ממון בהמתו רפוי נפשות גופו והקשו עליו דהא אליבא דרב יהודה תרלינן הכי היכי דלא [ג] תקשי ליה אבל כיון דלאן כרבי יוחנן קי"ל ודלא כרב יהודה נקטינן פירושא דס"ד מעיקרא דרפוי ממון דבר שאין בו סכנה רפוי נפשות דבר שיש בו סכנה והרמב"ן ז"ל כתב להעמיד דברי הרב אלפסי ז"ל דהא דרב יהודה הלכתא היא ולפיכך כתב הרב אלפסי ז"ל מאי דנקיטין בפירושא (ח) (דרב יהודה אמר רב) דמתני' אליביה ודרבי יוחנן לא פליגא עליה דרבי יוחנן הכי קאמר כל מכה שהיא במקום סכנה שאפשר לבא לידי מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן ואע"פ שהיא עכשיו מכה קטנה שמא יכנים לו סם המות ויכבידנה הואיל והיא במקום סכנה והיינו דרב יהודה דריבדא דכוסילתא מקום סכנה הוא דבוריאני דכולו גופא בההיא דוכתא אגידי הלכך אפילו לרבי יוחנן אית לן לפרושי רפוי ממון בהמתו רפוי נפשות גופו ומפני כך כתבה הרב אלפסי ז"ל וכי תימא א"כ אמאי לא מפרשינן רפוי ממון מקום שאין בו סכנה רפוי נפשות מקום סכנה משום דאי מוקמינן רפוי ממון בגופו לא מיקרי לגביה רפוי נפשות אלא כל שיש בו סכנה עכשיו אבל כי אמרינן רפוי ממון בהמתו מיקרי שפיר רפוי נפשות כל מכה שהיא במקום סכנה אע"פ שעכשיו אין בה סכנה וזה שהשמיט הרב אלפסי מימריה דרב יהודה דריבדא דכוסילתא לא לדחותה מהלכה נתכוין אלא לפי שהיא בכלל דברי רבי יוחנן דאמר דכל מכה שהיא במקום סכנה אין מתרפאין מהן וריבדא דכוסילתא נמי במקום סכנה היא ואין זה מחוור בעיני שאין לך מקום בגוף שע"י סם המות לא יוכל לבא לידי סכנה דהא בגמרא אמרינן דיעקב מינאה רמא סמא לרבי אבהו בשקיה ואי לאו דלחכוה הוה פסקיה לשקיה ולפיכך נ"ל שהרב אלפסי ז"ל כרבי יוחנן הוא פוסק ולדחותה לדרב יהודה נתכוין שכל שאין בה סכנה עכשיו מתרפאין מהן (ס) וזו (היא) שכתב רפוי ממון בהמתו רפוי נפשות גופו ולא כתב רפוי ממון דבר שאין בו סכנה רפוי נפשות דבר שיש בו סכנה כדקס"ד מעיקרא מקמי הא דרב יהודה ללמדך שרפוי ממון דבהמתו מתרפאין מהן שלא תאמר דוקא רפוי ממון דגופו מתרפאין לפי שהוא משגיח על עצמו ורואה אם העובד כוכבים מכביד עליו ועובד כוכבים נמי מירתת אבל רפוי ממון דבהמתו כיון דלא משגח עלה זימנין דמפסיד לה עובד כוכבים מיניה וישראל לאו אדעתיה הילכך ליתסר קא משמע לן דרפוי בהמתו שרי דכיון דלרב יהודה שרי אע"ג דלא קי"ל כרב יהודה מדרב יהודה נשמע לרבי יוחנן דלא שמעינן להו דפליגי בהכי ולפיכך כתב הרב אלפסי ז"ל רפוי ממון בהמתו ללמדך שבבהמתו מתרפאין מהן ולא הוצרך לכתוב רפוי ממון דבר שאין בו סכנה שכבר נתבאר מכלל דברי רבי יוחנן ואפשר עוד דלרבי יוחנן נמי קושטא דמילתא בפירושא דמתני' דרפוי ממון בהמתו ורפוי נפשות גופו דבפרק אין בין המודר (דף מא:) דתנן נמי ומרפאהו רפואת נפשות אבל לא רפואת ממון אסיקנא בגמרא רפוי נפשות גופו רפוי ממון בהמתו ואע"ג דבגמרא פרכינן מדרב יהודה לא מוכחא דקי"ל כוותיה דהא אשכחן טובא בתלמודא דפרכינן ממאי דלא קי"ל הכי דבפרק האיש מקדש [ד] (דף נ.) אמרינן את וחמור הוא ואת וחמור לא קנה וקי"ל דקנה מחלה ובפרק האשה שנתארמלה [ה] (דף טז.) נמי פרכינן וכיון דרוב נשים בתולות נשאות כי לא אתו עדים מאי הוי ניזל בתר רובא והא פירכא לאו כהלכתא היא

*) [לא נמצא שם רק כאן דף כח. ג"א]

דהא

והאר"י אפי' ריבדא דכוסילתא (פי' כלי שנקרא קרנא דאומנא) ומתרצין אלא רפוי ממון בהמתו רפוי נפשות גופו כדכתב הר"ן לעיל: [ד] נ"ב גבי עובדא דהוי ה' נשים עומדות יחד ובהן שתי אחיות ואדם או לקט כלכלה של פירות ואמר כולכן מקודשות לי בכלכלה זו ואמרו חכמים האחיות אינן מקודשות ומקשינן אחיות הוא דאינו מקודשת הא נכריות מקודשות ה"ד אי דאמר כולכן קני את וחמור הוא ואת וחמור לא קנה: [ה] נ"ב במתניתא קמייתא דהיא אומרת בתולה נשאתני והוא אומר אלמנה נשאתיך אם יש עדים. ומקשינן בגמ' כיון דרוב נשים בתולות נשאות כי לא אתו עדים מאי הוי פי' זיל בתר רובא:

שלטי הגבורים

ואע"פ שהוא מסופק ספק יחיה ספק ימות ומז"ה אומר שבמקום שאין רופא ישראל מצוי מותר להתרפאות מן העובד כוכבים אע"פ שאינו רופא מומחה ולא יתרפא אדם מן סמנים שהם אדוקים לעבודת כוכבים ביותר ואפי' שיודע ודאי שלא יחיה ואין רפואתו אלא לחיי שעה וכן לא ישא ויתן אדם עם המינין שמא ימשך אחר עבודת כוכבים שלהם וכן אין מלמדין בניהם אומנות כמו שמבואר בתוספתא בפ"ב דחולין ואם בא עובד כוכבים לרפאות לישראל בשם עבודת כוכבים שלו או בעלי אשרה שלו כסבור שיש ממשות לעבודת כוכבים שלו פ"ז ימות ואל יעבור כמב"ם: ועוד כתב ריא"ז בענין איסור ריפוי המינים מענין בלחשים וז"ל והעושה מעשה בקדושת שמות הקדושים כדרך שהיו עושין מקצת החכמים שהיו בקיאין בספר יצירה ובוראין בריה ומעשיהן קיימים כדרך שהיה עושה משה במצרים מכת בכורים? הקב"ה פ"ז מותר לכתחלה אבל מעשה כשפים אין מעשיהם אלא לפי שעה ע"י שדים או ע"י לחשים והבקיאים בהם מבטלים כשפיהם: ועוד כתב גבי חובר חבר אפי' המחבר נחשים ועקרבים ומקבצן כולן למקום אחד שלא יזיקוהו פ"ז אסור והוא שלא יהיו רודפים אחריו אבל אם היו רודפים אחריו פ"ז מותר כמו שביאר מז"ה ונראה בעיני שהמתוק שעושין הנשים מדבש וחלב לרפואה וכן העישון שמעשנות מותר שלא חייבה תורה בבעל אוב אע"פ שמקטר לשד אלא מפני שמעלה המת וכן מעשה כשפים לא נאסרו אלא כשעושין מעשה או כשאוחזין את העינים כמו שביארנו אבל בעישון ובמיתוק אין בהן כל אלה וגם אין בהם משום חובר חבר שאין מתכוונים לחבר השדים אלא לרצותם על רפואת החולה ושלא יזיקוהו כמב"ם:

הגהות חו"י

(א) נ"ב נ"ע לכתשדקדק לא דמי עמ"ש בקונטרס כרך א' דף כח ע"ב: (ב) (מכה של כו' אומד) תא"מ:

ד"ת מ"ז

הגהות מא"י

[א] נ"ב בתוס' דף כז ע"ב וז"ל לחיי שעה לא חיישינן והא דאמרו ביומא מפקחין עליו את הגל בשבת לחוש לחיי שעה אלמא דחיישינן לחיי שעה איכא למימר דהכא והתם עבדינן לטיבותא דהתם אם לא תחוש ימות והכא אם תחוש ולא יתרפא ימות וכאן וכאן שבקינן וודאי למעבד הספק: [ב] נ"ב ומתנו שם: [ג] נ"ב דמקשינן בגמרא דאי רפוי ממון דאמרינן במתני' הוא דבר שאין בה סכנה אלא שיכול העובד כוכבים לקלקלו שתכלא לו יותר ויוציא ממון לרפאותו ורפוי נפשות דבר שיש בו סכנה.

הגהות הב"ח

(א) נ"ב מחללין עליה את השבת. ותיבות אין מתרפאין מהן נמחק: (ב) נ"ב היא סיא: (ג) נ"ב אע"פ שאינה של חלל: (ד) נ"ב פי' אע"פ שאם לא ירפאנו הכותי ודאי ימות ואין לנו לחוש אלא לחיי שעה אפ"ה אין מתרפאין מהן וקס"ד דטעמא משום דלחיי שעה חיישינן: (ה) נ"ב ופרקינן שאני מינות דמשכא דאתי למימשך בתרייהו: (ו) תיבת היינו נמחק ונ"ב וקשיא לי לפי פירושו דא"כ מאי טעמא דר' ישמעאל דלא הניחו ואפשר לומר דר"י מחלק בין קבלת רפואה מן הכותי דהוס כמו ודאי דכיון דהכותים שונאים לישראל אין ספק שימיתנו מיד ולפיכך חיישינן לחיי שעה והכסיא דיומא דמפקחין עליו את הגל בשבת לחוש לחיי שעה שהרי אם לא תפקח ודאי ימות ושבקינן סודאי למעבד הספק אבל גבי הארבעה אנשים מצורעים שלא היה להם ודאי מיתה אם יפולו עצמם למחנה ארם שהרי אמרו אם יחיונו ונחיה גו' דאלמי' דספק היה להם שמא יקבלו אותם לכרות להם ברית ולא ימיתו אותם לפיכך תפסו הספק והניחו הודאי מיתה ולא חשו לחיי שעה דכאן וכאן שבקינן הודאי למעבד הספק זו היא דעתו של ר' ישמעאל למאי דקס"ד מעיקרא אבל למאי דמסקינן דמשום חשש עבודת כוכבים לא הניחו רבי ישמעאל כו' כל היכא דליכא חשש עבודת כוכבים לא חיישינן לחיי שעה ומסביר לן לר"ס דאף בקבלת רפואה מן הכותי אין שם אלא ספק דאינו כודאי שימיתנו הכותי: (ז) נ"ב אין מתרפאין: (ח) דמתני' אליביה דרב יהודה אמר רב ודרבי יוחנן ל"פ עליה דרב יהודה דה"ק כצ"ל: (ט) וזה שכתב כצ"ל:

השפה ולפנים. הא דתניא היה ר' ישמעאל אומר מניין שאם אומרין לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג שיעבוד ואל יהרג ת"ל °וחי בהן ולא שימות בהן ליתא (ויקרא יח) דקי"ל כרבי אליעזר *דאמר אם נאמר °בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם (דברים ו) נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך ואם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך וכבר ברירנא לה להא מילתא בפרק בן סורר ומורה °גרסינן בפסחים בפרק כל שעה *אמר ר' יעקב א"ר יוחנן (א)בכל (אלף רכו) מתרפאין חוץ מעצי אשרה היכי דמי אי דאיכא סכנה אפי' בעצי אשרה נמי ואי דליכא סכנה אפילו בכל איסורין שבתורה נמי לא לעולם דאיכא סכנה ואפילו הכי בעצי אשרה לא דתניא ר' אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך וכו': כי אתא רבין אמר ר' יוחנן בכל מתרפאין חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים *עבודת כוכבים [פסחים כה ע"ב] הא דאמרן גילוי עריות ושפיכות דמים דתניא רבי אומר °כי כאשר (דברים כב) יקום איש על רעהו ורצחו נפש וגו' וכי מה ענין רוצח אצל נערה מאורסה אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד [א] מקיש נערה מאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה מאורסה [ב] יהרג ואל יעבור ורוצח גופיה מנא לן סברא הוא כי ההוא דאתא לקמיה דרבא אמר ליה מרי דוראי אמר לי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטילנא לך אמר ליה [ליקטלך ולא תקטול] מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דחברך (ד"ת) סומק טפי מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דקא שאיף לה לברתיה בגוהרקי דערלה א"ל אימור דאמרי רבנן בשעת הסכנה שלא בשעת הסכנה מי אמור א"ל האי אישתא צמירתא כשעת הסכנה דמיא ואיכא דאמרי הכי קא"ל מידי דרך הנאתן קא עבידנא איתמר (א) הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו אביי אמר מותרת רבא אמר אסורה איפשר וקא מיכוין לא אפשר וקא מיכוין כולי עלמא לא פליגי דאסיר לא אפשר ולא

רש"י

השפה. מן השפתים: הרי הוא בא ללמד על רוצח. כלמשמע פשטא דקרא ונמצא למד [ג] נערה מאורסה מרוצח מה רוצח יהרג כדמסיק טעמא לקמן: מארי דוראי. מושל עירי: מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. דמפני מה אמרה תורה יעבור ואל יהרג משום הצלת נפשות מישראל והכא ממה נפשך יאבד נפש אחת וטוב שיאבד נפש ולא תחטא דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי כלומר שאתה חביב יותר: דקא שייף. משח: גוהרקי. בוסר של ערלה: הנאה לאדם בעל כרחו. שאינו מכוין לכך: אפשר. לו להתרחק שלא יהנה כגון שנהנה מריח עבודת כוכבים ואפשר לו לילך בדרך אחרת שלא יעבור לפני העבודת כוכבים: לא אפשר. לו

נר מצוה / תורה אור

דהא קי"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב ובדוכתי אחריני טובא כך נראה לי לדעת הרב אלפסי ז"ל וכן הם דברי הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מהלכות רוצח ושמירת נפש אבל ר"ת ז"ל כתב דכיון דמקשינן בהדיא מדרב יהודה משמע דהלכתא היא ומדאמרינן נמי כי מתרלינן מתני' אליביה והיינו דרב יהודה ולא מדכרינן לרבי יוחנן כלל ולפיכך הוא ז"ל מקיים את שתיהן ואומר דשלשה דינין הן חולה שיש בו סכנה וחולה שאין בו סכנה ומיחוש שחושש בעצמו כריבדא דכוסילתא וכיוצא בה וכך הוא פסקן של דברים חולה שיש בו סכנה אין מתרפאין מהן משום דלא מירתת דלמא מרע נפשיה שכיון שהיתה סכנה בחליו מימר אמר אמרי אינשי שמפני סכנת חליו מת ולא מפני שאינו בקי ברפואותיו אבל כשהוא חולה שאין בו סכנה מתרפאין מהן שאילו ימות יתלו הדבר בחסרון ידיעתו ויקפח פרנסתו והיינו דרבי יוחנן אבל רב יהודה מיירי כגון שאינו חולה כלל אלא מיחוש בעלמא כריבדא דכוסילתא דבכי האי גוונא לא מתסינן מינייהו לפי שאפילו ימיתנו לא מרע נפשיה שלא יתלו הדבר בחסרון ידיעתו שהרי רפואה קלה כזו הכל בקיאין בה ועל כרחן יתלו הדבר שהגיע זמנו למות או ששוגא היה והמיתו בידים וא"ת אם כן בפירושא דמתני' דמקשינן מדרב יהודה לימא ליה מתניתין בחולה ובכי האי גוונא אפי' רב יהודה מודה יש לומר דכיון דקתני מתרפאין מהן סתמא משמע ליה בין בבריא בין בחולה:

הא דתניא היה רבי ישמעאל אומר וכו' ליתא דקי"ל כרבי אליעזר דאמר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך כלומר יאמר החביב וכל שכן דאינו חביב ואילו לרבי ישמעאל דסבירא ליה שעל כולן הוא אומר וחי בהם ולא שימות בהם ואפי' בעבודת כוכבים ופרהסיא דקאמר יהרג ואל יעבור מלא תחללו את שם קדשי מפיק לה לדידיה קרא דואהבת את השם בכל נפשך לא משמע ליה שיתן נפשו באהבתו של הקב"ה אלא שיאהב אותו בכל לב ובכל נפש ובכל מאד כענין שכתוב (מלכים ב כג) אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו ומש"ה לר' ישמעאל לא קשיא ליה אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך דאורחיה דקרא הוא אבל ר"א קשיא ליה משום דמשמע ליה קרא שחייב אדם לתת נפשו ומאדו לאהבתו של מקום ומשום הכי פריך יאמר החביב וכ"ש שאינו חביב והיינו טעמא דמפקינן קרא דואהבת לעבודת כוכבים בלחוד ולא מוקמינן ליה בכל המצות שקיומן הוא אהבתו של הקב"ה (והיינו טעמא) דכיון דמקרא אחד [מיקל] דהיינו וחי בהם ולא שימות בהם ומקרא אחד מחמיר דהיינו ואהבת מסתברא לאוקומי קרא דוחי בהם בכל המצות כולן וקרא דואהבת בעבודת כוכבים בלבד שכל הכופר בה כמודה בכל התורה כולה ובה תלוי עיקר אהבתו של הקב"ה: **בכל** מתרפאין. במקום סכנה דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם: חוץ מעצי אשרה. פירשו בתוספות דמיירי כגון שאינו יכול להתרפאות בעץ אחר ואפילו ממינו כגון ע"י שדים או על ידי דבר אחר משום דאתא למטעי בתר עבודת כוכבים אבל בירושלמי בפירקין לא משמע הכי דהתם אמרינן בהדיא שאפילו אמרו לו הבא עלין סתם והביא לו מעלי אשרה ימות ואל יתרפא מהן (א) ושמע מינה דטעמא דאיסורא לאו משום דלמא אתי לאימשוכי בתר עבודת כוכבים אלא לפי שהוא עובר על לאו דלא ידבק בידך מאומה מן החרם ואף על גב דליתא לאו דעבודת כוכבים ממש אפילו הכי בעבודת כוכבים וכולהו לאוי דילה אמרינן יהרג ואל יעבור וכן נמי לרבין דאמר חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים בכולהו לאוי דגלוי עריות אמרינן יהרג ואל יעבור והכי מוכח בפרק בן סורר ומורה (דף עה.) דאמרינן התם מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ואמרו הרופאים אין לו תקנה עד שתבעל לו אמרו חכמים ימות ואל תבעל לו תעמוד לפניו ערומה ימות ואל תעמוד לפניו ערומה תספר עמו מאחורי הגדר ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר ובודאי שדברים הללו אינן גלוי עריות ממש אלא שעובר בהן בלא תקרבו לגלות ערוה שהוא לאו דגלוי עריות: **כי** אתא רבין אמר בכל מתרפאין חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים. שמועה זו כתבה הרב אלפס ז"ל בפ' כל שעה ושם כתבתיה בארוכה: מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דקא שייף לברתיה. מושח לרפואה: בגוהרקי דערלה. בוסר זיתים קטנים: דרך הנאתן. לאחר שיתבשלו ויצא שמנן בבית הבד אבל אנא קא עבידנא בעוד שהפסולת מעורב עם השמן והוה ליה שלא כדרך הנאתן דלא מיתסר אלא מדרבנן כדאמרינן התם בפרק כל שעה (דף כד:) דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן בר מכלאי הכרם ובשר בחלב כדאיתא התם ומשום הכי אין מתרפאין בהם כלל אלא במקום סכנה אבל שאר איסורי כולהו כיון דלא אסירי שלא כדרך הנאתן אלא מדרבנן מתרפאין מהן אפילו בחולה שאין בו סכנה וראיתי מי שכתב דמהא שמעינן דמתרפאין באיסורי הנאות של דבריהם כגון חמץ שעבר עליו הפסח וכלאי הכרם בחו"ל אפי' בחולה שאין בו סכנה [פירוש ואפי' כדרך הנאתן] ומיהו לענין אכילה אין לנו דאיפשר שעשאום כשל תורה [שלא] להתרפאות בהם שלא במקום סכנה. ואני אומר שאם באנו לחלוק אפשר שאין מתרפאין אף באיסורי הנאות של דבריהם כדרך הנאתן דאפשר דכל שהוא כדרך הנאתן השוו אותן לשל תורה ועכשיו נהגו לבשל לחולה שאין בו סכנה על ידי עובד כוכבים בשבת ואע"פ שהתבשיל עצמו אסור משום בשולי עובדי כוכבים ואע"פ שאין בדבר ראיה מכרעת דאי מדאמרינן התם בפרק מפנין (דף קכט.) לרכי חולה נעשין על ידי עובד כוכבים בשבת ההיא אפשר לאוקומי בדברים שאין בהם משום בשולי עובדי כוכבים אלא דכיון דסתמא איתמר הראשונים שהנהיגו כן לא ראו לחלק ואף על פי כן אין להביא ראיה משם להתיר לחולה שאין בו סכנה [ד] לדבר שאיסורו מגד עצמו כגון גבינה של עובדי כוכבים וסתם יינן דהתם כיון שהדבר מותר בעצמו לא רצו להחמיר בו יותר מפני שהוא בשולי עובד כוכבים ממעשה שבת והרא"ה ז"ל כתב דאפשר דטעמא דמילתא משום דמאי דאסרי רבנן משום חתנות לא השוו בו מדותיהן שהרי פתן לא אסרו אלא במקום שיש פלטר ישראל ומצינו ג"כ מרבותינו שהיו נוהגין בה היתר בשדה ובשכר ג"כ התירו חוץ לביתם ובשלקות התירו בסיוע ישראל כגון מחתה [ה] בגחלים והתירו ג"כ כשאין העובד כוכבים מתכוין לבשל כדאמרינן לקמן (דף לח.) דכיון דמשום חתנות אסרו כל היכא דאיכא הכירא דלא ליתי לידי חתנות שרי ואף כאן עובד כוכבים המבשל לחולה בשבת שהיא שעה שאין אנו יכולין לבשל בשולי עובדי כוכבים כי הני לא מיתסרי משום חתנות ולפי כך כתב ז"ל שמותר לבריא במוצאי שבת דליכא משום בשול עובדי כוכבים כלל כיון דלא שייך הכא חתנות ואין לסברא זו ראיה שאפילו נאמר דבכלל צרכי חולה שנעשין על ידי עובד כוכבים בשבת הוי דבר שיש בו משום בשולי עובד כוכבים וכמו שפשט המנהג הכי אפשר דהיינו דוקא לחולה מפני שהתירו בו כל דבר הנעשה ע"י עובד כוכבים שאין איסורו מגופו אבל להתירו לבריא אין לנו: **הנאה** הבאה לאדם בעל כרחו. כגון ריח של עבודת כוכבים ובעל כרחו' היינו לומר שלא בא לכאן בשבילו אלא הנאת הריח ממילא קא אתיא ובכי האי גוונא אע"פ שהוא מכוין לה בעל כרחו מקריא דהא שקלינן וטרינן בשמעתין באפשר וקא מכוין: אפשר וקא מכוין. אפשר לו ליבדל. ומתכוין ליהנות מאותו הריח או אפילו א"א לו ליבדל ומיהו מתכוין הוא ליהנות כ"ע לא פליגי דאסור כיון דקא מכוין:

שלטי הגבורים

ונראה בעיני שלא נאסרו כל אלה אלא כשעושה בהן מעשה כגון שהיה מחזיק בדרכו ועל ידי הנחשים האלה חוזר מדרכו אבל אינו עושה בהן מעשה אלא אומר דברים בעלמא אין בזה איסור שכל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיהונתן בן שאול שסמכו על הסימן שלהם לעשות בו מעשה אינו נחש כמו שמבואר בפרק גיד הנשה וכמו שביארתי בקונטרס הראיות בפרק גיד הנשה וכן האומר לגבאי אל תתחיל בי למחר ראש חדש היה מוצאי שבת היה ה"ז בכלל מעשה שהרי עושה מעשה ופוסק מלעשות מעשיו ע"י הנחש ונראה בעיני שאם אינו מוציא הדברים מפיו אלא מחשב בלבו ונמנע מעסקיו ע"י הנחשים האלה ה"ז מותר שראוי לאדם לחוש על החשש שחוששין בו הבריות כמב"ם וזה מסכים למה שכתבתי סוף סנהדרין ועיין פרק חלק. ולהתרפאות מאיסורי הנאה כתבו בתשובה ולרופאים שאמרת ראיתי שערוריה שנותנים לחולים אותן משקים הנעשים בחומץ ודבש שלהם או חומץ ופאכ"ג ולא ידעתי מקום שיסמכו בו שאם מפני שנתערב החומץ בתוך הדבש ובטל במיעוטו זה אינו שהרי עקרו כך וכל שעקרו כך אינו בטל וכ"ש באיסורי יין נסך ואפי' בסתם יינן(א)כבשין שדרכן לתת לתוכן יין שאסרו אע"פ שטעמן קפילא ואין בהם טעם יין ולא בדברים שדרכן לתת לתוכן יין בלבד אסרו אע"פ שאין (ב) טעם האיסור מתבטל במיעוטו להתירו שאילו נתערב כן ע"י ישראל היה בטל כגבינה של עובד כוכבים למ"ד שאסרוהו מפני שמעמידין אותה בעור קיבה ואע"פ שאין בה טעם בשר ואילו מן הדין בטל כיון שאין בה טעם בשר דבשר בחלב בנותן טעם אלא כל שאסרו להתרחק בכל ענין אסרו וכן דעת הראב"ד ז"ל והוא היתר שבטעמים בדברים אלו ואע"פ שאפי' ודאי סתם יינן שנתערב בשאינו מינו בידינו תחת ידם בטל ברוב לפי שזה דרך מקרה לא החמירו בו עד שיהא נותן טעם אבל כל שדרכו לעשות כן אסרו ואינו בטל במיעוטו כדרך שאסרו בכבשים שדרכן לתת לתוכן יין חומץ וגבינה וכ"ש משקין אלו שיש בהן טעמו וממשו שכלם חומץ שלהם ורובו חומץ או מתניתו שלא היה בטל אפי' נעשה כן תחת ידינו במקרה ואם ראו לסמוך להתיר מתמת הסכנה ודנין כל שקפץ עליו החולי ג' ימים במסוכן וכל שיש לו קדחת מסוכן מההיא דרבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה וכלישנא קמא דאמר האי אשתא צמירתא כשעת הסכנה דמיא גם זה טעות ושבוש גמור בידם מכמה טעמים הא' שרוב החולים בקדחת כל הרופאים דנין אותן לחיים ולא כמסוכנים ואין אנו מתירין כל האסורים לכל מי שיש לו קדחת וכל מי שנפל למשכב ואפי' ג' ימים וא"כ חולה שחלה ג' ימים נאכילהו ביוהכ"פ ולא בעי אומדנא ואפי' חולה ובקי אומר אינו צריך שכבר אמרו חז"ל שכל מי שיש לו אשתא צמירתא מסוכן וחולה שאמר אין צריך תוכנא הוא דנקיט ליה וליהוי כרופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך דהא רבינא דהוא רופא בקי אמר שהוא כשעת הסכנה

עין משפט

א מיי' פ"ה מהל' יסודי תורה סמג עשין ה טור יו"ד סימן קנד קנה:

[סנהדרין עד.]

[דף כה.]

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) תמוה היא שהרי התוס' הביאו הירושלמי מפרק שמונה שרצים דאיתא בהדיא עד שיאמר לו הב לי עלין של עבודת כוכבים אבל בסתם אפילו אינו מוצא דבר זה אלא מעבודת כוכבים מותר וכן פסקו הסמ"ג והמרדכי:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב שהרי: (ב) נ"ב בהם טעם אלא אף בשאר איסורין נמי אם טעם כצ"ל:

ד"ה מ"ש

הגהות חו"י

(א) נ"ב עיין פסחים רים פרק ג:

הגהות מא"י

[א] מקיש רוצח לנערה מאורסה מה נערה מאורסה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו כצ"ל: [ב] נ"ב לפי' מה שכתב הר"ן בפ' כל שעה גי' הרי"ף תיהרג ואל תעבור: [ג] ונמצא למד רוצח מה וכו' כצ"ל והשאר נמחק: [ד] דבר כצ"ל: [ה] מחתה גחלים כן כשאין וכו' כצ"ל:

לא אפשר. לו ליבדל: ולא קא מיכוין. ליהנות דאיכא תרתי להתירא כ"ע לא פליגי דשרי: היינו פלוגתא דרבי יהודה ור"ש. פלוגתייהו בפרק במה מדליקין (דף כט:) גבי גרירת מטה כסא וספסל: והלכתא כרבא הלכך בין לא אפשר בין לא אפשר אי מכוין אסור ואי לא מכוין שרי: [גרסינן בגמרא] [א] אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת וכתבה הרי"ף ז"ל בפרק שמנה שרצים והם כתבתיה בארוכה בסייעתא דשמיא: **רואה** במראה. מגרא"ל בלע"ז לראות אם מסתפר יפה באומנות וסבר הכותי דכיון דקפיד בהכי אדם חשוב הוא ומסתפי למקטליה: לבלוריתו. שהוא מגדל לעבודת כוכבים: שומט את ידו. קודם לכן שלש אצבעות לכל רוח כדלקמן כדי שלא יהא הוא מתקנה ואיכא למידק דמהכא משמע דמותר לאיש להסתכל במראה וליכא משום לא ילבש גבר שמלת אשה ובפרק שואל בשבת (דף קמט.) משמע נמי הכי דתנן התם דאין רואין במראה בשבת ואוקים לה בגמרא במראה של מתכת ומשום השרת נימין הא בחול או אפילו בשבת בשאינו של מתכת שרי ואילו בתוספתא תניא התירו לבית ר"ג לראות במראה מפני שהן זקוקין למלכות והכי איתא בירושלמי יש לומר דבכל מקום שרגילין האנשים להסתכל במראה כמו הנשים מותר וליכא משום לא ילבש גבר שמלת אשה ושמעתא דהכא ומתני' בשבת ותוספתא נמי בהכי איירי ואפ"ה הוצרכו להתיר לבית רבן גמליאל לפי שהחברים היו נמנעים בכ"מ וכי הסיא דאמרינן בפרק שני נזירים (דף נט.) האי גברא דאיחייב נגדא בבי דינא דרבי אמי דלייה לדרעיה ואיגלי בית השחי דידיה [חזייה] דלא מעבר אמר ליה שבקיה מן חבריא הוא דין והיינו לפי שבאותו מקום נהגו האנשים להעביר שער של בית השחי ושל בית הערוה וזה שלא העביר הכיר שהיה מן החברים דאי לכולי עלמא אסור היכי קאמר משום דחזייה דלא מיעבר דמן חבריא הוא ומכאן הורו הגאונים ז"ל שמותר להעביר שער של בית השחי ושל בית הערוה במקום שנהגו: **מתני'** אלו דברים של עובדי כוכבים אסורין וכו' שהיה מתחלתו יין. ביד העובד כוכבים לאפוקי היכא דזבן עובד כוכבים חומץ מישראל דתו לא מיתסר כלל אע"פ שבא לידם משום דליתביה משום נסוך דחומץ לא מנסכי ליה ואיסורא דיין אניסוך אסמכוה וכמו שאפרש בגמ' בסייעתא דשמיא ולפיכך כל שאין לחוש בו לניסוך לא מיתסר משום בנותיהם ומשום הכי אמרינן דיין מבושל לא מיתסר משום מגע עובד כוכבים: וחרס אדרייני. מפרש בגמרא ששורהו במים ויוצא ממנו היין הנבלע בו: ועורות לבובין. שהן קורעין כנגד הלב ודרכן לעשות כן לעבודת כוכבים שמוציא את הלב דרך אותו קרע בעוד שהיא חיה ומיתסר משום זבחי מתים: משוך מותר. שאין עושין כן לעבודת כוכבים: והיוצא אסור. בהנאה דעשאו תקרובת: ההולכין לתרפות. לטעות עבודת כוכבים למרחוק: אסור לשאת ולתת עמהן. דאזלי ומודו ועוד דזבני מידי דאיצטריך להו לעבודת כוכבים: **גמ'** אמר קרא אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם וכו'. אף יין שנתנסך לפני עבודת כוכבים אסור: ויאכלו זבחי מתים. זבח עבודת כוכבים שהיא מתה ואין בה ממש: כפרה כתיב בה. כפר לעמך ישראל אשר פדית הלכך אסור בהנאה כקדשים וא"ת דהכא משמע דסתם יינם נאסר משום לאו דיין נסך ואילו לקמן בגמרא [דף לו:] אמרינן דמשום גזירת בנותיהן נאסר וי"ל דאי לאו משום לאו דיין נסך מסתייא למיסריה בשתיה משום בנותיהן (ד) דומיא דפתן ושמנן אבל כיון דיין שנתנסך ודאי אסור בהנאה הוצרכו לאסור אף סתם יינם אף בהנאה אע"פ שלא נאסר אלא משום בנותיהן שאם לא היינו אוסרין אותו כי אם בשתיה הרואין סוברין לומר שמשום נסוך נאסר ויבאו להתיר אף יין נסך ודאי בהנאה ולפיכך רצו להשוות ייננו שלהן ומשום הכי אמרינן עלה דמתני' מנא ה"מ כלומר דאיכא שום אמרא ואפילו נתנסך ודאי שיהא אסור בהנאה שאילו משום בנותיהם בלחוד דיו לאוסרו בשתיה ולא בהנאה וכדכתיבנא וא"ת א"כ גזירת בנותיהן למה לי תירץ רבינו שמואל דיין שנתנסך לעבודת כוכבים מיעוטא היא ולמיעוטא לא חיישינן והרמב"ן ז"ל מוסיף בה דברים דלמא נתנסך לא חיישינן דהא איתא דנסכיה לא הוה מזבין ליה וכדאמרינן בריש פרקין [ג] בגמרא [דף כב:] הא איתא דאקלייה לא הוה מזבין ליה ואע"ג דמשמע בכולה מכילתין דטרחי ומזייפי לנסוכי נמי של ישראל התם משום דחשיבא להו מילתא להנות עבודת כוכבים שלהם בשל ישראל אבל מאי דמנסכי איגהו לעבודת כוכבים שלהם אינן מוכרין ולא נותנין אותו לישראל להכי איצטריך למיגזר משום בנותיהם: **חומץ** שלנו (ה) חומץ של ישראל שהפקידו אצל עובד כוכבים אינו צריך אלא חותם א' דהואיל ואשמעינן מתני' דלא מנסכי חומץ: משום איחלופי. צריכו להחליפו ברע ממנו לא טרח ומזייף לסתור חותמו של ישראל ולעשות חותם אחר מזויף: **ת"ר** יין מבושל ואלונתית של עובדי כוכבים אסורין אלונתית כברייתה מותרת. פרש"י ז"ל דאלונתית של עובד כוכבים אסורה מפני שמערבין בה יין אבל אלונתית כברייתה שעשאה ישראל ולקחה עובד כוכבים ממנו מותרת דתו לא מנסך לה: עושין יינמלין. בשבת שהוא לשתות: ואין עושין אלונתית

נר מצוה — תורה אור

ולא קא מיכוין כולי עלמא לא פליגי דשרי כי פליגי דאפשר ולא קא מיכוין איכא דאמרי אפשר ולא קא מיכוין היינו פלוגתא דרבי יהודה ור"ש לרבי יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור אסור לר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר מותר כי פליגי דלא אפשר וקא מיכוין אביי אמר מותר ורבא אמר אסור והלכתא כרבא: (דף כט.) *ואין מסתפרין מהן בכ"מ דברי ר"מ וחכ"א וכו': ת"ר המסתפר מן הכותי רואה במראה ואינו חושש היכי דמי אי ברשות הרבים למה לי מראה ואי ברשות היחיד כי רואה במראה מאי הוי לעולם ברשות היחיד וכי רואה במראה מיחזי כאדם חשוב וכותי המסתפר מן הישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו וכמה אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה שלש אצבעות לכל רוח ורוח: (דף כט:) **מתני'** *ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנייה ב היין והחומץ של עובדי כוכבים שהיה מתחלתו יין וחרס הדרייני ועורות לבובין רשב"ג אומר בזמן שהקרע שלו עגול אסור משוך מותר בשר הנכנס לבית עבודת כוכבים מותר והיוצא אסור מפני שהוא כזבחי מתים דברי ר"ע ההולכין לתרפות אסור לשאת ולתת עמהן והבאין מותרין: **גמ'** יין מנא לן אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה אמר קרא (דברים לב) אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם מה זבח אסור בהנאה אף יין א אסור בהנאה וזבח גופיה מנא לן דכתיב (תהלים קו) ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מתים אסור אף זבח אסור ומת גופיה מנא לן אתיא שם שם מעגלה ערופה כתיב הכא (במדבר כ) ותמת שם מרים וכתיב התם (דברים כא) וערפו שם את העגלה בנחל מה להלן אסור אף כאן אסור והתם מנא לן אמרי דבי רבי ינאי כפרה כתיב בה כקדשים: והחומץ של עובדי כוכבים וכו': אמר רב אשי חומץ ב שלנו ביד עובד כוכבים ויין מבושל שלנו ביד עובד כוכבים לא צריך חותם בתוך חותם אי משום נסובי לא מינסך ואי משום חלופי (יין) כיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף: (דף ל.) *ת"ר יין מבושל (א) ואלונתית של עובדי כוכבים אסורין אלונתית כברייתה מותרת ואיזו היא אלונתית כדתנן גבי שבת עושין יינמלין ואין עושין אלונתית אלו הן יינמלין ג יין ודבש

רש"י

לו להתרחק וגם לא קא מיכוין ליהנות במראה. שפיג"ל בלשון אשכנז לראות אם מספר באומנות וסבר הכותי כיון דקפיד הכי חשוב הוא ומתיירא להרגו: לבלוריתו. שמגדל לעבודת כוכבים: שומט את ידו. מקודם לכן ג' אצבעות לכל רוח כדי שלא יהא מתקנה: **מתני'** שהיה (א) מתחלתו יין. לאפוקי היכא דזבן עובד כוכבים חומץ מישראל דלא מיתסר בהנאה דטעמא דמתסר בהנאה משום דלמא מנסכי לעבודת כוכבים וחומץ לא קא מנסך לעבודת כוכבים: וחרס הדרייני. מפרש בגמרא שהיו שורין חרסים חדשים ביין ומייבשין אותן וכשרוצין חוזרין ושורין אותן במים ויוצא היין הנבלע בו: ועורות לבובין. (ב) שקורעין נגד הלב דדרך לעשות כן לעבודת כוכבים ומוציא את (ג) דמה דרך הנקב ומיתסר משום זבחי מתים: בזמן שהקרע שלו עגול. ואז ניכר שנעשה לשם כך: משוך מותר. שאין עושין כן לעבודת כוכבים: והיוצא אסור בהנאה. דעשאו תקרובת: לתרפות. לטעות עבודת כוכבים למרחוק: תרפות ענין תרפים: אסור לשאת ולתת עמהם. דאזלו ומודו ועוד דזבני מידי דצריך לתקרובת עבודת כוכבים: **גמ'** אף יין אסור. שנתנסך לעבודת כוכבים: כפרה כתיב בה. כפר לעמך ישראל הלכך אסור בהנאה כמו קדשים: א"נ חותם בתוך חותם. אלא די בחותם א' דהואיל דאשמעינן מתניתין דלא מנסכי (ב) חומץ וליכא למיחש אלא לאחלופי לא טרח ומזייף לסתור חותמו של ישראל ולעשות חותם אחר מזוייף להחליף רע בטוב: אלונתית. לקמן מפרש: אסורין. כי מתחלתו היה יין: אלונתית כברייתה. שלא היה תחלה יין ביד עובד כוכבים אלא לקחה עשויה ביד ישראל מותר בהנאה דתו לא מנסך ליה: עושין אנומלין בשבת. שהוא לשתות: ואין עושין אלונתית.

ששתמו

שלטי הגבורים

והמסוכן מסוכן הוא אבל אכילה זו להתרפאות או למשעריה וכמו שהתירו להניק את התינוק מבהמה טמאה אפי' למ"ד קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו וקאמר טעמא משום דסתם תינוק מסוכן הוא אצל חלב ועוד דאשתא צמירתא מאן פריש לן דהוא חולי של קדחת והלא לדעת כל הבקיאים אין כל הקדחות מסוכנות לשעתן ורש"י ז"ל לא פי' חולי של קדחת אלא חולי אחר והוא שיש בו סכנה ולא בקדחת הפשוטה ועוד דדלמא ליסנא בתרא עיקר דא"ל מידי דרך הנאה קא עבידנא ושמעינא מהאי ליסנא בתרא דאילו הוה דרך הנאתן אסור אע"ג דהוה ליה אשתא צמירתא דאלמא אשתא צמירתא לאו כשעת הסכנה דמיא. ועוד דאפי' תדין כל הקדחות כשעת הסכנה אין אומרים שהותרו כל האיסורין אצל חולי שיש בו סכנה שא"כ אפי' יש דברים מותרים ואסורים נאכיל אותו אפי' מן האיסורים שהרי הותרו אצלו אלא דחויין הן אצלו וכיון שכן כל שאפשר לו להביא לו מן ההיתר אין נותנין לו מן האיסור והרי חולה זה אינו מסוכן אם אינו משקה אותו משקה לשעתו שאנו נאמדוהו לג' ימים שאינו צריך אלא שימתין לחצי שעה ויעשה לו מן המותר לו ע"כ:

א (ו) וגבי איסור סתם יינם שהתירו לאסור בהנאה אפי' מגע עובד כוכבים ביין שלנו אבל רשב"ם כתב בשם רש"י שכתב על שם הגאונים ובזמן הזה אין איסור הנאה במגע של עובדי כוכבים ביין שלנו דעובדי כוכבים בזמן הזה אין רגילין לנסך לעבודת כוכבים והוו לענין ניסוך כאילו אינן יודעים בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה והוי כתינוק שעושה יין נסך לאסור בשתיה ולא בהנאה ועל זה סומכין בהרבה מקומות ליקח יין מן העובדי כוכבים בחובותיהם ואף אם נגע עובד כוכבים ביין שלנו מוכרין אותו לעובד כוכבים והרא"ש ז"ל האריך בו וסיים דבריו וטעמים הללו מספיקים למגע עובד כוכבים ביין שלנו אבל סתם יינם שאסרו בהנאה משום בנותיהם אין טעם להתירו ומיהו י"ל שמתחלה לא אסרו סתם יינן אלא בשתיה מידי דהוה אפת ושמן ושלקות אלא משום שהיו רגילין לנסך אסרוהו בהנאה כיין שמתנסך לעבודת כוכבים והאידנא שאין מנסכין דין הוא שנעשה סתם יין כפת ושלקות ומ"מ ראיה ברורה אין לנו להתירו בהנאה והנח להם לישראל מוטב יהיו שוגגים ואל יהיו מזידין ע"כ:

ב וגבי חומץ כתב הטור (ז) חומץ לאו בר ניסוך הוא לפיכך מן הראוי שלא יהא בו משום מגע עובדי כוכבים ורבינו משולם רצה להתירו ונקרא חומץ משעבר עליו ג' ימים משעה שהחמיץ והרשב"א כתב שזה סימנו שאם מבעבע כששופכין אותו על הארץ אז ודאי חומץ גמור הוא ור"ת אסרו לפי שאין אנו בקיאים בחומץ (ח) והוא יין גמור כמו יין שלא נתבשל בענביו כל צרכו וכן נוהגים לאוסרו וחומץ של עובד כוכבים שהיה תחלתו יין אסור באע"פ שהחמיץ לא פקע איסוריה מיניה והבוסר ג"כ מן הראוי שלא יהיה בו משום יין נסך דלאו בר ניסוך הוא אלא שר"ת שהחמיר ג"כ לפי שאין אנו בקיאים מתי נקרא בוסר: **ג** (ט) תבשיל שיש בו יין ונגע בו העובד כוכבים אפי' קודם שהרתיח אין בו משום יי"נ כתב מיי' אם נתערב ביין מעט דבש או מעט באור הואיל ואינו ראוי לנסך הרי הוא כיין מבושל וכשכר ומותר לשתותו עם העובד כוכבים וכתב הרא"ש ואין לסמוך על זה שעיקר הגזירה משום בנותיהם אלא שהחמירו לאוסרו בהנאה כיון שנתנסך לעבודת כוכבים וכן כתב הרמב"ן. ואומר ריצב"א דדוקא ביין שנתערב בתבשיל אין בו משום יי"נ לפי שאין היין ניכר בעין כלל אבל כשמשימים אותו בחרדל יש לחוש למגע עובד כוכבים לפי שהוא בעין יותר וכן הלכה למעשה וכיון דאין הדבר תלוי בבישול אלא בעירוב בד"א נראה דאותה מטעמת שאנו עושים מאגוזים ופת וע"א ומערבין בתוכה חומץ דלאחר שנתערב החומץ בתוכה אין במגע העובד כוכבים כלום משום שאינו ניכר אבל המטעמים שאוכלים קודם הסעודה שקורין איגשאלט"ש מעשבים ותורת ובצלים שנותנים בתוכם חומץ והוא בעין כ"ל דאסור במגע עובד כוכבים כיון שהחומץ בעין:

עין משפט

א מיי' פי"ב מהל' רוצח סמג לאוין מט טור יו"ד סימן קנו:

ב מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד סי' קכג:

ג מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד סי' קכג:

הגהות הב"ח

(א) מתחלתו כצ"ל: (ב) נ"ל שקורעין: (ג) נ"ב ס"א לבה: (ד) נ"ב וכיוצא בזה כתבו התוס' וע"ש: (ה) נ"ב ביד עובד כוכבים: (ו) נ"ב לשון הטור בסימן קכג: (ז) נ"ב בסימן קכג: (ח) נ"ב שיש יין שנראה כחומץ: (ט) נ"ב טור בסימן קכג:

הגהות חו"י

(א) נ"ב נ"ע למה לא נקט גם כן ייגומלין: (ב) נ"ב דהכי מפרש רב אשי למתני' חומץ שלנו ביד עובד כוכבים:

הגהות מא"י

[א] אמר רב זוטרא וכו' בסייעתא דשמיא כ"ז מוקף: [ב] נ"ב גבי הסיה דלוקחין בהמה לקרבן ואין חוששין שמא הקצוה לעבודת כוכבים:

אלונתית. בשבת שהיא לרפואה להצטנן כשיוצאין מבית המרחץ: ומים צלולים. שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומים להיות צלולין ושופין העליונים בנחת במשנת ומדברי רש"י ז"ל שכתב באלונתית כברייתה למדנו שתבשיל שנתערב בו יין אין חוששין בו משום מגע עובד כוכבים אבל רבינו חננאל ור"ת ז"ל פירשו דאלונתית מתחלה אין בה יין והיינו כברייתה כלומר מן האוצר ומשום הכי שרי אבל כשמכרה על יד על יד טוען להוכה יין ומש"ה אסירא והכי מוכח בפירקא קמא דחולין (דף ו.) דבלא יין אלונתית שרי דאמרי התם הלוקח יין לתת לתוך האלונתית ומ"מ כתב בעל התרומות ז"ל שיש ראיה להתיר תבשיל שלנו שנתערב בו יין ונגע בו עובד כוכבים מדתניא בתוספתא אלונתית של עובד כוכבים אסורה מפני שתחלתה יין אלמא מדסיים בה שתחלתה יין ש"מ שאם [לא] היתה [א] תחלתה אלונתית ביד עובד כוכבים כגון שערב בה ישראל יין ובאה לידם כשהיא מעורבת שריא וכדדייקינן בגמרא דילן גבי חומץ ויין מבושל: ולענין ייכמלין אי [מותר] במגע עובד כוכבים או לא לא משמע בגמרא דידן מידי אבל בירושלמי גרסינן רבי יצחק בר נחמן בשם רבי יהושע בן לוי מתוק מר וחד אין בהם משום גילוי רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמר המר והחד והמתוק אין בהם משום גילוי ולא משום יין נסך רבי סימון מפרש החד קונדיטון וקונדיטון היינו ייכמלין האמור כאן שמצינו במדרש בפרשה בחדש השלישי נמשלה תורה לקונדיטון

תורה אור

נר מצוה

ודבש ופלפלין אלונתית יין ישן ומים צלולין ואפרסמון אמר רבא יין מזוג יש בו משום גילוי ויש בו א משום יין נסך יין מבושל אין בו משום גילוי ואין בו משום יין נסך (א) ומיא בין ביממא בין בליליא אית (ב) בהו משום גילוי ולא אמרינן אימת ישן עליהם רב לא שתי מיא מבי ארמאה ולא מבי ארמלתא משום דלא זהירי בגילויא: אמר רבא האי חמרא דאקרים עד תלתא יומי יש בו משום גילוי ויש בו משום יי"נ *מכאן ואילך אין בו משום גילוי ואין בו משום יי"נ נהרדעי אמרי אפי' מכאן ואילך אין בו משום יי"נ ויש בו משום גילוי מ"ט דמיקרי ושתי ת"ר יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו שלשה ימים א"ר חייא בר אשי אמר שמואל מטפטף אין בו משום גילוי אמר רב פפא והוא דעביד טיף טיף כנגד טיף טיף א"ר חייא בר אשי אמר שמואל פי תאנה אין בו משום גילוי כמאן כי האי תנא דתניא ר' אליעזר אומר אוכל אדם תאנים וענבים בלילה ואינו חושש משום שנאמר °שומר פתאים ה' אמר רב ספרא משום ר' יהושע מדרומא ג' מיני ארס הן של בחור ושל בינוני

רש"י

שסתמו לרפואה להצטנן: מים צלולין. שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומים להיות צלולין ושופין העליון מן הכלי בנחת במשנת: מזוג. שני חלקים מים ואחד יין: אין בו משום גילוי. שאין נחש שותה ממנו: מבי ארמלתא. ישראלית: דאקרים. שנעשה רך והחמיץ ולא חומץ גמור: מכאן ואילך. נתקלקל הרבה ואין בו משום גילוי: יין תוסס. יין חדש מגיתו כשהוא חם ומחמיץ להיות יין קרי תוסס: מטפטף. כלי שתחת החבית שמקבל הנטף: טיף טיף כנגד טיף טיף. שמטפטף תדיר והטיפין רודפות זו את זו ותכופות והנחש שומע ובורח: פי תאנה. כשתולשין אותה נעשה פה קלר במקום

מה הוא יש בו יין דבש ופלפלין אף דברי תורה כן והשתא איכא לספוקי אי אמרינן דרבי יצחק בר נחמן ור' סימון לא פליגי אלא דתרווייהו משמיה דרבי יהושע בן לוי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולפי זה יש ללמוד מן הירושלמי דאין בייכמלין משום מגע עובד כוכבים או שנאמר דפליגי אליבא דר' יהושע בן לוי דר' יצחק בר נחמן אמר משמיה [דאין בהם משום גילוי אבל משום יין נסך יש בהם ור' סימון אמר משמיה] דכי היכי דאין בהם משום גילוי ה"נ אין בהם משום יין נסך ואם יהיה פירוש הירושלמי כך יש לנו לפסוק הלכה כר' יצחק בר נחמן דגמרא דילן אתיא כותיה שהרי בסמוך הביאו מימרא דר' יהושע בן לוי דאמר שלשה ייעות הם [ג] ואין בהם משום גילוי ולא הזכירו בהם יין נסך אבל מ"מ הסברא מכרעת שכל שיש בו פלפלין הרבה נשתנה טעמו וריחו ויצא מתורת יין ולפיכך נאמר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ומיהו צריך שיש בו השלים מפלפלין דהכי אשכחן בירושלמי לענין גילוי שאמרו שם בר מרנא ה"ל קונדיטון מגלי שאל לרבנן ואסרין ולא כן אמר ר' יצחק בשם ר' יהושע בן לוי המר והחד והמתוק אין בהם משום גילוי רבנין אמרין בשם ר' יודא בר טיטוס בההוא דשחיק חד לתלתא ומשמע דה"ה ליין נסך וכתב הרמב"ן ז"ל דכל שיש בו פלפלין כשיעור הזה אע"פ שאין בו דבש אין בו משום מגע עובד כוכבים שבכלל קונדיטון הוא תדע שהרי בגמרא דילן פירשו החד (ג) המר ופלפלין ומה שאמרו במדרש שיש בו דבש מפני שהטועין אותו בדורות ההם נותנין בו דבש אבל אפילו לא נתן בו דבש קונדיטון הוא ואין בו משום יין נסך: והר"ם במז"ל כתב בפרק אחד עשר מהלכות מאכלות אסורות שהורו גאוני המערב ז"ל שאם נתערב ביין של ישראל מעט דבש או מעט שאור הואיל ואינו ראוי למזבח הרי הוא כמבושל וכשכר ואינו מתנסך ומותר לשתותו עם העובדי כוכבים והקשו עליו דאע"ג דלדידן פסול דלמא איניהו מנסכי ליה מידי דהוה איין מזוג דמפסיל לדידן כדתניא בספרי ונסכו יין רביעית לכבש האחד האי אתה מנסך ואי אתה מנסך את המזוג והכי מוכח בפרק המוכר פירות (דף צז:) דאמרינן [ג] התם הלא למעוטי יין מזוג כלומר שכיון שאינו ראוי לנסך על גבי המזבח אין מקדשין עליו דאלמא דיין מזוג פסול לגבי המזבח ואפ"ה אסקינן דיש בו משום יי"נ שאין כל הפסול לגבי המזבח נפסל לתקרובות שלהם דהא איניהו מקרבי פירות דקל טב שהוא דבש שאסרה תורה ועוד שאפי' תאמר שאין בו משום חשש עבודת כוכבים אעפ"כ יש לאסרו משום בנותיהן שכל שלא נשתנה טעמו וריחו יש בו (משום יי"נ) משום אקרובי דעתא אלא שבזו י"ל שלא גזרו אלא על היין הראוי לנסך שעיקר גזרתם אחששא דנסך אסמכוה והכי מוכח הא דאמרינן עלה דמתניתין דתנן דיין של עובדי כוכבים אסור [דף כט:] מנא לן אמר רבה בר אבוה אמר קרא אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם וגו': יין מזוג יש בו משום גילוי ויש בו משום יין נסך. איכא מאן דאמר דכי אמרינן דיין מזוג יש בו משום יין נסך ה"מ כגון דליכא טפי משלשה חלקים מים אבל איכא מים טפי לאו חמרא הוא ואין בו משום יין נסך והביא ראיה מדאמרינן בפ' המוכר פירות (דף צז:) שמרי יין מברכין עליהן שהכל אחרים אומרים שמרים שיש בהם טעם יין מברכין עליהן בורא פרי הגפן ואמר רבא רמא תלתא ואתא ארבעה כולי עלמא לא פליגי דחמרא מעליא הוא כי פליגי דרמא תלתא ואתא תלתא ופלגא רבנן סברי תלתא ופלגא טייל תלתא נפיק ה"ל פלגא חמרא ולאו כלום הוא ואחרים סברי תלתא טייל תרי [ד] ופלגא נפיק אלמא לכולי עלמא אי תלתא נפיק לאו חמרא הוא כיון דאיכא טפי מעל חד תלתא מיא ואינו ראיה דהני מילי בשמרים דכי איכא טפי מעל חד תלתא מיא קיוהא בעלמא הוא אבל יין גמור כל היכא דאיכא טעם יין ומראה יין יש בו משום יין נסך וכתב הרמב"ן ז"ל דאע"ג דלפום דינא דגמרא משמע דיין היוצא מן השמרים עדיף טפי מיין היוצא מן החרצנים מדאקשינן בפרק אלו עוברין (דף מב:) וסבר רבי יהודה תמד לאו בר עשורי הוא והא תנן המתמד ונתן מים במדה [ומצא כדי מדתו] רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרין ומשני לא קשיא הא [ה] בדחמרא הא בדפורצני ופירש רש"י ז"ל דבשמרים מחייב רבי יהודה ובפורצני פטר וליכא למימר איפכא דהכי מוכח בהדיא בפרק המוכר פירות [דף צז.] דהביא דהמתמד בשמרים הוא ושמעינן מינה דכל דבשמרים אינו יין כל שכן בפורצני הלכך לא מיקרי יין עד דרמא תלתא ואתא ארבעה מיהו הני מילי בפורצני דידהו שהיו דורכין אותו בגת ויוצא מהן כל לחלוחית שבהן וכי האי גוונא כל היכי שאינו יוצא יותר ממדתו לאו חמרא הוא אבל בפורצני שלנו שהם נדרכים ברגלי אדם ורמו בהו מיא והיין נמשך מאיליו אין להקל בכך שהרי ברוב הפעמים אינו מוציא כדי מדתו ואפ"ה חמרא מעליא הוא לפי שהפורצנין [עצמן בולעין] המים והיין יוצא מאיליו הלכך הכל לפי טעמו וריחו והראב"ד ז"ל כתב דביין נסך דחמור לא אזלינן בתר הני שיעורי דהא אמרינן בפרק המוכר פירות (שם) ושל הקדש לעולם אסור משום דחמיר ויין נסך הרי הוא [חמור] כשל הקדש וזו אינה ראיה אלא לשמרים של עובדי כוכבים דאף על גב דרמא בהו מיא כמה זימני אסור דהא מיערב בהו חמרא דאיסורא דומיא דהקדש אבל לשמרים שלנו שנתן עליהם מים ונגע (ד) בה במה שיצא מהן אינה ענין: יין מבושל אין בו משום גילוי ואין בו משום יין נסך. כתב הראב"ד ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל הכי דייקי[הגאונים] הראשונים דכיון שהרתיח נעשה מבושל אבל הרמב"ן ז"ל כתב שכשחסר ע"ג האור ממדתו נעשה מבושל מדגרסינן בירושל' [ו] אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו ממדתו ואפשר דלא ודא אחת היא שעל ידי רתיחה הוא מתמעט: [בגמ' דף ל.] וקסטא [ז] (דחמרא) [דמיא]. שם מדת יין שבעיר: אימת ישן. אדם הישן שם: ולא מבי ארמלתא. אע"פ שהיא ישראלית דלא בקיאה בהלכות גילוי: האי חמרא דאקרים. שהתחיל להחמיץ ואינו חומץ גמור: עד תלתא יומי וכו' רבא לטעמיה דאמר בפרק בתרא דמכלתין (דף סו:) ריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא אבל לאחר שלשה ימים משהתחיל להחמיץ חומץ גמור הוא וחומץ אין בו משום יין נסך כדאמרינן לעיל אבל ר"ת ז"ל היה מורה איסור לחומץ [שלנו] שנגע בו עובד כוכבים עד שנים עשר חדש משום דאיכא חלא דשתו ליה רובא דאינשי וכן דעת הרמב"ן ז"ל בכל העשוי לשתותו ע"י הדחק משום פרלה וכן היה רת"ס ז"ל מנהיג איסור במגע עובד כוכבים בבוסר לפי שאין אנו יודעין מתי קרוי בוסר ויש אגנים שקורים בוסר למה שאחרים קורין לו יין וכתב בתשובותיו וכבר היתה שנה שלא נתבשלו הענבים והיו כולן טעם בוסר ולדברי המתירין לא נהגו איסור יי"נ באותה שנה: יין תוסס. יין חדש מגתו ועל שם שהוא מבעבע כמין אבעבועות של מים רותחין נקרא תוסס: טיף טיף. כלי שתחת החבית שמקבל מה שהוא מורד טפין טפין: טיף טיף להדי טיף טיף. שמטפטף תמיד והטפין רודפות זו את זו ותכופות והנחש שומע ובורח: פי תאנה

[ז] כ"ב גבי האי עובדא דאמרינן בגמ' דהכיא דאגליא ליה קסטא דמיא והיה נייס גבה אתא לגביה דרב חלקיה א"ל הכי אמרו אימת ישן עליהם ואסיקנא דלא הוא דלא אמרי' אימת ישן עליהם:

שלטי הגבורים

א(ה) יין מזוג אפי' נתן בו מים הרבה כל זמן שיש בו טעם (ו) יש בו משום יי"נ התמד שמתגים מים ע"ג חרצנים כתב ה"ר אברהם אב ב"ד שאין בו משום יין נסך אא"כ נותן ג' מדות של מים ומצא ד' והראב"ד כתב שאין להתיר מגע עובדי כוכבים בשום תמד והר' יונה כתב שתמרין שלנו שתמדן ולא מצא אלא כדי מדתו פעם ראשון אסור ופעם שני מותר אבל שמרים של עובדי כוכבים. לעולם אסורין אפי' לא מצא אלא כדי מדתו אפי' תמדן כמה פעמים ומים שנותנים על גבי הרצנים שנדרכו ברגל ולא נתעצרו בגלגל וקורה פעם אחד וב' אסור אפילו לא מצא אלא כדי מדתו שהזגין בולעים מן המים ויוצא היין שבהן הלכך לעולם יש בהם משום מגע עובדי כוכבים עד שיהיה גרוע שאין דרך בני אדם לשתותו ואם נתעצרו בגלגל או אין בהם משום יין נסך אא"כ נתן ג' מדות של מים ומצא ד' וכן היא מסקנת הרא"ש:

לשון ריא"ז

ויין שלנו שנגע בו עובד כוכבים הרי הוא כסתם (ז) וכן היין והחומץ מבושל שלהם שהיו מתחלתן יין אסורין בהנאה אבל החומץ שלנו והיין מבושל שלנו אם נגע בהם עובד כוכבים מותרין אפי' בשתיה נראה בעיני ששיעור החומץ והמבושל הוא כל שאין שותין אותו כיין כמב"ס יין שהקרים והוא בתחלת חומצו עד ג' ימים הרי הוא כיין ואם נגע בו עובד כוכבים אסור משום יי"נ אחר ג' ימים הרי הוא כחומץ ואם נגע בו עובד כוכבים מותר: אלונתית של עובד כוכבים אסורה בהנאה אלונתית כברייתה שעשאה ישראל מיינו ונגעו בה עובדי כוכבים מותרת אפילו בשתיה ואלונתית היא שעושין מיין ישן ומים צלולין ושמן אפרסמון (ח) הרי הוא כיין ויש בו משום יי"נ כדברי מז"ס וגאוני המערב הם מתירין ואין בו משום מגע עובד כוכבים וכדבריהם נ"ל עיקר שכן הוא בתלמוד א"י כמב"ס: ויין המזוג במים יש בו משום יי"נ ונראה דיין מבושל ויין חי מעורבין זה בזה אין היין מבושל מונע ליין חי שינסך ולא מבעיא לדברי כל הפוסקים זולתי מיי' דס"ל דהערובת דבש ושאור אינו מונע ליין מלינסך דודאי גם יין מבושל אינו מונע ליין מלינסך (ט) כי היכי דיין מזוג אינו

הגהות הב"ח

(א) וקיסתא דמיא כצ"ל וכ"ב לאו דוקא דמיא דס"ס דחמרא אלא לישנא דעובדא דשמעיה דרב חלקיה בר טובי דבגמ' נקט דקאמר דאיגלי ליה קיסתא דמיא והוה נייס גבה כו' וכר"ן גרס וקיסתא דחמרא כו' אבל בהלפס ישן ראיתי דגרס וקיסתא דמיא: (ב) נ"ל ביה: (ג) נ"ל חמר: (ד) כ"ב עובד כוכבים: (ה) כ"ב טור בסימן קכ"ג: (ו) נ"ב יין: (ז) ייגס: (ח) ויינומלין היא שעושין מיין ודבש ופלפלין: (ט) כ"ב אלא אף למיימוני נמי אין היין מבושל מונע ליין מלינסך:

עין משפט

א מיי' פי"א מהל' רוצח סמג עשין ט טור יו"ד סימן קטז:

גירסת ד"ח [וכ"ח]

ד"ח מ"ז

ד"ח

הגהות מא"י

[א] תחלתה כצ"ל: [ג] וכ"ב מר חד מתוק: [ג] נ"ב אין אומרים קידוש כוס אלא על היין הראוי לנסך על המזבח ואמרי' למעוטי מאי ואסיקנא למעוטי יין מזוג: [ד] כ"ב שאין דרך לגאת כל הכנסים אלא מקומות כגאון וכוליה היין כי המים שהם כבדים הם נבלעים למטה והיין שהוא קל צף למעלה: [ה] בדרוקא כצ"ל וכ"ב ופי' נותן מים בשמרים.[וכ"ס הכ"ח]: [ו] כ"ב משנה פי"א דתרומות: [ז]

בינוני ושל זקן של בחור °שוקע של בינוני מפעפע ושל זקן צף של בחור שוקע למאי הלכתא לכדתניא חבית שנתגלתה אע"פ ששתו ממנה תשעה לא ישתה ממנה עשירי מעשה היה ושתו ממנה תשעה ולא מתו ושתה עשירי ומת א"ר ירמיה זה הוא שוקע וכן אבטיח שנתגלתה אע"פ שאכלו ממנה תשעה לא יאכל ממנה עשירי מעשה היה ואכלו ממנה תשעה ולא מתו ואכל עשירי ומת א"ר ירמיה זה הוא שוקע ת"ר מים שנתגלו לא ישפכם לרשות הרבים ולא ירבץ בהן את הבית ולא יגבל בהן את הטיט ולא ישקה מהן לא בהמתו ולא בהמת חבירו ולא ירחץ מהן פניו ידיו ורגליו אחרים אומרים מקום שיש סירטא אסור אין סירטא מותר גרסינן בשחיטת חולין בפרק ראשון* תנן התם שלשה משקין אסורין משום גילוי המים והיין והחלב ושאר כל המשקין מותרין כמה ישהו ויהיו אסורין כדי שיצא הרחש ממקום קרוב וישתה וכמה מקום קרוב א"ר יצחק בריה דרב יהושע כדי שיצא מתחת אזן כלי וישתה ויחזור לחורו: וגרסינן בפרק אלו טריפות* מנימין [א] בנדוקאה איגלי ליה ביסתקאה דדובשא [ב] וכו' ומיסתבר מההוא מעשה דדבש וציר יש בהן משום גלוי: גרסינן בתחלת ביצה* א"ר יוסי בן שאול משום רבי האי תומא שחיקא סכנתא לגילויא: *שיעור המים המגולין כדי שתאבד בהן המרה ר' יוסי אומר בכלים כל שהן בקרקעות מ' סאה יש שפירשו אם המים המגולין מרובין כדי שתאבד בהן המרה שהיא הסם של רחש אין חוששין להם שהסם בטל בהן ואינו מזיק ואם אין בהם זה השיעור אסורין מפני הסכנה ויש אומרים חילוף שאם אין בהן זה השיעור והמים נראין צלולין מותרין שאילו היה בהן סם היה נראה אבל אם המים מרובין אסורים שחוששין שמא יש בהן סם ואינו ניכר ^א^ניקורי תאנים וענבים והקשואין והדילועים והאבטיחים והמלפפונות אפילו הן בכד אחד גדול ואחד קטן אחד תלוש ואחד מחובר כל שיש בו ליחה אסור נשיכת נחש אסורה מפני סכנת נפשות משמרת של יין אסורה משום גילוי ור' נחמיה מתיר: *אמר שמואל כל השרצין יש להן ארס של נחש ממית ושל שרצין מלקה ירושלמי אמר ר' מונא צריכין אנו למיחש למאי דבריאתא חוששין אסור למיתן פריטי גו פומא פיתא תותי בי שחיא תבשילא תותי ערסא ממצע סכינא גו אתרוגא או גו פוגלא אמר ר' יוסי' בר' בון כל זיעת האדם סם המות חוץ מזיעת הפנים: *ת"ר אחד הלוקח ^ב^ואחד השוכר בית בחצרו של עובד כוכבים (א) וממלאהו יין ומפתח [ג] וחותם ביד ישראל רבי אליעזר מתיר בשתיה וחכמים אוסרין ר' אליעזר לא חייש לזיופא ורבנן חיישי לזיופא אמר ר' חייא בריה דרבא בר נחמני אמר רב יצחק אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר [ד] רב זעירי הלכה כרבי אליעזר וגרסינן בפרק השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך *וכי מאחר דקיימא לן כר' שמעון ב"ג °דלא חייש לסיתומא וכותיה דרבי אליעזר דלא חייש לזיופא האידנא מאי טעמא לא מותבינן חמרא בי כותים חיישינן לשיכי ופירושו

תאנה כשתולשין אותה נעשה (פה קלר) [פתחה] במקום עוקצה: שוקע. לפי שהוא חזק וכבד שוקע בתוך המשקה לקרקעותיו של כלי: מפעפע. בינתים: לא ישתה ממנו עשירי. שהארס שוקע למטה וישתהו וימות: אבטיח. אלבודיק"ה בלעז וכשפותחין אותו לאכול קצת ועומדת מגולה אוכל הנחש ממנה: לא ישליכם לרה"ר. שמא יעבור עליהם אדם יחף ויעמוד הארס בין קשרי אצבעותיו וכיון שנכנס מעט ונוקב בבשר שוב אין לו רפואה: ולא ירבין. להשכיב ולחבר האבק שלא יעלה: ולא ישקה מהם בהמתו. בראויה לאכילה לפי שהאוכל ממנו ניזוק: ולא בהמת חבירו. אפילו בשאינה ראויה לאכילה משום דמכחש לה הכי מפרשי בגמרא: אחרים אומרים מקום שאין בו סירטא מותר. שאין הארס מתעכב שם אבל במקום שיש בו סירטא מתוך שהארס מתעכב ואינו נופל מהרה נוקב בבשר: כמה ישהו. המים מגולין היכא דהוא עצמו הניחו מגולין: הרחש. הנחש רחש תרגום של שרץ: מתחת אוזן כלי. חוששין שמא שם היה: ביסתקא דדובשא. כד של דבש: תומא שחיקא סכנתא דגילוי. לפי שהנחש אוכל ממנו: בכלים כל שהן. אפי' הם מרובים אסורים שכל שהמים בכלי אין כוחן יפה והארס יש לו כח בהם: בקרקעות ארבעים סאה. שכיון שהם ארבעים סאה והם בקרקע בטל מהם כח הארס: נשוכת נחש. בהמה שנשכה נחש: ר' נחמיה מתיר שמפני שהיא מנטפת. הנחש שומע קולו וברח: אסור ליתן פריטי גו פומא. אסור ליתן מעות לתוך פיו מפני שיד הכל ממשמשת בהם ויש מהם חולים וזוהמתם דבקה בהם ואותה זוהמא קשה לאדם שנותנה לפיו: פיתא תותי בי שחיא. וכן אסור לתת פת בבית השחי מפני שהוא מקום זוהמא וכן אסור לתת תבשיל תחת המטה מפני שרוח רעה שורה על האוכלין שתחת המטה: ממלע סכינא גו אתרוגא או גו פוגלא. וכן אסור שלא ישקע אדם סכין בתוך אתרוג וכן לתוך לנון לפי שאינו ניכר ופעמים שאדם בא לישב עליו ונכנס בו: **תנו** רבנן אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצרו של עובד כוכבים ומפתח וחותם ביד ישראל. פרש"י מפתח או חותם וכדבריו נראה מדאמרינן בגמרא בסמוך רבי יוחנן אמר אפי' יין משתמר בחותם אחד ומוקמינן לה בגמרא כרבי אליעזר אלמא דלר"א בחותם אחד בלחוד סגי והכי משמע בפרק כל כתבי (דף קכב.) דאמרינן התם התיר להם ר' חנינא לבית רבי לשתות יין הבא בקרונות של עובדי כוכבים בחותם אחד ולא ידענא אי משום דסבר ליה כר' אליעזר אי משום אימתא דבי [ה] נשיאה אלמא לרבי אליעזר בחותם אחד בלחוד סגי ואיפסיקא הלכתא בשמעתין משמיה דרב כר' אליעזר ולפי זה מפקידין יין ביד כותי בחותם אחד ואיכא למידק מדאמרינן לקמן (דף נט.) אמר רב חבי"ת אסור בחותם אחד ויין מכלל חבי"ת הוא ואפילו הכי אסר ליה רב בחותם אחד ואם כן קשיא דרב אדרב ועוד דלענין הלכתא משמע דחותם בתוך חותם בעיא מדסקלינן וטרינן בסוגיין היכי דמי חותם בתוך חותם ואם איתא דלר' אליעזר בחותם אחד סגי לה לדידן דקי"ל כותיה מאי נפקא לן מינה ה"ד חותם בתוך חותם הא בחותם אחד סגי לן וי"ל דרב אדרב לא קשיא דהא חזינן בסוגיין דהא דאמר רב הלכה כרבי אליעזר אמוראי נינהו דמר אמר לה משמיה דרב ומר אמר לה משמיה דזעירי הלכך מ"ד לה הכא משמיה דרב לא אמר בההוא דלקמן [דאמר רב] דאסור בחותם אחד אלא חבי"ת אבל יין לא ומ"ד לה הכא משמיה דזעירי [הלכה] כרבי אליעזר אמר בההיא דרב (ב) [חבית ויין בכללה] דלדידיה לא ס"ל דרב פסיק הלכה כרבי אליעזר ומיהו אנן כר' אליעזר קי"ל דהכי הוה מסקנא דסוגיין ועוד מדאמרינן בפרק השוכר (דף סט:) וכי מאחר דקי"ל כר' אליעזר דלא חייש לזיופא וכו' וסוגיין דאמרינן היכי דמי חותם בתוך חותם לא קשיא דהכי קאמרינן היכי דמי חותם בתוך חותם ונפקא מינה לרבנן אפילו ליין ולדידן דקי"ל כרבי אליעזר נפקא מינה *לחלב ובשר ותכלת דבעו חותם בתוך חותם כדאמרינן לקמן בפרקין ומשום דבכולה סוגיין ביין עסקינן נקיט רבא למלתיה בכליכן של יין דהיינו נוד וחביתא אף על גב דלענין הלכתא לגבי יין לא נפקא לן מידי נמצא שלפי שטה זו מפקידין יין ביד עובד כוכבים בחותם אחד: אלא מיהו קשיא טובא מדאמרינן לעיל [דף כט:] אמר רב אשי הא אתא לאשמועינן חומץ שלנו ביד עובד כוכבים אין צריך חותם בתוך חותם ודכותה נמי ביין מבושל מכלל דביין גמור ס"ל לרב אשי דצריך חותם בתוך חותם ואף בזו תרצו דרב אשי לתרוצי למתניתין אתא דמקשינן עלה פשיטא משום דאחמיץ פקע ליה איסור ואתא רב אשי לתרוצי ומשום דלא משכח לה פתרון אליבא דרבי אליעזר מוקי לה אליבא דרבנן אע"ג דלא קי"ל כוותייהו כי היכי דלא תיקשי למתני' ואמר דכי קתני שהיה תחלתו יין הא קמ"ל דחומץ שלנו ביד עובד כוכבים אינו צריך חותם בתוך חותם ואי לרבי אליעזר פשיטא דאפילו יין בחותם א' סגי ליה ואין זה מחוור בעיני דודאי אנן לא שמעינן ממתני' דחומץ שלנו ביד עובד כוכבים אינו צריך חותם בתוך חותם דתנא לאו בהכי עסיק כלל ורב אשי הכי קאמר הא אתא לאשמועינן דחומץ שלנו לא מנסכי ליה עובדי כוכבים וכיון שכן בחותם אחד סגי כיון דשמעינן ממתני' דלא מנסכי ליה ואי משום חלופי מפשט פשיטא לן דכיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף וכיון דתנא דמתני' לאשמועינן דחומץ לא מנסכי ליה קאתי הכי נמי [ו] מאי לתרוצי אליבא דר"א כדמתרצין לה אליבא דרבנן אלא ודאי משמע דרב אשי סבירא ליה דיין צריך חותם בתוך חותם וכיון

רש"י

במקום עוקצה: שוקע. לפי שחזק הוא וכבד ושוקע לתוך המשקה לקרקעיתו של כלי: מפעפע. בינתים: ולא ישתה עשירי. שהארס שוקע וישתהו וימות: אבטיח. פטרמנ"ו ונסה היא וכשפותחין אותה לאכול קצת ועומדת מגולה אוכל נחש ממנה והיא רכה בתוכה כעין לובן ביצה וארס שוקע בה הלכך שמענו מדרב. ספרא דראשון לא ישתה שמא נחש זקן שתה וצף הארס למעלה שתה ראשון לא ישתו אמצעיים שמא שתה נחש בינוני ומפעפע שתו תשעה לא ישתה עשירי שמא בחור היה: לא ישפכם. שמא יעבור אדם יחף והארס יעמוד בין קשרי אצבעותיו וכיון שנכנס מעט ונוקב בבשר שוב אין לו רפואה: ירבץ. להשכיב האבק שלא יעלה: סירטא. סדק שארס מתעכב שם ואינו נופל מהר ונוקב בבשר: הרחש. מין נחש קטן מאד ומקטנותו אינו ניכר ונראה: דלא חייש לסיתומא. שמא נקב וחזר וסתמה משום דמינכר אע"פ שהוא בלא טורח וגם לפתיחת כל החבית לחיים לה רשב"ג לא קי"ל כוותיה דהאי זיופא דטירחא הוא וקי"ל כרבי אליעזר דלא חיים לזיופא בחותם א': משום שיכי. נקב דק שבמגופת חבית כדפירש בעמוד:

עין משפט

א מיי' פי"ב מהל' רוצח טור יו"ד סימן קי: ב מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד סימן קכט וקל:

תרומות פרק ח משנה ה ו:

אנף רלב

אנף רלג

דף סט:

נ"א להתיכת דג

שלטי הגבורים

נמצא ליכסך תדע דהא לא נקט מיי' רק תערובת דבש ואמר לא דבר אחר והמרדכי כתב בשם ר"י ז"ל שנשאל לו על יין מבושל שנתערב בו מעט יין חי ונגע בו עובד כוכבים ולא היה יודע אם היה במבושל ס' כנגד היין חי והשיב דאם יש מן הדבש כנגד היין חי אני מכשירו כאילו אין שם יין מבושל אלא דבש מטעם סלק מינו כמי שאינו (מינו) והוסיף הגהת הרא"ש לבאר דבר זה שאם יש כ"כ רוב דבש ומעוט יין חי שאם היה היין חי מעורב בדבש בפני עצמו לא היה נאסר בו היינו מדמים לאלונתית שאינו נאסר במגע עובד כוכבים אלמא דצריך שיהא מן המבושל ששים כנגד היין חי להתירו במגע עובד כוכבים ואם יש הפסד מרובה אפשר בדוחק להתיר במגע עובד כוכבים שיש שם ששה חלקי יין מבושל כנגד היין החי שרואין אותו כאילו הוא מים כמו שכתב שם בהגהת הרא"ש וכו' ואין להקל משום שבשעת התערובת היה היתר בהיתר ועכשיו שהעובד כוכבים נוגע בו אינו חוזר וניעור דעד כאן לא אמר דאין התערובת חוזר וניעור אלא היכא דנתבטל בשיעור הראוי לבטולו כההיא דחמץ שנתערב קודם הפסח דגם הוא היתר בהיתר ובעינן שיתבטל בששים קודם הפסח להתירו בקיום בפסח וכשלא נתערב בכדי ביטולו חוזר וניעור ואוסר כמו שכתב מרדכי בפ"ב דפסחים והטור או"ח סימן תמ"ב גם אין נראה לדמות יין מבושל לאלונתית כי אלונתית חשיב כמו מאכל שאין היין ניכר בשם וממנו מביאין ראיה להתיר מאכל שיש בו יין כדלעיל אבל הכא שהוא מעורב ביין עצמו אלא שהוא מבושל חשוב כעין ומעורב במינו וגם יש ראיה מפ"ב דתרומות דתנן התם תורמין מיין שאינו מבושל על מבושל דהוי מן היפה על הרע ואי לאו דהוי מינו היאך תורמין מיין חי עליו אלא מחוורתא דהוי מינו והא דאינו ראוי לנסך ע"ג מזבח לאו משום שאינו מין יין אלא משום שנשתנה מבריותו הוא כמ"ש הרא"ש פרק המוכר פירות והביא ראיה ממסכת דבכורים דאמרי' דגפן שגדלה ע"ג תאנה פסול לנסכים לפי שנשתנה

הגהות הב"ח

(א) ומילאהו כצ"ל:
(ב) חבי"ת אסור בחותם אחד כצ"ל:

הגהות מא"י

[א] בנדוקאה כצ"ל.
[ב] נ"ב אתא לקמיה דרבא אמר למאי ניחוש לה הדא דתנן ג' משקים אסורים וכו' ועוד התורה חסה על ממונם של ישראל א"ל רב נחמן ר"ש וסכנת נפשות ואת אמרת התורה חסה על ממונן של ישראל מאי ר' שמעון דתניא רבי שמעון אומר אף הציר והדבש יש בהם משום גילוי:
[ג] או חותם כצ"ל:
[ד] תיבת רב נמחק:
[ה] נ"ב פי' שהיה העובד כוכבים המביאו ירא מן הנשיא שהוא שליט ע"פ המלכות:
[ו] נ"ב הוה

וכיון דבתרא הוא קי"ל כותיה ועוד ראיה דחותם בתוך חותם בעינן מדאמרינן בסוף מכילתין [דף עד:] רבא כי הוה משדר גולפי להרפניא סחיף להו אפומייהו וחתים להו אברזייהו ופירש רש"י ז"ל משום חותם בתוך חותם ואם בכליהן של יין בעינן שתי חותמות כל שכן ביין עצמו ואם כן קשיא שמעתין דמסיקנא הכא ובפרק השוכר דהלכה כרבי אליעזר ונראין דברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל שפירשו דהא דמסקינן כרבי אליעזר דשרי בחותם אחד הני מילי כגון שישראל זה שחתמו והפקידו ביד עובד כוכבים חוזר ורואה חותם שלו כשהעובד כוכבים מחזירו לו דבכי האי גוונא עובד כוכבים מירתת ולא מזייף כלל שבענין זה הוא לוקח ושוכר בית בחצרו של עובד כוכבים שנחלקו בה ר"א וחכמים אי נמי בשולח יין לחבירו ומודיע אליו מתוך כתבו ענין חותמו היאך הוא ועובד כוכבים יודע בכך ואותו ישראל שנשתלח לו מוצא החותם באותו הענין שהודיעו ישראל חברו ובכי האי גוונא שרי בחותם אחד וכי אמרינן בכולהו סוגין בעינן חותם בתוך חותם הני מילי בשולח יין לחבירו ואינו מודיע לו ענין חותמו היאך הוא דבכי האי גוונא בעינן שני חותמות. אבל אחרים אומרים שמחלוקת של רבי אליעזר וחכמים שר' אליעזר מיקל לעשות מפתח *)וחותם אע"פ שאין זיופו של מפתח ניכר וסגי ליה לר"א במפתח וחותם כאילו היו שני חותמות וחכמים אוסרין דסבירא להו דשני חותמות גמורים בעינן ופסקינן כרבי אליעזר דבמפתח וחותם סגי והיכא דליכא מפתח בעינן שני חותמות והיינו כולה סוגיין דבעי ביין חותם בתוך חותם ולפיכך כי אמר רבי יוחנן אפילו יין משתמר בחותם אחד בהדי מפתח קאמר

רש"י

מינקת. קנה שמוצצין בו היין: אגנא אפומא דחביתא. כפה מזרק ע"פ החבית: שריקא. טח בטיט ודיבק סביבות פה המזרק לדופני החבית: דיקולא. כפה סל על פי החבית והחבית מגופה דהיינו שתי חותמות מגופת החבית שדבוקה בחבית ונתייבשה וסל הכפוי עליה: ומיהדק. ונכנס בדוחק פי הסל לבלוע פי החבית הוי חותם בתוך חותם דלא טרח ומזייף כולי האי: לא מיהדק. נוח ליטלו והוי כמאן דליתיה: נוד. של עור מלא יין וקשור ומונח בתוך דיסקיא של עור: פיו. של נוד למטה בתוך הדיסקיא הוי חותם בתוך חותם: משום חתנות. שלא יהא רגיל לעשות אצל העובד כוכבים משתאות ויתן עיניו בבתו: משום גילויא. אדם נחש ששתה ממנו: באתרא דמצלו מיא. במקום שרגילין לשהות מים בכלי עד שיהו צלולים ומים יש בהן משום גילוי: דורדיא. שמרים: ומאוצר. אם הביאו מן האוצר מכלי שעשוי לקיום: (ג) מיסרח סרי. מסריח כשמשהין אותו: של אנדריינוס קיסר. כשיוצא בגייסות מוליכין אותן חרסין הבלועין מיין עמהן ושורין

נר מצוה

מינקת שמניחין במגופת החבית נקב מאחר שטחין את פיה כדי שתצא ממנו הרוח שלא ישבר הכלי וחוששין שמא יכנים משם מינקת וישתה מן היין וינסכנו: *אמר רבי יוחנן [א]הכל משתמר בחותם בתוך חותם ואפי' יין היכי דמי חותם בתוך חותם אגנא אפומא דחביתא שריקא והתימה הוי חותם בתוך חותם ואי לא לא הוי חותם בתוך חותם דיקולא אפומא דחביתא ומיהדק הוי חותם בתוך חותם לא מיהדק לא הוי חותם בתוך חותם נוד בדיסקיא צרורה ותחומה פיו למטה הוי חותם בתוך חותם פיו למעלה לא הוי חותם בתוך חותם ואי כייף פומיה לגאו וצייר [א] הוי חותם בתוך חותם: *איתמר מפני מה [ב]אסרו שכר של עובדי כוכבים רמי בר חמא אמר רבי יצחק משום חתנות רב נחמן אמר משום גילויא ודוקא °באתרא דמצלו מיא רב פפא מפקין ליה לבבא דחנותא ושתי רב אחאי מייתו ליה לביתיה ושתי ותרווייהו משום חתנות מיהו רב אחאי עבד הרחקה יתירא א"ר *יצחק *[ג]האי חלא דשיכראדארמאי אסור משום דמערבי ביה דורדיא דיין נסך אמר רב אשי ומאוצר שרי אם איתיה דמערבי ביה (א) מיסרח סרי: (וחרס הדרייני מאי חרס הדרייני אמר רב יהודה אמר שמואל חרס של אנדריינוס קיסר): ועורות לבובין ת"ר איזה הוא עור לבוב

והיא נמי דבפרק כל כתבי (דף קכב.) דאמרינן דלרבי אליעזר יין הבא בקרונות של עובדי כוכבים מותר בחותם אחד כגון שהיה מפתח בידם של בית רבי מתוקמא נמלא שלפי שטה זו מפקיד יינו אצל עובד כוכבים לא סגי ליה לעולם אלא או במפתח וחותם או בשני חותמין וכן נראין דברי הר"ם במז"ל בפרק י"ג מהל' מאכלות אסורות ואף דברי בעל הלכות ורבינו אלפסי ז"ל מטין כן ויש אומרים שמה שהביא הרב אלפסי ז"ל הא דאמר רבי יוחנן הכל משתמר בחותם בתוך חותם ביד עובד כוכבים ואפילו יין והיכי דמי חותם בתוך חותם וכו' לאו למימרא דיין צריך חותם בתוך חותם אף על גב דרבי יוחנן סבירא ליה הכי אלא לפיכך הביאה הרב אלפסי ז"ל לפסוק הלכה כמותו שהכל משתמר בחותם בתוך חותם ולא שהכל יהא צריך חותם בתוך חותם אלא לומר דאפילו מטהר יינן של עובד כוכבים ברשותו דאמרינן לקמן בפרק רבי ישמעאל (דף סא.) שהוא צריך שומר חותם בתוך חותם כשומר דמי לפי שהכל משתמר בחותם בתוך חותם וכתבו בשם רבינו יצחק ז"ל דשתי אותיות הוו כשני חותמות: **היכי** דמי חותם בתוך חותם. כבר פירשתי למעלה למאי נפקא מינה על פי השטות שכתבתי: אגנא אפומא דחביתא. כפה מזרק על פי החבית: שריקא. טח בטיט ודיבק סביבות פי המזרק לדפני החבית: דיקולא. כפה סל על פי חבית והחבית מגופה (ג) היינו שני חותמות: מגופת החבית. שדבוקה בחבית ונתייבשה וסל הכפוי עליה: ומיהדק. נכנס בדוחק פי הסל לבלוע את החבית הוי חותם בתוך חותם דלא טרח עובד כוכבים לזייפיה כולי האי: לא מיהדק. דנוח ליטלו הוי כמאן דליתיה: נוד. של עור מלא יין וקשור ומונח בדיסקיא של עור ופיו של נוד למטה בתוך הדיסקיא הוי חותם בתוך חותם דטורח הוא להפוך ולהתיר קשר הדיסקא וקשר הנוד ולחזור ולקשרה וכוליה האי לא טרח: ואי כייף פומיה. של נוד לגו ולייר וחותם כעין שקושרין נודות שלנו של שמן שלאחר שקושרין אותו מכניסים פי הנוד כשהוא קשור בתוכו ועוד קושרין אותו פעם אחרת אפילו אין דסקיא הוי חותם בתוך חותם: **גרסי'** בגמרא [דף לא:] השולח חבית של יין ביד כותי (ד) ציר ומורייס ביד עובד כוכבים אם מכיר חותמו וסתומו מותר ואם לאו אסור. והכי פירושו השולח חבית של יין ביד כותי וכל שכן ביד עובד כוכבים וצריך הכרת החותם דאע"ג דכותי לא מנסך מיהו לא קפיד אמגע עובד. כוכבים וציר ומורייס ביד עובד כוכבים ציר אע"ג דלאו אורחיה למירמי ביה חמרא כדתנן לקמן (דף לט:) ואלו מותרין ציר שיש בה דגה דאלמא לא חשידי למירמי ביה חמרא דדמי היין יקרים הרבה מן הציר אפילו הכי חיישינן שמא מחליף ליה בציר של דגים טמאים ומורייס נמי חיישינן דאיידי דדמי המורייס יקרים מדמי יין דלמא שקיל מורייס ורמי עובד כוכבים ביה חמרא ומערב אבל כותי לא חשיד לאיחלופי וקאמר דאם מכיר חותמו וסותמו כלומר שלא נזדייפה חתימתו מותר ואם לאו אסור ולפי דברי רבותינו [בעלי תוספות] הצרפתים ז"ל שכתבו לעיל בסמוך הא דבעינן הכא מכיר דוקא בחותם אחד אבל בשני חותמות אפילו אינו מכיר כגון שולח לחבירו ואינו מודיעו ענין חתימותיו כל שהודיעו שהוא חתום בשני חותמות ומוצא אותן כן שרי אבל אחרים כתבו דאפילו בכמה חותמות בעינן שיכיר והאי מכיר פירש הראב"ד ז"ל בטביעות עינא: ולפיכך כתב שהשולח יין לחבירו ביד עובד כוכבים אין [מסירת] סימן מועיל לו שהרי לא יהיה עליו טביעות עין ולפיכך אין לו תקנה אלא דוקא בכתיבה [ב] בפירוש הכל לפי שאין אותו סימן יוצא מתחת ידי עובד כוכבים לעולם אבל אחרים אומרים דכי אמרינן מכיר לאו בטביעות עינא אלא כגון שמודיע לחברו ענין חתימותיו היאך הם וחבירו עומד עליהם ומוצא אותם כענין שהודיע לו: **מפני** מה אסרו שכר של עובדי כוכבים רמי בר חמא אמר משום חתנות. שלא יהא רגיל לעשות משתאות אצל עובד כוכבים ויתן עיניו בבתו: באתרא דמצלו מיא. במקום שרגילין להשהות המים בכלי עד שיהיו צלולין והמים יש בהן משום גלוי אבל משום שכר גופיה ליכא למיחש שאין שרצין שותין ממנו: ותרווייהו משום חתנות. דאי משום גלוי בכל ענין היה אסור אבל משום חתנות ליכא דכיון דלא שתו בביתייהו תו ליכא קרוב הדעת: וכתוב בתוספות שהשכר לא אסרוהו ראשונים ולפיכך אין איסורו לא במשנה ולא בברייתא אלא שאמוראין היו פורשין הימנו אי משום גלוי אי משום חתנות ואפשר שמפני כך הקלו עליו כדאמרינן רב פפא מפקין ליה לבבא דחנותא ושתי ואילו בפת שלא נאסר כמו כן אלא משום חתנות אמרינן לקמן (דף לה:) גבי איבו דהוה אכיל נהמא דארמאי אמגרא (ה) דמתא דלא (ו) לישתעו מיניה וטעמא דמילתא דמפני שהפת הכל צריכין לו ועוד שהוא מעשה נסים אלים חתנות דידיה טפי משכר: **האי** חלא דשכרא דארמאי וכו' ומאוצר שרי. אם הביאו מן האוצר מכלי העשוי לקיום: (ז) מיסרח סרי. מסריח כשמשהין אותו ומכאן אסרו בתוספות ליקח יין רמונים מכותים אא"כ בא מן האוצר לפי שיש לחוש עליו שמא ערב בו חומץ שלהם שהרי דמיו קלין ממנו (ח) והכי מוכח הא דאמרינן בסוף פירקין [דף מ:] וכן יין תפוחים של עובד כוכבים הבאים מן הפתק ומן האוצר מותר והנמכר (ט) [בקטליזא] לחנוני אסור מפני שמעורב בו יין נסך מכאן יש לדון ליין של רמונים אבל במקומותינו נהגו ליקח יין רמונים מן העובד כוכבים [וכך דעת הרמב"ם ז"ל בפרק י"ז מהל' מאכלות אסורות] וכן נראה לי דשרי דכיון דיין של רמונים לרפואה מוכרים אותו וליכא קפידא אם נתערב בו חומץ (י) אם לאו [הלכך] ללוקחו מן התגר שרי דכל היכא דליכא למקפד טפי עלה דמלתא תגר לא מרע נפשיה ואע"ג דליכא למיקס עליה ודאיה לדבר מדאמרינן בפרק התכלת (דף מג.) הלוקח טלית מצויצת מן השוק וכו' מן העובד כוכבים מן התגר כשרה מן ההדיוט פסולה וטעמא דמילתא משום דתגר לא מרע נפשיה ואע"ג דליכא למיקס עלה דמילתא דתכלת אין לה בדיקה וכדאמרינן (כ) התם משום [ג] טעימה: (**מתני'**) חרס של הדרייטוס קיסר. כשהיה יוצא בגייסות היה מוליכו עמו ומפרש בגמרא דאדרייטוס

*) כ"ה הגי' בדפו"י וי"ג מפתח בחותם

שלטי הגבורים

דבעינן דומיא דכבש שלא נשתנה. ועובד כוכבים ששפך מים בגיגית לעשות התמדים כתב בעל אסופות שנשאל אם נדמה אותו ליין שמזגו עובד כוכבים ויהא אסור או לאו והשיב כתב חכם שאם התמד הוא בענין דרמא תלתא ואתי ארבעה או שיוסיף היין על מדת המים יש לו דין יין שמזגו עובד כוכבים אבל התמדים האחרונים שאפילו מדת המים אינם יוצאים מן החרצנים המקבלים בהן מותרים ומביא ראיה לדבריו והשוותי עמו על זה והריני מוסיף וגורע מה שהוא אומר מדאיצטריך ליה לתלמוד למימר יין שמזגו עובד כוכבים הרי הוא יי"נ (ל) שאם יוצא משם מדת המים אין בו משום יי"נ ולא עוד אלא (מ) שמקבל להוציא העובד כוכבים החרצנים מהכובא אע"פ שיש יין למטה מזה הטעם שכתבתי ונפשי שוללת על הדקדוקים אלו שא"כ מעתה ילך העובד כוכבים וימזוג מרוב התמדים שלנו ויוציא לנו מן הכלים ונשתה ועתה כמעט נסיה לעם אחר ואם נתנו חכמים מזיגה לענין ברכת היין (נ) נתנו אותו לענין יי"נ והלא בהקדש לעולם אסור ויי"נ אסור וחמור יותר מן ההקדש שהוא במשהו ועוד אם אמרו במי שהטיל מים בשמרים של יין ולא נשאר בהם יין כ"א השמרים יאמרו בחרצנים והתמדים שלנו שאנו רואין שיש בהם ענבים שלמים הרבה שלא נתבקעו כלל ושמא המים שאינן יוצאין כדי מדתן מפני העלים והלולבין והקנקנתיות והחרצנים היבשים שבולעים אותן ומה שיצא יש בו יין שיצא מהענבים השלמים שלא נתבקעו שמריקים יינם מכח שריית המים ושמא יש בו כשיעור מזיגתו ומראהו וטעמו מוכיח עליו שיש בו יין הרבה ואין לנו לומר קיוהא בעלמא הוא שהרבה יש כן בתמדין שלנו לטעם קיוהא שהרי אדם נהנה ועוד דלא פליגי ת"ק ואחרים בשמרי יין שנתן בהם מים אלא כשמראה שלהם מראה מים אבל במראהו יין לא פליגי שהרי אמרו התמד משהחמיץ נקח בכסף מעשר שני ואע"ג דחזותיה מיא ואם טעם חומץ עושה בורא פרי הגפן ומוציאו מתורת מים אע"ג דחזותיה מיא כ"ש טעם המכשירו ומעלהו לשתיה ומראה יין שיש לו שיעשה אותו יין ויוציאנו מתורת מים ולדעתיה אין העובד כוכבים יכול להוציא החרצנים מהכובא לזריקה עד שיפסלו החרצנים והיין שבהם מיהו לענין עובד כוכבים שהטיל לתמד יש לומר שהוא מותר בכל תמד שבעולם ולא מפני שמזגו שהוא לכתחלה אסור שמזגו ודאי דיעבד הוא אסור (ס) אלא שלא אסרו מזיגת עובד כוכבים אלא משום גזירת קרובות ושמא יסקהו לישראל וכו' ואסור ליינן משום יין נסך והתם הוא דאיכא למיגזר אבל הכא ליכא למגזר דכשהטיל מים לתמד אין דעתו להוציאו לאלתר מפני שמפסידו ודמי לעובד כוכבים שהביא ענבים לגת דמותר לפי שאין לנו לגזור שמא יוציאנו מן הגת עד שידרכו הענבים לדעת: לעולם אין היין משתמר בין ע"י פקדון בין כששולחו ע"י עובד כוכבים אלא ע"י חותם בתוך חותם וכן כתבו כ"ג וכן נוהגין ור"ת פירש אפילו בחותם אחד דכיון שחתם בחותם אחד לא טרח ומזייף ובלבד שלא יהא בחבית שום נקב כנקב שמניחין בו שיוצא משם הרוח ויש מחלקין בין להפקידה בידו ובין לשלוח על ידו דודאי להפקיד בידו שרי בחותם אחד מפני שעתיד לראות חותמו ומרתת העובד כוכבים ולא מזייף אבל כששולח לחבירו שאינו מכיר החותם לא מרתת וכעו שתי חותמות ואפילו לפי זה אם הודיע לחבירו צורת החותם וגם הודיע לעובד כוכבים שהודיע לחביריו מרתת עובד כוכבים וסגי בחותם אחד וכתב בעל התרומות דמ"מ עכשיו אין להתיר מטעם זה לשלוח יינו של ישראל ע"י עובד כוכבים בחותם אחד בלא הכרת החותם שלכך נכון שדבר לסתום פי החבית או בשום דבר ולתת עור על הסתימה קבוע במסמרות ולכתוב עליו האותיות תג"יס על העור והג"ס על דופני קרסי החביות שאם יגביה עובד כוכבים

עין משפט נר מצוה

א מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד סימן קל:

ב מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד סימן קיד:

ג מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות טוי"ד סימן קיד וקכג:

בגמ' הגי' יוסף (ג"א) דף לב.

הגהות הב"ח

(א) נ"ל מיסרא: (ב) נ"ל מיסרא: (ג) ע"פ החבית וכו' דהיינו שני כצ"ל: (ד) נ"ב וסל: (ה) נ"ב פירוש שאכל הפת של עובד כוכבים בשדות אצל המצרים ואפילו הכי החמירו עליו וגזרו שלא יאמרו דבר שמועה משמו ועי"ל בסימן אלף רמ"ג בר"ן ד"ה איבו: (ו) נ"ל תשתעו: (ז) נ"ל מיסרא: (ח) נ"ל וכמוכח מהא: (ט) נ"ל והנמכר בחנוני: (י) אם לאו בלוקחו מן התגר. כצ"ל: (כ) נ"ב פירוש אותו נמר שמשמימין בצבע תכלת כשמבשלין הצבע לידע אם תכלת יפה הוא אותו נמר כיון שלא היו צובעין אותו אלא לשם נסיון פסול לציצית: (ל) נ"ב אלמא: (מ) שמקל כצ"ל: (נ) נ"ב לא: (ס) תי' אלא נמחק:

הגהות מא"י

[א] נ"ב וחתים: [ב] כפי הכלי כצ"ל: [ג] נ"ב משום האי טעמא:

ד"ת

נטע כרם בקרקע בתולה שלא נעבדה והיה כל כחה קיים והוציאתו ביין זה ונעשה חזק והוא חמרא רמו ליה [א] בגולפי חדתי שהיו מוללין היין והיו שוברים אותן חביות ונושאין שבריהן וכשהיו רוצין לשתות היו שורין אותן החרסים במים והיו פולטין היין שבהם: וגרסינן עלה בגמ' [דף לג.] איבעיא להו מהו לסמוך בהם כרעי המטה רוצה בקיומו על ידי ד"א שרי או אסור כלומר ישראל שרוצה בקיומו של יין נסך ולא בשבילו אלא בשביל החרס ולסמיכה אי אסור אי לאו ואמרינן עלה תא שמע דרבי יוחנן ור"א חד אסר וחד שרי והלכתא כמאן דאסר ומותבינן למאן דשרי מדתניא נודות העובדי כוכבים רבן גמליאל אומר משום ר' יהושע בן קפולא (דף לב:) אסור לעשות מהן [ב] שטיחין ע"ג החמור והא הכא דרוצה בקיומו ע"י ד"א וקתני אסור ומפרקינן התם היינו טעמא שמא יקרע נודו ויטול ויתפרנו ע"ג נודו [ג]: ומכאן היה נראה לומר דלמ"ד רוצה בקיומו ע"י דבר אחר אסור לאו דוקא בחרס הדרייני אלא אפילו בכל כליהן של עובדי כוכבים דהא מקשינן הכא למאן דשרי בחרס הדרייני מנודות העובדי כוכבים מכלל דלמאן דאסר אתי שפיר דכי היכי דאסר בחרס הדרייני אסר נמי בכל כליהם של עובדי כוכבים ולפי זה לדידן דקי"ל (דף לג.) כמ"ד דרוצה בקיומו ע"י דבר אחר אסור אסור לתת מים בכליהן של עובדי כוכבים ולהשתמש בהן כלל ואין זה מחוור דהא שרינן לקמן לתת לתוכן שכר ולפיכך נראה דמאן דאסר דוקא בחרס הדרייני שכיון שבליעתו מרובה ה"ל כמאן דאיתיה לאיסורא בעיניה וכן נמצא במקצת נוסחאות ולמ"ד רוצה בקיומו ע"י דבר אחר אסור מאי שנא קנקנים דשרו בהנאה אמר לך התם ליכא איסורא בעיניה הכא איכא איסורא (דף לד.) בעיניה ולפי זה כי מקשינן מנודות העובדי כוכבים בדרך קל וחומר מקשינן כלומר בשלמא למאן דאסר איכא למימר דלאו דוקא בחרס הדרייני אלא ה"ה לנודות אבל למאן דשרי ודאי קשיא א"נ ה"ה דהוה מצי למימר ליה ולטעמיך לדידך מי ניחא ודכוותה טובא דמצי למימר ולטעמיך ולא אמר ולפי שאין דין זה נוהג אלא בחרס הדרייני השמיטו הרב אלפסי ז"ל לפי שאינו מצוי עכשיו:

נר מצוה

א לבוב כל שקרוע כנגד הלב וקדור כמין ארובה יש עליו קורט דם אסור (דף לב:) *אין עליו קורט דם מותר אמר רב הונא לא שנו אלא שלא מלחו אבל מלחו אסור אימור מלח העבירתו רבן שמעון בן גמליאל אומר בזמן שהקרע שלו עגול אסור משוך מותר א"ר יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן שמעון בן גמליאל: בשר הנכנס לבית עבודת כוכבים מותר והיוצא אסור וההולכין בתרפות אסור מלשאת ומלתת עמהן והבאין מותרין: אמר שמואל כותי ההולך לתרפות בהליכה אסור ובחזרה מותר ישראל ההולך לתרפות בהליכה (דף לג.) מותר ובחזרה אסור *והא תניא ישראל ההולך לתרפות בין בהליכה בין בחזרה אסור אמר רב אשי כי תניא ההיא בישראל מומר ת"ר (א) כותי ההולך ליריד בהליכה אסור ובחזרה מותר ישראל ההולך ליריד בהליכה מותר ובחזרה אסור בהליכה מותר דלמא הדר ביה בחזרה אסור דאמרינן עבודת כוכבים זבין ודמי עבודת כוכבים איכא גביה אי הכי עובד כוכבים נמי עבודת כוכבים זבין ודמי עבודת כוכבים איכא גביה עובד כוכבים אמרינן גלימא זבין חמרא זבין ישראל נמי גלימא זבין חמרא זבין אם איתא דמזבין הכא הוה מזבין האי דפרקינן הכא עובד כוכבים אמרינן גלימא זבין חמרא זבין לפרושי טעמא דהאי מתניתא בעלמא הוא ולא צריכנא ליה דהא אסיקנא בפרק (דף סב.) השוכר את הפועל *דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותר: והבאין מותרין אמר שמואל לא שאנו אלא שאין קשורין זה בזה אבל קשורין זה בזה אסורין אימור דעתן לחזור: °)מתני' *)ב נודות העובדי כוכבים וקנקניהן ויין ישראל כנוס בהן אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי ר"מ וחכ"א אין איסורן איסור הנאה החרצנים והזגין של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי ר"מ וחכ"א הלחין אסורין והיבשין מותרים המוריים וגבינת בית אונייקי (ג) אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי ר"מ וחכ"א אין איסורן איסור הנאה: גמ'

°)[דף שמא ע"ב] *)דף כט:

רש"י

אלף ושורין אותן במים ושותין אותן המים רל"ו שנכנס בהן טעם יין: שקרע שלו כנגד הלב. שכן דרך (ג) עבודתו להוציא דרך אותו קרע לב (ד) השור מחיים: וקדור. קדוח נקב עגול: יש עליו קורט דם אסור. דבידוע שמחיים נקרע: אין עליו קורט דם. או אמרינן אחר הפשט אירע כך בעור ולא לשם עבודת כוכבים: בחזרה מותר. למאי דהוה הוה: ישראל ההולך לתרפות בהליכה מותר. דדילמא הדר ביה ולא אזיל: בחזרה אסור דכיון דאדוק בה הדר אזיל: יריד. שוק של עבודת כוכבים מיהו עובד כוכבים דאזיל לסחורה אזיל: עבודת כוכבים זבין. מכר גלמים בשוק: אם איתא דהוה ליה להאי ישראל גלימא או חמרא הכא לדידן הוה מזבין ליה: קשורין שחוזרין חבורה יחד ולא כל בבד: מתני' נודות. של עור הן: קנקנים. של חרס: כנוס בהן. הכניס בהן יין לקיום: חרצנים וזגין. פסולת של ענבים והגרעינין שבתוכן לחים. כל שנים עשר חדש: אסורין. בהנאה:

ולפי שאין דין זה נוהג אלא בחרס הדרייני השמיטו הרב אלפסי ז"ל לפי שאינו מצוי עכשיו: כל שקרוע כנגד הלב. שכן דרך (ה) עבודתן להוציא דרך אותו קרע לב השור מחיים: וקדור. קרוע בנקב עגול: יש עליו קורט דם. גלוד קרוסט"ו בלע"ז: אסור. בידוע שמחיים נקרע: אין עליו קורט דם. אחר הפשטו אירע בו כך ולא לעבודת כוכבים: אימר מלח העבירתו. לאותו קורט דם: מתני' בשר הנכנס לבית עובד כוכבים. שהעובד כוכבים רוצה להכניסו: מותר. בהנאה אם נזהר ישראל ליטלו עם כניסתו קודם שיקריבנו: לתרפות. לבקש טעותם למקום אחר: גמ' עובד כוכבים ההולך לתרפות בהליכה אסור. דכיון דלשם עבודת כוכבים אזיל הוה ליה כלפני אידיהן: בחזרה מותר. דמאי דהוה הוה: ישראל ההולך לתרפות בהליכה מותר. דלמא הדר ביה ולא אזיל ובחזרה אסור דכיון דישראל הוא דטעי בתר עבודת כוכבים מיבק אביק בה ואיכא למיחש דלמא הדר ואזיל: עובד כוכבים ההולך ליריד. שוק של עבודת כוכבים: בהליכה אסור. דכיון שעובדין שם עבודת כוכבים ה"ל כלפני אידיהן ובחזרה אסור דאמרינן עבודת כוכבים זבין ודמי עבודת כוכבים איכא בהדיה ואע"פ שיש דברים ידועים שמותר לילך בשבילם ליריד וליקח מן העובד כוכבים כדאיתא בפ"ק (דף יג.) הכא מיירי בידעינן שלא הלך שם בשביל כך: עבודת כוכבים זבין. לגמים מכר שם: ואם איתא דה"ל להאי ישראל גלימא או חמרא הכא לדידן הוה מזבין: דהא אסיקנא בפ' השוכר את הפועל דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין. כבר הארכתי בזה בפרקא קמא: קשורין. שחוזרין חבורה יחד ולא כל בבד: מתני' נודות העובדי כוכבים. של עור. וקנקניהם. של חרס: ויין ישראל כנוס בהם. כתב רש"י ז"ל הכנים בהן יין לקיום ולא ידעתי למה כתב כך ואפשר דסבירא ליה אפילו לר"מ אין יין שבתוכן אסור בהנאה אא"כ הכניסו לתוכן לקיום ומלשון כנוס דאיק ליה: אסורין ואיסורן איסור הנאה. אסורין הנודות לענין שאיסור הבא מחמתן הוא אסור הנאה כלומר שהיין שבתוכן נאסר מחמתן בהנאה ומיהו אפילו ר"מ מודה דנודות גופייהו שרי בהנאה דלא מיתסר בהנאה אלא חרס הדרייני דאיידי דבליע טפי חשבינן ליה כמאן דאיתיה לאיסורא בעיניה אבל בנודות וקנקנים לא וכמו שכתבתי למעלה: וחכ"א אין איסורן איסור הנאה. שאין איסור בלוע שבהם אוסר יין שלנו בהנאה ודיו ליאסר בשבילם בשתיה: החרצנים והזגים. פסולת של ענבים וגרעינים שבתוכם לחים ויבשים מפרשינן בגמרא דלחים כל שנים עשר חדש ויבשים לאח"כ: המוריים. שומן של דגים: ואיסורן איסור הנאה. שמא ערב בו יין: וגבינת בית אונייקי. שם הכפר. ומפרשינן בגמרא דמ"ה מתסרא בהנאה לפי שרוב עגלים של אותה העיר נשחטין לעבודת כוכבים ומתסרי בהנאה ומעמידין בקיבתן: וחכמים אומרין אין איסורן איסור הנאה. מפרשינן בגמרא טעמייהו דמוריים משום דחמרא דיהבי ביה לאו למתוקי טעמא הוא אלא לעבורי זוהמא ומשום הכי מיסתייא למיתסר בשתיה וגבינת בית אונייקי היינו טעמא משום דאותן רוב עגלים הנשחטין לעבודת כוכבים מיעוטא הוי לגבי שאר בהמות ומיעוטא דעגלים גופייהו לא משחטי לעבודת כוכבים ומיהו באכילה אסורה שהרי גזרו על כל גבינה של עובדי כוכבים כדאיתא לקמן. ור"מ דאסר ליה אפילו בהנאה לטעמיה דחייש למיעוטא: גרסי' בגמרא [דף לג.] ת"ר נודות העובדי כוכבים חדשים גרודים מותרין ישנים ומזופתין אסורין. זו היא גרסת רש"י ז"ל ופירש [ד] גרודין והם חדשים מותרים (ו) דאכניסת יין זמן מועט לא בלע עור ודוקא נודות אבל כלי חרס אסור לאלתר: ישנים [ה]ומזופתין. כלומר ישנים או מזופתין אסורים ישנים איידי דכנוס בהן יין זמן מרובה בלע עור ומזופתין אפי' בחדא זימנא בלע זפת ליין אלו דברי רש"י ז"ל ולא נתברר לנו מדבריו אם נודות הללו דבר שמכניסין בהם לקיום או לאו אבל בעל הלכות גדולות כתב שאין מכניסין לקיום ויש שדקדקו כן אף מדברי רש"י ז"ל עצמו שכתב לקמן [דף לד:] גבי אבטא דטייעי שהוא כמכניסן לקיום מפני שהולכי דרכים נושא' אותו למרחוק מלא יין הא שאר נודות אין מכניסן לקיום ואם לזה נתכוון רש"י ז"ל למדנו מפירושו שכל הכלים של עור ושל עץ שאין מכניסן לקיום שנשתמש בהן עובד כוכבים זמן מועט מותרין בהדחה בעלמא אבל כל שנתישנו ביד עובד כוכבים או שהן זפותין צריכין הכשר גדול דהיינו מלוי ועירוי דכיון דקתני סתמא אסורין משמע דצריכין מלוי ועירוי דבהם אסורין הכי משמע כדגרסינן בפרק השוכר (דף עד:) הגת והמחץ והמשפך של עובדי כוכבים רבי מתיר בנגוב וחכמים אוסרין כלומר דצריכין ערוי וה"מ בשאר כלים [כגון נודות] אבל בכלי חרס [כגון קנקנים] אפי' חדשים שלא נשתמש בהן יין אלא זמן מועט אע"פ שהן כלים שאין מכניסין לקיום דומיא דנודות צריכין ערוי שהרי כתב רש"י ז"ל ודוקא נודות אבל כלי חרס אסור לאלתר. וא"ת והא אמרינן בפרק השוכר (שם) רבא כי הוה משדר גולפי להרפניא סחיף להו אפומייהו וחתים להו אשוליהו אלמא קסבר כ"ד שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרי ביה רבנן והא התם

כלי

שלטי הגבורים

כוכבים את העור לא ידע לכוין לייסבו כבתחלה ולתת חבוק אחר שקורין צירקלי בלע"ז סביב הסולים במקום שמחוברין לדופני החבית ולקבע שם במסמרות מפני הנעורת שהיא תחובה שם שן יוציא העובד כוכבים מכן להוציא משם יין ולתוחבן אחרי כן אל מקומן שראשון ולחתוך כל ברזות שבו ולקבוע עור עליהם במסמרות ולכסות כל הסולים והברזות וצריך לשלות לומר לחבירו שלא יגע בחבית עד שיבא הוא ויכיר אם שתחם ואם הוא כמו שחתמו בתחלה דהא צריך הכרת חותם מיהו אפי' לא ילך ישראל הוא עצמו שחתמו להכיר אם שחתם נראה שמועיל אף לשלוח בכתב ידו לחבירו הישראל שהחבית הולך אצלו באיזה ענין הוא חתום והיאך וגם שיודיע לעובד כוכבים המוליכו שהוא שולח לחבירו ישראל היאך חתם את החבית ומחמת כן מרתת העובד כוכבים מלזייף ונראה שזה מועיל כמו הכרת חותם. חזר ואמר רבינו לייסב מנהג העולם שאין רגילין לשלוח בחותם אחד בלא מכיר חותמו אלא הכי פירושו אם כשהלך ישראל שחתמו והכירו שהוא כמו שעשאו מותר ואם לא הכירו כשהלך ולא הכין אם הוא כמו שעשאו או שנה היאך חתמו או אינו מכין או גרוע שפי שעשה יש הוכחה קצת שזייפו עובד כוכבים אבל לא הלך ולא ראהו עובד כוכבים כלל אחרי שחתמו אלא שהישראל הכא מצאו חתום מותר אמנם רש"י שלח אל ר"י בר יהודה שמעתי עליך שאתה אוסר יינו של ישראל לשלחו בחותם אחד ע"י עובד כוכבים דהא קי"ל כרבי אליעזר דלא חיים לזיופא והשיב לו כן הדברים בימיהם היו החביות שלהן של חרס וסגי בחותם אחד על פיהחבית אבל החביות שלנו הן הנסרין של עץ מחוברים זה לזה יכול לתחוב תודו של סכין או מסמר בסולים אפילו באמצע הנסרים ולהוציא היין דרך שם ולתחוב קוץ למלאות הנקב וכל המחמיר תבא עליו ברכה. וכתב בעל אסופות מעשה באחד ששלח יינו והיה החותם מבלק ונתקלקל החותם והתירו את היין דתלינן בעכברים שמא אכלו הבלק וקלקלו את החותם כדאמרינן בההיא פולמוסא דפתות טובא דאמרינן דפתוה לבסמונא אימא אדעתא דממונא פתחי דתלינן לקולא הכי נמי תלינן בעכברים לקולא:

א(ז)וגבי לוקח כלים מן העובד כוכבים זפותים דצריכי להו עירוי שמא נתן בהם עובד כוכבים יין בשעה שזיפתן פר"י דוקא בימיהן שהיו רגילין ליתן יין בזופת בשעת זפיתה שאז אינו ניכר אם יתן בהן יין אחר הזפיתה אבל האידנא שאין רגילין ליתן בהם יין בשעת הזפיתה כל זמן שהן חדשים מראיהן להוב עד שיתנו בתוכו יין לפיכך יכולין לקנותן מהם כל זמן שהן לבונים אבל אם פי הכלי צר שאין יכולין לעיין בו כמו חביות אין לקנותו ואפילו לפי זה אם נוגע בשלנו בעוד היין טופח עליו צריך עירוי ורבינו תם התיר גם שלנו שנוגע בו עובד כוכבים ע"י שכשוך. ובספר התרומות כתב שאין להתירו אלא בדיעבד

עין משפט

א מיי' פ"ו וס"ט מהל' עבודת כוכבים טוש"ע יו"ד סימן קמח:

ב מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טוש"ע יו"ד סימן קלה:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב ובגמ' בספרים שבידינו גרסינן עובד כוכבים ההולך ליריד בין בהליכה בין בחזרה מותר. וכך כתוב באשר"י וכן נראה מפרש"י שכתב יריד שוק של עבודת כוכבים מיהו עובד כוכבים כי אזיל לסחורה הוא דאזיל ע"כ. סנה שכל לתת טעם למה התירו בעובד כוכבים אף בהליכה ומ"ש ההולך לתרפות ופי' דכאן אע"פ שהשוק הוא של עבודת כוכבים שמוכרין שם עבודת כוכבים ודרכים מיהו עובד כוכבים כי אזיל לסחורה הוא דאזיל ולא שייך לאסור משום דאזיל ומודה כיון דאינו הולך לתרפות אלא ליריד ומ"ש נמי לא חיישינן דזבני מידי דשרי ליה לתקרובות עבודת כוכבים שהרי אינו הולך לשם לעבוד אותה אלא לסחורה וכן פסק הטור בסוף סימן קמט: (ב) נ"ב של עובדי כוכבים: (ג) נ"ל עבודת כוכבים: (ד) נ"ב של: (ה) נ"ל עבודת כוכבים (ו) נ"ל דבכניסת: (ז) נ"ב עוד בסימן קלה:

הגהות מא"י

[א] נ"ב פי' כלי חרס: [ב] פי' אוכף: [ג] ויקח ייש של כותי בייש של ישראל: [ד] נ"ב פי' מלשון להתגרד בו: [ה] בשפת בה זפת:

כלי חרס הן ואפ"ה אמרינן דמשום שמכניסין לקיוס (ב) דגזרו רבנן בלפי שעה הא לאו הכי משמע דלא גזרינן אפילו בשל חרס וי"ל ה"מ בגולפי דידן שתחלת תשמישן בידי ישראל אבל כלי חרס שתחלת תשמישן בידי עובדי כוכבים אפי' אין מכניסן לקיוס אסורין מיד וה"נ מוכחא ההיא דכסי דבסמוך וכמו שאפרש בס"ד ולפי שטה זו שפירשנו הא דאצריך (ג) רב יהודה בההוא זיקי [דף לג.] דבר עדי טייעא מלוי ועירוי ואע"ג דלכאורה משמע שלא נשתמש בהן זמן מרובה משום דזפותות הוו וכל שהן מזופפות בלעי טובא בין בשעה שהן זופתין אותו בין לאחר מכאן הא אם לא היו זפותות כל שלא נשתמש בהן אלא זמן מועט בשכשוך שרי כדתניא הכא חדשות מותרין מפני שהנודות דבר שאין מכניסין לקיוס הן קך נראה שטתו של רש"י ז"ל ומה שאמר בחדשים וישנים שחדשים רוצה לומר תשמיש מועט וישנים תשמיש מרובה אין מחוור דהא תניא כהאי לישנא ממש[א]ברייתא דבסמוך גבי קנקנים

גמ' *בר עידי טייעא אנס זיקי מרב יצחק [דף לג.] בר יוסף רמא בהו חמרא ואהדרינהו ניהליה אתא שאיל בי מדרשא א"ל ר' ירמיה כך הורה ר' אמי הלכה למעשה ממלאן מים ג' ימים א ומערן ואמר רבא צריך לערן כל מעת לעת סבור מינה ה"מ דידן אבל דידהו לא כי אתא רבין ארשב"ל אחד שלנו ואחד שלהן סבר רב אחא בריה דרבא למימר קמיה דרב אשי

רש"י

גמ' כל מעת לעת. (א) דכל שלשת הימים מערן ונותן אחרים תחתיהן: ה"מ דידן. נודות של ישראל שהיה בהן יין כשר תחלה ואחר כך נותן בהם עובד כוכבים יין נסך דלא בלעי כל כך: אבל דידהו. שנבלע בהן

שהן של חרס דחדשים מותרין וישנים אסורין ובברייתא אי אתה יכול לפרש כן דחדשים מותרין ע"כ בשלא נשתמש בהן כלל שאם נשתמש בהן אפי' שעה אחת כיון דכלי חרס הן ומכניסין לקיוס כדמוכח בפ' השוכר אפי' לפי שעה גזרו ביה רבנן וכיון שכן ע"כ כל שנשתמש בהן פעם אחת ישנים קרי להו וחדשים כגון שלא נשתמש בהן כלל וא"כ חדשים דהכא ישנים דהתם וכן הדין היוצא לנו משטתו של רש"י ז"ל דכלי עור ועץ אע"פ שאין מכניסן לקיוס כל שנתייישנו ביד עובדי כוכבים צריכין עירוי אינו נראה דהא אמרינן בסמוך [דף לג:] הני כובי דארמאי דבר שאין מכניסו לקיוס הוא וכל דבר שאין מכניסו לקיוס משכשכן במים ואינו חושש וכן נמי תגבי שחמי ופתואתא דבי מכסי משום דהוו ככלי עץ וכמו שאפרש בס"ד אמרינן בסמוך דכיון שאין מכניסן לקיוס משכשכן במים ומותרין ומדקאמר סתמא ולא מפליג בין חדשים לישנים משמע דאפילו ישנים כל שאין מכניסן לקיוס מותרין אפילו בשכשוך וכן מעשה בכל יום בכוסות של עץ שנתיישנו ביד עובדי כוכבים שמשכשכין אותם ושותין בהן (א) אלא הכי פירוש' דהכי נודות דבר שמכניסים לקיוס הן וה"ק חדשים מותרים כלומר אם נראה לו שהם חדשים גמורים שלא נשתמש בהן כלל סומך על טביעות עין שלו ומותרין ישנים כלומר שנשתמש בהן כל עיקר אסורין שכיון שמכניסין לקיוס הן אפילו לפי שעה גזרו בהו רבנן וכפשטא דההיא דפרק השוכר [דף עד:] דאמרינן כל דבר שמכניסו לקיוס אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן ומדקאמר סתמא כל דבר משמע בין כלי חרס בין שאר כלים אע"ג דהתם בגולפי איירי וכן כל שהן מזופתין אפילו רואה אותם שהן חדשים גמורין אסורין שהדבר ידוע שנכנס בהן [יין] בשעת זפיתה. נמצא פסקן של דברים לפי פירוש זה שכל הכלים של עור ושל עץ שמכניסין לקיוס אפילו לא נשתמש בהן אלא לפי שעה צריכין ערוי אבל כל שאין מכניסין לקיוס אפילו נתיישנו ביד עובדי כוכבים מותרין בשכשוך וכדמוכח ההיא דכובא דארמאי אבל בכלי חרס אפילו אין מכניסין לקיוס כל שתחלת תשמישו ביד עובד כוכבים צריכין ערוי וכדעתו של רש"י ז"ל בזה והכי מוכח ההיא דכסי דבסמוך אלא שיש חולקין בדין זה של כלי חרס שאין מכניסו לקיוס וכמו שנפרש בס"ד (ב) ויש שגורסין כך נודות העובדי כוכבים גרודין מותרין מזופפתין אסורין וכך פירושה נודות העובדי כוכבים שאין מכניסין לקיוס גרודין הרי אלו מותרין אע"פ שהן ישנים מזופפתים אסורין אע"פ שהן חדשים שבשעת זפתן מכניסין בהן יין למתקו וגירסא זו ופירושה עולה לטעם אחד עם השטה שפירשנו בסמוך שכלי עור ועץ שאין מכניסין לקיוס אפילו ישנים מותרין בהדחה אלא שהוספנו ללמוד מגירסא זו שכל הזפותין אסורים אע"פ שאין מכניסין לקיוס דזפת בלע טובא שאילו לפי השטה של מעלה היה אפשר לומר דכל שאין מכניסין לקיוס אפילו זפותין מותרין דטעמא דברייתא דקתני מזופפתין אסורין מפני שהן כלים המכניסין לקיוס ואפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן אבל לא שיהא הזפת מוסיף באיסורן אבל מגירסא זו למדנו דין זה וה"נ מוכח בסוף פ' השוכר [שם] בברייתא דתניא התם ואם היו מזופפות אסורות שהזפת מוסיף באיסורן של כלים ומ"מ אם קלף זפתן מותרין בשכשוך כיון שהן כלים שאין מכניסין לקיוס שאין הזפת מוסיף באיסורין של כלים אלא בזמן שזפתן עליהן דזפת בלע טובא אבל לא שנאמר שהזפת מבליע (ד) הכלי עצמו יותר ממה שהיה בולע אילו לא היה מזופפת והראיה מדאקשינן בפ' השוכר [שם] גבי הגת והמחץ והמשפך רבי מתיר בנגוב ממתני' דתנן ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה כלומר דצריכה ערוי ואם איתא שהזפת מבליע את הכלי יותר ממה שהיה בולע בלא זפת מאי קושיא שאני התם שהיה מזופפת כבר אלא ש"מ שאין הזפת מבליע את הכלי אלא זפת עצמו בולע ולפיכך כל שנקלף זפתו הרי הוא כאילו לא היה מזופפת מעולם וא"ת היכי אמרינן הכא דכל שאין מכניסו לקיוס אפילו נתיישן ביד עובד כוכבים בשכשוך בעלמא שרי והא תניא בברייתא בסוף פ' השוכר הגת המחץ והמשפך של עץ ושל אבן ינגב והנהו אין מכניסן לקיוס נינהו כדתניא בההיא ברייתא ומודה רבי בקנקנים של עובדי כוכבים שהן אסורין ומה הפרש בין זה לזה זה מכניסו לקיוס וזה אין מכניסו לקיוס אלמא אע"ג דאין מכניסן לקיוס לא סגי בשכשוך אלא נגוב בעי תשובתך כלי הגת ענין אחר להם שאלו מתורת כלים שאין מכניסין לקיוס ומפני שתשמישן בשפע ולכלל מכניסין לקיוס לא באו ולפיכך לא התירו אותם בהיתר קל דהיינו שכשוך ככלים שאין מכניסן לקיוס ולא הצריכו אותם הכשר חמור דהיינו ערוי ככלים המכניסין לקיוס אלא נתנו עליהן הכשר בינונית דהיינו נגוב ועל דרך זה יש לך לתרץ לפי שטת רש"י ז"ל שכתבנו למעלה שמה שאנו מתירין בברייתא זו חדשים בשכשוך מצריכין בישנים ערוי ובאותה ברייתא שינו שתם ינגב בין בחדשים בין בישנים היינו טעמא שכיון שבכלי הגת משתמשין בהן בשפע בפעם ראשונה ילאו מכלל חדשים וכיון שאין משתמשין בהן אלא משנה לשנה לעולם אין מגיעין לתורת ישנים ולפיכך נתנו עליהם הכשר בינוני דהיינו נגוב: וסיפא דברייתא דלעיל [דף לג.] הכי כיצד עובד כוכבים ריבצן ועבדן ונתן לתוכן יין וישראל עומד על גביו אין חושש והכי פירושו כיצד לוקחין נודות מזופפין מן העובד כוכבים כגון שהעובד כוכבים ריבצן ועבדן כלומר שהתיך הזפת לתוכן ונתן לתוכן יין שכן דרכן שבעוד שהזפת חם נותנין לתוכן יין כדי ליטול מרירותו של זפת וכל שישראל עומד על גביו אינו חושש ופרכינן וכי מאחר דעובד כוכבים נותן לתוכן יין כי ישראל עומד על גביו מאי הוי ומפרקינן אמר רב פפא ה"ק עובד כוכבים ריבצן ועבדן וישראל נותן לתוכן יין וישראל אחר עומד על גביו אינו חושש ופרכינן וכי מאחר דישראל נותן לתוכן יין ישראל אחר עומד על גביו ל"ל ומפרקינן דלמא אגב דטריד מנסך ליה ולאו אדעתיה כלומר אגב טירדיה דישראל זה שעוסק בנתינת היין לתקן הנוד מנסך ליה העובד כוכבים ולאו אדעתיה דישראל להבין ורב זביד אמר נעולם כדקתני [ג] ודקא קשיא לך ישראל עומד על גביו מאי הוי השתא מיהא כי קא שדי ליה כזורק מים לתוך הטיט דמי כך נראה גי' רש"י ז"ל והכי פירושא שאותו יין ראשון הולך לאבוד לגמרי ובטל טעמו ולפיכך אע"ג דקא שדי עובד כוכבים חמרא דידיה שרי והא דבעינן עומד על גביו משום דחיישינן שמא יתן בהם יין לאחר שהזפת יצטנן ואותו יין לא ילך לאבוד וישאר טעמו וריחו בתוך הזפת ולפי זה אתי שפיר מאי דגרסינן בגמרא בתר הכי אמר רב פפי ש"מ מדרב זביד האי עובד כוכבים דשדא חמרא לבי מילחא דישראל שרי כלומר מפני שהיין נבלע וכלה במלח ואמרינן עלה מתקיף לה רב אשי מי דמי התם קא אזיל לאבוד הכא לא קא אזיל לאבוד אלא שקשה על פירוש רש"י ז"ל מה שכתוב ברוב הספרים ודקא קשיא לך כי ישראל עומד על גביו מאי הוי דלמא מנסך ליה מעיקרא השתא מיהא כי קא שדי ליה כזורק מים לתוך הטיט דמי ואם כפירוש רש"י ז"ל הא לא שייך למימר ביינו של עובד כוכבים דלמא מנסך ליה מעיקרא שהרי מנוסך ועומד הוא ועוד דכיון דאזיל לאבוד כי קא מנסך ליה מאי הוי ולפיכך [לפי'] הגרסא (ה) זו נראה כמו שפירש הראב"ד ז"ל שיינו של ישראל (ו) נתון בתוכו ואפ"ה כל שהעובד כוכבים שופך מכליו של ישראל אע"פ שאינו נוגע ביין אוסרו בשפיכתו וכדמוכח לקמן בפרק השוכר (דף עב:) והיינו דמקשינן כי ישראל עומד על גביו מאי הוי ומשנינן דכי בעינן ישראל עומד על גביו משום חששא דדלמא מנסך ליה מעיקרא קודם שישפכנו אבל לשפיכה זו לא חיישינן דכי קא שדי ליה כזורק מים לתוך הטיט דמי כלומר דע"כ לא קאמרינן בשופך דאסר אלא בשופך על גבי קרקע דלא מאיס אבל זה ששופך ע"ג הזפת דמאיס הרי הוא כזורק לתוך הטיט ואין דרכן לנסך על גבי דבר מאוס והכי מוכח בירושלמי דאמרי התם וחש לומר שמא ניסך אינו עשוי לנסך ע"ג דבר מאוס מעתה [אפילו] אין ישראל עומד על גביו אני אומר שמא יחליף כלומר ביין שלו והרי זה מפורש כדברי הראב"ד ז"ל אלא זה שאמרו גבי עובד כוכבים דשדא חמרא לבי מילחא התם הא קא אזיל לאבוד מתיישב יותר לשטתו של רש"י ז"ל:

בר עדי טייעא וכו' מעת לעת. בכל שלשה ימים מערן מעת לעת ונותן מים אחרים היינו לומר שצריך שיהו המים בכל פעם יום אחד שלם מעת לעת ולא פחות אבל ודאי יכול הוא להוסיף ולהשהותם שם יותר: ה"מ דידן. כגון הנך זיקי דרב יצחק ברבי יוסף שנבלע בהן

שלטי הגבורים

אם נתן בהם יין אחר ששכשוך בלא ערוי אבל לא לכתחלה וכן היא מסקנת הרא"ש בד"א בשל עץ ואבן אבל של עור לא שנא שלהם שאין ניכר בהן שהן חדשים לא שנא שלנו שנוגע בהן עובד כוכבים צריכין ערוי אפילו לדברי ר"ת לפי שהן רכין והזפת מבליע בהן היין וצריכין ערוי. כל דבר שצריך ערוי אם הכניס בו ציר או מורייס מותר ליתן בו יין אח"כ שהציר שורף ומבטל טעם היין וכתב הרשב"א שאין צריך להשהות בו הציר אלא קצת והרא"ש כתב שצריך להשהותו מעת לעת וכ"כ הרמ"ה וכתב הרשב"א שאין דנין מציר ומורייס לשאר משקין שאין אומרים בטבעיים זה דומה לזה אולי תערובת המלח שבתוך הציר ומורייס פועלתו. והרמ"ה ז"ל כתב דמסתבר מיא דמלחא היכא דתקף מלחייהו דומיא דציר ומורייס ש"ד ואפילו לדבריו אין להתיר אלא בריבוי מלח כי היכי דמפרש גבי שבת היכי דמי מי מלח עזי תלתא מלחא אבל לא כאותם שלוקחים מלח מלא קומצם ומערבין אותו במים ומשפשפין בו והרי כאילו לא עשו כלום ועוברים על דברי חכמים: כתב הרשב"א ז"ל הניח כלי תחת הצנור שמימיו מקלחין או במעיין שמימיו רודפים ושהה שתים עשרה שעות מותר שהמים הרודפין העוברים עליו מעבר לעבר מפלטין היין הבלוע בדופני הכלי והראב"ד כתב שלא אמרו כן אלא בעקלים וכיוצא בהן שאין המים מתכנסין בהן אבל נאדות וקנקנים ושאר כלים לא סגי להו בהכי כי קלוחן ורדיפתם מאי הוי הלא כשהם בתוך הכלים אינן לא מקלחין ולא רודפין וכתבו בעלי אסופות לענין התבית אשר שאלת אם יש להם הכשר ביומם בשפיכות רותחין עליהם מכלי ראשון לא פרשת אם התביות הם של חרס או של עץ ואם הם של עץ די להם בשפיכות רותחין מכלי ראשון שהרי לענין המן בפסח הרי"ף ז"ל מפרש הגעלה לקדרה בענין זה מיהו צריך בהגעלה אדם בקי ומיושב להם תמיד הרבה כדי למלאות כל התבית פעם ראשונה שלא יגעיל מקצת הכלי ואח"כ יפנה המים ממקום למקום דהוה ליה כשתא כלי שני השפוך מן הכלי הא' על כל מקום שמא יבואו בזה לידי שגגה ועוד שצריך להשהות עליו התמין וא"א בזה הענין אלא לאחר שיפשט המים במקום אחד וסוף דבר הרבה קשה לי הגעלה זו ואם התביות של חרס אין להם הכשר ביומן שהרי להגעילן אי אפשר שלא מצינו הגעלה לכלי חרס שהרי אינו אלא מפני שנכנסים המים במקום היין ומבטלין טעם היין וגזור מים מקלחין נמי לא נאמר הוכשרו אלא לכלים הפשוטים כיון שנתמלא הכלי מה יועיל לו קלוחו ורדיפתו והלא משהן מכונסין אין להם קלות ורדיפה: א וגבי כלי שמכניסו לקיוס כתב הטור בקבוק שמוליכים עוברי דרכים אע"פ שאין מכניסין בו יין לקיוס כיון שהיין נתון בהם תמיד כשמערין אותו חוזרים וממלאים אותו דינו כמכניס לקיוס וצריך ערוי כתב הרמב"ן ז"ל דלא מתמרינן בשביל שמכניס לקיוס אלא בכלי חרס אבל כלי אבן ועץ ומתכות אפילו מכניסן לקיוס סגי להו בשכשוך והרשב"א הוסיף כל כלי עץ ועור אבל לא כלי זכוכית ומתכות והרא"ש כתב שאין לחלק בכמכניסו לקיוס והביא ראיה מכלי עץ ועור שאסורין במכניסם לקיוס ואפשר שאף לדבריו מודה בכלי זכוכית אבל כלי מתכות דינו ככלי עץ: כתבו בעלי אסופות והדבר שאין מכניסו לקיוס איכא חלוק בין כלי עץ לכלי חרס דבליעי סגי בשכשוך ואפילו תחלת תשמישו ביד עובד כוכבים ותגבי שחימי ופתות דבי מכסי אע"פ שהן כלי חרס דינו ככלי עץ כדאמרינן כלי חרס פעם ראשון ושני אסור משום דבלעי טובא שלישי מותר ואם נשתמש בו ישראל שתי פעמים ואחד עובד כוכבים שרי בשכשוך ואי לא אסור ובעי מלוי ועירוי ודבר שאין מכניסו לקיוס כגון הני ברוקא"ש או הני שמל"ש של עובד כוכבים ובקבוק ואע"פ שמשתמשין בהם יי"נ תדיר וכן כוסות של עץ פירוש שתחלת תשמישן ביד עובד כוכבים סגי בשכשוך וכלל זה מסר ר"מ בר יהודה דכל דבר שצריך לטלטלו ולהפכו של נדו בכל פעם שמוריקים ממנו כגון השמלש והבקבוק וכיוצא בהן לא מכניסו לקיוס מיהו אם היו סתומים ועשו לשם בריאה ומוציא דרך הבריאה ולא דרך הפה הרי הן כקנקנים שלנו שמכניסין בהן לקיוס ובעינן הכשר

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) הנה מפרש ברייתא דנודות במכניסן לקיוס וברייתא דקנקנים אפי' אין מכניסים לקיוס ודלא כרבינו אליה שנזכר בתוס' שמפרש שניהם במכניסים לקיוס: (ב) זו היא גי' של ר"ת כתובה בתוס':

הגהות הב"ח

(א) בכל כצ"ל: (ב) נ"ב פוא: (ג) נ"ל רבי ירמיה: (ד) נ"ב את: (ה)הזו:(ו) נ"ל נותן העובד כוכבים בתוכו:

הגהות מא"י

[א] נ"ב בברייתא כצ"ל: [ב] נ"ב מעיקרא:

בהן יין כשר בתחלה ולא בלעי כ"כ מיין נסך אבל דידהו שנבלע בהן יין נסך מתחלתן לא סגי להו בהכי : ה"מ נודות . דהיינו זיקי ושל עור הן : אבל קנקנים . של חרס דבלעי טובא לא סגי להו בהכי : תני רב זביד בדבי ר' אושעיא הלוקח קנקנים מן העובד כוכבים חדשים . כלומר שלא נכנס בהם יין מעולם נותן לתוכן יין: ישנים נותן לתוכן ציר ומורייס לכתחלה . אע"פ שלא מלאן מים לפי שהציר והמורייס שורפים את הנבלע ומכלין אותו : קינסא . הכנים קסמים דלוקין לתוך הקנקן עד שנשרה זפתו [ב] ופסקו כמאן דאסר ולפי זה יש מי שאומר דלעולם אין להם הכשר אפי' בנתינת גחלים מרובין לתוכו דחיים עלייהו דלמא פקעי ולא מסיק להו שפיר . אבל הרב בעל התרומות ז"ל כתב (דף לג:) בשם רבינו יצחק ז"ל *)דאם עשה אש בפנים כ"כ שלא יוכל לנגוע בו בידו מבחוץ בדפני החבית אז חשוב כמו הגעלה . ונראה שהוא ז"ל פירש דכי אסרינן בקינסא היינו היכא דרפא זיפתא בלחוד דעלה דהיא קיימין אבל היסק גמור מבפנים כ"ש דמועיל וכן מטין דברי רש"י ז"ל שכתב והלכתא כמאן דאסר דלא דמי להחזירו בכבשן דהתם כיון שהוסק מבחוץ עד שנשרה זיפתן כבר נתלבנו אבל הכא כיון שהכניס האור מיד זיפתן נושרת ומכל מקום מתוך דברי רבינו יצחק ז"ל שכתב דחשיב כהגעלה למדנו שהוא סובר דהגעלה לכלי חרס מהניא ונראה שדעתו ז"ל שאע"פ שלא מצינו הגעלה לכלי חרס הכא מהניא מתורת שריפה דכיון דציר ומורייס שורפין כ"ש חמי האור . אבל הרמב"ן ז"ל כתב דכלי חרס הצריך ערוי אינו ניתר בהגעלה . ומיהו כלי חרס המוכשר בהדחה דבר ברור הוא שניתר בהגעלה אבל כלי עץ אפילו מכניסן לקיום ניתרין בהגעלה ובכלי ראשון שאין הכשר לכלי עץ גדולה מן ההגעלה אבל לשפוך עליו מים רותחין אם הוא כלי שמכניסו לקיום דבעי עירוי [שלשה ימים] מסתברא דלא סגי ליה בהכי דכיון שתשמישו בראשון הוא צריך הגעלה בכלי ראשון.

ואף כלים שאין מכניסן לקיום לגמרי כגון גת וכליו דבעי נגוב אפשר דלא סגי להו בדרך ההגעלה אלא בהגעלת כלי ראשון ולא בכלי שני ולא בשפיכת מים רותחין עליהן וכן דעת רבינו חננאל ז"ל דגבי נטוה ארתחיה [דף עד:] פירש נטוה יקב כלומר נטוה זו אין לה היתר אלא ברתוח על גבי האור נראה מדבריו דבכלי ראשון הוא צריך להגעיל אלו דברי הרמב"ן ז"ל . אבל הרב בעל התרומות ז"ל כתב דבערוי מים רותחין עליהם שרי ואפילו כלים המכניסין לקיום עוד התיר כלי עץ בקליפה בקרדום דערוי לא מפליט יותר מכדי קליפה(א) והרמב"ן ז"ל חולק בדבר: **איבעיא** להו מהו לתת לתוכן שכר וכו' לא חש למילתא . למגזר שיכרא אטו חמרא ושרי דשיכרא מבטל לה לטעמא דחמרא ואחרים פירשו דשכר נמי מיקלא קלא לחמרא משום מרירתא דכשותא דאית ביה והראשון יותר נראה ומיהא שמעינן שהמים של מלוי וערוי מותרין בשתיה והקשה הרשב"א ז"ל א"כ מצינו שמבטלין איסור לכתחלה שהרי נותנין מים או שכר בכלי זה כדי לבטל טעם היין והמים והכלים מותרים ותירץ לו הר"י ז"ל שבליעת היין אינה אלא משהו וכיון שאי אפשר לבוא לידי נתינת טעם מבטלין אותו לכתחלה ושמכאן יש להביא ראיה למה שהתירו קצת מרבני צרפת ז"ל כלי עץ שנשתמש בו יי"נ שצריך ערוי בקליפה בעלמא כדין כל איסור משהו דסגי ליה בקליפה וכדאמרינן בריש פרק [ג] כיצד צולין (דף עו.) שאני סיכה דמשהו בעלמא עבדי לה וכן כתב הראב"ד ז"ל באיסור משהו שלו דמהא שמעינן דמבטלין איסור משהו הבלוע לכתחלה ואפילו בשאר האיסורין כגון טיפת חלב או דם שנפלה לתוך הקדרה ודוקא כשהאיסור שנפל שם הוי משהו שאי אפשר לבא לידי נותן טעם או שנפל בכלי שאין מבשלין בו אלא בשול מרובה שאי אפשר לאותו איסור לתת טעם לתבשיל שרגילין לבשל בו אבל אם נפל בכלי שאפשר ליתן לתוכו תבשיל מועט כדי שיתן טעם האיסור לתוך התבשיל אסור לבטלו לכתחלה גזירה אטו תבשיל מועט שיהא בו נתינת טעם אלו דבריו זכרונו לברכה ולי נראה גברי רברבי חזינא אבל איני רואה לדינם מכאן ראיה לפי (ה) שהכשר המים של מלוי וערוי אינו מטעם שיפליטו את הכלי מהיין [ובולעים איסורו דנימא ביה משום הכי אין מבטלין איסור לכתחלה א"כ דהוא איסור משהו . מהר"ס] שהרי לא מצינו בשום מקום שהלון יפליט אלא ודאי אין המים מכשירן אלא מפני שמפיגין היין הנבלע בתוך הכלי ומבטלין טעמו ולא שמערבין אותו עם ההיתר אלא הרי הן כאילו שורפין אותו במקומו ועוד שאפילו תאמר שהן מוציאין אותו משם ומערבין אותו עם ההיתר לא נאסר לבטל איסור לכתחלה אלא למי שמתכוין לבטלו כדי ליהנות ממנו הא לאו הכי לא שאם לא תאמר כן למי שסובר דמאי דאמרינן אין מבטלין איסור לכתחלה מדאורייתא הוא ומוכח לה מדאמרינן בפרק גיד הנשה (דף נט.) דזרוע בשלה חדוש הוא וכמו שכתבתי שם אם כן היאך הכשירה תורה כלי מדין בהגעלה דודאי בבני יומן אמרינן כן דאילו כלים שאין בני יומן אינן צריכין הכשר מן התורה לדידן דקי"ל (דף סה:) דנותן טעם לפגם מותר ומעתה היאך נותה תורה להגעילן והרי הוא מבטל איסור הבלוע בהם לכתחלה במים שהוא מגעיל אותן אלא ודאי לא אמרו אין מבטלים איסור אלא במתכוין לערב איסור בהיתר כדי ליהנות ממנו אבל במתכוין להכשיר הכלי ואינו נהנה מן האיסור שרי ולפיכך אין להביא ראיה מכאן שבליעת היין לא תהא אלא משהו ושיספיק בה קליפה : **והלכתא** קנקנים של עובדי כוכבים לאחר י"ב חדש מותרין . כלומר בלא שום הכשר דישון כי האי מבטל היין שבתוך הכלי לגמרי : פרזק . שם האיש : רופילא . שני למלך : כסי . כוסות של חרס ואין מכניסין בהן יין לקיום אלא שותים בהן : אי שתי בהו עובד כוכבים פעם ראשון ושני כולי עלמא לא פליגי דאסיר . דאיידי דרכיכי בלעי ואסירי עד שימלא אותן מים שלשה ימים אבל משניה ואילך כבר שבע מלבלוע ולפיכך מותר בהדחה בעלמא ובלשון הזה כתבה רבינו חננאל ז"ל ומכאן שכלי חרס אע"פ שאין מכניסו לקיום כל שתחלת תשמישו ביד עובד כוכבים צריך הכשר גדול דהיינו ערוי וכמו שכתבנו למעלה אבל ר"ת ז"ל פירש אי שתי בהו עובד כוכבים ואח"כ הדיחו בפעם ראשונה ושניה של הדחה אסור שלישית מותר ומביא סמך לדבר מדתניא (זבחים דף עט:) (בטהרות) [ד] חרסן של זב ושל זבה בראשון ושני טמא שלישי טהור שלא הלכו ממנו לחלוחי זיבה עד פעם שלישית של הדחה ובמגילת אסתר רבתי מצאו ודתיהם שונות מכל עם שאם נפל זבוב בכוס זורקו ושותהו ואם אדוני המלך נגע בו שופכו ולא עוד אלא שמדיח אותו שלש פעמים וכן פירש הר"ם במז"ל בפרק אחד עשר מהלכות מ"א וכן נהגו : **גרסינן** בגמרא [דף לג:] אמר ר' יוחנן א"ר אמי כלי כתר אין להם טהרה עולמית מאי כלי כתר אמר ר' יוסי בר אבין כלי מחפורת של צריף . כלומר קרקע שחופרין משם צריף ובלע"ז אלו"ם: וכתב הרמב"ן ז"ל דלאו דוקא עולמית אלא שאין להם שום הכשר מיד ואפילו בערוי אבל בישון י"ב חדש ודאי נתרין דלא גרעי מחרצנים וזגים ודורדיא

*) מכאן ראיה שכלי מתכות שאנו מלבנין אותם כדיל בפסח אין לך הגעלה גדולה מזו וכ"כ הסמ"ג בהל' יי"נ גם המרדכי והתוס' . ד"ת :

נר מ"ה

אשי ה"מ נודות אבל קנקנים לא א"ל רב אשי לא שנא נודות ולא שנא קנקנים *תני רב זביד בר רבי אושעיא הלוקח קנקנים מן העובד כוכבים חדשים נותן לתוכן יין ישנים נותן לתוכן ציר ומורייס לכתחלה בעא מיניה ר' יהודה נשיאה מר' אמי החזירתן לכבשן האש ונתלבנו מהו א"ל ציר שורף אור לא כל שכן איתמר נמי א"ר אמי א"ר יוחנן קנקנים של עובדי כוכבים שהחזירן לכבשן האש כיון שנשרו זפתן מהן מותרין א"ר אשי לא תימא עד דנתרא אלא אפילו רפאי מירפא קינסא פליגי (א) רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי והלכתא כמאן דאסר איבעיא להו מהו לתת לתוכן שכר ר"נ ורב יהודה אסרי ורבא שרי רבינא שרא ליה לר' חייא בריה דרב יצחק למירמא בהו שכרא אזל רמא בהו חמרא ואפילו הכי לא חש לה למלתא אמר אקראי בעלמא הוא והלכתא כרבא ורבינא דבתראי אינון °והלכתא קנקנים של עובדי כוכבים לאחר שנים עשר חדש מותרים: דבי פרזק רופילא אנס הנהו כובי מפומבדיתא רמא בהו חמרא אהדרינהו ניהליהו אתו ושיילוה לרב יהודה אמר להו דבר שאין מכניסו לקיום משכשכן במים ומותרין [א] אמר רב יהודה הני כובי דארמאי דבר שאין מכניסו לקיום הוא משכשכן במים ומותרין כסי *רב אמי אסר ורב אשי שרי אי שתי עובד כוכבים בהו פעם ראשונה כולי עלמא לא פליגי דאסירי כי פליגי בפעם שניה ואיכא דאמרי פעם ראשון ושני כולי עלמא לא פליגי דאסיר כי פליגי בפעם שלישי והלכתא פעם ראשון ושני אסור שלישי מותר וקא פריש גאון דהני כסי דפחרא נינהו אמר רב זביד *קוניא חיוראתא ואוכמא שרי ירוקא אסיר משום דמצריף ואי אית בהו קורטופני כולהי אסירי והלכתא כוותיה

רש"י

בהן יין נסך מתחלתו לא סגי בהכי : נודות . של עור אבל קנקנים של חרס בלעי טפי ולא סגי להו בהכי : נותן לתוכו ציר ומורייס לכתחלה . אע"פ שלא נתן בהן תחלה מים לפי שהציר והמורייס שורפים את היין : קינסא . הכנים קיסמין דלוקין אל תוך הקנקן עד שנשרה זיפתו : והלכתא כמאן דאסר . דלא דמי להחזירם לכבשן דהתם כיון דהסקן מבחוץ עד שנשרה זיפתן כבר נתלבן החרס אבל הכא כיון שמכניס האש לתוכו מיד זיפתו נושרת : לא חש למילתא . למיגזר שיכרא אטו חמרא ושרי דשיכרא מבטל ליה לטעם חמרא : פרזק . שם האיש : רופילא . שני למלך : כסי . (ב) של חרס ואין מכניסין לקיום אלא שותים בהן ואי שתי (ג) עובד כוכבים פעם ראשון כולי עלמא לא פליגי דאיידי דרכיכי בלעי ואסור עד שימלאם מים שלשה ימים : דפחרא . של חרס : קוניא . כלי חרס מחופה באבר : ירוקא אסור משום דמיצריף. (ד) יש בו מחפורת קרקע של צריף בלע"ז אלום ובלשון אשכנז ביי"ו ובלעי טפי : קרטופני . בקעין וסדקין

עין משפט

א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות ופ"ה מהל' חמץ ומצה סמג לאוין עה קמח טוי"ד סימן קלה טוא"ח סימן תנא :

הגהות הב"ח

(א) נ"ב נה : (ב) נ"ע כוסות: (ג) נ"ב בהו : (ד) נ"ל שיש : (ה) נ"ל שמה שהכשירו:

הגהות מא"י

[א] נ"ב בגמ' גרסי' אמר רב עוירא הני אלפי שחימי דארמאי כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ומותרים אמר רב פפי הני כלי חרס פתוותא כו' כדלעיל (שחימי מקרקע שמומחיתריס"א בלעז: פתוותא כלי חרס) : [ב] והלכתא כצ"ל: [ג] ר"ב גבי הא דמקשי' אשמואל דאמר תתאה גבר מהא דתנן סכו בשמן של תרומה וכו' דכיון דחם הוא ומבלע בלע אמאי סגי ליה בקליפה ליתסר לגמרי ומשני שאני סיכה וכו': [ד] נ"ב גבי עביט של מימי רגלים שנשבר דבלעו חרסי' ממי רגלים פוזים ועיין בפי' הברטנורה על משנה חרסי' שנשתמש בהן מצורע טמאים בפ' ט' דכלים :

שלטי הגבורים

ג' ימים וכן כתב הראב"ד ז"ל בתשובה שאלה הני בקבוקי שאמרת כמדומה אני שהן הברילא וכלל אחד אני אומר עליהם כל שמסתפקים בהטיה וקיפה אין מכניסין לקיום מפני שאין מתקיים בו יין אבל הכלים שמסתפקים ממנו דרך ברזא הוא מכניסו לקיום והני כלים שמכניסין לקיום הכשרן ברותחים ואפילו בלא פירוק המגופות כבולעו כך פולטו והוא שימלא אותו מים רותחין ואם לא ימלא אותן האבנים שרופות מה יועילו כי לא יעמדו אלא במקום נצוצות וצריך שילכו המים רותחין על פני כל הכלי ויהו עליו ואין עושין אבנים שרופות אלא להגעלת כלי מתכת גדולה כדי שיגעילו שפתותיו בניצוצות כדרך בליעתן : ואשר שאלתם על התרוסת שנפל בו יי"נ כל שהוא אם הקערה צריכה הגעלה ברותחין מפני תמימות התבלין שבו אחר שאלתם על הקערה דומה כי התרוסת נאסר בעיניכם ואני תמה על היין כל שהוא למה נאסר ואם יש בו במתן טעם אין זה כל שהוא ואם תאמרו שכבר נתנו בו תומן כשר ואתם סוברים שיצטרף האיסור עם ההיתר לאסור בטעם יין אין זה כלום שכבר אמרו סלק את מינו כמי שאינו ואם לא כתבתם כל שהוא בדוקא והיה בו בנותן טעם אם נתהפה התרוסת בקערה כדי לקלוט ממנו טעם צריך הגעלה ברותחין וכנכלים של עובד כוכבים שנכנס בו קונדיטון אומר אני צריך כמה הגעלות עד שלא יצא ממנו הטעם והריח ואחר כמה הגעלות נפשי חוששת ממנו שאין זו דומה ליין אחר שיספיק לו במלוי ועירוי שלשה ימים וגבי זגים וחרצנים ושמרים שמותרין לאחר י"ב חדש מיהו כתב ר"ת ז"ל שלא התירו שמרים זגים וחרצנים אחר י"ב חדש אלא כשתמדן תחלה במים אבל אם לא תמדן אסורין לעולם אפילו יבשם בתנור ור' אפרים היה מתיר היכא דיבשן בתנור מיד ולזה הסכים הרא"ש והמתמיץ בהן תוך זמן איסורו כל העיסה אסורה בהנאה כתב הרשב"א תמלית היין הנקרש על דופני החבית והקנקנים נהגו בו היתר שכיון שנתייבש כל כך כבר כלה כל לחלוחית יין שבו וכעפר בעלמא ומעשים בכל יום שמשתמשין בכלי עובד כוכבים לאחר מלוי ואין מקלפין התמלית הנקרש עליו : לשון ריא"ז ונראה בעיני שלא נאסרו עד מעת לעת או להשהותן עד י"ב חדש עכ"ל רש"י ומשמע דר"ל מים חמין אפילו רותחין דכלי ראשון דע"י אור כן והיינו הגעלה דלא מהני אלא עירוי מעת לעת או ישון ואפילו תאמר דמים חמין שזכר רש"י ר"ל מכלי ראשון דהוי הני מיא כמו כלי שני מ"מ אתה למד ממנו דעירוי מעת לעת עדיף מעירוי רותחין ודלא כהסמ"ת וכ"ע ומיהו גם באשר"י כתב גבי קינסא וז"ל היו חביות של עץ בין אינן זפופות בין זפופות הכשירן ע"י עירוי ג' ימים או להגעילן ברותחין ואותה הגעלה מפרש שם בשם ר"י אפילו מכלי שני ובלבד שהעבירו עכשיו מרותחין דכלי ראשון ובתוס' מפרש שם בשם ר"י דאותה הגעלה צריכה שיזרוק מאותו כלי עצמו שהוא רותח [illegible] מכלי ראשון דוקא וכ"ע שדברי התוס' עולין כדברי ר"ת והרמב"ן שסבירא הר"ן ודברי האשר"י גם כדברי בעל סה"ת :

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) משמע עכשיו לדברי בעל סה"ת דעירוי ג' ימים ועירוי מכלי ראשון שוין הם ושניהם אין מפליטין יותר מכדי קליפה ונמצאת למד לפי דרכך דעירוי של ג' ימים לא חשיב כהגעלה בכלי ראשון וצריך עיון בפרש"י גבי קינסא שכתב מהכא שמעינן דהני חביות או קנקנים לפי שמכניסן לקיום לא סגי בהכשר בפנים בין לשורפן בין לתת לתוכן מים חמין מדאסיר בקינסא דהיינו באור עצמו כ"ש במה שהותם ממנו לפיכך צריך לערן

ודורדיא דלבתר תריסר ירחי שתא שרו . והקשו עליו שאין זה לשון עולמית דאדרבה טהרה עולמית יש להן אבל יומית אין להם : לפיכך נראה כדברי הראב"ד ז"ל שפירש דאפילו לאחר י"ב חדש אסורין ואיסורן איסור הנאה שהיין משתמר בהם ודמו לחרס הדרייני *)אבל תרצנים ודורדיא מכיון שנתייבשו כלה לחלוחית שבהן ולפיכך מותרין : **קוניא** . כלי חרס המצופה באבר : ירוקא אסור משום דמצריף . שיש בו קרקע ממחפורת של צריף ובלע טפי : קרטופני . בקעים וסדקים : דתשמישו על ידי חמין . שנשתמשו בו כל ימות השנה חמץ על ידי חמין ובלעי טפי : והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם . דכתיב ישבר דאלמא אין לו טהרה אלא שבירה : **וירוקא** דאסרינן משום דמצריף כתב הרמב"ן ז"ל דאין לו טהרה עולמית דה"ל ככלי מחפורת של צריף דאיתמר לעיל שאין לו טהרה אבל אוכמי וחיורי שרי בשכשוך בעלמא דככלי עץ הוו משום דשיעי ואקושי ואי אית בהו קרטופני כולהו אסירי ומיהו ככלי חרס דמי ואית להו טהרה בערוי כשאר כלי חרס ולא דמי לירוקא דמצריף ע"כ . והאי קוניא דאמרינן דאוכמא וחיורא שרי מסתברא דבכלים שאין מכניסין לקיום (ח) פסקינן ומש"ה אוכמא וחיורא שרי דאין דינן אלא ככלי עץ ומשכשכן במים ומותרין וירוקא אסור משום דמצריף ואי אית בהו קרטופני כולהו אסירי שדינן ככלי חרס שכל שתחלת תשמישן ביד עובד כוכבים אפי' אין מכניסין לקיום צריכין ערוי וכפי הסברא שכתבנו למעלה . אבל כשמכניסין לקיום אפי' אוכמא וחיורא אסירי שכל כלי המכניסו לקיום צריך ערוי ולא שמענו חלוק בין כלים לכלים . אבל ראיתי להרמב"ם ז"ל בפרק י"א מהלכות מאכלות אסורות שפירש לזו בכלים שמכניסין לקיום ואפ"ה אוכמי וחיורי שרי שאינן בולעין אבל בשאין מכניסן לקיום אפילו כלים של חרס מותרין שהוא ז"ל אין לו חלוק בין כלי חרס לשאר כלים בשאין מכניסן לקיום כאותה סברא שכתבנו ולפיכך פירש (ט) כסי כפירושו של ר"ת ז"ל ומ"מ כיון שלימדנו הרב שיש כלים שאפילו מכניסן לקיום נתרין בשכשוך מפני מיעוט בליעתן הדבר פשוט בעיני להתיר כלי זכוכית אפילו במכניסן לקיום בשכשוך דשיעי ואקושי ובליעתן מעוטה מכל הכלים : **בשהן** אסורין . כי תנא דלחין אסורין : (י) אפילו בהנאה . ויבשין דתנן בהו דמותרין דהיינו לאחר י"ב חדש מותרין אפילו באכילה והרב אלפסי ז"ל כתב בזה פירוש אחר שאמרו בירושלמי במשלה אותן מתוך הבור שאינו נעשה יין נסך עד שירד לבור כלומר דזמנין דאפילו לחין מותרין להאתר ואפילו באכילה כגון שעלה אותן העובד כוכבים מתוך הגת שלו עד שלא ירד דרך ולא נמשך היין שאינו נעשה יין נסך עד שירד לבור : **האי** דורדיא . שמרים של יין נסך . כתב ר"ת ז"ל דורדיא היינו שמרים שנתמדו אבל אם לא נתמדו אפילו לבתר תריסר ירחי שתא אסורי דלא גרעי מחרס הדרייני והיינו דתניא בתוספתא במסכת תרומות בפרק בתרא שמרי עובדי כוכבים שיבשו אסורין בהנאה ויבשו היינו לאחר י"ב חדש כדאמרינן הכא בשמעתין ואפ"ה קתני דאסורין לפי שלא נתמדו דבכה"ג מיקרי שמרים אבל כי נתמדו מיקרו דורדיא ולפי זה כתב דאם חימן בהם את העיסה כמו שרגילין במקצת המקומות שמייבשין את השמרים בתנור ומחמיצין בהן שכל העיסה אסורה דכל מידי דעביד לטעמא אפילו באלף לא בטיל וכדתנן במס' תרומות בפ' בגלל תפוח של תרומה שרסקו ונתנו בעיסה כל העיסה אסורה אבל ראיתי לר"מ במז"ל שכתב בפרק י"א מהלכות מאכלות אסורות וכן שמרים של יין שיבשו לאחר י"ב חדש מותרין שהרי לא נשאר בהן ריח יין והרי הן כעפר והדמה ולפי זה איכא למימר דההיא תוספתא דתרומות ר"מ היא וי"א שכך הדין אף במה שנדבק בדפני הקנקנים שקורין רוס"ה שכל שנתייבשן י"ב חדש מותר : האי אבטא דטייעי . חמת מעור עב : דטייעי . הולכי דרכים נושאין אותו מלא יין למרחוק והוי כמכניסו לקיום ומש"ה צריך שיהיה י"ב חדש כך פירש רש"י ז"ל וי"א דמהא שמעינן שכל כלי שדרכו להשתמש בו יין תדיר אע"פ שהוא קטן חשוב מכניסו לקיום דבין שהוא מכניסו לקיום מתוך גדלו ובין שנשתמש בו תדיר מכניסו לקיום מיקרי : **מורייס** אומן . של עובד כוכבים אומן : מותר . מורייס לא עבדי ליה מדגים טמאים ומשום חמרא אסרינן ליה ואומן לא רמי ביה חמרא כדמפרש ואזיל ואיידי דנפיש שומניה פעם ראשון וב' מקלקל ליה חמרא : לנמילא דעכו . פור"ט בלעז מקום שהספינות עולות בו ליבשה : קיסטא . שם המדה : בלומא . בזוזא במדינתו של עובד כוכבים היין היה ביוקר ומורייס בזול אבל כאן המורייס ביוקר והיין בזול וחיישינן לערובי : אירא דצור אתא . דרך שפת הים הסמוכה לצור אתא האי ארבא ושם היין בזול וערבו בו מן היין : עקולי . מים שהולכין עקלתון : ופשורי . מי שלגים נפשרים על שפת הים ואין מושכי הספינה יכולין לבא באותו הדרך : ומדאמרינן קיסטא דמורייסא בלומא וכו' שמעינן דלא חיישינן לעולם שיערב העובד כוכבים שום דבר כדי להעביר הישראל אלא אם כן היה מרויח בדבר ושמעינן נמי שלא השוו חכמים מדותיהן באיסור המורייס לאסור אותו בכל מקום ובכל זמן הלכך מסתברא שלא נאסר אלא בזמן שרגילין לתת לתוכו יין אבל בזמן שאין רגילין לתת לתוכו יין מותר וזה הוא מה שכתב הר"ם במז"ל בפרק [שבעה] עשר מהלכות מ"א המורייס במקום שדרכן לתת לתוכו יין אסור ואם היה היין יוקר מן המורייס מותר וכתב הרשב"א ז"ל שעל זה סמכו ליקח מורייס בכל מקום מכל אדם לפי שלא נהגו עכשיו לתת לתוכו יין כלל : **מתני'** מפני מה אסרו גבינות העובדי כוכבים . לרבנן קא בעי לה דאסרי לה באכילה ולא בהנאה : והלא קיבת עולה חמורה . שהעולה אסורה בהנאה ומועלין בה : שדעתו יפה . שאינו קץ ומואס בה : שורפה . גומעהו : ולא הודו לו . (כ) לא אמרו כן להתיר' לכתחלה אבל אמרו לא נהנין ולא מועלין וכל היכא דתנן הכי שריא מדאורייתא אלא דרבנן גזרו בה והכי משמע לא נהנין מדרבנן ואם נהנה אין בה מעילה אלמא מדלית בה מעילה ש"מ דהאי חלב הכנוס בקיבת (הטלה) *[העולה] פרשא בעלמא הוא : בקיבת עגלי עבודת כוכבים . שנעשו לה תקרובת וגבי עבודת כוכבים אפי' פרשא אסור דניחא ליה בנפחא שתהא יפה וגדולה כדאמרינן בגמרא [דף לה:] : (ל) והשיאו לדבר אחר . לא רצה לגלות לו טעם הדבר דאמרינן בגמ' [דף לה.] דכי גזרי גזירתא במערבא לא מגלו טעמא עד לבתר תריסר ירחי שתא דלמא איכא איניש דלא מסתבר ליה טעמא ואתו לזלזולי בה ובגמרא יהבי ביה טעמי טובא איכא מ"ד מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה ועור לאו פרשא הוא ואסור ואיכא מ"ד משום גלוי ונקטינן שגבינות העובדי כוכבים אסורה בכ"מ ובכל זמן שהרי אפי' במקומות שאין חוששין לגלוי ראוי לאוסרה מפני שמעמידין

*) אבל האשר"י כו ומסתברא כדברי הרמב"ן. מהר"ס

רש"י

וסדקין : דמדייתי . דופניהם מזיעין מבחוץ מחמת בליעתו : והתורה העידה על כלי חרס . דכתיב ישבר (ד) אין לו טהרה אלא שבירה : דורדיא . שמרים : המורייס . שומן של דגים : גבינות בית אונייקי . שם כפר אבל שאר גבינות מותרין בהנאה ובגמרא מפרש מפני מה אסורה : ומורייס . אסור שמערבין בו יין : מורייס אומן . (ה)עובד כוכבים מותר דמורייס לא עבדי מדגים טמאים ומשום חמרא קא אסר ליה ואומן לא רמא ביה חמרא כדמפיק ואזיל דאיידי דנפיש שמנונית (ו) מקלקל חמרא : פעם ראשון ושני . שכן דרכן נותנים מים ומלח על הדגים ומולך שומנו ושכלות חוזר ונותן אחרים : נמילא דעכו . פור"ט בלע"ז שקר"ה באשכנז מקום שהספינות עולות בו ליבשה : קיסטא . שם מדה : בלומא . שם מטבע והוא זוז כלומר במקומו של עובד כוכבים זה היין ביוקר והמורייס בזול אבל כאן היין בזול והמורייס ביוקר וחיישינן לאיערובי : אירא דצור . דרך שפת הים הסמוך לצור אתא האי ארבא : התם עקולי ופשורי איכא . ויש שם מים המהלכין עקלתון : ופשורי . מים נפשרים (כי האי גוונא) על שפת המים ואין מושכי הספינה יכולין לבא אותו דרך : גבינות אונייקי אסורה בהנאה . לדברי רבי מאיר וטעמא מפרש בתלמודא מפני שמעמידין בקיבת עגלי עבודת כוכבים ... דהוי מיעוט לגבי שאר בהמות ... דין נמי בקיבותיהן רבי מאיר ... דחיים למיעוט בפ"ב דיבמות ... קטן וקטנה לא חולצין ולא מיבמין ... לטעמייהו דלא חיישינן למעוטא : ... מפני מה אסרו גבינות העובדי כוכבים . לרבנן קבעי למה אסרום באכילה ... משום חלב טמא ליכא למיחש דקיס

נר מצוה

כוותיה דבהדיא גרסינן בפרק שני דדיני גזלות [דף קי:] *והלכתא כרב זביד במאני דקוניא והני מילי לענין יין נסך דתשמישו על ידי צונן אבל לענין חמץ בפסח דתשמישו ע"י חמין בין ירוקי בין בחיוארי בין אוכמי כולהי אסירי דחזינא להו דמידייתי *ובלעי והתורה [דף לד] העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם : *ההרצנים והזגין של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה דברי ר"מ וחכ"א לחין אסורין ויבשין מותרין ת"ר החרצנים והזגין של עובדי כוכבים לחין אסורין ויבשין מותרין אלו הן לחין ואלו הן יבשין אמר רב יהודה אמר שמואל לחין כל י"ב חדש יבשין לאחר שנים עשר חדש אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כשהן אסורין אסורין אפילו בהנאה וכשהן מותרין מותרין אפילו באכילה ומפרש (א) בירושלמי במשלה אותן מתוך הבור דאין נעשה יין נסך עד שירד לבור אמר רב זביד האי דורדיא דחמרא דארמאי לבתר תריסר ירחי שתא°)שרי אמר ר' חביבא האי *אבטא דטייעי בתר תריסר ירחי [דף לד:] שתא שרי . (ה) *המורייס תני אבימי בריה דר' אבהו מורייס אומן מותר הוא תני לה והוא אמר לה פעם ראשון ושני מותר ושלישי אסור ראשון ושני מותר כיון דשמינא לא צריך למירמא ביה חמרא שלישי קליש שומניה ורמו ביה (ג) חמרא ההוא ארבא דמורייסא דאתאי לנמילא דעכו אותיב ר' אבא דמן עכו נטורי בהדה(ב) א"ל ר' אבא לר' אבא דמן עכו עד האידנא מאן נטרה א"ל עד האידנא למאי ניחוש לה אי משום דמערבי בה חמרא קיסטא דמורייסא בלומא קיסטא דחמרא בארבעה לומי ודלמא [א] מאירא דצור אתא דנפיש חמרא התם עקולי ופשורי איכא : **מתני'** *אמר ר' יהודה שאל רבי ישמעאל את ר' יהושע כשהיו [דף כט:] מהלכים בדרך מפני מה אכרו א גבינות עובדי כוכבים אמר לו מפני שמעמידין אותה בקיבת הנבלה (ג) וכו' . וכבר בירנו קיבת הנבלה בפרק

°) [דף שמג ע"א]

שלטי הגבורים

י"ב חדש אלא שהרצנים והזגים שכן מן הפרי עצמו אבל שורש האשכול והעוקצין התלויין בהם גרעיני הענבים כן מותרין לאחר שנתייבשו או לאחר שהדיתן ואפילו תוך י"ב חדש כמבואר בקונטרס הראיות וכן השמרים של עובד כוכבים עד י"ב חדש אסורין בהנאה לאחר י"ב חדש מותרין בהנאה ונראה דהאידנא נהגו העם כרבינו אפרים סיתר נזגים שנתייבשו סיטב בשמש קודם י"ב חדש ומעשים בכל יום שנהנין מסמן תרצנים שנעשה תוך י"ב חדש ואין מוחה : ומה שנהגו עתה להרחין החבית לעו"כ כוכבים לכתחלה נראה דכיון שהיין ההוא נפסד ונבאש מלשתותו דשפיר דמי שהעובד כוכבים ירחנה לכתחלה וליכא חשש איסור כלל וכן כתב הראב"ד ומניא דבריו סבר כל בו וז"ל כתב הראב"ד ז"ל אין העובד כוכבים יכול להוציא התרצנים מן הכובא להריקה עד שיפשלו התרצנים והיין מלשתות דהתם ודאי שיש מגבל הוא עכ"ל ואע"פ שנמצא בתשובות להרשב"א ז"ל שמחמיר ואוסר לעובד כוכבים להוציא התרצנים והזגין מן הגיגית כשהן טופחין וכתב שכן היו נוהגין להחמיר איכא למימר דהתם מיירי [שלא] נפסדו עדיין התרצנים והיין וכן נראה שם מלשון השאלה ששאל אם מותר להוציא התרצנים והזגים מן הגתות ע"י עובד כוכבים אחר שהוציא מהן היין הראשון והשני עכ"ב אבל דברי הראב"ד ז"ל דשרי מיירי ביין וזגים שהן בכלי שעמדו שם ימים רבים עד שנפסדו וכן נראה מלשונו דנקט כובא וכובא הוא כלי שמכניסים בו יין לקיום כדמשמע בהרבה מקומות פרק רבי ישמעאל ולא דמי לגיגית שאין מניחין לתוכו התרצנים והיין כלל כי תכף לאחר שעשו היין מוציאין ממנו הכל כדי שלא יפסיד הגיגית וודאי דכשעה פורתא אינו נפסד וכהיא ודאי איכא טעם להחמיר ולאסור וכן הסיא דר"ת דפ' המוכר פירות דאוסר לכתחלה לעובד כוכבים להריק שמרים איכא למימר דמיירי שהשמרים הם טובים ולא נפסדו דשפיר איכא שמרים טובים שנותנים עליהם מים ועושין יין בכה"ג הוא דאסור אבל אי נפסדו לגמרי איכא למימר דגם ר"ת מודה דמותר לכתחלה לעובד כוכבים להריק אם כן בגלילות הללו דאין הייעות כ"כ תבוכים וידוע הוא כי כל היין הנשאר בשולי החבית הוא נפסד ונבאש ודרך כל העולם להשליכו לאיבוד כדבר המאוס לשתיה אם כן איכא לד נכון להתיר ולסמוך יתדות הנוהגין היתר בחביות בלי הכשר כלל דכיון דליכא ניסוך ביין כי האי לא צריך הכלי הכשר :

א כתבו התוספות מאן דאסר גבינות העובדי כוכבים משום גילוי החלב יש להקשות מפני מה עמד זה באיסורו משום גילוי יותר ממים ושכר דאסרי' משום גלוי פרק אלו טרפות ויש לומר דבכל המשקים אע"ג דלא קפדו אגלויא משום ארס אמנקיותא מיהא קפדי אבל גבי חלב מתוך שרוב פעמים איש נאכל בעין

עין משפט

א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טוש"ע יו"ד סימן קכג :

ב מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טוש"ע יו"ד סימן קיד :

הגהות הב"ח

הגהות הגר"א

הגהות מא"ז

שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה והגאונים סומכין על טעם זה שהרי הרב אלפסי ז"ל כתבו במסכת חולין וכן כתבו הר"ס במז"ל בפ"ג מהל' מאכלות אסורות ועוד כתב שם שאפי' גבינה שנודע שהעמידוה העובדי כוכבים בעשבים וכיוצא בהן שהורו מקצת הגאונים ז"ל שהיא אסורה לפי שכבר גזרו על כל גבינות העובדי כוכבים בין שהעמידוה בדבר האיסור בין שהעמידוה בדבר המותר גזרה משום שהעמידוה בדבר האסור וכן הסכים הראב"ד ז"ל בהשגות שהיא אסורה ואפילו מן הדין וכמו שכתב הוא ז"ל וכתב עוד הרמב"ן ז"ל דאפי' למ"ד משום נקור אסורה לעולם ואפילו במקום שאין חוששין לגלוי לפי שהגבינה נאסרה במנין ולריך מנין אחר להתירו אבל שאר המגולין לא הושיבו ב"ד עליהם ולא נאסרו במנין אלא שהיו אוסרין עליהם שסכנתן מוכיח להם וכן השיב רבינו ילחק הזקן ז"ל בתשובה לחכמי פרובינל"א ואין בדבר זה ספק כלל שהגבינה במנין נאסרה דבגמרא אמרינן [דף לה.] דא"ל רבי יהושע לרבי ישמעאל השיק שפתותיך זו בזו ואל תבהל להשיב ופרש"י בגמ' משום שגזרה חדשה היא ואין מפקפקין בה והקשה הרב ר' יהוסף הלוי ז"ל למה לן למימר מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה אפילו כשרה נמי ליתסר משום בשר בחלב ותו היכי מיתסרא בכל דהו ליטעמיה קפילא וליהוי בנותן טעם וניחא ליה (א) אי משום בשר בחלב לא מתסר אלא בנ"ט כדתנן במסכת חולין (דף קטז.) המעמיד בעור קיבה אם יש בה בנ"ט אסורה ומשום [ג]קיבת נבלה נאסרה בכל שהוא דכיון דאוקומי קא מוקים לא בטיל דומיא דהא דאמרינן לעיל בגמ' [דף לה.] אבל משום בשר בחלב ליכא למימר הכי דכל אימת דלא יהיב טעמא לאו בשר בחלב הוא אלא האי באפיה קאי והאי באפיה קאי ולזה הסכים הרמב"ס (ז"ל) תלמידו ז"ל בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות מכלל דסבירא להו ז"ל דבאיסורין הללו הולכין אחר נ"ט אלא דהכא אסור משום דאוקומי קא מוקים אבל הראב"ד ז"ל כתב דבלאו הכי לא אזלינן בה בתר נ"ט דבכל דבר של עובדי כוכבים לא הלכו בו חכמים אחר נותן טעם ואין מטעימין אותן לקפילא אלא כיון דשכיח בהו טעמא אוסרין אותן לעולם כדי שלא יפרצו שהרי למ"ד מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר אין הולכין בה אחר נ"ט וכן בשמן של עובד כוכבים למאן דאמר [ד] זליפתן של כלים אסורין [אוסרתן] וכן בקורט של חלתית אלמא בכל דבר של עובד כוכבים אין הולכין בהן אחר נותן טעם: **מתני'** ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה וכו': הפת והשמן שלהן והשלקות. מפורש בגמרא שאיסורו של פת משום חתנות ושמן ג"כ ואף שלקות פירש רש"י ז"ל שמשום חתנות נאסרו וא"ת א"כ אמאי פלגינהו תנא דמתניתין לפת ושלקות בתרתי הרי שניהן משום בשולן נאסרו ומשום חתנות י"ל שתי גזירות הוו תלמידי שמאי והלל גזרו על פתן ושמנן משום יינן כדאיתא בגמ' (דף לו.) דתרוייהו שייכי בהדי יין (א) (ב) ושמן מפני שהוא משקה כמוהו ופת משום דשכיחא מילתא דאכיל אינים ושתי אבל על השלקות לא גזרו ואתא בי דינא אחרינא וגזרו בכל השלקות משום חתנות ומשום הכי פלגינהו תנא דמתני' בתרתי ולי נראה שהפת של עובדי כוכבים אפילו שנתבשל ע"י ישראל כיון שהעובד כוכבים לשו וערכו ומן העובד כוכבים הוא לוקחו אסור משום חתנות וכי אמרינן לקמן בגמרא (דף לח:) דפת [ה] *שלש מלאכות יש בו ואי אפה ישראל שרי ה"מ בפת שלנו שהרי אין בו איסור אלא משום בשולי עובדי כוכבים ואיסור בשולו של פת התירו אותו חכמים באחת משלש מלאכות שתהא נעשית ע"י ישראל אבל פת שלהם אפילו נאפת על ידי ישראל אסורה ומשום הכי פלגינהו תנא בתרתי ותדע לך דלשמואל דאמר דשמן שאסר תנא דידן משום זליפתן של כלים אסורין אסרו כדאיתא בגמרא על כרחך הפת אפילו לא אפאו העובד כוכבים אסור משום זליפתן של כלים וכי אמרינן בגמרא מה ראו חכמים לאסור משום חתנות היינו אליבא דרבי יהודה הנשיא דסבר דנותן טעם לפגם מותר אי נמי לרב דאמר דשמן דניאל גזר עליו וכדאיתא בגמרא וכיון דלשמואל הפת כל שנלוש ביד עובד כוכבים אף על פי שלא אפאוהו עובדי כוכבים אסור אף לרב דאמר משום חתנות דמשמע דלאסור דהא לא איפלגו בהכי אלא אם כן תדחוק לומר דכי היכי דאיפלגו בשמן דלשמואל כל שאין בו לחוש לזליפתן של כלים אסורין מותר ולרב אסור ה"נ (שאפילו) בפת הוי איפכא שאם לא אפאו העובד כוכבים מיתסר לשמואל משום זליפתן של כלים טמאים ולרב שרי ואין זה נראה אלא לתרווייהו מיתסר והיינו דבכל האי פיסקא דפת לא אייתינן ההיא *דרבי יוחנן דאמר שלש מלאכות יש בו לפי שהפת השנויה במשנתנו לא מתורת בשולו בלבד נאסר אבל לקמן (ג) בפסקא דשלקות *)[דאיירינן באיסור] בשוליהן של עובדי כוכבים מייתינן לה לפי שהוא ענין לפת שלנו שאין בה איסור אלא משום בשולן של עובד כוכבים כך נראה לי ואף לראב"ד ז"ל מלאתי שפירשה להיא דלקמן דפת שלש מלאכות יש בו דוקא בפת שלנו אבל לא מן הטעם [חתנות] שכתבתי אלא שהוא חושש לפתן אף משום גיעולי עובדי כוכבים [ולדבריו] גם כן הפת ששנינו במשנתנו אפילו בשלא אפאו עובד כוכבים נאסר ומפני גיעול מפני חשש קדרה בת יומא שלדבריו ב' איסורין יש בו משום גיעול ומשום בשול אלא שאין זה מחוור שהסוגיות מוכיחות דלקדרה בת יומא לא חיישינן וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד. אבל ראיתי לר"ס במז"ל שכתבה להיא דג' מלאכות דפת סתם בפרק י"ז מהל' מאכלות אסורות ולא חלק בין פת שלנו לשלהם ואפילו לפי דבריו ז"ל נראה דמשום הכי פלגינהו לתרתי לפי שאיכן שוין בדינן שהפת כל היכא דשגר ישראל תנורא שרי כדאמרינן בההוא דג' מלאכות דלקמן ואילו בשאר בשוליהן כל היכא דבישל עובד כוכבים אע"ג דשגר ישראל אסור וכמו שיתבאר לפנים בס"ד ומתוך שחלוקים בהלכותיהן ולא נאסרו בענין אחד פלגינהו תנא [דמתני'] בתרתי אע"פ ששניהם משום בשול נאסרו לדברי הר"ס במז"ל: **רבי** ובית דינו התירו את השמן. כתב רש"י ז"ל דלא גרסינן ליה דהא איהו לא שריא אלא רבי יהודה נשיאה בר בריה שריא כדאמרינן בגמ'[דף לז.]מסתמיך ואזיל ר' יהודה נשיאה [ו] וכל רבי יהודה נשיאה דגמ' היינו ר"י נשיאה בנו של ר"ג ברבי שהיה בימי האמוראים וה"נ אמרינן בגמרא רבי יהודה הנשיא בנו של רבן גמליאל ברבי יהודה ואילו רבי בנו של רבי שמעון היה כדאמרינן בהשוכר (דף פד:) אבל כיון שכתוב כן בגרסת הרב אלפסי ז"ל אית לן למימר דרבי דהייני רבינו הקדוש התיר את השמן ולא קבלו ממנו ואתא רבי יהודה נשיאה בר בריה וקבילו מיניה: וכבשים שדרכן וכו'. ירקות כבושים במים אם דרכן לתת לתוכן יין וחומץ אסורין ובגמרא מסקינן שאם ידוע בבירור שנתנו לתוכו יין או חומץ אסורין בהנאה: וטרית. מין דגים קטנים מלוחין: טרופה. שנטרפו ונשתברו ואין נכרין הלכך חיישינן לטמאין: וציר שאין בה דגה [כילבית]. ציר דגים והיה דרכן לתת לתוך הציר דג אחד או שנים מאותו המין לראיה שממנו נעשה ציר זה ודרכן היה שלא לערב ציר דג טמא עם ציר טהור ולפיכך כל שיש בו דגה מותר משום דאי משקר הוי נתפס כגנב דומיא דמאי דאמרינן בפרק אלו טרפות (דף סג:) גבי בילים שאם אמר לו של עוף פלוני וטהור הוא מותר דתו לא מלי משתמיט אבל בשאין בה דגה מלי משתמיט ורש"י ז"ל פירש בענין אחר כמו שאכתוב לפניו (ד) בסייעתא דשמיא: והחילק. מין דגים קטנים טהורים והיא סולתנית ואין לה סנפיר וקשקשת ועתידה לגדל לאחר זמן וקי"ל דשרי ואמרינן בגמרא מפני מה אסרוה מפני שערבונין עולין עמה. כלומר דגים קטנים טמאים הדומים לה הלכך לא שנא טרופה ולא

*) גי' ד"ת

נר מצוה

בפרק כל הבשר אסור לבשל בחלב* :

°) [דף לה:] **מתני'** *א ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואין איסורן איסור הנאה חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו א והפת והשמן שלהן [א] והשלקות רבי ובית דינו התירו את השמן [ב] והכבשין שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ וטרית טרופה וציר שאין בה דגה והחילק וקורט של חלתית °) [דף שמג ע"ב]

רש"י

דף קטו: לן חלב טמא אינו נקפה ועומד: **מתני'** הפת והשמן. מפרש בגמרא: והשלקות. כל דבר שבישלו עובד כוכבים ואפילו בכלי טהור וכולהו משום חתנות: והכבשים. שכובשין ראש ורגלים וירק ודגים: וטרית. מין דגים קטנים מלוחין: טרופה. שנטרפו ונשתברו ואין ניכרין הילכך חיישינן לטמאים: וציר. שאין בה דגה [כילבית] שדרך דג קטן הנקרא כילבית שגדל בציר דגים טהורים מאליו וכילבית עצמו טמא וכשיש ציר דג טמא עמו לא יגדל בו כילבית כלל: והחילק.

וגם מסנין אותו אמנקיותא נמי לא קפדי ומסננתא איכא מועיל כלום לאדם כדאמרי' פ' הגוזל דף קט"ו דלא מהניא מסננת היכא דטרקיה פי' שערבבו ומאן דאסר מפני שמעמידין בעור קיבת נבילה הקשו התוס' וא"ת מאי אירא נבילה אפי' שחוטה נמי אסורה משום בשר בחלב וי"ל דדוקא נקט נבילה דאז איכא ב' איסורא דאורייתא אבל בשחוטה משום בשר בחלב ליכא איסורא דאורייתא דאוקן בליכן סוף יאצ"ב דנותקמוה קמיק' אינו אסור אלא מדרבנן מהכא משמע דאיסור בשר בחלב מדאורייתא לא הוי אלא כשהוא חם בחם או הם בלוען לכל אוכן בלוען לא הוי אלא מדרבנן וא"ת להשמועינן איסור קל ואכן כשמע איסור חמור ושמא י"ל דדבק התנא להו דיעגו איסור דאורייתא תחלה דהוא עיקר. ממחלוקת רש"י ותוס' ורבינו ומיי' גבי חלב הנמצא בקיבה נמצא דלדברי רבינו כל המעמיד גבינה בקיבת שחוטה כשרה אפי' מלח עמה העור לית כאן איסורא כלל דמסתמא אין באותו עור קיבה שהעמיד בה הגבינה כדי שיתן טעם בגבינה ולדברי ר"ת אם העמיד בקרום שבקיבה אפילו עם העור ואפילו העמיד בגלול שבקיבה שנמלח עם העור בין בקרום בין בגלול שבה אין כאן איסור דמסתמא יש בגבינה כדי לבטל טעם העור וגם טעם חלב הגלול ולדברי רש"י אם העמיד בקיבה שנמלחה עם העור בין בקרום בין בגלול שבה נאסרה כל הגבינה דאפילו יש כדי לבטל הקיבה והעור אינו מועיל לדידיה דס"ל מין במינו במשהו שלכך האידנא שרוב עובדי כוכבים שבינינו מולחין העור עם הקיבה וגם מעמידין הקיבה בעור וקיבה כחושין יחד ה"ל גבינותיהם אסורין משום בשר בחלב ואין להם היתר לרש"י בשום ענין ורבינו שמשון כתב ש"ל שכשהעמיד בגבינה קיבה שמלחה עם עורה דהכל אסור דכיון שהאיסור מעמיד הייני כאן טעם המוזכר במתני' ואתיא זה כפירוש מיימון בפירוש המשניות: בפירוש מי החלב דאיתא פרק כל הבשר דף קי"ד איכא פלוגתא מדברי התוספות משמע דמי חלב היינו נסיובי חלבא ואינן אסורין רק מדרבנן וכתבו דכותח הבבלי שיש בו נסיובי דחלבא אינן אסורין רק מדרבנן לאכלו עם בשר והרא"ש ז"ל פי' שנסיובי דחלבא אסורין מן התורה ואינן בכלל מי חלב אלא מי חלב היינו אחר שהוציאו מן החלב כל האוכל כגון לאחר שנעשו כל הגבינות מבשלים החלב והאוכל צף למעלה ולא נשאר בו אלא מים בעלמא והוא נקרא מי חלב ונפקא מינה לענין ספק דכותח לא נוכל לאכול בו משום דהוי ספק מדרבנן אם אירע איזה איסור שהייני יכולין לאכול בו מספק לא נקל בו לדברי הרא"ש דהוא מ אורייתא ולדברי התוס' נקל בו שהוא מדרבנן ונפקא מינה נמי לענין מבטלין איסור לכתחלה דלדברי הרא"ש אין הכותח נקרא מדרבנן ולהוס' הוי מדרבנן ואם מי חלב גופייהו מותרים באכילה כתב הרא"ש בשם הרמב"ן שהן אסורין באכילה בעינייהו דמי חלב אינן כחלב וכיון דלחלב דאתו מן התי הולכך קרא להתירו אותו שהותר דהיינו חלב מותר ואותו שלא הותר דהיינו מי חלב דאין לו קרא להתירו כיון שאינו בכלל חלב לא הותר ואל תתמה לומר הרי מותר מי חלב שהוא עם החלב ולמה יהא אסור כשפירש ממנו דכותיה אשכחן בדם האברים דכשהוא מובלע בבשר מותר וכשפירש ממנו אסור וכתב רבינו שמחה דמי חלב בעלמא הוי שפיר בכלל חלב וכשהתיר הכתוב חלב הבא מן החי התיר גם מי חלב ולא הוזכר שאינו בכלל חלב רק גבי בשר בחלב דכתיב בחלב אמו דמשמע כמו שיוצא מן האם מעורב עם האוכל הא לכל שאר מילי הוי כחלב וככי מוכח שם בגמרא וכן נהגו העולם בו היתר ולדברי הרא"ש ז"ל לעולם נסיובי דחלבא הם בכלל חלב: לשון ריא"ז גבינת העובד כוכבים אסורה באכילה מדברי סופרים שגזרו עליו מפני שהעובדי כוכבים מעמידין הגבינה בעור קיבת נבלה והרי כל עור הקיבה ניכר בה ובאיסור הנבילה עומד שם בעינו אבל אם היה עור קיבת בשחוטה אפילו אם היה העור עומד שם בעינו אין לחוש בו לאיסור תורה שלא אסרה תורה בשר בחלב אלא דרך בישול ואין לגזור על הסתם משום אסור דברי סופרים כמו שביאר מו"ה וכן התייקי שלהם אסור כמו שביאר מו"ס: א איסור פת של עובדי כוכבים לא פשט בכל ישראל ומכאן סמכו עתה לאכול פת של עובד כוכבים כיון שלא פשט איסורו בכל ישראל וגם דגזירה הוא שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה ועוד דאמרי' לקמן בימינו תתיר את הפת ולא הניח להתיר אלא משום דהוו קרי ליה בי דינא שריא ואחריו באו בי דינא אחרינא שהתירוהו ובירושלמי בפרקין ופ"ק דשבת פת עמדו עליו והתירוהו ומי שנזהר מפת של עובד כוכבים מותר לאכול עם מי שאינו נזהר בקערה אחת אע"פ שטעם פת עובד כוכבים מתערב בפת ישראל דאין להחמיר לאסור ע"י תערובת כי היכי דלא גזרו על תערובת דמאי ולדעת הרא"ש ז"ל אין חילוק בין פת של בעה"ב לפת של פלטר אבל קנת מן המחברים חלקו בין בעה"ב לבל פלטר דלא שייך חתנות אלא בבעל בעה"ב הלכך אסרוהו בכל ענין חוץ ממקום סכנה אבל של פלטר אין כאן כל כך קירוב דעת שבאומנתו הוא עוסק וכן מחלק בירושלמי שמתיר לקנות מפלטר של עובד כוכבים במקום שאין פלטר של ישראל מצוי וכתב הרשב"א אפי' יש פלטר של ישראל אם אין הפת של פלטר ישראל כפת של פלטר של עובד כוכבים מותר כיון שעל פי שורת הדין אין כאן איסור שלא התירו אלא מפני שאין פלטר של ישראל מצוי הוא הדין כשהוא מצוי אלא שאינו יפה כשל עובד כוכבים ועל כן לא התירו אלא בפת של פלטר אבל פת בעה"ב אסור

בג פתן כמשמעו ומסיק התם בגמרא פתן ויינן ושמנן ובנותיהן מי"ח דבר הם ומסיק אליבא דרב דניאל גזר עליו בעיר ואתו איהו וגזור אפי' בשדה דאקראי בעלמא הוא ומיהו התוספות פירשו שם בשם רשב"ם דפת בג דדניאל לאו היינו פת ממש אלא לשון ליפתן והואת המלך רופכא בלע"ז שפייז באשכנזי:

א מיי' פ"ג מהל' מאכלות אסורות טוש"ע יו"ד סימן קטו:

הגהות הב"ח
(א) דאי כצ"ל: (ב) שמן כצ"ל: (ג) לפסקא דשלקות דנאסר משום כצ"ל: (ד) נ"ב לקמן פי' אין דגה וכו' ז"ל אלו רש"י בד"ה דצה:

ע"ש דליתא כלל תיבות אלו ג' מלאכות יש בו (ג"א)

בדפוס' ליתא שלנו בגמרא (דף לז.) איתו כלל תיבות אלו רק אמר רבינא הלכתא כו' (ג"א)

חדושי אנשי שם
מהר"ם (א) משום דמסקינן בגמ' מדכתיב וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו בשתי משתאות הכתוב מדבר אחת משתה יין ואחת משתה שמן ופת

הגהות מא"ז [א] מי' והשלקות רשום למחוק: [ב] נ"ב והשלקות: [ג] נ"ב עור: [ד] נ"ב פי' שלישתן וזליפתן ממטפות אחר שנטלטלו: [ה] נ"ב מיסק התגור אפייה מסמ קמוני גאונים: [ו] נ"ב אמכפים דרי מלמלו אממי' מלאי לא הייה אמה בזבנות לכשכתבו את השמן:

ולא שנא שאינה טרופה אסורה אבל טרית [אין] דג טמא דומה לה ומשום הכי כל שאינה טרופה שריא: חלתית. מין פרי הוא ומחתכים את הקורטים בסכין ומתסר משום שמגיעתא דסכינא: ומלח סלקונתית. מפרשינן בגמרא דאסירא מפני שקרבי דגים טמאים מעורבין בה: **גמ'** אי משום איערובי. שמא יערוב בו חלב טמא: נינסי. יכסה אותו שהרי אפשר לעמוד עליו: טהור עומד. נקפה: לכמכא. תבשיל של חלב: ונישקול מיניה קלי ונוקים. יטול ממנו מעט ויעמיד אותו ויהא ראיה על כולו: כיון דבטהור נמי איכא נסיובי.

נר מצוה

חלתית ומלח סלקונתית הרי אלו אסורין ואין איסורן איסור הנאה: **גמ'** חלב למאי ניחוש ליה אי משום חילופי טהור חיור טמא ירוק ואי משום איערובי (א) נינסי דאמר מר טהור עומד טמא אינו עומד אי דקא בעי ליה לגבינה הכי נמי הכא במאי עסקינן דקא בעי ליה לכמכא ונישקול מיניה קלי ונוקים כיון דבטהור נמי איכא נסיובי דחלבא דלא קיימי ליכא למיקם עלה דמלתא השתא דאתית להכי גבינה נמי (ב) אפילו תימא דקא בעי ליה לגבינה איכא דקאי ביני איטפי: [אלף רמג] והפת אמר רב כהנא אמר רבי יוחנן פת לא התירוה בבית דין מכלל דאיכא מאן דשרי אין דכי אתא רב דימי אמר פעם אחת יצא רבי לשדה והביא עובד כוכבים אחד לפניו פת פורני מאפה סאה אמר רבי כמה נאה פת זו מה ראו חכמים לאוסרה *[מה ראו חכמים] לאוסרה משום חתנות אלא מה ראו חכמים °לאוסרה בשדה כסבורין העם לומר התיר רבי את הפת ולא היא רבי לא התיר את הפת: רב יוסף ואיתימא רב שמואל בר יהודה אמר לא כך היה מעשה אלא (אמרו) פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה מקום (ג) שהוא דחוק לתלמידין (ד) אמר אין כאן פלטר כסבורין העם לומר פלטר עובד כוכבים והוא לא אמר אלא פלטר ישראל (ה) אמר ר' חלבו אפילו למ"ד פלטר עובד כוכבים הני מילי במקום דליכא [א] ישראל אבל במקום דאיכא פלטר ישראל לא אמר רבי יוחנן אפילו למ"ד פלטר עובד כוכבים הני מילי בשדה אבל בעיר לא [ב].

רש"י

מין דגים קטנים טהורים והיא סולתנית ואין להם סנפיר וקשקשת ועתיד לגדל אחר זמן ודרך שדגים טמאים קטנים הדומין להן מתערבין עמהן ואין ניכר אפילו באינה טרופה אבל טרית אין הדגים טמאים דומין לה ולכך שרי באינה טרופה: חילתית. מין פרי לזר"א בלע"ז וחותכין קורטין בסכין ואסור משום שמנונית דסכין: מלח סלקונתית. מפרש בגמרא: **גמ'** נינסי. יעמידנו על ידי קיבה לעשותה גבינה: לכמכא. מאכל: קלי. מעט: נסיובי. מסק"א בלע"ז מולק"ן באשכנ"ז: ליכא למיקם עליה למילתא. דשמא חלב טמא נתערב בו וכשמעמידו עומד הטהור שבו והטמא נשאר עם הנסיובי לכך אין להכשיר הנשאר למאכל. אבל לגבינה סלקא דעתך השתא דשרי ומסיק גבינה נמי יש לאסור דאיכא נסיובי דקיימא בגבינות: ביני איטפי. בגומות. שבכל גבינות חיישינן שמא מן החלב טמא שלא עמד נשאר עם הנסיובי בגומות שלא נקרש: פורני. הוא תנור שלנו שהוא גדול ופיו מן הצד ולא כשתם התנור שלהן שהיה קטן ופיו למעלה: לאוסרה בשדה. דליכא למיחש שם לאמשוכי

(ו) מי חלבא שאינו נקפה ליכא למיקם עלה דמלתא דשמא נתערב בו חלב טמא וכשמעמידין (ז) החלב טהור שבו עומד והטמא נשאר עם הנסיובי הלכך אין זה נסיון להכשיר הראשון למאכל: השתא דאתית להכי גבינה נמי איכא דקאי ביני איטפי. כלומר דעד השתא סלקא (ח) דעתך דחלב טמא לא מיחליף בנסיובי דטהור הלכך כל היכא דבעי לגבינה שרי שכל שאינו רואה חלב טמא מתברר מתוך חלב שלקח מן העובד כוכבים כשהוא מגבנו אין בו לחוש לביני איטפי שהילך אפשר שכל חלב טמא שבו ילך לו לביני איטפי ולא ישאר ממנו כלל לחוץ שיהא ישראל רואהו וזה ודאי אי אפשר אבל השתא דאתית להכי דאמרינן שאין אדם מכיר בין חלב טמא ונסיובי אפילו לגבינה נמי אסור לפי שכשיתברר טמא מתוך טהור יתלה אותו בנסיובי שמא תאמר אפילו היה בחלב זה שלקח תערובת חלב טמא גבינה שריא שכלה מן הטהור דטמא לא קאי ליתא דאיכא למיחש דקאי ביני איטפי והיינו דאמרינן השתא דאתית להכי: **פת** פורני. הוא תנור שלנו שהוא גדול ופיו מן הצד וכל תנור שבמשנה קטן הוא מקום שפיתת שתי קדירות ופיו למעלה: לאוסרה בשדה.

(ט) ליכא למיחש לאימשוכי דאקראי בעלמא הוא וא"ת אכתי ראוי לאוסרו משום גיעולי עובדי כוכבים דסתמא דמילתא הפת בחמין לשין אותו ואיכא משום גיעול ויש לומר דנותן טעם לפגם הוא שכל הכלים שאינן בני יומן הן פגומים ולבני יומן לא חיישינן והביא ר"ת ז"ל ראיה לדבר ממאי דאמרינן לקמן [דף לח:] בכוספן של עובדי כוכבים דאפילו הוחמו [ג] חמין ביורה גדולה שרי דנ"ט לפגם הוא אלמא דלא חיישינן לבת יומא וראיה עוד מדאמרינן בסוף מכלתין [דף עה:] גבי הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים וכולן שנשתמש בהם עד שלא געל ועד שלא לבן תני חדא אסור ותניא אידך מותר הא כמ"ד נ"ט לפגם אסור הא כמ"ד נותן טעם לפגם מותר אלמא לבני יומן לא חיישינן וכ"ת התם בשאינן בני יומן א"כ למה לי לאוקומי ההיא דתניא אסור כמ"ד נ"ט לפגם אסור ולא כהלכתא לוקמינהו תרוייהו כמ"ד נ"ט [לפגם] מותר אלא דהא דתניא אסור בשלא שיהן והא דתניא מותר בששיהן אלא לאו ש"מ דהא דתניא נמי מותר בלא שיהן דלכלים בני יומן לא חיישינן והיינו טעמא נמי דשרא רבי יהודה הנשיא שמן של עובדי כוכבים משום דסבירא ליה נ"ט לפגם מותר ולא חשו לכלים בני יומן וכ"כ רש"י ז"ל בתשובותיו דליכא בפת משום גיעולי עובדי כוכבים והביא ראיה ממה שאמרו בפסחים (דף מ.) הקמחות והבלקות של עובדי כוכבים אדם ממלא כריסו מהם ועוד גרסינן התם (דף לא:) חנות ישראל ופועלי עובדי כוכבים נכנסין לשם חמץ שנמצא שם אחר הפסח מותר באכילה ותנן נמי התם (דף כח.) חמץ של עובדי כוכבים שעבר עליו הפסח מותר בהנאה וגרסינן עלה בירושלמי הדא דתימא במקום שנהגו שלא לאכול פת של עובדי כוכבים אבל במקום שנהגו לאכול פת של עובדי כוכבים מותר אפילו באכילה ומדתלו ליה במנהגא ש"מ דלית ביה משום גיעולי עובדי כוכבים [ד] ובפסחים [דף ל.] נמי אמר רבא פוקו ואייתי לנו חמירא דבני חילא וכל הני [לא] מתוקמן בשגלום בפני ישראל ובכליו וטעמא דכלהו משום דלא חיישינן לכלים של עובדי כוכבים שיהו בני יומן ויש שדוחקים לומר דלעולם לבני יומן חיישינן אלא שאלו כולן נפגמים הן אפילו בבני יומן אבל בדברים אחרים חיישינן ואין זה מחוור שכיון שהוזכרו בגמ' [ה] הרבה פת ושמן וקפריסין וקפלטאות וחמין וכוספין ואהיני דוחק הוא לומר שכל אלו נפגמים בבני יומן ושנחוש לכל הדברים שלא הוזכרו בגמרא אלא ודאי לכלי בן יומו לא חיישינן וטעמא דמילתא משום דהוו ספיקי טובא ספק לא נשתמשו בו היום וא"ת נשתמשו בו (י) שמא בהיתר וא"ת באיסור שמא אין בזה נ"ט או שמא טעם פגום הוא מעקרו וכיון דהוי ספיקי טובא שרינן ליה כדאמרינן בתרי ספיקי בכתובות בפירקא קמא (דף ט.) וא"ת והא אמרינן בפירקא קמא דחולין (דף ח:) השוחט בסכין של עובד כוכבים רב אמר קולף *ושמואל אמר מדיח אלמא חיישינן לבן יומו שאם לא מפני כך ה"ל נותן טעם לפגם ומותר יש מי שתירץ שכיון שסכין תשמישו תדיר חיישינן לבן יומו והרמב"ן ז"ל הקשה לזה מדאמרינן לקמן [דף לט.] גבי קורט של חלתית דאסור משום דמפסקיה בסכינא דארמאי ואע"ג דאמר מר נ"ט לפגם מותר אגב חורפא דחלתיתא מחליא ליה והוי ליה נ"ט לשבח אלמא בסכין נמי לא חיישינן לבן יומו דאי חיישינן בלא חורפא דחלתיתא ה"ל נותן טעם לשבח ותירץ שאפשר שהחלתית אי לאו משום חורפא דיליה נפגם אפי' בבן יומא אלא דחורפא דיליה מחליא ליה ומהדר ליה טעמיה לשבח ואינו מחוור לי שכיון שכל הדברים או רובן אינן נפגמין בכלים בני יומן וחלתית ג"כ מכללם היאך אמרינן סתם אע"ג דאמר מר נ"ט לפגם מותר עד שהוצרך לומר דחורפא דידיה מחליא ליה לפיכך נראין הדברים דסכין נמי סתמו אינו בן יומו וכי אמרינן השוחט בסכין של עובד כוכבים קולף או מדיח לדידן דקי"ל דנ"ט לפגם מותר ליתא אלא בסכין בן יומו דוקא אלא שם בפרקא קמא דחולין נקטינן לה סתמא משום דפלוגתא היא בנ"ט לפגם אי אסור אי מותר ולפיכך לא פירשו אי בסכין בן יומו דוקא או אפי' בסכין שאינו בן יומו אלא סתמא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה: **רבי** יוחנן אמר אפילו תימא פלטר עובד כוכבים ה"מ בשדה אבל בעיר לא. איכא מ"ד דרבי יוחנן אליבא דר' חלבו סמיך ותרתי בעי ולאומרא שדה וליכא פלטר ישראל ואיכא מ"ד דרבי יוחנן לא סמיך אדרבי חלבו כלל אלא כולה מילתא תליא בין שדה ועיר דבשדה שרי לעולם ובעיר אסור לעולם ויש להקל עוד ולומר דרבי יוחנן לא פליג אדר' חלבו ונקיטינן בתרוייהו לקולא דבשדה לעולם מותר ובעיר מותר בשאין שם פלטר ישראל וכיון שהפת מדבריהם הוא ועוד שלא פשט אסורו ברוב ישראל כמו שיתבאר בסיעתא דשמיא ראוי להקל בכך אבל מדברי הר"ם במז"ל בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות נראה דהני לישני פליגי כפירוש ראשון שכתבתי ופסק כלשון ראשון ופסק לקולא [במקום שאין פלטר ישראל מותר משמע אפי' בעיר] ולא הזכיר [ו] שדה כלל ותמהני היאך נתיר הפת אפילו של פלטר ואפילו בשדה דהא כל הני לישני ליתנהו אלא למה שהיו סבורין העם דרבי התיר את הפת ולאו הא מסקינן דלא היא דרבי לא אמר אלא פלטר ישראל וראיתי לרשב"א ז"ל שכתב דאין ה"נ הוא לפום גמרא דילן דפת אסור בכל ענין דרבי חלבו ורבי יוחנן אליבא דמ"ד התיר רבי הפת שקלו וטרו ולדידהו לא סבירא להו אלא שכיון שהפת לא פשט איסורו ברוב ישראל וכל ב"ד יכול להתיר את איסורו אע"פ שהוא קטן מן הראשונים בחכמה ובמנין כמו שיתבאר בסיעתא דשמיא ואנו סומכין על הירושלמי דאמרינן התם דפת של עובדי כוכבים עמעמו עליה והתירוה משום חיי נפש וכמו שכתבו הרב אלפסי ז"ל בהלכות ואין זה מחוור בעיני שכיון שכבר הוזכר בגמרא שלנו שהיה מי שסבור שהותר פת ואסיקנא דלא הותר אין לנו לסמוך על הירושלמי בזה דדלמא סברי לה כמ"ד הותר ומסקנא דגמרא דילן דלא הותר אלא כך ראוי לומר דלפום מסקנא דגמרא דילן נמי הותר דודאי רבי חלבו ור' יוחנן לא שקלו

בעטידא שלנו שאפה עובד כוכבים משום שהשמנונית בעין שהוא על העיסה ומתחלה נאסר משום בשולי עובדי כוכבים קודם שנבלע הסמן בעיסה מה שאין כן בפת הגילוס כבילים שהבילים נתבטלו בעיסה מתחלתה ולא נאסרו מעולם ומזה הטעם אכשר שאם טחו פני העיסה בבילים דחשיבי גם בעין ונאסר משום בישולי עובדי כוכבים והרשב"א שעושין לדגים והוא מליר של דגים הנאכל כמות שהוא חי ומקמת אסור שקמח עיקר וכן יקות הנאכלין כמות שהן חיין ובשלם עם בשר שמומן של בשר נבלע בהן וכתב הרשב"א וכן כלים שבשלו בהן עובדי כוכבים דברים שיש בהן משום בישולי עובדי כוכבים אסורין לפיכך צריך ליזהר בבפחות עובדי כוכבים המבשלות לעצמן בבית רבן ישראל שלא יניחוהו ע"ג האור ואם קדמו והניחוהו צריך שיספך בו קודם שיגיע למאכל בן דרוסאי ולא נסירא להרא"ם וכתב שאין לחוש לזה כלל שלא התמירו בבישולי עובד כוכבים לאסור פליטתן. ושמוע פסק כילד מברכין דמרקחת הנקרא לאטואירי שעושים אותו העובדי כוכבים מותר ולא חיישינן לבישולי עובדי כוכבים לפי שנאכל כמו שהוא חי ואפילו נתחך בסכין של עובדי

לעולם אפי' קנה פלטר ממנו ואפי' שלחה לישראל לביתו וכן אפילו שלח אותו הישראל לאחר אסורה לעולם ושל פלטר מותרת לעולם אפילו קנאה בעה"ב ממנו שלא שלכו באיסור זה אחר מי שהפת בידו עכשיו אלא אחר מי שהיה לו בשעת האפיה ואין לנו להתיר אפי' במקום שנהגו אלא בפת של עובדי כוכבים ואותו אין לו היתר ע"י חתוי שיחתה ישראל בגחלים כי אין איסורו משום בישול אלא משום הפת עצמו אבל פת של ישראל שאפאו עובד כוכבים הוא בכלל איסור שלקות ובאותו לא נהגו היתר בשום מקום ועלה קאמר שלא מלאכות בפת היסק התנור ותחיית הגחלים והאפיה שאם ישראל עשה א' מאלו אין בו משום בשולי עובדי כוכבים וכתב הרא"ש ז"ל ותימה על מה שנוהגין להקל בהשלכת הקיסם. ובהלכה שכין בני א"י לבני בבל כתוב בני מזרח משליכין קיסם ובני מערב אומרים קיסם זה אינו לא מעלה ולא מוריד אא"כ התענה ג' ימים מותר משום חיי נפש והנא להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין וכ"כ מיי' שאפי' לא זרק שישראל אלא עץ אחד בתוך תנור התיר כל הפת שבו שאין הדבר אלא להיות היכר שהפת של עובד כוכבים אסורה עד כאן ויראה שאינו מחלק בין של עובד כוכבים לשל ישראל שאפאה עובד כוכבים וכאשר כתבתי כן עיקר:

לשון ריא"ז

וכן גזרו חכמים על הפת שלהם כמו שגזרו על תבשיליהם אלא שנהגו העם היתר בפת ועמעמו בדבר ואף כשנהגו בו היתר לא התירו אלא בשדה שהוא רחוק מן העיר ואין פת ישראל מצויה להם אבל בעיר או במקום שבעיר שיכול ליכנס וליקח פת ישראל לא התירו פת של עובד כוכבים ואם אין שם פלטר ישראל מצוי בעיר לקנות ממנו נראה בעיני שמותר לקנות פת פלטר עובד כוכבים ואע"פ שפת ישראל מצויה שם אצל בעלי בתים שאין דרכם למכור כמב"ם: השמן של עובדי כוכבים מותר אע"פ שגזרו עליו חכמים הראשונים נמנו עליו האחרונים והתירו לפי שראו שלא פשט איסורו בכל ישראל ואין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה. אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין והוא שפשטה תקנתם ברוב ישראל אבל אם לא פשטה התקנה ברוב ישראל אפי' ב"ד קטן ממנו יכול לבטל שאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה ואם פשטה התקנה בכל ישראל אפי' אליהו ובית דינו אינו יכול לבטל שכבר קבלוהו העם עליהם כאילו הוא איסור תורה כמבואר בקונטרס הראיות. ופת של עובדי כוכבים שנילוש בבילים אע"פ שיש בבילים משום בשולי עובדי כוכבים ושלקות אסורים בכל המקומות אפ"ה מותר כיון שהפת מותר שהבילים טפלים לו וכתבו הגאונים שכותח של עובדי כוכבים מותר ואין חוששין לפת של עובדי כוכבים שבו ור"ת היה נוהג איסור בפת של עובד כוכבים שנילוש בבילים ולכ"ע אין להתיר

א מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד סימן קיב:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב אלפס ישן. ניקים: (ב) (אפי' תימא דקא בעי לה לגבינה) תא"מ ונ"ב הגה"ה היא: (ג) נ"ב אחד: (ד) נ"ב בפת: (ה) נ"ב אלפסי ישן. אמר ר' נתן אפילו במקום שאין פלטר ישראל לא אמרן אלא בשוק אבל בבית פירוש של עובד כוכבים אסור משום חתנות: (ו) נ"ל דהלכה שאינו: (ז) נ"ב אותו: (ח) נ"ל אדעתך: (ט) דליכא לכ"ל: (י) נ"ב היום:

הגהות מא"י

[א] נ"ב פלטר: [ב] נ"ב משום חתנות: [ג] נ"ב פי' ואיכא למיחש שמא הכניסו בה ראש לפור דרור שהיה טמא ואיכא משום גיעולי עובדי כוכבים: [ד] נ"ב בפרק כל שעה אמר רבא כי הויא בי רב נחמן כי הוי נפקי יומי דפסחא אמר לון פוקו וזבינו חמירא דבני חילא: [ה] נ"ב דברים: [ו] נ"ב נסחא משובשת נזדמנה לפניו בדברי הרמב"ם שהרי בנוסחאות שלנו הזכיר שדה וכמו שכתב הכסף משנה:

ורבה בר בר חנה אמר. כ"ס (ג"א)

גי' מסר"ס

ונרו אטעותא דטעו כל העולם דאמרי דהותר אם איתא דקושטא דמלתא דלא הותר כלל שהיאך ראוי לחלק בין עיר לשדה ומקום שיש בו פלטר ישראל לאין בו אם איתא שכל מי (ה) שאומר שהותר אינו אלא טועה אלא ודאי אמוראי נינהו דרב יוסף ס"ל דרבי לא התיר בפת כלל אלא שהעולם טעו בכך ואיכא מאן דפליג עליה ואמר דרבי התיר את הפת ורבי חלבו ורבי יוחנן שקלו וטרו אליבא דמ"ד הכי והיינו דאמרינן אפילו למ"ד מכלל דאיכא מ"ד וכיון דשקלו וטרו אליביה נקיטינן כותיה והירושלמי מוכיח כן דאיכא מ"ד הותר ולפיכך כתבו הרב אלפסי ז"ל בהלכות אבל לא שיהא סבור שיהא חלוק על גמרא שלנו וכי א"ל רבי שמלאי לרבי יהודה נשיאה בסמוך [דף לז.] בימינו התיר (ו) [את הפת התיר] לגמרי קא"ל ואפי' מבעל הבית ודאמרינן פת לא התירוה בב"ד היינו לומר שלא הושיב רבי ב"ד על כך אלא באקראי בעלמא גלה דעתו שאין ראוי לאסור את הפת ומאותו ענין ואילך הותר. כך נ"ל: ולענין מי שיש לו פת בסלו ולוקח מפלטר עובד כוכבים מפני חשיבותו של פת כמו שנוהגין עכשיו הרשב"א ז"ל התירו בשם רבו הרב ר' יונה דכיון שהותר פת של פלטר לגמרי הותרה כל היכא דליכא פלטר ישראל. שכיון שדעתו של אדם נוחה יותר בפת של פלטר מפני חשיבותו הרי זה [א] כפת דחוקה לו וכן הדין היכא שיש פלטר ישראל אלא שהפת של פלטר עובד כוכבים נאה הימנו ולענין פת של פלטר שהוא ביד בעה"ב אם

נר מצוה

איבו מנפית ואביל אבי מיצרי דמתא אמר להו רבא ואיתימא רב נחמן לא תישתעו (א) מיניה דאיבו דאכיל נהמא דארמאי ירושלמי א"ר ירמיה חלב עובד כוכבים למה אסור משום תערובת (ב) בהמה טמאה °פת רבי יעקב בשם רבי יונתן אומר פת מהלכות של עמעום הוא (א) ובמקום שאין פת ישראל מצויה בדין הוא שתהא פת עובדי כוכבים אסורה ועמעמו עליה והתירוה מפני חיי נפש רבנן דקיסרי בשם רבי יעקב כדברי המתיר ובלבד מן הפלטר: ושמן של עובדי כוכבים מותר *דדרש רבי שמלאי בנציבין רבי יהודה הנשיא ובית דינו נמנו על שמן של עובדי כוכבים והתירוהו ואע"פ שהוא משמנה עשר דבר הואיל ולא פשט איסורו ברוב ישראל (א) ואמר רב שמואל בר אבא א"ר יוחנן ישבו (ג) ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי ר"א בר' צדוק שהיו אומרים אין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכולין לעמוד בה (ג) ירושלמי אמר ליה שמואל לרב אכול מישחא ואי לא כתיבנא עלך זקן ממרא ואטרח עילויה ואכל: *והשלקות והכבשין שדרכן לתת בהן יין וחומץ (ד) *א"ר שמואל בר רב יצחק אמר רב כל הנאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי עובדי כוכבים א בסורא מתנו הכי בפומבדיתא מתנו א"ר שמואל בר רב יצחק אמר רב כל שאינו עולה על שלחן מלכים לאכול

דף לו. | אלף רמד | דף לח.

רש"י

דאקראי בעלמא הוא: איבו. שם חכם: מנפית. נוסך: אבי מיצרי. בשדה: לא פשט איסורו עדיין. לא החזיקו רוב ישראל באותה גזירה לנהוג בה איסור: דגים

מותר ללוקחו מבעה"ב אם לאו נראה מדברי הראב"ד ז"ל דשרי וראיה מדאמרינן בפרק השוכר (דף סה:) ההיא ביתא דחיטי דנפל עליה חביתא דיין נסך שרייה רבא למטחנה ולאפוייה ולזבונה לעובד כוכבים שלא בפני ישראל הא בפני ישראל אסור לפי שישראל זה שראה שמישראל היה אף הוא יקחנו מן העובד כוכבים אלמא בתר תחלתו אזלינן ואף בפת של פלטר שבא ליד בעה"ב עובד כוכבים ה"ה והוא הטעם דבתר תחלתו אזלינן ומיגו לפת בעה"ב שבא לידו של פלטר שאסור ללוקחו מן הפלטר וכן הסכים הרשב"א ז"ל אע"פ שראיתי חלוקים עליו זה נ"ל עיקר ונמצא בתשובת הגאונים ז"ל שמותר לאכול פת של עובד כוכבים בשבת אם אין לו פת אחרת דבשבת אסור להתענות הלכך מותר: **איבו** מנפית. נסך: אבי מיצרי. [ב] בשדות: לא תשתעו מיניה דאיבו דאכיל נהמא דארמאי. מהא שמעינן שאיסורו של פת כיון שלא פשט איסורו ברוב ישראל והיא גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה כמו שיתבאר אין מלקין ולא משמתין לעובר עליו אלא שמוכיחין אותו ואסור לומר דבר שמועה מפיו בב"ה והיינו דאמרי' לא תשתעי מיניה דאיבו כלומר לא תאמרו דבר שמועה משמו וכן נמצא בתשו' הגאונים ז"ל מאן דאכיל פת של עובדי כוכבים אין מלקין אותו אבל מוכיחין אותו ואסור לומר דבר שמועה מפיו בב"ה: פת מהלכות של עמעום הוא. שלא נמנו עליה להתירה אלא שיגלו הדבר בהיתר וכמו שכתבתי למעלה: **רבי** יהודה הנשיא ובית דינו אמורא היה בן בנו של רבינו הקדוש ואע"פ שהוא מי"ח דבר לא פשט איסורו ברוב ישראל שאילו פשט לא היה שום ב"ד יכול להתירו אפילו גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין דהא אמרינן בגמרא [דף לו.] אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו כשהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין חוץ מי"ח דבר שאפי' יבא אליהו ויאמר אין שומעין לו וא"ר שמעיה מה טעם הואיל ופשט איסורו ברוב ישראל בר משמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל (ז) ואמר רב שמואל בר אבא אמר ר' יוחנן ישבו (ח) ובדקו על השמן וכו'. וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג כלומר נהי דלא פשט איסורו אפ"ה גדול הימנו בחכמה ובמנין בעינן ומהדרינן דאין גוזרין גזרה על הצבור וכו' ומהא שמעינן שבשלשה דינין הן. פשט איסורו ברוב ישראל אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו ואפילו גדול ממנו בחכמה ובמנין וזהו טעמן של י"ח דבר שאין שומעין להתירן אפילו מאליהו ובית דינו. לא פשט איסורו ברוב ישראל אבל מכ"מ היא גזרה שרוב הצבור יכולין לעמוד בה זה היא ששנינו אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין הא אם הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין מיהא מתיר. לא פשט איסורו ברוב ישראל מפני שהיא גזרה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה אפילו קטן מתירה והיינו דאמרי' וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי ר"א ברבי צדוק וכו'. והכי פירושו כי לא פשט איסורו של שמן בכל ישראל מאי הוי מכ"מ גדול בחכמה ובמנין בעינן והיינו מתניתין וכדכתיבנא להכי אמרינן דסמכו רבותינו על דברי רשב"ג כלומר כי בעינן גדול ה"מ בגזרה שרוב הצבור יכולין לעמוד בה אבל אין רוב הצבור יכולין לעמוד בה אפילו קטן מתירה ומכ"מ צריכה היתר דהא פת גזרה היא שאין רוב הצבור יכולין לעמוד [בה (ט) וצריכה היתר] מדאמרי' בגמ' [דף לז.] מסתמיך ואזיל רבי יהודה [נשיאה] אכתפא דרבי שמלאי שמעיה אמר לרבי שמלאי לא היית עמנו אמש בבית המדרש כשהתרנו את השמן אמר לו בימינו תתיר את הפת א"ל א"כ קרו לן בי דינא שריא אלמא צריכה היתר ושמעינן מהא שגזרת הפת לא פשטה ברוב ישראל שגזרה היא שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה וכדאיתמר בשמן שאם לא כן היאך יהא רשאי רבי יהודה הנשיא להתירו אי לאו דקרו ליה בי דינא שריא והא אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין אלא ודאי גזרה היא שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה דומיא דשמן ומשום הכי היה יכול כל ב"ד להתירה ולפיכך כתב הרמב"ן ז"ל שאפילו בזמן הזה אם יסכימו חכמי ישראל וגדוליהם ומתירין את הפת מותר אע"פ שהן קטנים מתלמידי שמאי והלל בחכמה ובמנין שהרי רבי יהודה הנשיא קטן מהם היה כדאמרי' בגמרא ואי לאו משום דלא ליקרו ליה בי דינא שריא הוה שרי נמי הא: והשלקות וכו' גרסי' עלה בגמרא [דף לז:] שלקות מנא לן אמר ר' חייא בר אבא דא"ק אוכל בכסף תשבירני ומים בכסף וכו' מה מים שלא נשתנו אף אוכל נמי שלא נשתנה אלא מעתה חטים ועשאן קליות ה"נ דאסורין והא תניא חטים והקליות שלהן מותרין אלא דומיא דמים מה מים שלא נשתנו מברייתן אף כל שלא נשתנו מברייתן אלא מעתה חטים וטחנן ועשאן קמח ה"נ דאסור והא תניא הקמחין והסלתות של עובדי כוכבים מותרין אלא דומיא דמים מה מים שלא נשתנו מברייתן ע"י האור אף אוכל נמי שלא נשתנה מברייתו ע"י האור מידי אור כתיב [דף לח.] אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא כלומר מדרבנן משום חתנות כמו שכתב *ר"ת ז"ל במשכנתו או כדי שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא כמ"ש רש"י כאן ונ"ל דמ"מ כיון דאסמכוה בעלמא אקרא דומיא דקרא בעינן וכל שלא נשתנה מברייתו על ידי האור כגון קליות אפילו הוא דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי ועולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בשולי עובדי כוכבים וכי אמרינן אלא מדרבנן לא עקרי לגמרי מאי דאמרינן עד השתא דמה מים שלא נשתנו מברייתן על ידי האור אף אוכל וכו' אלא דלאו דרשא ממש היא אלא אסמכתא בעלמא ומיהו נקיטינן לה כדאמרי' עד השתא באסמכתא וזהו היתרן של קליות מפני שהן לא נשתנו מברייתן (י) [ולא] מפני שיהו נאכלין כמות שהן חיין ומדברי רש"י ז"ל למדתיה שכתב לקמן [דף לח:] בברייתא דהכמון והקליות דחמין מותרין מפני שלא נשתנו מברייתן ע"י האור וקליות נמי לא נשתנו עד כאן אלמא היתרא דלא נשתנה מברייתו (כ) אמסקנא נמי קאי אף דברי הרב אלפסי ז"ל מטין כן שכתב חמין וקליות של עובד כוכבים וסלתות וקמחין שלהן כולן מותרין ואם לאו שהוא ז"ל סובר כן לא היה צריך לכתוב זה כיון שהוא כותב לישני דסוראי ופומבדיתאי כדאיתא בסמוך ומדנקיט להו בהדי סלתות וקמחין נראה שהוא סובר דהיתרן של קליות מפני שלא נשתנו מברייתן על ידי האור אבל הר"ם במז"ל כתב בפרק שבעה עשר מהלכות מאכלות אסורות וכן קליות של עובדי כוכבים מותרין דלא גזרו עליהן שאין אדם מזמן את חברו על קליות: **כל** הנאכל כמות שהוא חי וכו'

הגהות מא"י [א] כשעת כנ"ל: [ב] נ"ב פי' אצל המצרים:

עובדי כוכבים ונעשה בכלים שלהם שרי הדא דמסתמא יש להם כלים מיוחדים לכך ועוד בלאו הכי סתם כלי של עובדי כוכבים אינן בני יומן ואף כי קי"ל דדבר חריף כתבלין וקורט של חלתית מחזיר הטעם פגום לשבח ובאלו המרקחות יש תבלין מ"מ כיון שמעורב עמהם דבש ומתיקות הרבה המתיקות מבטל כח החריפות מהתבלין בענין שאינן יכולין לשווי' הכלי בן יומו וראיה יש לזה מתשובת הרשב"א סימן תמ"ט וכתב עוד הרשב"א והביא דבריו הר"ן פ"ק דחולין שאסור לומר לחנווני עובד כוכבים שיעשה לו מרקחת או לפלטר לעשות לו פת דטעמא דשרי ליקח מהן היינו משום דסתם כליהם אינן ב"י והוי נותן טעם לפגם ובדיעבד שרי אבל כשאומר להם לעשות לכתחלה הרי הוא כמבשל לכתחלה ואסור וכתב שאפשר שעל זה נהגו היתר בדורות הללו בכך לפי שכיון שהכל לוקחין מהן מייחדים כלי לאומנות כדי שלא תפגם מלאכתן בחליפת כליהם ע"כ משמע מכאן דאיכא תרי טעמי להתיר המרקחות שעושין העובדי כוכבים חד משום דסתם כליהם אינן בני יומן ובכה"ג אין חילוק בין אומן חנווני לאיש אחר שאינו חנווני ואומן. וחד משום שיש להן כלים מיוחדין לכך ובהאי דוקא מאומן וחנווני בסתם שרי ולא מאיש אחר דמסתמא מי שאינו אומן אינו מייחד הכלים לכך ומהאי טעמא שרי לקחת תבלין ופלפלין כתושין מן האומנים דמסתמא יש להם כלים מיוחדים לכך ונראה דאם ידוע לן שהכלי היה בן יומו ואינו כלי מיוחד לכך אם עשו בו מרקחות בכל ענין אינן עושין אלא לחריפות שרי דאותו טעם משובח שנדבק הכלי במרקחות פוגם המרקחת מפני שמבטל חריפותו דתרי מיני נותן טעם לפגם איכא חד שטעם האיסור פגום מחמת שעמד בכלי מעת לעת שלא נשתמשו בו והאחר אע"פ שאין הטעם פגום מעצמו אלא הוא משובח מ"מ כשמתערב בדבר אחר נותן בו טעם לפגם כגון עכברא דנפל בשיכרא:

א הסכימו כל הפוסקים דכל גיעולי עובדי כוכבים שרי דסתם כליהם אינן בני יומן וכבר האריכו המפרשים לתת טעם למה הוחזקו סתם כליהם שאינן בני יומן מיהו טעם זה לא שייך אלא לגבי גישול הכלי אבל אם יש שמנונית על הכלי שאינו מקונח אינו מועיל טעם זה וסכין של עובדי כוכבים אם נסתם יש לחוש שמא יש עליו שמנונית או לאו מליבנא קמא דרב"י שאוסר פי' כל הבשר נגון שחתכו בסכין של עובדי כוכבים משום שמנונית שעל הסכין נראה דלעולם יש לחוש בסכין של עובדי כוכבים שמא יש שמנונית על הסכין וכן מצאתי בשם הר"ר יעקב ווייל ז"ל דברוב שנחתך בסכין של עובדי כוכבים צריך לפחות גרידה או חתוך במקום ההתך דאסרו בשביל השמנונית שע"ג הסכין והוסיף לומר דאין העובדי כוכבים נאמנין לומר שיש להם סכינין מיוחדין לכך ומדאסרו בשביל חשש השמנונית ולא התירו משום סתם כלי עובדי כוכבים אינן ב"י שבכאן היה שפיר יכול להתיר משום שאינן ב"י דאין לחוש לחריפות שברוב שמחזירו לשבח שהרי אפי' לספר התרומות אין כברוב חריף ואעפ"כ אסרוה משום שמנונית אלמא ס"ל דבסתם הכלים יש עליהם שמנונית ולגבי שמנונית שהוא גוף האיסור אין חילוק בין ה[...] לא וכן יראה מדברי הר"ר שמואל שכתב דדג מליח שחותכין העובדי כוכבים בסכיניהן צריך לקלוף כל מקום החתוך שלא גרע מקיבות שחתכן בסכין שאינו יכול לאוכלן בכותח דחיישינן לשמנונית דסכינא כמו כ[...] של עובדי כוכבים חייבין משום שמנונית דשומנא או מגבינה וצריך קליפה כל סביביו ע"כ הרי מדאסרו משום חשש שמנונית ולא התירו מטעם דסתם כלים אינן ב"י אלמא ס"ל דיש לחוש לשלם לשמנונית ופשיטא שהוא כדברי הר"י ווייל ז"ל שזכרנו דהי לא ידענו בבירור שיש לו כלי מיוחד לכך שאינו נאמן לומר שיש לו סכין מיוחד לכך דאין נאמנות לעובד כוכבים במקום שחשבו חכמים לאיסור ואי"ה אפ"כ לשמנונית

עין משפט

א מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות טוש"ע יו"ד סימן קיב וקיג:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) לישנא דירושל' נקט הרי"ף כדמוכח באשר"י. והאשר"י כתב בכל דברי הרי"ף כאן ובלבוש סימן [...] שפת מהלכות של עמעום הוא דבמקום שפת ישראל מצויה בדין הוא שתהא פת עובדי כוכבים אסור ועמעמו עליה והתירוה:

הגהות הב"ח

(א) נ"ל דאמר: (ב) נ"ב רבותינו: (ג) נ"ב אלפסי ישן אמר רב אדא בר אהבה מאי קרא במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו אי איכא גוי כולו וקא עבר עלה האי גברא אותי אתם קובעים ואי לא לא. פירוש אי איכא גוי כולו במארם דהיינו בגזירה מאן דעבר עלה אותי גוזל ואי ליכא גוי כולו בגזירה מאן דעבר עלה אינו אסור. עד כאן: (ד) נ"ב אלפסי ישן. חמין וקליות של עובדי כוכבים וסלתות וקמחין שלהן כולן מותרין אמר כו'. וכן היה גורס הר"ן ז"ל כמבואר מדבריו בעמוד זה:(ס)ל"צ איתו אומר: (ו) נ"ב אף: (ז) נ"ל דאמר: (ח) נ"ב רבותינו (ט) נ"ל ואפ"ה היתה צריכה: (י) נ"ב אע"פ שאינן נאכלין כמות שהן חיין ועולין על שלחן מלכים. ומדברי רש"י כ"ה: (כ) למסקנא כנ"ל

ג"ה רש"י

הגהות חו"י

(א) נמחק מלת [...]

בו את הפת אין בו משום בישולי עובדי כוכבים מאי בינייהו איכא בינייהו דגים קטנים אדרי ודייסא אמר רב [אסי] [א] דגים קטנים מלוחים אין בהן משום בישולי עובדי כוכבים אמר רב יוסף צלאן עובד כוכבים סומך עליהן משום עירובי תבשילין ואי עבדינהו עובד כוכבים (משום) כסא דהרסנא אסירי פשיטא מהו דתימא הרסנא עיקר קא משמע לן קימחא עיקר א"ר ברונא אמר רב עובד כוכבים שהצית אור באגם °כל החגבים שבאגם אסורין. היכי דמי אילימא דלא ידעי הי טמא והי טהור [ב] פשיטא מאי איריא עובד כוכבים אפי' ישראל נמי ואלא משום בישולי עובדי כוכבים וכי האי גוונא מי אסיר והא אמר רב חנא בר אבדימי א"ר פדת א"ר יוחנן האי עובד כוכבים דחריך רישא שרי למיכל אפילו מריש אוניה אלמא לעבורי שער קא מיכוין הכא נמי לגלויי אגם קא מיכוין לעולם דלא ידיע הי טמא והי טהור ומעשה שהיה בעובד כוכבים היה אמר רבינא הלכך האי עובד כוכבים דשדא סכתא לאתונא וקבר בה ישראל קרא מעיקרא שפיר דמי [ג] לבסוף אסיר (פשיטא מהו דתימא לבשולי מאני (א) קא מיכוין קא משמע לן לשרורי מאני קא מיכוין) אמר רבי אסי א"ר יוחנן כל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישולי עובדי כוכבים תניא מניח ישראל בשר על גבי גחלים ובא עובד כוכבים ומהפך בו עד שיבא מבית הכנסת או מבית המדרש ואינו חושש שופתת אשה קדרה על גבי כירה ובאה כותית *ומגיסה בה עד שתצא מבית המרחץ או עד שתבא מן השוק ואינה חוששת איבעיא להו הניח עובד כוכבים והיפך ישראל מהו אמר רב נחמן בר יצחק קל וחומר גמרו ביד עובד כוכבים מותר ביד ישראל לא כ"ש

רש"י

דגים קטנים ואדרי ודייסא. אלו אין נאכלין חיין ואין עולין על שולחן מלכים ללישנא קמא יש בה משום בישולי עובדי כוכבים ללישנא בתרא שרו: מלוחין. נאכלין כמות שהן חיין מחמת מלחן: כסא דהרסנא. שטינן במוריים שומן דגים עם קמחין: מהו דתימא הרסנא עיקר. ואותו מוריים נאכל כמו שהוא חי ושרי: קא משמע לן קימחא · הוא עיקר ויש בו משום בישולי עובדי כוכבים שהקמח אינו נאכל כמו שהוא חי: כל חגבים שבאגם. שנחרכו ונתבשלו מחמת האור וחגבים אין טעונין שחיטה: אפילו מריש אוניה · שהאוזן רכה ונגלית בחריכתה אפ"ה שרינן הואיל וכותי לא לבשל נתכוין: סיכתא. עץ לח ומייבשה בתנור: וקבר בה ישראל קרא · (א)בתנור דלעת חיה קודם שהוסק התנור והכותי הסיקו ונתבשל הדלעת: שפיר דמי · הואיל והכותי לא נתכוין לבשל: פשיטא. דהיינו דרבי יוחנן: מהו דתימא. האי עובד כוכבים לבשולי הסיכתא קא מכוין קמ"ל דאין בישול בכלי: דלשרורי מנא מיכוין. לחזק ולהקשות את היתד ואין דעתו לבשל: לשרורי. לשון שריר וקיים: בן דרוסאי · לסטים היה ואוכל כל דבר המבושל במקצת: שופתת אשה קדרה. שפיתת קדירה קרוי כשנותנין אותה על האור: ומגיסה. מהפכת

רבינו נסים

דגים קטנים אדרי ודייסא. אין נאכלין חיים ואין עולין על שולחן מלכים ללישנא קמא יש בהן משום בשולי עובדי כוכבים ללישנא בתרא שרו אדרי בולט"ט בלע"ז: ודגים קטנים מלוחים. (ב) ונאכלין כמות שהן חיין מחמת מלחן: כסא דהרסנא. טנינו במוריים שומן דגים (ג) על הקמח: מהו דתימא הרסנא עיקר. הרסנא מוריים ואותו מוריים נאכל כמות שהוא חי ושרי: קמ"ל קמחא עיקר. ויש בו משום בשולי עובדי כוכבים דקמח אינו נאכל כמות שהוא חי: ולענין הלכה פסק ר"ת ז"ל כלישנא דפומבדיתא דכל שאינו עולה על שולחן מלכים ללפת בו את הפת אין בו משום בישולי עובדי כוכבים משום דרבי יוחנן קאי כי האי לישנא לקמן בפרק ר' ישמעאל (דף נט.) בגמרא גבי [ד] תורמסא וכן בפ' החולץ ביבמות (דף מו.) וכיון דר' יוחנן סבר לה הכי (ד) א"כ רב כלישנא דסוראי סבירא ליה (ה) קי"ל דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן והא דאמר רב [אסי] דגים קטנים מלוחין אין בהם משום בשולי עובדי כוכבים לא תידוק מינה הא שאין מלוחין יש בהם אע"פ שאין עולין על שולחן מלכים דאפשר דמלוחין מחמת מלחן עולין על שולחן מלכים ומש"ה איצטריך ליה ועוד דאפי' דייקת מינה הכי איהו משמיה דרב קאמר וס"ל כלישנא דסורא ומיהו אנן כרבי יוחנן קי"ל וכלישנא דפומבדיתא הלכך כל שאינו עולה על שולחן מלכים אין בו משום בשולי עובדי כוכבים ואפי' עולה על שולחן מלכים אם נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בשולי עובדי כוכבים והכי רהטא סוגיין דכולי פירקין ולקמן [דף נט:] גבי דבש אמרינן למאי ניחוש ליה אי משום בשולי עובדי כוכבים נאכל כמות שהוא חי הוא דפומבדיתאי לאוסופי אלישנא דסוראי קא אתי ולומר שאפילו אינו נאכל כמות שהוא חי כל שאינו עולה על שולחן מלכים מותר תדע דאמרינן מאי בינייהו איכא בינייהו דגים קטנים וכו' ואם איתא דפומבדיתאי לא מודו בלישנא דסוראי לימא נמי איכא בינייהו איפכא דברים שהן עולין על שולחן מלכים ונאכלין כמו שהן חיין דללישנא דסוראי שרו ולפומבדיתאי אסור אלא ש"מ דפומבדיתאי מודו ללישנא דסוראי ואוסופי הוא דקא מוספי עלייהו וכן דעת ר"ח ז"ל וכ"כ הר"ם במז"ל בפ' י"ז מהל' מאכלות אסורות אבל הרמב"ן ז"ל פסק כלישנא דסוראי דכל שאינו נאכל כמות שהוא חי אע"פ שאינו עולה על שולחן מלכים יש בו משום בשולי עובדי כוכבים והביא ראיה מההיא שליקי דלקמן [דף לח:] דס"ל לרב ז"ל שאין עולין על שולחן מלכים ואפ"ה מרירי ומיגעלי אסירי ואין זו ראיה דמאן לימא לן דהנהו אהיני שליקי דידהו לא היו עולין על שולחן מלכים דאפילו מרירי נמי אפשר שהן מתמתקין בשליקתן · ונמצא פסקן של דברים דכל שיש בו אחת מג' מדות הללו שהוא נאכל כמות שהוא חי או שאינו עולה על שולחן מלכים או שלא נשתנו מברייתן ע"י האור אין בו משום בישולי עובדי כוכבים אלא שלא ראיתי לראשונים מפורש דכל שלא נשתנה מברייתו ע"י האור יהא מותר והרב אלפסי ז"ל כותב לישני דסוראי ודפומבדיתאי ואינו מכריע בהם כלום ומדאמרינן קמ"ל קימחא עיקר למדו רבותינו בעלי התוס' ז"ל דהיינו ככרות של פלטר עובד כוכבים שטחין אותם בביצים מותרות כל שאין לחוש לטמאים שאע"פ שיש בביצים משום בשולי עובדי כוכבים כדלקמן [דף לח:] קימחא עיקר ולענין כלי שבשל בהם העובד כוכבים לפנינו דבר שיש בו משום בישולי עובדי כוכבים כתב הרשב"א ז"ל דצריכים הכשר שאע"פ שלא אסרו בישוליהן אלא משום גזרת בנותיהן ובבליעת הכלי לא שייך חתנות אפ"ה כיון (ו) שכשהוא בעין נאסר משום חתנות אף פליטת בליעתו כמוהו וכן נראה מדברי בעל התרומות ז"ל שכתב דאותן פלאדים של דגים שאפה עובד כוכבים כיון שהדגים אסורין משום בישולי עובדי כוכבים כמו כן העסה שבתוך אסורה דאע"פ דפת התירו וגם השמנונית הבלוע בה אינו בעין מכ"מ קודם שנבלע בעסה היה אסור ונמלאת העסה בלועה מאיסור דרבנן ע"כ: כל החגבים שבאגם. שנחרכו ונתבשלו מחמת האור אסורין. אע"פ שחגבים אין טעונים שחיטה: אפילו מריש אוניה. שהאוזן רכה ונגלית בחרכיותה אפ"ה שריא הואיל ועובד כוכבים לבשל נתכוון: דשדא סיכתא. קיסו"א בלעז ומיבשה בתנור והרי"ף ז"ל פרשה בענין אחר בפרק כלל גדול: וקבר ביה ישראל קרא מעיקרא. שהטמין ישראל בתנור דלעת חיה קודם שהוסק התנור והסיקו העובד כוכבים ונתבשל הדלעת: שפיר דמי. הואיל ועובד כוכבים לא לבשל נתכוון ואמרינן בגמרא פשיטא מהו דתימא לבשולי מנא קא מכוין כלומר לבשלא להאי סיכתא והרי' לשום בשול הסיקו קמ"ל דלשרורי מנא קא מכוין כלומר להקשות את היתד ואין דעתו לבשולי וא"ת (ז) הא דאמרינן בפרק כלל גדול (דף עד:) האי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל [פשיטא] מהו דתימא לשרורי מנא קא מכוין קמ"ל דמרפה רפי והדר קמטי י"ל דאיהו ודאי לשרורי קא מכווין ומש"ה שרי הכא ואפ"ה גבי שבת חייב דכיון דלא אפשר אא"כ רפי מעיקרא אע"פ שאינו מתכוין לבשול חייב דמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ודאמרינן ואתא ישראל וקבר ביה קרא מעיקרא משמע דבכי הא צריכא למימר דאילו לבתר שהסיק העובד כוכבים פשיטא דשרי זה נראה לפי הגירסא הכתובה בגמרא אבל הרב אלפסי ז"ל הוסיף אבל לבסוף אסור ולפי זה משמע דמעיקרא דאכוין עובד כוכבים לשרורי סיכתא (ח) ובתר הכי [דמכוין] לבשולי [אסור] ואינו מחוור (א): גרסינן בגמרא [דף לח.] אמר רב יהודה אמר שמואל ישראל שהניח בשר ע"ג גחלים ובא עובד כוכבים והפך בו מותר ה"ד אילימא דכי לא מהפך ביה נמי בשיל מאי קא עביד. כלומר ופשיטא דשרי: אלא דכי לא מהפך ביה לא [ה] מטי [וכי מהפך ביה מטי] אמאי מותר: לא צריכא דכי לא מהפך ביה מטי בתרתי שעי וכי מהפך ביה מטי בחדא שעתא מהו דתימא קרובי בישולא מילתא הוא קמ"ל דלאו מילתא היא איני והא אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן כל שישנו כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישולי עובדי כוכבים הא אינו כמאכל בן דרוסאי יש בו משום בישולי עובדי כוכבים התם כגון דאותביה בסלקא ושקליה עובד כוכבים ואותביה בנורא. כלומר דהתם בלא מעשה העובד כוכבים לא מטיא אבל הכא דמנחא אגומרי בלא הפוך עובד כוכבים הוה בשיל לזמן מרובה ואמרינן עלה תניא נמי הכי מניח ישראל בשר על גבי וכו' כמו שכתוב בהלכות: שפיתת קדרה קרי כשנותנין אותה על האור: ומגיסה. מהפכת בכף: גמרו ביד עובד כוכבים מותר גמרו ביד ישראל לא כ"ש וא"ת מאי ק"ו אדרבה גמרו ביד עובד כוכבים דין הוא שיהא מותר דהא אסיקנא לעיל בסמוך דקרובי בשולא לאו מילתא היא ומשום האי טעמא גופיה ראוי לאסור כל שגמרו ביד ישראל י"ל דכי אמרינן לעיל דקרובי בשולא לאו מילתא (ט) משום קולא דבישולי עובד כוכבים אמרינן הכי דבמילי אחרינא ודאי מילתא היא וכדאמרינן בפרק ידיעות הטומאה (דף יז:) דקרובי עבודה עבודה היא [ו] ומש"ה דייקינן ק"ו דהשתא גמרו ביד עובד כוכבים דשייך למגזר ביה טפי משום חתנות לפי שהוא נהנה מיד של עובד כוכבים ואפ"ה שרינן ליה משום קולא דבישולי
עובד

שלטי הגבורים

לשמנונית גבי כלים של עובדי כוכבים מה הועילו חכמים לומר סתם כלים של עובדי כוכבים אינן ב"י שרי אע"פ שהן אינן ב"י מ"מ אסורין דלגבי שמנונית שהוא גוף האיסור לא שייך חילוק בין אם הוא בן יומו או לא דלעולם השמנונית עצמו הוא באיסורו ואיהו גופיה אינו נפגם כמו שנפגם הטעם ממנו שנבלע בכלי וא"כ לעולם יש לנו להחמיר ולאסור דבר שנעשה בכלי העובדי כוכבים משום שמנונית שעליו כיון דבסתם יש להעמידו בחזקה שיש עליו שמנונית וי"ל דחלוקין הם הסכינין משאר כלים כי הסכינין אינן דרכן לקנחם יפה כמו שדרך שאר הכלים שמשתמשים בהם ולעולם בסתם השמנונית קף על הסכין ואינו ניכר דכותה אמרינן גבי קערות של בשר שהדיחן בירה חולבת דמשום שדרכן של קערות להיות מלוכלכות משמנונית המאכל יש לאסור הכל עד שיאמר ברי לי שלא היה שום שומן דבוק בהן כמו שכתב הרא"ש והטור י"ד סימן צ"ה וכן נראה מפרש"י להדיא שכתב בהן קערה מקנחין אותה משומן הקרוש עליה משום מיאוס אבל הסכין פעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר וכו' הרי דחלוק סכין משאר הכלים דאע"פ שאינו ב"י יש לאסור הדבר שחתך בו או כולו או כדי נטילה או כדי קליפה כמו שכתבנו לעיל והרשב"א כתב בתשובות סימן תנ"ז שאף שמנונית מועט שע"ג הסכין כיון שהוא מרודד ואינו אלא טיחה בעלמא ושליט בה אוירא אף היא פגומה כאילו בת יומא משמע מדבריו דבזמן גופים נמי איכא למימר שהוא נפגם. ואם יש לדמות כל מידי דחריף כגון בצלים וכרבים וכיוצא בזה לגנון וקורט של חלתית רבו הדעות הזכיר אותם טור או"ח סימן תמ"ז וטור י"ד סימן ק"ד וכן המרדכי עש"ב: אמנם לגנון שחתכו בסכין של בשר דאיתא פרק כל הבשר יש לרש"י ז"ל ב' פרושים הא' דמיירי שיש שמנונית על גבי סכין ולפי' הב' מיירי דליכא שמנונית ע"ג סכין ואפ"ה נאסר הגנון דמחמת חורפיה דגנון בלע טפי מדגים שעלו בקערה כמו שהאריך שם רש"י ולפי זה כל מידי דחריף שנחתך בסכין של בשר אסור לאכלו בחלב אפי' היה הסכין מקונח היטב וכל מידי שאינו חריף לא נאסר בשביל שחתכו בסכין של בשר לאכלו בחלב וזה נראה בעיני שהוא דעת רבינו שהשמיט מהלכותיו פי' כל הבשר קלחי דלפתי וגם סלקא משום דס"ל לרבינו דגנון אסור לאכלו בחלב אם חתכו בסכין של בשר אפי' היה מקונח משום שבולע ממש שבולע הסכין מחמת חריפותו אבל קשות ואבטיח שאינן חריפין וגם לא מתוקין אינן אסורין משום דלאו חריפי גם אינן מותרין לגמרי משום דלא מתיקי והלכך גריר לבי פסקי ואכיל להו בחלב וקלא לפתן אין צורך להזכיר שאם חתכן בסכין של בשר במותרין לאכלן בחלב משום דכיון דמתוקין הן לגמרי ודאי דשרי להדיא לאכלה בחלב בלי גרידת בי פסקי כלל ועוד שהרי כתב רבינו ואי פתיך בהו לפתא שרי כלומר שאם חתך הלפתא ואח"כ הגנון או האבטיח הכל מותר דמשמע להדיא דהלפתא מותרת היא לגמרי כשחתכה בסכין של בשר הגס כי בשביל דין הלפת לא היה צריך רבינו להזכיר ואי פתך בהו לפתא דממילא משמעין ליה מדריבא דכל דבר שהוא מתוק לגמרי אינו בולע מסכין מקונח וגם סלקא דאסירי אין צריך להזכיר דסלקא דאסירי דאמר התם נכללין בן בפסק דריבא דאי אמרת סלקא דאסירי ר"ל שהן חריפין כמו גנון ובלעי כמו גנון והרי נכללין בדין גנון שזכרנו ואי אמרת דסלקא דאסירי ר"ל עד דגריר לבי פסקי כמו קישות ואבטיח שהרי אין מתוקין אם כן כבר נכללו בדין קשות ואבטיח שזכרנו וכן נראה בעיני שהוא דעת מיי' פ"ט מהל' מ"א
ומעתה

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) ופלאשר"י מיישבו לבסוף פי' דבתר דשדא עובדי כוכבים סיכתא לאתונא וקודם שהסיק דכיון דקבר ישראל לעין שעובד כוכבים אע"ג דלא כוון בהסק זה לבשל הסיכתא חיישי' שמא כוון לבשל הקרא כיון דידע בה:

הגהות הב"ח

(א) מעיקרא דלעת חיה בתנור קודם שהוסק כצ"ל: (ב) נאכלין כצ"ל: (ג) נ"ב עם: (ד) נ"ב א"כ: (ה) וקי"ל כצ"ל: (ו) שאלו היה בעינו כצ"ל: (ז) והא אמרינן בפרק כצ"ל: (ח) נ"ב שרי: (ט) נ"ב היא:

הגהות חו"י

(א) נ"ב עי' ברי"ף שבת בפ' כלל גדול:

דף לח:

הגהות כא"י

[א] נ"ב אמר רב וכצ"ל בר"ן: [ב] פי' פשיטא רשום למחוק: [ג] פי' לבסוף אסיר רשומים למחוק: [ד] נ"ב דאמרי' התם דר' יוחנן ס"ל כלישנא דאמר כל שאינו עולה על שלחן מלכים: [ה] לא הוי בשיל וכי מהפיך ביה בשיל אמאי מותר בשולי [illegible]

עובד כוכבים כ"ש גמרו ע"י ישראל : **ואינו** אסור עד שתהא תחלתו וגמרו ביד עובד כוכבים. כתב רבינו חננאל ז"ל דסוגיא דשמעתא דכל שהניח עובד כוכבים ונתבשל על ידו עד כדי מאכל בן דרוסאי מקרי תחלתו וגמרו ביד עובד כוכבים ואסור ואע"פ שנגמר בשולו ע"י ישראל ואע"פ שיש חולקין עליו ואומר דכל שבא לידי ישראל בענין שאינו ראוי לרוב בני אדם ונגמר בשולו ע"י ישראל מותר דברי רבינו חננאל ז"ל עיקר (א) : **פת** שלש מלאכות יש בה : דשגר עובד כוכבים. הסיק התנור : א"נ שגר ישראל ואפה עובד

נר מצוה

כ"ש איתמר נמי אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן *בין שהניח עובד כוכבים והיפך ישראל בין שהניח ישראל והיפך עובד כוכבים מותר ואינו אסור עד שתהא תחלתו וגמרו ביד עובד כוכבים פת *(א"ר אחי ג' מלאכות יש בה) הלכך האי ריפתא דשגר עובד כוכבים ואפה ישראל א"נ שגר ישראל ואפה עובד כוכבים א"נ שגר עובד כוכבים ואפה עובד כוכבים ואתא ישראל (א) וחתה חתויי שפיר דמי : °דג מליח (ב) וביצה צלויה חזקיה ובר קפרא שרו ורבי יוחנן אסר רבי חייא פרודאה איקלע לבי ריש גלותא אמרו ליה ביצה צלויה מאי אמר להו חזקיה ובר קפרא שרו ורבי יוחנן אסר ואין דבריו של אחד במקום שנים אמר להו רב זביד לא תציתו ליה הכי אמר אביי הלכתא כוותיה דרבי יוחנן דאסר וקאמר גאון דלא איפסיקא הלכתא כר' יוחנן אלא בביצה צלויה אבל בדג מליח הלכתא כחזקיה ובר קפרא דשרו דהוו להו רבים לגבי יחיד : ת"ר הקפריסין . והקפלוטאות . והמטליא . והחמין . והקליות שלהן . מותרין . ביצה צלויה אסורה . והני מילי קפריסין וקפלוטות הבאות מן האוצר כדבעינן למימר קמן : (שמן רבי יהודה הנשיא ובית דינו נמנו עליו (ג) והתירו תניא היא המטליא היא פסלה היא שעיתא) וכוספן של עובדי כוכבים שהוחמו חמין בין ביורה גדולה בין ביורה קטנה מותר דקיימא לן נותן טעם לפגם מותר אמר רב ששת האי משחא שליקא דארמאי שרי אמר רב ספרא פשיטא למאי ניחוש לה אי משום איערובי מיסרח סרי ואי משום בישולי עובדי כוכבים נאכל כמות שהוא חי ואי משום גיעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם הוא ומותר ואהיני שליקי דארמאי חליי ודאי שרו מרירי ודאי אסירי (ד) מציעאי איבעיא [א] לן מיניה דרב אסי ופשט (ה) דלוי אסר שתיתא דטלופחי בין בחלא בין במיא אסירא אבל דשערי ודחיטי דלא עבדי בהו חלא שריאן דהא בנהרדעא מפקי צני (ו) לשוקא ולא חיישי למאן דאסר : וכבשין שדרכן לתת בהן יין וחומץ אמר חזקיה לא שנו אלא שדרכן אבל בידוע אסור [ב] בהנאה ומאי שנא ממורייס לרבנן דשרו התם לעבורי זוהמא הכא למתוקי טעמא והלכתא כוותיה

רש"י

מהפכת בכף : דשגר עובד כוכבים . הסיק התנור : חתה חיתויי . חתיית גחלים שמחמם ומוציא חום הגחלים : דג מליח . שמלחו עובד כוכבים ובמליחתו הוא נאכל בלא בישול : חזקיה ובר קפרא שרו . דלאו בישול הוא : ורבי יוחנן אוסר . דזהו בישולו : ביצה צלויה . שצלאה עובד כוכבים : בר קפרא שרי . הואיל ואוכל שלו בלוע ולא נגע עובד כוכבים באוכל : הקפריסין . מין צלף ושומר לפירי הם ודרך הוא לאוכלן חיין ויש ששולקין אותן ואם בישלן עובד כוכבים מותר : הקפלוטות . כרתי וגם נאכלין כן כשהן חיין : והמטליא . מפרש בתלמודא : והחמין . מים חמין דאין משתנים מברייתן ע"י האור : וקליות . כמי לא נשתנו : וכוספן של עובד כוכבים . פסולת של תמרים שעושין מהן שכר וחולטין אותן בחמין ואוכלין אותם : מישחא שליקא . שמן מבושל : אי משום ערובי . משום שמא נתערב בו יין : סרי . מסריח : ואי משום גיעולי עובד כוכבים . שנתבשל בכליהם כבר דבר איסור ופולט טעם בשמן נותן טעם לפגם הוא ושרי : מרירי . אינן נאכלין חיין ובישולן ממתיקן : מילעי . נאכלין חיין ע"י הדחק : ואהיני . תמרים : שתיתא . הוא תבשיל העשוי מעדשים ויש עושין אותו מקמח קליות שמייבשים בתנור ולפי שהן מתוקין יותר מדאי נותן שם חומץ : טלפחי . עדשים . אבל בדחיטי ושערי אין דרך לתת בו חומץ : אבל בידוע . שנתן בו : ומאי שנא ממוריים . דרובא דעלמא שדו ביה חמרא והוי בידוע : התם . חמרא רק

כוכבים שרי . מיהו דוקא בפת לפי שסגירת התנור היא מלאכה מיוחדת בו אבל בשאר תבשילין לא והכי מוכחא כולה שמעתין דאמרינן שופתת אשה קדרה ואמרינן הניח ישראל בשר ע"ג גחלים ומשמע דהדלקת האש בלחוד לא מהני וכן כתבו הראשונים ז"ל ואין בדבר ספק כלל וכבר כתבתי למעלה מה שנראה לי דהא דאמר ר' (ז) יוחנן דוקא בפת שלנו אבל בפת שלהם אינה ניתרת במלאכות הללו : **ואתא** ישראל וחתה חתויי שפיר דמי . פירש רש"י ז"ל שבחתיית הגחלים מתחמם האש ויצא חומן של גחלים נראה מדבריו דבעינן קרובי בשולא ע"י ישראל אבל כגון אלו שנוהגין שישראל זורק עץ לתוך התנור כתב הרמב"ן ז"ל דלא מהני והביא ראיה מדאמרינן לעיל [דף לח.] בסמוך היכי דמי אילימא דכי לא מהפך ביה הוה בשיל מאי עביד ואלא דכי לא מהפך ביה לא בשיל אמאי מותר אלמא כל היכא דלא מקרב בישוליה לאו כלום הוא דבעינן או קרובי בישולא או בישולא ומ"מ הורה הרב ז"ל דאי מייתי ישראל גחלים ומשים בתוך התנור או בתוך הפורני ומכן מדליקין את האש דאפשר שהוא מותר דישראל שגריה להוות תנורא כיון שהוא הביא שם עיקר האש : **ואף** היתר זה אינו ברור בעיני שאם באנו לדמותה להיא דלעיל אף בענין זה אסור דה"ל כי ההיא דאמרינן לעיל ואלא דכי לא מהפך ביה לא מטי אמאי מותר דה"נ במעשיו של ישראל לא היה תנור זה ראוי לאפות בו את הפת וכיון שע"י תוספתו של עובד כוכבים נראה לכך ה"ל כאילו שגריה עובד כוכבים להוות תנורא ולא עוד אלא שקרוב אני לומר דהשלכת עץ לתנור הראוי לאפות מהני טפי מהיכא שישראל הביא עיקר האש ואינו ראוי לאפות דבען איכא קרובי בשולא מיהא וכ"ת כש"כ דבמביא עיקר האש איכא קרובי בשולא ליתא משום דמשמע דקרובי בשולא[לא]מהני אלא היכא שיש שם אש הראוי לבשל דאי לא תימא הכי היכי אמרינן לעיל ואלא דכי לא מהפך ביה לא מטי אמאי מותר דהא ודאי א"א דלא ליהוי קרובי בשולא בהגחת ישראל אלא ודאי כיון דכשעשה ישראל מעשה שלו[לא] היה ראוי להתבשל אין בקרוב בשול של ישראל כלום ולפיכך המשים מעט גחלים בתנור לא עשה ולא כלום אבל המשליך עץ בתנור שהוא ראוי לאפות קרובי בשולא איכא דא"א בלאו הכי ואע"פ שאין זמן הקרוב ניכר משמע דמהני דהא פסק ר' יוחנן ואמר דכי ישראל מחתה בגחלים שרי ואע"פ שאפשר שלא יהא ניכר זמן קרוב האפייה בכך והרמב"ן ז"ל כתב שהרב אלפסי ז"ל גורס וישראל מהדר הדרויי כלומר שישראל מהפך בפת דלמטי ליה בשולא מכל נדדיו דהיינו אפייה גמורה הניכרת בפת אבל לא מצאתי גירסא זו בהלכות וכן דעת הר"ם במז"ל להתיר בענין בפרק י"ז מהל' מאכלות אסורות : **דג** מליח . פירש רש"י ז"ל דבדג שמלחו עובד כוכבים פליגי דחזקיה סבר שאינו נאסר מחמת שנמלח ביד עובד כוכבים דאין זה בשול ורבי יוחנן אסר דמליחתו זהו בשולו וכן נראה מדברי הר"ם במז"ל בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות ואינו נראה דא"כ לרבי יוחנן דאמר דמליחתו זהו בשולו תיקשי ליה מתני' דתנן בפירקין דכבשין שאין דרכן לתת לתוכן יין וחומץ מותרין ואמאי נימא כבוש הרי הוא כמבושל אלא ש"מ שלא גזרו משום בשולי עובדי כוכבים אלא על תולדות האור וא"כ תיקשי לרבי יוחנן לפיכך נראין הדברים דהכא בדג גדול מליח שצלאו עובד כוכבים פליגי דחזקיה שרי כיון דנאכל ע"י הדחק כמות שהוא מלוח ורבי יוחנן אסר דקסבר אכילה ע"י הדחק בכי הא לא שמה אכילה וסבר ליה נמי דעולה הוא על שולחן מלכים [וכן כתב במרדכי גם בשם רבינו שמעיה ע"ש] . ואפשר לתרץ לפי פירושו של רש"י שהכבשין ששנינו במשנתנו דוקא בשאינן עולין על שולחן מלכים ולפיכך שרו אפילו לרבי יוחנן דסבר שאפילו על המתבשלין שלא ע"י האור ותולדותיו גזרו רבנן וכיון דקי"ל כחזקיה שמעינן מינה לפי פירושו ז"ל שאין במליח משום בשולי עובדי כוכבים וירושלמי פרק הנודר מן המבושל אמרו שאין במעושן משום בישולי עובדי כוכבים וכתבו הר"ם במז"ל בפרק הנזכר : **ביצה** צלויה . שצלאה עובד כוכבים : חזקיה ובר קפרא שרו . הואיל ובלוע אוכל דידה ולא נגע עובד כוכבים באוכלא (ח) (ולא כתב כרבי יוחנן) אבל בדג מליח הלכה כחזקיה יש חולקין בזה ופוסקין כרבי יוחנן אף בדג מליח משום דהא דרב [אסי] דאמר דגים קטנים מלוחין אין בהן משום בשולי עובד כוכבים כוותיה סייעא וכן דעת הרב רבי יונה וזה על דרך מי שמפרש דג מליח שצלאו עובד כוכבים קאמר : קפריסין . הן (ט) ממין צלף ושומר לפרי הן והדרך לאכלן חיין ויש ששולקין אותן ואם בשלן עובד כוכבים מותרין : קפלוטות . כרתי נאכלות כמו שהן חיין : והמטליא . בגמרא מפרש היכי עבדי [ג] לה : והחמין . מים חמין דהא אין משתנים מברייתן ע"י האור וקליות נמי לא נשתנו : וה"מ קפריסין וקפלטאות הבאות מן האוצר . דבלאו הכי איכא למיחש בהו לזלוף יין נסך : וכספן . פסולת של תמרים שעושין מהן שכר וחולטין אותו בחמין ואוכלין אותו : בין ביורה גדולה . אע"פ שאפשר שבשלו דבר איסור בתוכה : נותן טעם לפגם . פלוגתייהו בפרק בתרא (דף סז:) וכל גיעולי עובד כוכבים נותנין טעם לפגם שהרי נתבשל שם האיסור מאתמול וכבר הפיג טעמו ונפסל בלינה חוץ מקדרה בת יומא דנותן טעם לשבח ואסור וסתם כליהם של עובדי כוכבים אינן בני יומן : אי משום ערובי . שמא נתערב בו יין : מסרי . מסריח : אהיני . תמרים : מרים . אין נאכלין חיין ובשולם ממתקן : מליעי . נאכלין חיין ע"י הדחק : שתיתא . תבשיל העשוי מקמח של קליות שיבשן בתנור ויש שעושין אותו מקמח של עדשים ולפי שהן מתוקין יותר מדאי נותן שם חומץ ואפילו במיא אסור משום דמיחלף בטלופחי דחלא אבל בחיטי או בשערי אין דרך לתת חומץ : **מאי** שנא ממוריים . דרובא דעלמא שדו ביה חמרא והוי בידוע : התם חמרא לעבורי זוהמא . דדגים והוי כמאן דאזיל לאבוד : והלכתא כותיה . מיהו לדידן דקי"ל דבסתם יינן אפילו יין ביין ימכר כולו לעובד כוכבים חוץ

שלטי הגבורים

ומעתה מתורצת היא קושיי' אשר הקשה הרשב"א על רבינו ועל מיי' למה השמיטו דין סלקא ודין לפת ולמה צריך לגרור בי פסקי דקישות ואבטיח וגם לפי דרכנו למדנו תירוץ אחר על ספר התרומה שכתב ואם חתך בסכין של בשר דבר שאינו חריף כגון עלי כרוב ועלי קפלוט לא בעי אלא הדחה והקשו עליו בהג"ה פ"ט מהל' מ"א ובהגהת שערי מדורא ז"ל ולא הבינותי דהא אמר בקישות ואבטיח גריר לבי פסקי והיאך תשני לקלחי קפלוט וכרוב הדחה ויש לתרץ דהיינו טעמא דצריך לקישות ואבטיח גרירא בי פסקי משום דלחים הם ורכים ואם היה מדיחן הדחתן היה מבלעת בהם טפי טעם הסכין שקבלו הלכך צריך לגוררן ומ"מ אין זאת הגרירה כי אם כמו הדחה שהגרירה פחותה מקליפה והקליפה פחותה מכדי נטילת מקום וההדחה והגרירה א' הן אלא שבדברים שהם קשים כמו קלחי כרוב וקלחי קפלוט בהדחה סגי להו כמו שכתב ספר התרומה ובקישות ואבטיח שבנלאין שאם היה מדיחן היה הטעם נסרך בהן יותר צריך גרירה ולא סגי להו בהדחה אע"פ שההדחה והגרירה כחדא נינהו וכן הזכירו הרשב"א והר"ן חולק וסמ"ג לאוין קמ"א וטור י"ד סימן צ"ו תפסי תרי הפירושים עיקר וכן נראה שה"א דעת רבינו מיי' שהרי גלי לנו שהוראה כשהיה הסכין מקונח וכ"ש כשהשימן נף ע"ג סכין דיש לאסור והרשב"א ס"ל דוקא כפי' ראשון דרש"י דאינו אסור אלא כשהשמנונית נף ע"ג הכלי ולדידי' כיון דאין האיסור רק משום השומן א"כ אין חילוק בין יהיה הסכין ב"י או לא ולדברי שאר הפוסקים יש חילוק בין כשהוא ב"י או לא וספר התרומה הוסר אפי' אין הסכין ב"י דאגב חורפיה דנזון מחליא ליה לשמנונית ומשוי ליה לשבח ומהר"ם השיב על ספר התרומה דדעתו להתיר ועי' טור או"ח סימן רמ"ז :

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) והאשר"י כתב דלא כרבינו חננאל דלהקל עשאוהו כמבושל ולא להחמיר כדאמרי' גבי קירובי בישולי דגבי עובדי כוכבים לאו מלתא היא בהנית ישראל והיפך עובד כוכבים וגבי ישראל מלתא היא בהנית עובד כוכבים והיפך ישראל אלמא קיל הוא שהקילו בבשולי עובדי כוכבים :

הגהות הב"ח

(א) (וחתה חתויי שפיר דמי) תא"מ ונ"ב אלפסי ישן . הדויי הדייה שפיר דמי פי' הדויי הדייה חתה והבעיר מעט ש"ד והרא"ש גורס כדברי הרי"ף הדר הדרויי ש"ד פי' שמהפך בפת לקרב בשולו עכ"ל : (ב) נ"ב אלפסי ישן . פירוש גדול שאין דרכו להיאכל כך שבישלו העובד כוכבים דדג כיון דאימלח אי בשיל ליה והיינו כפי' הר"ן : (ג) נ"ל והתירוהו : (ד) נ"ב דאינו נאכל כמות שהוא חי : (ה) נ"ב לן : (ו) נ"ב לני דשתיתא : (ז) נ"ב אתי היינו דוקא : (ח) נ"ל והלכתא כרבי יוחנן : (ט) נ"ל מאילן :

עין משפט

א מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד סימן קיג :
מיי' פי"ז שם סמג לאוין קמח טור יו"ד סימן קיד :

תיבות אלו אינם בגמרא שלנו רק אמר רבינא הלכתא הא ריפתא דשגר כו' ע"ש (לח:) (ג"א)

הגהות מאה"י

[א] ליה כצ"ל: [ב] נ"ב אפי' : [ג] נ"ב לוקחים זרע כרפס וזרע פשתן וזרע תלתן ושורין אותן במים פושרים ומניחים אותם עד שצומחים ומביאים כלים חדשים מלאים מים ושורין בהם עפר נקי ומדקדקים בו הזרעונים הללו ואח"כ הולכים לבית המרחץ ותוך זמן מועט זה שעומד שם מלבלבי ועושים פרחים וכשאוכלים ממנו מלטננים מחמימות המרחץ מטבר ראשם עד לפרני רגלם :

ג"י מהרי"ם

ד"ה מ"ז וג"י מהר"ם והלכתא כרבי יוחנן

תוך מדמי יין נסך כדאיתא לקמן בפ' השוכר (דף עד.) ה"נ ימכרו הכבשים תוך מדמי שבח היין והקשה הראב"ד ז"ל כיון שבידוע אסור מספיקא נמי יהא אסור בהנאה ואפילו לרבנן כיון שדרכן לתת בהן יין כדאסר ר"מ גבינת בית אונייקי בהנאה וכדתנן [דף כט:] א"כ [למה לא] אסרוה בהנאה ותירץ ז"ל דהתם שאני דכיון דכ"ע מעמידין בקיבה חיישינן לקיבת עבודת כוכבים ולר"מ חיישינן אפילו למיעוטא אבל הכא כיון דלא ידיע אי רמא ביה חמרא אי לא מספיקא לא מחמרינן ביה כולי האי לאסריה בהנאה ותנן נמי [טהרות פ"ד משנה ו] גבי טומאה כי האי גוונא היו שני רוקין אחד [ה] טמא ואחד טהור תולין על מגען ועל הסיטן ברה"י וכו' היה רוק אחד ונגעו והסיטו ברה"ר [ו] שורף עליו וא"צ לומר ברה"י ש"מ דאע"ג דב' רוקין חדא ספקא וברוק אחד חדא ספקא כיון דהכא שמא לא נגע בטמא והכא ודאי נגע ביה זה טמא וזה תולין וה"נ קיבה שהעמידו בה גבינה זו לרוק אחד ספק טמא ספק טהור דמיא דאף היא ספק של עבודת כוכבים ספק של נבלה גרידא ואין כאן קיבה שהוחזקה בהיתר הנאה כרוק טהור כי היכי דנדמיה לב' רוקין ויש שתרצו דכי אמרינן בגבינה מפני מה לא אסרוה בהנאה היינו טעמא משום דכיון דאוקומי קא מוקים כמאן דאיתיה לאיסורא בעיניה דמי הלכך כל שודאו אסור בהנאה ספיקו נמי אסור אבל בכבשין דליתיה לאיסורא בעיניה אע"ג דודאו אסור בהנאה דיינו לגזור איסור אכילה בספקן: **מאי** חילק אמר רב חנן בר אבא אמר רב סולתנית מפני שערבונה עולין עמה. דגים קטנים טמאים מתערבין עמה: אין לו עכשיו קשקשים: אפונס ואטונס. לשון פרסי הם: טמא טהור. טמא ביבשה טהור בים: [ז] למחי. קשקשים דקים: מחליא ליה. ממתקו: חצר שמוכרין בה תכלת. ודרך הרמאין למכור קלא אילן לשם תכלת: וגרסינן בגמרא אשת עם הארץ שנשאת לחבר וכן עבדו של עם הארץ שנמכר לחבר צריכין לקבל דברי חברות אבל אשת חבר שנשאת לעם הארץ וכן עבדו של חבר שנמכר לעם הארץ כולן אין צריכין לקבל דברי חברות לכתחלה: **חבי"ת** אסור בחותם אחד חמפ"ג מותר בחותם אחד. טעם מפורש בירושלמי דגרסינן התם טעמיה דרב כל דבר שאיסורו מגופו אסור בחותם אחד משום תערובת מותר בחותם אחד. חבי"ת איסורו מגופו וחמפ"ג אסור משום תערובת חוץ מפת שאיסורו מגופו שהרי הפת עצמו גופיה אסור וכ"ת אם כן פת ליבעי שתי חותמות י"ל דכל שאיסורו מדבריהם אע"פ שאיסורו מגופו מותר בחותם א' וראיה לדבר מדאמרינן לעיל [דף כט:] חומץ שלנו ביד עובד כוכבים אינו צריך חותם בתוך חותם אי משום נסוכי לא מנסך אי משום חלופי כיון דליכא חותם אחד לא טרח ומזייף ופת נמי אסורה מדבריהם ומש"ה סגי ליה בחותם אחד ויין אע"פ שהוא מדבריהם בעי שתי חותמות למשום חיבת נסך טרח ומזייף: **אין** לוקחין בסוריא ימ"ח מח"ג אלא מן המומחה. מוחזק בכשרות לפי שהתגרים שבסוריא היו חשודים ליקח דברים הללו מן העובדי כוכבים ומזבנו להו לישראל ולא קפדי על לפני עור לא תתן מכשול ומיהו איהנו גופייהו לא אכלי איסורא הלכך אם נתארח עמו מותר לאכול וכן אם שגר לו במתנה: מלח שכל סלקונדרי רומי אוכלין אותה. החשובין שברומי [ח] לפי שהיו מערבים בה שומן דגים טמאים והיה מעביר קלא כח המלח: **מתני'** ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו. בגמרא מפרש לה: והדבש. בגמרא מפרש לה דליכא למיחש ליה: והדברבניות. אשכולות של ענבים: אע"פ שמנטפות. יין אין חוששין שמא שרוס ביין נסך ויין היוצא מהן נמי אין תורת יין עליו לאסור במגע עובד כוכבים: ואין בהם הכשר משקה. דאע"ג דהבוצר לגת הוכשר הכא כיון דלאכילה בעי להו לא ניחא ליה במשקה היוצא מהן: והכבשים שאין דרכן לתת בהם יין וחומץ. ולא גזרינן אטו דרכן: וטרית. פירש רש"י ז"ל מין דגים מלוחין שאינן טרופות שחתיכותיו נכרות וא"ת ואע"פ שחתיכות נכרות אמאי לא חיישינן שמא נמלחו עם הטמאין דליכא למימר דטמאין בטהורין לפגם הוא דהא אמרינן בפרק כל הבשר (דף קיג.) דטמא מליח וטהור תפל אסור ומסיקנא דאף שניהם מלוחין אסורין ואע"ג דאחזוקי איסורא לא מחזקינן היכא דשכיח כי הא ודאי חיישינן י"ל דכיון דפליטת דגים איננה אלא מדרבנן כדאמרינן בפרק גיד הנשה [ט] (דף צט:) שאני ציר דזיעה בעלמא הוא והכא ספיקא הוי אזלינן ביה לקולא וכן כתוב בספר העטור דדגים מלוחין של עובדי כוכבים מותרין

אלא

נר מצוה

כותיה ואע"ג דפליג עליה רבי יוחנן (א) אין הלכה כתלמיד במקום הרב °*והחילק מאי [דף לט.] חילק אמר רב חנן בר רבא אמר רב סולתנית ומפני מה אסרוה מפני שערבונה עולים עמה תנו רבנן אין לו עכשיו ועתיד לגדל אחר זמן כגון הסולתנית והאפין [א] מותר יש לו עכשיו ועתיד להשירן בשעה שעולה מן המים כגון אקונים ואפונים וכספסיאס ואטונס מותר אמר אביי חמרא דימא שרי תורא דימא אסיר (א) וסימניך טמא טהור וטהור טמא כללא דמילתא כל דאית ליה קילפי (ב) שרי: א קורט של חלתית מאי טעמא משום דמפסקי ליה בסכינא ואע"ג דאמר מר נותן טעם לפגם מותר אגב חורפיה דחלתיתא מחליא ליה שמנונית והוה ליה כנותן טעם לשבח ואסיר: עבדיה דרבי לוי הוה מזבין חלתיתא בשוקא כי נח נפשיה דלוי אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה מהו למיזבן מיניה אמר להו עבדו של חבר הרי הוא כחבר תנו רבנן אשת חבר הרי היא כחבר בתו של חבר הרי היא כחבר עבדו של חבר הרי הוא כחבר חבר שמת אשתו ובניו ובנותיו הרי הן בחזקתם עד שיחשדו וכן חצר שמוכרין בה תכלת הרי היא בחזקתה עד שתפסל: אמר רב חבי"ת ג אסור בחותם אחד חתיכת דג שאין בה סימן ובשר ויין ותכלת *אסורין [דף לט:] בחותם אחד [ב] חחמפ"ג מותרין בחותם אחד חלתית [ג] חלב מורייס פת גבינה מותרין בחותם אחד תנו רבנן ד אין לוקחין ימ"ח מח"ג בסוריא אלא מן המומחה לא יין ולא מורייס (ג) ולא חתיכת דג שאין בה סימן אלא מן המומחה ולא מלח סלקונדרית אלא מן המומחה וכן חלתית ב וכן גבינה וכולן אם נתארח אצל בעל הבית מותר מסייע ליה לריב"ל דאמר ריב"ל שיגר לו בעל הבית לביתו מותר מ"ט בעל הבית לא שביק התירא ואכיל איסורא וכי משדר ליה ממאי דאכיל משדר ליה: מלח סלקונדרית מאי מלח סלקונדרית אמר רב יהודה אמר שמואל מלח שכל סלקונדרי רומי אוכלין אותו: **מתני'** ואלו מותרין באכילה ה חלב שחלבו עובד כוכבים וישראל רואהו והדבש והדברבניות אע"פ שמנטפות [ד] אין בהן משום הכשר משקה והכבשים שאין דרכן לתת בהן יין וחומץ וטרית שאינה טרופה

רש"י

לעבורי זוהמא להעביר זוהם הדגים והוי כמאן דאזיל לאיבוד: סולתנית. מין דגים קטנים (ב) שמשירין קשקשיהן כשעולים מן המים וטהורין הן: ערבונה. דגים קטנים טמאין הן מתערבין בהם ואין ניכרים: אין לו עכשיו. קשקשת: הסולתנית והאפונס אקונס ואטונס. כולן מיני דגים טהורין הן: קליפי. קשקשין: מחליא ליה. ממתיקן ומשוי ליה לשבח: חבי"ת סימן. כדאמרינן חתיכת דג בשר יין תכלת אסורין לשגר ביד עובד כוכבים בחותם א' דכיון דדג ובשר ותכלת דמיהן יקרין טרח ומזייף להחליפה ועל יין לנסכו: בסוריא. לפי שאותן שבסוריא חשידי ולא קפדי על לפני עור לא תתן מכשול ומזבני לישראל דברים שלקחו מן העובדי כוכבים מיהו איהנו גופייהו לא אכלי איסור לכך אם נתארח אצלו מותר לאכול עמו: שיגר לו בעל הבית. במתנה: שכל סלקונדרי רומי. נחתומים שברומי אוכלים אותם ואסורין *מפני שהן מערבין בה קירבי דגים טמאים*) (וקורים לה שלמוריא בלע"ז ועל"ן ואס"ר באשכנז) וחתיכות גדולות עושין ממנה: **מתני'** והדברבניות. אשכולות של ענבים אין בהם משום הכשר משקה שיהא מוכשר לטומאה דסתמן לאכילה ולא ניחא ליה במשקה הנוטף

*) ברש"י שבגמ' ליתא תי' אלו.

עין משפט

א מיי' פ"ק מהל' מאכלות אסורות טור יו"ד סימן פג:
ב מיי' שם סמג לאוין קמח טור יו"ד סימן קיד:
ג מיי' פי"ג שם טור יו"ד סימן קיח:
ד מיי' פי"א שם טור יו"ד סימן קיט:
ה מיי' פ"ג שם טור יו"ד סימן קטו סמג לאוין כי' קלב:

הגהות הב"ח

(א) נ"ב אלפסי יבן. קיימא לן כותיה דחזקיה מפני שרבו של רבי יוחנן הוא ואין כו' כצ"ל: (ב) נ"ב אי נימחי: (ג) ולא חתיכת דג שאין בה סימן ולא מלח סלקונדרית וכן חלתית כו' כצ"ל ותיבות אלא מן המומחה נמחק:

אלף רמז — אלף רמח — אלף רמט — אלף רנ — אלף רנא

הגהות מאי"י

[א] נ"ב הרי זה: [ב] המפ"ג כצ"ל: [ג] תי' חלב נמחק: [ד] ואין כצ"ל: [ה] נ"ב לאו ודאי טמא דאם כן הוי ספק טומאה ברה"י דספקו טמא ושורפין עליו אלא לשתם רוקים קרי טמא: [ו] נ"ב ואע"ג דספק טומאה ברה"ר ספקו טהור כיון שהוא לא נדבק בגוף האדם דין רה"י יש לו: [ז] קלפי כצ"ל: [ח] ואסורה: [ט] נ"ב דמקשי' התם מדר' יהודה לדר' יהודה דתנן דג טמא ציר אסור ר' יהודה אומר רביעית בסאתים והאמר ר"י מין במינו לא בטיל:

שלטי הגבורים

לשון ריא"ז

א קורט של חלתית של עובדי כוכבים אסור באכילה מפני שחותכין אותו בסכין שלהן שמובלע בו שמנונית שלהן ואע"פ שאינו בן יומו והרי הוא נותן טעם לפגם מתוך חורפו של חלתית הרי הוא משביחו ואסור. ונראה בעיני שאם חתך לגון וכיוצא מן הירקות החריפין בסכין של עובדי כוכבים שאינו בן יומו קולף מקום החתוך ומותר באכילה שלא אסרו אלא קורט של חלתית בלבד כמבואר בקונט' הראיות:

ב פרש"י גבינה של עובדי כוכבים אסורה משום חלב טמא ואע"פ שאינו מעמיד לפי שאין אפשר לגבינה בלא נטופי חלב בין גומות של גבינה וחלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אסור דלמא עריב ביה חלב טמא והלב טמא אינו עומד ואם עירב טמא בטהור הטמא נשאר בנסיובי הלכה שקורין מיש"ג וחלב טמא אסור מה"ת כדילפינן בבכורות ויש לחוש שבגומות נשארו ממנו ואין מועיל רוב היכא דהאיסור הוא בעין ואע"ג דלענין גבינות העובדי כוכבים לא אסרינן ליה מהאי טעמא דכיון דחלב טמא אינו נקפה אין לנו לומר שהעובד כוכבים ערב בו חלב טמא כיון שאינו מגיע לו תועלת מ"מ לענין לקנות ממנו החלב לעשות תבשיל יש להוש לדבר ואסור הוא כל זמן שאין הישראל רואהו לעובד כוכבים שחלבו. ונראה דאע"ג דהתוס' דחקו הרבה למצוא טעם ברור לאיסור הגבינות כל שאין מעמידין אותה בקיבת נבילה מ"מ נראה לי דעיקר טעם האיסור משום חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אע"ג דמיי' פ"ג מהלכות מאכלות אסורות לא הזכיר בגבינה טעם איסור משום חלב דקאי ביני אטפי וא"כ היה לנו לומר דכל שהעמידו הישראל בקיבה שלו דתהוי מותרת אפי' [לא] ראה החליבה מ"מ גבי חמאה הזכיר טעם זה וא"כ חשש גבי חמאה כ"ש גבי גבינה דמיירי להכי וגבי גבינה לא חש מיי' כלל להזכיר רק עיקר טעם הגזירה ואע"פ דר"ת ור"ת ז"ל והרבה מהפוסקים מתירין הגבינות אע"פ שלא ראו החליבה קנתה או כולם כמוזכר בסמ"ג לאוין קל"ב ומרדכי פ' אין מעמידין וגם יש הרבה הלוקין דאיכא לברר מהם להיתר מ"מ האחרונים אשר מימיהם אנו שותים והגיגן כוותייהו בעניני איסור והיתר כגון סמ"ק סמ"ג והרא"ש והטור ושערים מדורא ושערים מרבינו ירוחם כולהו יהבי טעם לאיסור גבינות העובדי כוכבים משום חשש חלב טמא דקאי ביני אטפי ופוק חזי מאי עמא דבר דנוהגים עכשיו בכל המקומות לראות החליבה מתחלה ועד סוף ואין לפרוץ גדר ואין לומר דבדיעבד שרי כמו שכתב הגהת הרא"ש פרק אין מעמידין בשם ר"ת דהתם אפי' לכתחלה היה מתיר ר"ת לפי סברתו דס"ל דטעם האיסור משום גלוי תדע דאין לחלק בין דיעבד לכתחלה בכה"ג דהרי לר"ת שאוסר החלב עצמו אא"כ ישראל רואה אסרו ג"כ בדיעבד כמו שכתב סמ"ג ושערים בשמו שהקפיד על אחד שהיו רחלותיו אצל עובד כוכבים וכו' והתם בדיעבד מיירי וכן מלאתי בהורך התשובה שהקפיד על רשב"ס אחיו בכיוצא בזה א"כ אין חלוק בין בדיעבד בין לכתחלה בכה"ג בכל ענין אסור כן נ"ל גבי הגבינה אולם גבי הבלייניום שקורין רייקוט"א בלע"ז כשמקפיאוה במקים טהורין שאין שם חומץ נסך אבל אם נעשית מחלב שחלבו עובד כוכבים ולא ראהו ישראל איכא פנים לכאן ולכאן וזה דאיכא לדמותה לגבינה ואיכא לדמותה לחמאה דאיכא למימר דליכא הכא רק חשש חלב טמא דכל שאר הטעמים שזכרנו ליתנהו הכא ואי משום שמקפיאין אותה במי חלב שלהם ליכא איסור דמי חלב אינו נקרא חלב כדאיתא בפרק כל הבשר ובפ' זה מי חלב שמקפיאה בו שהוא כמו חלב שפירש שם הרא"ש ז"ל וא"כ גם משום חלב טמא ליכא לאסור והא חלב טמא אינו נקפה ולא גזרו עלה כמו שלא גזרו על החמאה ואי משום חשש חלב דקאי ביני אטפי כי היכי דפליגי סמ"ק סימן רכ"ח ורשב"א בתשובותיו סימן ק"י בחמאה אי איכא חלב ביני אטפי אי לא ה"נ יחלוקו בריקו"ט שכתבנו ואנן קי"ל כסמ"ג להקל ואין נראה לחלק ביניהם משום דבריקוט"א איכא פירורי הגבינה שנפין לעיל ברתיחה בעת עשותה ונקפאות עמה משא"כ בחמאה דאעפ"כ אין אותן הפירורין אסורין משום חלב דקאי ביני אטפי דדוקא בתרין הגבינה איכא כפולות וגומות משום שמסירין החלב הקפוי מן היורה בכמה פעמים ועוד שהקפאון גדול ונגרר עמו כמי חלב שאינו נקפה וגם חלב טמא אם יש ממנו שם מה שאין לומר כן בהני פרורין קטנים מהקפאון וסעד לזה מלאתי בתשובות משום הגדול מוהר"ר יוחנן ז"ל שבעת תפיסתו בגירוש פיומונטא הסיב על התבלייניום של עובדי כוכבים שהם מותרות במקום שנהגו לאכול החמאה שלהם דאף על פי שנמלא בשם מהר"י מולין ז"ל שאסר לא אסרה אלא במקום שנהגו איסור בחמאה דאזיל למנהג האשכנזים שנמנעו לאכול חמאה ושאלתי לאשכנזים מה ר"ל ליגא"ר ואמרו לי כי בלשון אשכנז קורין לריקו"ט לג"ר וא"ת מכל אלה היה נראה להתיר בנידון דידן אכן זיל לאידך גיסא נראה דלא דמיא לחמאה כי החמאה עושין אותה בלגון הלכך איכא להתיר מטעמים שזכרו הפוסקים אבל הריקוט"א עושין אותה ע"י רתיחת החלב ואפי' תימא דליכא למיחש לחלב דקאי ביני אטפי אכתי איכא למיסר מטעם אחרינא דכיון דחיישינן בכל חלב שחלבו עובד כוכבים לחלב טמא אי איכא הכא חלב טמא היה נ"ט בחלב טהור ואפי' אינו נקפה עמו כלל שאינו אוכלו מ"מ יהיב ביה טעם ואסרו וצריך ביטול למאן דאמר דביטול מועיל ספיקא דאסרינן להו כשאירע להם מקרה המחזקם בחזקת איסור כמבואר בתשובת הרשב"א סימן ר"ג וסימן תמ"ט ואם לא נתיר מטעם ס"ס ספק אם יש בו חלב טמא הו לא ואת"ל שהיה שם חלב טמא שמא היה שם כדי ביטול הגם כי נראה קצת דמיחוש תערובת חלב טמא בחלב שחלבו עובד כוכבים אינו נקרא ספק דנראה כודאי דכמוחזק חשבינן ליה ומ"מ להרמב"ן והרשב"א ז"ל וסייעתם דס"ל דאין מועיל ביטול להני איסורי אין כאן שום צד היתר מאחר בהורתה החלב הזה דחיישינן ליה לחלב טמא מעורב בתוכו ומכאן יצא לי קושיא על הרשב"א ז"ל דבתשובות סימן קמ"ג אוסר הקדירה שעשה בה הגבינה מחלב שחלבו עובד כוכבים משום שמרתיחין אותה ובגמ' בפרקין מוכח דאי לא טעמא דחלב קאי ביני אטפי לא היינו אוסרין הגבינה ולאותו טעם קשה דאכתי היה לן למיסר הגבינה משום שהרתית כל החלב יחד דאי איכא חלב טמא יהיב טעם בחלב טהור ואסרו לפי דעת הרשב"א אבל על התלמוד אין להקשות זאת די"ל דהתלמוד ס"ל דעושין הגבינה שלא ע"י רתיחה כי כן המנהג בודאי וכ"כ הטור או"ח סימן תמ"ז בשם הרא"ש ז"ל ומ"מ גבי ריקוט"א דודאי עושין אותה ברתיחה איכא לאסור מטעם שזכרנו דאע"פ שהתיר הגדול מהר"י ז"ל אפשר דבמקומו לא היו עושין אותה כמנהג מקום הזה ומלאתי ג"כ בסמ"ק סימן רכ"ב בהגהת מהר"ף שכתב קרייתא בעושין מן החלב שקורין מייגא נ"ע אי איכא לדמויי לגבינה או לחמאה עכ"ל ולדעתי כי מייגא היא ריקוטא דמספקא ליה למהר"ף אי דמיא לגבינה או לחמאה ובכל מקום שהלכה רופפת בידך לך אחר המנהג וכבר נהגו

במקומות

אלא שכתב שנהגו בהן איסור ובכל מקומות הללו נהגו בהם היתר : ציר שיש בו דגה . מפרש בגמרא : ועלה של חלתית . מפרש בגמרא דלא נצרכה אלא לקורטין שבו כלומר הנדבקין בעלין וקמ"ל דלא חיישינן שמא ערבו בהן מאותן קורטין שחתכו מן האילן בסכינא דארמאי ונתנום בעלין משום דאם איתא דהכי הוה משרק הוו שרקי. כלומר נופלין היו מן העלין (א) : וזיתי גלוסקא המגולגלין . שנתחממו ונרפו מחמת שמנן ונעשו רפין כמו בילה מגולגלת וקמ"ל דלא חיישינן שמא נתן לתוכן יין : רבי יוסי אומר השלחין אסורין . מפרשינן בגמרא שאוחזן בידו וגרעינתו נשמטת והיינו לשון שלחין שמשתלחין הגרעינין מעלמן וכיון דרפו כולי האי בידוע שנתן לתוכן יין : מן הסלולה . כשנותן אותן בסל למוכרן בשוק לאלתר אסורין לפי שאז (אין) מזלף עליהן יין אבל מן ההפתק דהיינו מקום כינוסן מותר לפי שאין טתן בהם יין דמקלקל להו : וכן בתרומה . מפרשינן בגמרא וכן לכהן החשוד למכור תרומה בשם חולין כלומר מפני שהתרומה אין דמיה יקרין שאינה ראוי' אלא לכהנים ולפניו הוא דאסור אבל הבא מן האוצר ומן הספינה מותר משום דאירתותי מירתת סבר שמעי ליה רבנן ומפסידו לי כלומר שיפקירו את האוצר :

גמ' תנינא להא דת"ר יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים . ואע"פ שאינו רואהו : דאי משום איערובי . דבר טמא : מיסרח סרי . הלכך לא מערבי ואחרים פירשו אי משום איערובי שדרך הוא לערב בדבש דברים אחרים ונימוחו בתוכו וחוזרין דבש ליכא למיחש בהכי לפי שהמתערב בו עד שלא נמוח מסריח ומותר וכדאמרי' בתמורה בפרק כל האסורין (דף לג.) אפרוח בילה טריפה מותר דאימת קא גדיל לכי מסרח ההיא שעתא עפרא בעלמא הוא :

נר מצוה

וציר שיש בה דגה ועלה של חלתית וזיתי גלוסקא מגולגלים רבי יוסי אומר השלחין אסורין החגבים הבאין מן הסלולה אסורין מן ההפתק מותרין וכן בתרומה: גמ' תנינא להא דת"ר יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב ומביא לו ואינו חושש היכי דמי אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא ואי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי לעולם דאיכא דבר טמא בעדרו וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה מהו דתימא כיון דיתיב לא חזי ליה ניחוש דלמא מייתי ומעריב ליה קמ"ל כיון דכי קאי חזי ליה אירתותי מירתת ולא קמעריב: הדבש. דבש למאי ניחוש ליה אי משום איערובי מיסרח סרי אי משום בישולי עובדי כוכבים נאכל כמות שהוא חי אי משום גיעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם מותר: וטרית שאינה טרופה וציר שיש בה דגה: תנו רבנן אי זו היא טרית שאינה טרופה כל שראשה ושדרה ניכר ואי זו היא ציר שיש בה דגה כל *) שכלבית אחת או שתי כלביות *שוטטות בו השתא אחת אמרינן שרי תרי מיבעיא לא קשיא כאן (א) בפתוחות כאן בסתומות אחת בפתוחות שתים איתמר רב הונא אמר עד שיהא א ראשה ושדרה ניכר ורב נחמן אמר או ראש או שדרה אמר רב פפא הלכתא

רש"י

מסן : שאינה טרופה . שניכרים חתיכות הדגים הטהורין : עלה של חלתית . דהא לא מפסקי לה בסכינא : וזיתי גלוסקא המגולגלים . זיתים הכנוסים בכלי עגול ומתחממין ונעלרין מאיליהן ונעשין כגלוסקא : מגולגלין . כמו בילה מגולגלת שנתחממו ונטפו שומנן : שלחים אסורים . הזיתים קא מהדר ובתלמודא מפרש מפני שמזלף עליהן יין : מן הסלולה . הנמכרין בסל לפני החנוני אסורין שמזלף יין עליהן : מן ההפתק . מקום כינוסן של חגבים מלוחים שאין מזלף עד שנוטלו לפניו : וכן בתרומה . מפרש בגמרא בתלמודא : גמ' יושב ישראל . ואפילו אינו רואהו : ומערב בו . דבר טמא : אי משום איערובי . שמא עירב בו יין : כל שראשו ושדרו ניכר . של כל דג ודג שהדגים ניכרים בראשן בין טמא לטהור שהטמאין ראשיהן חדין ואין להן חוט השדרה : כילבית . גדילה היא מאיליה בציר דגים טהורים ואם יש שם ציר דג טמא אין כילבית גדילה בו : שוטטות . לשון שטין על פני הנהר : פתוחות . חבית פתוחה לא סגי בחדא דאיכא למימר נפל ביה מעלמא :

כסימני

כל שראשה ושדרה ניכר . פירש רש"י ז"ל שהדגים נכרין בראש ושדרה שהטהורין ראשן עגול ושל טמאין חד וטהורין יש להן חוט השדרה וטמאין אין להם : כל שכלבית אחת או שתי כלביות משוטטות בו . פירש רש"י כלבית דג טמא הוא וגדל מאליו בציר של דגים טהורין . ואם יש ציר של דג טמא עמו לא תגדל בו כלבית והיא עצמה טמאה וכן משמע בפ' גיד הנשה (דף צז.) דכלבית דג טמא הוא דאמרי' התם [ע"ש] [א] כלבית באלפס [ב] הוא ושיעורה בששים אבל ר"ח ז"ל כתב שהוא דג טהור שכיון שיש בציר דג קטן אחד טהור אף כל הציר אנו מחזיקין בטהור ולפי זה כלבית פירושו דג קטן בין טהור בין טמא והאי דפרק גיד הנשה טמא והאי דשמעתין טהור . וא"ת הא בטרית בעי' שיהא ראש ושדרה נכרת לכל אחד ואחד אלמא אין סומכין בחתיכה על סימני חברתה ואפילו לטבל בצירן כמו שנכתוב לפנינו בס"ד וה"נ לא נסמוך על הציר אע"פ שיש בתוכו דג טהור י"ל דקל הוא שהקלו חכמים בציר לפי שאיסורו אינו אלא מדבריהם כדאיתא בפרק גיד הנשה (שם) דהא דתניא (חולין דף קיב:) אלה הטמאים לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהם אסמכתא בעלמא הוא ולפיכך הקלו בו להתירו בדג אחד אבל טרית כיון (ב) דלאכילת גופה צריך הכרת ראש ושדרה לכל אחד ואחד אפילו על צירן גזרו משום גופן שכיון שגופן מעורב בצירן אי שרי צירן אכלי נמי גופן אבל ציר זה (ג) שאין בו דג טמא כלל מותר בסימן אחד דהיינו כלבית שבו : השתא אחת אמרת שרי תרי מיבעיא לא קשיא כאן בפתוחות כאן בסתומות . פירש רש"י ז"ל חבית פתוחה לא סגי ליה בחדא דאיכא למימר מעלמא נפל בה וצריך לומר לפי פירושו שכלבית טמאה זו חיה היא זמן מועט בציר דגים טמאים דאי לא היכי חיישינן דלמא מעלמא נפל ומיהו אינה חיה שם הרבה שא"כ אף בסתומות ניחוש שאין לך סתומה שלא היתה מתחלתה פתוחה ומדברי הר"ם במז"ל בפ"ג מהל' מאכלות אסורות נראה דהכי פירושו דבפתוחות סגי להתיר כל החביות בכלבית א' שנמצאת בחבית אחת דכמאן דמעייבן בהדי הדדי דמיין אבל בסתומות אין כל החביות מותרות עד שימצאו שם שתי חביות כל אחת בכלבית אחת דכיון דשתים מותרות מוכחא מילתא דכולן מותרות . ולפי זה הא דאמרינן לקמן בגמ' [דף מ.] עובד כוכבים שהביא עריבה מלאה חביות ונמצאת כלבית באחת מהן פתוחות כולן מותרות דכמאן דמעייבא בהדי הדדי דמיין סתומות היא מותרת וכולן אסורות היינו דוקא בשלא נמצאת כלבית אלא באחת מהן שאילו נמצאו בשתים היו כולן מותרות [ג] ונראה שעל פירוש זה סמך הרב אלפס ז"ל שהשמיטה לו מן ההלכות (ב) : איתמר רב הונא אמר עד שיהא ראש ושדרה ניכר . דס"ל לרב הונא דאיכא בדגים טמאים שראשן עגול או שיש להן חוט השדרה אבל אין בהן שיהא לו שני סימנין הללו ורב נחמן אמר או ראש או שדרה ס"ל שאין בטמאין לא ראש עגול ולא חוט השדרה ולפ"ז הא דאמרינן לעיל בגמרא [דף לט.] [ד] אילימא משום דרדיפי מיא והאי דג טמא כיון דלית ליה חוט השדרה לא מצי קאי דאלמא ליכא דג טמא דאית ליה חוט השדרה כרב נחמן אתיא דאילו לרב הונא איכא טמאין דאית להו שדרה ומש"ה בעי הכרת ראש בהדה והרמב"ן ז"ל פירש דרב הונא נמי מודה דדגים טהורין נכרין בראש או בשדרה אלא הכא בדגים חתוכים כל אחד ואחד לשנים ובאין ראש בפני עצמו וגוף בפני עצמו רב נחמן סבר אם ראש קיים וניכר שהוא טהור אוכלין את הגוף דמיניה הוא ואע"פ שהוא טרוף ואינו ניכר ורב הונא סבר דבעינן סימן בכל חתיכה וחתיכה אא"כ הן (ד) חתיכות [שוות ומתאימות] והקשה ז"ל א"כ דדגים נכרים בראש ושדרה לעיל [דף לט.] בגמרא דמייתינן מעובדא דמייתי דגים קמי רבנן והוו חיישי' להו לטמאים ובתר הכי בבדיקה יתירה אשכחו להו קלפי למה להו כולי האי לבדקינהו בראש ושדרה ואפשר דאיכא טהורין דדמי לטמאים בראש ושדרה אבל אין לך דג טמא שיהא לו ראש ושדרה כשל טהור כל זה לפי שטת רש"י ז"ל ונמצינו למדין דראש ושדרה סימני דגים טהורין הן אבל הראב"ד ז"ל פירש שזו שאמרו שיהא ראש ושדרה ניכר בטביעת עינא קאמר ויהא ניכר שהוא דג פלוני טהור ואין פירושו מתיישב בהלכה כלל דבגמרא [דף מ.] מותיב רב עוקבא בר חמא לרב הונא ולרב נחמן מדתנן ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת כלו' דמשמע דלית להו סימני טהרה אחריני ולפי' הראב"ד ז"ל [ה] מאי קושיא ולפיכך נראה עיקר כפירושו של רש"י ז"ל אלא שכתב הרמב"ן ז"ל דצריכה רבה מפני שלא מצינו בחבור הגאונים ז"ל שיהיה סימן לדגים בראש ושדרה*) : אמר רב פפא הלכתא וכו'. לעיל מינה גרסי' בגמרא אמר רב יהודה משמיה דעולא מחלוקת לטבל בצירן אבל בגופן דברי הכל אסור עד שיהא ראש ושדרה נכר לכל אחד ואחד . אמר ר' זירא מריש הוה מטבלינא בצירן כיון דשמעיתא להא דאמר רב יהודה משמיה דעולא מחלוקת לטבל בצירן אפילו בצירן נמי לא מטבלינא . ובתר הכי גרסי' אמר רב פפא הלכתא עד שיהא ראש ושדרה נכר לכל אחד ואחד ומשמע דאפילו לטבל בצירן אמרי' הכי דעלה קאי וזה דעת הרב אלפסי ז"ל והר"ם במז"ל בפ"ג מהל' מאכלות אסורות . מיהו בתר הכי גרסי' בגמרא [שם דף מ.] ההיא ארבא [ו] דאתאי לסורא נפק רב הונא בר חיננא חזא ביה קלפי כלומר במקצתה ושריא א"ל רבא מי איכא מידי דשרי כי הא מילתא בדוכתא דשכיחי קילפי כלומר שמא דגים טמאים נתערבו

*) כדפו"י הגי' שכלבית וכן בר"ן וכ"ה גי' ר"ח . **) עי' באשר"י שם ישוב ע"פ פרש"י באופן נאות . מהר"ם

כל חבית שדג טהור משוטט בו מותר שאנו יכולין לומר שכל הציר מדגים טהורים . היו החביות רבים וכולן פתוחות ודג טהור באחת מהן כולן מותרות. היו סתומות פתח אחד מהן ונמצא בהן דג טהור כולן מותרות. כתב הרשב"א הא דצריכן ע"י דג טהור משוטט בו הני מילי כשאין בו חתיכות אחרות שאין בהן קשקשים אבל אם היו בה חתיכות אחרות או דגים שיש בהן קשקשים וחתיכות אחרות שאין בה קשקשים הכל אסור אפי' צירן גזירה משום גופן :

שנמצא שתי כלבית בשתי חביות כ"א בחבית אחת אבל אם לא נמצא כי אם כלבית אחת בחבית היא לבדה מותרת וכולן אסורות וא"כ לא היה צריך להביא ההיא דעובד כוכבים שהביא עריבה כו' וק"ל. ומדברי הר"ן נראה שלא היה גורס אלא ל"ק כאן בפתוחות כאן בסתומות לבדו בלא שום פירוש וכ"כ הרי"ו קארו ז"ל בי"ד בסימן פ"ג וע"ש: (ב) דאכיל כצ"ל: (ג) נ"ב כלומר שאין בו אפי' ספק דג טמא דהיינו חתיכה שאין בו קשקשים שאין כאן אלא ציר לבד : (ד) החתיכות כצ"ל:

הגהות מאי"ר [א] נ"ב מעשה שהיה כך היה שמצאו כלבית באלפס של בשר ושייכא לר' יוחנן ואמר לטעמי' קפילא ארמאה : [ב] הוה כצ"ל : [ג] נ"ב אין ספק שהר"ן לא היה גורס בכלבית בסתומות אחד בפתוחות שתים כמו שכתוב בנוסחאות שלנו שא"כ לא היה כותב שהרי"ף סמך על פי' הרמב"ם אדרבה הוא מפרש הכיפך עי' בב"י טור יו"ד סימן פ"ג : [ד] נ"ב גבי הא דאמר אביי שהדג שהוא בנהר הנקרא דבב מותר ואמרי' עלה מ"ט : [ה] נ"ב עי' בכ"מ סוף פ"ג מהלכות מאכלות אסורות שמעמיד דברי הראב"ד : [ו] נ"ב פי' דגים מלוחים :

עין משפט

א מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח וסימן קלב טור יו"ד סימן קיד :

ב מיי' פ"ג שם טור יו"ד סימן פג וסימן קיד :

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) פי' ועכשיו שהן דביקין בעלין מוכחא מלתא שלא נתהכו הקרטין ומיהו לפי' גירסת הגמ' ופי' רש"י משמע אפילו אין הקרטין דבוקין בעלין הלינן לקולא דאיכא למימר הכי איסתרוקי איסתריק מן העלין לגלי עלמו ע"כ :

(ב) גירסת ההלכות שלפניכו בסתומות אחת בפתוחות שתים וכן הא גי' האשר"י והיא קשה להולמה שהפסקים לדעת הרמב"ם ויש גי' זו מוכחת כדברי רש"י וז"ל המגיד למיי' בפ"ג להלכות מ"א ומצאתי כזה בהל' נוסחא בפתוחות אחת בסתומות שתים ולא כתב הא דרב ושמואל ורבי יוחנן וזה כדעת רבינו עכ"ל :

הגהות הב"ח

(א) נ"ב וכך הוא גם לשון הרא"ש בפסקיו והוא ע"ד רש"י דבפתוחות באחת חיישינן דלמא מעלמא נפל ביה אלא שיש להמוה על מה שלא הביאו ההיא דעובד כוכבים שהביא עריבה מליאה חביות כו' בפסקיהם . ובחבורי כתבתי יישוב על זה בס"ד. והרב המגיד כתב שרא"ה נוסחא אחת כדברי הרי"ף שכתב בפתוחות אחת בסתומות שתים דלפי נוסחא זו אתי שפיר דה"ק בפתוחות אחת כלומר כל החביות מותרות אף אותן שאינם שום כילבית בסתומות שתים כלומר לא שרינן כל החביות אא"כ

א מיי' פ"ג מהל' מאכלות אסורות טוש"ע י"ד סימן פג סמג לאוין קלב :

עד שיהא ראש ושדרה של כל אחד ואחד ניכר °אמר רב ברונא אמר רב א *קרבי דגים ומיעי דגים אין נלקחין אלא מן המומחה (א)

נתערבו עמה נפקי שיפורי דרבא ואסרי נפקי שיפורי דרב הונא בר חיננא ושרו אמר ר' ירמיה לדידי אמר לי רב פפי כי שרא רב הונא [א] בצירן אבל בגופן לא שרא אמר רב אשי לדידי אמר לי רב פפא כי שרא רב הונא בר חיננא אפילו בגופן והנא לא מיסר אסרנא ולא משרא שרינא לא מיסר אסרנא נר מצוה
דאמר לי רב פפא ולא משרא שרינא דהא אמר רב יהודה משמיה דעולא אלף מחלוקת לטבל בצירן אבל בגופן יאד דברי הכל אסור עד שיהא ראש ושדרה נכר לכל או"א. זו היא סוגית הגמרא. ומעתה פשטא דמלתא דרב אשי שרי צירן בסימן [חתיכה] אחד דהא איהו אדרב הונא בר חיננא סמיך ואי לאו הא דרב יהודה משמיה דעולא אפילו בגופן הוה שרי ונהי דהא דרב יהודה אפיק משריותא גופן צירן מיהא כדקאי קאי ושרי ומעתה למה סמכו הראשונים על רב פפא ולא התירו צירן מדרב אשי. אבל נראה לי לדעתם דאפשר דרב אשי הכי קאמר אי לאו דרב יהודה הוי שרינא אפילו גופן דסמיכנא אדרב הונא בר חיננא ודרב נחמן דאמר או ראש או שדרה דהוה אמינא דרב נחמן נמי אפילו גופן שרא אבל כיון דאמר עולא דבגופן נמי אפילו רב נחמן אסר מעתה אין דבריו של רב הונא בר חיננא שהוא מתיר אפילו גופן במקום רב הונא ורב נחמן ורבא ורבי זירא דאסרי. וכיון שכן לא משרא שרינא אפילו צירן דהא דרב הונא בר חיננא אידחיא ליה וליכא מאן דמפליג בין גופן לצירן אלא רב נחמן ולא סמיכנא עליה. ובהאי עובדא דארבא דלחניתא איכא למימר דלחניתא היינו חילק וכדמוכח ממאי דאמרי' לעיל בגמ' [דף לט.] האי לחניתא דפוס נהרא שריא ומעתה היכי שריא רב הונא בר חיננא ולא חשש לערבובה. ואפשר דההיא ארבא של חביות מלוחות היתה וסבירא ליה שאין לחוש לתערובות טמאין (ב) שטמא והטהור מקלקלין זה את זה לפיכך בשעת מליחה מפרישין הטמאים מתוכן ומשום הכי שריא כי היכי דאיכא מאן דשרי לעיל [דף לד:] חילק אומן ומשום הכי אקשי בגמרא (*לרבא) דאסר מדתניא חתיכת דג שיש בה סימן בין בכולה בין במקצתה ואפילו (ג) אחת ממאה כולן מותרות ומעשה בעובד כוכבים אחד שהביא גרב מלא חתיכות דג לצידן ובדק רשב"ג ונמצא סימן באחת מהן והתיר את הגרב כולה כלומר דכיון שנמלחו בגרב אחד אין לחוש לתערובת טמאין ומפרקינן תרגמא רב פפא בשחתיכות שוות פירש רש"י ז"ל כשמחברין אותן יחד מתחברות ונכרות שהן כולן מדג אחד אי הכי מאי למימרא מהו דתימא איתרמויי איתרמי קא משמע לן ומדברי הר"ס במז"ל בפרק שלישי מהל' מאכלות אסורות נראה דכי אמרי' בשחתיכות שוות היינו לומר שמתוך [ג] חתוכן נראה שהוא מין דג אחד: ואחרים פירשו האי עובדא דכולה ארבא חד מינא הוה ושוין במראה ורב הונא אשכח קילפי בדופנא של ארבא והיה תולה שמאלו נשרו וכיון שניכר לעין שכולן מין אחד שרינהו לכולהו ואמר ליה רבא מי איכא דשרי כי הא מינתא בדוכתא דשכיחי קילפי כלומר שמא מדגים אחרים טהורין נשרו קילפין הללו ונדבקו בדפני הספינה ולפי זה כי מקשינן מהא דעובד כוכבים אחד שהביא גרב מלאה חתיכות לצידן אדרב פפא מקשינן דאמר הלכתא עד שיהא ראש ושדרה נכר לכל אחד ואחד וקא סלקא דעתיך שכיון שגרב זה מלא חתיכות מלוחות והיה סימן באחד מהן שרי שאין דרך למלוח טהורין וטמאין ואילו רב פפא בעי שיהא ראש ושדרה נכר לכל אחד ואחד אבל לא קאי הך מיתיבי להנהו עובדא דארבא דלחניתא דהא לא שייך ביה כלל. ודאמרי' נפקי שיפורי דרבא ואסרי נפקי שיפורי דרב הונא בר חיננא ושרי כתב הרמב"ן ז"ל דלאו דוקא אלא מעיקרא נפקי דרב הונא דשרי שהרי חכם שאסר אין חברו רשאי להתיר ועוד דאילו בשקול הדעת שלהם נחלקו אפילו התיר אינו מותר אלא מקמי הכא שרי תדע דהא מעיקרא הכי קאמרינן דנפק רב הונא ושריא והדר אתא רבא בתריה עד כאן ואין צורך דהא [ודאי] רב הונא בר חיננא שריא תחלה ואע"ג דרבא אפיק שיפורי ברישא לאו שיפורא גרס דכי אמרי' חכם שאסר וכו' משמע דוקא בשאסר תחלה ולא עוד אלא לפי מה שכתבתי למעלה [דף ז.] [סימן אלף קנ"ב] כל שאחרון גדול מיניה מני שרי ומשמע דרב הונא בר חיננא הוה עדיף טפי מדסמיך רב אשי עליה:

אמר רב ברונא אמר רב קרבי דגים ומיעי דגים אין נקחין אלא מן המומחה. נראה מדברי רש"י ז"ל דמומחה היינו בקי בהן ואחרים פירשו מאי מומחה נאמן דומיא דאלא מן המומחה דתניא לעיל [דף לט:] בברייתא דאין לוקחין מ"ח מח"ג וכן מוכיח בירושלמי דאיתמר התם תני אין לוקחין מיעי דגים וקרבין אלא ע"פ מומחה ואין לוקחין תכלת אלא ע"פ מומחה מדתניא להו בחדא משמע דמומחה דהכא [דומיא] דמומחה דתכלת ומאי מומחה נאמן וטעמא דמילתא לפי שנחשדו עמי הארץ ליקח קרבי דגים מן העובדי כוכבים בחזקת טהורים ושמא טמאין הן. ומיהו בגמרא ליכא ומיעי דגים אלא סוגיא הכי איתא קרבי דגים ועוברין כלומר ביצים אין ניקחין אלא מן המומחה רמי ליה *(רבא אריכא) לר' דוסתאי דמן בירי מי אמר רב קרבי דגים ועוברי דגים אין נקחין אלא מן המומחה [ג] ורמינהו דג טמא מטריך כלומר שהדג עצמו נולד במעי האם דג טהור מטיל ביצים א"ל סמי מכאן עוברין רבי זעירי אמר לא תסמי דתרווייהו מטילין ביצים ניהו זה מטריך מבחוץ וזה מטריך מבפנים. כלומר

כלומר דג טהור לאחר שהטיל ביצתו משרצת ומולדת מאליה(ד) *בחול אבל דג טמא מטריך מבפנים במעי האם לאחר שנגמרין ביצים במעיו ופרכינן למה לי מומחה ליבדוק בסימנין דתניא כסימני ביצים כלומר של עוף כך סימני דגים סימני דגים סנפיר וקשקשת ניכהו אלא אימא כך סימני עוברי דגים ואלו הן סימני ביצים כל שכודרת ועגולגולת כלומר כודרת מלשון כדור ואי תנא כודרת בלחוד הוה אמינא כעין כדור מעוגל שוה מכל לצדין להכי תנא עגולגולת לומר שאין עגולה שוה ואי תנא עגולגולת בלחוד הוה אמינא כעין עדשה להכי תנא כודרת שתהא עשויה כמין כדור ראשה אחד כד כלומר עגול ועב ככד ראשה אחד חד כלומר מחודד טהורה שני ראשיה כדין או שני ראשיה חדין טמאה חלבון בחוץ כלומר לובן הבילה וחלמון מבפנים טהורה חלבון מבפנים וחלמון מבחוץ טמאה חלבון וחלמון מעורבין זה בזה בידוע שהיא בילת השרץ מפרש בפרק אלו טריפות (דף סד.) דנפקא מינה שאם רקמה ואכלה לוקה עליה משום [ד] השרץ השורץ על הארץ ומפרקינן אמר רבינא בשנימוחו כלומר ומשום הכי בעינן מומחה דלא מצינן למסמך אסימנין ולרבי דוסתאי דמן בירי דאמר סמי מכאן עוברין והא קתני כך סימני עוברי דגים כלומר דאלמא יש להן עוברין ומהדרינן ולאו תרוצי קא מתרצת תריץ הכי כסימני ביצים כך סימני קרבי דגים והיכי משכחת [לה] כלומר בסימני קרבי דגים שיהא כד וחד וכי בני מעיים עשויין כך ומהדרינן בשלפוחה כלומר ויסינ"א של דג שמלאה רוח זו היא סוגיית הגמרא ורב אלפסי ז"ל נראה שסמך על רבי דוסתאי דאמר סמי מכאן עוברין ולפיכך כתב קרבי דגים ומיעי דגים וכתב ג"כ בברייתא כך סימני קרבי דגים ולפי זה בילי דגים נקחין מכל אדם לפי שאין לדג [טמא] ביצים כלל והוא מן התימה למה נקל בכך שיותר ראוי לסמוך על דברי ר' זעירא דאמר דתרווייהו מטילי ביצים ניהו ולא מצטריכן לסמויי עוברין ולתרוצי לישנא דעוברי דגים דמרגלה בברייתא ועוד שהוא להחמיר להצריך אף בעוברי ביצים סימנין וכן דעת הר"ס במז"ל בפרק ג' מהל' מאכלות אסורות והרב אלפסי ז"ל כתב סתם מימרא דקרבי דגים אין נקחין אלא מן המומחה ולא אוקמה בשנימוחו כדאוקמה רבינא ונראה מדבריו דאפילו בשלא נמוחו אין נקחין אלא מן המומחה לפי שסמך לו על סוגיא דפרק אלו טרפות דאסיק ר' זירא [בדף סד.] התם עלה דהך ברייתא דכסימני ביצים וכו' דסימנין לאו דאורייתא וברייתא הכי קתני שני ראשיה כדין שני ראשיה חדין ודאי טמאין חלמון מבחוץ וחלבון מבפנים ודאי טמאה ראשו אחד כד וראשו אחד חד אי נמי חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים משכחת לה טמאה ומשכחת לה טהורה אי אמר לך של עוף פלוני טהור הוא סמוך עלויה ואי לא לא תסמוך עלויה דאיכא דעורבא דדמיא לדיוכה הכי אסקה ר' זירא לסוגיא דהתם ולפום האי פירוקא לא צריכינן לאוקמא בשנימוחו אלא אפילו לא נימוחו בראשה אחד כד וראשה אחד חד (ה) דמשכחת לה טהורה ומשכחת לה טמאה אין נקחין אלא מן המומחה ואוקמתא דרבינא דהכא פליג אמסקנא דאסיק רבי זירא בסוגיא דהתם ואע"ג דרבינא בתרא הוא ז"ל סמך אסוגיא דהתם משום דאיתמרא בדוכתה ועוד דמוכחין לה התם משמונה ספיקות דרב אשי [ה] וכן דעת הר"ס במז"ל בפ"ג מהל' מאכלות אסורות ור"ת ז"ל מקיים את שתיהן ואומר דנהי דסימני ביצים לאו דאורייתא הייתו דוקא בבלים משום דאיכא דעורבא דדמיא לדיוכה אבל בקרבי דגים סימנין דאורייתא ניהו דליכא טמאין דדמו לטהורין ודאמרי' כסימני ביצים כך סימני קרבי דגים לענין סימנין בלחוד הוא דמדמינן להו ומיהו לא דמו לגמרי דסימני [ו] דגים דאורייתא [ודבילים לאו דאורייתא] ובירושלמי במכלתין לא משמע הכי דאמרי' התם רבי נתן אומר קמי שמואל ידענא לאפרושי בין עוברי דגים טמאין לעוברי דגים טהורין עוברי דגים טמאין עגולין עוברי דגים טהורין ארוכין אחמי ליה חדא סלפתא כלומר הראה לו מין דג ושמו סלפתא והוא טהור (ו) ועובריו עגולין והרי הוכיח שאין סימני מובהק אמר ליה טמא אמר ליה לא בים לי על דאמרת על טהור טמא אלא סופך לומר על טמא טהור כלומר אין ריעות כלל שלך מפני הוכחת מין דג טהור ששמו סלפתא שהוא טהור ולפי כלל זה הוא טמא שזה חומרא הוא ולא נפיק מינה חורבא אלא (ז) צריך לומר על טמא טהור כלומר כשם שהראיתי לך שטעית בכלל זה לענין חומרא ונמצא שאין כלל זה קיים כך אפשר שתטעה בו להקל שיהו עוברי מיני דגים טמאין ארוכין אלמא אפילו סימני עוברי דגים ליתנהו מדאורייתא. אבל אחרים כתבו דשמעתא לא פליגן דנהי דקי"ל דסימנין לאו דאורייתא במסקנא בפרק אלו טרפות אפ"ה איצטריך רבינא הכא לאוקמה בשנימוחו משום דמומחה דהכא לאו בקי בהם קאמר אלא מוחזק בכשרות כמו שכתבתי למעלה ומש"ה פריך למה לי שיהא מוחזק ליבדוק בסימנין דהא כל היכא דאיכא סימני טהרה אפילו עובד כוכבים דאמר של עוף פלוני וטהור הוא נאמן כדמוכח בפ' אלו טרפות וכל שכן עם הארץ שאינו מוחזק בכשרות ולהכי איצטריך לאוקמא בשנמוחו ומ"מ נראה [בין לפר"ת בין לפירוש רב אלפס] דעוברי דגים שלמים שראשן אחד כד וראשן אחד חד אי אמר עובד כוכבים של דג פלוני (ח) וטהורים הן נאמן כדמוכחא סוגיין דאלו טרפות [דף סג:] דסמכינן בבילים על העובד כוכבים

לרש"ס כצ"ל ע"ש דף ס (וג"א)

סג"י פלט עולא דף ס. (וג"א)

א גבי סימני קרבי דגים כתב הטור וזהו סימנייהו שראשה האחד כד ועגול וכראשו השני חד ועגול כמו הבילה וכתב ר"ת שהוא סימן מובהק להתיר כל דג ובירושלמי משמע שאינו סימן מובהק וכן הוא מסקנת הרא"ש והא דאין נקחין ממי שאינו מומחה כשנימוחו היינו דוקא בסתם אבל אם אמר משל דג פלוני הם ואנו מכירין שהוא טהור או שאומר אני מלחתי' או שאמר אלו הדגים שקרבין אלו בהים מהם נקחין מכל אדם אבל אם אמר של דג פלוני וטהור הוא לא מהניא והרשב"א כתב דאפי' הן שלמים וסימן טהרה ניכר בהם אין נקחין ממי שאינו מומחה אא"כ אומר של דג פלוני שטהור הוא או אלו דגים ואלו קרביהן והרא"ש כתב כסברא ראשונה. וכתב עוד הרשב"א עוברי דגים והם מקובצים הנמצאים בדגים מותרין ליקח מכל אדם שודאי מדג טהור הן שכל דג טמא מטריך ואינו מטיל ביצים ואיני יודע למה כתב כן אע"פ דפריך תלמודא על מלתא דרב שאומר קרבי דגים ועובריהן אין נקחין אלא מן המומחה מהא דתניא דג טמא מטריך טהור מטיל ביצים אלמא שאין עוברין לדג טמא ומשני סמי עוברין מדברי רב כי הם נקחין מכל אדם הא איכא שנוייא אחרינא דמשני רבי זירא אידי ואידי מטיל ביצים אלא זה מטריך בחוץ וכיון דאיכא תרי שנויי נקטינן לחומרא :
לשון ריא"ז
עוברי דגים בודקין אותם בסימניהם וכסימני בילים כך סימני עוברי דגים שהבילה הטהורה היא כודרת ומגולגלת ראשה אחד כד וראשה אחד חד ואם היו שני ראשיה חדין בידוע שהיא. מעוף טמא

הגהות הב"ח
(א) נ"ב אלפסי ישן. פירוש מומחה ישראל : (ב) שהטמא כצ"ל : (ג) באחת ממאה שבה כצ"ל : (ד) יש מגיהין בחוץ : (ה) נ"ב כיון : (ו) נ"ל ועובריהן : (ז) נ"ל סופך לומר : (ח) נ"ל וטהור הוא :

הגהות מאי"י
[א] נ"ב בר חיננא : [ב] נ"ב פי' מראה מקום חיתוך שוה אע"פ שאין החתיכות מתחברין יחד : [ג] נ"ב מכלל דדג טמא אית לה עובר : [ד] נ"ב והאי דנקט בילת השרץ ולא קתני סתם משום דאי לא אשמועינן ה"א אם רקמה משום עוף טמא הוא דאסור ובעי לאתרויי ביה משום שרץ העוף ואי אתרו ביה משום שרץ הארץ לא לקי קמ"ל. וא"ת אי הכי מאי איריא טמאה אפילו טהורה נמי דתניא כל השרץ השורץ על הארץ לרבות אפרוחים שלא נתפתחו עיניהם משום דההיא מדרבנן איירי אבל טמאה השרץ גמור הוא ולוקה: [ה] נ"ב דבפ' אלו טרפות אמר רב אשי שמונה ספיקות בגופי' ח' עופות יש להן סימני טהרה אלא שאין קורקבנו נקלף ביד כ"א בסכין ומספקא לן אי קלוף כי האי הוי קלוף אי לא ואי ס"ד דסממים הן מדאורייתא אמאי מספקא ליה לרב אשי בסגי לבדוק בבלייהו : [ו] נ"ב קרבי :

כוכבים שאומר של עוף פלוני דטהור הן אבל יש מחלקין ואומרים דדוקא בבילי עופות אמרי' הכי לפי שבילי כל עוף ועוף ידועין ונכרין מה שאין כן עוברי דגים מיהו בבילים משמע התם בהדיא דבהדיא גוונא דמשכחת לה טמאה ומשכחת לה טהורה לוקחין אותן מן העובד כוכבים באומר של עוף פלוני וטהור הוא. אבל ראיתי לר"ס במז"ל שכתבה בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות בלוקח מן הישראל אבל בלוקח מן העובד כוכבים לא ונראה לי דמשום דברייתא התם קתני לוקחין בילים בכל מקום משמע ליה להרב ז"ל דבלוקח מישראל עסקינן והיינו דקאמר בכל מקום אפילו במקומות החשודין כסוריא וכיוצא בה דאי מעובד כוכבים קאמר מאי בכל מקום ולא מיחוור דבמאי דפרכינן התם [א] [דף מד.] וטרופות בקערה מי מזבנינן מינייהו והא תניא אין מוכרין בילה טרופה לעובד כוכבים אלא אם כן טרופה בקערה וכו' מוכח דאפילו מעובד כוכבים קתני דלוקחין ואי אפשר לתרצה אלא בדוחק וכבר פירשתי לישנא דבכל מקום בפירושי הלכות חולין בס"ד: **אין** שם מומחה מאי אמר רב הונא עד שיאמר אני מלחתים. אני מלחתי הדגים וראיתי שדגים טהורין הן ומהם הוצאתי קרבים הללו והאי דלא סגי לן באומר של דג פלוני וטהור הוא כדסגי לן בבילי עוף טהור בפרק אלו טרפות (דף סג:) משום דהכא אפירוקא דרבא קיימינן דאוקמא בשנמוחו או שיש לחלק ביניהן כמו שכתבתי למעלה: **דרפו** טובא. מגולגלין ביותר ובלעז מול"ש: קפריסין וקפלוטאות. אלו כבושין הן: ההפתק. מקום כנוסן: סלולה. סל: קטליזא. שוק והא דחיישינן ביין תפוחים הנמצא בקטליזא טפי משכר דעלמא היינו מפני שיין תפוחים יקר מן היין מה שאין כן בשכר:

הדרן עלך פרק אין מעמידין

כל הצלמים אסורים. בהנאה: כדור. פלוטא ובגמ' מפרש דהני ודאי נעבדין דמשום חשיבותא אסקלינהו להני תפסי בידיהו: **גמ'** גרסינן עלה דמתני' בגמרא אי דנעבדין פעם אחת בשנה מאי טעמייהו דרבנן. כלומר דמדלא קתני

נר מצוה

[א ב]°אין שם מומחה מאי אמר רב הונא עד שיאמר אני מלחתים תנו רבנן כסימני ביצים כך סימני קרבי דגים ואלו הן סימני ביצים כל שכודרת ועגולגולת ראשה אחד כד וראשה אחד חד טהורה שני ראשיה כדין שני ראשיה חדין טמאה חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים טהורה חלבון מבפנים וחלמון מבחוץ טמאה חלמון וחלבון מעורבין זה בזה בידוע שהיא ביצת השרץ °וזיתי גלוסקא מגולגלת *פשיטא לא צריכא דרפו טובא מהו דתימא חמרא רמא בהו קא משמע לן הני מחמת מישחא דנפיש בהו: והחגבין מן הסלוליה אסורין מן ההפתק מותרין תנו רבנן החגבין והקפריסין והקפלוטאות הבאות מן האוצר ומן ההפתק ומן הספינה מותרין והנמכרין בסלולה לפני חנוני אסורין מפני שמזלף עליהן יין וכן יין תפוחים הבא מן האוצר ומן ההפתק ומן הספינה מותר והנמכר בקטלוזא לפני חנוני אסור מפני שמערב בו את היין האי חגבים דקתני הכא כבושין נינהו ולא שלוקין ולפיכך מותרין אבל שלוקין אסורין ודייקינן מדקתני לה גבי קפריסין וקפלוטאות דכבושין נינהו ולא שלוקין ועוד דייקינן מהא דאמר לעיל* אמר רב ברונא א"ר עובד כוכבים שהצית אור באגם כל חגבין שבו אסורין והוינן בה אי משום בישולי עובד כוכבים כי האי גוונא מי אסיר כלומר שהעובד כוכבים לא נתכוון לבשלם ואמאי אסירי מכלל שאם נתכוון לבשלם ודאי אסירי:

הדרן עלך פרק אין מעמידין

[ג] **כל** הצלמים אסורין מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שיש בידו כל דבר: **גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו °אמר רבה בר

רש"י

כסימני ביצים. טהורים: קרבי דגים ומיעי דגים. הן אותן שהדגים נוצרין מהן שקורין (א) רוגן בלשכנז: ביצים. של עוף טהור: שכודרת. משוכה שראשה אחד רחבה והולכת ונמשכת ומתקצרת: ועגולגלת. עגולה מצדיה ומתגלגלת דאין צדדיה רחבין: ראשה אחד. כד רחב כמו פלוס"א בלע"ז בלשון אשכנז כלומר עשוי ככד שבית מושבה רחב מתחת: חלבון. (ב) אבון בלע"ז קלו"ר בלשכנז. חלמון מוי"א בלע"ז סופא"ר בלשכנז: בילת השרץ. לב והלטאה מטילי בילים הן ונפקא מינה דאם ריקמה וניקבה מטמא במגע: קפלוטות. מבושלין הן וכובשין אותו במכבש ומתקיימין ואין בהן משום בישולי עובדי כוכבים דנאכלין חיין ולאו משום גיעולי עובדי כוכבים דטעם הגיעול פוגמו ולא משביחו: מן ההפתק. ממקום (ג) שמכניסו לקיום שהם צבורים זה עם זה: קטלוזא. שוק: שלוקין. מבושלין:

הדרן עלך פרק אין מעמידין

כל הצלמים. אסורין בהנאה: כדור. פלוט"א בלעז בלע"ן בלשכנז דהני ודאי הן נעבדין דמשום חשיבותא קא (א) סקלינהו להנהו תפסים בידיהן: **גמ'** באנדרטי של מלכים. כשהמלך מת עושין צורתו בפתח השער לזכרון ושם (ב) אומר רבי מאיר דמשום חשיבותיה פלחי ליה:

והכ"א אינו נעבד אלא מי שיש בידו מקל מכלל דמודו דנעבדין ומפרקינן א"ר יצחק ברבי יוסי א"ר יוחנן במקומו של ר"מ היו עובדין אותן פעם אחת בשנה ור"מ דחייש למיעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום ורבנן דלא חיישי למיעוטא לא גזרו שאר מקומות אטו אותו [מקום]. ופירש הרמב"ן ז"ל דה"ק דלר"מ דחייש למיעוטא כל המקומות שאין מנהג שלהם ידוע אסורין מן הדין דכיון דר"מ חייש למיעוטא אית לן למיחש שמא נוהגין הן כמנהג מקומו אע"פ שאותו מקום מיעוט הוא לגבי כל המקומות הנודעין לנו שאין נעבדין בהן וכן כל הצלמים הנמצאים בדרך אסורין מדינא מהאי טעמא וכיון דרובא דעלמא מיתסר מדינא לר"מ גזר אף במקום שידוע לנו שאין עובדין אותו משום איסור הנמשך מאותו מקום דכיון דרובא דעלמא אסור לר"מ גזר מיעוטא משום רובא אבל רבנן דלא חיישי למיעוטא ואין להם שום מקום שיהא אסור מן הדין אלא מקומו של ר"מ לא אסרי [ב] דעלמא משום אותו מקום בלבד אלו דבריו ז"ל ולישנא דגזר שאר מקומות אטו אותו מקום אינו נוח לי בכך ומאי דקאמר נמי דכל מקום שאין מנהגו ידוע אסור מדינא לר"מ אינו ברור אצלי דנהי דשמעינן ליה לר"מ דחייש למיעוטא בקטן וקטנה [יבמות דף סא:] דקאמר דלא חולצין ולא מיבמין שמא ימצאו סריס ואילונית היינו משום דהוי מיעוטא דשכיח בכ"מ אבל שנחזיק איסור ממקום למקום מפני מקומו של ר"מ אין לנו כיון שכל המקומות [ג] השמעין אצלנו אינן נוהגין כמותו ואפילו תמצא לומר דהאי מיעוטא דמי למיעוטא דסרים ואילונית אפ"ה לית ליה למיחש ביה לר"מ [ד] מדאמרי' בפ"ק דחולין (דף יא.) מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא ומתמהינן עלה מנא לן דכתיב אחרי רבים להטות ומהדרינן רובא דאיתיה קמן כגון תשע חנויות [ה] וסנהדרין [ו] לא מיבעיא לן כי (ג) מבעיא לן רובא דליתיה קמן כגון קטן וקטנה אלמא דברובא דאיתיה קמן אפילו ר"מ מודה ביה וטעמא דמילתא שכיון שהוא רוב וידוע לפנינו הרי הוא חשוב לבטל את המיעוט ולעשותו כמי שאינו וה"נ הרי רוב המקומות שאין נעבדין בהן ידוע אצלנו ואיתיה קמן ולפיכך ראוי שיבטל המיעוט ולא ניחוש לסתם מקומות [משום מקומו של] ר"מ ולפיכך נ"ל דהכי פירושא דודאי לר"מ כל המקומות שבעולם מותרין מן הדין ואפילו סתמן אלא דכיון דאיהו בעלמא חייש למיעוטא אלמא לא ס"ל דמיעוטא כמאן דליתיה דמי ומש"ה גזר שאר מקומות כדי שלא יבאו להכשל במקומו ואע"ג דמיעוטא הוא ראוי לחוש לקלקולו אבל רבנן דלא חיישי למיעוטא סבירא להו דמיעוטא כמאן דליתיה דמי וכי האי לישנא נמי אמרי' אליבייהו בסוף קדושין (דף פ.) [ז] ובפרק כל היד (דף יח:) ולפיכך אין לגזור על כל העולם מפני חשש קלקול המיעוט ובהכי אתי לישנא דגזר שאר מקומות משום אותו מקום שפיר ובתר הכי אמרי' אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו כלומר כשהמלך מת עושין צורתו בפתח השער לזכרון התם קא אסר ר"מ דאגב חשיבותא פלחי לה ומשמע דאמר רב יהודה אמר שמואל לתרוצי למתני' אתא דלא צריכין למימר דלא אמרי' דר"מ ורבנן פליגי אי גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום או לא אלא באותו מקום עצמו פליגי דבאנדרטי של מלכים שנינו ובשל כרכים וכדמסיק רבא ובודאי דלא למיפלחא עבדי לה אלא לנוי בעלמא אלא דר"מ חייש למיעוט אנשים שבאותו מקום דמקבלי לה באלוה והיינו דקאמר מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה כלומר כיון דחיישינא למיעוטא יש לחוש שמא טעה בה איש אחד פעם אחת בשנה ורבנן דלא חיישי למיעוטא שרו: **אמר** רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בעומדין על פתח מדינה. נראה מדברי רש"י ז"ל דכי אמרי' באנדרטי של מלכים שנינו ובעומדין על פתח המדינה אליבא דר"מ בלחוד קאמרינן אבל לרבנן בין עומדין על פתח המדינה בין אין עומדין הכל תלוי בשיש בידו מקל או צפור או כדור אבל הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ז מהלכות עבודת כוכבים והמזלות במדינה אם היו עומדים על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורת מקל או צפור או כדור וכו' תוקתו שהיא לעבודת כוכבים וכו' מכלל דס"ל ז"ל דר' יוחנן דאמר בעומדין על פתח מדינה בין לר"מ בין לרבנן קאמר ולא קאי אדרב יהודה אמר שמואל

שלטי הגבורים

וכן בעוברי דגים שנמוחו ואין נכרים סימניהם וכן קרבי דגים שאינן נכרים אינן נקחין אלא מן המומחה שהוא בקי ומכיר עוברי דגים וקרבי הדגים שטהורין ואם אינו מומחה אינו סומך עליו ובמקום שהן מוחזקין שאין באים שם אלא מדגים טהורין מותר לקנות אותם מכל אדם וכן י"ל בטרית מקום שאין מוחזקין אותם אלא מדגים טהורין שיא מותרת בלי סימן כמו שביאר מז"ם: וכל אלו של עובדי כוכבים איסורן מן התורה לפיכך הצריכו בהם חכמים סימן ואע"פ שיין העובדי כוכבים אינו אסור שהיא וראוי ליכנס החמירו בו כשל תורה חמפ"ג והם חלתית מורים פת וגבינה מותרין בחותם אחד שאפי' אם יחליפם העובד כוכבים אינם אסורין אלא מדברי סופרים ולפיכך לא חשו בהם חכמים לזיוף והרי הן דומין לחומץ ולייין מבושל שאינן ראוין ליכנסך והם מותרין בחותם אחד כמו שביארנו למעלה ומז"ם אומר שאין צריך חותם בתוך חותם אלא ביין בלבד וכבר ביארתי בקונטרס הראיות שכל אלו חוששין בהם לאיסור תורה וצריכין חותם בתוך חותם ואפילו אין החותם כ"כ חשיב שרי בגבינה וכן נמצא בשם ר"י ומביא דבריו ספר הכל בו סימן ק"א וז"ל מ"מ כתב הר"י דמניחין אותה בחותם כל דהו בבית עובד כוכבים דלא טרח ומזייף וכן בסמ"ק סי' רס"ג ואם שכח החותם בבית עובד כוכבים כתב סמ"ג לאוין ואיתא נמי בתשובות שסביב סמיי' בספר קדושה סימן א' ובמרדכי פ' אין מעמידין ובשערי מדורא בשם ר"י שהיה מעשה שעשו הרבה גבינות בבית עובד כוכבים והניחום ותחמום בדפוס של עץ והניחו הדפוס בבית העובד כוכבים וירא שמא זייף העובד כוכבים ותחם אחריסכמו כנבאותו דפוס והתירם ר"י מכמה טעמים והביא ראיה מעורות שנותנים לעבדן לס"ת מסמנין וכו' דעובד כוכבים מרתת פן ירגיש ישראל או מפני שיהיו לו הגבינות האחרות שעשה הוא לחים מהרא"בונים והרשב"א כתב גבינה שנמצאת ביד עובד כוכבים והיא חתומה בדפוס חותם או כשר מי סמכינן עלה או לא דחיישינן דלמא נפל דפוס מיד ישראל ומצאו עובד כוכבים וחתם בו דיש לאסור ואין שומעין למי שמתיר ואפי' לסמוך על מקצת בני אדם שעושין אותם והם ישראלים אנו חוששים לפי שאין נזהרין בכן כהוגן והרבה מהן שאכילת גבינה של עובדי כוכבים קילא בעיניהם

הגהות מא"י

[א] כ"ב משום הכי מקשי' ולבדוק בסימנים ומתרצי' בתתוך פי' דליכא למיקם אכודרת ועגולגולת הדר פריך ולבדוק בחלבון וחלמון ומשני בטרופות בקערה ופריך תו: [ב] כולי' עלמא כצ"ל: [ג] פי' הנשמעים רשום למחוק וכ"ב הנודעים: [ד] כ"ב דמודה דאזלינן בתר רובא דליתא קמן: [ה] כ"ב כולן מוכרות בשר שחוטה וא' מוכרת בשר נבילה ונמצא בשר בארץ אזלי' בתר רובא והיינו רובא דאיתא קמן דהא חזי' מרובא דפירשא אבל גבי קטנים דעלמא דאינם סריסים הוי רובא דליתא קמן: [ו] כ"ב אם י"ב מהם מזכים וי"א מחייבים זכאי גבי ססיא דתינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו (פי' וידוע שנטל מן העיסה) ר' מאיר מטהר וחכמים מטמאין מפני שדרכו של תינוק לטפח (פי' בשרצים ונבלות) והוינן בה מ"ט דר"מ קסבר רוב תינוקות מטפחין ומעוט אין מטפחין ועיסה בחזקת טהרה עומדת וסמיך מעוט' לחזקה אהרע ביה רובא ורבנן מעוט' כמאן דליתא דמי וחזקה ורובא רובא עדיף:

עין משפט

א מיי' פ"ח מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד סימן קיד:
ב מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין רכ טור יו"ד סימן קמא:

הגהות הב"ח

(א) אסקלינהו כצ"ל: (ב) נ"ל אסר: (ג) כ"ב קא:

הגהות חו"י

(א) רגון כצ"ל: (ב) אוב"ן בלע"ז קלרו"א בלשכנז כצ"ל: (ג) כ"ב מצאתי בס' מתורגמן שכתב באגרות הסומות תרגומו מאפותיקי דתסומיא וכו' ובלשון יון דבר שמכניסו לקיום קורין אפותיקי פ"ש:

דף לח

אלף רט

[דף מ ע"א]

א מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים טור יו"ד סימן קמב :
ב מיי' שם סמג לאוין כב טור יו"ד סימן קמא :
בד"ס סג' רבא
אלף רנח
[וכ"ה סג"ח]

שמואל דאוקמא באנדרטי של מלכים אלא אוקמתא באפי נפשה הוא ופסק הרב ז"ל כרבי יוחנן : אבל בשל כפרים לדברי הכל אסורין . דבני כפר לא עבדי לנוי : מתני' המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרין . אפי' לר"מ ואפילו ידוע שנשתברו מאליהן וטעמא מפרש בגמרא משום דכי הוו שלמים ספק עבדום ספק לא עבדום ואם תמצא לומר עבדום אימא בטלום להנך שברים והוי ספק ספקא ולקולא : מפני שכיוצא בהן נעבד . תבנית יד לבדה הן עובדין : גמ' אמר שמואל אפי' שברי עבודת כוכבים . לא תימא שברי צלמים דוקא משום דשמא לא עבדום מעולם אפי' כשהיו שלמים דאפילו שברי עבודת כוכבים שראינוה שעבדוה כשהיתה שלימה שבריה מותרין ומפרשינן בגמ' דהאי דתנא שברי צלמים ולא אשמועינן רבותא טפי בשברי עבודת כוכבים היינו משום דקא בעי למתני סיפא מצא תבנית יד וכו' דאי תנא ברישא עבודת כוכבים הוה אמינא דדוקא בעבודת כוכבים הוא דמצא תבנית יד או תבנית רגל אסורין אבל צלמים אפי' תבנית יד [או תבנית רגל] שרי להכי תנא ברישא צלמים לומר דאע"ג דשמא לא עבדום אפ"ה בשבר חשוב כגון תבנית יד חיישינן: ובעומדין על בסיסן. כלומר על מקום המתוקן להם דכיון דאותביניהו אתם הרי הן כמי שעשאן מתחלה לכך ולא נשברו: עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ר' יוחנן אמר אסורה. דמשום שנשברה לא מבטל לה: ור"ל אמר מותרת. דמימר אמר אנפשה לא מצלה ההוא גברא מצלה בתמיה הלכך

נר מצוה

בר בר חנה אמר רבי יוחנן בעומדין על פתח מדינה : אמר *רבה *מחלוקת בשל[דף מא.] כרכים אבל בשל כפרים דברי הכל אסורין דלפלחינהו עבדי להו : מתני' א המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהן נעבד : גמ' אמר שמואל אפילו שברי עבודת כוכבים מותרין והאי דקתני מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין *בעומדין על בסיסן שהן כמי[דף מא:] שנעשו מתחלה לכך ולא כמי שנשברו : איתמר עבודת כוכבים שנשברה מאיליה רבי יוחנן אמר אסורה וריש לקיש אמר מותרת וקיימא ליה כרבי יוחנן **והאפרוחין[דף מב:] שקננו בעצי אשרה ואינן צריכין לאמן מותרים אבל ביצים או אפרוחים שצריכין לאמן אסורין :) מתני' ב המוצא ב כלים ועליהן צורת חמה וצורת לבנה וצורת דרקון יוליכם לים המלח רשב"ג אומר על המכובדין אסורין

רש"י

בעומדין על פתח מדינה . בהנך אסר ר"מ דאחשבינהו : בכפרים . דלא עבדי לנוי : מתני' הרי אלו מותרים . וטעמא דכי הוו שלימים ספק עבדום ספק לא עבדום ואם תמצא לומר עבדום אימר בטלום ולכך שברום והוי ס"ס ולקולא : שכיוצא בהן נעבד · תבנית יד לבדה הן עובדים : גמ' (א) לא תימא . דוקא שברי צלמים דשמא לא עבדום מעולם אפילו כשהן שלימין. אלא אפילו שברי עבודת כוכבים שראינוה שעבדוה כשהיתה שלימה שבריה מותרין דכיון שנשברה שוב אין עובדין אותה : על בסיסן . על כנן מקום המתוקן לכן דכיון דאוקמינהו ודאי פלחי להו : שצריכין לאמן . וגזרו רבנן משום אילן עצמו : מתני' צורת חמה . מזל חמה וכן לבנה והך מתניתין רבנן היא דאמרי לעיל ושאר כל הצלמים מותרין אלא ואפ"ה הנך אסירי דאורחייהו למיפלחינהו: צורת דרקון · מפרש בגמרא : של המכובדין . כלים

○) [דף שמח ע"ב]

מבטל לה וקי"ל כר' יוחנן וצריך בירור כיון שהרב אלפסי ז"ל פוסק כר' יוחנן דעבודת כוכבים שנשברה מאליה אסורה היאך הביא בהלכותיו הא דשמואל דאמר אפילו שברי עבודת כוכבים [מותרין] דמשמע דטעמיה משום דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ואיכא למימר דלאו משום הכי אמר לה דבגמ' בסוף פירקין [דף מט:] גבי פלוגתייהו דרב ושמואל בעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אי צריכה לבטל כל קסם וקסם או לא ואמרינן דכ"ע עובדין לשברים אלמא אפשר דסבירא ליה לשמואל דעבודת כוכבים שנשברה מאליה אסורה אלא ודאי היינו טעמא דשמואל משום דלנשברה מאליה לא חייש דמסתמא עבודת כוכבים אינה משתברת מאליה דעובד כוכבים מנטר לה שפיר ומש"ה המוצא שברי עבודת כוכבים שרו ואע"ג דאי ודאי נשברה מאליה שבריה אסורין וכדרבי יוחנן לנשברה [א] לא חיישינן משום דלא שכיחא אלא אמרינן דעובד כוכבים רתח עליה ושברה משום הכי שריא דבטולי בטלה וכן כתב רש"י ז"ל בסוף פירקין עלה דההיא דפלוגתייהו דרב ושמואל וזהו טעמו של הרב אלפסי ז"ל שפסק כשמואל דאמר דמוצא שברי עבודת כוכבים מותרין וכרבי יוחנן דאמר דעבודת כוכבים שנשברה מאליה אסורה אלמא סבירא ליה ז"ל דלא פליגי אהדדי וכדכתיבנא והיינו טעמא דלא מותבי' לשמואל מהנך תיובתא דמותבינן בגמ' לר"ל משום דשמואל אפשר כר' יוחנן סבירא ליה וכדכתיבנא וכי תימא והא לקמן גבי פלוגתייהו דרב ושמואל בעבודת כוכבים שנשברה מאליה אי צריכה לבטל כל קסם וקסם או לא אמרינן במסקנא ואי בעית אימא דכ"ע אין עובדין לשברים דאלמא מסקנא דגמרא דעבודת כוכבים שנשברה מאליה שריא היכא למימר דלההוא לישנא כי אמרינן אין עובדין לשברים ה"מ בשעיקר עבודת כוכבים קיים דומיא דמתני' דאייתינן עלה ההיא פלוגתא דתנן שפאה נצרכה אסורה דכיון שלא נשברה ממנה אלא מיעוטא בכי האי גוונא אין עובדין לשברים אלא לגוף העבודת כוכבים שאין עובדין לשנים לגוף העבודת כוכבים ולשבריה אבל מ"מ לגופיה של עבודת כוכבים עובדין ואע"פ שנשתבר ממנה קצתה דאע"ג דאי שברה עובד כוכבים אפילו בקטיעת ראש אצבעה בטלה כי נשתברה מאליה אסורה דכיון דקי"ל דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה אלמא לא אמרי עובדיה דאע"ג דמתברה אנפשה לא מצלה להוא גברא מצלה אלא עובדין עבודת כוכבים ושבקי לשבריה זה נראה דעתו של הרב אלפסי ז"ל אבל לפי שיטה זו יותר נוח לי לומר דמעיקרא נמי כי אמרינן דכ"ע עובדין לשברים בכי האי גוונא אמרינן דאפשר דסבירא לן דאפילו סבירא ליה לשמואל דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת בעיקר עבודת כוכבים קיים מודה דעובדין אף לשבריה ולא כפירושו של רש"י ז"ל והר"מ במז"ל סובר דשמואל ורבי יוחנן פליגי דטעמיה דשמואל דשרי בשברי עבודת כוכבים משום דסבירא ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת כר"ל ולא קי"ל כוותיה שכן כתב בפרק ח' מהלכות עבודת כוכבים עבודת כוכבים שנשתברה מאליה שבריה אסורין בהנאה עד שיבטלו לפיכך המוצא שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורין בהנאה שמא לא בטלוה העובד כוכבים וזה יותר נכון בעיני משום דההיא סוגיא דסוף פירקין דעלה אמרי' ואיבעית אימא דכ"ע אין עובדין לשברים לא משמע דמתוקמא בעיקר עבודת כוכבים קיימת דסתמא אמרי' עבודת כוכבים שנשתברה מאליה דמשמע שנשתברה כולה ולפיכך יותר נכון אצלי לומר דמעיקרא כי קא אמרי' בעובדין לשברים היינו משום דהוה מהדרינן למימר דשמואל דאמר דשברי עבודת כוכבים מותרין אמר הכי משום דס"ל דודאי עובד כוכבים שברה ושבריה מותרים מן הטעם שכתבנו ולאו משום דס"ל דע"ז שנשתברה מאליה מותרת וללישנא בתרא דאמרי' ואיבעית אימא דכ"ע אין עובדין לשברים הדרינן למנקט מימריה דשמואל כפשטיה דמשום הכי שרי בשברי עבודת כוכבים משום דסבירא ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ומשום הכי מסקינן דכ"ע אין עובדין לשברים והאי דלא מותבינן לשמואל הנך תיובתא דמותבינן לר"ל בגמרא היינו משום דהוה מצי למדחינהו אליבא דשמואל ולמימר דמאי דשרי בשברי עבודת כוכבים לאו משום דס"ל דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת אלא משום דתלינן ואמרי' דעובד כוכבים שברה דהא תלמודא גופיה בהא נחית וסליק בסוף פירקין ואמר מעיקרא דכ"ע עובדין לשברים ועוד דכיון דר' יוחנן אותביה [ג] [לר"ל] גמרא מסדר ואזיל כל מאי דאיכא למיפרך עליה דר"ל ואי שמואל בעבודת כוכבים שנשתברה מאליה כר"ל ס"ל תקשי נמי לדידיה אבל מ"מ כיון דסתמא דסוגיין דסוף פירקין אמרי' דשמואל ס"ל [ג] דאין עובדין לשברים [דלא כר' יוחנן] ממילא אידחי הא דאמר שמואל הכא אפילו שברי עבודת כוכבים [מקמי דרבי יוחנן] ולפיכך לפי אותה גירסא הכתובה בקצת הנוסחאות בההיא שמעתא דלקמן דכ"ע [ד] אין עובדים לשברים דברי הר"ם במז"ל יותר נכונים אבל יש [ה] לרש"י ז"ל גירסא אחרת שהוא גורס בההיא שמעתא דכ"ע שברי שברים מותרין ולפי אותה גירסא יש לקיים הא דשמואל דהכא [בשברי שברים] דכי אמר ר' יוחנן עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ה"מ בשנשתברה מאליה לשברים גדולים שעדיין שמה עליה אבל כל שנשתברה לשברים קטנים בכי האי גוונא ודאי שביק לה ולא פלח לה כלל והוי לה כעבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום דמותרת כדאיתא לקמן : אפרוחים שקננו בעצי אשירה ואין צריכין לאמן מותרין . דכיון דאין צריכין לאמן ליכא למגזר דלמא אתי לאיתהנויי מאילן גופיה שהרי אין צריכין לאילן כלל אבל כל שצריכין לאמן הרי הם צריכין גם כן לאילן שהאם מקננת בו ואי שרינן לאיתהנויי מינייהו אתי לאיתהנויי מאילן גופיה : מתני' המוצא כלים ועליהן צורת חמה . מזל חמה וכן לבנה : צורת דרקון . מין נחש שסמו פורו וכתב רש"י ז"ל דמתני' רבנן היא דאמרי [דף מ:] כל [שאר] הצלמים מותרין הן ומשמע לי דנקיט לה לפום אוקמתא קמייתא דלעיל [דף מ:] דגזר ר"מ כל הצלמים אטו מקומו אבל לאוקמתא דרב יהודה אמר שמואל [שם] דמוקי לה באנדרטי של מלכים ובעומדין על פתח מדינה דבהנהו קא אסר ר"מ משום דחשיבי להו אלמא אע"ג דתנן כל הצלמים אסורין לר"מ לאו כללא הוא אלא דוקא באנדרטי של מלכים ובעומדין על פתח מדינה הלכך הא מתני' דמיירי בכלים אפילו לר"מ אתיא דהני הוא דאסירי בסתמא אבל שאר צלמים שרי : רשב"ג אומר על המכובדין אסורין . על כלים המכובדין שתשמישן בכבוד ובגמרא מפרש להו וגרסי' בירושלמי מה אנן קיימין אם דבר ברי שנעבדין אפילו מבוזים אסורין ואם דבר ברי שאינן נעבדין אפילו מכובדין מותרין אלא *שאינן קיימין בסתם

המאור הגדול

אמר שמואל אפילו שברי עבודת כוכבים . לכאורה הא דשמואל דהמא כריש לקיש ודלא כר' יוחנן וכיון דחזינן לרי"ף ז"ל שפסק כשמואל וכרבי יוחנן דאלמא לא פליגי אהדדי יש לנו לומר דלמא סבירא ליה לשמואל דעובד כוכבים מיזהר זהר בעבודת כוכבים דלא שכיחא דמיתברא ממילא עד דרתח עלה ומבטל לה ומשום הכי מותרין אפילו שברי עבודת כוכבים דאמרינן בטולה בטליה עובד כוכבים ולנשתברה מאליה לא חיישינן ואיכא מאן דמוקי לה להא דשמואל בשברי שברים מדמסקי' בסוף פרקין דכ"ע שברים אסורין ושברי שברים מותרין ושנויא דחוקה הוא להעמיד דברי הרי"ף ז"ל :

שלטי הגבורים

כ"ש שלא לסמוך כהן על החתימות הנמצאות ביד עובדי כוכבים וכמה פעמים גונבים את הדפוסים מתחת מראשותיהן של ישראל שישנים בבתיהם וכמה מהם נאבדים ואנו מצאנו הנה כמה פעמים ושל כולן שומר נפשו ירחק מהם מיהו נ"ע אם יש חילוק בין גבינה הנמצאת ביד עובד כוכבים ולא ידוע מעולם לנו ששום ישראל עשה אותה בכשרות בבית אותו עובד כוכבים להיכא שידוע לנו שישראל חד עשה גבינות בכשירות בבית אותו עובד כוכבים אלא שלא לקחם בידו לאיזו סבה ונשארו אצל העובד כוכבים והעובד כוכבים מוכרן :

א וגבי שברי עבודת כוכבים כתב הטור המוצא שברי צלמים מושלכין או בתוך שברי נחושת או אפי' שברי עבודת כוכבים עצמה מותרין אבל מצא תבנית יד או רגל והוא עומד על בסיסו אסור שבזה ניכר שתחלתו נעשית כך לעובדו כתב מיי' המוצא יד עבודת כוכבים או רגל או אבר מאברים מושלך אסור בהנאה ולא נהירא דהא מוקי ליה בגמ' דוקא בעומד על בסיסו כדפרישית ול"נ דגם מיי' לא אסר אלא כשעומד על בסיסו ופירוש על בסיסו למיי' ר"ל שתחלת עשייתו נעשית צורת יד בלבד או צורת רגל ופירושו במשניות שם פ' כל הצלמים הכי מוכח דלא אסר מיי' תבנית יד ורגל אלא היכא שמתחלת עשייתו נעשה כך ומשמעות פירוש בסיסו איכא בינייהו :

ב והא דאמרי' המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה וכוכבים נראה דאין ענינו שימצא עגול ויאמר זהו שמש אלא הם צורות שמיחסים בעלי הטליסמא"ו לצורת הכוכבים כמו שביאר מיי' בפי' המשניות פרק כל הצלמים דף מ"א : כתב הטור שאר כל הצורות אפי' צורת אדם המוצא אותם מותרות אם לא שיש הוכחה שנעשית לעבודת כוכבים כגון צורת אדם עומדת על פתח מדינה ובידה מקל או ציפור וכדור וסייף ובשל כפרים דכתב הטור נ"ע אהיכא קאי אי אכל הצלמים דקא אמר ברים הסימן לא ידענא מאי קמ"ל ואם על הצלמים הנמצאים על הכליםדליק מיניה קאי נ"ע דנראה מדבריו דדין המוצא כלים לא קאי אלא בכרכין דבאינהו יש חילוק בין שאר הצורות לצורות שזכר ובין מצאם על הכלים מכובדין למצאם על הכלים מבוזין אבל בכפרים בכל ענין אסורין וצ"ע :

הגהות הב"ח

(א) נ"ב אמר שמואל אפי' שברי עבודת כוכבים כו' :

הגהות מאי'

[א] נ"ב מאליה : [ב] נ"ב כיון דקי"ל כר' יוחנן דאמר עבודת כוכבים שנשברה מאליה אסורה :
[ג] פי' דאין נמחק :
[ד] פי' אין נמחק :
[ה] לרי"ף כנ"ל :

נ"ל אנן ובד"י הגי' שהן

עין משפט

א מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין מה טור יו"ד סימן קמז:
ב מיי' פ"ג מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין כב טור יו"ד סימן קמא:

שלטי הגבורים

א ופשוט פרק שואל דף קמ"ט דאסור להסתכל בצלמים ודיוקנאות אם הם עשויים לשם עבודת כוכבים אבל לנוי כתבו התוס' דשרי וחסידי ישראל נזהרין מלהסתכל בשום צורה כגון בגן של קודשים · וכתב הרא"ש דאם נעשה לשם עבודת כוכבים אותה הצורה דאסור להסתכל בה אפי' לא נעבדה כלל ולפי זה צ"ע היאך שרי להסתכל בצורות שעושין על המטבע אם לשם עבודת כוכבים עבידי כי אע"פ שאלו הצורות שהם על המטבעות נקראות שהם על כלים בזויין ואע"פ שהן צורות של עבודת כוכבים מותרות בהנאה כמו שכתבו התוס' והגהות אשר"י בפירקין מ"מ לא מצינו שיהא מותר להסתכל בהם כיון דלשם עבודת כוכבים עבידי מיהו נראה דכל שהצורה על כלי מבוזה כגון על המטבעות וכיוצא בהן לא לשם עבודת כוכבים עבידי אלא לשם נוי דהכי כתב הטור י"ד סימן קמ"א ועדיין לא נתקררה דעתי דאיכא עדיין לומר דוקא בסתם הוא דדיינינן ליה דלנוי עבידא כיון דלא ברירא לן דלשם עבודת כוכבים נעשו אבל הצורות דעל המטבעות נראה דיש לחוש ולאסור וא"ת מאי רבותייהו דבנן של קודשים דלא הוו מסתכלים בצורתא דזוזי כיון דלכל העולם אסורין י"ל דאותם הצורות אע"פ שבסתם לנוי עבידי ומן הדין שרי לאסתכולי בהו אעפ"כ הם לרוב חסידותם היו נזהרין מהן אבל צורות כאילו שכתוב על המטבע להדיא אם היא עשויה לשם עבודת כוכבים לא ידעתי היתר ברור לאיסתכולי בהן : והתוס' כתבו דאע"פ שאסור להסתכל בצורה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים מ"מ בצורות דזוזי מותר להסתכל כיון דרגיל להסתכל בה תדיר לא שייכא ביה הפנאה ואפ"ה מאן דלא מסתכל בהו הוי חסידא וכ"ל דאע"פ שנותנים התוספות טעם בהיתר הסתכלות עזי משום שהוא רגיל לראות אותם תדיר אין להוכיח מהאי טעמא שכל הסתכלות צורות שהם בהרגל שיהיה מותר דאין כוונת התוס' להתיר אלא בכה"ג משום שזה לא הוי הפנאה לענין האלילים דוקא אלא לראות המטבע אם טוב אם לאו וכמעט אי אפשר לו לאדם שלא להסתכל אבל בהפנאות אחרות שאפשר זולתם אז נראה לי דאסור :

רבינו נסים

בסתם . ומהא שמעינן שכל צורה שהיא נעבדת בודאי אין בה חלוק בין מכובדין למבוזין דמתני' בסתם כלומר שרוב העובדי כוכבים היו רגילין לעבדן אבל יש מקומות שאין אנו יודעין אם נעבדין הם או לאו ומשום הכי על המכובדין אסורין על המבוזין מותרין שהכלים מודיעין אם נעבדין הם אם לאו זהו דעת הרשב"א ז"ל ולפיכך כתב הרב ז"ל שכל הכלים שיש בהן צורת עבודת כוכבים אסורין בין כלים מכובדים בין כלים מבוזים ולי אפשר דהאי ירושלמי ה"ק אם דבר ברי שנעבדין כלומר שאותן צורות שבכלים היו נעבדין אסורין ואפילו מבוזין שלא תאמר כיון שהן מבוזין אין עבודתן (דף מג:) עבודה דודאי אסורין ואם דבר ברי הוא שלא נעבדו אותן הכלים אפילו מכובדין מותרין אלא כי הוו קיימים בסתם כלומר שאין אנו יודעין אם נעבדו כלים הללו אם לאו ומשום הכי מכובדין אסורין דכיון שהצורה נעבדת בודאי חיישינן שאף בכלי זה נעבדה כיון שהוא מכובד ואם על המבוזין מותרין שאף על פי שבודאי צורה זו נעבדת בכלי זה לא נעבדה כיון שהיא מבוזה: אמרו לו אף היא נעשת זבל. אף היא אם יזרנה לרוח יש לו הנאה ממנה: גמ' ואמרי' בגמרא דנהי דעובדי כוכבים לכל דמשכחי פלחי אפ"ה תלתא בלחוד דהיינו צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון דחשיבי להו ניירי להו ופלחי להו מידי אחריני לא ומיהו ה"מ בסתם מקומות אבל במקום שידוע שעובדין לצורה אחת המוצא כלים ועליהן אותה צורה אסורין ולפיכך כתב רשב"א ז"ל דבזמן הזה (דף סד:) שחוקקין חקק בכלים ומציירין בהם עבודת כוכבים אף המוצא כלים שיש בהן דמות עבודת כוכבים אסורין ועוד שהן דרכן בברבר"י לציירן (כאן דף מג.) בסייף ובכלי מלחמתם ומגפפין ומנשקים בשעת מלחמה עכ"ל וצריך לי עיון שאפשר שאין עובדין הוס (שמות כ) לצורות הללו אלא לזכר בעלמא עושין (דף מג:) אותם: ת"ר אי זו היא צורת דרקון פירש ר"ש בן אלעזר כל שיש לו ציצין. תרגום של סנפיר צ"א כמין שערות: פרקי צואר. חליות הצואר: ומצא טבעת. ולא רצה להגביהה עד שיבטלנה העובד כוכבים משום דאי הוה מגביה לה מקמי הכי הויא עבודת כוכבים דישראל שאינה בטלה לעולם והכי אמרינן בהדיא בגמרא בסוגיין דלעיל [דף מב.] ואע"ג שאסורה בהנאה ואין בה דין ממון (אסור) אפ"ה כיון שיכולה להתבטל ע"י עובד כוכבים מאי זכי בה ומכאן דחמץ בפסח של עובד כוכבים שאפשר ישראל לזכות בו הוי חמץ של ישראל ואסור לעולם : סטרו. הכהו על הלחי .

שמע מינה תלת. איכא למידק אמאי לא אמר ש"מ ארבע ולימא בהדייהו ש"מ ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים וכ"ת ההיא לא איצטריכא ליה [דהא] לקמן בפרק רבי ישמעאל (דף נג:) דתנן בה ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים א"כ שלו ושל חברו נמי לא איצטריכא ליה דבההיא מתני' מיתניא תירצו בזה דה"ק ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו ואפילו בעל כרחו ותרתי נינהו בעל כרחו בשלו ובעל כרחו בשל חברו ויודע בטיב עבודת כוכבים מבטל הא תלתא ונהי דשמעינן מהתיא מתניתין דלקמן דעובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חברו הוה אמינא ה"מ לרצונו אבל בעל כרחו לא ומ"ה ילפינן מהכא דאפילו בעל כרחו . ואין זה טוח לי דמלישנא לא משמע דמנינן להו להני תלת הכי ולפיכך נראה לי דהכי קאמרי' ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו אף על פי שאינו עובדה כגון זה לפעור וזה למרקולים כי הכא דהא כי מצא עובד כוכבים גדול אמר לו בטלה אע"ג דלא הוה ידע אי פלח להך עבודת כוכבים והא לא שמעי' ליה ממתני' דלקמן דהוה אמינא כי תנן דעובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חברו הני מילי בזה וזה לפעור וזה וזה למרקולים אבל זה לפעור וזה למרקולים לא דכותה אמרי' בריש פ' בתרא דמכילתין (דף סד:) גבי הא דתניא [ג] עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חברו בין עובדה בין אינו עובדה דמתמהינן אי אידי ואידי עובד כוכבים היינו שלו ושל חברו ומהדרינן לעולם אידי ואידי עובד כוכבים ודקא אמרת היינו שלו ושל חבירו [ג] התם זה וזה לפעור זה וזה למרקולים [ד] הכא זה לפעור וזה למרקולים : **גר** תושב הייני שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים או ז' מצות שקבלו עליהם בני נח למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה וכדאיתא בפרק בתרא [דף סד:] [ה] דמכילתין : או דלמא [ו] *בר מיניה מבטל . [ז] והאי בר מיניה הוא בכל שאר עבירות :

תנן התם . לא אוכל לפרש דינין הללו יפה אא"כ אכתוב כל סוגיית הגמרא וזו היא הלעתה [בדף מג.] תנן התם בר"ה בפרק אם אין מכירין (דף כד.) דמות לורות לבנות היו לרבן גמליאל בעלייתו על הטבלא בכותל שבהן מראה את ההדיוטות . כלומר העדים הבאים להעיד על קידוש החדש : ואומר להם כזה ראיתם או כזה ראיתם . כלומר כדי לבדקם אם יהיו דבריהם מכוונין ופרכינן ומי שרי והא כתיב לא תעשון אתי לא תעשון דמות שמשי ומהדרינן אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן . כלומר אבל שמשין שלמעלה שאי אפשר לעשותן כמותן ממש אלא ליור דוגמתן מותר : כדתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל . כלומר שיהא כארכו ורחבו ורומו ושעור מדות פתחיו אבל אם נשתנה במקצת מותר : אכסדרה תבנית אולם חצר תבנית עזרה שולחן תבנית שולחן מנורה תבנית מנורה אבל עושה הוא של חמשה . כלומר מנורה של חמשה נרות ושל ששה ושל שמנה לפי שאין דומין לשל מקדש : ושל שבעה לא יעשה · שהוא כשל מקדש ואפילו של שאר מיני מתכות שאף היא אף על פי שאינה של זהב כשרה במקדש כדילפינן בהקומץ רבה [ח] (דף כח:) בכלל ופרט וכלל אבל של עץ שרי שאינה כשרה במקדש דהפרט מפורש מתכות . ופרכינן ושמשין שא"א לעשות כמותן מי שרי והא תניא לא תעשון אתי לא תעשון בדמות שמשי המשמשין לפני במרום דאלמא דאפילו שמשין עליונים נמי אסור . ומהדרינן אמר אביי [דף מג:] לא אסרה תורה אלא דמות ארבע פנים בהדי הדדי כלומר פני שור ואדם ואריה ונשר לחיה אחת דוגמת חיות הקדש כדכתיב לא תעשון אתי השרויות אצלי ופרכינן אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה לישתרי [אלמה תניא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם] ומפרקינן אמר רב הונא בריה דרב יהושע מפירקיה דאביי שמיע לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי . כלומר דמות שאני מתראה בו לנביאים ופרכינן ושאר שמשין מי שרו והתניא לא תעשון אתי לא תעשון בדמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת . כלומר בדמות שהן נראין בו במראה הנבואה דהיינו אדם שיש לו כנפים ומפרקינן אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון . כלומר כדכתיב אתי אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם ופרכינן ושבמדור התחתון מי שרי והא תניא

גמרא

ועל המבוזין מותרים : *רבי יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף הוא נעשה זבל וכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם : **גמ'** *תנו רבנן אי זה הוא צורת דרקון פירש ר"ש בן אלעזר כל שיש לו ציצין בין פרקיו מחוי רב אסי בין פירקי צואר א"ר חמא בר חנינא הלכה כרשב"א : אמר רבה בר בר חנה א"ר יהושע בן לוי פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי אלעזר הקפר בדרך ומצאתי טבעת ועליה דרקון מצא עובד כוכבים קטן ולא אמר לו כלום מצא עובד כוכבים גדול אמר לו בטלה ולא בטלה סטרו ובטלה שמע מינה תלת שמע מינה עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו ושמע מינה עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים בעל כרחו ושמע מינה היודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה מבטל ושאינו יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה אינו מבטל גרסינן בפרק השוכר את הפועל* גר [א] ותושב מהו שיבטל עבודת כוכבים דפלח מבטל דלא פלח לא מבטל או דלמא כל דבר מיניה מבטל והאי בר מיניה הוא ופשט רב נחמן מסתברא דפלח מבטל דלא פלח לא מבטל : *תנן התם דמות צורות א לבנות היו לו לרבן גמליאל בעלייתו בטבלא ובכותל שבהן מראה ההדיוטות ואומר להם הכזה ראיתם או כזה ומי שרי והא כתיב לא תעשון אתי לא תעשו כדמות שמשי המשמשין לפני (א) במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות *להתלמד שאני דכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות *תניא אידך לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי שמשמשין לפני במרום כגון חיות ואופנים שרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת *תניא כל הפרצופות מותרים חוץ מפרצוף אדם אמר רב הונא בריה דרב יהושע מפרקיה דאביי שמיע לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי *תנו רבנן לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם חצר תבנית עזרה שלחן תבנית שלחן מנורה תבנית מנורה אבל עושה של חמשה ושל ששה ושל שמנה ושל שבעה לא יעשה אפילו

°) [דף שמט ע"א]

רש"י

כלים נאים שתשמישן לנוי וכבוד ובגמרא מפרש מאי ניניהו: גמ' דרקון. דומה לנחש: ציצין. תרגום של סנפיר צ"א כמין שערות: בין פרקי. חליותיו: הלכה כר"ש. שאם אין לו ציצין מותר: סטרו. הכהו על הלחי: ההדיוטות. הבאין להעיד על קידוש החדש: כזה ראית. כדי לבודקם אם תהא עדותן מכוונת: להתלמד שאני. להראות עדות לידע עדות החדש: לא תלמד לעשות. כל דבר אומנות האסור כגון מכשפות ודמות כוכבים ומזלות אבל אתה למד להבין ולהורות: כגון חיות ואופנים. דדרים אתי השרוי אצלי במדור העליון אבל חמה ולבנה במדור התחתון הם: כל הפרצופות. כגון דחיה ובהמה מותר לציירן ואע"ג דשור ואריה ונשר שמשין של מעלה הן הא לא דמו דהתם ארבעתן יחד לגוף אחד והכא חד פרצוף ותו לא: חוץ מפרצוף אדם. דאפילו לחודיה אסור: אותי. כי בצלם אלהים וגו': בית תבנית היכל. בארכו ורחבו ורומו ושיעור מדת פתחיו אבל נשתנה במקצת מותר: אבל עושה. מנורה של חמש נרות ושל שש ושל שמנה שאינן דומין לשל מקדש: ושל שבעה לא יעשה. שהיא כשל מקדש ואפילו בשל שאר מיני מתכות שאינו של זהב דאף במקדש היתה כשרה כדילפינן בהקומץ מכלל ופרט וכלל אבל של עץ שרי דאינה כשרה

הגהות חו"י

(א) נ"ב ל"ג פה במרום. רש"י בגמ' :

הגהות מא"י

[א] תושב כצ"ל: [ב] נ"ב בגמ' בעי למילף מהכי דגר תושב נמי מבטל ומש"ה קאמר מאי שעבדה ומאי שאינו עובדה אילימא אידי ואידי עובד כוכבים היינו וכו' אלא לאו שעבדה עובד כוכבים ושאינו עובדה גר תושב ומשנינן לא לעולם אימא אידי ואידי עובד כוכבים: [ג] ריפא כצ"ל: [ד] סיפא כצ"ל : [ה] נ"ב דמחלוקת דחכמים ור"מ דחכ"א דגר תושב כל שקיבל עליו ז' מצות בני נח ור"מ א' כל שקבל בפני ג' חברים שלא לעבוד עבודת כוכבים אחרים אומרים כל שקיבל עליו כל מצות האמורים בתורה חוץ מאיסור נבילות · [ו] נ"ב כל : [ז] מבטל דלאו בר מיניה לא מבטל כצ"ל : [ח] נ"ב ועשית מנורת כלל זהב טהור פרט מקשה תעשה המנורה חזר וכלל .

א מיי' פ"ג מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין כב טור יו"ד סימן קמא:

תניא אשר בשמים לרבות חמה ולבנה וכוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת כי תניא ההיא לעבדם אי לעבדם אפילו שלשול הקטן נמי אין ה"נ ומסופיה דקרא נפקא כדתניא אשר בארץ לרבות ימים ונהרות מתחת לרבות שלשול הקטן ופרכינן ועשייה גרידתא מי שרי והא תניא לא תעשון אתי לא תעשון דמות שמשי המשמשין לפני במרום כגון חמה ולבנה וכוכבים ומזלות ומפרקינן שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו כלומר עובדי כוכבים והא רב יהודה דאחרים עשו לו. כלומר צורה בטבעת שהיה מניח וקא"ל שמואל לרב יהודה שיננא סמי עיניה דדין. כלומר

רש"י

כשרה במקדש כדאמרי' מה הפרש מפורש של מתכת: חותמה. צורתה: ומותר לחתום. בה דכשחותם שוקע החותם בשעוה ואין צורתה נראית מבחוץ: חותמה שוקע. אסור לחתום בה דכשחותם חותמה בולט:

נר מצוה

אפילו של שאר מיני מתכות *ת"ר טבעת[דף מג:] א שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה: רבן שמעון בן גמליאל אומר על *המכובדין אסורין ועל המבוזין מותרין אלו הן מכובדין ואלו הן

אנף רסא

פחות את צורתו ומפרקינן התם בחותמו בולט ומשום חשדא כלומר כדי שלא יאמרו אליה הוא עובד דתניא טבעת שחותמה בולט כלומר צורתה אסור להניחה ומותר לחתום בה לפי שכשהוא חותם שוקע החותם בשעוה ואינו נראה מבחוץ חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה דכשהוא חותם הוי חותמה בולט ולקמן פריך אי הכי בדר"ג נמי ניחוש לחשדא ומפרקינן ומי חיישינן לחשדא והא הואי בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא כלומר שף ויתיב שם מקום שהוא במדינת נהרדעא וי"א שיכניה וגלותו נטלו עמהם מאבני ירושלים ומעפרה ובנאוה שם והיינו דשף ויתיב דשף מכאן ונתיישב כאן והיינו דכתיב כי רצו עבדיך את אבניה וגו' ואוקימו ביה אנדריטא כלומר צלם והוו עיילי בה אבוה דשמואל ולוי ומצלו בה ולא חיישו לחשדא רבים שאני והא ר"ג יחיד הוה כיון דנשיא הוה שכיחי רבים גביה ואיבעית אימא דפרקים הוה. כלומר של חוליות ולא היה מחברה אלא בשעת בדיקת העדים וכל יומא לא חזו לה וליכא חשדא: ואיבעית אימא להתלמד שאני דתניא לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות. כך היא הגהה של שמועה. ואיכא למידק בה טובא דמעיקרא אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן וכו' ומקשינן עלה ומשני אמר אביי לא אסרה תורה אלא לארבעה הפנים בהדי הדדי ומקשינן תו עלה ומשני אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון וקא נאדי אביי מענין לענין ולא קאמר אלא אמר אביי לפיכך נראה דכולהו הני מימרי דאביי איתנהו ואביי לאו אהכי אמרינהו אלא דגמרא מייתי מימריה דאביי לפרוקיה מאי דקשיא ליה והכי פירושה אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן כדתניא וכו' והוה ס"ל לתלמודא הכא דאביי ס"ל דכל שאר שמשין שרו לגמרי עד דמקשי מברייתא דתניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום והשתא ודאי חזינן שאביי כשאמר מימרא זו לא נתכוון למה שהיו סבורין מתחלה אלא לומר דלא אסרה תורה במדור התחתון ולהלן לקיימן אפילו כשנעשו ע"י אחרים אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן בית תבנית היכל וכו' דהני כיון דלתשמיש עבידי' ודאי כדרך תשמישן אסרה אותן תורה ואפי' בשאחרים עשו לו וכן דעת הרשב"א ז"ל בזה אבל שמשין שבמדור התחתון כגון חמה ולבנה כיון שאין עשויין לתשמיש לא אסרה תורה אלא עשייתן אבל קיומן מותר כשאחרים עשו לו ומשום דהאי מימרא דאמר אביי לפום האי משמעותא לא סגיא לתרוצי ההיא דדמות צורת לבנות [דר"ג] משום דסלקא דעתיה דאותן צורות לבנות רבן גמליאל גופא עבדינהו מהדר תלמודא אמימרא אחרינא דאמר אביי בעלמא לפרוק קושיא [א] דאמר לא אסרה תורה אלא ארבעה פנים בהדי הדדי ומכ"מ מימרא קמייתא דאביי אכתי איתא ומש"ה לא אמרינן אלא ומקשינן עליה ושאר שמשין מי שרו כלומר דקא ס"ד השתא דאביי התיר לעשות כל המשמשין חוץ מארבעה פנים והא תניא וכו' והשתא איגלי לו שאביי לא נתכוון לכך אלא לומר דאותן ארבעה פנים אינן אסורות אלא בהדי הדדי אבל כל אחת בפני עצמה שריא חוץ מאדם ומדרשא [דרב יהודה בריה דרב יהושע] ומש"ה נקטינן מימרא אחריתי דאביי דאמר דלא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון ומיהו לא מתעקרא מימרי אחריתי דידיה וכדכתיבנא וקא סלקא דעתין דהך מימרא בתרייתא דאביי אתא למשרי כולהו שמשין שבמדור התחתון ומקשינן והא תניא לא תעשון אתי וכו' כגון חמה ולבנה ומשנינן שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו ולא קאמר אלא דמימרא דאביי אכתי איתא וה"ק לא אסרה תורה לקיימן בשאחרים עשו אלא שבמדור העליון אבל שבמדור התחתון כל שאחרים עשו לו מותרים לקיימן כרבן גמליאל דאחרים עשו לו כך פירש הרב ר"מ מרוטנבורק ז"ל ולא"ת והא שמשין שבמדור העליון ושבמדור התחתון כולהו מולא תעשון אתי נפקי ומנא לן למפלג ביניהם דשבמדור התחתון שרי לקיימן בשאחרים עשו לו ושבמדור העליון אסור תירץ הרב ז"ל דלא מחד קרא נפקי דתרי לא תעשון כתיבי לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם ולא תעשון קמא אתי לשמשין שבמדור התחתון דמעיקרא כתיב כי מן השמים דברתי עמכם וכתיב בתריה לא תעשון ודרשינן סמוכין מה שבשמים דהיינו שבמדור התחתון דשם שמים מדור התחתון [משמע] ולא תעשון משמע אתם לא תעשון אבל אחרים עושין לכם והדר דרשינן אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם כלומר שמשין שאתי במדור העליון לא תעשו לכם ומדכתיב לכם משמע אפילו ע"י אחרים דהכי דרשינן בספרי כהאי דכתיב אלהי מסכה לא תעשו יכול אחרים עושין לכם ת"ל לכם ויפה פירש אלא שקשה על דבריו הא דמקשינן והא רב יהודה דאחרים עשו לו וקא"ל שמואל לרב יהודה וכו' ומאי קושיא דהא לכאורה צורת אדם הוה כדקאמר סמי עינא דדין וצורת אדם מאתי נפקא ובמשמשין שבמדור העליון הוא דאפילו ע"י אחרים אסור לקיימן לפי שיטה זו וצריך לידחק דלאו צורת אדם הוה אלא צורת אחד ממשמשין שבמדור התחתון דסמי עינא לאו דוקא אלא פחות צורתו קאמר ומש"ה מקשינן וגמלא פסקן של דברים דמשמשים שבמדור העליון כארבעה פנים בהדי הדדי ופרצוף אדם אסור לקיימן ואפילו בשאחרים עשו לו וכן שמשים שאפשר לעשותן כמותן בתבנית היכל ואולם ואיך אבל שמשין שבמדור התחתון כגון חמה ולבנה וכוכבים ומזלות מותר בשאחרים עשו לו כל היכא דליכא למיחש לחשדא וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד ומדברי הרב אלפסי ז"ל לא נתברר מזה כלל וכן הרמב"ם ז"ל לא הזכיר היתר בצורת חמה ולבנה בשאחרים עשו לו ונראה לי שהם סוברים דכיון דקושטא דמלתא היא להבין ולהורות שרי ומעתה לית לן למימר בדרבן גמליאל דאחרים עשו לו ומדחיין הנהו אוקמתא דאחרים עשו לו ודפרקים ולפיכך לא הזכירן הרב אלפסי ז"ל בהלכותיו ובודאי שזו שיטה נכונה היא אלא דאי הכי מדחיא לגמרי ההוא דאמר אביי דלא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן ודאמרי' נמי דלא אסרה תורה אלא שבמדור העליון ואינו נראה מדלא אמרי' בגמרא אלא ודאמרי' דפרצוף אדם לחודיה מתסר לא תקשי לך א"כ למה לן בברייתא למתני מלאכי השרת וחיות הקדש דהיינו ארבעה פנים בהדי הדדי תיפוק לי משום צורת אדם דאית בהו לא קשיא מידי דסד"א אע"ג דצורת אדם אסירא דמות ארבעה פנים בהדי הדדי שרי דלאו צורת אדם היא וכן מלאכי השרת מפני שיש להן כנפים ולהכי איצטריכא למיתני חיות הקדש ומלאכי השרת. והך ברייתא דטבעת שחותמה בולט איכא מ"ד דלא בדמות שמשי מרום שאסרה תורה לעשותן איתניא דרחמנא לא פליג בכל מה שאסר לעשותו בין בולט לשוקע אלא בשאר צורות היא שאע"פ שמותרות מן התורה בין לעשותן בין לקיימן כל שהן בולטות אסורות מדרבנן משום חשדא וכשהם שוקעות מותרות בדליכא חשדא וכן נמי צורות שבמדור התחתון שאסרה תורה לעשותן היכא שלא עשאן הוא אלא שאחרים עשו לו אם הם בולטות אסור לקיימן מדרבנן ומשום חשדא ואם שוקעות מותרות דלאיסור תורה ליכא שהרי אחרים עשו לו ומשום חשדא נמי ליכא כיון שהן שוקעות וגמלא לפי לשון זה שכל הצורות שאסרה תורה אסור לעשותן בין בולטות בין [שוקעות ולקיימן] שבמדור העליון [אסורות] בין בולטות בין שוקעות על דרך פירושו של הרב רבינו מאיר ז"ל שכתבנו למעלה ושבמדור התחתון בולטות אסור לקיימן משום חשדא שוקעות מותרות דליכא חשדא *ושאר כל הצורות כולן בולטות אסורות בין לעשותן בין לקיימן שוקעות מותרות ולשון אחר אמרו שכל הצורות שאסרה תורה דוקא בולטות אסורות אבל שוקעות מותרות וכל שאר הצורות בין שוקעות בין בולטות מותרות והא דתניא טבעת שחותמה בולט וכו' באותן צורות שאסרה תורה מיתוקמא דבההיא איכא לאיפלוגי בין בולט לשוקע אבל שאר כל הצורות בין בולטות בין שוקעות מותרות וכלשון הראשון יש לי להכריע מדמקשינן והא רב יהודה דאחרים עשו לו וקא"ל שמואל לרב יהודה וכו' ומשמע דהאי מקשה ס"ל דאע"ג דאחרים עשו לו מיתסר מדאורייתא שאף על קיומן הקפידה תורה ומש"ה א"ל שמואל לרב יהודה דלסמיה עיניה אע"ג דאחרים עשו לו ומפרקינן דליתא דהתם משום חשדא א"ל הכי ובדרבן גמליאל דליכא למיחש לחשדא שרי דקיומן מדינא מותר ומייתי ראיה דחיישינן לחשדא מדתניא טבעת שחותמה בולט כלומר דמדפלגינן בין בולט לשוקע אלמא בצורות מותרות עסקינן דאילו באסורות אפילו שוקעות אסורות וכיון דבצורות מותרות חיישינן לחשדא באותן צורות ג"כ שאסרה תורה לעשותן וקיומן שרי איכא למיחש נמי לחשדא ובהכי אתיא סוגיין שפיר אבל לפי הלשון האחרון לא מיתוקמא סוגיין כלל דכיון דמקשה ס"ל דאף קיומן אסור מן התורה וכדמוכח מעובדא דרב יהודה מאן דמתרץ ליה דמשום חשדא בעלמא הוה ולא מדינא מאי קא מוכח מהאי ברייתא דטבעת שחותמה בולט הא מצי דחי ליה דלעולם קיומו אסור מן התורה ולרבן גמליאל קשיא ומהך ברייתא ליכא לאוכוחי מידי דהא בדינא דאורייתא מוקמא דצורות שאסרה תורה בולטות אסורות בין לעשותן בין לקיימן ושוקעות מותרות הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון אא"כ תדחוק דמדקתני מותר לחתום בה מוכח דקיומן משום חשדא אסור ולא מדינא שאילו היה מן הדין [אף] לחתום בה היה ראוי לאסור שבשעת שהוא חותם הרי מקיים אותה ואין זה כלום דדלמא בשל עובד כוכבים וקא משמע לן שמותר לעשות צורה שוקעת. הלכך צורות שאסרה תורה בין בולטות בין שוקעות אסורות ושאר צורות בולטות אסורות [משום חשדא] שוקעות מותרות וכתב הרמב"ן ז"ל שכל אלו שאסרו משום חשדא לא אסרו אלא על המכובדין אבל על המבוזין מותרין וכ"ל שלא חשו לחשדא אלא בצורות שהיה

הגהות מא"י
[א] ואמר כצ"ל:

ני' ד"ת

פי' ומיהו אסור לעשות אבל שאר כל הצורות שוקעות מותרות בין לעשותן בין לקיימן. מהר"ם

שלטי הגבורים

א וכתבו התוס' ויש שהיו רוצים שלא לחתום לעובד כוכבים חותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב אא"כ מניח לו מעצמו וכן שלא לחגור אותם רצועות שיש בהן צורת אדם בולטת אמנם יש סמך להתיר מתוך הלכות גדולות דמשמע דלא שייך חשדא אלא בצורת דרקון אבל בצורת אדם אין חשדא כיון שאינו אלא צורת הפנים ולכך מותר לחגור אותם הרצועות וכן מותר לומר לעובד כוכבים לחתום בחותם צורת אדם כיון שאין שם אלא הצורה לא חמיר ליסוי אסור אמירה לו משום שבות ואע"פ שמותר לומר לעובד כוכבים לחתום אסור הישראל לחתום בידו ממש והיינו צורה בולטת דקא אמר תלמודא לענין חותם אבל אנדרטי שהוא גולם צלם דמות אדם כל גופו בידים ורגלים פשיטא שאסור לומר לעובד כוכבים לעשותו וכ"ש להעמידו בביתו משום חשד. ואומר ר"י ור"ת וריב"א כי בצורת חמה ולבנה ומזלות אין חלוק בין בולטים לשקועין דבכל ענין אסורין כי ברקיע שקועים הם ולא מפלגינן בהכי בין שוקעת לבולטת אלא גבי פרצופין וכיוצא בזה עכ"ל התוס' ומהכא ראיה דאמירי טפי צורת כוכבים ומזלות מפרצוף אדם וטבעת שיש עליה צורת חמה או לבנה או מזלות אין לה תקנה בין בחותם שוקע בין בולט אסור להניחה ואסור לחתום בה והרשב"א כתב גבי עשיית צורת ארי לרפואה דאין איסור בזה ואפי' לא עשו לו אחרים אלא שעשאו ישראל ואפי' בולט לפי שאין במשמשי מרום צורת אריה עומד לבדו ולא נשר לבדו ולא שור לבדו אלא שפני חיות המרכבה דמות ד' פנים אלו והעושה צורת פנים כצורת החיות שעושה דמות ד' פנים אלו הרי זו אסור אפילו אחת מהן בלבד אלאו ותדע דא"כ למה אנו צריכין לפרוקיה דר' יהושע באיסור עשיית צורת אדם מדכתב לא תעשון אתי לא תעשון אותי בא ונלמוד מן הברייתא דקתני לא תעשון דמות שמשיי שמשמשין לפני במרום כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת ואביי גופיה הוא דא"ר עלה לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון וכיון שאינו חיות הקדש אחד מפניהם פני אדם א"כ אין לי צורך עוד לדרשת אותי אלא דלא אסרה תורה אלא בהדי הדדי וכולה שמעתא בפרקין מוכחא כן ולפיכך צורת אריה ונשר ושור כל אחד לעצמם מותר ותניא בתוספתא טבעת שיש עליה פרצוף מותר לחתום בה ר' חנינא בן גמליאל אומר של בית אבא חותמין בחותם של פרצוף רבי אליעזר אומר כל הפרצופים היו בירושלים חוץ מפרצוף אדם בלבד והלכך אפילו בלשון ואפי' בולט מותר וכ"ש בשוקע והנה לרבותינו רפואה בצורות כמו שאמרו במסכת שבת ובסלע שע"ג הליניות ואמרו בגמ' אי משום שיכתא ליעבד צורתא אי משום צורתא ליעבד ליה פולסא ושמעתי ממורי הרמב"ן ז"ל שהיה עושה אותו צורת אריה כמו שאמרנו ואינו חושש לכלום: כתב ר"י נשאלתי על אותם שמציירין במחזורין צורות חיות ועופות אם יפה עושין אם לאו והשבותי כ"ל דודאי לא יפה עושין שמתוך שמסתכלין בצורות הללו אין מכוונים לבן לאביהם שבשמים מיהו אין כאן איסור דלא

תורה אור

מבוזין °אמר רב מכובדין למעלה מן המים מבוזין למטה מן המים ושמואל אמר אלו ואלו מבוזין אלא אלו הן מכובדים שעל השירים ועל הנזמים ושעל הטבעות תניא כוותיה דשמואל מכובדין שעל השירים ושעל הנזמים ושעל הטבעות מבוזין שעל היורות ועל הקומקמוסין ועל מחמי חמין ועל הספלין ועל הסדינין ועל המטבעות : מתני' *א שאל פרוקלוס בן פלוספוס את רבן גמליאל בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר לו כתוב בתורתכם °ולא ידבק בידך מאומה מן החרם מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי אמר לו אין משיבין במרחץ כשיצא אמר לו אני לא באתי בגבולה היא באה בגבולי ועוד אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ דבר אחר אם נותנין לך כל ממון שבעולם אי אתה נכנס לבית עבודת כוכבים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה וזו עומדת על הביב וכל העם משתינין לפניה לא נאמר אלא אלהיהם את שנהגו בו משום אלוה אסור ושאינו נוהג בו משום אלוה מותר : גמ' והיכי עביד הכי והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי ב יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא וכי תימא בלשון חול קאמר ליה והא אמר אביי דברים של חול מותר לאמרם בלשון קדש ודברים של קדש אסור לאמרם בלשון חול °תנא כשיצא אמר לו אין משיבין במרחץ : מתני' *עובדי כוכבים א ג העובדים את ההרים ואת הגבעות הן מותרין ומה שעליהן אסור שנאמר °לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך ריה"ג

אלף רסב · דברים יג · אלף רסג · [דף שנ ע"א] · אלף רסד · דברים ז

נר מצוה

א מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים טור יו"ד סימן (קמב)[קמג]:
ב מיי' פ"ג מהל' ק"ש טור א"ח סימן (עד):
ג מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים טור יו"ד סימן קמה :

רש"י

למעלה מן המים . על אוגני כלי : למטה מן המים . בשולים ובדפנות : אלו ואלו מבוזין . כיון שמשתמשין בהן במאכל ובמשתה ואין מכובדין אלא העשוין לתכשיט : שירין . צמידין : קומקמוסין . יורות קטנות של מתכת: מתני' אפרודיטי. שם עבודת כוכבים והמרחץ בחצירה : אין משיבין דבר תורה במרחץ . לפי שהאדם עומד ערום: היא באה בגבולי . שהמרחץ קודם לה והמרחץ נעשה לכל הבא לרחוץ : ועוד . תשובה אחרת : אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי . דמרחץ לאו לדבר של נוי הוא אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ שהיא משמשתו והיא טפל והוא עיקר : ביב . חריץ העשוי בקרקע להוציא שופכים לרשות הרבים: גמ' והיכי עביד הכי. דאהדר ליה [א] במרחץ והלא דבר תורה הוא הא דאמר אין משיבין בבית המרחץ ואסור לאומרו בבית המרחץ בלשון חול : מתני' הן מותרים . ההרים עצמם הן מותרין לזריעה ולחצוב

רבינו נסים

מנהג העובדי כוכבים לעבדן אבל כגון אלו מותרין לצור צורות כל שלא נודע ולא נשמע שיהיו נעבדות כלל וכן המנהג לקיים צורות בולטות מאותן שלא אסרה תורה ולא שמענו מי שמיחה בכך והרמב"ם ז"ל יש לו דעת אחרת בפ"ג מהל' עבודת כוכבים שהוא כתב שם בדמות שמשי מרום אסורין בין בולטין בין שוקעין ושאר כל הצורות חוץ מצורת אדם מותרין בין בולטות בין שוקעות וזה שחלקו בין טבעת בולט לשוקע העמידה הרב ז"ל בצורת אדם בלבד ולא ירדתי לסוף דעתו מנין לו לחלוק בין צורת אדם לשמשי מרום וכולהו מלא תעשון אתי נפקא ואף הראב"ד ז"ל השיג עליו אולי סובר הרב דמלאכי השרת מפני שאינן בעלי גוף וכן חמה ולבנה כוכבים ומזלות מפני שאינן נראין בולטין ואף בגלגלים אינן בולטין אלא משוקעות בתוכו ליכא לאיפלוגי בהו בין בולט לשוקע אבל דמות אדם מפני שאינו נראה אלא בולט לא מתסר אלא בכי האי גוונא אע"ג דמאתי מפקינן ליה אפ"ה כיון דצורת [דף מד:] אדם הגמלאת בולטת היא לא מיתסר אלא בבולט ודעת הר"ס ז"ל בפרק הנזכר דלא מיקרי בולט אלא בשנראה עליון על החותם או על הלוח אבל צורות שאורגין על הבגד או שמציירין בסמנים על הכותל או על הטבלא לא מיקרי בולט : מכובדין למעלה מן המים. על אוגני הכלי : למטה מן המים . בשולים ובדפנות : מבוזין . הן שמשתמשים בהם במאכל ובמשתה ואין מכובדין אלא על העשוין לתכשיט : שירין . צמידים : קומקמוסין . שירות קטנות של מתכות : ועל המטבעות . כך גורס הרב אלפסי ז"ל אבל ברוב נוסחאות הגמרא ליתא . ויש מי שאומר דדוקא אלו וכיוצא בהן שהם דבר המתקיים אבל בגדים שהן עשויין [דף מה.] לבלות אפילו סיראין בכלל סדינין הם וכמבוזים דמו ובירושלמי גרסינן אמר רבי כרוספדאי והלא כסות דבר של בזיון הוא אבל הרמב"ם ז"ל מנה הסיראין בכלל המכובדין בפרק הנזכר :

מתני' פרוקלוס . מין עובד כוכבים היה : לאפרודיטי . שם עבודת כוכבים והמרחץ עמה בחצרה : אין משיבין. דברי תורה במרחץ : היא באה בגבולי · שהמרחץ קודם לה והמרחץ נעשה לכל הבא לרחוץ ולא כל הימנה שתהא גוזלת את הרבים : ועוד תשובה אחרת אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי . דמרחץ לאו דבר של נוי הוא : אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ . נמצא שהיא משמשו והיא טפל והוא עיקר : ביב . חריץ העשוי בקרקע להוציא שופכין ברשות הרבים : לא נאמר . בתורה לאסור : אלא אלהיהם. דכתיב אבד תאבדון וגו' : גמ' והיכי עביד הכי. דאהדר ליה במרחץ אין משיבין במרחץ והלא דברי תורה הן ואי איסור דאין משיבין : אסור לאמרן בלשון חול. בבית המרחץ שאע"פ ששנה בלשונו לא נפקי [מקדושתיהו] : תנא כשיצא אמר לו אין משיבין במרחץ . ואם תאמר והא מתני' לא קתני הכי דקתני אמר לו אין משיבין במרחץ כשיצא אמר לו אני לא באתי בגבולה יש לומר דתרוי' קא מתרצינן לה דהכי קתני אמר לו אין משיבין במרחץ כשיצא ויש מפרשים שלשה בתים יש במרחץ כדאיתא בפירקא קמא דשבת (דף י.) ופנימי שבני אדם עומדים ערומים *) (ולא לבושים) אפי' הרהור אסור בה ואין משיבין בה כלל אבל באמצעית שבני אדם עומדין שם ערומים ולבושים הרהור מותר בה ולהשיב בדבר אסור ומותר גם כן מותר בה (א) שכל שאינו אומר עיקר טעמו של דבר אינו אלא כהרהור ובבית זה האמצעי הוא שאמר לו אין משיבין במרחץ וכשיצא מבית האמצעי לבית החיצון אמר לו עיקר טעמו של דבר דהיינו אני לא באתי בגבולה ולפי פירוש זה למדנו דכל מקום שמותר להרהר אם נשאל על דברי תורה מותר להשיב אסור או מותר ובלבד שלא ישיב עיקר הטעם : גרס' בגמרא [דף מד:] אמר רבי חמא ברבי יוסי אמר ר' הושעיא תשובה גנובה השיבהו רבן גמליאל לאותו הגמון ואסיקנא [ב] דגנובה מהכא. כלומר שלא רצה לגלות לו כל מה שמותר לו וגנב ממנו הדבר דקאמר ליה אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא נעשה אפרודיטי נוי למרחץ וכי אומר נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי מאי הוי והתניא האומר בית זה לעבודת כוכבים כוס זה לעבודת כוכבים לא אמר כלום שאין הקדש לעבודת כוכבים . כלומר באמירה עד שיקריבנה לפניה בתקרובת ודאי ואני אומר אינה גנובה כלומר ר' חמא הוא דקאמר דנהי דאיתסורי לא מיתסרא נוי מיהא איכא . כלומר דאי הויא רגילה נוי לעבודת כוכבים אסור לנו ליפות עבודת כוכבים אע"ג דאיתסורי לא מיתסר מרחץ בהנאה : מתני' העובדי כוכבים העובדין את ההרים הן מותרין . דהרים עצמן מותרין לזריעה ולחצוב אבנים מהן דמחובר לא מיתסרא בהנאה כדנפקא לן מאלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם וכדדריש ליה רבי יוסי הגלילי : ומה שעליהן . כגון אם לפה כסף וזהב אסור [ג] כמו שנאמר לא תחמוד כסף וזהב [ד] עליהם אע"ג דאינהו לאו עבודת כוכבים מיקרי גזרת הכתוב הוא אבל תלוש שעליהם כתלוש שעל שאר עבודת כוכבים דלא תחמוד עליהם על כל מה שהם עובדים משמע והא דתניא בברייתא בגמרא [דף מו.] העובדי כוכבים העובדין את ההרים הם מותרין ועובדיהם בסייף היינו טעמא משום דאע"ג דלאו עבודת כוכבים ניכהו עובדיהם מיהא עבודת כוכבים עבדי להו ולעבודת כוכבים מכוונים : רבי יוסי הגלילי אומר . הרי מקרא מלמדנו שהמחובר אינו נאסר שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו וגו' ומה תאבדון *[אלהיהם] על ההרים

*) ד"ת מ"ז

[וכ"ה הב"ח]

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) ומיהו בתוס' לא משמע כן אא"כ יש כדבר מפני דרכי שלום וא"ל וכשיצא מבית הפנימי לאמצעי השיבו אין משיבין במרחץ ומשום דרכי שלום השיבו כך מפני איבת אותו הגמון דהוי כמו שאילת שלום ע"כ :

הגהות מא"י

[א] נ"ב במרחץ אין משיבין במרחץ: [ב] נ"ב משום דשקלי' וטרי' בגמ' מאי גנובתיה דאיכא מאן דאמר גנובתיה דא"ל אעומדת על פי הביב וכו' ואיכא מ"ד דגנובתיה מאי דא"ל אני לא באתי בגבולה וכו' ומסקנא דגמ' דגנובתיה מהכא דא"ל אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי וכו': [ג] תי' נמי רשום למחוק: [ד] נ"ב פי' שלא יהיו נאסרים כיון שקרקע עולם הן :

שלטי הגבורים

תעשה לך פסל וגו' דהא מסקינן בפ' כל הצלמים שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו ואפילו חשדא ליכא בציורים שהם מיני צבעים בעלמא ואין בהם ממשות כלל דלא חיישינן לחשדא אלא בחותם בולט ולא בחותם שוקע וכל שכן בדבר זה שאינו לא שוקע ולא בולט אלא מין צבע בעלמא ונראה לי דאפילו ישראל מותר לצור צורות במיני צבעים ואין בזה משום לא תעשה לך פסל דלא אסור אלא פרצוף גמור חקוק בבשר אבל במיני הצבעים מותר כדאמרי' בח"ס הגר צורת בנכסי הגר קנה דרב לא קנה לגינתא דבי רב אלא בצורתא והקשה שם רבינו שמואל והאמר דביור לא קנה אלא באמה כנגד הפתח ותירץ דהתם לאו היינו צורת בריה אלא ציורין בעלמא מעשה נצוצים ופרחים אבל צורת חיה או עוף חשיבא ולא בעינן אמה כנגד הפתח אלמא דרב צייר צורת חיה ועוף אלא ודאי במיני צבעים מותר והא דתניא במכילתין לא תעשה לך פסל יכול לא יעשה לו גלופה אבל יעשה לו אטומה ת"ל וכל תמונה וכו' עד אפי' בהמה חיה ועוף ודגים ותנינים ואפי' הבובייא ואפי' הסורזירין כו' נ"ל דהכי פי' גלופה היינו צורה בולטת אטומה צורה שוקעת אשר במים מתחת לארץ להביא את הבובייא פי' שעושה צורה וחוקק דמות בבואה שבשמים דסד"א דוקא אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת לרקיע אבל צורת דמות בבואה שבשמים לא ת"ל ואשר במים וי"א להביא הסורזירין נראה שהוא מין שר שבמים שקורין נכסא בלשון אשכנז וכל אלו אינן אסורין לעשות אלא פרצופין מקוקין אבל לא ממין הצבעים כמו שהוכחתי אמנם על כסא שלמה המלך ע"ה אני תמה שכתב ושנים אריות עומדין אצל הידות ושנים עשר אריות וגו' אין לומר דעל פי הדבור הוה כדכתיב וישב שלמה על כסא ה' למלך שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ואיכא למימר בכה מיגדרא מלתא שאני כמו אליהו בהר הכרמל ושמא בהא מלתא נמי איכא למיגדר מלתא שכשהיו עדים באים להעיד בפניו היו האריות שואגים ונוהמים כמו שיש במדרש ומתוך כך היו מתפחדים להעיד עדות שקר אי נמי יש לומר אחרים עשו לו וחשדא ליכא דרבים שכיחי גביה כדאמר גבי ר"ג ומה שעשו בכותלי היכל וקדשי קדשים ציורין חקוקין בכותל סביב פני הכפיר אל התמורה מפה ופני אריה אל התמורה מפה יש לומר ע"פ הדבור סכל בכתב אי נמי י"ל דלא שייך לא תעשה לך פסל כ"א בתלוש אבל על הכותל במחובר לא דאינו אלא לנוי בעלמא ובטל לגבי הכותל ואע"ג שאני מדמה לא הייתי עושה מעשה כזה התירוץ האחרון ועוד נ"ל דלפי סוגיית פרק כל הצלמים מוכיח דכל מיני פרצופים מותר לעשות אפי' חקוקים ותותמם בולט חוץ מפרצוף אדם לחודיה או דמות ארבע פרצופין בהדי הדדי שבכסא הכבוד אדם אריה שור נשר ודמות שמשין שבמדור העליון ושבמדור שתחתון ותשמישי מקדש נעשית כמוהו בית תבנית היכל אכסדרא תבנית אולם כמדתן בארכו ורחבו שלחן תבנית שלחן מנורה תבנית מנורה אבל מידי אחריני שרי. תדע דאמר אביי התם לא אסרה תורה אלא שמשין שאפשר לעשות כמותן והדר אמר אביי לא אסרה תורה אלא דמות ד' פנים בהדי הדדי והדר אמר אביי לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור עליון ופריך ושבמדור התחתון מי שרי והתניא אשר בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת ומשני כי תניא ההיא לעובדם ופריך לעובדם אפי' שלשול קטן נמי ומשני אין הכי נמי ומסיפא דקרא נפקא אשר בארץ לרבות ימים ונהרות הרים וגבעות מתחת לרבות שלשול קטן ופריך ועשייה גרידתא מי שרי והתניא לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני ומשני שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו וכו' והשתא מדלא קאמר אלא בכל הנך שנויי ש"מ דלא הדר ביה מכל מאי דשני מעיקרא ולא מסרו הכתוב אלא לחכמים ושמשין שבמקדש לא אסירי אלא כמותן דוקא במדת ארכו ורחבו דאי לאו הכי לא יוכל שום אדם לעשות בית ושולחן וכלים שהיו במקדש אלא ודאי לא אסרה תורה אלא לעשות כמותן ממש ועוד כיון דאפשר לעשות כמותן דוקא משתמא לא אסרי' אלא כיוצא בהן אבל שמשין שברקיע שאי אפשר לעשות כמותן אסרה תורה לעשות דוגמתו אע"פ שאינו עושה כמדת ארכו ורחבו לפי שאי אפשר : והטור כתב וכן נמי שמשין שבמקדש אסור לעשות ממש דוגמתו אם לא שישנה בגובה או באורך כדתניא לא יעשה אדם תבנית היכל וכו' וצורת ימים וגבעות מותר לעשותן וכל אותן הצורות שאסורין במונא אסורין אפי' בשוקע דכיון שאנו חושבין לו שמא נעשית לעבודת כוכבים אף בשוקעת נמי איכא למיחש ואף דבולטות נמי לא אסרינן אלא ליחיד דטעמא משום חשדא שיחשדוהו שמכוון לעבודת כוכבים הלכך בשל רבים דלא שייך בהו חשדא או אפי' של יחיד ושיא עשויה פרקין או עשאה להתלמד בה שרי ור"י אינו מתיר אלא כשעשה להתלמד בה אבל אינו להתלמד אפילו של רבים ושל פרקים אסור וכ"כ הרמ"ה והרא"ש כתב כסברא הראשונה ור"ת כתב דצורות חמה ולבנה וכוכבים ומזלות אין חילוק בין בולטת לשוקעת דאין חילוק בין בולטת לשוקעת אלא בשאר צורות ופרצופים אבל כל אלו אסורין בכל ענין בין לעשותן בין להשהותם והרמב"ן הוסיף עוד צורת אדם וכל שמשין שבמרום שאסורין בין בבולטת בין בשוקעת ולא מפליגינן בין שוקעת לבולטת אלא בשאר צורות דטעמא משום חשדא הלכך לא אסירי אלא בבולטת דאיכא חשדא אבל בשוקעת דליכא חשדא שרי אבל הנך דאיסורא דידהו משום לא תעשון אתי אין חילוק ומסתברא שלא אסרו בשאר צורות אלא על הטבעות וכיוצא בהן שהן מכובדין אבל על המבוזין מותר לצור שאר צורות בין שוקע בין בולט דליכא למיחש בהו לחשדא והא דקתני אסור לחתום בה על המכובדין קא אמר כגון סיראין וטבעות אבל על המבוזים שרי ע"כ כתב הרשב"א דמות שמשין שאסור לעשותן אין חילוק בין מכובדין למבוזים דלא שייך זה החילוק אלא בהנך דאיכא משום חשד עבודת כוכבים ובמכובדין איכא למיחש לעבודת כוכבים ולא במבוזים אבל בהנך דאיסורא דידהו משום לא תעשון אתי אין חילוק בהן ע"כ והא דאסרינן בצורת אדם ודרקון דוקא בצורה שלמה בכל איבריה אבל צורת ראשו או גוף בלא ראש אין בה שום איסור ולא במוצאו ולא בעושהו : א פשוט פ"ב דחולין דישראל השוחט בהמת חבירו לעבודת כוכבים לא אסרה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולא כוון להוסרו אלא לצערו ואי דוקא במעשה זוטא או במעשה רבה איכא פלוגתא ר"ת כתב דדוקא במעשה זוטא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אבל במעשה רבה אוסר וכ"כ הרא"ש ורש"י כתב דבין במעשה רבה בין במעשה זוטא לעולם אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולזה הסכימו רוב הפוסקים אם היתה לו לישראל שחט בהמה זו שותפות בתוכה כתב מיי' פ"ב מהלכות שחיטה שאוסר גם חלק חבירו והרא"ש כתב שאפי' הוא שותפו אינו אוסר שאינו מכוון אלא לצער שותפו. ואם ישראל עובד עבודת כוכבים שוחט בהמה אחרת או שהתרו בו בישראל וקבל עליו הסתראה או ודאי כוון לאסור ואוסר בהמת חבירו כעובד כוכבים עצמו וכתב הר"ן דהשוחט בהמת חבירו לעבודת כוכבים אע"פ דלא מיתסר בהנאה מ"מ הויא אסורה באכילה דכל שיש בו סמך לעבודת כוכבים מיתסר באכילה וליכא למימר לענין איסור אכילה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו דהכא לאו איהו אוסר לה אלא דלא שרי לה והוה ליה כאילו לא נשחט

ההרים ומשמע גלמים ופסילים שעל ההרים קרויים אלהיהם ולא ההרים קרויים אלהיהם: ומאחר שהוא כן מפני מה אשרה אסורה והלא אילן דבר מחובר הוא ואיבעי לן למדרש נמי תחת כל עץ רענן אלהיהם ולא עץ רענן אלהיהם ולמה אסר הכתוב דכתיב ואשריהם תשרפון באש: מפני שיש בה תפיסת ידי אדם. שאדם נטעו ואמרינן בגמרא דאיכא בין תנא קמא לר"י הגלילי אילן שנטעו ולבסוף עבדו דלת"ק שרי דדומיא דהר הוא כיון שלא היה בו תפיסת ידי אדם לשם עבודת כוכבים מיהו מודה [דתוספתו] אסורה כדאיתא לקמן

תורה אור (א) ולרבי יוסי הגלילי כולו אסור כיון דמ"מ יש בו תפיסת ידי אדם והיינו דקאמר דכל שיש בו תפיסת ידי אדם אסור וקיי"ל כתנא קמא מיהו אפשר דדוקא שנטעו גרעינין אבל נטעו יחור מיתסר ויתבאר לפנינו בס"ד: א"ר עקיבא אני אבין ואדון לפניך. אפרש ואדון לפניך [א] אחר שאין לנו לדרוש מיעוטא מתחת כל עץ רענן שלא נאמר אלא למסור להם סימני מקום שרגילין אמוריים לעבוד שם עבודת כוכבים כדי שיחפשו ישראל שם ויבערום ובמיעוט דהרים וגבעות מיהא ממשמעותיה דקרא נפיק שלא נוה לאבד את ההרים אבל עץ רענן שלנו לאבדו במקום אחר כדכתיב ואשריהם תשרפון באש על כרחין כי כתיב תחת כל עץ רענן לא אמר הכי אלא לסימנא: **וגרסינן** בגמרא [דף מו.] איתמר אבני הר שנתגלגלו. כלומר שנעקרו מאליהן והשתחוה עובד כוכבים להם פליגי בה [ג] רבי חייא ורבי יוחנן חד אמר אסורות וחד אמר מותרות. כלומר דפליגי אי דינייהו כהר מפני שלא היתה בהם תפיסת ידי אדם או לא כיון דתלושות נינהו וכדאיתא בגמרא וכיון דלא איתמר הילכתא כחד מינייהו נקיטינן

נר מצוה

אומר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אלהיהם על הגבעות ולא הגבעות אלהיהם ומפני מה האשרה אסורה מפני שיש בה תפיסת ידי אדם וכל שיש בה תפיסת ידי אדם אסור אמר ר"ע אני אבין ואדון לפניך כ"מ שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן דע שיש שם עבודת כוכבים °מיזף מו. שהיה כותלו סמוך לבית עבודת כוכבים ונפל אסור לבנות כיצד יעשה כונס לתוך שלו ארבע אמות ובונה היה שלו ושל עבודת כוכבים *נידון מחצה על מחצה אבניו ועציו ועפרו מטמאין כשרץ שנאמר °שקץ תשקצנו דברים ז

רבי

רש"י

אבנים מהם למחובר לא מיתסרי: מפני מה אשירה אסורה. כלומר כי היכי דדרשינן אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם ה"נ נדרוש תחת כל עץ רענן אלהיהם ולא עץ רענן אלהיהם דאילן דבר מחובר הוא ולמה אסרה תורה (א) דכתיב ואשריהם תגדעון: מפני שיש בה תפיסת ידי אדם. כשאדם נטעו: אר"ע אני אבין. אפרש ואדון לפניך אחרי שאין לנו לדרוש מיעוטא מתחת כל עץ רענן יש לומר שלא נאמר אלא למסור להם סימני מקום שרגילין אמוריים לעבוד שם עבודת כוכבים כדי שיחפשו ישראל שם ויבערום ומיעוטא דהרים והגבעות מיהו ממעטינן דף מז: ממשמעותיה שלא נוה לנו לאבד את ההרים אבל עץ רענן נוה לנו במקום אחר שנאמר ואשריהם תשרפון באש ולא נקטיה הכא אלא לסימנא: מי שהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים. שהיה אחד מכותליו בית עבודת כוכבים והבית עצמו (ב) נעבד: אסור לבנותו. שבונה כותל לעבודת כוכבים: כונס. לתוך קרקע שלו ארבע אמות: היה שלו ושל עבודת כוכבים. שמקום עובי הכותל חציו שלו: נידון מחצה על מחצה. אותו חלק של עבודת כוכבים אינו עולה בכניסת ארבע אמות אבל חלקו עולה שאם עוביו שתי אמות מונה אמה שלו וכונס שלש אמות עוד בתוך שלו: אבניו ועציו ועפריו. של אותו כותל: מטמאין כשרץ. אפילו חלקו לפי שאין ברירה: כשרץ. ואינו מטמא במשא

לחומרא דבשל תורה הוא וכן כתבה ר"מ הלוי ז"ל בפסקי הלכותיו ולא ידעתי [ג] מנין לו לר"מ במז"ל שכתב בפ"ח מהל' עבודת כוכבים אבני הר שנתגלגלו ועבדן במקומן מותרות שהרי אין בהם תפיסת ידי אדם: **וגרסינן** תו בגמ' בעי חזקיה זקף בילה להשתחוות [לה מהו]. כלומר שישראל זקף בילה להשתחוות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה דאילו לא זקפה ישראל להשתחוות לה פשיטא לן דלא מיתסרא בהשתחואתו של עובד כוכבים דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אבל הכא מיבעיא לן כיון דישראל גלי אדעתיה בזקיפתה דניחא לה בעבודת כוכבים כי פלח לה עובד כוכבים שליחותיה קא עביד וכי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ולא השתחוה לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסורה מיהו בבילה מיבעיא לן מי אמרינן דוקא לבינה דמגברא זקיפתה שרחבה יותר על עוביה וכשהיא זקופה נראית גבוהה ואיכא גלויי דעתא אבל בילה לא או דלמא לא שנא וסלקא בתיקו ולחומרא: **וגרסינן** תו בגמרא [דף מז.] בעי רשב"ל המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה באילן שנטעו מתחלה לכך לא תיבעי לך דאפילו להדיוט נמי אסור כי תבעי לך באילן שנטעו ולבסוף עבדו ואליבא דר' יוסי בר' יהודה לא תיבעי לך דאמר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור כי תיבעי לך אליבא דרבנן מאי לענין מצוה מי מאיס לגבוה או לא. פירוש נקיט לה בתם תמנא לומר דים נעבד במחובר אבל גבוה לקרבן דאיבעיא לן הכי בגמרא לעיל [דף מו:] מהך בעיא ומיבעיא ליה לענין מצות לולב אם יש נעבד במחובר [ד] לגבוה דהיינו לקרבן [אבל למצוה שפיר דמי] או לא ואיכא למידק היכי מספקא ליה מחובר דשרי להדיוט אי אסור למצוה או לא דהא אפילו תלוש דאסור להדיוט ולענין מצוה יצא דאמרינן בפרק לולב הגזול (דף לא:) אמר רבא לולב של עבודת כוכבים לא יטול ואם נטל כשר ובמסכת ר"ה הסנה בפרק ראוהו ב"ד (דף כח.) אמר רב יהודה שופר של עבודת כוכבים לא יתקע ואם תקע יצא ומשמע ודאי אע"פ שלא בטלו מדפרשינן התם טעמא משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ובסוף פרק כסוי הדם (דף פט.) נמי מקשינן לרבא [ה] מצות לאו ליהנות ניתנו מדתניא לולב של עבודת כוכבים לא יטול מאי לאו אם נטל לא יצא לא אם נטל יצא וכיון דמשום מצות לא ליהנות ניתנו *[אתי בה ודאי אפילו בשלא בטל] אמרינן דילא אלמא אפילו בתלוש דאסור להדיוט גבי מצוה יצא משום דמצות לאו ליהנות ניתנו וכל שכן מחובר דאפילו להדיוט שרי שילא בו ידי מצוה תירץ הראב"ד ז"ל דלכתחלה דוקא הוא דמיבעיא ליה דנהי דדיעבד במקום מצוה יצא אפילו היכא שנאסר להדיוט מיבעיא ליה לר"ל לכתחלה אי אסור למצוה אפילו היכא דלהדיוט שרי אבל הרמב"ן ז"ל כתב דמדאמרינן לענין מצוה כלגבוה דמי משמע דאפילו לפסלו בדיעבד קא מיבעיא ליה דלגבוה ודאי אפילו בדיעבד פסול דהא פשטה רבא בגמרא [דף מז:] מאתמן דפסול ואי עלה [ו] נמי ירד וכיון שכן על כרחין ריש לקיש דבעי ליה הכא לית ליה דרבא ורב יהודה אלא פשיטא ליה דכל היכא דלהדיוט אסור למצוה נמי פסול ומחובר דשרי להדיוט מספקא ליה אי לענין מצוה כלגבוה דמי [ומיפסל] אפילו בדיעבד או לא ולענין הלכה קיימא לן כרבא וכרב יהודה דבתרתי ניהו ועוד דה"ל ריש לקיש יחיד לגבייהו הלכך בין במחובר בין בתלוש אם נטל יצא ומיהו הני מילי ביום טוב שני דלא בעינן לכם אבל ביום טוב ראשון ודאי לא יצא דלולב זה אי של עבודת כוכבים הוא בשעה שהוא יוצא בו בעינן לכם וליכא ואי שלו הוא הויא לה עבודת כוכבים דישראל ומסקינן בפרק לולב הגזול ובפרק כסוי הדם דבעבודת כוכבים דישראל אם נטל לא יצא דכתותי מיכתת שיעורא [ז] ורב אלפסי ז"ל [לא] כתב להא דר"ל ולא להיא [דרבא] דלולב של עבודת כוכבים [ח] דאפשר שסמך על מה שכתב ההיא דרב יהודה בפרק ראוהו ב"ד דשופר של עבודת כוכבים לא יתקע בו ואם תקע יצא ומשמע דסבירא ליה דהוא הדין ללולב וליכא למימר קל הוא שהקלו בשופר משום דבקולו הוא יוצא מה שאין כן בלולב דבגופו הוא יוצא דהא [אי] אמרינן לענין מצוה כלגבוה דמי אפילו שופר היה פסול דהא לגבוה בכי האי גוונא פסול כדאמרי' בסמוך [ט] בגמרא אליבא דמאן דאמר עיקר שירה בכלי ושירה מעכבת קרבן לא תיבעי לך דמכשירי קרבן נינהו ואסירי והכא נמי גבי שופר עיקר שירה בכלי ואפ"ה כשר אלמא לענין מצוה לאו כלגבוה דמי הלכך ה"ה ודאי ללולב: **וגרסי'** תו עלה בגמרא [דף מז:] כי אתא רב דימי אמר אשרה שבטלה קא מיבעיא ליה. כלומר פשיטא לן לענין מצות לאו כלגבוה דמי אלא דקא מיבעי לן באשרה שהיא אסורה להדיוט כגון אילן שנטעו מתחלה לכך אי מהני לה בטול לענין מצוה או לא אי יש דיחוי אצל מצוה. כלומר מי שייכא תורת דיחוי במצוה דנימא הואיל ונדחה בעודו אשרה ידחה עולמית או אין דיחוי ומשתרי ואמרינן עלה ותיפשוט ליה מדתנן כסהו ונתגלה פטור מלכסות כסהו הרוח חייב לכסות ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא שנו אלא שחזר ונתגלה כלומר לאחר שכסהו הרוח אבל לא חזר ונתגלה דאמרי' הואיל ואידחי אידחי כי חזר ונתגלה נמי הואיל ואידחי אידחי כלומר כיון דאידחי בזמן שלא נתגלה אידחי נמי בתר הכי ואמר רב פפא זאת אומרת אין דיחוי אצל מצות ומהדרינן דרב פפא גופיה קא מיבעיא ליה [אי] מיפשט פשיטא ליה לרב פפא דאין דיחוי אצל מצות ל"ש לקולא כגון גבי אשרה שבטלה למהדר ואשתרויי לולבו למצוה ולא שנא לחומרא כגון גבי כסוי דמחייבינן ליה למהדר ולכסות או דלמא ספוקי מספקא ליה אי יש דיחוי או אין דיחוי ולחומרא אמר דאין דיחוי הלכך גבי כסוי חייב לכסות אבל לקולא כגון הכא לא אמרי' אין דיחוי למשרייה ולא איפשיטא הכא בעיין מיהו בפרק לולב הגזול (דף לג:) מסקינן דדיחוי מעיקרא אצל מצוה לא הוי דיחוי דפשטינן לה התם ממתני' דתנן גבי הדם אם מיעטן [י] כשר אבל בנראה [כ] ונדחה וחוזר ונראה מספקא לן אם יש דיחוי אצל מצוה [או לא] ולאע"ג דהא דכסהו [הרוח] ונתגלה נראה ונדחה וחוזר ונראה היא ואפ"ה אמרי' עלה דאין דיחוי אצל מצות ה"מ לחומרא אבל לקולא [דוקא] בדיחוי מעיקרו אמרי' דלא הוי דיחוי אבל בנראה ונדחה וחוזר ונראה מספקא לן אם הוי דיחוי הלכך ההיא דאמר רבא בפרק לולב הגזול דלולב של עבודת כוכבים אם נטל יצא לא משכחת לה אלא ביום טוב שני דלא בעינן לכם ואי נמי ביום טוב ראשון כגון שעבדו מערב יו"ט דהוי דיחוי מעיקרו ובטלו ביום טוב אבל אם עבדו ביום טוב אפילו לאחר שבטלו ודאי לא יצא דכיון דנראה מתחלת יום טוב ולבסוף נדחה כשעבדו שבשעה שהיה נעבד אי אפשר לצאת בו דאי של עובד כוכבים הוא בעינן לכם וליכא ואי שלו הוא הויא לה עבודת כוכבים של ישראל דכתותי מיכתת שיעוריה הלכך בההוא שעה דיחוי גמור היה וכיון דנראה ונדחה כשבטלו אינו חוזר ונראה דבכי האי גונא [הוי] דיחוי אצל מצות מספיקא: **מתני'** מי שהיה כותלו סמוך לבית עבודת כוכבים. שהיה אחד מכותליו בית עבודת כוכבים והבית עצמו נעבד: אסור לבנותו. שבונה כותל לעבודת כוכבים: כונס. לתוך קרקע שלו ארבע אמות: היה שלו ושל עבודת כוכבים. שמקום עובי הכותל חציו שלו וחציו של עבודת כוכבים: נידון מחצה על מחצה. אותו חלק של עבודת כוכבים אינו עולה לו בכניסת ארבע אמות אבל חלקו עולה לו שאם היה עוביו שתי אמות מונה האמה שלו וכונס לו שלשה אמות לתוך שלו: אבניו ועציו ועפרו מטמאין כשרץ. ואפילו חלקו לפי שאין ברירה. שרץ אינו מטמא במשא. שרץ לשון שקוץ:

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ח מהל' עבודת כוכבים טור יו"ד סימן קמג:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) גבי אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתו אסור וכאתקפתיה דרב אשי בגמ' שם דף (מח.):

הגהות הרי"ו

(א) נ"ב נ"ע דר' עקיבא לא פירך זה ודו"ק: (ב) א"נ ר"ל שהיה הבית נעבד לפני שזה קנה בית הסמוך לו א"נ אפילו באתה עבודת כוכבים לגבולו מ"מ לחזור ולבנות אסור:

ר"ת

שלטי הגבורים

נשתטה אלא שמתה מאליה ע"כ דברי הר"ן ונ"ע בפי' דבריו דהא מ"מ איהו גורם לאיסור זה: ונ"ע בדברי מיי' למה פסק סתם פ"ח מהלכות עבודת כוכבים דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו דמשמע דאין חילוק בין עובד כוכבים לישראל ולישראל עובד עבודת כוכבים דלעולם אינו אוסר גם מיי' אינו מחלק כלל בין היכא שהתרו בו בישראל וקבל התראה או לא גם מיי' כתב פ"ח מהל' עבודת כוכבים העובדי כוכבים העובדין הרים והגבעות והאילנות הנטועים מתחלתן לפירות ואת המעיינות הנובעות ואת הבהמה הרי אלו מותרין וצריך עיון כי בפ"ק מהלכות ציצית כתב דהמשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית וי"ל דמיירי בצמר שגדל בה בזמן שהיתה גופה נעבדת דאז אסור מה שיוצא ממנה כדאמרי' גבי משתחוה לאילן דלע"פ דגוף האילן מותר כל השריגין והלולבים והפירות שיוצא כל זמן שהוא נעבד אסורין בהנאה אי נמי אפשר דמותר בהנאה משום דמאיס כלפי גבוה פוסל אותו דסלקא בתיקו בגמרא בפירקין דף מ"ז ופסק לחומרא ואמנם בפשתן שנשתנה כשר כמו קמא הכא מקמה שהשתחוה לה דכשר למנחות כדאיתא בפירקין ובן פסק מיי' פ"ג ופ"ד מהל' איסורי מזבח ומהא דאמרינן המשתחוה לבהמה קרניה פסולין לשופר סוכיתו הפוסקים דאותו מעיל שלובש עובד כוכבים כשהולך לבית התרפים וכן גרות של עבודת כוכבים אסור לעשות בהן שום דבר מצוה ובספר אגודה מוכח מהסיא דהקומץ רבה דאמר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים שלא נשתמש בו הדיוט דמהם ראיה שאין לעשות מדבר יפן לתשמיש מצוה כגון מעילין שלבשו בהן הדיוטות אין לעשות מהן מעילין לס"ת וכן כל כיוצא בזה ולקמן גבי כלים שנשתמשו בבית חוניו נאריך בזה בס"ד:

הגהות מא"י

[א] פי' אחר רשום למחוק: [ב] נ"ב בני: [ג] ר"ב כתב כסף משנה פ"ח מהל' עבודת כוכבים שאפשר שהיה לו להרמב"ם גירסא דמסיימ' דבני רבי חייא שרו והלכ' כוותייהו לגבי ר"י: [ד] כלגבוה כצ"ל: [ה] נ"ב דאמר: [ו] נ"ב ופשיט להא בעיא אם יש נעבד במחובר לגבוה מק"ו ומה אתנן זונה שמותר בתלוש להדיוט אסור במחובר לגבוה דכתיב לא תביא אתנן זונה וכו' ל"ש תלוש ול"ש מחובר נעבד שאסור בתלוש להדיוט אינו דין שאסור במחובר לגבוה: [ז] והרב כצ"ל: [ח] ואפשר כצ"ל: [ט] נ"ב גבי הא דבעי רב פפא המשתחוה לבהמה קרניה מה הן לחצוצרות שוקיה מה הן לחלילין: [י] נ"ב דאמרי' עלה דאם ענר ולקטן ביו"ט כשר ומפרשינן בגמ' בשענביו שחורות עסקינן אבל ירוקות לא פסלי ואיירי דהושחרו מעיו"ט ופשטינן מהא דדחוי מעיקרא לא הוי דחוי: [כ] נ"ב כגון כשנשחרו ענבי ההדס ביו"ט אבל קודם שנשחרו שהיו ירוקים ההדס היה ראוי למצוה וכשנשחרו נדחה וכאשר ירקו אח"כ חזר ונראה:

נדה מטמאה במשא דכתיב וכל הנוגע בכל הכלי אשר תשב עליו אלמא טמיתיה לכלי שנשא אותה ואע"פ שלא נגעה שאפילו היו עשרה כלים זה ע"ג זה כולן בכלל אשר תשב עליו הן: תזרם כמו דוה. בעבודת כוכבים קא מיפלגי קרא כך פירש רש"י ז"ל אבל בירושלמי פירשו דמאי דאמרי' כדון מחצה על מחצה היינו לומר שחצי הכותל מותר וטוטל מחצה בעצים ובאבנים ומיהו ה"מ במכיר האבנים שכנגדו אבל בשאינו מכירן הכל אסור דאין ברירה דאע"ג דבכותל שני שותפין רשות שניהם שוה בכל צדי הכותל וכל אחד מהן יש לו שותפות אפילו באותן אבנים שהן לצד חברו שותפות זו של עבודת כוכבים ושל ישראל שרי דמסתמא על דעת כן נשתתפו שלצד שכנגד כל אחד יהא שלו לגמרי דתרוייהו בהכי ניחא להו ישראל ניחא ליה בהכי כדי שלא יאסר הצד שכנגדו ובני עבודת כוכבים ניחא להו בהכי כדי שלא ישתחוו אלא לחלקם ולפיכך כל שישראל מכיר אבניו נוטלן והן שלו אבל בשאינו מכיר כולן אסורות דאין ברירה ומיהו מסתברא דמותר למכור לו חלקו בכל מקום שהוא ולי פשטה דמתני' מוכחא כפירושו של רש"י ז"ל דקתני מעיקרא נדון מחצה על מחצה ובתר הכי קתני אבניו ועציו ועפרו וכיון דלא פירשו הכי בגמרא דילן משמע דנקטינן מתני' כפשטה וכדברי רש"י ז"ל ולפיכך אני חוכך להחמיר למעשה בהתירו של הירושלמי אבל הר"ם במז"ל כתבו בפ"ח מהל' עבודת כוכבים. והך מתני' אתיא אפילו כמאן דאמר דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת כגון שהשתחוה לכל אבן ואבן והכי אוקמוה בירושלמי והתם נמי מפרשינן מתני' בפקדם הכותל לעבודת כוכבים כשסמך ישראל בהיתר סמך: גמ' והא קא שביק רווחא לעבודת כוכבים. ומהני לה: דגדר לה בהיזמי והיגי. קוצים וברקנים: אי נמי דעביד לה בית הכסא לתינוקות. דלא בעי בהו צניעותא דאילו לגדולים צניעותא בעי: מתני' שלשה בתים הן. לענין בטול עבודת כוכבים: בית שהתחלת בנייתו לעבודת כוכבים והיו עובדין את הבית עצמו הרי זה אסור דכל הבית הוי עבודת כוכבים ואם עובד כוכבים בנאו אסור עד שיבטלנו שיתוץ ממנו מקצת ואם של ישראל הוא אסור עולמית אבניו ועציו ועפרו ואמרי' בגמרא [דף מז:] דבנה אע"פ שלא השתחוה והשתחוה נמי אע"פ שלא בנה וכרב דאמר דהמשתחוה לבית אסרו דתלוש ולבסוף חברו לגבי עבודת כוכבים כתלוש דמי וכיון דאמרי' דבנה אע"פ שלא השתחוה מיתסר על כרחין בבית שהוא עצמה עבודת כוכבים עסקינן ומש"ה אסור מיד דאתי כמאן דאמר עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ואילו לא היה הבית נעבד הוה ליה משמשי עבודת כוכבים דלדברי הכל [דף יט: ודף נב.] אינן אסורין עד שיעבדו וכן בבימוס ואשרה כתב רש"י ז"ל שהן בעצמן נעבדו: סיידו וכיירו לעבודת כוכבים. שהיה בית בנוי לדירת אדם והקצהו לעבודת כוכבים וטחו בסיד ועושה בו ציורין לעבודת כוכבים: נוטל מה שחדש. נוטל ישראל מה שחדש העובד כוכבים והשאר מותר בלא בטול לפי שלא נאסר ואפילו היה הבית של ישראל מומר שאין לעבודת כוכבים שלו בטלה בנוטל מה שחדש סגי לפי שלא נאסר אלא אותו חדוש ואותו חדוש שנטל אסור בהנאה לעולם ומיהו דוקא בשלא נעבד הבית מעולם אבל אם השתחוה לו אפילו לאחר שנבנה מיתסר דתלוש ולבסוף חברו לגבי עבודת כוכבים כתלוש דמי וכדכתיבנא וליכא לפרושי דהאי נוטל מה שחדש אעובד כוכבים קאי דא"כ למה לי שיטול כל מה שחדש אפילו בכל דהו סגי וכדתנן לקמן [דף מט:] כיצד מבטלה וכו' נטל הימנה מקל או שרביט אפילו עלה הרי זו בטלה אלא ודאי אישראל קאי וכדכתיבנא: הבנים לתוכו עבודת כוכבים. ואת הבית עצמו לא נתכוון לעבוד ולא הקצהו להשמיש עבודת כוכבים אלא לפי שעה (א) שהכניסו לתוכה והוציאה ישראל הרי בית זה מותר כך פירש רש"י ז"ל וטעמא דמלתא דכיון שלא נעשה אלא לתשמיש עראי אינו נאסר משום משמשי עבודת כוכבים ומיהו כל [א] שעבודת כוכבים בתוכו מיתסר מדרבנן והא דתניא בסיפרי לא חדש אלא הכניס לתוכו עבודת כוכבים והוציאה מותר שנאמר ואבדתם את שמם מן המקום דמשמע דמדאורייתא צריך להוציאה היא אסמכתא בעלמא ומכ"מ אם הכניס שם עבודת כוכבים דרך קבע [ב] אפילו אם הוציאה ישראל אסור דנעשה בית זה משמש לעבודת כוכבים וליכא למימר דבית אינו נאסר משום משמשי עבודת כוכבים לפי שגופו אינו משמש לעבודת כוכבים אלא כקרקע עולם בעלמא דהא בפירקא קמא בגמרא (דף יט:) גבי הא דתנן הגיע לכיפה שמעמידים בה עבודת כוכבים וכו' דאמרי' עלה אם בנה שכרו מותר ומקשינן פשיטא משמשי עבודת כוכבים היא ומשמשי עבודת כוכבים אינן אסורין עד שנעבדו אלמא בית כמשמשי עבודת כוכבים הוא ואחרים פירשו דהאי הכניס לתוכו עבודת כוכבים אפילו בקבע קאמר וכי תנן והוציאה הרי זה מותר [ה"מ] כשהוציאה עובד כוכבים שכיון שסלקה משם ואין דעתו להחזירה בטל משמשיה והיינו דומיא דאידך דאילנות דקתני העמיד תחתיה עבודת כוכבים ובטלה הרי זה מותר אלמא צריכה בטול אלא שהמבטל עבודת כוכבים בטל משמשיה: שלש אבנים הן. לענין בטול עבודת כוכבים: אבן שחצבה מתחלה. מן ההר: לבימוס. מקום מושב לעבודת כוכבים שמעמידין הצלם עליה ועובדין הבימוס עצמו כעבודת כוכבים: הרי זו אסורה. ואפילו לא העמיד עליה ואם עובד כוכבים חצבה צריך עובד כוכבים לבטלה ולחסר ממנה מעט עד שתפגם ואם ישראל חצבה להעמיד עבודת כוכבים עליה אין לה בטלה עולמית: סיידה וכיירה לעבודת כוכבים. והיא חצובה ועומדת: נוטל. ישראל: מה שחדש. העובד כוכבים ושוחק וזורה לרוח והאבן מותרת שלא נעשה עבודת כוכבים אלא חדוש ובגמרא אמרינן דאע"ג דסייד וכייר בגופה של אבן כגון שחקק בה צורה בברזל אפ"ה לא מיתסר אלא אותו חידוש בלחוד: העמיד עליה עבודת כוכבים. לפי שעה ולא הקצה האבן לבימוס: וסלקה. הרי זו מותרת: ואינה צריכה בטול: שלש אשרות הן' אילן שנטעו בתחלה לעבודת כוכבים ה"ז אסור. עד שיבטלנו עובד כוכבים: גדעו. עובד כוכבים או ישראל: לעבודת כוכבים. לעבוד הגדולין שיגדלו בו מעתה והוא היה כבר נטוע כשבא ישראל ליהנות ממנו: נוטל מה שהחליף. ושורפו כדין אשרה ועיקרו מותר בהנאה ואמרי' נמי בגמרא דאע"ג דהבריך והרכיב בגופו של אילן לא מיתסר עיקרו אע"פ שעשה מעשה בגופו: העמיד תחתיו עבודת כוכבים ובטלה ה"ז מותר. ומיהו כי בעינן בטלה ה"מ היכא דנטעו מתחלה כדי להעמיד עבודת כוכבים תחתיו הא לאו הכי אפילו בשלא בטל עבודת כוכבים האילן מותר דמחובר הוא דלא חמיר טפי מעבודת כוכבים עצמה דקי"ל בה כת"ק דרבי יוסי ברבי יהודה דס"ל דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר וכמו שכתבתי למעלה ואפילו לרב דאמר בגמרא דהמשתחוה לבית אסרו משום דקסבר דתלוש ולבסוף חברו [לענין] עבודת כוכבים כתלוש דמי איכא למימר דה"מ בית אבל אילן כיון שיש לו שרשים בקרקע דינו כמחובר מעיקרו אבל מדברי רש"י ז"ל נראה דאילן נמי כל שנטעו יחור כתלוש דמי שהרי כתב למעלה [ג] בגמרא (דף מו.) גבי בהמה תמימה ואילן יבש דאמר בהו שאין בהן תפיסת יד אדם דתפיסה [דנטיעה] דמעיקרא לרבנן לאו תפיסה היא דלאו אילן היה כשנטעו גרעין מכלל דאי נטעו יחור אסרו ליה רבנן משום תפיסת ידי אדם דמעיקרא דתלוש ולבסוף חברו אפילו גבי אילן כתלוש דמי וזהו מה שכתב בפ"ק דחולין (דף טז:) גבי תלוש ולבסוף חברו לענין שחיטה דאמרי' התם בקנה העולה [ד] מאליו ופירש הרב ז"ל שלא נטעו אדם ה"ל כתלוש ולבסוף [ה] חברו: גרסי' בגמרא [דף מח.] אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתו אסורה ומסקינן דאפילו לרבנן דסבירא להו דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר ה"מ עקרו אבל תוספתו אסור וכי תנן במתניתין גדעו ופסלו והחליף נוטל מה שהחליף לאו למימרא דבדלא גדעו ופסלו נמי לא מיתסר תוספת אלא לרבותא נקטיה דאע"ג דגדעו ופסלו בנוטל מה שהחליף סגי: מתני' איזו היא אשרה וכו'. בגמרא [שם] פריך והא אנן תנן שלש אשרות הן כדאיתא במתניתין דלעיל בסמוך ולמה ליה למהדר ולמיתני איזו היא אשרה ופרקינן דה"ק שלש אשרות הן שתים דברי הכל ואחת מחלוקת רבי שמעון ורבנן כלומר דרבי שמעון סבירא ליה דלא מיקריא אשרה אלא אם היא נעבדת אבל אם עובדין את העבודת כוכבים שתחתיו האילן מותר ולפיכך אני תמה כיון דלא קיימא לן כרבי שמעון למה

נר מצוה

תורה אור

רבי עקיבא אומר כנדה שנאמר °תזרם כמו דוה צא תאמר לו מה נדה מטמאה במשא אף עבודת כוכבים מטמאה במשא: גמ' והא קא שביק רווחא לעבודת כוכבים דגדר ליה בהיזמי והיגי אי נמי דעבד ליה בית הכסא לתינוקות: מתני' ג' אבתים הן בית שבנאו מתחלה לשם עבודת כוכבים הרי זה אסור סיידו וכיירו לעבודת כוכבים וחידש נוטל מה שחידש °הכנים לתוכו עבודת כוכבים והוציאה ה"ז מותר ג' אבנים הן אבן שחצבה מתחלה לבימוס הרי זו אסורה סידה וכיירה לשם עבודת כוכבים וחידש נוטל מה שחידש העמיד עליה עבודת כוכבים וסלקה הרי זו מותרת שלש אשרות הן אילן שנטעו לעבודת כוכבים הרי זה אסור א גדעו ופסלו לעבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף העמיד תחתיה עבודת כוכבים ונטלה הרי זו מותרת אי זו אשירה כל שתחתיה עבודת כוכבים רבי שמעון אומר כל שעובדים אותה מעשה בצידן באילן שהיו עובדין אותו והיה תחתיו גל אמר

רש"י

במשא. שרן לשון סיקוץ: גמ' והא קא שביק רווחא לעבודת כוכבים. כשכונס לתוך שלו: בהיזמי והיגי. קוצים וברקנים אותו ריוח: לתינוקות. ולא לגדולים דבית הכסא בעי צניעותא והכא ליכא צניעותא דחזו ליה בני עובדי כוכבים: מתני' איזהו אשרה. היכא שלא הוברר לנו שהיא אשרה באיזה סימן נכיר אם יהיה אשרה

שלטי הגבורים

א גבי אשרה שגדעו ופסלו לעבודת כוכבים והחליף דנוטל מה שהחליף והשאר מותר פירש ר"י דוקא שמפרש להדיא שמכוין שלא יהא עבודת כוכבים אלא מה שהחליף דומיא דסיוד וכיור שאינו מכוין לעשות כל הבית לעבודת כוכבים אבל אם מכוין לעיקר האילן נעשה כולו עבודת כוכבים בגידוע ופיסול אע"פ שלא השתחוה לו והרא"ש כתב אפי' כוון לעיקרו של אילן אפ"ה לא נאסר כולו אא"כ השתחוה לו אח"כ שאז נאסר כולו ובגידוע ובפיסול נאסר מה שגדל אחר כך אע"פ שלא השתחוה לו ונקרא אשרה כל שעבודת כוכבים תחתיה אפי' אינם עובדין האילן כ"ש אם עובדים האילן בעצמו וכל אילן שאומרין פירותיו לעשות ממנו שכר לשתותו ביום אידם בידוע שעובדין אותו ואילני סרק שרגילין ליטע לפני עבודת כוכבים שלהם י"א מותרין שאין עובדין אותם אלא לנוי נטעו לה אלא שמחוקי העבודת כוכבים הוא לעובדה באותן האילנות והוי כעין תקרובת עבודת כוכבים ונטיעתן זו היא תקרובתה ובתקרובת כזה אינו נאסר כיון שאינו כעין פנים וי"א דלא גרע מנוי עבודת כוכבים ואסור והכי מסתבר: ואסור ליסב בצל האשרה ואפי' בצל צלה פי' שחרית וערבית הצל של כל דבר ארוך מאד עד כדי קומתן נקרא צלו ומשם והילך נקרא צל צלו ואפי' לעבור תחתיה דרך העברה בעלמא אסור וה"מ שאינו נוטה על הדרך אבל אם נוטה על הדרך אם יש דרך אחרת אסור לעבור תחתיה ואם אין דרך אחרת מותר לעבור תחתיה ואפ"ה ירחיק אדם השוב מהכיעור והדומה לו וכשעובר תחתיה ימהר לרוץ בכל מה שיוכל וכתב הראב"ד דוקא אשרה שעשויה לצל בין לתחתיה בין להוצה לה אבל בית עבודת כוכבים תוכו ונגד פתחו תוך ארבע אמות אסור אחוריו וצלו מותר ואפי' תוכו אם גוזל הרבים שקדם לו הדרך ואח"כ בנה שם בית עבודת כוכבים מותר לעבור דרך שם אבל אם קדם הבית לדרך אסור וצ"ע למה השמיט מיי' להזכיר איסור באשרה ליסב בצל צלה דהא בגמ' אסיקנא לאיסורא וגם מנא ליה שיהיה מותר ליסב בצל הסריגים והעלין שלה ומפי' המשניות נראה דדייק היתר זה מלשון המשנה דקתני לא ישב בצלה דמשמע דוקא בצל גוף האילן אבל בצל ענפיה ועליה מותר לו ליסב שם: לשון ריא"ז אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים ועבדו הרי הוא אסור וזו היא אשרה שאסרה תורה נטעו מתחלה שלא לשם עבודת כוכבים ואחר כךעבדו עיקרו מותר שהרי לא נטעו מתחלה לכך ובשעה שעבדו הרי הוא מחובר והרי הוא כעובד ההרים והגבעות והגידולין אסורים שהגידולין שהגדילו אחר שעבדן הרי הן כנטועין מתחלה לכך בד"א באילן שנטעו מתחלה גרעין ונעשה אילן ואח"כ עבדו אבל אם נטע אילן או ענף והשרים בקרקע ואח"כ עבדו הרי הוא כתלוש ולבסוף חברו ואסור אפי' עקרו של אילן כדברי המורה ומז"ה אומר שאע"פ שנטעו אילן והשרים בקרקע הרי הוא כמחובר ולא נאסר עיקרו וכדברי המורה נ"ל עיקר כמבואר בקונטרס הראיות. אילן העולה מאליו שאין בו תפיסת יד אדם ולא ניטע ע"י אדם כלל הרי זה דומה להרים וגבעות והמשתחוה לו לא נאסר כלל לא העיקר ולא הגדולים הבאים לאחר מכאן כמבואר בקונטרס הראיות. אילן שהכומרים שומרין פירותיו לאכול אותם ביום אידם הרי הוא בחזקת אשרה ואסורה בהנאה לא ישב אדם תחת צל האשרה ואפי' בצל צלה שהוא מאריך יותר מכדי קומתה ואם ישב שם טהור ואם עבר טמא שאי אפשר שאין שם תקרובת עבודת כוכבים ותקרובת עבודת כוכבים מטמאה באהל שנאמר ויאכלו זבחי מתים הקישה למת וטומאה זו מדברי סופרים כמו שמבואר בפ' שלפנינו. ונראה בעיני שלא אסרו אלא בצל האשרה שהאילן עשוי לצורך צלו אבל בית של עבודת כוכבים מותר ליסב בצלו חוץ לבית שאין הבית עשוי אלא לצורך תוכו אבל הצל שחוצה לו מותר כמבואר בקונטרס הראיות: גבי נטיעת ייחור ערלה כתב הטור אע"פ שהמנהג עובדי עבודת כוכבים להבריך הגפנים בכל שנה ושנה התיר ר"י לשתות יין מגפני הגוים משום דספק ערלה מותר:

עין משפט

א מיי' פ"ח מהלכות עבודת כוכבים טור י"ד סימן קמה:

הגהות הב"ח

(א) הכניסו כצ"ל:

הגהות מא"י

[א] זמן: [ב] תי' אפי' רשום למחוק: [ג] נ"ב פי' שנעבדה אינה אסורה להדיוט וכן אילן יבש אפשר שנסתנה מברייתו: [ד] נ"ב דלדיעבד שחיטתו כשרה: [ה] נ"ב פי' אם שחט בו שחיטתו פסולה:

המאור הגדול סיידה וכיירה לעבודת כוכבים וחרש נוטל מה שחדש פירוש נוטל ישראל מה שחדש עובד כוכבים והשאר מותר העמיד עליה עבודת כוכבים וסלקה הרי זו מותרת פירוש שסלקה העובד כוכבים והרי ודאי בטל משמשיה ואע"פ שלא בטל העבודת כוכבים עצמה אבל אם סלקה ישראל ודאי אסורה שאין ישראל מבטל לא עבודת כוכבים ולא משמשיה:

א מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים סמ"ג לאוין מד טור י"ד סי' קמב:

ב מיי' פ"י מהל' מ"ש ונטע רבעי טור י"ד סי' רצד:

(א) נ"ב נ"ל והבריך שהרי רש"י הקשה על פי' זה אפילו לא הבריך נמי ה"ל זה וזה גורם. וללישנא קמא דרש"י י"ל דגרס או ור"ל שאם נטע האגוז או הבריך וכו' יחור של ערלה וכל זה לשיטת רש"י ועי' בתוס':

הגהות מא"י

[א] נ"ב גבי הא דאמרו על ריב"ז שהיה יושב בצילו של היכל ודורש כל היום כולו ואביי מוכיח מהתם דהיכא דלא אפשר וקא מיכוין שרי דריב"ז לא היה אפשר לדרוש הלכות החג בשום בית המדרש שלא היה מחזיק כל הבאים לשמוע הדרשה ומכוין ליהנות בצל הקדש ושרי ורבא אמר דמשום הא לא אריא דשאני היכל וכו' פי' דאין הנאה נאסרת באופן זה שאינו דרך הנאתו: [ב] מדמקשינן כנ"ל: [ג] והא כנ"ל: [ד] נ"ב למימר: [ה] נ"ב אמר: [ו] ואם כנ"ל: [ז] נ"ב דבטלה לגבי זקנה ואינה חייבת בערלה ואין בה דין רבעי:

אמר להן רבי שמעון בדקו את הגל הזה בדקו ומצאו בו צורה אמר הואיל ולצורה הן עובדין נתיר להן את האילן °א*לא ישב בצלה ואם ישב טהור ולא יעבור תחתיה ואם עבר טמא היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה והחזרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים רבי יוסי אומר אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנביה נושרת עליהן והוו להן לזבל: גמ' היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור איבעיא להו עבר או עובר רבי יצחק בן אלעזר משמיה דחזקיה אמר עבר ורבי יוחנן אמר עובר ולא פליגי הא דאיכא דירכא אחריתי והא דליכא דירכא אחריתי אמר ליה רב ששת לשמעיה כי מטית התם ארהיטני: אף לא ירקות בימות הגשמים: וסבר רבי יוסי זה וזה גורם אסור והא תניא רבי יוסי אומר בנוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי ואין מרכיבין כפניות של ערלה ואמר רב יהודה אמר רב מודה רבי יוסי *שאם נטע והבריך והרכיב מותר אלמא לרבי יוסי זה וזה גורם מותר ואסיקנא

אלף רסז | דף מח: | הגף רסח | דף מט. | פסג"ס

רש"י

אשרה אם לאו: לא ישב בצילה. האי צל לאו תחת נוף האשרה קאמר דא"כ לא מצי למתני ואם ישב טהור דהא קתני סיפא ואם עבר טמא אלא מן האילן והלאה דכשהחמה במזרח או במערב יש לכל דבר צל ארוך: לא יעבור תחתיה. תחת נוף האילן שהאילן מאהיל עליו ואם עבר טמא: היתה גוזלת את הרבים. שנופה נוטה לרשות הרבים שהוא דטומאה דרבנן היא והיכא דגוזלת את הרבים לא גזור רבנן: ירקות בימות הגשמים. שהאילן גם הוא קשה להם שמעכב החמה מלבא אבל לא בימות החמה שהצל יפה: והחזרין. לטוגי"א: לא בימות החמה כו' שהצל לעולם יפה להן: שהנבייה. עלין הנושרין בימות הגשמים מן האילן: גמ' עבר. דיעבד או עובר לכתחלה: כי מטית להתם. רב ששת היה סגי נהור וזה מושכו והיתה בעירו אשרה גוזלת את הרבים ואמר ליה כי מטית שתגיע לשם: ארהיטני. מושכני במרוצה: זה וזה גורם. נבייה דאיסור וקרקע עולם דהיתר גורמים לירקות שיגדלו: ערלה. לא נאסר כי אם הפרי הלכך אגוזים אסור בהנאה דמיתהני מיניה שחוזר לגדל: ייחור. נוף: שאם נטע. אגוז של ערלה (א) או הבריך והרכיב ייחור של ערלה באילן זקן מותרין פירותיו מיד אף על פי שלא מלאו

למה הביא הרב אלפס ז"ל משנה זו: לא ישב בצלה משום דקא מתהני מעבודת כוכבים והאי צל לאו תחת נוף האילן הוא דא"כ לא מצי מתני ליה ואם ישב טהור דהא קתני סיפא לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא אלא האי צל דקאמר היינו מן האילן והלאה הלכך לאו אהל הוא שכשחמה במזרח או במערב יש לכל דבר צל ארוך וכשחמה עומדת בחצי הרקיע אין לכל דבר צל אלא תחתיו: לא יעבור תחתיה. תחת נוף האילן: ואם עבר טמא. מפרשינן טעמא בגמרא [דף מח:] משום דא"א דליכא תקרובת וכר"י ב"ב דס"ל דתקרובת עבודת כוכבים מטמא באהל דכתיב (תהלי' קו) וילמדו לבעל פעו' ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל אף תקרובת עבודת כוכבים מטמא באהל: היתה גוזלת הרבים. שהיה נופה נוטה לרה"ר ועבר תחתיה טהור דהך טומאה דרבנן היא וקרא דמייתי בגמרא אסמכתא בעלמא היא והכי אמרי' נמי בפ' ר' ישמעאל [דף נב.] דהך טומאה דרבנן היא והיכא דגוזלת את הרבים לא גזרו רבנן. וכתב הראב"ד ז"ל דכי תנן לא ישב בצלה דוקא באשרה דעבידא לצל בין לתחתיה בין לחוצה לה אבל בית עבודת כוכבים תוכו וכנגד פתחו ארבע אמות אסור אחוריו מותר לפי שאין בית עשוי לצל שחוצה לו כדאמרי' בפרק [א] כל שעה (דף כו.) שאני היכל דלתוכו עשוי ומסתברא דלעבור בצלה שרי דמדקתני רישא לא ישב וסיפא לא יעבור משמע דבצלה ישיבה דוקא הוא דאסור אבל לעבור דרך שם שרי וטעמא דמילתא משום דמיגלא אפילו ישיבה הוה לן למישרי כל היכא דלא קא מיכוין דהא קי"ל בפ' כל שעה (דף כה:) דאפשר ולא קא מכוין שרי אלא דחיישינן שמא ישהה בישיבה ואתא לכווני אבל העברה בעלמא דלא שייך למיחש בה כוליה האי שריא ותחתיה דאסור משום טומאת עבודת כוכבים. עוד אפשר לי לומר דכי אמרינן לא ישב בצלה דוקא בדקא מיכוין הא לאו הכי שרי מדפרכינן בגמרא פשיטא ואם איתא דאע"ג דלא קא מיכוין אסור אדרבה צריכא רבה דהא מדינא שרי ולפ"ז ליכא פלוגתא בין ישיבה והעברה דאי לא מכוין תרוייהו שרי ואי מכוין משמע דתרוייהו אסירי אלא דמילתא דשכיחא ליה נקט שהמתכוין ליהנות מן הצל יושב הוא שם אא"כ תאמר דבהעברה אפילו מכוין לאיתהנויי שרי דהנאה כי הא לא חשיבא כדשרינן צל צלה לפי מה שנראה מדברי הרמב"ם ז"ל והרב אלפסי ז"ל כמו שיתבאר בסמוך ולפי דרך זו אפילו מכוין שרי אלא שאפשר לדחות דכי מקשינן פשיטא סתמא מקשינן למאן דאמר דאף על גב דלא מכוין אסור פשיטא ולמ"ד דכל היכא דלא מכוין שרי ומתני' במכוין נמי פשיטא ואין הכי נמי דהוה מצי לתרולי אליבא דהלכתא דמתני' בדלא קא מיכוין ומדרבנן וטובא אשמועינן אלא דבעי לפרוקי מלתא דשויא לתרוייהו אבל עדיין יש להקשות כיון דאליבא דהלכתא משמע לתלמודא דמתניתין בדמכוין [ב] ומקשינן פשיטא מנא לן לאודויי איסור בדלא מכוין ודוחק הוא לומר דכי מקשינן פשיטא אליבא דחד ולאו כהלכתא מקשינן. *[פירוש הלכך מתני' כי קא מכוין הא לאו הכי שרי]:

גרסינן בגמרא [דף מח:] לא ישב בצלה פשיטא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא נצרכה אלא לצל צלה מכלל דבצל קומתה אם ישב טמא. פירוש בתמיה ואמאי והלא אין כאן אהל שהרי מן האילן והלאה הוא ולא תחת נופו ודחינן לא דאפילו צל קומתה אם ישב טהור [ג] אלא קא משמע לן דבצל צלה לכתחלה לא ישב והיכא דמתני לה אסיפא אם ישב טהור פשיטא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא נצרכה אלא לצל קומתה מכלל דבצל צלה לכתחלה ישב לא אפילו בצל צלה לכתחלה לא ישב והא קמ"ל דאפילו בצל קומתה אם ישב טהור: וצלה וצל צלה פירש רש"י ז"ל שכל זמן שלא עברה מדת אורך הצל את מדת גובה קומת האילן הייתו צלה דהצל עב וחשוך מכאן ואילך הצל דק וקלוש והייתו צל צלה וכדבריו מצאתי בירושלמי דפירקין דגרסי' התם תמן אמרי' בשם רב חסדא צלה אסור וצל צלה מותר איזהו צלה ואיזהו צל צלה תמן אמרין כל שאילו תפול והיא נוגעת בו זהו צלה כל שאילו תפול ואינה נוגעת בו זהו צל צלה ואע"פ שזה הירושלמי חולק עם גמרתנו דשרי צל צלה ואנן אסרינן ליה מ"מ למדנו ממנו פירוש צלה וצל צלה. וראיתי לרמב"ם ז"ל שכתב בפרק ז' מהלכות עבודת כוכבים האשרה וכו' אסור לישב בצל קורתה ומותר לישב בצל השריגין והעלים שבה ותמה אני עליו שאין פירושו בצלה וצל צלה מסכים עם לשון הירושלמי וראוי לסמוך על הירושלמי בזה ועוד שפסק בצל צלה דמותר ובסוגיין משמע דאסור דאפילו בלישנא בתרא מסקינן לה [הוא הדין] דאפילו בצל צלה לא ישב והא קא משמע לן דאפילו בצל קומתה אם ישב טהור ונראה שהרב ז"ל היה גורס בלישנא בתרא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן לא נצרכה אלא לצל קומתה מכלל דבצל צלה יושב ותו לא מידי וכן נראה מדברי הרב אלפסי ז"ל שלא הזכיר בהלכותיו כל האי שקלא וטריא דצל צלה משמע דס"ל דלא מיתסר אלא צלה וכן מצאתי לרבינו מאיר הלוי שכתב בפסקי הלכותיו כלשון הזה מכלל דבצל צלה שהוא הצל היוצא למדת קומתה שחרית וערבית [לכתחלה] נמי ישב אלא שתמהני שלא מצאתי כן באחת מהנוסחאות ואם היתה גירסתם כגירסא שלנו על כרחנו אנו צריכין לומר דבדלא מכוין עסקינן דלא מיתסר אלא מדרבנן וכיון דבלישנא בתרא מספקא לן הם פוסקים בזה לקולא ועדיין אין זה מחוור דאפילו הוי איסור דרבנן כיון דבלישנא קמא פשיטא לן לאיסורא ובלישנא בתרא מספקא לן לית לן לדחויי פשטא דלישנא קמא משום ספקא דלישנא בתרא ועוד דמשמע דאפילו בלישנא בתרא לא מספקא לן הכי אדרבה מתמהין ואמרין מכלל דבצל צלה לכתחלה ישב ודחינן דלא ולפיכך הדבר צריך עיון: מתני' זורעין תחתיה. תחת האשרה: ירקות בימות הגשמים. לפי שהאילן גם הוא קשה להם שמעכב החמה מלירד: אבל לא בימות החמה. שהצל יפה להם: והחזרין. לטוגי"ש בלעז: לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. שהצל לעולם יפה להם: שהנביה. עלין הנושרין בימות הגשמים מן האילן: גמ' עבר דיעבד או עובר לכתחלה: כי מטית התם. רב ששת סגי נהור היה וזה מושכו והיתה בעירו אשרה גוזלת הרבים וא"ל כי מטית להתם ארהיטני מושכני במרוצה ואמרי' עלה בגמרא הי דליכא דרכא אחריתי ל"ל [ד] ארהיטני מישרא שרי ואי דאיכא דרכא אחריתי כי [ה] ארהיטני מאי הוי לעולם דליכא דרכא אחריתי ואדם חשוב שאני ולא ידעתי למה השמיטו הרב אלפסי ז"ל ואף הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ז מה' עבודת כוכבים ואם אין שם דרך אחרת עובר תחתיה כשהוא רץ עד כאן ולמה פסק כך כיון דלא בעינן רץ אלא באדם חשוב: וסבר רבי יוסי זה וזה גורם אסור. נביה דאיסור וקרקע עולם דהיתר גורמין לירקות שיגדלו: והא תניא רבי יוסי אומר נוטעין ייחור של ערלה. ייחור נוף משום דבערלה לא נאסר אלא הפרי: ואין נוטעין אגוז של ערלה. משום דאגוז אסור בהנאה וקא מיתהני מיניה שחוזר ונעשה אילן: ואין מרכיבין כפניות של ערלה. תמרים קטנים: [ו] שאם נטע. אגוז של ערלה מותר אלמא כי גדל האילן וטוען הפירות הוו הנך פירות בגרמא דאגוז דאסור וקרקע דהיתר וקתני דמותר: והבריך והרכיב. אם הבריך והרכיב ייחור של ערלה באילן זקן מותרין פירותיהן מיד אע"פ שלא מלאו לה שני ערלה דזה וזה גורם מותר דה"נ אמרי' בעלמא דילדה שסבכה בזקנה בטלה כך פירש רש"י ז"ל [ז] והקשה הרמב"ן ז"ל מאי פרכינן וסבר רבי יוסי זה וזה גורם אסור דלימא ליה לעולם אימא לך דסבר ר"י זה וזה גורם מותר בדיעבד ומיהו לכתחלה אסור דהא איהו גופיה דס"ל שאם נטע והבריך והרכיב מותר אמר דלכתחלה אין נוטעין אגוז של ערלה ולאו קושיא היא דכי אסרינן לכתחלה ה"מ בנוטע בידים שהוא כמבטל איסור לכתחלה אבל כגון ירקות דמתניתין דהגלה ממילא אתיא לא דמי למבטל איסור כלל ואם איתא דס"ל לר"י דזה וזה גורם מותר אפילו לכתחלה הוה ליה למישרי אלא ודאי מדקאמר (אבל) [אף] לא ירקות סבירא ליה דזה וזה גורם אסור: ודאמרי' שאם הבריך והרכיב מותר וכתב רש"י ז"ל דמשום זה וזה גורם מותר הא פרכו עליה דבהברכה היכי שייך למימר זה וזה גורם והא הברכה באילן אחד בעצמו הוא ועוד הקשו עליו דילדה שסבכה בזקנה משום בטול נגעו בה כדמפרש בפרק משוח מלחמה (דף מג:) ואפילו רבנן מודו ביה ואפשר לי לומר דשריותא דהברכה משום זה וזה גורם היא שהרי ערלה

ערלה אף בהברכה היא נוהגת כדאיתא בפ"ק דר"ה (דף ט:) דהברכה כתחלת נטיעה היא והא דתניא בסיפרא ונטעתם כל עץ מאכל פרט למבריך ההיא כגון שחיה מן האב אבל כל שאינה חיה מן האב וסימן לדבר כל שפני עליה כלפי פני עלי הזקנה חייבת בערלה וכדאמר בירושלמי מאן מוכח ואהדר ליה מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאיסתכולי ביה וכיון דהברכה כתחלת נטיעה היא אף כשהיא חיה מן האב היה ראוי לאסור אותה שאף משרשיה היא חיה אלא דכיון שזה וזה גורם שריא וכן זו דהקשו דילדה שסבכה בזקנה השריא לא מדין זה וזה גורם הוא אלא מתורת בטול אינה קושיא דלא ודא אחת היא שזה וזה גורם מותר מה טעם לפי שנתבטל האיסור בהיתר דכי היכי דאי איתיה לאיסורא בעיניה בטל חד בתרי כל היכא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אי נמי כשנתערב כל היכא דליכא טעמא ה"נ היתר הבא מכח גרמת איסור כל היכא שאיסור והיתר גרם לו הרי הוא כאילו נתבטל איסור זה משום הכי אמר רב אשי אמר רבי אבהו התם בפרק משוח מלחמה דילדה שסבכה בזקנה בטלה דסבירא ליה דזה וזה גורם מותר וכדאפסיקא הלכתא בסוגיין וכי תימא אי שריותא דילדה שסבכה בזקנה מטעם זה וזה גורם הוא היכי מסקינן התם בפרק משוח מלחמה דדוקא ילדה שסבכה בזקנה בטלה אבל ילדה שסבכה בילדה הנטועה לסייג ולקורות אע"פ שהראשונה היתה מותרת שניה זו אסורה דהא ה"נ זה וזה גורם הוא והוה לן למישרייה איכא קושיא דכי אמרי' דזה וזה גורם מותר הני מילי כשגורם של היתר א"א לו לשוב איסור אבל כל שאפשר לו להיות לו איסור כאותו גורם של [היתר] בטל הוא לגבי גורם של איסור כיון שאפשר להיות כמוהו ואין גורם של איסור בטל לגבי גורם של היתר כיון שאי אפשר להיות כמוהו ודמיא האי מילתא למאי דאמרינן בפרק הקומץ רבה (דף כג.) אמר רב חסדא נבלה בטלה בשחוטה שאי אפשר לשחוטה שתעשה נבלה ושחוטה אינה בטלה בנבלה שאפשר לנבלה שתעשה שחוטה דלכי מסרחא פרחה לה טומאה וה"נ זו שנטעה לסייג ולקורות אילו נמלך עליה לאכילה חייבת בערלה נמצא שגורם זה של היתר אפשר לו לחזור ולהיות איסור אבל ילדה זו שסבכה שהיא גורם של איסור אי אפשר לה לחזור ולהיות היתר הלכך לא שרי משום זה וזה גורם והיינו דאמרי' התם בפרק משוח מלחמה מאי שנא ילדה בזקנה דבטלה ומאי שנא ילדה בילדה דלא בטלה התם אי אמליך עלה לאו בת מהדר היא הכא בת מהדר היא וזהו דעתי בדברים הללו על דרך רש"י ז"ל אבל מ"מ יש לדקדק פירושו מדאמרי' אמר רב יהודה אמר רב מודה רבי יוסי והאי ליטנא משמע דרבנן דפליגי עליה שרו מאי דאסר איהו דהיינו לנטוע אגוז של ערלה ולהרכיב כפניות שלה ואע"פ דפליגי עלייהו בלכתחלה בדיעבד מודה להו דשרי הכי משמע האי ליטנא הא ודאי ליתא דלרבנן לא שרו לכתחלה ועוד דמשמע דאפילו דיעבד אסרי דהא רבנן דפליגי עליה סבירא להו דזה וזה גורם אסור כדאיתא בגמרא ואם כן במאי דאסרי [א] מודה להו במאי דשרי פליג עלייהו ומליטנא דמודה רבי יוסי משמע איפכא לפיכך נראין דברי הראב"ד ז"ל שפירש דכפניות היינו מתחלי דאמרי' בפסחים (דף נג.) ומפני שנטעו שומר לפרי בשעת עבודו נאסרין [לרבי יוסי] ורבי יוסי לטעמיה דאמר סמדר אסור מפני שהוא פרי ומש"ה קאמר רבי יוסי דאין מרכיבין ייחור שיש בו כפניות של ערלה לפי שכפניות הללו הן עצמן מוגלות ייחורין ואסורות הן לרבי יוסי דאמר סמדר אסור מפני שהוא פרי אבל רבנן שרו להרכיבן לכתחלה משום דסבירא להו שאין תורת פרי עליהן [דאע"ג דבעלמא סבירא להו זה וזה גורם אסור] ומש"ה קאמר דאע"ג דפליג רבי יוסי עלייהו דרבנן בלכתחלה בדיעבד מודה להו שאם הבריך או הרכיב ייחור שיש בו כפניות וכפניות הללו מוגלות ייחורין שייחורין הללו מותרין לאחר שלש ולאו מטעמייהו דרבנן דאילו לדידהו כל היתרן תלוי מפני שאין עליהן תורת פרי ומשום הכי שרו להרכיבן אפילו לכתחלה הא אילו היו פירות גמורים אפילו דיעבד אסור דאינהו אסרי זה וזה גורם ואילו רבי יוסי סבר דפירות גמורין הן ומשום הכי הוא אוסר להרכיבן לכתחלה ובדיעבד שרי דזה וזה גורם לדידיה מותר וכי קאמר שאם נטע אגב גררא דהבריך והרכיב נקט ליה ולאו דשייכא בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן כלל ולא שייך בה מודה רבי יוסי ומיהו בנטע לרבנן נמי מותר לפי שהוא כלה בארץ עד שלא יצמח והכי איתא בירושלמי: **ואסיקנא** וכו' לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידכו דאמריתו זה וזה גורם אסור פירש רבינו שלמה יצחקי ז"ל דאמריתו אבל לא בימות החמה מפני שהצל יפה להן [אע"ג] דגידולן של ירקות ע"י שני גורמין נינהו קרקע שהם נטועים בו וצלו של אילן ואע"ג דברים סוגיין בגמרא הוה סבירא לן דרבנן סברי זה וזה גורם מותר ולפ"ה לא הוה קשיא לן מהאי דאמרי' אבל לא בימות החמה היינו טעמא משום דמעיקרא קא ס"ד דכי אמרי' זה וזה גורם מותר הנ"מ כגון ששני הגורמין מתערבין זה בזה כנביה וקרקע אבל היכא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כאיסורו של אילן זה המאכל והיתר של קרקע אסור ואפילו למ"ד זה וזה גורם מותר והשתא במסקנא הדרינן מהך סברא וס"ל דלמ"ד זוז"ג מותר [ב] אפילו היכא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי שרי והיינו דאמר לדידכו דאמריתו זה וזה גורם אסור ומהדרי רבנן לרבי יוסי דליכא למיסר ירקות בימות הגשמים משום זה וזה גורם משום דמה שמשביח בנבייה פוגם בזבל. הלכך לענין פסק הלכה [דקי"ל] כרבי יוסי דאמר זה וזה גורם מותר לא קי"ל כמתניתין דתנן זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה אלא זורעין תחתיה בין בימות החמה בין בימות הגשמים וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק ז' מהל' עבודת כוכבים אבל הרמב"ן ז"ל כתב דבמסקנא נמי סבירא לן כדקא ס"ד מעיקרא דכל כי האי גוונא זה וזה גורם אסור כיון דקי"ל דגורם דאיסור לחודיה קאי ובעיניה ואפילו בדיעבד תוכך הרב ז"ל להחמיר וכי קאמרינן לדבריהם דרבנן קאמר להו לאו משום מאי דאמרי' אבל לא בימות החמה דכי האי גוונא אפילו רבי יוסי מודה דאסור אלא ה"ק לדידכו דפלגיתו עלי ואמריתו אף היא נעשה זבל מכלל דסבירא לכו זה וזה גורם אסור אם כן אף לא ירקות בימות הגשמים ורבנן דאמרי לו אף היא נעשית זבל קא מהדר דאינהו גופייהו נינהו רבנן דמתניתין דירקות: ההיא גינתא דאיזדבל בזבל עבודת כוכבים שבא מדם ופרש עגלים הנשחטים לעבודת כוכבים ותקרובת עבודת כוכבים הן ואסורין בהנאה אבל אמר זבל זה לעבודת כוכבים אינו נאסר כדתניא לעיל שאין הקדש לעבודת כוכבים: **מתני'** נטל ממנה. מן האשרה. חדש יותץ. שהרי נעשה והוחזק מאיסורי הנאה: ישן. שכבר הוחזק ואין הסקו לחזקו אלא לאפות: יוצן. שלא יאפו בהיסק זה ונמצא שלא נהנה: אפו בו את הפת. בין בחדש שלגגו וחזר והסיקו בעצי היתר או בישן בהיסק עצי איסור הוה ליה בתרוייהו זה וזה גורם שהפת שהגלפה בחדש בהיסק שני באה ע"י גורם דעצי איסור שנתחזק בהם התנור מראשיתו וגורם דהיתר דהאי היסק וכן בישן שלא לגגו איכא גורם תנור דהיתר וגורם היסק של איסור ומשום הכי הפת אסורה דסבירא ליה לתנא דמתני' דזה וזה גורם אסור והכי מוכח בגמרא בסוגיין דלעיל בסמוך [דף מט:] [הלכך] כיון דאיפסיקא הלכתא כרבי יוסי דאמר זה וזה גורם מותר לא קי"ל כסתם מתני' אלא בין חדש בין ישן יוצן דתנור חדש נמי כל שלגגו והסיקו [בעצי היתר] ואפה בו את הפת זה וזה גורם הוא תנור דאיסורא ועצים דהיתרא הלכך שרי והכי אמרי' בפרק כל שעה (דף כו:) דלמ"ד זה וזה גורם מותר בין חדש בין ישן יוצן וכן כתב הרב אלפסי ז"ל שם ומיהו אפה בו את הפת בתנור שלא לגגו ואפילו היה תנור ישן [ועצי איסור] אסורה בהנאה דלאו ג' דזה וזה גורם הוא תנור דהיתרא ועצים דאיסורא הא אמרי' בפרק כל שעה דיש שבח עצים בפת הלכך חמור מזה וזה גורם לפי שהאיסור ניכר בהיתר והנ"מ כשאבוקה כנגדו דלא קלי איסורא אבל גבי גחלים הפת מותרת דמקלי קלי איסורא והכי איתא התם ובגחלים לוחשות פליגי בה אמוראי התם אי הוה כאבוקה כנגדו או לא ונחלקו הראשונים הלכתא כמאן ואין כאן מקום להאריך: נתערבה באחרות כולן אסורות. יש מפרשים משום דדבר שבמנין היא כגון ככרות של בעל הבית

נר מצוה

ואסיקנא ר' יוסי לדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי זה וזה גורם מותר לדידכו דאמריתו זה וזה גורם אסור אף לא ירקות בימות הגשמים מפני שהנביה נושרת עליהן והוו להן לזבל אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי ההיא גינתא דאיזדבל בזבל עבודת כוכבים שלחה רב עמרם קמיה דרב יוסף כי האי גונא מאי אמר ליה הכי אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי דאמר זה וזה גורם מותר: *מתני' *נטל ממנה עצים א אסורין בהנאה הסיק בהן את התנור אם חדש יותץ ואם ישן יוצן אפה בו את הפת אסורה בהנאה נתערבה ב באחרות ואחרות באחרות כולן אסורות בהנאה

רש"י

מלאו לה שני ערלה דזה וזה גורם מותר כגון האגוז וקרקע עולם וייחור ערלה ואין זקן: מתני' נטל סימנו. מן האשרה: חדש יותץ. כי ניתקן מאיסורי הנאה: ישן. שהוסק לאפות בו: יוצן. שלא יאפו בהיסק זה כמלא שלא נהנה: אפה בו את הפת.

שלטי הגבורים

א וגבי נטל עצים מן האשרה הרמ"ה כתב אפי' למ"ד זה וזה גורם מותר הכא גבי עבודת כוכבים בפת שנאפה בעצי איסור והבגד שנארג בכרכר של עבודת כוכבים אסורים וכן יראה מדברי הרא"ש שהביא המשנה לפסק הלכה ועי' בפ' כל שעה שם קושיות על מיי' דבפ"י מהלכות עבודת כוכבים פסק גבי הסיק בהן התנור כמאן דאמר זה וזה גורם אסור דהא אוסר הפת ובפט"ז מהל' מ"א כתב דתנור שהסיקו בקליפות ערלה וכלאי הכרם בין חדש בין ישן יוצן דהסיא הוי כמ"ד זה וזה גורם מותר עש"ב. ואין לומר דמשום חומרא דעבודת כוכבים פסק כך וכמו שכתב כאן הטור סי' קמ"ב בשם הרמ"ה ובשם הרא"ש ז"ל דהא גם בפט"ז מהלכות מ"א כתבו גבי ערלה. ולפי' רש"י נקרא זוז"ג אפי' כשאין שני הדברים שוים כגון אגוז של ערלה שהוא פרי ואסור בהנאה דפרי של ערלה אסורים וייחורי דהיינו נופים של ערלה מותרין ואם נטע פרי האגוז ונעשה אילן ס"ל לרש"י דנקרא זה וזה גורם היינו פרי האסור וקרקע המותר ולהתוס' אינו נקרא זוז"ג אלא כששניהם מענין אחד כמו הרכבת איסור באילן היתר ששניהם אילן וכמו זבל נבייה וקרקע אבל אגוז וקרקע שני ענינים הם וכי האי גוונא לא מקרי זוז"ג ואולי בכה"ג יש ללכת אחר העקר ועוד יש מין אחר גבי כלאי בהמה דפליגי אי חיישינן דוקא לזרע האם או אפי' לזרע האב ונפקא מינה לענין מלקות כאשר אבאר. הר"ן פ' אותו ואת בנו כתב בשם בעל הלכות ורב אחא משבחא דמותר להרכיב פרד שבא מתמורה על מין אמו שהיא תמורה וכן פרד שאמו סוסיא מותר להרכיב על מין אמו שהיא סוסיא דאין חוששין לזרע האב כלל אלא לזרע האם ונמצא שהם כולם מין אחד ואין כאן כלאים וכן נראה דברי הרי"ף אלא שהרשב"א כתב דיש לפרש דברי הרי"ף בענין אחר ומיימ' פ"ט וסמ"ג לאוין קמ"ט והרא"ש והטור י"ד בנו סי' רנ"ו והמרדכי שם והר"ן והרמב"ן והרשב"א ורוב הפוסקים הכריעו דספוקי מספקא לן אי חוששין לזרע האב או לא והילכך פרד שאמו חמורה אסור להרכיב על חמורה אע"פ שהוא מין אמו והליכא דכ"ע פרד הבא מן החמורה עם פרד שאמו סוסיא או איפכא אסורין זה בזה לא מבעיא לדברי בעל הלכות ורב אחא משבחא דס"ל דאין חוששין לזרע האב כלל ועיקר דודאי הם כלאים זה בזה שהרי אמו של אחד מהם חמורה ושל אחר סוסיא או איפכא אלא אפילו למ"ד דמספקא לן אי חוששין לזרע האב או לא גם לדידהו אסורין זה בזה דכיון דמספקא לן אזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא בפרד שאמו חמורה עם מין אמו חמורה אסרינן דלמא חוששין לזרע האב ובפרד בן חמורה עם פרד בן סוסיא אסרי' דלמא אין חוששין לזרע האב ולענין חיוב מלקות פליגי סמ"ג לאוין קמ"ט והרא"ש וטור י"ד סי' רנ"ו והרמב"ן והרשב"א והר"ן ומרדכי ורוב הפוסקים דס"ל ספוקי מספקא לן אי חוששין לזרע האב או לא כלהו ס"ל דלהרכיע פרד בן חמורה על מין אמו חמורה או פרד שאמו סוסיא על מין אמו סוסיא וכן להרכיע פרד שאמו חמורה עם פרד שאמו סוסיא או איפכא בכל הני איסורא הוא דאיכא אבל מלקות ליכא דכיון דמספיקא אסרינן לה ליכא מלקות כלל כי אם איסור ולדברי בעל הלכות ולרב אחא משבחא והרי"ף דס"ל להדיא דאין חוששין לזרע האב כלל ומטעם זה התירו להרכיע פרד בן חמורה על מין אמו חמורה וכן פרד בן סוסיא על מין אמו סוסיא א"כ לדידהו פרד בן חמורה עם פרד בן סוסיא יהיה אסור להרכיב ודאי ולא מספיקא דלדידהו אין חוששין לזרע האב ודאי ונמצא שהם כלאים גמורים זה בזה דאמיהם דחד חמורה ואמיה דאחר סוסיא ולוקין על הרכבתן ומיי' נמי פ"ט מהל' כלאים כתב שלוקין על הרכבתן אבל דבריו מאד תמוהין וכ"ע רב שסרי כתב שם בההוא פרקא שאסור להרכיב פרד שאמו חמורה על מין אמו חמורה ודבר זה אתיא כמ"ד דמספקא לן אי חוששין לזרע האב או לא ומשום האי ספיקא אסרינן פרד בן חמור עם מין אמו כמו שכתבנו לעיל דלמ"ד אין חוששין ודאי פרד בן חמורה עם מין אמו שרי כדלעיל וכיון דהכי הוא היאך ס"ל למיי' שילקה על הרכיעה פרד בן חמורה עם מין אמו חמורה כיון דמספיקא אסרינן לה ואין לומר דדעת מיי' הוי דאע"פ שמספיקא אסרינן ליה דשייך ביה מלקות שהרי גבי אותו ואת בנו פי"ב מהל' שחיטה כתב דהשוחט האב ובנו ביום א' אינו לוקה משום דמספקא לן אי נוהג בזכרים או אינו נוהג כר' יהודה דמספקא ליה אי חוששין לזרע האב או לא וא"כ היאך פסק הוא גבי כלאים שלוקה שגם איסור דפרד זה בן חמורה עם מין אמו חמורה אינו אלא משום ספק ועוד כיון דמיי' ס"ל כמ"ד דמספקא לן אי חוששין לזרע האב או לא שזהו דעת רבי יהודה בפרדות גם צריך לומר דלפום האי סברא איסור הרכעה בן חמורה עם פרד בן סוסיא הוי משום שמספקא לן אי חוששין לזרע האב או לא דאזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא ואמר הכי דילמא אין חוששין לזרע האב והילכך אסור להרכיעה זה עם זה וא"כ כיון דעיקר איסורן הוי משום ספק היאך כתב גם בהרכעתן בההיא פירקא שלוקה עליהן דבשלמא לבעל הלכות וסיעתו שכתבו דס"ל דודאי אין חוששין לזרע האב איכא לאוקומי שפיר דלוקה על הרכעת פרד בן חמורה עם פרד בן סוסיא דאיסורא הוא ודאי אבל למיי' דעל כרחין ס"ל האי סברא דאיסורא הוא בשביל ספק ומהאי טעמא אסר לשחוט אותו ואת בנו בזכרים ואסר נמי מהאי טעמא להרכיב פרד בן חמור על מין אמו חמורה דבלאו האי סברא לא הוה איסור בכן היאך יתחייב מלקות על הספק אפי' בפרד בן חמורה על פרד בן סוסיא דכולהו מחמת ספק נאסרו מלבד שנ"ע גם לפירושו במשניות שבפ' אותו ואת בנו פי' להדיא שאין אותו ואת בנו נוהג בזכרים לעולם ועשה עיקר מזה כאילו ס"ל דאין חוששין לזרע האב וכן נראה מפירושו למסכת כלאים פ"ח גבי פרדות ואילו לפירושו במשנת פ' מומין אלו בסופו פי דנוהג אותו ואת בנו בנקבות והביא אתיא כתנאי כדאיתא שם בגמרא ולא הזכיר מיי' שם מפירושו שהסיא איננה משנה כמו שרגיל לעשות במשניות דס"ל שאינן אליבא דהלכתא שנראה להדיא דס"ל הכי שחוששין לזרע האב וכפ' י"ב מהל' שחיטה כתב שנוהג בזכרים איסור אותו ואת בנו מספק ובפ"ט מהל' כלאים כתב מה שכתב וצ"ע להולמם: ב וגבי דאמרי' הכא נתערבו באחרות ואחרות באחרות כתב מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה בכמה טבעות ונפלו שנים מהם בים הגדול הותרו כולם וקשה לדבריו דהכא עולם

עין משפט

א מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים טור י"ד סי' קמב:

הגהות מא"י

[א] נ"ב פי' הול"ל מודה ר' יוסי שאין נוטעין אגוז של ערלה: [ב] נ"ב דהיינו ר' יוסי:

הגהות מא"י

וא] נ"ב אפי':

הבית דחשיבי ולא בטלי אבל ככרות שאינן חשובות בטלי ברובא ואחרים פירשו דכיון דאיסורי עבודת כוכבים ניהו אסורין בהנאה אע"פ שאינן דבר שבמנין ופרק בתרא (דף עד.) יתבארו הדינין הללו בס"ד ואיכא נוסחי דגרסי נתערבה באחרות ואחרות באחרות ולא דייקי מדגרסי' בפרק כל הזבחים שנתערבו (דף עד.) כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי הנח לעבודת כוכבים דספק ספקא אסור ואותיבו ליה לשמואל ופריק הנא דאמרי כר"ש ואם איתא לימא שמואל מתני' היא אלא ש"מ דלא גרסי' אלא נתערבה באחרות כולן אסורות ולענין הלכה נמי הכי קי"ל דאחרות באחרות מותרות וכרב דאמר התם דאפילו ספק ספקא דעבודת כוכבים מותר גבי טבעת דעבודת כוכבים שנפלה לריבוא ומריבוא לריבוא דקיימא לן הלכתא כרב באיסורי: **רבי** אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח. פרש"י ז"ל דמי הנאת עצים שהוא אלא אפילו פת ראשונה בעיניה

רש"י

בחדש או בישן שלא נלטנן: יוליך. דמי העצים:

נר מצוה

מתני' ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח אמרו לו אין פדיון לעבודת כוכבים נטל ממנה כרכר אסור בהנאה ארג בו את הבגד אסור בהנאה נתערב באחרים כולן אסורין בהנאה רבי אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח אמרו לו אין פדיון לעבודת כוכבים: **גמ'** אמר רב חסדא אמר *רב הלכה כר' אליעזר דאמר אם נתערבה הפת או הבגד באחרים יוליך הנאה לים המלח ומשתרו ליה

בגמ' סגי' ועירא

ז"ל סובר דר' אליעזר דפליג ואמר דיוליך הנאה לים המלח לאו אנתערבה בלחוד פליג אלא אפילו פת ראשונה בעיניה יוליך הנאת עצים שנאפת בהם ומותרת שהרי היא עצמה אינה אלא תערובת איסור ואין כן דעת הרב אלפסי ז"ל שכתב הלכה כר"א דאמר אם נתערבה הפת או הבגד באחרים יוליך הנאה לים המלח ומשתרו ליה כולהו וכן דעת הרב רבי משה בר מיימון ז"ל בפרק ז' מהלכות עבודת כוכבים וכתב שם שיוליך דמי אותה הפת לים המלח וכן דעת הרב רבינו משה בר נחמן ז"ל ומכריעין כן מדתנן בפ' בתרא [דף עד.] יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה רשב"ג אומר ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו ופסקינן בגמרא כרשב"ג ואמר ר"נ התם הלכה למעשה יין נסך יין ביין אסור חבית בחבית מותר סתם יינם אפילו יין ביין נמי מותר אלמא כל שיש [כאן] בודאי תערובת איסור של עבודת כוכבים [לא] סמכינן עליה דרשב"ג למכרו לעובדי כוכבים חוץ מדמי איסור שבו ומשום הכי אמרי' אבל לא יין ביין וכיון שכן ודאי אם הפת היא בעיניה שהדבר ידוע שיש בה תערובת איסור עבודת כוכבים לא שריא למכרה חוץ מדמי איסור שבה וכל שכן שאין לנו להתירה בתקנתו של רבי אליעזר דהיינו יוליך הנאה לים המלח דודאי בדרבי אליעזר איכא קולא טפי מדרשב"ג דאילו בדרשב"ג אינו נהנה מן האיסור כלל וכאן נהנה ממנו לאחר שיוליך הנאתו לים המלח ולפיכך נראין הדברים שאי אפשר להתיר בתקנתו של רבי אליעזר יותר מבתקנתו של רבן שמעון בן גמליאל אלא כי היכי דהתם ביין נסך יין ביין אסור חבית בחבית מותר הכי נמי בדרבי אליעזר ובסתם יינם כי היכי דהתם אפילו יין ביין מותר הכי נמי בדרבי אליעזר וכן נראה דעת הרב אלפסי ז"ל מן הטעם הזה בההוא עובדא דההוא גברא דאיתערבא ליה חביתא דאיסורא בחמריה והוסיף הרב ז"ל וכתב דאיתערבא ליה חביתא דסתם יינן בחמריה לפי שהוא ז"ל סובר מדאמרינן בחמריה ולא אמרינן ביני דני דיין ביין הוה ולא חבית בחבית וכיון שכן על כרחך בסתם יינן הוה דאי ביין נסך נמלא שהיינו מתירין בתקנתו של רבי אליעזר יותר מבתקנתו של רבן שמעון בן גמליאל ואי אפשר וכן נראה שדעת הרב אלפסי ז"ל ששתי תקנות הללו שוות הן שהרי למטה בפ' השוכר הביא עלה דהיא דאמר רב נחמן [דף עד.] הלכה למעשה יין נסך יין ביין אסור חבית בחבית מותר סתם יינן אפילו יין ביין מותר הך עובדא דהכא דההוא גברא דאיתערבא ליה חביתא דסתם יינם בחמריה ואין כן דעת הר"ז הלוי ז"ל שהוא סובר דאף על גב דבדברי רבי אליעזר איכא קולא טפי אפילו הכי מהניא ביין נסך אפילו ליין ביין דאף על גב דלא מהניא ביה תקנתו של רבן שמעון בן גמליאל וקא יהיב טעמא למילתיה משום דהכא כיון שמוליך הנאה לים המלח הרי הוא כאילו נפדה איסורו של עבודת כוכבים שאף ע"פ שאין עבודת כוכבים יוצאת מידי איסורא בפדיון כל שנתבטל מן התורה הקלו חכמים בכך שנראה אותו כאילו היא נפדית וכיון שכן אפילו ליין ביין סגי בהכי כיון שהאיסור נסתלק אבל בדרבן שמעון בן גמליאל כל שהאיסור בתוכו אין אנו מתירין ביין נסך שיקת דמים מיין שהוא נאסר בודאי מחמת תערובתו והיינו דלא מפלגינן בדרבי אליעזר בין יין ביין לחבית בחבית ונמצא לדבריו דבאפה בו את הפת אפילו לא נתערבה יוליך דמי העצים לים המלח ומותר וכן ביין נסך אפילו יין ביין ואני אומר לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא באפה בו את הפת אפילו לא נתערבה יוליך דמי העצים לים המלח והפת מותרת [כרש"י] וביין נסך ובסתם יינם דוקא חבית בחבית הוא דאמרי' דיוליך דמי אחת מהן לים המלח והשאר מותרים אבל יין ביין לא ואפילו בסתם יינן דודאי ליסגא דיוליך הנאה לים המלח [דייקי] כדברי רש"י ז"ל דהיינו הנאת עצים ולא דמי הפת בשנתערבה דא"כ מאי יוליך הנאה הל"ל יוליך דמי אחד מהם לים המלח כדאמר בגמרא שקול ד' זוזי דמי חביתא אלא ודאי משמע דההנאות עצים קאי כדברי רש"י ז"ל ומיהו אכתי מהא לא אריא דאוודאה קאי ולא אנתערבה דאפילו נימא דאנתערבה קאי כדעת אותו כת של ראשונים ז"ל שפיר איכא למימר דבהולכת דמי עצים סגי שאפילו לדעתם ז"ל שהן משוין הא דרבי אליעזר לדרבן שמעון בן גמליאל לומר דכי היכי דהתם לא סגי ביין נסך ליין ביין הכי נמי הכא לא סגי לפת עצמה מכין להם להפריז על המדה ולומר שהפת בעצמה תהא נעשית איסור ויהא צריך להוליך לים המלח כנגד כולה והלא אף על פי שאין אנו מתירין באחת מתקנות הללו גוף אחד שנתערב בו בודאי איסור תורה אף על פי כן אין להחמיר ולומר שכשנתערב באחרים שנראה אותו כאילו הוא גוף איסור שהרי אין המדומע והמחומץ ומים שאובין פוסלין אלא לפי חשבון ולפיכך איני רואה מה הזקיקם לומר שיוליך דמי הפת [לים המלח] שאפילו לפי דעתם לסגי בדמי עצים ומן הטעם הזה גם כן אין לי הכרח מליסגא דיוליך הנאה לאודאי קאי אבל מה שמזקיקני לומר כן [דאפילו בודאי יוליך דמי הנאת עצים] היינו משום דהא דרבי אליעזר לא שייכא בדרבן שמעון בן גמליאל כלל דבגמרא [דף מט:] אמרינן אמר רב אדא בר אהבה לא שאנו אלא פת אבל חבית לא ורב חסדא אמר אפילו חבית ובלשון הזה כתב רש"י ז"ל עלה לא שאנו דיש פדיון אלא פת משום דלא מינכרא ביה איסור ממש אבל חבית של יין נסך שנתערבה בחביות של היתר כולן אסורות בהנאה ואין לה תקנה בהולכת הנאה לים המלח להתיר ולמכור כל חבית לבדה או להשקות מהם לחמרים עובדי כוכבים משום דאיתיה לאיסורא בעיניה אבל למוכרן כולן לעובדי כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבהם דהשתא לא מתהני מחבית דאיסורא שרי (וכתב גם כן בגמרא) וכעובדא [נמי] דההוא גברא דאיתערבא ליה חביתא דאיסורא בחמריה דאתא לקמיה דרב חסדא וא"ל זיל שקול ד' זוזי דמי חביתא ושדי בנהרא ואידך תשתרי לך בהנאה כתב ז"ל ונשתרו לך בהנאה למכרם לבד לבד או לעשות מהן לעובדי כוכבים ולא דמיא הך מלתא לפלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן דפליגי בפרק בתרא [דף עד.] ביין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה דרשב"א ימכר כולו לעובדי כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו דהתם תרווייהו סבירא להו כרבנן [דהכא] דאין פדיון ליין נסך ומיהו כי מזבן לה חוץ מדמי יין נסך שבו לא מתהני מיין נסך מידי עד כאן ומעתה אין ללמוד מדלא שרינן בדרבן שמעון בן גמליאל ביין נסך יין ביין דהכי נמי לא שרינן אותה פת עצמה בהולכת דמי עצים דהא תערובת עצים בפת קיל טפי דמהאי טעמא אמר רב אדא לא שאנו אלא פת לפי שאין ממש האיסור בהיתר ואע"ג דאמרינן דיש שבח עצים בפת היינו לומר שהוא חמור יותר מזה וזה גורם לפי שתועלת האיסור ניכר בו אבל לא שיהא בתערובת ממש ובודאי שהיה ראוי לומר לו לרב אדא לא שאנו אלא פת אבל יין לא דתערובת יין ביין הוא דומה לפת ולא תערובת חבית בחבית אלא דמשום הכי נקט חבית בחבית לומר [א] חבית בחבית לא שרינן וכל שכן דלא שרינן יין ביין ורב חסדא דפליג עליה לא פליג אלא בחבית דאמר אפילו חבית ואילו יין ביין לא קאמר ומעתה מגין לו לר"ז הלוי ז"ל להקל ולומר דאפילו יין ביין שרינן בתקנתו של רבי אליעזר אף על פי שהוא מחלק והומר שאין ללמוד תומרא בתערובת יין ביין בתקנתו של רבי אליעזר מתקנה של רבי שמעון בן גמליאל אעפ"כ כיון דרב אדא בר אהבה הוא אוסר אפילו בחבית ורב חסדא דפליג עלה לא אמר יין אלא חבית מנין לו להפריז על המדה ולהתיר אפילו יין ביין כיון דחזינן דמפלגינן לרבן שמעון בן גמליאל בין יין ביין לחבית בחבית וזה נראה שהוא דעת רש"י ז"ל שכתב ונשתרו לך בהנאה למכרן לבד לבד ובודאי דהכי נמי שרו למכרן כולן ביחד ובלבד שלא יערבם אלא רצה הרב ז"ל לאסור תערובת יין ביין משום דמסוגיין לא משמע אלא היתר חבית בחבית אלא שאף על פי שהדבר ברור דליכא למישרי נשמעתין בתקנתו של רבי אליעזר תערובת יין ביין לאחר שנתערב היה אפשר לומר שכל שהוליך הנאה לים המלח קודם שנתערב אף לערבו אחר כך יהא מותר אלא שהרב [רש"י] ז"ל מחמיר לאסור תערובת יין אחר הולכה כקודם הולכה אבל קודם הולכה ודאי הדבר ברור שאין להתירו משמועתנו ושלא כדברי הר"ז הלוי ז"ל וכן לא היה להם לראשונים ז"ל ללמוד איסור בפת עצמה ממאי דאסרינן ביין נסך יין ביין בתקנתו של רבי שמעון בן גמליאל דהא מוכח בגמרא דאפשר להקל יותר בפת [לפי] שלא נתערב בו ממשו של איסור ולפיכך נראים הדברים דבפת היא עצמה שריא בהולכת דמי איסור אבל ביין חבית בחבית שרי אפילו ביין נסך ויין ביין לא שרי אפילו בסתם יינם דמשום דאיכא בדרבי אליעזר קולא טפי ליהנות מתערובת האיסור בעצמו לא רצו להתיר תערובת יין ביין אפילו בסתם יינם ולפיכך לא הוזכר כאן חלוק בין יין נסך לסתם יינם ועובדא דההוא גברא דאיתערבא ליה חביתא דאיסורא בחמריה חבית בין החבית הוה ובין שהיתה מיין נסך ודאי או מסתם יינם דינם שוה זהו דעתי בדברים הללו ואע"פ שלא העלתי כך בחידושי לאחר זמן נתיישבתי

ד"ת מ"ז

שלטי הגבורים

תולה האיסור במה שהלך דאתיא כר' אליעזר פרק התערובות ואילו גבי אברים שנתערבו באברים בעלי מומין פ"ו מהל' פסולי המוקדשים פסק כרבנן ובפט"ו מהל' תרומות גבי חבית של תרומה פסק נמי כר' אליעזר ותלינן האיסור במה שהלך ומאי שנא דהתם גבי חבית מתיר כשנפל אחד מן התערובת והכא מצריך שיפלו שנים מהם ונראה דיש לומר שאע"פ שאין הלכה כר' אליעזר לגבי רבנן בדין האברים לאו משום שלא יהיה טעם רבי אליעזר אמת דאמרינן דכל שזוג אחת מן התערובת הלך לאיבוד דתלינן לומר שהאיסור הלך בתוכו כי ודאי אותו טעם נכון הוא ורבנן דאמרי דאפי' קרבו כולן חוץ מזוג אחד שילכו לבית השריפה ופליגי על ר' אליעזר עיקר פלוגתייהו לא על סברא זו פליגי דאינהו נמי בעלמא סברי דודאי האיסור במאי דהלך לאיבוד ואולם באברי מומין פליגי על רבי אליעזר דרבי אליעזר סבר דאברים בעלי מומין שנתחלפו באחרים יקרבו משום דדריש קרא משחתם בהם מום בם דמשמע ליה דרשת הפסוק הכי מום בם הוא דלא ירצו לכם הא ע"י תערובת ירצו ורבנן פליגי עליה בהא וסברי מדרשת הפסוק הכי משמע מום בם הוא דלא ירצו הא עבר מום ירצה דבזה תלוי פלוגתייהו כדאיתא התם פ' התערובת דף ע"ז להדיא ובהא לית הלכתא כותיה דרבי אליעזר כדמשמע נמי פרק שני שעירים ביומא גבי פלוגתא דרב ורבי יוחנן אי בעלי חיים נדחין ורב דריש התם הפסוק דמשחתם בהם מום בם כמו שדרשו חכמים והלכתא כותיה דרב לגבי רבי יוחנן דהא איתותב שם רבי יוחנן הילכך אתי שפיר דפסק מיי' כאברים כותייהו דרבנן אבל מ"מ סברתו דרבי אליעזר דס"ל דתלינן שהאיסור במאי שהלך בעלמא הוא אמת דעל זה לא פליגי רבנן עליו תדע דהכי הוא דאי רבנן פליגי עליה בעלמא בהאי סברא כשאומר רב נחמן בדף ע"ד דטבעת של עבודת כוכבים שנתערבה וכו' דהותרו כולם מטעם דאמרינן הך דאיסורא נפיל ופריך עליה הכא מהיא דתנן אפי' אחד בריבוא ימותו כולן הוה ליה להקשות עליו מדרבנן דמתני' דאמרי' אפי' קרבו כולן חוץ מראש אחד שילא לבית השרפה ואין לומר דה"ה אבל חד מנייהו נקט דאילו כן דסברת רבנן דאמרי אפי' קרב כולן וכו' הוא משום דלא תלינן לעולם האיסור במאי דהלך הוה אלימא הפרכא לאקשויי מינה דהוה מקשי מדבר המפורש שהוא להפך דבריו דכן דרך התלמוד לעולם כשהוא מוצא להקשות מב' או ג' מקומות מהדר להקשות ממקום דאלימא ליה הפירכא ועוד דמ"מ אי סברא דחכמים דפליגי עליה דרבי אליעזר הוא משום דלא אמרינן איסורא בהך דנפל איתא ס"ל לתלמודא להקשות ורב שביק סברת רבנן ועביד סברת רבי אליעזר דמותי הוא ולית הלכתא כוותיה לכן מכל אלו נ"ל דסברת ר' אליעזר נכונה ולית דפליג עלה אלא דעיקר פלוגתייהו בדרשת הפסוק היא דלרבי אליעזר משמע כיון דהפסוק לא קפיד על מומין שנתערבו יש כאן מקום לסברא דאמרי' בעלמא כשהלך לאיבוד זוג מהתערובת אמרי' דאיסורא הלך בתוכו והשאר היתר מאחר שאין כאן ספק דאורייתא ורבנן סברי כיון

דקרא קפיד על תערובת מומין דכל שנתערב בתמימים מומין אינן נראים לקרבן אין כאן מקום לסברא דתלינן בעלמא שהאיסור בזוג שהלך לאיבוד אלא בשעת התערובת נפלו ואפי' בזוג האחרון אית למימר במה בו הוא הבעל מום ויש כאן ספק דאורייתא וכיון דסברתו נכונה גם הדין דמפיק רב נחמן מסברתו אמת והיינו דפסק מיי' בהל' עבודת כוכבים בטבעות כוותיה דרב נחמן לסברת רבי אליעזר ובאברים פסק כרבנן דפליגי עליה דר' אליעזר אבל לא בסברא זו :

נתייסבתי בדבר : וגרסינן בירושלמי בפרק שלישי דערלה דתנן התם בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק נתערב באחרים כולם ידלקו וכו' אמר ר' חגי כד נחית מן האלפא שמעית קליה דרבי יעקב מתני בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק ותנינן נטל ממנה כרכר וארג בו את הבגד אסור בהנאה ותנינן יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה ותנינן רבן שמעון בן גמליאל אומר ימכר כולו לעובדי כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו אמר ר' יעקב בר אחא חגי קשיתא חגי קיימא מאי כדון תמן אין דרך בני אדם ליקח יין מן העובדי כוכבים ברם הכא דרך בני אדם ליקח בגד מן העובד כוכבים כלומר וחיישינן שמא ימכרנו לישראל ולפי זה הא דתנן התם תבשיל שבשלו בקליפי ערלה ידלק ולא אמרינן ימכר חוץ מדמי איסור שבו היינו דוקא בתבשיל שנאכל כמות שהוא חי שנקח מן העובד כוכבים הא בשאר המבושלים לא ידלק אלא ימכר כרשב"ג ויש מביאין ראיה מכאן דר' אליעזר לא התיר את הפת בהולכת הנאה לים המלח כל שהיא בעיניה ולא נתערבה דאם איתא ליקשי להו התם בירושלמי בגד שצבעו בקליפי ערלה אמאי ידליק יוליך הנאה לים המלח ואמרי' נמי בפ' כל שעה (דף כז.) קערות כוסות וצלוחיות אסירי ומדאמרינן הכי סתמא משמע דלית להו תקנתא ואמאי נהי דלא סגיא להו תקנתו של רשב"ג לפי שהן נקחין מן העובדי כוכבים נתקן לה בתקנתו של ר"א ובעלי מחלוקתם דוחים לה כי משום דתקנתו של ר"א לא שייכא אלא באיסורי עבודת כוכבים לפי שהוא תופס דמיו ואע"פ שהוא עצמו אסור מ"מ נראה כאילו האסור נטל מכאן וחל בתמורתו דסגי בדרבנן אבל בשאר איסורין כיון שאין תופסין דמיהן וכי מפני שהוא רוצה ליזוק בנכסיו והוליכן לים המלח יהא היתר לדברים האסורין ויפה אמרו אבל לפי מה שכתבתי אין צורך לכך דכיון דבפת בלבד התירו משום דאיסור עצים שבו קלים מנין לן להתיר באיסור לביעה דהוי כאילו נתערב שם גופו של איסור דהכי מוכח בפרק הגוזל קמא (דף קא.) דאמרינן התם רבא רמי תנן בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק אלמא חזותא מילתא היא ורמינהו רביעית דם שנבלעה בכסות אם מתכבסת הכסות ויוצא ממנה רביעית דם טמאה ואם לאו טהורה ומשני מקולי רביעית שאנו כאן בדם תבוסה דרבנן אלמא דגבי ערלה אנו רואין הצבע כאילו ממשו של איסור מעורב בבגד והוה ליה כיין ביין דמיתסר לפי מה שכתבתי למעלה והיא דקערות כוסות וצלוחיות דאסירי דפרק כל שעה (דף כז.) לא קשיא מידי דהתם לאו בהכי עסקינן אלא לומר דיש שבח עצים בהם ולא הוי זה וזה גורם [אלא כולו איסור] וכן נמי הא דתנן התם בפ"ג דערלה תבשיל שבשלו בקליפי ערלה ידלק נתערב באחרים יעלו באחד ומאתים לא קשיא דהתם אגב גררא דהנהו מתניתין דלעיל נקטיה לומר דאע"ג דר"מ פליג אדרבנן בבגד שצבעו בקליפי ערלה ובצובע מלא הסיט בקליפי ערלה דאמר ר"מ שאין מתבטלין מודה הוא בתבשיל שבשלו בקליפי ערלה ובפת דיעלו. והרב ר' יונה ז"ל מחמיר עוד ואומר דלא אמר ר"א יוליך הנאה לים המלח אפילו בתערובות חבית בחבית כל שהוא מאיסורי תורה ומוכח לה מדאמר התם גבי בגד שצבעו בקליפי ערלה וגבי חבילי תלתן של כלאי הכרם שכולן ידלקו ואמאי יוליך הנאה לים המלח אלא ש"מ שלא התיר ר"א באיסורי תורה אפילו בתערובות חבית בחבית כל שהאיסור מן התורה ובודאי שלדברי מי שאומר שאין תקנתו של ר"א משמשת אלא בעבודת כוכבים שהיא תופסת את דמיה אין כאן ראיה כלל ואפילו למי שאינו סובר כן מהנהו לא איריא דהתם בפלוגתייהו דר"מ ורבנן איירי אם הם מתבטלים אם לאו אבל אין ה"נ שאפשר לתקן ואע"פ שדקדקו בירושלמי דמדפסיק ותני ברישא ידלק דמשמע דלית ביה תקנתא אין לדקדק מפלוגתייהו דר"מ ורבנן דעסקי ואתו אם עולין אם לאו שלא תהא להם תקנה בדרבי אליעזר כל שנתערבו ומ"מ דעתי נוטה לדברי האומר שאין מתקנין בתקנתו של ר"א אלא איסור עבודת כוכבים מפני שתופסין דמיהן אע"פ שרבינו שמואל רומרוגי ז"ל [הוא רשב"ם וסברת האשר"י כדעת הר"ן דלא כהרשב"ם] חולק ואומר דה"ה לשאר איסורי הנאה כגון ערלה וכלאי הכרם לר"א נמי יוליך הנאה לים המלח דליכא למימר דשאני עבודת כוכבים שתופסת דמיה דהא מ"מ היא אסורה לעולם ואפ"ה שרי ר"א וממנה אתה דן לשאר איסורין ור"א רבותא קמ"ל דאפילו באיסורי עבודת כוכבים דחמירי יוליך הנאה לים המלח לא נתחוורו לי דבריו מפני שיש להשיב ולומר דודאי ר"א לא שרי הכי אלא במה שאין גופו אסור מה"ת או מפני שאין שם גופו של איסור כפת שנאפה בעצי אשרה או שנתבטל מן הדין כחבית בחבית דאע"ג דאכתי מתסרי מדרבנן כיון דעבודת כוכבים תופסת דמיה הקלו שיהא אותו איסור קל ניתק משם כיון דאיכא למימר שהוא חל על תמורתו מתוך שאיסור עבודת כוכבים תופסת דמיה אבל בשאר איסורין אין לנו ומ"מ הדבר ברור שתקנתו של רבן שמעון בן גמליאל דהיינו ימכר כולו מהניא בשאר איסורין כי היכי דמהניא בעבודת כוכבים דליכא לאיפלוגי בינייהו והרי בגמרא ירושלמי הקשו גבי בגד שצבעו בקליפי ערלה אמאי לא אמרינן ימכר כולו אבל יש כאן מקום ספק מאחר שהעלינו בגמרא דלא סמכינן בדרשב"ג ביין נסך אלא חבית בחבית אבל לא יין ביין אע"ג דבסתם יינן סמכינן עליה אפילו יין ביין יש לספק שאר איסורין שבתורה למי דומין ודעת הראשונים ז"ל דלסתם יינן מדמינן להו מפני שלא מצינו צד חמור לכל האיסורין יותר מסתם יינן אדרבה מצינו בהם צד הקל שאין אוסרין במשהו כמוהו ובפרק כל שעה נמי מדחי תלמודא דליכא לאקולי בסתם יינן יותר משאר איסורין משום דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון הלכך בכל האיסורין אפילו דומיא דיין ביין אמרינן דימכר חוץ מדמי איסור שבו ואוכך הייתי להחמיר ולומר דלא שרינן הכי אלא בשנתבטל כדינו מן התורה דרשב"ג אהאי גוונא קאי דת"ק אמר יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה לומר שאוסר בכל שהוא ולית ליה תקנתא בימכר ורשב"ג פליג בכי האי גוונא ואמר ימכר ולפיכך כיון שאין התירו של רשב"ג רווח דהא ת"ק פליג ביה ואנן נמי לא סמכינן עליה ביין נסך ביין קרוב היה הדבר לומר דאיהו נמי לא אמר אלא בשנתבטל כדינו מן התורה אבל כל שלא נתבטל לא אבל מכיון שהקשו בירושלמי עלה דמתני' דתנן בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק אמאי לא אמרינן ימכר כולו חוץ מדמי איסור שבו משמע דרשב"ג אפילו בשלא נתבטל הוא אומר כן ואנן נמי סמכינן עליה בסתם יינן ושאר איסורין שבתורה לפי הסברא שכתבנו אפילו בכי האי גוונא : **ההוא** גברא דאיתערבא ליה חביתא דאיסורא בחמריה. כך היא הגירסא בספרים שלנו ולפי מה שהעליתי למעלה מתוקמא בחבית בחבית אפילו ביי"נ ולא ביין ביין אפילו בסתם יינן אבל הרב אלפסי ז"ל הוסיף דאיתערבא ליה חבית דסתם יינן בחמריה נראה שהוא סובר דביין ביין מתוקמא מדקאמר בחמריה ולא אמר ביני דני לפיכך הוצרך להעמידה בסתם יינן לפי שנראה שהוא סובר דקיימא לן כתקנתו של ר"א כדקיימא לן כתקנתו של רשב"ג דסתם יינן אפילו יין ביין וביין נסך דוקא חבית בחבית וכן הם דברי הר"ם במז"ל בפ"ו מהל' מאכלות אסורות ומדאמרינן אידך תשתרי לך בהנאה מוכח בהדיא דיוליך הנאה לא מהניא אלא להתיר הנאה אבל לא להתיר אכילה ודבר פשוט הוא : **מתני'** כיצד מבטלה קרסם. קסמים יבשין שבאילן נטל נצרכו לשרוף : זרד. זרדין לחין שבה : נצרכה. ליפותה : **גמ'** אותן שפאין. כששפה לצרכה ולא בטלה מה תהא עליהן שפאין מי בטלי או לא : וישראל ששפה וכו'. לפי שאין ישראל מבטל עבודת כוכבים : **איתמר** עבודת כוכבים שנשתברה מאליה וכו'. מעיקרא אוקימנא הך פלוגתא בגמרא בשברי שברים דרב ס"ל דאע"פ שנשתברו שבריה לשברים צריכה לבטל כל קיסם [וקיסם] ושמואל ס"ל דבכי האי גוונא אין עבודת כוכבים צריכה לבטלה אלא דרך גדילתה כשהיא קיימת כגון גבייה

נר מצוה

ליה כולהו ההוא גברא דאיערבא ליה חביתא (א) דסתם יינן בחמריה אתא לקמיה דרב חסדא אמר ליה זיל שקול (ב) ארבעה זוזי דמי חביתא ושדי בנהרא [א] ואידך תשתרי לך בהנאה : **מתני'** כיצד מבטלה קירסם וזירד ונטל ממנה מקל או שרביט אפי' עלה הרי זו בטילה שפייה לצרכה אסורה שלא לצרכה מותרת : **גמ'** ואותן שפיים מה תהא עליהן פליגי בה רב הונא ורב חייא בר רב חד אמר מותרין וחד אמר אסורין תניא כמ"ד מותרין עובד כוכבים ששיפה עבודת כוכבים לצורכו היא ושפאיה מותרין לצורכה היא אסורה ושפאיה מותרין וישראל ששיפה עבודת כוכבים בין לצורכו בין לצורכה בין היא בין שפאיה אסורין איתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאי ליה אמר רב

רש"י

מתני' כיצד מבטלה. העובד כוכבים לאשרה : קירסם. שנטל ממנה קסמין יבישין לצרכו לשרוף : זירד. זרדין לחין שבה : שפייה. שנטל הימנה קיסמין : לצרכה. כדי לייפות : **גמ'** ואותם שפיים. ששיפה לצרכה ולא בטלה מה תהא עליהן : וישראל ששיפה לצרכה כו'. אסורה שאין ישראל מבטל עבודת כוכבים :

עין משפט

א מיי' פרק טז מהל' מאכלות אסורות טור י"ד סי' קלד :

ב מיי' פרק ח מהלכות עבודת כוכבים טור י"ד סי' קמו :

הגהות הר"י

(א) רשום קו על תיבות דסתם יינן וכ"ב ובגמ' גרס דיין נסך עמ"ש לקמן פרק ה' קודם מתני' ד"ה גת של אבן שזפתה : (ב) כ"ב כה"ג לעיל בפרק השואל קודם מתני' ד"ה המחליף פרה בחמור וילדה :

הגהות מא"י

[א] כ"ב בגמ' גרסי' ונשתרי לך וכתב ב"י ולמוכרן כל אחד בפני עצמה אמר לו כן כמו שפרש"י ז"ל :

מלחמת ה'

כתוב בספר המאור ההוא גברא דאיערבא ליה חביתא דאיסורא בחמריה כך היא הגי' ברוב הספרים והרי"ף ז"ל כתב חבית דסתם יינן ול"נ אפי' יין נסך ואפי' יין ביין נמי כך הוא דינו : **אמר** הכותב א"א לומר כן שכיון שאפי' למכרו לעובדי כוכבים לא התירוהו ואע"פ שאינו נהנה ממנו כלל מפני שנאסר הכל בהנאה וערובו כמוהו כל שכן שלא נתיר להוליך הנאתו לים המלח שהרי נאסר הכל בהנאה וא"א לומר שאני התם שהרי נפדה כמו שעלה על דעת בעל המאור ז"ל שעבודת כוכבים אין לה פדיון ואפי' לדעת רבי אליעזר כדאמרי' בפ' רבי ישמעאל והא דאמרי ליה רבנן אין פדיון לעבודת כוכבים לאו למימרא דאיהו אמר יש פדיון אלא הכי קא אמרי ליה הולכת הנאה לים המלח כעין פדיון הוא ואין לה פדיון ורבי אליעזר סבר לאו כעין פדיון הוא והכי נמי דיקא פלוגתא דחבית דאלו יין ביין לא ועוד דמתני' נמי דייקא דמשמע דלא אמר ר' אליעזר יוליך הנאה לים המלח אלא כשנתערבה הפת באחרות אבל אריבא לא פליג דקתני הפת אסורה בהנאה דכיון דאיסור ויתר מעורבין בה הוה ליה כיין נסך ביין שאסור ואין לו היתר עולמית וכן פירשה רבינו הגדול ז"ל בערוב פת ובגד אסיפא ולזה כוון בזה דהכא יין ביין הוא מדאמרי' בחמריה ולא אמרי' ביני דני ורב חסדא כרשב"ג הוה מצי לאורויי אלא דעבדא ליה עבד ליה שהתירה להנאת עצמו ולחמריו ולפועליו ואני תוכך בזה להחמיר ולימא דחבית בחבית דוקא קתני' ר"א אבל יין ביין אסור בין ביין נסך בין בסתם יינם ובזה נוסיף ביאור בפסחים בעזרת שמים שגם האריך בעל המאור ז"ל :

המאור הגדול

ההוא גברא דאיערבא ליה חביתא דאיסורא בחמריה כך היא הגירסא ברוב ספרים והרי"ף ז"ל כתב חבית דסתם יינן ול"נ אפילו יין נסך ואפילו יין ביין כך הוא דינו ואף על גב דאמר רב נחמן הלכה יין נסך יין ביין אסור ל"ק כאן קודם פדיון כאן לאחר פדיון ודרבי אליעזר לחוד ודרשב"ג לחוד ולא קא נגען בהדי הדדי ולא מידי ואפשר דסבירא להו דהדדי ואפשר דפליגי בהדדי מיהו אנן קי"ל כתרוייהו כרבי אליעזר בפדיון וכרשב"ג ביין ובסתם יין דהא אפסיקא הלכתא כתרוייהו אע"ג דקי"ל דיש פדיון לאיסורי עבודת כוכבים ה"מ על ידי תערובת ובהנאה אבל בעיניהו אי נמי באכילה לא שמעי' ליה לרבי אליעזר דאמר יש פדיון ובשאר איסורי הנאה נמי לא אמרו יש פדיון ולא נמרי' מאיסורי עבודת כוכבים דאיכא למימר דלמא שאני עבודת כוכבים שתופסת את דמי' לפי' יש פדיון לאיסורי' דומיא דפירות שביעית בדרך מקח שוה יוצא וזה נכנס ופרי עצמו אסור ואע"פ שראינו לרב רבי שמואל ז"ל מרומרוג שכתב כי ה"ה לערלה וכלאי הכרם לא נראה לנו כן וליתא למתני' דתנן חדש יותץ ישן יוצן אלא בין חדש בין ישן יוצן דהא אפסיקא הלכתא כרבי יוסי דאמר זה וזה גורם מותר אבל אם אפה את הפת בהיסק עצים של אשרה הפת אסורה בהנאה עד שיוליך הנאה לים המלח דהא אפסיקא הלכה בפסחים כר' דאמר יש שבח עצים בפת ודברים הללו מבוארים כל צרכן בפרק כל שעה :

א מיי' פרק ז מהל' עבודת כוכבים טור י"ד קמו :

ב מיי' שם פרק ו סמג לאוין מס טור יו"ד סי' קלט :

כבייה דמתני' דשברי שברים הם שהעלה נופל ומשתבר לשברים ואפ"ה אסורה משום דלדרך גדילתה היא דהיינו אורחה אבל כל שאינו דרך גדילתה שברי שברים מותרין ובתר הכי מוקמינן פלוגתייהו בעבודת כוכבים של חוליות והדיוט יכול להחזירה מר סבר כיון דהדיוט יכול להחזירה לא בטלה ומר סבר אין עבודת כוכבים צריכה לבטל אלא על דרך גדילתה דהיינו אורחה אבל הא כיון דלאו דרך גדילתה היא לאו היינו אורחה וזהו מה שכתב הרב אלפס ז"ל ודוקא בשהדיוט יכול להחזירן אבל אין הדיוט יכול להחזירן

רש"י

צריך לבטל כל קיסם וקיסם . אף על פי שנשתברה שכל קיסם נעשית עבודת כוכבים בפני עצמה לכך לא סגי לחד בביטול דחבריה : אין עבודת כוכבים צריכה לבטל אלא כשהיא דרך גדילתה . אבל נשתברה מעצמה בטילה דמימר אמרי נפשה לא מצלה לאחריני מצלה : בשהדיוט כו' . כגון שהיתה של חוליות ונפלה נתפרקה חוליותיה והדיוט יכול להחזירן שאינה צריכה אומן : יחזיר . דמקח טעות הוא : יוליך הנאה לים המלח . אע"ג דמקח טעות הוא אם יחזירו לו המעות מיתחזי כנהנה מעבודת כוכבים : גרוטאות . שברי מתכות :

סליקא לה פרק כל הצלמים

רבי ישמעאל . זו בצד זו . וכ"ש אחת על גבי שתים שהיא עיקר מרקולים ותחלתו : בצד מרקולים . מרקולים גדול שכבר עבדוהו וזרקו עליו אבנים הרבה אסורה דעושין כי האי גוונא מרקולים קטן בצד מרקולים גדול : את שהוא נראה עמו . כלומר שניכר שנפלה משם אסורות בין ג' בין שתים : ושאינו נראה עמו . שאין

נר מצוה

רב צריכה לבטל כל קיסם וקיסם ושמואל אמר אין עבודת כוכבים צריכה לבטל אלא דרך גדילתה והילכתא כרב דקי"ל דהילכתא ד"ת כרב באיסורי (איכא דאמרי דכ"ע שברי מ"ז שברים מותרין והכא בעבודת כוכבים של חוליות והדיוט יכול להחזירה קא מפלגי) ודוקא כשהדיוט יכול להחזירה אבל אין אלף הדיוט יכול להחזירה מותרין *ת"ר *הלוקח רעב גרוטאות מן העובד כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר ואם משנתן מעות משך יוליך הנאה לים המלח :

סליקא לה פרק כל הצלמים

אלף °*רבי ישמעאל אומר שלשה אבנים זו בצד דף רעג זו בצד מרקולים אסורות ושתים מט: מותרות וחכמים אומרים את שהוא נראה עמו אסור ואת שאינו נראה עמו מותר

מצא

[דף שנג ע"ב]

מותרין ולא תיקשי לך אמאי והא קי"ל [דף מא:] דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה דהכא בחד מתרי גווני עסקינן אי בעיקר עבודת כוכבים קיים ולפיכך מתייאש מן השברים ומבטלן אי משום דבשברי שברים עסקינן וכבר כתבתי זה למעלה : תנן רבנן הלוקח גרוטאות מן העובד כוכבים לקמן הוא בפרק השוכר (דף עא:) דף גרוטאות . שברי כלים של כספים : ג. אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר . דאע"ג דמטיכה בעובד כוכבים קני הוי מקח טעות דלאו אדעתא דעבודת כוכבים זבן : ואי משנתן מעות משך . אע"ג דמדינא נמי שרי להחזיר דמקח טעות הוא אפ"ה יוליך הנאה לים המלח דכי הדר ושקיל זוזי מחזי כמזבן עבודת כוכבים לעובד כוכבים והכי מפרשינן לה בפרק השוכר :

סליקא לה פרק כל הצלמים

רבי ישמעאל אומר שלש אבנים זו בצד זו . וכל שכן אחת על גבי שתים דזהו עיקר מרקולים ותחלתו : בצד מרקולים . גדול שכבר עבדוהו וזרקו עליו אבנים הרבה : אסורות . מפרשינן טעמא בגמרא משום דס"ל לרבי ישמעאל דעובדי כוכבים עושין מרקולים קטן בצד מרקולים גדול והי דעיקר מרקולים היינו אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן אפ"ה דרך מרקולים קטן בשלש אבנים זו בצד זו והלכך כל היכא דהוו בצד מרקולים דהיינו בצד ארבע אמות דיליה כלומר אפילו בסוף ארבע אמותיו חיים להו ר' ישמעאל למרקולים קטן אבל שתים מותרות דליכא למיחש בהו למרקולים קטן לפי שאין שום מרקולים פחות מג' אבנים : וחכמים אומרים וכו' . רבנן סבירא להו דאין עושין מרקולים קטן בצד מרקולים גדול הלכך לא שנא שלש ולא שנא שתים נראו עמו שהן מקורבות לו וכגון אמה או חצי אמה דאיכא למימר מיניה נפל אסורות דאע"ג דאבני מרקולים אינן נאסרות משום תקרובת עבודת כוכבים לפי שאין תקרובת עבודת כוכבים נאסר אלא כעין פנים כמו שנפרש בסמוך בס"ד אפ"ה מיתסרי משום עבודת כוכבים עצמה דבגמרא [דף נא.] אמרינן דכל אבן ואבן שזורקין לו נעשית עבודת כוכבים ותקרובת ומש"ה כל שהן מקורבות כ"כ דאיכא למימר מיניה נפיל אסורות דאפילו למ"ד אין עובדין לשברים ה"מ עבודת כוכבים דלאו היינו אורחה אבל הא כיון דמעיקרא תבירי מיתבר היינו אורחה אבל אין נראות עמו כגון שהן בסוף ארבע אמותיו דליכא למימר מיניה נפיל מותרות ובגמרא [דף נ.] פרכינן וסבר ר' ישמעאל שתים מותרות והתניא ר' ישמעאל אומר שתים בתפיסה אסורות שלש אפילו מרוחקות אמר רבא לא קשיא כאן בתפיסה אחת כאן בשתי תפיסות והיכי דמי שתי תפיסות דאיכא גובהא ביני ביני ולפום פירוש רש"י ז"ל כל היכא דליכא גובהא ביני ביני אפילו הן בסוף ד' אמותיו של מרקולים גדול חיישינן דלמא מיניה נפל והסורות אפילו שתים בין לר' ישמעאל בין לרבנן וכי בעו רבנן שיהו מקורבות טפי היינו דוקא בדאיכא גובהא דהיינו תל מפסיק בינם למרקולים ולפי פירוש התוספות כל שהן בסוף ארבע אמותיו של מרקולים גדול אע"ג דליכא גובהא לא חיישינן דמיניה נפיל אא"כ הן מקורבות יותר בכגון אמה או חצי אמה ולפי שכבר נשתקע מרקוליס ואבד מן העולם לא ראיתי להאריך בזה והר"ם במז"ל כתב בפרק שביעי מהלכות עבודת כוכבים וכן אבני מרקולים כל אבן הנראית שהיא עמו אסורה בהנאה :

גרסינן בגמרא [סוף דף נא:] אמר רב יהודה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל לפניה חייב זרק מקל לפניה פטור א"ל אביי לרבא מאי שנא שבר דה"ל כעין זביחה זרק נמי ה"ל כעין זריקה בעינא זריקה משתברת וליכא . ופירש רש"י ז"ל דעבודת כוכבים שעובדין אותה במקל היינו שמקשקשין לפניה במקל ומש"ה שבר מקל לפניה חייב דקי"ל בפרק ד' מיתות (דף ס:) דכל עבודה שבפנים שעובדין לפני עבודת כוכבים בין דרכה בין אין דרכה בכך חייב דכתיב זובח לאלהים יחרם אלמא מידי דחזי לגבוה אסור לכל עבודת כוכבים ודבר שאינו כעין פנים דרכה בכך חייב דנפקא לן מאיכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם אין דרכה בכך פטור וזו אם לא היו עובדין אותה במקל לא מיחייב בשבר מקל דלא שייכא בפנים ואם היו עובדין אותה בזריקת [מקל] לא מצי למימר זרק מקל לפניה פטור ואם בשבירת מקל פלא לה פשיטא דחייב ואפילו לא דמי לפנים אלא שהיו עובדין אותה בקשקוש מקל או בענין אחר במקל הלכך שבר מקל לפניה חייב אע"פ שאין עבודתה בכך דכיון דדמי שבירה לזביחת בהמה שלפנים שסבר מפרקתה לכן שיבר מקל לפניה חייב אבל זרק פטור הואיל ואין עבודתה בכך והא לא דמיא לעבודת פנים משום דלא הוי זריקה משתברת כזריקת דם שלפנים שאינה מחוברת אלא משתברת ונופל טיפין טיפין כך פירש רש"י ז"ל . ודקדקו עליו דכיון דשבירת מקל הוי כעין זביחה וכדאמרינן הכא ובפרק ארבע מיתות (דף סב.) נמי אמרינן דשבר מקל לפניה תולדה דזביחה היא אפילו אין עובדין אותה במקל כלל ליחייב דהוה ליה כזובח בהמה למרקולים דאמרינן בהדיא לקמן בגמרא דחייב י"ל דכי אמרינן דשבר מקל לפניה הויא תולדה דזביחה ה"מ כשעובדין אותה במקל וכן פירש רש"י ז"ל דמשום דמקל לעבודת כוכבים זו כבהמה בפנים הוי שבירתו תולדה דזביחה אבל בשאין עובדין אותה במקל כלל לא וכ"ת והא תנן מגלח בראשו פרכילי ענבים אסורין ואוקימנא בגמרא [דף נא.] כגון שגלגלן מתחלה לכך כלומר והוי בצירתן כזביחה אלמא דאף ע"ג דמרקולים אין דרכו בענבים אפ"ה כי משתבר הוי כעין זביחה וחייב לאו קושיא היא דמשום דענבים [באים] בפנים דהיינו בכורים הויא בצירתן תולדה דזביחה אבל מקל שאינו בא בפנים אם אין עובדין אותה במקל לא הויא שבירתו תולדה דזביחה ולפי שיטה זו מתניתא דאייתינן בגמרא [סוף דף נב:] ספת לה צואה או שנסך לפניה עביט של מי רגלים חייב משום דהוי כעין זריקה וכן שחט לה חגב [דף נא.] רבי יהודה מחייב משום דהוי כעין זביחה בעבודת כוכבים שעובדין אותה בצואה ובמימי רגלים ובחגב מתוקמן ואחרים פירשו דהא דנקט עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל לאו למימרא דאם לא היו עובדין אותה במקל דשבר מקל לפניה ליפטר דליתא אלא כיון דהויא לה כעין זביחה אע"פ שאין עבודתה במקל כלל חייב וכי נקט שעובדין אותה במקל לרבותא נקטיה שאע"פ שעובדין אותה במקל זרק מקל לפניה פטור כיון שסיגה מקשקש לזריקה :

וגרסינן תו בגמרא [דף נא.] אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל לפניה חייב ונאסר זרק מקל לפניה חייב ואינו נאסר . פירש רש"י ז"ל כשעובדין אותה בזריקת מקל וכן עיקר ומש"ה חייב דלגבי חיובא בחדא מתרתי סגי או בכעין פנים ונפקא לן מזובח לאלהים יחרם או בדרך עבודתה ונפקא לן מאיכה יעבדו אבל גבי איסורא של תקרובת לעולם אינו נאסר אלא בכעין פנים דלאסור תקרובת מאסר חלב זבחימו יאכלו נפקא או מדברי קבלה דכתיב ויאכלו זבחי מתים הלכך לא מיתסר אלא בכעין פנים דומיא דזביחה ומש"ה אמרינן זרק מקל לפניה חייב ואינו נאסר דאע"ג דעבודתה בזריקת מקל היא מדאמר חייב אפ"ה אינו נאסר וכדכתיבנא ואחרים פירשו דהא דרב נחמן אמר רבה בר אבוה בעבודת כוכבים שעובדין אותה בקשקוש מקל היא דומיא דההיא דאמר רב יהודה אמר רב דלעיל ואמוראי נינהו אליבא דרב דרב יהודה ס"ל אליביה דמקשקש לזריקה שלא כדרכה היא ומשום הכי אמר זרק מקל לפניה פטור ורב נחמן סבירא ליה אליביה דמקשקש לזריקה כדרכה היא ומשום הכי אמר זרק מקל לפניה חייב : וגרסינן תו בגמרא [שם] א"ר אבהו אמר ר' יוחנן מנין לזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים שפטור שנאמר זובח לאלהים יחרם בלתי' לה' לבדו לא אסרה תורה אלא כעין פנים . ואוקימנא בגמרא דהאי בעלת מום היינו מחוסר אבר לפי מה שפירש רש"י ז"ל בההיא דאמר רב יהודה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל וכו' כמו שכתבתי למעלה אפשר דהא דא"ר אבהו אמר ר' יוחנן לא פליגי עליה דרב משום דההוא דוקא בשעובדים אותה במקל והא דר' יוחנן בעבודת כוכבים שאין עובדין אותה בבהמה כלל ואי הכי לא פליגן אבל לאותו הפירוש האחרון שכתבתי למעלה דהא דנקט שעובדין אותה במקל לאו

דוקא

[דף נ ע"ב] עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל וכו'. קשיא לן דרב אדרב מדאמר רב יהודה אמר רב זרק מקל בפניה חייב ואינה נאסרת וי"ל אמוראי נינהו אליבא דרב ולי נראה קטייתא בשלא כדרכה ובתרייתא כדרכה וכולה שמעתא הכי מוכחא דאפילו בכדרכה כעין פנים להאסר התקרובת : [דף נא ע"ב] ודאמרינן כל שהוא לפנים מן הקלקלין אפי' מים ומלח אסורין משום דכעין פנים הוא ומים ומלח נמי קרבין לגבי מזבח וזה אין לו בטלה עולמית חוץ מן הקלקלין דבר של נוי אסור פירוש עד שיבטלנו העובד כוכבים דה"ל כמשמשי עבודת כוכבים דבר שאינו של נוי מותר מיד הלכך הנרות של שעוה של עבודת כוכבים מותרין דלאו כעין פנים הוא אבל הפת אסורה דהויא לה כעין פנים ואין לתקרובת עבודת כוכבים בטלה וכ"ש לחמץ שאין בו ספק שכל אוכליו יטמאו :

הגהות מא"י

[א] תי' פנים נמחק: [ב] נ"ב ניס:

דוקא נ"ל דר' יוחנן פליג עלה דרב דאיהו סגי ליה בכעין זביחה ולדידיה ודאי זובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים חייב ור' יוחנן בעי כעין פנים [ממש] ומשמע דרבי יוחנן ס"ל כרבנן דפטרי בשחט לה חגב כדתניא שחט לה חגב ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרין דאילו לר' יהודה דמחייב בחגב משום דצוארו ארוך כבהמה כדאיתא בגמרא [נא.] כל שכן דמחייב בבהמה בעלת מום והויא ברייתא [סוף דף נ:] דספת לה צואה ר' יהודה היא דאילו לרבנן דפטרי בחגב משום דבעי כעין [א] פנים ספת לה צואה או שנסך לה עביט של מימי רגלים פטור דכעין פנים בעינן ואפילו בבהמה מחוסרת אבר פטרי רבנן והאי דנקט חגב להודיעך כחו דרבי יהודה דאפילו בחגב מחייב ואם תאמר ולר' יוחנן דבעי כעין פנים ממש תקשי ליה מתניתין דתנן מצא בראשו פרכילי ענבים ועטרות של שבולין ואוקימנא בגמרא [דף נא.] כגון שגזרם מתחלה לכך כלומר והויא לה כעין זביחה ואע"ג דלא הוי כעין פנים י"ל דלר' יוחנן כל שאותו דבר בא בפנים אע"פ שאין עובדין בו לגבוה באותה עבודה שהוא עובד בה לעבודת כוכבים זו כעין פנים מקרי ופרכילי ענבים באים הם בפנים בבכורים הלכך כי גזרן מתחלה לכך הויא לן שבירתן כעין זביחה וכיון שבאין בפנים הוי כעין פנים והכי משמע בגמרא לעיל בסמוך דכל שגזרן לכתחלה לכך כעין פנים הוא דמקשינן בהא דפרכילי ענבים מאי כעין פנים איכא ומאי כעין זריקה משתברת איכא כלומר ותקשי למאן דבעי מיהת כעין זביחה ולמאן דבעי כעין פנים ומפרקינן כגון שגזרן מתחלה לכך דאלמא דבהכי סליק פירוקא אפילו למאן דבעי כעין פנים והיינו נמי דאמרינן לקמן [דף נא:] כל שהוא לפנים מן הקלקלין אפילו מים ומלח אסור לפי שכיון שמים ומלח קרבין לגבי המזבח אע"פ שאין עבודתן בזריקה חיישינן שמא זרקום לפני עבודת כוכבים והויא ליה זריקה המשתברת ואסור כדין תקרובת שאין לה בטלה עולמית דכל כי האי גונא כעין פנים הוא ולענין הלכה לפום מאי דכתיבנא

תורה אור

*מצא בראשו מעות או כסות או כלים הרי אלו מותרין פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ייינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח אסור: גמ' *אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב מנין לתקרובת עבודת כוכבים שאין לה בטלה עולמית דכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אין לו בטלה לעולם אף תקרובת עבודת כוכבים אין לה בטלה לעולם *א"ר שימי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקלקלין אפי' מים ומלח אסור חוץ מן הקלקלין דבר של נוי אסור שאינו של נוי מותר: מתני' עבודת כוכבים שהיה לה גינה או מרחץ נהנין מהן שלא בטובה ואין נהנין מהן בטובה היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בטובה ושלא בטובה: גמ' אמר אביי בטובה בטובת כומרין ושלא בטובת כומרין לאפוקי טובת עובדיה דשרי איכא דמתנו לה אסיפא היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בין בטובה ובין שלא בטובה אמר אביי בטובת אחרים ושלא בטובת כומרין (א) מאן דמתני לה אסיפא כ"ש ארישא ומאן

רש"י

שאין סמוכין לה מותרות ואפילו נ' : מלא בראשו . של מרקולים : מותרים . שאינה דבר של נוי : גמ' אין לה בטלה עולמית . ודוקא בדבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח כדאמרינן במתניתין ושמעינן מהכא דהני נרות של שעוה שמביאין דורון לעבודת כוכבים ומדליקין אותן לפניהן (ב) משכיבן השמש ומוכרן או נותנן לישראל מותרות בהנאה ממה נפשך דאי תקרובת עבודת כוכבים הן אפילו ביטול אינן צריכין כיון שאין כיוצא בהן קרב לגבי מזבח ואם נוי של עבודת כוכבים הן שלנוי מדליקין אותן שייך בהן ביטול כמו בעבודת כוכבים עצמה וכיון שכיבן השמש אין לך ביטול גדול מזה דשוב אינו רוצה להדליקו לפני עבודת כוכבים ולצרכו ליהנות מהן נוטל . והתיכות של שעוה שנותנין נמי לעבודת כוכבים מותרות דנוי ליכא תקרובת כעין פנים נמי ליכא ואין הקדש לעבודת כוכבים ולא צריכי ביטול וככרות של עבודת כוכבים שמביאין דורון גם הם מותרין שאין דרכן להאכיל עבודת כוכבים כמו בדורות הראשונים והנך מלבושי כומרין נוי שלהן הוא ולא של עבודת כוכבים ומותרין בלא ביטול וכן כלי אין משמשין בו לעבודת כוכבים אבל הכלי של עבודת כוכבים אסור משום משמשי עבודת כוכבים וצריך ביטול מפני שמקטרין בו לעבודת כוכבים ומכירתו לאו הייני ביטולו דקימא לן כרבנן דפליגי אדרבי לקמן במתניתין שמכרה או משכנה לעבודת כוכבים אינה בטלה וה"ה לתשמישי עבודת כוכבים וכלי נוי של עבודת כוכבים דאינה בטילה לכך ישראל אינו מבטל ואסור : קלקלין. שם כינוי של קלעים והיא פרוסה לפני עבודת כוכבים : של נוי אסור : דנפקא לן מאסר עמהן : שאינו של נוי מותר . אפילו היא כעין פנים דחוץ לקלקלין לא מהני תקרובת : מתני' נהנין מהן שלא בטובת הנאה . שלא יעלה שכר לכומרים דאין הקדש לעבודת כוכבים : גמ' עובדיה . עובדי כוכבים העובדין אותה דלא איכפת לן אם נותנין להו שכר טובת

הגהות חו"י

(א) נ"ב סוגיא זו זרה וצ"ע ובקונטרס האחרון: (ב) משכבן כצ"ל:

דרב ורבי יוחנן פליגי יש שפסקו כרבי יוחנן דכעין פנים בעינן משום דרב ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן ועוד דאמרינן לעיל בגמרא [ריש דף נא.] דלכולי עלמא לא אמרינן כעין זביחה אלא כעין פנים בעינן הלכך כל היכא דלא הוי כעין פנים אע"ג דהוי כעין זביחה אינו נאסר משום תקרובת עבודת כוכבים ולזה הסכים הרמב"ן ז"ל אבל ראיתי להראב"ד ז"ל בספר הגהותיו שפסק כרב וכל כעין זביחה חייב ונאסר ושחט לה חגב וספת לה צואה נמי חייב ונאסרין ואפשר שטעמו ז"ל דאע"ג דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן כיון דר"נ ורבה בר אבוה ורב יהודה סבירא להו כרב ואביי ורבא נמי שקלו וטרו אליביה נקטינן כוותיה ועוד דסוגיין בפרק ארבע מיתות [דף סג.] דסבירת מקל תולדה דזביחה ומן התימה על הרמב"ם ז"ל שפסק בפרק שלישי מה' עבודת כוכבים שספת לה צואה חייב ושחט לה חגב ובהמה מחוסרת אבר פטור וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל דודאי לא גרעי חגב ובהמה מחוסרת אבר מצואה ומימי רגלים : מתני' מלא בראשו . פירוש של מרקולים : מעות כסות או כלים הרי אלו מותרין . וילפינן בגמרא דנוי עבודת כוכבים אסורין מדכתיב לא תחמוד כסף וזהב עליהם ומיהו דוקא מידי דנוי כגון כסף וזהב אבל כל שאינו של נוי אע"פ שהוא מונח על העבודת כוכבים מותר שמעות כסות וכלים דקתני מוקמינן להו בגמרא כגון שהן מונחין שלא כדרך נוי מעות בכיס קשור ותלוי לו על צוארו וכסות במקופלת ומונחת לו על ראשו וכלים דכפיא ליה מסיכלא על רישיה : פרכילי ענבים ועטרות של שבולין . דהני מדין תקרובת מיתסרי דבגמרא מוקמינן להו כגון שגזרן מתחלה לכך והוו כעין פנים כיון שהיו באים במקדש לבכורים וכמו שכתבתי למעלה וייינות ושמנים וסלתות נמי פשיטא דכעין פנים הוא דהא איתנהו במקדש יין לנסך שמנים וסלתות למנחות וכולהו הני חיישינן דלמא עבד בהו תקרובת כעין פנים שנסך היין והקטיר קלא מהשמן והסולת ואלו שנמצאו שירים הם כדעבדינן במקדש ומש"ה מיתסרי : גמ' מה מת אין לו בטלה לעולם . מת דאסור בהנאה נפקא לן מהיקשא דשם שם דכתיב גבי מרים ותמת שם מרים וכתיב גבי עגלה ערופה וערפו שם וקי"ל דאסורה בהנאה דכפרה כתיב בה כקדשים : כל שהוא לפנים מן הקלקלין . מחילה פרוסה לפני עבודת כוכבים וקלקלין הוא כינוי של קלעים : אפילו מים ומלח אסור . דחיישינן שמא הקריבום לעבודת כוכבים וכעין פנים הוא דהא מים ומלח קרבין לגבי מזבח הלכך אסור ואין לו בטלה עולמית ואע"ג דבירושלמי משמע דמים ומלח משום משמשי עבודת כוכבים נגעו בהם דאמרינן התם ואפילו מים ומלח לסוף מים להדיח לפום גמרא דילן משמע דמשום תקרובת מיתסר כדאמרינן בגמרא [דף נא:] פטורי מפטרי קמיה מים ומלח לא מקרבי ליה : חוץ לקלקלין ליכא למיחש לתקרובת שאין מקריבין חוצה לו הלכך כל דבר של נוי אסור משום נוי עבודת כוכבים עד שיבטלנו דבר שאינו של נוי מותר לגמרי . ונרות של שעוה שמדליקין לפני עבודת כוכבים מסתברא דלא מיתסרי משום תקרובת אלא משום נוי דאע"ג דהואי הדלקה במקדש מ"מ לא הוו דבר המשתבר דליהוי כעין זביחה או כעין פנים הלכך בביטול סגי להו ומש"ה אם נתנום או מכרום לישראל מותרות ואע"ג דבעבודת כוכבים עצמה אמרינן לקמן [דף נג.] בפירקין אפילו מכרה או משכנה לצורף [ישראל] אסורה התם משום דמימר אמר איידי דדמיה יקרים מזבן לה לעובד כוכבים ופלח לה אבל נרות הללו אין דמיהן יקרים וכן הדין בכל משמשי עבודת כוכבים שאינן ניכרין שהן משמשין ועוד שאין חבת משמשין עליהם כחבת עבודת כוכבים עצמה שיהו נקחים ביותר מכדי דמיהם דניחוש דמימר אמר איידי דדמיה יקרים מזבין להו לעובד כוכבים והיינו דתניא בתוס' אף כלים המשתמשין בה ובגופה גגבום כומרים ומכרום הרי אלו מותרים ומעתה כל שכן לנרות הללו ועוד כתב רבינו שמואל ז"ל דאם כבו אותן כומרים להשתמש בהן לעצמן זהו ביטולן דנויין ניניהו ובטילי ולבושי הכומרים התירו חכמי צרפת ז"ל שאין אלו משמשי עבודת כוכבים ולא נויין שלה וכתב בחדושי הרמב"ן ז"ל ואחם שלהם הראב"ד ז"ל התיר שכר הכומרים הם ע"כ ואיני יודע איזה לחם התיר ועוד כתב ז"ל שחכמי הצרפתים התירו גביעי כסף שלהם שקורין קלז"ש אבל המחתות אסורין דמשמשי עבודת כוכבים הם וכבר כתבנו אנו שמכירתן זה הוא ביטולן ע"כ ולא ירדתי לסוף טעמם ודעתם : גרסי' בגמרא [דף נא:] א"ר יוסי בר' חנינא נקיטינן אין קלקלון לעבודת כוכבים כלומר תורת קלקלון לא לפעור ולא למרקולים למאי כלומר למאי הלכתא אין לו תורת קלקלון: אילימא דאפי' פנים כחוץ דמי . ושרי . כלומר דדבר שאינו של נוי לא מיתסר לפנים מקלקלון דידיה כשאר עבודת כוכבים : השתא פטורי מפטרי קמיה . כלומר שמתריזין: מים ומלח לא מקרבי ליה . אלא דאפילו חוץ כפנים דמי ואסור . לפי שכל עבודתן דרך בזיון וקלקלון דרך לניאות וכבוד הלכך לא שייכי [ב] ולא מפסקי כך פירש רש"י ז"ל אבל בתוס' פי' דהא דאמרינן חוץ לקלקלון דבר של נוי אסור משום תקרובת נמי קאמר דחוץ לקלקלון נמי עבדי תקרובת מדבר של נוי ושאינו של נוי מותר משום דלא עבדי תקרובת עבודת כוכבים שעובדין אותה דרך כבוד מדבר שאינו של נוי חוץ לקלקלון אלא לפנים הימנו ומשום הכי קאמר דפעור שעבודתו דרך בזיון אפילו חוץ כפנים דמי שגם בחוץ עושין לו תקרובת מדבר שאינו של נוי כבפנים : מתני' עבודת כוכבים שיש לה גינה ומרחץ נהנין מהן שלא בטובה . שלא יעלה שכר לכומרים והנאת גינה ומרחץ לא מיתסרי דאין הקדש לעבודת כוכבים כדאיתא בפרק כל הצלמים (דף מד:) : גמ' עובדיה . עובדי כוכבים העובדים לה לא איכפת לן אי יהבינן להו שכר טובת הנאה פורתא: בטובה בטובת אחרים. דמותר לתת שכר לאחרים אבל לכומרים

א מיי' פרק ז וס"ח מהלכות עבודת כוכבים סמ"ג לאוין סימן מה טור י"ד סימן קמו:

לכומרים לא: מאן דמתני אסיפא. לאסור לתת שכר לכומרים: כל שכן ארישא. דכיון דכולה לעבודת כוכבים אסור לתת להם שכר כך פירש רש"י ז"ל ואם תאמר דלמאן דאמר בסיפא דאפילו בטובת כומרים שרי היכי אפשר ליקח מהן והלא מיריד אסור [דף יג.] משום מכס עבודת כוכבים ויש לומר התם רווחא גרידא הוא ומהנה אסור אבל הכא כיון דשקיל מינייהו פירות לאו מהנה הוא כך כתוב בחדושי הרמב"ן ז"ל ותמיהני דאי הכהו פירי דגינא רמי על אפה דעבודת כוכבים היכי שרי דהא אמרינן בפרק ארבע' נדרים (דף נא.) דזבינא דרמי על אפיה דמוכר כלומר שאין ממכרו מלוי ומוכר רדוף למכרו דהנאת מוכר הוא ומש"ה אסור במודר הנאה וכל שכן בעבודת כוכבים דאסור לפיכך נראה לי דמשום הכי שרי דהאי בטובה אפילו יהא פירושו שכר ממש כדברי רש"י ז"ל איתו אלא שכר טובת הנא' פורתא וה"ל כלוקח בפחות דשרינן התם גבי מודר הנאה וזהו שכתב רש"י ז"ל דיהבינן להו שכר הנאה פורתא הלכך לא מהנה הוא אלא מעט ומשום נהנה ליכא דאין הקדש לעבודת כוכבים אלא דמשום חומר עבודת כוכבים החמירו כשאין לאחרים חלק בה אבל הראב"ד ז"ל

נר מצוה

רש"י

טובת הנאה פורתא: כ"ש ארישא. דכיון דכולה לעבודת כוכבים שאסור לתת שכר: [מתני'] פחסה. מעכה בקורנס: גררה. בסיף סחוב והשלך: אינה בטלה. דלפוס שעתא רתח עלה והדר קא פלח לה וכל הנך ביטולי בעובד כוכבים איירי:

ומאן דמתני לה ארישא אבל אסיפא כיון דאיכא אחרים בהדה אפילו בטובת כומרין נמי שפיר דמי: מתני' עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל משתעבד: העובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו וישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים המבטל עבודת כוכבים ביטל משמשיה ביטל משמשיה משמשיה מבוטלים והיא אסורה: כיצד מבטלה קטע ראש אזנה ראש חוטמה ראש אצבעה פחסה אפי' שלא חיסרה בטלה רקק בפניה השתין בפניה גררה וזרק בה את הצואה הרי זו אינה בטלה מכרה או משכנה רבי מאיר אומר ביטל וחכמים אומרים לא ביטל: גמ' וכי מאחר שלא חיסרה היכי בטלה אמר רבי זירא שפחסה בפניה: מתני'

נ"א רבי אומר

פירש בטובה ושלא בטובה טובת דברים וטעמא דאסור בטובת דברים כדי שלא ימשך אחריהם והכי דייק ליסנא דטובה ושלא בטובה דהא במסכת עדיות [פרק ה משנה א'] תנן גבי פירות שביעית אין נהגין מהן אלא בטובה והיינו בטובת דברים דאי בדמים אסור דסחורה היא וטעמא דאין נהגין אלא בטובה כדי שלא יהיו רגילין בכך ולי מההיא לא איריא דלעולם טובה דהכא כטובה דהתם כטובה דהכא דהיינו בטובת הנאה פורתא דכי האי גוונא לאו סחורה מיקרי שאין זה כעין מקח אבל תמהני ממה שנמצא בירושלמי חלילין של עבודת כוכבים אסור לשוכרן ואם היו מעלין שכר למדינה אע"פ שעושין שכר לעבודת כוכבים מותר. הגובה של עבודת כוכבים אסור ליתן לו ואם היה מעלה שכר למדינה אע"פ שהוא גובה לשם עבודת כוכבים מותר ליתן לו מתני' אמרה כן היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בטובה ושלא בטובה דאלמא לאו טובת הנאה פורתא בלחוד הוא דשרי אלא אפילו שכר גמור ואמאי וצריך עיון ומ"מ לענין דינא אין לסמוך על הירושלמי דכיון דבגמרא דילן תרי ליסני נינהו קי"ל כמאן דמתני לה אסיפא דליסנא בתרא הוא ואפילו שלה ושל אחרים בטובת כומרים אסור והירושלמי שכתבנו הוא על דרך לשון ראשון שבגמרתינו דשלה ושל אחרים אפילו בטובת כומרים שרינן ולפיכך הוא מתיר לשכור חלילין של עבודת כוכבים כשמעלין שכר למדינה ולדידן דקי"ל כליסנא בתרא אסירי *והרמב"ן ז"ל התיר בגובה לשם מדינה אע"פ שבני מדינה נותנין חלקם לעבודת כוכבים וכ"ע ואחרים פירשו דהאי טובת כומרים דאמרינן היינו כשהדמים נופלין לכיסן ולא לכיס של עבודת כוכבים וכל כי האי גוונא לא מיתסר אלא מפני מראית העין ומשום הכי שרינן בשלה ושל אחרים וזה דרך נכון לפי גמרתינו דמשמע דכומרים דומיא דעובדיה שהן משתכרין ולא עבודת כוכבים אלא שלפי הירושלמי נראה שאפילו עבודת כוכבים משתכרת שרי והדבר תימה במידי דרמי על אפה דעבודת כוכבים היכי שרי אלא א"כ נאמר דזימנין דרמי על אפיה דלוקח דאסרינן במודר הנאה לא מתסר אלא מדרבנן ומש"ה שרי דכל היכא דאיכא אחרים בהדה לא החמירו לפי שיטת הירושלמי והרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות עבודת כוכבים נראה שהוא מפרש כדברי הראב"ד ז"ל ופוסק כליסנא קמא ונראה שטעמו דכיון [שטובת] דברים מדרבנן בעלמא הוא נקיטינן לקולא ועוד דבגמרא מסיק ליסנא כמאן דמתני לה ארישא דבסיפא כיון דאיכא אחרים בהדה אפילו בטובת כומרים שפיר דמי:

מתני' עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד. משעה שעשאה לשם עבודת כוכבים: ושל ישראל משתעבד. ומוקמינן בגמרא [דף נא:] מתני' כר' עקיבא דס"ל הכי ור' ישמעאל פליג עליה ואמר חילוף הדברים דעבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה עד שתעבד ושל ישראל אסורה מיד וכל חד מינייהו מוכח סברי' מקראי בגמרא מיהו כולהו מודו דמשמשי עבודת כוכבים דעובד כוכבים אינן אסורין עד שיעבדו כדילפינן בגמרא ואליבא דר' ישמעאל דאמר עבודת כוכבים של ישראל אסורה מיד יליף מקרא דמשמשי עבודת כוכבים דעובד כוכבים אינן אסורין עד שיעבדו מספקא לן בגמרא [דף נב.] משמשי עבודת כוכבים דישראל אי גמרינן להו ממשמשין דעובד כוכבים דמה התם עד שיעבדו הכא נמי עד שיעבדו או דלמא מינה גמר מה היא אסורה מיד אף משמשיה נמי אסורין מיד ואע"ג דלדידן דקי"ל כר' עקיבא וכסתם מתניתין לא נפקא לן מידי מהך בעיא דכיון דאיהו אמר דשל ישראל עד שתעבד ואית לן מקראי דמשמשין דעבודת כוכבים אינן אסורין עד שיעבדו ליכא לספוקי כלל במשמשיה דבין דישראל בין דעובד כוכבים אינן אסורין עד שיעבדו ואע"פ כן כתבתיה משום דאיכא למיבעי אחריתי כיוצא בה דקא מיבעיא להרמב"ן ז"ל דומיא דהך בעיא משמשי עבודת כוכבים דישראל אי יש להם ביטול או אין להם ביטול דאי אמרינן דמשמשין ממשמשין דעבודת כוכבים גמרינן מה התם יש להם ביטול הכא נמי יש להם ביטול או דלמא מינה גמרינן מה התם אין להם בטלה לעולם כדמוכחינן מקרא בגמרא הכא נמי אין להם בטלה לעולם וכתב בשם הראב"ד ז"ל דאין להם ביטול וסמך לדבר שהרי אמרה תורה ונתצתם את מזבחותם ומינה דאי אפשר ע"י ביטול עובד כוכבים וכדאמרינן לקמן בגמרא [דף נג:] גבי ואשריהם תשרפון באש משום דעובדי כוכבים שליחותן דישראל עבדי דהוה ניחא להו בעבודת כוכבים כדאיתא בגמרא והרי מזבח אינו אלא משמש עבודת כוכבים שמקריבין עליו ואפילו הכי גלי לן רחמנא דלא סגי ליה בביטול ואין הדבר נראה שהיו משתחוין לגופו של מזבח ושיהא כעבודת כוכבים עצמה ולי אין הכרעה זו מכרעת דבגמרא לעיל בסמוך הולך הרמב"ן ז"ל לתרץ דאיכא למימר דהיינו טעמא משום דישראל לא נשתמש במזבח זה שיבטלנו עובד כוכבים ולאסרו נעשה שליח ולא לבטלו ואכתי לית לן דישראל לא יבטל משמשי עבודת כוכבים שלו אבל במקומות אחרים סמכתי סברא זו בסוגיות הגמרא שלפנינו כמו שכתוב בחידושי ואכתוב עוד לפנינו אבל מ"מ משמשי עבודת כוכבים של עובד כוכבים שהיא ביד עובדי כוכבים ומשמשיה ביד ישראל ובטל העובד כוכבים עבודת כוכבים שבידו אע"פ שהמשמשין ביד ישראל בטלין הן אגב ביטול עובדי כוכבים דבתרה גרירי כדתנן בטל עבודת כוכבים בטל משמשיה וכן כתב הראב"ד ז"ל: עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו. בגמרא ילפינן דעובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים ואפילו זה לפעור וזה למרקולים מצי מבטל דאע"ג דמתניתין לא מוכחא כוליה האי הכי איתא בברייתא לקמן בפרק השוכר (דף סד:): וישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים. וכל שכן דישראל דאין לה בטלה ובגמרא [דף נב:] אמרינן דעובדי כוכבים שהוא שותף בעבודת כוכבים עם ישראל יכול לבטל חלקו ולא חלקו של ישראל דלא אמרינן דישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח וכיון דמבטל עובד כוכבים דנפשיה דישראל נמי מצי מבטל אלא אמרינן דישראל אדעתיה דנפשיה פלח וכי מבטל עובד כוכבים דנפשיה אבל דישראל לא מצי מבטל: המבטל עבודת כוכבים בטל משמשיה. דמשמשיה בתרה גרירי: כיצד מבטלה. עובד כוכבים: פחסה. מוקמי לה בגמרא שפחסה בפניה כלומר שמעכה בקורנס וקלקל צורת פניה: גררה. בטיט סחוב והשלך אינה בטלה דלפום שעתא רתח עלה והדר פלח לה: מכרה או משכנה רבי אומר בטל וחכמים אומרים לא בטל. גרסינן עלה בגמרא [דף נג.] זעירי א"ר חנינא ורב ירמיה בר אבא אמר רב חד אמר מחלוקת בצורף עובד כוכבים כלומר שמכרה עובד כוכבים לצורף חברו דהתם אמרי

שלטי הגבורים

א וגבי דברים שאסורים שאין להם ביטול בפירקין פסק רש"י ז"ל כל דבר שעושין אותו לפנים במקדש וכעין זה נעשה לעבודת כוכבים ההוא מקרי זבחי מתים ואיסורו איסור עולם ולא מהני ליה ביטול כדכתיב זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו אלמא ממה שלפנים קרוי זבחי עבודת כוכבים ועוד שהאריכו בתוס' בשם רשב"א שכתב בשם רש"י ז"ל וז"ל וס"ס ולכל תקרובת דמזבח כגון קיטור וניסוך וכל העולים לגבי מזבח מקרי תקרובת עבודת כוכבים לענין שאין יכולים ליבטל והם כל מיני מאכל וכדתנן נמי במתני' יינות ושמנים וסלתות וכו' ושמעינן מהכא דהני נרות של שעוה שמביאין דורון לעבודת כוכבים ומדליקין בפניה ומכבים אותן הסמש ומכרן או נתנן לישראל מותר בהנאה ממה נפשך אי תקרובת עבודת כוכבים הוו אפי' ביטול לא צריך ומותר בלא ביטול דלא כמו בתקרובת מזבח דתקרובת שאינו כעין פנים לא בעי ביטול וה"ר יונה כתב אפי' אם כבו על דעת לחזור ולהדליקן הוי ביטול אבל כבו מעצמן לא הוי ביטול אבל אם משכנן לישראל או מכרן הוי ביטול כיון דלאו עבודת כוכבים עצמה הן ואי נוי של עבודת כוכבים היו ולנוי מדליקין אותם ושייך לגו ביטול כעבודת כוכבים עצמה מ"מ מכיון שכיבן השמש אין לך ביטול גדול מזה דשוב אינו רוצה להדליקן לפני עבודת כוכבים אלא ליהנות הוא מהם ולצרכו נוטלן ותחיכה של שעוה שנותנים נמי לעבודת כוכבים מותרות דאפילו נוי ליכא ותקרובת כעין פנים ליכא ואין הקדש לעבודת כוכבים ולא צריכי ביטול וככרות שמביאין דורון שהרי אין מביאים לעבודת כוכבים כי אם לשמשיה ולכומרים ותקרובת דעבודת כוכבים לא הוו שאין דרכן להאכיל לעבודת כוכבים בדורות הראשונים כך נראה לר"י והנך מלבושי כומרים נוי שלהם הוא ולא של עבודת כוכבים ומותרים בלא ביטול וכן כלי שקורין קליג"א אין משמשין בו לעבודת כוכבים אבל אותן כלי מחתה שמקטרין בו אסור משום משמשי עבודת כוכבים וצריך ביטול משום שמקטרין בו לעבודת כוכבים ומכירתו לאו היינו ביטול וקי"ל כרבנן דפליגי אדרבי מתני' במכרה או במשכנה ואמרי' לא בטול וה"ה למשמשי עבודת כוכבים שאינן בטלי בכך וכן כל כלי נוי של עבודת כוכבים כך פסק רבי' שמואל בשם רש"י אבל הרמב"ן כתב אע"ג דעבודת כוכבים גופה לא בטלה במכירה ומשכון נויה ותשמישה בטלין במכירה ובמשכון:

לשון ריא"ז

ב כל דבר שנאסר משום נוי עבודת כוכבים יש להם היתר בביטול לעבודת כוכבים עצמה כמו שביאר מז"ה וכל שנאסר משום תקרובת אין לו היתר בביטול שתקרובת עבודת כוכבים אינה בטלה עולמית הפתילות של שעוה שמדליקין בבתי עבודת כוכבים ואח"כ נוטלים אותן הכומרים ביאר מז"ה ...סורות משום תקרובת ואין להם היתר בביטול ואנו אומרים שאין זו תקרובת כעין פנים שהרי אין מדליקין אותן אלא להאיר ואינו דומה לקיטור ואין נאסרים אלא משום נויי עבודת כוכבים ויש להן היתר בביטול שמשכנן העובד כוכבים ...ותרים ונראה בעיני שהעובד כוכבים שמשכן עבודת כוכבים לישראל כ"ז שיש לו רשות לעובד כוכבים לגבותה הרי היא עבודת כוכבים של עובד כוכבים ויכול לבטלה בין ע"י אותו עובד כוכבים בין ע"י אחר ואם בטלה ישראל ...עובד כוכבים בעליה הרי הוא כמו שבטל שעובד כוכבים כמבואר בקונטרס שאיות וכשיש לעובד כוכבים גיגה או מכחן כתב מיי' כשיש לאחרים חלק בטובה מותר אפי' היא הטבה לכומרים פרש"י בטובה שמעלה ...שכר אז הוא אסור שלא בטובה בחנם אז הוא מותר ולפי זה אסור לטחון ולאפות בריחים ובתנור של עבודת כוכבים. ור"ת פי' בטובה שמחזיק להם טובה מותר אע"פ שנותן להם שכר ועוד פי' ר"ת ואפילו לרש"י אם ...והתנור עומדים בחצר עובד כוכבים עצמו מותר ולא דמי ליריד של עבודת כוכבים שאסור ליתן מכס לעבודת כוכבים דהתם מיירי שהמכס הוא לצורך עבודת כוכבים נוייה והקרובתה אבל בשאינה אלא לחוק השמשים

המאור הגדול

[דף נב ע"ב] כי קא מיבעיא ליה אליבא דמ"ד בית חוניו לאו בית עבודת כוכבים הוא דתנן הכהנים ששמשו וכו' או דלמא ל"ש פירוש דאע"ג דמותרין נינהו מאיסי לגבוה א"ל אסורין מקרא היה בידינו ושכחנוהו וכו' עד הקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהן פירוש ואע"פ שהם מותרים מן התורה דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אפ"ה קנסי' וה"ת לכלים דבית חוניו ולא שנא דכיון דאתעביד בהו שומר חוץ מאיסי לגבוה ולא אתי האי שנויא דר' כמימרא דאמוראי דלקמן בהאי פירקא דאמרי עשה בה מעשה אסרה סגלן מכלים דאחז ונראה לנו דרבי ס"ל אפילו עשה בה מעשה לא אסרה להדיוט אבל לגבוה מאיסא לימא מסייע ליה וכו' עד אמר רב אשי ששקצם לעבודת כוכבים פירוש ושאני והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו דאע"ג דעובד כוכבים מישראל קני דכתיב וישב ממנו שבי אבל מגבוה לא דכתיב לה' הארץ ומלואה ואפילו הכי מאיסי לגבוה אמר רב פפא התם קרא ואשכחו ודרשו דנפקו להו לחולין על ידי ישראל וזכו בה עובדי כוכבים מיד ישראל דכתיב ובאו בה פריצים

מלחמת ה'

כתוב בס' המאור כי קא מיבעיא ליה אליבא דמ"ד בית חוניו לאו בית עבודת כוכבים היא וכו': אמר הכותב אין זה נכון דאבני מזבח נמי לא נפקי לחולין דקדושת הגוף נינהו ותנן כל שאין לו פדיון יש בו מועל אחר מועל ואין לך כלי שרת גדול מאבני מזבח ושמעתין נמי מוכחא דאקשי' לרב פפא לתכרינהו וליבטלינהו וליפקו לחולין ואילו למאי דקא סלקא דעתין מעיקרא לא קשיא אמאי גנזום ליפרקינהו וליפקינהו לחולין דאלמא אין להם פדיון דקדושת הגוף נינהו ותניא נמי במס' מגילה בתוספתא אבני היכל ועזרות שנפגמו ושנגממו אין להן פדיון וטעונין גניזה מדקא תני אין להם פדיון ש"מ קדושת הגוף הן וכ"ש אבני מזבח דהיינו כלי שרת ממש ועוד שהרי בית המקדש עצמו יצא מקדושתו על ידם ונעשה חול דהא בבית דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה והתם אין בו מעילה אלא והאי על ידי עובדי כוכבים יצאו לחולין דקרא בעובדי כוכבים כתיב שהרי נביא מתנבא על המקדש שיחרב ואמר שיצא לחולין על ידם וגזירת הכתוב היה הכל אע"פ שאין מעילה בקרקעות ואע"פ שאינם בני מעילה והיינו דכתיב נמי ונתתיו ביד הזרים לבז ולרשעי הארץ לשלל וחללוהו וכלים דאתו לא יצאו לחולין דלא בישראל כתיב

אמרי רבנן דלא בטיל דסבר המוכר כיון דלוקחו זה עובד כוכבים הוא פלח לה ולא תבר לה אבל בלורף ישראל דברי הכל בטל דמידע ידע עובד כוכבים דישראל תבר לה וחד אמר בלורף ישראל מחלוקת כלומר דאף בלורף ישראל אמרי רבנן דלא בטל ופרש"י ז"ל דלורף לאו דוקא אלא סתם לוקחי מתכת לורפין הן וכדבריו נראה לכאורה מדמקשינן בסוגיין בגמ' מברייתא דהלוקח גרוטאות מן העובד כוכבים ואם איתא דלורף דוקא ליתני לה הכא במאי עסקינן בלוקח שאינו לורף אלא שמע מינה דלאו דוקא אבל הרא"בד ז"ל פירש דדוקא לורף אבל בשאינו לורף בין בישראל בין בעובד כוכבים לא בטל בין לרבי בין לרבנן והאי דלא שני ליה בתיובתא דהלוקח גרוטאות הכא במאי עסקינן בלוקח שאינו לורף משום דסתם לוקח גרוטאות לגרפס הוא לוקח אותן ששברים הן ואינן ראויין אלא לכך וכלורף דמי ולפי זה כי תנן במתניתין משכנה רבי אומר בטל דוקא כגון שאמר לו אם לא הבאתי לך מכאן ועד יום פלוני הרי הוא שלך והגיע זמן ולא פדאה דהויא לה כמכירה דכיון דלורף דוקא בעינן כי משכנה ולא הרסינה אלא מאי רבותיה דלורף והרמב"ן ז"ל הסכים לזה דלורף דוקא דאם איתא דלורף לאו דוקא היכי אמרינן הכא אבל בלורף ישראל דברי הכל בטל ולרבי נמי היכי אמרינן דאפילו מכרה לעובד כוכבים בטל והא אמרינן לקמן בגמרא בסמוך גנבוה לסטים כלומר דלא בטל דאמר אי עובד כוכבים גנבה מיפלח פלח לה אי ישראל גנבה איידי דדמיה יקרים מזבן לה לעובד כוכבים ופלח לה ולעיל נמי בפרק כל הצלמים (דף מג.) אמרינן בגמרא נהי דמינה מייאש מאיסורה מי מייאש מימר אמר אי עובד כוכבים משכח לה מיפלח פלח לה ואי ישראל משכח לה איידי דדמיה יקרים מזבין לה לעובד כוכבים ופלח לה אלא ודאי לורף דוקא ושלא כפרש"י ז"ל ולי מהא לא איריא דכי אמרינן דלא מייאש הנ"מ היכא שאין מעשיו מוכיחין שבטלה כגון גנבוה ליסטים ואבדה דממילא דבפרק כל הצלמים אבל כל שמכרה ומשכנה [לצרכיו] מעשיו מוכיחים שאין נוהג בה מנהג אלוה שאילו היה עובדה לא היה מוכרה ולא ממשכנה לצרכיו וכיון שנהג בה מנהג בזיון הויא לה כעבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום וכ"ש כשמכרוה לישראל הכופר בה: ולענין הלכה מסתברא דכיון דפלוגתא דאמוראי היא אי בלורף ישראל ד"ה בטל או דלמא אפילו בלורף ישראל מחלוקת ולא ידעינן מאן אמר הא ומאן אמר הא נקיטינן לחומרא כרבנן דאמרי לא בטל דרבים נינהו אליבא דמ"ד דאפילו בלורף ישראל מחלוקת דספקא דאורייתא הוא ולחומרא. וכן נראה דעת הרב אלפסי ז"ל שהביא משנתינו כצורתה והשמיט הך שקלא וטריא דלורף כותי ולורף ישראל דאלמא סבירא ליה דלרבנן בכל ענין לא בטיל אבל ראיתי לר"מ במז"ל שכתב בפ"ח מהלכות עבודת כוכבים או שמכרה לצורף ישראל הרי זו בטלה אבל אם משכנה [או מכרה] לעובד כוכבים או לישראל שאינו לורף הרי זו אינה בטלה וכ"ל שהרב ז"ל סמך אהא דאמרינן בגמרא ת"ר לוה עליה או שנפלה עליה מפולת כו' אינה בטלה ואמרינן עלה [דף נג:] וצריכא דאי תנא לוה מדלא זבנה זבוני לא בטלה ובודאי משמע דסתמא דשקלא וטריא בגמרא סלקא כרבנן דלא כרבי וכיון שכן סוגיין כמ"ד בלורף ישראל דברי הכל בטל וה"ק אי תנא לוה עליה הוה אמינא התם הוא דאפילו לוה עליה מצורף ישראל לא בטיל דכיון דלא זבנה זבוני לא בטלה מכלל דאי זבנה בטלה אבל למ"ד דאפילו בלורף ישראל מחלוקת היכי אמרינן סתמא מדלא זבנה זבוני לא בטלה והא לרבנן אפילו זבנה לא בטלה אלא כדאמרן. ונראה שלזה כוון רש"י ז"ל שכתב לוה עליה כותי אפילו מצורף ישראל הלכך כיון דפלוגתא דאמוראי היא אי בלורף ישראל מחלוקת או לאו סוגיין כמ"ד דבלורף ישראל דברי הכל בטל ונקיטינן כותיה וכדברי הר"ס במז"ל ומ"מ הרי אתה למד מדבריו ז"ל דבלורף דוקא ולא כדברי רש"י ז"ל: מתני' עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה. ואין דעתם לחזור: בשעת שלום מותרת. הואיל ויכלו לדעת ולא נטלוה עמהם: בימוסיאות של מלכים. אבני גזית המתוקנים בדרך המלך וכשהמלך עובד כוכבים עובר מושיבין שם עבודת כוכבים והוא משתחוה לה: מפני שמעמידין אותה. מפני שצריך להעמידה בשעה שהמלכים עוברין שאינן מוכנות למושב עבודת כוכבים כל שעה אלא לאותה שעה בלבד ובגמרא פריך מש"ה מותרין בתמיהא ופרקינן מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברין ומלכים מניחין לדרך זה והולכין בדרך אחרת כלומר כיון שלפעמים עושין כן המלכים לא קביעי למחשבינהו משמשי עבודת כוכבים ולאלתר מייאשי מינייהו וה"ל כעבודת כוכבים שהניחוה עובדיה דשריא:

גרסינן בגמרא [דף נג:] בימוס שנפגם מותר. כלומר דאפילו בימוס קבוע מכיון שנפגם מותר דאפילו למ"ד עובדין לשברים ה"מ עבודת כוכבים דכיון דפלחה זילא ביה מלתא לבטולה אבל האי שקיל ליה להאי בימוס ומייתי אחריתא אבל מזבח שמקריבין עליו לעבודת כוכבים אע"ג שנפגם לא מבטלה עד שינתץ רובו ואמרינן עלה היכי דמי בימוס והיכי דמי מזבח כלומר מנא ידעינן אי הוה בימוס למושב ואי הוה מזבח להקרבה דנפרוש מיניה ומהדרינן א"ר יעקב בר אידי א"ר יוחנן בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה:

וגרסינן תו בגמרא [דף נד.] כי אתא עולא אמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חברו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה כלומר כיון שעשה בה מעשה [אסרה] אפילו להדיוט כמו שכתבתי בחידושי ומוכחין לה [דף נד:] מכלים דאחז דכתיב וכל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכננו והקדשנו ואמרינן הכננו גנזנום הקדשנו שהקדשנו אחרים תחתיהם והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כלומר ואפילו תימא דלגבוה מאיסי אמאי לא פרקינהו לאשתמושי בהו הדיוט אלא כיון דעבד בהו מעשה אתסרו להו ה"נ כיון שעשה בה מעשה אסרה וסובר הר"מ ב"ן ז"ל דכל כי האי גוונא [בבהמת כותי] בבטולי בעלמא סגי להו דאע"ג דעבודת כוכבים של עובד כוכבים שבאה ליד ישראל אין לו בטול הכא יש לה בטול שכיון שעבודת כוכבים זו שלא מדעת בעליה נאסרה מפני מעשה שנעשה בה כי היכי דמהני ההוא מעשה שתהא נאסרת כאילו היתה של עובד כוכבים ה"נ הויא כשלו לענין בטול הלכך קודם שלקחה ישראל מן העובד כוכבים בבטול בעלמא סגי ליה. והזקיקו לומר כן מדאמרינן בגמ' [דף נג:] אמר רב יהודה אמר רב ישראל שזקף לבנה להשתחוות לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה כלומר משום דשליחותיה דישראל קא עביד ואמרינן עלה מנא לן דאסורה אמר ר' אלעזר כתחלתה של ארץ ישראל דאמר רחמנא ואשיריהם תשרפון באש מכדי ירושה היא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא מדפלחו ישראל לעגל גליא דעתייהו דניחא להו בעבודת כוכבים ועובד כוכבים שליחותא דידהו עבד ומקשו עלה ומאי ראיה דלמא ע"י מעשה אסרום דהא אמרינן דאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה ותירץ הר"מ ב"ן ז"ל דאפ"ה הוה סגי בבטול וכמו שכתבתי ועיקר קושיא ליתא דאפשר דרב יהודה סבר לה כמ"ד דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה ואף דינו של הר"מ ב"ן ז"ל לא נ"ל כן אלא אף בזו אין לה בטלה עולמית דכיון דמכלים דאחז מוכחין דאף להדיוט אסורין מדאמרינן גנזום ולא אמרינן דלפרקינהו ולפקינהו לחולין וכמו שכתב רש"י ז"ל ע"כ אית לן למימר דאבני מזבח שטקלו מלכי עובדי כוכבים [משום הכי] גנזום ולא הכריזו עובדי כוכבים שיבטלום משום דלא סגי להו בבטול דהשתא לית לן מאי דשנינן לעיל בגמרא [דף נב:] דכיון דמעיקרא אשתמשו בהן לגבוה לאו אורח ארעא לאישתמושי בהו להדיוט דאם איתא דס"ל הכי היכי מוכיחין מכלים דאחז דעשה בו מעשה מיתסר אפילו להדיוט דלמא מהאי טעמא הוא אלא ודאי כדאמרן והארכתי בזה בחדושי ומכאן נ"ל ג"כ דמשמשי עבודת כוכבים של ישראל אין להם בטלה וכמו שכתבתי למעלה דמסתמא משמע דאחז לעבודת כוכבים נשתמש בכלים הללו ולא עשאן לעבודת כוכבים עצמה ואי ס"ד דבביטול סגי להו למה להו גניזה ליבטלינהו וליסתמש בהו הדיוט דהשתא לא ס"ד טעמא דלאו אורח ארעא וכמו שכתבתי בסמוך אלא ש"מ שאין להם בטלה: **וגרסינן** תו בגמרא [דף נד:] כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה כלומר הא דדרשינן אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אפ"ה חפר בו בורות שיחין ומערות אסרה כי אתא רב שמואל בר' יהודה אמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבעלי חיים לא אסרן כלומר להדיוט ואפילו הן שלו דמדאצטריך רחמנא למיסר נעבד דבעלי חיים לגבוה כדדרשינן ומן הבהמה להוציא את הנעבד מכלל דלהדיוט שרי אפ"ה עשאן חליפין לעבודת כוכבים כלומר שהיתה לו עבודת כוכבים והחליפה לעובד כוכבים בבהמות אסרן ואפילו להדיוט ואפילו חליפי חליפין נמי אסורין כדדרשינן מוהיית חרם כמוהו כל שאתה מהוה ממנו הרי הוא כמוהו: **מתני'** שאלו את הזקנים ברומי. כלומר דבר זה נשאל לחכמי ישראל ברומי: אם אין רצונו. של הקב"ה: בעבודת כוכבים למה אינו מבטלה. אלא משמע שרצונו של הקב"ה שיהו עובדין למשמשיו: אף אנו מחזיקין ידיהם של אלו. העובדין לחמה ולבנה אם היינו רואין שאר עבודת כוכבים

נר מצוה

א **מתני'** *עבודת כוכבים אשהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת בשעת מלחמה אסורה בימוסיאות של מלכים הרי אלו מותרין מפני שמעמידין אותן בשעת שהמלכים עוברין: *שאלו את הזקנים ברומי אם אין רצונו בעבודת כוכבים מפני מה אינו מבטלה אמרו להן אלו לדבר שאינו צורך לעולם בו היו עובדין היה מבטלה הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות יאבד עולמו מפני השוטים אמרו להם אם כן יאבד דבר שאין צורך לעולם ויקיים דבר שצורך לעולם בו אמרו להן אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן של אלו שיאמרו

תדע

[דף שנה ע"א]

רש"י

מתני' אף אנו מחזיקין. ידי של אלו העובדים לחמה ולבנה אם היו רואין שאר עבודת כוכבים חריבין מעצמן ואלו

עין משפט

א מיי' פ"ח מהלכו' עבודת כוכבים טור י"ד סי' קמו:

ב מיי' פרק ח מהל' מאכלות אסורות סמ"ג לאוין קמח טור י"ד סי' קסג:

דף נג:

שלטי הגבורים

והנאתם ואין עושין ממנה צרכי עבודת כוכבי' מותר וה"ר יונה כתב לאו דוקא בגינה שעומדת לפניה כדברי ר"ת אלא אפילו רחוקה לה כיון שהגינה נתונה לעבודת כוכבים ונותנים פירותיה בשכר שמתעסק בה בצרכה דהיינו השומרים אסור ליהנות ממנה בשכר אבל הגנות שקנו השומרים מאליהם לא מצינו איסור ליהנות מהם ע"כ והרא"ש כתב כר"ת וגבי כלים לעיל דלא קאמר הכי דמיירי בכלים של תקרובת עבודת כוכבים שאין להם ביטול ודלא כפ"ה שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים עכ"ל הרי דאיכא כלים דשייך בהו תקרובת כעין פנים ליאסר אותם עולמית ובכלים האלה הוה נ"ע אם נשתמשו בהו בענין דלהוי תקרובת או לאו דאילו היו תקרובת לעבודת כוכבים לא היה בהם היתר לא לגבוה ולא להדיוט שאף כי אמנם בדתק היינו מצינו תקרובת בפנים בכלים ליאסר כלים שנעשו תקרובת מהם לעבודת כוכבים כגון מקל דאע"פ דבפנים ליכא עבודת מקל מ"מ עבודת כוכבים שמקשקשת לפניה במקל אם שברו מקל לפניה חייב דדמיא לשבירת מפרקת שהוא כעין פנים ואולי כי בגד זה היינו יכולים למצוא כלים דשייך בהו תקרובת עבודת כוכבים אפ"ה כיון דעובדי כוכבים דפלחי עבודת כוכבים שבימינו ליכא תקרובת בכלים נומר דהא שמוש הוא דוקא ולא תקרובת: על הכלים שנשתמשו בהן לבית הכנסת ונשתברו ונשתמשו בהם לעבודת כוכבים ואח"כ באו ליד יהודים דאעפ"כ דבכלים הללו ליכא אלא שהעובדי כוכבים שקלו - ואע"ג דאין אדם אוסר דבר של חבירו כדמשמע בהרבה מקומות מ"מ נראה דאיכא דכ"ע לגבוה אדם אוסר דבר שאינו שלו וכו' כדאיתא בפרקין גבי כלים שנשתמשו בהן בבית חוניו ומוכח שם מקרא דחזקיהו כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכננום והקדשנום הכננום שגנזנום והקדשנום שהקדשנו אחרים תחתיהם דכלים ששמשו בהן בבית המקדש אסורים ומהתם פשיטא דכלים ששמשו בבית חוניו אסורים למקדש הכי דבכלי ב"ה כיון ששמשו בהן לעבודת כוכבים אסורין תו לגביה ואף על גב דמן התורה לא מתסרי כמו שכ' שם רש"י ז"ל והתוס' דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו וא"כ אפי' להדיוט הוה שרי מ"מ קנסו לאסור לגבוה ואם כן כלים שנשתמשו בהם לעבודת כוכבי' ומתחילה היו מקודשים נ"ל דיש לומר דאסורים שם תו לגבוה כמו שהיו אסורים כלי בית המקדש שטמא אחז לעבודת כוכבים ואין מועיל להם ביטול כלל דהכי קנסי רבנן ואפי' לא היו הכלים האלה מתחילה להקדש דהא כלים שנשתמשו בהם בבית חוניו אליבא דמ"ד לשם שמים לא מקרי דנשתמש בהו לעבודת כוכבים ואותם כלים לא היו של בית המקדש דהכי מוכח מלשון רש"י בפרקין

מלחמת ה'

כתיב קרא ותנן חוץ מבהמה וכלי שרת תדע שהרי מתחלה בקשו לגנוז כספם וזהבם של ירושלים ואילו מעלו בו פריצי ישראל פשיטא שיצאו לחולין על ידם ולמה היו צריכין למקרא זה וכי לא היו יודעים שמעלו בו פריצי ישראל עד שבאות עליהם המקרא. כן ובאבני המזבח של בית שני מה הועיל להם המקרא דהא לאו בדידהו כתיב והתמה מנין לו לבעל המאור ז"ל שנשתמשו בהן בעצמם שאני אומר עבדום ולא נשתמשו בהן ואילו נשתמשו בהן לעצמם לא יצאו בכך לחולין שהרי מזידין היו הפריצים ולאו בני מעילה נינהו כעובדי כוכבים וקי"ל נמי הקדש במזיד אינו מתחלל ולמה לא גנזו כל כסף וזהב שבעולם: סליק פירקא

המאור הגדול

פריצים וחללוה וכי תימא אם איתא דלא מאיסי ליתברינו עובדי כוכבים וליבטיל איסירא דידהו ולישתרו אבנים שלימות אמר רחמנא וכו' ואי קשיא לך מאי שנא אבני מזבח דנפקו להו לחולין ע"י פריצי ישראל וכלים דאחז לא נפקי לחולין על ידי ישראל דבני מעילה נינהו כלי שרת שאני כי ההיא דתנן אין מועל אחר מועל במוקדשים אלא בהמה וכלי שרת וכו' כיצד היה שותה בכוס של זהב בא חבירו ושתה בא חבירו ושתה כולן מעלו וכו' אבל שאר הקדשות כגון אבני מזבח וכספה וזהבה של ירושלים יכולין היו לצאת לחולין על ידי ישראל דבני מעילה נינהו כדאמרינן בעלמא והלא מעל הגזבר וכיון דמעל נפקו להו לחולין אבל ע"י עובדי כוכבים דלאו בני מעילה נינהו לא ומשום הכי איצטריכא ליה לרב פפא לשנויי ולדחויי התם קרא אשכחו ודרשו שעל ידי פריצי ישראל יצאו לחולין דכתיב ובאו בה פריצים וחללוהו. כך קבלנו פירושה מרבותינו ז"ל:

א מיי' פי"א מהלכות מאכלות אסורו' סמג לאוין קמח טוי"ד סי' קכג:

תדע שהן אלוהות שהרי אלו לא בטלו:

*לוקחין גת בעוטה מן העובד כוכבים אע"פ שהוא נוטל בידו ונותן לתוך התפוח ואינו נעשה יין נסך עד שירד לבור ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר °דורכין עם העובד כוכבים בגת אבל לא *בוצרין עמו וישראל שהוא עושה בטומאה לא דורכין ולא בוצרין עמו אבל מוליכין עמו חביות לגת ומביאין עמו מן הגת נחתום שהוא עושה בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו אבל מוליכין עמו פת לפלטר: גמ' אמר רב הונא יין כיון שהתחיל א לימשך עושה יין נסך והא תנן ואינו עושה יין נסך עד שירד לבור התם בגת פקוקה ומלאה תא שמע ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר אמר רב הונא לא קשיא כאן במשנה ראשונה כאן במשנה אחרונה דתניא בראשונה היו אומרים

רש"י

ואלו קיימות היו מודים לאלו: בעוטה. שבעטה ודרכה העובד כוכבים: אע"פ שנוטל הענבים מן היין: ונותן לתפוח. אסיפת ענבים שתחת הקורה קרוי תפוח וקסבר תנא דידן דלא הוי יין נסך עד שירד לבור: מה שבבור אסור. אם נגע עובד כוכבים אחרי כן ובור היו עושין לפני הגת והכלי נתון שם לקבל היין ויש שטחין את הבור בסיד והיין משתמר בתוכו ואינו מאבד טיפה והוא בור סיד: הג"ה בירושלמי גרסינן אמר רבה לא שנו אלא דלא העלים עיניה מיניה אבל העלים עיניה מיניה לא דחיישינן לאיערובי והאידנא נוהגין שלוקחין גיגיות מליאות ענבים דרוכין מן העובד כוכבים וסומכין על המשנה וטועין*: דורכין עם העובד כוכבים בגת. ולא אמרינן משתכר הוא באיסורי הנאה דאפילו בשתיה סבר האי תנא דשרי כל זמן שלא ירדו לבור ומשום גרם טומאה ליכא שמשעה שדרך בה העובד כוכבים נטמא ומשום מסייע ידי עוברי עבירה ליכא דעובד כוכבים לא נצטוה כל כך: אבל לא בוצרים עמו. כי נותנין לגת טמא וגורם טומאה וקסבר אסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל וישראל העושה פירותיו בטומאה עובר עבירה הוא דנצטוה על כך לכך אפילו דריכה אסור דאסור לסייע ידי עוברי עבירה: אבל מוליכין עמו חביות. ריקניות לגת ומביאין עמו חביות מליאות מן הגת דאין כאן עבירה מאחר שנטמא בגת מותר לתת היין בחביות טמאות: לא לשין ולא עורכין עמו. שכל מעשה עריכה זו בעבירה: לפלטר. שאופה את הפת: גמ' שהתחיל לימשך. שהגת עשויה במדרון משעה שנמשך מצד העליון לצד התחתון קרוי יין: התם בגת מליאה ופקוקה. שפקקו את הצינור שע"פ הבור שלא יוכל לירד והיא היתה כולה מליאה ענבים ולא נמשך היין ולא זז ממקומו אלא במקום שנסחט שם עומד: והשאר מותר. והא הכא דהתחיל לירד דהוי נמשך וקתני מה שבגת מותר:

ר"ן

חרבות מעלמן ואלו קיימות היינו מודים לאלו: לוקחין גת בעוטה. שבעטה ודרכה עובד כוכבים: אע"פ שהוא נוטל ענבים. מתוך היין שבגת: ונותן לתוך התפוח. אסיפת גל הענבים שתחת הקורה קרוי תפוח וקסבר תנא דידן דלא הוי יי"נ עד שירד לבור: מה שבבור אסור. אם נגע בו העובד כוכבים: והשאר מותר. אע"פ שנגע בו עובד כוכבים. בור היו עושין לפני הגת והכלי נתון שם לקבל היין ויש שטחין הבור בסיד והיין משתמר בתוכו ואינו מאבד טיפה והוא בור סיד: דורכין עם העובד כוכבים בגת. ולא אמרינן משתכר באיסורי הנאה דאפילו בשתיה סבר האי תנא דשרי כ"ז שלא ירד לבור ומשום גורם טומאה ליכא שמשעה שדרך בהם עובד כוכבים מעט נטמאו והכי איתא בירושלמי דמוקי לה בשהלך בהן עובד כוכבים שתי וערב ומשום מסייע ידי עוברי עבירה ליכא שהעובד כוכבים לא נצטווה על כך: אבל לא בוצרין עמו. לפי שנותנין בגת טמאה וגורם טומאה הוא שנתיכתן לשם דריכה היא ודריכתן תטמאם לפי שהוכשרו ע"י משקין היוצאין בשעת דריכה וקסבר האי תנא דאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל: ישראל שהוא עושה בטומאה. אפילו לדרוך עמו אסור משום דעובר עבירה הוא שהרי נצטוה על כך והוא דורכן בעבירה בגת טמאה ודריכתן היא עיקר טומאתן שכשנעשה המשקה הן טמאין ע"י הגת ואסור לסייע ידי עוברי עבירה אלא פורשין מהן כדי שלא ירגיל בכך אבל עובד כוכבים לאו עובר עבירה שלא נצטווה ואף על פי שהלך ישראל כבר שתי וערב בגת ונטמאו אפ"ה אין דורכין עמו לפי שאסור לסייע ידי עוברי עבירה בכל אותו מעשה שהן עוברין בו מה שאין כן באיסורא דגורם טומאה דלא מתסר אלא בשעת [הבאת] טומאה בלחוד ומש"ה דורכין עם העובד כוכבים: אבל מוליכין עמו חביות רקניות לגת ומביאין עמו. חביות מלאות מן הגת דאין כאן עבירה דמאחר שנטמאו בגת ומעשה העבירה כבר נגמר מותר לתת היין בחביות טמאות וכ"ת א"כ אף לדרוך עמו ליסתרי שהרי כבר נטמאו הפירות בשעת בצירה דהא קי"ל דהבוצר לגת הוכשר כדאי' בפ"ק דשבת (דף טו.) ליתא דההוא הכשר מדרבנן בעלמא הוא שמא יבצרנו בקופות מזופפות כדאיתא התם (דף יז.): לא לשין ולא עורכין עמו. שכל מעשה עריכה זו עבירה: לפלטר. לנחתום קטן הקונה מנחתום גדול העושה העיסה והפת בביתו וכדאמרי' בפ' הזהב (דף נו.) נחתום מחד גברא זבין ופלטר מתרי תלתי גברי זבין ומש"ה מותר להוליך פת לפלטר לפי שכבר נגמרה כל מלאכתו ולא כפירש"י ז"ל שפירש פלטר אופה שאין דרך אופה לקנות פת: גמ' יין כיון שהתחיל לימשך. פרש"י ז"ל מכיון שהתחיל לימשך בגת עצמו מעליונו לתחתונו: נעשה יין נסך. כל היין ואפילו מה שלא נמשך ממנו והיינו דמסיימי בגת פקוקה ומלאה ופירש רש"י ז"ל פקוקה שפקק הנגור שבגת שלא יוכל היין לירד בבור ומלאה כדי שלא ימשך בגת עצמו אלא במקום שנסחט שם עומד ואם איתא דלרב הונא אינו נעשה יי"נ אלא מה שנמשך בלבד לא איצטריך [לן] לשנויי אלא בגת מלאה שכל שהיא מלאה ואין היין יכול לימשך בתוכה מתוך הענבים אפילו אינה פקוקה וירד מן היין שהיה בתוכו לבור לוקחין אותה מן העובד כוכבים שאף על פי שמה שבבור אסור מה שבגת מותר שהרי לא נמשך אלא על כרחין מדאיצטריך לשנויי בפקוקה ש"מ שאילו לא היתה פקוקה אע"פ שהיא מלאה ואין היין שבתוכה ראוי לימשך מכיון שכבר נמשך קצת היין שהיה בתוכה לבור אף אותו שנשאר בה נעשה יין נסך והיינו דמקשינן מדתנן ירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר פירש רש"י ז"ל והא הכא דהתחיל לירד והוי נמשך וקתני מה שבגת מותר ואם איתא דרב הונא כי אמר נעשה יי"נ לא אמר אלא באותו יין שנמשך לבד מאי קושיא דהא מתני' בגת מלאה אוקימנא ומש"ה אע"פ שירד קצת היין מתוכה לבור בדין הוא שהיין שבתוכה יהא מותר כיון שהיא מלאה וא"א ליין שבתוכה לימשך מעליונה של גת לתחתונה אלא על כרחין לרב הונא מכיון שהתחיל לימשך נעשה יי"נ אפילו מה שלא נמשך זו היא שטת רש"י ז"ל ועיקר אבל הרמב"ן ז"ל נדחק לפרש דלרב הונא אינו נעשה יי"נ אלא מה שנמשך אבל מה שלא נמשך לא והוא ז"ל צריך לידחק למה לן לאוקומה בגת פקוקה ובקושיין דירד לבור מה שבבור אסור והשאר מותר ואין דבריו מתיישבין ומסקינן דרב הונא כמשנה אחרונה דחזרו לומר דאין דורכין עם העובד כוכבים בגת שמא ימשך היין בגת עצמו ונמצא משתכר באיסורי הנאה ואע"ג דברייתא לא מוכחא אלא דהמשכת גת שמה המשכה אמר רב הונא מסבריה שאף מה שלא נמשך נעשה יין נסך כיון שהוא מחובר ליין הנמשך שבגת אבל לתנא דמתניתין דלא מיקרי יין אלא מה שירד לבור אין מה שבגת חבור למה שבבור כדי שיהא נעשה הכל יי"נ וקי"ל כרב הונא הלכך יין משהתחיל לימשך נעשה יי"נ אפילו מה שלא נמשך ומיהו גת פקוקה ומלאה אינה נאסרת במגע עובד כוכבים דבכי האי גונא אפילו רב הונא מודה כדשנינן מתני' מעיקרא אליביה הא אילו היתה פקוקה ולא מלאה מתסרא שהרי נמשך בגת עצמו וכן נמי מלאה ולא פקוקה שמכיון שהתחיל קלתו לימשך נעשה יין נסך אף מה שלא נמשך אבל הרמב"ן ז"ל מחמיר עוד לומר דלמסקנא דסוגיין אפילו בגת פקוקה ומלאה אסור דמעיקרא הוא דדחקינן למימר דרב הונא בגת פקוקה ומלאה שרי כי היכי דלא תיקשי ליה מתני' אבל במסקנא דחזינן דעל כרחין מתניתין פליגא אדרב הונא ורב הונא דאמר כמשנה אחרונה לא נריכינן למימר דרב הונא בגת פקוקה ומלאה שרי אלא רב הונא ה"ק יין מכיון שהתחיל לימשך בגת שאינה מלאה נעשה יין נסך ומינה דבגת מלאה נמי נעשה יין נסך כל שהוא ראוי לימשך אילו היה בגת שאינה מליאה וכן נראה מדברי הר"מ במז"ל

שלטי הגבורים

דקאמר התם דסאי בעיא דכלים דבית חוניו אסירי אי לא בעיא אליבא דמ"ד לשם שמים דאי אליבא דמ"ד לשם עבודת כוכבים היא לא קמיבעיא ליה דודאי אסירי ואפילו להדיוט נמי אסירי ואי הני כלים דבית חוניו מיירי שנשתמשו בהם תחלה לבית המקדש היכי הוה פשיטא ליה דאי בית חוניו לשם עבודת כוכבים דודאי אסירי הא אכתי מספקא לן אי אדם אוסר דבר שאינו שלו או לא אלא ודאי דמיירי דהני כלים דבית חוניו לא שמשו בהם כלל תחלה בבית המקדש וגם לא שמשו בהם לעבודת כוכבים דאליבא דמאן דאמר בית חוניו לשם שמים קא מבעיא ליה ואפ"ה פשיט דאסירי משום קנסא דרבנן וכ"ש הכא דמתחלה שמש לגבוה ואח"כ שנקלום לעבודת כוכבים דדמו לכלי ב"ה שעיקן אחז דודאי אסירי תו לגבוה ומעתה אין להני כלים שום צד היתר לא לגבוה ולא להדיוט לגבוה אסירי כדאמרן להדיוט נמי אסירי משום דכבר נשתמשו בהן לגבוה והכי פרש"י ז"ל גבי כל הכלים אשר הזניח המלך וכו' וז"ל איתסרו לגבוה וגזרו עליהם חזקיה וסיעתו איסור עולם אף להדיוט דקתני גנזום ולא אמר דלפרקו ולפקו לחולין עכ"ל ואע"ג דגבי אבני מזבח משמע שאם היה דרך לעשות להם ביטול שהיו מותרין כמו שהתירו טבעה של ירושלמי' ושל כל העולם מקרא דובאו בה פריצים וחללוה מ"מ נראה דדברי רבינו הם עיקר שהשיב על בעיא דכלי בית חוניו דאסורין ופשיטא דר' הוה ידע לההי קרא דובאו בה פריצים אלא דאולי ס"ל דההוא קרא דרשו אינהו לפום שעתא אבל עיקר הדבר הוא לאיסור מקרא דוהשכינום וגנזום וכו' ועוד דדברי רב פפא התם לא הוי אלא לדחות דלא תסייעיה הסיא דמזרחית צפונית בה גנזו בית החשמונאי אבני מזבח וכו' ואין דבריו עיקר כד"ן ולעיל כתבנו דאסור להקדיש דבר שנשתמשו בו בחול וע"ע על מיי' דגבי אתרוג מכשיר אתרוג שנקבוהו עכברים ולא חייש לטעם דהקריבהו לא לפחתך וגבי שמן שנפל בו עכבר אוסרו להדליק ממנו בבית הכנסת משום הקריבהו נא לפחתך ותשמיש עבודת כוכבים שלא נהגה ממנו כגון שקלקל בהוא תיקון טפי ממה שמתקן ליכא בית איסורא גם בזמנם לגבי כלי תשמישי עבודת כוכבים אינו כלום ועיין באורך בגמ' דפ"ק דחולין דף ח' גבי סכין שמשחטין לעבודת כוכבים ומיי' בפ"ז מהל' עבודת כוכבים וטור י"ד סימן קמ"ב וסי' י':

א וגבי יין נסך דאמרינן שנאסר במגע עובד כוכבים שהתחיל לימשך פרש"י שנמשך על הגת בעצמו כי הגת הוא מדרון ואם פנה החרצנים והזגים והבדילן מהיין והיין לבדו נמשך מצד העליון לצד התחתון ונשאר היין לבדו עומד נקרא המשכה ונאסר כל מה שבגת אפילו לא נגע אלא בחרצנים ובזגים אם יש בו טופח ע"מ להטפיח והרמב"ן כתב אפילו יש בו טופח ע"מ להטפיח אינו אוסר אלא מקום מגעו אבל כל זמן שלא הבדיל היין מן הזגים והחרצנים לא הוי המשכה הילכך אם הגת סתומה ומלאה בענין שאי אפשר ליין לבדו לימשך בו אין תורת יין ליאסר במגע עובד כוכבים ולכאורה מותר לדרוך בה עם העובד כוכבים אלא שר"ת החמיר לאסור בה כיון דבהמשכה כל דהו נעשה יין נסך א"א ליזהר ממגע של עובד כוכבים אחר ההמשכה וכשדורכים בגיגית לא שייך בה המשכה אלא אם פינה לו החרצנים לצד אחר כדי שימשך היין לצד אחר הוי המשכה וכן אם מלא ממנו כוס יין ובוון לשלותו מן הזגים והחרצנים הוי המשכה וכ"ש אם הוציא מהיין דרך ברזא דהוי המשכה אבל אם לקח החרצנים עם היין לא הוי המשכה ואפי' אם לקחן עובד כוכבים ביזד מותר להחזיר המותר אלמא דהכל תלוי בכוונה אבל הכא שאינו מתכוין ליין לגול ואדרבה אינו רוצה שיהיה יין עמה כגון שמושך המשקה ממנו דרך הברזא משום שאז הענבים שישארו בעריבה יהיו נדרכים יותר היטב ולא מתכוין לדבר אחר דהא מוזל ונותן הוא היין הנמשך תוך גיגית גדולה עם החרצנים והזגים שיש בגיגית וגם שישארו בעריבה ומערב הכל יחד נראה דודאי אין להחשיבו המשכה ליאסר כלל לא הנמשך ולא הנשאר בעריבה וכן מוכח להיתר מדברי הר"ר פרץ שהביאו מהרי"ק ז"ל בתשובותיו סי' ל"ב דכיון שאינו מתכוין העובד כוכבים להמשיך יין לא הוי המשכה דבכוונה תליא מלתא וכן ראיה מדברי ראבי"ה ז"ל שהביא הגהת הרא"ש דבריו פ"ר ישמעאל וז"ל וראבי"ה כתב ובלבד שיתכוין להמשכת היין אבל אם כוונתו בהמשכה כדי שיכנס בגיגית הרבה ולא כדי שיזוב רק לימשך היין לצד אחר אין נראה בזה להחמיר עכ"ל מלבד דאי אפשר לומר דבסתם יקרא המשכה דהא הברזא שנותנים בעריבה היא רחבה עד מאד שנמשכין גרעינים וזגים עם היין ואיתא בתוס' בפירקין דף נ"ה דברזא גדולה כעין פי החבית לא חשיב המשכה מאחר שהענבים נמשכים דרך שם עם היין והתם בסתם מיירי שהיין נמשך בלי כוונת הממשיך ולא ידענו אם כוונתו לכך או לא וקאמרי התוס' דאם הנקב כל כך גדול דאין לומר שכוונתו להמשיך דאילו כוונתו להמשיך אינו מועיל מה שהנקב גדול דאטו בלוקח יין בכוס מן הגת שכתבו הפוסקים דאם מתכוין להיות שולה החרצנים דחשיב המשכה אם היה מעלה עמם איזה גרעינים מי לא הוי המשכה ודאי דהוה המשכה אלא שאם נתכוון הוה המשכה אפי' בעליית איזה זגים וחרצנים דומיא דההוא שכתב ס' תניא גבי תקיעת שופר בשם הירושלמי דהעובר אחורי ב"ה ושמע קול שופר צריך שיכוין אבל העומד חזקה מיכוון אלמא דבסתם מעשה מוכיח על הכוונה כן הכא דאם הנקב גדול בסתם לא נתכוון להמשכה. ומה שנוהגין בקצת המקומות שמוציאין הפירות מן העריבה דרך הברזא בשעת דריכת הענבים ומכניסין ישראל ועובד כוכבים יחד בעריבה לדרוך הענבים כדי שיגיל דריכת הישראל על נסוך העובד כוכבים הדורך לא ידעתי טעם דהא אפי' קודם ההמשכה לפי משנה אחרונה אסור לדרוך עם העובד כוכבים בגת אטו אחר ההמשכה כמו שכתבו התוס' וסמ"ג לאוין קמ"ח וטור י"ד סי' קכ"ג והגהות מיי' פי"א מהלכות מאכלות אסורות בשם ר"ת וכן כמעט כל הפוסקים כך הסכימו וא"כ הדין אפי' קודם המשכה כל שכן דלאחר המשכה שאם העובד כוכבים וישראל דורכין בגיגית שאוסר העובד כוכבים במגעו ואף ע"פ שישראל עמו בגיגית בשעת דריכה דלא דמי זה לישראל ועובד כוכבים המערין כלי מלא יין דאמרינן דשרי כיון שכח ישראל מעורב בו דהתם היינו טעמא לפי שאין שם רק כח העובד כוכבים ולא מגעו אבל כשיש שם מגע עובד כוכבים פשיטא דאין מגע של ישראל עם העובד כוכבים מציל על מגע עובד כוכבים שלא יאסר היין גם אין לומר דמשום דאינו נוגע היין לאחר המשכה בידיו אלא ברגליו דלא אסרו הדא דאין נזהרין בכך ועוד דאפילו לא נגע אלא ברגליו ותימא נמי כמ"ד דמגע ברגליו חשיב שלא בכוונה מפני שטרוד בדריכה כמו שכתב הטור י"ד סי' קכד אפ"ה אינו מותר כ"א בהנאה ולא בשתיה לכ"ע ואפילו לא היה העובד כוכבים בעריבה בשעת הוצאת הפירות דרך הברזא אם נכנס אח"כ לתוך העריבה נראה דעושהו יין נסך ואפילו פקק הברזא כיון שיש כאן יין שהתחיל לימשך דאין לומר דהא שאסרו מה שלא נמשך דהוי דוקא כשנגע העובד כוכבים במה שנמשך ועדיין הברזא פתוחה שמחובר הנמשך עם אותו שלא נמשך דזה אינו תדע דהא כשהלוקח יין מן הגיגית בכוס ומכוין לשלות ממנו הזגים והחרצנים קרוי המשכה שאם יגע עובד כוכבים אח"כ במה שנשאר בגיגית אסרו כמו שכתבו שם התוס' והרא"ש והר"ן וסמ"ג סי' קמ"ח בלאוין וכן נמי אמרינן דהיכא שהוליך הישראל יין מן הגיגית ונשאר עוד יין בגיגית אין העובד כוכבים יכול לזרוק שם ענבים אחרים אפילו דאין שם כחו וא"ל לומר שאינו יכול ליגע בחרצנים וזגים וזה פשוט מלשון הפוסקים ומלשון הרא"ש שם ומלשון הטוי"ד סי' קכ"ג ומלשון הרמב"ן ז"ל שם ומלשון הרשב"א בתשובות סי' ל"ה מלבד הרמב"ן דס"ל דמה שנשאר בגת שלא נמשך אינו נאסר במגע עובד כוכבים וגם הוא לא אמר כן לפי המסקנא כי לפי המסקנא הוא מחמיר יותר משאר המפרשים כמו שכתב הר"ן בפרקין מ"מ אפשר לתת סמך למנהג שמתירין להכניס העובד כוכבים לדרוך הענבים לאחר שהוציאו משם המשקה ופקקו הברזא וכן ממה שמצאתי להדיא הלכה למעשה בספר כל

במז"ל בפרק אחד עשר מהלכות מאכלות אסורות שלא חלק להתיר בפקוקה ומלאה וזו *חומרא יתירא דכיון דבגמרא מתרלינן הכי אליבא דרב הונא אע"ג דבמסקנא [לא] נריכינן לההוא פירוקא דעל כרחך מתניתין פליגא עליה דרב הונא אפ"ה אין לנו לומר דבמסקנא הדרינן ממאי דהוה ס"ל מעיקרא אליביה וכן מטין דברי הרב אלפסי ז"ל בהלכות שכתב ההוא שנויא דגת פקוקה ומלאה דאלמא במסקנא נמי קאי ורבותינו הצרפתים ז"ל מקילין לומר דרב הונא כי קאמר מכיון שהתחיל לימשך דוקא משהתחיל לימשך לבור אבל מתחתונה לעליונה של גת אינה המשכה לעשות יין נסך ולפיכך הם מתירין לדרוך עם העובד כוכבים בגת פקוקה כל שלא ירד ממנה כלום לבור שאילו ירד ממנה לבור אף מה שנשאר נעשה יין נסך ומשום הכי מקשינן עליה דרב הונא מדתנן לוקחין גת בעוטה מן העובד כוכבים ולא חיישינן שמא ירד ממנה לבור ומשנינן בגת פקוקה ומלאה ולפי דבריהם ז"ל בפקוקה סגי

(אין בוצרין עם העובד כוכבים בגת שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל אין דורכין עם ישראל העושה פירותיו בטומאה שאסור לסייע לידי עוברי עבירה אבל) דורכין עם העובד כוכבים בגת ולא חיישינן לדרב הונא חזרו לומר אין דורכין עם העובד כוכבים בגת משום דרב הונא וכן הילכתא ההוא

רש"י

אין בוצרין עם העובד כוכבים. והוא הדין עם הישראל העושה פירותיו בטומאה ומוסיף עליו ישראל שאין דורכין עמו בגירה היא גרם טומאה שהבוצרו מוליך לגת והגת טמאה: אבל דורכין עם העובד כוכבים. דכיון דכבר נטמאו ועובד כוכבים נאו עובר עבירה הוא שלא נלטוו על כך: ולא חיישינן לדרב [הונא. שהוא] משתכר באיסורי הנאה דאינו יין נסך עד שירד לבור דלא כרב הונא דאמר משהתחיל לימשך

שכל שהיא פקוקה אפילו אינה מלאה שריא דהמשכת הגת לדבריהם אינה קרויה המשכה אלא להכי אוקמה נמי במלאה לומר שגורתה מוכחת עליה שלא ירד כלום ממנה לבור שהרי עדיין מלאה היא זהו דרך פירושם ז"ל ואינו מחוור שאינה נקראת המשכה אלא בגת עצמו אבל מן הגת לבור ירידה נקראת ולא המשכה וכדתנן במתני' עד שירד לבור ולדבריהם הוה ליה לרב הונא נמי למימר יין מכיון שהתחיל לירד נעשה יין נסך אלא ודאי אפילו בגת עצמו קרויה המשכה ונעשה יין נסך והכי איתא בתוספתא דתניא התם הלוקח עביט ענבים מן העובד כוכבים ומלא תחתיו גממיות מותר בלדו גממיות אסור אלמא דאפילו בגת עצמו כל שהוא נמשך נעשה יין נסך כדברי רש"י ז"ל וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק י"א מהלכות מאכלות אסורות ומיהו קודם שבאו ענבים בגת לא חשיבא המשכה והיינו דתניא לקמן עובד כוכבים שהביא ענבים בסלים ובדרדורים אע"פ שהיין מזלף עליהם מותר: גרסינן בגמרא [דף נו:] אמר רב הונא לא שנו אלא שלא החזיר גרגותני לגת. כלומר לא שנו דמה שבבור אסור והשאר מותר אלא שלא החזיר גרגותני שהוא של גדול הקשור בנגור והיין יורד מן הנגור לתוכו ומתוכו לבור כדי לסנן היין מזגים וחרצנים אבל [א] החזיר גרגותני לגת אסור אף מה שבגת והוינן בה גרגותני גופה במאי מיתסרא בנלוק כלומר קילוח היורד מגרגותני לבור ומחבר גרגותני ליין נסך שבבור שמעת מינה נלוק חבור ולקמן בהשוכר את הפועל (דף עב.) פליגי בה: כדתני ר' חייא שפחסתו לנוחיתו. לקמן בהשוכר: הכא נמי שפחסתו בורו. כלומר שנתמלא הבור עד שיגיע היין בשפת הבור וטופח בשולי הגרגותני ואיכא למידק כיון דבפחסתו בורו מיירי מאי קמ"ל רב הונא תירץ הראב"ד ז"ל דקא משמע לן דאע"ג דיין שבגת אינו נקרא יין ליאסר משום מגע עובד כוכבים כדתנן והשאר מותר אפ"ה מיתסר בתערובת איסור משהו דיין מיהא הוי ומיהו חדושיה דרב הונא אליבא דתנא דמתניתין דסבירא ליה דאע"פ שהתחיל למשוך יין שבגת אינו נעשה יין נסך אבל לרב הונא אליבא דנפשיה לא אשמעינן מידי דכיון דאיהו ס"ל דמכיון שהתחיל למשוך אפילו יין שבגת נעשה יין נסך כל שכן שנאסר על ידי תערובת אלא דנפקא מינה לדידן אליבא דמשנה אחרונה דבגת פקוקה ומלאה שלא נמשך בגת כלל אע"פ שאין עליו תורת יין ליאסר במגע עובד כוכבים מ"מ בתערובת יין של איסור הוא נאסר ומדאמרינן גרגותני גופא במאי מיתסרא בנלוק למדו רבותינו הצרפתים ז"ל דאפילו למ"ד נלוק חבור נלוק בר נלוק לא הוי חבור דאי לא תימא הכי אע"פ שלא החזיר גרגותני לגת יאסר הגת שהרי גרגותני נאסרת בנלוק של בור ותאסר הגת בנלוק של גרגותני ומכאן התירו מעשה שבא לפניהם שספכו מקנקן לכליו של עובד כוכבים שהיה בו יין נסך והנשאר בקנקן נאסר בנלוק ואח"כ הוליאו יין מחבית לקנקן והורו הם ז"ל שמה שבחבית מותר משום דנלוק בר נלוק הוא ואינו חבור ואין ראיה זו ראיה דכיון דרב הונא אליבא דמשנה ראשונה קאמר דלמא כי היכי דלמשנה ראשונה יין שבגת אינו יין ליאסר במגע עובד כוכבים ה"נ אינו נאסר בנלוק דאע"ג דבתערובת מיתסר כדאמר רב הונא אבל החזיר גרגותני לגת אסור ונלוק מדין תערובת הוא מ"מ אינו תערובת גמור כשאר תערובות וכן מוכיח בירושלמי שאינו נאסר משום נלוק אלא קילוח שיורד מן הגרגותני ולמטה לפי שאותו יין מופרש מענביו אבל שבגרגותני לא דגרסינן התם רב הונא אמר רב הקילוח חבור ר' זעירא בעי בכל אתר לית את עבד הנלוק חבור וכה את עבד הנלוק חבור [סבר רב הונא] נתנסך הבור נתנסך הקילוח נתנסך הקילוח [לא] נתנסך הבור אלמא אפילו למ"ד נלוק חבור אם נתנסך הבור הקלוח נאסר אבל לא הגת והגרגותני ודין נלוק אם הוי חבור או לא אכתבנו בפרק [בתרא] בסייעתא דשמיא וכתבו רבותינו הצרפתים ז"ל דהא דרב הונא דקאמר דבחזרת גרגותני נאסר יין שבגת ליתא דקי"ל בפרק השוכר (דף עג.) דרואין את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו והכא נמי כיון דאיכא בגת ענבים דלא הוו חד מינא בהדי יין דהא קי"ל כרבא דאמר בפרק השוכר (דף סו.) דחמרא חדתא בענבים מין בשאינו מינו הוא אין היין שבגת נאסר מחמת הטיפין שבשולי הגרגותני הנאסרין דאמרינן סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו:

גרסינן בגמרא [דף נו:] ההוא ינוקא דתנא עבודת כוכבים בשית שנין. כלומר בן שש שנים: בעו מיניה מהו לדרוך עם העובד כוכבים בגת. כלומר אם יש שום תקנה למשנה אחרונה דחזרו לומר אין דורכין שיהא מותר להשתכר בדריכת גת עם העובד כוכבים ולא יהא משתכר באיסורי הנאה דמיתסר כדאיתא לקמן בפרק השוכר: ואמר להו שפיר דמי והא קא מנסך בידיה. כלומר דס"ל כרב הונא דאמר דמשהתחיל להמשך נעשה יי"נ וכמשנה אחרונה אמר להו דלייר להו לידיה והא קא מנסך בכרעיה נסוך דרגל לא שמיה נסוך. כלומר ליאסר בהנאה: הוה עובדא בנהרדעא דדרכו ישראל ועובד כוכבים להוא חמרא ושהייה שמואל תלתא ריגלי. פירוש לפי שהיו מתקבלין לשמוע הלכות הפסח בפסח הלכות עלרת בעלרת: ואמרינן מ"ט אי נימא משום דקסבר דאי משכחנא תנא דאסר כר' נתן אסרנא ליה אפילו בהנאה דתניא מדדו בין ביד בין ברגל. כלומר שהכניס ידו או רגלו לשער כמה יין יש: ימכר. כלומר משום דלא נתכוון לנסך: ר' נתן אומר ביד אסור ברגל מותר. אלמא דסבירא ליה לר' נתן דאע"פ שהוא נוגע בידו מחמת דבר אחר ולא מחמת נסוך אפ"ה מיתסר בהנאה: אימור דא"ר נתן ביד ברגל מי אמר אלא דאי משכחנא תנא דשרי כר"ש. כלומר דאמר במתניתין דנפל לבור ועלה וכו' ר"ש מתיר בשתיה שריגא ליה אפילו בשתיה. והאי עובדא בתרא איכא למימר דדיניה כעובדא דינוקא ואיכא למימר דלא ויתבאר לפנינו בסייעתא דשמיא והרב אלפסי ז"ל השמיט מעשים הללו וברייתא דמדדו בין ביד בין ברגל ימכר וראיתי בדברי הראשונים ז"ל שהוא דוחה אותה מההוא עובדא דהוה במחוזא [דף נז:] ועאל ואתא עובד כוכבים [ב] למתא וכו' ואמר האי לאו חמרא הוא וכו' כדאיתא לקמן ומסקינן [דף נח.] דמיתסר בהנאה ממתניתין דאגרדמים עובד כוכבים שקלה במניקת והעלה[ג] או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית זה היה מעשה ואסרוה ומסקינן בהנאה נמי אסרוה ולמד ממנה שני דברים חדא דמגעו מחמת דבר אחר שלא לכוונת נסוך מיתסר בהנאה ובהכי מדחיא ההיא דמדדו בין ביד בין ברגל ימכר ולמד ממנה גם כן דנסוך דרגל שמיה נסוך לפי שהן משוין רגל לפיו ואני תמה מי השוה להם את המדה דכיון דבגמרא מסיק דנסוך דרגל לא שמיה נסוך אע"ג דחזינן דפיו שמיה נסוך ברגל אין לנו ואע"ג דינוקא אמר לה לא מדחי בגילא דחיטתא דהא תלמודא סבר לה כוותיה דאמרינן אימור דא"ר נתן ביד ברגל מי אמר ועוד אם כדבריהם כי אמרינן אילימא משום דקסבר דאי משכחנא תנא דאסר כר' נתן אסרנא ליה אפילו בהנאה ודחינן לה משום דאימור דא"ר נתן ביד ברגל מי אמר נימא דאי משכחנא תנא דאסר כתנא דאגרדמים אסרנא ליה אפילו בהנאה וכי תימא אילו שמעה לא הוה משני ליה דמעשה רב דמשום הכי איתותב מינה רבא ולא אמר אנא דאמרי כתנא דמדדו ליתא דרבא דשריא ולא תם ליה בדין הוא דליתותב מינה ואנן נמי קי"ל דאסור משום דאמוראי טובא אסרי ליה אבל שמואל מאי למשהוייה ממתני' דאגרדמים אם איתא שהפה והרגל שוין לנסוך ולפיכך נראה שאין הפה והרגל שוין אלא נסוך פה אוסר אפילו בהנאה ונסוך רגל אינו אוסר אלא בשתיה וכן מה שהן למדין משם דמגעו שלא בכוונת נסוך אוסר בהנאה ודוחים ההיא דמדדו בין ביד בין ברגל אינו מחוור דבההוא עובדא וכן במתני' דאגרדמים טעמא אחרינא איכא שיש לחוש מחמתו לנסוך טפי ממאי דאיכא למיחש למדדו בין ביד בין ברגל [דטריד במלאכתו] כמו שאני עתיד לפרש בס"ד אבל עדיין אני מסתפק בהי גוונא אמרינן דנסוך דרגל לא שמיה נסוך משום דחזינא דמדמינן בעובדא דנהרדעא דריכה למדדו בין ביד בין ברגל שהוא מגע שלא בכוונת ניסוך ולפיכך לפניו שני דרכים אם שנאמר דעובדא דינוקא הכי נמי [ד] הויא [בדטריד במלאכתו] וכי אמרו ליה והא קא מנסך בידיה לחוש לר' נתן אמרו כן וכי אהדר נסוך דרגל לא שמיה נסוך בכי האי גוונא בלחוד קאמר [ה] ואע"פ שלמדנו [במתכוין למלאכתו במגע] (א) בנסוך דרגל לא שמיה נסוך ליאסר בהנאה (במגעו במתכוין למלאכתו במגע) (ב) ושלא בכוונת מלאכה לא למדנו או חלוק דנהי דבעובדא דנהרדעא מדמינא דריכה למדדו בין ביד בין ברגל היינו משום דבשל ישראל הוא וכיון שהוא מתעסק לתועלתו של ישראל דיינינן ליה (ג) במגעו שלא בכוונת נסוך אבל בשל עובד כוכבים כעובדא דינוקא לא דמי למדדו בין ביד בין ברגל וכי א"ל והא קא מנסך בידיה אליבא דכ"ע אמר הכי וכי אהדר איהו דנסוך דרגל לא שמיה נסוך אפילו כשאין מתעסק במלאכתו אמר הכי דבשל עובד כוכבים מתעסק כשאין מתעסק לחומרא (א) והדין סברא בתרא עדיפא לי טפי דלישנא דנסוך דרגל לא שמיה נסוך הכי מוכח ועוד דבמגען הוא שחלקו בין אינו מתכוין למתכוין אבל בסתם יינן השוו את המדות כמו שאכתוב לפנינו בס"ד ועוד דמדרבי נתן נשמע דהרי ר' נתן לא מיקל במתכוין למלאכה דהא אמר ביד

ב"ד

שלטי הגבורים

כל בו ח"ל פי' רש"י משהתחיל לימשך אפי' בתוך הגת עצמה מקלה אל סקלה נעשה היין נסך אם נגע בו העובד כוכבים והוא שיגע באותו יין שנמשך אבל אם נגע באותו שלא נמשך עדיין לא נאסר כלל ואפי' כשיגע הנמשך לא נאסר רק אותו הנמשך אבל החרלנים ומה שמעורב עמהם מן המשקה אין לו תורת יין ויוליא כל הנמשך והשאר מותר וכן נעשה מעשה ע"פ חכמי לוניל ז"ל עכ"ל ועוד כתבו זה שעושין הדורכין שמשימין של או קערה גדולה להמשיך היין הגלגל לתוכו זה ודאי נקרא המשכה ואם נגע בו העובד כוכבים אסרו והשאר מותר ואפי' נגע העובד כוכבים בשאר וכן נמצא בספר בעלי אסופות סי' ז' שכתב שאינו אוסר אלא הנמשך אע"פ שהתחיל לימשך אבל ביין שבתוך הגיגית שאינו נמשך אינו נאסר ואפילו נגע עכ"ל:

מקלת הוכחה לדברי הר"ן מדלא קאמר אלא בשנויא בתרא דרב הונא. ד"מ

הגהות הב"ח

(א) נ"ב דניסוך: (ב) נ"ב במגע שלא מחמת מלאכה: (ג) במגעו כצ"ל:

הגהות מא"י

[א] נ"ב אם: [ב] נ"ב נ"ל לחנותא וכ"ה בגמ' ע"ש: [ג]נ"ב יין לפיו: [ד] הוי כצ"ל: [ה] נ"ב נ"ל שנוגע לדרוך היין ואף על פי שלמדנו שנסוך דרגל כו':

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) כלומר הואיל ובשל עובד כוכבים מתעסק כשאין מתעסק שוה הוא לחומרא מתוך הסברא הילכך כי מקילינן בחד ואמרינן ניסוך דרגל לא שמיה ניסוך הדין שוה ביניהם ואפי' כשאין מתכוין למלאכתו הקלנו:

ד"ס מ"ז

כיד אסור ואפילו הכי אמר דברגל מותר ודוחק הוא לומר דנהי דלדידיה כיד מתכוין למלאכתו (א) בשאין מתכוין לחומרא ברגל [ולקולא] לא אמר הכי ולפיכך נ"ל דנסוך דרגל אפילו באין מתכוין למלאכה לא שמיה נסוך ליאסר בהנאה (א) ומיהו בשתיה אסור דכעין הנאה הוי ולית לן לאוסופי עלה ועוד דתנא קמא דמדדו אמר ימכר : [דף ע.]: **ההוא** עובד כוכבים דהוה סליק בדיקלא לאיתויי לוליבא בהדי דקנחית נגע בחמרא שלא בכוונה. זו היא גירסת הרב אלפסי ז"ל אבל רש"י ז"ל גורס נגע ברישא דלוליבא בחמרא שלא בכוונה ולפי גרסא זו למדנו מכאן דמגעו על ידי דבר אחר שלא בכוונת מגע אסור בשתייה ומקשו עליו דהא אמרינן לקמן בגמרא [ריש דף סא.] גבי נטל את החבית וזרקו בחמתו לבור התם דקא אזיל מיניה דהיינו נגיעה ממש שנוגע ביין על ידי החבית ואפ"ה בחמתו דהוי שלא בכוונה שרי אפי' בשתיה אלמא מגעו ע"י ד"א שלא בכוונת מגע מותר בשתיה וכבר נשמר רש"י ז"ל מקושיא זו שפירש בההיא דלקמן דלאו נגיעה ממש היא אלא זריקה ושלא בחמתו אסור דכיון דקרב לגבי חמרא חיישינן דלמא נגע בידיה אבל בתוספות תירצו דהתם נגיעה ממש היא אלא דחבית כיון דאיכה נטלת מפני כובדה אע"ג דנגע בה ביין לא מגע איקרי אלא כחו וכחו שלא בכוונה לא גזרו ביה רבנן אבל כי נגע בלוליבא שהוא דבר קל ועשוי לטלטל חשיב מגע

נר מצוה

רש"י

לימסך עושה יין נסך : תינוק בן יומו . אלמא לא בעינן כוונה : מלו וטבלו . דקיימא לן אינו גר עד שימול ויטבול : בני שפחות . שנולדו בבית הישראל ולא גדלו בין העובדי כוכבים בעו מילה וטבילה וכשלא טבלה אמן מתחלה איירי דאם טבלה אמן למה להו טבילה : קטנים אין עושין יין נסך . דכיון דאגל ישראל גדלו לא

א°) *ההוא עובד כוכבים דהוה סליק בדיקלא לאיתויי לוליבא בהדי דקא נחית נגע (רישא דלוליבא) בחמרא שלא בכוונה שרייה רב לזבוני לעובדי כוכבים אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב והא מר הוא דאמר תינוק בן יומו עושה יין נסך אמר להו אימור דאמרי אנא בשתיה בהנאה מי אמרי °גופא אמר רב תינוק בן יומו עושה יין נסך א אבל הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים מלו וטבלו לאלתר אינן עושין יין נסך ורב נחמן אמר שמואל קטן בן יומו אינו עושה יין נסך שאין עושה יין נסך אלא מי שיודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה אבל הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים אע"פ שמלו וטבלו עושין יין נסך עד שישתקע שם עבודת כוכבים מפיהם וכמה א"ר יהושע בן לוי עד שנים עשר חדש ואיפליגו רבוותא בהא מילתא איכא מאן דסבירא ליה כרב דהילכתא כרב באיסורי ואיכא מאן דסבירא ליה כשמואל ואמר מדקא מפרש רבי יהושע בן לוי מימרא דשמואל שמע מינה כוותיה מסתברא אבל בני השפחות שמלו ולא טבלו לדברי הכל גדולים עושין יין נסך קטנים אין עושין יין נסך ואם מלו וטבלו מיד [אין] עושין יין נסך °) [דף שנו ע"א] ההוא

ואסור אבל מקשינן עוד בתוספות אי הכי רב כהנא ורב אסי היכי סלקא דעתייהו למיתסריה אפילו בהנאה והלא לא נגע העובד כוכבים אלא ברישא דלוליבא ותנן מדדו בקנה ימכור אלמא אף על פי שמתכוין ליגע ויודע שהוא יין אפילו הכי שרי בהנאה כיון שאין מתכוין אלא למדוד וכ"ש הכא ברישא דלוליבא דאין לאסור בהנאה דהא אין מתכוין ליגע ועוד דא"כ קשיא דרב אדרב דהכא אסר רב בשתיה ולקמן גבי מדדו בקנה פסק רב כר' שמעון דמתיר בשתיה ומאי שנא הכא ברישא דלוליבא ומפני דוחק קושיות הללו דחה רבינו תם ז"ל גרסתו של רש"י ז"ל ואמר דכל מגע של עובד כוכבים ע"י דבר אחר שלא בכוונה כחו של עובד כוכבים שלא בכוונה קרינא ביה והיה אומר ר"ת ז"ל וקרא לו שם חדש אחר פי יעקב לא יקוב כלומר שרש"י ז"ל קורא לו מגעו ע"י ד"א ור"ת ז"ל קורא כחו וכל שלא בכוונת ״ן [אע"פ שהוא בכוונת מגע] מותר אפילו בשתיה כדאיתא לקמן והכא לא גרסינן נגע ברישא דלוליבא אלא נגע בחמרא שלא בכוונה ולא עמדתי על דעתם ז"ל שאם קושיות הללו קושיות מה הועילו בתקנתם דנהי דנגע בידו ממש ביין היכי סליק אדעתייהו דרב כהנא ורב אסי למיתסרי בהנאה כיון דשלא בכוונת מגע הוה ותינוק בן יומו היאך יאסור בהנאה דהא תנן נפל לבור ועלה ימכר אלמא דאפילו מגעו ממש כל שהוא שלא בכוונת מגע אינו אוסר בהנאה ובודאי דתינוק בן יומו לא עדיף מנפל לבור ורב נמי היכי אסר ליה בשתיה דהא איהו פסק לקמן [דף ס:] כר"ש אפילו בנפל לבור ועלה שרי בשתיה דלישנא דמתני' הכי מוכח דתנן בכל אלו היה מעשה ואמרו ימכר ור"ש מתיר בשתיה ומשמע ודאי דאכולהו קאי אבל לפי דעתי הנך פרכי לא קשו מידי דרב כהנא ורב אסי הכי אמרו ליה לרב והא מר הוא דאמר תינוק בן יומו עושה יין נסך אלמא סבירא ליה למר דשאין מתכוין כמתכוין לחומרא ומינה דלא ס"ל למר כתנא דמתני' אלא כר' נתן דאמר גבי מדדו דביד אסור [והוא הדין] נמי דכשלא בכוונה כלל בנפל לבור ועלה דאסור ונהי דאמר ברגל מותר התם היינו טעמא משום דברגל לא שמיה נסוך אבל בלוליבא ודכוותיה שמיה נסוך ומיתסר אפילו בהנאה כמגעו ע"י דבר אחר בכוונה דמיפסט פסיטא להו ביה דאוסר בהנאה ואיהו אהדר להו דכתנא דמתני' ס"ל דאפילו מגע גופו כל שהוא שלא בכוונה שרי בהנאה אלא דאתיא לאוסופי דאפילו תינוק בן יומו דלאו בר כוונה הוא כלל עושה יין נסך ליאסר בשתיה כמגעו של גדול שלא בכוונה ומאי דפרכי' נמי רב היכי הוה אסר ליה בשתיה דהא איהו פסק לקמן בגמ' כר"ש דמתיר בשתיה לאו פירכא היא דאפשר דנהי דרב אמר הכי להלכה למעשה חשש לדברי חכמים ובר מן דין דלקמן בלישנא בתרא הכי איתא דהלכה כר"ש לא איתמר בשם רב ונמצאת גרסתו ושטתו של רש"י ז"ל נכונה ועוד שאפילו בכל הנסחאות כתוב בהן למשדא לוליבא ובשלמא לרש"י ז"ל שפיר דמשום דברישא דלוליבא נגע בחמרא אמרי' הכי אבל לגרסתו של הרב אלפסי ז"ל כיון שבגופו ממש נגע למה לי לפרושי למאי סליק ודוחק הוא לומר דאי לאו דלמשדא לוליבא סליק שניחום ונאמר דהאי סליק לדיקולא איערומי קא מערים כדי שתראה נגיעתו אח"כ ביין שלא בכוונה ומ"מ למדנו משיטת רש"י ז"ל על פי דרך זו דמגעו ע"י דבר אחר בכוונת יין ובכוונת מגע שאוסר אפילו בהנאה דהא רב כהנא ורב אסי פרכי ליה ממגע עצמו שלא בכוונה דס"ל אליביה דאוסר בהנאה כמגעו ע"י דבר אחר שלא בכוונה ואיהו נמי כי אהדר להו לא מפליג בהו כלל אלא דאמר דכל שלא בכוונה אינו אוסר בהנאה ומשמע מיהא משקלייהו וטרייהו דמגע על ידי דבר אחר כמגע עצמו לגמרי דבתרוייהו בכוונה מיתסר אפילו בהנאה ושלא בכוונה לא מיתסר אלא בשתיה זהו דעתי בשיטתו של רש"י ז"ל אבל הרב אלפסי ז"ל והגאונים ז"ל גורסין נגע בחמרא שלא בכוונה ונגיעה ממש הוה בגופו ומשום הכי אסרוהו בשתיה והתירוהו בהנאה שכן הדין במגעו שלא בכוונת מגע וכדתנן נפל לבור ועלה ימכר הא אילו היה מגעו על ידי דבר אחר שלא בכוונה אפילו בשתיה שרי וכפשטא דההיא דנטל את החבית וזרקה בחמתו ומיהו הני מילי במגע על ידי ד"א שלא בכוונת מגע כלל הא בכוונת מגע אע"ג דליכא כוונת נסוך כיון דאיכא כוונת מגע אוסר בשתיה והיינו דמקשינן לקמן בגמרא בעובדא דר' יוחנן בן ארזא ותיפוק לי דקא נגע ביה בנטלא והוה ליה מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ואסור והא התם דליכא כוונת יין דמימר אמר ודאי שיכרא שתו כדאיתא לקמן ואפ"ה אמרי' דאסור כיון דאיכא כוונת מגע והיינו נמי דתנן מדדו בקנה ימכר דאלמא בשתיה אסור אע"ג דהאי מגעו על ידי דבר אחר שלא בכוונת ניסוך ונמצאת אומר לפי שיטה זו שיש חילוק בין מגעו על ידי ד"א למגע עצמו דמגע עצמו אפילו שלא בכוונת מגע כלל אוסר בשתיה כדתנן נפל לבור ועלה ימכר ואילו מגעו על ידי דבר אחר שלא בכוונת מגע אינו אוסר אפילו בשתיה כפשטה דההיא דנטל את החבית וזרקה בחמתו ולדברי ר"ת ז"ל שסובר דמגעו על ידי דבר אחר אינו אלא כחו נמצאת אומר שהוא חלוק יותר [מגעו על ידי דבר אחר] ממגע עצמו דלדבריו כל שהוא שלא בכוונת יין אע"פ שהוא בכוונת מגע מותר אפילו בשתיה דהא אמרי' בעובדא דר' יוחנן בן ארזא [דף נח:] לא צריכא דקמוריק אורוקי וכחו שלא בכוונה לא גזרו ולפיכך צריך לפרש דכי מקשינן בעובדא דר' יוחנן בן ארזא הא קא נגע ביה בנטלא לאו ממגע ע"י דבר אחר קא מקשינן שכיון שהיה סבור דשיכרא שתו אין מגעו ע"י דבר אחר אוסר עליהן כמו שלא היה אוסר כחו אלא הכי מקשינן והא קא נגע ביה בנטלא שנוגע ביין עצמו כשהוא שואב אותו מן החבית בנטלא: **גופא** אמר רב תינוק ב"י עושה יין נסך . כלומר לאסור בשתיה : כדי שתתברר סוגיא זו יפה אכתבנה כמו שהיא בגמ' וכך היא הנעתה איתיביה רב שימי בר חייא לרב הלוקח עבדים מן העובד כוכבים שמלו ולא טבלו כלומר דקיימא לן בפרק החולץ (דף מו:) דלעולם אינו גר עד שימול ויטבול : וכן בני השפחות שמלו ולא טבלו . כלומר דאע"פ שנולדו בבית ישראל ולא גדלו מן העובדי כוכבים בעו מילה וטבילה ובשלא טבלה אמן מתחלה קא מיירי : רוקן ומדרסן בשוק טמא . כלומר אפילו בשוק שתורת טומאת זבין ודאית גזרו רבנן על העובדי כוכבים ולא טומאת ספק ואמרי לה טהור דתורת ספק טומאה גזרו עליהן וברה"ר ספקו טהור: ויינן גדולים עושין יין נסך קטנים אין עושין יין נסך ואלו הן [גדולים ואלו הן]קטנים וכו': גדולים שיודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה קתני מיהת גדולים אין קטנים לא: תרגומא אבני השפחות. כלומר דכיון דאגל ישראל גדלו לא גזרו על יינן בקטנותן : והא וכן קתני ארוקן ומדרסן . כלומר דבדידהו השוו בני השפחות לעבדים הנקחים מן השוק ולא איינן : הניחא למאן דתני טמא . כלומר דלדידיה איצטריך למתני בני השפחות משום רוקן ומדרסן לאשמועינן דטמא: אלא למאן דתני טהור מאי איכא למימר . כלומר דכיון דבעבדים טהור כל שכן בבני השפחות ולמה לי למתניינהו : הא קמ"ל דעבדים כבני השפחות דמיין מה בני השפחות מלו ולא טבלו עושין יי"נ מלו וטבלו לא אף עבדים מלו ולא טבלו עושין יי"נ מלו וטבלו לא לאפוקי מדרב נחמן אמר שמואל דאמר ר"נ אמר שמואל הלוקח עבדים מן העובד כוכבים אע"פ שמלו וטבלו עושין יי"נ עד שתשקע שם עבודת כוכבים מפיהם קמ"ל דלא . וגרס נמי עלה דהא דאמר רב נחמן אמר שמואל וכו' עד שתשקע עבודת כוכבים מפיהם וכמה אמר ר' יהושע בן לוי עד י"ב חדש . כך היא הנעה של שמועה ואיכא למידק עלה כי אקשי ליה קתני מיהת גדולים עושין יין נסך קטנים אין עושין נסך ליפני ליה

מאי

א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טוי"ד סי' קכד:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) ואפי' בשתיה אסור דכעין הנאה הוי ולית לן לאוסופי עלה אם גירסא זו אמת איני יודע לה ענין לעניותי ובמרדכי הכי איתא ובשתיה מיהא אסור דלא גרע מנפל לבור ועלה והר"ן הביא ראיה מהא דאמרינן כל שבזב טמא העובד כוכבים עושה יין נסך וכן פרש"י וכנ"ל שטעות סופר הוא וכצ"ל ומיהו בשתיה אסור דכעין כוונה הוי כו'. [עיקר הגי' היא דכעין ועי' בתוס' מהו]:

הגהות הב"ח

(א) נ"ל בשאין:

נ"י ד"ה

שלטי הגבורים

א וגבי מגע גר ועבד ושפחה וגר תושב שקבל עליו שבע מצות כתב הרשב"א שמגעו אוסר בשתיה ומתוך כך פסק גר שמל ולא טבל אוסר גם כן בשתייה והרא"ש ז"ל מתיר בשניהם אפילו בשתייה פסק ר"ת הקונה עבדים מן העובד כוכבים אע"פ שמלו וטבלו עושין יין נסך עד י"ב חדש ודוקא עבד שאינו מתגייר מדעתו אבל גר שמתגייר מדעתו מיד לאחר שימול ויטבול כראוי אינו עושה יין נסך ור"ת כתב דאפי' עבד מיד לאחר שימול ויטבול כראוי אינו עושה יין נסך וכן פסק הרא"ש שפחות עובדת כוכבים שילדו בבית ישראל בעוד הבנים קטנים מגען מותר אפי' בשתייה אחר שגדלו הרי הן כשאר עובדי כוכבים דעלמא וכתב הרשב"א ז"ל דבעודן קטנים דשרי היינו אפי' בלא מלו וטבלו והרמ"ה ז"ל כתב דדוקא כשמלו ולא טבלו והכי מסתבר : כתב הרשב"א כבר ביארנו שגר תושב שקבל עליו ז' מצות יינו מותר בהנאה לפיכך יש מהגאונים ז"ל שהתירו יינם של ישמעאלים בהנאה שהדבר ידוע שאינן עובדי עבודת כוכבים וכ"כ מיי' וכתב עוד שמגען בלא כוונה מותר אף בשתייה לא כל מגע העובדי כוכבים שוה לאסור יש שאסור בהנאה ויש מותר בהנאה ואסור בשתייה ויש שמותר אפילו בשתייה :

לשון ריא"ז

ויש גאונים שאומרים שכל מגע העובדי כוכבים בזה"ז אינו אלא כמגע שלא בכוונה שאינן אדוקין בעבודת כוכבים ואין דרכן לנסך לעבודת כוכבים לפיכך אין מגען אסור אלא בשתייה וכן יינם אינו אסור אלא בשתייה וכזה סומכין רוב בני אדם שהן גובין חובותיהם מיין של עובדי כוכבים כמו שכתב בספר התרומה . תינוק עובדי כוכבים שאינו יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה מגעו מותר אפי' בשתייה לפי מה שביאר מז"ה ול"נ שמגעו אין מותר אלא בהנאה ולא בשתיה כמב"ה בפרק שלפנינו אבל גר תושב שהוא עובד כוכבים שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים מגעו מותר אפי' בשתייה ומותר ליחד לו יין בבית ישראל שאין חוששים על מגעו אבל אין מפקידין לו בביתו יין ישראל ואפי' בעיר שרובה ישראל שמא יגע בו עובד כוכבים אחר שעובד עבודת כוכבים שהוא אינו חושש על מגעו ויינו אסור בשתייה ומותר בהנאה וכן נראה בעיני לומר במגע הישמעאלים שאינן עובדין עבודת כוכבים ומגען מותר בשתייה ויינן אסור בשתייה ומותר בהנאה כמו שמבואר בפ' שלפנינו וכן ביאר מז"ה כאן במהדורא קמא וגם מגע עובד כוכבים שלא בכוונה ע"י דבר אחר כגון שהיה קנה בידו ונגע בו ביין שלא בכוונה או בכוונת מגע אלא שאינו יודע שהוא יין רש"י ז"ל אוסר בשתיים ור"ת ורב אלפס ז"ל מתירין אפילו בשתיים :

עין משפט

א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור י"ד סי' קכד:

מאי אין עושין יין נסך ליאסר בהנאה אבל בשתיה אסור וכי תימא אם כן אפילו גדולים נמי דכיון שמלו הרי קבלו עליהם לקיים מצות ולא גרעי מגר תושב דאמרי' בפרק השוכר (דף סד:) דיינו כשמנו כלומר דאינו אסור בהנאה הלכך כי קתני קטנים אין עושין י"נ על כרחין אפילו ליאסר בשתיה קאמר ליתא דא"כ אכתי מאי רב למימר (הכי מילי) דכי היכי דאקילו בגדולים [בהנאה] הקלו בקטנים [לשתיה] דומיא דבני השפחות לפי שאין מגסכין אבל עובד כוכבים אפילו בן יומו עושה יין נסך ליאסר בשתיה אלא ודאי כי קתני [גדולים] עושין יין נסך לגמרי קאמר דלא דמו לגר תושב דגר

[דף שנז ע"א] תושב קבל עליו ז' מצו' לקיימן לאלתר אבל אלו לא קבלו אותן אלא כדי לקיימן אחר טבילה וכיון שכן הדרא קושיא לדוכתה דליקשי ליה מאי אין עושין יין נסך ליאסר בהנאה אלא איכא למימר דמשמע ליה לתלמודא דבתרוייהו מילתא פסיקתא קתני דגדולים עושין יין נסך לגמרי וקטנים אין עושין כלל. ולענין הלכה כתב ר"ת ז"ל דאע"ג דלמאן דמתני טמא שפיר מיתרלא ברייתא ולא צריכין למימר דרב ושמואל פליגי אפ"ה כיון דטומאה זו דרבנן היא וקי"ל בשל סופרים הלך אחר המקל הילכתא כמאן דמתני טהור ועל כרחין פליגי ובפלוגתייהו פסק רבינו חננאל ז"ל דהילכתא כשמואל בהא דהלוקח עבדים וכו' וליתיה לדרב דאמר תינוק בן יומו עושה יין נסך דאע"ג דקיימא לן כרב באיסורי שאני הכא דר' יהושע בן לוי קאי כשמואל דפריש מילתיה כדאמרי' וכמה אמר ר' יהושע בן לוי י"ב חדש

נר מצוה

*°ההוא עובדא דהוה במחוזא עאל עובדי כוכבים לחנותא אמר להו אית לכו חמרא לזבוני אמרו ליה לא הוה יתיב חמרא בדולא שדא ביה ידיה שיכשך ביה אמר האי לאו חמרא הוא שקליה האיך ברתיחה שדיא לדנא שרייה רבא לזבוני לעובדי כוכבים איפלוג עליה רב הונא בר חיננא ורב הונא בריה דרב נחמן ואסרי *איקלע רב (א) נחמן למחוזא עאל רבא לגביה אמר ליה כי האי גוונא מאי א"ל אסור אפי' בהנאה והא מר הוא דאמר (שרי לזבוני לעובדי כוכבים) וכי שבשוך עושה יין נסך אמר ליה אימור דאמרי אנא לבר מדמי דההוא חמרא אבל דמי דההוא חמרא מי אמרי וקיימא לן כרב (ב) נחמן דתניא כוותיה דתניא *אגרדמים עובד כוכבים שקדח במינקת והעלה יין לפיו או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית זה היה מעשה ואסרו וממאי דהאי אסרו דקתני בהנאה הוא מדלא קתני ימכר כדקתני סיפא דקתני סיפא חורם עובד כוכבים שהושיט ידו לחבית של יין וכסבור של שמן היא ונמצאת של יין זה היה מעשה ואמרו ימכר

רש"י

דף נז: לא גזרו עליהן בקטנותן: האי לאו חמרא הוא. בתמיה: שקליה האיך. ישראל ברתיחה ושדייה לחמרא בדנא כלומר לא תשתה מיניה: כה"ג. היכא שכשך עובד כוכבים ביינו של ישראל שלא בכוונת ניסוך לעבודת כוכבים: והא מר הוא דאמר. שרי לזבוני לעובדי כוכבים: דמי דההוא חמרא. דהוה בדולא מי אמרי מודינא בזה שצריך להוליך

דף נח. דמיו לים המלח ודמי שאר היין שבחבית מותר: אגרדמים. אדם הממונה לשער המדות בשער המלך שלא ישקרו בהן והוא טועם היין ונעשה סרסור ביניהם: שקדח במינקת. והעלה את היין והוא קנה חלול ומולץ ועולה היין עד פיו וטועמו או שטעם מן הכוס והחזירו ישראל לחבית: ואמרו ימכר. הואיל דסבור דשל שמן היה ליכא למיגזר שמא נתכוון לנסך אבל אם קדח במינקת דהוא יודע דיין הוא חיישינן שמא ניסך לעבודת כוכבים

אלף רעת

הגהות חו"י
(א) נ"ב הונא ברי דר"נ כך הוא גי' בגמ' לפי' רש"י וגי' בעמוד פס הוא כגי' התוס' ע"ש:
(ב) כרב הונא ברי דר"נ:

הלכך הוו להו תרי לגבי חד ועוד דכיון דקיימא לן רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן כ"ש דרב ור' יהושע בן לוי הלכה כרבי יהושע בן לוי דהא קי"ל כר' יהושע בן לוי אף במקום ר' יוחנן ויש להם הוכחה במגילה (דף כז.) והכי איתא בסדר תנאים ואמוראים וכ"ש במקום רב וכ"כ הרב בעל התרומה ז"ל ומיהו מסתברא דכי בעינן שתשקע שם עבודת כוכבים מפיהם ה"מ בשמלו וטבלו על כרחן שאפשר למולן ולהטבילן לשם עבודות בעל כרחן כדאיתא בפרק החולץ (דף מז:) אבל לדעתם ורצונם לא בעינן שקוע אלא הרי הן כישראל גמור ומיהו אע"ג דתינוק בן יומו אינו עושה י"נ אף ליאסר בשתיה לפי שיטה זו בההוא עובדא דההוא עובד כוכבים דסליק לדיקלא [דף מ.] קי"ל כרב דאסור בשתיה אע"ג דהוי מגעו שלא בכוונה משום דבמגע עובד כוכבים גדול כיון דבר ניסוך הוא גזרו ביה רבנן דדלמא אמרי איגשי דבכוונה נגע ואפ"ה שרו ליה רבנן דהא במתני' אפילו בנפל לבור דליכא כוונה כלל תנן דימכר ולא משתרי בשתיה אבל בקטן בן יומו ליכא למיגזר ורב כהנא ורב אשי דפרכי ליה בההוא עובדא ממימרי' דקטן בן יומו מכ"ש פרכי ליה ואחרים אומרים חלוף הדברים דקי"ל כרב דתינוק בן יומו עושה י"נ [לשתיה] וליתא דשמואל דאמר הלוקח עבדים מן העובד כוכבים וכו' משום דרב ושמואל הלכתא כרב באיסורי ואי משום דר' יהושע בן לוי איהו ודאי לא קאי אדשמואל דהא ר' יהושע בן לוי קשיש ועדיף מיניה ולא מפרש מלתיה אלא עיקר דברי ר' יהושע בן לוי בפרק החולץ (דף מח:) ובמימרא דנפשיה קאמר דאמר התם אמר ר' יהושע בן לוי הלוקח עבדים מן העובד כוכבים מגלגלין עמו עד שנים עשר חדש כלומר שמא יתרצה למול אחר זמן זה שישתקע שם עבודת כוכבים מפיו לא מל חוזר ומוכרו לעובד כוכבים ותלמודא הוא דמייתי מילתיה דר' יהושע בן לוי אמילתיה דשמואל לומר דשקוע עבודת כוכבים הוי לאחר י"ב חדש ולאו דס"ל לר' יהושע בן לוי כשמואל בעבדים שמלו וטבלו אלא אפשר דכרב ס"ל הלכך קי"ל דתינוק בן יומו עושה י"נ ועבדים שמלו וטבלו מגען מותר מיד והרמב"ן ז"ל אומר לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא הלכתא כרב בתינוק בן יומו והלכתא כשמואל בעבדים שמלו וטבלו דכיון דאפשר דלא פליגי טפי עדיף לקיומי מימריהו וכמאן דמתני טמא מלמידחי חדא מקמי חבירתה וכמאן דמתני טהור דאע"ג דקי"ל דבשל סופרים הלך אחר המקל ה"מ היכא שהדבר שקול אבל הכא מאן דמתני טמא עדיף טפי דלא צריכין למימר אליביה דרב ושמואל פליגי ועוד דברייתא מיתרצא כפשטה אליבא דידיה ולמאן דמתני טהור צריכין לדחוקא יכתב רשב"ם ז"ל בשם רש"י ז"ל שכתב בתשובת הגאונים ז"ל דהעובדי כוכבים בזמן הזה אין בקיאין בטיב ניסוך והרי הן כתינוק בן יומו ליאסר במגען בשתיה כרב ולפיכך שלח ר"י ז"ל לר"ת ז"ל שהיה פוסק כשמואל דתינוק בן יומו אינו עושה יין נסך אפילו ליאסר בשתיה חזי דמיכך ומאכוך ומאחוך משתרי יין לעלמא. אכוך ואחוך רש"י ורשב"ם ז"ל שפסקו על עובדי כוכבים בזמן הזה שהם כתינוק בן יומו לפי שאין יודעין בטיב ניסוך ואת פסקת כשמואל דאמר דתינוק בן יומו אינו עושה יין נסך אפילו ליאסר בשתיה וחזר בו ר"ת ז"ל לפסוק הלכה כרב בתינוק בן יומו ובודאי שאפילו לדברי שמואל אפשר לומר דהעובדי כוכבים הללו בזמן הזה אוסרין בשתיה ומשום דמגע עובד כוכבים גדול שלא בכוונה חמיר טפי ממגעו דתינוק בן יומו מפני שזה אינו ראוי לנסך וזה ראוי וכמו שכתבתי למעלה ואפ"ה כיון דכל מגען שלא בכוונת ניסוך קרוב הדבר להתירו בהנאה ומיהו ה"מ מגען אבל סתם יינן לא דעיקר התקנה בסתם יינן היתה משום בנותיהן ולא חלקו בין עובד כוכבים עובד עבודת כוכבים לשאינו עובדה ורא"ה לדבר מדתניא בפ"ב (דף סד:) דגר תושב לדברי חכמים היינו כל שקבל עליו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח אבל בשקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים בלחוד לא סגי להו לרבנן ועלה קתני יינו כשמנו כלומר שאינו אסור בהנאה אלמא דוקא כשקבל עליו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח יינו מותר בהנאה הא לא קבל עליו אלא שלא לעבוד עבודת כוכבים יינו אסור בהנאה דבסתם יינן שהוא עיקר התקנה לא חלקו חכמים בין עובד כוכבים העובד עבודת כוכבים לשאינו עובדה אבל במגען כיון שחלקו בין מגען בכוונה לשלא בכוונה קרוב הדבר להתיר בהנאה מגע עובד כוכבים שאינו בקי בטיב עבודת כוכבים לענין נסוך משום דכל מגעו [שלא] בכוונת נסוך היא וכן דעת הרמב"ן ז"ל ולפי דרך זה כתב בשם הגאונים דישמעאלים הללו דלא פלחו עבודת כוכבים מגען מותר בהנאה אבל לא סתם יינן ויש להקל עוד ולומר דכל עובד כוכבים דקים לן ביה דלא פלח לעבודת כוכבים יינו מותר בהנאה כגר תושב וכי תימא והא גבי גר תושב בעינן שקבל עליו שבע מצות ועלה קתני יינו כשמנו דאלמא אי לא קבל עליו אע"ג דקים לן ביה דלא פלח לעבודת כוכבים יינו אסור בהנאה לא תיקשי לך דמשום להחיותו קתני שקבל עליו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח דבלאו הכי אין אתה מצוה להחיותו וכדאמרי' בפרק השוכר (דף סה.) כי תניא ההוא להחיותו והאי דתני עלה דיינו כשמנו לרבותא נקטיה דאפילו גר תושב גמור יינו אסור בשתיה אבל לעולם כל דקים לן ביה דלא פלח לעבודת כוכבים יינו מותר בהנאה כגר תושב וזהו דעת הרמב"ם ז"ל שכך כתב בפרק י"א מהלכות מאכלות אסורות וכן כל עובד כוכבים שאינו עובד עבודת כוכבים כגון הישמעאלים *(ועובדי כוכבים שאינם עובדי כוכבים) יינם אסור בשתיה ומותר בהנאה וכן הורו כל הגאונים אבל העובדים עבודת כוכבים [הם] וסתם יינן אסור בהנאה ע"כ: ההוא עובדא דהוה במחוזא וכו' האי לאו חמרא הוא. בתמיה: שקליה הך ישראל ברתיחה ושדייה בדנא. כלומר לא תשתה ממנו: שרייה רבא לזבוני לעובדי כוכבים. ואפילו למשקל דמי ההוא חמרא דשכשך ביה וטעמא דרבא משום דקסבר דמגע כי האי גוונא שלא בכוונת נסוך הוא וס"ל כרבנן דלעיל [דף נז.] דפליגי עליה דרבי נתן דאמרי מדדו בין ביד בין ברגל ימכר: אמר ליה כי האי גוונא. ששכשך עובד כוכבים ביינו של ישראל שלא בכוונת נסוך עבודת כוכבים מהו: והא מר הוא דאמר וכי שכשוך עושה יין נסך. וס"ל דה"ק וכי שכשוך כי האי גוונא עושה יין נסך ליאסר בהנאה: אמר ליה אימור דאמרי וכו'. כלומר אימור דאמרי אנא וכי שכשוך עושה יין נסך לבר מדמי דההוא חמרא. כלומר שאין שכשוך זה עושה אותו יין נסך ודאי שלא תהא תקנה לתערובתו במכירה לעובד כוכבים חוץ מדמי איסור שבו כיין נסך דקיי"ל בפ' בתרא (דף עד.) דביין נסך יין ביין אסור ולומר דאין דינו אלא כסתם יינן דאיכא תקנה לתערובתו במכירה לעובד כוכבים חוץ מדמי איסור שבו כדאמרי' התם דסתם יינן אפילו יין ביין: אגרדמים. אדם הממונה על המדות במלות המלך וטועם היין ונעשה סרסור ביניהם: שקדח במינקת. שנקב מגופת החבית במינקת] והעלה את היין במינקת והוא קנה חלול ומולץ ומעלה היין עד פיו וטועמו ואסרוה [בהנאה] ואע"ג דשלא בכוונת נסוך הוא: חורם. משוגע ובעל מריבה וממהר לעשות בלא כוונה: ימכר. דהואיל וסבור של שמן הוא ליכא למיגזר שמא נתכוון לנסך אבל

אבל קדח במינקת דיודע דיין הוא חיישינן שמא נסך לעבודת כוכבים ודאמרינן זה היה מעשה ואסרוה כלומר בהנאה רבנן לטעמייהו דאמרי דיין נסך ואפילו סתם יינן אוסר במשהו בהנאה כדאיתא לקמן בפרק השוכר [דף עד.] והכי מסיים בה בתוספתא מפני שטפה של יי"נ אסורה ואוסרת במשהו אבל לרשב"ג דפליג עלייהו ואמר ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו וקי"ל כותיה בסתם יינן אפי' יין ביין לא שוו דינייהו דהעלה במינקת וטעם מן הכוס והחזירו לחבית משום דבטעם מן הכוס והחזירו לחבית לא מיתסר אלא כנגד מה שהחזיר לחבית וימכר כולו לעובדי כוכבים חוץ מדמי איסור שבו אבל קדח במינקת והעלה יין לפיו מתסר כולי חמרא שכל היין התחתון בסיס לעליון והוה ליה כי ההוא דאמרינן לקמן בגמרא [דף ס.] מפיה ומשוליה טמא הלכך ה"ל כנוגע בכולו: **ואיבא** למידק אמתניתין כיון דעובדא דרבא וברייתא דאגרדמים מגעו שלא בכונת נסוך הוה אמאי איתותב רבא לימא אנא דאמרי כרבנן דפליגי עליה דרבי נתן [דף נז.] דסבירא להו דכל הנוגע ביין מחמת דבר ידוע אין חוששין לומר שמא אף לנסכו נתכוון דמש"ה שרי בהנאה במדלו בין ביד בין ברגל תרצו בזה דלא דמי משום דבעובדא דרבא איכא נגיעה

[ד'שנז ע"ב] א °וכחו של עובד כוכבים שלא בכוונה לא גזרו ביה רבנן ושרי אפילו בשתיה היכי דמי כגון דקא מוריק ממאנא למאנא ולא קא נגע בחמרא וסבר דשיכרא הוא כה"ג שרי אפילו בשתיה כדאמרינן רבי יוחנן בן ארזא ורבי יוסי בן נהוראי הוו יתבי וקא שתו חמרא אתא ההוא גברא ואמרו ליה תא אשקין לבתר דרמא לכסא איגלאי מילתא דעובד כוכבים הוה חד שרי [דף נח:] *דמימר אמר האי עובד כוכבים אי רבנן כי הנך הוו שתי חמרא אמרי לדידי תא אשקיין והא מריח לי בחדתא והא חזי ליה בליליא והא קא נגע ביה בנטלא ומגע עובד כוכבים שלא בכוונה אסיר דמוריק אורוקי וכחו של עובד כוכבים שלא בכוונה לא גזרו ביה רבנן [ד'שנח ע"א] °אמר רב אסי אמר רבי יוחנן יין

רש"י

כוכבים: וכחו. מפרש ואזיל מהו: מימר אמר. עובד כוכבים בדעתיה סלקא דעתך רבנן כי הני כשרים אי חמרא הוו שתו אמרו לדידי תא אשקיין בתמיה: בחדתא. יין חדש שאין לו ריח: והא קא נגע בנטלא. סלקא דעתך שהיה שואב יין מן החבית בכלי ששמו נטלא ופריך והא נגע עובד כוכבים בחמרא על ידי הנטלא והכי נמי דלא ידע דחמרא הוא הוה ליה מגע עובד כוכבים שלא בכונה ואסור ומשני דהוה מוריק ארוקי והוה כחו שלא בכוונה שלא ידע שהוא יין וכחו שלא בכונה לא גזור אפילו בשתיה

וסכסוך יתירא שדי היה לו לומר והאי דרמא בדולא לאו חמרא הוא דבהכי סגי ליה מדנגע ביה חיישינן שמא לנסך נתכוון מה שאין כן במדלו בין ביד בין ברגל דליכא מילתא יתירתא וגבי אגרדמים נמי [כיון] שדרכן לנסך מה ששותים אף על פי שזה לידע השער היה עושה כיון שמה ששתה שלו הוא חיישינן שמא נסכו ואין זה נח לי דאם כן אין הלד השוה באגרדמים ועובדא דרבא כי היכי דניתיב מיניה תיובתא דבאגרדמים ליכא מילתא יתירתא שא"א לו לעמוד על השער אלא אם כן שותה הימנו ועל כרחין משום טעמא אחרינא אסרוהו שאינו ענין לעובדא דרבא אלא כך אני אומר דכי אמרינן דמגעו שלא בכונת נסוך אינו אוסר בהנאה ה"מ כשהוא נוגע לצרכו של ישראל במדלו בין ביד בין ברגל או שלא לצורך כלל כמטפח [דף ס:] ע"ג חבית מרותחת ואפשר ג"כ במטפח על גבי חבית לצרכו של ישראל הוא להעביר הרתיחות אבל במגעו לצורך עצמו מחמת אי זה דבר בהא שקלינן וטרינן דרבא ס"ל דלא שנא ומש"ה שריא האי חמרא אע"ג דעובד כוכבים לצורך עצמו נגע בו כיון שמעשיו מוכיחין שלא לכונת נסוך עשה כן ואיתותב מברייתא דאגרדמים דההיא נמי דכותה שנגע ביין ושתה ממנו להנאת עצמו וזה היה מעשה ואסרוה משום דסבירא להו דאפילו רבנן דשרו במדלו בין ביד בין ברגל מודו דכל שנוגע ביין לצורך עצמו ואיכא למיחש דלמא רמא אנפשיה כל מידי דחזי ליה ומנסך ובעובדא דמחוזא נמי איכא למיחש להכי: **הלכך** לענין הלכה קי"ל כרבנן דפליגי עליה דרבי נתן דמדלו בין ביד בין ברגל ימכר וכתנא דאגרדמים דלא פליגי אהדדי וה"נ מוכח בתוספתא דברישא דברייתא דאגרדמים תני ירד לדלות התרלנים והזגין מן הבור זה היה מעשה ובאו ושאלו לחכמים ואמרו ימכר כולו לעובדי כוכבים אלמא תנא דאגרדמים גופיה מודה במגעו שלא בכונת נסוך דשרי בהנאה ומאי דאסר בהעלה במינקת היינו משום דנגע לצורך עצמו ומטעמא דכתיבנא הלכך כיון דתנא דמדלו ותנא דאגרדמים לא פליגי נקיטינן כתרוייהו וכן נראה דעת הראב"ד ז"ל אבל הרב אלפסי ז"ל השמיט ברייתא דמדלו בין ביד בין ברגל אלמא דס"ל ז"ל דפליגא אברייתא דאגרדמים וכן דעת קצת מחכמי הצרפתים ז"ל ומפרשים דשלש מחלוקות בדבר ת"ק סבר מדלו בין ביד בין ברגל ימכר כיון שאין דעתו לנסך ורבי נתן סבר ביד אסור ברגל מותר בהנאה ותנא דאגרדמים סבר דאפילו בפיו אסור בהנאה שאע"פ שאין דרכן לנסך כך חיישינן וה"ה לרגל וכ"ת א"כ רבא אמאי איתותב לימא אנא דאמרי כת"ק דרבי נתן י"ל משום דהא עדיפא דקתני זה היה מעשה ואסרוה וקי"ל מעשה רב הלכך רבא ה"ל למיחש או למיסר ומ"מ לא ה"ל למישרא וכ"ת דכיון שכל נגיעת גופו שהיא בכוונת מגע אע"פ שאינה בכונת נסוך אוסר בהנאה למה שנינו [דף ס:] או שהיה מטפח ע"פ חבית מרותחת ימכר י"ל דכיון דאין דרך נסוך ברתיחות עשאו כמגעו ע"י ד"א ונמלא לפי דרך זה שכל נגיעת גופו שהוא בכונת נוגע אע"פ שאינה בכונת נסוך אוסרת בהנאה אבל שלא בכונת מגע לא דהיינו מתני' דתנן [שם] נפל לבור ועלה ימכר וכבר כתבתי למעלה שאין דרך זה נכון למיפסטא דנסוך רגל שמיה נסוך מברייתא דאגרדמים ואף לומר דתנא דאגרדמים פליג אתנא דמדלו בין ביד בין ברגל אינו נח לי דא"כ שריותא דרבא בפלוגתא דתנאי תליא ואפילו תאמר דאיתותב משום דמעשה רב מ"מ הוה לן למימר בגמרא כתנאי שכן דרך התלמוד בכ"מ אלא שלפנינו יש הוכחה דמגעו שלא בכונת נסוך אוסר בהנאה כמו שאכתוב בסמוך בסייעתא דשמיא: **וכחו** של עובד כוכבים וכו'. בגמרא הכי איתא [דף נח.] דרבי יוחנן בן ארזא ורבי יוסי בן נהוראי הוו יתבי ושתו חמרא עאל ואתא ההוא גברא אמרי ליה תיב ואשקיין בתר דרמא לכסא איגלי מילתא דעובד כוכבים הוה חד אסר אפילו בהנאה וחד שרי אפילו בשתיה אמר ר' יהושע בן לוי מאן דאסר שפיר אסר ומאן דשרי שפיר שרי מאן דאסר שפיר אסר מימר אמר רבנן חשיבי כי הני שיכרא שתו בתמיה אלא ודאי חמרא הוה ונסכיה דאע"ג דבמוריק אוריקי אסקינן [דף נח:] בהאי עובדא אפ"ה חיישינן דלמא נגע ונסך ואנן הוא דלא רמינן אדעתין למחזי דבישראל הוה מחזיקינן ליה ומאן דשרי שפיר שרי מימר אמר רבנן כשרים כי הני חמרא שתו ואמרי לי תא ואשקיין בתמיה אלא ודאי שיכרא הוא. והא קא חזי ליה בליליא והא קא מריח ליה בחדתא. כלומר ביין חדש שאין לו ריח: והא קא נגע ליה בנטלא. דסלקא דעתין שהיה שואב היין מן החבית בכלי ששמו נטלא ומש"ה פרכינן דהא קא נגע בחמרא ע"י נטלא וכהי נמי דלא ידע דחמרא הוא ה"ל מגע עובד כוכבים שלא בכונה ואסור ומפרקינן לא צריכא דקא מוריק אוריקי וה"ל כחו שלא בכונה. כלומר דלא ידע שהוא יין: וכחו שלא בכונה לא גזור. אפילו בשתיה: **ואיבא** למידק וכיון דבישראל מחזיקין ליה ובליליא הוה דלא עיינין ביה ניחוש דלמא נגע י"ל דלא חיישינן להכי שכיון שהיה סבור דשיכרא הוה למאי הלכתא נגע ביה והרי המוזגין דרכן ליזהר שלא יגעו במה שהן מוזגין אלא למאן דאסר בהנאה חיישינן דכיון דרמי אדעתיה דחמרא הוה דלמא יהיב דעתיה לנסך ונגע ביה ומש"ה אסור בהנאה וכן פרש"י ז"ל ולמדנו מדבריו דכחו של עובד כוכבים אפילו בכונה אינו אוסר אלא בשתיה שאם היה אוסר אפילו בהנאה לא היה צריך [רש"י] להזכיר בכאן חשש נגיעה ונראה שלמדה הרב ז"ל מדשרינן כחו שלא בכונה אפילו בשתיה דמשמע דבכונה נסקיה דרגא ואם איתא דבכונה מיתסר אפילו בהנאה שלא בכונה הוה מיתסר בשתיה במגעו ולפי זה הא דאמרינן לקמן [דף ס.] עובד כוכבים אדנא וישראל אכובא [חמרא] אסור בשתיה קאמר ולא בהנאה ואע"פ שכתב בפירושי רש"י ז"ל בהנאה נראה ממה שכתב כאן שהוא בטעות ידי סופר דהא לא מיתסר אלא משום דאוריק אוריקי ולדבריו לא מיתסר בהנאה ואע"ג דניסוך נמי כי האי גוונא הוא ששופכין יין או מים [לפני] עבודת כוכבים כדאמרי' בריש פרק כל שעה (דף כב.) ואימא כמים הנשפכים לפני עבודת כוכבים הנ"מ היכא דשמטינן ליה דנסך אבל היכא דלא שמטינן לא חיישינן ליה מדינא בין בכחו בין במגע אלא דאחמירו רבנן משום בנותיהן אפילו היכא דלא שמטיניה דנסך ועיקר אסורא דידהו במגען דשייך ביה תקלה דבנותיהן אבל כאן גזרה בעלמא הוא ולפיכך הקלו בו לענין הנאה בכונה כמו שהקלו אפילו לשתיה שלא בכונה והרב בעל התרומה פירש בשם רבינו יצחק ז"ל דטעמא דמאן דאסר משום דקסבר דכוחו של עובד כוכבים בכוונת יין אוסרת בהנאה לפי שכן דרכן לנסך בשפיכה לפני עבודת כוכבים כדמשמע בריש כל שעה. ועל דרך זה פירש ג"כ ההיא דלקמן דעובד כוכבים אדנא וישראל אכובא אסור אפילו בהנאה וכן נראה מדברי הראב"ד ז"ל ותמהני מאי טעמא דמאן דאסר בהנאה והא אפילו נגע ה"ל מגעו שלא בכונת ניסוך שהרי למזוג להנאתן היה מתכוין ונפשוט מיהא דלא קי"ל כת"ק דמדלו וכדברי הרב אלפסי ז"ל וכ"ת כיון דבליליא הוה חיישינן שמא עשה מעשה מוכיח על הניסוך ואנן לא חזינן מדלו ביד נמי ניחוש שמא שכסך בידו ואנן לא חזינן דהא ביין מרובה ליכא למיקם עלה דמילתא אלא ודאי משמע דמסתמא לא חיישינן וה"נ לא ניחוש ואפשר לומר דכל שהוא לפנינו ביממא מירתת ולא עבד אבל האי דהוה מחזקי ליה בישראל בליליא הוה איכא למיחש דעביד כדבעי אבל מכל מקום צריך לפרש לפי שיטה זו דאי אמרי' בעובד כוכבים אדנא דחמרא אסור בהנאה דבשופך לצורך עצמו עסקינן דאי לא לא עדיף מוריק אוריקי ממגעו ממש אלא אם כן

שלטי הגבורים

א כח של עובד כוכבים כגון שמערה מכלי אל כלי אם בכוונה שיודע שהוא יין היגלה מכללי אסור וכתב הרשב"א שאסור אפילו בהנאה והרא"ש אינו אוסרו אלא בשתיה ומה שנשאר ממנו בכלי מותר אפי' בשתיה ואינו אסור משום נצוק שלא התחילו בכח העובד כוכבים לאסור המחובר לו ע"י נצוק ואם הוא שלא בכוונה שלא ידע שהוא יין הכל מותר אפי' בשתיה. וכח כחו ככחו דמי ורש"י היה מסתפק בגת שלנו שיש בה ג' כחות כגון שדפין והקורה והגלגל אם חשובים ככחו. והרשב"א כתב אפי' י' כחות דיינין להו ככחו לאוסרו בהנאה לסברתו שאוסר כחו בהנאה והרא"ש כתב בתשובה על הקורה שגלגלה עובד כוכבים לבדו. ראיתי רבותי מתירין לפי שיש כמה כחות וכן אני מתירו אפי' בשתיה וכתבו בעלי אסופות נשאל להראב"ד מעשה שבא עובד כוכבים א' בכעס והוליך הכרזה מן הכלי ונשפך מן היין לחוץ שנשאר אם הוא אסור או מותר ואם הוא מותר בהנאה או אפי' בשתיה ויש בהם מי שהוא מתיר אפי' בשתיה מטעם שהוא כזורק מים לטיט שהוא הולך לאיבוד ולדברי זה המתיר אין לנו שפיכות עובד כוכבים אסור אלא מכלי לכלי והלא כמנסכים לפני עבודת כוכבים שופכים לפניה בקרקע כעין המזלפין להנאתן ואין לנו אלא מה שנהגו העם אבל שדרך שיכול לדמו לאיסור מפני שמתו לולי שירושלמי כל מה שאומר נמי לא יועיל להיתר כי מה שאמרו במשנה נטל את החבית וזרקו בחמתו לבור זה היה מעשה והתירו ואפילו דאיכא מיניה לא היתה חמתו עם בעל הבור אבל זה שכעס עם בעל היין מי יימר דלא לאיסוכי איכוין למיסריה עליה בכעסו והוא ליה כחו ומגעו בכוונה אך מטעם אשר הביא בירושלמי נראה שכל מה שהוא בחמתו אינו מנסך. עובד כוכבים הוה ליה קופין כי מעלהלא דישראל אתא ישראל ואלח ביה חמרא אייתיה קופתא ושכסון לגובתא פי' שמר ישראל בעל הגת את יינו בקופותיו ונעל הכדים שהיה בהם יין של ישראל ותנוהו לגור והתירוהו מטעם כל שהוא בחמתו אינו מנסך מכל זה לא ראינו היתר אלא כחו אבל לא למגעו דלא גרע מחמרא דרבי יוסי בן נהוראי ור' יוחנן בן ארזא דלא הוה ידע דחמרא הוא למאן דשרו ליה בשתיה ואפ"ה אסקינן והא קא נגע ושנינן דקא מוריק ארוקי ומכלל דמגע שלא בכוונה אסור בשתיה. וחמתו במגע כי דעתו שהוא יין אסור דלא גרע ממגע שלא בידיעת יין ואסור בשתיה אלא שי"ל כי זהו שהעובד כוכבים בחמתו שכעס על ישראל והוליך הכרזה לא נגע אלא בקילות היולא עם הוצאת הכרזה והוא נצוק ואם כחו בחמתו אינו אוסר כ"ש נצוק בחמתו אינו אוסר דלא עדיף נצוק מכחו ודבר זה הכל מותר והדעת מקבלו והכל מותר בשתיה וכתבו בעלי אסופות דין כחו בכוונה שהוא לא ידע שהוא יין אלא מכוון לדבר אחר כגון שהוא עובדא וכן

נמי אם נתכוון לגליל את היין או כגון שפקע החבית כולה שנוגע ביין כיון דלדבר אחר קא מיכוין מותר ואם מדלו ביד צריך לעיין אי יהבינן ליה דין מדלו ומותר בהנאה כיון שנתכוון לדבר אחר דהיינו או דילמא מתני' דוקא קא תני מדלו בקנה דבהכי הוא דמותר מיהו אם מדלו ביד אסור אפי' בהנאה ועל דבר זה נחלקו חכמי הדור וכתב הר"ר זרחיה להתיר והאי דנקט מדלו בקנה משום דהא קמ"ל כיון שמדלו בקנה אסור בשתיה ומותר בהנאה אבל יש אחר כתבו לאיסורא אפילו בהנאה והביאו ראיה מהרב אלפסי שלא כתב בהלכותיו מחלוקת דרבנן ור' נתן דפליגי גבי מדלו ביד לפי שסמך על משנתינו דנקט מדלו בקנה ולא נקט ביד אלמא ביד אסור אפילו בהנאה:

נר מצוה

יין א *שמזגו עובד כוכבים אסור משום לך לך אמרין לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב *בעו מיניה מרב כהנא עובד כוכבים מהו שיוליך ענבים לגת אמר להו אסור משום לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב איתיביה רב יימר לרב כהנא ב עובד כוכבים שהביא ענבים (לגת) בסלין *ובדרדורין אף על פי שהיין מזלף עליהן מותר אמר ליה הביא קאמרת אנא לכתחלה קא אמינא אמר רב אשי ג האי עובד כוכבים דנסכיה לחמרא דישראל אע"ג דלזבוניה ומישקל דמיה אסור מישקל דמיה מההוא דנסכיה

רש"י

אלף בשתיה: יין שמזגו. יין של ישראל שנתן בו עובד כוכבים מים לתקנו בשתיה שכן דרכך יינס שהיה חזק כשהיו מוזגין אותו בכוס נותנין בו מים לפי מה שהוא: אסור. ואע"ג דלא נגע גזור רבנן בכחו לאוסרו אף בהנאה משום הרחקת עבירה: ובדרדורין. גיגיות קטנות: אע"ג דלזבוניה. ישראל לעובד כוכבים אחר אסור משקל דמי מההוא עובד כוכבים שרי דלאו מכר הוא ואינו נהנה מדמי יין נסך אלא אומר לו שפכת ייני ואבדתו ממני ודמי יין

כן נדחה מהלכה היא דמדדו בין ביד בין ברגל וכדברי הרב אלפסי ז"ל: יין שמזגו עובד כוכבים. שנתן בו מים לתקנו בשתיה: אסור משום לך לך אמרין נזירא. משל הוא שאומרים לנזיר שלא יקרב סביב לכרם שלא יכשל לאכול מפירותיו וה"נ אסרו כדי שלא יבא לידי נגיעה אבל מדינא שרי משום דבשעה שמוזג מקטף קטופי זריקה היא ואינו נעשה יי"נ בכך כדאמרי' לקמן דזריקה בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך ואפילו בשקלות מחובר מן הכלי שמוזג בו ליין לא חשבינן ליה מגעו על ידי ד"א דלא מיקרי מגעו על ידי ד"א אלא בקנה וכיוצא בו אבל בדבר לח לא הלכך בכל ענין אינו אלא כזורק דאינו עושה יי"נ ולא אסרינן ליה אלא משום לך לך אמרין נזירא וכיון דמשום הא בלחוד נאסר לא מיתסרו אלא בשתי' וכ"כ רש"י ז"ל אלא שמה שכתב דמשום כחו מיתסר אינו מחוור דכי האי [גוונא] לאו כחו הוא אלא כעין זריקה וכמו שכתבנו ולפיכך יש מי שהורה דכיון דלא מיתסר אלא משום הרחקה דוקא במזיגה ראויה אבל אם שפך עובד כוכבים מעט מים בחבית גדולה או ששפך בה הרבה יותר מכדי מזיגה אין היין נאסר שלא אסרוה אלא משו' לך לך אמרין נזירא כלומר שלא יהא העובד כוכבי' מוזג יינו של ישראל ויהא רגיל אצלו ואתי למיגע בי' אבל כי האי מילתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן והביא הרמב"ן ז"ל ראיה לזה מן סירושל' דגרסי' התם רבי ירמי' בשם ר' חייא בר אבא יין שמזג בחמין אסור בצונן מותר יבא עלי שלא עשיתי מימי ר' יוסי אזל לגור חמתין שתו חמר בחמימין וארמאי מזג אמר לון מאן שרו לכון ובודאי דהא דמפליגינן בין צונן לחמין הייינו משום דיין שמזגו עובד כוכבים לא מיתסר אלא בשתקנו לשתיה ומש"ה אסרו בחמין והתירו בצונן [שלא היה דרכן למזוג אלא בחמין] ואע"ג דאנן לא סמכינן אהא משום דלא מסיימינן בגמרא הכי אלא מזגו סתם אמרי' ועוד דהתם נמי אמרינן יבא עלי שלא עשית מימי וכ"ש דהאידנא רגילי רובא דאינשי למזוג את הכוס בצונן מכ"מ גמרינן מיניה דחבית גדולה דאין דרך בני אדם למזגה שאם זרק שם מעט מים שהיא מותרת ואפשר שאפילו נתן בה מים כדי מזיגה כראוי לשתיה שריא לפי שאין דרך מזיגה למזוג חבית בבת אחת אבל בכוס נראין הדברים שאפילו לא שפך אלא מעט מים או יותר מדאי שאסור שכיון שדרכן של בני אדם חלוק במזיגה בין מרובה בין מעט מזיגה מיקרי ועוד שאם אתה אומר כן נתת דבריך לשיעורין ומיהו דוקא במתכוין למזוג אבל שלא בכוונה לא גרע מכחו שלא בכוונה שמותרת אפילו לשתיה ויש שמקילין עוד לומר דיין שמזגו עובד כוכבים דיעבד מותר דכיון דאינו נאסר אלא משום לך לך אמרין נזירא לא מיתסר אלא לכתחלה מידי דהוה אמוליך ענבים לגת דאסרינן נמי ע"י עובד כוכבים בסמוך מהאי טעמא ואסיקנא דיעבד מותר לאו מילתא היא דההיא איתמר לכתחלה כדאמרי' מהו שיוליך ענבים אבל הכא שמזגו קאמרי דמשמע דיעבד ועלה מהדר ר' יוחנן דאסור אלמא דיעבד נמי אסור והיינו נמי דאמרי' לקמן [דף נט.] בחמרא דמזיגה עובד כוכבים לא והכריז על ייגן משום יי"נ דאלמא אפילו דיעבד נמי אסור ואע"ג דההיא דמוליך ענבים לגת לא אסרו אלא לכתחלה לא כל הסוגיין שוין דמשום דהכא שייך למיגזר טפי אסרינן ליה משום לך לך אמרין נזירא אפילו דיעבד: עובד כוכבים מהו שיוליך ענבים לגת וכו' ופשט לה לאיסורא משום לך לך אמרין נזירא. ופירש הראב"ד ז"ל דטעמא דמילתא מפני שבאותן דרדורין דהיינו גיגיות קטנות [שמוליך בהן] יש בהן יין שזב מן הענבים וכשהעובד כוכבים שופך מן הענבים נשפך גם כן היין על ידו ואף ע"פ שאינו יין גמור מפני שעדיין לא נמשך בגת אסרינן לכתחלה משום לך לך אמרין נזירא אמו שפיכת יין גמור אבל דיעבד שרי ולפי שיטה זו הורה הרב ז"ל שאם סייע ישראל את העובד כוכבים בשפיכת הדרדורין מותר ואפילו לכתחלה דכיון דביין הגמור הנשפך על ידי ישראל ועובד כוכבים שרינן בדיעבד בפרק השוכר (דף עב:) ואף ע"ג דלכתחלה אסרינן התם משום דלמא משתלי ישראל ושדי עילויה דעובד כוכבים וה"ל כח עובד כוכבים גרידא הכא לא גזרינן דהויא לה גזירה לגזירה דאפילו כי שדי עובד כוכבים לחודיה לא מיתסר אלא משום גזירה דיין גמור ולפי פירוש זה נ"ל דסלין דקאמר במזופפין דומיא דדרדורין שהיין מתעכב בהן שאילו בסלין מנוקבין אין היין מתעכב בהן ואחרים פירשו דמאי דאסרינן בעובד כוכבים שוליך ענבים לגת הייינו טעמא משום דבגת שיש בו יין שכבר נמשך עסקינן וגזרינן שמא יגע ביין שבגת והא דתניא ואע"פ שהיין מזלף עליהן לאחר ששפכן בגת קאמר והכי משמע בתוספתא דגרסינן התם עובד כוכבים שהיה מעלה ענבים בסלין ובדרדורין לגת אף ע"פ שנפלן בגת והיין מנטף על גבי ענבים מותר ולזה מטין דברי הרמב"ם ז"ל בפרק י"ג מהלכות מאכלות אסורות ולפי שטה זו בגתות שלנו שלעולם אין היין צף בהן על גבי הענבים אין לחוש לעובד כוכבים שמוליך ענבים לגת אבל לשטת הראב"ד ז"ל צריך ליזהר בדבר: גרסינן בגמרא [דף נט:] ההוא אתרוגא דנפל לחביתא דחמרא *שדא ההוא עובד כוכבים ידיה וקא שקיל ליה. כלומר קפץ עובד כוכבים ואחזה בתוך היין שלא תשקע: אמר ליה רב אשי נקטוה לידיה כי היכי דלא לשכשך ביה. כלומר וליתסר בהנאה שאין מנסכין אלא על ידי שכשוך: ודלוה לחביתא עד דשפייה. כלומר כפה החבית לצד אחד עד שישפך ייגה כדי שימשך היין מיד העובד כוכבים ואח"כ תהא מותרת חבית בהנאה דכ"ז שידו תחובה ביין אם יוציאנה א"א לשמרו שלא ישכשך ואע"פ שאנו אוחזין את ידו כך פרש"י ז"ל וכן פירש בהא דתניא [דף נז.] מדדו בין ביד בין ברגל ימכר דטעמא דמילתא משום דנסוך לא הוי אלא ע"י שכשוך *שהרי כתב לקמן [ריש דף ס:] בעובדא דחביתא דאיסתדיק לארכה דהייגו טעמא דשריוה לאיזדבוני לעובד כוכבים משום דלא שכשך שאף ע"פ שקרב האלאין זו בזו והוי נוגע ביין ע"י חלאי החבית לא הוי כנוגע בקנה דהתם שכשך בקנה והכא ליכא שיכשוך והוי האי עובדא מגעו ע"י ד"א שלא בכונת נסוך הוא ואפ"ה אם שכשך אסור בהנאה לפי דבריו ז"ל: ואיבא למידק עליה דא"כ הא דתנן [דף ס:] נפל לבור ומדדו בקנה והתיז את הצרעה בקנה כולה בשלא שכשך והיאך אפשר למתיז את הצרעה בקנה שלא ישכשך וכ"ת שכשוך גדול בעינן והלא הוא ז"ל כתב כאן שאם יוציא את ידו א"א לשמרו שלא ישכשך אלמא שכשוך בכל דהו הוי וא"ו לא חיישינן להכי כלל וכולה מילתא תליא אי מחזי כמכוין לנסך או לאו והכא שהכנים ידו למנקטיה לאתרוגא ה"ל מגעו שלא בכונה ושרי כל שאינו נוגע לצורך עצמו וכמו שכתבתי למעלה ומש"ה אמר להו דלנקטוה לידיה כדי שלא יעשה מעשה מוכיח שהוא מתכוין לנסך דכל דלא עביד הכי הוו להו כמדדו בין ביד בין ברגל דשרי לת"ק בהנאה ולפיכך השמיט הרב אלפסי ז"ל האי עובדא .דאתרוגא מפני שהוא סובר דמגע עצמו אע"פ שהוא שלא בכוונת נסוך אסור בהנאה מההוא עובדא דהוה במחוזא דלעיל [דף נז:] ודוחה מהלכה ההיא דמדדו בין ביד בין ברגל ימכר וכמו שכתבתי למעלה אבל הרמב"ן ז"ל כתב שאין צריך לדחות האי עובדא אפילו לפי סברתו. ז"ל דאפשר דהאי עובד כוכבים היה סבור למנקטיה לאתרוגא קודם שיפול לתוך היין ונמצא שכשנגע עובד כוכבים ביין ה"ל מגעו שלא בכונה ומש"ה אמר להו רב [אשי] דלנקטוה לידיה כי היכי דלשתרי לזבוני לעובד כוכבים והראב"ד מיקל עוד שפירש דהאי עובדא דאתרוגא להתירו בשתיה קאמר לפי שרובן אין מנסכין אלא בשכשוך וכדרך שיטת רש"י והוא ז"ל הקשה על דבריו מדאמרי' [לקמן [דף ס:] בסמוך] בההוא עובד כוכבים דאשתכח בי מעצרתא דאי ליכא טופח ע"מ להטפיח בהדחה בעלמא סגי אלמא הדחה מיהא בעינן ואמאי והא הכא שרינן ליה אפילו בשתיה משום דליכא שכשוך איכא למימר דהתם הייינו טעמא משום דהוי מגעו *(שלא) בכונה הלכך חיישינן למיעוטא דמנסכין בלא שכשוך אבל הכא דליכא כונה לא חיישי' ואין פירש זה מחוור דכל היכא דאיכא מגע עצמו ליכא למשרי בשתיה דלא גרע מנפל לבור ועלה מת דאמרי' ימכר: האי עובד כוכבים דנסכיה לחמריה דישראל אע"ג דלזבוניה ישראל לעובד כוכבים אחר אסור משקל דמי מההוא עובד כוכבים שרי. דלאו מכר הוא ואינו נהנה מדמי יי"נ אלא אומר לו שפכת את ייני ואבדתו הימני ודמי יין כשר קא שקיל ואע"ג דעובד כוכבים לא יהיב ליה דמי אא"כ יהיב ליה ישראל חמרא לא מיתסר מש"ה דמ"מ הרי הוא מחוייב ליה דמי נזקו ומשום תשלומי נזק שקיל להו לדמים ולא משום תורת מכר ואמרי' עלה בגמרא אמר רב אשי מנא אמינא לה דתניא עובד כוכבים שנסך יינו של ישראל שלא בפני עבודת כוכבים אסור ר' יהודה בן בבא ור' יהודה בן בתירא מתירין אותו מפני ב' דברים א' שאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים ואחד שאומרים לו לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי וכתב רש"י ז"ל ואע"ג דלא סבירא לן כותייהו להתירו למוכרו לעובד כוכבים אחר מההוא עובד כוכבים מיהא שרי לאיפרועי נזקיו משום טעמא דלא כל הימנך: ואיבא למידק עליה מנא ליה לרב אשי דרבנן דפליגי עלייהו דר' יהודה בן בבא ור' יהודה בן בתירא מודו דמשקל דמי מההוא עובד כוכבים שרי דלמא לרבנן כי היכי דלזבוני לאחר אסור ה"נ למשקל דמי מההוא עובד כוכבים אסור והיכי נשמע מדר' יהודה לרבנן בהא מילתא ואי מסברא פשיטא ליה לרב אשי

דשרי

שלטי הגבורים

א וגבי יין שמזגו עובד כוכבים כתב הטור עובד כוכבים הזורק מים ליין מותר אפילו בשתיה ואפילו מאן דאית ליה נצוק חבור היינו דוקא יין ליין אבל מים ליין לא במה דברים אמורים שאינו מכוין למוזגו כגון זורק מים לחבית גדול או לכוס ולא ידע שהוא יין שהוא ידוע שאינו מכוין למזיגה [אבל אם מכוין למזיגה] אסור בשתיה ואם אין ידוע אם כוון למזיגה אם לאו כתב בתשובה דספקא דרבנן לקולא:

לשון ריא"ז

עובד כוכבים שמזג יינו של ישראל במים אע"פ שלא נגע ביין אסור גזרה שמא יגע בו ודומה למה שאומרים לנזיר סחור סחור לכרמא לא תקרב והמורה אוסר אפי' בהנאה ומז"ה כתב במהדורא תניינא בסוף הפרק שאינו אסור אלא בשתיה וכן נראה בעיני כמבואר בקונט' הראיות:

ב וגבי עובד כוכבים שהביא ענבים לגת כתב הרשב"א יש מי שהורה שאסור ליתן ענבים בדרדורים לגת ע"י עובד כוכבים מפני שהענבים נסחטים והיין מתאסף לשולי הדרדורים ונמצא העובד כוכבים שופך יין לגת ואם ישראל מסייעו בנתינתו לגת מותר אפי' לכתחילה שהרי יש כאן כח ישראל מעורב בו עכר והביא עובד כוכבים לבדו ושפכו לגת אע"פ שהיין מזלף על הענבים מותר מפני שעדיין לא נדרכו הענבים ולא נמשך יינו ואין מכוין לשפיכת היין אלא לשפיכת הענבים ע"כ:

לשון ריא"ז

וכן לא יוליך העובד כוכבים ענבים של ישראל בגת גזרה שמא יגע ביין ואם הוליכן אע"פ שהיה היין הזב מן הענבים מזלף עליהן הרי זה מותר ונראה בעיני שאם נגע עובד כוכבים בענבים הדרוכות שבגת ולא נגע ביין לא נאסר היין כמבואר בקונטר' הראיות וכתבו בעלי אסופות דהר"ר דוד היה אוסר לתת כוס ביד עובד כוכבים ובו יין ולאחוז בידו אע"פ שאינו מזיזו משום לך לך אמרין שמא יזיזנו או שמא ישכשכנו או שמא ישכשך וינסך אבל לגין סתום מטלטל עובד כוכבים לבדו ונושא והיכא שנפל לו מידי ביין כתב הטור שאם הכניס ידו והוציאו לא נאסר בהנאה בהכנסת ידו אפי' יודע שהוא יין שאינו מכוין אלא ליטול את שלו אבל בהוצאת ידו יאסר בהנאה כיצד יעשה יאחז בידו שלא ינענע ביין ויפתח נקב בחבית של מטה ויוציא היין דרך שם וכן אם דרך היין ברגליו מותר בהנאה כיון שטרוד בדריכה והרשב"א ז"ל כתב שאפי' נגע ברגליו ביין אפילו בכונת מגע מותר בהנאה כיון שאין דרך ניסוך בכך והרא"ש אוסרו בהנאה וכן אם הכניס ידו לחבית של יין ואינו יודע שהוא יין מותר בהנאה ופר"ת ז"ל דדוקא שלא נודע לו שהוא יין עד שיוציא ידו והראב"ד כתב אפי' נודע לו שהוא יין אם מיד כשנודע לו הוציאה מותר בהנאה וכן היא מסקנת הרא"ש ועוד כתב הרא"ש שאין לנו לדמות מילתא למילתא אלא מה שמפורש בתלמוד שהוא טירדא דוקא בזה מותר ואין לנו לדמות דברים אחרים

כתבו בעלי אסופות סי' י"ד בשם בעל התרומות הלכה למעשה. גיגית של ענבים דרוכים מותר ליגע בהם לכתחלה כיון שאין שם המשכה ואם נותן לתוך גורגתני והיין צלול ונבדל מן הזגים והחרצנים כגום לתוכו המשכה מכאן ואילך אם נגע עובד כוכבים ביין שבגיגית נאסר הכל ואם לא נגע כי אם בחרצנים וזגים שבגיגית אין הכל נאסר אא"כ יש טופח שמחבר הכל עוד פסק גיגית מלאה יין וענבים ועדיין לא נמשכה ולוקח עובד כוכבים מעט ממנה לראות אם הוא טוב אם לאו אינו אוסר בשביל שהוא לקיחה ולא נקרא מנסך עוד פסק להדיא שאם לקח מן התירוש הנמשך ונתן על הגת שהיא מלאה חרצנים וזגים מין בשאינו מינו הוא נקרא עם היין דלרבה בתר שמא אזלי' ורבין עליו ומבטלו וכן עשו הוראה:

עין משפט

א מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור י"ד סימן קכג וקכס:

ב מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות סמ"ג לאוין קמח טור יו"ד סי' קכג:

אלף רס

בגמ' הגירסא אידי

וכן דעתו אף במגעו ע"י ד"א וכ"ה בחידושי הרמב"ן ז"ל

ד"ת מ"ז

א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד סימן קכד :

ב מיי' שם סמג שם טור יו"ד סימן קכה :

אלף רפג

[דף שנט ע"א]

דשרי משום דמקלא קליא מאי מגא אמינא לה וכ"ל דרב אשי ה"ק מגא אמינא לה דשרי משום דמקלא קליא דלמא רבנן משום גזרת בנותיהן רמו עליה כמי איסור הנאה וממלא דעובד כוכבים לא קלייה אלא הרי הוא מותר מן הדין וחכמים הוא שהחמירו עליו לאוסרו אף בהנאה משום דאיכא יין נסך ודאי דמיתסר בהנאה מן התורה וכמו שכתבתי בפרק אין מעמידין ומוכח לה מפלוגתייהו דרבנן ור' יהודה בן בבא דהא לר' יהודה בן בבא משום דלית ליה למיחש לנסוך גמור שרי ליה בהנאה אלמא משום בנותיהן גרידא לא מיתסר בהנאה ומינה נשמע לרבנן דלא אסרי ליה בהנאה אלא משום דמחמירי וחיישינן שמא נסך אותו לעובד כוכבים וכיון דמהאי טעמא מיתסר פשיטא דשרי למשקל דמי חמרא מיניה דאי לא נסכי הא שרי ואי נסכי מקלא קלי ומתוך פלפולו של הרמב"ן ז"ל למדתיה ולא כדבריו ובחדושי כתבתי לשון אחר דרב אשי לא שרי אלא היכא דנסכיה ודאי לעבודת כוכבים ומה שכתבתי עכשיו נראה נכון וברור דבין בסתם בין במפרש שרי למשקל דמי חמרא מיניה ור"י בן בבא ור"י בן בתירא [לאיסור הנאה הוא] דפליגי אבל [לא] מגע עובד כוכבים בשל ישראל דמכילתין דלדידהו לא אסר אלא בשתיה :

נר מצוה

רש"י

יין כשר [קא שקיל]: דאישתקל ברזא. שפ"א בלעז: כל דלהדי ברזא. קילוח הסמוך לנקב אסור בשתיה ולא בהנאה שהרי אין כאן שיכשוך שהנקב צר ואינו יכול לשכשך : ואידך שרי. אף בשתיה דקא סבר לדדין נצוק לאו הוי חיבור לאסור היין ולית הלכתא כוותיה דלית דמוקי בתלמוד מלתיה דרב פפא כתנאי והוי רב פפא כרבי יהודה ופליגי רבנן ויחיד ורבים הלכה כרבים והכל אסור : עובד כוכבים אדנא . ומערה יין מן הדנא לכובא : וישראל אכובא . אוחז בידו : חמרא אסור בהנאה . דהוי כיין שמזגו עובד כוכבים וכחו הוא ואסרינן ליה משום לך לך אמרי' נזירא : ואי מצדד אצדודי לכובא . חמרא אסור משום דמקרקש לחמרא ובכובא מלאה עסקינן

שרי מאי טעמא מיקלא קלייה : ° ההיא ^א^ חביתא דאשתקל ברזא דילה אתא עובד כוכבים ^א^ נקטה אמר רב פפא כל דלהדי ברזא אסיר *ואידך שרו (ואיכא דאמרי אמר רב פפא דעד ברזא אסור ואידך שרי) אמר רב פפא עובד כוכבים ^ב^ אדנא וישראל אכובא חמרא אסיר עובד כוכבים אכובא וישראל אדנא חמרא שרי ואי מצדד אצדודי אסיר פירוש עובד כוכבים שקיל מגו דנא ויהיב לגו כובא וישראל אחיד ליה לכובא חמרא אסיר משום דקא אתי מכחו דעובד כוכבים אבל ישראל דשקיל מגו דנא ויהיב לגו כובא אף על גב דעובד כוכבים אחיד ליה לכובא חמרא שרי דעובד כוכבים הא לא עביד מידי ואי מצדד אצדודי לכובא אסור ° אמר רב פפא עובד

°) [דף שנח ע"ב]

ד"ה מ"ו

ההוא חביתא דאשתקיל ברזא דיליה. דואי"ן בלעז : אתא עובד כוכבים אנח ידיה עילוה. כך היא הגרסא בגמרא בנוסחאות שלנו והרב אלפסי ז"ל גורס נקטה בידיה. כלומר שהעמיד הברזא שלא תשמט : אמר רב פפא כל דבהדי ברזא אסור. פירש רש"י קלוח הסמוך לנקב אסור בשתיה ולא בהנאה שהרי אין כאן שכשוך שהנקב צר ואינו יכול לשכשך ואידך שרי אף בשתיה דקסבר לדדין לאו חבור הוא לאסור כל היין ואמרי' עלה בגמרא אמר רב יימר כתנאי חבית. כלומר של תרומה : שנקבה בין מפיה בין מצדיה בין משוליה ונגע בה טבול יום טמאה ר' יהודה אומר מפיה ומשוליה טמאה. פירוש מפיה הואיל וכל היין שלמטה נעשה בסיס לעליון הוי חבור ומשוליה נמי הואיל וכל היין נמשך אחר הנקב הוי חבור אבל נקבה מצדיה טהורה כר"פ ורבנן לית להו דרב פפא הלכך לאו הלכתא כוותיה וכולו אסור בשתיה ומותר בהנאה כך פרש"י ז"ל ודעת הרמב"ם ז"ל בפרק י"ב מהלכות מאכלות אסורות דמאי דאמרי' אסור היינו אסור בשתיה ודאמרי' שרי היינו שרי לגמרי [כפרש"י] ואינו מחוור שהרי הסכימו הגאונים לפסוק הלכה בנצוק שהוא חבור ואפילו מוריק אוריקי מן החבית לכלי ונגע עובד כוכבים בחבית מה שבכלי אסור וכ"ש שכל מה שהוא בחבית עצמו שהוא חבור זה לזה ואסור ועוד הביא הראב"ד ז"ל ראיה לדבר מדתניא בפרק שני בתוספתא במסכת טבול יום חבית שנקבה בין מפיה בין משוליה בין מצדיה טמאה ר' יהודה אומר מפיה ומשוליה טמאה מפיה מפני שהמשקה גרור לתוך ידו משוליה מפני שהמשקה משוך לתוך ידו אבל מן הצדדין יעלה באחד ומאה אלמא דכמעורב חשבינן ליה ומש"ה קתני הבא מן הצדדין טהורה לפי שנתבטל ועולה באחד ומאה וכיון דכמעורב חשבינן ליה לגבי יי"נ ה"א להתירו בשתיה ולפיכך יש לפרש דעד דאתי בברזא אסור אפילו בהנאה ומכאן ואילך שרי בהנאה ואע"ג דקאמר שרי סתמא כלפי שאמר דכל דאתי בברזא אסור והיינו בהנאה אמר כמי ואידך שרי כלומר שאינו אסור מאסור זה וכדתניא לעיל [דף נט:] ר' יהודה בן בתירא ור' יהודה בן בבא מתירין מפני שני דברים כלומר מתירין אותו איסור חמור שאסר ת"ק דהיינו איסור הנאה ולפי שטה זו נ"ל דלאו דוקא שרי בהנאה בפני עצמו [לר' יהודה] דה"א כיון דכמעורב חשבינן ליה אלא ימכר כל החבית חוץ מדמי איסור שבה ולפי פירוש זה יש מכאן ראיה לדברי הרב אלפסי ז"ל שהוא סובר דמגעו שלא בכוונת נסוך אסור אפילו בהנאה ודוחה ההוא ברייתא דמדדו [ריש דף נז.] בין ביד בין ברגל מהלכה וכמו שכתבנו למעלה דהא הכא דמגעו שלא בכוונת נסוך הוא ואפ"ה כל דאתא בברזא אסור ואפילו בהנאה משום דמגע עצמו היה שאפילו לגרסת הרב אלפסי ז"ל שהוא גורס נקטה בידיה בהדיה דנקיט לה נקיט לחמרא דידה דהא איסתקילא לה ברזא :

ולענין הלכה כתב רש"י ז"ל דלית הלכתא כר"פ כיון דרבנן דברי' קיימי דלא כוותיה דאמרי דבין מפיה בין משוליה בין מצדיה טמאה ואין דבריו ברורים שאפי' נאמר דקס ליה ר"פ כר' יהודה ראוי לפסוק כמותו דאמורא הוא ובתרא אולי ר"ל ז"ל דרב יימר אתא לאיפלוגי למימר דר"פ כיחידאה והלכתא כרבנן [ודברי הרב אלפסי ז"ל שפסק כר"פ נראין עיקר וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר וכתב] הרב בעל התרומה ז"ל דהאי דלא אסר ר"פ אלא עד ברזא היינו דוקא כשהעובד כוכבים לא תחב אצבעו עד חלל החבית שאלו נגע עד חלל החבית ה"ל לגבי יין שלמטה כנגע בשוליה ולגבי יין שלמעלה כנגע בפיה דהכל טמא אפילו לר' יהודה אלא הכא בשהניח ידו על עובי הנקב עסקינן וכתבו רבותינו הצרפתים ז"ל שאם תחב בו את הברזא כך הוא דינו שכל היין אסור בשתיה וכן אם נטלו מן החבית שא"א שלא ישכשך בראש הברזא שבתוך החבית והרמב"ן ז"ל כתב דלענין יין שנשפך כשנטל העובד כוכבים הברזא אפילו היה הנקב סתום במגופה שאין שם שכשוך בראש הברזא אסור שכיון שנשפך כחו היא כדאמרי' בסנהדרין (דף עז:) האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בדקא דמיא וקטליה מיחייב גירי דידיה נינהו וה"מ בכח ראשון . כלומר שכפתו סמוך לשפת המים ופתח להם פתח וקלחו עליו עד שמת אבל בכח שני לא והכא כוליה חמרא כח ראשון הוא הלכך כחו מיקרי וה"ל מוריק אורוקי ואסור בשתיה ומיהו שלא בכוונה מותר דלא גזור רבנן בכחו שלא בכונה : **אמר** רב פפא עובד כוכבים אדנא וישראל אכובא חמרא אסור מ"ט כי קאתי מכח דעובד כוכבים קאתי . הכי איתא בגמרא במקצת נוסחאות והרב אלפסי ז"ל כתב פירש עובד כוכבים שקיל מגו דנא ויהיב ליה לגו כובא וכך הוא רוצה לומר שנוטל את החבית בידו ומערה לתוך הכובא חמרא אסור דה"ל מוריק אורוקי וה"ל כחו בכוונה ומיתסר והאי אסור איכא מ"ד דוקא בשתיה שאין כחו אוסר בהנאה אפילו בכונה ואיכא מ"ד דאוסר אפילו בהנאה וכמו שכתבתי למעלה בעובדא דר' יוחנן בן ארזא ומיהו דוקא דנקיט ליה עובד כוכבים לחודיה אבל אי נקטי ישראל ועובד כוכבים דנא ומוריק חמרא שרי כדאמרי' לקמן בפרק השוכר (דף עב:) דאמר להו רבא להנהו שפוכאי כי שפכיתו חמרא לא לסייע עובד כוכבים בהדייכו דלמא משתליתו ושדיתו עליה וקא אתי מכח עובד כוכבים ואסור כלומר מכח עובד כוכבים לבדו אלמא כי לא שדו ליה עילויה אלא דאיכא כחו וכח ישראל בדיעבד שרי וכן פרש"י ז"ל שם אבל אמרו בתוס' דה"מ כשישראל יכול להריק היין לבדו אבל זה אינו יכול וזה אינו יכול וכ"ש אם העובד כוכבים יכול וישראל אינו יכול אסור דה"ל ככח עובד כוכבים גרידא והכי מוכח סוגיא דפרק המלניע (דף צג.) גבי טומאה ולבי מגמגם בזה דאפשר לגבי יי"נ אפילו [זה אינו] יכול וזה אינו יכול שרי כמו שאכתוב [בסמוך] בס"ד : עובד כוכבים אכובא וישראל אדנא חמרא שרי. משום דעובד כוכבים לא מידי קא עביד : **ואי** מצדד אצדודי לכובא אסור. פרש"י ז"ל דבכובא מלאה עסקינן ואסרי ליה דלמא נגע ואחרים פירשו דמשום קרקושי נאסר לפי שהוא משכשך בכוונה וא"ת א"כ בסמוך גבי כובא היכי אסיקנא חסיר שרי והא כי דרי לה מקשקש לה איכא למימר דהתם היינו טעמא דשרי משום דלא ניחא ליה בקרקושי דלמא משתפך עילויה והראב"ד ז"ל פירש דהיינו טעמא דאסרינן כי מצדד אצדודי לפי שבצדוד הכובא א"א שלא ירבה בשפיכת היין מפני שהדנא עומדת על שפת הכובא ונמצא שהורק מכח עובד כוכבים ולא נהירא דהכתי כחו וכח ישראל איכא וההיא דפרק השוכר [דף עב:] שהבאתי בסמוך מוכחא דדיעבד שרי וסבור הייתי לחלק ולומר דההיא דוקא כששני הכחות מעורבין וכהנהו שפוכאי אבל הכא דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אסור דבכי ·

דמותר בהנאה הא בידו אסור נראין דברי רבינו אף הרב אלפסי ס"ל הכי שהרי לא הביא מחלוקת דרבי נתן ורבי בהלכותיו משום דסמך על מתני' דכרבי נתן אזלא וכו' ומה שכתב רבינו והוא הדין אם אנח עובד כוכבים פשט יד בחור הדנא נראין דבריו דהא נגיעה היא ובהא ודאי בזב טמא ובעובד כוכבים עושה יין נסך ואין הפרש בין נוגע באצבע לנוגע בפסת יד לא בזב ולא ביין נסך ומה שכתב רבינו בגלוק והוא החוק ועוד כתבו מעשה היה בפטס תוסס ומכחו הקצף יצא ברזא לחוץ ולקח העובד כוכבים הברזא ורצה לתוחבה בנקב ולא היה יכול לכוין הנקב והיה היין מקלח על העובד כוכבים ועל ידיו ולקח הישראל הברזא מיד העובד כוכבים וטפה במים ונעלה במקומה והתירו היין בשתיה הואיל והיין מקלח על העובד כוכבים בשטף ולא בנחת ואין דרך ניסוך בכך הואיל ולא קלח בכוס ביד העובד לשון ריא"ז ומעשה בחבית של יין שניטלה הברזא מן הנקב ובא עובד כוכבים והניח ידו כפי הנקב שלא יצא היין ואסרו חכמים כל יין החבית הראוי לצאת דרך אותו הנקב אבל מן הנקב ולמטה מותר נגע כפי החבית אלא מן הצד לא נאסר בנגיעה זו שהיא מן הצד שלמטה שאינו ראוי לצאת דרך הנקב כמו שביאר מז"ה אבל היין שראוי לצאת דרך הנקב הכל חבור אחד ונאסר הכל בנגיעתו ומז"ה אסר בהנאה והמורה אסרו בשתיה לבד וכן נראה בעיני עיקר שאין כוונתו של זה העובד כוכבים בנגיעה אלא להציל הוא מתכוין והרי הוא דומה למתכוין למדוד שאינו אסור אלא בשתיה בלבד כמבואר בקונטרס הראיות: עובד כוכבים המערה יינו של ישראל מכלי אל כלי את שעירה לתוכו אסור בהנאה והנשאר בכלי שמערה ממנו מותר אפילו בשתיה הואיל ולא נגע בו העובד כוכבים לא חשוב לנסוך בכחו משום מגעו ולפיכך כל היין היוצא חוץ לכלי שמערה ממנו ואפילו הקלוח היוצא חוץ משפתו אסור אבל הנשאר בכלי מותר כמו שמבואר בפ' שלפנינו. ומז"ה אומר שלא התירו הנשאר אלא כשזרק הכלי העליון והפסיק את היין הנשאר בכלי אבל אם לא הפסיק אלא מקלח היין ויורד מן הכלי העליון לתחתון הרי קלוח זה נקרא נצוק והנצוק הרי הוא חבור שהוא מחבר היין הנשאר עם היוצא והרי הכל אסור ורבינו תם ביאר שאין הנצוק חבור ואף על פי שהקלוח יוצא משפת הכלי מה שנשאר בכלי מותר וכן נראה בעיני כמבואר בקונטרס הראיות:

המאור הגדול

וחמרא דעד ברזא אסור בשתיה אבל בהנאה מותר ואידך שרי אפילו בשתיה. ודין נצוק מצינו שהחמיר בו הרי"ף ז"ל ואני דעתי נוטה להתירו בדיעבד כיון דפלוגתא דרב הונא ורב נחמן הוא כל בדרבנן

שלטי הגבורים

א כתב הטור היה יין יוצא דרך הנקב ונתן העובד כוכבים ידו על הנקב ומנעו מלצאת מה שמן הנקב ולמעלה אסור אפילו בהנאה ומה שממנו ולמטה לר"ת מותר אפי' בשתיה ורש"י אוסר כולו בשתיה ור"ת אוסר כולו בהנאה ולרב אלפס שלמעלה אסור בהנאה ושלמטה אסור בשתיה וכן עיקר. לא נגע אלא בקילוח היוצא בזה כתב הרא"ש בתשובה יין שיוצא דרך הנקב אם הניח העובד כוכבים ידו על פי הנקב ועכב הוא מלצאת כל היין שבגוד אסור אבל אם לא נגע אלא בקילוח היוצא היין מותר אפילו אם נגע במתכוין ויראה מדבריו שמתירו אפילו בשתיה והראב"ד אוסר ואם הוא בענין שיצא כולו אלמלא הניח העובד כוכבים ידו כגון שעושין מניקה בסופה ונותנין ראשה האחד בתוך היין בחבית ומוצצין ויוצא כל היין אם נתן העובד כוכבים ידו שם ומנעו מלצאת הכל אסור בהנאה. כתבו בעלי תוספות שאלה להר"ר משה בר יהודה מעשה בא בכאן בדנא דאשתקיל ברזא ואתא עובד כוכבים ואנח ידיה עלויה ולא אמרתי בה לא איסור ולא היתר אמנם נ"ל דיש חילוק בין אנח ידיה בין שקל העובד כוכבים הברזא ואהדריה בדנא משום דכי שקל העובד כוכבים הברזא ומהדר לדוכתיה ה"ל כמדדו עובד כוכבים בקנה דמותר בהנאה שלא נתכוין אלא למדידה בעלמא ובהכי אמרי' דמברזא ואילך מותר בהנאה אע"פ שלא היה מתכוין אלא להציל דמגע עובד כוכבים בכונה קרינא ביה ודייקינן ממתניתין טעמא דמדדו בקנה הוא דמותר בהנאה אבל מדדו בידו אסור בהנאה דמגע בכוונה הוא אע"פ שלא נתכוין אלא למדידה בעלמא דאל"כ ליתני מדדו מותר בהנאה וכל שכן בקנה אלא שמע מינה דיש חילוק בין ביד בין בקנה והוא הדין נמי אי אנח פיסת יד בחור אסור בהנאה אע"ג דלא נגעיה באצבעו כדאמרינן במתני' או שהיה מטפח בחבית המרותחת ולשון טפיח תפיסת יד הוא כדאמרי' בכמה מקומות בטעמא דנגע באופיא הוא דמותר בהנאה הא נגע בתפיסת יד אסור בהנאה בנגיעה והוא הדין נראה לי כששותה העובד כוכבים בבית ישראל ושייר היין בכוס ואתא ישראל והוליא מן הדנא עליו דאסור משום נצוק עד ברזא מותר בהנאה משום דהלכה כרשב"ג דאמר ימכר כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו כסתם יינם ומברזא ואילך מותר בשתיה והשיב רבינו זרחיה מה ששאלת בדנא דאשתקל ברזא בדקנו הלכות אלפסי ומצאנו במקצתם אתא עובד כוכבים נקטא וסברה באצבעתיה גם בספרי ר"י אבן גיאת מצאנו אתא עובד כוכבים ואנח ידיה עליה וכו' ומה שדקדקרבינו ממשנה טעמא דמדדו בקנה הוא

דבכי האי גוונא מפליגי לעיל [דף מט.] בזה וזה גורם כמו שכתבתי למעלה אלא שהוקשה לי במאי דאמרי' עובד כוכבים אדנא וישראל אכובא חמרא אסור מאי קמ"ל פשיטא שהרי מעשה ישראל בכאן לא מעלה ולא מוריד ודוחק הוא לומר דנקטא משום גוונא בתרא דקא מסייס בה ואי מלדד אלדודי אסור: ונ"ל דהכי פירושו דעובד כוכבים נקיט דנא וישראל נקיט כובא מוגבה מעל הקרקע ועובד כוכבים לא היה יכול לאחוז הדנא ולהריק ממנה אלא מפני שהיא נסמכת על הכובא דנקיט ישראל בידיה וס"ד אמינא דבה"ג כח ישראל וכח עובד כוכבים מיקרי ולשתרי קמ"ל דלא משום דכה"ג גרמא בעלמא הוא וישראל מעשה עץ בעלמא משמש ואין הרקת היין באה מכח ישראל כלל והיינו דמסייס בה מ"מ כי קאתי מכח עובד כוכבים אתי ומשמע דאילו כי האי גוונא מיקרי אתי נמי מכח ישראל שרי ולמדתי ממנה ב' דברים חדא דאפילו זה [אינו] יכול וזה אינו יכול גבי י"נ שרי ועוד דכל דאיכא כח עובד כוכבים וכח ישראל אע"פ שאין כחותיהן מעורבין שרי ואפ"ה מאי דאמרי' ואי מלדד אלדודי אסור לא קשיא לי מידי מפני שידוע שהמלדד הכובא כשהוא מגביה לדדיה מונע כח העליון המערה עד שכחו נפסק וכשהוא משפילה ממילא היין מתערה ונופל בלא סיוע של עליון כלל וה"ל כח עובד כוכבים גרידא ואסור וזה נראה נכון אפילו אי אמרי' דכל שכח ישראל מעורב בו בדיעבד שרי כדעת רש"י ז"ל ומיהו לראב"ד ז"ל בלאו הכי לא קשיא לי שהוא פירש בההיא דהשוכר דאפילו דיעבד נמי אסור משום דחיישינן דלמא שדו ליה כוליה עלויה וזו חומרא יתירא אלא שאמרו שיש לזה הוכחה בירושלמי:

גרסינן בגמ' במקלת הנוטאות אמר להו רבא להנהו שקולאי דחמרא כי דריתו חביתא דחמרא לא תיקרו לעובד כוכבים לסיועי בהדיכו דלמא אגב אורחיה רמיתו עליה וה"ל כמאן דאתו מכחו ואסור ואיכא למידק עליה והא רבא גופיה אמר בפ' השוכר (דף עב:) להנהו שפוכאי לא תשבקוה לעובד כוכבים לסייעו בהדיכו דלמא משתליתו וכו' אלמא דוקא בשפיכה הוא דגזרינן אבל בהולכה לא וי"ל דאין ה"נ דבהולכה לא גזרינן כל שאין דעתו לשפכה אבל כל שהן מוליכין אותה כדי לשפכה מחמירין שלא יסייע עובד כוכבים אפילו בהולכה שמא יסייע בשעת שפיכה אבל מפירוש רש"י ז"ל נראה דלא גרסי' הכא להאי מימרא כלל דדוקא בשעת שפיכה הוא דגזרינן אבל לא מחמיר כולי האי למיסר הולכה מפני חששה של שפיכה ולפיכך לא כתבה הרב אלפסי ז"ל: **עובד** כוכבים דדרי זיקא. נוד קשור: וקאתי ישראל לאחוריה. וחזי דלא נגע עובד כוכבים בגויה: חסרה אסור. משום דקא מקרקש ודומה למשכשך והוי נסוך: טובא מליא חסירא. דלמא נגע: חסרה שרי. דאין קרקוש בכלי פתוח ועוד שהוא מתירא שמא יפול היין עליו ולא ניחא ליה בקרקושי: אין דרך נסוך בכך. ואפילו מקרקש ביה טובא שרי והכי איתא בירושלמי הדין דמרגיל זיקא מטיל לרע אין בו משום מערה מכלי אל כלי ובקצת ההלכות כתוב והוא דקטור פומיה והר"ס במז"ל כתב בל' הזה אין דרך נסוך בכך כיון שהוא קשור דלא מקרקש מאי דלא חזי ולפי זה אני מסתפק בכלי של זכוכית והרמב"ם ז"ל כתב בפ' שנים עשר מהלכות מאכלות אסורות כלי סתום מותר העובד כוכבים לטלטל ממקום למקום ואע"פ שהיין מתגדנד וגם כתב בפרק הנזכר וכן אחז כלי פתוח של יין ושכשכו אע"פ שלא הגביה הכלי ולא נגע ביין נאסר היין [ונראה שהוא מסכים לכך] אבל בתוספות כתבו [א] אין דרך שכשוך בכך אלא ע"י קרקוש שום דבר בידיו בתוך הכלי ולפ"ז אף בכלי זכוכית שרי ואפשר שהם סבורים דקרקוש לא אסר אלא מטעם כחו וא"כ הוא הדין עמהם דהא כחו כל היכא דלא נפק לבראי לא גזרו רבנן כדאיתא בפרק השוכר (דף עב:) אבל אפשר שנדעוד זה של קרקוש דלך נסוך הוא וכך מטין דבריו של רש"י ז"ל ומיהו בכובא מליא מודה רב אשי דאסור מפני חשש נגיעה ואיכא מ"ד דבשתיה בלחוד הוא דאסור אבל בהנאה שרי שאע"פ שכל ספק מגע שבפרק השוכר פירש בהם רש"י ז"ל אסור בהנאה הכא כיון דלמלאכתו מתכוין וישראל אזיל בהו דליכא למיחש אלא למגעו שלא בכונה הלכך לא מתסר אלא בשתיה ורבותינו הצרפתים ז"ל התירו ליסא ע"י מוט בין מלא בין חסר לפי שאינו עשוי ליגע בכענין זה ואי משום שנספך ממנו ה"ל כחו שלא בכונה ואף מה שנספך מותר: **גרסינן** בגמרא [דף ס.] מעלרתא זיירא. כלומר גת שאין דורכין בה ברגלים אלא כובשין בקורה וזיירא מלשון מכבש כמו ויזר [טל] על הגזה: [רב פפא שרי רב אשי ואיתימא רב שימי בר אשי אסרי] בכחו גי' ד"ס כולי עלמא לא פליגי דאסור. כלומר היכא שהענבים נסחטין מכחו כגון שעולה על הגסרים שעל התפוח ומכבידן: כי פליגי בכח כחו. שמגלגל הגלגל והוא מפיל הקורה: איכא דאמרי בכח כחו כולי עלמא לא פליגי דשרי כי פליגי בכחו הוה עובדא ואסר רב יעקב מנהר פקוד אפילו בכח כחו. ומשמע דכיון דאסרינן כח כחו ה"ה לכמה כחות וטעמא דרב אשי דשרי בכחו משום דבעידנא דקא עצר ענבים הוא דקא עצר בלא יין ובשעה שהיין זב לאו כחו איכא ולאו כח כחו היינו טעמיה דרב אשי אבל למסקנא אסרינן ליה כיון דסוף סוף מכח עובד כוכבים נמשך היין וכן פסק רבינו חננאל ז"ל: [דף ס:] **ההיא** חביתא דפקעה לארכה. כשהיא יושבת זקופה נסדק מלמעלה למטה וביקש ליפול חציה אילך וחציה אילך: וחבקה. בין זרועותיו וחברה עד שהביאו כלי: שריה רב פפא לזבונא לעובד כוכבים. משום דה"ל מגעו ע"י דבר אחר שלא בכוונת נסוך שהרי להציל היין נתכוין: אבל לפותיה. הואיל ואין נבדלות זו מזו שהרי חציה העליון יושב על התחתון אלא שיוצא היין מעט מעט והעובד כוכבים הכביד זו על זו לא הוי נוגע ודוקא יין החבית אלא מעשה לבינה קא עביד כלבינה הנתונה על פי החבית ומכבידתה. וכתבו בתוספות דהני קנקנים דידן כי פקעי לארכייהו כפותיה דחביות [דידהו] דמו לפי שאותן חביות שלהן היו של חרס ולא היו בהם חשוקים גורקלים"א בלע"ז אבל הני דידן שהן מחושקים ומהודקים יפה ואין היין יכול לזוב רק מעט אפילו פקעי לארכייהו שרי להדק אותם ע"י עובד כוכבים דמעשה לבינה קא עביד: [שם] **ההוא** עובד כוכבים דאשתכח במעצרתא. דישראל ולא היה בה יין אלא שהיה משקה היין טופח עליה: נגוב. אפר ומים ואפר כדמפ' בהשוכר (דף עה.): כללא דנקטינן מהני שמעתתא במגעו של עובד כוכבים בגופו ומגעו ע"י ד"א ובכחו ובמזיגתו. מגעו של עובד כוכבים בכוונה כל היכא דאיכא למיחש שמא נסך אסור בהנאה והיינו ברייתא דאגרדמים [דף נח.] ועובדא דרבא דאיתותב ואיכא מ"ד דבכ"מ שבגופו עובד כוכבים עושה יי"נ אפי' [בפיו] ונ"ל כן וכמו שכתבתי למעלה אלא נסוך [דף נו:] דרגל לא שמיה נסוך: מגעו בכוונת מגע ולא בכוונת נסוך היינו ברייתא [רי"ף דף נז.] דמדדו בין ביד בין ברגל וכבר כתבתי למעלה שאפשר לקיים דברי חכמים שאומרים ימכר להלכה ומיהו דוקא בשאין העובד כוכבים נוגע ביין לצורך עצמו וכמו שפירשתי למעלה אבל דעת הרב אלפסי ז"ל וקצת מחכמי הצרפתים ז"ל לדחות ההיא דמדדו בין ביד בין ברגל ימכר לפי שהם סוברים דברייתא דאגרדמים פליגא עליה וכיון דרבא איתותב מברייתא דאגרדמים סמכינן עלה מדקתני זה היה מעשה וקי"ל מעשה רב: מגעו שלא בכונת מגע יין אע"פ שיש בו כונת מגע אסור בשתיה ומותר בהנאה והיינו דתניא [דף נח.] הורס כותי שהושיט ידו לתוך החבית וכו' וכן הדין במגעו שלא בכונת מגע כלל דאסור בשתיה ומותר בהנאה וזו היא ששנינו [דף ס:] נפל לבור ועלה ימכר ומוקמינן לה לקמן בשעלה מת. ויש מגע גופו שמותר אפי' בשתיה דהיינו מגען דבני השפחות הקטנים ולדתניא בברייתא דלעיל (דף נז.) וכן הדין לכל תינוק עובד כוכבים לדברי מי שפוסק דתינוק בן יומו אינו עושה יין נסך אבל לדברי מי שפוסק כרב דאמר [דף נז.] עושה יין נסך אין לך מגע עובד כוכבים מותר בשתיה אלא מגע בני השפחות קטנים. אלו הן דיני מגע עצמו. אבל מגעו על ידי דבר אחר שלא בכוונת נסוך כגון שנראה מתוך מעשיו שאינו מתכוין אלא למלאכתו אסור בשתיה ומותר בהנאה וזו היא ששנינו [דף ס:] התיז את הגרעה בקנה ימכר וכן הדין במגעו על ידי דבר אחר שלא בכוונת יין דאסור בשתיה ומותר בהנאה מדמקשינן בעובדא דרבי יוחנן בן ארזא [דף נח:] והא קא נגע ביה בנטלא אבל ר"ת חולק בזה שהוא סובר דמגעו ע"י דבר אחר אינו אלא כחו וכל שלא בכונת יין מותר אפילו בשתיה כדאמרינן לעיל [שם] בכחו ודקא מקשינן והא קא נגע ביה בנטלא כבר פירשנוהו למעלה על דעתן: מגעו על ידי דבר אחר שלא בכונת מגע כלל לפי גרסת רש"י ז"ל שגורס לעיל [רי"ף דף נז.] בההוא עובדא דהוה בבירם דהוה נגע ברישא דלוליבא בחמרא שלא בכונה משמע דמגעו ע"י דבר אחר שלא בכוונה אסור בשתיה

נר מצוה

עובד כוכבים דדארי [א] זיקא וקא אזיל ישראל אחוריה מליא שרי חסירא אסור כובא מליא אסירא חסירא שרי רב אשי אמר זיקא בין מליא בין חסירא שרי דאין דרך ניסוך בכך והילכתא כרב אשי ההיא חביתא דפקעה לארכה אתא ההוא עובד כוכבים חבקה שריא רב פפא לזבונה לעובד כוכבים והני מילי דפקעה לארכה אבל [ב] לפותיה אפי' בשתיה נמי שרי מאי טעמא מעשה לבינה קא עביד ההוא עובד כוכבים דאשתכח במעצרתא אמר רב אשי אי איכא טופח להטפיח בעי הדחה ובעי ניגוב ואי לא. בהדחה בעלמא סגי ליה:

אלפס רפג.

רש"י

עסקינן ודלמא נגע: דדארי זיקא. שנושא נודות קשורין וקאתי ישראל אחוריה וחזי דלא נגע עובד כוכבים בגויה: חסרה אסירא. דמקרקש ליה ודמי לשכשוך והוי יין נסך: כובא מליא אסירא. דלמא נגע: חסירה שרי. דאין קרקוש בכלי פתוח: אין דרך ניסוך בכך. אבל בכובא מלאה דאיכא למיחש דלמא נותן ידו על שפתה ונגע מודה רב אשי דאסור: דפקעה לארכה. כשיושבת זקופה נסדקה מלמעלה למטה ובקשה ליפול חציה אילך וחציה אילך: חבקה. בין זרועותיו עד שהביא כלי: לזבוניה לעובד כוכבים דהא לא שכשך אף על גב שקירב האלאין זה לזה ונוגע ביין על ידי חצאי החבית לא הוי כמגע בקנה דהתם משכשך בקנה אבל הכא ליכא שכשוך: אבל לפותיה. הואיל ואין נבדלות זו מזו כי חציה העליון יושב על התחתון אלא שיוצא מעט מעט והעובד כוכבים הכבידם זו על גב זו לא הוי מגע אלא מעשה לבינה בעלמא קעביד כלבינה הניתנת על פי חבית ומכבידתה: מעצרתא. גת של ישראל ולא היה בה יין: אי איכא. בגת יין כ"כ שיש בו טופח להטפיח: ניגוב. אפר ומים ואפר כדאמרינן לקמן בהשוכר:

שלטי הגבורים

א וגבי עובד כוכבים הנושא יין בנוד כתב הטור היה נושא בכובא אם חסרה שרי ואם הי' מלאה אסור שבקל יכול ליגע בו ולא יראהו הילך חיישינן שמא נגע בו וכתב הרשב"א שאינו אסור אלא בשתיה ומותר בהנאה דלא חיישי' שמא יגע העובד כוכבים בכוונה שהרי הוא עסוק במלאכתו אלא חיישינן שמא יגע בו שלא בכוונה והרא"ש ז"ל כתב אסור בסתם ויראה שר"ל אפי' בהנאה וכ' הרמב"ן בשם הראב"ד דוקא כשישראל הולך אחריו דלא מצי מינטר ליה אבל הולך בצדו ונטר ליה אפי' מלא (עינו) שרי שאי אפשר לו ליגע בו שלא יראהו והרא"ש לא חילק. ואם נושא הכובא במוט בשנים אפילו מלאה שרי שהיא רחוקה ממנו ואינו יכול ליגע בה וכתב הרשב"א עובד כוכבים הנושא חבית במוט או אפי' על כתפו והיא נקובה ומוציאה יין שלא מדעת העובד כוכבים מותר אפי' היה היין נספך מכחו דכל כחו שלא בכונה מותר אפילו בשתיה היתה מטפטפת מעט מעט אפילו יודע שמטפטפת מותר שאין היין נספך מכחו של עובד כוכבים ולא מרבה בשפיכה בנדנודו שאפי' אם היתה מונחת על גבי קרקע היתה מנטפת ומוציאה כך כדרך שמנטפת היא ומוציאה על כתפו ואין כאן כחו של עובד כוכבים כל עקר ולכך מותר אלא שיש להתישב בדבר ע"כ:

ב וגבי חבית שנסדקה לרחבה והיין מטפטף לצאת ובא עובד כוכבים ונתן ידו עליה והכביד עליה עד שהדקה ומונע יציאת היין מותר וכן התיר ר"ת ברזא שהיתה רפויה בחבית או מגופה שהיא רפויה ובא עובד כוכבים והדקה וכן התיר בחבית שאין שוליה מהודקים והיין יוצא שיקח ישראל נעורת בידו ויתחבנה כנגד הנקב שימנע קצת מהיין לצאת ויבא עובד כוכבים אומן ויהדקנו בסכין בנקב עד שיסתום היטב ומיהו אם היין שותת הרבה או צריך ליזהר כי אז נוגע העובד כוכבים ביין ואם אינו נוגע בידו אלא בסכין מותר שאינו מכוין רק לסתום הכלי ולא ליגע ביין יהוי כמו נוגע על ידי דבר אחר שלא בכוונה ויש מחלקין בין אם בא ליתן הנעורת סביב השולים במקום שמתחברין לדפנות ובין אם בא ליתנו באמצע לפי שבאמצע הוא תוחב הנעורת כנגד חלל החבית ונגע ביין ואסור אבל סביב השולים אינו תוחב כנגד חלל החבית והרא"ש לא חלק. וכן חבית שנסדקה לארכה והיין יוצא ורכה עובד כוכבים וחבקה ומנע שלא יצא מותר בהנאה וכתב הראב"ד דוקא בשלא היה שם ישראל שיוכל להציל אבל אם יש שם ישראל שיוכל להציל וקדם העובד כוכבים והציל ודאי כוון לנסך והרא"ש לא חלק. וכתבו בעלי התוספות חבית של יין המטפטפת והעמידה העובד כוכבים היין שבתוכו כשר אף בשתיה לפי שסדיקה של עץ לארכה נסדקת ושל חרס לרחבה מה התם מותר אף הכא נמי מותר פדאמרינן גבי ההיא חביתא דפקעה לארכה אבל פקעה לרחבה בשתיה מותר מ"ט מעשה לבינה קא עביד ביה הילכך חבית נמי שריא: עוד כתבו מעשה היה שהיין היה יוצא דרך אמצע שולים של פטס גדול ביום טוב והשולים לא היו מהודקים זה עם זה ונתן יהודי נעורת כנגד הסדק לסותמו והיין היה יוצא כי לא היה הנעורת כנגד הנקב ומונע קצת היין מלצאת ובא העובד כוכבים ותחב הנעורת כנגד הנקב בסכין עד שסתם היטב את הפטס והתירו מטעם שהיה דומה דבר זה לנוד של עור שאע"פ שיתן העובד כוכבים אצבעו מבחוץ ויתחוב אותו בתוך הנוד והעור מפסיק אין זה דרך ניסוך וזה כיוצא בו וקשה זה לדמותו לזה כי סברא גדולה היה נראה לחלק ביניהם וכ"ל להתיר מטעם שהוא מלמוד בסוף ע"ז הכא מפסקים אשכולות ומטעם זה מטהר שם בע"פ שהושיט ידו ונגע באשכולות אפילו במשקה ואין לדמותו לזה כי שם מדבר אחר הרכיבה והוצאת יין מן הגת דמהודקות יחד האשכולות עצורות בעין שסן בשעה שעוברין אותה של גיתות שקורין פרימש"ע וסמכו הבעלים על ההיתר הזה ונהגו בו היתר גמור שוב אירע מעשה כעין זה מן הברזא ולא היה הדבר ספק בהידוק העובד כוכבים אלא היין היה עדיין נוטף וכא העובד כוכבים והקיש עליה באבן עד שסתם יפה והתירו ג"כ מטעם שדמו אותה לתחיבת אצבעו בנוד מבחוץ על סתימת המגופה הגובהת ונתרפית מחמת שסיתה החבית מוטה ליפול ובא העובד כוכבים והדיק הסתימה:

עין משפט

א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור י"ד סי' קכט:

הגהות מא"י

[א] אין דרך נסוך בכך ע"י קרקוש יין בתוך הכלי בשעה שנשאר ולפי זה כו' כנ"ל:

המאור הגדול

ברבנן לקולא נקיטיה דהא קי"ל דטהרה עדיפי מיין נסך והנצוק אינו חבור לא לטומאה ולא לטהרה ויש לנו מזה לסמוך להתיר ביין נסך ניצוק בדיעבד ואם תאמר דלמא כי עדיפי טהרות מיין נסך בספיקן אבל

בשתיה אבל לגרסת הרב אלפסי ז"ל שהוא גורס נגע בחמרא ומגע עצמו הוה מסתברא דמגעו ע"י דבר אחר שלא בכוונת מגע כלל מותר אפילו בשתיה מדמוקמינן בסמוך בגמרא מתני' דנטל את החבית וזרקה בחמתו לבור זה היה מעשה בבית שאן והתירו [דף סא.] כגון דאזיל מיניה ומשמע דנגיעה ממש הוה ואפ"ה בחמתו שרי וכבר נשמר ממנו רש"י ז"ל וכמו שכתבתי למעלה: מגעו על ידי ד"א בכוונת יין ובכוונת מגע כגון שהוא מקרקש בקנה ביין שלא לצורך ואפשר שהוא מתכוין לנסך לא נתפרש דינו בגמרא ואע"פ שפשטו [דף ס:] התיז את הגרעה בקנה ימכר דמשמע

רש"י

מתני' אם יש. על הישראל מלוה שחייב לעובד כוכבים אסור לפי שלא היה ירא ליגע דסבר אי אמר לי מידי אמינא ליה תניהו לי בחובי: נפל. העובד כוכבים בבור מלא יין אף ע"ג דנגיעה ממש היה כיון דשלא בכוונה הוא: מדדו בקנה. אע"ג דנתכוון הואיל לדבר אחר נתכוון והא לאו נגיעה ממש היא אלא על ידי קנה: או שהיה מטפח כו'. המרותחת שהיתה מחממת ומעלה רתיחות וטיפח בידו הרתיחות אין דרך ניסוך בכך ומותר בהנאה: זה היה מעשה והתירו. אף בשתייה: גמ' מלוה על אותו יין. שעשה לו הישראל היין הזה לעובד כוכבים אפותיקי דסמכא דעתיה ונגע ולא מירתת אבל לא היתה לו מלוה על אותו יין אף על פי שיש לו מלוה עליו מותר בשתייה כי מירתת ולא נגע: דדמיא כיום אידם. ואזיל ומודה על שניצל ומשתמא נסכיה בעליתו ואסור בהנאה: מתני' המטהר יינו של עובד כוכבים. ישראל שדרך ענבים של עובד כוכבים בהיתר כדי למוכרו לישראל ואינו נותן מעות ונותנו ברשותו של עובד כוכבים מותר דמירתת עובד כוכבים דלמא חזו לי הנך ישראל דעברי

נר מצוה

מתני' [א] *עובד כוכבים שנמצא עומד בצד הבור של יין אם יש לו עליו מלוה אסור אין לו עליו מלוה מותר נפל לבור ועלה ומדדו בקנה התיז את הצרעה בקנה ונגעו והיה מטפח על פי החבית [א] מרותחת כל אלה היה מעשה ואמרו ימכר ור"ש מתיר בשתיה נטל חבית וזרקה בחמתו לבור זה היה מעשה והתירו: גמ' אמר שמואל והוא שיש לו מלוה על אותו היין: נפל [ב] לבור ועלה א"ר פפא לא שאנו אלא שעלה מת אבל עלה חי אסור מ"ט אמר רב פפא משום דמודי ליה דדמי ליה כיום אידם: כל אלה היה מעשה ואמרו ימכר ור"ש מתיר ולית הילכתא כרבי שמעון: מתני' [ג] *המטהר [ב] יינו של עובד כוכבים ונותנו ברשותו בבית שהוא פתוח לרה"ר בעיר שיש בה עובדי כוכבים וישראלים מותר בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור עד שישב שם וישמר ואין השומר צ"ל יושב

(דף ס: / רפד / רפה / דף סא.)

לדוקא כשהוא מתכוין לד"א אבל לא נתכוין לדבר אחר ס"ל לנסך מתכוין אסור בהנאה אינה מכרחת דאיכא למימר דרבותא קמ"ל דאע"ג דאינו מתכוין לנסך אפ"ה מגעו ע"י דבר אחר אוסר בשתיה ולאפוקי מדר"ש דשרי ומיהו לגירסת רש"י ז"ל שהוא גורס [דף נז.] ברישא דלוליבא כבר כתבתי למעלה שהדבר מוכרח דמגעו ע"י ד"א בכוונת יין ובכוונת מגע אוסר בהנאה. וכללו של דבר לפי שטת רש"י ז"ל אם [בא] לפסוק כת"ק דאמר דמדדו בין ביד בין ברגל [דף נז.] ימכר אין שום הפרש בין מגע עצמו ומגעו ע"י דבר אחר. וכבר כתבתי שר"ת סובר דמגע על ידי דבר אחר אינו אלא כחו ולדברי מי שאומר דכחו אפילו בכוונה אינו אוסר אלא בשתיה כך הדין במגעו על ידי דבר אחר אלו הן דיני מגעו. ולענין מגע כחו [של עובד כוכבים] בכוונה כגון דמוריק אוריקי אסור בשתיה ומותר בהנאה והיינו דאמרינן [דף ס.] כותי אדנא וישראל אכובא חמרא אסור ופירשו אסור בשתיה וכמו שכתבתי למעלה אבל הראב"ד ז"ל פירש אסור בהנאה ומיהו ה"מ במאי דנפיק לבראי אבל מאי דאשתאר לגואי שרי וכדאמרינן לקמן בפרק השוכר (דף עב:) תרגומא *רב פפא בעובד כוכבים המערה דאתי מכחו א"ה דחבית נמי ליתסר כח עובד כוכבים דנפיק לבראי גזרו ביה רבנן דגואי לא גזרו ביה רבנן אבל יש מי שאומר דלדידן דקי"ל דנצוק חבור אף מה שבחבית מיתסר לפי שנאסר בנצוק: כחו שלא בכוונת יין אע"פ שהוא מכוין להריק מותר אפילו בשתיה וכדאמרינן בעובדא דרבי יוחנן בן ארזא [דף נח.] וטעמא דמאן דשרי משום דהוי כחו שלא בכוונה ולא גזרו ביה רבנן. מזיגתו כגון ששפך מים לכוס של יין בין דמקטף קטופי בין שהקלוח נמשך ומחובר ליין אסור בשתייה ומותר בהנאה ושלא בכוונה מותר אף לשתיה ומיהו בזמן הזה שאין העובדי כוכבים בקיאין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה אלא שמנהג אבותיהם בידיהם אפילו מגען מותר בהנאה לפי מה שנמצא בתשובת הגאונים ז"ל וכן נראה דעת הר"ם במז"ל [ור"י ור"ת] לא הסכימו לזה: מתני' עובד כוכבים שנמצא עומד בצד הבור. אם יש עליו מלוה אסור דחיישינן שמא נגע: אין לו עליו מלוה מותר. דנתפס כגנב אפילו על הכניסה ומש"ה לא חיישינן שמא נגע דמירתת: נפל. העובד כוכבים: לבור. מלא יין אע"ג דנגיעה ממש היא ומ"מ לא מכוין: מדדו בקנה. אע"ג דמתכוון מ"מ לדבר אחר מתכוון: היה מטפח על גבי חבית מרותחת. שהיתה מעלה רתיחות וטפח בידו ממש על הרתיחות ואין דרך נסוך בכך: ר"ש מתיר. אפילו בשתיה: זה היה מעשה והתירו. אפילו בשתיה משום דבכי האי גוונא לא מיקרי מגעו ע"י דבר אחר כיון שאין החבית ניטלת מפני כובדה ורש"י ז"ל פירש דזריקה הוי וזריקה אינה אוסרת ביי"נ כמו שנפרש בסמוך בס"ד: גמ' והוא שיש לו מלוה על אותו יין. שעשה לו ישראל אותו יין הזה אפותיקי לגבות ממנו דהשתא סמכה דעתיה ונגע ולא מירתת אבל לא היה לו מלוה על אותו יין אע"פ שיש מלוה על בעליו מותר אף בשתייה דמירתת ולא נגע: דדמי ליה כיום אידם. ובהדי דסליק מנסך ליה: גרסי' בגמ' [דף ס:] אמר רב אשי כל שבזב טמא בעובד כוכבים עושה יי"נ כל שבזב טהור בעובד כוכבים אין עושה יי"נ. פירש רש"י ז"ל דלאו כללא הוא לכל מילי שהרי הסיט בזב טמא ובעובד כוכבים אינו עושה יי"נ כדאמרינן לעיל גבי זיקא [דף ס.] ועוד דמגעו ע"י ד"א כגון קנה וכיוצא בו בזב טהור ובעובד כוכבים עושה יי"נ אלא ה"ק דכל שבזב נקרא הסיטו בעובד כוכבים נקרא מגעו כלומר כל שבזב טמא בהסיט כגון שהיה קנה בידו והסיט בו את הטהור בעובד כוכבים עושה יי"נ בנגיעה וכל שבזב טהור כלומר שאינו נקרא הסיטו כגון בזריקה שאם זרק כלום והסיט טהור אף בעובד כוכבים אם נגע ביין בזריקה כגון זו אינה נעשה יי"נ משום דלאו מגעו הוא הילכך מאי דשוינן זב עם העובד כוכבים לאו לגמרי משוינן להו אלא האי למילתיה והאי למילתיה זב להסיטו ועובד כוכבים למגעו דאילו הסיט בעובד כוכבים א"א שאין העובד כוכבים עושה יי"נ בהסיט ורב אשי לאפוקי לרורות אתא ודכותה אמרי' בפ' כילד הרגל (דף יז:) כל שבזב טמא בניזקין משלם נזק שלם ואמרינן עלה דלרורות אתא לאשמועינן וא"ת והיכי משוי הסיטו של זב למגעו של עובד כוכבים לומר דכל שאינו נקרא הסיט בזב אף בעובד כוכבים אינו נקרא מגע דהא תניא [נדה מג מימר' דר"נ] קנה בקומטו של זב והסיט בו את הטהור טהור ואילו בכה"ג ודאי בעובד כוכבים עושה יי"נ דבה"ג נמי משכחת ביה הסיט בזב כגון קנה בקומטו של טהור והסיט בו את הזב דטמא ועוד דאנן הכי קאמרינן כל ענין שבזב טמא בעובד כוכבים עושה יי"נ אבל אקומטו לא קפדינן דהתם היינו טעמא משום דטומאת בית הסתרים היא ולא מטמא וביי"נ לא שייך למימר הכי וכתב הרמב"ן ז"ל דאפשר שהרב אלפסי ז"ל שהשמיטה סובר דרב אשי דאמר הכי לית ליה גזרה בכחו ביי"נ כלל וכדאמר רב אשי במעלרתא זיירא [דף ס.] לליסנא בתרא דאפילו בכחו שרי ולדידיה אפילו מוריק אוריקי ואפי' בכוונה שרי הילכך לית הילכתא כותיה ועובד כוכבים עושה יי"נ בזריקה כמו במוריק אוריקי ולריכא רבה אלו דבריו ז"ל ואין זה מספיק: ופרכיה רב הונא לרב אשי מדתנן נטל את החבית וזרקה בחמתו לבור זה היה מעשה והכשירו בחמתו אין שלא בחמתו לא. אלמא זריקה דעובד כוכבים עושה יי"נ ואילו זב שזרק חפץ בכלי לא טמאו ומפרקינן [דף סא.] כגון דקא אזיל מיניה מיניה פרש"י שהולך ומתגלגל הכלי כל שעה על ידו שהוא מגלגלו ומורידו לבור הלכך שלא בחמתו לא דחיישינן דילמא נגע כך פרש"י ז"ל אבל בתוס' פירשו דכי מתרלינן דאזיל מיניה לאו כעין נגיעה שנוגע ע"י החבית ליין אלא דחבית כיון דאינה ניטלת מפני כובדה אע"ג דנגע בה ביין לאו מגע מיקרי אלא כחו וכחו שלא בכוונה לא גזרו ביה רבנן אבל שלא בחמתו ה"ל כחו בכוונה ואע"פ שאינו נוגע כלל ביין אסור ולדברי ר"ת ז"ל שאומר דכל מגע ע"י ד"א אינו אלא כחו וכן לדברי המתיר מגעו ע"י ד"א שלא בכוונה אין צריך לחלק בין חבית לדבר אחר שבכולן מגעו ע"י ד"א שלא בכוונת מגע מותר בשתיה וכמו שכתבתי למעלה: מתני' המטהר יינו של עובד כוכבים. ישראל שדרך ענבים של עובד כוכבים בהיתר כדי למוכרו לישראל ולא נתן עכשיו דמים לעובד כוכבים עד שימכרנו: ונתנו ברשותו של עובד כוכבים. מותר אפילו בלא מפתח וחותם דמירתת עובד כוכבים דלמא חזו ליה הנך ישראל דעברי ברשות הרבים ומפסדי ליה: ר"ש בן אלעזר אומר וכו'. מפרש בגמרא: [משנה דף סא.] המטהר יינו של עובד כוכבים וכו' מותר. אם הבית פתוח לר"ה: אבל אם רצה וכו'. שהיין נעשה לו משכון הואיל ויש לו מלוה על היין אסור דלא מירתת דסבר אי חזו לי לא מפסידנא דכי תבע לי אמינא דידי הוא כך פירש רש"י ולפי זה סיפא פירושא דרישא הוא דתרתי בעינן במטהר יינו של עובד כוכבים חדא שיהא פתוח לרה"ר בעיר שיש בה ישראל ועובדי כוכבים ועוד שיהא כותב לו התקבלתי ואע"ג דפשטה דמתני' משמע דכל חדא בבא באפיה נפשה היא נראה לי שהזקיקו לרש"י ז"ל לפרש כך משום דאם איתא דסיפא לאו ארישא סמיך נמלינו מתירין [בסיפא] מטהר יינו של עובד כוכבים ברשותו בכותב לו התקבלתי בלחוד כל שהבית מיוחד לישראל ואפילו בלא מפתח וחותם דהא לא מדכר להו במתני' כלל ולא אפשר דהא תניא בברייתא בגמרא אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצרו של עובד כוכבים ומלאהו יין וישראל דר [דף סא:] בחצר אחרת מותר והוא שהמפתח וחותם בידו אלמא דאפילו יינו של ישראל אע"פ שהוא שרוי בבית מיוחד של ישראל כל שאינו דר באותו חצר אסור בלא מפתח וחותם וכיון שכן היכי קתני במתני' דבכתב לו התקבלתי מותר ולא מצריך מפתח וחותם כלל אלא על כרחין סיפא ארישא סמיך [ובבית שהוא פתוח לרה"ר] ורישא נמי אסיפא סמיך ותרתי בעינן בית פתוח לרה"ר וכתב לו התקבלתי זה נראה לי בטעמו של רש"י ז"ל ודבריו מוכיחין כן דחזינא ליה דרפוי מרפיא בידיה דלעיל [דף ס:] בגמ' בסמוך בהא דאמרינן אף אנן נמי תנינא המטהר יינו של עובד כוכבים וכו'

המאור הגדול

אבל בודאן יין נסך חמור יש להשיב ניסוך נמי כיון דפלוגתא דאמוראי היא ה"ל ספק ועוד הא דתני רבי חייא כגון שפחסתו צלוחית מסייע ליה לרב נחמן דס"ל ניצוק אינו חבור ודאסיקנא בגמרא פחסתו צלוחיתו תפשום לך ניצוק תיבעי לך ומ"מ ה"ל ספיקא דרבנן ודאמר להו רב ששת להנהו סבוואתה קטיפו קטופי או נפיצו נפוצי לא הויא ראיה לאיסור דכיון דספיקא הוא לכתחלה שפיר דמי להרחיק מן האיסור אבל בדיעבד אין לנו ראיה לאסור והויא דאמרי' בגמרא כח עובד כוכבים דרבנן דנפק לבראי גזרו ביה רבנן לא נפיק לבראי לא גזרו ביה רבנן לא הזכירה הרי"ף ז"ל משום דלא אולא כרב הונא דרב פפא הוא דתרגומה בעובד כוכבים המערה למדחיה לדרב הונא וה"ר שמואל ז"ל כתבת בפסק הלכה ומסתברא נמי הכי משום דרב פפא בתרא הוא:

עין משפט

א מיי' פי"ג מהלכות מאכלות אסורו' טור יו"ד סי' קכה:

[דף שנט ע"ב]

ב מיי' שם סמג לאוין קמח טור י"ד סי' קכד:

ג מיי' פי"ג מהלכות מאכלו' אסורות סמג לאוין שם טור י"ד סי' קלא:

גמ' שני' רב ששת (ג"א)

גירסת מהר"ש

שלטי הגבורים

א וגבי חבית מרותחת כתבו בעלי התוספות מעשה היה בעובד כוכבים שנכנס בבית והיה בבית כדי יין מלא ענבים דרוכים והיהודי הזהיר העובד כוכבים שלא יגע בכלי היין ואותו הכלי היה פקוק ומלא על כל גדותיו ועשה רתיחותיו מהענבים הדרוכים אשר היה בתוכו וכאשר היה היהודי מדבר עם העובד כוכבים בעניינים אחרים שם העובד כוכבים ידו על שפת הכלי אשר בו היין וכאשר ראה היהודי שהעובד כוכבים נגע בשפת הכלי נעק וגער בעובד כוכבים מבוהל והכיש את ידו אשר נגע בכלי היין ונגע אותו בבגדו למטה אבל למעלה מידו לא היה לתלוחית כלל ולא ידע אם היה מגע עובד כוכבים שלא בכונה כי זה העובד כוכבים לא שם את ידו בתוך היין: תשובה הנה שאלתם מה יהיה משפט כלי מלא על כל גדותיו ופקוק ועושה רתיחותיו נראה שהיין לף מלמעלה והיתה תסיסתו עם כל החרצנים והזגים ושם נגע העובד כוכבים ואעפ"כ התירוהו בשתייה שהרי לא נקרא יין עד שימשך והרי מעולם לא נמשך שאע"פ שהורק מכלי אל כלי הרי מעורבים בו החרצנים והזגים ושם נגע העובד כוכבים ואין נקרא המשכה בלא ברירת היין וגבי כל שבזב טמא ביין עושה יין נסך כתבו ב"א הלכה למעשה עובד כוכבים שרקק ביין של ישראל מותר דהכי מפורש בהלכות פסוקות אבל רוק אע"פ שטמא העובד כוכבים בזב לא מתסר דכי אמרינן דאסכתן טומאה בזב ברוקו לאו משום דרוק גופיה טמא ולדבריך דכל שבזב טמא בעובד כוכבים עושה יין נסך אי נגע רוק דעובד כוכבים בעלמא וכן בשר המת או מידי דמאים מי אסרינן ליה והא לא גזרו רבנן אלא על מגעו וכי להוסיף יש והלא על הסרך דמאיס אי נפיל ביין אינו אוסרו דאמרינן דמתן טעם לפגם הוא כגון הני צרעין וזבובים דהוו סרך העוף ומתכנסי בגויה לא אסרינן ליה הכי נמי רוקו דלית ביה איסורא אלא מאיסותא מ"מ הוי כזורק בגויה וקי"ל דזורק בגויה אינו עושה יין נסך דתנן נטל את החבית וכו' ומנא לן דזורק כרוקק דמי דתנן גבי שבת לא יעמוד אדם ברשותו וישתה ברשות היחיד וכו' וכן לא ירוק נמצא זורק כרוקק דמי:

ב וגבי מטהר יינו של עובד כוכבים ונתנה בעיר שכולה עובדי כוכבים דאסור עד שיהיה שם שומר ובספר התרומות התירו בחותם בתוך חותם והרא"ש אסר בפסקיו וכתב בתשובת שאלה ביין שנוהגים העובדי כוכבים שבארץ הזאת שלא לשתות מיין של ישראל שאומרים כמו שאנו נזהרין ביין שלנו כך נזהרין אנחנו מיין שלהם היה נראה להתיר בחותם תוך חותם שהוא ירא לזייף שאם יזייף לא יוכל למוכרו לא ליהודים ולא לעובדי כוכבים אלא שאינו רוצה להקל לכתחילה ואם רוכלי ישראל רגילין לבא לעיר ואין לעיר חומה דלתים ובריח בענין שיכלו לבא שם בכל שעה שירצו חשיבא כאילו ישראל דר שם ושרי במפתח וחותם

וכו' והלה כותב לו התקבלתי כתב רש"י ז"ל אם יש מפתח וחותם ביד ישראל (וכתבינן) [וכתביה] כי היכי דלא תיקשי ליה ברייתא דגמרא ולפי זה (לא) לריכינן למימר דסיפא ארישא סמיך ובמשנתנו כתב ואפילו בלא מפתח וחותם שרי ולפיכך הולרך לומר דסיפא ארישא סמיך כדי שלא תקשה עליו ברייתא זו שאמרנו ואע"פ שדבריו מוחלפין בטעמן הרי הן מוכיחין דהך ברייתא אקשיתיה ז"ל אבל אין פירושו מחוור דא"כ ליערבינהו וליתנינהו הכי המטהר יינו של עובדי כוכבים ונתנו ברשותו וכתב התקבלתי בבית שהוא פתוח לרה"ר וכו' מותר אבל אם רלה ישראל להוציאו ואינו מניחו אסור עד שישב שומר ועוד דבתוספתא משמע דבבית פתוח לרה"ר בלחוד שרי ואפילו לא כתב לו התקבלתי דתניא התם ישראל שהכניס יין ברשות עובד כוכבים אם יש עליו מפתח או חותם מותר ואם לאו אסור לוה עליו מן העובד כוכבים אף על פי שיש עליו מפתח או חותם אסור ואם היה אוצר פתוח לרה"ר מותר וכו' מדתני לוה עליו מן העובד כוכבים מותר בפתח פתוח לרה"ר שמעינן מינה דהוא הדין לייטו של העובד כוכבים ברשותו ולא כתב לו התקבלתי דהא כי הדדי ניניהו ושמע מינה דרישא

נר מצוה

ומשמר וכו' : °גמ' ת"ר אחד הלוקח ואחד השוכר בית בחצירו של עובד כוכבים ומלאהו יין וישראל דר בו באותו חצר מותר ואע"פ שאין מפתח וחותם בידו *בחצר אחרת מותר והוא שמפתח וחותם בידו וחכ"א לעולם אסור עד שישב ומשמר או עד שיבא ממונה שאינו בא לקיצין : יינו של °עובד כוכבים ברשותו וישראל דר בו באותה חצר מותר ואף על פי שאין מפתח וחותם בידו בחצר אחרת אסור ואע"פ שמפתח וחותם בידו וחכ"א לעולם אסור וקי"ל כתנא קמא דקאי כר"א דלא חייש

רש"י

ברה"ר ואפסידנא: [גמ'] (א) ואפילו אין מפתח וחותם בידו . והוא שאין לעובד כוכבים כלום על אותו יין שכתב לו התקבלתי ממך המעות וממתין לו המעות עד שימכר היין : והוא שמפתח וחותם ביד ישראל . אבל אין מפתח וחותם בידו אמרי' אע"פ דישראל דר באותו חלר לא דכיון דדידיה הוא לא מירתת כולי האי : (גמ') או עד שיבא שומר ממונה . שאינו בא לקילין שיהא שומר ממונה לשומרו והולך ויולא כל שעה ואין לו שעה קבועה לבא דהשתא מירתת עובד כוכבים פן יבא כל שעה : יינו של עובד כוכבים ברשותו כו' .

דמתני' בשלא כתב לו התקבלתי ואפילו הכי בבית פתוח לרשות הרבים מותר ואפילו בלא מפתח [וחותם] מדלא מדכר ליה במתני' כלל לפיכך פירש הרא"ב"ד ז"ל דבבי דמתני' כל חדא באפיה נפשיה היא רישא קתני דבבית שהוא פתוח לרה"ר בעיר שיש בה ישראל ועובד כוכבים מותר ואפילו לא כתב לו התקבלתי שכיון שאוצר זה פתוח לרה"ר ואין העובד כוכבים יכול ליכנס לתוכו אלא דרך שם כיון שנעל ישראל אוצרו אע"ג דליכא מפתח ולא חותם חמרא שרי שאם בא עובד כוכבים ליכנס שם דרך רשות הרבים מירתת ואמר חזו לי ישראל ולא זבני מינאי דומיא דמאי דאמרינן בפרק אין מעמידין (דף לא:) בין הגתות שנו דכיון דכולי עלמא אפכי מירתת ואמר השתא [אי חזי] לי [מפסדו] דאע"ג דהתם אמרינן דבחביות פתוחות אסור הכא שרי דהתם כיון דבידו הוא נגע ולא מירתת אבל הכא כיון דמירתת מליכנס לאוצר אפילו פתוחות מותרות מיהו אם נמצא העובד כוכבים עומד בצד היין אסור דלא עדיף מביתו של ישראל [דתנן] אם יש לו עליה מלוה אסור כך הוא פירושא דבבא דרישא אבל בבא דסיפא תני שריותא אחריתי דהיכא שכתב לו התקבלתי סגי בהכי אע"פ שאין הפתח פתוח לרשות הרבים [ואפי' אין מפתח וחותם בידו] וכי היכי דלא תיקשי לן ההיא ברייתא דתניא בגמ' דלוקח ושוכר בית בחצרו של עובד כוכבים כל היכא שאין ישראל דר באותו חצר דצריך מפתח וחותם וכמו שכתבנו למעלה בשטתו של רש"י ז"ל על כרחין אית לן לפרושי דהכא בבית שהוא פתוח למבוי עסקינן ומשום הכי שרי בלא מפתח וחותם ואריש' סמיך דתנן בה בבית שהוא פתוח לרשות הרבים וכו' מותר ומשום הכי קתני סיפא דהיכא שכתב לו התקבלתי לא בעינן שיהא פתוח לרשות הרבים אבל פתוח למבוי מיהא בעינן אי נמי דברייתא דגמרא מיירי כגון שהעובד כוכבים דר באותו חצר אבל במתני' בשאין העובד כוכבים דר באותו חצר עסקינן הילכך כל שישראל דר באותה העיר מותר אפילו בלא מפתח וחותם דמסתפי מיניה ואם אינו מניחו להוציאו מרשותו עד שיתן לו מעותיו אף על פי שכתב לו התקבלתי אסור לפי שאין כתיבת התקבלתי אלא הערמה בעלמא ואסור עד שיושיב שומר כדקתני רישא ובהך סיפא נמי כתבו מקצת מן המפרשים ז"ל דדוקא כגון שלא נמצא העובד כוכבים עומד שם אבל נמצא שם אסור דכיון שהבית שלו אינו נתפס כגנב על הכניסה וחיישינן דלמא נגע והקשה עליהם הרשב"א ז"ל דלעיל בגמרא [דף ס:] עלה דמתני' דעובד כוכבים שנמצא עומד בצד בור של יין ואמר שמואל והוא שיש לו מלוה על אותו יין אמר רב אשי מתני' נמי דיקא דקתני המטהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשותו והלה כותב לו התקבלתי ממך מעות מותר אבל אם רצה ישראל להוציאו ואין מניחו עד שיתן לו מעותיו זה היה מעשה בבית שאן ואסרוהו ש"מ מלוה על אותו יין בעינן [שמע מינה]. דאלמא דבמתני' [בתרייתא] נמי אפילו נמצא עומד בצד הבור שרי אע"פ שעדיין ישראל חייב לו דמי יין כיון שכתב לו התקבלתי ממך מעות לומר שהמעות חוב הן עליו ואין היין אפותיקי להם מדמוכחינן מינה הא דאמר שמואל והוא שיש לו מלוה על אותו היין משמע דבמתני' אפילו נמצא עומד בצד הבור שרי ולדידי לא קשיא מידי דהתם משוינן יינו של עובד כוכבים אפילו אינו עומד בצד הבור לייטו כלומר לייטו של ישראל בשנמצא עומד בצד הבור אבל בייטו של עובד כוכבים שנמצא עומד בצד הבור אין לנו ראיה משם ואף מדברי רש"י ז"ל לקמן בפרק השוכר נראה שכל שיוכל להשמט ואינו נתפס כגנב לבעל הבית אסור ועובדא דלקמן [דף סא:] דההוא כרכא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל ועובד כוכבים אשתכח עובד כוכבים דהוה קאי ביני דני ואמר רבא אם נתפס עליו כגנב חמרא שרי ואם לאו אסור (והכי) מוכח דכל שאינו נתפס כגנב על הכניסה אסור אע"פ שרש"י ז"ל לא כתב שם כן ולא דמי למניח עובד כוכבים בחנותו דשרינן לקמן דשאני התם שעומד שם ברשות ישראל אבל זה שנכנס שלא ברשות חיישינן אבל עדיין לבי מגמגם להתיר במטהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשותו וכתב לו התקבלתי כל שהבית מיוחד לישראל דלכל כי האי גוונא הוי נתפס כגנב על הכניסה. ויש לרבינו תם ז"ל בכאן שטה אחרת שהוא סובר דכולה מתני' במפתח וחותם אי נמי במפתח או חותם מיירי על פי הסברות שכתבתי בפרק אין מעמידין [סי' אלף רלג] ושטה זו נכונה אלא דתנא לא עסיק ותני אלא במאי דחמיר טפי יינו של עובד כוכבים מיינו של ישראל ולשטות הכשר המיוחד בו שהוא לריך יותר מיינו של ישראל שכל שהוא פתוח לרה"ר או שכתב התקבלתי הוי דינו כיין של ישראל והאי דלא מדכר מפתח וחותם לא קשיא משום דלא חזינא בכולהי תנויין דמדכר ליה תנא דמתני' כלל . ויש מי שאומר דבמאי דאמרינן דמטהר יינו של עובד כוכבים לריך שומר דחותם בתוך חותם כשומר דמי ורא׳יה לדבר מדקתני ברייתא דגמרא [דף סא.] גבי לוקח ושוכר בית בחצרו של עובד כוכבים ומלאהו יין וישראל דר בחצר אחרת [דף סא:] וחכמים אומרים לעולם אסור עד שיהא שומר יושב ומשמר כדקתני מתני' במטהר ובודאי דשומר דהתם לאו דוקא דבחותם בתוך חותם סגי מדאמרינן בפרק אין מעמידין (דף לא.) אליבא דרבנן ור' יוחנן אמר אפילו יין משתמר בחותם בתוך חותם דאלמא שומר דקאמרי רבנן היינו למעוטי חותם אחד אבל שני חותמות כשומר הוו ואף אנו נאמר דשומר דקתני במתני' במטהר דהוא הדין לשני חותמות וכתב הרמב"ן ז"ל שאינו כן דעת הראשונים ז"ל אבל נמצא כן למקצת רבני הצרפתים ז"ל :

גרסינן בגמ' [דף סא.] בעיר שכולה עובדי כוכבים נמי הא איכא רוכלין המחזירין בעיירות . כלומר מוכרי בשמים וישראלים הן ועוברין מעיר לעיר ומרתת עובד כוכבים דילמא חזו ליה דרך רה"ר . ומפרקינן אמר שמואל בעיר שיש בה דלתים ובריח. פירש רש"י ז"ל שאין נכנסין בה אלא ברשות וכולי עלמא ידעי כי עייל בה ומאי למיקם עלה ההיא שעתא והרא"ב"ד ז"ל פירש דעיר שיש בה דלתים ובריח חשובה. ורוכליה בתוכה ואינה לריכה לרוכלין אחרים שיבואו מחולה לה : אמר רב יוסף חלון כרה"ר דמי. כלומר אפילו בית פתוח לחצר וחלון פתוח בחצר לרשות הרבים כנגד פתח הבית כמאן דפתוח בית לרשות הרבים דמי אי נמי אם חלון של ישראל פתוח כנגד פתח הבית כרשות הרבים דמי ואספה כרשות הרבים דמיא לפי שדרך אספה לישב בני אדם עליה : דקל כרשות הרבים דמיא . כלומר אם דקל של ישראל כנגד הפתח מתיירא עובד כוכבים עכשיו יעלה ליטול מן הפירות ויראני נוגע : פסיק רישיה. כלומר שאינו עושה פירות פליגי בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי מאן דאסר אמר לך למה ליה דסליק התם ומאן דשרי אמר לך זמנין דאבדיה ליה בהמתו ואתא לעיוני בתרה . וקיי"ל בכל התורה כולה רבינא ורב אחא רב אחא לחומרא ורבינא לקולא וקי"ל כרבינא לקולא. וכתב הרא"ב"ד דכי אמרינן באספה ודקלא וחלון דשרי דוקא ביום אבל בלילה לריך ליישן בתוכו וביום נמי דוקא בשהיה היין כולו עומד כנגד הפתח או שהיה נראה כולו מן האספה ומן החלון ומן הדקל אבל אם אינו רואה בענין זה מה שכנגד הפתח מותר והשאר אסור וכן כשהוא פתוח לרשות הרבים וזו חומרא יתירה דאע"ג דאמרינן בפרק השוכר (דף ע.) ההוא ביתא דהוה מלא חמרא דישראל ועובד כוכבים ועאל עובד כוכבים ואחדיה לדשא באפיה והוה בזעא בדשא ואמר רבא כל דבהדי בזעא שרי דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור התם היינו טעמא משום דאיכא ריעותא דעאל ואחדא לדשא אבל הכא כיון דפתח פתוח לרשות הרבים אי נמי איכא חלון או דיקלא מירתת ולא עייל וכי תימא וכיון דברוכלין המחזירין בעיירות סגי אמאי בעינן במתניתין בעיר שכולה עובדי כוכבים שיושיב שומר ליסגי בישראל דר באותה העיר ליתא דהתם רבים ניניהו ומירתת דילמא חד מנייהו חזי ליה אבל מישראל יחידי לא מירתת :

תנו רבנן אחד הלוקח ואחד השוכר וכו' בחצר אחרת. ישראל דר בחצר אחרת : או עד שיבא ממונה שאינו בא לקילין. ממונה על כך לשמור אוצרות העיר ומרתפותיהן ואינו בא לשעה קבועה על כך הילכך כל שעתא ושעתא מיסתפי השתא אתי : וקי"ל כתנא קמא דקאי כר' אליעזר דלא חייש לזיופא ופסקינן לעיל בפרק אין מעמידין (דף לא.) כותיה : גרסי' בגמ' עלה דמתני' דתנן רבי שמעון בן אלעזר אומר כל רשות עובדי כוכבים אחת הוא [דף סא:] איבעיא להו ר"ש בן אלעזר להקל או להחמיר רב יהודה אמר זעירי להקל רב נחמן אמר זעירי להחמיר רב יהודה אמר זעירי להקל הכי קאמר תנא קמא כשם שברשותו אסור כך ברשות עובד כוכבים אחר [נמי] אסור דחיישינן

שלטי הגבורים

כמה דברים אמורים כשהיין בבית העובד כוכבים בעליו אבל אם נתנו בבית שלאחר מותר במפתח וחותם והוא שלא יהא העובד כוכבים האחר כפוף תחת יד בעל היין [שאם יבא] ליגע בו אינו רשאי [לממות] הוא כאילו הוא ברשות בעל היין ואם כתב העובד כוכבים לישראל התקבלתי דמי היין ואילו בא ישראל ליטלו אינו מעכב עליו הרי הוא כיינו ומותר במפתח וחותם אפי' בעיר שכולה עובדי כוכבי'.כתב ר"ת אע"פ שבעיר שכולה עובדי כוכבים ולא כתב לו התקבלתי אסור עד שיהא יושב ומשמר עובדי כוכבים שקונין יין מישראל וחותמין אותו חותם בתוך חותם ומוליכין אותו כמה ימים בספינה לבדם מותר שלא אמרו אלא במטהר יינו של עובד כוכבים שגדל בכרמיו שלא טרח בו כ"כ ולא הוליא עליו הוצאות ואינו חושש כל כך אם ירגיש הישראל ביזייף אבל כשמוליך יין למרחוק בטורח גדול והוצאה מרובה וגם קונה אותו אם לטרתו ולהוצאתו ולא יזייף ויש עוד דעות רבות בענין המטהר יינו של עובד כוכבים וכאשר כתבתי היא שטת סתוס' וכ"כ הרא"ש ז"ל:

לשון ריא"ז

ישראל שדרך יינו של עובד כוכבים ועשה אותו בטהרה ומניחו ברשותו של עובד כוכבים אם היה ביתו פתוח לרשות הרבים ויש מקצת ישראל דרים באותו העיר הרי זה מותר אע"פ שאין מפתח וחותם ביד ישראל כדברי המורה : ומז"ה אומר שלא התירו אלא במפתח וחותם שהוא ביד ישראל וכדברי המורה נ"ל עיקר אע"פ שאין מפתח וחותם ביד ישראל הואיל וביתו פתוח לרשות הרבים ויש ישראל דר באותה העיר הרי הוא כמו שהיה ישראל יושב ומשמר ויוצא ונכנס על העובד כוכבים שכל זמן שאין עובד כוכבים יודע אימתי יעבור היהודי עליו הרי הוא מפחד שמא יבא עליו פתאום ויראה אותו והוא נזהר מליגע כמבואר בקונט' הראיות ומז"ה אומר העובדי כוכבים הרגילין לקנות יין מישראל וחותמין החביות ומוליכין אותם ממקום למקום ומוכרין לישראל אסור הואיל והיין של עובדי כוכבים אין סומכין על החותם שהעובד כוכבים מזייף ועשה מה שרוצה ביינו ובספר התרומה אומר שר"ת מתירו והיה שותה ממנו הואיל וטרח העובד כוכבים לקנותו מישראל ולהוליכו בחותמו של ישראל למוכרו למקום היוקר ומשתדל העובד כוכבים לעשותו בכשרות אין חוששין שמא יזייף ומכאן אולי ראיה לישראל שעשה גבינות בכשרות וחתם אותם ואירע אח"כ שלא לקחם הישראל מיד העובד כוכבים והעובד כוכבים הוליך אותם עם החותם בעיר שיש בה ישראל למוכרם דשרי ליקח מהם ולריך עיון (א):

עין משפט

א מיי' פי"ב מהל' מאכלו' אסורות טור יו"ד סי' קל :

[ד' שם ע"ב]

גי' ד"ח

גי' ד"ח

גי' מהרש"ס

גי' ד"ח

הגהות הב"ח

(א) נ"ב נלפענ"ד משום דדלמא דוקא היכי דטרח לקנותה ועוד יש לדקדק דאם מעשה שהניחם הישראל עד שהוליכם העובד כוכבים היה זמן מה א"כ באותו שעה וזמן נאסרו ואיך נתיר אותם למפרע מכח שהטריח אח"כ להוליכם :

הגהות חו"י

(א)כאן נ"ל ד"ה והוא שמפתח וכו' עד כולי האי ואח"כ נ"ל ואפי' אין וכו' שימכור היין ונ"ב זה שייך לבבא שנייה דברייתא יינו של נכרי ברשותו וישראל דר בו וכו' וזה לפי המסקנא דר' יוחנן אבל מתחלה היה שונה והוא שמפתח וחותם בידו גבי אותה הצד ואח"כ מאמרי רש"י פסוקין :

א מיי' פי"ב מהלכות מאכלו' אסורו' סמג לאוין קמח טור י"ד סימן קכט:

ב מיי' פי"ג מהלכות מאכלו' אסורו' טוי"ד סי' קלג:

דחיישינן לגומלין. כלומר כשם שאסור להניח יין בבית העובד כוכבים שהוא בעליו בעיר שכולה עובדי כוכבים כך ברשות עובד כוכבים אחר שאינו בעליו אסור משום דחיישינן לגומלין דאע"ג דהאי עובד כוכבים שהבית שלו ייחד לו קרן זוית לישראל [דלא] נגע דנתפס עליו כגנב חיישינן דלמא שביק ליה לעובד כוכבים חברו בעל היין דלא מירתת לנסוכי כי היכי דכי הדר ישראל וזבין מהאי עובד כוכבים זימנא אחריתא ומפקיד ליה גבי ההוא דלשבוק ליה לנסוכי דהיינו לישנא דגומלין כלומר הנח לי ואנא אגמול לך כיוצא בזו ור"ש בן אלעזר פליג ואמר וכי כל רשות עובדי כוכבים אחת היא בתמיהה במה דברים אמורים ברשותו אבל ברשות עובד כוכבים אחר מותר ולא חיישינן לגומלין רב נחמן אמר זעירי להחמיר ה"ק תנא [קמא] בד"א ברשותו אבל [ברשות] עובד כוכבים אחר מותר ולא חיישינן לגומלין ור"ש בן אלעזר אומר רשות עובדי כוכבים אחת היא כשם שברשותו אסור כך ברשות עובד כוכבים אחר נמי אסור תניא כותיה דרב נחמן אמר זעירי להחמיר ר"ש בן אלעזר אומר רשות עובדי כוכבים אחת היא מפני הרמאין. הלכך נקטינן כרבנן לקולא דברשות עובד כוכבים אחר כל שיש מפתח וחותם בידו מותר כדין יינו של ישראל ואינו צריך להיות יושב ומשמר מיהו דוקא כשאותו העובד כוכבים אחר אינו משועבד לבעל היין אבל אם היה משועבד לו כגון שהוא אריסו או עבדו הרי הוא כאילו מונח ברשותו של עובד כוכבים בעל היין מדאמרינן בגמ' [דף סא:] דבי פרזק רופילא אותיבו חמרא גבי אריסיהו סברי רבנן קמיה דרבא למימר כי חיישינן לגומלין הני מילי היכא דהאי מותיב גבי האי והאי מותיב גבי האי אבל האי כיון דאריסיה לאו דרכיה לאותוביה בי פרזק רופילא לא חיישינן לגומלין אמר להו רבא אדרבה אפילו למ"ד לא חיישינן לגומלין ה"מ היכא דלא מירתת מיניה אבל הכא כיון דקא מירתת מיניה מחפה ליה:

נר מצוה

לזופא ההוא כרכא° דהוה ביה חמרא דישראל אשתכח עובד כוכבים דהוה קאי ביני דני אמר רבא אם נתפס עליו כגנב חמרא שרי ואם לאו חמרא אסיר:

הדרן עלך פרק רבי ישמעאל

*השוכר ב את א הפועל לעשות עמו ביי"נ °שכרו אסור שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת אע"פ שאמר לו העביר לי חביות של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר השוכר את החמור להביא עליה יי"נ שכרו אסור שכרה לישב עליה אע"פ שהניח לגינו עליה שכרה מותר: גמ' *איבעיא להו שכרו לסתם יינן מהו כיון דאיסורו חמור

רש"י

דמירתת עובד כוכבים לזייף פן ירגיש הישראל: כרכא. כרך: אם נתפס עליו כגנב. שעובד כוכבים חלש ויש אימת השופט עליו שאם ימצאוהו נוגע שיתפסהו עליו כגנב חמרא שרי אפילו בשתיה ואי לא או שיש לו עלילה שאומר תרנגולת אבדה לי או שום דבר בקשתיו כאן חמרא אסור אפילו בהנאה: הג"ה בשם רש"י מסקנא דשמעתין מהאי פירקא מגע עובד כוכבים כיון שנתכוון ליגע בו שיכסך אע"פ שלא ניסך אסור בהנאה ממתניתין דאגרדמים עובד כוכבים משום לך לך. שלא בכוונה כגון שלא ידע שהוא יין מותר בהנאה ממתניתין דנפל לבור ונתכוון ליטול דבר אחר כגון אתרוגא דרב אשי שלא בכוונה הוא ומותר בהנאה. מגע עובד כוכבים ע"י דבר אחר כגון מדדו בקנה או התיז את הצרעה מותר בהנאה ממתני'. בכוונה ולא חזינן למאי איכוין אסור בהנאה וכח של עובד כוכבים בחיבורים כגון דמוריק אורוקי אם הכיר בו שהוא יין אסור אף בהנאה משום לך לך שמא יגע בו ולא אדעתיה לא הכיר בו שהוא יין מותר אף בשתייה מעובדא דרבי יוחנן בר ארזא ורבי יוסי נהוראי ושלא בחיבורין כגון בזריקה מותר בשתייה ואפילו נתכוון מדרב אשי דאמר כל שבזב טהור בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך: הדרן עלך רבי ישמעאל

השוכר. עובד כוכבים ששכר את ישראל לעשות מלאכה ביי"נ להוריק מכלי אל כלי או להעביר חביות ממקום למקום וביין נסך ממש קאמר שנתנסך לפני עבודת כוכבים דבסתם יינם בעי לה בגמרא: שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת. שכרו מותר דאגרא דיהיב ליה משום מלאכה אחרת הוא ובגמרא מפרש: גמ' דאיסוריה חמור. כיי"נ

דף סב. | [דף שמא ע"א] | דף סב:

ההוא כרכא. כרך: אם נתפס עליו כגנב. אם עובד כוכבים חלש הוא דיש אימת שופטי העיר עליו ואם ימצאוהו נוגע נתפס עליו כגנב: חמרא שרי. בשתיה: ואי לא אסיר. אפילו בהנאה דודאי נגע כך פרש"י ז"ל ואחרים פי' דאם נתפס כגנב על הכניסה חמרא שרי דמירתת ולא נגע אבל אי לא חייש אכניסה אע"פ שהוא נתפס כגנב על הנגיעה אסור שהרי יכול ליגע בו מהרה קודם שיבא שם ישראל: הדרן עלך ר' ישמעאל

השוכר את הפועל. עובד כוכבים ששכר את ישראל: לעשות עמו מלאכה ביין נסך. להריקו מכלי אל כלי או להעביר חביות ממקום למקום וביי"נ ממש קאמר שנתנסך לעבודת כוכבים וסתם יינן מיבעיא בעי לה בגמרא: שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת וכו' שכרו מותר. דאגרא דיהיב ליה משום מלאכה אחרת היא ובגמרא מפרש לה שפיר: אע"פ שהניח לגינו עליה שכרו מותר. לגינו כלי של יין ומשום דעיקר שכירות משום רכיבתו הוא ולגין אינו מוסיף בשכירתו כלל שרי: גרסי' בגמרא [דף סב.] מאי טעמא אילימא הואיל ויין נסך אסור בהנאה שכרו נמי אסור בהנאה והרי ערלה וכלאי הכרם דאסורין בהנאה ותנן מכרן וקדש בדמיהן מקודשת אלא הואיל ותופס דמיו כעבודת כוכבים והרי שביעית דתופס את דמיה ותנן האומר לפועל הא לך דינר זה ולקט לי ירק היום שכרו מותר הא לך דינר זה לקוט לי בו ירק היום שכרו אסור א"ל אבהו אר"י קנס הוא שקנסו חכמים בחמרים וביין נסך יי"נ הא דאמרן חמרים מאי היא דתניא החמרים שעושין מלאכה בפירות שביעית שכרן שביעית ומפרש רבא [דף סב:] דמאי שכרן שביעית דקדוש שכרן בקדושת שביעית ודקא קשיא לך פועל פועל דלא נפיש אגריה לא קנסו רבנן חמרים דנפיש אגרייהו קנסו רבנן ומתני' אומרא דיין נסך שאני. וכתב הרמב"ן ז"ל דה"ק אילימא הואיל ויין נסך אסור וכו' שכל שאסור בהנאה אף הנאת גרמתו אסורה אע"פ שאינה דמים לו לא מנית אמרת הכי דהרי ערלה וכלאי הכרם דאסורין בהנאה ואפילו הכי ממון שבא בגרמא שלהן מותר כדתנן (קדושין דף נו:) מכרן וקדש בדמיהן מקודשת וסבור הייתי לפרש לפי זה דבעינן למימר דמדאורייתא מיתסר (בשאר איסורי הנאה חוץ מעבודת כוכבים ושביעית) בכל איסורי הנאה למחליפין או למשתכר בהן ממון גרמא שלהם אע"פ שאינן חליפין ממש ולא דמים אבל לא מצינן למימר דלאחרים נמי אסור שאפילו בדמים ממש [שלהם] אין הדין כך שאין לך תופס דמיו אלא עבודת כוכבים ושביעית אלא כי קתני [שכרו דהוי הנאת גרמתו] אסור לפועל בלבד ולא ניחא לי בהאי פירושא דמתני' שכרו אסור קתני דמשמע לכל אדם דומיא דברייתא דחמרים דקתני שכרן שביעית ואם איתא דסבירא לן השתא דממון הבא בגרמת איסורי הנאה אסור לכל אדם מן התורה מצינו כל איסורי הנאה תופסין דמיהן וה"א ובודאי דלא בעינן למימר שיהו כולן תופסין דמיהן ולא מטעם תפיסת דמים אתינן לה מעיקרא אלא על כרחין הדין פירושא אילימא הואיל ויי"נ אסור בהנאה שכרו נמי אע"ג דלא מיקרי חליפיו אסור בהנאה מדרבנן גזרה שלא יהנה מאיסור הנאה עצמו דהיינו יין ליתא דהרי ערלה וכלאי הכרם דאסורין בהנאה ותנן מכרן וקדש בדמיהן מקודשת אלמא אפילו דמי מכר לא גזרינן משום פרי עצמו כ"ש דליכא למיגזר שכירות שאינו דמים ממש אטו יין והדרינן ואמרינן אלא הואיל ותופס דמיו כעבודת כוכבים דכיון דנתנסך לעבודת כוכבים הרי הוא כעבודת כוכבים דדמיה אסורין כדאמרינן כל שאתה מהנה ממנו הרי הוא כמוהו ולפיכך גזרו אף בדמי שכירות אע"פ שאינן דמי חליפין משום דמחלפי בדמי מכר שהם חליפין ממש אבל בערלה וכלאי הכרם כיון שאין תופסין דמיהן ולא מצינו להן דמים שיהו אסורין מן התורה לא גזרינן [נמי] דמים אטו פרי עצמו דדמים בפירות לא מיחלפי וזה פירוש הגון וכך פירשו בתוספות: גרסי' בירושלמי עלה דמתניתין דתנן מכרן וקדש בדמיהן מקודשת רבי חגי בשם רבי זעירא בשאין דמיהן כלומר לפיכך מקודשת לפי שאין ממון זה דמים של ערלה וכלאי הכרם שאילו היה כן אף דמים הללו היו אסורין למוכר דמ"מ מינייהו מתהני שמכרן בדמים ומה לי הן ומה לי דמיהן אלא מש"ה מקודשת לפי שאין ממון זה דמיהן של ערלה וכלאי הכרם שכיון שהן אסורין בהנאה אינן שוין ממון ומעות הללו מתנה הן בידו ולפיכך מותרין דדוקא בעבודת כוכבים הוא שחדש הכתוב שאע"פ שאין לה דמים שיהיו חליפי' נתפסין באיסור שלה אבל בשאר איסורי הנאה לא ולפיכך מקודשת ומן הירושלמי הזה שכתבנו נראה שאם עבר ומכר איסורי הנאה שדמיהן מותרין אף למוכר עצמו חוץ מעבודת כוכבים ושביעית לפי שאינן דמי איסורי הנאה אלא מתנה או גזל בידו וזה שלא כדברי רש"י ז"ל שכתב בפ"ק דחולין (דף ד:) גבי חמץ של עוברי עבירה דלמוכר עצמו אסורין וליתא וכדאמרן: ופרכינן והרי שביעית דתופסת דמיה ותנן האומר לפועל הילך דינר זה לקט לי ירק היום שכרו מותר אלמא לא גזרינן דמי שכירות אטו דמי מכר מש"ה לקט לי ירק לשון שכירות היא שרי אבל לקט לי בו לשון מכר הוא דמשמע לקט לי שווין ירק ומש"ה אסור לשהותו אחר זמן הביעור אלא מתבער בשביעית ואסיקנא דקנס הוא שקנסו בחמרין וביי"נ בחמרין דנפיש אגרייהו אפילו בשביעית ופועל דלא נפיש אגריה ביי"נ דוקא משום חומרא דיי"נ. והיכא למידק בשלמא ביין נסך קנסינהו משום דעבוד איסורא דרולין בקיומה אלא בפירות שביעית מאי עבוד דקנסינהו רבנן יש לומר דפירות שביעית נמי כגון דעבוד איסורא וכך אמרו בירושלמי בפירות עבירה היא מתני' וכך כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ו' מהלכות שמיטה החמרין העושין בפירות שביעית מלאכות שביעית אסורה כגון שהביאו יותר מדאי הרי שכרן כדמי שביעית ודבר זה קנס להם וכו' ומסתברא ליה דכי מסקינן קנס הוא שקנסו בחמרין וביי"נ אטעמא דתופס דמיו סמכינן דכיון (א) דשכרן אסור לכל דלישנא הכי משמע דאם איתא דלא סמכינן אטעמא דתפיסת דמים לא היה ראוי לקנוס ולאסור אלא לדידהו בלחוד דעבד איסורא אלא ודאי אטעמא דתפיסת דמים סמכינן ומשום הכי אסרינן ליה אכולי עלמא ולפיכך אין ללמוד מזה לפועלים שעשו מלאכת איסור בשאר איסורי הנאה כגון לביעה בערלה וכלאי הכרם שיהא שכרן אסור אפילו להם דדוקא הכא דשייך למיגזר [שכירות] אטו חליפין גזרינן וקנסינן משום דעבוד איסורא אבל בשאר איסורי הנאה אין לנו ואע"פ שיש לחלוק ולומר דבשאר איסורי הנאה שכר פעולה אסור לפועלים בלבד משום קנסא גרידא אע"ג דליכא למיגזר משום דמים ובשביעית ויי"נ משום קנסא גרידא אסרו אלא שלא רצו לחלק בין פועל לאחרים כדי שלא יאמרו כן בדמים אע"פ כן כיון דמדרבנן בעלמא הוא אין לנו לחזור אחר חומרות ואין לך אלא מה שמנו חכמים: שכרו לסתם יינן מהו כיון דאיסורו חמור

שלטי הגבורים

א גבי שכרו להעביר ק' חביות ממקום למקום ונמצא בהן חבית א' של יין נסך דכל שכרו אסור כתב הראב"ד מיהו יש לו תקנה ע"י שיוליך שכר אותה חבית לים המלח וכן פירש ר"י והרמב"ן כתב כיון שקבלנות הוא כולים אגרא אכל חדא וחדא יהיב ואין לו תקנה ע"י הולכת הנאה לים המלח וכן כתב הרמ"ה וכתב הרשב"א דוקא שיש ביניהן שוה פרוטה משכר יין נסך אבל פחות משוה פרוטה כגון ששכרו להעביר ק' חביות בב' פרוטות ויש בהן א' מהן של יין נסך מותר אע"פ שיש בהן שכר חצי פרוטה מיין נסך וכתב עוד אפי' היה עושה עמו בחנם ממשכנין אותו מנכסיו כנגד שכרו לפיכך לא יהא ישראל משמש ומוזג לעובד כוכבים ביין נסך ואפי' אמר לו העובד כוכבים שמור בחנם חבית זו של יין נסך אסור אע"פ שפטור אם נשברה או נאבדה מכל מקום מיגר הוא אם תשבר או תאבד מתוך שמירתו ורוצה הוא בקיומו ואסור:

הגהות הב"ח

(א) דשכרו כצ"ל ותיבת דכיון נמחק:

חמור כיין נסך אסור בהנאה כיין נסך ממש: הואיל וטומאתו קלה. כדאמרינן בגמרא בפרק אין מעמידין (דף לג:) ג' ייאות הן יין נסך אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה בכזית [דף לא.] סתם יינן אסור בהנאה ומטמא טומאה קלה אוכלים ומשקים ברביעית: ארביה. ספינתו: בי קברי. בית הקברות ופרכינן בגמרא וליקליניהו וליבדריניהו דלמא מזבלי מיניה. והיכא למידק וכי מזבלי מיניה מאי הוי והא קי"ל [דף מט.] כר' יוסי דאמר זה וזה גורם מותר ולכתחלה נמי אמר הכי דתנן [דף מג:] שוחק וזורה לרוח י"ל דר' יוסי דיעבד שרי אבל לא לכתחלה דאיהו גופיה אמר אין נוטעין אגוז של ערלה והא דאמר שוחק וזורה לרוח היינו טעמא משום דקא אזיל לאבוד וספק מזבל ספק לא מזבל ואת"ל מזבל ה"ל זו"ז גורם ומותר אבל הכא דודאי מזבל לא שרינן למעבד הכי לכתחלה:

נר מצוה

חמור כיין נסך שברו נמי אסור או דילמא הואיל וטומאתו קלה שברו מותר תא שמע דההוא גברא דאגר ארביה לסתם יינן יהבו ליה א חיטי באגריה אתא לקמיה דרב חסדא א"ל זיל קלינהו וקברינהו בקיברי °) דף סד. *איבעיא להו *דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מהו מי תפסה דמיה או לא תא שמע דתניא ישראל שהוא נושה בעובד כוכבים מנה מכר

°) [דף שסא ע"ב]

רש"י

לאסור בהנאה: וטומאתו קלה. דיין נסך ממש מטמא טומאה חמורה אדם וכלים וסתם יינם מטמאה טומאה קלה אוכלין ומשקין דוקא: ארביה. ספינתו: בקברי. בבית הקברות שלא יהנו מהם: דמי עבודת כוכבים. דמיה: מהו. בהנאה:

גרסינן בגמרא (דף סב:) דבי ר' ינאי זפי פירי מעניי בשביעית. כלומר קודם זמן הביעור: ופרעי להו בשמינית אתו לקמיה דר' יוחנן. לפי שהיו חוששין בדבר משום דאכלי עניי בשמינית לאחר הביעור חליפי פירות שביעית: ואמר להו יאות הן עבדין. דכיון דההיא שעתא לא הוו הנך בעין ולא איחלופי הני בהני לאו חליפין נינהו ולא חיילא קדושת שביעית עלייהו: וכנגדן באתנן מותר. כלומר דבא עליה ואח"כ נתן לה אתננה מותר להקריבו דכיון דלאו בשעת ביאה יהביה ניהלה כי הדר יהיב לה ההוא טלה מתנה בעלמא הוא: כדתניא נתן לה ולא בא עליה בא עליה ולא נתן לה אתננה מותר ופרכינן נתן לה ולא בא עליה פשיטא כיון דלא בא עליה מתנה בעלמא הוא דיהיב לה ותו בא עליה ולא נתן לה הא לא יהיב לה ולא מידי אלא ה"ק נתן לה ואח"כ בא עליה בא עליה ואח"כ נתן לה אתננה מותר. כלומר ומאי לא בא עליה ולא נתן לה לא בא עליה ולא נתן לה עכשיו אלא לאחר זמן: ופרכינן נתן לה ואח"כ בא עליה כיון דבא עליה [דף סג.] ניחול עליה איסור אתנן למפרע. שהרי מתחלה ע"מ ביאה נתנו לה: ומשנינן אמר ר"א בשקדמה והקריבתו היכי דמי אי דאמר לה קני מעכשיו מתנה הוא דיהיב לה. כלומר ופשיטא דשרי דאע"ג דע"מ ביאה יהביה ניהלה כיון דמקמי ביאה יהבה לאו שכר ביאה הוא ובמקצת הנוסחאות כתוב פשיטא דמותר דהא ליתיה בשעת ביאה. אי דלא אמר קני מעכשיו מי מצי מקרבא ליה איש כי יקדיש את ביתו קדש אמר רחמנא מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו לא צריכא דאמר לה לא ליקני ליך עד שעת ביאה ואם מילטריך ליך קני מעכשיו. כלומר ומש"ה איצטריך לאשמועינן דאע"ג דאמר לה לא תיקני ליך עד שעת ביאה כיון דהדר אמר לה אם מילטריך ליך שקליה הויא ליה מתנת הנס כי שקליתיה ואקרבתיה והדר פרכינן בא עליה ואח"כ נתן לה אתננה מותר והא תניא בא עליה ואח"כ נתן לה אפילו מכאן ועד שלש שנים אתננה אסור אמר ר"נ בר רב חסדא לא קשיא הא דאמר הבעלי לי בטלה זה והא דאמר לה הבעלי לי בטלה סתם. כלומר דבטלה זה כל אימת דיהביה לה הוי אתנן דמהשתא קניתיה אבל בטלה סתם כי יהיב לה לאחר זמן לאו אתנן דהא לא קניתיה עד ההיא שעתא ופרכינן וכי אמר לה בטלה זה מאי הוי והא מיחסרא משיכה ומפרקינן כגון דקאי בחצרה. כך היא הגעה של שמועה: ומדאמרינן יאות הן עבדין וכנגדן באתנן מותר דקדקו רבותינו הצרפתים ז"ל שאם היה יי"נ ועבודת כוכבים ביד ישראל ועבר ומכרן בהקפה הדמים מותרין דעובד כוכבים משעת משיכה קני להו וההיא שעתא אע"ג דמשתעבד כיון דלא מיחד שיעבודיה לא מיתסר כדמוכחא הא דבי רבי ינאי וכי פרע ליה בתר הכי לא מתפסי דמי ולא מיבעי אי ליתיה ליין נסך בעולם דהיינו פירי דבי ר' ינאי אלא אפי' איתיה ברשות עובד כוכבים מותר כיון דבשעתא דיהיב ליה דמי לאו דישראל הוא וראיה לדבר מדמקשינן גבי הבעלי לי בטלה זה והא מיחסרא משיכה אלמא אע"פ שישנו לטלה זה בעולם כיון דבשעת ביאה ליתיה ברשות זונה לא מיתפס באתנן ויין נסך נמי אע"פ שישנו בעולם כיון שבשעה שהעובד כוכבים פורע דמיו לישראל ליתיה ברשות ישראל לא מתפסי דמיו באיסור דידיה והרמב"ן ז"ל השיב דהא מ"מ דמי עבודת כוכבים הם אלו [וא"כ] מלינו דמים לעבודת כוכבים והא ודאי לא קשיא לי דאם איתא תיקשי ליה במכרן [קידושין דף נו:] וקדש בדמיהן דקי"ל מקודשת מלינו דמים לאיסורי הנאה ותנן [פסחים דף לא:] האוכל תרומת חמץ בפסח פטור מן התשלומין ומדמי עצים אלא ודאי היינו טעמא דאף על גב דדיעבד שרו לכתחלה מיהא אסור והכא נמי דכותה ועוד השיב דמקנסא דפועל משמע דכל הנאה דאתא ליה בסרך עבודת כוכבים אסורה ועוד דדמי יי"נ אסורין הן כל היכא דרוצה בקיומו כדאמרי' לקמן (דף סד.) בעובד כוכבים שאמר לו לישראל המתן עד שאמכור עבודת כוכבים ואביא לך יי"נ [ואביא לך] אסור ואע"פ שאין דמיה נתפסין ביד עובד כוכבים כדמסקינן לקמן [שם] דעבודת כוכבים לא תפסה דמי ביד עובד כוכבים וכאן נמי בשעת מכירה רוצה בקיומו שאלמלא יאבד קודם שיבא לרשות עובד כוכבים לא יתחייב לו עובד כוכבים כלל ולבי מפקפק הרבה בתשובות הללו לפי שכבר כתבתי דקנסא דפועל הייט טעמא משום דגזרו דמי שכירות אטו דמי מכר וכיון שאנו גוזרין כן הרי דמי שכירות כדמי מכר שוין דפועל נמי בעידנא דקני מקני כמכר גמור ואע"ג דקושטא דמילתא דכל שכירות אשראי הוא דישנה לשכירות [דף יט:] מתחלה ועד סוף ואינה משתלמת [ב"מ דף סה.] אלא בסוף מ"מ לא משמע להו לאינשי הכי ודמי למכר הנפרע לאחר אבל הכא במכר גמור כל שהוא בהקפה שרי [כי מנין לנו לחדש גזרה] זו וההיא דהמתן עד שאמכור עבודת כוכבים ואביא לך דכותיה נמי היא [כלומר כאילו הוי עבודת כוכבים ויי"נ בעין] משום דישראל ניחא בהכי ורוצה בקיומו אנן מחמרינן ורואין הישראל כאילו הוא מחליף אבל בנדון זה כיון שאין כאן חליפין דיי"נ ליתיה בעולם א"כ המקנה ליה לעובד כוכבים מעיקרא אין לנו והרב ז"ל תוכך עוד במה שהם אומרים לפי דעתם דאפילו איתיה ליי"נ בעולם שרי כיון דקנייה מעיקרא ומוכחי לה מדפרכינן גבי הבעלי לי בטלה זה והא מיחסרא משיכה ואומר ז"ל דכל דאיתיה בעולם בשעת פרעון נתפס הוא וטלה שאני שאע"פ שישנו בעולם בשעת ביאה מ"מ בשעה שנתן לה הטלה הביאה ליתא בעולם אבל הכא בשעה שהעובד כוכבים פורע דמי יי"נ הרי יי"נ ודמיו בעולם ושמא תופס הוא ונראה [כדבריו] שהתפסה לדעתו תלויה שבשעה שיהו המתפסים והנתפס בעולם יהא כל אחד מן החליפין ברשות או בהנאת כל אחד ואע"פ שזכה בהן מכבר לא איכפת לן ואע"פ שחלוק זה אינו נראה נכון לפי שההתפסה בשעת יציאת כ"ד מרשות חבירו ראוי שתחול וכיון שכבר קנה עובד כוכבים יי"נ קודם שיתן דמים לא היה ראוי שיהא נתפס כשם שאין הטלה נתפס משום דמחסרא משיכה אע"ג דאיתיה בעולם ואעפ"כ חוששני לכך מדאמרי' גבי נתן לה ואח"כ בא עליה וקדמה והקריבתו ה"ד אי דאמר לה קני מעכשיו פשיטא דמותר דהא ליתיה בשעת ביאה כך כתוב במקצת הנוסחאות ומשמע דטעמא דליתיה בשעת ביאה הא לאו הכי אסור אע"פ שנתנו לה וקנאתו קודם ביאה וכ"ת אין ה"נ דאפילו איתיה בעולם שרי אלא דכי ליתיה בשעת ביאה איכא לאקשויי פשיטא ואי איתיה נהי דמותר לא מפשיט כוליה האי א"ה לוקמה ר"א כגון דאמר לה קני מעכשיו והקריבתו לאחר מכאן דשרי ולא מגינא לאקשויי פשיטא דאפילו לנוסחי דגרסי מתנה הוא דיהיב לה ולא גרסינן דהא ליתיה בשעת ביאה לא משמע דמפשיט כולי האי אלא משום דליתיה בשעת ביאה ולפיכך יש לחוש בדבר ואף דעת רש"י ז"ל נראה כן שכתב יאות הן עבדין דכיון דההיא שעתא לא הוו הנך בעין ולא איחלפו הני בהני לאו חליפין נינהו ולא חיילא קדושת שביעית עלייהו: ומדמקשינן והא קא מחסרא משיכה שמעינן שהשוכר את הפועל ופסק עמו לתת לו כור חטים זה או בגד זה אם רצה לחזור חוזר ויהיב ליה מידי אחרינא דהא מיחסר משיכה וכדאמרי' הכא גבי טלה זה והא מחסרא משיכה ואפשר נמי דאפילו פסק עמו חטים סתם אינו חייב לתת לו חטים אלא נותן לו שכרו במעות ואע"פ ששנינו בפרק הבית והעלייה (דף קיח.) השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש ואמר לו טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו דאלמא חייב ליתן לו מעות כמו שהתנה עמו ולא שויין התם הוא דסתם שכירות במעות הוא שכל השוכרין על דעת כן שוכרין פועליהן ובמעות הן מתחייבין ואין צורך לזה התנאי אבל כשפסק עמו חטים כיון שאין סתם שכירות בחטים אלא שבא לדון עליו מפני שהתנה עמו בכך לא קנה שהרי לא משך אבל מ"מ נראה שחייב ליתן לו דמיו שאע"פ שגוף הדבר לא נקנה מ"מ הרי מתחייב השוכר בשווין שישווו בכלל עצמו הוא והרי הוא לענין זה כשאר כל השוכרין שפסקו דמים וזה נראה עיקר אע"פ שהרשב"א ז"ל מספק בדבר: גרסי' בגמרא [דף סג:] שכרו לשבור יי"נ מהו. כלומר שכרו לשבור חביות ולאבד היין: מהו. שיהא שכרו מותר: מי אמרינן כיון דישראל זה רוצה בקיומן של יין ושל חביות הללו שלא ישתברו עכשיו מאליהן עד שישברם הוא ויטול שכרו אסור או דלמא כל למעוטי את התיפלה שפיר דמי אמר להו רב נחמן ישבור ותבא עליו ברכה: איבעיא להו [דף סד.] דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים.

כלומר

המאור הגדול

אביי אמר לא חשו להם חכמים משום דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים סוגיין בכולה מסכתא דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים אסור ובפ' השוכר אסיקנא דמותר והרי"ף ז"ל כתב דלית הלכתא כסוגיין ולי נראה דלכתחלה אסור להתעסק עמו אבל אם היה ישראל נושה בו ומכר עבודת כוכבים והביא לו יין נסך והביא לו כיון שאינו תופס את דמיו ביד עובד כוכבים אלא ביד ישראל מותר ישראל ליפרע ממנו ולהציל מידו את חובו אבל לכתחלה ובידוע גזרו בעובד כוכבים אטו ישראל דקיימא לן עבודת כוכבים תופסת את דמיה ביד ישראל:

מלחמת ה'

כתוב בספר המאור אביי אמר לא חשו להם חכמים משום דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים: אמר הכותב אפשר הוא כן כדברי הרב ר' אפרים ז"ל אבל מדאביי דהכא ליכא לאקשויי דאיכא למימר להכי פליג עליה רבא ומוקי לה במילתא אחרי משום דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותר זו השיב הראב"ד ז"ל וכן משמען של דברים דמותרין לכתחלה משמע ולא הזכיר רב נחמן ליפרע מהן וממה שהקשו בפ' אין מעמידין עובד כוכבים נמי אמרי עבודת כוכבים זבין ודמי עבודת כוכבים איכא בהדיה מפרקינן אמרי' גלימא זבין והדר אקשי' ישראל נמי משמע דשכיחא להו דיעבד נמי אסורין דאי משום גזירה דישראל ובידוע כדברי בעל המאור ה"ל למימר גבי עובד כוכבים תלינן לקולא דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרים וגבי ישראל חיישי' ומפני כך דהאם רבי' ז"ל נהותה סוגיא וכן אידחו דברי אביי מפני זה שאלמלא לא היה אסור אלא בידוע ומשום גזרה אינו צריך לראיות קדרות של נור כלל והסוגיא של פ' אין מעמידין לדעתו של אביי (א) הי' נומר שלא תפשוט ואותה ברייתא דדמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין ויש נמי בתלמוד הרבה סוגיות סתמות לדעת היחיד שאין הלכה כמותן כפ' ארבעה נדרים כולה סוגיא דמעכשיו אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חדש כליבנא דאמרי יש אונס גטין ולית הלכתא הכי ובפ' (קמא) [ג] דקדושין אקשי' את והמור הוא ומפרקינן לה וקי"ל את והמור קני מחלה ובפ"ק דסוטה סוגיא דאביי ורב יוסף ורבא בגרת סוטה דלא כהלכתא (ב) ואיתא בפ"ק דיבמות והרבה כיוצא בכן:

שלטי הגבורים

א בתשובות שאמרת שנשאלת על החזיר אם מותר בהנאה. כדין השבת במה שהתרת ליקח אותו בתוכו תדע שהוא בעצמו אינו אסור בהנאה דבר תורה ואפילו לעשות בו סחורה אלא מדבריהם ובידי בהמה ועופות אסור לכוין מלאכתן לגוד מן הטמאים אבל אם נזדמנו לו מותר להם למוכרן ועוד שהמקבל בחובו הרי כמציל מידן ואפי' בהמתן והמכור יין נסך ואביא לך דאסור אם לקבל בחובו ולהציל מידן מותר: עוד ראיתי במה שכתבת דבר שאינו נראה לי ואף כי אמרת שמצאת כן בתוספות בפרק מרובה והוא שכתבת שאם אינו סוחר בדברים אלו להעמידן ולמוכרן לצורך אכילה רק כדי לתקן בהם עורות וכיוצא בזה הרי אלו מותרים בסחורה זו וראיה מפורשת ממה שהרגו בירוש' בחמור וגמל דלמלאכתן הן עומדים וזה נראה לי שבוש שכל שהוא מן הדברים שמגדל אותם האדם לאכילה כחזיר ושאר המינין האסורים בבהמה ובעוף שדרך בני אדם לגדלן כדי לאוכלן ושאין רובן עומדים לתשמיש אסור לעשות בהן סחורה גזירה שמא יבוא לאכול מהן כיון דמינן לאכילה הוא עומד יצא חמור וגמל שאין אדם מגדלן רובן לאוכלן אלא למלאכתן ותדע שאם אין אתה אומר כן ציידי חיה ועופות ודגים למה לא יעודו מהן לכתחלה לעשות מהם סחורה למוכרן לעובדי כוכבים שלא לאכילה אלא שאין הדבר תלוי אלא במה שדרכן של בני אדם ואפילו העובדי כוכבים רגילין לגדל רובן למלאכה ולא לאכילה כחמור וגמל אבל המתגדלין לאכילה לא ותמה אני אם התירו התוספות בענין זה שאמרנו אלא בכענין שנפסדה לאכילה ושאינו ראוי אפי' לעובדי כוכבים אלא לעבד בהו - את העורות דכל שנפסד כל כך אין לחוש ולגזור משום אכילה ואם אולי אמרו אפשר שכך אמרו:

(א) הוא נומר שלא תפשוט מאותה ברייתא כצ"ל: (ב) כדאיתא כצ"ל:

עין משפט

א מיי' פי"ב מהל' מאכלו' אסורות טוי"ד סימן קלב:

אגף רג

א מיי' פי"ג מהל' מ"א טור יו"ד סימן קלג:

כלומר עובד כוכבים שמכר עבודת כוכבים מי תפסה דמיה להיות אסורין בהנאה או לא: מכר עבודת כוכבים והביא לו מותר. אלמא דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותר: מ"ש רישא מ"ש סיפא. בעיין אפסיקתא מיהו מתני' היכי מיתרצא: משום דרוצה ישראל בקיומה. עד שימכרנה עובד כוכבים ופרש"י ז"ל דטעמא דאסור לו לישראל להיות רוצה בקיומן של עבודת כוכבים וי"ל היינו משום דכיון דישראל מצוה לבטל עבודת כוכבים אסור לו להיות רוצה בקיומה וכתב הרמב"ן ז"ל דאפילו בחנם נמי כגון שאמר לו שמור לי

רש"י

משום דרוצה. ישראל בקיום העבודת כוכבים עד שימכרנה העובד כוכבים: חבית חבית בפרוטה. וכדמסיק: מאה חביות במאה פרוטות. שכרו אסור דכל כמה דלא עבריניהו כולהו לא יהיב ליה מידי לכך כוליה אגרא שייך ביה: שכרו מותר. ושדי חד פרוטה בנהרא או לא שקיל לה מן העובד כוכבים ואיך מש‍תרו דלא שייך שכר ההיא חבית בהדי איך דכל חדא

[דף שסב ע"א]

נר מצוה

מכר עבודת כוכבים והביא לו יין נסך והביא לו מותר ואם אמר לו המתן א עד שאמכור עבודת כוכבים ואביא לך יין נסך ואביא לך אסור מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא משום דרוצה בקיומו וכל הרוצה בקיומו אסור: "שכרו לעשות עמו במלאכה אחרת וכו'. (א) °אוקמה רבא *דא"ל העבר לי חבית [דף סה.] חבית בפרוטה דתניא השוכר את הפועל ואמר לו העבר לי מאה חביות במאה פרוטות ונמצאת חבית של יין נסך ביניהן (ב) שכרו אסור חבית חבית בפרוטה ונמצאת חבית של יין נסך ביניהן שכרו מותר:

חבית זו של יין נסך אסור דרוצה בקיומו הוא שמא תאבד בפשיעתו ויהא חייב בתשלומין ואפילו פטרו מן התשלומין אסור דכיון שקבל עליו לשמור בטובה רוצה הוא בקיומו כדי שיחזיק לו עובד כוכבים טובה והיינו דתניא בתוספתא השוכר את הפועל ולעתותי ערב [דף סה.] אמר לו הולך את הלגין למקום פלוני אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן שכרו מותר והא לעתותי ערב טובה בעלמא הוא ובחנם עביד גביה דהא איחייב ליה

בעל הבית באגריה ואפילו הכי קתני אף על פי שאין ישראל רשאי לעשות כן: ובירושלמי שאלו בפועל היה עושה עמו בטובת הנאה אתה ממשכנו *מנכסיו עד כדי שכרו ומשמע נמי דסתם יינן רוצה בקיומו אסור דקנס דפועל משום רוצה בקיומו הוא ולפיכך אסור לישראל להיות מוזג כוס של יין נסך או סתם יינן לעובד כוכבים. הרמב"ן ז"ל: ודאמרינן אבל אם אמר לו המתן עד שאמכור עבודת כוכבים ואביא לך יי"נ ואביא לך יש מפרשים דדוקא בדשוייה ניהליה אפותיקי דרוצה בקיומו להנאתו אבל בדלא שוייה ניהליה אפותיקי לא מיקרי רוצה בקיומו ורואיה לדבר מדתנן בפירקין [דף עא.] אומנין ישראל שעשו להם עובד כוכבים חבית של יין נסך מותר שיאמרו לו תן לנו את דמיה ואין מחוור דא"כ ל"ל למתני התירא במכר והביא לפלוג וליתני בהמתין גופיה דבדלא שוייה אפותיקי שרי אלא ודאי כל היכא דא"ל המתן אסור ומתני' שאני דאינהו לא אמרי ליה מכור אותה ותן לנו דמיה ואיהו נמי לא אמר להו המתינו עד שאמכור אלא הכי אמרי ליה עד שאתה נותן לנו חבית שוה עשרה תן לנו עשרה דינרין שהן דמיה הלכך אין כאן רוצה בקיומו כלל והראב"ד ז"ל כתב כ"ל דדוקא כשהיה בידו לנגשו ולהפרע ממנו מיד ומדעתו המתין לו עד שימכרן [אסור] אבל אם לא היה בידו לנגשו ועל כרחו הוא מרחיב לו את הזמן אע"פ שאמר לו העובד כוכבים איני יכול לפרעך עד שאמכור את ייני ואפרע לך שרי וכבר כתבנו למעלה בפרק ר' ישמעאל שבזמן הזה יש להקל ולומר דסתם יינן מותר בהנאה וכ"ש דאיכא למימר דרוצה בקיומו שרי:

גרסינן בגמרא [דף סד.] גר ועובד כוכבים שירשו את אביהן עובד כוכבים [גר] יכול לומר לו טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות טול אתה יי"נ ואני פירות אם משבאו לרשות גר אסור ומקשינן ארישא אמאי מותר דהרי גר רוצה בקיומו שלא יגנבו ולא יאבדו שאילו כן לא היה יכול ליטול מעות ופירות ומשני רב פפא ירושת גר קאמרת שאני ירושת גר דאקילו רבנן שמא יחזור לסורו תניא נמי הכי בד"א שירשו אבל נשתתפו אסור: **תניא** בגמרא [דף סד:] אי זהו גר תושב. כלומר שאנו מצווין להחיותו: כל שקבל עליו בפני ג' שלא לעבוד עבודת כוכבים דברי ר"מ וחכ"א כל שקבל עליו שבע מצות שקבלו עליהן בני נח אחרים אומרים אלו לא באו לכלל גר תושב. כלומר שיהיו ישראל מצווין להחיותן שהרי אף עובדי כוכבים גמורים נלטוו על עבודת כוכבים ועל שאר שש המצות: אלא אי זהו גר תושב ר"י אומר זה גר אוכל נבילות. כלומר אבל מקיים כל שאר המצות: ומייחדין אצלו יין. אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים ואין מפקידין אצלו יין ואפי' בעיר שרובה ישראל. שמגו כיינו. וסמגו כיינו ס"ד. כלומר דמשמע דשמנו אסור כיינו ולהחמיר בו והיכי אפשר וכי שמנו הוי נסך: אלא אימא יינו כשמנו. כלומר דיינו מותר בהנאה כשמנו וקודם שהותר השמן באכילה קאי אבל בשתיה אסור: ובשאר כל דבריו הרי הוא כעובד כוכבים. דכיון דלא מל חשוד הוא לכל התורה ומפרשינן בגמרא ליסנא דהרי הוא כעובד כוכבים ליתן רשות ולבטל רשות בחצר בשבת: רבי שמעון בן גמליאל אומר ייננו יין נסך. כלומר לפי שאינו מקפיד על מגע עובד כוכבים ואמרי לה מותר בשתיה וקי"ל כרבנן דאי זהו גר תושב כל שקבל עליו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח: ודאמרי' בהך ברייתא מייחדין אצלו יין ואפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים ואין מפקידין אצלו יין ואפי' בעיר שרובה ישראל פרש"י ז"ל דהכי קאמר מייחדין שישראל יכול להניחו בחנותו אף על פי שהודיעו שהוא מפליג משום דכיון דלא פלח לעבודת כוכבים לא נגע ולא מנסך ולא חיישינן שמא יבא עובד כוכבים אחר ויגע בו משום דבזמן מועט לא חיישינן להכי ועוד שאין העובדי כוכבים מצויין [בחנותו] של ישראל אבל אין מפקידין אצלו יין בביתו משום דבזמן מרובה איכא למיחש שמא יבוא עובד כוכבים אחר [ויגע] בו ועוד שהעובדי כוכבים מצויין בביתו והוא אינו מקפיד על מגע עובדי כוכבים ומ"מ ממה שכתב רש"י ז"ל דכיון דלא פלח לעבודת כוכבים לא נגע ולא מנסך משמע דס"ל דאי נגע אסור והקשו עליו בתוס' דהא איתא דאין גר תושב מקפיד על מגע עובד כוכבים היכי אמרי' דיינו כשמנו ולא מיתסר בהנאה ניחוש למגעו של עובד כוכבים שהוא אוסר בהנאה כדאמרי' בפ' אין מעמידין [דף לא.] יין של עין כושי אסור מפני (ביאת) [בירת] סריקה. כלומר מפני שהכותים לא היו מקפידין על מגע עובדי כוכבים לפיכך פירש ר"ת ז"ל דהכי קאמר אין מפקידין אצלו לזמן מרובה דאע"ג דאמגע עובד כוכבים קפיד איכא למיחש שמא יאמרו שאותו ישראל שוהה מיינו של גר תושב כשירצהו שהוא מביא יין מביתו ויינו אסור הוא בשתיה דמסקינן דיינו כשמנו אבל מיחדין אצלו יין לזמן מועט משום דבזמן מועט ליכא למיחש להכי דלמגעו ליכא למיחש כלל דכיון דלא פלח לעבודת כוכבים אינו אוסר אפי' בשתיה אע"פ שסתם יינו אסור וכתבו בתוספות שמעשה היה בגר שמל ולא טבל והיה בבית ישראל ימים רבים ונגע ביין והתירו *רש"י ז"ל בשתיה דהא אפי' גר תושב דליכא לא מילה ולא טבילה שרינן מגע וכ"ש זה שמל ואע"ג דאמרי' לעיל בפ' ר' ישמעאל בברייתא [דף נז.] דעבדים שמלו ולא טבלו עושין יין נסך היינו משום דאין מתגיירים בלב שלם מרגון נפשם אלא בעל כרחן מאימת רבן והיינו דאמרי' לעיל בפ' ר' ישמעאל בגמרא (דף נט.) גבי בנות ישראל דמעברין מגרים שמלו ולא טבלו לא והכריז על בניהם שהם ממזרים ואילו על ייננם לא הקפיד ולפיכך אמרו לפי שטה זו דגר תושב אינו אוסר היין אפי' בשתיה ועוד שמכו דבריהם משום דאיכא ליסנא בהך ברייתא דשרי בשתייה אפילו סתם יינם דקאמר ואמרי לה מותר בשתייה ולדידי' כ"ש דמגעו מותר ומאן דאמר יינו נסך היינו לפי שאינו מקפיד על מגע עובד כוכבים אבל מגעו יש להתיר. מכל מקום אמרו שלא רצה ר"י ז"ל להתיר לכתחלה זו היא שטתם אבל כבר כתבתי למעלה דליכא לדמויה מל ולא טבל לגר תושב משום דגר תושב מקבל מהשתא וגר אינו מקבל אלא לאחר טבילה ומה שלא הקפיד על ייגם משום יין נסך אפשר דאע"ג דמעברן מינייהו מקפידים היו על מגען ואף בגר תושב אין ראיה מכאן להתיר מגעו שאפילו נאמר דמאי דאמר אין מפקידין היינו משום חשדא וכדברי ר"ת ז"ל אפשר דטעמא דמייחדין כדברי רש"י ז"ל דכיון דלא פלח לעבודת כוכבים אין לנו לחוש שמא נגע [ומ"מ] לדעת הרמב"ם ז"ל שדמה אלו הישמעאלים לגר תושב כ"ל להלכה שמייחדין אצלן יין ואין חוששין לספק מגען אבל ודאי מגען מיהא אסור: **גרסינן** תו בגמרא רב יהודה שדר ליה קורבנא. כלומר תשורה: [דף סה. ע"ס] לאבדרגא ביום אידם אמר קים לי בגויה דלא פלח לעבודת כוכבים אמר ליה רב יוסף והא תניא איזהו גר תושב כל שקבל עליו בפני ג' שלא לעבוד עבודת כוכבים כי תניא ההיא להחיותו והא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן גר תושב שעברו עליו שנים עשר חדש ולא מל הרי הוא כמין שבעובדי כוכבים התם שקבל עליו למול ולא מל ומלאתי שכתבו בתוספות דלא שייך לאסור משום דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו כיון דחששא דאזל ומודה לא שייכא כי אם בהני דפלחי לעבודת כוכבים ע"כ נראה שדעתם לומר דכי אמרי' צריך מנין אחר להתירו הני מילי להתיר אותם שיהיה בהם טעם האיסור מתחלה אע"פ שבטל עכשיו אבל אותם שלא היה בהם טעם איסור מעולם שרו בלא מנין אחר ואם הם רוצים לומר כך ודאי שזו קולא יתירא דאפשר דהוה קים להו לרבנן שלא נאסר מעיקרא (התקנה) לתת ולשאת עם העובדי כוכבים דלא פלחי לעבודת כוכבים אבל בסתם אין לנו והדבר צריך עיון: **אוקמה** רבא דאמר ליה העבר לי חבית חבית בפרוטה. ומשום הכי שכר שאר חביות שרי ומההיא לא שקיל מידי וקא משמע לן דלא תימא איהו לא אגריה אלא אדעתא דלעבריגהו לכולהו דליתא אלא דכיון דכל חדא אגרא באפיה נפשה הוא אגרא דחביות דהתירא שרי אבל אמר לו העבר לי מאה חביות במאה פרוטות כיון דכמה דלא אעבריגהו לכולהו לא יהיב ליה מידי כוליה אגרא שייך ביה וכי תימא אפילו הכי יוליך פרוטה אחת לים המלח ואיך ליסתרו לדידן דקיימא לן כר' אליעזר דסבירא ליה דחבית יין נסך שנתערבה בחביות יוליך דמי אחת לים המלח כדאיתא בפרק כל הצלמים [דף מט: ע"ש בר"ן ד"ה רא"ה] יש לומר לא דמי דאילו בההיא דר' אליעזר חבית דאיסורא לא גרמא הנאת חבית של היתר אבל הכא אפשר דהך חבית דאסורא גרמא כל השכר שאילו לא רצה להעביר לו חבית של איסור שמא לא היה שוכרו כלל וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהל' מאכלות אסורות דכוליה אגריה אסור אבל הראב"ד ז"ל השיג עליו ואמר דלדידן דקי"ל כר"א יוליך הנאה לים המלח

שלטי הגבורים

א וגבי עובד כוכבים שאומר המתן ואמכור יין כתבו ב"ה כתב ר"ש בספר התורה ובשאלתם על היהודי שנתנו לו יין נסך בחובו אם קבל ישראל אסור בהנאה אם הניחו ברשות העובד כוכבים מותר בדמיו שאפשר להעריס דתנן גר ועובד כוכבים שירשו את אביהם עובד כוכבים וכו' ואם הניח עובד כוכבים משכון לישראל על דמי היין אותם סדמים דמי יין נסך הם ואפי' בהנאה אסורין משום טעמא דמנה אין כאן משכון אין כאן כדאמרינן התם בקדושין והכי איבעי ליה לישראל למימר לעובד כוכבים אני אלוה לך ב' פשוטים או שלשה כשיעור שהוא נוקח היין ותן לי הני מעות שאני מלוה לך ואקח האי משכון בעבורם ואית דאמרי דלא דמי ישראל המוכר יין לעובד כוכבים לסך מעשה דקדושין משום דגבי יין לעובד כוכבים כיון שישראל נותן לעובד כוכבים ממונו דהיינו דמי היין משום הכי הוא לוקח המשכון וליכא למימר פריטי אין כאן דהא יהיב ממונו אבל התם בהאי עובדא מאי חסר המוכר דהא לית ליה מידי ללוקח דברשותו דמוכר קיימא הספסה וכיון דלא יהיב מידי שייך למימר פריטי אין כאן אבל לגבי יין כיון דיהיב ליה ממונו דהיינו דמי היין משום אותו ממון נקיט משכון ע"כ. כתבו ב"ה נשאל לפני הרב אם מותר להיות סרסור בין שני עובדי כוכבים למכור יין נסך זה לזה והשיב כי דעתו לאסור משום ב' דברים שאחד באיסורי הנאה ואפילו בחנם אסור וכ"ש בשכר ועוד שרוצה בקיומו עד שיקיים המכר ע"כ: כתוב בספר התרומות דין יין של עובד כוכבים אם מותר בהנאה השתא בזמן הזה שרגילין ליקח ייגות עובדי כוכבים בחובותיהן או כשנוגע ביינו של ישראל מוכרו ישראל להם ואין נזהרים מאיסור הנאה בסתם ייגם שלהם אומר מורי רבינו אע"פ שמפרש טעם היתר בתשובת הגאונים ורבינו שמואל משום דעובדי כוכבים בזמן הזה אין בקיאין בטיב עבודת כוכבים כל כך ואינן אדוקין בעבודת כוכבים ודמי לתינוק בן יומו דאפי' רב דמחמיר ואמר דעושה יין נסך היינו בשתיה אבל בהנאה שרי לא נכון הדבר דלא דמי דתינוק בן יומו לא מתכוין לנגוע כי כמו כן היה מטפת בטיט אבל עובדי כוכבים בזמן הזה נהי שאינו בר כוונת ניסוך מכל מקום מתכוון ליגע ביין אבל תינוק אינו מתכוון לנגיע כלל תדע דהא מדמי ליה לעובדא דעובד כוכבים דסליק בדיקלא דבהדי דקא נחית נגע בחמרא שלא בכונה והומר רבינו שיש למצוא היתר הנאה לדמות מגע בזמן הזה למדדו בקנה דאמרו ימכר משום דאין מתכוון לניסוך ואפי' נראה מגען בזמן הזה למדדו ביד הלא רבנן אמרי ימכר ואפי' רבי נתן דאמר מדדו ביד אסור בהנאה משום דגזר מדידה דיד אטו שכשך דיד אבל בזמן הזה ליכא למיגזר דאינן בני שכשוך אך יקשה אם מטעם זה תרצה להתיר מה בכך אם עתה אינן בני שכשוך הא קיימא לן כל דבר שבמנין צריך מנין אחר

[דף שסב ע"א]

וכן כתוב בת"ס לרשב"א ומביאו סי"ד סי' קלג

הגהות יתו"י (א) נ"ב כ"ל דמשום דאיתא בברייתא דתניא כך שני לא ככי דאל"כ מה ענין ק' חבית גבי מלאכה אחרת תנן: (ב) נ"ב נ"ע רב מגמ' דתמורה דף ל. וע"ש תוס' ד"ה ואידך ליסתרו:

נ"א רש"י ז"ל

להתירו וכשהיה עובד כוכבים נוגע ביינו של רבינו יעקב היה רגיל למוכרו אותו לעובד כוכבים עצמו לפי שאותו עובד כוכבים חייב לשלם מה שהזיקו האי עובד כוכבים דנסכיה להמרה דישראל אע"ג דלזבוני ולמשקל דמי אסור למשקל דמי מהאוה עובד כוכבים שרי מ"מ מיקלא קנייס:

המלה ולא נתחורו דבריו מן הטעם שכתבתי והקשה הרשב"א ז"ל אם כן היכי אמרי׳ בפרק קמא [דף יט:] דאם בנה אפילו עבודת כוכבים עצמו שכרו מותר משום דעבודת כוכבים מאן דקא גריס לה מכוש אחרון מכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה משום דקסבר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף נימא דכוליה אגרא במכוש אחרון פתיך דאי לאו מכוש אחרון לא הוה מיגר ליה כלל וכיון שכן כוליה אגרא שכר עבודת כוכבים הוא כדאמרי׳ הכא ותירץ דכיון דמכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה ליכא למימר דכוליה אגריה מתפיס במאי דלית ביה שוה פרוטה אבל הכא דשכר חביתא נר מצוה דאיסורא פרוטה הוא איכא למימר אף דכוליה אגריה מתפיס בה ולפי זה אי אמר ליה מאה חביות בחמשים פרוטות שכרו מותר : מתני׳ ידיחם והם מותרות. דלוגן בלוגן הוא ובהדחה סגי : ואם היו מבוקעות אסורות. דהשתא מתערב יין נסך לתוכן וביורשלמי מוכח שאם היו הענבים מטולטלים מעוקצן וקרובים ליבטל כמבוקעות דמו ואסורות : גרוגרות. תאנים יבשים: גמ׳ מעשה לסתור. בתמיה יש אדם שמביא מעשה לסתור את דבריו דהא גרוגרות לענבים מבוקעות דמו דהא עייל בהו חמרא : ואם נותן טעם לפגם מותר ומעשה בביתוס בן זונין. דיין נותן טעם לפגם הוא בגרוגרות : ולזבוני׳ לעובדי כוכבים שלא בפני ישראל. דתו לא זבין ישראל מעובדי כוכבים דפתן אסור ומיהו דוקא שלא בפני ישראל[אבל בפני ישראל]אסור דדלמא ההוא ישראל דחזי זבין ליה מעובדי כוכבים דסבר פת של היתר הוא שישראל אפאה. ומוכחינן בגמ׳ שאסור למכור לעובדי כוכבים כל דבר אסור שאין איסורו ניכר וניקח מן העובדי כוכבים מדתניא בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרנו לעובדי כוכבים . כלומר דלמא אתי לזבוני לישראל ומכאן יש ליזהר שלא למכור תרנגולת טרפה חיה לעובדי כוכבים שמא ימכרנה לישראל שלא יכיר בטרפותה אלא ישחטנה או יהרגנה ואחר כך ימכרנה

רש"י

ס"ה: קניא אגרא באפיה נפשה : מתני׳ ידיחם במים : גמ׳ ואגב צירייהו . סדקין שבחטין : חמרא עתיקא . טעמו ניכר בענבים לכך דברי הכל בנותן טעם וכל היכא דאיתמר בנותן טעם ואין טעמו ניכר שיעורו בששים : חלא . חומץ דחמרא וחלא דשיכרא חד דאיסור וחד דהיתר : חמירא דחיטי וחמירא דשערי . חד דחולין וחד דתרומה ונפלו זה לתוך זה וכל מין במינו במשהו (ג)והכי הלכתא דכל מין במינו דינו במשהו : חלא . דאיסור לגו חמרא דהיתר דברי הכל בנותן טעם . דכי נפל בגויה לא הוי דמי ליה לא בריחא ולא בטעמא כי אין . היין מבטל ריח החומץ עד שנתערב לתוכו ולא החומץ ריח היין משום דרובא חמרא אבל חמרא לגו חלא מטעם שהגיע לאויר הכלי נספך . היין בריחו נריח החומץ וקודם שנתערבו היו

מתני׳ *יי"נ שנפל על גבי ענבים ידיחם והם מותרות ואם היו מבוקעות אסורות מעשה בביתוס בן זונין שהיה מביא גרוגרות בספינה ונשתברו חביות של יי"נ על גביהן ובא מעשה לפני חכמים והתירום: גמ׳ מעשה לסתור חסורי מחסרא והכי קתני ואם נותן טעם לפגם הוא מותר ומעשה בביתוס בן זונין וכו׳ ההיא *ביתא דחיטי (א) דנפל עליה חביתא א דיין נסך שרא (א) רבה למיטחניה ולמיפייה ולזבוניה לעובד כוכבים שלא בפני ישראל כי היכי דלא ליתו ישראל למיזבן מיניה ואקשינן עליה *דרבה ממתני׳ דתנן יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחם והם מותרות ואם היו מבוקעות אסורות ופריק רב פפא שאני חיטי הואיל ואגב צירייהו כמבוקעות דמיין *°חמרא עתיקא בעינבי דברי הכל בנותן טעם חמרא חדתא בעינבי אביי אמר במשהו ורבא אמר בנותן טעם אביי אמר במשהו בתר טעמא אזלינן ואידי ואידי חד טעמא הוא והוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו רבא אמר בנותן טעם בתר שמא אזלינן והאי שמא לחוד והאי שמא לחוד והוה ליה מין ושאינו מינו ומין בשאינו מינו בנותן טעם חלא דחמרא וחלא דשכרא חמירא דחיטי וחמירי דשערי אביי אמר בנותן טעם בתר טעמא אזלינן והאי טעמא לחוד והאי טעמא לחוד והוה ליה מין ושאינו מינו ומין בשאינו מינו בנותן טעם ורבא אמר במשהו בתר שמא אזלי׳ והאי חלא מיקרי והאי חלא מיקרי והאי חמירא מיקרי והאי חמירא מיקרי והוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו חלא לגו חמרא דברי הכל בנותן טעם חמרא בגו חלא אביי אמר במשהו ורבא אמר בנותן טעם אביי אמר במשהו *ריחיה חלא וטעמיה חמרא חלא בתר ריחיה אזלינן והוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו רבא אמר (ג) בנותן טעם ריחיה

א מיי׳ פט"ו מהל׳ מאכלות אסורות כמג לאוין קמח טור י"ד סי׳ קלד :

בגמ׳ כרי

בד"ס הגי׳ דרבא

[דף שסב ע"ב]

דף סו:

ומ"מ בהא דבגד שאבד בה כלאים איכא למידק ליבטל כלאים ברובא כדאמרי׳ בתמורה (דף לד.) גבי שער נזיר שארגו בבגד דכל הבגד אסור ופרכינן וליבטל ברובא ומשני בליפורתא פירוש דחשוב ולא בטיל משמע הא לאו הכי בטל וה"נ נימא הכי וי"ל דדוקא גבי שער נזיר דהוי איסורא לבד שייך בטול ברוב כדין כל איסור המעורב בהיתר אבל גבי כלאים דהאי לחודיה שרי והאי לחודיה שרי ובהדי הדדי גזרת הכתוב לאוסרן *הלכך לא שייך שום בטול וא"ת והרי בשר בחלב דהאי לחודיה שרי והאי לחודיה שרי ואפילו הכי בטיל כדאמרי׳ בפרק כל הבשר (דף קח.) טיפת חלב שנפלה על חתיכה של בשר אם יש בנותן טעם באותה חתיכה אסורה ואם לאו מותרת יש לומר דשאני בשר בחלב דגלי קרא בהדיא דבטיל כדאמרי׳ התם דלך בשול אסרה תורה פירש דאיכא נתינת טעם. ומדאמרי׳ הכא דבפני ישראל אסור משום דאיכא למיחש דלמא זבין לה ישראל מעובד כוכבים יש ללמוד שמותר ליקח מבעל הבית עובד כוכבים פת של פלטר דבתר תחלתו אזלינן ומינה לפת של בעל הבית שבא לידו של פלטר שאסור לקחו מן הפלטר וכבר כתבתי זה למעלה : שאני חיטי דאגב צירייהו. סדק שלהם ומינה דשעורים כיון דלית בהו צירא הרי הן כענבים שאינן מבוקעות ושרי ומיהו כתב הרשב"א ז"ל דהני מילי כשהדיחם מיד או לזמן מועט אבל אם עמד היין עליהן זמן מרובה אף סהדי דודאי בלעי דאפי׳ בלתיתה חיישינן להו לענין חמץ דתניא [פסחים דף מ.] אין לותתין את השעורים וכ"ש אם נשרו השעורים ביין זמן מרובה שהן בולעין בודאי ואין להם תקנה בהדחה: חמרא עתיקא בענבי דברי הכל בנותן טעם. לפי שטעמו ניכר בענבים הלכך כל היכא דהוו מבוקעות אזלינן בהו בתר נותן טעם : חלא דחמרא וחלא דשכרא. חד דאיסור וחד דהיתר : חמירא דחיטי וחמירא דשערי. חד דחולין וחד דתרומה או טבל והקשה הרמב"ן ז"ל מדתנן בפ"ב דערלה למה אמרו כל המחמץ והמתבל והמדמע להחמיר מין במינו וכו׳ כיצד שאור של חטים שנפל לתוך עיסה של חטים ויש בו כדי לחמץ וכו׳ אלמא שאור ועיסה מין במינו הוא ואע"ג דלא הוו ליה חד שמא ולא חד טעמא וקשיא בין לאביי בין לרבא ותירץ דשאני עיסה הואיל וראויה להמתין והוי [שאור] משום הכי הוה ליה מין במינו מהשתא : חלא לגו חמרא. חלא דאסור דנפל לגו חמרא דהיתר דברי הכל בנותן טעם. דכי נפל לגויה לא דמי ליה לא בריחא ולא בטעמא שאין היין מבטל את ריח החומץ עד שנתערב לתוכו ולא החומץ את ריח היין משום דרובא חמרא כך כתב רש"י ז"ל ולאו [דוקא] חלא [דאיסורא] לגו חמרא [דהתירא] אלא אפי׳ חלא דהיתר לגו חמרא דאיסור משמע דלא אסר חמרא [כדין] משום לחלא לפי שאין היין שהוא בשולי הכלי משתנה בריחו מחמת החומץ לפי שאינו עומד

א וגבי חיטין שנפל עליהם יין נסך אין מועיל להם הכרזה שיכריזו עליו נטבעו חיטין ביין ומכרו לעובד כוכבים כמו בשר בפ׳ גיד הנשה דמועיל הכרזה וכן גבי חיטין לענין פסח אינו מועיל הכרזה והטעם כי אינו ניכר בחיטין אם נפלו במים או לאו דליכא למימר בהטין שיום הכרזה אסור ליקח מן העובד כוכבים ושאר הימים מותר כמו בבשר דהיינו טעמא בבשר דמשום דמידע ידיע וניכר אם הוא בת יומא או לאו ומיום הכרזה והלאה ליכא למיחש שמא זה הוא בשר טרפה שהכריזו עליו אתמול אבל בחיטין ליכא האי טעמא ובכל יום ויום איכא למיחש שמא חטין אלו הן מאותם שנטבעו במים והילכך כיון שחטין הן דברים הנקחי׳ מן העובד כוכבים כשאירע בהו איסור אסור למכור אותן לעובד כוכבים משום חשש תקלה ואין תקנה למכור ע"י הכרזה כמו גבי בשר כמו שזכרנו והילכך אפי׳ המקום קטן וידוע לכל שלפלוני נטבעו חטים במים אסור למכור אותו לעובד כוכבים משום חשש תקלה ואין תקנה למכור על ידי הכרזה דלעולם איכא למיחש לתקלה וה"ה לכל הדברים הנקחים מן העובד כוכבים שכשהן אסורין לית להו תקנתא למוכרם לעובד כוכבים ע"י הכרזה :

וכ"כ רש"י שם (ג"א)

הגהות הב"ח

(א) רבה כצ"ל :

הגהות חו"י

(א) נ"ב נ"ל דהוה לי׳ נ"ע לשבת וזה תמה : (ב) נ"ב נ"ע דלמה לי׳ לרבא זה אחר דס"ל לעיל דבתר שמא אזלינן נגד הטעם כ"ש נגד הריח והרי קרוי יין וי"ל דהרי אביי ס"ל ריח עדיף מטעם: (ג) נ"ב זה טעות רק ג"כ בנ"ט :

המאור הגדול

(גמ׳ דף עג) איתמר יי"נ שנפל לבור וכו׳. פי׳ היכא דנפל יין האיסור ליין ההיתר עד שלא נפלו המים כ"ע לא פליגי דמצא מין את מינו וניער ואסור אם אין ההיתר רבה על שניהם כי פליגי כשנפלו המים ראשונה לבור דהכא בין חזקיה בין ר׳ יוחנן כולהו סבירא להו כמאן דמתני לה אדרבא דאמר בעי׳ תחלה ר׳ יוחנן סבר לא שנא היכא דנפל יין האיסור שני להן ואח"כ נפל יין ההיתר באחרונה דבטיל ליה האיסור מעיקרא שלא היה בו שיעור לתת טעם במים ואע"פ שנפל יין ההיתר ונצטרף לתת טעם במים והגדילו בהיתר מותר שכבר בטל האיסור מעיקרא ולא שנא דמיהם הכי היכא שנפל יין ההיתר שני להן ואח"כ נפל יין האיסור באחרונה ויש בהו בין שניהם לתת טעם במים מותר דרואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבים עליו ומבטלין אותו וחזקיה סבר הגדילו המים בהיתר דנפלו הן תחלה ואח"כ נפל יין האיסור ולא היה בו שיעור לתת טעם במים ובטל הוא מקמי דליתיה חמרא דהיתירא דניסייע ליה מותר אע"ג דאתא וסייעיה לבסוף לא משגחי׳ ביה ומותר הואיל ובטל האיסור מעיקר נפילתו אבל הגדילו באיסור שנפלו המים תחלה ויין ההיתר שנית אי נמי איפכא דלאו דוקא ואחר כך הגדילו באיסור שנפל יין האיסור באחרונה ומצא באותה שעה מין ההיתר ומצטרף עמו בשעת נפילתו ומסייעו לתת טעם יין במים המותרים אסור כל מה שיש בבור אמרי׳ רואין כך קבלנו פירושה מרז"ל והלכה כרבי יוחנן דסוגיין בעלמא כוותיה דקי"ל כל מין במינו ודבר אחר סלק את מינו כאילו אינו ושאינו מינו רבה עליו מים ומבטלו והרי"ף ז"ל לא כתב מכל דברי שמועה זו כלום : *) כתב הרי"ף ז"ל מתחלה בהלכות בפסקא דכל איסורין שבתורה איכא מ"ד הלכה כרב ושמואל ואיכא מ"ד הלכה כרבי יוחנן וריש לקיש ואנן מספקא לן מילתא ולא אברירה גבן כהוגן אח"כ צוה לתקן נוסח ההלכות ולכתוב ומסתברא דהלכה כרב ושמואל דפלוגתא דאביי ורבא בחמירא דחטי וחמירא דשערי ובחלא דחמרא וחלא דשכרא כרב ושמואל שייכא וכן כתוב ברוב נוסחי ההלכות וכשבאתי ללוניל ראיתי ספר א׳ שבא מעבר לים והיה כתוב בו בכתב ידי אחד מתלמידי הרב ז"ל בלשון ערבי מכתב שפירשו כך בסוף ימיו של רבינו חזר בו מפסק זה לפי שאין לנו ראיה מפלוגתא דאביי ורבא שיש להעמידה בטבל ויי"נ ודעתו של הרב ז"ל היה מכרעת לפסוק כר׳ יוחנן וריש לקיש אלו דברי התלמיד שהעיד על רבו וזהו הפסק הנכון שראוי לסמוך עליו וההלכות שבמסכת חולין מוכיחות כן ושם נוסיף לבאר עוד בע"ה : וכן מ"ש הרי"ף ז"ל במשנה אלו אסורין ואוסרין בכל שהוא ליתיה להאי כללא דקי"ל חמץ בפסח אסור ואוסר בכל שהוא אין זה פסק ברור אצלינו דהא אוקימנא בגמ׳ האי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה והוא הדין לככרות של בעל הבית בחמץ בפסח כדקתני התם רבי עקיבא מוסיף אף ככרות של בעל הבית ואין כאן זכר לתערובת חמץ מין במינו או שלא במינו ע"י בילה ועירוב טעמים ודין אחר הוא ונפרשנו במקומו בע"ה ודע כי הפרש יש בין איסור משהו האמור לענין חמץ בפסח ובין אסורין בכל שהוא האמור כאן כי משהו האמור להלן הוא אמור על עצם האיסור וכל שהוא אמור כאן הוא אמור על ההיתר לומר שאין האיסור בטל אפילו באלף של היתר : אמר רבי זרחיה הלוי מקומות חסרים בהלכות נראו בטעות ידי סופר ואולי

*) עי׳ היטב סי׳ אלף שג.

מלחמת ה׳

כתוב בספר המאור וכן מ"ש הרי"ף במשנה אלו אסורין ואוסרין בכל שהוא ליתיה להאי כללא וכו׳ דהאי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה והוא הדין לככרות של בעל הבית בחמץ בפסח וכו׳ ואין כאן זכר לתערובת חמץ מין במינו או שלא במינו על ידי בילה וערוב הטעמים : אמר הכותב זה אמת לא חלק רבינו הגדול עליו לפי דעתי אבל כך אמר ליתיה להאי כללא דקי"ל חמץ בפסח אסור בהנאה ואיסורו בכל שהוא כיוצא באלו דהיינו דבר שבמנין כגון ככרות של בעל הבית ומפורש הוא בגמרא דתנא דידן לית ליה איסור הנאה בחמץ בפסח כדאמרי׳ וליתני אגוזי פרך ורמוני באדן דדבר שבמנין ואיסורי הנאה ופריק הא תנא ליה התם והדר אקשי׳ בשלמא הנהו קתני התם אלא ככרות של בעל הבית בחמץ בפסח ליתני דהא התם לא תני אלא הראוי לערלה ולכלאי הכרם אבל חמץ בפסח לא תנא והוה ליה למתנייה הכא ופריק מאן שמעת ליה דאמר חמץ בפסח אסור בהנאה רבי עקיבא וכו׳ כלומר אנן לא סבירא לן כרבי עקיבא דאמר אסור בהנאה ומשום הכי לא תנינן לה הכא ור׳ עקיבא הא אמר בכלאי הכרם ככרות של בעל הבית והוא הדין דהיה אומר הכי בחמץ והוי יודע דמתני׳ דהכא ר׳ מאיר היא דאמר את שדרכו לימנות מקדש ומשום הכי מקשי׳ ככרות של בעל הבית דלא גרעי ומשער נזיר דאילו לרבנן הא לא חשיבי להו ככרות של בעל הבית אפילו בכלאי הכרם שהם ודאי איסורי הנאה : כתוב בספר המאור מקומות חסרים בהלכות נראו בטעות ידי סופר ואולי יצאה הטעות מיד הסופר הראשון כי נמצא החסרון הזה בכל הנסחאות שבאו לידינו : אמר הכותב הנני בא למלאת ריקן ומחסרך כאיש מגן בבבא קמא בפרק מרובה שכתב רבינו ז"ל גנב וטבח ביוה"כ משלם תשלומי ד׳ וה׳ ואמאי נהי דקטלא ליכא מלקות מיהא איכא והא קי"ל דאינו לוקה ומשלם אמרי דבי ר׳ ינאי משמיה דר׳ יוחנן בטובח על ידי אחר אמת הוא שלפי ענין הגמרא חסר משם כל מה שאומר בגמרא הא מני ר"מ היא שבעל הברייתא הזאת שאמר בטובח ע"י אחר ולא על משנתינו אבל כבר למדנו מהלכות רבינו ז"ל שנהג כמה פעמים המנהג הזה לילך בדרך הפסק בקצר ולתפוס לעצמו לשון הגמרא שלפי גמרא זו משנתינו דקתני מכר בשבת וטבח ביוה"כ על כרחנו ר"מ היא ובטובח ע"י עצמו ואינה הלכה דקי"ל אינו לוקה ומשלם אבל מאחר שלמדנו מדבריו של רבי יוחנן שהטובח ע"י אחר חייב בחול וה"ה לשבת העמיד רבינו ז"ל טבח ביוה"כ חייב בטובח על ידי אחר לא ע"מ שהדקדק אבל בשבת פטור כמו שסברו בגמרא אלא על מנת שתאמר יוה"כ בטביחה ע"י אחר חייב וה"ה לשבת ושבת במכירה חייב וה"ה ליוה"כ ותנא קולא בקולא ותומרא בחומרא ואידך דקתני בסיפא טבח בשבת ואינו משלם ד׳ וה׳ בטובח ע"י עצמו היא וה"ה ליוה"כ ומכוונא בזה שכתבן רבינו ז"ל בהלכה שלא על תנאי לדקדק מה שדקדקו מהן בגמ׳ במס׳ שבת בפ׳ חבית דתנן הרוחץ במי מערה ובמי טבריא וכו׳ ואתמר עלה בגמרא קתני מי מערה דומיא דמי טבריא מה מי טבריא בחמין אף מי מערה בחמין הרוחץ דיעבד אין לכתחילה לא מכלל דלהסתפק אפילו לכתחלה שפיר דמי מני ר"ש היא וכולה כדאיתא בגמרא ופסקה רבינו ז"ל בהל׳

א מיי' פי"ג מהלכות מאכלות אסורו' סמג לאוין קמח טור י"ד סימן קח :

ב מיי' פט"ו ופט"ז מהל' מאכלות אסורו' טוי"ד סי' קג :

עומד באויר אבל חמרא לגו חלא משהגיע לאויר הכלי נהפך היין מריחו לריח החומץ וקודם שנתערבו היו שוים בריחם : ריחיה חלא . יין זה סמוך לערובו היה ריחיה חלא וטעמיה חמרא ובתר ריחא אזלינן וכשנתערבו הוי להו מין במינו : **בת** תיוהא . נקב שנוקבין במגופת החבית לבדוק היין אם יכול להתקיים: להריח עובד כוכבים ביין של ישראל שפיר דמי ישראל לעובד כוכבים אביי אמר אסור ורבא אמר מותר . ריחא לאו מילתא היא . ואם תאמר והא אמרינן בפ' כל שעה (דף כה:) גבי הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו כלומר הנאה דריח דאפשר וקא מיכוין כולי עלמא לא פליגי דאסור והכא אפשר וקא מיכוין הוא ואמרינן נמי בפרק קמא (דף יב:) לא שנו אלא מעוטרות בורד והדס דקא מתהני מריחא אלמא ריחא מילתא היא יש לומר דבמידי דעביד לריחא מילתא היא אבל יין דלאו לריחא עביד סבר ליה לרבא בכה"ג לאו מילתא היא אבל לפי פירוש ר"ח ז"ל אין אנו צריכין לזה שהוא פירש דהאי בת תיוהא הוא קנה חלול של זכוכית ארוך ויש באמצעיתו דד נקוב ומכניס ראשו בחבית וראשו אחר בפיו ושואב היין ומקלח ויוצא בדד ואינו נוגע אל פיו הלכך עובד כוכבים לישראל שפיר וישראל לעובד כוכבים אביי אמר אסור משום ריחא ורבא אמר מותר דריחא כי האי גוונא שאינו מריח אותו באפו אלא בפיו לאו מילתא היא וא"ת והא מ"מ מוריק אורוקי דמכח עובד כוכבים קאתי י"ל שכיון שברות שפתיו הוא שהורק מותר דצרורות נינהו כדאמרי' בב"ק (דף יח:) לענין נזיקין גבי סוס שנכשף וחמור שנער דצרורות נינהו וצרורות לא עבדי יין נסך והרב בעל הערוך ז"ל פירש דבת תיוהא נקב הוא שמניחין במגופת החבית ומשם שואפים ריחו של היין בפיהם ויודעים אם טוב הוא ואם החמיץ :

רש"י

שוין בריחו : ריחיה . חלא יין זה סמוך לעירובו הוה ריחיה חלא ובתר ריחא אזלינן וכשנתערבו הוה ליה מין במינו : הא בת תיוהא . נקב נקוב במגופת חבית להריח יין ולבודקו אם יוכל להתקיים ולהריח עובד כוכבים ביין של ישראל שפיר דמי : **מתני'** כל שבהנאתו בנותן טעם . כלומר שנהנה בטעמו של איסור דהיינו נותן טעם לשבח אסור : וכל שאין בהנאתו בנותן טעם . שאינו נהנה בטעמו כגון חומץ לתוך הגריסין שנתן טעם לפגם [מותר]: **גמ'** לתוך גריסין רותחין . חומץ הוא פוגם גריסין [רותחין] ומשבית הלונגים: והרתיחן . על האור אחר שנפל החומץ לתוכו : לא שיאמרו כו' . חומרא היא כלומר לא שיוכלו לתת פגם בתבשיל מחמת דבר אחר כגון שתהא חסירה מלח או יתירה מלח דאם פגום מחמת דבר אחר אין תולין הפגם באיסור ואסור אלא איזה נותן טעם לפגם שמותר כל שאינה חסרה שום תיקון ואינה נאכלת מפני זה כלומר דאיסור זה פוגם טעמא שאינה נאכלת ולאו דוקא אינה נאכלת אלא כיון שפוגמת פורתא קרי ליה אינה נאכלת : איכא דאמרי . הא דרבי שמעון בן לקיש לקולא : לא שיאמרו . כלומר אין תולין הפגם בדבר אחר לומר חסירה היתה מלח ואילו היה בה כתיקנה לא היה איסור זה פוגם שהמלח היה מבטל את פגימת האיסור ומתקנו אלא כיון דטעם האיסור פוגמו עתה כמו שהוא הוי פגום ומותר

נר מצוה

ריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא בתר טעמא אזלינן והוה ליה מין בשאינו מינו ומין בשאינו מינו בנותן טעם האי [א]בת תיוהא עובד כוכבים לישראל שפיר דמי ישראל לעובד כוכבים אביי אמר אסור ורבא אמר מותר אביי אמר אסור ריחא מילתא היא (א) ורבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא והילכתא בכולהו כרבא דקי"ל כל היכא דפליגי אביי ורבא הילכתא כרבא בר מיע"ל קג"ם : **מתני'** זה הכלל כל [ב]שבהנאתו בנותן טעם אסור וכל שאין בהנאתו בנותן טעם מותר כגון חומץ שנפל לתוך גריסין : **גמ'** *אמר רב יהודה אמר שמואל הכי הילכתא ואמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא שנפל לתוך גריסין רותחין אבל נפל לתוך גריסין צוננין °והרתיחן נעשה כהשביח ולבסוף פגם ואסור אמר ריש לקיש נותן טעם לפגם שאמרו לא שיאמרו קדירה זו חסירה מלח או יתירה מלח חסירה תבלין או יתירה תבלין אלא כל שאין חסירה כלום ואינה נאכלת מפני זה איכא דאמרי אמר ר"ל נותן טעם [לפגם] שאמרו לא שיאמרו קדירה זו חסירה מלח יתירה מלח חסירה תבלין יתירה תבלין אלא השתא מיהא הא פגמה אמר רבי אבהו א"ר יוחנן כל

[דף שסג ע"א]

וגרסינן עלה בגמרא אמר רבא מנא אמינא ליה כלומר דריחא לאו מילתא היא דתנן תנור שהסיקוהו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת הפת מותר . כלומר לזרים : לפי שאין טעם כמון אלא ריח כמון . ומיהו שמעינן דלא אמרינן יש שבח עצים בפת אלא דוקא באיסורי הנאה ומשום דיש שבח עצים בפת היינו לומר שבח הנאת עצים הוא בתוך הפת ומשום הכי חשיב נהנה מן העצים ומשום הכי דוקא בקליפי ערלה וכיוצא בזה דאסירי בהנאה הוא דאיכא למיחש להכי אבל בתרומה דהנאתה מותרת לזרים אין לאסור משום דיש שבח עצים בפת ולפיכך כתבו בתוספות דמכאן יש להתיר פת שאפאה עובד כוכבים ביו"ט ואין לאסור משום דשמא העצים שנאפה בו נתלשו היום ומוקצין הן דהא לא אמרינן יש שבח עצים בפת אלא לענין אסורי הנאה ואי משום שמא נטחנו החטים היום אין בכך כלום כיון דמעיקרא בעודם חטים היו ראויין לכוס אבל בהלכות גדולות חשיב להו נולד כשנטחנו ביו"ט ולא ידעתי למה כיון שמתחלה היו ראויין לכוס וכן אין לחוש להן למוקצה דחזי שבת דהיינו בשעה שנעשו קמח דהא גמרו בידי אדם הוא ולא קא מיבעיא לן כדאיתא התם [ביצה דף כז.] ועוד דבגמרו בידי שמים נמי בעיא ולא איפשיטא היא ולקולא ובשבת נ"כ התירו בתוספות ליקח פת חמה מן הטעם שכתבו וחזקו דבריהם דלא אמרינן יש שבח עצים בפת אלא באיסורי הנאה מדקי"ל המבשל בשבת בשוגג יאכל ואמאי יאכל והרי כל העצים בשבת מוקצים הם אפילו נתלשו מאתמול ויש שבח עצים בפת ואם כן כשאוכל הפת שנאפה בעצים הרי הוא אוכל מוקצה אלא ודאי לא אסרינן משום שבח עצים בפת אלא דוקא באיסורי הנאה ומוקצה מותר בהנאה הוא והא לא מוכח לפי שלא שמענו שבח עצים בתבשיל אבל ההיא דתנור שהסיקהו בכמון של תרומה ראיה מכרעת : **והלכתא** בכולהו כרבא וכו' . הרב אלפסי ז"ל כתב בפרק גיד הנשה דהא דאיפליגו רב ולוי בפרק כיצד צולין (דף עו:) בבשר שחוטה שצלאה עם בשר נבלה דרב אמר אסור דריחא מילתא היא ולוי שרי ואפילו בשר נבילה שמן ובשר שחוטה כחוש דריחא לאו מילתא היא דפלוגתייהו שייכא בהא דרבא ואביי דרב ס"ל כאביי ולוי ס"ל כרבא וקי"ל כלוי כיון דקאי כוותיה דרבא וכתבתיה שם בארוכה בס"ד : **מתני'** זה הכלל כל שבהנאתו בנותן טעם. שנהנה בטעמו של איסור דהיינו נותן טעם לשבח אסור : וכל שאין בהנאתו בנותן טעם . שאינו נהנה בטעמו של איסור כגון חומץ שנפל לתוך גריסין שנותן טעם לפגם מותר : **גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל הכי הילכתא . כלומר דנותן טעם לפגם מותר ואע"ג דליכא דפליג עלה במתני' אמר הכי משום דהיא מילתא דרבותא ודכוותה אשכחן ביבמות : לא שנו אלא שנפל לתוך גריסין רותחין . חומץ פוגם גריסין רותחין ומשביח את הלונן : נעשה כמי שהשביח ולבסוף פגם . כ"ל דה"ק לא תימא כיון שסוף חומץ זה לפגום כשירתיח הגריסין שנראה אותו כפוגם מתחלתו אלא נעשה כתבשיל שהשביח מחמת האיסור ולבסוף נפגם מעצמו דאסור עד שיפסל מלאכול לאדם : לא שיאמרו קדרה זו חסירה מלח יתירה מלח . חומרא היא לומר דלא שיוכלו לתת פגם בתבשיל מחמת ד"א כגון שתהא חסירה מלח או יתירה דבכי האי גוונא אפשר שאילו היה התבשיל כתקנה לא היה תערובת איסור זה פוגם בו הלכך לא שרינן נותן טעם לפגם בענין שאפילו בתבשיל שהיה כתקנו היה פוגם : ואיכא דאמרי הא דריש לקיש [לקולא] דנותן טעם לפגם שאמרו אין תולין הפגם בדבר אחר לומר חסירה היא מלח או יתירה ואילו היה כתקנה לא היה איסור זה פוגמה שהמלח היה מבטל פגימת טעם דאיסור ומתקנו אלא כיון דטעם האיסור פוגמה עכשיו כמות שהוא הוי פגם ושרי : **ודאמרינן** כל שאינה חסרה כלום ואינה נאכלת מפני זה . פירש רש"י ז"ל דלאו דוקא אינה נאכלת אלא כל שנפגם טעמה מפני זה שרי

עלה עליו יי"כ שילך כשהוא בעיניה אינו אסור לאוכלו משום שאין בפת ריח הבשר דריחא לאו מלתא היא אבל לאוכלו בכותח אסור משום חומרא דבשר בחלב ועוד שריח הבשר נרגש ב... סבור שממשו של בשר נבלע בהם ואם יאכלנה בכותח מתחזי כבשר בחלב והילכך אסור מאח"כ כבשר שחוטה ונבילה שצלאן יחד שאין ריח אחד מהן נרגש בחבירו שהם מין במינו ועיין פרק גיד הנשה שם הארכנו אלו : ויש כאן מקום עיון על המוסקו שכתב מיי' פ"ק מהל' כלי מקדש וסמ"ג שמן קטן שהוא דם המתקבץ במטוטרת החיה שבצוארה והראב"ד השיג כי המוסקו היה אוסרו באכילה מפני חשש דם ורבינו יונה התירו גם שתחילתו היה דם בתר השתא אזלינן דהוא פירשא ולדידיה גם מוויט"א שעושין מיין נעפש ונפסד אפשר שיהיה מותר דבתר השתא אזלינן והרא"ש כתב דדברי רבינו יונה צריכין ראיה ומסכים לדעת הרמ"ה שאסור ...ע דאי אסור הוא אלא התלמוד מתיר לבדיא להריח בו לכתחילה ולברך עליו בורא מיני בשמים ואם המוסקו הוא בעצמו אסור היאך יוכל ליהנות ממנו ולהריח בו לכתחלה ובפרט כיון שכל עצמו לריחא עביד ולא ...ד דריחא מלתא היא דודאי אסור אלא אפילו למ"ד דריחא לאו מלתא היא הני מילי בבת תיהא דאין ריחו כל כך מפוטס או אפילו בבשר שמן וכיוצא בזה שכל עצמן לאו לריחא עבידי אבל המוסקו שכל עצמו להריח ...יימר שיהיה מותר להריח בו לכתחלה ומדברי התוס' פ' השוכר את הפועל נראה דמידי דלא שייך ביה כי אם הריח אסור להריח אליבא דכ"ע כגון זילוף יי"נ וה"ס המוסקו ואפי' את"ל שיהיה מותר להריח בו לכתחלה ...ד דריחא לאו מילתא היא מי יימר שיברך על הריח הבא ממנו כיון שעקרו הוא איסור נמצא שהיא מצוה הבאה בעבירה ואין זו ברכה אלא ניאוץ לא מבעיא לדברי מיי' דס"ל בפ"ק מהל' ברכות דאין מברכין על דבר האיסור

שלטי הגבורים

א וגבי תיהא ובת תיהא לדעת רבינו אפי' בשר שחוטה כחושה שצלאה בתנור עם בשר נבילה שמנ' מרוחק קצת זה מזה דאזיל ריח דנבילה ומשטש ליה לשחוטה אפ"ה אינה נאסרת השחוטה דריחא לאו מילתא מיהו דוקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לצלות בתנור א' בשר שחוטה ובשר נבילה יחד ומשום הכי פת שאפאה עם הצלי בתנור אסור לאוכל בכותח וכן דגים שצלאו עם הבשר בתנור אסור לאוכלן בכותח דכיון שהן מותרי' לאכילה בעיניהו בלא כותח אי שריח להו למכלינהו בכותח אתכי' דכמאן דשרית לצלות בשר שחוטה עם בשר נבלה דמי ואנן קי"ל דדוקא בדיעבד אם נצלה מותר אבל לא לכתחלה כך כתב הרי"ף ועוד נתן טעם לאסור הפת שאפאה עם הצלי לאוכלו בכותח משום שהוא דבר שיש לו מתירין ולקמן נבאר טעמו בס"ד והר"ן בשם התוספות פרק השוכר את הפועל פירש דהא דאצטריכו לתלות בריחא אי מלתא היא או לאו לא משום דאיכא למימר דמשום דהנאת הריח מלתא היא דודאי אע"ג דמטי ליה הנאה בריח אינו כלום אליבא דכ"ע כל עוד שאותו דבר של איסור אינו נעשה להריח אך פליגי בבת תיהא אי ריחא מלתא היא ואכילה חשיבה דהיכא שמריח בדבר האיסור אי חשיב כאילו אוכלו ממש כיון ששואף הריח אליו או לא אבל אם היה הדבר של איסור שמריח בו מידי דלא שייך ביה אכילה רק הנאת הריח בעלמא כגון זילוף יי"נ או זילוף יין ע"ג אישים או יש בהנאת הריח איסור אליבא דכ"ע אם הגיע לו הריח בפסיק רישיה או שריח בו לכתחלה כיון דאין שם רק הנאת הריח דאין לומר בו אי אותו ריח חשוב כאכילה או לא כך כתבו הר"ן ותוספות ופסק נמי כרבינו דריחא לאו מלתא היא והוסיף להקל ולומר דאפילו לכתחלה יכול לצלות בשר שחוטה בהדי בשר נבלה בתנור א' דלאו דוקא בדיעבד מותר אלא אף לכתחילה מותר : ומיהו גם הוא סובר דפת שאפאה עם הבשר בתנור א' אסור לאוכלה בכותח דלאו משום דריחא מלתא היא דא"כ היה אסור גם לאוכלה בפני עצמ' משום חשש הרגל עבירה כמו שאסרו לאכול כלל הפת שנאפה בתנור שטחוהו באליה וגם אינם אסורים מטעם מהרי"ף שכתבנו אלא היינו טעמא משום חומרא דבשר בחלב שהחמירו בבשר בחלב טפי מבשאר איסורים כדאשכחן שאסור להעלות בשר וגבינה על שולחן א' מאח"כ ביי"נ שאוכל אדם על השלחן עם העובד

מלחמת ה'

מנת שלא תדקדק ממנה מכלל דלהשתתף כל גופו אפי' לכתחלה דקי"ל בחמין אסור בין בכלי בין ...ן ביבמות בפ' האשה רבה ת"ר זו דר"ע דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין אבל חכמים אומרים ... מיבמה ובגמרא דקו עלה ונימא אין ממזר מחייבי לאוין האי תנא אידך תנא דר"ע הוא דאמר מחייבי ...ר הוא ממזר מחייבי לאוין גרידי לא הוי ממזר והבריייתא כתובה בהלכות כמות שהיא ואם תדקדק ... שאמרו עליה בגמרא דתייא היא ולא נתנה ליכתב וכן במסכת ראש השנה כתוב בהלכות תניא ...מע ולא נתכוון משמיע וכו' לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע וזו הלכה היא ובלבד שלא תאמר ...רו בגמרא קתני משמיע דומיא דשומע מה שומע לעצמו אף משמיע לעצמו כמו שביאר הוא שם בהלכותיו ...מסכת אחת מן הדברים שתפסן לעצמו שלא על מה שנאמרו בגמרא דכתב איתמר נמי אמר רבי חייא ... אין תוקעין אלא כל זמן שב"ד יושבין וזה אמור בגמרא על יוה"כ והביאה על ר"ה מפני שהוא ...אם השנה בעיא בפני בית דין ועם בית דין הנה למדנו מאלו המפורשות שאין החסרון בזה וכדומה

המאור הגדול

ואולי יצאה הטעות מידי הסופר הראשון כי נמצא החסרון הזה בכל הנוסחאות שבאו לידינו : **בבבא** קמא בפ' מרובה גנב וטבח ביוה"כ משלם .תשלומי ד' וה' אמאי נהי דקטלא ליכא מלקות מיהא איכא והא קי"ל דאינו לוקה ומשלם אמרי' משמיה דרבי יוחנן בטובת ע"י אחר אח"כ כתוב בהלכות וחסר משם כל מה שאמור בגמ' מן הא מני ר"מ היא עד כל חבורתא כולה משמיה דרבי יוחנן אמרי בטובת ע"י אחר ואין הענין שלם בפחות מזה : **וכן** בפ' המפקיד אמר רב הונא אין מורידין קטן לנכסי שבוי ולא קרוב לנכסי קטן ולא קרוב מחמת קרוב לנכסי קטן באחי מאימא ולא קטן בנכסי שבוי דילמא מפסיד להו ולא קרוב לנכסי קטן ולא קרוב מחמת קרוב בנכסי קטן כיון דלא מאחי אתי לאחזוקי בהו ולא היא ל"ש אחי דאבא וכו' וחסר משם כל מה שאמור בגמרא אמר רבא שמע מינה מדרב הונא וכו' עד ולא היא ואין הענין שלם בפחות מזה :

...ן יד הסופר הראשון יזכר לחיי העולם ולא משגגת הלב אבל הוא קשר לדעת : **ובפרק** המפקיד הגרסא בהלכות שלמה בעניינה וכך היא נמצאת בנוסחי ההלכות ולא שנא אחי דאבא ולא שנא אחי דאימא וכו' ואין ...היא וכן כתבם הרב רבי יהודה הנשיא אלברגלוני ז"ל לנוסחאת ההלכות והאמת שהשמיע מכאן דברי רבה שאמר שמע מינה מדרב הונא אין מחזיקין בנכסי קטן ואפילו הגדיל ולא זו בלבד שהשמיטה : **סליק בע"ה**

הגהות חו"י (א) נ"ב עי' בתוס' ובר"ף פ' ע"פ פי' פסעט:

שרי וראויה לדבריו מקדירה שאינה בת יומא דקרינן לה נותן טעם לפגם ובודאי שאינה פוגמת התבשיל כל כך עד שלא יהא נאכלת ובקדירה בת יומא נמי אמרינן אי אפשר דלא פגמה פורתא אלמא דבפורתא דפגם שרו וראויה לדבר עוד משמן ודבש וקורט של חלתית ודומיהן שהתירו בפרק אין מעמידין (דף לח:) משום נותן טעם לפגם ובודאי שאינן נפסלין מאכילת אדם שהרי כולן נאכלין הן אלמא כל דאיכא פורתא דפגם שרי ואע"ג דנותן טעם לפגם מנבילה גמרי לה וכל שראויה לגר שמיה נבלה ואע"פ שנפגמה התם הייתו טעמא מפני שנאכלת בפני עצמה ולפיכך אסורה עד שתפגם מאכילת גר אבל איסור תערובת שהולכין בו אחר נתינת טעם כל שטעמו פוגם התבשיל קצת מותר לפי שאינו נותן טעם דאדרבה פוגם הוא אבל עדיין צריך ליישב היכי גמרינן לה מנבילה וצ"ל דהיינו טעמא דמה מצינו בנבילה שלא אסרתה תורה אלא כשהיא ראויה לגר מפני שהאוכלה נהנה מן האיסור אע"פ שהיא נפגמה קצת אבל כל שאינה ראויה לגר כיון שאינו נהנה מן האיסור התירתה תורה ואף ע"פ שחל עליה איסור מתחלה אף באיסור שנ"ט בהיתר כיון שההיתר נפגם קצת מן האיסור נמצא שזה שאוכלו אינו נהנה מן האיסור אלא מצטער עליו הלכך שרי אע"פ שחל איסור מתחלה באותו דבר שנתערב בהיתר ולפ"ז קרוב אני לומר שאם הגדיל איסור מדתו של היתר עד שהוא משביח יותר כשאוכלו בגודל מדתו ממה שהוא פוגם בהפסד טעמו אסור עד שיפסל מלאכול לאדם כנבילה וכי אמרינן דפגם כל שהוא סגי היינו כשפוסל יותר בקלקול טעמו ממה שמשביח בגודל מדתו אבל הרשב"א ז"ל התיר בספר תורת הבית הארוך כל שההיתר מרובה מן האיסור וקא יהיב טעמא [לפגם] דאי משום ממשו דאורייתא ברובא בטיל ואי משום טעמא אין כאן נ"ט כיון שהוא פוגם אלו דבריו ז"ל ואין דעתי נוחה בהיתר זה: **כל** שטעמו וממשו. של איסור ניכר בהיתר ואוכלו עם ההיתר: לוקין עליו. ועל כגון זה נאמר שיעור כזית בכדי אכילת פרס הל' לממ"ש שאם יש בשיעור פרס של תבשיל כזית מן האיסור לוקין עליו ואע"פ שאין כזית של איסור נאכל בבת אחת כיון שאין שוהה באכילתו משהתחיל לאוכלו עד שגמרו אלא כדי אכיל' פרס מצטרפ' אכילתו ולוקין עליו אבל אם אין בכדי אכיל' פרס של תבשיל כזית אסור הואיל ושוהה באכילת כזית יותר מכדי אכילת פרס הוו להו כשתי אכילות של שני ימים ואין לוקין עליו דקים להו לרבנן דאכילת פרס הוי שיעור אכילה ושיעור פרס לדברי רש"י ז"ל ד' בצים ולדברי הרמב"ם ז"ל שלשה בצים ומחלוקתם תלויה בסוגיא שבפרק כילד משתתפין [דף פב:] **טעמו** ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו. נחלקו המפרשים ז"ל בטעמו ולא ממשו דהיינו טעם כעיקר אי מיתסר מדאורייתא או מדרבנן וכתבתי סברותיהם וראיותיהם בפרק גיד הנשה בסייעתא דשמיא: ואי ריבה טעם לפגם מותר. האי ריבה קולא משמע דאע"פ שנפגם מחמת דבר אחר אם הועיל איסור זה לרבות את הפגם מותר כלישנא בתרא דריש לקיש דאמר אין אומרים חסירה מלח וכו': **ההוא** עכברא דנפיל לחביתא דשיכרא וכו' והאי חידוש הוא דהא מימאס מאיס ובדילי אינשי מיניה. פירש רש"י ז"ל וכיון שכן נ"ל דאסריה רחמנא והיינו חדושיה ולא נראה דנהי דמאיס ובדילי אינשי מיניה אעפ"כ הוצרך לאסור אותו בלאו ועוד שלדבריו אין חדוש זה כחדוש המוזכר בכ"מ בתלמוד דחדוש בעלמא היינו איסור מכלל היתר או היתר מכלל איסור אלא [הכי פירושא] כיון דמימאס מאיס ובדילי אינשי ה"ל כנבילה סרוחה מעיקרא דשריא לכולי עלמא כדאיתא בגמרא [דף סח.] ואפ"ה אסריה רחמנא הלכך כיון שחדשה בו תורה [איסור] אף טעמו אוסר אע"פ שהוא פוגם: אי משום דקסבר נ"ט לפגם אסור ולית הלכתא כוותיה. כלומר אפי' בהא [דעכבר] דלא ס"ל טעמיה דרב ששת דאמר דמשום דחדוש הוא אף טעמו נ"כ אוסר אלא אין לנו בו אלא מה שחדשה תורה דהיינו גופן אבל פליטתן לא. ומיהא שמעי' שכל הדברים המאוסין כעכבר וכיוצא בו אין אוסרין בפליטתן אלא דוקא בחלא ושיכרא דמשבחי בהו ואף בשנמחה גופן לגמרי ונתערב בהיתר מרובה מהן יש להתיר משום דמדאורייתא ברובא בטיל ולא מתהני מאיסורא כלל: **ההוא** אימרטוטי אימרטט פירש רש"י ז"ל ושרץ איסורו (בטומרטט) בכעדשה דחיישינן דלמא בלע חתיכת שרץ בהדי חומץ ובודאי דהכי אמרינן במעילה [דף טז:] בשרצים המובדלין דהיינו שמנה שרצים בתורה שאיסורן כטומאתן אבל תימה הוא למה הוצרך לכך דהא אף בשאר איסורין יש לחוש לפחות מכזית דהא קי"ל כר' יוחנן דאמר בפרק בתרא דיומא (דף עג:) דחצי שיעור אסור מן התורה ותו קשיא עליו אי מש"ה אמאי אסריה רב כהנא ליעבריה במסננת וליסתרי לכך פירשו ההוא אימרטוטי אימרטוט כלומר שהוסר למרו וכיון דחזינן דשהא טובא איכא למיחש דלמא חורפיה דחלא מהדר ליה לטעמא לשבח ואף ע"ג דחלא ושיכרא גונן בגונן הוא כיון דשהא טובא ה"ל כבוש שהוא כמבושל והראב"ד ז"ל פירש שאין העכבר פוגם אלא מחמת למרו וזה שהוסר למרו משביח ולא נהירא כלל וכתבו בתוספות דיש לתמוה היאך אנו אוכלים דבש דבורים שהרי רגלי הדבורים מעורבין בדבש וכל שהוא בעינו ודאי אסור אע"פ שהוא פוגם ואמרו בשם ר"ת ז"ל שרגלי הדבורים כיון דעצמות נינהו שרו כדתנן דעצמות טהורין: **והילכתא** אידי ואידי בששים. פירוש בין בשכרא בין בחלא דקסבר נותן טעם לשבח הוא והורו רבותינו הצרפתים ז"ל הלכה למעשה דדוקא בחלא ושכרא בעינן ששים לפי שמשביחין אבל בשמן ויין ושאר משקין פוגם הוא ומותר וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות ובגמרא אמרינן וכן לכל האיסורין שבתורה ולאו למימר שהולכין בכל האיסורין אחר נתינת טעם שהרי יש שאיסורם במשהו אלא ה"ק וכן לכל איסורין שהולכין

כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס א *טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו ואם רוב הטעם לפגם מותר ולימא נותן טעם לפגם מותר הא קמ"ל דאע"ג דאיכא מילי אחרניתא דפגמה בהדיה והילכתא כלישנא בתרא דרשב"ל °ההוא *עכברא דנפל לחביתא דשיכרא אסריה רב להההוא שיכרא אמרוה רבנן קמיה דרב ששת לימא קסבר רב נותן טעם לפגם אסור אמר להו רב ששת בעלמא סבר רב נותן טעם לפגם מותר והאי חידוש הוא דהאי מימאס מאיס ובדילי אינשי מיניה ואפי' הכי אסריה רחמנא הילכך בטעמא לפגם נמי אסור אמר רבא הילכתא נותן טעם לפגם מותר ועכברא בשיכרא לא ידענא מאי טעמיה דרב אי משום דקסבר נותן טעם לפגם אסור ולית הילכתא כוותיה אי משום דקסבר עכברא ב בשיכרא אשבוחי משבח איבעיא להו *נפל לגו חלא מאי א"ל רב הלל ורב אשי הוה עובדא בי רב כהנא ואסר רב כהנא א"ל °ההוא אימרטוטי אימרטט רב אחא שיער בחלא בחמשין רב שמואל בריה דרב איקא שיער בשיכרא בשיתין והילכתא אידי ואידי בשיתין דחיישינן דילמא אשבוחי משבח בחלא ובשיכרא (וכן כל איסורים

דף סז: · דף סח: · דף סט.

רש"י

ומותר: כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו. וזהו כשיש כזית מן האיסור בכדי אכילת פרס מן ההיתר אז לוקין עליו אע"פ שאין כזית מן האיסור נאכל בבת אחת מ"מ כיון שאינו שוהה באכילתו משהתחיל לאוכלו עד שגמרו אלא כדי אכילת פרס מצטרפת אכילתו ולוקין אבל אם אין בכדי אכילת פרס של תבשיל ההיתר כזית מן האיסור הואיל (א) ושוהה באכילת כזית מן האיסור יתר מכדי אכילת פרס הוי כשתי אכילות של שני ימים ואין לוקין עליו וכן קים להו לרבנן דשיעור אכילת פרס והוא ארבע בצים הוי שיעור שהיית אכילה: ואם ריבה לפגם. כלומר אפילו אם נפגם מחמת דבר אחר אם הועיל איסור זה לרבות הפגם מותר כלישנא בתרא דריש לקיש כדפירשתי: והכא חידוש הוא. כלומר גבי שרץ היינו טעמא דאסור אפילו נותן טעם לפגם דהא איסור שרץ חידוש הוא דהא מאיס ובלא אזהרה בדילי מיניה אינשי ולמה לי דאזהר רחמנא עליה אלא ש"מ דאפילו נותן טעם לפגם אסור: לגו חלא מאי. מי אמרינן החומץ טעמו קשה ואין השרץ מפיגו לתת בו טעם לפגם: אימרטוטי. נמרט לחתיכות דקות ושרץ (ב)איסורו בכעדשה כטומאתו וחיישינן דלמא בלע חתיכה בכעדשה בהדי חומץ: בחמשין. דכיון דחומץ טעמו קשה לא בעי ששים לבטוליה דאפילו בחמשין לא יהיב טעמא: וכן כל איסורין שבתורה. בששים דינו במין בשאינו מינו אבל מין במינו דינו במשהו חוץ מחמץ דאפילו שלא במינו במשהו דגזרינן ביה בשלא במינו אטו במינו כדמפרש

[דף שכג ע"ב]

ד"ת מ"ז

עין משפט

א מיי' פרק טו מהל' מאכלות אסורות טור י"ד סי' קד:

ב מיי' פרק ח מהלכות עבודת כוכבים טור י"ד סי' קמו

הגהות חו"י

(א) נ"ב א"כ הוא הדין בלא נתערב וצ"ע אם נתערב כזית דכא"פ והוא שוהה או כהיפך והוא בלען וממהר באכילתו כר"פ דפסחים:

(ב) נ"ב פי' בר"ן ובט"ז:

שלטי הגבורים

האיסור אע"פ שנהנה ממנו דודאי אין לברך על הריח שמריח בו בכה"ג בנדון דידן אם היה בו איסור מיי' התיר להריח בו בפ' ט' מהל' ברכות אלא אפי' לדברי הראב"ד שאומר שיש לברך עליו מ"מ אותה ברכה אינה אלא ניאות וליכא למ"ד שלכתחלה יהנה מן האיסור ויברך עליו והיאך יאמר הכא התלמוד בפי' שהמוסקו מריחין בו ומברכין עליו במ"ב שנמצא שתקן התלמוד ברכה לדבר תקלה ואיסור זהו מן התימה ועוד אי הוה כאן חשש איסור באכילת המוסקו היה נמי חשש איסור בריחו. אתמהה אפשר דמכל הראיות שמביאים התוספות והפוסקים בדין ריחא אי מלתא היא אי לא שלא הביאו פעם א' ראיה מכאן כמו שלא הביאו נמי ראיה מבשמים של עבודת כוכבים וערוה דהתם אותם הבשמים הם בעצמן אינן אסורין אלא שדבר אחר גורם להם ליאסר הילכך אין להביא מהם ראיה כלל כדין אי ריחא מלתא היא או לא אבל בנדון דידן שהמוסקו עצמו בו תלוי האיסור אי הוה בו חשש איסור היה להם לפוסקים להביא ראיה ממנו אלא בודאי דאינו נכנס בכלל זה כלל: א ובדין טעם כעיקר אי הוי איסורו דאורייתא או לא פליגי ר"ת דקדק מהסיא שמעתא דזרוע בשלה פרק גיד הנשה ובפרקין דטעם כעיקר הוי דאורייתא במין בשאינו מינו אבל במין במינו הוי מדרבנן כיון דמין במינו מן התורה בטל ברוב כיון שאינו נותן בו טעם אלא שחכמים הצריכו ששים. ומין בשאינו מינו כיון שנותן בו טעם הניכר אסור מן התורה עד ס' אלא שאין לוקין עליו עד שיהא בו כ"כ מן האיסור שיהא כזית בכדי אכילת פרס ואז חייב על כל כזית וכזית ממנו ולזה הסכים סמ"ג לאוין קלה והרא"ש ז"ל ולפי זה אם נתערב מין במינו ונספק כגון שנפל חתיכת נבילה לתוך קדרת בשר שחוטה ונספק הרוטב בענין שאין יכולים לעמוד עליו לשערה אם ידענו שהיה רובו היתר סגי בהכי ומותר דספיקא דרבנן תולין להקל אע"פ שספק אצלנו אם היה ס' אם לא ואם לא נתברר שרובו היה היתר אסור דבפחות אינו בטל ואם נתערב האיסור בשאינו מינו ונספק הרוטב בענין שא"א לשערו אסור דכיון דטעם כעיקר בשאינו מינו הוי דאורייתא עד ס' הוה ליה ספק דאורייתא ולחומרא. והוסיף עוד לומר הרשב"א שאם נתערב האיסור במינו ובשאינו מינו ונספק רואין את א"מ כאילו אינו ותולין לומר שמינו היה רוב ונתבטל כי היכי דאמר רואין את מינו כאילו אינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו למאן דאמר מין במינו לא בטיל כדלקמן וכל זה לשיטת ר"ת וסיעתו דסברי דמין במינו בטל בס' אבל רש"י פסק דטעם כעיקר הוי דרבנן ואם נתערב האיסור בשאינו מינו מדאורייתא בטל ברוב אלא שחכמים אסרוהו עד ס' ולדידיה איסור שנפל בשאינו מינו ונספק מן הרוטב שבקדרה שאי אפשר לשער אם יש בו ס' אי לא תלינן להקל ושרי דהוי ספקא דרבנן והר"ן האריך בזה והסכים לדעת רש"י וכן נראה שהוא דעת מיי' פרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות דטעם כעיקר הוי מדרבנן אלא שנראה דפליגי רש"י ומיי' בזה דלמיי' אם יש מן האיסור כזית בכדי אכילת פרס הוי מדאורייתא ולוקין עליו. ולרש"י אפילו איכא כזית בכדי אכילת פרס שרי מדאורייתא ואין לוקין עליו ואיכא למידק לרש"י דסבירא ליה דמן התורה לעולם טעמא ברובא בטיל היך פסק גבי ביטול טעם האיסור שם פ' גיד הנשה דף צ"ז דאיכא למ"ד דמשערין בקדירה ואיכא מ"ד במאי דבלעה קדירה וכתב רש"י דכיון דהוה להו תרי לישני בספיקא דאורייתא אזלינן לחומרא והוא תימה דהיאך קרי ליה ספיקא דאורייתא הא מדאורייתא בטל ברובא והא דבעינן ס' מדרבנן וא"כ הוה ליה ספק זה מדרבנן ולקולא ותירץ הרשב"א די"ל דכיון דעיקרו דאורייתא גם בספק שיעורו הולכין בו להחמיר ואכתי קשה דא"כ לדידיה אם נספק הרוטב דלא מצינן לשיעורי יש לנו להחמיר אע"פ שהוא ספק מדרבנן כיון דעיקרו דאורייתא ואנן כתבינן לעיל וכתבו כן כל הפוסקים בשמו והרשב"א עצמו לפי מה שהביא הטור דבריו וכן כתב איהו עצמו בחדושיו דלרש"י תלינן להקל ונראה דהכא היינו טעמא דאזלינן לחומרא משום דמחוסר בקיאותינו אין אנו יכולין לשערו דלא ידעינן כמה בלעה קדירה דומיא דכחל דמשערינן בכוליה משום דלא ידעינן כמה נפיק מיניה ואין זה נקרא ספק גמור ומשום הכי אזיל לחומרא והשתא אתי שפיר מה שכתב הרשב"א דהאי דקרי ליה רש"י איסורא דאורייתא משום שעיקרו הוא דאורייתא וכן כתב הרשב"א וז"ל ונראה דאפי' נתערב בו ממשו של איסור כגון חתיכה קטנה של איסור שאינה ראויה להתכבד שנתערבה בין החתיכות ואינו מכירה ונספק קצת המרק ואבדו החתיכות קודם שנספק לשער בס' גם בזו הולכים בו להקל דספיקא דרבנן היא דאי מדאורייתא חד בתרי בטיל בין בלח בין ביבש וכו'. והילכך כיון שידע והכיר שהיתה בקדירה מן ההיתר רוב כנגד האיסור כבר יצא מידי איסור דאורייתא ושיעורה בס' מדרבנן היא וספיקו להקל וא"ל בגבינת העובד כוכבים שנפלה בזורה של חלב או בתבשיל של חלב ואינו מכירו שהולכין בו לעולם להקל בשעורו ודוקא בזמן שאינו מכירו אבל בזמן שההיתר והאיסור לפנינו וא"א לעמוד על עיקר שיעורו אע"פ שהוא מדרבנן אסור והולכין בו להחמיר ע"כ וכתב הראבי"ה והמנהג כרש"י לענין מין במינו דאפי' באלף לא בטיל עיין לקמן בס"ד: ב וגבי עכברא בשיכרא כתבו ב"ה סימן מ"ב השיב רבינו אלחנן ע"ד העכבר אשר נמצא בשולי הקדרה של שומן כי אם היתה ריקנית בשעירו בה השומן ולא עירו בה שומן זולתי אותו פעם דהשומן מותר דמסתמא דבהיות הקדירה אצל האש בשעירו בה השומן מהמתכת לא היה העכבר שם כי אם היה שם חי לא היה נשאר שם וגם מת אי אפשר לומר שהיה שם אז כי אין דרך לשום שומן וכיוצא בזה בקדירה שלא יעיינו בה תחילה היטב לכל הפחות פן יהיה בתוכה עפר או טינופת אלא נראין הדברים שאחר שהצניעו בה שומן נפל בו ואז כבר צונן היה ומותר ואע"פ שמצינו בליעה בצונן גבי בשר בחלב דאמר תרי ליה כולי יומא בחלבא וכו' אין נראה לאסור דהתם דבשר בולע החלב משום דאית ביה פילי או כגון שהוא רך כמו בומן ונכנס בו החלב כשברו בחלב אבל שיהא טעם הבשר נפלט ע"י שנשרה בחלב זה לא מצינו ואין זה דומה לכבוש שהוא כמבושל כי דבר הכבוש לתוך החומץ טעמו נפלט מכח החומץ והציר שמרככין הבשר אבל שאר דבר קשה כשרוי בלא חומץ ותבלין אין זו כבישה אלא שרייה ואינו פולט טעמו בשרייה זו וההוא עכברא דנפל בשיכרא ואסרוהו מיירי כגון שהיה השכר חם או נשתהה בו העכבר הרבה עד שניכר שהיה נימוח ונפלט טעמו כדהאמר התם. הילכך זה השומן מותר אם לא נתרכך העכבר שם עד שיהא ניכר שיהא הולך ונימוח ופולט טעמו וכו'. והאריך שם לבאר ענין הכלים שנשתמשו באותו שומן מה יהיה בהם כי כמה פעמים ראו אותם בחמין כנהוג ודעתו נוטה לאסור כל עוד שיש לומר שהיו מעולם בני יומן וכתב דאם הם מסופקים אם הם ב"י או לאו די"ל להתירם בסתמא כמו שאמר רבינו יעקב דסתם כלי עובד כוכבים אין נראה להם בהם בני יומן עכ"ב ועכבר שנפל בדבש ושמן מותר להריח משום דנותן טעם לפגם הוא וכן כתב מיי' להדיא: לשון ריא"ז נפל בשאר משקין

א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות סמ"ג לאוין קמח טור י"ד סי' קכט :

שהולכין בהן בנתינת טעם מעבירין אותן כו' ולא בחמשים ולא כתבלין בקדירה ולא נתחורו לי דברי רש"י ז"ל בכאן : **מתני'** עובד כוכבים שהיה מעביר וכו' . אם היה בחזקת המשתמר . מפרש בגמרא שאע"פ שהפליג ישראל מן העובד כוכבים מיל אם לא הודיעו שהוא מפליג מותר דמירתת עובד כוכבים ואמר כל שעה השתא אתי ומיהו דוקא כשיכול לבא להם דרך עקלתון כמו שאפרש בגמרא בסיעתא דשמיא : ואם הודיעו שהוא מפליג . כלומר שהתרחק ממנו וחביות סתומות היו שם שיעור שישתום ויסתום ויגוב. כלומר שישהה כדי שיקוב עובד כוכבים במגופת החבית ויחזור ויסתום הנקב ותיבש הסתימה : שישתום . כמו שתום העין פתוח העין : רשב"ג אומר אינו אסור אלא עד שישהה בכדי שיפתח . את כל מגופת החבית : ויגוף . ויעשה מגופה אחרת חדשה : ותיגוב . ותיבש אבל סתימת חור לא חיישינן משום דמינכרא : ואכתוב עתה פירוש המשניות הסמוכות מפני שהן מענין אחד : המניח יינו בקרון או בספינה . עם העובד כוכבים : והלך. ישראל: בקפנדריא . בדרך קצרה : ונכנס למדינה ורחץ במרחץ מותר . דכיון דעובד כוכבים לא ידע דשהי מירתת ולא נגע : דולפקי . דף שעל גבי השולחן : מה שעל השולחן אסור . דמימר אמר עובד כוכבים [ישראל זה זמנני] אצלו לאכול ולשתות ונגע : שעל הדולפקי מותר . דאינו מוכן לסעודה זו : ואם אמר לו הוי מזוג ושותה . הואיל וחזק ידיו ברשות במקל' סמכא דעתיה ונגע בכוליה : חביות פתוחות שבבית אסורות סתומות מותרות עד שישהה כדי שיפתח ויגוף ותיגוב . וסתמא כרשב"ג מדלא קתני כדי שישתום : **והני** בבי ליתנהו כולהו בחדא גוונא דבבא קמייתא דעובד כוכבים שהיה מעביר דוקא בחביות סתומות א"נ בפתוחות וחסרות הרבה אבל פתוחות ומלאות אסור וראיה לדבר מדאמרינן בפרק ר' ישמעאל [דף ס.] דעובד כוכבים דרי כובא וישראל אזיל בהדיה מלא אסור משום מגע עובד כוכבים אלמא אפי' היכא דישראל אזיל בהדיה כל שהוא נושא כלי מלא א"א לשמרו שלא יגע הלכך על כרחיך הך בבא דעובד כוכבים שהיה

רש"י | נר מצוה

שבתורה) : **מתני'** אעובד כוכבים שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום א למקום אם היה בחזקת משתמר מותר ואם מודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב ב רשב"ג אומר כדי שיפתח ויגוף ותיגוב : **גמ'** היכי דמי בחזקת המשתמר כדתנן חמריו ופועליו טעונין טהרות אפילו הפליגו כדי מיל טהרותיו טהורות ואם אמר להם לכו ואני בא אחריכם כיון שנתעלמו עיניו מהן טהרותיו טמאות : **מתני'** המניח עובד כוכבים בחנותו אע"פ שהוא יוצא ונכנס מותר ואם מודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב רשב"ג אומר כדי שיפתח ויגוף ותיגוב °המניח יין בקרון או בספינה והלך לו בקפנדריא ונכנס למדינה ורחץ מותר ואם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב רשב"ג אומר כדי שיפתח ויגוף ותיגוב היה אוכל עמו על השולחן והניח לפניו לגין על השולחן ולגין על הדלפקי והניחו ויצא מה שעל השולחן אסור ומה שעל הדלפקי מותר ואם אמר לו הוי מוזג ושותה אף מה שעל הדלפקי אסור חביות פתוחות אסורות וסתומות כדי שיפתח ויגוף ותיגוב : **גמ'** *אמר רבא הלכה כרבי שמעון בן גמליאל הואיל ותנן סתמא כוותיה דתנן חביות פתוחות אסורות וסתומות כדי שיפתח ויגוף ותיגוב וכי מאחר דקיימא לן כרבי שמעון בן גמליאל דלא חייש לסיתומא וכוותיה דר"א דלא חייש לזיופא האידנא מאי טעמא לא מותבינן חמרא גבי עובדי כוכבים חיישינן לשיכי פירוש מנקת ההוא

כלמפרש טעמא בפסחים : **מתני'** אם היה בחזקת המשתמר . מפרש בגמרא : מותר . אפילו הפליג מיל דכיון דלא הודיעו שהפליג מירתת עובד כוכבים כל שעתא דלמא השתא אתי : ואם הודיעו שמפליג . שמתרחק : אם החביות סתומות הן . שיעורן אם שהה : כדי שישתום . שינקוב העובד כוכבים נקב במגופת החבית ויחזור ויסתום את הנקב ויגוב כלומר ותיבש הסתימה אסור: רבן שמעון בן גמליאל אומר. אינו אסור אלא אם כן שהה בכדי שיפתח כל מגופת החבית ויגוף ויעשה מגופה אחרת חדשה ותיגוב ותיבש אבל לסתימת הנקב לא חיישינן דמינכרא . שישתום לשון שתום העין עין פתוחה : **גמ'** חמריו ופועליו . בעמי הארץ איירי : ואני אבא כו' . ובגמרא בתלמודא מפרש מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא ומפרש דרישא איירי כשבעל הבית יכול לבא דרך עקלתון ולכך מירתתי ולא נגעי דחיישי דלמא השתא אתי : והלך ישראל בקפנדריא . דרך קצרה : ונכנס למדינה ורחץ במרחץ מותר . דכיון דעובד כוכבים לא ידע מתי יבא מירתת ולא נגע : דלפקי . מפסי"ר : מה שעל השולחן אסור . דמימר אמר עובד כוכבים ישראל זה זמנני אצלו לאכול ולשתות ונגע : שעל הדלפקי מותר . שאינו מוכן לסעודה זו : ואם א"ל הוי מוזג ושותה . הואיל וחיזק את ידיו ברשות במקצת סמכה דעתיה ונגע בכולים : וסתומות מותרות . עד שישהה כדי שיפתח ויגוף ותיגוב . וסתמא כרשב"ג מדלא קתני ויסתום : **גמ'** לסיתומא . כלומר לנקיבת חור וסותמו שהוא בלא טורח משום דמינכר ולפתיחת כל החבית דחיים לה רשב"ג לא קי"ל כותיה דהא זיופא דטירחא הוא ואנו קי"ל כרבי אליעזר דלא חייש לזיופא דחותם אחד : האידנא מ"ט . לא מנחינן חביות סתומות בי עובדי כוכבים : משום שיכא . נקב קטן שבמגופת

מעביר לאו בפתוחות ומלאות מתוקמא אבל הנך בבי דמניח יינו בקרון ומניח עובד כוכבים בחנותו והיה אוכל עמו על השולחן שריותא דידהו אפי' בפתוחות היא כיון שאין העובד כוכבים נושא אותן וראיה לדבר מדקתני בסיפא דמתני' ואם אמר לו הוי מוזג ושותה אף מה שעל הדולפקי אסור חביות פתוחות אסורות מכלל דברישא אפילו פתוחות מותרות ודקא תני אם הודיעו שהוא מפליג פתוחות אסורות לאלתר וסתומות נמי אסורות בכדי שישתום וכו' לאו משום דתנא בין ברישא בין בסיפא בסתומות דוקא מיירי אלא ה"ק ואם הודיעו שהוא מפליג [א] פתוחות אסורות לאלתר וסתומות נמי אסורות בכדי שישתום וכו' ומיהו שריותא דרישא אפילו בפתוחות היא והכי איתא בהדיא בתוספתא (א) פרוטת שישראל ועובד כוכבים כונסין לתוכו יין אע"פ שחביות פתוחות והעובד כוכבים יושב מותר מפני שהן בחזקת המשתמר וכן נמי כל הני עובדי דשרינן בגמרא מפני שהן בחזקת המשתמר ודאי בפתוחות הן דאי בסתומות כיון דקי"ל כרבי אליעזר וכרשב"ג כדאיתא בגמרא אפילו בחזקת שאינו משתמר מותר וכדאמרינן בגמרא [סוף דף סט:] [האידנא] מ"ט לא מותבינן חמרא בי עובד כוכבים הלכך כל הני בבי דמתני' שריותא דידהו אפילו בפתוחות היא בר מבבא דרישא דכיון שהעובד כוכבים נושא חבות של יין על כרחין אילו היו פתוחות ומלאות אסור מההיא דפרק רבי ישמעאל [דף ס.] כדכתיבנא ומיהו בענין סתימתן כתב הרמב"ן ז"ל דכל שהן סתומות בפקק של עץ וכיוצא בו דיין נסך והיינו דלא מפרש בבא קמייתא דמתני' דדוקא בחביות סתומות היא אע"ג דבבי אחרנייתא אפילו בפתוחות לפי שאין דרך להעביר כדי יין ממקום. למקום בלא פקק של עץ וכיוצא בו אבל הראב"ד ז"ל כתב דבבא קמייתא דמתני' דוקא בסתומות לגמרי הא לאו הכי אסורות ואפילו היו חסרות שמכיון שנתעלמו עיני ישראל מן העובד כוכבים יכול לפרקה מכתפו ולהניחה מעט וליגע ולאמר לנוח מעט הורדתיה הלכך אם מלאה היא אסורה מיד ואפילו לא הניח כלל מההיא דפרק ר' ישמעאל ואם חסרה היא כיון שנתעלמה עיניו ממנו אסור שמא הורידה מכתפו : ודאמרינן ואם הודיעו שהוא מפליג כדי שישתום ויסתום ויגוב הכי פירושו שאם הודיע שהוא מפליג במקום פלוני ויש באותו הילוך שיעור כדי שישתום ויסתום ויגוב אסור אבל אם הודיעו שהוא מפליג כדי פתיחה בלחוד אף ע"ג ששהה כדי שישתום ויסתום ויגוב מותר דעובדי כוכבים מסתפי ואמר אי פתחנא אתי ישראל ומשכח לאוביתו פתוחה או ימצאנו מתעסק בסתימתה או שימצא סתימתו לחה ומיתפיסנא כגנב וכן דעת הראב"ד ז"ל אבל יש מי שאומר שכל שהודיעו שהוא מפליג כדי פתיחה ושהה כדי שישתום ויסתום ויגוב אסור שכיון שהעובד כוכבים בטוח שלא ימצאנו בשעה שהוא פותחה פתח ולא מירתת שאפילו ימצאנו ישראל בשעה שהוא סותם אותו מצי לאישתמוטי ולמימר חד מעובדי כוכבים אחריני דהוו הכא פתחה ואנא סתימנא לה : **גמ'** היכי דמי בחזקת המשתמר . כלומר באיזה ענין יהא חשוב כאן חזקת המשתמר דכיון שהוא מעביר החביות על כתיפו והפליג ממנו כלל אפילו לא הודיע היאך זה בחזקת המשתמר ומהדרינן כדתניא היו חמריו ופועליו וכו' ומוקמינן בגמרא רישא דקתני דאפי' הפליגו כדי מיל טהרותיו טהורות כשיכול לבא להם דרך עקלתון שכל שעה ושעה יכול לצאת מאותו הדרך למקום שרואה אותם דהשתא מסתפי מיניה ומרתתי ולא נגעי ומיהו כי בעינן דרך עקלתון דוקא בשהעובד כוכבים אוחז החבית בידו על כתפו אבל במניח עובד כוכבים בחנותו וישראל יוצא ונכנס לא בעינן דרך עקלתון דכל שעה מסתפי מיניה דלמא השתא אתי וחזי ישראל שהוא מתקרב לחביות . ודאמרינן כיון שנתעלמו עיניו מהם טהרותיו טמאות בחביות פתוחות עסקינן דאי בסתומות אמאי הא בעינן כדי שיפתח ויגוף ותיגוב : הואיל ותנן סתמא כותיה . והוה ליה מחלוקת ואחר כך סתם : וכי מאחר דקיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל דלא חיים לסיתומא משום דסבירא ליה דכה"ג מנכר : וכותיה דר' אליעזר דלא חיים לזיופא . דשרי לעיל בפרק אין מעמידין (דף לא.) להניח יין ברשות העובד כוכבים בחותם אחד : מ"ט לא מותבינן חמרא בי עובד כוכבים כשחביות סתומות : חיישינן לשיכי . מינקת שדרכן היה להניח נקב קטן במגופת החבית כדי שילא מהם הבל יין ויש לחוש שמא ישתה ממנו במינקת והארכתי בזה בחדושי בפרק אין מעמידין בס"ד : **גרסינן** בגמרא אמר רבא

הגהות הגר"א / הגהות: בן עובדי כוכבים לא חיישינן: ב לשון רי"ף ומנ"ה אומר שהחביות פתוחות אסורות ואם הפליג כדי שיוכל ליגע ואפי' שלא אמר לו הוי מוזג ושתה הואיל וכן פתוחות לאלתר יכול להושיט ידו ולנסך ואין הפתוחות מותרות אלא אם הוא יושב ומשמר ואפי' יצא ונכנס אבל אם הפליג אע"פ שלא הודיעו אסור כמו שביאר בפסקיו וכבר ביארתי בקונטרס הראיות שכל זמן שלא הודיע שהוא מפליג הרי הוא כיוצא ונכנס ואפילו מפליג יותר ממיל ולא הודיעו כל שעה מפחד העובד כוכבים שמא יבא עליו פתאום והרי הוא בחזקת משתמר עד שיודיעו שהוא מפליג כשיעור שיכול ליגע ביין החבית כל חבית לפי מה שהיא בין פתוחה בין סתומה בין של חרס בין של עץ ואינה אסורה עד שיודיע לעובד כוכבים הפלגתו כשיעור שצריך לשהות במגע וכך היא שטת התלמוד ובתלמוד א"י מפרש שאפי' אם הפליג יותר מד' מיל כל שעה מפחד העובד כוכבים ממנו וכל קולים שרואה בדרכים סובר כמי אדם הם ויראה שמא יבא עליו פתאום הואיל ולא הודיעו . ונראה בעיני שאם היה ישן שיהודי אינו דומה למודיעו שהוא מפליג שחושש העובד כוכבים שמא יקץ פתאום ויבא עליו כמבואר בקונטרס הראיות :

שלטי הגבורים

משקין סרי טעמו פוגם בהם ואינו אוסר כל עיקר ויש גאונים אומרים שהוא אסור כשאר משקין עד אלף וכן שיטת התלמוד כדבריהם בפסקיו וכן שיטת המורה כדבריו . נרקב סעכבר ונתמרטט במשקין הרי אלו אסורין אפי' ביותר מס' שמא יצא כעדשה מן השרץ לתוך המשקין והשרץ שיעורו כעדשה ונראה בעיני שלא אמרו כן אלא בחומץ ובשכר שהוא צומתו ואינו מסריח אבל בשאר משקין שהוא מסריח בהן אפי' יצא מן השרץ לתוך פיו אין בו איסור תורה אלא מדברי סופרים ואין לגזור בדברי סופרים שמא יצא לתוך פיו ומסננן והן מותרין ויש לומר שגם כשנפל בחומץ אם הוא מסונן יפה יפה מותר ולא אסרו חכמים עכבר שנפל ונרקב בחומץ אלא מפני שהיה תבשיל של חומץ שאינו ראוי לסננו כמבואר בקונט' הראיות: א וגבי עובד כוכבים המעביר חביות ממקו' למקום וישראל הודיעו שהוא מפליג והחביות סתומות כתב הרשב"א אם יש בהפלגתו שיעור כדי שיוכל להסיר מגופת החבית ולהחזירה ואם היא של סיד ויש שיעור כדי שיפתחנה כולה ויסתמנה ותנגב אסור אבל אם אומר לו להפליג פחות מזה השיעור אפי' יש בו כדי שיעור שינקוב חור בחבית או במגופה ויסתמנה מותר דלא חיישינן לפתיחת הנקב וגם לא חיישינן לזיוף החותם אבל לפי מה שפסק ר"ת דסגי בחותם אחד וסתימת החבית הוי כחותם אפי' הודיעו שמפליג מותר כיון שהוא סתום וכן יראה מדברי הרא"ש ומ"מ עתה נוהגים להצריך ב' חותמו' ואין להקל: כתב הרשב"א הא דשרי בשיש דרך עקלתון דוקא כשהעובד כוכבים לבדו אבל אם אחד או ב' עמו אסור שאפשר לאחד מהם לשמור דרך עקלתון והאחד ליגע כתב הראב"ד דלא שרינן בחביות פתוחות לגמרי אלא בספינה או בחנות שאין רשות ליגע בחבית עצמו אבל במעביר חבית ממקום למקום לא לפי שאפשר לו לפשוט ידו וליגע בתוכה אם היא מלאה אסורה אפי' לא הניחו כלל ואם היא חסרה אם העלים עיניו אסור חיישינן שמא הורידה מעל כתפו ונגע בה ומשתמיט לומר הורדתיה מעט ור"י פי' אפילו פתוח לגמרי מותר והרמב"ן הכריע דודאי בפתוחה לגמרי אין להתיר כיון שהוא על כתפו ובקל יכול ליגע חיישינן דלמא נגע ולא ירא כלל דמשתמיט למימר לסחזיק בחבית כוונתי שלא תפול אלא מיירי בסתומות בפקק של עץ וכיוצא בזה שדרך להעביר החביות דאע"פ שיכול לסלקה וליגע בו בלא זיוף כלל ירא וכן הוא מסקנת הרא"ש וכתב הרשב"א אפי' הודיעו שהוא מפליג אם החבית פקוקה והוא בזמן שיש הרבה עוברי דרכים כגון בין הגתות מותר שהוא ירא מעוברי דרכים וכתב הרשב"א בשם רש"י הא דאסרי' בהודיעו שהוא מפליג דוקא במקום שיש לחוש אבל מקום שאין לחוש שמא גנב ממנו כגון שרבים עוברים שם אפי'

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) פרואות פירוש שווקים כמו פרוואתא דוולשטו דפ' איזהו נשך וכ"כ בפ' המוכר פירות ובפרק גיד הנשה התם פרוואה דעובד כוכבים הוא ובאשר"י גורס פרוואר והוא מישור רחב סמוך לעיר מגרש ערים תרגו' אונקלוס רוח קדוים ותרגום ירושלמי פרוארי דמתא וכן נקרא בלשון אשכנז פור וואַרק :

הגהות הב"ח

(א) עי' לעיל ברי"ף פרק ב' סי' אלף רלג :

הגהות מא"י

[א] שהוא מפליג בכדי שישתום כו' דס"מ דכולה מתני' בסתומין בכדי וכו' :

רבא זונה עובדת כוכבים וישראל מסובין חמרא שרי נהי דתקיף להו יצרא דעבירה [יצרא] [דף ע.] דיין נסך לא תקיף להו. כלומר דלא שבקי לה לנסוכי: זונה ישראלית ועובדי כוכבים מסובין חמרא אסור. דכיון דזילא באפיהו בתרייהו גררא. כלומר ושבקה להו לנסוכי: **ההוא** ביתא וכו' דלהדי בזעא שרי. אף בשתיה דמירתת ולא נגע: דהאי גיסא והאי גיסא אסור. פירש רש"י אף בהנאה ומיירי בשאינו נתפס כגנב על נעילת הדלת שאילו היה כן מירתת ולא נגע כדאמרי' לקמן בסמוך דכל היכא דנתפס כגנב על הכניסה חמרא שרי וכמו שכתבתי למעלה אלא ודאי בשאינו נתפס כגנב על נר מצוה הנעילה עסקינן ואי לאו דאחדא [דף ע.] לדשא הוה שרי מפני שהוא בחזקת המשתמר לפי שישראל היה יוצא ונכנס אבל כיון דאחדי לדשא חמרא אסור לפי שמעשיו מוכיחים עליו דאי לאו לנסוכי למה ליה לאחודי לדשא:

גרסינן בגמרא [שם] ההוא חמרא דהוה בביתא דהוה דאיר ישראל בעלייתה ועובד כוכבים בתחתיתה. כלומר והיין בתחתונה: שמעו קל תיגרא נפקו קדים אתא עובד כוכבים אחדא לדשא באפיה אמר רבא חמרא שרי מימר אמר כי היכי דקדים [אנא] ואתאי קדים ואתא כמי ישראל בעליונה וחזי לי:

ההוא אושפיזא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל ועובד כוכבים. כלומר והיה בחזקת המשתמר: אי לית ליה לאשתמוטי חמרא שרי. פי' רש"י ז"ל אי לית ליה לאשתמוטי על הכניסה שרי שכיון שאין לו רשות ליכנס שם מירתת ולא נגע דה"ל כבולשת דאמרי' [דף ע:] שאין פנאי לנסך: ואי [אית ליה לאישתמוטי. אכניסה ואע"ג דבמגע היין לית] ליה לאישתמוטי חמרא אסור ולא דמי למניח עובד כוכבים בחנותו דאע"ג דלא מתפיס כגנב [על הכניסה] שרי משום דהתם לא עביד מידי דליתחזי דלנסוכי קא מיכוון אבל הכא שנכנס שם שלא ברשות רגלים לדבר דלנסך נתכוון דאי לא למה ליה דעל התם הלכך כיון דאית ליה לאישתמוטי על הכניסה אסור ובגמרא פרכינן [ד' ע.]

ההוא ביתא ‏א‏דהוה יתיב ביה חמרא דישראל ועובד כוכבים ‏א‏ עאל עובד כוכבים אחדיה לדשא באפיה והוה ביזעא בדשא אמר רבא כל דבהדי ביזעא שרי דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור ההוא אושפיזא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל ועובד כוכבים אישתכח עובד כוכבים דהוה קאים ‏ב‏ בי דני אמר רבא אם נתפס עליו כגנב שרי ואם לאו אסור ההוא ביתא דהוה ביה חמרא דישראל אישתכח עובד כוכבים דהוה קאי התם אמר רבא אי אית ליה לאישתמוטי חמרא אסור ואי לא שרי (והא דתניא ננעל הפונדק או שאמר שמור אסור בדאית ליה לאישתמוטי ההוא ‏ג‏חמרא דהוה בספינתא שמע ישראל קל שיפורא דבי שמשי ואזל אמר רבא חמרא שרי מימר אמר עובד כוכבים השתא אתי השתא אתי ואי משום שבת הא אמר לי איסור גיורא בכותאי אמינא יהודאי לא מנטרי שבתא דאי מנטרא כמה כיסי משתכחן בשוקא) ההוא ישראל ועובד כוכבים דהוו יתבו וקא שתו חמרא שמע ישראל קל צלויי בבי כנישתא קם נפק אמר רבא חמרא שרי מימר אמר השתא מידכר ליה לחמריה והדר אתי *ההיא ‏ד‏רביתא דאישתכחת בי דני דהוה נקיטה אופיא בידה אמר רבא חמרא שרי אימור מגבא דהביתא שקלתא ואע"ג דליכא השתא אופיא אגבה °אימור איתרמויי איתרמי לה ‏ה‏ההיא מסוביתא דמסרה מפתחה לעובדת כוכבים אמר רב יצחק בן אלעזר עובדא הוה בי מדרשא ואמרי לא מסרה לה אלא שמירת מפתח בלבד:

מתני'

רש"י

שבמגופת חבית להיות ריח יין יוצא לתוך ויש לחוש שמא יקדח שם במניקת וטועם מן היין: ביזעא. סדק: דלהדי ביזעא שרי. אף בשתיה דמירתת עובד כוכבים ולא נגע: דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור. אף בהנאה ובשאין נתפס כגנב על כניסתו עסקינן שיש לו חלק בו דאי נתפס עליו כגנב כוליה שרי: אי אית ליה לאישתמוטי. ולומר לכך נכנסתי סמכה דעתיה ולא מירתת ונגע דכי על להך ביתא לנסך על וסבר אי מסכח לי מישתמיטנא בדברים ואע"ג דבמגע היין לית ליה לאשתמוטי אסור דאל"כ למה על ולא דמי להמניח עובד כוכבים בחנותו דהתם ברשות על וידעינן למה על: ואי לית ליה לאישתמוטי שרי. דכיון דבהול על כניסתו מירתת ולא נגע: ננעל הפונדק. ונתיחד העובד כוכבים עם היין או שאמר לעובד כוכבים שמור ועמד מבחוץ ושמר אסור דחיישינן דלמא על דכיון דאמר ליה שמור סמכא דעתיה דמפליג מיניה: דבי שימשי. שופר שהיו תוקעין בערב שבת בין השמשות: ואי משום שבתא. וא"ת סמכא דעתיה דעובד כוכבים משום דלא אתי ישראל בשבתא: רביתא. תנוקת עובדת כוכבים: אופיא. אשקומ"א של יין שומ"א: אימר מגבה דחביתא שקלתא. ודוקא רביתא שאינה יודעת בטיב ניסוך ולא מסרה נפשה ליגע אבל גדול כי חזינן דנקיט אופיא לא תלינן לקולא: איתרמויי איתרמי. הך אופיא דהוה התם: מסוביתא. מוכרת יין ומוזגת בחנות לשון זולל וסובא: אלא שמירת מפתח. ולא סמכא דעתה לכנס

העובדא דעובד כוכבים מדתניא ננעל הפונדק או שאמר לו שמור אסור בשלמא אמר לו שמור אסור דכיון דאמר לו שמור הוה ליה כהודיעו שהוא מפליג וסמכא דעתיה שהוא מפליג ולא מירתת ונגע אלא ננעל הפונדק מ"ט דאמרינן למה ליה דנעל ודאי לנסוכי עבד ואע"ג דלית ליה לאישתמוטי אסיר ופריק לא בדאית ליה לאישתמוטי על אותה נעילה וכאן נמי דוקא בדאיתא לאישתמוטי על הכניסה הוא דאסור הא לאו הכי שרי: ההוא ישראל ועובד כוכבים [וכו'] שמע ישראל קל צלויי בי כנישתא קם נפק. פירוש והיה הפקק על פי הכלי ואילו היה העובד כוכבים סבור שישהה שם שעור תפלה ה"ל כהודיעו שהוא מפליג ואסור אלא דתלינן דאמר עובד כוכבים השתא מדכר לחמריה והדר אתי: **גרסי'** בגמ' ההוא ישראל ועובד כוכבים דהוו יתבי באורבא וקא שתו חמרא שמע ישראל קל שיפורא דבי שמשי. כלומר של ע"ש שהיו תוקעין שלש להבדיל בין קדש לחול: קא סליק אמר רבא חמרא שרי מימר אמר השתא מידכר ליה לחמריה [ואתי] ואי משום שביתה. כלומר ואם תאמר סמכה דעתו דעובד כוכבים משום דלא אתי ישראל בשבתא: אמר רבא אמר לי איסור גיורא כי הוינן עובד כוכבים אמרינן יהודאי לא מנטרי שבתא דאי מנטרי שבתא כמה כיסי משתכחי בשוקא ואינהו לא ידעי דסבירא לן כר' יצחק דאמר מוליכין פחות מארבע אמות. כלומר שעומד לפוש וליכא עקירה מתחלת ד' לסוף ד': וגרסינן תו בגמרא ההוא אריא דנהים במעלרתא (א) אשתכח עובד כוכבים דהוה קאי ביני דני אמר רבא חמרא שרי מימר אמר היכי דטשאי אנא. כלומר שנתחבאתי: טשא נמי ישראל אחורי וקא חזי לי: וגרסינן תו הנהו גנבי דסלוק ואזול לנהרדעא ופתחו חביות טובא אמר רבא חמרא שרי רובא דגנבי דשורא (ב) ישראל נינהו. הלכך כל מקום שרוב הגנבים ישראל כהאי גונא שרי:

ההוא רביתא. תינוקת עובדת כוכבים: אופיא. אשקומא של יין: אימור מגבה דחביתא שקלתא. ודוקא רביתא שאינה יודעת בטיב נסוך ולא מסרה נפשה למגע אבל גדולה מכי חזינן אופיא לא תלינן לקולא: אע"ג דליכא תו שאין שם אופיא עוד ואיכא למימר הא ודאי מגו חביתא שקלתה: אימור איתרמויי איתרמי דהך אופיא הואי התם כך פירש רש"י ז"ל ואחרים פירשו דנערה גדולה היתה ויודעת בטיב נסוך ומיירי שהיתה בחזקת המשתמר שהיה ישראל יוצא ונכנס ואי לאו משום אופיא פשיטא [דליכא למיחש] אבל משום אופיא חששו לה ואעפ"כ אמר רבא דליכא למיחש דאימר מגבה דחביתה שקלתה והאי אימר לקולא הוא דכותיה בתלמודא*:

ההיא מסוביתא. מוכרת יין בחנות כמו זולל וסובא [תרגם אונקלוס] וסבי חמר. סבאך מהול במים: שלא מסר לה אלא שמירת מפתח ולא סמכה דעתה ליכנס דנתפסת כגנב וא"ת אפילו מסר לה שמירת הבית למה יאסר דהא [דף סא.] מעביר כדי יין ממקום למקום כשומר ואפ"ה כל שלא הודיעו שהוא מפליג תנן במתני' דמותר וי"ל דשאני הכא כיון שהאמינו והפקידו אצלו ואמר לו שמור ה"ל כהודיעו שהוא מפליג דמימר אמר כיון דמהימנא ליה לשמרה לא אתי לעיוני ביה הלכך אפילו לא נמלא בגד היין אסור אבל כשלא מסר לו אלא שמירת מפתח אינו נאמן אצלו שהרי לא מסר לו אלא שמירת מפתח בלבד מימר אמר השתא אתא ושקיל ליה מינאי ומדברי רבותינו הצרפתים ז"ל נראה דמפרשי לה בשהודיעו שהוא מפליג ואפ"ה כיון שלא מסר לו אלא שמירת מפתח בלבד והבית הוא ידוע שהוא של ישראל מותר דמירתת על הכניסה שמא יראו אחרים ויגידו לבעלים וכן כתבו משמו של ר"ת ז"ל שמכאן התיר הוא ז"ל לישראלים שהניחו יינם והלכו לעיר אחרת בי"ט ונתנו המפתח לשפחה נראה שדעתם ז"ל לפרש זו ששנינו בפרק ר' ישמעאל [דף סא.] המטהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשותו והלה כותב התקבלתי ממך המעות מותר דאפי' בעיר שאין ישראל דרים בה שרי ואפי' בשהודיעו שהוא מפליג כל שיש בו פתח פתוח למבוי אבל אחרים מחמירין לומר דדוקא בעיר שישראל ועובדי כוכבים דרין בה הא לאו הכי כל שהודיעו שהוא מפליג אסור. כללא דנקיטינן בספק מגע עובדי כוכבים מההיא שמעתתא ומהנהו דסוף פרק ר' ישמעאל דכל היכא דאין לו שייכות לא בבית ולא ביין אע"פ שחביות פתוחות ונמצא עומד בצד היין אפי' בתוך פשוט ידים מותר דכיון דלית ליה לאישתמוטי ונתפס כגנב על הכניסה אין לו פנאי לנסך והיינו מתני' [ד' ס:] דאין לו עליו מלוה מותר והיינו עובדא [ד' ע.] דההוא אושפיזא ויש מי שאומר [דה"ה] בשוכר ביתו של עובד כוכבים ומלאהו יין שלו ואין העובד כוכבים דר באותה חצר אע"פ שאין הישראל דר שם שאפי' נמצא העובד כוכבים עומד בצד היין מותר שכיון ששכרו הרי הוא כמוכרו לו לזמן שכירתו ונתפס הוא עליו כגנב ומותר אבל הראב"ד ז"ל החמיר ואמר דכל שנמצא הכותי עומד בצדו אסור שכיון שהבית שלו אינו נתפס עליו כגנב לפי שהאדם עשוי לבא ולראות מה השכיר ואין השוכר מקפיד בכך ואפי' בזמן שמכרה לו לחלוטין מחמיר בו הוא ז"ל היכא דנמצא עומד שם מטעם זה שאדם עשוי לעמוד על ממכרו לראות מה מכר ואין הלוקח מקפיד בכך. יש לו שייכות ביין ולא בבית אם נמצא עומד שם הרי זה אסור ואע"פ שישראל דר באותה חצר והיינו מתני' דתנן [דף ס:] עובד כוכבים שנמצא עומד בצד הבור אם יש לו מלוה עליו אסור אבל אם לא נמצא עומד שם מותר. יש לו שייכות בבית ולא ביין כגון [דף סא:] [שוכר בית בחבירו של עובד כוכבים ועובד כוכבים דר באותה חצר ואין ישראל דר שם וכגון המניח עובד כוכבים בחנותו [ד' סס.] והמניח יינו בקרון

שלטי הגבורים

א וגבי בית שיש לישראל ולעובד כוכבים יין בתוכו ונכנס העובד כוכבים ונעל הדלת כתב הרשב"א ז"ל ואפי' חביות סתומות אסורות דאע"פ שאין העובד כוכבים יכול למנוע הישראל מליכנס כשיבא יכול לישמט ולומר ישן הייתי ולכן לא פתחתי לך בד"א שאין ישראל דר בחצר אבל אם ישראל דר בחצר אינו יכול לישמט שלא היה לו לסגור דלתים בפניו אחרי שהוא דר שם וראיתי לאחד מגדולי המורים שהחמיר בדבר אחרי שיש לעובד כוכבים שייכות בבית וצריכין אנו לחוש לדבריו ע"כ. ואם אין בבית אלא יינו של ישראל לבד ונמצא העובד כוכבים בתוכו פרש"י אם נתפס כגנב על הנגיעה מותר ואם אינו נתפס כגנב על הנגיעה אסור אע"פ שנתפס כגנב על הכניסה ואפילו אם הפתח פתוח דודאי נגע ביין כשנכנס שם וכן הדין בנמצא עומד בשוק בין החבית אם נתפס כגנב על הנגיעה מותר אע"פ שאינו נתפס כגנב על הכניסה בין החביות ואם אינו נתפס כגנב על הנגיעה אסור ור"י פי' כל היכא שהדלת פתוח אפי' אינו נתפס כגנב מותר וכל היכא שנתפס כגנב אפי' אינו נתפס כגנב אלא על הכניסה לבד מותר אפילו הדלת נעול וכן היא מסקנת הרא"ש: כתב הראב"ד דמה דאנו אוסרים משום שמא נגע היינו דוקא בשתייה אבל אינו אסור בהנאה אא"כ הפקידו אצלו ורש"י פירש שהוא אסור בהנאה כיון שאנו הולין לומר שזה נגע ולזה הסכים הרא"ש ז"ל:
ב וגבי עובד כוכבים שנמצא בצד יינו של ישראל ונמצא בידו קנף שע"פ היין ואין עליו מלוה כתב הרשב"א בד"א בדברים המצויין לפעמים בדופני החבית אבל בדברים שאינן נמצאים אלא ע"פ החבית אסור שאע"פ שנתפס עליו כגנב מ"מ מה שנמצא בידו לא בא אלא מפי החבית:
לשון ריא"ז
והמורה ומו"ה מפרשים שלא התירו כן אלא בתינוקת שאינה יודעת בטיב נסוך היין ואינה מוסרת עצמה ליגע אבל אם היתה גדולה הואיל ורואין הקנף בידה כודאי נגעה והיין אסור: כתב הטור בת עובד כוכבים ובת ישראל מעורב ביחד כגון שמניסם עירו ביחד מותר אבל אסור לכתחלה שמא יסמוך על העובד כוכבים לבדו כתב הרשב"א יש מי שהורה לאסור אף בדיעבד ונראה לי שמותר בדיעבד ומיי' ג"כ התירו וכתב עוד הרשב"א בה עובד כוכבים ובה ישראל מעורב בו מותר. בד"א כשגלגלו ישראל ועובד כוכבים את הגלגל ולא היה העובד כוכבים יכול לגלגלו לבד אע"פ שישראל מסייעו יש מי שהורה בזה להחמיר ומסייע אין בו ממש ונראה לי שמותר שאף עובד כוכבים מסייע לישראל ולמה נעשה העובד כוכבים עיקר והישראל מסייע דכל שבדבריהם הולכים להקל:

חדושי אנשי שם
מהר"ם (א) לשון גמרא שמע עובד כוכבים עשא ביני דני אמר כו' ופרש"י טשא נתחבא: (ב) רובא דשוראי פי' הערוך רוב קופאים ובוזזים בערך שור:

א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות טוש"ע יו"ד סימן קכח :
ב טור יו"ד סימן קכט :
ג מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות טוש"ע יו"ד סימן קכט :
ד מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות טוש"ע יו"ד סי' קכט :

בכורות (דף לה.) אימר דבר לדעיי נסיק וע"ש תוספות ד"ה דלמא (ג"ה)

א מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות טוי"ד סימן קל"ב :

מתני' בלשת שנכנסה לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות וסתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין פנאי לנסך *אומנין ישראל ששלח להן עובד כוכבים חבית של יין נסך מותר שיאמרו לו תן לנו את דמיה ואם משנכנסה לרשותן אסור °המוכר יינו לעובד כוכבים פסק עד שלא מדד דמיו מותרין מדד עד שלא פסק דמיו אסורין: *נטל משפך ומדד ונתן לתוך צלוחיתו של עובד כוכבים ונטלו ומדד לתוך צלוחיתו של ישראל אם יש בו עכבת יין אסור

המערה

רש"י

ליכנס דנתפסת היא כנגד: **מתני'** בלשת. חיל: מותרין לומר לו תן לנו את דמיה. דהא לא קני ליה והוא אינו חייב להם אלא מעות ותניא לעיל עובד כוכבים שחייב לישראל ומכר יין נסך והביא לו [ד' סד.] עבודת כוכבים והביא לו מותר: פסק עד שלא מדד דמיו מותרין. ובגמרא מפרש טעמא איכא דמוקי לה משום דמשיכה בעובד כוכבים קונה לכך כשמודדו היינו משיכה וקנייה עובד כוכבים מיד והוי לישראל זוזי גבי העובד כוכבים בהלואה ויין נסך לא הוי עד דנגע ביה: (א) מדד עד שלא פסק דמיו אסורין. דעובד כוכבים [ד' עב.] לא קא קניא במשיכה כיון שלא פסק דלא סמכא דעתיה שיכול להעלות דמיו הרבה הלכך כי נגע ביה הוי נסך ברשות הישראל ואיכא דמוקים לה כשהקדים העובד כוכבים מעות לישראל ואפ"ה כל זמן שלא פסק לא סמכה דעתיה דעובד כוכבים כדפרים לעיל: משפך. אנטונר בלע"ז טריכטו"ר באשכנז למעלה הוא רחב ולמטה פיו צר ושופכין בתוכו ויורד לצלוחית: אם יש בו. בשולי

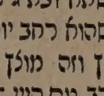
בקרון אע"פ שלא נמצא העובד כוכבים עומד בצד היין אסור כיון שיש לו רשות להכניס ולעמוד אצל היין אבל אם הניחו בחזקת המשתמר א"כ בחותם אחד לדברי ר"ת [ד' נא.] מותר.יש לו שייכות בבית וביין כגון] המטהר יינו של עובד כוכבים[ד' סא.] ולא כתב לו התקבלתי ונתנו באוצר מיוחד שהוא של עובד כוכבים ואע"פ שאין העובד כוכבים דר באותו חצר ולא נראה שם מעולם אם אין ישראל דר באותו חצר אע"פ שהמפתח וחותם בידו אסור עד שיהא יושב ומשמר והיינו ברייתא דקתני לעיל בסוף פרק ר' ישמעאל [ד' סא:] יינו של עובד כוכבים ברשותו וישראל דר

נר מצוה

בחצר אחרת אע"פ שמפתח וחותם בידו אסור עד שיהא יושב ומשמר וכבר כתבתי למעלה דאיכא מ"ד דחותם בתוך חותם כשומר דמי ומיהו אם היה פתח האוצר פתוח לרה"ר וישראל ועובדי כוכבים דרים באותה העיר א"כ בעיר שהרוכלין מחזירין בה מותר לדברי ר"ת ז"ל במפתח או חותם ולדברי שאר המפרשים ז"ל [דף שסה ע"ב] [בין הוא בין ישראל אחר מותר] אפי' בלא מפתח וחותם והיינו מתני' [דף סא.] דהמטהר יינו של עובד כוכבים ומה שנאמר עליה בגמרא ואם היה בחצר שישראל ועובדי כוכבים דרין בה בין אותו ישראל בין ישראל אחר מותר ואפילו בלא מפתח וחותם וכדא"ל ר' יוחנן לתנא [דף סא:] תני אע"פ שאין מפתח וחותם בידו ומיהו אומר הראב"ד ז"ל דדוקא כגון שמוכח בבית [סגי להו ביוצא ונכנס] אבל בחצר לא עד שיושיב שומר דכיון שיש לו רשות ביין ובכל החצר נגע ולא מירתת ומדמי ליה אמתניתין [דף סט.] דהיה אוכל עמו על השולחן דמה שעל השולחן אסור ואינה ראיה דהתם בחזקת שהוא נוגע הוא כיון שהיין קבוע לפניו והוא שותה ממנו שזימנו ישראל אבל הכא שאינו בחזקת נוגע ביין שישראל יוצא ונכנס כשומר דמי וראיה לדבר מדגרסינן בריש חולין [דף ג.] גבי כותי ויוצא ונכנס לכתחלה [לא] והא תנן וכו' אלמא אין השומר צריך להיות יושב ומשמר אלא אע"פ שיוצא ונכנס מותר אלא אמר רבא הכי קתני הכל שוחטין ואפי' כותי בד"א בישראל יוצא ונכנס אלמא דאפי' בכותי דשחיט בהמה דידיה נכנס ויוצא מותר אע"ג דמאי דריס ושהי בכל שהוא וכ"ש הכא ביוצא ונכנס בחצר שהוא דר בה מותר ומ"מ ראוי להחמיר כדברי הראב"ד ז"ל וה"מ במטהר יינו של עובד כוכבים אבל ביין של ישראל אין חוששין דהכי מוכח עובדא [דף ע.] דבזעא דדשא וכתב הראב"ד ז"ל דכל אסור דאמרינן בהנך עובדי דגמרא הכא אין איסורין אסור הנאה שאין אוסרין בהנאה משום ספק מגע עובד כוכבים אלא בשהפקידו אצל העובד כוכבים לשמרו ואין עליו שום חותם כדתנן [דף סא.] אצל עובד כוכבים כפירותיו אבל רש"י ז"ל כתב בכל הנך עובדי כל שרי דהכא שרי בשתיה דהא לא נגע קאמרינן וכל אסור דהכא אף בהנאה: **מתני'** בלשת. חיל על שם שמחפשים ומותרים קרי לה בלשת כדמתרגמינן ויחפש ובלש: סתומות מותרות. שכיון שהן סתומות הרי זו ראיה שלא פתחו שאם פתחום לא חזרו לסותמן שאין אימת אדם עליהם וכל שכן דשרו לר' אליעזר [דף נא.] דלא חייש לזיופא וסגי ליה בחותם אחד ומיהו בין לדידיה בין לרבנן דוקא סתומות במגופה של טיט אבל בפקק של עץ כפתוחות דמו דכי מהדר ליה לפקק לאו משום אימתא אלא אורחא דמלתא ובשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין פנאי לנסך בין בכרכום של אותה מלכות בין של מלכות אחרת וכן מוכח בפ' האשה שנתארמלה (דף כז.) ומיהו דוקא בפתוחות מתחלתן אבל סתומות שנפתחו חיישינן להו: **אומנין** ישראל וכו' מותר שיאמרו לו תן לנו את דמיה. דהא לא קנו לה והוא אינו חייב להם אלא מעות ותניא לעיל [ד' סד.] ישראל שעושה בעובד כוכבים מנה מכר עבודת כוכבים והביא לו יי"נ והביא לו מותר ומיהו לאו דוקא דמיה דהוה ליה רוצה בקיומו דאסור כדאמרינן לעיל (שם) באומר המתן עד שאמכור יין נסך ואביא לך אלא כך הוא מותר שיאמרו לו עד שאתה שולח לנו חבית זו תהא שלך ותן לנו דמיה כנגדה ובכי האי גונא אין רוצין בקיומו כלל ואם משנכנסה לרשותן אסור דכיון דזכו בה כי שקיל דמיה דמי יי"נ קא שקלי: **גרסינן** בגמ' [דף עא.] אמר רב יהודה אמר רב מותר לאדם לומר לעובד כוכבים לא והפיס עלי מנת המלך. כלומר שהיו טוחנין מתבואותיהן ויינן עשור למלך וישראל זה שהוא חייב יין למלך מותר לומר לעובד כוכבים הפיס עלי ואע"ג דקא יהיב ליה האי עובד כוכבים יין נסך והאי פרע ליה דמים כיון דמצי לסלוקי לשליחא דמלכא בזוזי כי יהיב ליה עובד כוכבים יין נסך לאו שלוחו דישראל הוא.ואותבינן עליה מדתניא לא יאמר אדם לעובד כוכבים טול תחתי לאוצר.כלומר הכנס במקומי להפיס את האוצר שממונה על אוצרות יין ושמן של מלך לגבות ולאצור. ודחינן. טול תחתי קאמרת הא לא דמיא אלא להא אבל אומר לו מלטני מן האוצר. כלומר דטול תחתי משמע היה במקומי וכל מאי דיהיב עובד כוכבים הוי כאילו יהביה ישראל דהא במקומו הוא והא דרב יהודה לא דמיא אלא לסיפא דאבל אומר לו מלטני מן האוצר דכיון דאפשר לסלוקי בזוזי אי בעי למיתב ליה חמרא לאו שליחותיה קא עביד. ואיכא למידק טול תחתי לאוצר אמאי מיתסר דהא אמרינן בריש פרקין בגמרא [דף סג.] דאומר אדם לחמריו ופועליו לאו ושתו ואני פורע ואינו חושש משום יי"נ אלא בשנשא ונתן ביד א"נ [שם ע"ב] בשהקדים לבעל היין דינר ואע"ג דהתם טול תחתי הוא דהא חייב הוא ליתן להם יין לשתות והוא אומר לחנוני עובד כוכבים תן להם לאכול ולשתות י"ל דהכא נמי בשהקדים לו בעל היין דינר ואמר לו טול תחתי לאוצר ודכותה במלטני מן האוצר שרי ויש לזה הוכחה בירושלמי בפרק שני דדמאי. א"נ יש לומר דהתם גבי פועלים למלטני מן האוצר דמיא שאם רצה נותן להם מעות כדי מזונות והן לוקחין לעצמן שכן דרך בעה"ב עם פועלים ומש"ה שרי למימר לחנוני טול תחתי כדי שאפטר מהם ולא מיתסר אלא בשהקדים לו דינר א"נ בשנשא ונתן ביד אבל גבי מנת המלך כיון דעיקר חיובא ביין הוא אע"פ שלפעמים נפטר בדמים אם אמר לו טול תחתי נעשה כפורע חובו ביין נסך אע"פ שלא משך. ולא ניחא לי בהכי. דברייתא לעיל הכי תניא [דף סג:] לאו ושתו ואני פורע ואי כי האי לישנא אמר ליה לחנוני כלומר תן להם יין ואני פורע אף על גב דמצי לסלוקינהו בזוזי ודאי מיתסר ואי אמרת דלא אמר ליה לחנוני האי לישנא אין מקום לקושיתם כלל דדלמא מלטני מהם א"ל והר"ם במז"ל כתב בפ' [שלשה עשר] מה' מאכלות אסורות מלך שהיה מחלק יינו לעם ולוקח מהם דמיו כפי מה שירצה אל יאמר אדם לעובד כוכבים הא לך מאתים זוז והכנס תחתי לאוצר המלך כדי שיקח העובד כוכבים היין שכתבו בשם ישראל ויתן העובד כוכבים דמים למלך אבל אומר לו הא לך מאתים זוז ומלטני מן האוצר עד כאן ולפי זה הדבר ברור שאינה דומה לאותה של חמרים ופועלים כלל דהכא כיון שכתבו עליו של בית המלך שיקבל כך וכך כורים וזה אומר טול תחתי כלומר קבלם אתה בשבילי נמצא שהוא כאילו מוכר לו יין נסך: **מתני'** המוכר יינו לעובד כוכבים פסק. עמו דמי המכר: עד שלא מדד דמיו מותרין. מפרשינן טעמא בגמרא משום דמשיכה בעובד כוכבים קונה הלכך כשמודד קנה העובד כוכבים במשיכה והוי ליה לישראל זוזי גבי עובד כוכבים בהלואה ויין נסך לא הוי עד דנגע ביה: מדד עד שלא פסק דמיו אסורין (דעובד כוכבים לא קני במשיכה דכיון דלא פסק דמיו אסורין) דעובד כוכבים לא קניא במשיכה דכיון דלא פסק דמיו לא סמכא אדעתיה למקנייה במשיכה שמא ירבה לו דמים הלכך כי נגע ביה עובד כוכבים הוי יין נסך ברשותיה דישראל ואי שקיל מיניה מעות הוה ליה דמי יין נסך וקיי"ל דמשיכה בעובד כוכבים קונה כאמימר דאמר הכי בגמ' והלכך לא קיי"ל כרב [דף עא.] דאמר להו להנהו סבואתא כי מזבניתו חמרא לעובדי כוכבים קדימו ושקילו זוזי מינייהו והדר כיילי להו דאי לא עבדיתו הכי כי קא הוי יין נסך ברשותייכו קא הוי וכי שקליתו דמי יין נסך קא שקליתו דליתא דכיון דקיי"ל דמשיכה בעובד כוכבים קונה כיון דמשיכה קניא ויין נסך לא הוי למיסר בהנאה עד דנגע ביה ואפילו אי כיילי ורמי למנא דעובד כוכבים דאיכא עכבת יין אפומא דמנא שרי דהא קיי"ל כרבן שמעון בן גמליאל דאמר [דף עד.] ימכר כולו חוץ מדמי יי"נ שבו ובכסא ייכן אפי' יין ביין הלכך לא קיי"ל כרב ולפיכך השמיטה הרב אלפסי ז"ל אבל הגאון ז"ל בס' המקח בשער י"א פסקה: **נטל** את המשפך אמבו"ט בלעז: אם יש בשולי המשפך עכבת יין כלו' מקום שמתעכב שם טפת יין: אסור. לפי שנשאר שם מן היין שמדד לתוך צלוחיתו של עובד כוכבים ובגמרא מפרש. דההיא עכבת יין מיתסרא למאן דס"ל ליה ניצוק חבור משום ניצוק לפי שעכבת יין זו שבשולי המשפך מחוברת על ידי ניצוק ליין שבצלוחיתו של עובד כוכבים ולמאן דלית ליה ניצוק חבור מוקמי' לה בשפחסו לצלוחיתו. כלומר שנתמלאה צלוחית העובד כוכבים עד שפתחה היין בשולי המשפך ונתחבר ממש היין שבמשפך ליין נסך שבצלוחית ויש גורסין עקבת יין בקו"ף ופירוש לכלוך יין והכי מוכח בירושלמי דאמרינן כמה דתימר עקובה מדם והאי אסור בהנאה קאמר דאי לאסרו בשתיה למה לי עכבת יין אפילו אין בו עכבת יין נמי אסור בשתיה שכיון שמשפך זה היה צריך הדחה ולא הדיחו ודאי שאוסר היין בשתיה אלא לענין אסור הנאה קאמרי' ומשום הכי דוקא כי אית ביה עכבת יין הא לאו הכי לא עדיף מגודות העובדי כוכבים וקנקניהם שאין אוסרין יין הכנוס בהן בהנאה כדתנן בפ' אין מעמידין [דף לג:] לדברי חכמים ולפי זה אנן דקיימא לן כרשב"ג בתערובת סתם יינם דימכר כלו לעובדי כוכבים חוץ מדמי איסור שבו לא קיימא לן כי הך מתני' דכיון דליכא נהנה מאותו עכבת יין כלל אמאי מיתסר בהנאה ולפיכך יש לתמוה על הרב אלפסי ז"ל שכתבה אלא [שאפשר] שאפילו לרבן שמעון בן גמליאל דשרי בימכר כולו חוץ מדמי איסור

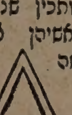
(א) נ"ב פי' דישראל מודד לכליו של עובד כוכבים ואחר שמדידה העובד כוכבים נוגע בו ונוטלו תיכף לפני הפסיקה :

איסור שבו דוקא במפרש אבל בסתם אע"פ שאינו נהנה מן האיסור אסור ואחרים אומרים דהאי אסור בשתיה קאמר דכי לית ביה עכבת יין אפילו בשתיה שרי שאע"פ שהוא מחוסר הדחה כיון שהוא כלי שאין מכניסו לקיום מכיון שיבש יין נסך שעליו אם נשתמש בו אינו אוסר את היין אפילו בשתיה וכתב הרמב"ן ז"ל שאין זה נראה אלא במשפך לפי שאין היין מתעכב בו אבל *) בכסי וכיוצא בהן לא

המערה מכלי לכלי. מכלי כשר לכלי איסור: המערה ממנו מותר. הנשאר בכלי הכשר מותר ולמאן דאמר נצוק חבור מוקמי לה בגמרא [דף עב:] דקא מקטף קטופי. כלומר שיפסוק ראש העליון של נצוק קודם שיגיע ראש התחתון לכלי האיסור ודייקינן מרישא הא דביני ביני אסור משום דנצוק חבור ואף על גב דמסיפא נמי איכא למידק הא דביני ביני שרי לא דייקי הכי אלא אגב דתנא המערה ממנו מותר תנא נמי ואת שעירה לתוכו אסור והוא הדין דביני ביני נמי אסור ולמאן דלית ליה נצוק חבור דייקינן מסיפא ואת שעירה לתוכו אסור הא דביני ביני שרי ומרישא לא דייקינן מידי דאגב סיפא נקטה: **גמ'** אמר רב הונא נצוק לטומאה ולטהרה לא הוי חבור. נצוק קילוח ניצור הבא מלמעלה למטה אינו חבור לטומאה אם משקה יורד מכלי לכלי ונגע טמא בתחתון העליון טהור: ולא לטהרה. גממיות שאין בה מ' סאה ונצוק מחבר מן גממית זו אל מקוה שלם אינו חבור והטובל בגממית לא עלתה לו טבילה אי נמי לענין השקה קאמר: לענין יין נסך חבור. שהמערה מכלי כשר ליין נסך נאסר אף מה שבכלי העליון דרך נצוק: אי נפילו נפולי. יעמדו מרחוק ויוריקו היין לכליו של עובד כוכבים כי היכי דלא ליהוי נצוק: שפוכאי. פועלים ישראל רגילים לערות יין מכלי אל כלי: ושדיתו ליה עליה. שמא תניחו את כל הכלי שמערים ממנו ביד העובד כוכבים והוא לבדו יערה ומיתסר התחתון: בגישתא ובת גישתא. קנט"א פלור"א בלע"ז והוא כלי חלול כעין שני קנים חתוכים בשפוע ומדובקים בראשיהם מלמעלה ושני ראשיהם פונים למטה ומניחים אחד כזה מן הראשים בחבית מלאה עד שמגיע לשוליה וראש קנה השני נותן בפיו ומוצץ מעט עד שעולה היין ושומטו בפיו ומניח חבית ריקנית כנגד הקלוח והיין עולה מאליו כולו מחבית לחבית: עילויה נגע בראש המקלח: דכולה חמרא. אפי' מה שבכלי ראשון: אגישתא ובת גישתא גריר. שהרי מאליו עולה והוה ליה כנוגע בחבית ממש דהוי כחבית אריכתא: קנישקנין. כלי רחב ושני קנים או שלשה כפי מה שהוא רחב יוצאין בו ונמשכים ועולים כנגד גובהו ויכולים כמה בני אדם לשתות בו וקאמר דשרי לשתות ישראל ועובד כוכבים יחד דכל זמן שזה מוצץ וזה מוצץ אין היין הנוגע בפי העובד כוכבים חוזר למטה אבל קדם ופסק עובד כוכבים לא לפי שמה שנוגע בפי העובד כוכבים חוזר ומתערב עם היין: ולענין הלכה מקצת מרבותינו הצרפתים ז"ל דוחים הא דרב הונא מדאמרינן עלה בגמ' [דף עב.] א"ל רב נחמן לרב הונא מנא לך הא אילימא מדתנן הנצוק והקטפרס אין חבור לא לטומאה ולא לטהרה לטומאה ולטהרה הוא דלא הוי חבור הא ליין נסך הוי חבור אימא סיפא האשבורן חבור לטומאה ולטהרה הוי חבור הא לענין יי"נ לא הוי חבור אלא מהא ליכא למשמע מינה. אלמא דרב הונא גופיה מספקא ליה אלא דמעיקרא הוה בעי למידק דהוי חבור מרישא ואהדריה רב נחמן מסיפא וסלקא שמעתין דמהא ליכא למשמע מינה והא ודאי לאו ראיה היא כלל דרב נחמן הוא דאמר ליה דאי בעי למידק ממתני' ליכא למשמע מינה אבל [רב הונא] מדנפשיה פשיט ליה ולא ממתני' דייק לה והביאו עוד ראיה דלרב הונא גופיה מספקא ליה מדדייקי בפרק ר' ישמעאל (דף נו:) עלה דההיא דאמר רב הונא התם לא שנו אלא שלא החזיר גרגותני לגת וכו' גרגותני גופיה במאי מיתסרא בנצוק ש"מ נצוק חבור ודחינן כדאמר ר' חייא בשפחסתו נלוחיהו ה"נ שפחסתו בורו. ואם איתא דפשיטא ליה לרב הונא הוה ליה למימר מידי הוא טעמא אלא לרב הונא הא אמר רב הונא נצוק חבור אלא ש"מ דלרב הונא גופיה לא פשיטא ליה והלכך נקטינן ביה לקולא ומדרב חסדא נמי [דף עב:] דאמר להנהו סבואתא קטיפי קטופי ליכא לאיתויי ראיה כיון דלרב הונא מספקא ליה רב חסדא נמי לכתחלה מזהר עלה כי היכי דלא לעייל נפשיה בספיקיה דרבה ואף ראיה זו אינה דנהי דלרב הונא פשיטא ליה כדמוכחא סוגיין דהכא התם בפ' ר' ישמעאל [דף נו:] הכי קאמרינן ש"מ מהא דסבירא ליה לרב הונא דנצוק חבור ביין נסך ואי הכי מאי קמ"ל הא אמרה חדא זימנא ודחינן ליה בשפחסתו בורו והא קמ"ל דאפילו למ"ד נצוק אינו חבור בשפחסתו מודה ולפיכך נראה דברי ר"ת ז"ל (ב) שכתב דאע"ג דלא מסתייע רב הונא מהכי מתניתא קי"ל כותיה דליכא מאן דפליג עליה דרב נחמן לא פליג עליה אלא א"ל מנא לך האי סברא דלמא אית בידיה מתניתא דלגמרה מיניה אבל לא חלק עליו אלו דבריו ז"ל וכן נראה דעת הרב אלפסי ז"ל וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ' שנים עשר מה' מאכלות אסורות אלא שקשה לדבריהם הא דאמרינן בסמוך [דף עב:] דמר זוטרא ורבה בר רב הונא שרי למשתי בקנישקנין ואיכא דאמרי דרבה בר רב הונא גופיה עבד עובדא בנפשיה וכיון שהנצוק אסור היאך אפשר דקנישקנין שרי דודאי חבורו של כלי זה לא גרע מחבורו של נצוק אלא שהראב"ד ז"ל כתב בתשובה דכי אמרי' נצוק חבור ה"מ מאי דאתי בההוא פתחא או בההוא ברזא אבל בהאי קנישקנין מאי דאתי בברזא דישראל לא אתי בברזא דעובד כוכבים [ה"ל נצוק שאין סופו לירד] ומש"ה לא הוי חבור ודבר זה נכון בעיני לקיים כל הסוגיא אבל ראיתי בחידושי הרמב"ן ז"ל דרב הונא דאמר נצוק חבור ליין נסך אף בנצוק שאין סופו לירד קאמר דרב הונא עלה דמתני' דתנן הנצוק אינו חבור לא לטומאה ולא לטהרה קאי והיא בנצוק שאין סופו לירד קאי ודכותה אמר רב הונא דאפילו כה"ג נצוק חבור ליין נסך והאיה לדבר דמתני' בנצוק שאין סופו לירד הוא וליכא למימר ביה גוד אחית דהא ברים פ' המביא תניין (דף סז.) אוקימנא להאי מתני' כר' יהודה ור' יהודה סבירא ליה דכל היכא דאיכא גוד אחית הוי חבור דאמר גבי מקוה שיש בו מ' סאה מכוונות וירדו שנים וטבלו בזה אחר זה דאם רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור דאמרי' גוד אחית כדמוכח בפ' אין דורשין (דף יט.) וכיון דהך מתני' בנצוק אין חבור לטומאה ולטהרה אוקימנא התם כר' יהודה על כרחין בשאין סופו לירד הוא ועלה קאמר רב הונא דכה"ג הוי חבור ליי"נ אלמא רב הונא אפילו בנצוק שאין סופו לירד קאמר ולא ידעתי מהו דהתם בפרק המביא תניין ההיא דטופח ע"מ להטפיח חבור אוקימנא כר' יהודה והיא לאו סיפא דמתני' דהנצוק והקטפרס היא ומעתה נהי דההיא דאם רגליו של ראשון נוגעות במים מוכחא דרבי יהודה אית ליה לענין מקואות נצוק חבור כל היכא דאיכא למימר גוד אחית אפ"ה מתני' דהנצוק והקטפרס לא מוכח דכר' יהודה אתיא כדי שנצטרך לומר דכי קתני דנצוק אינו חבור דוקא בשאין סופו לירד אלא דאפשר דכרבנן מתוקמא וכי קאמר דנצוק אינו חבור אפילו בשסופו לירד קאמר ודכותה אמר רב הונא דביי"נ כה"ג נצוק חבור ועוד שאפילו תרצה לומר דההיא דהנצוק והקטפרס ר' יהודה נמי מודה בה אפשר דכי קאמר דנצוק אינו חבור לטהרה לאו לענין מקוואות קאמר (ג) אלא לענין השקה וכי אית ליה לרבי יהודה דנצוק חבור כל היכא דאיכא למימר גוד אחית דוקא לענין מקואות ומקולי מקואות היא והכי מוכח ליסנא דבגמרא בפ' המביא תניין [דף סז.] דקאמר דלמא לענין מקואות ור' יהודה היא ומעתה דברי הראב"ד ז"ל מתקיימין דנצוק חבור כל שסופו לירד אבל בשאין סופו

*) כ"א בכלי נר מצוה

רש"י

המספך עכבת יין: המערה. עובד כוכבים המערה יין מכלי לכלי את שעיר' לתוכו אסור משום כחו והעליון מותר דלא גזרו בי' רבנן למיסר: **גמ'** נצוק: קילוח הבא מלמעלה למטה: לטומאה. אם נגע טמא בתחתונים העליונים טהורים [ולטהרה] ואם בתחתונים ארבעים סאה שיעור מקוה ואין בעליונים ארבעים סאה וקילוח ונצוק מחברו לא הוי חיבור: ליי"נ. שהמערה מכלי כשר ליי"נ נאסר אף מה שבכלי העליון דרך נצוק: דקא מיקטף קטופי. שיפסוק ראש העליון קודם שיגיע ראש התחתון לכלי העובד כוכבים ואם נגע מקמא דליפסוק ראש העליון תו לא מהני קיטוף דאיתסר כבר בנצוק דהוי חיבור והכי קי"ל: כדכייל כייליתו. כשאתם מודדין: נפילו נפולי. עמדו מרחוק ותוריקו היין לכלי העובד כוכבים כי היכי דלא ליהוי נצוק: שפוכאי. פועלים ישראלים הרגילים לערות יין מכלי אל כלי: ושדיתו ליה. שמא תניחו את הכלי שמערין ממנו בידי העובד כוכבים (א) והוא לבדו יערה ומיתסר התחתון: גישתא ובת גישתא. חותכין שני קנים בשיפוע (ב) ומדבקין ראשיהן למעלה ושני ראשיהן למטה כזה ומניחים אחד מן הראש בחבית המליאה עד שמגיע לשוליה וראש קנה השני נותן בפיו ומוצץ בפיו עד שעולה היין ושומטו מפיו ומניח חבית ריקנית כנגד הקילוח והיין עולה מאליו כולו מחבית לחבית: אנח ידיה. הניח ידו ונגע בראש זה המקלח: לכוליה חמרא. אפילו זה שבכלי הראשון: אגישתא ובת גישתא גריר. שהרי כולו עולה מאליו והוי כנוגע בחבית ממש דהוי כחבית ארוכה: קנישקנין.

גמ'

המערה מכלי לכלי המערה ממנו מותר ואת שעירה לתוכו אסור: **גמ'** אמר רב הונא נצוק לטומאה ולטהרה לא הוי חבור לענין יי"נ הוי א חבור ואי קשיא לך הא דתנן המערה מכלי לכלי המערה ממנו מותר ואת שעירה לתוכו אסור *התם דקא מקטיף קיטופי כדאמר להו רב חסדא להנהו סבואתא כי כייליתו חמרא לעובדי כוכבים אי קיטפי קטופי אי נפיצו נפוצי כדאמר להו (א) רבא להנהו שפוכאי כי שפכיתו חמרא לעובד כוכבים לא ליקרב עובד כוכבים לסייע בהדייכו דילמא מישתליתו ושדיתו ליה עליה וקא אתי מכחו ואסיר ההוא גברא דאסיק חמרא בגישתא ובת גישתא אתי עובד כוכבים אנח ידיה אגישתא אסריה רבא לכוליה חמרא שמעת מינה נצוק חבור שאני התם דכוליה [חמרא] אגישתא ובת גישתא גריר אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן קנישקנין שריא והני מילי דקדים ופסק ישראל אבל קדים ופסק עובד כוכבים לא:

מתני'

שלטי הגבורים

א לדעת רבינו נצוק הוי חבור וכן פסק רש"י והרא"ש ור"ת פסק דנצוק לא הוי חבור והר"ם היה נוהג על פי גדולי הצרפתים דבהפסד מועט היה אוסר נצוק אבל לא בהפסד מרובה ונצוק כר נצוק לכ"ע שרי ועובד כוכבים המערה מן החבית לרש"י מה שנשאר בחבית הוא מותר והראב"ד אוסרו ודעת הרא"ש כרש"י והרשב"א כתב בשם הגאונים דנצוק לא חשיב חבור אלא במערה לתוך יין נסך גמור אבל המערה לתוך כלי של עובד כוכבים שלא הודח הנשאר בו מותר אפילו בשתייה והטור סי' קכ"ו אוסרו וכ' הרשב"א דחבית של יין שיש בו קיתון של מים ועירה ממנו לתוך צלוחית של עובד כוכבים אם יש במים שבחבית לבטל היין שבצלוחית מותר שלא יהא חמור מיין נסך שנתערב בחבית שאנו אומרים רואין היין הכשר כאילו אינו והאיסור מים רבין עליו ומבטלין אותו וכן הדין בגת שהיין יורד למטה ממנו לבור ונגע העובד כוכבים בקילוח היורד רואין קילוח היורד כאילו הוא בגת וסלק היין שבגת כאילו אינו ותרצנים וענבים וזגים שבגת מבטלים אותו: כתבו בעלי אסופות בשם הראב"ד ז"ל שהיה בהסכמה עם החכם רבי נתן על חבית המקלחת ונגע עובד כוכבים בקילוח למטה אף על פי שהנצוק חבור אינו אסור אפילו בשתייה דעירוב חשבינן ליה ולא מגע וקי"ל יין ביין מותר בהנאה חוץ מדמי יין נסך שבו הילכך אם היה בחבית קיתון מים והיה באותו קיתון כדי לבטל בו עיקר המגע של עובד כוכבים כל מה שבחבית מותר אפילו בשתייה מאי טעמא סלק את מינו כמי שאינו וקיתון של מים רבה עליו ומבטלו וכל שכן אם היתה מקלחת בכלי אסור או שיש שם מעט יין אסור אע"פ שדין החבית להיות נאסרת בשתיה בנצוק אם היתה בחבית קיתון של מים הכל מותר לפי שהקיתון רבה על מה שהיה תחלה בכלל איסור והתיר את החבית אבל מה שעירה לתוכו ודאי אסור ואם יאמר המשיב הלא אמרו חכמים נצוק חבור וכיון דחבור הוא נחשב נגיעת עובד כוכבים שנגע בקלוח כאילו נוגע בכל החבית ותהא אסור אפילו בהנאה ואפי' היה בקיתון של מים לא הועיל לו כלום אינו כן שהרי ראינו במעשה דברזא דאמר רב פפא דאתי עד ברזא אסור ואידך הוי כנצוק שאם התחתון אסר את העליון מתורת חבור כ"ש שהעליון יאסר התחתון אלמא חבורו ערוב הוי ולא גוף מגע כדאמרינן והא דאקשינן פי' דמשמעתא דאמר כוף כוף מכי מטי לאוירא דמנא קאיים יין נסך לא הוי עד דמטי לארעיתא דמנא אלמא נצוק חבור לאסור הכל בהנאה התם כת"ק דרשב"ג הוא דאמר יין ביין כולו אסור בהנאה אבל השתא דקי"ל כרשב"ג דסתם יינם אפילו ביין מותר בהנאה נצוק נמי אינו אסור בהנאה דערוב הוי ולא מגעו כדאמרינן ודוקא דנגע בקילות בקטופי דהשוא קלות וילפינן לה ממעשה דגישתא וכר גישתא וכו' ואמרינן דטעמא דמלתא לא משום נצוק אלא משום דכוליה חמרא אגישתא וכיון דפסקים שבשוכי כוליה ומתסר: עוד הסכימו אלו על הקאמנים התחובים בחבית שתורת כלי אחד כחבית שהם קבועים ויצא לנו מזה שאם נגע עובד כוכבים בקלות היוצא מן הברזא הנקרא קאני"ן ונגע בקלות המקלח לחוץ מאי דלהדי ברזא דהיינו קלוח ראשון שעומד בברזא נאסר מתורת נצוק ועל כל היין בחבים שוי נצוק בר נצוק ומותר אפילו בשתי' כ"ש שמותר בהנאה ועוד יצא לנו מזה ממה שכ' הראב"ד ז"ל מן הקאנו"ן שאם החזיר העובד כוכבים השופתא למרזב והשופתא קצרה ואינה מגעת לחלל החבית בענין ש היין שבחבית אי נמי נגע העובד כוכבים בידו בפי המרזב אם יש בחבית קיתון של מים לבטל אותו מעט יין הרי כל מה שבחבית מותר בשתיה שהרי שני כלים הם:

עין משפט

א מיי' פי"ב מהלכות אסורות מא"ה [illegible]

חדושי אנשי שם

[illegible]

הגהות חוזי

[illegible]

א מיי' פט"ז מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טוש"ע יו"ד סי' קלד:

סופו לירד לא והיינו שריותא דקיסקנין זהו הדרך היושר בעיני אע"פ שלא העליתי כך בחידושי: **גרסינן** בגמרא עלה דהא דאמר רב הונא דנצוק חבור לי"נ [דף עב:] ת"ש המערה מחבית לבור [אלמא] קלוח היורד מחבית לבור אסור שמע מינה נצוק חבור (ואי נצוק הוי חבור אפילו בגו דחביתא איתסר לא צריכא דקא מקטף קטופי מ"מ נצוק לא הוי חבור) ודחינן תרגומה רב ששת בעובד כוכבים המערה דלאתי מכחו אי הכי [אפילו בגו] דחביתא נמי ליתסר כחו דעובד כוכבים דנפק לבראי גזרו ביה רבנן דגואי לא גזרו ביה רבנן וכתב עלה

רש"י

[דף שסה ע"ב]

כלי רחב וב' קנים או ג' לפי מה שהוא רחב ויולאים מלידה ומשכין ועולין כנגד גובהן וכשנותנים יין בתוכה מתמלאות כל הקנים ויכולים כמה בני אדם לשתות בו יחד וקאמר קיסקנים שרי לשתות בו ישראל ועובד כוכבים יחד דכל זמן שזה מוצץ וזה מוצץ אין יין שנוגע בפי העובד כוכבים חוזר למטה לכך קדם ופסק העובד כוכבים אסור: **מתני'** מים במים. מים שנתנסכו לפני עבודת כוכבים שנפלו

דף עג. **מתני'** *יין נסך *אסור ואוסר א בכל שהוא יין ביין ומים במים כל שהן יין במים ומים ביין בנותן טעם זה הכלל ב מין

נר מצוה רש"י ז"ל דהלכתא היא שלא מצינו מי שחלק על רב ששת בהא דאם ספק עובד כוכבים מן הכלי מותר מה שנשאר בכלי וכן דעת קצת מרבותינו הצרפתים ז"ל ולפי"ז נצטרך לומר שכל הוא שהקלו חכמים בכחו של עובד כוכבים שלא יאסור מה שנשאר בחבית משום נצוק אע"ג דקי"ל דנצוק חבור אבל הראב"ד ז"ל כתב דלא קי"ל כרב ששת דלמדחיא לדרב הונא איתמר וכיון דקי"ל כרב הונא דאמר נצוק חבור בעובד כוכבים המערה אפי' דחבית נמי מיתסר אע"ג דעובד כוכבים לא מנסך אלא מאי דנפיק לבראי מ"מ מה שנשאר בפנים מחובר הוא במה שיצא בחוץ בחבורו של נצוק הלכך כולו אסור: **מתני'** יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא. כל היכא דתני יי"נ אף סתם יינן במשמע אלא אם כן פירש והכי מוכח בכמה דוכתי במכלתין דקרי לסתם יינן יי"נ ובתוספתא נמי תניא עובד כוכבים שקדח במינקת והעלה לו יין נסך לפיו או שטעם מן הכוס והחזירו לחבית זה היה מעשה ואסרוהו מפני שטפה של יין נסך אסורה ואוסרת במשהו והתם סתם יינם הוא שעל ידי מגעו הוא נאסר וקרינא ליה יין נסך וקתני נמי דאוסר במשהו ושמע מינה דכי תנן במתני' יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא אף סתם יינם במשמע וזה שלא כדברי ר"ת ז"ל דכתב בספר הישר דכי תנן יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא דוקא ביין נסך ממש דומיא דמים במים שאין הדברים אמורים אלא במים שנתנסכו ודאי לעבודת כוכבים אבל סתם יינן בנותן טעם כשאר אסורין שבתורה ואין זה מחוור מן התוספתא שכתבנו וליכא למימר דההוא תנא דברייתא סבר דכל מין במינו במשהו דאם כן למה ליה למתני מפני שטפה של יין נסך וכו' כל אסורין שבתורה נמי דינייהו הכי דבמינן במשהו אלא שמע מינה דלהאי תנא דוקא ביין נסך אבל בשאר אסורין לא ושמע מינה דסתם יינם אוסר במשהו כיין נסך ומיהו דוקא ביין שנאסר בהנאה אבל יין שאינו נאסר אלא בשתיה אינו אוסר בכל שהוא דהא אמרינן בגמרא בסמוך דהאי דאוסר יין נסך בכל שהוא משום חומרא דעבודת כוכבים

ג' מהרש"ס

היא הלכך דוקא ביין נסך שנאסר בהנאה שיש בו משום לתא דעבודת כוכבים אבל ביין שלא נאסר [אלא] בשתיה דליתא משום לתא דעבודת כוכבים לא: **מים** במים. שנתנסכו לעבודת כוכבים שנתערבו במים של היתר. **גרסי'** בגמרא [דף עג.] כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן המערה יין נסך מחבית לבור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל. כלומר שראשון ראשון מן היין נסך שנופל בטל ביין

א יין נסך גמור שנתערב ביין של היתר אפילו כל שהוא אסור בהנאה אבל סתם יינם שנתערב ביין של היתר כתב ר"ת שבטל בס' כמו שאר אסורין ואין דעת שאר המפרשים כן אלא אוסר בכל שהוא כיין נסך גמור: והמערה מעט מעט מיין של היתר לתוך של איסור אע"פ שנתרבה כל כך עד שיש בהיתר ס' לבטל האיסור [אסור] ואע"ג דבשאר אסורין כה"ג היה חוזר וניעור ומותר ביין נסך מחמירין והכל אסור ורש"י פי' שאין חילוק בין גיגית לגרגור וחבית אלא בכל ענין אוסר בכל שהוא והרא"ש כתב כסברא ראשונה: ויין נסך שנתערב במים אוסר בנותן טעם וי"מ דהיינו בס' כמו בשאר אסורים והראב"ד כתב כיין שנתערב במים עד שיש בה יותר מכדי מזיגה פוגמו ומותר אפילו בשתיה הילכך אם יש במים ו' חלקים מן היין מותר אפילו בשתיה וכן פי' ר"י: **ב** וככר כתבינן לעיל דין טעם כעיקר דעת רש"י ור"ת ז"ל ובעיקר הפסק דמין במינו רש"י פסק דמין במינו הוי במשהו ואפי' באלף לא

בטל וכתב הלבו"ש דהמנהג כרש"י וכן היה נוהג אביו רבי' יואל והרי"ף כ' בפרק גיד הנשה דמין במינו משערינן בס' ואע"ג דבפרקין פסק רבינו בהפך ככר כתב שם הר"ן שלוה הרי"ף לתלמידיו להגיהו כי היה טעות סופר ומיימ' פרק ט"ו מהל' מאכלות אסורות נמי פסק דמין במינו הוי בס' וכן פסקו התוספות וסמ"ג לאוין קל"א והרא"ש וטור י"ד סי' צ"ח והר"ן והרשב"א וכן כתב המרדכי בשם ספר התרומה דיש לנהוג כר"ת לבטל מין במינו בס' חוץ מטבל וי"נ וחמץ מיהו אע"פ דרש"י פסק דמין במינו הוי במשהו בפרק כל הבשר מלינו בפרקין שפסק דמין במינו הוי בס' וי"ל דחזר בו רש"י מדבריו והרשב"א כתב גבי ניר ד' נ"ע דלדברי יסודה מין במינו בטיל באיסור דרבנן ואפילו למאן דפסק מין במינו לא בטיל היינו אלא באיסורא דאורייתא. וצ"ע מי הוא הדבר הקרוי מין במינו והראב"ד כתב דחלב ובשר הוי מין במינו אם כן לדברי רש"י והפוסקים לשיטתו דס"ל דמין במינו במשהו לא יהיה לעולם היתר לבשר שנתבשל או נמלח עם החלב ואפי' יהיה בו ס' ויותר כי מין במינו אין לו ביטול לעולם לדברי רש"י ז"ל ובעיני פלא שיהיה חלב ובשר קרוי מין במינו ושאר הפוסקים שהזכירו מין במינו חלב ושומן ולא חלב ובשר ולפי זה תקשי לרש"י שכתב בשומן הגיד דהוי בס' וכתב הכי להלכתא אי חלב ובשר מין במינו וה"ה שומן ובשר והיאך שיעורו בס' הא לדידיה מין ומינו במשהו וכן תקשי להראב"ש שהניח לפסוק כרש"י מין במינו במשהו והיאך כתב דחלב שנתבשל עם חתיכת בשר בטולו בס' ואע"פ דבמליחה אינו אוסר כלל וג"כ בחלב בחלב כחוש אפי' הוא מין ומינו עם הבשר אינו אוסר כלל אבל כשאוסר כגון על ידי בישול קשה למה זה מתירו ע"י ס' והלא מין במינו במשהו וכדי שלא תקשי מדידהו אדידהו נ"ל דס"ל דחלב ובשר לא הוי מין ומינו וכן כתב סמ"ג לאוין קל"ח ומדברי הרי"ף שם נראה דחלב ובשר הוי מין ומינו שכתב גבי מין ומינו כגון שמנונית דגיד הנשה וכו' שרי דשמנונית הגיד והבשר הוי מין ומינו ועיין בהגהת מרדכי דחולין בסופו והרשב"א כתב כזית תרבא שנפל לדיקולא מסתם דהדיא דס"ל לרש"י דחלב ובשר הוי מין במינו לפ"ז קשה היאך שמנונית גיד הנשה מתבטל בס' בשם רשב"ם כתבו דחמרא מרתא בעינבי ב' מינים שאור ועיסה ב' מינים שור ועז ואיל ג' מינים וכן מיני דגים ועופות שחלוקים בשמן בין טהורים בטהורים בין טמאים בטמאים ב' מינים הן ובילי עוף זה בשל מין אחר הוי מינו במינו חלב ובשר ב' מינין ושומן חלב ושל בין הדקים מקרי חלב וחלב פרה ורחל מין א' הוא ושומן של נלעות וחזה ואליה ושומן סירך בשר שמן הוא ומקפי הבשר ולא חלב ושומן הדקים של עופות ושל דגים ב' מינים הן שהרי שומן של דגים קרוי קרבי ושל דקים של עוף מין חלב הוא וכתב עוד רש"י דאע"פ דאמור רבנן דמין בשאינו מינו דאיסורא הוי בס' לא הוי אלא דוקא לאחר שבדקנו אותו וטעמנו שאין בו טעם או אם יש בו ס' מן האיסור שרי ואי לא אסור אבל אם יש בו טעם האיסור לעולם אינו ניתר אפי' בס' ואפי' באלף ולפי זה לרש"י הא סמכינן אקפילא דוקא בדליכא ס' ואפי' איכא ס' לא שרי עד שיטעמנו קפילא דקפילא בלא ס' וס' בלא קפילא אינו כלום עד שיהיו שניהם מיהו דוקא היכא דליכא קפילא אבל ליכא קפילא אין צריך לחזור אחריו ואי איכא ביה ס' שרי לרש"י. והתוספות והרא"ש כתבו דבכל ענין סמכינן אקפילא אפי' אין שם ס' אבל כשיש ס' אין צריך קפילא כלל אפי' אם הוא לפנינו והרמב"ן חולק ואמר דהיכא שמכירין האיסור ולא נתערב ממנו רק צירו וטעמו כיון שמן הדין לא היה לשער אלא בטעמא אלא שאין אנו יודעים כמה הוא בהא סמכינן אקפילא ואע"פ שאין ס' כנגד גוף האיסור. אבל כשגוף האיסור נתערב וצריכים ס' לבטלו אז לא סמכינן אקפילא בבציר מס' אבל בס' מיהא שרי ואין צריך לחזור אחר קפילא כלל וכיוצא בזה כתב הר"ן ז"ל דהיכא שלא נתערב גוף האיסור אלא פליטתו בלבד כגון קדרה שבישל בה בשר ואחר כך בישל בה חלב דאי ליכא קפילא משערינן בכל הקדרה משום דלא ידעינן כמה נפיק מיניה ואי ליכא ס' כנגד כל הקדרה אסור אז סמכינן אקפילא שאם יטעמנה ואמר שאין בה טעם שרי דמאי דנפיק מיניה בטל בס' ותו לא צריך שיהיה כנגד כל הקדרה אבל היכא שגוף האיסור נמחה לא סמכינן עליה דקפילא אלא צריך ס' וכי איכא ס' לעולם שרי ונראה דאפי' לא נמחה כולו צריך ס' כנגד כל הכזית דלא ידעינן כמה נפיק מיניה ומדברי מיימ' פט"ו מהל' מאכלות אסורות משמע במין בשאינו מינו דאיסור סמכינן עליה דעובד כוכבים אם יש עובד כוכבים ואפילו אין שם ס' ואם אין שם ס' אותו בס' וזה נוטה לדעת התוס' והרא"ש שזכרנו וכן נראין דברי סמ"ג לאוין קל"ח דסומכין על העובד כוכבים הוי קפילא ונראה דאפי' לר' יסודה דאית ליה מין במינו לא בטיל גבי ניר. דגים שמלחים שאין איסורו אלא מדרבנן יש לו ביטול אפילו במינו ואם נפל לתוך קערה מלא מים דהוי מין בשאינו מינו כתב המרדכי בשם מורי שהוא בטל בס' ולדברי מיימ' שיעורו נראה אפי' בשאינו מינו וצ"ע כליר שנפל ע"ג כלי ריקן היאך יתנהג ולכולי עלמא אין מבטלים האיסור לכתחלה ומה שמגעילין הכלי אינו נקרא מבטלים איסור לכתחלה וכתב סמ"ג הטעם דדוקא לאכול האיסור ע"י ביטול אז אין מבטלין אבל גבי כלים אין עושין שום דבר מסמים שנפלט בכן האיסור ולי נראה טעם אחר דכשהוא מגעיל אינו מבטל האיסור רק הוא מפרידו מן הכלי ותשיב כמו ניקור הבשר מן הדם והחלב דכי היכי דהתם בשביל שמפריד האיסור מן ההיתר אינו נקרא מבטל איסור לכתחלה הכי נמי חשיבה הסגעלה מפריד האיסור מן הכלי שהיה נבלע בו שמפליטו ממנו ע"י הסגעלה מיהו לפעמים מבטלין גם האיסור לכתחלה ומחלוקת יש בדבר. הרשב"א בשם הראב"ד [כ'] דלעולם אין מבטלין איסור לכתחלה ומיהו אם עבר וביטלו מדאורייתא בטל ואפילו בטלו במזיד ומדרבנן במזיד לא בטיל אבל בטלו בשוגג הוי מבוטל ואפילו בטלו במזיד דוקא לדידי' שעירבו ובטלו או למי שנתערב בשבילו אסור אבל לאחרים שרי ולא חלק בין אם היה האיסור שנתבטל איסור מדאורייתא בין היה איסור מדרבנן בכל ענין נראה שאסור לבטלו וכן כתב הר"ן שם כדברי הראב"ד וכו' דהא דאין מבטלין איסור לכתחלה הוי האיסור לבטל מדאורייתא מיהו התוספות כתבו שם דמדאורייתא מותר לבטל איסור לכתחלה ואע"ג דמדברי הרשב"א נראה להדיא דאסור לבטל האיסור לכתחלה בין יהיה האיסור שנפל בהיתר איסור דרבנן בין יהיה איסור דאורייתא. מ"מ יש חילוק בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן כמו שכתב הטור י"ד סימן צ"ט בשמו דהרשב"א וז"ל וכתב הרשב"א אבל דבר שעיקר אסורו אינו אלא מדרבנן כגון גבינה של עובדי כוכבים ושומנו של גיד הנשה אין מערבין אותו בהיתר כדי לבטלו עמד וערבו בשוגג מותר במזיד אסור נפל מעצמו בהיתר אף על פי שאין בהיתר כדי לבטלו מותר להוסיף כדי להכשירו ע"כ הרי דלדברי הרשב"א הא דאין חלוק בין יהיה האיסור דאורייתא בין יהיה דרבנן אלא כשהוא ערבו בידים אבל היכא שנפל מעצמו באיסור יש חלוק שאם הוא מדרבנן מבטלין אותו לכתחלה והתוספות כתבו בפ"ק דד"ע גבי עצים שנשברו מן הדקל דכל איסור שהוא אסור מן התורה שנפל לתוך ההיתר אין מרבים עליו היתר כדי לבטלו ואפילו אינו אסור מן התורה ממש אלא שחכמים אסרוהו אבל עיקר איסורו הוי דאורייתא כגון חלב לפי שאע"פ שאין חצי זית אסור חלב שעיקר איסורו הוי דאורייתא אע"פ דמדאורייתא אין איסורו אלא עד כזית וחכמים הוסיפו לאוסרו כחצי זית וגם בפחות מחצי זית אם נפל פחות מזה אם נפל בתוך ההיתר ואין שם ס' לבטלו אין מרבין עליו היתר לבטלו שעיקר איסורו הוי דאורייתא (כגון מן התורה אלא מדרבנן מ"מ עיקר איסורו הוי דאורייתא) אבל דבר שאין עיקר איסורו אלא מדרבנן כגון מוקצה שעיקר איסורו אינו אלא מדרבנן אם נפל לתוך היתר מבטלין אותו לכתחלה וזה נראה מסכים לדעת הרשב"א שזכרנו ונראה לדברי הרשב"א במה שכתב גבי גבינות של עובדי כוכבים שאם ערבו בשוגג מותר ר"ל שעירבו בשוגג בהיתר שיש בו כדי לבטלו מתחלה שאילו לא ערבו מתחלה בכדי ביטול אינו נראה שיוכל אחר כך להרבות גם עליו היתר כדי לבטלו דתרי קולי לא אמר דבשלמא גבי נפל איסור בהיתר דליכא אלא חד קולא שנתיר לו להרבות עליו היתר כדי לבטלו אמר אבל היכא שעירבו בידים די שנתיר לו אם עשאו בשוגג וגם שנתיר לו להוסיף עליו היתר אם לא היה שם כדי ביטול היכא שערבו בידים בשוגג לא אמרינן ומסתברא נמי דהא דאמר שאם ערבו בשוגג שהוא בטל וגם הא דאמר דמבטל האיסור כשנפל בדעתו מעצמו להיתר היינו דוקא היכא שאינו מכיר האיסור קודם שהרבה עליו ההיתר דאילו האיסור ניכר אין לו היתר לעולם ונראה דאי מתחלה היה מכיר האיסור וכא להרבות עליו היתר מדבר אחר שדומה לאיסור כדי שלא יהיה האיסור ניכר דאינו מועיל ואפילו היה עיקר איסורו דרבנן דבכה"ג לא התירו חכמים אפילו בעצים שנשברו מן הדקל: וכן מוכיחים דברי הרשב"א שהביא הטור י"ד סימן צ"ט וכן דברי הר"ן פ"ק דד"ע דהיתר עצים שנשברו לתוך התנור מיירי שנתערב היה היתר קודם הנפילה: הר"ן פ"ק מי"ט כתב דדבר שאין לו עיקר מדאורייתא כלל וגם הוא איסור שאינו נוהג בכל כגון תרומה בחוצה לארץ שאין לה עיקר מן התורה בחוצה לארץ כלל וגם קולא דלא נהגא בכל מותר לערב לכתחלה ולבטל אפילו חד בתרי והרא"ש כתב על דברי התוספות והרשב"א פ"ק דד"ע שאפילו שאין עיקר איסורו אלא מדרבנן וגם שנתערב בהיתר ממילא אסור להוסיף עליו ולבטלו ולא התירו אלא בעצים שנשברו לתוך התנור משום דמקלא קלי איסורי' וליתי' לאיסורי בעיניה אבל בעלמא אפילו אין עיקר איסורו אלא מדרבנן אסור לבטלו לכתחלה אם איתיה לאיסוריה בעיניה ומרדכי פ"ק די"ט כתב על דברי רבינו שכתב שם דהיכא דמקלא קלי איסורא והוא מדרבנן אע"פ שיש לו מתירין מבטלים אותו לכתחלה ואיהו כתב מהכא שמעינן דבדרבנן היכא דליתי' לאיסורי' בעיניה מבטלין אותו לכתחלה אבל לא באיסורא דאורייתא משמע מדבריו וה"ק דדבר שאיסורו מדרבנן אי ליתיה בעיניה כגון שנפל לתוך הקדרה ונימוח שם וטעמו נבלע בהיתר שאינו כמו חתיכה שנפל להיתר דאסורא אף על פי שאינו ניכר מכל מקום אינו נימוח והוא בעין אבל האי שנימוח ונבלע טעמו שאינו בעין אם איסורו מדרבנן מותר להרבות עליו ההיתר ומבטלו לכתחלה אפילו דבר שיש לו מתירין וכל זה יש לדקדק מדבריו אחרי שתפס בתחלת דבריו לשון הרי"ף על כרחיה הדיוק עושהו על דבריו וכותיה ס"ל הלכך לפי שטת רבינו צריך לעשות הדיוק וכמו שכתבנו וכתב המרדכי בשם רשב"ם דבמידי דאכילה אפילו ליתי' לאיסורי' בעיניה כגון שנפל לקדרה ונימוח ונבלע טעמו בהיתר אפילו הוא איסור מדרבנן אינו יכול להרבות עליו היתר ולבטלו לכתחלה ואף על פי שעיקר איסורו אינו אלא מדרבנן דנראה שלא נאמר היתר זה לבטל איסור אלא במידי דלאו בר אכילה כגון בעצים שנפל לתוך התנור. וסמ"ג לאוין סימן ע"ס כתב בסתם דבדרבנן מבטלין איסור לכתחלה ולא חלק שום חלוק בזה ומיימ' פט"ו מהלכות מ"א כתב דאסור לבטל איסורין של תורה לכתחלה ואם ביטל הרי זה מותר ואף על פי כן קנסו אותו ואסרו הכל וכיון שהוא קנס אין אוסרין תערובת זה אלא על זה העובר שביטל האיסור אבל לאחרים הכל מותר והאיסורין של דבריהם מבטלין האיסור לכתחלה כיצד חלב שנפל לקדרה שיש בה עוף ונותן טעם בקדרה מרבה עליו בשר עוף אחר עד שיבטל הטעם וכן כל כיוצא בזה ונראה מדבריו דאפילו באיסור שיש לו עיקר מן התורה מותר לבטלו לכתחלה באיסור דרבנן כמו שזכרנו ואז"ל באיסור שאין לו עיקר מן התורה שנתערב בהיתר דודאי מותר לבטלו לכתחלה ונראה דלא שרי מיימ' לבטלו אלא היכא שנפל מעצמו האיסור בהיתר מתחלה אלא שלא היה בהיתר שיעור לבטלו אבל לערב בידים האיסור מדרבנן בהיתר כדי לבטלו כלומו לא שרי מיימ' כי כן יש לדקדק מדבריו כאן וגם בפ"ב מהלכות שביתת י"ט מהסיה דפ"ק דביצה ומספקא לי אי סבירא ליה למיימ' דהאיסור של דבריהם מבטלין לכתחלה אפילו הוא בענין שהאיסור בעין ולא נימוח לגמרי או דלמא אינו מתיר מיימ' אלא היכא שאין האיסור בעין כי הדמיון שהביא הוא מענין דליתיה לאיסוריה ונוטה לדעת המרדכי שזכרתי לעיל ונראה דאינו מתיר לבטל האיסור לכתחלה רק היכא דליתיה לאיסור בעיניה שנבלע טעמו בהיתר ומדבריו שכתב סתם דכל איסור מדרבנן מבטלין אותו לכתחלה נראה למבטלין האיסור לכתחלה אפילו הוא בענין שלא נימוח ולא נפלט טעמו רק שאינו ניכר מן האחרים הלכך ספק הוא אלו וכתוב בהגהת מיימ' פט"ו מהל' מאכלות אסורות הורה רבינו שמחה כדברי מיימ' על מי חלב שנפלו לתוך תבשיל של בשר וצוה להוסיף מים עד כדי שיתבטל בס' דמי חלב דרבנן וגם מדברי רבינו שמחה נראה שלא התיר לבטל איסור דרבנן לכתחלה אלא היכא דליתיה לאיסוריה בעיניה ואם הדברים כן גם למיימ' נמצא הרי"ף ומיימ' ומרדכי שזכרנו ורבינו שמחה כולהו בשיטה חדא קיימי דכל איסורי' דרבנן אפילו יש להן עיקר מדאורייתא מותר לבטלן לכתחלה והוא דליתיה לאיסוריה בעיניה ויש מי שאוסר אפילו בטלו בשוגג ואפילו באיסור דרבנן גזרינן שוגג אטו מזיד כמו שכתב הרא"ש פ' גיד הנשה עש"ב. ובפ' גיד הנשה בדין חתיכה הראויה להתכבד כתבנו דעת רבינו ודעת רש"י בחתיכה הראויה להתכבד בה בפני אורחים אם אוסרת בכל שהוא שלא היה לה ביטול לעולם כשאינו מכירה או אם יש לה ביטול דרבינו ורש"י שוין דכל מילי דלית בה תרתי חד שיהא דבר שבמנין וחד שיהא גם אסור בהנאה יש לו ביטול. מיימ' סמ"ג והרשב"א. והרא"ש והטור והר"ן פליגי בזה כמו שכתבנו שם בס"ד ועתה נבאר המחלוקת שיש היאך היא החתיכה שתהיה ראויה להתכבד יש מי שאומר דדוקא חתיכת איסור שנפלה עם חתיכת היתר שאם ראויה להתכבד בה לפני האורחים אין לה ביטול אבל חתיכה שהיא חיה ולא מבושלת אפילו לא נתבשלה ונתערבה בהיתר יש לה ביטול שהרי אינה ראויה להתכבד בה לפני האורחים היא והר"ן כתב דכבש שלם או אווז שלם וכן חתיכה שלמה יותר מדאי לא מקרי ראויה להתכבד בהן בפני אורחים כי אין דרך לתת לפני אורח כבש שלם ואווז שלם אלא צריך שתהיה החתיכה בינונית ולא תהיה ראויה להתכבד בה לפני האורחים ולדידיה אפשר שאם תהיה החתיכה כל כך כחושה שאין דרך לתת לפני אורחים דלא הוו בכלל חתיכה ראויה להתכבד אפילו היא בינונית והרמב"ן ז"ל כתב בתשובותיו דכבש טרפה שלם וכיוצא בזה אינו קרוי ראוי להתכבד בפני אורחים והמרדכי והשערים ומהר"ף ור"י מקורביל כתבו דחתיכה הראויה להתכבד ר"ל כמו שהיא עתה לאפוקי שאם הבהמה היא עם העור או העוף עם הנוצה דאין זה ראוי להתכבד ויש לה ביטול וכן כתב רבינו תם ועשה מעשה בצרפת בתרנגולת נבילה שנתערבה עם שאר תרנגולות שחוטות וצוה להשליך אחת ולהתיר האחרות מטעם דלא הוי חתיכה הראויה להתכבד עם הנוצה גם כתב דאין לאסור הביטול משום שהיא בריה דאין זה קרוי בריה כיון שמתה ע"כ ודבריו קצת תמוהין וכי משום דאינה חיה עתה אינו קרוי בריה והלא צפור מתה טמאה קרוי' בריה ואולי הטעם הוא משום שהיא נבילה שאין איסורה מתחלת ברייתה גם צריך לומר דלא הוי תרנגולת בכלל דבר שבמנין וצ"ע. וכתוב בשערי מדורה דאע"פ שלא ניטלה נוצתה חשיבה איכא ראויה להתכבד מ"מ חתיכת נבילה שלא נמלחה אע"פ שאינה ראויה להתכבד כמות שהיא לא בטלה דמליחתה לא הויא מחוסרת מעשה וכתבו השערים דאעפ"כ ראה מעשה בגדולים שגם בנבילה מתירין ורגלים של נבילה שנתערבו בשל כשרה אם לא נטלו טלפיה אינן ראויים להתכבד ובטלים ברוב ואותם האוסרים בנבילה אוסרים נמי כי לא ניטלו טלפיהם כי ראויים להתכבד בפני האורחים ע"כ דברי השערים מדבריהם משמע דרגלים הוי חתיכה ראויה להתכבד בפני האורחים כשנטלו הטלפים וא"כ הטלפים מגריעין כ"ש בשאר גוף הבהמה דכל החתיכות יהיו ראוים להתכבד חוץ מבני מעים אליבא דר"ע דאמר' בהו דלאכיל להון אינו בר נש ונראה דכבד וריאה וטחול אינם בכלל בני מעים דחשיבי הם והרא"ש פרק גיד הנשה הביא כל הדעות שזכרנו ודחה אותם וכתב דאין חלוק בין תהיה החתיכה חיה או שנתבשלה בכל ענין אוסרת אם היא ראויה להתכבד לאחר שנתבשלה אע"פ שכשנתערבה היתה חיה דבשביל שהיא חיה לא בטלה חשיבותה גם בשביל שלא הוסרה נוצתה בשעת התערובת לא בטלה חשיבותה גם בשביל שהאיסור הוא כבש שלם או אווז או תרנגולת שלם לא בטל חשיבותו ואדרבה הוי חשוב טפי שהוא אפילו לאחר שתחתוך ממנו חתיכות עדיין ראוי לכבד בפני האורחים וכללו של דבר כל שאילו נתבטל יהא ראוי להתכבד בו בפני אדם נכבד ובפני כל בני אדם כחתיכת נבילה שנתערבה בהיתר שאם תתבטל תהא כחולין ותהא ראוי להתכבד בה בפני כל אדם הרי זו אינה בטלה ואף על פי שבשעה שנפלה לא היתה ראויה לשום אדם כגון חתיכת בשר בחלב שלא היתה ראויה אלא לעובד כוכבים ואפילו לעובד כוכבים לא היתה ראויה שהיא אסורה בהנאה מ"מ כיון שאם תתבטל היתה ראויה לכל אדם חשיבא ולא בטלה וכן כל כיוצא בזה וכן

ביין כשר שבבור ומותר בהנאה והא דתנן לקמן [דף עד.] יין נסך שנפל לבור אסור בהנאה מוקי ליה כשנפלה חבית גדולה ונשברה ונפלה בו כאחת: ואותבינן עלה מדתנן יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא מאי לאו דנפל איסורא לגו התירא. כלומר ושמע מינה דלא אמרי' ראשון ראשון בטל: ודחינן לא התירא לגו איסורא. כלומר ובכי האי גוונא אפילו נפלה חבית גדולה של היתר לתוך טפה של יין נסך נאסר הכל (א) דבכי האי גוונא מחמרי ביין נסך משאר אסורין אבל היכא דנפיל איסורא לגו היתרא ראשון ראשון בטל אא"כ נופל בבת אחת כדי נתינת טעם וטעמא דמלתא לפי שאותו דבר שעומד במקומו חשוב יותר מן הבא עליו ולפיכך כשהאיסור עומד במקומו ואפילו משהו הוסר את היין שבא עליו ואפי' חבית גדולה בבת אחת משום חומרא דיי"נ אבל בשהיתר במקומו והאיסור בא עליו ההיתר מבטל את האיסור אא"כ בא עליו איסור מרובה שיש בו כדי ליתן טעם בהיתר וכן נראה מדברי הר"ס במז"ל וזה כענין ששנינו במקואות (פרק ז) דרביעית מים שאובין בתחלה פוסלין את המקוה מפני שמי המקוה באין עליהן ואילו על פני המים אין השאיבה פוסלת אלא בג' לוגין וכל הני מילי במין במינו אבל במין בשאינו מינו קיל טפי דחמרא דהיתרא דנפיל בבת אחת למיא דאיסורא ואין במים של איסור כדי ליתן טעם בו מותר והיינו דתנן יין במים בנותן טעם ולפי דרך זה הדבר ברור שיש חילוק בין יין נסך לשאר איסורין שביין נסך [מין במינו] אם נפל היתר מרובה בבת אחת לתוך איסור מועט נאסר ואילו בשאר איסורים בעינן שיהא באיסור כדי נותן טעם וכן בזה הדרך בעצמו הוא החלוק שיש בין מין במינו ומין בשאינו מינו ביין נסך ואותבינן עלה דרב דימי מדתנן במתני' יין במים בנותן טעם מאי לאו דנפיל איסורא לגו התירא. וקתני דמכי יהיב טעמא מיתסר אלמא לא אמרי' דראשון ראשון בטל ודחינן לא דנפל התירא לגו איסורא. ונראה לי לפי דרך זה שאף בשאר אסורין היכא דנפל התירא לגו איסורא מעט מעט שאפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל ונאסר הכל שמה שאנו מחמירין ביין נסך מבשאר אסורין אינו אלא בהיתר מרובה שנפל בבת אחת לתוך איסור מועט דביין נסך אסור במינו ובשאר אסורין אי נמי ביין נסך בשאינו מינו מותר אבל בהיתר שנפל לתוך איסור מעט מעט אפילו בשאר איסורין אי נמי ביין נסך בשאינו מינו ראשון ראשון בטל ואסור שהרי אנו אומרין כן להקל ביין נסך היכא דקא נפיל אסורא לגו התירא וכי תימא אם כן כי תנן דביין במים צריך כדי ליתן טעם ואוקימנא דנפל חמרא דהתירא לגו מים דאסורא דוקא בשנפל חמרא דהתירא בבת אחת הא בנופל מעט מעט אפילו אין במים כדי ליתן טעם ביין אסור דראשון ראשון בטל ואי בשנפל בבת אחת דוקא עסקינן למה ליה לאוקומה בדקא נפיל חמרא דהיתירא לגו מיא דאיסורא אפי' חמרא דאיסורא לגו מיא דהתירא נמי מיתסר שכל שנפל בבת אחת כדי ליתן טעם ליכא למימר ראשון ראשון בטל לאו קושיא היא דאע"ג דודאי למאי דמתרצי בדקא נפיל חמרא דהתירא לגו מיא דאיסורא [דוקא] בבת אחת מיתוקמא הני מילי לענין שריותא דפחות מכדי נתינת טעם דדוקא בבת אחת הא בזה אחר זה אפילו פחות מכדי נתינת טעם אסור אבל לענין איסורא דבנותן טעם מילתא פסיקתא קתני בין [בנופל בבת אחת בין] בנופל בזה אחר זה דומיא דרישא דיין ביין אסור בכל שהוא דכדקא נפל התירא לגו איסורא אסור בין שנפל בבת אחת או מעט מעט וכמו שפירשנו ולפיכך קתני יין במים בנותן טעם דכל היכא שיש באיסור כדי נתינת טעם מיתסר

במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם: גמ'

נמי בכולהו גווני הא כשאין באיסור כדי ליתן טעם לא מיתסר בכולהו גווני כי היכי דמיתסר מין במינו אלא דוקא בשנפל מעט מעט ומשום ראשון ראשון בטל ומיהו כל שנפל אחר כך היתר מרובה [בבת אחת] שיש בו כדי לבטל עיקר האיסור שבתחלה שגי דהא תנן בפרק קמא דתמורה [דף יב.] אין המדומע חוזר ומדמע אלא לפי חשבון ואין המחומץ חוזר ומחמץ אלא לפי חשבון והיינו טעמא משום דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשה נבלה אלא בדברים המתבשלים דומיא דבשר בחלב כמו שכתבתי בפרק כל הבשר ואכתוב עוד לפנינו בסייעתא דשמיא ואעפ"כ כל שלא נפל בבת אחת היתר מרובה שיש בו כדי לבטל עיקר האיסור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל ואין כן דעת הרמב"ם ז"ל שהוא ז"ל אומר דלא אמרינן בהיתרא לגו איסורא ראשון ראשון בטל לא בשאר אסורין ולא ביין נסך ושאינו מינו אע"פ שאנו אומרין כן להקל ביין נסך בדקא נפיל איסורא לגו התירא והיינו טעמא לפי שהאיסור עשוי להתבטל ולא ההיתר ועוד הוא ז"ל מפרש זו שאמרו ביין ומים במים לא דקא נפיל התירא לגו איסורא דבנופל מעט מעט עסקינן ומשום ראשון ראשון בטל [והומרא הוא שהחמירו ביי"נ לומר בהיתר ראשון ראשון בטל] מה שאין כן בשאר אסורין לפי שאין היתר עשוי להתבטל וגרסינן תו בגמרא [דף עג.] כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן המערה יין נסך מצרצור קטן לבור. כלומר פך קטן: אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל. ודוקא צרצור קטן דלא נפיש עמודיה אבל חבית דנפיש עמודיה לא. וטעמא דמילתא דחבית כיון דנפיש עמודיה הרי הוא כאילו כל היין שבחבית מחובר לבור דכיון דנפיש עמודיה חבורו חשוב כנופל בבת אחת דמי אבל צרצור קטן דלא נפיש עמודיה אין כל היין שבצרצור כנופל בבת אחת לבור הלכך ראשון ראשון בטל ואף על גב דקיימא לן נצוק חבור וכמו שכתבתי למעלה ויין שבצרצור הרי הוא חבור לבור ע"י קלוח של נצוק אפי' הכי לא מיתסר שאין הנצוק חבור אלא לומר שהיין של מעלה דינו כאותו יין שנתערב למטה והרי הוא כמותו וכיון שאותו שנפל למטה נתבטל ונעשה היתר היאך יאסור יין שלמעלה ולא ידעתי באי זה דבר נשאר החלוק שבין צרצור קטן לחבית דהיאך נתן דבריו לשיעורין [איזה כלי יקרא נפיש עמודיה ואיזה כלי לא ואין מדת חכמים לתת דבריהם לשיעורין] בכיוצא בזה ונראה לי דהכי תריצתא דמילתא שמפני שנהגו לערות יין לבור ע"י חבית גדולה כיון שסוף היין שבחבית לירד ע"י כלי זה ודרכו בכך אי אפשר לומר בו ראשון ראשון בטל שכל שעומד ליפול ולהתערב חשבינן ליה כמעורב כבר מה שאין כן בצרצור קטן שמפני שאין דרך לערות בכלי כיוצא בו לבור אין אנו רואין כנפול וכמעורב

גי' ד"ס

שלטי הגבורים

כל דבר שראוי לתקנו בענין שראוי ליתנו בפני אורח נכבד בין שראוי לתקנו על ידי חתיכה או מליחה או על ידי בישול או על ידי הסרת הנוצה אע"פ שבשעת התערובת חסרה החתיכה התקונים האלו לא הפסידה משום הכי חשיבותה אלא חשיבה ראויה להתכבד ואוסרת בכל שהוא דאין לה ביטול וכן כתב הטור י"ד סי' ק"א ועש"ב פ' גיד הנשה ופ' כל הבשר. ובדין ביטול חד בתרי ונפל אחד מן התערובת כתבנו לעיל סוף פ' הצלמין ע"ש. ובדין ביטול יבש ביבש היאך הוא איכא פלוגתא. הרא"ה ס"ל דאיסור שנתערב בהיתר מדברים שיש להם ביטול ברוב והם יבש ביבש לא בטיל חד בתרי עד דאיכא ס' ל"ש אם התערובת הוא מין במינו או מין בשאינו מינו דס"ל להרא"ה דאף על גב דמן התורה חד בב' בטיל יבש ביבש מדרבנן צריך ס' וכן הביא הרשב"א ז"ל בחדושיו דברי הרא"ה אבל הר"ן והרשב"א פליגי עלי' וכתבו להדיא דכל איסור יבש שהוא מהדברים שיש להן ביטול שנתערב בהיתר ביבש אם נתערב חד בתרי ואינו מכירו בטל מדרבנן ושרי שלא הצריכו חכמים ס' אלא באיסור בלול שנבלל בהיתר כגון חלב של איסור שנבלל בחלב טהור או יין במים ומים ביין וקמח בקמח וכיוצא בזה שנבללין יחד אי נמי היכא שבישל חתיכת איסור בקדירה עם רוטב שנמחה האיסור ממנה ונבלע בהיתר וכיוצא בזה: אבל חתיכה קטנה בין חתיכות של היתר ביבש ואינו מכירה חד בתרי בטלה ואפי' מדרבנן וגם כתבו דדוקא אם נתערב מין במינו יבש ביבש חד בתרי בטיל אבל אם נתערב ביבש איסור בהיתר מין בשאינו מינו כגון שנפרד האיסור מחתיכות דקות עם דבר אחר שאינו מינו שאינו ניכר בתוכו והוא ביבש אז צריך ס' לבטל ואינו בטל חד בתרי וטעמא דמילתא משום שאם בא לבשלן יחד הרי טעמו של איסור ניכר בו והילכך אפי' ביבש צריך ס' וכן כתבו בשם הראב"ד וטור י"ד סי' ק"ט בשם בעל התרומות והר"ן יהיב תקנתא להיכא שנתערב מין במינו ביבש אפילו לבשלם יחד וכתב בשם הר"ר אהרן הלוי ז"ל דכל שנתבטל חד בתרי כיון שאם בא לאכול כל א' וא' בפני עצמו מותר אם בא לבשלן כאחד מרבה עליהן כדי שיעור ס' ומבטלו לכתחלה ומשום מבטל איסור לכתחלה ליכא שכיון שכל א' בפני עצמו מותר אין כאן איסור ע"כ ומדברי הר"ן גופיה נראה שאסור לבשלן יחד ומדברי הטוי"ד סי' ק"ט נראה דיבש ביבש שנתערב חד בתרי אם הוא מהדברים שיש להן ביטול בטל חד בתרי בין שנתערב במינו או בשאינו מינו. וסמ"ג לאוין קמ"א כתב דיבש ביבש חד בתרי בטיל אף מדרבנן במין במינו וכן כתב ס' התרומה במין במינו אבל מין שלא במינו אף ביבש צריך ס' וכן נראה דעת הרשב"א שהביא הטוי"ד סי' קכ"ב שכתב דכלי שנאסר בבליעת איסור שנתערב באחרים ואינו ניכר בטל ברוב אלמא לדידיה חד בתרי בטל ביבש ואנ"ל אם הכלי הבלוע מאיסור שנתערב באחרים הוא כלי חרס שאין לו היתר לעולם דלית ביה משום דבר שיש לו מתירין דודאי בטל אלא אפי' הוי הכלי הבלוע מאיסור כלי שאפשר להגעילו ולהכשירו אין דנין אותו דבר שיש לו מתירין לאסור כולם עד שיגעילם אלא הרי הוא יבש ביבש ובטל ברוב שכל שאין לו מתירין מאליו וצריך לפזר מעות ולהוציא הוצאות במתיריו אינו בכלל שיש לו מתירין כך כתב הרא"ש ז"ל ונראה דהא דהתירו מין במינו ביבש חד בתרי ולא חשו דילמא יבשלם עם שאין מינן בפחות מס' ויתנו בהם טעם משום דכיון שנתבטלו פעם אחת והיה מותר לאוכלן אין חוזרין לאיסורן ולא דמי לנתערב האיסור בשאינו מינו דאסרי' לגו עד ס' אפי' ביבש משום שאם יבשלם יחד יהיה בו טעם כדלעיל דהתם יש לחוש שאם הי' האיסור ניכר היה אסור מדאורייתא כל עוד דיהיב ביה טעם אבל כשנתערב מין במינו אפי' יבשלם יחד אין טעמו ניכר ובטל מן התורה כיון שהוא מין במינו וזהו לפי סברת ר"ת בטעם כעיקר כדלעיל אבל לדברי רש"י מין בשאינו מינו חד בתרי בטיל ביבש דאפי' יבשלם יחד ויהיב טעם מ"מ אין הטעם אסור מדאורייתא מיהו צריך עיון לרש"י אי ס"ל כי היכי דמין במינו לא בטיל בדבר לח הכי נמי ביבש מין במינו לא בטיל או דילמא מין במינו לא בטיל בדבר לח משום שהטעם נבלל וא"א לעמוד עליו אבל ביבש שאין הטעם נבלל חד בתרי בטיל אפי' לרש"י והכי מסתבר דגם לרש"י חד בתרי בטיל ביבש והרשב"א בתשו' סי' תכ"ה כ' דרש"י ס"ל דאפי' יבש ביבש לא התירו בפחות מששים וכן נראה דברי מיי' פט"ו מהל' מאכלות אסורות ובדבר יבש שנתערב בהיתר והוא מהדברים האוסרים בכל שהוא כגון ככר של חמץ שנתערב בככרות של מצה לדברי הרמ"ה והביא דבריו טוי"ד סי' ק"ט וטור א"ח תמ"ז הכל מותר אפי' באכילה חד בתרי ורש"י אוסרו באכילה ומתירו בהנאה ע"י שישליך א' מן התערובות והגאונים אסרו הכל אף בהנאה וכן כתב הרי"ף ומרדכי האריך באיסור זה פרק כל שעה שאפי' ככר קטן מאד שאינו חשוב ככר שנתערב בככרות של מצה אוסר בכל שהוא דחומרא הוא שהחמירו באיסורים אלו דהא דאמור רבנן חד בתרי בטיל לא נאמר אלא באיסורי נותני טעם דכיון שאין איסורו אלא מחמת טעמו ואפשר לומר בכל חד אינו טועם עכשיו טעמו של איסור לכך הקלו בו אבל באיסורין שהחמירו בהן לאוסרן למעלה מנתינת טעם דהיינו למעלה מס' אין הפרש בין יבש לבלול שהרי לא מחמת טעמים בלבד אסרום אלא חומר הוא שהחמירו באיסורין אלו והאריך שם המרדכי וכ"כ בשם הרשב"א והביא שנתבטל האיסור בהיתר חד בתרי ולא נתבטל בס' דאז איכא שם האיסור עומד בודאי וגם אם יבטלה זה הביטול לא נתבטל טעמו קודם לכן ויהיב טעמא בתבשיל דאיתא נמי התם איכא פלוגתא בזה לפי דברי הרא"ש שזכרנו דס"ל דאפי' יבש ביבש אין לו ביטול לאכול הביטול כולו יחד או חד חד או ב' ב' או באדם א' או בב' בני אדם או אם יוכל לבשלו דבכל ענין יכול לאוכלו ולבשלו כיון שנתבטל בס' והוא מהדברים שיש להן ביטול וקצת נראה שהוא דעת מיי' שזכרנו מאחר שלא מצינו בשום מקום שיאמר מיי' דחד בתרי ביבש בטל מדרבנן ואדרבה נראה דמוכח מדבריו דבעינן ס' לבטל גם ביבש מדרבנן דגם לדידהו אין אנו צריכים לחלוקים אלו גם למ"ד דמין בשאינו מינו צריך ס' ביבש א"נ לזה ואולם לדברי שאר הפוסקים דס"ל דחד בתרי בטיל אפי' מדרבנן ביבש אם הוא מהדברים שיש להם ביטול לדידהו פליגי היאך יהיה נאכל זה התערובת שנתבטל. סמ"ג לאוין קמא כתב דדבר יבש מין במינו בטל ברוב חד בתרי אף מד"ס ומיהו אין מותר לאכול התערובת הזה אלא דוקא לשני בני אדם אבל לאדם א' שיאכל בודאי האיסור יש להחמיר ונראה דהיינו טעמא כי כשאוכלים התערובת שני בני אדם איכא למימר כל חד וחד נוקת ההיתר אבל לאדם א' דודאי אכיל ליה לאיסורא לא. ויש מי שאומר דצריך להשליך אחד לחוץ והשאר מותר ונראה הטעם דכיון שהשליך אחד לחוץ תלינן שהוא האיסור. ויש מי שאומר דאין נתרין לאוכלן אלא שנים שנים והיינו הטעם משום דממה נפשך איכא אכילה בהיא אכילה חדא דהיתר וי"א דאם התערובת היה מהרבה בני אדם דאז הכל מותר והיינו הטעם כי יש לתלות שכל אחד ואחד לקח ההיתר דומיא דאכלוהו בשני בני אדם שזכרנו והר"ן והרשב"א כתבו דמותר לאכול התערובת א' א' זה בפני עצמה וזה בפני עצמה נראה מדבריהם דלאכול כל התערובת כא' אסור והמרדכי ס"פ די"ע ושערי מדורה האריכו להביא דעות אלו שזכרנו ואולם הרא"ה ז"ל פרק גיד הנשה דחה כל הדעות הללו בראיות ברורות וכתב דכיון דמין במינו בדבר יבש ונודע תערובתו נעשה היתר גמור אפי' מדרבנן וכיון שנתבטלה החתיכה ברוב דהיינו חד בתרי מותר לגמרי ומותר לאדם א' לאוכלם כולם יחד אע"פ שבודאי אוכל האיסור וכן מותר לאכול כל א' א' בפני עצמו ואין צריך לאוכלם ב' ב' יחד וגם אין צריך להשליך אחד כנגד האיסור וכן כתב הטור י"ד סימן ק"ט מיהו כל זה לא הוי אלא כשאוכל התערובה ביבש בלא בישול אבל אם בא לבשל התערובת שנתבטל חד בתרי כתב הר"ן דאין מותר לבשל כל התערובת יחד אלא אחד אחד ואם בישלו צריך ס' ברוטב ובחתיכות לבטל חתיכת האיסור ובשם הר"ר אהרן כתב שאם בא לאוכלן ולבשלן כאחד מרבה עליהן ביבש כדי שיעור ס' ומבטלן ואחר כך מבשלן לכתחלה ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה כדלעיל בסמוך והרשב"א כתב שאם ביטל כל התערובת יחד לאחר שנתבטל כל אחד ואחד מהחתיכות שנתבטלו מותרין בפני עצמן והרוטב בנותן טעם שצריך ס' כנגד האיסור ונראה דהכי קאמר הרשב"א שאם נתבטל התערובת אפילו אין ס' כנגד האיסור מותר לאכול כל אחד ואחד מהחתיכות בפני עצמה דבכל חד וחד אמרינן שמא היא זו של היתר ואע"פ שקבלו טעם זה מזה אבל הרוטב אינו מותר אם אין ס' כנגד האיסור ודבריו צ"ע דמאי שנא הרוטב מן החתיכות ואפילו אין שם ס' והנה הרשב"א בתשובותיו סימן תכ"ה כתב דגם החתיכות אסורות ויש אומרים דאין יכול לבשל התערובת לאחר שנתבטל חד בתרי רק בב' קדרות אבל בקדרה אחת לא דממה נפשך טעם האיסור נפלט בה והיינו דבר לח שאינו מתבטל ברוב והרא"ש פ' גיד הנשה האריך מאד בזה וסוף דבריו היכא שנתבטל איסור בהיתר חד בתרי ולא נודע תערובתו קודם שנתבטל זה התערובת בקדרה אז צריך ס' כנגד האיסור אבל אם נודע תערובתו קודם שנתבשל אז מותר לבשל כולם בקדרה אחת והחתיכות וגם הרוטב מותר ואין צריך ס' הואיל והאיסור נעשה היתר קודם שנתבשל וכתב הרא"ש דאף על פי שבישל התערובת לאחר שנתבטל ונודע תערובתו אמר דהכל מותר היינו דוקא כשבישל זה התערובת שנתבטל או לבדו או עם היתר אחר דהאמר בי' שאין דבר היוצא מדבר שמותר באכילה יכול לאסור ולחזור ההיתר' איסורה אבל אם נתוסף איסור על היתר זה שנתרבה האיסור על ההיתר אז ודאי מצא מין את מינו וניעור דדוקא הביטול עצמו אינו חוזר לעולם להיות אסור כשהוא בעצמו כגון התערובת שזכרנו שבשלו וכן נמי קדירה שנפל בה איסור ונתבטל בס' להסיר מן הקדרה לאחר הביטול דבר שלא נשאר עוד בקדרה ס' אין אומרים שהאיסור יחזור ויאסור וכמו שכתבנו במקום אחר בשמו אבל אם נתוסף איסור שם ונתרבה האיסור על ההיתר כגון שהיה כאן חתיכה איסור וב' בהיתר ואחר כך ניתוסף כאן עוד חתיכות של איסור מצא מין את מינו וניעור ולא אמר דהאי ב' חתיכות של איסור שנפלו כאן בהאי ביטול שהיה ג' דלבטל בי' אלא אותה החתיכה הראשונה של איסור שנתבטלה חוזרה ונעורת עם מינה. ואם כן הדברים אפילו יבש ביבש דבטיל ברוב מדרבנן כ"ש בשאר איסורין וכ"כ הרא"ש ז"ל וכן הדין בכל האיסורין שנתבטלו לא מיבעי' מין בשאינו מינו ביתר מס' ואח"כ ניתוסף איסור שודאי מצטרף עם הראשון לאסור שהרי נצטרף יחד טעם האיסורין ונתן טעם בהיתר וגם מין במינו בדבר לח נצטרף האחרון עם הראשון אע"ג דלא יהיב טעמא כי חכמים גזרו מין במינו אטו מין בשאינו מינו אלא אפילו מין במינו בדבר יבש שנתבטל ברוב היתר אפילו בדרבנן ואח"כ ניתוסף איסור מצא מין את מינו וניעור וכן כתב טור י"ד סימן ל"ט וק"ט וכן נראה דעת הרשב"א וכן כתבו בשם הראב"ה ובשם א"ז ומיהו אע"פ שהרא"ש ס"ל דהאיסור שנוסף על הביטול חוזר וניעור היינו דוקא כשהוא ממין האיסור הראשון אבל אם אינו ממין האיסור הראשון אינו חוזר ואוסר ואדרבה יש דרך לומר דמצטרף עם ההיתר לשער בו לבטל האיסור הראשון ורבינו יואל כתב דהחתיכה של איסור שנפל לתוך היתר וידוע בה שנפלה ואחר כך נפלה חתיכה אחרת הרי זו מותר ואם לא ידע בה קודם שנפלה השניה הרי הכל אסור וכן הוכיח המרדכי ס"פ כל הבשר: ודעת התוספות כדעת הרא"ש כמו שכתבנו גבי קמא קמא בטיל שפירשו בה קמא קמא בטיל עד שיוסיף להיות בו טעם איסור אבל כשיוסיף להיות בו טעם איסור אז מצטרף הכל יחד ואסור דמצא מין את מינו וגעור: וה"ה באיסור שנפל להיתר ולא היה בהיתר כדי לבטלו ונאסר ואח"כ חזר ונפל מן ההיתר על האיסור הזה שנאסר מחמת שלא היה שם ביטול שחוזר ההיתר הראשון וניעור עם ההיתר הב' ונעשה הכל היתר אם יש בין שני ההיתרות כדי ביטול האיסור: הלכך קדרה שנאסרה מחמת שלא היה בה לבדו כדי ביטול האיסור וחזר ונפל מה שבקדרה זו לתוך קדרה אחרת דהיתר ויש בין שתי הקדרות כ"כ היתר כדי ביטול האיסור מצטרפין יחד לבטל האיסור מיהו הכלי הראשון שנאסר עומד באיסורו כיון שלא נפל בתוכו ההיתר השני לבטל האיסור אבל אם נפל ההיתר השני בתוך הכלי הראשון שנפל בו האיסור מעיקרא נראה דהכי היכי שחוזר מה שבקדרה לשות היתר ה"נ חוזר הכלי להיות היתר

שהרי

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) דהכי משמע מתני' יי"נ אסור ואוסר בכל שהוא ומיירי דנפיל היתר לגו איסור ומשמע אפי' דנפל מן ההיתר כ"כ עד שנעשה יי"נ שלמטה כל שהוא על ידו נאסר ופי' זה מוכיח קצת מן התוס' בד"ה כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן:

וכמעורב אלא מה שירד ככר מש"ה אמרי' בכל כלי כיוצא בו ראשון ראשון בטל אבל הראב"ד ז"ל אומר דכי אמרי' ראשון ראשון בטל ה"מ דמקטיף קטופי הא במערה ואינו מפסיק כיון דקיימא לן נצוק חבור הרי הוא כאילו נפל בבת אחת וכ"ת א"כ חבית דנפיש עמודיה למה נאסר דכיון דמקטף קטופי אין היין שבחבית חבור ליין שבבור ובאותו שנפל לבדו ליכא כדי נתינת טעם דאי הכי פשיטא הירך הרב ז"ל דכל שהקלוח גדול כקלוח חבית אע"פ שאין בו כדי נתינת טעם כל שהוא בעצמו חשוב אינו ראוי להתבטל ברבוי יין שבבור ולא נתבררו אצלי דברים הללו וגרסי' תו בגמרא [דף עג.] כי אתא רבין אמר ר' יוחנן יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו. כלומר לא אמרי' הרי נאסר כל היין ורבה על המים אלא באיסור גרידא משערינן והויא מיא רובא: כי אתא רב שמואל בר רב יהודה אמר לא שנו אלא שנפל שם קיתון של מים תחלה. כלומר קודם ליין נסך דכי נפל יין נסך אשכחוה מיא ובטלוה: אבל לא נפל שם קיתון של מים תחלה מצא מין את מינו. כלומר בלא מים: ונעור. כלומר נתחזק ונתוסף אסורו ורבה יין על המים: איכא דמתני לה אמתני' יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא כי אתא רב שמואל בר רב יהודה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שלא נפל שם קיתון של מים אבל נפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו מאי איכא בין דמתני אמתני' ובין דמתני אדרבין מאן דמתני אמתני' לא בעי תחלה. כלומר שאפי' נפל קיתון של מים לבסוף סבירא ליה דמבטלין מים את האיסור: מאן דמתני לה אדרבין בעי תחלה. כלומר דאי לאו תחלה אתא לאשמועי' מאי קא משמע לן הא
מהר"ם רבין נמי הכי קאמר. ולענין הלכה כתב רש"י ז"ל [וכ"כ התוספות] דאין הלכה כרב דימי אמר ר' יוחנן דאמר המערה יין נסך מחבית לבור אפי' כל היום כולו ראשון ראשון בטל שהרי בא רב יצחק והחמיר דאמר דדוקא מצרצור קטן ובא רבין והחמיר ואמר דדוקא בנפל שם קיתון של מים משמע דסבירא ליה ז"ל דאמוראי נינהו ואליבא דר"י דרב דימי אמר הכי אמר ר' יוחנן ואתא רב יצחק ואמר דלאו הכי אמר אלא הכי ואתא רבין ואמר דאפילו הכי לא אמר ר' יוחנן אלא דוקא בשנפל שם קיתון של מים הלכך לית הלכתא לא כרב דימי ולא כרב יצחק בר' יוסף אלא כרבין אמר ר' יוחנן אבל הר"מ במז"ל פסק בפרק ששה עשר מהלכות מאכלות אסורות כרב יצחק בר' יוסף אמר ר' יוחנן דבצרצור קטן ראשון ראשון בטל משמע דסבירא ליה ז"ל דכי בעי רבין אמר ר' יוחנן קיתון של מים דוקא בחבית דנפיש עמודה וכתב הראב"ד ז"ל דאף על גב דלית הלכתא כרבי יוחנן לענין יין ביין מיהו גבי יין במים ומים ביין וכן לכל איסור שנמוח כגון חלב ודם וכן כיוצא בהן הלכתא כותיה שאם יפול האיסור לתוך ההיתר מעט מעט שאין בו כדי נתינת טעם בשעת נפילה אע"פ שנפל בו איסור כל היום כולו מותר דראשון ראשון בטל וכיון שנתבטל הרי הוא היתר גמור ולא די לו שאינו מצטרף עוד לאסור אלא אף להיתר מצטרף לבטל איסור הנופל בו אחר מכאן דתנן במסכת ערלה פרק שני הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה כיצד סאה ערלה שנפלה למאתים ואחר כך נפלה סאה ועוד של ערלה או סאה ועוד של כלאי הכרם זו היא שהערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה פירש שאותו ועוד אחרון מתבטל בסאה ערלה שנתבטלה שם בתחלה ונעשית חולין גמורין והוא שיש באותו הסאה מאתים באותו ועוד ותנן נמי לעיל מיניה התרומה מעלה את הערלה והערלה את התרומה כיצד סאה של תרומה שנפל למאה סאה חולין ואחר כך נפלו שלשת קבין (ועוד)
ד"ת מ"ז ערלה או שלשת קבין (ועוד) של כלאי הכרם (שנפלו למאה סאה חולין ואח"כ נפלה סאה ועוד תרומה) זו היא שהתרומה מעלה את הערלה והערלה את התרומה הנה נתבאר מאלו כי התרומה והערלה לאחר שנתבטלו נעשו היתר גמור אף לבטל איסור הבא על ידם לאחר מכאן כ"ש שאין מצטרפין עוד לאסור ודוקא בערלה וכלאי הכרם דכיון שנתבטלו תו א"צ להעלותן כלל אלא נעשה הכל היתר גמור אי נמי בתרומה לגבי [חולין] ולכהן שאינו צריך להרים אבל תרומה לגבי חולין דישראל שצריך להרים לא דתנן בתרומות (פ"ה) סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה סאה אחרת הרי זו אסורה ור"ש מתיר וכן הדין לכל איסורין אחרים שלא כמותו כגון כזית חלב שנפל בשל ששים היתר ולא נימוח כי אם אליו כיון שהאיסור קיים שאם יפול לקדרה אחרת יאסור כחלב גמור אם יפול עוד בקדרה זו זית אחר של חלב וכמותו שניהם יצטרפו [שניהם] לאסור את הקדרה ולא נחשוב את הראשון כאילו נימוח כולו ככר קודם נפילת השני שהרי מאחר בעין שעדיין ראוי לאסור במקום אחר משום הכי מצטרף עם האחרון כדין התרומה וכן כל כיוצא בזה עד כאן דברי הרב ז"ל משמע דסבירא ליה ז"ל דרב דימי תרתי אמר חדא דיין נסך איסורא לגו היתרא אינו אוסר בכל שהוא ועוד דאפי' רבה עליו כל היום ראשון ראשון בטל ואע"ג דבקמייתא לא סבירא לן כותיה משום דאידחא ממימריה דרבין אמר ר' יוחנן דבעי קיתון של מים אפ"ה נקיטינן כותיה באיסור שאינו אוסר במשהו שאפי' רבה עליו כל היום ראשון ראשון בטל דלא אשכחינן מאן דפליג עליה ונפקא מינה לדידן לשאר איסורין שאין אוסרין במה שהן א"נ ליין נסך מין בשאינו מינו: אבל הרמב"ן ז"ל כתב דאפי' בשאר איסורין נמי לא אמרי' ראשון ראשון בטל אלא אם נפל בהיתר איסור מועט אע"פ שנתבטל מחמת מיעוטו אם חזר ונפל שם איסור שבצרופו של ראשון

יש בו כדי נתינת טעם נאסר היתר זה דהא דחינן לה לדרב דימי לומר דלא אמר ר' יוחנן וכיון דאידחיא לה לגמרי אידחיא וליתא כלל וטעמא דמילתא משום דטעמא לא בטיל ואפי' במין במינו דליכא למיקם אטעמא כיון שנפל שם שיעור שיש בו כדי ליתן טעם בכנגדו שלא במינו אסור וא"ל לומר באיסור המקלח בלא הפסק דלא אמרי' ראשון ראשון בטל דכנופל בבת אחת דמי אלא אפילו היכא דמיקטף קטופי אסור דחוזר וניעור וראיה לדבר מדפרכינן לרב דימי ממתני' דקתני יין במים בנותן טעם דמשמע דלדעתיה דרב דימי דאמר ראשון ראשון בטל הוא דקשיא מתני' אבל לדידן ניחא ואם כדברי הראב"ד ז"ל שאומר דבאיסורי כ"ע אמרי' ראשון ראשון בטל לימא ליה רב דימי ולדידך מי ניחא והא מין בשאינו מינו את גופך מודית דראשון ראשון בטל דמתני' היא במסכת ערלה אלא ודאי משמע דלדידן לית לן אף בשאר איסורין ראשון ראשון בטל אלא איסור חוזר וניעור ומצטרף לאסור ולדידי מיהא לא אריא דלא מצי א"ל לדידך מי ניחא ממתני' דערלה דמצי לדחויא דההיא בנופל בהפסק מתוקמה ולא בצירוף וכיון דאיתרצא ליה מתני' אליבא דרב דימי מצי למנקט כותיה בשאר איסורין אפילו בצירוף עוד הביא ראיה ז"ל מדאמרינן בגמרא [דף עג:] איתמר יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים חזקיה אמר הגדילו באיסור אסור. כלומר שאם הגדילו המים והיין באיסור דהיינו שנפל היי"נ אחרון דלא מצא קיתון של מים יי"נ לבדו אסור: הגדילו בהיתר מותר. כלומר שאם נפל היין כשר אחרון מותר: ורבי יוחנן אמר אפי' הגדילו באיסור מותר. דס"ל דאפי' בכי האי גוונא קיתון של מים מבטל ליה ליי"נ: וא"ל ר' ירמיה לר' זירא לימא חזקיה ורבי יוחנן בפלוגתא דר"א ורבנן קא מיפלגי דתנן שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך העיסה ולא בזה כדי לחמץ [ולא בזה כדי לחמץ] ונצטרפו וחמצו ר"א אומר אחר אחרון אני בא וחכ"א בין שנפל איסור בתחלה בין שנפל איסור בסוף אינו אסור עד שיהא בו כדי להחמיץ ופרכינן ותסברא והא אמר אביי לא שנו אלא שקדם וסלק את האיסור אבל לא קדם וסלק את האיסור אסור. כלומר לר"א. אלא חזקיה דאמר הגדילו באיסור אסור בהיתר מותר דאמר כמאן. ואם איתא היכי מקשינן מינה לחזקיה דאמר הגדילו בהיתר מותר לימא טעמא דחזקיה משום דכיון שבטלו המים ליין נסך אע"פ שעכשיו נפל שם של היתר אינו חוזר וניעור ככל איסורין שבתורה ושאני תרומה מפני שצריך להרים דעל כרחין בתרומה דישראל קא מיירי דאי לאו הכי ראשון ראשון בטל לדברי הראב"ד ז"ל אלא ודאי משמע שאין חילוק בין תרומה לשאר איסורין בענין זה שבכולן לר"א אם לא קדם וסלק את האיסור אסור דלא אמרינן ראשון ראשון בטל ומדר"א בשלא קדם וסלק נשמע לרבנן דהא ר"א דאסר היינו משום דסבר זוז"ג אסור ורבנן דשרו היינו משום דסבירא להו זוז"ג מותר ומיניה דאם נפל שם איסור אחר אפילו רבנן מודו דאסור ולא אמרינן ראשון ראשון בטל ולדידי מיהא נמי לא אריא דודאי דזה וזה גורס לא שייך למימר ראשון ראשון בטל שהרי נשתנה דינו שאף היתר אוסר בו למ"ד זה וזה גורס אסור מה שאין כן ודאי בשאר נותני טעמים שהרי הדבר פשוט שאם כזית נבלה וכזית שחוטה נצטרפו ונתנו טעם במקפה מותר אפי' למ"ד זה וזה גורס אסור וחמץ שאני לפי שמפני שהוא הכשרו של עיסה הרי הוא כאילו נתהותה העיסה מכח הגורמים וכשתדקדק בכל זה וזה גורס שבתלמוד על דרך זה הוא. ומעתה לא צריכין לאוקמא הא דשאור
ד"ה של חולין ושל תרומה בתרומה דישראל שצריך להרים וכל שכן [כמו שאמרנו] דליכא למשרי לרבנן אם נפל שם איסור אחר מטעמא דראשון ראשון בטל שאין לו ענין באיסורא דגורם כלל כיון שבגרמת איסור בא דבר זה לעולם או נתקן בעיקר תקונו עוד הביא ראיה מדגרסינן בירושלמי גריסין של תרומה שנתבשלו עם עדשים של חולין ואין בהם בנותן טעם ריבה עליהן גריסין של חולין מין מעורר מינו לאסור בתמיה הא לא תהא גדולה מיין נסך כמה דתימא ביי"נ אתה רואה את ההיתר כמי שאינו ואותו האיסור אם יש בו בנ"ט אסור ואם לאו מותר דהא אמרת רבה עליהו גריסין של תרומה אסור זה ודאי ראיה לפי הגמרא הירושלמית אבל אפשר לו לראב"ד ז"ל שיאמר שלפי הגמרא שלנו אינו כן ומ"מ אף בתוספות חלקו על סברתו וכתבו בפשיטות דכל שבא לכלל נתינת טעם חוזר וניעור וכ"ת אם כן קשיא מתני' דערלה אינו קושיא דהתם שאני מפני שעורן במאתים ואע"פ שנפלה עוד סאה אחרת אכתי אין באיסור כדי ליתן טעם הלכך דינא הוא דנימא ראשון ראשון בטל דכיון שנתבטל מחמת מיעוטו ועדיין לא נתוסף כל כך שיתן טעם דין הוא שלא יהא ניעור האיסור הראשון אבל ודאי אם נתוסף עד כדי נתינת טעם חזר איסור ראשון וניעור הלכך מתני' דקתני יין במים בנ"ט לדידן דלית לן דרב דימי כפשטיה מתוקמא באיסורא לגו היתרא שאע"פ שנפל כדרך הנופלין ראשון ראשון לא בטיל. ולענין הלכה אי בעי' תחלה או לא איכא מ"ד דקי"ל כלישנא בתרא דלא בעי תחלה דספיקא דרבנן הוא ולקולא והקשו על זה מדאמרינן בפרק גיד הנשה (דף ק.) גבי חתיכה של נבילה וחתיכה של דג טמא שנפלה בין החתיכות שכיון שנתנה טעם בחתיכה דחתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות כלן מפני שהן מינה והכי אית לן למימר שכיון שמצא יי"נ [ליין] של היתר בלא מים שאף הוא עצמו נעשה איסור וצריך שיהא במים שנפלו לבסוף כדי

שהרי אין עוד כאן טעם של איסור שע"י שהיתר השני מתבטל דאי אמרת שהכלי עומד באיסורו א"כ היה צריך גם ס' מן הכלי כיון שהכל הוא בכלי איסור אלא ודאי כשנפל ההיתר ב' בכלי ראשון כי היכי דחוזר האיסור היתר ע"י צירוף ההיתר השני ה"נ חוזר הכלי להיות היתר מיהו הא דהיתר מצטרף ומחזיר גם האיסור היתר היינו בדבר שנבלל ונמוח כגון שנפל דם וכיוצא בו לתוך רוטב של היתר ואח"כ חזר ונתרבה הרוטב אז חוזר הכל מותר אבל בדבר שאינו נבלל איכא פלוגתא גבי חתיכה עצמה נעשית נבלה :

כדי לבטל את שניהן ולדידי מיהא לא איריא כלל דסבירא לי דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בדברים המתבשלים כבשר בחלב דדרך בשול אסרה תורה א"כ לונן לתוך חם שאף הוא דרך בשול אבל בגוגא אחרינא לא והיינו טעמא משום דחתיכה עצמה נעשית נבלה בשאר איסורין מדרבנן בעלמא משום לתא דבשר בחלב ומש"ה לא אמרינן לה אלא דומיא דבשר בחלב והיינו דתנן בפ"ק דתמורה [דף יב.] אין המדומע חוזר ומדמע אלא לפי חשבון ואין המחומץ חוזר ומחמץ אלא לפי חשבון והארכתי בדבר זה ובארתי בפ' כל הבשר בס"ד ומש"ה מסתברא לי דקי"ל כמאן דלא בעי תחלה אבל הר"מ במז"ל פסק בפ"ט מהלכות מאכלות אסורות כמאן דבעי תחלה :

רש"י

במים דסיפא: **מתני'** ואלו אסורין ואוסרין בכל שהן כל מקום שנתערבו אפילו אחד באלף

גמ' רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה במינן במשהו ושלא במינן בנותן טעם ור' יוחנן ור"ש בן לקיש דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך במינן במשהו ושלא במינן בנותן טעם איכא מרבואתא מאן דפסק הילכתא כרבי יוחנן וריש לקיש דקי"ל דכל היכא דפליגי רב ור' יוחנן ושמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ואיכא מ"ד אע"ג דכל רב ושמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן הכא קי"ל כרב ושמואל ומיסתברא כותייהו דהא פלוגתא (א) דאביי ורבא (ב) בחמירא דחיטי וחמירא דשערי ברב ושמואל שייכא : **מתני'** ואלו אסורין ואוסרין כל שהן

[דף שסו ע"ב]
[דף שסו ע"א]

וגרסינן בגמרא [דף עג:] א"ר אסי אמר ר' יוחנן שתי כוסות אחד של חולין ואחד של תרומה ומזגן וערבן זה בזה רואין את ההיתר כאילו איננו והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו. פירוש כגון שיש במים שבשניהן ששים כנגד היין של תרומה ומשכחת לה במזיגה כדרכה שהוא על חד תלתא מיא כגון שיש בשל תרומה לוג א' של תרומה וג' לוגין מים ובשל חולין י"ט לוגין וכנגדן יש במזיגתן חמשים ושבעה לוגין מים נמצא שכשאנו רואין יין של חולין כאילו איננו יש כאן ששים לוגין של מים לבטל לוג אחד של תרומה ותרומה בשאינה מינה בטלה היא בששים ככל איסורין שבתורה וראיה לדבר מדתנן במסכת ערלה (פ"ב) ומייתי לה בפרק גיד הנשה (דף צט.) להקל ולהחמיר מין בשאינו מינו כיצד גריסין שנתבשלו עם העדשים ואין בהם נותן טעם בין שיש בהם להעלות באחד ומאה ובין שאין בהם להעלות באחד ומאה מותר. פירש משום דתרומה בשאינה מינה בטלה היא בששים ככל איסורין שבתורה ומש"ה נתבטל כאן יין של תרומה בס' חלקי מים שכנגדו הא בפחות מס' ודאי לא דלא גרעה תרומה מכל איסורין שבתורה אבל רבינו יצחק ז"ל מיקל בדבר ופרשה לזו בכוסות שוין ומזוגין כדי מזיגה ונמצא שאפי' כשאנו אומרים רואין אין כאן אלא ששה חלקי מים כנגד היין תרומה אפ"ה בטלה שאע"פ ששאר האיסורין אינן בטילין בפחות מששים יין שאני שבששה חלקי מים נפגם ואינו משביח המים אלא פוגמן וה"ל נותן טעם לפגם דמותר בכל איסורין שבתורה ולפי פירוש זה הא דתנן במתני' יין במים בנותן טעם לשבח קאמר כלומר בפחות מששה חלקי מים הא בששה חלקי מים מותר שאין טעמו משביח אלא פוגם וקיוהא בעלמא הוא וכדאמרינן בעלמא מי סברת חמרא הוא קיוהא בעלמא הוא : **רב** ושמואל דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה במינן במשהו. אמרינן בגמרא אליביהו דמאי דתנן במתני' זה הכלל מין במינו במשהו לאיתויי כל איסורין שבתורה וכ"ת וכיון דכל אסורין שבתורה דינן כן למה פרט התנא יין נסך יותר משאר איסורין יש לומר לאשמועינן רבותא דאפילו יין נסך שלא במינו בנותן טעם כשאר איסורין ולא מחמירין ביה משום חומרא דעבודת כוכבים למיסר אפילו במשהו : **חוץ** מטבל ויין נסך שבמינן במשהו. יהבינן טעמא בגמרא ליין נסך משום חומרא דעבודת כוכבים ולטבל משום דכהתירו כך איסורו דאמר שמואל חטה אחת פוטרת את הכרי ולר' יוחנן זה הכלל דמתני' לאיתויי טבל וא"ת והא טבל דבר שיש לו מתירין הוא וכדתנית בנדרים בסוף פרק הנודר מן הירק (דף נח.) כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל לא נתנו בו חכמים שיעור וכיון שכן מאי איריא דנקט ר' יוחנן טבל כל דבר שיש לו מתירין נמי כך הוא דינו והיכי בעינן אלא טבל מאי טעמא ומפרשים משום דכהיתרו כך איסורו תיפוק ליה דה"ל דבר שיש לו מתירין תירץ ר"ת [ז"ל] דאי בשיש לו טבל אחר שיפרים ממנו לפי חשבון על זה הטבל שנתערב כאן הכי נמי דה"ל דבר שיש לו מתירין אלא הכא במאי עסקינן כגון שאין לו טבל ממקום אחר דומיא דמאי דאמרינן בפרק הזהב (דף נג.) מעשר שני בטל ברוב באיזה מעשר אמרו במעשר שאין בו שוה פרוטה כלומר וכיון שאין בו שוה פרוטה אי אפשר לפדותו והוה ליה דבר שאין לו מתירין ופרכינן ולחלליה על מטות הראשונות ומפרקינן דלא פריק וה"נ באין לו טבל ממקום אחר שיפרים עליו לפי חשבון עסקינן מאי אמרת יפרים מיניה וביה כלומר ממעורב זה ליתא שאם היה מפרים ממנו לא היה די לו שיפרים ממעורב זה לפי חשבון הטבל שנפל בו שנמצא יפרים מן הפטור על החיוב אלא היה צריך להפרים כנגד כולו כאילו היה הכל טבל וכל כי האי גונא שאין לו תקנה אלא בשיפסיד יותר מדינו לאו דבר שיש לו מתירין מיקרי ועוד דאפשר דאפילו בכי האי גוונא לא סגי דהא אמרינן בפ"ק דר"ה (דף יג:) לכל אין בילה חוץ מיין ושמן הלכך תיכא למיחש שמא *כמה שיפרים שיש יותר פטור ממה שראוי לפי חשבון הלכך כל שאין לו טבל ממקום אחר שיפרים עליו לפי חשבון אין לו תקנה ולא הוי דבר שיש לו מתירין ומש"ה צריכין הכא לטעמא דכהיתרו כן איסורו משום דבכל ענין קאמרי ר"י ור"ל דאוסר בכל שהוא ואפי' בשאין לו מתירין וכדכתיבנא והא דמסייעינן בגמרא לרבי יוחנן ור"ל מדתני במה אמרו טבל אסור ואוסר במינו במשהו שלא במינו בנותן טעם היינו טעמא משום [דכיון] דברייתא קתני טבל סתמא משמע בין בשיש לו מתירין בין בשאין לו מתירין ומיהו שמעינן דכי אמרינן כל דבר שיש לו מתירין אפי' בחלף לא בטיל לא אמרו אלא במינו אבל שלא במינו בנותן טעם דהא הכא טבל סתמא קתני ואפ"ה פסיק ותני שלא במינו בנותן טעם ואע"פ שיש לו מתירין וראיה לדבר עוד מדתנן בפ' הנודר מן המבושל (דף נג.) הנודר מן הדבר ונתערב באחרים אם יש בו בנותן טעם אסור אלמא נותן טעם בעינן ואע"ג דנדרים דבר שיש לו מתירין הוא דהא אי בעי מתשיל עליה ומצוה נמי לאיתשולי עליה כדאיתא בפ' הנודר מן הירק (דף נט.) אלמא דדבר שיש לו מתירין שלא במינו בנותן טעם והיא שלא במינו הוא וכך העמידוה בירושלמי וראיה לדבר עוד מדתניא ס"פ הנודר מן הירק (דף נח.) ר"ש אומר כל דבר שיש לו מתירין כגון הטבל ומעשר שני והקדש וחדש לא נתנו בו חכמים שיעור אמרו לו והלא שביעית אין לה מתירין ולא נתנו בו חכמים שיעור דתנן השביעית אוסרת בכל שהוא במינה אמר להם אף אני לא אמרתי אלא לביעור אבל לאכילה בנותן טעם ובודאי מדקאמר איהו לא נתנו בו חכמים שיעור והקשו עליה משביעית במינה ש"מ דאיהו נמי כי קאמר כל דבר שיש לו מתירין לא נתנו בו חכמים שיעור דוקא במינו קאמר דאי לאו הכי מאי קושיא לימא להו שאני שביעית דשלא במינו בנותן טעם ודבר שיש לו מתירין בין במינו בין שלא במינו במשהו אלא ודאי מדלא אהדר להו הכי ש"מ דאיהו נמי במינו דוקא קאמר אבל שלא במינו בטל בנותן טעם כשאר כל האיסורין ועוד ראיה מדאיתמר בהדיא בירושלמי בפ' הנודר מן המבושל זה הכלל היה רבי שמעון אומר משום רבי יהושע כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומעשר שני והקדש וחדש לא נתנו בהן חכמים שיעור אלא מין במינו במשהו שלא במינו בנותן טעם אילין [נדרים] מה את עבד לון כדבר שיש לו מתירין או בדבר שאין לו מתירין מסתברא מעבידינון בדבר שיש לו מתירין דתנינן תמן שהזקן עוקר את הנדר מעיקרו אמר רבי אין עקור אלא מכאן ולהבא והא מתני' עבדא לון כמי שאין לו מתירין דתנינן תמן הנודר מן הדבר ונתערב באחרים אם יש בו בנותן טעם הרי זה אסור תפתר במין בשאינו מינו הלכך שמעינן מכל הני דדבר שיש לו מתירין אינו אוסר במשהו אלא במינו דוקא אבל שלא במינו הרי הוא ככל האיסורין שבתורה לבטל בס' וא"ת דהא אמרינן בפ' בתרא דיו"ט (דף לט.) ולבטיל מים ומלח לגבי עיסה ופרקה רב אשי משום דהוה ליה דבר שיש לו מתירין ואפי' באלף לא בטיל דאלמא אפי' שלא במינו לא בטיל תירצו בזה דכיון דא"א לעיסה בלא מים ומלח הוה ליה כמין במינו ויש לי דעת אחרת בזה וכתבתיו בחדושי בזה בס"ד. ולענין הלכה בפלוגתייהו דרב ושמואל ור' יוחנן וריש לקיש קי"ל כר' יוחנן ור"ל משום דפלוגתייהו תליא בפלוגתא דרבנן ור' יהודה משום רבן גמליאל דאיהו אמר משמיה דאין דם מבטל דם משום דמין במינו לא בטיל כדאיתא בזבחים פ' התערובות (דף עח.) ורבנן פליגי עליה וסבירא להו בטיל וקמו ליה רבי יוחנן וריש לקיש כרבנן וקי"ל [כותייהו] דרבים נינהו ורבי יהודה נמי מדנפשיה כוותיהו ס"ל דבזבחים (דף עט.) אמרינן הא דידיה הא דרביה דתניא רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל אין דם מבטל דם ועוד דבכל מקום רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן כדאיתא בפ"ק דביצה (דף ד.) ושמואל ורבי יוחנן נמי הלכה כרבי יוחנן כדאיתא בפרק מי שהוציאוהו ועוד דרבא כרבי יוחנן ס"ל דאמר בפרק גיד הנשה (דף צז:) אמור רבנן בששים מין במינו דליכא למיקם אטעמא בששים וריב"ל נמי הכי ס"ל התם בפרק גיד הנשה (דף צח.) דאמר כל איסורין שבתורה בששים וילפינן לה מזרוע בשלה וזרוע בשלה מין במינו הוא והראב"ד ז"ל הביא עוד ראיה לדבר מעובדא דההוא זיתא דתרבא דנפל לדיקולא דבשרא וסבר רב אשי לשיעוריה במאי דבלעה קדרה כדאיתא בפ' גיד הנשה (דף צח.) אלמא מין במינו בטל דהא חלב ובשר מין אחד הם מדאמרינן בס"פ גיד הנשה (דף קג.) דאכל חלב מן החי מן הטריפה חייב שלש כלומר משום חלב ומשום בשר מן החי ומשום בשר מן הטרפה אלמא חלב בשר איקרי והרב אלפסי ז"ל כתב בתחלה בהלכותיו דהלכה כרב ושמואל דפלוגתייהו דאביי ורבא בחמירא דחיטי וחמירא דשערי ואלא דשכרא כדאיתא לעיל בפירקין ברב ושמואל שייכא ואח"כ העידו תלמידיו שחזר בו ולוה לתקן שהלכה כרבי יוחנן ור"ל והנהו דחמירא דחיטי ואלא דחמרא לא מסייעי להו לרב ושמואל דאיכא לאוקמינהו בטבל ויין נסך דחלא וחמירא שייכא בהן וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות וכן כתב רש"י ז"ל בפירקין* גבי עכברא דנפיל בשיכרא אף ע"פ שבפרק כל הבשר פסק כשמואל ומיהו אף על גב דאמר רבי יוחנן כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם אין שיעוריהן שוין שהרי רובן בששים ותרומה באחד ומאה וערלה באחד ומאתים משום דאע"ג דמעיקר דינא כולהו בנותן טעם מפני חומר שבהם החמירו בשיעור טעם שלהם ומיהו איכא דנפקי מהאי כללא בדבר שיש לו מתירין וחמץ בפסח דבין במינו בין שלא במינו בכל שהוא לדעת הרב אלפסי ז"ל כמו שכתבתי בפ' כל שעה : **מתני'** ואלו אסורין ואוסרין בכל שהן. האי בכל שהן אין פירושו

(א) נ"ב קשה דלמא מיירי בחמירא של טבל דלכ"ע במינו במשהו ודו"ק וה"ע כמו חמרא חדתא בעינבא : (ב) נ"ב צ"ע למה נקט הרי"ף המאוחר ושביק המוקדם חמרא חדתא בעינבא וי"ל דביי"נ לכ"ע במינו במשהו :

אולי צ"ל כמה שיפרים יש יותר פטור וכו'

דף סט. אבל ברש"י שלפנינו איתא דבמשהו ובדף ס"ז. כתב בנותן טעם. (ג"א)

(א) נ"ב נ"ל דנדנך מקרא אירע בעורות של סיתר שנתחך אותו מקום שכנגד הלב עי' בפרק אין מעמידין סי' אלף רלג:

פירושו שאפילו משהו מאיסורין הללו יאסור תערובתו בהנאה דהא בגמרא מוקמינן לה להא מתני' דוקא בדבר שבמנין הלכך ודאי הא כל שכן הכי קאמר שכל אחד מאיסורין הללו אם הוא דבר שבמנין אוסר תערובתו אפילו ריבה עליו אלף כיוצא בו ומיהו דוקא בשאר איסורי הנאה דקתני הכא שאין איסורן משום לאו דעבודת כוכבים הוא דבעינן שיהא האיסור דבר שבמנין ועלייהו בלחוד הוא דאמרינן בגמרא האי תנא תרתי אית ליה איסורי הנאה ודבר שבמנין וכמו שאפרש בס"ד אבל באותן שהם אסורין משום לאו דעבודת כוכבים

רש"י

באלף אוסרין את כולן: יי"נ חבית. באלף חביות: ועבודת כוכבים. צורה שעבדוה שנתערב באלף צורות שאינו עבודת כוכבים: ועורות (א) לבובין. פירש' לעיל בפ' אין מעמידין: צפורי מצורע וחולין שנשחטו בעזרה אסורין בהנאה וכן שער נזיר דכתיב ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים: ופטר חמור. דאסור בהנאה כל זמן שלא נפדה: ובשר בחלב. חתיכת בשר שנתבשל בחלב ונאסרה בהנאה וחזרה ונתערבה בחתיכות אחרות: חמץ בפסח נמי אסור בכל שהוא ולא תני' במתני':

יין נסך ועבודת כוכבים ועורות לבובין ושור הנסקל ועגלה ערופה וצפורי מצורע ושער נזיר ופטר חמור ובשר בחלב וחולין שנשחטו בעזרה הרי אלו אסורין ואוסרין בכל שהן: וליתיה להאי כללא דקי"ל דחמץ בפסח אסור ואוסר

דהיינו יין נסך ועבודת כוכבים ועורות לבובין אע"פ שאין דבר שבמנין אוסרין תערובתן בהנאה לפי שאסור ליהנות מאיסורי הנאה והכי מוכח בירושלמי דגרסינן התם יין נסך ועבודת כוכבים ועורות לבובין משום שנאמר לא ידבק בידך מאומה מן החרם והכי נמי מוכח בבבא אחריתי דמתני' דקתני יי"נ שנפל לבור כולו אסור בהנאה אלמא אע"פ שאינן בעינו אוסר הכל בהנאה ואפילו משהו ממנו כיון דלא נקטינן כרב דימי וזה שלא כדברי רש"י ז"ל שפירש יי"נ חבית באלף חביות ועבודת כוכבים צורה שעבדוה ונתערבה באלף צורות דמשמע דס"ל ז"ל דכולה מתני' בדבר שבמנין מתוקמא ואפילו באיסורי עבודת כוכבים ולא מיחוור כדכתיבנא ומיהו הנך כולהו אחריני מיירי בכגון שהן דבר שבמנין דשור הנסקל אם חי הוא דאסור בהנאה לאחר שנגמר דינו חשוב ולא בטיל דהכי אמרינן התם בפרק התערובת (דף עג.) דבעלי חיים חשיבי ולא בטלי ואם מת הוא מיירי בחתיכה ממנו שנתבשלה וראויה להתכבד לפני האורחין ועגלה ערופה נמי בחתיכה חשובה לאחר שנתבשלה אי נמי בעוד שעגלה חיה וכמאן דאמר [כריתות דף כד:] ירידתה לנחל אוסרתה וצפורי מצורע נמי בעלי חיים נינהו ושער נזיר כגון שארג בו בגד חשוב ופטר חמור מחיים (לאחר ש)נאסר בהנאה כדאיתא בבכורות [דף ט:] ובשר בחלב וחולין שנשחטו בעזרה בחתיכה חשובה שנתבשלה וכיון דבכל הני דמתני' דלא מיתסרי משום לאו דעבודת כוכבים בעינן שיהו דבר שבמנין מינה שמעינן דהני מילי כשהאיסור עומד בעינו אלא שאינו ניכר בהן אבל אם נמוח אינו אוסר אלא בששים שכל שנמוח לאו דבר שבמנין הוא אבל באיסורי עבודת כוכבים דלא בעינן דבר שבמנין אפילו נימוחו אוסרין תערובתן במשהו בהנאה: **וגרסינן** עלה בגמרא [דף עד.] מה נפשך אי דבר שבמנין קא חשיב. כלומר דמשום שדרכו לימנות לא בטיל ואפילו לאו איסורי הנאה. לחשוב נמי חתיכת נבלה ואי איסורי הנאה קא חשיב. כלומר ומפני חומר איסור הנאה שבהן אינן בטלין: ליתני נמי חמץ בפסח אמר ר' חייא אמר ר' יוחנן האי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסור הנאה. פירש רש"י ז"ל דהכי קאמר האי תנא תרתי בעי קודם שיאסר תערובתו במשהו שיהא דבר שבמנין ושיהא דבר מאיסורי הנאה הא דבר שבמנין ולאו איסורי הנאה כגון חתיכת נבלה בטלה ואיסורי הנאה נמי דלאו דבר שבמנין בטלין הלכך חתיכת נבלה אע"ג דדבר שבמנין הוא כיון דלא אסירה בהנאה בטלה ברובא ושדי חדא לכלבא ואידך שרי באכילה אלו דבריו ז"ל. ומה שאמר דשדי חדא לכלבא נחלקו עליו בתוספות שבכל איסורין שבתורה מכיון שנתבטל האיסור אינו צריך להרים אלא באיסורי מתנות כהונה בלבד מפני גזל השבט והכי איתא במס' ערלה (פ"ב). ופרכינן וליתני אגוזי פרך ורמוני בדן דדבר שבמנין ואיסורי הנאה נינהו. כלומר שאם הם של ערלה או כלאי הכרם ונתערבו באלף כולם ידלקו ומפרקינן. הא תנא ליה התם. כלומר בסדר זרעים הראוי לערלה ערלה הראוי לכלאי הכרם כלאי הכרם וליתני נמי אף ככרות של בעל הבית לענין חמץ בפסח. כלומר דדבר שבמנין ואיסורי הנאה הן מאן שמעת ליה דאמר חמץ בפסח אסור בהנאה ר' עקיבא הא תני ליה התם ר"ע מוסיף אף ככרות של בעל הבית הרי אלו למעוטי מאי למעוטי דבר שבמנין דלאו איסורי הנאה א"נ איסורי הנאה דלאו דבר שבמנין זו היא סוגית הגמרא. *ולפיכך מה שפירש רש"י ז"ל במאי דאמרינן האי תנא תרתי אית ליה דלדידיה חתיכת נבלה אע"פ שהיא דבר שבמנין בטלה היא כיון שאינה מאיסורי הנאה הך מתני' פליגא אמתני' דפרק גיד הנשה (דף צו:) דתנן התם גיד הנשה שנתבשל עם הגידין בזמן שמכירו בנותן טעם ואם לאו כולן אסורין והרוטב בנותן טעם וכן חתיכת נבלה וחתיכת דג טמא שנתבשלו עם החתיכות בזמן שמכירה בנותן טעם ואם לאו כולן אסורות והוינן בה בגמרא ולבטיל ברובא מפרקינן [דף ק.] בריה שאני כלומר דגיד בריה הוא וגבי חתיכה מפרקינן [שם] שאני חתיכה הואיל וראויה להתכבד בפני האורחים אלמא משמע מהתם דחתיכה הראויה להתכבד בפני האורחים אינה בטלה לעולם ולפום סוגיא דהכא נבלה אע"פ שראויה להתכבד בה אינה אוסרת תערובתה במה שהוא כיון דלית בה תרתי ולישנא דגמרא דהכא הכי דייק דפלוגתא היא מדאמרינן האי תנא תרתי אית ליה מכלל דאיכא תנא אחרינא דלית ליה תרתי ואפשר שזה היה דעתו של הרב אלפסי ז"ל שלא כתב אותה משנה שבפרק גיד הנשה וכתב כאן דליתיה להאי כללא דהא איכא חמץ בפסח מכלל דסבירא ליה דבשארא איתיה אבל הר"מ במז"ל פסק כאותה משנה דחתיכה ראויה להתכבד בה אינה בטלה לעולם בפרק ט"ז מה' מאכלות אסורות וכן דעת רבותינו הצרפתים ז"ל והראב"ד ז"ל מקיים את שתיהן ואומר דמתני' דהכא ודהתם לא פליגן כלל דהכא הכי קאמר האי תנא לא איירי במתני' אלא באיסורי הנאה ודבר שבמנין משום דהאי תנא סבירא ליה דאין איסורי הנאה אוסרין תערובתן בהנאה אלא אם כן היה דבר שבמנין ומשום הכי לא קתני חמץ בפסח דכיון דלא הוי דבר שבמנין נהי שאוסר תערובתו באכילה במשהו כדמוכחא שמעתא דפ' כל שעה (דף ל.) אפילו הכי בהנאה אינו אוסר וחתיכת נבלה נמי לא קתני (שאף על פי) שכיון שהיא דבר שבמנין אוסרת תערובתה במשהו ובמתניתין בפרק גיד הנשה האי תנא באיסורי הנאה קא מיירי באיסורי אכילה לא קא מיירי והיינו דקאמרינן הרי אלו למעוטי דבר שבמנין ולאו איסורי הנאה כלומר שאינו מן הכלל הזה ואין ראוי לשנותן עם אלו אף על פי שהן אוסרין במה שהם משום דבאיסורי הנאה קא מיירי באיסורי אכילה לא קא מיירי ושאר איסורי הנאה נמי שאינן דבר שבמנין ל"ש כאן שאין דינן כיוצא באלו שכל איסורי הנאה שאינן דבר שבמנין אינן עושין תערובתן כיוצא בהן במה שהן ליאסר בהנאה ואפילו חמץ בפסח אבל לעולם דבר שבמנין שבאיסור אכילה אוסר תערובתו במשהו באכילה והכי מוכח במסכת תמורה בפרק כל האסורין דהכא כי קתני איסור הנאה בלחוד לאו משום דלא להוי דינא הכי בדבר שבמנין ובאסורי אכילה לאסור תערובתו באכילה במה שהן אלא משום דתנא באיסורי הנאה קא עסיק ולא באיסורי אכילה דקא מקשה התם [דף כח.*] ומ"ש דלענין תערובות קדשים דתני איסורי הנאה ואיסורי אכילה בהדי הדדי דהתם קתני הרובע והנרבע דלאו איסורי הנאה נינהו ואוסרין בכל שהן דאלמא כל איסורין *שבמנין עושין תערובתן כיוצא בהן ותערובת דחולין פסיק ותני איסורי הנאה לחוד ואיסורי אכילה לחוד כלומר דבמתניתין דהכא דמתניא בחולין לא קתני אלא איסורי הנאה ופריק כי קאי בעבודת כוכבים משום דבעי לפרושי איסור דיין נסך פריש נמי כל איסורי הנאה דדמיין ליה כי קאי הכא משום דבעי לפרושי מוקצה ונעבד אתנן ומחיר ומפרש נמי כל האסורין לגבי מזבח דדמי להו אלמא כי קתני הכא איסורי הנאה הוא הדין לאיסורי אכילה שדינן כן שעושין את תערובתן כיוצא בהן בדבר שבמנין אלא דכיון דקאי בעבודת כוכבים לא פירש אלא איסורי הנאה דדמיין להו נמצא עכשיו שהדין כך הוא שכל דבר שבמנין אפילו מאיסורי אכילה עושה תערובתו כיוצא בו ואפילו באלף לא בטיל אבל אין לך דבר מאיסורי הנאה שיאסור תערובתו בהנאה במה שהוא אא"כ הוא דבר שבמנין ולפי זה אמרינן בפרק כל שעה (דף ל.) דחמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אוסר ופירשו הגאונים ז"ל דבמשהו קאמר דוקא לאסור באכילה קאמר אבל בהנאה אינו אוסר במשהו דהא אסיקנא הכא שאין לך איסור הנאה שאינו דבר שבמנין שאוסר תערובתו בהנאה אלא א"כ הוא מאותן שנאסרו משום לאו דעבודת כוכבים ומש"ה לא פליגי הך מסקנא דהכא אמסקנא דהתם כלל. אבל נראה שאין כן דעת הרי"ף ז"ל שהרי כתב בהלכות דליתיה להאי כללא דהא קי"ל חמץ בפסח אוסר במשהו ואם היה דעתו כמו שפירשנו למעלה היה לו לקיים את שתיהן וכבר תפש עליו הראב"ד ז"ל דאמר וכי מנין לו לרב ז"ל דחמץ בפסח אוסר תערובתו במשהו בהנאה זה לא נזכר בשום מקום והוא ז"ל קיים את שתיהן על הדרך שכתבנו למעלה [דההוא דפסחים מתוקמא] באיסור אכילה ומשום הכי חמץ בפסח אסור במשהו והך סוגיא דהכא מתוקמא באיסורי הנאה לומר שאין לך דבר שאוסר בהנאה במשהו אלא א"כ הוא דבר שבמנין והר"ס ב"ן ז"ל למד זכות על הרי"ף ז"ל ואמר שהרב ז"ל גם כן היה סבור דההוא דפסחים באכילה מתוקמא ולא פליגא אסוגיין דהכא דלאסור בהנאה בעינן דבר שבמנין אבל לא באיסור אכילה וכשאמר הרב ז"ל דליתיה להאי כללא לא בעי לומר שיהא חמץ בפסח יאסר במשהו בהנאה אלא לרבות ככרות של בע"ה אתא לומר שאף הן אוסרין תערובתן בהנאה [ואינו מחוור שא"כ] לא היה לו לרב ז"ל לומר דליתיה להאי כללא דהא בעיא לה בגמרא ולתני ככרות של בעל הבית ואמרינן דאין הכי נמי דמאן דאית ליה חמץ בפסח אסור בהנאה דהיינו רבי עקיבא הא תני לה לככרות של בעל הבית ועוד שדרכם ז"ל אינו ברור בעיני לומר שאיסור הנאה שאינו דבר שבמנין יאסור תערובתו באכילה ולא בהנאה וכי איסור זה נתבטל או לא נתבטל אם תאמר לא נתבטל יאסר בהנאה וא"ת נתבטל עד שהותר איסור הנאה שבו היאך נשתייר בו איסור אכילה וכי מי חלקו לאיסור זה שמקצתו נתבטל ומקצתו לא נתבטל ואולי דעתם לומר דכיון דמדאורייתא חד בתרי בטיל כל היכא דליכא טעמא כהי דבדאיכא טעמא אסור מדאורייתא דהא קי"ל [דף סו.] דטעמו וממשו אסור ולוקין עליו ה"מ לענין אכילה דשייך בה טעמא אבל לענין הנאה כיון דלא שייך בה טעמא חד בתרי בטיל אבל עדיין אין זה מספיק דלמה לא נאמר דהנאה ממש לענין הנאה

נ"ל ולפי

נ"ל שבמנין וכ"ה בד"ס

ד"א

ד"א

עי' רש"י שם ובגמרא איתו. (ג"א)

הנאה כטעמו ממש לענין אכילה. ולפיכך נראין לי דברים כפשטן דהכא הכי מסקינן שאין איסורי הנאה שאין נאסרין משום לאו דעבודת כוכבים חמירי כלל לאסור תערובתן במה שכן יותר מאיסורי אכילה אלא כשם שאיסורי אכילה שאינן דבר שבמנין בטלים בששים בין לענין איסור אכילה בין לענין איסור הנאה דמעיקרא הכי מקשינן דאי איסורי הנאה קא חשיב כלומר דסבירא ליה שכל איסורי הנאה אינן בטלין אפילו באלף כשם שמקלאן דינן כך דהיינו אותם שנאסרים משום לאו דעבודת כוכבים ליתני חמץ בפסח ומשנינן דהאי תנא תרתי אית ליה נר מצוה כלומר שאינו מחמיר באיסורי הנאה אלא יותר מאיסורי אכילה אלא כל שאיסורי אכילה בטלין אף איסורי הנאה כיוצא בהן בטלין הן לגמרי ומש"ה לא הוי מצי למתני הכא חמץ בפסח משום איסור הנאה שבו ואפילו הכי לדידן דקי"ל כרבי שמעון דחמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה הוי ליה חמץ דבר שיש לו מתירין ולא בטיל אפילו באלף דכי היכי דדבר שבמנין אפילו באלף לא בטיל הכי נמי דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ונמצא שחמץ אוסר תערובתו אפילו במשהו בין באכילה בין בהנאה ולא מחומר איסור הנאה שבו אלא מדינא שאף איסורי אכילה כיוצא בו יש להן מתירים אוסרין תערובתן במה שהן אף על פי שאין דבר שבמנין וזהו מה שכתב הרי"ף ז"ל דליתא להאי כללא דהא קיימא לן דחמץ אוסר בכל שהוא כלומר דהכא כי מקשינן וליתני חמץ בפסח אליבא דכולי עלמא מקשינן ואפילו למאן דאמר חמץ לאחר הפסח אסור בהנאה דה"ל דבר שאין לו מתירין דמשום חומרא דאיסורי הנאה דייקי ביה ובמסקנא אסיקנא דלא חמירי איסורי הנאה לאסור תערובתן יותר מאיסורי אכילה הלכך לא מצי תני חמץ בפסח אליבא דכולי עלמא ומיהו לדידן דקי"ל כרבי שמעון אסור בכל שהוא בין באכילה בין בהנאה ודאמרינן הרי אלו למעוטי מאי למעוטי דבר שבמנין ולאו איסורי הנאה היינו לומר שאינן מן הכלל הזה שלא כיון התנא בכאן לומר שאין איסורי [הנאה] משום לאו דעבודת כוכבים אוסרין בכל שהן כל שאינה דבר שבמנין ונמצאת אומר לפי דרך זה שכל איסור הנאה שאינו מתבטל לענין אכילה אף לענין איסור הנאה אינו בטל וזהו דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפרק ט"ז מהלכות מאכלות אסורות שהערלה וכלאי הכרם שאינן עולין אלא באחד ומאתים שאם נפלו לפחות ממאתים שהכל אסור בהנאה [והראב"ד] ז"ל השיגו וכתב עליו אינו כן שאין לך דבר שאוסר תערובתו בהנאה אלא אם כן הוא דבר שבמנין חוץ מאיסורי עבודת כוכבים וי"ג וזה עולה יפה על פי דרכו אבל לא לפי דרכנו: ושמעינן ממתניתין דבפלוגתא דר"מ ורבנן דתנן במסכת ערלה (פ"ג) ומייתי לה התם בפ"ק דיו"ט (דף ג:) מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם הרי אלו ידלקו נתערבו באחרים כלן ידלקו דברי ר' מאיר וחכמים אומרים יעלו שהיה ר' מאיר אומר את שדרכו לימנות מקדש וחכמים אומרים אינו מקדש אלא ו' דברים בלבד רבי עקיבא אומר שבעה וכו' וקיימא לן כרבי מאיר דסתם מתניתין הכא כוותיה דהא הכי דתנן במתניתין אינן מאותן ששה דברים שמנו חכמים ואפילו הכי תנן במתניתין דאוסרין בכל שהן וכי תימא כל הני דמתני' חשיבי טובא ודמו לששה דברים ואפילו רבנן מודו בהו ליתא דברים פרק התערובות משמע דאפילו חטאות מתות ושור הנסקל לדברי חכמים בטלין הן דמקשינן התם [דף עג.] עלייהו וגבטלו ברובא וכי תימא חשיבי ולא בטלי הניחא למאן דאמר דכל שדרכו לימנות שניט אלא למאן דאמר את שדרכו לימנות שניט מאי איכא למימר דתנן מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם וכו' ואמר רב פפא האי תנא תנא דליטרא קציעות הוא דאמר כל דבר שבמנין אפילו בדרבנן לא בטיל וכל שכן בדאורייתא וכו' רב אשי אמר אפילו תימא רבנן בעלי חיים חשיבי ולא בטלי אלמא לרבנן כל היכא דלא הוו בעלי חיים בטלים הם ואילו במתניתין אמרינן דחולין שנשחטו בעזרה שאינן בעלי חיים אוסרים בכל שהן אלא ודאי סתם מתניתין רבי מאיר וכיון דסתם לן תנא הכי נקיטינן כותיה וסתם מתניתין נמי בפרק גיד הנשה (דף צו:) כדרבי מאיר שייכא דתנן גיד הנשה שנתבשל עם הגידין וכו' וכן חתיכה של דג טמא וכו' בזמן שמכירן בנותן טעם ואם לאו כולן אסורות ומוקמינן לה התם בגמרא בחתיכה הראויה להתכבד בה בפני האורחין הלכך נקיטינן כרבי מאיר ואליבא דרבי יוחנן דאמר את שדרכו לימנות שניט אבל הר"מ במז"ל פסק בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות כרבנן: **מתני'** כולו אסור בהנאה. אפילו בכל שהוא: **גמ'** הלכה למעשה יין נסך חבית שנתערבה בין החביות ימכרו כלן חוץ מדמי אותה חבית ואע"ג דחשיבא והויא דבר שבמנין וראויה לאסור בכל שהן איפשר דכיון דמוכרה חוץ מדמיה חשבינן ליה כאילו הוכרה ונטלה אי נמי חבית לאו דוקא גדולה אלא קיתון של מים קטן דלא חשיב ולא הוי דבר שבמנין: וגרסינן בפרק כל הצלמים ההוא גברא דאיערבא ליה כו' פרשתיה שם בס"ד וכתב הראב"ד ז"ל דהוא הדין לשאר האיסורין בכל שהן שאף ע"פ שהן אוסרין בהנאה מפני חשיבותן ימכרו כולן לעובד כוכבים חוץ מדמי איסור שבהן ודבריו עיקר אלא מיהו צריך ליזהר בדברים הנקחים מן העבודי כוכבים [שלא] למכרן להם שמא יחזור וימכרם לישראל. ומסתברא דחבית של יין נסך שנתערבה בחביות הרבה של היתר שאם נפלה אחת מהן ליס הותרו כלן בין ביין נסך בין בכל האיסורין שבתורה דקי"ל כרב דאמר בפ' התערובות (דף עד.) טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ונפלה אחת מהן ליס הגדול שהותרו כלן דאמרינן דהך דאיסורא נפל וגבי חבית נמי אמרינן התם אמר ר"ל חבית של תרומה שנפלה לק' נפלה אחת מהן ליס הגדול הותרו כולן דאמרינן הך דאיסורא נפל ולפום פשטא משמע שאפילו לאכילה אלינן להיתר ושרי אלא דאיכא נסחי דגרסינן התם אמר רבא לא התיר ר"ל לקיש אלא בטבעת אבל תאנה לא ולפ"ז לא שרינן בהכי אלא לענין איסורי הנאה אבל לאכילה לא וכן דעת הר"מ במז"ל. אבל בירושלמי דמס' תרומות משמע דאפילו לאכילה שרי ומיהו כי שרינן בכה"ג היתר הנאה או היתר אכילה דוקא בחבית שנתערבה בששים חביות דכיון דמדינא בטל הוה ליה כתרומה למאה וכעבודת כוכבים לרבוא [כיון] דמדינא בטיל אלא דמשום חומרא דעבודת כוכבים אסרינן בטבעת ובחבית של תרומה משום דבר שבמנין כיון שנפלה ליס הגדול הותרו כולן דתלינן לקולא אבל בפחות מששים אינו ניתר בנפילה שלא אמרו לתלות אלא תערובות האמורות כגון תרומה למאה ועבודת כוכבים לרבוא וזה על דעת מי שסובר שאין יבש ביבש בטל בפחות מששים אבל לדעת מי שאומר דיבש ביבש אפילו מדרבנן חד בתרי בטיל כל שנתערבה חבית אחת בשתי חביות של היתר ונפלה אחת מהן ליס הגדול הותרו כולן והרשב"א ז"ל כך הוא סובר* דיבש ביבש חד בתרי בטיל והארכתי בזה בפ' גיד הנשה בס"ד אבל דעת הר"ס ב"ן ז"ל שאינו בטל בפחות מששים בבלול וכתב הראב"ד ז"ל דיין שנתערב במים אם נתערב בו שיעור שיכשיר המים עד שיהו ראויין לשותן על ידו בתורת יין אפילו ע"י הדחק הרי הוא ככבשין שנתנו בהן יין וחומץ דאמרינן בפרק אין מעמידין (דף לח:) אליבא דחזקיה דאסורין בהנאה ולא אמרינן בהו ימכרו כולן חוץ מדמי האיסור שבהן כיון שכל תערובת זה הוכשר ע"י היין אף כאן כיון שמים אלו הוכשרו לשתיה ע"י היין לא שריא למכרם חוץ מדמי איסור שבהם וכיון שכן כתב עוד הרב ז"ל דיין ביין מסתם יינן אם נתערב בו כל כך שכנגדו במים יהו ראויין בשתיה ליכא תקנתא בימכר שלא אמרו יין ביין להקל אלא להחמיר ובודאי שזו הראיה שהביא הרב ז"ל מכבשין איננה ראיה דהתם בדינא קא עסיק ואיסור הנאה אתא לאשמועינן ובתקנה לא קא מיירי אבל אין ה"נ דימכרו לעובד כוכבים חוץ מדמי איסור שבהן אבל הרשב"א ז"ל הביא לו סעד מן הירושלמי דגרסינן התם גבי פלוגתא דרבנן ורשב"ג אמר ר' יוסי חד מן רבנן נפק מן בית ועדא אמר איתפלגין ר' יוחנן ור"ל חד אמר הלכה כרשב"ג וחד אמר אין הלכה כרשב"ג ומודה רשב"ג ביין לתבשיל שהוא אסור אלמא בכל מכשירי אוכל מודה רשב"ג מפני שהוא כגופו של יי"נ אבל לענין מה שהוסיף עוד הרב ז"ל דאפילו יין ביין בסתם יינן אם נפל בו הרבה כדי שכנגדו במים יהו ראויין לשתיה על ידו אסור הכל אינו מחוור דמתני' יי"נ שנפל לבור סתמא קתני בין מרובה בין מועט ופליג רשב"ג ואמר ימכר כולו לעובד כוכבים וקי"ל כותיה ועוד שכיון שאמרו בירושלמי דמודה רשב"ג ביין לתבשיל ודאי ביין המכשיר את התבשיל קאמר כגון יין שנפל לכבשין וכההיא דחזקיה ומינה דדוקא יין לתבשיל הא יין ביין אפילו בכענין זה כלומר שיש בו כדי להכשיר כנגדו במקום אחר מתיר רשב"ג למכרו לעובד כוכבים חוץ מדמי יי"נ שבו וכן דעת הרשב"א ז"ל: **מתני'** גת של אבן שזפתה עובד כוכבים. ואורחא למירמי בה חמרא פורתא לעבורי קוטרא דזפתא: מגגבה. מפרש בגמרא במים ואפר: ושל עץ. מבעיא זפת טובא ובלעה טפי: ר' אומר יגגב. כשל אבן

מתני' ° יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה רבן שמעון בן גמליאל אומר ימכר כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו: **גמ'** אמר רב הלכה כרבן שמעון בן גמליאל חבית בחבית אבל לא יין ביין ושמואל אמר אפילו יין ביין אמר רב נחמן הלכה למעשה יין [נסך יין] ביין אסור חבית בחבית מותר סתם יינם אפי' יין ביין מותר בהנאה כרבן שמעון בן גמליאל דאמר ימכר כולו לעובד כוכבים חוץ מדמי יין נסך שבו וגרסינן נמי בפרק כל הצלמים* ההוא גברא דאיערבא ליה חבית (א) דסתם יינם בחמריה אתא לקמיה דרב חסדא אמר ליה זיל שקול ארבעה זוזי מדמי חביתא ושדי בנהרא ואידך תשתרי לך בהנאה: **מתני'** *גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מגגבה והיא טהורה ושל עץ רבי יהודה אומר ינגב וחכמים אומרים יקלוף את הזפת ושל

°) [דף שסח ע"א]

רש"י

גמ' חבית בחבית מותר. בהנאה חוץ מדמי אותו חבית: אבל יין ביינקולו אסור: סתם יינם. שלא נתנסך לפני עבודת כוכבים: **מתני'** גת של אבן שזפתה עובד כוכבים. ואורחא דמילתא למירמא ביה חמרא פורתא לאעבורי ביה קוטרא דזיפתא: מגגב. מפרש בגמרא במים ואפר: של עץ. דבעינן זפת טובא ובלעא חמרא טפי: רבי יהודה אומר ינגב. כשל אבן: וחכמים אומרים יקלוף. כיון דבלעא

עין משפט: א מיי' פט"ז מהל' מאכלות אסורות טוי"ד סי' קכו קלד: ב מיי' פי"א מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טוי"ד סי' קכח:

דף מט: | דף עה. | ד"ה | וכן הא"ר מהר"ם

הגהות חו"י: (א) נ"ב בגמ' שם גרס דיין נסך וכך יש לפנים ברי"ף ומ"מ נלכן ולדחוק ולומר וגרסינן קאי על חביות בחביות דשם בהסוא גברא מוכח ברש"י דחביות בחביות הוי ע"ש פי' רש"י בגמ' דף מט ע"ב ובתוס' ד"ה:

א מיי' פי"ב מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור י"ד סי' קכד:

אבן ורבנן פליגי עליה ואמרי יקלף את הזפת ואחר כך ינגב: ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה. משום דחרס בלע טובא ומש"ה לא סגי לה אלא בהכשר גדול דהיינו מלוי ועירוי והך מתני' אוקימנא בגמרא [בגת] דלא דרך בה [אחר זפיתה] דאילו דרך בה לא סגי לה אפילו לגת של אבן בנגובה אלא קלוף בעיא וה"ה נמי בשל אבן בשאינה מזופפת ודרך בה ינגב דהא ברייתא דתניא בגמרא והמחץ והמשפך וכו' ותני בה של עץ ושל אבן ינגב ומיירי בשאינן מזופפין אוקימנא דדרך בה אלמא כל שדרך בה אע"פ שאינה מזופפת צריכה נגוב וכ"ש ולמה צריכה נגוב דהא גת דבר שאין מכניסו לקיום הוא וכדתניא בברייתא' [בגמרא] ומודה רבי בקנקנים של עובדי כוכבים שהן אסורין ומה הפרש בין זה לזה זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום וכיון שהגת דבר שאין מכניסו לקיום הוא ליסגי ליה בהדחה בעלמא וכדאמרי' בפ' אין מעמידין (דף לג:) גבי הלגי *של שחת ופחותא דבי מכסי דכיון דאין מכניסו לקיום משכשכה במים ומותרין ותני נמי לקמן [דף עה:] דברים שנשתמש בהן צונן (על ידי צונן) כגון לגלוחיות וכוסות מדיחן

ושל חרס אע"פ שקילף את הזפת הרי זו אסורה: גמ' אמר רבא דוקא זפתה עובד כוכבים אבל דרך בה לא סגי לה בניגוב אלא בעיא קילוף תנו רבנן הגת והמחץ א והמשפך של עובד כוכבים רבי מתיר בניגוב וחכמים אוסרין ומודה רבי בקנקנים של עובד כוכבים שהן אסורין ומה הפרש בין זל"ז זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום של עץ ושל אבן ינגב ואם היו מזופפין אסורין והא אנן תנן גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה ישראל והיא טהורה מתני' דלא דרך בה ברייתא דדרך בה (א) רבא

רש"י

טובא: אע"פ שקלף את הזפת הרי זה אסורה. משום דחרס גופיה בלא זפת בלעיה לחמרא: גמ' אבל דרך בה. עובד כוכבים (ב) בגת מזופפת לא סגי ניגוב אלא בעי קילוף משום דעייל חמרא בפילי דזפת: בקנקנים. של חרס של עובדי כוכבים אע"פ שאינם מזופפין אסורין עד שימלאם מים שלשה ימים כדאמרינן בפרק אין מעמידין: מכניסן. כינוס של קנקנים לקיום הוא ששוהה בהן היין זמן ארוך: והתנן גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה. והכא קתני אפילו בשל אבן אם היו זפותין אסורין

כבר כתבתי תירוץ קושיא זו בפ' אין מעמידין שהגת שזפתה כיון שמשהים בה היין קצת למתק בו את הזפת וכן הגת שדרך בה כיון שנשתמשו בה יין בשפע ולא נשתמשו בו זמן מרובה אינו ככלי שמכניסו לקיום לגמרי להצריכו הכשר גדול דהיינו ערוי ולא כשאין מכניסו לקיום לגמרי להתירו בהכשר כל דהו דהיינו הדחה אלא בינוני הוא בין דבר שמכניסו לקיום ובין דבר שאין מכניסו לקיום לפיכך נתנו עליו הכשר בינוני דהיינו נגוב אבל כל הכלים שאינן של חרס שאין מכניסן לקיום כלל בהדחה בעלמא סגי להו וזה שלא כדעת הראב"ד ז"ל שהצריך נגוב בכוסות של עץ. ודאמרינן בשל חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה כלומר וצריכה ערוי מדפסיק ותני סתמא אסורה משמע דבין שתחלת תשמישו ע"י עובד כוכבים בין שתחלת תשמישו ע"י ישראל ערוי בעי כיון שהיא של חרס לפי שכיון שהחרס בולע ביותר החמירו עליו במכניסו לקיום ואין מכניסו דהיינו גת וכדכתיבנא [חשוב] כאילו היה מכניסו לקיום לגמרי וא"ת אם כן דאפילו תחלת תשמישו ע"י ישראל של חרס צריכה הכשר גדול דהיינו עירוי כי תני בברייתא פלוגתא דרבי ורבנן בגת ומחץ ומשפך של חרס למה לי למתני של עובד כוכבים דמשמע דוקא בשתחלת תשמישו ביד עובד כוכבים והא אמרינן דאפילו תחלת תשמישו בהיתר צריך עירוי לדברי חכמים יש לומר לרבנן הכי נמי אלא לאשמעינן כח דהתירא דרבי נקט הכי דאפילו בשתחלת תשמישו ביד עובד כוכבים סגי בנגוב ואין כן דעת הראב"ד ז"ל שהוא כתב דהא דמצרכינן עירוי לגת של חרס דוקא בשתחלת תשמישו באיסור אבל תחלת תשמישו בהיתר בנגוב סגי ליה: גמ' אמר רבא דוקא שזפתה עובד כוכבים אבל דרך בה עובד כוכבים לא סגי בנגוב אלא בעיא קלוף. כלומר אפילו גת של אבן בעי קלוף ואחר כך ניגוב ויש כאן גירסא אחרת לרש"י ז"ל שהוא גורס לישנא קמא בגמרא הכי אמר רבא לא שאנו אלא שזפתה אבל דרך בה [לא ופירש רש"י ז"ל אבל דרך בה] בשאינה זפותה לא בעיא ניגוב אלא בהדחה בעלמא סגי לה והקשו עליו בתוספות דהא תניא בברייתא דלקמן בסמוך של עץ ושל אבן ינגב ומיירי בשאינה זפותה דהא תני בתר הכי ואם מזופפות אסורות אלמא כל שדרך בה אע"פ שאינה זפותה ניגוב בעיא ותרצו דברייתא בשתחלת תשמישו באיסור וכדקתני הגת והמחץ והמשפך של עובד כוכבים ומש"ה דרך בה אע"פ שאינה זפותה צריכה נגוב אבל במתני' בגת של ישראל עסקינן ובשתחלת תשמישו בהיתר ומש"ה אמרינן דרך בה כשאינה זפותה לא בעיא נגוב אלא בהדחה בעלמא סגי ליה וגרסת הרב אלפסי ז"ל נראית עיקר ואפשר שלא היה גורס בגמרא איכא דאמרי וכמו שכתבתי בחדושי. הלכך גיגיות שלנו [של אבן של עץ] שאינן מזופפות אם דרך בהן עובד כוכבים אף ע"פ שהיה תחלת תשמישן בהיתר צריכין נגוב אבל לפי גרסתו של רש"י ז"ל ודעת רבותינו הצרפתים ז"ל כל שתחלת תשמישן בהיתר בהדחה בעלמא סגי להו וגרסינן עלה בגמרא [דף עד:] ההוא גברא דאתא לקמיה דרבי חייא א"ל הב לי גברא דדכי לי מעצרתאי אמר ליה לרב זיל בהדיה וחזי דלא מגוח עלי בי מדרשא. כלומר עיין לעשותו בהכשר שלא תפסיד את יינו ונמלא לגוח עלי אזל חזייה דהוה שיעא טובא אמר הא ודאי בנגוב סגי לה. כלומר לפי שהיה סבור שלא דרך בה: בהדי דקא אזיל חזא פילי מתותיה אסכחיה דמלי חמרא אמר הא לא סגי לה בנגוב אלא קלוף בעיא והיינו דא"ל חביבי חזי דלא מגוח עלי בי מדרשא. ופירש הראב"ד ז"ל דכי אמר קלוף בעי קלוף ועירוי קאמר דכיון דשהא חמרא בפילי טובא ה"ל ככלי המכניסו לקיום וצריך הכשר גדול ולא ידעתי מה הזקיקו לפרש כך ואפשר שאמר כן מדתני בברייתא דבסמוך דאוקימנא בשדרך בה ואם היו מזופפות אסורות וכיון דתני אסורות סתמא משמע דבעי הכשר גדול דהיינו עירוי ולפיכך פירש ז"ל דכי אמרינן קלוף בעיא קלוף ועירוי קאמר ומכאן למד הרב ז"ל שכל כלי מזופפות שצריך עירוי צריך שיקלוף את הזפת תחלה ולא סגי ליה בעירוי לבד ואין פירושו נכון שא"כ היאך קא שמיט עיקר הכשרו אלא ודאי הכי קאמר קלוף בעי ואחר כך נגוב ולפיכך לא היה צריך להזכיר נגוב שהרי כבר הזכירו כי חזייה דהוה שעיא טובא ולשון התוספתא מוכיח כן דקתני של עץ ושל אבן צריך לנגבה אם היו מזופפין צריך לקלוף וכן הוא בודאי שכיון שאילו לא היה מזופפת היה מוכשר בנגוב אף לאחר שקלף זפתו בנגוב סגי ליה שלא החמיר עליו זפתו אלא להצריכו קליפה אבל לא שיהא צריך הכשר גדול לאחר שנקלף יותר משאם לא היה מזופפת כלל וראיה לדבר מדאקשינן בגמרא בסמוך עליה דרבי דשרי גת ומחץ ומשפך של חרס של עובד כוכבים בשאין מזופפות בנגוב ממתני' דתנן ובחרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה ואיצטריך לשנויי דסיפא דמתני' אתא לרבנן ואם איתא שזפתו מחמיר עליו אפילו אחר קליפה מאי קושיא שאני הכא שכיון שהיה מזופפת אף לאחר שקלף זפתו הוי חמור משאילו לא היה מזופפת כלל אלא ש"מ שכל כלי לאחר שנקלף זפתו דינו כאילו לא היה מזופפת מעולם וכן נראה מדברי רש"י ז"ל. ולפ"ז על כרחנו כי אמר רב קלוף בעינן קלוף ואח"כ נגוב קאמר וכיון שנדחה פירוש של הראב"ד ז"ל גם הדין שלמד ממנו אינו כן שכל כלי שהכשרו [בעירוי] א"צ לקלוף ממנו את הזפת תחלה וראיה לדבר מדתניא בפ' אין מעמידין (דף לג.) ישנים מזופפין אסורין כיצד עובד כוכבים נותן לתוכן יין ישראל נותן לתוכן מים כל שלשה ימים מעת לעת ומערן וכן מפורש בתוספות וכן פירש רש"י ז"ל ולא קתני יקלוף (א) את הזפת וכיון שלמדנו שבהכשר עירוי א"צ לקלוף את הזפת משמע דה"ה שא"צ היתר קסמים ולפנינו נכתוב עוד בזה בס"ד: תנו רבנן הגת והמחץ והמשפך וכו'. בשל חרס עסקינן מדקתני סיפא של עץ ושל אבן וכו' ובשאין מזופפין עסקינן מדקתני סיפא ואם היו מזופפין מכלל דכולה ברייתא בשאין מזופפין: רבי מתיר בנגוב. בגמרא פריך והא אנן תנן ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה ומפרקינן סיפא דמתני' אתא לרבנן: וחכמים אוסרים. בלא מלוי ועירוי: ומודה רבי בקנקנים של חרס של עובדי כוכבים אע"פ שאין מזופפין שאסורים. בלא מלוי ועירוי: זה מכניסן לקיום. כנוס של קנקן לקיום הוא ששוהא בו היין זמן מרובה: של עץ ושל אבן ינגב. לדברי הכל כל זמן שאין מזופפין: ואם היו מזופפין אסורין. עד שיקלוף: הא אנן תנן גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה והיא טהורה. והכא קתני ואם היו מזופפין אסורין עד שיקלוף: מתני' בלא דרך בה. הלכך בשל אבן לדברי הכל סגי בנגוב ובשל עץ לרבי ינגב: ברייתא דדרך בה. הלכך אפילו של אבן בעי קליפה וכ"ש של עץ. והיכא מ"ד דכי אמרינן זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום ה"מ לדעתיה דרבי אבל לרבנן דלא סגי להו נגוב בגת ובמחץ ובמשפך של חרס איפשר דסבירא להו שהגת והמחץ והמשפך ככלים שמכניסן לקיום נינהו [ומש"ה] צריכין עירוי ולפי פירש זה למדנו לכלי עץ שאפילו במכניסו לקיום אינו צריך אלא נגוב דהא גת ומחץ ומשפך לדברי חכמים מכניסן לקיום נינהו ואפ"ה אמרי דבשל עץ ינגב וליכא למודה רבי בקנקנים של עובד כוכבים דייק הכי שאע"פ שרבי וחכמים נחלקו בגת [ומחץ] ומשפך של חרס שרבי אינו מחמיר בהן אלא כאילו היו של עץ וחכמים מחמירין בהן יותר אפ"ה מודה רבי לחכמים בקנקנים של עובד כוכבים של חרס שהן חמורין יותר משל אבן [ועץ] דבשל חרס כיון שמכניסן לקיום צריכין עירוי ובשל עץ ואבן אע"פ שמכניסן לקיום אינן צריכין אלא נגוב אבל אם נאמר שאפילו כלי עץ כל שמכניסו לקיום צריכין עירוי מאי מודה רבי אין ההודאה ממין הטענה (ב) אלא משמע [אף לדברי חכמים] דכלי עץ אפילו מכניסן לקיום אין צריכין הכשר גדול יותר מנגוב אע"פ שבגודות שהן של עור כל שמכניסן לקיום צריך עירוי וכדאמרינן בפ' אין מעמידין אבל אין כן דעת הראשונים ז"ל שהם אמרו שכל הכלים שמכניסן לקיום צריכין עירוי. ונמצא כללו של דבר שכל הכלים חוץ משל חרס שאין מכניסן לקיום כלל בהדחה בעגימא סגי להו. מכניסן לקיום אפילו

שלטי הגבורים

א כל הכלים האסורים שנשתמש בו ישראל ביין עד שלא הכשירן כראוי אסור בשתייה ומותר בהנאה אפי' הוא יבש כל זמן שלא עבר עליו י"ב חדש ומיהו כתב הרא"ש אם הוא כלי שאין מכניסו לקיום לא נאסר אא"כ עמד בו יינו של ישראל כ"ד שעות אבל בדבר שמכניסו לקיום יראה מלשון רש"י שנאסר ט היין מיד דכי היכי שנאסר הכלי ע"י עובד כוכבים אפי' לא הכניס בו יינו אלא לפי שעה וכתב הרשב"א שאם נתן בו קיתון של מים רואין כל שיש במים כדי לבטל קליפת הקנקן מותר אפי' בשתיה שאפי' אם נתגוב הקליפה ביין היא מתבטל בתוך ו' חלקים כדאמרי' לעיל רואין היין כאילו אינו והשאר מים רבים עליו ומבטלין אותו וכל שכן אם דרך ענבים בגת של עובד כוכבים שלא הכשירו שהרי התרצנים והזגים רבים על הקליפות ומבטלין אותן ויראה לי שאעפ"כ אסור להוציא היין דרך נקבי הברזא שהנקב אסור והיין יוצא משם גלול מבלי תערובת התרצנים ויאסר שם ע"כ אע"פ שאסור ליתן יין בכלי שנשתמש בהן העובד כוכבים ביין מותר ליתן בהם מים ושכר ושאר כל מיני משקין לפי שהיין פוגם אותם ולא חיישינן שמא יתן בהם יין כתב הרא"ש בתשובה אבל לטוח עליה סיד לא מהני כי מפני כובד הדריכה פעמים הוא מתבקע ולא מצינו היתר בזה בתלמוד ע"כ ונ"ל שאותה שבנויה מלבנים או סידו בסיד דינה כשל חרס כתב הרשב"א שכלי הגת מהני להו הגעלה ע"י ערוי במערה מכלי ראשון עליהם ויש אוסרים ודעתו היה נוטה לדברי המקילין והכי מסתבר שא"א להניח גת בכלי ראשון רש"י כתב שאין חילוק בין גת לשאר כלים דגת נמי סגי להו בהרתחה אבל אם תחלת תשמישה ע"י עובד כוכבי' לא שנא אם היא של אבן או של עץ כולם דין אחד להם וכן כתב הראב"ד דאף של חרס אם מתחלת תשמישה ע"י ישראל סגי ליה בנגוב ושל אבן סגי ליה בשכשוך ומסקנת הרא"ש כדברי ר"ת: וגבי חביות וכלי חרס כתב הרא"ש דלגבי הכשרן יש חילוק בין חרס לחרס ובטור א"ח סי' תנ"א לגבי חמץ ומצה נראה דכלי חרס הבלוע אפי' ע"י צונן לא סגי ליה בהגעלה אלא בליבון וז"ל רגילין באשכנז ליתן שכר של שעורים בחביות של חרס והתיר רבינו יואל ליתן בהם יין בפסח ע"י הגעלה דהא דאמרי' כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם היינו דוקא כשבלע ע"י האור אבל בצונן סגי להו בהגעלה לא שנא אם מזופף או אינו מזופף ועירוי ג' ימים הוי כמו הגעלה ע"כ ומיהו בפ' בתרא דעבודה זרה מוכח דעירוי לא עדיף כהגעלה ומדברי רבינו האי יראה דלא מהני להו הגעלה לכלי חרס אפילו נשתמש בו בצונן שכתב עריבה של חרס שלשין בה כל השנה ובשעת הגתות הדיחו אותה יפה ודרכו בה ענבים או הניחוה תחת הצנור לקבל בו היין אותו היין אסור אבל בספקא כי האי מלתא לא חיישינן: והקשה בני בניהו זלה"ה על דברי הטור דמהכא מוכח דכלי חרס שבלע ע"י צונן לא סגי ליה בלא הגעלה או ליבון ואילו בסמוך כתב דכל הכלים אפי' של חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מלה אפי' בחמין דאילו כלי חרס אינו בולע בצונן ועוד הקשה בני בניהו ז"ל דמדברי רב האי שהביא הטור מוכח דעריבה שלשין בה כל השנה הוי בכלל כלי שנשתמש בה בצונן ולדברי הטור שרי להשתמש בה בחמין וקשה דלעיל מייתי בהגה"ה סי' וכסי' תמ"ב שכ' הטור בעריבה שלשין בה כל השנה צריכה לה הגעלה ומשמע דאפי' לא בעי ללוש בה ואפי' היא של עץ לא סגי לה בלא הגעלה והיאך כתב הכא דכל כלי שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מנה בחמין ואין לומר דהא שמוש שנשתמשו בכלי חרס שמתיר הטור הוא שמוש דאינו בולע כלל דזה אינו חדא דא"כ מאי רבותיה ועוד דהא דומיא דבית שאור ובית חרוסת קתני דמשמע דבין כלי חרס שזכר מעיקרא ובין בית שאור תרווייהו בלעי אלא דהד בלע טפי מחבריה

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) ועיין בא"ר שחילק בין אם דרך בהן אחר זפיתה בעי קילוף ואח"כ עירוי וכא דאי רבא נשוה ארחתו שברוצה להכשירו בלא קליפה אין לו תקנה כי אם ע"י הגעלה: ואם לא דרך בה אין צריך קליפה דעירוי מסליק אף בלא קליפה כל זמן שלא דרך בה ע"ש: (ב) דהא חכמים לא איירו כלל במכניסו לקיום שהרי אפילו בשל עץ הם אוסרים במכניסו לקיום ואינהו לא איירי בריש' בשל עץ כלל כי היכי דליקו עלה ומודה ר' בקנקנים של חרס לא היה צריך לשנות אלא ומודה ר' במכניסו לקיו':

הגהות חו"י

(א) נ"ב נ"ע שהרי של עץ קי"ל כחכמים דבמשנה ודו"ק: (ב) נ"ב הכי מוכח בגמרא מעובדא דמייתי ע"ש ודו"ק:

מחברים וצ"ע : ששאלה כלי ביד עובד כוכבים צריך להחתימו שכל כלי ששהה ביד עובד כוכבים אפילו שעה אחת צריך הכשר כפי ההכשר שצריך אילו היה ישן בבית עובד כוכבים ובא לקנותו ממנו ורש"י כתב שצריך חותם בתוך חותם והריב"ש כתב שדי בחותם אחד ובספר התרומות פסיק לשאלה חביות של עץ גדולים לבית עובד כוכבים אומן יום או יומים לתקנם דבכלי גדול אין רגילין להשתמש בו כל שעה :

אפילו לא עמד בהן יין של איסור אלא לפי שעה כולן צריכים עירוי ואין הפרש בדינים הללו בין שתחלת תשמישן באיסור או בהיתר · מכניסן ואין מכניסן כגון כלי הגת צריכין ניגוב ואם היו מזופפין בגת של עץ יקלוף את הזפת ואח"כ ינגב וכבר כתבתי למעלה שיש מי שאומר שאף בזה אין הפרש בין תחלת תשמישן באיסור או בהיתר. ויש מי שאומר דדוקא תחלת תשמישן באיסור הוא דבעי ניגוב אבל בהיתר [כשאינן מזופפים] בהדחה בעלמא סגי להו וכלי זכוכית אינו מן הכלל הזה וכבר כתבתי דעתי בהן בפ' אין מעמידין [בסי' אלף רלח] ולענין כלי חרס כל שאין מכניסן לקיום תחלת תשמישן בשל היתר משכשכן במים ומותרין תחלה תשמישן באיסור יש להחמיר בהן ולהצריכן עירוי מההיא גירסא דגבי כסי דבפ' אין מעמידין. מכניסן לקיום בכל ענין צריכין עירוי ואפילו לפי שעה. מכניסן ואין מכניסן כגון הגת וכליו החמירו בהן חכמים כאילו היה מכניסן לקיום לגמרי להצריכן עירוי וכבר פירשתי למעלה שיש מי שאומר שאין הפרש בין שתחלת תשמישן באיסור או בהיתר ויש מי שאומר דדוקא בשתחלת תשמישן באיסור אבל בהיתר בניגוב סגי להו ופרטי דינין הללו למדנו מקצת משמועה זו ומקצת מהלכות נודות שבפ' אין מעמידין (שם) :

נר מצוה

רבא כי משדר גולפי (א) להרפניא סחיף להו אפומיהו וחתים להו אבירציידהו קסבר כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו בהו רבנן במה

רש"י

אסורין : גולפי . כדים ריקים : סחיף להן אפומייהו . [א] נותן אותם בדיסקייא ופיו למטה משום חותם: וחתים להו אבירלייהו . חותם את פי הנקב כלפי שוליהם קסבר כלים שמכניסי' לקיום אפילו לפי שעה שאינו מוסרן לעובד כוכבים אלא לפי שעה גזרו ביה רבנן כיין עצמו. כי היכי דלא ליתיה

גרסינן בגמרא [דף עה:] דריש רבא נטוה ארתחו. הגת הרתיחו ברותחין ונטוה הוא גת כמו יטופון נטווה בחמר* ופירש ר"ת ז"ל ארתחו בשפיכת מים רותחין עליה שאי אפשר לגת בענין אחר ודייק מינה דעירוי דכלי ראשון דינו ככלי ראשון ואפילו קדרה שנהגוה בקדרה רותחת של איסור מכשירין אותה בעירוי דכלי ראשון והביא ראיה מן הירושלמי דגרסינן בפרק כירה עלה דמתני' האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין מהו ליתן תבלין מלמטה ולערות עליהן מלמעלן ר' יונה אמר אסור דעירוי ככלי ראשון הוא חיליה דר' יונה *(מן הדא אחד שבישל בו ואחד שעירה לתוכו רותח) אמר ר' יוסה תמן כלי חרס בולע תבלין אין מתבשלין היתיב רבי יוסי בר בון והא תניא [אף] בכלי נחשת כך אית לך לומר כלי נחשת בולע פירוש דמשמע ליה לר' יוסי בר' בון דנהי דאיכא לאפלוגי בין בליעה לבשול ה"מ בכלי חרס שבליעתו קלה אבל בכלי נחשת שקשה לבלוע אין מבליע בו אלא חום שהוא ראוי לבשל וש"מ דעירוי ככלי ראשון הוא ועוד הביא ראיה ממה שאמרו בפסחים (דף לז:) דמוגלשין על גבי קמח פטורה מן החלה אלמא חלוטה היא משום דעירוי מבשל. והקשו עליו והא קי"ל כשמואל דאמר בפ' כיצד צולין (דף עו.) דתתאה גבר וכיון שכן עירוי ודאי אינו מבשל שהרי תחתון צונן הוא ותירצו דהתם כגון שנטף מרוטבו על החרס שקלוחו נפסק אבל עירוי דכלי ראשון שאינו נפסק מבשל הוא וזהו דעת *ר"ת ז"ל והרמב"ן ז"ל הקשה עליו דא"כ רב עוקבא דחכים כולי האי ל"ל למעבד גדנפא להאיא דודא יערה עליו מים רותחין ותמיהני עליו ז"ל למה לא חזק קושיתו יותר דהא עלה אמרינן מאן חכים למעבד כי האי מילתא אלא רב עוקבא דגברא רבא הוא קסבר כבולעו כך פולטו מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות. [והכי פירושו] דכיון שבלעו שפתי הדוד את האיסור יפלטוהו דמה בולעו בניצוצות כלומר שספתיו לא בלעו אלא ע"י ניצוצות שנתזו הרתיחות שם ולא הכניסה לתוך יורה אחרת בשעת בליעת האיסור כך בשעת פליטתה אע"פ שלא הכניסה לתוך יורה אחרת ואין המים עומדין על שפתה בקבע כל כך אפ"ה פלטה שפיר כיון דלא בלעה אלא ע"י ניצוצות ומיהו בלא גדנפא לא הוי סגי משום דלא דמו ניצוצות דהדא שעתא לניצוצות דכולא שתא ומ"מ אנו למדין דלא מהניא גדנפא להכשיר שפתי היורה אלא מפני שהשפתים לא בלעו אלא ע"י ניצוצות ואע"פ שהמים עומדין שם ע"י גדנפא יותר בקבע משפיכת המים רותחין על הכלי בלבד ומעתה היאך תועיל שפיכת מים רותחין לשאר הכלי שבלע בלא ניצוצות ואם נדחה לומר שלא אמר ר"ת ז"ל מים רותחין אלא בכלי שעומד בתוך כלי אחר ע"י שפיכת המים מתכסה כולו ברותחין א"כ אין עליו קושיא מדרב עוקבא דלא הוה אפשר ליה בלא גדנפא ובודאי שבשפיכת מים [רותחין] בלבד התיר ר"ת ז"ל שכך הוא ענין הגת ומש"ה דודא דר' עוקבא הוי תיובתא ודאייתו מן הגת כבר דחויה דכיון דבניגוב סגי ליה אף עירוי מכלי ראשון הוא מכשירו והיאך נלמד ממנו לכלי הצריך הגעלה בכלי ראשון שיכשירנו עירוי של כלי ראשון ודאייתו גם כן מן הירושלמי אינה ראיה דאפשר דר' יוסי לא חשש להאיא פירכא דר' יוסי ברבי בון משום דקסבר שאף בכלי נחשת יש לחלק בין בליעה לבשול ואדרבה התם משמע דמסקנא דירושלמי הכי הוא שאין עירוי של כלי ראשון מבשל דאמרינן התם מהו לערות עם הקלוח אמר ר' זעירי בריה דר' הלל מחלוקת ר' יונה ור' יוסי ר' יצחק בר גופנא בעא קומי רבי מונא עשה כ בשבת חייב משום מבשל עשה כן בבשר בחלב חייב משום מבשל אמר ליה לא דאמר ר' זעירי אי זהו חלוט ברור כל שהאור מהלך תחתיו [איזהו תבשיל כל שהאור מהלך תחתיו] ע"כ אלמא לא סבירא להו לבני מערבא דעירוי דכלי ראשון מבשל אדרבה מקילי טפי מגמרא דילן דלדידהו לית להו בשול אלא בשהאור מהלך תחתיו ולדידן כלי ראשון דהיינו לאחר שהעבירוהו מעל גבי האור מבשל במקצת הדברים כמו שמוכיח בפרק כירה וזה שלמדו בירושלמי עירוי על גבי תבלין [מעירוי] דכלי ראשון של קדשים לאו משום דס"ל דעירוי מכלי ראשון מבשל אלא לומר שכיון שהצריך בו הכתוב מריקה ושטיפה ש"מ בולע הוא הרבה עד שבליעתו קרובה לבליעת בשול דהא בכלי שני לא מליגו מריקה ושטיפה לענין קדשים ולפיכך ראוי להחמיר עליו לענין שבת משום מבשל אבל לא שיהא מבשל גמור כדי שנלמוד ממנו להגעלה שהרי אפילו כלי ראשון עצמו שהעבירוהו מעל גבי האור אינו מבשל בכל הדברים דהא אמרינן בפרק כירה (דף מב:) דמילחא לא בשלה ביה ומשמע ודאי שאין מגעילין כלי שקבל בלע מחמת כלי שהוא על גבי האור אלא ברותחין שהן בכלי שעל גבי האור שהוא ראוי לבשל כל הדברים דכבולעו כך פולטו וכל שכן שאין מגעילין בעירוי בלבד ודאמרינן בפרק כל שעה [דף ל:] לענין הגעלה דבעיא בכלי ראשון אין ענינו ככלי ראשון האמור בפ' כירה שהוא לאחר שהעבירוהו מעל גבי האור אלא דוקא שעומד על גבי האור דכלל גדול אמרו בהגעלה כבולעו כך פולטו והיינו דאמרינן ברותחין ובכלי ראשון שאע"פ שקצת מפרשים פירש [ההיא] (שם) דעץ פרור מגעילו ברותחין ובכלי ראשון דהיינו לאחר שהעבירוהו מעל גבי האור וכמו שכתבתי שם בס"ד וכן ההיא דמוגלשין על גבי קמח אינה ראיה שלא נפטר מן החלה משום בשול אלא שכיון שנעשה [כעין] גובלא והוכשר לאכילה נפטר מן החלה כעסת הכלבים וכיוצא בהן אבל לענין בשול אינו מבשל ולפיכך אין מגעילין בכענין זה כלי הצריך הגעלה בכלי ראשון ויש שדקדקו עוד מן הירושלמי שהזכרנו שהדבר הנתון בכלי שני אינו בולע מן הרוטב שלו כלל ולפיכך אם עירה [לקערה] רותחין אסורין ואחר שעירה נתן לתוכה [חתיכה] של בשר שחוטה מותרת בהדחה בעלמא וראייתם מדדייקינן לר' יונה [שכיון] שהכלי בולע מן העירוי מבשל הוא אלמא כל שאינו מבשל אינו בולע כלל הלכך כלי שני שאינו מבשל אין הדבר השרוי בתוכו בולע ותמהני עליהם שאף לפי דעתם מנין להם להתיר בבשר והלא בירושלמי דחו בתחלה שאין להביא ראיה מכלי חרס מפני שהוא בולע אפילו מחום שאינו ראוי לבשל ואח"כ הוצרכו ללמדה מכלי נחשת ומנין להם שבשר וכיוצא בו לא יהא קל לבלוע ככלי חרס והרי חום של כסלים בלבד מספיק להבליע בשר כדאמרינן בפ"ק דחולין (דף ח:) לא ליסחיף איניש כפלי על גבי בשרא והרמב"ן ז"ל הביא עוד ראיה שאפילו כלי שני הוא בולע מחום שאינו מספיק לבשול דבפרק כל [הבשר] (דף קיא:) אמרינן דקדרה שמלח בה אסור לאכול בו רותח משום דמליח הרי הוא כרותח ואף על פי שאין במלח משום מבשל לגבי שבת ואפילו כדקא בעי ליה [לאורתא] כדאיתא בפ' כלל גדול (דף עה:) ולא הבינותי זה שהם בפ' כלל גדול לא אמרו אלא שאין בו משום מעבד ואם התרו בו משום מעבד פטור אבל שלא יהא בו משום בשול לא למדנו עוד הביאו ראיה מדאמרינן בפ"ק דחולין (דף ח:) דלמ"ד בית השחיטה רותח סכין ששחט בה טרפה ובא לשחוט בה צריך להכשירה בחמין והרי חום של בית השחיטה פחות הוא מחום של כלי שני ואפ"ה מצריכין חמין ואף ראיה זו איני מכיר דהא אסיקנא הלכתא התם דאפילו בצונן ולפיכך עדיין אפשר לומר שכל חום שאין בו כח לבשל אינו מבליע את הכלים הקשים כדמשמע לכאורה מן הירושלמי אלא שיש לדחותו כמו שדחינוהו למעלה שלא דנו מירושלמי מבשל מבולע עד שנלמוד ממנו שכל שאינו מבשל אינו מבליע אלא הכי גמרי שכיון שהחמיר הכתוב בעירוי דכלי ראשון להצריכו הגעלה ומריקה ושטיפה אלמא בלע טובא וכיון שכן ראוי להחמיר עליו לגבי שבת בתבלין דאילו כלי שני סגי ליה בהגעלה דכלי שני ולא מליגו לו מריקה ושטיפה : **רבא** כי הוה משדר גולפי. כדים ריקים : סחיף להו אפומיהו. נותנן בדיסקיא ופיו למטה משום חותם בתוך חותם : וחתים להו אבירלייהו. חותם את פי הנקב כלפי שוליהן : קסבר כל כלי שמכניסו לקיום אפילו אין מוסרו ליד העובד כוכבים אלא לפי שעה גזרו ביה רבנן כיין עצמו. כי היכי דלא ליתי לשהויי ביד עובד כוכבים כך פרש"י ז"ל והקשה עליו הרמב"ן ז"ל היכי בעיא הכא חותם בתוך חותם דהא כל היכא דליכא למיחש לנסוך [סגי] בחותם אחד ודי [לכ"ע כדאמרינן בפרק אין מעמידין (דף כט:) דחומגן ויין מבושל שלנו ביד עובד כוכבים מותרים בחותם אחד דלאי] משום חליפין כיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף וכ"ש משום תשמיש שעה א' דלא טרח ומזייף ולדידי לא קשיא דהתם אין העובד כוכבים יכול להחליפו אלא ביין מבושל או בחומץ שיהיה גרוע ממנו מעט שאילו היה שבחו של זה מרובה ממנו היה חלופו ניכר ומיתפס עליו כגנב ומשום שבחא פורתא לא טרח ומזייף וכדאמרינן בסוף פ' אין מעמידין [דף נט:] גבי פת פת למאי חיישינן ליה אי דחיטי בשערי מידע ידיע אי חמימא בקרירא מידע ידיע מאי איכא למימר דמיחליף חמימא בחמימא וקרירא בקרירא כולי האי ודאי לא טרח ומזייף אבל כאן משום תשמיש מרובה טרח ומזייף מפני ששבחו מרובה וכיון דמשום תשמיש מרובה טרח אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן שלא נתנו דבריהם לשיעורין אבל אחרים פירשו סחיף להו אפומייהו דמיהדק דיקולא אפומייהו והיינו חותם אחד וחתים להו אבירלייהו דהיינו באותו נקב קטן [שבשוליהן] שמוציאין משם היין וכל זה

עין משפט

סמ"ג לאוין סימן קמח טור יו"ד סי' קלז :

(ת"י יואל ב' פסוק כד)

ד"ה מ"ז וגרס במקומו וכל כלי חרס אשר יבושל בו ישבר אין לי אלא בשל נתן לתוכו רותח מנין ת"ל ישבר מ"מ אמר רבי יוסה וכו'

ד"ה

ד"ה

הגהות חו"י

(א) ע"ב עי' לעיל סימן אלף רלח גבי נוד בדסקיא:

בדפו"י הר"ת ז"ל

הגהות מא"י

[א] אפומייהו . שוליהם למעלה ופיהם למטה משום חותם בתוך חותם כצ"ל :

עין משפט

א מיי' פי"א מהלכות מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טוש"ע יו"ד סי' קלט:
ב מיי' פי"ד שם סמג שם טוש"ע יו"ד סי' קכא:

ס"א בפומבדית'

במה *מנגבן רב אמר במים ובאפר רבה בר בר חנה אמר באפר ובמים *ולא פליגי הא ברטיבתא והא ביבישתא איתמר בי רב משמיה דרב אמרי תרתי ותלת ושמואל אמר תלת וארבע בסורא מתנו הכי *בנהרדעא מתנו בי רב משמיה דרב אמרי תלת וארבע ושמואל אמר ארבע וחמש ולא פליגי מר חשיב מיא בתראה ומר לא חשיב מיא בתראה אמר רב יהודה הני רוקי דארמאי דמזיא מדיחן דעמרא מנגבן דכיתנא מישנן י"ב חדש ואי אית בהו קיטרי שרי להו והני דיקולי וחלתא דארמאי דצרי בחבלי מדיחן ובצבתא מנגבן בכיתנא מישנן *ואי אית בהו קיטרי שרי להו: **מתני'** הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים את שדרכו להטביל יטביל להגעיל א יגעיל ללבן באור ילבן השפוד והאסכלה

רש"י

לשהוי ביד העובד כוכבים: במים ובאפר. כלומר מים תחלה ואח"כ אפר ורבה בר בר חנה אמר אפר תחלה ואח"כ מים: ברטיבתא. שיש בו לחלוחית יין נותן אפר תחלה לשפשף עד שתהא נגובה ואח"כ מדיח במים: ביבשתא. מים תחלה ואח"כ משפשף: תרתי תלת. תרתי ביבשתא מים ואפר תלת ברטיבתא אפר ומים ואפר: ושמואל אמר תלת. ברטיבתא כדאמרן אבל ביבשתא בעינן ד' מים ואפר ומים ואפר בכלהו בעינן אפר תרי זימני: בנהרדעא מתנו דרב תלת ארבע ביבשתא תלת מים ואפר ומים וברטיבתא ארבע. אפר ומים ואפר ומים והיינו נמי בדסורא אלא דלא חשיב מיא בתראי ושמואל אמר אפילו ברטיבתא ד' כדקאמר אבל ביבשתא חמש מים ואפר [מים ואפר] ומים דביבשתא נמי בעינן אפר תרי זימני: מר. בני נהרדעא חשיבי מיא בתרא ומר בני סורא לא חשיבי מיא בתרא וז"ל אבא מורי מנוחתו כבוד ועיקר פי' אחר שמעתי ואין נראה לי: רוקי דארמאי. שקין שנותנין בהן שמרים להוציא את יינם: דמזיא. של שיער אדם לא בלעי: כיתנא. פשתן בלע טפי מעמרא: קיטרי. קשרים: חלתא כוורת של שבטים שמסננין בו היין: דחייטי שתפורה בחבלים של נורי דקל: בלבת מין גומא זימרא בלשון אשכנז: שרי להו מתיר הקשרים ואחר כך מנגבן כי היין נבלע בקשרים: (א) הדפין הן העשוין כמין דלת ונותנו על התפוח: הלולבין מטאטי שקורין באשכנ"ז בעזמ"א שמכבד בו הענבים המפוזרות לאספם: העדשים היינו גת עצמו שקורין קעלטו"ר: מדיחו במים ועל משנה זו יש לסמוך שאין צריך אפר לגת דהא רבי אבהו פסיק מיניה בתלמודא ולא אמרינן ליה אינה משנה וקתני בה דגת סגי לה בהדחה: עקלים כורכין אותו סביבות התפוח שלא יתפזרו הענבים מכובד הקורה וקורין לו באשכנ"ז דורכ"א: של נצרים שבטים ושל [בלבוץ] קונבוס לגת פעמים שהוא יותר משנים עשר חדש כגון באיפלי פעמים שהוא פחות כגון בחורפי: במי זיתים דרך לבשל הזיתים להיות רכין להוציא שומן: **מתני'** את שדרכן להטביל. כלומר הראוי לטבילה ואין צריך תיקון אחר כגון חדשים: להגעיל. כגון יורות וקדירות של מתכת: יגעיל. ובגמרא מפרש דבעו נמי טבילה.

מלבנן

רבינו נסים

זה אינו אלא חותם אחד אלא שכיון שיש בכלי זה שני פתחים צריך חותם בכל אחד מהם ודאמרינן כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן ה"ה בדבר שמכניסו לקיום ואין מכניסו כגון הגת וכליו דאפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן וצריך נגוב וראיה לדבר מדאמרינן בסוף פ' ר' ישמעאל [דף ס:] גבי ההוא עובד כוכבים דאשתכח בי מעצרתא דאי איכא טופח ע"מ להטפיח בעי הדחה ובעי נגוב וכתב הרא"ה ז"ל בשם רבו הרמב"ן ז"ל דכי אמרינן אפילו לפי שעה גזרו ביה רבנן היינו לחוש לכתחלה וכן אם בידוע שנתן נר מצוה לתוכו יין אפילו לפי שעה אבל היכא שעבר ומסרה ביד עובד כוכבים בלא חותם ולא עמדה בידו אלא לפי שעה כיון דלא ידעינן בודאי דרמא ביה חמרא ואפילו אם איתא דרמא ביה חמרא לא מיתסר אלא משום גזרה בעלמא מקילין בספיקא דסגי ליה בהדחה: **במה** מנגבן רב אמר במים ואפר וכו'. הא ברטיבתא הא ביבישתא. ברטיבתא שיש בה לחלוחית יין נותן אפר תחלה ומשפשף ואח"כ מים: ביבישתא. מים תחלה ואח"כ אפר ומשפשף: תרתי תלת. ברטיבתא תרי אפר ומים ביבישתא תלת דהיינו מים ואפר ומים: ושמואל אמר תלת וארבע. ברטיבתא תלת אפר ומים ואפר ואע"פ שחוזר ונותן מים להעביר האפר הנהו מים לא חשיב דלאו לשום נגובו אתו אלא לנקותו מן האפר וארבע ביבישתא מים ואפר ומים ואפר ומיא בתראי לא קא חשיב ורב ושמואל בהא פליגי דרב לא בעי אפר אלא חדא זימנא ושמואל בעי אפר תרתי זימני בין ברטיבתא בין ביבישתא: בפומבדיתא מתנו בי רב משמיה דרב אמר תלת וארבע כדפרישנן ולשמואל ארבע ברטיבתא וחמש ביבישתא דקא חשיב מיא בתראי ולא פליגי רב ושמואל להאי לישנא דפומבדיתא אלא דרב לא חשיב [מיא] בתראי ושמואל חשיב להו וקי"ל כלישנא בתרא הלכך ברטיבתא אפר ומים ואפר ומים וביבישתא מים ואפר ומים ואפר ומים(א): **וגרסינן** בגמ' [דף עה.] הני גורני דארמאי מאי. כלומר רדורטא"ש בלע"ז וכורכין אותן סביבות התפוח שלא יתפזרו הענבים מכובד הקורה והיינו עקלים דבסמוך מאי. כלומר כיצד מכשירן(א): אמר להו ר' אבא תניתוה הרי שהיו גיתיו ובית בדיו טמאין ובקש לעשותן בטהרה הדפין. כלומר עשוין הן כמין דלת ונותנן על התפוח: ולולבין. טוטיא"ש אישקוב"א שמכבד בה את הענבים המתפזרים לאוספן: והעדשים. פירש רש"י ז"ל דהיינו גת עצמה ואפ"ה קתני מדיחן במים וכתב ז"ל שעל משנה זו יש לסמוך שאין צריך אפר לגת מדפסיק מינה רבי אבהו ולא אמרינן ליה זו אינה משנה דקתני בה דסגי לגת בהדחה ומתניתין קתני ניגוב וש"מ דקמו בה רבנן בתראי ופסקו דהכי הלכתא ואין זו מחוור דאי הכי לא הוי משתמיט תלמודא מלאקשוייהו אלא ודאי עדשים היינו הרחיים התחתונה שסביבות הבד ויש לה בית קבול משקה ונקראת עדשה מפני שהיא עגולה כעדשה ומפני שסתימן בכלל זה העליונה והתחתונה אמרו עדשים וראיה לדבר דעדשים אינו גת עצמו מדאמרינן בפ' המוכר את הבית (דף סז:) המוכר את הבד מכר את *[הים ופירשו בגמרא עלפחא דהיינו] עדשים ואי עדשים היינו בד היכי קתני המוכר את הבד מכר את עדשים הא לאו לישנא דתנאי הוא ולא קתני הכי בשארא דהתם אלא ש"מ שאינה גת עצמה אלא רחיים שפרשנו ומתוך שאין היין שוהה בהן [כמו] בגת ובד עצמן הקלו בהכשרן וקתני תו העקלים. דהיינו גורני שפרשתי למעלה: של נצרים. דהיינו שבטים: ושל בלבון דהיינו קנבוס: מנגבן. משום דבלעי טפי: ושל שיפה ושל גמי מיישנן. משום דבלעי טפי טובא: וכמה מיישנן שנים עשר חדש רשב"ג אומר מניחם מגת לגת ומבד לבד: היינו ת"ק איכא בינייהו חרפי ואפלי. כלומר דמגת לגת פעמים שהם יותר משנים עשר חדש *[ולת"ק י"ב חדש] שלמים בעינן והכי סגי דלית הלכתא כרשב"ג אלא במשנתינו אבל בברייתא לא הלכך הלוקח גיגיות של עובד כוכבים צריך לנגבם אלא אם כן הוא יודע בבירור שעברו שנים עשר חדש משכלו ימי הבציר של אשתקד ועד אותו זמן שהוא משתמש בה ור"ת ז"ל אומר שאם שכח ולא עשה נגוב ואינו יודע אם עברו שנים עשר חדש מסוף הגת של אשתקד ועד שדרך בה יש להתיר משום דסתם גיתיות של עובד כוכבים אינן בנות שנתן ולא עוד אלא אפילו דרך בה העובד כוכבים עכשיו ודרך אחריו ישראל לאלתר בלא נגוב התיר הרב ז"ל משום הפסד ונתן טעם לדבר משום דעכשיו שדורכין ברגל אין היין נבלע בו כל כך כמו שהיה נבלע בגתות הראשונים שהיו דורכין לפעמים בקורה ומחמת כובד הקורה היה נבלע היין ועוד מאותו [טעם] שאמר הוא ז"ל דסתם יינן בטל בס' כמו שכתבנו למעלה ומה שיוצא ע"י נגוב אינו אלא מעט ועוד דהוה ליה כחמרא חדתי בענבי וסרי כרבא [דף סו.] דאמר בתר שמא אזלינן דה"ל מין בשאינו מינו ובנותן טעם אפילו היו הענבים דרוכות קצת מותר דאמרינן [דף עג.] סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו וקתני תו [דף עה.] ר' יוסי אומר הרוצה לטהרן מיד הולטן במי זיתים. כלומר הולטן אישקלדא"ר בלע"ז מלשון הלוט והעיסה ומי זיתים היינו שדרך לבשל את הזיתים להיותן רכין לצאת שמנן ואין זו הגעלה גמורה דבתר הכי קתני או מגעיל ברותחין רשב"ג אומר משום ר' יוסי מניחן תחת הצנור שמימיו מקלחין או במעין שמימיו רודפין וכמה עונה כדרך שאמרו בטהרות כך אמרו ביין נסך ובתר הכי בעי תלמודא [שם] וכמה עונה אמר רבה בר חנה אמר ר' יוחנן או יום או לילה ואמרי לה חצי יום וחצי לילה ולא פליגי כאן בתקופת ניסן ותשרי כאן בתקופת תמוז וטבת: כלומר דבתקופת ניסן ותשרי שהיום והלילה שוים או יום או לילה ובתקופת תמוז וטבת שאין היום והלילה שוים חצי יום וחצי לילה דשנים עשר שעות שלמות בעינן וכתב הראב"ד ז"ל דדוקא עקלין שאין המים מתכנסין בהן סגי בצנור שמימיו מקלחין אבל נודות וקנקנין וכן שאר כלים האסורים לא סגי להו בהכי שהרי כיון שיש להם בית קבול כשהמים נכנסין לתוכן אינן מקלחין ולא רודפין: **הני** רוקי דארמאי. משמרת כמין שקין שנותנין בהן שמרים להוציא את יינן: דמזיא. של שער אדם דלא בלעי כדאמרינן בפרק מפנין (דף קכח:) אין שהיה בשער: דעמרא. מנגבן שדינן ככלי עץ. כיתנא. בלע טפי מעמרא ומשום הכי מיישנן שדינן ככלי חרס: הני דיקולא סלים: וחלתא דארמאי. כורת ומסננין בהן היין: דליירי בחבלי. שהן עשויות בחבלים דלבאתא. של מיני קש דקים: ואי אית ביה קטרי שרי להו. פירש רש"י ז"ל מתירן ואחר כך מנגבן נראה מדבריו דדוקא בנגוב צריך היתר קשרים אבל ביישון והדחה לא ואין משמע של דבר כן דכיון דאמרינן סתמא אי אית ביה קיטרי שרי להו משמע דאיישון דסמיך ליה נמי קאי ולפיכך היה נראה שיישון ונגוב צריכין היתר קשרים והוא הדין דצריכין קלוף זפת בכלים מזופפין אבל במלוי ועירוי א"צ לקלוף את הזפת כמו שכתבנו למעלה וה"ה שאינו צריך היתר קשרים אבל דעת הר"מ במז"ל כדברי רש"י ז"ל שלא הוצרך לקלוף את הזפת לא ביישון ולא בעירוי אלא בנגוב לבדו והראב"ד ז"ל מצריך קליפת זפת והיתר קשרים בכולן חוץ מן ההדחה: **גרסינן** בגמרא [דף עה:] עם הארץ שהושיט ידו לגת ונגע באשכלות אשכול וכל סביבותיו טמאין וכל הגת כלה טהורה. ומוכח בגמרא אע"פ [שיין] מהלך בגת טהורות וכתב רבינו שמואל ז"ל שכן הדין לענין יין נסך שאם נגע עובד כוכבים באשכול לא אשכול אסור וכל הגת כולה מותרת ונראה שטעמו ז"ל שאע"פ שמשקה טופח על מנת להטפיח חבור לטומאה ולטהרה [דף עב.] וכל שכן ליין נסך ה"מ בשהיה כאן וכאן משקה טופח על מנת להטפיח מחברה אבל כאן בטל הוא על גבי אשכול ואינו חבור ליין שבגת: **מתני'** הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים את שדרכו להטביל. כלי הראוי לטהר בטבילה ואינו צריך יתרון הכשר אחר כגון כלי שתשמיש על ידי צונן: יטביל. והא לא צריך ומאי יטביל ידיח: להגעיל במים רותחין. כגון כלי שתשמישו בכך דהיינו יורות וקדרות של מתכות יגעיל ובגמרא תניא שכלן צריכין טבילה:

מלבנן

שלטי הגבורים

א ובדין הגעלת כלים איכא פלוגתא לפרש"י ז"ל נראה דכשהוא מגעיל כלי אינו פולט עד שינוח הכלי שמגעילין בו מרתיחתו והקשו עליו התוספות לאחר שנחו המים מרתיחתן היאך מפליטין וכי יש הגעלה בפושרין ופי' שם שהכלי אינו פולט עד שיהיה שבע מבליעה ומשום הכי צריך ליזהר כשמגעילין כלים להניחם במים זמן מרובה עד שיהיו שבעים לבלוע ואח"כ יפלטו. והקשו עליו מאן לימא לן כשיהיה שבע לבלוע. ופר"ת דודאי דרכן של רותחין כך הוא להבליע הלא כיבש ולהפליט ממנו מה שהיה בתוכו כבר ולפי זה ההגעלה עולה להגעיל בכלי היתר יפה ולפי פי' אלו לא חילקו בין הגעיל במים או בשאר משקים גם הרשב"א ז"ל בתשובותיו כתב דאין חילוק בין מים לשאר משקין לגבי הגעלה והרמב"ן כתב דההגעלה אינה רק במים בלבד דלא כל המשקין שוין דהלב רותח מחליק ונבלע הוא ואינו מפליט וכן חומץ צומת ואינו מפליט וכן כל שאר המשקין יש לו טבעו וטבע המים שהכלים הוא להפליט מה שבתוכו ולא להבליע ולפי זה מגעילין ביורה אסורה שכל זמן שהמים רותחין אין הכלים בולעים וכן מגעילין כלי אפילו בן יומו במים אפי' אין בהם ששים כנגד הכלי דמ"מ אין הכלים בולעים מהמים שבכלי שמגעילים בו הילכך כלי של איסור או כלי שאינו מחזיק ששים כמוהו אפי' כי יכול למלאת אותו מים ולעשות לו מסגרת סביב ולהגעילו שהרי אין המים חוזרין ונבלעין בכלי ואע"פ שמותר להגעיל בכלי איסור מ"מ אין אומרים שקדרה של איסור שבישל בה תעלה לה אותן המים של בישול להגעלה דכיון שיש ציר ורוטב של בשר הרבה אין כח המים במקומן להפליט והציר והרוטב מבליעין הן ולפיכך צריך ליזהר שלא להגעיל כלים יותר מדאי ביורה אחת עד שנשתנה צורת המים מחמת פליטת הכלים דהוה ליה מגעיל ברוטב אע"פ שאיפשר לומר שאין כח אותה פליטה ככח הציר והשומן לבטל כח המים אעפ"כ יש ליזהר מזה ע"כ שיטת הרמב"ן והיינו נמי הא דכתבו הפוסקים בשם רבינו ברוך בדין השני דכף שתחבוהו בקדירה של בשר והיא של חלב בת יומא דאפילו יש ששים כנגדה שהיא אסורה משום שהיא בלועה מבשר בחלב ולא אמרינן שתחיבתה של כף בקדרה הויא כמו הגעלה ונראה דהיינו טעמא דכיון שיש שם דבר אחר עם המים בקדרה כבר פסק כח המים ואינו מפליט הטעם שהיה בכף קודם לכן וראיתי טעם אחר דהיינו טעמא דלא חשיב תחיבת הכף הגעלה דילמא אתי למטעי ויכשירו נמי היכא דלא נתחב כולה ועוד להגעילה צריך ודאי רתיחה והכא בתחיבת זו ליכא ודאי רתיחה בקדירה ור"י כתב דאין מגעילין הכלי עד שלא יהא בן יומו או שיהיו במים שמגעילין בו ס' כנגדו אבל אם הוא ב"י ואין במים שמגעילין בו ס' כנגדו לא עלתה לו הגעלה ולא עוד אלא אפי' הכלי שהגעילו בתוכו ג"כ נאסר אם היה של היתר וכן אם מגעיל כלי של בשר לאכול חלב או איפכא צריך שלא יהא ב"י כך כתב הטוי"ד בסי' קכ"א וכ"נ לומר דלא המגעיל כלי של בשר כדי לאכול בו חלב דמי ממש למגעיל כלי של חמץ קודם זמן איסורו לאכול בו מצה שאע"פ שהוא בן יומו ואותם המים חוזרין ונבלעין בתוך הכלי אין לחוש מפני שהוא שעת היתר גמור

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) והאשרי והמרדכי כתבו דאיסור דרבנן הוא והלך אחר המיקל וכ"כ טוי"ד סי' קלח ושני ביבש במי' ואפר ומים וכלא אפר ומים עכ"ל:

הגהות חו"י

(א) נ"ב פי' רש"י ד"ה הדפין עד שומן שייך לגמ':

הגהות הב"ח

(א) נ"ב אותם:

מלבנן באור. כדמפרש ואזיל: השפוד והאסכלא. שמשמישן על ידי האור: אסכלא. אגרדיל"ה בלע"ז: שפה. לוטשה באבן של נפחים מול"א בלע"ז ושפה מלשון [שופינא] לימא"ר בלע"ז: ודעת רש"י ז"ל דלהתירה לחתוך בה צונן הוא ששניע שפה והיא טהורה ומוסיף עלה בברייתא בגמרא [דף עו:] ונועצה עשרה פעמים בקרקע [כלומר] שאע"פ ששפה צריך לנועצה [ואמרינן עלה ולאכול בה צונן] ומאי דשייר במתני' מפרש בברייתא בגמרא אבל להכשירה לחתוך בה רותח צריכה הגעלה או ליבון ואין פירוש זה מחוור שהילך שנה התנא מקצת הכשרו של סכין ושייר מקצתו מאי שייר בשאר כלים דבהאי שייר ועוד דפשטיה דעובדא דשפוד מלכא המוזכר בגמרא [דף עו:] לא משמע הכי שלא הזכירו בו שיפה כלל [אלא] נעילה לפיכך פירשו ששיפה ונעילה שני הכשרין הן לחתוך בה צונן ובכל חד מינייהו סגי ותנא דמתניתין תנא שיפה ובברייתא אמרו שאם אינו שפה נועצה ובין לפרש"י ז"ל בין לפירוש זה יש לדקדק מה ראה [תנא] במתני' ששנה בשפוד ואסכלה הכשרו [של] רותח ובסכין הכשרו של צונן יש לומר שהכשרו של רותח לא היה צריך לשנותו בשפוד ואסכלה ולא בסכין לפי שכבר הוא בכלל מה ששנה להגעיל יגעיל ללבן באור ילבן באור אלא שהוצרך לשנותו בשפוד ואסכלה שמפני ששנינו בהן לענין קדשים (זבחים דף צו:) דבהגעלה סגי להו כדאיתא בגמרא [דף עה.] קמ"ל דהכא מלבנן והכשרו של צונן נמי בשפוד ואסכלה לא היה צריך לשנותו לפי שאין להן תשמיש בצונן ואי נמי משתמש בהן בצונן פשיטא דבהדחה בעלמא סגי להו כדין כלי תשמישו של צונן אלא שבסכין משום דאגב דוחקא דסכינא בלע מה שחותכין ממנו הוא שצריך שיפה או נעילה אפילו בצונן ולפיכך שנה הכשרו ואחרים אומרים דשיפה דמתני' במקום הכשר גדול עומדת ואפילו לחתוך בו רותח ובגמרא מפרשים הכשרו לחתוך בו צונן דהיינו נעילה וכן דעת הר"מ במז"ל בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות ויש לפירוש זה הוכחה בירושלמי דגרסינן התם רבי בא בשם רב יהודה הדא דתימר בסכין קטנה אבל בסכין גדולה צריכה ליבון ומפרשי' ליה דאשיפה דמתני' קאי ואם כן הוא הירושלמי מוכיח דשיפה לחתוך בה רותח נשנית שאם אתה אומר לחתוך בה צונן למה אמרו דגדולה צריכה ליבון בשיפה תסגי לה כקטנה דקטנה נמי כי סגי לה בשיפה לאו משום דלא בלע [טפי] שהרי אתה אוסר אותה לחתוך בה רותח אלא היינו טעמא דמשום דבתר שיפה לא פלטה בצונן וכיון שכן אפילו לגדולה נמי תסגי ליה בשיפה אלא ודאי לחתוך בה רותח שנינו ושיפה במקום הגעלה עומדת ולפיכך אמרו בירושלמי דדוקא בסכין קטנה הוא דסגי לה בשיפה שהיא עומדת במקום הגעלה אבל בגדולה צריכה ליבון ולא משתרי לא בשיפה ולא בהגעלה לפי שכיון שפעמים שצולין בה הויא לה כשפוד וכבר כתבתי בפרק כל שעה שדעת רש"י ז"ל והרבה מן המפרשים שאין לסמוך על הירושלמי [במה] שאמר דגדולה צריכה ליבון שהם סוברים דפליגא אגמרא דילן ואף ע"פ שלפעמים צולין בה אגן בכל כלי בתר רוב תשמישו אזלינן שהרי כוסות וצלוחיות וקיתוניות ששנינו בהן בגמרא מדיחן אי אפשר שלעתים רחוקות לא ישתמש בהו בחמין ואפ"ה סגי להו בהדחה וסכין גדולה גם כן אע"פ שלפעמים משתמשין בה ע"י האור אין רוב תשמישה בכך ומש"ה מסקינן בפרק כל שעה (דף ל:) אידי ואידי ברותחים ובכלי ראשון ולא מפלגינן בין גדולה לקטנה והארכתי שם בס"ד ויש שמקילין לומר דכלי שתשמישו ע"י האור אם בא להשתמש בה בחמין [ולא באור] בהגעלה סגי ליה שכל מה שיפלוט בחמין כבר פלט בהגעלה ראשונה ואין הדבר נראה שכיון שיש בו בלע של איסור עד שאתה אוסרו להשתמש בו ע"י האור שמא יפלוט יותר בחמין שנייס: **גמ'** וכולן. כלומר אף הנגעלין והמלובנין צריכין טבילה בארבעים סאה: כל דבר אשר יבא באש. שנשתמשו בו בני מדין ע"י האור: תעבירו באש. כענין שבלעו האיסור יפלטו: וטהר. קרא יתירא הוא להוסיף טהרה אחרת דהיינו טבילה: זוגא דסרבלא. מספרים שגוזזין בהם בגדי צמר הואיל וגזרת הכתוב הוא ולאו משום פליטת האיסור דהא חדשים לא בלעי מידי ומצרכה להו טבילה: כלי סעודה אמורים בפרשה. דהא כתיב כל דבר אשר יבא באש דאין דרך להשתמש ע"י האור אלא כלים של צרכי סעודה ובהנהו כתיב וטהר דהיינו טבילה אבל זוגא דסרבלא לא: וכמעשה שהיה. בכלי מדין שהיו הכלים חלוטין לישראל: מאני דמרמרא. אדמה וצפיעי בקר מעורבין ועושין מהן כלי: כלי מתכות אמורין. לענין טבילה בכלי עובדי כוכבים דכתיב אך את הזהב ואת הכסף: זכוכית שנשתבר ראוי להתיכו ולעשותו כלי: קוניא. ורגי"ס בלע"ז: והלכתא כסופו. ומיהו איכא מ"ד *דדוקא כשהוא מחופה מבית ומחוץ ולפיכך כל שאינו מחופה [מבפנים] טבילתו בלא ברכה: משכנתא מאי. ולא איפשיטא ופסק בה הר"מ במז"ל בפרק י"ז מה' מאכלות אסורות לקולא ואזיל לטעמיה שהוא כתב שם דטבילת כלים מדברי סופרים היא ומיהו בגמרא מוכח בהדיא דכל היכא דמתחזי דדעתי' דעובד כוכבים לשקועי בעי טבילה [אבל הראב"ד ז"ל כתב דמשכנתא צריכה טבילה]:

תורה אור

°מלבנן באור והסכין שפה והיא טהורה:

גמ' תנא וכולן צריכין טבילה בארבעים סאה מנא הני מילי אמר רבא אמר קרא °תעבירו באש וטהר הוסיף לך הכתוב טהרה אחרת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אפילו כלים חדשים דהא ישנים כי מלבנן באור כחדשים דמו ואפי' הכי בעו טבילה מתקיף לה רב ששת אי הכי אפי זוגא דסרבלא נמי אמר רבא כלי סעודה אמורין בפרשה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא שנו אלא בלקוחין וכמעשה שהיה אבל שאולין לא רב יצחק בר יוסף זבן מאני דמרמרא חדתא מעובד כוכבים סבר לאטבולה אמר ליה ההוא מרבנן ורבי יעקב שמיה לדידי מיפרשא ליה מיניה דרבי יוחנן כלי מתכות אמורין בפרשה אמר רב אשי הני כלי זכוכית הואיל וכי נשברו יש להן תקנה ככלי מתכות דמו קוניא פליגי בה רב אחאי ורבינא חד אמר כתחלתו וחד אמר כסופו והילכתא כסופו פירוש תחילתו כלי חרס ובסוף מחפו ליה במיני מתכות כגון בדיל ועופרת הילכך ככלי מתכות דמו וצריכי טבילה משכנתא בעיא ולא איפשיטא תנו רבנן הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים דברים שלא נשתמש בהן בל

במדבר לא

רש"י

מלבנן. באור כדמפרש: השפוד והאסכלא. גרדי"ל בלע"ז ובלשון אשכנ"ז רוש"ט שתשמישן באור ע"י צלייה: שפה. לוטשה באבן של נפחים: **גמ'** תנא וכולן אף המוגעלין והמלובנין: וטהר. קרא יתירה הוסיף לך הכתוב טהרה על תעבירו באש: זוגא דסרבלא. מספרים שגוזזין בהן בגדי צמר הואיל וגזירת הכתוב הוא ולא משום פליטת האיסור דהא (א) חדשים לא בלעי מידי המצריכין להו טבילה: כלי סעודה אמורים בפרשה. דכתיב כל דבר אשר יבא באש ואין דרך להשתמש ע"י האור אלא כלי צורכי סעוד' ובהנהו כתיב וטהר דהיינו טבילה אבל זוגא דסרבלא לא: וכמעשה שהיה. במדין שהיו הכלים חלוטין לישראל: מנא דמרמרא. אדמה וצפיעי בקר מעורבין ועושין מהן כלי: כלי מתכות. אמורים גבי טביל' דכתיב אך את הזהב ואת הכסף וגו': יש להן תקנה. דכשנשתברו ראוי להתיכן ולעשותן כלי כמו כלי מתכות: קוניא. כלי חרס מחופה באבר: משכנתא. אם עובד כוכבים משכן כלי לישראל: בעיא היא. אי בעי טבילה אי לא דקי"ל נותן טעם לפגם מותר וסתם כלי עובדי כוכבים אינן בני

ת"ר הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים וכו' מדיחן ומטבילן. פירשו בירושלמי שצריך להטבילן מפני שיצאו מטומאתו של עובד כוכבים ונכנסו לקדושתו של ישראל ולפיכך נראה שצריך להכשיר הכלי תחלה לפי מה שהוא בהדחה או בהגעלה או בלבון ואחר כך יטבילנו אבל אם הטבילו תחלה הרי הוא בשעת טבילה בטומאתו כטובל ושרץ בידו והכי דייק ליסנא דברייתא דקתני מדיחן ומטבילן מגעילן ומטבילן מלבנן ומטבילן ומיהו הראב"ד ז"ל כתב דלכתחלה הוא שצריך לעשות כן דקרא נמי הכי משמע תעבירו באש דהיינו לבון ובתר הכי וטהר דהיינו טבילה אבל דיעבד אי אפיך לית לן בה ומ"מ צריך שיזהר מדבר החוצץ בו שהרי הקפיד הכתוב לטבילת נדה כדאיתא בגמרא [דף עה:] ועוד דקדק הראב"ד ז"ל מדקתני מדיחן מטבילן שצריך לשפשף היטב במים בידו בשעת הדחה ולא שיעביר עליו המים בנחת דאם כן למה הוצרכו להדחה ולהטבילה תסגי ליה בטבילה לחוד וגם נראה שצריך לשוטפו במים אחר השפשוף והיינו דתנן בזבחים פרק דם חטאת (דף צו:) מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס ובכוס אסור קאמר דומיא דכלי אסור

ד"ת

א מיי' פט"ז מהל' מאכלות אסורות סמג לאוין קמח טור יו"ד לג קיג קכב קמח :

ב מיי' שם סמג לאוין קמח קלז טוי"ד סי' קכא וא"ח] סי' תנא תנב :

כל עיקר מטבילן והם טהורים דברים שנשתמש בהן על ידי צונן כגון כוסות וצלוחיות וקתוניות מדיחן ומטבילן והם טהורין דברים שנשתמש בהן על ידי חמין כגון היורות והקומקומוסין והמחמי חמין מגעילן ומטבילן והן טהורין דברים שנשתמש בהן על ידי האור כגון השפודים והאסכלאות מלבנן ומטבילן והן טהורין וכולן שנשתמש בהן עד שלא יטביל עד שלא יגעיל ועד שלא ילבן מותר דקיימא לן נותן טעם לפגם מותר שלא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא *ועד כמה מלבנן אמר ר' מני עד שתשיר קליפתן וכיצד מגעילן אמר רב הונא יורה קטנה לתוך יורה גדולה ויורה גדולה מהדר לה *לישה אפומה וממליה מיא ומרתיח לה שכבולעו כך פולטו מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות :

ב והסכין א שפה והיא טהורה אמר רב הונא נועצה עשר פעמים בקרקע אמר רבא במקום קשה אמר רב כהנא ובסכין יפה שאין בה גומות תניא נמי הכי סכין יפה שאין בה גומות נועצה עשרה פעמים בקרקע אמר רב הונא בריה דרב יהושע לאכול בה צונן :

הדרן עלך השוכר את הפועל וסליקא לה מסכת ע"ז

רש"י

בני יומן : לתוך יורה גדולה . שיהיו רותחין עוברין על כולה : מהדר לה ליסה . עושה לה שפה של עיסה סביב פיה כדי שיתקבל מים הרבה ויעברו הרותחין על שפתה : כבולעו . כעין שבלעה שפת היורה את האיסור כך תפלטהו : בניצוצות . לא בלעה אלא ע"י ניצוצות שניתזין הרתיחות שם כי נ' הכניסה ליורה אחרת בשעת בליעת האיסור כך בשעת פליטתה אף ע"פ שלא הכניסה ליורה אחרת הואיל ונתמלאה יפה מעלה ניצוצות על שפתה ופלטה ומיהו שפה דליסה צריך לעשות דאם לא כן דילמא לא הוי ממסקה ניצוצות על שפתה בחד זמנא מכל איסור שנתבשל בו כמה פעמים ואם לא העלה ניצוצות בפעם ראשונה תעלה בפעם אחרת : נועצה . אף על פי ששפה ויש מפרשים שפה בבגד למר להעביר השמנונית : שאין בה גומות . בעובי רחבה שלא תהא שמנונית בגומות:

הדרן עלך השוכר את הפועל וסליקא מסכת ע"ז

רבינו נסים

אסור דאיירי בגויה אלו דברי הרב ז"ל : **וכולן** שנשתמש בהן עד שלא הטביל ועד שלא הגעיל ועד שלא לבן תניא חדא אסור ותניא אידך מותר ולא קשיא הא כמ"ד *[נותן טעם לפגם אסור הא כמ"ד] נותן טעם לפגם מותר . כך הוא בגמרא וכתב הראב"ד ז"ל דהטביל לאו בדוקא נקיט ליה דמשום דההיא טבילה ליכא מאן דאסר דאי בחדשים אין כאן בלע כלל ואי בישנים אף כן לאחר שהוכשרו בהגעלה או בלבון לא נשאר בהן בלע ולמה יאסר תבשיל שנתן בתוכה מפני שלא הטבילה ואי אמרת דהאי טבילה הדחה היא וכדנקיט לה תנא דמתני' בלשון טבילה וכדתנן להטביל יטביל שפירושו להדיח ליתא דתנא דברייתא לא נקיט לה להדיחה בלשון טבילה דהא קתני מדיחן ומטבילן ועוד אי בהדחה קאמר מאי נותן טעם לפגם איכא הרי טיחת האסור שעל פני הכלי הרי היא בעינה כ"ז שלא הדיח ואינה נפגמה מיום לחברו כאיסור עצמו וזהו דעת הרב ז"ל אבל אחרים כתבו דהאי שלא הטביל שלא הדיח קאמר ונקט להדחה בלשון טבילה כדנקיט לה תנא דמתני' דתנן את שדרכו להטביל [יטביל] ואע"ג דהאי תנא [דברייתא] תני מדיחן ומטבילן דאלמא לא נקיט לה להדחה בלשון טבילה היינו משום דבעי למתני ומטבילן דלא מצי תני *מטבילן אלא הטביל דהכא מהדחה קאמר שאע"פ שלא הדיח שרי לפי שטיחת האיסור שעל פני הכלי נפגמה מיום לחברו כבלע שבתוכו ואינו כאיסור עצמו וכן דעת הר"מ במז"ל ולפי פירוש זה כתב הרמב"ן ז"ל שמכאן יש ללמוד שכל שנשתמש בו יי"נ ואח"כ נתן בו ישראל יין כיון שלא היה בן יומו שרי בדיעבד דנ"ט לפגם הוא דהא אמרינן הכא דכוסות שנשתמש בהן עד שלא הדיחן שרי משום נותן טעם לפגם וסתם תשמישן של כוסות ביין הוא אלמא דכי היכי דאמרינן בשאר כל האיסורין שכלי שאינו בן יומו פוגם ה"נ ביי"נ ולפי זה אמר הרב ז"ל שכל מה שמנינו בנודות העובד כוכבים וקנקניהם אינו אלא להכשירן לכתחלה א"נ בבני יומן אבל בשאינן בני יומן בדיעבד יין הכנוס בהן שרי ואני אומר שאף לדברי הרב ז"ל שהוא סובר שכוסות הללו מחמת היין נאסרו ואפ"ה שרי יין שנתן לתוכן משום נותן טעם לפגם אין כאן ראיה להתיר יין שכנס ישראל בכלים הצריכין עירוי כנודות העובד כוכבים וקנקניהם לפי שכוסות הללו אין היין בלוע בתוכן אלא טיחה בעלמא הוא שיש ממנו על פניהם כעין זוהמא דמשום הכי שרו בהדחה ואותה טיחה שעל פניהם היא פוגמת את היין אבל כלים שהיין נבלע לתוכן אין אותה בליעה פוגמת את היין כלל אדרבה הנסיון מוכיח שכל שהכלי מיושן הרבה בתשמישו של יין הוא משביח יין הנתון לתוכו כל שהדיחוהו יפה להעביר מה שנדבק מהיין על פניו ולפיכך אין להתיר יין שנתנו בכליהן שמכניסין לקיום ואע"פ שאינן בני יומן ואף הרב ז"ל לא אמרה אלא להלכה אבל לא למעשה : **לא** אסרה תורה אלא קדרה בת יומא . דברי רש"י ז"ל מטין שכל שעברה עליה לילה אחת בלא בשול אע"פ שלא שהתה מעת לעת בין תבשיל לתבשיל אין דינה כבת יומא אלא פוגמת היא וסימן לדבר עבור צורה דקדשים ואף בתוספות כתבו כן אלא שהקשו בשלמא אי בעינן מעת לעת היינו דכתיב בכלי חרס אשר תבושל בו ישבר לפי שאיפשר שיעשה נותר ולא יהא נפגם וכיון שחלה עליו תורת שבירה או הגעלה תו לא פקעה אלא אי אמרת דבלילה תליא מלתא למה הצריכתו שבירה או מריקה ושטיפה והרי בשעה שנעשה נותר נפגם ושרי ולדידי לא קשיא שכבר פרשתי למעלה שבלוע הבלוע בקדרה שאינה בת יומא ראוי לגר הוא ומעצמו אסור אלא שמפני שאינו משביח תערובתו אלא פוגם הוא שאינו אוסר תערובתו וכיון שעדיין שם נותר עליו גותה תורה לבערו כשם שגותה לשרפו וביעור נותר הבלוע בכלי ראתה תורה שהוא שבירה בכלי חרס או הגעלה בכלי מתכות :

גרסינן בגמרא [דף עו.] עלה דמתני' דתנן השפוד והאסכלא מלבנן באור והא אנן תנן גבי קדשים השפוד והאסכלא מגעילן . ופרקינן התם התירא בלע הכא איסורא בלע . ומיהא שמעינן דכל היכא דהיתרא בלע אף הכלים הצריכין לבון די להם בהגעלה ומכאן יש לדון לענין חמץ בפסח דאפילו כלים הצריכין לבון בשאר איסורין שיהא די להם בהגעלה ואחרים חולקין והארכתי בזה בפרק כל שעה : **יורה** קטנה בתוך יורה גדולה . שיהו רותחין עוברין על כולה : מהדר ליה ליסה אפומא . שפה של עיסה סביבות פיה כדי שתקבל מים הרבה ויעברו הרותחין על שפתיה : כבולעו . כענין שבלעו שפתי היורה את האיסור יפלטהו מה בולעו לא היה [אלא] ע"י ניצוצות . שניתזו הרתיחות שם ולא הוכנסה לתוך יורה אחרת בשעת בליעת האיסור כך בשעת פליטתה אע"פ שלא הכניסה לתוך יורה אחרת הואיל ונתמלאת יפה אע"פ שלא עמדו המים בקבע על שפתה שריא ומיהו גדנפא בעינן משום דלא דמו ניצוצות דחדא שעתא לניצוצות דכוליה שתא : **נועצה** עשרה פעמים בקרקע . פירש רש"י ז"ל אע"פ ששפה או שהוא הכשר אחר וכמו שכתבתי במשנתינו וכתבו בתוספות דעשרה פעמים לאו דוקא והיינו דבירושלמי גרסינן שלשה פעמים דאלמא דהאי דאמרינן בגמרא דילן עשרה פעמים אינו אלא לומר שצריך שינעצנה בקרקע כדי להעביר טיחת האיסור שעל פניה יפה יפה : ובסכין יפה שאין בה גומות . בעובי רוחבה כדי שלא תתעכב שמנונית בגומא : ולאכול בה צונן . אבל רותח לא סגי לה בהכי אלא צריכה אחד ממיני ההכשרין שכתבתי במשנתינו :

הדרן עלך השוכר את הפועל וסליקא לה מסכת עבודה זרה

שלטי הגבורים

א ובדין סכינין של עובד כוכבים שנשתמש בהן באיסור מדברי ר"ת שם בתוספות יראה דצריך ליבון להכשירה לפי דבלעו איסור וצליבון הוא או כדי שתנשר קליפתם או כדי שיהו נצוצות ניתזות הימנו אבל בהגעלה לא סגי דדוקא היכא דבלעו היתר כגון שנשתמשו בו חמץ או חלב ובא להשתמש בהן מצה או בשר אז סגי בהגעלה שאע"פ שבשעת שבולעין פולטין איסור מיהו כי בלעי היתר בלעי והלכך סגי בהגעלה ודוקא היכא שהסכינים או הכלי של עובד כוכבים שבא להכשיר בלעי האיסור ע"י האור כגון סכינים גדולים שצולים בהם על גב גחלים והוי תשמישן על ידי האור אינהו הוא דצריכי ליבון אבל סכינים קטנים שאין תשמישן ע"י האור סגי להו בהגעלה ולא חיישינן דלמא איתרמי ואשתמש בהו ע"י האור כיון דאין תשמישן לכך ומיימ' כתב דאפי' הם קטנים לא סגי להו בליבון שפעמים שמהפך בו העובד כוכבים בשר אצל האש או מתקן בו נר חלב בעוד שהוא דולק ואפי' אין בו גומות לא סגי ליה בליבון והא דכשיש גומות אין מועיל הגעלה לאו משום טעם שנבלע בגומא דנימא שאינו יכול לצאת דהא משום הא י"ל דכבולעו כך פולטו . כדאמר גבי טלאי של כלי דכי היכי דבולע עם הטלאי כך פולט אלא היינו טעמא משום דדילמא איכא ממשות האיסור בתוך הגומא שאין ההגעלה מועיל בו כלום דאין ההגעלה רק לטעם שבלוע ולא לממשות האיסור הלכך צריך להסירו ואם הגומא בענין שאינו יכול לנקותו צריך ליבון כי האש ישרוף הכל ומשום חשש שומן הנקרש על פני הסכין מצריכין גם השחזה ושפוי לכלי קודם הגעלה מיהו היה נראה שאם ליבן מקום הגומות דוקא שאז יכול להגעיל הכלי אח"כ דומיא דכלי ארוך שמגעילו מכל צד ומה שבאמצע מלבנו כדאיתא בטור א"ח סי' תנ"א אלא שי"ל שאם הכלי הוא של איסור דלא סגי בהכי כי מה שליבן כבר יצא מידי איסורו ונפלט ממנו וכי הדר מגעיל הכלי מתפשט האיסור הנבלע בשאר הכלי במקום המלובן ובולע האיסור הנפלט ממנו דאותו מקום שנלבן אינו טרוד לפלוט אלא לבלוע ודמי למגעיל כלי היתר שכבר נגעל עם כלי איסור שלא נגעל שהכלי הנגעל כבר נאסר מפליטת כלי שהוא מגעיל עמה כדמוכח שם להדיא בטור א"ח סי' תנ"א ותנ"ב דהמגעיל לאחר זמן איסור חמץ יש ליזהר מכל זה אליבא דכ"ע מיהו קודם זמן איסור חמץ בכלי הבלוע מהיתר נראה דאין לחוש ללבן מקום הגומות ולהגעיל. אח"כ דאף ע"פ שיבלע מקום המלובן מחמץ הנפלט מן הכלי הוה לי' כ"ש בנ"ט דומיא דדגים שעלו בקערה ודכות' נוהגי' לכתחלה כדברי הרא"ש קודם זמן איסורו ולא חששו למ"ד דנ"ט בר נ"ט שרי דוקא בדיעבד אבל לא לכתחילה שכתבנו בדין דגים שעלו בקערה ואפשר דהמצריכים להגעיל הכלי שמגעיל בו אפי' כלי בלוע מהיתר ונראה דכי היכי דיש לחוש לגומות הכי נמי יש לחוש לידות הכלי והסכיני' שהם בענין שהאיסור ממש יכנס בתוך הקדרה ואינו יכול לנקותם וכן בטלאי שהתירו להגעיל כאשר הגעיל הכלי קודם הטלאי צריך ליזהר שלא יהא סדק בין הטלאי והכלי בענין שגוף האיסור נכנס לשם דלעול' כשיש גוף האיסור אין ההגעלה מועלת כלום דליכא טעמא דכבולעו כך פולטו רק גבי הטעם ומיי' פי"ז מה' מ"א וסמ"ג לאוין קל"ז הסכימו דסכין של עובד כוכבי' לחתוך בה צונן סגי בנעיצת עשרה פעמים בקרקע קש' אם אין בה גומות אבל לחתוך בה רותח והוא קטן אפי' אין בה גומות צריך ליבון וגדול שיש בו גומות אפי' לחתוך בו צונן צריך ליבון ולדידהו אם השחיז הסכין כולו במשחזת הוי כמו הליבון ונראה הטעם דהמשחזת מסירה מן הסכין כדי קליפה כמו שמסיר הליבון אבל השפשוף בפחמין במקום הגומות כתב סמ"ג דאינו מועיל והטוי"ד סי' קכ"א כתב דסכינין של עובדי כוכבים שנשתמשו בהן עובדי כוכבים בין גדולים בין קטנים אם בא להשתמש בהן צונן נועצם ג"פ בקרקע קשה שיהיה הקרקע קשה בכל נעיצה ונעיצה או שפה במשחזת של נפחים היטב על פני כולה וסגי אבל אם בא להשתמש רותח צריך הגעלה ברותחין אם אין בו גומות ואם יש בו גומות אסור להשתמש בו בין בצונן בין בחמין עד שיתלבנו היטב וכתב בשם אביו דהסכינים קטנים שאין בהם גומות שהעובד כוכבים נשתמש בהם ע"י האור אפי' לא ליבן אלא הודו כדרך שנשתמש בו העובד כוכבים ע"י האש שפיר דמי ומדברי הטור שכתב דבצונן צריך שיפה ע"ג המשחזת קצת נראה דלדידיה אין השחזה כמו הליבון מדקא מדמי שיפה ע"ג המשחזת לנעיצה בקרקע קשה ואין זה דיוק דאיפשר דשיפה ע"ג משחזת לאו היינו השחזה דהשחזה על גב משחזת מעביר גילדא מן הסכין והשיפה אינה מעברת גילדא והטור כתב בשם רש"י דלהשתמש צונן צריך שיפה ונעיצה ואם בא להשתמש בהן בחמין כתב הר"ן בשם רש"י דבין אם הם גדולים או קטנים סגי להו בהגעלה וכן הוא דעת הר"ן והטור בשם הרשב"א דכשהוכשר הסכין של עובדי כוכבים לחתוך בה צונן אז יכול לחתוך בו דבר חריף כמו צנון כל עוד שהוא צונן דבכה"ג לא מקרינן להאי חריפות דצנון כאילו חתך בו רותח ומרדכי שם פרק קמא דחולין כתב דסכין של עובדי כוכבים שאין בה גומות ובא לחתוך בה צונן סגי בנעיצה י' פעמים בקרקע קשה אבל אם יש בו גומות לא סגי בנעיצ' ויש לו לשפשפה באבן או בפחם שיכנים בגומות וכ"כ הר"ן בסכין שחתך בה בשר ורוצה לחתוך בה גבינה או איפכא דהדין כך ומעתה לכל הפירושים ברור דסכין של ישראל שהעובדי כוכבים חתך בו האיסור חם וידענו בו שלא נשתמש בו על ידי האור כלל סגי ליה בהגעלה ל"ש גדול ול"ש קטן דהא כל מה שהצריכו ליבון לסכין לא הוי אלא מטעם דבסתמא ברור לנו שנשתמשו בו ע"י האור אם כן היכא שראינו מתחילה ועד סוף את תשמישו ולא נשתמש בו ע"י האור סגי בהגעלה אליבא דכ"ע אם הוא יפה שאין בה גומות ואם רוצה להשתמש בו בצונן אפילו הוא גדול סגי בנעיצה קרקע קשה כדלעיל ולכל הפירושים אפי' לא נשתמש העובדי כוכבים בסכין ע"י האור לא סגי לי' בלא הגעלה לפחות כשרוצה להשתמש בו בחמין :

לשון ריא"ז היתה גת של עץ שזפתה העובדי כוכבים בין שדרך בה בין שלא דרך בה צריך לקלף את הזפת ואם לא זפתה אלא שדרך בה בלבד מדיחה והיא טהורה כב"ש כיצד הוא הניגוב אם היתה הגת לחה נותן אפר תחילה ומשפשף ואח"כ רוחצה במים ועוד משפשפה באפר ואח"כ רוחצה במים להעביר האפר ואם היתה הגת יבשה נותן מים תחילה ואח"כ משפשפה באפר ואח"כ רוחצה במים ועוד משפשפה באפר ואח"כ רוחצה במים להעביר האפר נמצאו כל הארבעה בלחה אפר ומים ואפר ומים וביבשה מים ואפר ומים ואפר ומים כמבואר בקו' הראיות : המבשל בכלי עובדי כוכבים אם היו כלים בני יומן שנתבשל בהן האיסור אותו היום הרי התבשיל של ישראל אסור ואע"פ ששפשפן יפה ואפילו אם הגעיל כלים הראויין ללבן שהרי אמרה תורה כל אשר יבא באש תעבירו באש כל המתבשל בו אסור כמבואר בקונ' הראיות ואם לא היו כלים בני יומן אע"פ שאסור לבשל בהן לכתחלה עד שיכשר' כהלכתן אם בשל בהן מותר לפי שהאיסור שנתבשל בו מאתמול כבר הופגם טעמו ליום המחרת והרי הוא נותן טעם לפגם וכל הנטל"פ מותר דלא אסרה תורה פליטת האיסור בכלי מדין אלא בקדרה בת יומה והסכינים הגדולים שצולין בהם ברה"ב כעין שפודין דינן כשפודין כמו שביאר מז"ה בכין קטנה שאין דרכה אלא בחתיכה משפשפה יפה בגלגל של אבן שמשחיזין אותו בו וזו היא הגעלתה הואיל ואין דרכה אלא בחתיכה כשמשפשפ' הרי הוא מעביר כל שמנוניתה וכל בליעתה והיא נטהרת לכל דבר ואפילו לחתוך בה רותח ולא אמר הגעל' בסכיני' גדולים שכן כשפודין ורוצים לטהרן בפסח מפליטת החמץ שבהן כמו שביאר מז"ה :

הדרן עלך השוכר את הפועל וסליקא לה מסכת עבודה זרה

ספר מרדכי ממסכת עבודה זרה

לרבינו מרדכי בר הלל אשכנזי ז"ל

כולל כל דיני התלמוד וכל שיטות הגמרא ורש"י ותוספות כסדר האלפסי עם הרבה סברות וחדושי דינים רבים:

עם הגהות הרמ"א ז"ל. והן מסוגרות בשני חצאי רבוע עם כוכב כזה [*] וגם מה שמחק מהמרדכי איזה תיבות הקפנו בשני חצאי לבנה עגולים עם כוכב כזה (*). גם הצגנו הדפין מהגמרא שרשם הרמ"א ז"ל על כל מאמר ומאמר מהמרדכי:

תשצ [דף ב ע"א] **לפני** אידיהן של עובדי כוכבים פי' ר"ת כל מקח וממכר שרי לעובדי כוכבים ביום אידו ולא אסר במשנתנו אלא מידי דתקרובת דוקא והכי פירושו אסור לשאת מהן *מעות ולתת להם מידי דתקרובת חילופיהם אבל שאר דברים שרו דלא שייך אזיל ומודה במקח וממכר דלאו בחנם בא לו ואינו יודע אם יפסיד או אם ירויח ולא חזינן טעמא דאזיל ומודה רק גבי להשאילו ולהלוותו ולפורעו והאידנא שרי הכל משום דקי"ל בגויי דלא אזלו ומודו: [דף ו ע"ב] והלכתא כרשב"ל [*רי"ף] ובסמ"ג פסק כר' יוחנן משום דהלכתא כותיה לגבי רשב"ל בר מתלתא דפ' החולץ ור' יוחנן ורשב"ל לא פליגי הכא אלא לפני אידיהן אבל ביום אידיהן מודו תרוייהו דאסור מיהו בזמן הזה מותר אפילו לכתחלה: תשצא לא יושיט (א) אדם כוס לנזיר [כיון] דכולי עלמא לא בדילי מיניה דשמא ישתה אבל נבילה מותר להושיט לישראל דכ"ע בדילי מיניה: תשצב [דף ח ע"א] אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יו"כ אומר פירוש באלהי נצור ומיהו צרכי רבים יאמר אפי' באמצע תפלתו וע"כ אומר סליחות בברכת סלח לנו ואפילו בשלש הראשונות זכרנו ומי כמוך: [דף י ע"א] ממאי דלמא שבקה לאלפא קמא כו' תשצג כאן משמע דאם לא כתב שנות סכום הכלל לא האלפים ולא המאות רק כתב שנות סכום הפרט כשר: מעשה היה בכתובה אחת שטעה הסופר וכתב שנות אלפים ודילג ארבעת ושאלו לה"ר יצחק מוויג"א מה דינה של כתובה זו והשיב נראה בעיני שהכתובה כשרה היא בדיעבד דסתם אלפים משמע שפיר ד' אלפים הואיל וליכא יותר מד' אלפים ואע"ג דמיעוט אלפים שנים בהא ליכא למיפשל הואיל ולא כתב אלפיים בב' יודי"ן יש לנו לפרש אלפים הכתובים ארבעה ולהכשיר הכתובה הואיל ולא נפיק מיניה חורבא לענין גוביינא כדאמר פרק מי שהיה נשוי הנהו תרי שטרי דאתו לקמיה דרב יוסף חד הוה כתוב ביה בחמשה בניסן וחד [*הוה] כתוב בניסן כו': תשצד [דף יט ע"ב] שלים במקרא שלים במשנה אומר ר"ת השתא דלא עבדינן הכי משום דהתלמוד בבל בלול במקרא במשנה *בהגדות כדאיתא פ' זה בורר ועוד שאנו קורין (*בו) בכל יום פרשת הקרבנות ומשנת איזהו מקומן ובריית' דר' ישמעאל: [דף ו ע"ב] לא אסקיה הוא ליה איבה תשצה גם מכאן יש ראיה להתיר בזמן הזה משום איבה: [*ברי"ף] ידענא ליה דלא פלח גם מכאן יש ראיה שאין לאסור בזמן הזה לפני חגיהם וביום חגיהם משום כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו דהא רב יהודה מתיר מטעם דידעינן להו דלא פלחי: שלא יושיט כו' פסק בסה"ג דאסור ליתן יין נסך למומר דאע"פ שחטא ישראל הוא ודוקא דקאי בתרי עברי דנהרא גם מכאן מוכיח בה"ג דמותר להלוותן בזמן הזה אע"פ שהן נוהגין [*מן המעות] התקרובת עבודת כוכבים לשמש ביום חגם לפי שאין נותנים לשמש כל כך שלא יוכלו למצוא אותו דבר מועט ללות מעובדי כוכבים אחרים אפילו לא היינו מלוים להם וכן אומר רבי אבי העזרי בספרו משם אביו רבינו יואל להתיר (*להלוות על) [א] [למכור לעובד כוכבים] בגדי הכומרים שמרננים בהם לעבודת כוכבים כל היכא דאית להם לכומרים אחריני אע"ג דברור (*קא זבני) [*דקנו] לעבודת כוכבים שרי[ב] תשצו [דף ז ע"א] *נשאל לחכם ואסר אל ישאל לחכם ויתיר והכי נמי איתא בירושלמי ת"ח שהתיר אין חבירו רשאי לאסור ופי' ר"י דכל הני מיירי כגון דפליגי בסברא דכיון שהתיר הראשון אין השני יכול לאסור כיון דלא (מוכח) [*בא מכח . מ"י] משנה ובריית' אבל ע"י ראיות הא תנן פ' א' דיני ממונות הטמאות והטהרות מחזירין בין לזכות בין לחובה והכי אשכחן בכמה דוכתי וכן בפ' אלו טרפות [*מ"ט] גבי ההיא מחטא דאשתכח בסימפונא רבה דכבדא מר מטריף ומר מכשיר ונראה דקפידא דהכא לא קאי אשואל דהשואל יש לו לשאול לכל מי שירצה [*רק שיגלה לזה מה שזה אמרו בו . סמ"ג ותוס' ד"ז] דמתוך כך ידקדקו בדבר וישאו ויתנו אלו כנגד אלו עד שיהיו שוין ויצא הדבר לאור והקפידא הויא לנשאל וראיה פ"ק דנדה ילתא אייתי דמא לקמיה דרבה בר בר חנה וטמי ליה לקמיה דר"י בר' יהודה ודכי ליה ופריך והיכי עביד הכי והתניא חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר ומשני כו' ומדפריך לר"י בר יהודה היכי עביד הכי ולא פריך ילתא היכי עבדת הכי והתניא הנשאל לחכם וכו' אלמא דלשואל לא הוי קפידא רק לנשאל: תשצז בשל סופרים הלך אחר המיקל פר"ת והוא הדין לכל היכא דאמרי שבתלמוד ורש"י פירש בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר האחרון וכן פי' גבי חלב דאקשתא ודאייתרא וריב"א פי' דכל היכא דאמרי שבתלמוד כטפל לגבי עיקר ורב האי גאון פסק בשער ז' כלישנא בתרא: תשצח [דף יג ע"א] הנושא והנותן ביריד של עובדי כוכבים כו' דוקא כשהמכס כדי לקנות ממנו תשמישי עבודת כוכבים כי האי גוונא מהנה אסור ויש מקומות שבונין לעבודת כוכבים וקבלו הסוחרים דמכל דבר שימכרו ויקנו יתנו פשוט לשם עבודת כוכבים אסור דמהנה אסור גם אם אמר יותר מן הסכום ועוד פשוט אפילו לא הזכיר לצורך עבודת כוכבים שהגיה לומר כן בשביל הישראל שמא [*יחזור בהמקח] אסור דהשתא יוצא מכיסו של ישראל דאם לא היה הבנין היה מוחל לו: תשצט אין מקדישין כו' ע"כ אל יאמר אדם אני נותן להקדש אלא יאמר אני נותן חפץ זו לצדקה או דמיו כ"כ בסה"ג וכתב ר"ב דהשתא לא דייקו בני אדם בלישני ודעת המקדישין הוא לצדקה כדאמרי' פרק סדר תענית הרי הן עליך הקדש ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל: נוטל דלת בפניה כו' וצער בעלי חיים דרבנן הוא ואתי דרבנן דאמרי אין מקדשין משום דחשו לתקלה ודחי לצער בעלי חיים דרבנן ומכאן הוכיח רבינו אליעזר ממיץ בס"י תת דמותר לעשות כן לבכור בזמן הזה כדי שלא יבוא לידי תקלה ור"י אוסר בבכור משום דמותר כשיש בו מום ולא דמי להכא אם הקדים דאפילו כי נפל ביה מומא אסור משום דקנסוה [לרי"ף] ואי פריק ליה בשוה פרוטה [*שפיר דמי] ויטילוהו לים המלח שלם או שוחקו וזורקו בשאר נהרות וכן כשאדם פודה כרם רבעי צריך לשחוק הדינר ולזורקו בנהר: **מתני'** איצטרובלא ולבונה תתא מכאן דאסור למכור לכומרים לבונה דמידי דתקרובת הוא וכאילו פירש לעבודת כוכבים וכן בגביעים שקנה מישראל [*אחר] שפגמו עובד כוכבים וביטלו אסור למכור לעובד כוכבים דבשביל פגימה קטנה אינו מניח מלתת בו יין לפני עבודת כוכבים שלו וכן תקרובת אסור למכור דעוברין משום ולפני עור לא תתן מכשול וכן שעוה אסור למכור לכל עובד כוכבים ביום איד ולא ביום שלפניו דכל אלה הוי כמו פירש והכן פירשו אסור אבל למכור שעוה בשאר הימים ולבונה לשאר עובדי כוכבים מותר למכור דתנן סתמא מותר והא סתמא הוא: [דף טו ע"א] והוה ליה מחמר אחר בהמתו וא"ת אמאי לא אמרינן משום דעבר אלמען ינוח וגו' וי"ל דהאי עבירה לאו תלויה בגופו ובדבריו אלא בבהמתו ולא הוה גזרינן משום הכי אבל מחמר היינו עבירה התלויה בדבריו: אי משום נסיוני לא ידענא לקלא תתב אומר ר"ת דמהאי טעמא מותר בזמן הזה למכור אפילו בהמה טמאה לעובד כוכבים דאין אנו בקיאין בקלא וגם אין אנו רגילין לקנות להשאיל ולהשכיר לו וליכא למיחש לא משום נסיוני ולא משום שאלה ושכירות: תתג [דף טז ע"א] לפרסאי דמגנו עלן ומהאי טעמא לדידן מותר למכור שריונות וחרבות לעובד כוכבים: [דף יט ע"ב] וא"ר אלעזר ואם בנאן שכרן מותר מכאן פסק ר"י דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ומיהו אינה משתלמת אלא לבסוף עי' פ"ב דקדושין ופרק איזהו נשך ופרק הגוזל קמא: תתד [דף כ ע"א] לא תתן להם מתנת חנם והיינו כר' יהודה דאמר דברים ככתבן לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה אבל לעובד כוכבים בנתינה לא ובתוספתא שנינו אם היה שכנו ומכירו מותר מפני שהוא כמוכרו לו: תתה [דף כא ע"א] ובחו"ל מוכרין להם בתים והא דאמרי' לא תתן להם חנייה בקרקע היינו דוקא בא"י ובלבד שלא יעשנה שכונה נראה הטעם משום דלמא מייעלו עלה על ישראל הדר בשכונתיה וקטלי ליה או מזקי ליה ולהאי טעמא [אם אין] ישראל דר בכל אותו רחוב מותר למכור אפילו לעובדי כוכבים. שנאמר לא תביא תועבה אל ביתך ועכשיו רגילות הוא להשכיר בית לעובד כוכבים אע"פ שמכניסין לתוכו עבודת כוכבים ואומר ר"י שמא לא אסרה תורה אלא כשמביא עבודת כוכבים להשהותה בקביעות ימים רבים ועכשיו אין רגילות לעשות כן ועוד היה אומר"י [*עי' בתוס' שם] טעם להתיר משום דגרסינן בירושלמי אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו הא במקום שאמרו למכור כגון בחוצה לארץ מוכר אפילו לבית דירה [ומשכיר אפילו לבית דירה והיה אומר הטעם דבחוצה לארץ לא מקרי ביתך כי אם בארץ ישראל] תתו אבל שדאו לעובד כוכבים שרי [פי' להשכיר] דארים אריסותיה קא עביד מכאן התיר ר"ת קיבולת שהנכרי מקבל עליו לבנות ביתו של ישראל והתיר ר"ת לבנות אפילו בשבת דנכרי קבלנותיה קא עביד כדאמרינן הכא דעובד כוכבים אריסותיה קא עביד ור"י חולק ואומר דוקא שדה שרגילות לקבל באריסות למחצה לשליש ולרביע אמרינן עובד כוכבים אריסותיה קא עביד אבל בית רגילות לשכור פועלים שכירי יום ולא יאמרו הרואים נכרי קבלנותיה קא עביד ואף ר"ת כשבנה ביתו לא רצה שיבנו לו ביתו בשבת עיין פ"ק דשבת ובסוף פרק כל כתבי. ודוקא מותר להשכיר שדהו למחצה לשליש ולרביע דהיינו אריסות אבל קבלנות כגון אתן לך מעות כך וכך ותחרוש שדה שלי או תקצור בכך וכך שדה שלי אסור אם עושהו הנכרי בשבת: ואם באו לחשבון אסור תתז [דף כב ע"א] פי' אם לא התנה מתחלה ולקח הנכרי דמי שבת מעצמו בלא צווי ישראל וא"ל ישראל כמה שבתות נטלת ואטול גם אני כנגדן ימי החול אסור משום דהנכרי הוא כשכיר שבת ושלוחו של ישראל הוא: וכתב בספר התרומה זה הכלל ישראל שיש לו שדה או כרם אם מניחו לנכרי למחצה לשליש ולרביע מותר הנכרי לחרוש ולזמור בהן בשבת ואם הישראל נותן לו מעות בשכרו אפילו בקיבולת אסור כיון שהוא במחובר וישראל ונכרי שיש להם שדה (ג) או כרם או תנור או מרחץ אסור לישראל לומר לנכרי טרח אתה בשבת ואני או שלוחי נטרח בחול יום א' כנגד השבת ואם התנו מתחלה קודם שקנה השדה שלא יהיה לו חלק בשדה ביום השבת כי אם לנכרי מותר ולגבי ערלה מותר לומר לנכרי עמול וזמור בשני הערלה והטול הפירות של אותה השנה ואני או שלוחי נטרח ונזמור אחרי כן כנגדן ואטול הפירות זה מותר וכשר הדבר אפילו לא התנה מתחלה והטעם משום דהנכרי טרח בשני ערלה והפירות שלו הן ויטול הישראל בשאר השנים ולא מיחזי כאלו הישראל מכר והחליף פירות ערלה: תתח ונשאל לר"ס ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות מהו לומר לנכרי טול אתה שבוע של פסח ואני אטול אחרי כן והשיב דמתנה כן קודם הפסח ומותר וכן ישראל שרגיל לקבל ככרות ממערופיא שלו בכל יום מותר לקבל אחר הפסח התחיכן ובפרק כל שעה פירשתי: תתט [*ברי"ף] אסור לאדם שיעשה שותפות עם עובד כוכבים פר"ת דאם נתחייב לו שבועה מותר לקבלה מדלא מסיק אסור לקבל שבועה מן העובד כוכבים אלא קאמר אסור לעשות שותפות שמא יבא לידי שבועה משמע דאם עשה שותפות מותר לקבלו והא דקאמר והא קעבר אלא ישמע על פיך אסמכתא בעלמא הוא ובדיעבד להציל מידם מותר ורשב"ם פירש דאסור אפילו היכא דנתחייב כבר ואבי"ה פירש מפי הקבלה דוקא בימיהם שסם עבודת כוכבים משמע לשון שררות ואלהות אבל היכא שהקדשים שלהם נקראים בשמות של בני אדם אין קפידא בהזכרתם והקרא מוכיח כן ושם אלהים אחרים לא תזכירו עיין פ' ד' מיתות: תתי מזוזה חובת הדר הוא פירוש כשאינו דר בבית אינו חייב לעשות מזוזה אע"ג שהיא שלו דתרתי בעינן וליכא לפרושי חובת הדר הוא אע"ג שאינה שלו דהא אמרינן במנחות השואל בית בחוצה לארץ או שוכר כל שלשים יום פטור מן המזוזה מכאן ואילך חייב ואי מדאורייתא חייב אע"פ שאין הבית שלו למה פטור כל שלשים יום אלא ש"מ דמן התורה פטור כשאינה שלו משום דדרשינן ביתך ולא בית חברך אבל לאחר שלשים חייב מדרבנן משום דהעולם סוברים שהוא שלו א"נ י"ל דלעולם חייב מדאורייתא אע"פ שאינו שלו והא דאמרינן פטור כל שלשים יום משום דבעינן שיהא קבוע בדירתו ואינו קבוע עד שלשים יום וה"ר אביגדור שאל לחמיו ה"ר חיים בית שישראל ועובד כוכבים שותפין בו אם חייב במזוזה מהיא דראשית הגז דלא קאמר אלא ביתך למה לי למעוטי שותפות של עובד כוכבים מכלל דשותפות דעובד כוכבים חייב במזוזה או דלמא כיון דכתיב למען ירבו ימיכם דמרבינן מיניה שותפות ממילא שמעינן דלא דבר הכתוב אלא בשותפות שמניהם ישראלים שהקפידה תורה בריבוי ימיהם. ומביתך לא מצי למעוטי שותפות דעובד כוכבים דאם כן ימין מנא לן ואין לומר מביתך דפרשה שניה הוא למעוטי שואל ושוכר דפטור מן התורה כדמשמע פרק התכלת וה"ר חיים השיב נראה לי דבית שישראל ועובד כוכבים שותפין בו פטור מן המזוזה והאריך ולא נפניתי עתה להאריך בזה: **סליק פירקא**

תתיא **אין** מעמידין בהמה בפונדקאות כו' אומר ר"ת דקי"ל כשינויא דרבי פדת (*בתלמוד) [*בגמרא] דקאמר מתני' ר"א היא דחיים לרביעה אבל רבנן פליגי עליה דתניא פרת חטאת רא"א אין נקחית מן העובדי כוכבים וחכ"א כשרה ואנן קי"ל כחכמים דסתם מתני' דפ"ק מקום שנהגו למכור מוכרין דלרביעה לא חיישינן ומותר להעמיד בהמה בין העובדי כוכבים בלא שומר ישראל: תתיב [דף כו ע"א] עובדת כוכבים מילדת בת ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה אבל לא (*ביתו) [*בינה] לבינה והכי תניא נמי גבי מניקה. עובדת כוכבים מניקה בנה של ישראל בזמן שאחרות עומדות על גבה *אבל לא בינה לבינה אבל אם בת ישראל הולכת חוץ לעיר אין לה להניח בנה יחידי לעובדת כוכבים מניקת ואם יש נשים ישראליות בעיר יכול להיות שמותר שרגילות לבא שם לראות בנה של ישראלית ובלילה לכל הפחות אסור להניק שמזמן שכיבה ואילך העובדת כוכבים בייחוד:

[*כתוב בא"ז וז"ל אבל אם קבל מרבותיו יכול לטמא או לטהר לאסור ולהתיר ואפילו מילתא דתלוי בשיקול הדעת שרי המורה לאכול הוא בעצמו מן הדבר כדי לברר הלכה . ומיהו ליטול מנה כמאתי' ממה שהתיר משמע כהדיא דאסור ע"כ. א"ז] :

[*וז"ל הסמ"ג סי' תר"ה וכתב רבינו ברוך ונראה דאפילו אין ישראל בבית מותר אם יש בעיר ישראל יוצא ונכנס אבל שלכו כל הישראלים ונשארה המניקת עובדת כוכבים בעיר ה"ז אסור עכ"ל הסמ"ג וכ"ל ההדיוט היינו מה שכתב המרדכי אח"כ ואם יש נשים ישראליות בעיר יכול להיות שמותר שרגילות לבא שם לראות בנה של ישראל עכ"ל אלמא דזה שכתב בתוס' בזמן שאחרות עומדות על גבה פי' המרדכי לאו דוקא עומדות ע"ג אלא ה"ה יוצא ונכנס והיינו כדעת הסמ"ג

שלטי הגבורים

(א) גדול המצוה ועושה משום דדוחק טפי : (ג) וה"ה בשדה ומרחץ כגון בשדה וכרם ודלא כדברי המתירין בתנור ומרחץ ואומר דדוקא שדה אסור משום דמשתכח חלק ישראל בחול משום עבודת עובד כוכבים בשבת כדאיתא בס"ה דתניא בתוספתא דדמאי ישראל ועכו"ם שקבלו מרחץ בשותפות לא יאמר ישראל לעכו"ם טול

חדושי אנשי שם

מהר"ם [א] כך שמעתי מוגה כתב יד מהר"ר שכנא ז"ל ס"ה וכן מצאתיו בהגודה : [ב] ובספר יראים סי' ע' כתב ז"ל כי צריך לישראל ליזהר שלא יהנה ולא יקח במשכון במשמשי עבודת כוכבים שעבדו בהן כוכבים ונויי עבודת כוכבים שנהגאות בהן ע"כ ואינו מחלק בשבין יש לכומרים אחריני או לא משמע בכל ענין אסור:

חסס

מכאן

תתיג אמרינן גבי מילדת ומניקה דאסורה אפילו בשכר לפי שמגדלת בן לעבודת כוכבים ומיהו מותר לרפאות את העובד כוכבים כדאיתא פ' מי שאחזו רב שימי בר אשי עביד לה להוא עובד כוכבים כו' ויש לדחות דשאני להתחכם ברפואות שרי א"נ העובד כוכבים ידע דהיה בקי ברפואה זו ושרי משום איבה. סבר רב יוסף למימר אונקי בשכר שרי כו' ומסיק דאסור ומיהו אם היהודית יש לה חלב יותר ומצטערת מרוב חלב מותר לה להניק בן עובד כוכבים: תתיד כנעני לא מעלין [*ולא מורידין לא מעלין] משום דהוי כמוליד בן לעבודת כוכבים שהוא מצילו מן המיתה *ולא מורידין ומיהו במלחמה בהא אמרי' בקדושין טוב שבכנענים הרוג: שמי מכאן מומר לעבודת כוכבים פירוש אם הוא מומר לתיאבון כדמסיק וה"ה דאסור להלוותו ברבית והואיל וריבתה תורה לכל אבדת אחיך לרבות את המומר אבל אם הוא מומר לעבודת כוכבים להכעיס דקא שביק התירא ואכיל איסורא מין הוא והיו מורידין אותו ולא מעלין וגם מותר להלוותו ברבית וכן פסק רבי אבי העזרי וה"ר אליעזר ברבי שלמה היה אוסר להלוותן ברבית משום ולפני עור לא תתן מכשול דהא אסור ללוות ברבית: תתטו [דף כז ע"ב] כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן ובתלמוד קאמר אם היה מומחה מותר שמעינן מהכא דמותר להתרפאות מן העובד כוכבים חולי שאין בו סכנה אפי' אינו מומחה ומן המומחה מותר אפי' יש בו סכנה אבל מן המינין האדוקין בעבודת כוכבים אסור להתרפאות שום חולי לפי שמלחשין בשם עבודת כוכבים וה"ה מן הכותי שיודע ללחוש בשם עבודת כוכבים וטעמא כדאמר תלמודא דע"י כן מימשך בתרייהו*: [דף כח ע"א] איכא בינייהו גב היד וגב הרגל פר"י וכגון שלא באה מחמת ברזל אבל אם באה מחמת ברזל אפילו שלא על גב היד וגב הרגל מחללין עליו את השבת כדקאמרינן לקמן בפירקין בתלמוד האי פדעתא מחללין עליו את השבת משום דהוי הכאה ע"י חרב ולאו היינו ע"ג היד ועל גב הרגל: [*ברי"ף] בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה נראה לר"י דמיירי שאומר לו העובד כוכבים דאינו יכול (ג) להתרפאות בשאר העץ אלא בזה שגדל לפני עבודת כוכבים או משום *ד"א לחוש בשם עבודת כוכבים דאתי למיטעי בתר עבודת כוכבים אבל אם אמר ליקח ממי המעין או מאילן פלוני ואינו מולא דבר זה כי אם בעבודת כוכבים זה מותר כיון שלא תלה רפואתו בעבודת כוכבים ואם היה מולאו במקום אחר היה מועילו כמו אלו כדאמרי' בירושל': מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה יהרג ואל יעבור ול"ג תהרג ואל תעבור משום דהיא קרקע עולם כדאמר פרק בן סורר ומורה גבי אסתר וכן משמע בריש כתובות גבי ולידרש להו דאונס שרי ור"י אומר דאפילו אי גרסינן הכא תהרג ואל תעבור אתי שפיר ומיירי כגון שאמר לה להביא את הערוה עליה לעשות מעשה: כי פליגי דלא אפשר וקא מכוין פר"י דמיירי כגון דלא הוי פסיק רישיה ולא ימות דא"כ היכי קאמר בלישנא קמא לא אפשר ולא קא מכוין דכ"ע לא פליגי דשרי והא מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות וצריך לדחוק דכל הני דמייתי בפ"ב דפסחים והיא דלגו של היכל ומשלשלין את האומנין כולהו אינו פסיק רישיה וריח נמי יכולין לסתום פיהם וחוטמייהו דבפסיק רישיה ליכא מאן (דאמר) דשרי. ולא אפשר דכולה שמעתין פר"י דמיירי לא אפשר כדרכן אלא בטורח גדול כי ההוא דשלשול האומנין בקופות דחשיב לא אפשר: [דף כט ע"א] המסתפר מן העובד כוכבים תתטז כתב בסמ"ג דאסור להסתפר מן העובד כוכבים בייחוד ואפילו במקום רבים נראה דאסור דאמר רב חנא תיתי לי דעברי אדר"מ ואם היה ישראל רואה במראה מותר ודוקא מסתפר אבל בחנם לראות במראה אם הוא נאה אסור משום ולא ילבש גבר שמלת אשה ושל בית ר"ג התירו להם לראות במראה מפני שהם זקוקין למלכות והא דתנן פ' שואל אין רואין במראה בשבת ומפרש במראה של מתכת משום שמא ישיר נימין המדולדלין משמע הא בחול שרי מיירי באשה א"נ בשל רבן גמליאל וביתו שהתירו להם אבל לדידן אסור אף בחול וי"מ דהא דאסור לאיש לראות במראה בחול לדידן היינו ללקט לבנות מתוך שחורות דבהכי מיתני התם גבי אשה: אי משום אינסובי לא מינסך ליה משמע תתיז דחומץ ויין מבושל שלנו אם נגע בו עובד כוכבים אין בכך כלום וכן בבוסר יש מתירין במגע עובד כוכבים והטעם משום דתנן פרק כל הנט מפעת כניסת מים לבוסר מדקרי ליה מים אין שם יין עליו אמנם ר"ת הקפיד על רבי משולם שהיה מנהיג היתר במגע עובד כוכבים לחומץ שלנו דאין אנו בקיאין מתי קרוי יין ומתי קרוי חומץ וגם בריחיה תלא וטעמא תמרא פליגי פרק המוכר פירות וגם אין אנו בקיאין מתי קרוי בוסר הלכך יש לאסור מגע עובד כוכבים בבוסר ובחומץ אבל יין מבושל אע"פ שחולקין בפרק כירה אי הפסירו זהו בישולו גבי שמן מ"מ לאחר שהרתיח באש מותר בו מגע עובד כוכבים לכ"ע דאז קרוי מבושל לכ"ע ונשאל לר"י על יין מבושל שנתערב בו מעט *יין חי ונגע בו עובד כוכבים ולא היה ידוע אם היה במבושל ס' כנגד יין החי והשיב דאם יש מן הדבש ס' כנגד הנסך אי מכבירו כאלו אין שם יין מבושל אלא דבש מטעם סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו דהיינו הדבש רבה עליו ומבטלו: [דף ל ע"א] אלונתית כבריתא מותרת משום דכבר נתערב היין במשקה ואע"פ שהיין נותן טעם במשקה שהרי לכך נותנו עמהם אעפ"כ אין נאסר במגע העובד כוכבים מכאן התיר *ר"ת יין שישראל נותן לתוך התבשיל ונגע בו העובד כוכבים קודם שהרתיח האש ועוד ראיה מדתניא בתוספתא אלונתית של עובד כוכבים אסורה מפני שתחלתה יין נסך משמע הא תחלתה יין של ישראל מותר במגע עובד כוכבים כיון שנתערב במשקים אחרים [ג]: הגה"ה אמנם בתוס' ה"ר ישראל מלאתי שנהגו לאסור ועוד דרש"י פירש דאלונתית כבריתא מותרת בהנאה: ר' יוסי אומר בכלים כל שהוא נראה לפרש בכלים כל שהוא הן רב הן מעט יש בהן משום גלוי דסבירא ליה דאין המרה נאבדת בכלי אבל בקרקע עד ארבעים סאה יש בו משום גלוי ולא יותר ממ' סאה: פסת תותי בית שחיא כ"ל גלוסקא תחת בית השחי כמו יהי פסת בר בארץ: הגה"ה מכאן יש להתיר שאלס"א שנגע בו העובד כוכבים וכמו כן חרדל שנגע בו העובד כוכבים: [דף לא ע"א] אמר רב יהודה ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי אמר רב הלכה כר"א תימה הא רב גופיה פסק לקמן בפירקין

שכתב בשם ר"י וכתב מורי מהרר"ש לוריא שכתב בביאוריו לסמ"ג מה שאמר כאן אם הלכו כולם חוץ לעיר משמע אבל לא הלכו חוץ לעיר א"ל יוצא ונכנס ולעיל אמר היכא דאין הישראל בבית דצריך יוצא ונכנס וי"ל דדוקא כשהמניקת בעיר ולא בבית א"צ יוצא ונכנס אבל אם המניקת בבית ישראל צריך ישראל יוצא ונכנס באותה בית. וי"מ כאן בישראל אחד כאן בישראלים הרבה מדאמר לעיל אם יש ישראל ואח"כ אמר כל הישראלים אבל אין נ"ל לחלק בין ישראל אחד לישראלים הרבה עכ"ל. ונ"ל ההדיוט דדברי המרדכי הם כדברי הסמ"ג וצריך ליישב כן שמוכיחות כן בדבריו. ואין להקשות כיון דתני בתוספתא עובדת כוכבים מניקה בנה של ישראל בזמן שאחרת עומדת ע"ג מנא להו לסמ"ג ומרדכי לפרש כן בזמן שיוצא ונכנס מותר אע"ג דתניא בתוספתא עומדת ע"ג וי"ל דסיפא דתוספתא מוכית כן מדקאמר אבל לא בינה לבינה ואי היה עומדת ע"ג דוקא הל"ל אבל לא בזמן שיוצא ונכנס אלא לאו ש"מ יוצא נכנס מותר ועומד ע"ג היינו יוצא ונכנס. כדאמר בריש חולין דף ד' אמר לך יוצא ונכנס כעומד על גבו דמי נל"ה]:

[*מיהו לתת לו מתנת חנם מותר אם הוא שכינו או מכירו דבכך אינו מצילו מן המיתה והכי נמי אמרינן מפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל]:

[*ועי' בפי' ראשית הגז. ושמעתי שמורי הר"ר מרדכי התיר להניח להן ללחוש ליהודי על מכתו ואמר בשם הר"ר מנחם שפירא נ"ל כי הם גורמים הרפואה ולא המלות לכך אין נפקותא אפילו הם מזכירים וכו' הגהת מ"י]:

[*לשון תוס' דף ל' ואומר ריצב"א דדוקא תבשיל לפי שאין היין ניכר בעין כלל אבל כשמשימין אותו בשומין או בחרדל שמא יש לחוש למגע עובד כוכבים לפי שהוא בעין יותר וכן הלכה למעשה. מהר"ם]:

חבי"ת אסור בחותם א' תתיכת דג בשר יין תכלת והירן ה"ר אהרן ברבי יוסי דהא דשרי יין בחותם אחד היינו כי מכיר חותמו כגון שסתמו וחתמו והלך הישראל אחר הזמן קודם שסתרו החותם והכירו והא דאמר רב חבי"ת בחותם אחד אסור היינו כשאין מכירו דאז צריך חותם בתוך חותם והשתא אתי שפיר הא דאמרי' לקמן היכי דמי חותם בתוך חותם היינו אליבא דהלכתא גם אליבא דר' אליעזר היכא שלא הכיר חותמו ומיהו אפילו אם לא ילך הישראל שחתמו להכיר מה שחתם תתיח נראה שמועיל שישלח כתב ידו אל הישראל ששולח לו חבית באיזו ענין חתמו וגם יודיע לעובד כוכבים שהוליכו שהוא כותב בו ואז מירתת העובד כוכבים מלזייף ור"י בר' יהודה כ' דהא דקי"ל כר' אליעזר דלא חיים לזיוף ה"מ בימיהם דחביות שלהם היו של חרס וסגי בחותם אחד ע"פ החבית אבל חבית של עץ שלנו שהפרודות מחוברין זה לזה יכול לתחוב חודו של סכין ויוליא היין דרך שם ויתחוב בו קוץ למלאות הנקב והמחמיר תע"ב (*ורש"י) [ור"י. מ"י] השיב לו דאין חילוק בין חבית שלנו לחבית שלהם שהרי התלמוד לא איירי אלא בסתימת *פי המגופה אבל בסתימת דופני החבית לא חיישינן אע"ג דתרווייהו של חרס המגופה והחבית וכיון דיש חילוק בין מגופת חרס ולדופני חרס ה"ה בשל עץ כי אין לחוש שיוליא היין דרך הסדק מדופני החבית משום דופני החבית שלא יתקלקלו: שריקה ותחימה פירש ריב"ן שריקה טח בטיט (ד) ותחימה בכתיבת האותיות על הטיט והיכא דנתקלקל החותם יש מדמין לטהרות דאמרינן המניח כליו בחלון של אוליירון ונעל וחתם בחותם אע"פ שמלא פתח פתוח וחותם מקולקל כליו טהורות וכן חותם שאמרו אפילו קיסם (*אפי') [*ואפי'] טיט: הגה"ה אגגא אפומא דחביתא שריק וחתים הוו חותם בתוך חותם מכאן משמע שאין צריך לכתוב אותיות בחותם כדמשמע הכא דשריקה הוי חותם בתוך חותם: מפני מה אסרו שכר של עובד כוכבים כתב ר' אבי העזרי משום ספר היסר תתיט דשכר שלנו אין בו משום חתנות ואין בו משום בישולי עובדי כוכבים ואפילו אם מושחין היורה בשומן חזיר נותן טעם לפגם [*הוא] ובטל בס' וכ"ש דבש מותר ובספר ה"ג אסר גם בשכר שלנו וכתב דאין חילוק בין שכר של תבואה לשכר של תמרים ואם ישראל נתאכסן בבית עובד כוכבים נראה שמותר ואפילו הולך לבית עובד כוכבים נראה שמותר לשתות מן השכר משום איבה כשיתן לו העובד כוכבים אבל דבש מותר אפילו בבית העובד כוכבים: אמר רב יוסף האי חלא דשכרא דארמאי אסור משום דמערבי בה דורדיא פי' שמרים דיין נסך וצריך ליזהר ולבדוק ולחקור בשכר ובמשקה של דבש שעושין העובדי כוכבים עכשיו אם נותנין בהם שמרים של יין כי יש שנוהגין לתת שמרי יין ובמקום שמוכרין דבש ומי תותים וכיולא בהם [והם] יקרים יותר מיין אין להתיר לקותן מן העובדי כוכבים אם יביאם בבית הישראל דשמא עירב בו יין כדאמרינן לקמן קוסטא דחמרא בארבע לומי כו' אבל אם הישראל רואהו כשמושכין מן החבית מותר דבחבית ליכא למיחש שמא עירב בו יין דאם איתא דעירב בו יין מיסרא סרי אבל בכלי יש לחוש כשמביאו בבית הישראל כדפרישית וכן מוכחא בספ"ק דקאמר יין תפוחין מן האוצר מותר בקטלוזא אסור משום דמערבין בו יין ומיירי שאותו יין תפוחין היה יקר יותר מיין ומערבין בו יין כדי להגדיל המדה ואם ישראל רואהו כשמושכו מן החבית מותר ואע"פ שהעובד כוכבים נותן שכר ודבש בחביות שלהן שהיה בו יין אין לאסור בכך דהא שרינן קנקנים שלהם למירמי בהו שיכרא: [*וחרס הדרייני אסור מ"ש מקנקנים דשרי]: [דף לב ע"א] התם ליתא לאיסור בעיניה תתכ מכאן נראה להתיר קדרות הבלועות מבב"ח שנתבשלו בהן דמותר לתת בהן דבר יבש כגון אגוזים ותפוחים ודברים אחרים משום דליתיה לאיסוריה בעיניה אבל דבר לח לא: דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרין תתכא ואם כן מותר להלוות לכומרי עבודת כוכבים דאפי' אם המעות שפורעין הם דמי עבודת כוכבים כיון שמכרו עובד כוכבים מותר לקבל הדמים אם לא אמר המתן עד שאמכור עבודת כוכבים כדמוכח בפ' בתרא: [דף לג ע"א] וצריך לערן כתב רבי אבי העזרי תתכב דמי העירוי אסורין בשתיה דכיון שעושה כן לכתחלה אם היה שותה המים היה עובר על אין מבטלין איסור לכתחלה וה"ה דלכתחל' אין לשומן בתבשיל[ד]: גם השיב *ר"ת דעובד כוכבים יכול לרחוץ חבית שיש בה שמרים בלא ישראל דהשמרים לא הוו אלא קיוהא בעלמא ואפי' יש בשמרים טעם יין כדמוכח פ' המוכר פירות מ"מ לכתחלה אסור דיעבד שפיר דמי: קנקנים חדשים מותרין פ"ה חדשים שלא ניתן בהם יין כלל אבל אם ניתן בהם יין אפילו פעם אחת כיון שהיו של חרס בלעו טובא טפי מגודות הלכך אפילו בפעם אחת ואפילו בלא זפת אסורה ומשמע מדתליא טעמא (דקנקנים) [*משום] דכלי חרס הם (ובלעי טובא) משמע אפילו אין מכניסן לקיום צריכין עירוי אם נתן לתוכו יין אפילו פ"א ואין המנהג כן ורבינו אליהו פירש (*דהא) [*דבין] נודות וקנקנים דהכא במכניסן לקיום איירי וכל הכלים בין של חרס בין של עץ ואפילו זפותות אם אין מכניסן לקיום די בשכשוך בעלמא ובפ"ב אפרש בע"ה: ישנים נותן לתוכן ליר או מוריים והציר שורף היין הבלוע בו ומותר להכניס לתוכן יין כיון שהכניס לתוכן ציר או מוריים כך פירש ר"ת דדוקא ציר או מוריים אבל שאר משקין אסור כך השיב ריב"ן: קינסא הלכתא כמאן דאסר ואומר ר"י דאם עושה אש מבפנים כל כך שאינו יכול ליגע מבחוץ חשוב כמו הגעלה ומותר והלכתא כרבא ורבינא דבתראי נינהו ומיהו אסרו לתת לתוכן ייני של ישראל אפילו אחר שנתן בהן שכר דדוקא אחר ציר או מוריים שרי דשורף את היין הבלוע בו פ"ב דבילה מפרש דמכניסן לקיום ג' ימים הוא ומשום הכי מערן ג' ימים דכבולעו כך פולטו: כתב ראבי"ה דהני חביות דידן הואיל ואין מכניסן לקיום אלא ע"י [*הזפת] הסרת הזפת היינו הכשרו אבל חביות שבשאר מלכיות שמכניסן לקיום בלא זפת לא מהני מידי הסרת הזפת ועוד פסק בשם ר"ת דכלי מנוקב וסתמו בזפת הואיל ואינו עשוי לשמירת היין שלא יתקלקל [אלא] שלא ישפך לא גזרו ביה רבנן אפילו מכניסו לקיום: שאלו לר"י על כוס שסתמו נקביו בשעוה והיין נותנין בו פעמים לשתות לעובד כוכבים ואחרי כן מדיחין אותו ג' פעמים כדרכן ואחרי כן חוזרים ונותנין לתוכו יין ואומר ר"י כי הוא מותר גמור כי השעוה אינה בולעת כ"כ שלא ילא הבלוע בו (*בג"פ הדחה) [*בהדחה ג"פ] ולא דמי לזפת שהזפת בולע יותר ואין היין נסך הבלוע בו יוצא [*אלא] ע"י חמין בהגעלה [*או] (אלא) ע"י עירוי ג' פעמים וכן משמע בפרק המפקיד דפליגי בהמפקיד יינו לחבירו ועירבו עם יין שלא יפחות לו אתות פי' שיעור בליעת החביות ומ"ד חומש מסיק התם דטעמיה משום דבאתריה איירי דסתמי בזפת דבלע טפי ומ"ד שתות באתרא דסתמי בשעוה ולא בלע כולי האי: ירושלמי (*רבי) יעקב בר אחא בשם ר' (*יוסא) [*ייסא] אמר יין שהוא אסור בשתיה ומותר בהנאה כנסו לתוך הקנקן נעשה הקנקן כיין פינהו ונתן לתוכו יין אחר היין אסור והקנקנים מותרין שמעינן מהתם דכלי שהוא מנסך (*שנסכו בו יין) [*ונסכך ביין. מ"י] כשר שהוא מותר לכתחלה דהא קאמר דמחמת היין נסך שנכנס בו תחלה יש לקנקן דין היין וכשפינהו והכניס לתוכו יין אחר שהוא כשר הוי

חדושי אנשי שם

[ג] מכאן יש להתיר שאלס"א שנגע בו העובד כוכבים וכמו כן חרדל שנגע בו העובד כוכבים הגה"ה אמנם כו': [ד] וצריך עיון כי מסיק מהו ליתן לתוכו שכר רבא ורבינא שרו ומשם מדקדק ר"י דמי העירוי מותרין בפי' הר"ן דמדקדק שם מטעם רשב"א והרמב"ן ומימו' בזה כולן שוין. עיקר התשובה חסרה כאן המגאנה בא"ז ומביאה

שלטי הגבורים

אסה בשבת ואי בחול ולגבי ערלה מותר כדפירשתי לעיל: (ג) וכן משמע הכי גבי אחתיה דרבי ישמעאל בחלתה ובא עלו"ס רופא לרפאותה ולא הניחה רבי ישמעאל ומפרש משום שהיה רוצה לרפאותה וכו' אבל מסתמא מותר מכאן אומר רבי שאין ללמוד שום לחש מהם דשמא דעכו"ם הם מלאתי. וכן משמע הכי גבי בן דמא שנשכו נחש כו' ובתר הכי אשכחן דיעקב רמאה לי' שמא לרבי אבהו ונראה דבן דמא רצה להתרפאות על ידי לחש בשם עכו"ם כדמפרש בירושלמי בפ"ח שרצים אבל על ידי התבושת שרי וכן יש לפרש כאן:

(ד) וגם רבינו טוביה כתב וז"ל הניא בתוספתא נשבר החותם כשר ולכך התיר ר"י גבינות שהיו נתונין בשק' אחד חתום בידי עובד כוכבים ונשבר החותם וגם הגבינות נשברו וכן נראה להתיר תותם יין ביד עובד כוכבים ונשבר החותם

מעשה אסור מחמת יין שהיה בו מתחלה והקנקן מותר לשפוך בו יין כשר : [דף לג ע"ב] כסי
[*כי] והלכתא פעם ראשונה ושניה אסור פרס"י כסי של חרס אם נתן בהם מים שתי פעמים
ואח"כ יין ונגע בו עובד כוכבים אח"כ לריך עירוי שלשה (פעמים) [ימים] אבל אם נתן בו מים
ג"פ [א"כ] בלוע הוא ממים ואם נתן אחרי כן יין א"ל רק שיכשוף הלכך [*לפירש"י] כלי
חרס חדשים לריך ליתן בהם מים תחלה ג"פ או פעם אחת ויסהו שם רביע היום עד שיהא
הכלי בלוע ממים ואח"כ אם יבאו בהן יין נסך סגי בהדחה פעם אחת ולא יותר ואם לא
נתן בו מים תחלה ונגע בו עובד כוכבים ביין אסור הכלי ולריך עירוי ג' פעמים וג'
ימים ור"ת הקשה על זה (*דבפ"ב) [*דבפ' בתרא דף ע"ד] אמרינן מודה רבי בקנקנים
של עובדי כוכבים שהם אסורים בניגוב לפי שמכניסן לקיום והני כסי אין מכניסן לקיום
ולמה אסורים ונראה לר"ת דה"פ כסי בין חדשים בין ישנים אי שתה בהן עובד כוכבים
אסור במגעו . פעם ראשונה כ"ע לא פליגי דאסור כלומר בהדחה פעם אחת כ"ע לא פליגי
דאסור והלכתא פעם ראשון כו' ואסור עד שידיחנו פעם שלישית וכיולא בו מלינו בזבחים
פרק התערובת תרסן של זב וזבה פעם ראשונה ושניה אסיר שלישית מותר דבהדחה ג"פ
במים נפקי כל מי רגלים שבו כך מלאתי פר"ת בתוספות רבינו יהודה *אבל בספר המלות
(*פר"ת) [*פי' דברי ר"ת] דוקא בכסי חדשים אבל בישנים שנתן בהן מים תחלה ושהו שם
ואח"כ נתן בהן יין נסך מותר בהדחה פעם אחת אפילו לפר"ת : הגה"ה קוניא פרס"י
פלימיר"א בלע"ז ור"ת פי' מסם הערוך שהוא כלי חרס מלופים (מבחוץ) בזכוכית ולהכי
פסיק' לומר דמלרפי משום דזכוכית תחלת ברייתו מן החול ובאותו חול מעורב לריף ולהכי
בלעי וכן מורה ר"ת באותם שלנו שמתיכין לתוכן עופרת שאינן נאסרין משום יין נסך יותר
משאר כלי (*חרס) [*מתכות . וכ"ה באגודה] ועוד מדקדק ר"ת אפילו כולו מעופרת לא נאסר
ועכשיו שאין בו אלא מעט עופרת נ"ל כ"ש דשרי אבל בהתכת זכוכית ניחא דאפילו כולו זכוכית
אינו נאסר לפי שנתבשלה היטב ואינו נבלע אבל קוניא לא נתבשל כל כך ובלע טפי *ירוקי
(*ואוכמי) נראה לי דאסירי כדין כסי של חרס : [דף לג ע"א] האי עובד כוכבים דשדי חמרא
לבי מלחא שרי פרס"י לכלי מלא מלח ותימה דהל"ל לכלי מלא מלח ועוד מה ענין זה לזורק
מים לטיט והלא המלח מתלחלח מן היין ונראה לפרש תתבג (*למקום) [*דבמקום] עשיית
מלח שאם נתן עובד כוכבים יין במלח כשמרתיחין אותו מותר שמתייבש והולך לאיבוד
ומ"מ פר"י (*שאינו) [*דאינו] הולך לאיבוד כמו בנודות דזוהמת העור מבטלת היין ואינו
ניכר בו כלל וכיון דלית ביה אלא הנאה בעלמא מותר שאינו חוזר ונפלט ביין ומכאן יש
ללמוד היתר על המלח שנותנין בו דם כשמרתיחין אותו כדי שיתלבן מהאי טעמא דנעשה
כזורק מים לטיט שהוא מתייבש ואינו אלא הנאה בעלמא שיתלבנו בכך . פסק ר"ת שמותר
לבשל דיו ביין נסך כדאמרינן פ"ב דמסכת עבודת כוכבים בעידנא דקשדי ליה נעשה כזורק
מים לטיט ה"נ גבי דיו אזיל לאיבוד ולא לטעמא עביד ומהאי טעמא אין להתיר אם הוליא
העובד כוכבים הברזא והוליא היין לארץ דבדיו הטעם מתקלקל ואין בו טעם יין כלל ותו
דאי אפשר שלא יגע בפנים לשולי החבית [על ידי] הברזא ואע"ג דמקילינן בנלוק ההולך
לאיבוד דאי אפשר ליזהר כשהעובדי כוכבים מושאין האיפה שלא ישפך והאי דנפק לבראי
גזרו ביה רבנן כדאמרינן פ"ב ואפ"ה הסוא דגואי שרי משום דהוי נלוק ההולך לאיבוד [*מ"מ]
אין להקל במגעו ויש שמקילין משום דעביד בחמתו אבי"ס . ושמעתי שדרך עובד כוכבים
ביין הנשפך לארץ והתירוהו משום דאזיל לאיבוד והא דפסקינן פרק ר' ישמעאל ניסוך דרגל
שמיה ניסוך התם לא אזיל לאיבוד ור"י פירש וז"ל אותם שמחמירין ביינם של עובדי כוכבים
לאסור בהנאה אסור לתקן דיו ביין של נסך [ה] אבל אם כתב בו הספר מותר לקרות בו דכיון
שהכתיבה יבישה נעשה כזורק מים לטיט עד כאן : [דף לד ע"א] האי דורדיא פי' שמרים לבתר
תריסר ירחי שתא שרו תתבד מכאן התיר ר' אפרים במקומות שהעובדי כוכבים מייבשים
שמרי היין בתנורים ונותנים אותם בעיסה כדי להחמיץ במקום שאור דכיון שנתייבשו בתנור
חשובינהם כאלו לבתר תריסר ירחי שתא ור"ת גער בו ואסר משום דדורדיא הוה לאחר שנתמדו
במים כל לורכן כדאמרינן פרק הספינה שמרי יין פעם ראשונה ושניה חייב במעשר שלישי
פטור אבל אותם שלא נתן בהם מים וגם לא נתקן בשק למלות מהן היין אותם אסורין לעולם
ואם נתנם בעיסה הפת אסורה דכל מידי דלטעמא עבידא אפילו באלף לא בטיל ועתה בזמן
הזה שמתקנין לחם בשמרי יין בבליר כתב רבינו ברוך אפילו לדברי ר"ת מותר הלחם כי
אינו יכול להיות שלא יתקן עובד כוכבים אחד משמרי שכר [ו] ואמרי' בכתובות פרק שני
אם יש שם מתבואה אחת מגלת על כל הכהנות כולן וכל היכא דאיכא למיתלי לקולא תלינן
*כי הסיא דפרק השוכר אימא מגבא דחביתא *באגודה כתב וכל היכא דאיכא למיתלי לקולא ביין
שקלתיה : התורה העידה על כלי חרס כו' נסך תלינן וכו'. מהר"ם :

פסק ראבי"ה תתבה דאם הותח יי"נ בכד של חרס אין לו תקנה להשתמש בו יין חם אם לא
שילבננו בכבשן ואם בכלי ברזל ונחושת הותח נראה לי דלריך הגעלה וה"ר שמואל מבונביר"ק
פסק דוקא בכלי חרס חדש . [*התורה העידה על כ"ח] מכאן היה אומר רבינו יחיאל מפרים
תתבו דהני כוסות של זכוכית ששתו בהן בשאר ימות השנה אסור לשתות בהן בפסח ואפילו
ע"י ערוי משום דהוי כלי חרס הואיל ותחלת ברייתו מן החול ואע"ג דהשמישם בלונן מ"מ
לפעמים שורין בהן פתיתין של לחם(*חם) ביין והוי כבוש והרי הוא כמבושל ורא"בי העזרי כתב
דכלי זכוכית שיעא ולא בלע כדאמרינן גבי לב וראיה מאבות דר' נתן דקאמר ג' דברים נאמרין
בכלי חרס בלע ומפליט ומשמר מה שבתוכו משא"כ בכלי זכוכית : [דף לט ע"ב] אי דליכא
דבר טמא בעדרו פשיטא יש מוכיחין מכאן דאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר
ליקח (ס) חלב מאותו שבד טוכבים אפילו אין ישראל רואהו וטעות הוא בידם דא"כ היה
ל"ל להקשות אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל יושב בלד עדרו ורואהו אלא הכי
פירושו אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא (*דבלד) [*דביושב בלד] עדרו (יושב) סגי
משום רביעו במיגן מקנטבוריא וכן כתב ה"ר פרץ זלק"ל בפסקיו דאפילו אין דבר טמא
בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחלת החליבה פן יערב או ישים העובד כוכבים

חלב טמא בכלי קודם שיבא הישראל [*כדי להרכין המדה].[דף כט ע"ב] מפני מה אסרו גבינות
העובדי כוכבים בתשובת הגאונים בני בבל מתירין חמאה של עובד כוכבים דאין לחוש בתערובת
חלב טמא דכשם שאין ראוי לגבינות כך אינו עומד להקפות לחמאה ובלרפת אוכלין אותו
ע"פ הוראת ר"ת וכתב ר"ת דודאי אם יודע שיש בחמאה נסיובי דחלבא אסור אבל מספק
לא אסרינן דספק דרבנן לקולא גם הורה ר"ת דאם חלבו לצורך אכילת חלב ועתה נאסר
משום חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו תו לא מקילינן כשנמלך לחמאה ואנן
לא חיישינן להכי דלמא נעשה כך שהרי אין אנו חוששין בגבינות העובדי כוכבים אלא לזיהרא
דקאי ביני איטפי כדאיתא בירושלמי בתרומות ובירושלמי דפ"ק דשבת חלב של עובדי
כוכבים אסור משום גילוי ופריך ויעמיד ומשני משום ארס העומד בין הנקבים וכ"כ ר"ת
בתשובה וז"ל כל עלמי אני מתיר גבינות העובדי כוכבים בחלב שחולבין לעשות גבינה אבל
לא בחלב שחלבו לאכילה ולכותח שזה אני אוסר דאין גזירת גבינתם אלא משום גזירת
ניקור וגזירת ניקור כבר בטלה כדשרי רב בשיכרא ארמאה ולניקור נחש לא חיישינן וגם
קיבת נבלה שריא עכ"ל . (*וכ"כ) [*וגם כתב] דאין לחוש [משום נסיובי] שמא העמיד
בעור קיבת נבילה דה"ל ספק ספיקא שמא
לא נתערב בה נסיובי דחלבא *ואפילו אם
נתערב שמא לא הועמד בעור קיבה ומשום
בשולי עובדי כוכבים אין לחוש דנאכל כמות
שהוא חי ורוב ניהוגינו כבני בבל ואנשי ארץ
ישראל אוסרין אותה משום חלב שחלבו עובד
כוכבים ומשום בשולי עובדי כוכבים ומשום
תערובת חלב טמא:[דף לה] אמר שמואל מפני
שמעמידין בעור קיבת נבילה כתב ראבי"ה

[*זה מגומגם דבדרך זו לא הוה ס"ס לכן נראה
שהוא טעות ויש לגרוס בנ"ט וכן הוא בתשובת ר"ת
במרדכי דחולין דף תשל"ט ע"ד אמנם אם הגירסא
הוא נכונה נ"ל דה"ק דה"ל ס"ס דודאי לא נתערב
בנ"ט ואז הוא בטל והיינו דוקא אם לא נשארו בו
לאלותי חלב דאז מאחר שנתייבש הגבינה אין בו
מנתינת טעם העור שמעמיד כל כך ואין בו בנ"ט
אבל אם היו נאלותי חלב שם עדיין לא כלה כח העור
שהרי נשאר שם חלב שלא העמיד עדיין ואית ביה
משום נ"ט זו הנ"ל לפי גירסא זו] :

תתבז מעשה שהעמידו גבינה בחלא דשיכרא ואסר אותה זקני רא"בן לשהותה בפסח וכן
מוכיח סוגיא דחשוב כאיסורא בעיניה כיון דאוקומי איסורא הוא עכ"ל וכ"כ המיימוני
פרק ט"ו דאיסורי מאכלות המעמיד גבינה בשרף פני ערלה או בקיבת תקרובת עבודת
כוכבים או בחומץ של עובד כוכבים הרי זו אסורה בהנאה ואע"פ שהוא מין בשאינו מינו
אע"פ שהוא כל שהוא שהרי האיסור הוא הניכר והוא שעשה אותם גבינה ובפי"ז כתב
דאין נאסר משום בשולי עובדי כוכבים אלא היכא דאיכא תרתי אינו נאכל כמות שהוא חי ועולה
על שולחן מלכים : אמר שמואל מפני שמעמידין בקיבה [*רב חסדא אמר מפני שמעמידין
אותה בחומץ רב נחמן אמר מפני שמעמידין אותה בשרף ערלה] וכו' ופרכינן ולרב חסדא
ולרב נחמן תתסר בהנאה קשיא ולשמואל לא פריך אע"פ דהוי בשר בחלב ש"מ דאינו אסור
אלא באכילה תתבח ומכאן יש להוכיח דאם נאסר בשר בחלב ע"י מליחה או ע"י כיבוש
דדוקא באכילה אסור ולא בהנאה ויש דוחין הלכך המתיר בהנאה אין מוחין בידו כל כמה
דלא אשכחן ראיה לאיסור . שאלו את ר"י תתבט על גבינות הרבה שעשו ישראל בבית
העובד כוכבים והניחו ד' או ה' ימים להתייבש והיו חתומין בחותם דפוס של עץ ושכחו
הדפוס בבית העובד כוכבים ויראים פן זייף העובד כוכבים וחתם גם הוא אחרים באותו
דפוס והשיב מאחר שאיסור גבינה משום גילוי כר' יהושע בן לוי שדבריו עיקר ואין אנו
נזהרים עתה בגילוי יש להקל ולומר שהעובד כוכבים ירא לזייף כיון שיהודי רגיל לעשות
חותמו במקום המיוחד ועוד ירא פן יבא הישראל וירגיש בדבר מחמת שהגבינות שנעשו
אח"כ (*לחות) [*הן לחות] : הגה"ה ועוד היה נראה לרבינו טוביה מבייג"א כי אפילו
לדברי שמואל יש להתירם דאפילו את"ל דדבר המעמיד הוי כבית שאור שחימוצו קשה
מ"מ אין שם אלא נתינת טעם [*בעלמא] ורש"י פסק דטעם כעיקר הוי מדרבנן וה"ל ספיקא
דרבנן דאזלינן ביה לקולא ואף לדברי ר"ת דטעם כעיקר דאורייתא למה לא יותרו דאיכא
ספיקי טובא כי שמא לא בא חותם הנאבד מעולם ביד העובד כוכבים ואת"ל בא לידו
שמא לא זייף בו כדאמר פרק אין מעמידין גבי גבינה דלא טרח ומזייף ושמואל גופיה
סבר הכי מדקאמר חמפ"ג מותר ואם תמלא לומר שזייף בו שמא לא העמיד אלא בדבר המותר
ולהחליף גדולים בקטנים נתכוון דמטעם ס"ם מחזקינן כלי עובד כוכבים סתם אינם בני יומן
כי ספק לא נשתמש בהם היום ואת"ל שנשתמשו בהם היום שמא לא נתן בו האיסור טעם
ואע"פ שקיבל טעם נבילה הואיל ויש בו ס"ם לגבי בן יומו משהרי:תתל [דף לה ע"א] מסקינן
דשלקות דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ואע"פ שהפת עמעמו עליה והתירוהו מפני חיי
נפש מ"מ השלקות לא התירו דפת ושלקות תרי גזירות ניכהו דפת משום חתנות מי"ח דבר
ושלקות גזירת קדמונים היתה (*ואת"ל) [*דאת"ל] דגזירה אחת היא א"כ היכי סבר למימר
מעיקרא דשלקות דאורייתא הוא כיון דשלקות ופת מי"ח דברים הן וי"ח דברים פשט איסורן
בכל ישראל שאינם דאורייתא אלא ש"מ שתי גזירות הם וכשהתירו פת לא התירו שלקות
וה"ר אברהם דאורלייגש היה אומר דשלקות שאסרו חכמים היינו כשמבשלם העובד כוכבים
בביתו אבל כשמבשלם בביתו של ישראל אפילו היה עושה בלא התיקון מ"מ מותר דהתם
ליכא למיחש (שמא) [לחתנות ולא לשמא] יאכילנו דברים טמאים ולא הודה לו ר"ת דלא שנא
בבית העובד כוכבים ול"ש בבית הישראל דלא פלוג רבנן : [דף לה ע"ב] הני מילי דליכא פלטר
ישראל וכן מלאתי שהתיר רבינו שמריה פת של עובד כוכבים למי שהולך בדרך ועוד הביא ראיה
מהא דתנן מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי ואע"פ שיש בו איסור דרבנן .
ורא"בי העזרי כתב פרק כילד מברכין דאף *עיין בתשובת מהרא"י סי' ל"ב שם מביאו גם באגודה :
בביתו אם היסב על השולחן *ישראל האוכל
פת של עובד כוכבים ופת נקייה בידו והבעל בית נזהר מפת של עובדי כוכבים כיון שמנוס
זו מוטלת עליו לבלוע יבלע על היפה וראיה מירושלמי פת נקיה טמאה ופת קיבר טהורה
על אי זה מהן שירלה יבלע וכיון שהותר בו לבלוע מותר בו כל הסעודה הזאת וזכר לדבר
דאמרינן מתוך שהותר לנרעתו הותר לקירויו ובפ' מי שהוליאוהו קאמר אי פקח הוא עייל

שלטי הגבורים

כתותם עיין לקמן בתשובה בהג"ה : (ס) חלב שחלבו עובד כוכבים באין ישראל רואהו כולו שלא הספיק לבא שם
שר שחלבו הרבה מן החלב הקפיד ר"ת על רשב"ם אחיו שהיה מתיר בענין זה ואע"פ שהקלו חכמים גבי מים מבי
ארמאי שלא לחוש לגלוי החמור משום דאמנקיותא קפדי ועובדי כוכבים שבינינו קים לן שנזהרים מחלב טמא מחמת
שנמאס בעיניהם אפ"ה אין להקל ולחלק בין עובד כוכבים הללו לשאר עובד כוכבים הואיל ולא חלקו חכמים בדבר
מיהו היכא דדעת העובדי כוכבים להעמיד החלב ולמכור הגבינות י"ל שאין לחוש שמא יערב בו חלב טמא דמה
ירוית בכך כיון שאין עומד ואפילו היה דבר טמא בעדר היה נראה דמותר מטעם זה ואעפ"כ יש ליזהר לכתחלה
אבל בדיעבד ראוי לחוש על ממונן של ישראל שלא לאסור המותר ושמע ר"י כי פעם אחת אמר עובד כוכבים
לישראל ליקח גבינות מחלבו והיה החלב מחלב כבר והלך ועשאם והתירם ר"ת ואפילו לא ראה הישראל החליבה
כלל מותר מאחר שהלך לקנות גבינות של עובדי כוכבים ודעתו של עובדי כוכבים להקפיא כל החלב אך אין
להקל כי פשט בכל ישראל שהולכין לראות החליבה אפילו כשרולים לעשות גבינה . פרק גיד הנשה אמרינן מקולין
וטבחי ישראל בשר שנמלא ביד עובד כוכבים מותר ופירש הר"ר יוסף מניקולא דמכאן יש להקל קלת במקומות שלנו דרוב עובדי כוכבים דהולכין בבהמות אין הולכין אלא בבהמות טהורות ולא טמאות וא"כ החלב שחלבו עובד
כוכבים מותר ואפילו היו רוב בהמות טמאות דבתר רוב הולכים אזלינן ולא בתר רוב בהמות כדמשמע במקולין וטבחי ישראל דאזלינן בתר רוב טבחים ולא בתר אוכלי בשר דהיינו עובדי כוכבים וכי אמרינן חלב שחלבו עובד
כוכבים אסור היינו במקומות של חכמים שהיו רוב עובדי כוכבים הולכים בהמות טמאות דהוו נפישי טובא ולא גזרינן מקומות אטו מקומות כמו דלא גזרינן מקולין וטבחי ישראל אטו שאר מקומות ואע"ג דהאי רובא הוי
רוב הנראה לעינים הא נמי לענין חלב הא קא חזינן דרוב עובדי כוכבים אין הולכין במקומינו בהמות טמאות בהמות טמאות מיהו אין להקל כיון דאין ברור כ"כ שאין הולכין בהמות טמאות וא"כ אין להתיר חלב שחלבו עובד כוכבים
בשום ענין : הגה"ה בירושלמי פליגי בחלב שחלבו עובד כוכבים ואין הישראל רואהו ר' ירמיה אומר אסור מפני שמערבים בו חלב טמא ריב"ל אמר מפני הגילוי ובפרקין נקט טעם דאסור משום חלב טמא כרבי ירמיה
אבל ר"ת נקט שטתו דריב"ל ופירש דאגב איטפא עומד הארס וקי"ל בכל מקום כריב"ל ואע"ג שאין אנו נזהרים עכשיו לארס נחש שאינן מלויין בינינו אין להקל בגבינות העובדי כוכבים שנגזרה במנין כמו שאומר שם
גזרה חדשה היא ואע"פ שבטל הטעם האיסור אין בטל מכיון דפשט כדאמרינן פ"ק דבילה דלריך מנין אחר להתירו דהא כתיב שובו לכם גו' . הורו מקלת הגאונים שכל גבינות אסורות בין העמידום בדבר האסור בין
העמידום בדבר המותר שכללו גזרתם בכל מקום אפילו במקום שאין שם טעמי דאיסור המפורשים שם גזרה אטו מקום שיש טעמי האיסור ועוד שאם ערבו בו חלב טמא אע"פ שאין מעמיד ונשאר שם בין חריצי הגבינה
כמו שנאמר שם דקאי ביני איטפי : הגה"ה אם סנית הישראל גבינות ביד עובד כוכבים ד' או ה' ימים כדי ליבשם תתומים כו' כדפי' לעיל השיב הרילב"א שיש לומר התורה חסה על ממונם של ישראל דהלכתא כריב"ל
דלא אסרו גבינות העובדי כוכבים אלא משום ניקור ועכשיו אין אנו נזהרים מגילוי כלל גם מטעם כוהלקה בשומן חזיר אין לאסור להיות חוטא ולא לו אבל באתרי שלהן מחליקין כדי להשתכר ולמכרן היטב ואפילו טרח
וזייף ודאי לא החליקה בשומן חזיר ואפילו לשמואל יש להתיר מטעם דמירתת וירא פן יכיר ישראל ויהיה נתפס כגנב מידי דהוה אעורות שאנו תופמין בנקבים ונותנין לעבדן ונקל לזייף לתת עורות הנקובין על שאינן
נקובין

חדושי אנשי שם

ומביאם בהגהות אשר"י ע"ש : מהר"ם [ה] הכא משמע דר"י בא לחלוק על ר"ת שהתיר למעלה משום דיין אזל
לאיבוד ולא לטעמא עביד אבל באגודה משמע דאין חולקין ור"ת מדבר בדיו מעורבת מתוקנה במוכין ונמרת שאין
היין בעין ודומה לכבשין דא"ר יוחנן אפילו ידוע שנתן עובד כוכבים לתוכן יין או חומץ מותר משום דלא ידוע
ממשן ור"י מדבר בדיו גלול שמבשלין ביין ע"ש: [ו] ג"ם ויש לתמוה דלעיל לענין שכר ודבש שעושין עובד כוכבים
משמע שדעת המרדכי לאסור מאחר שיש נוהגים לתת בתוכה שמרי יין ולכן כתב שלריך ליזהר וליבדק כו' וכאן
לענין עיסה נראה שדעתו נוטה לדעת רבינו ברוך שמתיר ורחוק לחלק בין עיסה לשכר ודבש ונ"ל
שלעיל מיירי באם דרכם ליתן שמרים וזהו שכתוב ולריך ליזהר וכו' אם נותנים בהם שמרים כו' כלומר אם
דרכן ומנהגם כך סוא אבל כאן מיירי דאין דרכן בכך רק בעת הבליר משום דאותו פעם נמלא הרבה שמרים לכן
יש להתיר מטעם שאינו יכול להיות שלא יתקן עובד כוכבים אחד כו' אבל באמת אם דרכן בכך להחמיץ בהם
בתוך

לתחומיה וכיון דעל על דלא אתמר באיסורי דרבנן דאינו כבוד שמים שאוב יחדל משום איסור והא כבר בלע . וגם יש סומכין אהא דקאמר [*בירושלמי] פתן מהלכות של עימעום הוא ומפיק במקום שאין פת ישראל מצוי עמעמו עליה והתירוה ומכל מקום מתוך הירושלמי אין לנו לסמוך ולהתיר פת של עובדי כוכבים במקום שפת של ישראל מצויה ונראה שיש לסמוך על הא דתנן [דף לז ע"א] דא"ר שמלאי לר' יהודה נשיאה בימינו התיר את הפת אמר ליה א"כ קרו לן בי דינא שריא משמע דאל"ה היה מתירו כמו שהתיר את השמן וא"ל לא פשט איסורו בכל ישראל ואנו (*ממקומות) [*מאותן מקומות] שלא פשט איסורו שהרי אנו נוהגין בו היתר וא"ל היתר [בית דין] אלא במקומות שפשט איסורו שקבלו עליהם ולכך צריך מנין אחר להתירו אבל אנו אין צריכין וגם ראיה מהא דאמרינן בירושלמי דפרק כל שעה גבי חמץ של עובד כוכבים שעבר עליו הפסח שמותר בהנאה הא באכילה אסור מתני' במקום שנהגו שלא לאכול פת של עובדי כוכבים אבל במקום שנהגו לאכול פת של עובדי כוכבים אפילו באכילה מותר מ"מ דבמנהגא תליא מילתא והיכא דנהוג נהוג. הלכה כדברי המתיר ובלבד מן הפלטר וכן כתב רבינו מאיר משם הגאונים דהא דהתירו פת של עובדי כוכבים ה"מ של עובדי כוכבים אבל של ישראל ואפה עובד כוכבים ולא חתה ישראל בגחלת אסור ואפילו לזבוני לעובד כוכבים אסור דילמא אתי לזבוני לישראל דכדאמרינן פרק כל שעה גבי חמץ אבל ליתן לפועליו מותר כגון לבתת הלחם לשני חלקים דבענין זה ליכא למיחש דילמא אתי לזבוני לישראל דליכא הכירא טובא ומעשה בא לפני ... ישראל אם ביום והכשירו תנור ע"י זריקת קיסם ובכל פעם שהיו אופין היו חוזרין להסיק התנור ולהכשיר ובאפייה האחרונה לא הכשירו התנור ופירשתי דאפילו הכי פת שנאפה באחרונה מותרת דכיון שהכשירו אותו באחרונה ... הסיקות וגם באפייה האחרונה נשאר קלת בעין מן הגחלים הבערות [נ"א הבוערות] מן הסיקות הראשונות שהכשירו התנור ודאי מותר ולא צ"ל זרק ישראל קיסם באפייה האחרונה דהא זריקת הקיסם אינו מעלה ואינו מורדת בתוך שהסיק ואפ"ה אנו סומכין עליה ככה בכל הנ"ל בהאי עובדא כיון דאיכא קלת גחלים מן שאר היסקות הראשונות שהכשירו בו התנור הפת מותרת ומ"מ לא רציתי לעשות מעשה להתירה : [דף לח] איכא בינייהו דגים קטנים ר"ת פסק כלישנא בתרא דרבי יוחנן קאי כותיה בסוף פרק רבי ישמעאל וביבמות (*כך פירש) [*וכן פסק] ר"י (ול"נ לראבי"ה דסוגיא כלישנא קמא דגרסינן לקמן בתלמודא דבש למאי ניחוש ליה וכו' ופי' דלישנא בתרא מודה ללישנא קמא) ויש שפסקו כתרי לישני ולחומרא וכן ר"ת* : ובאת כותית ומגיסה עד שתבשל מבית המרחץ כו' פי' ראבי"ה העזרי כגון דלייריה ואתמיה אי נמי כדמפרש בירושלמי כגון שהתינוק יושב ומשמר דליכא למיחש לאיחלופי תתלא וסמ"ג פסק דמותר ישראל

*נ"ע בפירוש הר"ן כי שם כתב דר"ת פוסק כשתי הלשונות ולקולא ובהגהות מיי' פי"ז דהלכות מ"א כתב בשם אבי"ה שפוסק כשתי הלשונות לקולא וכתב דיש פוסקין כתרי ליסני לחומרא ע"כ ולא הזכיר ע"ש ר"ת . מהר"ם :

לילך בשוק ולהניח קדרתו בביתו ואע"פ שיש חלב או איסור אחר דלא חיישינן שמא יטיל העובד כוכבים איסור בקדירה כדי להכשיל הישראל דכל היכא דאין העובד כוכבים מרויח בדבר לא חיישינן להכי וה"נ אמרינן בפרקין דלעיל לא הלכת לגור מימיך וראית ישראל ועובד כוכבים ששפתו ב' קדרות על כירה אחת ולא חשו להם חכמים וה"נ אמרינן לעיל גבי קיסנא דמורסא כו' ולא חיישינן דלרשע יהיב עובד כוכבים חמרא וכתב ה"ר שמואל מצאתי כתוב דיש אוסרין ומפרשין דלא חשו להם חכמים דלמא מהדר (ז) ישראל אפיה משמע דאי מהדר אפיה אסור וראיה מפרק כילד צולין אין צולין ב' פסחים ביחד מפני תערובת גופין הלכך אסור לגלות נבילה ושחוטה בשני שפודין זה אצל זה . ואתי ישראל ואתי חתויי בגחלים שפיר דמי ואפילו היה כמאכל בן דרוסאי ופליגא דר' יוחנן דלעיל ומורי ה"ר מרדכי שמע שצריך לחתות הישראל קודם שיהא כמאכל בן דרוסאי אבל בס' המצות פסק אפילו אחר שהוא כמאכל בן דרוסאי שרי ואינו אסור עד שתהא תחלתו וגמרו ביד עובד כוכבים וכן הלכתא דבחיתוי סגי ואם הניח (*ישראל) [*עובד כוכבים] בשר בקדרה על גבי האור והפך (*עובד טכבים) [*הישראל] הבשר שבקדרה [*או] שהניח הישראל וגמר (*הישראל) [*העובד כוכבים] מותר אפילו בשלו העובד כוכבים יותר מכדי מאכל ב"ד הואיל וגמרו (*וגם אי) [*או] (*מתחלתו) [*תחלתו] ביד הישראל. המנהג שנהגו העולם לזרוק קיסם בתנור פלוגתא היא מבני בבל ומבני א"י בני בבל נהגו להתיר פת ע"י קיסם ובני ארץ ישראל אומרים קיסם זה אינו מעלה ואינו מוריד ואנן קי"ל כבני בבל ואם נאפה הפת בתנור של עובד כוכבים בלא חיתוי ובלא קיסם ואפילו קרמו פני הפת בתנור מועיל חיתוי דישראל אח"כ כל זמן שהפת צריך לתנור ומשביח באפייתו עדיין דהוי גמרו ביד ישראל דמסקינן הכא דמותר וכן תבשיל היה מועיל אף לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אך רבינו יהודה כתב בכתב ידו במס' שבת כי היכי דאמרינן התם כל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בשולי עובדי כוכבים אח"כ ה"ה לחומרא דחיתוי דישראל לא מהני לאחר שנתבשל כמאכל ב"ד ביד העובד כוכבים וכן לענין פת לא מהני לאחר שקרמו פניה והיה מורה רבינו יהודה להאכילה לשפחות עובדת כוכבים שבבית ישראל אבל למוכרו לעובדי כוכבים אסיר דלמא אתי לזבוני לישראל וה"ר משה פי' כפירוש ראשון (*וכן נראה מדקאמר) [*ומה שקאמר] [*ובמ"י מצאתי כאשר הוא בפנים] לעיל א"ר יהודה אמר שמואל הניח בשר על גבי גחלים ובא עובד כוכבים והפך מותר ומשמע הא איפכא הניח עובד כוכבים והפך ישראל אסור וזה אינו דלקמן מוכחא דרב נחמן דל"ש הניח עובד כוכבים או ישראל דמותר ה"נ ל"ש .[וכן הכריע האשר"י] : תתלב דג מליח פרש"י שמלחו עובד כוכבים ובהא פליגי אם המליחה נחשבת כבישול לאוסרו משום בשולי עובדי כוכבים ול"נ לי דהתנן הכבשים שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ אסור משמע אם אין דרכו מותר ואמאי ונימא כבוש הרי הוא כמבושל אלא פשיטא שלא גזרו לא על כבישתן ולא על מליחתן [וכן כתב רבינו נסים בפי' לאלפס] ורבינו שמעיה בתשובה פי' דג מליח שמלחו ישראל או עובד כוכבים ושוב בישלם העובד כוכבים [ופליגי] אם הבישול

שאחר המליח אוסרו לפי שאינו נאכל בלא בישול אלא ע"י הדחק אבל הא פשיטא דמליחת עובד כוכבים אינו אוסרתו דלא אסרו חכמים אלא ע"י האור וחזקיה ורבי יוחנן [*נמי] לא פליגי אלא בדג גדול אבל דגים קטנים מלוחים [לא] שמתוך שהם קטנים המלח מייבשן ונאכלין חיין כדאמר רב לעיל דגים קטנים [מלוחים] אין בהם משום בישולי עובדי כוכבים וכן פסק המיימוני ואותם הרנ"ש ובוק"ש נפש היפה אוכלתן חיין : וכתב ר' אבי העזרי דכל זה מיירי בידוע שלא נמלחו עם דג טמא (*דא"כ) [*דאל"כ] ליכן אוסר וכן יש בתוס' ה"ר ישראל דסתם דגים מלוחין נהגו בהם איסורא חוץ מהר"נים ומקריי"ש שאין דגים טמאין נמלחים עמהם ובה"ג וספר התרומה פסקו היכא דספק נמלחו עם הטמאין אם לא דמותרין מספק דציר דגים טמאין הוי מדרבנן כדאיתא פרק כל הבשר שאני ציר של דגים דזיעה בעלמא הוא וספיקא לקולא . ודגים המעושנים ועישנן עובד כוכבים יש אומרים דאין בהם משום בישולי העובדי כוכבים [ז] וקצת צריך עיון דגרסינן פרק כלל גדול האופה והצולה והשולק והמעשן בכולן חייבין חטאת : אי משום גיעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם הוא י"א דכלי חרס לא שייך ביה נותן טעם לפגם וראיה מאבות דרבי נתן דקאמר ג' מדות בכלי חרס אין מבאים מה שבתוכו ול"נ דהא סתם קדרות שבתלמוד של כלי חרס הם ואפ"ה נותן טעם לפגם מותר אלא ה"פ אינו מבאים מאכל שנשתהא בו משא"כ בכלי מתכות שהמאכל השוהה בתוכו נעשה מר אבל הנבלע בדפנות גם בכלי חרס נ"ט לפגם כשאינו בן יומו . ואי משום גיעולי עובדי כוכבים נ"ט לפגם הוא ונ"ט לפגם מותר פירוש משום דסתם כלים (ח) של עובדי כוכבים אינן בני יומן פי' ספק אם נשתמשו בהן אם לאו והכי קי"ל [וכן משמע גבי קורט של חילתית דמפסקינן ליה בסכינא וקאמר אע"ג דנותן טעם לפגם כו'] אלמא דסתם כלי עובדי כוכבים אינן ב"י ואין להקשות אמאי תלינן לקולא והא ספק דאורייתא היא די"ל דהויא ס"ס ספק אם נשתמשו בו היום ואת"ל נשתמשו שמא בדבר שהוא פוגם נשתמש [ח] תתלג ולפי זה כשמוליכין הסכינים להשחיז בבית האומן ומחזירן לבו ביום ליכא האי טעמא דס"ס משום דבו ביום החזירן א"כ אם נשתמשו בה היינו בו ביום בודאי וליכא למימר ספק משום דלא נשתמש בו כלל דודאי רגיל להשתמש בו כיון דאין ישראל עומד ע"ג והלכך צריך להגעילו וכן אומר ר"ת דצריך שילך הישראל להשחזה והיה מחמיר בהן יותר מבכלי עובדי כוכבים עצמם ודוקא כשהגיחם חצי היום בבית העובד כוכבים או יותר אבל לפי שעה לא מיהו אותם סכינין שמוליכין העבדים עובדי כוכבים שבבית ישראל אנה ואנה אותם יש להתיר מטעם ס"ס כסתם כלי עובדי כוכבים ומ"מ נכון להחמיר וכן יש ליזהר שלא להניח קדרות וקערות בבית העובד כוכבים ואפילו מקצת היום וכשישראל נותן לעובד כוכבים תבשיל בקדירה או בקערה להוליכה בביתו של העובד כוכבים יזהירנו הישראל שלא ידיח הקדרה או הקערה אך יש להניח בה קצת משיור התבשיל וכן שיביאנו בו ביום נשאל להרב רבי שמואל מבונביר"ק על ישראל שאפה בבית העובד כוכבים ושכח היורה שחיממו בה חמין בבית העובד כוכבים עד למחרתו והשיב נראה לי אע"ג דתנן במסכת דמאי ומייתי לה פ"ק דבכורות המפקיד פירותיו אצל העובד כוכבים הרי הן כפירותיו אצל עם הארץ כו' ותנן במסכת טהרות המפקיד כלים אצל עם הארץ טמאין וכו' וכ"ש עם עובד כוכבים שי"ל שנשתמש בהן ומיהו י"ל שאני התם שיש חששת מגע אבל לא לגבי איסור אלא העמד היורה בחזקתה ונאמר לא נשתמש בה איסור ועוד דאפילו נשתמש ה"ל פגומה שאינה בת יומא וסתם כלי עובדי כוכבים מחזקינן להו בהכי כדברי ר"ת וה"ל ספק איסורא דרבנן [*פירוש אף אם היא אינו ב"י לא היה לו להתיר טעם לפגם לכתחלה דלא הגעיל היורה וע"ז אמר דספיקא לקולא דשמא לא נשתמש] לקולא עכ"ל . תתלד דקי"ל נותן טעם לפגם מותר וה"מ בדיעבד ואפילו אין בו ס' מותר ואין צריך מעת לעת אלא אפילו בשלו בערב נבילה ועבר לילה שלימה ולמחרתו ביום (*הסכמה) [*בהסכמה] בישל בה בשר כשר מותר וכן השיב ר"ת זכר לדבר דאמרינן תעובר צורתן ויצאו לבית השריפה לא שנא קדרה של נחשת ולא שנא קדרה של חרס עד כאן לשון רבינו אבי העזרי וכן מצאתי בתשובת רש"י כדברי ר"ת ובאותה תשובה פסק דקדירה שאין בת יומא שנתבשל בה היתר (*מותר) [*ומותר] התבשיל משום נ"ט לפגם אפילו חזר ובישל בו היתר בו ביום בשוגג דכשר דאע"ג דהיתר השתא טעמא לשבח מ"מ השבח בא מכח ההיתר [ט] וה"ה אם המאכל הראשון עמד בו יום או יומים אחר ידיעתו ובספר התרומה וכן בסמ"ג פסק דשיעור בן יומו מעת לעת *(ואע"ג דאמר מר נט"ל מותר פי' דמסתמא סכין זה דעובד כוכבים שחותך בו הקורט לאו בר יומא הוא מכאן מוכחין דסתם כליהם שעובדי כוכבים לאו בני יומם נינהו וכן משמע לעיל גבי כוספן של עובד כוכבים) : תתלה [דף לט ע"א] אגב חורפא דחלתית וכן כל הדומה לו כגון לנון ושומים והחציר והבצלים (*אף) [*או] אם חתכו בסכין שחתך בו וכן משמע פרק כל הבשר ואומר רבינו אבי העזרי שהורה רבינו טוביה מביינא שאם היה מרתיחין פלפלין שחוקין ונימוחין בקדירה או במחבת איסור אע"פ שאינה בת יומא הכל אסור דאגב חורפיה מחליא ליה וטעם הפגם הנפלט נהפך להיות טעם שבח כדאמר פרק אין מעמידין גבי קורט של חלתית משום דמפסקי ליה בסכינא דארמאי ואע"ג דאמר מר סתם כלי עובד כוכבים לאו בני יומן הן וה"ל נ"ט לפגם הכא אגב חורפיה מחליא ליה ומשויא ליה בן יומו : (עיין פרק כל הבשר גבי לנון אמר רב חבי"ת אסור בחותם אחד פי' ר"ת לשגרו ע"י ישראל מומר או עובד כוכבים החשוד והחמירו בהן טפי מעובד כוכבים שהרי רב גופיה פסק כר' אליעזר דיין שביד עובד כוכבים מותר בחותם אחד ולעיל פירשתי בע"א) : תתלו דבש למאי ניחוש ליה כו' ומהא שמעינן דמשקין ואוכלין הדומים להם שרו ופירות של עובדי כוכבים שכבשן בדבש אע"פ ששולקין אותם בדבש בכליהם מותרין דאי משום איערובי [*יין] מסרח סרח ולקדירה בת יומא לא חיישינן דהא כ"ע לפגם הוא וכן כשמרתיחין הדבש במחבת להסיר השעוה ולפעמים יש שם (ט) דבורים ואיברי דבורים ומ"מ מותר דנ"ט לפגם הוא דטעם הדבורים [*פוגם] הוא רק שיסיר ממשות הדבורים ורגלי הדבורים והאיברים ומעשה בא לפני ר"י שבשלו דבש במחבת של בשר

חדושי אנשי שם

בתוך זמן איסורו גם בעיסה כיון דלטעמיה עביד אפילו באלף לא בטיל וק"ל : מהר"ם [ז] וכן הביא הר"ן מן הירושלמי דפרק הנודר מן המבושל שאין במעושן משום בשולי עובדי כוכבים ושכן כתב הרמב"ם ז"ל : [ח] נ' אגודה וה"ה סתם כליהם של ישראל היכא שאין ידוע שהוא בן יומו הכי איתא בי"ד סי' נ"ד : [ט] באגודה ז"ל אבן הקדרה נעשית בת יומא שאם נתבשל בה תבשיל של היתר תוך מעת לעת של התבשיל האחרון אסור אבל

שלטי הגבורים

נקובין ולנקוב במרצע אלא משום דמרתת שמא יכיר הישראל שיהיו אלו שלו בכמה ענינים אבל מטעם ס"ס אין להתיר כלל דא"כ גבינות העובדי כוכבים שאסרו חכמים נתירם ר"ל שמא העמידום בעור קיבה או לא ואת"ל העמידו אימא לא נתן טעם העור בחלב אלא ודאי אע"ג דאיכא לספוקי ולמשרי רבנן גזור עלייהו הואיל וכו' וכן י"ל שיאלו מספק איסור ונעשו ודאי מטעם גזרתם ושלום יצחק ב"ר אברהם תנצב"ה : (ז) והקשו בתוס' התם למאי ניחוש הישראל מסדר אפיה והא ישראל יוצא ונכנס מותר כדמשמע פרק ר' ישמעאל

ותירץ דלא אמרינן יוצא ונכנס מותר אלא היכא דנתפס עליו כגנב דמירתת שמא יתבענו ישראל לדין ויצטרך לפרוע אבל הכא מצי למימר לכסות תבשילך נתכונתי שלא יקרים אי נמי מסדר אפיה לאו דוקא אלא ספליג לשוק : הגה"ה כו' ומסיק לפיכך לא תמצא דבר איסור משום בשולי עובדי כוכבים אא"כ נאכל חי וגם יהיה עולה על שולחן מלכים כגון בשר ודגים וגוזלין ובצים כך פסק ר"ת והמיימוני שהרי עיקר הגזירה משום חתנות שמא יזמיננו העובד כוכבים בסעודה ודבר שאין עולה על שלחן מלכים ללפת אין אדם מזמין עליו חבירו כתב הר"ר יצחק ב"ר פרץ פי' ר"י דאין אסור משום בישול עובדי כוכבים אא"כ יש בו ב' דברים הנזכרים לפיכך דגים מלוחין גדולים שנאכלין כמו שהן חיים או דגים קטנים ביותר אפילו אינם מלוחין הואיל והינן עולין אינן אסורים משום בישול עובדי כוכבים דהא בלא הא לא אסירי וא"כ אותם הרהב"ן אדומים ויבשים אם צלאן עובד כוכבים אין בהם משום בישולי עובדי כוכבים כיון שנאכל כמות שהוא חי : הגה"ה כ' ראב"ן כל דבר שאוכלין אותו כמו שהוא חי אין בו משום בישולי עובדי כוכבים וכן כל דבר שאין מתכוין העובד כוכבים לבשלו אע"פ שבשלו שרי לישראל דא"ר יוחנן האי עובד כוכבים דהריך ריפתא שרי למיכל מריש אוניה אע"פ שצלאו העובד כוכבים לראש אזנו דכיון שלא נתכוון אלא לעבורי שיער שרי והכבשים של עובדי כוכבים שדרכו לתת לתוכן יין אסורין ואותם קומפוסטי דיש שעושין אותם בלא בישול אפ"ה אסורין שמא ערב בהן העובד כוכבים יין וכ"ש שאותן קומפוסטי שמבשלין אותן שהוא אסור דאיכא תרתי לאיסורא בישולי עובדי כוכבים ויין נסך וגם משום כלי עובדי כוכבים שמבשלין אותן בהן דהוי טעם לפגם עכ"ל ראב"ן. שמעתי משם הר"ב ברכיה מניקלואי לאסור משום בישולי עובדי כוכבים אותם אגוזים גדולים שכבשו עם קליפתן מרה ועם הגרעין קודם גמר הגרעין וע"י עובדי כוכבים סס נכבשין בעוד הם מרים ואינן ראויין לאכול בלא כבוש מתוך מרירותם וכבוש הרי הוא כמבושל וא"כ מבושלים הם ע"י עובדי כוכבים וכן מצינו בירושלמי אותו היום גזרו על כבושיהן ושלוקיהן ומלוחיהן והא דתנן פרק אין מעמידין כבשים שאין דרכן לתת בהן תומן היינו דבר שהוא נאכל כמו שהוא חי וכבשו ואע"פ שגזרו על מלוחיהן לא קיי"ל הכי שהרי אנו אוכלין דגים מלוחים הנאכלין מחמת מלחן חיין כגון הררנ"ש אדומים ויבשים . שמא לא ע"י המלח נאכל אלא ע"י היובש כדי לקיים הירושלמי שמעתי כי בבית הקדוש מדרוש אירע מעשה על שפחת עובדת כוכבים שבשלה בשבת והצריך הקדוש להגעיל המחבת לפי שהיתה בלועה מבשולי עובדי כוכבים דכשם שנעשה האש שלא ע"י ישראל ואף כי בבית הישראל הוא דליכא חתנות יש בו משום בשולי עובדי כוכבים דלא פלוג רבנן . שמעתי ממהר"י שאם אפה ישראל בתנור של עובד כוכבים והטיל בו קיסם ואח"כ בא ישראל אחר ואפה בלי נתינת קיסם שמועיל לו הקיסם שמטיל חבירו כל זמן שיש לו לתלות שעדיין קיים מן האור שהטיל בו הקיסם ומסתמא היינו כל ימי השבוע עד יום ראשון אם לא יהרע היד שלהם בינתיים תוס' שטה עבודת כוכבים מי שלא הספיק לתת פתו עד שהחשיך ולא הכשיר התנור טוב למוכרו לעובד כוכבים בדבר מועט והעובד כוכבים יאפנו בשבת · ירוחם : (ח) שאלתי את מהר"ם למה אמר סתם כלי עובדי כוכבים אינם ב"י טפי מבשל ישראל והשיב לי משום דלגבי כלי של ישראל יש לו תקנה בשאלה אם היה ב"י ואם לאו ואם אינו יודע נקנסו ונלך מכח ספיקא להומרא ונאמר דב"י הוא אבל זה לא שייך גבי כלי עובדי כוכבים דליכא תקנה בשאלה אם היה בן יומו ואם לאו נלך לקולא מטעם ס"ס שמא אין ב"י אם ת"ל היה ב"י שמא נתבשל בו דבר שהיה נט"ל בזה התבשיל ופוגם טעמו של זה . ועוד יש טעם אחר משום דמנהגם כך הוא שמדיחין כליהם יפה והכלי שבשלו בו היום אינן מבשלין בו עד למחר . ומצאתי בסגנוניא אחד דהעובדי כוכבים אוכלין שקצים ורמשים ופוגמים לעולם : הגה"ה (ט) שאלה מרקחת שנפלו בו נמלים הרבה שא"א לברור אותם ועברו עליהם י"ב חדש אם מותרת אם לאו

נפי

והיתה בת יומא והריקותו שם בקערה של חלב בת יומא והתירוהו דאע"ג דבת יומא היא דאשכחן דשמנונית בדבש הוי נותן טעם לפגם אפילו הוי השמנונית בעין בשעה שנתערב שם [וכ"ש] קדירה בת יומא מדתנן פרק אין מעמידין אלו דברים של עובדי כוכבים אסורין וקא חשיב שמן ומפרש שמואל משום דזליפתן של (*דגים) [*כלים] טמאין אוסרתן כו' ועד כאן לא שקיל וטרי התם אלא בנ"ט לפגם בשמן אבל בדבש הוי נותן טעם לפגם לגמרי אפילו (מעורב) [*נתערב. מ"י] בו שום שמנונית של געולי עובדי כוכבים בעין אי מבשר (*בחלב) [*אי מחלב] הוי נ"ט לפגם כו' והוא האריך אבל אם היה לשבח משמע דאסור [*וצ"ל. מ"י] משום דס"ל דגים שעלו בקערה כו' דוקא עלו אבל נצלו לא:[דף מ ע"ב] והנמכר בקטלוזא לפני חנוני אסורין לפי שמערבין בו יין כתב רבי אבי העזרי שאם יש בו ס' שמותר כדתנן יין במים בנ"ט והכא בדיעבד הוא דשרי וכתב המיימוני פרק ג' דאיסורי מאכלות עובד כוכבים שהביא עריבה מליאה חביות פתוחות של ציר ודג אחד טהור משוטט באחד מהם כולן מותרות היו סתומות ופתח אחד מהן ומצא בו דג טהור שניה ומצא בו דג טהור כולם מותרות והוא שיהא ראשו ושדרו של דג קיים כדי שיהא ניכר שהוא דג טהור לפיכך אין לוקחין דגים מרוצצים מלוחים מן העובדי כוכבים והם הנקראין טרית טרופה ואם היה ראשו ושדרו של דג קיים וניכר אע"פ שהוא מרוצץ מותר ליקח אותם מן העובדי כוכבים ובסוף פרק ט"ז כתב דג טמא שכבשו עם דג טהור בציר הכל אסור אא"כ היה הטמא אחד ממאתים מן הטהור : סליק פירקא

[*כל הצלמים. אבל בשל כפרים ד"ה אסור כו'] תתלח [דף מא ע"ב] איתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה פי' ראב"י העזרי דמיירי בשנשבר כל העבודת כוכבים ואין מן העיקר כלום שלם ובהא קי"ל כרבי יוחנן דאסורה עד שיבטלנה העובד כוכבים אבל היכא דעיקר קיים ואחר שנשתברה עובדין לעיקר בהא פסקינן לקמן כרב שצריך לבטל כל קיסם וקיסם: [דף מג ע"א] ש"מ תלת כתב ראב"י העזרי קבלתי דהיכא דהוא אנוס כי הכא כעין שטרו ובטלו לא בטל עד שיעשה מעשה בגופה כהשיא דאמרינן עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו אבל היכא דלא אניס אי פוסל העובד כוכבים עבודת כוכבים באמירה או במחשבה בעלמא תדע דהא תנן עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת בשעת מלחמה אסורה וטעמא משום דאנוסים לבטל: תתלט [דף מד ע"א] [*רשב"ג] בעכו שהיה רוחץ כו' הרי מותר לרחוץ במרחץ של עבודת כוכבים ושמעינן מינה שאם נכנס במרחץ ושוב נכנס העובד כוכבים עם העבודת כוכבים מותר לרחוץ עמה שהרי היא באה בגבולינו אבל אם קדם לו העבודת כוכבים אסור לרחוץ עם העובד כוכבים כדאיתא בפירקי דר' אליעזר ואם הרחיק ד' אמות שרי כדחזינן גבי צואה שמרחיק ד' אמות ומתפלל ולא אמרינן כל הבית כולה כד' אמות כדאמרינן פרק מי שמת: שאני ר"ג דאחרים עשו לו וא"ת לתסר משום אמירה לעובד כוכבים שבות בכל איסורין שבתורה כדאיתא פרק הפועלין גבי חוסם פי פרה ודש בה וי"ל דר"ג עשו לו מעצמן א"נ מצוה שאני. והא ר"ג דיחיד הוא אין להקשות מאי פריך והא אין איסורא אלא בצורות בולטות וי"ל דבלבנה נמי אין חילוק לפי שנס ברקיע אינה בולטת והא (*רבי) [*דרב] יהודה דאחרים עשו לו וא"ל שמואל שמי עיניה דדין שאני (*רבי) [*רב] יהודה דהותם בולט הוה מכאן יש שרוצים לומר שלא להחתים עובד כוכבים חותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב משום דהצורה בולטת אע"ג דאחרים עשו מ"מ אסור כדקאמר הכא ואין מותר אלא כשהעובד כוכבים מביאו לו מעצמו וכן שלא לחגור רצועות שיש בהם צורת אדם וכ"פ ר"י פ"ב דר"ה אמנם יש סמך להתיר מה"ג שמעמידות הסיא דרב יהודה בדרקון פירוש נחש דוקא ויש חשדא טפי מאחרים כדתנן מצא כלים ועליהם צורת דרקון יוליכם לים המלח אבל שאר צורות שרי כשאחרים עשו לו ולכך מותרין צורות של המחוזרין אע"פ שבולטין וא"ת א"כ מאי פריך מאנדרטי ולא חיישינן לחשדא כו' וי"ל דשאני אנדרטי שהיה בו צורת כל הגוף בידים וברגלים ומש"ה פריך שפיר אבל כשאין בו כל צורת הגוף אין אסור אלא צורת דרקון בלבד אבל שאר צורות מותרות כשאחרים עשו לו מיהו אמת [*הוא] דאסור לעשות (*פרצוף) צורת האדם שבולט כדאמר לעיל מקרא דלא תעשון אתי ומ"מ צורת אדם שצובעין בסדינין ובצבעין ורקמה מותר שאין שם פרצוף שלם עכ"ל שיטת ה"ר פרץ. השיב רבינו אפרים לרבינו יואל תתמ על צורת עופות וסוסין שציירו בבהכ"נ ששאלת אם מותר להתפלל שם ובאת לדמות לצורת לבנה ואנדרטי א"כ היה לך לשאל אם אסור בהנאה וכ"ש להתפלל שם אבל אינו דומה לטבעת שיש עליה חותם שהוא דמות צלם פרצוף אדם או דמות חמה ולבנה ודרקון שעובדין להם ודרקון הוא נחש בריח בשמים ושמו תלי הגדול ומושל במזלות ומש"ה חשיב ליה בהדי צורת חמה ולבנה אבל צורות עופות וסוסים אין העובדי כוכבים עובדין להן אפילו כשהן תבנית בפני עצמן וכ"ש כשהן מצויירין על הבגדים ותנן כל הפרצופין מותרים חוץ מפרצוף אדם ומוקי לה פרצוף אדם במולא דוקא לר"י אבל לרבנן אפילו פרצוף אדם מתירין במולא הלכך אין כאן בית מיחוש ע"כ דבריו ורבינו אליקים (*אביו) [*חמיו] של ראב"ן פי' [אפילו תימא] הא דתנן כל הפרצופים מותרין חוץ מפרצוף אדם היינו בעושה כדמתרץ אביי והאי כל לאו דוקא דהא צורת חמה ולבנה ודרקון הם בכלל האיסור הואיל וחשיבי [*פי' הואיל ועשאו חשוב אתי לפלחיה] לייריה ופלחיה ותדע מדמותיב אי במולא אימא מציעתא כל הפרצופים מותרין חוץ מפרצוף אדם ואי במולא פרצוף אדם מי אסור והתניא כו'. ואמאי לא מותיב לה מרישא דקתני כל הפרצופים מותרים וכללא היא והתנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה ודרקון יוליך הנאה לים המלח אלא ש"מ האי כללא לאו דוקא כדאיתא ר"פ בכל מערבין דאין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ ועוד יש לומר דוקא אביי הוא דמוקי לה הכי בעושה אבל אנן קי"ל כרבא דאמר כולה במולא ומציעתא רבי יהודה היא כו' אלמא במולא מותרין ובעושה אסורין ובמכילתין אוסר לעשות אפילו פרצוף בהמה וצפור וחגבים ודגים שנאמר תבנית כל בהמה אשר בארץ. עי' פרק חזקת הבתים. וע"פ הראיות הללו צוה להסיר צורות אריות ונחשים שציירו בבהכ"נ בקולוניא והמיימוני כתב פ"ג דהלכות עבודת כוכבים אין איסור לצור אלא צורת אדם בלבד לפיכך אין מציירין לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת אדם והוא שתהא הצורה בולטת כגון (*הציור) [*הסיוד] והכיור שבטרקלין וכיוצא בזה ואם צר לוקה ואם היתה הצורה משוקעת או של סממנין כגון הצורות שע"ג הלוחות והטבלאות או שרקומין באריג הרי אלו מותרות וכן אסור לצור דמות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומלאכים שנאמר לא תעשון אתי כדמות שמשי שמשמשין לפני במרום ואפילו על הלוח צורת בהמה ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורת אילנות ודשאין וכיוצא בהן מותר לצור ואפילו היתה הצורה בולטת עכ"ל המיימוני ור"מ כתב נשאלתי על אותם שמציירין במחזורין צורות חיות ועופות אם יפה הם עושין אם לאו והשבתי נ"ל דלא יפה עושין שמתוך שמסתכלין בצורות הללו אין מכוונין לבם לאביהם שבשמים מיהו אין כאן איסור משום לא תעשה לך פסל דהא מסקינן פרק כל הצלמים שאני ר"ג דאחרים עשו לו ואפילו חשדא ליכא בציורין שהם ממיני צבעונין בעלמא ואין בהם ממשות כלל דלא חיישינן לחשדא אלא בחותם בולט ולא בחותם שוקע כ"ש בדבר זה שאין שוקע ולא בולט אלא צבע בעלמא וכ"ל דאפילו ישראל מותר לצור צורות במיני צבעונים ואין בזה משום לא תעשה פסל דלא אסור אלא פרצוף גמור (חקוק) [משוח] בבשר אבל במיני צבעונים מותר כדאמרינן פ' חזקת הבתים הצר צורה בנכסי הגר קנה דרב לא קנה לגינתא דבי רב אלא בצורתא. פי' רשב"ם דרב צר צורת חיה ועוף אלמא ודאי במיני צבעונים מותר ועוד האריך הרב ועתה לא נפניתי להאריך בזה ע"ש: תתמא [דף מט ע"א] נתערבה באחרות ר"ת ל"ג ואחרות באחרות דס"ס הוא ואין לאסור דהא לית הלכתא כר' יהודה דפ' התערובת דאסר ס"ס ברימוני בדן ורבינו שמחה הקשה דברים בילה אמרינן גבי בילה ספקא אסורה נתערבה באחרות כולן אסורות וי"ל דשאני גבי בילה דהוי דבר שיש לו מתירין ואפילו באלף לא בטיל ולכך יש לאסור אפילו ס"ס: הלכה כר' אליעזר נראה לר"י דרבי אליעזר דוקא פליג ואמר דמהני להו פדיון (*שעל) [*הנהו דעל] ידי תערובת לאיסור כי הכא אבל בעיניה מודה רבי אליעזר דלא מהני פדיון דלא לישתמט תנא ואמר כל מה שאתה מהווה ממנו הרי הוא כמותו ופליג ר' אליעזר (*מתו"ך וה"ר) [*מתוס' ה"ר] ישראל וכן בתוס' אחרים ואין להקשות דהכא פסקינן כר"א דמוליך פדיון לזה וזה גורם ולעיל פסקי' הלכה כרבי יוסי דאמר זה וזה גורם מותר וי"ל דהא דפסקינן הלכה כרבי אליעזר לאו בזה וזה גורם אלא פסיק הלכה כרבי אליעזר דמהני פדיון לאיסור שע"י תערובת ובגורם אחד ולא בפלוגתא דהכא אבל זה וזה גורם אפילו פדיון לא צריך כר' יוסי: (*שקל) [*שקול] ד' זוזי דמי חביתא ושדי בנהרא ודוקא סתם יינם דמדרבנן הוא שרי בכה"ג אבל באיסורי הנאה דאורייתא לא שרי בדבר לח כמו יין ביין אלא חבית בחבית: פסק רשב"ם חביתא דאיסורא שנתערבה יוליך הנאה לים המלח ומשתרי אידך והוא הדין לפת האפויה בעצי ערלה דשבח עצים בפת יוליך הנאה לים המלח וחמץ בפסח שאסור במינו במשהו או שלא במינו בנותן טעם ואסור אף בהנאה יש לו פדיון להוליך דמי הנאה שלו לאיבוד ומותר ליהנות אבל לא באכילה דסוף סוף טעם דחמץ קא טעים ורבינו ברוך הביא ראיה לדבריו מירושלמי דפרקא בתרא דערלה דתמן תנינן אלו דברים של עובדי כוכבים אסורין ואיסורן איסור הנאה כו' [י] : סליק פירקא

רבי ישמעאל אומר תתמב [דף נ ע"א] מנין לתקרובת עבודת כוכבים שאינה בטלה עולמית פירוש שאפי' העובד כוכבים אינו יכול לבטלה פסק רשב"ם דס"מ תקרובת שהוא כעין פנים כדתנן ייגות וסלתות כו' אבל נרות של שעוה שמדליקין לפני עבודת כוכבים וכיון העובד כוכבים מותר בהנאה ממ"נ אם תקרובת הן אפילו ביטול אין צריכה דלא הוי כעין פנים ואי נוי עבודת כוכבים הרי הן בטלים כשכיבן ליהנות מהן וכ"ש חתיכה של שעוה שנותנין לפני עבודת כוכבים לדורון דשרי שאין כאן לא נוי ולא תקרובת עבודת כוכבים דאין הקדש לעבודת כוכבים וכ"פ ה"ר אליעזר ממיץ בס"י משום דתקרובת כעין פנים בעינן וכן לחם חק לכומרים אינה תקרובת לעבודת כוכבים כי בימים הראשונים היו מאכילין לעבודת כוכבים עצמה אבל המחבות שלהם כיון שמקטירין בו צריכין ביטול תתמג ורבינו אבי העזרי קבל מאביו רבי יואל בנרות ושעוה של עבודת כוכבים אסורין לנר מצוה בשבת ובחנוכה או לבהכ"נ כדאמרינן פרק כל הצלמים גבי המשתחוה לדקל שנטעו ולבסוף עבדו לולביהן מהו למצוה וכן באשרה שבטל איבעיא להו וסלקא בתיקו: [דף נא ע"ב] דבר של נוי אסור ופסק רבי אליעזר ממיץ בס"י שצריך ליזהר שלא יקח במשכון ולא יהנה ממשמשי עבודת כוכבים ונוי עבודת כוכבים שנהייפת עבודת כוכבים מהם [*כעין גביעים ומחתות ומעילים ורקמים המצויירות שפורסין לפני אליליהם לנאותה. וקפא"ם שלובשין השמשים ומתייחדין ללבוש לאליליהם ונויי אליליהם] יש להן ביטול דדוקא תקרובת הוא דאיתקש לזבחי מתים. ורבינו העזרי כתב בשם ר"ג להתיר קאפ"ם של השמשים משום דאף יוצא בהן להתנאות כנגד המלכים (*ר"ת) [*ור"מ] פסק תכשיטי השמשים נהי דמותרין מ"מ לדבר מצוה לציין טלית אין נכון לעשות כן וכה"ג איכא פרק דם חטאת ודבעינן מזבח שלא נשתמש בו הדיוט וגבי דלגבי טלית לא הוינו אוסרין אם נשתמש בו הדיוט מ"מ אם נשתמש בו לעבודת כוכבים נראה דאסור: *אין נהנין מהן בטובת הנאה תתמד כתב רבינו אבי העזרי דהא דאין נהנין בטובת הנאה כגון שלא היה בא לשמש זה הכומר אם לא ע"י זה אבל מה שאנו נותנין להם מקרקעותינו ולקטת פירות גינותיהם מותר שאם לא יקנה ישראל יש עובדי כוכבים רבים שיקנו ואע"ג דאמרינן פ"ק ינית כמלא נהגה לא ינית כמלא מהנה משמע תרוייהו אסירי י"ל דהתם זולד והדם הוי תקרובת עבודת כוכבים הלכך אפילו שלא בטובת הנאה אסור אבל גינה ומרחץ עשוי להנאת עובדיה ור"ת התיר לאפות בתנורין שלהם משום דרחוקין הן מן עבודת כוכבים דמהנה אינו אסור אלא בקרובי לעבודת כוכבים כי ההוא דגנה ומרחץ (*שהוא לשם עבודת כוכבים) [*במ"י אינו] והר"ר פרץ זצ"ל כתב דדוקא גינה ומרחץ שהיא לשם עבודת כוכבים מיתסרא בטובת המשמשים אבל דברים שהם של שמשים לעצמם שרי לשכור מהם א"נ מיירי כשהשכר לעבודת כוכבים: [*הלכות יין נסך] תתמה [דף נה ע"ב] א"ר הונא יין משהתחיל לימשך נעשה יין נסך פי' הנמשך אפילו בתוך הגת ממקום גבוה למקום נמוך קרוי המשכה ורב הונא פליג בתרתי על מתני' דמתני' לא אסר עד שירד לבור והכא א"ר הונא משהתחיל לימשך אפילו בתוך הגת בלא ירידה לבור ופליג נמי בהא דמתני' קאמר והשאר מותר פי' ואפילו אם יגע העובד כוכבים באותו שבגת אינו אסור דאין שם יין נסך עליו לאסור במגע עובד כוכבים עד שירד לבור והכא א"ר הונא *שאסור במגע עובד כוכבים משהתחיל לימשך ופרש"י דהגת משופע ויורד ומשעה שנמשך מצד עליון לצד התחתון קרוי המשכה וא"כ גיגיות שלנו שאינן מדרון כולי האי אינה המשכה ואם פינה הענבים אילך ואילך שיתאסף הרבה יין במקום אחד כדי לעשות גלול חשוב המשכה ועושה יין נסך כדמשמע מפירוש רש"י ור"ת פי' דאפ"ה לא חשיב המשכה אא"כ מושך היין דרך הברזא חוץ לגיגית (*ויורד) [*קודם שיורד] לבור [*הכי איתא בתוס' ע"ש] זו היא המשכה ואין להקשות לפי' רש"י ממתני' דקתני אע"פ שנוטל בידו ונותן לתפוח מותר ואמאי הא הוי המשכה ונמשכה לכאן ולכאן ואפילו בגת פקוקה ומליאה דיש לומר לפירוש רש"י לא חשיב המשכה בנמשך מצד זה לצד זה כי אם כשאין ענבים התחיו בגת פקוקה ומליאה פירוש שמלא הצנור פקוק שעתה אין היין נמשך הימנה ומליאה שלא פינה הענבים לצד אחר בתוך הגת ור"ת לא גרים מליאה דהא ר"ת לא חשיב המשכה אלא אם נמשך חוץ מן הגת וכן ר"ח לא גרים ומליאה ובס' המצות פירש שאם נתן הסל בתוך גיגית רחבה ולקח הישראל מן היין שבסל שזו היא המשכה ואם נגע עובד כוכבים בזגים ובחרצנים הדרוכים ובעוטים נאסר הכל או שמא בלא לקיחת היין שבסל כיון שנכנס היין לגול בסל קרוי המשכה ליאסר מה שבגיגית הלכך יש ליזהר משעה שנעשית המשכה שלא יגע עובד כוכבים ביין ולא בזגין ולא בחרצנים הדרוכין ובעוטין ואם הישראל לקח מעט יין מן הגיגית לנסות אם הוא טוב יש לו ליקח יין וענבים יחד שלא יהא קרוי המשכה וכן אם לוקח עובד כוכבים אותו יין כדי לנסותו נאסר מה שבגיגית בשעת לקיחתו אם היה יין לגול בלא ענבים בכוס או שמא

[*כהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו בעזרה. ומיהו אין לפסול מומרים לעבודת כוכבים מנשיאת כפיהם דשמא לאו עבודה היא וא"נ עבודה היא לא מצינו איסור אלא במקדש דכתיב אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים וכן פרק בתרא דמנחות המשתחוה לעכו"ם אין קרבנו ניחות וה"מ קרבן גמור עכ"ה. הועתק ממ"י]

*לשון אשר"י אפילו לא נגע אלא בחרצנים וזגין ועי' בפירוש הר"ן. מהר"ש:

שלטי הגבורים

לפי שי"ל שמותרת שכל דבר שאין בו עלם אין מתקיים י"ב חדש תשובה יפה אמרת לפי שאין מתקיים אמרו אי ולא מת וזו היא שאמרו הני תמרי דכדא לבתר תריסר ירחי שתא שריין ליה שאני הוכך קאת לפי שהדבש נראה שיש לו שתי סגולות למהר למחות ולכלות הדברים הנתכים הנופלים בתוכו ובשנית להעמיד ולקיים דברים השלמים הנטמנים בו כמו שאמרו רז"ל בפרק קמא דבבא בתרא גבי הורדוס. אדר"ת. תשובת רבינו ברוך שאסור לבשל בשר אסור בבית הישראל בקדרה של עובדי כוכבים שמא יתתה הישראל בגחלים תחתיה ושמא בשל בה העובד כוכבים בשר בחלב או בשר וחלב לבדו ובחתויו עובר על לא תבשל והיה מצרין לבפתם היושבת

חדושי אנשי שם

אבל קדרה של בשר בת יומא ונותנו בה חמין כו' עיין בספר מגן קטן עכ"ל : [י] בפ' כל שעה כתב מרדכי דחמץ בפסח בין במינו בין שלא במינו במשהו שכן פסק רב אלפס ומסיים וכן המנהג. ולענין הולכת דמי הנאה לאיבוד הרא"ש והר"ן חולקין על רשב"ם ואומר דליתא אלא בעבודת כוכבים ולא בשאר איסורים ע"ש ובאיסור והיתר סי' כ"ה:

בשביל פורתא כי האי שלוקח בכוס וגם אינו מתכוין אלא לנסות אפילו אם הוא בלא ענבים בכוס אינו חשובה המשכה ליאסר במגע עובד כוכבים אותו שבגיגית אבל אותו שבכוס פשיטא שאסור אם נגע בו עובד כוכבים או שתה הימנו ואסור להחזירו לגיגית מיהו אם החזירו בשביל כך אינה נאסרת אע"ג דיין נסך אוסר במשהו במינו מ"מ יש להתיר דאמרי' סלק את מינו כמי שאינו דהיינו יין הצלול שבגיגית ושאינו מינו הזגין והחרצנים רבין עליו ומבטלין ליין האסור שהחזיר דמסתמא יש הרבה זגין וחרצנים בגיגית יותר מס' של יין שבכוס שהחזיר ולכך מותר . השיב ר"ת ועל מה שכתבת על היין שאנו מקילין בו כך הנהיג רש"י ולא היה מקפיד שממלאין העובדי כוכבים הגיגיות שאין תורת גת עליך בגיגית וכל זמן שאין משכנין כלל אין מקפידין על מגע העובדי כוכבים דכגת פקוקה ומליאה הויא גיגית דאין לה המשכה עד שישכן ופשיטא דהלכתא כרב הונא דמשהתחיל לימשך נעשה יין נסך זהו בגת שיש לה פה לפנים כמו סילון ומיד נמשך הימנה כשאינה פקוקה אבל גיגית שלנו אין להם שום המשכה כי אם ע"י הסל שמשכנין על גביו דהא מתרץ רב הונא למתני' דנוטל ונותן לתפוח מיקמי דליסני משום משנה אחרונה בגת פקוקה [*ומליאה] פירוש שהיתה פקוקה ומליאה שלא הוציא מן היין כלום ע"י גרגותני ועומד הגת במילואה שכל הענבים שנתנו בגת עדיין הם כולם בגת וכן נראה היתר גמור גיגית או גת פקוקה *ומליאה שלא חסר העובד כוכבים כלום ממה שניתן בתוכו כשר דאין לך מליאה שלא היתה חסירה קודם לכן עד שתתמלא וכן היא [לפי] משנה אחרונה אין דורכין עם העובד כוכבים בגת משום דמיד כשדורך (*משך) [*מושך] ויורד [דרך] הסילון לבור כיון שאין הגת פקוקה ואפילו העובד כוכבים שואב בכלי ושותה היינו אוסרין ההוא פורתא (*דיין התחיל לימשך ותימה דעתך שכתבת לי כדרב הונא אית לן והרבה אנו מחמירין ומקפידין אבל בגיגית אין אנו מחמירין אם וכו') [כיון דיין התחיל לימשך ותימה דעתך שכתבת לי כדרב הונא אית לן והרבה אנו מחמירין בגת אבל בגיגית אין אנו] מקפידין אם העובד כוכבים שואב ומביא והיין מזלף או אפילו משבר ענבים במקל וטרח שימשוך רביעית ממנו או פחות אבל ליכנס ולדרוך אפילו בגיגית או בגת פקוקה חלילה לנו עכ"ל ר"ת ומורי ה"ר מרדכי מצא בתוס' שכתב משם ר"ת להחמיר בגיגית כמו גבי גת: גרסינן בירושלמי על מתני' לוקחין גת בעוטה תני רבי חנן והוא שלא העלים ישראל עיניו ממנו ובסמ"ג מספק אולי הירושלמי מיירי שאין הגיגית מליאה אבל אם הניחה מליאה אז נכר חסרונה וראב"י העזרי כתב דהלוקחים גיגיות בעוטות מן העובד כוכבים ונשתהו בבית העובד כוכבים שבוע או יותר (*ונתקיים יותר) [*להתקיים מותר . מ"י] היין היוצא לבסוף כשידרוך לא יפה עושין כי יש לחוש מתערובת יי"נ וגם שמא היה עכבת יי"נ בתחלה בגיגית וכתב (*בס"ה) [*בס' ה"ג] והמחמיר לתת שדין עליו כשבוצר העובד כוכבים שממלאה ומחתימה עד שיקנה תע"ב ועוד כתב שם משם רבינו יהודה שרצה ר"ת לנדות הדורכין עם העובד כוכבים בגיגית כי אסרו לפי משנה אחרונה לדרוך עם העובד כוכבים בגת קודם המשכה כי גזרו קודם המשכה אטו לאחר המשכה אע"פ שאין גוזר שם כשיד העובד כוכבים צרורה ומתוך דברי המיימוני משמע שאותו תינוק [*שהורה להתיר כשידו צרורה] טעה כי בכל ענין אסור אפילו ידו צרורה כי בכל ענין אין דורכין : [דף נו ע"ב] גרגותני גופיה במאי מיתסר בנצוק ש"מ (י) נצוק חבור וא"ת אם נצוק חבור אפילו לא החזיר גרגותני לגת נמי דהא אסור מה שבגת מטעם נצוק שהיה מחובר לגרגותני ואומר רשב"ם וריב"ן משם רש"י כי יש ללמוד מכאן דאפילו מ"ד נצוק חיבור תתמ"ו נצוק בר נצוק מודה דאין חיבור וא"כ אם הריק העובד כוכבים מקנקן לכוס שאז נאסר היין שבכוס כדאמרינן לקמן מאי דנפיק לברא גזרו ביה רבנן ועתה נאסר היין שבקנקן מטעם נצוק אם אחר כך מסך הישראל מן החבית לתוך אותו קנקן מותר היין שבחבית משום דהוי נצוק בר נצוק וריב"ם דחה הראיה והיה אומר דלעולם אית לן דנצוק בר נצוק הוי חבור ומה שלא נאסר היין שבגת היינו משום שחשוב כמים בעלמא שאין נאסר במגע עובד כוכבים וא"ת א"כ אותו שבגרגותני נמי היאך הוא נאסר מטעם נצוק והלא הוא כמים בעלמא עד שירד לפי משנה ראשונה וי"ל לפי מה שבשולי הגרגותני מתחתיו הוי בכלל מה שבבור ולכך הוא נאסר מטעם נצוק אבל מה שבגת אין לאסור מטעם נצוק דמיא בעלמא הוא ואין להקשות לפר"ת שפסק מין במינו בס' ואפילו בסתם יינם והלכה כרבי יוחנן אם כן הכא אמאי מיתסר בהחזרת הגרגותני ליבטל מה שבגרגותני בס' מן הגת וי"ל דרב הונא דהכא ס"ל כרב דאמר כל איסורין שבתורה מין במינו במשהו והכא מין במינו הוא גם אין להקשות לרב [*הונא . מ"י] אמאי אסור בהחזרת גרגותני הא אמרינן בפרק גיד הנשה מין בשאינו מינו סלק מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו וי"ל דהא לא ס"ל כרב : קיימא לן ניסוך ברגל לאו שמיה ניסוך ובשתיה מיהא אסור דלא גרע מנפל לבור ועלה וראב"ן הביא ראיה מהא דאמרינן כל שזב טמא בעובד כוכבים עושה יין נסך וכן פר"י מעשה בכותי עובד עבודת כוכבים שהיה מהלך ונגע בכנף בגדו אל היין שלא בכונה זה היה מעשה והתיר (*ר"ת) [*רש"י] דלא מיקרי מגע אלא בידו או בפיו או ברגליו או בקנה שבידו: (*דתניא) [*תניא] בסוף תוס' דטהרות הדורך ענבים בחבית אע"פ שהיין צף ע"ג ידיו טהור וכן בעובד כוכבים אינו חושש משום יין נסך ופי' ראב"י העזרי ודוקא כגון דלא ניחא ליה דליף אלא שעושה לדחוק הענבים בכלי דומיא דבדניות דפרק אין מעמידין : בהדי דקא נחית נגע בחמרא כך גרים ר"ת והאלפסי ותשובת גאונים וכפר"ח אבל רש"י גרים (כ) נגע בחמרא ברישא דלוליבא וקשה דתנן נטל את החבית וזרקה לבור של יין בחמתו והכשירוהו בשתייה ומוקי לה בגמרא דאזיל מיניה ומיניה שהיה אוחז בחבית כשנפל לבור ויש לומר דחבית הוי מעשה גדול ואין יכול להזיז בו יין שבבור מיקרי כחו אבל לוליבא שהוא דבר דק כשמזיז בו היין מקרי מגעו והשתא לפי' האלפסי ור"ת אם עובדי כוכבים נגע ביין בקנה בלא כוונה כלל מותר בשתיה ולפרש"י אסור בשתיה והשתא מסקינן דעובד כוכבים שנגע בידו ביין אע"ג שלא נתכוין לנסך אמנם שהיה יודע שהיה יין אסור בהנאה כי ההוא דעובד כוכבים דשכשך בידיה בדולא לראות שהוא יין ואסרו שמואל ור"י בהנאה גם ראיה מהאגרדמין עובד כוכבים שקדח במניקת והעלה דאסרו בהנאה אע"פ שלא עשה [*מעשה] אלא מוצץ בפיו בקנה חלול כדי לנסות אם הוא טוב ואם עובד כוכבים נגע בידו בלא מתכוין אפי' ליגע (*כיון) [*כמו] שהוליך ידו על היין בלא ידיעתו אסור בשתיה ומותר בהנאה וראיה מדתנן מדדו בין ביד בין ברגל ימכר ואפילו לרבי נתן דאמר ביד אסור בהנאה היינו משום שיודע שהוא יין בשעת נגיעה וגזרו מדידה ביד אטו מגע בלא(*טעמא מדידה) [טרחא דמדידה] אבל היכא שאינו מתכוין אפי' ליגע מותר בהנאה ועוד מדתניא עובד כוכבים שהושיט ידו לחבית של יין וכסבור של שמן הוא זה היה מעשה ואמרו ימכר וכל שכן היכא דאינו מתכוין ליגע דמותר בהנאה ומגע עובד כוכבים על ידי דבר אחר כגון בקנה בלא כוונת מגע לגירסת האלפסי ור"ת ז"ל מותר בשתיה ולגרסת רש"י אסור בשתיה: [דף נז ע"ב] ה"ג ולאפוקי מדרב דאמר תינוק בן יומו עושה יין נסך קמ"ל דלא ושרי אף בשתיה לרב נחמן דרב גופיה לא אסר אלא בשתיה איכא מאן דס"ל כרב והכי פסיק ר"ת ור"ח פסק כרב נחמן [וה"ג פוסקים כרב] (*וכן ריב"ן) [*במ"י ופי' ראב"ן] ורשב"ם בשם

רש"י וכן נמצא בתשובות הגאונים דהעובדי כוכבים בזמן הזה אין בקיאין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה שמגען אינו אסור בהנאה אף לדברי רב ועל זה סמכו לקבל יין נסך בחובו [*וקשה לר"י אם יש להתיר מטעם זה דהא כל דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו] אמנם המיי' כתב כל העמים שאין עובדים כוכבים כגון אלו הישמעאלים יינם אסור בשתיה ומותר בהנאה וכן הורו כל הגאונים אבל מי שעובדי כוכבים הם סתם יינם אסור בהנאה. אין מתנסך לעבודת כוכבים אלא (*שראוי) [*הראוי] להתנסך ע"ג המזבח לפיכך יין מבושל שנגע בו עובד כוכבים כשר [*ומותר לשתות עם העובדי כוכבים בכוס אחד] מדשתי שמואל ואבלט בכוס אחד אבל יין מזוג ויין שהתחיל להחמיץ ואפשר שישתה אם נגע בו עובד כוכבים אסור . גאוני המערב אמרו שאם נתערב ביין של ישראל מעט דבש או שאור הואיל ואין ראוי להתנסך למזבח הרי הוא כמבושל וכשכר דאינו מתנסך . נשאל על כותית אחת שנשכרה בבית יהודי אחד שלא היתה בקיאה בדת יהודית וא"ל הבעל הבית שתכין המאכל ותערוך השולחן לאכול עליו והיה עומד בפתח הבית והכותית יחידה בבית ונכנס היהודי בביתו לאכול ומצא הכלי שהיו רגילין למשוך בו היין שהיה מלא יין ושאל מי הוציא היין ואמרה הכותית אני הוצאתי מן החבית (*ואסרוהו) ושאלו לי ואמרתי כי נראה לי שמותר היין שבחבית הואיל ולא ידעו ולא ראו ולא שמעו שהוציאה מן החבית אלא על פיה אימור מעלמא הביאה אותו יין ולא הוציאתו מן החבית וכ"ל ראיה מדאמר פרק בתרא דמסכת ע"ז ההיא רביתא דאישתכחת ביני דני והוי נקיטא אופיא בידה אמר רבא חמרא שרי אימור מגבא דחביתא שקליתיה פי' ולא מתוך היין ואע"ג דליכא השתא אימור איתרמויי איתרמי לה ואין נראה לחלק דשאני התם שרגיל הוא להיות אופיא שקורין אשקומא על גבי החבית ושלום טוביה בר' אליהו . ושאלתם על אודות חביות יין מונחין ברשות הרבים בלילה ויהודי משמר ועברו גנבים ודקרו בחבית בסכין ובידם קדירה ומשכו היין לתוכו נ"ל שאם יש בעיר ישראל אחד חשוד בזה או דרך ליצנות או דרך גניבה נתלה בזה ומצ"ל כי ההיא דפ"ב דכתובות דאם יש שם מחבואה אחת מצלת על כל הכהנות אבל אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן מיהו אפילו בגנב עובד כוכבים נמי יש להסתפק שמא לא נגע ביין אלא מיד כשעבר הסכין את עובי השולים יצא היין ולא נגע בו בסכין כי היכי דחזינן דתלינן לקולא בההיא רביתא *בפרק השוכר דאמר מגבא דחביתא שקליתיה אע"ג דהשתא ליתא ועוד אפילו נגע [*ביין] בסכין כיון שלא נתכוין הגנב אלא לנקוב [*בחבית] כדי שיצא היין ולא חשש במגעו הוה כחו שלא בכוונה ושרי כדגרים ר"ת בהדי דקא נחית נגע בחמרא אבל אי בלוליבא נגע שלא בכונה שרי בשתיה אבל יין שבקדירה נראה ודאי שנתנסך במגעו אם הוא עובד כוכבים (דלא בעינן חבור נצוק) [*במ"י . ואם לא בעינן לחבור נצוק] כשפופרת הנוד אלא בטופח על מנת להטפיח נאסר היין שבחבית ע"י נצוק והמחמיר תע"ב ושלום שמואל ברבי ברוך : מצאתי בתשובות פעם א' הגביה העובד כוכבים העגלה [*במ"י . והוציא היין להוציא הסוס והתירו היין בין כו'] להוציא היין והתירוהו בין כלי שעירה לתוכו בין כלי שעירה ממנו דכחו שלא בכוונה שרי והוא לא נתכוין להריק אלא לפרוק הסוס : [דף נז ע"א] עד שישתקע שם עבודת כוכבים מפיהם ומ"מ גם להאוא דבעי שקוע הני מילי עבדים שמתגיירין בעל כרחם אבל גרים שמתגיירין מרצונם לא בעי שיקוע ומיד אחר מילה וטבילה מותר לשתות עמהן ולקמן פירש ר"י דגר שמל ולא טבל מגעו שרי דלא גרע מגר תושב ושלח לו ר"י לר"ת חזי דמינך ומאביך ומאחיך קא שריתו יין נסך לעלמא אביך רש"י ואחיך רשב"ם דפסקו דעובדי כוכבים בזמן הזה כתנוק ב"י ושמואל קאמר דתנוק בן יומו אין עושה יי"נ ליאסר בשתיה ואתה פסקת כשמואל מדקאי כריב"ל: כל דלהדי ברזא חמרא אסור (ל) ואידך שרי פי' רש"י בשתיה ואיכא מרבוותא דמפרשי שרי בהנאה משום דקשיא להו הלא חמור הוא מנילוק וקטפרס ועוד איך יתכן שהתחתון יהיה מותר בשתיה והיין אסור שוכב עליו ומיהו ר"ת ורש"י פסקו דאין הלכה כרב פפא [והכל אסור] דבתלמודא אוקמא להא מלתא דרב פפא כתנאי וקם ליה רב פפא כיחידאה תתמ"ז ופי' בספר התרומה הלכך עובד כוכבים שהניח ידו או מטלית בנקב החבית אם תחב (*עד חלל) [*בחלל] החבית הכל אסור בהנאה כמו מפיה ומשוליה ואם לא נתחב ידו בנקב אלא הניח ידו על הנקב ופסק היין מלצאת ע"י כך אסור בהנאה לרב פפא עד ברזא לבדו אף לליסנא דמחמיר טפי ומ"מ אסור בשתיה . ולר"ת נשאל על הכותית שנדנדה הברזא ולא יצא מן היין לחוץ והברזא היתה ארוכה ועברה הדופן ונכנסה בתוך היין והשיב אם הברזא אינה מהודקת בחוזק נאסר היין בנדנוד זה דדמי למדדו בקנה דאסרינן במתני' בשתיה אבל ברזא שמהודקת ועומדת הרי הוא כנוד מלא יין ביד הכותית והכותית מניחה אצבעה עליו ודמי לחבית שנפקעה לפותיה דמעשה לבינתא קא עביד ואע"פ שהיין יוצא כל שכן הכא שאין היין יוצא והוי כנוגע לחבית בדופניה ואם הברזא אינה [נכנסה] לתוך החבית והעובדת כוכבים הוציא הברזא כתב רבינו אבי העזרי מעשה בא לפני רבי והתיר בשתיה וכן נראה לרבי אבי העזרי ולנצוק חבור לא חיישינן אע"ג דמה שנפל למטה אסור מ"מ כיון שאין נסך גמור דלא שכשך לא אחמור בנצוק וקטפרס דידיה והה"נ דאם החזיר הברזא מותר כך נראה לרבי אבי העזרי ורשב"ט כתב שאין לסמוך על הוראה זו משום דחמור הוא מנצוק כתב בס' התרומות אם שפך עובד כוכבים מן הכלי אל כלי אם היה סבור שהוא שכר או משקה אחר מותר אף בשתיה כעובדא דרבי יוחנן בן ארזא ורבי יוסי בן נהוראי דהתא עובד כוכבים ואוריק אוריקי ושרא אף בשתיה מפני שהיה סבור העובד כוכבים שהיה משקה אחר והוא הדין אם נשא העובד כוכבים גיגית מלאה יין במוט ובלכתו נפל מן היין לחוץ [*שלא בכוונה] מותר אף בשתיה אף מה שנפל (*וכפירוש) [*וכן פי'] רשב"ם ואם שפך העובד כוכבים מן הכלי אל כלי בכוונה שהיה יודע שהיה יין מה שנפל בחוץ אסור אפילו בהנאה כדאמר ר"פ עובד כוכבים אדנא של יין וישראל אכובא ריקנית ושפך העובד כוכבים בתוך הכובא חמרא אסור אפילו בהנאה אבל מה שנשאר בכלי שלא עירה מותר אפילו בשתיה למ"ד נצוק אינו חבור ישראל הבא לערות כלי גדול מלא יין אסור לומר לעובד כוכבים לכתחלה לסייעו לערותו כדאמר רבא לשפוכאי לא לסייעו עובדי כוכבים בהדיה דלמא משתליתו ומסמכיתו עילוייהו אמנם אם מסייע עמו מותר בדיעבד דכל היכא דכח עובדי כוכבים אסור אי איכא כח אחר מעורב בו מותר אף מה שנפל לחוץ ש"ה . כתב המיימוני פרק י"ב דאיסורי מאכלות אחז העובד כוכבים כלי פתוח של יין ושכשך [*פי' היין עצמו] בו אע"פ שלא הגביה ולא נגע בו נאסר היין נטל הכלי של יין והגביהו *והגיד היין אע"פ שלא שכשך נאסר היין שהרי היין בא מכחו הגביהו ולא שכשך ולא נגע מותר עובד כוכבים שהיה אוחז הכלי בקרקע וישראל יוצק לתוכו מן החבית מותר היין ואם נדנד העובד כוכבים הכלי נאסר היין ואם היה כלי שהוא מוהל העובד כוכבים לטלטלו ממקום למקום אע"פ שהיין מתנדנד שאין זה דרך ניסוך העביר נוד של יין ממקום למקום ואוחז [פי'] הנוד בידו בין שהוא מלא או חסר מותר ואע"פ שהיין מתנדנד עכ"ל מיימוני. [דף נח ע"א] ויין שמזגו עובד כוכבים אסור אומר ר"י דה"מ כששופך מים לתוכו כדי שיהיה טוב לשתותו דאז מדקדק למוזגו יפה ואיכא למיחש דלמא נגע אבל שפך בעלמא

*ומיהו צ"ע בתוס' בדין נצוק על ידי כחו של עובדת כוכבים שמתיר שם משם רבינו מנחם . מהר"ס :

שלטי הגבורים

שיושבת ברשות ישראל שתי קדרות אחת של חלב ואחת של בשר עכ"ם : (י) וכן בדין נצוק חבור נחלקו גאונים רש"י והמיימוני פסקו דנצוק חבור ור"ת פסק דנילוק אינו חבור וכיון שנחלקו גאונים ואף דרבי חייא מסייעא ליה ואוקי איסורא דעכבת יין כשפיתחתו נצותיתו ואוקי להחמיר ולאסור נצוק ואע"ג דקי"ל בשל סופרים הלך אחר המיקל היינו היכא דחזינן פלוגתא דתנאי אבל היכא דלא חזינן פלוגתא דתנאי בהדיא אלא מספקא לן מאי אמור בה קמאי כי הכא דנצוק אזלינן לחומרא אף בשל סופרים וכי האי גוונא אמרי' בערבי פסחים דכולהו ארבע כוסות צריכי הסיבה מספק אע"ג דשל סופרים הוא וכן שמעתי בשם ר"ש מדרו"ש הגה"ה : (כ) ושאלהם ישראל שהיה יושב על השלחן וכלים של יין עליו ובא עובד כוכבים ומשך המפה ונשפך מן היין חוץ לכלי ודאי אסור בשתייה דכח כחו הוא ורב אחא בר יעקב עבד עובדא בכח כחו ואסר ותשובה ראשונה נראה למורי עיקר : (ל) ואידך שרי פי' רש"י בשתייה ופי' ראבי"ה שנקב הברזא היה צר שלא היה יכול לשכשך ואינו יכול ליגע לפנים מן השוליים שלא היתה מגעת חוץ לעובי השור כך צריך להוסיף עליו כן נראה לראבי"ה עיקר :

ועתה

מותר בשתיה בדיעבד ועובד כוכבים הזורק צרור מרחוק ומכוין לזרוק ביין מותר דאמר רב אשי כל שבזב טהור דהיינו זריקה בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך ומ"מ אסור לעובד כוכבים להביא ענבים בכלי ולשופכן בגיגית שהמשיך ממנה יין משום דדמי כמאן דאזיל מיניה (*ומיניה) [*במ"י אינו] שהאשכולות אדוקים (*מיניה) [*במ"י אינו] ומחוברים יחד זה לזה אלא צריך שהישראל יסייעו לזרקו ואם לא סייע היין אסור כפירוש רשב"ם ז"ל אבל אם זרקו מרחוק או נפלו בבת אחת כמו זורק צרור מותר בדיעבד אבל לכתחלה אסור מדבעא מיניה רב הונא מהו שיוליך ענבים לגת פי' שהמשיכו ממנה מי חיישינן דלמא נגע ביה אבל אם לא המשיך עדיין מן הגת למה יהא אסור לזרוק ענבים הללו אפילו ליגע במה שבגת מותר ומותיב לה מן העובד כוכבים שהביא ענבים בסלים אע"פ שהיין מזלף עליהם מותר ומשני היינו דיעבד אבל לכתחלה אסור :

[דף ס ע"א] *ואי מלדד לדודי [*פי' ואפילו בכובא חסירא והוא לישנא אחרינא שפירש רש"י ומ"ש אח"כ בכובא מלאה היא פי' ראשון של רש"י וע"ש] מפרש רש"י משום דמקרקש בכוונה והוי ליה כחו בכוונה ואסור בשתיה ובכובא מלאה עסקינן דמודה רב אשי דלמא נגע . והריב"ש פירש [*היינו כמו לישנא אחרינא שפי' רש"י] לפי שכשמטין הכובא על צדה בשעה שהיין מקלח בכובא הוה ליה כנוגע דמה לי נוגע בקנה מ"ל נוגע בשולי הכובא וכשהחבית מונחת על העגלה ומקלח ממנה לכובא ובא עובד כוכבים והגביה כדי שיהא מקלח [*יפה] מותר כיון דבלא זה מקלח ה"ל מסייע שאין בו ממש ומיהו אם יש בחבית מעט יין שצריך להגביה מצד אחר אסור אע"פ שהתינוק מסייע כיון שאין בו ממש ובשיטת ה"ר פרץ יש דמשמע מפי' הריב"ש למ"ד נצוק חבור אם היה מערה מכלי אל כלי והעובד כוכבים מנענע ידו של ישראל אסור גם מה שביד ישראל דהוי כאילו נגע בקילוח : הגה"ה והא קא נגע בנטלא י"ל דה"פ דאי אפשר שלא יגע בידו ביין שבדולא שישאב בנטלא מן [דולא] מלא ולפירוש ר"ת שמתיר מגע ע"י ד"א כשבור שהוא שכר א"כ בזמן הזה דעובד כוכבים לאו בני ניסוך נינהו דלא ידעי בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה וחשיבי כתינוק בן יום א' היה מתיר מגע עובד כוכבים ע"י ד"א אע"פ שהוא יודע שהוא יין דכיון שאינו בר ניסוך ולא אתי לכלל כוונת ניסוך לשון ה"ר חזקיה זצ"ל. האי עובד כוכבים דנסכיה לחמרא דישראל מכאן היה נוהג ר"ת כשהיה כותי עובד עבודת כוכבים נוגע ביינו היה מוכרו לאותו עובד כוכבים עצמו לפי שאותו עובד כוכבים היה חייב לפורעו מה שהזיקו כדאמר רב אשי האי עובד כוכבים דנסכי לחמרא דישראל אע"ג דלזבוני אסור למישקל מיניה דמי חמרא שרי מאי טעמא מיקלא קלייה כובא מליא אסור פרש"י וכן ר"י דהיינו כשהעובד כוכבים נושא הכובא על ראשו או על כתפו או בין ידיו דהתם איכא למיחש דלמא נגע ביין כיון שהכובא מליאה אבל במוט או לישא הדלי דרך טבעתו מותר וכתב ר' אבי"ה שצריך שהישראל יסייע להכניס המוט בנקב אוזן הכובא ואם ע"י שנדנד ניתז מן היין ע"י העובד כוכבים וחזר וניתז ביין מותר שאין כאן [דרך] ניסוך: ההיא חביתא דפקעה לאורכה פסק רש"י עובד כוכבים דמהדק מגרופיות גגית המליאה יין הסדוקה לאורכה אין זה כמדבק חבית הנפקע לאורכו שלשם החבית מזומנת ליפול אילך ואילך וכשהוא מדבקה מחבר כל היין זה לזה אבל הגגית היין עומד במקומו ע"י הידוק ראשון וסדק קטן יש שם והוא מהדקו וכן בחביות של עץ שלנו אבל דבר זה אסור להיות עובד כוכבים תוחב נעורת או מטלית בסדק ובחבור השולים לסתום מפני שנוגע ביין עד כאן לשון רש"י ואומר ר"י דמותר לעובד כוכבים לתחוב נעורת סביב השולים במקום שמתחברים אל דופני החבית ומשם יוצא היין וזב שהנעורת שתחוב אינו כנגד היין שבפנים לפי שראשי השולים מפסיקין בחריצין שבדופני החבית סביב ואפילו באמצע חיבור השולים אם ישראל נותן הנעורת בסדק החבית אך לא הדיקו ועדיין היה היין זב ויוצא מותר לעובד כוכבים לתוחבו יפה משום דנצוק ההולך לאיבוד הוא כמו עם הארץ שנגע באשכולות והמשקה הולך לאיבוד דאמרינן פרק (*שני דאמר רבה) [לרב ירמיה] כמאן דאמר אשכולות טמאות וכל הגת טהורה ואם העובד כוכבים תחב הנעורת בסדק אם אין בו חלל אך אין הגשרים של השולים מחוברים בחוזק ואין מכנים עד החלל של החבית יכול להיות שמותר הוה עובדא בכח כחו ואסר רב יעקב מנהר פקוד וכך פסק רבינו חננאל לאסור כח כחו לכן טוב הדבר שיסייע הישראל עם העובד כוכבים אבל איכא לספוקי היכא דבכח עובד כוכבים סגי וישראל מסייעו ובכחו של ישראל לא סגי דה"ל זה יכול וזה אינו יכול אם נאסר ונאמר מסייע אין בו ממש כדאמרינן פ' המצניע [*ל"ג] ופי' רשב"ם שצריך הישראל לגלגל. גלגל של גת עם העובד כוכבים ואם גלגל עובד כוכבים לבדו ואיכא הפסד סמכינן אהיכא דאמרי בכח כחו כולי עלמא לא פליגי דשרו והני מעצרים שלנו איכא שלש כוחות שאוחז במקל או במוט ומגלגל (*הכל) [*הגלגל מ"י] הרי שני כחות והגלגל משפיל הקורה על הענבים הרי שלשה כחות מקל גלגל וקורה ואעפ"כ למאן דאסר כח כחו הוא הדין שלש ואין חילוק : נטל החבית וזרקו לבור בחמתו כתוב בא"ז דעובד כוכבים שנגע ביינו של ישראל וכוונת של העובד כוכבים הנוגע כדי להכעיס הישראל ולהפסידו הוא שרי ואפילו בשתיה דכה"ג לא גזור בה רבנן וכן כתב רבינו אבי העזרי ז"ל היכא דזרק העובד כוכבים חפץ לבור להכעיס או בחמתו אפילו קא אזיל מיניה ומיניה שתפס בו מותר בשתיה וכן נמצא בתשובת הגאונים וקרוב הדבר בעיני דאפילו אם נגע העובד כוכבים בידיו להכעיס דמותר בשתיה וכ"כ ר"ב פ"ב דחולין דמותר משום דאין אדם אוסר דבר שאין שלו היכא דלהכעיס קא מכוין וכן נמצא בתשובת רב נחשון גאון שפעם אחת היה בורו של ישראל מלא יין ובא אנס והושיט ידו לתוכו להכעיס והיה שם זקן אחד ירא שמים שנהרג על קידוש השם ושמענו שלקח מן היין בכלי ושתה ממנו בפני האנס שלא יהא רגיל לעשות כן לישראל וכתב רשב"ם [*בגמ' שם] כל שבזב טהור בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך בזריקה שאם זרק את האבן ע"ג הכלי לא טמאו עובד כוכבים נמי אם זרק אבן או צרור או כל דבר ליין אפילו בכוונה לא נסכו ומותר בשתייה וכן הורה רבינו וכן נשמע על רבינו יוסף הגדול שהתיר זריקה בעובד כוכבים וכן הנהיג את דורו : [דף סא ע"א] המטהר יינו של עובד כוכבים פרש"י דמיירי כולה מתני' שהיין בבית המטהר בלא מפתח וחותם (*ובדלא כתב) [*ובדכתב] העובד כוכבים התקבלתי דה"ל יינו של ישראל אע"ג דיינו של ישראל בחצר אחרת אסור בלא מפתח או חותם כדאמרי' בברייתא בגמרא הכא דפתח פתוח לרה"ר מותר בתלמוד פסק דה"ה אם יש אשפה ברה"ר או דיקלא כנגד בית העובד כוכבים שיוכל לראות היין דרך עליו של כותל שמותר בלא פתח פתוח ובלבד שיהיה ישראל דר באותה עיר (*על) [*ועל] זה תמה ר"ת וכי משום אשפה ודיקלא וישראל דרים בעיר יניח העובד כוכבים מליגע ביין שברשותו והפתח נעול [והלא] כיון שאין מפתח וחותם קל הוא ליגע לכ"ג לר"ת דמתני' כולה מיירי במפתח או חותם ובבא ראשונה דהמטהר מיירי בלא כתב [*לו] התקבלתי דה"ל יינו של עובד כוכבים והשתא מותר משום דאיכא תרתי לטיבותא מפתח [או] חותם ופתח פתוח לרשות הרבים אבל יינו של ישראל ברשותו של עובד כוכבים מותר במפתח או חותם בלא פתח פתוח לרה"ר כתנא קמא דברייתא דקאי כרבי אליעזר דלא חיים לזיופא כתוב בספר התרומה מסקינן יין של עובדי כוכבים שדרכו ישראל וחתמו חותם בתוך חותם והוליכו העובד כוכבים מעיר לעיר ופעמים [לן] בעיר שכולה עובד כוכבים וגם הפתח סגור מותר ואם הפתח פתוח לרה"ר אפילו בחותם אחד מותר ויינו של ישראל שמוליכו עובד כוכבים

[*ואי מלדד לדודי לכובא תמרא אסור פי' רש"י משום דמקרקש ליה לחמרא בכובא מליאה עסקינן דלמא נגע ליסנא אחרינא אפילו חסירה נמי כיון דמקרקש בכוונה הוה ליה כחו בכוונה ואסור בשתיה ע"כ וז"ל תוס' ונראה לריב"ש כאותו לשון שפירש הקונטרס אפילו בכובא חסירה כו' עד אכן יש להחמיר בבני אדם כשמטין הכובא שיש בה מעט יין לצד אחד שלא יטה אותו העובד כוכבים ואפילו אם נער קטן מסייע דמסייע כי האי ודאי מסייע אין בו ממש כי הכוח דזה יכול וזה אינו יכול דפרק המצניע דנ"ג] :

לעיר אחרת וגם פעמים שמשתהה שם שני ימים או יותר בעיר שכולה עובדי כוכבים מותר בחותם אחד כרבי אליעזר אך ספק אם צריך הכרת חותם או שישלח כתב ידו היאך החותם עשוי או שמא אין צריך לא זה ולא זה רק חותם אחד לבדו : יינו של ישראל שהניח ברשות עובד כוכבים ופתח פתוח לרשות הרבים וישראלים דרים בעיר ואין חתום כלל [או] אפילו בעיר שכולה עובדי כוכבים אך שישראל עוברין לפעמים שם דרך אותה העיר דהשתא חשיב אותה העיר כישראל ועובדי כוכבים דרים בה לפירוש רש"י מותר ולפירוש ר"ת אסור אבל יינו של עובד כוכבים שטהרו ישראל דברשות עובד כוכבים כהאי גוונא אסור לכולי עלמא ישראל שהניח יינו ברשות ישראל והניח שם עובד כוכבים ופתח פתוח לרה"ר וישראל הלך לשוק אפילו אין היין חתום מותר אם לא הודיע לעובד כוכבים אנה הלך ואם הודיעו שמפליג והלך ובתוך כך יוכל לעשות אחרת כמותה אסור ואם ישראלים אחרים דרים בעיר שמא גם זה מותר ואם הפתח סגור בעדו ואח"כ מצא שם העובד כוכבים אפילו לא הודיעו שמפליג אסור אי אית ליה לעובד כוכבים לאישתמוטי ויש לו טענה שיוכל לומר (*העובד כוכבים) [*במ"י אינו] מהו מבקש שם ואם לאו מותר ואם יש חלון או סדק בכותל או אילן או אשפה חוץ שיוכלו לראות משם היין כפתח פתוח דמי ושרי ואם יש מגופה שריק או נסר קבוע במסמרות מותר בכל ענין אבל מטלית או נעורת מהודקת שם אין קרוי חותם אחד הלכך טוב הדבר לסתום פי החבית בנעורת או טוס דבר ולשום עור על הסתימה קבוע במסמרות ולכתוב אותיות תליין על העור ותליין על קרשי החבית שאם יגביה העובד כוכבים העור לא ידע העובד כוכבים לכוין ליתבו כבתחלה ולתת חשק שקורין צרקל"א שביבי השולים במקום שמחוברים אל דופני החבית לקובעו עם מסמרות מפני הנעורת התחובה סביב שלא יוציאם העובדי כוכבים להוציא היין דרך שם ולהוחבו אח"כ אל מקומו הראשון וכל הברזות לחתוך ולקבוע עור עליהן במסמרות אי נמי לקבוע נסרים במסמרות לכסות כל השולים והברזות (*או צריך) [*וצריך] שישלח אל חבירו שלא יגע אל החבית עד שיבא הוא ויכיר מה שחתם אם הוא כמו שחתמו מתחלה דהא צריך הכרת חותם מיהו אפילו לא ילך הישראל אשר חתמו להכיר מה שחתם (*נראה שמועיל) [*שמא מועיל] לשלוח בכתב ידו אל הישראל באיזה ענין חתמו והיאך : מצאתי בשם ר"ת [ר"י מ"י] הורה רבי הלכה למעשה על היין שהיה במרתף ובאו גנבים ופרצו בה פרצות וגנבו בה ממון ושמע בעל הבית שלא היה בעיר ונתן לעובד כוכבים אחד המפתח לילך לשם ולתקנו והיה שם יין בחבית ובקובית (*לפניהם) [*שלפניהם] הורה ר' שאין לחוש שמא נסכו הגנבים שהרי לא באו אלא לגנוב ממון ולא היה להם פנאי לנסך כדאמרי' הוה פולמוסא דאתא לנהרדעא פתחי חביות טובא ואמרו אדעתא דממון פתחו ועל העובד כוכבים שמסר לו בעל המרתף המפתח אין לחוש שמא ניסך ומשך מן החבית ופשיטא שאין לחוש לזה שמא נגע בהם דרך הנקב שהרי כל ניסוכם לא היה אלא דרך הגבהה וחביות גדולות אין דרך להגביה והכי מוכח פ' הניזקין ופ' הגוזל בתרא (*דנבי) [*גבי] המדמע והמטמא והמנסך כיון דאגבייה קנייה ומתחייב בנפשיה לא הוי עד שעת ניסוך ולשמא משך מן החבית ליכא למיחש שהרי היו שם קובות מזומנות כדאמרי' לקמן גבי ההיא חביתא חמרא שרי *) אמימר אמר אימור מגבא דחביתא שקלתיה אלמא תליא באותו המזומן יותר וגם הקובות (*הרי) [*במ"י היה] מתיר ר"י שהרי ישראל שמסר לו המפתח לא הודיעו שהפליג ואע"פ שלא היה בעיר והלך לו בשביל יו"ט לעיר שהיה בה מנין אפילו הכי היה מירתת העובד כוכבים שמא יבא הישראל ולא ישמר שבת כדאמרי' איסור ניורא כד הוינא בארמיותי אמינא יהודאי לא מנטרי שבתא כו' ואם יקח מן היין שבקובות היה נתפס כגנב שלא מסר לו אלא שמירת המפתח כדאמרי' לקמן פרק השוכר מיהו אם הודיעו שהוא מפליג אסור כתב ראב"ן בספר צפנת פענח ישראל שיש לו עובד כוכבים או כותית בביתו ונשאר יין או חומץ בבית בלא שמירה כיון דאימת רבן עליהן אי לאו דחזינא דנגעו בחזקת כשרות הוא דנתפס עליו כגנב דהא דבעינן חותם בתוך חותם היינו ברשות עובד כוכבים אבל ברשות ישראל לא ומיהו לכתחלה לא יניח אדם בביתו לא יין ולא חומץ בלא שמירה משום הרחק מן הכיעור עכ"ל : הגה"ה זה לשון מורי ה"ר יצחק [*לי] הקטן נראה כדברך (*מאד) וכן דנתי בשכבר ואי קשיא לי הא (*קי"ל) [*קשה לי] מתני' דפ' השוכר את הפועל המניח עובד כוכבים בחנותו אע"פ שיוצא ונכנס מותר ואם הודיעו שמפליג כדי (*שיסתום ויגוף) [*שיפתוח ויסתום ויגוב] רשב"ג אומר כדי שיפתח ויגוף ותיגוב וע"כ לא פליגי אלא בחבית סתומה אבל פתוחה כ"ע [לא פליגי] דהוא אסור ואע"פ שהוא בחנות של ישראל והכא נמי לא גרע מהודיעו שהפליג כיון שמסר לו המפתח ונעל אותו בלילה ומוליך המפתח לביתו ולא דמי לההיא (*מאבלייתא) [*מסוביתא] [דף ע' ופרש"י מסוביתא מוכרת יין בחנות כמו זולל וסובא שבאך מהול במים] דמסרה אקלידא לעובד כוכבים ואמרו בי מדרשא לא מסרה ליה אלא שמירת המפתח בלבד לא דמי דהתם לשמור המפתח נתנה ולא נתנה לו רשות ליכנס במרתף אבל האי דאזיל בלא *בר כל זמן שירצה אי נמי משתרי בדיעבד ע"י בזיעה לכתחלה אין לסמוך מכאן ואילך על ההיתר עכ"ל : הגה"ה גנבי ישראל נכנסו במרתף באישון לילה ואפלה ומשכו מחבית יין דרך נקב הברזא והרגישה שפחת בעל הבית להם והרעימה וברחו ונכנסה למרתף וסתמה נקב החבית בקנה כי הגנבים יצאו בחפזון והניחו הנקב פתוח והיין הולך לאיבוד והנה נכנס בעה"ב אחריה ואמר מי סתם הנקב השיבה השפחה כאשר שמעתי שהיין עושה טיף טיף לקחתי קנה כאשר מצאתיו וסתמתיו כי לא מצאתי הברזא כמדומה לי כיון שנתיהדה העובדת כוכבים ואית לה לאשתמוטי שאינה נתפסה כגנב על כניסתה וגם יש לה רגלים לדבר דחמרא אסור כדאיתא בפרק השוכר את הפועל ההיא ביתא דמליא חמרא דישראל ואישתכח עובד כוכבים ביני דני ואמר רבא אם נתפס כגנב חמרא שרי ואי לא אסור והיא רביתא דהות נקיטא אופיא בידה ותלו בה להקל אימא מגבא דחביתא שקלה לה [*הא] פרש"י היינו דוקא תינוקת קטנה דלא מסרה נפשה לנסוכי אבל גדולה לא ועוד דהכא ודאי ביאה היא וע"כ לא מטהר רבי אליעזר אלא ספק ביאה דאיכא ס"ס אבל ספק מגע לא אי לאו דנתפס כגנב מיהו איכא לספוקי אי מדמי' גדולה דהשתא לקטנה דבימיהם לפי דקי"ל שהעובד כוכבים כקטן ב"י דמנהג בעלמא בידם וצריך לעיין ושלום מאתי עזריאל עכ"ה : אשר שאלת על מרתף של יין שלפנים מן החדר והטמינה הגברת המפתח בחדר ומפתח החדר מבחוץ ובשובה מבהכ"נ לא מצאה מפתח החדר במקומה ובקשה ברפת ומצאה כד מלא יין ומפתח החדר מצאה בתבן ומפתח האוצר מצאה במקומה וכשהיתה מריבה עם השפחה אמרה לא נתכוונת אלא לגנוב בגדים ואמרה [*השפחה] שלא נתכוונה כי אם ליין כמדומה לי שאין חשש איסור בדבר אפילו אין מפתח המרתף במקומו דתניא בתוספתא דטהרות המניח כליו בחלונות של אולייריין ונעל וחתם אע"פ שבא ומצא הפתח פתוח והחותם מקולקל טהור וקתני סיפא וכן בעובד כוכבים אינו עושה יין נסך ואכולה מילתא קאי ואמרי' נמי פרק בתרא דמס' ע"ז השתא טהרותיו טהורות יי"נ מיבעיא ולא דמי למפקיד דצריך חותם ויין זה הנמצא שמא מן החנות קנתה או גנבה המעות וקנתה וגדולה מזו אמרי' בתינוק שנמצא בצד בית הקברות ושושנים בידו אע"פ שאין שושנים אלא במקום טומאה מטהרין לתינוק דתלינן באדם אחד שנכנס ונתן לו ואי משום אמירת השפחה לית בה חששא שאפילו ישראל לא מהימן בדבר שאין בידו עכשיו כגון טהרות שעשיתי עמך ביום פלוני נטמאו וכו' ואפילו משכה העובדת כוכבים אם יש בחבית ברזא התחובה בקנה והברזא קצרה ואינה עוברת חוץ לקנה לא נאסר אלא היין דלהדי ברזא לחד לישנא דרב פפא ואין השאר נאסר מכח קטפרס דר"ת פסק דאין חיבור ואפילו הברזא יוצאה חוץ לקנה אם אין העובדת כוכבים יודעת ה"ל כחה של עובדת כוכבים שלא בכוונה לפי' ר"ת שמחשב כמו כח כשנוגע בדבר שבידו ושלום שמשון בר' אברהם : אשר שאלת על הכותית שנכנסה

*) בגמרא הכי איתא אמר רבא תמרי שרי מ"ט אימר כו'

למרתף

למרתף להביא שכר מן החבית וטעמה ומשכה מן החבית [שהיה] של חומץ יין ולא נודע לה שהיה של חומץ עד לאחר שהחזירה הברזא ודמותו להיות עובדא דהוה בבי (*רב) [*רבנן] בעובד כוכבים דסליק לדיקלא ובהדי דקא נחית נגע ברישא [*דלוליבא] בחמרא לפי' ר"ת דל"ג ברישא דלוליבא [בחמרא] משום דס"ל דמגע עובד כוכבים ע"י ד"א שלא בכוונה שרי אפילו בשתיה לא דמי דהכא אפילו לפי' ר"ת יש לאסור דהא כשהוציאה הברזא והחזירה א"א שלא נגעה בידה בקילוח היוצא וה"ל כמגע עובד כוכבים בידו שלא בכוונה ואסור אפילו היכא דסבורה שהוא שכר כדאשכחנא בעובדא דר' יוחנן בן ארזא דפריך והא קא נגע בנטלא ופי' ר"ת נגע ממש ביין בנטלא אלמא אפילו למ"ד דמשבר קסבר שהוא עובד כוכבים שהוא שכר הוא אסור כי נגע עובד כוכבים בידו. אמנם אם החומץ חזק כ"כ כששופכים ממנו על הארץ מרתיח הא ודאי חומץ גמור הוא ולא מיתסר במגע עובד כוכבים ובפחות מכאן איני יודע ליתן לו גבול מתי נקרא חומץ אלא כשהוא מרתיח ע"ג קרקע ואשר שאלת מה אני קורא מגע עובד כוכבים [או ניצוק] יין ביין אני אפרש כשהעובד כוכבים מערה מן הכלי טפה ראשונה [אם] הוציאה כל כך בחוזק ששוב לא היתה יכולה לחזור לתוך הכלי אפילו אם היה מגביה וסילק היד לאחוריה והיה פוסק מלערות עוד ההוא טפה (מיתסרא) משום כח העובד כוכבים (*וכל) [*כל] מה שאחוריה [*אותה טפה] נגד הכלי ליכא למיסר אלא מחמת שנגע באותה טפה מגע גמור [זה אני קורא מגע עובד כוכבים] יין ביין [לפי שהיין שבכלי נוגע באותו טפה] בלא נצוק ע"כ [*לזה איני קורא מגע יין ביין לפי שהיין שבכלי נגע באותה טפה] אין להזכיר נצוק בדבר זה דמיתסר מאי דגויה דמנא מחמת ההיא טפה אפילו למאן דאמר נצוק [אינו] חבור אבל נצוק מיקרי ישראל המערה מחבית לבור שיש בו יי"נ דלא אפשר למיסר מאי דבגויה דמנא מחמת דנגע בטיפתא קמייתא דנפקא ומיתסרא לאלתר [*מגע כו' כמו היכא דבא מכח] עובד כוכבים וקא נגע מאי דבגואי בההיא טיפתא אלא מיתסר מחמת טפה הסמוך לו שחוץ לכלי ואותה טפה עצמה שחוץ לכלי הסמוכה למאי דבגואי לא מיתסרא מחמת עצמה לפי שיצאת חוץ לכלי מחמת כח העובד כוכבים אלא גם היא נאסרה מחמת טפה הסמוכה לה טפה אחר טפה עד שמגיעין ליין נסך שבבור והיינו פי' ע"י נצוק ובהאי איכא פלוגתא אי נצוק חיבור אי לאו אבל בעובד כוכבים המערה אין שייך להזכיר נצוק כלל מדינא הוה לן למיסר אף מאי דבגואי דמנא מחמת דקא נגע לטיפתא קמייתא דנפקא ומיתסרא מחמת עצמה ע"י כח עובד כוכבים אלא משום דאיסור שע"י כח עובד כוכבים קל הוא ביותר ומשום דקיל טובא שרינן מאי דבגואי דמנא בעובד כוכבים המערה אפי' למאן דאמר נצוק שמחובר לי"נ גמור שבבור וישראל מערה חבית של יין כשר לבור שיש בו יין נסך גמור שנאסר במגע עובד כוכבים והוי חיבור ומיתסר כל מה שבחבית למאן דאמר נצוק חיבור הכא בעובד כוכבים המערה דליכא יי"נ גמור אלא מאי דבבראי דמיתסר מחמת כח עובד כוכבים שרי אפי' למ"ד נצוק חיבור ואע"ג שנגע יין ביין אפ"ה שרי מאי דבגואי כיון דליכא נסך גמור מאברא אלא הנאסר מחמת כח עובד כוכבים ועתה תרגים בעצמך שלא יקשה כל מה שדקדקת ואין צריך לפרש ומה שכתבת כיון שעשו הגנבים ברזא לא' מן החביות שלא היתה מבורזת מתחלה והוציאו ממנו יין כ"ש דחיישינן שמא משכו יין מן הברזות נראה דאחזוקי איסורא לא מחזקינן במילתא דאי לא הוה משכחנא ריעותא בחד מינייהו הוה שרי כי משכחינן ריעותא בחד מינייהו לא אמרי' כי היכי דהאי אסור אחריני נמי אסירי כדאמרי' פרק גיד הנשה וכי מפני שוטה זה שעשה שלא כדין אנו נאסור כל המקולין ולא חיישינן כי היכי דזבין להאי זבין להאי ואפי' לאידך לישנא דקאמר וכי מפני שוטה דאיכוין לנעורי [הא אמר אמת] אסרינן לכל המקולין [*ומקשי טעמא דלנעורי הא לאו הכי דאמת כדבריו אסור] דאמרי' כי היכי דזבין להאי זבין נמי לאחריני שאני התם דאיתחזק איסורא דאורייתא אבל הכא ספיקא דרבנן היא וספק דרבנן לקולא דסתם יינם דרבנן ועוד אפי' בספק איסור טריפה דאורייתא לא הוה חיישינן אי לא איכוין לנעוריה אלא לאותו בהמה טריפה ותו לא אבל לא חיישינן כי היכי דחדא טריפה ה"ל ולא אכריז ה"נ ניחוש לב' או לג' לא ניחוש וכפירש"י וכן משמע הלשון דקאמר שאני התם דאיתחזק איסורא כלומר דאיתחזק שיש טריפה במקולין אבל לאחריני לא [*חיישינן] דא"כ היינו אוסרים עולמית (של) כל המקולין מהאי טעמא הלכך אם מכר ראש אחד של טריפה הותרו כל הראשין שבמקולין לבד מאותו ראש שנודע לנו שהוא מן הטריפה ואפילו ביוחסין דאחמיר בהו טובא דעביד בהו כמה מעלות אשכחן בפ"ב דכתובות גבי עיר שכבשה כרכום כל כהנות שבתוכה פסולות לבעול יש פנאי דתקיף להו יצרא דעבירה אפ"ה אמרינן התם אם יש שם מחבואה אחת מצלת על כלן דאע"ג דא"א דלא עקר חד מינייהו ובעיל ואפילו איכא סהדי שנבעלו מקצתן מ"מ בהך דלא חזיא דאיבעול תלינן לקולא דלמא נכנסו במחבואות ולא נבעלו כ"ש הכא דתלינן בסתם יינם במידי דמוכח טפי דמן החבית המלאה לקחו היין ולא מן האחרות [*כיון דמן המיטב גנבו] וכן הוא דרך גנבים שאין לוקחין הכל אלא משיירין עוללות ולוקחין מן המיטב כאשר יוכלון שאת ורגלים לדבר שלא לקחו מן האחרות כיון דמן המיטב גנבו והשאירו למה להם ליקח מן הגרוע במקום שיש עידית לפניהם ושלום מבר"ב : מצאתי כתוב בתשובה שבתפיסת צרפת התיר רבי חיים הכהן שהיו השומרים בבתי היהודים והמפתחות בידם ומחפשים ויהודי אין בבית וימים רבים היו כן והתיר אף בלא פתח פתוח לרה"ר ועל זה נפלאתי ושמא מטעם זה התיר הואיל והיה נתפס על היין כגנב אע"ג דננעל הפונדק הואיל ואם היה בא היהודי היה בא ברשותו ומירתת אף כאן נמי אימור מירתת על הכניסה ועל המגע ועוד דהוה ליה ספק ביאה במרתף ויש להתיר מטעם ס"ס ספק נכנס ספק לא נכנס ואת"ל נכנס אימור לא נגע ושמא על זה סמך רבינו חיים כהן להתיר (מ). מצאתי אין לוקחין גת דרוכה [ובעוטה] מן העובד כוכבים בזמן הזה. אין לוקחין [*מיימוני פ"א דהלכות מאכלות אסורות] יין בכל מקום אלא מאדם שהוחזק שעושה בכשרות וכן בשר [וגבינה] וחתיכת דג שאין בה סימן : תתמח המתארח אצל בעל הבית בכ"מ וכל זמן והביא לו יין בשר וגבינה וחתיכת דג הרי זו מותרת וא"צ לישאל עליו אע"פ שאינו מכירו אלא שהוא יודע שהוא יהודי בלבד ואם הוחזק שאינו כשר ואינו מדקדק בדברים האלו אסור להתארח אצלו ואם עבר ונתארח אצלו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין על פיו עד שיעיד לו אדם כשר עליהם : סליק פירקא

השוכר את הפועל תתמט [דף סב ע"א] ישראל שהיה נושה בעובד כוכבים מנה ומכר עבודת כוכבים וכו' אם עבר ישראל ומכר עבודת כוכבים ומשמשיה בהקפה לעובד כוכבים מותר ליטול ממנו המעות כיון שכבר קנאו במשיכה ואין אלו דמי עבודת כוכבים כיון שלא נתן לו העובד כוכבים המעות עד אחר שמשכה והוי כבא עליה ואח"כ נתן לה אתננה דמותר פי' ר"י : מסקנא דמשיכה בעובד כוכבים קונה דוקא ולא מעות אך יש פוסקין מעות דוקא ולא משיכה תתנ וצריך ליזהר כשמוכר בהמה המבכרת לעובד כוכבים כדי לפוטרה מן הבכורה צריך שימשכנה לביתו וגם יתן מעות ואז יצא ידי כל הספקות ר"י ואני מצאתי דאם אין לעובד כוכבים בית ישאיל לו ישראל מקום בחצרו וימשכנה שם : אין עודרין עם העובד כוכבים בכלאי הכרם ואפילו בחוצה לארץ תתנא כי נוהגין כלאים אפילו בזמן הזה אפילו בחוצה לארץ וכן ערלה וכלאי הכרם ואיסור חדש : פר"ת ור"י עי' פ"ק דקידושין גר ועובד כוכבים שירשו אביהם מותר הגר לומר לעובד כוכבים טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות משבאו לידו אסור בד"א שירשו אבל נשתתפו אסור ואם העובד כוכבים מכר עבודת כוכבים ופרע לישראל מותר דבעבודת כוכבים לא תפסי דמיהן דלא כתיב ביה והיית חרם כמוהו כל אשר אתה מהוה וכו' אבל אם העובד כוכבים היה חייב לו בלא ערבות ואינו רוצה לפורעו אלא כשימכור עבודת כוכבים או שאין לו דבר אחר אסור מפני שרוצה בקיומו פירש ר"י מיהו אם העובד כוכבים בא למכור עבודת כוכבים ורוצה לקנות *)[אחרת] באותם דמים חשיבי דמי עבודת כוכבים ואסירי [*פי' ואף אם יש לעובד כוכבים ד"א לשלם] . הגה"ה והא כי קא טרח בהתירא קא טרח פרש"י דיין נסך לא הוי עד דמטי לקרקעית דמנא וקודם שירד לקרקעית הגיד [*דידיה הוי] וא"כ בהתירא קא טרח כששפך ותימה למ"ד נצוק חיבור נאסר אפילו העליון מטעם נצוק א"כ קא טרח באיסור (קא טרח) ודוחק הוא לומר דאבוה דרב אחא מיקטף אקטופי דא"כ היה לו טורח גדול ע"כ נראה דהיינו טעמא דחשיב ליה בהתירא קא טרח [*לשיטת הר"ר פרץ] משום דאין איסור נצוק בטודות דאין יין נסך בעין : תתנב [דף סה ע"ב] יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידיחם פי' ר"י כגון שהן מחוברים עדיין באשכול אבל אם נפלו מן העוקץ הרי הן כמבוקעות ואסורי מפני הנקב הנשאר בזנבות והוי (*כלרירא) [*כלירייהו] דחיטי : הדר שרא רבא למיטחינהו [*ולמפינהו] ולזבינהו לעובדי כוכבים שלא בפני ישראל תתנג מכאן יש ליזהר שלא למכור טריפה חיה לעובד כוכבים דלמא אתי למיזבנה לישראל ולא יכיר אם טריפה היא אלא ישחטנה ואז ימכרנה לעובד כוכבים . תנור שהסיקו *בעלים של תרומה ואפו בו את הפת מותרת הפת ולא אמרינן יש שבח (עלים) [*כמון] בפת אלא דוקא גבי איסורי הנאה כגון ערלה וכלאי הכרם תדע דהא המבשל בשבת בשוגג יאכל אע"ג דאיכא שבח עלים בפת רבא אמר בנותן טעם בתר שמא אזלינן והכי הלכתא ומכאן פסק בסמ"ג דאם העובד כוכבים שתה מן הכוס לנסות אם הוא טוב (*בכרם) [*במ"י אינו] ושכח הישראל והחזיר לגת מותר היין שבגת הואיל ויש שם ענבים ויין מעורבים יחד ובתר שמא אזלינן וה"ל כמין (בשאינו מינו) ושאינו מינו סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו דהיינו הענבים רבה על היין שבכרם ומבטלו וכן מצאתי מעשה שהעובד כוכבים שתה מן הכוס ולא הדיחו ונתנו לתוכו יין כשר ושפכו בתבשיל והתירוהו משום דרואין את ההיתר כאילו אינו והשאר דהיינו המעט הנשאר בכוס בתחלה המים רבים עליו ומבטלין אותו והכי א"ר יוחנן לקמן גבי יי"נ שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים רואין ההיתר כאילו אינו וקיתון של מים רבה עליו כו' ואע"ג דאמר רב שמואל ב"ר יהודה משמיה דר' יוחנן לא שנו אלא שנפל [*קיתון של מים] תחלה מיהו במסקנא משמע כדפרישית גבי ב' כוסות אחד של חולין וא' של תרומה כו' מיהו ר"ת פסק דבעינן (*קיתון של מים) תחלה מדנקיט בב' כוסות אחת של חולין ואחת של תרומה: מזגו ואח"כ עירבו אבל אם עירבו ואח"כ מזגו משעת שעירבו מלא מין את מינו וניעור ובעי כדי ביטול שניהם : לשון (ר"ת) [*רי"ף] והלכתא כרבא בכולהו הלכך תתנד עיסה ושאור ב' שמות הן ומשערין בס' אע"פ שכניסם עיסה דומיא דחומץ ויין דהוי ב' מינין ואיל ושור ועז הוו ג' מינין ואפילו נבלה בשחוטה איכא מ"ד דהוי מין בשאינו מינו וכן שני מיני עופות או שני מיני דגים כו' משערינן בששים בין טמאים (*בין) [*עם] טהורין או איפכא אבל בילי טהורין עם טמאות חדא מינא נינהו דכולהו בילי מיקרו דומיא דחמירא דחיטי וחמירא דשערי או חלא דחמרא וחלא דשיכרא וכן חלב ובשר ב' מינין הן : [דף סז ע"א] כל שטעמו ולא ממשו אסור פרש"י דטעם האיסור שישנו בהיתר אין אסור מן התורה אפילו אכל כל כך מן ההיתר עד שאכל כזית מן האיסור בתוך כדי אכילת פרס דמן התורה אינו אוסר אלא איסור שהוא בעין ולא טעם הנבלע ממקום אחר דטעם כעיקר לאו דאורייתא בחולין אלא בקדשים ומגיעולי עובד כוכבים שלוה הקב"ה להגעיל כלי מדין לא גמרינן דחידוש הוא דאפילו בן יומו א"א דלא פגמה פורתא ואפ"ה אסר רחמנא וקרא דמשרת דמייתינן פרק אלו עוברין אסמכתא בעלמא הוא וא"כ איסור שנפל בקדרה ואח"כ נשפכו המים ולא ידעינן אי הוה בהו ס' אי לא הוי ספיקא דרבנן ולקולא אמנם היכא דלא שפכו אך אינו יודע לשער אין זה ספיקא דרבנן למיזל לקולא שהרי אין זה קרוי ספק דבר שחכמים יכולין לברר דדעת טפשין אינו כלום . ור"ת פירש דטעם כעיקר דאורייתא במין בשאינו מינו כדמייתי קרא פ' אלו עוברין ולאו אסמכתא והא דא"ר יוחנן הכא כל שטעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו איירי במין במינו [דמדאורייתא ברובא בטיל] אבל מדרבנן הוי בס' כדאמר רבא פרק גיד הנשה אמור רבנן מין במינו בס' ולכך אין לוקין עליו וטעמו וממשו לוקין עליו איירי כמו כן מין במינו היכא שמכיר ממשו של איסור אבל בשאינו מינו הוי טעם גרידא דאורייתא ולוקין עליו ולדבריו היכא דנשפכו המים הוי ספק דאורייתא ולחומרא עיין פרק גיד הנשה . דין חכם הבא להתיר כתב בסמ"ג דחכם הבא להתיר ע"י ס' קדירה שנתחב בה כף של איסור שצריך לחקור ולישאל אם נתערב מים בקדרה לאחר שהיה האיסור בקדרה דאותן מים שנתנו אחר כך אינם מחשבון ס' ועוד כתב חכם הבא להתיר כלי מכח

*) מהר"ס

שלטי הגבורים

(מ) ועתה נבאר טעמו של איסור ולא ממשו אם הוא אסור מדברי תורה או מדברי סופרים כדי שנעמוד על דיני ספיקותיו לפי הכלל המסור בידינו ספקא דאורייתא לחומרא ספקא דרבנן לקולא. גרסינן פ' ג"ה אמר ר' חייא בר אבין אמר ריב"ל כל אסורין שבתורה בס' עד אמר רבא לא נצרכה אלא לטעם כעיקר עד אטו אנן לקולא גמרינן דמדאורייתא ברובא בטיל פי' טעם כעיקר שלא נתערב שם גופו של איסור אלא טעמו בלבד וכדתניא משרת ליתן טעם כעיקר שרה ענבים ביין ויש בהם טעם יין חייב. וא"כ יין שנאבד במיעוטו בתוך המים עד שאין מראית יין וכגון בשר שנפל לתוך יורה של חלב ונתן הבשר טעם בחלב והחלב בבשר וכדאיתא פרק אלו עוברים בשר בחלב לאו טעמא הוא ואסור. ובפ' כל הבשר גבי טפת חלב שנפלה ע"ג חתיכה אמר אביי ש"מ טעמו ולא ממשו בעלמא דאורייתא כלומר דגמרינן מבשר בחלב דטעמו ולא ממשו הוא ואסור. ומצאתי לרבותינו בעלי התוס' ז"ל משום איסור החלב קרי ליה לבשר בחלב טעמו ולא ממשו דבחלב אין יכול להיות בו ממשו של דבר אלא טעמו ואעפ"כ אסור אבל בבשר אפשר להיות בו ממשו של חלב שגוף החלב נבלע הוא בתוך הבשר וכן געולי עובדי כוכבים שאין שם אלא טעם האיסור שנבלע בכלי ולא ממשו ובקדשים אסור שרואין הטעם כאילו ממשו מעורב ונמחה בו ואם יש בו טעם גדול כאילו נמחה בו כזית ממשו של איסור לוקין עליו וכן בנזיר אם שרה ענבים במים ונתנו טעם גדול במים כאילו נתערב ברביעית יין אסור ולוקין עליו ואע"פ שלא נמחה מגופן של ענבים במים כלל וכלל. וכן פירש"י ז"ל טעמו ולא ממשו שנזכר בתלמוד וכ' רש"י ז"ל מדקאמר רבא הכא לטעם כעיקר דבקדשים אסור משמע דלית ליה טעם כעיקר בחולין אלא מדרבנן וכדמפרש ואזיל דאילו מדאורייתא ברובא בטיל והאריך בראיות. אבל ר"ת ז"ל אומר טעם כעיקר דאורייתא במין בשאין מינו כו' וכשם ר"י אמרו דטעמו ולא ממשו דאמר ר' יוחנן דאין לוקה עליו ה"מ כשאין ממשו של איסור כזית בכדי אכילת פרס הלכך אין לוקין עליו אבל איסור איכא דהאי שיעור דאורייתא אבל טעמו וממשו שיש כזית בכא"פ אסור ולוקין עליו דלדידיה ק"ל דהא אביי דאמר טעמו ולא ממשו דאורייתא ואינו משמע דקסבר בכא"פ לאו דאורייתא מכח אלו עוברין והאריך וגם הראב"ד ז"ל כתב כן דטעם כעיקר דאורייתא במין בשאינו מינו ולא אמרינן חד בתרי בטיל אלא במין במינו אבל לענין מלקות פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה כיצד בכדי א"פ כל שאוכל כזית מן האיסור לוקה לדברי הכל פחות מכאן אסור ואין לוקין עליו לדברי הכל דילפינן לה מנזיר לרבנן או מגיעולי עובדי כוכבים לר"ע ואין מלקין לא על ההקשות ולא אק"ו וכן כתב מזה של הרב הלכות דטעמו ולא ממשו דאורייתא והרמב"ן ז"ל כתב כדברי רש"י ז"ל וכתב דמדאורייתא תרתי בעינן טעמו וממשו הא ממשו בלא טעמו כגון מין במינו ברוב היתר או טעמו ולא ממשו כגון מין בשאינו מינו שאין ממש האיסור אלא במעורב ולא בעין אלא שנתבטל לגמרי כגון טפת יין שנפלה במים הרבה ונתבטל אין לוקין עליו ואינו מדאורייתא אלא מדרבנן והיא דאמר רבא מין בשאינו מינו בטעמא בטעמו ולא ממשו הוא והאריך. ומ"מ לענין פסק הלכה אנו על מי נסמוך בזאו ונסמוך על דברי ר"ת ז"ל ובעל הלכות והראב"ד ז"ל שרבים הם ואמרו להחמיר בשל תורה. והלכך חתיכת נבילה וכיוצא בה שנפלה לתוך קדירה של חלב או בהיפך וכן כף חולבת ב"י שניער בה קדירה של בשר וקודם שהספיק לשער נשפך או נאבד קנתו אסור מספק דספק דאורייתא לחומרא. אבל אם חתיכת נבילה נפלה לקדירה של בשר שחוטה ויש בחתיכות של היתר כדי לבטלה ברוב ונאבד או נטל קנתו קודם שיעורו ה"ז מותר לדברי כולם וכל מין במינו בטל ברוב דבר תורה אלא שהחמירו עליו מדבריהם להצריך בו ס' ומסתברא לי דכשאמרו ספיקא דאורייתא לחומרא דבר תורה היא דספיקא דאורייתא כודאי מן התורה אבל ראיתי לרמב"ם ז"ל שכתב ספיקא דאורייתא לחומרא דרבנן הוא ושהחמירו בספיקו. וראיה הביא מדרבא בקדושין פ' בתרא גמרא איזהו שתוקי אמר רבא דבר תורה שתוקי כשר כו' עד ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ספק ממזר יבא אלמא לא אסרה תורה אלא האסור בודאי הא ספק לא ואין דבריו מחוורין אצלי. דאדרבא דוק מיניה דבעלמא ספק איסורא כודאי דאי לא אמאי איצטריך רבא לאורוכי בלישנא כולי האי לימא מאי טעמא הוי ספק וספק

נותר

שאין בן יומו צריך לחקור ולישאל אם היה בו מים רותחים בינתים דבכך שוה כמו האיסור עצמו ובכף שתחב בקדרה של איסור בקדרה של היתר אם הכף חולבת ותחבה בקדירה מליחה תבשיל של בשר או איפכא דהכף אפילו אינה בת יומה הכף אסורה והתבשיל מותר ואם הכף ב"י צריך ס' בתבשיל : [דף סח ע"ב] עכברא בשיכרא וא"ת למה אסור והלא נותן טעם לפגם הוא וי"ל דע"י ששהה שם (ימים רבים רגיל לפלוט טעמו) ר"ת פסק דבשר שנפל בחלב וכן אם שהה שם ג' ימים) אסור משום דהוי ככבוש והביא ראיה מפ' אלו עוברין והיינו טעמא דחשבינן ליה ככבוש וכבוש הרי הוא כמבושל [*ועיין גמ'] אזדי ואזדי בס' ובפ"ב דביצה פירש [ריב"א דק"ל נט"ל מותר אפילו בשרצים אבל] במגלת סתרים ובדברי שאר גאונים כתוב דלא סמכינן אהא פיסקא דגמרא דידן אלא סמכינן אמעשה רב דגרסינן בירושלמי דתרומות הורה רבי יוסי בר' בון בעכברא חד לאלף ור"י פי' דתלמודא דידן עיקר ורבינו אבי העזרי קבל מאביו דבירושלמי איירי דג טמא קאי ועכברא שם מקומו של רבי יוסי הוא : תתנח ועכברא דנפל לגו (*שיכרא) [*חמרא] פסק רשב"ם ז"ל [ביין] דודאי פוגם ומותר בלא ס' וכ"כ בתוספות הר"ר ישראל (*דה"ם אסור בכלה בחלב) [*מ"י דה"ם חלב ובשר נבלה] כתב ראב"ן ועכברא *פי' שנפל ביין וכן הוא כהדיא בהגהה מאשר"י דנפל לגו שיכרא או בחומץ אע"ג דמשבח בטל בס' כמו שאר איסורין והוא דאיתיה לעכבר בעין אבל לאימרטוט אסור דלמא טעים מיניה בכדבש ואי מסננין ליה במסננת שרי ובלבד שיסננו בבד שלא יעבור מן העכבר כלום דמה לי אפקיה שלם מ"ל אפקיה נמרח ובלבד דאפקיה כוליה ומצאתי כתוב בשם ר"ת דברי דבש של דבורים אפילו בלא סינון דליכא שם בשר ברגלי הדבורים כלל ותנן במס' טהרות עצמות החמור טהורים ורגלי הדבורים כעצמות החמור והא דאמרי' האחרים אין להם שיעור אפילו פחות מכזית מן המת פחות מכעדשה מן השרץ היינו לענין טומאה וכגון דליכא שם אלא הכי טהורים ולענין אכילה ספיר דמי מעמידין ובפ"ב דביצה : מצאתי בספר הרוקח תולעת הזובב שנפל לקדירה אע"ג דק"ל עכברא בשיכרא אפשוטי משכח אבל זבוב לא נותן טעם : [דף סט ע"א] תתנו ואם יודעין שהוא מפליג פי' רשב"ם בשם רש"י דהא דאסרינן בהודיעו שמפליג זהו אין דוקא היכא שיש לחוש שמא לקח ממנו מן היין ונתן מים תחתיו או החליף טוב ברע אבל היכא שאין לחוש שמא לקח ממנו כגון [במקום] מעבר בני אדם אפילו יש עובדי כוכבים אין חוששין שמא יקח מן היין דמירתת ליקח מן היין וגם אין חוששין שמא יגע בחביות דכיון שאינו יכול להכריע בדבר בהא אין לחוש ושמא היינו בחביות שאין להם רק נקב קטן אבל קנקנים וחביות שיש בהן יין ופיהם רחב של הוא ונוח ליגע וגם (רגילין) [*רגילות הוא] שבני אדם מזיזין אותו ממקום למקום וא"כ ודאי איכא למיחש שמא יגע עובד כוכבים כדי להזיז ממקומו ושמא יגע ביין : אפילו הפליג כדי מיל פריצותא טהורות פסק רשב"ם היכא שאין הולך אפילו שהה יום אחד אם הניח במקום שישראל בא שם לפרקים מותר וכן מצאתי בתשובות רבינו אפרים מבונא ורבי אומר דאפילו שהה יותר מיום כיון דהשתא עובדי כוכבים בזמן הזה לא הקיף להו יגרו לנסך לעבודת כוכבים אי ליכא למיחש שמא נגב ושתה לא חיישינן שמא נגעו לפס רשעות דלא חשו חכמים אלא היכא דאיכא למיחש לנסוך הלכך אם מניח במקום מעבר בני אדם דמירתת לנגוב ולשתות ולמגע דידיה לא חיישינן למידי : [דף ע ע"א] אי אית ליה לאשתמוטי חמרא אסור כתב ה"ר חזקיה כללא דמלתא כל היכא דסבור עובד כוכבים דחזי ליה אע"ג דאית ליה לאשתמוטי אסור הרי כיון דלית ליה לאשתמוטי על הכניסה [*אבל אי ליכא שום בר דעת דלא מצי חזי ליה אסור אע"ג דלית ליה לאשתמוטי על הכניסה . מ"י] ואי אית ליה לאשתמוטי על הכניסה שרי אפילו בשתיה אע"ג דמלאה העובד כוכבים שם והבית נגעל וכגון שלא ידע שהפליג אסור כיון שהכבר נכנס שם והיכא שעדיין לא נכנס אע"ג דהודיעו שהוא מפליג לא חיישינן שמא נכנס כיון דנתפס עליו כגנב ואפילו מסר לו המפתח : ולא ידענו אי משום דקסבר כרבי אליעזר [דאמר ספק ביאה טהור] ר"ת פירש דרבי אליעזר מטהר מטעם ספק ספיקא ויכול להיות שמטעם זה התיר רבינו חיים כהן בתפיסת לרפא היין שהוא הטבוחים בבתי היהודים והמפתחות בידם ופתחים ליהודי אין בבית וימים רבים היה כן לעיל ס"פ רבי ישמעאל פירשתי : הסיה רביתא עובדת כוכבים דאשתכחא בינו דני דאמר ראבי"ה דכי תלינן ה"מ בדבר הסוה לטיות אבל אם העובד כוכבים תופס בידו הברזא והיין מקלח מן החבית לא אמרינן מנפשיה נפק הברזא לחוץ והעובד כוכבים הגביהה ועוד שרש"י פירש הטעם משום דקטנה היתה אבל בגדול לא תלינן ובכל ענינים תלינן בדבר הסוה . השיב ראבי"ה להר' דוד בר קלונימוס שאלת על תינוק שנגע ברתיחות היין פרק בתרא דמס' ע"ז הסיה רביתא דאשתכחא בינו דני דהוי קיסמא אופיה כו' [ותלינן לקולא אימור מנגבא לחביתא שקלתיה] משמע דהא מתוך החבית הוי חיבור ליין ועוד ראיה ממסכת טבול יום המכניס חלות על מנת להפריש כו' ומיהו התם בית שמאי ובית הלל אומרים מקל וחומר כו' דנלוק וקטפרס כו' שדעתם שיש בו עכבת יין אסור ומשמע דלא נאסר אלא המשפך שהוא נלוק אבל לא נאסרה אפילו יש בו עכבת יין לפי שהוא נלוק [בר נלוק] כך דקדק רשב"ם וכן פסק ראבי"ה : [דף עב ע"א] ליין נסך הוי חבור כתב ראבי"ה יש פוסקים דאם יורד מן החבית של יין כשר דרך נקב קטן ליין נסך לא מיתסר מה שבחבית ונראה מדאמר רב הונא דנלוק לענין טומאה הוי חבור וטופח על מנת להטפיח דהך אסבורן הוי חבור אפי' לענין *מקוה ולא מחמרינן בנלוק דיין טפי מבטופח לענין מקוה וטופח על מנת להטפיח לא הוי חבור לענין מקוה אא"כ רחב הנקב כשפופרת הנוד דהיינו שתי אצבעות חוזרות למקומם אמנם לא נראה לי דשיעור דמקוה הל"מ ואפילו קל וחומר אין דנין מהלכה ועוד דביין נסך אין (*תלוי הדבר) [*הדבר תלוי] אלא שיגעו ביחד היין נסך והכשר אבל גבי מקוה בעינן שיראו לעינים ביחד : אמר להו רב חסדא כי זבניתו חמרא לעובדי כוכבים קטיפו קטופו פירש רש"י כדי שיפסוק ראש העליון של נלוק קודם שיגיע ראש התחתון לכלי של עובד כוכבים דסבירא ליה נלוק חבור והאלפס ורש"י וראב"ן והמיימוני פסקו כרב הונא דנלוק חבור משום דרב חסדא ס"ל כוותיה אבל רב פלטוי גאון ור"ת פסק דנלוק אינו חבור ואע"ג דרב חסדא ס"ל כרב הונא דנלוק חבור מ"מ בהא אין הלכה כרב חסדא דהא כרב ששת דהוא בתרא מוקי לה [*פי' למתני'] בעובד כוכבים המערה וס"ל דנלוק אינו חבור וכן מר זוטרא דהוא בתרא אמר לקמן קניסקנין שרי (ס) ומעשה דקניסקנין חשיב ליה לקמן בנלוק חבור וקאמר [*בגמרא] כי היכי דגישתא ובת גישתא דהוי נלוק ועוד מדבעי תלמודא לעיל גבי מילתיה דרב הונא בהחזרת גרגותני ש"מ נלוק חבור ומאי קאמר הא ודאי רב הונא אית ליה נלוק חבור כדפרישית אלא ודאי הדר ביה רב הונא ובהפסד מרובה נכון להקל כר"ת ובהפסד מועט נכון להחמיר כרש"י ודוקא כגון שהיין מקלח מן החבית והעובד כוכבים נגע בקילוח דהשתא הוי כאלו נוגע העובד כוכבים בכל החבית למאן דאמר נלוק חבור אבל אם היה הישראל מוסך יין מן החבית לתוך כלי שיש בו יי"נ בהא ודאי לא חמיר טפי משאם היה כל היין נסך שבכלי (*לתוך) [*בתוך] החבית דאז הוי בטל בס' דסתם יין בזמן הזה בטל בס' הכי נמי לא שנא

ומותר אפילו למ"ד נלוק חבור וכ"ש למ"ד נלוק אינו חבור דמותר כל מה שבחבית אפילו בשתיה אע"פ שמתנענע כולו לנאת דוקא כשהניח העובד כוכבים ידו על פי הנקב או ע"פ הגישתא אז עיכב כל הנענוע ונלוק וחשיב כאלו נגע בכולו . (ע) הואת דנפק לבראי גזרו ביה רבנן ההוא דבגואי לא גזרו ביה רבנן ואע"פ שמתחבר הקילוח למה שבפנים ע"י נלוק שרי אפי' למ"ד נלוק חבור משום דאין בו איסור כל כך במאי דנפיק לבראי [אלא כח העובד כוכבים] לא החמירו בו חכמים לאסור אותו בנלוק זה : [דף עג ע"ב] חוץ מטבל ויין נסך פי' ר"ת דהיינו דוקא ביין שנתנסך לפני העבודת כוכבים דהשתא [הוי] יין ביין דומיא דמים במים שנתנסכו לעבודת כוכבים אבל לסתם יין בטל בס' אפילו (*בימיהם) [*בימינו] כשאר איסורין וכל היכא דמשמע דיין נסך במשהו כגון גבי טדות פ' שני ואגרדמים פ' ר' ישמעאל כולהו כר' יהודה דאמר מין במינו לא בטיל ועוד כתב ר"ת אני הנהגתי עצמי להנהיג בני עירי לערב קיתון של מים בכל חבית שאם יקרה שיתערב ממנו מעט יין נסך להתירו כי לא סמכתי על מה שפסקתי דסתם יינן מין במינו בס' לא לי ולא לאחרים אך אם יש הפסד מרובה התורה חסה כו' : הגה"ה וכתב הר"ר ישראל שראה שהר"ר שמואל מבינבורג עשה מעשה בישראל (*להתיר במעשה שהוציאו) [*שהוציא] יין מן החבית לכלי ששתה ממנו העובד כוכבים ומלאו מן החבית לכלי ושאל אם שכשכו מתחלה הגיגיות במים (*ואמר) [*ואמרו] כן ואמר א"כ סלק את מינו כמי שאינו (*כו') והשאר [*מים] רבה עליו (*ומבטלו) [*ומבטלין] אותו וכן מצאתי שוב בספר אבי"ה ובסוף ע"ז תשובת ר"ת ומסתברא כוותיה משום דפלוגתא דאביי ורבא וכו' . מ"י] וכן פסק רש"י ואבי העזרי שכן (*חמץ) [*המנהג] דמין (פ) במינו במשהו כר"י . ור"ת ורשב"ם פסקו דהלכה כר' יוחנן והא דפליגי אביי ורבא בחמירא דחיטי וחלא לגו חמרא מיירי בטבל ויין נסך וכתב בס"ה דנהגו כר"ת* : [דף עד ע"ב] תתנז גת של אבן שזפתה [*עובד כוכבים] משום שכנן יין בשעת זפיתה ולרב זביד דאמר לעיל פ"ב דנעשה כזורק מים לטיט מ"מ אסור דשמא נתן בהם יין לאחר הזפיתה ואפילו בחד זימנא נכנס היין בתוך הזפת ובעיא ניגוב ואומר

[*נראה לי מה שר"ת לא סמך על דברי עצמו להתיר בס' סתם יינם לטעמיה דאינו מחלק בין סתם יינם דבזמן הזה לבימיהם אבל לרשב"ם ולראבי"ה ולריב"ם דכתבו לעיל דיש להתיר בזמן הזה סתם יינם בהנאה אז לכולי עלמא בס' וכן מצאתי בתוספות ע"ז וכן בסוף שמעתין דמין במינו פרק גיד הנשה וכתב מהר"ר פרץ ז"ל דכל הגדולים שוין דהשתא בטיל בס'] :

ר"י דוקא בימיהם היו רגילין לתת יין בתוך הזפיתה ולפיכך לא היה ניכר אם היה נותן בהן יין פעם אחרת אבל עכשיו דאין העובדי כוכבים נותנין יין בתוך הזפיתה . אם היה נותן יין אחר הזפיתה היה ניכר ולהכי אותם (*יוטס וקאלגס) [*יוס"ט וקאג"ש] זפותות ומוכרם העובד כוכבים אם רואה הישראל שהן להובות ונראה לו שלא נתן בהן העובד כוכבים יין מותר ומ"מ (הקלגס ויוטס) [*הקאג"ש ויוס"ט] של ישראל והן זפופות ונוגע [*בהן] העובד כוכבים כשיש בתוכו משקה טופח של יין אסור ואע"ג דאין מכניסו לקיום כדאמר לעיל ס"פ שני ל"ש דידן ול"ש דידהו ול"ש נודות ול"ש קנקנים הכל בעי עירוי ואע"פ שיש לחלוק ולומר דדוקא גבי נודות של עור שהזפת שעליהם בלע (טפי) [*טובא מ"י] וכן קנקן וגת של עץ משום שיש בו שפע יין אבל שאר כלי של עץ כגון (*קני"ם ויו"ט) [*קאני"ש ויוס"ט] ודכוותייהו אפילו זפותים סגי בהדחה כדאמר כל דבר שאין מכניסו לקיום משכשכו במים ומותר מיהו לכתחלה אין להתירו בשכשוך דפעמים שנופל הזפת ונסדק ונכנס [*שם] היין ולא סגי אלא בקילוף הזפת או (*בהגעלה) [*במ"י או בעירוי והגעלה] וכתב בס' התרומות דנודות העובדי כוכבים של עור מותרין בשכשוך גרידא (סגי) [*ואפילו הן ישנים מ"י] ובלבד שלא יהו זפותים ואפילו נזפתו כיון שעכשיו נקלף הזפת והא דאמרינן לעיל דנודות העובדי כוכבים אסורין אפילו לעשות מהן שטיחין לחמור שמא יתפרנו נודות דהתם מיירי בנודות זפותים דוקא : מתני' בשלא דרך בה ובברייתא בדרך בה וא"ת אכתי של עץ ושל אבן אמאי ינגב כי אינם זפופות והא אמרי' לעיל אם דרך בה בלא זפיתה לא בעי ניגוב וי"ל דמתני' מיירי בשל ישראל ובלועה מיין היתר ונגע בו העובד כוכבים אח"כ וברייתא מיירי בגת של עובד כוכבים והא דפריך גת של אבן שזפתה טהורה לא רצה לתרץ דהתם מיירי בשל ישראל דקיל טפי דכיון שהן זפופות ליכא חילוק בין של ישראל לשל עובד כוכבים : כי מסדר גולפי להרפניא מכאן משמע דהשולח חביות ריקנית ביד העובד כוכבים לתקנן נראה שצריך חותם או לכתוב בתוכן באבן רכה מיהו י"ל דוקא חביותיהם שהיו נוחין לתת (*בהם) [*לתוכן] יין ולערות [ולתקנן] אבל שלנו שהן גדולות נראה דבזמן מועט אין לחוש שמא נתן ועירה מ"מ נכון להחמיר ולהחתימו בכל היכולת : רש"י פסק דא"ל ניגוב לגת ור"ת פסק דבעי ניגוב לגת כסתם מתני' וכן דעת האלפסי ואפילו גיגיות גדולות שרגילים לדרוך בהן כמו משפך של עובד כוכבים דתניא לעיל של עץ ושל אבן ינגב · ובאותן גיגיות שלא נגע בהן העובד כוכבים מאסתקד [נ] יש שמקילין לדרוך בהן בלא ניגוב וסומכין על דברי רשב"ג שמתיר מגת לגת (*ושיבוש) [*ואומר ר"י דשיבוש] הוא בידם כפירוש ר"י דה"פ מתחלת גת לתחלת גת ומסוף גת לסוף גת ועוד דאין הלכה כרשב"ג אלא במשנתנו דוקא אבל לא בברייתא וא"כ צריך ניגוב לגיגיות של עובדי כוכבים הגדולים שרגילין לדרוך אם אין ברור וידוע שיש י"ב חדש משכלו ימי הבציר של אסתקד עד תחלת הבציר דהאידנא ואם דרך בהן דיעבד בגת או בגיגיות היה מתיר ר"ת ואפילו דרך בהם העובד כוכבים היום והמשיך ממנה וישראל דרך בה אח"כ משום דסתם יינם בטל בס' או משום חמרא חדתא בעינבי דאמר רבא בתר שמא אזלינן והו"ל מין בשאינו מינו ושל וגרגותני אם הם של עובדי כוכבים לא סגי בניגוב כמו עקלין דאמר מייסנן י"ב חדש ואם הם של ישראל ונגע בהם עובד כוכבים יש להסתפק אם סגי בהדחה כמו גת של ישראל שנגע בהם עובד כוכבים או שמא כיון דהחמיר מגת של עובד כוכבים דסל של עובד כוכבים לא סגי בניגוב גם של ישראל לא סגי בהדחה* : נעוה ארתחו פירוש (*הגיגיות הגדולים) [*ארתיחו הגתות]

[*אבל אבי"ה כתב דאין להחמיר כולי האי בזמן הזה שאין בקיאין בי"ב וסגי בהדחה · מ"י] :

משמע כר"ת דעירוי ככלי ראשון ורשב"ם תתנח פירש דהוו ככלי שני והגת היה סגי ליה בכך דיין צונן הוא *וכתב ר"ב דעירוי (*אין) [*אינו] ככלי ראשון לגמרי ולא ככלי שני לגמרי אלא מבליע ומפליט כדי קליפה ולא יותר דהכי אמר פרק כיצד צולין למ"ד תתאה גבר חם לתוך צונן אדמיקר ליה בלע . וחביות של עובד כוכבים דייס בעירוי כדדרש רבא נעוה ארתחו דעירוי מבשל כדי קליפה ואם בדיעבד אישתלי ישראל ורמי חמרא בחביות של עובדי כוכבים בלא קליפה ובלא עירוי חמרא

[*בשנת תתקי"ב אירע מעשה שחתנו אליקים הוציא יין מן החבית לכלי קטן ששתה העובד כוכבים ממנו יין כשר והיה הכלי נסך ושאלני אם היין כשר ואמרתי לו יודע אתה אם הכלי נגוב ואמר הן והתרתיו ויום שבת היה · ולאחר אכילה ישנתי ובא אלי מורי תמי בחלום וקרא הפסוקים במזרקי יין ואוכלי בשר חזיר · ובהקיצותי הבנתי כי הודיעני על היין שהוא נסך שלא היה נגוב ונסיתי ולקחתי אותו כלי עצמו והנחתי ב' ימים ולילה א' ולא נגב וידעתי שלא יפה התרתי ואסרתי את היין שבחבית והתעניתי ב' ימים להשותה אותו · מרדכי ארוך והוא מפסקי ראב"ן בספרו אבן העזר] :

*ומביאו בהגה"ה באשר"י בכל' זו : שרי דשפיר איכא ביין ס' כדי הקליפה . וז"ל ה"ר *חזקיהו נעוה ארתחו לרש"י דפסק דגת לא בעי ניגוב צריך לאוקמי בשל חרס אבל בשל אבן או של עץ סגי בהדחה ואומר ר"ת דעירוי המערה מכלי ראשון חשוב ככלי ראשון ויכול להגעיל כלי על ידי עירוי ואם עירה מכלי ראשון על התרנגולת ומלגוה אסורה והא דקי"ל תתאה גבר הינו בב' דברים יבשים כשהם נוגעים זה בזה או אפילו דבר לח כגון נטף מרוטבן

שלמי הגבורים

מותר דבר תורה דהשתא הוה כאלו כלהו ספיקי דאיסורא דאורייתא ומאי שנא ממזר דנקט אלא ודאי ספק ממזר דוקא קאמר אבל שאר ספיקי לא. ת"ה : (נ) וכן משמע במשנת ר' ישמעאל דקתני או שהיה מטפח על חבית מרותחת כל אלו היה מעשה ואמר ימכר כ"ש מתיר בשתיה ואין הלכה כר"ש . פי' מטפה שהיה היין מחמן ומעלה רתיחות ונופת בידו ממש על הרתיחות והא דנקט במתני' מטפה ולא נקט נוגע להודיעך שאין דרך ניסוך בכך כדפרש"י לענין לאוסרו אפי' בהנאה מיהו אעפ"כ אסרו בשתייה וכן כתב רשב"ם וז"ל בטפת ע"פ חבית מרותחת אין נוגע ביין אלא ברתיחות העולה ומתוך שמטפח ונוגע ביין כמשכשך במקל דמי עכ"ל וברתיחות חדש איירי מתני' כדמוכח בפ"ק דעבו"ז ע"כ : (ס) קניסקנין שריא יש מוכיחין מכאן דנלוק אינו חבור ויש מחלקין ואומרים דהיכא דהאיסור למטה וההיתר למעלה באותו נלוק גזרו דסוף היתר לירד לתוך האיסור והוי חבור טפי מקניסקנין ולשון ניצוק נמי משמע שפיכה ע"כ : (ע) אמר נשפוכאי כי שפכיתו כו' וא"כ נראה כששופך הישראל מן היין שבחבית לתוך הכלי צריך שלא יסייע העובד כוכבים אא"כ יש ישראל אחר שמסייע הרבה עמו וכשהוא מקלח מן הגיגית או מן חבית שבעגלה לתוך הכובא והעובד כוכבים מגביה העגלה כדי שיקלח מן היין יפה לתוך הכובא זה היה מעשה לפני ר"י ולא רצה לעשות לא איסור ולא היתר ומ"מ נראה כיון שבלאו הכי היין מקלח יפה דהוי מסייע שאין בו ממש אבל יש ליזהר כשנשאר מעט מן היין לתוך הכובא והעובד כוכבים מטה הכובא בסיוע נער קטן ישראל דהוי סיוע שאין בו ממש כדמשמע הכא הר"ף ז"ל : (פ) בשר בחלב במשהו

חדושי אנשי שם

מהר"ם [נ] פי' מאסתקד מסוף הגת וסומכין על דברי רשב"ג שמתיר מגת לגת ומשמע להו פירושא מסוף

על החרס שאותו עירוי אין נוגע כל שעה ברותחין שהן ככלי ראשון אבל עירוי שאין כח כלי ראשון נפסק מבשל לגמרי אבל רשב"ם פירש דעירוי ככלי שני ותרנגולים הרבה שנמלגו ביחד בכלי שני ממש ונמצא אחד מהן טרפה אומר ר"י דמעשה בכל יום שמתירין כל האחרים שנמלגו עמה ומפרשינן דכלי שני אין מבשל ולא מפליט ולא מבליע ולא אמרינן דהאחרות לא בלעי משמנוניות הטריפה דלא אשכחן שיהיה לו כח לכלי שני לענין בליעה אלא לענין בישול ומייתי ראיה מירושלמי *אבל ה"ר חיים [*עיין בדרשות הר"ן שם שיטת ר"ת ור"י ור"ב מפורשת באריכות בהלכה זו ובאשר"י פ' כירה. מהר"ס] : כהן אומר דלא גרע מבית השחיטה למ"ד בית השחיטה רותח וסכין ששחט בה (*בעי) [*דבעי] הגעלה אלמא אע"ג דאין מבשל מ"מ מבליע ולפי דבריו היו נאסרים כל הכלים שמולגין בהם כל התרנגולת מחמת הדם שפולט מן התרנגולת ונבלע בכלי [*מיהו . מ"י] שאר התרנגולות לא היו נאסרים אע"פ שבולעות דם שנפלט מאחרת מ"מ סוף הדם לצאת ע"י מליחה. ול"נ לר"י אלא הכל מותר ואפילו לא רחץ צואר התרנגולת ומלגו אותה בה מלוכלכת בדם הכל מותר : ומה שנהגו לרחוץ הצואר זהו בשביל שרגילין להרתיח אותם מים על האש וחוזרין ומולגין בהם אחרות או שופכים אותם על הכלי להדיחן : (*וניגוב שאמרו כשהכלי לח עדיין מן היין שהיה בו אז צריך אפר ומים בשל סופרים הלך אחר המיקל והמחמיר תע"ב) [*במ"י וניגוב שאמרו היינו כשהכלי לח עדיין ומן היין שהיה בו צריך אפר ומים ואם היה יבש סגי במים ואפר ומיהו בשל סופרים הלכו אחר המיקל והמחמיר תע"ב] ופירש ר"י דדוקא אפר שהוא חזק אבל עפר או ד"א לא [illegible]

בין דבר הנדבק לדבר שאינו נדבק כ"כ כמו שמחלק פרק התערובות גבי פשתן (*שהינו רוק) [*שנרוק] דקריר : פירש ר"י הבא להגעיל יפתח החבית מצד אחד ויזרוק בה מים רותחין ויגלגלה וימלא כל החבית מוגעלת אע"ג דלא זרק אלא במקום אחד וכשמתגלגלין המים לנסרים אחרים לא הוי כלי שני דכל החבית מחוברת והוי כלי ראשון כך הורה ר"ת אבל אין לזרוק המים רותחין דרך מספך לחבית דנמצא החבית כלי שלישי : הגה"ה מתוספות ה"ר אלחנן כל הבא להגעיל לחבית ישפוך פעם ראשון על ארבע נסרים ושוב ירתיח המים וישפוך על ארבע נסרים ושוב ירתיח המים וישפוך על ארבע נסרים עד שיגעיל כולו ואם קשה בעיניו להרתיח כ"כ פעמים המים ישים קערה גדולה במים ביורה וכשירתיחו המים יקח הקערה מלא ויגעיל ארבע נסרים וכן יעשה עד שיגעלנו כולו ואע"ג דאין מי הקערה מחוברין ליורה הויא כלי ראשון ואע"ג דכשמגביה הקערה מן היורה פוסק רתיחת [הקערה] דמה לי אם מי הקערה רותחין ע"י חום (*מי) המחבת או ע"י האור [*עצמו] [שהרי היורה] עצמה כשמסלקין אותה מן האש פוסק רתיחתה ואפ"ה הוי כ"ר מתוס' רבי אלחנן : אר"י המערה יי"נ מחבית לבור אפילו כל היום כולו ראשון ראשון בטל וקשה דהא בכמה דוכתין לא אמרינן קמא קמא בטל פרק כל הבשר המעביר עלין נקוב בכרם אם הוסיף מאתים אסור וגם מחילת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור וכהנה רבות ותירץ רשב"ם וכן ריב"א דהיכא דידע בינתים ושכח ושוב נתוסף אמרינן קמא קמא בטיל ואי לא ידע בינתים אמר מצא מין את מינו וניעור ומכאן פוסקין דאם חתיכת איסור נפלה לס' של היתר ולא הכיר בה להעלות עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה אם אין בהיתר כדי לבטל את שתיהם אבל אם הכיר בה וידוע שיש בהיתר לבטלה אז אפילו נפלה אחרת א"צ ביטול כנגד שניהם דתנן פ"ה דתרומות סאה של תרומה שנפלה לקדרה של חולין ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ור"ש מתיר ומסיים עלה בתוספתא א"ר אלעזר בד"א בזמן שלא ידע ואח"כ נפלה אבל אם ידע בה ואח"כ נפלה הרי זו מותרת ומילתא דר' יוחנן בידוע והכיר שעירב יי"נ ואח"כ שכח ועירב שנית וכן עשה כל היום ודוקא שכח אבל לא שכח ה"ל מזיד ואשכחן דר' יוחנן גופיה דאמר פרק קמא דחגיגה ירושלמי כל איסורין שבתורה שריבה עליהם אם בשוגג מותר ואם במזיד אסור וכל זה דלא כדברי התוס' פרק כיסוי הדם וכתב המיי' בפרק ט"ו דאיסורי מאכלות וז"ל כיון שהוא (*אסור) משום קנס אין אוסרין תערובות זה אלא לזה העובר שבטל האיסור אבל לאחרים הכל מותר ובאיסורים שהן מדבריהם מבטלין איסור לכתחלה כיצד חלב שנפלה לקדרה שיש בה בשר עוף ונתן טעם בקדרה מרבה עליו בשר אחר עד שיבטל הטעם וכן כל כיוצא בזה ער"פ כל הבשר ובפ"ק דביצה ובפ' הגוזל (*קמא) ובפ"ק דפסחים וס"פ הערל : [דף עה ע"ב] את

תתנט שדרכו להטביל יטביל לאו דוקא אלא הדחה בעלמא מדמוסיף בגמרא לפרש תנא וכולן צריכין טבילה במ' סאה וי"א דבא להודיעך דאע"ג דסגי ברביעית מן התורה צריך מ' סאה משום דבטלו רבנן לרביעית דמקוה ומיהו כל שהוא דמעיין לא בטיל דתנן המעיין מטהר בכל שהוא *[ומשנה זו נשנית בתר דבטלו רביעית דמקוה דהא תנן] והמקוה במ' סאה ואפילו הכי כל שהוא דמעיין לא בטיל כ"פ ר"י ועי' בהל' נדה תעבירו באש וטהר כלומר תגעילו ואח"כ תטבילו וכך פי' רשב"ם דוקא מגעילין ואח"כ מטבילין אבל מטבילין ואח"כ מגעילין לא דהוי כמו טובל ושרץ בידו ול"נ לר"י שהרי אפילו חדשים צריכין טבילה וא"כ אין הטבילה בשביל הטומאה ובת"כ יליף מאך חלק שסכין חדש אם יש עליו חלודה שצריך להעבירו ובס' א"ז פסק דאם לא העביר לא עלתה טבילה אמנם מצאתי בתשובה אחת שאם אין יכול להעביר החלודה שלא ישאר שם כי אם מעט הוי ליה מיעוטא שאינו מקפיד ואינו חוצץ בטבילה : מאי דקוניא פירש אבי העזרי בין מחופה מבפנים בין מחופה מבחוץ ולא מבפנים טעון טבילה דלא חילקו חכמים בין מבפנים בין לחוץ וכן מצאתי בתשובת רש"י וי"מ קוניא מחופה מבפנים דוקא כדאמרינן פרק אלו טרפות ומייתי לנגא דקוניא ושפכין בגויה וה"ר פרץ הורה הלכה למעשה להטבילה בלא ברכה [ס] והלכתא בסופו צריך טבילה ודוקא במהותך הקוניא לתוך הכלי שקורין פלומ"ר מבפנים אבל אם אין מהותך רק מבחוץ אין צריך טבילה והנותן כלי לאומן לתקנו *נראה [*עיין בי"ד סי' ק"כ בב"י שהאריך בדברי ר"י דהכא ודברי מהר"ס דלמטה גבי מחבת שנקבה ותיקנה כו'] : לר"י דאף למ"ד אומן קונה בשבח כלי א"צ טבילה כיון שאין שם עובד כוכבים עליו שאין כליו דומיא דמדין [ע] ומיהו אם ניקב למטה מרביעית ולא היה מחזיק מפני הנקב ונתנו עליו חתיכת מתכת צריך טבילה דקי"ל כר' נחמיה דאמר פ"ק דשבת הכל הולך אחר המעמיד אבל תפרו בפתיל מתכת אין בכך כלום שאין זה כי אם מחבר חתיכותיה והני דליים ששואבין בהם מים והם מחושקין ברזל סביב אם לקחן מן העובד כוכבים א"צ טבילה ואע"ג דהכל הולך אחר המעמיד ה"מ היכא דנשתמש דרך המעמיד כמו הנקב שנשתמש דרך העמדה בהן אבל הני דליים שהמעמיד אין בתוכו א"צ טבילה ורבינו מאיר מצריך להם טבילה וז"ל אשר שאל אדוני על דלי של עץ וחישוקין שלו של ברזל אי אזלינן בתר המעמיד לענין טבילה כמו לענין טומאה נראה לי

דאין חילוק ביניהם לענין זה תדע דאמרינן פרק קמא דשבת גבי כלי זכוכית (*אמרינן) הואיל ותחלת ברייתו מן החול שויה רבנן ככלי חרס ופריך אלא מעתה כו' הב"ע שנקבו והטיף לתוכן אבר כו' אלמא מדמינן טבילה לטומאה לענין הלך אחר המעמיד ושלום מאיר בר"ב : וכלי זכוכית חדשים צריכין טבילה אבל שאולין אין צריכין טבילה (*ובמסקנא) ובמסקנתא סלקה בתיקו פסקו רבותינו שבצרפת והמיימוני ורבינו אבי העזרי שא"צ להטביל ויש שמטבילין אותו בלא ברכה : הגה"ה ובתשובת רש"י נמצא ירא שמים יטביל עמהם כלי חדש ויברך על הודאי ויכלול אלו בברכה וריחים של פלפלין שגופו עץ ובתוכו מתכת של ברזל של תוכו עיקר וצריך טבילה וכ"פ ה"ר שמואל מפלייזה כתב רבינו מאיר וז"ל המחבת שנקבה ותקנה דאם נקבה מלמטה בשוליה בכדי טהרתה דהיינו כונס משקה כדין כלי העשוי למשקה נתבטל לגמרי מתורת כלי וכשחוזר ותקנו פנים חדשות באו לכאן וצריכה להטביל וא"כ מן הצד נמי [כיון] דמן הנקב ולמעלה כמאן דליתא דאמי (*שאינו) [*דאין] מקבל ממנו ולמעלה אם חזר ותקנו ה"ל ככלי מתכות שאינו מחזיק אלא סאה והוסיף עליו בגובהו והעמידו על סאתים שיש לחזור ולהטבילו עבור תוספת הכלי כיון דהלך אחר המעמיד ה"ל כאלו כולו חדש ממנו ולמעלה : ובתוספתא דמסכת כלים יש קיתון שעשאו מן הטמא ושוליו מן הטהור טהור עשאו מטהור ושוליו מן הטמא טמא הכל הולך אחר המקבל מכאן היה דן ה"ר שמואל מבופבירא לכוסות של עץ המוקפין סביב שפה שלהם מתכת ועומדת על רגל של כסף או שאר מתכות ונסכא (באמצע בתוכו) שאין צריכין טבילה הואיל ומקבל שלהן [illegible]

ואח"כ יחזיר לשאוב ממנו כיצד מגעילין יורה קטנה בתוך יורה גדולה ע"י פי' כל שעה כתוב בתוספות ראב"ן שצריך להכניס הכלי כולו בפעם אחת כשמגעילין אותו ולא לחצאין פן יפליט ויבליע [באותו מקום שלא הגיע אליו הרותחים וכשיחזור ויגעיל בצד אחר יפליט ויבליע] באותו מקום שכבר הוגעל והופלט פסק רב יהודאי גאון וכן כתוב בתשובת רש"י כשמסירין הכלי הנגעל מן היורה רותחת שופכין מיד על כלי הנגעל מים צוננים ובס' התרומות וספר אבי העזרי התמהו בדבר דאם בשביל שלא יבלעו המים רותחים שפלט בהם האיסור הלא קודם שיספיק לשוטפו בצונן יש לנו לומר שהמים של האיסור נבלעו ועוד דלא אשכחן מריקה בחמין ושטיפה בצונן אלא גבי קדשים פרק דם חטאת שאל ה"ר שמואל מבונבורק את רבינו שמחה ילמדינו רבינו אם עתה טבילת כלים כטבילת קדמונים המעלה מטומאה לטהרה ואם צריך להטביל ידות כלים כמו שכן ארוכין והשיב דודאי צריך להטביל דמ"ל ידיו מה לי בית תשמישן הא לאו בפליטת איסור תליא מלתא דהא אפילו חדשים צריכין טבילה כתב ה"ר אביגדור כהן לצלוחית הטעונה טבילה אע"פ שאין בפיה כשפופרת הנוד שפיה צר סלקא לה טבילה ולא דמי להא דתנא בפ"י דמקואות השידה והתיבה שבים אין מטבילין אא"כ היו נקובים כשאר הכלים היינו להטביל כלי בתוך כלי והחיצון אין צריך טבילה ומפסיק בין פנימי למקוה אבל להטביל כלי במקוה מגו דסלקא ליה טבילה מבחוץ סלקא ליה טבילה מבפנים דאפילו מכלי אל כלי אמרינן מגו פרק חומר בקדש ותו דבהדיא מוכח כן מדקאמר מגו דסלקא טבילה לכולא גופא דמנא סלקא לכל מה דאית בהו מכלל דפשיטא ליה שהחיצון ודאי נטהר אע"פ שפיו צר אבל אין לומר דתוכו חשיב כבית הסתרים דאדם דלא בעי ביאת מים דא"כ ליכא מגו ורבינו מאיר ת"ם היה מורה להטביל כלי בתוך כלי [בבאר] ובלבד שיהו המים צפין ע"פ החיצון ושיהא פי החיצון כשפופרת הנוד כדמשמע מתני' דפ"ו דמקואות השידה והתיבה שבים והכי אמרינן פרק חומר בקדש מטבילין כלי בתוך כלי לתרומה אבל לא לקדש גם הורו שיש לאדם ליזהר אם יטביל לזכוכית מלא מים ויתנהו בדלי מלא מים והדלי שקוע בבור שלא יושיבוהו על שוליו פן יהיה חצילה מחמת כובדו של כלי וחוצץ כדאמרינן פרק חומר בקדש אלא יטהו על צדו ויתגלגל הנה והנה בתוך הכלי בבור ואין להקשות מ"ש מפרסת רגל אדם העומד בקרקע במקוה ואין חוצץ משום דאמרינן שהמים באין לשם טרם יתן רגלו בארץ כדתנן פ"ז הטביל בו את המטה אע"פ שרגליה שוקעות בטיט העבה כשרה מפני שהמים מקדימין דיש לומר דוקא במקום שלם שהם מחוברים אבל *כשנותן הזכוכית בדלי אפילו מלא מים אינו מועיל כי הם תלושין וגם יש ליזהר בהא [*לשון אגודה אבל הכא המים שהיו בדלי כשהושיב הזכוכית בדלי הם שאובים עכ"ל. מהר"ס :] דתנן פ"ק דמקואות האוחז באדם ובכלים ומטבילן טמאים . ועד כמה מלבנן עד שתסיר קליפתן אומר ריב"א דאותם סכינים הצריכין לבון לפי' ר"ת אם השחיזן בריחיים של אבן די להם אח"כ בהגעלה לפי שלבון מועיל כדי להעביר הקליפה והאבן מעבירה את הקליפה בטוב ואותם מחבות שקורין טרפ"ש [*מלבין] עד שתסיר קליפתן ואומר ר"י דאותם שהם בלועות מאיסור כגון הני סכינים של עובד כוכבים או שנפל עליהם חלב רותח אז צריך ליבון דנסירת קליפתן [שקליפתן] אינה עוברת בלא ליבון [גדול] אבל אותם הבלועות היתר כגון של חלב שצריכין ללבנה כדי לאפות תחתיהם פשטיד"א של בשר או איפכא אז אין צריכין ליבון גדול דנסירת קליפה אלא רק עד שתהא יד סולדת בו משני עבריה וגם רגילים לבדוק ע"י נתינת קש עליה מבחוץ לראות אם הקש נשרף בהכי סגי דא"כ שליט הליבון מעבר לעבר אע"ג שלא תסיר קליפתו ומ"מ די בכך דכיון דהתירא בלע א"כ די להם בהגעלה ואע"ג דתשמישה ע"י האור כדמשמע בשמעתא והא לא גרע אותו ליבון מהגעלה ואותו ליבון מפליט יותר מהגעלה ומזה הטעם היה מתיר ר"י ללבן תתסא בי"ט טרפ"א דתולבת כדי לאפות תחתיה פשטיד"א או איפכא ולא מיתסר משום מכשירי אוכל נפש בי"ט שהרי כאן שרי (*ליבון) [*בליבון] קלת כדפרישית א"כ אותו ליבון ממש אוכל נפש הוא שע"י ליבון זה תאפה הפשטיד"א יותר ויזהרו לתתו על המולייתא שקורין פשטיד"א מיד אחר ליבונה כדי שיועיל חמימות ליבונה לאפיית הפשטי"דא שאם ימתין עד שיצטנן מליבונה נמצא שהליבון הוא שלא לצורך אוכל נפש אבל טרפ"א של עובד כוכבים צריכות ליבון דנסירת קליפה אותו ליבון אסור לעשות ביו"ט דכ"כ ליבון גדול א"צ לאפיית הפשטיד"א ואין צורך אוכל נפש וכן להגעיל שום כלי ביו"ט אסור כיון שבישול ההגעלה (שהרי) שלא לצורך אוכל נפש הוא מיסוד ה"ר פרץ ז"ל : תתסב וסכין נועצה [בירושלמי קאמר ג' פעמים משמע דהלכה לאו דוקא עשרה ויש להחמיר מדקאמר לקמן נועצה י' פעמים אגודה] י' פעמים בקרקע ודיה תני בירושלמי הדא דתימא בסכין קטנה אבל גדולה צריכה ליבון פר"ח הדא דתימא בסכין קטנה שאין דרך להיות שם גומות (ק) אבל גדולה שדרך להיות בה גומות צריכין ליבון ולא סגי לה בהגעלה אפילו לצונן דלא מהניא הגעלה רק להפליט איסור הנבלע בתוך הסכין אבל לא מהניא להעביר איסור הנדבק רק ע"י (ר) ליבון עיין פ"ק דחולין : סליק מסכת ע"ז

שלטי הגבורים

מצאתי בתשובת מהר"ם בשם רבנו סגן לוי דהא דאמרי' שכא בשר בחלב במשהו הוי כשנתערבה חתיכה בחתיכות ומשום דבר שבמנין או בחתיכה הראויה להתכבד אבל הא דאמרי' בנ"ט כגון שנפלו בקדרה וי"מ דהא דאמרי' במשהו היינו דווקא לאחר שנעשה בשר בחלב כגון שנפל שומן בחלב או איפכא בנ"ט וטעום הוא בידם דהא בפירקין מפרש בגמ' דלא חשב אלא דברים שיש בהם תרתי איסור הנאה ודבר שבמנין מכלל דהטעם משום דהוי דבר שבמנין הג"ה : (צ) ומ"מ הסכינים דבעו ליבון סגי להו בהשחזת הריחים אם אין בו גומות דלבון מסיר קליפתו כדאמרי' במס' ע"ז והשחזת הריחים מסיר ג"כ קליפתו · ומ"מ בעי הגעלה דהליבון מסיר הקליפה ומה שנבלע בפנים והשחזה אינה מסירה אלא הקליפה ולהכי בעי הגעלה תו' : (ק) ואין להגעיל שום כלי עד שיעביר החלודה שעליו לנקותו יפה כי במקום הטנופת והחלודה שעליו אין פולט את האיסור הבלוע בו ותניא בספרי אך את הזהב מכאן שצריך להעביר החלודה ולפיכך סכין שיש בו גומות ואין יכול לנקותו יפה בתוך הגומות אין להכשירו ע"י הגעלה אלא בלבון · אשר"י הגה"ה : (ר) הג"ם ויראה שיספיק אם ילבן תוכו של סכין כפי מה שרגיל העובד כוכבים להשתמש באור ואע"ג דאם מקצתו הם כולו ונתפשט האיסור בכולו כיון שאין היברא משתמש בסכין ע"י האור סגי בהכי עכ"ל אשר"י : סליק מסכת ע"ז

חדושי אנשי שם

מסוף הגה לתחלת הגה כפי' ה"ר אלחנן שנזכר בהגהת אשר"י : [ס] כשאין מחופה מבפנים כך כתוב באגודה וכן כתב הר"ן . ואפילו מחופה מבפנים אם לא עשה להחזיק אלא לנוי כתוב בסמ"ק ומביאה באגודה שצריך טבילה אך בלא ברכה מבחוץ אין צריך טבילה עכ"ל : [ע] דין זה נמצא בהגה"ה בסמ"ק סימן קנ"ט ויש שם נוסחא אחרת ז"ל כיון דתלי טעמא דאין שם העובד כוכבים עליו משמע דר"ל אפילו לא היה מחזיק רביעית קודם לכן . וכמדומה שפירשו בתוס' בלשון אחר לפי שאין עיקר הכלי של אומן לפי זה כשלא היה מחזיק רביעית קודם לכן א"כ עיקר הכלי של עובד כוכבים הוא וצריך טבילה דקי"ל כרבי מאיר דאמר הכל הולך אחר המעמיד כפירוש ריצב"א פ"ק דשבת עכ"ל : סליק מסכת ע"ז

לוח הדינים שנמצאו במרדכי ממסכת עבודה זרה

מאת הגאון המפורסם כו' מוהר"ר יוסף אוטלינג זצ"ל

לפני אידיהן פ"א

(א) פ' ר"ת כל מקח וממכר שרי לעובד כוכבים ביום אידו ולא אסר אלא מידי דתקרובת :
(ב) האידנא שרי הכל דקי"ל בגויהו דלא אזלי ומודו:
(ג) בזמן הזה מותר אפילו לכתחלה :
(ד) לא יושיט אדם כוס לנזיר אבל נבלה לישראל מותר דכולי עלמא בדילי מינה :
(ה) אם לא נגמר אחר תפלתו כסדר י"ח אומר פירש באלהי נצור :
(ו) צרכי רבים יאמר אפילו באמצע תפלתן על כך אומרים סליחות בברכת סלח לנו :
(ז) ואפילו בשלשה הראשונות זכרינו ומי כמוך :
(ח) משמע דאם לא כתב שנות הכלל לא האלפים ולא המאות רק כתב שנות הפרט כשר :
(ט) שליש במקרא כו' כי ר"ת השתא לא עבדינן הכי משום דתלמוד בבלי בלול במקרא במשנה באגדות:
(י) יש ראיה להתיר בזמן הזה משום איבה :
(יא) גם אין לאסור בזמן הזה משום כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו :
(יב) כ' סמ"ג אסור ליתן כסף למומר לעבודת כוכבים:
(יג) רבינו יואל התיר להלוות בגדי כומרים שמרננים בהם לעבודת כוכבים כל היכא דאית להם לכומרים [אחריני] אע"ג דקנו לעבודת כוכבים שרי :
(יד) נשאל לחכם ואסר אל ישאל לחכם ויתיר והיינו ע"י סברא אבל על פי ראיות יוכל :
(טו) נראה דהקפידא אינו אשואל אבל הקפידא הוי אנשאל :
(טז) בשל סופרים הלך אחר המיקל פר"ת הוא הדין בכל היכא דאמרי שבתלמוד :
(יז) רבי שלמה יצחקי פירש בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים אחר האחרון :
(יח) כשהמכס כדי לקנות ממנו תשמישי עבודת כוכבים כי האי גונא אסור :
(יט) ויש מקומות שבונין לעבודת כוכבים וקבלו השותרים דמכל דבר שיקנו וימכרו יתנו פשוט לעבודת כוכבים לשם אסור דמתנה אסור :
(כ) כתב ר"ב דהשתא לא דייקי בני אדם בלישניה ודעת המקדישן לצדקה :
(כא) מותר לעשות כן לבכור בזמן הזה כדי שלא יבא לידי תקלה :
(כב) כשאדם פודה כרם רבעי צריך לשחוק הדינר ולזורקו בנהר :
(כג) התיר ר"ת קבולת שהנכרי מקבל עליו לבנות ביתו של ישראל והתיר רבינו תם לבנות אפילו בשבת :
(כד) אם לא התנה מתחלה ולקח הנכרי דמי שבת מעצמו בלא צווי ישראל ואמר ליה הישראל כמה שבתות נטלת ואטול גם אני כנגדן ימי החול אסור :
(כה) ישראל ונכרי שיש להם שדה או כרם או תנור או מרחץ אסור לישראל לומר טרח אתה בשבת ואני אטרח בחול ואם התנו מתחלה קודם שקנו מותר :
(כו) ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות מתנה קודם הפסח ומותר :
(כז) מזוזה חובת הדר היא פירש כשאינו דר בבית אינו חייב במזוזה :
(כח) ה"ר חיים השיב דבית שישראל ונכרי שותפין בו פטור ממזוזה :

אין מעמידין פ"ב

(כט) אין מעמידין בהמה בפונדקאות כו' אנן לא חיישינן לרביעה :
(ל) כל מכה שמחללין עליה את השבת אין מתרפאין מהן ואם היה מומחה מותר :
(לא) בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה ;
(לב) לראות במראה אם הוא נאה אסור משום לא ילבש וי"מ [דהא] דאסור לראות בחול לדידן [היינו] ללקט לבנות מתוך שחורות :
(לג) משמע דחומץ ויין מבושל שלנו אם נגע בו עובד כוכבים אין בכך כלום וכן בבוסר יש מתירין ור"ת הקפיד דאין אנו בקיאין מתי קרוי חומץ ומבושל :
(לד) יש להתיר שלאח"כ שנגע בו העובד כוכבים וכמו כן חרדל :
(לה) לא דשרי בחותם אחד כי מכירו :
(לו) נראה שמועיל שילוח כתב ידו להישראל ששולח לו חבית באיזו ענין חתמו וגם יודיע לעובד כוכבים שהוליכו שהוא כותב בו ואז מירתת העובד כוכבים מלזייף :
(לז) רש"י השיב דאין חלוק בין חבית שלנו לחבית שלהם :
(לח) ראבי"ה.שכר שלנו (אם נעשה ע"י עובד כוכבים) אין בו משום בשולי עובדי כוכבים ואפילו אם מושחין היורה בשומן חזיר נותן טעם לפגם הוא:
(לט) וצריך ליזהר ולבדוק ולחקור בשכר ובמשקה של דבש שעושין עובדי כוכבים אם נותנים בהם שמרים של יין כי יש נותנין :
(מ) נראה להתיר קדרות הבלועות מבשר בחלב שנתבשלו בהן דמותר לתת בהן דבר יבש כגון אגוזים ותפוחים ודברים אחרים אבל דבר לח לא :
(מא) מותר להלוות לכומרי עבודת כוכבים דאפי' אם המעות שפורעים הם דמי עבודת כוכבים כיון שמכרו עובדי כוכבים מותר לקבל דמים אם לא אמר שמתן עד שאמכור עבודת כוכבים :
(מב) כ' ראבי"ה דמי הערוי אסורין בשתייה :
(מג) כוס שסתמו נקביו בשעוה ונותנין בו פעמים לשתות לעובד כוכבים ואחרי כן מדיחין ג' פעמים כדרכן ואחרי כן נותנין בו יין היתר גמור הוא כי השעוה אינה בולעת כ"כ שלא יצא הבלוע בו בג' פעמים הדחה :
(מד) אם נתן עובד כוכבים יין במלח כשמרתיחין אותו מותר שמתייבש והולך לאיבוד :
(מה) מכאן יש ללמוד היתר על המלח שנותנין בו דם כשמרתיחין אותו כדי שיתלבן :
(מו) כ' ר"י אותם שמחמירים ביינם של עובדי כוכבים לאסור בהנאה אסור לתקן דיו ביין של נסך אבל אם כתב בו הספר מותר לקרות בו :
(מז) ר' אפרים התיר במקומות שהעובדי כוכבים מייבשים שמרי היין בתנורים ונותנין אותו בעיסה כדי להחמיץ במקום שאור ור"ת גער בו ואסר :

(מח) כ' ראבי"ה אם הותם יין נסך בכד של חרס אין תקנה להשתמש בו יין חם אם לא שילבנו בכבשן ואם בכלי ברזל ונחשת הותם צריך הגעלה:
(מט) רבי יחיאל מפריש היה אומר דהני כוסות של זכוכית ששתו בהן בשאר ימות השנה אסור לשתות בהן [בפסח] ואפי' על ידי ערוי וראבי"ה כתב דכלי זכוכית שיע ולא בלע :
(נ) יש מוכיחין דאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח חלב מאותו עובד כוכבים אפי' אין ישראל רואהו וטעות הוא בידם :
(נא) בני בבל מתירין חמאה של נכרים :
(נב) ובצרפת אוכלין אותו ע"פ הוראת ר"ת :
(נג) כ' ר"ת כל עצמי אני מתיר גבינות הנכרי בחלב שחולבין לעשות גבינה אבל לא בחלב שחלבו לאכילה ולכותח שזה אני אוסר. ואין לחוש שמא העמיד בעור קיבת נבלה :
(נד) ראבי"ה . מעשה שהעמידו גבינה בחלא דשיכרא ואסר אותם ראב"ן להשהותו בפסח :
(נה) יש להוכיח דאם נאסר בשר בחלב ע"י מליחה או כבוש דדוקא באכילה אסור ולא בהנאה ויש דוחין :
(נו) נשאל לר"י על גבינות הרבה שעושין ישראל בבית העובד כוכבים והניחו ד' ימים או ה' להתייבש והיו חתומין בחותם דפוס של עץ ושכחו הדפוס בבית העובד כוכבים ויראים פן זייף העובד כוכבים וחתם גם הוא אחרים באותו דפוס והתירם :
(נז) מסקינן דשלקות דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא :
(נח) הר' אברהם דאורלינ"ש היה אומר דשלקות שאסרו חכמים היינו כשמבשל העובד כוכבים בביתו אבל כשמבשל בביתו של ישראל מותר ולא הודה לו רבינו תם ולא שנא :
(נט) התיר ר' שמריה פת של עכו"ם למי שהולך בדרך וראבי"ה כ' אף בביתו מותר לבצוע עליו אם פתו הוא פת נקיה ומתוך שהותר לו לבצוע מותר כל הסעודה :
(ס) מתוך הירושלמי משמע אין לנו לסמוך ולהתיר פת של עכו"ם במקום שפת של ישראל מצויה אבל היכא דנהוג היתרא מותר :
(סא) הא דהתירו פת של עובדי כוכבים ה"מ של עובדי כוכבים אבל של ישראל ואפאו עובד כוכבים ולא חיתה ישראל בגחלת אסור ואפי' לזבוני לעובד כוכבים :
(סב) מעשה בא לידי על תנור שאפו בו ישראל ג"פ ביום והכשירו תנור על ידי זריקת קיסם ובכל פעם שהיו אופין בו היו חוזרין להסיק התנור ולהכשר ובאפייה אחרונה לא הכשירו התנור והוריתי דאפי' הכי הפת מותר :
(סג) סמ"ג פסק דמותר לישראל לילך בשוק ולהניח קדרתו בבית ואע"פ שיש חלב או איסור אחר דלא חיישינן שמא יטיל העובד כוכבים איסור בקדרה כדי להכשיל הישראל דכל היכא שאין העובד כוכבים מרויח בדבר לא חיישינן להכי :
(סד) ואם הניח עובד כוכבים בשר בקדרה ע"ג האור והפך ישראל מבשר שבקדרה שהניח הישראל וגמר העובד כוכבים מותר אפילו בשלו העובד כוכבים יותר מכדי מאכל בן דרוסאי :
(סה) ואם נאפה הפת בתנור של עובד כוכבים בלא חיתוי ואפילו קרמו פני הפת בתנור מועיל חתוי דישראל אחר כך כל זמן שהפת צריך לתנור ומשביח באפייתו עדיין :
(סו) כל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בשולי עובדי כוכבים :
(סז) פליגי אם המליחה נחשבת כבישול לאוסרו משום בשולי עובדי כוכבים :
(סח) סתם דגים מלוחים נהגו בהם איסורא חוץ מהרגים :
(סט) ודגים המעושנים ועושין עובד כוכבים יש אומרים דאין בהם משום בשולי עובדי כוכבים וצ"ע :
(ע) כשמוליכין הסכינים להשחיזן האומן ומחזירן לנו ביום ליכא טעמא דספק ספקא וצריך להגעילם או צריך שילך הישראל להשחיז אבל לפי שעה אם מניחם שם לית לן בה :
(עא) יש להזהר שלא להניח קדרות וקערות בבית העובד כוכבים ואפי' מקצת היום וכשישראל נותן לעובד כוכבים תבשיל בקדירה או בקערה להוליכה בביתו של עובד כוכבים יזהירנו הישראל שלא ידיח הקערה אך יניח בה קצת משיור התבשיל :
(עב) ישראל שאפה בבית העובד כוכבים ושכח היורה שחיממו בה חמין בבית העובד כוכבים עד למחרתו ופסק לקולא :
(עג) קי"ל נותן טעם לפגם מותר וה"מ בדיעבד ואפי' אין בו ס' מותר ואין צריך מעת לעת אפי' בשלו בערב נבילה :
(עד) אגב חורפא דתלתית וכן כל הדומה לו כגון לנון ושומים והמלח והבצלים :
(עה) פירות של עובדי כוכבים שכבשן בדבש אע"פ ששולקים אותם בדבש בכליהם מותרים :
(עו) מעשה שבשלו דבש במחבת של בשר והיתה בת יומא והריקוהו חם בקערה של חלב בן יומו והתירו ר"י :

כל הצלמים פ"ג

(עז) עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה :
(עח) מותר לרחוץ במרחץ של עבודת כוכבים :
(עט) יש שרוצים שלא לחתום בחותם שיש בו צורת עבודת כוכבים בשביל חוב משום דהצורה בולטת היא וכן שלא לחגור רצועות שיש בהן צורת עבודת כוכבים ויש סמך להיתר :
(פ) צורות אדם שקובעין בסדינין וצבועין ורקמה מותר שאין בהם פרצוף שלם :
(פא) צורות עופות וסוסים שציירו בב"ה אין כאן בית מיחוש :
(פב) אין איסור לצור אלא צורת אדם בלבד ואם היתה הצורה משוקעת או של סמנים או ארקומין בארוג מותרת :
(פג) וכן אסור לצור דמות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומלאכים :

(פד) אותם המציירין במחזורים צורות חיות ועופות לא יפה עושין שמתוך שמסתכלין בצורות הללו אין מתכונין לאביהם שבשמים אבל אין כאן איסור משום לא תעשה לך פסל :
(פה) נתערבה באחרות כו' :

רבי ישמעאל פ"ד

(פו) תקרובת עבודת כוכבים אינה בטלה עולמית אפי' העובד כוכבים אינו יכול לבטלה :
(פז) כ' ראבי"ה נרות ושעוה של עבודת כוכבים אסורות לנר מצוה בשבת וחנוכה או לב"ה :
(פח) צריך ליזהר שלא יקח במשכון ולא יהנה ממשמשי עבודת כוכבים :
(פט) ראבי"ה. הא דאין נהנין בטובת הנאה כגון שלא היה בא לכומר עובד כוכבים זה הריוח אם לא ע"י זה אבל מה שהיו נותנין להן מקרקעותינו ופירות גינותיהם מותר שאם לא יקנה ישראל יש עכו"ם רבים שיקנו :
(צ) דברים שהם של כומרים עצמם שרי לשכור מהם :
(צא) יין משהתחיל לימשך נעשה יין נסך :
(צב) אם הישראל לקח מעט יין מהגיגית לנסות אם הוא טוב יש לו לקח יין וענבים יחד.שם דין יין נסך בתוכך :
(צג) כ' ראבי"ה דהלוקחין גיגיות בעוטות מן העובד כוכבים ונשתהו בבית העכו"ם שבוע או יותר ונתקיים יותר היין היוצא לבסוף כשידרוך לא יפה עושין :
(צד) אפילו מאן דאמר נצוק חבור נצוק בר נצוק מודה דאין חבור :
(צה) מעשה בעובד כוכבים שהיה מהלך ונגע בכנף בגדו אל היין שלא בכונה והתיר ר"ת דלא מיקרי מגע אלא בידו או בפיו או ברגליו או בקנה שבידו :
(צו) היכא שאינו מתכוין אפילו ליגע מותר בהנאה :
(צז) גאוני המערב אמרו שאם נתערב ביין של ישראל מעט דבש או שאור הואיל דאין ראוי להתנסך למזבח הרי הוא כמבושל וכשכר דאינו מתנסך:
(צח) יין מבושל שנגע בו עובד כוכבים כשר :
(צט) שפחה עובדת כוכבים שלא היתה רגילה בדת יהודית כו' עד מצאו הכלי שהיו רגילין למשוך בו היין מלא יין והודתה שהיא הוציאה מן החבית והתיר המרדכי היין שבחבית :
(ק) חביות יין מונחין בב"ה בלילה ויהודי משמר ועברו גנבים ודקרו בחבית בסכין ובידו קדירה ומשך היין לתוכו וכ"ל שאם יש ישראל אחד חשוד בזה או דרך ליצנות או דרך גניבה תלינן בזה ומציל :
(קא) גרים שהתגיירו מרצונם לא בעו שיקוע ומיד אחר מילה וטבילה מותר לשתות עמהן :
(קב) עובד כוכבים שהניח ידו או מטלית בנקב החבית אם תחב על חלל החבית הכל אסור בהנאה ואם הניח ידו על הנקב ופסק היין מלצאת ע"י כך אסור :
(קג) עובדת כוכבים שנדנדה הברזא ולא יצא מן היין לחוץ והברזא היתה ארוכה ועוברת הדופן ונכנסה בתוך היין השיב ר"ת אם הברזא אינה מהודקת בחוזק נאסר היין בנדנוד זה :
(קד) ישראל הבא לערות כלי גדול מלא יין אסור לומר לעובד כוכבים לכתחלה לסייעו לערותו :
(קה) אם היה כלי סתום מותר העובד כוכבים לטלטלו ממקום למקום אע"פ שהיין מתנדנד שאין זה דרך ניסוך :
(קו) פ' מיימוני יין שמזגו עובד כוכבים אסור וכ' ר"י ה"מ כששופך מים לתוכו כדי שיהיה טוב לשתותו אבל שפך בעלמא מותר :
(קז) מ"מ אסור לעובד כוכבים להביא ענבים בכלי ולשופכן בגיגית שהמשיך ממנה יין :
(קח) נוהג ר"ת כשהיה עובד כוכבים נוגע ביין היה מוכרו לאותו עובד כוכבים עצמו :
(קט) אסור להיות עובד כוכבים תוחב צנורת או מטלית בסדק ובחיבור השולים לסתום מפני שנוגע ביין רש"י :
(קי) ר"י. מותר לתחוב צנורת סביב השולים במקום שמתחברים אל דופני החבית :
(קיא) א"ז . עובד כוכבים שנגע ביינו של ישראל וכונתו של עובד כוכבים הנוגע כדי להכעיס הישראל והפסידו הוא שרי אפילו בשתייה וכן נעשה מעשה :
(קיב) רשב"ם. כל שבזו טהור עובד כוכבים אינו עושה יין נסך בזריקה :
(קיג) יין של עובד כוכבים ודרכו ישראל וחתמו חותם [בתוך חותם] ומוליכו העובד כוכבים מעיר לעיר ופעמים [לן] בעיר שכולה עובדי כוכבים וגם הפתח סגור מותר ויינו של ישראל שמוליכו עובד כוכבים לעיר אחרת וגם פעמים שמשהה שם שני ימים או יותר בעיר שכולה עובדי כוכבים מותר בחותם אחד :
(קיד) הור"ת הלכה למעשה על היין שעשה במרתף ובאו גנבים ופרצו בו פרצה וגנבו לו ממון ושמע ב"ה שלא היה בעיר ונתן לעובד כוכבים אחר המפתח לילך שם ולתקנו והיה שם יין בחבית ובקובות שלפניהם אין לחוש שמא נסכו הגנבים וגם להעובד כוכבים שהמפתח בידו אין לחוש :
(קטו) לכתחלה לא יניח אדם בביתו לא יין ולא חומץ בלא שמירה משום הרחקה :
(קטז) גנבי ישראל נכנסו במרתף משכו מחבית יין דרך הברזא והרגישה שפחת ב"ה [ונכנסה למרתף] וסתמה היין אסור :
(קיז) מרתף של יין שלפנים מן החדר והטמינה הגברת המפתח בחדר ומפתח החדר מבחוץ ובשובה מב"ה לא מצאה במקומה ובדפת מצאה כד מלא יין ומפתח החדר מצאה בתכן ומפתח האוצר מצאה במקומה וכשהיתה מריבה עם שפחתה [אמרה] כי לגנוב בגדים נתכונה והיא אמרה לא נתכונה אלא ליין אין חשש איסור בדבר:
(קיח) עובדת כוכבים נכנסה למרתף להביא שכר מן החבית וטעתה ומשכה מן החבית [שהיה] של חומץ יין ולא נודע לו שהיה של חומץ עד שהחזירה הברזא אסור :
(קיט) אמנם אם החומץ חזק כ"כ כששופכין ממנו על הארץ מרתיח הא ודאי חומץ גמור הוא ולא מיתסר במגע עובד כוכבים ובפחות מכאן איני יודע לו גבול מתי נקרא חומץ .

(קכ) פירוש מה נקרא מגע עובד כוכבים יין ביין שם בארוכה :
(קכא) בתפיסה אחת התיר ר' חיים כהן שהיו השומרין בבתי היהודים והמפתחות בידם וממששין ויהודי אין בבית וימים רבים היו כן והתיר אף בלא פתח פתוח לר"ה ועל זה נפלאתי:
(קכב) מצאתי אין לוקחין גת דרוכה מן העובד כוכבים :
(קכג) המתארח אצל ב"ה בכ"מ ובכל זמן והביא לו יין בשר וגבינה ותתיכת דג הרי זה מותרת ואין צריך לשאול אע"פ שאינו מכירו אלא שהוא יהודי בלבד :
(קכד) ואם הוחזק שאינו כשר ואינו מדקדק בדברים אלו אסור להתארח אצלו ואם עבר ונתארח אצלו אינו אוכל בשר ואינו שותה יין על פיו עד שיעיד לו אדם כשר :

השוכר את הפועל פ"ה

(קכה) אם עבר ישראל ומכר עבודת כוכבים ומשמשיה בהקפה לעובד כוכבים מותר לטול ממנו המעות:
(קכו) צריך ליזהר כשמוכר בהמה המבכרת לעכו"ם כדי לפוטרה מן הבכורה צריך שימשכנה לביתו וגם יתן מעות ואם אין לעכו"ם בית ישאיל לו ישראל מקום בחצרו וימשכנה שם :
(קכז) נוהגין כלאים אפילו בזמן הזה אפי' בח"ל וכן ערלה וכלאי הכרם ואיסור חדש :
(קכח) עובד כוכבים וגר שירשו אביהם מותר הגר לומר לעובד כוכבים טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות משבאו לידו אסור אבל נשתתפו אסור:
(קכט) יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידיחם פר"י כשהם מחוברות אבל אם נטלו מן העוקץ הרי הן כמבוקעות ואסירי :
(קל) יש ליזהר שלא למכור טרפה היה לנכרי דילמא אתא למיזבנה לישראל :
(קלא) כ' סמ"ג אם העובד כוכבים שתה מהכוס לנסות אם הוא טוב ושכח הישראל והחזיר לגת מותר היין שבגת :
(קלב) מעשה שעובד כוכבים שתה מן הכוס ולא הדיחו ונתנו לתוכו יין כשר ושפכו בתבשיל והתירוהו :
(קלג) עיסה ושאור ב' שמות הן ומשערינן בס' אע"פ שנקיים עיסה :
(קלד) איסור שנפל בקדרה ואח"כ נשפכו המים ולא ידעינן אי היה בהו ס' אם לאו ספיקא דרבנן ולקולא :
(קלה) סמ"ג . חכם הבא להתיר ע"י ס' קדירה שנתחב בה כף של איסור צריך לחקור אם נתערב מים בקדרה לאחר שהיה האיסור בקדרה וכן חכם הבא להתיר כלי מכח שאינו בן יומו צריך לחקור אם היה בו מים רותחים בינתים :
(קלו) עכברא דנפל לשיכרא פסק רשב"ם דודאי פוגם ומותר בלא ששים :
(קלז) שרי דבש של דבורים בלא סינון דליכא בשר ברגלי הדבורים :
(קלח) ואם הודיעו שהוא מפליג אסור והיינו היכא דיש לחוש שמא יחליף טוב ברע אבל היכא שאין לחוש אינו אסור שם בארוכות :
(קלט) כי זבניתו חמרא לעובדי כוכבים קטיפו קטופו :
(קמ) ר"ת כתב אני נהגתי בני עירי לערב קיתון של מים בכל חבית שאם יקרה שיתערב מעט יין נסך להתירו :
(קמא) אותם יוצאי וקלאנ"ו זפותו' מוכרם העובד כוכבים אם רואה הישראל שהן צוננות ושלא נתן בהן יין מותר :
(קמב) נעוה ארתיחו משמע כר"ת דהוי ככלי ראשון ורשב"ם פירש דהוי בכלי שני :
(קמג) מה שנהגו לרחוץ האוצר זהו בשביל שרגילין להתיך אותם מים על האש ותורין ומולגין בהן אחרות :
(קמד) פעם אחת הגעילו גת ואח"כ מצאו בו ענבים והצריך ר"י להגעילו פעם אחרת :
(קמה) פר"י הבא להגעיל יפתח החבית מצד אחד ויזרוק בה מים רותחין ויגלגלה ;
(קמו) אם חתיכת איסור נפלה לס' של היתר ולא הכיר בה להעלות עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה אם אין בהיתר כדי לבטל את שתיהם :
(קמז) את שדרכו להטביל יטביל לאו דוקא אלא הדחה בעלמא :
(קמח) מנא דקונית הורה הר' פרץ הלכה למעשה להטבילם בלא ברכה :
(קמט) הנותן כלי לאומן לתקנו אינו צריך טבילה מיהו אם נקב למטה מרביעית ולא היה מחזיק מפני הנקב ונתנו עליו חתיכת מתכת צריך טבילה :
(קנ) והני דליים ששואבים בהם מים והם מתוקנים ברזל סביב אם לקחן מן העכו"ם אין צריך טבילה :
(קנא) כלי זכוכית חדשים צריכים טבילה אבל שאולין אין צריכין טבילה :
(קנב) כוסות של עץ המוקפין סביב שפה שלהם מתכת ועמידת רגל של כסף או של שאר מתכת ונסכא באמצע בתוכו אין צריכין טבילה :
(קנג) מיהו אם מתופין מתכת דין כלי מתכת יש להם רשב"ם מברך עליהם על טבילת כלים ויש מברכין על טבילת כלי מתכות :
(קנד) ודוקא כשאותם כלים לתשמיש של סעודה אבל אם אינו רוצה לתשמיש של סעודה כגון סכין לעשות קלפים אין טעונין טבילה :
(קנה) כיצד מגעילין :
(קנו) צריך להטביל ידות כלים כמו שהן ארוכין :
(קנז) ר"מ היה מורה להטביל כלי בתוך כלי ובלבד שיהיו המים צפין ע"פ החיצון ושיהא פי החיצון כשפופרת הנוד :
(קנח) הורו שיש לאדם ליזהר אם יטביל כלי זכוכית מלא מים ויתנהו בדלי מלא מים והדלי שקוע בבור שלא יושיבהו על שוליו פן יהיה חציצה :
(קנט) מלבנן עד שתסיר קליפתן :
(קס) אומר ר"י דאותם שהם בלועת איסור צריך לבון דהסירת קליפתן אבל אותם הבלועות היתרא אין צריך רק עד שתהא יד סולדת משני עבריה. מתיר ר"י ללבן ביום טוב טרפ"א דתולבת כדי לאפות תחתיה פשטי"דא או איפכא :
(קסא) סכין נועצה י' פעמים בקרקע ירושלמי. גדולה צריכה לבון : סליק בס"ד

לרבינו יצחק בר אבא מרי זצ"ל ממארשילא (בעל העיטור).

[מח] סנהדרין דף ד ע"א ברי"ף דנאמנים עלי ג' רועי בקר היכא דקביל עליה קרוב או פסול בשנים הזינן לגאון דקאמר אפילו קנו מיניה בב"ד מאי הדר ביה וכו' כדפרש': ד"ת דנ"ע דאיכא למימר דהא רב דימי כגון דקבלוה עלויהו כחד רבותא הוא דאשמעינן אליבא דר"מ דאע"ג דאיכא תרי רחיקי בהדי' לדינא מאי הדר ביה אבל לרבנן אפי' קבלוה עליה בתרי ולא קנו מיניה לא מצי הדר ביה לאחר גמר דין ורבנן אפי' דקבלוה עלויה כחד מכלל דאי קבלוה כבתרי אפי' לאחר גמר דין יכול לחזור בו דכיון דמלתא יתירתא קאמר גוזמא בעלמא הוא ולא דייק לן:

[מז] דף ו ע"ב בריף ת"ר ומורגו לבדו ר' יוסי אומר גיסו לבדו וכ"ש מורגו פי' דגאון ר"י דסבר גיסו לבדו אבל בנו ותתנו לא מכשר וכו' עד פסקא: ד"ת כר"ש ז"ל דא"ר יוסי גיסו לבדו לא ממעט בני אלא חתנו דבן גיסו היינו בעל אחות אמו ומשום ההוא קורבא הוא דפסול אבל משום קורבא דגיסו לא מפסיל וחתן גיסו כשר הוא. והא דירושלמי איכא למימר אליבא דרב יהודה קאמר דאית תנא דאמר משום דר' יהודה יש לו ואית תנא דאמר אין לו אבל לר' יוסי אפי' מאחות אשתו כשרה וכן הלכתא דחתן אפי' מאחות אשתו כשר אבל בן יש לו דהיינו בעל אחות אמו. וק"ל לרבינו אי איתא דגיסו דמתני' דאמר גיסו לבדו מאשה אחרת קאמר מ"ש דפליג בגיסו הא בכלהו שמנה אבות איכא לאפס' דהא רב חסדא מכשר באחי האח אלא לאו כדפרש':

[מז] דף י ע"ב ברי"ף דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה כו' ורמינהו דן את הדין זיכה את החייב חייב את הזכאי מה שעשה עשוי וישלם מביתו. ל"ק וכו' כדכתיב בהלכות על מתני': ד"ת נסחאי עתיקאי ומדתאי דילן ה"ג ומומחי' מחזיקי' והכי קתני אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם. ובנוסחא דרבינו קשיא לן טובא מדא דהוה ליה למפרך והא מדסיפא במומחה רישא בשאינו מומחה ועוד אם איתא דכל היכי דתני פטור הדר דינא דקארי ליה מאי קארי לי' דהא בהדיא קתני אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם דהיינו מחזי' ותו דקאמר ברי' מסכת אלא מעתה טעו לא ישלמו ומשני אתה נועל דלת בפני לוין ואי איתא דפטור מלשלם הדר דינא מאי נעילת דלת איכא. ותו דקאמר אי קבלוה עלייהו לא תשלם והדר דינא ואי לא קבלוה קם דינא ומשלם אדרבה איפכא מסתברא ותו דגרסי' האי מאן דבעי למידן דינא וכי טעי נפטר מומחה ושאינו מומחה משמע ורבינו סבירא ליה כמומחה קאמר והדר דינא דאי בשאינו מומחה הא קא מודה דקם דינא מהא דדן את הדין אלא פשיטא לן דכל היכא דתני פטור לענין שלומי' הוא אבל דינא קם ליה והכי פי' מתני' במומחה דן את הדין בשאינו מומחה ומומחה מחזירין והכי קתני אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם ומדקתני פטור אלמא קם דינא דאי הדר דינא ליכא תשלומין וש"מ דאפילו במומחה קם דינא וש"מ מהכא מדלא אדכר הכא ר' אלעאי ולא משני הא אתמר עלה אמר ר' אלעאי אמר רב והוא שנטל ונתן ביד כדמשני בפ' הגוזל קמא בעובדא דר"ל ובפ' בתרא בההוא דאחוי אמטכסא ובבכורות גבי מומין אי נמי לא קאמר וכן אמר ר' אלעאי ש"מ דאפילו לר' אלעאי פריך ור' אלעאי לא אתא לאשמעינן אלא דרב לא דן דינא דגרמי ור' אלעזר פטור מההוא דינרא וההוא גברא מאמטכסא וישלם מביתו קאמר אבל לענין דינא לא איירי כלל ודכ"ע מדקתני פטור קם דינא וקשיא לרב יוסף דאמר מומחה קם דינא ומשני מתני' בין במומחה בין בשאינו מומחה ולא קשיא מתני' שיש גדול ממנו בחכמה וליכא פלוגתא דבכלהו מחזי' אין גדול ממנו בחכמה ובמנין לענין דינא ליכא פלוגתא וכלהו קם דינא אלא בשאינו מומחה קם דינא וחייב לשלם כשנשא ונתן ביד אליבא דר"מ אבל לא נשא ונתן ביד דינא דגרמי הוא ואליבא דר"מ פטור למאן דדאין דינא דגרמי חייב ומומחה לעולם קם דינא ופטור ורב ששת אמר אידי ואידי בשאין גדול הא יש גדול ליכא פלוגתא ול"ק מתני' דקתני מחזירין בדבר משנה ושאין גדול כיש גדול ובכלהו מחזירין. דן את הדין דקתני שאינו מומחה ומומחה קם דינא שטעה בשיקול הדעת ולענין דינא ליכא פלוגתא דכלהו קם דינא אלא מומחה פטור לעולם ושאינו מומחה חייב ל"ש נשא ונתן ול"ש לא נשא ונתן למאן דדאין דינא דגרמי. אבל לר' אלעאי פטור היכא דלא נשא ונתן ביד ורב ששת ור"נ מודו בשאין גדול ממנו בחכמה ובמנין וטעה בשיקול הדעת ל"ש נשא ונתן ול"ש לא נשא ונתן בכלהו קם דינא ור"ח פליג עלייהו ואמר אידי ואידי בשאין גדול ואידי ואידי בשטעה בשיקול הדעת ואי יש גדול לכ"ע חוזר וליכא פלוגתא ול"ק מתני' דקתני מחזירין בשלא נשא ונתן ביד דהתם ליכא פלוגתא ל"ש הדיוט ומומחה ול"ש שיקול הדעת ומשנה ול"ש יש גדול ואין גדול בכלהו מחזירין ודן את הדין בנשא ונתן ביד ומומחה והדין קם דינא אלא מומחה פטור אינו מומחה חייב אבל לא נשא הדר דינא והשתא פליגי רב ששת ור"ח בשיקול הדעת ולא נשא ונתן ביד בין במומחה בין שאינו מומחה לרב ששת קם דינא ופטור מלשלם ולרב חסדא הדר דינא. ופסק רבינו כרב חסדא ואיתי סייעתא מר' אלעא דאמר והוא שנשא ונתן ביד וההוא לאו סייעתא הוא דאיכא למימר דכ"ע אית להו ואיכא למימר לית להו דאיהו לא איירי אלא בשאינו מומחה לענין תיובתא ופטור אבל במומחה לענין קם דינא והדר דינא ס"ל או כר"נ או כר"ש ומתני' דקתני מומחה מחזירין ל"ש נשא ונתן ביד ול"ש לא נשא ונתן. והא דבכורות דקאמר מומחה קם דינא ופטור אפי' לא נשא ונתן מוקים לה כר"נ או כרב ששת דאי איתא דס"ל כרב חסדא התם גבי בכורות בר' אלעא הוה ליה לאקשויי כלהו קשותא דקא מקשי הכא אלא מתני' דקתני מחזירין היכי משכחת לה ומשנינן כגון שהיה לו משכון ומסתמא דהלכתא כר"נ ורב ששת דתרוייהו ס"ל ל"ש נשא ונתן ול"ש לא נשא ולא נתן ל"ש מומחה ול"ש אינו מומחה שטעה בשיקול הדעת קם דינא ור"ח יחידאה היא וליתא אלא טעה בדבר משנה לעולם חוזר בשיקול הדעת אינו חוזר אפילו לא נשא ונתן ביד ועוד מדקאמר ליה רב ספרא לר' אבא דטעה כמאי אילימא דטעה בדבר משנה והאמר רב ששת טעה בדבר משנה חוזר אלא דטעה בשיקול הדעת וסלקא שמעתין התם כרב ששת ואי איתא הוה ליה לאקשויי בשיקול הדעת נמי והאמר ר"ח כי לא נשא ונתן ביד חוזר אלא לאו ש"מ בשיקול הדעת קם דינא אפי' שנשא ונתן ביד כר"ח. ועוד דאמר הכי דיינא דאשבע בה' אלהי ישראל נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר הא בשיקול הדעת אינו חוזר ואמאי הא לא נשא ונתן ביד אלא לאו ש"מ ליתא לר"ח וליכא פלוגתא אבל לענין תיובתא ופטורא איכא פלוגתא דמי שאינו מומחה חייב לשלם ומומחה פטור ואליבא דר' אלעא אי פלוגתא בשאינו מומחה בין נשא ונתן ביד ואליבא דמאן דאמר דלא דאין דינא דגרמי אינו חייב אא"כ נשא ונתן ביד ולמאן דדאין חייב והשתא דקי"ל כר"מ הא דר' אלעא ליתא ודקאמר רבינו כי אית ליה לר"מ דינא דגרמי בנזיקין אבל גבי דינא לית ליה קשיא ליה דר"ל אחוי דינרא לר' אלעא וגרסי' התם הי' ר"מ אילימא ר"מ דדן את הדין והא אמר ר' אלעא הוא שנשא ונתן ביד וכיון דהתם דני' דינא דגרמי גבי דינא נמי חייב לשלם דינא מפליא וה"ה לדן את הדין דהדא דינא אית להו דאומן פטור והדיוט חייב. ועוד דאמטכסא דר' אבא דהוו מחייבי ליה ממתני' דדן את הדין ומשום דינא דגרמי וקאמר ליה ר' אלעא והוא שנשא ונתן ביד וא"ל זיל לקמן דר"ל דדאין דינא דגרמי ומשמע דלא ס"ל הא דאמר רב והוא שנשא ונתן ביד דרב הוא דלא דאין אלא זיל לקמי דר"ל דדאין ותייבוה מהא מתני' ומדתייבוה מהא מתני' ע"כ הא דדן את הדין אפילו לא נשא ונתן ביד הוא דליתא לר' אלעא אמר רב ודקשיא לרבינו טעה בדבר משנה אמאי חוזר לבוי כדינא דגרמי התם כיון דאילו התם בעיניה הדרא ודיניה לאו דינא לאו כלום עבד ולא מתיב כדגמרינן בפסק ר' טרפון והלכתא מנאתי דלית ביה קושיא דטעה בדבר משנה והסיא טעמא נמי לית דהא מרא דינר לשלתי לא מכוין לאוזקי ממונא דחבריה וסייעתא דאייתי מר' אלעאי ליתא דהא ליתא דר' אלעאי. וסברא דקאמר רבים מסמיה דגאון נטיא לפי' דילן ומומחה ושאינו מומחה ונשא ונתן ביד ולא נשא ונתן ביד מה שעשה עשוי ופטור ואליבא דרב ששת דהלכתא כותיה ואליבא דר' אלעאי הוא דקאמר דלא דאין דינא דגרמי אבל למאן דדאין חייב ואשכחן בהאי מתני' הדר דינא וקם דינא חייב וקם דינא ופטור וקם דינא והדר דינא כחד דינא והשערים בעשור שלמו:

[מח] דף טו ע"ב ברי"ף שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה. הדין פירוקא אשתכחו כלהו נסחאי דילן וכו' כדאיתא בהלכות: ד"ת כנוסחאי דילן וכפירושא דהכא מרנו וכר"ש ז"ל והכי איתא שכן ישנן בראיה שעיקר תיובן בראיה שאין בו מעשה ופי' דרבינו פרוש' הוא ולא אולא כאורחא דגמרא: סליק מסכת סנהדרין

מסכת עבודה זרה

[מט] דף לו ע"ב ברי"ף רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה במינן במשהו ושלא במינן בנותן טעם וכו'. ומנאתי בהגה"ה ומסתברי דהלכתא כרב ושמואל דפלוגתא דאביי ורבא בתמירה דחטי ותמירה דשערי כוותייהו שייכי: ד"ת כר' יוחנן דסבירא ליה כת"ק דהא קי"ל משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי ואמר גבי תרכן של זב וזבה מין במינו בטל ור' יהודה דאמר מין במינו לא בטל דרביה הוא דתניא ר' יהודה אומר משום רבן גמליאל אין דם מבטל דם אבל איהו ס"ל דבטיל כדאיתא התם הא דידיה הא דרביה וזיוע בשלה נמי סייעתא רבתי הוא. ובד"ג דבילה גבי נתערבה באלף גרסינן אלא אי אמרת ספק טרפה דבר שאין לו מתירין הוא ותבטל ברובה ובעגלים שנשברו מן הדקל נמי ביום טוב מרפא עליהם עגלים מוכנים ומסיקן ש"מ דאפילו מין במינו בטיל ופלוגתא דאביי ורבא בתמירי' דחיטי ותמירה דשערי בטבל ויין נסך מיירו. והא דפסק רבא הלכתא בחמץ בפסח בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור איכא למימר כרב אחא ורבינו יעקב דאמר אסור בנותן טעם במשהו כדכתיב בספרינו פירוקא דלבוותא הוא והכי כתבינן בהלכות מדלא יהיב שיעורא ש"מ במשהו כרב. ואיכא למימר מדאפיקו חמץ בפסח מפלוגתא דאפליגו בע"ז ככל שאר איסורין ואיפליגו בפסח ש"מ דליתה בכלל פלוגתא ואחמירו עליה משאר איסורין שבתורה וכיון דרב ושמואל קיימי כחדא. ושלא במינו בנותן טעם והוה ליה חמץ בזמנו כטבל ויין נסך אבל שלא בזמנו מותר כר' שמעון והכי פסק רבא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור כלומר במינו במשהו שלא במינו בנותן טעם וכשאר איסורין שבתורה קי"ל כר"י וריש לקיש דהא תני' כוותיה ואע"ג דתניא נמי כוותיה דרב ושמואל איכא לאוקמי כר' יהודה א"נ בטבל ויי"נ אבל הא דתניא כוותיה דר' יוחנן ור"ל תיובתא דרב ושמואל ולית לה והלכתא כוותיה. והא דאמר רבא במסכת חולין אמור רבנן בטעמ' ואמור רבנן בששים. וכתוב בספרים כגון שמנונית דגיד הנשה פרוש הוא וה"ה לכל איסורין ורבינו נמי הכי פסק במתיכת נבלה ובחתיכת דג טמא שנתבשלה עם החתיכה עד שתתן טעם ברוטב בקיפה ובחתיכות וגבי ריחא מלתא הוא נמי כתב רבנן פליגי עליה דר' יהודה דאמר אין דם מבטל דם וקי"ל כל איסורים בששים: סליק

לוח הדינים אשר נמצאו בהר"ן ממסכת עבודה זרה

מאת הרב הגאון ר' יוסף אוטילינג זללה"ה

פרק לפני אידיהן

א הנשאל לחכם ואסר וכו' פי' משום דשויא חתיכה דאיסורא והיינו בשיקול הדעת אבל בדבר משנה חוזר והיינו בטומאה ואיסור אבל בממון המומחה יותר ממנו חוזר וטובה בשיקול דעתו בשם הראב"ד ורשב"א ולהר"ן נראה לא יתיר אלא בהסכמת של ראשון משום כבודו אבל אם שמע הראשון טעמו של שני והודה או שהיה שני גדול ממנו מהזירי' הוראתו להיתר וסיים כך נראה לי להלכה אבל לא למעשה: דף א ע"ב ד"ה הנשאל

ב ישראל ונכרי ששפתו קדירותיהן אין חוששין: דף ב ע"ב ד"ה וגרסי' עלה בגמ'

ג ולר"ת אפי' צלי בתנורים שלנו מותר דכתב דווקא בתנורים שלהן שהיו צרים ואין הרוח יכול להתפשם: שם

ד כותב ומעלה בערכאות של עובדי כוכבים ומעלה שפרותיו לפניהם לחתם אע"פ שכבוד הוא להם מפני שהוא כמציל מידם שהן מסייעין לו מן העודדין: דף ג ע"ב ד"ה וכותב

ה אם היה לו פרקמטיא האבודה מוכרה בירוד של עכו"ם: שם ד"ה ואיכא למידק

ו אבל לא להשתכר דהנחת ריוח לא מיקרי דבר האבוד: דף ד ע"א ד"ה ומיהו כי שרי

ז נהוג למכור לעובד כוכבים בחמה למלאכה ולר"ח אפי' לקנות על דעת למכור מותר ומסיק אעפ"כ בעל נפש יחמם: דף ה ע"א ד"ה והאידנא נהוג

ח שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד לאו דווקא שהרי בתלמוד צריך יותר אלא שיקבע זמן לכל אחד הראוי לו: ע"ב ד"ה כי אמרינן

ט קבולת כלים הנעשים בצנעא בשבת בתוך הבית מותר: דף ו ע"ב ד"ה ומהא שמעינן

י להשכיר רחים ופורני מחלוקת אי הוי אסור בשדה ובבבל נהגו היתר ונראה שכיוצא בזה הכל כמנהג המדינה: שם

יא נהגו היתר להשתתף עם אעובד כוכבים ולקבל שבועה ולא תוכירו אישראל קאי: דף ז ע"א ד"ה גרסי' בפרק

פרק אין מעמידין

יב אין חלב עובדת כוכבים אסור אלא ממדת חסידות כדאשכחן במשה: ע"ב ד"ה ומדאמרינן

יג אין מתרפאין מהן חולי של סכנה או מיחוש פל דהו אבל חולי שאין בו סכנה מותר דלא מרע נפשיה: דף ח ע"ב ד"ה וכתב רש"י

יד עובד כוכבים המבשל לחולה בשבת אסור לבריא משום בישולי עובד כוכבים אפילו בחול: דף ט ע"א ד"ה דרך הגאון

טו כשהרתיח נקרא יין מבושל ואין בו משום יין נסך ולרמב"ן שחסר ממדתו ע"י רתיחה: דף י ע"א ד"ה יין מבושל

טז רבינו תם היה אוסר מגע עובד כוכבים בבוסר וכן בחומץ עד י"ב חדש דשותים אותו בשעת הדחק: שם ד"ה עד תלתא

יז הא דבעי חותם כששולחו ואין מודיע לו החותם אבל כשמודיעו בירור החותם והעובד כוכבים יודע מרתת וסגי בחד: ע"ב ד"ה אלא מיהו

יח שני אותיות הוי כשני חותמות: דף יא ע"א ד"ה אבל אחרים

יט אסור לקחת יין רמונים אלא מן האוצר שמא ערב ביה חומץ: שם ד"ה מיסרת סרכי

כ טלית מצויצת מן התגר כשרה דלא מרע נפשיה אע"ג דליכא למיקם עלה: שם

כא הכניס אש בתוכן עד שלא יוכל לנגוע בחוץ חשוב הגעלה מתוך דברי ר"י משמע דהגעלה מהני לכלי חרס (כיין נסך) ורבים פליגי: דף יב ע"ב ד"ה אבל ערב

כב ערוי רותחים לכלי שמכניס לקיום וכן כלי עץ מותר בקליפה בקורדם לבעל התרומה ורמב"ן חולק: שם ד"ה ואף כליס

כג מבטלים לכתחלה איסור הבלוע ודוקא שאי אפשר לבא לידי נותן טעם כן כתב הראב"ד: שם ד"ה איבעיא להו

כד והר"ן ודאי לא אמרו אין מבטלים איסור אלא במתכוין לערב איסור בהיתר ליהנות ממנו אבל להכשיר כלי ואין נהנה מן האיסור שרי: שם

כה כלי זכוכית אפי' מכניסו לקיום סגי בשכשוך דשיעי ואקושי ובליעתן מעוטה מכל הכלים: דף יג ע"א ד"ה אבל ראיתי

כו לא נהגו לתת יין לתוך המוריים לחכי שרי: שם ד"ה ומדאמרינן קיסטא

כז גלוי לא הושיבו עליו לתקן בב"ד אלא אסרו משום סכנה ולא במנין ב"ד להכי באתרא דליכא סכנה מותר: שם ד"ה והשיאו לדבר אחר

כח כל דבר של עכו"ם שאסרו לא הלכו בו אחר נותן טעם כדי שלא יפרוצו: שם

כט פת אי שגר ישראל שרי ובשאר בשולי עובדי כוכבים לא: דף יג ע"ב ד"ה מתני' ואלו דברים

ל בפת ליכא משום גיעולי עובדי כוכבים ולא חיישינן שמא הן בני יומן: דף יד ע"א ד"ה לאוסרה בשדה

לא אפי' איכא פלטר ישראל אי ההוא דעכו"ם חשיב ליה יותר מותר: דף יד ע"ב ד"ה ולענין מי שיש

לב דגים מלוחים של עכו"ם מותרים: דף טו ע"א ד"ה קמ"ל קמחא

פרק כל הצלמים

לג צורות עבודת כוכבים שידוע שהן נעבדים אפילו על כלים המבוזים אסורים: דף יח ע"ב ד"ה ומהא שמעינן

לד כל מקום שמותר להרהר אם נשאל על דברי תורה מותר להשיב אסור או מותר ובלבד שלא ישיב עיקר הטעם: דף יט ע"ב ד"ה תנא כשיצא

לה יוליך הנאה לים המלח לא הוי אלא בע"ז דתופס דמים להר"ן: דף כד ע"ב ד"ה וגרסינן בירושלמי

פרק רבי ישמעאל

לו עובד כוכבים שזורק מים לחבית גדול ולא כדי מזיגה מותר אבל מזג אסור: דף כז ע"ב ד"ה יין שמזגו

לז ואפשר דאפי' עכו"ם יכול וישראל אינו יכול דמותר לגבי יין נסך דאי כח עכו"ם וכח ישראל שרי אע"ג דאין כחותיהן מעורבין: דף כח ע"א ד"ה ולאי מלדד

לח עבר ומכר איסורי הנאה דמיהן מותרים אפי' למוכר חוץ מעבודת כוכבים ושביעית דלא כרש"י: דף ל ע"א ד"ה גרסי' בירושלמי

לט ומוכר עבודת כוכבים אע"ג דתפיס דמיה אם נתן בהקפה דמיהן מותרים והרמב"ן חולק: דף ל ע"ב ד"ה גרסי' בגמ'

מ השוכר ע"מ לתת לו חמים לא קנה שהרי לא משך ומ"מ חייב השוכר בדמיהן וכו': שם

מא אסור לישראל למזוג כוס יין נסך לעובד כוכבים: דף לא ע"א ד"ה משום דרולס

מב שכרו אסור אם מזג בטובת הנאה חייב להוציא משלו כדי שכרו: שם

מג בזמן הזה רוצה בקיומו מותר: שם ד"ה ודאמרינן אבל

מד נר תושב וכ"ש מל ולא טבל אינו אוסר במגע: שם ד"ה ודאמרינן נמי

מה הא דצריך מנין אחר לחתירו באותן דשייך הטעם שאסרו עבורו לכתחילה: שם ד"ה וגרסי' תו

מו יש ליזהר שלא למכור תרנגולת טרפה חיה לנכרי: דף לא ע"ב ד"ה וליזבוני לעובדי כוכבים

מז מותר לקחת פת של פלטר עובד כוכבים מבע"ח דבתר מעיקרא אזלינן: שם ד"ה ודאמרינן הכא

מח מותר לאכול פת שנאפה בשבת ויו"ט: דף לב ע"א ד"ה וגרסינן עלה

פרק השוכר את הפועל

מט אם הגדיל האיסור מדתו ומשביח מצד המדה יותר ממה שהוא פוגם בטעמו אסור: שם ד"ה ודאמרינן

נ כל הדברים המאוסין אין אוסרים בפליטתן אפילו נימוחו גופן חוץ מבחלא ושברא דמשבח: שם ד"ה סהוא והלכתא

נא כוית חלב שנפל בששים של התר ולא נימוח אלא חציו כיון שהאיסור קיים אם יפול עוד בקדירה זו כוית חלב מצטרפין ואוסרין: דף לו ע"א ד"ה מאן דמתני

נב דבר שיש לו מתירין שלא במינו בנותן טעם: דף לו ע"ב ד"ה חוץ מטבל

נג מין במינו נמי בששים כרבי יוחנן: שם

נד דבר שבמנין ולא אסור בהנאה או אסור בהנאה ולא הוי דבר שבמנין בטיל: דף לז ע"א ד"ה וגרסי' עלה

נה כל האוסרין בכל שהוא אע"ג דהוי אסור בהנאה מפני חשיבותן ימכרו לנכרי חוץ מדמי האיסור וצריך עיון שלא יחזור וימכור לישראל: דף לז ע"ב ד"ה גמ' הלכה למעשה

נו חבית יין נסך וה"ה שאר איסורים שנתערב ואח"כ נפל אחת לים כולם מותרים ודווקא שנפלה תחלה בששים דמדינא כבר בטלה: שם ד"ה אבל בירושלמי

נז הגעלה דכלי ראשון היינו בעודו על האור דווקא: דף לח ע"ב ד"ה גרסי' בגמ'

נח הולכים בכלים לענין הכשרן אחר רוב תשמישן: דף לט ע"ב ד"ה ודפת רש"י

נט יש אומרים כלי אע"ג שתשמישו ע"י האור אם הגעילו מותר להשתמש בחמין ולא נהירא: שם

ס הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים צריך הדחה וטבילה נראה דהדחה בשפשוף קאמר וכן בעי נמי שטיפה: שם ד"ה פ"ר סלוקח

סא כל היכא דהתירא בלע אף הכלים הצריכים ליבון סגי להו בהגעלה ויש חולקין: דף מ ע"א ד"ה גרסי' בגמ'

סב נועצה לאו דוקא עשר פעמים אלא כדי להעביר טיסת האיסור יפה יפה: שם ד"ה טעלם

סליק

להגאונים המפורסמים בעלי מפרשי הים מלבוב. ובהן נכללו חדושים מס' מחנה אפרים.

דף א ע"ב בר"ן ד"ה הנהא · דפרק אחד דיני ממונות. נ"ב עי' בשו"ת פ"מ חלק א' סי' ב' שפלפל בזה ועי' בשו"ת אא"ז הח"ן ז"ל סי' נ"ג שהשיב לו בזה ע"ש:

דף ב ע"א שם ד"ה ואם. ואיני יודע מה נשתנו וכו'. נ"ב עיין בגט פשוט בסופו בכללותיו כלל ז' מ"ש בזה ובקונטרס מפלל יופי אשר לנו הארכנו בזה: ע"ב בר"ן ד"ה וגרסינן. והאיה לדברי מדאמרי' לקמן. נ"ב כ"כ התוס' בע"ז דף יב ד"ה ושדי ועי' ברא"ש שם ובשו"ת מהרי"ט בראשונות סי' י"ב ובשנייות סי' ג' ובשו"ת אא"ז הח"ן ז"ל סי' לט ובפרת מטה אהרן חלק א' סי' יג יד וכבר הערנו בזה בהגהותינו על הש"ס בע"ז שם הנדפס בווינא ועי' בשו"ת דבר שמואל סי' קמו מ"ש בדברי הר"ן אלו:

דף ג ע"א בר"ן ד"ה לענין. והרמב"ן ז"ל. אחזוקי איסורא לא מחזקינן. נ"כ כיון דהלך לירד ועביד איסורא אחזוקי איסורא מחזקינן (מח"א) ועי' במל"מ פ"י מגירושין הלכה י"ח ודו"ק:

דף ד ע"א בשה"ג אות ב' ד"ה ומהא. וצ"ע דבפ"ק דחולין וכו'. נ"ב עי' בשו"ת שארנו הגאון בעל נודע ביהודה מהד"ק סי' ס"ב וסי' פ"ג ולפמ"ש הש"ג כאן א"ש ודו"ק: ע"ב בר"ן ד"ה ומקשו. וטעמא דמלתא וכו'. נ"ב עי' בר"ן בנדרים שם וכר"י בן מגא"ש בחידושיו לב"ב שם ועי' במחנה אפרים שהאריך בזה:

דף ה ע"ב בשה"ג אות ב' ד"ה וגבי'. וכן נראה שטת ההלכות שם. נ"ב שטת ההלכה לא משמע כן וצ"ע (מח"א) ועי' בחידושי הריטב"א ובב"י סי' קנ"א:

דף ו ע"ב בר"ן ד"ה ומהא. וצ"ל דשרי. נ"ב היינו טעמא משום דאין חימום המרחץ מוטל על ישראל כמ"ש הר"ן ז"ל לעיל משא"כ במשתתף עם העובד כוכבים במלאכה שעל שניהם מוטל לטרוח ועי' בב"י (מח"א): שם ה"נ עובד כוכבים אדעתא דנפשי' קא עביד. נ"ב לא דמי דהכא נהנה משכר שבת דאותו ריוח לא יבוא אם לא יתמם יום שבת משא"כ בארים אם לא יעשה מלאכה בשבת יעשה ביום אחר (מח"א) ועי' בב"י ובאחרונים בא"ח סי' רמ"ה:

דף יא ע"ב בר"ן ד"ה גרסינן. אע"פ שהם כלים שאין מכניסין לקיום. נ"ב אינו כן אלא טעמא משום דכלי חרס מכניסו לקיום (מח"א) עי' בחידושי הריטב"א ז"ל שם וברמב"ן בחידושיו שם:

דף יג ע"א בשה"ג אות א' ד"ה כתנו. אלא כשהוא חם בחם. נ"ב משמע דאם היה חם לתוך צונן נמי אסור מה"ת ובאמת לא קיי"ל כן ועי' בכנה"ג סי' פ"ז בהגהות הטור אות יב ועי' במהרי"ט בחלק יו"ד סי' ג' שדקדק מדברי תוס' אלו דאף עי' בשום הוה איסור תורה ודבריו תמוהים מאד ואולי כוונתו כמ"ש הרמש"א הובא בכנה"ג שם ועי' בפר"ח שם ובחדושנו הארכנו:

דף יט ע"א בר"ן ד"ה והך. ומאי קא מוכח מהאי ברייתא. נ"ב שפיר מוכח דלשון אסור להניחם משמע ביד דווקא הא לקיימו שרי (מח"א) ועי' בשו"ת מהרי"ט חלק י' סי' ל"ה שפלפל הרבה בדברי הר"ן אלו:

דף כ ע"ב בר"ן ד"ה הכנים. וטעמא דמלתא. נ"ב עי' בטור א"ח סי' מ"ב בדין סודר דאי צר ביה לעולם סגי בהא ועי' בנמוק"י פ' נגמר הדין גבי מחלוקת אביי ורבא לענין הזמנה מילתא היא ובהכי מתיישבין דברי התוס' בכאן ד"ה בית שבנאו מתחלה לע"ז ולפ"ז קשה היאך קתני ואם סילקו מותר ודעת הרמב"ם כדעת התוס' (מח"א) ועי' בשב"ג פ' מי שמתו ובכנה"ג בא"ח סי' מ"ב ועי' שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' כ"ז: שם ד"ה העמיד. כדי להעמיד ע"ז תחתיו. נ"ב וכגון שהשמש לע"ז קודם השרשה דאי לאו הכי מאי מהני מה שנטעו לכך הא משמע ע"ז אינם אסורין עד שנעבדו (מח"א) ועי' בהרמ"ע מפאנו שם:

דף כא ע"א בר"ן ד"ה וכתב הראב"ד. אבל בעברה בעלמא. נ"ב עי' בפ' אין בין המודר גבי נכנס לבקרו עומד אבל לא יושב ושם גבי שבועות רשב"א אמר גזירה שמא ישהה בעמידה ופ' האיש מקדש דף כ"ד אמר לא ניתנה תורה למלאכי השרת ופסחים שם (מח"א) לפע"ד שאני הכא דגם ישיבה שרי אם לא מכוין אלא דחיישינן שמא ישהה בישיבה וא"כ תו לא גזרינן בהעברה בעלמא משא"כ בהנך ועי' בש"ע סי' קנ"ב ס"ט בהגה"ה:

דף כב ע"א בר"ן ד"ה ואסיקנא. אפי' היכא דהאי לתודיה קאי. נ"ב נ"ע מ"ש מהאי דפת דכל שאבוקה כנגדו אסור משום דהוה איסור בעין ושאני התם אף בלא התנור היה מתבשל הפת מחמת אבוקה (מח"א) ועי' ברמ"ך וכ"מ ובמ"א סי' תמ"ה ס"ק ה' ובמהרש"א בסוגיא דף כו כז ובתוס' פסחים דף ע"ה ד"ה וגרפו ודו"ק: שם דאינהו גופייהו נינהו רבנן דירקות. נ"ב והאי גינתא דאזדבל בזבל נ"ל דנהערב הזבל עם הקרקע ואם ישלי' הזבל ישאר הקרקע בור והוה כדיעבד (מח"א) ובמח"א שם נדפס בטעות קצת ע"ש: שם ד"ה מתניתין אפו בו. ובגחלים לוחשות פליגו וכו'. נ"ב ואע"ג דגחלים של ע"ז אסורות מ"מ כל שאין אבוקה כנגדו כי מתבשל הפת מחום התנור הוא מתבשל והוה זה וזה גורם ואינו איסור בעין ודלא כהש"ך בסי' קמ"ב שכתב דבע"ז אף בשאין אבוקה כנגדו הפת אסורה ומ"מ אם בשלה ע"ג גחלים בלא תנור הפת אסורה בע"ז (מח"א) עי' במהרש"א בפסחים שם ובמ"א שם ובשו"ת אא"ז בעל מג"ש בפ"י חלק א"ח סי' י"א:

דף כג ע"א בר"ן ד"ה ר"א. שסרי אין המדומע וכו'. נ"ב התם מטעם ביטול הוא וכל דאיכא בהיתר כדי לבטל האיסור שיש במדומע הוה כאילו נפל עכשיו האיסור אבל בע"ז דאף באלף לא בטיל מאי יהנה אם נתערב אותו פת באחרות ואף אם היה האיסור נתערב מתחלה אף במאה היה אוסר לכלהו משא"כ גבי מדומע דאם היה נתערב מתחלה באותו סך שנתערב א"כ היה בטל (מח"א) לפע"ד סברת הר"ן הוא דניהו דע"ז במשהו אבל א"א לומר דכל הפת נעשה גוף איסור ע"ז לענין שיהיה צריך הולכת הנאה מכולו והכיא מהך דאין המדומע רק לדמיון דהתם לא נעשה גוף האיסור כן בזה ג"כ וז"ב והבן: שם ולא פליג אלא בתבוא. נ"ב הא דנקט תבוא מידושא הוא דאפי' איסור הוא בעין ולא נתערב מותר ומאן דאוסר סובר דוקא פת דאיסור אינו בעין דהרי נתערב בהיתר וכמו כן יין ביין אבל תבואות בתבואות דאיסור עדיין בעין אסור (מח"א):

דף כד ע"א בשה"ג אות ב' כל דבר. ואפי' לא היו הכלים האלו וכו'. נ"ב ז"א דוקא היכא שנשתמשו מקודש לגבוה אז נאסרו משום קנסא אבל אם לא נשתמשו עדיין לגבוה דע גבוה ודין הדיוט שוה והכי אמרו פ' כל הצלמים דף מ"ז בעי רבה המשתחוה למעין וכו' ומי מיתסרא והאמר ר"י וכו' מים של רבים אינם נאסרין ומאי קושיא שאני גבוה דאפי' דבר שא"ש יכול לאסור אותו ומה שהביא ראיתו מכלים דבית חוניו אינו ראיה דהתם כיון שנשתמשו בהו מאיסי לגבוה וכ"מ דלדידן אם השתחוה עובד כוכבים לכליו של ישראל ולא עשה בהם מעשה אפי' לגבוה מותרא ועי' מ"ש בדף זה על דברי הר"ן (מח"א) ראייתו מדים של רבים לפי דעתו שם הטעם משום דאין בו תפיסת יד אדם ומחובר מיקרי ועי' ברמב"ם פ"ח מעבודת כוכבי' ה"א ובחידושי הריטב"א שם ודף כ"ט ותדע דהא יש לנו שותפות בגווה ואפ"ה אין נאסרין ומ"ש עוד בזה עי' בחידושי ת"ח ועי' בלחם סתרים דף מז שם ובכ"מ פ"ד מאמ"ז ה"ז: שם וצ"ע על המיימוני דגבי אתרוג וכו'. נ"ב עי' בי"ד סי' ק"ד ובט"ז ס"ק ד' ובאו"ח סי' קנ"ד ובמ"א ס"ק י"ט ובסי' תרמ"ע בט"ז ס"ק ח' ויתיישב קושייתו ודו"ק: ע"ב בר"ן ד"ה וגרסינן (הא'). אמאי לא פרקינהו וכו'. נ"ב נ"ע דכלי שרת אין להם פדיון ועי' בבעל המאור (מח"א) עי' ברמב"ן שם שכתב בהדיא דכיון דהאי זריס ותלוהו יצאו לחולין על ידם ועי' במל"מ פ"ב מבית הבחירה וכוונת המח"א הוא דבכלים דאתו לא יצאו לחולין דלא בישראל כתיב קרא ובאמת שגם על רש"י קשה כן ומצאנו בת"ח בחידושיו שהקשה כן ע"ש: שם דהא אמרינן דאדם אוסר דשא"ש. נ"ב לא הבנתי דהא דאדם אוסר דבר שא"ש היינו מדרבנן אבל מדאורייתא ליכא איסורא (מח"א) ועיין בבעל המאור שכתב שאינו רק מדרבנן וכן נראה מרש"י ותוס' שם ד"ה ברוך אבל הרא"ש כתב בב"ה דאסור מן התורה וכן נראה מרמב"ם פ"ח מעבודת כוכבים וא"כ אין קושיא על הר"ן: שם היאך מוכחין מכלים דאתו. נ"ב הא דהוכית מכלים דאתו הכי הוה מדאסרו לגבוה ע"כ דאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה ולית ליה לר"י כסברת רבי דלגבוה אסורי משום קנסא והכי כתב בעה"מ וזה נכון (מח"א):

דף ל ע"ב בר"ן ד"ה ומדאמרינן. תיקשי ליה במכבן וקידש בדמיהן. נ"ב עי' בר"ן סוף פ' האיש מקדש וצ"ע (מח"א) ועי' במל"מ פ"ה מאישות הלכה א' והלכה ז': שם דאע"ג דדיעבד שרי וכו'. נ"ב וכן נראה מפ' כ"ש דף ל"ג ע"ב הא היתר אכילה אית ביה דאי בעי דריך להו פחות פחות מכביצה כלומר ואמאי אין בה תשלומין גזירה דלמא אתי לידי תקלה ועי' בבעל התרומות שער מ"ו חלק ו' (מח"א) ראייתו מפסחים יש לדחות דניהו דהתם אכילה לא מיקרי משום דאסור לכתחלה אבל עכ"פ דין ממון יש לו ומ"ש מבעה"ת עי' במל"מ פע"ז ממכירה הלכה י"ד: שם ומשמע דטעמא דליתי' בשעת ביאה. נ"ב התם ה"ט משום דנותנו על תנאי ובשעת ביאה נגמר המתנה דאם לא תתקיים התנאי תתבטל המתנה וה"ה נמי במכר לעובד כוכבים ע"מ שיתן הדמים לזמן פלוני דאם הם בעין אסור (מח"א): שם שמעינן שהשוכר את הפועל. נ"ב עי' במהרי"ט בחלק חו"מ סי' כ"ג שכתב שמא אפי' חיוב אין כאן עליו ע"ש ובאמת מבואר בר"ן ורא"ש כאן שחייב ליתן לו דמיו וכבר תפסו עליו המל"מ פ"ד מאיסורי מזבח הלכה יג והרב בעל מחנה אפרים בגליון המהרי"ט ובתשובה לק"ק ווישנציא כתבנו דאפשר דמהרי"ט כיון למ"ש הריטב"א כאן בשם הרשב"א דבפסק לו כור חטים זה אפשר דאפי' בשווין של פיסוק זה לא נתחייב והוא אינו מחויב רק לפי אומד ב"ד בכמה ראוי להשתכר ומסיים שם דצריך להתיישב בזה ע"ש ולכך כתב המהרי"ט דאפשר דאפי' חיוב אין כאן היינו כשווין של פיסוק רק לפי אומד ב"ד והארכנו בזה בפלפול רב ואין כאן מקומו ועי' בשו"ת פ"מ ח"א סי' נ"ב:

דף לא ע"א בר"ן ד"ה ודאמרינן. ואין מחזר. וצ"ע בלוקח גרוטאות מן העובד כוכבים ומצא בהן ע"ז עד שלא נתן מעות יחזור ואמאי הא רוצה בקיומו שלא יאבדו עד שיחזירם לעובד כוכבים וכ"כ הפוסקים בלוקח מקח ונמצא בו מום דחייב הלוקח באחריותו עד שיחזיר (מח"א) ולדעתו אפשר דכיון דמכר לו העובד כוכבים בתורת גרוטאות א"כ אין קפידא כאן על גוף הע"ז כי אם על חזרת משקל הגרוטאות וכהא"ג לא מיקרי רוצה בקיומו של ע"ז וע"כ לא אסרו רק היכא שהקפידא על גוף הע"ז ויי"ל דוקא כנלפענ"ד: שם ד"ה אוקמא. שמא לא היה שכרו כלל. נ"ב עי' בפ' ר"י גבי האי עובד כוכבים דנסכי' לחמרי' ומ"ש הר"ן שם (מח"א): בשה"ג ד"ה וגבי. ומשום ממון נקט משכון. נ"ב עי' פ' כ"ש גבי ישראל מנכרי ומ"ש הרא"ש שם:

דף לב ע"א בר"ן ד"ה כת. והכא אפשר וקא מכוון הוא. נ"ב בפ' גיד הנשה דף תש"ע ע"א כתב הר"ן היפך מזה ומדברי התוס' פ' כ"ש נראה דאפשר ולא מכוין מותר היינו דלא הוה פסיק רישא (מח"א) כוונתו לדברי הר"ן גבי ריחא מלתא גם אנחנו בחדושנו הרגשנו בזה ת"ל זה שנים רבות והארכנו בזה לק"ק ווערבויא במדינת הגר:

דף לז ע"ב בר"ן ד"ה גמרא הלכה למעשה. מפני שהוא כגופו של יין נסך. נ"ב לפמ"ש הראב"ד דיבש דחתיכה עצמה נ"כ בכל מקום חוץ מיין ביין דהוא לא בלא וכ"כ הר"ן בפ' ג"ה בשמו א"נ ביבש בלא קאמר הירושלמי מטעם דחתיכה עצמה נ"כ (מח"א):

דף לח ע"ב בר"ן ד"ה גרסינן. והקשו עליו וכו'. נ"ב דעת רש"י בשבת כדעת ר"ת ואפי' הכי כתב דמותר לערות מכלי ראשון לתוך מים צוננים משום דתתאה גבר כמ"ש הב"י בטור או"ח גבי אמבטי (מח"א)·

במרדכי סי' תשצב הואיל וליכא יותר מד' אלפים. נ"ב עי' בגט פשוט למהרמב"ח סי' קכז ס"ק לד שהאריך בביאור דבר זה ועי' בב"י בחו"מ סי' מג ובש"ך שם ס"ק ה' ועי' ברשד"ם חלק חו"מ סי' ס"ו ובשו"ת ר"י אדרבי סי' שד"ם: סי' תתכב דדורדיא הוה לאחר שנתמדו. נ"ב עי' בשו"ת אא"ז הח"ן ז"ל סי' ע"ה וסי' פ"א ובשו"ת פנים מאירות חלק א' סי' כ"ג מ"ש בזה: סי' תתכט למה לא התירו וכו'. נ"ב נ"ל כמו שהגיה הרמ"א ז"ל סי' ק' אות יד וכ"כ הג"מ: שם ושמואל גופיה סבר הכי. נ"ב כוונתו אף דשמואל ס"ל דטעם איסור גבינת עכו"ם משום דמעמידין בעור קיבת נבלה אפ"ה ס"ל דמח"ג מותר בתותם א' והיינו דלא חיישינן לזיוף בגבינות (שו"ת רמ"א שם): שם כלי עובד כוכבים סתם אינן בני יומן. נ"ב עי' בג"מ שהקשה מחולין דף ח' רב אמר קולף וצ"ע שלא נזכר מדברי התוס' שם ד"ה השוחט וברא"ש ורשב"א ור"ן שם ובתו' ע"ז דף לח ע"ב ד"ה אי ובקדמונים ועי' בש"ע יו"ד סי' י' וקכ"ב: סי' תתלו דשמנונית בדבש הוה נטל"פ. נ"ב עי' בשו"ת רמ"א סי' נ"ג ועי' בש"ע סי' קג ובש"ך שם ס"ק יד ובכנה"ג: שם אבל ניגלו לא. נ"ב עי' בתר שבע דף ק' ע"ב שהאריך בזה: סי' תת"מ ומותר להתפלל שם. נ"ב עי' בשו"ת מהרי"ט חלק יו"ד סי' ל"ה ובשו"ת שארנו בעל כנסת יחזקאל סי' יג בתשובה שנייה ועי' בגמ' שהאריך בזה: סי' תתמז נראה כדכריך מאד. נ"ב עי' פירושו בשו"ת אא"ז הרמ"א ז"ל סי' ק' אות ע"ו על מה שכתב הולך: שם ואע"ג דאי אפשר דלא עקר וכו'. נ"ב נ"ע דהיכא הילקו שם בגמ' בין האי דב' שבילין דהתם ודאי טומאה והכא מי יימר דאיטמאו (מח"א): סי' תת"ם ואע"ג דתשמישו ע"י האור. נ"ב כוונתו דמאחר דסגי ליה בהגעלה אע"ג דתשמישו ע"י האור א"כ כ"ש דסגי ליה בליבון דזה דלא גרע מהגעלה (שו"ת אא"ז הרמ"א ז"ל סי' ק' אות ע"ז):

סליק

מלא הרועים

הגהות וחדושים על הרי"ף עבודה זרה מהגאון החסיד כו' מרנא יעקב צבי יאליש זצ"ל

דף א ע"א בר"ן ד"ה לפני אידיהן פי' עסה"ד תו ליכא משום לפני עור כו'. נ"ב וקשה דעכ"פ ליתסר משום גזירה דשייך הכא ספי גזירה מן לוקח מהן שכ' לעיל דאסור משום גזירה: ד"ה והך בעי ליתא כו' נמי זוזי והבי להו דלא הוי לתקרוב'. נ"ב עי' רש"י די"ב א' לא חשו משום דמי עבודת כוכבים כו' ונקרבין היום לעבודת כוכבים ע"כ דגם בדמים שייך תקרובת ועי"ש בתוס'וי"ל דאעפ"כ מילתא דל"ש אך לרבא שם משמע דשכיח הוא ועי"ש ויש לדחות ודו"ק: ד"ה להשאילן כו' עד ומשום דהכא אליבא דחכמים דר' ישמעאל קיימינן לפניהם אסור לאחריהם מותר. נ"ב זה תמוה דהא מסקינן הן בלא אידיהן א"כ למחר הוא יום אידם ודו"ק: ע"ב בשה"ג אות א' פסק ר"ת כו' עד כ' הרב אלעזר ממיץ כו'. וע"ז ק"ל נהי שהותר לקבל משום איבה. נ"ב עי' תוס' דאין ראי' מכאן אף להתיר לקבל: בא"ד ומה שעשה ר"י נשיאה שזרקו לבור מדת חסדות עשה. נ"ב דבריו תמוהים דר' יהודה נשיאה לא זרקו משום דס"ל נו"נ אסור והראיה די"ל קא"ל טול וזורקו ור"י ס"ל נו"נ מותר ועוד דהכא ביום אידו הוה וביום אידו לכ"ע נו"נ אסור ומה קאמר דמדת חסידות הוא ובל"ז תמוהים דבריו דבר"י נשיאה זורקו לבור כדי שלא ישמח העובד כוכבים כיון שרואה שנאבד ממנו ובפרש"י דאל"כ לכתחלה עכ"פ אסור לקבלו ועי' בר"מ פ"ט דין ב' ובכ"מ מה שתמה עליו:

דף כה ע"א ר"ן ד"ה נעשה יין נסך כו' עד ורבותי הצרפתים ז"ל מקילין לומר דר"ה כי קא מכוין להתחיל כו' נ"ב קאמר: בא"ד אבל מתחתונה לעליונו של גת. נ"ב מעליונה לתחתונה:

ע"ב ר"ן ד"ה גרסי' בגמ' ההוא ינוקא כו' עד ולמד ממנה שני דברים חדא דמגעו מחמת דבר אחר. נ"ב ר"ל שכוונת נגיעתו היא מחמת דבר אחר שלא לכוונת נסוך דא"ל דע"י דבר אחר דהא במדדו ביד אינו ע"י דבר אחר וכן באגרדמים אינו נוגע ע"י דבר אחר ועוד דא"כ הך דמדדו בקנה ומכר דאיתא במשנה ג"כ אדחיה מהלכה והרי"ף הביאו לקמן להלכה: בסה"ד דכעין הנאה הוה ול"ל כו'. נ"ב נסוך ועי' בחידושי אנשי שם שהגיה כעין כוונה ואינו נכון דמה ענין כוונה לכנ"ל רק כמ"ש הוא נכון דאף דאין דרך נמלך ברגל מ"מ כעין נסוך הוא:

דף לו ע"ב ר"ן ד"ה חוץ מטבל וכו' על מעות הראשונות כו' עד ור"י נמי מדנפשי' כוותייהו ס"ל דבזבחים אמרינן הא דידיה הא דרבי'. נ"ב בכל הש"ס אמרינן דר"י ס"ל מב"מ לא בטיל וכ' התוס' שם דסמכינן אשנוייא דרבא בזבחים שם דלדידיה ס"ל לר"י גופי' מב"מ ל"ב ומתתימה על מרן דפשיטא לי' דר"י כרבנן ס"ל וזה סותר כל סוגיית הש"ס: בא"ד משום חלב ומשום בשר מן החי ומשום בשר מן הטריפה אלמא חלב בשר איקרי. נ"ב לכאורה זה תלוי בפלוגתא דריה"ג ור"ע בפסחים כ"ג ב' גבי חלב דריה"ג ס"ל דחלב לאו בכלל בשר ולא הותר בכלל נבילה ור"ע ס"ל דהוא בכלל בשר עי"ש: ע"ב ד"ה אבל נראה שאין כן דעת הרי"ף ז"ל כו' עד שמקצתו נתבטל ומקצתו לא נתבטל כו'. נ"ב וי"ל דהטעם דהחמירו בו במשהו לפי שהוא בכרת כמ"ש רש"י שם בפירוש לכך בהנאה דליכא כרת אף אם נהנה מעצמו של חמץ עי' תוס' בפסחים כ"א ב' ד"ה כל מקום עי"ש ולכך לענין הנאה אינו אוסר במשהו עי"ל דהטעם דמחמירין בחמץ במשהו משום דהוא דשיל"מ כמ"ש הר"מ בפט"ו מהמ"א וכ"כ מרן בסמוך ועי' בדברי מרן בפסחים שם מ"ש בזה ולענין הנאה ל"ש דשיל"מ דהטעם עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר והנאה יכול להיות גם היום גם מחר וסברא כזו כ' נ"ב בצל"ח מס' ביצה ובצל"ח פסחים די"א כ' להריא כן והנאני שכוונתי לדעתו: סליק

חרושים על הלכות תפילין

דף ז ע"א נמו"י ד"ה ציפן זהב כו' דבעינן מן המותר כו'. עיין מ"ש בזה לקמן בראש: שם ד"ה שי"ן של תפילין כו' מן הצד של ימין כו'. אפשר דימין הקורא קאמר ולא פליג אש"ר: רא"ש ד"ה מעברתא כו' משום דבעינן שיהיו מצופין בעור כו'. משמע דסבירא ליה ציפן זהב לפרשיות אבל אם ציפה לבתים כשר ודלא כב"י באו"ח סי' ל"ב ועי' בתשובת נו"ב סי' א' שהאריך לפלפל בדברי הרא"ש אלו אך קשה לי לפי' הרא"ש שבכאן וכן נראה מדברי הנמוקי יוסף לעיל שכ' ציפן זהב כו' דבעינן מן המותר בפיך משמע דס"ל כרא"ש דבעינן שיהיה דווקא מעור טהורה שמותר בפיך אבל זהב אע"ג דלא שייכיה ביה איסור בפיך מ"מ לאו מותר בפיך קרינן ליה ומכאן תשובה לדברי הב"י בסי' ל"ב לענין הקלף שטולין על הפרשיות דלא בעי' טהורים מדמתיר במ"ס מטלית דלא כב"י דמחלק בין מטלית לעור בהמה טמאה דהא הכא בברייתא משוי להו דוהב דמי למטלית אך קשה לפי' זה דכיון דציפן זהב פסול אע"ג דאינו אסור בפיך כמ"ש עור בהמה טמאה דאסור בפיך אלא ע"כ לומר שציפן זהב קאי על הבתים ופסול משום דאינן רואין האויר ומלה עליהן עור בהמה טמאה על הפרשיות ואף דרואות האויר פסולין משום דבעינן מן המותר בפיך ולפי' זה נראה שכיון הטור בסי' ל"ב עי"ש ודו"ק ומ"ש הנ"י דבעי' מן המותר בפיך אעור בהמה טמאה קאי ודו"ק: ע"ב באלפסי ד"ה אמר רבא הא דאמר מר שתים כשירה כו' וזו כנגד זו ושלש כו'. משמע דאף בג' בחדתא וכן לגי' דידן בעתיקתא דלא כב"ח בסי' ל"ג:

דף ח ע"א רא"ש ד"ה קשר של תפילין כו' כדתני דבי מנשיא כו' ומרחיק הקשר כו'. עי' במע"מ שתמה ולא הבין פי' הדברים: בא"ד ולא נהירא דכתב שחיטה ומילה כו'. בתוס' לא גרסינן מילה וכן מסתבר דמילה ל"ש כ"כ: ע"ב רא"ש ד"ה יצאו כו' ועוד ראיה מירושלמי דפ' בתרא דמ"ק חד בר נש במדרשו של ר' חננאל אתי לקמיה דרב חננאל שדרי' לקמיה דרבב"ח כצ"ל: בא"ד פי' להניחם עד לאחר המועד לעצמו כו'. צ"ע דלעיל כ' דמשום לאחר המועד מה לי לעצמו מה לי לאחרים: שם ד"ה ובספר העתים כו' ולרבי יוסי הגלילי דדריש כו' לדידיה וודאי כו'. קשה דהא ר"י ס"ל כריה"ג דדריש מיפים כמבואר בסוגיא דמנחות ל"ו ב' דס"ל דמניחן בלילה עובר בלאו משום דהשמר לאו ואעפ"כ היו מניחן בפסח כמ"ש הרא"ש לקמן הירושלמי דהוה מניחן בפסחא ותדיק רישא כו': בא"ד דוראיתם אותו בציצית כו'. אינו מדוקדק דגם בציצית מרבינן כסות סומא מאשר תכסה בה וראיתם פרט לכסות לילה עי' בספרי מ"ה ע' ציצית אי הוה מ"ע שהז"ג אות י"א מ"ש בזה:

דף ט ע"א הרא"ש ד"ה וחשך ולא סליק תפיליו כו' אלמא חזינן דבשבת כו' מיד כשחשיכה. אין ראיה די"ל דווקא בשבת כיון דאין מצוה בהן הוי טלטול שלא לצורך ועוד שמא יצא בהן ועדיפא הו"ל לאתויי ראיה דא"כ מנ"ל להש"ס דרבה בר רב הונא ס"ל לילה זמן תפילין ולהקשות עליו מהך דוראי חשיכה חולץ די"ל דס"ל לאו זמן תפילין והא דמצלי ביה באורתא משום דס"ל כר' יעקב דעד שתכלה רשאי לילך בהם ואף דר"י ס"ל לאו זמן תפילין מתיר לילך בהן עד שתכלה וה"ה לרבה בר"ה וא"ל דמצלי ביה משמע שהיו מניחין לכתחלה להתפלל בהן ערבית דז"א דא"כ היכי קאמר בש"ס דא"ד אין הלכה כר"י והא ר"ח ורבה בר"ה מצלי וקאמר ההיא פליגי דהא אף אי הילכתא כר"י מ"מ פליגי אינהו דמתירין להניח לכתחילה וחכמים ור"י ס"ל דאם חלצן ושקעה חמה שוב אינו מניחן אלא ש"מ דאף אינהו לא שרי להניחן כ"א דלא חלצי להו כ"א אחר תפילת ערבית וא"כ ק' מאי מקשה דילמא ס"ל דשבת ולילה לאו זמן תפלין ואעפ"כ אין צריך להלצן כחכמים ור"י אלא ש"מ דאי לאו זמן תפילין צריך להלצן ומכאן תימה על חר"מ דס"ל לאו זמן תפילין ומתיר בהן בלילה וק' מ"ש ודו"ק: ע"ב באלפסי ד"ה ומעשה בתלמיד אחד כו' ודברים שהתירו בבית הכסא קבוע כו'. פי' לאוחזן בידו: רא"ש ד"ה ירושלמי בשלהי מגילה כו'. וגם מפרש כו' עי' בב"י סי' ל"ח שכ' דאע"ג דבירושלמי קאמר מתניתא מסייע לשמואל דאיתא תפילין שבלו עושין אותן מזוזה דמוזה קרושתה חמורה לא קי"ל כהך ברייתא דקי"ל בהקומץ דתפילין

הגהות מלא הרועים על האלפס הלכות קטנות

חידושים על הלכות ספר תורה

דף ד ע"ב נמו"י ד"ה מין הלמיד כו' דשמא מישראל כו'. צ"ע דמשום ספיקא האיך קורין בו ועוד דא"כ אף בנמצא ביד מין יהא מותר ובתוס' גיטין מ"ה מבואר דהטעם דשכיח יותר שישראל כותבו דנכרי לא שכיח שיוכל לכתוב ס"ת אבל מין שכיח שיכתוב:

דתפילין קדושתן חמורה דאיתא תפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה דאין מורידין מקדושה חמורה וקשה דא"כ כי היכי דמסייע בירושלמי לשמואל מברייתא דס"ל מזוזה קדושה חמורה א"כ מזה הו"ל להוכיח כר"ח כיון דאנן קי"ל דתפילין קדושתן חמורה כהך ברייתא דהקומץ ומהתם סייעת לר"ה:

חדושים על שימושא רבא

דף י ע"א ד"ה אמר רבא כו' מ"מ כדשקלת מלכא ושמשא כו'. פי' די"ב הן נגד י"ב שבטים וכד נשלת יהודה ושבט לוי שהן מלך וכהן: ע"ב ד"ה ויקח קלף כו' ומלבד זה יכתוב כו'. ר"ל שיאמר בפי' וכ"כ ב"י בסי' ל"ב וכן מבואר בדברי הרא"ש לעיל בהל' תפילין: ד"ה ועושה כל הפרשיות כו' הוציאך חסר י' החזקה מ"ס וצ"ל החוקה. פרשה שלישית כו' שמע ע' דשמע גדולה ד' של אחד גדולה פרשה רביעית כו' חסר מצות בוא"ו כו' מצותי כו'. ותירשך חסר או והשתחויתם כו' מ"ס וצ"ל וא"ו דהשתחויתם:

חוּדשים על מרדכי מה' קטנות ה' תפילין

דף י ע"א ד"ה ארבע פרשיות כו' וכ"כ מיימוני לדעת המיימוני אף השני בו' אחד: בא"ד כתב רבינו שמשון בשמושא רבא כו' כל פרשה ופרשה ואין. צ"ל ופרשה בקלף. ואין לפוסלו משום האי טעמא כו' דאין הבית החיצון רואה את האויר:

סליק הגהות מלא הרועים מכל האלפסי בס"ד

מלאכת יום טוב על הרי"ף מסכת עבודה זרה

מאת הרב הגאון הגדול כו' מוהר"ר **יום טוב ליפמאן** אבד"ק קאפולע (בעה"מ ס' קדושת יום טוב וס' תוספת קדושה).

דף י ע"א בר"ן ד"ה ומים גלולים שנשאבו וכו' הכי נמי מוכח בפרק קמא דחולין דבלא יין אלונתית שרי. נ"ב נ"ל דבלא יין אלונתית מקרי: שם בר"ן שאם לא היתה וכו'. נ"ב צריך למחוק תיבת לא:

דף כו ע"א בר"ן ד"ה גופא וכו' ייכן גדולים עושים יי"נ קטנים אין עושין יי"נ ואלו הם קטנים וכו'. נ"ב נ"ל ואלו הן גדולים ואלו הן קטנים גדולים שיודעים בטיב ע"ז ומשמשין אותה קטנים שאינן יודעין וכו': ע"ב בר"ן ד"ה ולענין הלכה וכו' ורב כהנא ורב אשי דסברי ליה בהסוה עובדא מברייתא דקטן בן יומו וכו'. נ"ב נ"ל בהסוה עובדא דביריס מקטן בן יומו: שם בא"ד וכן הורו כל הגאונים אבל עובדי עבודת כוכבים הם וסתם יינם אסור וכו'. נ"ב נ"ל אבל עובדי כוכבים סתם יינם אסור וכו':

דף כז ע"ב בר"ן ד"ה גרסינן בגמ' וכו' וכרמוס לתביתא וכו' משום דניסוך לא הוי אלא ע"י שכשוך שהרי כתב לקטן וכו'. נ"ב נראה לי דצ"ל משום דניסוך לא הוי אלא ע"י שכשוך וה"ה במגעו ע"י דבר אחר אסור בהנאה אם שכשך שהרי כתב לקטן וכו'. והיינו דמקשי הר"ן מההיא דהתיז את הלרעא בקנה דהוי נמי מגעו ע"י דבר אחר ודו"ק: שם בר"ן ד"ה והיכא למידק וכו' ור"י בן בבא ור"י בן בתירה דאיסור הנאה הוא דפליגי אבל לא מגע כותי בשל ישראל דמכילתין לדידהו לא אסור אלא בשתיה. נ"ב ולי נראה שצ"ל ור"י בן בתירה פליגי. (אמר נכד המחבר אולי צ"ל לא פליגי) אבל מגע כותי בשל ישראל דמכילתין פליגי דלדידהו לא מיתסר אלא בשתיה ודו"ק:

דף לג ע"א בר"ן ד"ה והני בכי וכו' מכלל דבריסא אפילו פתוחות מותרות ודקא תנא ואם הודיעו וכו'. נ"ב נראה לי שצ"ל ואם הודיעו שהוא מפליג כדי שיסתום וכו'. לאו משום דתנא כן בריסא אלא ה"ק ואם הודיעו שהוא מפליג פתוחות אסורות לאלתר וכו' וכוונתו דיש לדקדק מדלא קתני בסיפא אלא דין סתומות דסייעו כדי שיסתום ולא קתני דין פתוחות משמע דכולה מתניתין לא מיירי אלא בסתומות. וע"ז קאמר דלא כן הוא אלא אי ס"ד דבסיפא נמי ה"ק דפתוחות אסורות לאלתר ולא איצטריך למתנייא בהדיא אלא שיעורא דמתניתין לאשמועינן דסתומות נמי אסורות בשיעור כדי שיסתום וכו' וממילא דפתוחות אסורות לאלתר דליכא בהם שום שיעור כיון דפתוחות ניניהו כ"ש דליכא למיחש וכו' ודו"ק:

דף לז ע"ב בר"ן ד"ה אבל בירושלמי וכו' אבל דעת הר"ס כ"ן ז"ל שאינו בעל בפחות משיעור בכלל. נ"ב נ"ל בכלול: סליק

הגהות פעולת שכיר על הרי"ף מסכת עבודה זרה

מהרב המאוה"ג המפורסם בתורתו ובחכמתו וכו' מוהר"ר **ישכר בער** בהגאון וכו' מוה' **תנחום** זצ"ל זקן ההוראה פה ווילנא.

דף א ע"א בר"ן ד"ה וכן בעיא וכו' וגלות וכו' דלהשאילן כמוקפין וכ"כ ד"ת מ"ז. אבל כ"י עיקר: שם ד"ה דבי רבי אושעיא וכו' ולעולם. תי' ולעולם אשר במרובעין נ"ל מוקפין: ע"ב ד"ה התם שקבל וכו' ובירושלמי תני עבר וכו'. נ"ב עי' הגירסי' בירושלמי שלפנינו שם מפני דרכי שלום א"ל ר' בא והא תני ר' חייא כנ"ל:

דף ב ע"א בר"ן ד"ה יש כה עבודת כוכבים כל ימי בכייתו וכו'. וכ"ב לשון רש"י בנו: ע"ב ד"ה וגרסינן עלה בגמ' וכו' בעא מיניה מר' חנינא כנ"ל:

דף ג ע"א ד"ה ומדברי כולם וכו' ברשיעא אשר במרובעין נ"ל מוקפין: ע"ב ברי"ף פרצופות מקלחין מים בפני עבודת כוכבים. נ"ב גי' הגמ' בכרכים: שם כלי מתכות יוליך הנאה לים המלח. נ"ב גי' ש"ס ורמב"ם ורא"ש יוליכם לים המלח:

דף ד ע"א ברי"ף כסות וכלים. נ"ב גי' הש"ס והרמב"ם והרא"ש פירות וכלים ירקבו:

דף ו ע"ב בר"ן ד"ה מתני' אף במקום שאמרו וכו' לר"מ או א"י וסוריא לר"י תי' וסורי' מוקף: בא"ד ואם איתא דאיסור בית דירה הוי נמי בכל מקום הוא כנ"ל: בא"ד הכל כמנהג המדינה הס"ד וא"כ מס"ד וישראל וכו': שם ד"ה ירושלמי בת ישראל וכו' תרתינאומנין הוון בגירו כנ"ל:

דף ח ע"ב אמר רב שמן בר אבא א"ר יוחנן כל מכה וכו'. נ"ב עיין הגרסא בגמ': שם בר"ן ד"ה והיכא למידק וכו' דאיכא סרך בעבודת כוכבים כנ"ל:

דף י ע"א בר"ן ד"ה ומים גלולים וכו' דבלא יין אלונתית קרוי כנ"ל: שם ד"ה והרמב"ם ז"ל וכו' ונסכו לככם האחד האי אתה מנסך. נ"ב מי אתה מנסך נ"ל ללח"מ פי"א מהל' מ"א. ולגי' זו נ"ל דמפיק ליה משכר דכתיב בסיפא דקרא ועיין בכריתות דף י"ג ע"ב רא"א ושכר כו' אי נתן לתוכו מים כ"ש פטור. ול"נ דמפיק ליה מהאחד וס"ל דקאי על נסכו וס"ל שיהיה הנסך מן אחד לבד ולא מזוג עם מים דלא הוי אחד וצ"ל האחד אתה מנסך כו' ועי' בכ"ב דף נ"ז ע"ב ד"ה מזוג: ע"ב ברי"ף אפי' הן בכד אחד. נ"ב הגי' שלפנינו בכד:

דף יא ע"ב בר"ן ד"ה גרסינן בגמ' וכו' וה"מ בשאר כלים כגון הנודות כנ"ל: שם בהו"ד כגון קנקנים אשר מרובעים נ"ל מוקפין: בא"ד דחדשים מותרים וישנים אסורים ובברייתא אי אתה. נ"ב ובאותה ברייתא נ"ל ד"ת:

דף יב ע"ב ברי"ף תני רב זביד בדבי רבי אושעיא כנ"ל: בר"ן ד"ה ומיהו כלי חרס המוכשר וכו' דלא סגי להו בדרך הגעלה אלא וכו' כנ"ל:

דף יד ע"א בר"ן ד"ה לאוסרה בשדה וכו' גרסי' התם פסחים (דף לא:) חנות ישראל ופועלי עובדי כוכבים. נ"ב כ"ה לפי גי' ר"ח שם: ד"ה ר' יוחנן אמר וכו' כלשון ראשון ופסק לקולא תי' ופסק נ"ל מוקף: שם בא"ד במקום שאין וכו' אפי' בעיר אשר במרובעין נ"ל מוקפין:

דף טו ע"א בר"ן ד"ה ולענין הלכה וכו' והא דאמר רב אסי אמר רב כנ"ל:

דף טז ע"ב בר"ן ד"ה ששה אחת וכו' וצריך לומר לפי פירושו שכלבית עסורה זו היה כנ"ל:

דף יז ע"א בר"ן ד"ה אמר רב ברונא וכו' והרי הוכיח שאין סימני מובהק א"ל טמא. תי' א"ל טמא מוקף. וכ"ב לשון הר"ן מרהה דליתנייהו לתי' אלו בגי' הירושלמי וכ"ה בר"ן דפוס ישן ועיין הגי' בתוס' ובירושלמי שלפנינו: שם בא"ד כלומר אין ריעות כלל שלך כנ"ל:

דף יח ע"א בר"ן במתני' ד"ה רשב"ג אומר וכו' אפילו מכודדין מותרין אלא כי אנן קיימין כנ"ל:

דף יט ע"א בר"ן ד"ה ואיבעית אימא וכו' לא אסרה תורה אלא לארבעה פנים וכו' דאמר לא אסרה תורה אלא ארבעה פנים כנ"ל:

דף כ ע"ב בר"ן ד"ה גרסי' בגמ' אמר שמואל וכו' ופסלו נמי תי' נמי נ"ל מוקף: שם בהו"ד דגדעו ופסלו נמי בנוטל כנ"ל:

דף כב ע"א בר"ן ד"ה ר' אליעזר אומר וכו' או לעשות מהם כביסה או להשקות כנ"ל ותי' סחורה מוקף:

דף כג עא בר"ן במתני' ד"ה וחכמים אומרים וכו' דבגמ' אמרי'. נ"ב ע"ש רש"י: ע"ב בר"ן ד"ה ונרות של שעוה וכו' אף כלים המשתמשין בהם בגופא וכו' כנ"ל: שם בהו"ד גרסי' בגמ' נקטינן אין קלקול כלומר תורת וכו' כנ"ל:

דף כד ע"א בר"ן ד"ה כל שכן אריסא וכו' אלא א"כ נאמר דזבינו דרמי על אפי' דאסרינן כנ"ל ותי' דלוקח מוקף: שם במתני' ד"ה עבודת כוכבים של עובד כוכבים וכו' משום דישראל לא נשתמש במזבח זה שיבטלנו העובד כוכבים ולאסרו. תי' העובד כוכבים ולאסרו מוקפים וכ"ב מהעובד כוכבים לאסרה כנ"ל ד"ת: ע"ב ד"ה גרסי' בגמ' בימוס שנפגם אע"ג שנפגם לא מבטל ליה עד שינתץ כנ"ל: שם בד"ה וגרסי' תו בגמ' כי אתא עולא וכו' בכל כי האי גוונא בבהמת עובד כוכבים. תי' בבהמת עובד כוכבים אשר במרובעין נ"ל מוקפין. וכ"ב ליתא אלא בבהמת ישראל איירי דכיון שמפני מעשה שעשה בה עובד כוכבים קני בגזילה לאוסרה ה"ה דרך קני' מהני לבעלה ומ"ש הרמב"ן קודם שלקחה ישראל כו' ר"ל דאי חזר ישראל ומשכה קודם ביטול הדר קני' והוה ליה עבודת כוכבים של ישראל: שם בד"ה וגרסי' תו בגמ' כי אתא רב דימי וכו' כלומר דהא דדרשי' וכו' כנ"ל:

דף כה ע"ב בד"ה הנמעל"ד נעשה יין נסך וכו' דוקא משהתחיל לימשך לבור אבל מעליונה לתחתונה של גת. כנ"ל: שם ד"ה אימור דאמר ר' נתן וכו' ואע"פ שלמדנו במתכוון למלאכתו במגעו. תי' במתכוון כו' במגעו אשר במרובעין נ"ל מוקפין: בא"ד במגעו וכו' במגעו הסגורים במוקפין. וכ"ב ד"ת מ"ז. אבל כ"י עיקר: שם בסוה"ד ומיהו בשתיה אסור דכעין הנאה הוי. נ"ב דבעיין נ"ל ור"ל דלא בעו מינוקא אלא שיתר ולית לן לאסופי שיתר שתי':

דף כו ע"א בר"ן ד"ה ההוא עובד כוכבים וכו' דס"ל אליבי' דאוסר בהנאה במגעו ע"י ד"א כנ"ל:

דף כז ע"ב בר"ן ד"ה והיכא למידק וכו' בן בתירא לאיסור הנאה הוא תי' לאיסור הנאה הוא אשר במרובעין. נ"ב כ"י אין הכי נמי דפליגי אבל במגע עובד כוכבים כו' וכן נכון רק תי' אבל ע"ס ונ"ל אבל מגע עובד כוכבים כו':

דף כח ע"א בר"ן ד"ה שנקבה בין מפיה וכו' ונגע עובד כוכבים בכלי מה שבתחתיות אסור כנ"ל: ע"ב ד"ה עובד כוכבים דדרי זיקא וכו' והרמב"ן כתב בזה הלשון כנ"ל: שם ד"ה גרסי' בגמ' מעלרתא זיירא וכו' תי' רב פפא וכו' בר אשי אסרי אשר במרובעין וכ"ב גי' ד"ת. וכ"ב ועי' תי' רמב"ן דגרים רב פפי אסר רב אשי שרי וכ"ה גי' הר"ן כאשר מבואר להלן: שם ד"ה כללא דנקטינן וכו' עושהו יי"נ אפי' בפיו תי' בפיו במרובעין. נ"ב נ"ל כ"י ברגל: שם בא"ד ונ"ל כן. נ"ב ולא נ"ל כן נ"ל ד"ת:

דף כט ע"א ד"ה מגעו על ידי ד"א וכו' אם בא. תי' בא אשר במרובעין נ"ל מוקף:

דף ל ע"ב ד"ה ומשנין אמר ר"א וכו' ונראה כדבריו שהתפסה לדעתו תלוי'. תי' דבריו אשר במרובעין נ"ל מוקף. וכ"ב ר"ל שהתפסה תלה בכל זמן שימצא כ"א מהחליפין בעולם וזמן חלות ההתפסה בחליפי חפץ כמו עבודת כוכבים אלה בזמן קבלת חליפין מיד הזוכה בה אף שזכה מכבר כיון שנמצא שבעולם עכשיו כ"א ברשות המחליפי' ובדבר שאין בו ממש כמו אתנן הלה ההתפסה בשעת הנאת כ"א ואף שנתן לה ואח"כ בא עליה כיון שבשעת ביאה נמצא הטלה בידה אף שזכתה מכבר:

דף לב ע"ב ברי"ף ואין נוקין עליו ואם ריבה טעם לפגם מותר כנ"ל:

דף לג ע"א בר"ן ד"ה והני בכי ליתנהו כולו וכו' ודקתני ואם הודיעו שהוא מפליג בכדי שיסתום כנ"ל ותי' פתוחות וכו' נמי אסורות מוקף: בא"ד כתב הרמב"ן כל שכן סתומות בספק של עץ וכיוצא בו דיין והיינו דלא כנ"ל: ע"ב ד"ה וגרסינן תו בגמ' ההוא אריא וכו' אמר כי היכי דעשאי אנא כנ"ל:

דף לד ע"א בר"ן בד"ה הנמעל"ד ההוא מסוכיתא וכו' בין הוא בין ישראל אחר מותר אשר במרובעין נ"ל מוקפין: בא"ד והא תנן וכו' אלמא. תי' אלמא נ"למוקף: שם במתני' ד"ה מדד עד שלא פסק וכו' כיון דמשכה קניא כנ"ל: ע"ב בחדושי אנשי שם אות א' ד"ה אינו יודע וכו'. נ"ב ואפשר לומר שלפי גי' רש"י ז"ל דגרס כי שפכיתו תמרא סתם ול"ג לעובד כוכבים דמיירי בשפוכאי דמערה מכליו לכלי ישראל ומש"ה פי' שכשיערה העובד כוכבים לבדו מיתסר התחתון ודאי דאינו ענין ניצוק ומלתא באפי נפשיה הוא אבל הרי"ף ז"ל דגרס כי שפכיתו תמרא לעובד כוכבים דלא אזהר רבא אלא במערה לעובד כוכבים וא"כ משום דליתסר התחתון לית לן ולא מידי כיון שלעובד כוכבים הוא ואי משום ליפקול זוזי מאיסור הנאה לדעת הסוברים דכותו אסור בהנאה הו"ל לרבא לאזהורי למיפקל זוזי מקמי דשפכו וכהא דרב דף ע"א אלא ע"כ דאזהר להו משום יין הנשאר בכלי ראשון דמערו מיניה משום דניצוק הוי חיבור לענין היוצא דנאסר משום כתו וכדעת הראב"ד ז"ל שלפנינו ע"ב גבי הא דבראי גזרו רבנן כו' וא"כ מוכח שפיר מהא דרבא דניצוק חיבור כר"ס:

דף לה ע"א בר"ן ד"ה גרסינן בגמ' עלה וכו' אלמא. תי' אלמא אשר במרובעין נ"ל מוקף: ע"ב בד"ה אפי' כל היום כולו וכו'. ולא ידעתי באיזה דבר נשער החלוק כנ"ל:

דף לו ע"א בר"ן ד"ה ולענין הלכה כתב וכו' נפלו בשלשת קבין ושיעור ערלה או שלשת קבין ועוד של כלאי הכרם. נ"ב ע"ש הגי' שלפנינו ובפירושי הראשונים ז"ל דלא גרסי ועוד: שם בד"ה וא"ל ר' ירמיה לר' זירא וכו' מדגרסי' בירושלמי. נ"ב פ"ב דערלה משנה ז': ע"ב בד"ה חוץ מטבל ויין נסך ומשא שמעינן דכי אמרינן וכו' כנ"ל: שם בא"ד בירושלמי פרק הנודר מן המבושל. נ"ב הל' ד': שם בא"ד מה אתעבד לן כדבר שיש לו מתירין או כדבר שאין לו וכו' מעבידינון כדבר שיש לו מתירין כנ"ל:

דף לז ע"ב בר"ן בד"ה הנמלע"ד אבל הנראה וכו' שלא כיון התנא בכאן אלא לומר שאינן נאסרין משום לתא דעבודת כוכבים כנ"ל ותי' בהנאה אשר במרובעין נ"ל מוקפין: שם בא"ד אלא משום לתא דעבודת כוכבים אינן אוסרים בכ"ש כנ"ל. נ"ב כפי שהוגה כ"ה הגי' ונכון וד"ת הגיה והגהתו צריך הג"ה וכנ"ל לפי הגהתו אלא לומר שאין איסורו הנאה שאינן משום לתא דעבודת כוכבים אוסרין בכ"ש כו' וסכל אחד: שם בד"ה וגרסי' כפי' כל הגלמים וכו' וכתב הראב"ד ד"ה לשאר האוסרין כנ"ל:

דף לט ע"א בר"ן ד"ה וכמה מייסנן וכו' שהם יותר משנים עשר חודש כגון באפלי ופעמים שהן בפחות כגון חרפי ולח"ק י"ב כנ"ל: ע"ב ד"ה ללבן באור כדמפרש ואזיל כנ"ל: סליק

הגהות בן אריה על הרי"ף מסכת עבודה זרה

מאת הגאון כו' מוהר"ר **זאב בן אריה** זצ"ל אבד"ק גאלדינגען וטעלז.

דף ו ע"א בשה"ג אות א' בד"ה לשון ריא"ז בפרק כו' ועוד אמרו בתלמוד א"י פ"ז דנזיר כו' אמנה הם דרוש וקבל שכר. נ"ב עי' ספר של"ה בחלק תורה שבעל פה בכלל דרושים ואגדות (דף תט) מה שכתב על זה ועי' בספר עשרה מאמרות במאמר לבאות ה' ע"ש. ולפנינו בירושלמי היתה ג"כ כמו שהעתיק בשל"ה שם ע"ש בנזיר פ"ז ה"ב [לפנינו שם איתא תני רשב"י אומר מפני מה אמרו הארץ מטמאה בכעדשה מפני שהארץ תחלת ברייתו בכעדשה. ומקשה שם א"כ המת יטמא פחות מכזית שהרי אמר ר"י להביא את הנפל שאין בו כזית כו' מאי כדין מדרשות אמינה דרוש וקבל שכר. ופי' הפ"מ שם אמר לך ר"ש מדרשות אמינא לסמך דרש חכמים שאמרו הארץ מטמאה בכעדשה ואף שאין זה גוף הטעם שהרי במת ובנבלה אינו כן [ורק שיעורין הלכה למשה מסיני הם] מ"מ כל היכא דאיכא למידרש דרשינן ודרוש וקבל שכר עכ"ל. ועד"ז פי' ג"כ הקרבן עדה שם. (ועי' בבבלי חגיגה י"א ע"א בהם יכול כו' שיערו חכמים כו' ובנדה נו ע"א אמר רשב"י בהם כו' ובתוס' שם ד"ה אי בהם כו'). וכן בנוסח הזה העתיק השל"ה שם את הירושלמי וע"ש מה שפירש בזה (בשם הר"ס די לונזאני) וכתב על בעל ש"ג בכאן וחלילה לנו לאמר כדבריו כו' עכ"ל ע"ש. ואם הנוסח בירושלמי אמנה הדבר פשוט שתיבת וכו' שבש"ג ט"ס. ופי' הירושלמי בניחותא. אע"ג שקשה לך על הדרשא ולא ידעת לתרצו מ"מ הדרשות אמנה הם ודרוש וקבל שכר. וכן אמרו הלשון דרוש וקבל שכר בבבלי זבחים דף מ"ה ע"א ובסנהדרין נ"א ע"ב ובדף ע"א ע"א ע"ש]:

דף ט ע"א ר"ן ד"ה בכל מתרפאין כו' אבל בירושלמי בפרקין [הלכה ב'] לא משמע הכי כו' וכתב ע"ז בחידושי א"ש. תמיה היא שהרי התוס' [דף כז ע"ב ד"ה שאני כו' הביאו הירושלמי מפרק ח' שרצים [הלכה ד'] דאיתא כו'. נ"ב עי' בירושלמי שבת שם ובירושלמי ע"ז שם ועי' ביאור הגר"א ז"ל על יו"ד סי' קנ"ה ס"ק י"ג. [לפנינו בירושלמי הגירסא בזה בשבת ובע"ז. בעי' ר' פנחס כו' נישמעינ' מן הדא כו'. והירושלמי מיבעי ליה האי דינא ומשמע יותר דפשוט שם לאיסורא. וכמ"ש הגר"א ז"ל שם וכן היה גירסת הר"ן. אך התוס' והרא"ש גירסא אחרת להם דלא גרסי בעי ר' פנחס ולא גרסי נשמעינה מן הדא וכמ"ש הגר"א ז"ל שם ולכן אין ראי' לפי גירסתם ע"ש בתוס' ועי' בפני משה בע"ז שם]:

דף כו ע"ב רי"ף איקלע רב נחמן למחוזא עאל רבא לגביה כו'. נ"ב עי' גמרא דף כ"ח ע"א ותוס' שם ד"ה איקלע כו' והכי גרסינן בספרים ישנים והלכות גדולות ואיקלע ר"נ למחוזא כו' [גירסת הרי"ף כאן הוא ג"כ כגירסת הספרים ההם והבה"ג]:

דף לט ע"א ר"ן במתני' ד"ה הלוקח כלי תשמיש כו' שתשמישו ע"י צונן יטביל לא צריך כו' יטביל ופו לא צריך [וכן הוא בפירש"י בגמרא]: סליק

מאת הג"מ שמואל מרובזעוויץ ז"ל מו"ץ דמאהליב (והרד"ל ז"ל העתיקם בכי"ק מגליון האלפס שלו).

דף א ע"א בר"ן ד"ה אבל אין לוקחין מהם. ולאו"ל ומודי מקמי יום אידו לא חיישינן כו'. א"כ בלא"ה פשיטא דלאחר אידיהן מותר ולא מסתברא לומר דר"י ורבינו פליגי בזה: **ע"ב** ד"ה ודוקא דקאי בתרי עברי נהרא אבל מ"מ מדרבנן מיהו אסור שהרי חייב להפרישו כו'. והיינו דוקא בישראל אבל בעובד כוכבים מותר לכתחלה בכה"ג: **שם** ד"ה הנשאל כו' ואם אתה אומר שבענין זה נשנה ענין טומאה כו'. ונראה לומר טעמו של הי"א משום דהתם בסנהדרין פליגי ר"ש ור"ח דר"ש ס"ל בטועה בשה"ד לעולם אינו חוזר ור"ח מחלק בין נו"נ ביד. ומש"ה לר"ח צריך לאוקמה שם באגע בהו שרץ. אבל לפסק הלכה ס"ל להר"א בטומאה ואיסור אזלינן לחומרא כר"ש ומש"ה א"י להתיר. משא"כ בד"מ קי"ל כר"ח שהוא אחרון מדסדר הש"ס דבריו באחרונה וכמ"ש הר"ן בסמוך בשל תורה הלך אחר המחמיר ובד"מ אחר האחרון. וכמ"א האריכתי בזה: בש"ג אות א' ד"ה כתב שם. ופ"ז ק"ל נהי שמותר לקבל משום איבה כו'. לא ידעתי קושיתו דהי אמרי' נו"נ אסור היכא דעשה באיסור אבל עשה בהיתר גם מ"מ ר"י נשיאה מדת חסידות עשה לא ידעתי דלכתחלה לכ"ע אסור היכא דאית לי' לאשתמוטי:

דף ב ע"א בר"ן ד"ה ואם היה שנים. ואי מה נשתנו ד"מ משל תורה כו'. זה פשוט דמשום שבד"מ א"ל הלך אחר המחמיר שאין כאן קולא וחומרא:

דף ג ע"א בר"ן בד"ה ורבה בר עולא אמר וכו' וכ"ת חיישינן שמא יחליף כו' מ"מ בעומד ע"ג סגי והכא הרי שנייהם כו'. בלא"ה י"ל היכא דלא נגע מודה אביי דשרי ביוצא ונכנס כמו במניח עובד כוכבים בחנותו ע"ש: **ע"ב** בריף א"ר יהושע אימתי בזמן שאינו מוצא ללמוד כו'. בערובין פ"ד מוכח דגרסי' ר' יהודה ע"ש: שם בש"ג אות א' ד"ה וגבי. ובפרצופי' השמיטו. איפשר דמנסק קיל טפי: שם וגבי מעיין השמיטו. אפשר משום דכ"ש הוא:

דף ד ע"א בר"ן ד"ה ומי' כי שרי משום דבר האבד כו' והכי מוכח פ"ק דמ"ק כו'. אין זה ראיה דהתם בח"ה שאני אבל הכא מותר משום דקא ממעט להו רווחא א"כ בודאי אין חילוק וזה פשוט. והא דאמרינן בגמ' דאי עובד כוכבים למאי מבע"ל היינו קודם דנחית במיעוט שניהם ע"ש בגמ': שם סד"ה נוטל דלת כו' דאמרי' התם אבל בזמן שבהמ"ק קיים אפי' כו'. אפשר גם בזה לחלק בין קרקע למטלטלין דבקרקע ההקדש ידוע ומש"ה בעי ג"כ הפדיון ידוע משא"כ במטלטלין אין ההקדש ידוע כ"כ וראיה ממחולל דאמר שחללו על שוה פרוטה מחולל וש"מ דשאני בין מטלטלין לקרקעי: **ע"ב** בר"ן ד"ה ומקשו הכא כו' ונאנסו בשליחה חייב. אינו אלא כובינא חריפא ע"ש בפרק ארבעה נדרים: שם ולשביתת בהמתו לא חיישי' דלאו בהמה דידיה כו'. עדיין אינו מחוור דשמא לא יתפוס בה והו"ל למפרע בהמת ישראל ואיכא שביתת בהמתו ומ"ט שרי בספסירא דלא ידעה לקליה:

דף ה ע"ב בר"ן ד"ה ושמעינן שאין תלמיד חכם כו' שיש בעיר גדול ממנו כו'. הדיוקים קשי' אהדדי ע"ש ברש"י ותוס':

דף ו ע"א בר"ן ד"ה ובסוריא כו' ובח"ל דמרחק ליכא למגזר כו'. לר"מ לא צריך לטעם זה ורק לר' יוסי ע"ש בגמרא: **ע"ב** ד"ה מתני' אף במקום שאמרו כו' ובסוריא לר' יוסי לא לבית דירה כו'. לכאורה לר"י בסוריא מותר אף לבית דירה דהא מותר למכור ודוקא לקמן דבסוריא מפני סמיכותא לא"י גזרו היינו לר"מ דס"ל כיבוש יחיד שמיה כיבוש. אבל לר"י דס"ל לאו שמיה כיבוש הרי היא כח"ל:

דף ז ע"א בר"ן ד"ה ופירש רש"י. נמצא שנוטל חליפי ערלה כו'. וצ"ע דאפשר לדמות להא דבי ר' ינאי יזפי פירות עניים בשביעית ופרעי בשמינית לקמן בגמ' סב ע"ב ע"ש בסוגיא ופוסקים:

דף ח ע"א בש"ג אות א ד"ה ישראל. אלא חייב להשיב אבדתו כו'. זה צ"ע בגמ' ע"ש:

דף ט ע"א בש"ג ד"ה ולהתרפאות. ואפי' חולה ובקי אומר א"צ שכבר אמרו רז"ל כו'. זה צ"ע דאף במסוכן ממש כ"ז שחולה או בקי אומרים א"צ אין מאכילין אותו: **ע"ב** שם באות ג' ד"ה תבשיל אבל שמטעמים כו' אינסאלאט"ה כו' כיון שהטומן בעין. וכר"ת דאסר מגע עובד כוכבים בחומץ:

דף י ע"א בר"ן ד"ה יין מזוג כו' וכראב"ד כו' ושל הקדש לעולם אסור כו'. אפשר בהקדש הוי דשיל"מ בשאלה. דבד"א אף הרמב"ם מודה דלאוי לנסך: שם בש"ג אות א' בלשון ריא"ז שם אלונתית כו' יין ישן כו' הרי הוא כיין. והו דלא כמ"ש לעיל ע"ש:

דף יג ע"א בר"ן ד"ה השיאו לדבר אחר. ונקטינן שגבינת העובדי כוכבים כו' דברים של עובדי כוכבים אין הולכין בו אחר נ"ט. ואפ"ה נטל"פ מותר אף דמשהו אסור וזה מוכח לחמץ בפסח: **ע"ב** בש"ג ד"ה ממתלוקת. ולדברי רש"י אם העמיד בקיבה כו'. זה לא הבנתי. דהא לרש"י הכל חשוב פירשא אף הגלול ולא נאסר רק משום השער ועור הוי א"מ עם הגבינה. ואי משום שנאסר תחלה חלב שבקיבה וכ"ג הא כיון דפירשא הוא לא נאסר כלל וצ"ע:

דף יז ע"ב בר"ן ד"ה גמ' וגרסי' עלה. וטעמא דמילתא שכיון שהוא רוב וידוע לפניכו כו': ז"א מוכח דהוי טעמא מש"ה. אלא י"ל דהתם ברובא דאיתיה קמן י"ל שפיר כל דפריש מרובא פריש מה שא"כ לענין קטן וקטנה ל"ל הכי וכן בהני דכל הגלמים סו"ל דלר"מ מיעוטא לא בטיל וכמאן דאיתיה דמי יש לחוש שפיר לכל המקומות שאין ידועים להם שמא הוא כאותו מקום דמיעוט משא"כ לחכמים דמיעוטא כמאן דליתיה דמי וכמ"א האריכתי בזה והצלתי שיטת הרמב"ן: בא"ד ורבנן דלא חיישו למיעוטא שרי. אין זה ענין לפלוגתייהו דר"מ וחכמים. דכ"מ שהרוב אינו סותר המיעוט דהכא ממ"נ אם יש כאן איש אחד שעובד אותה לכ"ע אסורה מפני העובדה ואם א"י לנו לאותו איש ולחוש לו אין זה ענין לפלוגתייהו דר"מ ורבנן אלא ע"ד הרמב"ן י"ל שחזינן דהרוב אינו עובדה ולר"מ חיים למיעוטא י"ל שפיר שמא עובדה א' משא"כ לחכמים ואף זה אינו מחוור כל כמה דאין המיעוט ידוע לנו בבירור. וצ"ע מאד והכמ"ל:

דף יט ע"א בר"ן ד"ה והך ברייתא שכל הצורות שאסרה תורה דווקא בולטות אסורות כו'. ל"נ דה"ס דס"ק שאסור להשהות אף כשאחרים עשו לו משום חשדא אינו מפרש חשדא משום עבודת כוכבים אלא שיחשדוהו שהוא עשאו ומש"ה אינו אסור אלא בצורות האסורות דאילו בצורות המותרות ליכא האי חשדא כלל אבל לעולם לענין עשיית הצורות ע"י ישראל אין חילוק בין שוקעת לבולטת ובזה יתורץ קושית הר"ן על שיטה זו דמייתי שפיר ראיה מברייתא דטבעת כו' דטעמא משום חשדא וכמבואר: שם בש"ג אות א' ד"ה כתבו התוס' דמות ד' פנים אלו ה"ז אסור אפילו אחת מהן כו'. אין לזה ביאור וצ"ל דס"ק דאסור לו להשלים אם היו ג' צורות עשויות כבר אסור לו להשלים לד':

דף כ ע"א בר"ן ד"ה וגרסי' תו בגמרא וכו' אבל ביו"ט ראשון ודאי לא יצא. היינו קודם שביטלו דאילו לאחר שביטלו איירי גם לקמן ע"ש: שם בד"ה וגרסי' תו עלה וכו' דכיון דנראה מתחלת י"ט ולבסוף נדחה כו'. אפשר לומר דאילו היה של עובד כוכבים אף כשעבדו בי"ט מותר דלא הוי נדחה בי"ט דהא קי"ל דיוצא בו רק משום דלא הוי לכם והוי כאילו היה של חברו ואח"כ בא לידו דלא שייך לומר בזה דיחוי:

דף כה ע"א בר"ן ד"ה דורכין כו' שנתינתן לגת דריכה היא ודריכתן תטמאם כו'. בלא"ה לא טמא משום שהגת טמא וקי"ל הבוצר לגת הוכשר דז"א אלא מדרבנן ומותר לגרום טומאה דרבנן בכה"ג: שם ד"ה נעשה יי"נ כו' ואם איתא דלר"ה אינו נעשה יי"נ כו'. אין זה ראיה דאפשר לר"ה היה נאסר מה שבגת משום נצוק דאף שאין תורת יין עליו נאסר משום נצוק ומכ"ש מאי דפריך מהא דתני הסהר מותר ל"ק לפ"ז. ולא עוד אלא דהתם בלא"ה פריך שפיר מדתני והסהר מותר משמע אף אותו שיצא מן הגת רק לא הגיע לבור אפ"ה מותר:

דף כה ע"ב סד"ה הכא נמי שפתחתו בורו כו' סלק את מינו כשאינו ושא"מ רבה עליו ומבטלו. וצ"ע בזה דהיכא שייך לומר וא"מ מבטלו ה"מ באיסור רותח שנבלע הטעם בא"מ ותולין להקל שא"מ מבטלו לדבר שאסור ואין לו במה לאסור את מינו וכן בדבר הנבלל הכל כמו מים ויין כשר עם יי"נ אמרינן דנתערב היי"נ במים ונתבטל ואין במה לאסור היין כשר. משא"כ כאן איך אפשר לחרצנים לבטל היי"נ מאחר דהזגין אינן בולעין כלל מהיי"נ בגונן ואף שהחרצנים אסורים ממה שהיי"נ עומד עליהם וא"א להסירו אבל לא נתבטל משום זה היי"נ בהן. וא"כ הרי הוא נבלל ביין הכשר ואוסרו וצ"ע:

דף כח ע"א בר"ן ד"ה שנקבה בין מפיה כו'. ועוד ה"ר הראב"ד כו'. ול"נ ליישב פרש"י דהא יש לומר בתוספתא זו שהביא הראב"ד דלר"י בטל בק"א דהא ר"י ס"ל מב"מ לא בטיל אף באלף. א"ו ש"מ דשאני היכא דהאיסור היה ניכר מתחלה בפ"ע ולהיכא דלא היה ניכר מתחלה ועיין במרדכי ספ"ק דשבת. וה"נ י"ל לרש"י דמש"ה שרי מגדדין דבטיל ברובא ואף היי"נ אוסר במשהו שאני הכא דלא היה ניכר האיסור בפ"ע ונצוק דאוסר הוי טעמא משום דהוי כנוגע בכולו והכמ"ל בזה:

דף לא ע"א בר"ן ד"ה חמירא דחיטי כו' הואיל וראוי' להמתין והוי שאור כו'. מ"מ הא השאור א"א לו להיות עיסה וע"כ זהו פלוגתא אי בתר בטל אזלינן אי בתר מבטל. אבל התם בלא"ה ניחא דהא טעמא דחלוק שם בתרומה בין מב"מ לשא"מ משום הא דבתרומה בעי ק"א אסמכינהו אקרא דאת מקדשו ממנו מקדשו דהיינו א' ממאה מעשר מן המעשר אם נפל לתוכו מקדשו משא"כ בשא"מ ל"ל הכי כמבואר שם וא"כ בשאור ועיסה ודאי דלענין תרומה יכול להפריש משאור על עיסה ומעיסה על שאור כמבואר. ובלא"ה י"ל כמו דמצי' מים ומלח חשוב מב"מ לגבי עיסה כדאי' ס"פ מפילין ע"ש בתוס' הואיל דבאין לתקן העיסה כ"ש שאור שבא לתקן ואף דאין בו כדי לחמץ מ"מ הא בא לתקן כמו שם במלח אף דאין בו כדי למלוח כל צורכו ע"ש:

דף לב ע"א ד"ה בת היתא כו' וא"ת כו' דמכת עובד כוכבים קאתי. אפשר דאה"נ מאי דנפק לברא אסור ואלמא דבגוואי לא גזרו מכת עובד כוכבים כדאי' לקמן: שם וגרסי' עלה בגמ' כו' ואי משום שמא נטחנו החטים סיום כו'. והא דלא חייש שמא נטחנו החטים מאתמול ובה"ש לא חזו לכום והוי בי"ט גמרו בידי אדם אבל בשבת מאי איכא למימר ואפשר לענין עובד כוכבים הוי אף בשבת גמרו בי"א: שם סה"ד אבל הסיאה דתנור כו' ראי' מכרתת. אין זה ראיה דל"א יש שבת עלים בפת אלא כשאבוקה כנגדו ע"ש. והתם בכמון איירי דאין אבוקה כנגדו. ואף ממבשל בשבת אין ראיה מכרתת דאף דאפשר לומר לענין מוקצה אף ע"ג גחלים היה ראוי לאסור מ"מ הא י"ל בתנור גרוף ע"ש בפ' כל שעה ויש לדבר בזה הרבה והכמ"ל: **במרדכי** בחידושי' אנשי שם אות ב' ואינו מחלק שם בין יש כו'. אינו ענין לזה כלל. דהתם קאמר שהישראל לא יקח מהם משמשי ונויי עבודת כוכבים וכאן מיירי למכור להם: שם בפנים סי' תת"ו ור"י חולק ואומר דוקא שדה כו'. ולקמן כתב דאף בשדה אסור קבלנותא כמ"ש הר"ן וא"כ לא היה צריך לכתוב משום דבית אין רגילות: סליק

השמטה מהגהות על הרי"ף שבועות

דף כו ע"א ד"ה וגרסי' עלה בגמ' אמר רמב"ת כו' ואין אלו ראיות דמכיר כליו וספריו כו'. בלא"ה הו"ל משום דהוי מיגו דהעזה וזה א"י לומר לקחתים מאחר שלקח ממך דהא הוא אומר שאחר שמכר לו גנבו: **ע"ב** סד"ה והא דמסקי' בשמעתין דהמפקיד כו' ויותר נכון בעיני מ"ש בס' המאור כו'. ויותר נכון לומר דהכא אית לי' מיגו לבעה"ב דאי בעי אמר שפרע לו הכל והכא ל"ל אין אדם מעיז דלא יחשבו למעיז בפרעון דטרוד בפועליו. ומכ"ש לפי שיטת רש"י:

דף כז ע"א ד"ה תניא הנותן כו' ומכאן קשה למ"ש הרי"ף בתשובה כו'. אפשר לומר בשלמא לדינא דגמ' דבלקות א"צ שבועה כלל יש מיגו דלקות. אבל עכשיו דבלקות צריך שבועת היסת אין אומרים מיגו משבועה קלה לחמורה. דמיגו לאפטורי משבועה בכה"ג לא אמרי'. והארכתי בזה במ"א: בא"ד ויש שס"ר לדין זה ממ"ש בהגוזל ומאכיל המכיר כליו כו'. היינו לעיזי דאכלי חושלי אבל לדינן של הגאונים אין ראיה דהתם הוי מיגו דהעזה: **שם** ד"ה ומ"ש עוד שאם לא תאמר כן כו' הא אלו רצה לשתוק ולהחזיק במשכונו כו'. מהרא"י שהביאו ממכיר כליו. משמע דאף בכה"ג צריך שבועת המשנה: **שם** בד"ה ולענין קושיותיו כו' דהא לעיל בסמוך אמרי' וליתן לי' בלא שבועה כו'. י"ל דהתם אינו אלא בפרעון ולא בקנייה אף לר' יהודא ובמ"א הארכתי:

דף כח ע"ב סד"ה חזרה שבועה למקומה כו' אבל זה שמחייב א"ע ממון כו'. אולי אינו רוצה לישבע ובדאורייתא לא מפכינן אשכנגדו אומר דהוא חשוד. ומכ"ש בניהם חשודים לדברי האומר חזרה שבועה לסיני וודאי דאינו נאמן ע"פ עצמו: **שם** בש"ג אות א' ד"ה בדין ונראה דס"ל דנשבעין על דיני קנסות כו'. ומ"מ קשה למה תשבע היא ולא הוא:

דף כט ע"א בר"ן ד"ה הו"ל מחויב שבועה ואיל"מ כו' ואי תימה אמאי לימני' במיגו כו'. ונראה דזהו לתי' הא' דלתי' ב' דע"א לענין שבועה כב' לענין ממון ל"ק. אבל זהו איפשר אף בב' מהימן לומר דידי תפסי מיגו דהחזרתי ואין דין זה ברור כ"כ דהשותף יהא נאמן לומר דידי תפסי במיגו דהוי כמגו במקום עדים או מגו להוציא וצ"ע: בא"ד מדלא אקשי התם הכי ש"מ דאפי' גזלן כו'. איפשר דלא מצי למיתני' דל"ל עדים שגזל ממנו אפי' ע"א נמי אינו נאמן כדמוכח הכא: **שם** ד"ה ואיכא למידק טובא. היכי מוכחינן מדר' אבא דנימא במתני' חזרה שבועה למחוייב כו'. לדעתי מוכח הכי. דכיון דס"ל משואיל"מ. עכ"פ במשנה א"א לפרש דיחוי השבועה לסיני הואיל דאין התובע יכול לישבע עכ"פ הו"ל יחלוקו הואיל דאין הנתבע יכול לישבע א"ו דס"ל למחוייב לה ול"א יחלוקו הואיל דעיקר שבועה על הנתבע אבל זה וודאי א"א דשבועת התובע יפה' עדיף משבועת הנתבע ובזה עלו כל הפסקים על מכונם והכמ"ל: **ע"ב** ד"ה ולפיכך וכו' מש"ה מוכחינן לה מדרב ושמואל דאית להו חזרה שבועה לסיני כו' משמע מזה דאכן מוכחינן לה מדרו"ש דאית להו לסיני. ולקמן משמע מדבריו דאכן לא מוכחינן לה מדרו"ש אלא דשמעינן להו דאמרי' מסיני כשיטת הראשונים שכ' לעיל. סוף דבריו מגומגמין מאד ויש ליישב בדוחק דלרו"ש ליכא לפרש חזרה שבועה למחוייב לה ויפלא הכל דהא התובע נ"כ א"י לישבע ועכ"פ יחלוקו א"ו דס"ל דחזרה לסיני ול"ל כלל משאיל"מ ומ"מ אינו מחוור דלא משמע הכי בדבריו:

דף לג ע"ב ד"ה ספק מנ"ל כו' אינו מחוור שאעפ"כ שמא הוא כו'. ומשום האי טעמא פרכינן אשכחן ברי שמא מנ"ל:

במרדכי סי' תשלח או שראתה בסוף ז' לזכר או בסוף י"ד לנקבה כו'. מה איכפת לן אם ראתה סוף י"ד לנקבה אחר שהי' לה ז' ימים נקיים מדם קודם שראתה ועי' בגמ'. ואיפשר זהו לדידן בתר חומרא דר"ז וא"י טעם לזה: **שם** בהג"ה מהר"ם סי' תשל"ו אם אין לה במה לתלות כו'. אין זה מוכח דהכא שאני שרואה ע"י בדיקה: סי' תשנח א"צ התרת חכם לאכול על שבועתו כו'. הכא שאני דהוי כולל ובלא"ה דבריו מגומגמין: **שם** בשם ריא"ז והתיר כו' לידי' והתרתי דבנדר כו'. פי' בשם ממש אך בנדר:

סליק בס"ד

מהגאון כו' מרנא אהרן משה טויבש זצ"ל אבד"ק יאסי והמדינה (בעהמ"ס שו"ת תועפות ראם).

דף א ע"א בר"ן ד"ה לפני אידיהן וכו' לא מיתסר ליקח מהן. בתוס' בסוגי' דף ו ד"ה או דלמא כי להקשות לפרש"י דלשאת ולתת היינו מקח וממכר דבמקח מאי לפני עור איכא ותי' דממציא לו מעות לקנות עבודת כוכבים ומדברי רבינו משמע דאין בזה משום לפ"ע והיינו משום דאע"ג דיוכל לקנות במעות דבר לצורך ע"א מ"מ הוי זה כמו לפני דלפני ואין מוזהרין עליו וכמו דסובר אביי דף מ"ד ע"ש וכ"מ מדברי רש"י דכ' דמותר ליקח דבר המתקיים דמוכר עלב כמ"ש בדף י"ד ואכתי קשה דעכ"פ איכא חשש דלפני עור דממציא לו מעות לקנות ע"א וע"כ דאין בזה משום לפ"ע וכשיטת רבינו ובלא"ה לק"מ קושית התוס' על רש"י דהרי מ"ש רש"י דאפי' ליקח אסור היינו דבר שאינו מתקיים ועי' בתוס' שם שכ' דרש"י חזר ואין כאן תורה דכאן מיירי בדבר שאינו מתקיים וא"כ בדבר שאינו מתקיים כיון דמוכר נהנה גם למה דאמרינן דהטעם משום לפני עור מ"מ הא כתב רבינו בסמוך דע"כ משום דבמקח נ"ם הודאה דמ"מ לא אזיל ומודה כיון דמפסיד מעותיו או מפסיד חפצו עי"ש וא"כ בדבר שאינו מתקיים פשיטא דאיכא סברא דאזיל ומודה ואע"ג דליכא לפני עור אסור והכן: **שם** ד"ה וכך וכו' דאזיל ומודה. היינו דאמרינן וצריכא דאי תני לשאת ולתת משום דאיכא רווחא ואזיל ומודה עי"ש מבואר שעיקר הטעם משום דאזיל ומודה וכמ"ש רבינו ואמנם לשי' רש"י דסובר דאפילו דבר שאינו מתקיים אסור למכור והקשו התוס' דא"כ לא שייך רק טעם דאזיל ומודה ולא לפ"ע ומ"מ לא קאמר הכ"מ בדבר שאינו מתקיים עי"ש ועכצ"ל דבדבר הקרבה ל"ש אזיל ומודה כמו בדבר שאינו להקרבה דלמה יודה לע"ז על דבר שסופו להקריבו לע"ז ומש"ה לא מסתפק ליה אם הטעם משום לפ"ע דוקא אלא בדבר שייך הקרבה אבל בדבר שאין סופו להקרבה פשיטא דאסור משום אזיל ומודה וז"ב ושוב מצאתי לזקיני הב"ח בסי' קמ"ח שכ' כן וא"כ תו אזדא ראיות רבינו דעל כל פנים מליסנא דלשאת ולתת מבואר דאסור אפי' בדבר שאינו להקרבה וע"כ כהאיסור משום אזיל ומודה ומש"ה שפיר מצריך לי' צריכי ודו"ק: **שם** ד"ה אע"ג שמכר עכשיו לאחר שפרע חובו שמח לאלתר. עי' הגהת מהר"ם דע"כ שמח לאלתר דאל"ה הוי כמו לאחריהן דמותר עי"ש ואין זה ראיה דלאחריהן שכבר עבר יום האיד ודאי מותר אבל בקודם שייך חששא דמודה כיון שכבר בא הדבר ליום האיד וכן מוכח מדברי התוס' בסוגי' דפר' דשמח לאח"ז ופי' דמ"מ איכא גזירה משום דכיון דאיכא שמחה שייך לגזור עי"ש בד"ה אמר אביי ואכתי קשה לסברת רבא דאזיל ומודה וע"כ כיון דכבר בא לפני יום האיד לידו שייך לומר דאזיל ומודה וצ"ל לאחריהן וכמ"ש ולפי' רבינו דשמח לאלתר קשה קושי' התוס' דל"ל לאביי טעמא דגזירה עי"ש ונראה דסברת רבינו דאע"ג דשמח לאלתר מ"מ לאביי הודאה אין כאן דלמה זה יודה כיון דבפרעון בע"כ נמי יוכל לפרעו וא"כ כמה שקיבל ממנו אין כאן הודאה כיון שיכול לפרעו בע"כ אלא דמ"מ יש כאן גזירה אטו בהלות ואם לא היה שמח כלל או לא היה שייך לגזור וכמ"ש רבינו לעיל דל"ד דהכא מילר והכא נהנה וכיון דשמח ניכי דהודאה אין כאן עכ"פ גזירה איכא וז"ב וסוגי' הש"ס דמקשה מר' יהודה דסובר אם יכול לשפלה במועד מותר משמע כדברי רבינו דשמח לאלתר דהלא"ה אין כאן דומיא למועד דשם שמח במועד משא"כ הכא ולשיטת התוס' צ"ע: **שם** ד"ה איבעיא להו וכו'. לוקחין מהן אפי' דבר שאין מתקיים. ואין זה מוכרח דשא"מ כיון דאיכא הנאת מוכר בודאי אפילו לשיטתו אסור וכמו דאסור להלוותן וכ"כ הרא"ש עי"ש: **ע"ב** ד"ה ולכולי עלמא וכו' דאמר בוטפייהו ואין זו ראיה. ותוס' הביאו ראיה מהא דמסקינן בדף ז' נשא ונתן א"כ וקא מפרש דחכמים דמתני' אית להו דנו"ג אסור ומתני' עדיפא מברייתא עי"ש אלא שדבריהם תמוהים בעיני דלכל האוקימתות שם דהן בלא אידיהן א"ב וכן הא דשמואל דבגולה אינו אסור אלא ביום אידם א"ב אבל לכל אוקימתות לא קי"ל כחכמים בזה וה"ה בהך דנו"ג אין ראיה דקי"ל כחכמים וז"ב: **שם** ד"ה שקבל עליו נמול וכו' דאיכא למיחש לאיבה שרי ולקמן נמי פרינן. והתוס' כ' דלא מהני טעמא דאיבה להתיר והא דאמר לא איסקליה הוי איבה היינו דדרך עלה שאל עי"ש וראיות רבינו מהך דאונקי ואולידי בשכר דשרי משום איבה ג"כ לענ"ד צ"ע דשם לא הוי רק איסורא בעלמא ומש"ה מהני טעמא דאיבה אבל הכא דאיכא איסור דאורייתא או משום דלא ישמע על פיך או משום לפ"ע ובאיסור דאורייתא ל"מ טעמא דאיבה וכ"מ מדברי התוס' לקמן כ"ו ד"ה סבר ר"י דבאיסור דאורייתא ל"מ טעמא דאיבה עי"ש וא"כ ה"נ אע"ג דביום איד אינו אסור אלא מדרבנן מ"מ כיון שחששו משום איסור דאורייתא וכמ"ש ל"מ היתר דאיבה בזה ועיין בדברי רבינו בסמוך בהא דנדי רבה בר עולא מהא דרבא גבי ביטול עובד כוכבים והכן: **שם** ד"ה הנשאל לחכם וכו' דהיכא דלא היו שנים בבת אחת. אלא שהאחד אסור נראה דאם היה שנים בב"א לענין להתירו לכתחילה א"י להתיר אלא היכא שהורה והשאלה בא לפניהם שניהם יחד אבל אם השאלה בא לפני אחד אע"ג דחבירו יושב שם כיון שיצאה ממנו הוראה לאיסור אין חבירו רשאי להתירו ומ"ש התו' בסוגי' דהא דאמרינן פא"ס גבי מחטא דאשתכח בסימפונא רבא דכבדא דהונא ברי' דרב אידי טריף ורב אדא מכשיר דהיה שניהם בבהמ"ד כשנשאלה שאלה עי"ש היינו דהשאלה נשאלה לשניהם אבל לא כשנשאלה לאחד ול"מ מה שהיה שניהם בבהמ"ד וכ"מ מדיקדוק לשון התוס' בחולין שם עי"ש וראי' גדולה לזה מהא דאקשינן בברכות דף ס"ג הוא מטמא והן מטהרין היכא הוי והא תנן חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר עי"ש ומאי קושיא דלמא היו שניהם בבהמ"ד דרשאי להתיר אלא ע"כ כיון שבא השאלה לפני אחד ל"מ מה שהיו שניהם בבהמ"ד ושם מסתמא בא השאלה לפני חנניה בן אחי יהושע ומקשה שפיר וזה ראיה נכונה ואמנם לענין דל"מ דיעבד שהיתר השני נראה דדוקא בהיכא דחל הוראות האחד לאיסור או הוי חתיכא דאיסורא אבל כשהשני יושב שם ומתיר כיון דלא חל הוראות האחד או מהני היתר השני ובזה ניחא דלמה דמשני שם כי היכא דלא נגררו בתרי' וקשה לשי' הראב"ד דאפילו בדיעבד אינו מותר א"כ האיך התירו האיסור אלא כיון דהיה יחד ולא חל הוראות הראשון בדיעבד מותר רק לכתחלה אסור ובזה משני שפיר כי היכי דלא נגררו בתרי' כנ"ל ברור שוב ראיתי בקו' הגאון מו"ה חיים יונה שהקשה על שי' הראב"ד בזה ויישבו בדוחק ומ"ש הוא הנכון: בא"ד שטועה בשיקול הדעת אי נמי לא הודה לו אלא שהשני. ונראה דאפילו למאן דפליג אר"כ בד"מ וסובר דאין גדול מחבירו בשיקול הדעת עיין שם בסנהדרין מ"מ זהו דוקא בד"מ משום דכיון דבא לפניו לדין הוי כקבל עליו ונאמן עליו הדיין כ"ז שאינו מתברר טעותו ומש"ה אפילו גדול אין מחזירו אבל בהוראות או"ה ל"ש זה ומש"ה גדול מחזירו כנ"ל מלשון רבינו ומ"מ זה שנראה מדברי רבינו דאפילו בטעמו חזר בו האוסר ל"מ לשי' הראב"ד אין זה מוכרח בלשון הראב"ד ועי' ביו"ד סי' רמ"ב ובש"ך שם וכש"ך ח"מ סי' כ"ה ובקונטרס מהרח"י ז"ל:

דף ב ע"א בר"ן ד"ה ואותו האיש בלבד והוא הדין בכלהו אידם. והא דנקט מתני' ואותו האיש בלבד לאפוקי משועבדים אע"ג דבכל אידם מותר משועבדים היינו משום דס"ד דיום איד דימיד כיון

שאין

שאין בני העיר זקוקים לו המשועבדים שלו צריכין להזמין לו ומשתדלין בשבילו קמ"ל אותו האיש בלבד וכ"ש ביום איד בכל העיר דבעלמא מזמינין דאין אסור המשועבדים כמ"ש הרמב"ן במ"י : שם ד"ה ובעוד בירושלמי וכו' דשאני בית האיסורין מפני שרשות אחרים . ולע"ד בלא"ה לא דמי לבית אסורין ולעולה מן הים דהם יש לומר דאותו יום שעולה מהים או מבית אסורים מחשב ליה יום איד דאולא במזל יומו דגרם ליה המציאה שעובד לכוכבים שלו משא"כ בנפל לבור ועלה דאין לו לתת הודאה על עלייתו כיון דלולי שנפל ממילא לא היה צריך לעלייתו וכיון דכחד יומא הוא זמן נפילתו ועלייתו אין כאן אזיל ומודה כו' : ע"ב ד"ה ואם דרך סלולה וכו' דהרואה אומר למקום אחר כפי רבינו פי' רש"י זולת הרמב"ם שכ' שהולך ממקום למקום אסור לו לעבור בעיר שיש בה עבודת כוכבים בד"א בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אבל אם יש דרך אחרת ונקרה והלך בזו מותר ופי' הכ"מ דדעת הרמב"ם דבזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום דרך העיר ההוא ואין שם דרך אחרת אסור שהרי הוא נראה כנהנה מאותו העיר שיש בה העבודת כוכבים שאלמלא הוא לא היה יכול לילך למחוז חפצו אבל כשיש דרך אחרת לא מחזי נהנה מאותו העיר עכ"ד ולא אבין כוונתו דאטו יש איסור ליהנות מדרך העיר הרי חנויות שאינן מעוטרות מותרות ואין הנאתה אסורה אלא הנאת מהעבודת כוכבים אסורה וא"כ מה איסור יש במה שעובר דרך העיר ונהנה מדרך העיר ולכן לענ"ד דהרמב"ם סובר כיון דבירושלמי מבואר דשיירא מותר שכן דרך שיירא לילך בכ"מ וכמ"ש הרא"ש וסובר הרמב"ם דאע"ג דאין להתיר לכתחלה כי אם בשיירא ולא ביחיד אבל מ"מ בכל ההולך ממקום למקום אע"ג דאסור לכתחלה מ"מ כיון דיש דרך אחרת ממקום שילא ונקרה והלך אף שהוא יחיד מ"מ כיון שדרכו לעבור ממקום למקום מותר ולכן דקדק הר"מ ונקרה והלך ומיושב השגת הראב"ד שם כנלענ"ד ועי' ביו"ד סי' קמ"ט ובדברי זקיני הב"ח והט"ז שם :

דף ג ע"א ד"ה ומדברי כולם וכו' ומשום תערובת טעמים ליכא. משום תערובת גופי' ג"כ לא חיישינן דאע"ג דמשמע פ' כיצד צולין דלכ"ע חיישינן לתערובות גופי' ומש"ה א"ל שני פסחים כאחד זהו דוקא בשני פסחים דשניהם היתר אלא שכ"א מותר רק לחבורה שלו מש"ה חיישינן לתערובות גופי' אבל באיסור והיתר מבדל בדילי מיני' ולא חיישינן כלל לתערובות גופי' כן משמע מדברי רבינו אלא דראיתי להמרדכי בפ' אין מעמידין שכתב דמשמע מסוגי' דל"ת דלמא מסדר אפי' מיני' אבל אי מיסדר אפי' מיני' אסור ורא"י מפ' כ"ש דאסור מפני תערובות גופי' עי"ש ולא ידעתי משמעות לזה ואדרבה אם הכוונה דל"ת למסדר אפי' וכמסדר אפי' אסור א"כ כל הסוגיא לא ניחא דאיך מייתי ראי' דל"ת לדמי ע"ז וכדומה כיון דהם ל"ת למיסדר אפי' כלל משא"כ הכא וצל"ע ועיין ביו"ד סי' קי"ח וסי' קח : שם ד"ה ולענין הלכה וכו' ומשום הכי אמרינן דאי בדליכא למיתני. ונראה סברת רבינו מוכרח גם לפי' רש"י ותוס' דמש"ה אסור משום דהוי מוקצה לע"ז והיינו רק הי' שמא מכרה לקנות ע"ז אחרים והוי מוקצה לע"ז ואסורין וכמ"ש גם הרא"ש בפ' אין מעמידין עי"ש וכיון דלא הוי רק ספק שמא הקנו לע"ז א"כ מאי מקשה דישראל נמי דשני ושני דבעובד כוכבי' הוי ס"ס דלמא גלימא זבין וגם אם ע"ז זבין דלמא לא מכרה אדעתא לקנות ע"ז וכ"ת גם בגלימא זבין ג"כ יש ספק דלמא מכרה אדעתא לקנות ע"ז ומש"ה לא הוי ס"ס זהו ליתא דהא גם אם הקלס קשה דמ"מ אסורים הא הזמנה לאו מילתא הוא ומוקצה לע"ז מותר וע"כ צריך לומר כמ"ש הט"ז בסי' קל"ב כיון שבאו ע"י מכירת עבודת כוכבים שאני עי"ש וא"כ בגלימא זבין אפי' אדעתא לקנות ע"ז אין כאן איסור דהוי הזמנה בעלמא ולאו מילתא וא"כ איכא שפיר ס"ס משא"כ ישראל כיון דע"ז ישראל תוספת דמים אין כאן רק ספק אחד ומש"ה אסורה וע"כ כסברת רבינו : שם בא"ד מוכח דלכתחלה קאמר אלא דמשום. ומהא דבעי למפשט הם מתחלה דוקא דא"ל זילו זביני כל מה דאית להו ותו אתגיירו עי"ש משמע דאפילו לכתחלה מותר דהא הביאו עלה להם שימכרו ויש לדחות דאפי' מתחלה עלה ע"ד הפשטן הך סברא דכיון דדעתו לגיורי בטולי בטלי אלא דלא הוי מחשב זה לודאי ומש"ה אי ס"ד דאסורים הוי לי' ספק דאורייתא וע"כ דדמי ע"ז ביד עובד כוכבים מותר ולענין איסור לכתחלה שפיר יש לסמוך אסברא דבטולי בטלי ולבסוף מסיק דודאי בטלי ועיין לקמן יח ע"ב והכ"א מקום שמזבלין אסור מ"ב אר"ח נשא ונתן איכא בינייהו ועי"ש בפרש"י משום דאיכא למיחש לדמי ע"ז עי"ש משמע דאפי' בדיעבד אסור וצ"ע לפי' פרז"ס : ע"ב ד"ה וגרסי' עלה בגמ' וכו' והרי זה בכלל מה שאמרו. כוונת רבינו כיון דבעבודת כוכבי' יהרג ואל יעבור וכל אביזרהו נמי אסירי ה"ה הכא הוי זה עכ"פ כמו אביזרהו ול"מ סכנה להתיר ומ"מ הא גם בעובד כוכבים הבא על בת ישראל כ' רבינו ביומא ובפסחים דלא מחשב גילוי עריות משום דאינה רק מגזירות ב"ד של שם וא"כ כ"ש דאין לחשוב מעיין שאין כאן שום כונה לע"ז מענין אביזרהו דע"ז ומש"ה כ' רבינו לבסוף להתיר במקום סכנה ועיין במ"ל פ"ה מהלכות יסודי התורה ה"ב : שם ד"ה ומגא נהנה מן הריח. הרמב"ן בחי' כתב דלרשב"ל דאוסר במעוטרות בורד והדס דנהנה מריח דהא דאסור אע"ג שאינו מכוון מוקי לה כרבנן דר"ש דאסרו בדבר שאינו מכוון עי"ש ומדברי רבינו וה"פ לא משמע כן אלא דכאן אסור אע"ג דאינו מכוון משום דהוי פ"ר ועיין בתוס' פסחים כ"ה ד"ה לא אפשר ודברי רמב"ן צ"ע : שם בד"ה מן האכוכה וכו' אסור לעשות בידים בבהמה. כ"כ רש"י והתוס' בסוגי' השיגו בזה דאין אסור לגרום טריפות לבהמת חולין אלא דסגי בזה העיקור אע"ג שאין נעשה בה מעשה טריפות עי"ש ומ"מ לדינא כיון דעכ"פ סגי בעיקור שאין נעשה בה טריפה תו אסור לעשות עיקור שיש בה טריפה משום דאיכא בל תשחית ועיין בתוס' דף יא ד"ה עיקר והבן : שם ד"ה ואיכא למידק וכו' והיינו דאמרינן בגמ' משום מיעוטינהו הוא . כפי לשון רבינו משמע דלא ניחא לי' בפרש"י דמיעוטינהו היינו שלוקח בהמתן שמשתמשין בהם אלא דכל הלקיחה ביחיד הוי מיעוטינהו דממעט להו רווחא א"כ הא דמותר לקנות מהם בהמה ועבד כנעני אע"ג דזה לא הוי דבר האבד דלהשתכר לא מחשב דבר האבד כמ"ש רבינו בסמוך לדקדק מדפריך אהא דעבד כנעני למאי מיבעי' לי' וע"כ עיקר הטעם משום דממעט להו רווחא בלבד ורבינו בסמוך כ' דלהשתכר לו דהנאת ריוח לא הוי דבר האבד ולמאי עכ"פ מיעוטא איכא ודין זה לא יתכן רק לפי' רש"י דלא הוי מיעוטינהו רק בלוקח דבר תשמישן וא"כ דברי רבינו סתרי זא"ז וצ"ע :

דף ד ע"א בר"ן ד"ה תניא אין מקדישין וכו'. נראה שדעתו ז"ל דהכא דינא קתני ואין זה מוכרח דודאי גם האלפסי סובר כפי' התוס' דבמטלטלים ל"מ תקנת פדיון ולא תקנו רק בקרקעות וכמ"ש התוס' וכן מוכרח דאי נימא דהכי קתני דינא והתם תקנה יקשה דמ"ט אמרו בהמה תיעקר אע"ג דאיכא צער בע"ח וע"כ משום מגוה התירו וכמ"ש במרדכי ואם מהני תקנה אין כאן מגוה אלא ע"כ דל"מ תקנה כי אם גבי מקרקעי ובמטלטלי מדינא ל"מ תקנה וכ"ז מתקנות חכמים אבל אם הוא בעצמו עשה מעשה ופדאו בזה כיון דמה"ת הקדש שחללו על שו"פ מתחלל מש"ה לא צריך תו לעקור וכדומה אלא דלכתחלה לא תקנו חז"ל אותה תקנה רק במקרקעי ומש"ה דקדק האלפסי ואי פסק להו היינו בדיעבד אם פסק להו ומש"ה התם דסגי בפרוטה דלענין תקנה שתקנו דוקא בארבעה זוזי הייט רק במקרקעי דמתחלה עשאו חז"ל תקנה להם לפדותן וזהו דוקא בארבעה זוזי כדי לפרסמו אבל במטלטלי דלא תקנו כלל אלא דאיהו בעצמו אתי ופריק אז סגי אפי' בפרוטה ומיושב תמיהת רבינו על האלפסי בזה וז"פ ועיין בדברי הר"מ פ"ח מהל' ערכין ודברי הראב"ד שם : שם ד"ה מוכרין וכו' אלא שיש מקומות שהחמירו על עצמן שלא למכור. רבינו נתן טעם דהחמירו למכור בהמה דקה משום איסור העמדה והתוס' בסוגיא לא כתבו כן עי"ש בד"ה אמר רב שהוכיחו מהא דאין מוכרין לכותים אע"ג דכותים לא חשידי ארביעה ועיין במהרש"א ולדבריהם משמע דמקום שלא נהגו למכור היינו משום דגזרו בהמה דקה אטו גסה וכן מבואר להדיא ברש"י בפסחים פרק מקום שנהגו עי"ש וא"כ כיון דגם בהמה גסה בטהורה לפי' רש"י בהתם מותר משום דלשחיטה זבני' ממילא בדקה מותר בטהורה בהתם ולפי' רבינו בהמה דקה במקום שלא נהגו למכור אסור אף בטהורה ג"כ גם כ"מ ע"י הרסור דלפי' רש"י מותר ולפי' רבינו אסור וכדף טו ע"ב דדייקינן וטעמא ארי דסתם ארי שבור הוא אגל מלאכה אבל מידי אחרינא דעביד מלאכה לא עי"ש יש ראי' לפי' רבינו דאל"ה מה קושי' דלמא מש"ה נקט ארי דמותר אפילו במקום שנהגו שלא למכור בהמה דקה ומ"מ כיון דארי שבור מותר למכרו וע"כ דאיסור בהמה דקה משום גזירת העמדה ואסור אפילו בשבור אגל מלאכה ועיין היטב : ע"ב ד"ה גזירה משום שכירות וכו' וקא עבר בלאו דכתיב. כ"כ גם רש"י בפי' דאיכא לאו דל"ת כל מלאכה עי"ש אולם התוס' בשבת ר"פ במה בהמה כ' דלאו דל"ת ליכא אלא במחמר אחר בהמתו אבל שביתת בהמתו ליכא רק עשה למען ינוח עי"ש ואני תמה כיון דהוצאה מלאכה גרועה היא ומש"ה צריך קרא מיותר וכמ"ש התוס' ריש שבת א"כ מהיכי תיתי לחייב בזה שביתת בהמתו כיון דל"מ קרא לזה ומצאתי בפנ"י בפ' במה בהמה שהרגיש בזה וכתב דאיסור הוצאה בבהמה אינו רק מדרבנן ומש"ה התירו לאמר עי"ש ואם נאמר כדבריו אודא לי' קושי' הרשב"א ורבינו בהא דאמרינן ואזלי' מחמתו הוי לי' מחמר אלא סגי לי' בשביתת בהמתו ולדברי הנ"ל לק"מ דשביתת בהמתו גבי הוצאה דאין כאן רק איסור דרבנן לא הוי גוזרים מכירה אטו נסיוני אלא כיון דאיכא איסור מחמר מש"ה גזרו ובפי' שם דמסוגי' דידן משמע כדבריו דליכא רק איסור דרבנן ולא ביאר טעמו וע"כ כוונתו למ"ש לייסב קו' רבינו כמ"ש ומ"מ מדברי כל הפוסקים לא משמע כדבריו אלא שלדעתי נראה דמעביר ארבע אמות ברה"ר ודאי ל"ש גבי בהמה למ"ש הר"ה בטעם מעביר משום דד' אמות קונות והוי רשות האדם ומש"ה דמי למוציא ועיין במהרש"א ר"פ הזורק וא"כ בבהמה דאין לה רשות כלל ל"ש גבה מעביר ארבע אמות ברה"ר כנ"ל ברור ואמנם בסיכא דאיכא מחמר כיון דמכח האדם אתי ואיהו מחמר אחרי' א"כ אפילו במעביר חייב דהרי אית לי' רשות ובזה מיושב קושי' הרשב"א ורבינו דנקט טעמא דמחמר דסתמא המוכר עומד עם בהמתו בסימטא וכמ"ש התוס' בפ"ק דקידושין דף כה: עי"ש וא"כ אין כאן איסור הוצאה רק איסור העברת ד' אמות ואין שייך רק במחמר וזה נכון : שם ד"ה ומקשו הכא וכו' הלכך בכי הא גוונא. ואיני מבין דכיון דהוא מכסה ניהלי' אע"ג דדמיו קצובים במה נקנה הבהמה לעובד כוכבים והם הלוקח כלים קנה במשיכה אע"ג דלא נתן דמים אבל הכא כיון דעדיין לא מסר הבהמה לעובד כוכבים ואיהו גופי' מנכה לי' ואפי' משיכה אין כאן כ"ש כיון דעומד ברה"ר אין משיכה קונה וכיון שגם מעות לא נתן הרי לא קני עובד כוכבים במידי ומה מהני מה שדמיו קצובים כיון שלא נתן מעות ולא קנה בדרכי הקנין ובפי' המשניות לרמב"ם בפסחים בפ' מקום שנהגו כתב שמא ימכרנה לו ע"ש ולא תיטב בעיניו ויאמר אותה בעליה הישראל כדי שתלך לפני הקונה עי"ש ומיירי שפיר שכבר נתן הדמים ובזה שפיר קנה לה אם נאמר דעובד כוכבים קונה בדמים לחוד וכמו שפסק הר"מ בהלכות מכירה אבל מלשון רבינו משמע שלא נתן המעות רק שדמיו קצובים ובזה לא אדע במה קני עובד כוכבים וצל"ע ועיין בתוי"ט בפ' מקום שנהגו : בא"ד עובר משום שביתת בהמתו . למ"ש לעיל לחלק בין שביתת בהמתו לאיסור דמחמר אין ראיות רבינו מוכרחת ומ"מ לענין גוף דינא דרבינו דמחמר חייב אחר בהמה אחרת ג"כ צל"ע לפי' רבינו דגם איסור שביתת בהמתו משמע לן מקרא דל"ת מלאכה אתה ובהמתך וא"כ כיון דמהם נלמד גם איסור מחמר מ"ט נחלק ביניהם ונימא באיסור מחמר מחייב אפילו בבהמה שאינה שלו ולמ"ש דאיסור שביתת בהמתו ילפינן מקרא אחר דלמען ינוח שורך ומחמר מקרא דל"ת כל מלאכה יש סברא לחלק ביניהם אבל לפי' רבינו לא אדע לחלק וראיתי בס' אליהו רבה בא"ח סי' רס"ו הביא בשם לח"מ דגם מחמר אינו חייב רק אחר בהמתו דוקא עיי"ש :

דף ה ע"א בד"ה הנמצא"ד רב הונא וכו' ולא מיתוור . עיין בתוס' בסוגיא ולקמן ביישוב דברי רש"י ולפי' רבינו דר"ה דוקא לשבת שרי אין להקשות מהך דפרה בשביעית דב"ה מתירין דכבר כתב הרא"ש בשם הירושלמי אם כשמכרה לטבח ד"ה לשחיטה ואם כשמכרה לאריס ד"ה לחרישה אלא כי אנן קיימים כשמכרה לסרסור ע"כ ומשמע דאפילו בשלא מכרה לטבח תלינן לב"ה לשחיטה וכאן דוקא לטבח דיש לחלק וק"ל : שם ד"ה דמגבי עלוון וכו מידי דהוי אכלים . בהאי גירסא דברייתא אתי' כב"ש ומ"מ אע"ג דאסור משום שביתת כלים מ"מ מותר בד' וה' ע"כ צ"ל בטעמו דמה ענין להתיר השכרו בחמישי כיון דאיכא שביתת כלים והעובד כוכבים עושה מלאכתו ושבת בהם כלים ע"כ צ"ל כמ"ש הראב"ד דשביתת כלים הוי כמו עשיית עבד תושב דאינו אסור רק למלאכת רבו ולא למלאכת עצמו וה"ה שביתת כלים מותר למלאכת עצמו ומש"ה בחמישי הוי כמלאכת עובד כוכבים עצמו וביום ו' בששכרו הוי כמלאכת רבו עי' ברמב"ן בשבת שהביאו וא"כ צ"ל דשיטת המקילין גם בבהמה להשכיר בחמישי היינו דסברי דגם שביתת בהמתו אינו אסור רק לצורך האדון והיינו כיון דאיסור שביתת בהמה ילפינן רק מקרא דלמען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר וכמש"ל והך דינפש בן אמתך הא מוקמינן ביבמות ס"ד דקאי אגר תושב דמותר למלאכת עצמו ומש"ה מותר ג"כ להשכיר בהמתו בחמישי כיון דאינו נראה דלוקח שכירות בעד שבת מותר כמו דראוי להשכיר כלים כן נראה בטעמו ובזה א"ש השגת הרמב"ן מהא דחזינן דאסור מכירה אפילו בחמישי ואזדא השגת רבינו עליו בזה והבן : שם ד"ה גרסי' בגמ' כו' ונראה שטעמו מדאמרינן בסוף שמעתין . גם הה"מ שם כתב כדברי רבינו אבל הדבר דחוק בעיני דהרי גם לפי הס"ד ודאי ידע להך סברא דאי מההו ליה עבדו בו מלאכה ומ"מ מיבעיא להו דילמא מסתמא לשחיטה זבין וכמו דאמרינן שם בהא דאיבעי לכ"י אם מההו עביד לה מלאכה ומ"מ מיבעיא לרבנן דלמא סתמא לשחיטה ומ"ט נימא דלרב אשי אסור וצריך לדחוקי דלס"ד לא ידע מהא דעביד על חד תרין וכ"ז דלא ידע מזה סתמא לשמה משא"כ אחר דהידם רב אשי דעביד על חד תרין אז אמרינן לאו סתמא לשחיטה וכ"ז דחוק ולענ"ד נראה דהא גבי איבעיא דלא איפשיטא אם מקילינן בדרבנן כ' הסה"ד בפ"ב מהל' חמץ ומצה דיש מהגאונים שסברי לחומרא אפילו בדרבנן אולם דעת הרמב"ם שם להקל ומ"מ חזינן דפוסק בפי"ט מהל' שבת הלכה י"ב ולא פערים ולא תפרוף על האגוז כדי להוציא לבנה קטן עי"ש וג"ז איבעיא דלא איפשיטא ופסק לחומרא ולא חילק בין כרמלית לרה"ר אע"ג דכרמלית אינו רק מדרבנן וכב"י סי' ש"ב כתב דהרמב"ם מיירי דוקא ברה"ר עי"ש ולא משמע כן וע"כ נראה דדעתו כמו שמבואר בדבריו פ"ו מהל' עירובין הל' י"ג אעפ"כ ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מערבין עירוב לכתחלה עי"ש וכתב הה"מ שם דאין לו לבוא לבית הספק שיהי' גם התחלת העירוב בספק עי"ש ועי' במל"מ פ"ד מהל' בכורות וא"כ בבעיא דלא איפשיטא באיסור דרבנן ס"ל דאין להתיר לכתחלה להכניס עצמו בספק ומש"ה דקדק ולא תערים ותפרוף דלכתחלה אסור לו לבוא לבית הספק ואע"ג דאינו רק איסור דרבנן כגון בכרמלית ומש"ע גם הכא דקדק הר"מ ולא ימכור סתם ואפי' שור של פטם דלכתחלה אסור להכניס עצמו לבית הספק כיון דלא נפשטה האיבעיא ואע"ג דאינו רק איסור דרבנן כנלפע"ד ועוד יש לומר כמו דאמרי' בר"ה ל"ב ע"ב הסתא בדרבנן אמרת לא בדאורייתא מיבעיא ועי"ש בפרש"י איסור תחומין וסקות הגל ליכא למיגזר אטו דאורייתא אמרת לא רוכבין דאיכא למיגזר שמא יתהוך זמורה ועולה באילן דאיכא למימר שמא יתלוש דאורייתא כו' עי"ש הרי דכל היכא דיש לומר דאתי לידי דאורייתא הו"ל כמו דאורייתא וא"כ אע"ג דבבעיא דלא אפשיטא בדרבנן לקולא מ"מ היינו דוקא בדבר דלא אתי לידי דאורייתא אבל בדבר דאתי לדאורייתא הוי כמו דאורייתא ולחומרא ומשו"ה בכרמלית וה"ה הכא מחמיר הרמב"ם בזה וגם זה נכון : ע"ב בד"ה כי אמרינן ליומי . רבינו פי' כפרש"י דמתלק ימי השבוע ליומי והתוס' כתבו דהאכתי קשה מי יודע כמה חי וע"כ פרשו דכל יום ישלם עי"ש אולם אינו קושיא כל כך כיון דקי"ל דלמיתה בזמן מועט לא חיישינן ומיתה דשבעה ימים הוי זמן מיעוט כמבואר בריש יומא בתוס' שם ד"ה והכמים אומרים עי"ש ומש"ה בימי השבוע אין לחוש אבל בימי אדם קשה מי יודע כמה חיי ולכן הסכים רבינו לפרש"י וכ"כ בפי' לקדושין : שם ד"ה ואם בגה וכו' ליתביה הוה פרוטה הלכך שרי . ובתוס' כ' דאע"ג דאסור ליהנות מדמי עבודת כוכבים אפי' בפחות משו"פ וא"כ נמלא איסור מעורב בשכרו מ"מ כיון דבשביל מריש זה האחרון לא היה העובד כוכבים מנכה לו משכירתו אין לו עליו שכר עבודת כוכבים דאע"ג דהעובד כוכבים מקפיד אפי' על פחות משו"פ מ"מ הכא ליכא קפידא כולי האי עי"ש ולענ"ד יש להוסיף דכיון דשכר אינו אסור מטעם דהוי כדמי עבודת כוכבים ואין בשכר איסור חליפי עבודת כוכבים רק דאסור מטעם קנסא וכמבואר בר"פ השוכר את הפועלים ושם אמרינן גבי שביעית לא קנסו רק חמרים דנפיש אגרייהו ולא גבי פועל וממחומרא דיי"נ קנסו אפי' גבי פועל עי"ש וא"כ כיון דאין רק שכר פחות משו"פ אע"ג דלגבי ישראל לא הוי ממון אע"ג דהעובד כוכבים מקפיד גם אפחות משו"פ מ"מ לא קנסו בזה כנ"ל וזקיני הב"ח בסי' קמ"ג כ' דדעת הטור להחמיר בעבודת כוכבים עצמו משום קושית התוס' הנ"ל עי"ש ולכאורה דבריו תמוהין דהא בסי' קל"ב כ' הטור דברי הרשב"א גבי העברת יי"נ דאם אחת מהן ישנו השכר פחות משו"פ מותר עי"ש וא"כ דגם פחות משו"פ אסור כיון דהעובד כוכבים מקפיד א"כ מ"ט מותר שם בהעברת יי"נ ולמ"ש יש לומר דאע"ג דגבי יי"נ לא קנסו בשכר שו"פ מ"מ בעבודת כוכבים דחמיר טפי אפילו בפחות משו"פ קנסו וכמו דחזינן בריש השוכר דכל היכי דחמיר טפי קנסו יותר וה"ה הכא גבי עבודת כוכבים כנ"ל נכון בדעתו ומ"מ נראה דגם לדעת זקיני עכ"פ אינו אסור רק אותו פחות משו"פ אבל עכ"פ לא אמרינן דכולי אגרי' אפחות משו"פ גריר וכמ"ש הרשב"א בסי' קל"ב ומהני גם כאן הולכת הפחות משו"פ ליס המלח אע"ג דיש לחלק עוד בזה ועי' בש"ך סי' קמ"ג :

דף ו ע"א ד"ה והלכתא כר"מ וכו' על מנת לקוץ יקצוץ נראה . ולפענ"ד יש להוסיף בזה טעם דס"ל להרמב"ם דהך פלוגתא ע"מ לקוץ שייך בהך פלוגתא אי קנין פירות כקנין הגוף דמי או לא דאם קנין פירות כקנין הגוף דמי אז כל זמן שאינו קוצץ מחשב כמוכר לו קרקע ומש"ה יש גזירה דילמא משהו לה אבל אם ק"פ לאו כקה"ג דמי א"כ אף במשהו לי' לא הוי כנותן לו חניה בקרקע ומש"ה אין לגזור דילמא משהו לה ור"מ אהני ליה שיטתיה דסובר ק"פ כקה"ג ומש"ה אוסר בע"מ לקוץ ור"י דסובר ק"פ לאו כקה"ג מש"ה מתיר בע"מ לקוץ ול"ג דלמא משהו לה ומש"ע הר"מ דפוסק ק"פ לאו כקה"ג מש"ה פוסק הכא כר"י וזה נ"ל נכון מאד : שם במתני' ד"ה ובסוריא משכירין וכו' אבל לא שדות משום דאית בהו תרתי . בתוס' בסוגיא הוכיחו דע"כ ר"מ סובר דיש קנין בא"י להפקיע מיד מעשרות ומש"ה שייך לומר דמפקיע ליה ממעשרות דאי אין קנין כיון דחייב במעשרות אע"ג דאין נותן ל"ש בזה לומר דמפקיע ליה ממעשרות דא"כ בשכירות גופיה איכא הפקעה ממעשרות עי"ש והרמב"ם פוסק דאין קנין בא"י להפקיע ממעשרות ומ"מ פוסק דאין משכירין שדות וע"כ מוכרח כמ"ש הכ"מ שם דהא דאין קנין לעובד כוכבים דוקא היכא דקנה מישראל ממנו אבל כ"ז שהוא ביד העובד כוכבים פטורה מתו"מ עי"ש ומש"ה שפיר מחשב הפקעה וא"ש ובתשו' מוהרי"ט סי' י"ג חולק על דברי הכ"מ עי"ש ומכאן ראיה ברורה לדברי הכ"מ ובמ"א האריכתי : ע"ב במתני' ד"ה אף במקום שאמרו וכו' לבית דירה התירו והיינו טעמא . כ"כ התוס' בסוגיא דמה"ת לא אסור אלא בבית ישראל עצמו כשהוא דר שם ואין בזה רק איסור דרבנן ומש"ה לא החמירו בח"ל עי"ש ולענ"ד קשה מהא דאמרינן בדף ע"ו ושכירות מי קניא והתנן אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו ואי ס"ד שכירות קניא האי כי קא מעייל לביתיה קא מעייל ואמרינן שאני עבודת כוכבים דהחמיר דכתיב ולא תביא תועבה אל ביתך עי"ש וא"כ דדוקא בבית ישראל שדר אסור מה"ת א"כ איך ס"ד להחמיר גבי עבודת כוכבים דאינו אסור מה"ת ולומר דשכירות לא קניא ולהקל גבי שאלה ושכירות בשבת דאם לא קניא עובר באיסור תורה דהא שביתת בהמתו אסור מה"ת ואע"ג דאיסור עבודת כוכבים חמיר איך אפשר להחמיר באיסור דרבנן אף שהוא באיסור עבודת כוכבים מאיסור שבת שיש בו איסור מה"ת והי' פלא בעיני וגם לשון הירושלמי הא במקום שנהגו למכור מוכר אינו משמע כשיטת התוספות ורבינו דההיתר משום דלא גזרינן בח"ל אטו א"י דאין הלשון מדוקדק במה דתלי היתר השכירות בהיתר מכירה כיון דאין ענין זה לזה ולכן נלפענ"ד דאע"ג דשכירות לא קני מ"מ היכא דחזינן דגמר ומקני ודאי עדיפא שכירות למחשב קנין ועי' בש"ך חו"מ סי' סי"ג ס"ק א' שכ' די"ל דעת אחרת מקני שאני עי"ש והיינו דבגמר ומקני אמרינן שכירות קניא ומעתה כיון דאם נימא גמר ומקני מועיל שכירות מהראוי לומר דכאן גמר ומקני כדי שלא יעבור באיסור דלא תביא תועבה אל ביתך וכמ"ש במל"מ בפ"א מהל' מכירה בשם מוהריב"ל בהיכא דנשבע הוי כהותנה עי"ש היטב וה"ה הכא כדי דלא לעביד איסורא גמר ומקני אלא דכיון דאסור למכור א"כ אם נאמר דגם בהשכירות גמר ומקני א"כ תו הוי כמכר ואסור למכור לעובד כוכבים ומש"ה אין לומר דגמר ומקני כדי שלא יעבור על איסור דלא תביא תועבה דא"כ עביד איסורא במה שמוכר לעובד כוכבים כיון דזה השכירות הוי כמו קנין וכיון דליכא למימר גמר ומקני תו אסור מפני שמכנים לתוכו עבודת כוכבים ומש"ה דייק הירושלמי הא במקום שנהגו למכור משכיר לו אפי' לבית דירה דכיון דשם אין איסור במכירה תו אמרינן דגמר ומקני וקניא ליה בשכירות להודיה ומותר אפי' לבית דירה כנ"ל נכון מאד בכוונת הירושלמי ובחידושי הארכתי : שם ד"ה ומשה שמעינן וכו' והקבלנין שלו הרי אלו יעשה . עי' בגי' רש"י וברא"ש שם : בא"ד אבל משום דילהו שרי . אין לשון רבינו מדוקדק דאין ההיתר משום שלא היה להם לקבלנים לחוש אלא משום שגם הנותן לא היה לו להתנות שלא יהיו עושים מלאכה בימי אבלו כיון שלא ידע מזה שיארע לו ימי אבל ומש"ה בשבת כיון דידע מימי שבתות היה לו להנותן להתנות שלא יעשו מלאכה בשבתות ומש"ה ל"מ היתר קבלנות בשבת אע"ג שאין איסור על העובד כוכבים מ"מ יש איסור על הנותן וז"פ ועוד יש לחלק בין אבל דאבילות לא הוי רק מדרבנן לכ"ע אבל בשבת דמלאכת ישראל ע"י עובד כוכבים אסור מה"ת וכמ"ש הסמ"ג בשם מכילתא עי' בב"י סי' רמ"ד מש"ה החמירו אפילו בקבולת : בא"ד וישראל אמטיא הנאה ממילא . מדברי רבינו מבואר להדיא דאע"ג דמרחץ אם לא יעשה העובד כוכבים מלאכתו בשבת יפסיד ישראל אותו ריוח של אותו יום ול"ד לקבל שדה באריסות שאפשר להשלים המלאכה ביום אחר מ"מ כיון דעובד כוכבים אדעתיה דנפשיה עביד מותר לישראל ליהנות כיון דאתי ליה הנאה ממילא וזה שלא כדברי מוהרי"א שכ' הב"י בסי' רמ"ג ועיין בדברי זקיני הב"ח שם ובט"ז סי' רמ"ג ס"ק ב' הסכים לדברי מהרי"א ואני רואה מדברי רבינו דברי זקיני עיקר ומ"מ מ"ש רבינו דמחזי כשכר שבת ומ"מ מהני מה שלוקח מה שנשתכר במרחץ בשבת בהבלעת שאר ימים וסביא ראי' מפרק אע"פ וצ"ע דשם חזינן דאפי' ע"י הבלעה אסור כיון דמחזי כשכר שבת ועי"ש בתוס' שכ' דאע"ג דשכר שבת ע"י הבלעה מותר מ"מ כיון דאין מוסיפין לכל שבת יחד אלא מה שעולה בכל יום ויום ואין מצטרפין כל ימי השבוע זה עם זה אין מחשב הבלעה וכ"כ רבינו שם וא"כ גם בשכר מרחץ שהריוח בכל יום מיוחד ואין מצטרף כל ימי השבוע זה עם זה אע"ג שלוקח הריוח עם ימי השבוע ביחד לא מחשב הבלעה וגם הך דשוכר את הפועל דאינו נותן לו שכר שבת מבואר דל"מ אם נוטל השכירות עם ימי השבוע ביחד רק כשמצטרף כל ימי השבוע זה עם זה מותר וא"כ מ"ט יועיל כאן גבי מרחץ מה שנוטל השכר בהבלעת שאר ימים וצע"ג ועי' בב"י סי' רמ"ה שדייק מדברי הרמב"ם שחולק אדעת רבינו ודחק עצמו להסכים שי' עם דברי רבינו ולי דברי רבינו תמוהים בזה וכמ"ש :

דף ז ע"א ד"ה והאמר בגמ' וכו' אבל צריך ביאור. ולענ"ד אין מד' הרמב"ם ראיה שחולק עם פרש"י ורש"י מיירי בקבלו שדה לנוטעה כמנהג שתולים ובזה ס"ל דזה מנהג השתילים דשנה שעובד בה הוא אוכל פירות ומש"ה לא מחשב נהנה מפירות ערלה אבל הרמב"ם לא נקט דינא שקבלו שדה לנוטעה אלא שהיו עובד כוכבים וישראל שותפין בנטיעה ובכה"ג י"ל שאין המשפט שיטול העובד הפירות בשכר עמלו ולכן בעינן דוקא שהתנו יחד כמו בשבת וא"כ ל"ק מסוגיא דידן כיון דנקט הנהו שתולי דערלה מש"ה ל"ד לשבת והוי גם להר"מ פי' הסוגיא כמו לשיטת רש"י וז"פ ומ"מ גם למה שפי' רבינו דברי הרמב"ם נראה לייסב דהא ודאי מה דאוסר הר"מ בלא התנו מתחלה היינו דאסור לעשות כן אבל לאסור בדיעבד א"א כלל דאע"ג דהוי כמחליף מ"מ הא מבואר בר"פ השוכר את הפועל דבי ר' ינאי יזפי פירי שביעית מעניים ופרעו להו בשמינית אתו אמרו ליה לר' יוחנן אמר להו יאות הן עבדין ועי"ש בתוס' דמשם למד ה"ר אלחנן במכר עבודת כוכבים וא"כ בהקשה ומכרה העובד כוכבים לאחר קודם שנתן הדמים שהדמים מותרין כיון שלא היה העבודת כוכבים ברשותו בשעת פריעת המעות ועי' בדברי רבינו שם באריכות ומכ"ש בהא"כ שאין תופסין דמיהן כלל דאע"ג דלמחליף אסור מדרבנן וכמו שהאריכו התוס' בחולין מ"מ היכא דאינו בעולם בשעה דהמחליף נוטל כנגדו מותר אפי' להמחליף עצמו כמו דמהני גבי שביעית וא"כ כיון שהעובד כוכבים אוכל שני ערלה וישראל אוכל שני היתר אע"ג דהוי כמחליף מ"מ כיון שאינו בעולם בשעה שישראל לוקח פירות ההיתר ממילא מותר גם למחליף וע"כ מ"ש הר"מ דאם לא התנו אסור היינו דאסור לכתחלה לעשות כן לא שיאסר לישראל ליהנות מפירות שני היתר וכמ"ש וא"כ כאן בסוגיא דכבר נקט הישראל והעובד כוכבים זה הפירות בשני ערלה והישראל הפירות בשני היתר ואתו לקמיה

דרבא

[illegible]

דף ט ע"א [illegible]

מאחר אינן מנוי אלא של עבודת כוכבים מותר (כל שלא הזכיר שם עבודת כוכבים כיון שלא תלה ברפואה במה שהן של עבודת כוכבים עי"ש ואתי לאפוקי מסיעת רבינו בזה וזקיני הב"ח האריך בזה בק"א שלו והשיג על מהרו"ך ולמ"ש דברי מהרו"ך ברורים ופשוטים : בר"ן בד"ה ואני אומר שאם באו וכו' והרא"ה ז"ל כ' דאפשר . עיין במל"מ פ"ה מהל' יסודי התורה שהביא ראיה עצומה לסברת רבינו מסוגית הש"ס פסחים ק"י ותמצא נחת : שם בא"ד המבשל לחולה בשבת שהוא טעם שאין אנו וכו' . עי' בתס"א בית שלישי שער הרביעי ובב"ה שם

ובמשמרת הבית כתב עליו שטעם שיוצא בהיתר בישולי עובדי כוכבים אין לנו לא טעם ולא ריח דמאי דקאמר דכיון שהוא ביום האסור לנו לבשל לית ביה משום חתנות אדרבה כל שהוא אי אפשר לחולה אלא ע"י עובד כוכבים והעובד כוכבים עושה עמו טובה כ"ש דאיכא אקרובי דעתו טפי עי"ש . ואף שאין זה השגה כ"כ דהרא"ה ביאר טעמו כי טוב דכל דאיכא גד היכרא לא גזרו משום חתנות ומשום הכי התירו בהפך בו ישראל וא"כ בשבת מותר כיון דמגוף הבישול נלמוד שהעובד כוכבים מרוחק מישראל שהרי לא התירו הבישול כי אם לו יען שאין לו חלק בשביתת שבת וזה גופו מביא לידי הרחקה ממנו שאין שנאה כשנאת הדת וזהו נראה בירור בכוונת סברתו . מ"מ גם מדברי רבינו מבואר דאינו מסכים עם הרא"ה בזה ולכן יפה כתב הט"ז ביו"ד סי' קי"ג שאין לסמוך על הכרעת הרמ"א שם כדעת הרא"ה . ואף שקו' הט"ז מדבש לק"מ די"ל סברא טובה לחלק בין דבש של עובד כוכבים לבישול העובדי כוכבים ביום שבת ובפרט למה שביארתי טעם הרא"ה בזה לא דמי דבש לזה מ"מ לענין דינא רבו החולקים על הרא"ה בזה ועי' ש"ך סי' קכ"ג נראה שסובר דרבינו מסכים לסברת הרא"ה ודייק כן מלשונו בתשובתו עי"ש ולשון רבינו כאן יראה לעינים שחולק בזה אדבריו ולכן לדינא אסור לגבריא במוצאי שבת כשיטת הט"ז הנ"ל :

דף יא ע"ב במתני' ד"ה ויין ישראל כנוס בהן, נ"ב וברמב"ן בחי' כ' דלשמניתין כמאן דאית לאיסורא בעיניה דמי דהעור מתקשה מהיין שעמד בו הרבה ומהני לשעיתין וניכר הוא דומיא דחרס הדרייני שבליעת היין גדולה שבו מסייעת בסמיכת כרעי המטה שלו עי"ש ולפ"ז אפי' למאן דאוסר בחרס הדרייני סמיכת כרעי המטה יש לומר דמתיר לשום בו דבר יבש ופירא דדוקא כרעי המטה לסמוך אסור משום דבליעת היין מסייע בסמיכתו אבל נתינת דבר יבש ופירא לא צריך לבליעת היין ומותר . והש"ך ביו"ד ס"ק כ"ג כ' בפשיטות דבחרס שבלעו יין הרבה דמבואר שם בסעיף י"ג דאסור בהנאה דג"כ אסורים לשום בהם שום דבר כגון פירות יבשים עי"ש . ולמ"ש אין זה מוכרח דשומת פירות יבשים אפי' בחרס הדרייני מותר וכמ"ש . אלא מהא דאקשינהו בסוגיא מקנקנים של יין דמותר בהנאה אהא דסמיכת כרעי המטה . ומה קושיא דלהשים יין מותר ול"ד לסמיכת כרעי המטה דבליעת היין מסייעת בסמיכת כרעי המטה ומוכרח דאין לחלק בזה . אלא דיש לומר בתרי טעמא חדא דאפשר דהמקשה לא ידע מהך סברא דהקנקנים ליתא לאיסורא בעיניה ובחרס הדרייני איתא לאיסורא בעיניה ולהכי וודאי דאין לחלק בין סמיכת כרעי המטה לשימת בו ש"ד ומש"ה מקשה מקנקנים ולמה דמחלק התרצן דקנקנים ליתא איסורא בעיניה ובחרס הדרייני איתא לאיסורא בעיניה ממילא יש לחלק בין סמיכת כרעי המטה לשימת בו פרי יבש וכדומה . או י"ל דקושית הש"ס קאי משום דקנקנים משמע דמותר לשום בו יין והוי כרוצה בקיומו ואסור טפי . אלא דלזה יקשה מ"ט קא מקשה למ"ד רוצה בקיומו ע"י ד"א אסור דהא אפי' למ"ד מותר ג"כ אסור להשתמש בו יין וכמו שהקשו התוס' בסוגיא וכיון שפי' התוס' דהקושיא דוקא למ"ד רוצה בקיומו ע"י ד"א אסור דהיה לאסור בקנקנים ולא מסקינן אסברא לחלק בין להשתמש בו יין או ש"ד ולא קאי הקושיא רק דאסור ברוצה בקיומו ובזה יקשה דיש לחלק בין סמיכת כרעי המטה לשימת בו ד"א . וע"כ או דליתא לסברת הרמב"ן בזה או כמ"ש דהמקשה לא אסיק אדעתיה בחילוק זה רק דלמה דמתרץ איתא לחילוק זה . ובזה נפתחו לי שערי בינה בלשון התוס' בסוגיא שכ' לפי פי' זה משמע דמאן דאסר כל שרוצה בקיומו לכל שום תשמיש ופסקינן הלכתא כמאן דאמר אסור הלכך יש פוסקים דצריך ליזהר שלא לעשות שום תשמיש בכלים הבולעים תמן בפסח אבל אין נראה לר"ת מדקאמר התם ליתא לאיסורא בעיניה עי"ש . ודבריהם מוקשה מאוד כמ"ש לפי פי' זה ועי' במהרש"א במש"כ וגם דבריו תמוהים למעיין . וע"כ נראה דודאי גם הני פוסקים דאסרו היינו רק בשהיה השתמשות מרובה ותשבו לאו דהוי כאיסורא בעיניה אלא דמ"מ ניהו דהוי כאיסורא בעיניה וכמו חרס הדרייני דהוי כאיסורא בעיניה וכמו בפי' רבינו שכיון שבליעתו מרובה הוי כאיסורא בעיניה אלא מ"מ ניהו דהוי כאיסורא בעיניה משום דנשתמש ברוב ונבלע הרבה מ"מ הא יש לחלק בין סמיכת כרעי המטה דמסייעת בבליעת היין לשימת בו פירות יבשים וכדומה אלא דהני פוסקים סברי מדאקשינן מקנקנים ע"כ אין לחלק בזה וכמ"ש והיינו דוקא לפי פי' שכתבו התוס' דהקושי' הגמ' דוקא למ"ד דרוצה בקיומו ע"י ד"א אסור ואין חילוק בין רוצה בקיומו לצורך היין . מוכרח דאין לחלק בין סמיכת כרעי המטה לשימת בו יין או פירות יבשים אבל אם הקושיא משום דרוצה בקיומו לצורך היין שאני ומקשה בפשיטות גם למ"ד דרוצה בקיומו ע"י ד"א מותר ותו אין מוכרח דאין לחלק בין סמיכת כרעי המטה לשימת בו פירות יבשים ממילא אין לאסור תשמיש כלל ולכן דקדקו התוס' היטב לפי פי' זה . ובא הר"ת לחלוק דמ"מ מדקאמר התם ליתא לאיסורא בעיניה יש לומר דלסברת המתרץ איתא להאי חילוקא בין סמיכת כרעי המטה לשימת בו שאר השתמשות ואם כן לפי המסקנא מותר שאר השתמשות וכמ"ש זה נראה לי נכון בכוונתם וכשתדקדק היטב בדבריהם תמצא הדברים ברורין וקילורין לעינים: סליק

השמטה מגליון אלפס על הרי"ף ממסכת בבא מציעא

דף לט ע"א בנ"י ד"ה הכא נמי לא שנא · דהא חזינן דהיכא דיורד כו' ואפי' מדרבנן משמע דליכא איסורא כלל . דוודאי כל מאי דשרי רחמנא בהדיא ואמר ליעבדו הכי כדאמר בשדה אחוזה ש"מ מלתא דהתירא היא לגמרי . עכ"ל הנ"י . וכ"כ התוס' בב"מ דף סד: בד"ה ולא ישכור כו' ובדף ע: בד"ה תשיך כו' . הובא בחתם סופר חלק יו"ד סי' ק"ו . והט"ז בא"ח סי' תקפ"ח וביו"ד סי' קי"ז ס"ק א' ובחו"מ סי' ב' בד"ה ולא לעבור על ד"ת כו' כתב זאת מסברא דנפשיה דבדבר המפורש בתורה להיתר אין כח לחכמים לאסור . והשער המלך ריש הלכות יסודי התורה כתב בשם תוס' הרא"ש וז"ל . הקשה ר"מ מאי קא מייתי למלכי בית דוד דן ודנין אותו מקרא דדינו לבוקר משפט הא בשעה שנאמר הפסוק אכתי לא נעשה מעשה דינאי המלך והיו מלכי ישראל ג"כ דנין מיהו הא לא קשיא דמסתמא כיון שהקב"ה ציוה להם בהדיא לדון לא היו חכמים גוזרים עליהם שלא לדון וכה"ג בפרק איזהו נשך דפריך התם והא כתיב לנכרי תשיך כו' [מדבריו אלו ראיה ברורה דאפי' אם מפורש היתר רק בדברי קבלה ג"כ אמרינן שא"א להם לחכמים לאסור דהא קרא דדינו לבקר משפט דברי קבלה הוא] והשעה"מ דחה זה דהתם שאני דמלוה נמי איכא . והנה מדברי הנ"י אלו ראיה ברורה דאפי' שלא במקום מצוה ג"כ א"א לחכמים לאסור היכא שההיתר מפורש בתורה . ותימה גדולה אהנהו רברבתא אשר מאריות גברו שלא הזכירו דברי הנ"י אלו : ונראה לענ"ד שגם רש"י ורבינו חננאל ז"ל ס"ל סברא זו של התוס' והנ"י . דביצה דף יב. כתב רש"י בד"ה אלא מדלא איפלוג באבנים כו' ובית הלל אית להו כיון דהותרה לצורך הותרה מן התורה לגמרי אלא רבנן גזור במידי דלא צריך כמו אבנים עכ"ל . וקשיא טובא כיון דע"י מתוך הותרה ג"כ לגמרי מן התורה אפי' שלא לצורך כלל כמו אבנים רק רבנן גזור . א"כ גם אם נימא אין עירוב והוצאה ליו"ט ג"כ אפשר לומר דרבנן הוא דגזור בשלא לצורך כלל יו"ט אטו שבת . ולכך לא פליגי באבנים . ועיין מהר"ם שנדחק בזה . לכן נלע"ד דרש"י ג"כ ס"ל סברת התוס' והנ"י ומעתה כל דבריו אתי שפיר כמין חומר . משום דטעמא דמ"ד אין עירוב והוצאה ליו"ט הוא משום דכתיב מיעוטא ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת . ביום השבת אין ביום טוב לא . וכיון דמיעט קרא בהדיא להתיר ביו"ט אין כח ביד חכמים לאסור כלל אפילו טלטול אבנים . והשתא שפיר פריך רב יוסף לרבה אלא מעתה ליפלגו באבנים . בשלמא לדידי דטעמא דשרי הוא משום מתוך ולא ממעוטי דקרא שפיר דלא פליגי באבנים משום דב"ה מודו ג"כ דרבנן גזרו על טלטול אבנים . אלא לדידך קשה דאמרת אין עירוב והוצאה ליו"ט משום מיעוטא דקרא ביום השבת ולא ביו"ט . א"כ אין כח ביד חכמים לאסור כלל אפי' טלטול אבנים מאחר דשרי קרא בהדיא . א"כ קשה לפלגו באבנים . ובזה מתורץ יפה גם קושית מהרש"א ומהר"ם שי"ף על רש"י ד"ה פליגי כו' שכתב ודכ"ע איסור הוצאה ליו"ט מויעבירו קול במחנה כו' וירמיה היה מזהירן על השבתות שהן תמורין כו' . והקשו המהרש"א ומהר"ם שי"ף אמאי לא ניחא ליה לרש"י למימר לפי שיטתו דהשתא נמי נקט ירמיה בשבת אין ביום טוב לא משום דהותרה מן התורה לגמרי הוצאה משום מתוך כו' . ולפי הנ"ל אתי שפיר מאד . דהא ליכא למימר כלל דכוונת ירמיה היה למעוטא יו"ט דא"כ לא היה כח ביד חכמים לאסור כיון שהתיר ירמיה בפירוש אלא ע"כ דכוונת ירמיה לא היה כלל לדייק ביום השבת דוקא ולא יו"ט רק כוונתו היה דה"ה ביו"ט דאסור ולכך הוכרח רש"י לפרש שמה שהזהירן על השבתות הוא מפני שהן המורין והלואי שישמעו . ודו"ק כי הדברים ברורים . נמצא שגם רש"י ס"ל סברת הנ"י והתוס' והט"ז . והנה מצאתי בעזהי"ת חבר להנ"י והתוס' אחד מן הראשונים שבראשונים ז"ל הוא ניהו רבינו חננאל . דבר"ה דף כט: גבי הא דתנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו יצאת תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה וכתבו התוס' בד"ה רדיית הפת פירש רבינו חננאל רדייה דהכא לאחר אפייה ושרי לכתחלה ורדייה דריש שבת דף ג. דהתירו לו לרדות קודם שיבא לידי איסור סקילה דמשמע דאסור מדרבנן ברודה הפת בעוד שהיא עיסה שהוא כעין לש שמרככו כשרודהו בידו . ובתוס' דחק [ר"ת ז"ל] דהך דהכא נמי לא שרי אלא מדאורייתא כו' וכן תקיעת שופר אסור מדרבנן כו' עכ"ל התוס' . ויש לתרץ דברי ר"ת אשר כל דבריו דברי קבלה . משום דס"ל כסברת הנ"י כאן דבמקום שהתירה התורה בפירוש א"א להם לחכמים לאסור . א"כ הוכרח הוא לחלק בין רדייה דהכא בר"ה דף כט: ובין רדייה דריש שבת דרדייה דהכא שרי לכתחלה אפילו מדרבנן דכיון דהתורה מיעטה בהדיא רדיית הפת מקרא דכל מלאכת עבודה . דדוקא מלאכה אסורה אבל לא רדיית הפת ותקיעת שופר שאינה מלאכה רק חכמה . וכיון שהתירתה תורה בהדיא פשיטא דשרי אפי' לכתחלה ומוכרח הוא לחלק ולומר דרדייה דהתם בשבת דף ג: ובדף קיז: היינו רדייה אחרת ולא לחנם נדחק ר"ת ז"ל . וכן תקיעת שופר ס"ל לר"ת ז"ל דשרי לגמרי והא שאסרו חכמים אינו מחמת איסור מלאכה כלל רק בשעת היונא אסרוהו בשבת משום איסור הוצאה מחמת שהכל חייבים בו שמא מתוך שהוא בהול יעבירנו ד' אמות ברה"ר . ומהש"ס דחולין דף פד: תקיעת שופר בגבולין הוכיח שהביאו התוס' ראיה מזה שתקיעת שופר אסור מדרבנן . אין זה קושיא לפירוש ר"ת מפני שהוא מפרש הש"ס דחולין כמו תירוץ קמא של התוס' שם בחולין ד"ה תק"ש כו' דביו"ט איכא נמי איסור שמא יעבירנו ד"א ברה"ר מפני שאינו לצורך יו"ט כלל . אבל משום תקיעה גופה ליכא איסורא כלל אפי' מדרבנן כיון שהתירה התורה בפירוש . נמצא שגם הר"ת ז"ל ס"ל סברא זו . ולפי זה יש ליישב שפיר דברי הרי"ף דשבת פרק כירה (סי' של"ב) לענין מבשל בשבת . שכתב דכיון דקי"ל בכל התורה היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל וכו' ושמעינן מינה דליתא לדר"י הסנדלר כו' ע"ש שהרעיש ע"ז הרז"ה . והרא"ש בפ' מרובה סי' ו' כתב וקצרה דעתי מהבין דבריו הלא רב אחא ורבינא לא נחלקו בסברת עצמן אלא בפירוש דברי ר"י הסנדלר מדפריך בב"ק דף עא: אלא למ"ד דרבנן אמאי פטרי רבנן כו' ע"ש וכיה התלמוד על ב"ק דף עא: ובבאורי הגר"א זצוק"ל באו"ח סי' ש"ח ס"ק א' תירצו משום דכל הסו"ד של הרי"ף לפסוק כר"י הסנדלר נגד ר"מ ור"י אינו רק משום דאוקי הש"ס דב"ק דף עא. חכמים דברייתא כוותיה למ"ד מעשה שבת דאורייתא . אבל למ"ד דרבנן דלדידיה ליכא לאוקמא חכמים דברייתא כוותיה דר"י הסנדלר וודאי דלית הלכתא כוותיה נגד ר"מ ור"י וא"כ שפיר כתב הרי"ף ז"ל דכיון דקי"ל כדברי המיקל דמעשה שבת לא הוה רק דרבנן א"כ ממילא לא קי"ל כר"י הסנדלר הלכך הדרינן לכללין דהלכה כר' יהודה נגד ר"מ . ע"כ דבריהם הקדושים : אבל עדיין קשה להבין דאכתי איך ס"ד דהרי"ף לפסוק כר"י הסנדלר משום דחכמים דברייתא ס"ל כוותיה . דהא נגד זה איכא סתם משנה בחולין דף יד. ובמסכת תרומות פ"ב דלא כר"י הסנדלר כמו שהביא הגר"א בעצמו שם . וסתם במתני' ומחלוקת בברייתא קי"ל דהלכה כסתמא דמתני' . ונע"ג : ולפי הנ"ל ניחא . דהרי"ף ז"ל כרבו רבינו חננאל ס"ל דכל מקום שהתירה תורה בפירוש א"א להם לחכמים לאסור ומעתה קשה מאד למ"ד מעשה שבת דרבנן משום דאמר קרא היא קודש ואין מעשיה קודש איך הי' כח ביד חכמים לאסור מה שהתירה תורה בפירוש . וביותר קשה לפי מה שכ' התוס' שם בד"ה היא קודש . דקרא אתי לאפוקי שלא נאסור מעשה שבת משום כל שתיעבתי לך ולכך אתי קרא יתירה להתיר ואיך אפשר להם לחכמים לאסור . בשלמא לר"מ ואפי' לר' יהודה שאינו אסור מעשה שבת רק למבשל גופיה משום קנסא אבל לאחרינא שרי אחר שבת ורק בשבת עצמו אסור כדי שלא יהנה ממלאכת שבת . לדידהו אתי שפיר מפני שאין זה נגד התורה דהא קרא לא מיעט רק שאין מעשיה קודש שתהיה אסור לכל אדם ולעולם כמו קודש ממש . אבל לקנוס להמבשל יש כח בידם שאין זה בכלל ההיתר בהתירה תורה . אבל לר"י הסנדלר דאסיר לכל העולם לעולם כמו קודש ממש קשה דהא קרא אתי לאפוקי בהדיא שאין מעשיה קודש ואיך היה כח ביד חכמים לאסור מעשה שבת כקודש . אלא ע"כ צ"ל דר"י הסנדלר ס"ל דמעשה שבת דאורייתא ולא דריש מיעוטא דהיא קודש ואין מעשיה קודש . וזה הכריחו לו להרי"ף ז"ל לפרש דרב אחא ורבינא אליבא דנפשייהו פליגי אי הלכה כר"י הסנדלר ומעשה שבת אסור מדאורייתא ולא דרשי' היא קודש ואין מעשיה קודש או לית הלכתא כוותיה ומעשה שבת אינו אסור כלל לכל העולם משום דדרשי' היא קודש כו' ואינו אסור רק מדרבנן למבשל כר"מ או כר"י . משום דאי אפשר בשום אופן לפרש דפליגי אליבא דר"י הסנדלר אי אסור לדידיה מדאורייתא או שאינו אסור רק מדרבנן . דהא ר"י הסנדלר א"א לו לסבור כלל דמעשה שבת דרבנן כיון דאסור לכל אדם לעולם וזה התירה התורה . א"כ נכונים מאד דברי הרי"ף שכתב דכיון דקי"ל בכל התורה דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המיקל א"כ קי"ל דמעשה שבת דרבנן א"כ ע"כ אין הלכה כר"י הסנדלר דהא לדידיה הוה מעשה שבת דאורייתא . וא"כ הדרינן לכללין ר"מ ור"י הלכה כר"י . וכיון שמוכרחים אנו לומר דרב אחא ורבינא על כרחך אליבא דנפשייהו פליגי ולא אליבא דר"י הסנדלר . מעתה מוכרחים אנו ע"כ לדחוק ולפרש דהא דפריך הש"ס שם בב"ק דף עא: אלא למ"ד דרבנן מ"ט דרבנן דפטרי שפירושו כמו שפי' הרמב"ן ז"ל במלחמות בפרק כירה שקושית הש"ס הוא דכיון דלמ"ד מעשה שבת דרבנן לא קי"ל כר"י הסנדלר אי אפשר לאוקמי חכמים דברייתא כוותיה דלא כהלכתא . והגר"א בבאוריו שם וכיה התלמוד שם כתבו שהרמב"ן נדחק בזה עכ"ל . היינו משום דפשטא דהש"ס משמע דרב אחא ורבינא אליבא דר"י הסנדלר פליגי ומכ"ל להרי"ף ז"ל להוציא כוונת הגמרא מפשטא ולדחוק ולפרש דקושית הש"ס הוא משום שא"א לאוקמי דחכמים דברייתא כר"י הסנדלר ס"ל מאחר דלא קי"ל כוותיה . אבל לפי מ"ש דהרי"ף ז"ל כסברת רבו רבינו חננאל ס"ל . וא"כ אי אפשר לפרש כלל דפליגי רב אחא ורבינא אליבא דר"י הסנדלר ורק אליבא דנפשייהו פליגי לפי זה מוכרחים אנו לפרש כן דברי הגמ' כמ"ש הרמב"ן ואין זה בכלל דוחק כיון שא"א לפרש בענין אחר שבקי' לדברי הגמרא דאיהו דחיק ומוקי אנפשיה שהקושי' הוא מ"ט דרבנן דפטרי כיון שאין הלכה כן מ"ט ס"ל לרבנן דברייתא הכי :

יצא לנו מזה שסברת הט"ז בא"ח סי' תקפ"ח וביו"ד סי' קי"ז ס"ק א' ובחו"מ סי' ב' בד"ה ולא לעבור אשר החתם ספר ובעל שער המלך ז"ל הראו מקור לזה בדברי התוספות . מצאנו ת"ל שגם רש"י והנ"י והרי"ף ורבו ר"ח ז"ל ג"כ ס"ל הכי : **אמנם** יש לתרץ דברי הרי"ף באופן אחר . דלכך היה מוכרח לפרש דברי הגמ' דב"ק כמו שפירש הרמב"ן ולהוציא קושית הגמ' מפשטיה דמשמע דרב אחא ורבינא אליבא דר"י הסנדלר פליגי . דהנה ידוע מה שהאריכו האחרונים ז"ל לחקור בדבר שאינו ראוי מדרבנן אי הוה ג"כ אינו ראוי מדאורייתא . [עי' מל"מ רפ"ז מהל' תרומות ופ"ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה ב' ובפ"א מהל' נערה הלכה ה' . ובארצות החיים סי' י"ג בארץ יהודה ס"ק א' . ובספר מלא הרועים ובפרי מגדים יו"ד סי' כ"ח בשפתי דעת ס"ק כ"ז ובחדושי ר"ע איגר שם ע"ז] והנה מצינו להרי"ף ז"ל דס"ל דאינו ראוי מדרבנן הוה נמי אינו ראוי מדאורייתא שהרי פסק בתשובה שהמקדש לפני עדים הפסולים מדרבנן אינה מקודשת כמ"ש הבית שמואל באהע"ז סי' כ"ח ס"ק כ"ב בשמו של הרי"ף ז"ל . ולשיטה זו קשה מאד מאי פריך הש"ס בב"ק שם אלא אי אמרת דרבנן מ"ט דרבנן דפטרי הא מדאורייתא שחיטה ראויה היא . ומאי קושיא . דלמא סברי רבנן דכיון דמעשה שבת עכ"פ אסורה מה לי אם אסורה מדאורייתא או רק מדרבנן מ"מ כיון דסוף סוף אינה ראויה לשום ישראל לעולם ה"ל שחיטה שאינה ראויה . ומאי פריך . [ועי' תוס' ב"ק דף עו. ד"ה שחיטה שא"ר כו' . שכתבו סברא זו וא"ל ודוחק לומר דמדרבנן הוא דאין נפדין פי' ולכך ה"ל שחיטה שאינה ראויה ע"ש . והרי"ף ס"ל כן לסברא מקויימת] ולכך הוכרח הרי"ף לפרש דקושית הש"ס אמאי פטרי רבנן אינה משום דכיון דמעשה שבת דרבנן ה"ל שחיטה ראויה כיון דחזי מדאורייתא . אלא דקושית הש"ס הוא אמאי פטרי רבנן דכיון דרב אחא ורבינא פליגא אליבא דנפשייהו ומ"ד מעשה שבת דרבנן לא ס"ל הא דר"י הסנדלר א"כ א"א לאוקמי חכמים דברייתא אליביה דלא כהלכתא וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בשבת פ' כירה . ואתי שפיר ג"כ דברי הרי"ף ז"ל . מ"מ הדעת נוטה דס"ל להרי"ף כדעת רבו רבינו חננאל ז"ל כנ"ל . ובזה דבריו מבוארים בעזהי"ת: סליק

תוספתא

עבודה זרה פרק ראשון

פרק א א (א) נחום המדי אומר יום אחד בגליות לפני אידיהן אסור במה דברים אמורים באידיהן הקבועים (ב) אבל באידיהן שאינן קבועין אינו אסור אלא אותו היום בלבד אע"פ שאמרו ג' ימים אסור לשאת ולתת עמהם (ג) בד"א בדבר המתקיים אבל דבר שאינו מתקיים מותר אף דבר המתקיים לקח או שמכר ה"ז מותר ר' יהושע בן קרחה אומר כל מלוה בשטר אין נפרעין ממנו ושאין בשטר נפרעין ממנו מפני שהוא כמציל מידם: ב לא ישא אדם ויתן עם העובד כוכבים ביום אידו ולא יקל עמו את ראשו (ד) ולא ישאל בשלומו במקום שמתחשב מצאו לפי דרכו שואל בשלומו בכובד ראש. שואלין בשלום העובדי כוכבים באידיהן מפני דרכי שלום. (ה) אומנין ישראל שהיו עושין אצל העובד כוכבים בביתו של ישראל מותר בביתו של עובד כוכבים אסור ר' שמעון בן אלעזר אומר אם היה שכיר היום בין בביתו של ישראל בין בביתו של עובד כוכבים אסור אם היה שכיר קבולת בביתו של ישראל מותר בביתו של עובד כוכבים אסור במחובר לקרקע בין כך ובין כך אסור (ו) בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר ואע"פ שגמר את כליו לפני אידו לא יוליכנו לו ביום אידו מפני א)ששמח ביתו. (ז) עיר אחת עושה ועיר אחת אינו עושה אומה אחת עושה ואומה אחת אינה עושה משפחה אחת עושה ומשפחה אחת אינה עושה העושין אסורין ושאין עושין מותרין (ח) קלנדא אע"פ שהכל עושין אין אסור אלא לפולחין בלבד: (ט) סטרוניא יום שאחז בו את המלכות. (י) קראטוסס (כ) יום גנוסיא של מלכי עובדי כוכבים יום של כל מלך ומלך הרי הוא כרבים יחיד אפילו יום המשתה שלו ויום שנעשה בו שלטון ר' מאיר אומר אף יום שעמד בו מחליו אסור: ג (ל) יריד ב)שבתוך הכרך אין הולכין (אותו) לא לאותו הכרך ולא לעיירות הסמוכות לו מפני שהוא כנראה [א] הולך לו ליריד דברי ר"מ וחכמים אומרים אין אסור אלא הכרך בלבד יריד שבתוך הכרך (מ)[ב]אסור חוץ לכרך מותר ושחוץ לכרך אסור תוך הכרך מותר (נ) והחנויות ג)המוכללות לו מכל מקום הרי אלו אסורות. עובר אדם בשיירה ממקום למקום ונכנס לכרך שהיריד בתוכו ואינו חושש מפני שהוא נראה כהולך ליריד. יריד שנתנה מלכות ושנתנה מדינה ושנתנו גדולי מדינה מותר (ס) אין אסור אלא יריד של עבודת כוכבים בלבד. (ע) הולכין ליריד של עובדי כוכבים ומתרפאין בהן רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות (ואין) לוקחין מהן בתים שדות וכרמים ד) בהמה עבדים ושפחות מפני שהוא כמציל מידם וכותב ומעלה בערכים כהן מטמא [ג] להעיד ה) עליהן בחוצה לארץ כשם שמטמא בחוצה לארץ כך מטמא [ד] בבית הקברות מטמא לתלמוד תורה מטמא לישא אשה ר' יהודה אומר אם יש לו ממי שילמד הרי זה לא יטמא ואם לאו ה"ז יטמא ר' יוסי אומר אע"פ שיש לו ממי ילמד יטמא שלא מכל אדם זוכה אדם ללמוד אלא ממי שזוכה לו אמרו (פ) על יוסף הכהן שהיה מטמא ויוצא אצל ר' יוסי לציידן. (צ) לא יצא כהן לחוצה לארץ ואפילו לישא אשה אא"כ הבטיחוהו. (ק) תגרין שהקדימו זמנו של יריד או שאיחרו זמנו של יריד מותר אין אסור אלא זמנו של יריד בלבד. ארבע אבקות הן אבק רבית (ר) אבק שביעית אבק עבודת כוכבים אבק לשון הרע. אבק של רבית (ש) לא ישא אדם ויתן בהלואתו של חברו מפני אבק רבית. אבק שביעית לא ישא אדם ויתן ו) עם העובד כוכבים בפירות [ה] (עבודת כוכבים) מפני אבק שביעית. אבק עבודת כוכבים לא ישא אדם ויתן עם העובד כוכבים ביום אידו מפני אבק עבודת כוכבים. (ת) אבק לשון הרע לא ז)ישא אדם ויתן בטובתו של חברו מפני אבק לשון הרע. (א) ישראל הולכין ליריד מותר לשאת ולתת עמהן ובחזירה אסור מפני שנהגו בעבודת כוכבים [ו] והעובד כוכבים בין בהליכה בין בחזרה מותר: עובדי כוכבים (ב) ההולכין לתרפות אסור לתת ולשאת עמהן ובחזירה מותר מפני שהוא כעבודת כוכבים שהניחוה עובדיה וישראל בין בהליכה בין בחזרה אסור. לא יטייל ישראל עם שיירה בתרפות (ג) אפילו לצאת אפילו מקדים אפילו מחשיך (ד) אפילו מתיירא מפני עובדי כוכבים מפני ליסטים מפני רוח רעה שנא' (דברים ו) לא תלכו אחרי אלהים אחרים. (ה) ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אם ראית צדיק שיצא לדרך ואתה מבקש לצאת לאותו הדרך הקדים על ידך שלשה ימים או אחר על ידך שלשה ימים כדי שתצא עמו מפני שמלאכי השרת מלוין אותו שנא' (תהלים צא) כי מלאכיו יצוה לך וגו' ואם ראית רשע שיצא לדרך ואתה מבקש לצאת לאותו הדרך הקדים על ידך שלשה ימים או אחר ע"י ג' ימים כדי שלא תצא עמו בדרך מפני שמלאכי שטן מלוין אותו שנאמר (שם קט) הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו. רבי שמעון בן אלעזר אומר (ו) אם יאמרו לך ילדים בנה בית המקדש אל תשמע להן ואם יאמרו לך זקנים סתור בהמ"ק שמע להן מפני שבנין ילדים סתירה וסתירת זקנים בנין וראיה לדבר רחבעם בן שלמה. (ז) שאלו את ר' יהושע מהו שילמד אדם את בנו ספר יוני אמר להן ילמד בשעה שאינה לא יום ולא לילה שנאמר (יהושע א) והגית בו יומם ולילה: ד (ח) מכולם היה מוכר להם חבילה וכמה היא חבילה ר' יהודה בן בתירה אומר בלבונה אין פחות מג' מנין מוכר לתגר או מוכר לבעל הבית אם היה תגר חשוד אסור למכור לו מוכר לו חזירין ואינו חושש שמא ח)מוכר לעבודת כוכבים מוכר לו יין ואינו חושש שמא מנסכו לעבודת כוכבים (ט) ואם פירש לו אפילו מים ומלח אסור למכור לו מוכר לו תרנגול לבן בין התרנגולין (י) אמר ר' יהודה בד"א בזמן שאמר לו מכור לי תרנגול סתם אבל אם פירש לו מפני שהוא חולה או למשתה בנו ה"ז מותר:

פרק ב א (א) לוקחין מהן בהמה לנסיון ומחזירין להן כל אותו היום וכשם שלוקחים מהן בהמה לנסיון ומחזירין להן כל אותו היום כך לוקחין מהן עבדים ושפחות לנסיון ומחזירין להן כל אותו היום (ב) כל זמן שאתה רשאי להחזיר לישראל אתה רשאי להחזיר לעובדי כוכבים אי אתה רשאי להחזיר לישראל אי אתה רשאי להחזיר לעובדי כוכבים מוכר ישראל בהמתו לעובד כוכבים (ג) על מנת לשחוט ישראל עומד על גביו והעובד כוכבים שוחט. (ד) לוקחין מהן בהמה לקרבן ואינו חושש משום

רובע

אור הגנוז

פ"א [א] שהוא: [ב] תוך הכרך: [ג] להם: [ד] בכ"י ליתא בבית הקברות: [ה] בכת"י ליתא עבודת כוכבים ואולי צ"ל שביעית: [ו] מכאן ואילך מוכר לבעה"ב והכותים בין בהליכה וכו':

נוסחאות כ"י

א) שמשמחו: ב) שבאותו הכרך: ג) המבוללות: ד) תי' בהמה ליתא: ה) ולדון: ו) בפירות שביעית מפני אבק שביעית והשאר ליתא: ז) ישיח בטובתו כו': ח) מוזבחן:

חסדי דוד

פרק א נחום המדי אומר יום אחד בגליות כו'. בגמ' דף ז ע"ב איתא נחום המדי אומר אינו אסור אלא יום אחד כו' אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר ע"ש וכפי מ"ש כאן בגולה י"ל דנחום המדי קבל מרבותיו היינו בגולה שלא היו אדוקין כ"כ בעכומ"ז וכשבא לא"י ושנה משנתו לא קבלוה מניה דבא"י ליכא למ"ד. ומיהו אנן אפי' בגולה לא נקטינן כוותיה אלא כשמואל דאין אסור אלא יום אידם בלבד והיינו באידיהן הקבועין אבל בשאינן קבועין דלא קפדי לעשותן בכל שנה אפי' ביום איד עצמו שרי כדאיתא בגמ' דף י"א והך תנא דלא שרי בשאין קבועין אלא יום שלפניו אבל לא ביום עצמו לשיטתיה אזיל דאוסר גם בגולה יום שלפניו הלכך בשאינן קבועין לא נחית אלא חד דרגא ומינה דהה"נ בא"י דאסור ג' ימים קודם לכ"ע. בשאין קבועין לא שרי אלא הנהו ג' יומי אבל ההוא יומא אסור אבל בגולה לדידן דלא אסרינן בקבועין אלא ההוא יומא בלבד א"כ בשאינן קבועין כי נחתינן חד דרגא שרי לגמרי. ולא ידענא מ"ט לא ביאר הרמב"ם בפ"ט והטור ומרן בסי' קמ"ח להתיר בשאין קבועין אבל הדין אמת הוא וכ"כ הש"ך שם וע"ש ברש"י בטעם הדבר. ומיהו מתניתא דהכא מפורשת טפי מהגמ' בתרתי מילי. חדא דהכא נראה בהדיא דביום האיד גופא אפי' בדיעבד אסור וכ"פ הרמב"ם והידך מ"ש לקח או שמכר מוכרח כשיטת הרמב"ם ורש"י ז"ל במשנה דשייך איסור משא ומתן אפי' לקנות ודלא כר"ת ועי' היטב: הולכין ליריד של עובדי כוכבים כו' צ"ל ולוקחין מהן בתים. ולשיטת רש"י ז"ל ה"ה לכל דבר המתקיים ועי' בלחם סתרים ובחידושי הריטב"א. ומ"ש בפלוגתא דריה"ו ור"י ויוצא אצל ר' יוסי לציידן ט"ס הוא וצ"ל אצל רבו לצידן דמה ענין יוסף הכהן שהיה בזמן הבית אצל ר"י סתם דהוא ר"י בן חלפתא שהיה זמן רב אחר החורבן. וכ"ה הגי' בגמ' וזו היא העיקר: ארבע אבקות הן כו' אבק שביעית לא ישא אדם ויתן עם עובד כוכבים בפירותיו וכו' אבק עבודת כוכבים לא ישא אדם ויתן עם עובד כוכבים ביום אידו מפני אבק כו' והשאר נמחק וכ"ה בדפוס שביונוטי וחשיב הנך ד' דשייך בלישנא דמשא ומתן: ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אם ראית צדיק כו' איידי דתנא לעיל איסור הליכה ליריד ואיסור המו"מ עם הרשעים נקט לה הכא דאסור להתלוות עם הרשעים בדרך ולהיפך ההתחברות עם הצדיקים הוא מצוה ואגב דתנא להא תנא נמי הא דרשב"א דטוב יותר ללכת אחרי עצת זקנים ולא אחרי עצת ילדים אע"ג דלאו רשעים נינהו: שאלו את ר' יהושע מהו שילמוד כו'. זו לא מצאתי אבל כיוצא בזה נמצא במנחות דף צ"ט שאל בן דמא את ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד וכו' והנה לפי גירסת התוס' דדברי ר' יהושע הם ניחא די"ל דר"י קאי בשיטת רשב"י בברכות דף ל"ה דסובר דברים ככתבן. אבל לנוסחת הגמ' דגרס ר' ישמעאל קשה דידיה אדידיה דהא איהו סובר התם נהוג בהם מנהג דרך ארץ ולאו דוקא דברים ככתבן. אבל י"ל דע"כ לא שרי ר"י התם לפסוק מד"ת אלא כדי לעסוק במלאכה לצורך חיי נפש וכדתנן יפה ת"ת עם ד"א אבל לפסוק מד"ת כדי ללמוד חכמה אחרת דלא הויא ליה מידי דתיותא אוסר וע"ש בתוד"ה לא יהו עליך חובה וכו' ולפי דרכנו למדנו דאם גמיר אותה חכמה כדי להתפרנס בה פשיטא דשרי. דלא גזרו חכמים על הסכרת:

אין

מצפה שמואל

(א) נחום המדי. ז: וירושלמי פ"א הל"א: (ב) אבל באידיהן. הל"י ועי' ירושלמי עירובין רפ"ס ועי' ירושלמי דמאי רפ"ב כגון הדא סרקיא שמספקת יום אחד מן האיסור נעשה יום א' היכר לכל הימים. ועי' ירושלמי ספ"א דברכות: (ג) בד"א בדבר המתקיים. י: וירושלמי פ"א הל"א: (ד) ולא ישאל בשלומו. פי"א הל"ד. וגיטין סב. פד:: (ה) אומנין ישראל. פ"א הל"א וירושלמי שבת פ"א ועי' תוס' שבת יז: ד"ה אין ומהרש"א שכ' בע"ז לא ידע מאי היא וכן הק"ע בשבת נדחק ולא ראה את הירושלמי הלזה ועי' כ"י מועד קטן פ"ג: (יז.) שהביא דברי בה"ג דקי"ל כרשב"א באבל ובכלל גדול ובלפני אידיהן ומשמע דכל מילי דאבל עבדינן כוותיה והביא שם דברי הירושלמי הלזה: (ו) בעיר אחרת. לכאורה דמי לאבל במו"ק יב. דאסור אף בעיר אחרת דאזלי לשתם ואיכא תגדא וכן הקשה בת"ב ואולי בעיר אחרת ששם אינו נוהג החג: (ז) עיר אחת. ח. וירושלמי הל"ב: (ח) קלנדא. עי' ר"ן פ"ק ועי' ת"ח בזה שהביאו תוספתא זו וע"ש בש"ס ביאור זה וברייתא קמ"ל דאפי' מעבדין להמותרין ומ"מ צ"ע בזה ועי' ת"ח בזה שהאריך קצת בסוגיא ועי' רמב"ם פ"ט הל"ה והשגות שם: (ט) סטרוניא. ח: י. וירושלמי שם: (י) קרטסים. ח. במשנה וגמרא שם: (כ) יום גנוסיא. י. וירושלמי פ"א הל"א: (ל) יריד שבתוך הכרך. יב. וירושלמי פ"א הל"ד ועי' פ"ט הל"ט בהשגות שהביא זה להשיג על הרמב"ם ועי' יו"ד סי' קמ"ט ס"א בזה: (מ) אסור חוץ לכרך. עי' יא: וירושלמי שם ורא"ש פ"ק סימן י"ב: (נ) חנויות המוכנות. יב: וירושלמי פ"א הל"ד: (ס) אין אסור אלא. עי' רא"ש סי' ט' ועי' ירושלמי פ"א: (ע) הולכין ליריד. יג. ועי' ירושלמי פ"א הל"א ומ"ק פ"א הל"ד ועי' רא"ש כאן סי' י"ב דמשום דבר האבד מותר ועי' כז. לענין רפואה ועי' כל זה יג: ועי' ירושלמי מו"ק פ"ב הל"ד לוקחין בתים מן העובדי כוכבים: (פ) על יוסף הכהן. עי' עירובין מז: (צ) ולא יצא כהן לחו"ל. עי' תוס' יג. ד"ה ללמוד מ"ש מכתובות קיא. ועי' ירושלמי ברכות רפ"ג לענין יוצא כהן לחו"ל ע"ש היטב ועי' ברמב"ם הל' טומאה הובא זה לענין טומאה לכבוד רבו ועי' ירושלמי מו"ק פ"ג הל"א ע"ש דמבעיא ליה מהו שילא לדבר מנוה ועי' ירושלמי נזיר פ"ז הל"א מטמא כהן ויוצא לחו"ל ועי' ירושלמי קדושין פ"א הל"ז כהנת יוצאת לחו"ל ועי' ירושלמי סוטה פ"ג הל"ח: (ק) לתגרין שהקדימו. עי' ר"ן ורמב"ן בסוגיא דיריד וביאור דבר זה ע"ש: (ר) אבק שביעית. עי' קדושין כו:: (ש) לא ישא אדם ויתן. עי' ו. ומכאן משמע קצת דמשום הרווחה: (ת) אבק לה"ר. ערכין טז. ב"ב קסד:: (א) ישראל הולכין ליריד. לג. ועי' ירושלמי פ"א הל"ד ועי' תוס' יב. ד"ה דכוותה והר"ן האריך באיסור דמי עבודת כוכבים: (ב) עובדי כוכבים ההולכים לתרפות. לג. ועי' כט: ועי' לג.: (ג) אפילו לצאת. עי' יו"ד סי' קמ"ט ס"ב בהגה"ה ועי' סמ"ג לאוין סי' י"ד שהביא תוספתא זו וע"ש בפירוש מהרש"ל: (ד) אפי' מתירא. עי' שבת קטז: וכאן דליכא סכנת נפשות ועי' יו"ד סי' קנ"ז ס"ג ועי' שבת פ"ב במשנה דמתירא מפני הלסטים דמוקמינן לה בסכנת נפשות וע"ש: (ה) ר"א בנו של ריה"ג. עי' ילקוט תהלים רמז תתמ"ג ועי' כה:: (ו) אם יאמרו לך ילדים. מגילה לא: ונדרים מ. ועי' רש"י שם: (ז) שאלו את ר"י. מנחות צט: ועי' ירושלמי פאה פ"א: (ח) מכולם היה מוכר להם חבילה. יד. וירושלמי פ"א הל"ט: (ט) ואם פירש לו. שם. עי' ירושלמי שביעית פ"ה (ת:) מדין סתם דסתמן מותר בשביעית וע"ש עוד ספ"ה: (י) אמר רב יהודה שם ושם: (א) לוקחין. עי' יד. ועי' ב"ב פח. ודמאי פ"ג מ"ג: (ב) כל זמן. דמאי פ"ג מ"ג בורר ומניח שאינו לוקח ע"מ לקנות וכ"כ בת"ב וה"ה לענין קנין עי' ברפ"ב דבכורות: (ג) ע"מ לשחוט. טו. ושם: וירושלמי פ"א הל"ח וברייתא זו כר"י ועי' רמב"ם פ"כ מה"ש הל"ד ולר"מ אפילו שחט לפניו אסור וע"ש בהה"מ: (ד) לוקחין מהם בהמה לקרבן. כב: וירושלמי פ"ב הל"א:

מנחת בכורים

פרק א א יום אחד. ולא ג' ימים ולרבנן בגולה ג' ימים ובש"ס לא הוזכר בנחום המדי בגולה (ע"ש ז: וירושלמי פ"א הל"א): אסור. לשאת ולתת המתקיים. שיתקיים ליום החג: ליקח דורון דליקח ממש בדבר המתקיים לכתחלה מותר (רש"י) וי"מ דגם לקיחה אסור לכתחלה ויש מחלקין בין דבר של תקרובת (עי' י: וירושלמי פ"א הל"א): מותר. דנשא ונתן מותר: אין נפרעין. דשמח לאחר פרעון (ו: וירושלמי פ"א הל"א): שמתחשב. שחשיבות הוא לו: דרכי שלום. ובכובד ראש (כדלעיל עי' רא"ש סימן א): ב עם העובדי כוכבים. ביום חגם: במחובר לקרקע. שמפורסם שהוא של עובד כוכבים: בין כך ובין כך. תלוש ומחובר ובלבד בקבולת: שגמר. ומישראל: ששמח. משמח: מותרין. לשאת ולתת עמהן: הכל עושין. כל המשועבדין והוא רק מנהג ולכן אינו אסור (עי' ר"ן פ"ק): שאחזו. שתפסו מלכות רומי את המלוכה מן מלכי מקדוניא: קרטסים. שתפסו רומי מלכות פעם שניה: גינוסיא. יום הלידה הוי כשל רבים שכל העובדי כוכבים שמחים בו: אסור. לו לבדו: ג הסמוכות לו. דרך אותה העיר: ואין הולכין. משום חשדא דעבודת כוכבים שנראה כעובד: המוכנות. שמוכן ליטול המכס ובגמרא הגירסא המכללות לשון כליל ובמשנה המעוטרות דמהני להם וכן מעוטרות בוורד והדס דנהגין מריח (עי' יב:) דפליגי ר"י ור"ל במשנה (שם): מ"א. ודרכו דרך עיר שהיריד שם אינו חושש מפני שהוא הולך ליריד לעבדה דאמרינן דרך שם צריך לעבור מקומו (רי"ף): בפירות עבודת כוכבים שביעית. גזרה משום פירות ישראל והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה: בטובתו. שמתוך שבחו בא לידי גנותו: אסור. דדמי עבודת כוכבים בידם וביד ישראל אסור: וישראל: כיון דאביק שמא יחזור (ל"ג): לצאת. ע"ד לצאת משם (עי' יו"ד סי' קמ"ט) א"נ לצאת שהוצרך לצאת בשיירה. מקדים. קודם אור היום: הקדים. אף להקדים או לאחר כדי לצאת עמו: בית המקדש. בעובדא דבבא בן בוטא בב"ב (ד.): רחבעם בן שלמה. שהפך בעצת הנערים נתלקה המלוכה כמבואר קרא מלכים א': לא יום. אם יוכל למצוא עת כזה: ד חבילה. הרבה ביחד דלא בעי לעבודתו ואף אותן שאסור למכור לו כמבואר במשנה ספ"ק כגון לבונה הרבה מותר: לתגר. אף מעט מותר: שאינו מוכר לבעה"ב גרסינן: חשוד למכור. לעבודה: שמא מוכר. להקרבה דסתמא לאכילה א"כ בחזירין לענין מלאכה דאינו בכלל בהמה: שגזרו שלא למכור גרסינן ואין שם משום מוכר לעבודת כוכבים: מוכר לו. במבקש סתמא תרנגולים אמרינן מדהכי לאכילה לבן נמי לאכילה: סתם.. או אסור ללבן לחוד: מותר. דקבעי לאכילה וכן הוא בירושלמי אבל בש"ס בתרנגול סתם מותר למכור לבן בפ"ע ור"י ורבנן פליגי אם אמר לבן ושחור ואמר ר"י אימתי בזמן שאמר תרנגול זה לבן אבל אם אמר זה וזה מותר ואפילו יאמר תרנגול זה וכו':

פרק ב א ומחזירין. ואין בזה משום איסור מכירה שהרי אינו שלו כיון דלנסיון לקח: עבדים ושפחות דאסור למכור להן חזרה מותר: לישראל. שעדיין לא קנה מדינא ויוכל לחזור והת"ב מפרש עוד שעתה רשאי להחזיר בשיעור אונאה המבואר פ"ד דב"מ: וישראל עומד ע"ג. ובגמרא מבואר דסתמא

מופר

רובע משום נרבע משום מוקצה משום נעבד (ד) וכשם שאין מוכרין להן בהמה גסה כך אין מוכרין להן חיה גסה ואף במקום שמוכרים להן בהמה דקה אין מוכרין להן חיה דקה רשב"א אומר (ו) מוכרין להן כלביםא) שגורין חולדות סנאין חתולות וקופות דברים המנקין את הבית וכשם שאין מוכרין להם (ז) כך אין מחליפין להם לא רעים ביפין ולא יפין ברעים לא שבורין בשלמים ולא שלמים בשבורין (ח) ר' יהודה מתיר בשבורה מפני שאינה יכולה להתרפאות אמרו לו והרי הוא מרביעה והיא יולדת (ט) רבי [א] יוסי בן בתירה מתיר בסוס שאינו עושה מלאכה בשבת שחייבין עליה חטאתב) וחכמים אוסרין משום (י) שני דברים משם כלי זיין ומשם בהמה גסה (כ) אין מוכרין להם לא כלי זיין ולא זיין ואין משחיזין להם את הזיין ואין מוכרין להם לא סדין ולא כבלין ולא קולרין ולא שלשלאות של ברזלג) : ב אחד העובד כוכבים ואחד הכותי (ל) [ב]מוסרין להם [ג] שדות גזוזות תבואה קצורה ואילנות קצוצין ר' יהודה אומר שחת לגוז על מנת שתיגוז תבואה לקצור על מנת שתקצר אילנות לקוץ על מנת לקוצצן. (מ) העולה לסרטיאות של עובדי כוכבים אסור משום עבודת כוכבים דברי ר' מאיר וחכמים אומרים בזמן שמזבלין אסור משום עבודת כוכבים ואם אינם מזבלין אסור משום מושב לצים · (נ) ההולך לצטריונין [ד] ורואה את הנחשים ואת החברים מוליון סגילאדין סגילאדה אסור משום מושב לצים שנאמר (תהלים א) ובמושב לצים לא ישב [ה] אלה מדות שמביאין את האדם לידי בטול תלמוד תורה. (ס) העולה לתרטיאות של עובדי כוכבים אם צווח מפני צורךד) [ו] מותר (ע) ואם מתחשב ה"ז אסור. היושבה) באסטרין הרי זה שופך דמים ר' נתן מתיר משום שני דברים מפני שצוח ומציל את הנפשות ומעיד על האשה שתנשא. (פ) הולכין לצטריונין מפני שצווח ומציל את הנפשות ולכרקמים מפני יישוב מדינה ואם מתחשב הרי זה אסור: ג (צ) אין משכירין להם בתים שדות וכרמים ואין נותנין להן אריסות וקבולת בהמה [אחד העובד כוכבים ואחד הכותי] במה דברים אמורים בארץ ישראל ובסוריא משכירין בתים אבל לא שדות כאן וכאן לא ישכיר אדם שדהו לעובד כוכבים דברי ר"מ רבי יוסי אומר אף בא"י משכירין בתים ובסוריא מוכרין בתים ומשכירין שדות ובחוצה לארץ מוכרין אלו ואלו. (ק) כאן וכאן לא ישכיר ישראל את ביתו לעובד כוכבים שבידוע שמכנים לתוכו עבודת כוכבים אבל משכירין להם אוריאות אוצרות ופונדקיות אע"פ שבידוע שמכנים לתוכו עבודת כוכבים משכיר ישראל ביתו לכותי ואינו חושש שמכנים בתוכו עבודת כוכבים (ר) רבן שמעון בן גמליאל אומר בכל מקום (ש) לא ישכיר ישראל [ז] מרחץ לעובד כוכבים מפני שנקראת על שם ישראל ורוחצין בו בשבת ר' שמעוןו) בן אלעזר אומר בכ"מ לא ישכיר ישראל שדהו *) לעובד כוכבים מפני שנקראת על שם ישראל ועושין בה ביו"ט:

פרק ג א (א) מעמידין בהמה בפונדקיות של כותים אפי' זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים ואין צריך לומר זכרים אצל זכרים ונקבות אצל נקבות ומוסרים בהמה לרועה שלהן ומוסרין לו תינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות ולהתיחד עמו (ב) בת ישראל מילדת ומניקה בנה של כותית וכותית מילדת ומניקה בנה של בת ישראל. אין מעמידין בהמה בפונדקאות [א] עובדי כוכבים אפי' זכרים אצל זכרים ונקבות אצל נקבות שהזכר מביא זכר והנקבה מביאה נקבה ואין צריך לומר זכרים אצל נקבות ונקבות אצל זכרים. ואין מוסרין בהמה לרועה שלהן ולא תינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות ולהתיחד עמו. בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים מפני שמגדלתו לעבודת כוכבים אבל עובדת כוכבים מניקה את בנה של ישראל ברשותה בת ישראל לא תילד את העובדת כוכבים מפני שמילדתו [ב] לעבודת כוכבים ועובדת כוכבים לא תילד את בת ישראל מפני שחשודין על הנפשות דברי ר"מ וחכמים אומרים עובדת כוכבים מילדת את בת ישראל בזמן שאחרים עומדים על גבה בינה לבינה אסור מפני שחשודין על הנפשות מתרפאין מהן (ג) רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות לא תחתוך עובדת כוכבים את העובר במעיה של אשה בת ישראל (ד) ולא תשקנה כוס עקרין שחשודין על הנפשות. לא יתייחד ישראל עם העובד כוכבים (ה) לא במרחץ ולא בבית המים (ו) נדבק ישראל עם העובד כוכבים בדרך נותנו לימין ואין נותנו לשמאלו ר' ישמעאל בן ר' יוחנן בן ברוקה אומר בסייף מימינו ובמקל משמאלו שניהן עולין למעלה ויורדין בירידה ישראל עולה למעלה ועובד כוכבים למטה לא ישוח שמא ירוץ את גלגלתו וירחיב לו דרך. שאלו להיכן אתה הולך מפליגו כדרך שאמר יעקב לעשו (בראשית לג) עד אשר אבא אל אדני שעירה והלך לו לסוכות. (ז) ישראל המסתפר מן העובד כוכבים רואה במראה מן הכותי אין רואה במראה התירו לבית רבן גמליאל להיות רואין במראה מפני שהן זקוקין למלכות. (ח) ישראל המספר את העובד כוכבים כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו: ב (ט) לוקחין מן העובדי כוכבים ספרים ותפלין ומזוזות ובלבד שהיו כתובין עליהן כתקנן מעשה בעובד כוכבים אחד שהיה כותב ספרים בצידן ובא מעשה לפני חכמים ואמרו מותר ליקח ממנו (י) מוכרין לעם הארץ ספרים תפלין ומזוזות ואין לוקחין תפלין (כ) אלא מן המומחה ואם לקח ממי שאינו מומחה ומצא בידוז) שתי כריכות של תפלין בודק ממנו תפלה אחת של יד או של ראש בצבת הראשון וכן בשני וכן בשלישי וכן ברביעי: ג (ל) לוקחין מעם הארץ עבדים ושפחות בין גדולים בין קטנים ומוכרין לעם הארץ עבדים ושפחות בין קטנים בין גדולים ולוקחין מהן בנות קטנות (מ) אבל לא גדולות דברי ר' מאיר וחכמים אומרים גדולות ומקבלות עליהן אין נותנין להן בנות לא קטנות ולא גדולות (נ) דברי רבי [ג] וחכמים אומרים נותן לו גדולה ופוסק עמו על מנת שלא תעשה טהרות על גביו (ס) ומעשה ברבן גמליאל הזקן שהשיא את בת בתו לשמעון בן נתנאל הכהן ופסק עמו על מנת שלא תעשה עמו טהרות על גביו רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו צריך שאין כופין את החבר שיעשה טהרות על גבי עם הארץ (ע) ואיזה הוא עם הארץ כל שאינו אוכל חוליו בטהרה דברי ר"מ וחכמים אומרים כל שאינו מעשר: ד (ע) הלוקח עבדים ערלים מן העובד כוכבים ומלן ולא הטבילן (פ) וכן בני השפחות שלא טבלו בין מולין בין ערלין הרי אלו עובדי כוכבים מדרסן טמא ויינם [ד] בגדולים אסור בקטנים מותר (צ) ואיזהו גדול כל ח) שהוזכר ומכיר עבודת כוכבים ומשמשיה ואיזהו קטן כל שאינו מכיר עבודת כוכבים ומשמשיה רבי יוסי אומר חזקת עבד ישראל (ק) אפילו ערלים הרי

*) נק"ד לכותי

נוסחאות כ"י

א) כופריים(וי"ג שונרין); ב) ורבי אוסרו: ג) ולא ספרים ולא תפילין ולא מזוזות: ד) מדינה: ה) באיסטרטון: ו) ר"ש אומר וכו': ז) שנים או שלשה צבתים בודק וכו': ח) הזוכר ומזכיר:

אור הגנוז

פ"ב [א] יהודה ב"ב: [ב] מוכרין: [ג] שחת: [ד] ולקרקומין: [ה] הא למדת שמביאין: [ו] מרעה: [ז] מרחצו: פ"ג [א] של עובדי כוכבים: [ב] בן: [ג] ר"מ: [ד] מהו:

חסדי דוד

פרק ב אין מוכרין לא כלי זיין ולא זיין (בגמ' הנוסחא לא זיין ולא כלי זיין [וכ"ה בכ"י] וזו הנוסחא עדיף טפי דהוה לא זו אף זו. ולנוסחת התוס' הוא זו וא"צ לומר זו) כו' לא סדין כו' אחד העובד כוכבים ואחד הכותי כצ"ל. ואע"ג דכותים לא חשידי על ש"ד וכדאמרינן הם בגמ' מ"מ חשידי אלפני עור ואתי לזבוני לעובדי כוכבים: אין משכירין להם בתים שדות וכרמים כו'. סיפא דמלתא דר"מ ע"כ בשיבוש היא שנויה דמ"ש כאן וכאן לא ישכיר שדהו הייתו רישא ממש דאוסר שכירות שדות גם אפי' בסוריא וא"כ כל זה הוא יתור גמור. ועוד נראה דודאי יש כאן חסר דמסר דין חו"ל וכי היכי דנקט בדברי ר"י דין חו"ל ממנו נקט שגם בדברי ר"מ תנא הכא ונראה דכצ"ל בחו"ל מוכרין בתים ומשכירין שדות כאן וכאן לא ימכור אדם שדהו לעובד כוכבים והך פלוגתא דר"מ ור"י מתני' היא בספ"ק אלא שבא להוסיף כאן איסור כרמים משום שמפקיעם לגמרי מן המעשרות ואפי' למ"ד אין קנין לעובד כוכבים להפקיע מ"מ כיון שמכרן לו הרי נחלטים בידו ולא ניית לן לאהדורינהו ומיושב בזה קושית התוס'. ותו קמ"ל דלא בשכירות לבד גזרו אלא הה"נ בשכירות וקבלנות. ואע"ג דהישראל יפרים מחלקו. וגם קמ"ל דאע"ג דיש לישראל חלק בו הלא לא דמי כ"כ למכירה כמו שכירות וסד"א דלא נגזור בהו אטו מכירה קמ"ל. וכן נ"ל דיש למחוק תיבת בהמה וצ"ל אלא וקבלות וקאי על קבלנות שדה כדאמרן. דאילו בקבלנות בהמה דקה תלוי במקומות אי חשודין הם על הרביעה ואי בבהמה גסה פשיטא דאסור כמו שאלה ושכירות דיעשה בה מלאכה בשבת ובל"ז אין זה מענין הך מתני' ולכן נראה דל"ג בהמה. וכ"נ מהתוס' ד"ה אף במקום דל"ג אף דהביאו התוספתא בנוסחא אחרת:

פרק ג וירחיב לו דרך שאלו להיכן אתה הולך מפליגו כו'. בגמ' איתא שאלו להיכן הולך ירחיב לו הדרך כדרך כו' ויותר ליתא. והכא נראה הלשון כפול דהיינו ירחיב לו הדרך היינו מפליגו. וגם בירושלמי הוא כלישנא דתוספתא. ויש לפרש דירחיב לו את הדרך היינו כשהולך דרך ארוכה מכמה ימים אם שאלו כמה פרסאות חושב להלוך ביום זה ירחיב שאם דעתו לילך שמונה פרסאות יאמר לו עשרה דאולי ימתין מלשלוח בו יד עד לבסוף והוא ילוה במלון לסוף שמונה וינצל ממנו וסיפא דמפליגו היינו כשמהלך יום אחד בלבד. ומ"מ אכתי אינו מיושב דפשיטא דהיינו הך דחד טעמא הוא:

מצפה שמואל

(ה) וכשם. טז: וירושל' פ"א הל"ז ועי' פסחים פ"ד וב"ק פ"ז ועי' כאן פ"ב: (ו) מוכרין להם כלבים · עי' טז. וב"ק פ: וע"ש בתוס' פ"ח הל"ז: (ז) כך אין מחליפין. בכ"מ חליפין כמכירה ועי' יו"ד סי' רי"ד סל"א ומרדכי פרק המקבל סי' שנ"ה ועי' ירושל' פסחים פ"ד הל"ד כל זה מדין מוכרין להם ויש להעיר מה"ת מבכורה דיעקב שהיה חליפין על נזיד עדשים ומ"מ כתיב וימכור ועי' רמב"ן שמפרש על התורה והתעורר לומר דהמכירה היה בטעות ודחה זה: (ח) ר"י מתיר. טז. וירושל' פ"א הל"ו: (ט) ריב"ב מתיר בסוס. שם ועי' תוס' שבת נ"ד ד"ה בסוס וכאן ג. ד"ה אלא ועי' רמב"ם בהל' שבת פ"כ הל"ד: (י) שני דברים. טז. ושם ופסחים פ"ד הל"ג: (כ) אין מוכרין להם. טז: וירושל' פ"א הל"ח: (ל) מוסרין להם. יט: וכ:: (מ) העולה לסרטיאות. ועי' תוס' שם וכת"ח הביא ראיה מתוס' זו כפירש"י דמזבלין לא פליגי כדאמר חד טעמא לר"מ ורבנן: (נ) ההולך לצטריונין. שם וירושל' פ"א הל"ז: (ס) העולה לתרטאות. שם ושם וכר"כ לקמן דמתיר: (ע) ואם מתחשב. עי' בש"ס כ: דפריך בשלמא כרקום וכו' כאן במתחשב אלא אצטדינין וכאן נמי במתחשב אסור ועי' ת"ח שם בסוגיא: (פ) הולכין לצטריונין. כר' נתן הוא ע"ש ומשמע דלר"כ אסור במתחשב ולעיל אמר ה"ז שופך דמים ומשמע אפילו מתחשב א"כ ר' נתן מתיר אף במתחשב כן הקשה בת"כ: (צ) אין משכירין כ: וירושל' הל"ט: (ק) כאן וכאן. כא. עי' תוס' כאן דמפרשי בסיפא שאינו קבוע לגמרי וי"מ דבחו"ל מותר הכל ועי' יו"ד סימן קנ"א ס"י והביאו תוספתא זו משמע דאסור אף בחו"ל: (ר) רשב"ג אומר. ירושל' ספ"א: (ש) לא ישכור אדם ישראל. כא: וכב. ע"ש. עי' תוס' כאן ד"ה אריסא ועי' חולין ה. שגזרו עליהן ועי' דמאי פ"ד בזה: (א) מעמידין. טו: וירושל' פ"ב הל"א: (ב) בת ישראל. כ. וירושל' שם: (ג) רפוי ממון. כז. וירושל' פ"ב הל"ב ועי' ירושל' נדרים פ"ד הל"ד: (ד) ולא תשקנה. עי' שבת קיא.: (ה) לא במרחץ. עי' סי' קנ"ג ביו"ד ס"ג בהגה ועי' ט"ז שם: (ו) נדבק עם העובד כוכבים. כה: וירושל' שם פ"ב הל"א: (ז) ישראל המספר. עי' תוס' כט. שהביא תוספתא זו ועי' יו"ד סי' קנ"ו ובביאורי הגר"א שם כדינא אם נהגו אנשים לראות במראה ועי' ס"ק קפ"ב ועי' בסג"א פ"ב: (ח) ישראל המספר. שם ושם הלכה ב' וע"ש סוף הלכה ג' דברים התירו לבית ר"ג: (ט) לוקחין מן העובדי כוכבים ספרים. גיטין מה: וירושל' פ"ב הל"ב וירושל' גיטין הל"ד הל"ו: (י) מוכרין לע"ה ספרים. עי' ברכות מז: איזה ע"ה: (כ) אלא מן המומחה. מנחות מב: ועירובין לז. וע"ש בתוס' ד"ה הלוקח והביאו תוספתא זו דלכתחלה אין ליקח רק בדיעבד בדקנין ועי' ירושלמי עירובין פ"י הל"א כל הענין: (ל) לוקחין. בלוקחין הוה רבותא יותר דאף גדולים מותר ובמוכר אף קטנים מותר אף שירגיל לטומאת ע"ה ועי' תוס' סוכה כ. ד"ה אתת ובהגהת הגאון רי"פ וכאן נראה דמזכיר שאינו פשוט קודם ולכן משנה הלשון ועי' סמ"ע חו"מ סי' ע"ב ס"א בין מעות בין פירות ובחידושי בחו"מ סי' כ"ה ס"א בין שיש אחר בין שהוא לבדו מה שכתבתי בזה ג"כ דהמחבר לטעמיה בסימן ע"ב והטור לטעמיה והיינו כפירוש הסמ"ע שרוצה להמתין עד שיבא השני ונקט שאינו פשוט קודם: (מ) אבל לא גדולות. האשה מורגלת בצרכי הבית ולכן גדולות אסור: (נ) דברי רבי. עי' בכורות ספ"ג דבתו של חבר שנשאת לע"ה אי צריכה את"כ לקבל דברי חבירות ולרבי כאן צריכה ולכן אין מוסרין (בת"כ דהליא בפלוגתא דהכא): (ס) מעשה ברבן ג"ג הזקן. עי' חגיגה כ: וירושל' ספ"ב דחגיגה: (ע) ואיזה הוא ע"ה. ברכות מז: ועי' תוס' גיטין סא. ד"ה איזהו שכתב דאדלעיל קאי דאם אינו מעשר שרי לחכמים להשיא בתו לו שהיא תנהוג בהנהגת חבירות: (ע) הלוקח עבדים. מז. ועי' ירושלמי עירובין פ"ט הל"ד גר לענין יינות: (פ) וכן בני השפחות. עי' רשב"א בתה"א בית ה' שער א' ועי' פי"א מהל' מ"א וכ"מ שם שכתב דהתוס' לאו דסמכא ועי' ביו"ד סי' קנ"ד ובש"ך שם ס"ק ח' ובט"ז שם ס"ק ג': (צ) ואיזהו גדול. יו"ד ר"ס קכ"ד ע"ש בב"י: (ק) אפילו ערלים. עי' יבמות מח: דאסור לקיים ערל מ"מ מחזיקין לעובד כוכבים ומ"ש בפנים הוא פשוט ודין לקיחת עבדים ע"מ נמולן מבואר בירושל' יבמות פ"ח הל"א:

מנחת בכורים

מותר (טו:): שאין מוכרין. גזירה שמא ישאיל וישכיר ועובד כוכבים עושה מלאכה בשבת: חיה גסה. גרסינן בגמרא: שגורין. מין שנקרא כן: חתולמות. חתולים גרסינן בגמרא: המנקין. מן העכברים ובגוונא דליכא איסור סחורה: שאינה יכולה להתרפאות ולא ישהא ולא גזרינן אטו שלמה: ויולדות. ומשהא וגזרינן: בסוס. דלרכיבה הוא ואינו עושה מלאכה דחי נושא עצמו וליכא גזרה דשאלה: כלי זיין. שמלמדו להרוג: בהמה גסה. כשמזקין מעתינו. ברתיים: זיין. סייף ורומח: כלי זיין. בית יד: סדין. לשום בו את רגליו שלא יברח: ב ה"ג שחת גזוזה. ואין בו משום איסור מכירה במחובר (כ:): ע"מ. אפי' במחובר מותר וכולהו בהי צריכי כמבואר בגמרא (שם): שמזבלין. מתאספין שמה כמו הפעם יזבלני אישי ויש מפרשים מזבלין מזבחין [וכבכ"י הגי' מזבחין]: מוליון. מיני שחוק: שצווח ומציל. אם רוצין להרוג: מתחשב. נמנה עמהם: באסטרין. מקום שהורגין נפשות בתגם: שופך דמים. במתחשב עמהם וכן הגירסא בירושלמי ובש"ס הפני מושב לצים וא"כ אף באינו מתחשב אסור: ולכרקמין. לחזק חומת העיר שלא יתחשב. להיות נמנה במספר הגבאי וי"מ לחזק על המצור: לצרטיונין. והוא אסטדין ולעיל אתיא כתנא דאסור וכאן לר"נ ומשמע דאף במתחשב מותר: ג אין משכירין. גזרה משום מכירה: וקבולת בהמה. כמבואר בריש בכורות משום הפקעת בכורה והרב מור"ד יצ"ו מפרש בהמה כמו בהם וקאי על השדות וכרמים כשם שאין מוכרין ומשכירין כך אין נותנים אותן באריסות וקבולת: ובסוריא. דהוי כיבוש יחיד ולא השיב כא"י ממש בהשכרה דבתים לא גזרו אטו מכירה אבל בשדה דאיכא נמי הפקעה בתרומה ומעשר גזרינן: וכאן וכאן. א"י וחו"ל וי"מ ארץ ישראל ובסוריא אבל חו"ל מותר הכל: לעובדי כוכבים. ביעשה המלאכה בשבת: עבודת כוכבים. גרסינן: ביו"ט. כותי לא ניית לישראל ועושה מלאכה בחש"מ שהוא מצווה ועובר בלפני עור אבל עובד כוכבים לייתי וכן שנקראת הוא עוד טעם דלכן אסור דנקרא על שם ישראל (עי' כב.):

פרק ג א מעמידין. ואין חוששין לרביעה בעובד כוכבים: להתיחד. ואין חשוד למשכב זכור ולהריגה: שזכר מביא זכר. מרביע: נקבה לנקבה. נראה דגרסינן שזכר מביא נקבה ונקבה מביאה זכר. שנקבה באה אצל זכר ונרבעת מן הבהמה וכן זכר מרבע לבהמה ובזכר בלא"ה חיישינן לרביעה ואגב נקבה נקיט: ריפוי ממון. בהמתו: להתיחד. כמה פוסקים רהיטה בלבד אסור וגרסינן לא ירחן: ויחוד בכ"מ אסור: לא תחתוך. במקצה לילד: לימין. והישראל בשמאל במקום שהסייף שם ובשירצה לקחנו לא יניחנו ישראל ובמקל הוא בימין ולכן הוא בהיפך: למעלה. דמי שהוא מעלה גובר את חבירו: וירחיק לו דרך. כגון שאלו וכו' יאמר שילך למרחוק עמו כדי שיהשוב שעדיין יש לו פנאי להורגו: במראה. דנראה כאדם חשוב ולא יזיקנו ואין בו משום חשש לא ילבש גבר: התירו. בלא תספורת: שהגיע. שמגיע זה: ב מן העובדי כוכבים. מוקמינן בגיטין בגר שחזר מתמת יראה דאף כתיבה מותר אבל עובד כוכבים ממש פסול כתיבתו ולקוחה ממנו איכא למ"ד קורין ואיכא למ"ד אין קורין: לע"ה. ולא חיישינן לגזולא א"נ משום גוונא דלוקחין נקט: או של ראש. בעירובין (לז:) איתא בודק א' של יד ושתים ש"ר או שתים ש"ר ואחד של יד וכן ברביעי כיון דבצבת הן אמרינן מתרי ותלתא גברא זבין וצריך כל צבת בדיקה. צבת הוא זוג זוג עי' גמרא שם: ג לוקחין עבדים. ולא חיישינן שמא יזלזל בטהרות: ומוכרין לע"ה. אף שלא יהיה זהיר במצות דהוי כמוכר לכותי וקי"ל דיוצא לחירות כדלקמן: לא גדולות. דלא תשמע לו ליזהר בטהרות: ומקבלות. דברי חבירות להיות נזהר בטהרות כמבואר במס' דמאי: להן בנות גרסינן. לא קטנות שמא תעשה טהרות אצל ע"ה והע"ה יטמא ברוק פיו דטמא מחשש זב וזבה ואינו עושין טהרות אצלו כמבואר סוף פרק א' דדמאי בתוספתא: בר"ג. היה אוכל חולין בטהרה ומטפחתו מדרס לטומאה כמבואר:

נספ"ב

הרי אלו כנענים עד שיודע בהן שהן בני שפחות שלא טבלו חזקת עבדי א) כותים מולין הרי אלו כותים ערלים הרי אלו עובדי כוכבים עד שיודע שהן בני שפחות כנעניות חזקת עבדי עובד כוכבים אפילו מולין הרי אלו עובדי כוכבים: ה (ר) לעולם מלין את העובד כוכבים לשם גר ועובד כוכבים לא ימול את ישראל מפני שחשודין על הנפשות דברי ר"מ וחכ"א עובד כוכבים מל את ישראל בזמן שאחרים עומדין על גביו בינו לבינו אסור מפני שחשודין על הנפשות. (ש) ישראל מל את הכותי וכותי לא ימול את ישראל מפני שהן מלין לשם הר גריזים דברי ר' יהודה אמר לו ר' יוסי היכן מצינו מילה בתורה שאינה לשם ברית אלא ימול לשם הר גריזים (ת) עד שתצא נפשו ומוכרין להם ונותנין להם (א) מתנת חנם במה דברים אמורין בזמן שאינו מכירו או שהיה עובר ממקום למקום אבל אם היה שכנו או אוהבו הרי זה מותר שאינו אלא כמוכרו לו. כתוב[ה] אומר לא תכרות להם ברית [ו] ולא תחנם אם ללמד על הברית הרי ברית אמור אלא למה נאמר לא תחנם מלמד שאין נותנין להם מתנת חנם:

פרק ד א (א) המוכר עבדו לעובד כוכבים הרי זה יצא בן חורין וצריך גט שחרור מרבו הראשון ר' שמעון בן גמליאל אומר במה דברים אמורים בזמן שלא כתב לו אונו אבל כתב לו אונו זה הוא גט שחרורו בין שמכרו לו בין שנתנו לו במתנה יצא בן חורין ב) שמא יצא לרשות שאינה רשות ג) להן עליו (ב) אם עשה עליו העובד כוכבים נימוסות יצא בן חורין ואם לאו לא יצא בן חורין נטלו בחובו או שנפל לו בסיקריקון יצא בן חורין ירש עבדים מן העובד כוכבים עד שלא באו לרשותו מותר למוכרן לעובד כוכבים משבאו לרשותו אסור למוכרן (ג) וכן אתה אומר ביין נסך עד שלא בא לרשותו דמיו מותרין משבא לרשותו דמיו אסורין. ישראל ועובד כוכבים שלקחו מקח (ד) בשותפות וחזר ולקחו מקח אחר בשותפות לא יאמר לו טול אתה דברים שבמקום פלוני במקח ראשון ואני דברים שבמקום פלוני במקח שני אבל אומר לו טול אתה דברים שבמקום פלוני ואני דברים שבמקום פלוני במקח ראשון טול אתה דברים ואני דברים שבמקום פלוני במקח שני: ב (ה) המוכר עבדו בחוצה לארץ יצא בן חורין וצריך גט שחרור מרבו שני רשב"ג אומר פעמים יוצא פעמים אינו יוצא כיצד אמר לו אני פלוני בן פלוני מוכר אני עבדי פלוני לפלוני אנטיוכי יצא בן חורין לפלוני אנטיוכי השרוי בלוד לא יצא בן חורין ירשו עבדים בחוצה לארץ עד שלא באו לארץ מותר למכרן לחוצה לארץ משבאו לארץ אסור למכרן לחוצה לארץ. (ו) עבד שברח בחוצה לארץ אין רבו רשאי למוכרו יצא עבד עם רבו לסוריא לפיכך אם מכרו שם (ז) הרי זה מכור עבד שיצא עם רבו ע"מ לחזור כופין אותו לחזור ע"מ שלא לחזור (ח) כופין אותו שלא לחזור בא מחו"ל ע"מ לחזור אין כופין אותו לחזור שלא לחזור כופין אותו שלא לחזור: ג המוכר עבדו ליריד של עובדי כוכבים (ט) דמיו אסורין ויוליך לים המלח וכופין את רבו שיפדנו (י) אפילו מאה בדמיו ויוציאנו לחירות (כ) נמצאת אומר הנושא ונותן ביריד של עובדי כוכבים בהמה תיעקר כסות וכלים ירקבו ומעות וכלי מתכות יוליך הנאה לים המלח. פירות את שדרכו לישפך ישפך לישרף ישרף ליקבר יקבר ר' יוסי ד) אומר עבודת כוכבים (ל) שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף היא נעשית זבל שנאמר (דברים יג) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם וגו' אמר להן ר' יוסי הרי הוא אומר (שם ט) ואת חטאתכם אשר עשיתם וגו' אמרו לו משם ראיה (שמות לד) ויזר על פני המים וישק את בני ישראל מלמד שבדקן כדרך שבודקין את הסוטות אמר להן רבי יוסי הרי הוא אומר (מ"ב ה) ויעזבו את עצביהם [א] אמר להן רבי יוסי הרי הוא אומר (מ"א טו) וגם מעכה אם אסא המלך ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת וגו' אמרו לו משם ראיה (שם) ויכרת אסא את מפלצתה וגו' אמר להן ר' יוסי הרי הוא אומר (מ"ב יח) וכתת נחש הנחושת וגו' אמרו לו וכי עבודת כוכבים היה והלא משה עשאו מלמד שטעו ישראל אחריו עד שבא חזקיה [ג] ובנו:

פרק ה א (א) אין אוצרין בארץ ישראל דברים שיש בהן חיי נפש כגון שמנים יינות וסלתות ופירות אבל דברים שאין בהן חיי נפש כגון כמון ותבלין הרי זה מותר ואוצרן שלש שנים ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית במה דברים אמורים בלוקח מן השוק אבל בכונס בתוך ביתו אפילו עשר שנים מותר (ב)[א]לאלתר (ג) ובשנת בצורת אפילו חרובין לא יאציר מפני שמטיל מארה בשערים(ד) אין משתכרין בתבואה [ג]אבל משתכר ביין ובשמן וקטניות אמרו על ר' אלעזר בן עזריה שהיה משתכר ביין ובשמן כל ימיו (ה) אין מוציאין מסוריא דברים שיש בהן חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות רבי אומר אומר אני שמוציאין יין לסוריא מפני שממעט את התפלה וכשם שאין מוציאין לסוריא כך אין מוציאין להפרכיא (ו) ר' יהודה מתיר מהפרכיא להפרכיא: ב (ז) ישרה אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים ולא בחו"ל אפי' בעיר שכולה ישראל מלמד שישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל מצות שבתורה. והקבור בארץ ישראל כאילו הוא קבור תחת המזבח. (ח) לא יצא אדם לחוצה לארץ אא"כ היו חטין סאתים בסלע אמר רבי שמעון במה דברים אמורין בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו סאה בסלע לא יצא וכן היה ר"ש אומר אלימלך מגדולי הדור ומפרנסי צבור היה ועל שיצא לחוצה לארץ מת הוא ובניו ברעב (ט) והיו כל ישראל קיימין על אדמתן שנאמר (רות א) ותהום כל העיר עליהן מלמד שכל העיר קיימת ומת הוא ובניו ברעב. (י) הרי הוא אומר (בראשית כח) ושבתי בשלום אל בית אבי שאין ת"ל והיה ה' לי לאלהים ואומר (ויקרא כה) לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים כל זמן שאתם בארץ כנען הריני לכם אלוה אין אתם בארץ כנען [ג] איני לכם לאלוה וכן הוא אומר (יהושע ד) כארבעים אלף חלוצי הצבא ואומר (שם ב) כי נתן בידי את יושבי הארץ וגו' וכי עלתה על דעתך שישראל מכבשים את הארץ לפני המקום אלא כל זמן שהם עליה ה) כולה נכבשה אינן עליה כולה אינה נכבשת (כ) וכן דוד אמר (ש"א כו) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' וגו' וכי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד עבודת כוכבים אלא שהיה דוד דורש ואומר כל המניח את ארץ ישראל (ל)בשעת שלום ויוצא כאילו עובד עבודת כוכבים דכתיב (ירמיה לב) ונטעתים בארץ הזאת באמת ו) אינן עליה אין נטועין לפני באמת לא בכל לבי ולא בכל נפשי. ר' שמעון בן אלעזר אומר (מ) ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודת כוכבים בטהרה הן כיצד עובד כוכבים שעשה משתה לבנו והלך וזימן את כל היהודים שבעירו אע"פ שהן אוכלין משלהן ושותין משלהן (נ) ושמש שלהן עומד ע"ג עובדי עבודת כוכבים הן שנא' (שמות לד) וקרא לך ואכלת מזבחו: ג (ס) אלו הן עורות לבובין כל [ד]הקרוע כנגד לבן ועשה כמין ארובה אבל אם היה משוך הרי זה מותר (ע) הכבשין ושלקות של עובדי כוכבים שדרכן לתת בהן יין וחומץ (פ) וחרס הדריני אסור בהנאה דברי ר"מ וחכמים אומרים אין איסורן איסור הנאה זיתים השלחים הנמכרים על פתחי מרחצאות אסורים באכילה ומותרין בהנאה ר' יוסי אוסרן אף בהנאה מפני שמזלפין עליהן חומץ כדי שיהו (צ) חולצין את גרעיניהן: ד (ק) הדרורין *) והקרבות של עובדי כוכבים ויין ישראל בהן אסור בשתייה ומותר בהנאה העיד שמעון בן גודיא לפני בנו של רבן גמליאל משם רבן גמליאל הזקן שמותר בשתיה ולא הודה לו. (ר) נודות העובדי כוכבים רבן שמעון בן גמליאל אומר משם ר' יהושע בן קפוסיי אין עושין ז) שטיחין לבהמה נודות העובדי כוכבים גרורין מותרין חדשים זפותין אסורין עובדי כוכבים עובדים (ש) ח) ורוכבים וישראל עומד על גביו כונס לתוכו יין ואינו חושש

*) בק"ד הגירסא סדרורין.

קנקנין

אור הגנוז

[ה] אחד: [ו] וכתיב: פ"ד [א] אמרו לו משם ראיה כדרך וישרפו באש: [ב] וגנוז: פ"ה [א] לאצר: [ב] אפילו מתמסכן: [ג] כביכול: [ד] שקדור ובכ"י שנקוב:

נוסחאות כ"י

א) כהנים: ב) ואם לאו לא יצא בן חורין: ג) לוה עליו מן הכנעני אם עשה כו': ד) יהודה: ה) כאלו היא מכובשת הא אינן עליה כאלו אינה מכובשת: ו) בכל לבי ובכל נפשי כל זמן שהן עליה כאלו נטועין הן לפני באמת בכל לבי ובכל נפשי הא אינן עליה כאלו אינן כו': ז) אותן אלא: ח) ווופתין:

חסדי דוד

פרק ד המוכר עבדו לעובד כוכבים ה"ז יצא ב"ח כו' בד"א בזמן שלא כתב לו אונו כו' ובגמ' מפרש מאי אונו שכתב לו לכשתברח ממנו אין לי עסק עמך ואע"ג דשדה אמרי' דהאומר אין לי עסק בה אוי ידי מסולקת הימנה לא אמר כלום כתבו הריטב"א והרשב"א דשאני עבד דיש לו יד לזכות בעצמו משא"כ בשדה ומיהו הפוסקים פסקו כת"ק דצריך גט שיחרור: עבד שברח מחוץ לארץ אין רבו רשאי למכרו כנ"ל וכ"ה בגמ' ולאו דוקא למכרו לאחרים אינו רשאי אלא אפי' רבו אין רשאי להשתעבד בו וכופין אותו לשחררו ונותן לו שטר על דמיו כדאיתא שם בגמ'. וסיפא נ"ל עבד שיצא עם רבו לחו"ל ע"מ לחזור כופין אותו לחזור. ע"מ שלא לחזור הואיל ומדעתו יצא איבד את זכותו הלכך אין כופין אותו לחזור. בא מחו"ל לארץ ע"מ לחזור כמי שלא בא דמי הלכך אין כופין אותו שלא לחזור (שהרי ע"מ כן בא) אבל אם בא ע"מ שלא לחזור כופין אותו שלא לחזור. ועי' ברמב"ם פ"ח הלכה ט':

פרק ה אין מוציאין מסוריא כו'. בגמ' שנויה בסגנון אחר והכי תניא אין מוציאין פירות מא"י דברים שיש בהם ח"נ כגון וכו' ריב"ב מתיר ביין מפני שממעט את התיפלה וכשם שאין מוציאין מהארץ לחו"ל כך אין מוציאין מא"י לסוריא ור' מתיר מהפרכיא להפרכיא וע"ש ברשב"ם ומ"מ אינו מוכרח להחליף

שמות

מצפה שמואל

(ר) לעולם מלין. כז:: (ש) ישראל מל את העובד כוכבים. כז. ועי' ירושלמי יבמות פ"ח הל"א בזה: (ת) עד שתצא נפשו בת"ח שם הזכיר זה: (א) מתנת חנם. כ. ועי' תוס' שם ד"ה ר"י ועי' רמב"ם פ"י מהל' עבודת כוכבים הל"ח: (א) המוכר עבדו כו'. גיטין מג: וירושל' גיטין פ"א הל"ג וסל"ו ועי"ש מדין המוכר עבדו לעובד כוכבים: (ב) אם עשה נימוסות. שם ובשם: (ג) וכן אתה אומר. קדושין יט: ועי' ירושל' דמאי פ"ו: (ד) בשותפות. בריתא משום דהוה דרבנן ועי' קדושין שם: (ה) המוכר עבדו בחו"ל. מד: וירושל' גיטין פ"ג הל"ו כל זה וכן דין דאנטיוכי: (ו) עבד שברח. גיטין מד. ושם ועי' בפ"מ שם שמגיה בזה: (ז) ה"ז מכור. עי' גיטין שם דאם אין דעתו לחזור איבד זכותו: (ח) כופין אותו שלא לחזור. בפנים פירשתי על הרב שאין העבד כופהו לחזור דהעבד בע"כ הוא בחו"ל ואולי נגיס אין כופין אותו שלא לחזור וכ"ה בש"ס שם. ועי' ירושל' גיטין פ"ד הל"ו וגרסינן ע"מ שלא לחזור אין כופין שלא לחזור: (ט) דמיו אסורין. עי' מד. המוכר ביתו וכו': (י) אפי' מאה. עי' בכורות ג.: (כ) נמצאת אומר הנושא ונותן. יג. ובשקלי מיניה כספא ועי' לעיל פ"א וכן בש"ס: (ל) שוחק. מד. וירושל' פ"ג הל"ג ועי' מח: תוס' ד"ה התם: (א) אין אוצרין. ב"ב צ.: (ב) לאלתר. על עשר שנים ביחד ובש"ס שם ל"ג זה: (ג) בשנת בצורת. עי' חו"מ סי' רל"א סכ"ד: (ד) אין משתכרין. צא: (ה) אין מוציאין מסוריא. בש"ס גרסינן לסוריא וכאן אולי סבר כי שמיה כבוש: (ו) רבי מתיר בפרכיא. גרסינן שם צ: ועי' גיטין ח: הרי סבר כבוש יחיד שמיה כבוש וא"כ בסוריא פשיטא דמוציאין ועי' רמב"ם פי"ד מהל' מכירה הל"ח וכרש"י פירש כמ"ש בפנים: (ז) ישרה אדם. כתובות קי: וירושל' פי"ב הל"ג שם וכלאים פ"ט הל"ד בשבח א"י ועי' רמב"ן בפירוש התורה ס"פ אחרי הביא תוספתא זו והאריך שם הרבה בשבח א"י ועי' ירושלמי דמאי פ"ב הל"י לענין חבר שיצא לחו"ל אין דוחין אותו מחבירתו ע"ש ועי' ירושל' שביעית פ"ד בסופו ריב"ח מנסק לכיפי דעכו: (ח) לא יצא אדם. ב"ב צא. ועי' תוס' שם ועי' לח"מ פ"ה ממלכים הל"ט ובכ"מ שם: (ט) והיו כל ישראל. עי' ב"ב צא. ושם ליתא זה ומפני כך נדחק המהרש"א מהו שנאמר ולפי דהכא א"ש שנאמר כל העיר וכי כל קרתא מתאבלין על נעמי עלובתא כדאיתא במד"ר פר' ז ובירושלמי פ"א דכתובות הל"א לכן אמר שכל העיר קיימין וזה ג"כ מאמר ר"י שם שבאותו היום מתה אשתו של בועז ובאו כל העיר לנחמו והיינו כמי פירוש דכל העיר כמבואר במד"ר ובירושלמי שם ולתנא נדחק המהרש"א בח"א וזה ברור: (י) הרי הוא אומר. עי' כתובות קי: (כ) וכן היה דוד אומר. שם ועי' ירושל' שביעית ספ"ד ריב"ח מנסק לכיפי דעכו ועי' ירושל' דמאי פ"ב (הל"י) לענין חבר שיצא לחו"ל אין דוחין מחבירותו ע"ש בשם רבי יוחנן ועי' כתובות פי"ב סהל"ג לענין א"י ועי' ירושל' סוף כתובות לענין ישיבת א"י: (ל) בשעת שלום ויוצא גרסינן: (מ) ישראל שבחו"ל. ה. וירושל' שם: (נ) ושמש שלהן גרסינן: (ס) אלו הן עורות לבובין. לב. וירושל' פ"ב הל"ג: (ע) הכבשין והשלקות. לה: ואסורין רק באכילה ע"ש דבידוע דדרך לתת יין אסור בהנאה וע"ש לח: וירושל' פ"ב הל"ג: (פ) וחרס הדרייני. ע"ש וירושל' פ"ב הל"ג ועי' דף יט: (צ) חולצין את גרעיניהן. עי' ספ"ב: (ק) הדרורין. לב: (ר) נודות העובדי כוכבים. לג. וירושל' פ"ב הל"ד ועי' יו"ד סי' קל"ם ס"א וע"ש בב"י שיטת רש"י והר"ן: (ש) ורוכבין. עי' לג. ותוס' שם שהביאו תוספתא זו:

מנחת בכורים

בספ"ב דחגיגה לכן הזהירה שלא תעשה על גבו טהרות וכן בהיפך מהאי טעמא: ה ואין נותנין להן גרסינן. כמוכרו. שמקבל ממנו הנאה:

פרק ד א אונו. הראשון כתב לו לכשתברח אין לי עסק עמך זה הוי כשחרור: שהרי גרסינן שאין רשות עליו כלומר שאין להישראל רשות עליו ויצא מרשותו א"כ גרסינן שאינה רשות: הלוה עליו גרסינן: נימוסית שיהא שלו אם לא יפרענו א"כ הוי כמכירה: לא יוצא. גרסינן: בסיקריקין. בחזקה: לא יוצא. גרסינן: בשותפות. והיו דברים אסורים בתוכו מקח נגד מקח אסור דהוי כמכירה דחליפין דמי למכירה אבל באותו מקח גופא שיתר נגד איסור מותר וס"ל דיש ברירה וקדושין (יט:) משמע דאסור וכן בירושלמי פ"ג דדמאי והיינו כמ"ד אין ברירה ולדידיה גם באותו מקח אסור (ועי' תוס' קדושין ד"ה אלפו וכאן סד"י ותוס' שם): ב בחו"ל. קנסוהו: אנטוכי יצא. דמסתמא יוליכו שם והוא חו"ל אבל שרוי בלוד לא: אין רשאי למוכרו. דאף דהעבד בחו"ל מ"מ אין למוכרו: יצא העבד. לפי גרסא זו גרסינן יוצא שיוצא לכתחלה ובגיטין (מד.) מבואר דיצא בדיעבד ולא גרסינן לפיכך אלא גרסינן אם מכרו מכור. שהרי נקרא להיות בסוריא שהוא כחו"ל: ע"מ לחזור. לא"י: כופין אותו. דאין העבד מחויב לדור בחו"ל: שלא לחזור. אין העבד יכול לכפות לרב לחזור כיון שיצא מדעתו רק העבד בע"כ הוא בחו"ל: בא מחו"ל. לא"י: אין כופין. שהרי מתחלה כופו לעלות לא"י דהכל מעלין ואין הכל מוציאין: כופין. להרב וכ"ש הוא מדינא דלעיל: ג של עובדי כוכבים. והיכא דמי איסור (עי' שם יג.): אמרו לו. גרסי': את העגל. והשלך עפרו אל הנחל היוצא מן קדרון אלמא שיטיל לים ובש"ס איתא דהשיכו נחל קדרון אינו מגדל למחים: עלביהם. וכתיב וישאם והיינו זורה לרוח ורבנן ס"ל דשרפן וכן הוא בש"ס לסדיא: מפלצת. וישלך לנחל קדרון: ויכרות בד"ה כתיב סיפא דקרא דשרף: נחושת. ושחק אלמא מהכי שחיקה: והעבירו. גרסינן דמשה עשאו משלו ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא לפי שטעו ישראל לכן העבירו:

פרק ה א ואוצרם ג' שנים בכל דבר: מכונס שהפירות מכונס מאדמו: יין. כרבי לקמן דמוציאו לחו"ל למעט התיפלה ואין קפידא לאצור ובשמן באתרא דשכיח משחא וכן בקטניות דבר שאינו צורך כ"כ: בסוריא. גרסינן: מהפרכיא. אתרוגה שבא"י להאטוכה שבסוריא דקרוב זה לזה ולא חיישינן לייקר מחמת זה ודברי רבי ור"י נחלפו כאן כמבואר בש"ס ושם גרסינן ריב"ב: ב כל המצות. כולן ילפינן לה מקרא כתובות (קי"א). סאתים בסלע דהוי יוקר: חלוצי צבא. נאמר במסעי ועברו כל חלוץ צבא לפני ה' למלחמה מהו לפני ה' אלא כיון שיעברו המה לפני ה' ונתן בידו. ה' אומר כן וכי הישראל צורך ה' מתפסים: כאילו נכבשה. גרסינן לפני ה' שה' עליה בזמן שישראל עליה: ושמש להן. שמש ישראל: ג לבובין. דאסור בהנאה כמבואר במשנה: ארובה. מרובע דנעשה לעבודת כוכבים: משוך. באורך: הדריני. אנדריטוס קיסר שהיה לו כ"ת במלחמה שבא חרסן ליין ושורין והמים נעשו כעין יין: דברי ר"מ. לפי הש"ס לא פליגי אלא במוריים ובכבשים ושלקות לכ"ע מותר ובחרס הדרייני לכ"ע אסור כמבואר במשנה ואולי ע"ס כאן בתוספתא: השלחין. שגרעיניהם נשמטים ונותנין מים עליהם: אסורין באכילה. וכמשנה מבואר מותרין באכילה: ד הדרורין. לגינים קטנים: והקרבות. הריקבאות גרסינן של עור: גרודים. שאינם זפותים כחדשים: זפותים. שמזלפין יין בזפת וישנים אף אינם זפותין אסורין: ורוכבים כמו רכב שיתיך הזפת

וישראל

(ת)קנקנין של עובדי כוכבים חדשות מותרות וישנות(א) אסורות שכנסו בה עובדי כוכבים מים מותר ישראל להכנים לתוכו יין ושכנסו בה עובדי כוכבים יין ישראל (א) ממלא אותה מים ג' ימים מעל"ע ומכנים לתוכו יין ואינו חושש ושכנס בה עובד כוכבים יין וישראל ציר ומוריים מותר ישראל אחר להכנים לתוכה יין: ה לוקחין מן העובדי כוכבים תבואות קטנית ונרוגרות ושום ובצלים מ"מ ואינו חושש משום טומאה (ב) האוג בכל מקום ב) טהור האורז בכל מקום טהור. (ג) נאמן הצייד לומר זה עוף טמא וזה עוף טהור נאמן עם הארץ לומר כבשין אלו טמאין וכבשין אלו טהורין (ד) ולא רבצתי עליהן את המשקין אבל אין נאמן לומר דגים אלו צדתים בטהרה (ה) ולא נערתי עליהן את המכמורת (ו) הקפריסין [ה] המוטליא (ז) והחמין ג) שלהן מותרין. (ח) ביצה צלויה שלהן אסורה ר' יהודה ובית דינו התירו שמן של עובדי כוכבים במנין (ט) פת שאפאה עובד כוכבים שלא במעמד ישראל ד) הרי זו אסורה פת שאפאה ישראל אע"פ שהעובד כוכבים לשה (י) וגבינה שהעמידה ישראל אע"פ שהעובד כוכבים עבדה הרי זו מות': (כ) ישראל יושב בסוף עדרו והעובד כוכבים חולב ומביא לו ואינו חושש: ו איזו היא טרית שאינה טרופה (ל) כל שהשדרה והראש נכרין איזהו (מ) ציר שיש בו דגה כל ה) שכלבית אחת או שתי כלביות משוטטות בתוכו חתיכה שיש בה סימן בין בכולן בין במקצתן אפי' באחד ו) (טמאה) ה"ז מותרת מעשה שהביאו גרבין של חתיכות (נ) ממין אחד בעכו ולא נמצא סימן אלא באחד מהן ובא מעשה לפני חכמים והתירו את כולן (ס) מוריים אומן הרי זה מותר רבי שמעון בן גמליאל אומר אף הילק אומן הרי זה מותר (ע) יין מבושל ואלונתית הרי אלו אסורים מפני שתחלתן יין אלונתית (פ) כברייתה הרי זו מותרת יין תפוחין מן הפתיק ומן האוצר מן הספינה הרי זה מותר ואם היה נמכר [ו] בקטלזון מותרת (צ) יין תפוחים מן השוק הרי זה אסור מפני שמזדייף. (ק) חגבין והקופרין מן הפתיק מן האוצר ומן הספינה הרי אלו מותרין והמוכר בסלילא לפני חנוני אסורין מפני שמרביצין עליהן יין כדי שיהיו יפין למראית העין. מלח (ר) סלקונטית שחורה מותרת לבנה אסורה דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר שחורה אסורה לבנה מותרת ר' יהודה בן גמליאל אומר משום ר' חנינא בן גמליאל זו וזו הרי זו אסורה: ז (ש) אין לוקחין גבינת (ת) בית היניאקי אלא מן המומחה (א) ושלוקה נלקחת מכל מקום (ב) אין לוקחין קורט של חלתית אלא מן המומחה והעלה נלקח מכל מקום אין לוקחין יין מסוריא אלא מן המומחה ולא מוריים אלא מן המומחה ולא חתיכה שאין בה סימן אלא מן המומחה ולא מלח סלקונטית אלא מן המומחה ולא גבינת בית היניאקי אלא מן המומחה ולא קורט של חלתית אלא מן המומחה (ג) וכולן נאכלין אצל מי שאינו מומחה ואינו חושש:

פרק ו א וחכמים אומרים אין איסור אלא (א) שיש בידו מקל או צפור או כדור (ב) סייף עטרה וטבעת צלם ונחש ועל מכובדין כגון השירים והנזמים קטליות טבעות הרי אלו אסורות ועל המבוזין כגון היורות מחמי חמין ז) הסיגנין והקומקמין והספלין והסדנין (ג) והמטבע הרי אלו מותרין. (ד) מצא טבעת ועליה צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליך לים המלח ר' יהודה אומר אף [א] דמות וסרפס. טבעת שיש עליה עבודת כוכבים בזמן שהיא בולטת אסורה בהנאה אם אינה בולטת מותרת בין כך ובין כך אסור לחתום בה ושאין עליה עבודת כוכבים מותרת בהנאה ומותר לחתום (ה) טבעת שיש עליה חותם מותר לחתום בה ר' יהודה אומר אם היה חותמה שוקע אסור לחתום בה מפני שנעשה בולט ומותר ליתנה בידו ושחותמה בולט מותר לחתום בה ואסור ליתנה בידו (ו) טבעת שיש עליה פרצוף מותר לחתום בה ר' חנינא בן גמליאל אומר של בית אבא היו חותמין בפרצופות ר' אלעזר בר צדוק אומר כל הפרצופות היו בירושלים חוץ מפרצוף האדם[ב]. העשוי (ז) כמין דרקון אסור והדרקון תלוי בו נוטלו ומשליכו והשאר הרי זה מותר איזה הוא מין דרקון שאסור ר' שמעון בן אלעזר אומר (ח) כל שהציצין יוצא מצוארו אבל אם היה חלק הרי זה מותר: ב (ט) הלוקח גרוטאות מן העובד כוכבים ומוצא בהן עבודת כוכבים נוטלה ומשליכה והשאר הרי זה מותר. ח) עבודת כוכבים (י) עד שלא באת לרשותו אומר לעובד כוכבים ומבטלה שהעובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים בין שלו בין של חבירו בין עובדה בין שאינה עובדה בין בשוגג בין במזיד (כ) בין באונס בין ברצון (ל) ישראל שעשה עבודת כוכבים אסורה אע"פ שלא עבדה לפיכך אין יכול לבטלה. עובד כוכבים שעשה עבודת כוכבים מותרת עד שתעבד לפיכך יכול לבטלה רבי אומר משם ר' יעקב אם עשאה לישראל מתחלה אין יכול לבטלה. עובד כוכבים שמכר עבודת כוכבים לעובדיה אסורה שלא לעובדיה מותרת (מ) לוה עליה נפלה עליה מפולת שטפה נהר או שנטלוה ליסטין או שהניחוה בעליה כגון מלחמתו של יהושע אם עתידין הבעלים לחזור עליה אסורה ואם לאו מותרת (נ) בימסיות שהעמידו עובדי כוכבים בשעת הגזירה אע"פ שעברה הגזירה הרי אלו אסורות וכל עבודת כוכבים (ס) שביטלוה עובד כוכבים יכול תהא אסורה ת"ל (דברים ז) פסילי אלהיהם תשרפון באש את שנוהג בו משום אלוה אסור ואת שאינו נוהג בו משום אלוה מותר (ע) ושל ישראל בין שנהג בו לשם אלוה בין שלא נהג בו לשם אלוה אסור (פ) כיצד מבטלה רבי מאיר אומר

עד

נוסחאות כ"י

א) ופופות : ב) טמא : ג) וקליות : ד) וגבינה שהעמידה עובד כוכבים שלא במעמד ישראל : ה) שבילבית : ו) מן מאה ה"ז כו' : ז) הסיגנין : ח) ישראל שמצא :

אור הגנוז

[ה] וחקפאטיות : [ו] בשוק : פ"ו [א] מניקה : [ב] בלבד :

חסדי דוד

שמות התנאים בנוסחא שלפנינו דאפשר דר' נמי קאי כשיטת ריב"ג להתיר ביין לכך תנא. ור' יהודה דמתיר לספרכיא אחרת אפשר שהוא ר"י הנשיא דהיינו ר' דברייתא. א"נ הך תנא סבר דר"י אמרה. אבל נראה דבריסא צ"ל אין מוציאין לסוריא. ולא הזכיר תו"ל דה"ם הוא: יין תפוחים מן השוק הרי זה אסור כו' חגבין והקופרין כו'. בגמ' ס"פ אין מעמידין נשנה בנוסחא אחרת וז"ל החגבים והקפריסין והקפלוטות הבאין מן האוצר ומן ההפתק ומן הספינה מותרין הנמכרין בקטלוזא כו' וכן יין תפוחים של עובד כוכבים הבאים מן האוצר מן ההפתק ומן הסלולה מותרין הנמכר בקטלוזא אסור מפני שמערבין בו יין ע"כ הרי דבבבא דיין יש שנוי דבמקום שנשנה כאן מן הספינה תנא התם מן הסלולה ואמנם נ"ל דלאו נוסחא דווקנית היא דבמתני' גבי חגבין שנינו החגבין הבאים מן הסלולה אסורין מן ההפתק מותרין וע"ש ברש"י וא"כ היכי תנא הכא מן הסלולה מותרין אדרבה איפכא מיבעי ליה ועוד נראה דביין תפוחים לא שייך שם סלולה דאין דרך להניח יין בסלים לכך נראה דט"ס הוא וצ"ל כמו הכא ומן הספינה. וכן ברי"ף ורא"ש גרסי ספינה אבל מ"ש כאן בתוס' ואם היה נמכר בקטלוזין מותר זה ודאי קשיא דהוא היפך מהברייתא. וגם דברי התוס' סותרין זה את זה דהיינו שוק היינו קטלוזא וכפירש"י ובסיפא תנא יין תפוחים מן השוק אסור. וצ"ל דפי' ואם היה נמכר בקטלוזין הוא שהוליך מן הפתיק ומן האוצר לקטלוזין ג"כ מותר. ולא בעינן דוקא שיקח מן האוצר ומן הספינה עצמה:

פרק ו ועל המבוזין כגון היורות מחמי חמין הסיגנין כו'. סיגנין דקתני הכא לא אתפרש ואפשר שהוא מלשון סגניות דתנן בפע"ז דכלים ופי' הר"ב כלים שעושין מעלים ומכסים בו את הפירות ע"ש.

הלוקח גרוטאות כו'. מסוגיא דגמ' דף ע"א מוכח דהך תוספתא לא מתוקמי רק בשנתן מעות ומשך. והנה הפי' מן גרוטאות הוא שברי מתכת. מ"מ מ"ש ומוצא בהן עבודת כוכבים היינו שלימה ולא היתה נכרת מתוך קטנותה עד אח"כ. דאל"כ הרי נתבטלה כדאיתא בהדיא בגמ' ריש פ"ג דף מ"א אמתני' דמצא שברי כו' הרי אלו מותרין ואמר שמואל אפי' שברי עבודת כוכבים. ואע"ג דהתוס' כתבו שם דשמואל סובר כר"ל דבנשתברה מאליה מותרת אבל לר"י אסורה וא"כ ניחוש במצא שברים שמא נשתברו מאליה מ"מ הרי הרי"ף והרא"ש ז"ל אע"ג דפסקו כר"י מ"מ הביאו להלכה מלתי' דשמואל וכ"פ מרן בסי' קמ"א ס"ב והטעם כמ"ש הר"ן דר"י סובר שאינה בטלה דוקא בידוע שנשתברה מאליה ע"ש. וע"ש בש"ך מה שהניח דברי הרמב"ם בצ"ע: ישראל שעשה עבודת כוכבים כו' לפיכך אין יכול לבטלה כו'. הך לפיכך קשה להלום דמשמע דהא בהא תליא והא ליתא דאפי' ר"ע דסובר דשל ישראל אינה אסורה עד שתעבד מ"מ איהו נמי מודה דאינו יכול לבטלה דעבודת כוכבים של ישראל אינה בטילה עולמית לכ"ע. ויש לפרש דה"ק ישראל שעשה עבודת כוכבים אפי' לא עשאה לעצמו אלא לעובד כוכבים אסורה מיד מתרי טעמי חדא דאין שליח לדבר עבירה. ועוד דאין דין שליחות לעובד כוכבים כלל ולכן מקריא עבודת כוכבים של ישראל ולפיכך אינו יכול לבטלה פי' העובד כוכבים כיון דשל ישראל היא. וה"נ איפכא עובד כוכבים שעשה עבודת כוכבים לישראל אפי' עשאה בשליחות הישראל כיון דאין שליחות בזה דינה כעבודת כוכבים של עובד כוכבים דמהני ביטול אפי' אחר שנעבדה ומיירי שלא הגביהה הישראל ולא קנאה. ור' דפליג סובר דיש שליחות לעובד כוכבים לחומרא ומקרייה עבודת כוכבים של ישראל ואין לה ביטול:

מצפה שמואל

(ת) קנקנין. שם ושם עי' לג: (א) נותן לתוכו מים. עי' לג: בתוס' ד"ה שרא דקאמר שמותר לישראל להשתמש בו מים ולא חיישינן לפליטת היין וכאן בתוס' להכשר קאמר ג' ימים ועי' תוס' שם ד"ה כך היא ועי' רא"ש בזה: (ב) האוג בכ"מ טהור. היינו לענין הכשר כמ"ש בפנים אבל פשיטא דמקבל טומאה והת"ב כ' דצ"ע דתנן במשנה נדה כל שחייב במעשר מקבל טומאה ואוג חייב במעשר כמבואר ברפ"א דדמאי והאוג ביסודה ע"ש ודבריו צ"ע דכאן מיירי לענין הכשר וכן הגיה עליו הרב מוהר"ד כ"י וכתב שצ"ע בתוס' שלפי מכשירין דהאוג בכ"מ בחזקת טומאה וכן פסק הרמב"ם פט"ז מהלכות ע"א ע"ש ולכן כאן ט"ס ואפשר דגם באוג ע"ס ולכן הוצרך לפורטן משאר תבואה וקטניות עכ"ד הרב מוהר"ד כ"י: (ג) נאמן הצייד. חולין סג: (ד) ולא רבצתי. עי' ירושל' ועי' ר"ש פ"ב דדמאי מ"ג: (ה) ולא נערתי. בחולין קיח: (ו) בקפריסין לח: וע"ש לז: (ז) כחמין. דמותר שלא נשתנו ע"י האור ועי' תוס' טו: ד"ה מה מים וכתב הת"ב דר"י בש"ס ל"ז ר"ל מים שלא נשתנו מברייתן דס"ל בחולין ק"ו דנוטלין ממנו לידים אבל למ"ד שם קה: דאין נוטלין דנשתנו ע"ש ובב"י ר"ס ק"ס א"כ ה"ה לענין זה: (ח) ביצה. לח. ועי' תוס' לג: ד"ה בע"א שהביאו תוספתא זו ועי' ירושל' פ"ב הל"ח ופ"ה הל"ד וע"ש הגירסא במשנה ר"י הנשיא ועי' סד. בגר תושב היינו קודם שהתירו שמן במנין ועיין לו. וירושל' פ"ב הל"ח ושבת פ"א הל"ד לענין ביטול תקנה שנעשה במנין ע"ש ועי' ירושל' גיטין פ"ז הל"ג וכאן פ"ג הל"ט מדין התרת השמן: (ט) פת שאפאה. משנה לה: ול"ח: וירושל' שם ושם ובעינן שהישראל יסייע באפיה כדמוכח סיפא ועי' שו"ע סי' קט"ו ס"ב בהג"ה וע"ש בבאורי הגר"א ס"ק י"ד ועי' שיטת הר"ן דפת עובד כוכבים אף אם אפאה ישראל אסור וכאן בפת שלנו ושלא במעמד ישראל אסור משום בשולי עובדי כוכבים ועי' ירושל' שביעית פ"ח (יג: ויד.) ועי' שבת פ"א הל"ד גזירה דפת וירושל' רפ"ג דמע"ש וכן דין תבשילו שם ע"ש ובשבת פתן וגבינה ושלקות לשה ולא ערכה (שיטת הר"ן ועי' חולין ד. ד"ה מנא) ועי' בשו"ע סי' קי"ג היטב דינים אלו: (י) וגבינה. עי' כט: ועי' שו"ע סי' קט"ו ס"ב בהג"ה בדין זה (כ) ישראל יושב. לט: וירושלמי פ"ב הל"ח ושבת פ"א הל"ד ותרומות פ"ח: (ל) כל שהשדרה. מ. וירושל' פ"ב הל"ט ועי' יו"ד סי' פ"ג בטור וב"י ושו"ע ס"ב בהג"ה בש"ך וט"ז שם: (מ) ציר שיש בו דגה. לט. ומ. בשיטת רש"י דכלבית אינה גדולה בציר דגים טמאים והיא גופה טמאה עי' חולין ס"ז ושיטת הרבה פוסקים דכלבית בעצמו טהור וה"ה שאר דג טהור הנמצא בציר ועי' בשו"ע סי' פ"ג בש"ך שם: (נ) ממין א' עי' מ. כשהחתיכות שוות וניכר שהן א' והיינו דתנא כאן בין בכולן בין במקצתן דמקצתן דומיא דכולן שנודע בבירור (ת"ב): (ס) מוריים אומן. לה: ועי' שו"ע בסי' קי"ד ועי' ירושל' פ"ב הל"ו: (ע) יין מבושל. עי' כט: ול. וירושל' פ"ב הל"ג ועי' ירושל' תרומות פ"ח וע"ש ג"כ מדין אומן. (פ) כברייתה. ועי' תוס' שם ל. ד"ה אלונתית דתחלתו של ישראל מותר כתוספתא זו ועי' שם בר"ן ורמב"ן בזה שהביאו תוספתא זו ועי' שו"ע יו"ד סי' קכ"ג ס"ג וס"ד ולהרמב"ן כברייתה מותרת שאין בה יין: (צ) יין תפוחים. מ: ושם גרסינן מן השוק ועי' תוס' לב. ד"ה ומאוצר דכאן במקום שהיין בזול ותיישינן לתערובות. (ק) חגבין והקפריסין לט. ולשיטת הרי"ף הוא בכבושין ולרש"י לח: ד"ה הקפריסין אף מבושלין שנאכלין חיין והגבים אסור מבושלים עי' לט. ועי' יו"ד סי' קי"ד ס"ח שם מתיר בכבושין: (ר) סלקונטית. לה: ולט. וירושל' רפ"ב ושם מהופך דברי ר"י לר"מ: (ש) אין לוקחין גבינות. עי' לט: ועי' הה"מ פ"ג מהל' מ"א הכ"ח ועי' כ"מ ספי"א מהל' מ"א וע"ש דה"י בזה"ז דינה כחו"ל ועי' מ. בקרבי דגים ועוברין אמר רב דאין ניקחין אלא מן המומחה ולא חשיב דהוא אפי' בא"י (ת"ב). (ת) בית הונאיקי. בש"ס כט: מבואר דאסורות בהנאה וכל גבינות לדידהו באכילה אסור ע"ש ל"ה א"כ כל גבינות ליבעי מומחה ועי' בהה"מ פ"ג מהל' מ"א והט"ז שגורס סתם גבינות והת"ב כ' דאפשר דברייתא זו כר"מ דאינו חושש רק לגבינות אלו ועי' ירושל' שקלים פ"ז הל"ג במציאה והתירוהו משום גבינות עובדי כוכבים: (א) ושלוקה נלקחת. עי' ש"ם קט"ו שיטת הר"מ דתמהה מותר. כשמבשל וע"ש בביאורי הגר"א ס"ק י"ח ועי' הה"מ פ"ג מהל' מ"א הלט"ז דמפרש לשיטתו אף מעובד כוכבים שרי בשלוק וי"מ מישראל חשוד כמ"ש בפנים: (ב) אין לוקחין קורט. לו: ולט: וירושלמי פ"ב ועי' תוס' שם ד"ה ימ"ח שהביאו תוספתא זו ועי' ירושל' ספ"ב ורמב"ם ספי"א יעו"ש: (ג) וכולן נאכלין. לט: (א) שיש בידו. מ: (ב) סייף ועטרה. מא. וירושל' פ"ג הל"א והת"ב ציין למד"ר פ' במדבר פר"ג ע"ש: (ג) והמטבע קמ"א ביו"ד ס"ב בהג"ה ע"ש: (ד) מצא טבעת. מ: וע"ש מג: בגירסא היטב: (ה) טבעת שיש עליה חותם. מג. וירושל' פ"ב הל"א ועי' רמב"ן בזה ועי' טור ושו"ע סי' קמ"א ומכאן דאף כמוצא אם אינו בולט מותר האריך הרמב"ן בתוספתא זו: (ו) טבעת שיש עליה פרצוף. ירושל' שם ורמב"ן ז"ל ומ"ש בפירושו ועי' ש"ג ספ"ג שהביא תוס' זו ואפילו בולט מותר כ"ש בשוקע והת"ב ציין לשבת לסוגיא דסלע של הנינית. וב"ב פ"ג דרב לא קנה אלא בצורתה: (ז) כמין דרקון. עי' תוס' מב: ד"ה כמוצא: (ח) כל שהציצין. מג. וירושל' פ"ג הל"ג: (ט) הלוקח גרוטאות. עי' נג.: (י) עד שלא באת. עי' מג. ומד: וירושלמי: (כ) בין באונס. עי' מג. ותוס' מד. ד"ה כאן: (ל) ישראל שעשה. עי' נה: וירושל' פ"ד: (מ) לוה עליה. נ: וירושל' פ"ד הל"ה ואמרינן שם צריכותא ולפי הצריכותא כאן דתנא תרתי שטפה נהר ונפלה הוא מיותר (ת"ב) ועי' ת"ח: (נ) בימסאות שהעמידו מלכים. נד: ועי' ירושל' פ"ג סה"ד את שנוהג וכו': (ס) שבטלום. נג: וירושל' פ"ג הל"ד: (ע) ושל ישראל. שם ודעת התוס' דטעון ביעור ובת"ת שם דסגי בגניזה: (פ) כיצד מבטלה. נג.:

מנחת בכורים

וישראל נותן יין וישראל עומד על גביו אז מותר דבישראל השופך לא סגי דאגב טירדיה לא חזי דמנסך: קנקנים. של חרס ובעינן חדשים לגמרי דבנודות של עור כ"ז שלא נשתמש זמן מרובה מותר והדשים דהכא אינם שוים: מים. שהכשרו בעירוי: ציר. דמבטל כח היין (זה שיטת רש"י ועי' תוס' ל"ב. שהשיגו עליו ועי' ברא"ש ופוסקים): ה טומאה. אינו בחזקת מוכשר: האוג. מין אילן מבואר בפ"א דפאה: האורז. היינו ג"כ לענין הכשר דמסתמא לא מחזקינן בחזקת מוכשר: עוף טהור. דנאכל במסורת כמבואר חולין (סג:) [ונאמן] להעיד עליהן הצייד שהן טהורין: המשקין. המכשירין: צדיתים בטהרה. שלא ניער המכמורות דלא הוכשרו אלא בתלוש מ"מ אינו נאמן דמסתמא ניער עליהן המכמורות (חולין קיח): הקפריסין והמטליא. מבואר בגמרא (ל"ח) אופן עשייתו: והחמין. שלא נשתנו מברייתן וליכא משום בישול עובדי כוכבים: שלא במעמד. שלא סייע (עי' ל"ט) ובגוונא דליכא משום חתנות כגון פת שלנו: ואינו חושש. דירא לערוב דבר טמא כי קחזי לו דקאים להעמיד גבינות: ו טרית. מין דג שלא נטרפה שהיא שלם מותר כמבואר (ל"ט): דגה. שמותר ולא חיישינן לציר דגים טמאים: כלבית. בציר טמא לא מתקיימת ומותר: אומן. אינו מערב יין דלא מרע לאומנתו: והילק. מין דג שהסנפיר וקשקשת גדלים לאחר זמן ויש בו חשש תערובות דגים טמאים ואומן הבקי מבדיל לפי שמתקלקל הטעם כמבואר (לב:): כברייתה. מתחלה קודם שבא לידן. ואלונטית יין ומים ואפרסמון: ההפתק. מקום כנוסן: מותרים. דאינו מזייף: הקטלזים. שוק: אסורין. גרסינן: והקפריסין. גרסינן. מן הסלולה לפני החנוני אסורים שמוכרן בסל: לבנה אסורה. שמערבין קרבי דגים לבנים ולאיך שחורים: אסורה. שמתלקין בשומן הזיר: ז בית הנאייקי. שם מקום: מן המומחה. שהתכו בשבין אסור והוא דבר חריף והעלה אינו חריף: ואינו חושש. דלאכול בעצמו אינו חשוד רק להאכיל וכן שלוקי היינו שלקות אין חשש משום בשולי עובדי כוכבים:

פרק ו א וחכמים אומרים. אין איסור בצורה הנמצא: צלם. חמה ולבנה: נחש. דרקון: שעל מכובדין. גרסינן הסיגנין. כמין קלא קטן ולשונו מלשון סוגה בשושנים עיין בערוך: מטבע. בש"ס הגרסא מטפחת והוא אחד עם סדין (עי' תוס' מג: ד"ה שם) מניקה וסר אפים גרסינן. והוא יוסף שנעשה שר וקנקינ גריוא וכיי"ל טבעת שיש עליה. צורת חמה ולבנה ודרקון ובמוצא דאסור ורק בבולט: אסור לחתום. דאלו אסור לעשות מן התורה א"כ אף בשוקע אסור לעשות: ושאין עליה. היינו שאר צורות דמה"ת שרי לעשותו ולקיימן. אם בולטות: מותר לחתום לר"י אבל שוקע אסור לחתום דנעשה בולט ומשום חשדא מדרבנן כמבואר ש"ס (מג:): אסור ליתנה בידו. חשדא מדרבנן: שיש עליה פרצוף. היינו בהמה ועופות בזה מותר לחתום אף שנעשה בולט: של בית אבא. לראיה דמותר: חוץ מן פרצוף אדם. דאסור לעשות מה"ת וכן במוצא אסור (עי' מג:): דמה"ת צורה זו אסורה אבל שאר צורות אף בולט מותר: תלוי. שתלוי בד"א הנתלה מותר ובירושלמי הגרסא רחוש והוא שרץ הרוחש: ציצין. סנפיר ל"א שיש לו שערות: ב גרוטאות. שברים: ומשליכה. דלא בכוונה מכר אבל מכר בכוונה איכא מ"ד דהוי ביטול (נג.): לרשותו של ישראל. דשל ישראל אינה בטלה: שאין עובדה. כגון שעובד לפעור והעבודת כוכבים היא מרקולים אבל גר תושב מיבעיא לו (סד.) אם מבטל: לפיכך. שהבטול היא שלא לעבוד לא גרע בישראל מאילו לא עבד (עי' נב.) משמע דלא תלוי זה בזה לעובדה. אף לצורף עובד כוכבים מותרת דהוי ביטול: של יהושע.

שדעתן

עד שיכה בקורנס ויחבל (ץ) ר' שמעון אומר אפילו א) רואה סטרה ונפלה הרי זו בטילה וחכמים אומרים עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל ישראל (ק) וישראל אין מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים (ר) [ר'] שמעון בן מנסיא אומר עבודת כוכבים של ישראל אין לה בטילה עולמית (ש) בימוס שנפגם רובו הרי זה מותר מזבח שנפגם ב) רובו אסור עד שינתץ : ג (ת) מוקצה שלו אסור ושל חברו מותר לפני הקדישו אסור (א) לאחר הקדישו מותר מאימתי נקרא מוקצה משנעשה בו מעשה (ב) איזהו נעבד כל שעובדין אותו בין בשגגה בין במזיד איזה הוא מוקצה מקצה לעבודת כוכבים אבל אמר (ג) שור זה לעבודת כוכבים ג) לא אמר כלום לפי שאין הקדש לעבודת כוכבים :

פרק ז א (א) פרה שפטמה בכרשיני עבודת כוכבים [א] ודרי גנה שזבלה בזבל עבודת כוכבים ובור (ב) גינה שנטעה בעצי אשרה ובור (ג) קלא אילן שרשם בעצי אשרה ישרף (ד) אחרים אומרים מטילין אותה לחומר עד שיחזרו מראין לכמות שהיה (ה) הלילין של עבודת כוכבים אסור לספוד בהן ואם היה מעלין שכר למדינה אף על פי שהן עשויין לצורך עבודת כוכבים מותר לספוד בהן חנויות של עבודת כוכבים [ב] מותר לשכור מהן גבאין של עבודת כוכבים אסור ליתן להן אם היו מעלין שכר למדינה אע"פ שהן עשויין לצורך עבודת כוכבים מותר ליתן להן המיחד ביתו לעבודת כוכבים כולו מטמא בביאה (ו) והעובר לתוכה כעובר בבית עבודת כוכבים אם היתה דרך הרבים מפסקתה אינו טמא (ז) אלא אותו דרך בלבד : ב הסומך ביתו לבית עבודת כוכבים כולו מטמא בביאה סמכו לו הן אין כולו מטמא בביאה אלא אותו כותל נידון (ח) מחצה למחצה נפל אסור לבנותו בנאו חוזר לתחלתו בנאוהו הן אין כולו מטמא בביאה אלא אותו הכותל נידון מחצה למחצה (ט) המוכר ביתו לעבודת כוכבים דמיו אסורין ויוליך הנאה לים המלח (י) אבל עובד כוכבים שאנסו את אחד ונטלו את ביתו והעמידו בו עבודת כוכבים דמיו מותרין וכותב ומעלה בערכאין. (כ) המכנים ראשו ורובו לבית עבודת כוכבים טמא כלי חרס שהכניס ד) אחוריו לעבודת כוכבים טמא הספסלין והקתדריות שהכניס רובו לבית עבודת כוכבים טמאין : ג (ל) כל מקומות שנקראו לשבח עבודת כוכבים מכנין אותן לגנאי את שקוראין עין ה) כוס קורין אותו עין קוץ (מ) גריא קורין אותו גליא (נ) מי שנפזרו מעותיו לפני עבודת כוכבים לא יהא שוחה לפניו ומלקט מפני שנראה כשוחה לעבודת כוכבים אבל הופך לאחוריו [ג] ומלקט במקום שאינו נראה מותר. מעין מים היוצא מבית עבודת כוכבים לא יהא שוחה לפניו ושותה מפני שנראה כשוחה לפני עבודת כוכבים אבל הופך לאחוריו ושותה (ס) במקום שאינו נראה ושותה מותר : פרצופות המטילין מים לכרכין לא יניח פיו ע"פ פרצוף [ד] מפני שנראה כנושק לעבודת כוכבים אבל מקבל בידו ושותה יתר על כן אמרו לא יניח פיו ע"פ הסילון וישתה מפני סכנת נפשות. (ס) שאלו פילוסופין את הזקנים ברומי אם אין רצונו בעבודת כוכבים מפני מה אינו מבטלה אמרו להן אילו לדבר שאין העולם צורך בהן היו עובדין היה מבטלו הרי הן עובדין לחמה וללבנה לכוכבים ולמזלות יאבד עולמו מפני השוטים אלא הנח לעולם שינהג כמנהגו ושוטים שקלקלו עתידין ליתן את הדין. גנב זרעים לזרוע לא סופן לצמח בא על אשת איש אין סופו לילד אלא הנח לעולם שינהג כמנהגו ושוטים שקלקלו יבואו ויתנו את הדין : ד (ע) העובדי כוכבים העובדין את ההרים ואת הגבעות אע"פ שהן מותרין עובדיהן בסקילה. אדם הנעבד אף ע"פ שהוא מותר עובדיו בסקילה. (פ) איזהו אשרה כל שהעובדי כוכבים עובדין ומשמרין אותה ואין טועמין מפירותיה ר"ש בן אלעזר אומר ג' אשרות בארץ ישראל ז) חרוב שבכפר פטם ושבכפר פגשה שקמה שבראני ושבכרמל. אשרה (צ) זורעין תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה החזירין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים רשב"א אומר אף לא זרעין ולא ירקין בימות הגשמים מפני שהעלין נושרין והיה להן לזבל : ה הנכנס תחתיו (ק) כנכנס לבית עבודת כוכבים אם היתה דרך הרבים מפסקת הרי זה מותרת (ר) ישראל שפסל את האשרה בין ח) לצרכו בין שלא לצרכו אסור ועובד כוכבים שפסל את האשרה לצרכה היא אסורה והוא מותר לצרכו בין זה ובין זה אסור. (ש) לא יעלה אדם לראש הבימוס אפי' לנוולו לטנפו משום שנאמר (דברים יג) ולא ידבק בידך מאומה. לא יאמר אדם לחבירו המתן לי בצד עבודת כוכבים פלונית ואני אמתין לך בצד עבודת כוכבים פלונית שנאמר (שמות כג) ושם אלהים אחרים לא תזכירו וגו' : ו עבודת כוכבים (ת) וכל מה שעליה הרי זו אסורה (א) מצא עליה ייונות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי המזבח אסור. כלים המשתמשות בהן ובגופה גנבום כומרים (ב) ומכרום הרי אלו מותרין (ג) כתוב אחד אומר (דברים ז) לא תחמוד כסף [ה] וזהב עליהם וכתוב אחד אומר כסף וזהב אשר עמהן כיצד יתקיימו שני כתובים הללו [ו] בין שגופן לבוש בהן בין שאין גופן לבוש בהן אסורין. עמהן את שגופה לבוש בהן אסורין את שאין גופה לבוש בהן מותרין. אף כלים שגופה לבוש בהן גנבום כומרים ומכרום הרי אלו מותרין (ד) מרקולים וכל מה שעליו הרי זה אסור מצא עליו ייונות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב ע"ג המזבח אסור מעות וכלים הרי אלו מותרין אחרים אומרים מעות וכלים שע"ג אבן העליונה הרי אלו אסורין (ה) אבנים שנשרו מן המרקולים אם היו נראות עמו אסורות ואם לאו מותרות. רבי ישמעאל אומר ג' תפוסות לו אסורות ושאינן תפוסות לו מותרות. ישראל שהביא אבנים מן המרקולים הרי אלו אסורות מפני שנאסרו לעבודת כוכבים (ו) עובד כוכבים שהביא אבנים מן המרקולים הרי אלו מותרות מפני שהיא כעבודת כוכבים שהניחה בעליה ומרקולים (ז) שנעקר ממקומו מותר בהנאה. בזורק אבן במרקולים מהו אומר (משלי כו) כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד (ח) כשם שזורק אבן במרקולים מכבדו ואין יודע כבוד כך כל המכבד רשע מכבדו ואין יודע כבוד דבר אחר כצרור אבן כשם שזורק אבן במרקולים עובד עבודת כוכבים כך כל המכבד רשע (ט) הרי זה כעובד עבודת כוכבים דבר אחר כצרור אבן כשם שזורק אבן במרקולים מתחייב בנפשו כך המשתמש ביצרו מתחייב בנפשו ר' שמעון בן אלעזר אומר בשונה לתלמיד רשע מהו אומר כצרור אבן במרגמה כשם שזורק אבן במרקולים עובד עבודת כוכבים (י) כך השונה לתלמיד רשע כעובד עבודת כוכבים :

פרק ח א (א) בראשונה היו אומרין אין בוצרין עם העובד כוכבים ואין דורכין עם ישראל העושה בטומאה אבל דורכין עם העובד כוכבים חזרו לומר אין דורכין עם העובד כוכבים ואין בוצרין עם ישראל העושה

אור הגנוז

פרק ז [א] ורוה : [ב] אסור לשכור מהן ואם היו מעלין כו' מותר לשכור מהם : [ג] ומלקט : [ד] וישתה : [ה] צ"ל עליהם : [ו] עליהם :

נוסחאות כ"י

א) דחה וסטרה : ב) כולו : ג) בית זה לעבודת כוכבים : ד) אוירו : ה) כל : ו) גרגיא : ז) חרוב שבכפר קסם : ח) לצרכה בין לצרכו אסור :

חסדי דוד

פרק ז העובדי כוכבים העובדים את ההרים וכו'. הא דקתני שהן מותרין היינו להדיוט אבל לגבוה הוא בגמ' בעיא דרמב"ח : בזורק אבן במרקולים מהו אומר כו'. נ"ל לפרש דה"ק כשם שזורק אבן למרקולים מכבדו בלא שום תועלת שהרי אין המרקולים יודע בכבוד שעושה לו ואינו מצפה לתשלום גמול כך המכבד לרשע אין לו לצפות ממנו שום גמול ואדרבה הוא מטיב רעה תחת טובה. ומשום דק"ל הלא כל עבודת כוכבים לא תדע בכבוד שעושים לה ולמה השוה הכתוב למרקולים לכן אמר ד"א כו' כך כל המכבד רשע כו' פי' אע"ג דמכוין למרגמיה את המרקולים ה"נ המכבד לרשע אע"ג דמכוין לבזותו בלבו לא ינקה רע. ואהא נמי קשה הלא מותר לכבד לרשע בשעה שמשחקת לו לכן ממשיל זה ליצר הרע ורשב"א לא ניחא ליה בכל הנך דרשות דעל זה לא יפול לשון נתינה אלא המכבד לכסיל לכן מפרש בשונה לתלמיד כו' דזה מקרי נתינה דנותנין לו תורה :

כראשונה

מצפה שמואל

(צ) רס"א. עי' מד: (ק) ישראל אינו מבטל. נג. ומוקמי בשותפות ע"ש : (ר) ר' שמעון בן מנסיא. שם : (ש) בימוס שנפגם. נג. ע"ש הגי' ולפי הענין מזבח אסור עד שינתץ רובו : (ת) מוקצה שלו. תוס' דתמורה רפ"ה וש"נ ועי' ירושל' פ"ג הל"ה בנעבד אית תני בין שלו בין של אחר : (א) לאחר הקדישו. מיי' פ"ד מהל' א"מ הל"ה והכ"מ כ' שלא מצא בתוס' והוא תוס' ערוכה כאן וע"ש בה"ד : (ב) איזהו נעבד. נד. וירושלמי פ"ג הל"ג : (ג) שור זה. עי' מד: (א) פרה שפטמה. מט. ועי' יו"ד סימן ס' ס"א בהג"ה ובש"ך שם ס"ק ה' לענין פטום באיסור : (ב) אילן שנטע. עי' רש"י שם ותוס' שם ד"ה שאם נטע : (ג) קלא אילן שרשם. עי' פ"ג דערלה בגד שצבעו בקליפי ערלה : (ד) אחרים אומרים. עי' מנחות סג. והוא להעביר הצבע : (ה) הלילין. ירושל' פ"ד הל"ג וגם דין חנויות שם ועי' מיי' פ"ט הל"ב ויו"ד סי' קי"ג ס"ד וס' ועי' מל"מ ספ"ז שם הל' ע"ז ועי' מד: וכן בש"ס כ"א שהאריך בזה בדין נהנה ומהנה ומסיק דאף לרוף שכר היתר אסור כיון שמהנה וע"ש דלא כהירושלמי ועי' טור ס"ס קמ"ג : (ו) והעובר לתוכה. עי' מח: ועי' ירושל' פ"ג הל"ו מדין זה : (ז) אלא אותו דרך. לפי הנראה צ"ל חוץ לאותו דרך : (ח) מחצה למחצה. מז: ועי' ירושל' פ"ג הל"ו ושבת רפ"ט ועי' פירוש הר"ן בזה. ועי' רמב"ם פ"ח מהלכה ו הל"ה ועי' סי' קמ"ג ס"א ועי' מה"פ שם ד"ה פתר בזה : (ט) המוכר ביתו. עי' מיי' פ"ט הל"ג וטור יו"ד סי' קמ"ג וע"ז שם ס"ק ד' והוא מתוספתא זו וכן מפרש בגיטין מד. כמ"ש בבדה"ב שם ועי' ירושל' שבת פ"ט הל"א מדין המשתחוה לבית וע"ש לענין תלוש ולבסוף חברו בעבודת כוכבים ובמעילה ועי' ירושל' פ"א דמע"ש לענין יוליך הנאה לים המלח : (י) אבל עובד כוכבים. עי' גיטין מ"ד תוס' ד"ה ועובד כוכבים ועי' הגהות שם בהלי"ג : (כ) המכנים ראשו ורובו. מיי' פ"ו מהל' אבות הטומאות הל"ז ושם הגי' בכ"א אוירו וגרסינן כן כאן וכן בתוס' דזבחים פ"ה ועי' ירושל' שבת רפ"ט לענין טומאה זו וכאן פ"ג הל"ו : (ל) כל מקומות. מו. : (מ) מי שנתפזרו. יב. כל זה : (נ) ובמקום. סבירא ליה שבחדרי חדרים מותר ופלוגתא הוא בביצה ט. וקון לא תנא כאן דנלמד מן מעיין לאיסורא ומן מעות הפירא במקום שאין נראה דקון אית ליה לערא יעו"ש בש"ס ועי' ירושל' כלאים פ"ט הלי"ז סוגיא דמראית העין וכן הובא הך דפרצופות ומדתה דרב דסובר דאף בחדרי חדרים אסור וכן בירושל' עירובין ספ"א ועי' ר"ן ביצה פ"א בסוגיא דסולם : (ס) שאלו פלוסופין. נד: וירושל' פ"ד הל"ז כל הענין : (ע) העובדי כוכבים העובדים. עי' מה. ומו. וירושל' פ"ג הל"ה וע"ש מו. : בסייף דמיתת ב"נ בסייף : (פ) איזו היא. מח. וירושל' פ"ו הל"י ועי' מ"ש בזה בפסחים פ"ה הל"ח בע"ב שם ועי' ירושל' שבת פ"ט הל"א שלש אשירות הן : (צ) זורעין תחתיה. מח: וירושל' פ"ג הלי"א : (ק) כנכנס לבית. משמע דמשום ביאה הוא עי' במשנה מח: ובתוס' י"ע שם : (ר) ישראל שפסל. מח: ועי' ירושל' ספ"ג וע"ש מב. עיקר הגירסא בזה : (ש) לא יעלה אדם. עי' מד: במשנה: שמור. סנהדרין סג: : (ת) וכל מה שעליה. נא: וירושל' פ"ד הל"ב : (א) מצא עליה ייונות. עי' ת"ת מכאן דייקות אפי' מנאן בראשו דרך בזיון אסור ועי' רא"ש בזה וכל הענין עי' היטב בגמ' ועי' רש"י סז. ור"ן במשנה נג: : (ב) ומכרום. הרי אלו מותרים כמ"ש הרמב"ן דמשמשים בטל כשמכר דאין דמיה יקרים וכ"כ הר"ן במשנה (נא.) (סנד:) וכן כנוי וכן לקמן בגנבים וכו' : (ג) כתוב א' אומר. נא: ועי' ירושלמי פ"ג הל"ה אם עליהם למה עמהם ע"ש : (ד) מרקולים. עי' נא: ולא"מ פ"ז הל' ע"ז ומכאן דמנאן בראשו המבואר שם היינו על מרקולים כפרש"י ודרך בזיון מותר כמבואר כאן ואחרים ס"ל דמרקולים לא שייך דרך בזיון ועי' דף כ"א אין קילקלין וכו' ועי' רמב"ם פ"ז דאסורין כסיפא וכ"כ ת"ב ועיין ירושלמי : (ה) אבנים שנשרו. נ. וע"ש הגירסא ועי' בפנים ועי' ירושל' רפ"ד : (ו) ועובד כוכבים. שם וע"ש מב. דפריך ולהוי כנשתברה מאיליה וכתב הת"ב שצ"ע דברפ"ד אמרינן דמרקולים עובדין לשברים ועי' ירושלמי שבת פ"ט הל"א מדין ע"ז שנשתברה וכאן פ"ה הל"א : (ז) שנעקר. עי' מס' ע"ז דהלכ' תורתיה הוא ע"ש רפ"ד : (ח) כשם שזורק. סנהדרין פד. דזה דרך עבודתה אע"ג שהוא דרך בזיון ורגימה כך כבוד הרשע שאף"י כבודו כי לפעמים דבר שנוי נחשב לו לכבוד והענין כי הרשע אף מה שהוא בזוי כגון תענוג עוה"ז הוא מתכבד מאח"כ ת"ת הוא בורח מזה ואין כבוד אלא תורה כמבואר באבות : (ט) ה"ז כעובד. אע"ג דאינו מכוין לעבודת כוכבים כמו במרקולים מ"מ הוי כעובד וכן המתפתה ביצרו דומה לזה שאף"י איזה עבירה ואיזה מצוה כמו במרקולים שאינו נראה כמו עבודה ואעפ"כ עובד עבודה אסורה : (י) כך השונה. חולין קלג. ועי' מהרש"א בח"א שם שכל שמוסיף ללמדו גורם עון ועי' תענית ז. בלמוד לקנתר דנוח לו שלא נברא וברכות ספ"ב ע"ש : (א) כראשונה. נה: וירושל' פ"ו הל"ט והל"י ובפ"מ ומה"פ שם ועי' תוס' נו. ד"ה שמותר ור"י מגא וכו' ע"ש ועי' ירושלמי שביעית רפ"ג לענין הוצאת זבלים עם העובד כוכבים עד ר"ה ועי' ירושל' שביעית ספ"ה בזה וע"ש פ"ו י' בזה ועי' ירושל' תרומות רפ"ט הך דגיטין דאשה לא תטחן ע"ש ועי' ירושל' סוף ערלה לענין כלאים ועי' ירושל' גיטין פ"ה הל"ו וכאן פ"ז הל"י לענין סיוע לעוברי עבירה :

מנחת בכורים

שדעתן היה לחזור : והעתידים לחזור. גרסינן (מג.) : סטרה. הכה ובת"כ כתב שכל הענין משמע אם ראה בזיונה מבטל לה כמבואר (מב.) : בימוס. אבן אחת שמעמידין (נג.) מזבח אבנים הרבה ונפקא לן מקרא (נד.) : עולמית. אפילו שותפים דישראל אדעתיה דנפשיה פלח ולא יכול העובד כוכבים לבטלן (ועי' נב:) ולת"ק בה"ג מבטלן אף של ישראל ע"ש היטב : שלא אסרו. גרסינן : ג של חבירו. אין אדם אוסר שאינו שלו : לפני הקדשו אסור. להקרבה אבל אח"כ א"י לעשות מוקצה דאינו שלו : ה"ג עד שיעשו מעשה והיינו שמשו בו המשרתים אז מותר דתו לא קרבה וי"מ כפשוטו דמשעת מעשה נאסר ולא מקודם כפי הגרסא דהכא (עי' תמורה כט.) :

פרק ז א פרה תרזה. גרסינן. תכתש ולא יהנה מהאיסור וכן כולן דזה וזה גורם אסור (מט.) : תבור וכן לקמן : שרשם. שצבע קלא אילן כמבואר מנחות (מב.) : לכמות שהיה. ושוב אינה נהנה והוא שמעביר הצבע כמבואר שם (נג.) : מותר לשכור מהן. אף למ"ד מהנה אסור מ"מ כאן אינו מיוחד להם דוקא ולכן בגבאין אסור (עיין יב.) : המיחד ביתו להשתחוות לה. וכמ"ד תלוש ולבסוף חברו אסור ולא דמי לאומר בית זה דלעיל דכאן יחד להשתחוות ונעשה בעצמה עבודת כוכבים : ראשו ורובו מדרבנן מטמא בביאה (עי' ר"ב פ"ק דמגילה מ"ד) : חנויות. ובירושלמי גרסינן גם בחנויות אסור (פ"ד הל"ג) : מפסקתן. לבית והוא כעין אמרם בירושלמי היתה גוזלת הרבים והיינו שקוש הדרך לבית וכן בש"ס דרך הרבים אינו נאסר ואינו טמא אלא עושה דרך שמיוחד לבית הטמאה ואולי ט"ס יש כאן : בבימה. שלא היו לבוא ברשותן : עושה. כותל המפסיק בין ביתו לבין המתגא מידו אינו טמא : לתחלתו. לאסורו ולטומאתו דלא הוי לבנית להם וכל הבית מטמא בביאה דנעשה אוהל להכותל : טמא. וילפינן ממת דמטמא באהל : אחוריו. אוירו גרסינן : ג שאינו נראה. כמשתחוה : נפשות. שמא יבלע עלוקה ומוצץ את דמו : ד מותרין. דאין מחובר נאסר : אשרה. שא"י שנעבד : עוברים. גרסינן ובש"ס יושבין. בימות החמה. דהצל קשה לה : החזרין. חזרת שהצל יפה לה לזבל וזוז"ג אסור : ה תחתיו. של האשרה : מותרת. שאינו אוסרת דרך הרבים כמבואר במשנה (מח.) ומפסקת היינו שהאשרה מפסקת את הדרך אין אוסר : שפסל. שנטל שפאין : לצורכו. שצריך השפאין : זה וזה מותר גרסינן : אסור. דאין ישראל מבטל : מותר. השפאין נתבטלו : ו ומכרום. הוי בטול : וזהב עליהם. וכתוב א' אומר עמהם. ה"ג עליהם בין גופה. (יכול) מה שעליו ממש אפילו אינו לבוש אסור ומה שעמהם ואינם עליו אם מיוחד ללבוש גופה מסתמא לבוש ואסורים ואם לאו מותרים וכת"ב גרס בהיפך דעליהם על ראשו מקופלין אינו דרך כבוד ומותר אבל עמהם היינו לנוי ואסור : מעות. לא הוי לנוי : אחרים. סברי דגבי מרקולים לא שייך בזיון כמבואר (נח) : שנשרו. נראית כמוכות עליהן : מותרות. כגון מרוחקות אף ג' אבנים מותרות : ג'. בגמרא גרסינן שתים : תפוסות לו. שאין גובה מפסיק ביניהם ממש אף מרוחקות אסורות (ועי' נ. ברש"י ותוס' שם) ותפוסות היינו נמי בתוך ד' אמות : שנאסרו. אינו יכול לבטל : שהניחה בעליה. ואין דעתו לחזור : ביצרו. והוא נקרא כסיל כמבואר בגמרא :

פרק ח א אין בוצרין. שלא יגרום טומאה לחולין שבא"י שהעובדי כוכבים מטמאין : עם ישראל. העושה בטומאה דמסייע ידי עוברי עבירה : אבל דורכין. דכבר נטמאו ואינו גורם ומשום חשש ניסוך לעבודת כוכבים ליכא דאינו נעשה עד שיורד לבור : חזרו לומר ס"ל דמותר לגרום טומאה לחולין שבא"י

העושה בטומאה אבל בוצרין עם העובד כוכבים ומוליכין עמו חביות חדשות אבל (ב) לא ישנות דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אחד חדשות ואחד ישנות מסייעין אותו עד שנתעלם [א] משניהן (ג) נתעלם משניהן נעשה יי"נ. (ד) בראשונה היו אומרים אין מסייעין את הנחתום העושה בטומאה ואין מוליכין עמו גריצות לתנור חזרו לומר מסייעין את הנחתום העושה בטומאה ומוליכין עמו גריצות לתנור ובסוריא מסייעין את הנחתום העושה בטומאה ומוליכין עמו גריצות לתנור: ב (ה) ישראל העושה עם העובד כוכבים בגת הרי זה מעלה את הלחם לגבי תפוח ומוריד את הלחם מגבי תפוח אע"פ שהיין צף על ידיו מותר שאין דרכן לנסך כן והעובד כוכבים העושה עם ישראל בגת הרי זה מעלה הלחם לגבי תפוח ומוריד את הלחם מגבי תפוח אע"פ שהיין צף על גבי ידיו מותר שאין דרכן מנסכים כך השוקל ענבים בכף מאזנים אע"פ שהיין צף ע"ג ידיו מותר שאין דרכן מנסכין כך (ו) הדורס ענבים בחבית אף על פי שהיין צף על גבי ידיו מותר שאין דרכם מנסכין כך (ז) נפל לבאר ונגע בו טיפה כל שהוא אסר (ח) ירדו לשלות חרצנין וזגין מן הבאר זה היה מעשה ובאו ושאלו את חכמים ואמרו ימכרו כולן לעובד כוכבים (ט) עובד כוכבים שהיה מעלה ענבים בסלין ובדרדורין לגת אע"פ שניפצן לגת והיין מנתז על גבי ענבים מותר שאין דרכן מנסכין כן. (י) הלוקח עבט של ענבים מן העובד כוכבים ומצא תחתיו גממיות מותר בצידו גממיות אסור (כ) אדם שפשט ידו להבית כמדומה שהיא של שמן ונמצאת של יין זה היה מעשה ובאו ושאלו את חכמים ואמרו ימכרו כולם לעובדי כוכבים (ל) אגרדמן שטעם מן הכוס והחזירו להבית אסור קדח במניקת ונפלה ממנה טיפה כל שהיא אסורה מפני שטיפה של יין אסורה ואוסרת כל שהיא: ג (מ) ישראל שהכנים יינו לרשות עובד כוכבים אם יש עליו מפתח או חותם מותר ואם לאו אסור (נ) לוה מן העובד כוכבים אע"פ שיש עליו מפתח או חותם אסור עד שיושיב שומר. (ס) ישראל שטיהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשותו אע"פ שיש עליו מפתח או חותם אסור אם היה אוצר פתוח לרשות הרבים מותר בעיר שכולה עובדי כוכבים אסור עד שיושיב שומר. ישראל שטיהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשותו והלה כתב לו התקבלתי ממך מעות מותר אבל אם ירצה ישראל אין מניחו עד שיתן את מעותיו זה היה מעשה בבית שאן ואמרו אין זו אלא [ג] ערמה. ישראל שטיהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשות עובד כוכבים אחר זה היה מעשה [ג] ושאלו את ר"ש בן אלעזר ואמר רשות עובד כוכבים אחת: ישראל שטהר יינו של עובד כוכבים ונתנו בשתי חצרות או בשתי עיירות אע"פ שיוצא ונכנס מחצר זו לחצר זו ומעיר זו לעיר זו מותר מפני שהוא בחזקת משתמר אם היתה חזקה לו במקום אחר אסור. א) (ע) פרוזא שישראל ועובד כוכבים כונסין לתוכו יין אע"פ שחביות פתוחות והעובד כוכבים יושב ומשמרן מותר מפני שבחזקת המשתמר: ד השוכר את הפועל לעשות (פ) חצי היום באיסור וחצי היום בהיתר ונתן כולן בכרך אחד כולן אסורות אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן ראשונות אסורות ושניות מותרות. השוכר את הפועל לעשות עמו מלאכה (צ) ולעתותי ערב אמר לו הולך לי את הלגין הזה במקום פלוני אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן שכרו מותר. (ק) השוכר את החמור לרכוב עליה ואמר לו תנה לי את הלגין הזה עליה אע"פ שאין ישראל רשאי לעשות כן שכרו מותר. אומר אדם (ר) לחברו ולפועלו צאו ואכלו בדינר זה צאו ושתו בדינר זה ואינו חושש משם מעשרות ומשם שביעית ומשם יין נסך אבל אם אמר לו צא ואכול ככר ואני נותן דמיה צא ושתה רביעית ואני נותן את דמיה הרי זה חושש משום מעשרות ומשום שביעית ומשום יין נסך הנותן צמר לצבע עובד כוכבים לצבוע לו אינו חושש (ש) שמא צבעו בחומץ של יין נסך אם באו לבית החשבון אסור: ה המניח (ת) יינו בפונדק ונכנס לכרך אע"פ ששהה לזמן מרובה מותר ואם הודיעו (א) או שנעל עליו בפונדקו אסור. המניח יינו בספינה ונכנס לכרך אע"פ ששהה לזמן מרובה מותר ואם הודיעו (ב) או שהפליגה ספינתו בים אסור ר' שמעון בן אלעזר אומר היה שם (ג) לגין מלא וקשור לכרעי המטה ואין העובד כוכבים יודע בו מותר (ד) אמר לו רבי יהודה והלא [ד] פשתם ניכר בין מלמעלה בין מלמטה אלא כדי שיפתח ויגוף ויגנב. (ה) המשלח חבית של יין ביד [ה] כתו ושל ציר ושל (ו) הומץ (ז) ושל מוריים ושל שמן ושל דבש ביד העובד כוכבים אם היה מכיר חותמו [ו] ושמו מותר ואם לאו אסור (ח) יינו אצל העובד כוכבים מהסתם אסור משם יין נסך (ט) אבל הציר והמורייס ב) והדבש אם ראה אותו שמנסכין אסורין ואם לאו מותרין. ישראל (י) החשוד שותין (כ) במרתפו ואין שותין מלגינו ואם היה חשוד על ג) השתייה אף ממרתפו אסור: ו עובד כוכבים (ל) שהיה חייב מעות לישראל אע"פ שמכר יין נסך והביא לו עבודת כוכבים והביא לו מותר אבל אם אמר לו המתן עד שאמכור יין נסך ואביא לך עבודת כוכבים ואביא לך אסור (מ) ד) המוכר יינו לעובד כוכבים ופסק עמו [ז] אע"פ שעתיד למחות את המחצלאות ואת המדות מותר וחנוני בין כך ובין כך אסור מפני שראשון ראשון זקוף עליו (נ) עובד כוכבים ששלח לגינה אצל ישראל ומקצת עכבת יין לתוכו הרי זה ממלא לו הלגין ונועל ונוטל ממנו דמי כולן ואינו חושש:

פרק ט א (א) המערה מכלי לכלי קילוח משכנגד ה) שפתח של חבית ולמטה ה"ז

נוסחאות כ"י

א) פרואר : ב) יהשמן : ג) השתימה : ד) הפוסק : ה) שפתיו :

אור הגנוז

פרק ח [א] מעיניהם נתעלם מעיניהם וכו' : [ב] רשות אחת : [ג] בבית שאן ואסרו אין זו אלא רשות אחת ישראל שטיהר יינו של עובד כוכבים ונתנו ברשות עובד כוכבים זה היה מעשה ושאלו את רשב"א וכו' : [ד] השתם : [ה] כותי : [ו] וסתמו : [ז] ומדד :

חסדי דוד

פרק ח בראשונה היו אומרים אין מסייעין את הנחתום העושה בטומאה כו' במתני' פרק ר' ישמעאל דף נ"ה איתא נחתום העושה בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו אבל מוליכין עמו פת לפלטר ופרש"י לא לשין וכו' לא לשין שכל מעשה עריכה זו בעבירה לפלטר שאופה את הפת והתוס' הקשו עליו מהך תוספתא דקתני אין מוליכין עמו גריצות לתנור. ולכן פי' דודאי הולכה לתנור אסורה שהיא סוף מלאכה אבל הולכת פת לפלטר שהוא אחר אפייה שלוקח ממנו למכור מותר ע"ש ונלע"ד דאלו ואלו דברי אלהים חיים הם. דאה"נ דמתני' דאיירי כפי משנה ראשונה דסברי אסור לגרום טומאה לחולין נמצא דאפי' ההולכה לתנור דהיא סוף מלאכה אסורה וכפי' התוס' אבל לפי משנה אחרונה דינו של רש"י אמת ונדק דדוקא לישה ועריכה אסור לסייעו ולא משום טומאת העיסה בעצמה שהיא חולין אלא מפני החלה שבה שאסור לגרום טומאה לה ושמא אינו נוטל חלה אלא אחר עריכה אבל בהולכה לתנור בודאי כבר נטל חלה שמצוה ליטלה בעודה עיסה ודבר זה גם ע"ה יודעים דכתיב ראשית עריסותיכם והלכך לא נשאר אלא חולין דמותר לגרום טומאה ואין זה מסייעי ע"ע. ומצאתי דבסיפא דהך תוס' ט"ס נפל בה וצ"ל חזרו לומר אין מסייעין וכו' אבל מוליכין כו' אבל בסוריא שאין חיוב חלה מן התורה מותר אפי' לסייעו ותימה על רבותינו בעלי התוס' שדחו פרש"י מהך תוס' והעלימו עין מסיפא דהך תוספתא דהיא ראיה לדברי רש"י ז"ל:

הלוקח עביט של ענבים כו' ומצא תחתיו גממיות אסור בצדו גממיות מותר כצ"ל. וזו משנה אחרונה היא דמיא להמשכה ואם הגומות מלמטה תחת האשכולות חשיב כנמשך והרי הוא כבור קטן אבל מן הצד הרי היין שבהם מעורב עם האשכולות ושוב מצאתי בירושלמי וז"ל גוממיות שתחת האשכולות אסורות שבצידיהם מותרות הרי כד אמרן: פרוא שישראל ועובד כוכבים כונסין לתוכו כו'. נראה שהוא מלשון פרוותא דזולשפט דהיינו שוק שמוכרין בו וכל' תרגום קורא אותו פרוותא ובלשון משנה פרוזא: ישראל החשוד שותים במרתפו ואין שותין מלגינו כו'. דין זה בקשתיו ולא מצאתיו וגם מוקשה הוא כי מאחר שהוא חשוד מה לי מרתפו מה לי לגינו הלא החשוד על הדבר אינו נאמן על אותו דבר לכ"ע. וצ"ל לפרש דמ"ש שותים ממרתפו מיירי שנתנו לו יין כשר למכור במרתף שותים ממנו דלא חשיד להלופי. אבל לא מלגינו פי' שהיין שלו. אפי' אם יאמר שהוא כשר אינו נאמן כיון שהוא חשוד. וזה כפי שנתבאר במתני' גבי המפקיד אצל ע"ה בחזקתן למעשרות ולשביעית כו' ומשמע מדברי הרמב"ם בפ"ת מהל' מאכלות אסורות דה"ה בכל דבר איסור אע"פ שהוא חשוד על אותו דבר לא חיישינן שיחליף ע"ש הלכה י'. ועי' בפרי חדש סי' קי"ח ס"ק א' מה שהקשה על שיטת הרשב"א דסובר כי ישראל חשוד חיישינן גם לאחלופי. אבל כל דבריו שם צע"ג לפני הרואים בבדק הבית ובמשמרת הבית. ואין כאן מקומו להאריך בזה:

מצפה שמואל

(ב) ולא ישנות כט: במשנה דכ"מ קנקניהם אסורין בהנאה ועי' תוס' שם לב. ד"ה והא ולכן ה"ל משתכר בזה ורבנן לטעמייהו (ת"ב) ובפנים פירשתי בדרך פשוט דכאן הרי אין נהנה בבלוע: (ג) נתעלם מפניהם · גרסינן ועיין ירושלמי פ"ד הל"ט ורא"ש פ"ד סי' ג' ועי' לח"מ פי"א ממ"א הלי"א ומתוספתא זו כ' הרמב"ם שם אף בגת פקוקה ומליאה ועי' תוס' נה: ד"ה אר"ה בזה: (ד) בראשונה. כה: וירושלמי שם ועי' תוס' שם ד"ה אבל מ"ש בשם התוספתא וע"ש היטב וכ' הת"ב דיותר נראה דגרסינן בראשונה היו אומרים מסייעין וכו' ומוליכין חזרו לומר אין מסייעין ואין מוליכין וא"ש בה דסוריא ולמשנה אחרונה: (ה) ישראל העושה. משנה ועי' תוס' נו: ד"ה מהו לדרוך: (ו) הדורס ענבים. מיי' פי"א מהל' מ"א הל' י"ג ושו"ע סי' קכג סי"ד והא דבמשנה סט: הרגלים וזגים מיירי שמכר בשוק ועי' רי"ף ופוסקים בזה וע"ש בבאורי הגר"א: (ז) נפל לבאר. ס: : (ח) ירדו לשלות. שם ואפילו נגע בידו ואיכא כוונת יין וכוונת מגע כמ"ש הרמב"ן בזה דבעבידתיה טרוד ובדין מדדו נז. פי' ר"ן שכתב דכ"ע מודו בזה דשלא בכוונת מגע אסור בשתיה ומותר בהנאה רק באגרדמים לקמן לפי שעשה לנוכך אסור אף בהנאה מפני תערובות הטפה דחיישינן בזה בניר. הר"ן פ"ד (סנז:): (ט) עובד כוכבים שהיה מעלה. נט. ועי' יו"ד סי' קכ"ד סי"ח וסי' קכ"ה ס"ו שיטת הראב"ד שמנטף על דופן הכלי וי"מ בגת וכן הכ"מ בפי"א מהל' מ"א הלי"ג. ועי' ר"ן פ"ד (סנח.) דבעינן אע"פ שהיין בגת ונמשך ול"ה דלמא נגע: (י) הלוקח עביט. עי' יו"ד סי' קכ"ד סי"ז למדו מכאן כשיטת רש"י במשכה דהוא על הגת. ועי' רשב"א בתה"א הביא תוס' דעיקר תלוי באם מופרד מן האשכולות וע"ש ובב"י סי' הנ"ל: (כ) אדם שפשט. נח. ושם גרסינן חרס ועי' תוס' ורא"ש מ"ש בזה לחלק ממ"ש לקמן דכתב בהתקבלתי מותר: (ל) אגרדמין. נח. ועי' ירושלמי ב"ב ספ"ה מבואר זה לענין מדות ועי' כאן בירושלמי פ"ד הל"ח ועי' תוס' שם בסה"ד איקלע דמשום תערובות הוא ורא"ש פ"ח סי' ח' וברמב"ם פט"ו הל"ה ובהשגות ועי' ר"ן (כ"ז) בעובדא דמחוזא ועי' תוס' ע"א ד"ה יין ובחולין לג. ד"ה אמר ועי' ירושלמי פ"ג דערלה (ס.) מדין יי"נ שנפל לבור פלוגתא דרשב"ג ורבנן וכאן פ"ג הל"ג (ת.) ופ"ה הלי"ג ועי' ר"ן פ"ד (סנז:) וע"ש פ"ה (סס"ה:) דדייק מזה דסתם נסך אוסר בכל שהוא יעו"ש: (מ) ישראל שהכניס. פי' סא. ועי' ל"א תוס' ד"ס ודאמר וירושלמי פי"ד הלי"ב: (נ) לוה עליו. הפוסקים הביאו מכאן דבפתח פתוח לרה"ר מותר אף ביין של עובד כוכבים ברשותו ולא כתב התקבלתי ועי' בר"ן ספ"ד והרשב"א בתה"א הביא תוספתא בגירסא אחרת ודלא כרש"י בזה ועי' סא: : (ס) ישראל שטהר. מבואר אף בלא כתב התקבלתי ודלא כרש"י עי' ר"ן ורמב"ן וע"ש דתב"ת נמי הכי ונפרשי שהיין מונח באמצע חצר הפתוח לרה"ר והאריכו בזה וכל תוס' אלו מתבארת ע"פ הש"ס סא: ועי' בירושלמי ספ"ד בזה ועי' ר"ן שהאריך בזה וע"ש בתוס' ורא"ש ועי' שו"ע סי' קל בזה וכאן אין להאריך: (ע) פרוזא. ירושלמי ספ"ד ועי' רא"ש פ"ה סי"ב דאף בלא חותם מותר וכקושיא ביו"ד סי' קכ"ח ס"ב וכן במשנה מבואר דשרי ושיטת הרמב"ן דבעינן סתימה ועי' מהר"ם בגליון הרי"ף קו: ועי' בעובדא דבשר ספ"ד ועי' ר"ן במשנה ס"ע וכן הוא ברשב"א בתה"א קמד. וע"ש בר"ן (סס"ג.) הוכיח מזה דכל המשניות שם אף פתוחות מותרות רק בנושא בחביות פתוחות ומליאות אסור וע"ש בחידושי פירוש דפראיינה: (פ) חצי היום. סה: וירושלמי פ"ד הל"א וסברא דלולי האיסור לא היה שוכרו כלל והוה שכר איסור ושם בירושלמי לא פשיט מתוספתא זו דבכרך אחד כולן אסורין ואולי יש לחלק דכאן בתוספתא בשתנה שיעשה מלאכת האיסור בהדיא א"כ האיסור גורם לשכרו אבל בסתם ועשה אגב האיסור י"ל דמותר כמ"ש במה"פ שם ד"ה היה עושה ועי' בתוספתא דמע"ש פלכ"ב בכרך אחד אינו שרוצה מוכר לשם חולין וכו' והוא כגיר' הירושלמי כאן לענין מע"ש היה מוכר חולין ומע"ש בכרך אחד. וע"ש ד"ה המוכר: (צ) ולעתותי ערב. נד. ועי' שו"ע סי' קל"ג ס"ג ע"ש השיטות בזה ועי' בהגר"א ועי' רשב"א בתה"א קלח: סי' נ"ה שער ב' שהביא תוספתא זו ועי' שהקשה מירושלמי פ"ה הל"א דשקלים ג"כ ממשכן מנכסיו עד כדי שכרו ומסיק דכנגד אותו חבית אסור ועי' יו"ד סי' קל"ג ובשו"ע שם ס"ד ורמב"ם פי"ג הלי"ח וי"ט ועי' במה"פ רפ"ה: (ק) השוכר את החמור. עי' סה. דאף שכר בהמה אסור כמ"ש הרשב"א בתה"א: (ר) להבירו. הת"ב הגיה לחמרו. סג. ועי' סימן קל"ב ס"ד ועיין ירושלמי קדושין פ"ב הל"א וירושלמי דמאי פ"ו הלי"ג: (ש) שמא צבעו. תוספתא דדמאי פ"ה ועי' בדס"ב ס"ם קכ"ג: (ת) יינו בפונדק. סט. וירושלמי פ"ה הל"א והל"ו: (א) או שנעל עליו. עי' סט: ועי' רשב"א קמג. דאי ידעינן בבירור דאתיד לבבא חיישינן. ועי' יו"ד סי' קכ"ט ס"א: (ב) או שהפליגה. עי' סט: (ג) לגין מלא לרבותא דאפילו מלא שרי ועי' ס. ועי' רמב"ם פי"ג הל"א והל"ד ועי' סט: ועי' ירושלמי סנהדרין פ"ד הל"ז אין מדקדקין ביי"נ ועי' סמ"ג לאוין קמ"ח והביאו במס"פ שם: (ד) א"ל ר"י. סט: (ה) המשלח חביות של יין ביד עובד כוכבים גרסינן. ועי' לא. ולא: ובש"ס כט: : (ו) הומץ שלנו. ובסיפא הכותי גרסינן עובד כוכבים: (ז) של מוריים. לה: וע"ש רש"י ותוס' לד. ד"ה דורדיא ובתוס' מצאתי שמריס שיבשו והוא בתרומות פי' הלי"ב ועי' מש"ש: (ח) יינו אצל העובד כוכבים. עי' רשב"א קמה: בשם הראב"ד מדין סתם ועי' יו"ד סי' קכ"ג: (ט) אבל הציר. עי' בפנים. ועי' ש"ך סי' קי"ח ס"ז דל"ח לאתלופי בסתם א"כ כאן א"ם: (י) החשוד. לט: : (כ) ובמרתפו כדפי' בפנים וסת"ב כתב דמתירא שלא יפסיד כל המרתף כמבואר ספ"ב: (ל) שהיה חייב מעות. סד. וע"ש יג. ד"ה הרווחה ועי' ירושלמי פ"ה הל"א ובמה"פ שם ד"ה אם אמר: (מ) המוכר. עא. ועי' סג: כדין חנוני ע"ש: (נ) עובד כוכבים שלא. עב.: (א) המערה. עב: :

מנחת בכורים

שנא"י ומשנה שמושך לד העליון לתחתון הוי המשכה לכן אין דורכין אבל בוצרין עמו (נה:): חדשות. שלא היו בהן יין ולא נאסרו וחכמים מתירין אף ישנות אף שהחביות נאסרו לשמוש מ"מ עיקר השכר לא מחמת הבלוע: מפניהם. גרסינן דכל בפני ישראל לא חיישינן שמא ימשוך וינסך ובמשכר יינו של ישראל דמירתת: ובסוריא. קיל מא"י ואף למשנה ראשונה מסייע דביין אין בוצרי' דשם הישראל מטמא לחולין הטבולין לתרומה אבל כאן הוי חולין ממש בהכ"ג מותר לסייע (עי' פ"מ ירושלמי פ"ד הל"ט): ב הלחם. הנעשית כאחד מהמת מדרס מן הגפן נקרא לחם לא הוי משתכר באיסורי הנאה: ועובדי כוכבים. אף ביינו של ישראל התירו בהס"ג לכתחלה: נפל הלחם. ונגע בטפה של יין המשוך א"כ אסור משום הטפה ואף לרשב"ג (עד.) דמוכר חוץ מהאיסור בשתיה אסור: לשלות. כמו לשלה: ימכרו. דס"ל מגע שלא בכוונה (ועי' רמב"ן בזה): גממיות. גומות והוי המשכה אבל בנדו אסור דהוי כמשכה שהיין בפ"ע (ירושלמי פ"ד הל"ח ובמה"פ): ימכרו. דס"ל מגע שלא בכוונה · אגרדמן. ממונה המלך על מדות וטועם מן היין שנעשה הרסור אסור בהנאה: במינקת. הנקרא ליוועהר ועושה בפיו יי"נ ושוב נאסר כולו: ג אסור. וכר"א בש"ם שם ולרבנן בעינן חותם בתוך חותם או שומר: אסור. דעובד כוכבים כיון דיש עליו מלוה מזייף ואינו ירא מפני הרואין (סא.): מפתח. כיון דייט הוא לא מהני: התקבלתי. א"כ של ישראל הוא אף בלא חותם ואף שאינו דר באותו חצר מותר (ר"ן ורמב"ן): יינו של עובד כוכבים. וליכא רואה מ"מ בבית אחר לא מנסך אם האחד יתד קרן זוית לישראל לת"ק ורשב"א מחמיר: חזקת לו. שהוא רק במ"א ומשתלא שמקום השני אסור: פרוזא. מגרש של עיר א"נ שוק: ד באיסור. שכר דבר האסור: כולן אסורות. כדאמרינן בש"ס דמלא חבית במאה פרוטות ואחד של איסור אותו פרוטה אסור אבל כולן במאה אסור כולן (סס.): לערב. כבר עבר יומו ואינו בשכר פעולתו (שם): רשאי לעשות. אף בהנס דרוצה בקיומו שלא לאבדו: ואני נותן. מוקמינן במקדים דינר שהוא הקונה וצריך לומר תנו ואני מחשב א"כ בנשא ונתן ביד: לבית החשבון. שמחשב כל דבר בפ"ע בלא שכולל יחד א"כ מחשב דמי האיסור (תוספתא דמאי פ"ה הל' ט"ז וי"ז וש"נ): ה הודיעו. שמפליג לא מרתת: שנעל. העובד כוכבים עם היין: רשב"א · קאי בלגין על הדולבקי דהאמר לו מזוג ושותה אסור ואשמעינן כאן דבא"י מותר: אסור בכדי שיפתוח ויסתום ויגנב. והוא פתיחת המגופה בנקב בעלמא וע"ז פליג ר"י לקמן: והלא פשתן. והלא סתמו ניכר גרסינן והיינו בנקב ניכר בין מלמעלה המגופה בין למטה שא"י למרח שם אלא כדי שיפתח כל המגופה והוא כרשב"ג (סט.): ביד כותי. גרסינן דלא זהיר במגע של עובד כוכבים: ושמו. בגמרא הגירסא וסתמו שלא זייף סתימתו (לא:): ואם לאו. שהלך לראות ולא הכין התתימה או ששכח איך חתמו או גרע ספי מסתמא (תוס' סט: ד"ה מאי טעמא). מהסתם. שלא ראה שניסך: שמנסכין. ממרתפו. הכא לא חשיד לשתות בעצמו ואינו מזייף אלא בלגין כשמוכר מסתמא ערבו בו יי"נ גמור: ו המתן. א"כ רוצה בקיומו ואסור (סד:): ופסק עמו. דמי המקח: למחות. ממחה קיומו היין ונאסר מ"מ כיון שפסק ומשך העובד כוכבים בדידיה קעבדי: והנוני. המוכר אסור אף בפסק: ראשון ראשון. מעט מעט ובסוף מקבל שכר היותר (עיין סג: ועא:) עכבת. שנתעכב בגלוסית שדרך כן כששופכן מכלי לכלי ואינו חושש שנאסר היין בתערובות דמיד שמתחיל לשפוך של עובד כוכבים הוא קודם שנתערב דכי מטא לאוירא דמנא קניא וסת"ב כ' עוד כרשב"ג דימכר כולו חוץ מדמי איסור (ועי' עא.):

פרק ט א המערה. עובד כוכבים וכותו הוא: ולמטה. מה שיצא לאוץ גזור הוא בכותו ובפנים לא.

ע"ב

ה"ז אסור (ב) הגת והמחץ והמשפך של עובדי כוכבים ר' מתיר וחכמים אוסרין ומודה רבי בקנקנים שהן אסורות מפני מה אלו אסורות ואלו מותרות אלו עשויות למוכנס ואלו עשויות שלא למוכנס (ג) של עץ ושל אבן צריך לנגב אם היו זפותין (ד) צריך לקלף: ב (ה) הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים דברים א) שלא נשתמש בהן מטבילן והן טהורין דברים א) שנשתמש בהן כגון כוסות וצלוחית ידיהן בצונן. (ו) כגון היורות והמחמין (ז) והטוגנין וקמקומוסין ידיחן ברותחין (ח) כגון הסכינין והשפודין והאסכלאות מלבנן באור והן טהורין וכולן שנשתמש בהן עד שלא[א] יגעיל ב) וטבל ולבן הרי זה מותר: ג מי שהיו גיתיו ובדיו טמאין ומבקש לטהרן הדפים והלולבים והעדשות מנגבן והן טהורין: העקלין של נצרים ושל בצבוץ צריך לנגב של חשיפה ושל גמי צריך ליישן וכמה מישנן שנים עשר חדש רשב"ג אומר מגת לגת ומבד לבד רבי יוסי אומר הרוצה לטהרן [ב] או חולטן מיד בחמין או מולגן במי זיתים רשבג"א משם ר' יוסי נותנן בנהר שמימיו מהלכין מלא[ג] עינו הצינור שמימיו מקלחין כשם שמנגב לטהרה כך מנגב ליין נסך: ד (ט) על שבע מצות נצטוו בני נח על הדינין ועל עבודת כוכבים ג) (י) ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל הגזל ועל אבר מן החי על הדינין כיצד כשם שישראל מצווין להושיב בתי דינין בעיירות שלהן כך בני נח מצווין להושיב בתי דינין בעיר שלהם: על עבודת כוכבים ועל ברכת השם כיצד עובד כוכבים שעבד עבודת כוכבים וברך את השם לא נתנה מיתה לבני נח אלא בסייף בלבד: על גילוי עריות כיצד כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בני נח מוזהרים עליה וכל ערוה שב"ד של ישראל מוזהרים עליה בני נח מומתין עליה דברי ר"מ וחכמים אומרים הרבה עריות שאין ב"ד ממיתין עליה בני נח מוזהרים עליה (כ) בא על עריות ישראל נדון בדייני ישראל בא על עריות העובדי כוכבים נדון בדיני העובדי כוכבים ואין לי אלא נערה מאורסה בלבד: ועל שפיכות דמים כיצד עובד כוכבים בעובד כוכבים ועובד כוכבים בישראל חייב ישראל בעובד כוכבים פטור. על הגזילה כיצד גנב גזל יפת תואר וכן כיוצא בו עובד כוכבים בעובד כוכבים ועובד כוכבים בישראל אסור ישראל בעובד כוכבים מותר (ל) על אבר מן החי כיצד אבר המדולדל בבהמה ואין בו להעלות ארוכה בשר המדולדל בבהמה ואין בו להעלות ארוכה אסור לבני נח ואין צריך לומר לישראל (מ) ואם יש בו להעלות ארוכה מותר לישראל ואין צריך לומר לבני נח: (נ) נטל צפור שאין בה כזית ואכלה רבי פוטר ורבי אלעזר בר' שמעון מחייב ומה על אבר מן החי ממנו חייב כולו לא יהא חייב (ס) חנקה ואכלה פטור רבי חנניא בן גמליאל אומר אף על דם מן החי רבי חידקא אומר אף על הסירוס ר"ש אומר אף על הכשפים רבי יוסי אומר כל האמור בפרשה בני נח מוזהרין עליה שנאמר (דברים יח) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש וגו' וחובר חבר כי תועבת ה' איפשר שכתוב עונש עד שלא יזהיר אלא מזהיר ואח"כ עונש מלמד שהזהיר ואח"כ עונשן רבי אלעזר אומר (ע) על הכלאים מותר לבני נח לזרוע וללבוש כלאים אסור להרביע ולהרכיב אילנות:

סליק תוספתא ממסכת עבודה זרה

אור הגנוז

פרק ט [א] שף: [ב] מיד: [ג] עונה או תחת הצינור וכו':

נוסחאות כ"י

א) שבירוע: ב) הטביל: ג) ועל קללת השם:

חסדי דוד

פרק ט מי שהיו גיתיו ובדיו טמאים כו'. שם בגמ' דף ע"א אלא דהתם גרסינן הדפין והעדשין והלולבין מדיחן ופרש"י העשויין כמין דלת ונותנין על התפוח שלולבין שמכבד בה הענבים המתפזרין והעדשין הייט גת עצמה ופליג אמתני' דלעיל דבעי ניגוב ע"ש. והאלם בנדה דף ס"ה דמייתי לה הש"ס כתבו התוס' בשם ר"י דא"ל לומר דפליגי דהתם בשל עובד כוכבים ממש והכא בשל ישראל שנגע בו עובד כוכבים אמנם בשם ר"ת פי' דעדשין לאו גת אלא הקורה שעוצרין בה ע"ש. וכ"כ הפו' ז"ל ומ"מ נראה דהכא בתוס' יש להגיה כך מדיחן כי התם. וכן מוכח מליטנא דתוס' עצמה דכתב בעקלין צריך לנגב ולא סגי בהדחה כדלעיל ובדברי רשב"ג פי' הגי' בגמרא והכא נראה שיש להגיה כך רשב"ג אומר וכו' בנהר שמימיו מהלכין מלא עונה או בצנור כו' ושיעור עונה י"ב שעות ועי' ברמב"ם פי"א מהל' ע"א ופרק י"א מהל' מ"א ובשו"ע סי' קל"ח: על שבע מצות נצטוו בני נח. עי' בסנהדרין דף נ"ו וחסר כאן בתוס' ברכת השם וע"ש בגמ' דיליף מן הכתוב ויצו ה' אלהים וגו' וקשה לפי זה למה מנה תנא דתוספתא דינין ברתא כולם הו"ל להקדים עבודת כוכבים וברכת השם שהם עיקר האמונה ונראה לי במ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' מלכים כיצד מצווין על הדינים חייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו ולהזהיר את העם ע"כ וכיון דדינין אכלהו קיימא לכן הקדימו ברתא כולם וגם הרמב"ן דחולק עליו מודה הוא שהוא בכלל המצוה אע"פ שאינו מעיקר המצוה. עי' בפי' על התורה: נטל צפור שאין בה כזית כו' חנקה ואכלה כו'. על כרחך לא בב"נ מיירי דלא נתנו שיעורין לב"נ וגם חנקה מותרת לגמרי לדידהו אלא בישראל מיירי ואיידי דתנא לעיל דין אמ"ה תנא גם הדין לישראל. ואח"ז מן רחב"ג חוזר לב"נ ובדברי ר"י חסר תיבה אחת וצ"ל כל האמור בפרשה כישוף ב"נ מוזהרים כו':

סליק תוספתא ממסכת ע"ז

מצפה שמואל (ב) הגת והמתן. עד: וירושלמי פ"ה הל"ד ועי' תוי"ט אות ביד עג: ועי' רמב"ם פי"א הל"ז ולח"מ שם ובפי"ג ה"ג וביאת הכ"מ במשפך ישראל: (ג) של עץ ושל אבן. עי' יו"ד סי' קל"ד ס"א ובביאורי הגר"א שם שהביא דינים אלו: (ד) צריך לקלף. כשדרך בה. עי' בש"ס. ומכאן דנגוב אחר הקליפה סגי ולא בעי עירוי וכמ"ש הר"ן כפ"ה (שסח:) ודלא כהראב"ד שם ובעירוי לא בעי קליפה ע"ש (שסט:): (ה) הלוקח כלי תשמיש. עה: וירושלמי פ"ה הלט"ו: (ו) כגון היורות. עי' סמ"ג הל' תו"מ הביא התוס' דתנא מדיחן ברותחין וכש"ס מגעילן: (ז) והטוגנין של פת. מכאן דגם מחבת סגי בהגעלה וירושלמי פ"ו ועיו"ד סי' נ"ז: (ח) כגון הסכינין. עי' ר"ן שהאריך בזה ועי' תוס' פסחים ל: שמחלקין בין קטן לגדול וכן בירושלמי פ"ה הל"ט ועי' ר"ן חולין פ"א (ג.) לענין סכין של עובד כוכבים ששחט בה בזה ועי' תוס' חולין ח. ד"ה שליבנה באור שהביאו תוספתא זו ועי' יו"ד סי' נ"ז שם דתלוי בגומות והרמב"ן כתב שם ליתא בגמרא סכינא ותוס' משבשתא היא ועי' נדה סה. ד"ה והדפין ועי' רמב"ם ספי"א מהל' ט"א ועי' ר"מ ועי' ר"ש סוף טהרות שכ' שאין למחוק התוס' וע"ש על סגליון ובפירושי שם: (ט) על שבע מצות. סנהדרין נו.: (י) ועל ג"ע. שם: (כ) בא על עריות ישראל. שם ועי' מל"מ פ"ט מהל' מלכים הל"ז ובכ"מ שם ותו"כ פ' אחרי בקרא דמולך ועי' קדושין פ"א הל"ב ובירושלמי מביה קרא דעריות ע"ש בליון ועי' תו"כ פ' דעריות: (ל) על אמ"ה. חולין קב. רמב"ם פ"ט ממלכים הל"י וי"א וע"ש בהשגות ועי' קג. ד"ה מר סבר: (מ) ואם יש בו. עי' יו"ד סי' ס"ב בטור וש"ע שם: (נ) נטל צפור. מכאן דב"נ מוזהר על אבר מן החי בעוף ועי' רמב"ם פ"ב שם הל"א דאין ב"נ מצווה על אמ"ה בעוף וע"כ כאן בישראל אבל לא בב"נ דלא נתנה שיעור לב"נ כמ"ש שם הל"י ולכן קאמר חנקה שיש לך לפטור משום שאין בו כזית אבל בב"נ פשיטא דפטור אף בכזית והרמב"ם פ"ד מהל' מ"א הל"ה לע"ג וע"ש פ"ב הל"ח: (ס) חנקה. שם קב: ד"ה בכזית וכאן בב"נ פטור אף דיש בו כשיעור: (ע) על הכלאים. עי' ירושלמי כלאים פ"א את חקותי תשמרו ועי' בפנים:

מנחת בכורים

(עד:) מתיר. בנגוב: למוכנס. שמכנים לקיום: זפותין. ובלא האיסור (עד:): ב בה נותן. גרסינן: והטוגנין. שמטגנין: עד שלא ליבן. שהם כלים אינם ב"י (עה:): ג הדפים. שנותן על התפות והלולבין. מכבדות שמאסף הענבים שנפזרו. והעדשות. הגת: מנגבן. באפר ובגמרא איתא מדיחן ולא בעי אפר (שיטת רש"י עה. ועי' תוס' שם): נצרים. שבטים: בצבוץ. קנבוס: מגת לגת. אף דליכא י"ב חודש: לטהרן. מיד וכן בש"ס: ש"ג מהלכין או תחת הצינור שמימיו מקלחין: מלא עונה. והוא יום או לילה: כך מנגב. כל תד כדינו ובגמרא הגרסא כדרך שאמרו וכו': ד אמ"ס. ועל ברכת השם גרסינן: בסייף. לא בסקילה ולא בחנק כתנא דבי מנשה: מוזהרין. לא מיתה כגון חייבי כריתות: אין ב"נ ממיתים. גרסינן דלא דריש איש איש לרבות עובדי כוכבים לכל האמור בפרשה: נידון. בדייני ישראל כדמפרש בנערה המאורסה דבדידהו ל"ל ובש"ס מוקמינן כמ"ד מיתות ב"נ בחנק ע"ש: יפת תואר. שמותר לישראל במלחמה: כיוצא בו. כובש שכר שכיר: מותר מה"ת. וקי"ל דגזל עובד כוכבים מה"ת אסור: ואין בו להעלות ארוכה. ומתה הבהמה דהוי האבר כנפל או בשחיטה למ"ד שחיטה עושה ניפול וזה אמ"ה ואסור לב"נ ואנן קי"ל דבשחיטה מדרבנן הוא ומותר לב"נ (עי' ר"ן פ' א"ט ועי' חולין עג:): ואכלה. חייב לרבי בחייה לאברים עומדת והוי אבר מן החי ובכזית לב"נ לא גרע מבשר הפורש מן החי: וחנקה. לב"נ אינו אמ"ה: אף על הדם. מוזהר: הסירוס. לסרס בהמה: כי תועבת ה'. ובגלל התועבות האלה ה' מוריש אותם ש"מ שהוזהרו על ככה: על כלאים. וכדמפרש להרביע וכדילפינן בסנהדרין (ס.) חוקותי תשמרו חוקים שחקקתי ככר בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע מה בהמה בהרכבה אף שדך בהרכבה (עי' ירושלמי כלאים פ"א הל"ז):

סליק תוספתא מסכת ע"ז

תוספתא עדיות פרק ראשון

פרק א א (א) כשנכנסו חכמים לכרם ביבנה אמרו עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא מדברי סופרים ואינו מוצא שנאמר (עמוס ח)' (לכן) הנה ימים באים נאם ה' וגו' ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו דבר ה' זו נבואה דבר ה' זה הקץ דבר ה' (ב) [א] שלא יהא דבר מד"ת דומה לחברו (ג) אמרו נתחיל מהלל ומשמאי שמאי אומר מקב חלה הלל אומר מקבים וחכ"א לא כדברי זה ולא. כדברי זה אלא קב ומחצה חייב בחלה שנאמר (במדבר טו) ראשית עריסותיכם כדי עיסתכם וכמה עיסתכם כדי עיסת מדבר וכמה עיסת מדבר א) עומר שנאמר (שמות טז) והעומר עשירית האיפה הוא שיערו חכמים שבעה רבעים ועוד מדברית שהן חמשה רבעי צפורית שהן קב ומחצה ירושלמית: ב הלל אומר מלא הין מים שאובין של שנים עשר לוג פוסלין את המקוה (ד) שמאי אומר (ה) מלא הין מים שאובין [א] של שנים וששה לוג פוסלין את המקוה וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא (ו) שלשה לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה. מעשה שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים והעידו בשם שמעיה ואבטליון ששלשת לוגין מים פוסלים המקוה וקימו את דבריהם (ז) ולמה הוזכרו שם מקומם ושם [ב] אומניהן והלא אין לך אומנות ירודה אלא גרדי אין לך מקום ירוד משער האשפות אלא מה אבות העולם לא עמדו על דבריהן במקום שמועה על אחת כמה וכמה שלא יהא אדם עומד על דבריו במקום שמועה. לעולם הלכה כדברי המרובין לא הוזכרו דברי היחיד בין המרובין אלא ב) (ח) שמא הוצרך להן שעה ויסמכו עליהן וחכמים אומרים לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין אלא מתוך שזה אומר טהור וזה אומר טמא כדברי ר' אליעזר יאמרו לו כדברי ר' אליעזר שמעת: ג (ט) נשאל לחכם וטמא לו לא ישאל לחכם אחר ג) היו שנים אחד אוסר ואחד מתיר אחד מטמא ואחד מטהר אם (י) יש חכם אחר נשאלין לו ואם לאו הולכין אחר המחמיר ר"י בן קרחה אומר דבר מדברי תורה הולכין אחר המחמיר. (כ) מדברי סופרים הולכין אחר המיקל: ד (ל) האשה שהלכה היא ובעלה

אור הגנוז

פרק א [א] המבקש דבר מדברי תורה דומה לחבירו: [ב] אומנתם:

מגן אברהם [א] של שנים וששה בצים פוסלין. כצ"ל:

נוסחאות כ"י

א) כעומר: ב) לבטלן רי"א לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין אלא כו': ג) נשאל לחכם וטהר לו לא ישאל לחכם אחר:

חסדי דוד

פ"א כשנכנסו חכמים לכרם ביבנה כו' דבר ה' זו נבואה דבר ה' זה הקץ דבר ה' שלא יהיה דבר מד"ת דומה לחבירו. דרים תלתא פורענותא. נבואה קץ ותורה מחד קרא. י"ל דבקרא כתיב כי אם לשמוע את דברי ה' וגו' ישוטטו לבקש את דבר ה'. ודברי הוא בתים כי מיעוט רבים שנים ודבר ה' הוא שלישי ומ"ש זה הקץ דמשמע מקודם ידע כמו נבואה ותורה ועתה נתעלם הלא הקץ מעולם לא נתגלה לשום אדם וכמ"ש רז"ל ללבי גליתי וכו' וי"ל דקאי על קץ בבל אע"ג דמפרש קרא לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם מ"מ לא ימצאו החשבון וכמו שאמרו רז"ל אף דניאל מנה וטעה: לעולם הלכה כדברי המרובין כו'. פי' לעולם לא מיבעי ברובא דאיתא קמא כגון סנהדרין החולקים זה עם זה. אלא אפי' לא ידעינן אם הם רבים כגון בל' חכמים א"כ בסתם הלכתא הכי. ומ"ש הלא שמא הוצרך להן שעה נראה דהיינו פי' דמתני' דהכן באם יראה ב"ד את דברי היחיד יסמוך עליו. והשמעינן הכא דלאו למימרא שיסמוך עליו לגמרי לקבוע הלכה כמותו ולעקור דברי הרבים אלא כי הסיא דאמרינן כדאי הוא ר' פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק. וכעין זה פי'

מצפה שמואל (א) כשנכנסו. שבת קלח: (ב) זו הלכה שלא יהא. עי' סנהדרין דף פז: (ג) אמרו נתחיל. עי' ברכות כח. דהוא ביום שמינו לראב"ע לנשיא עי' ירו' ברכות פ"ד: (ד) שמאי אומר. עי' תוס' שבת טו. ד"ה שמאי ועי' ראב"ד פ"א מ"ב ועירובין פג: ועי' תוס' שם: (ה) מלא הין. שבת טו.: (ו) שלשת לוגין. עי' רא"ש ב"ק פ"ז סי' ג' שהאריך בדין מים שאובין: (ז) ולמה הוזכרו. עי' רש"י שבת טו. ומהרש"א שם ועי' ראב"ד מ"ו בשם התוס' למה הוזכרו וכו' כדי לבטלן והיינו למה לא הכאן בפ"ע ולזה אמר לבטלן שיראהו הרבים חלוקין עליו: (ח) שמא הוצרך להן. נדה ו:: (ט) נשאל לחכם. מס' ע"ז ז. ועי' ירושלמי שבת פי"ט ה"א שם הגירסא שאל לחכם והתיר אל ישאל לחכם ואסר אל ישאל לחכם אחר שמא יתיר ועי' יו"ד סי' רמ"ב בהנהגת או"ה שם: (י) יש חכם. עי' רשב"א בתשובה רמ"ג וכ' סת"ב הא דלא נקט גדול דהוא רבותא יותר דרובא מה"ת מה שאין כן גדול נגד קטן יש לומר כמו שכתב הג"א דגדול במנין היינו תלמידים הרבה אם כן הוא רובא בגדול לכן נקט חכם דהיינו רובא למוד וריב"ק מיירי בבניהם שוין: (כ) בד"ס הלך אחר המיקל. ירושלמי עירובין פ"ג ה"ד ספק דבריהם להקל וע"ש בעירובין בבלי שם לה.: (ל) האשה שהלכה. יבמות קטז:

מנחת בכורים ות"ב

פרק א א כשנכנסו. הוזקקו לקבץ עדות דבר הלכה הברור לפי שעתיד להשתכח: מד"ת ואינו מוצא. שלא ימצאו מקרא מפורש לד"ת: מד"ס. שלא ימצאו משנה לד"ס: דבר ה' זו הלכה. גרסינן: דומה לחבירו. כלומר שתרבה המחלוקת ולא יכינו לדמות מילתא למילתא ולכן לא ימצאו הלכה ברורה (שבת קלח:): ועוד. ביצה וחומש ביצה. דחלה למדין מעומר עשירית האיפה ואיפה שלש סאין שהן י"ח קבין והוא ע"ב לוגין ועשירית מהשבעים לוג הוא שבעה לוגין ועשירית של ב' לוגין הוא ביצה וחומש ציפורית דבתחלה הוסיפו שתות ונעשה מדבריות ועוד מדבריות שם ירושלמיות ואח"כ הוסיפו שתות ונעשו חמש צפוריות: ב שמאי. שלשים ושש לוג גרסינן דהוא ט' קבין (פ"א מ"ג) [וכ"ה בכ"י]: במקום שמועה סמכו על שני גרדיים. שאמרו שמועה מפי שמעיה ואבטליון ולפי דברי רש"י (שבת טו.) חסר כאן בתוספתא וכ"ה הגרסא משער האשפות לומר לך דאל ימנע אדם מבהמ"ד אפילו שעה אחת ולמה הוזכרו דברי שמאי והלל לבטלה אלא מה אבות העולם וכו' כצ"ל והכוונה ללמד לדורות שלא יהא אדם עומד במקום שמועה (ועי' בראב"ד פ"א מ"ב מ"ש בתוס' זו): הוצרך. בשעת הדחק כדברי ר"א: כדברי ר"א. דיאמרו לו דאין הלכה כן כי דברי יחיד שמעת ועי' בראב"ד מ"ו הביא התוס' בנו"א: ופי' למה הוזכרו כאן כדי לבטלן. כלומר שיהיה יודע שדברי יחיד הן:

הכם

ובעלה למדינת הים והיה שלום בינו לבינה שלום בעולם באתה ואמרה מת בעלי תנשא א) שלום בעולם ואמרה מת בעלי בין בוכה בין שאינה בוכה בין בגדיה קרועים בין שאין בגדיה קרועים נאמנת ר' יהודה אומר לעולם אינה נאמנת אלא א"כ באתה בוכה ובגדיה קרועים אמרו לו (ס) א"כ זו שהיתה פקחת תנשא שלא היתה פקחת לא תנשא ב"ה אומרים לא שמענו אלא בבאה מן הקציר בלבד אמרו להן ב"ש והלא כל ימות השנה קציר יצא קציר שעורין בא קציר חטים יצא קציר חטים בא בציר יצא בציר ב) נמצא כל ימות השנה קציר. אמרו להן ב"ה (נ) מצאנו שאין אחין נכנסים לנחלה על פיה אמרו להן ב"ש והלא מספר כתובתה נלמד שכתב לה לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליך בכתובתיך וצאי חזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש :

ה (ס) ששה דברים ר"ע מטמא וחכמים מטהרין השרץ והצפרדע ברשות הרבים וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה עצם מן המת ועצם מן הנבלה גוש מארץ טהור גוש מארץ הפרס גוש מארץ טהור גוש מארץ העמים שני שבילין אחד טמא ואחד טהור ר"ע מטמא וחכמים מטהרין : ו ג) השדרה והגולגולת משני מתים (ע) רביעית דם משני מתים רובע עצמות משני מתים אבר מן המת מב' מתים אבר מן החי מב' אנשים ר"ע מטמא וחכמים מטהרין : ז שלשה דברים אמרו לפני ר' ישמעאל ולא אמר בהן אסור והיתר ופירשן ר' יהושע בן מתיא המפיס מורסא בשבת (פ) אם לקולפה ולעשות לה פה כדרך שהרופאין עושין חייב אם להוציא ממנה לחה פטור. (צ) השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום ר' ישמעאל אומר יגמור משתחשך ור"ע אומר לא יגמור אבל (ק) [א] כהנים נהגו כר' ישמעאל : ח שלשה דברים אמרו לפני ר"ע שנים משם ר' אליעזר ואחד משם ר' יהושע ולא אמר בהן לא איסר ולא היתר ולא כשר ולא פסול לא טומאה ולא טהרה. שנים משם ר' אליעזר אשה (ר) מה היא לצאת בעיר של זהב ולא אמר בה לא איסור ולא היתר ר"א מתיר וחכמים אוסרין. (ש) מפריחי יונים מה הן לעדות לא אמר בהו לא כשר ולא פסול ור' אליעזר מכשיר וחכמים פוסלין אחד משם רבי יהושע השרץ בפי החולדה והחולדה מהלכת על גבי ככרות של תרומה ספק נגע ספק לא נגע ר' אליעזר מטהר ור' יהושע מטמא וחכמים אומרים (ת) [ב] ודאי טמא וספק טהור : ט תנור שתחלתו ארבעה ושיריו ארבעה שבראשונה היו אומרים שלשה [ג] הרי לי סנדל (א) של עץ ושל סיידין שטמא מדרס על שירי תנור ר"ע מטמא ואשה חולצת בו ויוצאין בו בשבת ולא הודו לו : י חמשה דברים היה ר"ע דורש כמין אגדה (ב) בחמשה דברים אדם (ג) זוכה לבן וחכמים אומרים עד הפרק זכה לו מיכן ואילך הוא זוכה לעצמו אמר ר"ע היכן מצינו שהיו חיגרין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפשטו ושהיו חרשין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתפקחו ושהיו סומין עד הפרק כשהגיע הפרק נתפתחו והיאך זוכה לו עד אותה השעה אמרו לו [ד] כי מצינו שהיו פשוטים עד הפרק וכשהגיע הפרק נתחגרו ושהיו פקחין עד הפרק וכשהגיע הפרק נתחרשו ושהיו פתוחים עד הפרק וכשהגיע הפרק נסתמו הא אין זוכה לו אלא עד אותה השעה בלבד: יא מספר הדורות ד) לפניו הקץ אע"פ שהימים והשעות כחוט השערה לפני המקום אינו מונה אלא דורות שנא' (ישעיה מא) קורא הדורות מראש ואע"פ שנא' (בראשית טו) ועבדום וענו אותם ונאמר (שם) ודור רביעי ישובו הנה וגו'. הרי הוא אומר (שמות כג) את מספר ימיך אמלא (ד) שני דורות ושאר כל אדם זכה משלימים שנותיו לא זכה פוחתין לו משנותיו דברי ר"ע וחכ"א זכה מוסיפין לו על שנותיו לא זכה פוחתין מהן אמרו לו לר"ע הרי הוא אומר (מ"ב כ) והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה אמר להן משלו הוסיפו לו אמר להן ר"ע הרי הוא אומר (ה) (שם יג) הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא היה מנשה בעולם אמרו לו וכי נאמר הנה בן נולד לבית דוד בן חזקיה והלא לא נאמר אלא הנה נולד בן לבית דוד בין מחזקיה ה) בן מיכל בית דוד: יב (ו) ה' רחלות גוזזות מנה מנה ופרס שהן שבעים וחמש סלעים חייבות בראשית הגז דברי ר' דוסא וחכ"א ה' רחלות גוזזות (ז) כל שהן. (ח) ר' נתן אומר ר' דוסא אומר כביצה אוכלין כמוה ובקליפתה וחכ"א חוץ מקליפתה. (ט) האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני אוכלת בתרומה ואם יש עדים שנשבית והיא אומרת טהורה אני [אינה] אוכלת : יג (י) ארבעה ספקות ר' יהושע מטמא וחכמים מטהרין [ה] הטהור עומד והטמא עובר טומאה ברה"י וטהרה ברה"ר ו) טהורה טומאה ברשות היחיד וטומאה ברה"ר ספק נגע ספק לא נגע ספק האהיל ספק לא האהיל ספק הסיט ספק לא הסיט ר' יהושע מטמא וחכמים מטהרין :

פרק ב

א ארבעה דברים ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין (א) מסרק של צרצור ר' אליעזר אומר אין מטמא באויר וחכמים אומרים מטמא באויר. דף של נחתום (ב) שקבעו במסמר או שחיברו במריש או בקורה ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. מנעל (ג) שעל האימום ר' אליעזר ז) מטמא וחכמים מטהרין. (ד) חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין והיה נקרא תנורו של עכנאי שעליו רבו מחלוקת בישראל: ב כ"ד דברים מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ב"ש אומרים (ה) אין אדם מדיר את ח) אשתו ב"ה אומרים אין אדם מדיר את בנו בנזיר ביצה שנולדה ביו"ט אחרים אומרים משום ר' אליעזר תאכל (ו) היא ואמה. הסך שמן טהור ונטמא ירד וטבל ב"ש אומרים אע"פ ששותה ויורד טהור בית הלל אומרים (ז) כדי סיכת אבר קטן טמא פחות מכן טהור (ח) אמר ר"א בר' צדוק כשהייתי אצל ר' יוחנן בן החורוני ראיתיו שאוכל פתו חריבה שהיו שני בצורת באתי ואמרתי לאבא אמר לי הולך לו זיתים הולכתי לו זיתים נטלן והסתכל בהן וראה שהן לחים אמר לי איני אוכל זיתים באתי ואמרתי לאבא אמר לי לך אמור לו מנוקבת היתה חבית כדברי ב"ה אלא שסתמוה שמרים להודיעך שהוא אוכל ט) בטהרה שאע"פ שמתלמידי ב"ש היה לא היה נוהג אלא כדברי ב"ה : ג (ט) לעולם הלכה כדברי ב"ה והרוצה לעשות להחמיר על עצמו ולנהוג כחומרי ב"ה וכחומרי ב"ש על זה נאמר (קהלת ב) והכסיל בחשך הולך התופס קולי ב"ש וקולי ב"ה ה"ז רשע אלא או כדברי ב"ה כקוליהן וכחומריהן או כדברי ב"ש כקוליהן וכחומריהן. ב"ה אומרים אין אדם פוטר את אשתו בגט ישן שלא יהא גט גדול מבנה. כתב לשם הפרכין לשם ארכיות או שהיו שני מלכים עומדין וכתב על שם אחד מהן כשר כתב (י) לשם אבי אביו כשר לשם משפחה פסול ואם היה נקרא על שמו [א] כשר : ד אמר ר"ש בן אלעזר לא נחלקו ב"ה וב"ש (כ) על המגרש את אשתו

נוסחאות כ"י

א) מת בעלי תתיבם שלום בינו לבינה ומלחמה בעולם ריבים בינו לבינה ושלום בעולם באת ואמרה כו' : ב) ובא מסיק : ג) ששה ספיקות ר"ע מטמא וחכמים מטהרין השדרה כו' : ד) לבניו : ה) ובין מבית כל דוד : ו) טהרה ברשות היחיד וטומאה ברשות הרבים ספק כו' ותיבת טהורה ליתא : ז) מטהר וחכמים מטמאין : ח) בנו בנזיר ובית הלל אומרים אדם מדיר את בנו כו' : ט) חוליו :

אור הגנוז

[ג] הודו לו סנדל כו' : [ד] לא כי : [ה] הטמא עומד והטהור עובר : פרק ב [א] פסול :

מגן אברהם [א] כהנים נהגו כר"י. לא ידעתי מה ענין כהנים לכאן. ונראה לי דל"ל לעיל גבי דברים שר"ע מטמא וחכמים מטהרין שכהנים נהגו כר"ע ול"ע : [ב] ודאי טמא ספק טהור. פירוש אם ודאי שהולדה נגעה בתרומה אך שהוא ספק אם נגעה בשרץ טמא ואם ספק אם נגעה החולדה טהור :

חסדי דוד

הרא"ב"ד ז"ל כחד פי'. ומ"ש שם כי טעם האמור בתוס' הוא טעם בפ"ע. אבל הלשון ויסמכו מורה שהכל טעם וענין אחד : **חמשה** דברים היה ר"ע דורש כמין אגדה כו' הנה במשנה נמנה הך ה' דברים שהאב זוכה לבן בנוי בכח ובעושר ובחכמה ובשנים. ובתר הכי תנן ובמספר הדורות לפניו. וכדי שלא נטעה לפרש דזה נמשך לדלעיל באה התוס' לפרש כי הוא ענין בפ"ע וכמ"ש הרא"ב"ד. ואפי' לפי דברי הר"ב במתני' דקאי אלעיל ע"ש מ"מ אינו דבר פרטי בפ"ע אלא קאי אכל הנך חמשה דהאב זוכה אותם לאותו הדור. ועי' בהרמ"ע ז"ל בחלק ב' ממאמר חקור דין פי' דברים הללו בשלימות : **ארבעה** ספיקות ר"י מטמא וחכמים מטהרין. כיצד הטמא עומד והטהור עובר הטהור עובר והטמא עומד טומאה ברה"י טהרה ברה"ר טהרה ברה"י טומאה ברה"ר ספק וכו' כצ"ל ובפי' הרא"ב"ד מייתי דברים נוספים בשם התוס' אשר אינם לפנינו ואפשר דכן היה הגי' לפניו. ובספרים דידן שם שנויין בפ"ו דטהרות :

פ"ב הסך שמן טהור ונטמא ירד וטבל בה"א כו'. במשנה שבמשניות פרק ד' מ"ו איתא בש"א אע"פ שהוא מנטף טהור ובה"א כדי סיכת אבר קטן ומשמע דב"ש לא טיהרו אלא במנטף טיף טיף אבל אם יש עליו שמן הרבה בענין ששותת הואיל וטובא הוא לא בטל קמ"ל הכא דאע"פ ששותת (וכצ"ל בתוס' אע"פ ששותת) ויורד טהור · משום דבטלו לגבי גופו וכשם שעלתה טבילה לגופו כך עלתה טבילה לשמן שעליו : **לעולם** הלכה כדברי ב"ה והרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה להחמיר וכו' כצ"ל ועי' בפ"ק דעירובין דף ז' מ"ש בגמ' על תוס' זו :

מצפה שמואל (מ) א"כ זו. קטו: וירושלמי שם פט"ו ה"ג :(נ) מצאנו שאין אחים. שם קיז: וירושלמי שם וכתובות פ"ד ה"ח : (ס) ששה דברים. עי' ר"ש פ"ה דטהרות מ"א : (ע) רביעית דם . סנהדרין ד. ועי' נזיר נב. : (פ) אם לקולפא. עי' ירושלמי שבת פי"א ה"ב כל זה: (צ) השום והבוסר· שבת יט: וירושלמי פ"א שם ה"ט וע"ש פתיו"ט : (ק) כהנים נהגו . עי' חולין מט. ועי' ירושלמי שבת פי"ד ה"ב כמ"ש בפנים ומהק"ע שם נעלם ממנו תוספתא דא ועיקר הסברא דאכילת תרומה מצוה ואקרי עבודה כמבואר בפסחים א"כ מותר לגמור בזה ולא גזרו ולא משום דכהנים זריזין ועי' ירושלמי ביצה פ"ה ה"א לענין טלטול : (ר) מה היא לצאת. בשבת נט: וירושלמי שם פ"ו ה"א : (ש) מפריחי יונים. סנהדרין כה: וירושלמי שבת פ"ו ה"א ור"ה פ"א ה"ז וסנהדרין פ"ג ה"ה: (ת) ודאי טמא . עי' בפנים וכת"ב כתב ודאי מגע וספק אם השרץ חי או מת שחזקת שרצים מתים בפי חולדה כמבואר בתוספתא דטהרות פ"ד בשם רבי ועי' מ"א : (א) של עץ ושל סיידין. לפי הגירסא דהכא משמע שהסיידין של קש ועי' רש"י דשבת סו. : (ב) בה' דברים. עי' ספ"ב במשנה ונזכר כאן לפי שבו ביום נאמר: (ג) זוכה לבן. הש"ג בהיפך רוב ממזרין פקחין שנכנס בו ערמומית אביו עי' ירושלמי קדושין ספ"ד : (ד) אלו שני דורות . יבמות ג. : (ה) הנה בן נולד. עי' ירושלמי ברכות ספ"א ד' שנקראו עד שלא נולדו יצחק וישמעאל שלמה יאשיהו : (ו) ה' רחלות. עי' חולין קלה: ועי' רא"ב"ד דפירש דמנה ופרס הוא של קודש והוא ע"ה כמבואר כאן וע"ש בגמ' : (ז) כל שהן . עי' בחולין קטז: : (ח) ר"נ אומר. עירובין פג: (ט) האשה שאמרה. עי' כתובות כב: (י) ארבעה ספיקות. עי' תוספתא דטהרות ר"ש : (א) מסרק של צרצור. עי"ש בפ"ב דכלים שבתוס שנכנס נקט אויר : (ב) שקבעו במסמר. עי' ב"ב סו. דמטמאין אפי' קבעו ואח"כ חקקו ור"א מטהר לגמרי: (ג) שעל האימום. עי' סנהדרין ספ"ז וברש"י שם : (ד) חתכו חוליות. ב"מ נ"ט: וירושלמי פ"ג דמו"ק ה"א: (ה) אין אדם. עי' נזיר כ"ח. וירושלמי שם פ"ד ה"ו ועי' ירושל' סוטה ספ"ג כ"ד דברים מקולי ב"ש וכו' ונזיר רפ"ד : (ו) היא ואמה. ביצה ד. וירושל' שם פ"ה ה"א : (ז) כדי סיכת אבר קטן טמא. עי' רמב"ם ספ"ב מהל' ט"א ועי' ירושלמי ברכות פ"ז ועי' רא"ב"ד בפירוש המשנה וכ"מ כאן כפירוש בתרא שם: (ח) אמר ר"א בר"צ. יבמות טו. : (ט) לעולם הלכה . ירושל' סוכה פ"ב הל"ד ויבמות סוף פ"א וה"ג : (י) לשם אבי אביו. גיטין פח. : (כ) על המגרש. גיטין פא: וירושל' שם.

מנחת בכורים ות"ב

הכם אחר. ואיכא רובא וב"ש איתא אם יש גדול הולכין אחריו (מס' ע"ז ז.) והיינו גדול בחכמה ובמנין (ועיו"ד סי' רמ"ב) : ד בינו לבינה. דבקטטה י"ל מחמת שנאה אומרת כן וכן במלחמה בעולם האמר בדדמי (ר"פ האשה שלום) : מן הקציר. דמעשה שהיה בקציר היה ומצאו כדבריה ואמרו דנאמנת כעין מעשה שהיה (יבמות קטז:) : יצא בציר בא מסיק גרסי'. והוא בזיתים וכן גודר בתמרים ואורה בתאנים והכי איתא שם בגמ' : אמרו להן . עוד פלוגתא ובכולן חזרו ב"ה להורות כב"ש והביא להורות כי אהבת אמת להם (עי' תוי"ט מי"ב) : מצאנו. א"כ גם כתובה אינה נוטלת ולא הותר רק איסור ולא ממון : ה לצפרדע. טהור : ושרץ. טמא והוא ספק טומאה ברה"ר : כזית מן המת. מטמא באוהל ונבלה אינה מטמאה באוהל וספק אם האהיל : עצם מן המת. מטמא בהיסט [והכל מבואר פ"ה דטהרות מ"א ובתוס' שם ובר"ש] : ו מטמא. דדרים נפשות מת שני נפשות ושיעור אחד טמא : ז ופירשן ר"י בן מתיא. פירש הדין מה הוא : לקולפא. לקלוף. וכן עוד שנים נשיכת נחש ולפסין עירוניות (פ"ב מ"ב) : שריסקן. ויצא ממנו משקה ונכנס שבת והמה מרוצצין לר"י מותר לגמור בידיו והוא מהג' דברים שר"ע לא הודה לרי"ש (שם) : נהגו. אף שתלמיד ר"ע היה : ודרכן של כהנים להיות מורי הוראות כדכתיב (דברים כ"א) ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. וכן בבכורות (לה:) כהנים היכי דייני דינא. וכן בכל סנהדרין היו כהנים (רמב"ם פ"ב מהל' סנהדרין ה"ב מספרי) לכן תלוי בכהנים והמ"א הניח בצ"ע. והרב הגאון ר"ד לוריא ז"ל מביאאו כתב שחסר כאן בתוספ' אלפסין עירוניות המבואר במשנה דהוי מג' דברים. ועי"ז אמרו דנהגו הכהנים כרי"ש לטמא שהם עסוקין בטהרות עפי מישראל. ותלוי ההוראה בהם. ובירושל' שבת פי"ד הל"ב מבואר שהכהנים נהגו בתרומה כרי"ש והוא ביאור התוס' דכאן והיינו לפי שיש מצוה באכילתה מותר לגמור ולא גזרו בזה : ח אמרו. גרסינן כ"ה במשנה: לא איסור ולא היתר. על כל הו"א לשון שייך וכדמפרש ואזיל : של זהב. תכשיט כעין ירושלים מעיר והוא מתכשיטי נשים אי גזרינן דילמא שלפא ומחויא : ר"א מתיר גרסי'. מפריחי יונים אם כמה פסולים לעדות מדרבנן : והחולדה מהלכת. אף ברשות היחיד ומשום דאין בו דעת לשאל וכר"ש פ"ד דטהרות פירש דטעמא משום דאין לטומאה מקום שהוא באויר וע"כ מטהרינן בספק ושם פירשתי : ר"א מטמא ור"י מטהר. גרסינן : ודאי טמא. ודאי הלך אבל ספק הלך טהור והמ"א כתב דודאי נגע בתרומה אך ספק אם נגע בשרץ טמא. ואם ספק אם נגעה התולדה בתרומה טהור : ט תנור. הוא מאמר ר"ע דשירי תנור ארבעה טפחים בגובה חשיב כשלם ומקבל טומאה: שלשה על שירי תנור ר"ע והודו לו גרסינן. פירוש שבראשונה היו אומרים דר"ע מטמא בשירי תנור שלשה ולבסוף אמרו שר"ע דוקא בארבעה מטמא. ויותר נ"ל להגיה הך ר"ע מטמא קודם בראשונה וכצ"ל ושיריו ארבעה ר' עקיבא מטמא שבראשונה היו אומרים שלשה והודו לו ועל שירי תנור נמחק סנדל של עץ ושל סיידין טמא מדרס ואשה חולצת בו וכו'. גרסינן והוא סנדל של עץ שנועלין שלא ישרף מחמת הסיד : ולא הודו לו . גרסינן בתוס' ובמשנה מבואר דהודו לו. ועל כסא שנטל תפויו דהוא מאמר שלישי (פ"כ מ"ח) קאמר שם דלא הודו לו (ועי' שבת סו. דהודו לו ר"מ לא הודו לו ר"י ע"ש) ועי' ברש"י ותוס' ד"ה סנדל : י ה' דברים. נוי וכח ועושר וחכמה ושנים : זוכה לבן. בזכות האב תלוי : עד הפרק. שהגיע לבר מצוה אבל אח"כ אינו תלוי בזכות האב אלא בזכות עצמו והרא"ב"ד מפרש עד הפרק כ' שנים : היכן מצינו. לא אירע הדבר. ואם זכות האב היה גרם לו מתחלה לא היה להיות לעולם כן אלא ע"כ גם אחר הפרק תלוי בזכות האב : כי מצינו. ולכן נשתנה כי אינו זוכה לו רק עד הפרק : יא מספר הדורות. לפי התוס' נראה דהוא ענין בפ"ע הכא שהקב"ה שנותן קץ הוא נותן במספר הדורות : כחוט השערה. וא"א ליתן בהם סימן שנתן סימן בדורות : וכן במצרים. אע"פ שאמר ד' מאות שנה שוב נתן סימן ודור רביעי. אלו שני דורות. שכשנולד פוסקין לו ימי חייו : והוספתי. משמע תוספת : משלו הוסיפו. ובתחלה רצה לפחות : לא היה מנשה. שנולד ממנו יאשיהו בעת שהיה חזקיהו חולה. מזה ראיה שבתחלה פסק לו חיים יותר אלא שרצה לפחות : בן מכל בית דוד. גרסינן י"ל שהיה נולד מאיש אחר (יבמות ג.) וחשיב כאן שלשה דברים שדרש ר"ע ובמשנה עוד א' חמשה דברים של יב"ח והחמישית אולי הוא הך דמספר ימיך אמלא ואחר כל אדם יחשב לתרתי וזהו חמשה דברים באגדה: יב מנה. של קודש והוא כ' סלעים. ומנה ופרס הוא שבעים וחמשה סלעים והך ופרס קאי גם על מנה הראשון והיינו מנה ופרס לכל או"א מהחמשה ונותן א' מס' לכהן : כ"ש. מנה ופרס מכולן (חולין קלה.) : ר"ד אומר כביצה. גרסינן : כביצה אוכלין. השיעור הוא עם הקליפה למטמא טומאת אוכלין : אוכלת בתרומה. דהספק שאסר הוא הפה שהתיר ור"ד הוא דס"ל דשבויה אוכלת בתרומה (פ"ג מ"ז) : יג הטהור עומד והטמא עובר. תחת האילן וספק אם האהיל על שניהם וצ"ל כאן נמי הטהור עובר והטמא עומד הרי ב' ועוד ג' שטומאה ברה"י וטהרה ברה"ר ונשתתף שם רה"ר : ה"ג טהרה ברה"י וטומאה ברה"ר. הרי ד' דברים (ומבואר פ"ג מ"ז) ומיירי שהוא בידי אדם דע"ג קרקע הרי אין בו דעת לשאול ואף כולו ברה"י טהור :

פרק ב א מסרק של צרצור. הוא כלי שמזלפין ממנו מים לשדות ובו בית קבול גמור ולמעלה מוציאין צינורות ובין כל צינור אויר חלוק והצינורות קרוי מסרק : באויר. ככ"ה שמטמא מאויר : ר"א מטהר. אף בכלי מתכות כיון דחיברו (ב"ב סו.) : שע"ג האימום (קאפול). לר"א עדיין לא הוי גמר מלאכה: ונתנו חול. ולא נרפוהו בכבשן ר"א אזיל בתר חול ורבנן אזלי בתר חוליות שנצרף בכבשן וטמא : עכנאי. נחש עגול שהקיפוהו בהלכות ועי' ס"פ הזהב : ב כ"ד דברים. קא חשיב ואזיל כאן והשאר מבואר במשנה. ותלו דב"ש לחומרא אינו מן המנין : בה"א אינו מדיר את בנו ובה"א מדיר. גרסינן והשאר נמחק : שנולדה ביו"ט. והוסיף כאן היא ואמה פי' אגב אמה ומיירי בתרנגולת שקנאה סתם נשחטה הוברר הדבר דלאכילה עומדת ומותרת הביצה וא"ל מוכנה (ביצה ד. וירושל' שם פ"א) : ויורד. השמן טהור שנטהר במקוה דבטל אגב גופו : כדי סיכת. אם יש עליו כ"כ אינו נטהר דשמן אינו נטהר במקוה רק מים בהשקה (פ"ד מ"ו) : אבר קטן. של קטן בן יומו (שבת פ' המוציא) : כדברי ב"ה. דבעי נקיבה. דאל"כ המוהל מכשיר לשמן אבל כי נקיב ואזיל לאבוד אינו מכשיר לקבל טומאה : יוחנן בן החורני. (הוא ניהו יוחנן בן החורנית סוכה כח.) : שאע"פ. שר"א ב"צ היה מתלמידי שמאי וא"כ לא בעי נקיבה נהג כדב"ה (ועי' תוספתא סוכה פ"ב הל"ג) : ג בגט ישן. שנתיחד עמה אחר הכתיבה דנמצא הגט קודם לבנה שתלד ואיכא לעז (ומבואר במשנה בפ"ד מ"ז ועי' תוס' יבמות בפ"א וש"נ) : הפרכין. דוכס מהפרכיא : ארכיות. שם שר : כשר. ולא הוי כשינוי בזמן כיון שכתב הזמן לשם הפרכין סגי ול"ד לכתב בשם מלכות שאינה הוגנת בגיטין (עט:) והתם תנינן לה גבי אהדדי עם גט ישן לכן נזכר כאן : אבי אביו. כגון חניכא שקורין אבי אביו כתב בגט על שמו : כשר. דעד ג' דורות נקרא ע"ש אבי אביו גיטין (פח א') : נקרא. הכינוי : על שמו. א"כ לא הוי

ולנה עמו בפונדקי שאינה צריכה ממנו גט. שני על מה נחלקו על א) המדיר את אשתו מתשמיש המטה ב"ש אומרים (ל) שתי שבתות כלידת נקבה וב"ה אומרים שבת אחת כלידת זכר או כימי נדתה יתר על כן יוציא ויתן כתובה. (מ) ב) כלכלה ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין ר' יהודה אומר הלל עצמו היה אוסר. ג) הלוקח כלכלה לשלוח לחבירו לא יאכל עד שיעשר ר' יהודה אומר הלל עצמו היה אוסר ד): ה א"ר ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה לא נחלקו ב"ש וב"ה על שהיו (נ) שתי כתי עדים מעידות אותו שהוא נזיר בטהרה שבהן על מה נחלקו על שהיו שני עדים מעידין אותו שב"ש אומר נחלקו [ג] על שהיו כאן נזירות ב"ה אומרים יש בכלל חמש שתים שיהא נזיר שתים: ו ר' יהודה אומר חמשה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה (ס) דם הנבלות ב"ש מטהרין וב"ה מטמאין א"ר יוסי ברבי יהודה אף כשטמאו ב"ה לא טמאו (ע) אלא בדם שיש בו רביעית שאם יקרש ויהא בו כזית (פ) ומודים בביצת טריפה שהיא אסורה מפני שגדוליה אסור על מה נחלקו על ביצת נבלה ה) שב"ש אומרים אם שכיוצא בה נמכרת בשוק מותרת ואם לאו אסורה ר"א בן יעקב אומר דבר ו) אחר מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה ב"ש אומרים מתנות (צ) מכשירות ומפגלות בחטאת ומתנה אחת בכל הזבחים ב"ה אומרים אחד חטאת ואחד כל הזבחים מתנה אחת מכשרת ומפגלת: ז ר"ש אומר שלשה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה (ק) קהלת אינה מטמאה את הידים דברי ב"ש ב"ה אומרים מטמאה את הידים. (ר) מי חטאת שעשו מצותן ב"ש (אומרים) מטהרין ב"ש מטמאין. המקשה כמה תשפה ותהא זבה ר' אליעזר אומר מעת לעת (ש) והלכה כדבריו ר"ש בן יהודא אמר משום ר"ש ב"ש אומרים עד ג' ימים בה"א מעת לעת: ח ר' אליעזר אומר שני דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה דם היולדת שלא טבלה מטמא לח ואינו מטמא יבש דברי ב"ש ב"ה אומרים מטמא לח ויבש. ארבעה אחין שנים מהן נשואין שתי אחיות ומתו הנשואין את האחיות הרי אלו חולצין ולא מיבמין ואם (ת) קדמו וכנסו יוציאו ר' אליעזר אמר משום ב"ש יקיימו וב"ה אומרים יוציאו ז) אבא שאול אומר קל היה להם [ד] לב"ה בדבר הזה: ט (א) התולש מבכור תם והניחו בחלון אע"פ שנולד בו מום לאחר מכאן ושחטו ה"ז יקבר בכור בעל מום שתלש ממנו ואח"כ מת עקביא בן מהללאל מתיר וחכמים אוסרין אמר ר' יהודה מודה עקביא בזה שאסור על מה נחלקו על שנטמא ותלש ממנו ואח"כ שחטו שעקביא בן מהללאל מתיר וחכמים אוסרים אמר ר' יוסי מודה (אבא) רבי חלפתא בזה שמותר אבל ביחוד אמרו חכמים יניחה בחלון שמא יש תקוה שאם מת יהא אסור ואם שחטו יהא מותר על מה נחלקו על שנטמא ותלש ממנו ואח"כ מת שעקביא בן מהללאל מתיר וחכמים אוסרים: י (ב) כזית בשר הפורש מאבר מן החי ר' אליעזר מטמא ח) השיבו את ר' אליעזר שלש תשובות לא אם אמרת [ה] בבית שיש בה ט) רובע רקב תאמר באבר מן החי שאין בו ט) רובע רקב ד"א מי תלוי במי אבר תלוי בבשר או בשר תלוי באבר הבשר תלוי באבר איפשר שהבשר מטמא במגע ובמשא ובאהל ואבר יהא טהור. אמר ר"ש תמה אני אם טימא ר' אליעזר לא טימא אלא בזמן שיש באבר בשר כראוי כדי שיהא זה וזה מטמאין במגע ובמשא ובאהל [ו] עצם הפורש כשעורה ר' נתוניא מטמא והשיבו רבי נתוניא שלש תשובות לא אם אמרת במת שיש בו ט) רובע רקב תאמר באבר מן החי שאין בו רובע רקב דבר אחר מי תלוי במי אבר תלוי בעצם או עצם תלוי באבר הוי אומר עצם תלוי באבר אפשר שהעצם מטמא במגע ובמשא ואבר יהא טהור אמר ר"ש תמה אני אם טימא ר' נתוניא לא טמא אלא בזמן שיש באבר עצם כשעורה כדי שיהא זה וזה מטמאין במגע ובמשא השיב ר' יהושע על דברי שניהן ומה אם החי שיש בו רמ"ח עצם ובשר הפורשים ממנו טהורים אבר מן החי שאין בו [ז] אינו דין שיהא עצם ובשר הפורשין ממנו טהור. השיב רבי על דברי ר' יהושע לא אם אמרת בפורש מן החי שכן פורש מדבר טהור תאמר באבר מן החי שכן פורש מדבר טמא:

פרק ג

א העיד ר' צדוק על ציר חגבין טמאין שהוא טהור (א) ומותר לאוכלי תרומה העיד ר' יהושע ור' פפיס על דף של נחתומים שחברו במריש או בקורה ושקבע במסמר שהוא טמא (ב) שר' אליעזר מטהר ואם לא קבעו כל צרכו הכל מודים שהוא טמא. (ג) הן העידו שמעברין את השנה כל אדר שבראשונה היו אומרים עד הפורים עד שבא ר' יהושע ור' פפיס והעידו שכל אדר כשר לעיבור העיד מנחם בן [א] פובגי שהוא צבע. על מוסף יורה של שולקי זיתים שהוא טמא ועל י) שצובעים שהיה טהור שבראשונה היו אומרים חילוף היו הדברים וכשהושיבו בישיבה היו הכל תמהין עליו אמר להם כך מכך אני ראש אבל הבאים אחרי: ב העיד רבי יהושע בן בתירה על דם הנבלות שהוא טהור אר"ש בן בתירה (ד) נוהרין היו כ) ערודיות בסתרטיא של מלך והיו עולי רגלים משקעין את ארכובותיהן ולא חשו להם משום טומאה: ג העיד ר' יהודה ל) הכהן על בת ישראל שנשאת לכהן כיון [ב] שנשאת לחופה אע"פ שלא נבעלה שר' אליעזר אומר (ה) תבעל וכן היה ר' אליעזר אומר תבעל. (ו) לא ישא כהן אשה עד שתגדיל. ב"ד שאחריהם אומרים נאמנת (ז) עיסה לטמא ולטהר לאסור ולהתיר לרחק ולקרב אבל באלמנת עיסה לא נגעו. אמר ר"ש בן עזאי אמר להן רבי (ח) מעשה שנמצאו עצמות בירושלים בדירת עצים ובקשו חכמים לטמא את ירושלים כולה אמר להם ר' יהושע בושה וכלימה הוא לנו שנטמא את בתינו איה מתי מבול איה הרוגי נבוכדנצר איה ההרוגים שנהרגו מן המלחמה ועד עכשיו אלא אמרו (ט) ודאי טמא ספק טהור. אמר ר' יהושע שמעתי (י) ששוחטין אע"פ שאין [ג] נסכין ואוכלין קדשי קדשים אע"פ שאין קלעין קדשים קלין ומעשר שני אע"פ שאין חומה שקדושה הראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא: ד (כ) משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע ועוד אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע ולא רצו חכמים לגלותם אבל מוסרין אותן לבניהן ולתלמידיהן פעם אחת בשבוע כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב רבי [ד] אומר לקרב אבל לא לרחק רבי יהודה אומר חלוף הדברים רבי חנניה בן עדו אומר הרי הוא אומר (ויקרא כז) ויצא בן אשה ישראלית וגו' והלא דברים ק"ו מה משה רבינו לא רצה לגלות את הממזרין עד שנתגלו מעצמן אליהו תלמידו של משה על אחת כמה וכמה שלא יגלה (ל) עד שיתגלו מעצמן. מי (מ) שיש לו תלמידים מ) קורין אותו רבי נשתכחו תלמידיו קורין אותו רבן נשתכחו אלו ואלו קורין אותו בשמו:

אור הגנוז

[ג] עדותן ואין כאן נזירות: [ד] לבית שמאי: [ה] בבת שיש בו: [ו] עצם כשעורה הפורש מאבר מן החי: [ז] רמ"ח: פרק ג [א] סיגני: [ב] שנכנסה: [ג] פתחין: [ד] רבי מאיר:

נוסחאות כ"י

א) שבעל: ב) כלכלת שבת: ג) חלוקה: ד) המעביר תאנים ממקום למקום ועבר עליהן שבת למוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר רי"א הלל עצמו היה אוסר: ה) שבית הלל אוסרין וב"ש אומרים כו': ו) אחד: ז) רש"א יקיימו א"ש אומר כו': ח) אמר רבי: ט) רוב רובע הקב. וכן לקמן: י) של צבעים: כ) ערדות: ל) בן בבא ורבי יהודה הכהן על בת כהן שנשאת כו': מ) תלמידיו:

חסדי דוד

ר"ש אומר שלשה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה קהלת אינה מטמאה את הידים. דברי ב"ש כו'. במשנה מונה הך שני דברים הראשונים והשלישי מונה דקהלת ב"ש מטהרין וב"ה מטמאין והכא נראה דר"ש פליג בקהלת ומוסיף במקומה פלוגתא דשופי בש"א עד ג' ימים ובה"א מעת לעת. ובתוי"ט הגיה במשנה רש"א ובמשנה דידים נראה דהוא פלוגתא בין ר"י ור"ם ע"ש:

פ"ג העיד ר' צדוק על ציר חגבין טמאין שהוא טהור כו'. הרמב"ם ז"ל בפט"ז מה' טומאת אוכלין פסק כפשטא דירושלמי פ"ט דתרומות דטהור הוא להכשיר הא לטמא מטמא והראב"ד ז"ל משיג שם עליו וכתב דלא מקבל טומאה ג"כ. וע"ש בכ"מ ולכאורה מהך תוס' משמע כהראב"ד מדקאמר ומותר לאוכלי תרומה משמע דליכא למיחש כלל משום טומאה דיטמא את התרומה. ולהרמב"ם ע"כ צריכין לדחוקי דפי' הוא דמותר לאוכלי תרומה ולא חיישינן שמא טמא הוא. דכי היכי דלא חשיב להכשיר ה"נ מחמת דלא חשיב לא חיישינן שמא נטמא. ועוד דאפי' אם נטמא כיון דלא מכשיר לא יטמא את התרומה: הן העידו שמעברין את השנה כל אדר כו'. פי' כל זמן שהוא ודאי אדר לאפוקי יום ל' של אדר דהואיל וראוי היה לקבעו ניסן אם נראה בו החדש. הלכך אין מעברין בו: העיד ר' יהושע בן בתירה כו' והריב"ב מחליף היו ערודיות לאריות וכו' כצ"ל וכ"ה בפ' המנחות והנסכים דף ק"ג: אמר ר"ש בן עזאי מעשה שנמצאו עצמות בירושלים בדיר העצים וכו' כצ"ל ותיבת אמר להן ר' יש למחוק. ובזבחים דף קי"ג הוא הך תוספתא בשנוי לשון ע"ש: משפחת בית צריפה כו' רבי אומר לקרב אבל לא לרחק רי"א חלוף הדברים כו'. נראה דצ"ל איפכא הך דר' בדר"י. והך דר"י ברבי. ועי' בקדושין דף ע"א. וכן משמע דהא ר' תלמיד ר"י הוה ואמאי מייתי ליה ברישא: מי שיש לו תלמידים קורין אותו רבי כו' לא מצאתיה בשום מקום ורז"ל אמרו *) גדול מרב רבי. גדול מר' רבן גדול מרבן שמו. ועי' בתחלת ספר הליכות עולם. ואפשר דט"ס נפל כאן ובמקום נשתכחו צ"ל נסמכו וה"ק כל מי שיש לו תלמידים פי' שהוא נסמך להורות הלכה לתלמידים קורין אותו רבי. וזה מפורסם בגמ'. וכשגדלו התלמידים בתורה ונסמכו אז הם נקראים ר' והוא נקרא רבן. וכשנסמכו גם תלמידי תלמידיו אז השלישים קוראין רבי והשנים נקראים רבן. והוא נקרא בשמו. ובבבל חדלה הסמיכה ולא היו נקראים רבי רק בשם רב וכדאמרינן כל רב מבבל. עד יתקיף וירא ה' משמים וישיב שופטינו כבראשונה במהרה בימינו אמן:

*) עי' בערוך השלם ערך אביי.

מצפה שמואל

(ל) שתי שבתות. ירושלמי כתובות פ"ה ה"ז: (מ) כלכלה. מבואר במס' מעשרות פ"ב ה"ג וע"ש בפ"ב בירושלמי שם ועי' ביצה לד.: (נ) שתי כתי עדים. נזיר ספ"ג וירושלמי שם ויבמות פט"ו ה"ה וסנהדרין פ"ה ה"ב: (ס) דם הנבלות. ירושלמי שבת פ"ח ה"א וע"ש דמסיים על העדות שהוא טהור היינו להכשיר אבל לטמא מטמא וע"ש בשירי קרבן ד"ה מהו שהוא מדרבנן ועי' ירושלמי שקלים פ"ג ה"ב וע"ש רפ"ח ובפרידה שהרו דמה משום נבילה: (ע) אלא בדם. שבת עז. ומנחות קד: ועי' ירושלמי פסחים פ"י ה"א וכרי"ף: (פ) ומודים בבילת. ירושלמי ביצה פ"א ה"ח ומס' ע"ז פ"ב ה"ז: (צ) מכשירות. עי' תוס' זבחים לח: ד"ה ולתנייה וע"ש בתוספתא דזבחים פ"ד: (ק) קהלת אינה. מגילה ז': (ר) מי חטאת. משנה פ"ס מ"ג: (ש) והלכה כדבריו. נדה ז: ועי' לז. שם וברש"י: (ת) קדמו וכנסו. יבמות כח. וירושלמי שם פ"ד ה"ח: (א) התולש מבכור. בכורות כו. ועי' ירושלמי שבת פ"ז ה"ב כט. וכן התולש את השער לראות מקום מום ולענין תולש בקדשים: (ב) כזית בשר. חולין קכט: ועי' ר"ש באהלות פ"ב מ"ו ועי' תוס' שם ובחולין פ"ט: (א) ומותר לאוכלי תרומה. פי' תיי' פ"ג מהל' מ"א ה"ד וכ"ב ופס"ז מה"ל ט"א ה"ד ובראב"ד וש"ך יו"ד סי' פ"ה בסופו ועי' בכורות כג: וירושלמי תרומות פ"י וע"ש פי"ת ר"פ מבואר דטעמא דראב"י הוא דאין מי פירות בטלין ובפירוש הראב"ד כאן ע"ש היטב ועי' תוספתא דמכשירין: (ב) שר"א מטהר. מתוספתא זו מבואר דפליגי בשל מתכת וקבע בכותל ועי' ב"ב סו. ומנחות לז: ועי' סוכה לענין טבלא שמתהפכת ובתוספתא שם פשוטי כ"ע מטמאין מדרבנן והרמב"ם חולק ע"ז: (ג) הן העידו. ירושלמי פ"א דסנהדרין ה"ב: (ד) טהרין. ירושלמי שבת פ"ח ה"א ועי' מנחות קד: (ה) תבעל. עי' יבמות סט: וירושלמי שם פי"ג ה"ב: (ו) לא ישא כהן. יבמות סא: וירושלמי שם פ"ו ה"ה: (ז) עיסה. עי' כתובות יד: ומהר"מ שי"ף פי' שם חלוף הדברים לרחק ולא לקרב א"כ דה"ק לקרב ולא לרחק (ת"ב) ועי' ירושלמי כתובות פ"א ה"ט: (ח) מעשה שנמצאו. זבחים קיג.: (ט) ודאי טמא. עי' מ"א: (י) ששוחטין. מגילה י. ועי' רמב"ם בפ"ו מה"ל בית הבחירה: (כ) משפחת בית צריפה. קדושין עא. ע"ש: (ל) עד שיתגלו. בקדושין עב: משמע דממזרין ודאין יטהרו ועי' תוספתא דקדושין ת"ב ועי' ירושלמי קדושין ספ"ג ועי' ירושלמי יבמות פ"ח סס"ב: (מ) שיש לו תלמידים. עיין רמב"ם בהקדמה לסדר זרעים בחלק הג' שם נראה כי בשם הוי במעלה ראשונה כגון הלל ושמאי ומדרגה הב' הוא רבן ואח"כ רבי והאדם שראוי לשיום בדור אחריו במעלה יותר לכן קורין אותו רבן ואח"כ בשמו ומבואר היטב:

מנחת בכורים ות"ב

הוי שיטי: ד ה"ג ע"מ נחלקו על שראוה שנבעלה. ופליגי אי עושה בב"ז וכאן מייתינן לה משא דלב"ש לקולא: המדיר את אשתו. הוא פלוגתא אחרת: שתי שבתות. ימתין וה"ל מקולי ב"ש: כלכלה. שלקטה לשבת לב"ה נקבע למעשר ביחוד לשבת בלבד: שלא לעצמו. אבל כל דורו חולקין עליו. (ירושלמי פ"ד דמעשרות): לא יאכל. דקבע במחשבתו לשלוח לחבירו כמו בלקיחה: ה שיהא נזיר בקטנה. כצ"ל [וכ"ה בכ"י] וקאי אמתניתין וקאמר בתוס' דבשני כתות לא נחלקו: שני עדים. היינו בכת אחד פליגי: שבש"א אין כאן נזירות. גרסינן: ו שגדוליה. שנתגדלה מן שטריפה: נמכרת בשוק. גמורה: וב"ה אוסרין. לגמרי מדרבנן ובמשנה חשיב שתה ובתוס' דתני חמשה הוא דקחשיב דם נכרית ודם טהרה של מצורעת בחדא דהאי דינא לתרוייהו: שתי מתנות בדם. גרסינן: מכשירות. הזבח וגם מפגלות ונחשב בשעת זריקה מחשבת פיגול ולב"ש אינן מכשירות בחטאת רק שתי מתנות ולכן אינו פיגול באחת וה"ל לב"ש לקולא גבי פיגול ומשום דאין מפגלין בחצי מתיר. א"כ איירי דנשפך הדם אחר שנתן מתנה אחת דלב"ש אינו פיגול דלא קרבו כל מתיריו ולב"ה הוה פיגול: ז רש"א. בגמרא גרסינן ר' ישמעאל: שעשו מצותן. לאחר הזאה והוא פלוגתא שניה דב"ש וב"ה כדר"י והשלישי מייתי במשנה קהלת אי חייב במעשר: רשב"א משום ר' שמעון לפי נוסחא זו אם יגרוס ברישא ר' ישמעאל. צ"ל דגם התוס' חשיב השלישית קהלת ורשב"י בשם ר"ש מוסיף עוד אחד אך אם נגרוס ברישא וכאן שם תנא אחר או ר"י או ר"ש אפשר לומר דהך דרשב"י משום ר"ש הוא השלישית: המקשה. לולד: תשפה. תהא שפוי מן הקשוי דלאוי שוב יולדת בזוב ולא מהלה בזיבה בקישוי של לידה דהוה אונס: ג' ימים. אלינן בקשוי א"כ ב"ש לחומרא: ח מטמא לח. כרוקה דימי כוהר מהניא אף שלא טבלה לאפוקי מתורת דם (ועי' נדה לד. וברש"י שם): חולצין. דהוה אחות זקוקה: קל. דב"ה הוא דס"ל יקיימו (יבמות כח:): ט התולש מבכור תם. ס"ה נתלש: יקבר. הטעם דחיים גם עקביא מודה דאתי לשהויי ולאפוקי מקודשת מזבח ופדיין אין בו שום היתר: והניחו בחלון. (עי' תוס' בכורות כו. ד"ה בכור בעל מום ע"ש): ותלש ממנו. גרסינן וכ"ה בגמרא: אר"י מודה אבא חלפתא. גרסינן ורבנא שם מסיק דג' מחלוקות בדבר. לת"ק פליגי במת וכ"ה שחטו ור"י ס"ל במת ד"ה אסור ופליגי בשחטו ור' יוסי ס"ל בשחטו ד"ה מותר כי פליגי במת ולפ"ז גרסינן רק שאם שחטו יהא מותר ותיבת שאם מת וכו' נמחק דבזה כלא נחלקו לדבריו והחילוק בין מת לשחטו דבשחטו נמר המחובר שרי ובמת נמר המחובר אסור: י ר' אליעזר מטמא. באוהל כמו באבר מן החי שלם: לא א"א במת. גרסינן: ואבר יהא טהור באוהל. היכא שאין עליהם בשר כראוי: אם טימא. ר' אליעזר כזית בשר דהלא גם באבר שלם ואין עליהם בשר כראוי נמי טהור: מטמא. במגע ובמשא: עצם כשעורה. ואז גם באהל מטמא: שפורשים ממנו טהורים. היינו מן שתי:

פרק ג א טהור. דזיעה בעלמא: ומותר לאוכלי תרומה. דאינו מכשיר תרומה לקבל טומאה או הפי' שאין ציר מקבל טומאה לטמא תרומה: שר"א מטהר. אף בכלי מתכות משום דחיברו (עי' בגמ' ב"ב ס"ו וכפי' הראב"ד ור"מ בפי"ז במשנה ז'): עד הפורים. מפני שמפורים ואילך דרשינן בהלכות הפסח ואתי לזלזולי בחמץ בפסח אי מעברינן: כשר לעיבור. דכ"ע ידעי דשתא מעברא בחושבנא תליא מילתא ואמרי חושבנא דלא סלקי לרבנן עד האידנא: ר' מנחם בן סיגנאי. גרסינן: שהוא צבע. ר"ל שר"מ היה צבע והיה יודע בטיב דבר זה: הכל תמהין. שהיה צבע והושיבוהו לר"י: כך וכן אם אני ראש לכל הבאים אחרי. גרסינן [וכ"ה בכ"י] כלומר אני ראוי לכך או הפירוש שהושיבוהו ר"ל ניקבל עדות ולא נהמנה לר"י וכך אני ראש ר"ל בדבר הזה אני ראש לכל צבעים הבאים אחרי (ת"ב): ב טהרין היה ערודיות. והמה נבילות: משקעין ארכובותיהן. והאי תנא ס"ל דאף ברביעית טהור ולא כב"ה: ג ר"י הכהן. במשנה פ"ח הל"ב איתא העיד ריב"ב ור"י הכהן: על ב"י. היינו קמה ב"י ומוסיף על ר"י בן גודגדא דמתניתין. דס"ל אע"פ שלא נבעלה אוכלת בתרומה: שר"א אומר תבעל. ביבמות מפרש דר"ל עד שתגדיל ותבעל: וכן היה ר"א אומר לא ישא כהן אשה עד שתגדיל גרסינן. וכ"ה ביבמות ס"א: נאמנת עיסה. בבת עיסה: לטמא ולטהר. קאי אממזרות ונתינים: לרחק ולקרב אהללות כו'. ולאסור ולהתיר קאי אעבדים ועי' בתוס' כתובות ספ"ק: איה מתי מבול. או דלא ירד מבול לא"י כר"י בזבחים ולר"ל אף דירד מ"מ אינם נמצאין דבדקוהו ופינהו: הרוגי נבוכדנצר. הכא אף לר"י צ"ל דפוי ופינהו: ששוחטין אף שאין בית. גרסינן: ד כגון אלו. דיודעים אבל משפחה שנטמעה נטמעה: רי"א חלוף הדברים. דלרחק ולא לקרב ועי' במשנה רי"א לקרב ולא לרחק וא"כ צריך לגרים. או הפירוש דחלוף הדברים הוא דת"ק אמר לקרב ולא לרחק ור' אומר בין לקרב ובין לרחק ור"י בפלגו במשנה ס"ל כת"ק ור"ש: על אחת כמה וכמה. האי תנא משמע ליה מכאן דממזרין לא יטהרו לע"ל: מי שיש לו תלמידים. עי' ברמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים דפי' שמי שהיה חשוב בעיני רבי שאין למעלה ממנו קורא אותו בשמו כמו הלל ושמאי ומי שהיה בעיניו למטה מן המעלה הזה קרי אותו רבן כמו רבן יוחנן בן זכאי וכדומה ולמי שהיה בעיניו למטה מן המעלה זה קרי אותו רבי כמו ר' מאיר ור' יהודה. ועל פי זה כוונת התוספתא מי שיש לו תלמידים פירוש באותו הדור שתלמידיו חיין: נשתכחו תלמידיו. היינו בדור הקודם: אלו ואלו. היינו דור הקודם לקודם ולפי דברי הרמב"ם אפי למימר דהתוספתא לדוגמא בעלמא נקט לענין תלמידין והכוונה בענין החשיבות לבד ע"ש:

סליק תוספתא ממסכת עדיות

אלפס ע"ז יד

הוריות פרק ראשון

פרק א (א) הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו או שהיה אחד מן התלמידים ותיקים יושב לפניהם (ב) וראוי להוראה כשמעון בן עזאי והלך ועשה על פיהן הרי זה חייב מפני (ג) שלא תלה בבית דין: ב (ד) הורו ב"ד ועשו כל הקהל או רובן על פיהן בזמן שהוראתו הוראת ב"ד פטורין והעושין על פיהם מביאין פר. ואין הורייתן הוריית ב"ד מביאין פר העושין על פיו מביאין כשבה או שעירה. הורו ב"ד ועשו (ה) שנים או שלשה שבטים או רובן על פיהם בזמן שהוראתן הוריית ב"ד פטורין והעושין על פיהן מביאין פר אין הורייתן הוריית ב"ד חייבין ועושין על פיהן מביאין כשבה או שעירה. עשו על הוריית עצמן פטורים (ו) א) הוריות כהן משיח (ז) חייבין הורו ב"ד ואחד מהן אינו שם פטורין (ח) רבי אמר אומר אני עד שיהא (ט) מופלא שבהן: ג. חומר בהורייה שאין בדיני נפשות בדיני נפשות שאין בהורייה שבהורייה עד (י) שיהו כולן כאחד ובדיני נפשות הולכין אחר הרוב. שבהורייה עד שהורו ב"ד (כ) שבלשכת הגזית ובדיני נפשות (ל) ב) נוהגין בכל מקום. (מ) יחיד שהורה עצמו על פיו הרי זה חייב שנאמר (במדבר טו) והנפש אשר תעשה (נ) ביד רמה: ד (ס) האוכל שקצים זה מומר כיצד מומר אוכל נבלות וטרפות שקצים ורמשים האוכל בשר חזיר (ע) והשותה יין נסך או המחלל את השבת ג) והמנסך ר' יוסי בר' יהודה אומר אף הלובש כלאים (פ) רשב"א אומר אף העושה דבר שאין היצר תאב לו: ה (צ) הורו ב"ד שהוא מוצאי שבת ואח"כ זרחה חמה אין זה הוריה אלא טעות. (ק) הורו ב"ד לעקור את כל הגוף (ר) אמרו אין דם בתורה אין חלב בתורה אין פגול בתורה הרי אלו פטורין (ש) הורו לבטל מקצת ולקיים מקצת הרי אלו חייבין כיצד אמרו יש דם ד) אבל אין חייבין אלא על (ת) דם הקרב לשלמים. (א) יש חלב בתורה אבל אין חייבין אלא על (ב) חלב הקרב לשלמים. יש פיגול בתורה אבל אין חייבין אלא על פיגול שבשלמים הרי אלו חייבין שנאמר דבר נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר (ג) מה דבר האמור להלן מקצתו (ד) ולא כולו אף דבר האמור כאן מקצתו ולא כולו אתה אומר דבר מקצתו ולא כולו או אינו אלא כולו ת"ל (דברים יז) בין דם לדם ולא כל דם בין דין לדין ולא כל דין בין נגע לנגע ולא כל נגע הא אין צורך לומר ה) בלשון הראשון אלא בלשון האחרון נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר מה דבר האמור להלן מקצתו ולא כולו אף דבר האמור כאן מקצתו ולא כולו רשב"א אומר משום ר"מ (ה) חטאו ששה והן רובן או שבעה אע"פ שאינו רובן הרי ו) חייבין: ו (ו) הורו ב"ד של אחד מן השבטים ועשה אותו השבט על פיהן אותו השבט חייב ושאר השבטים פטורין ר"י ב"ר יהודה אומר (ז) הוראת ב"ד עם כל שבט ושבט כהוראת ב"ד לצבור (ח) שאין ב"ד ומשיח חייבין אלא על העלם דבר עם (ט) שגגת המעשה והעלם דבר בב"ד ושגגת המעשה בקהל. עשו על הוריית עצמן פטורין על הוריית כהן משיח אין חייבין אלא על (י) דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת וכהן משיח ולא בעבודת כוכבים אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת. משיח בעבודת כוכבים חייב על שגגת המעשה דברי ר' ז) מאיר והחכמים אומרים הרי הוא כשאר כל מצות העלם דבר עם שגגת המעשה ח) מביא (כ) אשם תלוי: ז אין חייבין על (ל) עשה ועל ל"ת שבמקדש ואין מביאין אשם תלוי על עשה ועל ל"ת שבמקדש ומביא אשם תלוי על עשה ועל ל"ת (מ) שבנדה אמר ר' שמעון מפני מה חייבין על מצות עשה שבנדה מפני שיש בה ל"ת ועוד ר' ט) יהודה היה אומר בהן (נ) כלל כשהיחיד באשם תלוי נשיא כיוצא בו (ס) ומשיח וב"ד פטורין וכשהוא באשם ודאי נשיא ומשיח כיוצא בו וב"ד פטורין: ח (ע) שמיעת הקול וביטוי שפתים וטומאת

נוסחאות כ"י א) על: ב) נוהגין: ג) והמשיך ר"י כו': ד) בתורה: ה) כלשון אחרון אלא כלשון ראשון: ו) אלו: ז) תיבת מאיר ליתא בכ"י: ח) שוין שהוא בשעירה כיחיד ובכל שוין שאין בה אשם תלוי משיח בעבודת כוכבים ר"א על שגגת המעשה מביא כו': ט) שמעון:

חסדי דוד

פרק א הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו או שהיו אחד מן התלמידים וותיקים כו' וראוי להוראה כשמעון בן עזאי כו' הרי זה חייב כו'. בגמ' מסקינן הא דקתני תרתי וידע אחד מהן שטעו וגם או שהיה אחד מן התלמידים כו' משום דמריש' כ"א דוקא אם הוא גמיר וסביר חייב מפני שלא תלה בב"ד אבל אי גמיר ולא סביר או סביר ולא גמיר הוא פטור מפני שתלה בב"ד קמ"ל או שהיה אחד מן התלמידים כו' כי גם גמור"ם או סולי"ג אינם תולה בב"ד וחייב. ומה דקרי לשמעון בן עזאי תלמיד אף שאמר כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום. משום שהיה כך בשנים לכן נקרא תלמיד ומשום חכמתו הרבה מקרי ראוי להוראה ומה דהוסיפה התוספתא בשם ותיקין הוא מהוראת ענוה ויראת חטא וכמ"ש רש"י בפ"ק דברכות ולכן מקרי שוגג כי לפי גודל ענותנותו ויראתו חשב שמצוה לשמוע דברי חכמים גם אם ידע שטעו ושגג בזה אבל אי לא הוה מוותיקין מקרי מזיד ששמע דברי הב"ד והוא יודע שטעו: הורו ב"ד ואחד מהם כו' רבי אומר כו' עד שיהא מופלא שבהן בגמ' דף ג' מוכיח מן הכתוב ואם כל עדת וגו' דאי איתא לכלהו סנהדרין שם אע"פ שלא הורו כלם רק מקצתם שבו והתקו כל שלא חלקו עמהם בפירוש מתקיימת הוראה ע"י רובם ובדף ד' פירש"י אדתנן או שלא היה מופלא שבב"ד וז"ל אע"ג דלא היה מסנהדרין עצמו. דהא"כ אפי' אם קטן שבכולם לא היה שם לא הויא הוראה וכו' ואיכא למימר נפטרך אחד מהן לצאת לדרך ומינה אחר במקומו א"נ זקן או שאין לו בנים היה לכך נתמנה אחר במקומו ע"כ ומעתה נתבאר דברי התוס' דת"ק סובר שאם חסר אחד ממנין ע"א אינה הוראה ור' אתא לאוסופי דאפי' יש המנין שלם אלא שחסר המופלא שבב"ד והוא על דרך שפירש"י ז"ל גם בזה נמי אינה הוראה. אמנם לפי דברי התוס' ז"ל דהמופלא אינו לעולם ממנין הסנהדרין אלא נשיא עליהם אין אנו צריכין לדברי רש"י ז"ל אבל דעת הרמב"ם הוא כדעת רש"י דלרבנן המופלא הוי מן המנין: חומר בהוריה שאין בדיני נפשות כו' שבהוריה עד שהורו כולן כאחד כו'. הא דקרי ליה חומר בהוראה אע"ג דקל הוא שהקילו דכל שלא הורו כולן פטורין נ"ל דמ"מ מקרי חומר לגבי גופא דהוראה עצמה דבעינן שיורו כולן והנה מה שאמר חומר בדיני נפשות שאין בהוריה. ולא מנה מה הן התומרות בדיני נפשות משום דלא נצרכה משום דד"נ לא חשיבי דין רק אם התחילו וגמרו ביום ולא בלילה משא"כ בהוריה אפי' הורו בלילה הויא הוראה גם בד"נ בעינן עדים ולא מאומד הדעת והוריה היא ג"כ מאומד הדעת ונוכל למנות עוד חומרות בד"נ מה שאינם בהוריה: אין חייבין אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת כו' עי' בגמ' דף ו' הגירסא וכן צריך להגיה כאן. וכן במתניתא שאח"ז אין חייבין על עשה כו' תסר כאן וצ"ל אבל חייבין על עשה ול"ת שבנדה ומביא אשם תלוי כו':

מצפה שמואל

(א) הורו ב"ד. ב: וירושלמי פ"א ה"ב ולא קתני כאן לעבור כמו במשנה דקיצר בלשון ואיכא מ"ד דאפי' ל"ת לעשות הוא הוראה וכתב הת"ב דאפשר דתוס' זו כוותיה ועי' מ"ל בפי"ב מהל' שגגות דהוראה לאיסור רק שאין בו כרת לא הוי הוראה ועי' ירושלמי רפ"ב רבין בשם ר"ח בשם רב שמואל בר יצחק אם הכהן המשיח וגו': (ב) וראוי להוראה. כ' הת"ב דקמ"ל דלא הוי מזיד כה"ג דכ"ש הוי תלמיד טעה: (ג) שלא תלה בב"ד. שם ב' עי' תו"כ פ' ויקרא מו: (ד) הורו ב"ד. ירושלמי מכלתין פ"ב ובפ"ת ות"ב: (ה) שנים או ג' שבטים. ה: וע"ש היטב פלוגתייהו ועי' ירושלמי ברכות רפ"ט למד מכאן דמ"ד שבט אחד אקרי קהל מברכין על כל שבט וע"ש ברי"ף ורא"ש ועי' ירושלמי פסחים פ"ז ה"ו לענין שבט איקרי קהל ועי' ירושלמי שם סס"ז להוראה הלכו מלבוא חמת עד נחל מצרים ועי' כאן פ"א ה"א ב': (ו) הוריית כהן משיח. לפמ"ש בפנים מביא ר"ח דשניהם מופלין ועם ע"פ הוראתם שניהם מביאין בצרוף וז"ל הת"ב עשו ע"פ הוראת עצמן הב"ד ולא עשו הקהל אין מביאין פר דהוראה בב"ד ומעשה בקהל כמבואר ג' א"נ אם עשו הב"ד בצרוף הצבור ע"פ הוראתן פטורין מחטאת יחיד רק מצרפין להפר שמביאין הצבור: (ז) חייבין. אף אם היה מופלא עם הצבור והב"ד עשו ע"פ הוראתו מביאין כיחידים אא"כ עשה ע"פ הוראת עצמו מביא לעצמו (ז') אמר ר"פ [?] כגון שהיו שניהם מופלין אם הורה עם הצבור הורה לעצמו מביא לעצמו עכ"ד הת"ב ופירושי מוסכם יותר בלשון התוס' בלי דוחק: (ח) רבי אומר. ירושלמי פ"א ה"ד: (ט) מופלא. עי' לח"מ רפי"ג מהל' שגגות: (י) עד שהורו כולן. ג: דעת ר"י ועי' מיי' פי"ג דלא קי"ל כן ועי' ירושלמי פ"א ה"ב: (כ) שבלשכת הגזית. ה"ו ועי' ירושלמי פ"א ה"ה ועי' שם ספ"א לענין מת אחד מהן ופ"ב ה"ב ועיין ירושלמי פסחים פ"ז וכתב הת"ב אם יליף דבר דבר מזקן ממרא א"כ בעינן שהן במקומן כמו בממרא דהמרה אבית פגי פטור והתוס' ס"ל דלא ילפינן דהא"כ להוי רובו ככולו ומ"כ דתליא בהא דבש"ס (ה.) אי ילפינן דבר דבר מזקן ממרא וכן בסנהדרין פז. פליגי תנאי: (ל) נוהגין. בכ"מ ספ"ק דמכות וירושלמי שם דנוהג בארץ ובחו"ל ובסנהדרין קטנה א"כ חומר בד"נ בזה מבהוראה: (מ) יחיד שהורה. ד: ואף שעל פיו הורה חייב רק ע"פ ב"ד פטור ועי' ירושל' תרומות רפ"ח בזה דתולה בב"ד ועי' כאן פ"א ה"א וע"ש דמביא כל ההוראה שב"ד מביאין פר דשמואל מוקי ברוב ומיעוט דברוב ב"ד מביאין ולא כל יחיד אבל במיעוט כל יחיד מביא אף בהוראת ב"ד ור"י ס"ל אף בהוראת ב"ד פטור אלא דתלי אם הורו לעקור כל הגוף דהצבור פטורים היחיד מביאו אבל בהורו לקיים מקצת הגוף אין היחיד מביא קרבן וע"ש בתו"כ ועדיין אני אומר כו': (נ) ביד רמה. הת"ב פירש דכתיב גבי עבודת כוכבים וילפינן דוקא הטועה במזיד אבל בשוגג אע"פ הורה מביא קרבן ומ"ש בפנים נראה יותר: (ס) האוכל שקצים. יא. וירושלמי עירובין פ"ו ה"ב מ"ש בפנים באומר אטעום טעמא דאיסורא ועי' תוספות בכורות לג: ד"ה כיין נסך ועי' מס' ע"ז כו: וכאן יא. רבא וכו' באטעום טעם דאיסורא וכ"כ בת"ב וכתב עוד דאילו חלק בין נבילה לנבילה כמ"ש התוס' שם כו. ד"ה ומדאמר ועי' ספ"ה דבכורות ולרבא ע"כ באוכל נמי חלב לתיאבון לא מומר לחלב לא הוי מומר לדם לדידיה וכ"ש מומר לנבלה לא הוי מומר לחלב: (ע) והשותה י"נ. פרש"י שם ועי' תוס' שם: (פ) רשב"א אומר. עי' שבת יב. תוס' ד"ה רב"א ומה שפרשתי בפנים: (צ) הורו ב"ד. יבמות לג.: (ק) הורו ב"ד. ג. ה:: (ר) אמרו אין דם בתורה. ז: וירושל' פ"ב ה"ב ועי' ירושל' יבמות פ"י ה"ב ובפ"מ שם ד"ה ויהא כן בהוריה בזה דהורו לעקור כל הגוף: (ש) הורו לבטל. שם ועי' בכריתות ג. וכ"כ בתו"כ ג. ובתוס' כאן ד"ה דאורו: (ת) דם הקרב לשלמים. עי' כריתות ג: ועי' בש"ס דבחלב הקיבה והדקין הוי הוראה ועי' במ"ל פ"ג מהל' שגגות ביאר הדבר דזדונו כרת היינו עיקרו כרת אף שבדקין ליכא כרת ע"ש שהאריך וכתב הת"ב דאפשר נמי דאתיא כר"י דאמר דם התמצית בכרת ואינו מכפר וזה דאמר הקרב לשלמים שהוא דם הנפש אף בחולין ולא דם התמצית ועי' תוס' ג. ד"ה הורו משמע דמפרשי דם הקרב לשלמים לאפוקי מה שאינו בשלמים: (א) יש חלב. רמב"ם פ"ט מהל' מ"א ה"ח ומ"ש ע"ש ופ"ה מהל' מעה"ק: (ב) על חלב הקרב. עי' מיי' פ"ז מהל' מ"א ה"ח דשלשת חלבים שם שחייבין עליהם כרת וע"ש בכס"מ וכמ"ל פי"ג מהל' שגגות א"כ קשטא הכין הוא דאין חייבין כרת אלא בחלב הקרב ועיין שיטת הרמב"ן דאף איסור ליכא עי' כריתות ג. וכ"מ פ"ז ממ"א א"כ תוס' זו מתפרשת דסברי דחלב אינו נוהג בחולין וכ"מ מתוס' ג' ד"ה הורו ויש לפרש בתוספתא שהורו בחלב הדקין שהוא מותר מפני שאינו קרב בשלמים ובאמת אסור ועיקרו כרת וכן יש לפרש בדם שהורו בדם התמצית מותר לגמרי ובאמת אסור ועיקרו כרת (ת"ב): (ג) מה דבר. יד.: (ד) ולא כולו. עי' פי' מהל' סנהדרין ס"ע ועי' סנהדרין לג: ד"ה וטעו: (ה) חטאו ששה. ה. וירושל' פ"א ה"ז ופ"מ ובמראה הפנים ובפי' המשנה להרמב"ם ובמיי' פי"ב מהל' שגגות ושם פי"ג ה"ב: (ו) הורו ב"ד של אחד מן השבטים. ה.: (ז) הוראת ב"ד. ועי' ספרי פ' שלח ועי' ירושלמי פסחים פ"ז ה"ז ומצויין לעיל פ"א: (ח) שאין ב"ד ומשיח. ז. ח:: (ט) שגגת המעשה. ג.: (י) דבר שזדונו כרת. ז: ועי' מ"ל פי"ג מהל' שגגות מ"ש בזה הובא לעיל ד"ה דם הקרב: (כ) אשם תלוי. ח.: (ל) על עשה. ח: וירושל' פ"ב: (מ) שבנדה. עי' מ"ל בפי"ד מהל' שגגות ה"ב מ"ש בזה בשם חידושי הר"ן ועי' רש"י בזה ועי' ירושל' הוריות פ"א ה"ב ופ"ב ה"ה: (נ) כלל כשהיחיד. טו. וירושל' פ"ב עי' ירושל' יבמות פ"ד הט"ו מלות ה' הייתי אומר שקלים ורמשים לענין הטאת כ"ם: (ס) ומשיח וב"ד פטורין. ר"ע ס"ל במשנה דנשיא חייב בכולן חוץ משמיעת הקול ובגמ' רע"א דמשיח פטור מכולן ודעת ריה"ג דנשיא ומשיח פטורין מכולן והרי ג' מחלוקות בדבר והרמב"ם פסק דנשיא ומשיח חייבין בכולן עולה ויורד ועי' לח"מ שם פי' ה"ז ומפרש דהא דתנן במשנה אין חייבין היינו בפר ומ"מ מה דהנא והנשיא כיוצא בהם היינו שפטור לגמרי דבעינן דוקא מי שבא לידי עניות ופטור מקרבן עולה ויורד ג"כ ולפרש"י א"ש דאין חייבין לגמרי קאמר ועי' ירושל' פ"ב ה"ז וכ"ז בזה דשמיעת הקול: (ע) שמיעת הקול. דף ט. במשנה ובגמ':

מנחת בכורים

פרק א א הורו ב"ד וידע. מידי דקאמרי לפטור דבלא לפטור אף אם תלה בב"ד נמי חייב וכמבואר בגמ' (ב:) והא דלא תני לעבור דקאי אמתני' בהך בבא ולפרושי דהך וראוי להוראה הוא כגון שמעון בן עזאי. ובמתניתין לא תני נמי הכי לעבור וכן בכמה משניות דסמכו הרישא דמתניתין בש"ס במכלתין דקתני לעבור: אחד. הוא גמיר ולא סביר ואשמעינן דאעפ"כ מיקרי לא תלה בב"ד: בב"ד. בגמ' מדייק מל מתני' דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור: ב בזמן שהורייתן. היינו בביטול מקצת ואחרי תנאים דבעינן בהוריה: פטורין והעושין ע"פ מביאין פר. היינו דב"ד פטורין וציבור הוא דמייתי פר: אין מביאין פר. גרסינן: כשבה או שעירה. אחרי דלא נשלמו בו תנאי הוריה אף דעשו רוב הקהל דינם כיחידים שלא בהורייה דחייבין כשבה או שעירה ובירושלמי הגירסא בתוס' א הכי כל הורייה שב"ד מביאין פר או היחיד פטור וכל הורייה שאין ב"ד מביאין פר היחיד מביא כשבה או שעירה ומאן דס"ל דיחיד בהוראת ב"ד פטור או הפירוש כפשוטו שב"ד מביאין פר היינו דנשלם תנאי הורייה והיו חייבין פר אם חטאו רוב הקהל ואז היחיד שעשה בהורייתן אף שלא חטאו רוב הקהל פטור ומאן דס"ל דיחיד שעשה בהוריית ב"ד חייב מוקי לה שב"ד מביאין פר היינו אם חטאו רוב הקהל או דוקא היחיד פטור דנגרר בתרייהו והיכא דאין ב"ד מביאין פר היינו דלא חטאו רוב הקהל אף דהיו בו כל תנאי הורייה היחיד חייב כשבה או שעירה (ועי' ירושל' מכילתין פ"ק) והך רישא דתוס' דמשמע דיחיד בהורייה פטור או דמוקי לה כתנאי או לדידיה מוקמינן גם רישא דתוס' דמיירי לענין להשלים לרוב ציבור דלא תלה בב"ד לא מצרפינן וחייב ותלה בב"ד מצרפינן והוה רוב ומתכפר בפר שלהם ולכן פטור מלהביא חטאת קבוע (ועיי' גמ' ב: ול"ע ת"ב): או ג' שבטים. כר"י דשבט אחד איקרי קהל: פטורין והעושין ע"פ. הפירוש כאמור למעלה או מיירי דגם הב"ד עשו ואשמעינן דהב"ד פטורין ומתכפרין בפר אחד שהציבור מביאין: חייבין ועושין ע"פ. לפ"ז שפיר גרסינן חייבין היינו הב"ד והעושין ע"פ ומפרש דמה חייבין כשבה או שעירה ולפי פירוש קמא דלא מיירי דעשו ב"ד צ"ל הכי פטורין והעושין ע"פ וכו': עשו. פירוש הב"ד עצמן: פטורין. מלהביא פר רק כשבה או שעירה כיחיד: על הוריית כהן משיח. היינו או דעשה על הוריית עצמו או על הוריית כהן משיח אחר (עי' ירושל' מכילתין): חייבין להביא פר. דבמשיח גם המעשה תלוי בעצמו: פר שיהא מופלא. דרבי ס"ל דבלא שמופלא לא בעינן שיהיו כולן: ג שהורו כולן. וכרש"י בגמ': מתנין בכ"מ. לפסי"ג צ"ל נוהגת בכ"מ והכוונה היינו בסנהדרי קטנה היושבת בכל שער ושער: חייב שנאמר והנפש. היינו דחייב בחטאת קבועה ולא תימא מזיד שלא עשה ביד רמה רק שטעה בהורייה: ד שקצים ה"ז מומר כיצד. בגמרא הגירסא אכל חלב ה"ז מומר כיצד אכל שקצים ומפרש דהכי קאמר אכל חלב בהתמא הוי מומר להכעיס ה"ז לדוקי ולאיזו מומר שמתמו לדוקי אכל שקצים וכו' כיון דהוא נפשו של אדם קצה בהן בודאי בהתמא הוי נמי להכעיס. ונבילות וטריפות מפרש בתוס' מכות פ"ז כג. דנבילה מיירי שמסה מאליה וטריפה שגבורה מתרקסה וטולכה לגמות וע"כ נפשו של אדם קצה בהן ויש"א נמי פי' בתוס' בכורות לג. ד"ה כיי"נ אך לפי גירסת התוס' דגרס בתחלה ג"כ שקצים צריכין אנו לומר דאמר אטעום טעמא דאיסורא וע"כ לא הוי אלא מומר: הלובש כלאים. בגמ' קאמר דה"ב דרבנן דמיירי בכלאים דרבנן ואעפ"כ בפרהסיא הוי מומר וקאי על הרישא דאמר הרי זה מומר: רשב"א אומר אף העושה. לכאורה רשב"א היינו ת"ק אך נוכל לומר או דכוונת רשב"א לומר דפליג על ת"ק וס"ל אף בנפשו של אדם קצה בהתמא לא הוי אלא מומר דנוכל לומר דרוצה לטעום טעמא דאיסורא והאי אף קאי אדברי ריב"י דאמר כלאים הוי מומר ולא מין או נוכל לומר דמוסיף גם על ת"ק דהוי מין ולת"ק משמע דדוקא גבי אכילת איסור בנפשו ש"א קצה התמא הוי מין ואתי רשב"א לומר דאף העושה שארי עבירות אך בדבר שאין היצר תאב בו והאדם אינו נהנה ממנו ג"כ בהתמא הוי מין: ה שהוא מוצ"ש. יבמות (לג:): אלא דם הקרב לשלמים. והורו דדם התמצית מותר ובאמת הוא אסור ואף דאין בו כרת כיון דעיקר איסור דם בכרת נקרא דהורו על דבר שזדונו כרת: חלב הקרב לשלמים. והלב הדקין והקיבה מותר ובאמת הוא אסור ונקרא הורו בדבר שזדונו כרת כאמור למעלה גבי דם: פיגול שבשלמים. דבתורה נאמר פיגול גבי שלמים. עוד י"ל דלק"מ דהך דקאמר בתוס' כאן גבי דם וחלב לשלמים רוצה לומר לשלמים ממש דהורו דאינו נוהג רק דם וחלב קדשים ובשלמים וטעו מתמת דפסוק חוקת עולם וגו' כל חלב וכל דם לא תאכלו כתיב גבי שלמים: להלן. בזקן ממרא: כולו. פירוש דילמא גם גבי זקן ממרא הוא כולו: בין דם לדם. גבי זקן ממרא: ששה והן רובן. של כל ישראל אבל שאר השבטים שבעים לא מפני לדידיה רוב קהל: שבעה אע"פ שאין רובו. היינו כיון דהוי רובן כשבטים אף שאינם רוב הקהל מקראין רוב: ו אותו השבט חייב. הוא ר"י במתניתין דשבט שעשה בהוראת בית דינו חייב בפר: כהוראת ב"ד לציבור. או הכוונה דרוב שבט ככל שבט כמו דאמרינן רוב קהל ככולו או הכוונה כמו דהוראת ב"ד לציבור בעינן הוריית ב"ד הגדול כן לשבט אחד בעינן דוקא ב"ד הגדול ובבית דינו פטור וכר"ש במתניתין: שאין ב"ד ומשיח חייבין. הירכא דליסנא דמתניתין נקט דקתני התם אין ב"ד חייבין אלא על העלם דבר וכו' והוא כמו דכתיב ואין דקאי על משנה דלעיל דקתני שאין וכו' אלא עד שיורו בביטול מקצת והוא כולו נתינת טעם דע"כ אם הורה כהן משיח עם ב"ד מתכפר עם הציבור (ועי' ברש"י שם) וע"כ נקט כאן בתוס' שאין: על הוריית וכו'. כבר פירשנו למעלה: ולא בעבודת כוכבים. קאי על תרוייהו על ב"ד ומשיח: וכהן משיח בעבודת כוכבים כו'. דברי רבי גרסינן וכ"ה בגמ': ושוין שבשעירה. גרסינן דכתיב ואם נפש כולן כנו בכלל נפש אחת: ושוין שאין מביא אשם תלוי. גרסינן דכתיב על שגגתו מי שכל חטאו בשגגה ע"ש בגמ': ז אין חייבין. ב"ד דרבנן משום פלוגתא דר"מ ור"ע דר"ע לא פטר ליה מפר הבא על כל המצות: עשה ול"ת. עשה דילאו מן המתנה ל"ת ולא יטמאו את מחניהם: וחייבין על עשה ועל ל"ת שבנדה ומביא אשם תלוי על עשה ול"ת שבנדה. גרסינן: היה ר"מ אומר כך כלל. גרסינן: ח נשיא כיוצא בו. כ"ה במתניתין וב"ד וציבור פטורין מהסוק על שגגת: נשיא ומשיח כיוצא בו. דכתיב גבי אשם ולא נפש כולן בכלל נפש אחת: ולא כהן משיח על

וטומאת מקדש וקדשיו ב״ד פטורין יחיד נשיא ומשיח חייב אלא שאין הנשיא חייב על שמיעת הקול א) ולא על טומאת מקדש וקדשיו. שהן בעולה ויורד. נשיא כיוצא בו ומשיח וב״ד פטורין. כשהוא בקבועה יחיד ונשיא ומשיח מביאין שעירה וב״ד פר ושעיר [פר] לעולה ושעיר לחטאת.

פרק ב א (א) אלו דברים שבין כהן גדול לכהן הדיוט פר הבא על כל המצות ופר יום הכפורים ועשירית האיפה לא פורע ולא פורם אבל פורם מלמטה וההדיוט מלמעלה אין מטמא לקרובין ומצווה על הבתולה ומוזהר על האלמנה ומחזיר את הרוצח ומקריב אונן ואינו אוכל מקריב חלק בראש ונוטל חלק בראש וכל עבודת יום הכפורים אינה כשרה אלא בו ופטור על טומאת מקדש וקדשיו וכולן נוהגין ב) במרובה בגדים שעבר חוץ מפר הבא על כל המצות כולן (ב) אינן נוהגין במשוח מלחמה חוץ מחמשה דברים שפירש הכתוב בפרשה (ג) לא פורע ולא פורם ואין מטמא לקרוביו ומצווה על הבתולה ומוזהר באלמנה ומחזיר את הרוצח דברי ר׳ יהודה וחכמים אומרים אין מחזיר את הרוצח: ב (ד) איזהו נשיא ג) ישראל ולא נשיא שבט נשיא ישראל ונשיא בית דוד (ה) זה מביא לעצמו וזה מביא לעצמו: ג איזהו משיח משוח בשמן המשחה אין בין משוח בשמן המשחה למרובה בגדים (ו) אלא שהמרובה בבגדים צריך להביא פר דברי ר׳ מאיר וחכמים אומרים אינו צריך להביא פר: ד (ז) פר משיח ופר העדה פר משיח קודם לפר העדה בכל מעשיו הואיל ופר משיח מכפר והעדה מתכפרת מוטב שיקדים המכפר למתכפר שנא׳ (ויקרא טז) וכפר בעדו ובעד ביתו וגו׳. פר הבא על כל המצות קודם לפר ושעיר של עבודת כוכבים (ח) ופר ד) ושעיר של עבודת כוכבים קודם לשעיר של נשיא ושעיר של נשיא קודם לשעיר של יחיד ושעיר של יחיד קודם לכבשה של יחיד שתי הלחם קודמות לכבשים העומר קודם לכבש הקרב עמו זה הכלל הבא בגין היום קודם לבא בגין הלחם: ה (ט) הוא ואביו ורבו עומדין בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו ואמו קודמת לכל אדם איזהו רבו רבו שלמדו ה) תורה לא שלמדו אומנות (י) ואיזה זה שפתח לו תחלה ר׳ מאיר אומר רבו שלמדו חכמה לא רבו שלמדו ו) תורה ר׳ יהודה אומר כל שרוב תלמודו ממנו ר׳ יוסי אומר כל שהאיר עיניו במשנתו: ו (כ) האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה ואשה קודמת לאיש לכסות ולהוציא מבית השבי בזמן ששניהן עומדין בקלקלה האיש קודם (ל) מעשה שהלך ר׳ יהושע לרומי אמרו לו יש כאן תינוק אחד ירושל׳ מי יפה עינים וטוב רואי עומד לקלון הלך ר׳ יהושע לבדקו כיון שהגיע לפתח קרא את המקרא הזה (ישעיה מב) מי נתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים נענה אותו תינוק ואמר (שם) הלא ה׳ זו חטאנו לו וגו׳ באותה שעה א״ר יהושע מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ שאיני זז מכאן עד שאני פודה אותו בממון הרבה פדאו בממון הרבה ושגרו לארץ ישראל ועליו נאמר (איכה ד) בני ציון היקרים המסולאים בפז וגו׳: ז מנין שכל השונה פרק אחד לחברו (מ) מעלה עליו הכתוב כאילו הוא יצרו ורקמו והביאו לעולם שנא׳ (ירמיה טו) אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה כאותו הפה שזרק נשמה באדם הראשון כך כל המכניס בריה אחת תחת כנפי השכינה מעלין עליו כאילו יצרו ורקמו והביאו לעולם. ז) יקרה התורה שנאמר (משלי ג) יקרה היא מפנינים ואומר (שם כ) יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת: ח (נ) חכם קודם למלך ישראל מת חכם אין לנו כיוצא בו מת מלך ישראל כל ישראל ראוים למלכות. (ס) המלך קודם לכהן גדול שנא׳ (מ״א א) ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדוניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי וגו׳ כה״ג קודם לנביא שנאמר (שם) ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא הקדים צדוק לנתן ואומר (זכריה ג) שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך וגו׳ יכול בני אדם הדיוטות היו ת״ל כי אנשי מופת המה אין מופת אלא נביא שנאמר (דברים יג) ונתן אליך אות או מופת: ט משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים (ע) מרובה בגדים קודם למשוח מלחמה משוח מלחמה קודם לסגן סגן קודם לראש משמר ראש משמר קודם לראש בית אב ראש בית אב קודם למרכל מרכל קודם לגזבר גזבר קודם לכהן הדיוט כהן הדיוט קודם ללוי לוי קודם לישראל ישראל לממזר ממזר לנתין נתין לגר גר לעבד משוחרר אימתי בזמן שכולן שוין אבל אם היה ממזר ת״ח וכה״ג ע״ה ממזר ת״ח קודם לכה״ג ע״ה שנאמר (משלי ג) יקרה היא מפנינים ח) וכל חפציך לא ישוו בה (פ) רשב״א אומר בדין הוא שיקדים עבד משוחרר לגר מפני שזה גדל בקדושה וזה שלא בקדושה אלא מפני שזה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור: י (צ) מפני מה הכל קופצין לישא את הגיורת ואין הכל קופצין לישא את המשוחררת מפני שהגיורת היתה בחזקת משומרת ושפחה משוחררת היתה בחזקת מופקרת ר״א בר״צ אומר (ק) מפני שמצוין לקללה בפי כל הבריות. מפני מה הכל נשאלין על ט) העבד מפני שעסקו רע עם הבריות: יא (תהלים קלה) בית ישראל ברכו את ה׳ (ר) [בית אהרן ברכו את ה׳] בית הלוי ברכו את ה׳ יראי ה׳ ברכו את ה׳ נמצאו ישראל מברכין אחת בית אהרן שתים בית הלוי שלש ישראל יראי ה׳ מברכין ארבע:

סליק פירקא וסליקא לה תוספתא דמסכת הוריות וסליקא לה סדר נזיקין

נוסחאות כ״י א) ולא כהן משיח על טומאת כו׳: ב) במשיח שעבר חוץ מיום הכפורים ועשירית האיפה. וכלן נוהגין כו׳: ג) נשיא: ד) של עבודת כוכבים קודם לשעיר של עבודת כוכבים: ה) חכמה: ו) אומנות: ז) יקר ע תורה שנאמר כו׳: ח) יקרה היא מכה״ג הנכנס לפני ולפנים וסיום הפסוק וכל חפציך וגו׳ ליתא: ט) העכבר:

חסדי דוד

פרק ב אלו דברים שבין כהן גדול וכו׳ ומקריב אונן ואינו אוכל. בגמ׳ הגיהו ג״כ ואינו חולק ומתני׳ היא בר״ש טבול יום אינו חולק לאכול בקדשים לערב ופ׳ כן הרמב״ם בפ״ב מהל׳ ביאת מקדש אף בכ״ג ובברייתא בגמ׳ תניא עוד אחת וכיינו ומשמש בח׳ כלים ונראה שיש להגיה כן בתוספתא שלפנינו ובתר הכי יש כאן חסרון וט״ס כנראה מהסוגיא וכצ״ל וכלן נוהגין במרובה בגדים חוץ מפר הבא על כל המצות וכלן נוהגין במשוח שעבר חוץ מפר יוהכ״פ ועשירית האיפה וכלן אין נוהגין במשוח מלחמה חוץ מה׳ דברים כו׳ ובבבא שאח״ז צ״ל איזהו נשיא נשיא ישראל וכו׳: איזהו משוח פ׳ אין בין משוח כו׳. הך מתניתא משבשתא היא וכצ״ל אין בין משוח בשמן המשחה למרובה בגדים אלא פר הבא על כל המצות. ובתר הכי צ״ע מרובה בגדים מביא פר דברי ר״מ וחכ״א כו׳: הוא ואביו ורבו כו׳ ואמו קודמת לכל אדם. בגמ׳ גרסינן וקודמת לכלן ופירושו אפי׳ לדידיה כך העלה הש״ך בסי׳ רנ״ב וע״ש שהאריך בזה: האיש קודם לאשה כו׳ כל זה היינו מתני׳ בסוף פרקין ולא הביאה כאן אלא משום דבעי לסיומא המעשה של ר׳ יהושע. ועי׳ בגיטין דף נח הובא זה המעשה בקצת שינוי לשון: מנין שכל השונה פרק אחד כו׳ אדלעיל קאי שרבו קודם לאביו ויהיב הכי טעמא וטוא הטעם המפורש במשנה ספ״ב דב״מ: בית ישראל וכו׳ איידי דאיירי לעיל במעלות האנשים דקתני כהן קודם ללוי וכו׳ סיים בה בכך מילתא דאגדתא כדי לסוכיה מלתא דלעיל ולעמוד בדבר טוב:

מצפה שמואל

(א) אלו דברים. יבי׳ ופ״ב: (ב) אינן מהגין במשוח. יומא עב.: (ג) ולא פורע. יא: ועי׳ מ״ל בפ״ה מהל׳ כלי המקדש ה״ז: (ד) איזהו נשיא. יא׳ ויבי׳ וירושלמי פ״ג הל״א בזה: (ה) זה מביא לעצמו. יא׳ וירושלמי: (ו) אלא שהמרובה. יא׳ ויבי׳ וירושלמי פ״ג ה״ב ועי׳ ירושלמי מגילה פ״א (ס׳) משוח מלחמה וכו׳ יסא מביא עשירית האיפה ועי׳ פ״ג ה״ב ותו״כ פ׳ ויקרא: (ז) פר משוח ופר העדה. יג. וירושלמי פ״ג ה״ד: (ח) ופר ושעיר של עבודת כוכבים. פר ס״ם הוא דפר ע״כ עולה הוא וחטאת קודם לעולם אפי׳ עוף ול״ל שעיר וכו׳ דהאי של רבים והאי של יחיד (ת״ב): (ט) הוא ואביו. שם ושם וירושלמי פ״ג ה״ד וירושלמי דב״מ ספ״ב וסוף פ״ב דתוספתא דב״מ: (י) ואיזה זה. שם ושם וירושלמי פ״ג ה״ד וע״ש ה״ז ושם: (כ) האיש קודם · עי׳ ירושלמי הוריות פ״ג ה״ד דקרבן האיש קודם וע״ש במה״פ ד״ה קרבן עי׳ סימן רנ״א: (ל) מעשה שהלך. גיטין נח. וירושלמי הוריות פ״ג ה״ד: (מ) מעלה עליו. עי׳ סנהדרין יט׳ וב״מ פ״ה וקרא לראיה לעיל אם תוציא יקר (ת״ב) ועי׳ ירושלמי פאה פ״א אפי׳ כל מצותיה אינו שוה לד״א מן התורה ע״ש ועי׳ ירושלמי שבת פי״ב ה״ג לענין קדימת ממזר ת״ח לכה״ג ע״ה: (נ) חכם קודם. יא׳ ע״ש הגירסא שם ובירושלמי ספ״ג ה״ה דלוי קודם לכהן ועי׳ ערכין יי: (ס) המלך קודם לכ״ג. יג. ובהרש״ש שם וירושלמי פ״ג ה״ד ובפ״מ: (ע) מרובה בגדים. כל הסבא במכילתין יג׳ ובירושל׳: (פ) רשב״א. שם יג׳: (צ) מפני מה הכל קופצין. יג: (ק) מפני שמצוין. לקללה עי׳ בגמ׳ שם והפירוש שפרשתי בפנים דהך שמצוין לקללה הוא כמו ד״א שבגמ׳ דפירש [דזה היה] בכלל ארור וזה לא היה בכלל. מבני הרב רי״ל תוספתא: והיטיב אשר דיבר בזה [הגה״ה מבני ה׳ רי״ל עי׳ בגמ׳ דגרסינן שאלו תלמידיו לר״א בר״צ וכו׳ ד״ה זה היתה כו׳ ולפי הפירוש דהוא ד״א יכלול בדברי ת״ק בתוספתא זו בהטעם מפני שמצוין לקלקלה צריכין לפרש דהך ד״א שבגמ׳ אינו מתשובת ר״א בר׳ צדוק והגמ׳ בעצמו סיים דד״א כלומר יש תנא דאמר טעם אחר דזה היה וכו׳ והוא הת״ק דתוספתא ז ור״א בר״צ ות״ק פליגי בטעמא וא״ש]: (ר) בית אהרן. עי׳ שבועות יג: דכהנים הם בני אהרן:

מנחת בכורים

על טומאת מקדש וקדשיו. גרסינן: כל שהוא בעולה ויורד נשיא כיוצא בו ומשיח וב״ד פטורין. גרסינן ומפרש בגמרא דמשיח פטור רק מדלי דלות דכתיב גבי עשירית האיפה זה קרבן אהרן אבל בדלות חייב כדמשמע לעיל דמשיח חייב (גמ׳ ט:): כשהוא בקבועה ביחיד והנשיא והמשיח מביאין שעירה וב״ד פר ושעיר פר לעולה ושעיר לחטאת. גרסינן וקאי על עבודת כוכבים (ועי׳ משנה דף ט.):

פרק ב א ומשמש בשמונה כלים. כצ״ל לאפוקי כהן הדיוט דמשמש בד׳ בגדים: ופטור על טומאת מקדש. כר״ש דמשיח פטור: במרובה בגדים. חוץ מפר הבא על כל המצות וכולן נוהגין במשוח שעבר חוץ מפר יוה״כ ועשירית האיפה גרסינן ור״ם ס״ל כר״מ בחדא דלא חיישינן לאיבה ושוב כל מצות כהונה גדולה עליו ופליג עליה בחדא דמרובה בגדים אינו מביא פר: וכולן אינם נוהגין במשוח מלחמה. איידי דאשרי מינייהו איכא איבה וע״כ אין נוהג כל אלו במשוח מלחמה: ב איזהו. פירוש איזהו נשיא: נשיא ישראל. זה מלך כדדרשינן בגמ׳ (יא:): מביא לעצמו. (ירושלמי וגמרא) ומלכי ישראל וכו׳. אלו מביאין לעצמן: ג מרובה בגדים צריך להביא פר. דר״מ היא מילתא אחריתא וריבא דאין בין הוא החכמים דלא אודו לר״מ: ד ופר העדה עומד. גרסינן בגמ׳: קודם לפר ושעיר של עבודת כוכבים. בגמ׳ הגירסא קודם לפר עבודת כוכבים ופר עבודת כוכבים קודם לשעיר עבודת כוכבים והיא היא אלא שקיצר בלשון וממילא מובן כיון דהקדים פר לשעיר: קודם לשעיר נשיא. דהאי ציבור והאי יחיד: קודם לשעיר יחיד. דהאי מלך והאי הדיוט: קודם לכבשת יחיד. דנתרבה שעירה אלא עבודת כוכבים ביחיד: בגין יום. בגלל יום: בגין לחם. כבש בגלל עומר וכבשים בגלל שתי הלחם: ה קודם לרבו. דחייו קודמין: רבו קודם לאביו. דהביאו לחיי עוה״ב: ואמו קודמת. לכ״ע דאיכא זילותא טפי: שפתח תחלה. שהתחיל עמו ללמוד בתחלה: רבו שלמדו חכמה. לפה״נ צריך לגרוס שפתח לו תחלה דר״מ ואח״כ ר״י אומר ותיבת מרבו עד תיבת תורה נמחק או דנותן טעם לדבריו דע״כ שפתח תחלה דהוא חכמה אבל לא תורה מקרא: ו האיש קודם לאשה. משום דהוא בעל מצות: לכסות. אבל במאמת שום לכבסותא דאיכא זילותא טפי דהאיר על הפתחים: ולהוציא מבית השבי דאיכא זילותא טפי: ופדאו בממון הרבה. לפי שהיה מופלג בתורה אע״ג בשעת חורבן דאל״כ אסור לפדות השבוין יותר מכדי דמיהן (עי׳ בתוס׳ גיטין פ׳ הנזקין): ז כאילו יצרו. (עי׳ סנהדרין יט: וב״מ פה.): יקרה התורה. הוא לראיה על מה שאמר כאילו ילדו שנאמר וכו׳ יקר מזולל ויקרה היא התורה: ח ויאמר המלך להם קחו לכם מעבדי אדוניכם וגו׳. ועי׳ ברש״י מכילתין דמפרש מדאמר מלך לכה״ג לצדוק לעשות דבר אלמא המלך עדיף ובירושלמי מביא סוף הפסוק דכתיב והרכבתם את שלמה בני ועי׳ בפ״מ דמפרש כיון דצוה לצדוק כה״ג שאת שלמה ירכיבו והמה ילכו ברגליהם מכלל דשלמה דהוא מלך עדיף מכה״ג ועוד מפרש מאמת דכתיב בתחלה קחו מעבדי וגו׳ ע״ש ע״כ נראה דאף לפי גי׳ התוספ׳ נוכל לומר דתיבת וגו׳ כוונתו על סוף המקרא דהוא והרכבתם וכפירוש הראשון שבפ״מ בירושלמי ודלא כרש״י והבוחר יבחר: ט מרובה בגדים קודם למשוח. שעבר מחמת קריו משוח שעבר מחמת קריו קודם לשעבר מחמת מומו עבר מחמת מומו קודם למשוח מלחמה. כ״ה בגמ׳: קודם ללוי. שנא׳ ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן: קודם לישראל. שנאמר בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי: קודם לממזר. שזה מיוחס: קודם לנתין. שזה בא מטפה כשרה: קודם לגר. שזה גדל עמנו בקדושה: לעבד משוחרר. שזה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור: יקרה היא מפנינים. יקרה דהוא התורה מכה״ג דנכנס לפני ולפנים: רשב״א. בגמ׳ רשב״י: י בפי הבריות. היינו לקללה דהיא בכלל ארור או הגירסא שמצויין בפני כל הבריות היינו שמצוים בין אנשים והיינו בכלל הפקר: מפני מה הכל מושלין על העבד. גרסינן או לנין אחר העבד גרסינן: מפני שעסקו רע. ובגמ׳ מפני שסורו רע דאפי׳ גלימי גניבי: יא בית ישראל ו.ו׳ בית אהרן וגו׳ כצ״ל ונוכים כאן לתרץ דלא תקשה לפי מה דאמריק לעיל דכהן קודם וכו׳ למה הקדים בית ישראל קודם וע״כ הוסיף בתוספתא אלא יראי ה׳ תיבת ישראל דהוא דכתיב בקרא יראי ה׳ רוצה לומר ישראל והא דכתיב בתחלה בית ישראל הוא כלל על הכל על כהנים לוים וישראלים ולבסוף קמפרש כסדר בית אהרן דהוא הכהנים ואח״כ בית הלוי ואח״כ ישראל יראי ה׳: אחת. בראשונה: שתים. פירוש בשניה: שלש. פי׳ בשלישית: ארבע. פי׳ ברביעית:

סליק תוספתא ממסכת הוריות וסליקא לה סדר נזיקין

חדושי מהר"ם טיקטין*)

פסק החסיד הגאון מהר"ר מנחם דוד בר יצחק ז"ל איש טיקטין.

על אודות ראובן שקנה חביות דבש מן העובד כוכבים ואחז"ל גביה ככ' או כג' זהובים לכל חבית מן השער. ואחר ראובן ומכר חבית אחת דבש לשמעון כפי השער שבשוק מקצת הדמים נתן לו סחורה ומקצת הדמים עדיין ביד שמעון. ואחר שמעון ומכר הדבש לעובד כוכבים והעובד כוכבים כשפתחו ומיכך בתוכו מצא בו כרוכות של תאנים ריקניות הדומות ואחר העובד כוכבים וסתמו והמתין עד יום השוק שנמצאו שם יהודים מיושבי עירו של שמעון וחזרו ופתחו והראו בפניהם שיכירו בזיופו. ואחר וסתמו והבצא שמעון לשם שיכב עליו העובד כוכבים באכסניא או שיחזור לו דמיו או שיעמוד לו חבית של דבש מעולה כדרך השוק. ועכשיו תובע שמעון על ראובן וסוחרי הדבש והבקיאים בו אומרים שאינו מדבש של מדינה זו אבל הוא של מדינה אחרת ידוע בו וראובן טוען שמא העובד כוכבים זייף אותו או החליף בדבש אחר גרוע או החליף את החבית כמות שהיא ואפילו בשבועה אינו מאמינו. ועוד אתה פשעת בו שהאמרתו לעובד כוכבים בבדוק שקורין בלשונם אלוב"א שאילו לא האמרתו בבדוק אין עליו בדיניהם כלום שאומר לו היה לך לבודקו וכל שלא בודקו סביר וקיבל. ובלבד שאינו מזייף מפסולת ותולעת וקמח ודומיהם שאינו מין דבש לגמרי. נראה מן הדין אין זו פשיעה שכל שקונה מישראל סומך על חזקתו שאינו מוציא דבר תקלה מתחת ידו משום לא תונו וכתיב שארית ישראל לא יעשה עולה וכ"ש שראובן זה בירר חבית זו לעצמו ואמר מתחלה שבין כולם יברור לו שמעון אחת חוץ מזו אם לא שיוסיף לו בדמים הרי זה דומה לשכפו בין המומין שאינם בה דהוי מקח טעות בפ' האומנין. ולענין עיקר הדין נמי כיון שסוחרי הדבש ובקיאים בו אומרים שאינו דבש של מדינה זו אלא של מדינה אחרת ידוע שהוא. וכן היו כל שאר החביות שקנה ראובן מאותו עובד כוכבים והדמים מודיעים דהא אחז"ל גביה אע"פ שזה טוען שמא העובד כוכבים החליפו הוה לן למיזל בתר שאר חביותיו שקנה מן העובד כוכבים שהיו כולן כיוצא בו ובתר דמי מקחו ועוד שיש עדים שאלו יהודים שראו החביות דבש בבית הסוחר העובד כוכבים ולא רצו לקנותם ממנו וזה ראובן קנאו זה הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה אכא הוכחה דראובן ידע ביה והוה ליה כשתמתי' ונמצא לבנה יין ונמצא חומץ דהא כתב בטור ח"מ בשם הרמב"ם כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום ומחזירין בו המקח מחזירין וכל שהסכימו עליו שאינו מום אין מחזירין אלא א"כ פירש שכל הנושא והנותן סתם על מנהג המדינה הוא סומך. והכא נמי דבש זה אינו דבש של מדינה סתם אלא שם לווי יש לו דבש כשוביי וזה אומר דבש סתם קניתי ממך. ולא אל שם לווי. ושם לווי מילתא היא אפילו לגבי איסור וכיתר דאמרי' בפ"ק דבכורות ומרבה אני דבש דבורים שנקרא דבש סתם ואיסו מרבה דבש גיזין וארמין שאינו נקרא דבש סתם. והרבה כיוצא בו חרדל וחרדל מצרי אינם כלאים זה בזה. אזוב ואזוב יון וכן כתב הטור ח"מ סימן רמ"ו בשם הרמב"ם בכל הולכין אחר המנהג וכן במטלטלין בכל הולכין אחר שמות הערוכות בפי כל וזה עיקר גדול בכל מקח וממכר הולכין אחר לשון בני אדם באותו מקום ואחר המנהג כו' ומכ"מ לא פסיקא לי להוציא ממון ע"י כך שהרי עינינו רואין שאין בני המדינה מקפידות כל כך אם שהוא דבש כשוביי או דבש סתם ובלבד שיהא טוב וראוי ואיכא דניחא ליה בהא ואיכא דניחא ליה בהא ואע"פ שדמיו פחותין גם העובד כוכבים הקונה משמעון לא היו לו תרעומת על שמעון אלא שמצאו רע ומזויף והוה דמי לרובי' דקרו ליה חביתא ואיכא דקרו ליה כדא דיתן לו מוכר איזו שירצה דאין הולכין בממון אחר הרוב כדאיתא ר"פ המניח כיון שלא התנה בפירוש ואיכא נמי קצת הוכחה דשמעון ידע ביה שאינו דבש מדינה שהרי אמר לו שאינו טוב עד שלא קנאו והכר וקיבל בזה שראו טוב מבחוץ אבל לא מיכך בתוכו לדעת מה בפנים בזה סמך לו על ראובן המוכר ולענין הזיוף ודאי לא הוה ליה למידע כדאשכחן בהגהות מרדכי בכתובות תשובה לר"א בן מיגאש ראובן החליף בתים לשמעון ומצא בהן מומין וטען שלא ידע בהן ולא הודיעו ראובן והשיב אם המומין נכרין שם לכל הנכנסים עד שנכנס בבתים אין לראובן על שמעון כלום אלא אם נשבע שמעון שלא נכנס ושלא ראה בטלין החליפין ע"כ והא נמי דכוותיה והכא אין שמעון צריך שבועה שלא ידע בזיוף שבפנים שהדבר ידוע לשניהם שלא פתחו ולא מיכך בתוכו הלכך הדרינן לכללין דהו"ל יפה ונמצא רע והדין עם ראובן לומר שמא העובד כוכבים זייפו או החליפו רע בטוב וכתב המרדכי בפ' המדיר והגהה באשר"י בפ' האומנין ובתשובות מיימוניות לספר קניין כיון שאין הדבר ידוע בעדות שהיה מום זה מעיקרא ברשות ראובן על שמעון להביא ראיה שכל שהספק נולד ברשותו עליו להביא ראיה ואפי' אכתי לא יהיב דמי מפקינן מיניה ויהבינן לראובן אמנם ראובן צריך לישבע שלא ידע ולא הרגיש במום זה מעיקרא דכיון דראובן הו"ל למידע יש לו לישבע שאינו יודע ולא מצי לאפוקי ממונא מחזקיה בלא שבועה ואפילו הוה הוא מוחזק כיון דהו"ל למידע רמינן עליה שבועה כו' וכן פסק גם בתשובה אחרת פ' המפקיד. ונראה דדוקא התם סגי ליה לראובן בשבועה דלא ידע והרגיש במום זה מעיקרא כדין הטוען שמא כיון דלא איכא דררא בהדיה שמא ועוד שרוב וחזקה מסייעים למוכר רובא דמום וזיוף של מקח טעות לא שכיחא וכיוצא ליה אלא מדרובא אלא דהכ"ג איתא בתוס' ר"פ המניח ותוקה כאן נמצאו כאן היו אבל הכא איכא קצת דררא בהדיה שמא המסייע ללוקח דהא ודאי כל אפי' הוה שאינו דבש סתם של מדינה אלא של מדינה אחרת ידוע לפתח ה"ל כאומר יודע שחייב אני לך אלא שאיני יודע אם פרעתיך דחייב ואיתרע ליה נמי רובא ואיתרע לה חזקה שהכר הוצרך לפשר על זה הדבש מפני חביות אחרות בעובדת כוכבים שלקחתם ממנו שנמצאת בו דבר רע הלכך הכא צריך לשבע על הודאי שאותו חבית שמכר לשמעון לא היה מזויף ומזה אינו יכול לשבע שהרי לא פתחו משלקחו מן העובד כוכבים הוו להו שניהם אין יכולין לשבע ה"ל ממון המוטל בספק ומוחזק לשניהם דדינא יחלוקו כדאיתא בתוס' ובאשר"י רפ"ק דמציעא ושבועה אין כאן דהא מינייהו לא מצי איסתבועי שבועה המוטלת עליו הלכך גם שבועת ראובן דשלא ידע ולא הרגיש במום זה מעיקרא פקעה דבשלמא בשבא לאוציא ממון משמעון נשבע שבועה זו דע"י כן נוקי מומא בחזקת שמעון אבל כאן אפילו נשבע דלא ידע ביה בהכי לא נוקי מומא בחזקת שמעון כיון דמרע לי' חזקת ראובן ומה תועלת בשבועתו דבין נתכוין להטעות בין לא נתכוין בשניהם חוזר כמו שכתב מרדכי בפ' המפקיד ובפ' הספינה. ואין להקשות כיון דשבועת ראובן זו לא שדינן עליה אלא מכח אומדנא משום דמרע חזקתיה מנ"ל שיפסיד ע"י כך כיון שאין יכול לישבע דהא מוכח בתוס' פ' כל הנשבעין ובאשר"י שם דבכל שבועה דרמו רבנן ואפילו ביתמי מלוה אי הוי עיקרא דממונא תליא בשבועה א שלא היתה לתקנת בני הלוה לבד אמרינן בה מתוך שאין יכול לשבע משלם הלכך יברר שמעון בכמה נתפשר עם העובד כוכבים בעדים ברורים אבל עד אחד אינו מועיל אלא בחמור ומסור כדמוכח במרדכי פ' הגוזל בתרא ע"ש תשובת הר"מ ואם אין עדים ישבע שמעון ואפי' יש עדים כתב שם בתשובה כ"ל שלא יטול בלא שבועה שבשבילו הוצרך להתפשר ולא בדבר אחר ושלא היה יכול להתפשר בפחות וכאן נראה להוסיף עוד אם רגילות בדיניהם להשביע את העובד כוכבים שלא החליפו ושלא זייף הוא בעצמו שהעמידו בדין על כך או שנתפשר עמו לפי טענה זו כדי להקל בפשרה:

ראובן השכיר בית לשמעון לשנה ונכנס בו ואחר כך נתהוה שינוי אויר ומיתת דבר ב"ה בעיר ויצא שמעון בין היוצאים ועכשיו שמעון מעכב שכירותו כפי מה שלא דר בבית והורה המורה הואיל ודמי השכירות עדיין ביד שמעון הדין עמו ודומה לההיא דפרק האומנין השוכר את הספינה וטבעה לו בחצי הדרך משום רבי נתן אמרו אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן ונראה תשובה לדבריו דהא בהדיא שקיל וטרי התם בגמרא היכי דמי אי לימא בספינה זו ויין סתם אם נתן אמאי לא יטול נימא ליה הב לי ספינתא דאנא מייתינא חמרא ואלא בספינה סתם ויין זה אם לא נתן אמאי לא יתן נימא ליה הב לי חמרא ואנא מייתינא ספינתא אמר ר"פ אי אתה מוציא אלא בספינה זו ויין זה. והכא בנדון זה כיון שהבית עומד ואין האונס מחמת הבית הו"ל כספינה סתם ויין זה שהרי המשכיר מוכן לקיים תנאו והשוכר אינו יכול וא"כ צריך לתת לו שכרו משלם כדאמר אם לא נתן אמאי לא יתן ואע"ג דפסק רב אלפס התם דמנכי ליה דמי טורחיה לפי שאינו דומה הכא טעון לבא ביתו ועושה מלאכה ליושב ובטל שאני התם דטבעה ספינתו והיה צריך להעמיד לו אחרת שייך לנכות דמי טורחו אבל הכא הרי ביתו מוכן ועומד ואיכא למימר דאפילו רב אלפס מודה דאין לו טורח כמה שדרין בביתו מאחר דרין בו אדרבה ביתא מיתבא יתיב ודמי לאוכלוסי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי כסברת הרמ"ה דאית ליה הכי אפי' בספינה שטבעה דהכא כדאיתא בח"מ סי' שי"א ופליג על רב אלפס דלא מנכי לי' כלום. גם התוס' בשם ריב"ן שפירשו בהך דספינה דלא יהיב ליה מחצי הדרך שלא הלך אלא כפועל בטל וזהו שיעור מועט יותר מניכוי שכר טרחו כדמשמע באשר"י שם ובח"מ סי' דלעיל והקשו דהכא מיהת משכיר שהוא הפועל נוטל ממה שלא הלך כפועל ואינו לעיל בהגר אגרי לדוולא ופסיק נהרא משמע דכל אונס שאירע לבעל הבית שלא היה לו לידע יותר מן הפועלים הוה פסידא דפועלים ולא יהיב להו מידי ותירצו משום דלעיל לא אבדו כלום רק שנתבטלו אין נותן להם כלום אבל הכא שהמשכיר הפסיד ספינתו כפועל בטל מיהא אית ליה כיון שמזומן לקיים תנאו. ה"נ איכא למימר דוקא בספינה שטבעה דהיה צריך להעמיד לו אחרת ובהי דיכול לקיים תנאו מיהא אין תנאו מזומנת ומוכנת עכשיו בבית זה שהוא עומד ומוכן והנאתו קרובה אית לן למימר דכ"ע מודו בה לסברת הרמ"ה ואפי' באשר"י דמדמה ממש הך דספינה שטבעה בחצי הדרך לפסיק נהרא דפסידא דפועלים הוא ולא יהיב כלום מחצי הדרך שלא הלך וזהו מפני שלא נראה לו לחלק בין פסידה מועטת כגון ביטול לפסידה מרובה דהפסד ספינה היכא דאית לן למתלי בפסידה דפועלים ומזליהו גרמא דאי ריע מזליהו לגבי ביטול ה"נ לגבי הפסד הספינה אי דינא הכי אין רחמים בדין. וסוף סוף ספינה ליתא בעולם הילכך לרב אלפס יהיב ליה מחצי הדרך שלא הלך שכרו משלם לבד דמנכי ליה שכר טרחו ולפירוש התוספות לא יהיב ליה אלא כפועל בטל ולדברי הרא"ש ולא כלום אבל בית הא קאי ס"ד בבית ליכא למימר בזה פסידא דפועלים כלל דשאני פועלים וספינה שאין פעולתם בעולם ובקל יש לדחות ולומר מזלייהו הוא דריע אבל בית הרי הוא עומד לפנינו ופעולתו ישנה בעולם ולא ריע ממה דהוה מעיקרא. אין זה דומה אלא להא דתנן בההיא שמעתא שכר את החמור והבריקה שנתקלקלו עיניה או רגליה וראויה קצת למלאכה או שנעשית אנגריא דרך הילוכה כיון שראויה לו ואפי' בטורח אומר לו הרי שלך לפניך והכי אמרי' לענין מכת מדינה ברים המקבל שדה מחבירו והוא בים הגלחין אמר רב פפא דיבש נהרא אשא דהפסד לאתויי בדולא ואפילו בשדה זו כדכתב הר"ן ז"ל בשם הירושלמי נעי ביה והוא סגי ולא דמי לכל הני מכת מדינה דפ' המקבל דשדיק להו בתר בעלים קמאי לענין חכירות וה"נ מכת מדינה היא לא דמיא דהכא לא היתה המכה בבתים אלא בבני אדם כרבי יהודה דאומר התם אם קבלה ממנו במעות בין כך ובין כך אינו מנכה לו מן חכורו שעל המעות לא נגזרה גזרה והכא אפי' רבנן מודו דע"כ לא פליגי רבנן התם אלא דהני זוזי שכירות דקרקע אינהו ואם אין קרקע אין מעות וחדא מלתא היא אבל הכא האי לחודיה קאי והאי ה"ז דומה לנשתדפו כל שדותיו ואשתדוף רובא דבאגא ואשתדוף נמי הא בהדייהו דלא חשיב ליה התם מכת מדינה אע"ג דאשתדוף רובא דבאגא כיון דאשתדוף כוליה ארעתיה אמר ליה משום לתך הוא והא נמי להא דמיא: ואח"כ מצאתי כדברי בתשובות מיימון לרשב"א לספר משפטים סי' כ"ז. וכ"ש לפי תשובות מהר"ם פאדוואה סי' פ"ז דלא חשיב דבר מכת מדינה. וכ"ש לפר"ת שפי' שם בדרך הליכתי שאין מתפסין אחריה בבתים הלכך אמרי' ליה ממך ניטלה ומחמת השוכר הוא אבל אם מתפסין בבתים ואנסוה מחמת המשכיר הוא שגמגא למפרע שלא היתה עומדת להשכיר שהיתה משועבדת לאנגריא זו אבל בית זה לא נעשה בו שום שינוי כאז כן עתה:

כתיבת החסיד הגאון מוהר"ר מנחם דוד ב"ר יצחק ז"ל איש טיקטין לחכם אחד

שמעתי עליך שאתה מתיר להצניע יין שרף בעליית בית תמיך. ואפשר שנראה לך לדמותו לחמץ נוקשה וכדעת האלפסי והאשר"י כמו שכתב בא"ח סי' תמ"ב שמותר להשהותו וכיון שמותר להשהותו די לו בהצנעה בעלמא מידי דהוה אקדירות כמו שכתוב בסי' תנ"א. וחמץ של עובד כוכבים שנפקד ביד ישראל שלא באחריות כמו שכתוב בסי' ת"מ. א"נ לתערובות חמץ דעביד לקיוהא בעלמא דהא זיעה בעלמא שמתמלא ע"י האש מתמצית התבואה או השמרים וכן שמעתי קצת בני אדם מרננים ותולין טעמן בכך ובוודאי רינון בעלמא הוא וראוי להשתיקן כהי דאמרי' פרק כיצד מברכין האי דובשא דתמרי מברך עליו שהכל מ"ט זיעה בעלמא הוא וכן היוצא מן הרמונים ומן התאנים ויין תפוחים וכן כל משקין של כל מיני פירות כמו שכתבו התוס' והאשר"י שם וטעמייהו מדלא חשיבי פירי לענין ערלה היינו דוקא לענין זה דלא חשיב גוף הפירי כיון דפירות כולן לאו למשקה קיימי אלא תירוש ויצהר דלהכי קאי הלכך דין משקה אין כאן ופירי אין כאן נסתלק עילויו ויורד לברכת שהכל שהיא ברכה כללית. אבל מילתא דתליא בטעמא לא שמענו ולא נאמר משום דהא טעם כעיקר דאורייתא ממש כדאיתא בפ' ג"ה ובכמה מקומות. ובסוף פ' כל שעה אין מבשלין את הפסח לא במשקין ולא במי פירות ופריך בגמרא ולאו ק"ו ומה מים שאין מפיגים טעמן אסורין שאר משקים שמפיגין טעמן לא כ"ש כו'. ובמס' תרומות פת שריסקו ונתנו לתוך עיסה ונימנה הרי זו אסורה ופי' רבינו שמשון ירוש' רבי יוסי מתיר ר' יוסי בר חנינה מה פליגין במחמיץ במימיו כו'. תדע דטעמא דלא מברכינן אמשקה מי פירות אלא שהכל דזיעה בעלמא היינו כיון דלאו למשקה עביד ובטיל שם פירות מיניה דאי ס"ד זיעה ממש ופירשא בעלמא מה מקשין התוספות והאשר"י שם על שכר שלנו למה מברכין עליו שהכל והלא השעורים עיקר ומשתני לעילויא ומאי עילויא נימא נמי זיעה בעלמא הוא מק"ו דשאר מי פירות שיוצאין ע"י כתישה בלבד ועוד שטעם הפרי ניכר ונטעם בהם שכר של חטין שאין יוצא אלא ע"י בישול ועוד טעם החטין אין ניכר בהם כ"ש דזיעה בעלמא הוא אלא היינו טעמא דנהי דזיעה בעלמא הוא מיהא טעמא לא בטיל מיניה דהא נמי מיזן זיין והוי כמו חטין שנתבשלו כמות שהן דמשתנו לעילויא ויברך עליהם בורא מיני מזונות והכי קשי לה בהדיא בתוס' שם אמאי לא מברכין עלייהו במ"מ. והא ליכא למימר דמטעם דמיזן זיין לחוד פריך ולעולם פירשא בעלמא הוא ומינא אחרינא א"כ מהיכא תיתי לי לברך עליו במ"מ כיון דלאו במלתיה קאי נהי דלא קי"ל כרב ושמואל דאין מברכין במ"מ אלא בחמשת המינין אלא אפילו אורז ודוחן נמי כדאיתא התם היינו דוקא שאפאו או שבשלו דזיין בעיניה אבל משקה העשוי מהם אי לאו במלתיה קאי נהי דזיין לא זיין כדאיתא בעיניה ואשתני לגריעותא ולא למעליותא אלא ש"מ כל היכא דאמרינן זיעה בעלמא הוא היינו דבטיל שם פירי מיניה אי לאו דלהכי קאי כיין ותירוש אבל לעולם במלתיה קמייתא קאי לענין טעמא. ומהא דפ' כל שעה ובפ"ק דפסחים דתרומת תותים זתים וענבים שנטמאו קודם דריכה וקתני שאין לו בה לא היתר אכילה כו' ואי אמרת זיעה בעלמא אמאי אין לה בהם היתר אכילה נהי דאמרי' טומאה שבהן לא יכן הלכה מיהא איסור תרומה אזיל ליה אלא ש"מ במילתיה קאי ולמה נדמיהו לחמץ נוקשה והוא משקה גמור ולכך עומד ועיקרו מן החטין או השמרים ולטעמיה עביד ולא לקיוהא וחשיב בשניה ומאי שנא מההיא דכתב א"ח בסי' תמ"ב שהעמיד גבינות בחלא דשכרא דאסר רבי אבן להשהותם כיון דאוקמי מוקים וה"נ נימא אזיל ליה חלא ומה שנשאר מטעמו זיעה בעלמא הוא ואי מטעמא דאוקמי מוקים ה"נ החטה או השמרים אוקמי מוקמי ליין השרוף. וכן כתב בתשובת רשב"א סי' תת"ן על שם מהר"ם על חומץ שנתחמץ בשמרי שכר שיש למוכרו לעובד כוכבים קודם הפסח כו' ואיא להשהותו ולהצניען לא התיר והא ממש להא דמיא דמה לי ע"י שריפת מעשה אם או לא. ואם אתה תושב העלייה ברשות אחר הא ליתא דהעודר מן הבית אסור בעלייה. ועוד דסוף סוף לך בכל גבוליך קרינן ביה: סליק

*) לפנינו נדפסו שני הדבורים האלה לפני סדר נשים. ויען כי ראינו כי אין להם שייכות כלל לסדר נשים ושייכים הם יותר לסדר נזיקין. לכן העתקנום ממקומם והגגנום אחר סדר נזיקין. ורמזנו שמה כי המבקש אותם ימצאם בסוף סדר נזיקין.

א מיי' פ"כ מהל' עדות סמג עשין קי טור ח"מ סי' לח :
ב מיי' פכ"א מהל' עדות טור ח"מ סי' לח ·

ביצד העדים וכו' מפרש בגמ' [דף ב·] דהאי כיצד קאי אדלעיל אסיומא דסנהדרין דתנן בשלהי הנחנקין כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה פירוש שרצו לחייב הנדון חוץ מזוממי בת כהן ובועלה שאין נדונין במיתה שלה שהיא שריפה אלא במיתת הבועל וקאמר הכא עוד יש עדים זוממין אחרים שאין מקיימין בהם דין הזמה ממש אלא מלקות וכיצד כגון עדים כהנים שהעידו על מי שהוחזק בכהן שהוא בן גרושה כלומר שנתגרשה אמו קודם שנולד והוא חלל : אין אומרים אם הוזמו יעשה זה בן גרושה תחתיו לקיים כאשר זמם ומפרש טעמא בגמרא דאם כן גם זרעו היה נפסל וכתיב ועשיתם לו ולא לזרעו אלא לוקה משום והיה אם בן הכות הרשע ומוכח בגמ' דבכי האי גוונא מיירי האי קרא היכא דלא שייך בעדותן כאשר זמם [ג] (או משום לא תענה כו') משמע שאם לא הוזמו היה מועיל עדותם לעשותו חלל שאם לא כן לא היו לוקין : ובן חלוצה · חלל מדרבנן : הרג את הנפש בשוגג שהוא חייב גלות : אין אומרים · דבהאי עדות נמי לא שייך הזמה לומר יגלה זה תחתיו כמו שהיה רוצה לחייבו גלות ומפרש טעמא בגמ' משום דכתיב הוא ינוס משמע מכה נפש הוא שינוס אבל לא זוממיו אלא סופג את הארבעים משום אם בן הכות הרשע : שגרש את אשתו · והביאתן האשה לחייב בעל בכתובתה והוזמו וזה אומר לא גרשתיה ואיני חייב בכתובתה : והלא בין היום וכו' · כלומר אי אפשר לחייבו בכל הכתובה דבלא עדותן אם ימות או יגרשנה סופו ליתן לה כתובתה אלא אומדים מה שהפסידוהו אם לא הוזמו שהיה צריך לפרעה מעתה ובלא עדותן יכול הבעל למכור זכות שהיה לו בכתובה אם תמות בחייו ועתה שמעידין שגירש אין לו זכות בה כלל ולפי זה האומד ישלמו לו העדים : **גמ'** משום דהצדיקו וכו' אי והרשיעו והצדיקו קאי אבית דין וצדיק ורשע בבעלי דינין למה הוזכרה כאן צדקת הצדיק וכי בכל מקום שיזכו ב"ד או חייבו יש מלקות אלא ודאי בעדים שהוזמו מיירי לכך אמר והיה אם בן הכות הרשע שיש לדקדק אם הם בני מלקות כגון שאי אפשר לקיים בהו כאשר זמם : לאו שאין בו מעשה. לאו דלא תענה דבור בעלמא הוא ואין בו מעשה ויש ספרים דגרסי *) ולאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכגון לא תעשה מלאכה דחלול שבת לא לקי דלא נאמר ללקות עליו אלא להזהיר שלא יעשה שאם יעבור יענש בב"ד : **תנו** רבנן · אין נעשין

נר מצוה · תורה אור

רש"י

ביצד העדים נעשים זוממין · כלומר אותם עדים שאין יכולין לקיים בהן דין הזמה ועשיתם לו כאשר זמם כיצד נעשים זוממים : את איש כהן · שהוא בן גרושה בפניו גירש הבעל אמו קודם שנולד והרי הוא חלל ופסול : אין אומרים · אם הוזמו והם כהנים יעשה זה בן גרושה לקיים כאשר זמם אלא סופג את הארבעים : שחייב גלות · שהרג נפש בשוגג : שגירש את אשתו · ונתחייב לה בכתובתה וזה אומר לא גירשתי ולא נתחייבתי לה כתובתה ונמצאו זוממים בעמנו הייתם : והלא בין היום [בין] למחר · כלומר מה ישלמו אלו את כל הכתובה והלא שמא ימות או יגרשנה היום או מחר וסופו ליתן לה כתובתה אפי' לא העידו דבר נמצא שלא היו מפסידין אותו כלום : אומדים כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו · מספק שאם נתארמלה או נתגרשה ישלנה לוקח ואם מתה יירשנה בעלה ויפסיד מעותיו שנתן ובגמ' מפרש מאי קא מחייב ליה תנא דמתני' ליתן : **גמ'** רמז לעדים זוממין שלוקין · עדי בן גרושה או עדי גלות שפטרן הכתוב מדין הזמה כדיליף תלמודא בגמ' מנין שלוקין : משום דהצדיקו את הצדיק וכו' · בתמיה אי הצדיקו והרשיעו בדיינין קאמר וצדיק ורשע בבעלי דינים קאמר למה לי והצדיקו הצדיק [א] וכו' אלא על כרחך בעדים קאמר כלומר עדים שקרים שהרשיעו צדיק ובאו עדים אחרים והזימום והצדיקו הנדון זה שהוא צדיק והרשיעו את העדים הרשעים : והיה אם בן הכות הרשע · אם הזמה זו בת מלקות היא שאין יכולין לקיים בה דין הזמה גמורה כהנך דמתני' והפילו השופט והכהו וגו' : ואין משלמין כופר · אם העידו בשור מועד שהרג אדם והוזמו : ואין נמכרים · אם העידו שגנב ואין לו מה לשלם דכתיב ואם אין לו ונמכר בגנבתו וכולהו מפרש טעמייהו בתלמודא בגמ' : ואין משלמין על פי עצמן ואם הוזמו בבית דין ולא הספיקו ב"ד להעמידם בדין על הזמתן עד שברחו ובאו לבית דין אחר והודו שהוזמו בב"ד פלוני אין משלמין כדמסיק טעמא : כיצד שמין · לפי שיש בו ב' צדדין כי נאים ולאשה יש ספק בכתובתה היא מצפה שמא ימות או יגרשנה ותגבה כולה והוא מצפה שמא תמות (א)ויירשנה ויפה כחו שהוא מוחזק ועומד והיא מחסרה גובינא ואם [ב] בא למכור לאחר היא זכות ספיקה והוא זכות ספיקו שלו נמכר ביותר

ביצד

[א"ב דף ב']

^אהעדים נעשים זוממים מעידים אנו על איש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה אין אומרין יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו אלא לוקה ארבעים מעידין אנו את איש פלוני שהוא חייב גלות אין אומרים יגלה זה תחתיו אלא לוקה ארבעים *מעידין אנו את איש פלוני שגירש את אשתו א ולא נתן לה כתובתה והלא בין היום בין למחר סופו ליתן לה כתובתה אומדים כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה יירשנה בעלה :
גמ' *אמר עולא מניין לעדים זוממין שלוקין מן התורה דכתיב °והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות משום דהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושווינהו להני רשעים והיה אם בן הכות ותיפוק ליה מלא תענה משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו וכן לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו ת"ר ארבעה דברים נאמרו בעדים זוממין אין נעשין בן גרושה בן חלוצה ואין גולין לערי מקלט ואין משלמין את הכופר ואין נמכרין בעבד עברי משום רבי עקיבא אמרו אף אין משלמין (את הכופר) על פי עצמן מאי טעמא דרבי עקיבא סבר קנס הוא וקנס אינו משלם על פי עצמו :^במעידים אנו את איש פלוני שגירש את אשתו וכו' °*כיצד שמין רב חסדא אמר בבעל רב נתן בר אושעיה אמר

בן גרושה וכו' · כדפירש במתני' משום דכתיב ועשיתם לו כאשר זמם לו ולא לזרעו ואם תאמר יפסל הוא ולא זרעו אין זה כאשר זמם שהוא העיד על אותו פלוני כדי לפסול לו ולזרעו : ואין גולין · דכתיב הוא ינוס ולא עדיו : ואין משלמין את הכופר · אם העידו על שורו המועד שהרג את הנפש והוזמו ואמרה תורה אם כופר יושת עליו אין משלמין את הכופר שרצו לחייבו דסבר כופרא כפרה על שהמית את האדם והני עדים זוממין לאו בני כפרה נינהו שהרי שורם לא המית אדם : ואין נמכרים לעבד עברי · אם העידו על אדם אחד שגנב ואין לו מה לשלם והיו מחייבין אותו למכור עצמו בגנבתו והוזמו אין נמכרים משום דכתיב ונמכר בגנבתו ולא בזוממו אבל אם יש להם צריכים לשלם מה שרצו לחייבו ויש מפרשי' כגון אם העידו על בן חורין שהוא עבד אין נמכרים הם בעבד עברי אלא לוקין : ואף אין משלמין ע"פ עצמם . אם הוזמו ולא הספיקו לגבות מהם [ד] ובאו לב"ד אחר ואמרו הוזמנו בבית דין פלוני אין משלמין אותו ממון שהעידו בו על פי עצמן : קנס הוא · כל תשלום עדים זוממין קנס הוא כיון דלא שילם על פיהם כלום דאם שילם לא משלמי דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה : כיצד שמין וכו' מפורש בהלכות ז"ל פירש גאון כך נראין הדברים רב חסדא אמר בבעל אם הוא זקן שהוא קרוב למיתה כמנהג העולם יותר מן הבחורים החולה הוא או בריא היש לו נכסים הרבה שקרוב בעיניו לגרשה ולתת לה כתובתה היש ביניהם מריבה שקרוב לגרשה אם לאו רב נתן בר אושעיה אמר בחילוף הדברים הללו החולה היא אם בריאה הזקנה היא אם

*) עי' תוס' ד ע"ב ד"ה ורבנן ותוס' סנהדרין י ע"א ד"ה משום :

המאור הגדול

ביצד שמין (בה) וכו' הרי"ף ז"ל כתב בהלכות פי' משמיה דגאון ז"ל ואינו מחוור כלל ואנו כך קבלנו פירושה לפי ששנינו במשנתינו אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו ולא פי' ליתן למי אם ליתן לבעל או לאשה כי פעמים שאדם לוקח את הכתובה ביוקר מן הבעל ובזול מן האשה כגון שהיא חולה וזקנה והבעל בריא ובחור ופעמים שאדם לוקח אותה ביוקר מן האשה ובזול מן האיש כגון שהדבר בחלוף מה שאמרנו ובענין זה נחלקו האמוראים בפי' משנתינו רב חסדא אמר שמין בבעל כלומר שמין כמה אדם רוצה לתת בכתובתה של זו לבעל על ספק מיתת האשה בחייו ומשלמין לו העדים הללו הזוממין כשיעור דמים הללו שהרי הם היו רוצים להפסידו מזאת רב נתן בר אושעיה אמר שמין באשה כמה אדם רוצה לתת בכתובתה על ספק מיתת הבעל ועל ספק גירושין ומה שאדם רוצה לתת לאשה הרי היא בחזקת האשה כאילו בא לידה כבר ואין העדים נעשים זוממין על זה אלא במותר שנשאר מן הכתובה על דמי הלוקח מן האשה באותו המותר העדים נעשין זוממין ומשלמין אותו לבעל שהוא העומד בחזקת הבעל שהם היו רוצים להפסידו ממנו ובא רב פפא והוסיף פי' בדברי רב נתן ואמר באשה בכתובתה לאפוקי נכסין הנכנסין והיוצאין עמה שאין העדים משלמין עליהן בהזמתן לבעל לפי שבחזקת האשה הם עומדין לעולם ואין העדים נחשבין כמוציאין מיד הבעל בעדות זו בנכסים שלה אלא בכתובתה הוא שנעשין זוממין ומשלמין לבעל אבל לא נכסים הנכנסים והיוצאין עמה וכיון דקם ליה רב פפא כרב נתן ופירש טעמיה הלכתא כותיה : שמעתתא דרב יהודה אמר שמואל דשביעית אף על פי שלא כתבם הרי"ף ז"ל הלכה הם ואין דרך לדחותם ובשמעתא קמייתא קיימא לן כלישנא בתרא :

מלחמת ה'

כתוב בספר המאור כיצד שמין (בה) וכו' הרי"ף ז"ל כתב בהלכ' פי' משמיה דגאון ז"ל ואינו מחוור כלל וכו'. **אמר** הכותב אבל זה אינו נכון שאם כן בכלל דברי רב נתן שהרי אנו שמין כמה שוה זכותו של בעל לפי שניו ולפי בריאותו וזו השומא היא אף בגופה של אשה שהרי על כרחך כך הם שמין לפי מה שהוא קטן בשנים יותר מן האשה או שהוא בריא יותר ממנה ואין שומא לבעל בכאן בלא האשה וכן כשאתה שם באשה השומא תלויה אף בבעל לכל אחד מהם אדם אומד לפי חבירו וכזה אף דברי רבי' יצחק ז"ל צריכין למתק וכך הם לדעת רב חסדא אמר שמין כמה זכותו של בעל שוה לאשה בכל ספקותיו בבריאות ובשנים בנכסים ובמריבה ורב נתן אמר אין אומדין כל הספקות אלא באשה כגון שנים ובריאות אבל אין אומדין בנכסים ובמריבה שהם בבעל כלומר ברשותו של בעל לפי שיש עשירים שאין אשתו קלה בעיניו להוציאה וכמה פעמים שבשלום יוצא מתוך המריבה והפי' הנכון דלרב חסדא אומדין ספיקו של בעל בבעל כלומר שמין כמה האשה או מי שהוא במקומה רוצה ליתן לבעל מספק זכייתו והוא פעמים דבר מועט שאם כתובתה מאתים אין האשה והעומד במקומה רוצה ליתן לבעל מזכותו אלא עשרים ונמצאו העדים משלמים עשרים ורב נתן אמר באשה כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה ואין אדם רוצה לסכן בממונו ליקח ספקות אלא בדמים קלים שאם כתובתה מאתים אינו נותן בה אלא מנה ופרס נמצאו ספיקו שוה חמשים ומשלמים חמשים וכך הם דברי רבי' שלמה ז"ל ואפשר שמין אף זה לפי שנים ובריאות ונכסים ומריבה כלומר שמין הכל בבעל ולרב נתן שמין הכל באשה ויהיו בכלל דברי הגאון דבריהם ופי' באשה בכתובתה באמת כדברי הגאון ולא להוציא נכסי מלוג שהיה לו לפרש שאם יש במשמע כתובתה להוציא נכסי מלוג אף ממשנתינו יתמעטו נכסים הללו דהא קתני נמי בכתובתה ועוד דרב פפא אדרב נתן קאי ואיכלל שמין למעט בשומא בה. ולא לפטור מתשלומין לגמרי וכשם שפירש באשה שומא בין רב למעט כך פירש בכתובתה שומא ועוד שאין להם טעם לפוטרן מנכסי מלוג ואפי' כן בחזקת האשה לגבי פירות דבעל לא גרעי ממאי דתנן אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהו בידו אלף זוז בין ליתן מיכן ועד שלשים יום בין ליתנם מיכן ועד עשר שנים וכן לענין הגוף לפי טובת הנאה שבהן שאם מתה יורשם ואינה יכולה להפקיע זכותו דקי"ל כתקנת אושא וידו עדיפא מידה ומה שאמר רבי' שלמה ז"ל שיאמרו העדים לא ידעינו שהיו להם נכסי מלוג א"כ אף בנכסי צאן ברזל יאמרו כן ולפי הדברים משמע שהם משלמים אותם וכן מוכיח בפרק החובל ועוד כעיקר כתובה נמי יאמרו סבורין היינו שאלמנה נשאת ואין לה אלא מנה אלא כיון שהם יודעין שאפי' כתובתה מאה מנה הן מפסידין אותו ועל דעת כן באו ואע"פ שאינן יודעין חייבין וכן בנכסי מלוג:

שלטי הגבורים

א מההיא דעדים שהעידו באיש פלוני שגירש את אשתו וכו' משמע דהמזיק לחבירו בדבר שאפשר שיבא לו היזק הוא ואפשר נמי שלא יבא לו לעולם לידי נזק בזה אין אומרים שישלם לו כל מה שבקש זה להפסיד לו אלא אומדין נזק שהוא ספק כזה כמה הוא שוה ומכאן אפשר לומר שסמכו מה שנוהגין בשעת הטלת המס לשום ולהעריך החובות בכמה היה נותן זה החוב שהוא לפי שספק אולי אם יגבה או לא יגבה וה"ה נמי בשורף שטר חבירו למאן דדאין דינא דגרמי שאותו שטר ספק אם יגבה אין מחייבין לזה שטר מעליא אלא שמין כמה היה שוה חוב זה ובכמה היה האדם קונה על הספק וכתב מהר"ם והביא דבריו המרדכי שם פרק החובל ראובן שטען על שמעון אתה פטרת ב"ח שלי וערבי בלי ידיעתי ושמעון משיב אתה אמרת לפוטרן ואפי' ליכא עדים שפטרן אינו נאמן שמעון במיגו דאי בעי אמר לא פטרתי וכו' ע"ש : ומזיק שעבודו של חבירו דחייב משמע פרק המניח בין היה ההיזק שהזיקו ניכר כגון שעשה שדהו אפותיקי לשמעון ואמר לו לא יהא לך פרעון אלא מזו והלך אח"כ ותפר בה שיחין ומערות בין הזיקו היזק שאינו ניכר כגון ששרף שטרות חבירו דנייר' בעלמא קלייה לעולם חייב ויש מהפוסקים שכתבו דאם הכניס שעבוד חבירו למקום שאינו יכול לגבות חשיב מזיק שעבוד חבירו וכ"כ הטור ח"מ סי' ק"ד בשם הרא"ש וסימן ק"ז בשמו אכן כתב בשם אביו ז"ל דאינו נקרא מזיק שעבוד חבירו אלא כשהוא מקלקל גוף השעבוד ממש וצ"ע שם ליישב דברי הטור כי שם בסי' ק"ז אחר שהביא דברי אביו הודה לו וכתב ואיני כמשיב על דבריו ובסימן ק"ד הביא דברי הרא"ש לפסק הלכה דחשיב מזיק שעבוד חבירו אע"פ שאינו מקלקל גוף השעבוד וצ"ע ואם איש מעלמא הזיק גוף השעבוד שאינו הבע"ח ממש איכא פלוגתא אם זה המזיק יתחייב לבעל השעבוד [מדרכי נתן] או דלמא אינו חייב רק לב"ח דלא שייך בזה דין דר' נתן דמוציאין מזה ונותנין לזה בכה"ג :

אם ילדה כי הלוקח מקח כזה בזאת הוא שם אמר רב פפא באשה ובכתובתה מדאמרינן אמר רב פפא ולא אמרינן רב פפא אמר גמרינן דעל טעמיה דרב נתן בר אושעיא הוא דסמיך ופרושי פרשיה או דהוסיף ביה היכי דמי דקאמר שמין באשה כמו שמפורש למעלה ועוד שמין בכתובתה היש בה הרבה שהלוקח ירחיב לבו לתת לה בה יותר שאם נתאלמנה או נתגרשה הוא לוקח הרבה וממציא עצמו לסכן בממונו או מועט יש בה שאף על פי שתתאלמן או תתגרש אין שם דבר הרבה עד כאן והרא"ש ז"ל פירשה על דרך המשנה הסמוכה לה כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז וכו' הכא נמי שמין כמה אדם נותן בכתובתה של זו שחייבוהו ליתן מיד שתשאר בידו עד אלמנות וגירושין או שמא לא יצטרך לפרעה לעולם כי שמא תמות בחייו ויירשנה בין נכסי מלוג או נכסי צאן ברזל ותוספת כל מה שבאו להפסידו ובעי עלה כיצד שמין בשלמא סיפא השומא ידועה בין שלשים יום ובין שנים עשר חדש אבל כאן איך ישומו זמן מיתה וגירושין ואמר רב חסדא דשמין בבעל אם הוא ילד או זקן או בריא או חלש דבזה נותן הלוקח עיניו וכן לענין גירושין אם ותרן וקפדן הוא שיגרשנה או סבלן ולא יגרשנה ורב נתן סבר דבאשה נותן הלוקח עיניו אם יולדת בצער או קטרנית שאין הבעל יכול לסובלה ורב פפא סבר כרב נתן דשמין באשה וגם בקרקע המיוחד לכתובתה אם היא עידית או זיבורית דבזה נותן הלוקח עיניו ומה שפירש רב אלפסי ז"ל בכתובתה אם היא מועטת או מרובה אין זה נכון דהיינו מתני' כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו והיינו לפי גדולה ולפי קטנה והלכתא כרב פפא עד כאן:

מתני' מעידין אנו [ג]. כלומר על מנת כן הלוהו שיפרעם לו מכאן ועד שלשים יום: והוא אומר וכו' · שהלוה עצמו מודה שהוא חייב האלף זוז אלא שאומר שאין לו ליתנם עד [עשר] שנה ונמצאו עדים זוממין אומדין ההפסד שהיה ללוה בהקדמה זו וכך ישלמו: גמ' אינו רשאי לתבעו תוך שלשים יום דסתם הלואה שלשים יום ומיהו נאמן לומר תוך שלשים יום פרעתי שאין זה ממש כקובע זמן לחבירו שאינו נאמן לומר פרעתי תוך זמנו כדאיתא פ"ק דב"ב (דף ה:) וכתב ר"ת ז"ל דהוא הדין סתם שאלה ל' יום מיהו לא משמע הכי בפ' שואל (דף קמח:) גבי הא דאמרי' השאילני לא אתי למיכתב הלויני אתי למכתב ופי' רבינו שלמה יצחקי דהלויני לזמן מרובה דקי"ל במס' מכות (דף ג:) סתם הלואה ל' יום אלמא דסתם שאלה אינה כך וכן נמי משמע באבל רבתי גבי המשאיל לחבירו חלוק לילך לבית האבל אינו רשאי ליטלו עד שיכלו ימי האבל וברגל עד שיכלו ימי הרגל ולמשתה עד שיכלו ימי המשתה משמע הא שאלו סתם אפילו קודם שיכלו ימי הרגל וימי המשתה נוטלו: מתני' שלא השם · דלוקין משום לא תענה ומשלמין משום כאשר זמם: וחכ"א · מפרש טעמא בגמ' בסמוך: גמ' שתי רשעיות · וטעמא דמשלם ואינו לוקה ולא איפכא משום דילפי רבנן מחובל בחבירו דאיכא ממון חמשה דברים ומלקות משום לא יוסיף וקא ילפינן מקרא דמשלם ואינו לוקה כדאיתא בכתובות (דף לב:): מתני' משלשין ביניהם · כלומר זה יתן מנה וזה יתן מנה כמו שרצו להפסידו ואיכא אשר זמם: ואין משלשין במכות · שאם ילקה זה חצי מלקות וזה חצי לא מקיים כאשר זמם שכל אחד רוצה לחייבו מלקות ארבעים ואין ראוי לצרף חצי מלקות של זה עם חצי מלקות של זה שהרי הם שני גופים אבל הממון הרי בא הכל ליד מי שהעידו עליו א"נ דילפינן מלקות ממיתה שאם הוזמו שניהם נהרגים אף במלקות שניהם לוקין: מתני' עד שיוזמו בעצמן · כלומר עד שיוזמו גוף העדים עצמן: כיצד וכו' · אין אלו זוממין · ומ"מ הכחשה הויא והרוצח פטור והם אין נהרגין: עמנו הייתם במקום פלוני · רחוק מאותו מקום שאתם אומרים יותר ממהלך יום זו היא הזמה בגוף העדים לא בענין המעשה: גמ' לגמלא פרחא · כלומר אע"פ שיש שם בין מקום למקום יותר מכדי מהלך יום לא חיישינן שמא הלכו בגמל פורח שהולך במרוצה ולא יהו מוזמין שאין לנו לשער אלא

תורה אור

אמר באשה אמר רב פפא באשה ובכתובתה ופירש גאון כך מראין הדברים רב חסדא אמר בבעל הישנו זקן שהוא כמנהג העולם קרוב למיתה יותר מן הבחורים החולה הוא או בריא הוא היש לו נכסים רבים שקרוב בעיניו לגרשה ולתת לה כתובתה היש ביניהם מריבה שקרוב לגרשה אם לאו רב נתן בר הושעיא אמר בחילוף הדברים הללו החולה היא אם בריאה הזקנה היא אם ילדה כי הלוקח מקח כזה שם הוא כזאת א"ר פפא באשה ובכתובתה מדאמרינן אמר רב פפא ולא אמרינן רב פפא אמר גמרינן דעל טעמיה דרב נתן בר הושעיא סמך ופרושי פרשיה או הוסיף ביה והיכי דמי דקאמר שמין באשה כמו שמפורש למעלה ועוד שמין בכתובה היש בה הרבה שהלוקח ירחיב לבו לתת בה יותר שאם נתאלמנה או נתגרשה הוא לוקח הרבה וממציא עצמו לסכן בממונו או מעט יש בה שאף ע"פ שתתאלמן או תתגרש אין שם (דבר) הרבה:

מתני' מעידין אנו את איש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז על מנת ליתנם מכאן ועד ל' יום [א] והוא אומר מכאן ועד עשר שנים (והוזמו) אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין נותנן מכאן ועד שלשים יום בין נותנן מכאן ועד עשר שנים: גמ' *תניא [א] המלוה את חברו סתם אינו רשאי לתבעו פחות משלשים יום [ב] אחד מלוה בשטר ואחד מלוה על פה: מתני' *מעידין [ג] אנו את איש פלוני שהוא חייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין דברי ר"מ וחכ"א כל המשלם אינו לוקה: גמ' *מאי טעמייהו דרבנן °כדי רשעתו כתיב רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו שתי רשעיות: מתני' *משלשין בממון ואין משלשין במכות כיצד העידוהו שהוא חייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין °משלשין ביניהם העידוהו שהוא חייב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין כל אחד ואחד לוקה ארבעים: אין העדים נעשים זוממין עד שיזומו את עצמן כיצד אמרו מעידין אנו את איש פלוני שהרג את הנפש אמרו להן היאך אתם מעידים שהרי הנהרג הזה או ההורג היה עמנו באותו היום במקום פלוני אין אלו זוממין אבל אמרו להן היאך אתם מעידין שהרי אתם הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני הרי אלו זוממין ונהרגים על פיהם:

גמ' *)מנא הני מילי אמר רבה דאמר קרא °והנה עד שקר העד עד שתשקר גופה של עדות דבי רבי ישמעאל תנא °לענות בו סרה עד שתוסר גופה של עדות אמר רבא באו שנים [ג] ואמרו במזרח [בירה] הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו במערב [בירה] עמנו הייתם חזינן אי קיימי במערב בירה מצי חזו למזרח בירה אין אלו זוממין ואם לאו הרי אלו זוממין פשיטא מהו דתימא ניחוש לנהורא **) בריא [א] קמ"ל דלא חיישינן ואמר רבא באו שנים ואמרו בצפרא דחד בשבא בסורא הרג פלוני את הנפש ובאו ב' אחרים ואמרו בפניא דחד בשבא בנהרדעא עמנו הייתם חזינן אי מצפרא לפניא מצו אזלי מסורא לנהרדעא לא הוו זוממין ואי לא הוו זוממין פשיטא מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא קמ"ל:

*) בד"ק ליתא עד אמר רבא באו שנים ואמרו בצפרא דחד כו'. **) בדפו"י סגי' ברקאי.

מתני'

רש"י

ביותר וליסנא דמתני' משמע דשמין זכות ספיקה מדקתני כמה אדם רוצה ליתן שאם נתארמלה וליכא למימר שכל אותם דמים יתנו הזוממין שהרי לא זכות ספיקה באו להפסידו אלא זכות ספיקו שחייבוהו לפרוע מיד ויש לומר דהכי קאמר שמין כמה אדם רוצה ליתן בטובת הנאה שלה ואותן לא ישלמו כי אותן דמים לא הפסידוהו שאם היתה רוצה היא למוכרה אפילו אחר שהוזמו בדיינין יתן לה הבעל טובת הנאה זו אך המותר ישומו שכל המותר רצו להפסידו על ידי עדותן או דילמא זכות ספיקו קאמר מתני' דלישלמו ואותן דמים יתנו העדים ולא מחייבינן להו ליתן כל כתובתה (א) חוץ מטובת הנאתה דמאי לא היה נפסד בעדותן כ"כ שאף עתה כשהוזמו שמא ימות מחר ותגבה הכל *דמאי לא תמכרנה לו בטובת הנאה אבל בטובת הנאתו יתנו שכך היו מפסידין לו שאם לא הוזמו היה צריך לפרוע מיד עתה שהוזמו יש לו בה טובת הנאה כבתחלה וה"ק במתני' אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה זו שתלויה בספק שאם נתארמלה או נתגרשה תגבה ואם מתה יירשנה בעלה ושמין זכות ספיקו ויתנו לו: רב חסדא אמר בבעל · שמין זכות ספיקו כדפירשי': רב [נתן בר] אושעיא אמר · באשה אומדין זכות ספיקה ואותו לא ישלמו והמותר ישלמו כדפירשנו: רב פפא אמר · באשה שמין כרב נתן ובכתובתה כלומר לא ישלמו אלא את העודף בכתובתה על דמים הללו אבל לא מנכסי מלוג שלה ואע"ג שאף נכסי מלוג שלה רצו להפסידו שלא יאכל פירות בחייה ושלא יירשנה דיכולין לומר לא העדנו כי אם על כתובתה ולא על נכסי מלוג שלה כי לא ידענו שהיו לה נכסי מלוג · ובעמוד פירש הך סוגיא בע"א: מתני' שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין · ואינן פטורים (כדקא"ל) כי לוקה משום לא תענה ותשלומין מכאשר זמם: וחכ"א כו' · כדמסיק טעמייהו ואי אתה מחייבו שתי רשעיות לכך משלם דכתיב ועשיתם לו כאשר זמם ולא לוקין: מתני' משלשין בממון · כדמסיק: משלשין ביניהן · בשוה כל אחד ואחד לוקה ובגמ' יליף לה מקראי: עד שיזומו

שלטי הגבורים

א כתב מיי' המלוה לחבירו וקבע לו זמן לפורעו אע"פ שלא קנו מידו אינו יכול לתובעו קודם הזמן בין במלוה על פה בין בשטר בין במלוה על משכון בין שמת לוה בין שמת מלוה וסתם מלוה שזמנו ל' יום אם התנה שיתבע כל זמן שירצה יש לו לתובעו אפי' ביומו שכל תנאי שבממון קיים טען המלוה ואמר היום סוף הזמן שקבעתי לך וטוה אמר עד י' ימים קבעת לי נשבע הלוה שבועת היסת ואם היה שם עד אחד שהיה סוף זמנו נשבע שבועת התורה כשאר טענות זה אמר ח' ימים נשאר מהזמן וזה אומר י' ימים אומרים למלוה שימתין עד סוף ח' וישבע היסת שנשארו לו עוד ב' היתה המלוה בשטר או על המשכון וטוען הלוה זמן קבעת לי ישבע בעל החוב שלא קבע לו זמן ויטול המלוה מיד ע"כ:

ב ופשוט פ' הגוזל בתרא ד' קי"ח דהמלוה ניתנה ליתבע בכל מקום שאפילו הלוהו בישוב יכול לתובעו במדבר ואינו יכול לדחותו ולומר לא אפרע לך עד שאגיע לישוב אלא חייב לפרוע בכל מקום

כשהלוהו מטבע סתם בלי שום תנאי רק שיתחייב לשלם לו מטבע נראה דודאי צריך לקבלם כיון דבאותו מקום דמאי לפורעו המטבע ההיא ניתן להוצאה וכן כל כיוצא בזה כדין. וכתב המ"מ פי"ג מהל' מלוה ולוה וכן הטור ח"מ סי' ע"ד דלכ"ע שלוהו במדבר צריך לפורעו במדבר ואפי' שלוהו בישוב ואמר לו הלוה אני רוצה לצאת במדבר תשיב כאילו שהנה עמו בפירוש לשלם לו במדבר והוי כאילו הלוהו במדבר המלוה לקבל במדבר ודין פקדון והבדה יתבאר כל אחד במקומו בס"ד ול"ע אם מי שנתחייב לחבירו מעות בשביל שכירות או בשביל איזה דבר שקנה ממנו אי הוי בכלל הלואה שזכרנו אי לא וקאת כדין המלוה לענין זה כי היכי דלא פלוג גבי המלוה את חבירו על המטבע בין הלוהו מעות בין מכר לו פרקמטיא כמו שכתבנו לעיל בס"ד ונראה דהלוה שרוצה לצאת בשיירא מאי לתת ההלו ונפסר כמו שכתב מיי' פי"ז מהל' פקדון גבי פקדון: ועוד כתב הטור ח"מ סי' ע"ד בשם אביו ז"ל ראובן שהלוה לשמעון מעות לזמן והגיע הזמן ובא שמעון לפרוע לראובן מכל וכל מקרקעותיו באמרו שאין ורואבן לא תבעו כלום שיפרעהו עתה והשיב לראובן איני חפץ בקרקעות רק במעות לך ומכור קרקעותיך ולכשיהיה לך מעות תתן לי כי אני אמתין לך עד שיהיה לך מעות לפרוע הדין עם המלוה דכ"ז שאינו תובע אלא

א מיי' פי"ט מהל' עדות סמ"ג עשין קי טור חו"מ סי' לח :
ב מיי' פכ"ב מהל' עדות טור חו"מ סי' לח :
ג מיי' פי"ח ופ"כ מהל' עדות סמ"ג לאוין ריג ועשין קי טור ח"מ סי' לח :

הגהות מא"י
[א] נ"ב הדל אתי סהדי אחריני ולא אשתקר :

אלא בדבר מגוי לכל והם מוזמין : מתני' כתוב בהלכות הא מתני' חזינן בה פירושא לרבוותא דלא דייק דקסליק אדעתייהו דהא דקתני באו אחרים והזימום וכו' הרי למדנו דבאו אחרים והזימום ר"ל זאת הכת המזמת את הראשונה הזימה כל כיתות העדים הבאים להעיד על עדות זו כולן יהרגו כל אותן הכתות יהרגו על פי אותן ב' המזימין אותם : איסטסים היא זו. כלומר וכי יורה של איסטים היא זו. שכל הנוגע בה יצטבע מן הצבע וה"נ איך אפשר שכל אלו הכתות היו עמהן במקום פלוני וכי כ"ע גבייהו קיימי : אלא אינה נהרגת וכו'.

רש"י
שיזומו את עצמן. כדמסיק : ואפילו היו ק' כתות שהעידו זו אחר זו וכת אחת הזימה שלשתן או כולן יהרגו : איסטסים היא זו. כלומר זו הכת סרה וספיא היא שכך נפלו עלה ביניהם להזים כל הבא להעיד עליו : ואישתקור. נמצאו שקרנים שהכחישו זה את זה בדרישות ובחקירות בית דין כשבדקום : הוחזקה זו. להביא עדי שקר ולא נקבל עוד עדות : אם היא הוחזקה. לחזור אחריהן : כל ישראל מי הוחזקו. לשמוע לה שנחזיק את האחרים שקרנים : מתני' עד שיגמר הדין. כלומר אלא א"כ נגמר הדין תחלה של הנדון שיהרג ואחר כך הוזמו כדמסיק טעמייהו : מה ג' מזימין. כלומר מזימין את

נר מצוה
כלומר לא נאמין אותה כת המוזמת אלא על כת ראשונה בלבד : גמ' ואשתקור. שהוכחשו ולא כוונו עדותם: הוחזקה זו. להביא עדי שקר ולא נקבל ממנה אף אם תביא עדים אחרים : כל ישראל מי הוחזקו. הלכך יש לנו לקבל אותם שלא הוחזקו שקרנים : מתני' עד שיגמור הדין. אותו שהעידו עליו להריגה על פיהם : משום דכתיב נפש בנפש. כדאיתא בגמ': א"כ למה נאמר נפש תחת נפש. לדברי חכמים : יכול משקבלו ב"ד עדותן. של עדים והוזמו יהרגו אע"פ שלא נגמר דינו של אותו שהעידו עליו : ת"ל נפש תחת נפש. שהגיעוהו עד כדי להיות נדון בנפשו : מה ג' מזימין שנים. דהא

תורה אור

מתני' [א]באו אחרים והזימום וכו' א [אפי' מאה] כולם יהרגו רבי יהודה אומר איסטסים היא זו ואינה נהרגת אלא כת הראשונה בלבד : גמ'] הא מתני' קא חזינא בה לרבוותא פירושא דלא דאיק דקא סלקא דעתיידו דהאי דקתני באו אחרים והזימום כגון דאתו סהדי ואוזימו (להני דאוזימו) לסהדי קמאי והדר אתו סהדי אחריני ואוזימו להני דאוזימו לסהדי קמאי וכן עד כמה זימני הני מוזמי להני והני מוזמי להני ולאו הכין פירושא דמתני' אלא הכין פירושא קתני ברישא אבל אמרו להן היאך אתם מעידין שהרי אתם הייתם עמנו אותו היום במקום פלוני הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהן באו אחרים והזימום כלומר אחר שהוזמו העדים הראשונים באו אחרים והעידו באותה עדות בעצמה והזימום השנים שהזימו לראשונים ועוד באה כת שלישית והעידו אותה עדות בעצמה והזימום אותם הב' שהזימו לכת הראשונה והשניה וכן כל כת שתבוא ותעיד על אותו פלוני שהרג את הנפש אותן הב' שהזימו לכת ראשונה עומדין כנגדם ומזימין אותם ואפילו ק' כיתות ואותן הב' מזימין אותן כולן יהרגו ע"פ אותן הב' ופליג רבי יהודה וקאמר איסטסים היא זו כלומר וכי זו עדות יורה של איסטסים היא שכל הנוגע בה יצטבע ואין נהרגת אלא כת הראשונה בלבד וטעמא דר' יהודה כדמיברר לקמן ודייקינן ליה להאי פירושא מדאמרי' *ההיא איתתא דאייתאי סהדי ואישתקור אייתאי סהדי ואישתקור [א] וקאמר רשב"ל הוחזקה זו וא"ל רבי יוחנן אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו ואמרינן לימא ר"ש בן לקיש דאמר כר' יהודה ור' יוחנן דאמר כרבנן דכיון דקאמרי רבנן אפי' מאה יהרגו שמעינן מינה דסברי רבנן אע"ג דאיתזמא ראשונה אי אתיא כת שניה ומסהדא על אותו פלוני שהרג את הנפש מקבלינן סהדותא וקטלינן אפומה וכן אי איתזמא לה כת שניה נמי ואתיא כת שלישית ומסהדא מקבלין סהדותה וקטלינן אפומה ומשום הכין כד מיתזמו כולן יהרגו דכל כת וכת קרינא בה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והו"ל ר' יוחנן דאמר אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו למימרא דמקבלינן סהדותא דמאן דאתי ומסהיד בתר דאישתקור סהדי קמאי כדרבנן ור"ש בן לקיש דאמר כיון דאישתקור סהדי קמאי לא מקבלינן סהדותא דמאן דאתי ומסהיד במאי דקא מסהדי הנך קמאי כר' יהודה דאמר אין נהרגת אלא כת הראשונה בלבד דכיון דאיתזמא לה כת הראשונה לא מקבלינן סהדותא דכת שניה דאתיא למסהד בתרה ומשום הכין כד מסהדא ומיתזמא לא קטלינן לה דלא קרינן בה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו דהא לא קטלינן אפומה ודייקינן נמי מדאמר ר' יוחנן אנא דאמרי אפילו לר' יהודה ע"כ לא קאמר ר' יהודה התם אלא דאמרינן אטו כ"ע גבי הני הוו קיימי כלומר דהא כל דאתי ומסהיד על ההוא פלוני שהרג את הנפש ביום פלוני א"ל הני סהדי גבן הוית קאי וכי כ"ע גבייהו הוו קיימי ומש"ה לא מקבלינן סהדותייהו אלא בבת ראשונה בלבד אבל על כל כת וכת לא ושמעת מינה דלאו הני מוזמי להני והני מוזמי להני כדקא פירשו קמאי אלא שני עדים בלבד הוא דקא מוזמי לכל מאן דאתי ומסהיד על אותו האיש שהרג את הנפש ומתני' נמי דיקא דקתני אפילו ק' כולם יהרגו ואי סלקא דעתך דהני מוזמי להני והני מוזמי להני אמאי כולם יהרגו הא לא מיחייב קטלא אלא מאן דקיימא עליה הזמה בלחוד ועוד ר' יהודה דקאמר אינה נהרגת אלא כת הראשונה בלבד להוא פירוש דקמאי היכי מתברר טעמא הלכך ליכא לפרושי אלא כדפרשינן : (גמ') °ההיא ב איתתא דאייתא סהדי ואישתקור אייתא סהדי אחריני אמר רשב"ל הוחזקה זו א"ל רבי אלעזר אם היא הוחזקה כל ישראל מי הוחזקו והילכתא כר' אלעזר : מתני' ג אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין שהרי הצדוקין אומרים עד שיהרג שנאמר °נפש תחת נפש אמרו להן חכמים והלא כבר נאמר °ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים אם כן למה נאמר נפש תחת נפש יכול משעה שקבלו עדותן יהרגו ת"ל נפש תחת נפש הא אינן נהרגין עד שיגמר הדין : °על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים וגו' אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב ג' אלא להקיש ג' לשנים מה ג' מזימין את השנים אף שנים מזימין את

דף ה:
דברים יט
[דף ה. ע"ב]
אלף ס
אלף סא
ויקרא כד
דברים יט
שם

שלטי הגבורים
את חובו אע"פ שהגיע זמן הפרעון אינו חייב ליקח דבר שאינו חפץ בו וישמור שטרו עד שיהיו לו מעות כמו שהלוהו ואם הלוהו על משכון ישמרנו עד שיתן לו מעות כמו שהלוהו ולא מצי סילך לומר החזר לי משכוני וטול כל כך מקרקעות ותפלים שלי דמצי אמר ליה מלוה אילו הוה לי זוזי לא שקילנא קרקע כי איגני צריך לו בשביל שמעותי בידך תפופני ליקח בהן קרקע ועוד כתב הטור שם דאם משכן לו שדהו או אפילו שתי שדות אע"פ דפרעון מעות זוזא וזוזא הוי פרעון ואין המלוה יכול לסרב מלקבל מ"מ לגבי משכון אין אומרים דפרעון זוזא זוזא הוי פרעון שאין הלוה יכול לכוף המלוה שיחזור לו חצי משכון בחצי המעות שיאמר לו המלוה על כל המשכון נתתי מעותי ועד שתתן לי כל מעותי לא אחזיר לך לא כולו ולא מקצת מן המשכון כך כתב הטור בשם הרמב"ן ז"ל דאינו מחזיר לו משכנתו עד שיפרע לו כולו וכ"כ בשם הרא"ש אביו על ראובן שמשכן בית לשמעון ודר בו בנכייתא ואמר ראובן לשמעון שיקח קצת מהבית בחובו בשומת ב"ד ואמר שמעון כי על כל הבית כולו הלוהו ואינו רוצה לקבל קצתו. הדין עם שמעון כי דבר פשוט הוא אם הלוהו ראובן לשמעון כ' זהובים על משכונו בשוים ל' אינו יכול לכופו שיקח מהמשכנות כנגד חובו ויחזיר לו המותר כי יאמר לו אין לי מעות לקנות תפלים שלך ואיני רוצה לטרוח ולמכור תפליך וכ"ש בנדון זה שהלוהו על בית בנכייתא כדי לדור בו ושעבד לו הבית לדירתו עד שיפרע לו מעותיו שאינו יכול לבטל שעבודו עד שיפרע לו מעותיו ועוד כתב הרא"ש אפי' אין כל הבית שהוא משכון שוה יותר מן החוב אינו יכול לכופו שיקח הבית בחובו ויחזור לו שטרו כי יאמר אין לי מעות לקנות בהן קרקע אני הלויתיך על ביתך לדור בו וכשאצטרך מעות שתפרעני ואם תרצה שאחזור לך שטרך מכור ביתך ותפרעני והא דאמר שהמלוה שאמר ללוה הריני צריך לצאת למדבר ואמר הלוה גם אני צריך לצאת דחשוב כאילו התנה עמו בפירוש שיחזיר לו במדבר הוא מלתא דנ"ע דהיאך יתחשב תנאי הני דברים בעלמא וכמה דוכתי אשכחן דכמה וכמה דברים צריך שיהיה בתנאים עד שיתחשב תנאי מועיל ולפי דעתי כי יש חילוק הכבס בתנאים בין תנאי לתנאי וזה כי כל הנהו דברים דאמור רבנן דצריך שיהיה בתנאי להתקיימו תנאי היינו דוקא בתנאי שקיום אותו המעשה תלוי באותו תנאי כגון האומר יהיה כך ע"מ הכי והכי דקיום אותו מעשה תלוי באותו תנאי אבל תנאי שאין קיום המעשה ההוא תלוי באותו תנאי כגון הא שכבר נתקיים מעשה ההלואה אלא שכל סתם הלואה לא נתנה להחזיר אם לא התנה עמו כך אז גלוי מלתא בעלמא מהני הדבר כאילו התנה עמו בפירוש והיינו דהכא חשבינן לדבור תנאי כד"ן. מיהו צ"ע בכל מקום אם מתיישב דרך זה שעשיתי בס"ד : לשון ריא"ז א הנים שהעידו על אחד שהרג את הנפש ביום פלוני ובאו ב' אחרים והזימום ואמרו להם והלא

המאור הגדול
באו אחרים והזימום וכו' הרי"ף ז"ל כתב פירושה בהלכות והשיב על פירוש הראשונים שהיו מפרשים דהני מזימין להני והני מזימין להני כל כת וכת מזמת של לפניה ובודאי שזה הפי' אינו כלום אלא עיקר הפירוש כמו שכתב הוא ז"ל שכל הכתות כולן מעידות על הרוצח שהרג ואלו המזימין הראשונים מזימין את כולם בדבר זה פירושו של הרב נכון אבל מה שפי' כי טעמו של ר' יהודה דאמר אינה נהרגת אלא כת ראשונה בלבד כדר"ל דאמר הוחזקה זו דכיון דאשתקור סהדי קמאי לא מקבלינן תו מאי דאתי ומסהיד במאי דקא מסהדי הני קמאי הכא נמי כיון דאיתזמה לה כת ראשונה לא מקבלי סהדותה דכת שניה דאתיא לאסהודי בתרה ומשום הכי כד מסהדא ומתזמא לא קטלינן לה דלא קרינן בה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו דהא לא קטלינן אפומא זה הפי' אינו נכון בעינינו דעד כאן לא קאמר ר"ל הוחזקה זו אלא בתרי זימני דאתיא סהדי ואשתקור ואתיא סהדי ואשתקור אבל בחד זימנא בכת ראשונה לא אמר וא"כ הא דלא כרבי ודלא כרשב"ג דליכא מ"ד הויא חזקה בפחות מתרי זימני ועוד א"כ כמו שפי' על מה אמרי' בגמרא איסטסית היא זו אפי' כת ראשונה נמי לא ואוקימנא שקדמו והרגו הא לאו הכי אפי' כת ראשונה אינה נהרגת ואי טעמו של רבי יהודה כמו שפי' הרב אמאי כת ראשונה אינה נהרגת והא ודאי אי לא דאתזמא כת ראשונה הוה קטלינן אפומה אלא האי פירושא לא סליק והכין פירושה רבי יהודה אומר איסטסים היא זו זו הכת המזמת אין דם האדם חשוב אצלה אלא כצבע האיסטים ואם אנו שומעין להם עכשיו יצבעו כל הארץ בדם כמו שאדם צובע הבגד באיסטים והיינו דמקשי' עלה אי איסטסים היא זו אפי' כת ראשונה נמי לא תהרג דהא מחזקת לה להא כת בשקרית שאין דם האדם חשוב אצלה ואוקימנא בשקדמו והרגו קודם שתבוא השניה והזימוה ודאמרינן לימא רבי יוחנן וריש לקיש בפלוגתא דר"י ורבנן קא מיפלגי וכו' הכי מיפרשא דר' יוחנן דלא אזיל בתר חזקה לאיפסולי עדות כרבנן דלא פסלי להו להני מזימין ולא אמרינן הוחזקו בשופכי דמים ור"ל דאזיל בתר חזקה לאיפסולי עדות כר' יהודה דאמר כיון שהזימה זו הכת המזמת שתי הכתות הוחזקו להיות מזימין לכל מי שיבא להעיד עדות זו ואין שפיכות דמים הנעשה על ידיהם אילו היינו שומעין לעדותן חשובה אצלם לכלום לפי' אין לסמוך עליהם ולא להאמין לדבריהם בכל מה שהעידו דהא עד זומם חדוש הוא שחדשה תורה דמאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני וכיון שהוחזק להיות מזימין ושתי כתות עומדות כנגדן בעדותן יש חשש שקר בעדותן כללו של דבר לימא רבנן דלא אזלי בתר חזקה לאיפסולי עדות כר' יוחנן ור' יהודה דאזיל בתר חזקה כריש לקיש ודחינא ר' יוחנן דאמר כדברי הכל וריש לקיש דאמר כדברי הכל : ועוד אילעא

מלחמת ה'
ועוד באו אחרים והזימום הרי"ף ז"ל כתב פירושה בהלכות והשיב על פירוש הראשונים שהיו מפרשים דהני מוזמי להני וכו' ובודאי שאין זה הפי' כלום וכו' : אמר הכותב באמת עיקר הפירוש כמו שפירשו הראשונים ז"ל שכך מצינו מפורש בתוספתא וכבר קיימתי את דבריהם בפירוש השמועה ולא לכך באתי כאן אלא לומר לך שדברי רבי' הגדול ז"ל במקומן הם עומדין ואין דבריו של בעל המאור ז"ל קושיא עליו כלל דודאי ר"ל לא פסיל לעדות שניה כדאמרי' בגמ' אייתי סהדי ואשתקור ואייתי סהדי ואשתקור הדר אזלא ואתיא סהדי אחרינא ואמר ר"ל הוחזקה זו אלמא עדות שניה כשרה היא אלא שאני התם דבכת אחת אכתי לא הוחזקה בשקרנות משום דבהכחשה לא פסלינן עדות אמרי' מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני ואפי' להעיד כשרין כדאמרינן זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה וכ"ש שאין שניה הבאה אחריה פסולה אתו תרתי כתי ואשתקור אתחזקה לה ואע"ג דלא אתזום ולא מקבלינן תו כת שלישית שהרי רגלים לדבר וה"נ בהזמה מכיון דאיתזום קמאי ומהימני' להו לבתראי שהרי האמינה אותם התורה איתחזק מאן דמייתי לה בשקרי הואיל והביא פעם אחת עדים שקרים הלכך לא מקבלינן תו סהדותא דבתראי ודמי ר"ל אלא דאמרי אפילו לרבנן דע"כ לא אמרי רבנן התם אלא דליכא איניש קמן דמהדר בתר סהדי דליסהדי לדידיה אבל הכא איכא הא דקא מהדרנא וזהו פי' לפירושו של רבי' ז"ל ודבר נכון הוא ומאי דקאמר א"כ הא דלא כרשב"ג ודלא כר' אינו ענין מי לא אמרי' האי שטרא רעיה לא מגבינן בה כגון דאתו תרי ואמרי לדידן אמר לן זייפו לי אלמא בחד זימנא אתחזק בכה"ג אלא משום דאמרי כל ישראל לא הוחזקו ומה שהקשה א"כ הוא על מה אמרי' בגמ' איסטסים היא זו אפי' כת ראשונה נמי לא טעם בדברי רבי' הגדול ז"ל שהוא לא פיר' דבר זה אלא למאי דקס"ד מעיקרא ר"ל כר' יהודה ורבי יוחנן כרבנן אבל אמסקנא דשמעתא מפורש בגמ' טעמא דר' יהודה משום דאמרינן אטו כ"ע גביהו הוו קיימי כלומר אמר לך רבי יוחנן טעמיה דר' יהודה לאו משום דלאו מקבלינן עדות כל המעידין על זה שהרג אלא משום דלא מהימני ליה הני לאזומינהו לכולהו דאמרינן אטו כל מאן דמסהיד על זה שהרג את הנפש גבה דהאי כת הוה קאי הלכך איתחזקה ליה הך כת ולא מקבלי' סהדותא ולפיכך אקשינן ברים שמעתין אפילו כת ראשונה נמי לא כיון שאתה אומר שהוחזקה זו הכת המזמת באיסטסים ואמסקנא סמכינן דהוא טעמיה דר' יוחנן והוא עיקר :

ועוד

דהא רובא נינהו: ומנין שאפי' ק'. ששנים מזימין אותם: ת"ל עדים. לומר אפי' ק' אין להם אלא דין ב' עדים: עד שיזומו שניהם. דאין קרוי עדות בפחות מב': עד שיזומו שלשתן. דלא תימא כיון שהוזמו השנים שהם עיקר העדות סגי קמ"ל דלא: גמ' אמר רבא. הא דאמרינן דאפי' מאה חשובין כב' ועד שיזומו כולם דוקא שהעיד כל אחד בתוך כדי דיבור של חבירו דהיינו כדי שאלת תלמיד לרב אבל אם יש הפסק יותר בין זה לזה לא הוי עדות אחד וכל מי שהעיד עד אותו הפסק חושבין אותו עדות אחת מכאן ואילך חושבין אותו עדות אחרת ואם הוזמו העדים הראשונים נהרגין אע"פ שלא נר מצוה הוזמו עדות האחרת: מתני' לא בא הג' להקל. השלישי אינו יכול לומר כבר העידו השנים ונתקיים העדות בהם ושאפילו הוזם לא ישלם אלא אע"פ שלא היה צריך אם העיד תוך כדי דבור דינו להתחייב אם הוזם כיוצא באלו וריב"א מפרש דר"ע חולק על ר"ש ומפרש כך לא בא הג' להקל עליו ולומר שלא יוזמו עד שיזומו כולם אלא להחמיר עליו ולומר שנהרג מיהא כשניזום אבל אם הוזמו ב' הראשונים נהרגין אע"פ שלא הוזם השלישי ועוד פירש הר"י בן גיאות דאם הוזמו השנים אע"פ שלא הוזם הג' נעשו כולם זוממין ועגש הכתוב השלישי שנטפל לשנים שעברו והעידו שקר כיוצא בהן אלמא שהב' הוזמו ולא השלישי דאילו הוזם הג' גם הוא היה נקרא עובר עבירה והרי נעשה דין ג' כדין הב' בטפולו להם לא בהזמתו ומ"מ אף לפי זה הלכה כר"ש דת"ק אית ליה דר"ש וה"ל ר"ע יחיד: מה שנים נמצא אחד וכו'. י"ל שהוא סיום ר"ע דגם לענין זה הוקש השלישי לשנים או שנאו מפני מחלוקת ר"י ור': בד"א וכו'. בד"א שאם נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטלה ואפילו הם ק' בדיני נפשות: תתקיים עדות בשאר. ואפילו התרו בהם ואמרו לאסהודי אתינן אינן נפסלים הכשרים בשביל הפסולין ורבי פליג ואמר דלא שנו [אלא] בזמן שהתרה בהם שגלו את דעת העדים אם באו לראות או להעיד כדמפרש בגמרא ואמרו לאסהודי אתינא ובכי האי אפילו בדיני ממונות פסול: שלא התרו בהם. הייט דאתו למחזי ולא לאסהודי אפילו בדיני נפשות לא פסילי וי"מ בזמן שהתרו בהם כשהתרו כל העדים בנדון ודאי להעיד באו והם כולם עדות אחת ומתבטלת בעדות הפסולין אבל אם לא התרו בהם [לא*]) ובדיני ממונות דלא שייך התראה יתברר ע"פ העדים אם הם עדות אחת או לא וכדאיתא בגמרא: מה יעשו. כלומר דא"כ מה יעשו והדין נותן שאין העדות פסולה דאי לא

את הג' ומנין אפילו מאה ת"ל עדים ר"ש אומר מה שנים אינן נהרגין עד שיהו שניהן זוממין אף שלשה אינן נהרגין עד שיהו שלשתן זוממין ומנין אפילו מאה ת"ל עדים: גמ' *אמר רבא והוא שהעידו כל אחד מהן בתוך כדי דבורו של חבירו: מתני' *ר' עקיבא אומר לא בא השלישי אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו אם ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר לניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה מה שנים *נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף ג' נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומנין אפילו מאה ת"ל עדים *א"ר יוסי במה דברים אמורים בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר ר' אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בזמן שהתרו בהם אבל בזמן שלא התרו בהן לא מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש: גמ' היכי אמרינן להו אמר רבא הכי אמרינן להו למיחזי אתיתו או לאסהודי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתינן נמצא אחד קרוב או פסול עדותן בטלה ואי אמרי למיחזי אתינן מה יעשו שני אחים שראו באחד שהרג את הנפש איתמר אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי ור"נ אמר °הלכה כר' והלכתא כר' דקי"ל הלכתא כר"נ בדיני כדאיתא בכתובות (א) והכי פירושא בדיני נפשות כשר בשלא התרו בהן דלמחזי אתו ואף בדיני ממונות שאין להם התראה אם לא ידע העד השני שיש למלוה או ללוה כאן קרוב או פסול תתקיים העדות בשאר העדים וגמרינן מינה דמה שאנו פוסלין בגמרא אחד מהן קרוב או פסול (ב) אבל המזמין את עדיו והוציא את כל האחרים מכלל העדות לאו כל כמיניה לבטל את העדות וכן כשצריך האדם לעדות ומצוה להחרים כל מי שיודע לו עדות שיבא להעיד ובאו בערבוביא והעידו כשרים ופסולים ראיתי רבותי דנין שלא נתבטל עדות הכשרין שלא היתה כוונתו אלא בראוי להעיד: וחזינן לגאון דקאמר ה"מ בעדות על פה אבל שטר שיש בו שלשה עדים ושנים מהן קרובין זה לזה אם לא נודע בעדות ברורה שישבו שלשתן להעיד וכתבו עדותן זה בפני זה *דהוי כמאן דאמרי למיסהד אתינן לא מבטלינן ליה לשטרא מספק אלא תתקיים העדות בשאר דאמרינן דילמא חד שביק רווחא למאן

רש"י

את ב': ומניין שאפילו ק'. ששנים מזימין ק' שהעידו יחד: מה שנים אין נהרגין עד שיזומו שניהם. דכתיב והנה עד שקר העד ואמר מר כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד: גמ' והוא שהעידו כל אחד ואחד בתוך כדי דיבורו של חבירו. שכל אחד מתחיל להעיד בתוך כדי דיבור סיומו של חבירו התם קאמר מתני' שאין נהרגין עד שיזומו כולן אבל אם העידו שנים ואחר זמן העידו האחרים הרי הן כב' כתות לכל דבר: מתני' ר"ע אומר לא בא השלישי. כלומר לא הוצרך ללמדנו זאת דממילא ידעינן דשנים מזימין את השלשה כי שנים כשרים לכל עדיות שבתורה וממילא נמי ידעינן שאין זוממין עד שיזומו כולן שהרי כולן כאחד נעשים עדים וקרא כתיב והנה עד שקר העד ולא בא אלא להחמיר עליו שלא תאמר הואיל דבלא השלישי היתה עדות מתקיימת לא יעשו בו דין הזמה למדך הכתוב שאף הוא נדון: על אחת כמה וכמה. שמדה טובה מרובה ממדת פורענות שמדת פורענות כתיב ביה על שלשים ועל רבעים ומדה טובה כתיב ביה נוצר חסד לאלפים: בד"א בדיני נפשות. דכתיב והצילו העדה ומסדרין אזכותא: אחד דיני ממונות. נמי עדותן בטלה: בזמן שהתרו בהן. בדיני נפשות איירי כלומר כי אמרי' דבטלה זהו בזמן שהקרוב או הפסול משתתף מתחלה להיות מן המתרים בעוברי עבירה: אבל אם לא התרה בהן. ולא כוון להיות עד בדבר לא בטלה עדות האחרים בשביל ראייתו של זה: מה יעשו שני עדים אחין. שראו עם אחד מן השוק באחד שהרג את הנפש: גמ' היכי אמרינן להו. כשבאין להעיד בבית דין:
מתני'

ה"ר ר"א עוד ר"ב נשאר ועובר ה"ג

תימא הכי מה יעשו ב' אחין ואחד עמהם שראו באחד וכו' ואחד מן האחין לא הלך להעיד אלא לראות מה היה הדבר וכי מפני שהיה אחד מהם פסול בראיה תבטל עדות השאר שכוונו להעיד: גמ' זה לשון ההלכות וחזינן לגאון דקאמר ה"מ בעדות על פה אבל שטר שיש בו שלשה עדים ב' מהם קרובים זה לזה אם לא נודע בעדות ברורה שישבו שלשתן להעיד וכתבו עדותם זה בפני זה דדמי כמאן דאמרי למסהד אתינן לא מבטלינן לשטרא מספק אלא תתקיים העדות בשאר דאמרינן דלמא חד שבק רווחא למאן דקשיש מיניה ובא זה הקרוב וחתם שלא מדעת חברו: ירושלמי פירש ההלכה. היכי אמרינן להו. כשלא התרו בנדון או בדיני ממונות דאין שם התראה והם רבים במה יתברר אם היא עדות אחת ומתבטל בעדות הקרובים או לא: למחזי אתיתו וכו'. שואלין אותם שאם יאמרו כוונו לראות בעלמא לא נעשית עדות אחת ואינה מתבטלת בעדות הקרובים ואם אמרו מתחלה היתה כוונתו לראות כדי להעיד עדותן בטלה ופר"י דוקא שהעידו כבר בבית דין *והרמ"ה ז"ל כתב דהא דאמרינן אי למחזי אתו עדותם כשרה דוקא דלא אסהידו בהדי הדדי בבית דין בתוך כדי דבור אבל אם העידו כל אחד בתוך כדי דבור של חבירו עדותן בטלה דעיקר עדות בשעת [א] הגדה הוא: הלכה כרבי יוסי. דאמר דדיני ממונות אפילו כוונו הפסולים להעיד עם הכשרים תתקיים העדות בשאר: הלכה כר'. דכשבאו להעיד דיני ממונות ודיני נפשות דין אחד להם והלכה כרבי דר"נ פסק כוותיה: וחזינן לגאון דקאמר וכו' וכ"כ ר"ח ז"ל וכ' הרמב"ן ז"ל וכל שכן לב' אחרונים שנמצאו קרובין או פסולין שהוא כשר דאמר בתר הכי אתי הנך וחתמי ואין דעת התוספות כן אלא לעולם צריך שיהו ב' האחרונים כשרים ובפרק גט פשוט הוא בארוכה: בתשובה לרי"ף ז"ל דב' החתומים בשטר והאחד קרוב והשני רחוק וזכור לעדות (ג) ושניהן באו להעיד אלא שלא היה מכיר בקורבתו והכשיר עדותו של שני וחייבו שבועה על פיו ובלבד שלא יהא רגיל בו ונאמן לומר שלא ידע בקורבתו כשם שנאמן לומר למחזי אתינא כן כתב הרמב"ן ז"ל והביא ראיה לדבריו מן התוספתא וכתב בהלכות גדולות קאמרי רבנן דשטרא דחתימי עליה סהדי ואשתכח חד פסול נהי דממונא לא מפקינן אפומיה אבל משבעינן ליה אפומא דהאי עד כשר והאי דלא מפסיל עד כשר בגרופו של פסול דאמרינן רווחא שבק למאן דקשיש מיניה ואתא פסול וחתים ומ"מ משמע מתוך לשונו דדוקא [לא] נפסל הכשר במה שנמצא חתום עם הפסול אבל אם העידו יחד בב"ד נתבטל גם עדות הכשר ויש מן המפרשים ז"ל שכתב יראה שאם הזמין המלוה עדים כשרים ועמדו שם פסולים אף אם כוונו להעיד ובאו לב"ד להעיד לא נתבטל עדות הכשרים דכיון דייחד את עדיו לאו כל כמינייהו להפסיד לזה ממונו דהא דקאמר תלמודא דשיילינן להו אי לאסהודי אי למחזי הייט בדבר הנעשה בפני רוב עם בלא הזמנת עדים ובאים כולם להעיד אבל המזמין עדיו והוציא כל האחרים מן העדות לאו כל כמינייהו לבטל העדות וכן כשאדם צריך לעדות ומלוה להחרים שכל מי שיודע לו עדות שיבא ויעיד ובאו בערבוביא והעידו

*) כדפו"י הגי' או בדיני ממונות

אבל אם העידו יחד בב"ד נתבטלה גם עדות הכשר ויראה שאם הזמין המלוה עדים כשרים ועמדו שמה קרובים או פסולים אפי' אם כוונו להעיד ובאו והעידו בב"ד לא נתבטלה עדות הכשרים דכיון שיחד את עדיו לאו כל כמינייהו להפסיד בזה ממונו דהא דקאמר תלמודא דשיילינן להו אי למחזי אתו אי לאסהודי אתו היינו דבר הנעשה בפני רוב עם בלא הזמנת עדים ובאין כולם להעיד: (ב) אבל המזמין כו' עד שלא היתה כוונתו אלא בראויין להעיד נל"ק שכל זה היתה הג"ה בס' האלפס מתכם אחד ולא מדברי המחבר ונשתבשה ונכתבה תוך הספר: (ג) בח"מ סי' ל"ו מביאו ולא כתוב וזכור לעדות וגם קל"ק אי זכור יעיד עוד בב"ד בלא צירוף דהרי בח"מ סי' מ"ם תשובת הרא"ש גם בנימוקי יוסף פרק זה בורר מביאה ולא כתב שם וזכור לעדות:

א מיי' פרק ה מהל' עדות סמג לאוין ריג טור ח"מ סי' נו:

הגהות מא"י

[א] נ"ל העדאה:

נס"י הגי' למאן דאמרי

ועיין נמוקי' וגאב"ר

והלא באותו היום עמנו הייתם במקום פלוני ועוד באה כת ג' והזימה כת ב' ואמרו להם אותו היום שאתם אומרים שהייתם כת ראשונה עמכם אתם הייתם עמנו במקום אחר ולא הייתם אצל כת ראשונה ושקר אתם אומרים ונמצאת כת הראשונה אמת והשניה זוממת ועוד באה כת רביעית והזימה כת הג' ואמרו להם באותו היום שאתם מעידים על השניה הייתם עמנו וכת הב' אמת והג' זוממת וכן הראשונה זוממת ע"פ השניה הרי אלו כל הזוממים נהרגים אפילו הם מאה כגון שבאה כת ה' והזימה הרביעית ועוד באה שישית והזימה החמישית ואפי' עוד באו כת אחר כת ומזימות זו את זו ונמצאו כל הכתות אחת אמת ואחת זוממת כדרך שביארנו הרי אלו כל הזוממים נהרגים: כתב מיימו' פ"י מהלכות עדות וטור ח"מ ל"ד דעד זומם אע"פ שהוזם בעדות ממון ושילם הרי זה פסול מן התורה לכל עדות ופירש הטור דה"ק דשלמו בכפיית ב"ד דכיון ששילם בכפיית ב"ד לא הוי חזרה שלמה ופסולים עד שישובו מעצמן דאילו שלמו מעצמן פשיטא שחזרו להכשרן. כתב המרדכי פרק החובל דהמגביה ידו על חבירו להכותו יש לקרותו רשע ופסול ושכנגדו נשבע ונוטל עד שישוב מרשעו ויקבל דין ואפילו לא תבעו זה אלא אחר. בשם ראב"ן:

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) תניא בתוספתא רבי אמר אף בדיני ממונות והוא לא ידע שיש להם קרוב או פסול תתקיים העדות בשאר והכי פירושא כולם עד וגמרי' מינה מה שפסול קרוב או פסול היינו טעמא דנטפלו לפסולין הלכך אם היו שוגגין ולא נצטרפו לדעת הכשרים בהכשרן ונחלקת מהן העדות וכי היכי דתלינן בדעת הפסולין אי אמר למחזי אתינן אי לאסהודי ה"נ תלינן בדעת הכשרים אם לא הכירו בפסולין כל זה ל'הרמב"ן שהביא ראיה מזו התוספתא לתשובת רב אלפס ז"ל שהביא הר"ן ז"ל וה"ל רבי' אהר"י ולא מסתבר לי כלל דכיון שהעיד הפסול בב"ד נתבטל גם עדות הכשרין ואין תלוי במה שלא הכיר הכשר בקורבתן כי לא נמצא זה בתלמוד דאי איתא שתלוי בהכרת העדים הוי לתלמודא למימר דשיילינן להו לכשרין אם הכירו בפסולין של אלו והכי פירושא דתוספתא והוא לא ידע המלוה שיש לו או ללוה שם קרוב או פסול כי לא הזמינום לעדים אלא הם מעצמן באו לראות התקיים העדות בשאר עדים וכן משמע מתוך לשון הלכות גדולות שכתב בהן קאמרי רבנן דשטרא דחתימי עליה סהדי ואשתכח חד מנייהו קרוב או פסול נהי דממונא לא מפקינן אפומיה אבל משבעינן ליה אפומא דהאי עד כשר והא דלא מיפסיל עד כשר בגרופו של פסול דאמרי' רווחא שביק למאן דקשיש מיניה ואתא פסול וחתם ומשמע דדוקא לא נפסל הכשר במה שנמצא חתום עם הפסול אבל אם העידו יחד בב"ד נתב[טלה] להפסיד בזה ממונו דהא דקא[מר] להעיד נל"ק שכל זה היתה הג[ה"ה]

א מיי' פי"ד מהל' עדות טור ח"מ סי' לג :
ב מיי' פ"ד מהל' עדות סמג עשין קט טור ח"מ סי' לח :
ג מיי' פכ"א מהל' סנהדרי' טור ח"מ סי' יז וכח :
ד מיי' פט"ו מהל' עדות סמג לאוין רטו טור ח"מ סי' לח :
ה מיי' פ"ק מהל' איסורי ביאה :
ו מיי' פ"ד מהל' ת"ת טור י"ד סימן רמז :

והעידו כשרים ופסולין ראיתי רבותי דנין שלא נתבטלה עדות הכשרים שלא היתה כוונתו אלא בראויים להעיד ע"כ וכן דעת הרא"ש ז"ל :
הירושלמי שכתבו ר' יוחנן אמר פסול · דס"ל לא פלגינן דבורא ולא נאמין אותם אפי' לגבי אותו מקבל מתנה שהוא רחוק להם :
מה שנים נמצא אחד מהם קרוב וכו' · כלומר וכמו שאנו מחמירים בעדות על פה לפסול הכשרים מפני שהיו במעמד אחד עם הפסולים ה"נ כיון שנתכוון לשמוע העדות לקרובו מקבל מתנה כמו לרחוק ראוי לפסול דכיון שבטל מקצת העדות בטלה כולה ונראה כי הרב ז"ל פוסק כר' יוחנן דלא פלגינן דבורא

רש"י

מתני' הוא והן נהרגין · הוא נהרג דהכתי איכא כת אחת שלא הוזמו והן הניזומין גם הם נהרגין מאחר שהוזמו : גמ' אילימא עד אחד · מרישא דקרא דכתיב ע"פ שנים עדים יומת המת משמע דוקא ע"פ שנים ולא ע"פ עד אחד : אחד אחד · שאחד רואה מחלון זה ואחד מחלון זה ואין רואין זה את זה דאין מצטרפין להעיד : מתני' שלא תהא סנהדרין שומעת מפי המתורגמן · שצריכין שיהו הדיינים מכירים בלשון העדים ולא יעמידו מליץ ביניהן שלא תהא סנהדרין שומעת עדות העדים מפי המתורגמן : גמ' לעוזי · בעלי לשון אחרת שאין הדיינין מכירים בה : אילעא וטוביה · עדי הלואה היו קרובים אל הערב : משיראו מנאפים · משינהגו מנהג ניאוף שישכבו בקירוב בשר ונוהגין כדרך תשמיש : שפופרת · קנה חלול שנותנין בו כחול לעינים : מכחול · הוא קיסם דק שבו נוטלין הצבע מתוך הקנה :

הדרן עלך כיצד העדים

אלו הן הגולין · קרא כתיב ונס אל אחת הערים האל וחי עביד ליה חיותא :

תורה אור

למאן דקשיש מיניה ובא זה הקרוב וחתם שם שלא מדעת חבירו : ירושלמי *כתב כל נכסיו לב' בני אדם והעדים כשרים לזה ופסולין לזה ר' יוחנן אמר פסול ורשב"ל אמר כשר אמר (רשב"א)[ר' אלעזר]מתניתא מסייעא ליה לר' יוחנן מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף ג' נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומנין אפי' מאה ת"ל עדים: והיכא דליכא בשטרא אלא תרי וחד מינייהו פסול אי נמי תרי קרובין להדדי אפילו מסרה ניהליה באפי סהדי אחרני דכשירי לא מהני מידי דה"ל מזוייף מתוכו כדגרסינן בפרק א' דיני ממונות *בענין ההיא מתנתא דהוה חתימי עלה תרי גיסי וא"ל רב יוסף זיל אייתי סהדי דמסריה ניהלך באנפי סהדי וא"ל אביי והא מודה ר"א במזוייף מתוכו שהוא פסול וא"ל רב יוסף לההוא זיל לא שבקי לי דאוקמה בידך : מתני' *היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין אותו מחלון זה ואחד מתרה בו באמצע בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת ואם לאו הרי אלו שתי עדיות לפיכך אם נמצאת אחת מהן זוממת הוא והן נהרגין והשניה פטורה : גמ' אמר רב יהודה עדות מיוחדת כשרה בדיני ממונות דכתיב °לא יומת על פי עד אחד מאי עד אחד אילימא עד אחד ממש מרישא שמעת מינה על פי שנים עדים אלא מאי עד אחד אחד אחד ובדיני נפשות הוא דלא אבל בדיני ממונות כשרה : מתני' ר' יוסי ברבי יהודה אומר לעולם אינו נהרג עד שיהו פי שנים מתרין בו שנאמר °ע"פ שנים עדים וכו' [א] עד דבר אחר שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן : גמ' °הנהו לעוזי דאתו לקמיה דרבא אוקים רבא תורגמן בינייהו והיכי עבד הכי והא תנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן רבא מידע הוה ידע מאי דהוו אמרי אהדורי הוא דלא הוה ידע *אילעא וטוביה קריביה דערבא הוו סבר רב פפא למימר גבי לוה ומלוה רחיקי נינהו אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא ואי ליתיה ללוה לאו בתר ערבא אזלינן אמר שמואל °במנאפים משיראו מנאפים ולא בעינן כמכחול בשפופרת :

אלפס סג | דף כח: | דף ו: אלפס סד | דברים יז | שם | דף ז' | אלפס סו | אלפס סז

הדרן עלך כיצד העדים

*אלו הן הגולין : גמ' תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר °וחי עביד להו

דף י' דברים יט | אלפס סח

נר מצוה

וכן פסק ר"ח ז"ל · ורבינו אפרים פסק כר"ל דפלגינן דבורא דהכי ס"ל לרבא במסכת גיטין (דף ח:) גבי עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנויין לך וכו' דמסיק רבא אחד זה ואחד זה עצמו קנה נכסים לא קנה דפלגינן דיבורא והאי ירושלמי נמי מייתי ליה עלה דהך ברייתא [התם] (בפ"ק דגיטין הלכה א) דקאמר אתיא כהדא כתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחד וכו' וכן כתב רבינו האי גאון ז"ל בתשובה על שטר צוואה שאחד מן העדים קרוב לאחד מן היורשין והכשיר לרחוקים דבתרי גופי דברי הכל פלגינן דיבורא וכן כתב הרמב"ן ז"ל אהך דקאמר לקמן [ד' ז·] ואי ליתיה ללוה לאו בתר ערבא אזיל ודוקא מהאי טעמא הא לאו הכי כשרים אלמא כתב נכסיו לשני בני אדם והעדים קרובים לזה ורחוקים לזה כשרים להעיד לרחוק : תרי גיסי · בעלי שתי אחיות : במזויף מתוכו · כשעדי השטר קרובין זה לזה או פסולין : שהוא פסול · ואפי' יש עדים כשרים שמסרו לו בפניהם אינו מועיל : מתני' היו שנים רואין אותו · היו ב' עדים רואין לאחד הורג נפש מחלון וכו' : ואחד מתרה · וראו נמי לא' מתרה בהורג באמצע שני החלונות : הרי אלו עדות אחד · לענין זה שאם נמצא א' מהן קרוב או פסול שבטל כל העדות ואינן נזומין עד שיזומו כולן : לפיכך אם נמצאת כת אחת מהן זוממת · כיון שהן ב' עדיות הוא והן נהרגין ההורג נהרג בעדות כת שניה שלא הוזמה והכת שהוזמה נמי נהרגת ע"פ המזומים : והשניה פטורה · אם הוזמה הכת שניה אחר שנהרג הרוצח פטורה היא דכיון שנהרג ההורג על פיהם שוב אין נהרגין דקי"ל [דף ה:] לא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין דכתיב כאשר זמם לעשות ולא כאשר עשה וה"מ דבעינן רואין זה את זה בדיני נפשות אבל בדיני ממונות קי"ל כר' יהושע בן קרחה דאפילו הלואה אחר הלואה מצטרפין כגון זה אומר בפני הלוהו מנה ואחד אומר בפני הלוהו מנה וזה לא ראה של זה דמ"מ תרווייהו מסהדי דחייב ליה חד מנה כדאיתא בשלהי פרק זה בורר בסנהדרין [דף ל·] כ"ש כשראו שניהם ההלואה ביחד זה מחלון זה וזה מחלון זה וש"מ מהכא יליף לה ר' יהושע מדחזינן בגמ' דהכשיר קרא עדות מיוחדת בממון : גמ' עדות מיוחדת · כגון שראו ההלואה אחד מחלון זה ואחד מחלון זה ולא היו רואין זה את זה ובדיני נפשות הוא דלא · כלומר בדיני נפשות הוא שצריכין כל העדים שיראו עושה העבירה כו' : אבל בדיני ממונות · אע"פ שראו זה אחר זה מצטרפין : מתני' אינו נהרג · פליג אתנא קמא דאמר ואחד מתרה בו באמצע דמשמע דלא בעיא שאותם המעידים עליו בב"ד יתרו בו אלא אדם אחר אם התרה בו יהרג : ע"פ שנים · יקום כלומר שיהא הדבר כולו שהוא העדות והתראה קם על פי שנים העדים : ד"א מפי תורגמן שמא יחליף התורגמן בלשון העדות ועוד כשישמעו הם מפי העדים יתכן להם לחקור אותם יותר : גמ' לעוזי · לשון עלגים מלשון עם לועז : ידע מאי דהוו אמרי · מבין היה לשונם ומבין טענותיהם אבל לא היה מכיר בלשון כדי להשיבם והעמיד מליץ להשיב להם מה שרבא חוקר אותם : אלעא וטוביה · פי' רש"י ז"ל דעדי הלואה היו והלוה והערב לא היו מודים בה : רחיקי ניהו · ויכולין לחייב הלוה בעדותן ויפרע למלוה : לאו בתר ערבא אזיל · כלומר וה"ל כאילו נכתב השטר על הלוה ועל הערב וכיון שפסולין לערב מפני קורבה פסולין גם ללוה והראב"ד ז"ל כתב *שטענותיהם על עסקי פרעון שהלוה והערב היו מודים בהלואה או שיש עדים אחרים כשרים על ההלואה אלא שאומר לוה למלוה פרעתיך ובטענה זו נפטר הערב והביא המלוה אלו העדים שהודה לו היום בפניהם שלא פרע ונמצא הערב מתחייב : משיראו מנאפים · משיראו אותם העדים דבוקים זע"ז כדרך כל בועל הרי אלו נהרגין בראיה זו ואין זוקקין לראות שהערה בה והכניס כמכחול בשפופרת: הדרן עלך כיצד העדים

אלו הן הגולין · כלומר הגולין ממקומם לעיר מקלט כשהרג בשוגג : וחי · (אחיך) והתורה חיים היא דכתיב כי היא חייך ואורך ימיך כי חיים

הגהות מא"י
[א] פי' עד רשום למחוק :

עיין סמ"ע סימן לג ס"ק כד נ"מ בין ב' טעמים

אילעא וטוביה קרובי' דערבא הוו וכו' ה"ר אברהם ז"ל פירשה בשטענותיהן היו בפירעון החוב והעידו אלו העדים על הלוה שהודה בפניהם שלא פרע ומתוך כך היה הערב מתחייב אם לא היו פסולין מחמת קורבתן וכמדומה לי שדחקו לרב ז"ל בפי' הזה שלא רצה להעמידה בשטענותיהם היו לעיקר ההלואה משום דהא קי"ל דפלגי' דבורא ופשטא ליה בכה"ג שנאמנין היו ללוה ולמלוה ופסולין לערב כדרבא דאמר פלוני בא על אשתו הוא ואחר מצטרפין להרגו אבל לא להרגה ואנן לא אסתברא לן הכי דע"כ לא קאמר רבא דפלגי' דבורא אלא בתרי גופי אבל בחד גופא פלוגתא דרב מרי ורב זביד בפרק יש נוחלין בבעל שאמר גרשתי את אשתי ואפילו למ"ד התם פלגינן דבורא כגון אמר למפרע מהו להימוניה בלהבא שהם שני זמנים אבל בזמן א' וגוף אחד ליכא מ"ד הלכך כיון דערב במקום לוה קאי דאי לית ליה אזיל מלוה בתר ערב והדר ערב עליה דלוה דתרוייהו כגוף אחד דמו ובזמן אחד תלה העדות על שניהם וכשהן פסולי' לערב כך הם פסולים ללוה אפילו בשיש לו נכסים ואפילו בשטענותיהם ועדות העדים בעיקר ההלואה ומה שכתב הרי"ף ז"ל ירושלמי כתב כל נכסיו לשני בני אדם והעדים כשרין לזה ופסולין לזה ר' יוחנן אמר פסול היינו טעמיה נמי דר' יוחנן דלא פלגי' חד שטרא וכשם שהשטר בטל מאצל זה כך בטל מאצל זה לפי שפסול הקורבה פושט בכל השטר כולו כשם שהוא פושט בכל העדים כולן אפי' הן מאה בשנמצא אחד מהן קרוב או פסול וכיון שכן דין הוא שתפשוט קורבת הערב אף בלוה שהוא עומד תחתיו במקומו והא דאמרי' דלא פלגינן דבורא בחד שטרא ה"מ בקורבת העדים שפושטת בכל השטר כולו כשם שהיא פושטת בכל העדים כולן דגלי בה רחמנא בהיקש שלשה לשנים ואפי' הן מאה אבל במילתא אחריתי פלגינן דבורא אפי' בחד שטרא כדאמרי' בגיטין בעבד שהביא גטו וכתוב בו כל נכסי קנוים לך עצמו קנה נכסים לא קנה :

[דף ט ע"ב] נשמט אנשמט ל"ק הא רבי הא רבנן . פירוש קמייתא דר"ש כרבנן דהא דאמר נשמט אינו גולה בשונא לפי שקרוב למזיד הוא הא באוהב גולה ובתרייתא דר"ש כר' דאמר נשמט הברזל מקתו אינה גולה באוהב

והיינו דקאמר לעולם אינו גולה כלומר בשנשמט מקתו עד שישמט מהצלו מידו דהיינו בשמיטת כל המחצל ולא כשישמט המחצל מקתו:[דף יב ע"ב] אימור דשמעת ליה לר"י גבי מעשר לחומרא פירוש עיקרו בחוץ ונופו בפנים שדינן עיקרו בתר נופו לחומרא דכי היכי דבנופו לא מצי פריק בעיקרו נמי לא מצי פריק מדרבנן לחומרא דשדינן עיקר בתר נוף ולא מצי אכיל נמי בעיקרו כדיניה מדאורייתא דהא בראי קאי אבל בנופו מפריק הוא דלא מצי פריק הא מיכל מצי אכיל כדיניה דהא בפנים קאי דעיקרו בתר נופו שדינא נופו בתר עקרו לא שדינן עיקרו בפנים ונופו בחוץ כי היכי דבנופו לא מצי אכיל בלא פדיה בעיקרו נמי לא מצי אכיל כלל לחומרא דשדינן עיקר' בתר נוף ולא מצי פריק נמי בעיקרו בדיניה דהאי גואי קאי וקלטוה מחיצות אבל בנופו מיכל הוא דלא מצי אכיל הא מפריק מצי פריק דלא שדינן נופו בתר עיקרו כלל אלא גבי ערי מקלט וכו' אמר רבה בעיקרו בפנים וקאי רוצח בעיקרו דכ"ע לא מצי קטיל ליה קאי בנופו ויכיל גואל הדם להרגו בחצים וצרורות כ"ע מצי קטיל ליה דהא דכ"ע נופו בתר עיקרו לא שדי בין לקולא בין לחומרא כי

מלחמת ה'

ועוד אילעא וטוביה קריביה דערבא הוי וכו' ה"ר אברהם פירוש בשטענותיהם היו בפרעון החוב וכו' וכמדומה לי שדחקו לרב ז"ל בפי' הזה וכו' משום דקי"ל דפלגי' דבורא וכו' ואנן לא מסתברא לן הכי וכו' :

אמר הכותב לא זו כונת הרב ז"ל שעדיין הדבר קשה אמאי לא פלגי' דבורא וליהמניהו גבי לוה שהוא חייב לו ולא גבי ערב כדסבר רב פפא למימר וכבר הקשה כן הרב אב ב"ד ז"ל עצמו ותרצה בתשובותיו ואף במה שכתב בשטענותיהם בפרעון החוב נמי יפה כיון שאם טענותיהם בעיקר ההלואה והיה הערב טוען לא ערבתי מעולם אמאי לא מהימני גבי לוה ולא לגבי ערב ואפילו למאן דלא פליג דבורא וכי העדים שאמרו מעידים אנו בראובן שהלוה לשמעון מנה ולוי מנה ונמצאו קרובים אצל לוי מי לא מהימני לגבי שמעון והיכי אמרי' לאו בתר ערבא אזיל מי הכניסו ערב לזה שילכו אחריו והא עדות לוה ודאי עדות אחת בפני עצמה וערבותו של לוי עדות אחרת אטו משום דבתוך כדי דבור העידו ונפסלין הרי עדות מוחלקת בשני בני אדם היא אלא ודאי אין להעמידה בשטענותיהם ועדות העדים בעיקר ההלואה כמו שפי' בעל המאור ז"ל דהתם בודאי פסולין לזה וכשרין לזה ולא בעיא מפלג דבורא כ"ש למאי דקי"ל דפלגינן כדברי הרב אב ב"ד ז"ל אבל מה שפירש כגון שהעידו אלו העדים שלא פרע לפי דעתו אלוף הן הדברים דהכא בשטענותיהן בפרעון החוב כגון שהיה למלוה שטר כשר עליהן והללו טוענין פרענו והביא אלו העדים שפרע שאם נאמין אותם על הלוה לפטרו אף הערב פטור ואי אפשר לחייב זה ולפטור זה לעולם וסבר רב פפא למימר כיון דהשתא מלוה עליה דלוה קאתי ולדידיה תבעו וסהדי רחיקי מיניה פטרינך ליה ולא מתהני ערב בהכי דא"כ לא אתי סהדי לוה פרע אמר ליה רב הונא אי ליתיה ללוה לאו בתר ערבא אזיל וכיון שכן השתא פטרת ליה משעבודא דאיכא עליה על פי קרובין הלכך על כרחין בטלה עדותן ומה שאמר בעל המאור ז"ל בטעם הירושל' מפני שפסול הקורבה פשוט בכל השטר אבל במילתא אחריתי פלגי' דבורא אפילו בחד שטרא כדאמרינן בגטין בעבד שהביא גטו וכתב בו כל נכסי קנויין לך עצמו קנה נכסים לא קנה אלו ראה הירושלמי בגמרא שלנו במסכת גטין לא היה הטעם קל בעיניו דהכי גרסינן התם כתב כל נכסיו לעבדו את אמר הוא גטו הוא מתנתו מה את עבד לה כגט הוא וערכו בטל או כמתנה הוא וערכו קיים אתיא כהדה כתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחת והיו העדים כשרים לזה ופסולין לזה ר' אילעא בשם ר' אסי אתפלגין רבי יוחנן ורשב"ל חד אמר מאחר שהם פסולין לזה ופסולין לזה ותרינא אמר כשרין לזה ופסולין לזה רבי מנא לא מפרש רבי אבן מפרש ר' יוחנן אמר מאחר שהן פסולין לזה פסולין לזה ר"ש אמר כשרים לזה

חייב הם למולאים ואע"פ שיש בעיר מקלט רב אחר שילמדו אפ"ה אותו שרגיל עמו עדיף טפי לפי שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד : מכאן שלא ישנה וכו' שמא יזדמן לו שיהרוג כיון שאינו זהיר וילטרך רבו לגלות עמו : הדרן עלך אלו הן הגולין

אלו הן הלוקין הבא על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו ועל אחות אשתו ועל אשת אחיו ועל אשת אחי אביו ועל הנדה אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין וממזר אלמנה וגרושה חייבים משום ב' שמות גרושה וחלוצה אינם חייבים אלא משום שם אחד בלבד :

תורה אור נר מצוה

להו מידי דתהוי ליה חיותא אמר ר' זירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון :

הדרן עלך אלו הן הגולין

[דף יג:] *אלו הן הלוקין הבא על אחותו וכו' *[א]הנוטל אם על הבנים רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה : [דף טו:] גמ' *תאני תנא קמיה דרבי יוחנן כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה קיים עשה שבה פטור ביטל עשה שבה חייב א"ל רבי יוחנן מאי קא אמרת קיים פטור לא קיים חייב ביטל חייב לא ביטל פטור תני קיימו ולא קיימו כלומר אע"פ שלא בטלו לעשה כיון שלא קיימו לוקה על לא תעשה : מתני' [דף כ:] *[ב]הקורח קרחה בראשו והמקיף פאת ראשו והמשחית פאת זקנו [א] והשורט שריטה אחת על מת חייב שרט שריטה אחת על חמשה מתים או חמש שריטות על מת אחד °חייב על כל אחת ואחת וחייב על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן ועל הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה ר' אלעזר אומר אם נטלו כולו כאחת חייב ואינו חייב אלא אחת ואינו חייב אלא עד שיטלנו בתער ר' אלעזר אומר אפילו לקטו במלקט או ברהיטני חייב : גמ' ת"ר °לא יקרחו יכול אפילו קרח ארבע וחמש קרחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל °קרחה לחייב על כל קרחה וקרחה.

הנוטל האם על הבנים רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה זה הכלל כל מצות עשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליו : ואינו משלח· דסבר שלא תשלח מעיקרא משמע קודם שיקח : משלח ואינו לוקה · והלכה כחכמים [דף יד'] הלכך אם נטל אם מעל הבנים ישלחנה ויפטר ממלקות או מאיסור שעשה כגון האידנא דליכא מלקות : גמ' שיש בה קום עשה · כגון שילוח הקן : קיים עשה שבה · כגון ששלחה אחר שלקח : בטל עשה שבה · כלומר בטלו בידים בענין שלא יכול לקיימו עוד כגון ששחטה חייב מלקות : מאי קאמרת · כלומר דבריך סותרים זה את זה דרישא משמע שלא שלחה אפי' מתה מאליה חייב והדר תני בטל דוקא חייב הא מתה פטור : תני קיימו ולא קיימו פי' בהלכות כלומר אע"פ שלא בטלה לעשה כיון שלא קיים לוקה על לא תעשה ע"כ כלומר תפוס רישא דוקא דאם לא קיימו חייב ורש"י גורס בדברי רבי יוחנן תני בטלו ולא בטלו דכל זמן שלא בטל העשה אע"פ שהתרו בו ב"ד לקיימו ולא קיימו עדיין יש לו תקנה לתקן הלאו אבל לגירסת הרי"ף ז"ל מיד כשהתרו בו ב"ד לתקן הלאו ולא תיקן שוב אין לו תקנה לתקן אותו ולוקה : אמרינן בגמרא [דף טז:] המשהה נקביו והשותה בקרנא דאומנא עובר משום אל תשקצו את נפשותיכם : מתני' הקורח קרחה בראשו · תולש בידו שער ראשו או זקנו על מת · ומקיף ומשחית אף שלא על מת ומקיף נקרא המשחית ומגלח לדעיו בתער ומשוה אותן לאחורי אזנו ולמצחו שאין שם שער דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם : ומשחית את פאת זקנו · משום דכתיב את פאת זקנך ולקמן מפרש מקום הפאות : והשורט שריטה אחת · ששורט בצפרני ידיו בפניו או בשאר בשרו או בכלי ופי' הרמ"ה ז"ל דחייב תרתי משום ושרט לנפש ומשום לא תתגודדו וגדידה ושריטה אחת: חייב על כל אחת ואחת · דכתיב לנפש לחייב על כל נפש ונפש ומדכתיב ושרט ולא כתיב לא תשרטו לחייב על כל שרט ושרט : אחת מכאן · דיש ב' פאות לראש והם במקום שני לדעיו ופאה לשון סוף וקצה הוא : שתים מכאן · בכל (א) לחי יש ב' עצמות וכל עצם איקרי פאה : ואחד מלמטה בשבולת הזקן למטה והוא עצם ה' והיא פאה : אינו חייב אלא אחת · כיון דנכתבו בלאו אחד : עד שיטלנו בתער · דכתיב ולא תשחית אבל במספרים מותר דלית בהו השחתה שהרי ניכר שם השער כדמפרש בגמ' : אפי' לקטו · כיון שמעבירים שרש השער מיקרי השחתה : מלקט · כלי הספרים שמלקטין בו השערות הדקות : ורהיטני · הוא דוגמתו ועל שם שהוא רך בגלוחו וקל נקרא כך כדמתרגם וירץ ורהט : גמ' ת"ל קרחה וכו' · מוקי לה בגמ' בחדא התראה וכגון דסך חמש אצבעותיו [נשא] וקרח חמש קרחות בבת אחת על מת אחד דאי בזה אחר זה והתראה לכל אחת פשיטא דחייב על כל אחת ואחת ואי בהתראה אחת בזה אחר זה

רש"י

תורה דכתיב כי היא חייך : מכאן שלא ישנה לתלמיד שאינו הגון · שלא יצטרך לגלות עמו כדאמרינן בעלמא והאלהים אנה לידו שמגלגלין זכות ע"י זכאי וכו' :

הדרן עלך אלו הן הגולין

אלו הן הלוקין· לוקה ואינו משלח דקסבר שלח מעיקרא משמע לא תקח האם אלא ישלחנה קודם לקיחה ואע"ג דכתיב שלח בתר לא תקח לאו למימר דאם לקחה שלח דליהוי לאו הניתק לעשה אלא לאו שקדמו עשה הוא : וחכמים אומרים משלח כו' · דקסבר שלח אחר לא תקח משמע כדכתיב לאו הניתק לעשה לא תקח ואם לקחת שלח : גמ' א"ל ר' יוחנן לתנא · מאי קאמרת אי קיים קתני פטור אם כן בלא קיים קתני חייב אפילו לא ביטל העשה דבקיום תליא מילתא והכי הוה משמע קיים העשה פטור לא קיימו חייב שהעשה תיקונו של הלאו הוא ואין הלאו תלוי בביטול העשה שמשעה שעבר על הלאו נגמר אבל העשה ניתן לעקור את המלקות וכשיבא לב"ד או יקיים העשה ויפטר או ילקה מיד ואי בביטול תלאו חיובא ע"כ תתני פטורה בלא בטלו והכי יהא פירש ביטל העשה שאי אפשר לקיימו עוד כגון שהיבר כנפיה חייב לא ביטל העשה פטור שכל ימיו בקום ועשה קאי שהלאו תלוי בקיום העשה וביטולו ואינו נגמר עד שיבטל העשה בידים ביטול עולם שלא יוכל להתקיים עוד כדפירשתי : קיימו ולא קיימו · קיימו פטור לא קיימו כשאמרו ליה לקיימו חייב מלקות : מתני' *הקורח קרחה בראשו . על מת : והמקיף פאת ראשו·משוה לדעיו: והמשחית פאת זקנו · בתער ; ופיאות · מפרש לקמן היכן הן : והשורט · עושה חבורה בבשרו בשביל צער מיתה: חייב על כל אחת ואחת. אע"פ שאין כאן אלא התראה אחת ופעם אחת ובגמרא נפקא לן מקראי . וחייב על הראש שתים · אחת מימין ואחת משמאל : ועל הזקן כו' שתים מכאן ושתים מכאן · מקום שהלחי מתחבר לצדעין הוי פאת זקן מקום חיבורם לפאת ראש מכאן ומכאן הרי אחד מכאן ואחד מכאן ושני גבולי השפה אחד מימין השפה ואחד משמאלו הרי ב' ושבולת הזקן מתחת הרי חמשה כך פירש רבינו חננאל ורבינו זקיני פירש מקום חיבור הסנטר לצלע אחד מימין הסנטר שקורין מונטו"ן ואחד משמאלו ושבולת הזקן באמצע הרי שלשה וחיבור שלצדעין הרי חמש וגבולי השפה לא חשיב ונראה לי כרבינו חננאל ובתורת כהנים יליף להו מקראי : כולו כאחד · בהתראה אחת וטעמא מפרש בגמ' :

שלטי הגבורים

א באיסור השריטה כתב מיימ' דוקא שריטה אבל אם מכה בידו על בשרו מותר כדאשכחן בר"ע שפגע במטתו של רבו והיה מכה על בשרו עד שדמו שותת לארץ וכתב הרא"ש ודבר תימה הוא דכיון דבין ביד בין בכלי אסור האיך יהיה מותר דרך הכאה והתוספו' פירשו שר"ע היה עושה כן על התורה כמו שהיה אומר ר"ע הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותם ושיעור הקרחה כתב מיי' כדי שיראה מראשו כגרים פנוי בלא שער והרא"ש פסק כב' שערות חייב ומיי' איסורא איכא אפי' בשער אחד · ומאיסור השחתת הפאות כתב מיי' שאינו חייב אלא בתער אבל במספרים כעין תער מותר והרא"ש כתב שגם במספרים נמי חייב על פיאות הראש ואחד מקיף ואחד נקף חייבים וכגון שסייע בדבר שמטה עצמו אליו להקיפו וכתב בסמג אבל איסורא איכא אע"ג דלא סייע לפיכך אסור להיות ניקף על ידי עובד כוכבים :

[דף רפה ע"א]

חדושי אנשי שם

מהר"ם (א) נ"ל דזה הוא דעת רש"י שפי' בשם רבינו הזקן ועצם ה' לאו דווקא אלא סוף הגבול שזו הוא החמשה והוא סוף הזקן בשבולת באמצע או נאמר עצם המיישי · ר"ל שבולת הזקן מתחת בגרגרת כמו לפר"ח כדאיתא בי"ד סימן קפ"א ואהר"י מייתי ליה ממתני' דנגעים דתנן איזהו הזקן מפרק של לחי עד פיקה של גרגרת ·

עין משפט

א מיי' פי"ג מהל' שחיטה סמג עשין סה טור י"ד סי' רלג :

ב מיי' פי"ב מהלכות עבודת כוכבים סמג לאוין סב טור י"ד סי' קפא :

מכאן עד סוף המסכת הוא פירוש רשב"ם אשר השלים פרש"י בעלות רש"י השמימה בטרם השלים פירושו . כן מוכח מתוס' שבגמ' ותוס' שאנ"ץ דף כ ע"ב בד"ה במלקט ובריטב"א דף כ"א שהביאו דברי הפי' הזה בשם רבינו שמואל :

מלחמת ה'

לזה ופסולין לזה אמר רבי אלעזר מתניתא מסייעא לר' יוחנן מה שנים נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף ג' נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטלה ר' יעקב בר אחא אמר אתפלגון חברין דרבנין ורבנין חד אמר יאות אמר ר"א ותרינא אמר לא אמר רבי אלעזר יאות מאן דאמר לא אמר ר' אלעזר יאות נעשה כשתי כתי עדיות כשרין לזה ופסולין לזה מאן דאמר אמר רבי אלעזר יאות נעשה עדות אחד באיש אחד כל עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה הא נראה ששני דברים הללו שחלקו ביניהם בעל המאור ורבו המפרשים במקומן בירושלמי השוו אותן בגמרא מעתה דברי רבינו הגדול ז"ל צריכין תלמוד :

כתוב בספר המאור ההוא לתקוני לאויה הוא דאתא וכו' וא"ת א"ה קשיא מתני' לרשב"ל דתנן והבא למקדש טמא לוקה וכו' י"ל קסבר ריש לקיש בפירוש רבתה תורה חייבי כריתות למלקות: אמר הכותב זה אינו כלום שהרי חייבי לאוין נפי' רבתה תורה אותם למלקות ואף ע"פ כן בלאו שקדמו עשה פטור וה"ה לחייבי כריתות שאותן שקדם עשה ללאו שבהן אינו לוקה שלא רבתה אותם תורה כלל ואדרבה קשיא שהרי חייבי כריתות מחייבי לאוין אתי בג"ש דלעיני מעיניך מה התם לאו שקדמו עשה פטור אף ה"נ פטור דכולהו איתקוש ללאו דחסימה ולשון אחר שכתב חולק הוא על הגמרא ואינו דהא משמע דע"כ דרבא אוקמתיה בהכי ולא שינויא רויחא הוא לשנויי פלוגתא במילתא דאשתבע עלה באלהים דאיתיה וכתיבה ותניא ואי נמי רבא משתמיט ליה אשתמטי רב פפא גופי' לפרוך הכי אבל לא כוון בעל המאור ז"ל לפי השמוע' וכך הוא דודאי כל לא תעשה שבטלו וא"א לתקנו דומה הוא ללאו דחסימה דהא תלמוד לאו שניתק לעשה נמי בטל חייב לרשב"ל וכ"ש שקדמו עשה ובטלו שהוא חייב והיינו מתני' דמשעה שנכנס למקדש טמא בטל הלאו וא"א לתקנו דויצלחו מנוס אחרת הוא שהוא חייב לצאת מפס שלא יוסיף טומאה לפיכך הוא לוקה לדברי שניהם אלא דמעיקרא קס"ד דכיון דקדמו עשה עיקרו עשה הוא ולעולם אין לוקין עליו ועלה אשתבע רבא דודאי לוקין ובעי' אלא מ"ט הדר ביה ומהדרי' דלאו משום הכי אלא משום דקשיא אונס דלא לקי אלא בביטול עשה שבו ורב פפא נמי הכי אקשי היכי קאמר ר' יוחנן כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו דמשמע הא עשה שלו מאוחר פטור והיכי משכחת לה כגון שלא בטל עשה שבו ואפשר לקיימו וכיון דאפשר לתקנו אף ע"פ שהעשה שלו קודם למה הוא לוקה יקיים עשה שבו ויפטר כגון כיוצא באונס ומוציא שם רע שגרש יחזיר ולא ילקה דלא דמי לאויה ללאו דחסימה שזה אפשר לתקנו ומה דומה לזה מוציא מבשר הפסח חוץ לחבורה דכתיב קודם עשה בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית ואפשר לתקן לאו שלו ולקי וכן המכבה אש מערכה לאו שקדמו עשה ולוקה ואינו חוזר ומדליקה וכן כתיב וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית ואילו הקריב מנחה בלא מלח לוקה ואינו חוזר ומולח ומגיש וכן כיוצא בהן ופריק משום דכתב ביה רחמנא עשה יתירא מיגרע גרע דלאו לתקוני לאויה אתא מדכתב ליה בתחלתו אלא לאפושי עליה מצות שאם עובר על הלאו ילקה עליו ויחזור דקיים בתחלה מצות עשה ולהכי אקשינן אי הכי לאו שניתק לעשה נמי נימא הכי דמצוה באפי נפשה היא ומפרקינן התם לתקוני לאוי' דהכי משמע לא תקח ואם לקחת שלח תשלח ועלה אקשי' הא ניחא למאן דתני וכולי שמעתא כנ"ל ומ"ש עוד בהא דאמר ליה רבי יוחנן לתנא תני קיימו ולא קיימו דס"ק ליה קיימו פטור בטלו או שלא קיימו חייב ודייק להאי פירושא ממש גם זה אינו נכון

המאור הגדול

כי פליגי למיהוי עיקרו דרגא לנופו שיעלה לו גואל הדם דרך שם לרבנן דלא אזלי אלא בתר מחיצות לא הוי עיקרו דרגא לנופו ואסיר ליה לגואל הדם למיסק ליה דרך שם לר"י דחשיב ליה נופו הוי עיקרו דרגא לנופו וסליק ליה מגואי וקטיל ליה אבראי רב אשי אמר מאי אחר הנוף אף אחר הנוף פי' ל"ש מעשר ול"ש ערי מקלט הולכין אחר העיקר ואף אחר הנוף להחמיר בכל דבר בשניהם ול"ש עיקרו בחוץ ונופו בפנים ול"ש עיקרו בפנים ונופו בחוץ גבי מעשר לא מצי אכיל ולא מצי פריק לא בעיקרו ולא בנופו דכי היכי דשדינן עיקרו בתר נופו לחומרא ה"נ שדינן נופו בתר עיקרו לחומרא הלכך גבי ערי מקלט נמי עיקרו בפנים ונופו בחוץ הולכין אחר עיקרו לחומרא וכי היכא דבעיקרו לא מצי קטיל ליה בנופו נמי לא מצי קטיל ליה אפילו בחצים וצרורות עיקרו בחוץ ונופו בפנים הולכין אחר הנוף וכי היכי דבנופו לא מצי קטיל ליה בעיקרו נמי לא מצי קטיל ליה :

[דף טו ע"א] ההוא לתקני לאויה הוא דאתא פירוש דבקיום מצות עשה מתקן לאויה הא ניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו וכו' מידי הוא טעמא אלא לר"י דאמר כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו אליבא דידיה הוא דקא משנינן הכי הא א"ל ר"י לתנא תני קיימו ולא קיימו אבל לר"ל דאמר בטלו ולא בטלו כל היכא דמבטל ליה לעשה וליתה דאמי לאויה ללאו דחסימה ולקי וכל היכא דלא מבטל ליה לא דאמי לאוי' ללאו דחסימה ולא לקי דאלמא כל היכא דלא דמי לאויה ללאו דחסימה בין שקדמו עשה בין שניתק לעשה אין לוקין עליו וא"ת א"ה קשיא מתני' לר"ל דתנן והבא למקדש טמא לוקה ואע"פ שקדמו עשה דכתיב ולא יטמאו את מחניהם י"ל קסבר רשב"ל בפירוש רבתה תורה חייבי כריתות למלקות דגמר מעיני מלעיניך ומש"ה לוקה אבל בלאו שיש בו עשה ואין בו כרת לא מחייב א"נ י"ל בדין הוא דיכיל לשנויי אפילו לרשב"ל דאמר בטלו ולא בטלו דטעמיה משום התראת ספק הוא כדלקמן ולא משום דלא דמי לאויה ללאו דחסימה אלא שנויא רויחא נקט מידי הוא טעמא אלא לר' יוחנן וכו' והא דא"ל לר' יוחנן לתנא תני קיימו ולא קיימו ה"ק ליה קיימו פטור בטלו או שלא קיימו חייב וכל היכא דאיתיה בבטלו איתיה בלא קיימו כל היכא דליתיה בבטלו ליתיה בלא קיימו וגמ' הוא דקא גמיר לה ר' יוחנן הכי ודייקי' לה להאי פירושה מדמסקין בסוף שמעתא אלא זאת ועוד אחרת דא"ר יוחנן אהא אבל אונס לאו וכו' אלמא אונס כיון דליתיה בבטלו אף בלא קיימו נמי לא לקי דהא ר' יוחנן הוא דאמר קיימו ולא קיימו ואיהו הוא דאמר אנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת ואסיקנא אפאה וליתא לדאונס דלא משכחת לה לעולם ישר' לוקה בין בשבטלו בין בלא קיימו והה"נ נותר לר' יוחנן דלא חשיב ליה דהא לאו שאין בו מעשה הוא ואינו לוקה לעולם ור' יוחנן כשאמר אנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת לא חשיב אלא אותן שלוקין בשבטלו ובלא קיימו א"נ י"ל דה"ק ר' יוחנן אנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת שהוא לוקה בין בשלא קיימו בין בשבטלו והם שלוח הקן ופאה אבל אונס לוקה הוא בשלא קיימו ולא משכח לה לוקה בבטלו והא דא"ל ר' יוחנן לתנא תני קיימו ולא קיימו לעולם כפשוטה היא דאע"ג דליתיה בבטלו איתיה בלא קיימו :

ה"צ

וקרחה בראשם מה ת"ל לפי שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהו חייבין אלא על בין העינים בלבד מנין לרבות כל הראש ת"ל בראשם אין לי אלא כהנים שריבה הכתוב בהםמצות יתרות ישראל מנין נאמר כאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה כאן חייב על קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים אף להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים ומה להלן על מת אף כאן על מת *וכמה שיעור קרחה רב הונא אמר כדי שיראה מראשו ור' יוחנן משום ר' אלעזר בן שמוע אומר כגרים: והמקיף פאת ראשו: ת"ר פאת ראשו סוף ראשו איזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו תאני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה רב אשי במסייע דה"ל כעושה מעשה ולפיכך לוקה ומאן דמקיף לכולי רישיה חייב דקי"ל *הקפת כל הראש שמה הקפה ומאן דמקיף ליה לקטן חייב דגרסינן בנזירות *איתמר המקיף את הקטן רב הונא אמר חייב ורב אדא בר אהבה אמר פטור א"ל רב אדא בר אהבה לרב הונא בנך דידך מאן מקיף ליה א"ל חובה אמר חובה תקברינהו (א) לבנה כולהו שניה דרב אדא בר אהבה לא איקיים זרעא לרב הונא מחובה והלכה כרב הונא וקי"ל *דאשה שהקיפה ושניקפה פטורה דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך כל שישנו בהשחתת זקן ישנו בהקפת פאת ראש והני נשי הואיל וליתנהו בהשחתת פאת זקן ליתנהו בהקפת פאת ראש ותנן נמי *כל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמה בין שלא הזמן גרמה אחד אנשים ואחד נשים חייבים חוץ מבל תקיף ומבל תשחית ובל תטמא למתים: *אמר רב מקל אדם את כל גופו בתער מיתיבי המעביר בית השחי ובית הערוה הרי זה לוקה כי קאמר רב בשאר אברים אבל בית השחי ובית הערוה לא אמר ושאר אברים מי שרי והא תניא העברת שער א אינה מדברי תורה אלא מדברי סופרים כי קאמר רב במספרים וכי תניא ההיא בתער והא רב בתער אמר אימא כעין תער אמר רב חייא בר אבא א"ר יוחנן המעביר בית השחי ובית הערוה הרי זה לוקה מאי לוקה מכת מרדות מדרבנן *ההוא דאיתחייב נגדא קמיה דר' אמי איגלי בית השחי דידיה חזייה ר' אמי דלא הוה מגלח אמר להו שבקוה דין מן חבריא הוא בעי מיניה רב מר' חייא מהו להקל א"ל אסור והא קא גדיל וקא מצטער א"ל בר פחתי גבול יש לו כל זמן שהוא גדל נושר בעא מיניה רב מרבי מהו לחוך א"ל אסור בבגדו מאי א"ל מותר ואיכא דאמרי הכי בעא מיניה בתפלה בבגדו מהו א"ל אסור ולית הלכתא כותיה: המשחית פאת זקנו: ת"ר פאת זקן סוף זקנו שבולת הזקן: הסורט סריטה אחת על ה' מתים וכו' ת"ר ושרט יכול אפי' שרט על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים ת"ל לנפש אינו חייב אלא על המת בלבד *אמר שמואל המסרט על בשרו בכלי חייב מיתיבי שריטה וגדידה אחת היא אלא ששריטה ביד וגדידה בכלי הוא דאמר כר' יוסי דסבר שריטה וגדידה אחת היא תני תנא קמיה דר"נ על מת בין ביד בין בכלי חייב על עבודת כוכבים ביד חייב בכלי פטור והא איפכא כתיב ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים אלא אימא בכלי חייב וביד פטור וכן הלכתא דמסקנא היא וחייב על הראש שתים מחוי רב ששת בי פירקא רישא ועל הזקן שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה מחוי רב ששת בי פירקי (ב) דיקנא: ואינו חייב עד שיטלנו בתער ת"ר

(רבינו נסים) [נמוקי יוסף]

זה אינו חייב אלא *אחת כיון דאינס כולם תוך כדי דבור של התראה: לפי שנאמר · בישראל לא תתגודדו: אלא בין העינים · היינו בהתחלת השער סמוך למצח: מה כאן חייב · כלומר גבי כהנים: מה להלן · גבי ישראל כתיב בין עיניכם למת: כדי שיראה מראשו · שיראה מבשר הראש כל שהוא ערום בלא שער: כגרים · של פול פנוי מאין שער ויש אומרים בגמ' ב' שערות וכן פסק הרא"ש ז"ל דאזלינן לחומרא ובשתי שערות חייב וכן פסק הרמ"ה ז"ל ומיהו איסורא איכא אפי' בשער אחד וכן אסור ללקט שער אחד לבן מתוך שחור או לצובעו: זה המשוה צדעיו *שבאחורי אזנו ופדחתו. שהוא המצח שאין שם שער ומשוה צדעיו שהן באמצען להן כמנהג הכומרים וכתב ה"ר ישעיה שאינו חייב אלא בתער דומיא דפאת זקן דילפינן פאת פאת מזקן כדתניא בתוספתא וחייב על הראש שתים אחת בראש הצדע מכאן ואחת בראש הצדע מכאן ואינו חייב עד שיקיפנו בתער (א) וכן כתב הרמב"ם ז"ל: ואחד הניקף. משום דכתיב לא תקיפו משמע לא תניחו עצמיכם להיות ניקפין: במסייע · מזמין ומטה עצמו אליו להקיפו: ומאן דמקיף לקטן חייב · אף על גב דניקף לאו בר חיובא הוא מיחייב מקיפו: מאן מקיף להו · שהיו רגילים להקיף ראש הקטנים לגמרי: חובה · שם אשתו של רב הונא: תקברינהו לבנה · בתמיה וכי היא רוצה לקבור את בניה ולדבריו השיב לו שאסור לגדול להקיף את הקטן והואי כשגגה היוצאת וכולהו שני וכו' ורב הונא לא אסר אלא לאיש: והלכה כרב הונא · דאשה מותרת להקיף הקטן לכתחלה כיון דאינה בכלל הקפה כדאמר ואזיל לא שנא אם הוקפה או הקיפה פטורה ויש שהיו מתירים להקיף לאיש ע"י עובד כוכבים אשה וקטן כיון דמקיף לאו בר חיובא וליתא דכי היכי דאיש המקיף את הקטן חייב אע"ג דניקף לאו בר חיובא ה"נ קטן ואשה המקיפין לאיש חייב הניקף אע"ג דמקיף לאו בר חיובא ויש מסתפקין אם ישראל מוזהר להקיף לעובד כוכבים לדעת רב הונא דומיא דקטן והרא"ש ז"ל כתב דאע"ג דאסר רב הונא לאיש להקיף קטן שאני התם משום דאתי לכלל חיוב אבל עובד כוכבים מותר להקיפו ולפי זה ה"ה להקיף אשה דשרי ועבדים כתב הרמ"ה ז"ל אע"ג דלענין מצות דינם כנשים הואיל ויש להם זקן אסורים בהקפה ולשון ההלכות וקי"ל דאשה שהקיפה או שניקפה פטורה דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם וכו' כל שישנו בהשחתת זקן ישנו בהקפת פאת הראש והני נשי הואיל וליתנהו בהשחתת פאת זקן ליתנהו בהקפת פאת ראש ותנן נמי כל מל"ת בין שלא הזמן גרמה בין שהזמן גרמה אחד האנשים ואחד הנשים חייבין חוץ מבל תקיף ובל תשחית [ובל תטמא] למתים: אמר רב מקל אדם · אם הכביד עליו שערו מקל אותו בתער: הרי זה לוקה · משום לא ילבש גבר שמלת אשה ומתרגם לא יתקן גבר בתקוני איתתא: ושאר אברים מי שרי · בתער: [כי קאמר רב] במספרים · יש מפרשים בשאר אברים מותר במספרים וכדמפרש כעין תער וכי האי גוונא בבית השחי ובבית הערוה אסור ויש שגורסים אלא כי קאמר רב וכו' (ב) וחוזר בו מתירוץ ראשון ובכל מקום התיר במספרים אפי' כעין תער כלומר אפילו בית השחי ובית הערוה מותר במספרים אפילו כעין תער שמגלח סמוך לבשר ובתער ממש אף בשאר אברים אסור מדברי סופרים ובית השחי ובית הערוה אסור מן התורה: מכת מרדות דסבר ר' יוחנן שאינו אסור אלא מדברי סופרים ויש מפרשים דר' יוחנן אפי' במספרים כעין תער קאמר שאסור מדרבנן: ומצא כתוב על שם הרי"ף ז"ל שכתב בתשובה ושאלת על העברת בית השחי ובית הערוה אם הוא מותר או לא ראיתי בזה תשובה לרבינו שרירא גאון ז"ל דהאידנא יש בו צד היתר והטעם כי עתה רגילים להעביר אנשים ונשים ואיסורו היה משום לא ילבש גבר שמלת אשה ועתה אינו עדי [illegible] דכיון דלאו נוגע בבשרו מותר: סוף זקנו והם ה' פאות שיש בזקן כדלקמן: והסורט וכו' המסרט בכלי · על מת חייב ואשמועינן דשריטה שייך בכלי: אחת היא · דשניהם שוים על מת אלא שהמסרט ביד צריך להתרות בו משום ושרט לנפש ובכלי משום לא תתגודדו דסבר דשריטה וגדידה אחת היא ושניהם בין ביד בין בכלי: על עבודת כוכבים וכו'. ופירשו התוס' לאו בעובד עבודת כוכבים מיירי דאם דרכה בכך אידי ואידי חייב אלא שורט לעבודת כוכבים כחק העובדי כוכבים ואותו דרכו בכלי ולא ביד: מחוי רב ששת · מראה לתלמידיו פרקי הראש וגם פרקי הזקן: בי פירקי רישא · במקום הצדעים והוא מקום חיבור הגלגולת עם הלחי: בי פרקי דיקנא · פי' רש"י ז"ל בי פרקי דיקנא מקום חיבור הסנטר לצלעם אחד מימין הסנטר ואחד משמאל ושבולת הזקן באמצע הרי שלשה וחיבור הצדעים ללחי מכאן ומכאן הרי חמש ור"ח פירש מקום חיבור

הגהות מא"י

[א] כאן שייך האות ב' מן חידושי אנשי שם : [ב] נ"ב מאמר :

מלחמת ה'

נכון דאם כן היכי אמרינן בגמרא הכיאה לאמי דתני קיימו ולא קיימו והא ליכא דניחא ליה דהא כבי יוחנן הוא דתני' קיימו ולא קיימו ולדידיה לא ניחא דלא מחייב במקיימו הואיל ולא מחייב בבטלו : ועוד

א מיי' פ"ב מהל' עבודת כוכבים סמג לאוין סא טור י"ד סי' קפ:
ב מיי' פ"ה מהל' נזירות סמג לאוין רכ:
ג מיי' פ"י מהל' כלאים סמג לאוין רעג:
ד מיי' פט"ז ופי"ז מהל' סנהדרין סמג עשין קס:

חיבור הלחי לזקן שיש מסמאל ושבולת הזקן וכן מלד אחד הרי שתים ושני גבולי שפה אחת מימין הפה ואחת מהשמאל ושבולת הזקן י"מ שעלם הלדעים למעלה המחובר ללחי הוא רחב ויש לו ב' פאות הרי ד' פאות במקום חבורן ואחת למטה בשבולת הזקן מקום חיבור שני הלחיים וכך פרש"י ז"ל בשבועות ובפירוש התורה וכתב הרא"ש ז"ל וירא שמים ילא ידי כולם ולא יעביר תער על זקנו ולא כאותם שמניחים חוט כל שהוא על הפאות כי לפעמים אינו מכוון על הפאות ע"כ כתב הרמב"ם ז"ל פאה זו שמניחי' על הלדע לא נתנו בה חכמים שיעור ושמענו מזקננו שלא נר מצוה

יניח פחות מארבע שערות ובספר המלות הביא תוספתא יש תולש שתי שערות וחייב משום נזיר ומשום מקיף וכן כתב אבי העזרי נראה דעל כל פאה מיחייב בשתי שערות כדתניא בתוספתא על ג' מקומות חייב בב' שערות בשבת ובפאה ובתולש סימני טומאה ע"כ: **מתני'** קעקע · לשון קריעה וחקיקה: עד שיכתוב ויקעקע · כלומר אחר שקרע עורו הניח דיו באותו שריטה ונכרת שם זמן גדול ובעינן תרתי לחובא שריטה וכתיבה וליסנא דקרא נקט דכתיב וכתובת קעקע שהרי תחלה הוא קורע העור ואח"כ כותב: עד שיכתוב שם השם · כלומר על אותה שריטה שיכתוב את השם ומפרש בברייתא שם עבודת כוכבים ואזהרתיה מדכתיב אני ה' ולא אחר ולית הלכתא כותיה אלא כת"ק: **גמ'** עד דכתב אני ה' ממש · שתי התיבות: שנאמר וכתובת שם עבודת כוכבים לא תתנו בכם ולמה כי אני ה' ולא תעשו אדון אחר זולתי: אפי' אריבדא דכוסילתא · אפי' על מקום הקזה קפיד שלא ליתן עליו דבר שחור שנראה ככתובת קעקע ולית הלכתא כותיה ולא כרב מלכיו אלא כרב אשי דהוא בתרא וכל מקום מכה מותר: **מתני'** אינו חייב אלא אחת · על אותו כוס ששתה סמוך להתראה אבל על האחרים לא נקי דיכול לומר שכחתי שהיה אסור אבל אם התרו בו על כוס וכוס חייב על כל אחת ואחת וה"ה לכל איסורי נזיר דהיינו גלוח שער וטומאת מת וכן לכל איסורים שבתורה כגון לבישת שעטנז וכן כהן מטמא למתים כענין נזיר: **גמ'** לא פושט ולובש ממש · כלומר לא תאמר עד שיפשוט וילבש אח"כ הוא דחייב מלקות על כל לבישה ולבישה שהרי עשה מעשה אלא אפילו מכניס ומוציא בית יד אונקלי כלומר אפילו לא פשט אלא שהוציא בית ראשו או בית יד הבגד שלו והכניסן חייב שהרי נראה כמכין עצמו ללבוש ולפשוט: מחוי · מראה לתלמידיו באיזה ענין מתחייב: אפי' לא שהה · כלומר אפילו לא הכניס והוציא בית יד אלא ששהה אחר התראה ועמד לבוש הכלאים בכדי שהיה יכול לפשוט וללבוש ארבעה או חמשה פעמים חייב על כל אחת ואחת אף על פי שאין עושה מעשה דכיון שמתחלה עשה מעשה כשלבש ועתה שוהה כדי לפשוט וללבוש חשוב מעשה כיון שהתרו בו על כל שהיה ושהיה: **מתני'** כמה מלקין: שנאמר במספר ארבעים · מדלא כתיב והכהו לפניו ארבעים במספר אלא כתיב במספר והדר כתיב ארבעים מנין הסכום תרגום ותוכן לבנים סכום לבניא כלומר מנין שהוא סמוך למ' שרולה לספור מ' ולא יספור מ' לגמרי וקי"ל דאין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש שליש מלפניו ושני שלישים מלאחריו משום דכתיב והכהו לפניו כדי רשעתו מכלל דלאחריו שתי רשעיות ואין לך מנין שהוא סוכם את המלקות להיות ג' ג' חלקים אלא י"ג והן כולן ל"ט: ר' יהודה אומר מ' שלמות ולוקה היתירה בין כתפיו וטעמא דרבי יהודה משום דכתיב מה המכות האלה בין ידיך ורבנן האי קרא בתינוקות של בית רבן כתיב כדאיתא בגמ': כל חייבי כריתות · אם התרו בהם למלקות משום הלאו שכתוב בהן ולקו נפטרו מהכרת · לגאון ז"ל מלקות דאורייתא לריך (א) אומדן ב"ד ולריך שיהו מכות משולשות ולא היו מלקים אלא על חייבי לאוין ועל חייבי כריתות שאין בהן מיתת ב"ד אבל עבר על מלות עשה אי נמי חייבי לאוין בלא התראה היו מכין אותו בלא מספר ובלא אומד וקורין אותה מכת מרדות מדרבנן על שם שמרד בדברי תורה או בדברי סופרים ולרב נטרונאי מלקות התורה אין לנו עכשיו ומלקות התורה ארבעים חסר אחת ומכת מרדות אינה כך אלא היו חובטין אותו עד שיקבל או עד שתלא נפשו וכילד חובטו מכהו באפשר כפול לשנים בלא חשבון אלא לפי שודא דדיינא ע"כ: *ממקומו הוא למד · כלומר איך לריך ללמוד מק"ו לעשה מלוה שיוסיפו לו על חייו שהרי מגוף המקרא אתה למד שאפילו נמנע מעשות עבירה שיוסיפו לו חיים שנאמר אשר יעשה אותה האדם וחי בהם ומה עשה והלא בעריות הוא עוסק שיפרוש מהן אלא האי אשר יעשה פרישה היא וקאמר וחי בהם כאילו עשה מלוה: קלה ממנו · שמואס אותו: הרבה להם תורה וכו' · כלומר הרבה להם איסורים שיש דברים שאע"פ שלא אסרן הכתוב היו ישראל פורשים מהם כגון דם ונבלה ושרלים נמלא שלא כתבן אלא כדי להרבות להם שכר ולזכותם בעולם הזה ולעולם הבא שנאמר ה' חפץ למען לדקו יגדיל תורה ויאדיר:

סליקא לה פרק ואלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות

ויקרא כט: ת"ר °ופאת זקנם לא יגלחו יכול גילחו במספרים יהא חייב ת"ל לא תשחית יכול אפילו לקטו במלקט או ברהיטני יהא חייב ת"ל לא יגלחו הא כיצד גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער: אלף עח **מתני'** [א]הכותב כתובת קעקע קעקע ולא כתב כתב ולא קעקע אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחול ובכל דבר שהוא רושם ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש אינו חייב עד שיכתוב שם השם שנאמר °וכתובת קעקע לא תתנו שם יט בכם אני ה': **גמ'** א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי עד דכתב אני ה' ממש אמר ליה לא כדתני בר קפרא אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה' ולא אחר: אמר רב מלכיו אמר רב אדא בר אהבה אסור לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע רב ביבי בר אביי קפיד אפי' אריבדא דכוסילתא רב אשי אמר כל מקום מכה מכתו מוכחת עליו: אלף עט **מתני'** [ב]נזיר שהוא שותה יין כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תשתה אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת היה מטמא למתים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תטמא אל תטמא והוא מטמא חייב על כל אחת ואחת היה [ג]לבוש כלאים כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו אלף פ לו אל תלבוש אל תלבוש והוא פושט ולובש חייב על כל אחת ואחת היה מגלח כל היום אינו חייב אלא אחת אמרו לו אל תגלח אל תגלח והוא מגלח חייב על כל אחת ואחת: **גמ'** *אמר רב ביבי אמר רב אסי לאו פושט ולובש דף כא: ממש אלא אפילו מכניס ומוציא בית יד אונקלי שלו מחוי רב אחא בריה דרב איקא עיולי ואפוקי רב אשי אמר אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש חייב: **מתני'** °*כמה מלקין [ד]אותו ארבעים חסר אחת שנאמר דף כב: אלף פא °במספר ארבעים מנין שסמוך לארבעים ר' יהודה אומר ארבעים שלימות דברים כה וכו': *כל חייבי כריתות שלקו נפטרין מידי כריתתן שנאמר °ונקלה אחיך דף כג: שם לעיניך משלקה הרי הוא אחיך דברי ר' חנניא בן גמליאל וכו': **גמ'** *אמר רב דף כג: אדא בר אהבה אמר רב הלכתא כרבי חנניא בן גמליאל: [משנה] רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר °ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: ישעיה מב

סליקא לה פרק ואלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות

תורה אור · רש"י

מתני' נזיר ששתה יין כל היום · ואתרו ביה מעיקרא התראה אחת: [אלא אחת] · אמה ששותה תוך כדי דיבור דלא מלי למימר איסתלאי: אל תטמא · אל תבא בבית המת והוא מטמא וחוזר ונוגע במת: **גמ'** אפילו מכניס ומוליא בית יד אונקלי שלו · כלומר מכנים ומוליא ידו בבית יד כתונת שלו: עיולי ואפוקי · ידו גרידא מושיט ידו חוץ מבית יד וחוזר ומכניס: רב אשי אמר אפילו לא שהה. בין התראה להתראה אלא כדי לפשוט וללבוש חייב מלקות דכשחוזר ולובש שנייה חשיב ליה: **מתני'** כמה מלקין אותו. מי שחייב מלקות: שנאמר במספר ארבעים יכנו · סמוכין דרש שנאמר כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו והאי במספר קרא יתירא הוא הילכך דרשינן ליה במנין שסמוך למ' שגורם למנות אחריו מ' דהיינו ל"ט:

סליקא לה פרק ואלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות

המאור הגדול

ה"ג אמדוהו לקבל מ' ולקה מקצת ואמרו אינו יכול לקבל מ' פטור אמדוהו לקבל י"ח ומשלקה פירוש משלקה כל הי"ח אמרו יכול לקבל מ' פטור וסיפא ודאי רבותא קמ"ל שאע"פ שלקה כל הי"ח שאמדוהו מתחלה ועמד בבריאותו ונתברר זה האומד השני בלא ספק אע"פ כן פטור אבל רישא דקתני לקה מקצת ההיא לאו רבותא היא אלא דוקא טעמא דלקה מקצת שנתגלית חלישותו ונתבררה טעותו של האומד הראשון אבל לא לקה אין מוציאין אותו לעולם מיד האומד הראשון והיינו דמקשי' עלה לקה אין לא לקה לא ורמינהי אמדוהו לקבל מ' וחזרו ואמרו אינו יכול לקבל מ' פטור והכא ל"ג משלקה אמדוהו לקבל י"ח ומשלקה אמרו יכול לקבל מ' פטור והכא גרסי' משלקה כדגרסי' במתני' ורבותא קמ"ל קתני מיהת רישא פטור אף ע"ג דלא לקה אמר רב ששת לא קשיא מתני' דאמדוהו ליומיה הלכך כל כמה דלא לקה אין מוציאין אותו מיד אומר ראשון ברייתא דאמדוהו למחר וליומא אחרי שאפשר שנולדת בו חלישות ולפיכך הולכין אחר האומד האחרון:

אמר רבי יוחנן חלוקין עליו חביריו על ר' חנניא בן גמליאל וכו' ואם תאמר אמאי לא פשטוה מדר' עקיבא דאמר חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות מ' שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן טעמא דעשו תשובה הא לא עשו תשובה לא נפטרו מידי כריתתן אלמא ר' עקיבא חלוק על ר' חנניא דר' חנניא בשלא עשה תשובה קאמר דאי בשעשה תשובה תשובה פוטרתן ולא מלקות יש להשיב התם הכי קאמר שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להם אף ע"פ שלא לקה וכיון שכן אותה רשעה לא פסיקא ליה והרי היא כמו שאינה ולפיכך מחייבין אותו מלקות אף בשלא עשה תשובה ולא הוו כשתי רשעיות המלקות והכרת המוטלת עליו לקבל זו או זו ולעולם היכא דלקה מפטר מידי כריתות כר' חנניא בן גמליאל ולא פליג עליה ר"ע כלל:

הגהות הב"ח
(א) כ"ב עיין במ"ש הר"ן ז"ל בפ' נערה שנתפתתה סימן רכט:

סיומא דמתני' דף כג בגמ'

סליקא לה פרק ואלו הן הלוקין וסליקא לה מסכת מכות

מלחמת ה'

עוד ס"ג אמדוהו לקבל מ' וכו' ורמינהי אמדוהו לקבל מ' וכו' והכא לא גרסי' משלקה אמדוהו לקבל י"ח ומשלקה וכו': אמר הכותב מה שכתב בסיפא דברייתא משלקה אין גרסתו כתוב' בנוסחאות ואין צריך להגיה אותן דהא מתני' גופה לא קתני לקה בסיפא אלא משום רישא דבודאי אפי' לא לקה אין אומדין אותו אומד שני לחייבו יותר שהרי ילא מב"ד זכאי ותנן דיני נפשות מחזירים לזכות ואין מחזירין לחובה ותני' נמי התם חייבי מלקיות מנין אתיא רשע רשע ומה שפירי' לא לקה אין מוציאין אותו מיד אומד הא' חס ושלום שבספוך דמו של זה לדעת ורחמנא אמר ונקי וצדיק אל תהרוג וכן זו שכתב הולכין אחר האומד האחרון ונראה מדבריו ז"ל שהוא מפרש דמאי פטור דרישא דמתני' וברייתא פטור ממ' ומחייב באומד האחרון אינו נכון לדעתי דהא סתם קתני משמע שאינו לוקה אלא אותו מקלא שלקה כבר ולא משתמיט תנא למיתני הולכין אחר אומד האחרון וברייתא בשלא לקה היא וקתני פטור משמע לגמרי ועוד דלא הוה ליה למיתני ואמדו אינו יכול לקבל מ' אלא ה"ל למיתני וחזרו ואמדו אינו יכול לקבל אלא כך וכך מדקתני אינו יכול לקבל מ' משמע שאין צריך באומד האחרון אלא שיאמרו אינו יכול לקבל כמו שאמדוהו מתחלה שכיון שאמדו כך פטור לגמרי ואין אומדים כמה הוא יכול לקבל מכל זה נראה שפירוש משנתנו כך הוא שאם לקה אפי' אחת וחזרו ואמדו אינו יכול לקבל אלא ל' זהו פטור שכיון שכבר נקלה מן האומד הא' כבר נפטר שאין דנין אותו בשני דיניין לאמוד אותו פעם שנית ואי' מלקין אותו בלא אומד אפי' אחד וה"ל דומיא דנפסק' רצועה בשניה דפטור הא לא לקה כלל אומדין אותו אומד שני דהאומד הראשון בטעות הוא אבל למחר וליומא אחרא כחישותא הוא דאתיליד ביה וכיון שהאומד הא' אומד אמת היה אין סותרין את דינו ואין מלקין אותו כלל בלא אומד וה"ל כרך מבית דין דפטור וכולהו פטורי ב"ד דקאמרי' הכא לו' שאין אומדין אותו פעם שנית הא אומד ראשון להקל לוקה ממה נפשך:

ועוד אמר ר' יוחנן חלוקין עליו חבירו על ר' חנינא בן גמליאל וכו' וא"ת אמאי לא פשטוה מדר' עקיבא וכו':

אמר הכותב גם זו התשובה אינה נכונה שלא נאמרה כתקנה דודאי אי ר' עקיבא כר' חנינא ס"ל פשיטא שאין לנו כאן שתי רשעיות דאי עבדת ביה הא לא מתקיימי' ביה הא ולמאי תו אינטריך לאדכורי כאן תשובה אפי' תימא אין התשובה מכפרת לאו שתי רשעיות הן שהמלקות פוטרת אלא רבי עקיבא כרבי חנינא ס"ל הכי קשיא ליה חייבי כריתות אמאי ישנן בכלל מלקות ארבעים ואין אומרין שלא ילקה ויעמוד בחיוב כרת שבו כמו שעושין בחייבי מיתות ב"ד שכל מי שנתחייב שתי מיתות נדון בחמורה והכא כרת חמור הדר אמר לפיכך דנין אותו במלקות שאם עשה תשובה ב"ד של מעלה מוחלין לו הכרת וכיון שכן עונש מלקות עיקר שהכרת אין עונשן עונש גמור ומלקות חמור ממנו נדון בחמורה שהכרת קל הוא שהרי אפשר שלא יתקיים בו שבית דין של מעלה מוחלין לו ולהכך ליתני דמפרשי' להדרי עקיבא דגמר לעיני"מלעיניך ואתרו ביה למלקות הכי נמי צריך לפרושה לדרבי עקיבא והיינו דאמרינן בלישנא דרבינא לעולם כדאמרי' מעיקרא שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין לו וב"ד של מעלה ימחול לנו על כל חטא ושגיאה אמן: סליק פירקא וסליקא לה מסכת מכות